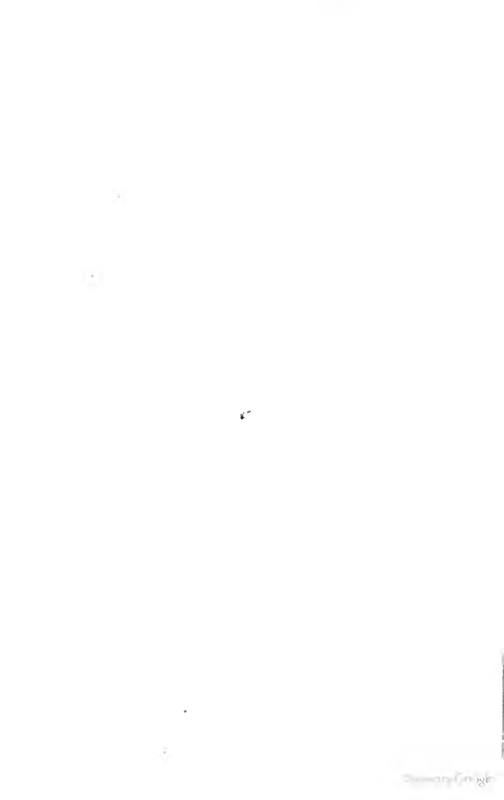
ČESKO-NĚMECKÝ SLOVNÍK ZVLÁŠTĚ GRAMMATICKO-FRASEOLOGICKÝ

František Štěpán Kott

VE
RI
TAS

ČESKO-NĚMECKÝ

SLOVNÍK

ZVLÁŠTĚ

GRAMMATICKO-FRASEOLOGICKÝ.

SESTAVIL

FRANTIŠEK ŠT. KOTT,
PROFESSOR C. K. AKADEMICKÉHO GYMNASIA V PRAZE.

DÍL PRVNÍ.

A—M.

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY JOSEFA KOLÁŘE.
1878.

PŘEDMLUVA.

Národové nezhynou, dokud jazyk jejich žije.

Netřeba toho dokazovati, že naši slavní předkové, vědomím národním a láskou k jazyku domácímu jsouce puzeni, velmi pilně a bedlivě k tomu přihlíželi, aby jazyk český v mluvě a ve spisech neporušený zachovali, jej tříbili a zdokonalovali. A proto směl o něm D. A. z Veleslavína v předmluvě k svému Slováři čtyřjazyčnému (r. 1598.) napsati tato slova: *„Jazyk český, „jak jej nyní máme vzdělaný, jest ozdobný, bohatý a hojný, libezný, vznešený, „k vyložení všech věcí, nechť se týkají theologie neb filosofie, způsobný a „příhodný.“*

A abychom aspoň ještě jeden úsudek ze starší doby podali, povíme, jak o něm soudil Viktorin Kornel ze Všehrd: *„Jazyk náš český* — praví — *„dobrý, ušlechtilý, rozumný, ozdobný, bohatý a hojný jest. Hojnosť a bo„hatství jeho z toho můž poznáno býti, že, cožkoli řecky, cožkoli latině můž „pověděno býti, totéž i česky. Což se pak hladkosti jeho dotýče, nevím, co „by tak výmluvně, tak ozdobně, tak lahodně všecko jazykem českým pověděno „býti nemohlo, jako řeckým a latinským, bychom se toliko snažili a jedni „mimo druhé chvátali, abychom jej vyzdvihali.“*

Avšak tohoto dalšího vyvíjení a zdokonalování nebylo naší řeči popřáno. Jazyk náš, jenž dříve jakožto jazyk národní a zemský v zákonodárství, v úřadech, v palacích šlechty, při dvoře, vůbec u vzdělaném obyvatelstvu obecný byl, vzal porážkou na Bílé hoře úpadek veliký. Mnozí z předních obhájcův a vzdělavatelů jeho zahynuli aneb ze země se vystěhovali; knihy české páleny a ničeny; do sněmu a úřadů, do správy duchovní, do škol a palaců šlechty a do rodin vzdělaných tříd znenáhla němčina uváděna byla. Tím způsobem jazyk český nevyhnutelně i vnitřní zkázu bral.

Od konce 17. století jevila se ve spisech vždy větší neznalosť grammatiky a skladby, a germanismy v mnohých spisech jen se hemžily. Teprv v novějším čase nastala mimo vši naději jazyku našemu doba vzkříšení, když ku konci předešlého století úsilným uváděním němčiny do všech úřadův a škol někteří vlastenci ze sna vyburcováni byvše, jazyka národního slovem i skutkem hájiti počali, nová díla píšíce, z cizích jazyků na náš jazyk překládajíce, starší spisy tiskem vydávajíce, z dobré vůle češtině vyučujíce, zařizujíce ochotnická divadla, besedy, akademie, v Českém museu sbor pro vědecké vzdělání řeči a literatury české a spolu fond na vydávání dobrých knih českých založivše atd. V době pak novější dostalo se nám českého divadla, politických, vědeckých a u větší míře zábavných novin,

českých škol obecných, měšťanských, středních (gymnasií, realek, realních gymnasií, ústavů ku vzdělání učitelův a učitelek, škol hospodářských, průmyslových a obchodních); máme také českou polytechniku, z části i na universitě česky se vyučuje a zákony alespoň v překladě vydávají se i jazykem českým. Vedlé toho působí četné spolky odborné, v nichž se jazyka českého užívá v odvětvích rozličných, zejména v odboru průmyslovém, stavebním atd.

Tím vším se ovšem stalo, že jazyk náš v době novější znamenitě se obohatil, vybrousil a zdokonalil. Než přes to všecko ještě jest nám mnoho činiti, abychom dosáhli té dokonalosti, kterou měl jazyk náš za své doby klassické. Posud mnohdy nesprávně i mluvíme i píšeme a hlavně z mnohých kanceláří přečasto listiny vycházejí lidu naprosto nesrozumitelné. Příčinou toho z veliké části jest, že duch náš více vycvičen jest jazykem německým než mateřským; že matkou cizí odchováni jsouce, jinak mysliti a psáti často ani nemůžeme. Zdáť se nám přečasto českým býti, co zjevný ráz německý v sobě chová; mluvíme nesprávně proto, že od útlého věku matku svou i vrstevníky tak mluviti jsme slýchali a podnes v mnohých knihách jinak nečítáme. I ten, komu ve studiích dopřáno bylo lepšímu se přiučiti a který se tedy domnívá, co kdy na opravu jazyka od učitelů svých slýchal, že jediné správné jest a české, často po hříchu tak mylně se domnívá. Neboť nejen lid stykem s Němci cizotou nakažen jest, ale i mnozí učitelé sami, kteří v němčině odchováni jsouce, pravých zřídel češtiny nehledali, aby pokolení lidu jinak odchovali, než sami odchováni byli.

Takové odvislosti musíme se zbaviti. Ale kde máme pravého ducha českého hledati? Jednak v mluvě lidu, pokud tato sama neporušena jest, jednak ve spisech starších z doby té, kdy jazyk český panovním byl v lidu, v úřadech i v písmě, kdy mužové literatury české a čistoty jazyka dbalí bránili, aby jazyk zkalen nebyl cizotou, a konečně i v hojných a dobrých spisech pozdější literatury, ve spisech mužů, k nimž nákaza neměla přístupu volného, poněvadž opanoval v nich duch vytříbený spisy staršími. Budeme-li si tedy hleděti čisté mluvy lidu a budeme-li pilně a pozorně v dobrých knihách starších i novějších čítati, zajisté tímto způsobem správné češtině opět se přiučíme. Vz Km. 1876. str. 218. a Šb. Lit. věk nov. str. 98. a násl.

Avšak všichni nemají příležitosti aneb času, aby touto cestou mluvu svou napravovali, tříbili a zdokonalovali. Takovým lidem a někdy i těm, kteří čistou řeč lidu poznali a dobré spisy čtli, pomáhá *slovník*, pokladna to, z níž každý rychle, čeho potřebuje, čerpati může. O důležitosti slovníku českého napsal již náš nesmrtelný *Josef Jungmann* (v předmluvě k svému slovníku) tato slova:

„Slovník národního jazyka náleží mezi první potřebnosti vzdělaného „člověka. To cítí obzvláště ten, kdo za povoláním svým aneb z lásky ku „přirozenému jazyku v něm psáti, řečniti a sličněji pohybovati se má a chce. „Nižádná zajisté, byť i nejživější byla paměť lidská, není s to, aby všechen „poklad jazyka obsáhla a na vždycky udržela. Pročež každý vzdělanější „národ ode dávna pečoval o to, aby bohatství jazyka svého jako v jednu „schránku snesené a ku potřebě uchystané choval; pečoval pravím o slovník „národní a někdy celé sborové o snesení jeho se přičiňovali, jako v Italii, „ve Francouzích, v Rusích. Jestliže pak těmto národům, u kterých jazyk „vlastenský v každém ohledu žije a panuje a kdežto vzdělanec, vycházeje „z učilišť domácích i veřejných, sám v sobě živý a hojný slovář přirozeného „jazyka do života obecného přináší, přece tolik na obecném slovaři národním „záležeti se vidí: co říci máme o milém národu českoslovanském, který „všechnu téměř péči na přiosobení sobě jiných jazykův obrací, jehož jazyk „přirozený toliko domácímu vychování a vlastní jednoho každého pilnosti a

„vůli zůstaven jest, jehožto učenci, vyjmouce malý jich počet, čím déle ve „školách učených pobyli, čím více a pilněji ducha svého uměními rozličnými „vzdělali, tím menší zásobou mateřského jazyka, ačkoli neméně potřebného, „do úřadův a do života měšťanského opatření přicházejí? Mohou-li prosím „oni, chtějice aneb majíce česky psáti, obejíti se bez úplnějšího národního „slovníka? Za našeho pak času . . . kdož vydání takového díla za svrchovaně „potřebné býti neuznává?“ —

Tak soudil Jungmann o nutné potřebě českého slovníku a sám nám výborný český slovník zůstavil. *Poněvadž však slovník jeho jest již dávno rozebrán, bylo nám nezbytně potřebí druhého vydání též knihy aneb nového podobného díla.*

O pilné potřebě druhého vydání Jungmannova slovníku mluvilo se v posledních letech často a mnoho, ale skoro nic se nečinilo, aby přání všeobecnému se vyhovělo. Za touto příčinou a poněvadž mi nebylo známo, že by kdo nějaký jiný podobný slovník k tisku chystal, již před 14 lety jsem si předsevzal, že, než někdo povolanější lepší slovník spořádá, zatím sám malý slovníček obzvláště fraseologický sestavím, který by asi 40 tiskových archů vyplnil. I dal jsem se hned do sbírání látky.

Základem slovníku svého učinil jsem ovšem výtečný slovník Jungmannův, vybrav z něho vše, čeho jsem k účelu svému potřeboval. Potom jsem z jiných knih látku vypisovati počal. Avšak čím dále tím větších rozměrů původní můj plán nabýval, poněvadž jsem, vida toho potřebu, později z Jungmannova slovníku a z jiných knih mnohem více látky vybíral a doplňoval než z počátku.

K tomu se přidružila ještě jiná věc. Než jsem látku k slovníku sbírati se jal, překládal jsem Tacita na jazyk český (vz Bibliotheku klassiků řeckých a římských). Tehdáž bylo mi často do českých mluvnic nahlédati, čím jsem často mnoho času zmařil, poněvadž naše české mluvnice žádných zevrubných rejstříků nemají. Jsa přesvědčen, že tento nedostatek našich mluvnic každému vadí, kdo jich užívá, umínil jsem si, že i látku mluvnickou alfabeticky sestavím a do slovníku uložím.

Touto kombinací vznikl slovník *grammaticko-fraseologický*, jenž obsahuje grammatiku (zvukosloví, tvarosloví, skladbu), frase, pořekadla a přísloví, kazimluvy s opravami atd.; také některé německé frase a slova přeložena. Tímto způsobem dílo tak se zvětšilo, že by asi 120 tiskových archů bylo vyplnilo.

Když dílo po dvanáctileté velmi pilné práci hotovo bylo a p. Kolář se spol. je svým nákladem vydati chtěl, vyhídl mě, abych slovník svůj ještě více rozšířil, abych z něho slovník pokud možná úplný udělal a i německé významy přidal, tím že užitečnějším se stane. Přesvědčen jsa, že rada jeho jest dobra, svolil jsem a přidávám tedy slova, která jsem dříve vypustil, také dialektická a zastaralá, obyčejnější slova cizí, technické názvy, synonyma, jména krajin, řek, hor, měst, z části i vesnic a jejich obyvatelův atd. a za příčinou skloňování také latinská a řecká vlastní jména, k jiným cizozyčným vlastním jménům méně přihlížeje, poněvadž skloňování jich posud není ustáleno (ostatně vz Brs. str. 31. a násl.).

Že jsem z obecné mluvy do slovníku přijal i taková slova, jichž ve spisovné řeči neužíváme, nikdo, tuším, ve zlé mi vykládati nebude; majíť zajisté i tato slova v každém větším slovníku své místo a možná, že mnohá z nich časem i do spisovné řeči přijata budou, jakož mnohá taková místní slova skutečně již zobecněla a všeobecného občanského práva nabyla.

Myslil jsem z počátku, že snadno doplním, co schází, v čemž jsem se velmi zmýlil; doplňuje svůj původní slovník za samého tisku ze slovníků

hlavně Jungmannova a Rankova a 34 jiných knih (dle rejstříků) a sbírek (vlastních a cizích) jen stěží stačím, ač za příčinou sestavení slovníku již druhý rok poloviční dovolenou mám a všechen prázdný čas na doplnění a revisi díla tohoto vynakládám. Přes všecko usilování nemohu pro nedostatek času všech pramenů vyčerpati, kterých bych ještě užiti měl a proto soudný čtenář mnohých slov pohřeší, hlavně mnohých technických významů, což snad na ten čas méně bude vaditi, poněvadž tyto významy v mnohých odborech posud nejsou ustáleny. Činím, seč jsem, což i jiní laskavě uznávají ku př. p. V. Jagić, redakor Archivu für slavische Philologie, který tamtéž na 683.—684. str. II. dílu praví: ‚Während wir jede Bereicherung des Wörterschatzes in diesem Wörterbuche mit Dank annehmen — und in dieser Beziehung wird es alle seine Vorgänger bedeutend überflügeln, Dank sei es der fleissigen Ausbeute selbst der allerneuesten Schriftsteller sowie der dem Verfasser von vielen Seiten zu Theil gewordenen Unterstützung durch Einsendungen — möchte ich . . . .‘

Bylo by také s prospěchem bývalo, kdyby obzvláště u všech technických významů poznamenáno bylo, užíváme-li jich posud a jsou-li dobré. Ale to by bylo věcí velmi nesnadnou. Musil bych býti odborným znalcem všech věd. Proto nechtěje a nemoha všude rozhodovati z pravidla slova jen jsem zaznamenal připsav prameny, dle nichž každému čtenáři a znalci souditi volno, má-li slovo některé za dobré pokládati čili nic.

Slovník sestavuje řídil jsem se celkem plánem Jungmannovým, jenom sloves nespořádal jsem dle významů, jako tu učinil Jungmann, nýbrž dle vazby jich a sice za touto příčinou. Překládaje Tacita musil jsem často do Jungmannova slovníku nahlédati, abych se o správnosti vazby některého slovesa, o niž mi šlo, přesvědčil. Byl-li článek dlouhý, bylo mi jej často skoro celý čísti, než jsem našel, čeho jsem hledal, což mě někdy velmi zdržovalo.

Maje pak za to, že Čechovi, významy sloves z pravidla dobře znajícímu, spíše o vazby než o významy sloves běží a ou tedy spíše v této věci rychlé pomoci potřebuje a jí i hledává, postavil jsem významy sloves hned na začátku každého slovesa a za nimi vazby jeho tučnými literami označené, ovšem místy významy sloves ještě zvláště připojiv, kde toho potřebí bylo. Asi od 60. stránky slovníku počínaje tyto vazby časoslov z části jinými tázacími příslovci, tuším lepšími, jsem označoval.

Často pouhá jména beze všeho výkladu jsem zaznamenal, aby se slovník příliš rozsáhlým nestal mysle kromě toho, že popis věcí do odborných knih a do Naučného slovníku náleží; v takových případech jsem aspoň krátce naznačil, kde kdo co hledati má, chce-li o tom čísti; snad jsem se mnohému tímto pouhým poukázáním k věci zavděčil. Ku př. v článcích ‚*Čechy*, *Budějovice*, *Náboženství*‘ nebylo mi mluviti o Čechách, Budějovicích a o náboženství, to jinam náleží. Některé věci jsem však přece popsal, ale jen tehdáž, když jsem to krátkými slovy mohl učiniti.

Délky samohlásek v latinských a řeckých kmenech po příkladu jiných jsem neoznačoval; kdybychom psali: líterátúra, prókúrátúra atd., byla by to veliká strakatina a musili bychom, abychom nikde nechybili, latinské a řecké slovníky s sebou nositi; také takovému označování kvantity časté měnění-se jí nesvědčí ku př.: chorál — choralista, kandidát — kandidatúra atd.; českých přípon má zásada ovšem se netýká, píši tedy: advokat, kandidat, Atheny, exemplar, palac, athenský, františkán atd.

Jsou-li zkratky pramenů za větami čárkou nebo středníkem oddělenými, patří ke všem těmto větám.

Ku jménům botanickým a zoologickým nepřipisoval jsem z počátku všude latinských názvů, což jsem později z podstatných příčin činil.

U německých jmen podstatných nenalezne čtenář z počátku pravidelného označování jich rodu; ku konci litery M však velikou potřebu toho poznav rod obyčejnými zkratky (m., f., n.) pravidelně znamenati jsem počal.

Jest radno, aby každý, kdo tohoto slovníku užívá, často v něj nahlédal a jeho obsah aspoň poněkud poznati se snažil, aby věděl, které věci v něm jsou a kde čeho hledati má; u věcech grammatických nechť si všímá obzvláště přípon; chce-li ku př. věděti, je-li Europ-čan slovo dobré, nechť vyhledá *-čan;* chce-li věděti, jak se skloňuje Váň-a, podívejž se do článku A; chce-li se dověděti, má-li psáti saz-ba n. sáz-ba, šicí nebo šicí, nechť vyhledá přípony -ba, -cí atd.

O vzorcích časování a skloňování vz Časování a Skloňování. Výjimky jsou u každého slova zvláště zaznamenány.

U jmen podstatných připojil jsem všude koncovku genitivu, jenom u jmen místních ukončených v -ice jsem toho někdy neučinil nevěda, užívá-li jich lid v singularu (dle Růže) nebo v pluralu (dle Budějovice); mám sice o skloňování jich pravidlo v článku -ice, ale to není bez výjimek. Vz o této věci také Brs. 10.

Na obálce 5. sešitu dal jsem otisknouti prosbu následující: ‚Jsme přesvědčeni, že mnozí pánové mnohá slova z mluvy lidu sebrali, která posud v žádném slovníku zaznamenána nejsou. Někteří pp. sběratelé takových slov své sbírky nám již zaslali. Prosíme těch pánů, kteří své sbírky ještě doma mají a jich tiskem vydati nechtějí, aby nám je taktéž zaslati ráčili. Kdo by slova taková za týmž účelem teprve sbírati chtěl, tomu oznamujeme, že je i později vděčně přijímati budeme a ve slovníku otisknouti dáme připojíce jméno p. zasylatele; slova z liter již tištěných ovšem až v Dodatcích. Žádoucno by bylo, aby pp. sběratelé k českým slovům také německé významy jich, pokud jim známy jsou, připojili.‘ — Své sbírky poslali mi pánové a jednoty tyto: p. J. *Bakalář*, studující VII. tř. gymnas. kroměřížského, slova z okolí tamějšího; p. Jos. *Barták*, zám. kaplan v Cholticích, slova z obec. mluvy; p. Fr. *Bartoš*, prof. v Brně, slova a vazby obec. mluvy moravské, mnohé grammatické články, výpisky z Pass., Kat., Let., Št., Vrat., Žer. a jiných starších děl; p. Tomáš *Bílek*, gymn. ředitel ve výslužbě, několik slov z obecné mluvy v okolí Deštné a ze spisů 17. stol.; p. Ferd. *Čenský*, c. k. setník a prof. vojen. akademie v Novém městě za Vídní, mnoho dodatků k svému Vojenskému slovníku něm.-českému; p. Fr. *Doucha*, církevní kněz a spisovatel v Praze, frase a mnoho slov, která dílem z mluvy lidu sebral, dílem k novým věcem hl. vynálezům navrhl (posud asi 4000 cedulek); p. Kar. *Doucha*, prof. druhého čes. real. gymn. v Praze, slova z obec. mluvy a výpisky z Bart.; p. Ondř. *Franta*, prof. tamtéž, slova z obec. ml. hl. ze Sloven.; p. Fr. *Hajniš*, c. k. poštovní rada v Praze, pořekadla, frase; p. Boh. *Hakl*, farář v Hořici, dříve prof. v K. Hradci, názvy běličů, bednářů, sekerníků, šindelářův a tkadlcův; paní L. *Hanušová*, cedulky z pozůstalosti p. dra. I. J. Hanuše; p. J. K. *Hraše*, okr. škol. dozorce v Novém městě n. M., slova z rozličných krajin Čech a výpisky z archivu náchodského; p. Jos. *Hrubý*, katecheta při měšť. škole ve Slavkově na Mor., výpisky ze spisů Sušilových, Haklových a Procházkových a slova mor. (do lit. M a N 275 cedulek; bude pokračovati); p. V. *Hylmar*, prof. obec. real. gymnasia v Praze, výpisky z Postilly Chelčického; Jeho excell. p. Jos. *Jireček*, c. k. ministr vyučování ve výsl., výpisky z Bart., BN., Čr., Gb., Kom. Kn., Ler., Mp., Rvač., Štelc., Štr., V., Vod., Vl. zř., 3950 cedulek; p. Fr. Vl. *Kodym*, učitel v Držkově, několik slov z rozličných krajin Čech; p. Ant. *Krondl*, prof. v Přerově, slova obec. mluvy čes. a mor., asi 600 ced.; p. Jan *Lego*, úředn. při Museu čes., slova z Táborska a Zbirožska; p. Fr. *Lepař*, gymn. ředitel v Jičíně, slova z obec. mluvy jilemn. a mor.; p. Ed. *Malý*, prof. v N. Bydžově, slova hrn-

čířská a z obec. mluvy rozlič. krajin českých; jm. hub a ptákův (výpisky), dohromady asi 400 ced.; p. J. *Mang*, nožíř v Praze, svůj cenník náčiní chirurgického, zahradnického atd.; p. Jan *Nedvídek*, knihtiskař v Táboře, názvy soukenické a tkadlcovské a slova z okolí táborského; p. Th. *Novák*, prof. v Novém Bydžově, slova z okolí bydžovského; p. Frt. Bhs. *Petera*, farář a archaeolog v Praze, místní jména hor, lesů, polí, luk atd.; p. Ad. *Patera*, kustos Musea král. česk., České glossy v MV.; p. V. *Petrů*, ředitel real. gymn. v Pelhřimově, slova z obec. mluvy tamější; p. Frant. *rytíř Plaček*, c. k. místodržitelský rada ve výsl., několik slov z oboru zemědělství; p. V. *Prasek*, profess. slovan. gymnasia v Olomouci, slova z obec. mluvy moravské a slezské (druhá zásylka 312 ced.); sl. *Právnická jednota* v Praze celou svou sbírku právnických terminův a frasí (výpisky z: Brikc., CJB., Fanku., Hl., Jdn., Kn. rož., Kn. Tov., Kol., Nál., Nar., O. z D., Sob., Václ., Zř. F. I., Vl. a Žer., 6000 cedulek); p. Fr. *Prusík*, gymn. ředitel v Roudnici, slova z rozličných krajin čes. hl. z Plaska a Plzeňska a několik grammatických článků; p. Vojt. *Růžička*, bohoslovec v Olomouci, výpisky ze Sš. Mor. pís. a ze Sborníku sloven. národ. pís.; p. Ant. *Skřivan*, řed. kupecké školy v Praze, několik slov z věd kupeckých; p. Jos. *Smělý*, farář v Ratenicích u Peček, slova z okolí příbramského; p. dr. Fr. *Studnička*, některé názvy mathematické, jiné opravil; *Studující* VII. gymn. tř. v Rychnově nad K. 345 slov z obec. mluvy v okolí Rychnova, Chocerad, Dobrušky, Solnice, Nymburka, Nové Paky, Klatov a K. Hradce; p. J. Er. *Špindler*, spisovatel a redaktor v Roudnici, slova z okolí tamějšího; p. K. *Tieftrunk*, prof. prv. něm. real. školy v Praze, výpisky ze Štítného a ze Skály; p. L. *Učík*, v Žurawici v Haliči, několik slov z obecné mluvy klatovské; p. Č. *Vávra*, prof. II. čes. real. gym. v Praze, výpisky z Dal.; p. dr. Bedř. *Weber*, advokat v Uh. brodě, několik slov z tamější obec. mluvy; p. Vlad. *Zelený*, kandidat professury, několik slov z obec. mluvy polenské a počátecké; p. Fr. *Zoubek*, ředitel průmyslové a měšť. dívčí školy na Smíchově, výpisky ze Sš. Pís., Břez., Bl., Poh., Har., Let., Pass., Vš., Skl., Kc., Bls., Nách., Lp., Sl., Scr. (asi 1600 cedulek); *nejmenovaný* p. kollega zaslal mi veliký svazek výpisků z Ab. z G., Anth. Jir., Bl., Č., Dal., Dk., Er., Har., Ht., Jg., Kat., Kom., Kos., Lpř., Mikl., Ndr., Pal., Pk., Psk., Smila, Světz., Šf., Št., V., Vrat., Vš., Zk. a slova z obec. mluvy.

Sbírkami těmito i mými vlastními později učiněnými material slovníku tak se rozmnožil, že vyplní více než 120 archů, jako jsme z počátku myslili a i oznámili; dle nynějšího výpočtu vzroste slovník na 170—180 archův, asi na 45 sešitův. Doufáme, že se proto nikdo horšiti nebude; slovník bude sice o něco dražší, ale také úplnější.

Když dílo dle původního plánu hotovo bylo a já již na vydání jeho pomýšlel, myslil jsem, že by bylo s prospěchem, kdyby je některý znalec přečetl, opravil a dle potřeby a možnosti i doplnil. Znaje pak p. Frant. *Bartoše*, prof. v Brně, a věda, že týž všecky snahy vlastenecké ochotně a úsilovně podporuje, poprosil jsem ho, aby i revisi slovníku mého laskavě na se vzal, načež on listem psaným dne 31. října 1875. takto odpověděl: ‚V revisi Vašeho díla . . . ochotně se uváži. Učiním, seč síly mé budou, buď toho kolik buď.‘ V květnu r. 1876. počali jsme první díl tisknouti a dne 30. června t. r. psal mi týž p. prof. Bartoš: ‚P. kollega M. *Blažek* ze slov. učitelského ústavu zmínil se mi, že by si přál, kdybych mu dával prohlédnouti jednotlivé archy korrektury, že by snad všelico poopraviti mohl z oboru zvukosloví a tvarosloví, ve kterémž velmi pilně pracuje. Myslím, že Vám to nebude nemilo, neboť více očí více vidí.‘ Že jsem nabídnutí p. prof. Blažka milerád přijal, samo sebou se rozumí. V říjnu t. r. přišel ke mně p. J. *Masařík*, prof. c. k. něm. gymnasia malostranského v Praze, rozmlouval se mnou přátelsky o rozličných věcech k mému slovníku se

táhnoucích a konečně se nabídl, že by i on korrektury obstarávati chtěl. I podivil jsem se nemálo pozoruje, jak ochotně pp. kollegové sami k práci se nabízejí a mě podporovati chtějí, aby dílo důležité a potřebné dokonalejším se stalo. Tímto způsobem získal jsem tři spolupracovníky, dva Moravany a jednoho Čecha na sesterské Moravě zaměstnaného! Než na tom nebylo dosti. Přihlásil se ještě jeden p. kollega, ochotně se nabízeje, že by některé archy četl, ostatní archy že by jiní pánové revidovati mohli. I tato služba byla mi vítána. Poslechl jsem ovšem jeho rady a abych nikomu invito mnoho neuložil, poprosil jsem ještě pět pp. kollegů mně známých za laskavou podporu. Všichni svolili a každý z nich přehlíží každý šestý arch. Jsou pak to tito pánové: p. K. *Doucha* a Ondř. *Franta*, professorové II. čes. real. gymnasia v Praze, p. prof. *Mejsnar* a spol. v Táboře, p. Fr. *Prusík*, ředitel v Roudnici, a pp. prof. Jos. *Pechánek* a Jos. *Riss* v Jičíně; několik archů revidoval posud také p. V. *Hylmar*, prof. obec. real. gymn. v Praze. Zasýlám těmto pp. revisorům první otisk, který volně opravuji a dle možnosti i doplňuji. Touto revisí rozmnožen slovník mnohými slovy zvláště moravskými. Všem pp. kollegům právě jmenovaným za jejich přátelskou podporu nejvřelejší díky činím prose jich zároveň, aby, ač práce tato někdy zajisté s velikými obtížemi spojena jest, přece až do ukončení díla laskavě v ní vytrvali.

Vřelé díky činím také těm pánům kollegům, kteří mne a nakladatele jiným způsobem podporovali doporučujíce slovník soukromě svým přátelům a známým. Jsou to zvláště: p. Ig. *Bečák*, prof. v Kroměříži; p. dr. *Bernhard*, prof. v Chrudimi; p. M. *Blažek*, prof. v Brně; p. G. *Blažek*, prof. v Příbrami; p. J. *Ctibor*, prof. v Písku; p. K. *Doucha*, prof. v Praze; p. V. *Hospodka*, prof. v Rychnově n. K.; p. J. *Hulakovský*, prof. v Třeboni; p. V. *Knotek*, prof. v Táboře; p. J. *Kracík*, prof. v Německém brodě; p. J. *Krejčí*, t. č. rektor c. k. čes. polytechniky v Praze; p. K. *Kunz*, prof. v Plzni; p. V. *Markalous*, prof. v Klatovech; p. F. *Martinák*, řed. v Prostějově; p. Ig. *Mašek*, prof. v J. Hradci; p. dr. J. *Mašek*, prof. v Táboře; p. J. *Ouředníček*, prof. v Přerově; p. V. *Petrů*, řed. v Pelhřimově; p. F. *Prusík*, řed. v Roudnici; p. J. *Riss*, prof. v Jičíně; p. Em. *Seifert*, prof. v Budějovicích; p. V. *Slavík*, řed. v Novém Bydžově; p. Fr. *Sobek*, prof. v Chrudimi; p. J. *Šebesta*, prof. v Praze; p. A. *Tille*, řed. v Litomyšli; p. *Višňák*, prof. v Brně; p. Z. *Winter*, prof. v Rakovníce.

Konečně srdečně děkuji také sl. městským a okresním (školním) radám, sl. redakcím veřejných listů a těm pánům, kteří příznivými úvahami o díle mém nakladatelstvu zaslanými aneb v novinách uveřejněnými sl. publiku slovník vřele poručili: p. K. *Dimmer*, purkmistr smíchovský (15.); p. dr. J. *Emler*, archivář kr. hlav. města Prahy a redaktor Časopisu Musea král. čes. (1); p. M. *Havelka*, c. k. vrchní rada soudní (1); p. dr. R. *Jablonský*, advokat a starosta kr. města Čáslavi (2); Jeho excell. p. ministr J. *Jireček*, (1); sl. městská rada v *Kostelci* n. O. (16.); p. J. *Krejčí*, rektor c. k. čes. polytechniky v Praze (2.); p. dr. A. *Majer*, řed. průmyslové školy v Plzni (2.); p. V. *Markalous*, prof. v Klatovech (7.); p. dr. K. *Mattuš*, purkmistr kr. města Mladé Boleslavi (1.); p. H. *Mejsnar*, prof. v Táboře (2.); sl. c. k. okres. školní rada v *Novém městě* n. M. (13.); p. Em. *Skramlík*, purkmistr kr. hl. města Prahy (16.); p. A. *Skřivan*, řed. obchodní školy v Praze (2.); dr. Fr. *Studnička*, universitní prof. v Praze (2.); p. A. V. *Šembera*, universitní profesor ve Vídni (1. 2.); p. V. *Vlček*, prof. a redaktor Osvěty v Praze (3); p. V. *Vlček*, starosta kr. Vinohradů (15.); p. Fr. J. *Zoubek*, řed. průmyslové a měšť. dívčí školy na Smíchově (1.); *sl. redakce*: Archivu für slavische Philologie (red. p. V. Jagić, 14.), Blahověsta (3.), Budivoje (2., 4.), Časopisu Musea král. čes. (8., 9., 16.), Čecha (3.), Českého jihu (2., 10., 11.), Českého východu (15.), Evangelického církevníku (4.), Hlasu (1., 10.), Kolín-

ských novin (9., 10., 11., 16.), Komenského (11.), Koruny české (2.), Listů průmyslových (2.), Lumíra (3.), Mělníčana (9., 11.), Moravana (4.), Moravské orlice (2., 4., 6., 9., 11., 12.), Národních novin (2.), Našince (3., 9., 12.), Podřipana (13.), Pokroku (16.), Posla z Budče (3.), Posla z Prahy (3.), Pozoru (13.), Prager Abendblattu (3.), Právníka (3., 12.), Pražského denníka (9., 11., 13., 15.), Řipa (4., 11., 16.), Slovanských listů (13.), Světozoru (16., 17.), Svornosti (8., 16.), Šumavana (14.), Zvěstí slovanských (9.). Posudky naznačené byly na obálkách sešitův otištěny; číslice v závorce označuje sešit.

Pokud mi známo, byl můj slovník posud všeobecně příznivě posuzován. Jediné p. prof. Hattala nepříznivý soud o něm vynesl, zakládaje své mínění na bedlivém proskoumání jediného článku o ablativě. Na 129. str. svébo ‚Brusu jazyka českého. V Praze 1877.‘ mluví o zevrubném citování pramenův a hodnověrnosti jeho a konečně praví: ‚Ani stínu takové důvěry však není hoden Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický, který prof. Frant. Kott nedávno vydávati počal. Spíše naopak zpronevěřil bych se věci, o kterou mi právě jde, kdybych ani na článku jeho o ablativě ku prospěchu této neukázal, jak ohromné bludy mohou se za citaty beze všech čísel skrývati a sice často tak bezpečně, že jich ani nejdůkladnější znatel věcí patřičných nedovede buď nijak buď aspoň bez nesnází všelijakých odhaliti. Tak na př. rád bych já věru znal takého specialistu, který by byl s to, aby odpověděl tomu, koho by se právě týkalo, na otázku, kde psali Gebauer a Zikmund o ablativě tak, jak se jich Kott těmito slovy dokládá: »Ve slovanštině již v nejdávnějších dobách zmizel a nahrazuje se pravidelně genitivem. Gb., Zk.« Já znám od nich jen po jedné zmínce o rozpravě mé na str. 32 pod č. 3. Zikmundova zmínka zní takto: ‚Ostatně vz Časopis mus. r. 1857. O ablativě v slovančině a litvančině od p. prof. Hattaly.‘ (Ani v poznámce ani) v textě samém není též nic nauce Kottově podobného.[1]) Gebauer pak zaznamenav, že i známý nám už po str. 60 a 64 Müller spatřuje v gen. jedn. našich a lit. kmenů samohláskou *a* zakončených ablativ, připomíná toto: »Srov. M. Hattaly článek o ablativě ve slovanštině a litevštině v Čas. čes. mus. 1857.«[2]) Není však ani žádná z těchto zmínek zcela správná, poněvadž rozprava má jimi dotčená teprva r. 1858 byla tamže dokonána. Z této druhé části rozpravy mé pak udělal Kott zvláštní knihu, skončiv článek svůj takto: »Vz: O ablativě ve slovančině a litvančině. V Praze 1858.« Ale marně by se sháněl kdokoli po takové knize, moha jist býti tím, že se žádný ze zvláštních otisků[3]) dotčené rozpravy nedostal ani do knĕhkupectví. Připomenu-li ještě čtenářům svým, že Časopisu mus. neuznal Kott v témže článku ani sebe menší zmínky hodným, snadno rozhodnou, jak důkladným pozorovatelem a pragmatickým vykladatelem jest on i tak snadných věcí, jakou je právě dotčená historie.[4]) Kdo by však myslil, že snad aspoň ostatek článku téhož, obnášejícího jen $24\frac{1}{2}$ řádků velmi krátkých neobsahuje žádných bludů právě dotčenému podobných, ten by se velice mýlil. Je jich tam ještě i víc jako na př. ten, že prý »absolutní ablativ vyjadřován býval hrubým latinismem v staré češtině a sice a) buď *genitivem:* Nemajících oněch (non habentibus illis), odkud by zaplatili, odpusti oběma; b) buď *dativem:* Budú znamenie vadnúcím lidem pro strach.« Latina totižto, jak vůbec vědomo, neužívala nikdy ani genitivu ani dativu než jen ablativu absolutně. Jak by tedy byla mohla svésti češtinu k tomu, čeho sama nečinila, toho ani Kott nepochopil, než jen beze vší rozvahy přepsal z Nákresu staročeské mluvnice J. Jirečka,[5]) vyznamenav ho i tím, že ho nejmenuje Nákresem než Staročeskou mluvnicí[6]) a k té připojuje i číslo strany a sice 73.[7])

Tolik napsal p. prof. Hattala o mém slovníku. Odpověděl jsem mu obšírně na obálce osmého sešitu. Poněvadž však knihař obálku zmaří a po mé odpovědi nebylo by potom ani nejmenší stopy, tedy musím, abych nebyl před světem neospravedlněn, aspoň kratičce i na tomto místě na svou obranu

odpověděti: ad 1. Zikmund ve své Skladbě na str. 44. ř. 5. s h. píše takto: ,V jazycích indoevropských bylo z počátku osm pádů: nominativ, vokativ, akkusativ, dativ, genitiv, ablativ, lokal a instrumental. Z těchto pádů v jazyku českém sedm pádů se toliko uchovalo, ablativ během času vyhynul a nahražuje se nyní genitivem.' — ad 2. Gebauer píše ve Slovníku naučném VIII. str. 656. b. 16. ř. z d.: ,Dále rozeznává indoevropština osmero pádů: nominativ, akkusativ, vokativ, genitiv, ablativ, lokal, dativ a instrumental. Z těch utratila slovančina ablativ již v nejdávnějších dobách úplně a funkci jeho připsala genitivu.' Proto jsem vším právem onen citat učiniti směl. Jaký ohromný blud tedy skrývá se za mým citatem bez čísla? Žádný blud, nýbrž pouhá pravda! — ad 3. Když byl článek asi 68 stránek vyplňující z Časopisu mus. zvláště otištěn, zdaž to potom nebyla kniha, kterou však sám p. Ht. udělal a ne já? Že do kněhkupectví se nedostala, to pranic nerozhoduje, nebo po tom kniha se nepoznává. Ostatně jsem tohoto zvláštního otisku ani nedostal ani vůbec nespatřil. — ad 4. Vždyť jsem se o něm zmínil napsav na konci svého článku, jak sám p. prof. Ht. uvádí: ,Viz: O ablativě ve slovančině a litvančině. V Praze 1858'! Jediné v tom jsem chybil, že jsem nepřipojil, kde kdo o ablativě psal. Stalo se to pouhým nedopatřením a proto jsem chybu, jakmile jsem ji zpozoroval, ihned napravil. Dal jsem totiž na 2. str. obálky 4. seš. otisknouti tuto opravu: ,Na stránce 9. ř. 31. z d. (v článku o ablativě) přidej: V Mus. 1857., 1858. Ht.' t. j. V Musejníku (= v Časopise Musea král. čes.) 1857., 1858. Hattala. To se stalo v září 1876. a Brus p. prof. Ht. vydán teprve v druhé polovici ledna 1877.! — ad 5. Zde jest mi konstatovati, že si pan prof. Ht. slova p. ministra J. Jirečka způsobem mi nepochopitelným křivě vyložil. Smysl slov jest zcela jiný a sice tento: Jako užívali Římané *absolutního* (neodvislého) pádu, tak Čechové je napodobujíce také *absolutních* pádu užívali; hrubým latinismem nazývá tedy p. Jir. užívání *absolutních* pádů; v lat. užívali ovšem ablativu, v češtině pak genitivu nebo dativu. Tak jest výrok p. Jir. úplně správný. — ad 6. Stalo se jen proto, aby byl citat kratší; jindy ještě kratčeji se říká: Podej mi sem Kunze, Niederla atd.; a jasnosť tím zajisté škody nevzala. — ad 7. Že jsem u p. Jir. i stránky citoval, není nic neobyčejného a p. Ht. snadno se může přesvědčiti, že velmi často p. Jir. citnji stránek neoznačuje a že naopak k jeho jménu (Ht.) velmi často i stránky připisuji, vz ku př. E, F, G, H atd. Zevrubnější citaty mám totiž u těch pramenů, z nichž jsem v poslední době látku do slovníku vybíral nebo doplňoval (mluvím zde o vlastních výpiscích; ovšem jsem i cizích výpisků s podrobným označením pramenův užil). Dříve jsem toliko jméno spisovatelovo připisoval, chtěje místa ušetřiti, od čehož jsem teprve později upustil, byv na důležitost zevrubného citování pramenů *Jungmannem* upozorněn, který v předmluvě ke svému slovníku několikrát toho želí, že sběratelé materialu svých pramenů buď vůbec nepoznamenali aneb jen nedokonale je označili.

Z toho jde, že všecky výtky, které mi p. prof. Ht. činí, jsou nepodstatny a že tedy soud jeho o mém slovníku na nich se zakládající neuí přesný a spravedlivý.

Na prvních čtyřech stránkách slovníku jsou prameny, z nichž látka slovníku vybrána jest, naznačeny. Od té doby počet jich hojně se rozmnožil. Poněvadž nové prameny posud jen na obálkách sešitův otištěny jsou, sedmnáctým sešitem první díl slovníku se končí, mnohý odběratel si jej vázati dá a knihař obálky a s nimi i doplňky pramenů zničiti by mohl, podávám kromě obyčejných zkratků také doplňky pramenů doplňuje zároveň některé staré prameny. Na konci celého díla podám, budu-li živ, všecky prameny v celek spojené. Doufám, že jich ještě několik připojím, neboť pořád ještě material k slovníku vybírám a dostávám.

Řekne-li kdo, přehledna prameny posud jmenované, že jsem měl užiti pramenů v počtu ještě hojnějším, poví pouhou pravdu; ale potom byla by mi práce nekonečna; já aspoň bych ji sotva dokončil. Co schází, nechť později jiní doplní. Abychom poznali, kolik materialu mým slovníkem k ohromnému materialu v Jungmannově slovníku uloženému přibude, objasní ovšem jen poněkud následující data. Vypsal jsem z Jungmannova slovníku material na polovičky přeložených archů; tuto práci ukončiv, na prázdné polovičky látku více než z 20 knih alfabeticky sestavených jsem přepsal. Látka tato byla velmi hojná; nyní doplňuji slovník ze 24 knih (dle rejstříků) a z 12 sbírek vlastních a cizích. I tohoto materialu jest velmi mnoho. Kromě toho vybral jsem látku z jiných spisů, již mám asi na 97.000 cedulek rozepsanou; páni sběratelé pak dali mi asi 20.000 cedulek. Než II. a III. díl sl. dokončíme, nové látky, doufám, ještě přibude.

Končím předmluvu slovy Miklosićovými a Jungmannovými. Miklosić vydávaje: Deutsch-serbisches Wörterbuch von Vuk St. Haradschitsch, Wien 1877. praví na str. IV. ř. 14. s h.: Nur wer die Schwierigkeiten lexikographischer Arbeiten zu ermessen vermag, kann an dieses Buch den rechten Massstab anlegen.‘ A Jungmann napsal na III. a VIII. str. předmluvy k svému slovníku slova tato: ‚Přijmětež milí krajané a vlastenci jakoukoli tuto práci a raději k tomu hleďte, co Vám podáno než k tomu, čehož není dáno pomníce, že u velikých věcech i na vůli dosti a vědouce dobře, že jako nic pod sluncem, tak ani které dílo lidské, neřku-li tak obšírné, na prosto úplné a dokonalé býti nemůže. Shromažďujte, kdo můžete, opravy a doplňky, které co přídavek k tomuto slovníku, nestane-li mne více, kdoby vydal, vždy se nalezne.‘

V PRAZE, dne 24. února 1878.

Fr. Kott.

Jména sběratelů látky a jména spisův a spisovatelů, z nichž vybrána jest.

(Doplněk. Vz 1.—4. str. a Předmluvu, VII.)

AN. — Archiv náchodský.
Abr. z G. — Abraham z Günterodu, † ok. 1606.
B. — Fr. Bayer v Rožnově. V Rankově slov.
Bdl. — V. Brandl, archivář, v Brně.
Bk. — Bělohoubek Ant., prof. při česko-slov. obchodní akademii a docent při čes. polytechnice v Praze.
Bkř. — J. M. Bakalář, stud. v Kroměříži.
Blk. — Bílek Tom., gymn. řed. ve výsl., v Praze.
Blř. — Bullř K. A. Sbírka výměrů. V Praze. 1874.
Bls. — Boh. Bílejovského Kronika česká. 1518.
BN. — Boccaciovy novely z ruk. rytíře z Neuherka. (Hynka z Poděbrad).
Brs. — Brus jazyka českého, jejž sestavila kommisse širším sborem Matice české zřízená. V Praze 1877.
Btk. — Jos. Barták, zám. kaplan v Cholticích.
Bž. — M. Blažek, prof. v Brně.
Ck. — Cenník továrny na fysikalní stroje a měřické modely dra Fr. Houdka a Jos. Herverta. V Praze 1874.
CJB. — Corpus juris bohemici. Vyd. Jireček.
Čsk. — Ferd. Čenský, c. k. setník a prof. při vojen. akadem. v Novém městě za Vídní.
Da. — K. Doucha, prof. v Praze.
Dač. — Dačický Mik. † 1628.
Dal. — Dalemilova kronika z 14. stol. Stránky dle Jirečkova vydání, v Praze 1877.
Dh. — Staročeské divadelní hry. Vyd. Jos. Jireček. V Praze. 1878. Ze 16. a počátku 17. stol.
FB. — Flora bohemica. Přehled veškerých rostlin cévnatých v Čechách samorostlých i vůbec pěstovaných sestavený dle dra Čl. Prodromu květeny české. Vydal klub přírodovědecký v Praze 1877.
Fr. — Ondř. Franta, prof. v Praze.
Frč. — Dr. Ant. Frič. Přírodopis živočišstva. V Praze 1875.
Gh. — Glossy české z homiliáře opatovského. XIII. stol. (Rukověť I. str. 251).
Gt. — Fonologie dra L. Geitlera, prof. v Záhřebě. 1873.
Hk. — Bh. Hakl, farář v Hořici.
Hl. — Aleš Hollický ze Sternberka. Dopisy od r. 1436.—1451.
Hlr. — V. Hylmar, prof. v Praze.
Hnš. — Frt. Hajniš, c. k. poštovní rada v Praze.
Hý. — Jos. J. Hrubý, katecheta při měšť. škole ve Slavkavě na Moravě.
Chč. P. — Chelčického Postilla.
Jdn. — Jednání a dopisy konsistoře katol. a utrakvist.
Jir. dh. — Vz Dh.
KB. — Malá slovesnosť, kterou sestavili zem. škol. inspektor J. Kosina a prof. Fr. Bartoš. v Brně 1876.
Kc. — Kancionál kostelecký z r. 1589.
Kd. — Ant. Krondl, prof. v Přerově.
Kda. — Koleda. Čtení pro náš lid. Vyd. v Olom. 1876.
Kdm. — Fr. V. Kodym, učitel v Držkově.
Kk. — Jos. Klika. Botanika. V Praze 1868.
Kn. — Kuthenova Kronika česká. V Praze. 1539.
Kol. — Prav. Kr. Klatovský z Koldína. † 1589.
KP. — Kronika práce. Vyd. řed. Jiljí V. Jahn a řed. M. Pokorný. V Praze 1872. atd.
Krč. — J. Krejčí, t. č. rektor c. k. české polytechniky v Praze. Geologie. 1877. a násl.
Ler. — J. Lerya Historie o plavení se do Ameriky (Brasilie). Přel. Cyr. Matěj se Slovaciem. 1590.
Lg. — J. Lego, úředník při Museu král. českého a spisovatel.
Lp. — Prok. Lupáče z Hlaváčova Historia o cís. Karlovi. 1584.
Lpř. — Fr. Lepař, gymn. ředitel v Jičíně.
MH. — Katolická věronka dra K. Martina. Přel. B. F. Hakl. V Praze 1871.
Mp. — Listy Matěje poustenníka, otištěné v Kronice Bartoše písaře. Vyd. Erben. Poč. 16. stol.
MP. — Katolická mravověda dra. K. Martina. Přel. M. Procházka. V Praze 1874.
Mřk. — Jos. Masařík, prof. v Praze.
MV. — Mater verborum.
Mý. — Ed. Malý, prof. v N. Bydžově.
Nách. — Památky Náchoda. 1857.
Nál. — Nálezové práv zemských 1536.
Nar. — Narovnání o hory a doly. 1575.
Ndr. — Jindř. Niederle. Mluv. řec. jazyka. V Praze. 1873.
Nk. — Th. Novák, prof. v N. Bydžově.
Nud. — Benedikti, Vavřinec Nudožerinus. † 1615.
Nvk. — Jan Nedvídek, knihtiskař v Táboře.
O. z D. — Ondř. z Dubé. † 1412.
Pa. — Ad. Patera, kustos při Museu král. čes.
Pčk. — Fr. rytíř Plaček, c. k. místodržitelský rada ve výsl. v Praze.
Pch. — Jos. Pechánek, prof. v Jičíně.
PL. — Topographisches Post-Lexikon. Wien 1855.
Prk. — Fr. Prusík, řed. real. gym. v Roudnici.
Prm. — Listy průmyslové. Red. prof. Al. Studnička. V Praze.
Psk. — Písecký. 1482.—1511.
Ps. o zášti — mezi J. z Dubé a P. Malovcem z Pacova. 1413.
Ptr. — Fr. B. Petera, farář a archaeolog v Praze. † 1877.
Ptů. — V. Petrů, řed. real. gymn. v Pelhřimově.
Rkk. — Rukopis kralodvorský a zelenohorský. Stránky dle illustr. vyd. Kořínkova. 1873.

ŘZ. — Říšský zákonník.
Scr. — Scriptores rerum bohemicarum. 1784. Tom. II. z polovičky 15. stol.
Skl. — Pavel Skála ze Zhoře. † 1640.
Skř. — Ant. Skřivan, řed. obchodní školy v Praze.
Skv. — Technické významy ve Skřivanově továrně na nástroje pro dělníky pracující věci ze dřeva.
Sl. — Vil. Slavaty Historie atd. 1600.—1620.
Smil. — Smil Flaška z Pardubic. Nová rada. Stránky dle vyd. Gebaurova. 1876.
Sml. — Jos. Smělý, farář v Ratenicích u Pečck.
Sob. — Práva soběslavská.
Šachora Frascologie.
Šbk. — Fr. Šebka Česká frascologie. 1864.
Šfk. — Vojt. Šafařík, prof. při c. k. české polytechnice v Praze. Základové chemie. V Praze 1860. Šfk. ch. = Šfk. Rukověť chemie. V Praze 1878.
Špd. — Špindler J. Ervin, spisovatel a redaktor v Roudnici.
Šš. — L. = Evang. sv. Lukáše, v Praze 1865.; J. = Ev. sv. Jana, v Praze 1867.; Zj. = Zjevení sv. Jana apoštola, v Praze 1872.; I. Kor. = sv. Pavla list ku Korinťanům, v Praze 1872.; Hc. = Hymny církevní, v Praze 1859.; Sk. = Skutky apoštolské, v Praze 1869.; I. II. = Listové sv. Pavla apoštola, díl I. v Praze 1870., díl II. v Praze 1871.; Ž. = sv. Pavla list k židům; O = Listy obecné či katolické; Oa = spisy sv. otcův apoštolských a Justina mučeníka, v Praze 1874.
Štr. — V. Šturma Rozsouzení kancionalu bratří vald. V Praze 1588.
Tf. — K. Tieftrunk, prof. v Praze. Odpor stavů českých proti Ferd. I. l. 1547. V Praze 1872.
Tk. — V. V. Tomek, c. k. rada a universit. professor v Praze. Dějepis města Prahy. 1855.—1875.
Tpl. — B. Topil. V Rank. slov.
Václ. — Smlouva svato-václavská. 1417.
Vj. — Vojáček V., prof. v Praze. Slovník lat.-český. 1870.
Vl. — Zřízení Vladislavovo. 1550.
Vod. — N. Vodňanského Theatrum mundi minoris, široký plac neb zrcadlo světa. V Praze 1605.
Wb. — Dr. B. Weber, advokat v Uh. brodě.
Zb. — Fr. Zoubek, řed. průmyslové a měšť. dívčí školy na Smíchově.
Zl. — Vladim. Zelený, kand. professury.
Zř. Vl. = Vl.

Skráceniny (ku konci díla budou doplněny):

abs. — absolutně.
act. — activum (rod činný).
adj. — adjektivum (jm. přídavné).
adv. — adverbium (příslovce).
akkus. — akkusativ (4. pád).
angl. — anglicky.
atd. — a tak dále.
bulh. — bulharsky.
cf. — confer (srovnej).
č. — či.
čes. — česky.
etc. — et caetera — atd.
f. — feminium (rod žen.).
franc. — francouzsky.
fut. — futurum (čas budoucí).
gt. — genitiv (2. pád).
germ. — germanismus (způsob mluvení německého).
horn. — hornicky.
inft. — infinitiv (způsob neurčitý).
instr. — instrumental (7. pád).
it. — italsky (vlasky).
již. — jižně.
jm. — jméno.
kompar. — komparativ.
koř. — kořen.
ku př. — ku příkladu.
lat. — latinsky.
lit. — litevsky.
lok. — lokal (6. pád).
m. — *masculinum* (rod muž.); — 2. *místo*.
mě. — město.
mor. — moravsky.
ms. — městys.
n. — *neustrum* (rod střed.); 2. *nebo*.
násl. — následující.
něm. — německy.
nom. — nominativ (1. pád).
obyč. — obyčejně.
pass. — passivum (rod trpný).
pft. — perfectum (čas min.).
pl. — plural (počet množ.).
pol. — polsky.
praes. — praesens (čas přítom.).
přech. — přechodník.
pův. — původně.
řec. — řecky.
rozk. — rozkazovací způsob.
rus. — rusky.
sanskr. — sanskritsky.
sev. — severně.
sg. — singular (jednotný počet).
slav. — slovansky.
slez. — slezsky.
slov. — slovensky.
sr. — srovnej.
str. — starý.
strčes. — staročesky.
střlat. — starolat.
střlat. — lat. za středního věku.
strněm. — staroněmecky; nněm. — novoněmecky.
strslov. — staroslovansky.
subst. — substantivum (jméno podstatné).
superl. — superlativ.
syn. — synonyma (slova souznačná).
sup. — supinum (způsob dostižný).
šp. — špatně.
špan. — španělsky.
t. j. — to jest.
vok. — vokativ (5. pád).
vých. — východně.
vz — viz.
záp. — západně.
zastr. — zastaralé.
zvl. — zvláště.

Jména spisův a spisovatelův, z nichž látka vybrána.

Aesop. — Aesopovy bajky. Z 16. stol.
Akt. Ferd. — Akta mezi Ferdinandem a některými osobami ze stavův r. 1547.
Alch. — Alchymie česká. Rkp. Okolo r. 1535.
Alx. — Zlomky z Alexandreidy z 14. stol. — Z výh. l.
Am. — Amerling Karel. Nar. 1807.
Anth. — Anthologie z literatury české. Sest. Jos. Jireček. 1860.
Apol. — Apologie stavův českých druhá. 1618.
Arch. — Archiv český. Vyd. Palacký.
Aqu. — Aqnensis. Lexicon latino-bohem. 1508.—1549.
Atal. — Atala. Láska dvou divochův. 1809.
Baiz. — Baizy Jos. Veselé účinky. V Trnavě 1795.
Bart. — Bartošova Kronika česká pražská dle vydání Erbenova. (První číslo označuje knihu, druhé hlavu). — 1530.
Bel. — Belial. Rkp. V Musen. 1378.
Ben. — Benátská bibll. 1506.
Ben. V. — Benátská bibli. Vyd. Velesl. S. A. 1613.
Berg. — Bergneri excerpta. Bergner nar. 1763.
Bern. — Bernolákův Slovár slovenký. 1825.
Biancof. — Kronika o milosti Floria a p. Biancofory. 1519.
Bhm. — Bohemarius. Lex. z r. 1409.
Bib. — Biblí rukopisní.
Bl. — Jana Blahoslava Grammatika česká z r. 1571. Vyd. Jg. Hradil a Jos. Jireček. 1857.
Bn. — Beranova stručná mlnvnice česká. 1874.
Boč. — Boček Ant. Excerpta. † 1847.
Bož. Něm. — Božena Němcová. † 1862.
Br. — Bratrská bibli. 1579.—1593.
Bř. — Prof. dra E. Bořického: Názorný nerostopis. 1868.
Břez. — Březana V. Rožmberské kroniky krátký výtah. 1609.
Brikc. — Brikcího práva městská. 1536.
Brt. — Prof. F. Bartoše grammatické spisy (v Mtc., v Km., v programmech brněnského gymnasia a jinde). Nar. 1837.
Bruns. — Brunsvík v Praze. 1827.
Bs. — Beseda. Naučný časopis. (V něm Strážce jazyka). Vyd. Mikeš 1863.—65.
Bur. — Burián Tom., nar. 1802., †.
Byl. — Bylinář Mathiolův, vyd. z Veleslavína A. 1596.
Cap. — Capito Jan. 1586.
Cn. — Cenník náčiní chirurgického, zahradnického atd. Vyd. Mang.
Ctib. — Ctihor z Cimhurka. † 1494.
Cyr. — Cyropaedie Abrah. z Günterodu, přeložil z řečtiny. 1605.

Č. — Frant. Lad. Čelakovský. † 1852. (Pís. = Písně.)
Čas. theol. — Časopis theologický, od roku 1828. —
Čern. — Černý J. O vodách; herbář. 1517.
Čít. — Čítanka slovanská. Vyd. K. J. Erben. 1865.
Čk. — Fil. Čermák. O pěstování vína. V Živě, 1854.
Čl. — Názorný přírodopis rostlinstva. Vzdělal dr. Lad. Čelakovský. 1868.
D. — Dobrovský. † 1829.
Dal. — Dalemilova kronika. Z 14. stol.
Dch. — Doncha Frant., nar. 1810.
Div. z ochot. — Divadlo z ochoty Ant. Marka. 1831.
Dk. — Kallilogie dra. Jos. Durdíka. Nar. 1837.
Dobř. — V. Dobřenský. 1579.
Dsky, Reliquiae tabularum. Vyd. Emler.
Er. — Karel Jaromír Erben. Nar. 1811., † 1870. (P. = Písně a říkadla. 1864.).
Eus. — Eusebia Historie církevní od Kocína přelož. 1594.
Ev. — Evangelium sv. Jana, z 10. stol.
Faukn. — Fauknera z Folkensteina Titulář. 1589.
Fk. — Ag. Fieks Vergl. Wörterbuch indogerm. Sprachen. 1871.
Flav. — Flavia Jos. Historie židovská. 1553.
Flor. — Vz Biancof.
Gb. — Prof. dr. Gebauer. Nar. 1838.
Gl. — Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes. Seps. V. Brandl 1876.
Glag. — Glagolitická bibli. 1416.
Gnid. — Gnidský chrám. Z francouz. přeložil Puchmayer. 1804. a 1836.
Háj. — Hájkova Kronika česká. 1541.
Hank. — Hanka Václav. † 1861.
Har. — Haranta z Polžic Cesta do Jerusalema. 1608.
Hd. — Názvosloví hudebního umění. V Mus., 1850.
Herb. — Herbář, vz Bylinář.
Hil. — Hilarius. † asi 1468.
Hlas. — Hlasatel J. Nejedlého. Od r. 1806.
Hol. — Holý Jan. 1781.—1849.
Hor. — Horný. Sbírka přísloví. 1705.
Hos. — Mat. Hosya Kronika mozkevská. Vyd. 1786.
Hrš. — Přísloví a pořekadla v okolí náchodském. Sest. J. K. Hraše. 1874.
Hš. — Dr. I. J. Hanuš. † 1870.
Ht. — Prof. M. Hattala. Nar. 1821.
Hus. — Hus Jan. † 1415.
Ch. — Chmela. † 1847. Rozbor jména přídav-

ného. V Mus. 1842., str. 362. a 1843., str. 245., 366.
Chč. — Petr Chelčický, asi 1390. (str. 298. —453., z Osvěty 1875., vyd. F. Schulz; str. 605.—640., z Výh. II.)
Chmel. — Chmelenský. † 1839.
Chron. — Chronikon. Vyd. Palacký.
Chym. — Chemie dra. J. Presla. 1828.
J. — Dr. Ant. Jungmann. † 1854.
Jab. — Jablonského básně. 1856.
Jád. — Jádro knih lékařských. Rkp.
Jd. — V. Jandečky Logika pro vyšší gymnasia (společnou prací dr. J. Dastícha). 1871.
Jdč. Mnohovýznamnosť a souzvučnosť slov českých. Od J. Jedličky. 1869.
Jel. — Hrubý Řeboř z Jelení. † 1554.
Jg. — Jos. Jungmann. † 1847.
Jhl. — Názorný přírodopis živočišstva. Sest. P. Jehlička. 1868.
Jir. — Jos. Jireček. Nar. 1825.
Johanit. — Johanita. Od Van der Velde. Přelož. Vetešník. 1829.
J. tr. — Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs. 1850. — Úvaha Malého v Mus. 1850., str. 624.
Jv. — Brus jazyka českého. Sest. J. Javůrek. 1871.
Kamar. — Kamaryt. Jos. † 1833.
Karion. — Kronika světa J. Kariona, vyd. z Velesl. D. A. 1584.
Kart. — Kartigam. Román z maďar. od Mich. Semiana. 1790.
Kat. — Život sv. Kateřiny. Vyd. K. J. Erben. Z 13. stol. Čísla označují verše.
Kb. — Podřečí severních Čech. Podává Jos. Kouble. V Mus. 1864., str. 49. až 57., 250. —254.
Kh. — Kheilův něm.-český slovník názvů zboží obchodního. 1864.
Kl. — Skladba lat. jazyka. Sest. J. K. Klumpar. 1863.
Klc. — Počátky vědeckého mluvnictví českého. Seps. M. F. Klácel. 1843.
Klat. — O. Klatovského Rozmlouvání. 1540.
Km. — Komenský. Týdenník vychovatelský. V Olomouci od r. 1873.
Kmp. — Samovolná germanisace češtiny atd. Vyd. Dr. Fr. Cyr. Kampelík. 1864.
Kn. Drn. — Kniha Drnovská. Vyd. Brandl. 1868.
Kn. lék. — Kniha lékařská. 1544.
Kn. Rož. — Kniha rožmberská, vyd. Brandl.
Kn. Tov. Vz Tov.
Knst. — Lima linguae bohemicae t. j. Brus jazyka českého. Od J. Konstance 1667.
Koll. — Kollár Jan. † 1852.
Kom. — Komenský Jan Amos. † 1671.
Kon. — Konáč Mik. † 1546.
Kor. — Korunka n. vínek panenský od V. Kleicha. 1656.
Kos. — Grammatika jazyka latinského. Seps. J. Kosina. 1867.
Konbl. — Konble Jos. Hospodářství. 1833.
Kr. — Krok. Listy vědecké se zvl. zřetelem k potřebám gymnasií a reálek. 1864.
Krab. — Krabice z Weitmühle. Správa zdraví. Od J. Koppa. (přel.) 1536.
Kram. — Kramerius Vác. M. † 1808.
Kroc. — Krocín Mat., farář v Rychnově 1618.—21.
Krok. 1831.
Kron. Bart., vz Bart.
Kron. mozk. — Kronika mozkevská, vz Hos.
Kron. Trub. — Kronika Trubačova.
Kruz. — Mich. Kruzyusa O věčnosti. 1672.
Kt. — Dra F. B. Květa Staročeská mluvnice. 3. vyd. přehlédl prof. Ed. Novotný. 1869.
Kts. — O podřečí Doudlebském. Od prof. V. Kotsmicha. Ve Sborníku vědeckém král. českého. 1868.
Kv. — Květy. (Národní zábavník pro Čechy. 1847. V nich: Brousek.)
Kz. — Česká mluvnice a Nauka o větách. Seps. prof. K. Kunz. 1861., 1863.
L. — Lindé. Slovník polský.
Lb. — České přísloví a pořekadla. Sest. Li blinský. 1848.
Leg. — Legendy t. Passionál tištěný. 1457.
Lešk. — Leška Štěpán. † 1818.
Let. — Staří letopisové čeští. Vyd. Palacký.
Linn. — Linnée.
Lk. — Sbírka lékařské terminologie. Vyd. dr. Čejka. V Mus. 1848., 1851., 1853.
Llk. — Lelek C. Sbírka slov ze slezko-mor. nářečí r. 1863. Museu českému zaslaná.
Lom. — Lomnický Šim. † 1622.
L. S. — Libušin Soud. Z konce 9. nebo z počátku 10. stol.
Mand. — J. Mandevilly cesta. 1600.
Mark. — Marek Antonín. Nar. 1785.
Martim. — Martimianova č. lépe Martinianova Historie římská. 1488.
Mat. verb. — Glossy v slováři latinském od r. 1202.
Mel. — Knížka potěšitelná těhotným od Melantricha. 1567.
Měst. bož. — Sv. Augustina o Městě božím, z lat. přel. Čelakovský.
Měst. záp. — Zápisy městské Nového města pražského od r. 1446.—53.
Mk. — Pravopis a mluvnice jazyka českého. — Česká mluvnice. 1867. — Strážce jazyka. 1872. — Sest. Fr. O. Mikeš.
Mkl. — Dr. Fr. Miklosich. Nar. 1813. (B. = Stammbildungslehre 1875. —S. = Syntax. 1868.—1874.)
Ml. — K ‚Brusu' v Mus. 1846. — Úvaha díla: J. tr. Vz toto. — Úvaha Tomíčkovy mluvnice v Mus. 1847. — Ukázka fraseologie českoněm. a německočeské. 1868. — Sest. Jk. Malý.
Mm. — Mammotrectus. Vokabulář z 15. stol.
M. M. — Musa moravská. 1813., 1825.
Ms. — Manuskript (rukopis).
Mš. — Prof. Maška Příspěvky k brusu v Mte. 1873.
Mte. — Časopis matice moravské, od roku 1869.
Mt. S. — Sborník slovenských národních písní, pověstí, přísloví. Vydává Matice slovenská. Sv. I., 1870.
Mudr. — Řeči z hlubokých mudrcův. 1529.
Mus. — Časopis musea království českého. Od r. 1827.
Mz. — Cizí slova ve slovanských řečech. Sest. Matzenauer. 1871.
Na Slov. = Na Slovensku.
Nej. — Jan Nejedlý. † 1834.

Novor. — Novoročenka. 1824.
Novot. — Novotný Fr. z Luže. † 1826.
Nt. — Česko-lat. slovník. Sest. Fr. O. Novotný. 1873.
Nz. — Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy. 1853.
Ob. pan. — Obora panenská od Placaliusa. 1634.
O 4 stež. ctn. — O čtyřech stežejných ctnostech. 1505.
Odp. br. — Odpověď Bratří na spis 1514.
Ohláš. — Ohlášení na spis M. Sam. 1635.
Ojíř. — Ojíř z Očedělic. 1584.
O manž. — Spis. o manželství. 1610.
Orb. pict. — Orbis pictus Komenského 1685.
Os. — Osvěta. Vyd. Schulz. 1862. V nl: Strážce jazyka.
O 7 vstupních od T. ze Štítného. Vz Št.
Ottersd. — Sixtus z Ottersdorfa. † 1583.
Pal. — Fr. Palacký. Nar. 1798.
Pam. Kut. — Paměti Kutnohorské Kořínkovy. 1675.
Pann. jez. — Panna jezerní, od W. Skotta; přel. Čelakovský. Vz Č.
Papr. — Paprockého Výtahy. † 1614.
Pass. — Passionál. 1495.
Peit. — Peita Hostounského spis. Z počátku 17. stol.
Pešin. — Pešina Cypriana jeden spis vypsal Píšelí. Na začátku 17. stol.
Peš. prod. — Pešina J. T. z Čechorodu. † 1628. Prodromus moravografiae.
Pís. br. — Písně bratrské. 1583.
Pk. — Grammatické spisy prof. V. Praska. Nar. 1843.
Plác. — Plácela V. z Elbinku Židovská historie. 1592.
Plk. — Palkovič Jiří. † 1835.
Poh. — Pohádky Kuldovy.
Pont. — Jana Pontana Knihy o statečnosti, přel. Ř. Hrubý z Jelení (z lat.). Vz Jel.
Pov. — Slovenské povësti. Vyd. Škulthety a Dobšinský. 1858.
Pr. — Právník. Časopis věnovaný vědě právnické vůbec. Od r. 1861.
Pr. cís. — Práva císařská. Rkp. J. Trubače. 1518.
Pref. — Prefát Oldřich z Vlkanova. 1523.—1565.
Presl. — Presl Jan Svatopluk. † 1849.
Pr. hor. — Právo horní Václava II. Koncem 13. stol.
Pr. chym. — Preslova chemie česká.
Pr. Kut. — Práva Kutnohorská. Rkp. 1529.
Pr. man. — Práva manská. 1518.
Pr. měst. — Práva městská Koldínova, tištěna 1579.
Proch. — Faust. Procházka. Vydal Biblí sv. r. 1870. a jiné knihy.
Prot. — Historie o těžkých protivenstvích církve české. 1756. Od. Kom.
Prov. — Proverbium, přísloví.
Pr. pr. — Práva pražská. 1513.
Ps. ms. — Psalterium manuscr.
Pt. — Orbis pictus prof. Fr. Patočky. 1870.
Půh. — Knihy půhonné a nálezové. Vyd. Brandl.
Puch. — Puchmayer Antonín. † 1820.
Pulk. — Pulkavy Kronika česká. P., správce školní v Praze, 1373.—76.

Pž. — Pažout Jos. Nauka o člověku. 1862.
Rad. zvíř. — Rada všelikých zvířat, skládána 1395, poprvé vytištěna 1528.
Ráj. — Ráj ztracený. Z angl. přeložil Js. Jg. — Vz Jg.
Ras. — Rkp. podlé Rasiova učení, při němž jest Ranné lékařství Rogera a Vil. Salicetta. Z 15. stol.
Rb. — Pravidla, přísloví a povědění vztahující se k správě veřejné a obecní i ku právu občanskému a trestnímu. Sebral A. Rybička. 1872.
Řd. — Obecní řád soudní a řád konkursní. Sest. Frič, Strobach, Erben, Havlík a Neubauer. 1848.
Reg. zdr. — Regiment zdraví J. Rancovia. Z lat. přelož. Ad. Hubert z Riesenbachu. Před r. 1587.
Reš. — Rešelův slovník latinskočeský. 1560.
Rf. — Vojenská bibliothéka. Seps. Ed. Rüffer. 1870.
Rk. — Rank Jos. — Slovník novinářský. 1862. — Slovník jazyka českého a německého. 3. vyd. 1875.
Rkk. — Rukopis kralodvorský. Stránky dle illustr. vydání Kořínkova. 1873.
Rohn. — Rohnii Nomenclator (Slovník) českolat.-něm.). 1764.—68.
Ros. — Rosa V. † 1689.
Rostl. — Preslův Rostlinář. Vz Presl.
Rozb. — Rozbor staročeské literatury 1840. —41. (Čítán ve schůzích král. společnosti nauk.).
Rozk. — Rozkochaného Nomenclator. 1360. 1364.
Rozm. duše s tělem. — Rozmlouvání duše s tělem. — Od M. J. Carolidesa z Karlsperku. Ze zač. 17. stol.
Rozm. o včel. — Rozmlouvání o včelách. 1816.
Rs. — Prof. Jos. Riss. Sbírka kazimluvů. Rkp. 1874.
Rvač. — Rvačovského Masopust. 1580. Rybay Jiří. † 1813.
Rým. — Rýmovní knížka. 1626.
Ryt. křest. — Rytíř křesťanský Erazma Roterod. 1519.
Sal. — Salicetti. Vz Ras.
Sbr. — Sborník. Kalendář učitelský. Od r. 1857.
Schl. — Dr. A. Schleicher, nar. 1821. †
Schön. — Schöna Jos. Výpisky.
Scip. — Scipio (Berlička Voj. Šeb.). 1602.
Sedl. — Sedláčka V. Základy geometrie a fysiky 1822.—25.
Sk. — Fr. Stranecká. Sbírka národních pořekadel v Km. III., 22.
Slov. — Slovníček slovenský. Sest. V. Dušan. 1848. Na Slov. = Na Slovensku.
Smil. — Z Pardubic Jan Smil (Flaška). † 1403.
Smrž. — Pěček Smržický z Radostic. Mich. 1609.
S. N. — Slovník naučný. Od r. 1860.
Sněm = Libušin soud. Vz L. S.
Solf. — Solfernus či Pád Adamův. Rkp. z 15. stol.
Sř. — J. Solař. Seznam jmen hrušek a jablek. — Sbírka slov, frasí a přísloví r. 1869. Museu českému zaslaná.

Srn. — J. Srnec. Přísloví. 1582.
Ssav. — Ssavectvo J. S. Presla.
Šš. — Fr. Sušil. (Pouhá čísla označují str. Prosodie české; — Pís. = Písně; Bás. = Básně; Mk., Mt. = evangelium sv. Marka neb sv. Matouše).
Star. let. — Staří letopisové. Vyd. Palacký, 1829. Vz. Let.
Stč. — Prof. dr. Frant. Studnička. Nar. 1836.
St. skl. — Starobylá skládání. Vyd. V. Hanka, 1817.—24.
St. svob. — Knížka o stavu svobodném. 1523.
Sv. = Slovosklad lat. jazyka. Sest. V. Svoboda. 1853.
Svěd. — Knihy svědomí. 1569., 70.
Světoz. — Světozor, spis obrázkový. Redakel Šf. — 1834.—35.
Svob. ovč. — Svoboda Fr. Jednání o dobytku ovčím. 1521.
Sych. — Sychra M. † 1830.
Š. a Ž. — Škola a Život. Paedagogický časopis, od r. 1855.
Šb. — Prof. Šembera Al. V. Nar. 1807.
Šf. — Šafařík Pavel Jos. † 1861.
Šk. — Jos. Šimáčka vinařský slovníček. Rukopis.
Šm. — Franta Jos. (Šumavský). † 1857.
Šp. — Špatný Frant. Nar. 1814.
Šr. — Školník pro učitelstvo, od r. 1852. Pořádá Jos. A. Šrůtek.
Št. — Tomáš ze Štítného. (Kn. šest. = Knihy šestery, vyd. 1852; N. = Knihy naučení křesťanského, vyd. A. J. Vrťátko r. 1873.).
Štelc. — Štelcar J. Želetavský. Nar. 1530.
Štěp. — Rkp. o Štěpařství.
T. — Tomíčkova Mluvnice česká.
Tabl. poes. — Poesie Bohuslava Tablice 1806.
Tech. — Technologie. Vyd. J. S. Presl.
Th. — Versuch eines böhmisch-deutschen juristischen u. geschäftsmännischen Lexicons. Von K. J. Tham. 1808.
Tkadl. — Tkadleček Ludvík. V 14. stol.
Tl. — Zeměpis dra. A. Tille. 1869.
Tn. — Časoslovo české. Seps. Em. Týn. 1866.
Toms. — Tomsy Fr. J. Slovník německý a český. 1791.
Tov. — Kniha Tovačovská Ctibora z Cimburka. Asi z r. 1497. Vyd. Brandl.
Trip. — Historie církevní (tripartita) Cassiodorova. Z lat. přel. J. Koein z Kocinetu. 1594.
Trist. — Tristram. Romantická báseň z 15. stol.
Troj. — Kronika trojánská. Z 15. stol.
Tš. — Základové tělocviku. 1869. — Názvosloví tělocvičné a šermířské 1868. Vyd. dr. M. Tyrš.
Tur. kron. — Turecká kronika od Mich. Konstantina z Ostrovice. 1865.
Tys. — S. A. Tyssota Správa pro lid obecný. Z francouz. jazyka přel. J. Prokopius. 1788.
Um. les. — Umění lesní. Přel. P. L. Ziegler. 1823.
Us. — Usus (obyčejný způsob mluvení; řeč obecná).
V. — Adam Daniel z Veleslavína. † 1599.
Vaňk. — Norb. Vaněk o Hospodářství. 1822.
Veleš. — Slovník Jana Veleštna. 1558.
Víd. list. — Vídenské listy. Redig. prof. Jan Hromádko. 1812.—16.
Vn. — Grammatika řecká. Vzdělal dle Curtia A. Vaníček. 1863.
Vrat. — Vratislav V. z Mitrovic. Nar. 1576.
Vst. — Věstník bibliografický. 1872.
Vš. — Ze Všehrd Vikt. Kornel. Knihy devatery o právích a súdích. Okolo r. 1500.
Vus. — Vussina Kašp. Slovník česko-lat. něm. 1700.
Výb. — Výbor z literatury české. I., II. 1845. a 1868. Vydala Matice česká. (Jg. a Er.).
Výkl. pís. — Husův Výklad na písně Šalamúnovy. 1448.
Vys. — Materiál k slovníku technologickému. Sebral Arn. Vysoký. 1861.
Wolk. — Wolkenbergrova Růžová zahrádka. 1576.
Zák. sv. Ben. — Zákon sv. Benedikta. Od B. Pytra 1760.
Záv. — Závěty ze Závětic Jiř. Škola dvorská. 1607.
Zk. — Skladba jazyka českého (Skl.); — Grammatika jazyka čes. a) zvuko- a tvarosloví (Ml. I.), b) Větosloví, vidy a prosodie (Ml. II.). Sepsal V. Zikmund 1863.—66.
Zlob. — Zlobický. Jos. V. 1743.—1810.
Zpěv. — Zpěvanky. Vyd. Kollar.
Zříz. Ferd. — Zřízení zemské Ferdinanda I. 1530.
Zyg. — Zyga, bakalář. 1543.
Žal. — Žalmové. 1387.
Žalansk. — Žalanský Havel. † 1627.
Žal. Vit. — Žaltář Vitenberský. Z 1. čtvrti 14. stol.
Žer. — Z Žerotína Karel. 1546.—1636. L. = Listy; Sn. = Sněm; Záp. = Zápisky. Vyd. Brandl.).
Žid. — Žídek P., † okolo 1471.

A.

A *jest původní, hrdelní samohláska*, jež ve slovích jazykův indoevropských nejrozšířenější byla a na jejíž místo, jak mladší formy ukazují, ve mnohých slovech *i* aneb *u* nastoupilo. Zk. — *A* ve slovenčině a ve staré češtině častěji se objevuje než v nynější řeči české a moravské; zajac — zajíc, čaša — číše, jazero — jezero, dorážať — doražeti, Šb., duša — duše, muža — muže.

Kromě krátkého a rozeznávají Čechové i ve mluvě i v písmě také dlouhé **á**, toto pak *znamenalo se v písmě* nejprve zdvojením písmene *a* (aa) nebo se a to obyčejné ani neznamenalo: dano, sam; později čárkou nad ním: *á*. — *Dlouhé á povstává buď prostým dloužením krátkého a* jako: skřivan-skřivánek, aneb vzniklo *stažením z aja, ája, ija, oja, aje*: kajati-káti, vějati-váti, smějati-smáti, přijati-přáti, stojati-státi, volaješ-voláš. Er. — *Chybně se prodlužuje* hlavně ve příčestí minulého času v nářečích morav.: povídál, zavázál, Šb.; v Krkonoších: teďká, kápka, Kb.; v jihovýchod. Čechách: spál, popád, čás, tám, náši, váši m. spal, popadl, čas, tam, naši, vaši. Šb.

A v násloví *slov českých a slovanských vůbec* (mimo některé nesklonné částky řeči: aby, ač, aj, ale, aneb, an, ani, arci, aspoň, asi, ať atd.) *málo se užívá*. **Jinde se odstraňuje**: 1. *předsutím hlásek j, h, řídčeji v*: já (az, staroč. jáz); jablo, jablko, něm. Apfel; javor, něm. Ahorn; vajce (vejce), lat. ovum, učm. Ei, stslov. ajce; jahně (jehně), lat. agnus, Ht., Er., D.; jarmara, lat. armarium; jakorát (v Krkonoších, Kb.), lat. accuratus; v obecné mluvě místy: hapatyka, halmara; — 2. *přesmykováním hlásek l a r*: Labe, lat. Albis; raka (č. rakev), lat. arca; robota, něm. Arbeit; řada, lat. ordo; — 3) *proměnou hlásky a v o*: Ondřej-Andreas; osel, lit. asilas, lat. asinus, Ht.; op (opice), něm. Affe; opat, lat. abbas. Er. *V jiných cizích slovech se udržuje*: anděl, apoštol, almužna, Alžběta, adressa, avšak. Ht., Kt., Er.

A se stupňuje v á (vz Stupňování samohlásek): chvat-chvátati, sklad-skládati, kladu-nakládati, krad-okrádati, val-váleti (Gb., Kt.); hlavně tvoříme-li *opakovací* časoslova v *-va*. Ale i u *substantiv*, km. hrad-bráze. Vz Tvoření slov.

A vzniká 1. stupňováním *jiných samohlásek* a sice: a) *stupňováním samohlásky e*: žahadlo od žeh. Ht. Vz *E* v *a*. — b) *St. samohlásky ě*: saditi od sed, m. sěd. Ht. Vz *Ě* v *a*; Tvoření slov. — c) *St. samohlásky o*: raniti od ron. Ht. Vz O. — d) *St. samohlásky u*: vypraviti od pru. Ht. Vz U. — e) *St. samohlásky y*: baviti od by. Ht. Vz Y. — f) *St. samohlásek l a r*: valiti od vl, mařiti od mr. Ht. Vz L, R. — 2. **Rozvedením** *ý* v *aj* (cj), a *ú* v *au* (ou). Vz Ý, Ú.

A se přehlásilo v e: 1. *v nominativech měkkých a kmenův rodu žen.*, v nichž *a* až do 12. století výhradně se udrželo: Lubuša, duša, vlaštovica (Liubošla, Mališia, Závišia). Od polovice 12. stol. střídá se *ia* s *ie*. Stav tento nemění se leč koncem 13. stol., když *ie* vrch obdrželo: Závišie, Granicie, dušie. Od konce 14. stol. nastupuje čisté *e*, které podnes trvá: duše, Libuše, ačkoliv se *i* v rukopisech 15. stol. časem *ie* objevuje. Jir. — 2. *V genitivech jednotného čísla rodu muž. a střed. měkkého zakončení -ia*: muža, mužie, srdcie — muže, srdce, slunca — slunce. — 3. *V přechodnících času přítomného*: volaja — volaje, stoja — stoje. — 4. *Ve příponě podstatných jmen v -aj ukončených*: obličaj — obličej; *ale zůstalo v*: kraj, stáj, háj, ráj, máj. — 5. *V předponě superlativu naj*: najlepší — nejlepší. — 6. *V imperativu*: sekaj — sekej, *ale zůstalo* v: laj, kaj, taj, hraj, (vedle hrej). — 7. *V kořenech a kmenech* asi v polovici 12. století; ale mluva obecná bránila se této změně a v skutku, než dvě století minula, vzala ona z veliké části za své: Jaromír — Jeromír, Morena — Morana, — Jir.

A se tedy proměnilo v *e* **přehlasováním**: a) **postupným** (vz Přehlasování) na konci slov již v nejstarší češtině a toto přehlasování bylo, jak jsme již pravili, v 14. stol. všeobecně dokonáno. Gb. V nejstarších památkách jest dosti nedůsledně provedeno. V L. S. jest počet nepřehlasovaných roven počtu přehlasovaných *a*: slyšo — slyša, ale i buria a zmija. V Ev. se jeví více šetrnosti k *a* nežli v L. S.: zjevno m. zjavno, ale i: duša, moja. V Mat. verb. převládá přehláska zvláště v příponách: kozie brada (kozia). V Rkk. jest přehláska pravidlem. Během 14. století zavládlo přehlasování toto češtinou takým rozsahem, že i po tvrdých souhláskách platnosti nabývalo a i do kořenův vniklo: čes, nem, vem, m. čas, nám, vám. Ale později, jak již řečeno, vzdala se čeština přehlásek v kořenech a kmenech jenom několik jich podrževši: čekati, čejka, čep, čepice, ječeti, žel, ječmen, ještěr, jez, jezvec, žert atd. Kt.; — b) **zpátečním**, ale jen u skrovné míře: *ve spřežce aj*: dej m. daj. Nepřehlasované *aj* čteme až do konce 15. století (tedy se *a* před *j* nejdéle udrželo): najjasnější, zpominaj. V průběhu 16. století

jsou si oba způsoby asi rovny; na sklonku 16. století jest *ej* pravidlem. — 2. *Ve jménech utvořených strslov. — janinъ.* Říměnín, Rimljaninъ. Česká střídnice této přípony jest: -ěnín n. -enín, *a* se totiž od následující měkké hlásky (zpátečně) přehlásilo v *e*: Slověnín, měštěnín, měštěné (Št.). V 15. století počínají se výminky množiti: křesťaně, Římané, zemané, Pražané. V 16. století jest zákon o zpětněm přehlasování v těchto jménech zapomenut. Tím zrušila se zpětná přehláska těchto jmen a zrušena zůstala podnes. — 3. *V jiných jednotlivých slovech a případech,* v nichž nepřehlasovaně prvotné *a* se zpětnou přehláskou *e* se střídá: čeľědi, čeleď, čeládka; dieblěj zlosti vedlé diabelská moc; dieblík vedlé ďábel m. diabel, Gb.; kněžna m. kňažna (L. S.); světice m. svatice (Mat. verb.); světí — svatí Pass. — **A pak se nepřehlasovalo** *v příčesti a přechodníku minulého času*: uslyšav, držal, ležal; uslyšán, držán (podnes). Až do 16. století byly formy ku př. slyšav, slyševši, slyševše pravidelné a slyšev, slyšavši, slyšavše nepravidelné. V slyšav jest *a* nepřehlasované, v slyševši (-še) jest zpětná přehláska *e*. V nové češtině ujala se přehláska *e* také v mužském slyšev. Týmž způsobem tvořeny byly tvary: držal, -a, -o; pl. drželi, -aly, -ala (ne: držali, -ely, -ela); nyní: držel, -a, -o; -i, -y, -a. *V příčesti minulém trpném* není rozdílu mezi češtinou starou a novou, všude jest pravidlem přehláska *e*, jen v držán a slyšán nepřehlasované *a* se udrželo. Vz Gb.

V 15. a v první polovici 16. stol. jest pro zpátečné přehlasování i pro zrušení přehlásek převrat, proto v památkách té doby nepřehlasované *a*, přehlasované *e* a po zrušení přehlásky *e* opět nepřehlasované *a* jedno přes druhé se střídá a mate. Bylo tedy v užívání do 14. stol.: daj; křesťan, křestěné; vzał, vzěli; v 15. a v polovici 16. stol.: daj i dej (do konce 16. stol.); křesťan, -ěné i -ané; vzal, vzeli i vzali; od druhé polovice 16. stol. dej (od 17. stol.), křesťané, vzali. — **Přehlásky se tedy z části zase odstranily a sice** a) *zrušením přehlásek postupných.* Od konce 13. stol. do konce 14. stol. vyskytují se některé sem spadající přehlásky, které se tedy po 14. stol. opět zrušily: čes, jesný, želář m. čas, jasný, žalář. — b) *Zrušením přehlásek zpátečných* 1. *ve spřežce aj*: tajný — tejný. — 2. *Ve jménech tvořených příponou — janinъ* zrušila se přehláska v 15. a 16. stol.: měšťaně. — 3. *V jednotlivých slovech*: smáti, přáti. Gb. Vz více v Historii českých samohlásek. Sestavil J. Gebauer. Ve Sborníku musejním II. v Praze 1870. —

Á se krátí (vz Skracování samohlásek). *Á* se krátí v *a*: 1. *u časoslov dvouslabičných, tvoří-li se z nich jména přídavná příponou -cí*: hráti — hrací; *u třislabičných* zůstává kmenová samohláska *dlouhá aneb se krátí*: krájecí — krajecí. T. Vz -cí. — 2. *V komparativu v -ší* u jmen přídavných v -ký ukončených: krátký — kratší; krásný — krásnější a krašší. — 3. *Zdrobňujeme-li jména přídavná*: krátký — kraťounký. T. — 4. *U jmen podstatných, kdykoliv slova o slabiku přibývá*: mráz — mrazu, práh — prahu, kámen — kamene, pás — pasu, hrách — hrachu. — 5. *V genitivu pl. u slova*: jádro — jader. — 6. *U odvozených zdrobnělých*: žába — žabka, brána — branka. Mk. — 7. *U dvouslabičných jmen podstatných rodu žen. v -a ukončených* (dle ‚Žena'): *srostitých či konkretných, mají-li před posledním a* (n. za kmenovou samohláskou) *jen jednu souhlásku, když slova buď o slabiku přibývá* (brána — branami) *aneb ubývá* (gt. pl. bran), *nebo když druhá (poslední) slabika stává se dlouhou* (instr. sg. branou, dat. pl. branám, lok. pl. branách). Tedy se v těchto případech *á* krátí v *a*: v instr. sg. a v gt., dat., lok. a instr. pl. ku př. brána, brány, bráně, bránu, bráno, branou; pl. brány, bran, branám, brány, brány, v branách, branami. Tak také: dráha, jáma, kráva, pára, rána, sláma, tráva atd.; *ale kláda, páka, spála a blána* v těchto pádech *á* **prý** *nekrátí*; tak ovšem někteří učí, ale těchto tvarův doklady nedoložili, naopak čteme: Nohy jejich sevřel kladou. Br. Tedy kraťme *á i* v těchto slovech. — *Pozn. 1.* Mázdra, čárka, sázka, brázda, vráska, lávka, chvála, sláva atd. *nekrátí á* a sice *mázdra — lávka* proto, že mají po *á dvě až tři souhlásky*, chvála pak a sláva, *že neznamenají nic srostitého* (žádné osoby nebo věci). Zk., Kz. — *Pozn. 2. V obecné mluvě se kromě genitivu* pl. (bran) *ani v srostitých jménech á nekrátí*, říká se zajisté: bránou, bránám, v bránách, bránami. Jir., Šb. — 8. *á se krátívá před příponami*: -ka, -ač, -tel, -ař, -átko, -l, -ěný, -ce, -ice, -izna, -itý, -ný, -ský, -stvo, -ový atd.: bádati — badač, hájiti — hajitel, kráva — kravař — kravský, pták — ptačí — ptačátko, sláma — slaměný, mlátiti — mlatec, bába — babice — babizna, báně — banitý, háj — hajný, žák — žactvo, Pražák — Pražačka, mráz — mrazový. Pk. Vz tyto přípony.

A se střídá (vz Střídání) *s jinými samohláskami*: 1) s **e** t. j. místo staršího a původního *a* nastoupilo časem *e*: beran, berla, na Slov. barla, baran (také na Mor.), zvětralý — zvětřelý. Ht. *V obecné mluvě* se *a* v mnohých krajinách udrželo, *v Krkonoších*: šeradný, škaradý, po merandě, Kb., slyšať, držať, čakať, Ht., Hš. m.: šeredný, škaredý, po merendě, slyšeti, držeti, čekati; *v nářečí valaš. a slov. na Mor.*: tela, sica, nelza m. tele, sice, nelze, Šf.; *u Opavy*: kniža, jaleň, hadbáv m. kníže, jelen, hedvábí, Hš., Šm.; *ve středních Čech.*: jahla, hřablo, řešato m. jehla, hřeblo, řešeto, Šb.; *na Slov.*: sa, slepica, sadat, lad, lan, čakať, čaša, duša atd. m. se, slepice, sedati, led, len, čekati, číše, duše. Šf., Šb. — V dativu pl. nem a vem m. nám a vám (strč. snad: nam, vam). Tyto dva tvary vyskytují se od polovice 13. stol. až do polovice 14. stol., ale jen výminkou vedlé pravidelného: nám, vám. Mimo to: bezmale, nestojte, žleb m. bezmála, nastojte, žlab. Gb. Sem dlužno čítati *ne*vražiti místo *na*vražiti. Kos. — 2) S *ě*: osiřalý a osiřelý, odolati a strč. odoléti, mlčati — mlčeti. Ht. *V jižních Čech.*: opršalej a v písni: osiřalé dítě (jinak: osiřet), Kts.; *u Radhoště* na Mor.: koťa, tobia m. kotě, tobě; *u Opavy*: mja m. mě. Šb. — 3) S *ia* nutně v strčeštině a slovenčině po: c, č, š, ž, ľ, ň, z: dušia — duša; také po *r*: búra

— buria, zora — zoria. V nové češtině máme přehlasováním všude *e, ě*: duše, bouře, zoře, záře, svíce, země. Ht. — 4. S **i, í**: žihadlo a žahadlo, Ht.; strč. asa, nyní asi, Gb.; *na Mor. a na Slov.*: zama m. zima; *na Slov.*: sňah, časa, zajac m. snih, číše, zajíc, Šf.; *á* m. *í v třetí osobě pl.* časoslov v -im: oni choďá, čiňá m. chodí, činí. Šm. — 5. S **o** a sice a) *v nerozlučitelných předložkách*: pa, pra, raz vedlě po, pro, roz: pohubiti a strč. paluba; pačesy, pamět, paroh, patoky, — počet, pomoc. Místo pra máme nyní pro; předponou *pra znamenáme nyní* jen věci prvotní a stupně pokrevnosti: praboh, prahora, pračas, praděd, pravnuk. Ht. Vz Pra. — Tato proměna padá do doby předhistorické. Gb. — b) *Ve slovech vypůjčených aneb ve slovech slovančině s jinými příbuznými jazyky společných*: ocet, lat. acetum; oltář, lat. altare; kostel, lat. castellum; komín, lat. caminus; pop, něm. Pfaff; pohan, lat. paganus; komora, lat. camera. Ht., Hš. Srovnej ještě: moře, lat. mare; nos, lat. nasus; hosť, něm. Gast; moc, něm. Macht; noc, něm. Nacht. Ht. — c) *Ve mnohých jiných slovech*: bradavice, palaš, strava; na Slov.: bradovica, paloš, strova. Ht. *V Opavsku*: mo milo m. má milá, vołom m. volám. Hš. — Vz *O v a*; Tvoření slov. — 6) S **u**: dokud — dokad, odtud — odtad, osupiti — osapiti se, vŭndy a všady, kudy — kady, Ht., místy zumek m. zámek. Hš. — 7. S **y**: tehdy — tehda, nikdy — nikda, když — kdaž, kdy — kda. Ht. *A s y* od nepaměti se střídá. Gb. (Historie českých samohlásek, str. 102.). Sr.: Kobyla, lat. caballus; syt, něm. satt; strč. akkusativy pl. ny, vy s pozdějšími nás, vás a skr. nas, vas. Ht. — Místo *a* klade se v *obecné mluvě* v nomin. a akkus. pl. u adjektiv a příčestí *y*: velký města vyhořely. — Potom máme *a* m. *y ve jménech kollektivných* (hromadných): borka — borky; vrcha, dola, luka m. vrchy, doly, louky; potom *a* m. *y u místních jmen*: Benátka m. Benátky; Pečka, Slatina m. Pečky, Slatiny. Šb. — 8. S **ae** *v středním Slov.*: maeso m. maso; těšae sae (těšá sa, těší se). Šm. —

A jest příponou: 1. *v přechodníku přítomné neskonalém a budoucně skonalém rodu muž.* (pro rody ženský a střední jest v nové češtině: -ouc, v pl. pro všecky tři rody: — ouce): veza, vezouc, vezouce. Které nemají: — a, — ouc, — ouce, mají: —o, íc, — íce. Vz Přechodník. — 2. *U přídavných jmen určitého zakončení rodu ženského*: ý, — *á*, — ě. Vz. Tvoření slov. Tato jména přídavná skloňují se i tenkráte, když *význam podstatných jmen mají*, podlě ‚Nová‘. Vz Nový. Ku př.: Komorná, panská, krejčová atd. Taktéž *vlastní jména* osob v — *á* ukončená: Světlá. — 3. *U jmen přídavných neurčitého zakončení*: črn, črna, — o. — 4. *U jmen podstatných*. Vz Tvoření slov. Ku př.: chasa, cesta, láska, hlava, tma, hrdina. Jg. — *Pozn.* Veliká část *osobních muž. jmen* utvořena tím, že k jménu obecnému přistavena přípona *-a*: hněv — Hněva, radosť — Radosta, hosť — Hosta. Jir. — 5. *V příčestích*: znal, znala, znalo; -li, -ly, -la. — 6. *Při zájmenech*: ten, *ta*, to; sám, sama, — o. atd.

O skloňování jmen v — a n. v — á ukončených a stran koncovky — a pamatujme si toto: 1. *Jména* **rodu ženského** *v -a ukončená sklánějí se podlě „Žena.“* Vz Žena. — 2. *Taktéž jména* **mužská** *v — a ukončená*: pastucha, sluha, vévoda, trouba, hrdina, vladyka, starosta, vozka atd. *a jména vlastní*: Sláma, Vrána, Smolka, Svoboda. *Ale v dativu a lok. sg.* mají koncovku — **ovi a v pl.** *sklánějí se podlě prvního mužského sklonění* (Vz Páv), jen že mají v *nomin. a vokativu pl.* koncovku — *ové* (**ne**: *i*). *Ale ani to není* **neobyčejné**, *sklánějí-li se i v pl. podlě ‚Žena‘*: starosty, starost, starostám (Č.); **aspoň v lok. a instrumentale** pl. někteří raději dle „Žena“ je skloňují: v starostách, starostami. Mk. Cf. Sluhy! buďte svých pánóv poslušni; Již vás nediem sluhami, ale přátely. Št. N. 66., 276. — *Předchází-li měkká souhláska*: Hodža, báťa, bača atd., sklánějí se takto: Váňa, Váně, Váňovi, Váňu, Váňo, Váňovi, Váňou, pl. Váňové atd. — *Končí-li se jméno v* — **ta** *n.* — **sta** (husita, basista), má trojí nominativ a vokativ pl.: husiti, husitě, husitové. T. — 3. *Osadní jména* v — *a* n. — *á* ukončená sklánějí *horané pod Krkon.* rádi dle vzorce středního: Bystrá, do Bystrého (jakoby byl nomin. Bystré); Bělá — v Bělým. Výjimkou jsou: Horka, Světlá. Kb. — 4. U jmen, jež dle ‚Žena‘ se sklánějí, kladen bývá *v obecné mluvě české* v důvěrném hovoru aneb když někoho uctíti chceme, *nominativ místo vokativu*, hlavně u jmen vlastních: Milá kmotra m. milá kmotro! Holka! Anna! Pane Straka (vz Pán). Také v Kat. 2990: Milá panno Katerina. Ale pravidelna jest i zde koncovka *o*. Ht., Zk., Bs. — 5. *Jména v -a ukončená, jichž* **jen v pl** *užíváme*, jsou rodu středního a sklánějí se dle ‚Slovo‘: kamna, vrata. — 6. **Staroklassická jména** *v -a ukončená skloňují se* a) *mužská* jako v češtině, vz předcházející 2) a Despota. — b) *Ženská* α) *mají-li před — a souhlásku*, dle ‚Žena‘: Aetna, y; β) *mají-li před -a samohlásku*, dle ‚Růže‘: Asi -a (Asie), -e; Mari -a, -e; c) *neutra dle* ‚Slovo‘: Leuktra (pl.), gt. Leukter, dat. Leuktrům; Megara (pl.), gt. Megar (také: Megara, y, f.) atd. Drama, gt. dramata, dat. -u atd.; taktéž dogma, gt. dogmata atd. — 7. **a jest koncovkou** *genitivu sg. při prvním mužském sklonění a sice u* **životných** (u neživotných jest koncovkou *u*: páv, a; strom, u). *Za starodávna měla* **i neživotná** *koncovku* — **a** *a některá z nich zachovala ji podnes* a sice a) *Jména obyčejnější*, jichž se často užívá (toto časté užívání jich jest právě toho příčinou): dobytek, hřbitov, chléb, kostel atd. — b) *Jména měsíců a dní (kromě* listopadu a pátku): leden, dna; únor, a; červen, vna; pondělek, lka; čtvrtek, tka atd. — c) *Jména měst a vesnic, znamenají-li jen jeden předmět*, která tedy nejsou jména obecná, druhová: Jičín, Londýn, a; *ale*: Písek, skn, Most, u, Petrohrad, u (poněvadž jména Písek, Most atd. jsou také jména druhová: písek, most). *Avšak Tábor a Náchod* mají **-a**. — Jako jména měst, tak mají v genitivu *-a* také jména zemí, řek, hor, ostrovů: do Aegypta,

od Rýna, do Tibera, se Zebina, s Kithairona, z Rhoda atd. — d) *Některá mají i -a i — u*: dueb, eblév. — e) *Některá mají po předložkách ráda -a*: dvůr, gt. dvoru, ale: do dvora; rok, u, ale: do roka; ostrov, u, ale: do ostrova; taktéž kout, rybník, sen, les atd. Kz. — Slova jednotlivá najdeš v tomto slovníku; mají-li v genitivu sg. — *a*, jest u nich zaznamenáno.

A se vsouvá *ve východním Slov.*: barzo, tarbać, zarno, m. brzo, trhati, zrno. Šf., Šb.

A spojka. *Spojuje slova i věty*. Já a ty. Uteci chce před svým stienem a kamž pójde a stien vždy s ním. Št. — *Je-li slov více*, klade se obyčejně mezi dvě poslední: Bodláčí, křoví a trní. — *Pro důraz se opakuje*: A barfa a loutna a víno bývá na hodech. — *Odpovídá a stvrzuje*. Znáte mého bratra? A známe.

1. **‚A‘ ve větách spojovacích.** Vz Věta spojovací. *Klade se, 1) když se dvě věci, osoby, vlastnosti v jeden celek pojí*. Pojí-li se jich *více*, klade se, jak již řečeno, *a* mezi všecky aneb jen mezi dvě poslední. Věk můj je stálý a mladý. Jel. Z vůdců a rádců svých pochlebníky míti ctějí. Kom. — 2. *Když se dvě neb více činností*, které současny jsou aneb jedna za druhou jde, *v jedno spojují*. Jdi a rci jemu. Br. Přines a budu jísti. Br. — *Pozn. V živých vypisováních* slova a věty *bez všeliké spojky* se hromadí. U nohou jeho se skrčil, padl, ležel. Br. — 3. *Když se odpovědi k otázce přivazují* a spolu ke skutečnosti nčinčně odpovědi se ukazuje. Prosím, pojď také. Kterýžto odpověděl: A já půjdu. Br. — 4. *Když se s důrazem pojem předcházející vykládá a omezuje*; tu se často zájmeno *to* přidává. Sluhu a sluhu věrného z něho máš. Lom. Anně pak dal díl jeden a to výborný. Br. Prší a tuze. Dostal jsem tři listy a listy velmi obšírně. — 5. *S on, ona atd. se stahuje*: a on = an, a ona = ana atd., vz An. — Zk.

2. **A ve větách účinkových** (*sousledných*; vz Věta účinková) *klade se s konditionalem*: 1) *Když obě věty záporny jsou*, lat. quin, qui non, něm. dass nicht, ohne dass, ohne zu. Mezi lidmi není nikdo tak dokonalý, aby se nikdy nezmýlil. V. Není toho manželství, aby se v něm nepřihodilo něco odporného. Ht. — 2. *Je-li věta hlavní tázací nebo formy tvrdicí, avšak smyslu záporného*. Může-liž kdo choditi po uhlí, aby nohy jeho se nepopálily? Br. — 3. *Když věta hlavní jest záporná n. tázací o smyslu záporném, ale věta vedlejší tvrdicí*. Zde se klade v lat. ut, qui, v něm. dass, so dass. Aniž jest kdo tak nesmyslný, aby to, což bílé jest, černým jmenoval. V. — 4. *Když věta hlavní jest tvrdicí nebo smyslu tvrdicího*, lat. ut, něm. so dass, kde obsah věty vedlejší jako za *cíl věty hlavní a za vrch její činnosti* se staví. Trestati vás budu tak, aby se příkladem vaším jiní kárali. V. Ktož proti němu se vyrazil a on každého dolóv srazil. St. skl. — *Pozn. 1. Místo* **a** *s konditionalem klade se* a) **že** *s konditionalem*. Kdož jest, že by tě litoval? Br. — b) *Klade se: který, jenž*. Kromě tebe není nikoho, kterýž by měl právo konpiti pole to. Br. — Zk. — *Pozn. 2. A spojka nesprávně se klade před sousledným ‚pročež‘*, na př.: Nedbali jste naší rady **a** pročež těžce toho pykati budete. Jest totiž *pročež* = a protož, bylo by tedy ‚a pročež‘ = a a protož. Zde má býti buď jen: pročež toho pykati budete, aneb: a protož toho pykati budete. Mš. —

3. **A ve větách připouštěcích.** Vz Věta připouštěcí. Spojuje se obyčejně s osobnými zájmeny: a já, a ty, a on (an), a ona (ana), a ono (ano), a my, a vy, a oni (ani), a ony (any), a ona (ana). *Pojí se: 1) s indikativem, když se něco skutečného připouští* = lat. etsi, něm. obgleich, ungeachtet (dass), trotzdem dass. Mnohý svůj statek položil v tisíci a on stál na tři tisíce. Háj. Vymlouvá se, an bo ještě nevinl. Jg. — 2. *S konditionalem*, ale potom se spojka *a* obyčejně *vynechává*, lat. ut, etiamsi, licet., wenn auch, gesetzt auch dass, wenn gleich. Užívá se ho, *když se něco možného, pouze smyšleného připouští*. Aby bohatým byl, moudrý není. Jg. Byť se ujali všichni ti roubové, nebudou však jen zákrskové. Kom. — *Pozn. Vedle formy konditionalu stává částice: i, pak*. A místo ‚*byť i, byť pak*‘ stává: *třebas*, chybně však: byť by, vz toto. Ať ho někdo hlídá, třebas přes noc jemu po třech groších placeno bylo. Svěd. — Zk.

4. *Ve větách* **odporovacích**, vz Věta odporovací. Lat. vero, autem, něm. aber, jedoch, indessen. *Klade se*: 1) *Když se činnosti a účinky, které sobě odporny jsou, proti sobě kladou*. Hledím a nevidím nic. Kom. Vezme pověrek, chce bo práti, a manželka jebo mu nedá. Svěd. Otec dobrý a matka zlá. Začalo poprchávati a zase přestalo. Us. Neměj nikdy nepřítele za ovci a vždy za vlka. Prov., Lb. Král veliký pán a lopatou cukru nejídá. Prov. Pk. Po světě poče netůžiti a svému choti slúžiti. Kat. 1102. Tamtéž vv. 2645., 3289. — St., Výb., Jg. — 2. *Když s myslí pohnutou otázky činíme a je výrokům předchodným na odpor stavíme*. Ráda bych jáz neplakala a řekněte (= ale řekněte), kto by neplakal? Rkk. 65. — Dle Zk.

5. **Ve větách příčinných** (vz Věta příčinná), *v nichž udávají se příčiny toho*, co se v první větě pravilo = kdežto, když, ješto, an zatím. Jak mohu utěšen býti, a já mám zármutek veliký. Co se nemám hněvati a ty křivě svědčila. Svěd. — *Klade se tedy, když se okolnost odporná vytýká, která výroku hlavního nepřipouští a o jejížto platnosti žádné pochybnosti není*. Věta hlavní jest obyčejně formy tázací. Kterak já tě tam naleznu a já tě tuto vidím? Pass. — Zk.

6. **Ve větách podmiňovacích.** Vz Věta podmiňovací. *A se pojí s konditionalem v obou větách*, ale obyčejně se spojka *a* vypouští. Dobře by bylo, aby se smířili. Svěd. Dobře by bylo, by byl nikdá do mébo domu nechodil. Pass.

7. **Ve větách účelných** *s konditionalem*, ut, quo, ne (aby ne), dass, damit, auf dass. Vz Věta účelná a Zk. Skl., 460. To píšeme vám, aby radost vaše byla plna. Br. To proto něinil, aby víru tu lépe potvrdil. Pass. —

8. **Ve větách časových.** Vz Věta časová. Viděl jsem ho a on (an) spl. Volal jsem na

ně, a ony (any) byly v zahradě. Jan přišel do hvozda a my snídali. Svěd.

A spojuje se s jinými částicemi: a brž, a ne, a nebo, a jestli, a i, a protož, a tak, a ačkoliv, a jakkoli, a sice, a však. Jg. — *A na rakouských mincích* znamená mincovnu vídeňskou. Rk. — Od *a* až do ž = od počátku až do konce. Jg. — *Pozn.* Vz Příspěvky k historii čes. pravopisu a výslovnosti staročeské. Sebral a sestavil Dr. J. Gebauer. V Praze 1871. Spis musejní č. 117.

A a = ale ale, a však. Lekl by sě, ktož by stavoval královy listy, když by zvěděl, že to vie král. A a čím-tě věčší pán Bnoh nade vše krále. Št.

Aachen, mě., Cáchy, V.; také: Ach, u. m. Sjeli se do Achu. V.

-ab-,áb. Přípona jmen podstatných: jestřáb, koráb. Jg., D. — *Chodím auf und ab* (něm.), *špatně m.*: procházím se, přecházím. Šr.

Abaida, y, f., ze špaň. apalto,, hlavní sklad tabáku. Rk., C. A-de, Tabaksniederlage.

Aba-s, nta, m., král argivský. — *Abantovič* = Perseus.

Abbas, a, m., opat, der Abt.

Abbatyše, *abbatiše*, e, *abatiška*, y, f., opatkyně, Aebtissin, V., z lat. abbatissa, představená ženského kláštera. Rk. — Vz S. N. — *Abatišin, Abatiščin.*

Abbatišství, n., klášter s abbatiší; 2. důstojnosť abbatiše, Pulk.; 3. statky takového kláštera; 4. obydlí abbatiše. Jg.

Abder-a, y, f., dle „Žena“, nebo: Abder-a, gt. Abder, pl., n., dle „Slovo“, mě. v Thracii.

Abeceda, y, f., ustálený pořádek písmen. Das Abc. A. latinská, řecká atd. Učiti se abecedě. V. Podlé abecedy něco pořádati; a-du obohatiti. Ani úst (huby, Lb.) abecedou nepropláknl. V., C. Vz Neučený, Hloupý. A. švadlen: latinská, gothická, francouzská atd. Us. — *2. A., základní pravidla* (vědy). V. Anfangsgründe. — *3. A., slabikář.* D. Abcbuch. — *4. A., nedouk.* Kom. Idiot. —

Abecedář, e, m., kdo se abecedě učí, *žáček*, Abcschüler; 2. *neumělý člověk*, Idiot, Kom.; 3. *slabikář.* Abcbuch. V.

Abecedářka, y, f., žákyně, vz Abecedář, 1.

Abecedár*ní* pachole, žáček (abecedě se učící). V.

Abecední lístek, knížka, tabulka; litera, V.; pořádek, sestavení slov. Abc —

Abecedník, a, m. = abecedář, 1. D.

Abecedovatí, abecedě se učiti. Das Abc lernen. Us.

Abel, e, m. Br., Mkl. Lépe: Abel, a. Vz-el.

Aber, něm. Hledím *a* nic nevidím. Nehleď na řeč, *ale* na věc. K ctnostem po naučeních jest cesta daleká, *než* po příkladech blízká a platná. Těžko se mnohým zalíbiti, všechněm *pak* zhola nemožno. Kostel neveliký, *však* veselý. — Mk.

Abfallen. Listí, květ se stromu padá, prší, sprchá. — Obrazně. Vom Jemanden a., od někoho odstoupiti, ustoupiti, odvrátiti se, někoho se strhnouti, zpronevěřiti se, protiviti se komu (vz jednotlivá tato slova), Mk.; vz Odpadnouti. Am Körper abfallen: tratiti tělo, (v těle) se přepadati, hubeněti, spadati se.

Abhängen. To *jest na* dobré vůli tvého bratra. Pass. To *jest při* vás, můžete udělati nebo neudělati. Svěd. V boji vše na štěstí jest. Jel. — Mk. Vz Viseti, Záviseti.

Abiáš, e, m., král judský. Br.

Ab initio, lat., od počátku.

Ab instantia (lat.) někoho propustiti z vyšetřování, t. j. za příčinou nedostatku důkazův. S. N.

Ab intestato (lat.) zemříti = bez posledního pořízení. — *Dědic ab intestato*, kdo nedědí z poslední vůle, nýbrž podlé zákona, když poslední vůle není. S. N.

Abiturient, a, m., z lat., = odcházející. O žácích odcházejících ze škol, zvláště z gymnasií na universitu, S. N., a z realek na techniku.

Ablatív, u. m. A. zachoval se v *latině.* Pádu toho užívalo se na otázku odkud a k vytknutí příčiny. Nad to se užívá ablativu v latině místo lokalův a instrumentalů vyhynulých. Zk. — *Ve slovanštině* již v nejdávnějších dobách zmizel a nahrazuje se pravidelně genitivem. Gb., Zk. — *Absolutní ablativ latinský vyjadřuje se v češtině*: 1. *vazbou s přechodníkem.* Nepřátele poraziv zvítězil. — 2. *Příčestím.* Chlub se přátely, kteří po ztraceném statku zůstanou. — 3. *Podstatnými jmény prostými nebo s předložkami: v, pod, u, při, po, s, na, za atd.* Po smrti Trajanově Hadrianus panoval. — 4. *Celými větami pobočnými.* Podsekne-li se kořen, peň hyne. Kl. — *Pozn. Absolutní a. vyjadřován býval hrubým latinismem v staré češtině a sice* a) *buď genitivem*: Nemajících oněch (non habentibus illis), odkud by zaplatili, odpusti oběma; b) *buď dativem*: Budú znamenie vadnúcím lidem pro strach; c) *buď nominativem*: Mnějíce tehdy lid i myslíce všichni v srdcích svých, otpověděl Jan. Jir., Strčes. mluv., str. 73. — Vz: O ablativě ve slovančině a litvančině. V Praze 1858.

Abnob-a, y, f. U Římanův část černého lesa v Německu.

Abnormní *n. anormalní*, z lat. abnormis = nepravidelný, potvorný. S. N.

Abo = nebo, oder. Na Slov.

Abonnement (fr. abonman), předplacení. — *Ab. suspendu* = předpl. neplatí. — *Ab.* na noviny, na místa v divadlech, na koupele, na obědy atd.

Abonnent, a, m., předplatitel.

Abonnovati se na co u koho dle čeho (dle oznámení) = předplatiti se, abonniren.

Aboriginové, lat., autochtonové, nův, pl., m., z řec., praobyvatelé, pranárod.

Abortivní, z lat., zvrhlý, zmetalý. Ab. methoda, vz Methoda. Rk.

Abortovati, z lat., plod potratiti, Rk., abortiren.

Abort-us, u, m., z lat., potracení plodu. Rk.

Ab ovo, z lat., = od vejce = od prvopočátku.

Abraham, a, m. Šel k Abrahamu (zemřel). Už viděl Abrahama (už jest mu přes 50 let). Volati na Abrahama (1. dáviti se; 2. za milosť prositi). C. — *Abrahámek*, mka, *Abrahámeček*, čka, m. — Abrahamův, -ova, -ovo. A-vo pokolení, semeno (Abrahamovi potomci). Br. A. lůno = onen svět, život po smrti, nebe. V. — V botanice. A. strom, vrba mořská, drmek. V., Byl. —

Abrogace, e, f., z lat., odvolání, zrušení zákona.

Abrogovati = zákon odvolati, zrušiti. Rk.

Abrupta, n., z lat., vtipné nápady. — *Ex abrupto* = z nenadání, náhle, bez přípravy. Rk.

Abrž, vz Anobrž. Jel.

Absence, e, f., z lat., nepřítomnosť. — *Absenční listy* = seznamy nepřítomných. Rk.

Absinth, u, m., z řec., pelyněk. Likér z pelyňku v lihu vymočeného, k čemuž anis se přidává. S. N.

Absoluce, e, f., z lat., propuštění, zproštění zvláště viny, Rk. Absolution.

Absolutism-us, u, m., neobmezený způsob vlády. —

Absolutista, y, m. (vz Despota), přívrženec neobmezené vlády. —

Absolutní, prostý, naprostý, pouhý, nevázaný, neobmezený. — *Absolutní většina* = nadpoloviční v. — *Absolutní čas.* Vz Čas. — *A. ablativ, dativ, genitiv*, vz Ablativ, Dativ, Genitiv. — *Abs. pád.* Rozumíme tento výraz na pády závislé na slovese, kteréž se z domyslu doplniti může, na př.: V ruce zbraň, stojíme a státi budeme. Boč. — *Dobrá-li to vazba?* Er. jí užívá v Kytici: Klečela, líce skloněné, ruce na prsa složené (i. e. majíc). Ano vazba ta nachází se již v Rkk.: Ajta Jaroslav jak orel letjé! Tvrdú ocel na mohúcéch prsech, pod ocelí chrabrosť atd., i. e. maje. Zde jest akkus. zřejmý. Není tedy potřebí vazby této jediné proto se štítiti, že i v něm. jazyku jest obyčejná. Mš.

Absolvovati = zprostiti koho čeho, odbyti něco. Absolvovaný žák = který svá studia dokončil. Rk. **Ne.**: absolvirovati.

Abstinence, e, f., z lat., zdržení se něčeho, půst. Rk.

Abstrahovati, z lat., odtahovati, v jiný smysl přenášeti. — **Abstrakce**, e, f., = odtažení, odtahování. — **Abstraktní** = odtažitý. Rk.

Abstrakta a sice substantiva verbalia. 1. *Subst. verbalia* označují pouze činnosť (das Thun) a jsou tedy nomina abstracta; *tvoří pak se* od příčestí minulého rodu trpného příponou -*í* (ije): bytí, žití, pití, dání, psání, vedení, vození atd. — 2. *Počet množný mají jen tehdáž*, znamenají-li něco konkretního, ale potom to nejsou abstrakta, *nýbrž konkreta*: psaní, die Briefe, listy; psání, das Schreiben, nemá počtu množného. — 3. *Infinitiv* jest ztrnulý pád a nemůže tedy tam kladen býti, kde určitého pádu třeba jest. V tomto případě klademe subst. verbale a to hlavně po předložkách. Proto jest příhodno latinskému gerundiu, jehožto pády za pády infinitivu praesentis activi a i passiví máme: k lovení. Zrušením toho města nic nezískal. — 4. *Subst. verbale má vazbu slovesa.* Pohrdání něčím. Užívání něčeho. — 5. *Subst. verbalia sloves zvratných ztrácejí* **se** něměnice svého významu. Modliti se — modlení, chovati se — chování etc. Vz Se. — 6. *Subst. verbalia určují se zevrubněji jmény přídavnými*, **ne** *příslovci*, *určitá slovesa příslovci.* Špatně něčeho užívati, ale: Špatné užívání něčeho. Vz Mkl. S. 877. — 7. Ačkoliv žádná vzdělaná řeč bez jmen abstraktních (odtažitých) býti nemůže, neb sloh vědecký jich nevyhnutelně potřebuje a tudíž ve vědeckých spisech ani my bez nich se neobejdeme: přece není prospěšno v češtině nad míru a potřebu jich užívati, jakož se nyní často děje ovšem působením němčiny, která v užívání abstrakt zvl. si libuje, kdežto řeč naše povahou svou více ke konkretnímu vyjadřování se chýlí. Tak psal někdo: Jsem pomocen uskutečnění idey národnosti; způsob provedení zlepšení stavu mnoho stál přemýšlení atd. A jiný: Žádosť o dovolení přeložení učení kreslení na hodiny ranní. Přílišné užívání abstr. jmen slabikami *-ství*, *-ní* a *-tí* se končících bez přívlastkův činí mimo to u nás nejasnosť, ježto jména tato pro sedm pádův jen dvě formy mají (vz Znamení); nevíme tudíž ihned, jaký pád před sebou máme. Jinde zase povstává jakási drsnosť slohu, když totiž u jména slovesného jest doplněk n. přívlastkové určení ku př.: Ptactva ubývá umělým jeho chytáním a stěhováním-se čím dále tím více do teplejších krajin. Užívejme tedy takových jmen abstr. střídmě a opatrně, zvl. pak ve slohu prostonárodním. Mš. **Jak tedy možno je odstraniti?** P. prof. Bartoš a p. prof. Prasek (v čas. Komenském, 1., 149. a násl., 180. a v 11., 688.) a jiní činí tyto návrhy. U nás činí se rozdíl mezi abstraktními ukončenými v **-ství** a konkretními ukončenými v **-stvo**. Něco jiného jest nám panství a panstvo, křesťanství a křesťanstvo. Ale kde by nebylo žádné pochybnosti o významě slova, **tam bychom mohli voliti příponu -stvo** za příkladem řeči starší a některých novějších spisovatelův, abychom se vyhnuli jednotvárnému skloňování jmen ukončených v -ství. Pišme tedy: královstvo (království dobytí), papežstvo, kacířstvo, vítězstvo; vůbec se mluví: smilstvo, zlodějstvo, darebáctvo, bohatství, proč bychom tedy nesměli psáti: množstvo, svědectvo, nebezpečenstvo, ředitelstvo atd.? Potom bude možno říci: Nevydávej se v nebezpečenstva (užíváme-li slova „nebezpečenství", není v tvaru tom viděti pluralu) a taktéž: Pravosť jeho svědectev brána v pochybnosť (vz víc v Km. str. 149.) Brt. — Cf. Bohatstvo, Alx., Rkk. 46. **Na** biskupstvo jho zvolichu. Dal. 75. Panenstvo zachovati. St. N. 48. Příbuzenství jest překaza manželstvu. Št. Děvietvo = panenství. Leg. Cizoložstvo, V., císařstvo, Pass., čertovstvo, Sych.; lakomstvo, obžerstvo, lenstvo (lenosť), St., dědictvo, manželstvo, smilstvo, St. N., 55., 12.. 116.; panenstvo držeti, St., N., 17.; opilstvo, Let. 370.; zběstvo, mistrovstvo, udatstvo, (udatenství), královstvo, bláznovstvo, poselstvo (= poselství), opilstvo. Alx. Vz -ství. — **Verbalia v -ání, -ení, -tí** ukončená, která často i svou nemotornou délkou nepohodlna jsou, můžeme z většího dílu nahraditi: 1. **jednoduchými tvary** vyrostlými buď přímo z kmene slovesného, buď odvozenými příponami (-a, -ba, -ta). Jak ohebný a podajný v té příčině jazyk náš jest, dovozuje kmen ‚ved', který ve způsobě stupňované se všemi téměř předložkami se skládá: důvod, návod, obvod, odvod, podvod, převod, průvod, původ, rozvod, svod, úvod, vývod, závod. *Pišme tedy*: výhrada (Žer.), úleva, obleva (odměk, Us.),

odtucha (Bl.), útrapa (Pass.), výpověď (Výb.), sočba (Pass.), nedba (Kos.) m. vyhrazení, ulevení, oblevení, odtušení, trápení, vypovězení, sočení, nedbání, atd. Píšme dle Rusův rozluka m. rozloučení. Novější tvary jsou: cvičba, branba (i u starých), rozhoda, nápon (nápin, Us. v Plzeňsku, jako počínek od čьnu), násila, přítěha, kvělba (Holý), touha m. cvičení, bránění, rozhodnutí, napnutí, násilí, přitížení, kvílení, toužení. Orba m. vzdělávání půdy. Za jeho pobytu m. pobytí. Jednak slibováním (sliby), jednak hrozbami v ně působil. Upravování poměrů (úprava); Naše volání (hlasy). Km. Náprava, odřek, přídruha (přidružení), přínos, rozdvoj, sev (setí), schválka (schválení), úpusta (upuštění), úraz veličenstva, výprosa, výstřeh, uchvala (approbatio), zálom. Gl. — 2. **Tvary -ná vedenými od partc. prft. pass.** jako: dostal za vyučenou (vyučená); šel na čekanou (m. na čekání); to byla podívaná (m. podívání); žádati za propuštěnou; je na dovolené. Brt. — 3. **Přechodníky.** Při vyobrazení této krajiny potřebujeme (vyobrazujíce tuto krajinu). Jako činívali Turci při dobývání měst (dobývajíce). Sbory postavily se po spojení na pravém břehu (spojivše se). Při spatření krále (spatřiv) řekl. Po nastoupení trůnu řekl (nastoupiv na trůn, zased na stolec). Po nastoupení trůnu bude mluviti (nastoupě na trůn, zasedna na stolec). Jsem hrd v pomyšlení (pomýšleje). Šli v zakuklení (zakuklení jsouce). Vyhlásil s doložením (dokládaje, doloživ). V uvážení (uvažuje co; přihlížeje, hledě k něčemu n. pl.: uvažujíce). Slunce vycházením a zapadáním (vycházejíc a zapadajíc) den a noc činí. Nepřátelé blížením-se (blížíce se) město strachem naplnili. Obledáváním města (obledávaje město) velikou část dne ztrávil atd. Vz Zk. Ml. II., 140. atd. — 4. **Infinitivy.** Německé ‚zu' překládáme obyčejně předložkami ‚k, na'. Připravil se k provedení rozkazův (provésti rozkazy n. aby r. provedl). To se nehodí k pití (Nehodí se píti ani na vaření). Užívání (užívati) skřipce bylo zakázáno. Tu je mýdlo k dostání (viz o tom ‚Lze'). Právo vystavování listin (vystavovati listiny). Dovoluje se zřízení míst úředních (zříditi místa ú.). Odtažení bylo obtížné (Odtáhnouti bylo obtížno). Vyučovali nejprve čtení a psaní (čísti a psáti). Radí k vzdání-se (vzdáti se). Chystali se k dobytí (dobyti) města. Učitelé dávali žákům knihy ku čtení (čísti). Dali to k provolání (Cf. I dasté je léchóm provolati. L. S. v. 80). Tu třeba rychlého poznání chyby (tu třeba chybu rychle poznati). Km. Vz Nalezení, Vidění, Spatření, Obávání, Vydržení. — 5. **Supiny (u sloves pohybu).** Za svým vzděláním chodíme do Prahy (chodíme do Prahy se vzdělat). K ukojení rozčileného vojska poslal kníže svého pobočníka (ukojit, upokojit). — 6. **Adjektivy.** Po opětném uplynutí téhodne (po témdni uplynuvším, uplynulém). Svazkem manželství pokoj zjednati (manželským). Nástroje k mučení (mučicí, mučební). Nástroj k měření úhlů (úhloměrný). Znamení vítězství (vítězné). Vypuknutí povstání činilo to nemožným (pro vypuklé povstání nebylo lze to učiniti). — Vz víc v Km. 180. 6. **Celými větami** s ‚aby, že (jak, kterak), aniž'. Dal jim ho k potrestání (aby ho potrestali). Vybízeli vojsko k přestoupení (aby přestoupilo). Zabránil rozpadnutí-se politických stran (aby nebo že se nerozpadly). Vypravoval o rozpadání armády (kterak se rozpadá). To visí na vychování dítka (na tom, jak dítko vychováno bylo). Docíleno dorozumění-se bez otázání-se německého spolku (docíleno shody, aniž otázán byl německý spolek). Při každém zafouknutí (kdykoliv se nafouklo). Km. — 7. **Jinými obraty.** Ve Francii bylo spojeno pronásledování čarodějnic s pronásledováním kacířův — (ve Francii čarodějnice s kacíři zároveň se pronásledovali, pronásledováni byli). Pokání činiti (káti se). Povstání učiniti (vzbouřiti lid). Dal mu ubezpečení (ubezpečil ho). Pokračoval ve vyptávání-se (vyptával se dále). Uzdravování bylo ponenáhlé (uzdravoval se ponenáhlu). Mohli je předejíti v obsazení města (mohli město jich dříve obsaditi). Učiněno bylo založení státu (stát založen byl). Km. — Vz ještě: Dělení, Hnání, Nařízení, Obsloužení, Panování, Podporování, Rozjímání, Slunce, Ustrnutí, Užívání, Vězení, Vyvinutí, Zaopatření, Zničení, Zrození.

Abstrych, u, m., z ném. Abstrich, pěna stříbrná, co se shání s kovu, trusky. V.

Absurdní, z. lat. absurdus, nemotorný, hloupý. — *Ad absurdum něco dokazovati* = ukazovati nesmyslnosť něčeho. Rk.

Absyrt-us, a. m., bratr Medein.

Abšach, u, m., opovědění nebezpečenství králi ve hře šachové. Dáti komu a., šach. L. Nehodné jest mi seděti v tom abšachu, bych měl na né péči míti a oni na mne nic. Rkp. 1478. — Jg.

Abundance, e, f., z lat. abundantia, nadbytek, hojnosť. Rk.

Abusus, lat., nadužití, Rk., nadužívání.

Abweichen, něm. Má a., špatně m. průjem, běhavku. Šr.

Aby = *a by*, dass, damit, auf dass, ob, um, wenn, wofern, wenn auch. Vz By. — Aby jest zastaralý tvar 3. osoby sg. praet. (Jg.), spojujeme jej s příčestím minulého času a chceme jím říci, že by se to, o čem mluvíme, mělo státi nebo že si přejeme, aby se to stalo nebo se obáváme, aby se nestalo. Mk. — 1. *Tvoří ve spojení s příčestím minulého času kondítional a užívá se ho v tomto smyslu více než by*: abych, aby (nyní: abys, **špatně**: aby jsi; ale abys jest vlastně nepravidelně řečeno; jako nemohu říci: abych jsem šel tam, tak bych také neměl říkati: abys (aby jsi) šel tam.), aby; duál (zastr.): abychva, abychvě; pl. (zastr. abychomy), abychom (abychme; nyní také: abysme; **špatně**: aby jsme), abyste (abyšte zachovalo se až do 2. polovice 16. století, Šb.; **špatně**: aby jste.), aby. — *Pozn.* Dej pozor, aby (abys, a pro jasnosť jest toto zde dobře, neb by to také mohlo znamenati: aby on neupadl) nepadl. Vz Kondítional. — 2. *Spojuje věc čili předmět proměnu trpící s předcházejícím slovesem bez vedlejšího potahu neb pojetí a sice α) po záporných časoslovech = žeby, jestli*; něm. dass, ob. Nevěřili, aby je Bůh na poušti chtěl a mohl uživiti. Br.

Já jsem neviděl, aby kdo zlosť vymlouval. Kom. Nevěděl, aby byla panna. Lom. — Solf., Háj., Har., Brn. — *β) Po kladných slovesech radu, rozkaz, prosbu a p. znamenajících.* Prosili, aby nás do Vídně dovézti dal. Vrat. Ponukl ji, aby prosila otce svého za pole. Br. Vz Žádati, Nutiti, Napomenouti, Postarati se, Dovoliti, Poručiti. — *Aby = který by*; lat. qui, něm. dass. A kde by se tolik lodí dostalo, aby (které by) tak veliké byly. Har. — 3. *S vedlejším pomětím a sice α) ve větách výsledečných, spojuje účinek s příčinou, důvod s následkem: že, žeby*; lat. ut, něm. dass. Nemůže tak tajná věc býti, aby vyjevena nebyla. D. — V., Br. — *b) Značí účel, úmysl*; lat. quo, ut, něm. damit, auf dass, um. Abyste z této knihy učení nabývali. V. Nejsem živ, abych jedl, ale jím, abych živ byl. Us. — Br.,Kom. — *c) Označuje výminku = kdyby, -li*; něm. wenn, wofern. Aby tu byl, ten by se podíval. Jg. Abych já se toho dopustil, co by tu křikn bylo. T. — Br., Solf. — *d) Ve větách připouštěcích, budiž že, třeba, dejme že, buď i*; něm. wenn auch. Aby bohatým byl, moudrý není. Jg. — *e) Slouží k vyjádření* vnitřního pohnutí mysli a sice *α) žádosti, zaklínání* atd., *kéžby*; lat. utinam, o si; něm. dass. Aby tě kat spral. Jg. — *β) Rozkazu.* Aby se nehnul. Jg. Ženich aby přišel. Us. — *γ) Úžasu.* Aby se pán Bůh smiloval! Us. — *δ) Odpírání s úsměškem.* Abych nevěděl! Jg. — *ε) Výstrahy.* Aby nás jen nikdo neposlouchal! Us. — 4. *S jinými částicemi: ne aby, tak aby, tak aby ne, proto aby, proto aby ne, aby ale, aby aspoň, aby jen, aby pak, aby tak* atd. — *Jg.* — Vz A (ve větách; ku konci). — *Pozn.* **Aby** *po časoslovech* slušeti, náležeti, bázně, strachu, nebezpečenství, zdržování, zbraňování, dohrožování, zapovídání, činění, působení, chtění, rozkazování, žádosti, úmyslu, snahy, puzení, *po výrazech*: o málo chybí, jisté, zřejmé, potřebné, užitečné jest *a po jistých substantivech.* Vz Věta podstatná spojková.

Aby, gt. Ab (*Ἄβαι*), pl., f., bývalé mě. ve Fokidě. — *Aban*, a, m. — *Abský*.

Abyd-us, a, m., bývalé město v malé Asii při Hellespontu.

Abychom, vz Aby.

Aby jsme, vz Aby.

Aby jste, vz Aby.

Abys, vz Aby.

Abysme, vz Aby.

Abyste, vz Aby.

Acc —, slov takto se počínajících, která by se zde nenašla, hledej pod Ak.

Accelerando, vždy rychleji.

Accentus, vz Přízvuk.

Acci-us, *a*, m., (Atti-us, a), římský básník, nar. r. 584. po z. Ř.

Acc-o, óna, m., kníže gallské.

Acest-a, y, f., mě. v Sicilii, dříve Egesta, potom Segesta.

Acest-es, a, m., král v Sicilii.

-ací, vz -cí.

-ácí, přípona jmen přídavných: domácí. D.

-ácný, přípona jmen přídavných: bojácný (od bojati se). D.

-áct. Číslovky v -áct ukončené přibírají v nominativu a v akkusativu *e*: jedenáct — jedenácte.

Acta, akta, akt, n., pl., úřední spisy. Do akt zapsati něco. Nt. Ad acta něco položiti (lat.) = jako odbyté bez povšimnutí. — *Acta sanctorum* = skutky svatých. Rk.

Acti-um, a, n.; mys a mě. v Akarnanii. *Actijský*.

Activum (genus, lat.) = rod činný.

Actum ut supra. Psává se na konci protokolův atd. a znamená: stalo se, jak svrchu (na začátku) psáno, téhož dne, u přítomnosti týchž osob atd.

Acu rem tetigisti (lat.) = jehlou jsi bodl, uhodl jsi. Rk.

Acutus (accentus, lat.), ostrý (přízvuk).

-áč. Přípona jmen podstatných rodu muž.: okáč, boháč, kropáč, pekáč, bradáč, břicháč, vousáč, hlaváč, huláč, koláč, roháč, neháč. Vz Mkl. B. 328., 333. — *Vz Č (-áč)*.

Ač, spojka. **Klade** se 1) *ve větách podmiňovacích, z pravidla s indikativem*; něm. wenn, falls, wofern, wenn auch, wenn etwa; lat. si, siquidem. Zastyďte se mužie takých řečí, ač sě hrdinami zváti chcete. Rkk. 53. Ten kámen pomáhá i také z vězenie (vězení), ač dotknouti móž závor a zámkóv. (Sbírka medic. spisů 15. stol.). Nacbovajíc, ač mi se zdáti bude, půjčím, komuž mi libo bude. Ctib. Ač Ježíše hledáte, jáť jsem. Nedajmy knieženciemu plemeni vzníti, ač sami chcem mocni býti. Dal. Ktož jest v Boleslavi býval, ač chtěl, ten stolec vídal. Dal. — *Nyní se v tě příčině zaostřuje příčiněním li*: Bůh ti odpustí, ač nebudeš-li více břešiti. — 2) *Ve větách připouštěcích, klade se obyčejně, když se něco skutečného připouští*; nechť, třeba; něm. obgleich, obschon; lat. quamquam, etsi. *V hlavní větě jsou spojky*: ale, avšak, alevšak, však proto atd. Rozkoš ač každému věku škodí, však nejvíce mladému. Mudr. — *Ve smyslu tomto sesiluje se spojka tato příčiněním: koli, kolir, kolivěk.* Ačkoliv tam stál, však nic neslyšel. — Jg., Kom., Háj., V., Lom. Vz Konditional, VIII., 1. — 3) *Na začátku hlavní věty rovná se smyslem slovu: ‚však‘*; něm. indessen, jedoch, doch; lat. quamquam. Ač jací jsou někdy byli, mně po tom nic není. Ač co mně do toho? Jg. Ač jest kde, by sě tak znamenitě osvětil kto, v manželství jsa, že by cierkev světila den jeho? St. — Br. — *Zk.* 4) *S jinými částicemi*: ač — li, ač — ale, ač — však, ač — jestli, ač však ovšem, ačbych, ačkoli, ačkoliv, ačkolivěk, ačť, actě, ačkoli. Jg. — 5) *Ač u přechodníku*, vz Přechodník. — *Pozn. O ač s konjunktivem* vz Konditional, VI., 3.

Ačač. Napomínatel v Musejníku (1843.) myslí, že jest nepotřebné a že postačuje: ač. Ale jest složeno jako: užuž, quamquam a nevadí. Šm.

Ačě, zastr. = ač.

-áček, přípona jmen podstatných: panáček, synáček, miláček, sekáček. Jg., D.

Ačež = ačže. Ačež co dobrého činíš, pro věčnú čiň odplatu. O 7 vstup. (Č.).

-ačka, přípona jmen podstat. rodu žen.: klapačka, klouzačka. Pk.

Ačkoli, ačli, vz Ač.

-ad. Přípona jmen podstatných: strnad. D.; Mkl., B. 208.

-ada. Přípona subst., hromada. Mkl. B. 208.

Ada, azda = a snad. Na Slov.

Adagio = zdlouhavě; adagiosissimo = velmi zdlouhavě. Hd.

Adam, a, Adámek, mka, Adámoček, čka, m., na Slov. Adamček; jméno prvního člověka. — Zákon sv. Adama = stav manželský. — Starý A. = staré hříchy. Starého Adama složiti. Kom. — Od Adama = od stvoření světa. Od Adama něco počínati = od počátku. — Na sv. Adama = nikdy. Lepší Tomáš (to máš) nežli Adam (a dám). Jg. Mysl ho táhne do řehole sv. Adama, vz Ženitba. Č. —

Adamant, u, m., Br., nyní obyčejně diamant, z řec. ἀδάμας, vlastně nepřemožitelný. Mz. 95.

Adama -s, nta, m.; jméno vlastní. *-A., ntu, m.* = Adamant.

Adamité, ův, m. (Adamníci, Háj.), naháči; sekta náboženská; v Čech. objevila se r. 1420. Vz vic v Gl. 1. Adamiten.

Adamův. Adamovo jablko. Vz Jablko. A. pád, Us. prut (pyje). Wolk.

Adaptace, e, f., z. lat., přispůsobení. — *Adaptovati*, přispůsobiti, upraviti. Rk.

Addice, e, f., addiel; sčítání.

Adela, Adléta, Adelheyta, V., Adelka, Adelička y, f. Vz Adla.

Adelsberg, vlastně: Adlersberg, Postojna (= orel). Kv.

-ades. Staroklassická jména v -ades, -ages, -dates ukončená skloňují se, odvrhne-li se -es: Astyag-es, a; Mithridat-es, a; Alcibiad-es, a, m.

Adhese, e, f., z lat., přivislosť, lipavosť, Rk.

Adjektiv-um, a, n., Vz Přídavné jméno.

Adjunkt, a, m., z lat., příruční, pomocný úředník. Rk.

Adjustovací úřad, úřad nad měrami a váhami.

Adjustovati = urovnati, zříditi, upraviti. Rk.

Adjutant, a, m., der Adjutant, příruční důstojník.

Adjutantství, n., die Adjutantenstelle.

Adjut-um, a, n., lat., pomoc, příspěvek (na penězích). Rk.

Adla, Adléta, Adlička, y, f. = Adelheid. Gl. 2. Vz Adela.

-adlo. Přípona jmen podstatných: zrcadlo, prostěradlo. D.

Admet-us, a, m.; král molosský.

Administrace, e, f., z lat., správa, obstarávání.

Administrator, a, m., správce, V.; zástupce řádného duchovního pastýře. Rk. —

Administrativní = ku správě náležitý. Rk.

Admirál, a, m., z arab., velitel loďstva. V.

Admiralita, y, f., nejvyšší rada nad námořnictvem. Admiralitaet.

Admirálský. A. loď. Admiral-.

Adnotata, lat., poznámky.

Adnotovati, z lat., poznamenati, zaznam.

-ado, přípona subst., hovado. Mkl., B. 211.

Adon, a, m., miláček Venušin. Také:

Adon-is, a či Adonid-a, m.; vz Adon.

Adopce, e, f., z lat., zvolení něčeho; přijetí dítěte za své. — **Adoptovati někoho** za vlastního přijati.

Adran-a, y, f., řeka Eder v Německu.

Adrast-us, a, m., král argivský.

Adressa, y, f., z fr. adresse, nápis na listu; přípis. A. blahopřejná, děkovací, důvěry, korunní n. sněmovní. S. N. — **Adressant**, a, m., odesylatel listu. — **Adressát**, a, m. = nadepsaný, příjemce listu. — **Adressovati**, nápisem opatřiti.

Adri-a, e, f., Hadria, mě. v Etrurii. Dalo jméno moři: Hadria (Adria), moře hadrijské či jaderské, siné; benátské moře. V.

Aduatikové, kův, m.; kmen gallský.

Advent, u, m., z lat., příchod (Páně), Jg., Kom., předvánocí, církevní příprava k památce Páně před vánocemi. Rk.

Adventní čas, kázání, neděle, píseň.

Adverbi-um, a, n.; vz Příslovka. — *Adverbialní* věta, vz Věta příslovečná.

Adversář, e, m., z lat., adversaria. Das Konceptbuch. Gl.

Advokat, a, m., z lat., přítel právní, drnhdy také: při starších českých soudech řečník, prokurátor, orátor, porněník, der Advokat: vz Pr. 1869., str. 633. a násl. — **A.**, poznal-li by při patrně zlou a nespravedlivou býti, žádným způsobem k sobě jí přijímati nemá. A. buď jako oheň pronikavý, v soudech rozumný, v průvodech statečný, v radách zřetelný, v právích sběhlý, v řeči zmužilý, v skutcích udatný a na srdci upřímný. — A. vždy raději pravdu zastane, aniž se více na svou nějakou prozřetelnost, chytrost neb výmluvnost nežli na poctivost a platnost ohlédati bude. — A. upřímnosti a ne podvodu a lstné chytrosti při hádání užívej. Advokát nehleď toho, což pravého jest, vyprázdniti, ani řeči svou odpornou zlehčovati. A. v hádání nebývej urputný, anobrž dej místo pravdě. — A. příliśné obšírnosti v řeči se varuj, nebo řeči ne z obšírnosti a přílišné dlouhosti, ale z dobroty a podstaty se sondívají. — A. mimo potřebu zbytečně nemluv, aniž koho se dotýkej a k hněvu nepopuzuj. Potud sluší advokátu v řeči krátkosti užívati, aby se k tomu nic zatemnělého nepřimísilo, aneb co potřebného nevypustilo. — A. při sobě svěřenou sprostně, patrně, upřímně, avšak rozšafně a rozumně obhajuj. — A. při vedení průvodův náležitého způsobu užívej a chytrými lapačkami nezahrávej, ukazuje tím toliko chytrosť vtipu svého. A. k soudům uctivosť zachovej. A. pře úmyslně neodkládej. A. stranám smlouvati se nebraň. A. tomu, od kohož při vedl, nesvědč. A. obmešká-li koho nestáním svým, sám z toho práv bude. A. obmešká-li koho v čem, o to k němu hledíno bude. — Žádný a. nemůže o své ujmě porněníka dělati (= při jinému svěřiti), neb jeho pře není. — Všecky tyto věty z Pr. — Strany při právě mohou bez řečníka mluviti. Kdoby své pře spravedlivě nemohl vymluviti, tomu řečník přidán býti má. Kdožby jsa pohnán n. někoho požena, potřeby své vésti nenměl, tomu soud osobu hodnou k mluvení a potřeb vedení dáti má. Řečník chudému má od práva dán býti. Advokáti chudým sirotkům aneb jiným, kdož k nouzi a chudobě přišli, zdarma slouziti mají. Oby-

čejně v své při každý člověk méně rozumí než v cizí; pročež užitečno jest s jinými se raditi, však ale s dobrými, věrnými, práv a soudův zemských dobře svědomitými a v tom zkušenými. Dobrým obrancem nikdo nebývá, leč nejvýmluvnější; nebo tak jest těže brániti se než žalovati, jako jest snáze rány dělati než hojiti. Orátor buď vtipný, smyslný, srozumitelný, výmluvný a na každou věc s rozvážlivou odpovědí zhotovený. Orátor buď stálý a srdnatý a nic bázlivý a choulostivý. Prokurátor buď přede vším muž dobrý a potom teprv výmluvný. Advokáti úřad svůj věrně vykonávajíce jsou jakoby stráž v městě, lidi skrze upřímné zastupování proti nenáležité moci obhajujíce a opatrujíce. Řečník má se prve právě vyptati na spravedlnosť, má-li ji ten, za něhož řečňovati má; pakli by jí neměl, nemá v při tu se uvazovati. Jest to věc naprosto hanebná zastávati to, o čemž kdo dobře ví, že jest nespravedlivé. Řečník nikoho proti spravedlnosti nezastávej v soudu. By i o hrdlo někomu běželo, nezastávej ho lží v nespravedlivé při. Advokáta povinnosť jest, z studnice práva stranám, kdo jeho požívá, věrnou a rozumnou radou k pomoci přispěti. Řečníci, kteří úlisnými a obmyslnými řečmi soudy zdravé zatemňují, soudům více škodí a nebezpečni jsou, než-li ti, kdož je dary a penězi porušiti usilují. Řečník se stranou odpornou srozumění nemívej a co spravedlivého jest, nezamlčuj. Řečník mluví-li někomu na stížnosť, maje jej zastávati, tenť hned můžeš jej odvolati. O zdraví nás připravují doktoři a o statećek prokurátoři. Pro zlé užívání umění a známosti práv poctivý stav advokátův nikoliv zavržen býti nemůže. Řečník varuj se všelikých řečí zbytečných, ovšem hanlivých a mstivých. Těžce hřeší soudce dada řečníkům řeči honiti. V dobré při netřeba se mnoho disputovati a tahati, protože v pravdě není žádného zmatku. Řečník prvního mluvícího vyslyšeti má do konce a jemu v řeč nevskakovati, ani překážky činiti. Kteří by prokurátorové upřímnému smluvení stran, aby průchodu míti nemohlo, cestu všelijak zastupovali, k těm pokutami přísnými hledíno buď. Soudce nemá toho dopouštěti, aby řečníci pře za mnoho let na sobě zdržovali. Prokurátorové lidských při u práva odkladův zbytečných nebertež. Soudové na řečníky čekati povinni nejsou. Povinnosť dobrého prokurátora jest, aby věc sobě svěřenou vedlé své nejvyšší možnosti všelijak zastával, ji uměle a s pochvalou vedl a k dobrému konci přivedl. Komu jest pře poručena, ten uruč na zdržení ortele. Řečníci za práci svou od těch, jimž posluhují, spravedlivé mzdy žádati mohou. Pakli by který řečník některé pře neobdržel (= nevyhrál), tomu přece proto za práci jeho podle slušnosti učiněno buď. — Všecky tyto věty z Rb., str. 102. — 107. Běda obci, kde jest primátorem ‚Takchcimít‘ .. prokurátory páni: ‚Křivosuď, Právotáh a Darmotlach‘ atd. (Rb., str. 45.). Kde soudcové a řečníci pře lidské na dlouhé lokty odkládají atd., tam nemůže dobrý řád panovati (v. Rb., str. 53.). Kdo by z prokurátorův, z soudcí atd. při soudu zemském nebo právě městském jiným jazykem nežli českým mluvil, nemá slyšán, ani hlas jeho mezi jiné počítán býti. (v. Rb., st. 97.). Řečníci, kteří mezi lidmi různice tropí, práva a nálezy, divně je natahujíce, ruší, pře zedrané zastávají, proti spravedlnosti a zápovědi radí a tak obce i lidi chudé k záhubě a proměnám přivozují, mezi šibaly a falešníky a nic mezi přátely právní slušně počtěni býti mají (Rb., str. 251., č. 4143.). Který by orátor, obmýšleje toliko zlepšení svého měšce a své kuchyně, pře nespravedlivé a zedrané k sobě přijímati směl, falešník a nepřítel práva jest. Rb., str. 252. Odevzdati při n. věci a-tovi. Nt. A-ta si vzíti, míti. Řd. — A. = člověk o všem s lehkostí na kteroukoli stranu, pro věc i proti věci, mluvící. To je pravý advokát.

Advokatský. A. řád, stav, kancelář, komora, úřad. Advokaten-

Advokatství, n. Někoho a. zbaviti. Řd. Kdyby někdo a. se vzdal. A. dosíci, die Advokatur erlangen.

Ae místo *a* v středním Slovensku, vz A. — *Jména latinská v -ae* (v řeckém *αι*) ukončená skláněji se dle „Žena“. Syracus-ae, gt. Syrakus, -sám atd. — *V -aeae* (řecká *-αιαι*) dle „Růže“: Plataeae, gt. Plataeí (Plataej, Plataj); v dat., lok. a instr. také dle „Ryba“.

Ae-a, e, f., ostrov aegaejský (Kirke).

Aeac-us, a m. — *Aeakovič* = Peleus.

Aeduové, uův (Haeduové), m., kmen gallský.

Aeet-es, a, m.; otec Médéin.

Aegaejské moře.

Aegaty, Aegat, pl., f., u Řím. souostroví u Sicilie.

Aeg-eus, ea, m. — *Aegeovič* = Theseus.

Aegin-a, y, f.; *Aegiňan*, a, m. — *Aeginský*.

Aegisth-us, a, m.; svůdce Klytaemnestřin.

Aegos flumen, gt. Aegos flumin-a, n. = Kozí řeka, Galata, v thrackém Chersonesu. Také: *Aigos potamoi*, řec. *αἰγὸς ποταμοί*, gt. Aigos potam; aigos se nemění (jest gt.) a potamoi sklání še dle „Dolany“.

Aegypt-us, a, m. *Aegypt.* — *Aegypťan*, a, m., **ne:** Aegyptčan, vz -čan. — *Aegyptský*.

Aemili-us, a, m.

Aene-as, a, novější: e (gt.; -ovi, -u, -o, -on), n. Aeneáš, e, m. — *Aeneovič* = Askanius. — *Aeneadové* = Trojové; Římané. — *Aenejský*.

Aeneis, gt. Aeneidy, f., Vergiliova báseň o Aeneovi.

Aeol-us, a, m. — *Aeolové* n. *Aeolští*. — *Aeolský* verš, když úměr daktilický od stopy dvouslabičné se počíná t. j. od trocheje aneb spondeje: – ∪ – ∪∪ – ∪. Vz Mk. Ml. 319 n. Zk. Ml. II. 197. — *Aeoli-a*, e, f. *Aeoli-s*, dy, f.

Aequator, u, m., z lat., rovník (smyšlený kruh na zeměkouli, jenž ji dělí ve dvě polovice). Rk.

Aequilibrista, y, m., dle ‚Despota‘; kdo nmí svým tělem udržovati rovnováhu. Rk.

Aequinocti-um, a, n., lat., rovnodennosť.

Aequ-ové, ův, m., v Italii.

Aerar, u, m., z lat., státní poklad, st. pokladnice. — *Aerarní* = k státnímu jmění náležitý. Rk.

Aëronautika, y, f., z řec., větroplavba. Rk.

Aërostat, u, m., z řec., povětrní míč. Rk.

Aërostatický lis = nástroj k procezování látek pomocí vzduchu. Rk.
Aeschin-es, a, m., vlastní jméno střec.
Aeschyl-us, a, m., slav. skladatel tragoedií v Athenách.
Aesculapi-us, a, m., bůh lékařství.
Aeson, a, m. — Aesonovič = Iásón.
Aesop-us, a, m., řec. skladatel bajek.
Aesthetický, z řec., krasovědecký. — Aesthetika, y, f., krasověda, nauka o krasocitu. Rk.
Aethiopi-a, e, f., země ve vých. Africe.
Aethiop-s, a, m., obyvat. Aethiopie.
Aetn-a, y, f., sopka v Sicilii.
Aetoli-a, e, f. — *Aetolský*, išti; -lan; -lanka.
Afar-eus, ea, m., centaur.
Aferes-is, e, f., z řec., sesutí, sesouvání, ssuvka. Rk.
Affaire (fr., afér), y, f., Us., záležitosť, událosť, šarvátka. Rk.
Affekce, e, f., z lat., dojem, vášeň; nemoc, zachvácení nemocí. — *Affekt*, u, m. = dojem, vášeň. — *Affektace*, e, f. = snažení-se po něčem; přetvařování-se, pitvoření. — *Affektovati* = přetvařovati se, Rk., affektiren.
Affirmace, e, f., z lat., potvrzující odpověď na otázku. Rk.
Affix, u, m., z lat., přívěšek, přípojek.
Afghanistan, a, m., země v Asii mezi Persií a Indií. Rk.
Aforism-us, u, m., z řec., krátká, jadrná věta; výměsek (Kom.). — **Aforistický** — stručný. Rk. —
Afrani-us, a, m., řím. básník; legat.
Afrik-a, y, f. — *Afričan*, a, m., pl. -né; vz -an. — *Afričanka*, y, f. — **Ne**: Afrikán, Afrikánka. — *Africký* (m. afričský, vz čs; **ne**: afrikánský) k Africe se vztahující. Africké podnebí, plody, řeky atd. Vz -ský. *Afrika* I. *severní*: a) země turecké; α) Aegypt (Egypt) a Nubie s Kordofanem a Senárem, β) Tripolsko, γ) Tunissko; b) Alžerie; c) Maroko; d) Sahara; e) Habeš n. Abyssinie; — II. *střední*: Senegambie, Guinea, Sudan, rovníková neznámá Afrika, východní, střední Afrika. — Domácí državy: Ašanti, Dahome, Liberia, Siera Leone atd. Sudan: a) *západní* (Bambara, Housa, Bornu), b) *střední*, c) *východní*. — III. *jižní*: a) západní pobřeží n. Dolní Guinea; b) Kapsko, α) vlastní Kapsko, β) Port Natal; c) východní pobřeží; d) vnitřní část jižní Afriky. Kafrové bydlí blíže východního, Hotentoti blíže západního břehu jižní Afriky. Vz mimo to: Ostrov, Poloostrov, Řeka, Jezero, Vysočina, Nížina, Moře. Tl. O Africe vz S. N. a o Africe jižní S. N. IV., str. 412.
Afrodit-a, y, f., bohyně lásky a krásy.
Agamemnon, a, m.; král mykenský.
Aganipp-a, y, f.; studánka v Boeotii.
Agarik, u, m., z lat. agaricus, dřínová houba. Wus.
Agát, **achát**, u, m., z řec. ἀχάτης, vz Mz. 95. A. černý. V.
Agata, y, f. Svatá A. bývá na sníh bohata. Č.; Er. P. 47.
Agathokl-es, ea n. a, m.
Agenda, y, f., z lat. agendus, a, um., kniha pořádku a modliteb kostelních, Jg., kniha církv. obřadův.

Agen-or, ora, m. — *Agenorovič* = 1) Kadmus; 2) Perseus.
Agent, a, m., z lat. agens, jednatel. — *Agentura*. Jg.
-ages. Staroklassická jména v -ages ukončená jak se skloňují? vz -ades.
Agesila-os, a, m., král špartský.
Aggregace, e, f., z lat. nahrnutí, skupení. Rk.
Aggregat, u, m., z lat., náhrn, skupenina.
Aggregovaní *důstojníci*: na čas některému pluku přidělení. Rk.
Aggressivní, z lat., napadavý, nabíhavý, útok činící. Rk.
Agio, a, n., z ital., čti ažio; nádavek, co se nad cenu mince přiráží; v mluvě obecné: láže. Jg.
Agi-s, da, m.
Agitace, e, f., z lat., hýbání lidem, bouření lidu. Agitace volební. Us.
Agitator, a, m.; hybatel, budítel lidu. Rk.
Aglaur-os, y, f., dcera Kekropova.
Agnat, a, m., z lat. agnatus, příbuzný po meči (po otci). Rk.
Agnes: Agneta, Agnezka, Aneška, Anežka, Anyžka. Gl. Vz Anežka.
Agnus, lat., beránek. — *Agnus Dei*, beránek boží. Rk.
Agnusek, sku, m., ražený peníz. Na Slov.
Agonali-a, í, pl., n., dle ,Gymnasium'; hry v Římě.
Agram, Záhřeb v Charvatsku.
Agressivní, vz Aggressivní.
Agrest, u, m., z lat. agresta, jahody nedozralé, zvl. vinné; také šťáva z nezralých hroznů. Byl. — A. = angrešt.
Agricol-a, y, m., tchán Tacitův.
Agrigent-um, a, n., mě. v Sicilii, také: Akraga-s, nta, m.; nyní Girgenti. — Agrigenťan, a m. — Agrigentský.
Agrikultura, y, f., lat., rolnictví, vzdělávání rolí. Rk.
Agripp-a, y, m. — **Agrippin-a**, y, f. — *Agrippinina osada* = Ubii v Gallii, nyní Kolín nad Rýnem.
Agštein, akštein, akštýn (jantar), u, m., V.; něm. Agstein. Vz Mz. 95., Jg. — *Agšteinová* deska.
Ah! Ah, co mi povídáš! L.
Aha, mor. a slov. = ano. Jg. — Aha! (mezislovce). Br.
Ach. Přirozený výraz všelikého hnutí mysli, zvláště bolesti, radosti, podivení, politování. Ach běda! **S pády:** 1) *s nominativem*: Ach já bídný člověk! Jg. — 2) *S genit.* Ach mého hoře! Kom. Ach mne smutného. Háj. — D. — 3) *S dativem*: Ach dni mému, nastojtež zemi té. L. — 4) *S vokat.* Ach dcero má! Br. Ach ty růže! Rkk. — Jg. —
Ach, vz Aachen, Achenský.
-ach, koncovka 1. os. zastar. imperfta: znach, milovach, znamenach. Jg.
-ách. Koncovka *lokalu pl.* jmen podstat. rodu *žen. ukončených v -a*: ryba — rybách. *V lok. pl.* u jmen podstatných *prvého muž.* (vzor. Páv a Strom) *a prvého střed. sklonění* (vzor. Slovo) zmáhá se za novějšího času *z mluvy obecné koncovka* **-ách m. -ích, ech:** rouchách, potokách, uchách, bedrách, dluhách. Jir. Tato koncovka -ách připouštívá

se sice u bezživotných nkončených v hrdelnice *h*, *ch*, *k* a *n*, *r*, nechceme-li hrdelnic proměniti v sykavky: rohách, potokách, dluhách m. rozích, potocích, dluzích, Č., ale lépe činíme, klademe-li i v těchto případech místo ní pravidelné koncovky -ích, -ech, leč by jí nutná potřeba byla ku př. v lok. uchách, poněvadž by v ,ušich' něco jiného znamenalo, aneb jestliže v některých slovech zobyčejnčla ku př.: ve snách, v senách, v koláeh, (v kolech, od ,kůl'); také: o polednách. — **Lokalní koncovka -ách** v okolí pražském **chybně** se klade o gt. pl. jmen rodu žen. ukončených v -a: Koupil mnoho rybách m. ryb. Os. Totéž se děje u Jindř. Hradce v míře ještě rozsáhlejší: mnoho vojákách, suknách, slepicách. Šb. (Tyto tvary i u Prahy slýcháme.) V Plzni a kolem ní slýchati genit. v -ách u fem. v *-a*, u neuter v *-o* a někdy i u masc. s tvrdým zakončením: od pannách, do stodolách, u zahradách, několik polenách, bs i: tu nemoc má od dobrých kouskách. Pod Krkonošemi říkají: do stodolách. Šf. Na Plaště (sev. od Plzně) užívají v lok. pl. všech rodů u subst. s širokou koncovkou *-och*: na stromach, na hruškach, na šveskach (m. švestkách), jabkach (m. jablkách) atd. Prusík Fr. — U Čechův *v prus. Slezsku* užívají také koncovky *-och*: mužoch, ryboch. Šb. Vz — och.

Achaemen-es, a, m., předek králův staroperských. — *Achaemenský* = perský.

Achae-us, a, m., praotec Achejských. — *Achejští*.

Achai-a, Achaj-a, e, f. — **Achai-ové**, ův, ům, e, ové, ích, l.

Acharny, Acharn, pl., f., v Attice;-rnský.

Achát, vz Agát, křemen.

Achat-es, a, m.; přítel Aeneův. — *A. věrný* = věrný přítel. Rk.

Achelo-us, a, m., řeka v Řecku.

Achenský, vz Aachen. Achy — Cáchy. — Achský, lépe: Ašský, vz -ský.

Acher-on, gt. onta, m., řeka v str. Řecku.

Achill-es, a, m.; *Achill-eus*, ea, m.

Achkati = lkáti, vzdychati, ächzen. Na Slovensku.

Achromatický, z řec., bezbarevný.

Acht, u, m., z něm. Do achtu někoho dáti (do klatby). V. V achtu někoho míti. Jg., Šb.

Achych, ach, ouvch. Č.

-aeu, vz Ae.

Aias (Ajas), gt. Aianta, m.; Ajax, gt. Ajaka, m., řec. rek v boji trojském.

Ainpolet, ainbolet, z něm. einballig, šp. m. boty nepřezouvscí, na jednu nohu. Šr.

1. **-aj**, zpětnou přehláskou v *ej* (*a* v *e* před měkkou souhláskou *j*) se proměnilo v příponě u jmen podstatných: obličaj. Zde aj již v 13. stol. přehlasováno v ej pro jotaci před a sesllenou, jak vysvítá ze způsobu psaní: obličiej. *Kde předchází souhláska jotace neschopná, tu aj zůstalo podnes*: kraj, stáj, háj, tajný; *výjimkou jsou*: Rejhrad, stejný, hejno. — *Předpona superlativu naj povstala z dvojného genitivu najů*; nejkrásnější znělo prvotně najů krásnější = nás dvou krásnější. Najů přehláskou přešlo v nají, potom v naj jako: zajutra, zajitra, zajtra. V 16. stol. teprvé vyvinulo se ej z aj. V polštině a poněkud i v staročeštině staženo najů v ná. — *Aj v imperativech se udrželo* v: laj, haj, kaj, taj. *Jinak ej*: sekej, zdvíhej, zpívej. K proměně této přispěla, zdá se, i ta okolnosť, že obecný jazyk odhodiv *í* z 3. os. pl. praes. (dělaj, hraj, daj, zpívaj) potřeboval v imperativu jiného zakončení, aby oba tvary děliti mohl. Vz A. — *Aj z au*: hajtman, hejtman z Hauptmann. Jir. — *Aj* rozloženo z *ý*, vz *ý* (rozložené v *aj*, *ej*).

2. **Aj**, **ajhle**, interj. *k označení* a) *podivení*: Aj, co je to? Ai ty slunce, aj sluněčko, tyli jsi žalostivo? Rkk.; — b) *radosti*: Aj té lahody toho světa. St.; — c) *nevole*: Aj, Bůh chraň! Aj, nech toho kázání. Tkad.; — d) *netrpělivosti*: Aj, kde jest? — e) *pozornosti, k upozornění*: Aj viz skrovnou tuto praciéku. Kom. Aj bratře, aj šerý vrch! Rkk.

3. **Aj**, ai, na Mor. a Slov. = také. Křičel aj (také, i) druhý. Baiz. aj — aj = i — i. Baiz.

Ajhle, ejhle, hle, aj. Ajhle mráček. Rkk.

-ajný, v střčes. přípona adj.: hostajný. Jir.

Ajta, interj. Ajta vece Vyhoň. Rkk.

-aju. Časoslova v -aju, -ěju, -iju, -ju nahrazena v 14. stol. tvary v -ám a -ím ukončenými: dělaju — dělám, rozuměju — rozumím, poručiju — poroučím, vizju — vidím. Jir.

ak- Slov, jichž pod ak — nenalezneš, hledej pod ac-.

-ak. Přípona jmen podstatných a příslovcí: zrak, kterak, jednak, Jg., D., brak, drak, mrak, prak, tlak, znak, vlak. Pk.

-ák. (akъ). Přípona jmen podstatných, před níž se dlouhá kmenová samohláska krátí. *Jí se tvoří substantiva* a) *od časoslov*: honiti — honák, tesati — tesák, zabíjeti — zabiják, zouvati — zuvák, žebrati — žebrák, kouřiti — kuřák, dívati se — divák (vz Mkl. B., 246.); b) *substantivuje adjektiva*: chudý — chudák, moudrý — mudrák, sivý — sivák (sivý holub), hloupý — hlupák, roční — ročňák; c) *tvoří adjektiva a pronomina jakostná*: jaký, jednaký, jinaký, kaký, kteraký, obaký, onaký, taký, všelijaký; c) *tvoří substantiva ze substantiv*: voják, husák, křižák, dvořák, koňák, jedlák, kozák, opičák, polák, sedlák, vidlák (vz Mkl. B., 243.); e) *tvoří subst. z číslovek*: šesták, sedmák; f) *tvoří jména obyvatelův od jmen míst a zemí tak*, že se před ní (-jakъ) c, d, h, ch, k, n, r, s, t *mění v*: č, ď, ž, š, č, ň, ř, š, ť: Praha — Pražák, Prusy — Prušák, Vídeňák, Olomučák, Jičíňák, Kolíňák, Berlíňák, Slezák, Polák. Vz -an, Tvoření slov.

Akác, e, m.; **akácie**, e, f., míza z trnového stromu aegyptského. Akaciensaft. V. — A., *strom*. Die Akacie. Jg.

Akademie, e, f., *zahrada* v athenském předměstí, kdež sobě Platon školu vystavěti dal; nazvána od Akadema, držitele té zahrady. *Též sama filosofie Platonova*. Tomu akademia učila. Jg. Platons Lehrgarten, Lehrsystem. — 2. **A.**, *vysoké školy, vysoké učení, kollej, universita*. Akademie, hohe Schule, Universität. V. Z malých škol podávání býváme do akademie. Kom. jan. 737. — **A.**, *učená společnost*. Eine gelehrte Gesellschaft, Akademie. A. nauk a umění, malířská, právnická. Jg. — 4. **A.** *hudební*, musikalische Akademie

= provozování hudebních skladeb od několika hudebníkův komponovaných. Dnes bude v divadle akademie. Us. — Jg.

Akademijský, akademický, akademisch. A. filosofie (Platonova), učitel, žák, legie, občan, senát, svoboda, zákon, spolek.

Akademik, a, m., učitel n. žák akademický, ein Akademiker. Kom.

Akama-s, nta, m., syn Theseův.

Akant, u, m., acanthus, bylina. A. měkký, V., trnitý, keřnatý. Jg.

Akarnani-a, e, f., krajina v str. Řeckn.

Akarnaňan, a, m.; *akarnanský*.

Akatalektický verš, vz Verš.

Akce, e, f., konání, skutek. Kom. Aktion.

Akcelerace, e, f., z lat., zrychlení pohybu. Rk.

Akcent, u, m., přízvuk. Vz Přízvuk. — *Akcentovati* = přízvukem naznačiti. Jg.

Akcept, u, m., z lat.; písemné vyjádření o přijetí směnky. — *Akceptace*, e, f. = přijetí směnky. — *Akceptant*, a, m. = příjemce směnky, dlužník směneční. — *Akceptorati* = směnku přijíti. Rk.

Akcessista, y, m. (od lat. accedere), přístupník, kdo při úřadech přístup má, aby se cvičil, při poradách nehlasuje. Jg. — Vz Despota (stran skloňování).

Akcessit, u, m. Přibližná (menší, nižší) cena za práci, které se při vypsání cen za nejlepší podaná díla první nejvyšší ceny nedostalo.

Akcidence, e, f., z lat., případný, nejistý, vedlejší důchod úředníkův. Jg., Rk.

Akcie, e, f., die Aktie: *vklad neb podíl při nějakém podniknutí*; 2. *list vkladní*. Společnosť na akcie. Akcie banková, železniční. Na odbyt šly akcie železniční. Akcie úvěru pozemkového. Šp. — **Akcijní** spolek (zřízený na společné vklady). Šb. myslí, že *akcionářská* společnosť lepší jest než ‚akcijní'. — **Akcionář**, e, m. Rk. — **Akciový**. A. podíl, kapitál, společnosť (akcijní). Šp.

Akcíz, u, m., z lat. accidere, co se od zboží odstřihne, odebere; poplatek z věcí prodajných; na Slov. dánka, Jg., die Accise.

Akklimatisace, e, f., (z lat.), navykání na počasí. — *Akklimatisační* choroba. — *Akklimatisorati se*, navykati cizímu podnebí. Rk.

Akkomodovati se (lat.), přispůsobiti se čemu. Rk.

Akkorat (lat.), zrovna, na vlas. Rk., právě.

Akkord, u, m., lépe než akord, *souzvuk*, přiměřené spojení několika tonův. Akkord sextový, kvartsextový, kvintsextový, sekundový, septimový, prvotný n. základní, odvozený, nedokonalý. Nauka o akkordech. Lámání, převrat, spojování akkordův. Akkordové kroky. Hd. — 2. *Smlouva*, *úmluva*; *shoda*. Pracovati v akkordu n. na akkord (za cenu smluvenou). Pr. — *Akkordorati*, udělati smlouvu stran něčeho. — **co s kým**. Us.

Akragas, vz Agrigentum.

Akkreditiv, u, m., věřicí list vyslancův.

— **Akkredovati koho**, důvěru neb úvěrek komu zjednati. Rk.

Akkusativ, u, m., pád čtvrtý ve skloňování. *V staré češtině* rovnal se *akkusativ* jmen podstatných rodu mužského *i při živoucích nominativu*. Ale již v nejstarších dobách setkáváme se s genitivem m. akkusativu a postupem 15. století starý akkus. vymizel. Libuša kóň pusti. Jiti za muž (posud na Slov.). Že Bóh znala jsúci žena. Kat. 1820. Svój kóň okročil. Anth. Jir. Vsadil ho na koník (vz Koník). Sedl na kůň a Pro Bůh — posud se udrželo. *Později* tedy akkus. sg. slov živé bytosti znamenajících *genitivu se rovnal* a posud se rovná. Volte muža. L. S. Poznati Boga. Ev. Člověka, holubа. Šb., Mkl. — O příponách akkusativu vz Skloňování.

Akkusativ se klade: 1. někdy o místě *ve spojení se slovesy pohybu na otázku kam? v které místo? ale nyní zřídka* a to jen v několika způsobech mluvení. Také na otázku kde? Zde mívají akkusativy buď platnosť nepravých předložek, buď význam pádů adverbialných. Přide Jesus Hierosolim (m. v Hierosolim aneb do Jeruzaléma). Ev. sv. Jana. Tečete dom od domu. St. skl. Nebývajte ženy prázny a běhudiny dom od domu. St. Běhala místo od místa. Svěd. Odtad jsme šli konec toho rybníka. Svěd. Slovútný byl až kraj světa (na kraj světa). Br. Přivalichu klády pokraj násep. Rkk. 52. (Cf. Na vrsě kdě stáchu pokraj lesa. Rkk. 31.). Krám od krámu jde. Svěd. Pojď dom. Na Mor. Šel konec cesty, světa. Kdybys šel kraj světa (kdybys byl kraj světa), dostanou tě přece. Us. Konec hory Sion jest klášter neveliký; konec toho kůru stojí oltář. Pref. 149., 217. Sta prostřed sieni; Prostřed chrámu v pychu stáše. Kat. 1052., 1171. Konec tě vsi jsme se zastavili. Žer. Záp. II. 85. Střed Prahy boj vzechu. Dal. 27., 17. Král kázal dělati chrámy prostřed města. Pass. 580. Plaval prostřed moře. Výb. I. 229. Přišli vrch hory vysokej. Sš. P. 148. Tu stranu od slunce východu. Anth. I. 38. Bok lesa se zastavili. Us. Západ slunce jest krajina jedna. Anth. I. 126. Tam tvá matka leží druhý hrob od dveří. Sš. P. 159. Bydlí druhý dům od konce. Us. Dům od domu pomoci žádati. Žer. Záp. II. 96. Dům od domu choditi, běhati, žebrati. Us. Ven, na Slov. von, vonka. Tak som *hor* skočila, ako by nespala. Koll. — *Nyní často místo lepšího akkusativu užíváme předložkových pádův hl. s předložkami: do, na, v, k.* Zk., Vn., Mkl. S. 392. — 2. **O čase.** Označuje čas, ve kterém se něco děje tak, že se tím čas vyplňuje aneb ne; označuje tedy okamžik i trvání děje. *Klade se tedy* a) *na otázku: kdy? v který čas?* Dán jest list tu středu po sv. Martinu (ve středu). Výb. A to bylo desátý den měsíce listopadu. Háj. A šla ten večer pryč. Svěd. Přivésti tu chvíli. Kat 1638. — *Pozn. I zde někdy předložek (v, na) užíváme.* — Sem patří: *dnes, letos.* — b) *Na otázku: jak dlouho?* Pobyli jsme tu tři dni. Celý den v boji pracoval. Troj. Celé léto déšť žádný nepršel. Háj. Nic nevejde do města tohoto věky věkům nečistého. St. Den ode dne, Výb. I. 529; den po dni, Prot. 152; chvíli od chvíle odkládáno. Žer. Záp. II. 168. — *Pozn.* 1. *Často i předložky klademe.* Zpravoval zemi za čtyry léta. V. Pobyl tu po mnohé dni. Br. Ta zima nebyla už po několik let. V. Vz víc v Zk. Skl. 47. a násl.; Mkl. S. 393. — *Pozn.* 2. *Na otázku: jak dávno? kladou se místo čísel základních čísla řa-*

doví, když řeč jest o tom, v kolikátý již den, měsíc atd. se činnost koná. Tu již sedmé léto bydlím. Svěd. Již osmý den na cestách jest. Tehda sv. Justina sedmé léto za veškeu lid Bohu se modlila. Pass. (Zk. Skl. 48.). — 3. **O míře, váze a ceně na** *otázky: jak daleko? jak dlouho? jak mnoho?* A odtud odešli tři hony. Br. Já každý den tři míle užeuu. Svěd. Ušli den cesty. Cap. Oni za ním běželi asi dvoje hony. Pass. Syn čtyry lèta stár jest. Us. Koruna vážila hřivnu zlata. Br. Ta kniha stojí mne kopu. Ros. Strych žita dva groše platil. Háj. Procenili je 300 zlatých. Us. Dlužen byl libru zlata. V. — Vz víc Zk. Skl. 47.—49., Mkl. S. 390. — *Pozn. 1. Akkus. míry stojí při jménech přídavných: dlouhý, hluboký, krátký, nízký, starý, široký, těžký, tlustý, vysoký* atd. Vz tato slova za příčinou příkladův. Tento dům jest tři sáhy vysoký. — *Pozn. 2. Akkusativy místa, času, míry a kolikosti nepřecházejí v záporných větách z pravidla v genitiv.* Nedal celou noc pokoje. Zk. Má služba mnoho neznamená. Jg. Málo zvídej, moc nejídej, dlouho živ budeš. Prov. — *Ale místo akkusativu rozsahu v prostoře a čase také genitiv.* Ani dvou celých let nekraloval. Anth. Jir. Nemohli jste jedné hodiny bdíeti se mnou. Pass. Jeden bez druhého nemohli býti dne celičkého. St. skl. (Vz Bartoš, Genitiv závislý na slovesech). — *Pozn. 3. U číslovek nelze a priori rozhodnouti, stojí-li k označení kolikosti v nominativu či akkusativu,* poněvadž oba tyto pády tvarem svým stejny jsou. *Taktéž se věc má s jmény podstatnými rodu muž.:* počet, ostatek, díl, atd., u nichž táž vazba se vyskytuje. Soudcův větší počet se sjelo. Žer. Sotva čvrtý díl živých zůstalo. Let. Kostel byl malovaný, ale díl se učadilo od lampy. Pref. Veliký díl Budíně se sbořilo. Břez. Dva díly lidu zemřelo. Háj. Ostatek života jeho sepsáno jest. Br. — *V tomto případě mohou toliko jména rodu žen. rozhodnouti,* která mají akkus. jiný od nominativu. A tu ovšem jasně viděti, *že se k označení kolikosti původně akkusativu užívalo.* Tak mluvíme posud: Jest vína v láhvi trochu, trošku, kapku, krapku. Jest jich hromadu. Polovici nás nespalo. Pref. Mohlo býti as hodinu na noc. Pref. Když pak polovici svátku se vykonalo. Mkl. S. 363. Jest jich hromadu (vedlé: Hromada jich tam bylo). Us. Kolik máte ještě žita na poli? Odpověď: Bude ho tam ještě kopu. V komoře jest ještě žita měřicu, mouky měrku atd. Tak alespoň mluví posud na morav. Slovensku. Máme tedy za to, že nepochybíme položíce *pravidlem,* že k označení kolikosti původně akkusativu se užívalo a *že nám zde činiti jest s větami bezpodmětnými.* Brt. (Vz Mtc. 1870., str. 120.). *S Brt. nesrovnává se zcela Mkl., jenž píše v S. str. 54.:* Výrok základních číslovek od 5—100 stojí v sg. a neutru; uvážíme-li, že pět, šest atd. subst. fem. jsou, mohli bychom za to míti, že ve větě: ‚pět jich padlo' pět *akkus. jest a že věta jest bezpodmětná. Ale tomu odporují věty jako:* Hromada jich tu bylo. Us. Z nich jde, že, *označuje-li podmět množství, výrok v neutru stojí, neřídě se rodem podmětu.* A v S. str. 34.: Číslovky základní od 5—100 jsou fem., ale výrok stojí v neutru. Totéž pravidlo objevuje se u jiných slov *množství označujících.* Tehdáž třetí díl v Čechách pomřelo. V. Bylo krví dvě sklenice. Sš. Na stromě sedělo kopa ptákův. Er. Polovice města Prahy shořelo. Háj. Hojnosť vína se obrodilo. V. Nahrnulo se hróza myší. Na Slov., Ht. L'udí bolo neslýchaná sila. Na Slov., Ht. Neminulo to týden. Sš. Konečně praví v S. str. 391.: Vazbu číslovek základních od pěti do desíti změnil bych v ten rozum, že tyto číslovky za akkus. pokládány býti mají, v jiných případech stal se nominativ rovněž slovem nesklonným. Vz Shoda, VIII. — *Vedlé této neosobné vazby (Brt.) vyskytuje se i u starších spisovatelův dosti zhusta vazba osobná.* Sedm nás jsme v tovaryšstvu byli. Pref. Víc než 24 knechtův ho doprovodili. Bl. By z těch konšel polovice seděla na N. Městě. Bart. Král rozkázal, aby 9 měšťanův postavili se na hradě. Let. Jiných ostatek přivedeni sú do Mostu. Let. Polovice jich držela kopí. Br. Bola tam sila krásných parip. Na Slov., Ht. Na ten chýr prihrnula se sila pánóv. Na Slov., Ht. (Brt., Mtc. 1870., str. 120.; Mkl. S., 34., 390.) — 4. **O příčině** *klade se toliko při tázavím če, co?* Če (proč, nač) se rmoutiš? — Co mi laješ? Potom ještě *při ukazovacím to.* To (= proto) on se bál! To on se nechtěl přiznat. Us. na Mor., Brt. Co pláčeš? Sš. P. 378. Co mu toho třeba bylo? Kat. 1778. Co třeba toho bylo Bohu? Kat. 1864. Cožs přišel? Anth. II. 248. Co se vrtíš, touláš? Us. To on nepřišel! To on bledne! Us. na Mor. — 5. *Akkusativ* **předmětu (zevnitřního).** Nejhustěji se akkusativ klade v předmětě, kterým se obsah činnosti doplňuje. *Akkus. předmětu řídí a)* **slovesa přechodná.** Jsou pak to slovesa *přechodná jednoduchá* i *přechodná složená* s předložkami oddělenými neb neoddělenými: *do, na, nad, o, ob, od, po, pod, pře, před, při, pro, s, u, v, vz, za, z, roz, vy,* kteréžto předložky činnosť rozličným způsobem obmezují, vztahujíce činnosť aneb k místu, odkud, kam, kde a kudy se nese, aneb k času aneb posléze k jakosti samé. Máti boží tamo divy tvoří. Rkk. Nevěrný sobě záhubu strojí. Kom. Nohy nesou a drží tělo všecko. St. Naklonil k nim lítostí všecky. Br. Kázal Vyšehrad obezdíti. Háj. Postaviti čtyři valné voje. Rkk. Jen jednoho Boha věřiti. Jg. Minuli dům. Svěd. Lvové loví divoké osly. Br. Ptáčník ptáčky pastí chytá. Kom. Mnohé slzy ronil. Kom. Točili ze sudu víno. Us. Potřela věci draží. Kom. Slunce běh svůj dokonalo. Troj. Aj já nakrmím lid ten pelynkem. Br. Ohol vlasy své. Br. Ohryzá maso. V. Odkryjž oči mé. Br. Pomazal jej olejem svatým. Br. Zemi všecku sobě podrobil. Kom. Tím promývej ránu. V. Rozženu je po krajinách. Br. Řeka svlažila louky. Jel. Hmyz jej do smrti ujedl. Jg. Dítky si vychoval. V. Zahnal vojsko. V. Učiti se co (zeměpis) — jest german. a šp. m.: učiti se čemu. — Vz Mkl. S. 375 a 376. — Vz jednotlivá slovesa s *naznačenými* předložkami složená v slovníku tomto a mnoho příkladův k slovesům přechodným vůbec v Zk. Skl., str. 52.—84.; Zk. Ml., II., str. 11. a násl. — *Pozn. 1. Mnohá přechodná slo-*

vesa pojí se raději s genitivem než s akkus. ku př.: hledati, hlídati, mstíti, obhájiti, stříci, zažiti atd., vz tato slovesa. — *Pozn. 2. Místo akkusativu klade se u přechodných sloves genitiv* a) *když se působení podmětu nevztahuje k celému předmětu, než jen k částce jeho (gt. partitivní, dělivý).* Dej mu chleba. Nalij mu vína. Ten prohral peněz! Ten měl hrušek! Vz Genitiv partitivní. — b) *V záporných větách.* O tom vz Genitiv v záporných větách. Vz také: Co, Což, Něco, Nic — kdy se kladou do genitivu a kdy do akkusativu (v záporných větách). — *Pozn. 3. Akkusativ mají slovesa:* boleti, mrzeti, svrběti, svěděti, zábsti. Akkusativ ten označuje osobu. Mkl. S. 383. Noha jej bolí. Us. Ať tě hlava nebolí. Sš. Dnes mě zebe v ruce. Brt. Bolí mä celé telo. Na Slov., Ht. Vz jednotlivá tato slovesa. — *Pozn. 4.* Mnohá slovesa pojí se *s akkusativem jména v pojmu slovesa obsaženého. Akkus.* tento slove *akkus.* **předmětu vnitřního či obsahu** a slouží snad k sesilnění, oživení výrazu. Mkl. S. 385. Spravedlivý soud souditi. Br. Dobré vyznání vyznati. Br. Dobrý boj bojovati. Br. Sny sníti. Br. Vidění vídati. Br. Štěpnice štěpovati; řezby řezati. Br. Oběti obětovati, plat platiti, své posly poslati, pravdu praviti. Háj. (Zk. Skl. 89.). Dievča krok kročí; Snilo se mi snisko; Mužný boj bíme (bijme); Pekný život ty kvety žily; Usni sa mi aspon jedon sníček. Na Slov. Oči si vyočiti, slib slibovati. Koll. — *Podobná jest vazba s akkusativem takových jmen, která se slovesem toliko* **smyslem příbuzna jsou.** Či spíš sen věčný mladosti? Na Slov., Ht. Prázdnú řeč mluviti. Pass. (Mkl., S. 387.). — *V jazyku českém klade se v těchto případech obyčejně instrumental:* Plakati pláčem velikým; Usnul snem smrti. Br. Modlitbou dlouhou se modlil. (Zk. Skl. 89.) — b) **Slovesa nepřechodná** *s předložkami: do, na, nad, o, ob, po, pod, pře, před, pro, vz, z, za, roz, vy složená řídí akkusativ předmětu*; jsou pak to z pravidla slovesa *pohybu* (Mkl.). Nadjeli jsme vítr. Har. Moře všecku zemi obchází. Kom. Přebředl Jordán. Br. Cestu vyjezditi. Us. Cestu mu zaběhli. Svěd. Kdo má koláč, najde i družbu. Jg. A v tom jej smrť nadejde. Št. Strach a hróza ju obešly. Na Slov., Ht. Saul s lidem svým obkličovali Davida. Br. Svój kóň okročil. Jir. Anthol. Luňák obletuje kuřátka. Lom. Tu kdež je moře oplove. Kat. 28. Oskočili jej. Háj. Silní obstupují mne. Br. Tu horu řeka obchodí. Háj. Popadněte jej; proběhl vojska ta; prošel tu krajinu; přeskočil zeď. Br. Jazyk rozum předskočil. Jel. Schodili hory mnohé. Háj. Bůh všecky věci obsáhá. Hus. Neklaa dai své přebyl. Pulk. Překvílili noc. Jg. (Tři poslední slovesa neoznačují pohybu). Vz Mkl. S., 382. a jednotlivá slovesa s naznačenými předložkami složená v tomto slovníku a Zk. Skl., 86. — *Pozn. 1.* Slovesa *propadnouti* a *mžiti* mívají v jistých vazbách platnosť sloves přechodných a pojí se s akkusativem věcným. Dva tisíce kop grošův jsme propadli. Arch. I. 151. Propadne hřivnu. Tov. 108. Hrdlo své propadl. Žer. Záp. II. 35. Propadl pokutu. Žer. Sn. 51. Propadl hrdlo, česť i statek. Prot. 237. Sám druhdy hlad mra jiným jisti dával; Ty si rozkošný oběd připravuješ a můj sluha hlad mře. Pass. 526., 247. Musel mřiti hlad. K. Poh. 604. — *Pozn. 2.* Některá slovesa *zvratná* odvrhujíce *se* stávají se *přechodnými*: smáti se — všecky nás rozesmál. Jg. — *Pozn. 3. Věty činné s akkusativem předmětu přenášejí se v rod trpný,* když se akkus. převede do nominat., nominativ pak do genitivu s předložkou od a. do pouhého instrumentalu, sloveso do rodu trpného téhož času a způsobu. Nízcí oslavují Hospodina — od nízkých oslavován bývá Hospodin; Úzkosti svíraly duch můj — úzkostmi svírán byl duch můj. — *Pozn. 4. Akkus. míry, ceny, času zůstávají v rodě trpném v akkusativu.* Zk. — b) **Dva akkusativy mají po sobě:** a) **akkus. předmětu a akkus. míry a ceny slovesa:** ceniti, proceniti, položiti, státi. Cenil nám ty věci tři tisíce zlatých. Us. Vz tato slovesa. — *Pozn. Místo akkusativu ceny může předložka* **za** *s akkus. státi.* Cenil ty věci za 3000 zl. — b) **Akkus. předmětu a akkus. výroku** *na předmětě závislého* (jména výrokového), kterým se předmětu přisuzuje, co jest nebo jaký jest. Po slovesech: činiti, čísti, dáti, díti, jmenovati, míti, nazvati, působiti, uzříti, viděti, voliti, vyhlásiti, znamenati, dělati, stvořiti, poroditi, křestiti, vychovati, přijati, vzíti, přivítati, uznati, ustanoviti, vyhlásiti, provolati, usaditi, korunovati, míti, mniti, souditi, poznati, pokládati, potvrditi, vykládati, pamatovati atd. Ty já své pány nazývám. Pass. Vždy s sebou mám straži (= za straži) anděla. Pass. Ambrože biskupa (= za biskupa) volte. Pass. Nyní již muže kníže (za k.) míti budete. Pulk. Učiňte jej syna zatracena. Br. Manželku (za m.) měl sestru ženy Vladislava. V. Jiní ho Celedruha jmenují. V. A dal si mu pomocnici (za p.) Evu, manželku jeho. Br. — *Pozn. 1. Adjektiva i participia neurčitého východu pojí se s těmito slovesy v akkusativě přísudkovém.* Ale díme je šťastny, budou-li Boha ctíti. Št. Řeč tvá známa tě činí. Br. Odtud jej svázána poslal. Pass. Uzřev císaře hněviva. Výb. I., 297. Vida se hluchu a slepa. Výb. I., 283. Nalezla bránu otevřenu. Výb. I., 473. Matku k jedné skále vlny živu přinesú. Výb. I. 266. Ktož Boha nemá milostiva; Každá svátosť činí člověka svata; Vidúc se nedůstojny. Št. kn. šest. 122., 209., 223. Čije se raněna. Troj. Tehdáž ho umrla uměli. Pass. Pokora vzácno činí panenství. Št. — **Ale i:** A nalezli tělo celé. Háj. Hlad krmě lahodné činí. V. On působí volnou cestu mou, činí nohy mé křepké. Br. Víno pány učiní mluvné. Br. Vz více příkladův v Programu gymnasia slovanského v Olomouci. 1873.—74., str. 22., Pk. — Vz tato slovesa a Zk. Skl., 90; Zk. Ml. II., 12.; Brt. Instrumental, 23. — *Pozn. 2. Přísudek závislý shoduje se s předmětem v pádě aneb stojí v instrumentale nebo s předložkou za.* Akkus. přísudkový *s předložkou za* klade se, když toho jasnosť a určitosť žádá, místo instrumentalu přísudkového. Přijali ho za společníka. Br. Nazývám jej pána a. pánem. Us. Vládyky mne za kníže zvolili. Háj. Rozumnosť přítelkyní jmenuj. Br. Cf. Pracoval za tovaryše; Sloužil za pacholka.

Brt. — *Mkl. S.* 388. *má vazby s předložkami k, za,* **za germanismy**; *ale akkus. s předložkou za jest dobrý a dostatečně doložen*: ovšem můžeme za něj často instr. klásti; vz předcházející, Za. — *Pozn. 3. Když předmět i* **podmětem věty** *jest, klade se přísudek závislý do akkusativu neba do nominativu (z pravidla) nebo do instrumentalu.* Vidím se přemožen, přemožena, přemoženým. Sami se spravedlivy (spravedliví, Br.) činíte před Bohem. Ben. Chtěl se jim míl učiniti. Tov. Ve všem uzřel se přemožen. Pass. Svat se činí; Že ne nazí, ale odieni se ukázali; Avšak než by se ukázal křiv. St. o věc. obec. 235.; 5.; 164. Vopokaž sa muž, beweise dich als Mann; vón vndova so chory, er giebt sich als krank; náš lud mcnuje so Serbjo, unser Volk nennt sich Serben. Seiler's Gram. der sorben-wendischen Sprache. Budissin. 1830. — Mkl. S. 388. — Zk. Skl., 46. — 93. — 7. *Akkusativ* **řídí předložky**: *mimo, mezi, na, nad, o, ob, po, pod, před, přes, pro, s, skrze, v, za.* Vz tyto předložky. — 8. *Akkus. stojí také u* **částic** *na, ná, pl., nate, náte*, která zajisté z některého zájmena vznikla. Na kus chleba. Na svou čepici. Vz Mkl. S. 383. — 9. *Po slovesech uznamenání, čili, projevování může i u nás* **akkus. cum infinitivo** *státi aneb s přechodníkem. P. Prusík* Fr. *má vazbu akkus. cum inft.* v Listech filologických, II., 227. *za napodobení latiny neb řečtiny*, pročež prý se jí střící máme, jen u sloves *viděti* (zříti) a *slyšeti* oblíbila prý si čeština předmětnou větu infinitivnou, na př. vidím otce psáti, slyším matku mluviti. — Ale *Mkl.* S. 872. praví, *že jest* **snad** *napodobením latiny a řečtiny* (wohl in Folge des Einflusses der lat. und griech. Sprache) a uvádí za příklady: Všecky rozkazy tvé o všech věcech pravé býti poznávám. Br. Znamenal sebe býti nemocného. Háj. Oznamovali jemu někoho býti v černé sukni. Háj. Pomsty žádostivého ho býti znal. Ht., II., 266. — *Brt. Instrumental str. 7. učí*: Jako s infinitivem časoslova býti přísudek pravidelně v instrumentale způsoby nominalně se pojí, *tak užírá se též vazby v akkusativě s infinitivem*: Císařovna křesťankou se býti vyznala. Har. II., 80. Hlásal se býti krevním přítelem. Kom. Lab. 63. Pravil jej býti písařem. Žer. Záp. II., 155. Kunrad arcibiskup pod obojím se býti prohlásil. Prot. 36. Kým mne praví býti lidé? Sš. Ev. Mk. 36. Královna viděla sa být přemoženou. Pov. 396. Vybrali 9 mužův, které hodnými býti úřadu kněžského soudili. Prot. 57. Vz Brt. o Infinitivě v Km. 1874. a 75. — *Zk. Skl. 656. nemá jí za špatnou ničeho proti ní nenamítaje.* Poznal-li by při patrné zlou býti (advokat), přijímati ji nemá. Pr. Člověk Boha na nebi býti poznává. Br. Znám se býti člověkem. Mudr. Uzřel své roucho na trůnu visoucí. Cf. Listy filologické II., 310. *Ostatně vz Praviti a Infinitiv* (kde o této vazbě víc jest pověděno). — 10. *Po latinsku stojí* **akkus. m. dativu** *ve výroku u infinitivu slovesa býti* a sloves podobného významu. Zastižena býti nepřipravena veliká škoda jest. Kom. — Mkl. S. 141.; Zk. Skl. 656. — 11. **Tvar akkusativní klade se o nominativě** *v obecné mluvě* hlavně vychodních Čech a západní Moravy. Tu stojejí vojáky m. stojí vojáci. Sb., Brt. Naopak zaso se tam říká: Viděl jsem vojáci m. vojáky. Také v Praze se říká: Budeme si hráti na vojáci m. hráti na vojáky.

Akrobat, a, m., provazolezec. Rk.

Akrokeraunî-a, nil, pl., n. Die Gymnasium. Pohoří v Epiru.

Akropol-is, e, f., opevněná vyšší část města, Vyšehrad. Rk.

Aksamit, u, m., z řec. ἑξάμιτος = šestidrátový, šestinitní. V. Lat. exametum. A. hladký, ozdobený, lehký, těžký, nestříhaný, květovaný, planý (polohedvábný). Jg. Aksamit: droguetový, dvojitý, lisovaný, řezaný, stříhaný, špatný, utrechtský, žebrácký. Kh. Der Sammet. V axamitu choditi. Jg. — **Aksamitka**, y, f., věc z aksamitu dělaná (stužka, čepice). Us. — **Aksamitový**. A. barva. Us. Sammet-.

Akšara čhanda n. varnavritta, vz Mk. Ml. 324; Zk. Ml. II., 203; Šš. 26.

Akt, u, m. lat., čin, skutek; část hry v divadle, jednání, dějství; posunek těla.

Akta, vz Acta. V. Die Akten.

Aktaeon, a, m., Dianou v jelena proměněn.

Akt-e, y, f.; starší jméno Attiky.

Akteur (aktér), a, m., fr., divadelní herec. — *Akteurka*, y, f. Rk.

Aktium, vz Actium.

Aktiva a passiva, lat., jmění a dluhy. Rk.

Aktivní, lat., činný; a. obchod, když se více vyváží než přiváží. A. služba = skutečná. Rk.

Aktuar, a, m., úředník k zapisování do protokolu.

Aktum, vz Actum.

Akustika, y, f., z řec., nauka o hlaholu, sluchozpyt, Rk., zvukosloví. — *Akustický* = zvukový. Nz.

Akušér, a, m., z fr., pomocník při porodu. Rk.

Akutní (lat.) chorohy, náhlé a horké. Rk.

Akvamarin, u, m. vz Smaragd.

Akvil-o (Aquilo), -ona, m., z lat., půlnoční vítr. Nordwind.

Akvisice, e, f., z lat. acquisitio; nabytí, získání něčeho. Rk.

Aký, ako (zastr.), na Slov. = jaký, jako.

-al. Přípona jmen podstatných muž. rodu: stýskal. *Jg.* — *-al* z *l*, viz *l* v *al.* — *V Krkonoších v činném příčestí m. el*: slyšal (m. slyšel), držal, sedal, věďal, klečal, pršalo. Sb. Vz A.

-ál. Přípona jmen podstatných rodu muž., znamenává něco velikého, silného: močál, nosál, Jg., D., nohál, rohál. Na Mor. Brt.

-ala. Přípona jmen podstatných rodu žen.: píšťala, kvičala, žížala, cvrčala. Jg., D., Mkl. B. 107. Vz Tvoření slov.

Alabaster, alabastr, stru, m., z řec., úběl, sádrovec celistvý; jemnozrná odrůda sádrovce, bílá jako padlý sníh (Bř.). Bílý jako alabastr. Jg. — **Alabastrový**. A. nádoba, Kom., lom, tělo (bílé).

Alafanc, halafanc, e, m., starší formy: alefanc, alifanc, z něm. Alfanc, fallacia, nequitia, nugae, cavillatio, podvod, ničemnosť; vzatek, dar podkupný. Mz. 96. Darův a ala-

fancův přijímati nechtěl. V. Boháč velmi snadno dary a halafanci soudce porušuje. Wodň. zrc. Alafancův brání. V., Rb. 266. Spravedlivý soudce h-cův nebéře. Rb. — **Alafancovati** = dary porušiti. Reš. —

Alambík, vz Alembík.

Alarm, u, m., z fr., poplach, znamení na poplach. Rk.

Alaun, u, m., z něm., kamenec. V. V některých krajinách: ledek. Šp.

Alaunovatý, kamencovatý, bohatý na alaun, alaunreich. Reš.

Alaunový, kamencový, ledkový. Jg. Alaun —.

Alb-a, y, f., bylo mě. v Italii. — Albský lépe než albanský. — 2. Dlouhá, bílá košile kněží pod ornátem. V.

Albani-e, e, f., -banský; -baňan; Albanézi či Albanci, Arnauti při jaderském moři.

Albert, a, m. Vz Aleš.

Albík, a, m., Albinus.

Albrecht, a, m. V.

Albul-a, y, f., starší jméno řeky Tibera.

Alb-um, a, n., z lat. U Římanův bílé tabule k zapisování zpráv; 2. památní kniha, památník, Gedenkbuch. Rk.

Alburn-us, a, m.; lesnatá krajina Lucanie.

Alcae-us, a, m.; básník řecký. — Alcacjský.

Alcibiad-es, a, m. (Alkibiades), řec. vůdce.

Alcino-us, a, m., král Faeakův.

Aleny, gt. alcen, pl., f.; kusy kůže k vyplnění míry; slovo bezpochyby cizí.

Ale, spojka, složená z a-le; řec. *ἀλλά*, lat. sed, něm. aber, doch a po větách záporných sondern. Zk. Poněvadž *ale* jest složeno z a-le a odpovídá lat. sed (ne: autem, vero) a řec. *ἀλλά* (ne: *δέ*; lat. vero a řec. *δέ* odpovídá z pravidla čes. pak), *má se klásti* **na začátek věty,** ale v novější době klade se na druhé místo, často ještě dále a někdy skoro až na konec věty. ‚Pak' se nyní velmi zanedbává. S. a Ž., Os. Vz Ale, 8. Dobrovský ve svém Lehrgebäude (na str. 269.) učí: Zu Anfange und nach einem anderen Worte. Pozoruje užívání této spojky co do slovosledu v literatuře střední seznal jsem: 1. že jí spisovatelé střední doby neužívali tak zhusta, jako nyní se děje, kladouce častěji spojky: pak, však, než; 2. *že v pravdě čítá se u nich obyčejně na počátku věty.* Z novějších srovnává se s obyčejem starým nejvíce Šafařík, užívaje rád jiných spojek odporovacích; že však i u něho spojka ‚ale' někdy po jiném slově stává, toho snadno každý se doěte. Jungm. však, Pal. a Hattala a j. spojku tu bez rozdílu buď na čele věty, buď za slovem kladou. (Vz příklady v Mtc. 1873., str. 170.) Mš. — *Klaďme ji tedy na začátku věty.* —

Ale se klade: 1. *Když se větě záporné věta tvrdicí naproti staví.* Tím se výrok prvé věty popírá, protože výrok druhé věty v platnosti jest n. býti má (n. tím se hlavní věta záporná druhou v neplatnost uvádí). Nehleď na řeč, ale na věc. Prov. Nebývej bázlivý, ale smělý. Anth. — *Pozn. 1.* ‚Ale' se vynechává, přesmyknou-li se věty. Ústa tvá tě potupují, ne já. Br. — *Pozn. 2. Záporné ne neklade se vždy k přísudku*, nýbrž zhusta k jménu, které se zvl. vytknouti má. Nebo ne váš bude boj ale boží. Br. Ne ruka jeho dotkla se nás, ale náhodou nám to přišlo. Br. — 2. *Když se větě tvrdicí věta záporná naproti staví.* Hledala jsem ho, ale nenašla jsem ho. Br. — 3. *Když se věty tvrdicí jedna proti druhé naproti staví.* Noc pominula, ale den se přiblížil. Br. Člověk hledí na to, což jest před očima, ale Hospodin hledí k srdci. Br. — 4. *Když se vůbec výrok první za věc jistou připouští, avšak* platnost jeho tím se omezuje, že se z oboru jeho výrok druhý vyminuje. K prvému členu připojují se zhusta slovce: sice, jistě, zajisté, ovšem. Takť je sic, jak to ona praví, ale co ona to třápati má? Kom. Memmius zběhlý jest v literatuře, ale v řecké. Kos. — 5. *Když v rozmluvách námitky činíme n. odrážíme, k jiným věcem přecházíme* nebo *k dřívějším se vracíme.* I to jest dar boží o věcech božských pěkně mluviti uměti. Jest dar boží, ale na slovech se stavovati má? Kom. Protož jest svědky na to ustavil, abychom k tomu snáze přistoupili; ale budeme-li hleděti na svědky . . Chč. 615. — 6. *Když s pohnutou mysli o čem se tážeme aneb odpovídáme aneb k čemu vybízíme, něčeho žádáme.* Ale pro pána Boha, což se to děje? Ale dnes nechoďte nikam. Udělal-li on to? Ale udělal, však já ho znám. Kterak mají služebníci naši nám stálost zachovati, aleť nedějí tuto paní naše. Ctib. — 7. *Zhusta na začátku závětí po větách připouštěcích a podmiňovacích.* Byť se pak všichni zhoršili, ale já nic. Br. Ač oni mluví, že je někdo vysvobodí, ale sami nevědí kdo a kdy. Vz Věta připouštivá. — 8. *Klade-li se uprostřed věty*, omezují a zaostřují se jednotlivé výrazy a *ale* znamená tolik co: aspoň, alespoň, asi. Pojď ale ty. Bibl. Poveďme ho, snad ale tam vnadu najde. Kom. — *Ve vých. Čech. a na Mor.* = *as.* Ale 15 nás tam bylo. Jir. Je ho (žita) ale dvě měřice. Na Mor. Brt. — 9. *Sesiluje se přičiněním ‚však' a ‚brž'.* Všichni okolo něho stáli, ale avšak ty nejblíže. — 10. *Klade se v slučovacím spojení vět po:* nejen, nejenom, netoliko a *sesiluje se zhusta v:* ale i, ale také, ale také i ‚alebrž', a ve větách záporných v: ‚ale ani, ale ani ne, ale také ne, alebrž ani ne'. Zk. — 11. *Někdy závěti*, je-li v něm co k považení, *se zamlčuje.* Nyní to poněkud půjde, ale, ale. — 12. *Také se ho užívá substantivně.* Nic není bez ale. Vz Šťastný. Jg., Lb. Jest při tom ještě ale. Jg. Závistník někakéžť ‚ale' přičiní anebo ‚než' k chvále každého. Št.

Alebrž, ne: alébrž. Vz Ale, 9.

Alej-e, í, pl., f., dle ‚Růže'; z fran. allée = stromořadí. Do alejí jíti; v alejích se procházeti; alejemi jeti. Us. Die Allee.

Alekto, Allekto, gt. -toi (dle ‚Kosť'), Zk., n. -toy (dle ‚Žena'), Šf.; jedna ze tří lític.

Alembík, alambík, u, m., z řec. *ἄμβιξ* s předloženým arabským artikulem al; jiní to odvozují z arabského alembich; vz Mz. 96., Jg. Náčiní chemikův s dlouhým nosem či troubem = klobouk, hemelín, helm. Der Helm im chemischen Ofen, die Brennkolbe. Statek svůj skrze hrdlo a zadek jako skrze a. prohnati. V. Něco skrze zadní a. prohnati

(utratiti). V. Pustiti co na a. (skrze síto podsívati, přetřásati koho). L.

Alenec, nce, m., druh kopaniny, rhodochrosit. A. lupenatý, skořepinatý, celistvý. Presl.

Ales = ale jsi.

Alespoň, vz Ale; **alevšak**, vz Ale, Věta připouštivá.

Aleš, gt. Alše, Alšík, a, m., Albertus. V. Vz Gl.

Alexa, y, m. = Alexius. Gl.

Alexand-er, ra, m., král macedonský.

Alexandri-a, e, f., mě. v Aegyptě. — *Alexandrijský*, lépe než alexandrinský.

Alexandrin, u, m., alexandrinský verš, šestistopý verš iambický s caesurou uprostřed, tak nazvaný od Němců, že jím psána jest jedna stará německá báseň o Alexandru Velikém. Jg.

Alex-is, ida, m., řec. básník.

Alfa, n., prvé písmeno řecké abecedy; omega poslední. Já jsem a. a omega = počátek a konec. Br. — **Alfabet**, u, m. = abeceda, z řec.

Alfe-us, a, m.; potok v Peloponnesu. — *Alfejský*.

Algebra, y, f., písmenopočtářství, počítání písmeny. — *Algebraický*. A. veličina, úkon. Nz.

Alchymi-e, e, f., z arab. al a řec. *χυμεία*, změchání; tajná část chemie, která s děláním kovů, zvláště zlata se zanáší. — *Alchymické* umění. Jg. — Alchymista, y, m. Reš.

Alibi, lat., jinde. Toho slova se užívá ve vyšetřování trestním, když obviněný snaží se dokázati, že za času spáchaného zločinu na místě zcela jiném, jinde byl, a tudy toho činu spáchati nemohl. S. N.

Allfer, u, m., z lat., dávej z nova (t. j. karty, když hráči nechali hry). Rk.

Alimentace, e, f., z lat., dávání výživy. Rk.

Alis-o, ona, m., tvrz římská v Německu.

Alizari, mořena (rostlina). — *Alizarinový* inkoust. Rk. Alizarintinte.

Alka, vz Pták.

Alkajský. *Verš a. o desíti slabikách*, jenž koncem jest slohy alkajské. ́ ⏑⏑ ́– ⏑⏑ ́ ⏑ ́ ⏑ Chod daktilický přechází v trochejský. On potrvej okrasou nevadlou. Č. *Verš alkajský o jedenácti slabikách*: ⏑̲ ́ ⏑ – ⏑̲ | ́ ⏑⏑ ́ ⏑ ⏑̄ — *Sloha alkajská*, v níž za dvěma verši alkajskými o jedenácti slabikách jde verš iambický hyperkatalektický: ⏑̲ ́ ⏑ – ⏑̲ – ⏑ – ⏑ a za tím dvojměr logaoedický akatalektický: ́ ⏑⏑ ́ ⏑⏑ ́ ⏑ – ⏑. Vz Zk. Ml. II. 196., 198., 200. Také: Mk. Ml. 320., 322.; Šš. 21., 28.

Alkali, n., z arab., žíravina; sůl nabytá z louhu. Rk. **A.** stálé, zemné, minerální, rostlinné, těkavé. — *Alkalický*. A. kovy, zeminy; reakce (působení alkalií v barvy). Nz., Rk.

Alkéř, vz Arkéř.

Alkermes, u, m., bylina. Bern.

Alkibiades, vz Alcibiades.

Alkino-us, a, m. Vz Alcinous.

Alkmaion, a, m., řec. filosof.

Alkmanský verš. Vz. Mk. Ml. 318.; Zk. Ml. II. 191., 200. Akmanské dvouverší.

Alkohol, u, m., z arab., lih. *A.* cetylový, čpavkový, octový, solný. Rk., Kh.

Alkoholisování, n., Alkoholisieren. Šk.

Alkovna, alkova, y, z fr. alcove, die Alkove; výstupek v pokoji, kde bývá postel; přístěnek, ložnice. Rk., Šp.

Allegat, u, m., z lat., příloha.

Allegorie, e, f., z řec.; řeč jiné slovy, jiné smyslem naznačující, když ku př. se mluví o lodi na moři bouří se zmítající a mysli se jí stát v nebezpečenství nějakém jsoucí. Vz Zk. Ml. II., 177; Mk. Ml. 302; Musejník 1844. str. 431.

Allegorický, allegorisch. A. báseň.

Allegramente, na způsob allegra. Hd.

Allegro moderato, s mírnou živostí; a. ma non tropo, vesele, ale ne příliš; a. (allo), vesele, živě; a. con brio, s čerstvým hnutím; a. con moto, s živým hnutím; a. con fuoco, s ohnivým hnutím; a. agitato, s nepokojným hnutím; a. appassionato, s náruživým hnutím; a. assai, a. molto, velmi vesele; a. vivace, s veselou živostí. Hd.

Alleluja, halleluja, hebr. = chvalte Hospodina. Jg.

Alles. Das ist uns alles eins. To jest nám jednostejné. Um Alles in der Welt. Pro svět světoucí. Mk.

Alli-a, e, f., řeka v Italii.

Alliance, e, f., spojení, spolek. Svatá A., spolek z r. 1815. mezi panovníky rakouským, ruským a pruským.

Alliterace, e, f., z lat., stejnost souhlásek, jimiž slova vět se počínají. Rk.

Allobro-x, ga, m. Allobrogové, kmen gallský.

Allodi-um, a, n.; zpupný n. svobodný statek. Rk.

Allokuce, e, f., z lat., řeč papežova k sboru kardinalův. Rk. Allokution, Ansprache.

Allopathie, e, f., z řec., léčení protipůsobivé; vz Homoeopathie. Rk.

Allotri-a, í, n., pl., Die Gymnasium. Věci nemístné, nepříslušné. Rk.

Alluse, e, f., narážka, když k věci aneb události odjinud již známé ukazujeme, chtice tím způsob myšlénky názorněji vypsati. Vyhlížť tam jako u Jankova m. pusto. Zk.

Alluvi-um, a, n., z lat., naplavenina, nános říčný n. mořský. Rk., Bř.

Alma mater, matka, živitelka, universita.

Allmälig, znenáhla, ponenáhlu, zpovolna, povlovně. Poznenáhlu (lok. s předl. po), zponenáhla (gt. s předl. z) jsou také dobré tvary. Mk.

Almanach, u, m., slovo cizí; kalendář, V.; novoroční zábavník. Rk. A. divadelní, hospodářský, vojenský atd. Jg.

Almara, y, f., z lat. armarium; v Klatovsku: almeř, halměř, f., Č.; vz Armara.

Almužna, y, f., z řec. *ἐλεημοσύνη*. V. Das Almosen. Almužnu někomu dáti. D. Za almužnu prositi. Na a-ně u chrámu seděti. Br. Almužnu z svého sboží dáti. Výb. II., 13. (Pass). A-nu chudým rozdati. D. Mnišské řeči a. konce; když mnich mluví, almužnu loví. Bern. Almužnou se živiti. A. nechudí. Vz Štědrost. Ros., Lb. — **Almužn-ář**, e, m.; *-ářství*, n.; *-ec*, žence, m.; *-ice*, e, f.; *-ictví*, n.; *-ník*, a, m. Mniši almužníci. 1520.

-alní. Přípona jmen přídavných ne vždycky dobrá. Jsouť v -alní dvě přípony jmen přídavných, jedna latinská *„alis“* a druhá česká *„ní“*; ale jedna dostačuje, latinská jest zby-

tečna; tedy gymnasijní m. gymnasialní (lat. gymnasialis). Vyjmouti se dá takový případ, když podobného jména přídavného jako podstatného užíváme: kamerale — kameralní.

Aloë, e, f., dle „Růže"; Šf. dle „Žena", tedy gt. alo-y; rostlina. A. sochatá, latnatá, okolnatá, keřnatá, hrozná, pravá, obecná, chobotitá, pavučnatá, skvrnitá, jazykovitá, dvouřadá, vějířná, peřestá, zavitá, perlatá, deltovitá. Rostl. — **Aloë**, e, n., šťáva z aloe. A. koňské, čištěné, předhorské č. skvělé, průhledné, rudé n. barbadské (leberartig), sokotorské. Kh. — **Aloëvník**, u, m. Aloenbaum.

Alonge, (franconz. alonž), prodloužení (směnky). Rk.

Alph . . . ., vz Alf . . . .

Alpy, gt. Alp, pl., f., dle ‚Žena', lépe než: Alpy, gt. Alpův, pl., m. Vz -es. Die Alpen, das Alpengebirge. Alpy dle *délky*: západní, střední, východní. Dle *šířky*: centralné (pásmo střední, alpy prahorské), severní vápencové, jižní vápencové, nižší předalpské horNatiny. Tl. — *Alpy západní*: mořské, kottské, graiské. — *Střední* (nejvyšší): penninské, lepontské, bernské, étyrlesé, glaruské, appencelské, rhaetské, trientské, allgaeuské. — *Východní*: norické (salcburské, štýrské atd.), karnické, julské, dalmatské, dinárské. — *Geognosticky se dělí* v: Pra-Alpy, vápenné Alpy a naplaveniny předhorní. S. N. — **Alpský**. A. vápenec, soustava, údolí, flora, růže (křimka), neděle, hospodářství, požáry. Nz., Rk. *Alpský, alpní*; **ne**: alpinský n. alpejský. Šm. — *Alpan*, ané. — Kravaření na Alpích (lépe: na Alpách). D.

Als, něm. Vyhledati, coby *za* taxu odvozováno býti mělo (1650). Kde se nikdo *za* původa nepostavuje. Er. Strana jakožto žalovatel. Řd. — *Po komparativu překládá se slovy*: než, nad, mimo, jako, než jako, leč, přes, genitivem bez předložky n. s předložkou od. Vz Komparativ. — *Když srovnáváme toliko prvním stupněm*. Tolik pánův bude míti, jelikž hříchův vévodil v něm. Dal mu tolik ran, jelikož zasloužil. I vedli ho tak daleko, jako n. co by mohlo býti za dva hony. Sedl naproti tak daleko, jako n. co by mohl z lučiště dostřeliti. — Kristus jelikož člověk umřel, jelikož Bůh nesmrtelný jest. Vz Als solcher. Mk. — *A. = co*. Vz Co. — *Als dass*. Člověk ten jest příliš slabý, *aby* tomu stačil. Člověk ten jest slabší, *než aby* tomu namáhání stačil. Mk. — *Also*. Co *tedy* mám učiniti? Tedy jsi syn boží? Nač tedy ho tím obtěžuješ? Kom.—*A., folgendermassen*: tak, takto. Mk. — *Als ob*. Činí se n. dělá se n. staví se, *jakoby* neslyšel. Činí se neslyše. Nečiním se toho nevědomým, nevědoma. Mk. — *Als solcher*. Každé tělo, *jelikož* tělo (als solcher) místem obsáhlé jest. Básník i *jakožto* básník vázán jest zákony mravnosti. Und als solcher heisst er auch . . . *pročež* i sluje Perun hromovládce. Mk. Vz Co.

Alt, u, m., z lat. altus, hlubší hlas ženský neb chlapčí. Rk. — 2. Alt, vz Starý.

Altaj, e, m., pohoří v Asii.

Altán, u, m., z ital. altana. Plochá střecha se zábradlím. Altan, Söller, Balkon. 2. Besídka v zahradě. Lust-, Gartenhaus. Rk.

Alter ego, lat., druhý já (plnomocný zástupce, náměstník).

Alterace, e, 1. Rozčilení, pobouření; střídání-se tepla se zimou v horečce. Rk.

Alteřní = halteřní, iho, m., z něm. Fischhalter, kdo dohlíží k sádkám. Gl.

Alterum tantum, lat., ještě jednou tolik. Rk.

Altista, y, m. Dle Despota. Der Altist.

Altmodyš, z něm., šp. m. ze starého kroje n. světa, kroj obnošený, zastaralý (způsob), staromodní. Šr.

Altona, y, f. — *Altoňan*; *altonský*.

Altový klíč. Vz Alt. Der Altschlüssel.

Aludel, e, f. Nádoba baňatá bez dna k sublimování zvláště rtuti. Vys.

Alumn-us, a, m., chovanec. Kram. Der Zögling, Alumner.

-alý. Přípona jmen přídavných: zamodralý, počervenalý, zsinalý. Jg., D.

Alžběta, Elišběta, Eliška, z něm. Elisabeth a to z hebr. = Bohuslava. Rk. *A.*, *Eliška*. V. A., *Běta*, Bětka, Bětuška, Bětunka, Bětulinka, Betynka. Jg. — 2. *Isabella*. Gl. (V. Kal. 307.).

Alžbětinka, y, f., jeptiška řeholy sv. Alžběty, nemocným sloužící. Jg. Elisabethinerin.

Alžír, a, m., Algier. — *Alžírský*. — Alžířan. — Alžírsko, a, n.

-ám. Koncovka 1. dat. pl. f. subst. v -a ukončených: pannám, kavkám; 2. 1. os. sg. praes. sloves v -ám (dříve v -aju, vz -aju): hledám, volám. Jg.

-ama (-ma). *V obecné mluvě* koncovka instr. pl. bez rozdílu rodu: vodama, potokama, dětma, mužma, étyrma, koňma vranýma. Mk. *Ale v jižních Čechách* užívá se jí jen při jménech žen. rodu: Byl mezi vlky, vojáky; má psaní za řadry; jenom: kněžma, koňma. Kts. Na Mor.: před svátky, za humny, za za potoky, za Malenovici, před Vyzovici. Brt. *Vz -ema*, *-ami*.

Amalgam, u, m. Sloučenina rtuti s jinými kovy. *A.* cínu, mědi, olova, stříbra, zlata. Vys. Das Amalgama. — **Amalgamovati**, kovy s rtutí slučovati. — **Amalgamovna**, y, f.

Amalthe-a, e, f. Koza (či nymfa), která Joviše kojila. Akkus., vokat. a instr. dle ‚Žena'.

Amant, a, m., z lat. amans; *amantka*, *y*, f. To je můj amant. Us. Geliebter.

Amarant, u, m., laskavec, Amarant, Tausendschön.

Amarelle, e, f., z ital. amarella a to z lat. cerasum armeniacum. Jg. Vz Amrhele.

Amas-is, e, m., král aegyptský.

Amath-us, unta, m., bylo mě. na Kypru; 2. jméno muže.

Amazonka, y, f., z řec. ἀ-, μαζός, bezprsá; mužatka, bojovná ženština. — *Amazonky*, V., dívky české, které dle kronikářův vojnu s Přemyslem o vládu vedly. Jg. Amazone.

Ambiori-x, ga, m., kníže gallské.

Ambit, chybně m. ambit, u, m., z lat. ambitus, obchod vůkol domu, zvláště v klášteřích síň, chodba na sloupích. V. Säulen-, Kreuzgang. — *Ambity*, chodby okolo svatnic mnišských. Zellengang.

Ambo a, n., lat., oba, dva; výhra dvou čísel v lotterii. Vyhrál ambo. Rk.

Ambr-a, y, f., vonná věc; vonná pryskyřice. *A.* bílá, černá, kapalá, šedivá, žlutá. Kh.

Ambraki-a, e, f., mě. v Epiru.

Ambrosi-a, e, f., z řec., pokrm bohův. — *Ambrosický.* Jg. *Ambrosiový.* L. *Ambrosijský.*

Ambrož, e, m., v obec. mluvě: Brožek, Brož.

Ambrožka, y, f., bylina oči hojící, světlík. Augentrost. V., Byl. — 2. *Těšinka.* Zahntrost. D.

Ambulance, (fr., anbylans, z lat.), polní nemocnice. S. N. 2. Pošta ve voze železničním.

Ambulanti, z lat., nemocní, již docházejí do nemocnice o lékařskou radu. — *Ambulatorní klinika,* ústav, do něhož nemocní chodí o radu lékařskou. Rk.

Amen = jistě, v pravdě, tak se staň. Jg. Ke všemu a. říkati (pochlebně přisvědčovati). V. Řekni a. = ano, povol. Us. Ještě není a. (konec). Us. Už je tomu a. Č. Říkaje amen čerta nezapudíš. Pk. Není tak dlouhé písně, aby neměla a. (konec). Mus.

Amendement (fr. amandman), n., opravení navrženého zákona, návrh opravný. Rk.

Amerika, y, f. — *Američan,* a, m., *lépe* než: Amerikán, vz -an. Američanka, y, f. — *Americký lépe* než amerikánský. Vz Afrika. — Amerika severní a jižní n. severní, střední, jižní. Am. severní: 1. severoamerická Unie skládá se z 38 držav, 9 území a jednoho okresu; 2. britská sev. Amerika (Kanada, Nový Brunšvík, Nové Skotsko, Nový Fundlend [Foundland], ostrovy Bermudy, Labrador, země Hössenská atd.); 3. dánská severní Amerika: Grönland. — Am. střední: 1. Mechiko (Mexiko); 2. 5 republik středoamerických; 3. republ. Haiti; 4. osady europ. v západní Indii. Západní Indie skládá se ze 3 skupin ostrovův a ty jsou: a) veliké Antily: Kuba, Haiti, Portoriko, Jamaika; b) malé Antily: Trinidad, Martinik atd.; c) Bahamy. — Am. jižní: 1. Brasilie; 2. osady europ. v Guianě (britské, francouzské a holandské); 3. republiky: Venecuela, Nová Granada, Ekuador, Peru, Bolivia, Argentina, Čili (Chili), Paraguaj, Uraguaj; 4. Patagonie a ostrovy. — Vz Ostrov, Poloostrov, Průliv, Moře, Jezero, Řeka, Vysočina, Nížina. Tl.

Amethyst, u, m., der Amethyst. Vz Křemen. — *Amethystový.*

Amfiara-us, a, m., král argivský.

Amfibi-um, a, n., obojživelník. Rk.

Amfibol, u, m. A. obsahuje kyselinu křemičitou, kysličníky hořečnatý, vápenatý a železnatý. A. břidličnatý, obecný n. jinoráz, aktinolit n. kámen paprskový, tremolit. Vz Tvrdokam. Bř.

Amfibolie, e, f., dvojsmyslnosť.

Amfibrach-ys, u, m., stopa s obou stran krátká: ᴗ — ᴗ: hošíku.

Amfiktyonie, e, f. Spolek Řekův v okrese některé svatyně. — Amfiktyonové, ův, m. Rk.

Amfimacer, kru, m., kretik, stopa: — ᴗ — údolí.

Amfion, a, m., choť Niobin, král a pěvec.

Amfipol-is, e, f., mě. v Thracii.

Amfiss-a, y, f., mě. v Lokridě.

Amfitheatr-on, a, n., z řec., okrouhlé divadlo. Rk.

Amfitrit-e, y, f., choť Neptunova.

Amfitru-o, ona n. Amfitryon, a, m.

-ami. *Přípona instr. pl. jmen podle ‚Žena' se skloňujících:* ženami. — Přípony -ami užívá se také *m. -y v instrum. pl. u prvního skloňění muž.,* kdyby prý se instrumental hned nepoznal ze smyslu řeči a s akkusativem smaten býti mohl. Trhal nehty zubami m. zuby! V instr. pl. 1. muž. skloňění stávalo sice již *v staroslovanštině -mi* m. *-y*: darъmi, židъmi, ale nejvíce v mladších pramenech, Mkl.; ale správná jest ve spisovné řeči jen přípona *-y.* V případě možného dvojsmyslu může píšící n. mluvící svou myšlénku jiným způsobem vynésti. — Vz. také -ama, -ema.

Amiant, u, m., z řec., kámen nitkovitý jako asbest, kamenný len, osinec. Jg.

Amisi-a, e, f., řeka Emže.

Amitern-um, a, n.; bylo mě. v Italii; — *Amiterňan; -ský.*

Ammon či Hammon, a, m., modla v Lybii. — *Ammonův* chrám.

Ammoniak, u, m., das Ammoniak. A. (živice) kapalný, kočelinový, vodnatý n. tekutý, žlravý. Kh.

Ammoniakový, Ammoniak —.

Ammoniový, Ammoniak —. A. soli, dvojuhlan, dusičnan, síran, solnovodičnatan (salmiak), uhlan, voda. Presl.

Amnestie, e, f., z řec., odpuštění a zapomenutí křivd a bezpráví, milosť provinilcům. — *Amnestovati* někoho za nějakou příčinou. Rk.

Amolans, u, m., něm., *šp.* m. jednou jedna, tabulka násobicí (násobilka). — *Am.* = dlouhý, nesmírný účet. Šr. O tom, kdo zle pochodil, říká se: Už je u pr.. le s amolancem m. oškrábal kolečka, doševčil, dokupčil atd.

Amor, a, m., Amorek, rka, m., Milek, bůžek lásky.

Amortisace, e, f., umrtvení, umoření listiny, zvláště dlužních úpisův. Amortisation. — **Amortisovati co:** list (umořiti, umrtviti). Rk. Amortisiren.

Amph . . ., vz Amf . . . .

Amplifikace, e, f., z lat., rozvedení, rozšíření. Rk. A-tion, Erweiterung.

Amplissim-us, a, m., lat., nejváženější, vysoce důstojný; titul vyšších kněží, prelatův a pod.

Amputace, e, f., z lat., úřez, ujmutí údu. Rk. Amputation, das Abschneiden. — *Amputovati* **někomu něco čím:** nohu nožem. — **pro co:** pro rozdrcení kosti. — **u čeho:** nohu u kotníku. — **v čem:** v nemocnici, nohu v stehně. Us. Amputiren, abschneiden.

Amrhele, e, f., amarelle, amarelka, hamrale, hamrhle, hamrně. Šp. Vz Amarelle.

Amsterdam, Amsterodam, a, m.; -damský. Kom. Město v Holandsku.

Amulet, u, m.; závěšek, návěšek (kouzelný) na hrdle. Rk.

Amuli-us, a, m., strýc Romulův.

Amykly, get. Amykel, f., pl., mě. v Lakonii.

Amymon-e, y, f.; dcera Danaova.

Amynt-as, y (a), m. Dle Despota. — *Amyntovič* = Filipp.

-an, án. Přípona jmen podstatných: Bojan, bratran, skřivan, Kochan, beran, krajan, zeman, pijan, velikán, tchán. Vz Tvoření slov. Jg., D., Mkl. B., 125. — **-an** *jest přípona jmen podstatných, znamenajících obyvatele*, tvořených od jmen *míst a zemí*, = lat. — anus: Romanus — Říman, Thebanus — Theban, *Před -an* se c, d, h, ch, k, n, r, t *mění v*: č, ď, ž, š, č, ň, ř, ť: Aegypt — Aegypťan, Brňan, Jičíňan, Pražan. — *Místo -an klade se* 1) *-ák*: Pražan — Pražák, Polan — Polák; 2) *-ský*: Kyjevský, Smolenský. Ch., Bs. — *Tato přípona -an měla v pl. až do konce 12. stol. -ané*: Třebované. *První iené* (ié) vyskytuje se v osadních jménech: Borovienė (1186), křiestienė, Slovienė. Jir. Jména obecná a jména národův v -an mají nyní v nom. pl. -ně (ne:- ni): měšťan (měšťané), Moravan, Říman, Pražan atd. *Výminky činí*: kaplan, děkan, Markoman, skřivan, beran a ukončená v „-án"; ta mají *ni*: berani, Cikáni atd. Kz. — **Vz čan; -ák, -ský.** — *V lučbě* znamená přípona -an sloučení kyselin se zásadami, ku př. siřičnatan jest sloučenina z kyseliny siřičnaté a zásady nějaké. Pr. chym.

An, ana, ano, m. a on, a ona, a ono. *Zájmeno* on, ona, on stojí po spojce *a* a utracuje *o*. Proč? vz Průzev, A. — *Poněvadž z: a on, a ona, a ono povstalo, proto se ho jen tehdy užívati má, když podmět v třetí osobě jest.* Vidím ho, an (a on) pláče. „Vidím tě, an pláčeš," jest tedy chybné, poněvadž nemohu říci: Vidím tě a on pláčeš. „Vidíš mě, an pláči," jest z též příčiny chybné, neb nemohu říci: Vidíš mne a on pláči. — *An* při *mužském*, *ana* při *ženském*, a *ano* při *středním* rodě. *Chybné tedy*: Vidím matku, an pláče (m. ana); vidím dítě, an pláče (m. ano). *An se vůbec zbytečně užívá pro všecky rody a oba počty*: Vidím bratry, an jdou (m. ani, a oni); vidím sestry, an jdou (m. any, a ony); vidím holoubata, an létají (m. ana, a ona). On sem, an tam. Št. Jest tedy an = a on, ana = a ona, ano = a ono, ani = a oni, any = a ony, ana = a ona. **An** *je tudíž toliko pro třetí osobu mas. sg. a klade se nejvíce po slovesech viděti, znáti etc. a z pravidla se slovesem v čase přítomném.* Nalezl je, ani spí. Vz Čas přítomný a násl. — An, ana, ano, ani, any, ana jsou nominativy a *jiných pádův nemají*. — Vz Věta podstatná spojková a: Ano (na konci). — **Užívá se ho:** 1) = *tedy*, něm. so. Jako stín při západu slunce: ohlédneš-li se naň, anť pojednou zmizí. Br. Pohledí-li na zemi, anať se třese. T. Potom umře matka jejie, ana poče sě mučiti. Kat. 1116. — Kom., Háj. 2) = *a, ba*. An i to sv. Augustin praví, že dítky skrze křest a víru kmotrův jsou nevinné. Štelc. — D., Ros., Kom., V. 3) = *kterak, že, ježto*; něm. wie, dass. Uzřel Marii, ana stojí. Jg. Viděli jsme, ano se slunce zatmělo. V. Když uzříte, any se tyto věci dějí. Uzřel, ano lože jeho sprostně přikryto jest. Pass. Viděl, an muž stojí naproti němu. Br. Vieš hyn Katarinu, ana v kraji smutná chodí. Kat. 756. Uzřel lodi, any stojí u jezera. Br. Slyšel jej, an čte. D. — Ros., Jel., Solf. — *Pozn. Po časoslovech: viděti, uzříti, spatřiti, slyšeti, nalezнouti* atd. opisuje se v tomto případě *infinitiv a přechodník* často slovem: *an*. Uzřel dítě, ano pláče. Vidouce, ani němí mluví. 4) = *když*, něm. wenn, waehrend, indem, als, da; lat. quum. Nalezl je, ani spí. Br. A když byl ten kšaft čten, potom statek popisován a ono se peněz nenašlo žádných, já mu řekla, proč jste pak do toho kšafta peníze postavili, a ono se žádných nenašlo. Svěd. 1570. Uzře býky, ani plameny z sebe vypouštějí. Troj. K lodi jsme přijeli, ani již plachty rozkládali. T. Když David hudl před Saulem, ano jeho trápí zlý duch, ihned mu jest odlehčil tehdy. Št. Přišli k hrobu, an již slunce vzešlo. Br. — Háj., V., Br., D., Kom. 5) = *ježto, kdežto, ačkoli*; něm. da, da doch; lat. quum. Utíká, an ho nehoní. D. Já řekla: Co mu tak hrubě laješ, an před tebou do domu utíká. Svěd. 1569. 6) = *protože, poněvadž*; něm. weil, da; lat. quum, quia. Zmokl, ano pršelo. D. Nic jistého se říci nemůže, ani vykladači jsou v rozepři. T. 7) = *zatím, ale, však*; něm. aber, unterdessen. Jáť jsem jistě řekl, že ty sobě umyslíš . . ., ano pak zpět. Br. Vůl hází rohem prsť do nebe, ana na hřbet mu padá. Č. — Jg., Mkl. S., 79. 8) *An s imperativem jest chybné.* Ať udají svůj byt, ani potrestáni buďtež. *Lépe*: jinak potrestáni buďtež. Bs. 9) *Vedlé an stává: a on.* A viděl je a oni se s těžkostí plavili. Br. Ohlédal ten kord a on byl ukrvavený na konci. Svěd.

Ana, vz An. — 2) *Přípona* subst. fem., smetana. Mkl. B. 125.

Anabaptista, y, m., z řec., novokřtěnec. Jg.

Anabas-is, e, f., válečné tažení od moře do vnitř země. Rk.

Anafor-a, y, f., řec. Vz Zk. Ml. II., 167.; Musejník 1844. str. 433. Důrazné opakování téhož slova aneb i téhož spojení slov na počátku vět po sobě následujících. Hájiti práv své obce, hájiti práv své vlasti, hájiti práv člověčenstva jest povinností statečného muže. S. N.

Anagnosté, z řec., předčítající otroci u Římanův. Rk.

Anachars-is, ida, m., skythské kníže.

Anachoret, a, m., z řec., poustevník. Einsiedler, Eremit, Anachoret.

Anachronism-us, u, m., časoblud, pobloužení v letopočtu. Rk.

Anakoinose, e, f., z řec., figura řečnická, když mluvící k posluchačům se obrátí a s nimi se radí, a cožby z pravdy aneb z povinnosti bylo, k rozsouzení podává. Zk.

Anakoluth, u, m., z řec., výšin z vazby; figura (vid), když vazba, od kteréž se začíná, během řeči se přemění v jinou. Zk. Ml. II., 159.

Anakre-on, onta, m., řec. básník.

Anakruse, e, f., z řec., předrážka v taktu. Rk. Vz S. N., Mk. Ml. 315., Zk. Ml. II., 189.

Analeptický (z řec.) prostředek = posilující; analeptisch. Rk.

Analogie, e, f., z řec., obdoba; podlé způsobu, podlé podobnosti. Rk., S. N. — *Analogický*, analogisch. A. případ.

Analys-is, e, f., rozbor, rozložení něčeho v částice (jemu naproti stojí skládání částek v jeden celek, synthesis). — *Analysovati* = rozebírati. Jg. — *Analytický* = rozborný. S. N.

Ananas, u, m.: obecný, bílý, žlutý, cu-

krový, pyramidalní, maloplodý, hladký, prorostlý. Jg. — *Ananasový*. A. sklenník, Rk., vůně. Jg.

Anapaest, u, m., stopa tříslabičná: ◡◡–, vedení, vracejíc. Zk.

Anaph . . ., vz Anaf . . .

Anap-is, a, m., byla řeka v Sicilii.

Anarchie, e, f., z řec., bezvládí, Rk., stav společnosti, kde není vůbec uznané neb dosti mocné vlády ani platnosti zákonův. S. N.

Anathema, gt. anathemata, n., z řec., kletba církevní, vyloučení z církve. — *Anathema sit*: buď zlořečen, proklat. Jest to druh exkomunikace. Rk., S. N.

Anatomie, e, f., z řec., pytva; rozbírání a popisování ústrojností organických těl. S. N. *A.* fysiologická n. životozpytná, pathologická n. chorobozpytná, mikroskopická, topografická n. místopisná, komparativní n. porovnávací, plastická n. výtvarná. S. N.

Anatomovati, tělo lidské rozbírati, pytvati. Jg. Anatomiren.

Anaxagor-as, y, m. Die Despota. Filosof.

Anaxarch-us, a, m., řec. filosof.

Anaximand-er, ra, m., řec. filosof.

Anaximen-es, a n. ea, m., řec. filosof.

Anbelangt, něm., vynáší se po česku předložkami: *v, na, po, pro, o*. Vz: Rychlý v nohy; Chuť (na chuť); Mladý po čem; Umluviti o co. Pro mne si buď živ. Bs.

Anceps, z lat., pochybný, neurčitý, ku př. délka slabiky.

Anciáš, e, m., na Mor. přezdívka, rarášek. D.

Ancienneté (fr., ausienté), přednost po stáří (ve službě). Rk.

Ancon-a, y, f., mě. v Italii. — *Ankoňan*; *-konský*.

Anc-us, gt. Anka, m., král římský.

Anča, Anče, Ann, Anka, Hanka, Nanka, Andula, Annička, Anninka, Aněička, Nanenka, Nanynka, Andulka, Annše, Annuška, Hannuška, y, f. Nanoušek, ška, m., Ančátko, a, n. Ančura, Ančurka, na Slov. — Psala Ančička, čte po ní kočička (o špatném písmě, vz Kura.). Č. Vz Andulka, Anna. Anča, vz Káča.

Ančka, y, f., mléková polívka.

-anda. Přípona tato vzata jest z latiny: košilanda, planda, vojanda, šalanda, kocanda, klofanda, palanda. Jir. J. — Vz -enda.

Andamento = na způsob andante.

Andante, krokem zdlouhavým a klidným. Hd.

Andantino, lehčím krokem. Hd.

Ande, zastr. 1. = když. Byl jest v jedné suknici, ande jeho obě líci zbleděly. St. skl. 2. = tam, posud na Slov . . . ., ande milosrdie pro bóh prosí. Rkk. 3. = jak, kterak. Kat. 722., 1210.

Anděl, a, m., akkus. tedy -a, **ne**: -e; vokativ: -e, **ne**: -i, skláníť se anděl dle 1. (Páv) a ne dle 2. (Hráč) skloněni muž. *Tedy*: Anděle boží, strážce můj. *Pl.*: andělé, vz -é, Mauzel. Andělek, andílek, lka, andělík, a, andělíček, čku, m. Der Engel, das Engelchen. Někteří píší: *angel* (V., Kom.), jiní: *anděl*. Br., Kom., V. Anděl z řec. ἄγγελος (posel), *měli bychom tedy psáti*: *angel n. anjel, ale u nás slovo anděl úplně zdomácnělo* jako žid (z lat. Judaeus), Kristus (z Χριστός = pomazaný), Paříž (Paris), škola (schola) atd. *G* přešlo v *j* (sr. Georgius — Jiří) a *j* často s *d* se střídá: jetel — dětel, Jetřich — Dětřich, *tedy také*: *angel, anjel, anděl*. Mk. *Anděl* čteme již v Kat. 2873., 2908. atd., v St. N. 278., 280., V., Br. atd. — *A.* = *posel boží*. I řekl jsem andělu. Br. Zjevili se mi andělí. St. skl. — *A.*, *duchové, zvl. ti, kteří svou čistotu zachovali*, a. svatí, nebeští, na rozdíl od padlých, zlých andělův. V., Jg. Příbytek sv. angelův. V. — An. strážce neb ochránce. Kom. Anděle boží, strážce můj. Toť ho a. strážce opatroval (chránil), že nespadl. Us. Co čert chce vzíti, to ani anděl neuchrání. Prov. To je můj a. strážce = hlídač, jako stín za někým chodící. Jg. — *A. vše, co se čistotou, pěkností atd. andělům rovná*. Jest krásná, sličná, dobrá j. a. — On jest v počestnosti proti němu anděl. V. Čistý, krásný jako a. Us. Zpívá jako andělíček. Nevinný jako anděl. D. — *V důvěrném rozmlouvání*. Můj anděle, andílku, andělíčku! Jg. — Tak se stavl, jakoby andělíčky polykal (*o licoměrníku*). Us. — *A.*, *rarášek, čert*. Jest to andílek z krbu. Vz Úspinčný. Lb. Tys andílek s rohama = čert. Us.

Anděláк, a, m., andělka, druh velkých zemčat. Us. Eine Art Erdäpfel.

Andělika, angelika, angelička, y, f., rostlina, die Angelika, Engelwurz. V. A. 1. větší či zahradní či domácí (andělský kořen, sv. Ducha koření), v obecné mluvě janoklika, Byl.; 2. menší n. planá. Byl. — 3. A., Meisterwurz. V.

Andělský, angelský, englisch, Engel-. A. pozdravení (*od anděla pocházející*), Us., kůr (andělův). V. — A. = *andělům podobný*, svatý, nebeský, dokonalý, šťastný, englisch, himmlisch. A. nevinnosť, život (vésti). Andělský hlásek čertová písnička. Pk. — *Andělské panny*, šp. m. anglické, englické. — *A. v botanice*. Ang. traňk = prha chlumní, Byl., jitrocel horní. V. A. kořen. A. groš. V.

Andělstvo, a, n. = andělé, die Engel; 2. = andělství, stav andělský. Bern.

Andělíček, čka, m. Někoho andělíčkem nositi (v podpaždí dítě vzíti a je tak nésti). Vz Anděl.

Anderer pronášíme opakováním příslušného jména podstatného. Ruka ruku myje. Eine Hand wäscht die andere. Vrána vráně oči nevyklube. Bída bídu stíhá. Mk.

And-es, gt. And., pl., m., rodiště Vergiliovo v Italii, nyní Pietola. Die Dolany.

Andílek, lka, m. Vz Anděl.

Andres, a, m., z Andreas.

Andris-cus, ka, m., za syna Perseova se vydával.

Androge-us, a, m., syn Minoův.

Andromach-a y, f.; choť Hektorova.

Andromed-a, y, f., dcera Cefeova.

Androni-cus, ka, m., řím. básník.

Andr-os, a, m., ostrov řecký.

Andula, Andulka, Andulina, Andulinka, y, f., vz Anna. — *Andulin*, Andulčin (klobouk). Jg.

Anebo, aneb, neb, nebo, neboli (ž). Vz Věta rozlučovací, Neb. Denn, oder. **Aneb** *jest 1. moci rozlučovací*. Dej mi zboží nebo peníze. Těla hranatá jsou n. kulatá. — *Když*

se členy s důrazem rozlučují, klade se přede všemi. Anebo jest to pravda anebo není. — *Když se meze vytýkají*, znamená to, co *„nebo na nejvýš, nebo aspoň“*. Ta truhla stála za dvanáct, aneb patnáct kop. — 2. *Jinde jest moci opravující*, znamenajíc to, co *„aneb vlastněji (lépe) řečeno, aneb což jednostejné jest, čili.* Z mláta vinného dělá se lour aneb vodár. Kom. Concilium aneb sbor. V. Vřed zlobivý aneb jízlivý. V. Zlý skutek neb účinek. V. Schovavač nebo schovavatel, který . . . . 3. *Jest moci odporovací*, a to zvláště po větách *záporných*, znamenajíc to, co *„nikoli-ale, ne-ale“*. Višně nejsou všecky jednoho a téhož přirození, nebo některé jsou sladké, některé přihořklé, jiné trpké, jiné kyselé. — 4. *Někdy klade se m. že*: A kázala rúce jemu lýky svázati a to nejvíce proto, neb věděla, že má mnoho zlata. — 5. V záporných větách klademe m. nebo: *ani, aniž.* Nežádáme stříbra ani zlata od tebe. Br. — 6. *Někdy se tyto spojky vypouštějí.* Snáze jeden na druhém vadu, chybu, omyl vidí, než na sobě sám. Kom. — Zk. — 7. *li — aneb, anebo.* Má-li aneb nemá-li. D.; *buď (budto) — aneb (onebo).* Aniž tomu buď ten aneb onen překaziti co mohli. Kom.

-anec. Přípona jmen podstatných. Lívanec (od lí v líti), žvanec (od žv v žváti).

Anekdota, y, f., z řec. Nevydaná (povídka); vtipná, úsečná povídka. Rk.

Anenská ulice, *ne*: Annenská.

Anešto = a ježto.

Anežka (Anéžka, V.), y, f., z Agnes, tedy také Aneška vedlé Anežka. Sykavku *s* ve slovech cizích zaměňujeme totiž obyčejně měkkými sykavkami *š* a *ž*: Säbel — šavle, census — činže, signare — žehnati. *Ale gt. pl.* ukazuje k tomu, *abychom raději psali* Anežka, říkámeť Anežek a *ne*: Anešek. Mk.

Anfangen. Střihl a *dal se do šití. Dal se* do takového křiku, *strhl* takový křik, *jal se* tolik křičeti. Mk. Dalo se na déšť. Us. na Mor. Brt.

Anfangs = nejprve.

Angeblich, domnělý, dle udání, prý, jakž se praví, jakž praveno jest, jak se povídá, jak se v známosť uvádí, povídají, jistí, praví (se), praveno jest, povídá se, že atd. Vojska na 10000 býti pravili. — Vojska, jak pravili, na 10000 bylo. Povídali, že vojska bylo 10000 atd. Mk.

Angehörige. Po heslu *svoji* se poznají. Mk.

Angel, vz Anděl.

Angelika, vz Andělika. V.

Angelský, vz Andělský.

-angen. U německých jmen v -angen ukončených -en se odbozuje: Ellvang (k), a, m.

Angina, y, f., zapálení hrdla; záškrt. Jg.

Anglaise (anglés) = anglický tanec. Rk.

Anglický. Englisch. V. A. literatura, nemoc, kůň, pes, hospodářství, míle, koňstvo, právo, soudství, umění, zboží, flastr n. přílep, jazyk. S.N. Anglický n. englický, po anglicku. Anglické panny, **ne:** *andělské.*

Angličina, y, f. Die englische Sprache.

Anglie, e, f. — Angličan n. Engličan, a, m.; . . . . čanka, y, f.; Anglicko, a, n. — Angličany, čan, pl., m. England; Engländer.

Anglisování = utínání ocasův koním. —

Anglisovati koho: koně. Rk. Englisiren.

Anglové, kmen suevský. Tacitus.

Angrešt, u, m., meruzalka, srstka, v obec. mluvě: srstka, chlupatka, polka, meruzalka, angrešt, agrešt, jahoda zelená či chlupatá. Jg. Vz Srstka, Agrest. Die Stachelbeere.

Angrivariové, kmen germanský na Veseře.

Anheimstellen, zůstaviti, býti. To jest na dobré vůli bratra tvého. Vz Abhängen.

Anchis-es, a, m.; *Anchisův syn: Aeneas.*

Ani = a oni. Vz An (ana, ano).

-ani (-anì). Místy místo toho říká se *aj*: paní máma — pajmáma, sekanina — sekajna.

Ani, aniž, weder, auch nicht einmal. Vz Věta spojovací; stran složení jich vz Aniž. *Po ani opakuje prý se ve výroku z pravidla záporné ne.* Viděl ho, že ani nepovstal, ani se nepohnul před ním. Ani bo nepochovali; Mně zima není, ani nebude. Er. P. 20., 60. Žádný neviděl ani nezvěděl. Ani slyšeti o tom nechtěl. Jg. Že vás ani před sebe nechtěl pustiti. Jg. Neumí ani za mák. Prov. Ani truhle nevěřil. Kom. Před přítelem ani nepřítelem nevypravuj o životu cizím. Br. Nečitedlné, což se uctíti ani znamenati nemůže. V. Ani dobré žíly v sobě nemá. V. Nemá to hlavy ani paty. Us. Vz Mkl. S. 185. a víc příkladův v Jg. a dole. *Ale zdá se, že toto pravidlo na pravdě se nezakládá*, neb nalezáme velmi zhusta u *dobrých, starších* spisovatelův *u ani slovesa* **kladná.** Žádných jim útiskův nečiňte, ani je hoňte. V. Neopouštěj mne, ani pobrziuj mnů. Z Jir. Ani řečník nerozšiřuje ani odstupuje bez potřeby. Kom. Ani sám se chval, ani sám se haň. Pk. Ani tobě ani mně tento mlýn bude. Pass. Nepracuje, ani přede. Ani ze jhry jeden druhým mnoho klamej. Št. Smrť nebojí se bohatého, ani stydí se chudým. Št. kn. šest. 272. Neb ani ptáka tu bieše. Výb. II., 59. Ti křesťané ani jakou úhonu mělí ani jakým ohavným hříchem na soudu naříkáni byli. Har. 1., 255. Nečiňte nikomu násilé, ani koho obviňte křivdú. Št. kn. šest. 153. Jehož jsem nikdy ani znala, ni viděla. Kat. 284. (Vz Chof.) Kto je pyšného srdce, ani by chtěl rovně mieti. St. N. 120. (St. N. 191. a jinde). Ani na tvú hrózu tbáme. Výb. II. 9. (Pass.). Aniť oddechnouti může. Leg. Ani hor položil. V. Ani toho, jak Bůh . . . co rozvažují. Br. *Chč. klade kladné sloveso*: Také ani v radosti účastni jeho budú; Ani dnše jeho podbá; Protož ani v papeži ani v biskupich spasení jest; Ani by chválil Jana Křtitele srstí velbloudových; Ani by páni všichni býti mohli, by sedlákův nebylo; Když jsi ani povolil, ani se jinak pomstil. Chč. 631., 449., 292., 628., 381., 605. — *Proto také u ‚aniž‘, které se od ‚ani‘ ničím neliší, ‚ne‘ z pravidla se neklade.* Jal ho, aniž ho prve propustil, až mu města zase navrátil. V. Ten jimi nepohne, aniž jich změní. Br. Již neleze (nelítá) u vysokých věcech, aniž chodí o nižších, ale stojí. St. Nebo neviděl ho, aniž ho znal. Nebo aniž sedneme za stůl, dokavadž . . Br. Aniž spřízněni jaké a kým měli. Aniž ještě byly propasti. V. Aniž časté uší znění dobré znamená. Kom. Aniž se mi hrubě chtělo. Us. Aniž roztrhli roucha svá. Br. *Než nalezáme*

také ‚ne' u slovesa určitého: Aniž na to jsem nemyslil. Jg. Aniž nemohu k tomu přivoliti. Ros. Svobody zachovej, aniž komu jí nedávej Jel. — *Pozn. Tuto poslední větu* (a podobné jiné) *má Mkl. S. 184. za latinismus:* libertatem tuere neve ulli da eam m. svobodu zachovej a nikomu jí nedávej. Učí Mkl., že, má-li se k větě *záporné* věta záporná přidati, to slovcem *‚ni'* se činí. Nepracuje, ani přede. Nevidí ho, aniž ho zná. Vz *Ni.* Pakli ku *kladné* větě *záporná* připojiti se má, činí se to slovci: *‚a ne'* tedy: Svobody zachovej. a nikomu jí nedávej. Ale toto pravidlo prý se nezachovává. — **‚Ani' se klade:** 1. *Když se k větě tvrdicí záporná věta připojí.* Zde jest ‚ani' silnější než: ‚a ne' (m. něhož vlastně stojí. Vz předcházející). Poslouchej otce svého aniž pohrdej matkou svou, když se sestará. — 2. *Když se dvě nebo více vět záporných v jedno spojí.* I zde jest ‚ani' silnější než ‚a ne'. Nežádáme ani stříbra ani zlata od Saule, aniž stojíme o čí bezživotí. Br. Nejí, ani nepije (nejí, aniž pije). — 3. *Jest moci stupňovací; jím se mocně něco popírá,* lat. ne-quidem. Mnozí k tomu ani srdce neměli. Kom. Nezůstalo ani jednoho z nich. Ani Napoleon se o to nepokusil (tím méně jiný). Kos. — 4. *Jest moci odůvodňovací.* I jdětež na všecko neštěstí, ani se víc dívati na to nechci (= neb nechci se více na to dívati). — 5. *Opakuje se před každým členem, když na tom jest, aby se s jednostejnou moci vytkly,* aby se výrok od dvou n. více předmětův n. podmětův s jednostejnou mocí oddělil. Rhodus není velmi hojný ani od vína, ani od obilí. Jemu ani nepřibývá, ani neubývá. — Zk. Vz Ne. — 6. *Někdy se klade* i ve významu *ani.* I (m. ani) já tam nepůjdu. I já (ani já) jsem z nosu nevypadl. Prov. V tu dobu nekvetou ještě růže i (ani) pryskyřník. Netoliko sami sebú, ale i (ani) cizími křesťanská čeleď nemá se posmievati. St. kn. šest. 117. Z chlapského řádu nikoli i (ani) jednoho v čest (v čestný úřad) nevoli. Alx. 1097. Aby sě v tom domu i (ani) ot hromu ijednej škody nestalo. Kat. 3371. Tam i (ani) jeden chud nenie, ani slep, ani belhav. St. Nechtěj i (ani) vrahu tej škody. Výb. Běžela mezi kvasany (hodovníky) i (ani) zvána nejsúc. St. Avšak i (ani) člověka na něm (hradě) nebieše. Dal. Vzvazují na lid břemena a sami i (ani) prstem dotknúti sě nechtie toho. St. N. 305. Nezacpávej i nyní ucha svého. Br. I tolik tuto pominouti nemohu. Har. I při nejlepší vůli toho nedokážeš. Us. — Vz I (ku konci). — 7. *Místo: a nikdo, a žádný, a niktery, a nijaký, a nikdy, a nic atd. praví se:* ani kdo, ani který, ani jaký, ani kdy, ani co atd. A skopci tomu žádná šelma odolati nemohla, aniž kdo co mohl vytrhnouti z moci jeho. Br. — 8. *Ani — ani,* neque-neque, *οὔτε-οὔτε.* Ani vidí, ani slyší. Šf. Kdež ani kázanie bývá, ani nešpora. St. o věc. obec. — *Ani ne — ani.* Ani jísti nebudou, ani píti. — *Ani ne — ani ne.* Ani nevidím, ani neslyším. Jemuž ani nepřibývá, ani neubývá. — *Ne — ani.* Nemohl jsem jísti ani píti. D., Kom. — *Ne — ani ne.* Nebrali peněz, ani neopravovali domů. Br. — Vz více příkladův v Zk. Skl. 330.—334. a Aniž by.

-ání, -aní. Obyčejně pravíme, že dvouslabičné: ‚spaní, psaní' mají krátké *a*; než píšeme vždy: přání (z přijání). Všimneme-li si však přídavných z příčestí utvořených (šlapán — šlapaný), přisvědčíme, že naši předkové vyslovovali *a* krátce, proto také máš: kázaní, snídaní. Na Mor. posud tak se vyslovuje. (Brt.). Někteří různí: snídání, psání (das Frühstücken, das Schreiben) a snídaní, psaní (Frühstück, Brief). Pk. Ostatně o užívání jich vz Abstrakta.

Anien, ena, či Anio, ona či Anien-us, a, m., řeka v Italii, nyní Teverone.

Ani jaký, m. a nijaký, vz Ani, 7.

A nijaký. Místo toho klade se často: ani jaký. Vz předcházející slovo.

Ani kdo, m. a nikdo, vz Ani, 7.

A nikdo. Místo toho klade se často ani kdo. Vz slovo předcházející.

Ani kdy, m., a nikdy. Vz Ani, 7.

A nikdy. Vz slovo předcházející.

Ani který, m. niktery. Vz Ani, 7.

A nic. Místo toho klade se často: ani co. Vz Ani, 7.

Animas fidelium, lat., duše věřících (zpěv církevní). Rk.

Animato, it. z lat., silně a živě. Hd.

Anis, u, m.; anyz, anýz, vz Anýz.

Anisový. — **Anisoviště,** ě, n. — **Anisovka,** y, f., kořalka anisová. — *Anisovník,* u. m.

Aniž. Zdá se býti složeno 1. z *a* (starého = ale); 2. *ni* = ani, ne; 3. příklonného *ž.* Byl tu, aniž jsme ho viděli = ale neviděli jsme ho. Ht. Ostatně stran užívání ho vz Ani.

Aniž by. *Chybují, kteří píší:* Jestliže peníze přijmu, aniž bych jich užil, bude veliký poklad marně v rukou mých. Zeď se sesula, aniž by to byli zpozorovali. — Věty tyto nepochybně utvořeny jsou zhola dle něm. vazby: ohne dass es Jemand bemerkt hätte. — Jg. neuvádí na spojky aniž by — ve smyslu něm. ohne dass — ani jediného dokladu. *Aniž by jest jen tehdy na místě,* má-li věta, v níž stojí, platnosť podmínečného závětí, na př.: Pročež, čehož se oněm nedovoluje, aniž by se při nich trpělo, toho těmto plná svoboda. Kom. Zde dodej: kdyby se v to chtěli dáti. (Vz ještě 2 příklady v Mtc. 1873., 171. z Šf. a Purkyně). Věty nahoře postavené tedy se prostě spojí: Jestliže peníze přijmu a jich neužiji, bude etc. Zeď se sesula, aniž to zpozorovali (a nezpozorovali to). Vz Ohne dass. Mš.

Aniž co, m. a nic, vz Nic.

Anjel, vz Anděl.

Anka, y, f. = Anna.

Ankommen. Was auf mich ankommt. Učiním, což *na mně jest.* Let. Troj. Na tomť jest, s kterými lidmi obcuješ. Mudr. V boji všecko na štěstí jest. Jel. Chudým a nuzným, *byť pak bylo* i do té sukně a ostatního kousku pokrmu, podle možnosti udělujte. Br. — Mk.

Ankona, vz Ancona.

Ankus, vz Ancus.

Ankyr-a, y, f., mě. v Galatii.

Ann-a, y, f. Vok. sg. Anno, ale v obec. mluvě často: Anna. Anna, pojď sem. Vz A. — Vz *Anča,* Andulka. — *Annin* (dům). Sv.

Anna, chladno z rána; Sv. Jakub seče, sv. Anna peče. Hrš. Sv. Anna žito žala. Er. P. 85.
Annalista, y, m., z lat., letopisec. Jg. Annalist.
Annal-y, ův, pl., m., lat., letopisy. Annalen, Jahrbücher.
Anektovati, lat., připojiti, annektiren. — **si něco čím**: sobě zemi válkou. — **co pro koho bez čeho**: bez něčí vůle.
Annenská ulice, šp. m. Anenská.
Anni-us, a, m., Říman.
Annominatio. Vz Zk. Ml. II., 173.; Mk. Ml. 295.; S. N.: z lat., hra v slovích, když k vyjádření rozdílných pojmův a věcí slov jednostejných aneb podobných užíváme. Zk.
Annonce (fr. annons), e, f., ohlášení. Rk.
Annotace, e, f., z lat., poznamenání. Rk.
Annotata, tat, pl., n., lat., poznámky. Rk.
Annuita, y, f., roční splatek. Rk.
Annullovati něco, zničiti, odvolati, Rk., zrušiti, annulliren.
Ano. *Klade se, když na otázky odpovídajíce přisvědčujeme*, ja, ja wohl, freilich. Byls tam? Ano. (V obecné mluvě říká se: ja (na Mor.), jo, jn.). *Spojenin*: „**ano i, ano a**, *ano také i, anobrž, anobrž i" užírá se*, když se věc mocnější neb pozoru hodnější vytýká. Hlavu mu, ano také i bradu do čista sholil. Ani těm, kteříž jsou z toho národu, nesluší do svatyně vcházeti, anobrž ani všechněm kněžím. — 2. **Ano (an) se užívá také** *bez ohledu na rod a počet*, hlavně ve větách časových, příčinných a připouštěcích. Král Jan, ano ho zima nutí, k Praze se obrátil. Když uzříte, ano se tyto věci dějí. D. — *Viz více v článku: An (ana, ano).*
Anobrž, vz Ano. — **Ano 1**, vz Ano.
Anomala, pl., n., z řec., nepravidelné části řeči. Rk.
Anomali-e, e, f., z řec., nepravidelnosť, Anomalie, Unregelmässigkeit. A. výstředná (excentrická), střední, pravá. N.
Anomalní, nepravidelný, unregelmässig, anomal, irregulär.
Anonym, a, m., z řec., bezejmenný. — **Anonymní**. Anonym, namenlos.
Anorganický, z řec., neústrojný. Rk. Anorganisch.
Ano také, vz Ano.
Anrichten. Velikou škodu *učiniti*. Mk.
Ansicht. Dle mého zdání; jak za to mám. Mk.
Anstand nehmen: ostýchati se, beze všeho. Takoví beze všeho, kde v němčině to n. ono slovo stojí, všude i v češtině holý překlad jeho kladou. Mk.
Anstoss nehmen, pohoršení bráti z čeho. To ti bude k pohoršení. Mk.
Antagonism-us, u, m., z řec., protivnictví. Rk.
Antecedenci-e, í, f., pl., z lat., předcházející události. Rk.
Antediluvianický, z lat., předpotopní. Rk. Antediluvianisch.
Antemn-a, y, n. Antemny, gt. Antemen, f., pl., mě. v str. Italii.
Antenor, a, m., trojský rek.
Anteokupace, e, f., z lat. vz Prolepse, a: Zk. Ml. II., 184; Mk. Ml. 307. Když mluvící sám to, co by kdo jiný namítal, vysloví a vysloviv odráží; soběnamítání. Zk.
Anthemu-s, nta, m., mě. v staré Makedonii.
Anthologie, e, f., z řec., květobraní, výbor z něčeho (ze spisův).
Antibacchi-us, a, m., stopa: — — u házlme.
Antiripace, e, f., z lat., vz Zk. Ml. II. 152; S. N.; Mk. Ml. 297. Předjímání, když se podmět aneb předmět z věty vedlejší do věty hlavní předbírá. Rozprávěli jsme o domu, že jej bude stavěti m. rozpr. jsme, že dům bude stavěti. Zk.
Anticipando, z lat., vzetím napřed, předbermo. Rk.
Antický, z lat., starožitný, duchu starožitnosti přiměřený. Rk. Antik.
Antidot, u, m., z řec., protijed. Rk. Gegenmittel, Gegengift.
Antifonie, e, f., protizpěv, střídavý zpěv, předzpěv. Rk.
Antigon-a, y, f., dcí Oedipova.
Antigon-us, a, m., král macedonský.
Antika, y, f., dřevnosť, starobylý sloh v umění. Rk. Die Antike.
Antikatolický, protikatolický. Antikatholisch.
Antikl-es, -ea n. a, m., athenský vůdce.
Antiklimax, maku, m., vid, když se od slova mocnějšího k slabšímu přechází, vz Mk. Ml. 294.; Zk. Ml. II., 172.
Antikrist, a, m., protivník Kristův. V.
Antikva, y, f., latinské písmo rovné. Rk.
Antikvár, a, antikvář, e, m., starožitník, obchodník se starožitnostmi, se starými knihami. Antiquar. Rk.
Antiliban-us, a, m. Pohoří ve Foenicii.
Antiloch-us, a, m., syn Nestorův.
Antimetabol-e, y, f. vz Zk. Ml. II. 179; Mk. Ml. 304. Opáčnosť s představením, když se dvě myšlénky, jež od sebe rozdílné jsou, tak ustrojí, aby druhá z první představením slov vycházela. V boji o pokoji, v pokoji o boji přemýšlel. Zk.
Antimon, u, m., kov barvy skoro stříbrné. Vys. A. bílý jako cín, na povrchu šedě nabělý, velmi křehký, vz Kov. Bř. A. čistý, hrubý, preparovaný. Kh. — *Antimonový*. A. popel, sklo, játra, kysličník, sůl. Nz.
Antino-us, a, m.
Antiochi-a, e, f. — *Antiošský*. V Syrii.
Antioch-us, a, m., král syrský.
Antipater, tra, m., král macedon.
Antipathie, e, f., z řec., nelibosť, nechuť. Rk.
Antiph . . . vz Antif. . . .
Antipol-is, e, f., mě. v Gallii.
Antispast-us, u, m., stopa: u — — u
Antisthen-es, ea n. a, m., řec. filosof.
Antistrofa, y, f., protisloha. Rk.
Antithes-is, e, f., z řec., protiřečení. Vz Mus. 1844. str. 434. a násl.
Antithet-on, a, n., z řec., vz Zk. Ml. II. 179; Mk. Ml. 303. Protiklad, když se rozdílné aneb odporné stránky věci jedna proti druhé staví, aby poměr jich jasněji na jevo vystoupil. Dobří muži o radách svých ne z skončení, kteréž následovalo, ale z upřímného úmyslu souzeni býti mají. Koc. (Zk.).
Anti-um, a, n., mě. v Latin. — *Antijský*.
Antonelli, gt. Antonelliho, m.

Antonia, e, Antoninka, Tonka, Tonenka, Tonečka, Tonička, y, f.

Antonín, a, m., jest vlastně Antoninus. Znamená-li to Antoni-us (a), měli bychom říkati: Anton. **Antoň,** ě, m., (zastr.), Antoníček, Antoš, Antošek, Tonda, y, Toník, a, Tonek, nka, Toníček, čka. Na den sv. Antoně. V. Antonín. V. Na sv. Antonína dáme maso do komína. Hrš. — *A.*, rána sv. Antonína, oheň (pekelný, studený), růže na noze, červený a palčivý otok. V.

Antonomasi-a, e, f., z řec., přejmenování. Rk.

Antorf, a, m., mě. Antwerpen.

Antoš, e, m., Tonda, Antonín.

Antoušek, ška, m., Antoš; 2. pohodný.

Antreten, něm. Den Weg ant.: nastoupiti na cestu. V., Br. Ein Amt a., nastoupiti na úřad (ujmouti úřad, uvázati se v úřad. Us.). Kom. Die Regierung an., na trůn, na vladařství nastoupiti, Jg., uvázati se, vejíti ve vládu. J. tr. Den Dienst a.: vstoupiti do služby. Die Lust trat mich an, žádost mě pojala (tam jíti, abych tam šel); zachtělo se mi. Ein wildes Thier antreten, postaviti se šelmě. Den Kampf antreten, boj počíti, podstoupiti. Den Tanz a., počíti tanec, dáti se do tance, postaviti se k tanci. Die Kanzel a., na úřad kazatelský nastoupiti. Den Beweis, die Erbschaft a., hlásiti se, přihlásiti se, připověditi se k čemu. J. tr. Statek, dědictví ujmouti, uvázati se v statek, v dědictví. J. tr. Fahrt an., vz Weg a. Das Leben an., do života vstoupiti. Den Eid a., vz Den Beweis a. Einen Vorsatz a., umíniti si, umysliti si. Das neue Jahr an., počíti nový rok. Das 10. Jahr an., vstoupiti do 10. roku. Den Kampf a., do boje se pustiti, se dáti, v boj se uvázati, k boji se přihlásiti. Um Erlaubniss Jemanden a., žádati koho za povolení, svolení. Eine Stelle n., na něčí místo nastoupiti. Kom.

Antrieb. Aus eigenem A., sám od sebe, sám ze sebe, sám sebou, samochtě, z vlastní vůle. Mk.

Anuše, e, f., Anna.

Anxur, a, m., mě. v Latiu.

Any 1. = a ony, vz An (ana, ano); 2. přípona jmen místních; původem jejich byla obyčejně poloha místa n. krajiny: Dolany, Vysočany, Plaňany. Č.

-aný. Stran významu této přípony u časoslov vz -ený.

Anýz, u, m., vz Anis. A. čínský n. indijský. Kh. — *Anýzový.* A. voda, kořalka. Jg.

Anž, anaž, anož. V novější době objevuje se v denních listech i jiných knihách nové zájmeno vztažné: anž, anaž, anož. Slovo ‚au' povstalo z a on; jakož pak není možno říci: a onž, a onaž, n onož, tak i slovce anž atd. v mluvnici neobstojí. Jg. ho též neuvádí a u dobrých spisovatelův snad ho nenajdeš. Mš.

Aoni-a, e, f. = Boeotie; *Aonové*; *aonský.*

Aorist, u, m., z řec. Aoristy vyhynuly zejmena v ruštině, polštině, češtině a ve slovinštině. Gb. — Kdy aoristy v češtině zanikly, zevrubně určiti se nedá. Jisto jest, že první grammatikové čeští Optat a Gzel jim zanikati pomáhali a že v 16. stol. aoristy v ústech lidu ještě žily. Bych žije podnes zbytkem někdejšího aoristu. Kt. 90. Vz Časovýml. O tvarech aoristův vz Kt. (Květ), 57.; S. N. I. 265.; Počátkové stč. mluvnice od P. J. Šafaříka, v Praze 1845. O významu a užívání aor. vz také Mkl. S. 767., 787.

Apage, lat., odstup; a. satanas = odstup čerte! Rk.

Apanage (fr., apanáž), výživa mladších synův a dcer knížecích. Rk. Z středolatin. apanagium, od panis, chlebně. S. N.

Apartní, fr., zvláštní. Rk.

Apatečník, a, m. = lékárník, Jád., Apotheker.

Apateka, vz Apatyka.

Apatekář, apatykář, e, m., V., lékárník, Apotheker.

Apatekářka, apatykářka, y, f., lékárnice. Apothekerin.

Apatekářová, apatykářová, é, f., žena lékárníkova. Apothekersfrau.

Apatekářský, apatykářský, apotekářský. A. léky, masti, prášky, Kom., libra. V. Apotheker —.

Apatekářství, apatykářství, n., lékárnictví. D. Apothekerkunst.

Apatekářovati, apatykářovati = lékárnictví provozovati. Apothekerkunst treiben.

Apatekářův, apatykářův, -ova, -ovo. Apothekers —.

Apathi-e, e, f., z řec., netečnosť, prázdnosť náruživostí, necitelnosť. Rk.

Apatit, u, m., obsahuje kysličník vápenatý, kyselinu fosforečnou a chlor n. fluor. Vz Hálovec. Bř.

Apatyka, apatika, apateka, apatheka, vlastně apotheka, y, f., z řec. ἀποθήκη = *místo ke schování všelikých věcí.* Jg. — A. = *lékárna.* Die Apotheke. A. domácí, polní. Jg. Mohl bys v apatice prodati (jsi drahý). Jeli s tím do apatiky (vz Drahý). Komu není shůry dáno, v apatice nekoupí (vz Hloupý). Č., Lb. Kdo od přirození hloupý, v apatice rozumu nekoupí. — Č. — **Apatykář,** e, m. = lékárník.

Apelace, vz Appellace.

Apell-es, a, m. — Apellův, -ova, -ovo.

Apennin-us, a, m., pohoří v Italii. — *Apenniny:* severní, střední, jižní; ligurské, etruské, římské, Abruzzy. S. N.

Apertura, y, f., z lat., uprázdnění úřadu. Rk. Apertur.

Apetyt, vz Appetit.

Apich, u, m. A. bahní n. vodní n. obecný, zahradní, veliký. Jg., Kh. Z něm. Eppich a to z lat. apium. Mz. 98.

Ap-is, isa n. ida, m., modla aegyptská v podobě býka.

Apodiktický, z řec., vz Důkaz.

Apodos-is, e, f., z řec., závětí (ve větě). Rk.

Apokalypse, e, f., z řec., zjevení, zvláště zjevení sv. Jana.

Apolena, Apolinka, y, f., Apollonia. Jg.

Apolinář, Apollinář, e, m. U sv. A-ře v Praze.

Apollo, gt. Apollina; řec. Apollon, gt. Apollona, m. U starých také Apol, a, Apolináš, e, m., bůh básnictví (u Řekův a Římanův).

Apollodor-us, a, m., řec. filosof.

Apolloni-a, e, f., mě. v Illyrii. — Apolloňan, a, m. — Apollonský.

Apolloni-s, dy, f., mě. v Lydii. — *Apollonidan*, a, m. —, *Apollonidský*.

Apollonl-us, a, m., řec. básník; filos.

Apologie, e, f., z řec., odpověď na neslušné zadání protivníka; obrana. Jg. A. českých stavův. Jg.

Apoplexi-e, e, f., z řec., mrtvice, poražení. Rk.

Aposiopese, e, f., z řec., zamlčení (v řeči). Rk.

Apostat, a, m., odpadlík od víry. Rk.

Apostoly, ův, pl., m., od nižšího práva vysvědčení pořádného odvolání a k vrchnímu právu odvolávajícího odeslání. Ros.

Apostrof, u, m., z řec., odsuvník.

Apostrofa, y, f., z řec., obrácení se v řeči k někomu. Rk. Vz Zk. Ml. II., 180.; Mk. Ml. 305.; Mus. 1844., 439.

Apoštol, a, m., z řec., ἀπόστολος, poslanec; Apostel; vz *s v š*; pl. apoštolé, ův. Apoštolé poslové boží. V. — *Apoštolovati*, das Amt eines Apostels verrichten. —

Apoštolský, apostolisch. A. požehnání (papežovo s jistými obřady. Rk.), skutky, král (uherský), veličenství, vikář, ustanovení, církev, kanon, vyznání víry, mast (k hojení divokého masa. Ras.), stolice, knihy (V.). Jg., N. S., Rk. Jezdí po apoštolském koni (chodí pěšky). Lb, V.

Apoštolství, -stvo, a, n. = apoštolský úřad, Apostelamt. Aqu.

Apotheka, vz Apatyka.

Apotheose, e, f., z řec., vyhlášení někoho za boha, zbožnění někoho. Rk.

Apparat, u, m., V., z lat., příprava, přístroj. Rk.

Appartement, z fr., (appartman), obydlí, řada pokojův. Rk.

Appell, u, m., fr., svolání vojákův zabubnováním n. zatroubením; 2. dupnutí nohou v šermu; 3. sluch (psí). Rk.

Appellace, e, f., z lat., *odvolání-se k vyššímu soudu*. Die Appellation. Čeho šetřiti bylo při odvolání se z rozsudku a jací byli toho účinkové (v strčes. právu), vz Rb. 128. — 129., Gl. 3. Pod trvající appellací soudu strana na stranu nenastupuj. Jg., Er. A. každému se přeje. Jg. A. vyříditi, ohlásiti. Do vyřízení appellace (!). Jg. Ohlášení k a. Er. Může podle práva do dvou neděl pořád zběhlých od výpovědi rychtářovy do rady a. vzíti. (1532) Pr. Vz Rb. č. 1990. — 2004. — *A., rozsudek vyššího soudce*. Das Appellationsurtheil. Pr. měst. — *A., vrchní právo n. soud*. Král Ferdinand vyzdvihl a. na hradě pražském. V. Das Appellationsgericht. — A., list, v kterém se kdo odvolává. Die Appellationsschrift. M. Pr.

Appellační (odvolací): soud, list, úřad. Appellations —.

Appellant, a, m., odvolatel, der appellirende Theil. Rk., Ros.

Appellat, a, m., odvolanec, Ros., der Appellat.

Appellovati, luj, val, vání; appelliren, sich berufen, z lat. Odvolati při k vrchnímu právu. A. k vyššímu úřadu: doložiti do vyššího práva. Pr. cís. rkp. — **z čeho**: Aby žádný ze země neappelloval. V. — **k čemu**: k vrchnímu právu. Pr. měst. — **proti někomu**: Pr. měst. — **na co**: na onen svět a. (umříti) L. — **od koho dle čeho**: od nižšího úřadu podlé práva.

Appellativ-um, a, n., z latin., jméno obecné. Rk.

Apperce pce, e, f., z lat., osvojení, ovlastnění. Rk.

Appetit, u, m., z lat. appetere, žádati. Chuť (k jídlu), chtíč (zvířecí chuť), laskominy (k pamlskům). A. dobrý, chorý, nepřirozený. — A. míti *nač, k čemu, do čeho*. L. A. na něco si ostřiti. L. Má a. na něho = chce ho bíti. L. Dobrý a. vinšuju, lépe: přeji dobrého pochutnání, dobré chuti; a po jídle: Přeji dobrého zažití, abyste dobře zažili, Šr.; zdrávi zažili. Us. Vz Zdravý.

Appi-a, e, f., mě. ve Frygii. — *Appijský*.

Appi-us, a, m. — Via Appia = cesta, silnice Appiova z Říma do Capue.

Applanovati, z lat., urovnati, applaniren. — **co čím**: dominuvon.

Applaudovati, z lat., někomu tleskati, applaudiren. — **komu proč v čem**: v divadle. — **bez čeho**: bez příčiny; **komu s kým z čeho**: s přítelem z lásky k někomu.

Applaus, u, m., lat., potlesk (na znamení pochvaly). Rk.

Applikace, e, f., lat., užití, upotřebení; připojení; pilnosť, schopnosť; doložení na poslucháče (v řeči). Rk.

Apporte (fr., z lat.), přines (volání na psy). — **Apportovati**: **někomu něco** = přinésti. — **na co**: na zavolání. — **z čeho do čeho**: z vody do ruky. — **přes co**: přes vodu.

Apposice, e, f., lat., vz Přístavka.

Appretura, y, f., fr., příprava sukna. Appretur.

Approbace, e, f., z lat., schválení, stvrzení něčeho. Rk. Approbation.

Approbovati, z lat., schváliti, stvrditi, Rk., approbiren. — **co komu**: knihu. — **po čem**: po dobrém uvážení.

Approximativně, z lat., sblížené, přibližmo, Rk.; asi. Approximativ, annähernd.

Aprikosa, y, f., meruňka, eine Aprikose.

April, u, m. V obec. mluvě gt. -e: Dnes jest prvního Aprile. — Z lat. aprilis. — Toto jméno odvozuje Varro od aperire, quod ver omnia aperit (od otvírati, poněvadž jaro vše otvírá). Er. S Aprilem někoho poslati = za blázna ho míti. Jg., C. Aprilem někoho poslati, voditi. Na Mor. Brt. — **Aprilové** *počasí* = měnlivé, nestálé. N. S.

Aproni-us, a, m., římské jméno.

Apropó (z fr.: à propos): slyš, slyšte, na slovíčko! Přicházíte mi právě v čas, v hod. Šr.

Apruže, e, f., hnf., Faschine. Us. Kralohrad.

Apulej-us, či Appulej-us, a, m., řím. spisov.

Apuli-a, e, f., Appulia; — *apulský*. V Ital.

Aquae Cumanae = Baj-ae, í, pl., f.

Aquaedukt, u, m., z lat., vodovod, Wasserleitung.

Aquae Sextiae = Aix.

Aquarela, y, f., malba vodními barvami. Rk. Viz více v S. N.

Aquari-um, a, n., dle Gymnasium, z lat.,

nádržka naplněná vodou na přechovávání vodních rostlin a vodních zvířat. Rk.

Aquilej-a, e, f., záp. od Terstu. — Aquilejský.

Aquilli-us, a, m, řím. právník.

Aquitani-a, e, f. — *Aquitanský*. Vz Galii.

Ár, u, m., čtverec 10 metrů dlouhý a tolikéž široký = 100 □metrům = 27·8 □ sáhů. — 57·5464 árů rovná se jitru.

-ař. Přípona jmen podstatných rodu muž., před níž se kmenová samohláska krátívá (Pk.): houba — hubař, kráva — kravař, vláda — vladař, bouda — budař, kuchař, dřevař, lékař, sadař, písař, tesař, pekař, modlař, zvonař, knihař. Jg., Mkl. B. 90. Němci mají zde složeniny: Buchbinder. Ht. Přípona tato k podstatným jménům se přistavuje, která znamenají věci, a označuje osoby: vin-ař, krav-ař, knih-ař. Lat.: *-arius*: statuarius, soch-ař. Značí se touto příponou řemeslník, živnostník. Týž význam má přípona tato v oboru místních plurálií: Svinaři, Kravaři, Vinaři, znamenajíc osadníky zanášející se chovem n. prodejem sviň, krav, vína. Bs. (Spiess.).

-ár, -ář. Přípona jmen podstatných rodu muž.: bednář, komár, kočár, kolář, řezbář, bečvář, kovář, farář, oltář, šafář, lhář, mydlář, mocnář, kramář, Pk., žhář, rybář, sedlář. Mkl. B. 90. Vz Tvoření slov. — *-úř*, v jižních Čechách: -ař, vězdář (hvězdář). Kts.

Arabesky, pl., f., ozdoby na výkresích na způsob arabský. Arabesken.

Arabi-e, e, f. A. skalnatá, hornatá, bohatá, pustá. V. — Arab, a, m. Arabka. — Arabský. A. kůň, Us., gummi, švestky. V. Arabisch.

Arae Philaenorum z lat. = oltáře Philaenův.

Aragoni-e, e, f. — Aragoňan, a, m. — *Aragonský*. V Španělsku.

Arachu-e, y, f., Athenou v pavouka proměněna.

Arak, u, m., kořalka z rýže (rýžovka) n. ze šťávy kokosové. Rk. A. batavský, goanský. Kh.

Arar, a, m., řeka Gallie, nyní Saone.

Ararat, a, m., hora v Asii (v Armenii).

Arat-us, a, m., řec. básník.

Aravisk-ové, ův, národ pannonský.

Arax-es, a, m., řeka Armenie. —

Arbeitshaus, něm., pracovna donucovací, Er., dělna, robotárna. Rk.

Arbela, gt. Arbel, pl., n. město Assyrie. (Dle ,Slovo').

Arcadia, vz Arkadia.

Arcau-um, a, n., z lat., tajemství. — Arcana = tajné prostředky. Rk.

Arci, arciže, arcif. 1. = *ovšem*, allerdings, freilich, traun, jawohl. Udělals to? Arci. Ros. Toť arci zle, když . . .; 2. = *velmi*, sehr, gar. Arci dobře. Jg. Věc arci důležitá. V.; 3. = *tím více*, um so mehr. To má každý věděti, arci pak něcný doktor. Ml.; 4. *ve slovech složených znamená něco předního* v dobrém i zlém smyslu (z něm.: Erz-): arciaoděl, V., arcibiskup, arcilotr. —

Arcibiskup, a, m. Stran titulu vz: Excellenci, Milost. — **Arcibiskupský**; — **Arcibiskupství**, n. Erzbischof; -bischöflich; -bisthum.

Arci-*blázen*; — *častý* (*velmi častý*), *Plk.*; *-čeśník*, *D.*; *-ďábel*; *-děkan*; *-dílo*, Koll.; *-diakon*; *-jahen*; *-kacíř*; *-kancléř*, V.; *-kněz*; D.; *-kněžna*; *-kníže*; *-knížectví*; *-komorník*, V.; *-kvasník*, Bib.; *-loupežník*, V.; *-lhář*; *-lichvář*; *-lotr*; *-maršálek*, V.; *-otec*, V.; *-pastýř*, Kom.; *-podvodník*; *-řemeslník*, Kom.; *-skoupý*; *-šelma*; *-šenk*, V. — Jg. Erz-.

Arcištola, y, f., Erbstolle, jest nejhlubší štola a slouží obyčejně k odvádění vod. Am.

Arcivévoda, y, m. Stran skloňování vz Despota; stran titulu vz Výsosť. Erzherzog. — *Arcivévodkyně*, Erzherzogin; — *vévodství*, Erzherzogthum.

Arci -vrah; -zloděj; -zlosyn; -zrádce. Jg.

Arciže, vz Arci.

Arde-a, e, f., město v Latin.

Ardenny, gt. Arden, f., pl., lesnaté hory v Gallii severozápadní. Die Ardennen.

Arelat-e, e (dle ,Pole'), Sf.; lépe Arelat-e, a, n. (poněvadž to má před -e tvrdou souhlásku) n. Arel-as aty, f., mě. v Gallii. Nyní Arles.

Arena, y, f., z lat., písek; místo pískem posypané na př. v zápasišti; letní divadlo. Rk.

Arenda, y, f., z lat., nájem, plat z nájmu, die Arende, Pacht. Jg.

Arendář, e, m., pachtýř, nájemník. Kom. Pächter.

Arendovati, pachtovati, pachten. — **co komu, od koho**. Rk.

Areopag-us, a, m., pahorek v Athenách, kdež se scházel vrchní soud pod širým nebem. Rk. — A., u, m., jeden z nejstarších soudův na pahorku Areově v Athenách. — Areopagitan, Vj., člen toho soudu.

Ar-es, ea, m.; bůh války u Řekův.

Arest, u, m., z lat. resto, vězení, der Arrest. — Do a -tu někoho dáti, vsaditi. Us. —

Arestant, a, m., *Arestník*, a, m., vězeň.

Arethus-a, y, f., studánka v Syrakusách (v Sicilii) — *Arethuský*.

Argi, vz Argos.

Arginus-y, gt. Arginus, f., pl., tři ostrůvky na pobřeží Aeolidském. Vj.

Argo, gt. Argoi, f., dle ,Kosť', Zk.; gt. Argo-y, f., Sf. (dle ,Žena'). Loď, na níž Argonauté do Kolchidy plonli. Vj.

Argoli-s, dy, f., krajina v Peloponnesu. — Argolidan. — Argolidský.

Argonautae, lat., Argoplavci. Die Argonauten. Vz Argo.

Argos, nom. a akkus., ostatní pády od lat. Argi, orum., m., tedy: Arg, Argům, (cf. Dolany) nebo Arg-os, a, n. (dle ,Slovo'). — *Argošský*, *Argirský*.

Argument, u, m., lat., důvod, Beweis.

Argumentace, e, f., lat., přivádění důvodů, Beweisführung. Jg.

Argumentovati, z lat., dovoditi, Jg., beweisen, schliessen.

Arg-us, a, m, stooký strážce loin, jejž Merkur usmrtil. Vj.

Arch, u, m., z lat. arcus. Mz. 96. Bogen. A. psací, tiskový, vkladní, platební, zkušebný (na zkoušku), kolkový, schodný (v tiskárně, Defektbogen). Nz. A. papíru. V. A. papíru složiti. D. A. na čisto vytištěný, výtěžek. Jg.

Archa, y, f., z lat. arca, skříně, schránka, die Arche, stlat. též archa. Mz. 96. *A. úmluvy.* A. páně. V. — *A., skříňka v oltáři* na velebnou svátosť, das Tabernakel. Ros. — *A. Noemova,* koráb Noemův, die Arche Noe.

Archaeolog, a, m., z řec., zpytec starožitností. Rk.

Archaism-us, u, m., z řeckého, zastaralé slovo, Rk., zastaralá fráse.

Archanděl, a, m. V., Vz Anděl. Erzengel.

Archela-us, a. m., král macedonský a básník.

Archi-as, a n. e, m., řec. básník.

Archidem-us, a, m., řec. dialektik.

Archiloch-us, a, m., řec. básník. — Archilošský verš. Třiměr skoncovaný jednou slabikou, trimeter catal. in syllabam: –́◡◡ –́◡◡ –́. Verš a. s přerývkou po třetím dvihu a s rozlukou před třístopím trochejským.

–́◡◡ –́◡◡ –́ ‖ ◡◡ –́◡◡ | –́◡ – ◡ –́◡.

Dvouverší arch. první složené z hexametru a menšího verše a.

–́◡◡ | –́◡◡ | –́◡◡ | –́◡◡ | –́◡◡ | – ◡.
–́◡◡ | –́◡◡ | –́.

Dvouverší a. čtvrté složené z verše a. většího a třiměru iambického kusého.

–́◡◡ –́◡◡ –́ | ◡◡ –́◡◡ –́◡ – ◡ –́◡
◡ –́◡ – ◡ | –́◡ – ◡ –́◡. Zk.

Vz Mk. M. 318., 319., 321.; Zk. Ml. II., 191., 197.; Šš. 22. — Archiloš. distichon. Mk. Ml. 321,; Zk. Ml. II., 199. 200.; S. N.

Archimandrita, y, m., představený kláštera řeckého. Archimandrit.

Archimed-es, ea, n. a, m., mathematik a mechanik syrakuský. Vj.

Archipelag-us, a, m., z řec., moře zvl. aegaejské.

Architekt, a, m., z řec., stavitel. — *Architektura,* y, f., stavitelství. Rk.

Architypy, u, m., z řec., prvopis, prvotisk. Rk.

Archiv, u, m., z lat., listovna. — *Archivář,* e, m. — *Archivní.* Archiv-.

Arch-on, onta, m., po vypuzení králův nejvyšší úředník v Athenách. Vj.

Archový. A. format. — *Archovní* kniha. Ros. Bogen-.

Archyt-as, -y (a), m., filosof. řec. r. 380. př. Kr.

Ariadn-a, y, f., dcí Minoova, pomohla Theseovi z bludiště.

Arian, a, m., kacíř sekty arianské. V.

Arici-a, e, f., město v Latiu. — *Aricijský.*

Arie, e, f., z vlas. aria = jednohlasná, krátká píseň. Jg. Solový zpěv s průvodem. Hd. *A.* deklamatorní, kontrapunktická, koncertní, bravurní, minvená (Parlando-Arie). S. N.

Arimin-um, a, n., mě. v Umbrii v Italii.

Arion, a, m., básník a citarník lesbický.

Ari-ové, ův, m., kmen germanský.

Ariovist-us, a, m., kníže germanské, jež Caesar porazil.

Aristagor-as, y n. a, m., jméno řec.

Aristarch-us, a, m., alexandr. grammatik.

Aristid-es, a, m., athen. státník.

Aristipp-us, a, m., zakladatel školy cyrenské.

Aristobul-us, a, m., řec. dějepisec.

Aristodem-us, a, m., tyrann cumský; herec.

Aristofan-es, ea n. a, m., slavný řecký skladatel komoedií.

Aristokrati-e e, f., z řec., vláda šlechty. Polsky: panovladstvo. — *Aristokrat,* a, m., velmož, hrdý šlechtic, pánovitý; přívrženec šlechtovlády. — *Aristokratka,* y, f. — *Aristokratický.* Aristokratisch.

Aristomen-es, ea n. a, m., sl. vůdce messenský.

Ariston, a, m., řec. filosof.

Aristotel-es, ea n. a, m., slavný řecký filosof, učitel Alexandra Velikého; zakladatel školy peripatetické. Vj.

Arithmetik-a, y, f., z řec.; číslověda, Nz., die Arithmetik, Rechenkunst. *A.* zvláštní, všeobecná; nižší, vyšší. S. N. — *Arithmetický.*

-árka. Přípona jmen podstatných rodu žen., kovárka. Vz Tvoření slov.

Arkabuz, u, m. (zastaralé), ručnice z obyčeje vyšlá, z lat. arcus a busa (tubus, Büchse), fr. arquebuse. Vz Mz. 96. Hákovnice. *Arkabuzarka,* y, f. Gl.

Arkabuzar, a, m., V., voják arkabuzem opatřený, hákovník. Jg.

Arkada, y, f., = loubení, řada oblouků na pilířích. Rk. Arkade.

Arkadie, e, f., krajina uprostřed Peloponnesu. — *Arkaďan* a, m. — *Arkadský.*

Arkéř, arkýř, e, m., dle Mz. I., 17. z něm. Aerker, Erker. Vz Vikýř. — *Jg.* a Grimm poukazují k lat. arca, arcus. A. = pavláčka na domě, výsádka, podstřeší. D.

Arktur, a, m., veliká, jasná hvězda. — *Arktický* = k severu ležící. Jg. Arktisch.

Arlekýn, a, m., z vlas., smíšek, blázen; vrtipata. Hanswurst.

Armáda, y, f., ze špan. Toto jméno znamenávalo veškerou válečnou moc na zemi i na moři; jindy zase pouze moc námořní; nyní zvláště jen vojsko na zemi. Dle zemí: vlaská, česká atd.; dle polohy: jižní, severní, západní atd. Rf. Armádu strojiti. V. Za armádou jíti. D. S armádou ku předu postupovati, kráčeti; armádu pohotově míti. D. Die Armee. — *Armádní* sbor. Armeecorps.

Armara, y, f., méně správně almara, místy jarmara, z střlat. armarium (skříně na zbraň, lat. arma), vlas. a špan. armario, fr. armoire, něm. Almer (bavorsky: Almar). Mz. 98. A. *pro* (na) knihy, pro stříbro, pro šaty. V. Do a. zavříti. V. V a-ře něco chovati, míti. Jel. Schrank, Kasten, Almer.

Armatura, y, f., z lat. Zbraň, zhroj, ozbrojení. Rk. Armatur.

Armeni-e, e, f., V., země v Asii mezi Taurem a Kavkasem. — *Armeňan*; *ne*: Armenčan. — *Armenský.* — *Armensko,* a, n.

Armotaj, e, m., (zastaralé) = mosaz. Souvisí s lat. aramum, aramen aes, vlas. rame, měď. Mz. 99. Messing.

-árna. Přípona jmen podstatných rodu žen. Mydl-árna, pek-árna, D., Jg., kolárna, truhlárna, bednárna. Pk. Vz Tvoření slov. a -na, Mkl. B. 154.

Arnošt, a, m., Ernest. V.

Arn-us, a, m., řeka v Etrurii, nyní Arno.

Arom-a, ata, n., řec., libý zápach kořenný, libá vůně. Rk.

Aromatický, kořenný, vonný. Vz Aroma.
Aron, a, m., bratr Mojžíšův. Br. —
Aron, u, m., rostlina. A. blamatý (tvář sv. Jana), vlaský, muchomorný, mnoholistý, pětilistý, úzkolistý, aegyptský. Rostl. Aronswurzel.
Arpin-um, a, m., mě. v Latiu. — *Arpiňan*, a, m.; *arpinský*.
Arp-y, gt. Arp, m., pl., (cf. Dolany), mě. v Appulii. — *Arpský*.
Arrak, vz Arak.
Arrangement, fr. (aranžman), upravení, spořádání, vypořádání. Rk.
Arrest, vz. Arest.
Arretovati koho = zatknouti, uvězniti.
Arrière garde, fr., zadní vojsko. Rk.
Arrogance, e, f., z lat., drzosť. — *Arrogantní*, drzý.
Arrondissement (fr., arondysman), okrah, okres.
Arrondovati zakrouhliti (pozemek). Rk.
Arrun-s, Arun-s, ta, m., syn Tarquinia Superba.
Arsak-es, a, m., první král parthský. — *Arsakovici*.
Arsen, u, m., otrušík samorodý, nalezá se obyčejně v tvarech nápodobových, ledvinitých, slohu deskovitého a zrnitého. Jest křehký, lesklý. Vz Utrejch. Bř. Vz Arsenik.
Arsenal, u, m., z vlas. arsenale, Jg.; z lat. arx navalis. S. N. — 1. *Zbrojnice* (továrna k hotovení zbraně); 2. *přístav*, V.; 3. *loděnice* (kde se lodi stavějí). Jg.
Arseničnan, u, m. A. ammonatý, draselnatý, chininný, kobaltnatý, měďnatý, sodnatý. Kh. Arsensaneres Salz.
Arsenik, u, m., z řec. ἄρσην mužský a = νίκη vítězství. Vz Jg. Otrušík, otruch, otruš, utrých, utrejch. Šp. A. červený, žlutý. V. Vz Arsen.
Arsenový. A. sklo, kyselina, mouka, rubín. Nz. Arsenik-.
Arsino-e, y (dle ‚Žena'), Šf., Arsino-e, e, f. (dle ‚Růže'). Zk. Sestra Kleopatřina.
Ars-is, e, f., řec., dvih (přízvuk, kterým se slabika taktu pozdvihá; opak: thesis). Vz Mk. Ml. 315.; Zk. Ml. II., 188.; Šš. 3.; S. N. *Dvihem* rozuměti jest se starými grammatiky část stopy bezdůraznou, při níž, kdyby se tančilo, noha aneb, kdyby se takt dával, ruka se zdvihá, naproti tomu jest klad č. dopad část důrazná, při níž by noha neb ruka dopadala. Obyč. berou se ty terminy u významu opačném. Niederle. Řec. grammat. str. 180.
Art *(en)*, překládá se číslovkami druhovými: jeden n. jednaký, dvojí n. dvojaký, trojí n. trojaký, čtver (ý), pater (ý), šester (ý), tisícer(ý); trojí písmo. Mk. — *Art und Weise*. Auf diese A. Tím způsobem. Žádosť chvály zdejší může býti trojím *činem* hřích smrtelný. Št.
Artahan-us, a, m., parthský král.
Artafern-es, ea (a), m., Peršan.
Artaxerx-es, a, m., perský král.
Artemi-s, dy, f., u Řeků bohyně lovu.
Artemisi-a, e, f., manželka Mausoleova.
Artemisi-um, a, n., mys v severní Euboei.
Arterie, e, f, pulsovní žíla. Vz Žíla.

Arteská studně = vrtaná. Rk. Artesischer Brunnen.
Artičok, vz Artišok.
Artikul, u·n. e, m., z lat.; člen, článek. Artikel. *A., část hlavní* řeči, písma. Hlavní a. neb punkt. V. A. víry. — *A., věc, zboží*. — *A., část vůbec*. Čtyři a-vé Pražští, o které . . . disputovali. V. — *A., člen v mluvnici*: der, die, das, ὁ, ἡ, τό. Jg. — **Artikulace,** e, f., = členění, článkování, člennosť, členitosť. — *Artikulovaný* = článkovaný, členitý, článkovitý. Rk.
Artillerie, e, f., z lat. ars tollendi, umělosť v házení. A. jezdecká, jízdná, polní, pevnostní, oblehací, pobřežní, technická. — *Artillerní*: škola, park, train (trén), věda. S. N. — Vz Dělostřelectvo, Baterie.
Artista, y, m., z lat., umělec, Artist, Künstler. — *Artistický*.
Artišok, artičok, u, m., z vlas. articiocco, rostlina, vlaský bodlák. Vz o původu: Mz. 99. A. obecný, fialový, červený, bělavý, vlaský n. cukrový. Jg. Artischoke, Gartendistel.
Arvern-ové, ův, m., kmen gallský.
Aryba-s, nta, m., Foeničan.
1. **-as** (азъ). *Přípona jmen podstatných rodu muž.*: chuďas, koňas, Jg., D., lotras, maňas, mamlas, ďas, (bělasý). Mkl. B. 319. Vz Tvoření slov. — *Staroklassická jména v -as s předcházející souhláskou se skloňují*, odvrhne-li se *-as*, jako sluha, vozka, despota. Vz *-a*, *Despota*. Pelopid-as, y. Jiní je skloňují dle 1. muž. sklonění (Páv): Pelopid-as, a, Protagor-as, a. — Jména v *-eas* nkončená skláněji se dle 2. muž. vzorce (Hráč): Aene-as, e, ovi, ale v akk, vok. a instr. dle ‚Despota': Aene-u, -o, -ou; jiní dle ‚Páv': Aene-as, a. Koncovka -as u jmen cizích měnívala se někdy v *-áš*: Aeneas — Aeneáš, Izaiáš, Barnabáš, Thoáš, Epaminondáš, Jonatháš.
2. **-ás.** Přípona starého lokalu pl. *-ás* zachovala se u jmen v *-any* až do druhé čtvrtiny 13. stol.: Polás, Tuřás, Lužás, Polás, m. Polách, Lužách, Polách. Mkl. — Šb. Lit. 78.
3. **As,** u, m.; římská váha, mající 12 uncí; nejmenší zlatnická váha; římská mince, asi 3 krejcary; jednička na kostce; as, eso, touš v kartách; v hudbě snížené *a*.
4. **As, asi.** 1 = *okolo*, *více méně*, *snad*, *skoro*, etwa, irgend, ungefähr, beiläufig. Byl zde asi před hodinou. D. Co pak asi řekne? D.; 2. = *aspoň*, zum wenigsten, doch. Ty mne asi nezlob. Us. — Tkad., Dal., St. skl.; 3. = *ačkoli*, obgleich, wenn auch. Ví o tom, asi tam nebyl. Ros. — *Jg.*; 4. = *třebas*, vielleicht. On tam asi půjde. Ros.; 5. *s ‚by' ve větách hlavních značí možnosť*. Které zlo bylo by as větší než špatný přítel? — *V latině* conj. praes. n. pft.; *v řeči*. opt. s ἄν. Vn.
Asa = *as*, *aspoň*. Výb. I. Má každý asa jednú v rok zpoviedati sě. St. — Kat. 1921., 2938. — 2. *Asa*, y, f. A. smrdutá, vonná. Kh. Asa foetida (asa smrdutá), čertovo lejno (hustá šťáva v lékárnách). Rk. A. vonná, benzoë. Jg.
Asbest, u, m., z řec. ἄσβεστος, v ohni nezkazitelný. Jg. Vz Osinek.
Asciburgi-um, a, n., mě. v Gallii.

Asfalt u, m., živice, pryskyřice zemní, zemská smola, židovská smola, židovské klí. Rk. Asphalt, Bergpech. Vz Pryskyřice zemní.

Asi, vz As.

Asi-a, Asie, e, f. — Asian, Asiat, a, m. — Asianka, y, f. — Asijský lépe než: asiatský, asiatický, asianský.

Asini-us, a, m., = jméno rodu řím., z něhož proslul C. Asinius Pollio, řečník, básník a literat výtečný, přívrženec C. Caesara a potom Augustův. Založil první veřejnou knihovnu v Římě.

Askani-us, a, m., syn Aeneův.

Asket, a, m., z řec., kajicník, pobožník. Rk.

Asklepiad-es, a, m., jméno řec. — Asklepiadský verš. Verš a. menší s rozlukou po prvním choriambu:

´ ⏑̄ — ⏑ ⏑ ´ ‖ ´ ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑̄.

Verš a. větší s rozlukou po obou prvních choriambech:

´ ⏑̄ ´ ⏑ ⏑ ´ ‖ ´ ⏑ ⏑ ´ ¦ ´ ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑̄.

Vz Mk. Ml. 3 20.; Zk. Ml. II. 198.; Sš. 21.; S. N.

Asklepi-us, a, m., Aeskulap, u Řeků a Římanův bůh lékařův. Rk.

Askr-a, y, f., místo u Helikona, rodiště Hesiodovo.

Asop-us, a, m., řeka v Boeotii v Řecku.

Aspasi-a, e, f., milenka Perikleova.

Asper, lat., drsný, ostrý. — Accentus asper, přízvuk ostrý.

Aspern, vesnice v Rakousích východ. od Vídně na břehu Dunaje, Ošpra.

Aspirant, a, m., z lat., čekatel, žadatel úřadu. Rk.

Aspiratae, lat., souhlásky němé s přídechem vyslovované. Rk.

Aspoň, adv. = *alespoň*, *nejméně*, V., (u čísel a jinde); k důraznému vytknutí jednotlivého slova: mně a. zdá se to býti pravdivé. Nt. Dvéře zavři, závorku zastrč aneb klíčku aspoň. Kom. Někdy jednou a. V. Kde Satan víc nemůž, a. zasmradí. Prov. — *A.*, = *asi*. Vlasta a. s padesáti na ně se obořila. Háj.

Aspry, Ošpra. Vz Aspern.

Assarak-us, a, m. král Frygie, syn Troův.

Assekurace, e, f., pojištění proti ohni, krupobití, povodni, na život. — *Assekurační společnost* = pojišťovací. Assecuranz, Assecuration. — *Assekurant*, a, m. = pojistitel; *assekurat*, a, m. = pojištěnec. — *Assekurovati* = pojistiti. Rk. Assecuriren, versichern.

Assekuračnictví, n. A. znalý. Us.

Assentní list = odvodní l. — *Assentovati* = odváděti k vojsku. — *Assentýrka*, y, f. = odvod k vojsku. Rk. Assentirung.

Assessor, a, m., z lat., přísedící (u soudu). Rk.

Assiette, fr., (asiett), talířek. S. N.

Assignace, e, f., z lat., ukázka, poukázka (papírový peníz). Rk. Assignation.

Assimilac-e, e, f., z lat., spodobení, připodobení. Vz Spodobení. — *Assimilovati* = spodobniti, připodobniti. Rk. Assimiliren.

Assistenc-e, e, f., z lat., pomoc, podpora. Assistenz. — *Assistent*, a, m., pomocník, příručí. — *Assistovati*, pomáhati někomu. Rk. Assistiren.

Associace, e, f., z lat. spolčení, sdružení, spolek, družstvo. Rk. Association.

Assonanc-e, e, f., z lat., Assonanz, souznění jest tehdy, když se slova toliko v samohláskách srovnávají. Čiň dobře a právě, neboj se císaře ani krále. Zk. Vz Zk. Ml. II., str. 173.; Mk. Ml. 295.; Sš. 39.; S. N. —

Assyri-e, e, f., země v Asii. — *Assyřan*, a, m. — *Assyřanka*, y, f.— *Assyrský*. A. země. V.

Asthma, gt. asthmata, n., řec., záduch, dýchavice. Rk.

Astrae-a, e, f., bohyně spravedlnosti.

Astrae-us, a, m., jeden z Titanův.

Astrachan, a, mě. v Rusích. — *Astrachaňan*, a, m. — *Astrachanský*. — Astrachaňka (čepice s beránkem). Rk.

Astrolog, a, m., z řec., hvězdopravec. — *Astrologie*, e, f. — *Astrologický* (zdomácnělo m. astrologijský).

Astronom, a, m., z řec., hvězdář. — *Astronomie*, e, f. = hvězdářství. — *Astronomický* (zdomácnělo m. astronomský, astronomijský).

-astý, přípona adj.: bělastý, Mkl. B. 187., kyslastý (nakyslý).

Astyag-es, a, m., poslední medský král.

Astyana-x, kta, m., Hektorův syn.

Asyl, u, m., útulek, Zufluchtsort.

Asymetrie, e, f., z řec. nesouměrnosť. Rk.

Asymptota, y, f., z řec., nedopadnice (čára). Rk.

Asyndet-on, a, n., bezspoječnosť, když se souřadné části řeči bez spojek vynášejí. Co svět koli dělá, poviďá, hrozí, slibuje, poroučí, prosí, radí, nutí; on sebou nikam hnouti nedá. Kom. Vz Zk. Ml. II., str. 171.; Mk. Ml. 293.; Musejník 1844. str. 432.; S. N.

-áš. Přípona jmen podst.: rubáš. D. Vz Mkl. B. 343. -as, 1.

-át. Číslovky v -át ukončené přibírají *e*: osmdesát — osmdesáte.

-at (atъ) přípona a) substantiv: svat; b) adj., vz -atý. Mkl. B. 184. —

Ať jest složeno z adversativního *a* s enklitickým *ť* = budiž. Gb. — 1. = *aby* (po imperativu časoslov chtění, rozkazování atd. *spojka účelu a úmyslu*). Řekni mu, ať jsem jde! Us. Kaž se lidmi, ať se nebudú tebú kázati. Výb. I., 843. Položte se proti nému vůkol, ať nelze jemu ujíti. Br. — Vz Konditional. II. Pozn.; Mkl. S. 80. — 2. *Z počátku věty rozkazujíc, zapovídajíc*. Ať s praesentem sloves končících n. trvacích odpovídá *imperativu* jiných řečí; *o druhé osobě vazby této se neužívá*. Ať tu zůstane. Vz Nechať. Mkl. S. 781. Ať sem jde! Us. Ať mlčí. Ros. Ať mi nechodí z domu. Ml. Ať žije náš král. Ml. Vz Konditional. IV. 1., Pozn. 1. — 3. = *kdyby, jestliže*. Co ať nepřijde? Us. — 4. *Zaříkajíc, zaklínajíc se*: Ať mne Bůh trescc. Jg. Ať jsem lhářem! Ros. — Jg. — **Pojí se** *a) s indikativem* k vytknutí důvěry a jistoty, s jakou mluvící děje vedlejšího a jeho vykonání očekává. Přineste ho ke mně, ať ho zabiji. Br. Vz Indikativ. — b) *S konditionalem*, když jest řeč o věci myšlené. Nezov přátel svých, ať by snad i oni nezvali tebe. Br. Služebníci bránili by mne, ať bych (abych) nebyl vydán židům. Čtení Nikod. (Č.). Zk. Ml. II. (str. 95.). —

Ať spojujeme s praes. a dáváme jím na vědomí, že by se to, o čem mluvíme, mělo státi, n. že si přejeme, aby se to stalo, n. že se bojíme, aby se to nestalo. Mk.

-ata. 1. Přípona nom., akk. a vok. pl. slov středních podlé ‚Kníže' skloňovaných. Má se před ní kmenová samohláska skracovati? cikaňata, žačata? Pk. Ne, cf. knížata. — 2. *ata přípona jmen vlastních*: Hrozňata, Vrbňata, Jir., Božata, Slavata. Mkl. B. 193.

Ataman, a, m., vůdce kozácký; v Ukrajně soudce veský. Jg.

At-e, y, f., dcera Diova.

Atelier (fr., ateljé), dílna umělcova. Rk.

Atell-a, y, f., mě. u Neapole. — *Atellané*; *Atellští*; *Atellské* frašky.

Ateny, vz Atheny.

Atest-e, u (e), n., (vz Arelate), mě. venetské.

Athama-s, nta, m., král orchomenský.

Athanasi-a, e, f., z řec., nesmrtelnosť; jméno ženské (nesmrtelná). Rk.

Atheism-us, u, m., řec., bezbožectví. Rk. *Atheista* y, m. = neznaboh. Jg. — *Atheistři*, n. Kom.

Athen-a, y, f., bohyně řec., Minerva.

Athenae-um, a, n., Athenin chrám.

Atheny, gt. Athen, f., pl., mě. v Řecku. Athen. (Podlé: ‚Žena'); — *Atheňan*, a, m. Atheňané. — *Athenský*. — *Atheňanka*, y, f.

Athes-is, a, m., řeka Etsch, Adige.

Athlet, a, m., řec., zápasník. Rk.

Athmosfera, y, f., z řec., obor parní vůkol země., Jg., parokruh, obor vzdušný. Rk. Athmosphäre. — *Athmosferický*. A. parostroj (u kterého hlavně tlak vzduchu působí), Vys., sraženina. Rk.

Atho, gt. Athoa či *Athon*, a, m., hora v Makedonii.

Atili-us, a, m., jméno rodu římského.

-átko. Přípona jmen podst., před kterouž dlouhá kmenová samohláska někdy se krátívá: hříbátko (v Jg.), zvířátko (v Jg.), lvíčátko (v Jg.), ptáčátko (v Jg.), čapátko, holátko, dítě — děťátko, kuřátko, selátko. Vz Tvoření slov. — Jg., Pk.

Atlantský. A. moře, ocean. Atlantisch.

Atla-s, nta, m., král mauritanský, jehož Perseus hlavou Medusinou v horu Atlas proměnil. — Pohoří v Mauritanii v sev. Africe. — 3. **Atlas**, u, m. a) *látka hedvábná, hladká.* A. těžký, lehký, bílý, černý, bavlněný, hedvábný, lněný, šenilový, turecký. Šp., Kh. — b) *Sbírka map zeměpisných.* Učí se z atlasu. — *Atlasový*. A. stužka, atlaska. Atlas-.

Atmosfera, Vz Athmosfera.

-atný. Přípona jmen přídavných: dvojčatný, polovičatný. Rostl.

A to. Vz A (ve větách spojovacích, 4.), Věta spojovací. Dal mi díl jeden a to výborný.

Atol, u, m., Lagunenriff. Š. a Ž.

Atom, u, m., z řec., nerozdílná věc, prvek, Jg., Rk., prvek, částice jednoduchá. Nz. — *Atomový*. A. tíže, číslo, theorie, objem. Nz.

Atonie, e, f., řec., ochablosť. Rk.

Atonon, řec., bezpřízvučný. Rk.

à tout, fr. (a tuh), na všecko, v obec. mluvě adut, u, m., trumf, ve hře v karty.

Atr-eus, ea, m. — *Atreovec*: Agamemnon, Menelaos, oba synové Atreovi.

Atrofie, e, f., řec., úbytě. Atrophie.

Att-a, y, m., římský básník komoedií.

Attaché (ataše, fr.), osoba úřední jsoucí (ve cviku) u vyslanectví. Rk.

Attal-us, a, m., král pergamský.

Attaque, fr., útok. — *Attakovati* = útok učiniti. Rk. —

Attentat, u, m., násilí někomu učiněné; vražedný útok na někoho. Rk.

Attest, u, m., z lat., svědectví, vysvědčení.

Attický. Attická sůl = vtipné n. štiplavé řeči. Attické mravy = uhlazené. Rk. A. ucho = jemné. Attisch.

Attik-a, y, f., krajina v střed. Řeckn. V.

Attik-us, a, m., přítel Ciceronův.

Attila, y, m., panovník Hunnův; 2. krátký, ošňořený kabát uherský. Rk.

Atti-s, da, m., pastýř frygický, jejž Cybele knězem svým učinila.

Attrakce, e, f., lat., přítah, přitažení, přitažlivosť. Vz S. N.; Zk. Ml. 384. Vz *Spodobení*. Attraktion.

Attribut, u, m., vz Přívlastek.

-atý. Přípona jmen přídavných, před níž se dlouhá kmenová samohláska krátívá. Pk. Taková jména přídavná *odvozují se* od jmen podstatných, od jmen přídavných ukončených v -hý, -chý a -ný a od časoslov. *Ji ukazuje se buď k více předmětům*, aneb, je-li jeden předmět, *na jeho velikosť*; pojem kmenového slova jest tedy vícekrát aneb ve své velikosti naznačen (takové adj. stojí tedy místo genitivu jakosti): jelen parohatý (velikých parohův), ryba hlavatá (veliké hlavy), T., honné — huňatý, Pk., bradatý, břichatý, okatý, ušatý, vlasatý, zubatý, hornatý, lesnatý, hvězdnatý, nosatý, skalnatý, srdnatý. Mkl. B. 184. *Někdy vyjadřují taková adjektiva úbytek vlastnosti* jednoduchým adjektivem vyslovené: dlouhatý (poněkud dlouhý); ploskatý (ne zcela ploský); vrchatý, nahatý. Ht. — *Znamenají také podobnosť*: klikatá cesta (jako klika), baňatý džbán (jako báň), popelatá slepice, Ch., čapatý (čáp), šíp — šípatý. Pk. — *Od časoslov odvozená* obsahují jen pojem časoslova: ležatý, nestydatý, stojatý. T. — *-atý, jakožto přípona násobných číslovek* přichází jen ve: dvojatý, trojatý.

Aty-s, a, m. (dle: ‚Páv') n. gt. e (dle: ‚Hráč'), m., syn Herculův.

Au rozloženo z *ú*. Vz *Ú*. Místo historického *au* píše se nyní *ou* ve středu a na konci slov *ou*, na počátku *ú*.

Auctor, vz Auktor.

Audiatur *et altera pars*, lat., ať se slyší též druhá strana (při soudech). Rk.

Audience, e, f., z lat., slyšení u panovníka. Rk. A-ce žádati. Kom. A-ci někomu dáti. V. K audiencí někoho připustiti. U a. býti. Us. A. míti. Us. — *Audienční* sál, síň.

Auditor, a, m., lat., posluchač; vojenský soudí. Rk. — J. tr.

Auditori-um, a, n., lat., (dle ‚Gymnasium'), posluchárna.

Auf, něm. Vzhůru (na kopec); vzhůru, vstaň (z lože); nu, umže! (pobízení). Zůstal vzhůru, bděl, nespal, seděl celou noc. Bylo otevřeno, nebylo zavřeno. Měl na hlavě, přišel s pokrytou hlavou. Dejte na hlavu. Už jest vzhůru, procítl, probudil se, vstal,

Šr. — Zdali k rozkazu tvému vzhůru vznáší se orlice? Br. — Krok *z* rady Lecha volen jest za kníže (dle rady, k radě, na radu, radou). Mk.

Aufgelegt, něm. Často špatně se ho užívá. Lépe: vesel, dobré mysli, dobré vůle, dobré naděje, je v dobré míře. Jest rozmrzelý, rozvrnělý. Student nemá chuti do učení; dnes k tomu nejsem; tehdáž mi nebylo do toho. Šr. Nejsem v dobré míře, nemám dobré chvíle, dobré hodiny; mám zlou chvíli, zlou hodinu, zlý den. Není mi do žertu, do smíchu, do tance. Mk.

Aufhalten sich über etwas: zastavovati se na čem, nad čím. Mk.

Aufiden-a, y, f., město v Samniu.

Aufid-us, a, m., řeka v Apulii.

Auflehnen sich, zpěčiti se, zpěčovati se, vzepříti se, vzpírati se čemu n. komu, protiviti se. V tom se nám zepřeli. Jg.

Aufmerksam machen, upozorniti; pozorna učiniti. Činím ho pozorna, ji pozornu, je pozorno; v pl.: činím je (muž. a žen. rod.) pozorny, je (n.) pozorna. Mk. Ostatně cf. Cítiti.

Augenblick. — Odešel před samým obědem. Mk.

Augi-as, a (e), m., král elidský, jehož stáje dlouho nevykydané Herakles jedním dnem vyčistil.

Augit, u, m. A. vláknitý, zrnitý. Chemicky sloučený jako amfibol. Bř.

Augment, u, m., z lat., přimnožek, a) slabičný (augm. syllabicum), b) časový (augm. temporale).

Augšburk, a, m., mě. v Bavorsku, lat. Augusta, Augsburg. — *Augšburkský.*

Augur, a, m., lat., ptakopravec.

Augustin, a, m.

Augustinář, e, m., mnich řehole sv. Augustina. Augustiner.

August-us, a, m., císař řím.

Aukce, e, f., z lat., dražba veřejná. Rk. Auktion.

Auktor, a, m., lat., původce něčeho; spisovatel. Rk.

Auktorita, y. f., z lat., vážnosť, důstojnosť, váha. Us. Vz Autorita.

Auli-s, dy, f., mě. s přístavem v Boeotii.

Aureli-us, a, m., řím. jméno.

Aurora, y, f., lat., jitřenka, zora. Rk.

Aus, něm. Je konec, po všem; je potom, po všem veta; už mu odzvonili, odzpívali; už doklepal, veta po něm (umřel); už je po kázání, po hře, po divadle; už je prázdno. Dodělal, dobral, dočetl, dohospodařil, dokřičel, dokrejčil. Lhůta došla, vypršela; čas již prošel. Není posud konec, po všem; ještě nevyhrál. Půjdeme na procházku, vyjdeme si. Byl dlouho z domu, pryč, mimo domov. Pořád vcházl a vycházl, chodí sem tam. Šr.

Ausbrechen. Strhnouti smích. Dal se v láni. Jal se nadávati. Rozplakala se. Mk.

Ausbruch, něm., čabrňák, Šp., samotok. Vz Víno.

Ausfall. Soukromá branka v hradbách, výpad. Choditi k řece výpadem. Šr.

Ausführen, způsobiti; erledigen vyříditi. Mk. —

Ausgang, něm. Dnes si mohu (smím) vyjíti.

Auskultace, e, f., z lat., poslouchání. — *Auskultant*, a, m., posluchač; praktikant soudní; dřívo také: čekatel professury.

Ausnahme. Byliny hbitě rostou a umírají *kromě* netřesku a barvínku; ohne A.: všichni (vesměs). Mk.

Ausnehmen. To se krásně nese. Odtud se hudba příjemně poslouchá, sem hudba příj. zaznívá. — Vz Vyjímati se.

Ausoni-a, e, f. Staré jméno Italie.

Auspejt, u, m, z něm., Ausbeute, výtěžek, zisk (v horn.). Pr.

Auspitz, Hustopeč, e f.

Ausrichten. Co proti němu zvede? Mk.

Aussee, Úže, městys ve Štýrsku. S. N.

Aussig, Ústí nad Labem. S. N.

Australie, e, f. n. Okeanie. Dělí se na *pevninu* (tato sluje také: Nový Holland) a *ostrovy*, které dohromady také *Polynesií* slují. Čtyři skupeniny ostrovův: a) pevninské blízko u pevniny jsoucí; b) Melanesie (tmavé o.): Nová Guinea, Nová Britannia, N. Irsko, N. Kaledonie atd.; c) Polynesie (mnohoostroví): Nové Seelandsko, Společenské sonostroví; d) Mikronesie (drobné ostrovy): Karoliny, Mariany atd. *Državy Australie: a) britské*, a) celá pevnina s osadami: Nový Wales (Uels), země královnina n. Queensland, Viktorie, jižní Australie, západní Australie, Tasmanie; *β*) dvouostroví: Nový Seeland a ostrovy Fidji; b) *franconzská*: Nová Kaledonie, Společenské sonostroví; c) *španělské*: Marianské sonostroví; d) *hollandské*: západní pobřeží Nové Guinee; e) *Sev. amer. Unie*; f) *království Senduičské* (domácí); g) *nespořádané* obce nevzdělaných Malajův. Tl. 113., 116. — Vz S. N.; A. jižní, vz S. N. IV., 412. — Australien.

Austrlitz, Slavkov.

Ausweg. Tu není *vyhnutí*. A vidouce *nezbytí* za milosť prosili. Tu *na jiném* nebylo nežli do lodí se vypraviti. Har. — Mk.

Auszer dass, leč, leč že, jediné leč, kromě že, toliko že, nežli že, mimo to že, jen aby, jen toliko-li. Mk.

Auszerhalb. Krom vlasti zemřeli. Jel. Vně církve přebývá. Mk. Za, mimo, venku, ven, zvenčí, zvenku. Rk.

Authentický, pravý, hodnověrný. Rk. Authentisch.

Auto da fé: soud za příčinou víry, inkvisice. Rk.

Autobiografie, e, f., řec., vlastní životopis. Rk. Autobiographie.

Autodidakt, a, m., z řec., samouk. Rk.

Autograf, u, m., z řec., vlastnoruční spis. Rk. Autograph.

Autochton, a, m., z řec., tuzemec, Rk., praobyvatel.

Autokrat, a, m., z řec., samovládce. Rk.

Automat, a, m., z řec., samohyb. Rk.

Automed-on, onta m., spolubojovník Achilleův.

Autonomie, e, f., z řec., samospráva. Rk.

Autor, vz Auktor.

Autorisace, e, f., splnomocnění. Autorisation, Vollmacht.

Autorita, y, f., z lat., základ, vážnosť, důstojnosť, vážná osoba. Rk. Autoritaet.

Auvergne, Alverni-a, e, Arverni-a, e, f. Šf.

-av. Přípona jmen přídavných: laskav, ava, avo. *Jg.* Jména měst v -av jsou fem. a skloňují se podlé: Kosť: Čáslav, i, f. Vz Čáslav. — 2. *av z u*, vz *U* v *av* a Tvoření slov.

-áv. Přípona jmen podstatných: rukáv. D.

-ava. Přípona jmen podstatných a přídavných: Dobrava, Svatava, Vltava, Sázava, Jir., kolčava, pěnkava, laskava. Jg., D., Mkl. B. 222. Dálava = dálka, mrákava (černý mrak). Brt.

Avancement, fr. (avansman), postoupení, povýšení v hodnosti. Rk.

Avant, fr. (avan), napřed, zpředu; en a., ku předu. Rk.

Avantgarde, fr., přední voj. Rk.

Avarové; znepokojovali roku 558.—802. Slovany.

Avde = zde. Na Slov.

Ave, lat., zdráv buď. A. Maria, zdrávas Maria. Rk.

Avenion, a, m., Avignon, a, m., město ve Francii.

Aventure, fr. (avantýr), dobrodružství. Rk.

Avernus lacus, lat., avernské jezero v Ital.

Avisovati, z fr. aviser = oznámiti, návěští dáti. *Jg.* Avisiren, melden, anzeigen.

Avšak, *však, ale však*, jest něm. jedoch, lat. verum tamen, *a stojí na začátku věty, ne* teprv za prvním, jiným slovem. Lat. sed, řec. ἀλλά = ale, vz Ale; antem, vero, řec. δέ = pak, vz Ale. Š. a Ž., Os. — *„Avšak" připouští platnosť* první věty, při tom však i platnosť druhé věty stvrzuje. Ti rohové byli vysocí, avšak jeden vyšší než druhý. Br. — Zk. Vz: Věta připouštivá, odporovací; Než.

-avý, á, é n. -ivý, á, é. *Přípony jmen přídavných*, před nimiž se dlouhá kmenová samohláska někdy krátívá: hravý, laskavý, pečlivý. 1. *Taková adjektiva odvozují se nejvíce od časoslov a naznačují náklonnosť k tomu*, co v časoslově obsaženo jest: stonavý (od stonati; ten, kdo snadno onemocní), žebravý, skákavý. *Odvozují se od kmene infinitivu*; místo *-ati* klade se *-avý* a místo *-íti*, *-ití*, *-ěti* klade se *-ivý*: hráti — hravý, chtíti — chtivý, mámiti — mámivý, neduživý — neduživý. Č. — 2. *Někdy se i předkládá*: urážeti — urážlivý — urážlivý; stydlivý, bouřlivý, plchlavý. — 3. *Některá se tvoří od času minulého*: trpěl — trpělivý, snášelivý, mlčelivý, zdrželivý. Také vkládají *n*: trpěnlivý, snášenlivý, mlčenlivý, zdrženlivý. — 4. *Některá se od jmen podstatných odvozují*: pověrek — pověrčivý, zahálka — zahálčivý, paměť — pamětlivý, péče — pečlivý; krev — krvavý, pěna — pěnavý, slza — slzavý, tma — tmavý. Mkl. B, 221. — 5. *Děje-li se odvod od jména přídavného, znamená se umenšení vlastnosti*: bělavý, modravý, Č., červenavý. Mkl. B. 221.

Axiom-a, ata, n., řec., zásada samozřejmá, uznaná pravda. Rk. Axiom.

1. **Ay** = ý, vyskytuje se poprvé koncem 14. stol.: svatay, bayti. Ještě Konáč, Hájek z Libočan a Hájek z Hájku psali ay, ačkoliv již B. Optat (1533.) ey píše. Jir. Vz Ý. A.

2. **Ay**, vz Aj.

Aza, aze, zastr. = a zda, zdali. St. skl.

Azbuka, y, f., slovanská n. kyrillská Abeceda. Též slabikář. Jg.

Azda, zastr. = aspoň; zdaliž, což (Jir.). — Na Slov. = snad. A. si ho viděl. Us.

Azovský. A. kozák, moře, loďstvo. Azovisch.

Azurit, u, m., Kupferlazur, obsahuje tytéž látky, které má malachit, ale v jiném poměru. Vz Malachit. Bř.

Až. I. Příslovce, něm. bis. 1. *O místě.* Znamená místo, kde hnutí nějaké se končí n. končiti má a klade se s předložkami: *do, k, na, po, pod, u, v, za, přes* atd. Přišel až k městu. Us. Až po krk ve vodě stál. Jg. Déšť nás až po kůži promočil. Všecka Asii až do Indie si podmanil. V. Vojsko přitáhlo až dvě míle od Athen. V. Až k vrchu. Rkk. Až po třetí vrch. Rkk. — 2. *O čase.* Znamená čas, kdež se jednání n. stav nějaký končí, též s předložkami: *do, k, o, přes* atd. Až do smrti. D. Až do polední spáti. D. Až dotud. V. Přijdu až na druhý den. Ml. Až na sv. Až (vz Nikdy). Lh. Až do tohoto dne; až do té chvíle, hodiny. V. Až pod polední slunce. Rkk. Až na další rozkaz. Us. — Jg.

II. **Spojka.** Složena z *a že* = až když, quoad, donec, bis, *omezuje děj hlavní tím, že k době ukazuje, až do které děj hlavní trvá. Pojí se q) s indikativem.* Nepomine pokolení toto, až se tyto všecky věci stanou. Br. Do církve ho připustiti nechtěl, až prve mezi jinými pokání činil. V. Knpec trží, až strží. Kom. — Mkl. S. 80. — b) *S kondicionalem*, bis. Buďte jim poddáni, až bych zprávu dal císaři. Flaš. Vař, ažby změkl. Byl. — V., D. — Zk. — Vz Konditional, V.; Věta časová. — *„Až" ve větách účinkových* (vz Věta účinková) = *tak že.* Jí se staví účinek hlavní věty za cíl a vrch, až kam hlavní děj dospěl. Zk. Ulekl se, až oněměl. Háj. Zas tam prší, až tma. Lže, až se mu od huby práší. T. Lekl jsem se, až se třesu. D. — *Až jest také moci ukazovací* a stojí v hlavních větách ukazujíc na vztažné spojky: když, než, dřive než, prve než ve smyslu: k té době právě. Dříve než jsme byli, až (= nž, schon) o nás péči měl. Jg. Než se vypravili, až (= už) Němci vsi zapálili. Háj. — (Zk.) Ale dříve, nežli Oniáš do Syrie přijel, až (už) král Seleukus umřel. Pláč. Než se počalo jedno konati, až se jiné počalo s druhé strany kaziti. Dekr. jedno. bratr. 1617. Pan vladař byl na hradě pražském, a až (už) na tom bylo, že do Vratislavě jeti měl. Břez. Rožm. 163. (Č.). — *Až, nevyznamenává-li* tolik co: *„tak že", a nemá-li se k skutečné minulosti ukázati, pravidelně s časem budoucím se pojí.* Až budeš psáti, budu čísti. Neopravuj, až vyslyšíš. Opilec slibuje, ale polepší se, až se překnje. Loutník hráti nezačne, až dudy umlknou. — *Až s časem přítomným klade se jen ve všeobecných výrocích z přezvědu činěných*, kdež pak hlavní věta *obyčejně jest záporná.* Zlému, až jest, nevěříme. *Podobně se to má i s „než" a v záporných větách s „dokud, pokud".* Týn, 208. Vz Až i.

A žádný. Místo toho klade se: ani kdo.

Až i, dass sogar. Klade se, když věci n. činnosti vyčítáme a vyčítajíce *poslední člen obzvláště vytýkáme.* V takovou nemoc upadla, až i smysln pozbyla. Svěd. Vz Až (ve větách účinkových).

Ažio, a, n., nádavek na peníze, příplatek při měnění peněz, Agio. Rk. — *Ažiotáž*, e, f., měnecká lichva. Rk. Agiotage.

Až jeliž. Vz Jeliž.

Ažť = ať; až, ano, so, und siehe da. Troj.

B.

B jest dvojí: a) *tvrdé*: sliby, býti, byly; b) *měkké*, po kterém *ě* aneb *i* následnje aneb *i* vynechbáno jest: běda, běb, hubiti, bíti, bit, hub (m. hubl, hubiž, imperativ). *Ale tohoto rozdílu* ve psaní a tiskn, ba téměř ani v mluvení *nyní u nás se nešetří*; ovšem na Moravě a v Krkonošich. Jg. O měkčení vz Retnice. — Hledí-li se ku příbuzenstvu liter, stojí *b* mezi retnými u prostřed, *jest střední souhláskou* **retní:** *v, f, b, p, m* — a měkčeji sice než *p, m*, tvrději však než *f* a *v* zní. D. Tato příbnznosť činí, že jako v jiných jazycích, tak i v českém jazykn někde jednoho z těchto písmen za druhé užíváme. Jg. —

Ve mluvě i v písmě **střídá se** (vz Střídání) *b*: 1. *s ostatními* **retnicemi** a to a) s *v*: příbuzný m. přívuzný, jeřáb m. žeráv, serbus m. servus, Jg., Kb.; *hlavně v obecné mluvě* ve východních Čech.: pabouk (pavouk), brabec — vrabec, nezbeda — nezveda, obroubiti — ovroubiti, bidle — vidle, Šb., Babor, bablna, pobříslo, bříškat m. Bavor, bavlna, povříslo, vřískati, Jir., bedle, zubák, pabuza, babouk m. vedlé, zuvák, pavuza, pavonk, Kts., Bambeřice m. Vambeřice, Hš.; ve středních Čech.: bříškat, břeštět, břeteno, zoubák, pabonk m. vřískati, vřeštěti, vřeteno, zonvák, pavouk. Šb. — *Naopak klade* se *v* m. *b*: barva z něm. Farbe, hedbáv m. staršího hedbáb, skyva m. staršího skyba, Ht., hlavně ve východ. Čech. Vz V. — b) **S p:** oprať m. obrať z obvrať, ochábnouti m. ochápnouti. Ht. *Hlavně v obecné mluvě* ve východních a jižních Čechách: bavonk m. pavouk. Kts. Vz P. — *Často b jako p* **se vyslovuje:** hloupka m. hloubka, — c) **S m:** Komoň, písební m. koboň, písemní, Ht., Zk.; *zvláště v obecné mluvě* ve východních Čech.: darebný, písebný, brabenec, tebnosť m. daremný, písemný, mravenec, temnosť, Šb., npříbný m. upřímný, Kb.; v jižních Čech.: brabenec, písebně m. mravenec, písemně. Kts. — d) **S f:** břeh, sr. z lat. frangere. Zk. — 2. **S hrdelnicemi** a to a) s **k:** klábositi a blabositi. — b) S **g, h, ž:** balamuta m. slov. galamuta, *βαίνω* — venio — honím — ženu. Zk. Místo *b* v Krkonoších *h*: zhurcovať m. zburcovati. Šb. — c) S **ch:** drochet — drobet (nevzniklo-li drochet z trochn). — 3. **S d:** lat. ruber, čes. rudý. Ve východ. a středních Čech. m. *d*: svrběť — svěděti. Jir.

B se vsouvá: dlá-to, dla*b*-ati; drá-ti, dr*b*-ati, dro*b*-iti. Zk.

B se vysouvá a) *ze skupeniny bn*: hrnu m. hrbnu, hynu m. hybnu (vedlé zahubiti). Ht. — b) *Před -ti*: strčes. hriesti, na Slov. podnes hriebsť. Ht. — c) *V jižních Čech. ve středosloví*: slomjidlo m. slombidlo. Kts.

B jakožto přídech se přiráží hlavně ve východních Čech.: blízati m. lízati, Šb., Kb., breptati — reptati. Jir. V Budějovicku a Opavskn jest po *b* slyšeti přídech *j*, když *i* následuje: holubjice. Ve východních Čech. a na Slov. *ě* naopak jako *e* se vyslovuje: bežet m. běžeti. U Litomyšle *bj* = *d*: dežet m. běžeti. Jir.

Jména podstatná muž. rodu *v* **b** *ukončená* **sklánějí se** *podlé prvního muž. sklonění* a mají ve *vokativu sg.* raději *e* než *u*: dube, vz Vokativ. *O lokalu* vz Lokal. *Jména pak rodu žen.* sklánějí se podlé ‚Kosť a Daň'.

Jména přídavná *po hlásce b* (mimo to po: p, v, m, n, t, l) přibírají v *komparativu* příponu: **ější:** blbý — blbější.

Po b piš y *ve slovostředí* těchto slov: by (býti, byt, odbyt, nábytek, dobytek), bydlo, býlí, bystrý, babyka, kobyla, obyčej, bylina. Kz. — *B na rakouských mincích* znamená mincovnu Kremnickou. Rk. — Neumí ani a ani b. Us. Nezná b ani c. Us. — *B ve spojení se samohláskou a* jest **příponou** *jmenotvornou*, tak že značí — *áb* mužská, — *ba* pak ženská jména podstatná: jestřáb, svatba. Jg.

Ba, traun, wahrlich, fürwahr, allerdings, ja wohl, freilich; ja sogar, ja selbst, ja auch, ja gar; vielmehr. — *Klade se*: 1. *Když odpověď na otázky s jakousi důvěrností stvrzujeme.* Co pak na tom záleží? Ba mnoho. Kom. Jest tam tma? Ba jest. Jg. — 2. *Když výroky beze všeho pochybování se připouštějí.* To je moudrý pán. Ba věru moudrý velmi. Us. — 3. *Někdy mívá ráz ironický tak, že opak toho, co o kom mluvíme, na mysli máme.* Ten náš soused, to je rozumný člověk? Ba to je kos! Us. — 4. *Když od myšlénky slabší k silnější, od obecnější k jednotlivější postupujeme.* Mnoho bylo způsobův učení, každá škola měla jiný, ba každý učitel jiný. Kom. Na plavné řeco korábův užívají, ba i vorův! Kom. Kdo z přátel, ba kdo z rodičův? — 5. *V obecné řeči stává také na počátku vět podmiňovacích.* Ba kdyby moudrý byl, nikoliv by toho nemluvil. Us. — *Zk.*

-ba. Přípona jmen podstatných, před kterou se *h* v *ž*, *ch* v *š*, *k* v *č* mění, vz: *h, ch, k.* Zloba, orba, honba, svatba, družba, hanba, prosba, služba, D., Č., dlažba, hradba, hudba, chodba, kolba, sadba, choroba, chudoba, mdloba, siroba, útroba, věštba. Mkl. B. 215.,

217. Před ní se kmenové samohlásky krátí: sázeti — sazba, šalba, vazba, lučba. Pk. Vz: Tvoření slov. — *Od slov v -ba ukončených tvořila se u starých jména přídavná příponou ný (ne: -ní)*: budebný, prosebný. Šf.

Bába, baba, demin. babka, babička, y, babice, e, f. — *Baba, babice v horším smyslu se béře než bába*. — Bába = stará matka; matka otcova n. ženina; baba vůbec stará žena. — *B., stará žena, letitá, starostí zbědovaná, věkem sešlá žena, stařice, stará matka*, anus, vetula, eine alte Frau, ein altes Weib. Ctibodná babice; jedna stará babka. V. Letitá stařena (baba) bezzubá bývá. Kom. Čím dál, jako ona baba řekla, vždy hůře. Us. K čemu by starců, babek, mladic napomínati měl. Br. Zapomenula babka dědka plakati (oplakává, co již dávno pominulo, vz Pozdě). Lb. Bábu pro peníze si bráti. Er. P. 278. — Vz Žena, Panna. — *Baba s příhanou*. Baba skáče (nesluší to). Bern. Hle ta babice (die Vettel)! Us. To je baba! Us. Vědí to už i báby ve špitále. Báby na trhu už o tom mluví (vz Znáti); Kde baby, tu hromady; Na dvoje bába hádala (vz Nejistota); Baba s vozu, kolům lehčeji (když práce odbyta, dluh zaplacen atd. vz Péče); Táž baba na témž voze (tak špatně nyní jako dříve). Vz Stejnosť. S babou i čert soud prohrál; Ve dvou babách vězí tři čerti; B. je třikrát borší než čert; Kam ďábel nemůže, tam babu pošle; Kde sám čert nestačí, tam starou babu strčí (nastraží); Co nemůž ďábel dovésti, to babou vše hledí svésti. Č. Sto bab, sto nemocí; Staré babě hubu zašij, ona nosem štěbetá. Svárové mezi bratřími, čert mezi babami (= baby jsou svárlivé a zlomyslné); Bába jest třikrát horší než čert, věř tomu, že to není žádný žert. (Lom.); Kde jest kozel zahradníkem, stará baba poručníkem, tam aby byl čert služebníkem. Lb. Uviděla bába kvas, zachtělo se jí po pecínku. Sk. Čert mezi babami (trn v noze). Rým. — *Bába čarodějná*. V. Čarodějné baby na hranici pálí. Kom. Jedna baba čarovala, z ječmene kroupy dělala (žertem; vz Čáry); Nepomohlo babě ani koření (čáry jí nepomohly). Jg., Lb. Dobře se tomu bytuje, komu babka čaruje. Pk. — *B., s rozličným vztahem a vyznamenáním*. Bába špitálná, e. Spitalweib; b. žebravá, ein Bettelw.; babka čelední, eine alte Dienerin, Troj.; kostelní, v síncí, e. Hallenw.; b. svíčková (se svíčkami), Kerzelweib, Lichtelweib; krupná (překupnice); b. na trhu, z trhu, ein Trödelweib. — *Baba Jaga* = u starých Slovanův bohyně snad války. Krok. — *Zlatá bába*, dobrý duch u starých Slovanův; bohyně porodu. Krok. — *Bábu řezati* = světiti středopostí. — Bába = *žena*. Moje b. Us. — *Bába, bázlivec*, Memme, Hase, Feiger, ein Weib. Jest b., strašpytel. D. Toť jest pravá b., bojácná b. Us. S babou za kamna. Jg., Lb. B. skáče (když bázlivec smělosti nabývá); I baba za zdí smělejší. Vz Bojácnosť. Č. — B. = *pletkář, lehkověrný*, Plauderer. Jest baba, babička. L. — Bába, babice, babka, babička = *otcova n. matčina matka*, avia, Grossmutter, Ahnfrau. Děd a bába. D. Bába po otci, po mateři. Václav chtěl vzíti tělo své milé babky (sv. Ludmily). Háj. — *B. porodní*. Die Wehfrau, Hebamme. Kom., Ros., V. Mezi mnohými bábami i dítě se ztratí (Cf. Mnoho kuchařů přesolí polívku). Bern. — *Slepá bába či baba*, hra dětská; na Slov. žmúrka, žmurky, kolembaba, blinde Kuh. Hráti na slepou bábu. Us. — *Tys ostal babou* aneb: dal jsem ti babu = poslední ránu, mezi dětmi, když se rozcházejí. Us. — *B. okrouhlá* = veliký koláč, Kugelhupf. Ros. — *Bába = jídlo* z housek smažené, Semmelbaba. Ros. Vše, co se na pekáči peče: b. bramborová; litá bába (z vajec, smetany, sýra a mouky), Eierkuchen. B. teplá, horká (koblíha). B. s medem, Honigbeerten. V. Mlčel jako s teplou bábou. Prov. B. maková. — *B, jméno hor*. B. Sichrovská. Podbaba (u Prahy). Zlob. — Báby = *oblaka ke skalám podobné*. Us. — Bába = *zisk, výdělek, zvl.* u sládků tak slove pivo pro sládka a jebo chasu povolené. Jg. — Utržil na bábu = byl bit. Lom. — B. = *lůh* u jirchářů, Afterlauge. Us.

Babák, a, m. = bubák. Na Mor. —

Baban, a, m., kdo si vzal babu za ženu. Č.

Babčeti, el, ení = babkou se stávati, altweibisch werden; 2. *krabatiti* se, scvrkati se, einschrumpfen. Jablka babčejí. Us.

Babčiti, il, en, ení, babkou činiti; se = babčeti.

Bábě, ěte, n., bábátko = děvče. Na Slov. —

Babec, bce, m. S příhanou = stará panna, alte Jungfer; stařena. To je babec!

Bábenec, nce, m. = chlapec. Na Slov.

Babení, n., pomáhání ku porodu. — B., *babictví*. Učiti se b. Jg. Hebammenkunst, Geburtshilfe.

Babětí, ím, ěl, ění. Šm., Jg. Již počíná b. Jg. Altweibisch werden.

Babí, Altweiber-. B. *tanec a déšť* ranní netrvalé. L. B. plemeno chytré. Pk. *B. léto*, babské léto, svatováclavské léto; v lidu také: příze panny Marie, předivo trpaslíků. Jg. — S. N. — *B. večer* = večer před štědrým večerem. Us. — *B.: dryák* (skočec menší), jahoda (čípek), hněv (jehlice), ucho (jitrocel), vejce, zub = byliny. Jg. — *B. hora* = část Tater. Jg. — *B. kout*, severozápadní strana. B. kout se zatahuje. Us. Boskov.

Babice, a, u., bába. — B., *hrušky*.

Babický. B. knihy (o babení). J. Hebarzt-.

Babictví, n., babické umění. Vz Babení.

Babič, e, m., porodní lékař, Hebarzt.

Babička, y, f., stará žena; bába (v rodině, matka otcova n. matčina); porodní bába. Jg. Vz Bába.

Babín, a, m. Musil to v Babíně slyšeti. Vz Klevetář.

Babinec, nec, m., předsíň u kostela. Jg., Rk. Na Slov. žebračnice. Kirchenhalle.

Babiněti, ěl, ění = babou, zbabělým se stávati. Cyr.

Babinský, babě příslušný. B. domnění. Hus. Altweibisch.

Babinství, -stvo, a, n., babinský věk., mrav. Us. Altweiberei.

Babiny, pl., f. = *špatný len*, který při tření od trdlice odletí. Jg. — *B.*, co při dělání louči odpadne. Babinami svítiti. Us. Abfall-.

Babisko, a, n., babizna, grosses oder abscheuliches Weib.
Babiti, bím, il, ení; babívati. — *koho:* děti (při porodu bráti). M. M., Lk. Als Hebamme heben, nehmen. — *Při čem:* při porodu. Reš. — **se** = babiněti. Jg.
Babizna, y, f., s příhanou (baha). To je b., hleďte! Us. Vz Babisko.
Babka, y, f., *stařice; bába* v rodině, ein altes Weib, Ahnfrau, Grossmutter. Vz Bába. — *B.* mžik, vz *Bába slepá.* — *B., malý uherský peníz,* denár, šarapatka, ein Heller. Ani (zlámané) babky nemám (vz Chudoba). Us. Do babky zaplatiti. Za babku nestojí, si ho neváží. Něco za babku koupiti, dostati (vz Lacino). Us. Kdo se narodil k babce, nedostane se ke groši. Us. Do babky se trefilo (= do trojníku zaplatiti. Vz Důkladnosť.). Č. Za babku by kozu i přes Tatry hnal. Us. Přilož babku k babce, budou kapce (krpce). Bern., Pk. Babky aby nebrali dráže nežli po malém penízi. V. kal. 437. — *B.* = *železo, na kterém se srp, kosa atd. klepá,* das Dängeleisen. — *B., malá kovadlina,* das Nagelcisen, hřebovna. — *B., skobka* k spínání lodních dřev, Klammer; *háček* ku spínání šatů, Häftel. — *B., hák, na kterém srdce zvonu visí.* — *B. v čihařství deska* s provrtaným okem na svorník. Us. — *B., kořen stromu,* der Stock. Dobývati babky. B. chmelná, Hopfenpflanze; bramborová *(sazenice),* vinná (kořen; na ni se štěpuje, Čk., 189.), Rebschoss, Rebstock. Víno vyráží od babky. Us. — *B., vrba,* která se klestí. — *B., co se přede,* Kratzel. B-y z koudele dělají se. Us. — *B., kra ledová,* Eisscholle. — *B., řídký oblak.* — *B., žabka,* Rebenmesser. V. — *B. šátek* na babku uvázati. — *B. v botanice:* 1. jitrocel, celník; 2. babyka. Us. — *B. nejmenší sykora.* — *B.* = 1. *chroust,* Maikäfer, 2. *roháčka,* Weibchen des Hirschkäfers. — *B.* = *loutka,* Puppe. Plk. — *B.* = *svrchní plocha kamen.* Doucha.
Babkovati: někoho = za blázna míti; škádliti. Rk., Jg.
Babočka, y, f., Nymphenfalter.
Boboněk, ňku, m. Einbildung, Hirngespinst. Však těchto modlosluženství a baboňkův pominu. Zyg. Vz Boboněk.
Babor; *Babory.* Lépe: Bavor, a, m.; Bavory.
Baborka, y, f., červený, podlouhlý brambor. Rostl.
Baborov, a, m. Město v Čechách. Jg.
Babouk, a, m. (**ne:** pavonk) = mrzout. — Ostatně v obec. mluvě také m. pavouk.
Babous, a, m. S opovržením, starý ošklivý muž n. taková bába. Šm. Alter, hässlicher Mann.
Bábovka, y, f., pekáč na *báby* (buchty) Bratpfanne; 2. druh *hrušek.*
Babráč, e, m. = mazač. Na Slov. Sudler.
Babranice, e, f., mazanice. Na Slov. Sudlerei.
Babrati, al, án, ání; babrávati = mazati, piplati, sudeln, wühlen. — **co:** jídla. Bern. — **se v čem:** v blátě. Bern. (v knize. L.) — **se s čím:** Co se s tím babreš? Bern.
Babský; *babsky, po babsku* (Altweiber-, altweiberisch). — B. klevety, básně, bajky, V.; umění (bab porodních), Jg.; člověk (bázlivý); b. léto = babí. Jg. Babsky si počínati. Ros. Vz Bába.
Babství, n., *věk babský.* Dočkala se b. Jg. — *B., počínání si babské,* zbabělosť. D.
Babstvo, a, n. = *báby; babství.* Zlob.
Babtička, y, f., malá babka lnu. Puch. Ein Gänschen, Handvoll Flachs.
Babule, e, f. = husa. Na Mor.
Babušatý = chocholatý. B. slepice. Us.
Babuše, e, f. = *babička.* Pam. Kut.; 2. *Barbora.*
Babyka, y, f., na Slov. černý klen, *strom,* Feldahorn; 2. = *babička,* na Slov.; 3. *loutky,* Koll.; 4. *housenčí hnízdo.* Koll.
Babylon, a, m., nyní Bagdad, a, m. Král z Babylona. Kat. 2684. — *Babyloňan; -loňský. B.* zmatek, věž, zajetí, vrba, hodiny, kože (hermelín). S. N. — *Babylon také* = *zmatek, nesmysl.* Rk. *Babyloňská věž* = nepořádek. Jg. — *Babylonie,* e, f.
Bác, a ležel. Bác, tu to ležel**o**. D.
Bác, e, m., dřevěné podešvy, které se ke kůži řeminky přivazují. Us. Zbirov.
Bacati koho čím, (u dětí=tlouci, schlagen).
Bacchant, a, m., hulač ke cti Bacchově těkající; též masopustník. Jg. — **Bacchantovati,** bacchovati = veselé žíti. — **Bacchanali-a,** í, n., pl. = slavnosť Bacchova (dle: ‚Gymnasium').
Bacch-us, a, m., *lépe než:* Bachus. 1. *Bůh vína* u Řekův a Římanův; 2. *víno;* 3. *tlustý člověk.* To je b.!
Baciti, ím, il, en, ení; bacnu (bácnu, Zlob.), bácl, nt, utí; bacati, al, án, ání; bacávati. — **koho:** = uhoditi, praštiti, schlagen, puffen. Vary, bacím tě. Us. — **čím o co:** o zem; holí; sebou o zem bacil. Us., Jg. — **do čeho:** sklenici do hrnce. Us.
Bactra, vz Baktra.
Bača, bače, e, m.; dat. — i, — ovi; akkus. u; vok. — o; instr. — ou. Oberschäfer — U Valachů na Moravě a na Slovensku: správce pastýřův, vrchní ovčák; dělá sýr a žinčici; pod ním jsou valaši, kteří pasou, honáci. Jg.
Bačati, bačovati, bačou býti. Na Mor.
Báčiti se = pamatovati se, Bern., sich erinnern.
Bačkora, y, f., bačkor, u, m., Bärschuh, Potschе. V b-rách choditi. Us. Bačkorami zaklepati (umříti). V Jičínsku. Vz Mz. 100.
Bačkorář, e, m.; -řka, y, f.
Bačkoratý, tlustý, dick, fett. Us.
Bačkovati = zdržovati se, meškati. Bern.
Báčlivosť, báčnosť, i, f. = pamětlivosť. Na Slov.
Báčlivý, báčný, pamětlivý, eingedenk. Na Slov.
Bačovský = ovčářský. Bern.
Bačůvka, y, f., dřevěná *nádoba* k dělání sýra; 2. *žena* bačova. Na Slov.
Badač, e, m. = badatel. Vz -ač. Ale Jg. má: bádač. Cf. Hlídač.
Badatel, e, m., pl., -lé, = badač, Forscher.
Bádati, dej, dal, án, ání; bádávati, skoumati, forschen. — **po čem:** po jezeru. C. — **co čím:** Bůh mysl zrakem svým bádá. L. — **že:** Badal (= pozoroval), že z rozkazu mluví. Baiz. — **v čem.** Rk. — **s kým.** Us.
Bádavosť, i, f. Neigung zum Forschen,

Bádavý. B. oči, zrak, Nt., forschend.

Baden, a, m., u Vídně. Rakouská Teplice. S. N.

Badensko, a, n., země v západ. Německu, Baden.

Badka, y, f., vabidlo; tečka (Punkt). Na Slov.

Badkati = pobádati, vábiti. Na Slov.

Baduřiti, il, en, ení; badurkati. — **koho čím:** namluviti někomu něco, oklamati, Šm., anplauschen, täuschen.

Badyán, u, m., bylina, Sternanis. B. žlutý, nachový. Jg.

Baet-is, a, m., řeka v již. Španělích. Quadalquivir.

Bafati, bafnouti, bafávati. Bafnouti, fnul n. fl, utí. — **si z čeho:** z dýmky, paffen, schmauchen. — **na koho.** Rk. — **proti někomu, s kým.**

Bagage, fr. (bagáž, obec. pakáž). 1. *zavazadlo,* břemena; 2. *špatné zboží,* špatný lid, *luza.* Jg., Rk.

Bagatelie, fr., maličkosť. V obecné mluvě se vyslovuje: pakatel. Za b. něco koupiti. Brn.

Bagger, u, m. (holland.), hlubicí stroj, hlubidlo řek. Rk. Stroj na parní lodi, jenž sahaje do hloubky vynáší z řek, přístavů atd. písek, bláto, kamení etc. S. N.

Bagnet, vz Bajonet.

Bagno, a, n. (baňo), it., 1. *kázeň;* 2. *trestnice přímořská* (galejní dvůr). Rk.

Bagoun, a, m. Uherský vepř n. prase. O původu vz Mz. 101. Je jako b. = tlustý. Je vypasený jako b. —

Bahel, a, m., ryba. Krok.

Bahenný. B. zimnice, Rk., smrad, tresť. Sumpf-.

Bahnáč, e, bahňák, a, m., pták brodivý, Sumpfvogel. — 2. *Bahnák,* u, m., vz Naplaveniny. — B., Wiesenerz. Techn.

Bahňátko, a, n., jehňátko, beránek, kočička (na stromech). Kätzchen. Na Slov.

Bahnatý, plný bahna. Jg. Vz Bahnitý, sumpfig.

Bahnění, n., rození ovcí, das Lammen. D. B. mysli. V. — B., plnění bahnem. Das Sumpfigwerden.

Bahněti, ěl, ění = bahniti se. — **v čem:** v rozkošech bahníš, Vld. list., sich wälzen wie im Sumpf.

Bahní smrad, Jád., výpar, ryba, přeslička, rýže, rostlina, pták. Šp. B. hnědouhlí. Jg. Sumpf-, Morast-.

Bahnice, e, bahnička, y, f., plodná ovce, Mutterschaf. O původu vz Mz. I., 15.—17. V třetím roce slove již dospělá ovce bahnicí. Koubl.

Bahník, a, bahnivec, vce, blatník, a, blatovec, vce, m., mořská *ryba,* Thunfisch. V. — *B.,* u, m., bylina.

Bahnilý, hlízní, D., eiterig.

Bahnina, y, f., bahní zápach. Ten kapr smrdí b-nou, Us., schmeckt sumpfig.

Bahnisko, a, bahniště, ě, n., temeniště, bažina, močál, Sumpf, Pfuhl. V. Z bahniště vozů dobývati. Vrat.

Bahnistný = bahnitý. D. B. pijavice (v bahně žijící). Reg. zdr.

Bahniti, ím, 3. os. pl. bahní, (**ne:** bahnějí), il, ěn, ění; bahnívati = sumpfig machen, bahnem zanášeti. — **co:** louku, Jg., ovce b. = plaviti. Us. (Bolesl.). — **se:** Ta louka se bahní. Jg. Noha se mi bahní = *podbírá se,* eitert. Us. — 2. *Ovce, kozy se bahní* (*v obec. mluvě:* bahnějí) = rodí, oves parere, lammen. Stran odvození vz Mz. I., 15.

Bahnitka, y, f., bylina, andromeda. B. čtyrhranná, preholistá, skropená. Rostl.

Bahnatosť, i, f., Sumpfigkeit. Ros.

Bahnitý, sumpfig, morastig, schlammig, pfuhlicht, bahnatý, blatnatý, bažinatý, kalužný, kalužnatý, močálový, močálovitý, močidlovatý, močárovitý, úvarovitý. Šp. B. potok, V., bláto, Ros., místo, Kom., voda, D., půda (blatnice), krajina (blatina). Šp. — *B.,* *ryba,* Sumpffisch.

Bahnivec, vz Bahník.

Bahnivosť, i, f. = bahnitosť.

Bahnivý, vz Bahnitý. — 2. B. = bahnice se, vz Bahniti se. B. ovce. Ctib.

Bahno n. bähno, bahénko, a, n.; bahno, bahnina, bahnisko, bahniště, bařina, bažina, blatiště, bařinisko, bařisko, bažnina, bažiště, močál, močidlo, mláka, mokřaď, mokrada, močár, močařina, močárně, močařisko, mokřina, kaluže, louže, kal, kaliště, kalužina, kaluha, nákel, produchy, zpára, zparysko, dlápotisko; v poli: *úvar.* Sumpf, Morast. Bahno, které se pod nohami houpá: *třasenina, třasisko, třasidlo.* Které v zimě nemrzne: *opařisko,* vz Žába. Na louce: *temenec.* Šp. V bahně vězeti. Pešín. Klátí se co tresť na bahně. Prov. Ryba smrdí bahnem. D. Bahnem pohnouti (aby více smrdělo). Reš. Jako by se z bahna dobýval (nejde mu to). Č.

Bahnouti, nul n. hl, utí; zabahnouti, gelüsten; — **komu, se komu:** Zabahlo jí n. baží se jí (bažiti). Us. na Mor.

Bahnovina, y, f. = rašelina. Um. les. Torf.

Baholiti, bahlati = namáhati se.

Bahoniti, il, ěn, ění = namluviti, einreden. — **co komu.** Ros.

Bahoný = baživý. Na Slov. Plk.

Bahra, y, f. = lonkoť. Na Slov. Bern.

Bacháč, e, m., co bachaté jest, ku př. luska, bäuchige Schotte.

Báchati, báchnouti, nul n. chl, utí = tlouci, schlagen. — **koho.** Na Moravě. — **čím.** Děti blátem báchají (do něčeho tlukou). Kollár.

Bachatosť, i, f. B. lusek. Jg. Bauchigkeit.

Bachatý = tlustý, baňatý. Jg. B. lusky.

Bachna, y, f. = *Barbora.* Gl. — B., *sud.* Berg. — *B., tlustá žena, holka.* To je b. Us.

Bachor, a, č. u, bachoř, e, bachůrek, a bachorek, rku, bachořík, u, bachorček, ečku, bachoříček, čku, m. — *B., břicho,* der Bauch, der Wanst. Ros. — *B.* o *člověčím břichu s přihanou,* der Wanst, Grossbauch. (Nestřídmí jsou) bachora otrokové. Kom. — *B., žaludek sviňský,* Schweinsmagen. Také žaludek sviňský *nadívaný,* Magenwurst, V. a vůbec *veliké jelito,* grosse Wurst. Řezník dělá veliká jelita (bachory). Kom. — *B., první žaludek zvířat přežvykujících,* der Köder. Vz Žaludek. — *B.,* a, m., otrok bachoru, žaludka; tlustý člověk (bachoř). — *B., bachora, puchr.*

Bachora, y, f., vz Puchr; 2. říká se dětem mluviti začínajícím. Ty bachoro! Us.

Bachoráč, e, m., břicháč, vz Bachor. — B. = bacháč, tlustá luska.

Bachoratěti.

Bachoratosť, bachratosť, i, f.

Bachoratý, bachratý = tlustý, baňatý. *B.* tělo, švestky (puchry), okurky, balík. Jg., Gníd.

Bachořiti, ím, il, ení; bachořívati = klevetiti. — **s kým.** Us.

Báchorka, báchora, y, f., *bajka, pověra.* Lom., Sych. Kniha báchorek; Fabel. — B., *druh skládání chymerického.* Jg. Mährchen.

Báchorkář, e, m., Märchenerzähler.

Báchorkovitý, märchenhaft.

Báchorník, a, m., Bauchdiener. Rk.

Bachorovatý, dickbäuchig. Rk.

Bachratosť, i. f., = bachatosť.

Bachratý = bachatý.

Bachrnatěti = bachoratěti.

Bachrnatý = bachoratý, Cb., dickbäuchig.

Bachus, vz Bacchus.

Bachyně, ě, f., svině, zvláště divoká, z něm. Bache. Mz. 101.

Baireuth, slov. Barut, a, m. S. N.

Báj, e, m., bájař, vz Báječ. Märchenerzähler.

Baj-ae, gt. Baj-í n. Baj, pl., město v Itálii. Buď dle: Růže: Baje, Bají (Baj), Bajím, Baje, Baje, v Bajích, Bajemi; nebo dat.: Bajám, lok. v Bajách, instr. Bajami. — *Bajan*, 'a, m. — *Bajský.*

Bajazzo, a, m., it., šašek Rk. Dle špatné výslovnosti českého lidu: paňác, paňáca. Z ital. baja = žert aneb z fr. pailasse = slamník; trulant. S. N.

Bájčivý = báječný. Nej.

Báje n. baje, e, f., bajka. Sbírka bájí. Jg. Vz Bajka. Maehrchen, Fabel.

Báječ, e, báj, e, bájař, e, bajkář, e, m. = bajky povídající, vz Báj; žváč. Jg.

Báječný. B. legenda, potvora. L., Hlas. Fabelhaft, erdichtet.

Bajepisec, sce, m. Fabeldichter.

Bajesloví, n. Mythologie. Č. — *Bajeslovný*, mythologisch.

Bájeti, bájím, bájej, el, en, ení; báti, baji, bal, bán, bání = mluviti, lallen, reden; fabeln; žertovně mluviti, scherzen; žváti, faseln, schwatzen. — **co**: bajku. Jg. Baje ledacos. Sych. — **komu**: hluchým (nadarmo mluviť) L. — **co o kom, o čem.** Tkd., St. skl., Lom. — **že**: Oni bají, že... Rkp. bib. — Jg. — **čím**: Ne bájka to, ale celou hubou báje. Č.

Bajka, bájka, y, f., báje, baje; baječka. *Lépe*: bajka; tvoříce zdrobnělá slova v-*ka*, krátíme kmenovou samohlásku: bába — babka, boule — bulka, houba — hubka, báje — bajka. Pk. *B.* = *báseň*, V., v které se smyšlené věci vypravují. Kom. Za b-u něco míti. Us. Ein Maehrchen, eine Fabel. — 2. *Zvláštní báseň čili smyšlená pověsť z říše živočichův i věcí*, v nichž se mrav lidský jako v zrcadle představuje. Jg. Eine Fabel. — Bájky Aesopovy; bájka o lišce. D.

Bajkalské jezero, Baikalsee.

Bajkář, vz Báječ.

Bajkovitý = básnivý. Ros.

Bajkový, Fabel-.

Bajný, báječný, fabelhaft.

Bajonet, u, m., bagnet, z fr. = bodák.

Bajstvo, a, n., báje, Mythe. Mus.

Bak, u, m., na Slov. = poskvrna. Plk. Fleck.

Bakalář, e, m., baccalaureus, z lat. bacca lauri. Jg. Vz Mz. 101. — První čestní titul na vysokých školách. Jg. — *Bakalářský.* — *Bakalářství*, n., bakalářská důstojnosť. Us.

Bakanče, baganče, í, f., pl., malé boty uherské. Baiz. Kleine ungar. Stiefel.

Bakar, a, m. = Buccari.

Bakati, ám, al, án, ání; bakávati = sváděti, namlouvati, ponoukati, pobízeti, aufreden, hetzen, reizen. — **koho k čemu**: Jg. — Jeho bakáním jsem to učinil. D.

Bakavý = bekavý. Na Slov. B. ovce.

Bakchus, vz Bacchus.

Bakl-s, da, m.; věštec řecký.

Bakositi se, il, ení. — **se čím, se s čím.** = hmožditi se, Us., sich mit etwas plagen.

Bakov, a, m., mě. v Boleslavsku. — *Bakovan*, a, m. — *Bakovský.*

Bakovka, y, f. = salaš. Na Mor.

Baktra, gt. akter, n., pl. (dle: ‚Slovo'), mě. v Baktrii v Asii. — *Baktri-a*, e, f. — *Baktrijský.*

Bakulatosť, bakulovatosť, i, f., Knolligkeit; 2. *slonovina* (nemoc). Jg. — **Bakulatý**, bakulovatý. Rostl.

Bakule, e, bakulka, y, f., kulovatá narostlina (choroba rostlinná). Knorren, Knoten, Beule. B. na holi. Z bakulek větvičky vyrostají. O původu vz Mz. 102.

Bakuň, ě, m., sprostý šňupací tabák; slovo Preslem uvedené. Vz Mz. 102. Gemeiner Schnupftabak.

Bakuš, e, m., z Bakchus = tlustý. Us.

Bal, u, balík, u, m., Pack, Ballen. B. zboží. Us.

Bál, a, m. 1. *biřic*, Zlob.; 2. *ras.* V. Ras (bál) záchody vyklizuje = čidič jich. Kom.

Bál, u, m. = *střevo*, Bern.; 2. *ples.* Dnes je b.; jíti do bálu. Us. B. maškarní, velkolepý; študentský atd. Vz Mz. 102.

Balada, lépe: ballada, y, f. B. jest fantastická romance. Jg. Sloves 153. B. jest vypravovací báseň o neobyčejné příhodě.

Baláchati, ám, ej, al, án, ání; slov., austragen, klevety roznášeti, vytlachati. — **něco.** Rk.

Balamuctví, n., žvání, Faselei. Šf.

Balamuta, y, m., žváč, Schwätzer. Us.

Balamutiti, ím, muť, 3. os. pl. -tí, il, ění. — **co**: (nepravé mluviti). B. čas, protlachati, verfaseln. L. — **koho** = mámiti, bethören.

Balance (balans), fr., váhy, rovnováha. — *Balansovati*, rovnováhu udržovati. Rk.

Balatka, belatka, beladka, y, f. — 1. *kulička sklenná*, Glaskugel. — 2. *Věc špatná*, nepatrná. Za balatku nestáti = za nic, darmo drahý. V. Za balatku sobě nevážiti. V. Něco za b. míti. Puchm. — 3. *Jistá hra.* Háj. Vz Jg. — 4. *Ničema*, který zhola nic neumí. Us. Brannae.

Balbír, a, m., z něm. = holič; 2. na Slov. barvíř. Jg.

Balbous, a, m. Tys b. = vousatý, zasmušilý člověk. Us. B. starý. Rk.

Bald, něm.: Hned tak, hned jinak. Brzo

mne chváli, brzo haní. Jednak my, jednak nepřátelé zdáli se vítěziti. V tom se do smíchu dal a v tom do pláče. Mk.

Balda, y, f., silná hůl. Na Mor., Ch. Starker Stock.

Baldach, u, baldachyn, u, m. Baldach = Bagdad (Gl.) a odtud drahé tam dělané tkaniny. — 1. *Tkanina hedbávná*, z Bagdada přinešená. — 2. *Pokrov, nebesa* v nádherných pokojích, nad oltářem atd. — 3. *Stínidlo, opona*. L. Vz. Mz. 103., S. N.

Baldryán, u, m., z lat. valeriana. Vz Kozlík.

Baleary, gt. Balear pl., f. Ostrovy Mallorka a Minorka u Španěl. — Baleařan, a, m.; balearský.

Baleš, e, m., nemazaný vdolek. Us. Na Mor.

Balet, ballet, u, m., taneční hra L. Taneční představení v divadle spojené s pantomimikou. Hd. — *Baletní* mistr, sbor. Rk. — *Balletník*, a, m.

Ballč, e, m., kdo ball, Packer; šátek na hlavu. Kopftuch. Us.

1. **Balík**, u, m. = bal. B. zboží, papíru (20 kněh), b. tiskařský (první nástroj k nadávání barvy). Jg.

2. **Balík**, a, m. Tys b. (přezdívka). Na Mor. a v Čech. říkají tak sedlákům. Jg.

Balikovati, al, án, ání = něco špatně dělati. Us. — **co**. Ten to balikuje, macht es schlecht. Us.

Baliti, ím, bal, 3. os. pl. balí, il, en, ení, einballen. — **co do čeho**: dítě do šátku. —

Balk, u, m., žleb, rytvina, výplač, Erosionsthal. Š. a Ž.

Balkán, a, m., pohoří v Bulharsku, Haemus.

Balkon, u, m. Z romanského. Vlasky: balcone, fr. balcon, špan. balcon, atlat. balcones; odtud i něm. Balcon. Mz. 103, B. = *krátká pavlač*, pavlan, výstup, výstupek. Pt., Šp.

Ballet, vz Balet.

Baloun, balon, *u*, m., Ballon, z franc. ballon, z balle = koule. B. vzdušný. S. N. Balon k douchím ušním. Vz Nástroje na uši. Čn. — *Baloun*, a, m. Balouni, vojínové najatí z jiných zemí, kteří v Uhřích proti Turkům bojovali. Vz Gl.

Balounový, balonový. B. hra. Bern. Ballon-.

Balovitý = tlustý, tučný. Č. B. tělo, dick, fett.

Bálový. B. dům, šaty, svleny. Jg. Ball-.

Balsam, n, balsám, balzam, (balšam, balšán,) *míza vonná lékařská z dřeva balsamového a z jiných dřev*. B. akouchi, arakusiri, bikuhy, gileadský n. z Gileada, indický, jantarový sirný, jerusalémský, kanadský, karpatský, karthagiňský, kopaiva n. kabahu, marianský, mekcký n. z Mekky, muskátový, olovný, perský na rány, perusky n. indický, peruvianský, kapucínský, pro děti, řecký, rostlinný na vlasy, růžový, sirný, sirný barbadský, suchý, sviňský, tatranský, tolnanský, uherský, terpentinový sirný, vodní, zelený, zemní, z Jericha, Kh.; aegyptský, židovský (gileadský n. opobalsam), nucis moschatae, storak tekutý, embryonis, opodeldok, b. vitae Hoffmanni. Š. N. B. vonný, Ben. V., pravý perský na rány, Jg., pro matku. D. — Horký b. žaludka = míza z aloë. — 2. B. = *strom n. keř balsam vydávající*. Jg. — 3. Balsam, obyčejněji: balšam, balšán = *některé vonné rostliny*: zahradní n. kudrnatý (balšánka, balšínek, kučeračka, kadeřavá máta), planý n. polský, vodní, řecký n. panny Marie. Jg. — 4. Balšán, a, m., ve východních Čechách *nadávka sedlákům*. Jir. — 5. B. = *potěšení, útěcha*. Čas do ran (srdce) b. line. Us.

Balsamický, vonný, Us., balsamisch.

Balsamina, balsaminka, y, f., rostlina. Balsamine.

Balsamovati, al, án, ání. — **co čím**: tělo. Tr. Balsamiren.

Balsamovník, u, m. Rostl. Balsamholz.

Balsamový. B. větříček, vůně, pára (balsamem vonící); mast, Br., míza, olej (z balsamu); strom, dřevo, semeno, zahrada, jablko, topol (balsam v sobě mající); sen (posilňující). Jg. Balsam-, balsamisch.

Balšam, vz Balsam.

Balta, y, f. sekera. Beil. Na Slov.

Baltické moře, baltičtí Slované, baltické provincie. S. N. Baltisch.

Baltimore, (-mór), a, m., mě. v sev. Americe. — *Baltimořan*, a, m. — *Baltimořský*.

Baluk, u, m. Na baluku jíti (polsky) = po čtvermo. L. Běhají o čtyřech n. na baluku. Ssav. Na baluku choditi. Rk. Auf allen Vieren gehen.

Balvan, u, m. bolvan, balban, balvánek. 1. *Podlouhlý, veliký kus horniny*. Vys. — 2. *Veliká, hmotná věc, kra, špalek*. Klumpen, Block, Stück, Ballen. — 3. Sudovitě přisekaný *kus soli kamenné* až do 30 centův. Nyní ve Viličce po 330 *℔*. Balvanová sůl = s. v balvanech. Banksalz. Vys. — 4. *Mořská vlna*. L. — 5. *Modla*, Götzenbild. Papr. — 6. *Balvan*, a, m., = nemehlo, trup. Einfaltspinsel. L.

Balvanovitý. B. hory, blockartig; plump, schwer.

Balzam, vz Balsam.

Bambitka, y, f., pistol. Pistole jednodvon-, mnohohlavňová. Z bambitky střílel. Šp.

Bambol, u, m., brambor. Rostl.

Bambolatěti, ím, 3. os. pl. -ějí, ěl, ění, knollig werden. Zemčata bambolatějí (bambolatými se stávají). Rostl.

Bambolatý, bambolovitý, bamboly mající. Rostl. Knollig.

Bambolek, lku, m., suché ovčí lejno na vlně. Klunker. Ch. — *B.*, a, m., malý človék. Knirps.

Bambule, e, bambulka, y, f., něco kulatého; skřínka na mast, Salbenbüchse, V.; báně na věži, Thurmknopf; jabléčko z bramborového květu. Samenkapsel der Erd. Jg.

Bambulina, y, f., hlíza, Knollen. Rostl. B. svazečná, mudťatečná, dlanitá, prstnatá, mnohopupenná, hrbolatá, šupinatá. Presl. — *Bambuliny* = rostliny s bambulemi. Vaň. hosp.

Bambulnatěti, ěl, ění = bambolatěti.

Bambulnatosť, i, f. Knolligkeit. Rostl.

Bambulnatý, bambuliny mající, knollicht. Rostl.

Bambus, u, m. B. obecný, polní, bezbranný. Bambusrohr. Jg.

Bambusový. B. třtina, hůlka. Jg. Bambus-.

Bán, lépe než ban, a, m., z arabského n. perského; persk. ban = strážce. Vz o původu Mz. 103. — *Bán = králův náměstek.* B. charvatský. — V širším smyslu bánově = *správci rozličných, zvláště menších krajin.* B. severinský, sedmihradský atd. — *Na Černé Hoře místo gospodar* = pán. Mz.

Báň, vz Báně.

Banalní = všední, bezvýznamný.

Banan, u, m., Musa, Pisang. B. hlamatý, přímoklasý, červcový.

Bananě, ě, f., plod bananový. Jg. Bananfrucht.

Banát, u, m. Krajina v již. Uhersku. — *Banátský.* B. pšenice, kukuřice.

Baňatka, y, f., hruška. V.

Baňatosť, i, f. Bauchigkeit.

Baňatý. B. nádoba, konev, hrnek, džbán, sklenice atd., Jg., bauchig, plutzig.

Bančar, u, m. Z lipového lýka upletený košík na rudu stříbrnou. Vys.

Baňče, ete, n., bančátko = house. Us., Bolesl.

Bančič, e, m., kdo baňčí, nabadač. Hetzer.

Baňčiti, im, 3. pl. -čí, il, en, ení; baňkovati, baňčívati. — **koho** (bíti na líce), ohrfeigen. Ros., Us.; 2. sváděti, namlouvati: holky, überreden, hetzen. Vid. listy., Th. — **koho čím** (namluviti). — **koho k čemu.** Rk. — **koho s kým.**

Banda, y, f. (z it. banda). 1. *Spolek, shromáždění lidí.* Bande, Gesellschaft. V jedné bandě, z jedné bandy býti. Jg. — 2. *Spolek buřičův, taškářův.* Rotte, Bande. B. loupežnická. — 3. *B. hudební* u pluku vojenského. K bandě patří veliký buben, talíře a triangl. Hd. — *B., rozšířená šachta.* Techn.

Bandage (bandáž, fr.), obvazadla, obvazky hojičské. Rk.

Bandaska, y, f., na Mor. mandaska, banda, kulatý, *baňatý džbán* s tenkým hrdlem. S b-skou pro vodu choditi. Jg. — *B., hůl.* Us. — *B., urna.*

Banderie, e, f., prapor zemské hotovosti v Uhřích. Rk.

Banderi-um, a. n., dle Gymnasium.

Bandit, vz Bandyt.

Banditství, n. Banditenleben.

Bandory = brambory. Kb. (Bandor, bandůr, u, m., bandora, y, f.).

Bandur, a, m., na Slov., *pěší voják*: zavalitý, nejapný člověk. Us., Jg.; — 2. *Bandur,* u, m. *Houska z černé mouky* n. podlouhlé *chleby* pekařské. V Boleslavsku a Jičínsku; v již. Čechách: krufofka m. kruchovka (kruch = chléb), poněvadž jest z kruchové mouky, t. j. z té, z které se dělá chléb. Kts.

Bandura, y, f. = bandur. — 2. Bandura, y, m. = zavalitý, nejapný člověk. — 3. Nástroj hudební, loutně podobný. Die Pandore, Pandure. D.

Bandurka, y, f., lavice, na které koho bijí. Ležel na bandurce (byl bit). Č. Vz Trest.

Bandusi-a, e, f., studánka u Venusie v již. Italii.

Bandyt, a, bandyta, y, m., z it. bandito = *vypovězenec.* Verbannter, Geächteter. Bandytem býti. V. U Polákův: z domova vypovězený. Mz. 104. — *B., loupežník.* Us. — Tur. kron. Bandit, Räuber. — *Bandytský* život. Jg. — *Bandytství,* n. Jg.

Báně, ě, báň, ě, f., baňka, baněčka, banička, y, f. 1. *Nádoba zahrdlitá, břichatá*: cínová, hliněná, skleněná, Jg., zlatá, Br., měděná, na ocet, Us., olejná (na olej). V. Bäuchiges Gefäss, Kanne, Blase, Krug. — 2. *Alembik k pálení vod.* Kolbe. B. zakřivená, povětrná, u vývěvy. L. Do báně distillovati. Alch. rkp. — 3. *Z proutí upletená: holubí* = holubník. V. Taubenhaus, -korb. Místo, v kterém holuby chovají, holubince (báně) slove. Kom. Točí se, jako holub na báni (na baňce). Vz Neposeda. Lb., D. — 4. *Na vrchu věže.* Der Thurmknopf. — 5. Polsky a rusky = *lázně.* L. — 6. *Důl, doly.* Soujem děl dolových, v kterých se kopají užitečné nerosty. Vys. (Tedy ne jenom šachty, jak Am. píše). Vz Šachta. — Někomu zlaté báně slibovati (hory). Jg. Vz Slibovat. Lb. Ani by mu báně nestačily (o marnotratném). Jg., Č. I báně se přeberou. Bern., Pk. Báně jest báně, předce se přebere, když se vždy do ní jde. Bern. — Odtud 7. Báně = *baňská, horní města v Uhřích*: B. Veliká (Rivulinum, Neustadt); B. Zlatá (Aurimontinm, Goldberg); B. Nová (Regiomontum, Königsberg). Vz Baňský. — 8. *B. vosí* = vosí hnízdo. V Klatovsku.

Banictvo, a, m. Knappschaft.

Banička, y, f. = *baněčka,* bäuchiges Gefässchen. D. — B., *plod mechu.* Rostl. — B., *husička.* Us. Bolesl.

Báník, a, m. = horník. Plk. — *B.,* u, m., náčiní k vytírání děla po vystřelení. D. Stückwischer.

Báníti, im, il. ěn, ění = báni činiti = nadýmati, bauchig machen, aufblasen. — **se.** Zlob. —

Banitosť, i, f. Jg. — Baňatosť.

Banitý, baňatý. Reš.

Bank, u, m., banka, y, f.; banko, a, n. (it. banco, fr. banque.) Sněm český usnesl se r. 1862. o tom, aby se říkalo: *banka,* a nyní tohoto slova všeobecně užíváme. — 1. *Stůl penězoměncův a peníze* na něm jsoucí, penězoměna. Die Wechselbank, die Bank. — 2. *Peníze, které hráč na stůl položil* a proti němuž ostatní hrají. Die Bank. Bank n. banko držeti, dělati = peníze saditi. V bank hráti. Banku vyhráti. D. Bank komu držeti = míti ho závislým od své vůle. L. — 3. *Pojištěná skladní komora kupectva,* do níž se peníze kladou a na skrovný úrok vydávají. Peněžna. Šp. Das Wechselhaus, die Leihbank, die Bank. Dáti neb skládati peníze na bank. Bank držeti = penězi kupčiti. Bank pustiti = bankrotovati. U něho jak v banku = má vždy hotové peníze. L. Ředitel, řízení, úředník, pokladnice, ředitelstvo, nejvyšší správa, výsada, dlužník, listina, poměr, majetek, jmění banky (peněžny). Šp. Banka hypotheční, rolnická, úvěrní, hospodářská, půjčovní, Šp.; vedlejší n. filialní, nadací, schovací (Depositenbank). J. tr. Banka úvěru pozemkového a průmyslového lépe než: úvěrní banka pro pozemky a průmysl. (Pro je zbytečné. Banque du crédit foncier et industriel). Bs. Banky převodné (Giro- B.), cedulové, eskomptní n. srážecí, půjčující na zástavy movité čili půjčovny na zástavy,

půjčující na zástavy nemovité n. banky hypotheční, deposiční n. schovárny. S. N. Česká b. obchodu a průmyslu, česká eskomptní b., česká národní banka, čes. Union b., čes. spol. banka pro úvěr hypotheční, čes. všeobecná b., hospodářská úvěrní b., pražská směnkářská b., první splátková b. v Praze, úvěrní b. v Kolíně, živnostenská b. pro Čechy a Moravu; b. anglorakouská, anglouherská, eskomptní b. (moravská, dolnorakouská, štýrská), frankorakouská, frankouherská, obchodní b. vídeňská, rakouská hypotheční b., hypotheční b. haličská, hospodářská úvěrní b. pro Čechy, moravská b. pro průmysl a obchod, víd. směnkářská banka atd. Z novin.

Baňka, y, f. Vz Báně. — 1. *Nádoba*, Gefäss, vz Báně. B. olejná, sklená atd. Jg. Čím b. navře, tím páchne, až se rozbije. Sk. Baňka = baňatá sklenice k rozpouštění. Vys. — 2. *Políček*. Dal mu baňku. Ros. Baňky, šňupky, kačírky držeti. Vodň. S baňkou se potkati. Vrat. cest. — 3. *Baňka soli = kousek* soli. L. — 4. B. na vodě = bublina. Wasserblase. L. Baňka z mýdla (mydlná. L.) — 5. *B. lazebnická*, kterou se krev pouští, pušťadlo. Schröpfkopf. Vz „Nástroje“ k sázení baněk. B. skleněná, mosazná, kaučuková. Cn. Baňky stavěti na podpaží a pod paží. Lk. Baňky sázeti (baňkovati); baňkami krev pouštěti. V., Kom. Tak jest mi to milo, jakobys mi baňky sázel. Sych. Třeba mu na hlavu postaviť baňku (= jest blázen). L. Baňky jeden druhému sázel (tupili se). L., Č. Přisadil mu u pána baňku (přisolil naň, přilepil mu svíčku). Čas. mus., Č. Potkal se s baňkou (uštouchl se). Č. — *B., mosazná pukla na knize.* Die Buckel. D. — *B. v ústech* = zvuk huby naduté. V.

Bankál, u, m., *banka*; 2. *římsa pod oknem*, Gesims.

Baňkář, e, m., kdo dělá baňky, labevník, Flaschner. — 2. Kdo baňky sází, der Schröpfer. Toms. — 3. Kdo koho banči, namlouvá, Hetzer, Ohrenbläser. Vodň. — Jg.

Bankér, a. n. bankýř, e, m. 1. penězoměnec, Wechsler, Bankier, fr. banquier. — 2. Boháč.

Banket, u, m., z it. banchetto, kvas, hostina, Schmaus, Banket. B. držeti, V., b. připraviti, Štel., b. strojiti. L. Spravil mu ne leda b. = zle se s ním obešel. Lvu kyjem hroz, uvidíš, na jakém banketu budeš (o nebezpečenství). L.

Banketní, besedný, kvasný, hodovní. Banket-, Schmaus-. *Banketník*, a, m., kdo banket dává, Schmausgeber, nebo hodovník, Banketirer, Schmauser. Jg.

Banketovati (panketovati. V.), al, ání, banketiren. — *koho* = častovati. L. — *se. L.* — *na co:* Sami též budou na sirotčí b. Štelc.

Banknota, y, f., vz Bankovka. Banknotte.

Bankorot, u, m., bankrot, bankrut, it. bancorotto, der Bankerott = zlámaná stolice, poněvadž za starodávna kupcům platiti nemohoucím ve sboru kupeckém lavice (vz Bank, 1.) zlámána byla. Jg. V Benátkách míval na mostě rioltském každý obchodník lavici (banca), na které peníze se počítaly. Nemohl-li některý kupec v ustanovený čas slovu svému dostáti a zaplatiti povinných peněz, byla na znamení, že čestného toho místa nehoden jest, jeho lavice rozbita (banca rotta), od čehož pochází, že o člověku na mizinu přišlém říká se, že učinil bankrot. Kv. Bude b. Kram. B. podvodný, lehkomyslný, nezaviněný, státní. S. N. B. udělati = dokupčiti, na mizinu, na koráb přijíti. Nt. — 2. Bankrot, a, m. = na jmění upadlý. Kron. tur. Der Bankrottierer, Bankbrüchiger.

Bankorotovati, al, ání; bankrotovati, bankrutovati. Bankerott werden, bankerottiren, do-, prokupčiti. Na schvál b. Jg. — **na čem:** na cti (přijíti o česť). L.

Baňkovati, al, án, ání. — **co:** sůl = sůl na menší kusy (balvany) rozrážeti. Vys. — — **koho:** nemocného = baňky mu sázeti, schröpfen. Us.

Baňkovitý. B. koruna. Rostl., Bänchig, rund.

Bankovka, y, f., banknota, banknotka. Banknotte, Bankozettel. Vydání, oběh bankovek. Šp. Bankovky vydati, stáhnouti, J. tr., padělati. Šp. Lís na bankovky. Šp.

Bankovní: půjčka, úvěrní list. Šp. Bank-. *Bankovník*, a, m., Banquier.

Bankový, Bank-, Wechselbank-. — B. dům, nadací, upsání, odměna, hodnota, číslo, mark, Šp., ústav. J. tr. — *Bankovnický* dům. J. tr.

Bankrot, vz Bankorot.

Bankrotář, e, m., bankrotník, vz Bankorot, a. — *Bankrotovati*, vz Bankorotovati.

Bankýř, vz Bankéř.

Báňovitý. B. nádoba, Reš., bänchig, rund.

Báňský, na Slov. a to lépe: baňský vz -ský. B. úřad, město, výtěžky. Nz. Vz Báně. Berg-. B. Bystřice, Neusohl, Neosolium, v sev. Uhřích.

Baňství, n. Markscheidekunst. Rk.

Bár = třeba, byť i, aby i; aneb; kéž, kéžby. Na Slov.

-bář. Přípona jmen podst.: řezbář. V již. Čechách: řezbař (-bař). Kts.

Bára, vz Barbora.

Barabina, y, f. = barák. V Krkonoších.

Baráčník, a, m., chalupník, der Häusler. — *Baráčnice*, e, f.

Barák, u, m. Cf. arab. barak = stan. Jg. Vz Mz. 104. V Krkon.: barabina. B. = *chatrč*, chalupa, bouda, die Barake, Hütte. Má b. na spadnutí. Us. — B., *bouda pro vojáky*. Jg., Sych. — B. = *ovčín*. Na Mor.

Baran = beran. Na Mor. a Slov.

Barba = barva. Výb. I.

Barbar, a, m. z řec. βάρβαρος = cizí, cizozemec. — 2. Nevzdělaný; někdy i ukrutný člověk, surovec. Jg. —

Barbarism-us, u, m.; chyba proti pravidlům jazyka, cizomluv. Jg.

Barbařiti, ím, il, ení = barbarsky jednati. — **v čem.** Ve vlastním jazyku. Č.

Barbarský = cizí; nevzdělaný; ukrutný. Us., Tur. kron. — Barbarisch. Barbarsky s někým zacházeti.

Barbarství, n. = *divokosť*. Národ z b. vymaniti. — 2. *Nevzdělanosť*. — 3. *Ukrutnosť*. — 4. *Nelidský skutek*. Nt. B. páchati, se dopustiti. —

Barbarstvo, a, m., vz Barbarství.

Barbír, a, m., v obecné mluvě: polbír,

z fr. barbier a to z lat. barba. U starých Čechův: barvíř, nyní: bradýř, holič. S. N.

Barbiton, u, m., řecký hudební nástroj. Jg.

Barbora, y, f., Barborka, Bára, Barka, Baruška, Barunka, Bořena, Bořenka, y, f., z řec. = cizí. Proč chodiť k Barboře, když všecko na dvoře (nepotřebovati ničeho). Vz Blahobyt. Č. O sv. B—ře, sáně jsou na dvoře. Hrš. — 2. Barbora = *basa*. Slov. — 3. Na barborku hráti *(míčem)*. Us. u Litom. — 4. *Čubka u vozu*. Na Mor. (Boč). — 5. *Přístřeší*, z něhož k lázním n. na prádlo n. do pivováru vodu váží; také studnice v pivováře. Jg. — 6. *Prachovna na lodích*. Bur. — *Barbořin*, a, o.

Barcelona, y, f., mě. v Španělích. — *Barceloňan*, a, m. — *Barcelonský*. —

Bárci. V obec. mluvě m.: ba arci.

Bard, a, m., z něm., básník starého věku v jihozáp. Evropě, zpěvák. Jg. —

Bardijov, a, m., mě. Bartfeld, v Uhřích. Jg.

Bardún, u, m. Zastaralý, hudební nástroj. Mz. 104. Jiní mysli, že slovo toto znamená silnější struny téhož nástroje. Potáhneš-li na húslech jedněch strun výše, potáhnútiť je i bardunóv, ať by ze všech šel hlas řádný. St. — Vz víc v Gl. 4.

Bárečni = lodní, Barken-. Vz Bárka. B. provaz. V.

Barevna, y, f. = barvírna. V.

Barevní hůl (k barvě náležející). V.

Barevnictví, n. D. Färberkunst.

Barevník, a, m. = barvíř. Troj.

Barevnosť, i, f. B. piva. Färbigkeit. Jg.

Barevný, färbig, jest nerost, který na prach roztlučen jsa barvu svou podržuje, jako kovy. Vys. — B. přítel (nepřímný). C. B. vlasy, obočí (tmavé), pivo (oppos. bledé). — B. dříví, kotel, Färbe-, = *k barvení náležející*. Reš., D.

Barchan (Barchent), barkan, u, m. *Tkanina*, jejíž osnova lněná, vetkání bavlněné jest. Stran původu vz Mz. 105., Gl. 4. B. na podšívku, Šp., na haleny, na šaty. Kh. — 2. *V mincovnách železné náčiní*, v které se stříbro vlévá. Od toho „*barchaník*", který držel barchan (nálevku) k lití roubíkův nebo cánův stříbrných. Vz Cány. Am. — *Barchanový*. B. sukně.

Barchant, a, m. = pankhart, podvrženec. Na Mor.

Barikáda, lépe barrikáda, y, f. Uliční taras, přepora, Rk., z fr. barre či barrique = snd. S. N.

Bařina, y, f., bažina, třasovisko, slatina, bahniště, blatiště. Vz Bahno. Šp. Der Sumpf, Marsch, Morast.

Bařinatěti, ěl, ění, 3. os. pl. — tějí. Ros. Louka bařinatí = bařinatou se stává, wird sumpfig. Ros.

Bařinatiti, im, ony — ti, il, cen, cení, = bařinatým činiti, sumpfig machen. Ros.

Bařinatosť, i, f. Sumpfigkeit.

Bařinatý. B. země. Kom. Sumpfig, morastig.

Bařinný. B. rostlina (v bařinách rostoucí). Rostl.

Bařisko, a, n., bařina, močál. Na Mor., D. Der Morast.

Bárka, y, f., *loďka*, člun, kocábka, Barke, menší než koráb. V. — 2. Dřevěný n. zděný slonp, pilíř pod mostem, *mostnice*. Most na šesti bárkách. Us. — Jg.

Barkan, vz Barchan.

Bark-as, a (dle Páv), nebo: Bark-as, y (dle Despota), m., vůdce karthaginský.

Barnab-as, y, n. a, m., (viz: Barkas); obyčejně Barnabáš, e, m., učedlník sv. Pavla.

Baroch, u, m., bachor, Wampe.

Barocháč, e, m., barokáč, pyšný člověk jako břichač se nafukující. Us.

Barometr, u, m., z řec. βαρός (těžký) a μέτρον (míra), těžkoměr, tlakoměr. B. stoupá, klesá, padá, ukazuje na krásné etc. povětří, nechce se hýbati; b. je lhář. Barometer.

Baron, a, m., z fr. Barona dělati, na barona si hráti. Us. — *Baronovic*. *Baronovna* (dcera baronova). — *Baronský*. — *Baronství*, n., *hodnosť*, 2. *statek* baronský. D. — *Baronstvo*, a, n. — Baronův. Jg. — Baronka, y, f. — Baronová, é, f.

Baroun, u, m. Veliká loď, z vlas. barcone. Mz. 105.

Barriera, y, f., z fr., *zábradlí*. — 2. *Mýtní závora*. Rk.

Barrikáda, vz Barikáda.

Bars = ačkoli. Na Slov.

Barta, y, m., Bartoň, Bartoš, Bartouš, Bartošek, Bartonek = Bartholomaeus. Gl.

Bartfeld = Bardijov, a, m.

Bartoloměj, e, m., Barta, y, Barták, a, Bartek, tka, Bartoň (ě), Bartoš, e, Bartoušek, ška, m. Bartolomějská noc, vz Noc. Na sv. B—je brambory do věrtele; Na sv. B—jo moči jelen do vody a nesmí se nikdo více koupati. Hrš. Bartholomaeus.

Barušky, pl, f., kočičky, jehnědy na stromech, Kätzchen. D.

Barut, a, m., Baireuth.

Barva, y, f., (barba, Výb. I.), z něm. Farbe, vz: f, b. — Gt. pl. barev. Lněba, smíšenina, hra, tálacení, rozptýlení barev. Nz. — *Barva jakožto vlastnosť těl:* přirozená, původní, subjektivní, kovová, nekovová, Nz.; jasná, temná, tmavá, stálá, nestálá, plná, silná, živá, slabá, pravá, nepravá, minerální, Šp.; červená, modrá, bílá, zelená, bnědá, černá, šedivá, žlutá atd. Us.; tělná, dikavá (eisengrün), dubová k spodnímu nátěru, belová (berggrün), kozí, mědná či měděná, medová, Kh., vosková, žemličková, šeříková (Lilafarbe; šeřík = turecký n. španělský bez), Rk.; vodová, Pt.; mosazná, duhová, plamená, zlatá, stříbrná, zvonová, ocelová, tabulová, Nz., bělavá, blankytná, bledá, bršalová, brunatná, cihlová, citronová, fialová, jablková, jatrová, holubí, hřebíčková, karmasínová, kaštanová, klibová, královská, kolčavová, krvavá, lasicová, louhová, mléčná, mrtvá, mramorová, myší, nachová, nebeská, oblaková, ohnivá, ořechová, perlová, pihavá, plavá, popelavá, ryšavá, ryzí, sinalá, sivá, sklená, smolná, sněžná, šafránová, šarlatová, uhelná, umrlčí, vlčí, zemská, železná. Jg. Nejmilejší b. (Leibf.), křiklavá, proměnná, libá. Us. — *Barvy nerostův:* stálá, nahodilá n. nestálá, kovová, nekovová. — *Barvy kovové:* bílá (u stříbra, cínu), šedá (u olova), černá (u železa), žlutá (u zlata), rudá (u mědi), bnědá (u tombaku). — *Barvy nekovové:* bílá jako sníh, šedá jako popel, černá jako aksamit,

modrá jako modř berlínská, zelená jako smaragd, žlutá jako citron, červená jako karmín, hnědá jako kaštan. *Bř.* Vz Nerost. — Věc barvu pouští. Us. B. vyšla, pustila. Jg. B. drží. Jg. Barvu vzíti, vytáhnouti. D. Jsou též barvy (= stejní. Vz Stejnosť). Č. Po b-ě něco poznati. Tkad. B-u podržeti, pouštěti; b-y dobře se liší, různí. Šf. V barvě se měniti, barvu měniti, porušiti. Reš. Barva se kloní do černa šp. m. mění se do černa. Pk. Nebe má modrou b-u. Barvy jedné, jednostejné. Slepý soudí o barvách (= zle). Mluví jako slepý o barvách. Vz Tlachal. Č. — *B. tváři, pleť.* Mění barvu (tvář). Nemocný ztratil svou barvu. Dostal opět svou barvu. Us. — *B. zapýření, zardění.* B-y červeně komu přidati (zahanbiti jej). V. Přidal mu b-y. Ros. Po čem barva (když se někdo zardí)? Ros. Odkud barva? (proč jsi se začervenal)? Ros. Barvu měniti = zapýřiti se. Us. — *Barva = barvicí látka.* B. zemní, šťávová, Erd-, Saftf., malířská, knihařská (tiskařská, Drukerf.), olejná, vodní, suchá (tužka barevná), mokrá, Jg., chladná, teplá, sytá, Šp., natěrací, okrová, cementová, Kh., základní, laková. Nz. B. z rostlin na vlasy. Barvami lazované květiny. Nz. B-y třiti, míchati, spojiti; barev si natříti; barva se plaví (tratí); b. se odprýskala od dřeva; barvu chytiti. D. B-ou napouštěti, pomazati, v barvě omáčeti; b-ami vynášeti, vynésti (malovati). V. Malíř obraz navrhuje a penzlíkem (štětcem) různými barvami potahuje. Kom. B., kterou se ženy líčí (líčidlo). B-y nakládati (tlustě, mastně malovati), rozmývati. Nz. B. klásti. Šf. Malovati bez barvy = lháti. Č. — *B. = způsob, kterak co barvami malováno*, Farbe, Colorit. Živé, temné, měkké, tvrdé barvy. Živými barvami něco malovati. — *B., barvička* = zámysl, záminka, zástěra, způsob, plášť, oko, Farbe, Austrich, Schein, Vorwand, Mantel, Bemäntlung, praetextus. Dal tomu barvičku. V. Pěknou barvou mrzkosť hříchu zastíral. Kom. Jakouž takouž barvu k výmluvě vymysliti. Br. Postřehl barvy (znamenal lesť). L., Č. Pod všelikou barvou někoho podváděti. Ml. Více barvy nežli pravdy. Ros. Pod všelijakou barvou (záminkou). Nz. Jednání pod barvou (na oko, na pohled, pod zástěrou, s obmyslem, na bělo). J. tr. Dával tomu tu barvu = rozum, výklad. Jg. Pod barvou dobrotivosti. Ottersd. Něco pod barvou říci (verblümt etwas sagen). D. — 2. *Ve hře:* Barvu vydati, nésti, přiznati, zapříti, Jg., ctíti (přiznati). Š. a Z. — Dlouho nechtěl s barvou ven. Hned s barvou ven! Us. — 3. *B. = krev, u myslivcův.* Pes na barvu. Schweisshund. D. Pes barvu líže, žere. Na barvu štváti. Šp. — 4. *Šaty sloužících:* Něčí barvu nositi. Dvorská barva. Jg. — 5. *Čmýra.* Us.

Barvář, e, m. Techn. — *Barvářský.* — *Barvářství*, n. Techn. Vz Barvíř atd.

Barvení na pevno.

Barveník, a, m. = barvíř. na Slov.

Barvený. — *čím.* atd. Vz barviti. Gefärbt.

Barvicí (vz -cí): břečka, lázeň, Nz., hmoty, Jg., tužka. Färbe-.

Barvič, e, m. Färber.

Barvička, y, f., barva; hra v karty. Us. — *Barvidlo*, a, n., Färbestoff.

Barvina, y, f., látka barvicí. Rostl. = barvidlo. B. černá v oku, Färbestoff. —

Barvínek, nku, m., z lat. pervinca, zimostráz. Um. les. — Kom. — Vinca minor, Sinn-, Ingrün. — 2. Clematis, Waldrebe. — 3. Viticella Jg. — Mz. I. 18.

Barvíř, e, m., Färber. B. na červeno, V., na černo, D., na krásno, na pěkno, na šarlat. Reš. B. vlny, příze, sukna. D. B. v kotle barví. Kom. — 2. = *barbír.* Vz toto. — 3. = *ranhojič.* Kom.

Barvírna, y, f. Färbestofffabrik.

Barvířský, Färbe-. B. lučba, Nz., kotel, umění, příprava, koření. Jg. — 2. *Barvířské nůžky* = holičské, bradýřské. Kom. Vz Barbír, Barvíř. — *B. ranhojičský.* B. byliny. Kom.

Barvířství, n. Ros. Färberei, Färbekunst. — **Barviště**, ě, n. Vz Barvírna. — **Barvitelný**, farbig. Reš.

Barviti, im, barví, 3. os. pl. -ví, barvě (íc), il, en, ení; barvívati. färben. — **abs.** Jelen barví (krvácí). Us. Barvíř barví. — **co.** Sukno, vlnu, přízi, Jg., tvář, V., hřích. Kom. — **co na co**: na bílo, na černo atd. Jg. Něco na zeleno b. Kom. Lab. 42. — **co, koho na co**: na černo (zle popisovati, černiti). Č. Vz Kleveta. — **co v čem**: sukno v kotlích. Kom. — **co komu**: vlasy. Us. — **co po čem dle čeho.** D., Sm. — **co čím**: Ačkoliv to jménem božím barvíte (líčíte). Br. Sukno černou barvou b. Us. B. se čím. Koll. — **co před kým.** Kom. — **se.** D. — **s adv.**: černě, bíle, žlutě. Jg. —

Barvitosť, i, f., rozličnosť barev, Colorit. Živá barva slohu. Jg. — **Barvitý** = barevný, colorirt, farbig. B. věnec. Č.

Barvivo, a, n. Farbenmaterial. B. přídavné, samostatné. Nz. — Více o Barvivu, barvířství, barvení, chceš-li, vz v S. N. I. str. 508 a násl.

Barvo-lesk, u, m.; — **měnec**, nce, m. (zvíře, Chamaeleon); **-měr**, u, m.; **-tisk**, u, m.; **-třeč**; **-vý**, Farben-. Rk.

Baryt, u, m. B. n. merotec (Schwerspath) obsahuje kyselinu sírkovou a kysličník barnatý (jenž se skládá z kyslíku a z kovu baria). B. zrnitý, lupenitý, roubíkovitý, celistvý, zemitý. Vz Těživec. Bř. — **Barytový.** B. sůl, voda.

Baryton, u, m. Vysoký hlas mužský zpěvní. Rk.

Bas, u, m., der Bass, die Bassstimme. B. jest nejhlubší hlas ve zpěvu n. v harmonii. Bas jest základ tonův v hudbě. V. — *B. generalní*, očíslovaný, Rk., vysoký. Bas zpívati. — Začíti od basu a skončiti na kvintě = povoliti. Vz Opačný. Lb. Šm. Odpovídá z basu (úporně, nadutě).

Basa, y, f. n. bas, u, m. Die Bassgeige, Violon, der Bass. Český lid nazývá basu: báru, káču. Na basu hráti. Us. Basa má kolíky a cimbál hřebíky! (Žertovné napodobení zvuku jakési maďarské kletby). Č. Vz Výkřik. Pozdrav tě ruka páně, co na basu hrává. Us. Basa tvrdí musiku. S. N. — Os. Hezká, útlá — proti houslím jako basa (o tlustých). Č. Vz tlustý, Tělo. Povídali, že mu hráli — na basu (vz Lhář). Lb.

Basantiti, il, ční = řáditi, hausen, lärmen; kliti, fluchen. Us.

Basař, e, m. Bassgeiger.

Báseň, sně, báseňka, básnička, y, f. Báseň, basnь z koř. *ba* (v ba-ji, báti), přípony *ni*; *s* se vsulo. Šchl. — *B., smyšlená věc, básnivá řeč, smyšlénka*, eine Fabel, Erdichtung, ein Machrchen, fabula. To není žádná báseň, ale opravdivá historie. V. Když se věc stalá povídá, historia jest; když smyšlená, bajka (báseň). Kom. Básně mluviti, V., někomu vypravovati; všady známá b. Bern. — *B. = daremné, marné, neužitečné řeči, klevety, bajky, pletky*, Läpereien, Fabeln. V. — *B. Aesopova*; Aesopská b. (taková, jaké dělal Aesop). — Vlk v básni, lupus in fabula. Bern. Cf. Vlk se zmíní a on v síni. Brt. — *B. vynešení citů pěkných, obrazotvornou mocí a slovy k tomu přiměřenými*, (*vynešení citův řečí rázanou*, Nt.), ein Gedicht, poëma. B. pastýřská či bukolická (selanka, Schäfergedicht), hanlivá či potupná (Schand-, Spottgedicht), chvalná (Lobg.), oplzlá či plzská (schlüpfriges G.), výstražná (Warng.), o lásce, zamilovaná (Liebesg.), žalostná (Trauerg.), žertovná (Scherzg.), b. o hrdinách, o reku, o recích (Heldeng.), o smrti, *Jg.*, naučná (Lehrg.), příležitá (Gelegenheitsg.), z hotova, z patra, bez námyslu (improvisovaná), Nz., nárubná (Travestie). Dch. Básně skládati. D.

Basetl, u, m., basové housle. Der Bassetl, das Violoncell.

Basetista, y, m., D. Bassetlist.

Basile-a, e, f., Basilej, e, V., mě. Basel ve Švýcarsku. Přitáhl k městu Basilei. V. U Basile-y. Reš. (tedy dle: ‚Žena'); *lépe dle: ‚Růže'. — Basilejský.*

Basilika, y, f., velkolepý, hlavní chrám. Rk. B. chrám zvl. nádherou, výstavností a prostorou vynikající, jako chrám sv. Petra v Římě atd.

Basilišek, ška, m. B., báječná potvora s kohoutí hlavou, hřebenem, hadím krkem, dračími křídly, ještěřím ocasem a ptačími drápy. Basilisk. Rk.

Bas-is, e, f., z řec. *βάσις*, die Basis, zásada, základ; *v lučbě:* zásada; *v metrice:* předstop; pata, podkladek *sloupu*; opora ve *rojenství*. Rk., Mk., Ml. — B. těkavá, združená, organická či ústrojná (v lučbě). Prvek basotvorný (zásadotvorný). Nz.

Basista, y, m.; pl. nom. a vok.: basisti, basisté a basistové. Jg. Vz -sta, A (skloňování mužských jmen). Der Bassist.

Básnický = *básníkovi náležitý*, dichterisch, Dichter-. B. mluva, řeč, věc, zvůle, zvolnosť, volnosť (svoboda). Nz. — *B., vymyšlený.* B. řeči. Mndr.

Básnictví, n., Dichtkunst. B. epické, přirozené, původní. Nz.

Básnička, vz Báseň.

Básník, a, m.; básníř, e, m. der Dichter. B. tragický; starých Švédův, der Skalde; starých Němcův, Barde; špatný (der Bänkelsänger), Jg.; přirozený, původní, Nz.; satirický, dithyrambický, Iliady. Nt.

Básníl, a, m., básnílek, lka, špatný básník. Mus.

Basnír, e, m., básník, Dichter.

Básnířka, y, f., básnice, básnička, na Slov. basňárka, Dichterin.

Básniti, im, 3. pl. -sní, básně (íc), il, én, ění; básnívati = bájeti; zpěvy skládati, zpívati, dichten, singen. — **co**: písně. Us. — **s čím**: s nadšením. — **o čem**. Rk.

Básnivě, Bůh b. smyšlený. V. B. o kom rozprávěti. Troj.

Básnivosť, i, f. Ros. = báječnosť, Fabelhaftigkeit.

Básnivý, *báječný, smyšlený*, fabelhaft. B. věc, řeč (báseň), zámysl, V., vyčítání, Reš. (mythologie), přetvařování. Troj.

Basovní: nota, klausule. Bass-.

Basový. B. hlas, struna. Jg. Vz Bas, Basa. Bass-.

Basrelief, u, m., fr., vypuklá práce sochařská, Rk., vypuklá řezba. Šp.

Bassin (basen, fr.), u, m. 1. *Vodojem*, dolík n. jezero, do něhož vody se sbíhají; 2. *celé území přítokův jisté řeky*: úvodí; 3. *nádržka*, která průplavy, vodotrysky atd. vodou opatřuje. S. N.

Bass-us, a, m., přijmí římské.

Basta, it. = dosť již toho. Us.

Bastant, a, m., od basta; bastanta dělati (člověka, jenž k něčemu dostatečen jest; pána). *Jg.* V již. Čechách: řádný chlapík, kubík. Kts.

Bastard, a, m. Od sas. bas = nízký a steord = pošlý; it. bastardo. 1. *Smíšenec* pocházející od rodičův dvou rozličných, ale sobě blízkých druhův živočiších n. rostlinných, ku př. od koně a osla (mezek), vlka a psa. — 2. *Zvrhlec*, nepodařilec mezi zvířaty a rostlinami. — 3. *Dítě nemanželské*, levoboček; s příhanou: panchart. S. N.

Bastarnové, nův; před časy národ mezi Vislou a ústím Dunaje.

Bastonada, vz Baštonada.

Bastviti, im, il, en, ení = někomu něco namluviti, anplauschen. Kollár. Krok.

Baša, e, (vz Bača), m. nebo baše, ete, n., vladař města n. krajiny u Turkův. Lépe: paša n. paše. Jg. — *Po bašovsku* = jako baša. Sm. *Tříbunčuzný* baše = ein Bascha von drei Rossschweifen. D.

Bašta, y, f. B. z lat. bastia: věž, val, násyp nebo z vlas. bastia. Mz. 106. — 1. *B.* = *část hradby vybíhající, z pravidla pětihranná.* Die Bastei, das Bollwerk. B. plná, dutá, odlončená. Bur. Bašty město ohražují. Kom. — 2. *B.* = *ohrada, zeď, hradba, násyp, střílnice.* Baštami město ohraditi, opatřiti. Reš., V. Bašty stavěti, dělati. Jg. Jíti na bašty. Po baštách běhati, se procházeti. Dnes hrajou na baštách v areně. Bašty sbořiti. — 3. *Bouda krující čep* u rybníka (barbora, barborka). Rk., Šp., S. N. — 4. *Věž pohnutelná rojenská.* Jel. — 5. *Z bašty mu hází* = smrdí mu z úst. (Vz Tělo). Prov. Č. — 6. = *ochrana, obrana, štít, záštita.* Budiž mu bašta a spomocník. Ojíř. — Záv. — 7. *Na baštách* (v Praze). Zlob.

Baštíř, e, m. *Starší lovec* stojící při lovení ryb na lodce a pečující o udržení řádného směru sháňky. Šp. — *B., hlídač* sádek rybních. Us.

Baštonada n. bastonada, y, f. (fr., it. ba-

stonata) = u Turkův bití holí, provazem neb řemenem na záda n. na zpod nohy. S. N.

Baštonovati, al, án, ání. — **koho** = bíti. Šm. Vz Baštony.

Baštony, ův, pl., m., z it. bastone = hůl. B. = *barva v ital. kartách*. S. N. Vz Barva, v kartách. Bastoni.

Bat, u, m., *hůl, kyj*. Vz Batoh. — *B.*, *bití* batem. L.

Báťa, ě, m., staroč., *bratr*, Bruder. Stran odvození vz Mz. I., 18. Hlavně na Slov. otec n. kdo na místě otcově jest, jako starší bratr, strýc atd. Výb. I. ‚Báťo' jest jemně řečeno na místě: bratře. Výb. I. — *B.* = *nemehlo, blb*, Tölpel. Us.

Bataille, fr. (batalje, v obec. mluvě: patálie), bitva. Rk.

Bataillon, u. m. (bataillon, fr.), prapor vojska; oddělení pěšího vojska 400—1200 mužův silné. Rozpadá se na 4—8 setnin. S. N.

Batavové, vův, kmen germanský, bydlelí v nynějším Hollandsku. — *Batavský*.

Batek, tka, m., bratr z jedné matky, vlastní bratr, zastr. Veleš.

Baterie, batterie (lépe), e, f., z fr. batterie, v obec. mluvě patrie. 1. **V fysice** = *sloup*. B. elektrická, galvanická, magnetická. S. N. — *B.* elektrická, voltova (voltaická); kališná (Becherapparat). Nz. — 2. **Ve vojenství** = *sestavení několika děl s příslušenstvím*: s muži, potahy, střelivem atd. V Rakousku má b. osm děl (čtyř- n. osmiliberních tažených předových, vz Dělo). Horská b. má šest děl. Batterie: pěchotní, jezdecké, vozné a jízdné, letavé, raketní, tříliberní horská, čtyř- osmiliberní pěší, čtyřliberní jezdecké, zásobní, kolonní pro střelivo. Rf. B. pěší; dělové, houfniční a raketní; brigadní, záložní, postavní; moždířové, kasematní, obléhací, demontující, rikochetní, brècheové (bourací). S. N. Z baterií na nepřítele stříleti. Us. Vz Dělostřelectvo. — 3. *Místo, kde jsou děla postavena*.

Báti se. Bojím se, 3. os. pl. bojí se, boj se, boje (íc) se, bál se, bání se; bávati se. — 2. Báti = bájeti, vz toto. — Báti se (= něčeho zlého očekávati) je staženo z: bojati se, fürchten. — **co.** Jen to bojím (šp. m. toho se bojím), abych nestonal. Toms. — **se čeho** (co s sebou neso škodu n. nebezpečenství, n. co jim hrozí. Ondrák). Kdo se prachu bojí, do mlýna ať nechodí. D. Není se čeho báti. Rk. Čiň dobře a právě, neboj se císaře ani krále. V. Báti se svého stínu. V. Nebojí se jich za nic. Jich boje se ptactvo i plachý zvěř. Rkk. 15. Mnohých se b. musí, jehož se mnozí bojí. Lb. Vz Zlý. Kolik se jich tebe bojí, tolik jich o život tvůj stojí. Pk. To pivo nic se nebojí plzeňského (= jest tak dobré jako plzeňské). Us. na Mor., Brt. — Br., Kom., Rkk., Flav., Alx. 1108. — **se za něco, za někoho**: za syna. Jel. Bál jsem se za ženu. V. Bojím se za svůj život. Mk. Vidúc to lidé počechu se zaň b. Výb. I. Má milá se za mě bojí. Er. P. 461. — Br., Lom., Troj. — **o co**: o život. Troj. Boj se o svou hlavu. Mudr. — **s infinit.** Bojí se tu věc ztratiti. Kom. Bojíme se osířeti. Sych. — Br. — **se čeho do koho.** Toho se do tebe bojím. Výb. II. — **se od něčeho.** Kon. B. se od zlých zrad. St. skl. — **se před kým.** Bojí se před ním. Tur. kron. (Germanismus; lépe: jich).

že. Bojím se, že někdy mluvíš víc z svého mozku než z božího poručení. Solf.

že by. Bojí se, žeby ho vzal za ruku. Proch. — Solf.

aby ne. Bál se, aby ho nezradili. Jg. — Br., Har., Troj. — *Že, aby ne, že ne.* Bojím se, *že* otec přijde (= přeji si, aby nepřišel, ale bojím se, že se to stane). Bojím se, *aby* otec *ne*přišel (taktéž = přeji si, aby nepřišel). Bojím se, *že* otec *ne*přijde (= přeji si, aby otec přišel, ale bojím se, že se to nestane). — Z toho patrno, kdy se má ‚že n. aby ne' a kdy ‚že ne' klásti; o přání kladném totiž: že ne, o negativném: že, aby ne. — ' *Pozn.* ‚že, aby ne' = lat. ne, řec. μή; ‚že ne' = lat. ut, ne non, řec. μή οὐ. — **abs.** Neboj se Us. Kdo se sstaral neboje se, ten živ bývá nestydě se. Lb. Bojí se jako zajíc. Us. — **se koho na čem.** Nic bych se tebe na tom nebál. Tkad.

Batík, a, m., bratřík. Mus.

Batina, y, f., bití rukou ploskou na záda. Us. Schlag.

Batist, u, m. B., kment, plátno z nejtenčí příze utkané. B. indický (nejpěknější). S. N. — *Batistový* šátek. Rk.

Baťkati, někoho nač = lichotivým přemlouváním naváděti. — **aby.** Baťkal ho, aby s ním šel do města. Na Mor., Brt.

Batoh, u, m., batožek = *bat, kyj, hůl*. Prügel, Knittel. Batohy až do smrti ho ubili. Novot. — *Batohy*, ův, pl., m. = bití batohem, Schläge. — 2. *Uzel n. nůše trávy, šatův* atd. D. (na Slovensku). Co neseš v batohu? Poď mi zdvíhat batoh trávy. Pís. sloven. — *B.*, *proraz na holi* n. na batu. Každý bič ten tři b-hy skrutě vlášením jmějieše. Kat. 2253. Tamtéž 2263.

Batolek, lka, m., kdo se batolí. *Batolka*, y, f.

Batoliti, ím, tol, tole (íc), il, en, ení; batolívati = kutiti, obírati se, etwas thun, worin wühlen, tändeln. — Co ty děti tam batolí? Ros. — **se** = v batle choditi (batla = oděv dětský s křídly, danda. Jg.) — **se po čem**: Děti po světnici se batolí. — Us. **se v čem**: v písmách (probírati je). Plk. — **se ke komu** (jíti; o malém dítěti).

Batolka, y, f. = kulaté děvče. Holka b., má batolko! Rk., Šm.

Batorný = opatrný. Na Slov.

Baťoulati s čím: s vlasy = si hráti, Šm., spielen.

Batožný, od batohu pocházející. Kat. 2347. Prügel-.

Batterie, vz Baterie.

Bauc-is, idy, f., manželka Filemonova.

Baumgarten u Prahy: sad stromový, stromovka. Rk.

Bautzen: Budišín, a, m.

Bávati se = báti se.

Bavidlo, a, n., zábava. Koll. Tändelei, Zeitvertreib.

Bavitel, e, m. Unterhalter, Ergötzer.

Baviti, vím, bav, oni baví, bavě (íc), il, en, ení; bavívati. — Od „by" (v bý-ti), *y* se stupňovalo v „av". Mk. 1. = **býti, zdržovati, meškati, zdržovati se kde**, aufhalten, zubringen; sich wo aufhalten,

verweilen. — **co:** čas, chvíli. Jg. — **co s kým:** čas se sestrou. L. — **koho** = zdržovati. L. — **koho při kom, při čem:** Učené při sobě baviti a od nich se učiti. L. — **kde:** V Sasích bavil několik let. L. 2. **Potěšení někomu dělati,** unterhalten, beschäftigen. — **koho čím:** čtením. Us. Ucho lahodnou hudbou. Ráj. — 3. **se** = *a) zdržovati se, dlíti, verweilen; b) píliti něčeho, sich beschäftigen; c) rád obcovati, zacházeti, čas mile s někým krátiti,* umgehen, sich unterhalten. — **se na čem:** na čerstvém povětří (= dlíti). Lys. — **se čím** (píliti něčeho): Co kdo umí, tím se rád baví. L. Hrou, Us., rozmluvou. Jab. 146. — **se s kým:** Mladý rád se baví s mladým. L., Us. — **se kde, kdy** po večeři v zahradě atd.

Bavlna, y, f., z něm. Baum a čes. vlna. Gl. Die Baumwolle. B. střelná, střílecí, Nz., koudelní n. pačesní, ku pletení, lněná. Kh. B. ku pletení: anglická, skotská, lesklá, tenká, silná, hrubá, jemná, dvou-, tři-, čtyř-, vícenitá; b-nu smotati, smodrchati, přetrhnouti, spojiti. Š. a Ž. Bavlnu česati, přísti, Kom., mrskati. Jg. Obvíjeti pravdu v bavlnu (ji skrývati). L. Vz Bavlněný. — B. na bylinách, dříve než kveton. B. na ovoci. Kätzlein.

Bavlnář, e, m. Baumwollhändler. — **Bavlnářství,** n. Baumwollhandel. — **Bavlněnka,** y, f., sukně bavlněná. Jg.

Bavlněný, Baumwollen-. *Tkanina bavlněná* hladká, keprovaná, vzorkovaná, aksamitová. *Bavlněná tkanina:* katun, kaliko, nankin, nankinet, širtink, kambrik, tykyta, batist, žakonet, perkál, gingham, rips, mušelín, vapér, zefír, organdin, linon, til n. gaz, kroisé, merino, satin, barchent, damašek, pik, madras, manšestr, aksamit, S. N., poloplátno, mul, grádl, damašek. Š. a Ž.

Bavlnictví, n., bavlnářství.

Bavlník, u, m., rostlina. Baumwollpflanze. B. obecný, indický, malokvětý, stromovitý, révolistý, cblupatý, bělokvětý. Presl. — **Bavlnopřadec,** dce, m. Baumwollspinner. **Bavlnový.** — B. strom, D., semeno. Har. Baumwoll-.

Bavorov, a, m., Barau v Čech.

Bavory, gt. Bavor, pl., m. Vz Dolany. Baiern. Do Bavor. Tudy k Bavorům jede. Us. Byl jsem v Bavořích. K Bavorům. — *Barorsko,* a, n. — *Baror, Bavořík, Barořan,* a, m. Pl. Bavoři, V., Bavořané, Papr., také: Bavoří. C. — *Bavorka, Bavořanka,* y, f. —

Bavorský. Bairisch-. B. dvůr, chmel, pivo, kůň, les; hořec (Enzian).

Bayonnet, u, m., z fr., bodák, v obec. mluvě: pagnet.

Bazalka, bazalika, bazilika, basilika, z řec. βασιλικόν, Basilie, ocymum. Mz. 107. B. planá, veliká, prostřední, citronová, malá n. hřebíčková, kadeřavá. — Nejlepší jméno dle řeckého jest: *basilika;* ale lid si udělal: bazalka n. bazalika. Proch.

Bazar, u, m., turecky; = trh, kupecký dvůr, kotce.

Bázeň, bázně, f., podlé „Daň". B. n. bojazuь od bojati se (báti se); koř. *bi, ň* jest přípona a *z* je vsuto. (Vz *ň* přípona.) Schl. Die Furcht. — B. boží (Boha = bání se Boha), synovská, veliká. — B. **o něčo:** O ztrátu něčeho. Us., Jg., Šm. — B. **čeho** (lépe než: *před čím):* B. smrti. Br. Stud je bázeň zlé slávy. L. Bez bázně trestání (= trestu; *ne:* před trestem) něco činiti. Šm., Š. a Ž. Máme toho bázeň (z toho). Br. B. chudoby. Chč. 307. — B. **za co:** za život. Troj. *Z toho* b. na nich přílišná byla. Bart. 1., 22. — U veliké bázni býti; bázní se kormoutiti, bouřiti; bázeň míti. V. Bázeň uvésti, pustiti na koho; bázně sprostiti, zbaviti někoho. V. Bázeň někomu odníti. Jg. Něčí b. rozehnati, rozplašiti, rozptýliti. D. B. odložiti, odvrci, složiti. Ráj. B. na ně připadla. V. B. je podjala. Vrat. — Kde b., tu stud a kázeň. V. Kde kázeň, tu bázeň. Kdo rosto bez kázně, sstará se bez bázně. Jaká kázeň, taková b. Malá kázeň, malá b. Kde není kázně, tam není bázně. Kde není bázně, tu není také poctivosť.Jg. B. boží počátek vší moudrosti a znamení dobrého řádu a spravování jest. Pr. Kde bázně není, tuť bývá rozpustilosť. Rb.

Bazilišek, ška, m., basilisk, a, m., z řec. βασιλίσκος, der Basilisk, rod ještěrův. Vz Mz. 107. Vz více u Basilišek.

Baziliškový n. Baziliškův, -ova, -ovo. Vejce baziliškovo vyseděti = něco záhubného stropiti. Br. Hleděti na koho okem baziliškovým. Auct. Vz Basilišek. Basilisken-.

Bázlin, a, bázlínek, nka, m. = bázlivec. **Bázlivě,** báznivě. B. se ohlížeti, si počínati. B. si činiti. Biancof. —

Bázlivec, vce, m. B-ců komu spílati. Memme. Nt.

Bázlivosť, i, f. = bojácnosť. V. B. babská. Rk.

Bázlivý; -zliv, a, o. B. = bojácný, malomyslný, strašlivý, strašivý, lekavý, choulostivý, nesmělý. Jg. Furchtsam, scheu, schüchtern, zaghaft. Báznivý. Troj., Rad. zv. Bázlivý voják, Us., b. mysl, Reš., srdce, V., pečlivosť, Jel., báznivý strach. Troj. Příliš bázlivým býti. V. Nad zajíce nic bázlivějšího. Kom. B. jako zajíc. Pk. Bojazlivý ako zajác. Mt. S. B. mnoho nespraví. Š. a Ž. B. nemnoho spraví. Č. Je b-vý, utíkajícího dohoní. Č. Kdo bázliv, nelez pod koně. Š. a Ž. Vz strau přísloví a pořekadel: Bojácnosť, Bosý, Ďábel, Hroziti, Hrdlo, Kohout, Králíček, Kulhavý, Osyka, Peklo, Příští, Robožl. Srdce, Srdnatosť, Stín. — **v čem:** v službě boží (povčrečný), Reš., v ohni (o myslivci, který vypálív zbraň oči zavírá neb se leká; též o psu rány se děsícím.) Šp. — **čím:** strachem. Lom.

Báznivý. — z čeho: Herode nemilostivý, z příští Krista proč jsi báznivý. Pís. 1529. Vz Bázlivý.

Bažant, a, m., bažantek, tka, bažantík, a, bažanteček, čka, bažantíček, čka, m., der Fasan, z řec. φασιανός. B. obecný, zlatý, stříbrný. Jhl. B. zadušený, zapeřený, zvrhlý. Šp. B. toká (balzet), strouhá (begattet sich), táhne křídla n. plášťček, se přitlačil; bažanti se tlukou. Šp. Bažanti za labůdky se mají. Kom. Bažant u bažantníků sluje pták; bažantice n. bažantka (die Fasanhenne); bažantě. Bažanta zapeřiti, hlídati, pásti, lapati. Šp. Honba, lov na bažanty; hlídání, ebování bažantův. Šp. Bažanty někoho krmiti = dobře chovati. Jg. Jestli mu drozda dáš,

za bažanta tě požádá. Č. (Mdr. 52.). Lepší b. na míse, než když létá po dvoře. Us. — Vz Pták, Drozd. —

Bažantí. Fasan-. B. vejce, pes, rám, bouda, kouř, mazadlo, tenátka, rukávník, důl, Šp., hnízdo. D.

Bažantice, e, f., bažantí slepice. Vz Bažant. — **Bažantnice**, e, f., die Fasanerei, obora na bažanty. — **Bažantník**, a, m., Fasanjäger. — **Bažantnictví**, n. — **Bažantový**. B. péro, trus. Us. Fasan-.

Bažení — po čem. Po vládě, Měst. bož., po cizotě, po účinku. Rk. Vz Bažiti.

Bažihuba, y, m., bažlivý. Plk. Leckermaul.

Bažina m. bařina, y, f., ž jest změkčeno z ř. Oboje dobré. Vz: Ž, Souhláska. Vz Bahno. Sumpf. — **Bažinatý**, sumpfig. —

Bažitel, e, m., pl. -lé. Anstreber.

Bažiti, 3. pl. baží, baž, baže (íc), il, ení; bažívati = žádati, toužiti, chuť míti, verlangen, sich gellüsten, sehnen, lüsten. — **o něco**. Baží o to. D. — **na něco**. Já na to málo bažím, Ros., na sny. Scip. — Rk. — **za čím**. Na Slov. — Rk. — **po čem** n. **po kom**. Bažím po tom. D., Us., Ráj.; po mužských, po cti. Šu. Kdo si mála neváží, po mnohu ať nebaží. Prov. — **se komu čeho**. Baží se mi toho; baží se jí (těhotné) = chce se jí toho. Na Mor. a Sloven. — **se na koho**, zastr. Baz sě (= řiť se) na ně strach. Z Jir.

Bažívý, bažný, sich sehnend, lüstern. Bažívé, zamilované oči. Jg. Bažná bába.

Bd, bď. Této skupiny souhláskové Slováci neužívají kromě ve bdova m. vdova. Ht.

Bdělosť, i, f., *bdění*; 2. *bedlivosť*, starostlivosť. Měst. bož.

Bdělý = *bdící*, D.; 2. *bedlivý*, starostlivý. Scip.

Bdění, n., *nespání*, das Wachen, die Wache. Dlouhým bděním noc mařiti. Troj. Ustavičným bděním se trápiti. V. Noční b., jitřní. D. V první noční bdění. V. — 2. *Ponůcka*, ponocování, noční stráž, vigilia, die Nachtwache.

Bdětba, y, f. = bdění, stráž. Lex. vet.

Bdíti, bděti m. budětí, sr. buditi. Schl. Ve východ. Čechách slyšeti: bdeť. Jir. Bdím, 3. pl. bdí n. bdějí, bdi, bdě n. bděje, bděl, bdění; bdívati = nespati, ponocovati, auf sein, wachen, munter sein; bedlivým býti, péči míti, pilíti, wachsam sein. — **jak dlouho**: celou noc, přes celou noc b., V., po celou noc, dlouho do noci. Us. — **za koho**. Poručil mu, aby zaň bděl. Preť. 53. — **u koho**. U nemocného. Jg. — **nad čím**. Vojsko bdělo nad městem. Flav. Nad pořádkem b. = k pořádku přihlížeti. Sb., S. a Ž. — **v čem**. V modlitbě. Ojíř., J. tr. — **ke komu**. K tobě bdí oči naše. Pešin. — **o něco**. Troj., J. tr. — **na čem**. Na modlitbách. Us. — **s inft**. Bděl po laní se hnáti. Plk. — **při čem**. Při práci. Reš.

Bdivosť, i, f. Světoz. Wachsamkeit.

Be. Ani be ani me (ani slova neřiká). Vz Mlčeti. Ros., Lb. Ani be ani ce; Nezná ani be ani ce. C. (Vz Hloupý).

Bean, a, m. 1. Nováček na akademii. — 2. Nedouk, nemotorný, nejapný člověk. Z lat. beanus., Jg., Mz. 107.

Bebci = heptám. Výb. I.

Bebe, bebí, bibí, n. (bolesť). B. míti (u dětí). Us.

Bebečka, y, f. = puchr. Na Slov.

Bebeška, y, f. = veš. Us.

Beblati, beblám a bebli, heptam, hepci, bebtám, bebci, al, án, ání; bebtávati atd. = breptati, koktati, stammeln, stottern. Mus. — **co**. Rk.

Beblavosť, i, f., koktavosť. Das Stottern, Stammeln.

Beblavý, bebtavý, heptavý, koktavý, zajíkavý, breptavý, stammelnd, stotternd.

Bebta, y, m., bebtavý. Stammler, Stotterer.

Bebtavec, vce, m. = bebta.

Bebtavosť, i, f., beblavosť.

Bečán, a, m., bečák, plaček, kdo často pláče. Koupil si bečany n ceníky. Us. Plärrmaul.

Bečár, u, m. = soudeček. Na Slov., Plk.

Bečeti, ím, 3. pl. bečí, beč, beče (íc), el, ení; bečívati. Ovce, beran, jehně, kozel, koza bečí, blökt. Us. Hloupý, až bečí (n. div nebečí). Us. To dítě pořád bečí (= pláče). D. Však ti žáci jen bečí (špatně zpívají). Ros. Kdo za koho ručí, ten i bečí (bědnje). Jg. — **po kom**, *za kým*. Jehňata po ovcích, za ovcemi bečí. — **s kým**. Ovce s ovcemi bečí. — **čím**. Na ceremonii svatou celou hubou bečeť. L.

Bečidlo, a, n., bečán, a, m., beček, čka, m., kdo bečí, pláče. Heularsch, Plärrmaul.

Bečivý. B. kluk (plačtivý).

Bečka, y, f., bečice, bečička = *sud*, Tonne, Fass. B. máselná, solní, smolní; na máslo, na sůl. Bečka soli, bramborův, másla, sýra, plev; b. na víno, jablka atd. Us. Prázdnou bečku obraceti = čas mařiti. Jg. V bečku bez dna líti (Vz Marný. Lb.). Jg. Celá b. plev (špatný dar). Z jiné bečky počínejme (o jiném mluvme). Za bečku stojí = za nic. Hřmí prázdná b., plná ticho stojí. Jg., C. Bečce dno vyraziti (průchod učiniti. Vz Násilný. Lb.). B. prázdná největší zvuk vydává (vz Pýcha). — B. = *tlustý*. Ty jsi jako b. Us.

Bečková sůl = drobná v bečkách. Vys. Duhy bečkové. Bečkový filosof = Diogenes. Jg., L.

Bečov, a, m., mě. Petschau v Loketsku. Jg.

Bečovní, od bečvy. Fass-. — B. *iho*, n., posudní, povárné. 1546. Bier-, Braugeld.

Bečva, y, f. 1. = *bečka*. — 2. *Řeka* na Moravě.

Bečvář či bednář, e, m. Vz Bednář.

Bečvárna, y, f. Die Böttcherei.

Bečvářský. B. nůž, řemeslo, dílo. Jg. Böttcher-. Vz Bednářský.

Bečvářství, n. Die Böttcherei, das Binderhandwerk. Jg.

Běda, y, f. = *bída*, Elend, Noth. Na bědu naříkati. Jg. Běda bylo (m. byla; o tom vz Věta bezpodmětná, ku konci). Na bědu křičeli. 1637. Gl. Uvadíce bědu na lud. Rkk. Ale s ženou běda, za tu žádnej nedá deset krejcarů. Er. P. 354. — **B. interj.**, *hlas pohrůžky a bolesti*, Wehe! — **komu**. Běda mně nešťastnému. V. — Kom., Troj., D. — **na co, na koho**, Běda na ty, jenž dary berou. V. — Rvač. — **čeho**. I vece Čech, ach běda skutka mého. Dal. — **komu čeho**. Běda nám tebe. Leg. — Pass. B. mně šedin otce mého. D.

Bědácký. B. postava, Rk., elend.

Bědák, a, bědař, e, m., ein Elender.

Bědákati = bědovati, webklagen.

Bědavý, *lépe:* bídný. Jg.

Bederní bolesť, Lenden-.

Bedienen. Wenn ich mich des Wortes bedienen kann. Smím-li se tak vyjádřiti. Mk.

Bedingen, pocházeti z čeho, držeti se v čem. Ctnosť a moudrosť jedna z druhé pochází. Tím drží se v běhu život duchovní, jako závažím hodiny v běhu se udržují. Zk. — Mk.

Běditi n. bíditi, ím, bídě n. bědě, 3. pl. bědí, il, ěn, ění = bědovati; toto je obyčejnější. Vz. Bědovati. — **se.** Puch. — **se s kým o co.** Karthago dlouho se s Římem o panování bědila. L. — **se čím,** Rk., sich quälen, seine Noth haben.

Bedlec, dlce, m., Baumlaufer, pták šplhavec. B. obecný (běhal, brhlík, datlík, datel malý, drvolezka, myška, strkáček), zedníl (zedník). Presl. —

Bedliti, ím, 3. pl. bedlí, bedli, bedle (íc), il, ení; bedlívati = bdíti, wachen. — **kdy, jak dlouho?** Do dlouhé noci b. Jg. V noci b. Bern. — **na co.** Na vyplnění nařízení. Storch.

Bedlivě čísti, něco konati, studovati, se rozmysliti, poslouchati, uvážiti, V., pracovati, navštěvovati etc. Jg., fleissig, aufmerksam.

Bedlivec, vce, m., bedlivý člověk, emsiger Mensch. Mus.

Bedlivění. Lépe: bdění. Jg.

Bedlivěti, ěl, ění = bedlivým počínám býti. Jg.

Bedlivosť, i, f., dbalosť, pilnosť, snažnosť, pečlivosť, opravdovosť, Wachsamkeit, Emsigkeit, Fleiss. Velikou b. o něco míti. Klat., Solf., V., J. tr., Nz. Nad dítkami b. míti Klat. S největší bedlivostí. V. S obzvláštní pilností a bedlivostí. V. B. na něco míti. V., Er., J. tr. B. něčeho míti. Nz. B. k něčemu přiložiti. V. Žádné bedlivosti nelitovati. V.

Bedlivý (bedliv, a, o) = *bdící,* nespící, wach, wachsam. Tu celou noc bedliví byli. Háj. B. strážný (nespící). Kom. — B. = *dbalý,* pilný, pozorný, snažný, opatrný, čilý, hbitý, pracovitý, nelenivý, ochotný, pečlivý, V., wachsam, fleissig, betriebsam, emsig. Jg. V b. soud něco vzíti. Br. B. posluchač Br. B. pozor míti. Kom. — **čeho:** svého hospodářství a **na** své cti. V. — **nad čím:** nad stádem, Kom., nad žáky. T. — Háj. — **s infinit.** Bedliv byl jeho rozkaz vykonávati. Br. — **při čem:** při skoumání nějaké věci. Byl.

Bedlně = bedlivě. Výb. I. 911.

Bedlný = bedlivý. Č.

Bedlství, n., bedlivosť, bdění. B. na modlitbách. Živ. Jež. 14.

Bedna, y, f. Mus. Do beden něco uložiti. Us. Kiste.

Bednář, bečvář, e, m., der Böttcher, Fassbinder. B. dělá z prutův březových a liskových na vlku (pořeznici, osní stolici, strýčku, dědku, kozlu) osníkem (pořízem, stroužkem) obruče (pružiny) a ze dřeva sudoviny (duhy, dužiny, desky). V nich dělá útorníkem (vtěrákem; vz Útorník, Vtěrák) útory, dává do nich dna a dělá kádě, bečky, škopíky, dřezy (střezy), žbery, putny, vědra, sudy, štoudve, konve atd. Obruče splná sekáčem (bečvářským nožem) a vrbovým proutím a pobíjí kyjankou (pobíječkou) a klínem Pt. 88. — **Bednářské hobliky:** obřeznice, macek (ležák), zejkovec, střihovač, uběrák, hladík, klopkář, hlavník, cídič (h. dutý), příčníkář, beránek (uběrací, hladicí, s klopkou, hlavníkový, cídicí), karbovník, nádobkář, srovnavač, drabovník, věnečník, dražník, výžlabník. **Jiné nádobí kromě již jmenovaného:** kladiva, stahovák, potahlík, kružidlo, sekáč, skoble, hemerejz, znamenář, páka na zátky, přitahlík, hlavičkář, průrazec, nytkovací kladivo, vtěrák (vz Vtěrák), hmoždínkář, čepník, tužlík, řezák, sudoměr, veuhák, sedlík, perlík. Šp. — Vz Vrtice.

Bednářka, y, f. — **Bednařiti,** il, ení. — **Bednárna,** y, f., dílna bednářova. — **Bednářský.** Vz Bednář. — **Bednářství,** n. B. provozovati. B-ím se živiti. B. se učiti. Binderhandwerk. Bötcherei.

Bedniti, ím, 3. pl. bední, bedni, bedně (íc), il, ěn, ění; bedňovati. — **co:** sudy (dno do nich dávati, spunden)., V., kamna (stavěti), Šm., kolo (ausschalen). Vys. — **co čím:** vrata prkny (zabíjeti, vernachen), Us., rakev břebíky. Sych. — **se kde před kým:** v pokoji před nepřátely (zatarasiti se). Hlas. — **co do čeho:** zboží do sudu.

Bědnosť, bědný, vz Bídnosť, Bídný. Jg.

Bědota, y, f. Lépe: bída. Jg.

Bědovánky, pl. f., bědování. Kamar.

Bědovati., duji, duj, duje, al, ání; bědovávati = bídným činiti, nuziti, elend machen, kränken, quälen; stěžovati si, naříkati, wehklagen, jammern; *se* = bíditi se, nuzovati se, Noth leiden; trápiti se, sich plagen, quälen. Jg. Vz Běditi. — **co, koho:** poddané (bídnými činiti), Br., zemi, Br.; nohy ho bědují. Kat. Žer. — Kom., Trip., Har., L. — **koho čím:** těžkými pracemi. Br. — **koho** (gt.): lidí (= týrati). Rk. *Lépe* akkus. lidi. — **na koho:** Bědují na matky své. Sych. — **komu:** Biskupu bědovat. Háj. — **kde:** Jeremiáš bědoval na zříceninách Jerusaléma. Ml. — **nad kým, nad čím.** Br. — **se kde, se s čím:** Běduje se na tom dvoře, s tím dvorem. Ros. — Sych. (= bídně žíti, trápiti se). Už mnohá léta se s ním bědují. Ml. Ve světě se bědujeme. V. — Bs. — **se čím:** Ustavičným strachem a prací se běduje. Zav. —

Bědovitý = bídný. Měst. bož.

Bedrník, u, m., B., pimpinella, Bibernelle, Pimpinelle. B. lomikámen, veliký, vlaský. Jg. Pívej pivo s bedrníkem, jídej úkrop s česnekem, budeš dlouho živ. Č. Šli jsme mimo krámy, kde cukr prodávají, zval nás Blažek cukrář, dal nám po kusu bedrníku. Svěd. 1569. Píme pivo s bobkem, jezme b. Er. P. 367.

Bedro, a, n., bedra, y, f. (zastr.), bedérko, die Lende, V., *část hřbetu naproti břichu.* Přepásati bedra svá. Ros. Kdo krosnu dlouho nosí, toho bedra bolejí. Us. Bedra jelení, telecí, zaječí. Jg., Bern. — Z tvých beder jsem pošel. Nebo ještě v bedrách otce byl (nebyl zplozen). Hebr. Na bedrách. Vz -ách. Dostal se ti na bedro (pomstil se, sbil tě). Č. Vz Msta, Trest, Výprask. Bedra si na ně-

koho brousiti = na někoho se strojiti. Šm. *B.* = *stehno*, der Schenkel. Br. — *B.* = *lomenice*, hlaviny, průčelí, svisle, štít, der Schild am Hause. D., Jg.

Bedruňka, y, f., slunečko, Marien-, Sonnenkäfer. Jg. Vz Berunka.

Beduinové, kočovní Arabové v Arabii. Rk.

Beefsteak (bifstěk, ang.) u, m., řízek hovězího masa utlučený, okořeněný a upečený. Rk.

Begnügen sich, přestati na čem: na jedné krmi. Mk. Vz Přestati, Dosti míti, Spokojiti se.

Begriff. Něm. ‚im Begriffe sein, wollen, nahe daran sein,' vynáší se zvl. tvary slovesa. Sestra z domu *odcházejíc* plakala. Měl dceru jedinou a ta *umírala*. Br. Sen pak jej, když slunce *zapadalo*, pojal. Br. A naplnili obě lodí tak, že se téměř *pohřižovaly*. Br. Dítě se již dávalo do pláče, ana přišla matka. Vz Hodlati, Chtíti, Chystati se.

Běh, u, m., (v již. Čech. bíh a to ve všech pádech, *gt.* bíhu atd. Kts.) — *B.* = *běžení*, *prudké jití*, der Lauf. B. rychlý, Us., slabý, Troj., honoucí, V., běhoucí (vz Běhoucí), Ros., ustavičný, prudký, spěšný. Zpátkem b. obrátiti. V. Život jest ustavičný běh k smrti. B. dokonati, D., plniti. Troj. Rychlým během se vrátiti. Žák. sv. Ben. Přímým během jsme tam přišli. Skut. Během strhnouti, vyraziti, poraziti, dohoniti. D. Pojď během. Us. Pusťte nás tam během. Šš. Pís. 427. V běhu býti. D. — *Během* = *skokem, ochotně*, im Lauf, schnell, im Sprung. Honoucím během. V. Během běhoucím. Ros. Během chvátati (k cíli). Kom. Před smrtí během utíkati. Rad. zv. Během běžeti. Aesop. — *V běhu* = *na rychlost*, Flugs. Bez meškání byli v tom běhu hotovi koňové. Troj. — *B. koňský*, das Pferderennen. V plném běhu (koně) do sedla vyskočiti. Vrat. B. koní o závod. — *Na běh* = *na krátko*. Byl u nás jen na běh. Šm. — *B. řeky*, tok, der Lauf des Flusses. B. potoku. Voda jest v běhu. D. B. vyšní, vrchní, Oberlauf, nižní, dolní, dolejší, Unterlauf. — *B. života*, der Lebenslauf. B. života konati. Br. Vyplniv běhu života svého sto let. Solf. Vykonav běh tělesný. Solf. — *B. hvězd*, *nebe*, *planet*, *světa*, *času*. B. nebeský spatřuje, zpytuje hvězdář; z běhu světel nebeských něco předpovídati; z běhu planet a hvězd hádati. V. Hvězdář běh hvězd rozvažuje. Kom. Aby hvězdy během časů pořádek rozměřovaly. Kom. Běh sluneční očima měřila. Troj. Bůh b. světa řídí. Us. — *B. školní*, Semester. B. roční, zimní, letní, pololetní. — *B.* = *směr*, die Richtung. B. hadovitý, klikatý, klikatící (při tělocviku), Tš., hořejší, střední, dolejší (v zeměpisu). Nz. — *B. hudební*, Us.; melodické běhy. Hd. — *B. řeči*, das Schicksal. B. světa, der Weltlauf. Křesťanův obecný b. jest protivenství snášeti. Kom. B. světa řídití. Br. — *B. přirozený*, *přirozený*, der Lauf der Natur. Měsíc proti přirozenému běhu šel. Troj. Nemůžeme během přirozeným poznati. Lom. Proti běhu přirozenému. Lk. — *B.* = *obyčej*, *způsob*, *postup*, jakým se co děje. Der Lauf, der Hergang einer Sache, Art. Rovným během (měrou); podlé obecného běhu; tyranským během (tyransky); starým během jíti; šťastným a veselým během. V. Během válečným (válkou). Slušnějším během to způsobil. Jel. Tímto během všecko hyne. Jel. Jestliže nemůž zbuzen býti nižádným během. Ras. Běhu svého nezměniti. Jel. Během válečným něčeho dobyti. Solf. Jakž b. vojenský dopustí. Troj. Poláci během ukrutným hubili království uherské. Let. 128. Přátelským během aby vše bylo vyrovnáno. Bs. Kterýmkoliv během. O. z D. Ale pohnaný, když na žalobě kterýmkoli během ztratí, buďto neobrazením práva neb odpovědí bez řádu neb jiným kterýmkoliv během, vždy při, v níž jest pohnán, ztratí; Potom já tě všech těch běhóv široce a rozumně zpravím. O. z D. (Ond. z Dubé). — Pr. B. zemský (Landesbrauch in Sitte und Recht.) Ukázal list hlavní zemským během učiněný. Půh. Tedy JMt. své běhy s vaší radú chce jednati a pósobiti ve všech věcech; Ježto se v tom zavírá páně Jiříkuow běh. Arch. II. 30. Na který běh a zpuosob měbly nám král Ladislav vydán býti. Arch. II. 211. — *B. soudný*, *b. práva* = *řád práva*, der Rechtszug. Léčby půhon slušný strany odporné a skutečný soud slušným během došli. Pr. kut. V běhu řízení, pře líčení. J. tr. — *Běh*, *běhy* = *událost*, *děj*, *příběh*, *případ*, Geschichte, Begebenheit, Ereigniss. Běhy země vypisovati. Jel. O bězích židovských. Bel. Běhy řecké. Troj. Což jest ve dskách shledáno v takových bězích. O. z D. V každém jiném běhu (případě) pomoc slibujeme. List. Ty znáš naše položenie, rci nám něco k našemu běhu. Št. — *B. peněžný*, Geldkurs. Peníze jsou v běhu. D. Vzíti peníze z běhu; bráti peníze vedlé běhu (co platí). Us. — *B.* = *útěk*, die Flucht. Na běh se oddati, Solf.; na běh se s někým (s pannou) dáti. Háj. Na běhu je jali. Dal. Dali se na běh k městu. Troj. — *B. stroje*, *kola*, *píly* atd. B. kola, píly zmírniti. Vys. — *B. ženský* = měsíčné, čmýra, menstruum, Weiberzeit. Přestal jí běh ženský. Bib. — *B.* = *noha* (u zvěři). B. zaječí, jelení. Us. Nač mám běhy (nohy) trmáceti? Puchm. — *B.* = *hlaveň*, der Lauf am Gewehre. D. — *B.* = *hon*, stadium 125 kroků. Tur. Kr. — Také: *zápasiště*, die Lauf-, Rennbahn. Troj. — *B.* = *Kunststück*. Slíbil dovésti některakého běhu v alchimii a toho nedovedl. Záp. měst. 1451.

Běhací, Lauf-: stolice, kolo, stroj, Šp., Jg., noha D.

Běhač, e. m. *Dělník*, jenž na kolečku vozí kn př. uhlí v dolech. Vys., Šp. — B., *zárodník*.

Běháček, čka, m., pták, Baumhacker. Us.

Běhučka, y, f., která běhá. Us. Na Mor. běhule. — 2. *Kráva* pořád se běhající. Us. — 3. *Hra*. — 4. *Běhanice*. — 5. *Běharka*, úplavice. Jád. — Jg.

Běhák, a, m., Läufer. — Běháky (b., u, m.) = běhy, nohy zvěři divoké. Us. B. jelení. Läufe. Boč. Polsky: skoky.

Behalten. Neporušené víno v barvě trvá (behält seine Farbe). Mk.

Běhání, n. Dnes mám mnoho b. Us. — B., b. *-se* = *pojímání se* (o dobytku, o psech). D. — Jg. — **Běhanice**, e, f. Lauferei.

Běhař, e. m. = běhoun. B. panský. Výb. I.

Běháše, zastr. = běhal.

Běhati. Vz Běžeti = Běhati se, vz Pojímati se.

Běhátka, pl., n., v zemi zapíchané obloučky z vrbových prutů, k nimž se volavci na humenci přivazují. Šp.

Behaupten. Udržeti se, ubrániti se, uhájiti se v hradě. In der Burg sich b.

Běhavka, y, f., průjem, chvistačka, šprkalka. Šp., tracení, Lk., úplavice, běhavice, sračka, dřizdačka, na Mor. dřiztačka, der Bauchfluss, Durchfall. B-ku míti. Us. Dostal b-ku od ustání i. e. když se kdo ujde a napije. Lk. B. bílá, weisser Fluss. Čern.

Běhavý, *běhající*, *těkavý*, laufsüchtig. Merkur byl posel b. Jel. — *B.*, *vrtkavý*, unstät, unbeständig. B. mysl, Ros., život. Jel. — B. noby = *běhací*, Lauffüsse. Krok. — *B.* = *läufig*. B. ženka, V., holka. Us.

Běhla, y, f. běhlice, která se toulá; 2. nevěstka.

Běhle = běžně, rychle. Aqu.

Běhlec, hlce, m. = poběhlec, Flüchtling.

Běhlosť, i, f., zkušenosť, obratnosť, Geläufigkeit, Gewandtheit, Erfahrung, Fertigkeit. B. **v** lidských věcech. Jel.

Běhlý = *běhavý*, *běžný*, *rychlý*, schnell. B. pachole (hbité), Arch. III. 37., chrt, proud, čas, L., oheň. Lauffeuer. D. — *B.* = *zběhlý*, *zkušený*, *cvičený*, geübt, erfahren, gewandt. B. lékař. Krab. — **v čem**: Byl velmi běhlý v lidských věcech. Jel. — *B.* = *chlípný*, *cilný*, geil, läufig. B. kurva, ženka, V., nevěstka. Rvač. — *B.* = *rychle psaný*. B. spis. *To je obecné a běhlé*, gang und gebe. Sm.

Běhna, y, f., běhalka, zběhlice, randn, běhlá ženská. Hure. D.

Běhouci, starý tvar, vz Divonel. Během běhoucím běžeti. V.

Běhoun, a, m. *B. rychlý* (o člověku, o koni atd.). Tento kůň jest dobrý b., běhák, Läufer. Šp. B. po světě, Landstreicher = *tulák*. V. Běhúnem byl miesta nemaje. St. — *B.* = *rypoćezený ze země*. Exulant. V. — *B.* = *kdo za ženami běhá*. Weibernarr. — *B.* = *mladý vůl*. D. — *B.* = *svrchní kámen ve mlýně*. Oberstein, Läufer. — *B.* = *točicí se brus*. Lauf. — *B.* = *rameno nůžek*, jímž se pohybuje. Techn. — B. = *osa*, *čep*, na kterém se co obrací. B. u vrat, u dveří. Angel, Zapfen. Bern. — B. = *druhý páteř v šíji*, osa. L. — B. = *slabá sloj uhelná*. Vys. — B. v hornictví = *puruík*, fedrovně = nádenník, který na puře (káře, něm. Hunt) rudu n. kybře odváží. Am. — *B. na přezmenu*, der Läufer an der Schnellwage. Sedl.

Běhounek, nka, m., výrostek. Pacholík druhý byl mladší, tomu jména nepomnim, než byl jest již b. Arch. I. 178.

Běhounský. B. střevíce. hůl. Bern. Läufer-.

Běhudlný = toulavý. B. žena. St. Vdovy dóm **od** domu b. St. N. 32.

Běhutný, běhutý, běžící. B. kůň. Kr. — Č.

Bechyně, ě, f., v hornictví komora na rudu, náčiní atd. Erzkammer. Am., Pam. Kut. — 2. Mě. v Čechách, Bechin. Jg. — *Bechyňský*, vz Slánský.

Bei. *Na* mou věru. Přisáhám *skrze* meč svůj. Pravím, králi, *při* mé víře. Fl. Chová dobytek *o* suchém listí. V. Vždycky dobré mysli (*gt.*) býti. — Mk. — Bei der Hand: Po ruce býti. Něco na snadě míti. — Mk.

Bellegen. Roztržky spokojiti, různice pokojiti a smlouvati, spokojiti a porovnati, rovnati. — Mk.

Bej, e, m., u Turkův. Der Bei.

Bejbelreř, bejhelčiř = kulhati. Vz Kulhati.

Bek, u, m. On v bek (dal se do pláče). L. B. kozí (bečení). Das Blöken.

Bekati, ám, kej, kaje (ic), al, ání; blekati, bekávati, blekávati, beknouti, nu, knul n. kl., knuv n. bek (bekši), utí, blöken. B. = be někomu říkati, anblöken. Jelen, srnec beká = bečí. Šp. — **na koho**: Co ty na mne bekáš? Ros. — **komu**: Co ty mi bekáš? Ros. — **se** (o jelenech): Jeleni se bekají = se běhají, Šm., Rk., sind in der Brunst.

Bekenner sein, přihlašovati se k čemu. Mk.

Bekot, u, m., bekání ovcí. Das Blöken.

Bekriegen. Bojem někoho podstoupiti, podejíti. Dal. Válčiti, válku vésti s kým.

Bekyně, ě, f. Polternonne. B. = *ženy a panny, klášterní život vedoucí, avšak nejsouce vázány sliby*; sestry šedé, milosrdné; ženské jisté sekty. Z střlat. beguina, beghina. Mz. 108. — B. = panna do starosti. Rokyc. — Jg.

Běl, e, m., běl., i, f. *Běl obilná*, eine Art Weitzen (pšeničné obilí); přední (nejpěknější bílá mouka), Mundmehl, V., pšeničná (také). Jg. B. pšeničná (mouka); B. a med u olej jídala jsi; B. a olej i med kladlas před nimi; Desátý díl běli smíšené s olejem. Br. — B. olovná, Weissblei, kremská, antimonová, barytová, jelení, královská, mineralní, nerostová, nová, surmíková, vídeňská, zinková, základní, Kh., ševcovská, Federweiss. Rk. — B. = *blána*, dřívl ve pni nejmladší. Rostl. — Na Mor. *srdéčko u rostlin* (hlavatice). D. — *B.* = *slanina, jelení, srnčí, dančí lůj a sádlo černé zvěři*. Das Weiss. Šp. — *B.* = *bělmo*. Us. *B.* = *ryba jistá*. Weissfisch. — B. *dobrá*, druh vína, Hennischgelb. Vz Víno. Us. (Šk.)

Běla, y, f. (Rk. píše: Bělá, é, f.), mě. v Boleslavsku. Weisswasser. Jg. V obec. mluvě: V Bělým. Vz A. — *B.*, *potok* v Litoměřicku. — *B.*, *jméno bílé krávy*. — *B.*, *bílá houska*. Na Mor. — Jg.

Běláerkev, Weisskirchen. Nové Kostely.

Bělák, a, m., Villach; 2. alpský zajíc, Alpenhase. — *B.*, *u*, *m*., rostl. B. hořký (křísť, prašivec, houba), Bitterlin; bílý hřib. Jg.

Bělaseti = modrati; bělasiti = modřiti. Na Slov.

Bělasý, bělavý, světlý, modrý. Bern.

Bělati se (běleti). — **kde čím.** Co se tam na hoře bělá? Č. — Les v dolině sněhem se bělá, glänzt weiss. —

Bělavý. weisslich. B. mléko, vlasy. Us. Vz Víno.

Bělboh, a, m. = bůh světla u pohanů slovanských. Jg.

Běle barviti. Jg.

Bělehrad, u, m., *Bělohrad*, Bělhrad. B. arnautský v Albanii; bavorský, Weissenburg; chorvatský, Stari Zadar; český, v Bydžovsku; karlovský či sedmihradský (Karlsburg); královský či stolný (Stuhlweissenburg, v Uhřích); pomořský (Belgrad, v Pomořancch); srbský

(u Čechů dříve i: řecký, dolejší). S. N. — *Bělehradský*. Us. — *Bělehraďan*, a, m.

Bělený, -en, a, o = bílý. Na Slov.

Bělestvúcí, bělostvúcí. B. říza. L. S.

Běleti, ím, 3. pl. bělejí, el, ení = počínám bílým býti, weiss werden. V. — Den bělel = svítalo. Us. — **se.** = bílým býti. — **se čím.** Vlas starostí se mi bělí. Jg. B. se oděvem. Č. Sněhem se bělá (louka). Er. P. 196. — Jel., L. — **se od čeho:** Vrch od sněhu se bělí. Jg. — **se kde, kdy.** Sníh v dolině, na polích se bělí. Onen vrch přes celý rok (po celý rok) od sněhu se bělí. Jg.

Belgové, žili v severní Gallii. — *Belgický*. — *Belgie*, e, f., severně od Francie.

Belhač, e, m. Der Hinker.

Belhati, na Mor. = kulhati.

Belhavý = chromý, kulhavý, Št., hinkend.

Bělice, e, bělička, y, f., *ryba*, úkleje, úklejka, plodice, Weissfisch. B. zamodralá, jezerní. D. Běličky vody zajíčky, jahůdky lesa lahůdky. — B. = *bělavé hrušky*. — B. = *Blässhuhn*. V. — B. v botanice, *vrba bílá*, Pottweide. — B. = *bílá země*. — B. = *bělidlo*, die Bleiche. D. — *B., druh třešní*, ranná, zeitige Weisskirsche. Us.

Bělič, e, m. B. *plátna*. Bleicher. — B., *valchář*. Plk. — B., *štětka*. Us. na Mor.

Běliči. V. — B. štětka. Us. Tünchpinsel.

Bělíčký = bílý. — **Běličky**, f., pl., bělidlo. — Vz Bělice.

Bělidlo, a, n., die Bleiche. B. rychlé. Šp. B. na plátno, na vosk. D. Dáti přízi do bělidla. Us. Utekla čertu z bělidla (o černé, špinavé ženské). Vz Tělo. Č., Lb. — 2. *B., čím se co bílí*. Bleichmittel. Mýti se bělidlem. Ben. V. — 3. *Bílé ličidlo*. Schminke.

Belik, u, m., vz Kbel. — **Bělík**, a, m., pták, Weissarsch.

Bělina, y, f., mastná, bílá zem. Us.

Bělisko, a, n. = bělidlo. Koll.

Běliti, ím, 3. pl. bělí, běle (íc), il, en, ení; bělívati, weissen. Obyčejně: bíliti, vz toto. — **co:** zuby, Ras., dřevo = kůru osekati; kovy = přepouštěním bílé činiti. Vys. — **co kde.** Vosk na slunci. Jg.

Bělitký, běloněký. B. nožica. Rkk.

Bělizna, y, f., bílá kožešina. Klat. — 2. Bílá země. Novot. — 3. Bílé prádlo. D. — B., rostlina, pella. Jg.

Bělkový, Eierweiss. — B. mok (v oku). Krok.

Bellerof-on, gt. -onta, m., syn Glauka, krále korinthského, usmrtil potvoru Chimaeru. Vj.

Bellon-a, y, f., řím. bohyně války.

Bellovakové, národ v belgické Gallii.

Bělmo, a, m. *B. na dřevě* = blána, běl, Splint. — *B. v oku*, das Weisse im Auge. Zřítelnice oka v bělmu sedící. Kom. — *B. na oku* (bílá n. šerá blanka, ciňk na oku), Staar. Oko bělmem se potahuje. Jg. Míti b. na oku. Us. B. šlo s očí. Br. B. s oka sříznouti, vzíti, sníti. D. Voda proti bělmu. Čern. B. s očí sloupiti. Lk. — B. někomu dělati = *nalhati*, *sliborati*, *šiditi*, Vorspiegeln. Jg., Lb. B. na oko (předstírání, těšínská jahlka). Jg. Mají bělmo pýchy. Boč. Dělá jim b. na oko. D. I to bělmo rád by mu z oka vzal. (Vz Klevcta). Č. Spadlo mu b. s očí = konečně přece poznává, vytržen jest z bludu.

Bělmový. B. koření. Star-.

Bělný = bílý, Hus. Vezmi 3 míry mouky bělné; Ať jsou z mouky bělné koláčové nekvašení. Br. — 2. *Snadný k bílení*. B. plátno, Us., leicht zu bleichen.

Bělo. Něco na bělo barviti. Us. Na bělo někomu něco říci (zum Scheine sagen). Šm.

Běloba, y, f. (bílá barva krycí), Weissbleierz, obsahuje kyselinu uhličitou a kysličník olovnatý. Vz Těživec. Bř. B. kremžská (kremežská. Nz.), zinková, barytová, S. N., anglická n. břidličnatá, benátská, cínová, čistá, hamburská, holandská, janovská, k nátěru spodnímu, lupková, olejná, perlová, pražská, tyrolská, půdová, vizmutová, v oleji utřená, zinková. Kh.

Bělobárna, y, f. Bleiweissfabrik.

Bělobna, y, f., továrna na bělobu.

Bělohlávek, vka, m., pták. Weisskopf (orel).

Bělo-hlavý, D.; *-houbek*, bka, m., Weissmaul; *-hrdlý*.

Bělohrad, vz Bělehrad.

Běloch, a, m., bílý člověk. Ostatně vz Bělouš.

Bělo-*krétý*, Rostl.; *-lící*, *-nohý*, Jg.; *-noska*, pták; *-oký*, V.; *-ramenný*; *-rouchý*; *-řit*, i, *-řitka*, y, f., *řit*, a, m., pták (na Slov. jiřice); *-ruký*. Jg.

Bělost, i, f. Sněžná b. Die Weisse. Nt. B. sněhová, Troj., b. nehtů, V.,* dřeva pod kůrou (blána), Splint, V., b. v oku (bělmo).

Bělostkvoucí, bíle se stkvějící. Br., Kom.

Bělostkvělý. Ch. — **Bělota**, y, f., bělost. St. skl.

Bělotok, u, m., bílý tok, neduh. D. Mutterfluss. —

Běloučký, bělounký = bílý. B. ruce milují cizí namáhání. Km.

Bělouš, e, m. (kůň), Schimmel. Někteří chtějí raději: bron (Šb.), brun n. brůna. Ale slovo „brůna“ nenalezáme v tomto významu jen v: Sv. Martin přijel na brůně (napadl sníh). Že však tohoto slova dříve více užívali, viděti z toho, že máme vlastní jméno Brůna. — A Bron máme jen v Mat. verb. Tedy může zajisté i bělouš státi. Šm. (Š. a Ž.) O „Bron“ vz Bron.

Bělovačka, y, f., vz Víno.

Bělovlasý, weisshaarig.

Bělozubý, D., weisszähnig.

Bělpuch, u, m., bielpuch (zastaralě) = pergamen. Das Pergamen. Snad ze stłněm. buoch-vël, ags. boc-fel. Mz. 110. Daj Čechóm bělpucha a černidla do vóle. Dal.

Bělúcí, běloněký, bílý. Kat. 1096., 2329.

Bel-us, a, m., řeka ve Foenicii; 2. modla indická; 3. král a praotec několika národův východních.

Belvedér, u, m., z it. belvedere = pěkný rozhled. V Praze: Letná, Leteň, S. N., nyní: Sady korunního prince Rudolfa.

Bělý = bílý.

Belzebub, a, m., z hobr., bůh Filistinských.

Benátky, tek, pl., f. Vz Čechy (stran skloňování). V Benátkách. Ros. Venedig. — *Benátky, vystouplá voda na způsob jezera.* — *B., dům nevěstek.* — *B., mě. v Čech.*,

Benatek. — *Benátčan*, a, m. (pl. -né). — *Benátčanka*, y, f.

Benátský. B. moře, V., město, barva, mýdlo. Jg. Venezianisch.

Benedikt, a, m., Beneš, Benda, Benata, Beneda, Benák, Ben, Benek.

Benediktin, a, m., řeholník sv. Benedikta. — *Benediktinka*, y, f. — *Benediktinský*. B. klášter, řád, zákon. Us. Benediktiner.

Benehmen sich, míti se, chovati se, činiti se, vésti si, počínati si.

Beneš, e, m., vz Benedikt; 2. závistník. Reš.

Benešov, a, m., Beneschau a Bensen v Čechách. Jg. — *Benešovan*, a, m. — *Benešovský*.

Benevent-um, a, n., mě. v Samniu.

Bengálský. B. oheň (64 částí ledku 23 č. síry a 16 č. surmy, Spiessglanz. Vše se dobře utluče a potom smíchá.) S. N.

Beňový. B. oko = závistivý, neidisch.

Benzoan, u, m. B. cinchoninný, draselnatý, ethylnatý, rtutičnatý, sodnatý. Kh. Benzoesaueres Salz.

Beptati, vz Bebtati.

Bequem, něm. Pohodlně, příhodně, příležitě. Pohodlní (volní) páni neradi se prací přetrhnou. Hoví si; přeje si pohodlí; činí si pohodlí. Mnohý se rozhostí, aby si pohověl. Sr. Uvelebil se na pohovce. Brt.

Bér, bru n. béru, m., rostlina, Fench. B. přeslinkovitý, sivý, zelený, německý, vlaský. Jáhly brové n. bérové. Brová n. bérová kaše. D. Jest toho jako bru (mnoho). Má vší jako bru. Us. Lepší proso nežli bér (lépe prositi než po horách bráti, po cestách loupiti). Mus.

Beran, a, m., beránek, nka, beranec, nce, beráneček, čka, m., beranče, ete, n. Beran, pl. berani, **ne:** berané, vz é; *ale: dřevěné berany* stojí v řece. Bs. — Beran (der Widder): hřívnatý, stepný, chlunmí, vlaský, španělský, anglický, sedlský, mnohorohý, široocasý, dobropředhorský, dlouhoocasý, krutorohý, africký, guinejský, thebský; stádní, chlipný, plodný, řezaný (skopec), zlatorouný. Jg. Beran *se* zlatýma rohama. Er. P. 63. B. po rounu poznán bývá. Rým. B-na po rounu poznáš. Č., Lb., Pk. Maso z berana. Šp. Zdá se býti co ovce, ale trkal by co beran. Č. Dělá se beranem, ale trká co kozel. Jg. Z vlka nebude b., ani ze psa ohař (slanina). Jg. B. vlku kalí vodu (Zlý zlému škodit hledí. Vz Podobný). Lb., Jg. Jest na něho laskav, co vlk na berana, kočka na myš. Jg. Milují se jako vlk a b. Jg. Houserem berana vylouditi (málem mnoho). V. Rádby b-a houserem vyloudil. Vz Vtipný. Lb. Poruč vlku berana. Jg. B. se na své rohy spouští. Jg. Vůl berana porodil. Jg. Tu počal (jak říkají Čechové) b. trkati a lev řváti (zpěčovati se). Pam. Kut. Těžko berana s vlkem smířiti. Č. B. v něm sedí (Vz Svéhlavý). Č. Chodí jako ovce a trká jako b. Č. Beránčí tvář a vlčí srdce. Č. Naděláš se co beran v horku. Šp. Mršť valachem berana, budem skákat do rána (hraj smyčcem na struny). Vz Vůl. Č. Starý beran tvrdý roh má. Mt. S. Beran bečí me, když beránek mečí be (mladý se starým nesouhlasí). Lb. — Beran (s přihanou) = *český bratr, nekatolík.* Us. — *B. = dlouhé tlusté dřevo s železnou hlavou*, kterým zdi bořívali. Der Sturmbock, Mauerbrecher. Udeřiti v zeď beranem. B. bořicí. V. — *B. = těžký kus železa n. dřevo s hrubou hlavou a držadly*, železem okované ku vbíjení kolů do země. Die Ramme, der Rammbock, Rammklotz, Jg., Rammaschine, beranidlo, stroj beranicí, stroj beranový, jehlovadlo. Nz. Beranem kolí, jehly zarážeti. Kleště drží berana za ucho. Vys. — *Dále pak i stroj*, v kterém dotčený beran provazem nahoru se tahá a na kůl n. jehlu spouští, aby do země lezla. Vys. — *B. = trám* na hořejší straně otvoru do parny, kobyla. Doucha. — *B. dláždicí* (k rovnání dlažby), pavouk, Pflasterramme. Vys. — *B. znamení nebeské.* — B., beránek: *kožich n. podšívka beraní* n. obložky. Beránkem podšitý kabát. Jg. Po beranu ho skropil (kožich mu vyklepal, vybil mu). Jg. Na berana koho vzíti = na záda. L. — *Po beranu lézti* = čtvermo. D. — *B., částka stavu tkadlcovského.* Klinke. Us. — *B., trám podkrovní* celý krov nesoucí. Us.

Beranči maso, Hlas., krotkosť, mírnosť, kůže. Lamm-.

Beranělna, y, f., beranči kůže. Lammfell.

Beranec, nce, m., *beránek*: 2. *bylina*, beraní jazyk, celník, Jg.; 3. *horní kolečko.* Světoz.

Beránek, nka, m., das Lamm. B. neodsazený, pozdní, tichý. Jg. Chodí za ním jako b. za ovcí. Vz Nohsleda. Prov. Jg., Lb. B. bečí. Kom. Milosť lva v beránka proměnila. Jg. Liška chytrá beránkem pokryta. Jg. Ty b-ku! (tichý jako b.). Pk. — Jest to b. = *licoměrník.* Nevinný jako aegyptský beránek, který hryze. L. — *B. boží* 1. Kristus, 2. posvěcená hostie. Šm., Jg. Beránku boží, jenž snímáš hříchy světa. Us. — *B. velikonoční*, das Osterlamm. — *Beránky = kůže beraní.* Jg. Oděv beránky podšitý. Us. Muž s rohami chodí a žena v beránku. L. — *B. na rostlinách, kočičky.* Jg. — *B. = beran k beranění.* Vz Beran, Handrammel.

Beraněti, ěl, ění, beranem se stávati. — Těsto beraní (dobře kyne). Us.

Beraní, beranový, beránčí, Widder-, Hammel-, Schafs-. B. nožky, kožich, kůže, maso, rohy, mlýn (větrný, jenž na beranu stojí), jazyk (rostlina). Jg. — B. hlava = hloupá. Jg.

Beranice, e, f., kalhoty, čepice (z beraní kůže). Jg.

Beranicí, beranový stroj, vz Beran.

Beranidlo, a, n. B. s kleštěmi, strojové. Vz Beran. Nz.

Beraník, u, m., zaražený kůl; *b., a, m.*, kdo kůl beraní, Pfahlschläger.

Beranina, y, f., skopovina, Ros., Lämmer-, Schöpsenfleisch.

Beraniti, ím, raň, 3. pl. -ní, il, ěn, ění; beranívati = beranem zatloukati, rammen, rammeln. — **co:** jez, kůl, dlažbu. Us. — **co čím:** dlažbu beranem. — **do koho** = mluviti komu do duše, an nechce rozuměti nebo poslechnouti. Brt. — **co, kde, kdy:** u jezu, za dne. atd.

Beránkový. B. maso (beranči). V.

Beranový. B. rohy, Us.; stroj, beranidlo.

Berce, e, m. = bráč. B. berní královských. Výb. I. Cuzieho zbožie b. (krádce). St. skl.

Bérce, e, n., holeň, Schienbein. B. složeno

z kosti hnátové (holena) a z kosti lýtkové. Ssav. — B., vz Váhy vozové.

Berčí = výběrčí daní. Št. Steuereinnehmer.

Berdo, a, n. (z fr. Bordeaux? Jg. či z: verre d' eau?). Dáti si b. = opiti se, veselý den si učiniti. Dal si b. = notně se napil. Us.

Berce, rce, m., berník, berní. Berci také v tom hřeší, že úkol berú rovně, ale zámazné berú těžce. St. Vz víc v Gl.

Bereník-e, y, f., královna aegypt., známá krásnými vlasy.

Berezina, y, f., rus. = Březina, řeka v Rusích. Jg.

Bergamotka, y, f., hruška; o původu vz Mz. 109.

Bergstein, ulice v Praze, Perštýn, Kamenec. Na Kamenci.

Berchati se = nesnadně jíti, schwerfällig gehen. Jg. — Ten se berchá. V již. Čechách: zberchat se, vyberchat se = pozdvihnouti se, sebrati se. Kts.

Berkán, u, m., tkanina ze žíní, z chlupův velbloudích, kozích, z vlny. O původu vz Mz. 109.

Berko, a, m., kdo rád béře. Na Slov. Pk.

Berla, y, f.; špatně: berle, e, f., Brt.; v již. Čechách: berdle. Kts. Stab. *B. pastýřská* (hůl), Kom., *biskupská*, *Br.*, *královská*, V., hlasatelská, věšteův. Nt. Scepter. Berlu královskou míti. V. Pod berlou krále hispaňského. L. — *B. = hůl podporná chromých.* Jg. Die Krücke. Choditi na berlách. Ros. O berle choditi. D. Má se co chromý na berle. Ros., Č. (Vz Chudoba). B. jednoduchá, dvojitá, strojná. Cn. — *B. = držadlo u kosy*, Us., na mizdřicím noži. D. Vz Berlík. — B. = dlouhá hůl s křížem, na které vycvičený dravec hvizdáním vábí; také větev s rozsochou do země zaražená, ku které výr přivázán jest. Šp. — *Berlička* u špruhle větvička, která se podobá berličce. Šp.

Bergleder: hyzna. Am.

Berlík, u, m., držadlo u kosy. Rk. Vz Berla.

Berlín, a, m. — Berlíňan, a, m., pl. -né; Berlíňanka, y, f. — Berlínský (vz -ský). B. modř; po berlínsku.

Berlo-noš, e, m.; *-vládce*, *-vládný*. Rk., L.

Berma, y, f., od bráti (Berme, slov. slovo). Sloje mohutné těží se v stupňovitých přestávkách (terassenförmig), jež dohromady slují berma; jednotlivá = lava, lávka, lavice; a když se strhuje, slove práce „strž" (Stross). Am.

Berna, y, f., město Bern ve Švýcařích; 2. berniční úřad, Steueramt.

Bernard, a, m., Bernhard.

Berně, ě, f. B. sloula v Čechách obecná pomoc královi, pomoc pro obecné dobré. St. Daň, plat, poplatek. Vz konec článku. Die Steuer, Abgabe. B. zemská, z hlavy, nová, ze živnosti, z nápoje (nápojní), pivní, potravní, domovní, z dědictví. Jg. Berni platiti, D., dávati. Us. Lidi berněmi obtěžovati, Háj., V., utiskovati, Us., vyssávati. Kom. Nová b. na půl úroku svolena. V. K berni dodávati. Jg. Dodavek k berni. D. Úředníci, kteří na berni sedie. Arch. I., 47. Vz víc v Gl. 6. — Berně se strany berouciho, daň se strany dávajícího, platícího. Vz Daň. Šp. — *B. = berniční úřad*, berna, Steueramt. D., Ros.

Berné, ého, n., daň.

Berní, Steuer —. B. úřad, služebník, úředník (výběrčí), kniha. Jg., D. — **Berní, ího**, m., výběrčí, Steuerbeamte.

Bernice, e, f., dům berničný. Steuerhaus.

Bernický. B. služba. Ros. Steueramtsdienst.

Bernictví, n., služba bernická; 2. úřad bernický (důstojnosť i místo). Br. Steueramt.

Berničný, Steuer-. B. písař, úřad, Jg., uložení, úředník, okres, arch, kniha (k. poplatní), pokladnice, ředitelství, obec, věc, záležitosť, zlatý, rok (poplatní), čára, patent, zadržalosť, list (poplatní), zřízení, lhůta, J. tr., správa, správce, kontrolor, účet, deficit, půjčka, náhrady, exekuce, fond, peníze, dozorce, katastr, povinnosť. Šp.

Berník, a, m., důchodní, celník. V. Steuereinnehmer.

Bernosť, i, f. Habsucht. — B. peněz, Gangbarkeit des Geldes. Jg.

Berňový. B. peníze = berničné. 1590.

Berný = *ku braní náchylný*, lakomý. V., eigennützig. Soudcové nemají býti berní. V. — čeho. Úředník darův berný. V. — 2. *Co se bráti má*, nehmbar. Berné peníze = běžné, gangbar, landläufig. V. Něco za berný peníz bráti, Etwas für bare Münze nehmen. Šm. B. peníz = zloděj; neberný peníz = prosťák. C.

Beroun, a, m., mě. v Čechách, něm. Beraun, lat. Berona n. Beruna. Dříve slulo: Slavošov. *Má hochy z Drážďan, ale žádného z Berouna.* — *Berouňan*, a, m.; *Berouňanka*, y, f. — *Berounský*. B. koláče. — 2. Bähren u Olomouce. Jg.

Berounka, y, f., řeka v Čechách. Beraunfluss. Sluje Mže a u Berouna jméno své mění. Jg.

Berounsko, a, n. Berauner Kreis, Gebiet.

Berounský, vz Beroun.

Beroušek, ška, m., beránek. Us. Lampel, Lämmlein.

Beru, vz Bráti.

Berunka, bedruňka, y, f., slunečko, pelesa, beruška. B. tečkovaná. Sonnenkalbel.

Beruška, y, f., beránek, das Lämmlein. — 2. B., Assel, Kellerassel. Kom. B. obecná. prasátko n. sviňka n. ovečka. — 3. = berunka. — Jg.

Beryl, u (e, Br.), m. drahý kámen; je-li bledě zelený, akvamarin. Kat. 972. Vz Smaragd. — *Berylový*. B. barva. Beryll-.

Beryt-us, a, m., mě. ve Foenicii. — *Berytan, a, m.* — *Berytský*.

Běs, a, m. = *zlý bůžek* pohanský, zástupce všeho zlého, jehož jméno v dobách křesťanských přeneseno na ďábla. Jir. Ein böser Geist; Teufel. Běsa míti (ďábelství, vzteklým býti). Jg. Byl v ní b. Pass. Z někoho běsa vyhnati, vypuditi. Pass. Ty vraže, běs v tě! Rkk. 12. — *B. polední*, rána morová. Jir. — *B. u, m., psí vzteklosť.* Hundswuth. Na Slov.

Beschönigen: obaliti, omluviti, s obalem říci, zastříti, barvu čemu dáti. Vz tato slova.

Beschränken sich, přestati na něčem; na Mor.: úzkobiti se. Člověk se musí všelijak úzkobiti. Nemusí se tak ú. Též: obcho-

diti s málem. Brt. — *Beschränken etwas:* meze nakládati, vyznamenati, vyměřiti; v mezech držeti; nedati, aby něco z mezí svých vystoupilo, aby přes meze své sáhalo; něčemu meze vytknouti. Mk.

Beseda, besédka, besídka, besídečka, y, f. — *B. = slovo, řeč,* die Rede, das Gespräch. Na Slov. — *B. = nářečí,* dialekt, Mundart. Jistě i ty z nich jsi, neb i řeč (slav. bibl. beséda) tvá známa tebe činí. Br. (V češtině se tohoto slova v tomto smyslu neužívá.) — *B. = spolek, schůzka, posedění společné, kratochvíle.* Unterhaltung, Gespräch. Jíti na besedu (návštěvou). Us. na Mor. Ženám sluší v domě pobývati a ven na besedy nevybíhati. Rvač. Besed, tanců, her atd. sobě zapovídati nedáme. Kom. Nebo zdaliž to není znamení vážnosti, že anděl Páně s nebe přijda k ní s poselstvím, ne někde na besedě aneb po sousedech, ale doma ji nalezl. Br. — *B. = kvas, hodování,* Bankel, Schmaus. St. skl., Kom. — *B. = místo, stavení při domě, v zahradách, kde se hovoří* atd., chladník, altán, Lusthaus, Gartenlaube. V. Zahrada ozdobena bývá besedami. Kom. Besídka k jídlu. D. Na b-dě se ukazuje dívka nebo ve dveřích a okně. Žalan. Nic ctnostem škodlivějšího není jako někde na b-dě seděti, po ženách oči pásti. Lom. — *B. vůbec místnosť k zábavám ustanovená* (v tomto smyslu slova tohoto nyní nejhustěji užíváme), ressource (resurs). Býti členem, údem besedy; do b-dy choditi; v b-dě se baviti, v karty hráti, přednášeti, noviny čísti, tančiti, se scházeti atd. — *B. = zábava.* B. taneční, večerní. Rk. — *B. = tržiště, náměstí,* Marktplatz. Br. Na besedě n. po ulicích. Jel.

Besedář, e, m. Lustgärtner; 2. Plauderer.

Besedište, ě, n., místo zábavy.

Besediti = mluviti St. Skl. — **s kým o čem.** Rk.

Besední píseň, Jg., zpěv, Č., dům, ples atd.

Besedník, a, m., společník, hodovník.

Besedovati, kvasiti, hodovati. — Tetřev tam beseduje = se zdržuje. Šp.

Běseti, ím, 3. pl. -ejí, el, en, ení = vztěkati se, Jg., rasend werden.

Besídka, y, f. Vz Beseda.

Běsiti, ím, 3. pl. běsí, běs, běse (ic) il, en, ení; zběsiti = vzteklým činiti. — **koho čím:** odporem (rasend machen).

Besitz. Na zboží, na statek, v statek, v dům někoho zvésti. Mk. In den B. einführen.

Beskyd, a, m.; hora na hranici mezi dvěma vyššími, přes kterou se chodí. Na Slov. Část Tater. Obyčejně v pl. Beskydy. Jg.

Běsně si počínati, wüthend, rasend, wahnsinnig.

Běsněti, ěl, ění = běsným se stávati. Jg.

Běsnice, e, f., běsná žena. Pass.

Běsník, a, m., běsný člověk. Pass.

Běsniti, ím, il, ěn, ění. **proti čemu.** Běsniechu protiv mečem z hrada tesajúciem (= lítě sekati). Rkk. 18.

Běsnosť, i. f., vzteklosť. Tys.

Běsnovati = běsněti. Br.

Běsný, běsem posedlý, vzteklý, Br., wüthend, rasend.

Besteck: nářadí stolní, ranhojičské. Rk. Rusky: přibor.

Bestehen, skládati se, složenu býti z čeho, sestávati z čeho; zavírati, obsahovati, držeti v sobě něco. Mk. Sp.: záležeti z něčeho.

Bestianský chlapče! — *Bestialita,* y, f., = zhovadilosť. Rk.

Bestie, e, f., z lat., šelma, divoké zvíře; zhovadilý, rozpustilý člověk. To je b.! Ty b., ty šelmo! Us.

Běta, y, f. B. povie Bete a táto to roznesie po celom svete; Kde sú Betky tam klebetky. Mt. S. B., Bětka, Bětulinka, Bětunka, Bětuška = Alžběta.

Betlém, a n. ě, m., mě. v Palaestině. Z Bethlemě, v Bethlémi. St. skl. K Bethlemu. St. skl.

Betlémská kaple n. kaple sv. nemluvňátek (v Praze), v níž mistr J. Hus kázával.

Betov, a, m., lat. Paetovium, Pettau v Štýrsku. V.

Betrag, vz Částka.

Betragen. Dlouhosť svatyně byla dvacíti (dvacet) loket. Br. Co jest toho dluhu? — Mk. Ten dluh činí 20 zl. Vz Obnášeti.

Betreff. In B. unserer Vorladung, dass . . . . . Jakož jsme obesláni, abychom zprávu dali . . . Svěd. Vz Beziehung, Rücksicht. — Mk.

Betreffend, ten který, každý ten. Mk.

Bewältigen. Býti s čo.

Bewegung. In. B. setzen. Často: Loď, vůz rozjede se; člověk, kůň, rozejde, rozběhne se; něco se roztočí atd. Pk.

Bewenden lassen bei etwas, přestati na čem, nechati při čem, nechati čeho tak. Mk.

Bez, u n. bzu, m., bezek, zku, m., Hollunder. B. chebd, chebdí, b. nízký, Attich, V.; černý (bez, bzina, bezoví, chebz); červený (horní, lesní, Traubenholunder); pýřitý; španělský (modrý, bílý); vlaský bílý, wilder Jasmin; růžový, Schneeballenbaum. Když květe bez, ať i víno květe. Er. P. 72. — *B. = jahůdky bezové, bezinky.* Holunderbeere, Schiebchen. Jg.

Bez, beze, předložka, slov. bezъ, řec. ἄνευ, lat. sine, něm. ohne, ausser; opak jest cum, s, mit. **Řídí genitiv. Užívá se o osobách a věcech a znamená:** *a) odloučenosť od čeho, vzdálenosť od čeho:* ohne, fern, getrennt von. Jeden bez druhého státi nemůže. Flaš. Bůh je bez počátku. St. Žádný bez práce nejí koláče. Prov. Umřel bez dědice. V. — *b) Znamená, že se co bez působení, bez přičinění, bez pomoci děje.* Beze mne nic dobrého učiniti nemůžete. Br. — *c) Když od čeho co odčítáme = méně.* Byli u mne bez některé neděle půl léta. Svěd. Sedm bez dvou jest pět. — Zk. Jeden za 18, druhý beze dvou za dvacet (= oba stejní, oba nestojí za nic). Us. Vz Mkl. S. 512. — *Pozn. Bez s* **instrumentalem** *ve Slezsku.* Bez málem byl bych do vody upadl. — 2. **Bez ve složených slovech,** něm. — los. Jména předložkou ‚bez' tvořená označují nepřítomnosť toho, co druhý člen (jméno) znamená. Jsou to a) adjektiva: bezbožný, — bradý, — edný, — duchý, — nohý atd.; b) subst.: bezbradec, — bydlí, — cestí, — dětek, — děč, — hrdlí, — pečí, — pečenství, — právi. Mkl. B. 401.

Jména s ‚bez' složená znamenávají nedostatek, úbytek, vadu. Jg. Chceme-li míti přídavné jméno složené s ‚bez', nesmíme ‚bez' klásti *k přídavnému j. již hotovému, tedy ne:* bezpřítomný (m. nepřítomný). Vz Mkl. B. 358. Ale kde se dá *‚bez' dobře připojiti k jménu podstatnému*, tu se přídavné utvoří samo od sebe. Ku př. Strom bez listu = bezlistý; nebe bez oblaku = bezoblaké. Ale to se dá dělati nejvíce jen z jmen podstatných, která mají široké koncovky jako: stromu, listu, hlavy, dna (strom-*u*, list-*u*, hlav-*y*, dn-*a*: bezstromý, bezlistý, bezhlavý, bezedný, beznohý, bezsuký); ale při těch, jichžto koncovky jsou úzké samohlásky, řídčeji se to dělává: ct-*i* (česť), nečestný a nectný; bezčestný, Ctib., bezectný, V.; bezpečný, bezkonečný, Pass., bezmocný. Hus. Dle Š. a Ž. — *Bez m. ne*, vz Ne, 8. Vz také Složený. — *Pozn. Někdy nelze ‚bez' za ‚ne' položiti:* bezdědičný (bez dědiců), nedědičný (co se nedědí). Jg.

Bezbarevný, lépe bezbarvý; Jg. uvádí obě slova bez dokladův; bezbarvý dokládá toliko Sedl. Farbenlos.

Bezboh, a, m., Atheista, v 15. stol. Č.

Bezbolestný. D. B. stav, schmerzlos.

Bezbožně. Puch. Gottlos.

Bezbožník, s, m. V. Gottloser, Atheist.

Bezbožnosť, i, f., *nevěření* v Boha, Gottlosigkeit; 2. *bezbožný skutek*, Ruchlosigkeit. Nt., Reš.

Bezbožný, *bohaprázdný*, gottlos. B. člověk. — B., *zlý*, lasterhaft. B. nepřítel, Us., lotr, skutek. V.

Bezbradý, bez vousů, unbärtig.

Bezbrannosť, i, f. Wehrlosigkeit.

Bezbranný, wehrlos.

Bezbydlé (bezbydlí), n., bezdomoví, vyhnanství. Acht, Verbannung. Z b. se vrátiti. Št.

Bezcennosť, i, f. Vz Bezcenný. D.

Bezcenný = *předrahý*, kostbar; 2. *bez ceny*, werthlos.

Bezcestí, n., *bezcestné místo*, Unweg. Bůh v b. cestu najíti umí. — *B., nepravá cesta.* Blouditi po b. Br. Z b. na pravou cestu ženc. Kom. Na b. přijíti.

Bezcestný. V. B. krajina (nesehodná), Us., cesta. Toms. — *Bezcestý*. Reš.

Bezcitelnosť, i, f. Jg. — *Bezcitelný*, gefühllos. Jg.

Bezčestný (lépe: nečestný. Vz Bez, 2.). Ctib. Ehrlos, schimpflich.

Bezčinný; bezčinen (této formy se neužívá), bezčinna, o. Presl.

Bezčíslný počet. Št. B. množství. V. Unzählbar.

Bezčísný = neúrodný. Vyžena jej do země b-né a pusté. Ctib. hád. 18.

Bezčmýrný, čmýří nemající. B. semeno, Samen ohne Federkrone. Rostl.

Bezděctví, n., nevděk, Unwille. Tkadl.

Bezděč, i, f., bezděčí, n. = přinucenosť, nevole, Unwille, Zwang. Přinutkay je i pod bezděčí. St. Mysl lidská často spieše dá sě dobrotú k něčemu přivésti než pod bezděčí přitáhnúti. St.

Bezděčiti, im, 3. pl. -čí, il, en, ení = nutiti, zwingen. — **koho k čemu:** křesťany k modlám. Pass.

Bezděčně, bez děky, nerad, chtěj n. nechtěj, s nechutí, s nevolí, násilně, ne s ochotnou myslí, ungern, wider Willen. — Jen b. každý stojí, k čemu musí. Kom. Zasnoubena byla b. V. Aby židův b. žádný ke křtu nenutil. V.

Bezděčnosť, i, f., přinucenosť, potřeba. B. trhu nečiní. Vš. Nothwendigkeit, Missfälligkeit.

Bezděčný, *vz Bezděčně*; opak: samoděčný. Lk. Unwillig, widerwillig. V. B. práce, divák, tečení moče, služba, milosť, manželství. Jg. Práce bezděčná nebývá vzácná. Bezděčnými chrty řídko zajíce uštve. V. Bezděčné učení (dílo) nebývá zdárné. V. B. zpověď. Št. Vz Koza, Pilný, Rád. — 2. = *nevděčný, nemilý*, unlieb. Kom. B. král, Plác., hosť, práce. Jg. Té povahy je múdrosť, že nechce býti b-čna. Mudr. 1529., Živ., Jež. 14.

Bezdědičný, bez dědice, D., erbenlos, unbeerbt.

Bezdechý, Č., athemlos.

Bezděk, *bezděky*, adv: = bezděčně, vz toto. Bez-děky, od neužívaného děka = děk. B. něco činiti (s nevolí) D., jísti (Háj.), nésti (V.). Těžko osla bezděky (bezděk) na most hnáti. Prov. D. Co bezděk, to nevděk. Prov. Ros., Č. — Od něho b. voda jde (moč).

Bezdětectví, n. = bezdětnosť.

Bezdětek, tka, m. Kdo dětí nemá. Výb. I. Je bohatý a bezdětek. Kinderlos. Št. — *Bezdětkyně*, ě, f. Měl ženu bezdětkyni. Byla b. Br. Jsúc jako bezdětkyně (žena neplodná). St.

Bezdětnosť, i, f. Kinderlosigkeit.

Bezdětný; bezdětcn, tna, tno. B. otec, žena (Bezdětkyně).

Bezdětství, bezdětinství, n., bezdětnosť, neplodnosť. Pulk.

Bezděz, e, n. i, f., hora Bösig v Boleslavsku.

Bezdna, y, f. = propasť bezedná, na Slov. Der Abgrund. — *B., bezedna, bezedno, šp. m.* bezedný, bezednosť. Jako ne: bezhlava, nýbrž bezhlavý i bezhlaví (bezhlavosť). Ale dobře: bezden, dna, dno n. bezedný. Vz Bez v složených slovech. Š. a Ž.

Bezdomý, ohne Haus, unangesessen. Jg.

Bezdrak, u, m., Achat, lépe: pestrák. Rk.

Bezduchý; bezduch, a, o, leblos. B. kov. Jel. Spade bezduch mezi mrchy. Rkk.

Bezdušník, a, m., bezbožník. Na Slov.

Bezdušnosť, i, f. Leb-, Seelenlosigkeit. D.

Bezdušný, -šní, *nečirý*. Včel b. Br. — B. = *mrtvý*. V. B. tělo. Kom. Seelenlos; todt.

Bezdůvodně. Nehody válečné b. připisují se vojsku. *Lépe:* Nehody vál. bez příčiny přičítají se vojsku.

Bezectnosť, i, f., nepoctivosť, hanebnosť. Ehrlosigkeit. V.

Bezectný, beze cti, nectný, *zlopověstný*, na cti zmařilý, zhaněný, občanských práv zbavený. V., Kom.; 2. *ohavný*, nešlechetný. B. skutek, žena. V.

Bezední, n., bezednosť, i, f. D. Bodenlosigkeit.

Bezedný. Vz Bezdna. *B., dna nemající.* B. konev. B-dné kádě se nedoliješ. Pk. —

2. *B., přehluboký.* B. moře, propasť, hloubka. — 3. *B., nesytý, lakomý.* B. člověk, lakomec, žádosť. Jg. Jest bezedný. Č. Něčí b. hrdlo plniti. Chč. 450.

Bezejmenný, nejmenovaný; neznámý. B spisovatel. D. Nemajicí jména. Namenlos.

Bezelstně někomu něco raditi, povídati *(bez lsti).* Us. — 2. *Nevyhnutelně.* Pro nedostatek ryb trh roční bezelstně odložiti jsme musili. Schön.

Bezelstnosť, i, f., bezelstivosť. V. Aufrichtigkeit, Redlichkeit.

Bezelstný. Vz „Bez" (v složených slovech); beze lsti, upřímně, aufrichtig, redlich. — Z bezelstných příčin. V. Pro b. příčiny nemohl přijíti. Zlob. Léčby toho b. a slušné příčiny ukázal. Ottersd. B. dědic, Zlob., upřímnosť. V.

Bezesnosť, i., f. — **Bezesný,** bdící, D., schlaflos.

Bezesponová časoslova. Vz Časoslovo.

Bezhlava, y, m., *lépe:* bezhlavec, D., Aqu., bezhlavý. Vš.

Bezhlavý = hloupý. Us.; Vš. — B., bez představeného, ohne Oberhaupt. B. obec.

Bezhrdelní, -ný, k bezhrdlí se vztahující. B. pokuta, Háj., Lebensstrafe.

Bezhrdlí, í, n., dříve bezhrdlé = *bezživotí, smrť* (gewaltsamer Tod). Hledal b. tvého. Br. O b. knížete ukládal (V.), usiloval (Záv.), stál (Har., Kom.). Na b. seděti, auf Leben und Tod sitzen. Jg. Úklady o b. nasnovati. Sych.

Bezhříšný. D. — **Bezhřívý** kůň. — **Bezhubý;** také = nemluvný. — **Bezhvězdý,** -dný. B. noc, Ráj, nebe. — **Bezchutný.** B. byliny. Jg.

Beziehung. V té stránce, příčině, v tom (kuse), v té věci, na to. Na tom zlé mi činíš. St. skl. Jak se na zdraví má. Br. Jaká jedny k druhým zření mají. Jak činnosti jedny k druhým se vztahují. — Mk.

Bezina, y, f. V již. Čechách: bzejna (bzina, bzina). Kts. Vz Bez, u.

Bezinka, y, f., bzinka, na Mor. kozička, Šp., jahůdka bezová. — Vz Bez, u.

Bezkázný, nekárný. — **Bezklasý,** Us. ährenlos.

Bezkonečný, nekonečný, endlos. B. provaz, řemen, Treib-, Laufriemen. Vys. B. radosť, Pass., panování. Měst. bož.

Bezkorunný. B. květ, Rostl., kronenlos.

Bezkostný, -ní. B. maso, knochenlos. Us.

Bezkrálí, n., interregnum.

Bezkrevný, Br., blutlos.

Bezkřídlý. B. hmyz, semeno, Us., flügellos.

Bezladný, nepořádný, Měst. bož., ungeordnet.

Bezlesý. Rostl. Waldlos.

Bezlidný. B. krajina, země, D., entvölkert.

Bezlidský, *lépe:* nelidský. Vz „Bez" (ve složených slovech). Unmenschlich. Vz Bezlidný.

Bezlisták, u, m., blattloser Baum. Sletěl pták bezperák na náš stromek bezlisták, přišlo na něj bezzubátko, sežralo tu bezpeřátko (sníh a slunce. Bezperák a bezlisták m. adjektiv). Er.

Bezlistý. V. B. bylina, blätterlos.

Bezlupenný, blätterlos. D.

Bezmál, bezmála = skoro, málem, schier. Dal., Pulk. Byl živ bezmála 90 let. Kram.

Bezmateřný, bez matky jsoucí. B. oul, mutterlos. D.

Bezměsíčný. B. noc. Kom. Ohne Mond, mondlos, finster.

Bezmírně. B. něčeho užívati; na něco b. nakládati. Br. Masslos, unmässig.

Bezmírnosť, i, f. Unmässigkeit.

Bezmírný, bezměrný. B. propasť. Č. Unmässig, unermessen.

Bezmízný, bezšťavný, saftlos. D.

Bezmluvný, Johanit., sprachlos, still.

Bezmocný, bez moci, machtlos. Hus.

Bezmraký. B. nebe.

Bezmravný, nemravný.

Beznadějnosť, i, f. Hoffnungslosigkeit.

Beznadějný, kdo nic nedonfá; ztracený, Nt., hoffnungslos; verloren.

Bez něj, šp. m. *bez něho;* něj = jej jest akkus., u bez pojí se s genitivem.

Beznohý. Němý hluchému pošeptal, aby b. utíkal. Prov. D. Ohne Füsse, fusslos.

Beznosý, Háj., ohne Nase.

Bezoar, u, m., lék proti jedu, der Bezoar. B. (kámen) jed vyhání. Kom. B. antimonový, císařský, německý, východní, západní, prasečí, z Goy, železnatý. Kh. Vz Mz. 110.

Bezobalný, lépe: bez obalu, Rk., ohne Hülle.

Bezobranný, bezochranný, schutzlos. D.

Bezocasý. B. kůň, D., opice, Tkad., schwanzlos.

Bezočivý = nepřejný; nestydatý. Na Mor. a na Slov.

Bezohlednosť, i, f., nešetrnosť. Rücksichtslosigkeit.

Bezohledný, nešetrný, rücksichtslos.

Bezohlištěk, šťka, m., tulák. Z 14. stol.

Bezoký. B. Žižka. V. Augenlos, blind.

Bezosobní, -ný, unversönlich.

Bezoví, n., mnoho bezu. Holunderstaude.

Bezový n. bzový (D., na Mor. chebzový). B. květ, keř, strom, houba. Jg. Holunder-.

Bezpeč = bez péče. Chce bezpeč býti. Št. V tom b. jsa. V. (Ohne Sorgen).

Bezpečení koho. Jel. — *B. se něčím, nač, na koho.* Us.

Bezpečenství, n., = bezpečnosť. D. V b. býti. Reš. Někoho bezpečenstvím šáliti. Ottersd. — B. obdržeti, Geleitsbrief. Aqu.

Bezpečí, n., *bezstarostnosť;* 2. *záruka;* 3. *místo n. stav bezpečný.* V b. býti; o své b. se starati; b. hledati, Nt.; b. někde nalézti. Měst. bož.

Bezpečiti, im, 3. pl. -čí, peč, peče (le), il, en, ení; bezpečívati = péče zbaviti, jisto činiti, sicherstellen, sichern; těšiti, trösten; se = spoléhati, sich verlassen, auf etwas rechnen, Zuversicht auf etwas setzen. — **koho, se čím.** Doufanlivě je tím bezpečí, že se to stane. Br. B. se svobodou, jistotou. Eras. Nebezpečte se tím, že . . . Br. — **co, koho, se na čem.** Na tvém vykoupení spasení své bezpečím. Ojíř. Bezpeč se na jednom. Eras. A na tom mne bezpečili, že . . . Arch. I. 132. — **koho před kým.** Toho před tím bezpečí. V. — **se na co, na koho.** Na to se bezpeč. Klat. Nebezpeč se na cestu hladkou. Br. Na svou sílu se b. V.

Bezpečlivosť, i, f. Sorglosigkeit, Sicherheit. B. ho posedla. V. V b. upadnouti. Zav.

Bezpečlivý, nepečlivý, sorglos. D.

Bezpečně. Na obou ušich spěte b. (bez strachu, sorglos). Háj. — *B. = bez nebezpečenství*, ohne Gefahr. V. B. domů se dostali. Sych. B. žíti, někomu něco svěřiti. Peníze tam b. leží. Nt. — *B.* něco věděti (*jistě*, sicher). Nt.

Bezpečněti, ím, 3. pl. -ějí, ěl, ění = bezpečným se stávati, sicher werden. Jg.

Bezpečnosť, i, f. = jistosť před zlým, Sicherheit. B. míti (Troj.), komu činiti (Háj). V bezpečnosti býti. V. Pro b. něco činiti. Us. Něco v b. postaviti. V. B. smrti. Výb. B. osoby životem, zdravím, tělem; B. osobní života, zdraví, těla; Úřad bezpečnosti; Opatření v příčině bezpečnosti, pro b.; Stráž bezpečnosti, bezpeční; Prohlédajíc k bezpečnosti. J. tr. Svůj statek v b-sti postaviti. V. — Vz Bezpečný. Stran přísloví vz: Oko, Vrabec, Potopa, Bitva a hlavně: Jistota. Vz také: Bezpečí. — *B., stav bez péče*, Furcht-, Sorglosigkeit. B. z mysli někomu vyraziti. Br. —

Bezpečný (čen, čna, čno). *B. = bezstarostný, bez nebezpečí, nepečlivý, nedbalý, furchtlos, getrost; bez nebezpečenství, jistý, sicher, ohne Gefahr*. Jg. Bezpečna někoho činiti. Proch. Na nebezpečné místo někoho přivésti. D. Na bezpečno se dostati (z neštěstí vyváznouti). Kom. Na bezpečnou; čepice pro n. na bezpečnou = na bezpečnosť. Šm. Bůh nás sobě na bezpečno vytrhuje. Kom. B. člověk, průvod, zpráva (jistá), dlužník (spolehlivý), život, oděv, místo atd. Jg. — **čeho:** škody, Ráj., smrti. Us., Šm. — **před kým:** před utrhači. Aby sebou b. byl před židy, tedy … Plác.; před ohněm, J. tr., před strachem. Chč. 307. By hrdly svými před námi bezpeční byli. Arch. I., 26. Před nimi hrdlem b. není. Žer. — Kom., Háj., V., Br., D. — **čím, kým:** Vítězstvím b. býti. Troj. Životem bezpečen nebyl; ctí. Os. B. svými statky. Arch I., 109. Buď tiem b. St. skl. IV. 307. — Anth. II. 354.; Hos. 130., Č., Kom., Výb. II., 950.; V., Br., Zlob., J. tr., Svěd. — **od koho, od čeho:** Host od hospodáře není bezpečen. Kom. — Mk. — **na čem.** Na mysli své bezpečen jest. Mudr. — **pod čím:** Jsem pod jeho ochranou b. Br. — **že, aby.** Jest bezpečen, že s ním pokoje míti nebude. Troj. — Bezpečno jest, aby se měl na pozoru. Us. Vz Potřebnu býti.

Bezpečství, bezpečstvo, a, n., bezpečenství, Sicherheit. St.

Bezpeněžný, geldlos. Reš.

Bezperák, a, m., ungefiedert, vz Bezlisták.

Bezpeřátko, a, m., ungefiederter Vogel, vz Bezlisták.

Bezplatný oběd, lépe: oběd z darma (dávaný). Sb.

Bezpočetný, unzählig. Měst. bož.

Bezpočtukrát, unzählige Mahle. Kom.

Bezpodmětný. B. věta, vz Věta bezpodmětná.

Bezpodstatný, D., wesenlos, unwesentlich.

Bezpohlavý. B. květ, rostlina, Rostl., geschlechtslos.

Bezpochybně, jistě. V svědomí b. ujištěn byl tím učením. V. B. se přehlidl. Sych.

Bezpochybný, jistý, V., unfehlbar.

Bezpochyby. Pán z b., unfehlbarer Herr (sarkasticky). Šm.

Bezpokojí = nepokoj. Alx. 1104.

Bezpokojiti, il, en, ení = nepokojiti, beunruhigen. — **koho čím.** Us., Šm. — **se o čem.** (rus.) Jg. —

Bezpoplatní statek, D., zinsfrei.

Bezpotřebně. B. v něco se zaplésti. V. — Kom.

Bezpotřebný, unnöthig. B. věc, Kom., péče. V. — **Bezprávě,** unrecht. Šm., Troj.

Bezpravec, vce, m. = bezpráví činící. Výb. I., Smil., Ondř. z Dubé.

Bezpráví, n. Lépe snad: bezpraví, cf., chvála — pochvala, brána — obrana, krása — okrasa. *B. = stav, kdy práva nemáš n. právo moci nemá*, Unbefugniss. D. — *B. = neslušnosť, křivda*, Unrecht, Unfug. V. B. slove, co mimo pořád se působí a děje. Pr. — *B. nemíchej s „křivdou“*. Ono je brání práva, tato zlehčování práva. Ono se týká více jmění a statku, tato více osoby. Šm. B. někomu činiti, V., robotami, Chč. 450.; b. přetrhnouti. Kram. Pro b. jemu učiněné. Br. B. se mu děje. Ros. Přísné právo v b. se obrací. Ros. B. mstíti, Troj., trpěti, snášeti. Us. B. učiniti někomu na něčem. Jg. B. na někom se dopustiti. Šm. B. ukliditi, odstraniti. Troj. B. někomu hojně odpláceti. Troj. B. a moc nepřítel práva. Pr. Holé, přísné právo holé bezpráví. Pr. B. svému každý se braň; B. a zneužívání práva násilím a mocí, vz Rb. 78.—79; vz ještě Rb. č. 146., 1061.—1095., 3931., 3965. —

Bezprávně, bezpravně, neprávně, unrecht, unbillig, widerrechtlich. B. ubližovati, na někoho sáhnouti, učiniti, b. na smrť odsouditi. V. B. něco držeti. Kom.

Bezprávní, bezpravní, -ný = *práva nemající*, unbefugt. D. — *B., ne podlé práva, nepravý*, widerrechtlich. Nic b-ního nepůsobil. V. B. hrození. Troj. B. nařízení. Koc. — *B., kromě práva*, aussergerichtlich. B. dědictví. Aqn.

Bezprávnosť, i, f., bezpraví. B. přetrhnouti. V.

Bezprávný. B. cesta (ne veřejná, již vlastník zavříti smí. Kn. Rož. Vz Bezprávní.

Bezprdelka, y, m. kdo má malou p . . . .

Bezpříkladnosť, i, f., Beispiellosigkeit. Jg.

Bezpříkladný, beispiellos. Jg.

Bezpřímně = náramně, sehr, zastr. B. prositi. St. B. něco držeti (pevně), želeti (velmi). Výb. I.

Bezpřímný. zastr. = úporný, upřený, silný, náramný, sehr gross. B. žádosť. St. B. světlosť. Pass.

Bezpřítomný = nepřítomný. Vz Bez.

Bezprodlený = hned činěný, unverzüglich. Jg.

Bezproměnný, unveränderlich, unwandelbar.

Bezprospěšný. B. usilování, fruchtlos. Hlas.

Bezprostředně; bezprostřední, unmittelbar.

Bezprstý, fingerlos.

Bezradný, rady nemající, rathlos. V.
Bezřádný, bez řádu, ordnungs-, regellos. D.
Bezradostný. B-ný život tráviti. Lépe: radosti prázdný. Rk.
Bezrodný, bezplodný, Zlob., unfruchtbar.
Bezrohý. Těžko bezrohému s rohatým se bůsti. Pk. (Cf. Chlap bohatý, jak býk rohatý).
Bezrozdílný, lépe: nerozdílný. Rk.
Bezrozumnosť, i, f. = nerozum, nerozumnosť, Unvernunft.
Bezrozumný, D., nerozumný, unvernünftig. Us.
Bezrozvážnosť, i, f., nerozvážení, Unüberlegtheit. Troj.
Bezruký, ohne Hand. V.
Bezsoudný, soudu (rozsudku) nemající, ohne Beurtheilung.
Bezsenný. Noc b., schlaflos. Č.
Bezsluchý, gehörlos. V.
Bezslunečný. B. strana, sonnenlos. Us.
Bezsmírný, Zlob., unversöhnlich.
Bezsmyslný, beze smyslu, unsinnig. V. — B., pošetilý, sinnlos, widersinnig. B. chování. D.
Bezspravedlivý = nespravedlivý, ungerecht. Troj.
Bezstarostně žíti, sorglos. — **Bezstarostnosť**, i, f., Sorglosigkeit. — **Bezstarostný**, sorglos.
Bezstěnný, bez stěn, ohne Wände. L.
Bezstinný, schattenlos. D.
Bezstoudný, bezstudý, bezstudný = nestydatý, schamlos. V.
Bezstřenek, nku, m., nůž bez střenek, krně, Messer ohne Stiel. Us.
Bezstromý, Kr., baumlos.
Bezstydný, vz Bezstoudný, schamlos.
Bezsuký. B. rákosí, Kom., knotenlos.
Bezsvědomí, n., nesvědomitosť, Gewissenlosigkeit.
Bezsvětlý, bez světla, Ráj., lichtlos.
Bezškodný, schadlos, unbeschädigt. V.
Bezšťávnosť, i, f. — **Bezšťávný**, saftlos. D.
Beztělesnosť, beztělnosť, i, f. — **Beztělesný**, beztělný, körperlos. Scip.
Beztrestný, straflos.
Beztvárnosť, i. f. — **Beztvárný**. Hmota b., gestaltlos. Ssav.
Bezúdný, gliederlos. Zloh.
Bezúhonnosť, i, f., zachovalosť, Untadelhaftigkeit. — **Bezúhonný**, zachovalý, untadelhaft, D., tadellos.
Bezuchý, D., Háj., ohrlos.
Bezumí, n., nerozum. Troj. Unverstand.
Bezúmyslný, absichtslos.
Bezústrojný, ústrojův nemající. B. tvor, Ssav., nerost, organlos. Kr.
Bezuzdně, nevázaně, neskroceně, zügellos. V. B. hříchy páchati. Br.
Bezuzdnosť, i, f. Zügellosigkeit.
Bezuzdný, bezuzdý, V., neskrocený, nevázaný. B. kůň. Sych., Br., zügellos.
Bezužitečný, neužitečný, D., nutzlos, unnütz.
Bezvadný, bez vady, tadellos, mackellos, Mést. bož.; **bezvadý**. Mus. Cf. Bezbožný.
Bezvědomý, unbewusst. Zlob.
Bezvěmenný, Kr., euterlos.
Bezvěnný. B. dívka, ohne Mitgift. Us.
Bezvěří, n., nevěra. St. skl. Der Unglaube.
Bezvětří, n. Windstille. — *Bezvětrný*, D., windstill, luftleer.
Bezvinný, schuldlos. D.
Bezvláda, y, f., Bewegungslosigkeit, J.; Anarchie. Jg.
Bezvlasý, kahl. V.
Bezvodný. B. místa, wasserleer. V.
Bezvousý, bartlos.
Bezvýminečně. Plk. — *Bezvýminečný*, unbedingt. Krok.
Bezvýrazný, ausdruckslos.
Bezzákonný, gesetzlos; gottlos.
Bezzáslužný, ohne Verdienste.
Bezzdraví, n., neduh, Ras., die Krankheit.
Bezzemek, mku, m., grunt opuštěný (?). Arch. III. 566. — Gl. — B., mka, m., ohne Land.
Bezzrný. Obilí h., kernlos. Puch.
Bezzubátko, a, n., zahnloses Wesen. Vz Bezlisták. —
Bezzubý, zahnlos. B. stařena. Kom.
Bezženec, nce, m., neženatý, Hagestolz. D. — **Bezženný**, unverheiratet. — **Bezženský**, ehelos. B. stav. Kom. — **Bezženství**, í, -stvo, a, n. Ledigkeit. D.
Bezživotí, bezhrdlí, n., Leblosigkeit, Tödtung, Entleibung. B. dítěte hledati. Mat., Br. O b. něčí státi. Žal. O b. něčí jednati (Háj.), přemýšleti. Jg. Na b. něčí dáti. Výb. I. 278. Šlo mu na b. Dal. Bezživotím někomu hroziti. Pass. Hledá b. mého. Br. — Státi, nkládati, usilovati o b. něčí lépe než: o život, chceme-li říci, že běží o cizí smrť. Os. Jde ti na b. Us.
Bezživotný, leblos, unbelebt.
Běžec, vz Pták.
Běžele (dual), běžely. Kat. 2785.
Běžení, n. Běžením se přetrhnouti. Us. Byeha, bys se běženim přetrhl, neuhoniš. Prov. D. B. *za* něčím. Sm. Das Laufen.
Běžeti, im, 3. pl. běží, běž, běže (íc), el, ení; běhati, běhávati = rychle jíti; utíkati; pomjjeti; spěchati; sem tam běhati; čerstvě se obraceti, hýbati; téci, plynouti; průchod míti; vztahovati se, hleděti; běhati se = honiti se; laufen; fliehen; etwas fliehen, mit ihm nicht sein wollen; eilen; hin und her laufen; sich schnell bewegen; fliessen, laufen; Fortgang finden; Richtung haben, laufen, liegen; häufig sein, rindern etc. — Běhati od běgъ. Schl. **Běží**: kůň, loď, řeka, čas, slunce, voda, hodiny, peníze, pověsť, mlýn, pila. Jg., Vys. Kdes běhal? Běží, jako by mu hlava hořela, jak by ho prutem švihal. C. Běžel, jak běžel. Č. Běžel, jak by letěl. Er. P. 217. Běží, jak skokn stačuje, jako švec s botami, jako švec do trhu. Vz Spěch. Č. Běhá, jako by houby sjed (Vz Lítati). Lb. Běhá jako Ječmínek. Na Mor. Pk. (Vz pověsť o Ječmínkovi v Km. I., 197.) Ty Ječmínku! (= běhá jako Ječmínek). Běží jak zajíc. Pk. Běhá ako zvetrelý — zpochabený, ako šialený. Mt. S. Běží, jako by mu vydral (vybil), až se nad ním práší, sotva dechu popadá. Brt. — **čeho, koho** (gt.) = **pomíjeti**, fugere. Lidé nás běží = opouštějí nás. Tkd. Toho světa běhaje zde bydlím. Pass. Jest k tomu mluveno od nás, množ-li nám to od něho opraveno býti, žeť my rovného a spravedlivého běhati nebudeme. Arch. II. 45. —

čeho čím: Všemi činy světské pochvaly b. Pass. — po kom, po čem (kudy). Pes po lankách běhá. Č., V. B. s čím po rynku. Er. P. 9. B. po jeteli. Er. P. 217. Panská láska po zajicích běhá. Č. B. po noze, po ledě, po lesích. Us., D. Krev běhá po žilách. Lk. Běháše jelen po horách, po vlasti. Rkk. 25. — s kým, s čím: S přítelem. Us. S čepicí po ulici běžel. Jeden s radostí, jiný s zármutkem běžel. Kom. Lab. 23. Že řecké brdiny s svým králem běžie dnem i nocí kromě cesty v hory. Alx. 1113. Běžte s hákama. Er. P. 257. — čím (kudy): Má poctivosť světem běží. Er. P. 482. Poselstvím. D. Kůň běží klusem, skokem, během, D.; lupky, Us., honem, V., pádem, Jd., jelenem = jako jelen. Kmp. B. lupkem, Šš. Pís. 671., velikým prchem, Výb. I., 194., úprkem k něčemu. St. skl. IV. 399. Řeky šumem běží. Č. Řeka tokem běží. Har. I. 8. Liška dolinami běží. Zpěv. I., 139. Neopatrný brzo (jmění) rozptýlí a bude lotrem běhati. Chč. 382. Hradem běha. Rkk. 28. — před kým, před čím: Před vozem, Us., před nepřítelem. — od čeho, odkud: Od domu. Háj. Neběží od něho psi s koláčky (nepředá se). Č. — na koho, na co (kam): Na závod, Jel., na potřebu (na stranu). Lk. Srnec běží na pískot, na svist. Sp. B. na nepřítele (stíhati ho). Us. — D., Troj. — o co (komu): O závod, Us., o pomoc. V. Běží tu o to, o život, o slávu, D., V., běží o mou hlavu. Šm. Ne o řemen, ale o celou kůži běží. V. Běží o úraz. Us. Běží o dva krále. Br. Běží o jeho hlavu. Běží mu více o hádku než o pravdu. Běží mu o život, Br., o hrdlo. V. — *Pozn.* Chybně klademe v tomto případě často: *jedná se oč.* Vz Jednati. — v co (kam): V oheň, Alx. 1127., v závod, v cestu. V. — za kým, za čím: Pes za zajícem běhá, D.; za správou, za soudem. Jg. Za patami nám běží. T. Hned samy (děvečky) běží leckams za pacholky. Chč. 451. Za hříchem pokuta *v* patách běží. Češie za Polany neběžiechu. Dal. 36. Koně za ovsem běží a osli ho dostávají. Č. (Mdr. 150.). — kam, s čím, k čemu: K pánu s psaním. Us. K cíli. Ros. Hora běží k východu. D. Běže zmilitka ku potoku. Rkk. 60. B. k panence. Er. P. 217. — okolo čeho: Okolo domu, stromu. Us., Jg. Lavice běžely okolo stěn, *chybně m.*: lavice stály podlé stěn. Bs. — kudy: Voda přes silnici běží. Us. Přes pole. Us. — při kom, při čem: Pes běží při pánu. Us. Při tom běží o mé štěstí. T. I při spravedlivých bojích hrozné nesnáze běží. Nz. To při lidech běží. Nz. — Br., Kom., D. — se: O zvířatech. Kráva se běhá = se honí. Us. — D., Br. — aby: Běžel, aby ho spatřil. Us. — Troj. Běží o to, aby neutekl. — pro co: Pro pivo. Us. — proti komu, proti čemu: Proti větru. Us. — Jg., Troj. — z čeho, odkud: Z jednoho místa na druhé. V. Těsto z díže běží. Us. Ze zahrady b. Us. — (kde) na čem: Na ulici b. Ros. Rudy na pnře běží = na kolečku rudu n. uhlí v dolech voziti (na vozíku, na huntu). Vys. — skrze co, kudy: Skrze stromy, skrze lidi. Us. Řeka skrz město běží. Jg. — mezi čím, kudy: Řeka mezi břehy běží. Kom. - mezi co, kam: (Bárta) běží mezi nás s pilností. Er. P. 42. — v čem: V zahradě. Us. V patách za mnou běžela. Er. P. 373. — Kom. — bez čeho: Bez bot. Bez čepice někam b. Er. P. 355. — se komu: Běhá se mi kapsa = nemám peněz. Sm., Us. — u čeho, kde: U potoka. Us. Něco běží u obně, (kypí), überlaufen. Jg. — s adv. Úzkostlivě sem tam běhati. Us. — do čeho (kam): Běžel do dvora. Us. Oni (koně) běží do skoku. Er. P. 414.

Běžící, laufend. Roku (léta) běžícího = tohoto roku. Léta běžícího. 1498.

Běžiště, ě, n., Rennbahn.

Běžltý = běžící, laufend, beweglich. B. hvězda, Jel., mysl. D.

Běžkem = během. Na Slov. Bern. Im Laufe.

Běžmo = běžně, geschwind, eilends. Pam. Kut.

Běžně, rychle, povrchně, lecjaks, schnell, schlenderisch. Ne b. čísti. B. něco konati, Kom., psáti. Ros. Knihu b. přeběhnouti. D.

Běžník, a, m., druh pavouku, thomisus. Krok.

Běžnosť, i, f., Flüchtigkeit, Eiligkeit. Běžnosť času, Zeitgeist. Mns. — *B. peněz*, Gangbarkeit der Münze. Jg.

Běžný, běžní = *běžící*, Lauf-, laufend. B. voda, Ros., hvězda. B. posel, blesk, Hlas.; krok, účet, plat, důchod. — *B. = krátký*, flüchtig, kurz. B. přemítání listův. D., život, V., cedule (Laufzettel), list; statek (movitý). Reš. — *B. = na spěch udělaný, povrchní*, flüchtig. B. řeč, práce, dílo, Ros., spis (vz Spis). — *B. = zběhlý*, erfahren. v čem: v právích. Ctib. hád. 40. — *B. = obecný, obyčejný, častý, berný*, gemein, gebräuchlich, gewöhnlich, gangbar. B. peníze, mince, D., omyl, Proch., míra. Sedl. B. a obvyklý. Rk. Stálé a běžné užitky a důchody. Ms. z 16. stol. Směnka přijatá v penězích běžných. J. tr. — *B. = běhlá*. B. žena. Aesop. — *B. kráva* = která se běhá, hraje, welche rindert. T.

Bh. Tato skupenina souhlásek v slovanštině se nevyvinula. Hš.

Bl = bil. D.

Blanko, z vlas. Charta bianca. Prázdný list s jménem vydavatelovým; s druhé strany proti jménu stojí, proč a k čemu byl vydán; obsah pak si může napsati sám ten, kdo jej obdržel. Jg. Vz Charta. *B. kredit* = úvěr neurčitý. Rk.

Bibálek, lka, m., bibák, a, m. V. (pijan). Süffling.

Biblí, vz Bebe.

Biblí, l, f., obyč. bible, c, f., z řec. βίβλος = kniha, Bibel. Skloňuje se jako „Znamení", ale v instr. má: biblí. Biblí leskovecká, litoměřická, vratislavská, mikulovská, holomoucká, hlaholská, musejní, moravská, táboritská, Bočkova v Stockholmě, Hrochova, padeřovská, šafhúská, pernštejnská, dlouhovéská, hodějovská, kladrubská, talembergská, strahovská, pražská, král. Kristiny, česká, kutnohorská, benátská, kralická, Cardova atd. B. vykládati. Tkadl. Sedlákovi vidle a knězi bible. Prov. — Má biblíčko = drahá! Rk.

Biblický. B. text, propovídky, Kom., sloh, Jg., příběh, dějeprava, archaeologie,

theologie, dějiny, společnosť, studium, úvod, zeměpis. S. N. Biblisch.

Bibliograf, a, m., z řec., knihopisec, přepisovač kněh. Bibliograph. Rk. — *Bibliografie*, knihopis, popis kuih. Rk.

Bibliotheka, y, f., z řec., knihovna. — B-ky shromažďovali. V. B-ku vzdělati. Br. B-ku někde chovati, V., míti. Kom. Bibliothek.

Bibliotheční, Bibliothek-.

Bibliothekář, e, m., der Bibliothekär.

Bibliothekářství, n., das Bibliothekariat.

Bibrakt-e, a, n., mě. Aeduův v Gallii.

Bicí, ne: bicí, vz -cí, -l. B. stroj, hodiny, D., orloj, V., b. větry = zápalné, Vys., kolečko, D., pallec. Reš. Schlag-.

Bič, e, bičík, u, bičíček, čku, m., die Geissel, Peitsche, Schwepe. B. od *bi* (o bí-ti). Spodní část biče (bičiště): násada; hořejší: zmrsk, zámrsk. Šp. B. kožený n. řemenný (žíla), Reš., z provázků (provázkový). Jg. Bičem někoho mrskati, V., dráti, Koc.; bičem praskati, Háj., třáskati, Jg., na Mor. též: bičem rochati. Brt. Bičem šupati. Šp. Bič z provázků si udělati. Br. Bičem někoho trestati. Koc. B. uzlovatý. Lom. Švih bičíku. Tkadl. Praskání bičův. Br. Co by bičem mrštil (Cf. Jako po šňůře). Mns. Silnice běžela rovně, co by bičem mrštil. Ml., Č. Bič sluší na koně, ohlav na osla a prut na hřbet neuoudrých. Prov. Vzals koně, vezmi i bič. Holý jako bič. Z plskn bič kroutiti. Nebude z hov . . bič. Starý forman (vozka) rád slyší, kdy kdo bičem třáská. Jg. Práská jako bič z bláta. Sk. Je, jakoby ji bičem přešlehl, přeťal (= štíhlá. Vz Tělo). Č. Umí to, jakoby bičem mrskal (šlehal. Vz Pilný). Lb. — *Z biče* = z rukávu, z kopyta, jakoby peří dral, jako otčenáš, hbitě, hned, flugs. Odpovídá jako z biče (jakoby bičem mrskal, (praskal). Jak z biče (z biča) umí něco nazpaměť říkati. Na Mor. — *Bič = trest, kára.* Vojna jest b. boží. L. Attila sloul bičem a metlou boží. Har. Dáti b. na sebe (metlu, zbraň proti sobě). Jg. — *B. jazyka* = utrhačnosť, pomluva. Od biče jazyka skryt budeš. Br. — Vz Zábičí.

Bičák, u, m. = zavěrák (nůž). Einlegmesser. Na Slov.

Bičík, vz Bič.

Bičisko, a, n. = velký bič; na Slov.: bičiště. Bern.

Bičiště, ě, n. V obec. mluvě gt. bičištěte a pl. bičišťata. Držadlo u biče; u žíly: *žiliště*. Jg. Dolejší díl: *násada*, hořejší *zmrsk*.

Bičovadlo, a, m., die Geissel.

Bičovati, čuji, čuj, čuje (íc), al, án, ání; bičovávati, geisseln, peitschen. V. — **koho čím:** bičem. Jg. — **koho (s kým bez čeho):** bez rozvahy. Koho Bůh miluje, tohoť tresce a bičuje. Prov.

Bičové, ého, n. Peitschengeld. Pastýři zaplaceno i s bičovým 72. zl. Gl.

Bičový, od biče pocházející, Geissel-. Kat. 2369. B. rány, Us., Čtení Nikod.

Bída, y, f., dříve: běda. *Bída* = Elend, *bídy* = Drangsale. B. = *strasť, nouze, protivenství, neštěstí, psota, svízel, chudoba.* B. z hladu. To je b. s tím člověkem. Jg. Bídu klepati, L., trpěti, tříti, zkoušeti, Us., na někoho vydati. Br. V bídách býti. V. Do bídy sobě pomoci. Kom. Strasť a bída. V. Bídami ztrápenu býti. V. V bídu někoho přivésti, uvésti, uvrci. V. V bídu upadnouti. V. V bídě postavený. V. Bídy zkoušeti a zažiti. Vrat. Mnohé bídě poddánu, podrobenu býti. V. Bídou hynouti. D. V bídě vězeti. D. Bída bídu stíhá. Vz Neštěstí. Jg., Lb. Horší strach než sama bída. Koll. Bída bídu rodí. Bs. Bída bídu plodí. Č. Bída bídě ruku podává. Č. B. nčí rozumu. Č. Nemoc a bída zatajiť se nedá. Č. B. se s bídou potkává. Č. Úspěm se bídy hrnou. Č. Bída (psota) bídu honí (stíhá); Nouze bídu honí. Č. Dokud žil děd, nebývalo běd. Pk. Bieda ho moří a psota trápi; Biedu trie, hlady mrie; Bieda človéka sjieda; Jedna bieda človeku nič nenrobí, ak jich len viac neprijde; Bieda nad biedy je u nás; Biedu z pleca na plece prekladá; Bude svadba, za den, za dva — a bieda na veky. Mt. S. Vz *stran přísloví*: Mřínek, Hruška, Jablko, Živý, Pískle, Pes, Vlk, Nahý a hlavně: *Chudoba, Žebrota.*

Bidáceti se, na Mor. bidačiti se = bíditi se, sich plagen.

Bídácký, elend. B. peníz. Rk.

Bídáctvo, a, n. = bída, Noth, Elend; 2. chudina, die Armen, Armuth. L.

Bídák, a, m.; *bidačka*, y, f. Elender.

Bidelec, lce, m., Stange. B. u bran, u hrabice, u kosy, u pily ve mlýně. Jg., Šp.

Bidélko, vz Bidlo.

Bidelný stroj. Techn. Stangen-.

Bidénec, nce, m., bídník. Elender.

Bíditi se. Vz Běditi se.

Bidlák, vz Vidlák.

Bidlo, bidélko, bidýlko, a, n., bidelec, e, n. = hůl, tyč, Stange. — B. plavecké, rybářské, slepičí, studničné, čihařské, u tenat, (Segel-, Fischer-, Hahnenbaum, Schöpf-, der Kloben, Garnstange), V., na vážkách, Jg., u řeřábu, (tažní) u vývěvy, u pily mlýnské, u soustružníka, Sedl., u řebřin (Wagbaum, die Ruthe am Brunnen, d. Stempel-, Lenk-, die Wippe, der Leiterbaum). D. Jest veliký jako b. Us. Shledáte se u kožešníka na bidle (v hrobě, na šibenici). Vz. Podobný. Prov. Prádlo k sušení na bidla věšeti. Jg.

Bídně, komp. bídněji, = strastně, psotně, nuzně, elend, armselig, jämmerlich. B. živu býti. V. B. se oháněti = nouzi třiti. D.

Bídněti, ím, 3 pl. -ějí, ěl, ění = bídným se státi, elend werden. — **čím:** cizí vinou.

Bídnice, e, f. = bídná, eine Elende. — B. = *bída*, das Elend. Vinice bídnice. Prov.

Bídník, a, m., ein Elender. V. — **Bídnosť,** i, f., bída, Elendigkeit. Nad b-stí naříkati. Kom.

Bídný (bíden, dna, dno), bídničký, bídňoučký = *bídácký, strastný, nebohý; špatný*, elend, jämmerlich, armselig. V. — B. stav, D., peníz, Rk., člověk. B. básník, strava (špatná). Us. Bíden jest a truchliv. Jel. B. nemá žádného přítele. Ros. I ve Vídni lidé bídní. Lb. I ve Viedni ludia biedni. Mt. S. Nad bídným se smilovati. Kom. Jsem **v očích** světa bídný. Kom. — **z čeho:** Bídným býti z cizí bídy (útrpnosť míti). V. — **na čem:** na těle. Jg.

Bie, strč. = byl, a, o. Bie u hrada tvrda. Rkk.

Biechu, strč., byli, -y, -a. Vz Biehu. Kat.

Biele, strč. (dual) = bílé (ruce). Kat.

Biesta, (dual, strč.) = byli, -y, -a. Kat. 643.

Bieše, strč., byl, -a, -o (jsi, jest). Kat.

Bifiovati, z něm. büffeln, *lépe:* učením (z paměti) se mezkovati, dříti. — *Bifiant*, a, m. = dřič. Šr.

Bifsték, vz Beefsteak.

Bigamie, e, f., z řec., dvojženství, dvojmanželství. Rk.

Bigotní = tupověrec, věřílek, svatoušek, pobožnůstkář. Nz. — *Bigotism-us*, u, m., pobožnůstkářství.

Bihovolný = hloupý?, zastr. Já b. a k múdrosti nesnadný. Ms. modl. z 14. stol. (Č.)

Bich, biech, strč., (já) byl, -a, -o. Kat.

Bíchu, strč., byli, -y, -a. Kat. 216.

Biják, a, m., bitec, bijce. — *B. u, m.*, čím se bije, mláti, všeliké náčiní.

Bijce, bijce, jce, m., bitec, biják, bojovník. Br. Schläger, Streiter. B. peněz.

Bilance, e, f., fr. = účetní rozvaha. B. bezelstně sestavená; b. jmění při početi živnosti; b. z hruba, hrubá (rozvaha). Šp. — *Bilancovati.*

Bilár, biliár, biliard, nejlépe: billard, u, m., z fr. billard, kulečník. Jíti na b., hráti b. Jg.

Bíle, běle, komp. bíleji, běleji; běloučce, bělounce, weiss. Kom. B. kvěsti. D.

Bileč, vz Bilič.

Bilečný, -ční = bílkový, Eierweiss-.

Bíledně, bílodně, v bílední, v bílodní, beim helllichten Tage = v bílém dni. Hvězdy v bílední spatřiti (za světla). V. — D., Br. Vz Na bílé dni, **Bílý** (na konci).

Bíledni, n., den, denní světlo, Taglicht. Plk. Slovo toto zajisté špatné jest. Vz Bílý (ku konci).

Bílek, lku, m. Eierweiss. B. vaječný; b. oka, pod nehty, das Weisse im Auge, unter den Nägeln (die Blüthe). — B. = *bělmo.* L. — *B.* = *částka jádra.* Jádro skládá se z bílku, děloh, klé a žloutku. Rostl.

Bílení, n. Das Weissen. Lešení pro b.; vápno, štětka na b. Šp. Vz Bíliti.

Bílený, geweisst, gebleicht. B. plátno. — **čím:** sluncem.

Bíleti, vz Běleti.

Bilet, billet, u, m., biletka, bileta, y, f., z fr. billet (bijlé). Ein Billet. B. = *lístek.* B. milostný. — B. = *poukázka, směnka.* Rk.

Bílí, n. (na Slov. podbílek; na Mor. podbíl), podběl, devěsil, koňské kopyto, podkova, (rostlina). D. Huflattich. — *B.* = *doba*, v které jeleni nejtučnější jsou t. e. po žních. Die Hirschfeiste. Boč., Šp.

Bílicí (**ne:** bílící, vz -cí, -ící). B. vápno, tekutina, prášek. Tünch-, Bleich-.

Bílicí = kdo bílí.

Bilič, bělič, e, m., Weisser, Tüncher.

Bílidlo, bělidlo, a, n., běličky. D. Bleiche.

Bílina, y, f., mě. v Litoměřicku, Bilin.

Bílinský. B. voda. Biliner-.

Billon, u, m., Billion.

Bíliti, lím, 3. pl. -lí, bíle (íc), il, en, ení; bílivati — *bílým činiti*, na Mor. líčiti, weissen. — **co, koho (čím):** Zeď vápnem, nádobí cínem (cínovati), Jg.; b. něco vzduchem a světlem, kyselinou siřičitou. S. N. B. mouřenína, V., vosk, Us., plátno. Kom. — **kde, na čem:** Plátno, vosk na slunci, V., na trávníku. S. N. — **se** = 1. bělosti nabývati, weiss werden, sich bleichen. To plátno pěkně se bílí. Us. — 2. Sich weiss machen, entschuldigen, *rymlouvati se.* Proč se tak bílíš? Č. Vz Výmluva. — 3. *Stavěti se*, sich stellen. Bílil se, jakoby nemocen byl. Aesop. Vz Dělati se.

Bílka, y, f., bílení plátna, příze, die Bleiche.

Bílkovati = bílkem zadělati, potříti. — **co:** moučná jídla.

Bílkovina, y, f., Rostl. Eiweissstoff.

Bílkový, Eierweiss-.

Bill, angl., úřední spis, návrh zákona. Rk.

Billard, vz Bilár.

Billet, vz Bilet.

Billeteur, fr. (biljetér), přijímač lístkův (v divadle). Rk.

Bílo, a, n. Stříbro na bílo vařiti, vypáliti, D., barviti na b. Us. Na bílo (= na oko) se hněvati. Mus. Vz Bílý.

Bilsk, a, m., Bilsko, a, n., Bělsk, něm. Bielitz, v Slezsku.

Bílý, (běl, a, o; bílo), komp. *bělejší;* bělouček, bělounký, bělounlinký = bílé barvy (weiss); čistý (weiss, rein); nevinný (rein, unschuldig); jasný (hellicht). — B. hora (u Prahy), paní, moře (Marmora-Meer), mládenec (schmuck), olovo, arsenik, peníz (groš), cesta (Milchstrasse), pivo (V.), pleť, den, ráno (jasné), neděle (provodní), sobota (též svatá, veliká), plech, zelí, chléb, ruka, sníh, barva (rusá, popelatá, bledá, mléčná, šedivá), mramor, košile, prádlo (čisté), víno, hlava (šedivá), kůň (vz Běloun), lilie, topol, tok, (nemoc ženská). B. věž (vězení na hradě pražském, kde se věznili šlechticové). Gl. B. peníz, $^1/_2$ groše. Gl. Cihlu mýti, aby byla bílá. Vzíti bílou (čistou) košili. Us. Černé na bílém (na papíře, písemně). — Žena věrná, milá, jest divná co vrána bílá. Také černá kráva bílé mléko dává. Kolik vran bílých, tolik macech dobrých. Bílý jako sníh. Rkk. Bílý jako havran. (Č.) B., jakoby v peci líhal (vz Ušpiněný); Ani bílé ani černé; B. jako jabloň (ve květu = šedivý). Lb. Co by za pět bílých stálo (vz Nepatrný). Lb. Den se bílý ukazuje. V. Udělá z lejna muškát, z něčehož svádu, z černého bílé a z bílého černé. Jg. — Škoda psu bílého chleba. Bílé co mramor, co křída, jako mléko, jako slonová kosť. V. Když ruka ruku myje, obě bílé budou (D.). Černé za bílé a bílé za černé prodávati (udávati); černé v bílé obraceti (L.). Jen na bílo (na oko) se zarmoutiti. L., Br. Na bílo (na oko) se smíšiti. Kom. Hněvají se na bílo. Čas. mus. Má již hlavu bílou jako jabloň (šedivou). Us. Do bílého (jasného) dne spáti. D. — **čím:** Tváří byl běl. Leg. Kohout peřím b. Na Slov. Ht. — **Na bílé dni** (jest skloňování jmenné; bíle, lok. adj. běl, a, o.); tato frase naskytá se jen v lokale. Kn. př. Hvězdy v bílé dni spatřeny při zatmění. V. *Tedy šp.:* Jak rozumně jednal, vyšlo na bílé dní m. na bílý den, na jevo. Vz Bíledně. Dle Mš. — *Mkl. S. 148. učí*, že neurčitá forma adjektiva kla-

dena, když adj. se substantivem jedním pojmem bylo: velik den = pascha, k velice noci, St., na svat večer, na bíle dni. Z črna lesa vystupuje skála (Schwarzwald). — *Pozn.* Ve příčině té pozorujeme v češtině náchylnosť ke složeninám: veliká noc = velikonoce; Nový sady = Novosady; Črn vír = Černovír. Pk. **Za** hodinu. *V* tom čase. *Po* ten čas.

Binnen. Všichni *do* roka n. během roku zemřeli. Jg. Do dvou neděl má dosti učiněno býti. Vš. *Za* hodinu. *V* tom čase.

Binom, u, m., z lat., dvoučlen. — *Binominalní* = dvoučlenný. Rk.

Binovačka, y, f., pomláska, die Ostergerte. B. se čepejří, ať mně Liduška nevěří. Er. P. 63.

Biografie, e, f., z řec., životopis, Biographie. — *Biografický* = životopisný. Rk. B. spis.

Bion, a, m., řecký filosof okolo 280. př. Kr.

Bira, y, f., ovce s krátkou vlnou, Koll.; ovce jalová, nedojná, Geltschaf. D.

Birda, y, m. (zastaralé), pochop, biřic; lépe než byrda, snad z vlas. birro, sbirro = pochop. Mz. 111. Scherge, Büttel.

Birdovna, y, f., šatlava. D. Büttelei.

Bireš, e, m. = ovčák. Na Slov. Schäfer.

Biret, u, m. B., biryt, bireta, biryta, ze střlt. barretum, druh kloboukn. Das Baret. Čapka za b. = Wurst wie Wurst. Rk. (Polsky).

Biřic, e, m., vok. biřiče. *B. = jméno počestné úředního vyvolavače,* Ausrufer, Herold. Kom. Vždy poroučel b-ci volati. V. — *Nyní s přihanou = šerha, pochop, holomek,* Büttel, Scherge. Jg. Jest první po biřici (zrádce tajemství. Každému tajemství prozradí. Vz Klevetář). Jg., Lb. Tajný, jakoby biřici groš dal (rozvolá on, netřeba biřici platiti). Jg., Č. Komu pán Bůh, tomu všichni svatí; komu biřic, tomu všichni kati. Jg., Us. **Biřický,** Büttel-.

Biřicovati, velmi křičeti (jako biřic), wie ein Büttel (sehr) schreien. — **Biřicovna,** y, f. — **Biřictví,** n. — **Biřičí** strkání. Reš.

Birka, vz Bira.

Birkut, a, m., pták sokolí, Goldfalk.

Biřmovací, Firmungs-, Firm-. Vz Biřmující.

Biřmovanec, nce, m. Firmling.

Biřmovatel, e, m. Firmbischof.

· **Biřmovati,** z lat. firmare, firmen. — **koho kde: v** kostele. — **kdy: po** důkladné přípravě. — B. koho také = bíti. Us.

Biřmující *šp. místo* biřmující. Ale liší se od biřmovací. *Biskup a) biřmovací* = k biřmování ustanovený, Firm-; b) *biřmující* = ten, který právě biřmuje, der firmende. *Biřmovací* cedule, jméno, kniha biřmovaných. Šm., Š. a Ž.

Biryněk, čku, m., okovy na ruce. Handfesseln. Na Slov.

Bisati = strkati, stossen. — **čím do čeho.** Baiz.

Biscay-a, e, f., v Španělsku; *biscayský* záliv. S. N.

Biscuit, u, m., fr. (biskyt), biškot. V. Vz. Biškot.

Biser, u, m., perla. Us — *B., biserka,* y, f., konvalinka. Na Slov.

Biserec, rce, m. Zeolith. Rk.

Biskup, a, m., z řec. ἐπίσκοπος = dozorce. Bischof. B. světící, titulární, římskokatolický, lutrianský (D.), nejvyšší (papež), levitský, Jg., S. N.; arcibiskup n. metropolita (jiní v též zemi jsoucí: poradní, suffragani). Někteří arcibiskupové větších měst slují: patriarchové, exarchové, primasové. Věrným biskupem býti. V. Kápě nedělá mnicha, ani ornat b-a. Pk. Za b-pa někoho vyzdvihnouti. Háj. B-pa světiti. B. jest dohledačem celého biskupství. Kom. — *O titulu* vz: Excellencí, Milosť. — *B. = řiť ptačí:* huza, trtač, trtol, zachule, cahejl, košťál. Šp. Der Stoss, Steiss am Federvieh.

Biskupí = **biskupský.** B. čepice, klobouk. Lex. vet. (Č.).

Biskupotravec, vce, m. Břez. Rožm. 214. Vergifter eines Bischofs.

Biskupský. Bischofs-, bischöflich. B. berla, hůl (pedum), čepice (infula), soustava, insignie (pontifikatie), zřízení, S. N., klobouk (mitra), V., úřad, stolice, osada (diocecse). Jg., D., Ros. B. oheň strojiti. Svěd. 1569.

Biskupství, n. = *důstojnosť biskupská.* Bischofswürde. Na b. někoho světiti. Háj., Dal. — *B. = úřad biskupský.* B. přijati. Br. — *B = osada biskupova,* das Bisthum. Kom. B. vyzdvihnouti. D. — Jg.

Biškot, u, m., vz Biscuit. It. biscotto, biscottino. Dvakrát pečený a cukrem zadělaný chléb. S. N.

Bit, u, m., bití. B. žíly. Na Slov. Der Pulsschlag. — 2. **Bit** = díl. Theil. Hus. Odtud: rozbitovati = rozděliti, rozmarniti. Us. na Mor.

Bitec, tce, m. = *bitý.* Ros. — *B., prác, rváč, bijce, bojovník.* Streiter, Kämpfer, Schläger. V., Kom. — *B., kdo koho zabil.* Mörder. Reš. — B. peněz. Der Praeger. Zlob. — Jg.

Bitecký. Ohrada b. (bitcův). Kampf-. Měst. bož.

Bitečník, a, m., Streiter. Na Slov.

Bitečnosť, i, f. = bitka; **bitečný** = zápasní, Kampf-, Fecht-. Na Slov.

Bitedlný, bitevný. Reš. Kampflustig.

Bitevní, k bitvě náležející. B. lomoz, Us., šik, V., křik, Jg., hra. Jel. Kriegs-, Schlacht-.

Bitevnosť, i, f. Pont. o stat. Kampfsucht, Streitbarkeit.

Bitevný, bojovný. B. dráb. Jel. Streitbar, tapfer, kriegerisch.

Bythyni-a, e, f., krajina v Malé Asii. — *Bythyňan; Bythynský* (-ští).

Bíti, biji, 3. pl. bijí, bij, bije (ic), il, it, ití; bíjeti, bívati, bíjívati, bívávati. *Vzorec první třídy časoslov,* jichž kmen ukončen jest *samohláskou. Bíti.* Kmen: *bi.* **Přítomný čas:** a) *způsob oznamovací:* bi-j-i, (v obecné mluvě: biju, v Opavsku také: bim), bi-j-e-š, bi-j-e, bi-j-e-me, bi-j-e-te, bi-j-í (v obec. mluvě: ou); b) *zp. rozkazovací:* bi-j, bi-j-me, bi-j-te; c) *přechodník:* bi-j-e, bi-j-íc, bi-j-íc, bi-j-íce; d) *zp. neurčitý:* bí-ti; e) *kondiționál:* bil, a, o bych, bys, by; bili, y, a bychom (bychme, bysme), byste, by. — **Minulý čas:** a) *zp. oznam.* bil, a, o jsem; b) *kondiționál:* byl, a, o bych bil, a, o; c) *přechod,:* biv, bivši, bivši, bivše; d) *příčestí α) činné:* bi-l, la, lo; *β) trpné:* bi-t, ta, to. — **Budoucí čas opsaný:** budu (budeš atd.) bíti. *Supinum:* bit. — *Pozn.* V rozkazovacím způs. přetvo-

řuje se spona *i* v *j*: pí-i = pij, bí-i = bij a *ij v obecné mluvě* v *í* se stahuje: pij, bij = pí, bí; kromě toho obec. mluva *yi* v *ej* rozpouští: kryi — kryj — krej, myi — myj — mej. — Vz. Kt. 67. B. = prátí, tlouci, mlátiti, schlagen, hauen; cíliti, bezielen, treffen; zabíjeti, todtschlagen, schlachten; střílcti, schiessen; se s kým = potýkati se, sekati se, práti se, sich schlagen, kämpfen. Jg. — **abs.** Bije (bijí): hrom, kůň, srdce, hodiny, puls atd. Dosť, když bijí. (Když někomu se něco dává a on zdráhavě říká: dosť!) Č. Více bita nežli syta. Us. Kdo se bije, bývá bit. Č., Rb. — **koho, co:** kluka, dobytek (také: zabíjeti), knihy, peníze (bitím dělati), kovy, voly, skřlni (dělati, u horníkův, Vys.). Us., D., V., Ml., Šm. Hodiny bily dvanáct. Us. Kdo chce koho bíti, musí při tom býti. Č. Pij a bij lidi, aby věděli, čí jsi. Pk. — **koho, co čím:** lotra pěstmi, psa holí, Us., kyjem, V., Kom., spodka králem, D., peníz vlastní rukou, Vys.; horou bíti = chlubiti se. Šm. Kam tím bije (cílí, směřuje)? Us. B. koho biči. Kat. 2247. — **proč:** Zdeněk bil mú čeleď pychem a hrdostí. Půh. 284. — **(se) kam, v co:** nohou v zem, Jel., rukama v prsy své, v líce, Jg., v hlavu, V.; v bubny, v zvon, Jg. To v oči bije (patrno jest). Us. B. se v prsy. Jg. Déšť bije v obličej. Us. Aby přítomné předměty samy v smysl bily. Kom. Blsky rázráz bijú v stany Tatar. Rkk. 54. I nesměchu sě bíti v čelo **před** bohy. Rkk. 8. — **co, čím oč:** sebou o zem, nohu o nohu, Jg., mečem o zem. Vlny bijí o skály. Šm. Bili se o to rotami. Háj. By sebou o zem bil, s nic býti nemůže (vz Neštěstí). Č. Častokrát se o to bijeli robotami. Háj. Bijou se tam o děvečku; Když nožičky myje, o škopíček bije. Er. P. 497., 467. — **(kam) na koho, na co:** na stůl, Har., na nepřítele, Us., na struny, V., zlato na plíšky, Vys., vše na jedno kopyto bito, Prov.; někoho na líce, Jg., na poplach, Ml., na někoho kordem b. Svěd. Na něco b. = mysliti, cíliti. Vím, nač bije. V. On na mne bije. On na dvě strany bije (ramenáč). Šm. — **komu jak:** Začalo mi moje srdce hodinkami (jako hodinky) bíti. Zpěv. I., 126. — **čím kde: před** knězem bije čelem. Č. Bás. 94. — **čím proti komu:** pěstmi. — **do čeho, kam: do** města, Jg., do tváři, do psa. Us. Světlo bije do očí. Šm. To bilo každému do očí. Ml. B. do dvanácté kůže; Ať jim hrom do srdce bije. Er. P. 431., 220. — **se s kým (na co, o co):** na kordy, na pistole, L., o něco. Troj. — V., D., Výb. II., 41. Kto sě chtějú se mnú bíti. Rkk. 43. — **se za koho:** V. — **po kom čím:** Bil po něm pěstí. Us., D. Vz Had. — **(co) kde, v čem:** Ještě bije život v žilách jeho. Šm. V kartách bije král svrška. Ml. Dobytek **na** porážce bíti. Kom. — **od čeho:** Blesk od brilantův bije. Jg. — **co z čeho:** Ze jedné hřivny stříbra 20 zl. bíti. D. Ze starého železa nové cvočky bijou (bijí). Er. P. 391. — **z čeho, s čeho kam.** Z děl bil k zámku. Tur. Kr. — S vrchu k nim bili. Jg. — **koho po čem:** Bíti koho kyjem po plecích. — Us. B. koho po líci. Vz Po. Pass. — **komu kdy: Při** vystupování na schody silně mi srdce bije. Ml. Vz Abstrakta. — **s adv.** Rekovně se bíti.

Bití, n. B. = das Schlagen, Prügeln, Schläge, Stösse, der Kampf. B. srdce, Herzklopfen, zvonu, Glockenschlag, peněz, das Geldprägen, hodin, tepny atd.; *v* bubny, *do* hlavy, *ob* základ (rusky, Wette), *se s kým*. Us., Šm., Kom. Bitím někoho trestati, Kram., něco do někoho vpraviti. D. Bitím řezník získá a ne učitel; Bitím podaří se jednoho čerta vyhnati a deset jiných vehnati; Řemen se v olini nepolepší a bitím nikdo nezlepší. Č. Nikdo víc bitím nezíská jako řezníci. Pk. B. dostati = bit býti. Us. Vz Trest, Bíti.

Bitka, y, f. = bitva, půtka. Streit, Kampf. Na Slov. Kde není protivníka, tu není bitky.

Bitný, bojovný, streitbar, tapfer. Reš.

Biton, a, m., syn argivské kněžky Cydippy, bratr Kleobův.

Bitovati, loupiti, beuten. — **co s kým:** kořisť (děliti). Us. — **co mezi koho** = děliti. Jg. — **se o co, čím:** B. se kořistmi, D., Háj., o loupež. Ben. V.

Bituňk, u, m. = rozdělení kořisti a kořisť sama. Z něm. Beute. — Na Mor. a Slov. = šlachta, Schlachtbank. — Vz Gl.

Bitva, y, f., od *bi* (v bíti). *B., bitka, boj, potýkání,* Kampf, Treffen, Schlacht. V. B. pěší, pěšího lidu; jízdného lidu, mezi jezdci; hlavní, tuhá, krvavá, na prázdno, námořní, mořská, na moři, na vodě, v poli. Us., Jg., D. B. rozhodná, na pevné zemi; do b-y jíti; b-u nabídnouti; znamení k b-ě dáti. Št. B. na zemi, na moři. Us. V bitvě se cvičiti. Rk. Bitvu svésti, držeti, udělati, V., začíti, vystáti, obnoviti, Jg., vyhráti, získati, ztratiti, V., prohráti, Flav., ustanoviti, zastaviti, ukončiti, obnoviti, Us., obdržeti (vyhráti). Vojsko k bitvě vésti. Kom. B. se počíná. D. B. se strhla. Us. K bitvě pobídnouti, vybídnouti koho. Jg. K bitvě se chystati, strojiti, Flav., se pobízeti, volati, troubiti, den ustanoviti. Jg. Bitvou se setkati, potkati. Jg. Bitvou nepřítele pobiti, položiti. V. K bitvě křičeti. Br. V bitvě býti, Jg., zůstati, umříti, padnouti, zahynouti, V., zajíti. D. Z bitvy utéci. Šm. S kopce na bitvu patřiti (vz Bezpečnosť). Č. Dada příčiny k bitvě, co sobě uhoniš, to měj. Rb. — Vz Boj, Válka, Pranice. — *B., souboj,* Zweikampf. Kom. Ktož pobídku maje dosti neučiní a nevydá bitvy, hanbu sobě nese. Tov. kap. 203. — B. = *pranice,* Rauferei. Od slov přišlo do bitvy (k pranici). Us. Vrány a kavky daly sobě bitvu. Kom.

Bitý, geschlagen. B. zlato, peníz (ražený, geprägt), podlaha, gestampft. Jg. Řetěz bitým dílem uměním zlatnickým ozdobený. Půh. 1545. Bitý nebitého nese (když necepovaný chlap sedě na koni krutě s ním nakládá, Č.; když bídák boháče podporuje. Vz Opačný. Lb.). Bitému psu jedno hůl ukaž. Pk. Více jest bita než syta (o špatné ženě). Lb., Č. — **na co:** Groš na českou stříž a zrno bitý. D.

Bivce, e, m. = bijce. Č.

Bivuak, u, m., z fr. bivouac, přenocování vojska pod širým nebem. Rk.

Bizarní = podivínský, svéhlavý, divouský. Rk.

Biženství, n., zastr., hojnosť. Ps. ms.

Blaboliti = žvástati.

Blabonil, a, m. = žváč. Plauderer. Us.

Blabonlti, il, ěn, ění = žváti. — **co.** Us.

Blabota, y, m. = žváč. Us.

Blabotati = bleptati, žváti. Koll.

Blabuně, ě, f. = bublina; šešulinka. Us.

Blačka, y, f., špatná polívka z mouky. Us. na Mor.

Blafal, blafoun, a, m., kdo mnoho a) jí, Vielfrass; b) žvástá, Plauderer. Us.

Blafati, hltavě jísti, gierig essen, schlabern; 2. žváti, unnütz plaudern. Neblafej pořád.

Blafna, y, m. a f., žrout; žváč. Vz Blafal.

Blafoun, vz Blafal.

Blah, vz Blahý. — 2. *Blah*, a, m., blázen, ein Narr. Jg.

Bláha, y, m., vz stran skloňování: Despota. B., hlupec. Potkal se s němým Bláhou. Vz Mlčení, Hloupý. C., Lb. — *B., y, f.* = *blaženost.* Ani mně moci, leč bláhy přibylo. Kat. 1828. Glück, Glückseligkeit.

Blahajn (zastaralé) = benedico, blahořečím. Šb.

Blahati. — komu (žehnati): pannám. Št., hospodinu (dobrořečiti). Výb. I. Kristus ne nečistémn srdci blahá. Št. — **čím** = selig sein, blažen býti. Věztež to, že tiem blahají. Kat. 393. — **si co:** Bláhá si to = líbí se mu to. Rk.

Blaho. 1. *adv.* = *dobře, právě, šťastně*, gut, wohl, recht, glücklich. Jg.; komp. blažeji. B. tobě. Jg. Není ti b. Us. Blaho jim = sláva jim. Šm. — 2. *Blaho*, a, n., Heil, Wohl, Wohlfahrt. O b. lidí se starati, pečovati. Us. Na b. = na zdar! Šm. B. obec, obecné, nejvyšší; pro b. vlasti něco vykonati. Nt. Tam b. kvete. Jg. — *Nyní ve složených slovech často „blaho" se užívá,* kde dříve „*dobro*" se užívalo: Dobroslav — Blahoslav. Jg.

Blahobyt, u, m., Wohlstand. B. něčí podporovati; b. míti; v b-u býti. Nt. Stran přísloví viz: Břicho, Barbora, Tisíc, Zazobaný, Cvok, Vole, Topinka, Polívka, Pečeně, Hody, Knedlík, Peří, Zábsti, Kůže, Trdlo, Bůh, Hnj, Čert, Hrdlo, Koza, Lačný, Ledvina, Mléko, Noha, Nebe, Obrok, Rákosí, Růže, Ryba, Poduška, Šiška, Vrabec.

Blahocit, u, m. C. Seliges Gefühl.

Blahočiniti (vz Činiti), wohlthun. — **komu.** Us. — **kdy:** Lék v chorobě blahočiní. Krok.

Blahočinnosť, i, f., Wohlthätigkeit.

Blahočinný, wohlthätig.

Blahodárce, e, blahoděj, e, m. Wohlthäter.

Blahodárnosť, i, f., dobročinnosť, prospěšnosť, Wohlthätigkeit; vděčnosť, Dankbarkeit.

Blahodárný, dobročinný, štědrý, prospěšný, užitečný. — *Blahodárně* působiti.

Blahoděj, vz Blahodárce.

Blahodějný, wohlthuend.

Blahoditi, ději, děj, dějí, děl, dění n. dini, wohlthun. — **čemu, komu:** Vlasti blahodějte. Kamar.

Blahoraditi, il, děn, dění n. zen, zení (vz Raditi). — **komu.** C.

Blahořečiti komu. Us. Vz Blahoslaviti.

Blahorodí, n., urozenosť. Mat. verb. Wohlgeboren. Titul *rytířův:* Jeho vznešené b., vysoce blahorodý pán, urozený pán. „*Blahorodý, blahorodí*" sešlo od šlechticův také *na nešlechtické vzdělance a vážené občany.* Vz Titul. *B., titul úředníkův* vyšších a nižších. Vz Excellencí. Šr.

Blahosklonný, wohlgeneigt.

Blahosláva, y, f., dobrá sláva. Hil.

Blahoslavenství, -stvo, a, n., *velebení, chvála*, slavení; 2. *žehnání, svěcení*; 3. *štěstí, blahosť.* Všecko b. na libosti těla zakládati. V. — 4. *Věčné utěšení, spasení.* V., Br.

Blahoslavený; -ven, a, o = *chválený, slavený.* — 2. *Blažený.* B-na někoho učiniti; b-ným býti. V. Bl. panna Maria. V. Je b-ný (vz Opilec). Lb.

Blahoslavitel, e, m., spasitel. V.

Blahoslaviti, ím, 3 pl. -ví, slav, slavě (íc), il, en, ení; blahoslavívati = dobrořečiti, chváliti, velebiti, lobpreisen, erheben, glücklich preisen; žehnati, segnen; blaženým činiti, beglücken, glücklich machen (V., Háj.). — **koho:** Boha. Jg., Kom., L. — **komu:** Bohu, L., svým dětem (žehnati). L. — **koho čím:** kyjem (zbíti ho). L. — **koho na co:** na biskupství (světiti). — **se v čem:** Blahoslaví se v dařích božích. Hus.

Blahosť, i, blahota, y, f. V dědiny vrátivše se byvše (byvší) blahosť. Rkk. (= štěstí, Glückseligkeit).

Blahota, y, f., blahosť. Č.

Bláhovec, vce, m., blond. Us. Narr., Närrchen.

Blahověst, a, m., od blahý (blagъ) bonus a věsť (věstь) a toto z koř. *věd* (věděti) a přípony *ť* (tь), a *d* před *t* přešlo v *s*. Schl. Ein angenehmer Bote, Evangelist. Jg. — B., i, f., dobrá věsť, eine gute Botschaft.

Blahověstiti (vz Věstiti) = frohe Kundschaft bringen, dobrou zprávu přinášeti. Šm.

Blahovíček, čka, m., blahovík, a, bláhový, Närrchen.

Blahovolí, n., dobrá vůle. Mat. verb.

Bláhový, 1. = *blahý, šťastný*; 2. *dobrák* (guter Mann, Närrchen). B., co myslíte? Bláhová, co bys tam dělala? Us. Ten bláhový! Us. Já b.!

Blahozvučí, n., blahozvuk, Wohlklang. Mat. verb.

Blahozvučnosť, i, f. B. řeči. Wohlklang.

Blahozvučný, B. řeč, Us., hraní, C.

Blahozvuk, u, m. Wohllaut.

Blahý (blah, a, o), komp. blažší; 1. *dobrý, pravý.* Br. Není blaho stříbro ani zlato, ale blaho jest, co komu milo. Pk. — 2. *Blahoslavený, blažený, šťastný.* Před smrtí nikdo blahý. Jg — **čím:** láskou. Šm. — 3. *Laskavý* (mild, gnädig). L.

Blachotlna, y, f., moučná polívka. Novot. Schlechte Mehlsuppe.

Bláchy, pl., železné obruče. Na Slov.

Blama, y, f., pol., skvrna, Fleck. Jg.

Blamatý, fleckig, skvrnitý. Jg.

Blamáž, e, f., z fr. blamage, poskvrnění pověsti, ostuda. Rk.

Blamiren sich, blamovati se = uvésti se ve zlou pověsť, Rk., ostudu si učiniti. Vz Blamáž.

Blána, blanka, blanečka, y, f., mázdra, die Haut, das Häutchen, zartes Fellchen. O krácení *á* v *a* vz A (ve skloňování). —

Blány a) syrovátečné, pohrudnice, pobřišnice; b) slizné; c) šlachovité. B. bubínková, uspávací, pokostnice, podlebnice, bílá, cevnatá, demoursová (rohovka), rohová, duhová, sífová n. nervová, zárodková, S. N., žilnatá (cevnatá), Nz., břišní, kyšková (das Gekröse), prsní, hrudní, podžeberní, kloubní, panenská (hymen), srdečná, tvrdá, pavučinová; na očích: bílá (bělmo), rohová, žilnatá, duhová, (hroznová), sítná n. sítková, (sítnice), pavučinová, nervová; — zorničná. Jg. — *B.*, *kůže*. Aby dal Kačce blány králíkové za půldruhé kopy gr. Záp. měst. 1449. — *B.*, *choroba oka*: Lékaři blanku s očí snímějí. Jg. Má blanku na očích (nevidí n. nechce viděti). L. — *Blanka* = *pergamen* ku psaní. Rkk. Není péree, není blanky. Rkk. 66. — *B. ve dřevě* (pod korou, *Span*, *Splint*). V. Blánu odsekati. Šp. — B., *měkký kožich*. V.

Blana, y, f., velké pastviště. Boč. Gemeindeweide.

Blanář, e, m., drvoštěp; místy: kožešník. Háj. — B., Pergamentmacher.

Blánatec, tce, m., Hautfarn.

Blauěný, lépe než bláněný. Vz -ěný. Häutchenartig.

Blání, n. = trávník. Gl. Pře o blání, pastvisko a lúku. 1504. (Zastr.) Rasen.

Blaník, a, m. Hora v již. Čech. Jest v Blaníku (= dřímá). (Vz stran přísloví: Spaní). Č. Der Berg Blanik.

Blaniti, im. 3. pl. -ní, blaň, il, én, ění; blanívati = planiti, holzen. — **co**: les. Ros.

Blánitý. B. list, häutig. Rostl.

Blanka, vz Blána. — 2. *Chrpa*. Ros.

Blanket, u, m., z fr. blanquet = *bílý*, *prázdný papír*; *plnomocenství* s vlastnoručním podpisem. Rk. — B. **na** směnku (nevyplněná směnka).

Blankovatý, häutig.

Blankyt, u, m., modrá barva, modrosť. Das Blau, die blaue Farbe. O původu vz Mz. 113. B. nebeský. — *Blankytový*. B. dráha = nebe. Chmel. — *Blankytná* barva, blankytová.

Blanný = z blan, Haut-, Fell-. B. kožich. Lex. vet.

Blánovatý, blánovitý, mnoho blan majicí. Häutig.

Blánovina, y, f. Hautgewebe.

Blánovitý, hautartig.

Blánsko, a, n., zámek v již. Čech. Blankenstein.

Blánský. B. lesy. Jg.

Blanš, z fr. blanche. Karta b. = bez panáka, bez figury, platí za 10 ok.

Blanžet, u, m., (z fr. blanchette), Miederstecken.

Blasfemie = rouhání se Bohu. Rk.

Blasirovaný = ztupělý, netečný, přesycený. Rk.

Blaták, a, m., druh sluk. Us. Kothschnepfe.

Blatina, y, f., blativá krajina. Sumpfgegend.

Blatenské jezero, chybně m.: blatné.

Blatiště, ě, n., blatité místo. Us. Morast.

Blátiti, il, cen, ení = blátem kaliti. Ros.

Blatitosť, blativosť, blatnatosť, blatnosť, blatnovitosť, i, f. Kothigkeit.

Blativý, blatitý, blatnitý, blatnatý (Kom.), blatovitý, blatovatý, kothig. Je blativo. Us. Blativý čas na boty ras. Vz **Hospodářský**. Sp., Lb.

Blatná, é, f., mě. v Čechách, Blatna. — Blatenský.

Blatník, u, m. = sůl blátem znečištěná, Vys.; široký zákolník, Kothdeckel. Us. — *B*, *a*, *m.*, pták; ryba, bahník, Thunfisch; hmyz. D.

1. **Blatný.** Blatné jezero, také: Blatno, a, n., Blatoň, ě, m., jezero v Uhřích, Plattensee. **Chybně:** jezero blatenské. — B., metař ulic. 1580. Gl.

2. **Blatný,** blaten, tna, tno. B. město, cesta, země, voda, důl, zřídlo, *(plný bláta*, *blativý*, kothig.), Kron. mozk.; rostlina (*v blátě rostoucí*), L.; b. rod (*ze země pošlý*). Jel.

Bláto, a, n. (*na Mor. a Slov. blato*); v Čech. instr. sg. blátem, **ne:** blatem. Pl. blata. B., Koth. Strany pak *blat*, kteráž sme v té ulici strouhávaly. Svěd. 1569. V pl. blata z pravidla = bařiny. Vz. Gl. 8. Marschen. Jako svině v blátě se váleti. V. Dělá se b. D. Dnes je b. Šm. Pršl, bude b. Us. **Skočiti** z bláta do louže. Jg. V blátě zkálený. V. B. neblnto, já předce půjdu. Us. Každý rád, když z bláta vyleze. Us., Č. Z bláta do louže se dostati, přijíti. D. Šípati se, váleti se v blátě. D. Nechati někoho v blátě (v bryndě). Vz Neštěstí. Č., D. Z bláta se dobývati. Vz Nesnáze. Č. Rovně, co by do bláta nvrhl, vhodil. (Vz Nedbalý, Nevšímavý. Dáš-li co nevděčnému; nevděčnému marně dobře činiti. Vz Nevděčný). Č., Lb. Pomohl mu (si) z bláta do louže (do kaluže. Mt. S. Vz Prodělání). Č. V témž blátě vězíš (Vz Neštěstí.). Č., V. Bláto libí se svini. (O hříšnících). Č. Co z bláta se dobývá (o těžké práci). Ros. Chtě se louže varovati, upadl do bláta. D. Nenavážíš z bláta čisté vody. Č. Na blátě stavěný dům (na špatných základech). Us. Na blátě sekeru ostřiti. L. B. na poli zlato. Šp. Nic co proto, přijde léto, vyschne bláto. Č. Nic co proto, vyschne bláto, bude léto. Vz Neštěstí. Lb. Začal na zlatě, skončil na blátě. Km. Nič to za to, že je blato, príde vetor, vyfúka to. Na Slov. Nepřílevej louže k blátu (vz Pomluva). Č., Lb. Vytrhl z bláta na sucho (z nebezpečenství vyvázl). Lb. Vz Louže. — **Vz Bahno.**

Blatošlap, a, m., Pflastertreter, Zlob.; pěší voják.

Blatouch, u, m., caltha, rostl. B. bahní (koňské kopyto, bolečko, žluták, máslenka, žlutá tolita, měsíček, bukáč), plazivý, kopytníkový, úzkolupenný, dvojkvětý, vějířnatý, splývavý. Rostl. Dotter-, Mosblume.

Blavanka, y, f., blavá barva, Berlinerblau. Rk.

Blaze, dobře, šťastně, wohl, glückselig. D. — **komu koho, čeho:** Blaze nám toho pána. Kom. — Chč. 379. — **komu:** Blaze nám, že . . . Puchm., D. B. tomu, kdo nic nemá, nestará se, kam co schová; směle lehne, směle vstane, žádný mu nie neukradne. Us. — Knt. 131., Št., Bl. — **komu při čem:** Mně není při tom b. Zlob. — **komu kde:** B. rybám **ve** vodě. D. Blaze v Praze, kdo má peníze. Us.

Blázen, zna, m., blázének, blázínek, blázníček=*kdo nemá rozumu*, *nemoudrý*, *nerozumný*,

Narr. Bláznu výra poručiti (Vz Chybování). Č. Blázni byli, kordy měli, jitrnicemi se sekali. Č. Blázni byli, kordy měli, samým stříbrem pozlacené. Blázni byli, kordy měli, vařečkami fechtovali. Vz Lhář. Lb. B. ihned ukazuje hněv svůj. Ros. S bláznem neměj rady, nebo nebude moci zatajiti slova. S moudrými se raď a s bláznem se o palici nevaď. Moudrý s bláznem nežertuj. U blázna kord, u ženy pláč, u psa moč, u koně lejno, to když chtí, jest hned hotovo. Na Slov. Srdce blázna v ústech jeho. Červinka. Je hotový, učiněný blázen. Šm. Do vrchu hlavy b. býti. Šm. Nejspíše b. a dítě pravdu poví. Jg. Také b. někdy pravdu mluví. Jg., Lb. Blázna mlčením nejlépe odbudeš. Č. Jeden b. více můž otázek nadělati, než mu deset moudrých stačí odpovídati. Č. Jeden blázen hodí kámen v vodu, ale deset moudrých ho nevytáhne. B. píská, b. hrá, a kdo se naň dívá, sám rozumu nemá. Mrzí se b. na rozumného a opilec na střízlivého. Bláto bez břehův a b. bez ohrady. Cizí b. smích a svůj styd. Na moudrých lidech svět stojí a na bláznech tma. Pk. B. kdyby uměl mlčeti, při moudrých by mohl seděti. Č., Pk. Na rozcestí nemáš b-a vésti (Vz Hloupý). Dej b-u paruku, přec doktorem není. Ač co s b-em kdy uhoníš, radosť bývá, že s ním rovně nerozdělíš. Když b-na uperou, teprv sobě rozumí. Kdo je b., ať je bit. Kyj přísluší na hřbet blázna; Bič sluší na koně, ohlav na osla a prut na hřbet blázna; B-i brodu pokoušejí (vz Štěstí); Všudy b-ův (hloupých) na zbyt; B-a aby v stoupě opíchal, jiný nebude; S b-y není žádná řeč; Vysoké jsou b-u moudrosti; Rád b., že koláč našel (že jednou něco moudrého řekl. Vz Hloupý). Lb. Posaď b-a vysoko, bude nohama klátiti; B-nu zákon nepsán; Raději s moudrými plakati než s b-em zpívati. Pk. Blázen dá víc než má. Č. Hrnec se poznává z klepání a blázen z tlachání (po štěbetání. Lb.). Č. B. živ jsa z pecna svého, předce haní kůrku jeho. Š. a Ž. S takovou kuklou na blázny, ne na mne! Č. Jest b. na vrch hlavy, až ho hlava bolí. Vz Ztřeštěný. Lb., Č. Z nemoudrého blázna pouhého učiniti. Č. Každá liška svůj ocas chválí a blázen cepy. Trudno s blázny na zajíce. L. Hrnec se poznává z klepání a b. z klekotání. Na Slov. Za nos co blázna někoho voditi. Vlno, ženy z mnohých lidí blázny činí, všichni vědí. Rým. Bláznu cep (sluší); Na blázna kyj; Blázny sluší palicí holiti; Bláznu sluší každá čepice; Bláznův rozmanitosť veliká; Bláznu i dřevěný peníz dobrý; Kozel bláznu porozumě, že ho nemá, nelituje; B. blázna neporazí, buď si mladý nebo starý; B. každého za blázna soudí; Kdo se spolčil s blázny, nespolčil se s rozumem; B. se o málo nepuknsí; Není dobré bláznu vejce svěřiti; Vejce bláznu svěřiti. Č. Kde dva blázni spávají, tam třetího hledají. Trnka. Od blázna nečakaj múdry skutok; Niet väčšieho blázna ak flaša prázdna. Mt. S. Blázen se neutají, jako šídlo v pytli. Jg. Blázen nebývá moudrý, leč ho uperou. V. Nedávej bláznu palice. Jg. — Blázne, blázínku, bláznéčku (= bloude; ne ve zlém smyslu). D. — *B., čtverák, šašek,* Schalk, Spassmacher. Neholený blázen (kdo se bláznem dělá). V. Dvorský b. V. Chceš-li blázna míti, kup ho sobě. Č. Dělá ze sebe blázna; jest jim za blázna. D. — *B. = hlupák, troup,* Thor, einfältiger Mensch. Jeden b. deset jiných nadělá; B. kdo dává, kdo nebeře, dva (větší, kdo nebéře). Blázni sliby veselí, moudří se kají; Sliby se slibují, blázni se radují. Č. Blázna z koho strojiti sobě, za blázna míti, za nos co blázna někoho voditi (= posmívati se mu). Jg., Br. B. *po* koních. Šp. Bláznův někomu nadati. Brn. Byl blázen, že to učinil. To jsem také byl hodný b. Jg. O já blázen! Us. Nejsem b. (hloupý). — *B. = fučík, třešťík, fanta, Geschossener, Narr.* Jeden b. 1000 bláznů nadělá (vz Ztřeštěný). Lb. Jeden b. druhdy patero moudrých svádí. Pk. — *Též o ženách se praví:* To bych byla blázen! — *B., f. O blázne nemoudrá!* Er. P. 398. Vz Rod. — **Stran přísloví** viz ještě: Blažek, Brejle, Bulík, Doma, Hlava, Bláznivý, Houba, Huba, Kočka, Kotrba, Kukla, Lilek, Mozek, Myš, Nos, Oko, Opice, Palice, Vrch. *Vz také Rb.* č. 1734., 1735., 2618., 2619., 2620., 2649.

Blázenský = bláznivý, närrisch. Na Slov.

Blázenství, n. = bláznovství. Na Mor.

Blázinec, nce, m., dům bláznů. Bern., Us. Narrenhaus.

Blázínek, nka, m., Narr, Thor.

Blázně, čte, n. Sebe za moudré, vás za blázňata máme. Kom. Thörichtes Kind.

Bláznice, e, f., nemoudrá ženština. Thörin, Närrin.

Blázniti,ím, 3. pl. — zní, zni, zně (íc), il, ěn, ění; bláznívati = bláznem činiti, zum Narren machen, bethören; bláznovsky si vésti, pošetilým býti, třeštiti se, V., ein Narr sein, narriren, narren, toll, wahnsinnig sein; šaškovati, scherzen; **se** = blázniti, ein Narr werden, schwärmen; šaškovati, scherzen; dychtivě čeho žádati, in etwas vernarrt sein. Jg. — **abs.** = On blázní. Snadno blázniti, když rozumu není. Č. — **koho:** Co ho blázníš? — **čím:** milostí. V. — **z čeho:** Z té ztráty blázní. — **se.** D. — **se po kom, po čem:** po ženských, Us., po holce. Ml. — Č. — **v čem:** Neblázni v šatech (v již. Čechách.) Kts. Snadno v šatech b. (snadno výskati, když se daří. Vz Šťastný). Lb.

Bláznivě, närrisch. Kom. B. mluviti, si vésti. D.

Bláznivec, vce, m. 1) = blázen; 2) blázinec, Bern.; toto slovo jest lepší. Šm. — **Bláznivosť,** i, f., bláznovství. V.

Bláznivý, närrisch, thöricht. B. lid, Br., milosť, V., řeč, Ros., mládenec, Troj., chvíle (třeštivosť), D. Zafučelo naň z bláznivého kouta. Č. Bláznivých hub se najedl. Č. Vz Blázen. — B. dům = blázinec. Us. na Mor.

Bláznovati = blázniti, — **čím:** Jedněmi ústy b. i mudrovati. Mudr. — **z čeho,** sich worüber lustig machen. L.

Bláznově si vésti. V. Vz Bláznivě.

Bláznovský. B. čepice, lež, chtivosť. Jg. Bláznovsky si počínati. Kom. Bláznovskou kapi nosí. Č. Zle noham pod bláznovskou hlavou. Pk. Närrisch, thöricht, Narren-.

Bláznovství (-stvo), n. = *hlouposť,* Albernheit, Dummheit, Thorheit. B. bláznů (jest)

moudrosť. B. jest radosť bláznů. B-stvím pojatí sami se zmařujeme. V. — *B.* = *pošetilosť, bláznivosť, nesmyslnosť, ztřeštěnosť*, Narrheit, Tollheit, Thorheit. B. provozovati, Reš., nechati. V. Marnosť a b. jako šídlo v pytli zatajiti se nemůže. Prov. — Jg.

Bláznový = *bláznivý, pošetilý*, närrisch, thöricht, wahnsinnig. B. věc, Jel., dnové (masopust), milosť, smělosť, V., hody, Br., svět. — *V botanice.* B. illek, Tollkraut. — *B. červ*, Tollwurm (žilka pod jazykem). Tabl. lid. — Jg.

Blažej, e, m., Blažek, žka, m., Blasius. Jest Blažkovi za čepici dlužen (= blázni. Vz Blázen; Opilec). Sych., Lb., Č.

Blažena, y, f., Beatrix. V.

Blaženě, selig. Us.

Blaženec, nce, m. = blahoslavenec. Ráj. Ein Glückseliger.

Blaženosť, i, f. Seligkeit, Glückseligkeit. Veškeré snahy lidské k blaženosti se nesou. Ml. — **Blaženství**, n., blahoslavenství. Ráj, Č., Jg.

Blažený, (blažen, a, o), selig, glücklich. Blaženým býti. V. V nebi b. jsi. B. bude na zemi. Br. B. život záleží z činů dobrých. Lb. — **čím**: láskou.

Blažitel, e, m., pl., -lé. Beglücker.

Blažiti, ím, 3. pl. -ží, blaž, že (íc), il, en, ení; blažívati = za blahoslaveného hlásiti, selig preisen; šťastným činiti, beglücken, glücklich machen. — **koho**: Br. — **koho kde**: Takový lid duch svatý v písmě blaží. Pís. Br. — **se s kým**: Gnld. — **se, koho čím**: Dary a přízní, Gnld., láskou. Rád blažím se proměnou. Č.

Blaživý, beseligend. Rk.

Blažnosť = blaženosť. Výb. I., Št.

Blažný = blažený, na Mor.

Blb, a, m., hňup, troup. V., Kom. Tölpel.

Blbec, bce, m. = blb.

Blběti, ím, ěl, ení = blbým se stávati, blöde werden. — **čím.**

Bibiati, na Slov. a Mor. = breptati; — **blblavec** vce, m.; — **blblavosť**, i, f. (breptavosť); — **blblavý**, stammelnd, stotternd. Bern.

Blbosť, i, f. a) hlouposť; b) tuposť; c) úplná b. — Je-li od narozeni, sluje: idiotism-us, u, jehož nejvyšší stupeň jest kretinism-us, u,m. U starých lidí zdětinělosť. S. N. Blödigkeit, Einfalt, Dummheit, Stumpfheit.

Blbotač, e, m., kdo blbotá. Stotterer. Na Slov.

Blbotati, tám a blboci, ceš; al, án, ání; blbotávati = klokotati, sprudeln. — **kde, v čem**: Voda v potoce blkotá. Us. V řeči (koktati). Jg. — **o čem**: Bern.

Blbský, tölpisch.

Blbství, n., Blödsinn. Rk.

Blbý = hloupý, tupý; bláznivý, blöd.

Blčeti, el, ení = hořeti, pláti. Plamen blčí. Kr.

Blebtati, vz Bleptati.

Blečeti (na Slov.) = bečeti. Ovce blečí, Koll., blökt.

Bledavý, blässlich. Rk.

Bledě v tom býti. Šm. Pochodil b. Us. To tvé potěšení vypadá bledě, lépe: malá jest tvá útěcha. Km.

Blediti, il, ěn, ění = bledé činiti, Us., blass machen. — **Bleděti**, blass werden.

Bledna, y, f., borax. B. čištěná, nečistá, pálená. Kh.

Blednice, e, f., bledníčka, y, f., bledosť, bledá nemoc. Bleichsucht. Jg.

Blednouti, dnu, bledna (one), nul n. dl, utí, blass, bleich werden. — **abs.** Světlo bledne. Šat bledne. Zbledl jako šat, jako roucho. Ros. — **čím**: závistí. V.

Bledosť, i, f. Blässe. B. zdraví mdlé ukazuje. Kom. — B., blednice, bledá nemoc. D. —

Bledouš, e, m., bledé tváři. Us.

Bledule, e, f. Schneeblume. Presl.

Bledý (bled, a, o), komp. bledší n. bledější, blass, bleich. Bledá nemoc (blednice). Bledý jako tvaroh (Us.), jako smrť, (D.), jako stěna (Pk.), Us. Vz Červený. B. pivo, líce, umrlec, tvář, měsíček, barva. Jg. Bledým býti (nemocným). V. — **čím**: nemocí, — **za příčinou** nemoci. — **od čeho**: od leknutí. Us. Ze jsem byl od toho celý bledý. Er. P. 375. —

Blecha, bleška, y, f. Der Floh. B. skáče, štípe, po těle leze, šimrá, zlobí, krev ssaje atd. B. šimravá, vnikavá (americká), hovadí (klíšť), psí. Jg. Blechy někomu hledati. D. Blechu uchtem zabiti; blechu honiti, utopiti, chytati; vychytej mu blechy. Dříve pytel blech uhlídá, nežli jedné ženské. Č., Us. Jde mi z tebe strach, co by mne blecha ukousla. (Vz Nepatrný). Lb., Jg. Pes psu blechy vybírá (když si dvá pochlebují.) Ros. Pustil mu blechu do ucha (do kožucha. Mt. S. Vz Trampoty). Č. Napitá b. méně štípe. Č. Má on b-y po penízi (vz Pyšný). — Vz Hmyz.

Blecháč, e, m., blechanda, y, m. a f.; **blechavec**, vce, m. = kdo mnoho blech má; 2. Flöhkraut. — **Blechatý**, blechavý = kdo blechy má. Flohbentel.

Blejnicí, blejnivé sklo, Blendglas.

Blejniti, il, ěn, ění, bleuden; b. se = třpytěti se. — **Blejnivé** sklo, Blendglas. Rk.

Blejno, a, n., Blende. Blejna jsou nerosty vidu nedokonale kovového n. nekovového, mají silný lesk, barvy pestré a vryp barevný. Jsou málo tvrdé. 1. *B zinkové n. peřestek* (Zinkb.) štípatelný, černý n. hnědý, zelenavý, žlutavý, červenavý. Obsahuje 67% zinku a 33% síry; 2. *stříbrné n. rudek*: a) *jasnorudek*, červený, průsvitavý, lesku demantového; b) *temnorudek*, hnědě červený, slabě průsvitavý. Obsahují stříbro a síru, mimo to má onen arsen, tento antimon. Stříbra obsahuje 59—65%; 3. *rumělka*, Zinnober, nahnědle červená n. šarlatová, lesklá. Obsahuje 86% rtuti a 14% síry. Bř.

Bleistift, něm., olůvko, nyní lépe: tužka (od: tuha), poněvadž nyní více tuhy než olůvka užíváme.

Blek, u, m., blečení. Koll. D. Blöken. B. štěnčí, lišěí, das Belfern. Ros.

Blekati, kám a ci, ceš; al, ání; bleknouti, nu, kni, knа (one), knul n. kl, blek (ši), utí = blöken, meckern; vřeštěti, schreien. — Aby neblekali po žebrotách nestydatě. Žid. **po kom, po čem**: Jehně po ovci bleká. — **kde**: Ovce v ovčinci, **na** pastvě bleká.

Blekot, blok, u, m., od be—četi, *l* jest vsuto. Šf. B. = blekání, Gebelfer; pliskání,

Geplärr. — *Blekot*, a, m. = kdo bleká, žvástal. Výb. I. Belferer.

Blekotati, kotám, kocí, češ; blektati, blektám, blekci. *B.* = *skoliti*, belfern. Liška blekoce, blekotá (skolí, štěká), pes vyje a blekce. Kom. — *B.* = *klokotati*, bullern, kollern. — **abs.** Láhev nedolitá blekoce. — **kde:** Plamen **v** peci blekoce. L. — *B.* = *zajíkati se*, lallen, stottern. Jazyk blekoce. L. — *B.* = *blebtati*, *neopatrně mluviti*, schwätzen. — **co bez čeho:** Bez ustání něco blekoce. L. — **co o kom:** Jel.

Blekotnosť, i, f., žvavosť. Plauderhaftigkeit. V.

Blekotný = žvavý, klevetavý, plauderhaft, geschwätzig, schwatzhaft. Jg. B. dítě, žena, muž, panna, jazyk. Jg., Jel., Kom.

Blén, vz Blín.

Blencák, u, m., = jazyk. Us.

Blénivka, y, f. (plíseň). Schimmerkopf. Rostl.

Blenouti = blýsknouti. — **komu čeho:** Ten mi toho blenul! (= ten mi toho uštědřil, málo.) Kb.

Blenovati = žváti. — **o čem.** Byl.

Blentář, e, m., žváč, Schwätzer. Br., Kom.

Blentovati, blencovati, Plk., Us., blenžovati, Aqu. = bleptati.

Blepta, y, bleptač, e, m., bleptal, a, m. Schwätzer.

Bleptati, bleptám a blepci, tal, ání; bleptnu, blepnu, bleptni, bleptna (ouc), tnul a tl, blept (ši), utí; bleptávati, blebtávati = nedobře vyslovovati; žváti (schwätzen, plaudern). — **s kým:** Pt. — **o čem, co:** Rk.

Bleptavosť, i, f., das Lallen; Plauderhaftigkeit. — **Bleptavý**, blebtavý, kdo bleptá, Jel.; 2. žvavý. — **Bleptna**, y, f., klepna, pleskna. D. Schwätzerin, Waschmaul.

Blesk (zastr. blsk), u, m. — **B.** = **jasnosť, světlosť,** *záře, lesk*, Glanz, Schimmer. B. sluneční, slunce, hvězd a jiných věcí. V. Blesk očí je zarazil. Br. Plno blska. Rkk. Když měsíc blesk tratí (zatmění měsíce). V. B. od sebe dáti. V. B. drahého kamení. Troj. B. zlata mnohého oslní (oslepí). Ml. — **B.** = **výtečnosť, krása,** vorzügliche Eigenschaft, Glanz. B. výmluvnosti, Jel., ctnosti. Us. V blesku svém se ukázati. Bern. — **B.** *s ponětím* **marnosti, lichoty,** Schein, Prunk. Pod zevnitřním bleskem se kryjící šalba. Kom. — **B. z oblaku vynikající,** Blitz, Wetterstrahl. Sejdou-li se mračna elektrická, vyšlehne z nich jiskra, jež bleskem slove; uhodí-li blesk do země, říkáme, že hrom udeřil. Pt. Bleskem potření dubové. Ráj. Blsky ráz na ráz bijú. Rkk. Jak blesk hroma po nebi, tako blesk mečev. Rkk. 37. Jako b. s nebe vrhli se na nepřítele. Ml. Živé blesky, alle Wetter! Šm. Blesky boží! Zmizeli jako blesk. Vz Zmizení. Č. Bleskem raněn býti. Us. — *Pozn.* **‚Blesk udeřil' špatně prý** *m. ‚hrom udeřil'* nebo m. ponhého *‚uhodilo'*. Němci prý říkají: der Blitz hat eingeschlagen; tedy prý v Němcích bije ‚blesk', v Čechách pak ‚hrom'. **Ale** *můžeme i ‚blesk udeřil' říkati*, poněvadž i tehdáž, když ‚hrom udeřil' říkáme, vlastně přece jen ‚blesk' na mysli máme, hrom za blesk beroucе; vz Hrom (ve smyslu ‚blesk'). Srovnej také předcházející příklady.

Blesknatý, blesknavý = blýskavý. Jel., Vš.

Blesknicchu, zastr., blýskali, — y, — a. Kat.

Blesknouti, vz Blýskati.

Bleskorychlý, blitzschnell.

Bleskosvod, u, m. Rk. Blitzableiter.

Bleskot, u, m. B. kordu, nebe (Ros.). Vz Blskot. B. ohně, L., mečův, Rkk., sluneční. L. Glanz, Schimmer, Flitter.

Bleskový, Blitz-.

Bleskt = bleskot. Kat. 1000.

Bleskutý, blýskavý. Lex. vet. (Č.).

Blésti, bledu, dl, den, dení = bleptati, tlachati. Ani pláčíc, ni se smějíc, jednož bledete prokysle. Kat. 2146. — **čím:** Nebleď řečí svou. Tkad. — **z čeho:** ze sna. Šm. — **co:** Co bledeš? Výb. I.

Blešák, a, m., blecha (samec). Der Floh. Us.

Bleší, od blechy, Floh-. B. noha, hlava.

Blešina, y, f., smrad po blechách. Flohgestank.

Blešinec, nce, m., trus bleší. Ta košile je samý b. Us. — 2. = Blešník.

Blešník, u, m., rostlina, blešné (kořenl, bylina), chmelík, Flöhkraut; všivec, Läusekraut.

Bleštěnec, nce, m., kámen, topas.

Bletí, bleji, el, ení = blekati. Mat. verb.

Blcha, zastr. = blecha.

Blída, y, f., zbraň, metací stroj. Výb. I. 1081.

Blík, u, m., slul bochník v hutní peci na testech (mísách z hlíny a popele na kotli schnaného). Am.

Blíkač, e, m., kdo blíká, der Schieler.

Blíkati, kám a blíčí, kal, ání (z něm. blicken, Mz. 114.), schielen, blinzeln. Oči jmají a blíkati nemohú. Kat. 2103. — **čím:** očima, Kom., ohněm (házeti). Jg. Mnohý zrakem sotva blíká. Jir., dh. — **k čemu:** K cizím chybám ostrovidovy oči máme, ale k svým blikáme. Jg. — **se kudy: po** lese (blouditi). Šm.

Blíkava, y, f., záplava na obloze. D. Schein.

Blíkavec, vce, m. Blinzauge. Rk.

Blíkavosť, i., f., blíkání, das Schielen, Blinzeln.

Blíkavý, Blinzauge. Oči blíkavé. Štelc. Blýkavátě závisť: dalekých věcí nemůž viděti. Jel. — Br.

Blíkeš, kše, m., blíkavý, Blinzler.

Blíkoun, a, m. = blikeš.

Blíktry, ův, pl., m., něm. Blendwerk. To jsou samé b. Us.

Blín, u, m., rostl. B. červený, obecný, bílý, bledý, síťkovaný, zlatý, syrský. Jg. Bilsen-, Tollkraut.

Blína, y, f., blivanina, vyblitý neřád. Das Ausgespiecene. Th.

Blinkati. Dítě blinká (= *blije*), když se příliš napilo. — B., *cinkati*. Na Mor.

Blínový. Vz Blín. B. olej, květ, list. Byl. Bilsenkraut-.

Blít, u, m., Erdbeerspinat. Rostl.

Blíti, bliji, 3. pl. blijí, blij, blije (ic), blil, ití; blívati, blívávati = dáviti se; od sebe dávati, speien. Stran časování vz Bíti. Chce

se mi blíti. Us. Opilý blije. — **co odkud:** Co střízlivý v sobě kryje, to opilý z sebe blije. Ros. — **čím:** krví. Ras. — **co kam:** Hrom síru **na** zem blije. MM. B. **do** hrnce. — **jak:** s velikým namáháním.

Blíti. Díti, užiti pro b. Us. Das Speien.

Blivačka, y, f., přeslička, Katzen-, Lämmerzagel; 2. nemoc, dna střevní, zvracení lejna. J. Bauchspeichelfluss.

Blivání, blvání = dávení se. B. krví = dávení krve. Jg.

Blivanina, y, f., vyblitý neřád. Das Ausgespieene. Ros. — B., žvast.

Blivoň, ě, m., žvanil, žváč. V. — **Blivoulti** = žváti.

Bliz = blízko. Ktož by bliz k vodě nepřistúpal, neupadl by u vodu. St. — Vz Mkl. S. 253.

Blíz, i, blíza, y, f., blízké místo. Boč., Tabl. poes.

Blizati se s kým = mazati se. — **co** = mlsně lízati. Šm.

Blízeň, zně, f., blízkosť. Na Slov. Nähe.

Blízko, blížeji, blíže, blíž. Vz Blíže. Nah. Na blízce, na blízku někomu (někoho) býti atd. šp. prý m.: blíže, poblíž někoho býti; ale i ona fráse jest dobrá; cf. Na blízce, na blízku býti. V. — V blízku, z blízka (bojovati). D. Na blíž k sobě žádnému nedám. Kom. Na blíž přicházeti. D. B. jest odtud. Stran pořekadel vz: Daleko, Lavice, Míle, Mlýn, Vánoce. — V blízce, v blízku ležeti. Us. Z blízka (vz Málo). — **čeho:** města. Háj. List dolejší blíže kořene roste. Byl. B. 20 osob bylo zde. Bart. — Vz Mkl. S. 513. — Kom., Br. — **čemu:** B. jest jim hospodin. Br. — V., D. — **od čeho:** od nepřítel. V. Blízko jest od toho. V. — Br., Troj., Jel. — **k čemu:** K cíli. Us. — Let., Kom., D., Solf. — **kde:** Blíž u města učiniehu obležení. Troj. — **kam:** Má b. **na** lov. Háj. —

Blízkosť, i, f. Die Nähe. V blízkosti býti. V. Právem blízkosti komu náležející statky. L. B. města. D.

Blízký (blízek, zka, zko); bližší. Nahe. B. přátelství, příbuzný, přítel, V., nebezpečí; v blízkém čase. Nt. Podáváme bližší podrobnosti, *lépe:* místněji udáváme, probereme, do podrobna, zevrubně udáme. Km. Bližší košile než sukně (kabát). Jg. — **čeho:** města. V. Blízká porodu. Br. Ty 2 věci jsou sebe velmi blízké. V. B. smrti. Br. — Kom. — **čím:** Přednější časem, bližší právem. Pr. (Plk.) — T., C. — **od čeho:** od smrti. Jel. — **k čemu:** Blízká k porodu. V., Lk. — Har. — **komu, čemu:** Spasení jest jim blízké. Br. B. porodu. V., Br. Každý sobě bližší než komus. L. Vz Mkl. S. 621. — **k čemu čím:** Kdo jest bližší stupněm, jest také k nápadu bližší právem. Er. — Ostatně vz *Blízko.*

Blizna, y, f., konec čnělky rozšířený nebo sůžený. Rostl.

Blíznití. Dvojčata míti. Zwillinge haben. Na Slov.

Blízo = blízko; snad. Na Slov. Koll.

Blizoučký, blizounký. D. **Blizoučko** = velmi blízko, sehr nahe.

Blíž, i, f., blízkosť. Kat. 1851. Die Nähe.

Blíže. Vz blízko. Blíže přistoupiti Us. B. poznati (lépe: zevrubněji), ohledati (lépe: bedlivěji); neříká b. kterak (lépe: nevykládá místněji); to potřebuje bližšího vysvětlení (lépe: zřejmějšího atd.). Km. — **čím** (instr. míry). Což rok blíže jedniem dnem, to pře ztracena. Kn. Rož. 78.

Blíženec, nce, m. = blížnec.

Blížení noci; b. -se. Kom. Vz Blížiti.

Blíží = bližší. Výb. I. (Zastr.)

Blížiti, im, 3. pl. -ží, bliž, blíže (íc), il, en, ení; bližívati, näherm. — **se, co k čemu.** Blíží se k večeru, k městu, Us., k hradu. Výb. II., 63. Blížiše sě voj k úvaln. Rkk. 21. — **se.** Blíží se nepřítel, čas, večer, smrť, válka, Nt., nebezpečenství. Kom., V. — **se komu: chybně prý m. k čemu, ke komu.** Nz. **Ale** i vazba káraná jest dobra. Ottavad se prý zdviže a Britanii se blíže. Star. skl. IV. 532. — **se s kým (kdy, kam):** B. se s vojskem k městu; b. se **k** jelenu houštím, **skrze** houští.

Blížlivosť, i, f. Sedl. — **Blížlivý** = blížící se, nähernd.

Blížně, ěte, n. = blížnec. Ben.

Blížnec, žence, m. Blíženci = dvojčata, Zwillingsbrüder. Blíženci na nebi (nebeské znamení.) Jg. — **Blížněnec,** nce, m. Troj. = blížnec.

Bližní a blížní podlé: Dnešní; snad lépe: bližní, cf. háj — hajný, vůle — volný, nížní. Vz -ný. Der Nächste, Nebenmensch. — Komp. bližnější. Bližního svého milovati. Us. Klevetník o bližního jazyk sobě brousí. D. Čeho sobě nežádáš, toho bližnímu nečiň. L. — **komu.** Št.

Bližniti koho (bližním činiti, zum Nächsten machen). Šm. — **se.** Jg.

Blížnosť, i, f., blízkosť, příbuznosť, Nähe, Verwandtschaft. Br.

Blížše = blíže. Bude-li něco b. ohně, světlejšé bude. St. (Zastr.)

Blížší, vz Blízko, Blíže.

Blk, u, m., Feuer-, Flammensäule. Na Slov.

Blkati = blěeti, flammen. Blknouti.

Blkavý, co blká, flammig.

Blokáda, y, f. = obklíčení (města). Rk. Bloceade.

Blondina, y, f., z fr., rusovlaska, bělohlávka. Rk.

Bloss, něm., jen, jenom, ponze, toliko. Zdaliž jsi jenom Bůh židův? On se toho pouze domyšlí. Napsal jsem toliko jedno psaní. Mk. *Nenapsal jsem než* jedno psaní. Brt.

Bloud, a, m. Ty blonde, ty bloudíčku! (*= komu na soudu schází*) — 2. *troup, blb, hloupý,* Tölpel. V.

Blouditi, im, 3. pl. -dí, bluď, bloudě (íc), il, zení n. dění; bloudívati = *mylně choditi,* irregehen; *mýliti se,* fehlen, irren. — **abs.** To dítě bloudí. Us. Ohař bloudí (když nosem při zemi nehledá, nýbrž zevluje, nebo daleko na poli hledá). Sp. — **kde, v čem:** v lese. Ros. B. u víře. Kat. 3123. — **kudy:** po moři, Troj., po lese, Us., po světě. V. B. **cestičkou,** Er., poli, Č. — **od čeho:** od pravdy. Jg.; — Kat. 1317., V. — **čím:** srdcem, Ps., smyslem. Kat. 1621., 46., Výb. I. 236. *Z* toho mysli vezdy blúzi. Výb. I. 1091.

— St. skl. — **při čem:** Rk. — **o čem:** Bloudí o těle hožím. Vyzn. — **s čeho:** s cesty rozumnosti. Br. — **s čím:** Časem i s nebezpečenstvím lidským blondí. V.

Bloudlvý. B. balvany. Vz Bludný, irrend.

Bloudovský = bludný, irrend; 2. hloupý, dumm, tölpelhaft. B. člověk. V., Br.

Bloudstvl, n., hlupství, Dummheit, V.; — 2. zmámenosť, Irrsinn. Jg.

Bloukati se = toulati se, herumschweifen. D.

Blouzenl, n. — **kde, kudy** atd. vz Blouditi.

Blouznlti, il, ěn, ění; blouznívati, irre reden. B. = bludně mluviti (*ne:* blouditi v uččem) — **o čem.** Rk. — **v čem:** v řečech. Tab. lid.

Blouznivec, vce, m., Schwärmer.

Blouznivosť, i, f., Schwärmerei.

Blouznlvý, schwärmerisch.

Blsk, u, m. V osvětě plno blska z králevých vojev. Rkk. 11. Vz Blesk.

Blsket, u, m. = bleskot. B. mečev jako oheň búře. Rkk. 48. Cf. Jeket, Tluket, Drnket, Siket, Rachet. Rkk.

Blstěti se = blýštěti se. Výb. I.

Bluboněltl= bubliny dělati, házeti, Blasen werfen. Jg., Šm.

Blud, u, m. B. = fysické n. moralní oddálení-se od pravdy, Irrthum. Jg. Od bludu někoho odvésti. V. Bludův se dopouštěti. V. Bludy vymýšleti. Šm. Bludem jať býti. Ros. V b., do bludu uvésti, Troj., uvésti, Us., J. tr., upadnouti, Jg., v bludu býti. Jg. Z bludu pomoci. Us. B. se stal. Bern. Svůj b. uznati. Šm. Dáti se v předešlé bludy a hříchy. V. Pojal mne b., že jsem nevěděl. Us.

Bludař, e, m., *bloudící od cesty,* ein Verirrter. B. — = *tulák,* ein Herumstreicher. Bern. — *B., u víře* bloudící, ein Irrgläubiger. — *B., bludům učící,* ein Irrlehrer, Sektirer. D. — Jg.

Bludařstvl, n., bludné učení, Irrlehre, Irrglaube. Jg.

Bludě, ěte, n., opuštěné dítě, ein verlassenes Kind.

Bludice, e, f., bludná hvězda, der Irrstern.

Bluilička, y, f., světélko, bludní oheň, Irrlicht. Kr.

Bludlna, y, f., labyrint, Irrgang, Labyrinth. Jg.

Bludiště, ě, n., *bludina.* Vídeň jest pro cizího b. Sych. — *B., dutina v uchu,* vz Ucho.

Bludně, irrig, irrgläubig. B. smýšleti, D.

Bludnictvl, n. = bludařství, der Irrglaube. Bern.

Bludnlk, a, m. = bludař. Kacíři a bludníci. V.

Bludnosť, i, f., blouzení, Irrthum. Ros. Pís. br.

Bludný = *bludivý, bloudící,* irrend, irrig. Kat. 1285. B. kůň (od cesty), Us., ovce, D., lovec, Rkk., oheň (bludička), zahrada (Irrgarten), cesta, rytíř, hvězda (bludice), balvany (die erratischen Blöcke, Findlinge, Rk.), Bludní a marní jsme. Br. Kacíř a bludný jest. Trakt. — **v čem:** u víře, irrgläubig, ketzerisch. V. Jich modlitby jsou bludny v tom … Chč. 379. — *B.* = *mylný, scestný, nepravý,* Irr-, falsch. Cesta bludná a falešná. Br. B. učení, V., smysl, Ros., odpověď, Kom., zimnice, neduh. Jg. — *B. dítě* (nepravého lože, unehelich). — *B.* = *kurevský.* Své deery v bludný stav dal. Leg.

Bludohvězda, y, f. Irrstern. Kr.

Bludosektářský, sektirerisch. Kom.

Bludosektářstvl, n., Sektirerei.

Bludovati. — **koho** = z bludu viniti. Kom., Br. — **se.** Kom.

Bludstvo, a, bludství, n., mýlka, Irrthum. Zlob.

Blucha = blecha.

Blukati = blouditi. Llk.

Bluma, y, f. = veliká slíva, hlušice, kulatá švestka. Ross., Hundspflaume. Sr. něm. Pflaume, *b* m. *f.* O původu vz Mz. 114. Já o slívách a ty o blumách. Jg. To jsou lonské blumy (to je něco starého. Vz Dávno). Č., Jg. — To je b. = hlupák. Us. Brt.

Bluňkati, bluňknouti, kni, kna (ouc), knul a kl, utí; bluňkávati = bluňky dělati, glunksen, plumpen, schwappen. — **komu kde:** Bluňká mi něco ve střevách. Jg. — **po kom, po čem:** Jen bluňklo po něm. Ros. — **kam: do** rybníka (spadnouti). D.

Blunkavý. B. sklenice (s úzkým hrdlem), blunkavka, Glunkelglas. V.

Bluza, y, f., z fr. blouse, halena, lehký volný kabát plátěný n. bavlněný. Rk.

Blúznltl, vz Blouzniti.

Blvati, vz Blivati.

Blvoň, ě, m., Lümmel. Na Mor.

Blyktry, vz Bliktry.

Blýskául na časy. Rk. B. = blyskota, blesk, Blitz. V., Kom. Parnosti . . . vydávají blýskání. Kom. B. časté tmy prosvěcovalo; b. se dělá. Troj. Bylo b. přehrozné. Troj.

Blýskati, blyskati, kej, kaje, al, ání; blýsknouti, kni, knul n. kl, utí; blýskávati. Vz Blyštěti. B. = *blesk činiti,* glänzen, schimmern. **Neosobně:** Blýská. Har. Což tam blýská! Ros. — **čím.** B. zlatou zbrojí, Br., nahým mečem, V., zadkem = otrhaným býti. Ros. Má milá košiličkou blejská. Er. P. 118. Očima blýskaje návěští dával. Kom. Lab. 82. — **na koho.** Až šavle budou na vás blejskat. Er. P. 443. — **se od čeho.** Selky se od zlata blejskají. Er. P. 93. — **se kde, v čem.** Blýská v jeho hlavě (má ji prázdnou). L. Blýská se v odění. Troj. Peníze ve vodě se blýskají. Us. — **se z čeho, odkud.** Jiskry s očí se blýskaly. Br. — **se kde.** Často **u** něho se blýská (dochází k němu). Rk. **B. se před kým** = ukazovati se. D. — **se.** = *třpytěti* se, glänzen, schimmern; *blitzen, wetterleuchten.* Meče, oči se blýskaly. Troj. Blýská se. Když se blýská, hrom bije. Kom. Kámen se blýská. Us. — **se na co.** Ráz na ráz blýskalo se. Ml. Blýská se na čas. Us. — **se skrze co, kudy:** oči skrze škrabošku se blýskaly. Nt. — Vz Blyštěti.

Blyskavka, y, f. *(kord).* Degen. Dobyli blyskavky. Č., L. — B. = *ořech snětivý,* zkažený. — *B., ryba,* die Pfrille. Na Slov. — *B.* = *blesk.* B. hrách chytila, zarazila (má málo lusek). Us.

Blýskavý, V., blyskavý, V., bliskavý, Solf., blisknavý, Ros., glänzend, schimmernd. B. značí nejvyšší stupeň lesku; b. diamant, vápenec, prohleden. Vys. B. kopí, peří, oči,

meč, kůže, výmluvnosť, kamení, štěstí. Jel., V., D., Štele.

Blysknouti, vz Blýskati.

Blyskot, u, m. = bleskot.

Blyskota, y, f., *blýskání*, V., Br.; 2. *lesk*. Ráj.

Blyskotati, bleskotati, tím č. blyskoci = blýskati. — **čím**. L. — **se v čem, kde**. Mns.

Blyštěti, blištěti, zastr. blštěti. Vz Blýskati. Blyštím, 3. pl. -ští, ště (íc), ěl, ění; blyštívati = jasně svítiti, stkvíti se, třpytěti se, glänzen, schimmern, flinkern. — **se** = blyštěti, třpytěti se. Blyštělo se jako oheň. Br. — **čím**. Hvězdy vlastním světlem blyští. L. Hladem sotva již očima blyštěly. Vrat. 129. — **se nad koho**. Nad jiné se b. D. — **se od čeho**. Vše od zlata (zlatem) se blyštělo. Us. — **se kde**. Slze **na** líci**ch** se blyštěly. Troj. Ohně **v** táboře se blyštěly. Jg. Kříž **před** jeho očima se blyštěl. Pan. — **se komu z čeho, odkud**. A ta vaše falešnosť vám se blyští z očí. Er. P. 61., 224. — **se čím**. Slně zlatem se blyštěla. Cap.

Blyštný, blyskající se, Us., schimmernd.

Bn. Z této skupeniny souhlásek vysouvá se b: hynúti (hynonti) m. hybnúti, vz Vysouvání souhlásek. Kt.

Bo, zastaralé = neboť, protože. V češtině jenom v „nebo" se udrželo. U Slováků a Slezanů se ho posud často užívá: Neběž, bo tě dohoním. Jg.

Bob, u, bobek, bku, m. B. = lat. faba, něm. Bohne, *ledvinkový n. turecký hrách*, v ob. mluvě také fisole, fizole, fasole. B. obecný koňský n. sviňský, nízký, červený, zelený, dlouhý, vlaský, aegyptský či vodní, vlčí, vikový, kamenný (tyčná vika), Jg., planý, bílý, holandský, salátový, strakatý, knížecí, muškátový, perlový, sv. Ignáce, tenkový. Kh. Ani bobu nedal bych za něho. (Vz Nepotřebný). C. Vz Krpěti. — *B.* = *strom*, vz Vavřín, *Bobek*. — B. = *brambor*. Us. v Krkonoš. — Boby = *jádra kouřče*, Hoden der Hähne. Us. — *B. koňský* = podlouhlý, černý důlek s nažlutlým kroužkem na koruně zubů koňských až do 6 roků, jádro, registro (podlé nich poznávají stáří koní). Jg.

Boják, a, m., na Slov. = chroboák, Murmelthier.

Bobál, u, m., brambor. Rostl.

Bobčiti, drobně (zle) psáti, kritzeln. Na Slov.

Bobek, bku, bob, u, m. = *strom*, vz Vavřín. Věnec z bobků. Byl. — *B., jahůdka*, Beere. Bobky břekové (břekyně), jeřabinové; b. hlavně peckovice ovoce bobkového, Lorbeere. Ros. — *B.* = *vše malé, okrouhlé, podlouhlé*. — B. kozí, ovčí, jelení, zaječí, myší (= lejno). Matěji, Matěji, zač ty (kozí) bobky plátějí? Us. Srdce jako b. (o bázlivých). Nestojí za b. (za nic). Ros., C. Má řeč, co kozí řiť bobků. D. Jest ho co b., a jak se staví! (je maličký). Us. Jako zaječí bobky, ani nesmrdí ani nevoní (vz Nepotřebný) C. — *Na bobku seděti*, dřepěti; na bobečku čapěti, seděti, D., niederhocken, kauern. Na bobečku sedávala. Er. P. 268. Zajíc sedí na bobku, na bobečku (pánkuje, panáčkuje). Šp. Na bobek! něm. Warte auf! Šm. — *B.*, *laskavě o dítěti*. To je zlatý bobek. Us. — *Bobky* = *nároky*. Jád.

Bobiště, bobovíště, ě, n. V. Bohnenbeet, B-feld.

Bobkollstý. B. slíva. Rostl.

Bobkovati, u psů, něm. aufwarten. Šm. Vz Bobek.

Bobkoví, n., 1. *bobkový háj*, Lorbeerhain. Vrat. — 2. B = *bobkové dřevo*, listí, Lorbeerholz, Lorbeerlaub. Byl. —

Bobkovnice, e, f., Oleander.

Bobkový, *Lorbeer-*. B. les, strom, větev, list, věnec, olej, májoví, růže; slíva, vrba. Jg. Bobkovým věncem něco okrášliti, někoho poctiti; b. věnec v divadle mu podali, mu hodili. — Bobkový = *bobový*, Bohnen-. B. proutí, luštiny, mouka. Jg. —

Bobněti, bopněti, bobtněti, bobtěti, botnati, bobtnávati = vlhkostí se nadmouti. Bobním, 3. pl. -ní, ní, ně (íc), ěl, ění; strotzen, quellen, schwellen, aufIaufen. — **komu**. Bobní mu břicho. Ros. — **kde**. Chléb bobtní **v** polévce. Zlob., hrách ve vodě. D., Ros. **Na** revách poupata bobtí. Puchm. — **čím**. Řeckými slovy bobtěti (bnbřeti). D. B. vlhkem.

Bobon, u, m., ein Bigotter. Plk.

Bobonek, nku, m. = poboněk, pověra, Alfanzerei. Ktož chce křest přijíti, má se ďábln odřéci i všech bobonkóv jeho a takových pověr. St. N. 294. Kmotrové slibnjí za dietě, že odřěčě sě ďábla i všech jeho bobonkóv. St.

Bobovek, vku, m. Bohnenerz. Rk.

Bobovina, y, f., bobová sláma, Bohnenstroh.

Boboviště, vz Bobiště.

Bobový, Bohnen-. B. květ, lusky, hrách, mouka, zrno, stonpek (Stengel), pole, sláma, pléva, luština, šešulina, kožka, záhon, strniště. Jg. Bobové velikosti býti. Us.

Bobr, a, m.; bobřec, brec, m. (Divocí bobři ještě ku konci 17. stol. na třeboňském panství byli. Sp.). B., der Biber. B. pláče (nemoha se ubrániti). Odtud: Pláče jako b. (trpce). L. Chov, střílení bobrův; železa, lov, pes, síť na bobry. Šp. — *B., u, m.*, velký hrách s černou šupinou. Us.

Bobřek, u, m., třílistník. Bitterklee. Rk.

Bobří. B. kůže, sádlo, obmítačka (ohon), stroj (Bibergeil) = *co bobra, od bobra jest*; 2. pes (*na bobry*), lov, lovec (bobrovník). Šp.

Bobrovati = kotrmelce dělati, klopýtati. Na Mor. — Vyžel bobruje = hledá vodní zvěř ve vodě n. v bahně. Šp.

Bobrovina, y, f., bobrové maso, Biberfleisch.

Bobrovitý. — **Bobrovna**, y, f., bobrovo stavení, bobrův pelech. Biberbau.

Bobrovník, a, m., kdo bobry chová. — *B., u, m.*, rybník na bobry. Gl.

Bobrový. B. hon (bobrovna), kůže, maso (bobrovina), stroj (Bibergeil), srsť, Sp., klobouk. Jg. B. pes. Pr. man. Vz Bobří. Biber-.

Bobtěti, vz Bobněti.

Bobulatý, bobule nesoucí. Rostl.

Bobule, e, f., bobulka (něm. Beere). *Bobule jsou nepukavé plody*, jejichž vnitřní vrstva jest dužnatá, vnější (slupka) buď blánovitá n. kožovitá, zřídka zdřevnatělá (víno, angrešt, borůvky, citrony, pomeranče,

okůrky, melouny, dyně). Bobule s blánovitou slupkou jsou: maliny. Vz „Plod". Čl. *Bobule:* alkermesové, chřestové, ulmské, jalinové, kozilistové, kružinové, lýkovcové, řešetlákové, rulíkové, vranočí. Kh.

Bobulovitý, knollenartig; beerenartig. Rostl.

Bobulový. Beeren-. Rk.

Bocán, u, m., puchr; nadutá ovce. Na Mor.

Bocch-us, a, m., král mauritanský, tchán Jugurthův.

Bočan, a, m. = čáp černý, Storch; na Slov. bokán. Vz Bohdal. Ros., Rad. Zvíř. — *Bočáně*, ěte, n., mladý bočan. — *Bočánový*. B. hnízdo. Storch-.

Bočatý, bokovitý, grossseitig.

Boček, čka, m., lat. caeso, ze života matky vyřezaný. Lk., Th. — 2. Nemanželský. — *Boček, čku*, m. Bočkem na někoho hleděti (po straně), seitwärts blicken. Rk., Lom. Vz Bok.

Bočina, y, f. = úboč. Na Mor.

Bočiště, ě, n., hůl k odstraňování hlíny z radlice atd. Us. Pflugrentestiel.

Bočiti, im, 3. pl. -čí, boč, ě (íc), il, ení; bočívati (vyhýbati se). Sich seitwärts wenden. Hrnec se bočí (v peci s jedné strany více se nahýbá). Us. — **před kým.** Před sirotkem bídným bočí. Tabl. Poes. — **od čeho, od koho**. Panna od mládeže bočí (straní se). L.; Krok. — **komu, čemu.** Záloháni budeš bočiti. Pís. br. — **z čeho**: z dráhy. L. — **s kým**, Troj., s vojskem (in die Flanke gehen). Rk. — **proti čemu.** Což proti tomu bočí (čelí), Solf. Bočiti se proti komu, scheel ansehen. Pk. — **se ke komu** = blížiti se, lísati se. sich anschmiegen, schmeicheln. Ros. — **se na koho** = zlobiti se. Jg. — **se s čeho:** s koně = bokem slézti, nahýbati se. Jg., St. skl., Výb.

Bočitý, na bok ohnutý, auswärts gebogen.

Bočivý = bočitý. B. chůzi míti.

Bočka, na Slov. = bečka.

Boční n. bočný, V., Seiten-. B. strana, Us., úhel, kůže (na kočáře, Spritzleder) D., vřed, hlíza, Plk., kosť, klání, rána, syn (nemanželský), světnice (postranní, Baiz), žebra, úd. Jg., Rk.

Bočník, u, m., boční strana, Seitentheil. Jg.

Bod, u, m., Punkt. B. v prostoru, v křivce, uvnitř křivky, vně křivky, vně kruhu, začátkový souřadnic, dojmutí, silou puzený, rovnodenní, závěsný, dohlední (dohlediště, hledisko, hlediště), západní (západ), setkánise (Begegnungs-), libovolný, dotýčný, zobrazující n. popisující n. popisovací (beschreibend), vrcholení (Culminations-), vtačecí, otáčení (Drehungs-), průsečný, úhlový, dopadu n. dopadový (Einfalls-), mrazový, krajní, koncový n. konečný, ztuhnutí (Erstarrungs-), výstřední (excentrisch), pevný, jarní, základní (Fundamental-), oční, mezní (Grenz-), půlící, rozpolovací, rozpolný (Halbirungs-), hlavní, podzimní, nejetnosti n. netečnosti (Indifferenz-), křížový (Kreuzungs-), východní (východu), jižní, jižní, střední, severní n. půlnoční, nullový, dohledný (dohledový, point de vue, Richtpunkt). Nz. B. vrcholový, tání, kyvu n. kývání (Schwingungs-), varu (varový); obratné body slunce n. body slunovratné, letní, západu (teplo zápalové). Nz. B. odrazu. Sedl. Přímka dotýká se křivky v jednom bodu. Bod se pohybuje. Bodem (skrze b.) čáru vésti. Bod dopadá v *b*. Třemi body položiti rovnou plochu (rovnu). Nz. Spojiti bod s bodem. Sedl. — 2. *Bod = bodení, der Stich*. B. jehelní. Us. Body v šermířství. B. v rozstupu těsném, protibod, spodní, soubod, odbod, jednoduchý, dvojný, přešvihem, předbod. Tš. Body hladů ve svědomí cítí. Mus.

Bodací zbraň. Bur. Stosswaffe.

Bodaj, vz Bodej.

Bodák, u, m., nástroj k bodání, Stecher, Stechmesser, das Bajonet. Jg. Bodákem někoho píchnouti; b. do někoho vraziti; bodáku proti někomu užiti. — Bodákem šermovati, útok učiniti. S. N. Trubice bodáku (Dille). Rf. — B. na dírky knoflíkové. Cn.

Bodatí, vz Bůsti.

Bodavý, stechend, spitzig. B. větev. Kamar.

Boday, vz Bohdej.

Bodčiště, ě, n., vz Bočiště.

Bodec, dce, m. **B., ostrý konec**, Stachel. B. u trní (L.), u ostruhy, u hole (Sych.), volový (osten na voly). Bodcem vola poháněti. D. Bodcem pobízeti. Kom. B. več vtisknouti. Jel. — **B., braň k bodení**, Stecheisen, Stillet. D. Bodcem zabiti. V. — **B. = nástroj bodavý**, nástroj pro dobytčí lékaře (Troicart, Trocar). B. s rourkou z nového stříbra, obyčejný Mathieu-ův, se zámyčkou, k nabodnutí měchýře, s rourkou vnitřní a drátem vodícím Fleurantův, s necičkami Schuhův a Škodův, Reybardův, rovný k drenáži Chassaignakův, křivý Mathieu-ův s čtyřmi šídelci a cívkami rozličné tloušťky, prostý k operaci boubele vaječníkového Chassaignakův, prostý zjinačený Nelatonem; b. na koně, k probodnutí průdušnice, na hovězí dobytek při nadmutí, na ovce: výskumný (Explorativtroicart), výskumný Winterichův (k pracím mikroskopickým). Čn. Vz ‚Nástroj ranlékařský, pro dobytčí lékaře, nabodovací'. — B., v horn. Stieheisen, Stecheisen; Göppelknecht, Schleppspiess; u uhlíře: Raumeisen, Köhlerspiess. Vys. — B., pobídka. B. svědomí, Gewissensbisse. Rk.

Bodejž, vz Bohdej.

Boden, něm. B. gewinnen, nabyti půdy, šířiti se, zakotviti se. Mk. Nabyti čeho, získati co.

Bodený: čím: nožem, gestochen. — Ránu mečem bodenou někomu dáti. Háj. Bodenou ranou bíti, zabiti. V.

Bodka, y, f., jamka, Grübchen; Wus.; 2. = bočiště; — 3. tečka.

Bodkovati, co = punktovati, punktiren. Rk.

Bodláč, e, m., Jel. Vz Bodlák.

Bodláčí, n. = *mnoho bodláků*, die Disteln. Neroston z b. fíky. V. Přesaď b. do ráje, předce na něm růže nevykvete. Š. a Ž. Jest-li z jara mnoho b., bude pěkný podzimek. Er. P. 53. — *Polní b.* = oset, ostí, Haberdistel. Vaň.

Bodlák, u, m., bodláček, na Mor. peháč, die Distel. Jg. — B. nachýlený, mnohotrný, kadeřavý, lopuchovitý; sviňský (hladký mléč), vlaský n. zahradní (artišok), planý, lesní,

požehnaný (vlaský přímětník). Jg., Kh. — *B. = u rostlin, trn, hloch,* Stachel. B-kû plný prut. Byl. — *B., der Stechdorn.* Byl. — *B., bodlina,* *Stachel.* V.

Bodlákový. B. koření, květ. Reš. Distel-.

Bodlatosť, bodlavosť, bodlivost, i, f. D.

Bodlatý, vz Bodlavý.

Bodlavec, vce, m., co bode. — 2. Dornhundfisch. — 3. Hundsbeere. Rk.

Bodlavosť, i, f., die Stachlichkeit. Jg.

Bodlavý, bodlivý, bodlatý = *ostnoratý, pichlavý,* stachlicht. B. kůra, skořepina, Vus, hloch, mořská svině, Kom., ježek, Rad. zv., trní, trn, Br., růže. — *B., štípavý.* B. řeč. Ros. — *B., v botanice.* B. palma, D., jablko (panenské), okurka, kravák. L. — *B. rejnok* (ryba); b., trnový *pes* (bodlavec, ryba), *hlemýžď,* Stachelschnecke. V.

Bodlíčí, n. = bodlačí. Tkad.

Bodlina, y, f., bodec, Stachel.

Bodlinatosť, i, f., Stachlichkeit. Jg.

Bodlinatý, Rostl., stachlicht.

Bodlochvostka, y, f., tráva. Jg.

Bodlok, a, m., ryba, acanthurus. Jg.

Bodlonožka, y, f., myodocha, hmyz. Krok.

Bodloplevka, z, f., Stachelgras. Presl.

Bodmo, sečmo ránu udělati. Kom. B. (mit einem Stich) koho zabiti. Jg. Hoďmo, bodmo vše bijc (ať uhodíš, nebo bodneš, v obou případech biješ. Vz stran přísloví: Stejnosť). Jg., Č.

Bodna, y, f., bedna. Na Slov., Plk.

Bodnouti, dnu, dni, dna (one), dnul n. dl, bod (ši), en, ení, dnutí. Ostatně vz *Bůsti.*

Bodnutí, n. B. nožem, Messerstich. D.

Bodný. Bodná zbraň. Rk. Vz Bodací. Stech-.

Bodonn, u, m., Rappier. Rk.

Bodromyslný, munter.

Bodrosť, i, f. = čilosť, smělosť, Munterkeit. Rozstúpi se b. v myslech. Rkk. Má b. uprchla. Kamar. — *B., dobrota,* Güte.

Bodrý (bodr, a, o), čilý, ochotný, munter. B. mysl. Rk. B. jinoch. Bodrý n. budrý (lat. alacer, promptus); koř. bud (v buděti, bdíti). Schl. — *B., dobrý, řádný,* Nt., gut. — *Pozn.* Špatně užíváno za něm. bieder. Naši bodří venkované (m. hodní, šlechetní, poctiví). Brt.

Bodu, vz Bůsti.

Boeoti-a, e, f., byla krajina v středním Řecku. — *Boeotan,* a, m. — *Boeotský.*

Boeth-us, a, m., stoický filosof.

Bogъ (nyní Bůh), od sanskr. bhaga odvozené znamená ctihodného a velebného. Gb. — Vz Bůh.

Boh, a, m. Řeka v Podolii, Bog.

Bohabojící = bohabojný, gottesfürchtig. V.

Bohabojnosť, i, f., Gottesfurcht. V.

Bohabojný, Boha se bojící, pobožný. V., Br.

Bohactví, m. bohatství, m. *ts* píšou mnozí u přípon: -stvo, -ství jen *c.* Vz Bohatství, Ts.

Boháč, e, m. Der Reiche. Jest veliký b. Us. B. a svině po smrti zvěřina. L. Také b. jen dvě dírky v nose má jako chudobný. Č. Peněžití boháči. Kom. B. dal pro pověsť, chudák pro česť; B. želí korábu a žebrák mošny; Těžko b-če a chlubiče rozeznati; Kdyby nebylo hráče, nebylo by boháče; B. zřídka spravedliv. Pk. Čím více b. má, tím více žádá. Vz Lakomý. Lb. Stran pořekadel vz: Hrdlo, Hřib. — **Bohačka,** y, f. Eine Reiche.

Bohaprázdnosť, i, f., bezbožnosť, nešlechetnosť. V. Gottlosigkeit, Ruchlosigkeit.

Bohaprázdný, bezbožný, V., gottlos, ruchlos.

Bohatě, reich, komp. bohatěji. Něco b. činiti. Kom. Má toho bohatě. Krab. B. se oženiti, vdáti. B. něco někomu odplatiti, Br., navrátiti.

Bohatec, tce, m. Št. B. bývá rád skupec. Pk. Vz Boháč.

Bohatější = bohatší. Št. — Kat. 505., 796.

Bohatěti, tím, těji, ěl, ění; bohatnouti, nul a tl, utí, reich werden. — **abs.** Bohatnouti, když se bez cizího ochuzení děje, není žádný hřích. Vz Bohatství. Lb., Č. — **čím (nad co):** Země zlatem nad míru bohatla, Háj. 79.; b. zemí. V. — **z čeho:** z cizího statku. Br. — **čím na co:** Tím na peníze a stříbro bohatli, ale chlebové hynuli. Háj. — **jak: od tisíce ke stu.** Hš. Vz Marnotratný. Lb. B. není největší umění, ale **s** bázní boží b., to jest něco. Č. B. nemá žádný **s** cizí škodou aneb **s** jiného křivdou. Rb.

Bohatiti, hatí, hať, il, cen, cení; bohatívati = bohatým činiti. — **koho z čeho:** Syny z obecných důchodův bohatil. V. — **se, koho, čím:** Rk. (reich machen).

Bohatkyně, ě, f., bohačka. Zlnb.

Bohatnouti, vz Bohatěti.

Bohatosť, i, f. Ros., Ctib., der Reichthum.

Bohatství, bohatstvo, a, n. Reichthum. Bohactví, vz Bohactví. Po b. se hnáti, dychtiti; b. míti, sháněti, shromažďovati, hrnouti, jeho hledati, vyhledávati, nabývati, dobývati. V. K b. přijíti. D. Bohatstvím velikým vládnouti, oplývati, Jg., někoho obdařiti. K b. někomu dopomoci. V. B. zlata a stříbra, L., jazyka. Aqu. B. plodí záviść, chudoba nenávisť. Č. Lepší jest dobré jméno než bohatství. Km. B. nyní panuje, česť mu ustupuje; B., rod a hodnosti jsou pěkné pokrývky zlosti. Pk. Vz Potracení. *Stran přísloví vz ještě:* **Blahobyt,** Bohatěti, Bohatý, Bota, Dukátek, Hostiti, Jméno, Klíč, Kráva, Kůň, Lán, Orel, Sádlo, Peníze, Píšťala, Puška, Rakos, Sytý, Zboží.

Bohatý (bohat, a, o), komp. bohatší n. bohatější. Kat. 382., V. B. = 1. *zámožný, peníze n. jiné věci mající, hojnosť všeho mající,* reich. B. nevěsta, Us., město, krajina, Nt., ženich, sedlák. Us. Bohatým býti. Us. Někoho bohatým učiniti, udělati. V. Bohatá, rohatá (o bohaté, ale zlé ženě). Jg., Lb. Bohatému netřeba rozumu. L. Kdo jest trošty živ, bude-li bohat, bude div. D. Chudý s bohatým nehoduj, moudrý s bláznem nežertuj. Rým. S silným nechoď v zápas a s bohatým před soud; B. nemá dost, dokud mnoho chudých neodere (nesežere); Kdo b. ten i rohat; Bohatého škody, chudého hody; Bohatí ne vždycky vědí, kdo po nich dědí; Bohatý v kuní čubě se protlačí, ale chudý v cvilinkové kytlici uvázne; Jest bohatý jako strhaná mošna. (Vz Chudoba). Č. Bohatým dary dává (Vz Zbytečný); Hlupec bohatý jako býk rohatý; Kdo rád orá, bude brzo

bohat (vz Pracovitosť); Lépe bohatý psa cvičí, než-li chudý syna; Pán bohatý, pes kosmatý, je mu teplo. Lb. Ten bohat, kdo bez viny; Bohatým býti pracno, ale sytým netěžko. Pk. — Bohatý **na co**: B. jazyk na slova. Vš. XX. B. na zlato, zboží, dědiny. V. — Br., Troj., Ros. Jel., Háj. Sv. Agata bývá na sníh bohata. Č. Na sliby můž každý bohat býti. Pk. B. na myšlénky. Zeman na dobytek b. Háj. 9. — **čím**: Ruský jazyk jest bohatý plnými samohláskami. Č. B. duchem. Reš. Ruda kovem bohatá. Vys. Počínám dílo bohatě nehodami. Čím jsem bohat, tím sloužím rád. Pk. Bůh bohat milostí. Č. Mesto zlatom b. Na Slov., Ht. — **na čem**: na dědinách. Troj. — **v čem**: v dědinách. Troj. — **v co**: v zlato a stříbro, Hist. schol.; Ms. Cerron; v peníze. Svěd. Vz **v** (s akkusativem). — 2. *B. = vzácný, drahocenný, vynikající; hojně se objevující*. B. hrách (grosse Erbse, Klotzerbse), len, D., pšenice, včely (dobré), léto (když mnoho pastvy včelám), Rozm. o vč., couk, žeň, V., ruda, pramen, Us., kořisť, šat (drahý). Nt. Pot se jím v bohatých krůpějích řinul (dle Km. lépe: valnými krůpějemi). Bohatá rukojeť šavle (dle Km. lépe: ozdobná).

Bohatýr, a, m. = hrdina, rek, Held.

Bohatýrský, hrdinský. B. srdce, krev. Č.

Bohatýrstvo, a, -ství, n., Heldenmuth.

Bohdá = Bůh dá. Dnes b. odjedeme. Us. Toho b. nebude. Rk. Vz Bohdej.

Bohdal, a, m. = čáp bílý. Na Mor. Vz Bočan. Storch. Na Mor.: bogdál. Brt.

Bohdan, a, m., Theodor.

Bohdana, y, f., Theodora. Mus.

Bohdej (strč. bohdaj). bohdejž, bodej, bodejž, bodejt, bodejť (= Bůh dej ať, Bůh dej aby, při čemž se však abych vypouští. A to stojí m. „kéž". Vz toto.) Bodej zdrávi byli = (Bůh dej, aby zdrávi byli.) Bodej tě kat sťal. Jg. Bodejž tě husa kopla. D. Bodejž ho čert vzal. Us. Bodejž tě komár kopl. Bodejž visel jako sysel. Bodajže si umieral a zasa ožíval; Bodajže si vykapal; B. si zkameněl; B. si stlel na prach; B. ťa chytil kat; B. ťa porantalo. Mt. S. — *Ellipt*. Bodejž tě (tebe)! — Byls tam? Bodejť (= ovšem, arci). — Povím vše. Bodejť bysi lhal, odpověděl otec. Ml. —

Bohemi-a, e, f., lat. = Čechy. — *Bohemism-us*, u, m., způsob mluvení českého. Rk. —

Bohobojenství, n. = bohabojnosť. Št.

Bohobojný, V. = bohabojný.

Bohodar, u, m., lépe: Boží dar. L., Rk., Jg.

Bohomluvec, vce, m., bohoslov, a, bohoslovec, vce, m., V., Kom., Lex. vet. Schriftgelehrter.

Bohomodlec, dlce, m. Gottesanbeter. L.

Bobomyslně = pobožně, Št., fromm.

Bohomyslnosť, i, f., *rozjímání o Bohu*. Háj. — B., *bohabojnosť*, nábožnosť. V., Kom.

Bohomyslný život vésti. Gottbetrachtend, beschaulich. Jel. — B. předsevzetí, práce, zaměstnání, úmysl, člověk. Jg. Fromm, gottesfürchtig.

Bohoposlušný, lépe: Boha poslušný. Rk.

Bohopustný, -stý, velmi prostranný. Kom.

Bohorodice, e, bohorodička, y, f., Mutter Gottes, bohoroditelka. Hns.

Bohorovný, Ráj, göttergleich.

Bohoslovec, vce, utvořeno dle řeckého θεολόγος. Schl. Taktéž: bohosloviti, θεολογεῖν. Vz Bohomluvec. Theolog.

Bohosloví, n. Kram. Theologie.

Bohoslužba, y, f. B-ě obcovati. Gottesdienst. — **Bohoslužebnosť**, i, f., Cultus. Rk.

Bohoslužebný úřad, gottesdienstlich, Cultus-.

Bohosudov, a, Šejnov, a, m., Maria-Schein v Čechách. S. W.

Bohosvítný, čemu Bůh svítiti dává; slýchá se toliko o dni, u př. Každý b. den u nás býval. Č.

Bohovati = jako Bůh vládnouti. D., Ráj.

Bohový = božský. B. slib. Troj.

Bohpomozi, bopomozi = Bůh pomozi, pomoz. Wohlan! — **komu čemu**: B. těm doktorům. D., V. — **čeho**: B. tě zprávy. Kom.

Bohtati, houkati jako sova, heulen wie die Nachteule. D.

Bohumil n. Bohomil, a, m., Bohuslav, Gottlieb. — *Bohumila*, y, f.

Bohumilý. B. pravda, D., gottangenehm.

Bohumín, a, m. Polsky: Bogumin, město v Slezsku, Oderberg. — *Bohumíňan*, a, m. — *Bohumínský*.

Bohumyslný život. Ctib. Vz Boho . . . .

Bohuslav, a, m., Timotheus, Gottlob. Br. — *Bohuslava*, y, f.

Bohusudov, vz Bohosudov.

Bohužel, leider. Otec b. zemřel; B. osud můj tomu chce. Nt. Vz Žel, Běda.

Bohyně, ě, f., gt. pl. bohyň: vz ostatně: -yně. Göttin. B. výmluvnosti, V., mladosti, krásy, moudrosti, řek, moře atd. Jg. B. štěstí, vítězství, války, blaha. Nt.

Boch, u, m., trup staženého vola atd.; vepřové plece (perna petaso), Speckselten, z něm. Bache. Schinke, Speckseite. Mz. 115.

Bochánek, nku, m., malý bochník.

Bochatý, buclatý. Světoz.

Bocheň, vz Bochník.

Bochnice, e, f., pokrutina. Oelkuchen-. 2. Na Slov. = bochník, Laib. Koll.

Bochník, u, bocheň, chně, bochníček, čku, bochánek, nku, m., Laib = pecen. B. chleba (žitný, ječný), bochníček velikonoční, bochník sýra. Jg. Vz Násada.

Bochníkový. B. cukr. Laibzucker.

Boiotia, vz Boeotia.

Boj, e, m., od bi (v bí-ti, *i* se stupňovalo v *oj*; vz *i* v *oj*). — B. ≡ *hádka*, *půtka*, *útok*, *bitva*, *potkání*, *potýkání*, *srážení*, *rojna*, der Streit, die Schlacht, Kampf, der Krieg. B. krutý, krvavý, vražedlný, ostrý, hrdinský, tuhý, lítý, ukrutný, smrtelný, plavecký, náramný, těžký, nesnadný, snadný, dobrý, šťastný, nešťastný, dívčí, rozhodný, nerozhodný, Us., Jg., tvrdý, Alx. B. za národnosť. Bs. K boji se hotoviti, strojiti, přistrojiti. Jg. B. na moři, na vodě. V. B. vésti, svésti; b. s někým bojovati n. proti někomu, V.; b. ztratiti. Rkk. Boj obdržeti. Alx. B. s někým vzíti. Alx., Výb. II., 7. (Pass.). B. byl tvrdý s každé strany. Alx. 1120. V čas pokoje i boje. V. B. začíti, v boj vjíti. Jg. Začátek boje činiti. Kom. B. z novu začíti. D. V b.

vojsko vésti. Rkk. V b. s někým vejíti. Troj., Dal. Dáti se s někým do boje. Troj. Do boje hnáti. Troj. Boj s někým bráti, vzíti (s nepřátely). Št., Dal. Nerovným bojem s někým bojovati. Jel. Tvrdý a vražedlný boj s někým podstoupiti. Troj. V b. s někým se pustiti. B. byl hrozný a smrtelný. Troj. Těžkým bojem byl přemožen. Troj. Snadným bojem koho poraziti. Jel. Boje podnikati. Žak. sv. Ben. B. vášní. Jel. Boj dobrý jsem bojoval. Br. Ana již k smrti boj vede. Háj. Kůň do boje; v boji zajatý. V. Bojem je pobil. Dal. V bojích zvyklý. Háj. K boji se připraviti. Br. Bojem proti sobě státi. Jg. B. nastal. Troj. B. v hromadu se srazí. Rkk. B. se rozmohl. Troj. B. trvá mezi nimi. Troj. B. se skončil, Us., vzal konec. Rkk. Těžkým, snadným bojem něco přemoci, poraziti. Jel. B. vyhráti, obdržeti na někom. V. Těžkým bojem bojovati. V boji umříti, zahynouti, V., sejíti. Dal. B. podniknouti. Us. B. do jistého času odložiti. V. Bojem zemdlíti, někoho si podmaniti. V. Kdo chce pokoji, hotov se k boji. Prov., D. Kdo chce pokoji, ten nečiň zmínky o boji. Solf. B. způsobiti. Solf. Bojem se s někým potkati. Solf. Město bojem vzíti. Rus. Do boje proti někomu táhnouti. Nt. — Vz Bitva, Válka, Půtka, Útok.

Bojací, kdo se bojí, Tkadl., furchtsam.

Bojácně. V. B. si počínati, furchtsam sich benehmen.

Bojácnosť, i, f., bázlivosť, báznivosť, lekavosť, nesmělosť, Schüchternheit, Furchtsamkeit. V. Stran přísloví vz: Baba, Hlava, Košile, Kuráž, *Leknuti*, Máslo, Mísa, Moucha, Musiti, Nesmělý, Pes, Prach, Sebovati se, Sketa, *Strach*, Strašidlo, Tehoř, Ucho, Vojna, Zajíc, Žebrák.

Bojácný, od bojati (báti) se; vz -ácný. B. = bázlivý, nesmělý, lekavý, furchtsam, feig, blöd. B. srdce, V., mysl, hrdina, zajíc, člověk atd. Příliš bojácným býti. D. Vz Bázlivý, Řiť. — **v čem**: v boji. — **při čem**: při dobývání lesa. Vz Abstrakta.

Boják, a, m. = bázlivec. Hasenfuss, Feiger.

Bojár, a, m. = válečník, hrdina; rus. = šlechtic. Jg. — **Bojarský**, Bojaren-.

Bojatý = bázlivý, furchtsam. Na Mor.

Bojazlivý = bázlivý. Na Slov.

Bojce, e, m., bojovník, Krieger. Kat. 1755., Rkk. (zastr.).

Bojčiti = pleniti, Šm., plündern.

Bojevný, bojovný. Kat. (zastr.), kriegerisch.

Bojínek, nku, m., tráva, Lischgras. Rostl.

Bojiště, ě, bojoviště, ě, n. Wahlstatt, Wahlplatz, Kampfplatz, Schlachtfeld. — B. obdržeti. Zlob. Na bojišti padnouti, z bojiště utéci. Us. Od b. odstoupiti; Na bojišti zůstati. Háj. Třas je hnusie z bojišče. Rkk.

Bojný, 1. *bojící se.* — **čeho**: pána Boha b., Smrž., fürchtend; 2. *čeho se báti sluší*, furchtbar, Jg.; 3. *válečný*. B. právo, Kriegsrecht.

Bojovací. Kampf-. Rk.

Bojování, n. K b. hotov býti. U b. mdleti. Troj.

Bojovati, bojuji, ji, jui, juje (íc), val, ání; bojovávati = *boj, válku vésti, válčiti, bíti se, váleti, polem se potýkati*, Krieg führen, streiten. — **adverb.**: udatně, hrdinsky, statečně, šťastně, zmužile, směle, trudně, silně, krvavě, rekovsky. Jg., Troj. — **s kým, s čím**: s nepřítelem. Har., Troj., s smrtí, V., s velikou udatností, snažností. Us. B. s kým. Alx. 1105. — **o co**: o vlasť. Jg., Br. — **pro co**: pro vlasť, pro svobodu. Jg., T. **Lépe:** *za co.* — **co**: těžký boj. — **čím**: mečem, těžkým bojem, Us., řečí (vz následující: proti komu); vší silou s nepřítelem. Troj. — **proti komu**: V., Reš. B. řečí proti Bohu. Kat. 2934. — **do čeho**: do krve. Jg. — **v kom, v čem, kde**: Stud v ní s milostí bojoval, Troj., v lese. Us. — **pod čím**: pod praporem. T. — **za co**: V., Žalan. 72. — **jak dlouho**: Potom za 30 dní ústavně bojováno jest. Troj. 325. Od rána do noci. Us. — **nač**: na svůj náklad b. Hos. 83. — **abs.** Kdo nebojuje, nevítězí. C.

Bojové, od nich dostaly Čechy jméno Bojohemum.

Bojoviště, ě, n., vz Bojiště. Kom.

Bojovně se s kým potkati, Háj., kriegerisch, streitbar.

Bojovnice, e, f., bojovná žena. Reš. Streiterin.

Bojovnický. B. kopí, Krok. Krieger-.

Bojovnictví, -tvo, a, m, Kriegerstand. Jg.

Bojovník, a, m. V. Krieger.

Bojovnosť, i, f., udatnosť. D. Streitbarkeit.

Bojovný, válečný, kriegerisch, streitbar. B. člověk, muž, V., národ, Jel., rytíř, pluk, Troj., znamení, skutek, Háj., nástroj. Zlob.

Bojový. V den b. Ž. kap. 77., 9. Schlacht-.

Bok, u, bůček, čku, boček, čku, m., Seite. B. levý, pravý. Bokem (= na boku) ležeti. Jg. Převraceti se s boku na bok. L. Boky někomu páliti = mučiti ho. L. Meč k boku připásati, zavěsiti. V. Bolení, píchání, klání v bocích, v boku. V., D. Po boku někomu jíti, státi, seděti, V., ležeti, jeti. Na trápení boky svými ztvrdil a vyznal. Gl. Poněvadž ten podezřený jest, daj jej v moc mů, já jemu boky dobře stáhnúti dám (mučením). Mus. Vz Gl. Na boku, při boku někomu jíti. Ros. Boky sobě podpírati. Us. Boky nadýmati, podjímati. L. Ruce do boků si dáti. Šm. Ruce o boky si opříti. Rk. Z smíchu za boky se bráti. Jg. Strach za boky bo chytá. Jg. Bokem, s boku na někoho hleděti (= stranou). Rk., Jg. Jde po boku = je opilý. Us. v Želivsku. Sř. Na b. se položiti; po boku někoho míti. Nt. — *Pozn.* Nyní mnozí za ‚bok' po německu ‚strana' kladou; leží na levé straně, šel mu po pravé straně. Brt. — *B.* = *strana, křídlo vojska*, Flanke. Nepřátelí v bok (pravý, levý) padnouti. Us. Po boku na nepřítele připadnouti. Br. Vyraziti v bok. Rk. B. krýti. Nt. — *B.* = *břicho.* Vlk nakládá oba boky (žrádlem). Rad. zv. — *Syn z boku levého* (= nemanželský). D. — *B. u vozu.* Do boků mandel žita naložil. Us. — *Bok lůže.* V. — *Z boku* = něm. Aus dem Stegreif, *z náhla, z patra.* Rk. — *B. moře*, vz Moře. — *B. (das Profil).* B. tváři, lodí, šachty, zubu, peci, u žebříku. — *B., srah*, úbočí, stráň, poboč, úklon, Abhang, Abdachung, Böschung. Š. a Ž. — *Bok, z něm. Bock.* Posaď se na bok (vozu), šp.

m. na kozlík. — *B. hradby* přímý, šiký, zatažený, snížený. Bur.

Bok s genitivem označuje předmět, po jehož straně, vedlé něhož něco jest. Bok lesa je studánka. Bok Opavy leží Hradec. Us. ve Slezsku a na Mor. Brt., Mkl. S. 513. —

Boka, y, f., huba, kulťuk, Bucht (menší záliv s širokým vchodem). S. a Ž. Vz Huba.

Bokál, bukál, u, m., sklenice zespod široká s úzkým hrdlem. Pokal. V.

Bokán, a, m. = bočán. Kom.

Bokatěti, ěl, ění. Starke Seiten bekommen. — **Bokatosť,** i, f. — **Bokutý,** starkseitig, untersetzt.

Bokovitý člověk, untersetzt.

Bokovna, y, f., provazy u žebřin bok činící; takový provaz slove bokovník, u, m. Seite am Leiterwagen.

Bokovní, Seiten-.

Bokovník, bokovák, u, m., provaz na žebřinovém voze. Seitenstrick am Leiterwagen. Vz. Bokovna.

1. **Bol,** u, m.; bol, i, f. Bolem (= bolestí) se svíjeti. Někomu b. způsobiti, učiniti; někoho bolem naplniti. Vz Bolesť. Schmerz.

2. **Bol,** u, m. (Bolus). B. armenský, bavorský n. norimberský, bílý, červený (v kuličkách). Kh.

Bolák, u, m. Geschwür. Mám mnoho boláků. Dostal jsem boláky. Boláky v ústech boranem (blednou) hojiti. Na Mor. bolačka.

Bolavì, n. = bolák. Má b. na noze. Us.

Bolavina, y, f., Wunde.

Bolavosť, i, f. = bolesť. Us. Schmerz.

Bolavý, schmerzhaft. B. vřed, úd, hlava, noha, oči, rána, prs. Jg. Přilož to na bolavé místo. Byl. Ten není bolavý (o tom se říká, kdo je zámožný). Us. na Mor. Brt.

Bolehlav, u, m. Schierling. B. plamatý n. kropenatý n. větší (všivec, sviňská veš), pravý čili veliký, Kh., Jg., malý (kozí pysk, psí petržel).

Bolek, lka, Bolko, Bulko, a, m. = Boleslav. Gl.

Bolen, a, m., ryba, Silberlachs. D.

Bolení, n. B. hlavy, srdce, *u* srdce, *v* bocích, v břiše, břicha, zubův, očí, plicní, v nose, tváři, v nších atd. Jg. B. hlavy míti. Us. Ten lék b. hlavy oblevuje, odvracuje, krotí. Byl. — Vz Bolesť, Boleti.

Bolenina, y, f., něco bolavého. B. děravá, fistule, Fistel. V.

Boleočko, a, n., tolita žlutá, Sumpfblume.

Boleokosť, i, f., bolení očí. Rostl. Augenkrankheit.

Boleoký, boloóký, triefäugig, wehäugig. Háj. —

Boleslav, a, m., jméno mužské. *Jakožto* **jméno města** *bylo až do 17. stol. rodu muž.*: Mladý Boleslav. Kniha vydaná v Mladém Boleslavi. 1519. *Od té doby jest rodu žen.* Vz Chrudim, Retnice. Jir. **Genitiv:** Boleslavi: do Boleslavi (dle: Kosť), *někdy také:* Boleslavě, *Boleslava, Čáslava, Soběslava* atd. mluví někteří skloňujíce tato vlastní jména měst dle ‚Ryba,' **což chybné jest.** Nebo tato místní jména jsou, jak již Č. ve Čtení o srovnav. mluvnici (na str. 167.—169.) učí, vlastně přídavná jména přisvojovací, utvořená od příslušných jmen osob; jako na př. z jména pán povstalo páň (pánja, pánje), z jména člověk: člověč (člověča, člověče) tak i z jmen osobních Boleslav, Čáslav, Soběslav: Boleslav (Boleslavja, Boleslavje) atd. Doplňovalo se k nim jméno muž. rodu na př.: hrad, dvůr, *tedy:* Boleslav' (hrad), gt. Boleslavja (hrada), přehlasováním: Boleslavje, v písmě: Boleslavě, dat. Boleslavju, přehlas. Boleslavi atd. To jest nejstarší skloňování. Časem však přišla jména tato, změnivše rod, pod vzor ‚Kosť' a tento dávno dokonaný skutek nutno již uznati, ač ještě v 16. stol. některá z nich muž. byla rodu, tím jakož i genitivem v *-ě* ukončeným na starý původ upomínajíce. Formy však Boleslava, Čáslava atd. (dle ‚Ryba') nikterak nelze vysvětliti. *Naopak zase táhnou mnozí jméno Jihlava, -y, pod vzor ‚Kosť' (na př. do Jihlavi, v Jihlavi) proti všem dobrým pramenům* staré a střední doby. Mš. Do B—ví dlužen za kozy. C. — B. Stará, B. Mladá (Boleslavia junior, Neo-Boleslavia). Jg. Bunzlau. B. Slezská n. Boleslavec. S. N. **Boleslavan,** a, m. — **Boleslavský.** — **Boleslavsko,** a, n.

Bolesť, i, f. *B., dolor, Wehe, Schmerz; rána, bolné místo, něco bolavého,* Wunde; *b. srdce, Herzleid, Wehmuth.* Jg. — B. zubův, srdce, hlavy, *v* bocích, v uších, *od* kamene, plicní, morní, porodu n. *k* porodu, *na* oku, na noze, v noze, uší, nervův, žaludku atd. míti. Jg., V., S. N. **Bolesť:** šimrání, svědění, pálení, plchání (klání), leptání, žehání, brnění, zdřevěnění; tíživá, bodavá, trhavá, tažlivá, teponcí, řezavá, stahující, svíravá, škrtící, škubavá, hlodavá, hryzavá, kousavá, štípavá, vrtavá, tupá, stálá, těkavá; nervová, dnavá, hostečná; cit zemdlenosti, úzkosti, mrazení, zimomřivosti, zimotřasu, umdlenosti, nepokoje, stlučenosti údův atd. S. N. B. ku porodu, porodní, Lk., v ledví, v bedrách, poslední (něm. Nachwehen). Lk. B. krutá, veliká, převeliká. Us. B. krotiti. Us. Bolestí k Bohu volati, umírati, (Us.), se mučiti. V. B. v sobě ukrotiti, udusiti, b. zapuditi. Jg., D. B. ulevuje, odtrnuje. D. B. někomu působiti, b. trpěti, cítiti, krotiti, míti. V., D., Us. B. velikou, náramnou, nesnesitelnou (v noze atd.) míti. V. Bolesti ho popadají (V.), zachvacují. Br. Bolestí koho trápiti. Byl. B. míti z bídy jiného. V. Na b. masť přiložiti. Ml. Od bolestí odpočinouti. Solf. Polehčení, oblevení bolesti. V. Lék b. nkládající (mírnící). D. Kde milosť, tu oči, kde bolesť, tu ruka. V. Má bolesť, tvůj smích. Vz Neštěstí. D., Lb., C. Bolesť moci přidává. Alx. 1123. I b. má svou radosť. Č. Kde b., tu práce. D., Č. B. mlčeti nedá. Č. B. lékaře hledá. Pk. Jaká b., taková masť (pomoc dle potřeby); kde péče, tu starosť, kde b., tu práce (nemocný chce obsluhován býti). Vz Nemoc. Lb.

Bolestiti, il, ění; bolestívati = míti bolesť, lítosť, Schmerz haben, trauern. — **nad čím:** nad smrtí rodičův. Kom., T. — **pro co:** Kom. — **koho** = někomu bolesť působiti. Žák. sv. Ben. — **z čeho:** ze zlého. Boč. — **čeho:** L. — **oč:** o cizí křivdu. Boč.

Bolestivosť, i, f., Schmerz, Schmerzhaftigkeit.

Bolestivý (bolestiv,a, o), bolestný, bolný, bolesť činící, schmerzend. B. úd, nežit, noha.

Jg. — 2. Bolesť trpící, schmerzempfindend. Nebuďte bolestiví. L.

Bolestně něco cítiti, Us., snášeti, Ros., schmerzlich. — **Bolestné**, ého, m. Schmerzengeld.

Bolestněti, ěl, ění; bolestnívati. — **nad čím**· nad smrtí někoho. Ros. Vz Bolestiti.

Bolestnosť, i, f. Ros. Schmerzhaftigkeit.

Bolestný. B., co bolesť působí, schmerzhaft, schmerzlich. B. rána, nevděk. Us. Bolestné jest se naň podívati. Sych. Bolestné jí dům opustiti. Har. — 2. = Bolesť cítící, schmerzempfindend, leidend. B. matka. D. S bolestným srdcem znamenati. Kram. — Jg.

Boleti, lím, 3. pl. bolí (n. bolejí), bole (n. boleje), el, ení; bolívati, bolívávati = bolesť trpěti, snášeti, bolesti se trápiti, Schmerz haben; bolesť činiti, schmerzen. — **koho**: Bolejí ho zuby. Us. Bolí mne ruka. D. Už ho zuby (hlava) nebolí = umřel. Us. Hlava mne bolí. Ani mne nebolí ani svrbí. Bolí ho oči (o závistivých). Koho oči bolí, nechoď do mlýna. Jest blázen, až ho hlava bolí. D. Co koho bolí, o tom mluviť volí. Mozek ho bolí = blázní. Kde koho co bolí, tam ruku klade. L. Ví, kde ho bolí. Vz Nešťastný. Lb. — **na co**: Počal na nohy b. (bolesť trpěti). L. — **čím**: Srdcem bolí (bolím). Kat. 2477. — **komu**: Bolí mi hlava, **chybně místo**: mne, mě. Jv., Šr. Hlava mu (děvčeti) bolí (v Klatovsku). Er. P. 104. — **pro co**: Hlava bolí pro zahoření od smradu. Lk. Kdyby mě hlavička pro mého holečka nebolela. Er. P. 123. — **jak dlouho**: Aby té nebolela ruka do roka a hlava do smrti. Er. P. 73. — **od čeho**: Nezabolí jazyk od dobrého slova. Č. Ne tak bolí od laskavé ruky. Č. Od mnoho mluvení hlava bolívá. Č. Hlava bolí od čekání. Er. P. 179. Od žertu hlava nebolí. Pk. Že už jí od toho bolí ruce. Er. P. 322. — **nad čím**: Srdce ho nad tím bolelo. Us. — **po kom**: Srdce po něm bolí. St. skl. — **že.** Bolí mne, že jste nepřišli. — **v čem, kde**: Bolí mě srdéčko v mém těle. Er. P. 446. Bolí mne **okolo** srdce. Lk.

Bolevý = bolavý. Jád. Zastr.

Boli = bolím, bolesť trpím. Kat. 2477.

Bolleta, y, f., v obec. mluvě paleta, list na osvědčení. Rk. Bollet, Zettel, Schein.

Bolno mi, že . . . (bolí mne). L. Es thut mir Leid.

Bolnohý. Us. Wer wunde Füsse hat.

Bolnosladký cit. Nt. Bittersüss.

Bolný, bolesť trpící, schmerzleidend: b. srdce; 2. = bolavý, schmerzhaft, böse: b. zuby, prsy, nohy, místo, hlava, oči. Ros., L.; 3. bolesť působící, schmerzerregend. V nožici bolný trn. Rkk. 62. B. neduh. Jg.

Bologna (Boloňa), ě, f., mě. v Italii. — Bolognan, a, m. — Bolognský.

Bolohlavý, D., der wunden Kopf hat.

Bolonohý, D., der wunde Füsse hat.

Boloňská láhvička. Vz Bologna. —

Bolooký, boleoký.

Bolševník, u, m. Heilkraut. Rostl.

Boltec, tce, m., střepinka ušní, Ohrenmuschel. Jg. Zevnitřní ucho skládá se z boltce a trubky. Vz Ucho. Boltec: lysý, chlupatý, srstí porostlý. Jhl.

Bolvaz, u, m., rána, Geschwür. Má nohy samé bolvazy. Us. (= bolavé). **Vyříznutý** b. mastí namaž. — V Krkonoších = zavázaná rána. Kb.

Bolzano, a, n. Botzen, mě. v Tyrolsku. S. N.

Bomba, y, f., boma, puma, pukavka (veliká, dutá, železná, prachem nabitá a luntem opatřená koule), Bombe, Feuerkugel. Bomby na něco, k něčemu, do něčeho házeti. B. se roztrhla, praskla; b. zapálila.

Bombardovati (z děl do města atd. stříleti) — **co**: město, bombardiren. Us.

Bombast, u, m., řeč nadutá. — *Bombastický* = nadutý v řeči. Rk. B. sloh.

Bombati, bombilati = houpati. — *se* D.

Bombilati = houpati, schankeln. Vz toto. — **čím.** Us.

Bombolec, lce, m. = raponeh. Na Slov. Eiszapfen. — B., Brustwarze.

Bomilkar, a, m., karthaginský vůdce.

Bon (Z fr. bonne), chůva. Rk. — To je bon (z lat. bonus) = dobré. Us.

Bonbon, u, m., z fr., z dětského opakování slova bon = dobrý, S. N.; cukroví. — *Bonbony* bylinné, prsní n. pro prsa. Kh.

Bonheur, fr. (bonér), štěstí. A la bonheur = to je dobrá. Us.

Bonifaci-us, a, m., Bonec, Bonek, Boneš. Můžeš dobře býti s panem Servaciem, než na sv. Bonifacia nezapomínej (buď schránlivý, avšak dobročinný.) Rvač.

Bonifikace, e, f., lat., náhrada. Rk. Bonifikation, Vergütung.

Boniti, il, ěn, ění, bonívati = lekati, schrecken. — **co (komu)**: Někomu hrůzu b. Kdo by tu hrůzu bonil? (působil) Dal. — **se čím**· hrůzou = báti se. Dal. — **co**: Vždy něco boníš = tropíš. Us.

Bonmot = vtipné řečení (vtiposlov), fr. Nz.

Bonna, y, f., mě. Bonn na Rýnu. *Bonnský.*

Bonomie, fr. bonhomie, dobrota. Rk.

Bononi-a, e, f., mě. Bologna v Italii. — *Bononský*; *Bonoňan*, a, m. Vz Bologna.

Bon ton, u, m., fr., dobrý mrav n. způsob. Rk. Feine Lebensart, Weltton.

Bonvivant, fr. (bonvivan), rozkošník, světák. Rk. Lebemann, lustiger Bruder.

Bon žúr, z fr. bon jour, dobrý den. Rk.

Boot-es, a, m., souhvězdí na nebi, poháněč příček, arctofylax, Bärenhüter. Vj.

Bopněti, vz Bobněti.

Bopomozi (Bůh pomoz; pomozi imperat., v němž se *i* udrželo. D.). B. pane sousede, maje rozvoditi, ještě pomáháš bíti. Svěd. 1569. Vz Bohpomozi.

Bor, u, v pl.: bory, m., také bora, n.; borek, rku, boreček, čku, m., *1. borovice*. Kiefer. Ros. *2. Borový les.* Kieferwald. Bor temně zelený. Kom., Ros. *3. Černý les*, die Heide, D.; les bustý, temný. L. — *4.* = *sbor, tlupa.* Vida, že onen bor kvieli. Alx. — *5. Bor*, a (D., ale lépe gt. Boru, vz A), m., městečko v Čechách, Haide.

Bora, y, f. (burja, bouře), z řec. βορίας, βοῤῥᾶς, Bora, Nordwind, severní prudký vítr.

Boráček, čka, m. = ubohý. Na východ. Mor. Ein armer Schlucker.

Borák, burák, u, m., Herzblume. Byl.

Borásek, ska, m., ubohý, armer Schlucker. Na Slov.

Borax, boran, bledna. Skládá se z kysličníku sodnatého, kyseliny borové a vody. Bř. Vz Soli. Boranem boláky v ústech natírati. Borax: barytový, čištěný n. benátský, nečistý, pálený, salmiakový, tartarový. Kh.

Bordeaux, a, m., fr. (Bordó), město ve Francii. — Bordeauxské víno. S. N.

Borek, rku, m. Vz Bor. — V pl.: Borky, m., a borka, n.; vz *Borka, Borky*. — 2. Městečko v Čechách, Görkau. — 3. *Borky*, vz Rašelina.

Bořenina, y, f. = lom. Pr. Kut. Bruch.

Bořeniště, ě, n. Ruine.

Boreš, rše, m. = bořitel. Der Zerstörer.

Bořicí konle, dělo, kus. Jg. (= k boření sloužící. Boří-li právě, tož: bořicí; vz -cí). B. beran. Sturmbock. Bur.

Bořič, e, m., Zerstörer.

Bořidio, a, n., Zerstörungsapparat.

Bořina, y, f., borovina. Boč. Föhrenwald.

Bořitel, e, m., pl. bořitelé = bořič. —

Bořitelný, baufällig.

Bořiti, ím, 3. pl. -ří, boř, ře(íc), il, en, ení; bořívati = kaziti, rušiti, rozmítati, rozházeti, vyvrátiti, podvrátiti, ein-, niederreissen, zerstören. Jg. — **co**: dům, město, zeď. Jel. — **co čím, kým**: zeď beranem. Us. — **co po kom**: Co jeden ustanoví, to druhý po něm boří. V. — **se**: Led se boří. — **se kde, kam**: v blátě, Ml., v bahně, v písku, v bahno, Us., **do** bláta **až po** kolena. Zlob. Led se **pod** ním bořil. Ml. — **čeho: špatně** místo: co. Jg. — **se komu**: Boří se mi chalupa. Jg. — **se s kým**: Bořil se tam s bratrem.

Bořivoj, e, m., prostonárodně Bořek, kdo boří, poráží vojsko. Jg. — Boři není imperativ jako „tluč“ v tlučhuba, nýbrž kmen infinit. jako v bořitel. Vz Slova složená (jména podst. s časoslovy). Ht.

Bořivý, kdo rád boří. Wer gern zerstört.

1. **Borka**, y, f. = kotvice, Čb., Anker.

2. **Borka**, rek, pl., n., místo borky, ve východ. Čechách. Šb. Vz Borek. Šla má milá na jahody na zelená borka. Rkk. (do boru, Kieferwald). **Vz Borky**.

Borkový. B. barva, Knoppernfarbe (braun).

Borky, (vz Borek, Borka). Chodí na borkách (na borových šiškách) = spletl si řeči. (Vz Tlachal). Č. Cf. Oblaka, Lesa, Bora, Hájka, Dola, Vrcha (ve vých. Čechách.) Šb.

Bornik, u, m. = bor, Hol., Kieferwald.

Bornirovaný = člověk hloupý, obmezený. Rk. Bornirt, einfältig, dumm.

Borovany, van, m., pl. Die Dolany. Městečko v Budějovsku, Borovan n. Forbes. Jg.

Borovčák, a, m., kvíčala. Na Slov.

Borové, ého, n., mě. v Čechach.

Borovec, vce, m., lesní obyvatel; 2. hmyz na bořích, Föhrenkäfer. Um. les.

Boroví, n., borový les. Ros. Kieferwald.

Borovice, e, f., borovička, borůvka, Kiefer, Föhre, Kienbaum. B. lesní n. planá, domácí neb zahradní, borní (kleč, na Slov. kosodřevina), bílá, mořská n. vlaská, Jg., obecná n. sosna, černá n. rakouská, bahenná, pinie. Čl. Hajném i borovice skrze krk projde. Prov. (Prodá ji a peníze propije.) Na Mor. bor. Brt.

Borovička, y, f., vz Borovice. — B. = jalovcová jahůdka, vodka. Na Slov.

Borovičkový = jalovcový. Na Slov. B. kořen, olej, šťáva, voda, zrno, Bern., pták (kvíčala). L. Wachholder-.

Borovičný. B. ořech, jádro, Um. les. Kiefer-.

Borovina, y, f., borový les. Č. Kieferwald.

Borovit, a, m., lesní bahenní duch. Šp.

Borovnice, e, f., borovičná housenka. Kieferraupe. Um. les. — *B.*, na Slov. = borůvka, Heidelbeere.

Borový, Kiefer-. B. les, dříví, pochodně, olej, jádra, louč, šišky, pryskyřice n. smůla, jahody (n. borůvky), semeno, ořech, červ, (V.), housenka, člověk (neotesaný, neobrabaný). Jg. Za borovou šišku někoho míti = za nic. L. Nestojí za borovou šišku. Ros. — *Borová Rouda*, městys v Čáslavsku, Borau. Jg.

Bort, u, m. (O původu vz Mz. 116) = kraj, zvláště u lodí, Bord, Seite. V bortu býti (v lodi); v bort jíti (na loď); z bortu něco metati (z lodi do moře). Novotn. — *B. čtvrti (vinice) = obruba*. Vz Vinice. Čk. — *Stranice žlabu ve mlýně* (bortnice). Vys. — *B. = strana v jámě*. Ros. — *B. = břeh* u řeky, Ufer, Gestade. — *Borty, tesy při kraji dlažby*; plochy, *postranice u chladících stoků* (v pivovaře), die Flächen im Kühlstock; *u postele*, die Kopf- und Fussbretter. Jg.

Borta, y, f., lem, Rk., prým. Šp. Falsche Borte, prým licbý. Šp.

Bortář, e, m., Bortenmacher. Světoz.

Bortiti se, ím, 3. pl. se -tí, borť, tě(íc), tění n. cení; bortívati se = skřiviti se, vrhnouti se, sich aufwerfen, spalten. Vybortiti se, vrhnouti se, páčiti se, přejíti se, úvěřiti se. Vys. Prkno, stůl se bortí; dvéře se bortí n. páčí. D. Dům se bortí (rozpadá); vše se bortí. Nt. — **se čím, od čeho**: Prkno borkem, od borka se bortí. — **kde: v** horku. Papír **na** horkých kamnech se bortí, na slunci.

Bortna, y, bortnice, e, f., bort, postranice u lodí neb splavu. Seitenbrett, Seitenpfoste, Backenstück. Jg., Rk.

Bortový, ého, m., v born., der Nachhauer. Vys.

Borůvčí les, Kieferwald; 2. b., n., černé jahodoví. Um. les. Schwarzbeerstrauch.

Borůvka, y, f. B. malá borovice. — B., Heidelbeere. Borůvky černé (černé jahody, myrtové jahůdky; na Slov.: borůvnice, čičoretky, černice, Jg.; na Valašsku: hafery, na Slov. mor. brusinky. Brt.); červené (brusinka, brusnice, Preiselbeere). Borůvky trhati, na b. jíti. — Na Slov. b. = *jalovec*. Dům borůvkami kaditi. Tab. — B., *jalovcová kořalka*. Us. — — *B. = čečetka*, Grässlein. D.

Borythen-es, a, m., řeka v Sarmatsku, nyní Dněpr.

Bos, a, o. Vz Bosý.

Bosácký, bosáka (Barfüsser) se týkající. B. klášter, řád. Ros. Barfüsser-.

Bosák, a, m. = bosý. — B., mnich, nosící jen trepky, Barfüsser. — B., nekovaný kůň. — Jg.

Bositi, koho: koně = podkovu mu strhnouti. Šm. Den Huf abnehmen.

Bosk, u, m. = políbení. Na Slov. Kuss.

Boskati, boskovati, boskávati = líbati, celovati. Na. Slov. — **koho.** — O původu vz Mz. 126. Stran vazby vz Líbati.

Boské, z fr. bosquet, křovina v parku, v zahradě. S. N. Lustwäldchen.

Boský = bosý. B. noby. Na Mor.

Bosna, y, f.. Bosnia, Bosina, Bosině; Bosnien. Bosňák n. Bosňan, a, m. V. — **Bosňanka,** Bosňačka, y, f. — Bosňácký, Bern., bosenský. V.

Bosonohý, bosý, barfüssig.

Bospor-us, a, m. B. thracký, kimmerský. — *Bospořan; bosporský.*

Bósti = bůsti, strč.

Bosuienký = bosý. Na Mor.

Bosý (bos, a, o), barfuss, barfüssig. B. kluk, děvče atd. Bosýma nobama šel. V. Chodil nabý a bosý. Br. Není docela bos, má ještě podvazky. Č., Pk.Ševcova žena a kovářova kobyla chodí obyčejně bosy. Sk. Kdo bos, nešlap po trní (vz Bázlivý, Kulhavý). S. a Ž. Bos chodívá, komu celá ves boty kupuje Č. — 2. = *neokovaný,* nnbeschlagen. B. kůň, lopata, kolo, cep. Us., Jg., Sm., Vys., Sp. — 3 = *dítě.* Nemluvte o tom, jsou tu bosí (děti, nedospělí; nemluvte tedy nic neslušného). Nejsme všichni obuti, jsou tu také bosí. Č. Musím mlčeti, je tu bosý. Táhni stranou, nemusíš všecko věděti; ještěs bosý, ještěs se neobul. Kdo pro tě poslal? bosého tu nepotřebujeme. Hleďte bosého, jak uši nastrkuje! Us.

Bošec, šce, bošek, šku, m., *polt slanin,* Reš.; 2. *uzené prase,* D.; 3. *husa k pečení připravená* (bez mladé). Us. v Prach. Č., Rk.

Bota, y, f. Dříve a na Mor. posud bot, u, m. Na *Plaště* u Plzně říká se vedle: ,v botách' podnes také ,v botech'. Prusik Fr. Botka, botička. Der Stiefel. Bota z fr. botte a to z keltického bot = noha. S. N. Polsky: bot, u; rusky: botaly. Vz. Mz. 117. V botech, v Čech. z pravidla: v botách. Části boty: spodek, svršek (holinka). U spodku: podšev: a) bříško, b) ohbice, c) podpatek. Nad podešvem šváby (lístky ze slabé kůže) a nad těmito tenká kůže: stelka (branzol), na níž leží noha. Svršek: přednice, zadnice. Tyto jsou spojeny ševníkem. Spodní část přednice: nárt; pod nártem kolem podešvn: obrážka. Š. a Ž. (Walter). Boty: přezonvací (Wechselstiefel, přezuvně), nepřezouvací (nepřezuvné, na jednn nohn, einbälige Stiefel), ohrnovací, šněrovací, pérové (perka), německé (einnäthig), uherské (čižmy, bakanče, topánky, botánky, jančárky, skorně), lovecké (myslivecké, honecké), jezdecké (rejtharské; če-boty, Kurierst.), polonboty, husarské, s kapěmi (Kappen-, Stülpstiefel), dětské, s kolírem (Kniestiefel), vojenské, s okrajkem, s korkovými podešvy, vysoké, silné, rohaté, špičaté, zimní, letní, prošívané, nepromokavé, na okolek, na rám, písťové (písťovice), juchtové n. juchtovice, telecí, z kozinky, korduánové (kordobanové), manžestrové, safianové, aksamitové, lakované (lakýrky). Vz Botka. Šp., Š. a Ž. (Walter). Boty obouti, zouti, nositi, na desky naraziti n. nabiti, komu šíti, podšiti, přezouvati, podraziti, čiditi, leštiti (kartáčem a leštidlem), příštipky (čím) vypraviti, roztrhati, rozedrati. D., Šp., Š. a Ž., Us. — Býti, choditi v botách. Us. V boty obnutý. Us. Boty spálil, v botách umřel = utekl. L. Ve své boty koho obouvati = ziskati ho. L. V cizí boty se obouvati (= vtírati se do jeho domácnosti; cizími vlastnostmi se chlubiti; cizí povinnost na se bráti). Ros. Botku někomu podšíti (podskočiti, kousek mu udělati). Č. Pán nosívá u bot ostruhy a chuděra palce. Č. Pán nosí boty s ostruhami, chudák s palci. Lb. V svoje ho chce boty obouti (na svou stranu přivěsti). Č. Tulí se jako staré boty pod schody (upýpá se). Č. Praskl do bot a ujížděl (Vz Útěk). Č. Už ho obul ve své boty (= už ho přemluvil. Vz Přemlouvání.) Č. To je stará b. (známá věc; to se samo sebou rozumí). Us. Dávno jsem to v botách schodil — na střevících roznosil (= stará to povídka). Vz Pověsť. Č. Propálil boty na chladné peci. Hrš. Propálil boty, chodil bos. Boty komu vyněsti = vyhoditi ho. U Plzně. Prk. — *Boty větrní, čepové* (u horníkův). Šp. (D. Göpelschuh). — *B.* = *okovec, kování* na konci kolu, aby lépe do země lezl. Pfahlschuh. Kůl železnou, špičatou botou opatřený. Puch. — *B. u pumpy,* tronba, v které se píst pohybnje, Stiefel-, Kolbenröhre. Vys. — *B., náčiní pekařské* k ohřívání mléka. Deh.

Boták, u, m., deska do boty. Na Slov. Stiefelholz.

Botanika, y, f., z řec. βοτανικός a to z βοτάνη, bylina, rostlina, Pflanzenkunde, Botanik. — *Botanik,* a, m. = rostlinoznalec, rostlinník, rostlinář, Botaniker. Rk. — *Botanický* = rostlinnický, rostlinářský. Rk. — *Botanisovati* = rostliny sbírati. Botanisiren. Rk.

Botánky, pl., f., čižmy, kurze Stiefel.

Botař, e, m., kdo v botách chodí; 2. čidič bot, Stiefelputzer.

Botati = šlapati, dupati. D. Mit Füssen stampfen.

Botič, Boteč (Pulk.), e, m., potok pod Vyšehradem v Praze. U zdi bradebních se dělil, hořejší slul: potok vinný n. Botič, dolejší: Cedron. Jg.

Botka, y, f. B. valcbovaná, vatovaná, šněrovací, krčková (Zwickel-), ševní (Naht-). Vz Bota. Šp. Kleiner Stiefel, Stiefelette.

Botky, vz Bota, Stiefelchen, Stiefeletten.

Botnati, botnětí, vz Bobněti.

Boubel, boubol, bůbol, e, m., puchýř, Hantblase, L., Jg.; bublina, Wasserblase; Blasenwurm; Himmelsgewölbe. — Co v tom bouheli? Er. P. 67. Cf. Boubelatý.

Boubelatost, i, f., tlustost, Dicke, Rundbackigkeit. Us.

Boubelatý. Stran odvození vz Mz. I., 21. = *Tlustý* (dick) jako boubel (bublina). Šm. B. děvče, holka, líčka. Jg. Boubelatá jako hrábě (= hubená. Vz Tělo.). Č.

Boubelka, y, f., ein rundes Mädchen. Rk.

Boubelouš, e, m., boubelatý, Dickbackiger.

Boubičky, pl., f., v dětské řeči = střevíčky. Us.

Boubín, a, m., vrch v již. Čechách. B. se mbl1 (má čepici), bude pršeti. Č.

Boucati = hltavě žráti, gierig essen, fressen. Us. — Ten to do sebe boucá.

Bouči, n., buči. Buchengehölz.
Bouda, y, f., Baude, Hütte. B. k hlídání, tržní, horská (salaš), štolní (kavna), psí (kotec, hampejs), Šp., Us., na sykory, na ptáky. D. Teče mu do boudy (do bot, do huby). Vz Nesnáze. Č. Vlez do boudy. Us. B. myslivecká na vrány = výrovka; na ptáky: ptáčnická. B. na kvíčaly, jeřábky, koroptve. Šp. — *B., kryt u kočárů.* L.
Bouditi, il, én, ění = čaditi, rauchen; 2. kutiti, rýpati, kutten, wühlen. — **kde, v čem.** Rk.
Boudoir (fr., budoár), u, m., oděvna pro dámy, odpočívárna. Rk.
Bouchač, buchač, e, m., kdo bouchá, Pocher, Lärmer. Na Slov. = žváč, Schwätzer. Bern. — B., střelec bez broků a kulí. Šp.
Bouchačka, y, f., bucharka, pukač, nástroj k bouchání, Knallbüchse. — Špatná střelba (u myslivců). Šp. — *B., kleretnice.* Schwätzerin, Klatscherin.
Boucháni, n. To je dnes b. na ty dvéře, těmi dveřmi. Us. Poltern, Lärmen.
Boucharon, u, m., dělo, kns. Jg., Ros. — *B., a, m.*, křikloun. Schreier, Mauldrescher, Prahlhans.
Bouchati, buchati, al, án, ání; bouchávati; bouchnouti, buchnouti, bouchni, chua (ouc), nul u. chl, utí. B. = hřmíti, pleskati, uhoditi (pochen, puffen, krachen, knallen), buch učiniti (womit knallen, poltern), stříleti (schiessen), žváti (schwätzen), bíti, prâti (schlagen). Jg. — **abs.** Prach, ručnice bouchá. D., Ros. Již bouchlo = již se stalo. Us. — **koho.** Buchnem ťa, že ti hned oči vyskočia. Mt. S. Bouchlo ho ženidlo. Us. — **(koho) čím**: b. dveřmi, D., někoho pěstí. Us. — **(se) čím na co (kam), o co**: o zem, Jg., na zem, Pass., na dvéře. V. Šla sem hustu dávati, a ono na střechu buchá. Svěd. 1569. Bouchnouti se o stůl Us. — **kam, do čeho.** D., do vrat. Us. Někoho do zad. Jg. — **se do koho** = zamilovati se. Us. — **koho po čem**: po hřbetě. Bern. — **kam, v co.** Pokrm v sebe b. = cpáti. Jg. — **se** = uhoditi se, ošiditi se. Ten se bouchl. C. — **odkud kam.** Bouchá od dnbu k dubu. Vz Dub. C.
Bouchavý, knallend, puffend. B. prach, D., střelba. Jg.
Bouchnuti, n. B. ručnice, Knall. — B., *udeření*, Schlag. D.
Bouchoř, e, m. Vz Puchr. — Nadutá ovce. U Příbrami: bouchor, u, m. Prk.
Bouchorka, y, f., bachoratá okurka. Us.
Bouchratý = bachoratý, Novot., dickbauchig.
Bouillon (fr. buljoü), každá vařiel tekutina, hlavně silná hovězí polívka. S. N.
Bouk, búk, a, m. = hukač. Na Slov.
Boukáni v břiše. Lk. Das Kollern.
Boukati, boukávati; bouknouti, nul a kl, utí. — **komu kde, v čem.** Bouká mu v břiše (bručí, kollert, gurret). D., Us., Troj. — **na čem**: na nějakém nástroji, na dudech (= špatně hráti). L. — **pod čím**: pod nosem = mumlati. L. — **se.** Svině se bouká (běhá se). Us.
Boulatěti. — Noha jí boulati. Us. (Dostává boule.) Vz Boulati.
Boulati. — Noha jí houlá (dostává na noze boule, bekommt Beulen). Vz Boulatěti.

Boulatý. Beulen-.
Boule, e, f. (zastr. hůla); hulka, bulička, y, f., die Beule, Knollen. Sr. stłněm. panlâ, pûlâ, piulâ, stněm. biule, nněm. Beule. Mz. 123. — *B., hlíza, nádor.* B. krevní, nežitová, na víčkách, od padnutí B. morová, hlíza. D. Bouli od padnutí míti. Us. Uhodil se do hlavy, až má bouli. Jg. Boule se podebrala, provalila. Šp. B. na kosti: *pahorek*; na dřevě: *bakule.* Šp. — *B. = husté oblaky*: Bude bouřka, neboť boule vyvstávají. Sych.
Bouliti, im, li, bouli, le (ic), il, en, ení; boulívati; vybouliti = oči moc otvírati, Augen aufsperren, glotzen. **co na co, na koho**: oči. Jg. — **čím.** Ten těma očima boulí! Ros.
Boulovatěti, im, ejí, ěl, ění. Beulen bekommen. Celý boulovatí. Jg.
Boulovatosť, -vitosť, bulovatosť, i, f. Ros.
Boulovatý, -vitý, bulovatý, -vitý = mnoho boulí mající, voll Beulen, Ros., Jg.; 2. hloupý, einfältig. Ros. —
Bouquet, fr., (buké), kytka. Rk. Strauss.
Bouř, *lépe*: bouře. Jg.
Boura, bura, y, f., zadní hedvábí; polohedvábí. Halbseide. Vz Bourec.
Bourací stroj, zum Einreissen dienlich.
Bourati, rám, rej, raje (ic), ral, rán, rání; bourávati, sbourati = bořiti, rozbírati, trhati, rušiti, rozházeti, rozmetati, ein-, niederreissen. Jg. **co**: zeď, dům, hnízdo. D. — **co čím**: zeď motykou. — **se.** Bourá se mi dům. Us. Žena se mu již bourá (co nevidět slehne). Sych. Kamna se nám bourají (= žena mi brzo slehne). U Plzně. Prk. — *Vz Bořiti.*
Bouravosť, i, f. Zerstörungssucht. Rk.
Bouravý, kdo rád bourá, zerstörungssüchtig, destruktiv. Rk.
Bouře, e, bouřka, y, f.; strč. buřa, búřa, burja; za stara i krupobití. Koř.: *bur.* Vz více v Mz. L, 22. — *B., bouřlivé povětří, bouřka* (s bleskem a hromem), chomol, Sturm, Ungewitter. B. veliká, hrozná, ltá, mořská. Jg. B. se strhla. D., Kom. Minu búřa. Rkk. 54. Bouří na moři metánu býti. Troj. Byla b. po všem moři. Troj. B. se zdvihla. Pešin. Bouří na moři učiniti. V. B. se přehání. D., Šp. Po bouři bývá jasno a po jasnu mračno. C. B. se žene, valí. B. vzdálená zachotl. Pt. B. větrův. V. Včera byla hrozná bouře. Us. Kam se první bouřka hodí, všecky ostatní táhnou po ní. Er. P. 53. Kam se nese první bouřka, tam ostatní za ní táhnou. Vz Hospodářský. Lb. — *B. = hluk*, Lärm. Bouřku stropiti. D. — *B. politická = nepokoj, zbouření, pozdvižení*, vzpoura, sběh, Unruhe, Aufruhr. V Čechách bouře domácí a války povstaly. V. Bouři, bouřku v lidu tropiti, stropiti, V., b. svolávati, vzbuditi, dělati, páchati, nastrojiti, činiti, ztišiti, spokojiti. D., Jg. — *B. = násilí, moc, síla, prudkosť, bouřlivosť*, Ungestüm, Hitze, Heftigkeit. B. náruživosti, srdce. Jg. Srdce bouří náruživostí zmítané. Nt.
Bourec, rce, m. Seidenraupe. B. morušový (hedbávný červ, hedbávník). B. strakatý. B-ce živiti čerstvým morušovým listem. B. spí, leze, žere, chmraví, svléká se, zamotává se atd. Vz Boura, Housenka.
Bouření, n. B.-se větrův, moře, lidu. Us. Vz Bouře.

Bouřený (bouřen, a, o) = gestört, stürmisch, bewegt, im Aufruhr. — **čím.** Moře větrem bouřené. Jg. — **kdy (v čem):** ve spaní. Us. — Lid b. Jg.

Bouřící zvon, Sturmglocke. D.

Bouřidlo, buřidlo, a, n.; 2. řepa (v břiše bouřící, žertem). Us.

Bouřil, a, m., Lärmer. Us.

Bouřiti, řím, 3. pl. bouří, buř, ře (íc), il, en, ení; bouřívati = nepokojiti, bouřlivé činiti, stürmisch, ungestüm machen, beunruhigen; rotiti, aufwiegeln; aufbringen, erzürnen; hluk činiti, buráceti, poltern, stürmen, lärmen, rumpeln; zdvíhati se, nepokojiti se, stürmen, brausen; řáditi, dováděti, býřiti, blázniti, schwärmen. Jg. — **abs.** Bouří vítr, vichřice, náruživosť, Us., mlýn (hřmotí). Vys. Bouří (hřmí). Přestalo bouřiti. D. — **co, koho.,** Vítr bouří vody. Us. B. lid. V. — **se, koho na koho:** poddané na pány. Us. — **(co) kde.** Žluč ve mně bouříš. Us. Každou noc v tom domě něco bouří. Us. — **kudy.** Vietr buřie **přes** vlasti. Rkk. 15. — **se, koho čím:** lidi povykem. Us. Strachem se bouřiti. V. — **se, koho z čeho:** ze spaní. D., Let. 350. — **se, koho proti komu:** L., Us., Br.; proti vrahům b. Rkk. 10. — **na co:** na dům (tlouci). Us. — **kam:** u vrahy. Rkk. 13. — **se.** Moře, lid, vítr, krev, žluč, člověk, mladé pivo se bouří. V., Us. — **se bez čeho:** bez příčiny. Us. — **se čím.** Moře vlnami se bouří. Kom. — **se o něco.** Když člověk ne o všecko se bouří. Br. — Troj.

Bouřivě, bouřlivě, nepokojně, stürmisch, unruhig. V., Kom.

Bouřivosť, bouřlivosť, i, f., nepokojnosť, hřmotnosť, Ungestüm. B. srdce, náruživosti, Kat.

Bouřivý, V., bouřlivý, V. = *nepokojný, zevřelý,* stürmisch, ungestüm. B. moře, Jel., V., voda, Háj., vítr, Br., povětří, čas, V., mračno. D. — *B., který se bouří, nepokojný,* unruhig, ungestüm, aufrührerisch. B. člověk, Ros., obec, V., buřiči, Kom., měšťané, Jel., lid cizí. Háj. — *B. kůň,* ungestüm. Cyr. — *B., co k pobuřování jiných slouží.* B. kázaní činiti. V. — *B. slova = neklidná, prudká,* heftige, polternde Reden. Ctib. — Jg.

Bouřka, vz Bouře.

Bouřliváček, čka, m., Sturmvogel. Plk.

Bouřlivě, bouřlivosť, vz Bouřivě, Bouřivosť. **Bouřlivec,** vce, m. = buřič.

Bouřlivý. B. počasí, vítr, noc, moře (stálá vlastnosť); shromáždění (také = odbojný). Nt. *Vz Bouřivý.*

Bouřný = bouřlivý. Č.

Bourovec = bourec.

Bousov, a, m., město v Boleslavsku, Bautzen, (také: Bohusov). B. hoření, dolení. Jg. — *Bousovan,* a, m. — *Bousovský.*

Bouteille, fr. (butelj), láhev. Rk.

Bovilly, gt. -vill, pl., f., mě. v Latiu.

Bovýčeti = bučeti, brüllen. Ben., Troj.

Bozati, na Slov. = líbati, küssen, užívá se ho jen ve sprosté frasi: Bozaj ma v ríť. Rybay.

Bozkati, vz Boskati.

Bozkorka, y, f., čarodějnice. Hexe. Č.

Bozňák atd., vz Bosňák.

Božan, a, m. = datel. Us.

Božátko, vz Bůže.

Božcový. B. koření či hlízní koření. Čern. Waldmeister, Geissblatt.

Božec, žce, m., psotník. Vz Psotník. Na božec stonati. Kom. B. dítě napadl. Čern. B. ho potrhal. Sych. — *B., bůžek, modla.* Kat.

Božekati, ächzen. Koll.

Božena, Boženka, y, f.

Boženík, a, m., na Slov. = přísežný. Geschworne. D.

Boží, božský, Gottes-, göttlich. B. tělo (svátosť oltářní), pole (hřbitov), muka (Martersaule), bod, hrob, soud (Ordalie), narození (vánoce), dárek (člověk hloupý; Tys také boží dárek!), dům (kostel), správa (zpověď), služba n. služby, posel (hrom), milosti (jisté jídlo), peníz (litkup), bič (psotník), ruka (mrtvice), vůle (veliký vřed), slovo (písma svatá), vstoupení, dar (chléb), milosť, pomoc, řízení, milosrdenství, dopuštění. Půjde to snad přece s boží pomocí. Dejtež, co jest císařovo, císaři a co jest *božího,* Bohu. (Vz Genitiv partitivní: Co, 6.; Spodobení). Na den božího křtění, jenž slove hod svíček. Tov. 149. B. vstoupení (Himmelfahrt), vzkříšení. Gl. Každý boží den. Křičí až b. dopuštění. Rk. Celý boží den se vadí. Ml. Je živ o božím. Těžko nám o božím býti. Už mu jíti pod boží muka = žebrati. (Stran těchto přísloví vz také: Žebrota). Č. S boží milostí, pomocí. V. Bude-li vůle boží. Z milosti boží král český. Us. Všecko jde podlé božího řízení. Děj se vůle boží. Us. Naše je myšlení, ale b. působení; Když je nouze největší, bývá pomoc boží nejbližší; Pozdě melou b. kola. *Vz ještě: Bůh, Božský.*

Božic, e, m., syn boží, St. skl., Gottessohn.

Božice, e, f., na Slov. = světice, Wahrsagerin.

Božíček, čka, m., božínek, nka. Aeb ty můj milý božíčku! Šm. Vz Bůh.

Božíhodový, co se nosí o boží hod. B. šaty. Us. na Plaště. Prk.

Božiti, ím, 3. pl. -ží, bož, že (íc), il, en, ení; božívati. — **koho** = jako Boha ctíti. Us., Jg. Göttlich verehren. — **koho kde.** Koho snícek v chladu boží (bohem dělá) Puch. — **se na co** = přisahati. D. — **se před kým** = kořiti se. L.

Božnice, e, f., chrám. D., Měst. bož. Tempel.

Božniti, 3. pl. -ní, božni, ně (íc), il, ěn, ění; božnívati. — **koho** = božiti.

Božnosť, i, f., Gottartigkeit. Pal.

Božný = Bohu podobný, Pal., gottartig, gottähnlich.

Božskobýl, u, m., Göttergabe, rostl. B. zubolistý, celolistý. D.

Božskosť, i, f., Göttlichkeit. Mus.

Božský, *boží, od Boha, Bohu náležející,* göttlich. B. věci, služba, moc, velebnosť a sláva, bytnosť, podstata, původ, zjevení, právo. V. Měli i odpovědi božské, ale bludné. Kom. Poctivosť božskou (modle) učinil. Br. Máš-li b. požehnání, budeš míť vše podlé přání. Lb. O příslovích vz Boží, Bůh. — *B. = Bohu podobný, dokonalý,* gottähnlich, vollkommen. Figura božská. Kom. Obraz b. Troj.

Božství, n. Gottheit. První osoba v b. V. B. se klaněti. Kram.

Božstvo, a, n. = božství. — B. = bůh, bůžek. Č., Nej.

Br. Tys celá fr, br = zbrklá, potrhlá, ztřeštěná. Novotn.

Bra se, zastr., bral, -a, -o se. Kat.

Brabant, a, m. (Brabanci, f. V.) — Brabantsko, a, n. (krajina u Nizozemska). Rk. *Brabantský*.

Brabčinka, y, f., čočka, Linsen. Us.

Brabec, bce, m., v obec. mluvě *m*. vrabec, vz *B* m. *V*.

Brabenec, nce, m., v obec. mluvě m. mravenec, vz *B* m. *V*.

Brabienec, nce, m. = mravenec. Na Mor.

Brabor, n, m., kyčelnice dovtilistá. Sloboda.

Bráborati. v obec. mluvě m. vrávorati.

Bracelet, fr. (braslé), braseleta, z lat. brachiale, náramek, náramnice, náramenik, náruček. Rk. Armband.

Bráč, e, m. Nehmer. Správce nemá býti darův bráč. V. Byli u nás bráči o dceru, o syna na vojnu. Us. — *B., kdo víno sbírá*, Gl., Weinleser. *B., die Bratsche*, hudební nástroj. Jg.

Brače, ete, n., bračata, ovce letošní, Us., junges Schaf.

Braček, čka, m., bratříček, Brüderchen. Na Slov.

Bračka, y, f., vybrakovaná ovce; suchá kráva, Jg., (ausgemerztes Schaf; magere Kuh).

Brada, brádka, bradička, y, f. *Část hlavy*, Kinn. B. mužská předně pýřím, pak fousy se kryje. Kom. Ještě mléko mateřino na bradě a chce se ženiti. Prov. Pýří na bradě. D. — *B. = vousy na bradě*, Bart. B. kozí, sv. Ivana, dlouhá, V., po pás. L. Bradu holiti, stříhati, V., oškubati. Us. Dlouhou bradu nositi. Dal. B. se mu pučí. V. Bradou zemi rýti = umírati. L. B. mudrce nečiní. V. Kozel dlouhou bradu má a není mudrcem. Č. Netřesku bradu holiti (vz Marný). Č. Pytaj (vydluž se) na bradu (slezsky. Vz Dluh). Č. Každý svou b-u hladí. Pk. Oholím si bradu, vezmu si mladu (ženivý vdovec). Vz Manželství, Ženitba. Č. Nerozkazuj, ještě brady nebolíš (vz Nedospělý). Č. — *B. u sekery, u kliče*, der Bart, vůbec jakás takás podoba brady n. vousů lidských na některých nástrojích. Kat. 2775. — *B. nože*, ona část čepele, kde se ostří ku střence sklání. Dch. — *B. v botanice*. B. aronova; kozí či kozlová (Bocksbart; Färbeginster; Geisblatt). Jg. — *Brada, pl. n., vrch* a sbořený hrad u Jičína. U Brad, na Bradech. Us. — *Brady*, pl., f., vesnice u něho. Us.

Bradáč, e, m. To je b. (má dlouhé vousy). Us. Langbart. — 2. Měřidlo výšky vody na pražském mostě. Vz S. N.

Bradárna = bradýrna. Na Slov.

Brodas, a, m. Bartvogel. Rk.

Bradatěti, 3. pl. -ějí, ěl, ění; bradatívati = bärtig werden, Bart bekommen, vousy dostávati, vousatěti.

Bradatice, e, f., bradatá, široká sekera. Háj., Dal. Bartaxt.

Bradatý, kdo má velikou bradu, langkinnig; 2. vousatý, bärtig. Us.

Bradavice, e, f. Warze. B. visutá, na stopce, široká, růžkovitá, na hubě, materníku, žilná, na rukou, na nohou; prsní, na prsu; na rostlinách (skvrny). Jg.

Bradavicovatý, -covitý, voll Warzen. B. noha. Krok.

Bradavičák, a, m., druh želvy. B. aegyptský, americký. Presl.

Bradavičenka, y, f., Warzenflechte. Rk.

Bradavičnatý, bradavice mající, ku bradavici podobný, warzenartig, warzenähnlich. Rostl.

Bradavičník, u, m., bradavičné koření, Warzenkraut. Byl.

Bradavičný, plný bradavic. warzig. V.

Bradavka, y, f., bradavice. Na Mor.

Bradholič, e, m., bradoholič, Bartscherer. Kom.

Bradička, vz Brada.

Bradíř, e. m., holič. Vz Bradýř.

Braditi: 1. vousy holiti, Šm.; 2. na závadě býti. Kb.

Brádka na klíči, b. podkovy, Griff, Rk. Vz Brada.

Bradla, del, pl., n., der Barren, *nástroj tělocvičný*. B. mají žerdi (o něž se opíráme), drouky, stojany, železné kolíčky. *Žerď* pravá, levá; přední, zadní. **Cvičení** v podporu, ve visu, vnitř bradel, na konci bradel, z vnější strany bradel. —

A) **Cvičení v podporu**. a. *Vnitř bradel*: *podpor* prostý (jen pomocí rukou a paží), smíšený (když i nohy žerdí se dotýkají). *Způsoby podporu prostého*: vzpor, rozpor, klik, podpor o předloktí, podpor v zákloktí. *Podpor smíšený*: podpor ležmo, podpor ležmo před rukama a za rukama. *Jiná cvičení na bradlech*: skok do podporu; ručkování (postupování po žerdech rukama); vzepření a klecání (přecházení z jednoho způsobu podporu do druhého); komíhání (pohyby trupu a nohou); obraty v podporu; výsedy, přesedání, výšvihy z bradel přednožmo a zánožmo, kola, kotouly, překoty, přemety (mítání v bradlech, mety z bradel); výdrže. Komíhání klicmo. *Ručkování* střídoručné, souručné, napřed, na zad (vzporem, rozporem, klikem, klicmo rozporem). *Klouhání* (ručkování v podporu o předloktí). *Vzepření* střídopažné, sounpažné, s ručkováním, kmihem. *Komíhání*: předkmih, zákmih; snožmo a s nataženýma nohama; poníž, povýš; ve vzporu, v kliku, v podporu o předloktí. Komíhání toporné, úhlem, roznožmo, trčmo, letmo. U komíhání předpažovati a upažovati. Komíhání s poskokem, klicmo. *Obraty* vzporem, klikem, střídoručné, souručné, se vzepřením, s klecáním, s komíháním, s kmihem z podporu pobok, z podporu pokos. *Výsedy* přednožmo, roznožmo pokos, zánožmo, snožmo, jízdmo, roznožmo, střižmo. *Sed* snožmo, jízdmo, roznožmo, střižmo. *Mety* z bradel: přednožka a zánožka (v pravo, v levo). Mety s poskokem, se vzepřením. Mety do bradel, únožmo, přednožmo, roznožmo; mety z bradel: únožmo, zánožmo, roznožmo; odbočmo, skrčmo. *Kolo*, jednonož n. obounož na před n. zad. *Kotoul* na před, na zad. *Přemet* pobok z bradel, *Výdrže*: vznos jízdmo, vznos roznožmo, přednos (vznos přednožmo). *Váha* pobok,

pokos, v týle i o paži. *Stoj* o paži, o jedné paži, o předloktí, o rameně, jednoruč, o rukou klikem a vzporem, o rukou s ručkováním. *Chod* o rukou střídopažný n. soupažný. *Překoty* napřed, vzporem na zad. *Přemet* klikem, vzporem, pobok, pokos. *Výskok* krčmo. *Roznožka* pobok do stoje n. do podporu, pokos.

B) **Cvičení ve visu a svisu**: a) *vnitř bradel: ve visu prostém*: vis vznesmo, v zadu, v podkolení, stehnoma,; vis *smíšený*: vis ležmo (před rukama, za rukama, v zadu, pobok). *Závěs. Hnízdo. Vis plavmo. Přesmyk. Překot* na zad a na před. *Výmyk* do sedu, předem. *Přemyk*. — b) *Ve visu na konci bradel* vz a). Mimo to: vzepření tahem a vzklopmo. — c) *Cvičení ve visu z vnější strany* bradel: přednos, vis vznesmo, váha v předu a v zadu, vis v podkolení, vis ležmo a závěs, překot napřed a na zad, průmyk. Tš. — Vz Tělocvik.

Bradlec, dlce, m., pustý zámek u Jičína.

Bradlí, n. = zábradlí, Geländer. Zlob.

Bradlo, vz Bradla; 2. zábradlo, Zlob.; 3. na Slov. = skála. B. úskalí, útes, skalisko. Š. a Ž.

Bradotřásek, ska, m., kdo bradou třese.

Bradýř *(holič)*, e, m., *Barbier*. B. v bradýřské světnici vlasy bradýřskými nůžkami stříhá n. holí břitvou. Kom. — *B., hojič ran*. V. B. polní. D. Tam sem s ním byla u toho bradýře, když mu hubu zašíval. Svěd. 1569.

Bradýrna, y, f., bradárna, na Slov. Barbierstube.

Bradýřský, Barbier-. B. světnice (bradýrna), Kom., umění (bradířství), V., řemen, D., nůžky, V., miska, nářadí. D.

Bradýřství, n., Barbierkunst. D.

Brahma, božství indické. Rk. Brahmané, bohoslovci Indův, nejpřednější kasta ve východní Indii. Rk.

Brach, a, m., bracháček, brachánek = bratr, Bruder. Pl.: braši n. brachové. Milý brachu, milá brachu. D.

Brácha, y, f. = brach. Us. v Praze. Prk.

Bracheri-um, a, n., Vz Připasadlo.

Brachta, y, f., mazanice, bláto, břečka. Až sníh sejde, bude hodná b. Us.

Brachu sě, zastr., brali, -y, -a se. Kat.

Brachylogie, e, f., z řec., krátkosť v mluvení, Rk., stručnosť.

Brak, u, braček, čku, m., *výmět, výměšek, přeběrek*. Das Brack, Pofel. D., Rk. Jíti v braky = za nic nestáti. Jg. Ta panna přijde ua b. = nevdá se již. Us. Brak dobytka, ovcí, nádobí (Ausschuss). — B. = *rod, druh* Art, Gattung, Sorte. Jsi též toho braku. Sych. Bůh v lidech braku (rozdílu) nemá. L. — *U myslivcův*: výstřela. Šp. — *B. = výbor*. Braku nejpřednějšího hoden. Scip.

Břak, u, m. = břek. Na Mor. Brt.

Brakovati, braknouti, nul a kl, utí = **nedostávati se**, fehlen, mangeln. — **komu na čem**. Braklo mu na počtu vojákův. Jg. = **vybírati**, ausmerzen, ausschiessen, auswerfen, ausmustern, ausbracken. Jg. — **co kčemu**: dobytek k prodeji (na prodej. Brt.). Svob. — **v čem**: v dobytku Us. — **čím**. Bůh lidmi nebrakuje (nedělá rozdílu). L. — **co, kam**. Ryby do kádí (přebírati), **dle čeho**: dle druhů a velikosti jich. Šp.

Brakovina, y, f., v horn. Das Klauberig.

Brakovnice, e, f., brakyně. Na Mor.

Brakovník, a, m., kdo brakuje. Auswähler, Bracker.

Brakovný dobytek. Svob. Brack-, Auswurf-.

Brakový = brakovný.

Brakteat, u, m., plecháč, stará mince z tenkých lístkův stříbra jedním toliko štemplem vybitá tak, že co na jedné straně vypouklé, na druhé prohlubeno jest. (Bez opisu). — *Polobrakteat* jest tlustí, menší, dvěma štemply ražený. S. N.

Brakyně, ě, f., vybrakovaná ovce, (Brack-, Merzschaf), kráva. D.

Břakyně, e, f., ovoce břaku, vz Břak. Brt.

Bralec, lce, m., Werber. Rk.

Brálek, lka, m., kdo rád béře. Ty jsi kočičí dárek a zas brálek. Us. Nehmer.

Bralití, bradliti se = bradla působiti, sich klippen. — **se nad co**. Tato hornina nad povrch břidlice se bralí.

Bralnatý, klippig. Krok.

Bralý. Jsou lidé bralí a dalí = kteří rádi dávají a rádi berou. Ch. Gern nehmend.

Brama, šp. m.: Brahma.

Bramarbas, a, m. = tlučhuba. Schwätzer.

Brambor, u, m., bramborek, bandora, bandůrka, zemák, zemník, zemče, zemňák, živlák, Erdapfel, Erdbirn; *ve východ. Čechách*: santaburák, santaburka, santák. Jir. Na Plaště: bandůr; u Příbrami také: brambora, y: u Rokycan: bramboro, a, n., ale pl. -ry. Na Plaště gt. pl. *brambor* vedlé *bramborů*. Prk. *Na Mor.*: kobzole, jablonška, zemská jablka. *Na Slov.*: bobály, kobzole, kobzale, švábky. Vz Lilek. Jméno „brambory" dostaly snad od „*Branibor*" (Brandenburg), odkud k nám snad přišly. B. *v popeli pečené*: pečárky, opečárky, opečáry. B. červené, roháčky, ledvinky, klibováče, jakubky. Pytel, bečka bramborův. Brambory sázeti, okopávati, vykopávati, vyorávati; na pytle n. bečky atd. prodávati; na brambory jíti. Z bramborův kořalku a lih dělati. Vz Kořalka. Nákaza zemčat. V čas nouze brambory pochoutkou. Jg. Mohl by řepu síti, brambory sázeti (na svých špinavých nohou a rukou). Vz Ušpiněný. Lb. B. přivezl Frant. Drake r. 1565. z Ameriky do Europy.

Bramborák, a, m, kdo brambory jí. Erdäpfelesser.

Bramborář, e, m., kdo brambory sází. Erdäpfelbauer.

Brambořina, y, f., bramborová nať. Erdäpfelkraut. Jg.

Bramboriště, ě, f., bramboroviště, -feld.

Bramborníček, čka, m., motacilla, Braunkehlchen, Wiesenschmätzer. Rk.

Bramborník, u, m., jídlo bramborové, Erdäpfelspeise. Rk.

Bramborovi, n. Erdäpfelkraut.

Bramborovina, y, f., brambořina.

Bramborový. B. lih, nať, kaše, polívka, vdolek. Erdäpfel-.

Bramburk, u, m. = Brandenburk. Pulk.

Braň, ě, n., i, f, braňka, braněčka. Vz Zbraň. Die Wehr, Waffe. Braň: meč, šavle, oštěp atd. B. při boku. V. B. i odění proti nepříteli vzíti. Troj. B. nositi. Rkk. Byli

bez zbrani. Jel. Na někoho zbraně dobyti. Jg. B. na někoho obnažiti. Háj. Chopiti se braně. Us. B. od sebe odvrci, odložiti, V., složiti, položiti, od sebe řititi. L. Brani někoho opatřiti. V. K brani sáhnouti, b. chopiti. V. Stráž do braně volati. L. — V. *překládá lat. telum = zbraň, braň; arma = zbroj.* — *Bran, braně, brani u rybnika.* Od udělání nových brani, aby ryby proti vodě z rybnika nevycházely. Gl. — *B. = bašta, pevnosť.* V. — *Vz Zbraň.*

Brána, branka, branička, y, f. Instr. sg. branou; pl.: brány, bran, branám, brány, v branách, branami. Vz A (se kráti). Das Thor. — B. městská, zámecká, hradni, výpadni (Ausfallsthor), u hradby, u plotu, pekelná, nebeská, slávy, průčelná (Portal); žitná, prašná, strahovská, výpadni, koňská, nová, poříčská, mostni etc. (v Praze). Jg., Us. Z brány, branou vyjiti, jiti, táhnouti, Jg., se vyhrnouti, Us.; bránu otevřiti, zavřiti (zámky a závorami). Jg. Skrze bránu jiti. Br. Z brány jeli. Troj. Za branou bydleti (za městem). Us. Zvonec u brány. Us. Brány vojskem osaditi. Troj. Táhli z města oběma branami. — *Brána, obyč. brány,* vz **Brány.** — *B. = menši průliv.* Š. a Ž.

Branba, y, f., bránění. Krab., Pref. Vertheidigung.

Branci, pl., neduh, když spadnou mandle. Bräune. Ros. — B., vz Branec.

Braněí — Drüsen-. Ch.

Brandýs, Brandejs, a, m. B. nad Labem; B. nad Orlici. — Brandýský. — B. lat. Brundusium (ad Albim). Jg. Brandeis.

Branec, nce, m. = ozbrojenec, Waffenmann; nováček, Rekrut. — **Branecký,** Rekruten-.

Bráněni, n. Vertheidigung, Beschützung. B. něčeho, b. se něčemu, proti něčemu. Rk. Misto pevné k b. (bašta). V. K b. opatřiti město (upevniti). V. Po dlouhém bráněni se. Har.

Braněnosný, waffentragend. Jg.

Braněti, *komu v čem.* Brani mi v uších. Na Mor.

Branche, fr. (branš), větev, odvětvi, odřadi, odbor (služby). Rk. Zweig, Geschäftsabtheilung.

Brani, bráni, n. Nehmen. B. darův, služného, obroku. Rk. B. na před. Reš. — B. na vojnu. Rekrutirung. D. Bráni (branie) jest pro úrok nezaplacený na dědictvi dlužnika s komornikem a poslem purkrabie najvyššieho, nebo bez komornika i posla moci svú — koni, krav, ovec, svini a jiného všelikého dobytka zájem, což za úrok nezaplacený i za náklady dosti móž býti. Vš. 337.—339. Vz o Bráni Vš. 563.

Branibory, m., pl., dle Dolany = *Braniborsko,* a, n. — *Braniborský.* — *Branibor,* a, m., město Brandenburg.

Branice, e, f. = bráni. Nehmen; Plünderung.

Bránice, e, bránička, y, f. = *blána, již jsou játra, střeva a bachory obvinuty,* tenetce, mázdra plstni, plsť, Netz, Netzhaut, Kom., V. B. skákánim lehce se protrhne. Berg. — *B. = blána okolo srdce,* osrdec, Herzfell, Herzbeutel. D. — *B. = blána přični* dutinu hrudni od břišni oddělujici. Zwerchfell. Krok., V. Zapáleni b. přičul. Jg. — *B. panenská,* hymen, Jungferhäutchen. — *B., lůžko, děloha,* Nachgeburt. Aqu. — Jg.

Branič, e, m., kdo bráni, der Wehrer, Hus., *branitel.*

Bránični, od bránice. B. střevo. V. Netzdarm.

Branidlo, a, n., bránidlo. Eine Wehre. B. města (příkopy atd.) Jg.

Branik, a, m., najimač vojska. Werber.

Braniště, ě, n. Werbeplatz. D.

Branitel, e, m., pl. -lé, vz Branič.

Branitelka, y, -telkyně, ě, f. Die Vertheidigerin.

Brániti, -nim, 3. os. pl. -ni, braň, bráně, (ic), -il, -ěn, -ěni; bránivati = brani hájiti, chrániti, zabraňovati, zapovidati, překážeti; zpěčovati se = vertheidigen, schützen, verfechten; vor etwas bewahren, steuern, hindern, wehren, abwehren; sich weigern; *b. se* = sich wehren, widerstehen, sich widersetzen. Jg.; b. se, vz dole. — **co:** pevnosť, Har.; **lépe s genitivem;** vz doklady k genit. — **čeho:** svých životův, vlasti, žen i děti, statku. Troj. Král toho má b. (nepřipustiti). Arch. I. 62. — *V., Br., Jel., Kom., Chč., Háj., Výb., D., Zk.* — **koho (gt.), se čeho před kým.** Aby nás bránili před nepřátely na cestě. Br. Kuřátek před luňákem b. Št. Hájiti se před právem. Us. — Kom. — *Pozn.* Kde se nám pouhý genit. nejasným vidi, přičiňme, kde to možná, raději *od,* anoť jest původnějši a lepši předložky *před.* Brt. — **koho v čem:** v právě (= před soudem zastávati). Jg. Kdo sám sobě se libi, vždy se chce vymluviti a ve všem se bráni. Chč. 622. — **koho čim:** zbrani, Us., mečem, Br.; vši moci toho bránili. Troj. — **komu čeho** (= *překážky činiti).* Ale tobě sem bránila tvého bludu. Kat. 1261. — *Kom., Jel., Ros., Reš., Solf., Bart. I. 4., J. tr., Zk.* Proto jest hospodář pán v čeledi, aby ji bránil nesličného. Št. — **koho, čeho od koho.** Kostelnich práv od zlých lidi bránil. Pass. Od nepřátel někoho b. V. — **čeho vedlé čeho:** své pře vedlé práv. Vš. — Pr. — **komu, čemu** = *zabraňovati, zapovidati, překážeti.* Káva bráni snu. Lk. B. ohni. Us. B. křivdě. Us. — *Št., V., D., J. tr.* Vz B. komu čeho. — **čeho čim s čim.** Kdo s hrdou smělosti moci a soudy umi svých věci b. Chč. 382. — **komu čim.** Obě straně jarobujnú silú druha druzě postúpati bráni. Rkk. 48. — **se** = braně se chápati, odpirati. Všichni vice přeji tomu, kdož se bráni, než tomu, kdož na druhého počiná. Pr. Vz Vš. 564. Tiže jest se b. než žalovati. Vš. II. 17. — **se čim.** B. se někomu mečem. Výb. II. 67. B. se holi, Us., patami (utéci). Č. B. se léty. Arch. I. 138. — Dal. — **se komu, čemu** *(odpor činiti).* B. se nepřátelům. Br. Myslivci 18. praporu statečně se bránili Prusům u Podola (1866). Ml. Tvému bezpravi mnim se b. Výb. II. 60. — *Alx., Háj., Výb., Vš., Zk.* — **se kde: za** zdi, za vozy, Let. 60., za hradbou. Us. Dobře jest za dveřmi se b. Pk. Bráně se **na** soudě. Brt. — **se čeho.** Zk. — **se nad co:** nad svou moc. Troj. — **se s čim.** Bránil se zmužile s svou škodou. Troj. Již

s velikú núzí se bránil. Výb. II. 60. — **se, koho proti komu.** Dítěte proti vlkům b. Ml. — Pass. — **s infinit.** Poznámky činiti nikdo nebrání. Kom. Nebraňte jim jíti ke mně. Br. Jakož Bůh brání konkole trhati. Chč. 443. Srozuměli sme, že bráníš lidem svým berni dáti. Arch. I. 51. Nebraňte mu milosrdnému býti. Zyg. Matička jí brání jíti. Er. P. 474. — *V., Troj., Háj., D.* Vz Brániti komu čím. — **komu pro koho.** Bránil mně pro tebe, že nemáš pole. Er. P. 184. — **aby ne.** Braň mne, aby mne *ne*potloukl. Us. Kdož nám může b., abychom *ne*kazili . . . Chč. — **Pozn.** Brániti, zabraňovati, ohrožovati, zdržovati atd.: po těchto slovesech klade se spojka *a* s konditionalem k vytčení úmyslu, aby se jmenovaná činnost v skutek *nepřiváděla*. Odtud na jevě jest, že v příčinách těch *věta vedlejší záporná jest*. Zk. Cf. Zdržoval ho, aby *ne*chodil tak daleko od vozu. Bl. Pόvod se má pilně stříci, aby se v to *ne*dával. Vš. *Vz Konditional* IV. 3. (Brt.) *Srovnej ještě:* Hájiti, Ne 11., Překážeti, Varovati se, Zabrániti, Zapověděti, Zdržeti, *po nichž vždy stojí: aby ne, a nikdy pouhé ‚aby' bez ne. Srovnej také:* Bojím se, že otec přijde. Dám-li m. *že: aby*, kladu také *aby ne:* Bojím se, *aby* otec *ne*přišel. *Chybně tedy:* Hory jim zabraňují, aby se vespolek stýkali (má býti: nestýkali). — **s adv.** B. se hrdinsky, udatně, silně, zmužile. Us.

Branka, y, f., vz Brána, Pförtchen, Einlass. — *B., zámek, maternice.* Jg. Oeffnung der Bärmutter.

Braňka, vz Braň.

Braňkvara, y, f., jídlo příliš řídké. Jauche, Tunke. Stala se z toho b. Us., Jg.

Branná, é, f., městečko v Bydžovsku.

Branně, se zbraní, bewaffnet. B. s rotou vyjel. Troj.

Branné, ého, n., Tbor-, Sperrgeld.

Brannosť, i, f., zbrojnosť, Wehrhaftigkeit. D.

Branný, *statečný, bojovný*, wehrhaft. V. B. pacholek, Ros., lid. V. B. lid sbírati. Kdo lud náš branný? Rkk. — *B., k bránění se hodící*, Wehr-. B. věž, Troj., stav (vojenský), D., místo (pevné, brazené), V., meč, Koc., Hrad. Nz. — *B. = braní opatřený, zbrojný*, bewaffnet, bewehrt. Vzíti město brannou rukou. V., Br. Brannou a otevřenou válkou bojovati. Br. Byť pak i k brannému obhajování přijíti mělo. V. Ujdem brannou rukou a bez škody. Solf. — *B., k braní se vztahující.* B. povinnosť (pov. ke službě vojenské, Wehrpflicht). — *Branný, ého, m., vrátný*; branná, é, f., vrátná. Pförtner, -rin, Thorwächter. Br. Volali na branného. V. Nepověděl než brannému a branný každému. Vz Klevetář. Mus., Lb. — *Branný písař*, Thorschreiber. D. — *B., od bran, ku branám, Egge-.* B. hřeb, kolík, Eggezinken; b. mečík, Eggeschiene; b. paprslek, Eggebalken. Us. *Vz Brány*, Egge.

Brano-klik, u, m., der Kloben bei der Egge: — **pluh**, u, m., Eggenpflug; — váhy pl., f., Eggenwage. Rk.

Bránový, branský. Tbor-. Rk. Branská služba. Tborwächteramt. 1684. Jg.

Bransole, vz Branzole.

Branstvo, a, n. = branci, vz Branec.

Brant, u, m., z něm. Brand, snět, zapálenina, maso vojenské. — Branty míti, (zlobiti se; nepokojným býti). Us., zvl. v Krkonoších. Kb.

Brantál, u, m., hřeb v branách, vz Branný (hřeb). Nagel in der Egge.

Brány, bran, pl., f., nástroj k zavláčení roli. Jg. Vlačidlo, die Egge. Řídčeji v sing. brána. Brána má tři *paprsky*, dva *mečíky* a 15 neb více hřebův. Us. Části bran: *paprsky* (svláky, zábranky, v nichž hřebíky zabity jsou); *mečíky* (průvlačky, švinky, někde svláky) = příční dřeva, která paprsky k sobě vážou; *hřebíky; žezla* (n. bidelce) jsou obyčejně k branám připnuty n. zaháčkovány dvěma řetízky, jež slovou *běhlice*, na které se zavěšují *váhy s rozporkami čili bradcemi*. U některých bran je rozporka na řetězu, který je zavěšen *na nosu* (nosatině, hlavě), nosatém konci paprsku. Paprsek, na kterém je rozporka zavěšena, slove také *tahounek*. Jedny brány jsou k druhým připnuty řetízkem, jenž slove *spínka n. spěnák*. Podlé počtu paprskův slovou brány: čtverky, paterky, šesterky atd. Brány planské, s branolíkem, brabantské (nejlepší). B. nabité, z trní (smyk, b. trnové). Šp. S branami do lesa (marná práce). Ros. Urozumí, až ho brána potře. (Vz Svéhlavý, Hloupý.) Mus., Č. Brána v hlinovaté zemi železná býti musí, v písčité dřevěná dosti jest. Kom. Osení branami přiraziti. Hlas. B. vlačebné. Reš. — O krácení *á* vz Brána.

Braný. Na slovo braný (slovutný), Jg., berühmt.

Branzole, e, f., z něm. Brandsohle; stelka, Šp., nadpodešve. Šm. Vz Bota.

Břesa, y, f. = vřes. Rk.

Brasilie, e, f., v Americe, Brasilien. — Brasilské dřevo (prysilové, fernambucké, červené dřevo). Rk.

Braslé, vz Bracelet.

Brašna, y, f. = mošna, krosna, pastuší tobolka, Hirten-, Schäfertasche. B. myslivecká. Chud v brašnu neb v měšec. (Vz Stejnosť.) Č. Myslivci dávají do b-ny: náboj, stravu a zastřelenou drobnou zvěř. Šp.

Brašnář, e, m. Taschner. Rk.

Brašnice, e, f. Beutelwurm. Rk.

Brašnička, y, f., u rostlin, capsula, tobolka pukající, jejíž částky jsou chlopně, sloupeček semena nesoucí. Rostl. — Jg.

Brašov, a, m., mě. v Sedmihradsku, Kronstadt. — *Brašovan*, a, m. — *Brašovský*.

Brat, a, bratek, tka, bratec, tce, m. = bratr, Bruder. Pes psu brat. Prov. na Slov.

Bráti. Beru, béřeš, béře, béřeme, béřete, berou; nebo v obec. mluvě: beru, bereš, bere, bereme, berete, berou; beř (n. v obec. mluvě: ber), beřiž; bera, ouc; bral, brán, braní, brání; brávati. **Špatné tvary:** beřu, beřou m. beru, berou. *Končicí:* vzíti, vezmu; vezmi (v obec. mluvě: vem), vezměte (v obyč. mluvě: vemte); vezma, ouc; vzal, vzat, vzetí (m. vzatí, *a* se přehlasovalo. Gb.); vzímati. Vz Kt. 74., **Vzíti**. — *Bráti* = rukou, do ruky, v ruku atd. vzíti, nehmen; dostati, obdržeti, bekommen, kriegen, erhalten; přijati, nehmen; odjímati, nehmen, wegnehmen,

abnehmen; táhnouti, vymáhati, vyžadovati, fordern, erfordern, abnehmen, einnehmen, einziehen; chytati, lapati, fangen, greifen; přejímati od koho, čerpati, überkommen, erhalten, annehmen; užívati, brauchen, nehmen; mníti, wofür halten; domysliti se, schliessen, entnehmen, abnehmen, folgern; cítiti, v mysl pojímati, empfinden, fassen; trpěti, leiden; se = jíti, sich begeben, gehen, kommen atd. Vz v kontextu. Jg.—**Absol.** Ryba béře (beisst an). Šm. Beř rád, když dávají. Č. Blázen, kdo dává; kdo nebéře, dva. Č. Vždycky je dobře bráti. Č. Snadno bráti, dokud dávají. Béře, kde nepoložil (zloděj). Č. Smrť nebéře, kde není. Kolovrátek bere (dobře přede). Bere kolovrátek (= žalndek = chutná?)? Blázen dává, moudrý bere. Lb. Vždycky je dobře b.; Lépe b. než-li dáti; Co ti nepatří, neber. Lb. Lepší proso (prositi) nežli ber (bráti). Č. Kosa mu bráti (sekati) nechce. Er. P. 420.— **co, koho:** boj, porážku, změnu, ztrátu, újmu, pochop. duši, mzdu, užitek, rozkoš, pohoršení, plat, peníze, město, lodí, naučení, moc, úřad, červa, tipec, desátek, clo, víru, počátek, zrůst, původ, život, konec, prospěch, příklad (z čeho), dary, pomstu, pokutu, podezření, nelibosť, důvěru, dítě (od matky), pokrm, dobrou mysl, pád (moc vzala pád. V.). *Výb., Dal., Rkk., Jg., Sych., Kom., V., Jel.* B. útěchu, srdce, škodu. Us. Čerť tě bere. Us. Lék b.; Tichá voda břehy béře. Jd. Tělo jeho už porušení bralo. Ml. B. radu. Er. P. 479. Když to dítě rozum bralo. Us. B. plen, kořisť. J. tr. Průběh bráti, vzíti, *vz Průběh.* Podíl bráti, vz Podíl. Jaký konec to vezme? Otázky nebraly konce, *lépe*: otázkám nebylo konce. Km. B. dobytek (zabaviti). Gl. — **(se, koho, co) za co:** za manželku, za ženu, za zlé, za svědka, za vděk, za své (vzíti = zahynouti), za slovo, za ruku, za krk, za hlavu, za vlasy, za pačesy, za nos se vzíti. *D., V., Sych., Jel., Br., Kom.* Někdy to slovo prorok šíře se béře za všecky kazatele. Ros. To slovo za jiné se béře. Kom. Za smírce koho v. (voliti). Peníze za něco vzíti; za příklad, za výstrahu si koho vzíti; Odpovědnosť za něco v. Nt. Vzal za své. Vz Umrlý. Lb. Zlato za něco b. Chč. 305. Za matku koho v. Alx. B. se za moře. **(kam)** Alx. 1105. — **co, koho, na koho, na co:** na klín, na dluh, na vůz, na váhu, na péči, na starosť, na sebe (bráti = tloustnouti), úřad n. poselství na sebe b. (V.), koho na slovo (= za znamenitého míti), psa na provaz, koně na ostruhy, na uzdu, něco na úvahu, na mysl, na cestu, na vojnu, slova na váhu, na radu. *V., Kom., Br., Rk.* Křičel, jakoby ho na nože bral. Ml. Rozum lidský na se béře; Neměla jsem já tě na tu trávu brávať. Er. P. 514, 161. Bráti na sebe šat. Har. I., 202. Jedeš-li kam na den, beř chleba na týden. Č. Zboží *od* kupce na dluh, na úvěr b. Us. Ohled, zřetel na něco bráti, vzíti, vz *Zřetel.* Povinnosť na sebe vzíti. Kuchařka vezme hrachu na mísu. Bl. On to na sebe z poručení vzal. Š. a Ž. Šat na sebe vzíti; Vzíti někoho na ramena, na koně; vládu na se vzíti; práce na se vzíti; něco na rozmyšlenou. Nt. Rúcho na se vzíti. Kat. 867. Pilně na mysl něco b. Kat. 530. — **(si) se, co, koho kam: do** základu n. do zástavy, do vazby, do řetězův, do rady, do srdce, do hlavy, nůž do ruky, Us., V.; se do chrámu (jíti), se do nebe. Troj., Kom. Tajně se **před** Prahu brachu. Dal. Pilník s sebou do práce vzíti. Č. Může do dvou neděl pořád zběhlých od výpovědi rychtářovy do rady appellací vzíti. 1532. Pr. B. se do (cizí) země. Kat. 1129. To si do hlavy neber. Mt. S. **Mezi** ruce a ramena bráti. V. — **co od koho, od čeho:** hlasy od někoho br., Kom., přísahu od někoho, D., něco od zadního konce, Šm., dítě od matky. Us. Bere od karet i od světla (vz Lakomý, Sobec). Č. B. co od koho čím, vz *Odpuštění* (Entlass). Er. Pomstu vzal od Bohs. Kom. B. od čeho známosť, příklad, naučení. Bart. I. 8., 9. — Kat. 2423. Zboží od kupce. Us. — **co s kým, s čím:** něco s sebou, radu s někým b. V. Vzal hy i s měšcem. D. Dávej s rozumem a beř s pamětí. C. Boj s nepřátely vzíti. Št. Potazy s kým b. Bart. I. 17. S kým jsi radu brala. Er. P. 171. — **co, ke komu, k čemu:** k sobě, k stolu, k tanci, k srdci, nelibosť n. důvěru k někomu. *V., Har., Kom., D.* Něco k vykonání *na* se vzíti. J. tr. Něco k fisku vzíti (konfiskovati). J. tr. Někoho k právu v. Pr. Vzal-li by koho rychtář **pro** vraždu ku právu. 1532. Pr. Někoho k odpovídání, V., něco k sobě. Kat. 656. Útočiště k někomu vzíti. Us. B. někoho k tanci. Er. P. 261. — **na koho** = *milovati ho.* Běře na hezká děvčata. Ml., Ros. Kteráž na něj brala. Er. P. 347. — Kůň béře na sebe = *tloustne.* Ml. — **co komu, čemu:** dům, život, hrdlo, statek. D., Br. B. si chvíli k něčemu. Šm. Vzal si bohaté děvče. Ml. Bodej mi nevzal, čebo mi nedal. Vz Vyhrůžka. Č. Nedám si to vzíti. *lépe*: nedám si to vymluviti. Bs. Nepříteli zavazadla, komu úřad, velitelství vzíti. Nt. — **koho do čeho:** do křížku vzíti. Us. — **po čem.** Beř se po svých. Rk. Vz B. co na čem. Já jsem brala po libosti. Er. P. 149. — **co, se, si odkud.** Nebéře se s jednoho vola dvou koží. Č. **Se** stolu něco vzíti, se stěny. B. ze sudu. Us. Příklad, potěchu, škodu z něčeho; pět ze sta, moc z rukou. L., Kom., Vrat., V., Br., Flav. Zboží z první ruky b. Ml. Zrůst z pokrmů. Lk. Plat z práce. Ondrák. B. se z dalekých krajin. Rad. zvíř. Po smrti otcově hrál užitek z celého statku. Ml. Mlýnu z kamene (aby naň méně obilí padalo). Vz Užitek z hor. Vys. Naučení z něčeho si vzíti, rozkoš, potěšení, libosť. Nt. — **proč.** Z podezření někoho do vězení v. Vrat. 156. — **se, koho, co v co (kam):** v nenávisť, v ošklivosť, v obyčej, (Lk.), v kázeň, v hněv. Bra sě Záboj v les, lesem za Zábojem sbory. Rkk. 9. V trestání, v zástavu, sobě v hlavu, v rozum, v paměť. Plác., V., Sych., Kom. B. v počet, Šm., v pochybnosť. Ml. Něco v srdce si v. Kat. 2995. Něco v lehkosť v. Bart. IV. 25. V řeč ho luďia vzali. Mt. S. Vzíti v paty (utéci). Řeka mnohé jiné v sebe béře. T. Vítr v kolo nás bere. Kom. Něco v plen, v kořisť b. J. tr. Někoho v velikou nelibosť, T., u vyšetřování bráti. J. tr. Něco v ruce vzíti (začíti); někoho v podezření b. Nt. — **co před koho.**

Před sebe nic jiného nebeřeme. Vrat., Br. Cestu před sebe vzíti. V. — **se, co proti komu:** nenávisť proti někomu, V., se proti ještěrovi, Troj.; b. se proti někomu (na někoho bíti). Bs. Dítě otrockou mysl proti rodičům vzalo. Kom. — **co od koho v co:** Vzal to od ní v dar. Š. a Ž. — **si koho.** Jan N. *bude sobě bráti* Annu Pokorných (..nou) za manželku. *Chybně prý*; jak pak prý dlouho n. kolikrát? *Lépe prý „vezme“*. A ani to není jisto, (že si ji vezme). *Tedy prý takto:* míní sobě vzíti n. Ohlašuje se k sňatku ženich J. N. a nevěsta A. P., nebo: V stav manželství vstoupiti míní J. N. s A. P. — Šm. Tyto frase jsou ovšem dobré, ale i věta: ‚Bude sobě bráti‘ jest v lidu vůbec běžná a ustálená. Iterativa ve futuru často se takto užívá na označenou náklonnosti k čemu, jako imperfecta conatus. Brt. Cf. Neříkej to (Prk.) m. neřekni to. Nezplvej. Nechoď tam m. nejdi. atd. Vz Rozkazovací způsob. — **si čeho (jen** u jmen lunotných a hromadných). Vem si stříbra, zlata. Sš. Pís. Vezmi si tabáku, ohně, hrachu, chleba. Us. — Br. — **co kde: Mezi** hráči ďábel peníze béře. C. Peníze mezi židy **na** něčí škodu b. Arch. I., 62. — **co čím:** jídla lžícemi, Kom., rukou, Lom., ryby udicí, L., něco mocí. V., Har., Jel. Loď plenem vzíti; něco propůjčkou bráti. J. tr. **Za** vděk něčím vzíti. Zvěř béře větrem (wittert). Šm. Něco **od** někoho ctí a darem v. Půh. I., 127. Církev růst brala ústním podáním. Sš. Ev. Mat. Škodu vzíti povolněmi. Žer. Sn. 47. Lstí a mocí někomu něco v., Kom., Lab. 60., násilím. C. Pes béře vysokým, vrchním větrem. Šp. Nějaké slovo nějakým smyslem. — **co před čím kde, kdy:** Před hubou mu to vzal. (Od nosu někomu něco odtrhnouti.) C., Lb., Jg. Ryby před východem slunce nejlépe berou (anbeissen). Ml. — **co, koho pod co:** něco pod úřední pečeť vzíti. J. tr. Někoho pod přísahu vzíti. Nt. — **co o něco** = *ujímati se něčeho*. L., Gnid. Vzal s ním o to radu. V., Let. Žádný o své věci brzo konce nebéře. Vš. — **se, co v čem (kde):** Labe v Čechách svůj počátek béře. V. B. se někam ve jménu Páně. Jd. B. něco v jiném smyslu. Nt. B. peníze v židech neb křesťanech (na účet dlužníka, neplatil-li). Arch. — **co na čem (kde):** Úhonu na zdraví. Sych. Na zemanech **po** městech něco b. Arch. I., 57. Soud vzal své sídlo na radnici. Ml. Příklad na někom b. Chč. 451. Škodu na čem vzíti. Bart. IV. 32. — Troj., Leg., Jel. — Krejčí jí bral míru na arch papíru. Er. P. 254. Musím to míti, a bych to měl **pod** nehtem, pod koží vzíti. C. Dal by, kdyby měl **pod** koží, pod srdcem vzíti. C. — **se.** Vzali se (vstoupili v stav manželský). Us. — **se, koho za kým.** Bral jednoho za druhým (ke zkoušení). Kom. — **co skrze co:** Škodu skrze to vzali. Zřlz. Ferd. — **se k čemu.** B. se k smrti. Šm. K poslední hodince se bráti. Nt. Ke všem stranám brachu sě lesem. Rkk. 9. — **se čím:** Nynie beř sě lisími skoky. Rkk. 10. — **se kudy:** cestou, Us., lesem, Rkk. 9., Dal., stranou, Us., **přes** hory a doly. Har. — **se na co:** na smrť. Šm. — **se s kým:** s vojskem. Jg. B. se s kým ke komu. Kat. 423. Já jsem se dnes s ní vzala = pohádala jsem se s ní. Na Plaště. Prk. — **aby:** Protož beř se, aby (abys) umřel. V. — **co kdy.** Tu vodu jeden po druhém **ob** den bral. — **co mimo co:** mimo právo dary b. Alx. — **si koho pro co.** Pro peníze bábu si bráti. Er. P. 278. — **si podlé čeho.** Nesmíte sobě brát podlé krásy. Er. P. 157. — **adv.** Něco napřed vzíti. Čs. — **s infinit.** Bral se kázati. Nebral se jíť (neměl se k odchodu). Kulda I. 29. (Prk.) — **se sup.** Aby se brali stavět domu božího. Br. — **Pozn** Slovesem b. opisuje se zhusta passivum jiných jazyků: beru škodu — *βλάπτομαι*, úraz vzíti — laedi, změnu bráti — mutari, vzíti umenšení — minui, vzíti odměnu — praemio donari atd. Prk.

Bratka, y, f., hrubý kartáč, Kratzbürste. Rk.

Braťka, y, m. (od brat, bratr) = drátenik Prk.

Bratník, a, m., na Slov., = bratranec. Plk.

Bratný, bratrský, brüderlich. Rk.

Bratr, a, bratřec, trce, bratřík, a, bratříček, čka, m. Bruder. **Pl.** bratrové n. bratři n. bratří, gt. bratrův (dle „Páv“) n. bratří (jako „Znamení“), atd. *Pl. bratři* jest vlastně nom. sg., f. jména hromadného, vzniklý z bratrija, přibírající 2., 3., 6. a 7. pád pl. dle vzorce „Znamení.“ Šf. Bratrъ m. bratras, skr. bhrâtar, řec. *φρατήρ, φράτωρ* lat. frater, goth. brôthar, strněm. pruodar, nyní Bruder, lit. broter-eli-s (bratříček), snad = živitel, bhrâ = bhar: nésti, živiti, vydržovati. Schl., Fk. 142. Z jednoho otce a matky: *vlastní*, rozený, rodný, plnorodný; buď jen po otci n. jen po matce: *nevlastní*, poloviční, polourodný, přirozený; *z jedné matky:* jednobřišní, pobřišní, životní. B. nepravý (z nemanželského lože). B. od prsu, prsní, mléční (Milchbruder). Bratři jsou různo matek n. různo matkou (ode dvou matek). B. manžela, manželky (svat); b. otce (otcův), děda, matky (matčin), báby. — Jg. Ni mi bratra, ni mi sestry, junošu mi vzechu. Rkk. 65. Bratři a sestry. Bratr starší mladšímu statku neutrácej. B. nedílný nic dáti ani poručiti nemůže. Pr. Ne ty, ale bratr tvůj (když se kdo vymlouvá); B. bratru jako silná věž. Lb. Bratři snášeliví veliké divy; B. bratru nejhloub oči vypichuje; Třebať bratři spolu nevaří, přece spolu hostí; Bratři se bili a zas sobě mili. Pk. Kdež mladšiemu (bratru) stele, tu sám častokráte lébá. Vš. Vl. 9. — *B.* = *společník, tovaryš, přítel*, Freund. Vzhůru bratři (spoluvojíni)! Rkk. Nerodte bratří spěti v záhubu. Rkk. Jsou spolu bratři, nerozdílní bratří (přátelé). V. Bratr z mokré čtvrti (piják). Us. Čepový bratr (opilec. Vz Opilství.) C. Miluje ho jako bratra. V. — *B. jednoho řádu*. Ordensbruder. Milosrdní bratři. Jg., S. N. — *B. jednoho vyznání*, *jedné víry*, Religionsbrüder. Bratří čeští a moravští, apoštolští. Jg., S. N. — *B.*, *osoby rovné důstojnosti*, *sobě vůbec rovné:* králové, biskupové atd. — Vz Rb. 695., 697., 1355., 1726., 1727., 2287.—2289., 2291.—2293., 2315., 2316., 2751.—2754., 2766., 2768.

Bratř, i, f., coll. = bratří, bratrstvo, Gebrüder. Buoh utkal sě s kakús dobrú bratří. Št, Když bude obmyšlévati svú bratři. Št. — Rkk. 9.

Bratran, vz Bratranec.
Bratrana, y, f. = sestřenice. Záp. měst. 1447. B., decra bratrova. Půh.
Bratránče, ete, n., bratrovcovo dítě. Grossneffe. Prk.
Bratráně, čte, n., bratrovo dítě. Rk. Druhý bratranec n. druhá sestřenice. U Příbrami. Prk. Anderes Geschwisterkind.
Bratranec, nce, m., bratran, bratránek, (dříve bratřenec). Bratranci = dvou n. více bratří děti. V. Říkáme synům dvou neb více bratří nebo sester, bratří a sester: bratranci, děvčatům pak: sestřenice (bratrkyně. Pt.) Geschwisterkind.
Bratránkovati = bratříčkovati.
Bratranství, n. Bern. Geschwisterkinderschaft.
Bratřec, rce, m. (bratranec?). Dal., St. skl.
Bratřenec, nce, m. = bratranec. Dal.
Bratřice, e, f. = bratř, bratři, Gebrüder. Št., Pass.
Bratříček, vz Bratr.
Bratříčkovati. — **komu**: Každému bratříčkuje. Jg. — **sobě n. se.** Oni se bratříčkují. Jg. — **s kým, si s kým**: Rk. (Jemanden Bruder nennen.)
Bratřík, a, m., bratr; 2) dobrý přítel. Jel.
Bratřina, y, f., bratrova žena. Plk. Bruderswcib.
Bratřiti, im, 3. pl. — tří, bratři, tře (ie), il, en, ení; bratřívati = bratřími činiti, verbrüdern. — **koho, se, s kým**: Us. — **se ke komu**: On se k němu bratří (za bratra se hlásí). Ros. — **se proti komu** = spolčovati se. Ros.
Bratrobijce, bratrobitce, e, bratrobijee, jce, bratrobivec (Pulk.), bratrobitee, tce, m. = bratrovrah. V. Brudermörder.
Bratrobijství, -stvo, a, n., Brudermord. Jg.
Bratrohubce, e, -hubec, bce, m., Bruderverderber. Jg.
Bratromil, a, m., kdo bratra miluje. Háj.
Bratronenávistník, a, m., Bruderhasser. Jg.
Bratronenávistnosť, i, f. Bruderhass. Jg.
Bratrová, é, f., bratrova žena. Rk. Bruderswcib.
Bratrovati = bratrem jmenovati, Bruder nennen. — **komu**: oni si bratrují. Ros., Kom. — **koho čím**: Bohem = bratrem jmenovati dosvědčuje se Boha. Čas. mus. — **se.** Zlob. — **si s kým**: Rk.
Bratrovec, vce, m., synovec, z bratra syn. Mus. Brudersohn.
Bratrovna, y, f. Nichte.
Bratrovrah, a, m. = bratrobijce. Jg.
Bratrovražda, y, f. Brudermord.
Bratrský (zastr. bratský), *bratru příslušný*, brüderlich. B. láska, chování. — B., *přátelům, společníkům, členům též jednoty* atd. (vz Bratr) *příslušný*. Bruder-. B. peníz, pokladnice, kukus, bibli. Mužie bratrských srdce. Rkk. —
Bratrsky někoho milovati. Us. Brüderlich.
Bratrství, n., na Slov. bratství = *bratrský svazek krve*, Brüderschaft. Br. — B. *svazek úzký přátelství*, Verbindung, Brüderschaft. B. s někým míti. Ros. B. někomu vypověděti. Na b. s někým píti. Rk. Vz Bratrstvo.
Bratrstvo, bratrovstvo, a, n. = *bratři*. — B. = *bratrství*. Na b. píti; b. udělati; býti s někým na b.; míti s někým b. Us. Dobré a svorné b. nad bohatství. Rb., Pk. — B., *cech*. Býti v bratrstvu; zapsati se do bratrstva, v b. Us. B. horní (horníkův). Rk. Ješto vší obci k škodě v městech bratrstva přehlédají. Št.
Braun, něm., hnědý, snědý. B. (kůň), hnědák, hnědouš.
Braunau, mě. v Čechách, Bronnov, a, m.
Braunkohle, něm., uhlí hnědé, hnědouhlí. Rk.
Brav, u n. a, brávek, vka, bravec, vce, m. = drobné jakékoliv dobytče, ovce, kozy, svině, i jedno i více jich, ano i stádo drobného dobytka (velkého = skot). Schmalvieh. Vlk útok činí na stáda bravu i na skoty. Kom. Ovčí brav, dobytek. D. U Vác. z Mitrovic znamená b. = skot. Rs. — *Na Slov.* nyní toliko vepři brav říkají. Baiz.
Brávati, vz Bráti.
Bravčář, e, m., kdo v svinich obchod má. Schweinhändler. Na Slov. Vz Brav.
Bravčí, vepřový. B. sádlo. Na Slov. Schwein-.
Bravčový = vepřový. Na Slov. Schwein-.
Bravě, ěte, n., mladý brav. Vz Brav.
Braví mléko. Zlob. Vz Brav. Schaf-, Ziegen-.
Bravní, bravý, bravový, *bravu náležející*, Schaf-, Ziegen-, Schwein-. B. rybník, pastýř, stádo, pastviště, vůl (k stádu přináležející). Jg.
Brávník, a, m., pták kvíčale podobný, prskavec, truskavec. D., Žer. Schnarr-, Mistel-, Bauchdrossel.
Brávo = výborně!
Bravura, y, f., fr. (bravoure), statnosť, odhodlanosť. Rk. Něco s bravurou činiti.
Bravurní arie. Meistergesang.
Brázda, brázdka, brázdečka, brázdička, y, f. = stružka pluhem vyoraná, Furche. Brázdy vykrojovati, Kom., dělati, orati, Us; vyhnati (eine Furche ausstreichen), brázdy pluhem vyháněti, pole na brázdy rozdělati. Šp. V písčité půdě dělají se brázdy mělké, v černavé hluboké. Čím špatnější půda, tím mělčejší brázdy se dělají. Jg. Vyhnání brázd. Plnh na vyhánění brázd. Šp. Prostřední brázda: *výhon, vyháňka*; nejkrajnější: *podbrázdek*; *b. k odvádění vody*: rýha, vodotah, svodnice, vodoteč, příčník, rozhor, rozvor, růvek. Skládání brázd. B. hluboká, sláma vysoká. Široké brázdy, světlá stodola. Sp., Lb. Vz Hospodářský.
Brázdy, pl., f. = druh lééek na skřivany mezi záhony položených. Šp.
Brázditi, ím, 3. pl. -dí, di, il, ěn, ění; brázdívati, brázdkovati = brázdy dělati, furchen. V již. Čechách probírati se v něčem, jinak: šťourati. Kts. — **co**: čelo, kůži, Sych., vlny. Us. — **se komu**: Brázdí se mu čelo. Sych. — **v čem**: u vojště = porážeti. Troj. — **co čím**: moře lodí.
Brázditý, plný brázd, gefurcht.
Brázdul: kůň (náruční, Hand-); kleč, Handrüster. D.
Brázdovitý, plný brázd. B. kůra, Um. les., gefurcht.

Brazoleta, vz Bracelet.

Bražni, v jižních Čechách, = brázdni. Kts.

Brbiati = breptati.

Brbiavec, vce, m. Plauderer.

Brbiavý = breptavý. Na Slov.

Brbie, i, pl., f., šupiny bodlavé. Světoz. Spitzige Schuppen.

Brčadlo, a, n., brnčadlo, brčál, u, m., brčala, y, f. Kreisel, Brummkreisel. D.

Brčál, u, m., rostlina, 1. **vinca, Sinngrün.** a) *B menši* (barvínek, zeleuec, zimozeleň, zimostráz; jest obrazem naděje). — b) *B. větši.* — c) *B. růžový.* — 2. **B. rdest** *splývavý, rdest vodni*, schwimmendes Samenkraut, Samkraut, D., Hechtkraut. Zlob. Všechno tu zeleno jako brčál. Obili to jest zelené jako b. Us. — 3. *B., na Mor.* = **chomáč,** Büschel. — Jg

Brčala, y, f. = brčadlo. Rk.

Brčálový. B. zelenosť. V. Vz Brčál.

Brče, zastr. = letí. Vz Brkati.

Brčeti, el, ení, klirren, schwirren. Kolovrat brčí (brnčl). Us.

Brčiti se = bručiti se, grünen. Salát se brčí. Us. na Mor.

Brclavý = nerovný. B. vřeteno (brkolaté). Us.

Brčňák, a, m., brunclík, chroust, babka, Maikäfer. Us. v Bydžovsku.

Brd, u, m. = brdo.

Brda, ův, pl., n., *Brdy*, vrchy u Mníšku až k Nepomuku a Rokycanům. Odtud se říká u Plzně Rokycanským Podbrďáci (vulgo Poprďáci). Prk.

Brdař, e, m., kdo *dělá brda*, Kammblattmacher. — B. = *korytář*, Trogmacher. Na Slov.

Brdo, a, brdce, e, brdečko, brdičko, a, n. Na Slov. Dostal se ti na brdo (= *bedro*, = zbil tě). Č. — *Brdo* = *hora lesnatá, chlum.* L. S. v. 38. — *B. tkadlcovské.* Navádění brda. Us. Znamená u stavu tkadlcovského veškeré listy a podnožky, jichž k utkání jisté látky bývá potřebí. Změněním brda se i tvar tkaniny změní. Odtud přísloví známá. S. N. Das Blatt. Na jeduo brdo každou přízi tkáti. Vz Pomoci. Lb., Jg. Všecko na jedno b. Ros. V jedno b. jsou tkáni — biti. (Vz stran přísloví: Stejnosť). Č. Jsou na jedno b. Vz Podobný. Lb. — *B., vz Brda.* — *B. = při váhách u vozu, rozporka*, Ortscheit. Us.

Brdoch, u, m., palanda v mlýně. Rk. Schlafbrett.

Brdouc. Letí z půdy a b. dolů schodami. Vz Pác. Us. na Mor. Brt. B. udělati = pochop vzíti. D. Einen Stolprian machen, stolpern. Jg.

Brdoucnouti, cnul a cl, utí = pochop vzíti, stolpern. Jg

Brebencovati = žvatlati, repetiti. — **kde:** Židé ve škole brebencnjí (schwätzen, plappern, plaudern). Us.

Brebentil, a, m. — Brebentilka, y, f. Plappermaul.

Brebentiti, il, cení. — **čím**: Svého jazyka si nevšímámo a cizím nářečím brebentíme (schnattern, plandern). Sych.

Brebenty, ův, pl., m., brebencování. Kom. Geplapper.

Breberka, y, f. = kořalka, Brantwein; 2. veš, Laus.

Brebta, y, m., koktal, breptoun, Stotterer; 2. tlachal, Schwätzer.

Brebtati, vz Breptati.

Breca, bréča, i, f., starý dobytek. — To je stará breca (o ženě), alto Kunkel.

Břeclav, i či Břeclava, y, f., Lundenburg, mě. na Mor., vz Břetislav. Zlob. — *Břeclavský; Břeclavan.*

Brečák, u, m. = mest, mladé víno. Na Mor. Most.

Břeče, e, f., šťáva stromová. Us. Baumsaft.

Břečeti, brečeti, ím, 3. pl. čí, e (ic), el, ení = jako koza, ovce křičeti, *bečeti*, meckern, blöken. Koza břečí, brečí. D. — *B.* = *vřeštěti* (plarren). To dítě pořád břečí. Us. Nechajť jiný břečí, ty mlč. Výb. I. — *B.* = *břinčeti, břinkati*, klirren. Kde tvé střiebro břečí? Rozm. duše s těl.

Břečka, břečička, y, f. B. hustá, pivná, vinná, švestková, medová, z hrušek (Maisch, Most, Tunke). Jg. — 2. B. = brynda, špatný nápoj, Jauche. To pivo je pravá břečka. Sych. — 3. *Slabá kořalka.*

Břečťan, u, m., Epheu, hedera (blušť, ličok, poponec); šp. břečťan. B. srdčitý, visutý, nachýlený, hroznatý. Jg. B. mu na mysli leží = baží po slávě (b. jakožto znamení slávy). Sych.

Břečťanoví, n., mnoho břečťanův. Epheugesträuch.

Břečťanovitý, epheuartig. Jg.

Břečťanový. B. voda, Čern., olej, Bern., věnec, Rvač., korbelík, V., ovoce. Reš. Epheu-.

Břed (vřed), u, m. = psotník. Na Slov.

Bred, gt. pl. slova Brdo.

Břed ina = ředina.

Bředovka, y, f. = brukev. Kohlrübe.

Břeh, u, m.; břežek, žku, břížek, břízek. Brĕgъ. Ufer, Gestade. Sr. řec. ῥηγμίν, lat. frango. Schl. Poříčí. B. řeky, mořský. Vyvinutí, rozvinutí břehu, členitosť břehu. Küstengliederung. Š. a Ž. *U rybníka:* hráz, podmok. *Místo podlé břehu:* pobřeží, nábřeží. Voda břeh podemlela, podbila, podebrala. Drž se břehu, nechceš-li utonouti; Podemlenému (podervanému) břehu nevěř. Šp. Voda mezi břehy běží. Kom. Voda přes břehy teče; ven z břehů vystupuje. V. Břehu se chytati. Us. Ku břehu se plaviti, Us., připlouti, Kom., přistaviti. Us. Na b. vystoupiti. Vrat. Od břehu odpíchati, odbíjeti, odstrčiti, plaviti, odplaviti se. Jg. Loď na břeh vytáhnouti. Tichá voda břehy bere (podrývá, láme, podmílá, ryje, podmývá), prudká pak před se běží. Prov. Nad samým břehem státi. Us. By se břehu chytil, vše se s ním trhá, (nic se mu nedaří), Vz Neštěstí. Lb., Jg. Již jsem na břehu! (= již rozumím! už jsem doma, již to vím; 2. již jsem na místě bezpečném). Vz Vtipný. Lb., Č., Jg. Nešťastný by se břehu chytil, i ten se s ním utrhne (trhá). Č. Jest všechen tak z brku vyražen, by se břehu chytil, i ten se s ním utrhne. (Vz Neštěstí.) Č. Dvou břehů se drží (je ramenář. Vz Sedlo, Stolička.) Č. Rád by na něj břehu urynul. (Vz Nenávisť.) Č. Tichá voda břehy bere. Us. Břehy orati = marnou práci konati. V. Kdo se dvou břehův drží,

oba se s ním snadno utrhnou. Pk. Do břehu jíti, jeti = do kopce. Us. na Mor. Brt.

Břeháček, čka, m. Eisvogel.

Břehák, a, m., břehovka, břehule, pták. D. Uferschwalbe.

Břehatý, břeho-vatý, -vitý, uferig. Jg.

Břehouš, e, m., Uferschnepfe. Rk.

Břehoviště, ě, n., Uferplatz.

Břehovitý vz břehatý.

Břehovka, y, f. = břehák.

Břehový. B. místo, Troj., písek. Ufer-.

Břehule, e, f. = břehák.

Břech, u, m., štěkání, dass Klaffen, Bellen. Psí břech. Bern.

Břechač, e, m., štěkač. Beller.

Břechadlo, a, n., břechatel, břechač. Belferer.

Břechati, břecholati, břechtati, břechnouti = štěkati, klaffen, bellen. Na Slov. Pes břechá. Koll. — **co** = žváti, schwatzen, plappern. — **na koho** (= haněti ho), Rk., schimpfen.

Břechavec, vce, m., štěkavec. Bern., Beller, Schreier.

Břechavosť, i, f. Bern., štěkavosť.

Břechavý = štěkavý. Na Slov., bellend.

Břechovati = tupiti. Na Slov. Koll.

Břechovice, e, f., nástroj ku kypření vlny.

Brechungsexponent, lomitel. Stč.

Brejchati se kde: v sněhu = zúmyslně se broditi, herumwaten. Us. u N. Paky. Od toho vlastní jméno Brejcha. Na Plaště. Prk.

Brejle, brýle, brylle, í, pl., brejličky, pl., f., očka, okulary, oční skla, die Brille. Smíme i slova ‚brýle, brejle' užívati, neníť slovo to původem německé, nýbrž odvozeno jest z řec. βήρυλλος, beryllus, zelený drabokam. Vz Mz. 120. Hloupému brejle na nos pověsiti (za blázna ho míti. Vz Blázen). Č. Posaditi si na nos úřední brejle (tvářiti se jako úředník v úřadě, eine Amtsmiene machen). Č. Na brejle čísti. Na ty brejle nic nevidím. Us. B.: spojky, rozptylky a barevné. Š. a Ž. Brylle dělati a lidem vstavovati ami. Kom. Optikus brejle (brýle) formuje (dělá). Kom. S brejlí hleděti (pošilhávati). Zlob. Několikery ty brylle sobě jsem zjednal. Kom.

Břek, u, m., na Slov. brak, lesní strom, Arlesbaum.

Brek, u, m., brečení. Dal se do breku. Us. Vz Brekot.

Brekot, břekot, u, m. = brek. D. B. ovčí. Geblöke.

Břekový. Arles-. Vz Břek.

Břekyně, ě, f., a v pl., jabůdka břeková (z břeku, Adlersbeerbaum). Um. les.

Brem, a, m., mě. Bremen. V. U Polákův Brema. Také Bremy, pl., m. Die Dolany.

Břémě, vz Břímě. —

Břemek, mka, m. = mřenek, Grundel.

Břemenář, e, m., kůň břemena nosící. Ros. Saumross.

Břemenatý, mnoho břemen nesoucí. B. muž. Ros.

Břemení, n. B. = zavazadla. Gepäcke.

Břemeniti, il, ěn, ění. — **co čím**, Rk., belasten.

Břemenný, obtížný, lästig. B. tělo, Ráj, daně. Johant.

Břemeno, a, n. Last. Kdo velké břemeno nese, tudíž pod ním na zemi klesne. Č. *Při tělocviku*: těžké činky, silné železné tyče, těžké koule, pytle pískem naplněné atd. Těmi cvičíme: paže, trup a nohy. Tš. (Viz více Tš., str. 106). = *Ostatně viz Břímě.*

Bremse, něm., brzda, Nz., zarážka, škrtidlo. S. N.

Bremsen, něm., stroj škrtiti, zastaviti, S. N., zaraziti, brzditi. Šp., Nz. —

Bremser, brzdič; v obec. mluvě: bremzák.

Břenčadlo, a, n., co břenčí. B. u hodin. Schaller. Reš.

Břenčeti, 3. pl. -čí, če (íc), el, ení; břenkati, břenknonti, nul a kl, utí; břenkávati = břinčeti, klirren. Loutna, zvonky břenčely. L. — **pod čím**. Železo břenčí pod mlaty. L.

Břenčiti, il, en, ení = křinkot činiti, klirren.

Břenkati = břenčeti.

Břenkavý. B. měď, Jel., klirrend.

Brennglas, něm., sklo zapalovací. Rk.

Brenn-us, a, m. Vůdce Gallův proti Římanům, vítěz u Allie r. 390. před. Kr.

Brept, u, m., breptání, Geschwätz. Nechej breptu a dělej. Us.

Brepta, y, breptač, e, breptavec, vce, breptoun, breptal, a, breptoň, ě, m. Stotterer; Schwätzer.

Breptati, brebtati, tám a ci; breptávati = koktati; tlachati, stottern, stammeln; schwätzen. — **co do čeho komu**: do ucha. D., Kom. — **o něčem**. Us. — **jak**: na pospěch. Št.

Breptavě mluviti, Ros., stotternd, stammelnd.

Breptavec, vce, m., vz Brepta.

Breptavosť, i, f., koktavosť; tlachavosť. Nt.

Breptavý = koktavý; tlachavý, stotternd; plauderhaft. B. jazyk (zajíkavý), řeč. D., Lom.

Breptoun, a, m. = brepta.

Břesk, u, m. Herber Geschmack. Pivo mladé mívá b., obřesk (trpkou chuť). L. — 2. S prvním břeskem (= svitáním, Dämmerung) slunce. L.

Břeskavec, vce, m., pták, Bergfink, jíkavec; 2. vřes. Heidekraut. Us.

Břeskev, vz Broskev.

Břeskný, břískavý, schallend. Zvuky bubnóv břeskných. Rkk. 54.

Břeskot, vz Vřeskot.

Břeskyně, ě, f. = broskev.

Breslau, Vratislav.

Břeslen = přeslen.

Břest, u, m., břestík, Gartenulme.

Břesta, y, f. Die obere Birkenrinde.

Břésti, vz Břísti.

Břestina, y, f., mnoho břestů. Rüsterwald.

Břestovec, vce, m. Lotosbaum. Rostl.

Breš, e, f., fr. (breche), něm. Bresche, průlom ve zdi hradební. Rk.

Břešťák, a, m., na Mor. = zajíc, Hase. — 2. Plačící dítě. Plärrmaul. D.

Břeštěti, ěl, ění; břeštívati, heulen; plärren. Dítě celou noc břeštělo. Us.

Bretagne, ě, f. (Bretaň), ostatní pády berou se také od: Bretani-a, e, f. Krajina ve Francii.

Břetislav, i, f., Lundenburg na Mor. Vz Břeclav. — 2. Pressburg. — 3. *B., a, m.*, vévoda český.

Břetný = ostrý, Hank., scharf.

Břev, i, f., prkno; břevno, kláda; lávka,

Brett; Steg. Veď oslici na úzků břev, než převedeš, spadneš s ní dřév. Rozm. duše s těl. Lex. vet.

Breve, n., lat., krátký list papežův. Rk.

Breviař, e, m., z lat. breviarium, modlitební kniha kat. kněží. Rk. B. se modliti. Us. Das Brevier.

Brevi manu, latin., krátkou rukou, z krátka. Rk.

Břevno, a, n. = trám, kláda, der Balken. B. otesati. Kom. Mrvu z cizího oka chtíti vyvrci a v svém břevna neviděti. V. Urozený, co třetí b. pod lavicí. Us. Vyvrz prvé b. z oka svého. Čas. mus.

Břevnov, a, m. (Sv. Markéta), vesnice u Prahy.

Břevnoví, n. = břevna, Bauholz, Gebälk.

Břevnový, od břevna. B. dříví (k stavění). Ros. B. pokoj. Svěd. 1569.

Březák, a, m., malý tetřev. — *B., u, m.*, kámen, krupnatec, krupňák, ein Kieselstein.

Březalka, y, f., pryzila, Brasilien-, Sandelholz. Na Mor. D.

Březec, zce, březek, zku, m. = vřes.

Březen, zna, m., März, Lenzmonat. B. od břízy (březa), která toho času pučí. Vodňanský od březí, quia tunc animalia ad coitum coeunt (poněvadž toho času zvířata se běhají). To se dá převésti i na břízu pro její plodivou sílu z jara přeplývající. Er. — Suchý březen, mokrý duben, chladný máj, dělá humno, sklep i půdu jako ráj. Suchý marec (březen), mokrý máj, bude hnuo jako ráj. Vz Hospodářský. Lb. B., za kamna vlezem; duben, ještě tam budem; máj, poženeme kozy dál, Lb.; nebo: máj, otevře se ráj; nebo: máj, polezeme dál, půjdeme v háj. Er., Hrš., Č. V Březnu stár (jsa), boj se mar. Č.

V Březnu vítr v břízy fouká (bývá řezavý, ostrý). V Březnu prach co zlato a stříbro, ale sníh bývá pro obilí jed. Č., Er. P. 48. Cf. Trnopuk, s kamen fnk.

Březí (soumný), trächtig, tragend. B. kráva, V., kobyla, Ros., koza, Us., hovado, V., ovce. Ps. Březí býti. D. Slova učených březí jsou (mnoho v sobě obsahují). Jel. B. smysl. Jel. Kráva stelná b. kráva sluje. Kom. — B., n. = březina.

Březie, e, m., březina, březový les, Na Plaště. Prk.

Březici, zastr. = březí.

Březina, y, f., březový les, Birkenwald; 2. bříza, Birke; 3. březová metla. Birkenruthe. — 4. Jméno vesnic. — Jg.

Březiště, ě, n., Birkenort. Ros.

Březňák, a, m., zajíc v březnu narozený, Märzhase. Us. — Märzbier, ležák, Brt.

Březnatý = břízami posetý. Č.

Březnice, e, f., mě. v Čechách. — *Březničan*, a, m. — *Březnický*.

Březnice, e, březníček, čka, m. Birkenfalter. Rk.

Březnovka, y, f. Märzgans; -kuh. D.

Březnový. B. den, sníh, voda, zajíc (březňáč, březňáček). März-. B. květ, Hyacinthe; Schneeglöckchen, fiala. D. B. sníh zbavuje pih; B. mlha, po stu dnech lijavec. Er. P. 48.

Březost, i, f., Trächtigkeit. Jg.

Březová, é. f., na Moravě, něm. Brüsau.

Březovec, vce, m. Chceš-li pana Březovce (březovou metlu). Ros. Přijel sem pan B. Poslati na někoho pana B-ce (vz Trest). Č. — *B.* = *vřes*. — *B. kůň*, jenž zubův neshazuje, nýbrž kousáním je ohlazuje. Jg.

Březoví, n., březí. Birkholz. D.

Březovice, e, f. Birkenwasser. Na Slov.

Březovík, u, m. Birkenpilz. Jg.

Březovina, březina, y, f. Č.

Březovka, y, f., *březová metla*, Birkenruthe. Pozdravuje tě b. Sych. Přijde na tě panna bř. Us. — *B., březová hůl.* — *B., pták*, Waldfink. D. — *B., opěnka*, houba, Tannenpilz. D. — *B., kráva* v březnu se tellící, Us., Märzkuh.

Březový, Birken —. B. les, kůra, míza, voda, dříví; koření. Jg. O b. vodě vz Gl. 11. a Kámen. — Sluší na ně (na děti) s březovým pslkem (s metlou) vyskočiti. Reš. B. nauky (metla) nejdou na buky, ale do hlavy. Pk.

Brežák, a, m., na břehu bydlící, Us., Uferbewohner.

Břežan, a, m., tetřívek, Birkhuhn.

Břeždětí. Břeždí = jest blativo. Us.

Břeždíti se, = rozednívati se, 1417., dämmern.

Břežiště, ě, n. Uferlandstrecke. Rk., Jg.

Břežňanka, y, f., rostlina, Strändling, litorella. Rostl., Rk.

Břežní, — ný, břehový. B. právo (pobřežní), stavitelství, loď, pták. D. Ufer—, Strand—.

Brh, brah, broh, u, bržek, bražek, brožek, m. = *stoh*, Schober. Obilí do brhu nahromaditi; b. obilní rozmetati. Háj. — *B.* = *stoh sena*. Na brhu ležeti. L. — *B.* = *hromada*. Dříví v lese do brhu složené. Us. — *B.*, *brloh*, *chýše*. Kat. 642., Pass.

Brhel, hla, brhlík, a, m., na Mor. datel (pták). D. Vz Datel.

Brhliti, il, ení. — **co**: nádobí (mýti). Na Slov.

Brhový, Schober-. Vz Brh.

Brchati se = probírati se ze spánku, vstávati z postele; z nějaké pohromy, škody znenáhla se zotavovati. Us. na Mor. Brt. — **se s čeho**: se dolů s peci. Na Mor.

Briare-us, a, m., jeden ze storukých velikánův (u Řekův).

Bříceni, n., broušení, Jg., das Schärfen.

Bříčka, y, f., hýble ve mlýně. Plk. Heblatte.

Břid, u, m., bříděni, Plk., das Verderben.

Břidil, a, m. = kaňhal. D.

Břiditi, il, děn, dění; pobříditi, zbříditi = bouřiti, lekati. — **co čím**: město zlým návěštím. Jg. — **koho z čeho**: ze sna. Chmela.

1. **Bříditi**, vz Břititi. — 2. **Bříditi** = kaziti, verderben. — **co komu**: (= ošklivití). L. — **se čím** = štítiti se toho. L. — **co** = kaňhati, špiniti,

Břidko = mrzuto, ohavno, ekelhaft. Břidko jest ohyzdnou řeč od ženy slyšeti. St. Vz Břidký.

Břidkost, i, f. Vz Břidký.

Břidký 1. = *mastný, tučný*, fett, feist. B. maso, Ros., sádlo. Kom. — 2. = *Sladký*, süss. B. nápoj, ovoce; b. jako med. V. — 3. = *Břitký, ostrý*, scharf; **lépe**: břitký.

D. — 4. = *Trpký, perný; těžký, protivný; ohavný, šeredný; nestoudný, nekázaný.* Je každému břidko slyšeti, komuž řkú: ‚Lžeš‘. Z svých úst šeredná, břidká slova vypustiti; Trpěti očistcový, těžký plamen a břidké muky. Št. B. žížala, had. I břidko na to hleděti. Kat. 2780.

Břidlice, ce, f., škřidla, škřidlice, na Mor. šleta, Schiefer. Dle Prk. lépe: skřidlice, křidlice, křidla. Vz tato slova. B. leží v tenkých neb tlustých vrstvách slohu šupinatého, barvy bílé, zažloutlé, zelenavé, zašedivělé, světlé, tmavozelené. B. talková, chloritová, amfibolová, hlinitá (smíšenina jemných šupinek slídy s drobounkými zrnečky křemene): a) brusní, b) rejsovní, c) pokryvačská, d) kamenečná. B. graptolitová, komárovská, příbramská, rokycanská, zahořanská. Bř. Břidlicí střechu krýti.

Břidlicolomec, mce, m. Schieferbrecher. Rk.

Břidlicový, Schiefer-. Us.

Břidličnatý, břidlici obsahující, schieferhaltig. B. skála. Rostl.

Břidličný, na Mor. šletový. D. Schieferig.

Břidliště, ě, n. Schiefergebirge.

Břidnatý, břidký, ohavný, Bern., schmutzig, hässlich.

Břidnosť = břidkosť. Abscheulichkeit.

Břidnouti, dnu, dni, dna (ouc), dnul n. dl, utí (mastným se stávati, tučněti, fett werden). — **čím.** Šišky máslem břidnou (máslem se natahují). Ros. Vz Břidký.

Břidný = břidnatý.

Břidý = břidký, zastr.

Břietný, zastr. = břetný, břitký.

Brigáda, y, f. B. jest taktické sloučení 3—8 praporův pěchoty (v Rakousku pěti) s oddělením jezdectva n. šest—osm divisí jezdectva s 1—2 batteriemi dělostřelectva pod brigádníkem (generalem, generalmajorem). Brigáda pěší (má u nás dva pěší pluky a myslivecký prapor. Rf.), jezdecká (má u nás 2—3 jezdecké pluky a časem myslivecký prapor. Rf. Vz Divise); předvojní, zadního voje, postranní; výběžná, zájezdná, ohledací; záložní n. disposiční n. reservní. B. artillerní (úhrn jistého počtu batterií), genijní (úhrn jistého počtu genijních zástupův); vyměřovací, mapující (8 důstojníků k mapování a vyměřování), zákopní (4 zákopníci ke kopání zákopův). S. N.

Brigádník, a, m., fr. brigadier, velitel brigády. Rk. Vz Brigáda, Vojsko.

Brigand, a, m., fr, (brigan̂) = loupežník.

Brigante, it., lupič. Rk.

Brightova nemoc (vyslov: brajtova), nemoc ledvin. Rk.

Břich, a, m., břicho, bříško, a, n., bříšek, šku, m., bříšce, šce, m., bříšce, e, n. *B., částka těla od prsou až k údům stydkým,* obsahuje žaludek, kyšky, útrobu, slezinu, ledvinu a měchýř. Der Bauch. Nadbříšek, středobříšek n. opupí, podbříšek. Šp. B. malé, veliké, krátké, dlouhé, hubené, tlusté, Šp.; vyšší (od prsou k pupku), střední (okolo pupku), nižší nebo zpodní (od pupku až dolů). Jg. B. odvislé (haengend), hrubé (u těhotných. V.). B. vtáhnouti, vypnouti. Rf. Hryzení, žírka, ujímání, řezání v břiše; rozřiznutí, průřez břicha, břichořez. Šp. Po břiše lézti jako vlk. Č. V břiše mu vrčí, žbluňká. Us. Míti bolesť břicha. Reš. B. měch děravý. Břichem mluviti. L. Smál se, až se za břicho popadal. Us. Na břiše, po břiše lézti, choditi, plaziti se. V. Na břichu ležeti a hřbetem se přikryti. Utonul v břichu (má veliké b. nebo vše propil. Vz Opilství). L. Hřbetem k ohni a břichem k stolu (leží); Není svému břichu otčímem (= přeje si. Vz Blahobyt). Č. Má b. na zádech (hrbatý. Vz Hlava, Tělo). Č. Taktě mu b. měkký jako mně. (Vz Stejnosť). Č. B. tlustý, leb (mozek) pustý. Č. Není ho než b. (Žrout). Č. B. naduté mu opadlo, oplasklo, zplesklo. Lk. — *B. = žaludek.* Der Magen, Bauch. Hladové b. uší nemá, neslyší, hladové břicho nedá se slovy ani pěknou řečí spokojiti. V. Hladové břicho nestyda a syté ještě víc. Č. Syté břicho k učení hluché. Ros. Plnô brucho učí sa hlucho a lačnô je nesbačno. Mt. S. Host s břichem toliko a zuby, hoden seděti s osly. Jg. Břicho jde s processím. Vz Hladový. Lb. I ten má tenký bruch (málo jí). Mt. S. Co v břiše, nikdo nevidí; co na hřbetě, na to hledí. L. Rozecpalé břicho nezpůsobí bystrého vtipu. Č. Větší oko nežli břicho. (Vz Žrout). Č. B. neuprositelná věc. Č. Nacpati břicho. D. O nic se nestarati než o hrdlo a břicho. V. Břichu sloužiti. V. O b. toliko péči míti. Břicha polehčiti. V. B. vyprázdniti. Ros., Kom. Pro břicho někomu pochlebovati. — *B. = baňatosť,* der Bauch, Höhlung. B. lodí (vydutí), V., nádoby, sklenice, sloupu.

Břicháč, e, břichal, a, břichaň, ě, m., bachráč. V. Dick-, Schmerbauch.

Břichatěti, 3. pl. -tějí, ěl, ění; břichatnouti, tnul a tl; břichatívati, bauchig werden. Břichatí, že má dobré bydlo. Sych. — O ženách, které počaly.

Břichatiti, 3 pl. -tí, il, cen, cení; **koho**: břichatou, těhotnou učiniti, schwängern. —

Břichatosť, i, f. Bauchigkeit; Trommelsucht. Ros.

Břichatý, bauchig, V. — **čím**: dítětem břichatá. Jg. — **od koho**: Břichatá od jednoho čeledína, Martim., schwanger.

Břicho, vz Břich.

Břichol, a, m. Silberfisch. Rk.

Břichomluvec, vce, m., L., Bauchredner.

Břichomluvectví, n. Bauchrednerei. Rk.

Břichopas, a, břichopásek, ska, m., pasobřich. Lk. Vz Mlsný a tam hlavně: Stůl, Miska. Bauchmäster, Schmarotzer (pochlebník).

Břicho-pasnictví, n. Koll.; -pasnosť, i, f. (= -pastvi); -pasný, parasitisch; *-pastva,* y, f., Fresssucht, Schwelgerei. D.; *-pastci,* n., jedení, žrání, Jg.; *-pluc,* e, m. = *pijan,* Hus.; *-sluha,* y, m. Ros.; *-tok,* u, m., běhavka. Tys. — **Břichový.** B. dřví, vateň, vulva. Lex. vet. Bauch-, vz Břišní.

Brikcí, m., o skloňování vz Jiří.

Bříla, y, f., drobný kámen, der Steinbrocken; 2. neutvrdlá opuka, Speckstein. Us. — Jg.

Brilant, vz Demant.

Briliant, u, m. Brilianty do prstenu vsaditi. Šm. Brillant (briljan), Glanzdemant.

Briliantní, skvělý. Rk. Glänzend, prächtig.

Břím, u, m. = modřín. Rk.

Břímě, břémě, gt. břemene (skloňuje se podlé: „Kníže"), n.; břemeno, břeménko (břemýnko), břemíčko, břemínko, a, n. Nyní se užívá více „břemeno" než „břímě," ač toto *jest* **lepší.** V již. Čechách gt. břímjete; jiného slova na — *mě* (mje) tam není. Kts. — *B. = tíže, Tracht, Bürde, Last.* Břemeno trávy. Us. B. dřev, slámy. L. Břemeno na se vzíti, bř. vložiti, naložiti, uvaliti na někoho, V., na sebe přijmouti. Troj. Břemenem někoho tlačiti, tisknouti, obtížiti, stížiti; břemena někomu umenšiti, ujíti (ujmouti), V., někoho zbaviti. D., Sp. B. s sebe složiti, Troj., shoditi. D. Těžké b. = přetížení, nesnáz, Ueberlast. D. Chudoba jest těžké břemeno. Klat. Břemenem chudoby stíženu býti. V. Někomu břemenem býti. Br. Veliké bř. na hrdle míti. V. B. nésti. Us. Z obecných břemen a povinností vynětí (výsada). V. Břemena knihami utvrzená přicházejí na držitele gruntu. Pr. Časem břímě poulevi. Pk. Vz Břemeno. — *B. = útěžek,* Leibesfrucht. Břemenem žena obtížiti. L. — *B., ženské lůžko.* Reš. — *B., zlé = nestvůra,* zásněť, Kugel, Mondkalb. J. — *B. = zavazadlo.*

Břiňať = *potloukati* se, schlendern. Na východ. Mor.

Břinčavý, -čivý, břinkot činící, Rk., klirrend.

Břinčeti, im. 3. pl. -čí, če, (íc), el, ení; břinkati, břinkávati = *cinkati, řinčeti, brnčeti,* klirren, klempern, schellen. — **abs.** Harfa břinčí. Us. — **čím:** zvonci, chřestačkami, Kom., jazykem, Ctib., hubou, mečem. Us. — **od čeho kde:** Vše **okolo** ušl od meče břinkalo. Kom.

Brinčt, bryněť, u, m., der Prinscht. B. bílý, černý. Vz Víno.

Brindačka, drndačka, y, f. D. Na d-ku hráti. Brummeisen.

Brindza, vz Brinza, *bryndza.*

Brinel. Vz Brynel.

Břink. Sedím u okna a tabule břink. Vz Pác. Us., Brt. Vz Časoslovo. — *B. u, m.,* Geklirr.

Břinka, y, f., Sebenbaum. Jg.

Břinkadlo, a, n., nástroj k břinkání. Kr. Klirrwerkzeug.

Břinkati; břinknouti, knul n. kl, utí = břinčeti. Břinknouti tu třeba (peněz). Vz Porušený [soudce].). Č. — **si čím:** Zpěv. I., 173. — **nač:** na harfu. Er. P. 256.

Břinkavý. B. hudba, klirrend, klingend.

Břinkot, u, m. B. mečů, kladiv, peněz, Geklirr. Kom.

Brinza, vz brindza, y, f., Brinse, Brinsenkäse.

Brise-is, idy, f., dcera Briseova, Briseovna, otrokyně Achilleova.

Břiskný, vz Břeskný.

Břiskati, *křičeti,* schreien, heulen. Sova břiská. D. Dítě břiskalo celou noc. Us.

Břísti, břésti, bředu, břeď, bředa (ouc), dl, dení; břednouti, nul a dl, utí. Vz Nésti. — B. — *ve vodě jíti,* waten. — **kam (pro koho).** Rád kocour ryby jídá, ale nerad pro ně do vody břede. Mus. — **kudy (do čeho, po co):** vodou až do pasu, po pás, Us., Ros., blátem, Ros., vínem. Sych. **Skrze** vodu, v obilí. Ros., Tkad. **Přes** řeku. Br. — **kde:** Puch., **ve** vodě. Rk. —

Břišec, šce, m. (zastr. bříšce, e, n.; na Mor. břušec), vypuklosť. B. (něm. Ballen) na noze, na ruce, na prstech (Finger-, Fuss-, Handballen). Lk., Nz. B. u palce, u prstu, pod prsty u nohy, u dlaně (bříško). Jg. Kníři oka na bříšci holí. Us. B. nože, meče = *ostří vypuklé.* L. — B. v mozku. Jg.

Bříško. Vz Břich, Břišec.

Břišní, -ný, břichový, Bauch-. B. plýtva, šev, nzlinstvo (Gangliensystem). Nz. B. zánět, mázdřice, nemoc. Jg.

Břištec, tce, m., břišec u palce, der Ballen. Us., Jg.

Břit, u, m., zastr., ostrosť. Plk. Schärfe.

Britanni-a, e, f., *Britansko,* a, n. = Anglicko a Skotsko. — *Britan,* a, m.; *Britaňský.* B. kov (směs mosazi, cínu, antimonu a vizmutu). Rk.

Bříti, břiji, il, it, ití = bradu holiti. Krok. — **koho:** scheren, barbiren. Krok.

Břititi (*ne:* břiditi), il, cen, cení; zbřititi = ostřiti, schärfen, wetzen. — **co čím:** nůž brouskem. Jg. Vz Brousiti.

Břitkosť, i, f., ostrosť. Aqu. Schärfe.

Břitký, břitounký, břitounký. V. a Br. **Chybně** *břídký m. břitký kladou.* — B. = ostrý, scharf. B. oštěp, Háj., meč, Br., V., nůž. B. jako břitva. Brady hřebóv břitké. Kat. 2776. Tamtéž vv. 2786., 3392. B. slova. Boč.

Břitný = břitký. B. meč. Rkk.

Britsko, a, n. B. evropské: Anglie, Wales, Skotsko (se souostrovím), Irsko, Helgoland, Gibraltar, Malta. Vz Britannie.

Břitva, břitvice, e, břitvička, y, f., (od břiti = holiti, stříhati. Jg., Šf. Sr. břitký = ostrý; b. nůž = nůž holicí. S. N.). Scher-, Barbiermesser. B. anglická, na duto n. rovně broušená. Cn. B. ostrá, berná, jemná, tupá, Jg., zubovatá. Us. B. plochá (k pracím mikroskopickým. Vz Nástroj). Cn. Řemen na obtahování břitev. Cn. Někoho břitvou holiti. Kom. Břitvou se pořezati, krk proříznouti, někoho poraniti atd. Us. Tonoucí břitvy se chytá, Jg. Bez břitvy někoho oholiti (ošiditi). Jg., Č. Jde jako po břitvách. Pk. Jako po břitvách stoupati (choditi). Jg. Státi (býti, seděti) jako na břitvách (na šídlech). Vz Nebezpečenství, Strach. Č. V ústech má med a břitvu za pasem nosí. Č. Jde ostražně jako po ledě, jako po břitvách. Č. — Vz Břitvice, Břitvička, Opatrně. — *B., tanec český.* Mus.

Břitvář, e, m. Troj. Schermessersehmied.

Břitvice, e, f. (bistourie). B. prostá, rovná, vypouklá, vydutá, uprostřed ostrá, rovná kusá (geknöpftes Bistourie), kusá Pottova (Vz Nástroje k operaci na konečníku), dvouostrá, se závorkou, s želízky a se závorkou, zřízená k vyměňování želízek (Vz Nástroj ranlékařský), ukrytá (vz Nástroje k operaci kýly), ukrytá (k operaci kukly Civialova; vz Nástroje k operaci na pyji), jemná rýhovaná (vz Nástroj k operacím očním). Cn. — Vz Břitva, Břitvička.

Břitvička, y, f. B. dlouhá (bisturie) Lamblova (k pracím mikroskopickým. Vz Nástroj). Cn.

Brixell-um, a, n., mě. v sever. Italii, nyní Bresello.

Brixen, a, m., mě. v Tyrolsku.
Brixeňan, a, m. — *Brixenský*. Vz Brixen.
Bříza, y, f., březka, břízda. Na Mor. březon, -zám, -ách, -ami. Brt. B. bílá, pýřitá, tatranská, nízká. Die Birke. Jg. Dobrá koze bříza (psu moucha). L. By se b. nestyděla, i na koření by shořela. (= B. i syrová dobře hoří). Č.
Břízáček, břízásek, ska, m. Birkenraupe. Rk.
Břízda, y, f. = bříza. — **Břízdí**, n. = březové větve.
Břízec, zce, m., *kuří oko*. Us. Plzeň. Hübnerauge. — B. = *kotník*. Us.
Brízgať se = przniti se v něčem. Na vých. Mor. a na Slov. Sich beflecken.
Břízový, lépe: březový. B. voda. Birken-.
Břížďala, y, f., slabá polívka, brynda, Gesanfe. D. — B., louže. Th. Pfütze.
Břižiti se. Břiží se = rozednívá se, es tagt, dämmert. Na Slov.
Brk, u, m., pl. brky; *gt. pl. brkách* šp. *m. brkův*, vz: -ách; brko, a, n., pl. brka; brček, čku, m. Brk ve východ., brko více v středn. a západ. Čechách. Mk. Kiel, Schwungfeder, Schwinge. B. anglické, hamburské n. kaleně n. neprozračné, holandské n. prozračné, tažené. Kh. Huse brk vytrhnouti. D. Někomu brky osekati, sraziti (= pokořiti ho, vzíti mu úřad, moc, statek, — to, čím pýchal). Vz Úřad. Č. Stesal mu brkův nedospělých. Vz Nepřátelství. Lb. Vypršely mu brky (schndl. Vz Chudoba). Č., Lb. Má brka (= jest čilý, čerstvý, ač starší). Us. Ještě mu brky neodrostly a už chce lítati. Nebo: Ještě má nedospělé brky. (Vz Mudráček). Č. Opadlí mu brkové (skrotl). Opadla mu brka. Mt. S. Vytrhali mu brky, aby tak netýral. Brzy nepřátelským křídlům brky osekáme. Vz Skrocení. Č. Z brku někoho vyraziti = pomásti v řeči, zaraziti, do řeči mu skočiti. Vz Odmlouvání. Č. — Jg., Lb. Ze všeho brku vyražená paměť. Kom. Z brku vyražen. D. Z tvrdého brku lepší bude péro. Us.
Brkač, e, brkal, a, m., kdo brká. Stolperer. D.
Brkačka, y, f., hračka z brku. Jg.
Brkati; brknouti, knul a kl, utí; brkávati = brky v letu *hlahol činiti*, schwirren; — 2. = *lětati*; **pro co skrze co ke komu:** A jejie dušice pro (tuto) muku, skrze ty muky k Bohu *v* nebeské proluky brče. Kat. 3028. Flattern, fliegen. — 3. Na koho = *sápati se*. Us. Na Mor. — 4. *Brkačkou hráti*. — 5. **se komu čím** = říhati. Brká se mi salátem, polévkou. Brt.
Brkavá mysl (létajicí). Reš. Wankelmuth.
Brklý, zbrklý (potrhlý, ztřeštěný), verrückt. Tys celá brklá! Us.
Brknouti, vz Brkati.
Brko, vz Brk.
Brkol, a, m., hloupý. Us. Tölpel.
Brkolatina, y, f., brkolatosť, i, f., Unebenheit.
Brkolatý, nerovný, ungerad, uneben. B. hůl. Us.
Brkoslav, a, m., pták. B. posměváček; chocholouš, čečetka, hedbávníček, vrkoslav. Jg. Seidenschwanz, Spottvogel.
Brkot, u, m. Geflatter. B. holubů. Zlob.
Brkotatí = brkati.
Brkový, Kiel-. Brkové péro. Us.
Brkvant, u, m., Berkvant, z něm. Berggewand, havířský oděv, oděv havířských úředníkův; perkytle (z něm. Bergkittel), oděv sprostých havířův. Jg.
Brla = berla. Má se drle co chodec na brle (berle). Vz Štěstí. Lb.
Brlavětí, ěl, ění = křivěti, Us., krumm werden.
Brlavosť, i, f., brýlavosť. Kom. Vz násl.
Brlavý, brýlavý, brlooký, *šilhavý*. Jel., Reš. — B. = *ztočený, nerovný*. B. vřeteno. Us. B. koule. Us. — Jg.
Brle, pl., f., Stelzen. Cf. Berle.
Berlen, u, m. = brlení. Jg.
Brlení, brdlení, brlí, brdlí, n. = pažení, přepažení, zábradlí = Schutz-, Fall-, Schussgatter, Sperrlatten. *B. v konírně* (mezi koňmi). — *B. v rybníce*, aby ryby nevyplouly. Jg. Der Wasserrechen. B. napěřiti, b. se zaneslo, b. vyčistiti. Šp. — Vz Prlení.
Brloh, u, m., brloha, y. f. *B. = peleš zvířat*, Wildlager. B. medvědí. Černá zvěř má peleše a brlohy. Us. — *B. = bouda*, Hütte. — *B. = lože*, hlavně s pojmem ehndoby. Jg. Lager, Nest. — *V již. Čechách*: blloch. Vz Umrlý. Kts.
Brlooký, vz Brlavý. V., Kom.
Brlozubý = křivozubý, krummzäbnig. Jg.
Brložiti, il, en, ení = brloh dělati, stláti. — *co*: chlév, mit Wirkstroh ausbetten. L.
Brň, ě, brně, e, brnénice, e, f., brnění, n. B. (dle Br.): pancíř šupinovatý, železná košile (z kroužkův železných udělaná). Panzer, Harnisch. Ros. — B. také veškeré odění. V brnění odíti někoho, v b. oděný. D. Nepříteli brnění odňaté. Nt. Vlasta na koni s oščepem v brnicch stojieše. Dal. Vz Krunýř.
Brňan, vz Brno.
Brňatý, brní oděný, gepanzert. Bern.
Brňavka, y, f. Oberarmbein. Rk.
Brnavý, barnavý, černobnědý, braun. Rostl.
Brnčadlo, brčadlo, brenčadlo, a, n., brnčál, brčál, u, m., brnčala, brčala, y, f., Brummkreisel. D.
Brnčetí (mor. brančeti), el, ení, brnčívati. Sršeň brnčí (zvučí). Orb. pic. Klirren, summen.
Brněj, e, m. = brčál. Bern.
Brnění, vz Brň.
Brněnský. Vz Brno.
Brněný. B. pancíř, rukavice, košile, Blech-. V.
Brneška, y, f. Bisamente. Rk.
Brnětí, 3. pl.: brní, brň, ně (íc) ěl, ění; brnívati = trnouti, einen Schmerz empfinden. — Hlava brní, kapsa svrbí (po plesc). Jg. Křičeli, až uši brní, dass die Ohren gällen. D. Hrozně to perno (perné), až jazyk brní. V. — **komu:** Ruka mi brní. Jg., Ros. — **koho:** Brní mě hlava. D. Tento akkus. jest as špatný. Na Mor. jen: Brní *mi* v uších, v hlavě. Brt. — **koho z čeho:** Brní mě (mi?) z toho hlava. Rk. — **pod čím:** Pod tíží rámě jim brní. Gníd. — *B. = klirren, summen, brnčeti*. Us. v Krkonoš.; St. skl. Struna brní. Na Mor. Brt. — **kde**. Kámen z praku hozený ve vzduchu brní. Na Mor. Brt.

Brníř, e, m., kdo brně dělá. Aqu. Waffenschmied.

Brniti, il, ění, panzern. — **co čím:** loď kovem (pobiti).

Brnk, u, m., zvuk ku př. ostruh. Koll. Das Klirren.

Brnkadlo, a, n., cimbálek, Hackbrett. Na Slov.

Brňkati, brnkati; brňknouti, knul, kl, utí; brňkávati = cvrnkati, klirren. — **čím:** penězi (cvrnkati). Us. — **na co:** na housle, na harfu. Jg. — **kam:** Kámen brňkl **do** okna. Jg. — **koho** = *ošiditi*. Us.

Brňklavý, bublavý. Us. Klingend.

Brno, a, n., něm. Brünn, lat. Bruna, mě. na Mor. — *Brňan*, a, m., pl. -né. — *Brňanka*, y, f. — *Brněnský* n. *brnenský*. Vz -ský. Staré B., předměstí brněnské, slove také: Klusov, a, m. Jg. O původu jména vz Gl. 12.

Brnožil, a, m. Passler. Th.

Brnožiti, oni -ží, il, en, ení, brnožívati = **něco** (z dřeva) dělati. — **co komu:** Nádobí si b. Jg. Etwas aus Holz machen.

Brocený. Vz Brotiti.

Brod, u, brodek, dku, m. B. = místo mělké, kde se voda přebřisti může, brodnice, vadum, Furth, die Wat. D. B. mělký, po hradu. Č. Přes řeku brodem jíti, přejíti, přejeti. V., Ros. B. pro koně. Us. Kolo mlýnské jde brodem (když pro zpáteční vodu volně se neotáčí). Vys. Pustiti se v brod = broditi. L. Utopiti koho v lyčeném brodu (= oběsiti). Vz Trest, Oběsiti. Č. Vína v brod = hojně. L. — *B. = cesta k něčemu*, der rechte Weg. Pohledám (ohledám) já brodu. Ros. (= o něco se pokusiti. Vz Štěstí, Odvaha). Č. — **Místa:** Český B. (Böhmischbrod), gt. Českého Brodu, Německý B. (Deutschbrod), Železný B. (Eisenbrod), Sviní B. (Nimburg), Višnový n. Vyšší B. (Hohenfurth), Uherský B. na Mor. (Ungrischbrod), Bavorský B. (Furth), Chorvatský B. (v Přímoří), Slavonský B., Turecký B., Sedmibradský B. —

Brodák, a, m., pták. — **Brodař**, e, m., převozník, Fährmann.

Brodavý. B. nohy (hnáty dopolu s nahými bérci). Kr. Watbeine.

Brodce, e, m., brody na řece. Vz Brod.

Brodek, dku, m., na Mor., něm. Prödlitz. — *2. B., vz Brod.*

Broděna, y, f., drůbež vodní (husy, kachny). Us. Wassergeflügel.

Brodič, broditel, e, m., der Water.

Brodiště, ě, n., voda, kde se koně brodívají, brodnice, Schwemmort.

Broditi, 3. pl. — dí, broď, dě (íc), il, dění n. zení; brodívati = po vodě n. jiné tekutině choditi, waten; vodou voditi, schwemmen. — **koho:** koně, ovce. Us. — **se, koho kde po co, do čeho.** Brodili v krvi po kolena. L. B. v hříších, v dostatcích, v ukrutnosti (choditi). Jg. Tak že budou v krvi až do břicha b. Br. Až do pasu v jedu brodíše. Výb. I. 68. Své bílé nožky v rose brodí. Er. P. 74. — **kam:** Brodíš jako v moře. Flaška. Za starých **do** vody jsou brodili aneb železo horcí brali. Vš. — **kudy:** B. se bahnem, Sych., vodou po kolena, Ml., řekou. Rk. Třeba měla vodou b. až po pás. Er. P. 203. — **co čím:** zemi krví, šp. m. brotiti. — **proti komu:** šp. m. brojiti.

Brodivý, watend. B. ptáci: volavka, čáp bílý, sluka, slípka, lyska. Š. a Ž.

Brodmo, brodě, watend. Šli jsme po lukách b. Us.

Brodnatý, mit vielen seichten Stellen. Rk.

Brodnice, e, f., brodiště, die Schwemme.

Brodný, -ní, seicht, durchwatbar. V. B. potok.

Broche, fr. (brož), silná jehla spínací, spínadlo. Rk. Busennadel.

Broj, e, f, na Slov. broj, e, m. — Sr. roj, jako blesk — lesk (b-lesk). *B. = množství*, s vedlejším významem hemžení, hýbání, die Menge. Výb. I. — *B. = brojení, bouření*. Ros. — Jg.

Brojiště, ě, n., *kde se kdo 1. brojí*, Tummelplatz, *2. zbroji*, Waffenplatz. Jg.

Brojitel, e, m., 1. der Stifter eines Uibels; 2. Unruhstifter, Lärmer.

Brojiti, ím, 3. pl. -jí, broj, je (íc), il, ení; brojívati = nepokojně sobě vésti, sem tam běhati, unruhig sein, lärmen, treiben, schwärmen; vztěkati se, bouřiti, toben, wüthen, rasen; **se** = sem tam běhati, hin und her laufen, lärmen, bouřiti se, sich rotten, empören. Jg. — **(se) kde, mezi kým.** Tak mezi národy brojil. Br. Sami mezi sebou se brojí a bouří. V. B. v zemi. Proch. — **(se) proti komu** = bouřiti se. Br., Bern. — **s kým:** s ženou (smilství páchati). L. — **nad kým** = ukrutně s ním nakládati. L. — **se** = rojiti se, hemžiti se, hýbati se. Výb. I. — **se kde** = pohybovati se: *okolo* krále. Troj. — **se z čeho** = bouřiti se proč. Z čehož se obyvatelé brojili. Lupač. — **se kam.** A jakž brzo se (toho) úrazu zhojí, i hned se **do** Uher vzbrojí, Uhry pobil atd. Dal.

Brok, u, broček, čku, m.; pl. broky. Broky na ptáky n. ptačí (Dunst, Vogelschrot), patentní, na zajíce n. zaječí; hrubé n. veliké (Hagel), malé n. drobné. Broky po ptácích střileti. Broky vsypati. Šp. D. Pytlík, růžek, váček, čepička, hlaveň, hrotek, zátka na broky. Šp. — Prach a broky, co se stalo? Puch. — Broky v trusce (v huti. Der Hagel). Rk. — Brok z něm. Brocke, střněm. brocke, stněm. proccho. Vz Mz. 118.

Brokárna, y, f., Schrotgiessstatt. Us.

Brokát, u, m., prokát, fr. brocart; Brokat. B. látka hedvábná zlatými n. stříbrnými nitmi protkaná. O původu vz Mz. 119. Starým Čechům takové látky sluly: zlatohlav a stříbrohlav. *Brokátový papír* = barevný se vzorky zlatými a stříbrnými. S. N.

Brokovka, y, f. = brokovna. Rk.

Brokovna, y, f., pouzdro na broky, Schrotflasche. Rk.

Brokovní, Schrot-.

Brokovnice, e, f., ručnice, Schrotbüchse. D.

Brokový. B. náboj, váha, sloupec, rána, sedlo. Šp. Schrot-.

Bromberg, Bydhošť.

Bromid, u, m. B. ammonatý, arsenový, draselnatý, ethylnatý, hořečnatý, kademnatý, rtutičnatý, rtufnatý, sodnatý, strichninný, vápenatý, zinečnatý, železnatý. Kh.

Bron, a, m. = broný, bílý kůň. Opak: vraný (černý). Výb. I. Der Schimmel. Jg. *Chybně u novějších: broň, ě. Jg.* Vz Brůna, Bělouš.

Bronětí, ěl, ění = žloutnouti. Žito, ovoce broní (wird gelb, braun). Leška. Slivka se broní = zapaluje. Na Slov.

Bronchialní, z řec., průdušniční. Rk. B. katarrh. Bronchial-.

Bronchitis, zánět průdušniček. Rk.

Bronchotom, u, m., řezadlo na průdušnice. Rk.

Bronchotomie, e, f., rozříznutí průdušnice. Rk.

Broný n. bronný. B. kůň (bělavý, weiss). Vz Bron. D.

Bronz, u, m. Slitina různých kovův se základem mědi. Rk. 84% mědi, 11% zinku, 5% cínu. Vz Měď. Bř. Die Bronze.

Bronzovací prášek, zum Bronziren.

Bronzovati něco = pohled bronzu natíráním dávati. Rk., zpěžovati. Šp. — **co**: zboží, Us., bronziren.

Bronzový, bronzen. B. barva, bronzgelb.

Brositi, il, šen = vrhati, metati. — **se kam**. Pohoří to brosí se **do** moře (táhne se, zieht sich). Krok. Z rusk.

Brosk, u, m., poupě stromu letního, die Knospe. O původu vz Mz. 119.

Broskev, skve, f., břeskev, skve, broskva, broskvička, y, f., z persica (z Persie). Broskve: madlenky, metelky, pižmovky, šalránky. Am. Die Pfirsich.

Broskvoví, břeskvoví (V.), n., Pfirsichbäume. V.

Broskvovice, e, f., kořalka z broskví. Pfirsichbrantwein.

Broskvový, břeskevný, břeskovný, břeskvěný, břeskvový, Pfirsich-. B. strom, list, květ, dřevo, pecka, jádro, kořalka. Jg., D. -- *Břeskevný oheň*, druh prašivosti. J.

Broš, vz Broche.

Brošurka, y, f., z fr. brochure (brošýr), lépe tedy než **brožurka**. B. = sešitek, knížka menší (pouze sešitá n. slepená. Rk.), jen pro jistou dobu psaná, zvláště politická. S. N.

Brotau, u, m., dřevinka, dřevník, boží dřevce, z řec. ἀβρότονον, abrotanum. Mz. 119. Aberrante, Stabwurz.

Brotanový. B. list, květ. Ros. Aberraute-.

Brotec, tce, m., mařena domácí, rostl. Aqu. Der Krapp, Färberröthe.

Brotinka, y, f., rostl., Kreuzblatt. Jg., Rk.

Brotiti, 3. pl. -tí, broť, tě (ie), il, cen, cení; brotívati = červeniti, krví postříkati, röthen; politi, befeuchten, begiessen. — **co komu**. Pot čelo mu brotil. Jg. — **co čím**: zemi krví nepřátelskou brotil. Jg. — **co v čem**. Dlaň v krvi svých ilitek brotil. Br. Svá léta v slzách brotiš. L.

Broubiti, *šp.* m. obroubiti, vroubiti. Jg.

Brouček, vz Brouk.

Broučník, u, m., broučnί závinka, Käfer-, Nymphenhülle. Um. les.

Brouchati se = brouzdati se, — **v čem**, Rk., waten.

Brouk, a, m., dříve brúk; brouček. B. od bručeti. Käfer. Šf. B. hrachový, bobový, brouček sv. Jana, ohnivý (muška), zlatý (zlatohlávek), moučný, obilní. *Brouci užiteční*: střevlíci, hrobaříci, slunéčko atd.; *škodliví*: chroust, zlatohlávek, roháč, b. vodní, kožojed, červotoč, kovaříci, krasec borový, b. moučný, nosatci, lýkožrouti (korovci), tesaříci, mandelinky. S. a Ž. Brouk bručí, bzučí. Jg. Tintily vantily, kočička brouk (šišky vrou). D. Larvy brouků jsou pondravy. Pt. Ty jsi jako brouk = bronkavý, mrzutý. — Vz Hmyz. — *B.* = *dítě*. Ubohý b. (brouček). Us. Milý broučku. Puch. — **Brouci**, vz *Hmyz*.

Broukač, e, broukal, broukavec, vce, m., Murrer, Schnurrer. Johanit.

Broukati, brouknouti, knul, kl, utí; bručeti, oni -čí, bruč, če (ie), el, ení; bručívati, broukávati = knurren, summen, susen. Vz Bručeti. — **kde komu**. Bručí mu **v** břiše. Zlob. — **na koho** = bublati, schnarchen, murren. Us., Jir. dh. — **čím**. Apol.

Broukavý člověk (bublavý). Jg., Ros., D. Brummend, mürrisch.

Brouł, e, broulík, a, m., kdo broulí. Zlob. Gaffer.

Brouliti, 3. pl. -lí, il, ení; broulati, broulívati, broulávati = zevlovati, vyvalenýma očima hleděti, oči vybouliti, gaffen, lugen. Ros. — **kam: do** knihy. Jg. — **na koho**. Us. — **čím**: očima. Ros.

Broumov, Bronnov, Brunov, a, m., mě. v Čechách, něm. Braunau. — *Broumovský*. B. opat, gymnasium. — *Broumovan*, a, m., pl. -né.

Brousati, něm. schroten. Šm.

Brousek, sku, m., kleiner Schleifstein. B. na žabky, na nože očkovací, na nožíky atd. Vz Nástroj zahradnický. Cn. Čert neví, kde má ženská b. C. Kde má ženská poslední brousek? (Na břiše, ježto nabrousivši nůž o kamna obyčejně o zástěru na břiše jej otírává). Č. *Pouzdro na b. u sekáčů*: toulec, tulejka. D. Ostatně vz *Brus*.

Brousicí stroj, kámen. Šp. *Ne: brousící*. Vz -cí. Zum Schleifen gehörig.

Brousič, e, m., brusič, vz -ič. Der Wetzer.

Brousirna, y, f. = brusirna, Schleifmühle, Schleife.

Brousiti, 3. pl. -sí, brus, brouse (ie), il, sen n. šen, ení; brousívati = ostřiti, schärfen, schleifen, wetzen. — **co**: nůž, hubu. — **co čím**: tupé věci brusem. Kom. Rozum cvičením. Vz Cvičení. Č. — **co kde**: **na** kameni, V., Br.; si vtip na někom. Sm. — Ml. — **(si) co na co, na koho**. Nůž na ně brousí. Er. P. 385. B. si zuby na pečení, Us., na někoho, Kom.; meče na sebe, Kom.; si hubu na jablka b. Ml. — **co o co, o koho**. Jazyk si o něj brousí, Us., Ctib., hubu. D. — **se kde**. Tu se mravnosť nejlépe **v** nás brousí. Kom. — **se nač** = naději sobě k tomu dělati. Také se mně toho dostane, nač se brousím. Kom.

Brouskovatý, klihovatý, zákalcovitý. B. chléb, schliefig. Us.

Broušení, vz Brousiti. — 2. Křik tetřeva tokajícího. Šp.

Broušený. V. Jsi jako b-ná motyka. Jg. — **na co**: Na obě strany b. (šibal, pochlebník). Jg., Lb. B. sklo. Us. Vz Brousiti.

Brouzdanice, e, f., blátivá cesta, kothiger Weg, Gequatsche.

Brouzdati, brozdati, waten. — **se kde**: ve vodě. Jg. — **se s kým**. Us.

Brový, bérový, od bru. B. květ, Jád., kaše. Byl. Fench-.

Bozna, y, f., místo nad břehem rybníka. Jg.

Brozdati se, vz Brouzdati se.

Brožek, žku, m., malý stoh, Schober; druh sítí k lapání zvěři. Šp. — *B., a, m.,* Brož, e, m. = Ambrosins. Gl.

Brožurka, vz Brošurka.

Brsina, y, f., plochá pastvina v údolí, Us. Wiesenthal, Hutweide im Gebirge. Rk.

Brslen, n, m., mor. bršlen, Spindelbaum. V obec. mluvě: b. sprostý, brsnil, kněžské čepičky, kvadrátky; na Slov. kněží mníď, kapucínské semínko, popové moudí. B. bradavičnatý, širokolistý, nízký, ježatý, úzkolistý, obvejčitý. Jg.

Brslenky, pl., f., kožené kalhoty sedlské. — Brslenkař, e, m. = sedlák, Bauer.

Brslenovitý. B. rostlina, spindelbaumartig. Rostl.

Brslenový. B. les, strom, list, dřevo. Spindelbaum-.

Brsnil, u, m. = brslen. Lex. vet.

Brstva = vrstva. Rk.

Bršlice, e, f., kozinka. Gersch. Brk.

Bršť, ě, f., rostl., Bärwurz. Jg., Rk.

Brt, u, m., brť, i, f., *díra v stromě,* jíž včely jako úlu užívají. — B. na včely = *včelnice.* Reš. a na Mor. — *B., otvor v úlu.* Zlob. Vz více v Gl. 12. Flugloch.

Brtedlník = brtník, medvěd, Ros., Honigbär.

Brtes, a, m., pták, skalník, kamenář, srkavec, střesolka, Weisskelchen. Jg.

Brtiti, il, cen, cení, brtívati = vrtati, bohren.

Brtník, a, m., včelař, Beutner; 2. neohrabaný člověk, Flegel; 3. medvěd, který brti slídí. Honigbär. Jg.

Bructerové, rův, m., kmen germanský při Emži.

Bručal, bručák, a, m., člověk bručivý, bručák, Murrkopf, Brummer. Us.

Bručeti, -čí, če (íc), bruč, el, ení, bručívati. Vz Broukati = bučeti, bzučeti, summen, knurren, sumsen, brummen. Brouk bručí. Kom. Bručí co medvěd. Us. — **kde.** V břiše to bručí. Kom. — **na koho.** Us. — **čím:** nosem. — **kam: do** vousův. — **k čemu:** k zpěvu.

Bručiti = pučiti se, zelenati se. V.

Bručna, y, f., žena bručivá. Us. Brummerin.

Brůdek, lépe: brodek, vz Brod.

Brudik, u, m., brominm.

Bruditi, něco = pokáleti, beschmutzen. Rk.

Brudný, brudnatý, břídný, Bern. schmutzig.

Brudovatý, skalnatý. Cf. Brdo. Jg.

Brúk, vz Brouk. — **Bruk,** u, m. S b-em (bručením, bruče) se naň osopil. Us.

Brúkati, vz Broukati.

Brukev, kve, f., Kohlrübe. Puch. — *Brukvový,* Kohlrüben-.

Brumaisl, u, m., z něm. Brummeisen, drnkačka, V., břindačka. D. V již. Čechách: hobza, u mor. Slováků: brumle a grmle. Brt., Kts. Vz Brnčadlo.

Brumbál, a, m. = chrobák, Mistkäfer.

Brumlati, brumlám a brumlí; brumlávati, brummen, murmeln. — **ke komu.** Sám k sobě brumlá. Us. — **na koho.** Rk. — **kam: do vousů.**

Brumlavý, brumtavý, brumlák, Ch., brummig.

Brumle, e, f., na Slov. = drndačka, vz Brumaisl, Brnčadlo.

Brůna, y, f., bron, a, m., broný kůň, sivka (Šp.), bělouš, Schimmel. Letos přijel sv. Martin na brůně (na bílém koni = napadl sníh). Us. Vz *Bělouš,* Bron. — *B., druh palečníku,* hřebenového kola ve mlýně, Kammrad mit doppelter Verkämmung. Vys.

Brunát, u, m., *barva hnědá: 2. červec,* červená barva, Purpur. Jako b. červený. Ros.; 3. *jemná tkanina* tmavé barvy. Gl.

Brunátěti, brunátněti, ění -tějí, ěl, ení = brunatným se státi. Jg.

Brunátiti, brunatniti, il, ěn, ění = brunatné činiti. L.

Brunátnosť, i, f., brunátná barva, braune Farbe, Braunröthe. V.

Brunátný, brunatný, brunátový, brunáten, tna, tno = hnědý, červený, s mnohým černým promíchaný, braun, veilchenbraun (V.). Jg. Na brunatno něco smažiti. Us. B. dívka. L. — B. barva, jasně červená, šarlatová, červcová. V., Br., Ros., purpurn, purpurroth. — B. fiola = strační nůžka, Reš.; b. mečík = b. či modré lilium, kosatec. Jg.

Bruncilk, a, m., burclík, Tümmler (holub); 2. babka, chroust. Us. — Jg.

Brunevík, Brunšvík, a, m., Brunšvicko, a, n., něm. Braunschweig. — Brunevík, Brunšvík, Brunsvík, a, m., Braunschweiger. — Brunšvický, brunevický. Jg.

Brunčeti, el, ení = vrčeti, bzíti, summen. Lešk.

Brunditi, brundívati = durditi se, D., schmollen.

Brundivál, a, m. = brumbál.

Brundusi-um, a, n. (Brundisium), nyní Brindisi, starožitné město v Kalabrii s přístavem, odkud do Řecka se přeplavovali. — *Brundusky.*

Brunet, fr. (bryné), hnědý, snědý. Rk.

Brunetka, y, f. (brynetka), snědá dívka, černovlasá. Rk. Vz Brunet.

Brunšvík, vz Brunevík.

Bruntál, u, m., mě. v Slezsku, Freudenthal. Zlob. **Bruntálský.** Zlob.

Brus, u, brousek, sku, brouseček, čku, m.; oselka, oslička (brus sekáčů); Schleif-, Wetzstein. B. vodní (který vodou se táhne), točicí, hrubý, jemný, ostrý n. brousek na břitvy, na nože, na zrcadla, nehvizdský, kamenický, francouzský, pro brusíře skel, truhlářský. Šp. — Brusem tupé věci brousíme. Kom. To bude brousek pro její jazyk (bude moci klevetiti). Us. Z brusu nový (zcela n.). D. Lom na brusy. Šp. — *Brus n. brousek jazyka českého* (kniha, v které se chyby opravují). — *B. mýdla,* asi půl kilogramu. V Klatovsku. — *B. v chlebě,* klihovatina, zákalec, der Schlief.

Brusař, e, m., kdo brusy prodává. Schleifsteinhändler. Ros.

Brusárna, y, Schleifmühle.

Brüsau, Březová, é, f.

Brusel, sla, m., mě. Brüssel v Belgii. — *Bruselan*, a, m. — *Bruselský*. Cf. Brysl.

Brusič, e, brusák, a, brusník, a, m., Ros., brusíř, Schleifer.

Brusidlo, a, n., brusnice, Us., Schleiftrog.

Brusinky, pl., f., brusina, brusnice, e, f., v obyč. mluvě brusliny, něm. Preiselbeere. Také: borůvky červené, kyselinky. Jg. — — *Brusiny*, pl., f., odpadky od brusu, Schleifstaub. Jg.

Brusíř, e, m., vz Brusič.

Brusírna, y, f., vz Brusárna.

Bruska, y. f., místo, kde se brusy lámou. Schleifsteinbruch. V. — V Praze: Na Brusce (u starých zámeckých schodův, dole).

Bruskosť, i, f., kvapnosť, rychlosť. D. Schnelligkeit.

Bruský, prudký, spěšný, schnell. B. potok, Háj., v Praze, vz Bruska.

Bruslařský spolek, Eisklub. Rk.

Brusle, í, pl., f., kosle, kraple, klušťka železka, die Schlittschuh. V zimě jezdíme, klouzáme se po ledě na bruslích, koslích, želizkách. B. si připnouti, uvázati, odvázati, někomu za peníze půjčiti, si vypůjčiti, někomu na led nésti. — *B.* = mě. Brüssel. Vz Brusel.

Bruslek, u, m., z něm. Brustfleck, ve vých. Čechách druh sedlské vesty.

Brusní. B. kámen, Schleifstein.

Brusnice, e, f. = brusidlo; 2. vz Brusinky.

Brusovatý, schliefig. B. Chléb.

Brüssel, vz Brusel, Brysl, Brusle.

Brustfleck, něm., náprsník. Šp.

Brušec, šce, m., na Mor. = břišec.

Brutalita, y, f. z lat., zhovadilosť, hrubosť. Brutalität. — **Brutalní**, zhovadilý, surový, hrubý. Rk. Brutal.

Brutavý, bronkavý, bublavý, Us., mürrisch.

Brutnák, u, m., rostl., Borretsch.

Bruttiové, bydlili v nejjižnější Italii. — *Bruttijský*.

Brutto = z hruba; netto = z čista. Brutto und Nettogewicht: hrubá a čistá váha. J. tr — Váhu píšeme z hruba, z té odčítáme taru t. j. to, co váží nádoba n. obálka, v níž jest zboží, a co zbývá, to jest čistá váha (netto) samého zboží. S. N.

Brut-us, a, m. L. Junius B. vyhnal z Říma krále Tarquinia; M. Junius B. zavraždil s jinými Caesara.

Brüx, Most, u, m.

Bruzdit = o někom zle mluviti, nachreden, verleumden. Llk.

Brv, i, f., brva, y, f., brvička; brvy, obrvy, srsť krátká na kraji víček očních. Ssav. — — B. = obočí, Augenbrauen. Nasupiti brv (rus. = zamračiti se). V brv zákonům, právu = na vzdory. L. V brvi = do obličeje, do očí. Šm. — Sr. slov. brъvь, skr. bhrû, řec. ὀ-φρύ-ς, strněm. brâva, Schl., lit. bruvis; Brane. Fk. 143. — *Brv*, *chlup* tuhosti a krátkosti brvy, Rostl., kurzes Haar, Zotte.

Brvitý. B. nohy, lupeny (které mají brvy). Jg., Krok, Rostl., Haarig.

Brvonožka, y, f., Borstenträger. Rk.

Brvy, vz Brv.

Brya-s, nta, m., Dariův syn; kromě toho jméno i jiných mužův.

Brýborat, v již. Čechách = vrávorati, taumeln. Kts.

Bryčka, y, f., ein leichter Reisewagen. Us.

Brychati, chám a ší = střikati, spritzen, fliessen. — **z čeho.** Krev z něho bryše. Rokye.

Bryka, y, f., bryk, u, m., z něm. Bricke, Pricke, muraena. Vz Mz. 120.

Brýkati; bryknouti, nul a kl, utí = křičeti, quäken, schreien. Volavý jikavec brýká. Us. — **nad kým, na koho.** L.

Brykel, vz Brikel.

Brykole, brykule, e, f., z fr. bricole (vz Mz. 120.) = vrtochy, na Slov. mátoha, Spuck, Grille, Mucke, Schrolle. D. Míti v hlavě brykole. Us. To mi dělá mnoho brykolí. Us. K čemu tolik brykolí? D. Proč si děláš brykole? Sych.

Brýl, a, m., hrlooký, Schieler; 2. libého vzezření, liebäugig. V.

Brýlař, e, m., kdo brýle prodává, Brillenhändler.

Brýlati, šilhati, schielen, blinzen. — **na koho** (zamilovaně). Us. — **do čeho:** do knihy. Us.

Brýlavosť, i, f., Uibersichtigkeit.

Brýlavý, kdo brýlá, schielend.

Brýle, Vz *Brejle*.

Brynět, vz Brinšt.

Brynda, bryndička, y, f. = slévky, špatný nápoj, Gepantsche, Gesänfe. O původu vz Mz. 120. Sr. pol. brud, brýd = špína. Sf. Bryndu do sebe líti. Us. Býti v bryndě, seděti v bryndě (in der Tinte, Tunke, Wäsche sitzen). D. Jsme v pěkné bryndě! D., Č. Vz Nesnáze, Trampoty. To pivo, víno jest brynda. Us. Přivésti někoho do bryndy. Rk. Bývá tam často pan Brynda s Laňkvarou (bryndání piva; vz Podobný. Lb.). Ros., C. — *B.*, *y*, *m.* = *motlacha*, Sprachmenger. D. — *B.*, *y*, *f.*, *špatná kuchařka*, Pantscherin.

Bryndač, e, bryndal, a, bryndálek, lka, bryndáleček, čka, m., emiral; bryndačka, bryndalka, y, f., Pantscher; -rin.

Bryndanice, e, f., míchanice, šplíchání, Manscherei, das Gepantsche. D.

Bryndati, bryndávati, vz Brynda; pantschen; nápoje kaziti, míchati. — **co:** pivo, víno. Us. — **co čím:** pivo vodou. — B. **se** = šplíchati se, máchati se, emirati se, mähren, manschen. Jg. — **se kde: ve** vodě. Us., Sych.

Bryndza, brinza, y, brynze, e, f., Schafkäse, umisený ovčí sýr na salaších v Tatrách. D. Dle Mz. 120. z rum. brênzè = sýr.

Brynzař, e, m., sýrař. Käsehändler.

Bryuzařiti = sýrařiti, mit Käse handeln.

Brynzárna, y, f., komora na sýr, Käsekammer. Bern.

Brynel, brinel, brunel, u, m., tuhá látka, obyčejně vlněná, černá, zvláště na ženské střevíce, Rk., z něm. Brünell. B. francouzský, hedvábný, vlněný. Šp.

Brynza, vz Bryndza.

Bryskov, a, m., mě. Breisgau. Plk.

Brysl, a, m., Brusel, sla, m., Brüssel, mě. v Belgii. — *Bruselský*.

Brytan, vz Britannia.

Brýzhanice, e, f. Pantsche. Rk. Vz Brýzhati.

Brýzhati se = v řídkém blátě capati. Deh. — **kde:** v blátě, Koll., trampeln, pantschen.

Brz, u, m., brza, y, f., brzačka, na Slov. = překážka, Hinderniss. — 2. Brz, a, o = brzký, brzek, St. skl., hurtig, geschwind.

Brza, y, f., vz Brz; 2. žilka, proužka v mase, ve dřevě, Maser, Ader im Fleische, im Holze. Bern.

Brzáče, ete, n., brzák, a, m., ranoš, hrzo narozený. Us. Vz Brzák.

Brzák, a, m., *chroust*. — 2. B. = *brzáče*, bald nach der Hochzeit geborenes Kind. — 3. B., *brzo uzrávající*. Jetel b. Zlob.

Brzce, ne za dlouhý čas, hned, bald. V.

Brzda, y, f., stroj k zastavení pohybu stroje jiného, ku př. parního vozu, vlaku, něm. Bremse. Vys.

Brzditi, oni -dí, brzď, dě (íc), il, ěn, ění = pohyb stroje brzdou staviti, bremsen. Vz Brzda. — **co**: vlak. Vz Bremsen.

Brzdový. B. kolo. Bremsrad. Rk.

Brzejší, od neužívaného brzý, Ssav., früher.

Brzek, vz Brzký.

Brzeť, i, f., žíla v dřiví, Flader. Rk. Vz Brza.

Brzko, v brzce, Br., v brzku. V brzce se to stane, Ros., bald.

Brzkosť, i, f., rychlosť, Schnelligkeit. V brzkosti jsme staří. Štelc.

Brzký, brzek, zka, zko; komp. brzší, brzejší, brzčejší; brzičký, brzoučký, brzounký = rychlý, náhlý, jäh, schnell, baldig, früh. Jg. Brzký čas to ukáže. Ros. B. uvážení. Har. V brzkém čase, v brzkých nemnohých dnech. V. B. posel, konec, uvážení, porod, smrť. Jg. — **v čem.** Aby brzký nebyl nalezen v přísné spravedlnosti (=náhlý, kvapný). Solf. — **čím.** Nebuď brzek řečí. Tkadl.

Brzky utěšenie minulo, Hns, schnell.

Brzlík, u, m., něm. Brustdrüse, žláza na průdušnici umístěná, snad z něm. Briesel. Mz. 120.

Brzlina, y, f. = slezina, die Milz. Na Slov.

Brzo, brzy, brzko, brzce, brzičko, brzičko, brzičky, brzoučko, komp. brž, jehož se neužívá, nýbrž: dřív, dříve, dřívěji, spíš, spíše=prudko, záhy, v brzce, hned, rychle, snadně, bald, alsbald, gleich, flugs. Jg. Půjdu brzy spat. Z vlka nebrzo bude oráč a ze zemana žák. Drž se starých rady, nedojdeš brzo vady. Plk. Přijdu brzy domů. Us. Jakž brzo dokonal tu řeč. V. Brzo nastávající = blízký. V. Velmi brzo. Us. To se brzo nestane (stran pořekadel vz: Chléb, Voda). Brzo z jara. Us. — *Brzo-brzo*, bald-bald. Brzo mne chválí, brzo mne haní. Us. — Brzo potom, kurz hernach. Brzo po novém měsíci. Byl. — *B.* = *příliš brzo*, *před časem*, frühzeitig, allzufrüh. Brzo mi přišel. Brzo narozený. Ros.

Brzosť, i, f., Geschwindigkeit. Šla s b-stí či s chvátáním. Hus.

Brzovatina, y, f., Fladerholz. Rk.

Brzovatý, aderig, maserig, vz Brza. B. dřevo. Bern.

Brzy, vz Brzo.

Brzý; brz, a, o, vz Brzký.

Brž, brže, jest komparativní tvar od brzo = rychleji, spíše, raději, schneller, geschwinder, eher. Ale to brž vězte. St. Vz Kat. 3123., 3287. Nejsme sami, mnoho brž máme bratří. Kom. — *Přivazuje se zhusta k spojkám:* alebrž, anobrž, abrž, něbrž, ja, vielmehr, sondern, když výraz předcházející opravujeme. Vz Ale, 9., 10. Kat. 3269. Není zlato lepší než ctnosť, ani jest brž rovné jí. Jel. Vz jednotlivá ona slova. — Zk. — Brž co jsem chtěl říci? Us. (u Turnova). B. také = *také k tomu*. V. — B., *v brzce, hned*. Kat. 681. I mohlo by se b. státi. Alx.

Bržek, vz Brh.

Buba, y, m. Vyhlíží jako b. = hloupě, Us., dumm.

Bubáč, e, m., = bubák.

Bubák, bobák, mor. babák, a, m., bubáček = strašidlo. Nechoď ven, je tam b. Us. To jsou jenom bubáci, Schreckenberger = vy mne jen strašíte. D. B. na ptáky. *Jinak také:* mumlák, papák, mumlák, hastroš, strašák, Wauwau, Ruprecht, Schreckbild, Gespenst. Jg. — *B., speklý vozher v nose*, sušeň (Brt.). Vezmu ti bubáky (říká se dětem). Us.

Bubati = bubřeti. — **čím.** Život, jenž mokrostí bubá, mokrostí vědne. Ms. (schwellen). — B. = Bumbati. Vz toto.

Bubel, ble, m. (zastaralé), 1. ten, kdo má naduté tváře; 2. bublina; 3. nesroznmitelné mluvení: b. kouzel. Jg.

Buben, bnu, m., bubének, nku, bubínek, bubenec, bubenéček. B., od zvuku, který vydává. Gb. Die Trommel. *Části bubnu:* horní obruč, dolní obruč, šroub k ladění, deska (k tlučení na ni), deska se strunami, paličky. B. přes levé rameno přehoditi. Rf. B. veliký n. turecký, malý n. vojenský, kotlový neb vlaský n. měděný, bubínek maurický n. tamburin. Hd., Šm. Udeřili (bubeníci) zvuky (akkus.) bubnóv břeskných. Rkk. 54. V bubny biti. Jg. Na b. udeřiti. Kom. To musí jíti jako voják podlé bubnu. Us. Na b. bubnovati. Vrat. Na b. tlouci. Jg. Rána, udeření na b. D. Břicho jako b. Us. Rád to slyší jako zajíc b. Jg., Č. Vz Nemilý. Na zajíce s bubny choditi (věc špatně počíti). Us. Zavěs buben (přestaň bublati, Ros.; n. o chlubných, přestaň se chlubiti). Č. Přisahati na b. (vojákem se státi.). Č. Na b. něco udeřiti, dáti, pověsiti = všem povídati. Už jde b., už jdou s bubnem, Zapfenstreich. Šm. Zvučny bubny za horami a k nám přicházejí jeho úborky. Pk. — *B. u strojův = válec*, okolo kterého se řemen, provaz točí n. na němž se navinuje. Vys. — *Bubínek v uchu* (vz Ucho, Trommelfell), *v hodinách*, Federhaus, *v mlýně*, Dreiling, *v kartách* (kartech. V.), Schelle, *v pumpě*, Kolben. Jg. — *B., velké břicho*. Žena s bubnem, s bubínkem (těhotná). Us.

Bubenec, nce, m. = buben. Žid.

Bubeneč, něe, m., Ovenec, ves u Prahy. Bubentsch.

Bubeník, a, m. B. vojenský, plukovní, Trommelschläger, Pauker, Tambour. D. Trefí píštěc na bubeníka. Reš. — B. žaludkový (nadmutí), střevní, břišní, mateřinný, u dobytka, Windsucht. J.

Bubeniti = bubnovati Jg.

Bubenní, od bubnu. B. kůže, Us., mázdra v uchu. Hlas. Trommel-.

Bubínek, nku, m. B. ušní umělý Fallonův, Toynbée-ův; vz Nástroj na uši. Cn. Podbil jí bubínek (obtěžkal ji). Vz Hody, Krajan. Č. Ostatně vz Buben.

Bubínkový. B. mázdra, dutina. Rk. Trommelfell-.

Bubkovati = vírem se valiti, wirbeln. — **z čeho.** Kouř z boudy bubkuje. Us.

Bubla, y, f., bublač, e, bublák, a, bubloun, a, m. Brummer, Schnarcher. Divný bublák. D.

Bublanina, y, f., bublání, das Gehrumme; 2. moučné jídlo (nákyp) s ovocem, Us., Obstauflanf.

Bublati, bublám a bublí, eš atd., al, ání, bublávati = reptati, mumlati, murmeln, murren, brummen. Jg. — **kde:** v sobě. Us. — **nač:** Rk. Bába na mne buble. Er. P. 365. — **kam: do vousův.** — **proti komu:** mezi sebou proti pánu bublati. Us.

Bublavý. B. holub (Kropftaube), potok, moře (hnčící, brausend, tosend, schallend).

Bubleněti, ěl, ění, bubliny dostávati, sprudeln, Blasen werfen. Jg.

Bubleniti, 3. pl. -ní, il, ěnl, bublinčiti, -čí, il, ení, bublinkovati = bubliny dělati, Blasen im Wasser machen. — **co:** vodu. Us. — **se.** Voda se bublinkuje, sprudelt, wirft Perlen. — **čím:** vodu dmýcháním.

Bublina, bublinka, bublénka, y, f.; blahuně, blabnňka, žblabuně. Sp. Wasserblase. Mine to jako vítr a b. Štelc. Světská sláva bývá nad bublinku dešťovou marnější. Žalansk. Dělá se na vodě b. Us. B. na vodě, V., vodní, z mydlin. D. — B. na chlebě, Reš., na stromě, V., na dubě (duběnka). Čern.

Bublinatěti = bubleněti, Techn., blasig werden.

Bublinatka, y, f. Wasserhelmkraut. Rk.

Bublinatý, plný bublin. B. list. Rostl. Blasig.

Bublinkovati, vz Bubleniti.

Bubliti, il, en, ení = bubliny dělati. Vz Bnbleniti. Ryba bnblí. Us.

Bubňačka, y, f., nadutí břicha. Bern. Trommelsucht.

Bubňák, a, m., bubnující holub. Us. Trommeltaube.

Bubnař, e, m. Trommelmacher. Rk.

Bubnovati, bubnovávati = na buben bíti, trommeln, die Trommel rühren; břinkati, hřmot dělati, Lärm machen. — **abs.** Zajíc (malá zvěř) bubnuje, když přední(ma) běhy rychle pohybuje sedě na bobečku aneb jiného svými běhy bije. Sp. Holub bubnuje. Dala jsem b. (obcovala tělesně s mužským). Sř. — **na co:** na sud, na vědro, Ros., na bubny, Let. 408., Er. P. 183., na vlaské bubny, Pauken schlagen, na poplach. J. tr. — **čím:** vírem, Wirbel schlagen, D., paličkami. — **kde.** Bubnujou *ve* dvoře, *na* poli, na ulici, před shromážděným lidem.

Bubnový. B. kůže. Us. Trommel-.

Bubny, gt. Buben, pl., m., ves u Prahy. V Bubních 1616.

Bubolatý, na Mor. = bonbelatý. M. M.

Bubřeti, bři, bře (ic), el, ení, nabubřeti, bobtěti, schwellen. — **abs.** Mrlina bubří. D. — **kde:** Mrlina **ve** vodě bubří. — **čím:** vodou nabubřel, Us., řeckými slovy b., douti se. D.

Bubřiti, il, en, ení, bubřívati. **co** = učiniti, aby bubřelo, schwellen machen. Jg.

Bucatý = buclatý.

Bucek, cka, m., pucek, buclík, puclík = buclatý, který má tlusté tváře, bäcklg, dicklich, vollwangig. To je malý b. (o dětech). Us. O původu vz Mz. 121.

Buclák, a, m. = bucek. Koll.

Buclák, u, m., buclatý hrnec na mléko, na květiny.

Buclatý, bucatý. Buclaté děcko. Sych. *Vz Bucek.*

Buclík, vz Bucek.

Bůček, čku, m., lépe: boček, vz Bok; 2. vepřové břicho. Us.

Buček, čku, m., bukový lesík, Buchenwald. Us.

Bučení, n. B. dobytka, das Gebrüll. V.

Bučeti, byčeti, 3. pl. bučí, buč, buče (ic), el, ení, bučívati; býknouti, knul a kl, uti; brüllen, muhen. — **absol.** Kráva, býk bučí. V., Kom. — **komu.** Jí býk bučí. Puch. — **na koho.** Kráva na tele bučí. — **za kým:** kráva za teletem bučí. — **komu do čeho:** do uší.

Bučí, boučí, n., bukoví. Vz Bučina. Ros.

Bučina, bukovina, y, f., *bukový les.* Buchenwald. Mladá b. — *B. = bukové dříví,* Buchenholz. Topili bučinon. Z bučiny cepy dělají. Jg. — *B.* = bukvice. Vepře krmí bučinou (Buchelchel). L.

Bučivý, kdo rád bučí, Us., brüllend.

Bučkov, a, m. = Buštěhrad u Prahy.

Bučník, u, m. = bučina.

Bučolák, u, m. = buclák. Na Slov.

Bud, u, m., buzení, Bern., das Wecken.

Buď, 1. *imperativ* časosl. býti, sei. — 2. *Spojka:* buď, buďto, es sei, entweder; buďbuď, buďto, aneb, neb, nebo, entweder-oder, es sei dass-oder. Vz Nebo, Aneb. Dej to buď mně, buď jemu (aneb jemu). Us. Buď že se přizná nebo nepřizná. Ros. *Spojky buď-buď,* buďto-buďto, buďže-buď, buď-aneb, buďto-aneb, buď-neb *se kladou,* hledí-li se k věcem, které se v skutku přihoditi a částěji opětovati mohou. Zk. — Buďto na Slov. = ačkoliv, obgleich. Držal bití pánových, buďto dost odporných. Baiz.

Buda s infinit.: B. chytati, běhati etc. se neužívá. Vz -tnrus, a, um. Na mor. Slov. buďa = jsa. Buďa tebou neudělal bych toho. Brt.

Bůda, vz Bouda.

Budák, a, m., kdo boudy dělá. Us. Hüttenbauer.

Budař, e, m., obyvatel horských bud. Kh. Hüttenbewohner. — B., na Slov. = záchod, Abtritt.

Budeč, dče, m., Háj., jméno hradu a města.

Budějovice, pl., m., od ‚Budivoje'; něm. Budweis. Budějovice, gt. Budějovic, dat. Budějovicům (n Hájku také: Budějovicím, ale *-ům* lépe), akk. a vok. Budějovice, lok. v Budějovicích, instr. Budějovici (jako: hráči, biči), avšak i Budějovicemi. (Zk.) Gt. Budějovic je starý gt. jako: pět tisíc, loket. Vz -ice. — B. České, Budweis, B. Moravské, Budwitz, Mährisch-Budweis. — *Psávalo se i:* Budivojice, Budvojenice, Budivojovice. Jg. — Budějice. Er. P. 455. — **Budějovský,** pl. Budějovští. — *Budějovan,* a, m., Mus. — *Budějovanka,* Mus., Brt. Vz -ice.

Budešin, vz Budišin.

Budget, u, m. (angl. bɐdžet), původ. fr. bougette = sáček, pak v Anglii kožený vak,

v němž přinášen do parlamentu přehled příjmův a výdajův státních a rozvrh jich na příští rok, konečně tento rozvrh sám. S. N.

Budicí hodinky, stroj (k buzení sloužící). Weck-. Vz -icí. — *Budící*, kdo budí.

Budič, e, budíček; čku, m.; budidlo, a, n., der Wecker. B. v hodinách, hodiny s budíčkem, Weckuhr. Jg., Šm. Hodiny budící.

Budíček, čku, m., slaměný výšek, který se na zadní konec skřivánčí síti přivazuje, aby se jím skřivani budili. Šp. Vz Budič.

Budík, u, m., vepřový žaludek krví a krupami nadítý, Jg., gefüllter Schweinsmagen.

Budín, Budín, a, m., Ofen, lat. a maď. Buda. — *Budíňan*, a, m. — *Budínský*. — Budínské víno. Us. — Vz -ský.

Budínky, pl., f. = budovy. Na Slov.

Budínský, vz Budín.

Budišín, Budešín, Budyšín, Budešník, Budišník, a, m., město v Lužici, Bautzen. — *Budišiňan*, Budišanin (Jg.). — *Budišínský*. — *Budišínsko*, a, n., Bautzner Gebiet.

Buditel, e, m., pl. -lé. Wecker.

Buditi, ím, 3. pl. dí, buď, dě (íc), il, zen, ení; budívati = ze spaní vyrážeti, wecken; drážditi, reizen. Kořen jest bud, skr. budh, lit. pabundu (probouzím se). Schl. — **co.** Kteříž naději budili, *lépe:* do nichž nadíti se bylo. Pk. — **koho.** Spícího lva (psa) nebuď. Ve mlýně nebuď a ožralce, když spí, nebuď. Rým. B. zlenilé (povzbuzovati). Jg. — **koho kam: do** práce. Jg. — **koho z čeho:** ze spaní. Us. A mě ze sna budí. Er. P. 492. — **koho čím:** Lidské srdce okem budí = povzbuzuje. L. — **co kde.** Touhu po otčině v někom buditi. Ml. — **se** = špatně spáti, schlecht schlafen; ze sna se vyrážeti, aufwachen.

Budivoj, e, m. Dal.

Budivý, kdo, který budí, weckend.

Budiž tak že; nechť jest tak že; lat. licet; něm. es mag sein, zugegeben dass. Vz Věta připouštěcí. Nechť jest tak, že jsem zbloudil, při mně zůstane blud můj. Br. Budiž k ničemuž, Taugenichts. Us., Jg.

Budka, y, f. B. strážní. Vz Bouda.

Budníček, čka, m., Laubsänger. Rk.

Budník, u, m., holubník, Taubenschlag.

Budoar, vz Boudoir.

Budoucně. Co se b. státi má, V., Br., künftig.

Budoucí (na Slov. budúcí), *který bude*, künftig, zukünftig. B. rok, čas. (Vz *Čas budoucí*). D. Na b. čas (für die Zukunft) nižádný ani ruky proti vám nepohne. Flav. B. památky hodný. Pelc. Poznání, vědění b-cích věcí míti. Solf. K b. potřebě něco schovati. Kom. Proroci budoucí věci předpovídali. V. Protož se ohlédati na věci b. náleží. Br. O věcech b-cích hádati, oznamovati, předpovídati; b. věci předzvídati; k b. věčné paměti lidské něco na jevo vydati. V. Přítomné věci opatruj, o budoucí nepečuj. Prov. B. konsulové, státníci, řečníci. Nt. — *Budoucí = potomkové*, die Nachkommen. Sobě, dědicům a budoucím svým. Zříz. Ferd. — Troj. — *B. = věčný*. Biancof. 95.

Budoucnost, i, f. Na b., na věčnost pamatovati. Do b-sti hleděti, na b. nemysliti. Nt. Zukunft. — *B. = potomstvo*. Zříz. zem.

Budova, y, f. = stavení, stavba, dům, Bau, Gebäude. *Budovy a) veřejné:* kostel, škola, radnice, nemocnice, úřad, divadlo, trestnice (šatlava, vězení, žalář, šerhovna), káznice, hostince, kavárny, veřejné kuchyně; *b) soukromé:* dílny, továrny, činžovní domy. Pt. 94. — *B. školská*, v Čechách se říká: školní stavení neb škola. Šb. B. posvátná, památní.

Budovací, Bau-.

Budovatel, e, m., pl. -lé; stavitel, Baumeister. Zlob.

Budovati = stavěti, bauen. — **co:** chrám. Krok. — **se kde:** v zemi = osaditi se, sich niederlassen. Háj. —

Budoví, n. Gebäulichkeit. Rk.

Budovisko, a, n., Gebäude, Nothgebäude. Rk.

Budoviště, ě, n., budova. Na Slov.

Budovní, Bau-. B. dříví. Orb. pict.

Buďsi, vz Buďto.

Buďto-buďto, aneb; vz Buď, Neb.

Budu. Ku kterým časoslovům klade se ve futuru (čase budoucím) „budu“? Vz Čas budoucí, Infinitiv.

Budyně, ě, f., mě. v Čechách, něm. Budin. — *Budyňan*, a, m. — *Budynský*.

Budyšín, vz Budišín.

Buďže-buďže (aneb), buďže-buď, spojky výčtu; vz Buď, Neb. Buď že jíte nebo pijete aneb cožkoli činíte.

Bufák, u, m., hra s kamínky, drápky.

Bufal, a, n. Iluster. Rk.

Bufati = kašlati, Us., husten.

Buffet, fr. (byfé), skřínka na číše u kredence. Rk.

Bufy, pl., f., Pelzschuhe. Us.

Bugr, a, m., tlustý člověk, bachoř. To je b. (bukač, buk). Us.

Bůh, Boha, m. (stč. bóh, bog), *vok.* Bože; *pl.* bohové a bozi, *lok.* v bozích. *Starý akk. sg. „Bůh“* (= nom.) udržel se ve frasích: pro Bůh, za Bůh m. pro Boha, za Boha. Pro živý Bůh. Šm. Dat. sg. Bohu, *ne:* Bohovi, leč ve smyslu modly. Ml. O původu vz Bogъ. Gott. Jména starých českých bohův: Bělboh, Černoboh, Třihlav, Perun, Svaroh, Živa, Svatovid, Radhost, Děvana, Jeseň, Lada, Vesna, Morana, Přije, Sytivrat, Veles, Škřeti, Polednice, Lutice, Víly, Rusalky. Šb. B. slunce Sol, vína Bacchus, války Mars atd.; bohové národní, domácí, podzemští atd. Nt. B. pohanský, lesní, vodní, větrní, temný, ohně, básnířství, lékařství, výmluvnosti, svobodných umění. Jg. Což kto najviec milnje, to má jako za buoh; Kohož věc protivná potká pro Buoh; Pro Buoh něco snášeti. Št. Boha ctíti, chváliti, vzývati, slaviti, velebiti, za pomoc prositi. Jg. Bohu se modliti, sloužiti, se oddati, obětovati, se poručiti. Jg., V. V Boha doufati. V. Boha se dokládati. K Bohu volati. Jg. Proti Bohu se prohřešiti. Us. To sám Bůh ví. D. Pomoz, pozdrav, zaplať, pomáhej, nedej, uchovej, chraniž, nedopouštěj, požehnej, naděl, dejž to pán Bůh. Jg. Dej mu pán B. nebe. Jg. Bohu poručeno. Bohdá; dá-li B.; bude-li se Bohu líbiti; popřeje-li B.; dá-li pán B. k tomu svou milost a pomoc. Us., V. Dá-li Bůh = opravdu, věru, Bůh svědek. Jsem dá-li Bůh bližší k tomu

domu, než Lekeš po tom příbuzenství. Záp. měst. 1451. Uchovejž Bůh; Bože! Us. Obrať to B. k lepšímu. Us. Kýž se B. smiluje. Us. Prositi pro Boha, živým Bohem. Us. Pro Boha smilujte se. Us. Ale pro pána Boha! Kom. Bnď Bohu chvála. Us. V Bohu usnouti; s Bohem něco počíti; s Bohem! Sláva, chvála Bohu! Dej, zachovej Bože! Pán B. chraň, slituj, smiluj se. Pane Bože odpusť. Pán Bůh zaplať! B. s tebou; jeti s Bohem. Dá-li B. B. jest svědek. Bůh žehnej; nedej Bože; Zachovej ho Bože. Zdař Bůh; Bože chraň; Bohu žel; pro Bůh; pro pána Boha; na zdařbůh. Pro živý Bůh; živ ho Bůh; zachovej ho Bůh. Us., Šm., Jg. Volati k živu Bohu. Na Mor. Brt. Bůh jest svědek; Zdař Bůh! Dáti komu s Bohem; Dá-li Bůh! Nt. Při sám Bůh. Někteří píšou: Přisám (m. přisahám) Bůh. Ale potom by mělo státi: *Bohu*. Jiní mají *při* za substantivum *pře* a vykládají: Při (mé) sám Bůh (pomáhej), nebo: při (mou) sám Bůh (podporuj). Jiní zase: při (muě) sám Bůh (stůj). Ale zde všude jest mnoho doplňovati. *Při* jest imperativ časoslova „příti" = souditi; při (= suď) sám Bůh. Potom by bylo: Při sám Zeus, Herknles; při sama Juno. Šm. v Š. a Ž. 1856., str. 169.) Skrze Boha přisáhati. Us. Přisáhajíce před soudem říkáme: Tak mi pomáhej Bůh; toho mi dopomáhej Bůh. J. tr. Jak jest Bůh živý nade mnou! Us. Jak jest B. na nebi! Pán B. ví, že nevím. Snď B., já tam nebyl. Jg. Šťastný jako B. Ty budeš jemu Bohem (vším). Jeden pravý a živý B. B. otec, syn a duch svatý. Jg. Kněz jde s pánem Bohem k nemocnému. Jg. Komu Bůh, tomu všichni svatí (komu biřic, tomu všichni kati). Komu pán Boh, tomu všetci svätí. Mt. S. Člověk míní, pán B. mění. Jg. Má všeho do Boha (vz Blahobyt). Máme peněz, obilí atd do Boha (= hojně). Us. na Mor. Brt. Kdo se Boha bojí, pevně stojí. Proti Bohu nic nemohu. B. rozum lidský převyšuje. Co není z Boha, nepotrvá (nemá dlouhého trvání). B. je vysoko a vidí daleko. Chudobnému není B. chudobný. Chval Boha měděným tělem, železným srdcem a konopnou duší. (Svojanovský, Červinka). Tam pán B. jen jednou za rok přijde (o místě odlehlém). Č. Kdož Bohu slúží, toho B. nedbá: což na Bůh kdo pustí, ten to ztratí a kdož nedbá na Bůh, živ bude dlúho. (Uvádí jako přísloví. Št.). Čiňme od Boha počátek a bude dobrý pořádek. Bez Boha co dobře činiti nelze. Pán B. starý hospodář. Ještěť je pán B. živ. Ještě ten B., který býval. Ne vše na rozum, ale více na B. dáti. Bůh dal zuby, B. dá i chleba. Jen když B. zachová krávu, najdeme pro ni i trávu. Pán B. vždycky rozdává, i když nemá komu. Komu pán B. dá, tomu sv. Petr nevezme. Co B. dá, to čert nevezme. Co B. dá, s tím do kabele. Dal ti B. štědře, užívej měrně. B. má veliké oko. Celý svět oko boží. Víť p. Bůh, čí to kozel a čí beran. (Vz Č. Přísloví, str. 6.). Boj se Boha, styď se lidí, nehřeš více, pán B. vidí. Všecky věci na čas, pán Bůh na věky. B. také vzpomene na své. Pozdě mleli boží kola. Bůh není náhliv, ale pamětliv. Koho B. miluje, tohoť tresce a bičuje. Koho B. miluje, křížem ho navštěvuje. Proto pán B. dobrých tresce, aby se zlí káli. Chval Boha jak moha. Kdo modlitbu říká leže, Bůh ho slyší dřímaje. Skřivánek nízko žive, ale vysoko Boha chválí. Neštěstí učí hledati Boha. Boha vzývej, sám ruky přikládej. Na Boha nelze s palicí (musíš ho prositi). Proti Bohu nic nemohu. Moře nevypiješ, Boha nepřevalíš (nepřemůžeš). Jak B. ráčí, tak ať kráčí. Dobře pán B. ví, co dělá. Tec voda, kam pán káže. Koho chrání B. svým štítem, nezahyne v boji litém. B. jen tudy povstává, když lidská pomoc ustává. B. neopustí, kdo se naň spustí. Pán B. dopouští, ale neopouští. Každý o sebe, pán B. o všecky (se stará). V Boha doufej a sám foukej. Kdo nevěren Bohu, nevěren také lidem (nebude věren ani člověku). Kdo se Boha nebojí, ten se lidí nestydí. S Bohem a s poctivostí! Pán B. s námi a zlé pryč. Pán B. napřed a já za ním — a ty čerte vzadu tlač. Pán B. psího hlasu neslyší. (Psí hlas do nebe nejde). Věc Bohem souzená nemíjí. Bůh s námi, kdo proti nám? — Z Č. Keď Boh s námi, kdo proti nám? Mt. S. Pán B. dal, pán B. vzal. Co B. spojil, člověk nerozlučuj. Č. — Kde nouze nejvyšší, tam B. nejbližší. V hldě nezoufej, v Boha doufej. Sen je sen, pán B. řídí noc i den. Koho pán B. chrání, toho zbraň nerani. Kdo s Bohem počíná, všecko šťastně dokoná. Bohu říci, nčiniti jest. B. dal život, B. dá i zdraví. Tajné sám B. soudí. Všecky věci na čas, pán B. na věky. Ať déšť prší neb sníh věje, nechť se vůle boží děje. Kde člověk neváhá, tam pán B. pomáhá. — Z Š. a Ž. — Když pán B. ráčí, štěstí musí. Ten méně věří Bohu než svému tlumoku (měšci). Č. Srážl B. pyšným rohy. B. neslušných žádostí neslyší. Člověk na jednom Bohu ale ne na jednom příteli dosti má. (V.). Bohu slouží tak, aby čerta nerozhněval. S pravdou před Boha. Drž pane Bože káry, ať se vůz nezvrátí. Kalendáře lidé dělají, Bůh časy. Kdo se hněvá, ať se válí, však ho pán B. nepochválí. Za „Bůh zaplať" nemnoho koupíš (darmo nic). Kdo se bojí nouze, nerad pro Bůh dává. Ani pro Bůh (nic nedá). Bůh není náhlý, ale pamětlivý; Bůh člověka člověkem trestá. Sk. Bůh vysoko, král daleko. Bůh vysoko, král daleko, pravdy nikdež, jediné, zavina hlavu, smrti dočekati. B. mi buďiž v hlavách, panna Maria v nohách, andělíčkové po všech všudy stranách; Každý chce svým bůžkem býti; Bůh vybírá a člověk sbírá; U nás žiješ, našim Bohům se modli; Pán Bůh dává požehnání, ale sám do chleva nevhání; Bůh praví: Pomáhej si sám, pomohu i já; B. starý davatel. Pk. Čo pán Boh nedá, toho svet nedočiní. Mt. S. B. se vším vládne. Člověk myslí, pán Bůh ohmyslí. Člověk míní, pán B. mění. Člověk ukládá, pán B. rozkládá. Když pán B. dopustí, i motyka spustí. Všecko na čas, pán B. na věky. Pane Bože náš, jasné oči máš, vysoko sedíš a všecko vidíš. Boj se Boha, styď se lidí, nehřeš více, pán B. vidí. B. dobře vidí, kdo koho šidí. B. sesílá déšť na dobré i na zlé. Kdo se Boha bojí, nemá se co lidí báti. Přítel měšec a rodina pán B. O zejtřek se nestarej, čert houby ví, co pán

Bůh dá. Bůh ti nadělí, jen pověs kabeli. Vždyť nás pán B. vždycky vyčastuje. Stvořil B. zajíce, stvoří také trávu (nedá nikomu hladem umříti). Pán B. dal, pán B. vzal, buď jméno jeho pochváleno. Pánu Bohu poručeno. Co B. dá, to přijde vždy, ať i nepěkně kráčí. Když pán B. zdraví dá, musí být dobře. Trp míle, dáť pán B. více. Ne jednako B. rozdává, jednomu hus, druhému páva. B. každého najde. Také pán B. peče oplatky (odplacenje). B. také vzpomene na své (buď milostí, buď trestem). Chval Boha stále zvučným hlasem, tichou, pokornou myslí. Měří zloboh Boha na svou míru. Vz ještě stran přísloví: Boží, Božský, Čertův, Psí; také Pán, 5. Vz Rb. dle rejstříku na str. 265.

Bůhčlověk, gt. Bohačlověka, dat. Bohučlověku atd., obě slova se skloňují. B. = Kristus.

Bůhue v hornictví, vz Pína.

Buhor, u, m., rus., náhrobek, Grabhügel. Mus.

Bůhví. Na sv. B. Vz Nikdy. Lb.

Buch, knall! puff! — *B., u, m.*, Knall, Puff, Schlag. Rk.

Bůch, bochu, m. = boch, polt slaniny, Speckseite; uzené prase.

Buchactví, n., na Slov.=klevetnictví. Bern.

Buchač, e, m. = bouchač, vz -ač; — 2. breptač. Bern.

Buchar, u, m., vz Železo. — Na Slov. = *kladivo*. — B., *ocun, naháč*.

Bucharka, y, f. bouchačka. Ros. Büchse.

Bucharna, y, f. Pochwerk. Rk.

Bucharon, vz Boucharon.

Buchati, vz Bouchati.

Buchavosť, i, f. Knallende Beschaffenheit. Jg.

Buchavý. B. kolo, Ros., pochend, puffend.

Bucheovati, buchcuji a buchtuji, buchcovávati. — **absol.** Co pořád buchcuješ? (kašleš.) Us. — **koho** = pěstí do zad bíti, puffen. Us. — *V Bělehradu:* buchnovati.

Bucheň = bocheň. Na Mor.

Bucheř, chře, f. = puchýř. Rk.

Buchlati = silně kašlati, Jir., stark husten.

Buchnouti. Tak dělej, ať nevelmi buchne. Lb. Vz Bouchati.

Buchnovati koho = bucheovati.

Buchot, u, m., buch, bouchání, Baiz., Gepuffe, Geknalle.

Buchta, y, f., buchtice, e, buchtička, Buchte. Buchta kynutá, ořechová, švestková, tvarohová, skořicová, hrušková, ryvlsová atd. Pekáč buchet. Krásný toul střelami a oběd buchtami. Č. B. s mákem, se sýrem. Er. P. 430. Prolomte se nebesa, spadni buchta jako necky, na půl lokte máku v ní. Er. Co už buchet snědl a přece tak tupý. Vz Neučený. Č. Matka mu na cestu buchet napekla. Us. Tlustý jako b. — *To je buchta* a) = *tlustý*; b) *hloupý, hnup.* — *B.* = *místo* černou zvěří vyryté. Sp. — *B.* = *rána* pěstí v záda, buch, dryska. Dal mu hodnou buchtu. Jg. Kdo se v noci toulá, často buchty dostává. Har., Č. — *B.* = *knedlík*. Us. k Bavorům.

Buják, a, m., na Slov. = býk. D.

Bujarosť, i, f., Rkk. Jugendmuth.

Bujarý. B. jinoch, sily, Nt., lebhaft, frisch (velmi jarý, čerstvý).

Bujavý = bujný. Tělo okrocené a nebujavé. Tract. 15. stol.

Bujec, jce, m. Geck. Rk.

Bujeuství, n., Geilheit. J.

Bůjeti, boujeti, bujeti, oni -její, -jeje (íc), -jej, el, ení = bujněti, vz toto. — **absol.** Pták, sokol, orel bují = vysoko létá. Jg. Má dcera počíná b. (bujněti). Jel. Rostliny bují = příliš rostou. Us. — **po čem.** Duše bují po oblacích = vznáší se k nim. L. Po louce b. = běhati. L. — **za koho, kdy.** Za něhožto kacíři b. nesměli (vypínati se). Leg. — **kde, v čem.** V mladých krev bují. L. Oheň v něm bují, Jád. lék.; v lese b. = běhati, v rozkošech (jim se oddati). Jg. — **od čeho.** Od zbytných pokrmův tělo bují. Jg. Sami od sebe bují. Jel. — **komu**: sobě. Boháč bujel sobě, skákal. L. — **na čem, kde (po čem bez čeho).** Kvítí bují na stromech. Troj. Bůh nechá vás zde na světě b. (bujné žíti) po vaší vůli bez pomsty. Št.

Bujnatosť, i, f. = bujnosť. Na Slov. Bern.

Bujnatý = bujný. Na Slov. Bern.

Bujně. Obilí bujně vycbází, b. roste, üppig. Us. B. si počínati, frech, muthwillig, geil. Ros. — Jg.

Bujněti, oni -nějí, něj, -něje (íc), ěl, ění; bujnívati. Vz Bujeti. — B. = muthig, muthwillig werden; bujně růsti, geil o. üppig wachsen. D. — **v kom, v čem.** Udatnosť v nich bujní. Troj. — **po čem:** po dobrém obroku, Ros., po víně. Sych. — **čím:** přílišnou hojností. Jg. — **od čeho:** od dobrých pokrmův. — **kde, na čem.** Tam na té stráni stromy příliš bujnějí. Us.

Bujnice, e, f., bujná ženština. Geile Dirne.

Bujník, a, m., bujný. Muthwilliger Geck.

Bujniti, oni -ní, bujni, il, ění, zbujniti = bujným činiti, muthig machen. Jg.

Bujno = bujně. Rkk.

Bujnosť, i, f., bujnota, Č., o osobách = bujarosť; s příhanou = svévolnosť, nestoudnosť; b. tělesná; 2. o půdě a bylinách. B. mladé krve, těla, smilstva, země, pole, stromu. Jg. B. tělesná (vilnosť, chlipnosť), Ros., nečistá, frejířská (hanebná). Kom. Vlaského kopru voda zapuzuje bujnosť smilstva. Čern. B. mládeže netrpí otěže. Pk. B. krásy (čerstvosť). Tkad. V b. (svěžesť) líce spoléhati. Ms. z 15. stol. Muthigkeit, Muth; Muthwille, Uibermuth; Geilheit, Üppigkeit; üppige Fruchtbarkeit; Frische. Jg.

Bujný = *bujarý, čerstvý*, muthig, frisch. B. mladík, zvíře, krev, srdce, hlava, kůň. *B.* = *svévolný, drzý*, muthwillig, frech. B. jazyk. — **čím**: mladostí. — **od čeho**: od dobrého bydla. — *B.* = *vilný, chlípný*, geil, wollüstig. B. tanec. Zahálka a dobré bydlo tělo bujné činí. V. — *B.* = *příliš rostoucí*, üppig, üppig wachsend. Obilí. — *B.* = *úrodný*, fruchtbar. B. půda, dědina. V.

Bujtár, bojtár, a, m., mladší ovčák u Valachův. Jg.

Buk, u, m., bouček, čku, bůček, die Buche. B. lesní, bílý, červený. Jg. Je zdravý, silný jako buk.

Bukač, e, m., *pták*. Rohrdrommel, Tauchschwan, Kropfgaus, Pelikan. B. buká. B.

noční = skalní n. lužní sova. Kom. — *B.* *(rostlina)* — blatouch bahní, žluťák, Mattenblume. D. — *B. = nadutý, tlustý.* Chlap jako b. Us. (aufgehlasen).

Bukáček, čka, m., druh volavek. Presl.

1. **Bukál**, vz Bokál.

2. **Bukál**, u, bukač, e, m., hrnec kůží potažený se strunou, která se drhne, čímž zvuky se vyluzují. Us. Brummkrug.

Bukání, n., das Küben, Heulen der Eulen. B. sov a výrův po lesích. Puch.

Bukati, bukávati, küben, heulen. — **abs.** Sova buká, Kom., komáři, včely bukají. L. Slon buká. Boč. — **kde.** Sova **na** věži, ve věži buká.

Buké, vz Bouquet.

Bukev, kve, f. = bukvice. Bhm.

Bukolický, z řec., pastýřský. B. báseň.

Bukot, u, m., bučení. B. skotu, Us., das Brüllen, Gebrülle.

Bukovec, vce, m., mě. Lübeck v Německu, lat. Lubeca, D.; 2. bylina, pukavec, vlčí mák, Klapperrose. Us.

Bukoví, n., buči, bučina, bukovina. Buchenwald. Ros.

Bukovina, y, f., země, die Bukovina. Us. — *Bukovinan; Bukovinský.* 2. Vz Bučí.

Bukoviště, ě, n., kde bukoví roste. Aqu. Buchenwald.

Bukovka, y, f., houba. Bern. Buchenschwamm, Täubling. — B., Buchfink, pták. L.

Bukový. B. les, strom (V.), list (Reš.), dříví, Us., pastva. Gl. Buchen-.

Bukreta = kytka, na Slov.

Bukva, y, f., strom i ovoce, vz Bukvice.

Bukvář, e, m., abecedář; abecedářník. Sl.

Bukvice, e, f., bukvička, bukyně, die Buchecichel. Po bukvicích prasata nebrubě tloustnou. Jg. *B. — bukvicová bylina:* červená (n. bruuatá, betonika), tuhá, horní (medvědí úško), bílá (prvnička, prvosenka jarní, kropáček, podleška; prvosenka vyvýšená, sv. Petra klíč, Petrův klíč), vodní, turecká. — *Jg.* — *B. = přeska na chomoutě.*

Bukvicový. B. bylina (bukvice). Vz Bukvičný.

Bukvičný. B. skořápka, kožíšek, pastva, Bucheichel-. Um. les.

Bukyně, ě, f. Byl. Vz Bukvice.

Bula, lépe: bulla, y, bule, e, f., z lat. bulla = list veřejný s přivěšenou olověnou pečetí (papežské breve má voskovou pečeť). Vlastně pečeť, která k veřejným listům se přivěšovala. Jg., Mz. 123. Podnes tak slovou všecka papežská ustanovení, potvrzení, výsady atd. B. císařská, B. zlatá Karlova. Bulou to utvrdil. Háj. Die Bulle.

Bulák, u, m., druh livance. Us. — *Buláci* říká se přezdívkou Chodům kolem Domažlic bydlícím. Franta.

Bulatý = boulovatý, Beulen habend; buclatý, dicklich. Ros.

Bůle (zastaralé), bole, pl., f. = bolest, Schmerz, D.; porodní bolesti, Geburtsschmerzen. D.

Bulenka, y, f. = bula.

Bulhary, m., pl.; *Bulharsko*, a. n., lat. Bulgaria, ném. Bulgarien; *Bulhar*, a, m., Bulgar; *bulharský*, bulgarisch.

Bulčí oko = bylina, kvělec, volovec, das Rindsauge. D.

Bulík, a, m. (sr. angl. bull, něm. Bulle; vz Mz. 123.), vůl, der Bulle, Ochs. Jest tlustý jako b. Jg. Někomu bulíka na nos pověsiti (za blázna míti. Vz Blázen). C., Lb.

Bulíkovati koho = za blázna míti, Šm., Jemanden hänseln. Rk. —

Buližník, u, m.. Kieselschiefer.

Bulka, y, f., a) malá boule; b) jistá hruška, Schwarzbirn. Jg.; c) jistá hra v karty, Rk.; d) tlustší část provazu (vada). Wulst. Us.

Bulkovatěti, ěl, ění = bulky dostávati, Beulen bekommen.

Bulkovatý, Beulen habend.

Bull, a, m. John B., přezdívka anglického národa. Rk.

Bulla, vz Bula.

Bulldog, a, m., druh anglických psův. Rk.

Bulovatý = boulovatý.

Bulva, y, f. = brambor, Erdapfel. Us.

Bumba, y, m., bumbal, bumbálek, lka, kdo rád pije. Trinker. Ouspivové, ožralci a stateční pitelé, korbeláři a bumbové. Reš. Jest hodný bumbálek. Zav. Co nachová pracně Držal, to utratí marně B. Pk.

Bumbal, a, m., vz Bumba.

Bumbati, bumbávati. — Rád b. = opíjeti se, sich betrinken. — *O dětech* = píti, trinken. **co**: vodu, pivo. — **kde**: pivo v hospodě. — **s kým**. Us. — V již. Čechách také: *bubat.* Vz M., Kts.

Bunda, bundička, y, f., Pelzkleid. Vlčí b., vlčura. Wolfspelz. Bern.

Bundovitý, jako bunda. Wildschurartig.

Buně = buňka.

Buněčný, Zellen-.

Bunice, e, f. = buňka. Rk.

Buničný. Zellen-. Rk.

Buňka, y, f. Včely staví z buněk plástve. Ssav. Sr. vlas. hugno = úl. Mz. 124. Zelle im Bienenstocke.

Buňkati, buňknouti = mukati, mucksen.

Bunkov, u. m. = klacek, na Slov., Prügel.

Buoh = bůh (zastr.).

Bura = boura.

Buřa (zastaralé) = bouře.

Buráceti, 3. os. pl. -cejí, el, ení = hřmotiti, bouřiti, štrachati, strašiti, rumpeln, lärmen, poltern. — **abs**. Strašidlo (Puch.), vojna burácí. Hlas. — **kde. V** břiše burácí. Us.

Burácivý = tosend, polternd. Rk.

Burácný. B-á mračna. Dch. Polternd, lärmend.

Buráč, e, m., látka vlněná aneb hedvábná. Gl.

Buráček, čku, m., podlouhlý koláč. Us.

Burák, u, m., cvikla, kváka, jest odrodek cvikly obecné. Její odrůdy: červená řípa, žlutá, bílá, červenoslupinná, růžová. S. N. Runkelrübe.

Buřan — buřeň. Na Slov.

Buráš, e, m., silný vítr (severní), z řec. boreas. Sturm-, Nordwind.

Buratin, u, m., tkanina, v níž osnova ze strun s hrubou vlnou jest setkaná. Vz o původu Mz. 124.

Buřavý, bouřivý, nepokojný, stürmisch.

Burcifál, u, m. Četl to někdo v starých b-lích. Mus.

Burclík, brunclík, a, m., druh holubův, asi z něm. Bürzel. Mz. 124. Tümmler.

Burcovati, burcovávati, hřmot dělati, poltern. — **koho čeho**: ze sna Us. — **komu kde**. V břiše mu burcuje. D. — **se odkud**: se schodů = spadnouti. Ros.

Burčák, u, m., na Mor. = mladé víno, junger Wein. Jablkový b. táhnouti = pressen. Na Mor. Brt.

Burda, y, f., *rozbroj*, Streit, Hader. Ros. Ale v té burdě (psotě) vystřebu-li se také hříchu? Št. A když ta hrozná burda (bída, psota) bude. Št. — 2. *Nepokojný člověk.* Jg. Stänker.

Burdéř, e, m., burdýř (zastaralé), končíř, sudlice, špičatá zbraň, ein Stecher, Streitaxt. V.

Burdí, n., haraburdí, staré železo a nádobí. Ros. Trödelwerk.

Burdovati, koho: koně (boniti, projížděti), tummeln. Šm., Rk.

Burel, u, m. Braun-, Schwarzstein. Presl.

Bureu, u, m. = jantar, Bernstein.

Bureň, ě, f., býlí. Na Slov., Unkraut.

Bureau, fr. (byró), *psací stolek*; 2. *písárna*. — *Bureaukratie* = libovláda úředníkův. Rk., S. N.

Bureš = Burian.

Burgundka, y, f., kváka, buryna, burák, rava, dumlina, Runkelrübe, Šp., burgundská řepa.

Burgundsko, a, n., Burgundia. — *Burgundan*, a, m.; *burgundský*. B. víno (vz Víno), řepa. Us.

Burla = bouřa, bouře. L. S. v. 3.

Burian, a, m. Stürmischer Mensch. Vz vic v Gl. 13.

Buřický = odbojný. D. Rebellisch.

Buřič, e, m., *svárlivý*, křiklouн, Ruhestörer, Unruhstifter. V. Vyvrz buřice a přestane svár. Prov., Č. B. bouřlivý. Kom. — *B., odbojník*, Rebell, Aufwiegler Kom. a) kdo k odboji svádí, b) kdo odboje se účastní. Nt.

Buřičství, n., odboj. D. Rebellion.

Buřidio, a, n. = buřič.

Buřík, u, m., Mangan. Rk.

Buřil, a, m. = bouřil.

Buřina, y, f., buřeň, Unkraut; weisser Andorn. Plk. Na Slov.

Buřinec, nce, m., Kobalt. Rk.

Buřisvět, a, m., unruhiger Kopf. Jg.

Buřitel, e, m. = buřič. Jg.

Buřiti = bouřiti.

Buřivý = bouřivý. Jg.

Burkus, e, m., veliký, silný, složitý muž. Jg.

Buřňák, a, m., Sturmvogel. Presl.

Buruus, u, m., bílý vlněný plášť Arabův v Africe; druh svrchníkův. Rk.

Burný, buřný, bouřivý, Krok, stürmisch.

Burokrušec, šce, m., Fahlerz. Rk.

Bursa, y, f. B. kupecká. O původu vz Mz. 125. — Vz hlavně. S. N. — *B. tobolka, sáček na peníze, Tasche*; — 2. *společné bydliště studentův v některých městech*; — 3. *kupecký dvůr, směnečné tržiště*, die Börse. Rk. Náhlý strach, postrach, poplach na burse; spadek, klesání, vystupování na burse. Šp. Do bursy choditi. V burse cenné papíry prodávati, kupovati.

Bursovati = rozpustile tancovati, ausgelassen tanzen. Na Slov.

Bursovník, a, m. Börsianer, Börsenmann.

Bursovný, -ní, Börsen-. B. bráč (měnečný lichvář, agioteur), b. hra (měnečná lichva, agiotage), jednatel, kommissař, měna, obchod, jednání, obchod, štvanice, kruh, správa, řád, papír, cena, dohodce, lístek. Šp.

Burš, e, m., něm. Bursche, buršák, lat. bursarius, študent ze společného bydliště. Vz Bursa. Rk.

Buršet, u, m., planý aksamit, Burset, Halbsammet. Jg.

Burtnice, e, f., v jizbě dřevo příčné, na které se desky přibíjejí. Us. Na Slov.

Burýje dělat, v již. Čechách = výtržnosti. Kts. Excesse machen.

Buryna, y, f. = burgundka. Us.

Busdykan, buzdygan, u, m. = železný palcát. Kron. tur. 232. Streitkolbe.

Busiri-s, da, m., bájesl. král aegyptský.

Bůsti (zastar. bosti), bodsti, bodu, boď, dl, den, dení; bodnouti, dnul a dl, ut, utí; bodati, bodávati. B. od *bod* (bodati). B. = píchati, kláti, stechen; body činiti, punktiren. — **abs.** Bodni = píchni. D. Bode jako ježek. Us. — **koho**: Bode mne svědomí. Kom. — **koho kam**: koně v slabinu. Háj. V srdce nebodejte. Er. P. 467. Bodl ho do oka, *pod* oko atd. To ho bode v oči. V. — **koho čím**: vola bodcem, Us., někoho ioktem, četem, kopím, mečem. D. — Dat., V. B. koně ostruhami. Aqu. — **na koho čím**: kopíma. Alx. 1119. —

Bůstka (šmelc), y, f., Glasperle; bůstkoví, n., der Schmelz. Rk. B. dlouhá, sekaná, bronšená, mléková. Práce z bůstek, jehla na bůstky; s bůstkami plésti, háčkovati. Šp. Bůstky zlaté, stříbrné, ocelové. S. a Ž. Gold-, Silber-, Stahlperlen.

Bušák, u, m., těžké kladivo, Am., schwerer Hammer.

Bušek,ška, m. = Bohuslav. Gl.

Bušič, e, m., ten kdo pomáhá kováři kovati, bušiti a sice na druhé straně kovadliny těžkým kladivem. Vys. Vorschläger, Schirrmeister.

Bušiti, ším, 3. pl. -ší, buš, buše (ic), il, en, ení; bušívati = kladivem, perlíkem tlouci, schlagen. Jg. — **co**: železo. Us. — **koho** = bíti. Us. — **kde**: **u** kováře. Us. — **co čím**: železo těžkým kladivem.

Bušmanda, y, f., kouzelná hůl, ein Zauberstock.

Buštěhrad, u, m., také: Bučkov, a, m., u Prahy. B., Buzčěhrad, od Buzek, Buz. Jir. — *Buštěhradská* dráha, b. uhlí. Někdy jim (padlým osobám) na cestu b-ského rázn groš, totiž cejch neb dva přidávají. Lom.

Bůta, y, f., bůtka, oděv ze šlakův, z plsti atd. Bärschuh. Choditi v bůtách. Jg.

Butelka, y, f., z fr. bouteille.

Butiavý, shnilý, zpráchnivělý, Us. na Slov., faul, vermodert.

Butyra, y, f., z řec., čerstvé, nepřevařené máslo. Us. na Mor.

Bůvati, bůvikati, v řeči dětinské = spáti, hajati. Na Slov.

Bůvol, buvol, mor. byvol, a, m., z předložky *bu* význam sesilující (jako: bu-jarý, bu-jarosť = veliká síla, řec. βούπαις, veliký chlapec) a vol, *vůl*. Ht., Mz. I. 23. Der Büf-

fel. B. a zubr divocí volové jsou. Kom. — To je pravý bůvol = *hloupý*. Ros. Büffel. Tölpel.

Bůvolec, lce, m. Büffelhirsch.

Bůvol-í, -ový, -ský. Büffel-.

Buvolka, y, f., kráva bez rohů. Us.

Buvolovitý, Ros., büffelartig.

Buvolový. Büffel. — B. kůže, maso, pečeně, zvěřina. Jg.

Buzdygan, u, m., zastr., vz Busdykan.

Buzíky, pl., m., Weidenknospen. Na Slov.

Búzy, pl. = vousy. Na Slov.

Bůže, gt. bůžete, pl. bůžata, n.; božátka, *malý, mladý Bůh*. — *B., šťastný člověk*, L. Glückskind. — Vz Nebožátko (chudák).

Bůžek, žka, m. = modla, Götze. Každý chce svým bůžkem býti. Vz Sobectví. Lb., Jg., Č. Milek b. lásky. Puch. B. hadačův (Apollo). V.

Bužíčka, y, f., na Mor. = hubička. Kuss. M. M.

By. *O časování vz také*: **Aby.** V Ruském užívá se *by* ve všech osobách: já by, ty by, on by, my by atd. By, bys (*ne*: by si, by jsi; *aby ses, špatně* m. Chci, abys se prohlásil), by; bychom (V., vz v Jg. Dochovati), bychme, bysme, (*vz* Býti; *ne: by jsme)*, byste *(ne: by jste)*, by. Často: „bych, bys atd.“ místo: abych atd. **By klade se**: 1. = **byl**, er, sie, es war. I by (byl) hovor. Rkk., Slunce by črno, měsiec by jako krev. Št. — 2. *Ve spojení s příčestím minulého času tvoří* **kondltional.** Byl by neprohrál, by byl nehrál. Jel. Písala bych lístek, ty by s ním tam létal. Rkk. — 3. = **žeby**, dass. Není potřebí se obávati, bych já úmysl měl. Br. — 4. = **že, proto že**, weil, dass. Proto jest zatracen, by cizí bral. Ctib. — 5. = **aby**, *damit*. Zde se více „*aby*“ užívá. Řekni mu, by (aby) předl. L., D. — 6. = **kéžby**, dass doch, utinam (přání). By tě krvavci roznesli. V. 7. *Ve větách podmínečných* = **jestliby**, wofern, wenn. V tomto případě *by* rádo s *kdy* (kdyby) se pojí. By uštip had, však jedem nenapustí. Har. — 8. *Ve větách připouštěcích* = **byť i**, budiž si, třeba, dejme že, wenngleich, obgleich, Aby bohatým byl, moudrý není. T. Svině zůstane sviní, by na sobě zlaté sedlo měla. Jg., V. Bycha, bys se běženim přetrhl, neuhoníš. Prov. Já pak, bych i chtěl, nemohl bych. V. Vz Byť i. — 9. = **jakoby**, als wenn, als ob. Zřídka. Ulekl se, by ho z tylu chytal. L. Vz Jakoby. — 10. = **aby**, něm. *um*. Jest příliš ctnostný, by nebyl křesťanem. Jg. Nemůže tak tajná věc býti, by vyjevena nebyla. T. — 11. = *V hlavních větách obyčejně s „as, asi, snad“* — značí **možnosť**. Vz As. To bys as neudělal. — 12. = **jestližeby, ob.** Nevím, by se mohlo státi. Ben. V. — 13. **Pojí se rádo, poněvadž kondltional bez něho býtl nemůže, s jinými spojkami.** Ve větách konditionálných s *a* (aby), vz č. 5.; ve větách podmíněčných s *kdy* (kdyby), vz č. 7.; ve větách přání s *kež*. Vz 6; s *až*: Čekáme, až by přišel; s *než*: Honem, než by přišel; s *jak*: Přemýšlíme, jak by to vypadlo; s *jako*: Staví se, jakoby byl rád; s *zda, zdali*: Zdali by tomu rádi byli; s *pakli*: Jdi, aby přišel; pakli by nechtěl, řekni mu etc.; s *ač, že*, *leč, pak*. — Jg. *U „***pak***“ stojí* **by napřed** (by pak nechtěl); *jinak* **za spojkami**. D. — Vz Aby.

Býče, ete, n., vz Býk.

Býček, čka, m., vz Býk.

Býčenec, nce, m. = býček. Na Mor. Brt.

Býčetl, vz Bučeti.

Býčí hlava, Stier-, Bullen-. Záv. *B. oči* = bílá místa v ledě, zamrzlý vzduch.

Býčina, y, f., Stierfleisch.

Bydhošť, ě, m., Bromberk v Poznaňsku. Rk.

Bydlec, dlce, m., obyvatel, Wohner. Jg.

Bydlecí. Wohn-. B. stavení, Wohngebäude; b. světnice, Wohnstube. Rk.

Bydlení, n. Jiné místo k bydlení si obrati. V. Das Wohnen, die Wohnung. *B.* = *byt*, der Wohnort. Kom.

Bydlěše, zastr. = bydlil, -la, -lo. Kat.

Bydleti, vz Bydliti.

Bydliště, ě, na Mor. bydlisko, a, n., Wohnstatt, Wohnung. Ryby se bydliště svého drží. Kom.

Bydlitel, e, m. V. Bewohner.

Bydlitelný, *obydlný*. Kom., Troj. Wohnbar. — 2. *B.* = *vlídný*, gesellig. Troj.

Bydliti, ím, 3. pl. -dlí, dli, dle (íc), il, ení; bydleti, ím, ejí, dlej, (íc), el, ení; bydlívati, wohnen. — **kde: v** domě. Br., Kom. **Okolo** země judské bydleti. Flav. B. **po** vsech, Troj., po dědinách. Šm. **Na** dvoře b. Us., na poušti. V. B. **proti** někomu. Kom. **Za** hranicemi. Ml. B. **u** někoho. V. **Při** dvoře. V., Alx. Kdo ve všech ulicích bydlí, zle bydlí. Č. B. v místě kterémžkoli. Chč. 381. **Na** pustém lesi v horách. Kat. 404. Na věži. Alx. 1108. — **kde čím: u** někoho nájmem. Jel. Pověděl, že tam bydlem bydlí (instr. vztahu). Arch. I. 457. — **s kým (v čem).** B. s někým. V. Ve cti s nimi bydlila. Št. N. 14. — Kat. 1113. — **kdy.** Oni tam **před** námi (dříve nás) bydleli. Kom. — **jak dlouho.** Král **za** dvě létě v jiném kraji bydlil. Pass. 51. — **bez koho.** Ženy tam bez mužův bydlely. Troj.

Bydlo, a, n. B. od by, bu v býti; tedy = *obydlí, byt*. Wohnung. Mk. Kdež bieše jeho bydla škola. Kat. 429. Tamtéž, 3232., 3416. Býti někde bydlem. Pass., Kat. 1159. Byl bydlem blíž toho chrámu. Kat. 1158. Vz Bydleti, Býti, Seděti. Někde bydlem bydleti. Pr. M. — *B.* = *živnosť, život, potrava*. Das Leben, Dasein, der Lebensunterhalt. Zahálka a dobré bydlo tělo bujné činí. V. Z dobrého bydla býti. Jg. Všecko můžeme přestáti, jenom dobrého bydla ne. Jg. Dobré b. někde míti. Jg. Dobré b. píchá (má rohy). Vz Nespokojený, Osud. Lb., Kom. Dobrá bydla si činiti (dobrý den). Šm. Kdo chce dobré b. nésti, musí dobré nohy míti. Č. Všecko člověk snáze strpí nežli dobré b. Vz Chléb, Roh. Č. Na dobrém bydle seděti. Zav. Dobrým bydlem rozmařilý a zkažený. V. Ani bydla ani židla nemá. Mt. S. Vz Kat. 1108. (= život). — *B.* = *jmění*, na Slov. — *U Polákův* = *dobytek*.

Bydžov, a, m., od Bydža, Jg., mě. v Čechách. — *Bydžovan*, a, m. (pl. -né). — *Bydžovský*. — Bydžov Starý (ves). Nový. Alt-, Neubidschow.

Byfé, vz Buffet.

1. **Bych,** vz By.

2. **Bych,** a, m. Der Herr Hätt ich. Pozdě bycha honiti (říkati „bych,“ kdy „bych“ to byl učinil). V. Bycha za ušima hledati (pykati. Vz Pozdě). D., Lb. Vz Trampoty. Č. Bych bych volati. Jg. Bycha, bys se běžením přetrhl, neuhoníš. Č. Pozdě bycha honí, an pan Útrata už ujel na koni. Vz Marnotratný. Č., Lb. Co platno vše bychování. Lb. — Vz By.

Bychom vz By.

By jsme šp. m. bysme, vz By.

By jste šp. m. byste, vz By.

Býk, u, m.; mladý býk = býček, čka, m., býče, ete, n. Der Stier. Býček *vykleštěný*: vyřezek, běhoun, bulík. Šp. Býčátko, a, n., junec. Šp. B. od bu (bučeti). Šf. B., stádník, buják. Šp. B. řve, bučí, byčí, řičí. Kom., Rkk. *B.* a) *vysokonohý*: švýcarský, tyrolský, polský, chebský, český; b) *nízkonohý*: anglický, dánský, uherský, vlaský. B. indický (větší, menší, dvojhrbý), africký, evropský. Jg. Býka připustiti, pouštěti. Us. Kdo chce chytiť býka, musí jíti po zadu. Šp., Lb. Jako býk si počíná (nestoudně; o chlipném). Ros., Lb. Člověk jako býk (zdravý, silný). L. Béře vše jako b. na rohy. Sk. — *B-y* = *pohrabačky*, Rechen. — *B.* = *znamení nebeské*. — *Dal mu býka* = ránu, einen Stoss von hinten; ze zadu někoho lbem udeřiti. L. — *B.* Vz Nástroj (ku krocení divokých býkův. Cn.)

Býkati = bukati, houkati; býknouti, kl, utí, brüllen. B. **na** někoho jako na hovado. Št. Oni na nás z domu býkali. Schön.

Býkohlavec, vce, m., Bucefalus; Minotaurus. Rk.

Býkohlavý, stierköpfig. Us.

Býkovec, vce, m. Ochsenziemer. Býkovcem někoho bíti (žilou). Jg.

Býkovice, e, f., kůže z býka, Šp., býkovina. Stierfleisch, Stierhaut.

Býkovitý, stierartig. Rk.

Býkovnice, e, f. Stiersucht; vyrážka u krav, Aussatz beim Rindvieh. Rk.

Býkový, Stier-. B. lalok, rohy, V., kůže. Háj. — *Býkového někomu dáti* (zpropitné za připuštění býka). Us. — *Býková bylina* = hubihrách vlčí, orobaňka. Kichererbse. Jg.

Byl, a, o, vz Býti.

Býl, u, m., prut byliny, Stengel, 1515.; bylina, Kraut, Pflanze. Dal.

Býlí, bejlí, n., plevel, buřeň, buřina, zuna, čmání, čmanina, Pflanze. Šp. B. trhati, pléti. Reš. Z býlí vodu páliti. Reš. B. z pole vypraviti. Reš. B. udusiti, vypleniti, vyplemeniti. Zapučené b. Šp. Zlé b. nejplennější. Pk.

Bylina, y, f. B. je rostlina, která má peň bylinný (vz Lodyha). Kraut, Pflanze, Krautstaude. Byliny jedno-, dvouleté (n. ozimé), vytrvalé n. mnoholeté (když z vytrvalého oddenku ročně nové lodyhy vyhánějí). Čl. B. býková (vz Býkový), červená (křížek), česneková, čípková, dnavá (mrtvičná, šlaková), jestřábí, hlízní (hlaváč), hroznová, hvězdová (hvězdník), hřebíčková, koukolní (koukol), kloubní (chlapina), lžiční (lžičník), matky boží, oční, molová, pupková, sklenní (den a noc, drnavec), sluneční (sl. rosa), sv. Jana (zvoneček červený, verbena), syřišťová, škrkavičná, štírová n. roupová, výrová, všivá (všivec, myší pepř), zubová (babí zub), Jg., čípková, holubí, kýlová, penízková, psotníková, vítězná, Kh.; příživná (cizopaska), domácí, různohlavá. Šp. B. žene na semeno. Byliny chovati, sázeti, b. se ujmula. Jg. Byliny hospodářské: pícní, olejné, dílní, obchodní. Vaň. Mladé k sázení: sazenice, sazenina. Sbírka bylin. Šp. B. se bez větru nepohne. Sk. Člověk po řeči, bylina po vůni se zná. D. B. bez květu, panna bez studu, řídko přichází k jakému užitku. Jg. — Vz Rostlina.

Byliňák, u, m., víno z bylin, Kräuterwein. Rk.

Bylinář, e, m., znalec bylin, Kräutermann, Botaniker, Ros.; 2) herbář, herbarium. V.

Bylinařiti, il, ení, mit Pflanzen handeln; botanisiren.

Bylinářka, y, f. Kräuterfrau.

Bylinárna, y, f. Botanischer Garten.

Bylinářský, B. umění, obchod. Botaniker-, Kräutermanns-, Kräuterkenner-.

Bylinářství, n. D. Kräuterkunde; -handel.

Bylinatý, Rk., kräutig, stark an Kraut.

Bylinl, n. = bylinstvo. Ctib. Pflanzen.

Bylinný = bylinový. B. rostlina, Har., lázeň, polívka, D., kořen, hnůj, Puch., zahrádka, pytlíček.

Bylinovna, y, f., bylinář, kniha, herbář. Zlob.

Bylinový, bylinný. Jg. Kraut-, vegetabilisch.

Bylinoznalec, lce, -znatel, e, m. Botaniker, Kräuterkenner.

Bylinoznalství, -stvo, a, n. Botanik.

Bylinský = bylinný. B. kůra. Lom.

Bylinstvo, a, n. D. Pflanzenreich.

Býlojedlý = byliny jedoucí, pflanzenessend. Ssav.

Býlojídek, dka, m. = býlojedlý. Krok.

Bylost, i, f. L. Die Gewesenheit.

Býlovatý, -vitý = bylinovatý, Reš., pflanzenartig.

Býložilec, lce, m., živočich bylinami se živící. Pflanzenthier.

Býložralec, lce, m., -žravec = býložilec; **-žravý** = býlojedlý.

Bylstvo, a, n., bylinstvo.

Bylý, co bylo, gewesen. Bylé i nebylé mluviti (žváti). Ros. Jazyk po nebi i po zemi se vozí, bylé i nebylé v hromadu plete. Kom.

Bys, vz By. — 2. *B.*, u, m., *nejjemnější plátno.* Bohatec v purpuře a bysu. Št. Vz Byss.

Bysme, ne: by jsme, vz By.

Byss, u, m., tenká tkanina, (byssus, lat.), feine Leinwand. Výb. I. Vz Bys.

Bysta, zastaralé, dual = byli (dva). Jg.

Byste, ne: by jste, vz By.

Bystrá, é, f., místo v Chrudimsku, Bystrau. V obec. mluvě: Do Bystrého m. do Bystré, vz A (ve skloňování).

Bystrák, a, m. = rychlý, vtipný člověk, rychlé zvíře. Č.

Bystře, kompar. bystřeji. B. na něco pozorovati. Har. Scharf.

Bystřec, rce, m., *bystřina*, potok. Z bystrce v cestě bude píti. Žal. Vz Bystřina. — 2. *Bystrák.*

Bystřeň, ě, f. = bystřina, proud. Výb. I., Rozm. duše s těl.

Bystřeti, el, ení = bystrým se stávati, Us., schnell, wild, scharf werden.

Bystřice, e, f., prudká, bystrá *řeka n. potok*, Wildbach, struj, ručej. Š. a Ž. — *Města*: B. Báňská (Nensohl) v Uhřích (Za živa v Bystřiei a po smrti v nebi i. e. žádám si býti; přísloví na Slov.); B. Slovenská (Windisch-Feistritz) v Štýrsku; B. Hrubá (Gross-Wisternitz) na Mor.; B. pod Hostýnem; B. Nová (Neu-Bistritz) v Čechách.

Bystřina, y, f., dešťový potok, bystře tekoucí potok, bystřice. Giess-, Wild-, Regenbach. Rkk. 54.

Bystřiště, ě, n., Frischherd. Rk.

Bystřiti, 3. pl. -stří, -stři, -stře (ic), il, eu, ení; bystřívati = ostřiti, čistiti, hurtig, scharf, sauber machen. — **co**: meč (ostřiti), L., vtip. — **čím**: Tím se bystří zrak, oči. Jg. — **co po čem, na co**: oči na vše milou. — **v čem k čemu, kam**: K peklu v zlostech svých bystříte (kvapíte). Ms. z 16. stol.

Bystrněti, ěl, ění, aufmerksam werden. Na Mor.

Bystrný = bystrý, wach, wachsam, aufmerksam.

Bystro = bystře. Z bystra, schnell, scharf. B. spěchati. Rkk.

Bystročichý, **-čuchý**, scharfen Geruches. Rk.

Bystrohlavý, scharfsinnig, schnellfassend. Rk.

Bystrohled, u, m. Scharfblick. Rk.

Bystrohledý, scharfblickend. Rk.

Bystrochodý, schnelllaufend. L.

Bystromyslný, scharfsinnig. Jg.

Bystronohý, schnellfüssig. D.

Bystrooký, scharfsichtig. D.

Bystroperý, schnellgeflügelt. Rk., L.

Bystrosť, i, f., rychlosť, bystrota. Schnelligkeit, Raschheit, Hurtigkeit. B. očí, D., rozumu, vtipu, mysli, V., ducha. Měst. bož. Scharfsinn.

Bystrota, y, f. = bystrosť. Měst. bož.

Bystrotekoucí, schnellfliessend. Jg.

Bystrovtipný, scharfsinnig. Smrž.

Bystrozraký = bystrooký. B-kým býti. Scharfsichtig.

Bystruše, e, f., jméno krávy.

Bystrý (byster, stra, stro), komp. bystřejší. Bystré oko na někoho míti = pozorovati ho. Us. — **k čemu**: K ctnostem. Jel., Koc. — **v čem**: u vykládání písem. Koc. — *Bystrý = rychlý, hbitý*, hurtig, schnell, rasch. B. voda, zbraň, řeka, kůň, pachole, zvíře. B. jako laňka, řeka, ještěrka, Pk., ako ještěr. Mt. S. — *B. = pronikavý, ostrovtipný*, scharfsinnig, scharf. B. přemyšlení, rozum, mysl, vtip, soud, oči, zrak. Jg., V. — *B. = jemný, čistý*. B. zvíře (Ros.), rukavička. V. Sauber, fein, schön.

Byt, u, m., od by (býti), = *podstata*, bytnosť. V. Wesen, Wesenheit. B. tělesný (země), duchovní (duše). St. skl. Bůh v trojích osobách a jeden v bytu jest. Hil. — *B. = bytí*. Das Sein, Dasein. Začátek bytu. V. B. života. Kom. Bůh všecky věci stvořil a v bytu zachovává. V., Kom. Všecko, což v bytu jest. Kom. — *B. = stav*, způsob bytí, Stand. Na světě lepšího bytu neočekává. Br. — *B. = přítomnosť*, Anwesenheit. Za bytu jeho v zemi. Apol. — *B. = příbytek, obydlí*, Wohnung, Standort. Bytem někde býti. V jedné ulici bytem byli. Pass. B. sobě najmouti. Us. Na některém místě b. svůj míti. V. Kde má svůj b.? Ros. Do bytu někomu někoho dáti, vzíti. D. B. sobě zaraziti. D. V kterém kraji sedí a bytem jest. Er. Byt v čas vypověděti. Er. Vystěhuje-li se nájemník z bytu. Er. B. v tom domě si jedná. Er. Svůj b. někomu oznámiti. Řd. Z bytu, do nového bytu se stěhovati. S bytem spokojen jsem. Za byt mnoho platiti. B. se skládá, záleží ze tří pokojův, *ne*: pozůstává. Jv.

Byť i, f. = bytí. Kat. 1089., 1760.

Byť = *by* + *ť*, by je zde sesíleno příruvkou *ť*, vz Byť by. Wenn auch.

Byť by. Co prospěje člověku, byť by celý svět získal; **lépe** byť (byť i) celý svět získal. Je to zbytečné opakování slova *by*. *Pracime*: bych i činil, bys i činil *a ne*: byť bych, byť bys činil. Jg., Bs., Os, Š. a Ž. Vz By, 8. — **Byť**. Spojkou tonto nyní zhusta sesiluje se připouštěcí význam starého aoristu: bych, bys atd. — s činným příčestím minulého času. Tak píše Pal. (Radh. III., 268.): I těch nejlepších mužův chytati se může fanatismus, který . . ., *byť by* z toho i záhuba *se zplodila*, od úmyslu svého neustupuje. A jinde čteme: Zrada vlasti, *byť by byla* sebe výnosnější, jest zločin nejhanebnější. — Upříti nelze, že starý aorist ‚bych' spojený s činným příčestím minulým, drže v sobě dle povahy souvětí význam nejeden (podmínku, přání, účel), potřebuje jakéhosi sesílení, má-li smyslu připouštěcímu ihned býti rozuměno; jiż staří vedle pouhého slova ‚bych' rádi užívali: ‚bychť, bychť i, bychť pak, bychť pak i, bychť pak třebas' atd. (Byť bylo lidu tvého jako písku mořského. Br. Vz Jg. ‚By' a Zk. Skl. §. 223.). Užívání slova ‚byť' jako jakési částice, jež nyní k naznačení připouštěcího poměru tak velice se rozmohlo, nemá v starší literatuře dokladu žádného a snadno se nahraditi může bezpečnými slovci, jest však z té příčiny pozoru hodno, že tu tvar slovesný zkameněl ve spojku. Mš. — *Pozn.* A *byť by* i našli, nic jim nepostačí. Br. *Ale*: Nevěřte mu, byť se i andělem stavěl. Št. Aniž, byť kdo z mrtvých vstal, uvěří jemu. Br. Pusťme od toho, byť vše po naší vůli bylo. Št. A byť měl bojovati s celým světem.

Bytedlnosť, i, f. Št. = trvalosť; bytnosť.

Bytedlný, bytelný. B. šaty, střevíce (*pevné, trvanlivé*). Us. Dauerhaft. — *B. = kde se obývati může*, wohnbar. V. — *Bytelně* = skutečně. Kat. 2723.

Bytenství, n. bytnosť. Št.

Bytí, nebytí, n. Stálosť n. bytí vůle boží (Das Sein). Míti dobré b. Polsky. Jde (běží) o naše bytí a nebytí. Us.

Býti, bývati, sein, dasein; o místě = nacházeti se, nalézati se, dasein, vorhanden sein, sich befinden. Sr. lit. bu-ti, koř. skr. bhû, lat. pft. fu-i, řec. φύ-ω, lat. esse. Býti má **2 kořeny**: *jes* (Mkl.) pro oznam. způsob a přechod. přítom. času a koř. *by*; *budu* z koř. *by*; *y* se proměnilo v *u* a *d* se přidalo tak, že máme kmen bud. Budu je pracsens mající význam futura v ind., imperat. a

transgr. Schl. — *Od kořene* **jes**: a) *Oznam. způs. přitom. času:* 1. *jsem* (zastaralé: jesm, ism; na Slov. a v již. Čechách som, na Slov. také sum; v Krkonoších a na Mor. su, v Krkonoších také jsu, na Mor. také so, Kts., Šb., Kb.); 2. *jsi* (m. jes-si, v obec. mluvě jseš, seš; v již. Čechách si (nikdy seš), záporně nejsi, Kts.; jsi skracuje se v *s*, které s předcházejícím slovem se spojuje: Tys to učinil?); 3. *jest*, skráceně: *je* (záporně: není, v již. Čechách: nejní, Kts.; místo jest praví se také *jesti* a s důrazným *ť: jestiť*. *Jest* je jediný tvar, v kterém se koncovka 3. os. sg. „*t*“ udržela, a měli bychom jej zachovati a tedy raději *jest* než *je* psáti. Často však rozhoduje libozvuk: je zdráv. *Počet dvojný* (jehož nyní neužíváme): *jsta*, m., *jstě*, f. *Počet množný:* 1. *jsme* (m. jes-me strč. jsmy; v již. Čech. a jinde sme); 2. *jste* (m. jes-te, v již. Čech. a jinde ste, Kts.); 3. *jsou* (m. jes-ou, strč. jsú, v již. Čechách a jinde son, v Krkonoších a na Mor. sú, Šb.). Ve tvarech: jsem, jsi, jsme, jste, jsou jest *e* vysuto. Gb. — Místo *jsem* přestávali i tak zvaní klassičtí spisovatelé naši v opsaných *minulých časech* na *sem* m. jsem. I J. Blahoslav brojí proti *j*. — Ht. Také již Knst. má tvary: sem, si, sme, ste, son za lepší. Proto někteří *j* jen před *samohláskou* (jest) klásti, před *souhláskou* pak odstraniti chtějí, tedy: sem, si, jest, sme, ste, sou. Ale *j* v těchto tvarech jest *starožitné* a jak Schl. a Mkl. učí, i *kořenné*, tedy lépe píšeme: jsem, jsi, atd. — b) *Přechod. přitom. času:* jsa, jsouc (strč. jsúci), jsouc, jsouce. *Od kmene:* **buď** a) tvarem přítomný, ale významem *budoucí čas:* budu, budeš, bude, budeme, budete, budou. — *Pozn. Složená* jej tvoří od kořene *bu:* zbýti — zbudu, dobyti — dobudu, odbyti — odbudu; *ale i od koř. by: zbydu*, dobydu odbydu; onen tvar však jest lepší. D. Také *jména přídavná* z kořene *by se tvoří*, dobytný, odbytný, výbytný (**ne:** dobutný: atd.). b) *Rozkazovací zp.:* buď (budiž), buďme, buďte. — c) *Přechod.* buda, budouc, budouce vz Buda. — *Od kořene by:* a) *zastaralý minulý čas:* bych, by (bys), by, bychom (v obecné mluvě: bychme, bysme; v již. Čech. bychme, Kts.), byste, by. **Špatné tvary**: by jsme, by jste; vz Abych, Bych, By. — b) *Přechod. min.:* byv, byvši, byvše. — c) *Činné příčestí min. času:* byl, a, o (zastaralé: bě, běše (bíše), bychom, biechme, běchu; v Krkonoších, na Mor. u Hranic a ve vých. Slov. bul; jinde na Slov. mezi lidem: bou; okolo Domažlic rovněž ‚bul‘, proto říkají tamním obyvatelům: Buláci (Franta); v jižních Čechách místy: bl, blla, bllo. Kts. — d) *Trpné příčestí min. času* byt, a, o (zastaralé), jen ve složených: do-byt, od-byt. D. — e) *Infinit.* bý-ti (v obecné mluvě: bejti, bejt, bejť). — *Plusquamperfectum* (předminulý čas) „byl jsem byl“ jest dle latinského fui + eram (fueram) špatně a zbytečně utvořeno. O ‚býti‘ v strčeš. vz Kt. str. 86.—88. — **Vzhledem času** = něm. *sein*, *dasein*, lat. esse, existere. Bůh byl, jest a bude. Lidé jsou. Co bylo, již není, to co jest, nebude. Sváří se, jestli jaký všeobecný lék jest. Com. Jak to často bývá. — **Vzhledem místa** = nacházeti, nalézati se, kde býti, něm. sich befinden, an einem Orte sein. Jsem na břehu, Us., v cestě, Us., jsem při tom. V. Nebyl tu. V. Až tam bude (pochybování o pravdivosti něčeho. Vz Lhář.). Lb. — **B. jest sponou.** Otec jest churav. Můj bratr jest mrtev. Jeho syn jest vojákem. Us. Vz Shoda přísudku s podmětem. — **Při býti stává jmenný přísudek** (jméno podstatné, přídavné) **buď v nominativu aneb v instrumentale.** Vypovídáme-li o podmětu, *čím svou podstatou jest, ne čím se dle měnivých svých zjevův vzhledem k jiným podmětům býti jeví, pojí se s časoslovem býti* **přísudkový nominativ.** Já jsem anděl boží. Pass. 241. Některé vášně jsou zlí obyčejové. Výb. I., 343. Myš jest malé zvíře. Č. Mudr. 253. Hlad jest výborný kuchař. Vrat. 112. Medina jest město starožitné. Har. II., 233. Bůh jest věčná pravda. Sen jest soused smrti. To jest král Václav. Patriarcha jest slovo řecké. Har. I., 25. — **Tedy se užívá přísudkového nominativu:** 1. *v definici:* Pokánie jest zlého pykanie. St. kn. šest. 231. Pokora jest dobrovolné mysli poníženie. Výb. I., 757. — 2. *V lichotě a nadávce*, s jichž výrazy jako stotožňujeme bytosť podmětu. Blond jsi ty. Kom. Lab. 53. — 3. *V porovnáních*, když se vypovídá, které věci podmět svou podstatou se rovná. Spona ‚jest‘ = ‚jest-jako‘. Viera jest základ všeho dobrého. St. Jazyk jest posel rozuma. Výb. I., 350. Lakomství jest hluboké moře. Č. Mudr. 51. — 4. *V krátkých, úsečných výpovědích s pominutím spony býti.* Ctnosť nejlepší urozenosť; Oko do duše okno; Mladosť radosť, starosť žalosť. Č. — 5. *Je-li přísudek opatřen přívlastky: jeden, samý, pouhý, čirý, hotový.* Buď váš život jedna boží chvála. Sš. Přílišná štědrota, hotová žebrota. Č. Líná huba holé neštěstí. Č. — *Je-li podmětem infinitiv n. celá věta*, jest přísudek *pravidelně* v nominativě. I pěkně lháti jest hřích. Č. Člověka zahubiti není maličkosť. Č. Hřiech (jest) v porobu samochtiec dáti šíju. Rkk. Pravda jest, že . . . Kom. Lab. 126. Jest čas, abychom odešli. Us. — 7. *Je-li jedno a též jméno zároveň i podmětem i přísudkem*, užívá se ve spojení s časoslovem **býti** přísudkového *instrumentalu*, *tane-li na mysli nějaká protiva*, sice *nominativu.* **S jinými časoslovy** pojí se pravidelně *instrumental.* Bůh Bohem a lidé lidmi. Č. Ďábel ďáblem a kejklíř kejklířem. Bart. 70. Kavka leť kam leť, vždy jest kavkou. Č. Lidé jsou lidé. Č. Přístav ten jest přístav divný. Har. II., 258. Co svět světem stojí. — *Co se týče forem* **adjektivních**, *kladou se do* **nominativu** *přísudkového:* 1. *Všecka participia, pak adjektiva* **neurčitého** *zakončení, zvl. taková, která s časoslovem býti jeden pojem činí*, jako: živ (býti = žíti), vědom (= věděti), vesel (= veseliti se). Prvé Bohu než sobě počal živ býti. Pass. 418. Rád učiním. Tov. 2. Kterak mám vesel býti? Žalanský. 70. Bůh není náhliv, ale pamětliv. Č. Milosrden buď. Anth. I., 26. — 2. **Všecka adjektiva**, *jimiž označuje se vlastnosť příslušící podmětu* **absolutně**, *ne pod jistými jen výminkami, vzhledem k jiným podmětům. Tak užívá se adjektiv za*

přísudkový nominativ pravidelně ve spojení s časoslovy podmětnými a ve větách passivných. Nález panský jest pevný a stálý. Vš. 63. Brána byla dlouhá a tmavá. Kom. Lab. 34. Hřích sladký a člověk padký. Č. Starý přítel nejlepší. Č. Pešík ležal nemocen. Arch. I., 171. Můj dvór ležal pust. Půh. I., 193. Růže z Jericha vozí se do křesťanstva suchá. Har. I., 167. (Brt. Instr. 9.—11.). — **Pozn.** *Je-li přísudkem* **adjektivum,** *volí se,* **je-li adj. toho schopno, z pravidla forma neurčitá adjektiva.** My čisti jsme. Já nuzen nejsem atd. Vz předcházející příklady. — **Instrumental přísudkový pojí se s časoslovem býti (čím):** 1. *znamená-li tolik jako jeviti se,* k označení zevné způsoby, ve které podmět jiným podmětům se jeví, *s opakem buď výslovně vytčeným buď přimyšleným.* **Zvláště,** když se vytýká, *čím aneb jakým podmět jindy byl n. nebyl, nyní však není n. jest;* čím n. jakým podmět bude n. nebude, nyní však není n. jest; čím n. jakým podmět býti má, býti si přeje, čím n. jakým by pod jistými výminkami byl. Kůň jest jednou hříbětem, člověk dvakrát dítětem. Č. Ve svém domě každý jest pánem. Č. Učení vnadou a libostí jest lidské mysli. Kom. Did. 137. Synem-li božím jsi, rci, ať kamení toto chlebem se stane. Ss. Ev. Mat. 47. Kozel dlouhou bradu má a není mudrcem. Č. Zajíc dlouhé uši má a není oslem. Č. Mistr Jan Hus škol zvbištním milovníkem byl. Kom. Did. 167. Lysé hříbě i koněm lysým bude. Č. Prtákem bude, ne písařem neb malířem, kdo se z leda písma z leda malování škrtati učí. Kom. — 2. *K naznačení zevné způsoby, ve které podmět svou činnost, své působení na jiné předměty na jevo staví.* Jméno v instr. položené naznačuje *důstojnost, úřad, povolání* atd. Spitihněv kniežetem v Čechách byl. Pass. 486. Koranda byl kazatelem v Plzni. Let. 29. Václav z Budova byl císařským radou. Prot. 187. U něho byl jsem písařem. Arch. I., 187. Ve vlastní při nikdo soudcem býti nemůž. Č. Těžko myšíkovi býti zetěm lvovi. Č. Ciesařovú já nebudu. Kat. 9. Já vám budu bohem; Tvůj bratr jest kovářem. Us. — 3. *K naznačení zevné způsoby, ve které podmět za jistých poměrův, vzhledem k jistým předmětům svou bytost a svou činnost na jevo staví.* Vladislavovi císař Lotharius kmotrem byl. V. Kdy koli přišel, byl bratrem a sestrou. Pal. Václav z Budova byl obzvláštní vlasti své ozdobou. Prot. 187. Ty rci svému ukrutníku, že dýmem jest nám velení jeho. Rkk. 11. Želivský Pražanům příčinou byl, aby radu obnovili. Prot. 40. Tys byl mým svědkem. Us. — (Brt. Instrum. 4.—9. Tam více příkladů.) — 4. *Býti s* **instrumentalem příčiny.** To jest ďáblovú mocí. Výb. I. 277. Milosť všechny jiné šlechetnosti působí a jí jsú všechny. Št. kn. šest. 33. Úředník sebe vymlouvá pánem a die: mnú to není. Výb. I. 96. Vz Instrumental. — 5. **Býti s instrum. jakosti.** Ne rytieřskú jsú postavú. Výb. I. 1101. Vz Instr. a Brt. Instr. 30., tam více příkladův. — 6. **Býti s instr. vztahu.** Vz Instrumental. — **Místo přísudku jmenného klade se příslovce s časoslovy** *mám se, chovám se, činím sobě, vedu sobě, počínám si, provozuji sobě.* Zmužilí buďte — zmužile sobě čiňte. Jest váhavý — počíná si váhavě. Jest tichý — vede sobě tiše. Zk. Vz *býti jaký* (na konci). — **Dativ, akkus. n. instrumental s infinitivem (býti).** Živu býti = žíti. Jg. Opáčení moudrosť jest po skutku moudrým býti. Kom. Viděl jsem je utrápené lidi býti. Kom. Na mnoze býti pravil peníze jemu ukradené. Har. Kteráž se býti praví prorokyní. Br. Nesluší mi špatným býti. Us. — **B. s kým, s čím (jak dlouho, za co).** Pán Bůh s námi, kdo proti nám? Us. Budu s Vámi **na** konec světa. Ml. Je s ním zle, bledě. Za dobré s někým b. Us. Žeť ne vždy jsú sami s sebú (sebe mocni). Št. Jest mi s podivením, s hanbou. Nt. Jest nám to s velikou škodou. V. Za jedno s někým býti. Š. a Ž. Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti. Prov. Jak je to s tou věcí? Ml. — **proti komu, proti čemu.** Nejsem proti tomu *(lépe:* **od** tého), aby … Us., Háj. Nic proti tomu není. Šm., Solf. Proti návrhu, úmyslu něčemu býti. Žes proti tomu nikdy nebyl. Chč. 607. — **při kom (kde), při čem.** Jest pořád při svém pánu (= s kým). Us. B. při síle (vz Při). Us. Býti při bohatství. Kat. 2282. Jest při sobě. Šm. Byl při tom, je při penězích, při paměti, Ml., při smyslech. — **čím kde:** radou **při** soudu býti. Ml. — **komu.** Již já nejsem nic tobě. Dal. Jest mu jméno. Je mu tak jako mně. Šm. Jak je ti? Není mu nic. Us. Jest mu pět let. Us. Jest mi = mám. Opilému jest za pokutu bolení hlavy. Kom. Přehrozná muka jim bude. St. Vz Dativ. **‚Býti' místo ‚míti'** *užívá se nejvíce tam,* kde věk osoby n. věci nějaké a čas jisté události vysloviti třeba, řidčeji jinde. Tisíc let jest tomu. Jest mu pět let. Ht. Často ve větách *záporných.* Není tomu konce ani míry. Není tomu konce ani kraje. — **čím.** Není a nebude, co svět světem bude. Er. P. 131. Vz Býti s instrumentalem. — **komu čím.** Já ti budu bratrem. Us. Já ti budu za něho rukojmím. Budu vaším Bohem a vy mým lidem. Br. Dýmem jest nám velení jeho. Rkk. Budu ti radou, pomocí. — **(komu) k čemu.** K vůli, Jel., k mysli. Us. To ti bude ke cti před Hospodinem, Br., k potupě. St. Jest to k jídlu. Jest mu to k slávě, k hanbě. Co k libosti bylo. Er. P. 170. K tomu je člověk, aby pracoval. Kom. K posměchu, k službám někomu býti, k užitku. Us. To není k věci. Ros. Bylo k slávě, ke cti. Jel. K čemu to je? To není k ničemu. Rk. Není k nasycení. Jest mi ku podivu, že … Ml. Rychlý buď k slyšení, ale zpozdilý k mluvení. Č. Kteréžto různice … k překážce jednání obecného dobrého byly son. Zříz. Ferd. I. Dcera je matce k ruce. Ml. — **(čím) v čem, kde.** Josef byl tělem v Aegyptě a myslí v zemi svaté. Št., Mk. Byl v zahradě; b. v držení moci; b. v koncích. Dlúho vlasti naše v míře biechu. Rkk. 45. Když jsem byl v vězení sedum let pod zemí. Er. P. 125. Pán Ježíš buď mi v hlavách, andělíčkové boží **po** všech stranách. Er. P. 1. V jisté ulici bytem býti. — **čím kdy.** Plzeň je o trzích hlučným městem. Ml. — **(komu) zač, jak dlouho, jak daleko.** Já ti budu

za otce. Br., Háj. Co jste zač? Us. Já za to nejsem (nemohu, neručím). Us. Já za to nebudu. Sš. Pís. 729. Byl tam za faráře. Vrat. 17. Byl u nás za pacholka. Us. Chtícímu nic není za těžko. C. Za dobré by bylo, aby . . Žer. Sn. 36. Sie by dobrá vnole za nic nebyla. Tov. 105. Jiní za tři léta v věži bychu. Dal. 85. Za dlouhou chvíli ve mdlobě byla. Bart. 259. Žeň bývá jednou za rok. Č. Dvakráte za rok nebývá léto. Č. (Mdr. 261.). Bylo od města Idavnilo za osm mil vlaských nějaké městiště. Troj. 500. Ten vrch za půl míle zdélí může býti. Žer. Záp. II. 86. Není tě za tolik (nejsi s to). Us. Jak za pořádek a obyčej jest. Žer. Záp. II. 139. Tvé krve prolitie jest tobě za křtenie. Pass. 341. Byl bych dávno za svatého. Er. P. 120. Když už nejsem za děvečku (= pannou). Er. P. 482. To ti za výmluvu nebuď, Háj., za potěšení (potěšením). Solf. U nich za svatého jest. L. Za peníze je všecko k dostání (*lépe:* dostaneš, lze dostati). Zač je ten dům? Ten klobouk je za čtyři zlaté. Rk. Někomu za kmotra b. Ml. B. někomu za hlupáka (když si z něho blázna dělá); Já nebudu za zloděje (nestrpím na sobě nároku zlodějství). Us. na Mor. Brt. Nejsou (nemohou) za to. Us. na Mor. Brt. Mně jest to za nejmenší (nedbám toho). Bart. IV. 3. Zvyklost za právo jest. Vš. — **zač na koho (býti):** za důkaz. J. tr. — **(komu) nač (kolik).** To není na nic (*ne:* to je na nic). D. Býti někomu na pomoc. Háj. Nač je to? Někomu býti na škodu, V., na příklad. Pass. 352. Je mu na smrť. Lk. Dům je na spadnutí. Šp., Ml. B. komu na překážku. Nt. Bylo tam na 50 osob. Prel. Sie chasa mu bieše na 100 chlapóv. Rkk. 30. Nenie mi nikto na přieky. Kat. 498. Já jsem na to, abych takové věci prováděl. Kom. Lab. 9. Věže již na sboření jsou. Vrat. 24. Na tebe jest to málo (mnoho, dost). Us. Jedno druhému bylo na odpor. Kom. Lab. 55. To bylo na znamenie pravdy. Anth. I. 90. Dítě nám bude kdysi na pomoc. K. Poh. 161. Obilí bylo na trhu na drahku, na nebýtku. Us. Je na smrť. Ml. Všecko na čas, pravda na věky. Jab. — **na čem za čím.** A za velikými platy ustavičně jsou na modlitbách. Chč. 381. — **na čem, na kom (kde).** Jsem na tom v sobotu odjeti. Us. Už na tom bylo, že . . . Rk. B. na vůli. Us. Na tě pověsti nic není. Us. Co na mně jest; pokud na mně bylo. To je mezi nimi na odpořích. Svěd. Nic na tom není. Jel. (Tuto frasi mají někteří za šp., ale ona jest dobrá.) Na tom konečně býti račme, endgiltigen Beschluss fassen. Bart. III. 4. To je ještě na mé vůli; Byl mu na salátě. Er. P. 233., 268. Jindřich Korntanský, co na něm bylo, rád by byl Čechy vyldadil. V. Na mizině b. B. na svém místě, Ml., na cestách. Ml. Jsou spolu na štíru (hněvají se). Na vás je to učiniti. Šm. Byl na půdě. Us. Po té věci není na závadě. Er. B. na omylu, na odporu. Na tom všecek byl, jak by se pomstil. Nejsem na tom, abych mu překážel. A vám z odeslání těch věcí děkuji, nejsa na jiném, nežli Vám se toho zase příjemně odměniti. Žer. sv. III. 788. Na tom jest, co res pervenit. V. Tu na jiném nebylo, nežli do lodí se vypraviti. Har. Tedy i: ‚Když na tom byl umříti, učinil poslední vůli' — ač to někteří za chybné mají m. ‚když umíral', nepozorujíce, že obě frase rozličný smysl míti mohou. — **čeho.** Dobré naděje, toho úmyslu byl. Ros. Toho mínění jsem i já. D. Dobré, veselé, jedné mysli b. Us. Čechův jest to (náleží to Čechům). Har. Divné krásy bieše. Alx. Byl rodu knížecího. Pass. — Bylo syna doma, **špatně** m. Byl syn doma; *jinak je v záporu:* Nebylo syna doma. Jg. Vz Genitiv. *Pozn.* Sloveso býti, není-li záporné, pojí lid i starší spisovatelé s nominativem; *bezpodmětná vazba s genitivem na místě podmětné zavládla teprv v době nové:* Nad světem jest vyšší božské bytosti. Kde jest mladika? Na druhé straně bylo samých zahrad. Kdekoli bylo jednoho Němce. Musí býti nad světem mocného tvůrce atd. Brt. Vz vlce v Mtc., 1872., I., II., 32. Vz také: Příčestí. — **od čeho.** Nebyti od něčeho (neodporovati). Us. To nebude od místa. — **bez čeho.** Bez ženy, přátel b., Us., bez sebe, Šm., bez služby. Ml. Nemohu bejt bez tebe. Er. P. 179., 249. — **do čeho.** Není nám do smíchu, do žertu, Us., do veselí. V. Co ti do toho? Kom. On je do práce. To je kůň do práce. Us. To mu bylo do noty. Us. Což jest do mé rady? Výb. I., 877. Co je do nic. Výb. I., 73. B. s kým do smrti. Er. P. 210. Budou do kapusty. Er. P. 247. — **o co, o čem (kdy).** O to jest tu. Us. Byli jsme tři dni o hladu. Paní o domě nebyla. Žer. O blízce byl. Tov. Což je o to! O mne není. Us. Nic mně o mé hrdlo není. Mitr. Snáze jest o společníka než o pomocníka. Č. O suchých dnech byl sněm. Let. Kdo o své ruce býti můž, nebuď pod cizí. Č. — **po kom, po čem (kde, kdy).** Nařídil, aby v tom úřadu po otci svém nápadníkem byl. Pléc. Po straně nepřátelské b. Us. Po tom nám nic není. V., Ml. Je po nemoci. Nebude po vašem. Bs. Za zdravého života dobře činiti, po smrti času nebude. Č. Co mi po tobě? Br., V. Ledva domluvil, bylo po něm. Již jest po něm. I by v každej děvě po žalném srdečcě. Rkk. 26. Budetě-li u vás po rozumu (budou-li se mé výpovědi s vaším rozumem snášeti, budete-li s nimi srozuměni. Kořínek). L. S. v. 65. Co je ti, synáčku, po malé ženě (= nestojí za nic). Er. P. 275. Po tom sukně není mnoho. Je po hře. Ros. Po radě býváme moudřejší. Us. Už je po všem. Rk. Někomu po vůli b. Ml. Hovězí maso je po 38 krejcařích. — **(pod čím) kde.** Pod střechou, pod dohlídkou učitele, pod něčí ochranou býti. Us., Ml. Včeras byla pod věnečkem; Třeba byla pod zámky. Er. P. 342., 127. — **s čeho, šp.** m. *s co, seč.* Jg. Vz Seč a následující. — **s koho, s co, seč.** Předložka *s* s akkus. znamená možnosť, aby někdo něco vykonal. Býti s co. Kom. Což ani s český groš býti nemůžeš? Já s něj nejsem (nepřemohu ho). Býti s co, aby, vz Konditional XIII. 2. Pozn. Když s něho býti nemůžeš, pomohu já tobě. Us. Seč mé síly jsou. Chudý s nic býti nemůže. V. Není s to, aby nám uškodil. Ml. Chtě svú hrdostí vz něho býti. Alx. 1102. — **(komu) v co, v čem (kde).** Býti v službě, ve snách, v bryndě, Us., v milosti u koho.

Šm. Kdož zatvrdí ucho, aby neslyšel zákona, toho modlitba bude v mrzkosť. Št. Ta věc má býti v srdci každému. Št. V životě lidském je vše **na** čas. Ml. Je v posledním tažení. Ml. B. v slzách, v nesnázích. T. Byl mnoho let v úřadě. Ondřej z Dubé. Jsem v tom dobře, zle. B. v držení něčeho, v bitvě. — **(u koho, u čeho), kde.** Byl jsem dnes u strýce, u souseda. To je u Boha. Jsme u cíle. Ml. Bě u bradu tvrda. Rkk. 28. — **(u koho) kde čím:** dvorem, bytem, hospodou, Us., Har., Háj.; mysli u Boha. Št., myšlénkami u rodičův. Vz Bydlo, Byt, Dvůr, Tělo. — **kdy. Za** dávných časóv jeden ciesař bieše. Kat. 1. Chrám sv. Žofie za křesťanův daleko větší byl. Vrat. 64. — **(za čím, za kým), kde.** Byl za zdí. Us. Rusové jsou o 13 dní za námi (lépe: pozdí se o 13 dní. Kos.). Když Ježíš za řekou Jordanem byl. Anth. I. 78. Ty peníze jsou za pánem. Žer. Nevědělo se, byla-li za mužem čili svobodna. Žer. Záp. II. 141. Byl jsem za synem v městě. Us. — **z čeho (odkud).** Nebude z toho nic. Us. Ten hrnec je z hlíny. Us. Otec si přeje, aby ze syna něco bylo. Us. Z dětí budou lidé. D. Co z tebe bude? Ml. Co z toho? Us. Někdy z pýchy bývá, někdy z hněvu, někdy z lenosti, že člověk potupí Boha. Št. N. 116. Nenie to z mé moci. Anth. I., 163. Kážete, co z viery nenie. Let. 504. Šlechetný šcep (štěp) bývá z planí. Alx. 1097. Z malé jiskry velký oheň bývá; Z jasna bývá mračno. Arch. I. 75., 118. Z vrány nebude sokol. Č. Z strachu byl smích. Kom. Lab. 77. To jsou husy z toho dvora, kam já chodívám; Je-li pohůnská rada šelma, já jsem z ní; Je to holka jako z vosku; Ať z ní bude žába; Byl vedlé z vesnice; Z velkého milování málo kdy co bývá. Er. P. 232., 74., 132., 84., 243. — **(před kým, před čím) kdy, kde:** Nepřítel byl před branami. Ml. Před nimi už mnoho lidí tam bylo. Byli tam před námi. Před rukama b. Řd. — **místo čeho.** Neměl slávy, kteráž by mu místo mzdy a odplaty byla. Faukner., Pr. — **přes co:** přes potřebu. Mk. — **pro koho, pro co.** Bolení hlavy bývá pro obžerlivosť. Lk. Pro žlzeň je pivo lepší než víno. Ml. Špatny tvoje chody jsou pro moje nohy. Er. P. 234. — **(mezi kým) kde:** mezi žáky. Us. I by hovor mezi pány. Rkk. 43. Jsou mezi námi špatní lidé. Byl mezi lidmi. T. To jest mezi nimi na odpořích. Svěd. — **S infinitivem.** Znamená-li *bezpodmětně „jest" možnosť, povinnosť, nutnosť*, pojí se s infinitivem act. neosobně a infinit. má pak při sobě předmět v tom pádě, kteréhož povahou svou vůbec žádá. Jest, bylo, bude slyšeti. Bylo všecko viděti. Bl. Tu slyšeti bylo dusot koní. Kom. Mnoho by bylo viděti. Dal. Bylo tam nejíti; bylo by tam jíti; bylo vám tam nechoditi; prádlo jest ještě váleti. Us. na Mor. Brt. Bylo viděti velikou tlupu jezdcův (**ne:** Byla viděti tlupa jezdcův). Bylo viděti záři. Hlasu jeho nebylo slyšeti. Není se proč báti. Jest co chváliti, činiti. V. Všem jest umříti. V. Jest se co obávati, aby . . . Ml. Tobě jest zvelebovati obec. Zk. Ctnosť nám ctíti jest. Zk. Bylo viděti tři ženy (*ne:* Byly viděti tři ženy). Bylo cítiti vůni, slyšeti bouři. Os. Vz více příkladův v Km. 1874. str. 606., 607. *Osobně* pojí se časoslovo *býti* v té příčině toliko s předložkou *ku* a *na* a infinit. promění se v jméno časoslovné (obtížení, potření, rozdávání). Jste lidem k obtížení. Všecky barvy budou lidem ku pošlapání. Bs. — *Místo býti s inft. klade se také:* **míti** (znamená-li povinnosť), **musiti** (znamená-li nutnosť). Vz Musiti. Máme se Boha báti. Jg. Musíme umříti. V. — Zk. — **U býti se podmět n. předmět vztažnými větami opisuje,** *v nichž jest kondițional. Místo kondit. klade se také infint. a někdy přechodník.* A nebyl, kdo by je pochovával. Br. O čemž není co pochybovati (co bychom pochybovali). V. A děťátku pokrmu kdo přídada není (kdoby pokrmu přidal). Pass. Vz Věta vztažná. Zk. — *V časech budoucích a minulých act. je býti* **pomocným časoslovem.** Budu chytati, chytil jsem. — *S příčestím rodu trpného tvoří* **rod trpný.** Jsem milován, byl jsem milován, budu milován. Us. — **Býti** *se někdy vynechává.* Kdyby ne matky, byl bych to udělal. Kdyby ne deště, byli bychom se už vrátili. Brt. Vz Ellipse. Dítky jejich rozrážíni budou před očima jejich a domové jejich zloupeni a ženy poškvrněny (budou). Br. Poslechli, dobře (bylo). Kom. Zdálo se daleko (býti). Kom. **Spony jest** *a* **jsou** *se často vypouštějí*, kde se snadno doplniti dají, tedy obzvláště v příslovích, ve větách všeobecných a při výrazech potřeby a slušnosti. Kdo dobrý, ten moudrý. Zk. Umění mučení (jest). Mladosť radosť (jest). Dobrý soused nejlepší ohrada (jest). V. — *Naopak po časoslovech uznamenání a soudu často zbytečně se klade.* Svět za zbytečnou pobožnosť to býti soudí = to soudí. Zk. — **Bezosobně.** Jest po něm. Us. Divno nám bylo. Us. Jest tomu tak. Us. Je-li tomu tak. Rk. Jest mu pět let. Ml. Co je mu? Rk. Jak je? Jak je vám? Je mu dobře. Us. — **že.** I bylo, že v čas boje neměli mečův. Br. — **aby.** Nebývalo to u nás, aby to kdo dělal. Br. Kamení je k tomu, abychom z něho domy dělali. Já jsem na tom, abych je prováděl. Kom. — Vz Věta bezpodmětná. — **Býti jaký.** Na místě toho možno říci: míti se, chovati se, činiti si, vésti si, provozovati si nějak. Měj se zmužile. V. Měj se na péči, na pozoru. V. Rozkošně chová se tělo. V. Hrdinsky, mužně si činiti. Poctivě si vésti. V. Pyšně si provozovati. V. K zlosti jest to, jak si provádí. Sych.

Bytně, podstatně, wesentlich, Leg.; 2. trvanlivě, dauerhaft. Ros.

Bytné, ého, n. Úředníci někteří mají bytné, Quartiergeld (příspěvek na byt).

Bytnosť, i, f. = *bytí*; podstata, přirození, jakosť, Wesen, Natur, Beschaffenheit (bytná b. Kom., božská b. V., Bůh je nekonečná b. D.); *jmění*, Vermögen; *přítomnosť* (v nebytnosti jeho. V., Kom.), Anwesenheit, Gegenwart. Jg.

Bytný = jsoucí, Kom.; přítomný, L.; trvanlivý. Ros. B. vlastnosť. Nt.

Bytosť, i, f., das Wesen. K živým bytostem počítají se kromě: Bůh, duch, anděl a čert nadsmyslné bytosti znamenajících,

všichni lidé a všecbna zvířata. Všecky bytosti ve světě. D.

Bytovati = bydleti, wohnen. — **kde.** Láska v srdci bytuje. Čas. mus. Bytuje při nás. Č. Jest něco **kromě** nás (mimo nás) bytující. Krok.

Bytověda, y, f., ontologie, Grundwissenschaft. Rk.

Bytovné, vz Bytné.

Bytovní zákon, Einquartierungs- lépe: zákon o ubytování (vojska). Rk. Vz -ní.

Bytovník, a, m., ubytovatel, Quartiermacher. Bur.

Bytství, n., das Wesen. Bůh ve svém bytství. Výb. I. Nenie miesta ijednoho, byť tu nebyl (Bůh) ve svémť b., jemuž latiníci řiekají essentia. St.

Bývalec, lce, m. Aha, bývalec (sám takový)! Prov.

Bývalý, kdo býval; bylý = kdo byl. Bylý úředník, konsul, ehemalig. Us. — **kde.** Včel **mezi** pohany bývalé. Rvač. — *B.* = *zkušený, zběhlý*. Br. — **v čem.** V boji, Troj., erfahren, geübt.

Bývati, bývávati, al, ání, gewöhnlich sein, pflegen zu sein, manchmal sein, soleo esse (V latině opisuje se slovesem solere. Bývali vyučování, instrui soliti sunt.); povstati, entstehen, werden; hoditi se, sich ereignen; obývati, zůstávati, wohnen (na Slov.); často býti, navštěvovati, besuchen, frequentiren, oft sein. Jg. — **abs.** Slyšán bývá. Har. Kdež jich mnoho vládne, tu řádu nebývá. V. Kdo má srostlé obočí, bývá určivý. V. Vojna nebývá každému hojná, ale jen někomu. Prov. Kvapné dílo nebývá stálé. Tichá voda bývá hluboká. Kdo nejvíce řemesel umí, nejspíše ve psí bývá. Dobře bývá, když jsou vlci syti a ovce celé. D. Bez užitku (beze škody) nebývá. Tak jak živo nebývalo. Us. Bývávalo dobře. Sych. Kde tě rádi vidí, tam nečasto bývej, a kde neradi, tam nikdy. — **kde.** Ve veliké (malé) vodě veliké (malé) ryby bývají. V městě bývá (bydlí). Na Slov. a na Mor. Kdo sám v peci bývá, jiného tam hledá. U přátel často nebývej. Rým. B. u koho = bydleti. Us. B. **při** dvoře. Karyon. **Okolo** někoho bývati. V. — **kdy.** Bývá i čerstvý člověk časem lény. Jel. Bývá po tichém moři bouřka. Jel. — **proti čemu.** Nebývej proti tomu. Solf. — **čím.** O bych já poslem nebýval. Solt. — **kde čím.** U něho býval hospodou. Mand. — **z čeho.** Z chlapův šlechtici bývají a šlechtici syny chlapy mívají. Dal. — **s kým.** Mnoho s někým a často bývati. V. — Jg. *Ostatně vz* **Býti.**

Byzanti-um, a, n. Cařihrad. — *Byzantský.* B. sloh, říše. — *Byzantan*, a, m.

Bzděc, e, m., kdo bzdí, Bern., der Farzer.

Bzdína, bzdinka, y, f. = smrad bzděním způsobený, Forz, Schleicher, Gestank. D.

Bzdíti, 3. os. pl. bzdějí, bzděj, bzděje (íc), ěl, ění; bzdívati = vítr spodkem pouštěti, farzen. — **kam: pod** nos, St. skl., **do** postele, **na koho.**

Bzdoch, a, bzdošek, ška, m., prdoch, smrdutý, Farzer, Stänker. Ros.

Bzec, e, m., neposeda. Bern. Leichtfertiger Mensch.

Bzed, bzdu, m., vítr z břicha. Forz; pl. bdzdy, na Slov. = říť, zadek. Koll.

Bzejna, y, f., v již. Čechách = jistý druh bezu. Kts.

Bzenec, nce, mě. na Mor., něm. Bisenz.

Bzikati, bzíkati, bziknouti, nul a kl, utí; bzikávati, bieseln. Kráva, vůl bziká (střečkuje, splašeně běhá). Us. Moucha bziká (bručí), L., sumst. — **na koho:** na krávu = bz volati. Us. — **kde.** Prach namočený **na** ohni bzikal = praskal. L. — Stran původu vz Mz. 109.

Bzikavka, bzikačka, y, f., střeček, ovad, moucha, Bremse, Stecher. Jg.

Bzina, y, f., bzinka = bez; b. = bzové ovoce. Hollunderbeere. Aqu., D.

Bzíti, bzím, el, ení; bzívati = bzučeti, bručeti, D. summen, schnurren. D.

Bzoví, bezoví, n., bezové stromoví. Hollunderbäume. Krab.

Bzový, bezový. B. strom, keř. V. Holunder-.

Bzukot, u, m. Us. Das Summen.

Bženo, a, n., nyní Mělník. Pelel. kron. čes.

Bžučeti, bzučeti, bzučeti, 3. os. pl. čí, el, ení; bžučívati, bžukati. Brouk, včela bžučí, summt, sumst, hummt. Puch.

Bžučivý, bz.., bžučný, bžučící, summend. Hlas.

Bžunda, y, f., Matsch. Bžundou, v bžundě býti, něm. Matsch werden. D., Us. — Když myslivec honě žádné zvěři nezastřelil, říká se, že má bžundu, že jest bžundou, že jde domů s bžundou. Sp. — *B.*, *nezachovalá ženská.* — *B.*, *u horníkův* rána z prachu, která měla skálu roztrhnouti, ale vyletěvši účinku neměla. Vys. — B. = *hlupec*, hřib. Vid. I. — *V karbanu*: býti bžundou = žádné bulky nevyhráti. Chceš-li s někým bulku hráti, hleď bys nebyl bžundou. Da. — B. též: ženský úd stydký. Us.

Bžundák, a, m., myslivec, který honě žádné zvěři nezastřelil. Sp.

Bžuně, ěte, n., malé dítě; 2. malé stavení. Us. Turn.

Bžunk, bžuňk, u, m., plump! Us.

Bžunknouti, knul a kl, utí; bžunkati. Kámen bžunkl. D. — **kam: do** vody bžunkl (spadl). — *B.* = *cknouti, pipnouti, pisknouti*, mucken, mucksen. D.

C.

Vyslovujeme-li c, nastrojujeme mluvidla ústní tak, že průlina zavřena jest jako při *d* a *t* (vz D, T) a protrhuje se proudem esovým t. j. jakmile se zatarasení protrhne, nastrojí se jazyk proti přednímu patru tak, aby proud skrze učiněnou průlinu jdoucí zazněl v *s*; hláska c jest tedy smíšenina z: *t* + *s*. Odtud se počítá dle proudu mezi bezzvuké či temné, dlo nastrojení mluvidel ústních pak mezi sykavé hlásky. Gb. Vz Hláska. — **Místo c se psávalo:** cz, hcs, cs, hc, cc, tz. Jg. **C pak se psávalo** od starých písařův *k označení několika rozdílných zvukův českých m.:* é, č, k: devce m. děvče, ruca m. ruka, ucenic m. učeník. Kt. — *Po c* psávalo se od časův králické biblí vždy **y**, Dobrovský uvedl po měkkých hláskách **i** (ku př. ptáci, oraci) a nyní se píše *po c* jakožto měkké souhlásce *jen i n. í*. Jg. V cizích slovech jest c též tvrdé, ku př. plsc, u. Ht., Gb. — *Po c*, jakožto užší souhlásce, přechází *širší samohláska snadno v užší: a* v *e*, *o* v c, *u* v *i:* lavica — lavice (vz A), pleco — plece, ovcu — ovci. Jg. — *Pozn.* Novočeské *c* jest ve výslovnosti sice touž měrou tvrdé jako *t* a *s*, ale podlé původu svého a podlé výslovnosti staré jest s řidšími podnebnými sykavkami *ž* a *š* na stejném stupni měkkosti, proto také, totiž jako dědic bývalého podnebného *c* (nebo č) platí i nynější předopatrové *c* v mluvnici za souhlásku měkkou. Gb. Povstalo totiž na konci kmenův z *t* a z *k* přičiněním následující praejerované samohlásky: práce z prat-ьa, sklepnice vedlé sklepník. Ale i kromě konce kmenu stojíc jest plodem předcházejícího změkčování: cizí, strbul. štuždij. Gb. Vz Sykavka. — **‚C' vyvinulo se tedy:** 1. z hrdelnice **k** před *i* a *ě:* vlk — vlci — vlcích; řku — rci — rcete; ruka — ruce. Často se i před *v* klade m. *k*, jako stslov. cvětъ a čes. květ. Odtud rovná se slovanské *c* řeckému, německému a latinskému *k:* καῖσαρ — Kaiser — caesar — císař. — 2. Spřežky **kt** a **gt (ht)** splývají v češtině v *c*: peku — pekti — péci; teku — tekti — téci; mohu — (mogti) — moci; noc z noktь (lat. nox, gt. noctis; něm. Nacht). Zk. Vz Ht, Kt, Rozlišování, Hrdelnice. — 3. Také z **tj** vzniká *c:* svíce m. svítje, píce m. pítje (od pitati = krmiti), Zk., nucen m. nutjen. Jg. — 4. Místo **č** stojí **c** ve slově: cit od čiji (číti). — 5. **C** z **čs:** cti m. čsti (česti), co m. čso, řecký m. řečský, prorocký m. proročský, ptactvo m. ptačstvo. Vz -ský, Č. Ht. — 6. **C** m. **ts, ds:** bohatství — bohactví, dvadset — dvacet. — 7. **C** z něm. **z, tz:** cíl — Ziel, plac — Platz. Zk. — **C se obměňuje v č** a) *ve tvoření a odvozování slov* před měkkými samohláskami a před příponami: *-ka*, *-ko*, *-ný*, *-ní*, *-ník*, *ak*, *-ák*, *-itý* atd.: zlatnice — zlatničin, vejce — vejčitý, konec — končitý, končina — konečný — konečník, chlapec — chlapčisko, ovce — ovčí — ovčinec, — ovčák, hrnec — hrnčíř, zajíc — zajíček, měsíc — měsíčný, lavice — lavička, chlapec — chlapeček, rok — roční; **ale:** obecný, mocný, ovocný, plicní, věcný. (Ht.). — b) *Ve skloňování před e ve vokativu sing.* některých *mužských* podstatných jmen *živé bytosti znamenajících* a v c ukončených: otec — otče, strýc — strýče, chlapec — chlapče; *ale:* věnec — věnci (neživotné). (Ht.) — c) *V obecné mluvě mění se c v č* v imperativech: pec (m. peci) — peč. — **C se střídá** 1. **s s** (Ht.): cucati m. susati, cec m. ses, cloniti — sloniti, crkati — srkati, Zk., ssáti — cucati, spu (sypu) — cpu, Jir.; v obecné mluvě ve východ. Čech. a na Mor.: kapca, do kapec, Sacko, pulc m. kapsa, do kapes, Sasko, puls; ve střed. Čech: plzencké pivo, berouncký koláč m. plzeňský, berounský. Kb., Šb. — 2. **Se z:** crcadlo m. zrcadlo (v Krkonoš.). Kb. — 3. **S č:** casný m. časný, stracenuška m. stračí nůžka (ve vých. Čech.). Kb., Jir. — 4. **S ds, ts, dc** (u výslovnosti): hradský — hracký, světský — svěcký, dcera — cera (v obec. mluvě); ve vých. Čech.: vocad, voconsenej, cky, pocíň m. odsad, odsouzený, dsky, podsíň. Jir., Kb. — **C se vsouvá** v české obecné mluvě (hlavně v již. a vých. Čech.) na konci slov: neškulic m. neřkuli (Kts.) a v komparativech a superlativech příslovcí: ščasnejc, čerstřejc (m. šťastněji, čerstvěji, Kts.), moudřejc, hrubějc, Jir., Kb., dálejc, potomějc, pozdějc, vícejc, zascjc, dřívějc, dražejc atd. Mkl. B. 317. V Krkonoších v infinitivu bez *t* se vyslovuje: říc, síc m. říci, síci (kdežto jinde v obec. mluvě máme: říct, síct). Šb. — **C jest příponou** u tvoření slov. Vz Tvoření slov. — *Jména podstatná v c ukončená* a) **mužská skloňují se** podlé druhého skloňování (Hráč, Meč), b) **ženská** pak dle „Kosť"; *jen* klec a obec dle „Daň". — Že hláska tato složena jest, proto **v časoměrném veršování** *předchodnou samohlásku položením dlouhou činiti může:* svěcený ‿ ‿ _, ruce ‿ ‿, ovoce ‿ ‿ ‿. Zk. — *Na rakouských* **mincích** značí *c*, že jsou raženy v Praze. — Nezná b ani c. Us.

Cába, y, f., *nádoba* k házení kostek, Würfelgefäss; — *hra* v kostky, Würfelspiel; z lat. tabula. Vz Vrhcáb. Mz. 127. — *C.*, *niněra*. Umí cabou točiti. (Vz Chytrý). Č. — *C.*, *basa*, Bassgeige. Us.

Cábati, cabávati, dojiti, melken. — **koho:** krávu. Us. Na Mor.

Cabec, bce, m., Formspath. Rk.

Cahera, y, f., žena špinavá, rozcuchaná, Schlumpe. Dch.

Cabrich, u, m., v horn. Reibgitterwäsche. Vys.

Cabriolet, kabriolet, u, m., fr., dvoukolý, jednokonný vozík s ojí vidlovitou. S. N. Einspänniger Gabelwagen.

Cabrlat, cavrlat = těžce choditi, schwerfällig gehen. Mor.

Cabyky = cavyky.

Cácal, a, m., plácal. Planderer. Us.

Cackovati. V Krkonoších = utíkati (o dobytku). Kb. Laufen (vom Vieh).

Cacnej, casnej = nedočkavý, gremsig, unerwartsam. V. Krkonš. Kb.

Cacorka, čančára, y, f., *pták*, pliska, ko-

nipásek, třasořitka. Skáká jako c. (křepce). Us. Bachstelze.

Cacovlna, y, f. Kleber. Techn. — 2. = *cár*, Fetzen. Us.

Cadeau, fr. (kadó), dar; okrasy začátečního písmene. Rk. Geschenk, Angebinde.

Cadet, a, fr. (kade), mladší syn; — mladík z lepší rodiny a lepšího vychování ve službě vojenské, který jest z domova podporován a jistých výhod požívá. S. N. Soldatenzögling.

Cadm-us, a, m., Kadmus, Foeničan, zakladatel hradu thebského. — Cadme-a, e, f., brad thebský. — Kadmejský. — Kadmovna (Semele).

Cadre, fr. (kádr), rámec, Rahmen, Einfassung; — kmen pluku, důstojnictvo a poddůstojnictvo k tomu určené, aby v čas míru, když se pro uspoření peněz sprostí vojáci propouštějí, pod zbraní zůstalo. S. N. Stamm eines Regimentes.

Cadrna, y, f., rozcuchaná kudrna, Wirrlocke; **-náč,** e, m., rozcuchaný; **-natý,** rozcuchaně kudrnatý, chlupatý. Us.

Caecili-us, a, m., jméno římské.

Caecin-a, -y, m., dle: Despota. Říman.

Caere či Cere, gt. Cerita, n., mě. v Etrurii. — *Caeritan*, a, m. — *Ceritský*.

Caesar, a, m. C. J. Caesar, známý římský diktator, po němž jméno ‚Caesar' bylo titulem řím. císařů vůbec. Vj.

Caes-o, ona, m., příjmí římské.

Caesura, y, f., lat., přerývka, přestřižka ve verši. Vz Mk. Ml. 315.; Zk. Ml. II., 189.; Šf. 16., S. N. II., 11. Vz Přerývka. Caesur, Verseinschnitt.

Cafal, u, m., odtržek, Fetzen. C. plátna. Us.

Cafar-eus, Kafer-eus, ea, m., mys v již. Enboei.

Cafrnatý, rozdrchaný, zerzaust. Mor.

Cagán, a, m., vysoký, hubený člověk. Na Mor. Vz Cahoun.

Cagoň, corgoň, cumloň, drgoň, ě, m. = větší chlapec ještě cucající. Ve vých. Mor.

Cahel, hle, m. = ocas; cahly = jelení ocasy. Ze stněm. Zagel, ocas. Mz.

Cách, a, Cáchy, gt. Cách, pl., m., V., něm. Aachen. Ze stříněm.: ze (= zu) Ache. Mz. 128. Vz Achen. V pl. dle Dolany. Jdi do Cách (cachej odtnď, kliď se.) Č. — Cašský. Pk.

Cachati, c. se. Cachej = jdi pryč. Jg. — **se kde:** běhati, laufen, zvl. v blátě. C. **v** blátě (běhati). — **kudy.** Roztrhaná plachta po poli cachtá. Er. P. 19.

Cachavý, kdo cachá, wer gern herumläuft. Jg.

Caik-us, Kaikus, a, m., řeka v Mysii.

Cairo, a, n. = Kahira, y, f., mě. v Aegyptě.

Cajbrnožka, y, m. a f., dítě čilé, brnožil. Us. Passler.

Cajet-a, y, f., mě. v Latiu, nyní Gaëta.

Cajk, u, m., z něm. Zeug. Har. — *Cajkář*, e, m. — *Cajkorka*, y, f., tkanina.

Cajkový. C. mouka (nejbělejší). Us.

Cajmrsk, u, m., bití, Schläge. C. dostati. Jg., Kts. Ve hře, Haare lassen, probráti.

Cák, u, m., kravský cecek, Zitze. Us.

Cákati, cáknouti, knul a kl, utí; cákávati = stříkati, spritzen. — **na koho čím:** vodou. Us. — **po kom.** Us. — **se kde, v čem:** šplouchati se, máchati se, plätschern.

Cál, u, m., v hornictví, kůže, v níž se kovy z dolů tahají; 2. ½ kusu kujného kovu. Gl. Vz Cálovka.

Calabri-a, e, f. — Calabrijský. — Calabřan, a, m. V Italii.

Calais (Kalé), u Čechův obyčejně Kalety psáno.

Calami-s, da, m., Kal..., sochař řecký věku Fidiova. Vj.

Calando = zvenáhla ubívajíc. Hd.

Calapatina, calapina, y, f., druh koláčů, pleskance, rozpeky. Jg. Flacher Kuchen.

Calatka, y, f., pokažená houska n. chléb. Jg. Schliefriges Gebäck.

Calaure-a, e, f., Kal..., ostrov řecký v zátoce saronské. Vj.

Calda = calta.

Caledonia, e, f., vysočina skotská. Vj.

Calendy, pl., f., lat., u Římanů první den měsíce. Ad calendas graecas = nikdy (poněvadž Řekové kalend neměli). Rk.

Calenka, y, f. = calta. Marek.

Caletka, y, f., Senf-, Krenteig. Vz Calta.

Caletný, — C. ulice v Praze, nyní Celetná. Jg. Vz Calta. Zeltnergasse.

Calcha-s, nta, m., Kalchas, řecký věštec před Trojou. Vj.

Caligula, y, m., římský císař.

Callif-o, onta, m., Kal..., řec. filosof.

Calliop-e, y, f., Kalliope, musa vyššího básnictví; vyšší báseň. Vj.

Callipol-is, e, f., mě. v thrackém Chersonesu, nyní Gallipoli.

Callisthen-es, a, m., Kall..., řecký přírodozpytec a dějepisec.

Caloun, a, m., na Mor. = klicoun. Lümmel. Jg.

Cálovka, y, f., pytel z volové kůže ušitý k vyvážení vody z dolův (40 pařížských pinet). Vys. Ledersack.

Calpurni-us, a, m., jméno římské.

Calta, calda, caletka, caltička, y, f., caltlík, u, m., *ploský koláč*, z vlas. cialda (druhu pečiva). Flacher Kuchen. Vz více Mz. 128. — *C. placka*, jež se mlíkem paří; — *koláč z režné mouky* a ze mstu; — *vánočka;* — *zástup vojska*. (Lex. vet.). Jg.

Caltář, caletkář, e, m., kdo calty dělá, Kuchenbäcker. Jg.

Caltářiti, Kuchenhandel treiben. — *Caltářka*, y, f. — *Caltářský*, Kuchenbäcker-. — *Caltářství*, Kuchenbäckerei. Jg.

Calydon, a, m., Kal..., mě. v Aetolii. — *Calydoňan*. — *Calydonský*.

Camboři, í, n., veteché domácí zboží, altes Zeng, Rumpelwerk. Us., Jg.

Camen-a, y, f., = musa, umka, Muse, Camene. — 2. = Báseň, zpěv. Vj.

Camera, y, f., lat., komora, komnata. Kammer, Zimmer. C. lucida, světlice; c. obscura (lat.), temnice. Rk.

Camerád, fr., kamarád, druh; od přebývání v též komoře (camera). S. N. Mitgenosse, Gespiele.

Camerale, e, n., komorní (finanční) úřad, Verwaltung der landesfürstlichen Einkünfte.

Camerali-a, í, n., pl. (dle Gymnasium), finanční věda, Finanzwissenschaft.

Camforec, rce, m. = cancor. Us.
Camfrnoch, n, m., camfrnoch, cancor, Lappen; ostřižek, okrajek, Abschnitzel; kousky masa, Klunker; dítě někomu v něčem překážející. Us. — Jg.
Camill-us, a, m., jméno římské. M. Furius C., diktator r. 365. př. Kr.
Camla, y, m., kdo rád, co slyšl, přepovídá. Kb.
Camouch, a, m. = capouch, šlundra. Us.
Campagne, fr. (kampaň), pole, Landgut; polní tažení, vojenská výprava, Feldzug; doba pracovní v továrnách. Rk. Campagne-Montur = oblek všední. J. tr.
Campani-a, e, f., krajina v střední Italii.
Campara, y, f., cára, šlundra. Vettel. D.
Campus, a, m., přezdívka. Ty c-se!
Cán, n, m., (stč. cian), cánek = podlouhlý kus n. prut jakéhokoliv kovu (litého, kovaného, skrz válce protaženého). Vys. C. zlata, stříbra atd. Z něm. Zain (Stange). Mz. 128.
Canaille, fr. (kanalj); v obecné mluvě: kanálije), it. canaglia, z lat. canis (pes) = luza, holota, psota, slota, zběř. S. N., Rk. Niedriger Pöbel, Strassenpöbel, Lumpengesindel.
Canc, u, m., co dětem dávají k cucání, aby se jim zuby řezaly. Světoz.
Cancan, u, m, fr. (kankán), nezpůsobný, s necudnými posunky spojený tanec. S. N.
Cancati, geifern, plaudern; sausen. Rk.
Cancor, u, m., cancour, hadr na šatech visící (šišvorec, chundel, capart, camfrnoch, mor. švodek). Na cancory = na caparty (kusy, patrtky). D. Lappen, Zote, Hader.
Cancora, y, m., člověk s rozedraným šatem. Jg.
Cancorovitý, plný cancorů, D., lappig.
Cancorový, cancourový, capartový. D.
Candát, a, m., neouraná ženská (cára, coura); nemravný člověk, Ros.; ryba = lupice. Schill. Jg.
Candátovitý, besudelt. Ros.
Candelabr-um, a, n., od lat. candela = svíčka), kandelabr, podstavec nesoucí svíce n. lampy; veliký mnohoramenný svícen. S. N.
Canevas, vz Kanafas.
Caňk, cank, u, m. = tvrdé udidlo, na Slov. zubadlo. V. — C. m. saňky. Vz Sáně. Tak velmi tiskll, až cankové (trny?) té koruny jeho svatého mozku dosáhli. Ms. modl. Drž ho v canku. Syeh.
Caňkovati. — koho: koně; lépe: udidlo mu dáti. Rk. Gebiss anlegen.
Canny, gt. Cann n. Canen (Cf. Anna — Anen), pl., f., mě. v Apulii, u kterého roku 216. př. Kr. Hannibal Římany na hlavu porazil. — *Cannský*, Canenský.
Canop-us, a, m., město v Aegyptě; u básníkův i = Aegypt. — *Canopan*, a, m. — *Canopský*.
Cánovka, y, f., železo v cánech. Zaineisen. D.
Cánový, od cánu, na cány. C. kladivo. Jg. Zainhammer.
Cantabri-a, e, f., provincie římská v Hispanii, nyní Biscaya. — *Cantabřan*, a, m. — *Cantabrijský*.
Cantate, lat., zpívejte; čtvrtá neděle po velikonoci. Rk.

Canthar-is, idy, f., tedy v pl. kantharidy; mezi nimi španělské mouchy.
Canti-um, a, n., krajina a předhoří v Britannii, nyní Kent. Vj.
Cantýna, y, f., z fr. cantine (kantýn), lahvice proutím opletená; krčma v táboře, v kasárnách. S. N.
Canulej-us, a, m., jméno římské.
Canusi-um, a, n., mě. v Apulii, nyní Canosa. — *Canusijský*, canuský. — *Canusan*, a, m.
1. **Cap** (Kap, z lat. caput) = předhoří, mys. Mys Dobré naděje, obyčejně jen ‚Cap' se zove. C. Horn, Guardafuí atd. S. N.
2. **Cap**, a, m., cápek, cápeček, čka, m. = 1. beran krátkonohý, ovce kretenská. Vz Mz. 128. Na Slov; 2. kozel; 3. hrubián; 4. smrdlavý člověk. — 5. C., a, m., u řemeslníkův = koza, kozlík (podstavek na čtyřech nohách). Bock. — Jg.
3. **Cáp**, n, m., kosma, Zote. D. — C., táp, dlapa. Die Tappe. D. — C., co se nohou chytá v blátě, v sněhu. Cápy bláta na nohy nacapati. Us. — Jg.
Cápa, y, f., hňápa, Trampel, Schlampe. D. — 2. Fischhaut, Reibleder. Jg.
Capa, y, f., pohlavek, Kopfstück; Reibleder. Slov.
Capal, a, m., Trimpler. Us.
Capable (kapabl), fr. = schopný.
Cápaný, na Slov. = házený, cpaný, bitý. Bern.
Capar, u, m., ťápa. Hachse. Us.
Cápař, e, m., ovčák, Schäfer. Vz Cáp, 1.
Capart, n, m., vz Tapart a o původu Mz. 128., Gl. 14.
Capati, capám a capi; capnouti, nul a pl, utí, capávati. — **co do koho:** Vše do sebe cápe (cpe, stopft). Bern. — **kde** (herumsteigen, trampeln): **v blátě**. Us. — **se** v blátě, Ros., c. ve vodě. Bern. — **za kým**. Č.
Cápek, pka, m., neohrabaný, ein Ungeschickter.
Capich, n, m., čep u rybníka, z něm. Zapfen. Mz. 129.
Cápina, y, f., na Slov. = smrad od cápů (kozlů) Widdergeruch; 2. cápové maso, cápovina; 3. cápová kůže. Bock-. Bern.
Capita, y, f., neouraná. Us. Eine Schlampe.
Capitain (kapitén, fr.), náčelník setniny vojenské, setník; generalní c. Rk.
Capiti, il, en, ení; capnouti, pnul a pl, nutí; capati; škrábati; chytiti; připínati. — **koho** — bíti. Na Slov.
Capitoli-um, a, n, v Římě: a) chrám Jovišovi, Junoně a Minervě společně zasvěcený na jihozápadním vrchu hory capitolské; b) pahorek capitolský. Vj. — *Kapitolský, ne: Kapitolinský*.
Capitular, a, m, z lat., kanovník. Capitular, Domherr.
Capnouti, vz Capati, Capiti.
Capouch, copouch, cepouch, u, m., díra nad praskem, jíž vychází kouř, Ofenloch. D. — 2. *C., a, m.* Nepořádný, špinavý člověk. Us. — 3. V již. Čechách = rampouch. Kts. — *Capouchový*, z capouchu. Us.
Cápovatěti, ěl, ění — kosmatěti, zottig werden. Jg.
Cápovina, y, f., na Slov., vlna cápová, Zakelwolle; — 2. = cápina. Bern.

Cápový = kozlový. C. vlna. Zakel-. Jg.

Cappadoci-a, e, f., v Malé Asii. — Cappadočan.

Capre-ae, í, pl., f., dle: Bajae. Ostrov u Campanie.

Caprice, fr. (kapris), vrtoch. Rk. Eigensinn, Grille, Laune.

Caps-a, y, f., bylo mě. v sev. Africe.

Capu-a, e, f., akk. -u, instr. -ou, vz Euboea. Hlavní město Campanie v Italii.

Capuce, e, f., kuklo. Šp. Kapuce.

Capuchon, u, m., fr. (kapyšon), kápě při ženském plášti; druh zimního čepce. Rk. Kragen; Damenmantel; eine Art Haube.

Capy-s, a, m., otec Anchisův, druh Aeneův.

Car, a, m., cař, cář, c. Má se psáti: cár, poněvadž *a* vzniklo z *ae* (Caesar), proto také císař a ne: cisař. Ještě *lépe* dle Šf. *cář*, poněvadž *r* je zde původně měkké cѣрь z césarь (Schl.), tedy také: císař. Šm., S. a Ž. Etymolog. by se tedy mělo psáti cář, ale foneticky dle obecného vyslovování říkáme: cár. — Jiní myslí, že toto slovo není odvozeno z lat. Caesar, nýbrž že je to staré východní slovo, jež rusové v slovanském překladu biblí poznali. S. N. — *Cářevic*, cářovic, e, m.; *cářevna*, cářovna, y; cářice, e, cářová, é, f.; *cařský*; *cárství*; *cářovati*.

Cár, u, m., hadr, ounce, cancor, Lumpen. Na cáry něco roztrhati. Jg. Z cárů papír dělají. Us. — C., hluk, povyk, Geschrei, Lärm, Flausen. Nedělati mnoho cárů (okolků). D. Mnoho cárů pro něco, z něčeho nadělati = mnoho hluku. D. K čemu tolik cárů (brykulí, Umschweife). D. — Cár, a, m., vz Car.

Cára, y, f., žena špinavá, šlundra, špindíra, caska, coura, Schlampe, Schmudel. D. O původu vz Mz. 129.

Carambolage, fr. (karamboláž), sražení ku př. dvou koulí na kulečníku. — **Carambole** je hlavní neb střední koule (červená) na kulečníku. — *Carambolovati* = hlavami do sebe vraziti; jednou koulí dvé jiných trefiti. S. N. Caramboliren.

Cárati, courati, cárávati = vléci, schleppen, plahočiti se, nachtraben, schlendern; cáravě jíti, schlendern. Vz Mz. 129. — **co**: plášť. Us. — **(čím) kady**: kabátem po zemi. Us. C. (se) po městě, herumstreichen. Us. — **kam: na** pole (cáravě jíti). K nám se conrá. Us.; Puch.

Cáravě, plouživě, schlumpig. Jg.

Cáravosť, i, f., couravosť, plouživosť. Schlumpigkeit. Jg.

Cáravý, couravý, plouživý, D., schlumpig.

Carboch, u, m., břicho nadmuté, pandero, der Wampen.

Career, u, m., lat., vězení, žalář. Gefängniss. Na vyšších školách a universitách trestají se karcerem hrubší přestupky disciplinarních předpisův. S. N. Vz Vězení, Žalář.

Carda, y, m., člověk veselý, Spassvogel; chytrák, Schlaukopf. C-u dělati. D., Šm. Einen Lustigen (Unkundigen) spielen.

Carevic, carevič, cářevic, cářovic, e, m., Vz Car. Syn carův. L.

Carevna, y, f., dcera cařova. Vz Car. Jg.

Carl-a, e, f., Karia, krajina v Malé Asii. — Car (Kar), Cařan, a, m. — Carijský, carský (Karský).

Cařice, e, f., manželka cářova. Vz Car. Jg.

Cařihrad, u, m., Carohrad, Carhrad; Konstantinopel. — *Cařihradský*. — *Cařihraďan*, a, m., pl. -né.

Carment-is, y, f., staroitalská nymfa, víla. Vj.

Carnead-es, a, m., filosof řecký ok. r. 150. př. Kr.

Carneval, u, m., fr., masopust. Fasching, Festnacht.

Carnif-ex, ika, m., lat., kat; ras, dřič. Rk. Henker.

Carohrad, vz Cařihrad.

Cárová, é, f., manželka cářova. Vz Car. Jg.

Carovati, cářovati, jako cář panovati. L.

Cárovitý, fetzig. Rk.

Carré, fr. (karé), čtverec, čtverhran. Rk. Viereck.

Carreau, fr. (karó), *čtverhran*, schiefes Viereck; kostky (srdce); *barva* ve franc. kartách. Rk.

Carrière, fr. (karyér), běh v jízdě nejprudší = *cval*; *postup* v důstojenství u veřejné službě. Laufbahn. S. N.

Carseoli, ol, m., mě. Aequův v Latiu. Dle Dolany.

Carský, cařský, cářovi náležející. Zarisch, Zar-. C. dvůr. Krok. Vz Car.

Carství, cářství, í, n. Zarschaft. Jg.

Carta (karta), z lat., list, Karte, Blatt; c. bianca = prázdný list s podpisem na plnomocenství. Rk. — C. bianca *ve hře*, není-li v kartech hráči daných žádného pána; c. blanche (blanš) bez pána a bez esa. Da.

Carthag-o, iny, f., mě. v sev. Africe, bylo r. 146. př. Kr. Římany sbořeno. — Carthagiňan, a, m. — Carthaginský; *ne*: Carthaginenský n. Carthagský n. Carthažský.

Cartouche, fr. (kartuš), krajní okrasa, Randverzierung, Schnitzwerk; rána, patrona (k střílení). Patrone. Rk. Schránka na patrony.

Car-us, a, m., jméno dvou řím. básníkův.

Carvill-us, a, m., jméno římské.

Cas = patsch. Na Mor.

Cásač, e, m., kdo cásá, Werfer, Reisser.

Cásati, cásnouti, snul a sl, utí; casnovati (ze stněm. ceisen, zonsen, nyní zausen. Mz. 129.) = trhati něčím divoce, házeti, werfen, reissen. — **čím, kým**: přízí, sebou. Jg. — **v čem**: sebou ve zlosti. Mor. Ch. — **se s kým** = hádati se, hadorn, zanken. Rk. — **se na koho** = osopiti se, Jemanden anschnauzen. Us. na Mor.

Cásavosť, i, f., potrhavosť, sápavosť, auffahrendes Wesen. Jg. Na Mor.

Cásavý, trhavý, sápavý, Na Mor., werfend, reissend, aufahrend. Ch.

Casino, it., původně domeček (casa = dům), Landhaus; místo neb jednota pro společenou zábavu, beseda. S. N.

Caska, y, m., člověk všetečný, Vorwitziger; žena nedbalá, Schlampe. O původu vz Cásati. Mz. 129.

Casnej, caenej (časný) v Krkonoších = nedočkavý, gremsig, unerwartsam. Kb.

Casnice, e, f., překážka v krechtě, aby ryby proti vodě plovoucí z vypuštěného rybníka nevyplavaly. Us., Jg.

Casník, a, m., strč. = číšník, od „čaše“, později češe, číše. Sb., D.

Casnosť, i, f., všetečnosť. Vorwitz. Keckheit.
Cásnouti = trhnouti. Na Mor. Vz Cásati.
Casný, všetečný. Us. u Turnova. Vorwitzig, keck. Us.
Caspium mare = chvalinské moře.
Cassandr-a, y, f., K . . ., dcera Priamova ducha věštého. Vj.
Cassiop-e, y, f., matka Andromedina proměněná ve hvězdu téhož jména. — 2. Město na ostrově Coreyře. Také: Kassiope.
Cassiu-s, a, m., jméno římské.
Castali-a, e, f., K . . ., zdroj na Parnassu.
Castor, a, m., syn Pyndarův a Ledin, bratr Polluků v. Castor a Pollux, zhvězdění = blíženci. Kastor.
Castr-um, a, n. (dle Gymnasium). C. doloris = katafalk, smuteční lešení. Rk. Trauer-, Leichengerüst.
Castul-o, ona, m., mě. v Španělsku, nyní Cazlona.
Casus, vz Pád.
Catilin-a, y, m., zosnovatel známého spiknutí v Římě. Catilinovo spiknutí. Vj.
Cat-o, ona, m., jméno římské. M. Porcius C. starší a mladší pro svou stříhu. ctnosť a přísnosť na slovo vzatí. Vj.
Catull-us, a, m., římský básník, nar. 87. př. Kr.
Caucas-us, a, m. Pohoří mezi mořem černým a chvalinským, Kavkaz.
Caudi-um, a, n., mě. Samnitův v Italii. — *Caudijský.*
Cavyk, u, m. = hádka, váda, hluk, povyk, Tumult, Sturm. D. V již. Čechách: cavjík. Kts.
Cavykovati, hulákati, hašteřiti se, lärmen, krakeelen. D.
Caymrsk, vz Cajmrsk.
Caystr-us, a, m., řeka v Lydii, labutěmi bohatá.
-ce jest přípona jmen podstatných rodu muž. a ženského, označujíc toho, kdo co činí: berce (kdo béře), bojce. Kat., dárce, zhoubce, ochránce, krádce, strojce, Kat., zrádce, tvůrce, Mkl. B. 316., soudce, vůdce, strážce. Kromě toho jest -ce příponou subst. rodu střed.: srdce, ovoce. Slov touto příponou tvořených bylo v staročešt. více a to zdrobnělých: líčce, olovce, Kat., slovce, stádce, věderce, Mkl. B. 315., okence, sukence. Jir. Vz Tvoření slov. — *Jsou-li rodu žen.*, skloňují se dle: „*Růže*": milostivá ochránce, správce, soudce, strážce, smirce. Jména v -ce byla tedy také ženského rodu, nyní jsou nejvíce v „-kyně" ukončena: vůdce — vůdkyně, obhájce — obhájkyně. *Jména muž. rodu* skloňují se dle druhého muž. sklonění *(Hráč)*, ale mají v *nom. pl.* raději koncovku: *ové*: soudce — soudcové, zrádce — zrádcové; *v dat. a lok. sing.* raději *-i* než *-ovi* (soudci); *vokativ* rovná se nominativu. *V střčeštině* skláněla se jména v -ce ukončená takto: sond -ce, -ce, ci, -ci, -ce, -ci, -ci a -cim; pl. -ce, -ci, -cim, -ce, -ce, -cích, -cemi. *Nyní*: soudce, -ce, -ci, -ce, -ce, -ci, -cem; pl. -cové, -ců, -cům, -ce, -cové, -cích, -ci. Jg. — Od slov v -ce ukončených tvořila se u starých adjektiva příponou *-ný* (*ne*: -ní): slunce — sluneční, vejce — vaječný. Šf.

Ce-a, e, Ci-a, e, f., lat. jméno řeckého ostrova Keos.
Ceba = ceva. Rk.
Cec, cic, e, m.; cecek, cicek (cku), cecík, cicík, cecléčk, ciclécek, cecínek, cicínek. Cecek m. sosek, sosec. Jg. Zitze, Brustwarze, Brust. Cice požívati (u dětí). V. Dítěti cic dáti. V. Dítě při cicu. L. Chtíti k cecku. Reš. — *Cecek horadský* = *věmě*, Euter. V. C. kozí, svíňský, kravský. Jg. — Cicky visí u tvé snkně (z bláta). Jg. — Cece na hradbách (okénka k střílení, střílnice), Schiessscharte, Schiessloch. Zlob. — Vz Cecek, Cecík.
Cecák, a, m. = cucák, Säugling. Jg.
Cecati = ssáti, lullen, Reš.
Cecatka, y, f., Hohlflechte. Rk.
Cecatý, cicatý, cekatý, cečkovatý, cicovatý = velkých ceců; 2. k cecům podobný, zitzenartig. Jg.
Cecavka, y, f., druh špendlíků, švestek. Us., Jg.
Cecavý, cicavý, cucavý. C. prase. D. Saug-.
Cecek, vz Cec. Trubice.
Cecík, u, m. C. gumový, z kosti slonové, nevápenný, se sklenicí. Cn. Sauggefäss.
Cecka, y, f., slíva velká, baňatá. Na Mor.
Ceckati, na Slov. = cucati, saugen, zitzen. Jg.
Ceckatý = cecatý, grosse Zitzen habend.
Cecnatý, cecatý, prsnatý. Koll.
Cecní, od cece; c. bradavička, Brust-, Zitzen-.
Cecovka, y, f., Brustschwamm. Berg.
Cecrop-s, a, m., bájeslovný král, jenž prý Atheny založil. Také: Kekrops. — **Cecropovič** (Kekr . . . .) = Theseus.
Cecuň, ě, f., Zitzendistel. Rk.
Cedací = cedicí. Rk.
Cedák, u, m. = krajáč, na Slov. — C. u stříkačky, Seiher, vz Cedidlo.
Cedeník, u, m. = cedník.
Cedicí (ne: cedící, vz -cí), Seih-. — C. papír (filtrovací, neklihovaný), pytlík, rámec, nástroj. Vys., Nz., Sp.
Cedicí = kdo cedí.
Cedidiný, k cezení náležitý. C. koš. V. Seih-.
Cedidlo, a, n. Skrze c. něco protlačiti, vytlačiti. V. Cedidlem něco cediti. Kom. Cedák na vosk. D. C. hliněné, plechové. Us. C., cedidko, cedítko, cedák, cedík, cedník, cedeník, cez, cíz, cedáček, cezáček, cedíček, cedníček. Jg. Der Durchschlag, die Seihe, der Seiher.
Cedikam, u, m., Seihstein. Rk.
Cedina, y, f. = cedidlo. L.
Cediren, z lat. cedere, postoupiti komu čeho. Rk. Abtreten, überlassen.
Cediště, ě, n., Wassergraben im Felde. Rk.
Cedltelnice, e, f. cedidlo. Žid.
Cediti, 3. os. pl. -dí, ceď, dě (ic), il, zen a děn, zení a dění; cedívati, něco tekutého skrze cedidlo přepouštěti, seihen, durchseihen, durchschlagen, filtriren; prolévati, fliessen lassen; píti, chlastati, trinken, saufen; čiditi, reinigen. Jg. — **co, koho**: polívku, tlučený hrách, vosk. Cedite komára a velbloudy polykáte (požíráte), Jg.; slzy. Us. C. studnici (čistiti). Us. v Krkonoš. — **čím.** Jiné zranil, že krví cedili (krváceli). Štelc.

ěů ústy i ústem krví cedil. V. — (se) komu. Krev mu cedí. Har. Krev se mu cedí. Us. — co do čeho: Krev do škopka. Har. — (se) co z čeho. Krev z sebe c. Kom. Cedila se z něho krev (tekla). Us. — co pro koho: slzy. Sych. — co v koho: známosť boží v děti. L. — se = téci. Prší, jen se cedí. Jg. — co skrze co, čím, kudy: skrz sílo, šat, cedidlo, Kom.; pivo skrz zuby = píti, Us.; slova skrz zuby, hřm. affektiren. L. C. hřeč sítkem, cedidlem. Kom. — se s čím: s voskem. Cedíte se s komárem. L.

Cedítko, a, n., vz Cedidlo.

Cedník, u, m., vz Cedidlo, der Seiher; ve vinařství Brause. Šk.

Cedr, u, m., cedřík, die Ceder. Ros.

Cedrák, cedrát, u, m., v obec. mluvě cedrátník; cedrátový strom, citron medský. Cedrat. C. šiškovitý, sosečnatý, rohatý, oknrkový, plnokvětý. Rostl.

Cedrátový strom, vz Cedrák.

Cedřina, y, f., pol. cedrové dřevo, c. olej. Cederholz, -öl. Jg.

Cedriš, e, m. Cederbaum. Rk.

Cedřovati, cedrovým olejem napustiti. Mit Cederöl einreiben.

Cedroví, n., Cederholz.

Cedrový, Cedern-. C. dřevo, V., strom, olej, pryskyřice.

Cedryš, e, m. — cedřiš. Byl.

Cedulář, e, m. Zettelträger.

Cedule, e, f.; gt. pl. cedulí n. cedulí; cedulka, y, f. C. ze střlat. cedula m. schedula. Mz. 129. — C. = list, psaní, Zettel, Brief. V. C. se nepečetí. Kom. C. poštní V. — C. kancelářský list. Dostal cedulku (povolující, aby se ženil). Us. — C. pamětná (pamatní list, Denkbrief). V. — C. smlouva, Vertrag. C. nájemní, věnní, trhová, smluv svatebních. V. C. s úmluvů. Vz Vš. 193. — C. počtu činění; c. těhodní, měsíčná. Ros. — C. list obsylací, Sendbrief. C. oznamlivá. D. C. pohonění. Vz Vš. 124., 131. — C. zrádná, Passquill. Zříz. zem. Vz Rb. 265. — C. dílčí (týkající se dělení statkův). Theilzettel. — C. na zájem a na uvázání, vz Vš. 328., 364. — C. mýtní, Mauthzettel. D. — Cedule řezaná (zastaralé; psaní na konci vystřižené n. vyřezané, jímž jeden druhého se strany své pohledávanosti přátelským způsobem se dotazuje, kteréž každý přijíti a na ně svou odpověď dáti povinen jest, jináče za přiznávajícího při právě držán bude. Jg. (Vz v Jg. slov. více.)

Cedulkář, e, m., kdo cedule roznáší. D. Zettelträger.

Ceduleční, -ulní, Zettel-. C. banka.

Cedulna, y, f., Zettelbank. Plk.

Cefalleni-a (Kefallenia), e, f., největší ostrov moře ionského. sev. záp. od Elidy. — Cefalleňan (Kef. . .), a, m. — Cefallenský (Kef. . . .)

Cefis-us, (Kefisus), a, m., řeka 1. ve Fokidě, 2. v Attice.

Cech, u, m. C. — řemeslnický pořádek. Innung, Zunft, Zeche, Handwerkszunft. C. sladovnický, krejčovský, zednický atd. C. shromážděný. Us. Úd (člen) cechu. D. Jíti do cechu (do pořádku). Jg. Z cechu vystoupiti; do cechu někoho přijíti; k cechu někoho přivtěliti; do cechu se scházeti; někoho z cechu vyloučiti; do cechu vstoupiti. Šp. Přijali ho do cechu (do spolku). — Cech, cecha — doly n. báně, jež jsou majetkem těžířstva a dělila se na 120 knsův (Knx) nebo v rysu: tříži. Am. Ein Gewerk. C. havířský. D. — C. — tovaryšstvo, schůzka pijákův, i samo pití společné i útraty z takového pití, řád, řada. Gesellschaft, Brüderschaft; die Zeche, das Gelage, der Beitrag zur Zeche. Cech zaplatiti. Jg. — C., místnosť, do které cech se schází — hospoda. Us. — C. část obce, třída, tribus. Zunft. Kom.

Cecha, y, f., Zeche, Gewerk, v horn. Rk.

Cechmistr, a, m., cechovní mistr, starší mistr, starší, správce cechu n. pořádku. Zech-, Ober-, Vor-, Zunftmeister, der Aelteste. Jg. — C. — náčelník při pití, stolní král, Trinkkönig. L. Jest všech ožralců cechmistr, Süffling. Sych. — Cechmistrovský, Zechmeister-. — Cechmistrovství, n. Vz Cechovství.

Cechování — pití. V.

Cechovati, s kým kde: na pivě, na víně, zechen. Ché. 375.

Cechovec, vce, m., Zechstein. Rk.

Cechovní: plat, mistr (V.), dohlížitel, list, groš, Jg., starší (V.), kniha (kniha pořádku), úd, dozorce, pokladnice, právo, shromáždění, živnosť, zřízení, J. tr., článek, posel, praporec, člen (cechovník), moc, řemeslo, policie, účet, písař, listina, závazek. Šp. Zünftig, Innungs-, zunftmässig, Zunft-.

Cechovník, a, m., kdo k cechu patří, Zunftgenosse, D.; 2. piják, Zecher.

Cechovnosť, i, f., Zünftigkeit. D.

Cechovství, -stvo, a, n. Zechmeisteramt.

Cechový, C. koronhev, mistr. L. — C. piják — arcipiják. C. věc (společná). L. Zünftig, Zunft-.

Cechtati — crkati, cvrkati. Cvrček, kobylka cechtá, zirpt. Jg. Makovice cechtá, schleppert. Us.

Cechtavý, zirpend, schleppernd. Jg.

Cechvoda, y, f., voda v cechu (v dole) nashromážděná. Vys. Cechwasser.

Cejba, y, f., strom vlnonosný, ze špaň.: ceiba. Mz. 129. Wollbaum.

Cejd, u, m., přísné vychování, strenge Zucht. V Krkonoších. Kb.

Cejch, u, m. C. — znamení, známka, Zeichen, Gepräge, Brandzeichen. C. na dobytku, plátnu, náčiní, na penízi, na člověku, zvláště vypálené znamení na něčem. C. přisazený, připálený (někdy znamení světské hanby, Schandmal. Th.), krejčovský, v lese (liz). Stádo cejchem znamenati. Kom. C. někomu na čele připáliti. — C. — železo, nástroj, kterým se cejch dělá. C. přitisknouti. Cejchem něco páliti, připalovati, znamenati. Brenn-, Stempeleisen. Jg. — C. — dubový k jezu n. u stavidel mlýna do země zaražený kůl, který ukazuje, jak vysoko voda státi smí. Mühl-, Sicher-, Aichpfahl. Vrata u jezu půl lokte pod cejch položiti. Jez k cejchu srovnati. Práhy mlýnské půl druhého lokte pod cejch klásti. Práh s cejchem dobře v míře leží. Práh k míře cejchu dobře leží. Vys.

Cejcha, y, f., cícha, cejška, cíška — povlaka, Ueberzug, Zieche. V. Cejchy na peřiny obléci; cejchami peřiny povléci. Us.

Cejchovačka, y, f., nástroj k připalování, k vytloukání cejchu. Forst-, Waldhammer, Stämpel, Waldeisen. D.

Cejchovaný čím (znamenaný, gezeichnet): cejchem, cejchovačkou. - Peníz s obou stran c. Háj. Cejchovaných se střež. L. C. svědomí (zlé). Br.

Cejchovati, znamenati, zeichnen. — **co**: stromy, ovce. Ros. — **co čím**: cejchem, cejchovačkou, Kom.; zločince cejchem. D.

Cejchovní železo, Reš., cejchovnice. Gl. Brand-, Brenneisen.

Cejchovnice, e, f. cejchovačka.

Cejk, cajk, u. m., Zeug, Stoff. Har.

Cejkati se s čím cmrati se, pantschen, (s tekutou věcí). Us. u Turnova.

Cejn, vz Cín. — 2. Prut železa na cvočky. Stangeneisen.

Cejnovati, vz Cínovati. — C. **co**: keře (révy) - znamenati ty, které mají přijíti do rozvodu, které se hudou klásti. Čk. str. 157.

Cejpravý - conravý, v díle pohodlný. Na Mor.

Cejtiti, v Krkonoších slyšeti. Na předední jsem cejtil zvonit modlení - na úsvitě jsem slyšel zvoniti k modlení. Kb. — Ostatně vz Cítiti.

Cek, u, m., ceknutí. Das Mucksen, Laut. Us.

Cekati, ckáti, ceknouti n. ceeknouti, knul a kl, utí - mluviti, ozvati se, pisknouti, pipnouti, špetnouti, mucken, mucksen, maulen, schnallen; s podivením n. posměchem, zischeln, wispeln. Jg. — **co kde.** Nic **před** ním ceknouti nesmí. Br. Smím-li **mezi** vámi ceknouti. Jel. — **čím.** Ani slovem neceekl. Us., D. — **proti komu.** Ani ceknouti proti němu nemohl. Us. — **nad kým, nad čím:** nad svou krásou, chodem, činy ckáti (líbice se sobě). Kom., Br. — **na koho.** Jiní naň ckali. Kom. — **na koho s čím:** s posměchem. Kom. — **z čeho:** C. z někoho, z místa. Br.

Cekeovati, zastar. — povyk činiti. Pulk. Lärmen.

Cekryt, u, m. — sekret, z lat. secretum, pečeť, pečetní prsten, pečátko, Siegelring. Us., Jg.

Cektati - cinkati. — **čím:** ostruhami. Div. z ochot. Klingen, klirren.

Cel, a, o., vz Celý. — Cel, u, m., stř. celek. Jg. Na cel prodávati, fr. en gros. L. — Cel - integral. C. úplný, všeobecný, neúplný, zvláštní, určitý, neurčitý, dvojnásobný, trojnásobný (dvoj- a trojnásobné). Nz.

Cél cíl. Kat. 1368.

Celaen-y (Kelaeny), gt. Celaen, pl., f., mě. Frygie.

Cele 1. plně, V., zcela, za celo, zajisté, skutečně, gänzlich, völlig. Kat. 440., 3032. — 2. Důkladně, dokonale, gründlich. Kat. 2746. — 3. Upřímně, aufrichtig. V. — C., mě. Zilli. Jg. Vz Celje.

Celebrita, y, f., lat., slavená osoba. Celebrität, Berühmtheit.

Celebrovati, lat., velkou mši (zpívanou) sloužiti. Jg. Hochamt halten.

Celedůňk, vz Celidon. V Klatovsku.

Celek, lku, m., das Ganze. Kázal některé celkem páliti. Kom. Celkem něco pobrati (šmahem). Ros. Celkem něco prodati (ne po kusích). Us. Ovci celkem péci. Us. Ten spis činí celek; c. na zřeteli míti; něco v c. spojiti; báseň musí činiti celek; bylo jich celkem pět; celkem (vůbec) o něčem pojednávati. Nt.

Celení, n. — hojení, das Heilen. — 2. Integration. — Nz. Spojování částí.

Celer, u, m.; něm. Zeller, Sellerie, fr. céleri. Mz. 130. C. hlávkový, planý. Kh.

Celerový. C. nať, kořen, salát. Sellerie-.

Celesť, i, f., zdraví. C. údův. Št. Gesundheit.

Celeti, 3. os. pl. -lejí, el, ení, celívati celým se státi, ganz werden; hojiti se, heilen. Rána počne c. Křišť. Bolesť celí. Tamtéž.

Celetná ulice (v Praze) m. caletná, vz Calta.

Celičký hoží den plakal. Ganz. Rk. Přes celičkou noc nespali. V.

Celidon, u, m., celiston, u, m., celidonie, e, f. větší vlašťovník, krvavník, nebeský dar, Schellkraut, Goldwurz, chelidonium majus.

Celík, lépe: celník.

Celina, y, f. *celosť*, D., das Ganze. — C., *nová*, prvé nekopaná (hladová, nrtvá) *země*. Vaň. hosp. — C. = *dno*, Boden. V. — C. *místo* sněhem zavátě. Us. — C. *hrouda*, Scholle. Jg. — C. *kra ledu*, Eisscholle. D. — C. - *sníh nohou nedotknutý*. Ve vých. Mor. — C., *místo*, kde se užitečné *nerosty* ještě netěžily. Vys. Vz Celo.

Celistvě, Ros., ganz.

Celistvěti, ěl, ení = celeti. Kom.

Celistvosť, i, f., Dichtigkeit, Fülle. V.

Celistvý = hmotný, tuhý, nadělaný, pevný, celkový, ganz, massiv, gediegen, derb. V. — C. dům (zcela zděný), knoflík (zcela litý), dřevo, kosť, kámen, sýr. Jg. — *C.* = *celící*, *hojící*, heilend. Mast hojící a celistvá. Kn. lék. C. bylina. Byl. — *C.* v Krkonoších = *čerstvý*, frisch. Kb.

Celiti, 3. os. pl. -lí, cel, cele (íc), il, en, ení; celívati, ganz machen; hojiti, heilen. — **co:** sír (zašiti), Šp., ránu. — **se** = celeti. D.

Celitosť, i, f., Integrität.

Celivý prach = hojící, Ras., heilend.

Celizna, y, f., na Mor. = celina, kra. D. — Erdscholle, velká hronda při orání. Jg.

Celje, e, f., Cilli v Štýrsku.

Celkem, instr. jména: celek, jehož se za příslovce užívá. Vz Celek.

Celkovati = celiti.

Celkovitosť, i, f. Ungetheiltheit, Ganzheit; Massivheit, Dichtigkeit. L.

Celkovitý, L., ganz, complet; massiv.

Celkový. C. zlatý, dukát, groš, na Slov, ganz.

Celky = cele, celkem, na Slov., völlig, ganz.

Celký = celý. Na Slov.

Celna = celnice.

Celnář, e, m. = celník. Ros. Zolleinnehmer.

Celnice, e, f., celna, Zollhaus, Zollamt. V.

Celnický. C. úřad. Zollamt. Jg.

Celnictví, n. L. Zollamt; Zollwesen. L.

1. **Celník**, a, m., celnář, celný, výběrčí cla. Kom. Zöllner.

2. **Celník**, u, m., rostlina. D. Wundheil.

Celný, celní, *cla se týkající*, Zoll-. C. úředník, úřad, dům., Jg., ústav, vyšetřování, dozorce, dohledač, vyloučení, výhradek, pojezdný, svobodnosť, obvod, záležitosť, povinnosť, důchodky, právo, čára, místo, řád, zápora, písař, cesta, sazba, pečeť, řízení, před-

pis, J. tr., jednatelství, boleta (poukázka), pokladnice, zákon, váha, území, místo, řád, libra, rejstřík, sazba, zahrážka, jednota, smlouva, správa, centněř. Šp. — C. = *poplatný*, steuerbar. D. — *Celn-ý*, *-ého* m. (dle: Nový) = celník, celnář (publikan, z lat., Br.). — *Celn-á*, *é*, žena celníka. Jg. Zöllnerin.

Celo, a, n. Docela zahynou, gänzlich, ganz, ganz und gar, durchaus. Br. Docela zaplatiti. Všichni docela. D. Docela dobrý. D. Do cela věřiti. V. Dokud království v cele stálo. Br. Zcela = z úplna. V. Zcela něco vystavěti. Us. Na celo, za celo. Člověk zcela zkažený (ganz und gar). Us. — Vz Celina, Celý.

Celodenní, ganztägig. Us.

Celodomník, a, m., Ganzhaeusler. Bern.

Celohedvábný, Us., ganz von Seide.

Celojský, strč. = v celosti, úplně, Leg., gänzlich.

Celokeř, e, či kře, m., Strauch. Um. les.

Celokrajný, celý kraj mající, ganzrändig. Rostl.

Celoláník, a, m., Ganzlähner. Zlob.

Celolistý, ganzblätterig. Rostl.

Celonoční práce, ganznächtlich.

Celoroční, ganzjährig. C. plat, Jg., ovoce (ku př. jalovec). Kom.

Celosedlák, a, m., sedlák, láník. D.

Celosť, i, f., *objetí všech částek*, das Ganze. Dostal dědictví v celosti. Sych. — C., *plnosť*, *neporušenosť*, *dokonalosť*, guter Zustand, Unversehrtheit. C. říše zničiti. Us. Panenství svého v celosti ostříhati. V. Majíc celosť panenskú čistotu. Št. Drahý jest poklad panenská celosť, slušieť jeho chovati pannám. Št. Vojsko v celosti zachovati. Troj. C. učení. Br. Aby vůle jeho v celosti zůstala. Háj. —

Celostejný, ganz gleich. C. kámen. Vrat.

Celota, y, f. V celotě. Us. Die Gänze.

Celotně, v celotě. In der Gänze, gänzlich. Us.

Celotnosť, i, f. Die Gänze. Marek.

Celotný = celý, ganz; solidarisch. Jg.

Celovárečný dům. Zum ganzen Gebräu gehörig. Jg.

Celovati = líbati, küssen, herzen, liebkosen. — **koho, co:** matku, Us., ústa, Rkk., 62, ruce, oči. Lom. — **se s kým:** St. skl. — C. = docelovati, něm. integriren, **po čem:** po částkách (počástně). Nz.

Celovec, vce, m., něm. Klagenfurt. — *Celovský*. — *Celovčan*, a, m.

Celoživotní. Das ganze Leben betreffend. C. obnovování. Ssav.

Celt, a, m., Celtové. — *Celtský*. C. národ. — Die Celten.

Celtle, e, f., malé calty. Vz Pokroutky.

Celý; cel, a, o; celičký = úplný, nezrušený, nerozdílný, ganz, unversehrt. C. zbroj, kyrys, odění. V. Již ne o řemen, ale o celou kůži běží. Prov. Z celého srdce. V. Krásu tratíš, celás bledá; Celý jsi hříšný; Stojím pod okny celý promoklý; Celá polekaná odtud pospíchala; Až já se vdám, celá se ti vzdám; Jsi celý zlámaný. Er. P. 180., 168., 128., 501., 243., 279. Celičká zavátá (cesta) sněhem. Er. P. 153. Dal mu celý váček peněz, *šp. m.* plný. Km. Celý vytržený. D. Celý se potloukl. Us. V staré češtině a na východní Moravě užívá se v mnohých případech ‚všecek' m. celý. Vz **Všecek**. — *C.* = *dokonalý*, *pravdivý*, *pravý*, ganz, völlig, wahr. C. otec, matka, muž, výška, blázen, lékař. D. Ten kluk je celý ďábel. L. On ti je celý Vydrigroš. Mt. S. C., dokonalý. Kat. 2654. — *C.* = *od počátku až do konce*, ganz, bis zu Ende. C. rok, D., život; celých 100 let žíti. Celou hodinu psal. Ros. Celé dni. D. Drž se rozumu a projdeš celý svět. Prov. — Celou hubou, celým hrdlem zpívati, křičeti = *hlasně*. V. — *C.* = *celistvý*, massiv, nicht hohl. Mísy z celého stříbra dělané. Har. — *C.* = *nenačatý*: chléb, bečka soli. Jg. — *C.* = *zdravý*, *neporušený*, unversehrt, unbeschädigt. S celou hlavou (bez úrazu). V. S celým krkem utekl. V. Dobře bývá, když jsou vlci syti a kozy celé. Prov. Neodejde s celou koží. Sud ze všech stran celý (neporouchaný). Št. C. most, pečeť. — *C.* = *čistý*, *upřímný*, aufrichtig, redlich, treuherzig. Můj celý přítel. V. Z celého srdce. — *C.* = *v jednom kusu*. Má celé i drobné peníze. L. — *Celé*, *-ého*, n. = celek. — Celé (číslo) kinde se naproti číslu lomenému.

Cembra, y, f., Zirbelkiefer. (Strom). Um. les.

Cement, u, m., ciment, lat. caementum, *tmel*, Cement; druh malty k vodním stavbám. Rk. C. bečovský n. český, kufštejnský, portlandský, mastikový, zubní. Kh. C. Puzzolana (u Neapole), Trass (na Porýní pruském), romanský (v již. Francii a Anglii). S. N. C. — hmota, jíž tělesa rozličná lze těsně a důkladně spojiti; nejdůležitější jsou: vápno, vápno hydraulické, sádra, tmely či chyty. Vz o nich víc v Km. III. 135.

Cementovací pec. Tech.

Cementovati, cementem napouštěti, cementiren. Us.

Cementovice, e, cementovka, y, f., Cementwasser. Rk.

Cementovna, y, f. Cementfabrik. Rk.

Cementový. C. měď, ocel, voda. S. N., Nz. Cement-.

Cemr, u, m., z něm. Ziemer, hřbet jelení, srnčí, dančí. D.

-cen, -těn v příčestí trpném (mlátiti — mlácen). Vz -těn.

Cena, y, f., *hodnota*, *hodnosť*, *valuta*, něm. Preis, Werth, lat. pretium, lit. czěně. C. odhadná n. odhadní (Th.), sázená, vysázená, krámská (Ladenpreis), prodávací (Verschleisspreis), kupní, výrobní, malá, veliká, stálá, ustanovená, vyjednaná, určitá, pravá, skutečná, běžná, obstojná, trhová n. tržní, přílišná, nadsazená, původní, stojecí, jmenovitá (Nominalwerth), vyvolací n. vyvolaná (Rk.), náhradní (Er.), strojená, upravená (Er.), výkupná (Abolitionspreis), průměrná (prostřední), bursovní, kupní, továrnická, povozní, peněžní, vlastní, obmezená, stanovená, normalní (pravidelná), nejmenší, největší, nezměněná, snížená, zmenšená, výměnná, vyměňovací, statní, prodejová, obchodní, prodejní, prodavací, pojišťovací, vysoká, jednotná, základní; cena kapitálu pozemkového, půdy, plodin; seznam, lístek, rozdíl, oznámení, sazba, výkaz cen. — Šp. C. příliš drahá. Chč. 449. Kov malé ceny, věc lehké ceny. J. tr. Srážka, stržení z ceny. Lístek cen = cenník, cenní lístek. Šp. Cenu ozná-

miti = ceniti. V. Cenu něčeho zvýšiti, snížiti, raziti, nadsaditi, na jisto postaviti, určiti, ustanoviti, vyšetřiti, vyměřiti, vyjednati, smluviti, zlehčiti, udati, vysaditi, zapsati, zaznamenati, stlačiti, kaziti, zmařiti. Sp. Cena vyskočila, přiskočila, Jg., padá, Kom., stojí, klesá, se udržuje, ceně přiskakuje. Sp. Veliké ceny, u veliké ceně, malé ceny. Jg. Obilí jde z ceny. Bern. Zboží v ceně přiskočilo; obilí jde do ceny. Jg. Vše na ceně zvýšeno jest. V. Na velikou cenu něco vésti. V. Zboží v ceně spadlo, stojí. Us. Věc rovné ceny (hodnoty); prodati něco za levnou cenu; ceny všech papírův ubývají; smluviti se o cenu; z ceny sleviti; dáti zboží za jistou cenu; v rovné ceně; pod cenou zboží prodávati; k cenám přirážeti; podati nad cenu odhadní. Šp. Věc pod ohadní cenou soudem prodati. Rd. Ztráta pod cenou jmenovitou (Disagio). Nz. S ceny někomu něco strhnouti, sraziti. Bs. Za každou cenu, *lépe*: Stůj co stůj. S. a Ž. Ta věc nemá ceny (nestojí za nic, nebo: není na prodej). Ros. — *C. = vážnost*, Preis, Werth, Schätzung, Achtung. V ceně u někoho býti. Sejp. Cenu míti = platným býti. V. Čím se sobě větším býti zdáš, tím u lidí menší cenu máš. Km. V žádné vážnosti a ceně není umění. V. Ceny hodný. — *C. = cenění, podávání za jistou cenu*, Ausbot, Marktpreis. C. poslední, nejbližší. D. Tržiti l. c. proti ceně podávati prodávajícímu (opak: ceniti). V. Nespravedlivé ceny (mzdy) žádej, bys dostal spravedlivou. Prov. Cena jest svobodná a podání též. Rb. Cena do měsíce nejde. Ros., C. — *Cena (Preisausschreibung)*. Vyhlásiti cenu rozpisem; rozepsati ceny za něco; snažiti se o cenu; závod o cenu; někomu cenu přisouditi. J. tr. Cenou korunovaný (kdo ku př. nejlepší spis podal, za který cena, odměna slíbena byla).

Cendát, u, m., tkanina polohedbávná, ze střlat. cendatum, cindatum. Mz. 130.

Cendelin, u, m., tykyta tenká, lehká, ze střlat. cendalum. Jg., Mz. 130.

Cendžeti, el, ení, na Slov. = cinkati, tönen. Koll.

Cenění, n. Úřední c. majetku něčího. Nt. Schätzung.

Cengati = zvoniti, läuten, na Slov.

Cenitel, e, m. C. majetku občanův. Jg. Abschätzer.

Cenitelný, schätzbar.

1. Ceniti, 3. os. pl. -ní, ceň, ceně (ic), il, ěn, ění; ceňvati = cenu oznámiti, Preis bieten, sagen; odhádati, taxiren, schätzen; vážiti si, achten, ehren, hochschätzen. Jg. — **abs.** Prodavač cení, kupec trží. Kom. Všecko cení, ale jak, padesátý na opak. Vz Mluvnl. Lb. — **co.** Příliš, náramně svou cenu. Vz Sobec. Lb. Vz Akkusativ. — **co na co, za co (jak vysoko).** Statek na 5000 zl. c. D. **Zač** tu knihu ceníš? Br., Bern. Za obstojný peníz něco c. Ml. C. obilí za tři zlaté. Us. — **koho** = sobě vážiti. Us., L., Br. Vysoko, výše, lehko někoho c. Us. — **co komu.** Škodu si c. Rk. Tu službu mi velice cenil. Ml —

2. **Ceniti** = čeřiti, fletschen. — **co na koho:** zuby. Us. — **se** = čeřiti se, plakati (o dětech), weinen. Co se ceníš? Us.

Cenkovati se s kým oč = smlouvati se (z něm. zanken?). Rk.

Cenní změna, výše. Jg. Preis-.

Cenník (cenný list), u, m. C. veřejný n. bursovní, soukromý. S. N.

Cenný, cenu mající, L., schätzbar, werth. C. papíry, Effekten, Werthpapiere.

Censor, a, m., lat. U Římanův dozorce nad stavbami a mravy. — C. = posuzovač knih, Büchercensor. — C. = kritik, Kritisirer. L.

Censorin-us, a, m., jméno římské.

Censorovati (posuzovati), z lat. — *něco*, censiren, kritisiren, tadeln, richten. L. —

Censorský, Censor-. C. úřad. L. **Censorství**, n., Censoramt. —

Censura, y. f., lat., posouzení, Censur, Beurtheilung. J. tr. C. knih. C. praeventivní, divadelní, církevní (církevní trest, pokání; víz více v S. N. II., str. 134.).

Cens-us, u, m., lat., roztřídění dle jmění, Rk.; jmění v odhad vzaté, Vermögensschätzung, Census.

Cent, u, m., z lat. centum = sto; centový, centnéř z lat. centenarius. Zentner. Na centy prodávati. Us. Centy ztíží. D. Cent 0·56006 metrického centu. Cent metrický 100 kilogrammům 1·785523 centu.

Centaur-us, a, m. Centaurové, svěřepý národ v Thessalii. Malovali se jako potvory, jichž těl hořejší polovice člověku podobna, dolejší koněm byla. Vj. Centaur.

Centiár, u, m. (čti centiár, *ne:* santiár) = 1◻ metru.

Centifolie, e, f. z lat. centum folia, stolistá růže. Hundertblättrige Rose.

Centigram, u, m. (čti centigram, *ne:* santigram) = 10 milligramům.

Centimeter, tru, m., fr., a to z lat. a řec., setinoměr, setinová míra. Šp. C. činí 0·01 metru či 10 millimetrů; 2·63 centimetru činí palec; 1◻ centimeter činí 100◻ millimetrů či 0·0001◻ metru; 1 krychlový centimetr činí 1000 krychlových millimetrů. Centimeter či centimetr (čti centimetr, *ne:* santimetr) as šířka slabého malíčku.

Centneř, vz Cent. — *Centový*. C. kámen. Zentner.

Centralisace, e, f., z lat., soustředění zemské správy; sestředění, spojení všech přímětův veřejné moci v rukou jediné ústřední vlády. *Opak:* samospráva, decentralisace, soustava provincialní, federativní. Centralisation. C. vlády, správy. S. N. — **Centralista**, y, m., Centralist, přívrženec centralisace. — **Centrální** = ústřední, Central-, zum Mittelpunkt gehörend. Rk. C. Amerika, oheň, pohyb, postavení, síla, stavba, vláda. S. N.

Centr-um, a, n., dle „Gymnasium“, lat., střed, prostředek. Centrum, Mittelpunkt. C. kola, země. Kom. — C. sněmovny: pravé, levé. (V sněmovně: levice, centrum, pravice).

Cep, cepík, u, m., na Slov. cepic, *nástroj, jímž se obilí mláti*, Flegel, Dreschflegel. — *Částky cepu*: držák (násada, cepovka; na Slov. hůlka); biják (na Slov. cepíc); svorník n. svůrka (tlustý řemen k upevnění bijáku k držákn); ošití. Jg., S. a Ž. Vz Očepek (kůže na cepu); očepek na cepovce na Mor.: náhlavek. Vz tato jména. Cepem mlátiti. V.,

Kom. Cepem po ptácích stříleti (nemotorně si počínati. Vz Nejapný). Jg., Lb. Cepy mu do ruky (nehodí se do škol). Č. Nemysli, že jsem s ním cepy ošíval (svině pásl = Pyšný). Č. Je-li povolání tvé cepem býti, musíš chutě na mlat jíti. Š. a Ž. Oslábl jak cepy. Vz Pyšný. Lb. Pod cep něčí podbíhati jemu se poddávati. Berla kr. (Jg.). — *C. braň železná*, cepu podobná, parkamečice, buzigán, Streitkolben. Duši z něho cepy vymlátil. V. Železnými cepy, palcáty, čekany palicemi odrážejíce. Kom. — *C. = palice bláznův*, Narrenkolbe. C. by mu slušel — a) je blázen, b) chlap do stodoly. Ros. Každý blázen svůj cep chválí. Jg. Každá liška svůj ocas chválí, a blázen cepy. D. — *C. = hlupec*, Tölpel. To je pravý cep! Us. Cepe, dube, špalku! Us.

Cepeněti, 3. os. pl. -nějí, ěl, ění; cepenívati — *tuhnouti*, erstarren. — **čím**: zimou. Rus. — *C. = zahynouti*, pojíti, zcepeněti, scipnouti, krepiren. Reš.

Ceph ... vz Cef ...

Cepic, e, cepík, u, m., na Slov. = biják u cepu. Plk. Dreschwalze.

Cepílek, lku, m., přeslička bahní. Rk.

Cepisko, a, n., cepiště, ě, n., cepovka, cepák, držadlo u cepu. Us. Dreschflegelstiel.

Ceplechy dělati, schikaniren. V Klatovskn.

Ceplichati se, šplechtati se, cachati se, im Wasser pantschen. — **kde: ve** vodě, v blátě. Us. Vorlík. —

Cepník, a, m., kdo s cepem do vojny jde. Háj. Kolbenstreiter.

Cepný = tuhý, tvrdý, pevný, trvanlivý, dauerhaft, fest. —

Cepovati, cepovávati. — **koho**. Ros. (hobeln, tvrdě cvičiti). — **koho čím**: metlou, domluvami. — **na kom**. Cepoval jsem na tom chlapci, co na mně bylo. Sych.

Cepovka, y, f., vz Cepisko. — 2. Náblavek. Na Mor. Vz Cep. — 3. Hruška letní.

Cepový. C. řemen, držadlo. Flegel-. Jg.

Cer, u, m., strom s rozštípenou korou. Na Slov. — C., druh dubu. Koll. Zereiche. —C. = cerové dřevo, háj. Zereichenholz. Bern.

Céra, šp. m. dcera. Vz D.

Cerát, vz Cirát.

Cerauni-a (Ker...), I, n., pl. (dle „Gymnasium"), pohoří v Epiru.

Cerber-us, a, m., mnohohlavý pes s hadím ocasem, strážce vchodu do podzemské říše. Rk.

Cerhulát, vz Cervelát.

Cercle (serkl), fr., z lat. circulus, společnosť (Gesellschaft) zvláště vzácnější; 2) sedadla blíže jeviště v divadle a koncertě. Rk.

Cěrekev, zastr. = církev. Jir.

Cerekve, e, f., místo v Čechách. — 2. = kostel, zastr. 1410.

Ceremoniář, e, m., obřadník, z lat., Ceremonienmeister. Us.

Ceremonie, e, f., obřad, zvl. kostelní, die Ceremonie. C. při mši. Kom. — V., Br. — C. = obšírnosť, okolky, Weitläufigkeit. Nač ty c.? Us. Ten s ním nadělá ceremonií.

Cere-s, ry, f., staroitalská bohyně orby a užitků obilných. — Cereřin, a, o.

Ceřina, y, f., Zereichenholz. Bern. Vz Cer.

Ceřiti, 3. os. pl. -ří, ceř, ceře (ic), il, en, ení; ceřivati. — **co**; zuby = ceniti, fletschen. Rybay. — **se** = šklebiti se, klaffen. —

Cerklíř, e, m., církliř, celkliř = ponocný, z něm. Zirkler, lat. circator. Cerkliři, kteří v noci po rynku hlásku drží. 1607. Gl. 15.

Cernovati, z lat., obkličiti (pevnosť), beobachten, einschliessen. Rk.

Cerový, z ceru, hag-, zereichen. C. dřevo, háj. Vz Cer. Bern.

Certifikat, u, m., lat., list potvrzovací, ujišťovací. Beglaubigungsschein. Rk.

Cervelát (v obec. mluvě: cerbulát), jitrnice s mozečkem. Rk. Cerbulatwurst.

Ces = skrz, na Slov., durch. Vz Cez.

Césař = císař.

Cesmína, y, f., Stechelche. Jg.

Cesse, e, f., z lat. cessio, postoupení něčeho; list postupný, Rk., dobrá vůle. Tov. K. 180. Abtretung. — **Cessionari-us**, a, m., postupník, postupitel. Kmp. Cessionär.

Cesta, cestka, cestečka, cestička, cestinka, y, f. = *místo, kudy se chodí n. jezdí*, der Weg, die Strasse. C. dobrá, ražená, proražená, třená, protřená, utřená, utřelá, ujetá, hladká, měkká, ctnutná, rovná, přímá, dlážená, podlážená, vydlážená, V.; zlá, netřená, neražená, tvrdá, ostrá, drsnatá, zarostlá, kostrbatá, kamenitá, hornatá, vrchovitá, pahrbkovitá, lesnatá, trávná, blatnatá, blativá, hlinovatá, nepříhodná, ničemná, nesnadná, nespěšná, hrdelní, pekelná, nerovná, křivá, daleká, blízká, postranní, Jg.; přímá, hluboká (úvoz, újezd, vývoz, Šp.), pravá (vz Pravý), královská, hlučná, svobodná, obecná, zvláštní, vozová, pěší (pěšina), příční, křížová (rozcestí, rozhraní; kde stojí kříže); nebeská, mléčná, bílá, boží, sluneční; mořská, vojenská, návratní, Jg., Šp., Er.; bitá (Kunststrasse), Nz., umělá, Rk., kluzká, Rk., pojezdná, oklouzká, oklnzká, kroucená (krutina). Šp. C. lesem, po vodě, do lesa, přes pole, z lesa, slávy. Jg. Kudy jde cesta do města? Us. Lonpež na cestách. J. tr. Právo k cestě (cestní), ukazadlo cesty (cestník). J. tr. Cestu dělati, raziti, proraziti, prodělati, otevříti, proklestiti, prolomiti, protříti, vymýtiti, činiti, učiniti, počíti, připraviti, propraviti, opraviti, klestiti, zaseknti, založiti, zatrhnouti, zabaviti, znáti, konati, si voliti, Jg., prohazovati, Šp., zavříti, zavaliti, Jg., njeti, rovnati, dlážiti, podlážiti, vydlážiti, křiviti, bloubiti, bíti, krontiti, stavěti. Cesta jde, vede do města. D. Nikde cesty znáti v poli. Alx. 1135. Býti někomu v cestě. Zlí příkladové lidem, aby na pokání nemyslili, v cestě bývají. Kom. Aby vše jedno druhému cestu strojilo. Kom. Někomu cestu zastoupiti, ukázati, zabaviti, zaskočiti, přetrhnouti. C. lesem jest někdy nejistá. Něco cestou ztratiti. Us. V cestě ležeti, býti, státi = překážeti. V. Někomu něco (ku př. překážky) v cestu klásti. D. Šel cestou necestou = kudy ho oči vedly. Brt. — Cestou jíti n. jeti. Jg. Cesty njeti, ujíti, D., nraziti. Br. Na jinou cestu nastoupiti musil. V. Po cestě jíti. Br. Po zlé cestě choditi (zle živ býti). Háj. Nikdá cesta do něho se netrhne = pořád tudy se chodí. Br. Jdi svou cestou! Jg., D. Ceston pokání jíti. Sych. S cesty, od cesty zblouditi, s cesty sjíti, D., se uchýliti, sjeti, uhnouti se, svedenu býti, scházeti s cesty; od cesty se uchýliti, uhnouti; ne cestou pravou jíti, ne na pravé cestě býti. Jg.

Zašel od cesty. Jel. S cesty svedený. V. Nekráčeti cestou svého otce. V. Kdo pravé cesty chybuje. V. Na pravou cestu se uáti, zase přijíti, se navrátiti, V., někoho uvésti, přivésti. Jg. Do prostřed cesty vkročiti. D. Někomu v cestu vkročiti. V cestu někomu jíti, vjíti, vyjíti, běžeti. D., Kom. Nestojí-li jiného v cestě než to, tedy jest věc již jako jistá. Har. Varuj s cesty = táhni. V. S cesty, jděte s cesty. Us. S cesty ustoupiti = ctíti. Us. Vybnouti se s cesty komu. Us. Ušinouti se s cesty ctnosti. D. Někoho s cesty skliditi, složiti = zabiti. D. S cesty ležící. Listům cestu vykázati, poslati listy cestou vykázanou (instradiren). J. tr. Cesty mezi grunty dvou sousedův, nemá-li jeden co obzvláštního, té společně užívejte. Vz Voda, Studnice, Užívání. Pr. Kde cesta rovná, nezajížděj. C. Zasekati cestu někomu (předsevzetí pokaziti). C. Hrubě mu cestu zalebl. Vz Neštěstí. C. Kdož jezdí cestami starými, od dávna utlačenými, ten nezabloudí. Pulk. Vlk tam sedí v cestě; Kudy je cestička k vám? Budu vždycky ji v cestě; K mej milej cesta neblízká. Er. P. 273., 233., 484., 425. Proraženou cestou leckdos trefí. Č. To mně stojí v cestě *šp. prý* m. to mi překáží; *ale* čteme u Har.: Nestojí-li jiného v cestě než to. V cestě býti (= na překážce býti). Ros. — Škodám v cestu vcházeti. Kom. Cestou všeho těla jíti. Vz Smrť. Č. Pohleď, jak jde čtyřmi cestami (ševerem); Každá cesta (ulice) je mu úzká. Vz Opilství. Č. Zde se cesta dělí. Šp. Když sněhu napadá, cestička zapadá. Pk. Starú cestu neopúšťaj pre novú. Mt. S. — *C., stezka = čára,* na které špruble zavěšují neb líčí. Šp. — *Cesta* = **chůze, jití, putování, pouť, jízda,** Reise, iter. Postel na cestu, Reisebett. Šaty na cestu. Reisekleider. Tovaryš cesty, Reisegefährte. V. Sto dukátů na cestu nám daroval. Vrat. Vydal se na cestu. Kram. Cestu před se vzíti. Har. Pět mil cesty vykonám. Har Na cestách. Klat. Vypsání (popsání) cesty; na cestu se dáti, vydati, pustiti, jíti; na koni cestu vykonati. V. Kam je cesta? C. do Říma (o ženách v naději jsoucích), do lázní, do města pro vyraženou. Lustreise. V. Plat od cesty. Šp. Den cesty. C. ke cti, slávě, nazpět. J. tr. Záloha na cestu. Někobo peněz na cestu založiti. Šp. Na dalekou cestu se strojiti (také = umírati; cestu před se vzíti. V. Na cestu všech lidí odejíti (umříti). V. Na cestu hotový, připravený, přichystaný. D. Na cestu nastoupiti. Cestou byla o tom řeč. Sych. V cestě někobo potkati. Jg. Když už jsem na cestě, už se nevrátím; Daleká, daleká jest má cesta; Na daleké cestě býti. Er. P. 419., 520., 496. Cesta životem není procházka polem. Č. Mudr. — C. = **prostředek, míra, rada.** Tomu se cesta najde (Snad bude pomoc. Nemůžem-li tudy, půjdem jinudy). Č., Kom., Ros. Cestu čemu vymysliti (prostředek). V. Rozmanitými cestami a prostředky něčeho dosáhnouti. V. Toho rozličnými cestami pokusil. Pass. 329. Jinou cestu ukáži. Solf. C. mokrá (zkoušení rud vodou, vůbec tekutinami; suchá, zkoušení jich ohněm). Vys. Já tomu cesty nevím. Jg. Cestu propraviti. D. Všech cest užiti. Jg. Všech cest ohledati, Br., bledati. Háj. Jiné cesty tomu najíti nemohl. Bs. Cestou narovnání *šp. prý m.* prostředkem n. způsobem narovnání (pořadem práva) a ‚Převzíti kapitál cestou postupní (cessionsweise)‘ *šp. prý m.* způsobem či prostředkem postoupení a ‚Cestou (šp.: v cestě) veřejné dražby něco pronajmouti‘ *šp. prý m.* veřejnou dražbou. Ale poněvadž jsme viděli, že ‚cesta‘ také ‚*prostředek*‘ znamena, *tedy jsou s káranè fraze dobré.* — Cest mých věděti chtí = **jednání.** Kom. — **Cesta právní.** Na právní cestu nastoupiti, se dáti, jíti. D. Dáti, vydati se v právní cestu. J. tr. Dědictví na právní cestě pozbyti. Sych. — Vz Rb. dle rejstříku na str. 265. — **Cestička,** Nadelnaht am Strumpfe; Reisebaum in der Schneidemühle. Rk.

Cestař, e, m. Strasseneinräumer. — **Cestářský.** — **Cestářství,** n. Wegebau.

Cestička, y, f. Vz Cesta.

Cestiti, el, ění = cestu konati, Koll., reisen.

Cestmistr, a, m. Strassen-, Wegmeister. Rk.

Cestnatý, viele Wege habend; wegsam, gangbar. C. země. Kom.

Cestné, ého, n. Cestné platiti, dostati. Us. (Skloňuje se podlé Nový.) Reise-, Zehr-, Wegegeld.

Cestný. C. pojezdný (pocestný), tovaryšstvo, myslivce (průvodčí m.). D. Weg-, Reise-.

Cestoměr, u, m. Wegweiser.

Cestopis, u, m. Reisebeschreibung.

Cestování, n. Vz Cesta, Cestovati.

Cestovatel, e, m., pl. -lé, der Reisende. Us.

Cestovati, stuji, stuj, stuje (ic), val, vání, reisen, wandern. Kam cestuješ? — **kam s kým: do** Ameriky, **za** branice. — **na čem:** na lodi. — **proč.** Jakýsi žid přes tu pouť **po** svých potřebách cestoval. Har. — **kudy:** C. **po** zemi, po vodě, *zemí.* Rk. — **kde:** v cizině. — **pro co:** pro zboží. — **bez čeho kam:** bez peněz, **ke** svým přátelům. —

Cestovní. C. list, knížka, Rk., mýto. Jg. Wege-, Reise-.

Cestovník, u, m., cestující.

Cestovod, u, m. Viadukt.

Cesura, vz Caesura, Přerývka.

Cet, u, m. Mám od něho cet (připověď, Zusage.) Ros. — C. = obsýlka, Beschickung; soudní příloha, Beilage. Jg.

Ceta, y, f., *plíšek* všeliké barvy, Flimmer, Flitter. Zlaté cetky, Flittergold. D. Čepce zlaté s cetkami, s cetkami zlatými. Klat. — *C., nějaká mince.* Mat. verb.

Ceterák, u, m., Hirschzunge, Milzkraut, bylina. Jg.

Cetiti, cetviti, il, ěn, ění; cetnouti, cetovati, zastr. = poháněti, obsýlati, Ros., beschicken, laden.

Cetka, y, f., Flitter, Flimmergold, Rk., plíšek. Jir. Vz Ceta.

Cetkář, e, m., Flitterschläger. Jg.

Cetlík, u, m., cetlovadlo, kruhadlo ku kronhání řepy. Us. Snad z něm. zeideln, medové plásty z úlův vykrojovati. Mz. 131. Rübenmesser.

Cetlovadlo, a, n., Krautmesser. Us.

Cetlovati, — **co:** řípu, zelí (krouhati, schneiden). Šm. Vz Cetlík.

Cetnouti, cetovati, vz Cetiti.

Cetyně, ě, f., hl. mě. Černé Hory. — *Cetyňan*, a, m. — *Cetyňský*.

Cev, u, m., ceva, cevka, cívka, cevečka, cevička, cívečka, cívička, y, f., ceví, n. — *C.* = *trubka, rourka*, Röhrchen. U krávy, ovce = cic. Jg. C. z mědi, z železa, měděná. C. vodu tahací. Na Slov. Cívkami, jako po cívkách plynouti. Us. — *C., nástroj ranlékařský*. C. pro děti z nového stříbra, pro děti stříbrná, pro ženské z nového stříbra n. stříbrná, pro mužské z týchž kovů, rozkládací; pro ženské a mužské Charrièrova, c. Bellocquova, dvojitá Cloquetova, c. Mercierova, c. s kohoutkem Pasquierova, c. z tvrdého pružce Leiterova, ohebná francouzská, anglická, trojdílná, s šípem Belmasova (k operacím kamene), jemná na kanál slzní Hasnerova (k operacím očním); c. Cramerova, Tröltschova, Politzrova z tvrdého pružce (k operacím ušním), Cn. — *C. dřívko podlouhlé*, na děl provrtané, na šňůře *posuvné*. Us. — *C. k navíjení niti a příze*. Die Spule. — C. *tkadlcovská* (na Mor. vřetence, píšťalka), die Spule, Weberspule. Přízi na cívku soukati. Jg. S cívky sesnovati. Us. — *C. v člunku*. Die Pfeife in dem Weberschützen. — *Cévy = osidla* na lapání vlků, lišek atd. Schlinge. Šp. — *Cívky v rostlinách*: trubkovité, prodloužené ústroje základní, z nichž se tělo vyšších rostlin z části skládá. Röhrchen. C. spirální n. závitkovité n. závitky, síťovité, děrkovaté, mléčné. S. N. — *Cévy v těle živočišném*: roury vedoucí tekutiny: krev, lymfu, žluč, moč, cham atd. C. krevní, jimiž krev ze srdce proudí, jmenují se arterie č. tepny, Schlag-, Pulsadern; jimiž pak se krev do srdce opět vrací, jmenují se veny č. žíly, Blutadern. C. kapilarní, v nichž se ukončují arterie a veny se počínají. C. lymfatické. S. N. C. slzová, L., průdušní (dýchavice), odvodná (odvodice, vena), přívodná (přívodice, pulsovní žíla, arterie), hrdelní (Halsader), Jg., plíčná (Lungenader), Sal. Cévy střebavé, Sanggefässe. Chym. — *Cevy = v hodinách zuby okolo válce*, do nichž zubové stýkajícího se kola vcházejí, aby se jedno v druhém obracelo. Jg. Radzähne. *Taktéž oblé kousky dřeva u cevních kol, kladnic, bubnův a kruhův*, za které palce kola chytají. Die Triebstöcke, Spillen, Spindel am Kammrade, der Trieb, der Stecken. Kolo cevní, s cevami sluje u mlynářův: kruhy či buben. Vys.

Cévčiti = očkovati, na Slov., okuliren, pfropfen. Vz Cívčení.

Ceví, n., cevy u kola. Us. Das Getriebe am Rade. Vz Cev.

Cévka, vz Cev. — **Cévkář**, e, m., Spuler. — **Cévkovitý**, cívkovitý, rohrartig. —

Cevkový, cívkový. C. kolo, vz Cev (na konci). Spul-.

Cevna, y, f., konev. Na Mor.

Cevnatina, y, f. Adergewebe. Rk.

Cevnatka, y, f., Gefässbant. Rk.

Cevnatý, gefässig, gefässreich. Rk.

Cevní kolo = cévy mající, Kamm-, Triebrad. Ros.

Cevník, u, m., Blumenrohr, bylina. Rostl.

Cevola, y, f., Strauchschilf. Rk.

Cevopis, u, m., Angiographie, Gefässbeschreibung. Rk.

Cevopytva, y, f., Angiotomie. Rk.

Cevosloví, n., věda, Angiologie, Gefässlehre. Rk.

Cevoví, n. = ceví.

Cevový, Gefäss-.

Ceylon, a, m., ostrov, jižně od přední Indie v Asii. — *Ceyloňan*, a, m. — *Ceylonský*. C. káva. Us.

Ceyx, Keyx, gt. Ceyka, m., choť Alcyonin, král.

1. **Cez**, ces, na Slov. = skrze. Vystrčily hlavy von oblokom cez mreže; Prešmykol sa cez klučovu dierku. Na Slov., Ht.

2. **Cez**, u, m., cedidlo. Seiher. Durchschlag Us.

Cezák, u, m., *cedidlo*, Kom.; *hrnec*, krajáč Milchnapf. Us.

Cezátko, a, n. = cedidlo, cez.

Cezený, geseiht. C. mléko. Jg. C. nudle.

1. **-cí**. Formy -ci (-cu) v přítomném čase časoslov v -ati již v Čechách neslyšeti, na Mor. posud jest běžná: šepcu n. šepci (šeptám), on repce (reptá), tresce (trestá). Šb.

2. **-cí**, přípona jmen přídavných odvozených a) **od časoslov** *označuje účel*, nač věc omezena jest, k čemu určena, ustanovena jest, způsobnost k něčemu, pouhý nástroj; *kmenová dlouhá samohláska*, je-li časoslovo *dvouslabičné*, z pravidla se *krátí*: α) u časoslov v -*ati*, -*áti* (vz A): psáti — psací, hráti — hrací, práti — prací, zváti — zvací; β) u časoslov v -*iti*, -*íti*. Dlouhé *í* (v -íti) krátí se v *i*, vzniklo-li z něho, aneb v *e* (ě), pakli z něho povstalo: šíti — šicí (jehla, stroj), bíti (kmen bi) — bicí (hodiny), píti — pící (nádoba), křtíti — křticí (voda), tříti — třecí, síti — secí, plíti — plecí, mlíti — mlecí, zříti — zřecí, žíti (žati) — žací (stroj); γ) u časoslov v -*eti*, -*ěti*, vz doleji. — Pakli jest časoslovo *víceslabičné* (než dvouslabičné), dlouhá kmenová samohláska pravidlem se *krátí*, *ale ne vždy*; hlavně dvojhláska **ou** skrácení vzdoruje: krájeti — krajecí — krájecí, srovnavací — srovnávací, vykladací — vykládací, přijímací, sbírati — sběrací, podací, zdvihací, bourací, houpací, koupací; chodící (kolo), modlící (kniha); házecí (házeti), střileti — střelecí (Ch.). Vz *á*, *í*, *ou* (se krátí). — *Pozn.* 1. Chodící = ten, kdo chodí; modlící se = ten, kdo se modlí; honicí pes = ten, který k honbě slouží, i když nehoní, Jagdhund, ale honící pes = ten, který právě honí, ein jagender, der jagende Hund. — *Pozn. 2.* Jicí hodiny naproti bicím hodinám, Us. u Příbrami. Prk. — b) **Od jmen**, *přisvojuje něco majetníku* určitému i neurčitému: hrabě — hraběcí, kníže — knížecí, hříbě — hříběcí. Ch.

Cibeba, y, f., z arab. zibibah, sebib, sušený vinný hrozen (velká zrna), V., něm. Zibebe, vlas. zibibbo, střlt. zibibum. Mz. 131. — 2. Vz Víno.

Cíbek, bku, m., pipek, fík (palcem ukazovaný). Cibky někomu dávati, die Feige zeigen. Tkad.

Cíbel, bla a bln, m., Harnröhre. Světoz. — 2. Na Slov. penis.

Cibet, a, m., cibetka, y, f., ssavec kunovitý, Zibethkatze. Presl.

Cibori-um, a, n. (dle „Gymnasium“), lat., nádoba na hostie. Rk. Speisegeschirr, Ciborium.

Cibriti = cvičiti, na Slov., üben.

Cibulář, cibulkář, e, m., Zwiebelhändler.

Cibulářka, y, f. Zwiebelhändlerin.

Cibulářský, Zwiebel-. Jg.

Cibulářství, n., Zwiebelbau, Zwiebelhandel. Jg.

Cibulatý, cibulovatý, cibulovitý, cibulovatý, cibulkovitý. C. kořen, V., rostlina, D., zwiebelartig, bollig.

Cibule, e, f. (z lat. cepa, cepula), bobule, bobulka, puk; cibulka, cibulečka, cibulička. Der Zwiebel. C. obecní, Čern., kožnatá, Jg., lesní či planá, Reš., mořská (Meerz.), řecká (planá tykvice), psí (Hundslauch), Jg., španělská, květná (Blumenz.), česneková, lilia bílého, tulipánová, harlemská, zimní či věčná. Kh. C. se skládá z čtyř částí: z podcibulí (štítu), vlasenička, z šupin a pupenu. Rostl. Pleteň, pletníček, svazek cibule. Šp. Omáčka z cibule, D., cibulková. Já o slívách, on o cibuli (o něčem jiném). Prov. Odnášejí cibuli a s česnekem se navracejí (z pouti = bez užitku, bez polepšení). Vz Neštěstí. Lb., Kom. Vezl na trh cibuli, zase přinesl ošlejch. (Vz Stejnosť. Jaký odešel, taký se vrátil. Prodělání.) Č. Z cibule plakati = nuceně. L.

Cibuliště, ě, n., místo, kde cibule roste. Zwiebelfeld. Us.

Cibulní, cibulný. C. kůra, voda, semeno, záhon, zahrada, tuk. Jg. Zwiebel-.

Cibulonosný, zwiebeltragend. Us.

Cibulovitý, cibulovatý, vz Cibulatý.

Cibulový. C. omáčka, kořen. D. Zwiebel-.

Cic, u, m., cicek, cecek, cák, cecák, bradavka, sosec, struk. Šp. Vz Cec. — 2. Katun tenký tisknutý n. malovaný. Zits. D.

Cica — kočka. Na Slov. Bern.

Cicák = cucák, Säugling.

Cican, u, m., Klappengras. Rk.

Cicati, vz Cucati.

Cicatý, vz Cecatý.

Cicavý — cucavý.

Cicbaba, y, f., slepá bába, hra. Na Slov.

Cicek, cku, m. Vz Cec.

Cicerek, vz Cicour.

Cicerkati = cicerkem téci, rieseln. Na Slov.

Cicer-o, ona, m., známý státník a řečník římský. — Ciceronův. — *Cicer-o*, a, n., jistý větší druh liter tiskařských. C. hrubé, malé. — *Cicerone*, z it. (Čičerone), průvodčí po městech.

Cicimek, mku, m., bylina. Judendorn. Rk.

Cickati, kočku volati. Na Slov.

Ciclati, ciclávati = cuclati, cucati, saugen. — **co**. Us. — **koho** — küssen, liebkosen, lecken, šišmati se, pohrávati. Co se tam ciclate? Us. — **se s kým**. Jg.

Cicmati = ciclati.

Cicouniti se s kým = mazati se, Rk., sich schmieren, liebkosen.

Cicour, cicúr, cicor, cicer, na Slov. cicor, u, m. Cicourem ze sudu teče (kape); voda cicourem teče. Jg. Pot se mne cicorkem teče. Bern. Häufiges Triefen, der Fluss.

Cicovka, y, f., sukně z cicu. Vz Cicový.

Cicový, z cicu. C. sukně, šat. Us. Zits-, zitsen. Jg.

Cicvár, u, m.; cicvárové semínko. *Lépe*: citvar.

Cidění, n. C. záchodů. V. Das Räumen, Reinigen.

Cidice, e, f. = řičice. Us.

Cidič, e, m., Räumer, Putzer; 2. hoblík. Vz Bednář.

Cididlo, a, n., Putzmittel; Werkzeug zum Reinigen. — C. = *hřbelec*, der Striegel. Jg.

Cidinožka, y, f., motýl, Putzpfötchen.

Ciditi, na Slovensku a na Moravě cúditi, 3. os. pl. -dí, ciď, cidě (íc), il, děn a zen, dění a zení, cidívati = čistiti, kliditi, säubern, putzen, striegeln; mésti, fegen, räumen; bíti, klopfen, schlagen. Jg. — **co, koho**: pšenici, potok, rybník, strouhu, chlév. Us. — **co čím**: obilí řičici, Kom., boty kartáčem, Us., koně hřbelcem (striegeln). Kom. — **co komu**. Ml. — **co odkud**: bláto ze studně. — **kam** — uřáditi. Starý již **na** paty cidí. Hus.

Cidlina, y, f., řeka v Čechách, vzniká u Jičína.

Cidol, a, m., Aasgeier. Presl.

Ciesařovstvie = císařství. Kat. 3190.

Ciferní, Ziffer-. C. počet. D.

Ciferník, u, m., deštička na hodinách s ciframi, D., číselník. Das Zifferblatt.

Cifra, y, f., z arab. džefr (šifr, Mz. 131.). Místo 0 kladli Arabové mezi ciframi tečky (•), čímž zůstalo místo prázdné, což šifr (= prázdno) slulo, tím pak jménem všechny číslice pojmenovány jsou. S. N. Ziffer. — *C.* = *ozdoba*. Schmuck, Zierde. Na Slov. Plk.

Cifrák, u, m. = ciferník. Jg.

Cifríčkář, e, cifrovanec, nce, m., švihlík, Stutzer. Na Slov.

Cifrovati = 1. ciframi psáti; 2. ozdobiti, Plk., na Slov.; 3. tančiti (o dívkách). Bern. — **se** = zdobiti se. Bern.

Cifrovník, u, m. = ciferník. Jg.

Cifrový. C. písmo (číselné). D. Ziffer-.

Cigaro, a, n., ze špaň. cigarro, doutník. S. N. Zigarre.

Cigarovka, y, f., Zigarrentasche. Rk.

Cigarrenspitz, špička, trubka na cigara, násadka k cig., k doutníkům.

Ciglovati, u provazníkův = špatný pramen příti, läufern. Dch.

Cihelka, y, f., vz Cihla. Zinek v c-kách. Tafel-, Blockzink. Rk.

Cihelna, y, f. Do cihelny pro cihly jezditi. Us. Vz Cihla. Ziegelhütte.

Cihelnář, e, m., Ziegelhüttenbesitzer. Rk.

Cihelní, -ný, na Slov. těhelný, *od cihel, na cihly*, Ziegel-. C. pec, Br., hlína. — *C.*, *z cihel*. C. krov, V., zeď, Kom., stavení, Us., moučka. Rk. *C.* = *k* cihle podobný, Ziegel-. — C. barva. Jg.

Cihelnice, e, f. = cihelna. Ros.

Cihelník, vz Cihlář. Veleš.

Cihla, tihla, těhla, y, f., něm. Ziegel, z lat. tegula. — C. pálená, nepálená, na slunci sušená (vepřák, vepřovice, c. aegyptská), vypálená, zdicí, sklepová, žlábkovitá (žlábkovice), hladká, široká, úhelní, bez obruby, Jg., dlažicí (dlaždička), syrová (syrovka, syrovice), od polu vypálená, ohňovzdorná, tenká (topinka) ke klenutí: klenky, sklepovice, Šp., krycí (rovné = tašky, zahnuté = háky n. křidlice n. prejsy), výžlabky (na žlaby), silně vypálené: kabřince. S. N. Forma, pec, hlína,

kůlna na cihly. Jg., Šp. Cihly dělati, sušiti, páliti, do pecí skládati. Jg., Šp. Stavěti, dlážditi, něco krýti cihlami. Šp. Klenutí, zeď etc. z cihel. Šp. Zeď na půl cihly, na cihlu, na dvě, na tři cihly. L. Kozel cihel, vz Kozel. Darmo cihlu mýti. Us. Cihlu mýti, aby byla bílá (vz Marný). V., Č., Lb. — Vz Cihlář.

Cihlář, e, cihelník, a, truplář, e, m. Reš. Ziegelbrenner, Ziegler. C. dělá v cihelnách z hlíny cihelné vodou rozmíchané a z písku v kadlubech (formách) cihly, tašky, prejsy, které suší a do pecí k vypalování skládá. Pt.

Cihlařiti, il, ení. Ziegelbrennerhandwerk treiben.

Cihlářka, y, f. Ziegelbrennerin.

Cihlárna, y, f. = cihelna. Bern.

Cihlářský, Ziegelbrenner-.

Cihlářství, n. Ziegelbrennerei. D.

Cihlice, e, cihlička, y, f., žehlička, hladítko, Bügeleisen. Šp. Cihlička krejčovská, pro ženské. Kh. Želízko do cihličky. Us. — Prkno na žehlení, hlazení prádla = žehelník, pachole. Šp.

Cihlina, y, f., ocelový plech u truhlářů k čištění dřeva. Glätteisen. Jg.

Cihlobarevný, ziegelfarbig, -roth.

Cihlovina, y, f., hlína na cihly. Ziegelerde. Rk.

Cihlovka, y, f., Ziegelbirn. Rk.

Cihlový. C. olej, barva. Jg. Ziegel-.

Cihobl, u, m., cihoblík, z něm. Ziehhobel, hladík, šlichtovník. V. Glatthobel.

Cicha, vz Cejcha.

Cichtovati = třásti se. — **se čím:** zimou. Us. Vorlík.

Cikán, a, m., pl. cikáni (*ne:* cikáné, vz -an), Zigeuner; cikánka, cikáně. O původu slova vz Mz. 131. Cikána umění hádání z rukou. V. Cikána mýti (= marná práce. Vz Marný). Ros., Č. Přivykl psotě jako cikán šibenici. Č. (Vz Chudoba). Učinili e-na králem a on nejprve svého otce pověsil. Č. — C. = *tulák, hadač, lhář, šejdíř, zloděj.* Zlý by z tebe byl cikán (neumíš hádati). Jg., Č. Špatný cikán z tebe bude (neumíš lháti. Vz Lhář). Lb. Krade jako cikán. Č. Cikána by opálil. Č. Vláčeti se jako c. po světě. Jg. Ten chlapec je jako c. = otrhaný. Ať jsem cikánem, jestli atd. (= ať jsem lhářem). Bern. — C. bývá jméno *černého psa.* Us.

Cikaňátko, a, n., vz Cikáně.

Cikánce, ete, n. C. své mateři vzácné. Prov. na Slov. Vz Rodiče. Lb. Zigeunerkind.

Cikáně, ěte, n. Černé jest to dítě jako c. Jg. Vz Cikáně.

Cikániti = šiditi, lháti, betrügen, lügen. - Z daleka přišlým sloboda (svoboda) c. Prov. na Slov. Jg., Lb.

Cikánka, y, f., žena cikánská, Zigeunerin; 2. lhářka, tulačka, Lügnerin; 3. houba; pečárka, uhelka, Heideschwamm; 4. rostlina, sedmikrása planá, chudobka, Massliebe, Tausendschön; 5. hruška letní. — Jg.

Cikanovati se kudy: světem (herumschweifen, toulati se, nemíti stálého místa), Sych., **po** světě. Rk

Cikánový, Zigeuner-. Ros.

Cikánský život vésti. Us. Cikánským způsobem podváděti lidi. Jg. Zigeuner-.

Cikánství, n. Cikánský původ, rod, c. živobytí; tulactví, lhářství. — **To je c.** = lež. Bern. Na c. se dáti (lháti, lügen). Bern.

Cikánstvo, a, n. ... lid. Zigeunervolk.

Cikati v již. Č... o sebe klepati, ... hra velikonoční. ... harnen. Ryb.

Cikiati, na Slo...

Cikor, u, m. = ... voda t... če, rieseln...

Cikorie, e, f. ... kořií kávu kaziti. ... špatná). Cichorie.

Cikořiti = cik... Na Slov. Vz Cico...

Cíl, e, m. (stř. ... cel, cyl, něm. Ziel ... *konec prostoru, h...* Us. Cíle n. cíl vy... vati, cíl položiti, ... čiti, přestoupiti. V... tati. Kom. Cíle d... doběhnouti, běžet... něco přivésti. K... přibližuje. Háj. ... spasení. V. Bídný ... — *C. = věc, do...* Ziel. Házeti, stříl... do cíle. Us. Na c. ... nehmen); vystavil ... leko cíle chybuješ ... *hony, běh,* Bahn, ... ho za sebou zane... *záměr, předmět, k...* K tomu cíli směřov... Us. Něco k tomu c... přiměřený. Puch. ... jíti, nedokročiti. J... jest cíl mého předs... malého dojde cíle ... stus cíli jeho otáz... hledni k cíli, opatí...

Cilici-a, e, f., ... části Malé Asie. —

Cilićan, a, m.

Cilinkati, na ... = zvoniti, läuten, klingeln. — **čím:** zvonky. Č.

Cíliti, 3. os. pl. -lí, -le (íc), il, ení; cílivati = mířiti, úmysl míti nač, směřovati: zielen; Absicht, Rücksicht haben, zwecken. — **abs.** Kam to cílí, worauf ist das abgesehen? Kam ta řeč cílí? Vidím, kam tvá odpověď cílí. — **(čím) kam:** ručnicí **na** ptáky, Ros., slovy na někoho, Jg., **k** terči. Ros. Vše k tomu cílí, aby . . . D. — C. **do** terče, mezi ptáky, **za** cíl, **přes** cíl, **proti komu.** Us.

Cilka, y, f. = Cecilie. Us.

Cilník, u, m., kopíčko, V., šíp. Reš.

Cilovník, u, m. = hledí. Šp.

Cimbál, u, m., hudební nástroj s drátěnými strunami, na niehž visí zvonečky. Rk. Čím dál, koupíme si cimbál (dobře se nám daří, až dál ještě lépe). Vz Šťastný. Lb Cimbal, Schelle, Schallbecken.

Cimbulec, lce, cimbolek, lku, m., na Slov., rapouch, Eiszacken. D. — C. = kratší výsada pod cinkami. Šp. Vz Paroh, Cinky.

Cimbrové, kmen germanský, konsulem Mariem poražený.

Cimbur, u, m., cimbura, y, cimbuř, i, f., cimbuří a strč. cimboří, n. C. na zdech městských. V Vrch zdi.) Zinne, Mauerspitz, V. Brána ozdobená cimbuřím; :dech městských. V. Vz Stínka. ; na vrchn kamen, der Kranz.

y, f., hra dětská, die Sau. D. vz Cement. — Plechovka, ple-

: prach, oheň. Ziment-. Rk.
ací úřad, ke zkoušení měr a ěrčí. Rk. Ziment-.
ati, zimentiren. -- **co**: míry,váhy.
na, y, f., das Zimentwerk; Zi-

u, m., z lat. coemeterium = chhof. Na Slov.
ové, riův, m., byli v nyn. Krimu.
lce, m., Zimolith, Schneider-

, m. (Kimon), otec a syn Mil-

mpr. Opilý na c. c. = na mol.

n., dříví, z něhož se šejvíe skládá, te. V.
ti = tesati, zimmern. Cimrování naushau. Rk.
a., ccjn, z lat. stannum, das Zinn. . D. C. (kov) bílý, měkký, velmi holový, stúčkový (Rollenzinn), ý, Blakzinn. Tech. Cínový plech nký slove staniol. Vz Kov. Bř.
inař), e, m., Zinngiesser.
, y, f., Zinngiesserin.
, y, f. Zinngiesserei.
ý, Zinngiesser-.
í, n., Zinngiesserei.
zinnhaltig.
, y, f., Zinnkalk.
ty, vz Cirát.
co: vodu, Us., **(kde) v čem**: Rk.
e (a), m., státník ve službě

tý, stark zinnhaltig. Rk.
Cinečný, zinkhaltig.
Cinek, nkn, m., vz Cink, Ciňk.
Ciněný = cínový, zinnern. Ros.
Cinežný, cinežný = čínžovní. Zins-. Pr. mans.
Cingati = cinkati. Na Mor.
Cingetorl-x, ga, m., kníže trevirské v Gallii. Vj.
Cingul-um, a, n., lat., pás (nevěstin, kněží). Rk. Gürtel.
Cinchonik, u, m., Chinarinde. Rk.
Cinchonovina, y, f. Zinchonin. Rk.
Ciničitý. C. soličník (nyní; chlorid), kysličník, siřičník (nyní: siřičitan), vodičnatan (nyní: hydroxyd). Pr. chym. Zinn- (cín v sobě obsahující).
Cinifal, u, m., druh vína, výborného kjídlu, jež však do sudu se nehodí. Vz Víno. Ck. Zinifal, Gutedel. C. bílý, černý (temně modrý). Jg.
Cinitý = ciničitý.
1. **Cink, ciňk**, u, m. = *cinkot*, Klang. Ros. — 2. *C., ciňk, u, m., špička, dřívko*, jímž se jitrnice zastrkuje, *šprejl*, der Speiler. D. — 3. *C., ciňk, u, m.*, na Slov. cinek, nkn, m., *nástroj hudební*, foukací, rohová píšťala, kornet, šalmaje, Ros., pastuší roh; die Zinke, Schalmeie, das Kinkhorn. V. Při zvuku trub a cinků. Ráj. — 4. *Cink, polokov*, der Zink. Z čes. Jg. — 5. *Cink, ciňk*, u, m., *pětka na kostce*, z it. cinque = pět. Zink. Touš, eš nemá nic, žíž, ciňk nedá nic, katr dryje pomáhej. V. — 6. *Cink, ciňk, u, m. C. na oku, oblak, bělmo, zákal, poskvrna*, Augenfleck; der schwarze Staar. C. šedivý, šedý; černý; zelený. Šp. Má c. na oku. Us. Z. schází (ztrácí se). Šp. — 7. *Cinky = první špičky parohů* hned nad očima, očníky, Augensprossen am Geweihe.
Cinkač, e, m., Klimper; **cinkačka**, y, f., Klimperin; Schallstab. Jg.
Cinkadlo, a, n., Klingwerkzeug. Mus.
Cinkati, ciňkati (Ros.), cinknonti, knul a kl, utí, cinkávati, klingeln, klimpern, schellen. Jg. — **abs.** Peníze cinkají. Us — **čím**: zvoncem. Jg. — **na co**: na skonání (umíráčkem zvoniti). Bern. C. na klekání. Er. P. 202. — **komu kde**. Cinkaly mně pod botama podkovinky. Er. P. 135. — **na čem**: na klavíru. Us. — **k mu** = láti, schelten. D.
Cinkavý C.peníze, zvonek, klingelnd. Zlob.
Cinknouti, vz Cinkati.
Cinkot, u, m., das Geklimper. Geklingel. D.
Cinkovati co čím: jelita šprejly, speilern. Vz Cink, 2.
Cinkovka, y, f., cinkovní pilka. Schliesssäge. *D.*
Cinkový. C. zvuk, huť, ruda, plech. Vys. Zinken-.
Cinky, pl., f., očníky = nejdolejší dlouhé výsady na parozích. Šp. Vz Zink.
Cinn-a, y, m., protivník Sullův.
Cinobr, u, m., cinobř, e, f., z lat. cinnabaris, a to z řec. κινναβαρι, rumělka, Zinnober. C. přirozený n. horní, pálený, V., antimonový, červený, zelený. Kh. — C., pěkná červená barva. Ros.
Cinobrový. C. barva, hora. Zinnober-. Reš. — C. = červený jako cinobr, zinnoberroth. D.
Cinovati, co čím: hrnec cinem, verzinnen. Us.
Cinovatý. C. plátno. Gemodelte Leinwand. Kom.
Cinovatý, cínovitý. C. hora. Ros. Zinnhaltig.
Cinovec, vce, m., Zinnerz. Rk. C. zrnatý, vlaknitý.
Cinovka, y, f. Zinngefäss. Us.
Cínovna, y, f., Zinnhaus. Rk.
Cínový. C. mísa, V., hory, doly, D., kysličník (= nyní: kysličník cínatý, Zinnoxydul), soli cínaté, solíčník (nyní hydroxid cínatý), vodičnatan, Pr. chym., ruda, hory, nádobí, Rk., barva, rýže, žíla, pramen, Vys., popel, rozpusť, lupen, conk, mříž, nádoba, konvice, talíř, lžíce. Šp. Zinn-, zinnern.
Cinták, u, m., cintáček, čku, m., ubrousek dětský, Geiferläppchen. Us.
Cintati = slintati, geifern (o dětech); = píti, trinken (o pijácích). Us.
Cintavosť, i, f., cintlavosť, citavosť, Zartheit, Empfindlichkeit. Jg.

Cintavý, cintlavý, citavý = citlivý, jemný, zart, empfindlich. Na Slov. Koll. — 2. Bídný, vychudlý. Na Slov.

Cinter, cinterýn, cinteřík, u, m., z lat. coemeterium, hřbitov, Kirchhof. Na Slov.

Cintovati se čím: zimon (třásti se, zittern). Č. (V Klat.)

Cinž, ciňž, e, m, činže, e, f., z lat. census, vz Census. — *Č., daň i důchod* z čehokoliv, z pole, domu atd. Zins. Činži z bytu platiti. Jg. — *Č.* = úrok, Zinsen, Interessen. Něco z činže sobě vypůjčiti (najmouti).

Cinžovní dům, Zinshaus. Us.

Cinžový, od činže. Zinsen-.

Cíp, u, cípel, plu, cípek, pku, ciplík, u, m. C., *konec špičatý, roh* šátku, ubrusu etc. Der Zipfel. D. Cíp od šátku. Er. P. 354. C. od kápě. V. Šátek na čtyry cípy. Us. — *C.* = *kout, zátoka*, Ecke, Winkel. Ros., V.

Cipa, cipka, cipuška, y, f. = slepice. Na Slov. Rk.

Cipatý = rohatý. C. šátek (s cípy), zipfelig. — C., hubený. Jg.

Cípek, vz Cíp.

Cípka, y, f., slepice, Henne. Na Slov.

Cípka, y, f. Po cípkách choditi (po prstech), auf den Zehen. Rk.

Cipfík, u, m., druh jiternic. Us.

Cipolek, lku, m. = boule. Na Slov.

Cípovatý, cípy mající, zipfelig. C. plášť.

Cipuška, y, f. = cipka.

Círa = dcera. V Krkonoš.

Cirát, u, m., ozdoba, květování, šperk, z něm. Zierrath. Jg. — Mnoho c-ův (okolkův) nadělati. Us.

Circe (Kirke), gt. Cirky, f., pověstná circejská kouzelnice.

Circej-i, m., pl. mě. a předhoří v Latin. Dle Budějovice. — *Circejský*. Vz Circe.

Circin, u, m., z lat. circinus, kružidlo, Zirkel. V.

Circulace, e, f., lat., (Cirk...), běh, oběh čeho. C. peněz, krve v těle. Us.

Circulář, e, m. (Cirkulář), z lat., posylací psaní, okolní list, Jg., okružník, Us., oběžní list. Rk. Cirkularschreiben.

Circularka (cirk...), y, f., Cirkularsäge. Rk.

Circularní (cirk...) nařízení. Circular-.

Circulovati (cirk...), z lat. = obíhati, cirkuliren, umlaufen. Peníze, pověsť, kapitál mezi lidmi circuluje. L.

Circumflex, u, m., z lat. (c. accentus), přízvuk průtažný, u Řekův. Rk.

Circumscriptio, z lat., opsání, vz Mus. 1844, str. 435., S. N.

Circumstanti-e, í, pl., f., z lat., okolnosti. Toliko z circumstancií nemůže se vždy pravý soud o věci konečně a nepochybně zavříti, avšak proto i těch známosť a ušetření k pravému rozsuzování velice nápomocna bývá. Pr.

Cir-cus, ku, m., z lat., okol, závodiště; u starých Římanův prostranné stavení, v němž se konaly hry (jízdy o závod, zápas). Rk.

Církа, y, f., Scharr-, Krickente.

Cirkaska, y, f., Brotbaum. Rk.

Církev, na Mor. cirkev, kve, f., z řec. κυριακή (οἰκία). — *C.* = *chrám, kostel*. Kirche, Gotteshaus. I kleče v cierkvi na praze. Dal. — *C.* = *společnost všech věřících jednoho vyznání*. C. židovská n. starozákonní; c. křesťanská n. nového zákona; katolická n. římská; řecká, evangelická atd. — C. pravá, nepravá; viditelná a neviditelná; bojovná n. obcující n. rytěřující n. bojující, vítězící n. svítězilá (spasených v nebi), trpící (duše v očistci). Jg., S. N. — *C.* = *osoby církvi představené*. Kirche, Vorsteher der Kirche. Věřiti, čemu církev učí. Us. Církvi se pokořiti. Har. — *Pozn.* Čteme-li v Blahoslavovi, že užívání slova tohoto počátek vzalo od strany pod obojí m. „chrám", tedy musíme přidati, že užívání tohoto slova mohlo od kališníkův jenom obnoveno býti, neboť již v Dalemilu čteme: „Na modlitbu k cierkvi jdieše." Ilt. — Vz Rb. dle rejstříku na str. 265. C. v Čechách, vz S. N., ii., 315., B., VII.; C., b. — *C.* = *žena*. Kde máš svou církev? Není doma. Us.

Církevní: právo, kněz, sbor, sněm, rok, agenda, dějepis, jazyk, kletba, moc, otec, pokání, trest, jmění (vz Jmění), zákon, ústava, S. N., věc, záležitosť, spolek, pokuta. J. tr. Kirchen-.

Církevnictví, n., der Stand der Kirchengemeinden; na Slov. = kněžství. Bern.

Církevník, a, m., člen církve, na Slov.; kněz. L.

Cirkl, u, m., z lat. circulus, něm. Zirkel, *kružidlo*, kružítko. V., Sp. — *C., kruh*. Kreis. V.

Cirklovati, kolo vykroužiti, zirkeln. V.

Cirkon, u, m. C. bílý, šedý, hnědý, nažloutlý. Odrůdy barvy hyacinthové slovou: hyacinth. Vz Drahokam. Bř. Cirkon.

Cirkoník, u, m., Cirkonium.

Cirkulace, cirkulář, cirkulovati, cirkumflex atd. vz circ...

Církvička, y, f., církvice, e, f., *malý kostel*. Pref., Mand. Kirchlein, Kapelle. Vystavím na svůj groš c-kn a koupím kalich, zvonec atd. Svěd. 1569. — *C., pohanský chrám*, Götzentempel. V.

Cis, strč. = totiž, nemlich; lépe: ciš. Jg., Št. — *Cis v hudbě*, půlton mezi *c* a *d* (des). — *Cis*, lat. = z této strany ležící: cisalpský.

Cisalpinský, lépe: cisalpský (předalpský). Cisalpinisch.

Císař, e, m., z lat. caesar, Kaiser. Římský, rakouský, ruský (cář), německý, turecký (sultan) c. Us. Čiň dobře a právě, neboj se císaře ani krále. Prov., C. Jaký císař, takový písař. Č. Co císařovo císaři, co božího Bohu a čert ať utře hubu. Č. Více slušíí císaře poslouchati, nežli purkmistra. Pr. — Vz Rb. dle rejstříku na str. 265. — *C. smrti* = Pluto. V.

Císařka, y, f. = *císařová*, na Slov. — C., *hruška*. Die Kaiserbirne.

Císařna (= císařovna) římská a královna česká. Scr. ii. 450.

Císařová, é, f., dle „Nová". V. Nyní: *císařovna*, y, f. Kaiserin.

Císařovic, e, m., syn císařův. Dal. Kaiserprinz.

Císařský. C. orel, soud, Us., prokurator, právo, úrok (5%), voják, V., služebník, nařízení, Jg., výsosť, mince, řez, S. N., dům, rodina, rod, říše, důstojenství. J. tr. Kaiserlich. S císařskými držeti. D.

Císařství, n., *císařská důstojnosť*, das

Kaiserthum, die Würde. Ros. — C., nejvyšší moc, *vladařství*, Regierung, Herrschaft. Nejprve císařství bylo u Assyrských. V. — *C. — vláda*, Herrschaft. V. — *C., země císařská*. Mnohé krajiny v c. římském. Plk.

Císařstvo, a, n. = císařové. — C. = císařství. Pass., Koll.

Císařův, -ova, -ovo. Dávejtež tedy, co jest císařova (gt.), císaři; a co jest božího, Bohu. Br. Mat. 22., 21. Vz Boží, Co.

Ciselování, ciselura, umělé vzpracování okras na kovu ostrými nástroji; polovypuklé práce na zlatém n. stříbrném plechu pomocí jehly. Rk.

Cist, u, m., rostlina, Cistrose. Jg.

Cisterciák, a, m., od kláštera „cisterium" v Burgundii tak nazvaný řád. L. Cisterzienser. Cistercienský, *lépe*: cisterský.

Cisterna, y, f., nádržka na vodu dešťovou, v obyč. mluvě: čisterna. Jg. Cisterne.

Cíška, y, f. = cicha, kleine Ziehe.

Cit, u, m. (místo čit z čiji. D.) = *čich (zast.), smysl*, Sinn. Člověk má pět citův: zrak, sluch, čich, chuť, hmat. Ros. O citech zevnitřních. Kom. — *C., cítění*, Empfindung, Gefühl, Fühlungskraft. Cožkoli životem, citem a hnutím obdařeno jest, živočich jest. Kom. Cit jest vnitřního cos, inneres Gefühl; čití zevnitřního, äussere Empfindung. Mus. S citem zpívati; V jeho slovích jeví se hluboký cit. Rk. Cit tělesný n. smyslný, duchovní, probuzený, neomylný, neuprosítelný, příjemný, nepříjemný; Citem nějakým zahořeti. Pž. Cit míti pro něco. Ml. C. rozjaření, náboženský, mravný, přirozený, radostný, bolestný, libosti, nelibosti, útrpnosti, krásy či pro krásu, lásky, vděčnosti; jemný cit (soudnosť); bez citu (bez vědomí); city vzbuditi u někoho (hnutí mysli). Nt. Vz více o citu v S. N.

Citace, e, f., z lat., Citation, obsýlka k soudu, půhon, Vorladung; zaklínání čerta. Rk.

Citadella, y, f., tvrz a) nad městem, Citadelle, V.; b) u města, Stadtfeste, Beifestung.

Citara, cithara, citera, y, f., Cither. Na citharu hráti. V.

Citarník, a, m., Zitherspieler.

Citat, u, m., z lat., doklad (k něčemu z nějakého spisu).

Citebník, a, m., Sentimentalist. Rk.

Citebnosť, i, f., Sentimentalität. Rk.

Citebný, sentimental. Rk.

Citecí, k cítění sloužící, Empfindungs-. — C. nerv, mohutnosť duše. Jg.

Citelnosť, i, f., *mocnosť cítiti*, das Empfindungsvermögen, Gefühl. Kom. — *C., mocnosť cítěnu býti*. Fühlbarkeit. C. bolesti. Jg.

Citelný, *co se cítiti může*, fühlbar, empfindbar. Moc c. V. — *C. = citicí*, empfindend, fühlend, empfindsam. C. srdce. Us. — **čeho.** C. buď úzkosti. Br. C. křivdy, bolesti, příkoří. Knst.

Cítění, n., *das Empfinden*, die Empfindung, *sensus*. V. Pět smyslů k c. máme. Ros. — *C., tknutí, tactus*, das Fühlen, Tasten. V. — *C., znamenání, pozorování*, die Verspürung. D. — *C., vnitřního citu činnosť*, das Fühlen, das Gefühl. C. bolesti, radosti. Jg.

Citera, vz Citara.

Cithaeron, a, m., hvozd v Boeotii.

Citicí moc n. mohutnosť, síla (kterou cítiti můžeme), Empfindungskraft. Rk.

Cititelnosť, i, f., sensibilitas, Empfindbarkeit, Fühlbarkeit. — *C., mocnosť cítiti, cit*, sensus, Sinn, Empfindungskraft. V. — Jg.

Cititelný, co se cítiti může, čitelný, empfindbar, fühlbar. V. — C., cítiti mohoucí, empfindsam. Jg.

Cítiti, 3. pl. cítí, ciť, cítě (íc), il, ěn, ění, cítívati = citem, smysly znamenati, čiti, empfinden, fühlen, schmecken; rozuměti, porozuměti, znamenati, spüren, verspüren, merken, wahrnehmen. Jg. — **co**: bolesť, trápení, V., teplo, zimu, smrad, radosť, soustrasť, hlad, žízeň, žalosť. Jg. Však to cítiti budeš, žes ho rozhněval. Us. Cítí kosa kámen (čije). — **co čím**: prsty. Us., Ros. — **co skrze co**: skrze vůni. Kom. — **co pro koho**: pro přítele. Us. — **co kde**: Cítí **na** sobě veliký nedostatek (slabosť). V. — **kdy**: **Při** smrti rodičův velikou bolesť jsem cítil. **Po** tom požáru zármutek cítím. — **s kým**. Us. — **že.** Cítí, že se ho to tklo. D. — **se.** On se cítí, že bohat jest, (jest si toho vědom; sich fühlen). Jg. Cítiti se zle, dobře, sich übel, wohl befinden. Bern. Kto sa cítí, nech sa vtípi. Mt. S. Nič nepovie, ale sa cítí (ale sa čuje t. e. vinným býti). Mt. S. Vz dole: Cítím se zdráv atd. Již se necítí. Hat kein Bewusstsein. Us. Výbor obecní cítí se Vašnosti tím více k díkům zavázána, poněvadž přičinlivosť jeho došla uznání. *Lépe*: Výbor obecní, hledě k tomu, že přičinlivosť jeho došla uznání, Vašnosti upřímné díky za to vzdává. Šb. Cítím se povinna, zavázána atd. Toho v starší literatuře není, *ale říkalo se: Cítím se zdráv, opuštěn, nešťasten* atd. — jest *dobře* praveno. Že jest zde forma zvratná a tudíž podmět s předmětem týž, shoduje se ‚zdráv atd.' s podmětem v *nominativě*. Nemístným nátlakem logiky druhdy volí se říkati: cítím se opuštěna n. opuštěným, opuštěnu n. opuštěnou atd. Cf. Sensit delapsus in hostes. Μέμνησθαι ταῦτα ἀπονρινόμενος. Niederle, §. 791. (Řec. grammat.) Vz Nutiti. Gb. v Listech filologických. II., 140. Cf. Činil se jest nemocen a nejsa. Chč. 629. Jsem povinen někomu něčím. V. Znám se povinna býti. Krab. — *Pozn.* Nevyjadřujeme-li žádných citův, užívejme raději jiných obratův. Potřeba tu cítila se tím více = naléhala, uznávala se tím více, bylo toho tím více třeba. — **se v čem.** Kdo se v něčem cítí, myslí, že každý o něm hovoří. Bern. — **Accus. cum. inft.** Cítí se býti matkou. Us. Člověk se k všemu chtivého býti cítí. (Latinismus. Brt.). Lom. — Vz Cejtiti. — V již. Čech. také = čenichati. Kts.

Citlivka, y, f., rostlina, mimosa, Fühlkraut. C. čistá, slabá, bělavá, širokolistá, stydlivá. Presl. — Jg.

Citlivosť, i, f., mocnosť cítiti, *citelnosť*, Empfindsamkeit, Ehrgefühl. Mns. — Jg.

Citlivůstka, y, f., lichá, churavá citlivosť, Empfindelei. Mus.

Citlivůstkář, e, m., Empfindler.

Citlivůstkovati, empfindeln. Rk.

Citlivý, citliv, a, o = citelný, citicí, empfindsam, fühlend. C. vřed. Ja. C. oči. Us. —

čeho. Citliv jest zármutku svého přítele. Kom.

Citnický, lépe: krasocitný, aesthetisch. Jg.

Citnosť, i, f., schopnosť k citění. Empfindungskraft; Gefühlsvermögen. Rk.

Citný, empfindsam, gefühlvoll. Rk.

Cito, lat., rychle (bývá na psaních).

Citoslovce, e, n., Empfindungswort.

Citovati, z lat. citare, citiren, beschicken. **koho** 1. = obsýlati před soud. V. — 2. Zaklínati a předvolávati zlého ducha; c. čerta, mrtvé. S. N. — **co z čeho** = uváděti slova n. písma jiných. S. N., Rk.

Citový, Gefühls-. Rk.

Citrán, u, m., sůl kyseliny citrové. Rostl. Citronensaueres Salz, Citras. C. ammonatoželezitý, draselnatý, hořečnatý, obojetný, chinový, olovnatý, sodnatý, železito-hořečnatý, železitý. Kh. Bk.

Citrín, citrýn, u, m. Prsten zlatý s kamenem citrínem. Pam. arch. 1869., str. 337.

Citrnoh, u, m., silný hřebík spojující ramena s kobylicemi ve valchách. Us., Jg.

Citron, u, m. Citrone. C. vlastní n. cedrát s plody vně svraskl͏ými, nákyslými; 2. limon s plody hladkými, velmi kyselými; 3. limetta se šťávou přisladlé mdlou nebo nahořklou. Čl.

Citronáč, e, m. Citronenapfel. Rk.

Citronář, e, m. Citronenhändler. D.

Citronářský obchod. Citronenhandel.

Citronářství, n. Citronenhandel. D.

Citronát, u, m. Citronat. Rostl.

Citroník, u, m. Citronenbaum. Rostl.

Citronka, y, f., hruška, Citronenbirn. Us.

Citronokys, u, m., kyselina citronová. Citronensäure. Rk.

Citronoví, n. Citronenwald. D.

Citronoviště, ě, n. Citronengarten. Rk.

Citronovitý, citronenartig. Rostl.

Citronovka, y, f., limonáda. Citronentrank

Citronový, Citronen-. C. strom, kyselina, barva (V.), jablko, kůra, šťáva, Jg., olej. S. N.

Citrovoňka, y, f., citrosma, rostlina. Rostl.

Citrul, e, m. Wassermelone. L.

Citrýn, u, m. = citroník. — 2. Citrinstein. kámen. Jg

Citrynátový = citronový. C. jablko. V.

Citrýnka, citřinka, y, f. Citronenvogel. Rk.

Citvar, v obyč. mluvě: cicvár, u, m. Der Zittwer. Citvarové semínko. O odvození vz Mz. I., 23. — **Citvarový.** C. kořen, semeno. Zittwer-.

Civění, n., způsob štěpování střešní atd.

Civěti, vz Civění, Cěvčiti. Koll.

Civečnice, e, f., Scherstock u tkadlce. Jg.

Civěná, é, f. Jíti na civěnou = na čuměnou, na čumendu, na čížbu. Us.

Civěti, ěl, ění, civívati, civnouti, vnul a vl, utí = meškati, lelkovati, čuměti, okouněti, sich aufhalten. hocken, säumen. — **na koho** Do půl noci naň civěť máme? Us. Co na mne civíš? Ros. — **s kým kde.** Proč kněz s vůdcem u svatyně civí? V., Nej. — **pro co.** Pro zisk s ožralci do noci civíme. Lom.

Civetka, y, f., Zibethkatze. Ssav.

Civil-is, a, m., vůdce Batavův proti Římanům.

Civilisace, e, f., z lat., vzdělání; vzdělanosť občanská, mrav. Civilisation, Sittenverbesserung.

Civilista, y, m. Civilist, Bürger, bürgerlicher Beamter.

Civilista (civilní lista) summa peněz panovníkovi k vydržování dvora vykázaná. S. N. Civilliste.

Civilní = občanský. Civil-, bürgerlich. C. n. občanské manželství, stav, lista, stavitelství, právo, proces, smrť, S. N. II. 145. (tam více o tom), vězení, úřad, c. kollegialní (sborový) soud, řízení soudu civilního, c. správce zemský, pořad práva civilního, c. soudce, sudství, c. státní úředník, rozepře, J. tr., prozatímní civilní řád soudní, *lépe:* řád soudu civilního, prozatím vydaný; Šb., účetník, exekuce, etát vysloužného, státní účtování, c. státní větve účetní. Šp.

Cívka, y, f. Cievka, roura. Št. C. kloktá, Šp.; cívkou plynouti, téci (proudem), Rk.; cívky do člunku. — Ostatně viz Cev.

Cívkovitý, röhrartig. Rk.

Cívkový. Us. Rohr-, Röhrchen-.

Cíz, u, m., cezák. cez, koš cedicí na mest, Seiher, Ros.; cedník na chmel v plovoáře. Jg. — C., náčiní k lovení ryb. Us. na Žlebsku. — C., ve mlýně. Korb.

Cizácký, fremd. Us.

Cizáctví, n., cizosť. Fremdheit. Th.

Cizák, a, m., ein Fremder. Th., Berg.

Cíze, fremd.

Cízení, n. C. (cídění) záchodů. Reinigung. V.

Cizeti, ejí, el, ení = cizím se stávati, fremd werden. Ros.

Cizí, ne: cizý, poněvadž v starší literatuře jen „cizí" se nalézá a že „cizý" v žádném nářečí slovanském žádné analogie nemá. Šm. Cizí, *ne:* cizý, poněvadž *z* měkké jest. Vz *C* (na začátku). Gb. — *C.* = *Němec.* I přide cizí, cizími slovy zapovídá. Rkk. — C. = *přespolní,* z cizí země a krajiny jinde rodilý, cizozemský, ein Fremder, Ausländer. V cizích krajinách bydleti. V. Do cizí země odjeti. V. Bohové cizí. V. Cizí národové, statek, jazyk, zboží atd. — *C.* = *což našeho není,* uns nicht angehörend, fremd. Cizí: děti, hřích, slova. Us. Majetnosť v cizí ruce přišla. L. Rady cizí následovati. V. Starosť o cizí věci. V. Cizí děti za syny voliti. Kom. Z cizího návodu to učinil. Jg. Přišel tam jménem cizím. Ros. Kdo věc cizí vědomě přijal, ničehož nenabyl. Pr. Cizí věcí jiným škody ani platnosti nenesou. Pr. Nikdo není povinen cizích dědin a gruntův brániti a zastávati. Pr. Tůhať jest každého mezi cuzími, smutný ntěší se mezi svými. Dal. Každý své má opatřiti, v cizí se neslušÍ tříti Vz Svůj. Lom. Kdo cizí chvátí, i svoje tratí. Č. S cizího koně prostřed moře (musíš ssednouti). Č. S c-ího jest u prostřed moře slézti; Nemá se kosa n. srp pustiti na obilí cizí; Lépe svoje látat, nežli cizí chvátat; Svoje se psi hryzte, cizí nepřistupujte; Raději se s svého, nechtěj cizího. Lb. Věc cizí k pánu svému volá. Č. Kdo stojí o cizí, přichází o své (o vlastní). Č., Lh. Velmi rádo vlastní při cizím hyne. Jg., Č. Kdo chce cizímu, musí svého nasaditi. Háj., Č. Kdo chová svého, nehnde žáden cizího. Č. Komu cizí žádno. toho své nrzí. Lb. Z cizího (panského) krev neteče (snadno

dáti). Jg., Č. Cizí hoře lidem smích. Č. Cizí chléb vždy lépe chutná. Č. Cizí chléb chutnější, sladší. Č. Cizí chléb houska. Č. Svého hleď, cizího nech. Č. Cizím krovem nehýbej (do cizího se nemíchej). Č., Lb. Cizí proso chrániš a tvé vrabci zobou. Č., Pk. Cizí statek nikdy se nedaří. Bern. Z cizí kůže řemeny krájeti (z cizího štědří). Us., Jg. Z cizí kůže dobře jest široký řemínek krájeti. Lb. Na cizí kůži snadno bubnovati. Jg. Na cizí chléb nevadí naostřiť nože. Jg. Lépe cizím hřbetem než svým zaplatiti. Jg. Cizího psa krmiti (nevděčného). V. Blaze tomu, kdo se cizím neštěstím kaje. Jg. Cizímu psu, cizímu koňovi a cizí ženě netřeba dověřiti. Jg. Cizího jídla nesol; Cizíma rukama dobře uhlí zahrabati; Kdo své zahazuje, cizího nezasluhuje; Cizí oko nehledí široko. Lb. Z cizího krev neteče (vz Sobectví). Lb. Vz Viděti co pod čím. Cizí prahy potírati = žebrati. L. Na cizích nohách choditi; cizí hlavu nositi (jinými se řiditi). Jg. Lépe za svým krajícem než za cizím pecnem. Jg. Lépe státi za svým snopem, než za cizím mandelem. Lb. Cizímu člověku nesvěřuj srdce svého (= svých tajností). Bern. — Cizích věcí sobě osobování, vz Rb dle rejstříku na str. 265. Stran přísloví vz ještě: Měšec, Nespravedlivý, Podsadek, Prositi, Svůj, Tvůj, Zle.

Cizina, y, f., Die Fremde. Přišel právě z ciziny. Ros. Byl v cizině. Us. Šel do c-ny vzdálené.

Cizinec, nce, m., v cizině bydlící, ein Fremder; host; příchozí. Nt.

Cizinský = cizí, fremd. Mus. — **Cizinstvo**, a, n. Die Fremde.

Ciziti, 3. os. pl. -zí, il, en, ení, cizívati. — **co**, fremd machen: národ, zboží, statek. Jg. — **se koho (gt)** = štítiti se, meiden, Kom., Br. — **se od koho**. Br. — **se komu, čemu**. Rk.

Cizobažník, a, m., Fremdsüchtiger.

Cizoberce, e, m., lupič, Räuber. Z 14. stol.

Cizodobec, bce, m. Vesuvian.

Cizodobý, fremdartig. Rk.

Cizodruh, a, m., cizinec, Fremdling.

Cizojazyčný. C. slovník. Fremdwörterbuch. C. sloh. Jg. Vz Cizořečný.

Cizokeř, kře, m., xenoponia, bylina. Rostl.

Cizokmenec, nce, m., eines Fremden Stammes. Šf.

Cizokrajan, a, m. Fremdling, Ausländer. Ben.

Cizokrajanka, y, f. Ausländerin. Ben. V.

Cizokrajnost, i, f. Ausländisches Wesen. Jg.

Cizokrajný, na Slov. cizokrajinný, ausländisch. V. C. muž Troj., oděv, krmě, Lom., slovo. Jg.

Cizokrojný, fremdmodisch. Rk.

Cizolož, e, f., cizí lože, fremdes Bett. Na Slov. Bern.

Cizoložec, žce, m., cizoložník, Ehebrecher. V.

Cizoloženství, n., cizoložstvo, Ehebruch. Scip.

Cizoložiti, 3. pl. ží, lož, že (íc), il, ení; cizoložívati, ehebrechen. V. — **s kým**. Rk. — **co**, fälschen. Slovo hoží c., Br., knihy. Kom.

Cizoložně, ěte, n. Bastard. Kom.

Cizoložně s někým obcovati, ehebrecherisch. Plk.

Cizoložnice, e, f. Ehebrecherin. Bib.

Cizoložnický. Ehebrecher-. C. postel, dům.

Cizoložnictví, n. Ehebrecherei Ehebruch. Ros.

Cizoložník, a, m. Ehebrecher. V. C. cizí lože poskvrňuje, smilník své. Kom. Stran pořekadel vz Něsti, Zanésti.

Cizoložnost, i, f. Ehebrüchigkeit. Jg.

Cizoložný, *ehebrüchig*, -brecherisch. C. muž, žena. Ros. — *C., z cizího, nepravého lože pošlý*, unehelich. C. dítě. V., syn. Troj. — C. smysl, *nepravý*. D.

Cizoložství, n., cizoložstvo, a, n., cizoložnictví, n. C. jest porušení lože cizího. Rb. C-ství se dopustiti. V. Z c-stva narozený. V. Vz Smilstvo. Vz Rb., rejstřík, str. 265. O trestech c. dle střed. práva vz Mravopočestnosť. — C., Fälschung. Novot.

Cizomil, a, m. Fremdliebhaber. L.

Cizomluv, u, m., cizí způsob mluvení. Barbarismus. Jg.

Cizomluvný. C. názvy, fremde. Krok.

Cizonárod, a, m., šp., ein fremdes Volk. Bern.

Cizonárodní, ausländisch. Bern.

Cizopanský, fremdherrschaftlich. C. poddaný. Žer. — *C., cizí*, fremd. C. vladař. Plác.

Cizopásek, ska, m., parasit, Schmarotzer. Ros.

Cizopasník, a, m. = cizopásek. C. v kůži. Lk.

Cizopaska, y, f. Parasitische Pflanze. Presl.

Cizopasnictví, n., Parasitenthum.

Cizopasný, parasitisch, schmarotzend. C. hmyz, rostlina, živočich. Lk., D.

Cizoplemenec, nce, m. Ein Fremder.

Cizorál, u, m., peroříček, Federmesser. V. Zastr.

Cizořečný slovník. Fremdwörterbuch, Rk., slova. Krok. Vz Cizojazyčný.

Cizorodý, fremd, ausländisch.

Cizosť, i, cizota, y, f., *neznámosť, přespolnosť*, die Fremde, Fremdheit. Po cizotách slíditi, Kamar., se honiti. Puch. — *C., štítění* se. Das Fremdthun. Ros.

Cizota = cizosť.

Cizotář, e, m., Fremdsüchtiger. Rk.

Cizotina, y, f., fremdes Wesen. Mus.

Cizotný, fremdartig. Vaň., Rk.

Cizovati. Dosiehli sú paměti od lidí starožitných kmetev — o příkop nový, aby jej spravili, kto sú jej za jich let cizovali a za prvních pánóv; i tak sú vyznali paměti svú: dokud ještě hory stály a vsi mezi Homolí a Náchodem, že z těch vsí lidé ten příkop nový cizovali jsú. Nách. 97.

Cizověrec, rce, m. Ein Fremdgläubiger. Rk.

Cizověrý, -věrný, -věrský, fremden Glaubens, heterodox. Rk.

Cizovláda, y, f. Fremdherrschaft.

Cizozem, i, f, cizina, Ausland. Bern.

Cizozemčeti, el, ení, cizozemcem se stávati, Ausländer werden.

Cizozemčina, y, f. = cizozemština.

Cizozemec, mce, m., Ausländer. V. Budiž Vámi c. vlasti. Dal. C-ci všichni před soudem zemským českým jazykem své pře veďte sami skrze sebe n. skrze jiného. Er. Kde krajan nemiloval krajana, má c-ce za pána. — Vz. Rb., rejstřík, str. 265; Vš. 563.

Cizozeměnín, a, m. = cizozemec. Žalan. Vz -ěnín.

Cizozemina = cizozemština.

Cizozemsko, a, n. Ausland. V c-sku.

Cizozemskosť, i, f., -ství, ausländisches Wesen.

Cizozemský, ausländisch. Vz Cizí. C. kupectví. Reš.

Cizozemstvo, a, n. Die Ausländer.

Cizozemština, y, f., ausländische Sitte, Sprache. Gníd.

Cizrna, y, f., z lat. cicer. Ziesererbse. V. C. obecná, červená. Jg.

Ck. Skupenina *ck* se nedělí, tedy: ča-cky, něme-cky. — *ck* se před následující měkkou samohláskou v *čť změkčuje*: řecký — řečtina, hradecký — hradečtí, otrocký — otročtější. Gb. — Ht.

Ckáti, vz Cekati.

Cketa (čketa, sketa) = bestia, *šelma*; *kůň*. Wildes Thier; Pferd. I ckety (koně) zbití ničeho nečetříti. Výb. I. — *C.* = *hlupec*, Tölpel. Dal.

-cko. Jména v -cko mají v lok. raději *u* než *e*: v Hradecku, v Turecku. Č.

-cký, přípona adj. -cký, ьскъ, goth.-isk, strněm. -isc, novoněm. -isch, lit. -isz-kas, skr.-ika, lat.-icus, řec. -ικος. V lit., slov. a něm. je *s* vsuto: anьgelьskъ od anьgelъ, angeliszkas, angelicus, ἀγγελικός, engelisch. Schl. — Této přípony jen tam máme užívati, kde by z -ský n. -ský povstala (vz -ský): zpěvák — zpěváčský — zpěvácký, chlapec — chlapecský — chlapecký. Ch.

Ci. Touto skupeninou počínají se některá slova, ale větším dílem jen obměnou jiných skupenin, jako cloniti, clota a slov. clivy. Neb cloniti stojí m. sloniti a kloniti, clota m. slota, iit.

Ciář, e, m. = celník.

Claqueur, fr. (klakér), a, m., najatý tleskač (v divadlech ku př.). Rk.

Claudi-a, e, f. jm. římské.

Claudi-us, a, m., jm. římské.

Clazomen-y, gt. -men, pl., f. (Klazomeny), mě. v Ionii. — *Clazomeňan*, a, m. — *Clazomenský*.

Cleanth-es, a n. ea, m., řecký filosof, okolo r. 260. př. Kr. Kle...

Clemen-s, ta, m., jméno vlastní.

Cleob-is, a, m., jméno řecké (Kleobis). Vz Biton.

Cleombrot-os, a, m., vůdce Lacedaemonských v bitvě u Leukter 371. r. př. Kr. Kl...

Cleon, a, m., Kleon, demagog athenský, jenž hned po smrti Perikleově obci v čelo se postavil. Vj.

Cleony, gt. Cleon, pl., f. (Kleony), mě. u Korintha v Řecku. — *Cleoňan*, a, m. — *Cleonský*.

Cleopatr-a, y, f., královna aegyptská známá svou krásou a nádherou, přítelkyně Caesarova a Antoniova.

Clique, fr. (klik), spolek, rota. Rk. Rotte, Sippschaft.

Clíti, clím, oni clí, clí, cle (íc), il, en, ení, clívati = clo platiti, zollen, verzollen. Má cleno býti. — **z čeho.** Jg. — **co:** mnoho clil (platil). Us. — C., v karetní hře *barvu přiznávati*, Farbe bekennen. Musíš cliti, máš-li barvu. Cli! Us.

Clit-us, a, m., přítel Alexandra Vel. Kl...

Clivě, na Slov., samotně, Bern; smutně. Šf. Einsam; traurig.

Clivo. Jest mi c. (úzko, smutno). Bern. Bange.

Clivosť, i, f. = samotnosť, Bern.; truchlivosť. Šf. Einsamkeit; Traurigkeit.

Clivý = samotný, einsam. C. člověk, život, živočich. Bern. C. = smutný, traurig. Šf.

Clo (dříve: celo), a, n., plat z něčeho na cestě, Zoll, Mauth. Clo vodní, povodní, na vodě, na řece, na moři, z plavby, na zemi, pozemní, z lodí, z dobytka, říční, mostové, branné, V. a Us., z vína, D., přívozní, vývozní, průvozní; vylučovací n. vymezovací, prohibitivní; ochranné. S. N. Clo černé z piv. Gl. 16. Clo vnitrozemní, vnitrozemské, mezizemní, z dovozu, dovozní (Eingangszoll), finanční, pomezní, lodní, silniční. Šp. Clo platiti, projeti, přejeti, bráti, vybírati, na něco uložiti, něco clo zaraziti. D. Clu podrobený, cla prostý, od cla svobodný; clo zvýšiti, snížiti; příjem, výnos cla; clo na něco uložiti. Šp., J. tr. Mysl cla nedává (neplatí, die Gedanken sind zollfrei). Ros., Prov. Clo přírodě platiti. L. Od cla osvoboditi; právo k vybírání cla; věci clu poddané (z nichž se má clo platiti). J. tr. Ze střčes. práva: Clo kdo béře, mosty, hráze a cesty na svých gruntech opravuj; Clo z nevědomí kdoby projeli, zboží dvojnásobnou daní vyclíti a vyplatiti povinni budou; Clo kdoby zúmyslně projel, prohnal, a platu povinného nedal aneb dáti nechtěl, ten a takový statek a zboží nevyclené propadne; Kdo směl c. vybírati; k čemu se měl užitek celní obraceti; o pokutách na neplacení cla, vz Rb. str. 163. a 265.

Clodi-us, a, m., jm. římské.

Clona = záclona. Koll.

Cloniti, oni -ní, cloň, il, ěn, clonívati = temniti, stíniti, dunkel machen, verfinstern, Schatten machen. **komu v čem.** Rk. — **co čím:** okna stavením, sázením dřievie. Záp. měst. 1447.

Clota, y, f., *lépe:* slota = špatné počasí, garstiges Wetter. — Zlodějská clota (rota). D. Diebszeng.

Cloumati, al, án, ání, cloumávati = mlaskati, schmatzen; tahati, pohybovati. — **čím:** veslem (bewegen), Vrat., šaty, chlebem, wälzen. Us. — **koho bez čeho:** hada omámeného bez úrazu můžeš c. Rostl. — **se s kým** = tahati se, balgen, ringen.

Clown (klaun), a, m., v angl. divadlech komik, bajazzo, šašek. S. N.

Cluba, y, f., u pluhu = slupice. Griessäule. D.

Clusi-um, a, n., mě. etrurské.

Clytaemnestra, y, f., manželka Agamemnonova.

Cmer, u, m., cmar = podmáslí, Buttermilch, na Slov.

Cmerkati = srkati. Na Slov.

Cmírač, e, cmíral, a, m. Pantscher. — **Cmíračka**, cmíralka, y, f., Pantscherin. Jg.

Cmírati, cmírávati. **co.** Nač tu vodu cmíráš? (= bryndati, šplíchati, přelévati, mischen, pantschen, planschen). — **se s čím.**

Ros. — **se kde:** **ve** vodě, Us., v tajemstvích (hloubati, grübeln). Kom.

Cmoud, cmúd, u, m., smoud, čmọnd. Us. Brandgeruch.

Cmouditi, il, ěn, ční, brandenzig machen. Us.

Cmour, u, m., kalová kaše (z másla). Buttersatz. Na Mor., Jg.

Cmrndati = cmírati, šplechtati se, panschen. — **se v čem:** ve vodě. Us.

Cněti, cním, cní, čl, ční, na Slov. = samoten n. truchliv býti. Cní se mi = clivo mi jest. Einsam, traurig sein. — Na Slov.: cniem si = lituji, želím. Us.

Cnid-us, a, m., Gnidus, mě. v Carii (Karii), v Malé Asii.

Cnoss-us, Kn . . ., a, m., mě. na Kretě.

Cnosť, *lépe*: ctnosť. Jg. Sr. Ctíti, ctný. Os. Vz Ctnosť.

Cný = *clivý*. Cno mi jest. Bern. — *C.*, *ctný*. Kat. 2867.

Co, což. Co, gt. čeho, dat. čemu, akk. co, lok. v čem (v obec. mluvě: v čom; vz *o* se přehlasuje), instr. čím. — Co z čso, prostředně z česo, stb. čьso i česo. Je to tedy vlastně gt. a nom. byl če, který v čo ve slovenčině posud žije. Ht. Skup. 53., Mkl. S. 495. — Co (o věcech) má jen sg.; nom. *co* užívají také v pl.: Lidé, co tady byli. D. Ale *lépe:* kteří n. již tady byli. — Místo *co* máme v staré češtině přesnější *če*, kterýžto tvar po předložkách akk. řídících posud se udržel: nač = na + če, proč = pro + če, a tak: seč, zač, oč atd. Připojí-li se k *če* příklonné *ž*, nesmí se *e* vypouštěti: načež, očež, pročež. Kz. Vz konec článku tohoto V. — 1. **Co,** irgend etwas, was. Toto **zájmeno neurčité** klade se, když na mysli máme věci možné, což se obzvláště sbíhá po spojkách: -li, jestliže, když, než. — Řekl-li by kdo co vám, rcete. Vz Kdo, Který, Jaký. Zk. — 2. = **který**, was, welcher, **vztažné zájmeno.** Dělá, co musí. Jg. Čím hrnec navře, tím střípek zapáchá. Jg. Ten člověk, co tu byl. Ros. To je ta paní, co s námi přišla. Jg. To jsou ti páni, co (= již) s námi seděli. Toms. Co příliš, to mnoho. Co se doma uvaří, má se doma sníst. (Vz Uvařiti). Č. Pro děvče, co jsem miloval; Ani ten deštíček, co se přes les žene; Ten podsední (kůň), co mě nosil k mej panence; Že ta láska není stálá, co se před lidmi schovává. Er. P. 487., 187., 153. Za námi sa rúti sila vojakov, čo nás premohli. Na Slov., Ht. — Co se nyní díti bude. Br. Čehož jedna krajina nenese, toho druhá hojnosť vydává. V. (Mkl. S. 92.) Pes horší, co mlčkem kousá. Prov. — *Pozn.* 1. Někteří brusiči neschvalují tohoto způsobu užívání náměstky ‚co‘, avšak ve slohu *prostonárodním* můžeme *co* jakožto relativum připustiti, ve slohu *vyšším* užívejme ovšem raději náměstek: *který, jenž.* Vz Věta vztažná. — *Pozn. 2. V obec. mluvě* klade se místo „který a jenž“ ‚*co*‘ ve všech rodech a číslech. Zk. — *Pozn. 3.* ‚*Co*‘ jest vlastně jediné zájmeno vztažné *v již. Čechách* a sice v nomin. a akkusat. neživotných samotně, v ostatních pádech spojeno se zájmenem *i, ja, je.* V tomto případě zájmeno vztažné (co) se neskloňuje a jeho funkci zastupuje přidané zájmeno ukazovací. Vz Zájmeno. Ten muž, co přišel; ta žena, co přišla; to dítě, co přišlo; gt.: ten pes, co si se ho bál; ta kočka, co si se jí bál; dat.: ten muž, co si mu dal grejcar; ta paní, co si jí dal kytku; akk.: ten pán, co si ho potkal; ta selka, co jste ji viděli. Pl.: Kupci, co mají peníze, atd. Podobně s předložkami: ten muž, co si od něho koupil zahradu; ten doktor, co k němu chodíš; ta žena, co si za ni prosil. Kts. Také na Slov. Človek, čo naňho pozeráš, čo sa s ním shováráš; Taký, čo ho v srdci nosím; Niet takej pesničky, čo by jej konca nebolo; Dar, čo ťa prosím zaň; Vlastovicka, čo ona vykoná to měmu serdiečku. Ht. — *Pozn.* V tomto případě tedy zájmeno ukazovací v nominativu se neobjevuje. Cf. Mkl. S. 93. — 3. **Ve větách omezovacích:** a) *Když platnosť hlavní věty omezujeme* vypovídajíce, jak daleko zasahá. Co já vím, on tam byl sám čtvrtý. Svěd. Ale nám jest nikdo žádného platu z toho ostrova, což jsme my tu úředníci byli, nedával. Svěd. 1570. — b) *Když věc vytýkáme,* o které v hlavní větě soud činíme, chtíce tím na jevo stavěti, *že jí větší váhy nepřisuzujeme,* než co se ve větě hlavní vyměřuje. Co se dotýče stavění komor, byl při dělnících nebožtík a pomáhal jim. Svěd. — c) *Když o obsahu věty hlavní nějaký soud činíme.* Jiní pak nejvíce 4000 zbitých pokládají, což se nám nezdá pravdě býti nepodobné. V. — *Pozn.* Místo *co* klade se: *ježto.* A tak každý dobytek byl ve svém příbytku, ježto toho prve v té zemi vídáno nebylo (čehož vídáno nebylo). Háj. — Zk. — 4. = **dosť**, was genug, ziemlich viel. S tím úřadem mám co činiti. Jg. Jest co chváliti. V. — 5. = **něco**, was, irgend etwas. Já mám cosi, ale nedám. Us. Máte co k jídlu? Us. K čemu býti. D. Pravil, že jest mu on toho neporoučel, aby co z toho dvora bráti měl. Svěd. 1570. — 6. *Stojí-li v* **nom.** *n.* **akk.,** *míra* **adjektivum u sebe v genitivě,** *ale v ostatních pádech ne.* Co nového? Jg. Slyšels něco nového? Us. K čemu dobrému to je? Us. Čím tvrdým ho udeřil? Us. Řídcí rodiče dítky své k čemu dobrému učiti umějí. Kom. Všeho zkoušejte a což dobrého jest, toho se držte. Což mého možného bylo, učinil jsem. Což prospěšného bude, dám ti věděti. Ale to se děje, jak již podotknuto, jen u *adjektiv, ne u příčestí.* Ku př. Bez něho nic učiněno není; což učiněno jest. Čas. kat. 1849., str. 184. Brt. vykládá v Listech filologických II., 124. věc takto: Za attrakci (assimilaci) můžeme pokládati genitiv adjektiva výrokového, táhnoucího se k podmětu zájmena rodu středního. Já rád ke všemu svolím, což jest slušného. Arch. I., 86. Učiním rád, co je mně možného učiniti. Arch. I., 100. Učiním, co mého možného. Us. Což zuostane nezmazaného, to tomu, ktož vkládá, zuostane. Tov. 59. Vz Nic, Boží, *Spodobení.* Prof. Rs. doplňuje v Listech filologických a paedagogických III. 214. učení toto takto: Sluší tu rozeznávati dva **zcela rozdílné** úkony syntaktické. Je-li adjektivum při slovech ‚*co, něco, nic*‘ *části podmětu neb předmětu,* tu ovšem bývá výhradně v genitivě. Těš se, potká-li tě co veselého (= nějaká veselosť). Budu vám něco nového vypravo-

vati (= nějakou novinu). Avšak jsou-li slova *‚co, něco, nic' ve větě podmětem*, jest nominativ adjektiva v přísudku i u nejvýtečnějších spisovatelův dosti častý. Napomínať sv. Pavel, aby každý to dělal rukama svýma, což jest dobré. Št. N. 97. Což spravedlivé není, šlechetné nenie. Št. N. 170. Přísaha má býti v potřebných věcech, když lénú jsú věřiti lidé to, což jim jest užitečné. Hus. I. 98. (Er. vyd.). Vz víc příkladův tamtéž a Mtc. 1873. str. 178. Vz Co, str. 142. — 7. **jak jen možno,** něm. so viel als nur immer. Křičí, co má hrdla. Utíká, co může. Us. Vína, co by mohl na hrsť uuliti, to slove kvarta. Háj. — 8. *V záporných větách* = **nic,** nichts. V záporných větách klade se totiž místo genitivu hustěji akk. (co). Já o tom nic nevím. Nemám co dělati. Nemám co jísti. D. Vz Nic (ku konci). — 9. = **každý,** jeder, alle. Co den, co rok. To co rok činí. Kom. — 10. *Co neviděti, co chvíle* = **brzo,** in Kurzem. Bude tu co nevidět. Us. — 11. = **že,** dass. Hustosť, ledva co slunce proniklo. L. — 12. = **na místě,** statt dass. Co by měl dělati, leží. Us. Místo co byste měli pracovati, stojíte, *šp. m.* místo abyste pracovali, stojíte. Km. — 13. = **jako.** Ve větách srovnavacích stojí m. jako s ind. a konditionalem. Třese se co osyka. Kom. Běží, co by ho vítr nesl. V. Co sníh bílý, co uhel černý. D. Vleči se co moucha z pomyjí. V. Zmetali se co skot. V. Přebíhá-li (přebývá-li) co ouroky z důchodů. V. Nosu dlouhého co trdlo. Jir. dh. Modrá fialička co pávové peří (v Prachensku). Er. P. 164. Aby se takových rovně co psí hycle (= pohodného) varovali. Gl. *Vz konec tohoto článku.* — 14. **co = od toho času,** seit, so lange. Dávno-li tomu, co nespal? Jg. — 15. **U komparativův a superlativův** = němec. aufs (am), aller, lat. quam: Quam brevissime, co nejstručněji. Kos. V nářečí valašském a slov. obyč. *jako.* Brt. Co nejdříve, co nejlépe. Us., D. Poslal poslův svých co nejvzácnějších. L. — 16. **Při vykřiknutí,** když s pohnutím mysli k velikosti a stupni něčeho ukazujeme. Co jest mi toho líto! Zk. Was! wie viel! wie sehr! wie gross! Ach, co mi pravíš? Co tu klopotu! O co spravedlivé jest býti poddánu Bohu! V. — 17. **Složené:** něco, nic (nico), cokoli, cože. — 18. Užívá se ho **o míře a velikosti a o prostoře.** Odběhl od nás, co by kamenem dovrhl. Zk. — 19. **Tázací,** was. Co dělá? Co tomu říkáš? Co jest spravedlnosť? Co jest toho dluhu? Us., Svěd. — — 20. **co za = jaký,** který, kdo, co. Během 16. století povstala vazba, jež podobna jest německému: was für ein. Ale což toto za ukrutnosť? Kom. Co je to za člověka? Co je to za knihu? Co jsem to k hříchu (žel) za tovaryše dostal. Kom. Co pak je to za chasníka s tou bílou zástěrou; Co to máš, má milá, co to máš za čelo? (z Bydžovska). Er. P. 271., 109. Někteří této vazby za germanismus nepokládají, uvádějíce toto: Německá vazba je zcela jiná, neb a) v němčině stojí jméno podstatné v nom., v češtině v akkus. Was ist das für ein Mensch? Co jest to za člověka? b) stává v něm., je-li jméno podstatné v pl., i časoslovo v pl., ale v češtině v sing. Was sind das für Männer? Co je to za muže? K tomu přidává Bs., že: Co je to zač = Co je to a za co (je to). Není prý to germanismus také proto, že se tak mluví skoro ve všech nářečích slovanských. Také Pk. jí hájí v Programě slov. gymnasia v Olomouci na r. 1875., str. 22. — Jiní naopak mají tuto vazbu za germanismus, ku př. Mkl. S. 411. píše o ní takto: Tento germanismus jest všem slovanským řečem společný kromě řeči bulharské a srbské. Na Slov.: Koncom nemuohol uhádnuť, čo to muože byť za stvora. Pov. Čo že je to za žena. Ht. — Na Slovinsku: Kaj je to za kniga (co jest to za knihu)? Kaj je to za človek? — Malorus. Ščo se za nauka taka nova? — Rus. Čtož ty za nevěža! — Pol. Co za znak tego będzie. — Ale v Horní Lužici: Što jo to do muža. — Na Mor. také: co za s nominativem. Co je to za člověk. Vz Pk. — *Brt.* ve Filologických listech II. str. 291. píše o věci takto: Že vazba ‚co jest to za člověka' a p. není původn německého, dokázal prof. Kvíčala v ‚Dodatku' k I. knize svého překladu Herodotova na str. 157. ‚Původně měly ovšem takové věty jiný význam; znamenalať na př. věta „co jest to za člověka?" původně: „jaká věc jest to místo člověka?" neměla tedy předložka *za* zde jiného významu, než na př. ve větě: ‚on jest mi za otce'. Však záhy užíváno této vazby i tak, jak se jí nyní užívá, totiž jako poptávání na vlastnosť něčí, tedy ‚kteraký, jaký jest to člověk?' — Jak přirozeně se tento pozdější význam z onoho původního vyvinul, viděti z těchto příkladů: Váženo jest, co mu mělo dáno býti za odpověď. (Žer. Záp. II. 89.). To jemu ode mne pověz, a coť dá za odpověď, povíš mi na Litomyšli. Bl. 13. Co mají za povinnosť jáhnové. Bl. 41. Otázali, co za statek má. Tov. 75. — V nářečích mor. užívá se této vazby s nominativem, tak jako v polštině a němčině: Co je to za člověk? Co to za muzika hrá? Sš. P. 695. A to nejen s tázacím *co*, nýbrž i s ukazovacím *to* na označenou podivu: To je za krásný písek! To je za dobré pivo! Což za krásný vůz a vzácný pán jede k nám. To byl bože za komár. Sš. P. 694. — I v jiných pádech té vazby užíváno: Co za hrozného výstupku ses dopustil! Dals mně to, Matušku, dals mě to za dary! — 21. = **proč,** warum. Co mne trápíte? Co mne lekáš? Us. Co blázníš? Co křičíš? Co tu stojíš? Us. Čemu ty krev naši piješ? T. — 22. **O čase.** Ve větách času klade se, když dobu vytýkáme, od které děj hlavní v skutku jest, něm. so lange als, seitdem, seit der Zeit wo. Co jsem já tu byl, nikdy jsem neslyšel, aby . . . Zk. Co já ho znal, dělával u otce. Svěd. Již minul rok, co jsme do té země vtrhli. Troj. — 23. **Co s přechodníkem,** vz Přechodník. — 24. *Co = kolik*, wie viel. Če jich tamo stáše. Rkk. 52. Není na nebi tolik hvězdiček, co mně má milá dala hubiček. Er. P. 131. — *Pozn* **Užívání zájmena ‚co' nyní v nejedné příčině se rozhojnilo nad zvyk starých spisovatelův.** Zde budou vzaty v úvahu ty nové obraty, kteréž nyní nad jiné častěji se naskytají a u nichž hodno považiti, zdali se shodují s povahou jazyka českého. *I. a) Věta:*

Zdali skončili poslední svůj boj ‚co' vítězové? Pal. Radh. III, 227. Na oko se spatřuje, že vazba ta úplně se rovná něm. als Sieger. Jest-li správna? Kdyby tato věta byla postavena takto: Zdali skončili poslední boj *jako* vítězové? — myslím, že by úplně správná byla; bylať by to věta prostě skrácená: jako vítězové jej končívají, totiž vítězně. Cf. Ne jako kníže, ale jakožto soudce od obce volený spravoval Krok zemi. Háj. A ty sic doma ukaž jako pán. Arch. I. 15. Jen slepota lidská jej jako Boha ctí. Chč. 305. Arciknížete Matyáše jakožto čekance království českého. Sněm drž. 1612. Jednu pannu krásnou, jako hvězdu jasnou; Chovejte mne má matičko, jako míšenské jablíčko. Er. P. 68., 137. Vz také Ht. Srov. mluv. str. 74.; Zk. Skl. st. 224., c. 1. Není-li pak spojka *jako* tu závadná, není tuším ani slůvko *co* závadné, které již ve středním věku jest střídníkem spojky jako majíc týž význam srovnavací zvl. v pořekadlech na př. Zmítá se (loď) co nějaké pírko. Pref. Hvězdy jsou co lampy na nebi zavěšeny. Kom. Drkotali zimou co osyka. Kom. Lab. 27. Líti pivo do sebe co do sudu. Chč. 450. Křišťál velikým horkem co nejčistší voda v zemi se srazí a speče. Har. I. 78. Má hlady co mlynářová slepice. Č. Dělá se beranem, ale trká co kozel. Jg. Zdá se býti co ovce, ale trkal by co beran. Č. Vz Co, 13. Cf. Bl. 241.; Zk. Skl. §. 224., 6, b.; Jg. slov. ‚Co'. Soudím tedy, že tato vazba majíc takový základ a vývoj může dobře obstáti a tím spíše držena býti, že i nejlepší noví spisovatelé se jí neštítí. Dle Mš. K tomu přidává Brt.: *Moravská nářečí* znají jen *zájmeno co, o spojce co nevědí nic. V češtině nabylo ‚co' významu částice porovnavací = jako.* Přeje mu co pes kočce. Moravan řekl by v té příčině: *jako.* Klademe-li tedy *co* výměnou za bývalé *porovnávací jako*, není snad proti tomu čeho namítati. — *b)* **Dřevní Slované, co lidé krotcí, orby milovní méně proslulí.** Šf. Já co chladný vás obou posluchač snadno jsem se varoval. Pal. Nemohu i co Moravan i co dějepisec mlčeti atd. Pal. V denní literatuře hojnosť takových příkladův bychom nalezli. Zdali pak zde co právem se klade? Jak z článku „Jak" v Jg. slov. viděti jest, užívali i Bratří spojky ‚jako, jakožto' k sesilnění příčinného významu buď příčestí buď přístavku, ku př. A poklona se jemu ode všech dála jakožto druhému po králi (= *ὡς ὄντι*, proto že byl druhý po králi). Tedy uvěřilo jim shromáždění to jakožto starším lidu. Sami Francouzové jako nejhlavnější světa občané. Jg. Čechové osazovali se mezi Slováky jakožto mezi nejbližšími příbuznými svými. Šf. A za dlůhý čas plakáchu jeho jakožto otce svého. Výb. II, 54. A v ní (v zemi) jakožto dědic se uvázavše. Arch. I., 45. K němu jakožto k pánu svému se utíkali. Bart. I., 34. Tak i Pal. Z uvedených tu příkladův jest patrno, že spojka *jako* příčinnou platnosť příčestí a přístavku tak na oči staví a sesiluje (Vz Zk. Skl. §. 218., 7.), jako se to děje v řečtině spojkami *ὡς, ἅτε, οἷα*, i v latině částicí ut. Laeti ut ad regem diu desideratum concessere. Liv. Ukázal jsem již, že zájmeno ‚co' má význam srovnavací spojky *jako*; zdali se tedy možná zastavovati nad tím, že slovo ‚*co*' i v tomto úkonu zastupuje spojku *jako?* Neboť jednak vyniká tato vazba svou stručností, jednak k všeobecnému užívání přispěly též podobné vazby jinojazyčné. Není však, tuším, shoda mezi českým a něm. skladem dostatečnou příčinou, abychom vazbu tu zamítali a to tím méně, když můžeme si původ její na základě domácím vysvětliti a když jí auktorita nejlepších nových spisovatelův jest záštitou. Dle Mš. — *c) Ještě jiný jest způsob užívání tohoto slovce co.* Vizme věty: **Navrácení tohoto města jeví se co historická spravedlnosť a nikoli co křivda a bezpráví.** Pal. Poznají se mezi sebou co bratří. Pal. V těchto příkladech stojí *co* u pojmu výrokového, jejž můžeme šíře rozvinouti u větu: Poznají, že jsou bratří. Jeví se, že jest navrácení tohoto města historická spravedlnosť. Jakož pak Jg. psal: Popisoval jej jakožto velmi tvrdošijného — tak i tu slůvko co nemusí se zamítati. Přechod z užívání pod č. a) postaveného k tomu není zajisté obtížný. — *Jindy zase stojí* **co tu, kde možná klásti předložky:** *v, za* **aneb po starodávnu srovnavací instrumental.** Nechť slouží co nový důkaz. Šf. Podal nám tu knihu co důkaz zvláštní své uctivosti. Máť sice čeština, jakož již řečeno jest, nejeden způsob, aby tyto vztahy vyjádřila, ku př.: Tento spisek byl kalendáři *za* předmluvu. Jg. Oni vady onoho věku *v* zákon postavili. Jg. Poslati někomu něco darem. Us. [Byl tam dán jsa pacholetem (za mladých let); Člověk užívá dříví za palivo; Povětroněm býti poznán jest; Zbytkem zůstává červená hmota. Kos. Sloužil za pacholka, *za* písaře; dali jim knihy *v* odměnu, *za* odměnu, odměnou; jsa stavitelem nabízel své služby; dostal se tam za ředitele. Km.] — avšak hledíce k tomu, jak slovo ‚co' stalo se zástupcem spojky jako, uznáme i tento způsob užívání za pouhý další vývoj na základě jednou položeném. Mš. — **Proti tomu praví** *p. Brt.*: V nejnovější češtině vymizela již téměř všeliká stopa instrumentalu přísudkového nebo na místě něho akkusativu s předložkou *za.* Narodil se co umělec m. umělcem; jmenovali je co své plnomocníky m. svými plnomocníky; Türr cítil se zcela co Maďar m. Maďarem; rozdal mezi ně 100 zlatých co odměnu m. odměnou, v odměnu; Ferdinand II. co král český již korunovaný oznámil m. králem, *na* království; ta kniha hodí se dobře co čítanka m. za čítanku; šafář přijme se co dohlížitel dvora m. za dohlížitele. Předvedl jsem co svědka (m. svědkem, za svědka); Do spolku přijati jsou n. přistoupili co údové N. N. (m. za údy); Byl co farář ustanoven (m. farářem n. za faráře), investován; Byl co učitel, co ředitel dosazen, přeložen, vyvolen (m. za učitele, za ředitele); Co praemii (m. praemií, za premii) dostanete krásný obraz atd. Vz Brt. Instr. 29. Cf. Vsiak za oruzie jme cep protivo vrahóm. Rkk. 36. Psal mu za novinu, že . . . Bart. 263. Vz **Za** a mnoho příkladův v Listech filologických II. 289.—291. (Brt.) a poznámku Bartošovu

na str. 291. tamtéž. Avšak *výrokového co nezná nikde neporušená řeč lidu* ani na Mor. ani v Čechách, jako do nedávna ani jazyk spisovný jí neznal. To ‚co‘ v příkladech uvedených a podobných přísudkem položeno jsouc není nic jiného než otrocké napodobení německého *als*. Brt. Užívejme tedy *m. výrokového co* raději starších a lepších vazeb: instrumentalu a předložek: za, v (na). Za německé vazby: co malý chlapec slýchal jsem a p. užívá nářečí valašské a slov. vždy: *buďa* (malým chlapcem), starší řeč spisovná *jsa*. Dle toho tedy píšme: Cicero jsa konsulem (*ne*: co konsul) proti Catilinovi mluvil. N. N. jsa správcem země mnoho dobrého učinil. Brt. — *II.* Jg. (v Napomínateli, Mus. 1843.) praví: ‚Slovce německé *zu* rádo by mělo zástupce v češtině na př. **Nemá se od světské moci ničeho co obávati m. ničeho obávati.**‘ Dále čítáme každodenně a slýcháme věty: Nemáte mně nic co poroučeti. Nemáš se do toho nic co míchati. Není se tomu co diviti atd. Již slovosled v těchto větách ukazuje patrnou shodu s jazykem německým: Ihr habet mir nichts zu befehlen; er hat von der weltlichen Macht nichts zu befürchten atd. Jak se mají tedy tyto vazby k pravidlům grammatiky? Grammatikáři pokládají větu: ‚Mám dosti co vypravovati‘ — za skrácenou podstatnou, jež povstala ze souvětí: ‚Mám dosti toho, co bych vypravoval n. vypravovati mohl‘ — takovým způsobem, že se v hlavní větě, jež vždy sloveso *míti, býti, věděti* obsahuje za výrok, ukazovací zájmeno aneb slova nic, nikdo a pod. vypouštějí, sloveso poboční věty z určitého způsobu do neurčitého přeloží, aneb sloveso pomocné *moci* doprosta vynechá, čím infinitiv na slovese ‚moci‘ visící o samotě zůstává. Podlé toho povstala skrácená věta: ‚Měli nad čím naříkati‘ ze souvětí: ‚Měli to, nad čím by naříkali n. naříkati mohli.‘ (Zk. Skl. §. 207., I., Pozn. 1. uvádí příklady z Br., Jel. a Švěd.). K takovému skracování nelze tedy dočista míti nedůvěru. — Obrátíme-li pravidlo toto na věty na hoře postavené, seznáme snadno, že věta: ‚Nemá se od světské moci ničeho co obávati‘ — jest skutečně nesprávná; neboť rozvedena jsouc bude zníti: ‚Nemá toho, čeho by se od světské moci obával n. čeho by se obávati mohl‘. Skrátíce ji pak dle druhého pravidla dostaneme: ‚Nemá od světské moci čeho se báti‘. Jest tedy ve větě: ‚Nemá se ničeho co báti‘ dvojí věc: 1. *co* jest zbytečné, 2. zápornosť slova *ničeho* jest aspoň méně obyčejná. Cf. Nemají co zlého mluviti o vás. Br. O čemž není co pochybovati. V. Vz Zk. Skl. §. 207., 1., Pozn. 2.; §. 206., A., 3., Pozn. 2.; §. 260., 1., Pozn. 1. — Následující pak věty s počátku položené takto správně budou zřízeny: ‚Nemáte mně co poroučeti. Nemáš proč se do toho míchati. Není se tomu proč diviti‘. — *Pozn.* V těchto posledních dvou větách může, tuším, místo proč i slovce co státi. ‚Nemáš se do toho co míchati; není se tomu co diviti‘; neboť akkus. co má též význam = proč. Cf. Co se divíš? Co se mícháš (proč se mícháš)? Cf. Není se ho co strachovati; není v něj co spoléhati (m. proč). Mš. Bl. str. 241. Jměla-li sě co leknúti? Kat. 2820. — *K tomu přidává Brt.*: Mám mnoho (ne: mnoho co) na práci. Uvážíme-li věty: ‚Mám mnoho psáti. Nemám nic s vámi činiti‘, uznáme zajisté i větu: ‚Dosti račte míti pracovati‘ za správnou nepohřešující nikterak přidávaného v druhé větě *co*. Naukou o větách skrácených nepořídí se tu nic. Věty: ‚Mám dosti toho, co bych vypravoval. Měli to, nad čím by naříkali‘ atd. bylo z přesných spisův doložiti a ne ze svého libovolně tvořiti. Týmž způsobem tvořiti bychom mohli: ‚Mám mnoho toho, co bych vypravoval‘ a přece nikde nečteme skráceně: ‚Mám mnoho co vypravovati.‘ Brt. — *III. Vazba*: .... **abychom, co nejkrutějšího (gt.) jest, nezakusili**‘ — jest prý chybná, ač máme: Dávejtež tedy, co jest císařovo (císařov*a* Br. Mat. 22., 21. Vz v Jg. Slov.: ‚Císařův‘) císaři, a co jest božího, Bohu. Br. — Proč jest to chyba? Nezapírám, že původní vazba byla: ‚... co jest boží, Bohu‘. Avšak jeví se nám tu prostě výjev i jinak v češtině neřídký, totiž attrakce; zde attrakce výroku k podmětu vyjádřenému zájmenem středního rodu: Všeho pak zkoušejte, co dobrého jest, toho se držte. Br. Prohledaje k tomu, co možného jest. Pal. Ne vždycky vítězství dochází to, co lepšího jest. Šf. — Bl. (str 237.) pokládá vazbu původní za méně obyčejnou. Nic v světě silnější není m. silnějšího. Ht. pak nevidí v attrakci jména výrokového nic neobyčejného. Srov. mluv. §. 23., 2. Vz Co, 6. — *IV.* **Co do — s genitivem, hinsichtlich.** Tato frase jest nyní velmi oblíbena. Našincové lpíce co do výboru pramenův. Šf. Co do materie takový jazyk postačuje... Jg. Čtenářstvo jest rozdílně co do chuti. Pal. atd. — V staré a střední češtině nesetkal jsem se posud s tímto obratem, myslím tedy, že jest novočeský a vysvětluji si jeho vývoj takto: Věta: ‚Co do materie takový jazyk postačuje . . .‘ znamená: Co do materie jest (= co materie se týká), takový jazyk postačuje. Jest zde tedy sloveso *jest* vypuštěno. Cf. Co tobě do toho (jest)? Že pak předložka *do* značí vztah, o tom vz Jg. slov. a Zk. Skl. str. 136., 5., d. Ku př. Co se vám zdá do tě věci? Pass. = o tě věci. Ale do vás jest nám to divné. Br. — Myslím tedy, že obrat: ‚co do‘ s genitivem, ač jest novověký, z podstaty jazyka českého vyrostl i že může vedlé jiných překladův německého in Rücksicht, hinsichtlich — dobře obstáti. Mš. — *V. Konečně podotkneme provincialismu jižních Čech*: **pro co, na co, za co, o co** atd. m. spisovných a správných tvarův: proč, nač, zač, oč. Formy tyto spisovné povstaly z předložek a akkus. tázacího zájmena *če*; tedy stojí m. pro če, na če, za če, o če, které úplné formy vystupují na jevo, přistoupí-li příklonná částice *ž*: pročež, začež, očež. Forma však ‚co‘ vznikla stažením z česo, což jest vlastně starodávní gt. m. čeho a teprv časem ustálila se jako nom. i akk.; nemá však forma *co* vlastně státi po předložkách s akkus. spojených, ježto i v spisovné řeči vesměs i od většiny národa česko-moravského po předložkách výše uvedených hájí se posud stará forma *če*. Mš. Vz začátek tohoto čl.

Coaks (kóks), u, m., odsířené kamenné uhlí. Rk.

Cobola, y, f. = láhev, ein Lägel. Na Slov. Plk.

Cobolovitý, flaschen-, blasenförmig. Vz Cobola.

Co by, vz Konditional, VII.

Cocl-es, ita, m., M. Horatius C., hrdina ve válce s Porsenou vedené. Vj.

Cocyt-us, a, m., řeka podzemní u starých Řeků.

Cod-ex, iku, ale obecně se říká v genitivu: codexu, m., zákonník. Codex, Gesetzbuch, Gesetzsammlung. Codex civilis, lat. = zákonník občanský; c. criminalis, lat. = zák. trestní; c. Napoleoni = zák. Napoleonův. — C. = starý vázaný rukopis. Rk.

Codle, zastr. = dle čeho, proč, warum. St. skl.

Co do, vz Co, IV.

Codr-us, a, m., poslední král athenský.

Coëfficient, u, m., z lat., v mth., součinitel. Stč.

Coelibat, n, m., lat., nemanželství. Cölibat, der ehelose Stand.

Coeur, fr. (kör), srdce, Herz; u fr. karet jedna ze čtyř barev.

Cognak, u, m. (koňak), kořalka z fr. města Cognac. Cognac, Traubenbrantwein.

Cognati, ův, m., pl., lat., příbuzní po přeslici. Rk. Verwandte durch weibliche Abstammung. Cognat.

Coiffure, fr. (koafýr), čepení, ozdoba hlavy. Rk., Šp. Hauptschmuck, Kopfputz; Haube.

Coj, strč. = co je. St. skl.

Co je, stahuje se v již. Čechách do: cé. Co je tohle? = Cé tohle? Kts.

Cokati = vyháněti, heraustreiben. Na Slov. Bern.

Cokl, e, m., coklík, u, m., *coklíkový* kámen, Quadratpflasterstein, z něm. Sockel.

Cokoli, cokoliv, cokolivěk, cožkoli, cožkolivěk, was immer. Připojením přípony: *koli, kolivěk* činí se pojem zájmen obecnějším tak, že z celku žádné věci, žádné vlastnosti nevyjímáme, lat. = cunque. Zk. Nemá nedostatku v ničemž, čehožkoli žádá. Br. Cožkoli toho jest. V. Přičiní se, očkoli může. Kom. — Cokoli skloňuje se jako: *co*: čehokoliv, čemukoliv atd.

Coky, coka, cuky = vari, kliď se, packe dich (tak psi se odháněji). Na Mor. a na Slov.

Colch-is, idy, f., byla krajina při jihových. pobřeží černého moře. — Colchiďan, a, m. — Colchidský.

Coll, strč. = co též, co také. St. skl.

Collaborator, a, m., lat., spolupracovník. Gehilfe.

Collateralis, lat., postranní, poboční, Rk., was zur Seite ist, eine Seitenstellung hat.

Collatio, lat., collace, porovnání, snešení. Rk. Collation, Vergleichung, Gegeneinanderhaltung, Durchsicht (einer Schrift). — Svačina. Brt.

Collationovati, z lat., srovnati, porovnati ku př. známky v katalogu zapsané se známkami na vysvědčení opsanými. Collationiren, durchsehen.

Collatura, y, f., lat., podací právo; Vergebungs-, Besetzungsrecht; farní okres. Rk. Collatur.

Collecta, lat., sbírka, snůška. Us. Collecte, Geldsammlung, Beisteuer.

Collectane-a, í, pl., n., dle: Gymnasium = sbírka rozličných poznamenání ze spisův; sborník. Rk.

Collectiv-um, a, n. (c. nomen, lat.), hromadné jméno podstatné.

Collector, a, m., lat., sběratel; vssavačka (elektřiny). Rk. Collector, Sammler.

Collectura, y, f., lat., sbírka loterní. Collectur.

Collega, y, m. (dle: Despota), lat., spoluúředník, Amtsgenosse.

Collegi-um, a, n. (dle: „Gymnasium"), sbor, schůzka; vz Kolej. Rk. Amtsversammlung; Sitzungsort; öffentliche Schulanstalt; Schulvortrag.

Collier, fr. (kollié), stužka, pásek na krk, šperk na krk, nákrčník. Šp., Rk. Halsschmuck, -kette.

Collo, pl., colli, it., balík zboží, Rk., kus nákladní. Ballen, Frachtstück.

Collodi-um, a, n., látka ze střelné bavlny připravená v ranhojičství a ve fotografii užívaná. Rk.

Colloqui-um, a (dle: „Gymnasium"), lat., rozmluva; vědecká rozmluva studenta s professorem (na místě zkoušky). Rk. Gespräch; mündliche Prüfung.

Colmistr, a, m., V., z něm. Zahlmeister, výplatce, vyplaceč. C. polní, zemský. Gl.

Colní = celní. C. písař. V. Zoll-.

Colník = celník. Zollbeamte. Zlob.

Colofon, Kol . . , a, m., mě. v Lydii. — Colofoňan, a, m. — Colofonský.

Colportage, fr. (kolportáž), kramářství, roznašectví, das Herumtragen der Waaren, Kleinkrämerei.

Colporteur (kolportér), fr., roznašeč (knih, novin), Rk., Herumträger, Hausirer, Kleinkrämer.

Columb-us, a, m., objevil Ameriku r. 1492.

Columna, y, f., lat., sloup, Säule; strana (tiskací), Spalte, Halbseite eines Buches.

Com . . ., vz také: **Kom . . .**

Comb, combol, combel, u, m., combolek, lku, combolec, lce, m. = rapouch. Na Slov. Bern.

Combati, na Slov., houpati, Bern., schaukeln.

Coměsíčný = každého měsíce, allmonatlich. D.

Comfort, u, m., angl. (kémfért), pohodlí, Bequemlichkeit; **comfortable** = pohodlný, bequem.

Comitat, u, m., stolice, župa v Uhřích. Bezirk, Gespannschaft.

Comité, n., fr., vz Komité.

Comiti-um, a, n., lat. (dle: „Gymnasium"), sněmiště, sbořiště, voleniště; v pl. sněm, shatek, obec, die Versammlung. Vj.

Commandant, a, m., velitel, Oberbefehlshaber.

Comme il faut (fr., komy fó), jak náleží, řádně, wie es sich gebührt, tüchtig, musterhaft. Rk.

Commilit-o, ona, m., lat., spolubojovník, Waffenbruder.

Commis, fr. (komi), pověřenec, Geschäfts-

besorger; mládenec kupecký, Handlungsdiener. C. voyageur (k. voajažé), cestující, kupecký.

Commisse, e, f., z lat. Vz Kommisse

Commoce, e, f., z lat., pohybování. Rk. Commotion, Bewegung.

Commodo, v musice = pohodlně. Hd.

Commod-us, a, m., císař římský. r. 180. až 192. po Kr.

Communa, y, f., z lat., obec. Rk. Commune, Gemeinde, Gesammtschaft.

Communicace, e, f, lat., oznámení, porada; figura řečnická, jíž se obrací řečník k posluchačům, jakoby s nimi radu bral. Vj. Communication.

Communism-us, u, m., vz Kommunismus.

Compagnie, f., spolek, družina; obchodní spolek; setnina vojska. Rk. Gesellschaft, Handelsgesellschaft; eine Abtheilung Soldaten.

Comparace, e, f., z lat., srovnání. Vergleichung, Gleichniss. Rk.

Comparativ, vz Komparativ.

Compendi-um, a, n. (dle: „Gymnasium"), lat., skrácení; výtah, příruční kniha, v níž jest přehled něčeho. Rk. Handbuch, Leitfaden.

Complexe, e, f., lat., complexio, figura řečnická, takové zapletení řeči, jímž slovo dříve položené opět a opět se vrací. Vj. Vz Mus. 1844. str. 433. Ml.; Mk. Ml. 292. Complexion.

Compiot, u, m., fr. (kŏnpló), spiknutí, Verschwörung, Rotte.

Compoulsta, y, f., z lat., vz Compositeur.

Composice, e, f., Composition, vz Komp...

Compositeur, fr. z lat. (kompositér), a, m., skladatel hudební. Rk. Tonsetzer, Tondichter.

Composit-um, a, n., lat. (c. vocabulum), slovo složené, zusammengesetztes Wort. Rk. Vz Složení, Složený.

Comptant, fr., kontaň, na hotově, za hotově (peníze). Bares Geld; bare Bezahlung. C. gegen Wechsel = na směnku. J. tr.

Comptoir, fr. (kontoar), u, m., účtovna, písárna, J. tr., Schreib-, Geschäftsstube; obchodnický dům, Handlungshaus. — **Comptoirista**, y, f., účetní, knihovní, Buchhalter.

Con (kon, it. z lat. cum = s): c. affetto = náruživě; c. amore = s chutí; c. animo = s duchem, živě; c. agitazione (k. adžitacione) = s ruchem, živě; c. allegrezza = vesele; con brio = ohnivě; c dolore = bolestně; c. espressione = výrazně; e. fretto = spěšně; c. fuoco = ohnivě; c. grandezza = velebně; c. moto = pohnutlivě; c. sentimento = s citem; c. sordino = ndušeně, s přiduskou; c. gravita = vážně. Rk., Brt.

Con . ., vz také: *Kon* . . .

Concept, u, m., z lat., poněti; sepsání něčeho; počet!. Rk. Concept, schriftlicher Entwurf.

Concesse, e, f., z lat., povolení, připuštění. Concession, Genehmigung, Erlaubniss, Vergünstigung. Vz Mus. 1844., str. 437. Ml. **Concessionář**, e, m., jemuž se v něčem povolilo. Concessionär. Rk.

Concessionovati, z lat., povoliti komu v čem, připustiti koho k čemu. Concessioniren, Befugniss zu etwas ertheilen, Jemanden bevorrechtigen.

Concili-um, a, n. (dle „Gymnasium"), lat., sněm; sbor církevní; rokování, rada (porada lékařská) Versammlung; Kirchenversammlung; Berathung.

Concinnit-as, y, f., lat., souzvučnosť, souhlasnosť. Rk. Concinnität, Gedrängtheit.

Conclus-um, a, n., lat., usneseno; usnesení; c. per majora, většinou hlasův uzavřeno. Rk. Schluss, Beschluss; Bescheid.

Concordi-a, e, f., lat., svornosť. Eintracht.

Concret-um, a, n., (nomen), lat., jméno srostité.

Concubina, y, f., lat., kuběna, souložnice. Rk. Concubine, Kebsweib.

Concubinat, u, m., z lat., souloží. Concubinat, wilde Ehe.

Conditio, lat., podmínka; c. sine qua non, p. nezbytná. Rk Condition, Bedingung; Beschaffenheit, Zustand; Dienst, Stelle.

Conduit-Liste, list zachovací, zachování, o chování-se. J. tr. Sittenausweis.

Conduplicatio, lat., zdvojení slova v řeči. Rk. Vz Mus. 1844. str. 434. Ml.

Confer (cf., cfr), lat., srovnej Rk.

Congestio, lat., nával. Congestion, Anhäufung, Andrang (des Blutes zum Kopf).

Congrua, y, f., vyměřený důchod osob duchovních, učitelův. J. tr.

Congruenti-a, e, f., lat., shoda, shodnosť; shodozvuk, shodozvučnosť. Rk. Congruenz, Uibereinstimmung, Gleichheit; das Zusammenpassen.

Conjugace, z lat., vz Časování. Conjugation, Biegung, Abwandlung des Zeitwortes.

Conjunkce, e, f., z lat., spojení; spojka (v mluvnici). Rk. Conjunktion, Bindewort. Vz Spojka.

Conjunktiv, u, m., lat., způsob spojovací. Vz Kondiitonal.

Conon (K..), a, m., slavný vůdce athenský; mathematik a hvězdář samoský za Ptolomaea Filadelfa. Vj.

Consecutio, consecuce, e, f., lat., následování; následek, následnosť; řádný slovosled. Vj.

Conseil, fr. z lat. (kŏnsej), rada, porada, zvláště ministerská. Rk. Rath, Rathsversammlung, Geheimrath.

Conservator, a, m., lat., zachovavatel, zachraňovatel. Erhalter, Bewahrer. Rk.

Conservatori-um, a, n., lat., ošetřovna; zvláště: vyšší hudební ústav. Rk.

Consignace, e, f., lat., seznam, sepis. Rk. Consignation, Aufzeichnung, Verzeichniss.

Consili-um, a, n. (dle „Gymnasium"), lat., rada, Rathsversammlung, Rathsschluss; Rathschlag. C. abeundi, lat. = rada odejíti (z vysokých škol). Wegweisung von hohen Schulen.

Consistori-um, a, n., (dle „Gymnasium"), lat., vz Konsistoř, e, f., Rk. Geistliche Behörde.

Consolace, e, f., z lat., útěcha. Rk. Consolation, Trost, Tröstung.

Consor-s, ta, m., lat., společník, účastník. Mitgenosse, Theilnehmer, Gesellschafter. Rk.

Consorti-um, a, n., lat. (dle „Gymnasium"), spolek. Rk. Gemeinschaft, Genossenschaft.
Constituante, fr., z lat., ústavodárný sněm. Rk. Constituirende Versammlung.
Constitution, z lat., vz Konstituce.
Constructio, vz Konstrukce.
Consul, a, m., jeden z obou nejvyšších správců římské republiky ve věcech jak válečných tak občanských. Vj.
Consular, a, m., bývý consul.
Contagi-um, a, n. (dle „Gymnasium"), nakažlivina. Rk. Ansteckung, Seuche.
Conte, it., hrabě.
Contessa, y, f., hraběnka.
Context-us, u, m., lat., spojení, spojitosť řeči; uno contextu = nepřetržené. Rk. Context, Redeverbindung, Zusammenhang der Rede.
Continuo, lat., in e. = nepřetržené, v jednom.
Conto, a, n., it., pl. conti č. conta, účet: à c. = na účet, na srážku; c. corrente, ú. běžný; c. separato, ú. zvláštní n. oddělený; c. a meta, ú. ze spolka; c. nuovo, ú. nový; c. vecchio, ú. starý, Rk., c. corrent = výpis (výtah z obchodních knih). J. tr. — Conto, Rechnung.
Contraband, vz Pobrati.
Contractio, contrakce, e, f., Contraction, d. Zusammenziehen, lat., stažení; stažitosť; zkrácení, skratek. Rk.
Contradictio, contradikce, e, f., Contradiction, Gegenrede, Widerspruch, lat., odpor. Rk.
Contrahovati, z lat., stahovati, contrahiren, zusammenziehen.
Contrapositio, contraposice, e, f., Contraposition, lat., obměna. Vz Antithesis.
Contrari-um, a, n., lat., neshoda příčná, příčení-se. Rk. Gegentheil.
Contre, fr. (kontr), c-admirál, podadmirál. Rk.
Conversační (rozhovorný), Conversations-. C. mluva, hra, kus, ton, způsob. Nz.
Conversio, converse, e, f., Conversion, lat., opakování téhož slova na konci věty; protivopoložnosť spůsobená téhož slova přestavením. Vj. Vz Mus. 1844. str. 433. Ml.; Mk. Ml. 292.
Convex, lat., vypuklý, vydutý, erhaben, gewölbt, linsenförmig. Rk.
Convoi, fr. (konvoa), průvod, zvláště ozbrojený; průvod pohřební; řada vozův na železnici, vlak. Rk. Geleit, Begleitung, Bedeckung; Kriegsgeleit; Leichenzug; Train, Zug.
Cook (Kuk) J., a, m., angl. mořeplavec 1728—1779.
Cop, u, m., cůpek, copek, Zopf, Haarzopf. To je starý cop! Ten má cop! — **Copánek**, nku, m. — **Copař**, e, m., Zopfmacher, Zopfträger; Spiessbürger. — **Copařství**, n., Zopfthum.
Copi-a, e, f., lat., hojnosť, plnosť, množství; c. verborum, hojnosť slov. — 2. Vz Kopie.
Coponch, copúch, u, m., *sopouch, dymník*, Luftloch. C. u peci. Rad. zv. — *C., přístřešek*. Aqu. Vz Copúch, Sopouch.
Copúch, copouch, u, m. = sopouch, dymník, Ofenloch; Vordach. Aqu.
Copula, y, f., lat., spona. Vz Kopula, Spona. Band, Verband; Verbindungswort.

Copulatio, lat., vz Kopulace.
Copulativa (conjunctio), lat., slučovací, spojovací, verbindend.
Copy, Cop, f., pl. (Kopy), mě. v Boeotii. — Odtud Copské (Kopské) jezero.
Cor . . ., vz také: **Kor** . . .
Coram, lat., před, u přítomnosti; c. me, u mé přítomnosti, přede mnou. Rk. Vor, in Gegenwart.
Corbona, y, f., it., pokladnice. Rk.
Cordon, u, m., fr., stužka, Schnur; zátah proti nemoci (učiniti). J. tr. Grenzbesetzung, Wehrlinie.
Corduba, Cordova, y, f., ve Španělích. — *Corduban*, a, m., pl. -né. — *Cordubský*, cordovský.
Corfini-um, a, m., mě. Pelignův v Samniu v Italii. — **Corfiňan**, a, m. — *Corfinský*. —
Corinth-us (Korinth), a, m., mě. v Řecku. — Corinthan, Corinťan, a, m., pl. -né. — Corinthský.
Coriolan-us, a, m. Příjmí Cn. Marcia, jenž Corioly sbořil.
Corioli-i, pl., m.; mě. v Latiu. Dle Dolany.
Corneli-us, a, m., jméno slovutného a velikého rodu římského. Vj.
Cornu, lat., roh; c. copiae = roh hojnosti. Rk. Füllhorn (Bild des Überflusses).
Corone-a, e, f. (Koronea), mě. v Boeotii. — *Coronean*, a, m. — Coronejský.
Corps, fr. (kór), sbor. C. d'armée, sbor armádní, Armeecorps, Heeresmacht.
Corpus, lat., tělo, Leib, Körper; celek; spolek, sbor, Gesellschaft; druh většího písma tiskacího; c. delicti, lat., věc doličná (věc, která skutku spáchaného doličuje, dovozuje, Thatbestand, der sichtbare Gegenstand des Verbrechens, J. tr.); c. juris, sbírka zákonův, Rechtskörper; das Buch, in dem die römischen Rechte enthalten sind.
Correctio, correkce, e, f., Correction, Verbesserung, lat., figura řečnická, opravení výroku svého něčím důkladnějším. Vj. Vz Mus. 1844. str. 437. Ml.
Corsi-ca, ky, f., ostrov západně od Italie, severně od ostrova sardinského. Us. — Corsičan, a, m. — Corsický.
Corso, it, z lat., běh, oběh peněz, Wechselwerth; běh n. jízda o závod; široká ulice k projížďkám. Rk.
Cortes, špaň., sněm zemský ve Španělsku a Portugalsku.
Corton-a, ny, f., mě. v Etrurii. — *Cortoňan*, a, m. — *Cortonský*.
Cos, cosi = něco, vz Něco, cosi, irgendetwas; — 2. = co jsi. Cos to udělal? Us. — **Cos buď** = něco, leccos; **v čems buď** = v něčem. Řemeslníci cos buď dělají k užitku lidem. Št. Jsem živ, abych pil neb jedl, neb v čems buď tělesném se kochal. Št.
Cos, **Co-us**, a, m. (Kos; Koos), ostrov řecký v moři aegaejském u Carie (v M. Asii). — *Coský*.
Cosi (podle: co; gt. čehosi atd.). Cosi, kdosi, kterýsi, kterakýsi, jakýsi, kolikýsi, kolikerýsi kladou se, když věci, vlastnosti a počet jich vypsati a vymeziti se nedají nebo kdyžby vymezení takové nemístné bylo. Vidiš, jak sem cosi leze? Kom. Toť jest cosi nového! Br. — Zk.

Cosin-us, u, m. (complementi sinus), mth., přístava doplňku, př. doplňková, dostava. Rk.

Cosm-as, a č. y, m., dějepisec český.

Cosmoram-a, ata, n. (dle ‚Slovo'), světozor.

Coš (m. což) **pak!** V již Čechách – toť se rozumí! Kts.

Cotangen-s, ty, f., skráceno z: complementi tangens, mthm., tečná (čára) doplňku, dotečná, dotečka. Rk. Nebenberührungslinie.

Cotě = coť, z: co + ť (co + ti + je, cf. Totě), was wohl. Jg.

Cotti-us, a, m., jméno dvou knížat panovavších v Kottijských (Kottských) Alpách pod ochranou řím. císařův.

Coty-s (Kotys), a, (e), Cot-us, a, m., jm. králův thrackých.

Cou . . ., vz také: Ku . . . (u cizích slov).

Couditi, 3. os. pl. -dí, il, ěn, ění n. zen, zení, coudívati. — **co**: obilí, potok, řeku atd. = cíditi, reinigen. Us. — **co od čeho**: louku od kamení. Us.

Coudný = čistý, sauber. To bude as coudně dílo. Us. Tys coudný. Sych.

Couf, u, m., coufnutí, Rücktritt. Jg.

Coufati, couvati; coufnouti, fnul a fl, utí, coufávati = zpátkem jíti, zurückziehen, zurückgehen, zurücktreten, weichen. — Couvá zase zpátkem. Vz Řeč. Lb. — **čím**: koňmi, L., nohou. Jg. — **s kým**: s koňmi. Ros. — **komu**: Naši síle couvl. C. — **v čem**: v smlouvě. Ros. — **kam**: do lesa, do hor. Puch. — **před kým**. Rk. — **jak daleko**: na loket. Jg. — **si na koho**. Us.

Coufavý, der oft weichet. Jg.

Coufný pes, který se snadno přivolá. Šp.

Couchati; couchnouti, chnul a chl, utí, coucbávati = cárati, vlécí po zemi, schleppen. Jg. — **se** = sem tam choditi. Us. Turn.

Couk, u, m. (něm. Gang, Erzader), jest pramen n. žíla rudy skalou více méně kolmo běžící. Am. Vz Sloj, Žíla, Hnízdo. C. stříbrný, V., zlatý, D., bohatý, rudný, měděný, Jg., do pole (ein schwebender Gang, V.), na hlubinu (Gang in die Tiefe, V.). — Z něm. Zug (Gang), **lépe**: pramen, žíla. Vys., Mz.

Coukový, od couku, Gang-. Jg. C. útvar, rozsedlina, skladiště. Rk.

Coul, u, m., z něm. Zoll, **lépe**: palec. Os., 2·63 centimetru. Šest coulův zdélí, zšíří, zvýší, Us., ztloušťi. D.

Couleur, fr. (kulér), barva. Farbe, Anstrich; Scheingrund.

Coulní míra, Zollmass. D. — **Coulník**, u. m. Zollstock.

Coulový. Vz Coul. Zoll-.

Coup, fr. (kû), rána, Schlag, Hieb, Stich, Stoss, Schnitt etc.; c. d'état (kû detá), státní převrat; c. de main (kû de mēn), prudký útok (na pevnosť). Ueberfall. Rk. — C. de théâtre = událosť mimo nadání (na jevišti) zběhlá, zjev napřed připravený na překvapení divákův. Bž.

Coupé, fr. (kupé), n., krátký otevřený vůz; oddělení ve voze. Rk. Wagenabtheilung.

Couplet, fr. (kuplé), n., ve fraškách, vložené zpěvy, v nichž se na týž nápěv více sloh na mnoze satirických zpívá. S. N. Absatz, Strophe, Lied, Spottlied.

Coupon, u, m., vz Kupon.

1. **Cour**, u, m., vlečka (s přihanou), die Schleppe. — Courem jíti = šat za sebou tahaje. Us.

2. **Cour**, fr. (kúr), dvůr, dvoření-se někomu. Cour machen, dvořiti se někomu. Rk.

Coura, y, f., potulavá, otrhaná ženština, eine Schlampe. Jg.

Courage, vz Kuráž.

Coural, a, m., *courálek*, lka, m., kdo se courá (cárá). — 2. Uscánek, Sych. Pisser. — C., lku, m., rohlík mákem sypaný.

Couranice, e, f. Geschleppe, Geschlampe.

Courati, courávati = cárati, schleppen. — **co, se kudy**: sukni po zemi. Pass. Voda se z trouby jen courá (jen crká, tröpfelt). Us.

Couravý = cáravý, schlumpig. — C. psotník = bojácný útěk. Tak se toho ulekl, až c. psotník dostal. Us. (Č.).

Courek, rku, m., nádoba dětem k pití. Saugglas. — C., rka, m., ucouraná ženská. Us. Eine Schlumpe.

Courtoisie fr., (kurtoazi), zdvořilosť, dvornosť, dvorný mrav. Rk.

Cousin, fr. (kuzen͡), a, m., strýčenec. Rk. Vetter.

Couvati, vz Coufati.

Covatý = bařinatý. C. pole. Us. Sumpfig.

Co za, vz Co, 20.

Což, dle „Co": čehož atd. Vz Co.

Cožkoli, dle „co", čehožkoliv. Vz Cokoli.

Což pak, což tedy. Vz Co, Věta tázací, Coš pak. Was denn?

Cpací dřevo. Stopfholz. Rohn.

Cpáč, e, m., der Stopfer.

Cpání, n. Kdy pak tomu c. (jídlu) bude konec? Sych. Vz Cpáti.

Cpanice, e, f., Stopferei, Gedränge. Rk.

Cpáti, cpám a cpu, cpi, cpaje (íc), al, án, ání, cpávati = mocí tlačiti, strkati něco do něčeho, stopfen, füttern, füllen, pfropfen, schoppen. Jg. — **se, co kam**: peřiny **do** žoku, Ros., něco do volete, D., jídlo do sebe. D. Vždy v se c. Chč. 450. Se k někomu, sich aufdringen. Pík. C. co **na** koho – wälzen: vinu. V. Cpám sobě **k** očím. Kom. — **co od čeho, odkud**: česť od sebe. St. skl. — Plk. —

Cpavý. Co cpe, Bern., stopfend.

Cr . . . vz také: **Kr . . .**

Crass-us, a, m. římské příjmí.

Cratipp-us (Kratippos), a, m., 1. řecký filosof v Athénách, učitel syna Ciceronova, Vj.; 2. řec. dějepisec.

Crayon, fr. (krejon͡), u, m., tužka kreslicí; nákres tužkou. Rk. Bleistift; Zeichnung mit dem Bleistift, Entwurf.

Crbati = močiti, harnen. Jg.

Crčeti, 3. pl. čí, crč, crče, el, ení, crčívati = rieseln, fliessen; kapati, sickern, rinnen. Jg. — **abs.** Nádoba crčí (crčkem n. crčky teče. Vz Crk.) Víno teče až crčí. Ros. Prší tam jen crčí (*vulgo*: sršl). Us. Kobylky zdvihly se a crčaly, jakoby oděnci ve zbroji byli. Háj. — **kudy**: Potůček *dolinou* crčí. — C. — **odkud**. Pivo ze sudu crčí. Ros.

Creatura, y, f., lat., stvůra. Rk. Creatur, Geschöpf; Günstling; schlechter Mensch.

Creda, y, f. = vyznání víry apoštolské. Jakož řkû na mši v credě tě. Št.

Credo, lat. = věřím; vyznání víry (křesťanské). Přišel do toho, jako Pilát do creda (nevinně, bez svého přičinění). Glaubenshekenntniss.

Crême, fr. (krém), smetana; výbor, jádro něčeho, Rk.; omáčka z mléka a žloutkův s přidáním některé jiné chuti. S. N.

Cremona, y, f., mě. v Gallii předalpské (v severní Italii). — Cremoňan, a, m. — Cremonský.

Creon (Kreon), gt. Creonta, m., král thebský, bratr Iokastin, ujec Polyneikeův, Eteokleův, Antigonin a Ismenin, otec Haimonův.

Crepida, lat., podešva, škarpál n. škrbál (Vj.). Ne sutor ultra crepidam = švec nesuď nad střevíc (čemu nerozumíš, toho neposuznj). Rk.

Crescendo, lat. a it. (krešendo, v hudbě); rostouc, vzrůstavě (má-li síly přibývati), wachsend, an Stärke zunehmend; poco a poco c. = pomalu rostouc. Rk., Hd.

Creta (Kreta), y, f., ostrov jihových. od Peloponnesa. — *Creťan*, a, m. — Cretský.

Crh, a, m., lépe: crk, pták. Weindrossel. Jg.

Crha, y, m., Cyrill. C. a Strachota, Cyrillus a Methodius. — Crhota, y, m. = Cyrill. Gl.

Crida, y, f., vz Úpadek.

Crim-en, ina, n., lat., zločin, Verbrechen, Missethat; c. laesae majestatis, urážení velebnosti královské n. císařské, urážení panovníka. Rk. Strč.: úraz veleby královské. Brt.

Criti-as, a (dle „Páv“) n. e (dle „Hráč“), m., jeden z 30 tyrannův athenských. Kritias.

Critobul-us (Kritobulos), a, m., žák Sokratův.

Criton (Kriton), a, m., přítel Sokratův.

1. **Crk**, u, crček, čku, m. Crkem, crčky téci, rieseln, sprudeln. D. — Dej ještě jeden, dva, tři crky (přilij ještě drobet; Tröpfchen, Bischen). Ros. Krev z něho crkem tekla. Us. Voda crkem běží. Us.

2. **Crk**, a, m., pták, Weindrossel. D.

Crkačka, y, f. Klapperwerk.

Crkati, crknouti, knul a kl, utí, crkávati. — **abs.** Cvrček crká, zirpt, zirket. Ani vrkl, ani cvrkl = nepromluvil, er muckste nicht. Jg. Ptáci crkají. Ros. Hodiny crkají (když se řetízek přetrhne; klirren). — **odkud.** Prší, ze (se) střechy jen crká (kape, kane, siegert, tröpfelt). Us. — **se s čím:** s vínem (na malé míry prodávati, in Kleinem verkaufen). — Jg. Crkavé jablko (jehož jádra crkají). Schlotterapfel. Jg.

Crkot, u, m. Das Tröpfeln, Rinnen. Crkotem krev tekla. Sych. Crkotem mu slzy kanuly. Us. Turn.

Crle, ete, n. = cvrčala, Weindrossel. Jg.

Crnkoliti, il, ení = cinkati, chřestiti, klirren. — **čím:** řetězem. Us.

Croes-us, a, m., Kroesus, bohatý král lydský. Bohatý jako K. = velmi bohatý.

Croton (Kroton), a, m., také Crotona, y, f., bylo město v již. Italii. — *Crotoňan*; *Crotonský*.

-cský se stahuje v cký: chlapecský — chlapecký. Vz -cký. Ch.

Ct. Místo ct bylo dříve *st* v obyčeji: Ctibor — Stibor. Ht. — Místo *ct* v *číslovkách* klade se posud *st* na Mor.: jedenást. Šb. — *Ct.* v *gt. pl.* jmen rodu žen. a střed. se neodděluje: poct. Taktéž u: vd zd, žd, st. Mkl. — Vz také: Dcte.

Cte, vz Dcte.

Ctěnec, nce, m., der Geehrte. Puch.

Ctění, n. C. lidí, bohův, Us., hostí. Das Ehren. V. — 2. darův dávání. Bestechung. V.

Ctěný (nectěný). Vysoce ctěný — titul nešlechtických vzdělancův. Vz Blahorodí. Šr.,

Ctesif-on (Ktesif-on), onta, m. a) Atheňan jejž Demosthenes před soudem hájil. — b) Město v Assyrii, sídlo králův. Vj.

Ctí, strč. = tchyně, Schwiegermutter.

Ctihor, a, m. = Honorius. Za Honoria neb Ctihora papeže. Odpis bratr. 1507.

Ctice, e, f., strč. = trest. Št.

Ctidůtklivý (nové), potupný, ehrenrührig. D.

Ctihodně, ehrbar, ehrwürdig. V.

Ctihodnosť, i, f. Ehrwürdigkeit; Ehrwürden. Us.

Ctihodný; -den, dna, dno, ehrwürdig, ehrbar. D. Titul děkanův, farářův, kooperatorův, lokalistův, theologův a kněží, kteří nejsou ve správě duchovní postaveni. Lat. honorabilis, reverendus. Děkani a faráři mají také titul: velectihodní (honorabilis, venerabilis). Vz Titul.

Ctichuť, i, f., žádosť cti. Ehrliebe. Jg.

Ctilupič, e, m. Ehrenräuber. Rk.

Ctimilovnosť, i, f., -milovný, Ehrliebe, -liebend. Rk.

Ctiodbojný, nepřítel cti. Ehrenfeind. Krok.

Ctiprázdný, bezectný, ehrlos. Ros.

Ctitedlně, vz Ctitelně.

Ctitedlný, vz Ctitelný.

Ctitel, e, m., pl. ctitelé. Verehrer. C. boží. V. C. mariánský. Sych. C-e míti. Nt. Jsem Vaším ctitelem. Us.

Ctitelka, y, f. Verehrerin. D.

Ctitelně = hostinsky. Štědře a c. k někomu se míti, gastlich, ehrerbietig. V.

Ctitelný, *štědrý*, gastlich, gastfrei. — **v čem:** v jídle (skvostný). V. — C. = *počestný*, ehrerbietig. Bern. — *C.*, *ctění hoden*, ehrenwerth.

Ctíti m. čestiti, čstíti, *e* vypadlo (vz e) a *čs* v c se směždilo (vz c). Ctím, 3. pl. ctí, ctí, ctě (íc), il, ·ěn, ění; ctívati, česť činiti, ehren, verehren; darovati, bescheuken; častovati, beschenken. Jg. — **co, koho:** Boha, rodiče. V. To mne ctí. V. C. barvu (v kartách). Us. Cti otce svého i matku svou. Us. Kdo druhého ctí, sám z toho chválu mívá. Lb. Svátky ctíti (světiti). St. To ho nectí. Us. — **co, koho kde** (častovati): hosti u sebe. V. Ctí v jiném, co v sobě miluje. Jel. — **koho čím:** Velikou ctí tě ctíti chci, Br.; vínem, Us.; titulem švakrův se ctí. Kom. Ctíti Boha čistotou srdce. Chč. 461. — **koho jak, podlé čeho:** podlé jeho chování. Jg. — **koho po čem:** po plecech = bíti ho, schlagen. Jg. — **se oč** = dary o něco se ucházeti. Plk., Rk. — **co za co:** oheň, někoho za boha. Har. II. 177. — **koho z čeho.** Cti ctného z práva. Jg. — **koho odkud.** S brány zle ctili hostě (nepřítele, bili ho). Dal. — **koho (gt.).** Ct. svých rodičův, **Sp. m.** své rodiče (akkus.).

Ctiutrhačný. C. lajce. Sych. Ehrenrührig.

Ctižádosť, i, f. Ctižádostí hořeti, rozpálenu býti. Ze ctižádosti něco činiti, dělati Ehrbegierde.

Ctižádostivosť, i, f., ctižádosť. Ehrbegierde. Bern.

Ctižádostivý, ctižádoucí, ctidychtivý, po cti dychtící, ehrsüchtig, ehrbegierig. Jg.

Ctižádostník, a, m., ein Ehrbegieriger. Fabric.

Ctně, počestně, ehrlich. C. se chovati, živu býti. V. — Ctně ho pobil = notně, hodně, tüchtig. Dal.

Ctnosť, i, f., **ne:** cnosť. Ctnosť je staženo z čestnosť (počestnosť), čstnosť, ctnosť (čs = c), jako ctíti z čestiti; *t* tedy patří ku kmenu a nemá se vynechávati. Ht., Mk. Vz Ctíti. Tugend. Mnohými ctnostmi bohatě obdařený, ozdobený. V. Co maso bez kosti, to člověk bez ctnosti. Br. C. samu se chválí. Jg. C. pravá blyštěti nežádá. Jg. Vždy, v kterém c. bývá, zlého se vystříhá. C. jest nade všecko; Každá c. má svého hánce. Jg. C. v prostřední míře stojí (záleží). In medio virtus. Č., Jg. Jeho c. asi krátkého lokte; Rozum v hlavu nevbiješ a c. ke kůži nepřišiješ; C. neléhá na peci. Č. C. se závistí chodí (Nunquam virtutem deserit invidia). Jg., Č. C. a štěstí na tenké nitce visí. V rozkošném království c. nemá měšťanství. Kdo svůj život v ctnosti tráví, ten si vine věnec slávy. Š. a Ž. Však pravé ctnosti na zbyt není. (Tomu, kdo se dobrými vlastnostmi sám vychlouba). Č. Co přichází bez těžkosti, už to nemůž býti ctností; Ke ctnosti třeba i od dítěte dej se vésti; C. a pěknosť jsou milá společnosť. Jg., Č. C. a krása velmi spolu svědčí, ale řídko bývají; Za štěstím sláva, za ctností chvála; C. a štěstí zřídka v jedné hospodě tráví; Milejší c. s chudobou nežli hřích s ozdobou. Č. C. v červeni chodí; C. nejlepší urozenosť; Nejkrásněji hostí rozum se ctností; C. umění převyšuje; C. jako havíř zlato dobývá a za sebou lampičku mívá. Pk. Nelze blaženu býti bez ctnosti. Čím více c. při lidech chválenu bývá, tím větší zrůst a posilu mívá. C. bez protivníka vadne. C. se ctností chodí. Stran přísloví vz: Blažený, Dobrý. Oběť. Pazdeří, Poctivosť, Socha, Stud, Zbožný, Zdravý, Vosk. — *Zvláštní druhy* ctnosti. C. psí = na oko, L.; přirozená, křesťanská; základní, stěžejná; hrdinská. Jg. V ctnostech se cvičiti. Cyr. — *C. = dobrá vlastnosť, moc.* Eigenschaft, Kraft. Tu c. má můj kůň. Us. První c. té vody je, že . . . Us. — Potřebu v c. obrátiti. Jg. C. z potřeby. D. Z nouze c. dělati. Kom. —

Ctnostka, y, f. = ctnůstka.

Ctnostlivý = ctnostný. Bern.

Ctnostně, tugendhaft, ehrbar. Ctib.

Ctnostný, šlechetný, ehrbar, tugendhaft, edel. C. panna. V. Buď ctnostný, budeš šťastný. Jg., Š. a Ž. Ten není šťastný, který není ctnostný. Bern. C. skutek. Nt.

Ctnota = ctnosť.

Ctnotlivý = ctnostlivý. V.

Ctnůstka, y, f., malá ctnosť. Us. — 2. C., kalhoty. D.

Ctný; cten, ctna, ctno = ctnostný, počestný, vážený, řádný, hodný, stydlivý, Nt., ehrlich. ehrbar, tugendhaft. C. muž, žena. Us. Panenko sedávej v koutě, budeš-li ctná, najdou tě. Us. Ctný život vésti. V. Ctné a řádné manželství. Th.

Cu . . . vz také: Ku . . . (u cizích slov).

Cubřiti, il, en, ení = cvičiti, üben, lehren. Na Slov.

Cucáček, čku, m., cucadlo. Saugehorn. Ludel. D.

Cucadlo, a, n., cucádko. Saugehorn, Saugrüssel. D.

1. **Cucák,** a, m. Vždyť je ještě jen cucák. holobradý c. (příliš mladý). Milchmaul. Us. — C. = fufa, louda. D. Tropf.

2. **Cucák,** u, m., první, mléčný zub. Milchzahn. Jg.

Cucati, cicati, cucávati, cecati, ssáti, saugen. lullen. Jg. — Dítě cucá. Us., cicá. V. — **co:** prs. Us. — **co do čeho:** mléko do sebe. D.

Cucavka, y, f., hruška.

Cucavý. C. prase (sele, podsvinče. Spanferkel), tele, Saugekalb, zvíře (cucák, Säugethier). D.

Cucek, cka, m. C. = *cucák.* Säugling. Můj zlatý cucek (dítě). Us. — C., u, m. = *babka koudelná,* pucky. Klunker, Werg. Nestojíš za cucek. Vz Ničema. Lb., Jg. — *C., chuchel v chlebě,* Klump.

Cucel, clu, m., cuclík = cumel, der Schlotzer. Bern.

Cucka, y, f., (sprostě), dýmka, Tabakspfeife. D.

Cuckati = motrchati, verwirren. — **co:** koudel. Jg. — **se.** Koudel se cucká. Jg.

Cuckavý, klumpig. Jg.

Cuckovati = na cucky trhati, zerfetzen. — co. Us. — **se s kým** = hašteřiti, hádati se. Rk.

Cuckový. C. příze, provaz, plátno. Krok. Flocken-.

• **Cuclati** (cucmati) = cucati. V.

Cuclavý, kdo cuclá. Us. — 2. Säugbar.

Cuclík, u, m. = cumel, Schlotzer. Bern.

Cud, u, m., stud, kázeň. Scip. Zucht.

Cuda, y, f., strč. C. = *soud zemský,* Tov.: vz více v Gl. 16. — 2. *Kraj k soudu náležející.* — 3. C. = *cud* = stud; necuda. Jg. — 4. *C., špatná ženština.* Dirne.

Cudař, e, m., strč., sudí jistého kraje. později: sudí. Tov.

Cuditi, vz Couditi.

Cudlivosť, i, f. = cudnosť. Na Slov.

Cudlivý = cudný. Na Slov.

Cudní soud, vz Cuda. Distriktsgericht. Plk.

Cudnosť, i, f., *stud, stydlivosť,* Verschämtheit. — 2. C. = hezkosť, Schönheit. Jg.

Cudnovati = tleskati. Jg.

Cudný; den, dna, dno = hezký, hübsch. schmuck. Jg. — C. stydlivý, schamhaft. züchtig. Jg.

Cuchanice, e, f., cuchání. Gewirre. D.

Cuchanina, y, f., cuchanice; cuchaná sláma, drchanka, D., cuchanka. Wirrstroh.

Cuchati, cuchávati, wirren, fitzen. — **co:** slámu; šaty, koně = kaziti, verderben. Us. — **koho** = plísniti. Us. — **co čím.** Prase slámu rypákem cuchá. — **co kam:** c. slámu **pod** krávy. — **co komu kde.** Cuchá mi trávu na hlavě. Er. P. 470. — *Cuchaná* sláma.

Cuchavý, kdo cuchá. wirrend, verderbend.

Cuchna, y, f., ženská oděvu nešetřící, Schlampe.

Cuchta, y, f., kdo rád co cuchá, kazí; nečistá, *necudná ženská*, šlundra, Schlampe. Jg., Mz. — *C.*, *korání roje* (zastr.), Ziehband.

Cuchtiti, z něm. züchtigen. — **koho** = bíti. Bern., Šm.

Cuk, u, m. Do cuku = rychle. Ve vých. Mor. Přijdu-li k cuku, zum Stoss, zum Schlag.

Cuká bába = slepá bába. Na cukou bábu hráti. Us. Turn. Blinde Kuh.

Cuka, y, f., Sperrhaken. Techn.

Cukačka, y, f., náčiní k cukání míče, palaestra.

Cukati (z něm. zucken, Mz. 133.), cuknouti, knul n. kl, utí; cukávati. — **co**: míč = tlouci, schlagen. Us. — **kým**: sebou (trhati). — **se**. Co se cukáš? — **se na koho**. Jg. — **kde**: V očích jeho bolestně to cuklo, lépe: trhlo. Km.

Cuklík, u, m., Eisenfrischschlacke. Techn.

Cuknouti, vz Cukati.

Cukr, u, m., řec., σάχαρον, σάκχαρον, lat. saccharum, rus. sacharъ, malorus. cukor, pol. cukier, německy: Zucker, srbsky: cukar, cakara, arabsky: sukkar, persky: sakar. — C. bastrový, bochňový, bnrákový, cviklový, čištěný, fialový, houbový, hroznový, javorový n. babykový, ječmenný, kanárský, klihový, královský, koakový, ledovatý, lékořicový, lumpový (bochňový), manový, melisový (nejpěknější, pěkný, nadprostřední, sprostý, melisový), mléčný, moučkový stlačený, olejový, olovný, ománkový, osadnický n. kolonialní, ovocní anglický, pejrový, pololumpový, raffinadový (čištěný), růžový, slizový, surový, švýcarský, tlučený, točený, třtinový, tukový, železitý (v lékárnách. Eisenzucker, Králův železitý c.), žlutý, Kh., prsní. Us., škrobový, Nz., třtinový (v krystalech: kandisový), ječný (cukrátka, bonbony), kostkový, řepový, nepravý (mannový n. mannit, řeřabinný n. sorbit, žaludový, sosnový, masný, n. inosit), basterový, S. N., bílý, kapalný, olejnatý, převařený (raffinovaný), drobkový n. krupicový, Us., indický, kanarský, strojený. Jg. Homole (**ne**: klobouk), prodej, druh, vyráběnì, čištění cukru. Nz. — Továrna na cukr (cukrovárna, cukrovar, cukrovarník), papír, mlýn, řepa na cukr. — Cukr vyráběti, vařiti, čistiti, Nz., prodávati, za hranice voziti. Us. Obchod v cukru (lépe: s cukrem). J. tr. Cukrem zadělati, posypati, politi, osladiti. Jg. Sladký jako cukr. D. Sůl u cukr rozeznati neumí. (Vz Hlonpý.). C. C. bez dobré vůle v pelyněk se obrací. Pk. C. nejídá se plnou hrstí. Č. — *C. olovní*, Bleizucker, tukový, Glyceryn. Chym.

Cukrák, u, m., Zuckererdapfel. Jg.

Cukran, u, m., gereinigter und in die Pfanne geleiteter Zucker Rk.

Cukránka, y, f. Zuckerbüchse. Rk.

Cukrant, u, m., Melone, meloun. Aqu.

Cukrář, e, m. Zuckerbäcker, Zuckersieder. V.

Cukrařiti, il, ení, Zuckerbäckerei betreiben. Jg.

Cukrářka, y, f., Zuckerbäckerin. Jg.

Cukrárna, y. f. = cukrovar, Zuckersiederei; kde se co z cukru dělá. Zuckerbäckerei. D.

Cukrárník, a, m. Zuckersieder.

Cukrářský, dem Zuckerbäcker gehörig, Zuckerbäcker-. C. krám, vápno, uhel, Nz., obchod, živnost.

Cukrářství, n. Zuckerbäckerei.

Cukrátko, a, n. Zuckerwerk. — Mé c.! Mein Schatz. Us.

Cukřeti, el, ení; cukřivnti; zu Zucker werden. Řípa již cukří. Us.

Cukřice, e, cukřička, y, f. Zuckerbüchse. D.

Cukřina, y, f. Zuckerrohr. D.

Cukřinový. Zuckerrohr-. C. sad. Zuckerpflanzung.

Cukřiti. Vz Cukrovati.

Cukrkand, cukrkandl, cukrkander, dru, cukrkandyt, u, m. = cukr třtinový v krystallech. Kandelzucker, Zuckerkandit. Ros.

Cukrmistr, a, m. Zuckermeister.

Cukrnatost, i, f. C. mízy. Zuckerige Beschaffenheit.

Cukrnatý, zuckerig.

Cukrný. Zucker-. Vz Cukrový.

Cukročistna, y. f. Zuckerraffinerie. Rk.

Cukroměr, u, m. Saccharometer. Rk.

Cukrovaný, verzuckert. C. hrušky, kaše, švestky. Us.

Cukrovar, u, m. Zuckersiederei. Zlob.

Cukrovarčík, a, m. = cukrovarník. Bern.

Cukrovárna, y, f. = cukrovar.

Cukrovarník, a, m. Zuckersieder.

Cukrovarný. C. náčiní. Zuckerkochapparat. Rk.

Cukrovarství, -várství, n. Zuckersiederei. Rk.

Cukrovatěti, ěl, ění, zuckerartig, zuckersüss werden. D. Hrušky již cukrovatějí.

Cukrovati, cukruji; cukřiti, il, en, ení; zuckern. — **co čím**: kávu cukrem (sladiti). — **se s kým** = lísati se, liebkosen. Rk. — **abs.** Hrdlička cukruje (lká, úpí, směje se). Us.

Cukrovatost, i. f., -vitost. Zuckerhaltigkeit. Jg.

Cukrovatý, -vitý. Zuckerhaltig.

Cukroví, n. Zuckerwerk.

Cukrovina, y, f., = cukroví; 2. Zuckerstoff. Rk.

Cukroviště, ě, n. Zuckerfeld, -plantage. Rk.

Cukrovitý = cukrovatý.

Cukrovka, y, f. Zuckerrübe; -pflaume; -wasser; -büchse. Rk.

Cukrovna, y, f. = cukrárna, D.; Zuckerniederlage. Rk.

Cukrovník, a, m. = cukrárník. — C., u, m., Zuckerrohr (rostlina).

Cukrový, *z cukru, od* **cukru**. Zucker-. C. koláček, Us., lektvař, V., pokrontka, Ros., chléb. D., homole, zrna, ocet, věc. — *C. = sladký*, süss, gezuckert. C. voda, hrách, ústa, slova, hruška. Us. — *C. = cukr obsahující*. C. řepa, třtina. — *C. = od cukru*. C. papír, mlýn, Jg., továrna. J. tr.

Cukru! (hlas hrdliček).

Cuký. Vz Cuká.

Cuky, coky = kliď se, vari. Na Slov. a vých. Mor.

Cul, fr. (ký), zadnice, řiť. C. de Paris = strojený zadek při sukni, honzlček. Steissbausch. Rk.

Culda, y, m. a f., lhář, lhářka. V Krkonš.

Culena, y v Krkonoších = žvanivá osoba. Kb.

Culík, u, m., culíček, čku, m., Zopf, rulík, lelík; pyje. — **C., a, m.**, kdo co culí, kazl. Jg.
Culíkář, e, m., malý hospodář, statkář. Krippenreiter. Dch., Us.
Culíkovati. — komu co: vlasy (v culíky plésti, zu Zopf gestalten). Jg.
Culíkovatý, zöpfig. Us.
Culiti, 3. os. pl. = lí, il, en, ení, culívati. — **co** = stočiti, žmoliti, zusammendrehen. Us. — V Krkonoších = žvaniti, plaudern; ssáti, saugen.
Culpa, lat., vina; mea c. = moje vina.
Cult-us, u, m., lat. Gottesdienst; Kirchengebräuche. Cultus-Ministerium = minst. věcí duchovních. J. tr.
Cuma, y, f., v horn., Tragmantel. Vys.
Cumel, mlu, m., mlhoň, zmolek (na Mor.), der Schlotzer, Zulp. Dítěti c. do huby dáti. Us. C. cumlati, udělati, namočiti, dítěti vzíti.
Cumlati, cumlávati. — **co.** Dítě cumlá palec, zulpt. — **na čem:** na palci c. Us.
Cumlavosť, i, f. Jg.
Cumlavý, saugend, zulpend. Jg.
Cumlíček, čku, m., vz Cumel.
Cumplík, a, m. = cundra, šlundra. Unflath (o osobě). D. — **Cumplíta**, y, f., ničemná žena. Schlampe. Ros.
Cumploch, a, m. = rozcuchaný, špinavý člověk, zvláště ženská, šlundra, campara, Schlampe, Vettel. Jakového cumplocha se přichytil! Us.
Cumy, Cum, f., pl., mě. v Campanii. — *Cumský*. — *Cuman*, a, m.
Cunda, y, f., cundátko, a, n. špinavá osoba, Schlampe. Us.
Cundati = kaziti, hunzen.
Cundra, y, f., hadr, Mus.; špinavá osoba. Schlampe. Bern.
Cup, u, m. Držel cupy lupy = bití, Schläge. Ros. Vz Cupek, Lup.
Cupanina, y, f., cupovačka. Charpie.
Cupati, cupám a cupi, cupávati, cupnouti, pnul a pl, utí, stampfen, trampen, trampeln. Jg. — **čím na co:** nohou na zem. — **si na koho.**
Cupek, pku, m. = cupání. Cupkem jíti, běžeti, stampfend, cupaje. Ros. — Kolo do cupku zavříti, něm. hemmen. Us.
Cupid-o, ina, m., lat., žádosť (lásky); Milek, bůh lásky.
Cupitáč, e, m. = noha. Jede červenej zváč (vůl), má dva roháče (rohy), čtyry cupitáče (nohy), sedmej omytač (ocas). Er. P. 14.
Cupka, y, f., nějaká ryba. V.
Cupkati = padati, fallen. Jablka cupkají. Plk., Us. Turn.
Cupla, y, m., kdo jazykem cuplá. Vz Cuplavý.
Cuplati. čím: jazykem = zatrhovati, anstossen. Rk. — **Cuplavý.** Us. Turn. Mit der Zunge anstossend. **Cupnouti** = cupati.
Cupot, u, m. C. vojska, koní, dobytka. Us. Gestampfe.
Cupovačka, cupovanina, y, f. Rk. Schleisse, Charpie.
Cupovati. — co: plátno. Rk. Z něm. zupfen.
Cuprejtýř, e, m., z něm., zastr., pozlacovač. Gl.
Cupus, u, m., z něm. Zubusse, doplatek; v hornictví. Gl.
Cúra, *lépe:* cúra (coura), cára, šlundra. y, f. Schlampe. Jg.
Cur-es, ů, pl., f., mě. Sabinův v Italii.
Curetové, ův, m., obyvatelé kretští.
Curiatiové, tiův, m., rodina albanská. z níž r. 666. př. Kr. trojčata s Horatii římskými, též trojčaty, se potýkala. Vj.
Curi-us, a, m., jm. římské.
Curkati = téci curkem, crčeti, rieselnd fliessen. Krev curkala. Bern.
Curkavě téci, courkem. Bern. Rieselnd.
Curkavý, crkem tekoucí, ausspritzend. C. studna, Springbrunn. Bern.
Currente anno = tohoto roku. Currente Akten, vz Spis.
Curti-us, a, m., řím. dějepisec, sepsal za Augusta a Tiberia činy Alexandra Vel. Vj.
Custo-s, da, m., lat., strážce, hlídač. Hüter, Wächter, Aufseher (hl. v kabinetech).
Cuzí, zastr. = cizí.
Cv. Touto skupeninou počíná se dosti mnoho slov, ač jsme místo ní často kv a hv zachovali: květ, hvězda (stb. cvětъ, cvězda). Ht.
Cvacha, y, f., špinavá, necudná ženská. Schlampe. Na Slov.
Cvachati, kde = cachati, im Kothe schlampen. Rk. — **se** = špiniti se. Na Slov.
Cvakati; cvaknouti, knul a kl, nutí, cvakávati, krachen, pochen. — Zuby cvakají. Nt. — **kde.** Hodinky v kapse cvakají. — **čím:** zuby. Rk. — **komu.** Dostaneš na hubu, až ti zuby cvaknou. Us.
Cvakot, u, m. Hodinky mají silný c. Us. Schlag, Pochen.
1. **Cval**, u, m., cvál, úprk, trysk, hapatýr. Šp. Galopp. Cvalem jeti, hnáti, běžeti, D., páditi, tryskati. Šp. Koně cvalem hnáti. Zlob. Cval v pravo n. v levo (podlé toho, zdali pravá n. levá noha krok učiní). Tš.
2. **Cval**, a, cvalek, lka, obyč. cvalík. a, cvalíček, čka, m. = člověk zavalitý, složitý, untersetzter Mann. Je tlustý jako cvalík. Us.
Cvalač, e, m., Gallopirer. Jg.
Cválati, cválávati, během běžeti, rennen, gallopiren. — **s kým:** s jízdou. Us. Prokní cvála se vším se svým Ľudem. Rkk. 31. — **za kým.** Us., Cyr. — **kudy:** kolem. Šm. — **kde:** v blátě. L. — **koho:** koně = cvičiti, abrichten. Us.
Cválavý, gallopirend. Rk.
Cvalík, a, m., vz Cval, 2.
Cvalník, a, m., běhoun, Läufer. Bern.
Cvalný = k cvalu náležející. C. kůň, vůz, plac. Bern. Renn-.
Cvaňha, y, cvaňhal, a, cvaňhát, a, m., kdo cvaňhá. Sudeler, Pantscher. Ros.
Cvanha, y, f., canha, kus železa čtyrhranný. Techn.
Cvaňhati = káleti, mazati, špiniti, sudeln. — **co, kde.** Rk.
Cvek, cvok, u, cveček, cvoček, čku, m., V., *malý hřebík*, der Zweck, Zwecknagel. C. do bot, v botách. C-y do podešvů obyčejné, vysoko stoupované, do podpadků, do podpadkův švýcarské, do střevíců, malé, prostřední, ševcovské, veliké. Kh. Podešvy cvočky přibiti. D. Cvočky do bot natloucí. Šp. — *C.* = *střed terče* der Nagel, der Zweck.

Cvok kulkou vyrazil. Trefil c. Chybil se cvoku. Us. — Má cveček *v hlavě* = jest střelen, potrhlý. — To je ten cvok. Da ist *die Schwierigkeit*. Cvok vyraziti, die Schwierigkeit heben. D. — Míti cvoky = *peníze*. Mos haben. D. Vz Cvok, Cvoček.

Cvekař, cvokař, cvočkař, e, m. D. Nagelschmied.

Cvekařský, cvokařský, cvočkářský. Nagelschmied-.

Cvekařství, cvokařství, cvočkářství, n. Nagelschmiedhandwerk.

Cvekovati: co čím: boty cvoky, beschlagen.

Cverglik, u, cverklik, u, m., z něm. Zwergelbaum, malý stromek, krsek, zákrsek. — **Cverglovka,** y, f., krsek hruškový, Zwergbirn.

Cverna, y, f., z něm. Zwirn = nif, na Slov.

Cverok, u, m., z něm. Zwerchhacke, sekyra tesařská, mající ostří na příč s jedné, na dél s druhé strany. Jg., Mz. 134.

Cvíčala = kvíčala, na Slov.

Cvičárna, y, f. = Zuchthaus. Na Slov.

Cvičba, y, f., Uibung. Rk.

Cvičebný, Uibungs-. C. pochod. Rk.

Cvičenec, nce, m., ein Geübter. C. v něčem. Kom. — C., učenec, cvičený od koho. To jest můj c. Jg. Lehrling.

Cvičení, n. Uibung. C. vojenské, duchovní, těla, Rk., rozumu, ve zbrani. D. — **se v čem:** v moudrosti. V. — Hodina k c. D. — C. dítek. Rozum se cvičením brousí. Ros. Cvičení a zkušení dává umění. Prov. Jg., C. Mistr cvik. C. Častější c. jistější prospěch. Pk. — **C. těla:** 1. *bez nářadí* a bez pomoci n. odporu cvičencův jiných: c. prostná, c. pořadová. — 2. C. *nářadová:* a) *na nářadích*, skok prostý (do dálky, výšky a hloubky), skok útokem, skok o tyči, mety na koni a na koze, c. na bradlech, na hrazdě, v kruzích, v kolovadle, na řebřících a šplhání, c. na chůdách, kladinách a na kouli; b) *c. s nářadími*, k nimž náležejí: činky, závaže, pytle, hole, oštěpy, koule kamenné a železné. — 3. *C. toliko pomocí jiných* konati se mohoucí: skupeniny. — 4. *Úpoly* (u nichž buď bez náčiní buď s náčiním odpor síly živé přemáháme): odpon, zápas, rohování, šermování sekem a bodem. — *C. paží, trupu, nohou.* — *C. prostná* 1. *na místě:* a) pohyby, vz Pohyb; b) výdrže, vz Výdrže; c) obraty, vz Obrat; d) poskoky, vz Poskok; e) změny postojův, vz Postoj. — Nastoupení k cvičení. — 2. *C. prostná z místa*: skokem, sunem a krokem. — *C. pořadová.* A) *C. jednotlivce:* a) na místě; b) z místa. B) *C. dvojice.* C) *C. členův.* Vz Člen. 1. Pochod čelný, 2. pochod příčný, 3. zatáčení, 4. protichod, 5. přechod z bočního postavení v čelné. Vykonává-li se s poklusem, velí se „poklus“ m. pochod a „protipoklus“ m. protichod. D) *C. čety*, vz Četa. E) *C. sboru.* C. skupinová, vz Kůň, Koza, Bradla; cvičení na bradlech a) v podporu, b) ve visu. — *C. na koni*, na koze, na bradlech, na hrazdě, v kruzích, vz Kůň, Koza, Bradla, Hrazda, Kruhy. *C. na řebříku*, na tyči, na kolovadle, na chůdách, na činkách, vz Řebřík, Tyč, Kolovadlo, Chůdy, Činky — *C. ve visu*, na odiv, v podporu. — Tš.

Cvičenost, i, f. Geübtheit. Us.

Cvičený. Dáti někoho na cvičenou. C. kůň. Us. — **v čem**: v řemesle. L. — **čím**: zkušenosti. — Geübt, abgerichtet.

Cvičiliště, ě, n. Bern. Exercirplatz, Uibungsplatz.

Cvičírna, y, f. = gymnasium. Kom.

Cvičiště, ě, n. = cvičiliště.

Cvičitel, e, m., pl. -lé. Lehrmeister, Abrichter. Us.

Cvičitelka, y, f. Lehrmeisterin, Abrichterin.

Cvičiti, 3. pl. cvičí, cvič, cviče (íc), il, en, ení, cvičívati = přivykati, üben; učiti, unterrichten, unterweisen, bilden, erziehen. Jg. — **koho:** koně. D. — **se, koho v čem:** vojsko ve zbrani, D., se ve škole v literním umění. V., Reš., Nz. — **se, koho, co k čemu.** Řečník k výmluvnosti řeč cvičí. Kom. C. se k bránění, Kom., se k službě soudcovské. J. tr. — Nz. — **se, koho čemu:** běhům válečným. V. Práci, kázni a dobrým ctnostem s pilností se c. Koc. — Vrat., D. — **se, koho čím:** slovy (napomínati), bitím, Us., metlou, L., se tancováním. Kom. — **koho (po čem) jak:** po své vůli. Jir. dh. — **se kde bez čeho:** **na** koni bez madel. Tš.

Cvična, y, f., místo k cvičení. Uibungsplatz.

Cvičník, u, m., škola; káznice. Na Slov., Bern. — **Cvičník,** a, m., cvičitel. Bern.

Cvičnosť, i, f., cvičení. C. tělu posilu dává. Smrž. — C., vzdělání. C. mravů. — C., spůsobilosť. D. — Jg.

Cvičný = *umělý, vycvičený*, geübt, geschickt. C. řeč. Reš. Cviční vojáci, c. kůň (Schulpferd). D. — **v čem**: v umění, V., Koc., v pobožnosti, v boji. V. — *C.* = *způsobný*, fähig, gelehrig. — **k čemu.** Mysl k tomu cvičná. Háj., Br. — *C.* = *ku cvičení se hodící.* Uibungs-. C. dům (Uibungshaus). Bern.

Cvik, u, m. = cvičení, die Uibung. C. rozumu. D. Má v tom velký c. Us. C. u soudu bráti, vzíti. J. tr. Ústav pro tělesný cvik, lépe: ústav pro cvičení těla. Š. a Ž. — C. = *vychování*, kázeň, Pflege, Zucht. Vzíti koho do cviku. Us. Děti v cviku držeti. D. V cviku u někoho býti. Někoho někam do cviku dáti. Us. — *C., hra v karty.* Hrát v cvika. Us. — *C.* = *cvek, klín*, Keil, Zwickel. Cvik cviku uhýbá. Pk. Ein Keil treibt den anderen. Jaké dřevo, taký c. Do hrubého dřeva hrubý c. dáti třeba. Bern. — *C.* = *cvek ševcovský*. Bern.

2. **Cvik,** a, m., vycvičený, ein Erfahrener; *chytrák*, Schlaukopf. On je na to cvik. Ros., Jel. — C., tříletý *kapr.* Jg. — C., *kohout* ne docela vykapounovaný. Vpadl jako cv. hladný mezi mdlé kuropatvy (koroptve). Prov., L., Lb. Spitzhahn. Vz Žrout. — *C.* = *dobrý vábník*, pták, který dobře volá. Šp.

Cvikadlo, a, n., cvikací, ševcovské kleště. Jg. Kneipzange.

Cvikati = cvičiti, **koho v čem,** abrichten, bilden. M. M.

Cvikéř, cvikýř (zastaralé), e, m., *lépe: obojúdec.* Mz. 134., z něm. Zwitter. Na Slov. čtyra. — 2. *Míšenec*, Blendling. — 3. *Bastard.*

Cvikl, u, m., z něm. Zwickel. C. na střevíci: krček, klínek. Šp.

Cvikla, y, f., cvika, cvike, f., rostlina, Mangold, Dickrübe, Zuckerrübe, Runkelrübe. Rostl.

Cvikov, a, m., mě. Zwickau v sev. Čechách.

Cvikovati = klinovati; stáhnouti. Bern. Verkeilen. Vz Cvik, 1.

Cvilikati = cvrlikati, zwitschern. Bern.

Cvilink, u, m., cvilinch, cvilich, der Zwillich ... tkanina lněná, dvojnitná. Jg. C. dvojnásobního brda potřebuje. Kom. C. halenový, na peřiny, na podšívku, na žoky (na vlnu), na pohovky atd. Kh.

Cvilinkový. C. žnpice. V. Zwillich-.

Cvinkati, cinkati, klirren. — **čím.** Šavličkami cvinkají. Er. P. 461.

Cvipak, u, m., z něm. Zwieback, suchar. Jg.

Cvista, y, f. Cvisty přístí, Jg., Us. (hrubou přízi; 2 nitì v kraji plátna).

Cvoček, čku, m. To je ten c. Da liegt der Hund begraben. Da liegt der Hase im Pfeffer. Rk. Má cvoček (vrávorá. Vz Opice). Lb. *Vz Cvek.*

Cvočkárna, y, f. Nagelschmiede. Us.

Cvochta, y, f., nečistá, škaredá ženština. Us. Schlampe.

Cvochtati, šplíchati, plätschern.

Cvok, u, m., cvek, cveček, cvoček. Má cvoky = peníze. Vz Blahobyt. Č. Kdo má cvoky, podpírá si boky. Č. Ostatně vz Cvek.

Cvoka, y, f. = cumel. Na Slov.

Cvokař = cvekař.

Cvokati = cucati, saugen. Na Slov. Bern.

Cvory, pl., m., řádky dlouhých chlupův se sukna nesestřižených, přes něž nůžky, posouvají-li se příliš rychle, přecházejí nedotýkajíce se jich. S. N. VI. 720. Rattenschwänze (am Tuche).

Cvrčala, y, f., od cvrčeti. Šf. C. — drozd, Singdrossel; crh, erk, vinař, Weindrossel; dlask, Schnepf. — Jg.

Cvrček, čka, m., cvrk, die Grille. C. cechtá, cvrčí, Jg., cvrká. Pt. C. polní, Feld-, domácí, zelený (koník). Jg. Jest na něm masa co na cvrčku (o hubeném). Prov. Zaškoudlý, co by cvrčky loupil. Vz Chudoba. Č. Seď cvrčku na svém zálrobku. Pk. — *C.* — *človék malé postavy,* Knirps. Však jest jen c. — malé postavy. Ros. Ty cvrčku! — *C.* — *myšlení,* vrtochy, Mucke, Grille im Kopf. Divné on má cvrčky v hlavě. Ros.

Cvrčeti, 3. pl. čí, cvrč, če (ic), el, ení; cvrčívati, cvrknouti, knul a kl, utí, cvrkati = zirpen, ziepen, schwirren, zirken; tröpfelnd giessen. — **abs.** Cvrček, pták lesní etc. cvrčí. Jg. Ani vrkl, ani cvrkl (nepromluvil. Vz Mlčení). Č. — **kde: v** krově. Puch. Pták **na** stromě cvrká. Us. — **čím:** libým hlasem. Puch. — **komu čeho:** Cvrkni mu vína, mléka (nalij mu ho drobet). Bern.

Cvrčivý, zirpend. Rk.

Cvrčkovitý, grillenartig.

Cvrčkožrout, a, m. Heuschreckenesser. Rk.

1. **Cvrk,** u, m., cvrkání. Das Zirpen. Ros.

2. **Cvrk,** a, m., vz Cvrček.

Cvrkot, u, m. = cvrk, 1.

Cvrlik, a, m. = vrabec.

Cvrlikati, cvrlinkati, girren, zwitschern. Vrabec cvrliká. Cvrček cvrliká. D. Jako staří zpívají, tak mladí cvrlikají. Bern.

Cvrnčala = cvrčala. — **Cvrnčálky,** pl., f. Kneipzange.

Cvrnčeti, el, ení. Pěnkava cvrnčí. Zlob.

Cvrnkati = cinkati, břinkati. — **čím kde:** v kapse penězi. Us.

Cvrnkot, u, m. Geklirre. Us.

Cvunče, ete, n., Grünfink, zvonek. Jg.

Cyanid, u, m. C. ammonatý, amylnatý, éthylnatý, barnatý, olovnatý, vápenatý, železnatý, železitý, zlatnatý, zlatový, iridičitý, kademnatý, kakodylnatý, draselnatý, methylnatý, sodnatý, nikelnatý, palladnatý, platinatý rtuťnatý, stříbrnatý, zinečnatý. Nz. Nyní píší: Kyanid. Rk.

Cybel-e, y, f., Kybele, bohyně frygijská, v Římě „Magna mater" nazývaná.

Cyclady (Kyklady), clad, f., pl. Souostroví cycladské v moři aegaejském. Vj.

Cyclop-s, a, m. (Kyklops). Cyclopové byli pradávný báječný národ v Řecku a Italii, jemuž připisovali počátky vzdělanosti, stavění zdí, kování železa atd. V bájesloví jsou synové Uranovi a Gaeini (Nebes a Země) po jednom oku na čele majíce a blesky Jovišì kovající. Vj.

Cykl-us, u, m., řec., kruh; okruh; **oběh;** c. básní, věnec básní. Rk. C. přednášek.

Cylindr, u, m., řec., válec; klobouk na způsob válce. Rk. — **Cylindrovky,** pl., f. Cilinderuhr. Rk.

Cyllen-e, y, f., Kyllene, pohoří v Arkadii. — Cyllenský — Merkur.

Cymbál, u, cymbálek, lku, m., cymbálky: z řec. — lat. cymbalum. Die Cymbel. Cymbály břinkati. Kom. Na cymbálích hráti. Br. Hráti na cymbál. D. Čím dál koupíme si cymbál. Vz Cimbál. Prov. — *Cymbalista,* y, m., cimbálník. Cymbelschläger. — *Cymbalový,* Cymbel-.

Cyme (Kyme), y, f., mě. v Aeolidě v Řecku. — *Kyman,* a, m. — *Kymský.*

Cynism-us, u, m., z řec., nestoudnictví, nedbalství. Rk.

Cynos cefaly (Kynos Kefaly), gt. Cynos cefal, f., pl.; Psí hlavy, jm. dvou kopcův v Thessalii. (Kynos jest gt. a nesklonuje se. Cf. Aegos potamoi).

Cynth-us, a, m., Kynthos, hora na ostrově Delu.

Cypres, cyprys, u, cypřiš, e, kupres, cyprus, cypr, u, m., z lat. cupressus. Jg. Die Cypresse. — **Cypřišovitý,** cypressenartig. C. rostlina. — **Cypřišový,** Cypressen-. C. háj, Rk., pecka, V., šiška.

Cypr-us, a, m., ostrov v moři středozemním u Asie. — *Cypřan,* a, m. — *Cyprský.* — (Kypros. Kypřan. Kyprský).

Cyprysový, vz Cypřišový.

Cyrene, y, f., n. Cyren-y, gt. Cyren, pl., f. (Kyrene), osada řecká v severní Africe, nyní Kuren. Vj. — *Cyreňan,* a, m. — *Cyrenský.*

Cyr-us, a, m. (Kyros), zakladatel říše perské. — Cyrus mladší, bratr Artaxerxův.

Cystotom, u, m. C. Kernův. Vz Nástroje k operacím kamene. Cn.

Cyther-a (Kythera), gt. Cyther, pl., n. (dle „Slovo"), ostrov u již. konce Lakonie. — *Cytheřan,* a, m. — *Cytherský.*

Cyzi-cus, ka, m., Kyzikos, mě. v Mysii. *Cyzičan;* Cyzičtí.

Czyba, y, f. (zastaralé), vlk, něm. Kreisel. Mz. 135.

Č.

Vyslovujeme-li **č**, jsou mluvidla ústní tak nastrojena, že průlina asi jako při *ď* a *ť* (nebo při *d* a *t*, vz tyto hlásky) jest zatarasena a proudem ešovým se protrhuje t. j. jakmile se zatarasení protrhne, ihned nastrojí se jazyk proti podnebí tak, aby proud skrze průlinu jdoucí zazněl v *š*. Č jest tedy *smíšenina* z *t* + *š*. Gb. Vz Hláska. — Tato složená hláska znamenala se nejprve pouhým c, jako v L. S.: ce m. če; později spřežkami: *cz, ch, cs, cc, cž, chz;* teprva od časův Husových psalo se *č* (c s vrškem) a veliké *Č* spřežkou: *cž:* človĕk, Cžlovĕk. Zk. — Po *č* píšeme vždy **i**, nikdy **y**. Jg. — Místo souhlásky této temné vyslovuje se někdy a i píše *dž, ž:* čbán, čber, vyslovuj džbán, žbán, džber, žber. Zk. *Čbán* nelze totiž nikdy nikomu (ať jest jazyka jakéhokoliv) vysloviti; mechanismus mluvidel toho žádá, abych místo *čbán* řekl *džbán;* když pak říkám dokonce jen *žbán,* tedy vynechávám *d* zase jen mechanicky. Gb. — **Č vyvinulo se 1. z k.** Vz K. — 2. **Z c.** Vz C. — 3. *Odsutím e z če* po předložkách řídících akkusativ: zač, proč, nač, več atd. m. za če, pro če, na če, v če (za co, pro co, na co, v co). Vz Co. — **Před** *k* a v některých jiných případech v strčešt. přešlo *č* v *ť:* malitký, militký m. maličký, miličký, u Št. bělitký m. běličký, nyní bělounčký. Ht. — **Souhláska tato střídá se** a) **s c:** casný m. časný. Pod Krkonoši. V imperat. **č** m. *c:* peč m. pec (chybně v obec. mluvě). — b) **S s:** Črězъ (na Slov.) a české skrze, čmoud — smoud, čočoviec — sočoviec. — c) **S š:** čpalek — špalek, čpulit — špulit, čpaček — špaček. Šb. (V Krkonoších.) Čpár — špár, čmel — rus. šmelá. Zk. Čtyři, čtvrtý, na Slov. štyři, štvrtý. Ht. — d) **S ť** v obec. mluvě: šmytce m. smyčce, vz T. — e) **S st:** črievica — střevíc, črep — střep, črieslo — střislo — třislo, črevo — střevo a tak dále. (Na Slov.) Šf., Ht. — f) **S št:** čmel — strč. štmel, čpěti — strč. štpieti — štípati. Zk. — g) **S tč, dš, tš:** vočím m. otčím, oče m. otče, rači m. radši, slačí m. sladší, vječí m. větší. (V obec. mluvě.) Jir. — h) **S k** v obec. mluvě v 1. os. sg. a v 3. os. pl. časoslov v -u ukončených: vleku — vleču, vlekou — vlečou. — **Po č** jakožto užší spoluhlásce přecházejí **širší samohlásky snadno do užších:** *a* do *e*, *o* do *e*, *u* do *i:* čakám — čekám, čo — če, čuji — čiji. Jg. Vz Přehlasování. — **Č jakožto přídech:** mačkati (makati). Jir. — **Č je přípona jmen podstatných** (před níž se dlouhá kmenová samohláska někdy *krátívá)* a přidává se obyčejně *ke kmenu infinitivu* a takováto jména podstatná *rodu muž.* skloňují se a) životná dle: „Hráč“, b) neživotná dle: „Meč“: hrá-ti — hráč, mrha-ti — mrhač, topi-ti — topič, dlažič, trapič, rýč, dříč, oráč, chtíč, bič, dráč, hadač, badač, kopáč, pleč, pomahač, posluchač, posměvač, práč, ruhač, sekáč, stínač, vazač, sběrač, kraječ, povaleč, sazeč, bělič, hojič, palič, rodič, Mkl. B. 331.; hlídač, lízač, jídač. — *Odvozená od jmen přídavných* v *-atý:* boháč, bradáč. Jg. Vz -áč. — *Jména ženského rodu* skloňují se a) dle: „Kosť“: moč, řeč, seč, žluč, nebo b) dle: „Daň“: chatrč, obruč. — **Č. přípona komparativu** *v obec. mluvě:* radč, mělč m. raději, mělčeji. Vz Š jakožto přípona komparativu. — **Č** = tš *může předcházející slabiku* **položením** *prodloužiti:* učiním, ‿ ‿ .

Čabonn, a, m., neohrabaný člověk, ein ungeschlachter Mensch. Rk.

Čabr, čubr, čibr, u, m., rostlina, satureia, Saturei, Pfefferkraut. Rostl.

Čabraka, y, f., čaprak a šabrak, u, čabraček, čku, šabraka, y; turecky: čaprak = přikrývka na koně. Schabracke. D. — Jg.

Čabrati, im Wasser plätschern, šplíchati. Na Mor. Rk.

Čackosť, i, f., čistota, švárnosť, Reinigkeit, Nettheit; Reš.: výbornosť, šlechetnosť, Vortrefflichkeit, Edelsinn. Jg.

Čacky, komp. čačtěji = hezky, švárně, hübsch, niedlich; výborně, dobře, udatně, wacker, edel, vortrefflich. Br. Č. sobě vésti, počínati (zmužile). Ros. Č., zdravý, Břez.

Čacký, komp. čačtější (zastaralé: čadský, čatský, čadcký) — čistý, hezký, švárný, lepý, rein, niedlich, nett, hübsch. Jg. Č. jonák, muž, kůň, hrad, Ros., děvče. D. Čackého kroku bezpečného učiniti nesměl. Bl. mus. — Č. = *vzácný, podstatný, veliký, udatný,* wacker, edel, vortrefflich. Odpustiti vinu čacké (veliké) mysli je znamení. Kom. — Č. ctnosť, mravy, důvod. Jg.

Čač, čac, e, čača, čačka, čačička, y, f. = *hříčka*, Spielzeug. Koupiti dítkám čačky. Us. Děti za čačkem běží, které (čačko) vysoko letí. L. — Č., *titěrka*, Blendwerk, Tand, Plunder. Svět jest děckem, co se čačkami baví. L. — Č. = *cena, hodnosť.* Etwas Kostbares, Schatz. Znamenitá čač (z. vzácná věc). Ros. — Jg.

Čačaný = činaný.

Čačati, cacati, čačkati, čackati, cackati; čacknouti, knul a kl, utí; čackovati = milkovati, liebkosen, zärtlich behandeln. Jg. — **koho:** dítě. Us. — **se s kým, s čím** = pářati se, hráti si s kým. Zärtlich thun, tändeln. Č. se s dítětem. Us. — **Čačej** = hajej, schlafe. — Čačej si = hraj si (o dítěti), spiele. Us. — Jg.

Čačkati, vz Čačati.

Čačovice, e, čačůvka, y, f. = čočka. Na Slov. Rk.

Čačvara, y, m. = člověk nemotorný. Us. na Mor., Brt. Ein ungeschlachter Mensch.

Čad, u, m. = čmoud od pecí, dým. Dunst, Qualm, Schmauch. Je tu plno čadu. Vypustil čad z pokoje. Ros. — Jg

Čád, a, m. = dítě, syn, dcera. Jg. Starý č. = dětinský stařec. Altkindischer Mensch. Th., Beneš. Kníž. — Jg.

Čáda, y, f. = stará, dětinská žena. Vz Čád.

Čadidlo, a, n., was rauchet, Jg., Rauchwerk.

Čadirna, y, f., Rauchloch, Rauchkneipe. Rk.

Čaditi, 3. pl. -dí, čaď, -dě (íc), il, -zen a -děn, -zení a -dění; čadívati; kouřiti, čmouditi, dampfen, rauchen, schmauchen. Jg. — **abs.** Plamen, svíčka, uhlí, louč, lampa čadí. Us. — **čím:** dýmem. V. Ty tou loučí hrubě čadíš. Ros. — **čím kde:** ve světnici. — **se od čeho.** I od stálých se tu čadí veřeje sazí. Puch.

Čadivý, rauchig. Č-vým plamenem hořeti. Presl.

Čadnouti, dnul a dl, utí = černati, rauchig werden. — **čím:** dýmem.

Čado, a, n. = dítě, rozenec.

Čadský. Čadské jezero v Sudanu v Africe. S. N. — Vz Čacký.

Čagan, u, m. = nos. — Na Mor. hůl nahoře ohnutá. Brt.

Čahati = sahati. Na Slov., Bern.

Čahoun, a, m., čahán, sahán, dlouhoš = vysoký, hubený člověk. Hagerer, hoher Mensch, Standarte. D.

Čachr, u, m., pokoutní, nedovolený prodej. Rk. Schacher. — **Čachrář,** e, m. Schacherer. Rk. Vz Obchod.

Čachrovati, vz Čachr, šachrovati, schachern. — *Č. v něčem, čím, s čím.* Rk.

Čaj, e, čej, e, m., thé čínské. Der Thee, Čaj. Čaj *zelený:* císařský, hajsanský, perlový (z maličkých lístkův: prachový), tonkajský; *čaj černý:* suchongský, peko, kongu, bohea. S. N. — *Čaj:* čínský, europský, gumpowderský, hysonskinský, karavanský (přes Rusko přicházející), kurylský, kytajský, liberský, pekčanský, ruský, španělský, v cihlách (cihlový). Kh. Č. vařiti, slíti, osladiti; do čaje rumu nalíti, smetany dáti.

Čajka, y, f., loď, Kahn, Nachen, Jagdschiff. Rk. Sl.

Čajnice, e, f. Theebüchse. Rk.

Čajník, u, m. Theekessel, -kanne. Rk.

Čajovna, čajárna, čajírna, y, f., Theehaus. Rk.

Čajovník, u, m., Theebaum, -strauch. Rk.

Čajový. Č. nádoba. Thee-.

Čajsi = téměř, fast. Na Slov.

Čáka, y, f., od čakati (čekati) = očekávati = naděje. Hoffnung. Čáku míti k něčemu. Dal., Br., Troj., Alx. Je č., že se vrátí. Br. Je malá čáka k nápravě. Dělá si na to čáku (naději). D., Ml. Čáky jsou příznivy. Nz. — **Čáka,** y, f., **čáko,** a, n., z maďar., okrouhlá čepice, jižto nosí husaři a rakouská pěchota. Czako, Holzmütze. Rk.

Čakan, vz Čekan.

Čakánek, nku, m., u písmolijců, Stempel; u pasířů, Stanze; rostl., Knopfwurzel. (Puch.) Rk.

Čakaniti, il, ěn, ění, ziselieren. Šm.

Čakanka = čekanka.

Čakati = očekávati. Kat. 3391. (zastr.)

Čákno, a, n. čáka = naděje. Arch. III., 296.

Čaloun, u, m., čalounek, nku, buď ze střněm. schalûne n. z vlas. celone. Vz Mz. 135. Č. je buď uměle zhotovená tkanina n. pestrými barvami potištěný papír k ozdobnému pokrytí stěn. S. N. Tapete. Čaloun axamitový lisovaný, dřevový, hospodářský, lesklý, mramorovitý, pletený, satinovaný. Kh. Čalouny obestříti (stěny). D., Troj. Půda čalouny prostřená. Kom. Královští domové čalouny a koberci se stkvějí. Kom.

Čalouník, a. m., Tapezirer. — *Čalounický.* Tapezirer-. — *Čalounictví,* n. Tapezirerhandwerk.

Čalouniti, il, ěn, ění; vyčalouniti, čalouny pokrýti, tapeziren. D.

Čamara, y, f., czamara, polsky; kabát polského střihu. Brt.

Čamrda, y, f., šamrda, čamrdka, Kreisel, Wolf, Drehrad. Na čamrdu hráti, čamrdou točiti, čamrdu rukou točiti. Ros. Jako č. se točil. Puch. Holka jako č. Us. — *Čamrda,* malý knoflík dřevěný, koštěný s dírkami. Us. Vz Šamrha.

Čamrdák, u, m., klacek k nápravě přivázaný, který vůz a vrchu jedoucí poněkud zdržuje. Klapperstecken. D.

Čamrha, vz Šamrha.

-čan (pl. -čané). Vlastní jména obyvatelův ukončená slabikou -čan. I ve spisech nejlepších historikův našich novověkých nacházíme slova: Milančan, Berlinčan, Tibetčan, Europčan, Dančan atd. U jiných spisovatelův najdeš podobná. — Chtějíce pak se ujistiti, jsou-li tyto uvedené formy v -čan správné, uveďme si na paměť, že od jmen zemí, řek, hor, měst, vůbec od jmen místních odvozují se jména obyvatelův příponami starými -janin (spodobou -jenin), pl. -jané (spodobou -jené), v nové češtině příponou -jan a -jané. — Před tímto *j* koncová samohláska se odvrhuje, souhláska pak podniká přiměřenou vedlé zákonův hláskoslovných změnu: Praha — Pražanin (Praženin), nyní Prahjan — Pražan, pl. Pražané, Bobra — Bobřané, Hradec — Hradečanin — Hradečan, Mýto — Mýťan, Benátky — Benátčan, Rakousy — Rakušan, Korint — Korinťan, Afrika — Afričan, Amerika — Američan (lépe než: Afrikán, Amerikán). — Po retnicích však a po *l* nejeví se nyní vliv hlásky *j*; dříve: Římjanin, Slovjanin, nyní Říman, Slovan, Polan, zeman. Tedy m. hořejších lépe: Milan — Milaňan, Berlín — Berlíňan, Tibet — Tibeťan. Europa — Europan, Aegypťan. Místo Irlandčan a Dančan dostačí: Ir a Dan. (Vz Šf. Rozpr. str. 433.—436. a článek -an). Mš. — P. Bž. napsal o této věci takto: Jména v -án přešla k nám, tuším, z latiny: Thebanus — Thebán, Spartanus — Spartán, Albanus — Albán, quartanus — kvartán, quintanus — kvintán. Dle toho i Afrikán a dle analogie též i Amerikán; jenom tam, kde latina nemá adjektiv v -anus, utvořila čeština i v cizích slovech svým způsobem příponou -ian slova: Aegyptaň (proti Aegyptius), Atheňan, Lacedaemoňan (proti Atheniensis, Lacedaemonius). atd.

Čana, y, f., veliká ženská, grosses Weib. Us. Přibr.

Čaňatat = klátiti se. Llk.

Čancara, y, f. = cacorka.

Čankati = čačati.

Čáp, a, čápek, pka, čápeček, čka, m.; čápě, ěte, n., čapice, e, f. Storch. Č. bílý, na Mor. bohdal; č. černý: šatan, bočán, žabant. Jg. Č. klepe, klekoce, klekotá, klepá, klepotá, Kom., Šp., klapá, nosem klapá. Us. Vyšel č. z konopí (z pletků vyšel). Co čáp z konopí vyváznouti (ztěžka ujíti). Pam. Kut. Vyšel z dobré co č. z konopí. D. Vz Neštěstí. Lb. Umí čápem točiti (o chytrácích). Part. Kal. Mnoho čápů mnoho žab (n. málo žab; toto o tyranských vrchnostech.). Ros., Č. Lepší vrabec v hrsti, nežli čáp na střeše. V. Ten tam, coby ho čápi sklektali. Vz stran přísloví: Zmizení. Č. Totéž činí čápi. V.

Čap, u, m., na Slov. = čep. Koll.

Čapadlo, a, n., lépe: čerpadlo, Schöpfort. Rk., Č.

Čápati se = choditi jako čáp, wie ein Storch gehen. Dítě se již začíná č. Na Mor.

Čapatka, y, f., hmyz. Krok. — Č., jistý druh hrušek. Bž.

Čapátko, a, n. = čápě.

Čapátkový, Störchlein-; Reiher- (od volavky). Č. křídlo. Ros.

Čapatý = *nohatý*, langbeinig. Č: člověk. Ros. — Č. = *štíplý, lepý, vyzáblý, churavý*, schlank, dünn, V.; rousný, federfüssig, Kom.; ploský, flach, platt (č. nos), Bern.; blanou srostlé prsty majicí; č. nohy. Krok. — Jg.

Čápě, ěte, n., pl., čápata; čapátko, mladý čáp. Störchlein. — Mladá volavka. Aqu. — Jg.

Čapečněti, kauern, seděti na bobečku. Šm.

Čapečniti: chopiti se čeho; pohlavkovati. Šm. Vz Capiti.

Čapěti, ěl, ění; čapnouti, pnul a pl, utí na bobečku seděti, hačati, gebückt sitzen, kauern, sich ducken. Č. jako slepice. Zlob. — Jg.

Čapí, Storch-. Č. přirození, křídlo, hnízdo, péro, Ros., noha, nůžka, nos. D. — Č. nos, nůsek, nosek (rostlina). Storchschnabel, Gichtkraut. Jg.

Čapice, e, f., samice čápová. Storchin. V.

Čapiti = poličkovati, ohrfeigen. Na Slov. Plk. Vz Čapečniti.

Čapka, y, f., na Mor. čepka, čapečka, y čepice. Mütze, Kappe. Čapku na hlavu vložiti, čapku sejmouti, smeknouti, sundati. Us. Č. noční, dětská (čepička), Us.; u hřebíku (vrch). L. — Č. = kep. Na čapce seděti (na bobečku). D. Na Mor. Na čapce se voziti (na ledě). Na Mor. — Vz Zástina.

Čapkati, čapkávati = kropiti, smáčeti, tröpfeln, netzen. Jg. — **co čím**: hlavu vodou. Na Slov. Bern. — **se** = politi se, pomáčeti se, sich nass machen.

Čapkatý = pleskatý, platt. Č. nos. Na Slov. Baiz.

Čapkovati komu = čapku před ním smekati, kořiti se mu. Hofiren.

Čapkovitý, mützenförmig. Rk.

Čapkový, Mützen-. Jg.

Čapné, ého, n. Krahngefälle. Rk.

Čapnouti, koho = chytiti, fangen. Us. Rk. — Ostatně vz Čapěti.

Čáponohý, storch-, langfüssig.

Čapovati = čepovati, čepem zandati, zäpfen. D.

Čápový. Č. nos, křídlo, péro. Ros. Storch-.

Čaprak, vz Čabraka.

Čaprun, u, m., (zastaralé), plášť, vlas. ciapperóne, fr. chaperon. Vz Mz. 136. — Lex. vet.

Čapta, y, f. = noha, Fuss. Na Slov.

Čara, y, f., obchod směnečný, Tauschhandel.

Čára, y, (zastaralé. čár, u, m.), čárka, čárečka, čárčička, y, f., ein Strich, eine Linie. — *Č. (linie) vodorovná*, šikmá (schief), kolmá (kolmice), pravidelná, pravoúhelná, svislá, prostopádná (senkrecht), přímá (přímka, gerade), křivá, plná, tečkovaná, čerchaná n. cršená (gestrichelt, čercha), stálá, základní (základnice), libovolná, obojstředná (Central-Linie), kuželová (konische L.), sbíhavé (sběžky, convergende), souřadná (Coordinate), tečná doplňku (dotečná, dotečka; kotangenta), rovnoběžné, směru (Direktions-L.), rozběžné (rozběžky, divergente L.), dvojitá, prostupná (prostupující, Durchdrings-L.), průsečná (průsečnice, Durchschnitts-L.), kolná zevnější (kolnice zevnější, Epicykloide), kolná vnitřní (kolnice vnitřní, Hypocykloide), pevná (fix), klikatá (gebrochen), daná, bodem průchozí, vlasová (vlásková, vlásečná, Haarstrich), rozpolovací (rozpolná, Halbirungs-L.), pomocná, zdánlivě vodorovná, zápalová (kaustisch), řetězná n. řetězová (Kettenl.), kuželosečná (kuželosečnice, Kegelschnitts-Linie), isodynamická (rovnomocná, rovnomocnice, isodynamisch), isogonická (rovnoodklonná, rovnoodklonice, isogen), isoklinické (rovnosklonné, rovnosklonice, isoklinen), kruhová (kružnice, kruhovka, Kreis-L.), křivá do sebe vcházející, do sebe se vracející, polední (polednice, Meridian-L.), středová n. obojstředná (centrisch), vedlejší, poradnice (Ordinatenaxe), vejčitá n. ovální, příčná, stínová, šroubová, sečná (Secante), oddělovací (oddělnice), závitková (závitnice, spiralka, Spirale), ohnutá, obloučitá, zakřivená, stojatá, spojovací (spojnice), vrhová (Wurf-L.), Nz., kosá, objemu (Umfangs-L.), pravidelná, úhelní, niťová, dopadní (Schluss-Linie), střižní (Schnitt-L.), obměrná, kresná, obvodná, úměrná (Proportions-L.), směrová (směru, Richtungs-L.), Šp., sněžná (sněhová, sněhu, Schneelinie, Schneegrenze, Š. a Ž., nad kterou i v létě sníh leží), Tl., průčelní (Front-Linie), Rf., šermu, postoje, Tš., pobřežní, Uferlinie. Š. a Ž. Celní úřad na čáře. J. tr. Čáru prodloužiti, čáru vésti k bodu A; počet ob čáru (čárný, Strichmethode); čára tesařů na dřevě: rysky, sledy; čáry se dotýkají, přetínají; do čáry vzíti, v čáru pojmouti (aligniren); třídu milionův čarou poznačiti; bodem, skrz bod čáru vésti; čarou obrazec rozpoliti; čáru kružidlem vzíti; čára jde, prochází bodem A; zšíří čáry; svislou čáru pustiti; čára AB rovnoběžná s čarou CD. Nz. Čáru táhnouti. Šp. Č. smíšená. Šr. Tesati přes čáru. Prov. Č. v kolo udělaná. V. Slunce v čarách okrouhlých se obrací.

Reš. Čaru znamenati; čáry během doslci; přes čáru přeběhnouti. Kom. Po čarách, strichweise. D. Vyměřiti někomu, pokud čára. Nechť sedí na čáře (nechť zná své místo. Vz stran přísloví: Přísnosť.). Č. To jest až přes čáru. Vz Mnoho. Č. S někým na stejné čáře státi. Šm. Čára obranní, hlavní, střelní, vyměřená, nejmenšího odporu, Bur., příbuznosti. Na Slov. — *Čáry = kouzlo*, vz Čáry.

Čaračník, u, m., krcálek, špatný mlýn, schlechte Mühle. Jg.

Čaradlo, a, n., čařidlo. Das Rastral. Rk.

Čárati, čárávati; čařiti (na Slov.), 3. pl. -ří, čař, il, en, ení; čářívati; čárnouti, nul a čárl, ut, utí; čarovati. *Č. = čáry dělati.* čárkovati. Linien, Striche ziehen. — **kde: po** stole, **na** papíru. Us. — *Č. = kouzliti*, vz Čarovati.

Čarba, čarbanina, y, f., mazanina, plácanina, Schmiererei. Jg.

Čarbák, a, m., špatný písař, škrabák, Schmierer. D.

Čarbati, na Slov. = škrábati, škrtati, schlecht schreiben, schmieren. — **proti komu.** Začal proti Čechům č. Koll.

Čárka, y, f., čárčička (malá čára). Čárkou něco rozděliti. D. Č. s puntíkem (s tečkou). D. Č. závěreční, nákresní, vlásková, sněžní, jezdní, dražní. Strichel, Strichlein, Strichelchen. Vz Čára.

Čárkati = čárky dělati, stricheln. Rk.

Čárkovaný závitek, gestrichelt. Rostl.

Čárkovitý. Č. plocha, gestrichen. Rostl.

Čárkový. Linien-. Mus.

Čarný = černý.

-**čárný**. Dvou-, mnohočárný. — Č. = čarodějný.

Čaroděj, vz Čarodějník.

Čarodějenství, n. = čarodějnictví. Lex. vet. —

Čarodějnice, e, f., čarodějka, čarovnice; kouzedlnice, travička, vražebnice, na Slov. stryga. Zauberin. — Č. = zlá baba, babsko. Jg. Alte Hexe.

Čarodějnický. Zauberer-. Č. nástroje, Štelc., umění, Reš., kouzla. Kom.

Čarodějnictví, -ctvo, a, n., kouzedlnictví. Č. provoditi. V. Č-ctvu se učiti. Martim. Zauberei, Zauberkunst.

Čarodějník, a, čaroděj, e, čarovník, a, kouzedlník, a, m., černokněžník, travič, Zauberer, Hexenmeister. Jg., Kom. Nebude nalezen v tobě ani věštec, ani planetník, ani čarodějník, ani kouzedlník, ani losník, ani zaklínač, ani hadač, ani černokněžník. Deut. Čarodějníky, kouzedlníky, hadače, zaklínače, navazače, ptakopravce, věštce, básníře, snů vykladače, zeměpisce, vodopisce i krasomluvníky, jinak řečníky kázal Břetislav vyhnati. Br. Sebrachu sě nalíť čaroději. Rkk. 56. — *V obec. mluvě:* čarodeník.

Čarodějný, *čarodějský*, kouzedlný. Zauberisch, Hexen-. Č. umění, kniha, baba, duch. Jg., V., Kom.

Čarohra, y, f., Zauberspiel.

Čarokrásný, bezaubernd schön. Mus.

Čarokruh, u, m., Zauberkreis. Rk.

Čaroproutek, tku, m. Zauberstengel. Jg.

Čarostřelec, lce, m. Freischütz. Rk.

Čarotvar, u, m., Zaubergebilde. Rk.

Čarotvor, a, m., Zaubergeschöpf. Rk.

Čarovábný, zauberreizend. Rk.

Čarování, n., kouzlení. Hexerei. V. — Linování. Jg.

Čarovati = kouzliti, zaubern. Na Slov.: porobiti, preškoditi. — *Vz Čárati.* — **abs.** Umí č. Us. Jedna baba čarovala, z ječmena kroupy dělala. Prov. — **koho, co.** Jaro zázraky čarovalo. Hlas. — **čím.** Jen tím čarujeme, co se líbí komu. Na Slov. Oko čaruje spanilostí. Víd. list. — **čím z čeho.** Tito lidé z přirození zrakem čarují. L. — **co čím v co.** Slunce jasnějším bleskem svět čaruje v máj. Puch. Pustinu v rozkošný čaruje ráj. Puch. — *Č. na Slov.* také = měniti, směniti něco s někým. Jg. Vz Čary.

Čarověrec, věrce, kdo v čáry věří. Jg.

Čarovnice, e, f. = čarodějnice.

Čarovník, a, m. = čarodějník. Jg. — Č., u, m., rostlina. Č. obecný, malý. Hexenkraut, Waldklette. Rostl.

Čarovný = *čarodějný*, zauberisch. *Čarovný* lépe než čárovný. Šm. Č. verš, slovo, kraj, závoj, říše, zámek, Jg., kotlík, pohár, bylina, prut. Nz. Vz Kouzelný. — *Č. = příjemný, vábný, vnadný*, einnehmend. Č. oko, pozření. L. —

Čarozvučný, zaubertönend. Rk.

Čartadlo, a, n. = črtadlo.

Čarunek, nku, m., směna, Tausch. Na Slov. Koll.

1. **Čary**. Poslati děti na čary = na výměnu. Na Slov. Vz Čara. — *Čarovati tamtéž* měniti, dáti jinam své děti a za to cizí k sobě vzíti. Tauschen.

2. **Čáry**, ův, m., a čáry, čar, pl., f., také někdy: čár, u, m.: kouzlo, kouzlení, černé umění, čarování, vražba. Hexerei, Zauberei, Zauberkunst, Zauberwerk, Zaubermittel, Zauberkraft. Jg. Čáry: umění, pomocí ďábelskou činiti věci nadpřirozené. S. N. Čáry provozovati. D. S čáry se obírati, zacházeti, vůkol jíti, v čáře seděti = čarovati. V. To jsou čáry (to je s čertem). D. Čerstvosť (chytrosť, šikovnosť) žádné čáry. D. Obrázek kúzel a čarov. Troj. Proti všem čaróm i kúzlóm je mdlec, rušec a mařec. Troj. Kouzlům a čarům se přičítalo. V. Kočka chodí do čar (do sněmu). Us. Čarodějnice lítají do čar. Us. Kdo věří v čáry, toho vezme ďábel starý. V čáry věří (poboňkář, hlupec). Čáry na zjednání milosti něčí. Jg. Také pro mne by to nebyly čáry. Šm. Stran pořekadel vz Baba. — *Čáry máry* (= písmo nečitatelné). Rk. — *Čáry*, vz Čary. Na Slov. — Vz Kouzla.

Čas, u, m. (dříve: čas, a), časek, sku, časeček, čku, m. Časъ, lit. czěsas, tempus. Schl. Die Zeit. *Starý tvar genitivu pl. čas m. časů udržel se ve vyrčení:* od těch čas, do těch čas. V již. Čechách: od těch (n. do těch) čás. Kts. — *Č. = tah nastupujících*

po sobě chvil, **bez ohledu na věci po sobě nastupující.** Die Zeit. Jg. *Č. denní*, noční, ranní, jitřní, polední, obědní, večerní, jarní, letní, podletní, podzimní, zimní, nynější, přítomný, budoucí, minulý, přešlý, přeběhlý, dávný, starý, nový, dlouhý, každý. Neobsáhlý časem = nekonečný, neobmezený. V. Ještě není po času (ještě je svět). — *Č astronomický*; *chronologický*. Počítání času na dni, na týdny, na měsíce, na léta (a roční počasí). Den má časy denní: ráno n. jitro, poledne, večer, půlnoc. Č. staré a nové. Č. hvězdný, slunečný. S. N. Často nočním časem do chrámu přicházel. Háj. Dobytek nočním časem zavíral. Háj. Vloudili se tam nočním časem. Háj. Předešlého času, v času předešlém, za oněch předešlých časův. Od dávního času. Času tohoto posledního. V. Za tohoto našeho času a věku. Jg. Toho času, za onoho času (tehdáž). V. V tom čase. Br. Tohoto času = nyní. Jg. Před krátkým, před dlouhým časem. Jg. V malém, v brzkém čase. V jakém času? V. Jiným časem, jiný čas, jiného času, v jiném čase, v jiný čas (jindy). Do jiného času něco odložiti. Háj. Před časem (lépe: dříve času) sešedivěl. Jg. Po dlouhém času. V. Dlouhý č. potom. Když dlouhý č. prošel, proběhl, mnoho času prošlo. Po projití dlouhého času. V. Mezi časem (zatím). Každý čas, každého času, všech časů. Celý čas se směje (vždy). D. Celý čas se nečesám. Toms. Na čas, některý č. se zdržeti. Drahný č. n. drahně času někde býti. Jg. Na věčné časy (na vždy). V. Čas od času — a) někdy, interdum, b) nyní a pak zase jindy. Č. to ukáže; č. ho poučí. Všecky věci č. mění. Č. růže přináší. Co rozum nedává, č. přináší. Všeho do času, pán Bůh na věky. Čas utíká, míjí, pomíjí, mizí, ucházi, letí, nietuje, má křídla, přebíhá, ubíhá, běží, ubývá ho, plyne jako voda (jako proud). Jg. Č. ušel a nevrátí se. Č. všecko psuje, tráví, hubí, potírá. Jg. Čas děd, ale s kosou (ač pozdě, přece ničí). Jg. Č. všech věcí lékařem. Č. tráviti, mařiti, tratiti, krátiti (chvíli krátiti. Km.), mrhati; marně, neužitečně zmařiti; zbytečně, daremně, zahálčivě stráviti; zle vynaložiti. Jg. Mnoho času zmařiti a stráviti. V. Svými řečmi čas mrháte. Br. Čas dobře vynaložiti; užiti času. V. Č. na hru vynakládati. Kom. Č. v myslivosti tráviti. Kom. S časem se srovnávati (jím se říditi). Kom. Nemalé věci pominulými časy je potkaly. Žer. Sn. 129. Časem zimním potůček se rozvodňuje. Pref. 473. Přijel časem vánočním do Prahy. Bart. 211. V čase podlé nejvyšší možnosti skráceném. J. tr. Č. jest nejdražší věc; Všecko koupíš za peníze kromě času; Č. vše zhubí, na světě nie stálého. Lb. Č. raní, čas hojí. Pk. Čas platí, čas tratí. Mt. S., Č., také na Mor. Co rozum nedá, č. přináší. Ty věci by časem zhynuly. Žer. Záp. II., 160. Časem čtli, časem mluvili. Let. 381. Člověk časem se mění. Č. Časy některými rozličná se ukazovala světla. Háj. 79. Předešlými časy také trestán byl. Žer. Záp. 174. Ale přijde čas, že … Br. Byli někdy časové; byl někdy čas; bylo před časem, že … V. Může č. přijíti. Jg. Časem vše zapadá. Čas rychle uchází (plynou léta). Časem vše přijde. Č. nejlépe poradí. Ztracený čas nikdy se nevrátí. Čas vše na jevo vynáší. Č. Ušel nám dobře čas. Us. Běh, pořad, maření, ztráta času, J. tr., prodlení, znamení, rozdělení, rovnice, poměr, část času, Nz. Přednější časem, bližší právem. Č. — *Čas v užším smyslu o částkách času určitějších vůbec* a zvláště když s ním proměny spojeny jsou neb obyčejně bývají aneb když toho času k nim potřebí je. a) *O času denním*. Kterého času (v kolik hodin)? Č. k obědu. D. Časy roku (čtvrti). D. Čtyři časové roční. D. Pětiletý čas. Když by po devátém čase (po 9. hodině). 1395. Vz Mus. 1840. str. 295. — b) — **okolnosti.** Die Zeitumstände, Zeiten, Zeit. Jg. Jak to čas míti chce. V. Čas toho netrpí. V. Času sloužiti, hověti; času šetřiti; na čas pozor, zření míti; času se propůjčiti; podlé času život vésti. V. Č. nedopouští, toho nepřipouští, nepropůjčuje. V. Čas toho s sebou nenese. Č. tomu na odpor. Č. k tomu slouží. V. Jak č. bude. Zlí časové. D. Padl jsem na zlé časy, na zlé jazyky. Ráj. Jsou zlé, těžké časy (zlá živnosť). Na zlé časy si stýskati. Darmo čekáme lepších časův. Osudný čas. Pláč. Zlaté časy (věk). Užije u něho dobrých časů. Má u něho zlé časy. Us. To byly zlaté časy (dobře se vedlo). Us. V časích nešťastných, zlých, nebezpečných, odporných, smutných, obtížných, zarmoucených a těžkých. V. V dobrý čas koupiti, prodati. Lidé času slouží. Na ten č. nemám peněz. Bs. Přijdou, přijdou lepší časové, ale kdo se jich dočká? Jen poshov, i zlý čas mine svým časem. — **Čas = duch času, panující smýšlení, směr doby.** Postupovati s časem, říditi se časem; čas toho žádá. S. N. Zůstávati za svým časem. — **O času života a částkách jeho.** Za času krále Poděbrada. Za mého času. Č. mladosti. On byl svého času muž statečný (když žil). Us. Časy Kristovy, Caesarovy, Karlovy. Časy dobré a zlé, pokojné a válečné. Us. Když pomním na dni času (života) svého. V. *Čas dobrý, šťastný*, opak: Zlý čas, zlá hodina. V boží čas = v dobrou hodinu. Jg. — **Č. = počasí, povětrnosť.** Die Witterung. Jg. Zlý, špatný čas, S. N., pěkný, pohodlný, slotný, bouřlivý. V. Máme deštivé časy. Kalendáře lidé dělají, Bůh časy. Prov. Je tam pěkný čas. Us. Časy se mění. D. Na čas se dáti, vyčasiti se, jasniti se. D. Není se posud na čas, neb se z lesů kouří. Sych. Nyní máme časy až milo. D. — e) *Čas =* **termín.** Termin, Zeit. Č. výpovědi. Šp. Čas uložiti. V. Čas na rozmyšlenou. D. Č. protahovati. V. Času uloženému projíti nedati. Háj. Protáhnouti do jiného času. V. K jinému času odkládati. V. Kdo čas právní promlčel, vždycky mlč. Pr. Projití, vypršení času. Výsada pominula projitím času. Užívání do jistého času (dočasné). J. tr. Všetko na svete len do času, iba pán Boh na veky. Mt. S. — **Č. = dozrálý čas,** *že již odkladu žádného místa není*. Zeit, hohe (höchste) Zeit zu etwas. Jg. Již jest čas učiniti milosť jemu. Br. Jest veliký čas, abych šel. Us. V čas je vysvobodí. Br. Jest na času a na velikém času. Arch. I. 72. Teď jest nejvyšší čas (lépe: svrchovaný). Kos. — **Čas vlastní**

něčemu, čas příhodný. Die bestimmte, rechte, schickliche Zeit. Jg. Čas mluvení, čas mlčení. D. Č. k hraní. Ros. Každá věc má svůj čas. Us. Č. obmýtný (Umtriebs-, Holzhau-, Rodezeit), šetření (ptákův, zvěři), připouštění (u čtvernožcův), honcování, ramlování, metání, pelichání, línání atd. Šp. Podati něco v pravý čas. J. tr. Nemá času k čtení a k uvažování. Š. a Ž. (l.: nemá kdy čísti. Brt.). Přišel v čas. Bs. Vz Hod. Po čase přišel (příležitosť zmeškal). Č. Dle času, dle potřeby času; k času příhodný, přiměřený; prodej na čas. Nz. Č. se vyčkati musí. Č. Dočkej času, jako husa klasu. Č. Položíme se v čas, abychom zítra nezaspali. Ml. Č. je vstáti, jísti. Ros. Jest k tomu čas. Není toho čas; není k tomu času. V. Před časem něco dělati. (l.: dříve času. Brt). Před časem utržený. V. Časem svým usmysliti si. Za času sluší hrušky česati, višně trhati; svým časem jahody trhati. Prov. Před časem ho do země zprovodili. Vše svým časem dělati. V. Čas příležitý, vz Příležitosť (stran přísloví). Všemu čas. Každý čáp má svůj čas. Čas k dílu, čas k jídlu. Učiním to *svým časem* (i. e. až bude k tomu příhodná doba). Bůh časem svým pokutou na ně přispěje. V. Všeho do času; Čas všemu přijde. Vz Zločin. Lb. Časem vše přijde. Lh. V prodleném čase hněv jeho pominul. V. Prodlenějším časem i to se opatří (svým časem). Žer. Znáti čas, první hospodářské pravidlo; Čas praeim, i zábavám svou dobu. Pk. Všetko má svoj č.; Ilad sporiť v čas, máš v núdzi zas; Tak prejde čas, akoby dlaňou tleskol. Mt. S. Bůh časem zarmucuje a časem obveseluje své volené. Bart. 287. To sám Bůh souditi bude časem svým. Bart. 23. Děkan časy svými kněžstvo obsýlal. Bart. 25. Vše časy svými. Kom. Did. 75. Zahradník jistým časem a pořádkem všecko dělá. Kom. Did. 72. Bůh jistými časy ráj svůj obnovuje. Kom. Did. XI. Určeným časem radu obnoviti. Let. 377. Příjemné by to nebylo, aby se to nynějším časem stalo. Žer. Sn. 67. Obsýlal je časem večerním. Bart. 63. Nočním časem v lese čekali. Žer. Záp. 93. Nočním časem to tělo do řeky uvrhli. Har. l. 9. Letním časem pijí vlaské víno. Har. l. 68. Opatřil se za času. Tov. 73. Sluší to za času obmysliti. Troj. 475. V čas trestati. Br. Dobře v čas jiskru uhasiti. To mi svým časem nahrazeno bude. Nedošlý svého času. V. Č. příhodný, apůsobný k něčemu; č. čistý. V. Kdo č. má a čeká, tomu č. uteče. Kdo čas tratí, tratí to, co časy dají. Jg. Kdo času chybil, všecko ztratil. L. Č. příhodný míti. Ben. Čas mu slouží. Ben. V pravý čas k obědu (praví, kdo o polednách navštíví). Us. Pravý čas zmeškati. Us. Ne v příhodný a náležitý čas. V. V nejlepší č. V. — d) **Čas, potřebný k něčemu, prázdná chvíle,** prázdeň, Zeit, Musse. Jg. Čas (chvíli, prázdnosť) míti = kdy míti. V. Dosti je k tomu času. V. Prázdný čas od prací. V. Nechte ai na čas (na chvíli). D. Nemám času (kdy). Us. Tenkrát se uč, kdy čas máš. Je na to čas. L. Nechte mi k tomu času. Č. sobě k něčemu vzíti. Nevím, kde vezmu k tomu čas. Us. Po smrti času nebude. Us. K dobrému dosti času (říkají zoufalci). Má čas, má na čase, jest mu na čase (aby to dělal). Ros. Č. sobě ukrátiti; hrou č. krátiti. V. — *Čas = ženská čmýra.* Č. **ženský, měsíčný.** Má svůj čas. Us. V 50. roku přestanou ženy mívati své časy. L. — *Času, časův, za času* = v protahu času, zur Zeit, während. Jg. Jak se zachovati i času vojny i času pokoje. L. Za času krále Václava. Za časův Václavových. Us. Svého času Karel IV. Svého času = náležitého. Jg. Kterého času (= kdy)? Toho, každého času. Us. Za dávných časóv jeden ciesař bieše. Kat. 1. Za jeho času korec obilí všetý 100 korců vydával. Har. I. 286. — *Časem,* druhdy, někdy, zu Zeiten, dann und wann, zuweilen, bisweilen; mit der Zeit. Jg. Ukazují se časem, ale zase mizí. Kom. Časem vše přijde. Prov. Svým časem (někdy). Včera těmi časy. — *Do času* = na nějaký čas, do nějakého času, eine Zeit lang. Jg. Pokoj do času (příměří). Do toho času. Us. Vše do času. Rk. *Od času* do času. Us. — *K času,* zur Zeit. K tomu času je skrze posly povolal. Solf. Král sám k času přijel. L. — *Na čas.* Auf eine Zeit. Na čas pilný. L. Na ten čas ničeho nepotřebuje (nyní, jetzt). Br. Na ten čas ničeho nekoupím. Ml. Zlý člověk na čas dobře činí. Na čas města drželi. Na ten čas, na tento čas = nyní. Jg. Na ten čas komorník císařský. Har. Na tento čas nemám přibytkn. Háj. — *Na času, na čase.* Zur rechten Zeit. Jg. Jest na čase, abych tam šel. — *O čase.* Um die Zeit. Jg. O kterém čase? Zejtra o tom čase. Us. — *Od toho času.* Von der Zeit an, seither, seitdem. Jg. Od toho času má druhou službu. Toms. Od času do času. L. — *Po ten čas.* Zur Frist, bis zu der Zeit. Jg. Po ten celý čas nebyl doma. Us. — *Okolo času* ranního. Um die Zeit. Jg. Us. — *Po některém čase, po čase,* po časích. Nach einer Zeit. Jg. Po některém čase zase přišel. Us. Po čase žalovati. L. — *Před časem.* Vor der Zeit. Jg. Buďme před časem moudří. L. Lépe před časem než po čase. L. Před dávným časem. V. Před časy. Rk. — *Při čase.* Při tom čase (tehdáž). V. — *Přes čas* (über die Zeit) byl doma. Us. — *S časem,* mit der Zeit. Jg. S časem jdou všecky věci. Ros. Všecko se s časem mění. Jg. — *V čas.* Zur gehörigen Zeit. Jg. V čas přišel, promluvil. Jg. V týž čas. V. Právě v čas. Rk. Zítra v ten čas. Rk. V čas se vrátil. L. Kdo nerad kam jde, přijde vždycky dost v čas. Us. Nevčas = pozdě, nepříhodně, nepříležitě. Co v čas, to dobře. L. Budeš míti v čase odpověď (= s časem). L. *V krátkém čase* = brzo. Br. — *Za čas,* nach einer Zeit. Jg. Za čas chodil ven. — *Za času,* zur Zeit. Jg. Za onoho času. V. Za mého času, za mých časův. Us. Za času přestati (časně, dokud je čas). Lom. Za toho času = tehdáž. V. — *Za časem* (mit der Zeit) všecko se mění. L. — *Stran přísloví vz ještě:* Dávno, Hlava, Hodina, Houba, Kahanec, Kohout, Kolébka, Konec, Matka, Měsíc, Nebe, *Nikdy,* Noha, Pán, Píseň, Pozdě, Rok, Rozum, Ruka, Svět, Švec, Teplo, Vánoce, Vejce, Vlk, Voda, Žeň. — **Č. v mluvnici je jistá forma časoslova (slovesa).** Časy dělíme v absolutní a relativní. — **Čas absolutní** (tempus ab-

solutum), když se výrok beze všeho vztahu na jiný výrok činí, když mluvící bez všeho vztahu na jiný děj časovou dobu určuje. Bůh stvořil nebe i zemi. Plavci běhají po lodích. — **Čas vztažný,** vztažitý, relativní (tempus relativum), když se výrok činí se vztahem na jiný výrok, k němuž je současný n. předchodný n. následný. Když Augustus panoval, narodil se Kristus Pán. Jakž byl rozkázal, tak učinili. Jal syna jeho, když měl kralovati místo něho. — *Pozn.* Poměr nástupnosti opisuje se ve vztažných časích slovesy: mám, chci, hodlám, strojím se, mám úmysl s infinitivem. Kz. — Nad to dělíme časy *na hlavní a historické či dějepisné.* **Čas hlavní,** kterého k označování věcí přítomných n. budoucích užíváme. Sem patří čas přítomný a budoucí. **Času historického n. dějepisného** k vypravování věcí minulých užíváme. Sem náležejí všecky časy minulé. Padl Saul na zem, neb se ulekl slov Samuelových. — **Čas určitý a aoristický.** *Čas určitý, obmezený* (tempus finitum) = čas přítomný, minulý a budoucí, protože se jimi platnosť výroku na jistou dobu váže a jí se obmezuje. Otec odebral se do Prahy; bratr půjde do školy; sestra plete punčochy. *Čas aoristický, neomezený* (tempus infinitum, aoristum). Toho ve větách všeobecných, které po všecky časy v platnosti jsou, užíváme. Z hroznův se víno tlačí. — **Čas přítomně neskonalý n. přítomný** (tempus praesens) klade se A) **v rodě činném:** *a) když řeč jest o tom, co se nyní koná n. v obyčeji je,* co se v okamžení, v kterém mluvíme, takřka před očima našima právě děje, tedy *děj v přítomnosti trvací.* Hle oni jedí a pijí před ním. Br. Sedí tam můj milý řetězy sepnutý. Us. Nesu tobě synáčka tvého. Us. Já s ní bydlím v jednom domě. Br. Já Bohu na každý den beránka obětuji. Pass. (Zk., Mkl. S. 770.). — *b) Když řeč je o tom, co po všecky časy v platnosti jest* (co se vůbec pravidelně přihazuje n. koná, byť v okamžení, v kterém mluvíme, děj takový před očima našima se nevyvíjel; co v jistých případech vždycky se stávalo a tudíž jak v okamžení, v kterém mluvíme, tak i v budoucnosti opět státi se může. Tn.) Láska z lásky se rodí. Prov. Rozum s lety roste. Prov. — c) *Když řeč jest ne tak o ději jako o přítomné snažnosti děj v skutek uvésti.* Lid usazuje se proti mně. Br. Čemu mi svou sukni dáváš? Pass. — *d) Místo minule neskonalého času* v živém vypisování a vypravování věcí minulých hlavně po: an, ana, ano. V tom oni bijí, sekají, porážejí, šlapají, jímají, nad čímž mi div lítostí srdce nepuklo. Kom. Nalezl je, ani spí. — *e) Místo času budoucího, když se* jakási věc s jistotou vyjadřuje. (Jen výminečně sem tam, když budoucí děje objevení za tak jisté pokládáme, jakoby již přítomný byl, a to jen tenkráte, když bychom času budoucího užívajíce užili tvaru vyvíjejícího. Tn.) A tak budeš-li činiti, blažen jsi. Kom. Vz Čas minule neskonalý, 5. — B) **V rodě trpném.** V rodě trpném opisuje se příčestím trpným časoslov neskonalých a časoslovy býti, bývati, *a) když je řeč o tom, co se nyní koná n. v obyčeji jest.* Tobě dar dáván bývá. Br. Býváte biti. Br. Jste biti. — *b) Když výroky neobmezené platnosti konáme.* Bohatý ctěn bývá pro zboží své. Br. Lidé bývají marnostmi novými zklamáni. Troj. Tichým zjevena bývají tajemství. Br. Od nízkých oslavován bývá. Br. Cf. Prudkými větry hnány bývajíce. Br. — Vz Zk. Skl. 605.; Ml. II. 116.; Tn. str. 209; Mkl. S. 840. — *Čas přítomný časoslov opětovacích.* Vz Časoslovo opětovací. — *Čas přítomný časoslov končících,* vz Čas budoucí a Časoslovo končící. — **Tvoří pak se přítomný čas** *rodu činného takto.* Časoslova I. třídy kmene zavřeného (souhláskou ukončeného) a II. třídy připínají ku kmenu přítomného času (vz Kmen) osobní příponu *u*: vez-u, kopn-u; slovesa I. třídy kmene otevřeného (samohláskou ukončeného) a VI. třídy vsouvají mezi kmen přítomného času a osobní příponu *i* (*u*) hlásku *j*: kry-j-i, milu-j-i; časoslova III., IV. a V. třídy vsouvají mezi kmen přítomného času a spoun hlásku *j*, která se s obkličujícími ji samohláskami u časoslov III. a IV. třídy v *i*, u sloves V. třídy v *á* stahuje: nosi-j-a-m = nosím, hleda-j-a-m = hledám. Dle Kz. Vz také: Praesens, Třída; Nésti, Píti (pnu), Bíti, Vinouti, Činiti, Hořeti, Uměti, Volati, Mazati, Bráti, Hřáti, Milovati; Časoslovo. — **Čas minule neskonalý** (v lat. imperfectum) **tvoří se** spojením činného příčestí minulého času sloves trvacích, opětovacích a opakovacích s přítomným časem pomocného slovesa ‚jsem' (kde náslovné *j* až do 14. stol. se sesouvalo: sem, si etc. Vz Býti): nesl, a, o jsem (jsi, jest), nesli jsme (jste, jsou); *jest a jsou* se obyčejně vynechávají; již v Rkk. čteme: bozi dařili. (Kt.) Ale v již. Čechách podržuje se „jest a jsou", mluví-li se s jakýmsi důrazem n. udivením. Kamš pak sou šli? Ten je se vám odsloužil. Avšak v 1. osobě „sem" se vypouští jako v obec. mluvě: Já myslil; já byl doma. Ano i: My tam byli, my vdycky říkali. Kts. — **Klade pak se** *A)* **v rodě činném:** 1. *U vypisování a líčení věcí, které se v jisté době minulosti aneb současně s jiným dějem minulým konaly.* Jední chodili, jiní běhali. Kom. To když uslyšeli, všichni se radovali. Křaššie lúky nevídala, jakž je živa. Kat. 718. Po zmrzlém blátě chodil. Pass. Aj dnes obětovali oběť svou za hřích. Br. (Vz Mkl. S. 802.) — 2. *U vypisování mravův a obyčejův minulosti.* I chodívali rodičové jeho každého roku do Jerusaléma. Br. — 3. *Když se ne tak děj minulý jako snažnosť děj k skutku přivésti vyslovuje.* Saul s lidem svým obkličoval Davida (ale neobklíčil). Br. Kupoval (ale nekoupil). Chytal (ale nechytil). Vu. — 4. *Místo předminulého* času, když se děj, kterýž před jiným dějem minulým jde, naprosto bez všeho vztahu vyslovuje. A někteří uvěřili tomu, což Pavel vypravoval. Br. Ačkoliv mnohá znamení před nimi činil, avšak jsou neuvěřili v něho. Br. — 5. *Při dokládání se slov cizích,* uvádějíce mínění a výroky dřevnějších spisovatelův obsažené ve spisech jejich před rukama jsoucích, klade se *čas přítomný n. minulý.* Podobně volá (volal) David. Kom. Komenský praví, že . . . (Kos.)

— *B)* **V rodě trpném:** 1. *pomoci jsem a příčestí. a) U vypravování dějův minulých, když se k jich běhu a trvání hledí.* Čtyřicet a pět lot dělán jest chrám tento. Br. — *b) Když řeč je o věcech, které se nyní nebo až do této doby vyvinovaly aneb* i ještě nyní se vyvinují. Takž se stane, jakž jest mi mluveno. — 2. *Pomocí býval jsem. a)* Když *řeč je o tom, co v době minulosti v obyčeji bývalo aneb se opakovalo.* V Indii za krále volen býval, kdož nejrychleji běžeti mohl. V. — *b) Když řeč je o tom, co se současně s jiným dějem minulosti opakovalo.* Jakž jste bývali vedeni, tak jste chodili. Br. — **Čas minule skonalý** (perfectum) **tvoří se** spojením činného příčestí minulého času časoslov jednodobých a končících s přítomným časem pomocného časoslova ‚jsem'. Vz Čas minule neskonalý. **Klade se** *A)* **v rodě činném:** 1. *Když řeč jest o tom, co se nyní vyvinulo, co nyní v skutek vstoupilo.* Již smrť přišla, oči se zavrátily. Št. Nyní jsme vyhráli. Již skončil. Pass. Dnes naplnilo se písmo toto. Br. (Vz Mkl. S. 802). — 2. *U vypravování věcí minulých, když se za události vyvinulé a hotové vystavují.* Alexander Veliký v třicátém třetím létě věku svého umřel. Kom. Nikdo se moudrým nenarodil. — 3. *Když se věci předminulé bez všeho vztahu na děj hlavní vynášejí.* A když do kostela přišli, král se uchýlil do stanu svého. V. — Zk. — 4. *Má-li se naznačiti, že děj věty hlavní v zápětí za dějem věty vedlejší skutkem se stane.* Qui Antonium oppresserit, is hoc bellum teterrimum confecerit. Kdo — zničí, ten — dokončil. Kos. — *B)* **V rodě trpném:** 1. *pomoci jsem a příčestí.* a) Když řeč je o tom, co se nyní vyvinulo aneb což ještě nyní ve svém vyvinutí trvá. Ženo, sproštěna jsi od nemoci své. Br. I vlasové hlavy vaší sečteni jsou. Br. Proč jste sem uvedeny? Pass. Nechť nejsem oslyšán. Br. Jsem zavolán. (Vz Mkl. S. 840.). — b) Když se věci skonalé vypravují. Jak jsem tam vešla, hned jsem od své ukrutné nemoci uzdravena. Háj. Nevěděl pak, že zálohy udělány byly jemu. Br. — 2. *Pomocí býval jsem.* a) Když se děj trpný v minulosti opakuje aneb když o obyčejích řeč je. V tebe otcové doufali a nebývali zahanbeni. Br. — b) Když se děj trpný s jiným dějem současně opakuje. Tys častokrát, když usouženi bývali otcové naši, spomáhal jim. Br. V Indii za krále volen býval, kdož nejrychleji běžeti mohl. V. — Zk. — **Čas předminulý** (plusquamperfectum) **tvoří se,** přidá-li se k minulému byl, a, o: byl jsem donesl. Staří tvořili jej příčestím minulého času činného významu a aoristy běch, biech. Lumír — slovy i pěciem bieše pohýbal Vyšehrad. Rkk. Bieše pohanstvo uhrozil. Kat. 12. Což v tom snu i u vidění bieše slyšala i viděla. Kat. 886. Vz vie v Mkl. S. 805. Nravi byli sě pronesli. Kat. 9. To jest byl učinil. Anth. — Tento čas jak předminule neskonalý tak i předminule skonalý **klade se** 1. *o ději minulém, který k jinému výroku minulému předchodný jest.* To vše tak se stalo, jakž on byl prorokoval. Bibl. Když byl večeřel, počali opět znova stoly ubrusy pokrývati. Pass. Prodlil mimo čas, kterýž mu byl uložil. Br. (Vz Mkl. S. 805.). — 2. *Místo tohoto času kladou se časy aneb minule neskonalý aneb minule skonalý,* **když** se děj předchodný beze všeho vztahu na jiný výrok vynese. Vz tyto. Vz **Býti.** — **V rodě trpném:** 1. *pomoci* **byl jsem** s *příčestím.* a) *O předchodném ději minulosti.* I jal se přebývati v hrobích, v něžto někda pohané pochovávání byli. Pass. — b) *Když se vynáší děj, který se s jiným dějem minulosti současně vyvinoval.* Přiblíživ se Ježíš šel s nimi, ale oči jejich držány byly, aby ho nepoznaly. Br. — c) *Když se vůbec vypravuje, co se v době minulosti vyvinovalo aneb konalo.* I přistoupili a byli uzdravováni. Br. — 2. *Pomoci* **býval jsem.** a) Když řeč je o tom, co se v minulosti *opakovalo aneb v obyčeji bylo.* A což na něm prosil, na tom uslyšen býval. — b) *Když o současném ději minulosti řeč jest.* Jak jste bývali vedeni, chodili jste. — Zk. — **Čas budoucí.** Čas budoucí ve slovanštině záhy vyhynul a nahrazuje se slovesy jednodobými a končícími, která v tvaru praesentním budoucnosť znamenají n. skládáním infinitivu časoslov trvacích, opětovacích a opakovacích se slovesem pomocným býti (budu). — *Času v budoucnosti minulého* (futura exacta) *čeština nemá.* Dříve však měla jednoduchý budoucí čas. (Vz Kt. str. 58.). Gb. *Nyní je nyní čas budoucí trojí:* jednoduchý, předložkový či složený a opsaný: hodím, dohodím, budu házeti. Ht. Vz Mkl. S. 768., Infinitiv. — **Čas budoucně neskonalý** *(futurum simplex).* **Klade se:** 1. Když řeč je o tom, co se v době budoucnosti *samo o sobě* nebo se vztahem na jiný děj *současný* konati má. Po lesích nocleh míti budete. Br. Když vcházeti budou do stánkův úmluvy, umývati se budou vodou. Br. — 2. Když se mluví o ději budoucím, který k jinému ději budoucímu *předchodný* jest *(fut. exactum).* Budeš-li stíhati spravedlnosť, dosáhneš jí. Br. — 3. *Místo imperativu.* Nebudeš míti bohův jiných mimo mne. Br. — Zk. — **Čas budoucně skonalý.** Když řeč je o tom, co v době budoucnosti *bez všeho vztahu* na jiný děj se vyvine. Kdo věří v něho, nebude odsouzen. Br. Písmo dí, že proroctví přestanou. Kom. Kdo nám odvalí kámen od dveří hrobových? Br. Tu uzříte, že i z jiných stavův také do nebe pojdů lidé. St. Snad zvítězím nad ním a porazím jej. Br. — 2. Když se děj vedlejší věty *vztahem na jiný děj budoucnosti* v hotovém vyvinutí vystavuje (fut. exactum). Když vyženete obyvatele země, bydleti budete v ní. Br. Ty když pilnější budeš shledán, pochvalu odneseš. Br. Díš-li tomu slepému ve jméno Boha tvého, aby viděl a prozřl, já ihned veň uvěřím. Pass. Když naleznete, zvěstujtež mi. Br. — Zk. (Mkl. S. 776.). — 3. *Ve všeobecných výrocích, v příslovích* označuje děj žádným časem neobmezený aneb spíše děj, který každou dobou nastoupiti může a i nastupuje. Čemu se nenaučí Jeníček, nenaučí se Jan. Každé umění hodí se svým časem. Prov. I starý tkadlec někdy přízi zmate. Č. Mysl projde všudy. Moudřejší ustoupí. Trojnásobný provázek nesnadně se přetrhne. Br.

(Mkl. S. 776.) 4. *Místo mírného imperativu* při důvěrném napomínání a rozkazování, obzvláště když co zapovídáme. Nepromluvíš proti bližnímu křivého svědectví. Br. (Zk., Mkl.) Nevezmeš jména Božího nadarmo. Us. — 5. *V živém vypravování místo času minulé skonalého a střídá se s časem přítomným.* Když jsem byl u Pavlíčka, přijedu z rolí. Pavlíček strojil vůz. I přijde podruh a svadí se pro psa. Má ten podruh dva kyje, jedním přerazí psu nohu. Svěd. — Tu vybehnú dvaja vlci a začnú sa ruvať. Na Slov. Ht. Kohoutové již pěti počnou a čeleď spat chvátati bude. A když se sběhnou, bude boj náramně litý. A tak bude vysvobozen divnou mocí Hektorovou. Troj. (Vz víc Zk.; Mtc. 1870., str. 46. Brt.; Mkl. S. 779.). — 6. *Budoucně skonalý čas bývá chybně kladen* m. časoslov opětovacích. On ty bylinky dobře pojmennje (m. pojmenovává, jmenuje). Mk. — *Pozn. 1.* Někdy mají **časy budoucí** do sebe význam: a) **možnosti**. Ale řekneš něcdo. Br.; b) **povinnosti**. Co pak učiním s ním? Br.; c) **úmyslnosti**. Oznámím Vám, co se s Vámi díti bude (chci Vám oznámiti). Br. — *Pozn. 2. Budoucnost v minulosti* opisuje se časoslovy míti, bodlati, cbtíti s infinitivem. A když bránu zavírati měli, vyšli muži ti a nevím, kam jsou šli. Br. — *Pozn. 3. V starém jazyku* nalézá se ještě forma času budoucího, složená *z příčestí minulého a časoslova budu*, kteréžto formy se užívá o předchodném ději budoucím. Zk. Futurum podmínečné i prosté bývalo v staročeštině složeno z činného příčestí času minulého a ze slovesa budu. Znamenalo futurum toto, jak se podobá, původně děj v budoucnosti dovršený. Bude-li se co ku pšenici kůkole přimiesilo málo, tu nenie škodno. Št. Duše jestli dobře zde slúžila, tobo bude tam užila. Kat. Třiceti neděl bude minnlo; bude ztratil; pakli budeš pohnal; tehdá bude škodu obdržel. Archiv čes. I., 462., 470., 474., 480. Bude-li se člověk vší věci očistil zde, do nebes pójde jeho duše. Št. Vz Zk.; Mkl. S. 308.; Jir. Nákres 82. — **Trpný rod času budoucího tvoří se** z příčestí času minulého rodu trpného slovesem budu. Náramně vyprázdněna bude země a velice zloupena. Br. Na žádné spravedlnosti nebude pamatováno. Br. — *Pozn.* Imperativem ‚*buď*‘ označuje se imperativ passivi. Tato jedna věc nebudiž před vámi skryta. Br. A řekuo Jerusalému: Zase vystavěn buď, a chrámu: Založen buď. Br. (Mkl. S. 841.). — Z největší částky vybráno z Zk. Skl. 603.—619.; Ml. II. 115.—120. Vz také ještě: Časoslovo, Časování; Tn. 205.; S. N. II. 667., III. 269., VIII. 670.

Časek, sku, m., chvilka, eine kleine Zeit. V., Br.

Časem, bisweilen. Vz Čas.

Čáslav, i, f.; ale ještě za 16. stol. rodu muž., proto i podnes gt.: do Čáslavě, ale fem. Jir. Vz Chrudim, *Boleslav*. Časlau, Czaslau. Z Čáslavě. V. Do Čáslavě. Troj. Okolo Čáslavi. Mus. Přes Čáslav. Slánští holubáři, litoměřičtí vinaři, rakovničtí pivovárníci, žatečti chmelaři, prachenští rybáři, bechyňští rybníkáři, plzeňští ovčáci, čáslavští koníři. Č. — *Čáslavan*, a, m. — *Čáslavský*. — *Čáslavsko*, a, n.

Čáslavka, y, f., václavka, ptáčnice (hruška). Eine Art Birn. Jg.

Časně, komp. časněji. a) = *v pravý čas*, zeitlich, zur rechten Zeit. Časně má se vojenský plat sbírati. Kom. — b) = *záhy*, früh, frühzeitig. Č. vstáti. — c) = *před časem*, frühzeitig, vor der Zeit. Č. zráti; časně osiřelý. Us. — d) = *v tomto životě*, hienieden. Jg. Časně a věčně. Jg.

Časnosť, i, f. = tento život; rychlosť, Beschleunigung; zralosť, Zeitigkeit, Reife. Bern.

Časný, komp. časnější. *Č.* = *co na čas trvá, netrvalé*, zeitlich, irdisch. Č. život, rozkoš, věc, štěstí, statky. Jg. — *Č.* = *co k času je, příhodný*, zur rechten Zeit. Č. Náprava. V. Nečasná zuřivosť. Cyr. Vz Kat. 2834. — *Č.* = *zralý, dospělý*, reif, zeitig. Č. ovoce, porod. Jg. — *Č.* = *ranný*, zeitlich, frühe, frühzeitig. Č. příchod. Ros. — *Č.* = *co před časem jest*, frühzeitig. Č. smrť. D. — Č. nemoc. Us.

Časoběh, u, m., běh času, der Zeitlauf. Jg.

Časoměr, u, m. (chronometer) = hodinky pružinkové, kteréž dokonalé jsouce po mnohá léta chod mají stejnoměrný. Vz S. N. Zeitmesser. Č. hudební. Rhytmonom. Rk.

Časoměra, časomíra, y, f., míra času. Zeitmass. Jg. — Č., míra slabik veršových dle času. Zeitmass der Sylbeu. Jg. Tempo. Rk. Vz víc v S. N.

Časoměří, n. Prosodie. Jg.

Časoměřič, e, m., Zeitmesser. Jg.

Časoměřický. Zeitmesser-.

Časoměřictví, n. Zeitmessung. Krok.

Časoměrnosť, i, f. Zeitmass, Quantität. Jg.

Časoměrný. Zeitmass-. Č. verš, opak přízvučný. Vz Časomíra, Verš časoměrný.

Časomíra, y, f. Nauka o časomíře. Vz více S. N. II. str. 302. Vz Časoměra.

Časopis, u, m. Die Zeitschrift. Č. vydávati; na č. se předplatiti; č. odbírati, zabaviti; do časopisu psáti; č. tisknouti, čísti; časopis vychází denně, ob den atd.

Časopisec, see, m. Journalist. Rk.

Časopisectví, n. Journalismus. Č. české, vz S. N. II. 304.

Časopočet, čtu, m. = letopočet. Zeitrechnung. Jg.

Časořadí, n. (Aera). Č. alexandrijské, křesťanské, římské n. od založení Říma, od mučedlnictví. Nz.

Časoslov, u, m., časovník = breviář. S. N.

Časosloví, n. Chronologie, Zeitrechnung. Rk.

Časoslovný, Zeitwort-. Č. jméno podstatné a přídavné, koncovka, kořen. Nz.

Časoslovo, sloveso, a, n., Zeitwort. Č. staví na jevo činnosť, která podmětu přísluší. Zk. Č. slovanské je co *do časův a způsobův* chudé, ale co do *vlastností děje* je velmi bohaté. Gb. Některá časoslova mají po celé časování *jeden toliko kmen* (nes), jiná pak *dva kmeny*, jeden pro *přítomný* čas a s ním souvislé tvary a druhý pro *infinitiv* a s ním souvislé tvary. Při časo-

slovech dvoukmenných užívá se *kmene praesentního* (času přítomného) při tvoření indikativu, imperativu a přechodníku přítomného, *kmene infinitivního* pak pro ostatní tvary časoslova, přechodník a příčestí minulého času, infinitiv a supinum. *Vz* **Kmen.** — Podlé těchto kmenův a za příčinou časování a tvoření jmen „časoslovných **dělí se časoslovo na šest tříd.** (Vz Mkl. B. 420.). **První třída** obsahuje časoslova jednokmenná a kmeny skoro bez výminky jednoslabičné. Vzorcem je „Nésti". Vz Nésti. Kmenová *retnice* se buď vysula (žíti m. živti), buď vsuvku *s* (ъs) přijímá: záb-s-ti. *Zubnice d, t* před -ti, -tъ v infinitivu a supinu v *s* se rozlišují; plet-ti = plésti, krad-ti = krásti. *Hrdelnice h, ch, k* v imperativu na prvý stupeň v: *z*, s, *c* a před sponou *e* na druhý stupeň v: *ž*, *š*, *č* se směžďují. Gb. Zavírá tedy prvá třída v sobě časoslova, jež příponu infinitivu *-ti* připojují bezprostředně ku kmenu jednoslabičnému souhláskou (k zavřenému kmenu) n. samohláskou (k otevřenému kmenu) ukončenému: nes-ti = nésti, vez-ti = vézti, krad-ti = krás-ti = krásti; kry-ti = krýti, my-ti = mýti, li-ti = líti. Kz. — *Pozn. Časoslova a) bezpředponová* jsou neskonalá, zvl. trvací: mru dlouhou chvílí. Lidé mřeli po celý rok. Vz Tn. 151., 162. — *b) Předponová* jsou skonalá: splésti, donésti, přivézti, vypíti. (Vz Mkl. S. 295.; Zk. Ml. I. 97., 100., 102., 103.). — **Druhá třída** zavírá v sobě časoslova, jež mezi kmen a příponu infinitivu *-ti* vsouvají **nou** (m. nu): vi-nou-ti, mi-nou-ti, usch-nou-ti, pad-nou-ti. V praesentu se přivěšuje *nu*, jež *u* před samohláskami ztrácí: minu, mineš, mineme, minul. Toto *nu by mělo v minulém čase odpadnouti*, ale *zůstává* u kmenův *samohláskou ukončených*, u kmenův pak *souhláskou zavřených* z pravidla *odpadává:* vi-nu-l, pad-l (pad-nu-l), usch-l (usch-nu-l). — *Pozn.* Časoslova *a) bezpředponová 2 třídy jsou jednodobá; mnohá jsou trvací, hlavně počínavá:* padnouti, kapnouti, uvadnouti; vanouti, vládnouti, váznouti, hasnouti, hrnouti, hynouti, žasnouti, kanouti, klenouti, lnouti, plynouti, tonouti, trnouti, táhnouti; blednouti, bohatnouti, bluchnouti, mladnouti, slabnouti, schnouti. Mkl. S. 296.; *b) předponová jsou skonalá:* zbohatnouti, uhasnouti, přilnouti. — (Zk. Ml. I. 105.) — **Třetí třída** obsahuje infinitivní kmeny na -ě zakončené: uměti, sháněti, viděti. Gb. — **Pozn.** Časoslova *a) bezpředponová* 3. tř. jsou *trvací*; *od jmen odvozená jsou začínavá:* běžeti, viseti, vrtěti, hořeti, klečeti, kypěti, letěti, mlčeti, seděti, cvrčeti; bohatěti, běleti, hruběti, mdlíti, šedivěti, lpěti (Mkl. S. 297.); *b) předponová* jsou *skonalá:* dorozuměti, došedivěti, namokřeti, oželeti, občerstvěti; *výminky:* záviděti, náviděti, záležeti, náležeti, příležeti (tobě přísluší), přísluševi, přiseděti. Mkl. S. 313. Vz Zk. Ml. I., 107., 109. — **Čtvrtá třída** zavírá v sobě časoslova, která mají kmeny v *-i* zakončené a veskrze odvozené a tudíž víceslabičné: nositi, voziti, troubiti. Gb. — *Pozn. Časoslova a) bezpředponová 4. třídy jsou trvací; některá jsou opětovací; některá denominativa jsou skonalá (jednodobá). Trvací:* blouditi, brániti, děsiti, hájiti, hnojiti atd.; — *jednodobá:* vrátiti, hoditi, krojiti, koupiti, lapiti, mrštiti, praštiti, pustiti, raniti, skočiti, stačiti, strčiti, střeliti, chopiti, slíbiti; *opětovací:* voditi, voziti, honiti, nositi, choditi, jezditi. Mkl. S. 298. — *b) Předponová.* Skonalá zůstanou skonalými, trvací a opětov. stanou se předponou pravidlem skonalými: odvoditi, odvoziti, pohaniti, odnositi. (Mkl. S. 316.; Zk. Ml. I. 111.). — **Pátá třída** obsahuje kmeny na *-a*: volati, lámati. — **Pozn.** Časoslova *a) bezpředponová* 5. tř. jsou *α) trvací:* volati, čekati, dělati, hlodati, mazati, česati, klamati, kázati; *denominativa jsou také trvací:* trestati, drápati, kašlati, klamati: *deverbativa* (od časoslov odvozená) jsou pravidlem *opětovací n. opakovací*; jsou také *skonalá, některá začínavá. — Začínavá:* bělati se, mo̊drati se, červenati se, zelenati se atd. — *Opětovací tvoří se ze sloves prvotných* (vz Časoslovo): stávati, dávati, hnívati, pívati, dívati, zívati, zývati, bývati, rýjať (na Slov.), jídati, vídati, hvízdati, pískati, šívati, míchati, líhati, říkati, hýbati, dýchati, píchati, bodati, běhati, sedati, blýskati, kydati, klekati, klecati, sahati, tahati, kousati atd. — *Opětovací a opakovací. Ze sloves odvozených* (denominativních, deverbativních) *α)* od sloves 4. tř., která nejsou opětovací: lámati (lomiti), lapati (lapiti), skákati (skočiti), chápati (chopiti), chytati (chytiti); — *β)* ze sloves páté tř.: vídávati (vídati), lekávati (lekati), lehávati (léhati), mívávati (mívati), pásávati (pásati), štěkávati (štěkati); *γ)* ze sloves 6. tř.: bědovávati (bědovati), obětovávati (obětovati), opakovávati (opakovati). Vz víc v Mkl. S. 299.—310. — *b) Předponová. Trvací* stávají se předponou *skonalými:* nadáti se, dodělati, zavolati, dobájeti. — *Opětovací* zůstávají předponou opětovacími: poznávati, obouvati, domílati, pojímati, natírati, obmývati, urývati, zajídati, ostříhati, nadýmati. Vz víc v Mkl. S. 316.—327. *Mnohá však opětovací* časoslova 5. tř. stávají se předponou (hlavně s: *na* a *po*) *nepravidelně skonalými, někdy opětovacími aneb skonalými:* vyběhati vedlé vybíhati, vymrskati, vytrhati, vypátrati, dohřímati, naskákati se, polámati, popukati se. Mkl. S. 331. — Vz Zk. Ml. I 114., 116., 118., 120. — **Šestá třída** obsahuje infinitivní kmeny na *-ova* s praesentním kmenem na *-u*. Gb. Ke kmeni praesentnímu připínají se přípony osobné sponami, mezi kteréž a kmenové *u* k odstranění hiatu vsouváme *j*: kupu + j + u (přehlasováním: kupu + j + i). Bž. Vz Časování (konec). — **Pozn.** *Časoslova a) bezpředponová 6. tř. Denominativa* jsou *trvací, deverbativa jsou opětovací. Trvací:* bojovati, panovati, opětovati; *opětovací:* kupovati. Mkl. S. 310. — *b) Předponová. Verba denominativa* jsou *trvací a stávají se předponou skonalými:* dobíčovati, dohořekovati, obžalovati, slitovati se. — *Deverbativa* jsou *opětovací. Z 2. třídy:* zavinovati (vinouti), zahrnovati (hrnouti); *z 4. třídy:* vzbuzovati (buditi), odvažovati; *z 3. tř.:* vyhovovati (vyhověti), dodržovati, překypovati; *z 5. tř.:* odvazovati, ohrabovati, pozdvihovati. Mkl. S. 335. Vz Zk. Ml. II. 122. — *Dostane-li časoslovo* **ještě jednu předponu.** Bylo-li časoslovo předponou opatřené *skonalé, zůstává jím*, dostalo-li druhou předponu; pakli bylo *neskonalé* a dostalo-li druhou

předponu, stává se *skonalým* a je-li první předponou: *vy-*, *na-*, *po-*, stává se buď *opětovacím buď skonalým*; ovšem ne časoslova v -ávati a -ovati. *Druhá předpona klade se často tehdáž*, když význam první předpony vymizel. Vyzabíjeti (všecky, jednoho po druhém zabiti); vysbírati, zpojímati, zporážeti (jedno po druhém poraziti), zpodvraceti, zpodtínati, zpřevraceti, zutínati, zroztínati, zrozutíkati se (sem tam utéci), navybírati se, navyvážeti se, navyháněti se, navyzváněti se, navymýšleti se, napočítati, povyháněti, povyhledávati, povykopávati, pozabíjeti, dozabíjeti, doodstrkávati, Mkl. S. 338., zpřelamovati, zuvazovati, zupalovati, navytahovati, napodpalovati, povyletovati, povyskakovati, pozalamovati, poodhazovati atd. Mkl. S. 340. — Vz Předložka, Časování. — *Nad to při časoslově hleděti jest na* **rod** (genus). **Rod je trojí**; *a*) *činný* (g. activum), když činnosť od podmětu samého vychází: Otec píše. Pták zobá. — *b*) *Trpný* (g. passivum), když podmět předmětem je činnosti odjinud vycházející: Bývám ctěn, jsem chválen. — *c*) *Střední* (g. medium), když podmět činným a spolu trpným jest: ctím se, chválím se, myji se. Zk. Vz **Rod**. — Potom při časoslově na zřeteli míti jest *jakosť* (*qualitas*), *kterou činnosť časoslova do sebe má*. Odtud dělí se *časoslova na skonalá* (verba actionis perfectae) a *na neskonalá* (verba actionis imperfectae). **Časoslova skonalá** znamenají okamžení, kterým činnosť v skutek vchází a jsou: a) **jednodobá** (v. singularia), když vytknouti jest jednotný děj, který okamžením vzniká a zaniká: bodnu, dupnu, sednu, hodím, pustím. — *Pozn.* Když se vedlé okamžitosti ještě směr, kterým činnosť jednotná v skutek vstupuje, vyznamenati má, užívá se složených časoslov jednodobých. Podskočil pod slona. Vytrhni meč. — b) **Končicí** (v. finitiva), když vytknouti jest směr nebo vztah, kterým děj trvací n. opětovací s brzkostí okamžiku k ukončení svému přijde sneb již přišel a hotovým skutkem se stává. Naznačují tedy ukončení nějakého děje. *Tvoří se* od časoslov trvacích a opětovacích, když se tato s předložkami složí: dělám — dodělám, ženu — doženu — naženu — roženu, beru — oberu — doberu, přiberu; vypsati, napsati, nadepsati, podepsati, připsati atd. Těchto časoslov užíváme ve vypravování, ve všeobecných větách a řečnických otázkách. Zk. Skl. 599. a násl.; Ml. II. 113. a násl. Vz také Tn. str. 151. a násl., 37., 186. a Mkl. S. 274. atd., Časování (třídy časoslova); S. N. II. 312. — **Časoslova neskonalá** (v. imperfectiva) jsou ta, kterými se děj v běhu vyvinování svého vypisuje. Tato časoslova mají všecky časy a užívá se jich hlavně při vypisování. Jsou: a) **trvací** (v. durativa), když se děj jednotný ve svém běhu a trvání vypisuje: jdu, ležím, spím, křičím, konám, nesu, vezu, mluvím, miluji. — *Pozn. Sem patří čas.* **počínavá n. stavoměnná** (v. inchoativa), která v sobě pojem počínání nesou: chudnu, stárnu, mladnu, sladnu, černám, šedivím (počínám býti chudým, starým atd.). Zk. Skl. 601. Vz Tn. str. 165., 174. násl. — b) **Opětovací** (v. iterativa), když se děj po krátkých přestávkách opakuje (Hš.), když se děj v nepřetrženém svém opětování vypisuje (Zk.): bodám (body po sobě dělám), sekám, střílím, vozím, honím. Zhusta se jimi ne tak děj, jako *snažnosť a usilování děj v skutek přivésti* naznačuje: léhám, upevňuji, dobývám, podtrhuji. Zk. Skl. 601.; Ml. II. 104. — *Tvoří se* z pravidla verbalní příponou *a* a) *z jednodobých*: bodnouti — bodati; b) *z trvacích*: letěti — létati, nésti — nositi. Č. U těchto se *v již. Čechách* samohláska skracuje: nahybat, ohybat, pomahat, namahat. Kts. — *Pozn.* Časoslova, která formy trvacích časoslov nemají, nahrazují ji formou čas. opětovacích, což zvláště platí o časosl. končicích: usnnu — usýchati, vyjmu — vyjímati. — Časoslova opětovací bez předložek a s předložkami. Vz Program II. čes. real. gymn. v Praze na rok 1876. Sepsal Doucha. — c) **Opakovací** (v. frequentativa či iterativa druhého stupně), když se děj po větších menších přestávkách opakuje: nosívám, chodívám, sedávám (v obyčeji mám nositi, choditi atd.). Zk. Skl. 602.; Ml. II. 115. — Krátká kmenová samohláska časoslov trvacích a končicích se dloužil, stávají-li se tato časoslova opakovacími s příponou -ati: moci — mohu — pomáhati, slyšeti — slýchati, viděti — vídati. Mk. — Liší se od opětovacích tím, že značí děj, který po *delších* přestávkách, lhůtách, se opětuje. Zdaliž jídám maso z volů. Často s nimi plvá. Jg. Ctnosť i od cizích přízeň mívá. V. Když z lesa chodívá, do něho hledívá. Er. (Mkl. S. 772.). — **Pozn. 1.** *Časoslova skonalá* jsou *vypravovací*, *neskonalá* vypisovací; oněchno užívá se toliko o minulosti a budoucnosti, těchto o všech časech, o přítomnosti, minulosti a budoucnosti. Zk., S. N. II. 312. — **Pozn. 2.** Někdy bývá č. *skonalé* a *neskonalé zároveň* a oba tvary toliko přízvukem se liší. Vz Mkl. S. 284. — **Pozn. 3.** Někdy mají č. skonalá zcela *jiné kořeny n. kmeny* než č. neskonalá téhož významu: vzíti — **bráti**, títi — sekati. Mkl. S. 284. — **Pozn. 4.** *Ztratilo-li se č. trvací, nahrazuje se č. opětovacím*: házeti, posýlati (sláti schází). — Vz Časování (třídy časoslova). — **Potom jmenujeme časoslova**: a) **činná**, která označují, že podmět sám jest činný; b) **trpná**, označují, že podmět jest cílem činnosti jiného podmětu. — *Časoslova* **činná** *jsou: 1. podmětná; 2. předmětná.* **Předmětná** pak jsou *α*) *přechodná*; *β*) *nepřechodná*. **Přechodná** jsou ta, když činnosť podmětu přechází na předmět, který v akkusativu a jiný než podmět jest. Cti otce svého. Kup koně. Us. *Jsou-li* **záporná**, mají m. akkus. z pravidla genitiv. Nekupuj tohoto koně. Nečti této knihy. Vz Ne, Genitiv záporu. — *Někdy se jich i jako nepřechodných užívá*: táhnouti vůz — táhnouti proti nepříteli; vraziti hřebík — vraziti na vojsko; odtrhnouti prkno — odtrhnouti od města. — **Nepřechodná** (intransitiva) pak jsou taková předmětná, která předmětu nemají v akkusativu, nýbrž v genitivu, v dativu n. v instrumentale (v akkusativě jen s některou předložkou) a taková slovou **předmětná** v užším smyslu (v. objectiva): moudrý poslouchá zákonův; sloužím rozkošem; pohrdám světem. — *Nepřechodná*

11*

přecházejí v přechodná, přičiní-li se k nim příslušná předložka: jel — projel krajinu. Br. Hlavně se přičiňují předložky: *na*, *ob*, *pro*, *pře*; řídčeji: *nad*, *od*, *po*, *s* (Vz Mkl. S. 272.): skočiti — přeskočiti, stoupiti — obstoupiti. Vz Tn. 149., Zk. Skl. 592. — Přestává-li činnosť podmětu na podmětu samém a netábne se na žádný předmět, taková č. slovou **podmětná**: jdu, běžím, křičím, vadnu. — **Č. zvratná** (v. reflexiva) *α*) když činnosť na podmět se vrací: myji se, koupám se; *β*) když jednající podmět při větší své činnosti sám sebe předmětem činí. Větší tato činnosť naznačuje se předložkami, nejvíce: *do-* a *na-*: volati — *do*volám se bratra, *na*jedí se jablek, *s*pustiti se Boha; *do*věděti se, *do*křičeti se, *do*mluviti se, *na*piti se, *na*státi se, utéci se (na koho, napadnouti). Vz Verba *media* v Mkl. S. 269.; Se, Věta bezpodmětná. — **Pozn.** Někdy odpadává zvratné zájmeno *se*, aniž se tím sloveso přechodným stává. Hnal (se) na nepřítele. Troj. Již skončil. Pass. On zahnul(se) okolo rohu. Rok končí (se) posledním prosincem. Totéž v jazyku strslov., bulharském a srbském. Vz Mkl. S. 270. — **Č. střední** (v. media, neutra). Několika středních časoslov, kde podmět v pouhém toliko stavu se naleză, bez *se* vůbec se ani neužívá: báti se, styděti se, radovati se, diviti se, blyštěti se, běhati se, dívati se, káti se, slitovati se, smilovati se, modliti se, nadáti se, postiti se, potiti se, ptáti se. Vz Mkl. S. 269. — **Pozn.** Některá střední slovesa, označující affekt duševní ku př. zármutek, pojí se s dativem zvratného zájmena: bořekovati **si**, naříkati si, stýskati si, toužiti si, libovati si. Mkl. S. 270. — **Reciproca.** Má-li se naznačiti vzájemné působení: bijí se, perou se (vespolek) — **Č. prvotná** (v. primitiva) **a odvozená** (v. derivata). **Č prvotná**, ježto z kořene svého činnosť nějakou v sobě drží: véz-ti, nés-ti zná-ti; při nichž již kořeny vez, nes, zna činnosť znamenají. — **Č. odvozená,** jež z jména podstatného, přídavného a z jiných částek řeči povstala. *Č. od jmen odvozená:* **odejmenná (denominativa)**, od časoslov odvozená **(v. deverbativa.** Mkl.) Kralovati, bujněti, dvojiti, ničiti (král, bujný, dvoj,. nic). Zk., S. N. II. 312., Kz. Dobíjeti z dobiti. Mkl. B. 420. — **Č. prostá a složená** (v. simplicia et composita). Skládání toto děje se nejčastěji částicemi, zvláště předložkami, řídčeji pak sklonitelnými řeči částkami: kratochvíliti, trudnomyslněti, vynésti, odnésti, dohoditi atd. Kz. — **Č. neosobná** (v. impersonalia), kterými se výrok činí bez vztahu na podmět určitý a jichž se jen v 3. os. jednot. čísla užívá (která bez všeho ohledu na podmět, od něhož děj pochází, jen to vůbec vyslovují, co se děje, Ht.): prší, blýská se, hřímá, jde se, setmívá se, praví se, mrzne, sněží, ochlazuje se, v krčmě se hrá a pije, bije čtyři hodiny. Zk., Ht. — **Č. podstatná a pomocná.** Pomocným časoslovem *býti* tvoří časoslova časy minulé, předminulý, budoucí, konditional a rod trpný. — **Č. působivá, činicí, příčinná** (v. factitiva), která vyjadřují působení k tomu, co časoslovem prvotným se vyznamenává: plaviti — plouti, vařiti — vříti, trápiti — trpěti, mořiti — mříti, věsím — visím. Jsou také faktitivní, jimž žádné téhož n. příbuzného kmene tvary, k nimž by se jako faktitivní odnášela, neodpovídají: krmiti (činiti, aby se jedlo), pařiti, potiti, péci, škvařiti. Tn. Č. působivá také taková, která označnjí, že jeden podmět činí, aby druhý podmět to konal, co kmen slovesa znamená: rozesmáti koho = činiti, aby se jiný smál; rozmlsati, rozpiti koho. Mkl. S. 274., 263. — **Č. okamžitá** = jednodobá. — **Č. záporná** přechodná označují předmět genitivem, v lat. akkusativem. V již. Čechách mají genitiv jen pro větší důraz: Neměl ani hadru na se. Nejní tam živý duše. Kts. Vz Genitiv. — **Č. vyvíjející,** jichž tvary nejen děj jmenují, nýbrž i ve vyvíjení jeho představují: ležeti, padati, přejížděti. Dělí pak se na dvě hlavní třídy, *vyvíjecí vícedobá* a *jednodobá*. Vz víc v Tn. str. 159., 164. — **Č. pravidelná,** jež se pravidly té třídy, do které z kmene přítomného náležejí, ve všech formách spravují; **nepravidelná**, která v ohýbání z třídy časoslov, do níž patří, v jinou přestupují, jak: jedu, jdu atd. Zk., S. N. II. 313. — **Č. schodná, kusá** (defectiva), při kterých se nedostatek forem naleză: dím, vece, vari. Zk. — **Potom hleděti jest k způsobu a času**, do kterého výrok padá. *Způsob výroku je: a) ukazovací* (modus indicativus), *b) rozkazovací* (m. imperativus), c) *konditional*; ke způsobům počítají se také *jména časoslovná: d) způsob neurčitý* n. infinitiv (m. infinitivus); *e) zp. dostižný* n. supinum; *f) příčestí* n. participium; *g) přestupník* či přechodník (transgressivus). **Vz Způsob,** Infinitiv, Konditional, Příčestí, Supinum, Transgressiv, Rozkazovací atd. Zk. — **O časech vz Čas.** — *Konečně hleděti je při časoslovech* **na osoby a na číslo. Osob** *jest tré.* Osoba první je mluvící sám; osoba druhá je ta, ku které se mluví; osoba třetí je ta, o které se mluví. Osoby tyto jsou zase **čísla jednotného** aneb **čísla množného. Dvojného čísla** se při časoslovech v češtině již neužívá. Zk. Vz Kmen, Čas, Časování, Rod, Třída. — **Pozn. 1.** *Zač máme pokládati tvary*: brdouc (brdoucnouti), břink (břinknouti), bác, prask (prasknouti), skok, na Mor.: prásk, skók, smýk, chýt (vz tato slova s příklady)? Těchto kmenův slovesních užíváme u vypravování označujíce jimi děj rychle nastupující. Stojí místo určitého časoslova a staví děj do budoucnosti, přítomnosti a minulosti. Mkl. má za to, že jsou to nejspíše zbytky starého, pravého imperativu. Vz víc v Mkl. S. 783. — **Pozn. 2.** *Časoslovo se někdy vynechává*: Kdyby ne matky, byl bych to učinil. Us. (Mkl. S. 782.) — **Pozn. 3.** Jak se časoslova u výroku s podmětem shodují? Vz Shoda.

Časování (conjugatio, Konjugation, Abwandlung) jest ohýbání časoslova dle čísla a osob, způsobů a časů, rodův. *Vz: Časoslovo (o čísle a osobách), Způsob, Čas, Rod. Osobu a číslo naznačuje* **táž přípona** jmenovaná **osobní**, *způsob a čas mají své známky.* Gb. **Stará čeština** *má u časoslov tři čísla*: jednotné, dvojné a množné; *tři rody*: činný.

trpný a střední; *tři způsoby:* oznamovací, rozkazovací a žádací; *sedm časův:* přítomný, tři aoristy, budoucí, minulý a předminulý; *dva přechodníky:* přítomný a minulý; *troje příčestí:* přítomné trpné, minulé činné a trpné; *jeden infinitiv* a *jedno supinum.* Přítomný čas a aoristy jsou **časy jednoduché**; minulý a předminulý **složené**. Kt.; budoucí čas je *trojí:* a) prostý či jednoduchý: střelím, bouchnu; b) složený (= předložka + praesens sloves trvacích atd.): napíši, zavolám, ohínchnu; c) opsaný (budu + infinit. časoslova, jehož se týká): budu volati, budu psáti. Mnohá časoslova mají všecky tři tvary ovšem s jakostí vždy jinou: seknu, nasekám, budu sekati. Bž. **Tvary složené či opsané** časův minulých vystoupily znenáhla tak rázně v popředí, že v nové češtině staly se jediným výrazem děje minulého, nehledíme-li ovšem k těm případům, kde tvarem času přítomného o minulosti mluvíme. Vz Čas. Avšak již v dosti starých památkách jazyka českého (v Rkk.) vyskytají se tvary tyto. *Kdy aoristy zanikly,* zevrubně určiti nelze. Jisto je, že první čeští grammatikové Optat a Gzel jim zanikati pomáhali, a že v 16. stol. aoristy v ústech lidu ještě žily. *Bych* žije podnes jakožto pozůstatek někdejšího aoristu. Kt. — *Jednoduchých tvarův pro* **rod trpný** a mnohých způsobů jiných jazykův slovanština buď neměla aneb v době předhistorické je ztratila. *Dual časoslovný* mizel zároveň se jmenným. Infinitiv, supinum, přechodník a příčestí jsou jmenné tvary. Gb. — *Při časování na zřeteli míti jest:* **kmen, sponu a přípony. Kmen** je z pravidla dvojí: kmen *přítomného času* a kmen *infinitivní. Vz Kmen, Spona, Přípony. — Časování dělí se na prosté, složené a opsané:* nesu, nesu se, jsem n. bývám nesen. Bž. (Vz nahoře.) **Prosté** časování je zase *sponové a bezesponové,* oboje pak řídí se třídami, na které se časoslova přirozeně rozpadají. O třídách vz „Časoslovo". *Časování* **bezesponové** vládlo v staročeštině dosti velikým počtem kořenův, ale čím dále tím více časování sponovému ustupovalo. V češtině jsou toliko čtyři kmeny, které sem připadají: věd (věděti), dad (dáti, vz D), jed (jísti), jes (býti). Vz Býti, Dáti, Jísti, Věděti. Rozdíl mezi obojím časováním týká se ovšem toliko *kmene času přítomného.* Kt. — **Časování nepravidelné.** Sem patří kmeny: chtě (chtíti), id (jíti), imě (míti), jed (jeti), sta (státi), vidě (viděti), spa (spáti). Vz tato časoslova. — **Časování kusé,** vz Časoslovo. — **Časování sponové dle šesti tříd časoslova. Prvá třída.** Sem patří časoslova, jež příponu infinitivu *-ti* připojují bezprostředně ku kmeni jednoslabičnému souhláskou n. samohláskou ukončenému (kmen zavřený, otevřený). Z kmenův zavřených (souhláskami: s, z; d, t; b, p, v; h, k; m, n; l, r) zvláště pozoru hodny jsou ty, které se končí souhláskami nosovými *m* a *n*, a tekutými *l* a *r*. Kmeny tyto přecházejí v infinitivě jednak rušením nosovek (vz Nosovky), jednak stupňováním hlásek tekutých ve formy otevřené. Odtud máme *při první třídě čtvero vzorcův:* nésti, bíti; píti (piati, pnu) tříti. Vz tato časoslova a Časoslovo (hned ze začátku). — **Druhá třída** zavírá v sobě časoslova, jež mezi kmen a příponu infinitivu *-ti* vsouvají *nou* (m. nu). Vz Časoslovo (tam o tom víc). Vzorec: Vinouti. Vz toto. — **Třetí třída** obsahuje infinitivní kmeny v -ě zakončené. Hláska tato podržuje se při jedněch časoslovech i v kmeni přítomného času a k odstranění průzevu, k němu vsuvka *j* se přidává a vzorec je: uměti (vz toto); jiná ke kmeni přítomného času místo příznaku infinitivu *ě* samohlásku *i* přijímají a vzorec je: hořeti. Vz toto. — **Čtvrtá třída** zavírá v sobě časoslova, která mají kmeny infinitivní ve *-i* ukončené a vesměs odvozené a tudíž víceslabičné. Vzorec: činiti. Vz toto. — **Pátá třída** obsahuje kmeny v -a. *Pro tu máme čtyři vzorce:* a) *volati* (dle toho ta časoslova, která mezi kmen infinitivní a přípony k zamezení průzevu *j* vsouvají; b) *mazati* (časoslova sem patřící časují se na základě dvou kmenův; přítomný kmen vyzvukuje v *-i*, infinitivní v -a; c) *bráti* (kmen přítomného času: ber, km. infinitivní bra; tato v kmeni přítomného času příznačnou samohlásku *a* odvrhují a místo ní *do* kmene samohlásku příslušnou přijímají); vz Bráti; d) *hřáti* (hřejati. Časoslova sem patřící časují se na základě dvou kmenův: kmen přítomného času vychází v samohlásku, infinitivní rozšiřuje se přísuvkou -ja, která se s předcházející samohláskou stahuje: hře-ja-ti.). Vz tato časoslova. — **Šestá třída** obsahuje infinitivní kmeny v *-ova* s praesentním kmenem v *-u.* Vzorec: milovati. Vz toto. — Vz Časoslovo; S. N. VIII. 666., 668.; Tvar.

Časovati, conjugiren, abwandeln. Vz Časování. — Č., v časy rozdělovati, in Zeitabschnitte theilen, Kat. 989.; ukazovati dobu a hodinu. Jir. — Č. = času čekati, pausiren; na Slov. zeitgemäss sich bewegen. Rk.

Časověda, y, f., (chronologie): mathematická n. hvězdářská, historická n. technická. Chronologie, Zeitkunde.

Časový, od času, Zeit-. Č. prvek (element), znak, veličina, věta, poměr. Nz. Č. pták = tažní. Zugvogel. L. — Časové nápady = povětrnosť. Wetter, Witterung. Pass.

Časozpyt, u, m., chronologie, Zeitkunde. D.

Časť, i, f., zastr., žádosť. Der Wunsch. Ros.

Čásť, i, f., novější m. staršího přehlasovaného čésť = díl. Vz *Částka.*

Částečně = částkou, theilweise. Něco č. připomenouti. Kom. Č. vyčítati = po částkách. Ros.

Částečniti = děliti, theilen. — **se s kým oč.** Ros.

Částečnosť, i. f. Kom. Der Partikularismus; theilweise Beschaffenheit. Rk.

Částečný, částeční, Theil-, theilweise. Jg. Č. příklad, zákon, Kom., plnění (po částkách), placení (po částkách), J. tr., zlomek, dělení, spád, ukázka zástavní, součin, podíl, dějepis, účet, výkaz, summa, los, dlužní či dluhové upsání, součet, výtah, výpis. Šp.

Částice, e, f. = malá *částka.* Ein Theil, Stück, Us.; malé nerozdělitelné tělo, ein Atom. Chym.; kolí (?). V. — Č., každé ne-

sklonně slovo: *příslovce* (která slovesa a jména přídavná zevrubněji určují), *spojky* (označují poměr vět), *předložky* (označují poměr, v jakém jsou vespolně jednotlivé částky věty, bezeichnen das Verhältniss der Satztheile zu einander). Mkl. S. 151.

Částicový, částečný, Theil-, Atom-.

Častičký, recht oft. Rk.

Částina, y, f., Partie, etwas Abgetheiltes. Rk.

Častiti = častovati. Rk.

Částka, y, f., novější: část, i, f. = *díl celého*, ein Theil des Ganzen. Č. veliká, malá. Č. času. D. Částky dělati = na částky děliti. V. Pata, zadní č. nohy. V. Tělo lidské skládá se z částek. Kniha na 2 částky oddělená. L. Pod kterým prouhem a částkou země. Kom. Přední č. divadla. D. Po částkách. Po částkách něco předkládati. Ros. Z částky. Z dobré částky, D., z větší částky. V. Z největší částky. Z nemalé částky. Us. Nohy toho obrazu byly z částky z železa, z částky z hlíny. Br. Č. splatná. Šp. Č. nejvyšší, hoření, prostřední, nejnižší. Nejvyšší část vrchu; v střední části města; v poslední části listu. Nt. Z částky pobiti byli, z částky se poddali. Kom. Jednou částí — druhou částí = dílem — dílem. Šm. Č. peněz, roční, roku. Rk. Částkou, částkami, ne cele, zum Theil, nicht ganz. Jg. Č., článek, rozdělení, der Artikel. D. Č. řeči, der Redetheil. Jg. Č. oddělení, die Abtheilung. Jg. *Částka* **od** *pěti zlatých, šp. m.* pouhého genitivu: částka pěti zlatých. Os., Bs. Dlužník splatil již dvě částky o 100 zl., špatně m. splatil již dvakrát po 100 zlatých. Podstatného jména, podobného německému *Betrag* v češtině není; bnď tedy se klade slovo „summa": nahmhafte Beträge, znamenité sumy; aneb se opíše časoslovem, ku př. krádež stane se zločinem z toho, což věc odňatá stojí (kolik věc odňatá činí), der Diebstahl wird zum Verbrechen aus dem Betrage des entzogenen Gutes; nebo se slovo Betrag zcela pomine, ein Kapital im Betrage von 100 fl., kapitál 100 zlatých. Šb. — Č. = podíl. To je naše částka. Jg. Částku při něčem, v něčem míti. Šm., Jg. Č. v dědictví. Jg. — *Č.* = *strana, ohled*, Hinsicht, Fall. Já vám odpovídám, že v této částce dobře činite, když bližní milujete. Br. V té částce = v té příčině, v tomto případě. Šm.

Částkovati = částečniti, theilen. Kom. — **co čím:** koláč nožem.

Částkovatý, částkovitý, theilweise. Č. placení. Ros.

Částkový, Theil-. — Č. choroby. Rostl.

Častný, lépe: částečný. Jg.

Často, **komp.** častěji (zastr. čeště, čiešče, češtějie) oft, oftmals. Jg. Častičko. Háj. Přečasto = velmi často. Us. Nečasto mi píšeš. V. Často užívaný. V. Paměti co poručiti chceš, přečítej často. Kom. Ne po častu. V. Č. u někoho bývati; často říkávati, přicházeti. Us. Ranní setí často zmýlí a pozdní vždycky. Na Slov. Kdo často do mlýna chodí, zamoučí se. Jg. Kdož se s mečem rád obchodí, ten od meče často schodí. Rkp., Jg. Dost č.; č. jmenovaný, psaný. Us.

Častokrát, častokráte, öfters, oftmals. Byl., Kom.

Častokrátný = častý, oftmalig. Jg.

Častosť, i, f., častota, y, f. Häufigkeit. Us.

Častování, n. Bewirthung. Jaké častování, takové děkování. Pk.

Častovatel, e, m. Der Gastgeber. Rk.

Častovati = *žádati, přáti*, wünschen, zastr. — **komu čeho.** Častuju vám všeho dobrého. Ros. — Č. (zastar.: čestovati), častovávati = *besedovati, krasiti*, schmausen. Častuje, hrá, bály dává. L. — Č. = *ctíti* hostinou, bewirthen. — **koho čím:** vínem, V., kyjem (bíti). L. — **koho jak.** Někoho **bez** jeho škody č., schadlos halten. D. — **adv.** Bratrsky se častovati. D.

Častovník, a, m., připíječ. Na Slov. Bern. — Č., hostitel, der Gastirer. L.

Častý; čast, a, o; komp. častější. Oftmalig. vielmalig, oft, häufig. Jg. Ohňové častí vycházeli (často hořelo). Háj. Častá dírka, hotová dírka (praním trhá se prádlo). Us. Časté konky (stonky, Č.) jisté zvonky (častá nemoc jistá smrť). Jg. Časté užívání. Časté se obírání. V. Za časté, velmi za časté. V. Přihodily se časté srážky. Nt. Vz Často.

Čat, a, m., druh pavouků. Krok.

Čata, y, f. četa = pluk. Na Slov.

Čatiti co = z paměti říkati, auswendig hersagen. Na Slov.

Čatkán, a, m., druh pavouků. Krok.

Čatovati = bojovati. Na Slov. V. Čata.

Čatr, u, m., barevná látka plátěná. Gl. 18.

Čavka = kavka. Na Slov. D.

Čbán, děbán, džbán (vz Č), žbán, u, m.: čbánek, nku, čbáneček, čku. Der Krug. Č. mázový, pinetní, hliněný, mestový, ocetní, pivní, vodní, o dvou uchách (dvouušák). Jg. Dno, břicho, hrdlo, ucho, víčko č-u; č. kamenný, z kameniny, z porculánu, skla, cinu. Š. a Ž. Se čbánem pro vodu choditi. Us. Ze čbánu píti. Háj. Dotud se děbánkem (pro vodu) chodí, až se mu ucho utrhne. Vz Zločin. Jg., Lb., Č. Pozdě s čbánkem pro vodu, ano se hřiedlo utrhlo. Mus. S džbánkem se tak dlouho chodí, až se roztluče. Dotud (Tak dlouho) žbánek pro vodu chodí, doknd ho nerozbijí (n.: až se rozbije, roztluče. Č.). Na Slov. Rozlila svině děbán oleje. Prov. Č. piva, medu. Us. Žbánky (Mísy) suché, děvky hluché. Č. Chtěl udělati žbánek a když zatočil kruhem, udělala se perníčka (když se předsevzetí nezdaří. Vz Neštěstí). Č. — *Č.* = *pohoří* v Čechách mezi krajem rakovnickým (počínajíc u Řenčova) a žateckým.

Čbán-ař, -kář, -ečkář, e, m., hrnčíř, Krugmacher; piják, Saufaus. Rk.

Čbánkovitý, krugförmig. Rk.

Čbánkový, Krug-. Rk.

Čber, n, m., džber, děber, žber. Vz Č. Zober. Přál bych, kdyby toho byl čber. Us. Kdo má umříti, i ve čbeře vody utone. Kdy čiše plná, proč máš ve čbeře nositi? (nač více,

když dost?). Na jaro čber deště, lžice bláta; na podzim lžice deště, džber bláta. Us. Jde déšť, jak by čberem lil. L. Džber v pivováře; k nošení ryb. Us. — Jg.

Čberní, džberní, džberní, čberový, čberovní. Č. bidlo. Zuberstange. Us.

Čbernice, e, f., džbernice, korčák. Kübel. Čb. k umývání nohou. Badkübel. V.

Čberník, u, m. Č. pražské míry dává tři věrtele a dvě čtvrtce sutého. Ms.

Čberovina, y, f., čberové (= malé) ryby. Gl. 19.

Čberový, Zuber-. Zlob.

Čc v 14. stol. m. čt: maličcí m. maličtí. Prk.

Čci m. čsti. Alx. 156., 10. Prk.

Čč. Klade se na Hané místo čt v muž. nom. adj.: hradeččí (hradečtí) sósedi. Šb.

-če přípona jmen podstatných: dvůjče, nedochůdče, podsvinče. D. U Slováků toto če zní jako *ča*: dvojča. D.— 2. *Če* = *co*, vz Co. — 3. *Če*, zastr. = *počal*. D.

Čebeřiti, 3. pl. -ří, -beř, řil, řen, ření = drchati, zerren. Us. Nečebeř = nedrbej se v hlavě. Us. v Bolesl.

Čeboty, gt. čebot, pl., f. Curier-, Post-Stiefel. Šp. —

Čečatka, y, f. Vz Čečetka.

Čečelice, e, f., slepice s chocholkou. Schopfhenne. Us.

Čečelík, u, m., šat, ein Tuch. Jg.

Čečelina, y, f., sočovina. Linsenstroh. D.

Čečeliště, ě, n., sočoviště. Linsenacker. D.

Čečelka, y, f., v Krkonoších = čočka. Kb.

Čečeratý, struppig. Us. v Klat. Rk.

Čečeřiti, 3. pl. -ří, -čeř, il, en, ení, čečeřívati = ježiti, čechrati, pěniti, struppig machen, kräuseln. Us. — **se čím.** Voda větrem se čečeří. — **se proti komu** = kohoutiti se, sich sträuben. Us.

Čečetka, y, f., čečatka, borovka, malý ptáček, das Grässlein, der Meerzeisig. To dítě běhá jako čečatka. Us. Čečetky táhnou se stehlíky. Prov. Vz Zlý. Jak čečatky na lepě pobral (= všecky rázem). L., Lb. Když čečetek nevídati, hotov se na tuhou zimu. Č. Není-li vídati čečetek, bude tuhá zima. Er. P. 91.

Čečetkový. Č. peří. Ros. Grässlein-.

Čečina, y, f. = roždí, Reisholz. Na Slov. Koll. — Č., chvůj, borovice, odtud místní jméno Čečiny na Plaště. Prk.

Čečka, y, f. = čočka. Na Mor. — Č., sklo k lámání světla, Linsenglas. Sedl. — Č., brkoslav, pták, Seidenschwanz. Plk.

Čečovice, e, f. = sočovice. Linse. Na Mor.

Čečule, e, f., sazenice. Schnittling, Fächser. Aqu. — Č., střízlík, Zaunkönig. Jg.

Čečulka, y, f. = chocholka. Rk.

Čečůvka, y, f., čečovice = šošovice, čočka. Na vých. Mor.

Čeden, u, m., kámen. Säulenstein. D.

Čedič, e, m., velmi pevná smíšenina augitu se živcem. Basalt. Č. černý, černošedý, dírkovitý, ztruskovitý. Č. nerost ohněrodý, jenž povstal ochlazením žhoucí hmoty, vyzdvižené z nitra země silou sopečnou. Hory čedičové jsou kuželovité n. homolovité. Vz Hornina. Bř. Úrodné jsou krajiny z čediče. Rostl. Č. bublinatý. Krok.

Čedičný, plný čediče. Basalt-. Č. půda, hory, skál. Us.

Čedičo[illegible] ámen, skála. Basalt-. Jg.

Čediti = čaditi, rauchen.

Čedle = dle čeho, proč, warum, zastr. St. skl.

Čehý n. čihý, volání na koně, aby se v levo nchýlil. *Opak*: hat, hot. Jako nespřežení koně, jeden hat, druhý čehý. Us. Muž jde hat a žena čehý. Us. Cf. něm. schwi! Na Vých. Mor. tihý. Brt.

Čech, a, m., pl. Čechové n. Češi, u starých někdy Češí (Češie za ním. Rkk.). Čechové, země české obyvatelé. V., die Böhmen; Němci v novější době často říkají: die Czechen. Čechové se zvlašťil, peníze se jim splašily. Jg. Tenkrát Němec Čechu přeje, když se had na ledě hřeje. Jg. Čechové tehdáž zpívají, když se najedí. V., Č. Čechové, když se jim jísti chce, nebývají veselí. V., Č. Pravý arciotec Čech: Co není tvého, toho nech; Čechové národ hudebný; Staročech = poctivec; Čech má hlavu svou — a to neustupnou; Čechové mají srdce z hubky, v hlavě kámen: křísni, hnedle bude plamen; Pán Bůh Čecha neopustí, jestli se sám neopustí. Č. Čech dí, Čech splní. Rb. Nejlépe poznáš pravého Čecha, když ho do hlavy uhodíš, jde mu z ní oheň. Lb. Čech vůl, Němec kůl, Uher tráva zelená, Francouz růže červená; přišel vůl, porazil kůl, sežral trávu zelenou, posr. i růži červenou. Lb. Lítí Češi = udatní lidé, jací slovutní byli Čechové. Alx. Výb. I. — Vz Čechy.

Čechák, a, Čecháček, čka, m., 1. malý Čech; 2. někdy pohrdlivě (Puch.); 3. upřímný Čech. D. Čechák říkají Dudlebové (jižně od Budějovic) všem Čechům, kteří na sever od Čes. Budějovic obývají, mnice sebe býti pravými Čechy. Bž.

Čechalka, y, f., kotrba, poutec, der Wirbel am Kopf. D.

Čechel, chle, m., čechlík = *šat*, *prostěradlo*, *plachetka*. Tuch. V čechle choditi a na peřinách léhati jsem přivykla. Ctib. — *Č.* = *roucho*, *zástěra v lázni*, Badtuch; dlouhá mužská sukně, *hazuka*, Leinkittel; ženská *košile* z tenkého plátna, Hemd; *noční košile* n. roucho, Nachthemd. Jg. — Č. v Krkonoších = *rubáš*, Sterbehemd. Kb., Vz Gl. 19. Zkažte vy tam moji páni, ať mně pošle čechel nový, že v tom čechli shnít nemožn. Mám č. v neděli šitý a do mše sv. válený atd. Sš. Pís. 338.

Čechelné, ého, n., Hemde-, Schürzengeld, jistý poplatek. Vz Gl. 19.

Čechlík, u, m. Vz Čechel.

Čechman, a, m., čert, der Geier, Teichsel. Starého čechmana! Ba čechmana. Jg. —

Čechmanský = čertovský, teufelisch.

Čechrač, e, m. Č. vlny, Wollschläger.

Čechračka, y, f., Wollschlägerin; 2. čechrání, das Auflockern. Jg.

Čechrání, n., das Lockern, Riffeln, Zausen. Jg. Vz Čechrati.

Čechranice, e, f. = čechrání. Jg.

Čechranky, pl., f., nudle, Nudeln. Us.

Čechrati, čechrám a čechři; čechrávati. Č. z česati, *ch* m. *s*, a *r* se vsulo. Šf. — *Č.* = *kypřiti.* — **co**: peřinu, vlnu, mouku atd., auflockern. Jg. Č. vlnu = bíti, zupfen; len = česati, riffeln. — **co čím**: mouku rukou. — **co komu**: si bradu = cuchati, ježiti, zerraufen. Jg. — **se s kým** = trhati se, sich herumraufen.

Čechule, e, čechulina, y, f., květ jetelový, Kleeblüthe. Us.

Čechy, Čech, pl., f., země česká. Dle: „Žena". Čechy, Čech, Čechám, Čechy, v Čechách, Čechami (ne: Čechy). Böhmen. Čechský = češ-ský = český. Půjdu do Čech, z Čech. Jsem v Čechách. Lacino v Čechách — tři košťály za groš. Č. Vypravuje se jako vrabci z Čech. Č. — Vz mnoho o Čechách v S. N. II. str. 315.—488. Vz tam: A) Poměry přírodní. I. Poloha zeměpisná. II. Poměry horopisné a zeměpytné. III. Vodopis. IV. Podnebí. V. Květena. VI. Zvířena. — B) Statistika. I. Obyvatelstvo. II. Národnosť. III. Výroba přírodnin. IV. Průmysl. V. Prostředky spojovací. VI. Obchod. VII. Církev. VIII. Školství. IX. Časopisectví. X. Ústavy všelijaké. XI. Správa zemská. XII. Finance. XIII. Výbor zemský. XIV. Ústava. XV. Základní zákony zemí koruny české. XVI. Státní smlouvy. XVII. Manství a statky koruny české. XVIII. Panovník. XIX. Erb. XX. Důstojnictvo zemské. — C) Dějiny. a) politické, b) církevní, c) jazyka, d) literatury, e) výtvarných umění, f) české hudby, g) hornictví, h) zemědělství, i) včelařství, k) hedvábnictví, l) rybařství, m) lesnictví a myslivosti, n) řemesla a průmyslu, o) obchodu. — Článek Čechy jest i ve zvláštním sešitu vydán.

Čechyně, ě, f. = Češka, die Böhmin. Puch.

1. **Čejka**, y, f., knihovka, stará děvka, (pták menší holuba na bahnách žijící). Jg. Der Kibitz.

2. **Čejka**, čajka, y, f., lodka dlouhá a úzká, běhoun. Ein Jagdschiff, Kahn, Nachen. Ros. V Praze lodky menší čtverhranné, ku předu užší ale hluboké. Jg.

Čejkovitý pták, k čejce podobný. Krok.

Čejkový. 1. Kibitz-. Č. peří. — 2. Č., lodní, Kahn-. Jg.

Čeka, y, f., = čáka, naděje, Hoffnung. Malá čeka. Na Slov.

Čekací síň. Wartsaal. Rk.

Čekan, u, m., čekánek = *hůl s kladivkem n. mlatem* (zbraň), na Slov. pokívàn. Streitkolben, Morgenstern. Jg. Čekanem ho udeřil v židoviny. V. Čekanem bojovati, se bíti. Bern. Železnými cepy, palcáty, čekany, palicemi nepřítele odrážejí. Kom. — *Č.* = *šibenice.* Galgen. D. — Č. Hirtenflöte. Rk. — Vz Čagan. — O původu vz Mz. 135.

Čekaná, é, f., *čekání na zvěř*, podsed, číhaná, čihačka, postřížka. Der Anstand. Č. na velikou zvěř. Na čekanou jíti, na podsed vyjíti. Šp. Na čekané seděti, býti. Us. Sezení na čekanou. Šm. — *Č.* = *úvěr.* Der Borg. Jg. Na čekanou (na dluh) prodávati. Kateř. Žer. — Vz Čekání.

Čekanec, nce, m., kandidat. Ein Anwarter, Candidat. Jg. Č. úřadu. Ros. Č. království. Apol., Sněm 1612. Vz Čekatel.

Čekání na zvěř. Č. za svítání; na č. jíti, vyjíti. Šp. Jelena na č. zastřeliti. Us. Der Anstand. — Vz Čekaná.

Čekanka, y, f. To je moje č. Kandidatin. — Č. = čekaná, der Anstand, Jg.; jistá rostlina. Wegewart, Sonnenkraut, Zichorie. D.

Čekanlivosť, i, f., očekávání, naděje. Die Erwartung. V.

Čekanlivý, čekán býti mohoucí, erwartlich; čekající, erwartend. Jg.

Čekanovitý. Č. zbraň, streitkolbenartig. Ros.

Čekanství, n., naděje, Anwartschaft. Ros., Apol.

Čekárna, y, f. Wartzimmer, Wartsaal. Rk.

Čekatel, e, m., pl. čekatelé. Č. = kdo čeká; čekanec (čekanka) = koho čekají. Š. a Ž. Vz Čekanec. — *Čekatelka*, y, f., die Kandidatin; *-ství*, der Kandidatenstand; *-stvo*, die Kandidaten. Rk.

Čekati, čekávati = warten, harren, passen; toužiti, erwarten, sich sehnen; č. komu = trpěti komu, trpělivosť s ním míti, nachsehen, Geduld haben; č. se = s útěžkem býti, sich erwarten, in der Hoffnung sein. Jg. — **abs.** Kdo čeká, dočeká se. Us. Čekej! To může čekati. D. — **koho, čeho**: smrti, Dal., zprávy, Kram., odpovědi, Solf., všeho dobrého, Kom., svatby. Výb. Čekej času, co hus klasu. Prov. Čekajíci božie pomsty divnej rány. Kat. 2923. Č. času, smilovánie božieho. Výb. II., 73., 58. Č. boje. Alx. 1116. Čekal jsem zvítězení tvého. Pass. Úřad, trest tě čeká. Us. Pekelní zástupové čekají mé milené duše. Št. Ktož jest zdráv, čeká nemoci a nemocný čeká smrti. Št. — Tkad., Br., D., V. — **co.** Užitek kdo čeká, neodpírej škodě. Rh. **Lépe** pojíme čekati s genitivem. Brt. — **co od koho.** Jenž od tebe vieru čaká. — **čeho kdy (po čem).** Po slibu škody čekej. Prov. Po smrti radosti nebeské č. Chč. 377. — **čeho od koho.** Od zlého nečekej dobrodiní. L. Odplaty od vás čeká. L. — Solf., Háj. — **jak dlouho.** Č. až **do** konce, do zavolání. Čekám vám až do prvního. Us. Vz Čas. — **kde: u** dveří. Jg. Ona mne čekala **pod** březinou; **V** zeleném háji na tě čekají. Er. P. 143., 123. Čekej **na** tom místě do zavolání. Jg. — **na koho, na co (čeho):** na bratra, na psaní. Us. Č. něčeho na sebe. V. Kdo má k čemu příhodný čas, nechť na jiný nečeká zas. Vy jen čekáte na neděli. Er. P. 391. Věděl jsem, že to na mne čeká. Us. Zřetelného nebezpečenství na sebe č. Bart. II. 25. — **s čím na koho (jak).** **V** čistotě manželstva č. Št. N. 7. Č. na koho s toužebností; Kontribuční čeká s měrou. Er. P. 321., 433. —

koho k čemu. Bůh těch ku pokání čeká, kteří . . . Chč. 383. Ať nečeká mne k večeři. Er. P. 487. — **čeho čím, s čím.** Vší žádostí hodiny noční čeká. Troj. S takou teskností noci čeká. Troj. Někoho s jídlem. T. — **co, čeho, komu:** peníze. Us. Bůh lidem mnoho čeká. Ben., V. Vzkříšení mrtvým č. Št. Dlouho mu čekal (na dluh dal a placení dlouho nežádal). Us. — **se.** Žena se čeká (je s útěžkem). Us. Přijede? Dnes se čeká. Us. Žena se čeká **do** kouta. Žena tato s pátým dítětem se čeká. — **adv.** Déle nečeká. Už dost dlouho čekám. Us. — **aby.** Čeká zde, aby ho viděl. Us.

Čekoláda, vz Čokoláda.

Čeláč, e, m., vz Čelatý. D.

Čeládka, y, f. = čeleď.

Čelatý, čeláč, gross-, breitstirnig.

Čeleď, pův. čeliaď, i, f., čeládka = přátelství krevní z téhož domu pošlé, *rod, rodina.* Das Geschlecht, Haus, die Familie. Jg. Vsiak ot svej čeledi vojevodí. Rkk. 69. Měl bratrů šest a od nich mnoho čeledi. Dal. Opatrování domu a čeledi. V. — *Č. = děti a sluhové.* Die Kinder und Gesind. D. — *Č. = služebná čeleď*, domácí dělníci za mzdu sloužící. Das Gesinde, Dienstvolk. Sněm. (Rkk. 69.) Č.: šafář, koňák, poklasný, děvečky, kuchařky, panské, služky, služebnice, pacholci, oráči, voláci, kočí atd. Pt. Č. přístavná (nicht ansässig), zběhlá. Er. Čeleď spravovati, říditi, opatrovati, ostarati. V. Příliš mnoho důvěřiti se čeledi není dobře. Rozm. otc. Č. svrchní (v hornictví = na dni pracující. Vys.). Č. zjednávajíc se u jednoho pána, chtěla-liby k jinému se obrátiti. Er. Č. jednati. Er. Kdo chce ve psí býti, spusť se (spolehej) na čeleď. Prov. Č. Jaký pán, taková čeládka. V. Kde poroučí č. hospodáři, tam se jistě na nic daří. Km. Pilný hospodář činívá obratnou čeládku. Panské nedojedky dobré pro čeládku. Pk. Jak se měl hospodář dle strčes. práva k čeládce a čeládka k pánu zachovati a o placení mzdy vz Rb. str. 199.—203. Stran přísloví vz ještě: Hospodář, Oko páně, Pán, Práce, Vstáti. — Vz Vš. 563. — Č. u starých = *rojsko domácí, poddané.* Vypravil jsem syna svého s čeledí do pole. Ms. 1449. Vz Rb., rejstřík, str. 265. — *V botanice čeleď* = více rodů, (genus), některými povahami stejných. Rostl.

Čeledín, a, čeledínek, nka, m. Der Dienstbote. Č. v domě. V. Sám jsem byl čeledínem, vím, co mu slouží. Har. Líný zloděj jest daleko lepší nežli líný čeledín. Rb.

Čeledínný, -ínský = čelední.

Čeledínstvo, a, n., bratrstvo, přátelství, Dutzbruderschaft; Sal.; 2. čeleď. Č.

Čeledna, y, *čelednice*, e, f., *čeledník*, u, m., jizba čelední. Gesindstube. Ros.

Čelední, čeledný, Gesinde-, Haus-. Jg. Č. dům, ubrus, strava, jizba, otec (hospodář), matka (hospodyně), chléb (zadní, černý), lékařství (domácí), Jg., mzda, řád, policie, svazek. J. tr. Nezamietaj mne od svých čeledních (domácích), nebť jsem tvój sluha a syn tvé služebnice. Št.

Čeledník, a. m. = čelední otec, hospodář. Hausvater. Ros. — Čeledník, u, m., čeledna, čelednice, chasince; ve dvořích: ratejna; ve mlýně: šalanda. Šp. Gesind-, Schwarzstube. Jg.

Čelednosť, i, f. = čeládka. Das Haus, Hauswesen. Kom. Býti v něčí čelednosti, neb u někoho (býti jeho čeledínem). Ros. — Č. = společnosť. Gemeinschaft. Bel. rkp.

Čelenka, y, f., diadem (na čelo). Koll.

Čelesten, stnu, čelesen, snu, m., čelestno č. čelesno, česlo, a, n., na Slov. čelustě, n. = čelisť peci, dvéře n. díra do peci, záhřeb, ústa do prsku, prsk, Ofenloch, Vorofen. Jg. V. — Čelesno = mastné saze, Glanzruss. Us.

Čeleti, ei, ení; čelívati = proti komu čelem státi, stavěti se, zielen, widerstreben. — **čemu na co.** Lidé tyranství jeho na odpor čeleli. Kr. Mos. — **proti čemu.** To čelí proti pravdě. Jel. — Ros., Reš., Br. — **kam.** To nejvíce čelí **na** vzácné lidi. Jel.

Čelí, n., předek stavení, šiku průčelí. Die Fronte. Jg. — V čelí! Fronte! Táhnouti čelím. Tah (pochod) čelím. Potáhneme čelím. Bur. Proti čelí ustanoven bieše oltář. Troj.

Čelíčko, čelínko, a, n., vz Čelo. Das Stirnchen. D. — **Čelisko**, a, n., ohromné čelo, eine ungeschlachte Stirn.

Čelisť, čelist, i, f., čelistka = kosť, v které zuby stojí, *sáně, sáňky*, na Mor. škraň, der Kinnbacken, Kinnladen, Jg.; u ryb: žabra. Sp. Čelisti jsou opatřeny zuby neb ostrými dásněmi n. jsou prodlouženy v zobák. Jhl. Č. hořejší (vrchní, svrchní, vyšší) nepohyblivá a pohyblivá dolejší (spodní, nižší) čili sanice. Jhl., Lk. Čelistí oslíčí zbil tisíc mužů. Br. Č. lvová. — Č., čelistka, plochá strana nože, *střenka*, Backen, Seitenfläche, Schale. Jg. — *Č. = otvor* mezi sáněmi, otvor huby. Die Oeffnung zwischen den Kinnladen. Jg. — *Č. = čelesten.* V.

Čelistina, y, f., zubina, Zahnfleisch. Sal.

Čelistník, u, m. = čelesten. Bern.

Čelistný. Č. zub., V., kosť. Presl. Kinnbacken-, Kinnladen-.

Čeliti, = 3. pl. -lí, čel, čele (íc), il, en, ení; čelívati = proti někomu čelem postaviti, gegen Jemanden stellen; čeleti, směřovati, zielen, zwecken, wohin gerichtet sein. Jg. — **co, koho proti komu** = postaviti. Jg. — **čím (kam)** = čeleti. Loď včelil v stavidlo a urazil ploutev. Us. Vorem (přední části voru k břehu přiraziti). Rk. — **proti čemu** = býti. To čelí proti slušnosti, cti. D., Br. Jedni proti druhým čelili. D. — **na co:** na odpor něčemu č. Br. Na sebe č. = pronásledovati se. Ctib. — **komu.** My pak srozuměvše, že nám nesmí čeliti, hnuli jsme se. Rkp. 1470. — **se.** Voda se čelí (staví se, streckt sich). Jg.

Čélko, čílko, a, n. = čelíčko. Jg.

Čelnatosť, i, f. Č. kola (tloušťka). Die Dicke, Stärke des Radkranzes. Vys.

Čelně, zvláštně, hauptsächlich. Krok.

Čelní, čelný = *k čelu náležející.* Stirn-. Č. kosť, houf, setník, linie (čelí), závora, Jg., kolo. Rk. — *Č. = přední*, Haupt-, vornehm. Jg. Č. město, L., čelnější měšťané, V., muži; jelen (hlavní). Šp. Č. zvíře, Kopfthier, které napřed jde n. běží, jiná zvířata vede. Šp

Čelník, a, m. = náčelník. Das Haupt. — Čelník, u. Čelník = ve mlýně kolo zubaté, když jsou palce v čele vsazeny, das Stirnrad. Sedl. — Čelník, u. m. = střed oboru nade mnou, Zenith. Jg.

Čelo, čílko, čelíčko, a, n. Vz Čelisko. Místy ku př. na Plaště čalo. Prk. Die Stirne. Č. široké, úzké, vysoké. Šp. Č. úzké sviňské jest, vysedlé (vypustlé) oslovské, široké dobré povahy, svrasklé ducha starostlivého, nabíravé hněvivého znamení, vyvraštěné a vypuklé nestydatého ukazuje. Kom. Č. vypustlé, hladké, vytažené, sebrané, svraštilé, zasmušené, jasné. Lk. Vysokého čela = čelatý. Č. mnouti. Kom. Čelo popelem posypati. Jg. Rýti čelem (bradou) v blátě, v zemi = pohříženým býti. L. Člověk ocelového čela = zarputilý, neústupný. Jg. Došel čelem místa. Vz Svéhlavý, Odvážlivý, Trest. Č. Čemu čelo protiv skále vzpřieci? Rkk. Čelem zdi neproraziš (kde nemůžeš podskočiti, podlez). Čelem dvéře proraziti. Reš. Čelem zdi nepovalíš. Č. Div, že čelem nebe neprovrtá. Vz Odvážlivý. Lb. Čelem místa nedojdeš. Vz Hrdý. Lb. Čelem miesta dojíti. Vš. III. 7. — *Čelo sídlo radosti neb smutku, libosti n. nelibosti*, die Stirne als Sitz der Heiterkeit oder Betrübniss, Zufriedenheit oder Unzufriedenheit. Jg. Č. krčiti, nabírati, vraštiti, svraštiti, mračiti, smrštiti, supiti, zakrniti. Reš. Čelo hladké, rozpohozené, vyjasněné, jasné, veselé. Sedí mračna na čele (hněvá se). Č. Zamračil se, jakoby mu z čela pršeti mělo. Č. — *Č. = sídlo poctivosti, studu nebo naopak*, die Stirn als Sitz der Ehrlichkeit, Schamhaftigkeit oder des Gegentheiles. Jg. Neměl na čele napsáno, že je zloděj. Jg. Člověk bez čela = bez studu. Otřelého čela člověk. Vz Nestyda. Lb. Protřel si čelo = odvrhl stud. Protřelého čela býti. Ros. Nevěstčí čelo (drzé, nestydaté, všetečné). Č. Stud s čela setříti (protříti čelo), V.; čelo zatvrditi (psu oči prodati) = nestyděti se. Kom. Č. měděné (studu nečitelné). Jakým čelem směls mu to prokázati? — *Č. = vrch, před rozmanitých věcí.* Die Stirne, Fronte, der vordere, höhere Theil verschiedener Dinge. Jg. Státi v čele = někde napřed, na oku, na ráně, na patrněm místě. Jáz pójdu vstřiecu jim v čelo. Rkk. 11. Čelo stavení, brány, lodí, kola (povrchní okrouhlosť kola); čelo vojska. Jg., D. Hnali na ně v čele kopinníci. Troj. S nepřítelem čelem se potkati. Plác. Z čela do bočné bitvy se obrátiti. Us. Učinil čelo široké, aby se vojsko větší zdálo. Jg. Čelo postaviti komu, čelem se staviti. Opp. Čelo v čelo, oko v oko = právě naproti. Jg. Na čele býti vojska (vůdcem); stojí v čele, postavil se v čelo n. v čele vojska, národu. Jg. Nepříteli čelem se staviti, proti nepříteli čelo postaviti, čelem se opírati. Zk. V čele obce stojí starosta, *lépe*: v čele obce je starosta n. postaven je starosta. Šb. Na čelu něčím vyjížděti = chlubiti se. Se svojím na čelo, s cizím do konta, ač dobré (každá liška svůj ohon chválí). L. V čele, na počátku knihy. Jg. Psi jdou na čelo (na předek). Šp. — Čelem bíti zemi; čelem pokorné úklony někomu vybíjeti; čelem bíti zemi před velmožem = kořiti se komu. U Poláků. L.

Čelovati, *lépe:* čeliti. Jg.

Čelový, Stirn-. Č. kosť; pěchota (na předu jsoucí, Vorder-), nápis (titul). Jg.

Čema, y, f., syphilis. Die venerische Krankheit, Lustseuche. Rostl.

Čemega, y, f., na Slov., březová voda, Birkenwasser. Rk.

Čemer, u č. čemru, m., čemerka = uherská nemoc; ošklivosť, nechuť, Ekel. Baiz.

Čemeřice, e, f. Niesewurz. Č. černá, východní, zelená, smrdutá, vonná, křovinná, hrudná, bílá. Rostl. Č. jsouc v nose působí kýchání.

Čemeřicolistý, niesewurzblätterig. Rostl.

Čemeřicovitý, k čemeřici podobný. Rostl.

Čemeřicový prach, kořen. Niesewurz-.

Čemerka, y, f. = čemeřice. D. — Kýchavý prášek, Niesepulver. — 3. = čemer. Jg.

Čemerný = jedovatý, giftig. Lilek č. Rostl.

Čemerový, od čemru, čemrový, čemerkový, zur ungrischen Krankheit gehörig. Ros.

Čemesnosť, i, f. Energie. Rk. Vz Čemesný.

Čemesný, v Krkonoších = čerstvý, čilý, energisch. Kb.

Čemihati se = míhati se, vor den Augen schweben. — **se komu kde.** Něco se mi mezi očima čemíhá. Us.

Čemový vřed, syphilitisch, vz Čema.

Čemu, dat. sg. zájmena: *co.* Jest dat. příčiny (vz Dativ) = nač, k čemu, za jakým úmyslem, za jakou příčinou. Milá matko, čemu prosíš za ni? Pass. Čemu jen tobě ta péče, však bez toho býti můžeš. Švéd. Čemu čelo protiv skále vzpřieci? Rkk. Pošvarný synečku, čemu to? Pošvarná děvucho, to temu, žes dala hubičky jinšemu. Mor. Pís. Sš. 405. Čemu ty našu krev piješi? Rkk. — Llk.

Čemurka, y, f. Bastardniesewurz. Rk.

Čenčí, čínčí, n. (v děcké řeči), hezká věc, ein schönes Ding. Jg.

Čeněk, ňka, Čeň, ě, m. Vincentius? Jg.

Čenich, u, m., rypák sviňský, ježový. Rüssel. Us.

Čenichati, čenichávati = čiti, čmuchati, čuchati, riechen, schnuffeln, stänkern; znamenati, wittern, Wind haben, merken, spüren; slíditi, hledati, suchen, trachten. Jg. — **abs.** Psi čenichají. Sp. Nosatí že dobře čenichají. Kom. — **co:** psi čenichají zvěř, D.; víno č., D. světské věci. Bl. — **čeho n. po něčem** = bažiti, slíditi. Zemských věcí č. Ros., Plác., Br. Čenichá po úřadu. Sych. — **(co) čím:** co smysly, Har., nosem, Kom.; č. zemstvím (nach dem Irdischen riechen), Kom., kořalkou, pivem. Us.

Čenichavec, vce, m., slídník, der Riecher. Aqu.

Čenichavý, der riechende, spürende, merkende, trachtende. Jg.

Čeňka, y, f., vz Čeněk.

Čep, u, čípek, pku, čípeček, čku, m. V již.

Čech. a na Plaště: čap. Kts., Prk. **Končité dřevo** k zatýkání sudů atd., der Zapfen. Cep u sudu. Č. zadčlati. D. Č. ležatý, stojatý. Nz. Pivo načaté točí se čepem n. kohoutkem. Kom. Kohontek v čepě. V. Víno od čepu (ještě nestažené). Us. Pivo jde za čepem (kde se čemu odhradí, tam jde). Ros. Vždycky u čepu sedí (v hospodě). Ros. Na čepě víno dobré. Č., Bern. Pod čepem prodávati. D. Víno od čepu prodávati. Sp. Povol čepu, hned bude po pivě (popusť v kázni a bude zle). Č., Sbr. Čepem se často žehná. Vz Opilství. Č. Pivo mladé čep vyráží (mladí jsou netrpěliví vlády nad sebou). Již mu utekla svině s čepem (prokrčmařil). Pozdě honiti svini s čepem. Us. Má u něho v čepě (= pozbyl milosti). Vz Dobrodějec. Č. — *Č. u rybníka*, špalík, kterým se trouba zandavá, aby voda neodcházela. Die Docke, der Zapfen, Schlägel. Jg. Zděř u čepu. D. — Č. = *zátka*, Spundzapfen, Spund. Jg. Č. u sklenice. Čípkem láhvici zatkati. Jg. — *Čípek v hrdle*, č. průdušní. Luftzäpflein, Hank, Zungendeckel. Jg. Zánět čepů (čípků) n. mandlí obecně lid jmenuje spadnutím čepů. Tys. Spadlý čípek. Ja. Spadl mu čípek, nemůže jísti. D. Čepy (mandle) mu spadly (také = zamlčel se). Sych., l. b. — Čípky, *čépky lékařské* pro stolice. Stuhlzäpfchen. Kom. Č. z mýdla, Us., mydlný. L. — *Č. ženský*, materní, pro matku k vyvedení květu ženského i porodu. Das Mutterzäpflein. V., Byl. — *Č., zařezání dřeva* k vázání.. Der Zapfen am Zimmerholze. Br. — *Č., běhoun, osa*, na které se co otáčí, ku př. dvéře. Čep ve dveřích. Jg. Der Thürzapfen, Thürangel. — Čepy nazývají se *konce válce*, na kterých válec se obrací, der Zapfen, ku př. čepy u hřídele, u kol, v hodinách, u zvonu; čepové světa (úhlové, die Angel der Welt); půlnoční, polední. Nord-, Südpol. Ros. — *Čípky komu dávati* = fíků, vidlíček podávati, posmívati se (palec mezi ukazatel a prostřední prst strkaje). Jg. — Č., rostl., listnatec, babí jahoda, das Zapfenkraut. Č. objímavý, žlutý, velkokvětý, drobnokvětý. Rostl. — Č. o člověku = *hlupec*, ein dummer Stock. Stojí jako čep a nic důvtipně pověděti neumí. L.

Čepák, čapák, u, m. = krajáč, puclák. Na Mor.

Čepaň, ě, f., střep z hliněné nádoby, Scherbe. Us.

Čepcový. Hauben-. Us.

Čepčář, e, m. Haubenmacher. — *Čepčářka*, y, f. Putzmacherin. — *Čepčářský*. Haubenmacher-. — *Čepčářství*, u. Haubenmacherei. Jg.

Čepčiti = čepiti. Vz toto.

Čepě, ěte, n., volavka, Reiher. Ros.

Čepec, pce, čepeček, čku, m. Die Haube. Č. pro ženské, pro děti. Druhy: bulka, ryčka, kyka, kápka. Sp. Č. noční, sítkový, zlatý. V. Č. dobře sedí. Sp. Č. čistiti, práti, dáti na hlavu (čepiti). Sp. V čepci chodí (= dá se ženou říditi). Jg. — Č. = *ženština*. Za čepcemi (m. za čepci) běhati. Den Schürzen nachlaufen. Jg. — Č., *znamení ženy*. Utíká do čepce (čepiti). Pod č. přijíti (= vdáti se). Us. Pod č. se dostala. Er. P. 345. — Č. = *kožka dítěcí*, die Glückshaube. V čepci se narodil (šťastný). L. — Č., *druhý žaludek* přežvykujících zvířat. Das Garn, die Haube, der Magenzipfel. Jg., D. Vz Žaludek. — Č., *(hřbet) u sekery*, klínu, cepu. Der Rücken oder Nacken. — Č., otok na koleně zadní nohy koňské. Rkp., Us., Š. a Ž. (Walter).

Čepečník, n, m., palice na čepce, der Haubenstock. Plk.

Čépek, pku, m., špalíček, podpatek. Dlouhé čépky nositi. St.

Čepel, e, m. a f., čepelík, čepelka. Č. plíšek, deštička tenká kovová. Blech. — Č. = *nástroj hrnčířský* k hlazení syrového nádobí. Die Schiene. Rohn. — Č. olověný ku psaní *(tabulka)*. Žal. rkp. — Č. *plech, ocilka u pily, u nože* (ocelka, železo), u poboční zbraně (bodonu, rapíru), č. bodáková. Die Klinge. Č. čtyrhranný, dutý, šestihranný, oblý. Tš. Čepele se dotýkati; čepele křížiti; hřbet čepele. Tš. — *Č. listu* (plocha), vz List.

Čepelatka, y, f., Riementang, rostl. Presl.

Čepelatý, plattig (v bot). Presl.

Čepelice, e, f., Messerfisch. Rk.

Čepelník, a, m., Klingenmacher. Záp. měst. 1448.

Čepelovitý, plattähnlich. Presl., Rk.

Čepení, n. Č. nevěsty. Vz Čepiti. — Č. na hlavu, die Frisur; jehla k čepení, die Nestelnadel. Jg.

Čepeníčko, a, n., drobné pečivo, pletenec. Us. v Klat. Brezel. C.

Čepice, e, f., čepička, die Mütze, Kappe. Č. má dýnko, tílko, pásek, štítek n. stříškn a podšívku. Č. biskupská (mitra), letní, zimní, noční, kněžská (kvadratek), Š. a Ž. (Walter), kulatá, čtyrrohá, háčkovaná, vyšívaná, Sp., kožená, soukená, chocholatá n. špičatá, kožichem podšitá, mužská, ženská, knížecí; čepici na hlavu dáti, smeknouti. Jg. Je Blažkovi za čepici dlužen (blázní). Vz Blažej. Č. ospalá = ospalec. Us. Má čepici jako trám. Vz stran přísloví: Opilství. Č. Tí mu dali do čepice (vymluvili mu. Vz Domluva). Č. — Ze střlat. capa, cappa. Vz Mz. 137. — Č. = *pěna na pivě; čepička žaludová*. Š. a Ž. — Č. na led. Cn.

Čepičák, a, m., kdo má vysokou čepici. Vz Čepičatý.

Čepičatka, y, f., rostl. Glockenhut. (Moos.) Rk.

Čepičatý, o kněžích vyšší důstojnosti, kteří vysoké čepice nosí (čepičák).

Čepička, y, f. Vz *Čepice*. — Č., Hutkappe, částka *klobouku dutá*. Rohn. — Na Slov. = *čéška*. — Č., kvasnice při převalení piva na sud vystouplé. Spundhefen. Us. — Č., kdo rád čepičku nosí. Us. — Č., Kappe, kování na spodku hlaviště (ručnice etc.). Šp.

Čepičkář, e, m., čepičník. Kappenmacher. Us.

Čepičkovitý. Listeny č., mützenförmig. Rostl.

Čepičnice, e, f., rostl. myrtovitá. Rostl. Kappenmyrte.

Čepičník, a, m., čepičkář. Troj.

Čepičný, Mützen-, Hauben-, Kappen-. Ras.

Čepík, u, m. = čípek. Na Slov.

Čepiti, 3. pl. -pí, čep, -pě (íc), il, en, ení; čepívati. **koho.** Po půl noci nevěstu čepiti (häubeln). Us. — **se** = čepec bráti. Haube nehmen. Us.

Čepka, y, f. = čapka = čepice.

Čeplák, a, m., druh hmyzu. Krok.

Čepní kohoutek. Zapfen-.

Čepobití, n., bubnování n. musika vojenská večerní, po které vojákům vycházeti nedovoleno. Něm. Zapfenstreich, jež však nepochází od Zapfen = čep, nýbrž od Zaufen = coufati, couvati, tedy vlastně: couvobití. Ale to by se nám příčilo. Polské: czapstryk, czapstrych a ruské zarja (večernaja) se nám nehodí. *Šm.* a Rk. mají: čepotřesk. Také to se nehodí. Francouz má: retraite, Španěl: retrata n. retirada. Dle toho bychom mohli říci: návrat, večerní návrat vojenský. Tlouci, bíti, bubnovati, troubiti, hráti na návrat, k návratu. Musika hrála k návratu večernímu. Slavný návrat vojenský. Bs. Večerní svolávání, bubnování. Rk. Troubení k večerce. Šm., Čsk.

Čepouch, u, m., veliký čep. Us.

Čepovati: co: sud (čepem zacpati), verzapfen. — Č. pivo, víno, zapfen, lépe: *Točiti* ze sudu víno. Kom.

Čepovec, vce, m., der zweite Halswirbel. Rk.

Čepovice, e, f., čepová pánvice. Zapfenpfanne. Ros.

Čepovní nebozez, čepovník. Jg.

Čepovník, u, m. Zapfenbohrer. Rk.

Čepový. Zapfen-. Č. díra, bratr(pijan), šroub, Schwanzschraube. Jg. — **Čepové,** ého, n. (plat od čepu, od sudu). Čepového dáti, posudného. Jg.

Čepýrati. To dieťátko čepyráše hledaje u mateře pokrmu a žalostivě pláče. Pass. Vz Čpýrati.

Čepýřiti, 3 pl. -ří, -pyř, il, en, ení; čepýřívati, sträuben. — **co kde.** Kohout jsa hněviv, čepýří **na** krku peří. Us. Strach mu na hlavě vlasy čepýřil. L. — **se** = durditi se, horšiti se, hněvem se rozpáliti, zornig werden; vypínati se (D.); rdíti se, pýřiti se, roth werden (vor Scham). Jg. Páv, kohout se čepýří. D. Panna se čepýří. D.

Čerba, y, f. Kiemen-, Käferwurm. Rk.

Čeřen, u, čeřínek, nku, m. Čeřen je čtyřhranná *sakovina* na čtyřech prutech na příč položených s dlouhou násadou. Jg. Die Taupel, das Wurf-, Senkgarn, Fischbärn. Jg. Rybář v jezeře a rybníku sítí rybářskou a nevodem aneb smykem, v potoce sakem (čeřenem) a vrší loví. Kom. — Č. = *vrchní ploska hory.* Der Kamm. Na tom čeřeně nic se nerodí. Us. — *Č. nad pecí*, pekelec. Leží na čeřeně. Us. — Č., čtverhranné, prkenné náčiní v lisu vinném, do kterého se hrozny házejí, aby tlačeny byly, Kelter, Torkel, Presskorb. Šk., D.

Čeřeniti, il, ěn, ění = čeřenem loviti, mit der Taupel fischen. D. Vz Čeřen.

Čeřep, u, m., zastr. = střep. Scherbe. Mat. verb.

Čeřěslo, a, n., zastr. = třísło. Mat. verb

Čerešně, f. = střešně. Die Kirsche.

Čerevo, zastr. = střevo.

Čercha, y, f., čára. Č-y na ruce. Strich Us., Č.

Čeříslo, a, n. (na Mor.), čereslo (na Slov.) = krojidlo, Pflugmesser.

Čeřiti, 3. pl. -ří, čeř, čeře (íc), il, en, ení; čeřívati = hýbati, kostrbatiti, ježiti, kräuseln. — **co:** vodu, hlavu. Jg. — **se kde.** Vlna **na** hladině mořské se čeří (se vlní). Krok. — **se** také = šeřiti se, dämmern. Us.

Čeřitý. Č. list (řeřabitý), kraus, wellig. Rostl.

Čerkas, a, m. — *Čerkaska*, y, f. — *Čerkaský.* — **Čerkasy,** gt. Čerkas, pl., krajina v Asii. Jg. Cirkassier, -rin, cirkassisch, Cirkassien. Jg.

Čermák, a, m., čermáček, čka, m., červenka, Rothkehlchen, pták. V. Čermák m. červák (červ), *v* přešlo v *m*. Ht., n. črъm-ьnъ = červený. Č. = červák, červeňák; *m* jest původní a přešlo do *v*, vz Červ (původ, hned na začátku), Čermný. Prk. Dle Kom. červenka = Rothkehlchen, čermák Rothschwänzchen; u Toms. naopak; u Turnova čermák a červenka Rothkehlchen, lejsek Rothschwänzchen. Marek. (Jg.). Na Mor.: raška. Brt.

Čermel, e, m., na Slov., černýš. Kuhweizen.

Čermný, zastr. = červený, roth. Jg. — *Čermný*, Čermná jest jméno několika osad českých neb polí, zkaženě Černý, -á nazvaných, od červené půdy, na př. severových. část obce Hoř. Břízy u Plzně. Prk. Vz Črmný.

Čermucha, y, f., střemcha, ptáčnice. Trauben-, Ahlkirsche. Jg.

Čern, vz Černý.

Čerň, i, f., *barva černá.* V černi choditi, opak: v běli choditi. L. — Č. = *luza.* Pöbel. L. — Č. čeho = *tma, veliký počet.* L. — Č. *brunšvická*, čínská, frankobrodská, knihtiskařská, kostní, lakyrská, pařížská, platinová. révová, skřidličná n. břidličnatá, slonová, španělská, tiskařská, Kh., železná, iridiová, mořenová (krapproth). Nz. Die Schwärze. Vz Černidlo.

Černáček, čku, m., černý bob, schwarze Bohne. D.

Černá hora, Crna gora, ital. Monte-negro, Černohoří. Vz S. N. II. str. 499.—506. — *Černohorec*, — *Černohorský.*

Černastý = příčerný, schwärzlich. Baiz.

Černati = černým se stávati, schwarz werden; se č . . Lidu tam, až se černá. Us. Něco se tam černá. Us. Černání vína. Šk.

Černava, y, f. = černá země, Mohrerde. D.; 2. černý oblak, schwarzes Gewölk. Na Slov., Koll.

Černavost, i, f., náčernost. Die Schwärzlichkeit. Us.

Černavý. Č. peří, oči, tváře, vlasy, barva, země, schwärzlich. Us., D., Jg.

Černě něco barviti, schwarz färben. Jg. Lépe: na černo. Brt.

Černec, nce, m. Der kalte Brand; na bobě (Bohnenflecken. Bern.).

Černěti, 3. pl. -něji, čl, ční. Vz Černati.

Černice, e, f., ostružina. Brombeere. Na Slov. a Mor.

Černičký = zcela černý, černoučký (cf. bělouněký), ganz schwarz. Prk.

Černidlnice, e, f., kalamář, Tintenfass. Reš.

Černidlo, a, n. Schwarze Farbe, die Schwärze. Č. ševcovské, knihařské n. tiskařské n. tlačitelské, Druckerschwärze, malířské, písařské (ke psaní, inkoust). Psal jsem na knihách černidlem. Br. Ne všecko se může černidlu a papíru svěřiti. Kat. Žer. Kalamář s černidlem. Štelc. — Vz Čerň.

Černikář, e, m., barvíř, der Färber. Dipl. 1523.

Černilka, y, f., rostl. Rostl. Nigritine. Rk., Jg.

Černiti, 3. pl. -ní, černi, -ně (le), il, čn, ění; černívati, schwärzen, schwarz machen. — Slunce černí (opálá). Č. si brvy, vlasy. Us. — **co čím:** řemen černí. — **koho** osočovati, anschwärzen, verleumden. On ho černí n pána. Us.

Černo. Něco na černo barviti, schwarz färben. Us. Vz Černý.

Černoboh, a, m., každý zlý duch, bůh rozhněvaný. Jg. Vz vic v S. N. II. 251.

Černobrvý, schwarzaugenbrauig. Č. dívka. Jg. Černobrvka.

Černobýl, e, m., rostlina, sv. Jana pás. Byl. Der Beifuss, Johannesgürtel. Č. bílý a červený. Čern. — *Černobýlový.* Č. voda, semeno, víno. Byl.

Černohlav, u, m. Ross-, Bergkümmel. Rkp.

Černohlávek, vka, m., kdo černou hlavu má, ein Schwarzkopf. — *Č., pták:* řeháček; sikorka černohlavá. Mohrmeise. Jg. — *Č.* u, m. *bylina,* svalník menší, gemeine Brunelle; svalník prostřední, drábský n. zběhový trank, rannik, Günsel; svalník královský, Gartenrittersporn. Jg.

Černohlavý, schwarzköpfig. Č. člověk, sikora (černohlávek).

Černohoří, n., vz Černá Hora. — 2. Schwarzwald.

Černochové, vz S. N. II. 512.

Černojádřinec, nce, m., rostl. kosatcovitá. Rostl. Diasia.

Černokněžnictví, n., černokněžství (V.), černokněžstvo, a, n. = čarodějnictví. Die schwarze Kunst, Hexerei. Č-stvím se obírati. V. Č. provozovati. Smrž.

Černokněžník, černokniżnik, *lépe než:* černokněžík, a, m. Der Schwarzkünstler. Č., čarodějník s černým uměním zacházející. Kom. Špatný překlad slova: nigromantia (a to šp. m. necromantia), umění pomocí zlých duchů lidi mrtvé povolávati n. citovati. Jg. Vz Černý.

Černokrevka, y, f., Tintenfisch. Jg.

Černomořský. Č. břehy (černého moře). Rostl.

Černooký. Č. holka, dívka, děvče. Us. Schwarzäugig.

Černorouchý, schwarzgekleidet. Ráj.

Černosť, i, f., černota, y, f. Die Schwärze. V. Č. inkoustu, kůže, uhlu, noci; duše (ohyzdnosť), skutku, činu. Jg.

Černouš, e, m., člověk, kůň černý, tmavý. — Č., o ženské, eine Brünette. Jg. Dejme toho černouška na bělidlo. Sych.

Černovec, vce, m., die Schwärze (barva). Plk.

Černovice, vic, cím atd., pl., m., dle Budějovice. Č., mě. v Bukovině. — Černovice u Křeče, zima div se nevzteče. (Studená krajina v Táborsku.). Č. — **Černovický.**

Černovlasý, schwarzhaarig, -vlný, schwarzwollig.

Černovous, a, m. Der Schwarzbart. D.

Černožlutý, schwarzgelb. Jest č. = österreichisch gesinnt (od černožlutého rakouského praporu).

Černucha, y, f., černouše, černouška, černula = černá kráva n. koza. — *Černucha,* bylina. Die Nigelle. Jg.

Černý; čern, a, o; komp. černější; črný; čerňounký, černinký, černičký, černoučký, schwarz. *Druhy černé barvy* jsou: uhlová, vraná, smolná, modravé černá, černavá. Jg. Č. barva, křída. V. Aby to, což bílého, černým, což tvrdého, měkkým jmenoval. V. Bílé od černého rozeznati. D. Černý jako uhel, jako havran, kavka, vrána, jako smola, jako čert, jako mouřenín. Us. Hrnec brnci káže, oba černí jako saze. Hrnec kotel kárá, černa sta oba (dual). Potmě každá kráva černá. Kavka, kamkoliž letí, černá vždy býti chce. Jg. Č. inkoust, Sp., oči, vlasy, uhlí. Rk. Chodí v černém oděvu (černý, černá = ve smutku). Jg. Černý kůň = vraný; černá kráva: 1. černucha; 2. bez mléka, bez smetany. Černá labuť = řídká věc. Srovnej: Černé jako labuť, bílé jako vrána, rovné jako motovidlo, křivé jako vřeteno. Jg. Černá půda bílé žito rodí; Ač je černý, přece není ďábel. Pk. Co černé, to věrné. Vz Zevnějšek. Lb. Čert jako ďábel, jsou oba černí. Černý anděl n. duch = čert. Vz Čert. — Černý **kde: na** čele, **po** čele. Ros. — **čím.** Acheron trudem černý. Ráj. — **Černé,** *ého,* n., subst. Das Schwarze. Černé v oku (opak: bílé, bělmo). Černé v terči. Do černého střeliti, trefiti. D. Od černého daleko nechybil. Vz Uhodnouti. Č. Barva padá do černého. Udělá z lejna muškát, z ničehož svádu, z černého bílé a z bílého černé. Prov. Vz Lhář. Jg., Lb. Bílé za černé a černé za bílé udávati. Černé v bílé obraceti (zlé v dobré). Jg. Míti černé na bílém (psané, úpis). Jg. Černé je věrné. Sk. — Napsati někoho na *černou tabuli* (ve škole, špatné chování jeho tam zaznamenati), do *černé knihy* (do které se nemravní žáci zapisují). Jg. — *Černé knihy n. rychtářské* (do nichž se odsouzenci zapisovali). Richterbuch. V. Černé knihy (také knihy černokněžníkův). Štelc. — Udělati někoho černého (lépe: očerniti někoho) = *osočiti.* Jg. — Černá věž na hradě pražském (mučírna). Gl. — Č. noty, s černou hlavičkou. Us. — *Černé* = *do černého padající,* schwärzlich, schwarz. Č. oblak. Jak mrak černý. Rkk. Č. noc = temná. Č. zuby, tvář, kůže, krev (temně červená), zvěř (divoké svině, též medvědi a jezevci), dobytek (vepřový), zvě-

řina, kns (divoká svině), les (temný; Černý les, Schwarzwald v Německu, Silva Hercynia; u myslivců černý les = který má jehličí, opak: les listový), moře (vz S. N. II. 508.), mouka (krnchová, chlebová), vino (vz Vino), chléb (režný, opak: bílý), nemoc (padoucí), Jg., smrť (mor), Us., hora (vz Černá hora), měď (s železem ještě smíšená). Jg. — *Černý* = *smutný, nešťastný*, schwarz, traurig. Č. den, neděle (smrtedlná, smrtná). Jg. — *Č. s ponětím strachu n. zloby*. Č. duše, myšlénka, účinek (That). Jg. I on je černý (vinný). Ros. — *Černé umění* = kouzedlnické, čarodějnické. Vz Černokněžník. S černým uměním se obírati (čarovati). V. — *V botanice.* Č. strom, žito, koření, kořen, jahoda, kmín, malina, děvky (hrušky), zelina. Jg.

Černýš, e, m., černoch, mouřenín, Neger, Mohr.- Č., rostl., Kuh-, Mohren-, Wachtelweizen. Jg.

Čerp, u, m., ve vinařství. Schaufel. Šk.

Čerpací nádoba, náčiní. Schöpf-.

Čerpač, e, m., čerpal, der Schöpfer. Jg.

Čerpadlo, a, n., čerpadelko, čerpátko; čerp, čerpač, čerpačka = *náčiní k čerpání*, ein Schöpfgeschirr. Č. sosově. Saugpumpe. Sedl. — Č. = *místo u řeky*, kde vodu čerpají. Die Schöpfe. U čerpadel. Jg. — Č. = *přístav*. Der Hafen. K čerpadlu lodí doplaviti. V. Lodí do portu (čerpadla) vehnány býti mají. Kom. — Jg.

Čerpák, u, m. = čerpadlo. Na Slov., Plk.

Čerpatel, e, m., vz Čerpač.

Čerpati, čerpávati; čerpnouti (zastr. čerpsti), pnul a pl. nutí = vážiti, schöpfen; bráti, etwas woher nehmen, schöpfen. Jg. — **co**: vodu (nabírati, vážiti). Us. — **co čím.** Prázná věc vodu č. řešetem, L., vodu rukou. — **co odkud.** Příklad z něčí ctnosti č. L. Čerpal z něho, co tajemně myslil (zvídal). L. Vodu z potoka, něco z kněh (vážiti). — **co kde.** Moudrosť v zřídlech. L.

Čerpátko, a, n., vz Čerpadlo.

Čerpavý, schöpfend Jg.

Čerstva, šp. m. z čerstva; gt. jen s předložkou, cf. z hurta, z řídka. Mš. Z čerstva jíti = honem (dobrá frase). Mš.

Čerstvě, frisch, geschwind. Pojď č. Č. vyrůsti. D.

Čerstvěti, 3. pl. -ějí, ěl, ění; čerstvívati = čerstvým se státi, frisch, munter werden, sich erfrischen. Jel.

Čerstviti, 3. pl. -ství, il, en, ení; čerstvívati. — **koho čím**: vodou, frisch, munter machen, erfrischen. Us.

Čerstvo, eilends, geschwind. Z čerstva, za čerstva po smrti se pohřbují. Kom. Dnes je venku č. (frisch, kalt). Us. Vz Čerstvý.

Čerstvosť, i, f., čerstvota, rychlosť, křepkosť, čilosť, hbitosť, spěšnosť; ostrosť, studenosť, Frische, Stärke, Munterkeit, Geschwindigkeit, Geläufigkeit. Jg. Čerstvosť žádné čáry. D. Č. mysli. Kom.

Čerstvý; čerstev, stva, stvo; komp. čerstvější; (dříve: črstvý, čirstvý, čerstv). *Č.* = *jadrný, tuhý, silný, zdravý*; stark, derb, gesund, frisch. Jg. Č. co ryba ve vodě. Us. Č. a zdravý člověk. Kom. Na čerstvém a zdravém domů se vrátiti. Žer. — **na čem.** Na životě a mysli čerstev a zdráv byl. Krab. — *Č.* = *čilý, bystrý, kvapný, bedlivý, hbitý, čilý, ochotný, rychlý*; frisch, muthig, lebhaft, munter, aufgeweckt, geschwind. Jg. Čerstvý co kráva na ledě. Ros., Č. Č. jako jelen, Lom., co šídlo. Us. Č. vítr u plavců — dosti silný a pohodlný. Jg. Je čerstvá, div nelehne. Č. Jest čerstvý jako sochor v pytli. Č. Č. jako ryba. Pk. Č. voda. — **na co**: č. na nohy. Br. — **k čemu.** Č. k dobrému. Št. Vz Črstvý. — *Č.* = *celý, neporušený*, v dobrém stavu jsoucí; frisch, unverdorben. Č. zboží, vejce, obilí (nestuchlé), listí (nesvadlé), ovoce, máslo (nepřepouštěné), tráva (nesušená). Jg. — *Č.* = *nový, nedávno udělaný*; neu, frisch. Č. jídlo, ovoce, citron (z poslední sbírky), slaneček, maso (neuzené, ne nasolené), vejce, kytka, rána, sníh, chléb, máslo, voda (čerstvě vážená). Jg. Č. prádlo = čisté, bílé. Č. povlak, postel. Jg. — *Č.* = *posud nepotřebovaný*; noch ungebraucht, frisch. Čerstvý sud načíti. Čerstvé koně vzíti (odpočinulé). Č. vojsko. Ta věc mi je v čerstvé paměti (v živé). Za čerstvé paměti. Us. Míti v čerstvé paměti. V. O té bitvě posud paměť čerstvá. V. — *Č.* = *ostrý*; sauer, herb. Č. víno. V. — *Č.* = *studený*; kühl, frisch. Č. nápoj, povětří, vítr. Us. — *Č.* = *nezkažený*, frisch. Na čerstvé povětří vyjíti, na čerstvém povětří býti, čerstvého povětří užívati. D. Č. vítr (v dolech). Vys.

Čeršiti, vz Čerchovati. Rk., Nz.

Čert, a, m., čertík, čertíček, čka, m., dříve: črt. Nom. pl. čerti, dříve i: čerti. Č.— *Č.* = *černý duch, ďábel.* Der Schwarze, Teufel. Utekla čertu z bělidla (= je černá). Us. Č. pokouší člověka. D. Zaklínač čerta. D. To je s čertem (to jsou čáry). D. Toť musel s čertem býti. D. Je toho čerta kus = mnoho. V Táborsku. Šř. Starého čerta ti dám (= nic). Vz Odbyti. Č. Bojí se co č. kříže. Vz Strach. Č. Ten tam, coby ho č. vzal. Vz Zmizení. Č. Raději bych na čerty než na něj hleděl. Vz Nenávisť. Mrzí mne co čert. Čertu do kuchyně přijíti (= mstíti se). Vz Msta. Č. S každým by i s čertem trefil. Vz Vtipný. Č., Lb. Čertem drbaný, čertem je posedlý. Č. Čert se do něho obul. Č. Na čerta by dotřel. Č. Peklem, čertem smrdí. Č. To mi byl č. dlužen. Č. Toho si č. poznamenal. Č. Jednoho čerta vyhnati a deset jiných vehnati. Č. Byl tu, kde (když) všem čertům ocasy svazovali. Vz Chytrý (Svárlivý. Lb.) Č. Čert vždy musí svou (králku) provésti. Č., Lb. Čert starý a proto dobrý není. Č. S babou i čert soud prohrál. Vz Baba. Č. Čert řekl uhlíři: My oba černí jsme. Č. Vz Podobný. Č. za vlásek lapne a pazourem drží. Pk. Č. nespi, podaj mu vlas, nchytí ťa celého; Č. sa tě bojí, já sa ťa nebojím; Postav sa čertu do očí, hned ntúkne; Č-a mu na krk zavěsil; Č. matku zabil a vyhovárał sa, že hustá hmla bola; To neurobíš, čo by si bol čertom; S čertom buď za dobré a pána Boha nerozhněvaj; A čo sa bude č. po čerte nosiť; Č-a neobrátiš, čo ten svet prevrátiš; Ako robil, tak sa mal, č-u slúžil, čert ho vzal;

Č. vymyslí, diabol poštuchne; Sadol jej č. na nos (zpyšněla; pohněvala se). Mt. S. Holič lazebníka, čert ďábla drhe (chválí); Sloužil čertu, čert ho vzal; Čert vždycky na větší hromadu klade (klidí, dělá, se . .). Čiň čertu dobře, peklem se ti odmění (odslouží). Vz Nevděčný. Co od čerta přišlo, zas k čertu odešlo. Č. Po čertu drohy sežral. Čerta by sežral, kdyby se mu dal. Vz Žrout. Č. Trefil čert na ďábla. Vz Stejnosť. Č. Vzal č. koně, vezmi i uzdu. Vzal to čert za starý dluh. Vz Prodělání; Až č. umře a peklo shoří; Vz Nikdy. Č. Čert se tu hraje. Už je č. odvázán, odtržen. Tu č. spí, popadneš jej za ocas. Vz Nebezpečenství. Č. Čert nikdy nespí. Vylže se i čertům z pekla. Čerta by vzal, kdyby se mu netřepal (dal). Vz Nesyta. Lb. Vyhýbá se práci co čert kříži. Je na halíř jako č. na hříšnou duši. Č. Obať jsou (stejna) č. jako ďábel. Červinka. Co jednou čertu v hrdlo přijde, toho nikdo nevykoupí (o lakomci); Holič lazebníka drbe, č. ďábla šklube; Má všeho dost jako č. plev. Vz Blahobyt; Čert by mne trestal, kdybych to udělal. Vz Kletba; Proč č. bábu zbil? že se neuměla vymluviti. Vz Výmluva. Č. Ne darmo č. svou matku bil, že se neuměla vymluvit. Vz Výmluvný. Lb. Tu máš čerte kropáč! Přijde č. pro cizí, pobere i vlastní. Vz Společnosť. Lb., Jg. Baba je horší nežli č., věř tomu, že není žádný žert. Lom. Č. nikdy nespí. Lb. Nemaluj čerta na stěně (stěnu), přijde on sám. Nemaluj čerta na stěně, sám on se namaluje. (Vz Nebezpečenství. Nešaškuj). Lb. Když pere, čert ji bere; když koláče peče, div se nevzteče (o zlé ženě). Jg. Jest heslo starých lidí: Črt črtu oka nevykline. Tkad. Pán Bůh stvořil dva volky a č. spolky, hleď každý své tobolky. Bohu slouží tak, aby čerta nerozhněval. Tebe dám štědrého večera čertu. Jg. Dobrý čertu v dar dáti nového léta (štědrého večera. Vz Ničema). Lh. Co je s šeptem, to je s čertem. Tak vyletěl jako č. z pekla. Vz Hněvivý. Lh. Čerti vám jsou byli ho dlužni. Č. nám ho byl dlužen. Vz Ničema. Lb. Co Bůh dá, toho čert nevezme. Č. ho na vrbě strojil (dělal); č. na něm hrách mlátil (o škaredém, důlkovatém). Č. na ďáblu jede. Vz Podobný. Lb. Č. neví, kde ženská má brousek. Vz Brousek. Není toho kostelíčku, aby č. při něm neměl svou kapličku. Pán Bůh napřed a já za ním a ty čerte zadu tlač. Jg. Komu č. přeje, toho i pán Bůh neopustí a koho pán Bůh opustí, i čert ho bodá (Vz Neštěstí); Č. s ním šije n. Ani č., ani pivo (Vz Neposeda); Co č. chce vzít, ani anděl neuchrání; Koho má č. vzíti, netřeba ho klíti (Vz Zločin); Vzal ho č. a nic za něj nedal (Vz Ničema); Ani č. s ním nekvasí (Vz Odhodlaný); Je č. a dvě neděle (Vz Zlostný); Č. jako ďábel, jsou oba černí nebo: Č. na svého trhl n.: Trefil č. na ďábla, pištec na bubeníka n.: Č. ďábla přinesl chocholatého (Vz Podobný); Nech č-a starat, má tvrdou hlavu. Vz Lhostejný. Lb. Vz Přijíti od koho. — *Lidé často jmenují čerta divíce se, nevražíce, klejíce se atd.* Čert mi to napiskal (spiskal, navalil, nahodil, na harc dal). Č. S čertem jsi se potázal! To je č., a ne kukačka. Čert ti děkuj. Kéž tě č. z rosola snědl! Vz Výkřik. Č. To by byl čert! Kde tě čert má (nosí?) Us. To nestojí za čerta (= za nic). D. Čerta (kozla)! U čerta, co to má býti? U všech čertů, nech těch žertů. Kého čerta! Kého čerta máte? Kýhos čerta zakousl? Čerti vzali! Čert ho vzal. Jdi k čertu (do pekla)! Na Moravě říkají také: Jdi v čerty. Brt. Vezmi ho č.! Ten chlapec tam čerty kutí. Č. dbá o to! Hněvá se jak č. To by v něm byl č., aby to udělal. Smrdí jako č. Chlap jako č. (čertův chlap). Jg. Jako na čerta nevražiti. V. Po čertu! Č. vi. To čerti vědí. Ať mne č. vezme, není-li to pravda. Co pak tě čerti berou? Rk. Čerta starého (když někdo lže. Vz Lhář). Lb. Dám ti (Zmaluji tě), že tě č. nepozná. Vz Vyhrůžka. Lb. Kýho čerta jste dělali? Svěd. 1569. Ký čert co puosobíte? Svěd. 1569. To je č. z pekla. Poh. 697. — *Lid říká také:* rarášek, ten starý kat, drak, ďas, červ (na Mor. čés), čmert (čmerta starého), prašivec, černý atd. Jg. — Vz Ďábel. — Č., *o zlém člověku.* Ty čerte! Totě čert! To je paní čert. D.

Čertadelní, k čertadlu náležející: dřevo. Ros.

Čertadlo, a, n., plužní železo, *radlice*. Pflugschar. V., Reš. — Č. = *krojidlo*, plužní zub, Pflugmesser, -säge. Jg., Puch., D., Kts. — Č. = plaz, *plužní hlava* (spodní díl pluhu, na který rádlo, radlici nasazují). Das Pflughaupt. V. Krajidlo s čertadlem a nasazenou na ně radlicí vykrojuje brázdy. Kom.

Čertakusadrobet, v již. Čechách: vše možné dohromady a ještě drobet k tomu. Kts.

Čertati, črtati = čárati, Striche machen, scharen. — **co.** Brázdy pluh črtá. Puch.

Čertí, vz Čertův. Teufels-. Č. čpár. Us. Č. bydlo. Sš. Pís. 7.

Čertice, e, f. Ta žena je vtělená čertice. Teufelsweib. Us.

Čertík, a, čertíček, čka, m. Vz Čert. — Č., hromský chlapec, čírtč. Teufelsbube. D.

Čertiti, 3. pl.-tí, il, ění; čertívati = čerty kutiti, dováděti, buben, Muthwillen treiben, teufelsmässig thun. Jg. — **se komu.** Čertí se mi (týrá mne to). Na Slov. — Jg.

Čertkal, u, m., Asant, assa foetida. Rk.

Čertkus, u, m., bylina, sv. Petra kořeni. Der Teufelsabbiss, Peterskraut. Rostl. — Č., třepení na matečních trubicích. Die Franzen an den Eiergängen, Mutterröhrchen. Ja.

Čertovati, čertovávati = teufeln, fluchen, čerta v ústa do úst bráti, čertem házeti. — **na koho.** On na tebe čertuje. Sych. — **se** = klíti se čertem, beim Teufel betheuern. Jg.

Čertovec, vce, m. Teufelskerl. Rk.

Čertovina, y, f., čertova věc, Teufelei, Teufelswerk, -zeug. D. Čertovinu provoditi (dováděti). — Č. = lidé čertovi, Teufelsrotte. Háj. — Jg.

Čertovitý, čertový, teufelsmässig. Zlob.

Čertovník, a, m., čertem posedlý. Na Slov. Bern. Ein vom Teufel Besessener.

Čertovský, ďábelský, teuflisch, verteufelt. Jg. Toť je čertovská potvora. Us. Č. pýcha! L. To je č. robota. Mt. S.

Čertovství, n. = ďábelství, Teufelei.

Čertovstvo, a, n. Teufelei, Teufelswerk, -brut, -zeug. Jg. Jaké č. ohmýšlíš (čertovský kousek). Sych.

Čertový, Teufels-. Rk.

Čertův, a, ovo; Teufels-, verteufelt, verhenkert. Č-u náležející. Zahálka je čertův polštář. To je čertova věc (čertovská)! Čertův chlap! Čertova holota. Čertovo dítě (čirtě). Lihá na čertově placbtě (je chytrý). Nebude po čertově vůli. (Cf. Bůh sám nevinného zastává). Lb., Jg. — Čertovo hovno n. lejno. D. Na Mor.: čerti hovno. Brt. Bärendreck. — *V botanice*. Čertův čpár (špár) neb jelení růžek n. jelení skok n. moří noha u. zemský mech. Bärlapp, Teufelsklau. Us. — Jg.

Červ, a, m., červek, vka, červík, a, červíček, čka; dříve: črv; pod Krkonoši: čever, čevr. Kb. Nom. pl. červi a dříve i: červí. Č., Št., Jel. Der Wurm. Črъvь, (*v* vzniklo z *m*, vz Čermák, Prk.), srovnej: řec. ἕλμις lit. kirmis, goth. vaurmis; Wurm, latinské vermis. Schl. Cf. Fk. 397. Ve vnitřnostech koní: *roupy*. Proto: Ten kluk neposedí, jakoby měl v prdeli roupy. Šp. **Červi jsou členovci** těla obyčejně táhlého, více neb méně patrně kroužkovitého bez článkových n. kloubnatých nohou aneb docela beznozí. Mnozí mají přissadla n. přissavné jamky na těle. Dýchají žahrami, někteří celým povrchem těla. Žijí ve vodách, v bahně, ve vlhké zemi aneb uvnitř těl jiných živočichův. **I. řád**: *Červi kroužkovití*: žížala dešťovka, pijavka n. pijavice lékařská, pijavice uherská n. lékárnická, rournatec cbvostnatý. — **II. řád**: *Hlístovi*: škrkavka pravá, roupa srnice, strunice medinská, svalovec, tasemnice dlouhočlenná, tasemnice široká, vrtohlav (u ovcí). Jhl. 218.—221. Kroutiti se jako č. D. Smačkachu Tatary jako črvy. Rkk. Vine se jako č. Červy míti = červivěti. V. Červy se rozlézti. V. Červy prolezlý a zvrtaný. Kom. Červů plný, červy rozlezlý. V. Herodesa červi rozlezli. Br. Dírka od červa. D. Pokrm, hnízdo, chomol, pelech červů. D. Červ šlapaný se svíjí. Č. — *Červi* = *hlísty, škrkavky*. To dítě má červy. Na Moravě říkají vždy jen: hlisty. Brt. Červi v žaludku a) roupy n. srnice, b) hlísty. Jg. Č. široký (kalounice, tasemnice, tasemec, stužkový červ). Jg. Lék proti č-ům; hryzení od č-vů; placka pro č-vy. Šp. — *Č.* = *drak*, ještěr. A bieše tu jeden červ, jenž mějieše mnoho hlav, tisíc očí atd. Vid. sv. Pav. Tepa sě s tiem zlým črvem. Trist. 58. — *Č.* = *rozličný hmyz*. Č. borový, dešťový (dešťovka, dšťovka), drevný n. dřevný, hedvábný (hedvábník), hrachový, masný, moučný, obilný (a. bílý, b. černý n. hnědý, c. červený), révový neb vinný, hroznový (vz o něm Čk. 312.), rohový n. vlasový, šatní, vlasatý, voskový, zákožní, zelný (roup), zemský (ponrava), zlatý. Fichten-, Regen-, Holz-, Seiden-, Bohnen-, Fleischmade, Mehlwurm, Kornmotte, Rebw. Hornw., Motte o. Schabe, langer Ohrenmittel, Wachsschabe, Dürrmade, Krautw., Erdw. (Engerling), Goldwürmlein. Jg. — *Č., mladý plod včel*. Die junge Bienenbrut. Včely sbírají, nosí na červa. Us. — Ubohý červíček = *malé dítě*. Jg. — *Č.* = *nemoc* od červů pocházející, Wurm. Psí č. (na jazyku vzteklého psa). V. Vzíti psu červa (vyřezati). Psí neduh v nebu. Sp. O člověku: Vzal mu červa = zkrotil ho. Sych. — *Č. u koně*, u skota, v prstu (Nagelgeschwür) neb na prstech (pajed, vidlák, zánehtnice, nehtojed = vřed). Čern. Červ se mu uštil (neb Had se v něm pohnul — když komu voda ze žaludku v ústa vstoupí. Lk.) Č. ho pochcal (m. poscal). Na Plaště a Plzeňště. Prk. — *Č.* = *hryzoucí péče*, jakoby č. uvnitř trápil. Wurm (Kummer). Č. zlého svědomí. Kom. Č. hlodc. Č. Č. v srdci (had). — Má červy v hlavě (*vrtochy*, je podivín). Jg. Splęen. — *Č. m. čert*, Der Geier. Měl mnobo? Červa starého. Vz Čert. Us. — Č., kupa sena. Us. u Buděj. — Č., pojidlo obou částí mozku. Krok.

Červáček, čka, m., pták slavíkovitý. Krok.

Červákový. C. semeno = citvar.

Červánčí, od červánků, himmelroth. Jg.

Červánky, ů, pl., m. Č. ranní, večerní, Morgen-, Abendroth, půlnoční (půlnoční světlo, severní zář), das Nordlicht, der Nordschein. Toms. — Jg.

Červcovatý, červcovitý. Kom. Č. živočich. Krok.

Červcový. Č. strom, Kermes-, barva, scharlachroth. Jg., D.

Červec, vce, m., z temna červený neb modravý hmyz, dává červenou barvu (červec). Schildlaus. C. americký, polský n. německý. Jg. — Č. = šarlatový hlemýžď. Die Purpurschnecke. — Č. = druhé hedvábí (das zweite Gespinnst; první sluje polohedvábí.). Jg.

Červek, vka, m. = červ. — C., u, m. Scharlach. Ctib. hád. 28.

Červen, vna, m., červec, bedvábí. Das Gespinnst der Seidenraupe. — *Č.* = *měsíc*, letní měsíc, růžen, Junius, Juni, Brach-, Rosenmonat. Staroslov. a rusky: červec. Holovacký to jméno odvozuje od červce čili nachu, že prý v tom měsíci dobývají červce k barvení vlněných tkanin. Avšak tato práce trvá po celé léto a Slované se nikdy obecně dobýváním červce nezabývali. Jiní od červů, kterých toho času mnoho jest. Partí od červenosti. Ale od které? Nejspíše od červenosti růží, jichž toho času v jižnějších krajinách mnoho je. Er. Vz Máj. Červen studený, sedlák krčí rameny. Č., Hrš. Jestliže v máji neprší, tebdy to č. převrší. Er. P. 79. — V staročeských Obřezech a Ciziojanech a i v jiných spisech červenec jest Junius, červen pak Julius. Rozb. 1841.

Červeň, i, f., červená barva. Das Roth, die rothe Farbe. Č. indichová, Nz., saturnová, indická, benátská, Us., kruhová, hořečná, okrouzená, pupenčitá, blivitá, mozolitá, duhová, Lk., anglická, barvíková, berlínská, čínská, chromová, indychová, karmazínová, lešticí, mořenová, na plíškách, nová, ocelní, pařížská, perská u. indická, pokryvačská, pruská, saflorová či světlicová, španělská, vitriolová, zlatá, železná. Kh.

Červená věže, Rother Thurm. Pass. Vz Červený.

Červenáč, e, m., druh kachen, Spiessente; druh hmyzu. Krok.

Červenáček, čka, m. Jako ptáček č. (· červený). Der rothe Flammenreiher. Er. P. 94.

Červenák, a, m. Flammenreiher. Jg. — Č., červeňák, u, m., červený chmel, jehož hlávky nejsou zcela zelený; tento chmel jest lepší a dražší než chmel zelený; má v sobě víc moučky, lupulinu, chmeloviny.

Červenalosť, i, f. Röthe. Č. růže. Č. stydlivosti. Berl.

Červenastý, načervenalý, blassroth. Na Slov.

Červenati, červenávati se, roth werden; roth sein. Něco se tam červená. Ros. Červená se jako růže. — **se čím**: hněvem, studem. Jg. A jimi (kalinami) se nečervenáš. Er. P. 150.

Červenavosť, i, f. Die Röthlichkeit. Presl.

Červenavý, röthlich. D.

Červencový. Č. den. Julius-. Ros.

Červenec, nec, m., malý červen, dříve lipen, Julius, Juli, Heumonat. — *Červenec*, srpen, září muka, ale potom bude mouka. V č-ci do košile rozoděj se a v prosinci až po uši oděj se. Hrš. Vz Červen. — *Č., ruda* počervenalá k plicím n. jatrám podobná, Quecksilberlebererz. Am., Ctib. — Č., druh sýra u mor. Valachův, Gl. — Č., Färbekraut. Rk. — Č. Scherwenzel (der Unter im Kartenspiele, spodek, strašák). Rk.

Červenek, nku, m., nerost. Rothgülden.

Červeněti, 3. pl. nějí, ěj, ění; červenívati, roth werden. — **komu**. Červeněly mu oči. L. — **se čím**: studem = rdíti se, styděti se, schamroth werden.

Červenice, e, f., červená země; vrba červená (Flechtweide, Rothw.); červená sliva; červená hruška (die Rothbirn); červené borůvky. (Preiselbeeren.) Jg.

Červenidlo, a, n., die rothe Schminke. D.

Červenina, y, f., červenosť. Ros. Č. krevní, Blutroth. Č. světlicová, rother Färbestoff des Safflors. Presl.

Červeniti, 3. pl. -ní, il, ěn, ění; červenívati; röthen, schamroth machen. — **co**. Krev červení zemi. Troj. To jej červení. Jg. — **se od čeho**. Potoky od krví se červení. L. — **se z čeho**. Červení se ze své zprávy. L. — **se čím**: studem. Us. Voda krví se červení.

Červenivo, a, n., barva červenicí, Röthestoff. Techn.

Červenka, y, f., červená *nemoc*, červený tok, běhavka, úplavice. Bauchfluss, die rothe Ruhr. V. Na červenku stonati. Lk., Ros. — — Č. *nemoc*, když *kůň* krev s močem vypouští. Das Blutharnen. Ja. — Č., prachnutí knihy (žaludku) u hovězího dobytka. Rinderpest. Ja. — Č., *pták*, udička. Rothkelchen. D. Dvanáct červenek jedno vejce (sýr) sneslo. Er. P. 14. — Č., jméno krav, hrnšek. — Č., červená země, rother Boden. — Jg.

Červeno. Na č., do -na barviti, roth färben. Us. Vz Červený.

Červenobrádek, dka, m., rothbärtig. V.

Červenolíceý, rothbackig. D.

Červenonožka, y, f., sluka, das Rothbein. D.

Červenosť, i, f. Při červenosti býti. Tkadl. Jitřní ranní záře či červenosť. V. Č. růžová. Troj. Ach, což je mi po tej červenosti, dyž já nejsem u tebe v milosti. Mor. Pis. Sš.

Červeňounký = červený. Č.

Červený; červen, a, o; dříve: črvený; komp. červenější; červeničký, červeňoučký, červeňounký; roth. Jg. *Rozdíly červené barvy*: zardělý, rudý, brunatný, ohnivý, osmahlý, hnědý, rezový, višňový, hřebíčkový, kaštanový, ryšavý (zrzavý), plavý, krvavý, šarlatový, miniový, ruměný, červcový, nachový, ryzovitý, masový, broskvový, pleťní, tělný, růžový. Rostl. Červený jako krev, šarlat, růže, měď, cihla, liška; z temna, z bleda, z světla červený. V. Č. jako rak, Mt. S., jako hřebíček, jako pivoňka. Pk. Červená jsi jako mlynářský pytlík (bledá). Lb. Červený jako selská deerka (příliš). Us. Č. líce, pysky, ústa, nos (vz Hejl), oči, vlasy, hlava, víno (vz Víno), sukno, inkoust, rudka, šat, vosk k pečetění, praporec (krvavý), kart (srdce). V., D., Jg. Barvy červené někomu přidati (zahanbiti ho). V. Červená ji polivala (stud). Er. P. 149. Červenému se nerouhej a červen nebudeš. Lb. — *na co*. V zlatě dva kly na uhel červena. Dal. 73. — **čím**. Voda krví č. — *Červená* nemoc, vz Červenka. Červenou nemocí mříti. Stůně na červenou. V. — *Červená* = krev. Dal mu, vyťal mu, až červená vyskočila. Kom. Dal mu facku, až mu červená tekla. Us. Vyťal facku té panence, červená ju polevala (krev), do šátečku utírala. Sš. Pís. 114. — *Červené neštovice* = osypky, Masern, Friesel. — *Č. zvěř* (vysoká, Hochwild: jelen, srnec atd.), zvěřina (černá zvěř = divoké svině). — *Č. dřevo*, Rothholz (jehličné: sosny, jedle, jalovec). — *Č. zlato, mince* (zlatá; mince bílá = stříbrná; mince černá = s mědí smíšená). Jg. *Č. zlatý* = dukát. Tov. — *Č. moře*. Das rothe Meer. Us. — *V botanice*. Č. dřevo Blutbaum, jahoda Erdbeere, jablko Blutapfel, koření Rothwurz, lebeda Walddosten, máta rothe Münze, ořech Blutnuss, rybes Johannisbeere, vrba rothe Weide, zelí Rothkohl, zvonček Johanniskraut. Jg.

Červi, vz Červ.

Červíček, čka, m. Nebohý č. (malé dítě). Rk. Ostatně vz Červ. — *Červíče*, etc., n., Würmchen. Kal. 1810.

Červík, vz Červ.

Červina, y, f., červinka = červotočina; červená kráva; hruška (červinka); červená, nemoc; červená země. — Jg. Vz Červenka.

Červinka, y, f. Č. vlaská, rostl., Schönfuss. Jg.

Červinky, pl., f., červené brambory, rothe Erdäpfel. Jg.

Červiště, ě, n., ochrd, okoliště, okolek, kopiště. Der Windhanfen, der Schoberfleck.

Červiti, 3. pl. -ví, il, en, ení; červívati o hmyzu na plod nanositi, zapláděti, brüten, Brut ansetzen. — **odkud**. Včely s jedné strany plásty dělají, s druhé strany červí.

Jg. — **na co.** Včely hned na nový mladý roj červí. L. — **se.** Včely se červí. L.

Červivělý = červivý, wurmstichig. C. dřevo, ořech. Jg.

Červivěti, 3. pl. -vějí, ěl, ění, červivým se státi, madig, wurmstichig (wurmig) werden, V.; tlíti, prachnivěti, verwesen. Jg. — **abs.** Ovoce, dříví, mrcha, svědomí červiví. Jg. — **komu.** Svědomí mu červiví. Sych. — **kde.** Člověk v hrobě červiví.

Červivka, y, f., nemoc. Wurmkrankheit. Ja. —

Červivosť, i, f., Wurmstich. Č. jablko. Jg. Č. = červivka. Ja.

Červivý, *plný červů*, červy rozlezlý, zprachnivělý, na Mor. chrobalivý, wurmstichig, wurmig, madig. Jg. Č. sýr, jablko, ořech, V., mrcha; pes, kůň (vz Červ); zub (*děravý*, hohl). Mrzí mne co červivý pes (co čert). Prov. — Č., *radný*. L., — Jg.

Červnatěti, ěl, ění = červivěti. Jg.

Červnový čas. Juni-. Ras.

Červojedlina, y, f., červotočina. Wurmmehl. Us.

Červojedlý = červivý. Na Slov. Plk.

Červokam, u, m., anelidolith. Č-my = zkamenělí červi. Krok.

Červotoč, e, m., lykožrout obecný, sosnokaz, korovec. Sp. C., červ, který dřevo atd. točí = vrtá. V. Schiffwurm, Wurmstich, Holzwurm, Todtenuhr. Jg. Č. dřevo vyhryzuje. Kom. — Č. = červotočina = moučka, kterou červ dřevo vrtaje dělá. Aqu. — Jg.

Červotočina, y, f., červina = moučka, kterou červ dřevo vrtaje nadělá, Holz-, Wurmmehl, Wurmfrass, Jg.; 2. dírky provrtané. Ros.

Červotočný strom, č. dříví, wurmig. Jg.

Červovatý, červovitý, D., Krok, wurmähnlich.

Červoviště, ě, n. Wurmnest. Plk.

Červový, od červů. — Č. kořeni. Frühlingsfingerkraut. Jg.

Čerý = tmavý, finster, dunkel. Knst., Th.

Čés, a, m., na Mor. m. čert. Čésa jsem snědl. Jg. Der Geier, der Teufel.

Česací prkno, hřeben, štětka. Kamm-. Jg. Č. stroj (k úpravě sukna), Rauhmaschine. Techn.

Česač, e, m., kdo češe. Č. vlny, Wollkämmer; lnu, Hechler; ovoce, Obstpflücker, Ableser. Jg.

Česačka, y, f. = která češe; vochle, krample, Hechel; na Slov. pračka, bití, Schlägerei. Bern.

Česadlo, a, n. Č. nástroj, kterým se češe: hřeben, hřbelec, Striegel. Jg. Č. na hrušky. Vz Nástroj zahradnický. Cn.

Česák, a, m., kdo češe. Česák, u, m. = česadlo; č. vlasů, Kamm; šatů, Bürste; na koně, der Striegel; na vlnu, Hechel, Krämpel. Bern.

Česání vlasů, das Kämmen; lnu, das Hecheln; ovoce, das Pflücken. Jg. — Č. = *čím se češe*, hřbelec, der Striegel. D. — Č. = *bití*, Prügel. Dal mu č. (bil n. ošidil ho). — Č. = *co se češe*, konopě. Příští č. Us. — Jg.

Česanina, y, f., výčesek, der Abfall beim Kämmen, Striegeln, Hecheln. Bern.

Česanka, y, f., nádívka, hrádka. Krok.

Česati, češám n. češi, češej n. češ, česávati; česnouti, čísnouti, snul a sl, utí. Vz Mazati (vzorec). — **abs.** Česati (drbati) ano nesvrbí, stonati ano nebolí. Mus. Ten češe! (běží). Jg. — **co**: ovoce (trhati, abnehmen, brechen, pflücken), chmel (škubati, pflücken); len, vlnu (vochlovati, Flachs hecheln, Wolle krampeln); sukno, bürsten; bradu, vlasy, kämmen. — **koho.** 1. kämmen (koně, striegeln); 2. bíti, krákati, řezati, peskovati, drbati, prügeln, gerben, putzen, kampeln, den Kopf waschen; 3. přetřepávati, pomlouvati, durch die Hechel ziehen; 4. šiditi, bevortheilen, prellen. To jsem ho čísl. Us. — **co čím**: vlasy hřebenem, V., Kom., koně hřbelcem, Kom., chmel rukama, Us., rybu nožem (oškrábati, schuppen). L. — **co s čeho**: ovoce se stromu. Us. — **koho za co**: za vlasy (tahati, krákati ho). Us. Vyčesal mu za vlasy. Us. — **co kdy**: Za času slnší hrušky č., višně trhati i svým časem jahody sbírati. Za zelena česané (trhané) kyselé bývají. D. Za zelena česané rozumy (o mudrování mladých). Ros. — **se.** Pes se češe, maje blechy (kratzt sich). Us. Češe se (kratzt sich) až do vrchu. Kom. Vlasy, když se nečesají, v hromadu srostají. L. Vzájem se kobylky češí (o koních, když se obapolně po šíjích hryzonce čistí, sich nagen = ruka ruku myje). L. — **se oč**: drhati se, utírati se oč, sich an etwas reiben. Česali se, oč mohli. Kom. — **koho jak**: **psa proti** srsti, Us., někoho **do** krve. Kom. Lab. 84. — **aby.** Č. vlasy, aby nesrostly.

Česeň, sně, m., na Slov., hřeben, der Kamm. D.

Česko. Na česko, po česku, z česka, česky, böhmisch. Na č., v č. něco přeložiti. V. Mluviti po česku. Us. Z česka mluviti (česky zatrhovati). L.

Československý, böhmisch-slavisch. Mus. II.

Česky. Po česku (dat.; vz Po), ne: po česky. Sm. Česky rozuměti, mluviti. Us. Česky se naučiti. Háj. Česky si mluviti = pravdu. Ottersd.

Český (čech-ьský, češ-ský, český, vz *ch* před -ský, *s* z *šs*.), böhmisch. Česká země (vz Čechy), království, národ, hory, Jg., jazyk, slovo (= slovo poctivé). V. Č. groš. Dva česká (groše, **dual**). Us. *Ale* tři, čtyři česká *je šp. m.* tři české. D. Utrácel od groše českého deset bílých peněz. Vz Groš. Úrok český = 6%. V. Č. granát (= dobrý); kámen (nepravý drahokam), ein böhmischer Stein; orel, Fischaar, Meeradler; les, Böhmerwald. D., Jg. Česká země matka chleba. Č., Lb. Nedaj v sě cuzozemcu, česká hlavo. Dal. Č. koruna také = země Čechy, Morava a Slezsko. Us.

Česle, česlice, e, f., tyčky před koly, aby na ně nešřád nepadal. Mühl-, Schutzrechen. Us. — Jg.

Česlo, a, n., vz Čclesen, Česno.

Česnáček, čku, m., česnečina, bylina, Läuchel. Rk.

Česnek, u, m., česenek, nku, dříve: čestnek; na Slov. česnak a česnok. Der Lauch, Knoblauch. Vz -ek. Č. obecný. Kytka, pleteň, stroužek, palička, svazek česneku. Jg., Rk. Nes česnek kam chceš, všude česnekem bnde. Vz Zvyk. Lb., Šp. Kdo č. jedl, tomu dech páchne. Č. Č. porový n. hadí, Schlangenknoblauch, D.; planý (medvědí, vlčí, psí, por planý), Bären-, Hundslauch, V.; planý n. polní, Acker-, Feldknoblauch. Jg., V. Odnášejí cibuli a s česnekem se navracují (horší se vracejí). Br.

Česnekář, e, m. Knoblauchhändler. Us.

Česnekovati co: polívku, mit Knoblauch anmachen. Rk.

Česnekovitý, knoblauchähnlich. Rk.

Česnekový, česenkový, Lauch-, Knoblauch-. C. hlávka, omáčka, polívka, stroužek, věnec, zabrada, pole, chuť, Jg., zahrada, por (polní česnek). V.

Česno, a, n., díra oulu, kterou včely z oulu vyletují a do oulu vletují; výlet, česlo, das Zieh-, Flugloch. Jg., Brt.

Česnouti, vz Čcsati.

Česnovonec, nce, m., crataeva, rostl. Č. vejčitý, hralolistý, utěšený, ostrolistý, zakončitý, točivý. Presl.

1. **Česť**, i, f. = kus, část, díl (zastr.). V. Vezmi čtvrtou česť pryskyřice. Jád. Z těch peněz slušejí dvě česti soudci a třetí přísežným. Brikc, Drží mi čtvrtů česť mýta. Půh.

2. **Česť**, cti, (dříve gt. česti), cti, česť. v cti, ctí, f. Gt. cti m. čsti (starší spisovatelé tak i psali. Bs.), vz čs. Česť pak m. čet-ť, *t* před *ť* v *s*. — Č. = *a) přednosť někomu od jiných daná*. Ehre, Vorzug. Věc cti se týkající. D. To je proti cti, se ctí (ctně). V. Pokládám sobě za velikou česť, že jste ke mně zavítali. Dělám si z toho česť. *Česť si beru, česť si dávám, šp. m.* kladu si za č., pokládám si za česť; jest, bylo, bude mi ke cti; dovolím si navštíviti někoho. Os. Cf. Klásti si něco za hanbu. Kom. Dobude, dojde s tím cti. Velikou č. toho míti budeme. Troj. Veliká č., na královský banket pozván býti. L. Někomu č. činiti, dáti. Největší č. a chválu dáti. V. Cti hodný. V. Cti milovník. Kom. Bohu č. vzdáti; Bohu ke cti a slávě. Br. Chválu a č. Bohu dáti. V. Bohu ke cti předkládají. Br. Mějte otce a matku v česť (ctěte je). St. skl. Ublížení na cti; *měšťan ze cti* (vz Čestný); úraz, uražení na cti; nad ctí zapomenulý; někoho cti zbaviti, ze cti zloupiti. J. tr. Mají toho č. a chválu. Dal. Ten úrazu na své cti míti nemá. Vz Nářek. Er. U veliké cti býti; č. ztratiti; cti opět nabyti. Ta č. mi nepřináleží. Komu č., tomu č. (má býti dána, do chomouta nchodí se než sláma. Nebo: Komu č., tomu č.; pastuchovi (pastýři) trouba (hůl).) = ustup, kdo komu povinen. Jg., C., Lb. Kdo cti nemá, jinému jí nedá. Lb. Jedna č. druhou stíbá; Chceš-li cti nabyti, nesmíš na jednom místě žíti; Lépe jest se ctí umříti, než s hanbou žíti; Tesť miluje česť a zeť dary. Pk. Chtěl tu methodu opět ke cti přivésti *šp. m.*: Chtěl jí opět váhy a platnosti dodati. Km. Nechvál kmotře hodův, až z nich pojedeš se cti domů. Pulk. Ne tomu č., komu ji dáváme, ale tomu, kdo ji dává. Božskou č. někomu proukazovati. D. Kdo č. rozdává, (tomu) téhož se dostává. Č. Ctí (chvály) se nenajíš. C. Nenechal na něm cti za halíř. (Ulál ho, pohaněl. Vz stran přísloví: Hana.). Č. — *b) to, co přednosť a ráznosť působí*, was Jemanden einen Vorzug, Ansehen gibt: *α) veřejný úřad, hodnosť, důstojnosť*. Ke cti (k úřadu) přijíti, povýšenu býti, na nejvyšším stupni cti a slávy státi; K veliké cti někoho přivésti, povýšiti, jemu pomoci; Žádosť cti a povýšení. V. Č. někomu odníti. Pr. pr. Ze cti (z veliké cti a slávy, V.) spadnouti, vypadnouti (= úřad ztratiti). Cti a hodnosti dojdu. D. Dej bože tomu č., kdo ji umí snést. Pk. Česť mravy (mravy) proměňává. Alx. — *β) Prokázaná šetrnosť skutkem, znamení vážnosti.* Ehre, thätliche Hochachtung. Někomu ke cti n. na č. něco činiti; č. jemu proukázati, prokázati, učiniti, dáti, vzdáti, ukázati (náležitou č.); velikou č. někomu dělati. V. Ke cti někomu něco učiniti. Chč. 300. Č. komu prokázati. Alx. Mou osobu ve cti měj. Er. P. 485. Poslední č. proukázati (k hrobu doprovoditi). Kteří pro vlasť brdla složili, č. se jim činí. Kom. Na č. něčí oběd dávati (jemu ke cti). L. Neníť prorok beze cti, než v své vlasti a v domě svém. Br. Slouženo devět mší na česť jemu. Rkp. Ta kaple je ke cti svatému Klimentu posvěcena. Háj. Kladúc na hromady na česť božcóm (oběti) Kat. 1212. — *γ) Obecná vážnosť, založená na zvláštních vlastnostech někoho*. Allgemeine Hochachtung. Č. velikou míti. V. Ve cti býti. Po cti toužiti, bažiti, o č. státi. Žádosť cti, dychtivosť po cti. Po své cti jíti, kráčeti; chvály a cti vyhledávati, žádati. Po cti a chvále dychtiti, jíti, státi, mříti; hořeti žádostí cti a chvály. V. Cti chtivý, milovný, žádostivý. D. Všecko činiti pro č. a chválu. V. Ve cti někoho míti. V žádné cti někoho neměti. V. Chudoba cti netratí. Prov. Cesta ke cti. D. — Česť = *přednosť, vítězství*. Sieg, Preis, Ehre. Jg. Často nad mnohem málo lidí česť vzalo. Dal. — *δ) Dobré jméno mezi lidmi, dobrá pověsť, poctivosť*. Ehre, Ruf. Jg. Na cti někomu utrhati, ublížiti, dotýkati ho, dotknouti na dobré cti, ze cti oloupiti. V. Utrhati cti (komu), ublížiti cti něčí. Na ublížení cti mluviti. Na dobrou č. někomu sahati. Alx. 1109., V. Na cti uražený, dotknutý. Zjevný nářek cti. Bez pohanění a nářku cti. V. Loupežník cti lidské. V. Č. něčí zlehčiti. D. Učinil jest nám zápis pod ctí a věrou. Rkp. Na svou č. a víru přiřici, slíbiti. V. Svou č. zastávati, zachovati, opatrovati, ztratiti. V. Na cti zmařilým, beze cti býti. Cti navrácení. D. Měl řeč tak hanlivou, že na vás cti za peníz nezůstavil. Solf. Pomluvač ze cti loupí. Br. Člověk beze cti. V. Jest beze cti, co pes bez ocasu. Vz Nestyda. Lb. Pk. Velikou č. o sobě slyšeti. V. Na cti koho trestati, kárati. L. To vám slouží ke cti; na č. dáti, držeti. Nt. Česť svou zvrátiti. Kat. 1676. Česť s rozkoší nesedí na jednom stole. Alx. 1099. Česť ohraditi, die Ehre verwahren. Vz.

Gl. 21. — ε) *Poctivosť, mravopočestnosť, slušnosť.* Ehre, Anstand. Jg. Pro č. něco učiniti (že to slušno). D. Č. a kázeň chovati, zachovati. V. — Č. = *panenská nevinnosť.* Ehre, Unschuld. Jg. Č. dívce odníti, vzíti; o č. ji připraviti. Přišla o č. Ze cti panenské obloupiti. V. — ς) *Pronešení dobrého úsudku o jiných.* Günstige Aeusserung über Andere, Ehre. Jg. Jedna č. druhou stíhá. — Č., *dobročinění*, jakožto důvod šetrnosti. Ehre, Beweis der Achtung, Geschenk. Jg. Ctí a darem dáti někomu něco (knihu). Sych. — *U kupcův.* Přijmouti směnku pro česť. Rk. Den Wechsel honoriren. Reš. — *U vojinův.* Č. komu činiti, praesentiren. Us. — *d). Čitedlnosť cti,* úsudku jiných o někom. Ehre, Gefühl für Ehre. Jg. Č. v těle míti. Cti prázdný. V. — *e)* Č. = *úcta, banket* na něčí česť. Ehren-, Gastmal. Jg. Prositi někoho na č. k sobě. L. Býti u koho na cti. L. —

Čestě = často, hojně, häufig. Výb. I.

Čestiti, vz. Ctíti.

Čestivý = ctivý.

Čestmír, a, m. Rkk.

Čestně někoho přivítati, mit Ehren, ehrsam, ehrbar. Troj. — 2. = po částkách (zastr.) Saf. Vz Česť, 1. Theil für Theil.

Čestnosť, i, f., ctihodnosť, poctivosť, Ehrbarkeit, Ehrwürdigkeit. Tkadl.

Čestný, (dříve: éstný; nyní: ctný), ctihodný, poctivý, počestný, ehrbar, ehrsam, Ehren-. Č. rozmlouvání, Troj., lidé, pověsť, Zlob., přijmutí, peníz, úřad, měšťan (měšťan ze cti, vz Česť), úd nějakého spolku, ozdoba, manství, titul, stráž, J. tr., dar, jméno, místo, smrť, slovo; čestným způsobem. Nt. Č. kříž, medalie, legie, občanství, zbraň. S. N. — *Čestné*, ého, m., dar sudímu. L.

Čestovati, vz Častovati.

Češalka, y, f., poutce, svrchek hlavy, Scheitel des Kopfes. Ssav.

Češe, etc, n. Čech (s příhanou). Mus.

Čéše, zastr., = číše.

Češi, vz Čech; 2. Česati (= česám).

Češka, y, f. Böhmin. — Č., český zemák, chutný, malý. Us.

Čéška, y, f., vz Číše.

Čéšnictví, číšnictví, n., úřad číšníka, Mundschenkamt. D.

Čéšník, a, m., číšník. Mundschenk. Troj.

Češoun, u., m., rybí šupina (zastr.).

Češpivo, a, m., močhuba, pivodus, piják, ein Bierbruder. D.

Češrati, vz Čechrati.

Čeština, y, f., na Slov. čeština, vše, co českého jest, způsob, obyčej, zvl. jazyk; etwas Böhmisches, Gebräuche, bes. Sprache. Češtinu známe ve dvou útvarech. Č. stará sahá od doby Husitské nazpět do 10.—9. století; č. nová od doby Husitské dosáhla v 16. stol. znamenité výše, v 17. stol. pak počala po úpadku českého statu rychle klesati a teprv od konce minulého století k svěžímu životu se zase probrala. Kt. Ta kázaní z latiny na češtinu vyložiti dal. Reš. Poněmčilá č. Puch.

Češtiti, 3. pl. -ští, il, ěn, ění; češtivati = Čechem dělati, böhmisch machen. — **koho**, **se**. —

Češuje — češule.

Češule, e, f., čěšulina, čěšnlka, čěšnlečka, čěšulinka = skořepka, etwas Schalenartiges. C. želvová, slimačí; žaludová, dubová. (Schälchen, Kelch). Jg. Nejez s pány třešní, aby češulky i pecky mezi oči neházeli. Reš. Č. od jablka, od hrušky. Reš. — Jg.

Čet, n m., hromada, tlupa. Kat. 1455.

Četa, y, f., Truppe (něm.), lat. turma. Č. (v tělocviku) je souřadí z dvou členův se skládající. Vz Člen. Tš. Četa vojenská dělí se na dvě poločety a poločeta na dva roje (Schwärme). Č. myslivecká, ženijní, zákopnická, pěších. V četu — vstup! Vz Povel. Rf. — Č., pochod, výprava, der Zng. Po vzetí těch míst vyslal z svého mocného vojska 3000 vojákův na čety. Díl své čety učinili až do Štýrska a dílí při Dunaji až do vrchních Rakous. Sl. U. I. 28. Aby císař Solimanovi město Corona, kterého Doria dobyl a odtud s Španěly do turecké země veliké čety činil, zase postoupil. Sl. U. I. 67. Vz Četovati.

Četař, e, m., der Zugsführer. Čsk.

Četba, y, f., způsob čtení. Leseart, Variant. Stach. — 2. Vorlesung. — 3. Články ku čtení. Lesestücke.

Četina, y, f., třetiny, štětiny, štět = jehličí. Na Slov.

Četnický. Č. pluk. Gensdarmerieregiment

Četnictvo, a, n. Gensdarmerie. Rk. Č. polní, vz Čsk. I. 5. 61.

Četník, a, m. Gensdarm. Nz.

Četný, četen, tna, o, zahlreich, gross; mnohý, volný. Č. shromáždění (veliké). Č. navštěvovaný. Us. Č. daň, voje. Rkk. Zástup sien bě čtyrie hlukóv četný. Rkk. 22. — *Četno* = sudo. Na Slov.

Četovati = táhnouti. Kteří (škůdcové) odtud (z Algíra) přijížděli a četovali. Sl. 134., 152. Vz Četa.

Čez, črez, ccz = přes, durch. Na Slov. Čez vodu. Jg.

Čež = če + že, če = co, vz Co. Na čež řekl. D.

1. **Či**, či-li, či-že (čiž). *Na začátku řeči* = *zda, zdali*, lat. an, num. Čili ne on je otec. Ms. Ps. Co? či smrtelník mne snad zbouřiti může? Gníd. — *Či v prostředku řeči* a) = *-li*, něm. ob. Nevím, či mu dal. L. (Mkl. S. 169.) Ohlédá se za hory, oj čili slunko vyjde. Šš. Pls. 330. — b) = *anebo, nebo snad*, oder. Jdeš-li pak, či ne? Toms. Nevím, či mu dal, či ne (dal-li neb nedal). Nevěděl, zdaž to k dobrému povede či nic. T. Po zákonu budeta (dual) im (dědinám) oba v jedno vlásti, či sě rozdělita rovnú měrú. Rkk. 73. — Lom., Br. — c) *Li-či, čili*, lat. ne-an, něm. ob-oder. V závětí, zvláště když *-li* předchází. D. Má-li umříti, či nic. Lom. Potřescí nás, ať zhyneme, jsi-li král, čili nic. Flav. Oknem-li či dveřmi vyšla, nevěděl. Lom. — d) *Či-či (čili) v přímých otázkách.* Či on? či ne on? (= Jest to on či ne?), On to je, on. L. V *nepřímých otázkách.* Či ty chceš, či nechceš, musíš býti mojí. L. — Jg. — *Pozn.*

Mimo disjunktivnou otázku klademe či, čili, na označenou téhož pojmu rozličnými slovy naznačeného: prašiví či malomocní. Km. Grammatika čili mluvnice učí atd. Vz vie: Nebo. — e) Zdaž-či. Rozvaž, zdaží to k dobrému, čili ne. Kom. — f) Či s by, čiby = zdaby, zdaliby, něm. ob denn, ob wohl. Krok. — Vz Věta tázací, Aneb, Nebo.

2. Či = čil, zastr. (od čīti).

1. -či, přípona jmen podstatných: krejči, výběrči. D.

2. Či, zájmeno přisvojovací, skloňuje se dle „Dnešní": sg. nom. čí, čí, čí; gt. čího, čí, čího; dat. čímu, čí, čímu; akk. čího, čí, čí; lok. čím, čí, čím; instr. čím, čí, čím; pl. nom. čí; gt., lok. čích; dat. čím; akk. čí; instr. čími. Či kniha je to? V čích rukou to bylo? Na čím voze sedíš? Ani se čí velikosti báti bude. Us. — **Pozn.** *Či někteří chybujíce neskloňují* píšíce na př.: Již bylo ustanoveno, v *či* domě bude císař bydleti m. v čím domě. Ale čí (strč. čí, čjá, čjé) skloňuje se úplně jako dnešní: čí (dům, zahrada, slovo), gt. čího (domu, slova), čí zahrady, dat. čímu domu atd., vz na hoře. Mš. — *V přímých otázkách* — *komu náležející?* wessen? Čí jest to dílo? čího díla? čímu dílu? atd. Ros. S čím služebníkem jsi mluvil? Ros. Čím rozkazem? Br. — *Či, zájm. přisvoj. vztažné,* wessen. Čí kráva, drž se jí rohů i ocasu. Ten, či jsou ty věci. Us. Ten vyhrává, čí lepší zpráva. L. Kdo či chléb jí a pivo pí, toho píseň zpívej. Ví pes, čí sádlo snědl. Prov. — *Č. něčí*, irgend Jemands. Aniž stojíme o čí bezživotí. Br. Ani čím kde zasloužil toho. Solf. — *Číž, v přímých otázkách.* Kníže se otázal: Číž jsou tyto hrobové? Háj. — *Číž, čížto = vztažné.* Čímž se stalo, že jich mysl vždy jedna bývala. Zák. sv. Ben. — *Čížkoli, čížkolivěk,* wessen auch immer. Čížkoli ruka. Job. — *Čís, čísi* = kohos, irgend Jemandes. Čís peníz nalezl. L. — Vz Patřiti komu.

Čiba! Tak se volá na Mor. a na Slov. na čuňky. Jg.

Čibek, vz Čípek. Tkadl.

Čibr, u, m., čábr, die Saturei. Jg.

Čibuk, u, m., tur., troubel k dýmce. Rk.

Čiča = moč, čičání. Wasser, Harn. Ros. — S čičou jíti, harnen. Ros. Dle Káča.

Čičák, a, m. = čičal. Brunzer. Zlob.

Čičal, a, m., kdo čičá, der Harner.

Čičál, u, m., penis. Harnröhe. Us.

Čičánky, pl., f., moč. Der Harn. V.

Čičati, čičávati, u dětí = pičkati, čurati, močiti, pissen, harnen, wiescherln. Dievčie čičánie. Lex. vet.

Čiči, čiči, čičí, volání kočky. D. Hietz, Mietz.

Čička, y. f. = kočka. Die Katze. D.

Čičořetka, y, f., černá jahoda, borůvka, Schwarzbeere. D.

Čičrati, čičrávati = žvechtati ve vodě (o husách, kachnách), mit dem Schnabel im Wasser herumspülen. Jg. — 2. Bidně někoho vychovati, mühselig anferziehen. — **koho:** dítě. Koll. — **se** = bidně živu býti, kümmerlich leben. Leška. — Jg.

Čida, y, f., střídavá práce jednotlivcův ku společnému účelu. Us. na Mor. Brt.

Čidlo, a, n. = nástroj zevnitřní smyslový. Sinneswerkzeug. Čidla chutnací (Geschmacksorgane). Hš. Čidla: oko, ucho, nos, jazyk u vnitřní dutina úst, povrch kůže. Jhl.

Čifryčák, u, m., ozdoba ze zlatých, stříbrných neb hedvábných port a šňůrek na uherských kalhotách. Na Slov. Jg.

Čih, u m. = číhání na ptáky, čížba. Der Vogelfang. Na č. jíti. Ros. Kdo chodí na č. ptačí s sítkami, ten bývá ve psí s ženou i s dítkami. Rým. — Jg. Vz Číž, 1.

Čiha, y, f., kladka, přes kteron se hutní provaz tahá, aby se nestřel. Us na Slov. Am.

Čihač, e, m. Der Aufpasser. Jg.

Čihačka, y, f. Na čihačku jíti = na čihanou. Rs.

Čihadlo, a, n., spád, humenec, prsk, síť na ptáky. Pt. C., místo k číhání. Vogelheerd. Na Mor.: tyky. Brt. V. Ptáky na č. lákati. Br. Ďábelské č. Kom. Ptáčník č. přistrojuje ptáky chytá. Kom. Na čihadla ptáky lapati. Ms. 1584. Vz S. N. II. 542.

Čihálek, lka, m. Haftelmacher. Rk.

Čihaná. Na čihané býti. Auf dem Anstand sein. Šm.

Čihání, n. Č. na ptáky. Der Vogelfang. V.

Čihař, V., čihař, (Kom., Jel.), e, m., čížebník, čížebník, čížbář. Der Vogelsteller, Vogler, Vogelfänger. D. Horší je ptákům vábicího čihaře lahodné pískání, nežli ratajo toho, kterýž je honí, hlas hřmotný. Jel. Sladce pískali čihaři, ptáky lapati myslíc. Kom. — Jg.

Čihařský, čížebnický, čížbářský. Lauer-, Vogelsteller-. Obchod č.; č. bouda. D. —

Čihařství, n., čížebnictví, der Vogelfang, das Vogelstellen. Jg.

Čihati, čihávati, lauern, passen, belauschen, spähen, nachstellen, gattern, V.; hervorragen,(v obec. mluvě: čouhati). Jg.—**abs.** Čihá (čouhá) to ven. Us. — **čeho.** Ďábel duše čihá a mnoho jich tak potrhá. St. skl. Na hubu chleba č. Na Mor. — **na koho, na co:** na smrt něčí. Jg. Pes čihá na zajíce. Us. Na úřad č. Jg. Myslivec čihá na srnu, čihař na ptáky. Us. Kdo mele, na výmelek čihá (mlynář). Kom. Čihá jako kočka na myš. — **kde.** Myslivec čihá za pšenicí. Er. P. 395.

Čihavý, lauernd. Rk.

Čihnouti (zastr.) = tihnouti, pryč se bráti, weggehen. Ros.

Čihoun, a, m. Auflauer, Anfpasser. Rk.

Čihovitý, kreiselförmig. Rk.

Čihý, vz. Čehý. Neví, co je č. ani hat. Vz Hloupý. C. Na Mor.: tihy. Brt.

Čich, u, m., (v obec. mluvě i v již. Čechách: čuch. Kts.) Čich od či (či-ji). — C. = smysl, něm. Sinn. Výb. I. Pět čichův. — Čichové lidští vidie chléb. Vavř. z Břez. Čichové a smyslové tělesní nemohou těch věcí pochopiti; čichy silnější mieti. St. — C. = čichání, vonění, das Riechen, Wittern. Čichu dobrého (nosu dobrého). L. Po čichu (v obec. mluvě: po čuchu) jíti. D. Míti č.

(větřiti). Jg. Jelen a pes mají dobrý č. Ros. Bez čichu. D. Čichem někoho vysliditi. Rad. zvíř. — Jg. Vz S. N. II. 525.

Čichati, (čuchati, čmuchati, v obec. mluvě), čichávati; čichnouti, chnul a chl, utí = čichem, voněním ohledávati, riechen, schnuffeln, schnüffeln. D. — Č. od či-j-ati, kde za *j* nastoupilo *ch*; analog.: báchorka m. bájorka od bajati = lichou, planou řeč mluviti. Bž. **abs.** = vypařovati se, ausdünsten. Víno nezatkané čichne, až vyčichne. Jg. — **ke komu, k čemu.** Pes k němu čichal. Ros. Čichni k tomu. Us. — **po čem.** Po stopě. Us.

Čichný, dobrého čichu, gut riechend. Č. nos. Us.

Čichový. Sinnes-. Č. nervy, Geruchsnerven. Presl.

Čij = čili jest. Kat. 1474.

-čík, přípona jmen podstatných znamenajících obyvatele. Od jmen míst a zemí. Upomíná na něco matného, opovrženého: Moravčík, Jihlavčík, Athenčík, Japončík. Ch.

Čík, a, m. = pískoř, Wettertisch, Schicke, Jg.; čiky = nudle. Nudeln. Na Slov., Plk.

Čikati = šilhati, schielen. Jg.

Čikavý = šilhavý, schielend, übersichtig. Us. (Bolesl.).

Čikiati = lektati, kitzeln. Na Slov. D.

Čikoli, čižkoli, čkolivěk. Vz Cokoli, Čí.

Čikoš, e, m., mað., pastýř koní v pustách uherských. Rk.

Čikùtkati = škytati, schluchzen. Na Slov.

Čil, včil, včilej, včilky = nyní, jetzt. Ros.

Čila, y, f., v čile = čitelnosť, Kat. 2323; — čilosť, hbitosť, rychlosť. Kat. 1049., 3180.

Čile, čerstvě. Č. k něčemu se míti (lebhaft). V.

Čili, vz Či.

Čilimník, u, m., laburnum, der Bohnenbaum, slovo uvedené Preslem snad z rus. čilimъ. Mz. 139.

Čilinda, y, f., čepel u nože, Klinge des Messers. Us. u Kr. Hrad.

Čilka, y, f., der Nerve. Rk.

Čilko, vz Čelo.

Čilosť, i, f. = tklivosť, Empfindsamkeit. L., Ja. — Č., der äussere Sinn. Marek. — Č. = bedlivosť. L., Ráj. — Č., hbitosť, čerstvosť, ochotnosť, bodrosť, Aufgewecktheit, Rührigkeit, Lebhaftigkeit, Munterkeit. Jg.

Čilý; čil, a, o; komp. čilejší. Č. = *čijící*, čití majíci, fühlend, empfindend. Jg. Pět čilých smyslů. Ráj. — **nač:** na něčí úsluhy, gerührt sein. Nečilý na bolesti. L. — Č. = *nespící; bedlivý; čerstvý;* wachsam, munter, frisch, rüstig, aufgeweckt, rasch, lebhaft. Jg. Churavý jest a čilým se staví. Sych. Č. jonák, pachole, Ros., vojsko, Troj., duch. — **k čemu.** Ke stvrzení té řeči velmi byli čilí. Puchm. K zlosti. St. skl. Č. duch k umění. Plk. — **při kom.** Řeč byla pozorná a všecko při něm čilé. Kom. — **v čem:** v smysle (bystrého rozumu). Kat. 602.

-čím, přípona jmen podst.: ot-čím. D.

Čím, instr. sg. zájmena: **co.** Čím sehnul? Čím ho uhodil? D. — *Čím:* lok. a instr. sg., a dat. pl. zájmena: **čí.** Čím návodem stalo se to? Jg. — *Čím, adv.* Čím nejspíše, čím nejprudčeji. D. — *Čím-tím.* Jsou to *ablativy míry* zájmen: co, to. Lejnem čím víc se hýbá, tím víc smrdí. Čím víc kmotrů (strýčků), tím víc šelem. Čím větší šelma, tím větší štěstí. Čím lepší věc jest, tím třídčejší bývá. Nt. Dobrý čím povýšenější, tím lidu milejší. Č. Čím dříve, tím lépe. Tím tížeji padá, čím kdo výš leze. Čím větší hlava, tím větší klobouk. Čím dál, tím hůř. Jg. Vz Tím (ku konci). —,*Tím' se také vynechává:* Chléb čím dále meuší je. T. Dluh bývá čím dále mladší. Čím dále menším býti. V. Čím dále, vždy hůř, jakž ona baba řekla (když se schodů padala). Jg. — *Místo čím-tím s komparativem* klade se: *jakž-tak se superlativem n. kdo-ten s komparativem a superlativem.* Jakž kdo nejvíce účasten jest dobrého, tak i chvalitebný jest nejvíce. Jel. Kdo nejvíce jest účasten dobrého, ten i chvalitebný je nejvíce. Kdo hodnější, teu Bohu milejší. Zk., Mk. — *Místo čím stává také -li.* Více-li chceš, tím méně dostaneš. T. — *Čím, na* Slov. = *hned jak.* A čím (čím) se probudil, hned si pýtal žráti. — *Čims,* čimsi, vz Cos.

Čimborasso, a, m., hora v již. Americe. Rk.

Čimelice, pl., dle Budějovice; ves v již. Čechách.

Čimišník, u, m., rostlina. Rostl. Schotendorn, Erbsenbaum.

Čímž, vz Čím. V.

Čin, u, m. = *skutek, účinek, dílo.* Die Handlung, die That, das Werk. Čin dovršený, dokonaný. Nz. Činění je dělání a čin, což uděláno. Vážný v činech a řečech. Troj. Všechny činy a řeči tam směřují. Ros. Chvalitebný č. V. Č. svatý, hrdinský. Stateční za hrdinské činy na rytířství se pasují. Kom. Při zlém činu někoho postihnouti (*ne:* na činu). Vz Postihnouti. Činy veliké provozovati, konati. D. Z čina = v skutku. Kat. 93. Milostný čin, smilování. Kat. 891. — *Čin = způsob.* Art und Weise. Jg. Počne Bohu sloužiti a česť boží mnohým činem ploditi, kláštery stavěti atd. Dal. Divie se tomu smyslově, kterýmto činem muož býti, že ... Pass. 1495. Jakožto přirozeným činem u vajci počne se kuřátko ožlvati, i bude z vajce kuře odnikudž nepřišlé, ale tu se z vajce obraceje jakožto přirozeným činem. Pass. 1495. Mnohým činem, tímto činem. Rk. Pečlivým činem ji Janu poručil. Hlas. — Leg., Pass., Ctib., Pulk., Tkad. Kat. 977., 1181., 1993. Všemi činy někoho k něčemu míti. Anth. I. 55. — *Č., pořádek.* V čině = v pořádku, pořádně. Kat. 1824. — *Čin = činění, způsob činění.* Das Thun, was man treibt. Kassandra všech utíkajíc ženských činóv, viesbie budúcích věci. Troj.—*Čin, činy* = stroje vojenské, věže, berany atd. L. Dřevo na čin. L.

Čína, y, f., Čínsko, a, n. = China. Číňan, Chineser; Čínský, chinesisch. — Popis Číny vz v S. N. II. 527. — 535.

Čína, y, f. = figura na tkanině. Muster im Gewebe. Ten ubrus má pěkné činy. Hanka.

Čínaný, čínčaný, čičaný = hezký, hübsch, niedlich (v dětské řeči).

Činař, e, m., tkadlec dělající ubrusy, ručníky. Kunstweber. Jg. Vz Čína.

Činčí = čenčí.

Činčouch, a, m., člověk velikatý. Jg.

Činek, nku, m., činka, y, f., u tkadlce, Spannstock. Jg.

Činění a jednání. Das Thun. Dar n. moc činění zázraků. D. Náchylný k dobře činění. V. Č. počtn. V. Dosti, zadosti č. Jg. Č. komu v hod. Kom. Měl jsem s ním své č. (co činiti). Sych.

Činežný = činžový. Jg.

Čini, činieše = činil, a, o. Kat.

Činidlo, a, n., Wirkungsmittel. Rk.

Činitedlnosť, i, f. = *činnosť*, Thätigkeit; *možnosť činění*, die Thunlichkeit. D.

Činitedlný = *činný*, thätig. Ros. — Č., *co se činiti dá neb může*, thunlich. Ros.

Činitel, e, m., pl. činitelé, *kdo co činí*. Der Thäter. D. Buďtež pak činitelé slova a **ne** posluchači toliko. Br. Odstupte ode mne činitelé nepravosti. Br. Divů činitelé. V. — *Č. počet*, kterým se jiný počet množí, *faktor*. Sedl. Č. společný (gemeinschaftlicher Faktor). Pořad, tabulka činitelův. Společného činitele vysaditi, vyjmouti (herausheben); rozložiti v činitele; na činitele rozvěsti, rozčiniti (číslo, eine Zahl in Faktoren auflösen). Nz. Činitel počet, který jiným se množí n. násobí; výsledek obdržený čili sončin je pak každým počtem tímto dělitelný; pročež slovem činitel též každý počet se naznačuje, kterýmž počet jiný dělitelný jest. Ku př. 3 a 5 jsou činitelé počtu 15. S. N. — Č. = *zástupce*, plnomocník. L. — *Činitelka*, y, f.

Činitelnosť, činitelný, vz Činitedl . . .

Činiti, 3. pl. -ní, čiň, čině (íc), il, ěn, ění; činívati. Činiti je vzorcem časoslov čtvrté třídy. *Kmen*: čini. **Přítomný čas** a) *Způsob oznamovací*: činím, činíš, činí, činíme, činíte, činí. b) *Zp. rozkazovací*: čiň, čiňme, čiňte. c) *Přechodník*: čině, činíc, činíc, činíce. d) *Kondicionál*: činil bych, činila bych, činilo bych. **Čas budoucí**: budu činiti. **Čas minulý**. *Způsob oznamovací*. Činil, a, o jsem atd. *Kondicional*: byl, a, o bych činil, a, o, atd. *Přechodník*: činiv, činivši, činivši, činivše. *Příčestí* min. času a) *činné*: činil, a, o; b) *trpné*: činěn, a, o. *Supinum*: činit. — *Pozn. 1. V rozkazovacím způsobě* splývá kmenové *i* s předcházející souhláskou: nosi — nos, lovi — lov, hodi — hoď. Po skupeninách souhlásek na konci slov neoblíbených objevuje se samohláska *i*; v pl. zůstává původnější *ě*: modli se, modleme se. Bž. — *Pozn. 2. Dlouhá kmenová samohláska* se tamtéž krátí: chrániti — chraň, obrátiti — obrať. — *Pozn. 3. V minulém trpném příčestí* ztenčuje se poslední samohláska *i* před *e* v hlásku *j*, se kterouž se předcházející souhlásky *d*, *t* v *z*, *c* smědžují a předcházející *s*, *z*, *st*, *sl* se ohměkčují v *š*, *ž*, *šť*, *šl*: souditi — souzen, chytiti — chycen, kvasiti — kvašen, raziti — ražen, pustiti — puštěn, mysliti — myšlen. *Výminku činí* v češt. (na Slov. a Mor. se tyto hlásky nemění) a) časoslova: cíditi — cíděn, čaditi — čaděn a čazen, kaditi — kaděn, zděditi — zděděn, cítiti — cítěn, pečetiti — pečetěn, spasiti — spasen, odcizen, zamezen; b) časoslova, která před *dj* a *tj ještě souhlásku mají*: drážditi — drážděn, křtěn, hyzděn, ctěn. Vz Čas, D. Během času se u *stj*, *slj*, *sj*, *zj* čení tak zanedbalo jako u bj, pj, vj, mj: křestěn, kreslen, huben, lapen, loven. Kz. — Č. = dělati, robiti, thun, thätig sein, handeln; spraviti, spáchati, hervorbringen, zu Wege bringen, machen. Jg. — **abs.** Jinak učí, jinak činí. Us. Jak kdo činí, takovou odplatu béře. Rb. — **co, koho.** Jedno mysli, druhé mluví a třetí činí. Č. Činiti zázrak, pokání, bezpráví, D., starosť, odboj, pomluvu, řeč, kázání, prosbu, modlitbu, oběť, výklad, V., sváry, Háj., pohrůžky, díky, přísahu, vůli, strach, spravedlnosť, Jg., otázku, Sm., svou povinnosť. V. Čiň to, čiň jiné, tak ti čas mine. Vz Práce. Lb. Co činiti? Us. Židká metla dobré děti činí. Prov. Č. odpor. Us. Podsudí činí odhádání. Vladisl. zříz. zem. Má-li pohnaný svů při tím ztratiti, ponidž jest jej činil poručník nemocna. O. z Dubé. Jáť jsem tobě to psal jakožto příteli, žádného v tom vinna nečině. Pr. — **co komu**: křivdu, Us., protivenství, Bart. 8.; zprávu o něčem, Bart., hanbu, starosť, V., pohřeb, odpor, soud, česť, Jg., bezpráví. D. Nevděčnému čiň co čiň, nic mu v dík (a by mu i na krk tlapil.). Prov. Č. někomu díky, škodu, pomoc. Jg. Všecko mu činila, i pomyšlení. L. Tak učinil Bůh Israelským. Bl. — **co komu čím**: svým nákladem. Arch. I. 77. — **co k čemu.** Nic tak nečiní k šťastnému životu. L. Naději k vítězství někomu činiti. Vrat. Činí to k svému prospěchu. Toho nedopúščej, aby sama k tomu činila. Mus. — **co s kým, s čím.** Co jest s tou věcí č.? Solf. Volno ti č. s ní, co chceš. Jg. Co máme s tím nemocným č.? Jg., Flav. Vojny s někým č. Jg. Míti s někým co č. Sm., Th. Každý se svými věcmi č. má. Kom. S velikými pány má co činiti. Kom. S kým mám co č.? D. — **čeho.** Jiní jechu se velikých jim slibův činiti. Dal. A počali velikých škod činiti. Háj. Jechu (jali) se hradu činiti. Dal. **Ale lépe**: co, než: čeho. Vz stran tohoto gtvu: Genitiv, D. II. 7.; Spodobení. Činiti rozdílu mezi . . . šp. m.: rozdíl. Km. Činilo mu to velikých nesnází, šp. m. veliké nesnáze. Brt. Č. šlechtě úkorův, šp. m. úkory. Brt. — **co kdy. Na** každý den něco činím. Anth. I. 97. **Za** zdravého života dobře č., po smrti času nebude. Jg. — **V** životu mu úklady činil. V. — **co z čeho.** Počet někomu z něčeho č. Jg., Rb. Prach z kamene, z dřeva. Tys sobě ze mne smíchy činila. L. Svědomí si z něčeho č. Us. Z nepaměti (1515). Er. Pokání z něčeho č. Vn. Vz Za co. Z moci svého úřadu. Mk. Žerty sobě z někoho č. Us. Duch sv. z pyšných pokorné činí. Pass. 392. Č. něco ze zlosti. Chč. 618. Počty z zemských příjmů a vydání č. Bart. I. 11. Zlé z úmyslu č. Arch. I. 77. Rozkoše z něčí bolesti si činiti. Chč. 445. Vlno a ženy z lidí blázny činí. Prov. — **co (komu) kde. Ve** hře proměnu č. Jg. V tom době činil, že . . Dal. V domě vždy třeba něco č. Má-li kdo v městě co č. Jg. Č. něco v službě. Chč. 380. Mezi těmi nemá hněv co č. L. Co **mezi** nimi činíš? Č. něco **před** soudem, Pr. měst., před diváky. Us. Strany, které **při** úřadech co

č. mají. (1658). Er. — **co přes co:** přes míru, Ml., přes zákaz, přes napomenutí. Mk. — — **komu za co:** za spravedlivé někomu č. Kom. — **co za koho, za co.** Práci za někoho č. Us. Prosby za někoho č. Arch I. 11. Pokání za hříchy č. Anth. I. 29. Tato se jim pokuta činí za to. Tov. Co jest škod mimo to, za to Beneš jemu má právo činiti. Půh. I. 264. — **jak dlouho:** A to činil jest za let dvaceti. Výb. I. 387. To má č. po 4 neděle **při** obědě. Tov. 99. — **co, koho čím, se čím.** Radostí co č. nevěděli. Vrat. 163. Č. se náměstkem. Chč. 305. Proč se jinou činíš nežli jsi? Br. Tiem sě činil, jímž nenie. St. Nečiň se tím, čím nejsi. Bl. Nečiň se nevinným. Us. Nauky žíti naše činí blahoslaveným. L. Učinil krásnou řeč latinským jazykem. Háj. Oheň nebeský činí strach blýskáním. L. Ten hoch se činí zdvořilým. Jg. Hloupým se č. Jg. Činiti se mocným věci (zmocňovati se jí). Šm. Č. se veřejným úředníkem (vydávati se za něho). J. tr. — **(co) na co.** Tato voda činí na síru. Krok. Náklad, útraty na něco č. V., Br. — **o co.** Často měl jsem o to činiti. Čern. O to č. jest. Jg. Tuto jest č. o úřad hejtmanský. Žer. Vl, oč jest činiti. Ml. Má o brdlo, o česť činiti. Vš. — **s kým oč** = rokovati. O mír. V. Míti s někým oč činiti. Us. Ktoby s kým oč právem měl č. zemským. Arch. I. 58. — **(co) o čem.** O lesích (= vyjednávati). Kdo chce pokoje, nečiň zmínky o boji. Us. — **co o čem podlé čeho:** soud. Nz. Opis, nákres, obraz, stůl podlé jiného. Us. — **co bez čeho, bez koho:** Bez Boha co dobře č. nelze. Jg. Bez pomoci božské nemůžeme nic č. Jg. Něčí kázání (rozkazy) bez rozpačí č. Kat. 2496. Bez odkladu něco č. Us. — **co na kom, na čem:** na domě. Us. Na tom zle mi činíš. St. skl. Č. na někom otázku. Solf., Háj. — **co pro koho, pro co.** Činím to pro otce. Us. Něco č. pro výstrahu. Apol. Štědře pro Bůh činiti. Jg. — **co proti komu, čemu:** odpor. Jg., Rk. Č. něco proti Bohu. Výb. I. 248. Něco proti zápovědi č. Mk. Proti své cti a zápisu něco činiti. Arch. I. 149. — **co po kom** = jako on, dle něho. Hos. — **se (komu) kde.** Činilo se mi **před** očima = zdálo se mi. Plk. Činili se spravedlivými před lidmi. Jg. — **od koho, od čeho.** Čiňme od Boha počátek a bude dobrý pořádek. Č. Od radosti, od hněvu neví co činí. — *Pozn.* Tato vazba je dobrá. — **se.** Ona se činila. Čiňte se (= pospěšte si). Us. Činím se mu poručena. V. Činí se (staví se) nevěda, veselu. V., Ros. — **se s čím** (pospíchati). Čiňte se s polívkou! Rk. — **se komu.** Činí se mi = zdá se mi. Jg., Rk. — **jakoby.** Činí (činil) se, jakoby neslyšel. Us. — Jel., Solf. — **se komu v co:** v bod. Apol. — **že.** Lež činí, že často lidé nevěří pravdě. St. — **aby.** A učinils, aby zemi naplnil. Br. Tak sobě čiňte, aby . . . Nt. — **adv.** Č. dobře, zle, nepravě, ctnostně, nešlechetně. V. Zcámo č. D. Č. si mužně, zmužile, opatrně, hrdinsky. V. Čiň dobře a pravě, neboj se císaře ani krále. Prov. Čiň čertu dobře, peklem se ti odmění. Jg. Mnohý si skoupě činí a spoří. Reš. Čiň dobre a věz komu. Č. Čiň dobře netáže se komu. Č.

Čink, čiňk, u, m., vz Činek. — *Čiňk*, dřívko do jitrnic. Der Wurstdorn. D.

Činky, nek, pl., f., = dvě železné koule dřevěnou n. železnou rukojetí spojené. Die Hanteln. S činkami činíme veškeré pohyby a výdrže paží, s poskoky, obraty a změnami postojů je spojujíce. Č., paličky. Vz Tělocvik a více: Tš. 104.

Činlivosť, i, f., možnosť činění, Thunlichkeit; činnosť, Thätigkeit. Ros.

Činlivý, thunlich; 2. thätig. L.

Činník, a, m., činitel. Presl.

Činnosť, i, f. = *sklonnosť k činění*, die Thätigkeit, Wirksamkeit, Aktivität. Jg. Č. duševní. Ssav. Č. mysli. Mark. Okres činnosti, Wirkungskreis. D. Kdo s činností vstává, s dukáty si hraje. Vz Pracovitosť. Lb. — *Č. = činění, práce.* Die Thätigkeit, Beschäftigung, Arbeit, das Geschäft. Jg. Sněm ve svých činnostech postupuje. L. K činnosti někoho pobádati. Nt. — *Č. = povolání*, zaměstnání, řemeslo. Das Gewerbe. Č. v povolání, v č. uvésti, v č. nastoupiti. Šm. Č. učitelská. Rk.

Činný, sklonný k práci, thätig, wirksam, aktiv. Jg. Muž č. = přičinlivý, D., život. — Kůže není činná (dobře vydělaná). Us., Č.

Činoděj, e, m. Thatsache. Rk. *Lépe:* skutek, děj, příběh.

Činodějný, činodějský, zastr., thatsächlich. Rk.

Činodějství, n. (zastr.), zaměstnání. Jg. Handlung.

Činoherec, rce, m., činohráč, e, m., der Schauspieler (novější). Jg.

Činohra, y, f., drama. Vz S. N. II. 535. Das Schauspiel. Mezi tragoedií a komoedií stojí č., která se má ku tragoedii jako román k eposu herojskému. Veškerý její obsah spočívá na základě vážném, nedosahuje však k nejvyšším a posledním zájmům člověčenstva, poskytujíc zauzlení snadnější a výsledek povždy příznivý. Druh tento básnictva dramatického zvláště oblíben jest v době naší, kdež záliba ve vážné tragoedii vždy více v pozadí ustupuje. Předmětem jejím může býti každá zajímavá událosť; nejvíce se zamlouvají krasochuti činohry, v nichž se projevují psychologické rozpory, šťastného rozřešení docházející. KB 194. — Č. s hudbou, melodrama. Rk.

Činopis, u, m., Thatbeschreibung. Rk., Jg.

Činosloví, n. Č. rostlin, Morphologie. Rk.

Činovaný. Č. tkaniny, Formwaaren, façonirte Waaren. Rk. Vz Čína.

Činovať, i, f., činovaté plátno. Doppelleinwand, Drillich. Us.

Činovatina, y, f. = činovať.

Činovatý, ze tří nití dělaný, dreifädig. Č. plátno. Drillich. Kom.

Čínský, chinesich. Č. zeď, náboženství, jazyk. Vz Čína a S. N. II. str. 536. a násl.

Činu, objevuje se jen ve složených: odpočinu. Jg.

Činže, e, f., obyčejněji než: činž, e, m.; jako něm. Zins z lat. census, vz *s* v *ž*. Č. na

lampy, na kostely (poplatek peněžní); na činži pole poděliti, na činži pustiti (als Zinsgrund überlassen); jinak: na činži pustiti, dáti = pronajmouti. L. Na činži seděti (na poli, z něhož se činže platí). L. Č. z nájmu n. nájemní, od domu, od krámu, od jistiny. Us. Dům ten mnoho činže dává, vynáší. D. Činži zapraviti, zaplatiti. D. Den odvádění činže. D. Č. veliká, vysoká, přepjatá. Někoho pro neplacení č. z bytu vypověditi; činži zvýšiti. V Praze platí se z bytův veliká činže. Č. napřed platiti. S činže sleviti, něco sraziti.

Činžebný statek, Zinsgut, emphyteutisches Gut. Jg.

Činžovati komu = býti něčím poplatníkem, zinsbar sein. L.

Činžovní, Zins-. Č. pán, kniha, člověk (poplatní, zinspflichtig), D., dům, groš, poplatek. Rk. Činžovní groš v Praze: kdo platí z bytu domácímu pánu 300 zl. činže nebo méně, platí obci z každého zlatého 3 kr.; pakli platí více než 300 zl., platí jí z každého zl. 5 kr. Č. daň domovní (Hauszinssteuer), *lépe:* daň z nájmu domovního. Šb.

Činžovník, a, m., poplatník. Der Zinsmann. D.

Činžový. Č. peníz, grunt. Zins-. Jg.

Čipčeti, el, ení. Kůže čipčí. Na Slov. Pipen.

Čípek, pku, m. Halszäpflein, Kehldeckel. Č. spadlý; spadení čípku. Lk. Spadl mu čípek (nemůže píti. Vz Opilec). Lb. — Č. (Stuhlzäpfchen) do konečníku strčiti, do zadku vpraviti, vpustiti, vjednati. Lk. Vz Čep. — Č. = zátka (Spund). Na Mor.

Čipera, y, f., čiperný člověk. Ein flinker, witziger Mensch. Jg.

Čipernosť, i, f., čiprnosť, čeprnosť, Flinkheit, Gewandtheit, Gelehrigkeit. Jg.

Čiperný, čiprný, čeprný; na Mor. čuprný = *čerstvý*, hbitý, obratný, bystrý, rychlý, flink, frisch, gewandt, munter, hurtig. Jg. Č. děvče, zajíc, chlapec, pachole, Jg., diblík. Rk. Ironicky: Tys také čiperný! Jg. Vz Holka. — *Č.* = vtipný. Č. hlava (offen). D.

Čipet, ptu, m., ozher. Rotz. Rostl.

Čipka, y, f., vz Čipky.

Čipkář, e, m., krajkář, Spitzenmacher, -händler. Na Slov. D., Plk.

Čipkářka, y, f., krajkářka, Spitzenhändlerin. Jg. Na Slov.

Čipkářský = krajkářský, Spitzenhändler-. Na Slov. Č. obchod.

Čipkářství, n., krajkářství. Spitzenmacherei. Na Slov. Plk.

Čípkovati, Zäpflein geben (nemocné). Rk.

Čípkovitý, zapfenförmig, vz Čípek. Rk.

Čipkový, od čipky, Spitzen-. Č. čepec. Spitzenhaube. Na Slov. Jg.

Čípkový, od čípku, Zapfen-. Č. bylina, čípek. Zapfenkraut. D.

Čipky, pl., f., na Slov. = krajky, Spitzen. Košile s čipkami.

Čiplenka, vz Smolka.

Čipleti, eji, el, ení = tenčeti, čiplým se stávati, schlank, dünn, hager werden. Jg.

Čiplosť, štiplosť, i, f., tenkosť, štíhlosť, švihlosť, Schlankheit, Schmächtigkeit, Hagerkeit. V.

Čiplý, štiplý, na Mor. také štouplý = vysoký a tenký, švihlý, štíhlý, schlank, schmächtig, V.; hubený, vyzáblý, churavý, hager. V. — *v čem*: v tváři (dlouhé, hubené tváři). Us. — Č., bezrohý, ohne Hörner. Č. kozel, koza, kráva. Us. — Jg.

Čiprný, čiperný.

Čír, u, m., zapražená polívka, Einbrennsuppe. Na Slov.

Čiř, i, f., řídkosť. Kat. 1849.

Čírati co kam. Husa čírala pod sebe house. Us. Plz.

Číře = cele, ganz, völlig. Č. nahý. Kom.

Čírek, rka, m., čírka, y, f., druh divokých kachen. Kriekente. D.

Čiřidlo, a, n. = černidlo. Na Slov.

Čiřik, u, m., cvrlikání, das Zwitschern. Č. vrabčí. Na Slov., Bern.

Čiřikati = cvrlikati. Vlašťovice čiřikají. Bern.

Čiriz, u, čiřiž, e, m., maz ševcovský, Schusterkleister. Na Slov. Jg.

Čírka, vz Čírek.

Čirlata, pl., n., ruda černosvětlá, snad leštěnec, Bleiglanz? Am.

Čirosť, i, f., pouhosť. Lauterkeit. D.

Čírtě, ěte, n., vz Čert. — Č., hromský chlapec, neposeda, Teufelsbube. Jg.

Čírtek, tka, m., Teufelchen. Jg.

Čírtín, a, m., pták, der Braunkopf. Us.

Čírůvka, y, f., hlíva. Honigtäubling. Berg.

Čirý n. čírý = pouhý, samý, čistý, schier, lauter. Č. zlato, voda, skála, pole (offen), les, tma, noc. Jg. V otevřeném, čirém poli. V. A co je utěšenie v hájich, v čirých poliech atd. St. C. pláň. St. skl. V čiré noci. Ros. Pod čirým (ob. širým = holým) nebem. D. — Č. = bez barvy, o nerostech. Vys.

Čiry-čáry, přílišné ozdoby, Jg., něm. Schnirkel; na botkách. Šp.

Čis = či jsi, bist du? Vz Či.

Čis = čísi, něčísi, irgend Jemandes; vz Či; 2. = či jsi? wessen bist du? — 3. = Č., u, m., tuk, sádlo (zastaralé), zdrobnělé: čísek, *šp.* čížek, Mark. Mz. 139. Jako z čiesa a tučnosti. Žal.

Čísa, y, f., Fett. Mark. Vz Čis, 3.

Číselna, číslna, y, f., mincovní dům, die Münze. D.

Číselník, u, m. Zifferblatt an der Uhr; Nummerverzeichniss. Rk.

Číselný, číslný, Zahl-. — Č. slovo, příslovce, přehledy (Zahlenlisten), loterie, míra, soustava, poměr, hodnota, znamení, Nz., písmeno (cifrové). D.

Čísl, a, m., zastr. = číslo. Sal.

Číslice, e, f., Ziffer. Třída, řada, součet číslic. Nz.

Čísliti, il, en, ení = počítati, zählen,

rechnen. Leta naše čislena budů. Žnl. — **co**: domy Us.

Číslnosť, i, f. Zählbarkeit. Jg.

Číslný = sčitelný, zählbar, Reš.; 2. = peněžný, vermögend, reich; Th., 3. = číselný.

Číslo, a, n. Číslo m. čitlo od čt (čьt), v čisti, *t* před *l* v **s**, vz **t**. Zahl, Ziffer. Č. všeobecné, zvláštní, určité, neurčité, známé, neznámé, jmenné (pojmenované), bezejmenné (nepojmenované), čísla stejnojmenná (stejného jména), nestejnojmenná (rozdílno-, různojmenná, nestejného, rozdílného jména), rozdílnojmenná druhu jednoho, stejnorodná (rodu stejného), rozdílnorodná (různorodá, rodu rozdílného), prostá (absolutní), protivná, kladná (positivná), záporná (negativní); neracionalně, ludolfské, ojedinělé (2, 8, 5), jednotlivé; spojená (4 + x) (3 — x); jednoduchá, první (prvočísla), složitá, složená, násobná, (násobek), dobená (figurirte Z.), celé (celistvé), lomené (zlomek), dané, sudé, liché, čísla pořád jdoucí, čísla o několika cifrách (několiko-, víceciferná), číslo okrouhlé, řadové, dvojné (dvojník), čísla souhlasná, stálá, smíšená, číslo hledané, losové (losu), čísla slosovaná, jednotná, množná, Nz., číslo apokalyptické (= 666), Rk., dělitelné, základní, rodové, poměrné, dražební, licitační, běžné, nestálé, proměnlivé, tažené (tahem vyšlé). Šp. Číslo podávací (numerus exhibiti). J. tr. Č. přičetné, odčetné. S. N., jednací, fortlaufende Nummer eines Geschäftes. J. tr. Řada čísel. Čísla čisti, psáti, přečísti, vysloviti; čísly něco vytknouti. Nz. Smíšené číslo srovnati = na nepravý zlomek uvésti. Šr. Zadržnlosť číslem vytknutá. Šp. Bez čísla = bez počtu. V. Bylo jich bez čísla. Reš. Č. domu, bytovné; bydlí v domě číslem 1. Šm. Pod číslem. Č. spisu podaného. J. tr. Osvobozen od placení školného výnosem c. k. zemské školní rady daným pod číslem 1375. dne 18. srpna 1869. Číslem přeglédati = počítati. Z Jir. Číslo od čísla k něčemu odpovídati. Punkt für Punkt etwas beantworten. Rk. — *Čísla* **základní**: *jeden, dva, tři, čtyři, oba, obadva* atd. *srovnávají* se s jménem svým *v rodě, čísle a pádě*. Tři dcery; čtyři tváře, tři klobouků, dvěma holubům. — *Čísla od 5—99* podržela moc *substantiv v nomin. a akkus.* a poji se v těchto pádech *s genitivem* (vz Genitiv partitivní); *v ostatních pádech* užívá se jich jako *adjectiv a srovnávají* se potom se svým jménem *v pádě*. Jménu dvanácti apoštolův. Br. *Čísla* **sto a tisíc**, *dvě stě, tři sta* jsou v *nomin. a akkus.* vždy *substantiva*, v ostatních pádech jsou za substantiva, a poji se *s genitivem* aneb jsou *za adjektiva* a jakožto adjektiva srovnávají se se svým jménem *v pádě*. Po mnohých stech a tisících letech. Vz Jednotlivá. — *Čísla dva, oba, obadva* poji se nyní *s pluralem*, ale v instrumentale také *s dualem*. Seděl mezi dvěma branama. Br. Není spokojen s oběma stranama. V. — Při jménech číselných *pod 20* **jde číslo menší před větším** *bez spojky:* jedenáct, šestnáct; *od 20—100* klade se menší číslo se spojkou před větším aneb bez spojky za větším číslem (a tak lépe): jeden a dvacet, padesát pět; čísla, která jsou *nad 100*, mají menší počet za větším se spojkou aneb bez ni: sto dvacet pět, sto pět a dvacet. — Zk. Cf. πέντε καὶ τεσσαράκοντα. Her. Vz víc v článku: Číslovka. — **Čísla řadová** (n. ordinaria), **násobná** (n. multiplicativa) a **neurčitá** *srovnávají se se substantivem v rodě, čísle a pádě*. Roku pátého. Roucho mají krojem mnohonásobným. Byly tu ženy mnohé. Br. — *Pozn. 1.* Přidá-li se *„každý“ k číslům řadovým*, výraz ten obecnosti opětavé nabývá. Každé druhé, třetí léto. — *Pozn. 2.* Když *čísla neurčitá* povahu *substantiv* na sebe berou (mnoho, málo, několik), *poji se v nomin. a akkus. s genitivem, v ostatních pádech* taktéž nebo se jich jako adjektiv užívá. Vz Jednotlivá. — Zk. — *Pozn. 3. Řadová čísla s půl*, vz Půl. — *Pozn. 4. Jak se čtou řadová čísla*, je-li jich více pohromadě. Buď se užívá jen řadových, tak že čísla větší bez spojky předcházejí: léta tisícího osmistého sedmdesátého prvního, aneb vynášejí se první části čísly základními, části pak konečné čísly řadovými: léta tisíc osm set jeden a sedmdesátého. Zk. *Vz více v: Číslovka.* — *Čísla* **rodová**: jedni, dvoji, troji, čtverý, paterý atd. nebo dvůj, trůj, čtver, a, o, *srovnávají se se substantivem v rodě, čísle a pádě. Jich se užívá:* a) Mají někdy *význam více věcí v jedno shrnující*. Desatero božích přikázání. Er. Pomsta proti desateru pokolení israelskému. Br. — b) *Při substantivech*, která jsou *toliko čísla množného* n. která *v čísle množném jednotný svůj význam pozměňují* aneb která, ovšem v pluralu, *řadu věcí k sobě patřících označují*. Tu stála čtvera vrata otevřena do kořen. St. Několikery ty brýle sobě jsem zjednal. Kom. Kolikery jsou hodiny? čtvery. Kolikeré zasadil dvéře? troje. Žk. Dal mu patery šaty. Mkl. S. 60. Desatery knihy o právích. Vš. Dvoje hodiny, čtvery dvéře, jedny dvéře. — c) *Označují často druh.* Dvoji víno. Er. Dřevo života přinášející dvanáctero ovoce. Br. Kolikery jsou borovice? Byl. Trojích lidí nenávidí duše má. Jg. — d) *Označují jsouce substantiva počet živých bytostí*, nepřihlížíme-li k rodu jejich aneb předpokládajíce, že jsou rozličného rodu, a jako o rodu, tak i o věku totéž říci sluší, běží-li o děti aneb o dospělé lidi; v tomto případě označují vlastně druh, který rodem aneb věkem se činí. Obé dítek brzo zemřelo. V. Má troje dětí. Jg. Lidí patero zahynulo. V. Pozůstavil sedmero dětí. V. S devaterem dětí svých. Bart. S manželkou a desaterem dítek. Kom. — e) *Když počítaný předmět jest abstraktum* anebo subst. verbale: troje oddělení, psaní etc., **šp.** tři. Brt. Osmero blahoslavenství. Er. Dvůj zámutek přišel na mne. Br. Čtverá moc, čtverý skutek. Byl. Pro trojí nešlechetnosť Tyru. Br. Sedmera ohavnosť. Br. On v několikerém tažení s císařem přítomen byl. V. — f) *Označují počet, není-li počítaný předmět vyjádřen.* Vol ze dvého, kteréž račiš. Knt. 2698. Šátek na dvoje složený (na 2 díly). Svěd. Představím jim to čtvero. Br. Rozkroj ji na několikero. Byl. — Zk.; Mkl. S. 59.—67. — *Pozn. 1. Čísla rodová neutra* mají do sebe moc substantiv a poji se *s genitivem oddílným* stojíce místo *základních*. Patero knih Mojžíšových. V. Tré (m. tři) jich umřelo. Hnj. —

Pozn 2. Když se výrok na jednotlivé oddíly jisté hromady táhne, užívá se: *1. předložky po s lokalem.* Platil po třech zlatých. Us. Dal jim po pěti krejcařích. Us. — 2. *Zájmena každý, jedenkaždý.* Čtyři tváři mělo každé zvíře. Br. — 3. Nebo stojí vedlé zájmena *každý* **„po“**. Po čtyrech tvářích měl jedenkaždý. Br. — 4. *Neb se opětuje číslo základní.* Jděte dva a dva (po dvou). Us. — Zk. — **Smíšená** *čísla, kde zlomkem jest* ½, pronášejí se výrazem elliptickým. Místo „čtyři a půl pátého“ říká se prostě: půl páta (půl šesta atd.). Zde se pravidelně užívá nominalného tvaru číslovek základních. Užívání tvaru pronominalného (půl čtvrté míry m. půl čtvrty míry) je chybně. *Mathematický výraz A + u nebo A — a pronášeli předkové* naši tak, že *a* vyslovili instrumentalem prostým, A genitivem, obé pak se slovy méně, více, výše spojili. Což viece desieti hřiven jedniém grošem. Což méně lotem desieti hřiven. Kn. Rožm. (Zk. Skladba str. 192. atd.). Jir. — — *Číslo* **dvojné** (dual) měla starší slovanština vůbec, ale časem vyhynulo. Gb. V starších památkách našich je důsledně provedeno. Kdy zaniklo, nelze určitě říci. Jenom to tvrditi můžeme, že již Beneš Optat a Petr Gzel, bratři čeští, ve své mluvnici proti užívání všech starších forem brojili a i k tomu nemálo přispěli, že číslo dvojné zaniklo. Nicméně setkáváme se s ním ještě dosti zhusta u spisovatelův 16. století zvláště tam, kde se u jmen podstatných přívlastky „dvě“ a „obě“ vyskytují. Kt. Je-li u jména dvojného čísla jméno přídavné přívlastkem, do kterého čísla se toto klade, o tom vz: Oči (Oko). — Vz Dual, Časoslovo, *Číslovka.* — **Č. jednotné,** *dvojné, množné*, vz Počet. — **Č.**, *sebrání, summa, počet* (čísti = sbírati). Kat. 275., 503., 954., 1401. — **Č.** = umění, známosť Kat. 1318., 2120. Bylé a nebylé č. = známosť věcí smyslných a nadsmyslných, věda fysiky a metafysiky. Kat. 102. Cf. Rozčítati. — **Č.**, m. čříslo, krojidlo u pluhu. Schneideisen. Boč. — **Č.**, = *cena, mince.* Die Münze, Währung. Č. vídeňské, rakouské. Us. Groš na českou stříž a zrno bíti, groš rázu a čísla českého. D. Deset zlatých vídeňského čísla. D.

Čísloměra, y, f. Zahlenmass. Rk.

Číslořadí, n. Zahlenreihe. Rk.

Číslovati — *co*, numeriren, beziffern. Us.

Číslověda, y, f. Arithmethik. Rk.

Číslovka, y, f. **Vz Číslo.** Das Zahlwort. Skloňování číslovek v staré češtině vz Kt. str. 44. O skloňování složených číslovek v staročeštině (‚jeden na deseť‘ až do ‚devěť na deseť,‘ ‚dva deseť‘ až do ‚pět desať,‘ ‚pět desať‘ až do ‚devěť desať‘) vz Kt. str. 45., 46. — *Deseť se v desítkách rozličně skracuje:* nádsť, násť, nácť. Kt. — *Číslovky od 5—10*, ať v kterém-koli pádě stály, *prvotně vždy jméno*, jehož kolikosť určovaly, *v genitivu vedlé sebe mívaly:* V sedmi let diétě malé. Tahniéce vóz osmi koni. Alx. Přiéd šesti dnóv. *Avšak* záhy jméno číslovkou takovou určované nalezáme *v témž pádu*, v jakém stojí číslovka sama. Syntaktický postup tento mocně vyniká i při číslovkách s desíti složených. Vz Deset. — *Čísla od 11—19 vyjadřuje jazyk slovanský tím*, že k prvočíslům předložkou *na* připojuje desct buď v akkus. nebo v lokale. Vz Deset, *Číslovka.* Čeština má též oba pády: dva-na-dceť, řidčeji: dva-na-dcat, dva-na-dcte (m. dctě). *Prvočísla se skloňují, přístavek pak* prvotně zůstává *bez proměny*: dva-na-dceť, dvú-na-dceť, dvěma-na-dceť. To mělo platnosť u řadových číslovek. *Ale v Čechách již koncem 14. věku skloňovali při řadových nejen prvočíslo, nýbrž i druhou část:* druhý-na-dsatý, druhý-na-ctý. *Úplné srostění* všech číslovek těchto, základních i řadových, dovršeno v češtině během 15. století. — *K naznačování prostých násobkův desítky* má slovanština způsob velmi jednoduchý. Sestavuje se desieť s prvočísly touž měrou, jako kterékoliv jméno. *S dva, třie* (tři), *čtyři* se *desieť v pádu a čísle shoduje*, vedlé *pět* (pat), *šesť*, *sedm* atd. *stojí v gt. pl.*, *ať* prvočíslo v kterémkoliv pádu jest. — *20:* dvadcieti let. Gt. a lok.: po dvú-dcatú osmého. Akkus. Kostelóv dvadcieti postaví. Dat. a instr. dvěmadcat tisícem lidem (m. dvěma dsieťma). Forma genitivní ku konci 14. věku pro všecky pády zobecňovati počala i v řadovém tvaru: radiéchu sie se dvú-dcat radciemi. Dva-dcietého léta. — *Třicet:* třie-desieť jich otide k otcjem. Rkk. *Na začátku 15. věku* nalezáme již srostlé: třidcieti. — *Čtyřicet:* čtyři-dcieti dní v stáť byl. *Počátkem 15. věku* již srostlé: čtyřidceti. — *Padesát:* pat-desat, po pětidcat. *V 15. věku* obdrželo vrch srostlé: padesát. — *Šedesát:* šesť-desát. Nynější šedesát vyskytá se *počátkem 15. věku, úplně* pak vešlo v obyčej teprv během *16. věku.* — *Sedmdesát:* sedm-desat. — *80:* osm-desat. — *90:* devaddesat. Po devieti-dcat. Srostlé tvary sedmdesát, osmdesát, devadesát v obvyklosť vešly *již v 14. věku*, jmenovitě řadové číslovky: tři-dcátý, čtyři-dcátý, paddesátý, šestdesátý, sedm- osm- devaddesátý. — *Čísla mezi 20 a 30 vyjadřuje staroslovanština a staročeština* prvočísly a připojkou: mezi desiěťma. České mezi desiěťma staženo v: mezidsiěťma, meziciěťma, mezcítma, *mecítma:* jeden mecítma, dva mecítma atd. Širokosť šesti-mezi-dciěťma loket. Do šestého-mezi-dciěťma leta. *Od 15. věku* výrazy tyto při základních číslech docela *srostly*, stavše se *nesklonnými*: od pětmezciětma, s pětmezcítma. Stará čeština podobného způsobu užívá *též při číslech 200 a 300*, kladouc při nich připojku: mezi stoma. — Zvláštnosť je, že se *čísla z desítek u z devítky složená* zhusta vyjadřují předložkou **bez** podobné lat. undeviginti, bez jednoho šedesátý. Jeden za 18, druhý beze dvou za dvacet. Us. Br. — *Při vazbě čísel se zájmenem* **sám** užívali staří nominalného tvaru číslovek základních: sám desat. Háj., Br. Záhy však i pronominalné tvary vynikají: samému sedmému, sám šestý-na-dcat. Dal. — *Řadové tvary násobkův stových pronášeli* prvotně rozděleným výrazem: pátý stý, šestý stý. Ale již *v 14. věku* vyskytovaly se tvary *srostité*: třistého, čtyřstého. — *Tisíc*, vz Tisíc. — *Jak naši staří* **letopočty vyslovovali:** 1. Nejstarší a ryze český způsob je *s předložkou po*, jenž až do polovice 15. věku

obecně, v posledních pak sledech i do 16. věku se vyskytá. Po tisíci po třech stech po desíti čtvrtého. Dal. 2. Vedlé tohoto způsobu záhy vyniká druhý, podlé něhož se *prvni číslovky kladou základním tvarem* bez vší předložky a teprv *poslední číslovka řadový tvar* na se béře; tento někdy s předložkou *v* stává. Léta tisíc tři sta devátého. Pulk. Tisíc čtyři sta v osmém létě. 3. *Řidčeji vyskytá se letopočet složený ze samých číslovek základních.* Léto božie tisíc sto čtyřidceti a pět. Pulk. 4. Současně vedlé staročeského letopočetního výrazu a po zaniknutí jeho písařové listin vůbec vročovali způsobem latinským, totiž *samými řadovými číslovkami.* Léta tisícieho třistého sedmdesátého osmého. Druhého způsobu užívají nyní Rusové, Rusíni, Jihoslované a Poláci. — *Při základních číslovkách začínajíce od 5 do 1000*; při: *dvé, tré, čtvero atd., při číslech neurčitých* (mnoho, málo, něco, kolik atd.) spojených s genitivem stojí **výrok** *v singul. a neutru.* Přišlo pět mužů. Ztratilo se tré koně. Mnoho žáků bylo pochváleno. *Následující časoslova mohou v pl. státi.* Patnáct cizinců přišlo do Prahy a tam se procházeli. T. — *Pozn. Slovanské číslovky počínajíce od pěti až do 99 byly původně rodu žen.* Polština jich ještě v 16. věku takto užívala. Cf. naše: trojka, pětka, sedma, osma atd. I jest tedy s podivením, že s číslovkami těmi výrok v rodu středním a v sg. se pojí. Šest synův se Davidovi zrodilo v Hebronu. Mkl. (Vergl. Grammt. IV. str. 34., 54.) má za to, že jest nám zde činiti s vazbami jako: bylo tma, zima, potřeba; Tak vše v hromadu spletl, až hanba bylo, Žer.; — že totiž číslovka (šest) v nominativu stojí a že výrok vůbec, označuje-li podmět nějaké množství, s tímto v sg. a v rodě středním se pojí, budiž si podmět rodu a čísla kteréhokoliv. Brt. — *Číslovky 1—9 ve spojení s desítkami* mohou **napřed i vzadu** *státi, ale lépe činíme*, klademe-li číslovky přirozeným pořádkem a příkladem jiných Slovanův se řídíce: 24 knihy, 273 koně, 1871 koza (lépe než: knih, koní, koz i. e. kdybychom četli: čtyři a dvacet knih m. dvacet čtyři knihy; ostatně vz ještě článek: Číslo); *napřed stojíce nemusejí se skloňovati.* Před pět (pěti) a dvaceti lety, před dvaceti pěti lety. Vz Kdy. T. *Ale u starých dobrých spisovatelův obě čísla se skloňovala:* Před jedním a dvacíti loty. D. — Číslovky *od 5 počínajíce v již. Čechách z pravidla se skloňují:* ze sedmji bratrů, se sedmji bratry. Kts.— *Číslovky 10--19* **tvoří se** *ve slovanštině* přidáváním jednotek k „deset" předložkou „na" (*ἐπί*, super): jeden na deset, dva na deset atd. Takové tvoření těchto číslovek shledáváme jen ve slovanštině. V jiných řečech se jen skládají: skr. dvâdaçan, k'aturdaçan; lat. undecim, duodecim, quatuordecim; řec. *ἕνδεκα, δώδεκα, ὀκτωκαίδεκα*; něm. drei- vier- fünfzehn. I v litv. se jen skládají, jen že se deszim-tis mění v lika: vienolika, dvylika, trylika. Vz Číslo. — *Číslovky 20—90 tvoří se* skládáním jednotek a číslovky deset, při čemž se „deset" měnilo. Schl. O tvoření řadových číslovek vz také: Die Formenlehre der kirchenslavischen Sprache von Schleicher. S. 189. — **Číslovky určité** *a) základní* (n. cardinalia) na otázku kolik? jeden, dva, tři atd. Vz Číslo. *b) Řadové* (n. ordinalia) na otázku kolikátý: prvý, druhý, třetí, desátý. Číslovky řadové, píšou-li se číslicemi, mívají za sebou tečku. Dne 5. prosince 1870. Vz Číslo. *c) Druhové* na otázku kolikerý (n. specialia): dvojí, trojí, čtverý, paterý. Takové *v -erý* vycházející mají v *neurčitém tvaru v nom. a akkus. pl. při všech rodech* stejně *y:* čtvery stavové, patery knihy, šestery řemesla. Taktéž v ruském. Ostatní pády jsou složeny: paterých, paterým. *U novějších čteme také:* sedmeři kurfirstové, šesteré knihy. Genitiv: z čtvera rodu; lok. v tom pateru příčin n. v té pateře příčině; instr. s patero horhy, v staroč. jo instr.: před paterem osob. Mkl. Vz Číslo. *d) Násobné* na otázku kolikonásobný: jednoduchý, dvojnásobný. Vz Číslo. *e) Příslovce číselná* (adverbia numeralia) na otázku kolikrát: jednou, dvakrát, desetkrát. — **Číslovky neurčité**, u nichž počet neurčitě se udává: mnoho, málo, kolik, tolik, několik, koliko, toliko, několiko. *Tyto platí 1. za jména podstatná v nomin. a akkus.* a pojí se s gt. Viděl jsem mnoho lidí, několik kachen. Vz Genitiv; *2. v ostatních pádech mají* do sebe aneb *povahu jmen podstatných* a pojí se s gt., *aneb berou na sebe povahu adjektiv* a srovnávají se s jménem svým *v pádě.* Přišel po několika dnech. Svěd. Ušel tolika tenatům. V. Pomsta proti desatera pokolení. Br. S několika svými přáteli. V. *Někdy se jako nesklonná slovce přirazují.* Přijdu s několiko muži. Ben. Pokutovati několiko málo penězi. Jel. — Zk. *Sloveso stává u nich v sg. a v neutru.* Mnoho lidí tam přišlo. *Zřídka* stojí sloveso v pl. Kolikožkoli se jeho dotkli. V. — D. Vz Číslo a jednotlivé číslovky: Jeden, Dva, Dvé, Mnoho, Kolik, Dvojí atd. a Základní, Druhové atd. číslovky.

Číslovník, u, m. = číselník.

Číslový, početný, Zahl-.

Čísnouti, vz Česati. — Č. **koho** = ošiditi. Ten ho čísnul. Us.

Čísnutí, n., mýknutí, der Schmiess, Hieb. — 2. Ošizení, Betrug.

Čísnutý, vz Čísnouti: geschmissen; 2. ošizený, betrogen. Jg.

Čísný, čěsný = čis mající, tučný, markig, fett. Oběti čísné ofěrovati budu tobě. Žal.

Čísteový, z (od) čístec, electrinus. Jel. Č. kotel, barva, Alch., nádoba. Martim.

Čistě, komp. čistěji. Č. (rein) se umyti. — Č. = *dobře, dokonale*, wohl, gut, sauber. Č. se napsati. V. Pochleboval jim č. a klamal. Br. Č. lháti, Kram., spatřiti něco. Kom. Č. se vyjasnilo. Us. — Č. = *panicky*, bez hříchu, keusch. Č. se chovati. Č. zachovalá osoba. Us. Neřádně a nečistě živu býti. V. — Č. = *dokonce*, naprosto, gar. — Č., nový — Jg.

Čístec, stec, m., 1. očistec, Fegfeuer, St.; 2. jezero, See, Mat. verb.; 3. jantar, Bernstein, na Slov.; 4. jistý druh nepravého zlata n. stříbra. Nad č. cín měkčí. Kom.; 5. cín, Zinn, St. skl.; 6. jméno některých rostlin: Č. mezní,

květel, planý žabinec, len matky boží, polní len, Flachs-, Nabelkraut; č. menší; větší, Wundkraut, Gliedkraut. Plk. — Jg.

Čistění, n., trestání. Proch. A čiščenie mé v jitřniech. Žal. — Č. cukru. Das Reinigen, Raffiniren. Rostl.

Čisterna, y, f., nádržka, studnice. Cisterne, Wasserbehälter. Č., studnice, do niž ne z pramenův voda se táhne, ale se svrchku země aneb se střech dolů se sbíhá. Br. Vz Cisterna. — Č. někdy pastýřské napajedlo n. studnice na pustině. — Jg.

Čisterní voda. Cisternenwasser. Us.

Čísti, čtu, čti (někde ještě: čeť, čeťme, čeťte), čta (one), četl (**ne:** čtl; ale čtla, čtlo). čten, čtení, **ne:** čtěn, čtění; čítati, čítávati. Časuje se dle „Nésti". Č. = počítati, zählen; vykládati, auslegen; mníti, rechnen, auslegen, dafür halten; písmo vyslovovati, lesen; přednášeti, vortragen; č. komu = láti, kárati, zurechtweisen, rügen. Jg. — **abs.** Učí se čísti. Us. Vlk také čtené a znamenané béře. V. Vlk i čtené béře. Prov. Umí čísti. Darmo osla učiti čísti. Prov. Kniha ke čtení. Us. Čítání knih. Čtením přeběhnouti (čísti). V. Čti a rozuměj. Kdo čte, nechť rozumí. L. Kdo čte, dočte se. Lb. Co čteš, rozuměj, co rozumíš, čiň. Lb. Jak čteš? L. Čtení k nauce dráha (cesta). L. Mnoho čtený spisovatel. Us. — **co:** knihu, list, mši (*lépe:* sloužiti), psaní, návěští, zprávu, zákon Páně, psané a tištěné čísti umí, Jg.; peníze (= počítati). V. Brno čítá 70.000 obyvatelův (zählt), lépe: má n. v Brně žije 70.000 obyv. Km. — **co v co:** léta v hromadu. Troj. — **co, koho, se čím:** se šlechticem č. (= se mezi šlechtice počítati), Dal.; něco hlasem, namátkou (jak se to namate), pozornýma očima č. Jg., Us. — **co do čeho:** do tisíce (= počítati). Us. — **k čemu:** něco k potěšení, k poučení č. Jg. — **co komu:** knihu, Us., psaní. Us. Někomu kapitolu č. = kárati ho slovy (v klášteřích čítali provinilcům kapitoly, proti kterým se prohřešili), Jg., text. V. — **co, kde.** Zdání znalců **před** stranami. J. tr. Č. před králem. Br. — **Na** knize, někomu něco na tváři, na čele, na dlani č. Jg. Na dobrých knihách č. Št. N. 81. **V** knihách. St. N. 3., v knize, Br., v společnosti; někomu něco v tváři, v očích (spokojenosť, radosť, zármutek, úmysl), v shromáždění, v hvězdách č. Jg. Č. ve školách (přednášeti). Jg. Mezi řádkami = domysliti se toho, co psaným vlastně říci se chtělo. — **kde jak:** a **v** tom (v práviech) čtu s pilností. Chč. 616. Přísaha se **po** kusu písařem čte. Tov. 67. S rozvahou, s povahou, s rozumem, s podivením něco č. Jg. — **co komu z čeho:** z knihy, z dlaně někomu budoucnosť čísti. Rk., Jg. — **co s kým** s bratrem; — **komu o čem:** o Bozе. Anth. I. 76. — **nač.** Lid čítá na brýle (ani ‚skrze' ani ‚přes'). Us., Brt. — **(co komu) za co:** za dluh (počítati). Nt. Žes ztratil penieze, za škodu čteš (kladeš). Hugo, C. — **po kom:** Psala Ančička, čte po ní kočička. Er. P. 6. Vz Ančička. C. — **oč:** o závod. Us. — **aby.** Četl nahlas, by tomu lépe porozuměl. — **že.** Čtli jsme, že jste zdrávi. — **adv.:** nahlas, hlasitě, správně, dobře, čerstvě, Jg., pilně, bedlivě, mnoho a ustavičně, V., pěkně, veřejně atd. čísti. Jg. —

Čisticí: lék, nápoj, vodička atd. Reinigend. —

Čistící, Putz-. Č. kartáč, stroj. Vz -ící.

Čistič, e, m., Č. střevíců. Schuhputzer. D.

Čistidlo, a, n. Č. žaludku. Abführungsmittel. — Č. lůžka ženského. Ja. — Č. ve vinařství, Schöne, Klärmittel, prostředek, jímž se víno čistí. Bílá vína čistí se vyzim měchýřem, červená pak vína bílkem z vajec. Č. dáti. Šk.

Čistina, y, f., schlammlose Stelle im Flusse. Rk. — Pole prostřed lesa. Us.

Čistírna, y, f., Reinigungsort. Techn. C. cukru.

Čistitel, e, m., Reiniger.

Čistitelný = čisticí, reinigend. Na Slov.

Čistiti, 3. pl., -stí, čisť, -stě (ic), il, štěn, štění. Vz Činiti stran: štěn (čištěn). Čistívati. Č. = čistým dělati, reinigen, putzen; čisté, jasné, světlé učiniti, klären, raffiniren, läutern; purgiren. Jg. — **co (komu):** boty, komín, šaty, nádobí, zuby, stromy, zbraň, ránu; zlato, stříbro, cukr, povětří, vzduch, víno, obilí, krev, žaludek. Jg. Právník čistí měšce, lékař tělo, zpovědník svědomí. L. Jelen čistí své parohy = otírá s nich mech, lýko o dřevo. Sp. — **co, se čím.** Chlév chvoštištěm, V., zbraň suknem, tělo lékem, ránu vodou, se přísahou. Jg. — **co, koho, se od čeho:** se od viny, od podezření, silnice od žebráků, Jg.; od hříchův, Chč. 378., pivo od kvasnic, V.; od pracím. Jg., Rk. — **co z čeho:** boty z bláta. Rk. — **co před kým.** Město před zlými lidmi. Pr. měst. — **se.** Voda, nebe se čistí. Jg. Proč skvrny nerády se čistí, lépe: nerády pouštějí. Km. — **se kde.** Čistí se **na** nebi (nebe se čistí). Jg. — **aby.** Čistil boty kartáčem, aby se mu leskly.

Čistivý, na Slov. = čistitelný. Č. lék, oběť, přísaha. Reinigungs-. Bern.

Čistna y, f., alchymie. Rozk.

Čistnář, e m., alchymista, zlatoděj. Der Alchymist. Rkp.

Čistnářství, n., alchymie. Die Alchymie, Scheidekunst. D.

Čisto, *adj.:* čist, a o. — 2. Adv. Rein, sauber. Čisto je v tom domě. Us. Jest tam čisto, jakby vymetl. Jg. Pec čisto drží, *lépe:* čistě n. pec čistou drží. Jg. — *Do čista* = *docela*, ganz und gar. Všechno do čista pobral. Ros. Vše do čista vyjedl. D. Palec do čista uťatý. L. Obral ho do čista. L. Zmokl do čista. Us. — *Na čisto* (pěkně, aufs Reine) něco opsati, orati; ztráviti (cele), přivésti (ins Reine). D. Na čisto (= zcela, úplně) som zapomnel, sa premenil, uradovaný je, omámený je. Mt. S. — *Z čista jasna* (z nekaleného nebe). Z čista jasna uhodilo. Bodejž do tebe z čista jasna udeřil. Us. Z čista jasna (sám od sebe, von freien Stücken). D. —

Čistomilý, rein und lieb. Č. panna. Krok.

Čistomluva, y, f. Purismus. Rk.

Čistomluvec, vce, m. Purist. Rk.

Čistomluvnosť, i, f. Purismus (v řeči). Rk.

Čistomluvný, puristisch. Rk.

Čistonitý = do čista nahý, mutternackt, fadennackt, hemdebloss. Gníd., Leg.

Čistosrdečnost, i, f., upřímnosť. Treuherzigkeit. D.

Čistosrdečný = upřímný, treuherzig. D.

Čistota, y, čistosť, i, f. Die Reinheit, Reinigkeit; Helle, Klarheit. Jg. Č. vody, vína, skla, jazyka, zlata. Jg. Čistota půl zdraví. Us., Č. Č. v šatech. V. Čistota půl života. Mt. S. Čistota vede k Bohu člověka. Č. — Č. = *jasnosť*, světlosť. V. Č. řeči, jazyka. Hlas. — *Č. srdce*, obyčejův. L. Č. jest všech ctností ozdobou. Km. — Č. = *stud*, panictví, panenství. Die Keuschheit, Tugend. V. Č. mravů, mravní, panenská. Us. Č. slibovati, čistosti dochovati. L. Panenství svého v čistotě ostříhati. V. Udeřila svou čistotou o komiu. Vz Zbýralý. Č. Bernardynská čistota = tělesnosť, rozpustilosť. L.

Čistotlivý = co se čistiti dá; čistivý. Bern.

Čistotnosť, i, f., čistota. V., Kom.

Čistotný, čistý, reinlich, rein; keusch. V. Č. papír. V. Č. jako podlé cesty hrách. Pk. — *Čistotné*, ého, n. = plat toho, kdo při ordaliích prošel, svou nevinu prokázal. Vz Pr. 1869. na str. 742.; Mus. VII.; Gl. 21.

Čistoun, a, m. Hühnergeier. Presl.

Čisťounký, čisťoučký, nett. Rk.

Čistovna, y, f. Scheidestube. D.

Čistúcí = čistý. Kat. 2300.

Čistý: čist, a, o.; čistъ m. čidtъ, lit. czystas, lat. purus, skr. çudh, *d* přešlo před *t* v *s*. Schl. Cf. lat. castus, něm. keusch. Jg. — Komp. čistší, Br., čistější. V. — *Č.*, *rein, schier, lauter*. Č. zrcadlo (bez kazů), kůže (na těle) = nevadná. Jg. — **Č.** = *bez špiny*, — neumazaný, rein, unbeschmuzt, sauber. Jg. Č. nádoba, sklenice, ruce, prádlo, košile, pokoj, hoty, papír. Jg. Přepsati něco na čisto. přepis na čisto. Nz. Č. jen se leskne. Us. Č. jako na sloupku. Us. Kde čisto, tam pusto (hospodářské pořekadlo). Mt. S. — *Č.* = *dokonalý, výborný, slušný, hezký*, rein, edel, schön, fein, recht, brav. Jg. Č. člověk, kůň, kniha, V., práce, dílo, D., paměť (bystrá), noha (pěkná), příklad, povaha, mysl (člověk čisté mysli), V., ptáček (kopa, pšenice; sauberer Vogel). Jg. To je něco čistého! Us. Tys čistý pán. D. Spravils čistého nic (o špatném vyřízení se říká). Ros., Lb. — **Č.** = *všeho cizího, vší přísady*, zvláště špatně, *prostý*, rein, klar, blank, hell. Jg. Č. nebe (bez mraku), povětří, voda, zlato, stříbro, železo, ruda, obilí, víno (nemíchané), pravda, jazyk (řeč), čeština, sklo, čas, vůle (z čisté, dobré vůle; s plnou, čistou, dobrou volí, V.), kvítek, důchod, užitek, zisk, Jg., summa, bilance, výnos, výtěžek, váha, Sp., rovnice druhého stupně. Nz. Čistou vodu píti. Us. Čistou pravdu říci. D. Z čisté krve pošel. Jel. Čistou polívku píti. Us. Čisté nebe nebojí se ani blesku ani třesku. Pk. Č. pes = který pochází z neporušeného plemene. Reiner Hund. Sp. — **Č.** = *oddělený ode všeho smyslného, zkušebného*, rein, abstrakt. Jg. Č. láska, radosť, ton, hlas. — **Č.** = *prázdný chyb, omylů*, rein, ohne Fehler, ohne Irrthümer. Č. sloh, učení, náboženství, rozum. Jg. Čistým okem na něco pohlížeti. L. — **Č.** = *prost poklesků, hříchů*, rein von Vergehen, Verbrechen, Sünden. Jg. Č. svědomí, srdce, mysl, obyčej, život, víra. Jg. — **čeho.** Všaks toho čist co pes blech (když známý zlosyn se vymlouvá). Vz Výmluva. Č. — **čím:** myslí. Št. — **od čeho:** od smilstva, od hříchu. Št. — **na čem:** na duši. Anth. I. 112. — **Č.** = *neposkvrněný, neporušený, stydlivý*, poctivý, rein, keusch. Jg. Č. panna. Čisté žíti až do smrti vedl. L. — **čím:** tělem i duchem. St. — **Č.** = *prost nemoci*. Frei von Krankheiten. Č. ovce, hovado. Jg. — **Č.** = *všech řečí prázdný*, rein, frei, leer. — **od čeho.** Čist jsem já od krve spravedlivého tohoto. Br. — **čeho.** Trip., Svěd. — **Čist niti**, čistonitý, do čista nahý, ccle nahý. Kat. 2246. — **Č.** = *čirý, širý, otevřený*, frei, offen. Č. pole, roveň. L. — **Č.** = *pouhý, samý*, rein, lauter, völlig, ganz und gar. Jg. Č. voda, pravda. To je samá voda, samá pravda. Jg. —

Číše, e, f. (zastar. čéše, čaše, čaša), číška, čéška, čišečka, češečka = náčiní k pití, *číše pící*, koflík, pohár. Pokal, Schale, Trinkschale, Kelchglas, Becher. D., Jg., Č. Vypiti čiši na česť někomu. Dal. Čiši vykroužiti. D. Č. skleněná u. porcelánová ke koupání oka. Cn. Z jedné číše pili, jedno též mluvili. Pk. — Č., *co číši podobného*, etwas schalenartiges. Jg. Č. slimačí, perlová, želvová (skořepa); žaludová. L. — Číška *v těle lidském*, kosť vklesiá. Die Höhle, Pfanne eines Knochens. Č. beder, ramen, kolení (kostěná miska v předu kolena). D., V. — *Č. hlavy* = leb. L.

Číšek, šku, m., vz Čís, u.

Číšeň, šně, f., Kelchflechte. Presl.

Číšeti, 3. pl. -ší, čiš, -še (íc), el, en, ení; čišívati = váti, vanouti, wehen, hinwehen, blasen; jako koroptva křičeti, wie ein Rebhuhn rufen. Jg. — **abs.** Číší tam zima. Zde čiší. Us. Koroptev čiší (křičí). D. — **kudy.** Tou děrou vítr čiší. Us. Vítr okny, dveřmi čiší. D. — **kam.** Čiší sem **na** mne. Ros. — **kde.** Koroptev **na** poli čiší (křičí). **V** ovčínech nesmí na ovce č., nýbrž **nad** nimi. Puch. — **odkud.** Z komína čiší.

Číšíř, e, m., kdo číše dělá. Bechermacher. Troj.

Číška, y, f. = písmě č. Číškový rým: toč — soč. Puch.

Číška, y, f., vz Číše. — **Číškovitý**, becherartig.

Číšník, a, m., čéšník. — **Č.**, **u**, m., rostlina, paliurus. Č. trnatý, židovský trn, trnivý řešetlák. Rostl.

Čisnosť, i, f., chladnosť, die Kühle. Jg.

Čisný, čerstvý, chladný, studený. Ros. Č. větřík fičí. Č. Frisch, kühl.

Čišovník, u, m., rostl., cytisus, Bohnenbaum.

Čištění krve léky. Vzíti pro č. krve. Č. ženské měsíčné. Us. Die Reinigung. Vz Čistiti.

Čítací kniha. = čítanka, Lesebuch.

Čítání, n. Bedlivé knih č. V. V č. děje-

písu pozor míti musíme *lépe*: čtouce dějepis. Vz Abstrakta. Das öftere Lesen.

Čítánka, čjtánka, čítanka, y, f. Cf. -átko. V č. čísti. Čítací n. čítací kniha. Rk. Č. pro školy, ku potřebě škol. Das Lesebuch.

Čítaný = čtený, gelesen. — Č., počítaný, gezählt. Vlk i čítané béře. Prov. Jg.

Čítárna, y, f. Lesezimmer; Lesecasino. Mus.

Čitatel, e, m., pl. čitatelé. Vz Činitel. Troj., Jel. *Lépe*: čtenář. Der Leser. Jg. — *Čitatelka*, y, f. Die Leserin. — *Čitatelstvo*, a, n. Die Leser, Lesewelt. Krok.

Čítati, vz Čísti.

Čitedlně mohouc býti a) cítěno, empfindbar, Kom.; b) čteno, leserlich. Č. psáti. Us.

Čitedlnosť, čitelnosť, i, f., citění, čiti, smysl. Empfindungsvermögen, Empfindung, Empfindsamkeit. Jg. Moc čitedlnosti. V. Hmotná č. = hmatání, tknutí. V. Pět čitedlností = smyslů. Št. Nemající čitedlnosti = čichu. V. Lékařství č. odnímající (cit). Kom. — Č. cizí bídy. V., Kom. — Č., možnosť čtenu býti. Leserlichkeit, Lesbarkeit. Č. písma. Ros.

Čitedlný, čitelný; čitedlen, dlna, dlno, = čít *n. cítěn býti mohoucí*, empfindbar, fühlbar. Vítr jest ve svém vanutí č. Th. div. Nečitedlné, což se ucítiti ani znamenati nemůže. V. — Č. = *kdo čije, cítí*, empfindend, empfindsam, gefühlvoll. Moc č. = smysl. V. Č. nos. — **čeho**. Byl čitedlen mdlob našich. Kom. Byl čitedlen bídy a soužení jejich. Br. — Č = *co se čísti může*, leserlich, lesbar. Troj. Lépe snad: čitelný, zřetelný.

1. **Čiti**, čiji, čij, čije (íc), il, it, ití; v obecné mluvě: čouti, čuji, čul, ut, utí. Od kmene čuv (m. čuvti), v se vysulo. Vz V. Ht. Dle „Bíti". Č. = cítiti, fühlen, empfinden, wahrnehmen, spüren; voněti, riechen; pozorovati, wittern, merken; uvažovati, bemerken, erwägen. Jg. — **abs.** Pes čije. Us. Tehdáž, když spí, ani slyší, ani mluví, ani čije. Rad. zvíř. Nos mají a nečijí. Br. Spíš nebo čiješ (bdíš)? — **koho, co**: bodení, Jel., smrad, vůni. Lom. Zvíře čije myslivce. D. Kočka čije myš. D. Čije liška lécení. Jg. Čije kosa kámen (= ten už čije pečeni). Us. Číla myš chléb. On to již čuje. D. Aniž čijete kterých pomocníků, ješto by vás obránili. Troj. — **co kde**: Čiji v sobě střely, bolesť. Us. Čiji něco v duši. Us. V svědomí čil zoufání a úzkosť smrti. Roz. Čije vlka v žitě (eos). Jg. Duše čije chuť v ústech. Št. Č. chuť v pokrmu. Št. Něco **na** sobě č. Jg. Boha **nad** sebou č. L. Toť čije na svém svědomí, že . . . Chč. 605. — Alx. — **čím.** Člověk čije zrakem, sluchem atd. Lk. — **co od čeho.** Pevné rány od ní čije. Troj. — **co o čem.** Dříve než co čiti bylo o té vojně. Hněv. — **co do koho, se do čeho.** Šťastně umírá, kdo nečije se do ničeho. Jg. Kdo co zlého do sebe čije, mní, že všickni o tom mluví. L., Šm. — **komu odkud.** Čije mu z huby (páchne). L. — **o čem** — pečovati. L. — **se,** sich fühlen, bei Gefühl sein. Jg. Ledva se čila, kde stojí. Čijte se (= se střici, na pozoru míti). L. Čije se to zlé daleko široko (cítí se, pozoruje se). L. — **se čím.** Sluhou boha se čiti. L. Hořem sám nečije sebe. Výb. I. 77. — **se z čeho.** Nečije se z radosti. L. — **se v čem.** Kdo se sám v něčem čuje, druhého v tom nevinť. L. — **s infinit.** Žádného po nich táhnouti nečil. Bianeof. — **že.** Čijeme, žes to udělal. Us.

2. **Čítí**, čéti, čnu, čni, čal n. čel (čuul), čat, četí. Užívá se ho jen ve složených: načnu, počnu, začnu. Ale naleză se: čeli začali. Jg. Vz ještě: Čnouti.

Čití, í, n. Empfindung. Sal. Moči bez čiti (aniž to cítí). Us. Vz více v S. N. II. 542.

Čitka, y, f., čití, Spur. Není o něm ani čitky. Us. Petrovic.

Čituý, kdo hned všecko čije, vyčije, leicht merkend. Na tobo musíte z rána vstáti, jest čitný. Us. (Jg.).

Čiva, y, f., čiv, u, m., nerv. Der Nerve. Jg. praví, že „čiv" to jest, co se čije, ale ne, čím se čije, je tedy spíše pro cizí slovo: nerv. —

1. **Číž**, e, čížek, žka, čižík, a, čížeček, čka, m., čižiček, pták. der Zeisig. Kdo chodí s lepem na číže, na sykory, ten vynosí sýr a chléb z komory. Rým. Vz Číh. — *Čížky* = peníze. Geld, Füchse. Lom.

2. **Číž**, vz Čí.

Čížba, y, f., *lépe* než: čížba, jako z sloužiti — služba. Jg. Vz -ba. Č. = číhání na ptáky. Das Vogelstellen, der Vogelfang. V. Jíti na čížbu. Aesop. Čížby provozovati. Rkp. 1584. — Jíti na čížbu = na cívěnou, na čumendu. Us.

Čížbář, e, m. — Číhař.

Čížebné, ého, n. Č. z panských čihadel (plat). Gl. 22.

Čížebnictví, n. Der Vogelfang. Plk.

Čížebník, a, m. = čihař. Vogelsteller, Vogler. Br.

Čížebný. Lock-, Steller-. Č. pták (vábní, zpěvavý), V., Br., kocour. Ros.

Čížek, vz *Číž*. — *Čížek*, žku, m. Č. v kosti = morek, tuk, mozk v kostech, *lépe*: čísek, vz Čís.

Čížkový, od čížka, Zeisig-. Č. barva. Jg. — Č., od čížku, *lépe*: čískový, vz Čís.

Čížma, y, f., čižm, u, m., *uherská polobotka*. Ein ungrischer Halbstiefel. V krpcech musí člověk na penize robiť, a v čížmách jich trávit. Prov. na Slov. Jaká jest to robota, jedna č., druhá bota. (Oděv nevkusný). Lb. Čížmy také = *ženské pantofle*. V.

Čížmař, e, m., kdo čížmy dělá. Jg.

Čižný = schytralý, kdo vše vyčíhá, leicht erspähend. Us.

Čk. Skupenina čk se nedělí, tedy: ko — čka.

Čkajovati = vycpati, zandati, stopfen. — **co čím.** Zedník čkajuje roztrženou zeď drobným kamením. Us., C. Na Mor.: držgáti. Brt.

Čkáti, čkám, al, án, ání; čkávati = *škubati*, trhati, pflücken. — **co**: chmel. Us., D. — **Č.** = *čekati*, vz toto. — Č. = schluchzen, *štkáti*; čknouti, čknu, čknul u. čkl, utí = škytati. Čká se mi. Bern.

Čkavka, y, f. = škytavka. Die Schluchze. Na Mor.

Čkavý, škytavý. Bern.

Čketa, y, f. = *kůň*. U přítele i čkety zbití. Prov. (= i koně zabiti, ničeho nešetřiti). Jg. — Č. = *hlupec*. Dal. Že jest u vodění špatný rytíř a že u boji jest pravá čzketa. O 4 stěž. etn.

Článečný, Glieder-; artikelweise. Měst. bož.

Článek, nku, m. Vz Člen. Č. přímý, ohnutý, vypuklý, vydutý, prohnutý, vykroužený, přibývající, ubývající, nosící, přikrývací, lemovací, spojovací, rozdělovací, dělící, samostatný, přidaný, hladký, okrášlený, poslední, Nz., krajný (Oberbegriff), větší, vyšší, Hš., č. úvodní, Leitartikel, č. víry, Glaubensartikel, Us.; Voltaiův (Voltaische Kette). Šm. Prst má 3 články, Glieder. Ml. Článkův víry je dvanáctero. Ml. — Ostatně vz Člen.

Článkování, n. Gliederung. Us.

Článkovaný, gegliedert. Údy kostmi článkované a spojené. Měst. Bož. — V botan. Č. košťál (Stengel), osina, vlas, prašná nitka, šešulina (Hülse). — Č. zvuk, ton. Artikulirte Töne. Jg.

Článkovati = články opatřiti; spořádati, gliedern. Jg. — co.

Článkovatý, článkovitý, článečkovatý, článečkovitý = články mající. Gegliedert. Ros., Rostl.

Článkovitosť, článkovanosť, i, f. Artikulation; Gliederbau. Rk.

Článkový, od článku, Glied-. Č. bolesť. Hlas.

Člap = žbluňk, plump, patsch. Na Slov.

Člapkati, člepkati = stříkati, spritzen. Na Slov.

Čle, člí, pl, f., nemoci, Seuchen. Čle panují. Na Slov.

Člen, (na Mor. član), u, článek, členek, článeček, čku, článček, čku, m. = *spojení dvou těl*, jímž se společně pohybují, zvláště dvou údů těla živočišného, a to místo, kde to spojení je, slove *kloub*. Das Gelenk, Glied. Článkové rukou, nohou, prstů. Prst má 3 články. Us. Článek = kotník u nohy. Aqu. Č. páteře. Krok. — Č. *v řetěze*, kroužek. Glied an der Kette, Kettenring. Háj. — **Článek** = *petlice* k zavírání dveří. Dvéře jsou na článek (zavřeny). Us. — **Článek** *stébelný* n. košťálný, sonček n. kolénko na stéble, Halmknoten. Č. u třtiny, zeliny, dřeva (výrostky popříčné). Jg. Síti bez článkův (uzlíků). V. — Č. = *částka těla živočišného*. Das Glied. Tělo člověčí složeno je z mnoha článkův. Jg. — **Článek** = *jedna kosť* v prstu od jednoho příhbí k druhému. Das Glied. Č. hlbetní. D. — **Člen** *nějaké společnosti*, úd, Mitglied; č. jednoty řádný, mimořádný, čestný (ze cti), člen rady, akademie. Us. — **Člen** (*v tělocviku*) = Glied, Reihe, pořadí nejméně ze čtyř cvičencův se skládající (nehledě ku krajníkům). Člen stojí čelně, bočně. Č. levý, pravý, kraj členu; čl. prvý, druhý. Tš. — **Člen** (Glied der Gleichung, der Proportion), krajný, střední, prvý, druhý, třetí, čtvrtý; č. srovnalosti. Člen za členem, č. po členu. Nz. — **Článek** *řeči*. Podmět a přísudek v rozsudku jmenují se články. Také: Absatz, oddělení řeči. Ros. — **Člen**, *das Geschlechtswort*, lat. articulus. Člen jest původem *ukazovací zájmeno* a má předmět jakožto *známý* označovati. *Ve slovanských řečech nevyvinul se konsekventně.* Stará slovanština má člen, který se na *konec adjektiv* (ne substantiv) připojuje a s nimi jedno slovo činí a který se zájmenem ukazovacím: *j* (ji), *ja*, *je* (on, ona, ono) totožný jest. Tedy σοφὸς ἄνθρωπος mądrъ človêkъ a: ὁ σοφὸς ἄνθρωπος mądryj (i. e. mądrъi) človêkъ; ale ἄνθρωπος človêkъ a: ὁ ἄνθρωπος také jen: človêkъ. Mkl. S. 124. Ostatní slovanské řeči shodují se se staroslov. a to tím více, čím starší památky jich před očima máme. Vedlé toho utvořil se *napodobením něm. členu* samostatný člen, ku př. na Slovinsku, v Lužici a *v Čechách*, který co do zvuku totožný jest s ukazovacím zájmenem ‚*ten*'. Slov.: Ktiro kravo si drajši prodal, to pisano al' to črno (Kteron krávu si dráže prodal, tu straku nebo tu černou)? Kopitár. Bůh jest ta nejvyšší moudrosť. St. (Mkl. S. 127.). Vz Ten. *Přisvojovací adjektiva z pravidla členu ku konci nepřivěšují.* Z císařova rozkázanie. Kat. 204. Dceřinu odpověď. Pass. Na císařově dvoře. Pass. Tvář královu. Br. Který z těch obou učinil vůli otcovu? Br. K císařovu dvoru jíti. V. — Naproti tomu: za synem císařovým. Kat. 260. V rytýrovom zamku. Pov. 291. Do rytýrovho zamku. Pov. 287. (Mkl. S. 131.). — *Adj.* členem v zadu opatřená mají často význam *substantiv*: moudrý, hříšný. Mkl. S. 133. — Vz *Přídavný*. **Článek** = *punkt*, *artikul*, *paragraf*. Der Artikel. Č. víry, článkové víry. D. Č. vojenský. Jg.

Členitosť, i, f., die Gliederung. Č. hornatiny. Die G. des Gebirges. Š. a Ž.

Členitý, gliederig, gegliedert.

Členný. Dvou-, tří-, čtyř-, více-, dvoj-, troj-, čtvero-, kolikeročlenný. Nz. Gliederig.

Členosměr, u, m., Blüthendecklage. Presl.

Členovec, vce, m., gegliedertes Thier.

Členýš, e, m., živočich, polymeridon. Ssav.

Člověckosť, i, f. Menschliches Wesen, Menschlichkeit, člověčí povaha. Ssav.

Člověcký m. člověčský, komp. člověčtější; člověčtěji. — Č. = *člověčí*, *lidský*, menschlich. Č. přirození, právo, povinnosť, Jg., Pass., nemoc. St. skl. — Č. = zdvořilý, vlídný, höflich. Ctib., Tkadl.

Člověčtví, člověčství, Leg., člověčenství, n. V., člověčenstvo, a, n. = *člověčí přirození*, stav člověčí. Die Menschheit, menschliche Natur. Jg. Od Marie Kristus vzal člověčenství. St. skl. — Č. = *poddanosť*, služebnosť, otroctví. Arch. I. 160. Die Leibeigenschaft. V člověčenství uvésti. V. Člověčenství někomu slibovati, připovídati (huldigen), z člověčenství (z poddanosti) propustiti. V. — *Člověčenstvo*, člověctvo = lidé, pokolení lidské. Die Menschen, Menschheit. L., Č. — Jg. — Vz Vš. 563.

Člověčí, lidský. Menschlich, Menschen-. Č. přirození. Troj. Č. postava, tvář, hlas,

tělo, Ros., obyčej, syn, život, chod, spasení, maso, umění. Jg.

Člověčina, y, f. Smrdí tu č. Menschenfleisch, -geruch, -koth.

Člověčisko, a, člověčiště, ěte, n. Jest dobré č. Ein guter Kerl. Us., Jg.

Člověčný, člověčí, menschlich. By byl člověk blahověčen, stal se za něho člověčen. Star. pís.

Člověk, a, človíček, čka, m. Der Mensch. Člověkъ dle Miklosiče: člov-ěkъ a člov = sln; skr. çru, řec. *κλυ*, slyšeti, *κλείω* slavím, lat. cluo slují, goth. hliu-ma sluch, Fk., 49., co ve slovanském také mluviti znamená. Cfr. slovo, Slovan, slavík. Schl. — *Dat. sg.* člověku, *ne*: člověkovi; *akkus. sg. starý* (roven nominativu) ve rčení: byli za jeden člověk. Mk. *Vok. sg.* člověče. *Pl.* nyní lidé, lidí, lidem, lidi, lidé, v lidech, lidmi; *u starých*: člověci, člověkové, Alx., často ve smyslu: poddaní. Gl. 22. Dal mu tři člověky. Háj. — Č. pláče, škytá, křičí, žvatlá, bleptá, mluví, rozpráví, něčí se, modlí se, směje se, jásá, vzdychá, hořekuje, naříká, skuhrá bolestí, stená, chroptí, kašle, kýchá, šeptá, koktá, breptá, huhňá, skřípá zuby atd. Pt. Č. vysoký, tučný, tenký, čiplý, hubený, zdravý, churavý, mladý, starý, letitý; řádný, pořádný, správný, převrácený, převrhlý, dobrý, rytířský (rytíř), duchovní (kněz), tupý, tělesný (smyslný), Jg., pracný, robotný, Er., obutý (1. hloupý, 2. zatvrzelý, drzý), nevázaný, nevycepovaný, nevyeválaný, výmluvný, nevýmluvný, nevyopálený, nevystálý (k nevystání), kovaný, Rk., lehkokrevný, horkokrevný, těžkokrevný, chladnokrevný. Vz Letora. Já nebohý č.; č. udatný, učený; kdo jest ten č.? Nt. — Slovo „člověk" *se u adj. často vynechává*: Moudrý (člověk) dobře jedná. Zk. — To není pro mne člověk. Č. jako č. Kabát dělá člověka. Šm. Člověk člověku Bůh i ďábel. Pk., Č. Člověk člověku bohem (vlkem, zhoubou). Č. myslí, Pánbůh obmyslí. Č. míní, Pánbůh mění. Č. na jednom Bohu, ale ne na jednom příteli dosti má. V. Člověka po řeči poznáš. Není ten č. v témě (temeno) uražen (není hloupý). Č. protřelého čela (nestydatý). Jest tvrdé šíje člověk. Jg. Jeden č., žádný č. (= svědek). Pr. Č. časem se mění; Č. všady má své vady; Kůň jest jednou hříbětem, člověk dvakrát dítětem; Čl. jako dobrá hodina; Dobrý č. jako léto; Dobrého hnízda člověk (ani kuře nerozhněvá); Jak dudy ten člověk (1. povolný; 2. nejapný). Č. Všecky lidi (Všichni lidé) všecko vědí. Lb. Člověk není čáp, aby svět čistil; Až se přestrojíme, i u nás lidé budou; Všecko se lidmi přemůže. Pk. Vrchy sa neschodia, ale ľudia áno. Mt. S. Člověk rosa na trávě; Bůh č-ka č-kem trestá. Sk. — Č. *vzhledem na mravný stav*. Jsem člověk (slabý, křehký). By největší byl člověk, tedy přece je člověkem. Jg. Nebudu člověkem, když to neudělám (poctivým). Neřád člověk; prase člověk (sviňák). D. — *Č. vnitřní* = mysl, *č. zevnější* = tělo. V. — Č. = *muž*, Mann, Mensch. Jest tu nějaký člověk. Us. Dobrý č. Har. — *Za jeden č. býti* = dohromady držeti, zusammenhalten. D. Ne jeden č., ne za jeden č., ne za jednoho člověka = nesvornosť. V. — Č. = *poddaný*, dědičný, chlap, poddaný s celou svou rodinou, der Leibeigene. V. Dal jim ves a vo vsi tři člověky s hojnými dědinami. Háj. — Vz Gl. 22. — Č. = *něm. man*. Mlčením obrátí člověk kam chce (nejdále dojde). Prov. Chce-li č. živ býti, musí pracovati. Toms. Mohl by se č. potrhati. D. Na to se nemůže č. spolehnouti. Č. nemůže vše znáti. Č. by rád, ale často nemůže. Ml., Rk. Č. by řekl, že . . . Us. — Vz Vš. 563. — Č. = *já*. Č. mu za blázna. Č. pracuje a on lenoší. Us.

Člověkopis, u, m. Anthropographia. Menschenbeschreibung. Jg.

Člověkosloví, n. (Anthropologie) duševní, tělní. Nz.

Člověče, ete, n., dítě, ein Menschenkind. Ros.

Človíček, čka, m. V. Ani človíčka není doma (ani živé duše). Gar Niemand. Vz Člověk.

Čluba, y, f., slupnice, die Pflugsäule. D.

Člun, u, člunek, nku, čluneček, čku, m. = malá loďka, bárka, ein Nachen, Kahn, die Zeile, Schnaue, Fahrzeug. Jg., V., Br. — *Č. rybářský*. V. — *Č. tkadlcovský*. Das Webschiff, Weberschiffchen, die Spule, das Schiff, der Schütze. Jg., Br., Tkad. Tkadlec přehazuje člunek, v kterém je cívka (— s nitmi). Kom. — *Člunek n. loďka na kadidlo* (v kostele). Us. Die Weihrauchbüchse. Us.

Člunař, člunkář, e, m., lodník, Schiffer; 2. Kahnmacher. Jg.

Člunkovitý = ko člunu podobný, nachenartig. Č. kosť. Presl.

Člunkový, člunový. Nachen-; Webschütz-. Jg.

Člup, u, člupek, pku, m. = kopec, vrch, Hügel. Ros. Na Mor.: Čnpek. Brt.

Čmalikovati = pomazati, besudeln. Zlob.

Čmalil, a, m., čmařič, kuchtič, der Sudler. D.

Čmání, n., čmanina, y, f. Unkraut. Na Slov. Krok.

Čmáranice, e, čmáranina, y, f. Gekritzel. Rk.

Čmárati, čmárávati, špatně psáti, kritzeln, schmieren. Us. — **co čím kde**: křídou **na** tabuli. — **co kam: na** papír. Nt.

Čmarykati = mazati, čmárati. Jg.

Čmel, štmel, e, čmelák, a, m., čmela, y, f., čmelík, a, čmoulík. Čmelík m. včelík n. pčelík, Ht., rus. šmel', na Slov. šumel od šum-ěti. Šf. Č. rod včel kosmatých v zemi bydlících. Jg. Č., medojedka, die Hummel, Erdbiene, Feldbiene. Leg., Dal., Jel.

Čmelík, a, m. = čmel; 2. die Hühnerlaus. Us.

Čmoud, u, m., čmud, smoud. Jídlo smrdí čmoudem. Us., D. Dampf, Brandgeruch.

Čmouditi, čmuditi, il, děn a zen, dění a zení, čmoudívati = čaditi, rauchen. Toto dříví čmoudí. Us. — **co**: tabák = kouřiti. Plk. Kouř čmoudí strop.

Čmouha, y, f., šmouha (na šatech). Ein Fleck. Us.

Čmoulík, vz Čmel.

Čmouliti, co: šat = špiniti, beschmutzen. **Čmour,** u, m., čumenda, námluva. Die Freit. Na čmour n. na čumendu choditi (namlouvati si). Us. Turn.

Čmoura, y, f., smoura, chmoura, Dunst. Us.

Čmourati, čmourávati = namlouvati si, freien. — **se s kým.** On se s ní čmourá. Us.

Čmud, u, m. = čmoud.

Čmudlíně, čte, n. Schmudelkind. Deh.

Čmuch, u, m. = čuch, čich. Geruch. Jg.

Čmuchák, čmuchal, a, čmuchálek, lka, m., čmuchař, e, m., der Schnüffler, Löffler. Čmucháků se varovati. Jg.

Čmuchati od ču-jati, *j* změněno v *ch*, *m* vsuto. Cf. Čichati, č(m)uch. Bž. Čmuchávati; čmuchnouti, chnul a chl, utí = čuchati, čenichati, čichati, riechen, schnoppern, stänkern, schnuffeln. Jg. — **kde.** Němci po zemi české čmuchali. St. skl. Nemusíš vždycky **na** mlíčném trhu č. Reš. —

Čmuchař, vz Čmuchák.

Čmýr, a, m. = *všelijaký hmyz*, jenž čmýrá, jako muštičky. Allerhand kribbelndes Insekt. Stlpá tu č. Us. — Č. = malý hmyz n. *vešky* na slepicích, holubích atd. (včelky, čmelíci). Hühnerlaus. D. — Č., u, m.. = *čmýra*.— V bot. č. = korunka z chlupů, každý chlup slove paprsek. Rostl. — Jg.

Čmýra, y, f., nemoc ženská, měsíční čas. Lex. vet. Monatsfluss, menstrua. Od ní velmi teče č.; v ní se staví č. Knih. lék. Bílá č. ženská. Wolk.

Čmýrati, čmírati, čmýrávati = šimrati, čimrati, lektati, hemzati, kribbeln, krabbeln. — **(čím) kde:** pérkem v nose č. Jg. Čmýrá mi něco v nose, D., **na** krku. Us. Č. koho perem po tváři, po ruce, **pod** nosem, **okolo** huby. Ros. — **se odkud.** Čmírá se něco z brány (hýbá, hemzá se). Kom. — **se kde** = párati se, hrabati, kutiti se, šplíchati se, bryndati se, manschen, wühlen. Č. se v nose perem. Us. Č. se v tajemstvích božích. Kom. V prachu a v blátě života se č. Kom. — Jg.

Čmýři, čmýříčko, a, n. = *vláskové*, pýří, chloupky okolo kořenů stromových, na listech, na ovoci, na bylinách. Härchen, Fäserchen, Haarwurzel, Zasern an der Wurzel. Jg. Č. při kořenu. V. Nažky bývají krajem kalichu hořejším jako ověnčené: tento věnec slove čmýři n. chmýři. Rostl. — Č. = *pýří*, první vous na bradě. Gauchhaar. Ros., D.

Čmýřiti, il, en, ení = čmýrati. — **se komu v čem.** Čmýří se mi v hlavě, v očích. L. —

Čmířitý, čmýři mající. Zaserícht. Č. nažka, kořen. Rostl.

Čmýrný. Č. žena (mající čmýru), menstruirend. V. — Co ke čmýře náleží: č. květ. Wolk.

Čnělka, strmělka, y, f., něm. Griffel, lat. stilus, jest článek sloupku, t. j. ona část, která moc pylu zúrodňující na zárodky uvádí. Rostl. Č. sloupkovitý n. nitkovitý, rourkovitý díl, jenž je buď jednoduchý n. ve více dílů rozeklaný n. stojí na semenníku více oddělených čnělek; někdy č. schází. Čl.

Čněti, čměti (v obyč. mluvě: čuměti, čněti), čnim, 3. pl. -ějí, čl, ění; čnívati, čmívati (čumívati, čuuívati) = vynikati, **strměti,** vyhlédati, tréeti, ragen, hervorragen, vorreichen, hervorstehen, blecken. Jg., D. — **(komu) odkud.** Zuby slonu z huby čněji. Kram. — Zlob., Plk., Ráj. — **kde.** Skály **okolo** cesty čněly. Knob. Ještě jako v hrdle čala (zastr.) tobě tvá prosba. Hus. Dub ční nad bory. Puch. — Preff. — **nad** vodou. Nt. — **kam.** To **na** horu ční. V. — **proti čemu.** Kosy proti zemi čněly. Cyr.

Čnouti, čnu, ční, čal n. čel, četi, člti, čat, četí. Užívá se ho jen ve složených: načnu, počnu, začnu. Ale zastaralé: čeli = začali. Vz Clti. Jg. Čnu jsouc složeno s předložkami v obecné mluvě v příčestí minulého času v masc. jen *č* podržuje: dokud chleba nenač (ale: načla, načlo). Jir.

Čo = co. Na Slov.

Čobola, y, f. = láhev, ein Lägel. Na Slov., Plk.

Čočetka, y, f. Čočetky táhnou se stehlíky. Vz Zlý. Lb. Vz Čečetka.

Čočice, e, f., vada na těle k čočce podobná. Linsenmal. Ja.

Čočka, y, f., sočovice, čočolka, čečolka, čečovice, čočovice, čečůvka. Šp.; v jižních Čechách: čečka. Kts. Na východní Moravě čučka i čečůvka. Brt. Linse. Dostaneš čočku = sojku, nic. D. — Č. = *sklo* na způsob čočky hlazené v drobnohledech atd. Die Linse, Krystallinse. Sedl. Č. achromatická (bezbarevná), aplanatická (bezblndná), dvojdutá (s obou stran dutá), dvojvypuklá (s obou stran vypuklá), dutovypuklá, vypuklodutá, dialytická, ploskodutá, ploskovypuklá, kulatá (sfaerická), sběrná (sběrnice, Kollektivlinse), předmětová (Objektivlinse), oční (Okularlinse), rozptylovací (rozptylka). Nz. — Č. kyvadelní (na kyvadle hodin). Sp.

Čočkovina, y, f., čočková sláma. Linsenstroh. Us.

Čočkoviště, ě, f., sočoviště. Linsenfeld. Jg.

Čočkovitý. Č. nažky, semeno. Linsenförmig. Rostl.

Čočkový. Č. polívka. Linsensuppe. Us.

Čočolina, y, f. = čočkovina. Vaň.

Čočovice, e, f., sočovice. Linse. Aqu.

Čohati, dlouhé kroky dělati, grosse Schritte machen. Na Mor.

Čochniti = za vlasy třepati, zausen. — *koho.* Us.

Čok, u, m., v horn., prostor veliký, rudy plný, Stock. Čoky ležaté, kolmé, stojaté, vodorovné (söhlig), visuté (schwebende), položité, lehavé (tonnlegige), protivné (widersinnige). Tech. Vz Hnízdo.

Čokoláda, y, f., šokoláda, die Chokolade, směs z kakaa, cukru, vanilky, i skořice a hřebíčku. Jg., Rk. Č. homocopatická, lišejníková, madridská, milánská, parní, plicníková, římská, turinská, vanilová, vídeňská, zdravotní. Kh. — *Čokoládník*, a, m. Der Chokoladenhändler. L. — *Čokoládový*, Chokoladen-.

Čolek, lka, m., triton. Č. vodní. Presl.

Čom, v obecné mluvě středních Čech m. čem: v čom, po čom m. v čem, po čem. Šb.

Čomol, u, m., kus, který čnmí, ein vorragendes Stück. Llk.

Čongaly = dlouhé nohy. Na Slov.

Čoud, u, m., čmoud, čad. Rauch. Smrdí to čoudem. Us.

Čouda, y, f., kráva pod břichem černá, na hřbetě červená. Us.

Čouditi, vz Čmouditi.

Čouha, y, f., čouhání, číhání. O svatbě jest na čouhách (na čumindách). Us.

Čouhati, čněti, strměti, čuměti, vorragen, heraussschauen. — **komu odkud.** Čouhá mu sláma z bot (je hrubý; sedlák). Prov. Čouhá mu zub z huby, mlíčen z kalhot. Sych. — Č. = číhati, čuměti, čekati, hutschen, warten. Co tu čouháš? Us.

Čouti, vz Čìti.

Čpár, špár, spár, u, m., pazneht, noha (n řezníků). Die Klaue. Puch. Čertův čpár = jelení růžek. Bärlapp. — Jg.

Čpavě, ostře, perně, štiplavě, scharf. D.

Čpavek, vku, m. Ammoniak; Ammonium; Riechsalz. Vz S. N. II. 548.

Čpavina, y, f., čpavá hmota, stark riechendes Wesen. Rostl.

Čpavkový, Ammoniak-.

Čpavosť, i, f., peprnosť, štiplavosť. Die Schärfe. D. Vz Čpavý.

Čpavý, co čpí, peprný, štiplavý, scharf, stark riechend, beissend. V. Č. hořčice. D. Kořen zápachu čpavého. Rostl.

Čpek, u, m., slanina, z něm. Speck. V Krkonoš.

Čpíti (dříve: čpěti), čpím, 3. pl. čpějí, čpěj, ěl, ění; čpívati, kousati, štípati jako kouř, stark riechen, beissen. Jg. — **abs.** Čpíti jako pepř. D. — **koho.** To ho čpí (dělá mu to vrtochy). D. — **čím.** To čpělo pepřem. Svěd. — **kam.** Kouř čpí **do** nosu, do oči, Ros., **v** oči, v nos. Ros. — Har., Br., D. Milovníky světa to v oči čpí (je jim to jako trn v očích). Br. To ho čpí v nos. D. — **komu kde.** Španělům čpěli Mouřeninové jako sůl **v** očích. Kram.

Čpuliti, čpouliti, špuliti, špouliti, 3. pl. -lí, čpul, il, eu, ení; čpulívati, vystrčiti, vorrecken. Jg. — **co:** hubu. Us. — **co na koho:** zuby. Zlob. — **se.** D.

Čpullvý úsměšek, rümpfend, vorziehend. Krok.

Čpýr, u, m., die Rege am Vogelherde. Rk.

Čpýrati, čepýrati, čpýrávati = hýbati, bewegen. — **čím:** víčky (oči), Aqn., rukama (hmatati, greifen, tasten, grabbeln). Jg., Pass. — **se kde: se v** písku, v hlíně (hrabati se, worin grabbeln). Us. — Jg.

Čr. Tato skupenina z češtiny vymizela. Ht.

Čř. Tonto skupeninou počíná se v češtině jen čříti. Jinde místo *čř* objevuje se kromě *stř i tř*, a sice od pradávna: čředa, črěvo — třieda, třevo, středa, střevo. Ht.

Čreda, y, f., na Slov., stádo, hlavně volů. Heerde. Plk.

Čředný = uličný. Gassen-. Č. bláto. Ps. ms.

Čren, u, m. = čelisť. Kinnbacken. Na Slov.

Črenky = střenky nože. Messerschale. Na Slov.

Črep = střep. Scherbe. Na Slov.

Črevíc = střevíc. Na Slov.

Črevo = střevo. Na Slov.

Črienka = střenka. Na Slov. Vz Črenky.

Črievice = střevice. Výb. I.

Črievlky, na Slov. = střevice.

Čríslo = tříslo. Na Slov.

Čříti, čřím, 3. pl. čřejí, čřel, čřen, čření; čírati = čerpati, vážiti, schöpfen. — **co:** moudrosť, Jg., vodu. Koll. — **co odkud.** Z božské studnice si radosť načírá. Tab. Zuz. — **co kam:** vodu **do** džbánův. Jg. — **co komu:** vodu květům. Koll.

Črmný jest prvotnější než červený, cf. prъmъ (prmý), později: prъvъ (prvý); dosud na Mor.: po najprem (po nejprv). Sš. Pís. č. 109., 189.; teprem (teprv), Sš.; slovin. stopram (maxime), lat. primus. Prk. Vz Čermný.

Črnáchu sě = černaly se. Kat.

Črný = černý.

Črpadlo, Háj., zastr. = čerpadlo.

Črstvý = čerstvý, hbitý. — **k čemu:** To ji (duši) učiní črstvu k dobrému. Št.

Črt = čert.

Črta, y, f., Strich, Linie. Rk.

Črtadlo, a, n. = krojidlo.

Črtati (rovně črty, linie dělati). — **co kde, na čem.** Rk.

Črtež, e, f., na Slov. = čára. Linie.

Črv, strč. = červ.

Črvený = červený. Kat. 2331.

Čs změžďujc se v c, česť, gt. cti m. čsti, nic m. ničs. Vz Č, Rozlišování, -ský, -cký.

-čský stahuje se do: cký — zpěvák, zpěváčský — zpěvácký. Vz -ský, -cký, Čs.

Čsný, čstný, zastr. = ctný. Vz Čs.

Čsti = cti. Kat. 33. Vz Čs.

Čstice, e, f. = čtice.

-čství, vz -stvo.

Čš v *č*: věčší = větší.

Čt, z ck: řecký muž — řečtí mužové. Místo čt klade se na Hané čč, vz Čč.

Čta, vz Čísti.

Čtátl, m. čítati. Us. v Klatov.

Čtec, čtece, m., kdo čte, čtenář. Der Leser.

Čtena, y, f. (zastaralé), čtenka = písmeno, der Buchstabe. Jg.

Čtenář, e, m. Der Leser. Jel., Kom., Har. Č., kdo zběhlý jest v knihách, zvláště v kronikách; písmák, kdo v písmě svatém. Langer.

Čtenářka, y, f. Die Leserin.

Čtenářský. Lese-. Č. spolek. Leseverein.

Čtenářstvo, a, n. Die Leser. Lesewelt. Mus.

Čtenl, í, n., *ne:* čtění. (Také čten, ne: čtěn, a, o). Ht., Jg. Vz Čísti. Das Lesen, Vorlesen; die Lektüre. Kom. Č. cesta k umění. Š. a Ž. Č. knihy, listu. Č. na hlas. školní (učení, přednáška, Vorlesung, Kollegium, Le-

ction). Jg. Č. mlti; č. o nějakém svatém (legenda). Šm. — Č. (rozdllné). Když se všeliké přepisy nějakého plsma v jednotlivých místech od sebe liší, tedy slují ta místa čteni, něm. Leseart. Mark.

Čtenik, štenik, u, m., balíček n. mira motané příze. Ein Zaspel. Dva čteniky činí přadeno (Strähn) malé. Us. — Č. = balíček příze nepočitaných niti. Us. — *Č., čitanka,* Lesebuch. Na Slov. Plk.

Čtený, gelesen. Č. kniha. Us. — Č., počitaný, gezählt. Vlk i čtené běře. Prov.

Čtice, e, f. = nechuť, ošklivosť, prázdnota, teskllvosť, hoře. Lucifer padl ne jednakú čticí srdce. Št. Aby aneb chválu vzal aneb pekelného ohně čtici. Št. Jakož každý dnostojen bude odpočinutie aneb čtieě. Št. — *Pozn.* Č. navrhuje: tštice = tesk. Vz také Kat. 1390., 2023., 2395. Der Ekel, Widerwille.

Čtinoha, y, f.. leerer Magen. Zlob.

Čtirý, štirý, aufrichtig, bieder. Jg.

Čtitel = čitatel, čtenář.

Čtitelný, vz Čitedlný.

Čtrnáct, i, vz Pět. Vierzehn. Za 14 dni = za dva týdny, za dvě neděle. Us.

Čtrnáctero, a, n. V. Vierzehn.

Čtrnácterý. V. Vierzehnerlei.

Čtrnáctiletý. V. Vierzehnjährig.

Čtrnáctý. V. Der vierzehnte.

Čtrnda = čtyři. Jedna, dvandu, třinda, čtrnda. Er. P. 27.

Čtu, vz Čísti.

Čtverácký; čtveráeky, po čtveráeku, possenhaft. Kom. — Č. = zlý, klukovský, bübisch. D. Vz Čtveráctví.

Čtveráctví, n., žertování, šaškování, žert. Possenreisserei, Schäckerei, Possen. Č. číti, znamenati, Jg., dělati, prováděti. Us. — Č. = prohnanosť, chytrosť, Durchtriebenheit, Schlauheit; taškářství, die Büberei, Bubenstreich, Spitzbüberei. Us. — Jg.

Čtveračiti, 3. pl. -či, -rač, il, ení; čtveračivati = dováděti, šaškovati, laškovati, kutiti, tropiti, Possen reissen o. treiben, schäckern; chlapcovsky si počínati, taškařiti, buben, Büberei treiben. D., Jg. — Po tmě čtveračili. Sych. V zahradě s dětmi č.

Čtveračivosť, i, f., dovádivosť. Lust zum Schäckern. Jg.

Čtveračivý, dovádivý, hravý, possentreibend, neckisch, schäckernd. D. — Jg.

Čtveračka, y, f. = dovádivá ženská; 2. taškářka. D. Vz Čtverák.

Čtverák, a, čtveráček, čka, m. = chytrý člověk a) veselý, žertéř, šašek, kopa, ferina, Lustigmacher, Schalknarr, Spassvogel, Schäcker, Possenreisser; b) lotr, padouch, kluk, šelma, taškář, Bube, Spitzbube, Schurke, Schelm (zastr.). Jg. On je čtverák, co je ho koli. Us. Č. se s klukem kočkuje (rovný s rovným; vz stran přísloví: Stejnosť, Podobný). Č., Lb. — Č., hráč v kostky n. karty, Spieler, Würfelspieler; dle V. udavač za časů Neronových. Gl. 22. — *Č., u, m.,* čtyrhraný mezník. Gl. Ein viereckiger Grenzstein.

Čtveraký, vierfältig. Bern.

Čtveran, u, m. Viertelkreis, Quadrant. Rk.

Čtvercový, Quart-. Rk.

Čtverče, ete, n., jedno ze čtyř spolu zrozených dětí. Vierling. Mus.

Čtverec, rce, m. Č. v geometrii, v arithmetice, Quadrat, vlastně = mocnosť (mocnota) stupně druhého, mocnosť druhá (čtverec). a^2 = a druhé mocnosti.

$$(a + b)^2 = a^2 + 2ab + b^2:$$

druhá mocnosť dvoučlenu rovná se čtverci prvního a čtverci druhého členu a dvojnásobnému součinu obou členův.

$$(a \pm b).(a \pm b) = a^2 \pm 2ab + b^2.$$

Vz Nz. str. 232., Mocnosť. Nz. — Verschobenes Quadrat = kosočtverec. Šp.

Čtverečnosť, i, f. Die Quadratur, der quadratische Inhalt. Sedl.

Čtverečný n. čtvercový. Č. stopa, sáh, síť, číslo, míra, Nz., míle. Quadrat-, quadratisch.

Čtveřenina, y, f., pole na 4 brázdy vyhnané. Us.

Čtveřeniti, il, ěn, ění = 4 brázdy vyhnati. Us. Plaň. Auf 4 Furchen ackern.

Čtveřený, vz Čtveřiti.

Čtverhran, u, m. Viereck. Sedl. Sestaviti se v čtverhran. Us. Vz Povel.

Čtverhranatiti = čtverhraniti.

Čtverhranatý, *lépe:* čtverhraný.

Čtverhrani, n., viereckiger Platz. Rk.

Čtverhranik, u, m. Sedl. Viereck.

Čtverhraniti, il, ěn, ění, čtverhranatiti, D., viereckig machen, quadriren.

Čtverhranitý, Rostl., viereckig.

Čtverhranosť, i, f., V., čtverhranatosť. Kom. Die Quadratur, Viereckigkeit. Vz Čtverhraný.

Čtverhraný, čtverhranatý, čtverohranatý, čtverohraný, -hranný, čtyřhranný, čtyrhranatý, viereckig. Jg. Č. místo, Br., hrob, Lom., kámen, kostka, Kom., trouba, vojsko, míle, šik vojska, sloup, talíř. V. Co bylo čtverohrané, to činí okrouhlým. Jg. — Č., neotesaný, nemotorný, vierschrötig, ungehobelt. Kdo se č-ný narodil, kulatý nebude. Prov.

Čtveřiti, štveřiti, čtveřivati, 3 pl. -ří, il, ení = hráti, čtverácký obchod vésti, spielen. Ros. — Č. = k měšcům sahati, šibalství provozovati, beutelschneiden. Reš. — **co:** pole = po třetí orati. Puch. — Č. = na 4 díly rozděliti, roztrhati, zervierthcilen.

Čtverka, y, f., vier Stück, Vier, der Vierer, Viering, Vierling. Č. v kartách. L. — Čtverky = brány, mající čtvero paprsků. Kanb.

Čtverkovati, co = čtyřmi násobiti, vierfach nehmen. Šm., L.

Čtvermo, po čtyrech, po nohách i rukách, auf allen vieren. Jg. Č. lézti. Br. Po zemi č. běhati. V. Po č. lézti. Us. (Bosk.)

Čtvermochodec, dce, m., der auf vieren geht. D.

Čtvernásobný n. čtveronásobný, čtyrnásobný. V., Br. Č. nit. Us. Čtvernásobně něco zaplatiti. Us. Vierfach, vierfältig.

Čtvernatý počet květů, geviert. Rostl.
Čtverně, štverně, č, f., Pferdegeschirr. Na Slov., Koll.
Čtverník, u, m., Quadrant. Sedl. Č. kruhový, ústní (Mundq.), dělový, moždířový. Bur.
Čtverniti = čtvrtiti, zerviertheilen. — **co**, tele. — **čím**: sekyrou.
Čtvernohý, vierfüssig.
Čtvernožec, čtvernožec, žce, m., Vierfüssler.
Čtvernožky = čtvermo. Na Slov. Plk.
Čtvero knih, dítek = 4 knihy, 4 děti. Vier Stück, vier von etwas. Us. Č. počasí. Die vier Jahreszeiten. D. Na čtvero něco děliti (jablko). D. Něco ve čtvero složiti. Jg. V čem jsem koho ošidil, navracuji to č. (= čtvernásob). Rvač. Vz Čtverý.
Čtverocestí, n. Vierweg. Us.
Čtveročlenný, viergelenkig, viergliedrig. Č. prsty. Krok.
Čtverodenní zimnice, čtvrtačka, viertägiges Fieber. D.
Čtverodílný, viertheilig. Jg.
Čtveroduchý, čtveronásobný, vierfach. Aq.
Čtverohlasí, n., ein Quartett. Jg.
Čtverohlasný, -hlasý, vierstimmig. D.
Čtverohlavý, vierköpfig. Jg.
Čtverohran, u, čtverhran, u, čtverohranec, nce, m., čtverhranik, ein Viereck, ein Quadrat. D.
Čtverohranatý, vz Čtverhraný.
Čtverohraník = čtverhranik.
Čtverohranný = čtverhraný.
Čtverojarmý, vierjochig. Č. vůz. Jg.
Čtverojazyčný, vierzüngig, von 4 Sprachen. L.
Čtverokolý, -kolový, o 4 kolách (m. kolech), vierräderig. Č. vůz. L.
Čtverokontý, čtveroúhelný, vierwinklicht. Krab.
Čtverokratka, y, f. Porceleusmaticus. Rk.
Čtveroletí, n. Quadriennium. Rk.
Čtveroletný, čtyrletný, čtyřletý, vierjährig. Jg.
Čtverolist, u, m. Vierblatt. Č.
Čtverolistý, -listný; čtverlistý, čtyřlistý, vierblättrig. L.
Čtveronoh, čtvernoh, a, m. Vierfüssler. D.
Čtveronohý, čtvernohý, čtyrnohý, vierbeinig, -füssig. Č. zvířata, D., hovada, Jel., živočich. Kom. *Čtvernoh* choditi, lézti = čtvermo. Srnec.
Čtveronožec, žce, m. = čtvernožec.
Čtveřadý, čtveřadý (V.), vierzeilig. Č. klas. V.
Čtveroroční, čtyrroční, vierjährig. D.
Čtverorohý, -rožný; čtyrrohý, -rožní, vierhörnig, viereckig. L.
Čtveroruký, čtyrruký, vierhändig. Ssav.
Čtveroslabičný, viersylbig. L.
Čtverospřežný, čtyřmi koňmi, vierspännig. L.
Čtverostěn, čtverstěn, u, m., ein vierseitiger, mathematischer Körper. Sedl.
Čtverostěný, vierseitig. L.
Čtverostranný, čtverstranný, vierseitig. L.
Čtveroúhelník, u, m., ein Viereck.
Čtvero-, čtver-. čtyřúhelný, čtveroúhlý, čtyrúhlý, vierwinkelig, viereckig. Ros. Č. jáma. Pass.
Čtveroveslý, vierruderig. L.
Čtverozpěv, u, m. Quartett. Rk.
Čtverozub, a, m., Vierzahn, Stachelbauch (druh ryb). L.
Čtverozubý, vierzähnig. Č. ovce. L.
Čtveřadý, vz Čteřadý.
Čtverrohý, vz Čtverorohý.
Čtverstěn = čtverostěn.
Čtverý, čtver, a, o, viererlei. Čtverý sklonuje se dle „Nový", ale *v instr. pl.* čtvermi, čtverými. Mkl. Mám čtveru věc učiniti. — Č. = *čtvernásobný*, vierfach. Č. počet. V. — Č. = *čtyři*, vier, vier Stück. Mám čtveré (m. čtvery ; vz Číslovka) šaty. Ros.
Čtverylka, y, f. Quadrille. Rk.
Čtvrce, vz Čtvrtce.
Čtvrnie, n., zastr., čtvrtačka, zimnice, Viertagsfieber. Ros.
Čtvrť, i, f., čtvrtka, čtvrtečka; v obecné mluvě: čtvrť, ě, dle „Daň", ale na Mor.: čtvrti. Brt. Č. = čtvrtý díl, ein Viertel. Tři čtvrti. Kom. Tři čtvrtě na tři, *lépe*: tři čtvrti na tři. Také v již. Čech. dle „Daň". Kts. Č. lokte, hodiny, korce, libry, archu, telete, husy, holuba; č. suchá n. mokrá (měsíce); č. léta, vodního kola. Jg. Před čtvrť hodinou. D. Zadní n. přední čtvrť vola. D. Piš na čtvrtce papíru. První, poslední č. měsíce. V. Měsíc je v první čtvrti. D. Č. (města): v Praze prvá, druhá, pátá čtvrť. Us. Bratr z mokré čtvrti (piják). V. Č. na obilí: *vértel*. Šp. — **Čtvrť a půl** (*substantiva*) *měla by se* dle přesných zákonův skladby logické ve všech pádech pojiti *s genitivem*; avšak obě slova jsou toliko *v nom. a akkus.* moci podstatného jména a pojí se *s genitivem, v pádech nepřímých* spodobuje se genitiv žádanému pádu těchto substantiv, při čemž *půl zůstává nesklonným*, čtvrť se buď skloňuje buď nesklonuje. Čtvrť žejdlíku másla prodala. Čtvrť librou cukru oslaď. Na půl čtvrtu stu přestati může. Žer. L. 144. V tom čtvrti létě, toho čtvrti léta. Arch. I. 199. — **Přívlastek** druží se pak k substantivu závislému, ač podlé smyslu sluší vlastně substantivům půl a čtvrť. Toho čtvrť léta mají nám službu vésti. Arch. I. 226. Celého čtvrť léta. Vrat. 159. V každém čtvrť létě služba se platí. Vrat. 140. (Brt.) Vz Půl.
Čtvrtačka, y, f., vz Čtvrnie.
Čtvrták, a, m., čtvrtý jouel, čtvrtý díl majíci, ein Viertler; hl. kdo čtvrtým dílem země vládne, ein Viertelfürst, tetrarcha. Herodes byl čtvrtákem. Br. — Č., čtvrtý roj. — Č., druh ryb holobřišných, rhombus. Krok. — Jg.
Čtvrtanadstý čtrnáctý, der vierzehnte. Št. —

Čtvrtarchový, čtvrť archu obsahující. Viertelbogen-.

Čtvrtce, e, f., z čtvrtice, *čtvrť*, ein Viertel. Čtvrtce lotu. Rad. zvíř. — *Č. = čtvrtý díl věrtele*, neb $^1/_{16}$ korce. Ein Massel. D. Nestrkej věrtel do čtvrtce. Prov. Jg.

Čtvrteční, -čný, donnerstägig. — Č. takt, Vierteltakt. D.

Čtvrtek, tku n. tka, m. = čtvrtý den v témdni (po neděli); v obecné mluvě: štvrtek., v již. Čech. štfrtek. Kts. Donnerstag. Č. tučný (n. masopustní, před postem, der fette D.), zelený (před velkonocí). Jg. Teče-li na tučný č. voda kolejí, zdaří se len. Hrš. — *Čtvrtek*, dar mlsty farářům a učitelům o zelený č. dávaný. Gl. 22.

Čtvrťhodina, y, f. Viertelstunde. D.

Čtvrťhodinný, viertelstündig. D.

Čtvrtiletý, vierteljährig. V.

Čtvrtina, y, f. Kom. Č. dědictví. D. Ein Viertel.

Čtvrtiti, 3. pl. -tí, il, cen, cení; čtvrtívati, viertheilen. — **co, koho.** Kat ho rozčtvrtil. Ros. Chléb č. Sych. — **kde: před** městem, **za** městem je čtvrtili. V. — **co čím:** chléb nožem.

Čtvrtka, vz Čtvrť. Č. lokte, papíru. Rk.

Čtvrtláník, a, m. Viertelbauer. D.

Čtvrtleti, n. Každé č. Ein Vierteljahr, Quartal, Quatember.

Čtvrtletní, vierteljährig. V. Č. plat, výpověď, závěra, výkaz, výtah, náležitosť, seznam, přehled. Šp.

Čtvrtliberní, viertelpfündig. D.

Čtvrtliberka, y, f. Viertelpfund. D.

Čtvrtně, ě, n. = $^1/_4$ čtvrtce. D.

Čtvrtní, čtvrtný, Viertel-. Č. hejtman města (čtvrtník), Viertler. V. Č. složení knihy, Quartformat. Č. n. čtvrteční takt. Vierteltakt. D.

Čtvrtnice, e, f., malé dělo. Gl., Star. let. — Č., míra, Viertling. — Č., čtvrtačka, zimnice. Ja. — Č., vz Čtvrtník.

Čtvrtník, a, m., vz Čtvrtní. — Č. = čtvrtláník; představený čtvrti. D. — Č., u, m., Quadrant. Gl.

Čtvrtnota, y, f., čtvrtková nota. Viertelnote.

Čtvrtodenní (čtyrdenní, co po čtyři dny trvá). Č. zimnice, Us., která každý čtvrtý den se objevuje, Č., čtvrtačka, čtvrtodenka. Ros.

Čtvrtohora, y, f., nejmladší hora, na rozdíl od prahor, druho- a třetihor. Tertiärgebilde. Krok.

Čtvrtroční, vierteljährig. Jg.

Čtvrtý; čtvrt, a, o. Der Vierte. Č. den měsíce. V. Za půl čtvrta dne. Br. Po půl čtvrtu dni. Br. Bije čtvrtá (hodina). Po čtvrté, za čtvrté. Sám čtvrtý. D. Po čtvrté hodině. Us. — *O neurčitém zakončení* „čtvrt, a, o" vz: Řadová číslovka.

Čtvrtýmecítmý, zastr., der vier und zwanzigste. St. skl.

Čtvrtýnáctý, zastr., čtrnáctý, der vierzehnte.

Čtyr-, vz Čtvero-.

Čtyra (v obec. mluvě štyra), y, t., St. skl., na Slov. = cvikéř, Zwitter. Plk.

Čtyrák, u, m. Ein Vierkreuzerstück; vierspänniger Wagen. Us.

Čtyrčtvrtní takt. Vierteltakt.

Čtyrdenní nemoc, čas. Us. Viertägig.

Čtyrdílný, viertheilig. Reš.

Čtyrdrátový, vierdrähtig. D.

Čtyrec, rce, m., dobytče čtyrleté. Us. Petrovic.

Čtyrhlavý, vierköpfig. V.

Čtyrhranatý atd., vz Čtvero-.

Čtyři, pro všecky tři rody. Vier. Skloňuje se takto: čtyři, čtyř (zastr. také čtř. Mkl.), čtyřem, čtyři, v čtyřech, čtyřmi. Někteří spisovatelé jako i mluva obecná užívají kromě nominativu muž. živých bytostí ve všech pádech místo *ř* tvrdého *r*: *čtyry* stromy (ženy, slova); se čtyrmi pannami. V nom. při mužských jménech životných dlouživá se *i* v *í*: *čtyří* synové. Kz., Jir. Čtyři hadi, hadové, dubové, muži, hosté atd.; ale čtyři ryby, kosti, ženy, slova, pole, telata, duby, meče. Živá mluva lidu skutečně tak vyslovuje cítíc velmi jemně rozdíl v plurálu mezi nominativem masc. s jedné a mezi akkus. masc., nom. fem. a neutr. s druhé strany. Sklánějíť se číslovky tři a čtyři dle i-ových kmenův, při nichž masc. vyvinula v pl. nom. zvláštní koncovku, totiž *ie*, ztažené *í*: čtyrie, tříe. Jest pak záhodno, abychom v písmě neničili tohoto rozdílu správného, jaký dosud činí lid mezi pl. nom. a mezi akkus., jehož neživotná masc. užívají místo nominativu, pročež u nich přívlastek i přísudek musí státi též v akkus. (= nom., akkus. pl. fem.): silné duby, duby jsou silny; to jsou krásné tulipány, ale: vy jste praví tulipáni. Prk. *V obec. mluvě* všude *š* m. *č* a v *genitivu*: štyrech, *instr.* štyrma. — Č. (četyrije), skr. katvar, řec. $\tau\acute{\epsilon}\tau\tau\alpha\rho\epsilon\varsigma$ goth. fidvôr, lat. quatuor. Schl., Fk. 436. O odvození vz Šf. Mus. 1848. 1. str. 235. — Před čtyřmi nedělmi. Jeden ze čtyř. Po čtyřech. D. Někdy i kůň na čtyřech nohách se poklesne. V. Čtyry oči více vidí než dvě. V. Všecky čtyry roztáhnouti (padnouti jak dlouhý tak široký). D. Spí na všecky čtyři boky (tvrdo). Mezi čtyři zdi někoho zamknouti (do vězeni). L. Čtyř prstů šířka. Jg.

Čtyřicaterý; -ter, a, o, vierzigerlei. Jg.

Čtyřicátník, a, m., kdo má 40 a více let, ale ještě ne 50. D. Ein Vierziger.

Čtyřicátý, der vierzigste. D.

Čtyřicet, z čtyři-deset. Vz Číslovka. Gt. dat., lok. a instr. čtyřiceti n. čtyřicíti. Vierzig.

Čtyřicetidenní, vierzigtägig. Us.

Čtyřicetiletý, vierzigjährig. D.

Čtyřicetkrát, vierzigmal. D.

Čtyřicitka, y, f. Die Zahl Vierzig.

Čtyřikrát, viermal. D.

Čtyřistý, čtyřstý, čtyrstý, der vierhundertste. V.

Čtyrka, y, f. Vierer. D.

Čtyrkrejcar, -krejcarák, u, m. Vierkreuzerstück. Rk.

Čtyrlaloký, vierlappig. Rk.

Čtyrletí, n. Quadriennium.

Čtyrletní, šp. prý m. čtyrletý; ale Jg. uvádí obě slova, za doklad má Us.

Čtyrletý, vierjährig. Č. kůň.

Čtyrliberka, y, f., ein Gewicht von vier Pfund; 2. dělo, ein Vierpfünder. Us.

Čtyrliberní, vierpfündig.

Čtyrlístek, stku, m. Vierblatt.

Čtyrlistý, -listný; čtyřlistný, -listý, vierblätterig. Jg.

Čtyrloketní, -loktový, vierellig. Jg.

Čtyrmecítma, vz Jedenmecítma, Číslovka.

Čtyrmecítmý, der vier und zwanzigste. D.

Čtyřměsíčný, čtyr-, viermonatlich. D.

Čtyrmidcát = 24. St. skl.

Čtyrnásobný, vierfach. Jg.

Čtyrnedělní, vierwöchentlich. Krab.

Čtyrnohý etc., vz Čtveronohý etc.

Čtyřřadý, vz Čtveřadý. D.

Čtyřřádkový, vierzeilig, vierreihig. Rk.

Čtyrsemenný, viersamig. Č. bobule. Rostl.

Čtyrslabičný, viersylbig. D.

Čtyrstěn, n, m., vz Čtverostěn.

Čtyrstopý, vierfüssig. Č. ton, Vierfusston. Rk.

Čtyrstup, u, m. (při tělocviku). Č. na pravo n. na levo utvořený: a) bočně; b) čelně. Tš.

Čtyrstý, der vierhundertste. Us.

Čtyřúhelný = čtveroúhelný.

Čtyrúhlý, vz Čtveroúhelný.

Čtyrvěderní sud, viereimerig. Us.

Čtyrzubka, y, f., ovce dvouletá čtyrzubá. Vaň. Vz Čtyrzubý.

Čtyrzubý, vierzähnig. Č. ovce. D.

Čub, n, čubek, bku, m., (zastar.), der Schopf, v pol. *chochol*, kštice. Č. u ptákův (*hřeben*, vrcholek). Kohout má č. D. — *Č. hory* = *vrch*. Gipfel, Bergkuppe. Jg.

1. **Čuba**, y, f., šuba, šubka, čubka, šubice, čubice, šubička, čubička. O původu vz Mz 82. — *Č.* = veliký *plášť* n. jemu podobný šat. Schaube. Kurfyrštové stáli v svých čubách. V. — *Č.*, *veliký kožich*, ein Pelzrock, Wolfspelz, Wildschur. Jg. Č. moudrého nečiní. V čubě nosí moudrost (o těch, již pro šatstvo velebeni býti chtějí). Ros. Chodí v šibalově čubě. Vz Lstivý. Lb. Vezmu na sebe čubu liščí. Lom. Na svini čubu vložiti (= čest nehodným prokazovati). C. — 2. **Čubka**, šubka, šupka *u vozu*, aby vůz držela, když s vrchu jede, korýtko, nákolník, zavírka na kolo, hamovačka, valovec, podtahovák, zavěračka, kolotěž, kaška, Šp., na Slov. hamovník. Us. Spannkette, die Radesperre, der Hemmschuh. Jg. — 3. **Čuba**, na Mor. = kudla, zavírák, Schnappmesser. Ch. — 4. **Čuba**, čubka, čupka, čubička, y, f. psice, fena, kudla, tista, suka, hodka; čoubě, čubička, čubíče, die Hündin, Betze, Petze, Luppe, Zenche. D. Č. běhá se, honí se, těká, se kotí. Čubu nechati poběhnouti, svázati. Č. se odhonila psem stejného plemene. Šp. — *Č.* = *kurva*, Hure. Us.

Čubatka, y, f. Haubenmeise. Rk.

Čubatý, schopfig. Č. kačka. L.

Čubčí, Betzen-. Má č. tlamu (nevymáchanou hubu, erzloses Maul).

Čubčinec, nce, m., Hurenhaus, Bordell. Jg.

Čubčiti se, 3. os. pl. -čí, il, ení; čubčívati se **s kým kde: po** polích = psíti, kurviti se, huren.

Čubíče, ete, n., štěně. Dch.

Čubička, y, f., vz Čuba, 4.

Čubiti, il, en, ení = čub, chochol na hlavu staviti, Schopf machen, damit zieren. Jg. — **koho:** koně. L., Šp. — 2. = krákati, zausen.

Čubka, vz Čuba, 1—4.

Čubr, vz Čabr.

Čubrněti, ěl, ěn, ění = čekati, čuměti, hocken, warten. — **na koho.** Nebudu na něho č. Us.

Čuc macku! (Tak kočky se odhánějí). Us.

Čuča, f. = čnda. Us. Dle Káča.

Čuček, čku, m., šamrha. Kreiscl. Jg.

Čučeti, el, en, ení = skryt býti, sich bergen. — **kde: v** trávě. Krok. Čuč, jako veš **pod** chrastou. Bern.

Čučka, y, f. = čočka. Na Mor. Ch.

Čučky, skrytě, ticho, verborgen, still. Na Slov. Bern.

Čučo, čučko, a, m. = pes. Na Slov. Plk.

Čud, u, m., na Slov. = div, Wunder. Baiz. — *Č.* = čad, Rauch. Us.

Čud, a, Čudin, a, m., něm. der Finne. — Čudsko, Finnland. — Čudové na pobřeží baltického moře. Rk. Čudově, vz o nich více v S. N. II. str. 553., 554. — *Čudský*, finnisch.

Čuda, y, f., běhlá ženská, liederliches Weib. Us. Stojí jako č. = neohrabaně. Jg.

Čuditi = čaditi, rauchen. Jg.

Čudivý, co čudí, rauchend, rauchig. Jg.

Čudiek, n, m. = vojtěška, Spargelklee. Na Slov. Jg.

Čudný; čuden, dna, dno. Na Slov. = divný, wunderbar, sonderbar. Č. mrav. Páni majú čudnú chuť. Baiz.

Čudo, a, n. = čud, n. Na Slov.

Čudovati se, na Slov. diviti se, sich wundern. — **se čemu.** Baiz.

Čudové. — *Čudský*. Vz Čud, a.

Čuha, y, f., hrubý sedlský plášť. Na Slov. Koll.

Čuhajda, y, f., nepočestná osoba, eine schlechte Person. Jg.

Čuhoun, a, m., *čuhák*, Gaffer. Us.

Čuhouněti, 3. pl. ějí, ěl, ěn, ění; čuhounívati = čekati, čuměti, warten. — **kde.** Nebude pořád u tebe č. Us. Turn. — **na koho.** Us.

Čuch, u, m. — Vz Čich.

Čůcha, y, f.; pl. čůchy, Pelz-, Bärschuhe. Jg. — Též boty. Us. v Krkonoš.

Čuchati. Šf. Vz Čichati, Čmuchati.

Čuchonec, nce, m. Esthländer.

Čuchonsko, a, n. Esthland.

Čuchonský. Č. jezero. Jg., Šf. Vz S. N. II. 553., 554. Vz Čuchonsko.

Čuchta, y, f., špinavá osoba. Linivá č. Us. Eine Schlampe.

Čuji, vz Čiti.

Čujík, a, m. = čuvík.

Čujný, wachsam. Na Slov.

Čulati = čurati. Na Mor.

Čuližný = směšný, spassig. Us. Buděj.

Čumbrk, u, m., knoflík rostoucí na klobouči (hořkém lupenu) a chytající se šatů. Us.

Čuměná, é, f. = čumenda. Jíti na čuměnou. Us. Byli jsme na čuměné. Us.

Čumenda, y, f., civěná, čuměná. Děti byly na čumendě. Us. Das Warten (der Kinder) bei Gastereien auf Kuchen usw. Jg.

Čuměti, 3. pl. -ějí, -měj, měje (íc), ěl, ěn, ění; čumívati = strměti, vyčnívati, vorragen. Čumí to ven. Us. — Č. = číhati, pásti, čekati, lelkovati, okounčti se, zvl. na dar čekati, lauern, lauschen, maulaffen. Jg. — **na co kde.** Na kus chleba čuměl v síni, **před** dveřmi. Us. On na mne čumí jako pes. Us. Nač zde čumíš? Us. Mnozí **po** vsi čuměji. Us. — Puch.

Čumič, e, m. Der Lauscher. Vz Čuměti. Jg.

Čumidlo, a, n. Lauscher, Gaffer. Čumidlo bylo na čumendě. Us. Vz stran přísloví: Hloupý.

Čun, u, m. = člun. Na Mor. Jg.

Čuna, y, f., čunka, svině, Schwein, na Mor. Meerschwein. Brt.; kaňka na papíře. Tintenkleks. Jg.

Čuně, ete, čůně, ěte, pl. čuňata; čuněátko, a, n., čuně, podsvinče, sele, čucavé prase. Ferkel, Saug-, Spanferkel. Jg. Čuně kviká. Us. — Č. = nový žák. Schulfuchs, der Strutz, Pennal auf den Universitäten. Jg.

Čundati, čudynati = plácati rukama (u dětí), mit den Händen klatschen. Jg. Čundej! čudynej dítě pánu Bohu. Cudynej ručičky, táta koupil boubičky (botičky, střevíčky). Us. — Jg.

Čuně, vz Čuněe.

Čuník, a, m. Tímto slovem se volá prase. Jg.

Čuniti, il, ěn, ění; čunívati = čunkami pomazati, kleksen. — **co komu čím:** papír inkoustem.

Čunka, vz Čuna.

Čupek, vz Čub.

Čuněti, ěl, ěn, ění, sedčti jako Turci. Bern.

Čupka, y, f., lépe Čubka. Jg. Vz také Šupka.

Čupnouť = sednouti si (malým dítkám se tak říká). Llk.

Čuprný = čiprný.

Čupryna, čuprynka, y, f. = *vlasy z předu*, čub na vrchu hlavy. Der Schopf, Haarschopf auf dem Kopfe. Kom. Vzali se za č-ny. Č. mu vstává (vlasy se mu ježí). Us. Dáti komu po čupryně (v leb). Popálil si čuprinky = sám si škodil. Vz Škoda. Č. — *Č. u koně*, vlasy mezi ušima nad čelem. Der Schopf. L.

Čuprynatý, co má čupryny. Rostl.

Čur, čurban, u, m., býval u Slovanů mezník z hrubého čtverhranného kamene. Krok.

Čuradlo, n, n., hrnec s děrou k zalévání, polévák, Brt., Sprengtopf. D.

Čurák, a, m., kdo čurá. — Č., u, m., penis. Zlob.

Čurati, čurávati (u dětí), dštíti, čičati, pičkati, harnen, pissen, wischeln. Jg.

Čurek, rku, m. Čurkem téci = cícourem, rieselnd. Z vředu tekla materie čurkem. Us.

Čuridlo, a, n., na Slov., karikatura, Zerrbild. Koll.

Čuřík, a, m. = nmazaný. Rk. Ein Schmutziger.

Čurna, y, f., svině. Us.

Čurně, čte, n., čuněe.

Čuš, čuž, čužko, zastr. = totiž. Mus.

Čušeti = tichým býti, still sein. Na Slov.

Čutelka, y, f. Flaschenkürbis. Us., Jg.

Čutora, y, f., troubel u dýmky. Na Slov. Mundstück. — 2. polní láhev. Šp.

Čuvík, a, m., sejček. Na Mor. Kauz.

Čuvikati. Sova na věži čuviká (křičí jako sejček, schreit wie die Eule, wie der Kauz). Plk.

Čuviněti = čuměti. Kb.

Čužnouti = mrznouti, frieren. Čužne tam. Us. Mor.

Čv. Touto skupeninou nepočíná se mnoho slov: čvachati atd. Ht.

Čvachanice, e, f., das Gefletsche. Jg.

Čvachati se kde: v blátě, ve vodě, quatschen. Us.

Čvachavý, quatschlicht. D.

Čvaněti se, ěl, ěn, ění = máchati se. — **se kde.** Děti ve vodě se čvanějí, fletschern. D.

Čvaňhati se = ceplíchati se. — **se kde:** v blátě, ve vodě, patschen. D.

Čvíkota, y, f. = kvíčala. Krammetsvogel. Na Slov. Plk.

Čvilikati = zpívati (o vrabcích, vlaštovkách), zwitschern, cvrlikati. Koll.

Čviřinkati = švitřinkati, schwirren wie die Lerche. Skřivánci čviřinkají. MM.

Čvrčala = cvrčala.

Čvrček, čka, m., v obec. mluvě m. cvrček.

D. Ď.

D jest co do zvuku souhláska *němá* a to *střední souhláska* **zubná.** Zk. Při zubném *d* zavírá se průlina ústní vztýčením konce a předního okraje jazyka k patru a otvírá se proudem mírným (při *t* proudem prudkým). Gb. Vz T, Hláska. V češtině činí se nad to rozdíl mezi **tvrdým** *d* a **měkkým** *ď*: první zní hrubě, tvrdě: dým, dub; druhé tence, měkce: dím, dědina. Zk. U Slovanův, kteří znají ł, zní *d* poněkud jinak než u Čechův; jazyk přiléhá totiž celou přední plochou k podnebí. Tentýž způsob vyslovovati *d* jest místy i v jižních Čechách. Kts. — *D se před měkkými samohláskami na prvém stupni obměkčuje* v **ď** aneb se na *druhém stupni směžďuje* v **z** (vz *d* se směžďuje v *z*). Když totiž po *d* následují *prosté samohlásky podnebné*, obměkčuje se *d* v **ď**; kde však by za ním státi měly *dvě samohlásky*, z nichž první jest *i* (tedy dvojhlásky: *ia, ie, iu)* anebo ь (tedy ь*a*, ь*e*, ь*u)*, směžďuje se *d* s následujícím *i* neb ь v **z.** (Podnebný živel (j) samohlásek podnebných splývá s *d*, které tímto činem stává se hláskou podnebnou, čili obměkčuje se: hadi = had + j + i = hać + i, kteréžto *i*, pozbyvši své měkkosti, není ani tvrdé ani měkké, jak vyslovení dokazuje). Bž. *Zní pak měkké d* **(ď),** jakoby k němu *j* přivěšeno bylo: dělo, ďas, ďobati, shromažďuji = djelo, djas, djobati, shromaždjuji. Taktéž v: bradě, chudí, choditi, dítě atd. Ht. Před *a, o, u* a na konci slova, kdež buď *i* (jako v imperativech, ku př. kliď, hleď, veď m. klidi, hledi, vedi) buď *e* vynecháno, znamená se takové *d pročkem* (ď): ďas, hleď, ne však před *i* neb *ě*: dív, děva, *tedy ne*: ďív, ďěva. *Staří psávali*: diewa, dias, diobati, dinbati. Jg. — Místo ď píšou na východním Slovensku: dz. Vz Dz. — Po *ď* nepíšeme *nikdy* **y,** nýbrž vždy *i* a po **d** píšeme *vždy* **y.** — **Ve jménech ženského rodu** jako v: píď, zpověď atd., pošlých ze zakončení v *-i* (kteréž se ve slově *máti* a u Polákův ve mnohých ještě slovech udrželo; cf.: Potkala ho smrti (nom. sg.). Sš. P. 10.) *mělo by se psáti* **ď,** jako u Rusův a Polákův: piaď, ispověď, piędź, spowiedź, to však ode dávna v mnohých knihách z nedbalosti se nečiní (píd, zpověd), ač v obecné mluvě i v Čechách a všudy na Moravě (Brt.) pravidelně: píď, zpověď (ne: píd, zpověd) se slyší. Jg. — **D se střídá** (vz Střídání) s jinými souhláskami. a to 1) s **t.** *a) D vyslovujeme* a píšeme *někdy za etymologické t* za příčinou spodoby souhlásek, jako: dbáti m. tbáti, svadba m. svatba, (dešť m. dežď jest opak toho), kladba m. klatba, modlidba m. modlitba. — *b) D vyslovujeme jako t* za příčinou spodoby souhlásek, jako: hátka m. hádka, hlatký m. hladký a na konci slov, jako: plot m. plod, rot m. rod atd. — *c) D se střídá s t*, jako: drkati a trkati, nutiti m. strslov. nuditi, dolar a tolar, drobiti a trobiti atd. Ht., Bž., Zk., Jir., Hš. Vz T. — 2. *S hrdelnicemi*: **g, h, k**: čes. židle a mor. žigle, Ht., angel-anděl, drčeti-hrčeti, dudlati -hudlati, hřepčiti a mor. dřepčiti, Zk.; ve východních Čech. a jinde: tadle m. table, fándle, fangle — něm. Fahne, evandělium — evangelium. Jir. — 3. S **b, m**: drnčeti a drnkati — brnčeti, dreptati — breptati, dačkati — mačkati. Zk. — 4. S **l, n**: čes. med — lat. mel, čes. devět a slov. devęть — lat. novem, Zk.; *ve východ. Čech.*: devandule — levandule, a místo prvního *n*, kdykoliv se dvě *n* vnitř slova setkávají: Ádna m. Anna, soukedný — sounenný, vadna m. vanna, padna m. panna. Jir. — 5. S **j**: jetel — dětel, jetelina — dětelina, Jetřich — Dětřich, anjel — anděl, Ht., jahen — diakon, Zk., Jedibaby — Dědibaby, rejší — radší (u Litomyšle), Jir., mlejší m. mladší v jižních Čech.; tak i: hlejte m. hleďte. Bž. — 6. S **r.** *V Krkonoších*: hervábí, Karle, Karlík, bernář m. hedvábí, Karle, Karlík, bednář, Kb., Jir.; *v středních Čech.*: Kadlík, kedluben z Kohlrübe, Šb.; *ve východních Čech.*: meritace m. meditace. Jir. — 7. S **ď** v obecné mluvě *v jihozápadních a středních Čech.*: potaď, dotaď, posuď, votsujď, votkujď m. potad, dotad, posud, odsud, odkud. Šb. Také *na Mor.*: snaď, hneď. Jg. — **D (dj) se 1. směžďuje** v **z** *a) před* **i a e** *v praesentu*: hlodati — hlodám či hlozi (m. hlo-di-u), hlozeš atd., Ht., Bž.,; u starých *též*: razi (m. radiu), vizi (radím, vidím). *V imperativech*: jez, věz a viz, slov. jedz, vedz, vidz, od jed, věd, vid. Ht. — *b) Před* — **ěn** *(m. ien.) v příčestí trpném minulého času časoslov čtvrté třídy* (v-iti): rozen (m. rodi-en), hozen (od roditi, hoditi), souzen — souditi, *ale též i*: rozvaděn, děděn, ciděn, zděn, Ht., sr. též sedění a sezení, čaděn a čazen, Bž.; **ale na Mor. a na Slovensku ne:** probuděn, vypuděn, süděný, ošuděný (souzený, ošizený); *jenom* urodzený (Ht.) a v Opavsku: vypudżen. Šb., Šf. — *c) V opětovacích v* **-ěti** *odvozených od časoslov čtvrté třídy* (v -iti), Ht., sázeti, házeti od saditi, hoditi; ale ve slovesech odvozených *v západní Moravě se nemění*: vechádět (vycházeti). Šb. — *d) Před* **-uji,** když časoslova sem patříci *z časoslov čtvrté třídy jsou trořena*: rozsuzuji, vyhazuji (rozsuzovati, vyhuzovati od souditi, hoditi). — *e) Před*-**e** *u jmen podstatných rodu žen.* (vlastně před *ja*) a *před příponou* **-au** (m. -jan): příze m. přídja od předu. (Hráze, meze, tvrze. Ht., Bž.). Vz *-au.* Ale u jmen podstatných *rodu středního v-é ukončených d se nemění*: medvídě od medvěd (poněvadž jest tu *é* střídnicí e. Bž). — *f) Před* **-e** n. **-ě** *v komparativech adverbií*: zad — záze, snad — snáze, posléze (naposledy). Ht. — 9. *U jmen přídavných* v **-í** od substantiv živé bytosti znamenajících, *jen někdy*: hovado — hovězí, Ht., ale medvědí. — *h). Před* **-ina** jen v: hovězina m. hovědina. — *i) U starých také*: mlazší od mladý, nyní: mladší. Jg. Vz Tvoření. — 2. *Před* **l** *a* **t** *rozlišuje se* **d** v **s**: vlasť m. vlad-ť, pasť m. pad-ť, slasť m. slad-ť, pověsť m. pověd-ť (věděti), Bž., strasť m. strad-ť (od strádati = lat. pati), klásti m. klád-ti (kladu), housti m. houd-ti (hudu), závisť m. závid-ť (od záviděti), housle m. houdle (z koř. hud v hudu),

jesle m. jedle z koř. jad (jísti), věsti m. věd-ti od ved-u, krásti m. krád-ti od kradu. Ht., Zk. Ale před *l řidčeji* než před *t* a to jenom tenkráte, následuje-li *měkká* samohláska: housle, přeslice m. předlice od předu; pakli následující samohláska jest *nepodnebná*, tedy **ne**: sádlo, přádlo, sedlo, mýdlo, též jedle na rozdíl od jes-le. Ht., Bž. — 3. **D s následujícím s směžďuje se v: c**: dva + deset = dvadset = dvacet, jeden na deset = jedenadst = jedenáct. Ht., Bž. Vz Číslovka. — **D se vsouvá do skupenin nr, zr, sr, lr a jinam:** pondrava m. ponrava od poněti (nořiti), v obec. mluvě: zdřejmý m. zřejmý, Zk., zdráti, zdrostu, zdrovnu, zdralý, uzdřel m. zráti, zrostu, zrovna, zralý, uzřel, Ht., Gb., (Mus. 1852. I. 174.); ždmu m. žmu, Šf.; Jindřich — Jindra — Henricus, Ht.; pravidlo, křídlo (jihoslov. pravilo, krilo), Šb.; mázdra, nozdry, más-d-ra, nos-d-ry m. másra (maso), nosry (nos), Ht., Kt.; Oldřich z Ulrich (ač by mohlo býti též z: Udalricus), Bž.; sedlák od selo = pole, ves, Jg. (není-li selo m. sed-lo od koř. sěd- (seděti), sr. Sitz ve významu podobném = místo, kde kdo se usadil, jako lat. sedes. Bž.); *v Krkonoších*: berdla, kondejšiť, kozdelec, uzdřím, podmlázka m. berla, konejšiti, kozelce, uzřím, pomlázka, Šb.; *ve východních Čech.*: zdřetel, podezdřele, škudlina m. zřetel, podezřele, škulina, Jir.; ždlmati m. starslov. žimati, Ht.; *v již. Čech.*: perdle, berdle, paždí, na konci: zded, zdedle m. perle, berle, paží, zde Kts.; v Petrovicích (v Berounsku) často *d* před *l* v -ala kladou: cvrčadla, kvičadla, pišťadla m. cvrčala, kvičala, pišťala. Dch. Durditi od dur, kydati od ky-nu ve smyslu házeti, rydati od řv-u, ru-ju. Zk. Ve *žď*ár (m. z-žár), dláž*d*iti, dráž*d*iti, jež*d*ík (od jež), mož*d*ěnice (m. moz-ženice od moz-lu), rož*d*í (od rozga), Dráž*d*any (od dřiezha), strč. zabrež*d*enie (od brězg = diluculum), droždí (od drožiti = kvasiti), hmož*d*iti (mozg), hmoždíř (mozg), ano i zdroj m. zroj, Kundrat a Kundratice z něm. Konrad; zrada, ale polsky zdrada. Gb. Uvedení do mluvnice české, str. 28. — 30., tam více a vysvětlení; Bž. Konečně vsuto jest *d* ve *jdu* od koř. i = lat. ire a v bu-*d*-u od koř. bu = esse. Mkl., Bž. — Před **d** na Mor. rádi vsouvají *n*: prindu, vyndu, nedondu, Sš., nende to m. přijdu, vyjdu, nedojdu, nejde to; v Čech. v obec. mluvě: přidu. Prk. v příbr. programmu. 1876. — **D se vysouvá**, ale před *l* a *n* v západních slovanských řečech zřídka: selka — sedlka, moliti — modliti (koř. ml.); v strčes. památkách před *l*: kadilo, kúzelník m. kadidlo, kúzedlník, Ht.; *ve východ. Čech.*: céra, prázncj, vonyno, šťovka m. dcera, prázdný, ondyno, dšťovka, Jir.; *v jižních Čech.* v středoslovi: pozní, selckej m. pozdní, sedlský, Kts.; *ve slovech*: dám (dadm; kmen praes. dad, kořen da, sr. da-re lat.; vz Dáti, Dada). Dle jiných lépe béřeme za kmen a zároveň kořen: da, dad pak jest jen rozšířený původní kmen da, ku kterému lze správně přípony přidati: dá-m, dá-š, dá-(t), dá-me, atd. Cf. lat. da-re, řec. δί-δω-μι, koř. δο- (Bž.); vím (vědm), jím (jedm), jel (m. jedl od jedu, šel m. šedl od šed), Ht.; v obec. mluvě: srce, svěčiti m. srdce, svědčiti. Ht. — *Jména v* **d** *ukončená jsou* **rodu muž.**, skloňují se dle prvého skloněni ‚*Páv a strom*' a mají ve *vokativě* sg. raději **e** než **u**: hade, sude. *O lokale* vz Lokal. — *Jména v* **ď** ukončená jsou **rodu ženského** a skloňují se dle ‚*Kosť*': čeleď, i; jen: *hať a hřať* (v obec. mluvě také: loď) dle: ‚*Daň*'. — **D přípona substantiv**: píď od piati n. piti. Vz Mkl. B. 208. — *D v cifrách římských*: **D** = 500. D jako *skrácenina*: **D** = Decimus, Dedicavit, Deus, Dictator, Divus, Dominus; *na receptech*: **D** = detur i. e. dejž se. Bž. Vz S. N. — *D na rakouských* **mincích** znamená místo ražení: Štýrský Hradec. — **V hudbě** znamená *d* tou i částku nástroje takový tou vydávající jako druhá struna na houslích atd. Jg.

1. **Da**, 3. os. sg. aor. = dal, a, o. Kat. (zastr.).

2. **-da**, přípona jmen podst.: křivda, pravda, vražda, D., Mkl. B. 211.; svoboda, lahoda, lebeda; adv. jinda. Mkl. B. 206., 207. *Před ní mění se h v ž, ch v š, k v č.* Vz H, Ch, K. —

3. **Da** činí na Slov. zájmena **neurčitými**: da kto, da čo, dač, da kde, da kedy. Ja som da kedy bol kral'om. Ht. (Mkl. S. 89.). Vz Dakdo, Daktorý.

Ďábel, bla, ďáblík, a, ďáblíček, čka, m., z řec. διάβολος, utrhač, pomlouvač; hlava čertův, belzebub, zlý nepřítel, zlý duch, pokušitel, svůdce. Der Teufel, Satan. Ď. ho posedl. Ďáblem n. od ďábla posedlý. V. Ďábel pýchy. Ďábly vymítati, vyvrci, vyháněti; ďáblu sloužiti (hřešiti). Us., Jg. Ďábel mezi nimi zavichřil. Vz Nesvorni. Č. Utíká jako ď. před křížem. Vz Bázlivý. Lb., Č. Číhá naň jako ď. na hříšnou duši. Vz Msta. Č. Čert jako ďábel, jsou oba černí. Č. Čert na ďáblu jede. Č. Čert ďábla přinesl chocholatého. Vz stran přísloví: Stejnosť. Č. Hřích ďáblu smích. Č. Když ď. byl nemocen, sliboval býti dobrým a když pozdraven, ďábel horší než prve. Č., Pk. Co nemůže ďábel dovésti, to baba vše hledí svésti. Lom. Horší než ď. Ne tak špatný ď., jak ho malují. (I nejhorší člověk mívá dobré vlastnosti). Lb. Bohu služ a ďábla nehněvej. Ďáblu dvě svíčky, Bohu jedna (zlému více nadskakují). Vz Ničema. Ďábel nespí. Kde ď. nemůže, tam babu pošle. Při kostele má ď. kaplici (zlé všudy). Dal duši ďáblu. Tluče se jako ďábel po pekle. Tluče sebou jako ď. v pekle. Vz Hněvivý. Lb. Na krejcar jako ď. na duši. To jest celý ďábel, ten chlapec. Ď. ho tam vnesl. I ďáblu jí z hrdla vydře. Musí míti ďábla v sobě (čaruje). Má ďábla v nose (štvaný). Ký ďábel! jaký ďábel! (kdo!). Jg. Vzal ho ď. za starý dluh (= ničema umřel). Vz Ničema. Lb. Ď. má mnoho cukru a hřích činí sladkým. Ď. tobě do toho (= nic). Vz Kat. Ďábla! u ďábla! Smrdí jak sto ďáblův. Po ďáblu nás netil (zle). Jg. — Vz Čert.

Ďábelnice, e, f., posedlá ďáblem. Eine vom Teufel Besessene. Jg.

Ďábelnictví, n., posedlost ďáblem. Kom.

Ďábelník, a, m., ďáblem posedlý, ein vom Teufel Besessener, V.; 2. zlý člověk, Teufelskerl. Plk.

Ďábelský. Ď. kníže (satan), učení, útok, skutek, Jg., radosť Rk. Ď. štěstí míti (přílišné). L. Teufels-, teuflisch.

Ďábelství, n. (věc, skutek ďábelský, die Teufelei, ein Teufelswerk, teuflisches Wesen. Jg.). Jest v tom nějaké ď. Smrdí to ďábelstvím. Jg. — Ď. = *nemoc* ďábelská, posezení n. posedlosť ďáblem. Ď. vymítati. Br. Vyšlo z ní ď. Od ď. trápený. Br.

Ďábelstvo, a, n. = ďábelství.

Ďáble, ete, n., ďáblátko, a, n. Teufelchen. L.

Ďáblice, e, m., zlá žena jako ďábel. Teufelsweib.

Ďáblická hora n. Ďáblické Ladví, vrch u Ďáblic blíže Prahy. S. N.

Ďáblík, a, m. = ďábel. Br. — *D., u,* m., Drachenwurz. Rostl. Byl.

Ďáblíkový, vz Ďáblík.

Ďáblovati = čertovati, klíti, teufeln.

Ďáblovina, y, f. = čertovina. Na Slov.

Ďáblův, -ova, -ovo. Ď. vůle. Br. Teufels-

Da capo (= od začátku, it.) bývá na konci hudební skladby na znamení, že se má až tam opakovati, kde skladatel „Fine" (= konec) napsal. Da capo volá též obecenstvo, žádá-li opakování přednesené skladby. S. N.

Dací lístek, Aufgabsrecepisse. Rk.

Dacie, e, f. — Dak, a, m. — Dacký. Háj. Vz více v S. N.

Dacký, vz Dacie; 2. = danský. Jir.

Dácný, v Krkonoších = kdo rád dává. Kb.

Dactyl-us, u, m. Daktyl, metrická stopa: ‒ ◡ ◡: zpívala. Vz více v S. N. — *Daktylický verš.* 1. *Dvojměr* skoncovaný dvěma slabikami: dimeter catalecticus in disyllabum (verš Adonický): ‒ ◡ ◡ ‒ ◡. 2. *Dvojměr* skoncovaný jednou slabikou, dimeter catalecticus in syllabam: ‒ ◡ ◡ ‒. 3. *Třiměr* skoncovaný dvěma slabikami, trimeter catalecticus in disyllabum: ‒ ◡ ◡ ‒ ◡ ◡ ‒ ◡. 4. *Třiměr* skoncovaný jednou slabikou: trimeter cat. in syllabam: ‒ ◡ ◡ ‒ ◡ ◡ ‒. Verš ten slove též verš Archilošský. — 5. *Čtyrměr* skoncovaný dvěma slabikami, tetrameter catal. in disyllabum (v. Alkmanský): ‒ ◡ ◡ ‒ ◡ ◡ ‒ ◡ ◡ ‒ ◡. 6. *Čtyrměr* skoncovaný jednou slabikou, tetrameter catal. in syllabam: ‒ ◡ ◡ ‒ ◡ ◡ ‒ ◡ ◡ ‒. 7. *Pětiměr.* Vz Pentameter. 8. *Šestiměr.* Vz Hexameter. Zk. Vz více v Mk. Ml. 317., Zk. Ml. II. 190.

Dáč, e, m. = davač. Geber. Na Slov. — *Dáčka,* y, f. Die Geberin.

Dačkati = mačkati, dáviti, drücken. Jg.

Dačo = něco, na Slov.

Dada, dadone. Nepovstalo zdvojením, nýbrž *d* v druhé slabice je vsuto, vz *D.* Jir. Vz Dáti.

Dadati = spáti (v dětské řeči), schlafen, in der Kindersprache. Dadej miminko! dadej mé poupátko! Us.

Dadle, zastr. = dají. Kat.

Daedal-us, a, (Daidal-os, a), m., stavitel řecký doby bájeslovné, Atheňan, otec Ikarův, vrstevník Minoův a Theseův, vystavěl bludiště kretské. Vj.

Daemon, a, m., řec., božství; duše lidská; bytosť uprostřed mezi člověkem a Bohem, jak dobrá, tak (hlavně v době pozdější) zlá. Vz více v S. N.

Dafn-e, y, f., Daphne, dcera Peneiova a vavřín proměněná. Vj.

Dafni-s, da, m., sličný pastýř sicilský, syn Merkuriův, miláček Panův, vynálezce zpěvů pastýřských. Vj. — *Dafni-s,* dy, f., nymfa.

Daguerrotypie, e, f. = vyobrazování věcí bez umění malířského pouze pomocí temnice působením světla slunečního, vynalezené od Daguerra. Vz více v S. N. II. — *Daguerrotyp,* u, m., světlotisk. Rk.

Daher, něm., z toho; odsud, odtud; tedy; tudy. Mk.

Dahin, něm. Nie kommt es dahin . . . Nikdy *na to* nepřijde (nedojde), aby . . .

Ďach, a, m. = ďas. Prší jako ďach. Zlob. Kého ďacha! Na Mor. —

Ďachovitý, šlakovitý, schelmisch. Na Mor.

Dachněti = doutnati, hořeti, glimmen, brennen. Všechna sláma v stodole zdachněla. Dch.

Dachu, 3. os. pl., zastr. = dali, y, a. Kat., Mk.

Dajdrlík, tajtrlík, a, m., malé, čiperné dítě, čtveračivé. Petera.

Dajný, freigebig. Rk.

Dák, dák, hlas lákající tetřívka. Šp. — Vz Dacie.

Dakdo = někdo. Na Slov.

Ďakov, a, m., Diakovar. — *Ďakovský.*

Dakové, vz Dacie.

Daktorý = některý. Na Slov.

Daktyl, vz Dactyl. — Daktylický verš. — D., vz Datel.

Dál, vz Díti. — 2. *Kompar.* od daleko. — 3. *Dál,* i, f., = dálka, vzdálenosť, dalekosť, die Ferne, Weite; dle „Kosť", tedy *dálí* jen v instr. Bs. Přijeli z veliké dálí. St. skl. — Kat. 4., 155., 492., 1851., 3471. Vz Děl.

Ďál, ve vých. Čechách m. dělal. Jir.

Dalamánek, nku, m., bílý chléb, weisses Brod. Us.

Dálava, y, f. = dálka. Na Mor. Brt.

Dále, vz Daleko. Věta spojovací. Čím dále, tím hůř. Rk. A tak dále. Při dále vésti. Rk. Dále mdlobů nemohli. Alx. Což jest rok šesti neděl jedniem dnem (instr. míry) dále, je póhon ztracen. Kn. Rož. 82. Kterých zvířat jíme dále? (šp. m.: která zvířata jíme kromě toho, mimo to, kromě těchto?) Km.

Dalece = daleko. Jak dalece — tak dalece; *lépe:* pokud — potud. Ht.; in so fern, in so weit. Jak d. (pokud) já tomu rozumím. Ros. Tak dalece máš dobře. D. Já tak d. na to nedbám. Mkl., Us. Já té věci tak d. rozumím. Us.

Dalečí = daleko, weit. Rkp. z 14. století.

Dalečí, n. = dálka. Státi z d. Po zdalečí naň čekal. Kram.

Daleko, rod střední jména přídavného: daleký, á, é; dalek, a, o. — *Daleko,* **adverb.**, *Komp.* daleji, dále, dál, *superl.* nejdalejí, nejdále, nejdál. D. = *ne blízko, na místě odlehlém,* weit, fern. Daleko odtud. Jak daleko jest odtud do Prahy? D. utéci, zajeti, dojíti. Deset mil d. Us. Jest tam daleko, co s hráze do rybníka. Vz Blízko. Lb., Pk., Č. D. viděti. D. od sebe zavrci. V. Pán Bůh vysoko, král

daleko, pravdy a spravedlnosti na světě málo. Prov. Bůh vysoko, král daleko, pravdy nikdež. Daleko pro výmluvu nepůjdeš. Ač jed., chodí se lehko (za milým přítelem). Pk. Jablko *od* stromu d. se nekulí. Jg. D. široko (známý). Us. D. od sebe býti (a. místem; b. myšlením, domněním). Což **od** úmysla mého d. jest. Jel. Nedaleko od pravdy. V. — **čeho.** *Dal. s genit. označuje předmět, od něhož jiný vzdálen jest.* Nedaleko Labe řeky. Háj. Žalo dievče trávu nedaleko Temešvárn. Na Slov., Ht. Ta duše nejdále Boha jest. Mudr. (Mkl. S. 517.). — **Na otázku jak daleko** *stojí* **akkus.** Vz Genitiv míry, c. a Pozn. 2. — **od čeho:** Mili od Prahy. T. Od země, od sebe, od pravdy, od města. D., V., Har. D. býti od Boha. Chč. 293. Srdce jich d. jest od něho. Chč. 624. — **do čeho.** Odtud je d. do Plzně. D. Daleji do ostrova leží místo. Har. — **aby.** Daleko budiž to **ode** mne, abych tě v nenávisti měl (*lépe:* odstup to ode mne, abych . . Kos.). D. je od toho, aby . . m. nercili. Vz Nercili. — *Komp.:* daleji, dále, dál. Dále od hradu. Jg. Dále poslati, odpraviti, jíti, se hnouti. V. Podej dál (jistá hra). Na „podej dál" hráti = odkládati. V. — **S předložkami. Do** daleka hleděti. Jg. — **Z** daleka se vraceti, státi, něco pozorovati, viděti. Jg. Často se věc větší zdá z daleka. Us. Slyšel jsem z daleka o tom (nejisto, od třetího atd.). Us. Není z daleka. D. Loudí se jako liška z daleka. Prov. Z daleka kradni a z blízka sa žeň. Mt. S. — **Od** daleka. Roj slyšán ot daleka. Rkk. Od zdaleka se mi zdálo, že . . . Us. — *Po* daleku, pozdaleku = opodál, podál. V. — **O čase.** Nevýskej, daleko ještě do večera (ještě není vyhráno). Us. D. do toho (= ještě mnoho vody uplyne). Čím dále, tím hůře (jak ta baba řekla, když se schodů padala). Potřebuji ho dále (na delší čas). Us. — **v co:** Daleko v noc (hluboko do noci). Jg. Ta věc d. hledí, vysoko a daleko patří. Er. On ničeho dále a více nepotřebuje. V. — **O jistém stupni jak postoupání tak síly a obvodu.** D. věc přivésti, weit, hoch bringen. D. Tak d. (až potud, s tou výminkou). V. Tak d. s ním přišlo, že i žebrá. Us. Ani dál, ani zpátkem. Kom. Dál to nejde. Neví, kam dál. Kom. S mlčenou nejdál se dojde. Prov. Jde tuze daleko; jde dál, než má. Us. Dále pokračovati, čísti. Co bylo dále? Dále i to pravil (k tomu). Jg. Jak jsem nejdál mohl. Kom. To jde tuze d. Na jak d. paměť má sahá *šp. m.* pokud sahá, pokud se pamatuji. Jak d. na úmysl jeho souditi se dá *šp. m.* pokud o úmyslu jeho souditi lze. Jak daleco já vím *šp. m.* pokud já vím. Cf. Pokudž já rozuměti jsem mohl. Mudr. Pokudž já věděti mohl. V. — Mnozí šli tak daleko, že ho až ženili, *lépe:* mnozí ho až ženili, div ho neženili. Km. — **Dále** = **ku předu,** weiter, vorwärts, marsch! Dále! pojďte dále! pojďte k nám dále! Us. — *Daleko* = **více, mnohem, o mnoho** (sesilujíc vyznamenání), weit, sehr, lat. longe. Počtem lidu daleko ho převýšil. Háj. D. moudřejší. Jel. Daleko jest toho chyba. Krab. To ještě d. není všecko. Us. Bratra měl věkem daleko staršího. Troj. V naší obci d. nejvýtečnější. Kos.

Dalekohled, u, m. (teleskop). Fernrohr, -glas. Jeho podstatné *části jsou:* objektiv (předmětnice) a okular (očnice). D. dioptrický n. refraktor, katoptrický (zrcadelný) či reflektor; galilejský n. hollandský, hvězdářský, zemní; achromatický n dollondský n. fraunhoferský, aplanatický. Více v S. N. II. Dalekohledem věci vzdálené zřetelně, zblížené a zvětšené vidíme. Sedl. Strach má dalekohled a naděje zvětšující sklo. Ziegler.

Dalekohlednosť, i, f. Weitsichtigkeit. Rostl.

Dalekohledný, weitsichtig. D. krajiny. Mus. Fern sichtbar.

Dalekomluv, u, m. Sprachrohr. Us.

Dalekonosný, weittragend. Us.

Dalekopis, u, m., vz Telegraf. — *Dalekopisec,* sce, m. Telegraphist.

Dalekopisectví, n. Fernschreibekunst. Rk.

Dalekopismo, a, n. Fernschrift, Telegraphenschrift. Rk.

Dalekopisný, Telegraphen-, telegraphisch. Rk. D. zpráva, telegraphische Depesche, Telegramm. Rk.

Dalekosáhlosť, -sažnosť, i, f. Tragweite. Rk.

Dalekosáhlý, -sažný, weitgreifend, weitgehend. Rk.

Dalekosluní, n. Die Sonnenferne. Krok.

Dalekosť, i, f., dálka, die Entfernung, Ferne. D. jednoho od druhého. V.

Dalekostinný, weit hin schattend. Ráj.

Dalekostřelec, lce, m. Der Fernschütz. Plk.

Dalekozrakosť, i, f. Weitsichtigkeit. Sedl.

Dalekozraký, D., Sedl. Weitsichtig.

Daleký, dalek, a, o, *komp.* další (**ne:** dálší; před -ší kmenová samohláska se krátí, cf. nižší, kratší, bližší, užší. U přísloví jest kmenová samohláska ovšem dlouhá: výše, hloub, šíře, úže, níže), dalejší a dalečejší. D. = **odlehlý,** weit, fern.: a) **místem.** D. cesta. Do dalekých krajin jíti. Br. Odešel na cestu dalekou. Br. Nejdalší moře. Další Gallie (zaalpská). Lepší soused blízký, nežli brat daleký. To ještě v dalekém poli (nehotovo, nejisto). Us. D. věc (nejistá)! To jsou věci daleké (nestarejme se o to ještě). Ros. D. strýc, přítel, výklad (z daleka vyvozený), smysl n. rozum (na více věcí a pojetí se vztahující). Jg. O dalekých věcech vysoko se smýšlí. Pk. — **čeho, od čeho** (varující se toho). Dalecí jsme od obyčejův předkův svých. Sych. D. čeho. Št. — b) **časem.** Daleké věci opatřujeme a blízkých nevidíme. L. Další starosti o něj nebudu míti. Har. Do mé daleké smrti (i. e. nejdelší). Tkad. — **D., daleko sahající.** D. slova. Kat. 2171.

Dálenosť, i, f. = vzdálenosť. Dipl. 1488.

Dálený = vzdálený, entfernt, weit. Pr. Kutn.

Dálež, dálež = dále a dále. Ktož v hřiech upadne, toho hřiech obvazuje dálež dálež zlým obyčejem. Št.

Dálí = *vzdálený, daleký.* Dálí jsa od vody ne tak brzo utone a d. jsa od ohně ne tak brzo sě zežže. Št. Čím kdo dálí (= dále s gt.) jest pravého světla. Št. — *Pozn. Dálí* zdá se býti spíše komparativem než positivem a sice adjektiva; byla by to pak forma od kmene *dal-* příponou -ejí tvořená: dal-ejí,

staž. dalí a náhradnou délkou: dáli; cf. lehk-ejí = lehč-eji = lehčí. Positivem forma ta i významem nezdá se býti, jakož obzvláště druhý příklad dokazuje: Čím kdo dálí atd. = vzdálenější, quo quis remotior, um wieviel Jemand entfernter . . . Positiv musil by býti: dálý. Bž. S ním se srovnává prot. Hylmar přidávaje komp. mlazí. — D., vz Dál, i, f.

Dalibor, a, m., zeman konojedský. Vz v Jg. o něm. Mistr nouze naučil Dalibora housti. Nouze naučila Dalibora housti. Prov. V.

Daliborka, y, f., bývalé vězení pro stavy české v Praze r. 1497. dostavěné. Vz Gl.

Dálina, y, f. = dálka. Č.

Dáliti, 3. pl. -lí, dal (imperat.), il, en, ení; dálívati, entfernen. — **se čeho**. D. — **co, se od čeho**. Tkad. Jest bezpečnějšie, takové od sebe dáliti věci, v nichž libosť má tělo. St. Zlé, od své ženy d. sě příliš. Št.

Dálka, y, f., dalekosť, odlehlosť, die Weite, Entfernung, Ferne. Má dálky šest honův. Ros. To je dálka! Takovou dálku kamenem dohodil. Jg. D. tří mil, **ne**: od tří mil. Do dálky házeti, hleděti. Z dálky, v dálce 100 krokův; v stejné dálce. Nt. Na dálku. Us. D., co by slyšel (Hörweite). Šm. D. hazecí (Wurfweite), střelná (Schussweite), úslunní, (die Entfernung des Periheliums). Krok.

Dálkoměr, u, m. Distanzmesser. Bur.

Dálkosť = dalekosť. Rk.

Dalmacie, e, f. V. Dalmatien. Dalmatsko, a, n. Šm. — *Dalmat*, a, Dalmatinec, nce, Dalmaťan, a, m. Dalmatier. — *Dalmatský*. V., Háj. Vz více v N. S. II.

Dalmatika, y, f., levitka, církevní oděv diakonův; nosí se přes albu. S. N. Die Dalmatik.

Dálnosť, i, f. = dalekosť. Die Ferne. St. skl.

Dálný = daleký, fern. Z dálných zemí, vlastí. Rkk.

Dálosť, i, f., událosť, Begebenheit (zastr.). Jg. Vz Dálý.

Další řízení, až do dalšího řízení. Rk. Protož hned dále vyčítá ty dary dalšími slovy a ukazuje. Br. Vz Daleký.

Dalý, od dáti, der gerne gibt. Tys dalý — až nie skoupý. Jsouť lidé dalí a braní (kteří rádi dávají a berou). Ch.

Dálý, *co se dálo*, geschehen. Dálé od něho věci. Jel. D. věci, škody, bezpráví. Troj. — *D.* = *daleký* (zastr.), fern. S tolik jest blizý Boha neb dálý. Št.

Dáma, y, f., z fr. dame a to z lat. domina. Eine Dame. Velikou dámu dělati. — *Dáma, hra* ve vrhcáby, das Damenspiel, Damenbrett. V. Hráti v dámu. Tah v dámě. Udělati, míti dámu. Us. — D. *v kartě*, královna, die Königin. — Jg.

Dama, y, f. = jáma. Na Mor. Ch.

Damascenka, y, f., šavle dobrá, jaké se dříve dělaly v Damašku, S. N., se zlatým a stříbrným vykládáním v železných a ocelových pracích. Rk. Šavle neb hlaveň vykládaná. Damascirter Säbel o. Gewehr. Jg.

Damašek, ška, m., mě. v Syrii, Damascus. - Damašćan, a, m. - Damašský. Br. — *Damašek*, šku, m., damast, květovaná látka hedvábná, vlněná n. plátěná (dle města Damaška). —

Damaškový. D. ubrus. Us. Damascener.

Damazina, y, f., kulaté karlátko. Na Mor. Ch.

Damínový. Koupim ti šáteček d. Er. P. 215.

Dampfdestillation, překapování parou. Mk. — *Dampfkochung*, vaření parou. Mk.

Dampfschifffahrtsgesellschaft, společnosť paroplavební. Mk.

Dámský oděv, krejčí. Rk. Damen-, Frauen-.

Dán, a, m. Ein Däne. Dánové. Vz -čan. — Dánsko, a, n. Dänemark. — Dánský. Pk.

Daň, ě, f. (druhdy gt. daní), daňka, daněčka, y, f. Tribut, der Schoss, die Schatzung, Abgabe, Gabe, Steuer. Jg. Daň m. daní (dam), lit. dûnis, lat. donum, z koř. da (dá-ti) a přípony *ň*. Vz N. Co daň? co berně? Vzhledem na dávajícího: daň, vzhledem na beroucího: berně. J. tr. Vz Berně. D. přímá a nepřímá. *Přímá daň* ku př. daň z hlavy, gruntovní, domovní, z příjmův, z přenešení vlastnictví (dědění, kupní, kolek), třídní; d. *nepřímá* a) ze spotřeby v užším smyslu (daň potravní), b) cla. Vz S. N. I. 651. a násl. D. povinná, těžká, ze psů, ze sladu, židovská, spotřební (Consumosteuer), z důchodů, z příjmů, z dědictví, z oken, ze stavení, z nápojův, z výdělku (výdělková), náležitá, pozemná (pozemková, Us.), z čistu průvodního, z pasu, J. tr., čtvrtletní (v hornictví), Am., za vypálení n. paličná (Brandschatzung), Th., živnostní, Us., potravní, válečná, vedlejší (příplatek), nynější n. jsoucí, uložená, řádná, mimořádná, panská, dominikalní, vybraná, zemská, dodatná, říšská, statní, kolková, zemépanská, nahražená, povinná, úroční, z nákladův (Aufwandst.), z vydání, z piva, z cukru, ze zboží, ze živnosti, z nájemného, z pozemkův, z domů, z inseratův, z nádhery, na přepych, ze sladu, na místní policii, ze soli, z nápojův, z potravy, Šp., ze statkův, z polí, na nápoj, D., z příjmův, pro chudé, od poražení, Šm., roční, palní, nájemní, pozemková n. z pozemkův, výdělečná n. životní, řemeslnická, opozdilá (rückständig), podomovní n. z domu, potravní, zadržalá, Us., pomocná (vedlejší), Jg., v penězích, v přírodninách, z pastvin, Nt., živá (dávání drůbeže). Gl. Rozvrh, srážka, výkaz, vyměření, uložení, výnos, druh, břímě, seznam, výměra daně. Sp. Daň někomu n. na něco uložiti; d. rozvrhnouti, zapraviti, odepsati, ustanoviti, uložiti, rozepsati, vybírati, prominouti, vyměřiti, platiti, J. tr., vypsati (*lépe*: rozepsati), Os., Jv., zapsati, z něčeho ustanoviti, vyšetřiti, zvýšiti, zvětšiti, odváděti, rozděliti, odpustiti, vymáhati, vrátiti, Sp.; dobyti daně na někom, J. tr.; daň někomu (na někoho, V.) naložiti, z něčeho dávati, přírodě platiti, za sebe n. za někoho platiti. Us. Svobodný od daně. D. Osvobození, osvobozený od daně. Us. Přirážka k dani. J. tr. Srážka z daně; sjednati se s někým o daň; spůsob uložení daně; pravidlo při ukládání daně; někoho daněmi ztěžovati; sprostiti, osvoboditi od daně; neshoda v daních; zákon o dani; kvitance z daně (**ne** přes daň!!); změna v dani. Šp. Zemi v daň porobil. Dal. Daň na někoho vzkládati. Br. Tataré daň četnú vz křesťany položiechu. Rkk. D. ot zlata dávati. Alx.

Dana-e, y. (e), f., dcera Akrisia argoského,

z níž Jupiter zplodil Persea spustiv se k ní deštěm zlatým. Vj.

Dana-us, a, m., syn Belův, bratr Aegyptův, otec 50 dcer, Danaoven, s nimiž z Aegypta do Arga utekl, kdež panoval 50 let, až ho Lynceus zavraždil. Na útěku z Aegypta stíhalo ho 50 synův Aegyptových dcery jeho sobě namlouvajících. K rozkazu otcovu každá z dcer kromě Hypermnestry v noci svatební manžela svého zavraždila, začež v pekle vodu do nádob děravých vážiti musily. Vj. — Danaové = Řekové.

Daňčák, a, m., s příhanou tak jmenuje kraják horáka krkonošského pro jeho zpěvnou řeč. Patera.

Danče, vz Daněk.

Danči, vz Daněk.

Dančice, vz Daněk.

Dánčík, a, m., danský pes, chrtovitý. Ssav.

Danda, y, f. = Daniel; 2. batle, ein Flügelkleid der Kinder. Us.

Dandin (fr. danden), blbák, tulpas. Rk.

Dandy, ho, m. (dendy), švihák, ang.

1. **Daněk,** ňka, danek, (dannel, e, Kom., danyel, e, V.), daňhel, daněl, e, danělek, lka, m., der Schaufel-, Tann-, Damhirsch; danělice, daňka, danělka, dančice, danči koza,f., die Damhirschkuh; daňče, ete, daňčátko, a, n., daněle, ete, danělátko, a, n., daňčí tele, das Hirschkalb. — **Daňčí kůže,** zvěř, stav, tele. Damhirsch-. — Daněk slove špičák, když mu vyrazí špice, potom slove slabý daněk. Šp. Lov, honba na daňčí zvěř. Šp. Daněk se střílí na čekání, na dráze stopové, na shonce. Šp. (Vz více v S. N. II.). —

2. **Daněk** = Daniel. Gl.

Daněi, vz Daněk.

Danělový, dannelový, daňkový. Damhirsch-. Dannelové maso. V.

Daňhel, vz Daněk.

Dání, n. Das Geben. Dání se do něčeho. D. Dání mezi živými (Schenkung unter Lebenden); d. pro smrť (Schenkung auf den Todesfall). J. tr. Dání milosti; dání ruky. Sm. Něco rukou dáním slíbiti. Dání let (Minderjährigkeitsnachsicht). Rk. D. koho do novin. Jg.

Daniel, e., n. a., m. Daniele nazval Baltazarem. Br. Danyel (zastr.), Daňhel, Danda, Daněk, na Slov. také: Danyš.

Danitelný, daní podrobený, steuerbar. Trest. zák.

Daňk, u, m., z něm. Dank = děk, děkování. — D. = odplata, Belohnung. V. Daňk obdržel v kolbě (vyhrál). V. — Dank wissen, sagen. Budu Vám toho vděčen. Díky komu činiti, vzdávati. Mk.

Daňka, y, f. = vz Daň; samice daňčí. Sych. Vz Daněk.

Danně = oddaně. Kat. 818.

Danní, od daně. Kopa koz danních. Gl. D. linie, Steuerlinie. Trest. zák.

Dáno = lat. datum. Dáno v Praze dne 28. listopadu 1871. a dne 3. srpna 1876.

Dánsko, a, n. V. Vz Dán. Vz více v S. N. II. — *Danský.* Vz -ský.

Danubi-us, a, m. (Danubius), lat., Dunaj, řeka.

Daný, vz Dáti.

Danyš, e, m., Daniel. Jg.

Daphn-e. Vz Dafne.

Daphni-s. Vz Dafnis.

Dapiti se (ďapiti) = náhle se objeviti, auf einmal erscheinen. Kde jsi se tu vydapil? Us. v Klat.

1. **Dar,** u, dárek, rku, dáreček, čku, m. Das Geschenk, die Gabe. Dar od da (dá-ti), *r* je příponou. Schl. Na dary se neohlížejíce. Er. Čti a darem někomu něco dáti (verehren). Sych. Dary bráti. Něco v dar, darem někomu dáti. (Šp.: co dar). V. Dostal to darem. Us. Něco někomu darem poslati. Kram. Dary a pocty dávati, dary darovati, vydávati, darem poetiti, obdařiti někoho. V., Háj. Dary někoho nasytiti. V. Dar chudým na penězích; d. přírody. Nt. Darem co dostati, obdržeti. Jg. D. štědrého večera. V. D. na svátek. D. Dar cti; ku poctě daný. D. Dar za dar, darmo nic. Jg. Dary Boha a lidí těší. Trnk. Prov., Lb. Dar od zlata a stříbra. Háj. Kočičí dárek a zas brálek. Prov. Jg. Není toho úřádku, aby neměl svého dárku. D. Dar nového léta. Reš. Na dařích někomu něco dáti. Chč. 449. Dary od někoho vzíti. Kat. 2502. Chtěli dar z ciziny. K. Poh. 697. Kdes ty ten šátek vzal? Od panny Marjánky daru dostal. Sš. Pís. Dar knížecí. Reš. Darem, dary někoho porušiti (k sobě nakloniti). V. Dárkové a darové oslepují oči. Štelc. Darové ukrocují i bohy a převracují úmysly lidské, zvlášť ženské. Troj. Ujímají se na něm dary boží (= tlustý); vz stran přísloví: Tělo. Č. Nesuď za dary, pomni na máry. Vz Spravedlnosť. Lb., Koll., Č. Kdo malému daru nepovděčen, většího nezasluhuje. Č. Dar za dar, slova za slova: věc za věc, řeč za řeč. Č. Kdo koho má rád, dá to darem znát; Když dáš, cos sám dostal, nejlepší dar. Lb. Dar bývá chutnější, dává-li ho vznešenější. Pk. Daleko snáze jest darův nebrati, nežli vezma jich tomu po vůli nebyti, od kobo je vezmeš. Rb. Které věci a jak se mohly jiným darovati; dary z milosti neměly jiným na škodu býti; jak se měl obdarovaný k dárci zachovati (dle strčes. práva). Vz Rb. str. 191. — 192. Stran přísloví vz ještě: Darmo, Kráva, Krmiti, Kůň, Lačný, Mazati, Měšec, Mlýn, Mydliti, Nic, Oheň, Pytel, Soudce, Vůz, Zlatý. Vz také Rb. str. 265. — *Dar boží, dary boží* = *chléb, jídlo,* Brod, Speise. Z daru božího = z lásky boží. L. — *Boží dárek.* To je b. d.! (člověk matný, hloupý). Us. — Dar, dary *(dobré od Boha zdařené),* Gabe, Gaben, gute natürliche Eigenschaften, Talente. Jg. Dar od přirození. To je zvláštní boží dar. D. Má veliké do sebe dary vtipu, umění; dar čistoty, rozumu. V. Dary ducha; míti veliké dary (vlohy) do sebe; nemá daru výmluvnosti. Nt. — *D.* = Preis, *cena.* Na vypitou sud piva v dar dal. Har. Na vyhranou v dar zlatý koflík dal. Jg. — D. v botan.: Nebeský dar, Goldwurz, Schellkraut. D.

2. **Dar,** u, m., Tufstein. Presl.

Darák, a, m. = kdo nese dar. Kb.

Daran sein, něm. S tebou jest dobře (du bist gut d.), ale se mnou jest zle. Nahe d. sein zu . . . slovesem opakovacím. Má dcerka skonává. Vz Begriff. Mk.

Daraus. Ich kann d. nicht klug werden.

Nejsem s to moudrý. Mk. Nemám z toho rozumu; nevím si s tím rady. Brt.

Dařbůh na horách! — Dažboh! — Pomahajbu = pomáhej Bůh. Daž Boh (doufám, že to dá Bůh, dá že to Bůh. Volání horníkův).

Dárce, e, m., f. Der Geber, die Geberin (vz Dárkyně; -ce). Byl všem dárce štědrý. Háj. Štědrého dárce Pán Bůh miluje. Prov. Tys všech chudých štědrá dárce. St. skl.

Darda, y, f. = kopí. Wurfspiess. V.

Dardanář, e, m., z lat. dardanarius, překupník. Ulberkäufer. Mz. 143., V.

Dardanelly, -nell, pl., f. Die Dardanellen.

Dardanové = Trojové. — *Dardanský* = trojský, Trojanisch, Troisch. — D. osel = pravý hlupec. L.

Dardan-us, a, m., syn Diův z Elektry arkadské, zakladatel města Dardanie troadské, praotec panovníků trojských, potom Aeneon domněle i Římanův. Vj.

Dareba, y, m. Dle: Despota; darebák, a, m. Taugenichts, Lump, Halunke, Lumpenkerl. Jg. Za darebu někoho míti. Tomu darebákovi vše se daří. Sych. To je chlap dareba. Šm. Darebu dělati. Šm. — Já jsem už dareba, nemohu pracovati = churavý, stonavý, kränklich. Us. (vz Daremný na co). Šm.

Darebácký život vésti. Lumpen-. Us.

Darebáctví, n., daremnosť, Lumperei; daremný skutek.

Darebina, y, f., zběř, holota, slota. Gesindel. D.

Darebnice, vz Darem .... (toto lepší).

Darebník, vz Darem .... (toto lepší).

Darebnosť, i, v obec. mluvě m. daremnosť.

Darebný, v obec. mluvě m. daremný. Vz B.

Dáreček, vz Dar.

Darečkář, e, m., fraškář, Tändler. D.

Darečkovati, s kým = laškovati, tändeln. Sych.

Darei-os, a, m., král perský.

Dárek, rku, m., ein kleines Geschenk. Chudý dárek. D. kočičí (Dal a zas vzal). Š. a Ž. — Tys také boží dárek (= hloupý). Č. — Vz Dar.

Darem něco dáti, dostati. Us. Unentgeltlich.

Daremek, mku, m., daremní věc. Bettel, Tand. Reš., Lom.

Daremnice, e, f., *lépe* než darebnice = daremná, špatná ženská, ničemnice, schlechtes, nichtswürdiges Weib; daremná věc, schlechte, nichtswerthe Sache, Posse, Kinderei. Jg. V. — **Daremnický**, Lumpen-. — **Daremník**, a, m. Lépe než darebník, Lump, Taugenichts. D., Puch.

Daremnina, y, f. daremná věc, unnützes Ding. Jg.

Daremnosť, i, f., neúčinnosť; darebáctví, Schlechtigkeit. D.

Daremný, daremní, *komp.* daremnější; daremně. — D. = **bez užitku**, vergeblich, eitel, fruchtlos, umsonst, unnütz. D. Daremnou práci vésti. V. Daremně pracovati. V. Daremný náklad činiti. V. Na věci daremné vynaložiti. V. D. útraty. V. Daremně utráceti. V. Čas daremně tráviti. V. Libo mé srdénko po daremně netrap. Sš. Pís. 392. D. řeči. Daremní řeč mluviti. V. D. tlachání, křik. Us. D. chléb (ničemný člověk), myšlénka, žádosť, chůze. Us. Daremnou nadějí se krmiti. Us. Však to všecko daremní bylo. V. D. jednání; D. dílo radši nic. Vz Marný. Lb. Bez lásky (k Bohu a bližnímu) daremnie by byla viera i naděje (= marná, neprospěšná). St. — **D** = **špatný**, schlecht. D. dílo. D. D. člověk. Us. Daremně se světa sejíti. Us. Daremně čas tráviti. Us. — **na co**: na nohy (špatný, churavý, elend). Us.

Daříček, čku, m., malý dar. Vz Dar.

Dařilosť, i, f. Wohlgerathenheit. Ctib. Hád. 96.

Dařilý. Wohlgerathen. Jg.

Dařitel, e, m. Bůh, dařitel všeho dobrého. V. Geber, Verleiher.

Dařiti, 3. pl. -ří, dař, daře (íc), il, en, ení; dařívati. — Zdař Bůh! Ml. — *D.* = darovati, beschenken, verleihen, begaben, Jg., obdařiti. — **koho čím**: statky, Ros., silou, Br., moudrostí. Jel. Bozi ny vícestviem dařichu. Rkk. 13., 15. D. koho (pěknými) dary, Pass. 268., radú. Výb. II. 2. — Alx.; St. skl. IV. 344.; Bl. 119.; Let. 301. — **komu**. Žalan., Ilt. Dařil jim Bůh. Šm. — **koho po čem**. Po kytce je dařil. Výb. — **koho podlé čeho**: podlé dóstojenstvie. Alx. 1127. — **se** = vésti se dobře, gedeihen, gelingen, von Statten gehen, V.; hoditi se, sich schicken, passen. Jg. Spěšné dílo nerado se daří. D. Jak se daří? Us. Šťastně a dobře se d. V. Podniky naše se daří. Nt. — **se komu jak**. Vše se mu daří **po** vůli. D. — **se k čemu** = hoditi se. Daří se k tomu. Jel. — **se kde**. Víno daří se jen v teplých krajinách. Ml —

Dari-us, a, m., vz Dareios.

Dárkyně, ě, f. Die Geberin, Spenderin. Č.

Darmo = *za nic, bez peněz, darem, bez náhrady*, umsonst, unentgeltlich, ohne Entgeld, geschenkt. Jg. Dostal to d. Us. Dar za dar, darmo nic. Jg. Div to d. nedávají (*lacino*). Jg. Jen že toho d. nedávají (tak příliš laciné to je). Č. Ani d., ani za penize (draho). Ros. D. nic, břinknouti tu třeba. Jg. Bolí hrdlo zpívať d. Umřel dávno, co dával darmo. Jg. Darmo umřel, kup nastal. D. Darmodal umřel, koupil nastal (za d. nedám, kup si. Vz Odbytl prosícího). Lb. Darmo drahý (za nic nestojící). V. D. se najísti a napíti. V. Nechci toho ani za d. D. Strava darmo. D. Stravu darmo míti. D. Láce za láci, penize darmo. D. Co d., to d. Mt. S. Ten nerad darmo s lavice spadne. D. Kdo tě nezná, koupil by tě, a kdo zná, d. by tě nevzal. Jg. Půl d., na půl d., za půl d. Us. Od poly zdarma. Na Mor. Brt. D. ani pánu Bohu nesloužíme. Mt. S. Ani smrť za d. Lb. — **D.** = *bez příčiny, nevinně*, bez zásluhy, umsonst, ohne Ursache, unverdient, unverschuldet. Jg. Ne d. ho tak zovou. L. Z bůhdarma o to přišel. Us. — *D.* = *nadarmo, daremně, bez užitku, neplatně*, umsonst, vergeblich, vergebens. Jg. D. řeč; d. mluvíš. D. světlo páliti. Prov. Vše je nadarmo. D. Nedarmo se dal v zadek mrskati. D. Všecku práci svou d. vynaložiti. D. Tučné svini (darmo) říť mažeš. D. osla učiti jísti. D. vlkem orati; d. ve mlýně housti; d. na těšinská jablka čekati. D. Darmo na to mysliti. Br. Ty penize tam d. leží. Jižť je d. (nelze jinak). Ros. Cihlu nadarmo mýti. D.

Kuře nadarmo nerado hrabe. Ani kuře (slepice) darmo nehrabe. Lb. Nadarmo pracovati, mluviti, choditi. Jg. Z bůhdarma pracuje. Us. — Jg. Již je všecko darmo, už se věc nezlepšl. D. se namáhati. Rk.

Darmodal, vz Darmoděj, Darmo.

Darmoděj, e, darmodal, a, m. Der Schenker. Darmoděj (Darmodal) umřel, nastal Vydřigroš nebo: a kup sobě (koupil) nastal. D., Č. Vz Darmo (z počátku).

Darmodrahý, ničemný, nichts werth. V.

Darmohrd, a, m., -hrdý, eitel trotzig. Kom.

Darmochléb, a, m. = darmojed.

Darmochlubný, prahlerisch. Jg.

Darmojed, *darmochléb, darmožrout*, a, m. Ein unnützer Esser. Nač máme toho darmojeda pásti? Puch.

Darmotlach, a, m. Pravý d., jen tu krákoře bez potřeby. Vz Tlachal. C. — D., a, m., pl.: darmotlachy, tlach, Geschwätz. V.

Darmotlachý, klevetný, žvavý, klevetář. V. Plauderhaft.

Darmožrout, a, m. Ten d. drah je za haléř. Sych. Vz Darmojed.

Darmožváč, e, m., darmotlach. Plauderer. D.

Darmožvavý, tlachavý. Plauderhaft. Lom., Reš.

Dárně = štědře, Jel.; na Slov. = darem; zdařile. Bern.

Dárnosť, i, f. Freigebigkeit; 2. dar, Gabe. Leg.

Dárný = *štědrý*. Kat 292. D. člověk. Troj. Freigebig. — Na Slov. = *darovaný; šťastný, zdařilý*. Bern.

Darober, a, *daroberce*, e, *darobral*, a, *darobrálek*, lka, m. Kom. Geschenknehmer, ein Bestechlicher.

Daroberný, kdo dary béře. Jg. Wer Geschenke nimmt.

Daronoslě, e, m. Geschenkbringer. Háj.

Daronosný, Geschenke bringend. Jg.

Darovací smlouva, Schenkungsurkunde. J. tr. (Smlouva o darování).

Darovánek — otrhánek. Pk. *D., nka*, m., dárek.

Darování, n., vz Darovati; 2. odplata. V.

Darovaný. Darovanému koni na zuby (do huby) nehleď (dar, jakýkoliv je, přijmi). Ros., Lb. Geschenkt.

Darovatel, e, m. Geschenkgeber. Rk. — *Darovatelka*, y, f., Geschenkgeberin.

Darovati, darovávati = darem dáti, dařiti, schenken; odpustiti, verzeihen, erlassen. Jg. Vz Dařiti. — **abs.** D. jest pansky, nazpět bráti cikánsky. Pk. — **co komu.** Co se komu daruje. V. D. trest, Us., život. D. To ti nedaruji. Us. — Zk., Háj. — **co koho čím** (vz Dařiti). Koho městským právem, V., nějakým titulem. D. Bůh je daroval rozumem. Št. Bůh daroval nás svými svatými dary. St. Knihu poctou někomu d. Jemanden ein Buch verehren. Šm. Daroval jej Leptačem, poctivou živností. Břez. — Br., Háj., Zk., Flav., Jel., Pešín., Plac., Výb. — **co za co.** Někomu něco za práci d. V. — **co komu k čemu.** Daruji mu panství k jmění a držení. V. — **co na co:** peníze na pomník (*ne:* pro pomník), na pohořelé, ve prospěch pohořelých. Bs. — **co komu z čeho:** ze svého, Us., z dobroty své. Br. — **koho na čem.** Král mě daruje bohatě na panství, stříbře i na zlatě. St. skl. IV. 355.

Darovec, vce, m. Kesselstein. Rk.

Darovník, a, m. Geschenkgeber. D-kem a pomocníkem buď jejich. Kanc.

Darovný, co k daru náleží. D. list Schenkungsbrief. L. — D., dárný, štědrý. freigebig. V.

Ďas (děs, dis), a, ďásel, sla, ďásek, ska, ďáslik, a, m. Ďas prvotně přijímí dobrého, světlého boha Slovanův západních, později přijalo jméno to smysl zlého ducha v pořekadlech následujících. S. N. II. D., obluda, přístrach, ďábel, der Dämon. Jg. Jiti k ďasu. V. To by byl ďas, abych toho nedělal. Jg. Aby tě ďas! Us. Ďas v tom, že mi dnes špatná karta padá. Us. Ďas to ví. Na Mor. Vz Ďäselný.

Ďáselník, a, m. = ďábelský člověk, Kb. Teufelskerl.

Ďáselný, ďaský, ďáslovitý, ďasovitý, teuflisch. — Ďáslovité dílo = těžké, mrzuté. Ďásle ďáslovitá. Us.

Dáseň, sně, f., n. pl. dásně, sní, f., dásnička (zastar. dásno). V. Na Mor. jásna, gt. jásen, pl., n., Brt. — D. = maso okolo zubů. Zahnfleisch. Jazyk přilnul k dásním. Žalan. Zánět dásní. Ja. Vz Zub.

Ďaslčina, y, f. Wismuthgraupe. Rk.

Ďaslčitec, tce, m. Kobaltocher. Rk.

Ďaslěnatý, kobalthältig. Rk.

Ďasik, a, m. Kobalt. Presl.

Dasi-us, a, m., stopa: ⏑⏑⏑– –: pochopitelný.

Ďaský, vz Ďáselný.

Dasmati = šlapati, treten. — **co čím:** nohama.

Dásně, vz Dáseň.

Dásní, dásňový. Dásní maso. V. Zahnfleisch.

Ďáslovitý, ďáselný, ďaský, ďasovitý. Ďáslovité dílo (těžké, mrzuté), ď. chlapec. Us. D. od ďásla, vz Ďas, Ďáselný.

Dass, něm. Národ lidský upadl od boží milosti tak velmi, *jakž* nelze bylo člověku spasenu býti. Pravím, *že* jste chybili. Ulekl se, *až* oněměl. Tu jest tak horko, *až by* mohl omdleti. Mezi lidmi není žádný tak dokonalý, *aby* se někdy zmýliti neměl. Mk.

Dasta sě (dual) = daly se. Kat. 3448.

Data, gt. dat, n., pl., dle „Slovo". Z lat. datum. D. = udání, skutky, zprávy historické. Rk.

Datek, tku, m. = dar, Geschenk. Zříz. Těš. — D. = odplata, vydání. Belohnung. L.

1. **Datel**, e, m. = davatel, dávce. Der Geber. Mat. verb.

2. **Datel**, tle, m., datle, e, f., z řeckého δάκτυλος, palmový ořech. Byl. Jisti daktyle. Byl. Die Dattel; der Dattelbaum. Jg.

3. **Datel**, e, či tle, datlík, a, datlíček, čka, m., na Mor. dětel, pták z řádu šplhavců. Der Specht. D. veliký, der Schwarzspecht oder Holzkrähe o. Baumhacker o. Baumpicker; malý (datlík), gemeiner Grauspecht; zelený (žluna zelená), der Grünspecht; pstrý (peřestý), der grosse Buntspecht; bílý, Weiss-

specht; šedivý, Mauersp.; popelavý, Grausp.; černý, bělohřbetý, tříprstý, modrý (druh šikorek), die Spechtmeise. Jg., Šp. D., božan. Šp. D. tiká (rus.), klnká (slovin.), tírká (pol.). Jg. Skáče jako datlik (z místa na místo). Us. Datel dřevo kluje a nos sobě psuje (= nevím, koho víc bolí). Jg., Šp. Upstřel se jak datel. Vz Smrdutý. Lb.

Datelný, který dán býti může. Hank.

Dáti, kořen da, kmen praes. da, dad; skr. dâ, řec. δί-δω-μι, lit. dů-ti, lat. da-re; čes. da-r, řec. δῶρον, lat. donum. Schl. Vz D (se vysouvá). *Toto časosloro patří k bezesponým*, ale zachovalo nejméně tvarův bezesponového časování. Vyjma zastaralé dadí (3. os. pl.) a poskrovnu nžívaný přechodník praes. dada, dadouc, dadouce (vz Dada) časuje se nyní dle vzorce: volati. *Praes. ind.*: dám (z dadm), dáš, dá, dáme, dáte, dají (dadí); praes. *imperat.* dej, dejme, dejte; *přechod.* daje (jíc) n. dada; *přech. min. času*: dav, davši, davše; *příčestí činné*: dal, a, o; *příčestí trpné*: dán, a, o. Časování *v staroč.* vz Kt. str. 83. — **Dáti** = podati, reichen, geben; odevzdati, überantworten; prodávati, verkaufen; postaviti, setzen, legen; darovati, geben, schenken; činiti, působiti, příčinou býti, entstehen lassen, bewirken, geben, verschaffen; zum Eigenthum, Nutzen geben; nděliti, ertheilen, geben; zdařiti, verleihen, gewähren, geben; liefern; nstanoviti, festsetzen; poručiti, lassen, befehlen; dopustiti, lassen, gestatten, erlauben, zulassen, obětovati, ztratiti, lassen; vydati, übergeben; od sebe dáti, von sich geben; **se** = dopustiti, sich lassen; vydati se, sich hingeben, preisgeben; počíti, pustiti se, sich worein geben, einlassen, begeben, anfangen, unternehmen; vzdáti se, v poddanosť se dáti, sich ergeben; přivoliti, einwilligen, sich worein fügen. Jg. — *Rozdíl mezi dáti a nechati.* „*Dám*“ obsahuje naše působení na něco, naše uspořádání, náš rozkaz. Dáme pole orati = poroučíme, by se oralo. „*Nechati*“, zde naše působení se nejeví, my jen připouštíme, by se něco stalo. Necháme vodu téci. Dali jsme je cvičiti. Dal (*ne*: nechal) si dělati kabát. T. Vz Nechati. **Špatně slova dáti nžíváme** *ve smyslu něm. lassen.* Dobrodružství nedalo dlouho na se čekati m. nebylo jim dl. na d. čekati. Km. Návrh nedal se zamítnouti (nehylo lze z.). Učinil obeň, při němž by se bylo půl telete nvařiti dalo m. bylo by se uvařilo. Dalo se očekávati (bylo očekávati). Dá se to jísti, když člověk tomu přivykne m. může se to jísti, hodí se jísti. Uvolni si, jak se dá (lépe: jak můžeš, jak možno). Brt. Vz Dáti s inft. — **abs.** Kdo se ptá, nerad dá. Kdo slíbí, ten dej. Blázen dává, moudrý bere. Jd. Kdo pospíší, dvakrát dává. Dávám, abys dal. Sp. Lépe dáti, nežli bráti. Š. a Ž. Dávať a prosiť jest mnoho. Vz Bráti. Ten jinač nedá (der thut es nicht anders). Us. Dvakrát dá, kdo rychle, a třikrát, kdo ochotně. Š. a Ž. Dá-li Bůh. Dej Bůh! Dej Bože! Nedej Bože! Nedej Bůh! Dal by, kdyby měl pod kosť (pod srdcem) vzlti. Č. Nedejme se! — **co:** pozor (*lépe:* míti), oheň (udělati, v horn.), vodu (pustiti ku př. na mlýn), Vys., oheň (=střeliti), Ht., vinu, počet, víru, hodiny (dávati, soukromě po hodinách učiti). Jd. — Tento kus (divadelní) dnes po prvé dávali. Nt. Dal by i díží s těstem; Dal by i poslední košili s těla. Č. Chudý dada haléř viece je dal než bohatý dada groš. Št. D. zákon. Us. — **(co, se) komu.** Kdo mi dává, uči mne dávati. Vz Bráti, Ptáti se, Štědrosť. Lb., Č. Nedalo mi to, musel jsem to učiniti. Šm. Tys mi dal! Šm. Ty si dávali, (nadávali si, leccos si vytýkali). Šm. Dejme tomu, že . . . (ač připouštíme). Šm. Dali mu tam, že nevěděl kudy kam. Lb. D. komu ruku. Dej lidu, ať jedí. Br. D. komu vícestvic. Výb. I. 31. D. místo něčemu. Bart. I. 9. D. někomu pannu. Kat. 200. Vítězství někomu nad někým dáti. Bart. I. 1. Tomu bych dala prstének zlatý, jehlicu z vlasóv, vienek svój s hlavy. Rkk. 60. Prevěncu dědinu dáti pravda (právo). L. S. v. 98. Kamo otčík dáváše krmě bohóm. Rkk. 8. Dáti komu příměří *za tři* měsíce. Troj. 33. — Dal svini housle a oslu buben. Nedávej bláznu palice. Jez doma, co máš, a u lidí, co ti dají. Jg. Dáti někomu hrušku, jméno, svobodu, se Bohu, válce příčinu, V., slovo, ránu, daň, hodinu, radu, dobré jitro, poctu, chválu, česť, bál, kvas, naučení, zprávu, lék, moc, lhůtu, víru, sobě práci, Jg., někomu svědectví. Plác. Dáti si berdo. Dej jí pán Bůh nebe! Šm. Své sbožie dadúc chrámu. Št. D. komu rozkaz, odpověď, výprask, pěkná slova; to mu dává vážnosť; dávati komu s Bohem, potěchu, dětem dobré vychování. Nt. **Po** dobré chvíli dal mi naučení. Žer. II. 172. — **se, koho za koho.** Syna svého Uhrům za krále dal. V. Dáti se za husara. Zpěv. I. 359. D. se ke komu za tovaryše. K. Poh. 169. D. se za fratera. Er. Pís. 145. Christus dal se za ni (za církev). Chč. 614. Vz Učinitl. Král mu deeru za ženu dal. Anth. I. 163. Dada za niu (krávu) kóň i s uzdú. Rkk. 21. Čechové Elšku za Jana dachu. Dal. 106., 3. Jednu deeru dal za Voltmara. Výb. I 463. Za proroka národům dal jsem tebe. Br. — **co od koho, od čeho:** Hotov jsa i tělo od sebe dáti. Jd., Kom. D. od sebe písemnosť. Ml. Výrok od sebe d., výrok učiniti. J. tr. Blesk, zář od sebe d. V. Dej si chvilku od práce. Ros. Dává mu od mile groš. Tov. 30. Andulka hodná je, dala nám od máje. Er. P. 71. Vz Dáti **odkud.** — **co čím od koho.** Něco obchodem od sebe dáti. Er. — **co komu v čem:** v penězích, J. tr., v košíku, v papíru. Us. Spis ve svém jazyku mu dal. Us. Dej v tomto případě své zdání. D. co komu v dobrotě. Er. P. 462. Vz Dáti **kde.** — **co komu na čem.** Kteří jemu kostel na dařích dali. Chč. 449. vz Dáti **kde.** — **(co, koho) za co:** D. komu za pravdu, Jg., penize za obilí, něco za vinu, Us., komu za vyučenou, D., za hanbu, za pochvalu, Jd., za věno, Us., dům za 1000 zl. Us. Nedal by to za try světy; Nedal bych za širý svět. Mt. S. Nedávej koně za pištalu ani vola za ptáka. Pk. Zač to dáváš? Us. Neminúcie kralovánie za minúcie panstvie d.; Své země za něco d.; Něco někomu za odplatu d. Kat. 3004., 889., 1383. D. co komu za dědictví; vetu za vetu, hubičku za hubičku dáti; 100 zl. za koně. D., Jel. Co komu za co. Kat. 3000.

— Vz Dáti: **co kam, kdy.** — T., Br., Jel., V., Rkk. — **co, koho, se do čeho, do koho:** Dává se do deště. Ml. Co neumíš, nech toho, nedávej se do toho. Č. D. se do pláče, do smíchu. Us. D. se s někým do řeči, se do práce, se do karbanu, se do sebe, D., V., se do dluhů, V., se do pověsti, Šm., dům do nájmu, D., Us., se do rychlého kroku, Šm., Th., do řeči, Us., se do pokání, do křiku. Us. Do života mu dal (pokud by žil). Jg. D. se do stavení. Har. I., 120. Dala se do stonání; Dal se pes do štěkání. Er. P. 134., 136. Vz Dáti: **co kam.** — **komu čeho jen tenkráte,** *je-li to* **partitivní genitiv** *u jmen hmotných a hromadných.* Vz také: Spodobení; **jinak:** *komu co.* Ten mu dal peněz! Koňům sena, Jd., chleba komu d., Us.; vody (Sš.), hrachu, ohně komu d. Jg., Vrat., Jel., Er. Dal nám chleba po krajíci; Koledy nám dala po groši širokým. Er. P. 9., 38. **Tedy šp.:** Dej jí p. Bůh lehkého odpočinutí m. lehké od. Katilina dal mu umluveného znamení m. umluvené z. Abychom příkladův dali m. příklady. Vzácných darův mu dal m. vzácné dary. Spasitelných naučení mu dal m. spasitelná n. Brt. — *S gt. i akkus.* — *nadávati.* Rokycana haněje papeže antikristů mu dával i falešné proroky. Bart. kron. 157. Nevím, proč mi blázny dáváš. St. skl. — **co, koho, se v co:** někoho d. v ošklivosť, v nenávisť, J. tr., v posměch. Č. (Vz Chlap). Neplodnosť jí v nenávisť dá muži. Lk. Něco někomu dáti v dar, v známosť. D. se v smlouvy s lidmi, Jd., v rozepři s kým. D. co v zákup; ve sváry toliko se dávali. Bart. II. 6.; I. 8. Stádo zvěři v roztrhání d.; koho v potupu; jméno v zapomenutí d. Chč. 304., 611., 627. D. něco v pokrm, v almužnu. St. D. se v bludy, v přátelství, v tovaryšstvo, v pýchu, v marnosť, v zahálku, v lenosť, Kom., se v něčí ochranu, Th., se v při, se v službu, Rk., se ve spor. Řd. Vz Dáti. — **co kam. čím kam:** pěstí v hubu. Jg. Sekerkou v hlavu. Svěd. Mečem v hlavu. Dal. — **co (komu) čím (za co — kam, na co):** celou dlaní někomu dáti. Č. Dali mu pytlem. Vz Odbytí. Lb. — Nohy křížem d. Jg. D. holí, metlou výprask. Us. Věnem půl krámu, Svěd., darem. V. Někomu holí na chrám Páně (na záda). Us. D. komu kamenem, Jg., někomu košem. Jg. Pokynutím dal mu na srozuměnou. Ml. Dá králevi mečem ránu. Alx. 1134. D. někomu někoho knížetem. Anth. II. 60. Vz Napřed. Pěstí za krk. D. Znamení očima komu d. Us. — **(čím) o co:** čím o zem. V., D., Reš., Kom. Dám mu korbelem o hlavu. Jir. dh. Dal sebou o zeď. Svěd. Dal jím o led. Svěd. Dal si v leb o stěnu. Jg. Chovačka někdy se zmaže od dítěte, proto jím nedá o zem. Bl. — **se čím:** vinným. Us. Vz Dáti **se kudy.** — **(co) komu po čem:** po hřbetě, po uchu rány d. Jg. Dám ti po hubě. — **po čem, kolik.** Dal každému po koláči. Jg., Us. Tam si dáme po hubičce; Dej nám po penízku na zelenou misku. Er. P. 99., 59. Dal jim po groši. Us. Dali nám po svíci. Har. I. 110. Vz: komu čeho. — **co, se z čeho:** z lásky. On ze svého obyčeje se dává. V. Z milosti věno jí dali. Tov. 83. Vinu někomu z něčeho dávati. Bart. IV. 33. Z bytu ročně 400 zl. dávati. Us. Platy z kopanin dávati. Žer. Záp. II. 152. D. co komu z upřímnosti. Er. P. 210. Vz Dáti **odkud.** — **(komu) co, koho, se na co:** Na vůli něco dáti, na Boha, Us., něco na rozum d. komu, Bart. II. 12., na útratu, na slovo, na ruku, na školu, na úvěr, na ucho, na jevo, V., na svědomí, dílo na práci, někoho na řemeslo, na studia, na smrť, Alx., se na cestu, se na víru, se na útěk, Jg., co na starosť. Us. D. co komu na znamení lásky; d. na modlení; D. se na pokání; Dávalas je (vrata) na řetízek; Že mi ani na dobrou noc pár hubiček nedáš; Na cestu mi dej hubinku. Er. P. 99., 497., 119., 159., 237., 113., 118. Dá jemu na to vieru. Kat. 579. D. koho na bezživotie. Výb. I. 278. Súdce jim dá na vuoli. Pass. 204. Tomu všemu na svědectví tento list dávám. Výb. 1. 451. D. se na rozkoš, Dal. 79., na pokání. Anth. II. 322. Dalo se na déšť, na čas. Us. D. komu peníze na výživu, na mše. K. Poh. 207., 73. D. se na milosť. Dal. 39. Mnoho na něho dával (o něm se domníval). V. D. se na lakomství, Výb., se na rozkoš, Dal., Har., se na žebrotu, Kom., se na nohy (utíkati), Vrat., V., Solf., Br., D., se na službu, Us., dítě na hlídání, Lk.; na vyhranou, Mk., stanné právo na pohnaného, Pr., syna na studie. Ml. Ila, prve výskal, už dává na lidi (vz Kvinta). Č. A na to list nám dal pod svou pečetí. Arch. I. 57. Dav nám syna na vykoupení duši. Chč. 615. Lený na prázdnosť sě dada. St. D. někomu na srozuměnou, na jevo, Us., léky na slovo. Jd. — Chč. 634. Dal jsem se na vojnu pod lejthary. Er. P. 462. Pikharté na úmysl dávají, ne na víru. Bls. 78. D. na uváženou, groš na housku, na vyučenou. Šm. Vz Dáti co **kam.** — **k čemu:** k štědrému večeru, Jd., k věrné ruce něco dáti (schovati, depositum). J. tr., dědictví k věčnosti ke kostelu. Pr. D. něco někomu k požitku, k vychování, k vyřízení, svou pomoc k něčemu, V., příležitosť k něčemu, V., lék k dávení. Berg. Dali k tomu vůli. Jel. D. něco k snědku. Er. P. 39. D. někomu něco k vlastnietví, k schování; někoho k (na) vychování. A dal jim k jídlu dosti chleba. Háj. Zvěři polní dám tě k sežrání. Br. Věhlasno dávachu slova k slovóm. Rkk. 9. Vz Dáti: **co kam.** — **co pro koho, koho pro co:** Nerad pro Bůh dává (o skoupém). Č. Vz Lakomý. Peníze pro chudé. D. co pro smrť, V., někoho pro dluh do vězení d. 1532. Pr. D. život po vlasť. Us. Někdy Bůh nemoci dává pro větší odplaty. Chč. 631. Aby kto pro Buoch dával. Št. N. 67. Pro lítosť bych ti ho nemohla dát. Er. P. 156. Pro jednu panenku na vojnu se nedám. Er. P. 166. — **co před čím:** Očím víru před ušima dáti (= více jim věřiti). C. Někomu přednosť před jiným dáti. Us. Vz Dáti **kdy.** — **jak (s čím, vedlé čeho).** Trest vedlé zasloužení d. Solf. Dávej s rozumem a beř s pamětí. Č. — **se s kým do čeho:** S cizincem do řeči se dal. Ml. — **co (komu) s kým.** Nyní se ptají, co dají rodiče s dcerou (věnem). L. Úřady dává král s radou panskou a vladykou. Pr. (Zříz. Ferd.). — **co komu bez čeho, proti čemu:** bez dovolení, proti něčí vůli. Us. D. někomu něco bez všie otpornosti. Arch I. 156. — **se.**

Nedá se upříti *lépe*: nelze upříti. Bs. Dalo by se, není odkud. Vz Chudoba. Č. Namlouvals mne a dal jsem se namluviti. Dal se přivábiti. Br. — Vz na hoře (u významů). — **co za kým:** za dcerou (věnem). Jg. — **co pod co:** D. zboží pod cenu. Ml. Vz Dáti: **co kam.** Kom., Jg. — **co kam (za co, do čeho, v co, na co, k čemu, pod co, mezi co, okolo čeho, kolem čeho, přes co).** Dáti obraz **za** sklo. Us. Dáti zajíci za uši (zabiti ho). Šp. Za moře daň dáváše. Alx. (Anth. I. 23.). Proto si nedám nohu za krk (nezoufám si). D. Mrtvolu **do** rakve d.; člověka do vazby, Jd., syna do kláštera, Ml.; do ruky někomu něco d. Č. Někoho do vězeni, do Prahy d. Us. D. vojska do domů, do bytův. Us. D. někoho do pout, do želež, Tb., do učení, do služby. Us. Dítě do školy s tím úmyslem dáti. Chč. 375. D. mlýnu do kamene (povoliti obrtlíkem, aby z koše do kamene více padalo). Vys. Dala ho do kouta, a **z** kouta **na** pec a z pece **za** vrata; D. kohodo hrobu; Nedávej se, Bětuško, do statku cizího; Dám ho do postýlky **pod** peřinu; Nyčko dali mě do dvora; Popel do povětří dej. Er. P. 9., 178., 302., 303., 419., 447. D. někoho **v** zástavu, J. tr., katům v ruce. Bl. Něco někomu v ruku dáti; se v nebezpečí. V., Br. Bóh ti bujarosť da u vsie údy, věhlasy (moudrosť) v bojnú hlavu. Rkk. 31. Hříech (jest) v porobu samochtiec dáti šíjn. Rkk. 53. Pěj, tobě ot nich (od bohův) dáno v srdce protiv vrahóm. Rkk. 9. Ptactvo nebeské dal v ruku tvou; nepřátele v něčí ruce dáti. Br. Dajž Bóh v naše srdce . . . Chč. 615. D. něco **na** stůl, na úřad, na poštu. Us. Řetěz na někoho d. V. Ruku na něco d. Us. D. se na pravou cestu. Us. D. obili na sýpku. Šp. Když mě dali na vůz. Er. P. 459. Dej mně, Bože, dej mně, co mně míníš dáti; jenom mě nedávej na ty cizí děti, na ty cizí děti, na ty nekáraný (= vdovce s dětmi). Sš. Pís. D. se **k** vojsku. Šm. Ještě ke mně vartu dal; Dejte už mě k doktorovi. Er. P. 451. 498. Dáti něco **pod** úřední pečeť. J. tr. D. co pod něčí ochranu. Th. Tašku dám pod hlavu; Tělo dejte pod kamení. Er. P. 450., 477. D. rubel (Knebel) **mezi** zuby, Lk., hrušky mezi jablka. Us. Dal mu krásný pás **okolo** těla. Us. Dal jí perle **kolem** krku. Er. P. 485. D. komu přes hubu. Jg., Er. P. 371. — **odkud (z čeho do čeho, od čeho, s čeho).** D. něco **z** rukou. D. Vojáky z kasáren do domů d. Us. Z ručky do ručky d. J. tr. Dáti komu pokrm **ot** dvora. Kat. 2678. Hrušku **se** stromu někomu d. Us. Dal by i polední košili s těla. C. Co není s hůry dáno, v apatyce nekoupíš. Prov. D. se s cesty. Us. D. příklad s sebe. Us. — **co, se kudy (čím, přes co, skrze co).** D. se údolím. Har. I. 195. D. se doubravou, lesem, Č., jistým směrem, rovnou cestou. Us. D. se **přes** mez, přes les (lesem). Jg. Dal mu peníz skrze mříže. Us. — **kde (v čem, na čem, u čeho).** D. někomu **ve** svém domu hospodu. V. Bože, dej nám mír v zemi. Us. Bůh ti štěstí nedá v tom jiném manželství. Er. P. 187. Bůh ti štěstí nedá **na** tom tvém statečku. Er. P. 187. Bys' mi dal nocleh u sebe. Er. P. 183. — **kdy.** Dám ti to **za** tři neděle; **po** novém roce; **s** neděle. Us. **Ob** den groš mu dával. Us. Nevěstě **před** svatbou (dary se dávají). V. Napomenutí d. před přísahou. J. tr. — **s infinit.** Bože, dej v čas mluviti, v čas mlčeti. Dal ho zavolati. Dej si říci. Jd. Ne darmo dává své hubě jísti. Jd. Dal stromům zahynouti, T., vz Nechati. Dávám ti věděti. Dejte mu jísti. Us. Dal most stavěti. Us. Dá-li bolesť spáti. Lk. Nedej se přemoci zlému. D. Dal se židům hojiti. D. Dáti se viděti. Šm. Dal se slyšeti; dal si na tom záležeti. Us. Dal mu znáti. Rk. Ni v súmrky jim dávati jiesti. Rkk. 8. I dastě je lěchóm provolati (glasy). L. S. v. 80. Dejte vy jim jísti; Dal jsi mi okusiti úzkosti velikých; Nedej usnouti očím mým; Nedali jim scházeti se do údolí. Br. Ty oltáře dal na svůj náklad udělati. Háj. Dal se naleznouti. Bart IV. 15. Mstíti budu a nedám sobě žádnému překaziti. Br. Bůhdejž vám jednomyslným býti vespolek. Br. Nedala mi těch šatů nositi. Svěd. Aby se k obědu najíti dal. Žer. Dal se (= jal se) lézti na strom; dal se hovořiti; dalo se pršeti. Us. na Mor. Brt. Nedáme si to vzíti, *lépe*: vymluviti. Kak by Buoch byl spravedliv, dada bez pokuty minúti zlému. Št. Dali otcóm a materám v nedostatcích býti. Št. Lykurg občanům přisahati dal **šp. prý** m. kázal; **ale** ‚dáti' ve smyslu ‚kázati' užíváme, ku př. D. koho usmrtiti; dal ho do vězení uvrci; dal ho zavolati, sekerou odpraviti; dal hostinu připraviti. Nt. Dáme si vrták zahrát. Er. P. 269. *Kdy dáti s inft. ve smyslu něm. lassen chybné*, o tom vz na hoře. — **že.** Dal mu, že má dost. Us. Dejme tomu, že . . . . V. — **aby.** Dal mu, by odešel. Nedejž mi toho, abych to učinil. Br. — **ať.** Dejž, ať tě miluji. Kom.

2. **Dáti se** = vzdáti se, odříci se. — **se čeho.** Mnohemť jest lepšie, netbajíc věci světských i dáti se všeho Bohu. Št.

Dati-s, da, m., vůdce perský proti Řekům.

Dativ, u, m., třetí pád (v mluvnici).

I. **Dativ cíle.** Původní význam dat. jest cíl, směr někam. Brt. *Užívá se ho k vytčení předmětu, ku kterémuž, nebo proti kterémuž činnosť směřuje.* Takových dativů jest po řídku. *Nyní* se užívá *pravidelně předložek*: **k, proti, na, ve, za. Klade se:** 1. *Při časoslovech jednoduchých.* Panc, dlouho-liž se tomu dívati budeš? Br. Vratiž se mému mistru. Pass. Prokní teče (mnostvie) ruče koněm svojím. Rkk. 48. Poče spáti dřevu se kloně. Výb. I. 138. (Alx.). Vstav sv. Martina hrobu šel. Pass. I brali se králi (= ku králi). Pass. Ottavad se pryč zdviže a Britannil se blíže. St. skl. IV. 238. Jíti domů. Leg. Dolů brehom bežal. Na Slov., Ht. — 2. *Při časoslovech složených* **nepřechodných**, zvláště jsou-li složena s předložkou **při.** A život svatý veda Bohu (k Bohu) se dostal. Pass. Tedy král bratru svému přistoupiv vece. Pass. Bylo s námi několik Řekův z těch ostrovův, kterým jsme měli přistávati. Pref. 57. Přistúpiv tomu knížeti. Pass. Tu pannu domóv vzíti. Kat. 232. Nechval kmotře hodův, až pojedeš domů. Č. Tobě to přileží. V. To připadlo Josefovi. Flav. — 3. **Hustěji** *při časoslovech* **přechodných**, *s předložkami složených, hlavně s*: **při, před, po, vz.** Krajina ta

připojena jest židovské zemi. Br. Podsypej chlebům (pod chleby). Us. Nepozdvihuj se srdce vaše tak vysokým věcem. Výb. II. 532. Tomuto vínu něco přidali. Jg. Zlopověstným se nepřipojuj. Kom. (Vz Mkl.S. 583.). — **Dodatek.** P. prof. Prusík píše o tomto dativě v příbramském programmě 1876. str. 18. takto: Dativ jest obměnou lokalu a prvotní syntaktická platnosť jeho tedy není jiná než *místná označujíc směr na otázku* **kam?** čili **cíl**, k němuž se činnosť nese, směřuje. Úkon ten prvotně zastával a i dosud dosti zhusta zastává lokal sám (následují příklady z řečtiny). Vz Lokal. Dativ cílový má v slovanštině velmi rozsáhlé pole, s něhož jej však čím dále tím více vytlačuje užívání předložek (*k*, *do* a j.), to sice tou měrou, že nynější živé jazyky nejsou už s to, by vyjádřily mnohé vazby, jaké se v starších jejich dobách přehojně nalézají. To platí zejména o jménech měst, jež pouze v národních písních srbských starou vazbu bezpředložkovou dosud zachovala; dříve byla oblíbena zvláště v staré ruštině. Ale i při jiných výrazech bylo hojnosť bezpředložkových vazeb dativných, jež se udržely jen částečně a to nejvíce v živé mluvě národní, v dialektech, hlavně tenkráte, když sloveso spojeno s předložkou: pri, sъ, prêdъ, podъ, obъ, nadъ, na, do, za a j., ač jednoduché sloveso není vyloučeno; písemná mluva nynější jest v té příčině chudší. Na př. Sniechu sie sem všici páni na hrad kniezu na sie hody. Rkk. 18 (fotogr.). Když sie tej miléj matcě Maria a sv. Alžběta přitulista. Pass. Išlo pánom na radu; Blížil se mu strelec mladý; Přijď mi, milý, přijď mi, čtyry razy v týdni. Koll. Přijď nám království tvé Us. Jdi Aloisiovi (u Příbr.). Pomodli se pánu Bohu. Donesl ho tomu židovi na prodej. Kulda. Sem patří dativ u: dívati se, diviti se. Vz tato slova. — II. **Dativ příslušnosti.** Tím se vypovídá, *komu co přísluší, připadá, se přivlastňuje, komu co v moc, v užívání přechází*. **Klade se** obzvláště *o osobách*: 1. *u časoslov, kterými co komu v moc a užívání přechází*. Ale užíváme *také předložek*: **na, k.** Sem patří: jíti, hoditi se, dostati se, přihoditi se, přijíti atd. *a adjektiva*: hodný, vhodný, příhodný, případný. Jemu se vše hodí. Jg. I druhému se dostalo. Us. K ničemu se nehodí. Vz jednotlivá ona adjektiva. — 2. *Časoslova, kterými se vyslovuje, co komu v moci a užívání jest*. I *zde předložek*: **„k, na“** užíváme: slušeti, přislušeti, náležeti, přináležeti, příležeti *a adj.*: slušný, příslušný, náležitý atd. Každému to dejme, což komu sluší. St. Tobě to přileží. V. Místo to vpádům lotrů příležité jest. Eus. — **Pozn.** *U časoslov* pod *1. a 2.* uvedených často bývá *podmětem infinitiv*. Žádnému se nepřihází z omylu dlouho se radovati. Jel. Tobě přísluší poslouchati. Jg. — 3. *U „býti.“* Při časoslově ‚býti‘ vynáší se *dativem*: *a) osoba*, v jejíž moci a užívání co jest. Nyní více časoslova *„míti“* užíváme. Tobě jsou (ty máš) ostré drápy. Rkk. Lidu obecnému jiného nápoje nebylo. Háj. Ani tobě ani mně tento mlýn bude. Pass. Buď vám dlouhé zdraví. Troj. Nic Bohu nepřijde, vše jest jemu. St. *b) Osoba*, jež sama cpodmětě výrok činí, jejímž domněním výrok sám jest. Mně to za nejmenší věc jest. Br. On jim byl za boha. V. — *c) Osoba*, na niž se jako na předmět něco táhne, jíž co k čemu slouží, jíž se co přisuzuje. To bude tobě ke cti. Br. Nebylo nám to k potupě. Št. Byl všem jiným na příklad. Pass. Co tobě do toho? Br. Co je nám po tobě? Br. Nebylo mu nic. Us. Jest tomu tak. Svěd. — 4. *Dativ stojí při časoslovech býti a přijíti* k vytčení osoby, jejímž určením, potřebou, povinnosti činnosť nějaká jest. To, což aby se stalo potřebou jest, *vynáší se infinitivem*, předmět však, kterým se infinitiv doplňuje, klade se *do pádu*, kterým se časoslovo z vlastní své povahy řídí. Všem jest jednou umříti. V. Od dívek vám jest pohitu býti. Dal. Protož tobě na jeho odpověď nebylo dbáti. Pass. Tu sě spolu vojem snieti bylo. Alx. Tobě na jeho zápověď nebylo dbáti. Pass. — **Pozn.** *Místo* **býti** *s dat. a infinitivem* klademe **míti** *a* **musiti.** Máme se Boha báti. Jg. Vz Musiti, Míti. — 5. *Sem hledí časoslova*: říkati, přezdívati, jméno dáti; příjmím, jménem býti, při kterých se *osoba nebo věc, jíž se jméno dává*, do dativu klade, *jméno samo* pravidelně do nominativu. Jemu jméno bylo **Mauricius.** Pass. Protož Domažlice městu přezdili. Háj., V. Manliu příjmí bylo kapitolský. V. Pharos jemu jmě bieše. Alx. Vz Nadávati. — III. **Dativ prospěchu, škody, mravného účastenství** (vyplývá z dativu cíle. Prk.). 1. *Do dativu klade se osoba n. věc*, jíž se na prospěch n. na škodu, na česť n. na hanbu něco činí *(dativus commodi et incommodi)*. Kristus nás sobě samému očistil. Br. Budeš-li moudrý, sobě moudrý budeš. Mudr. Co ti zavinil? Lom. — *Pozn. Nyní bez potřeby* předložky **„pro“** užíváme. On jest živ pro sebe (sobě) a ne pro obec (a ne obci). Prve Bohu než sobě počal živu býti. Pass. — 2. Když na jevo dáváme, že se výrok po naší aneb druhého vůli, chuti, rozumu činí, že se s naším smýšlením srovnává, že nám radosť činí, aneb když opak toho jest: užíváme *dativu mravného účastenství (dat. ethicus)*, čímž řeč přátelské důvěrnosti nabývá. Tento dat. objevuje se jen při zájmenech první a druhé osoby a osoba jím naznačená není zároveň podmětem. To ti jest masť tak drahá, žeť ji nemá Vídeň ani Praha. Výb. On vám má zlatú podkovu. Na Slov., Ht. Co jsi to nám učinil? Št. To se mi k smrti rovná. Kom. Kam se nám děl náš otec? Pass. To ti bylo dnes lidstva v Praze! — *Pozn. 1. Dativ zájmena ty* s časoslovem *je* splývá v *tě*: Totě byl cíl práce jeho. Br. Totě ten svatý otec. Pass. — *Pozn. 2.* Dativ *sobě*, *si* označuje, že podmět sobě jest činný, že stav jen k podmětu se táhne. Tento význam však nyní bývá velmi oslaben. Pak si sedneš. Er. Jeden si lehne. Er. Klakněš si pod strom. Na Slov., Pov. 45. Cf. Zmužile si čiňte. Br. (Vz Mkl. S. 605.). — **Dodatek.** Prk. vylučuje z tohoto dat. **dativ úsudku a zřetele** píše v programmu příbramském r. 1876. str. 21. takto: Osoba, dle jejíhož úsudku něco se děje n. jest, jejíhož zřetele se týče výrok, vyjadřuje se dativem, jejž tudíž nazýváme dativem úsudku a zřetele. Dativ ten souvisí sice s přivlastňovacím

vacím a prospěchovým, leč ponětí toto značně ochablo, že na mnoze ho není ani cítiti, a zbyl jen pojem úsudku a zřetele a *to ve* dvojím směru: a) v příčině náhledu, mínění, úsudku, názoru n. poznání vůbec, b) vzhledem k tomu, jak neb kde se kdo nalézá a v jakém poměru jest tedy k němu poloha nějakého místa. — S češtinou má řečtina oba případy společny, leč latině nehrubě příslnší nárok ku prvé vazbě kromě skrovných sledův téměř jen u básníkův; o něco častěji však užívá vazby druhé. Ty rci svému ukrutniku, že dýmem jest nám velenie jeho. Rkk. 22. (Fotogr.). Mrzkosť jest poroba hospodinu. Rkk. 12. A to ovoce bylo dobré vóně a krásné zraku, ale jiesti bylo nechutné. Št. N. 225. Von je hezkej svej panence; Jsem-li jí ošklivej. Er. 86., 218. Ani nevoňajú tak píně hrebíčky, jako mně voňajú mej milej očičky. Koll. Ani mně uevoní z rozmarýnu věnec, a jak mně zavoněl přespolní mládenec. Sš. Tomuto opilstvím, co onomu lékařstvím bylo. Har. Jiným (= podlě mínění jiných) jest Vratislav syn Oldřicha, markrabí brněnského. V. Já vám neudělám kroku dobře. Us. Já mu nejsem nikdy dobře ustrojena. Us. Byla mu krásná a měně protivna. Us. Po pravé straně nám leží (město). Har. Hora mi stála, byla v levo, v pravo. Us. (Následují příklady z latiny a hlavně z řečtiny.) — IV. **Dativ příčinný.** Tím se vyslovuje předmět, který nejenom cílem, nýbrž spolu i příčinou jest hnutí, jež se mysli podmětu zmocňuje. *Užívá se ho u časoslov:* radovati se, těšiti se, rádu býti, diviti se, podiviti se, smáti se, zasmáti se, posmívati se, chtíti, zachtíti, rouhati se, dívati se atd. Dobrý člověk druhého štěstí se raduje jako svému. Št. Divili se její moudrosti. Háj. Smáli se tomu. Us. Čemu sám nechceš, nečiň jinému. Prov., V. Věřitelé chtí svému. Prov. Těšme se jemu. Kom. Poče tomu se diviti. Kat. 249. Divil se kráse její. Troj. A jest se ještě čemu podiviti. Pref. Směje se jemu. Br. Jsúci tomu velmi ráda. Kat. 239. On je bojom rád. Na Slov. a Mor. Jablkům velmi zechtěl. Pass. Co sobě chceme, i bližnímu povinni jsme. Prov. — *Pozn. 1.* Radovati se, těšiti se, veseliti se pojí se *také s předložkami: ve, z, nad.* Z mého zlého se radovali. Br. Ať raduje se v spasení jeho. Br. Nech ať se nade mnou neradují. Br. — *Pozn. 2.* Sem přísluší: *čemu*, vz Čemu. — V. **Dativ předmětu,** *k němuž aneb proti němuž činnost podmětu směřuje*; klade se při mnohých časoslovech a jménech přídavných. — *1. Při časoslovech prospívání a sloužení; při výrazech:* býti k prospěchu, k zisku, k užitku, k platnosti, na škodu, na ujmu; *při adjektivech* prospěšný, platný, potřebný, dobrý, služebný, škodlivý, škodný atd. Požehnal jim. Anth. 58. Byl jsem poslušen otci tvému. Br. Tobě věk a léta veselu býti překážejí. Mudr. Vz jednotlivá tato slova. — *Pozn.* Zde se obzvláště při adjekt. *i předložek* **„k, proti“** užívá. Ten kořen je užitečný proti mnohým neduhům. Byl. — 2. *Při časoslovech*, jimiž se příznivý aneb odporný způsob smýšlení a jednání vyjadřuje: přáti, záviděti, žádati, děkovati; *při adj.* příznivý, milostivý, volný, ochotný, vlídný, vděčný, ukrutný. Matky synům cti žádají. Št. Buď jiným milosrden. St. Tomu oni závidí všemu. St. Vz jednotlivá tato slova. — *Pozn. Při adjekt. také:* **„k, proti“**. Dobrotiv k čeledi. Št. Milostiv k lidem. Háj. Pokorný proti Bohu. Št. — 3. *Časoslova:* povolovati, dopouštěti, hověti, lahoditi, pochlebovati, lísati, shovívati atd. a která opak v sobě drží: protiviti se, zpěčovati se, odolati, odporovati *a adj.:* povolný, lahodný, líhý, příjemný, milý, odporný, protivný. Dlouho shovívá pán lidem. Br. Protivilo se to dobrým mravům. Jel. Odolati hludnému kmenu. Kat. 2866. Jehož moc všem odolá. Kat. 3296. (Mkl. S. 584.). Tomu já shoviem. Kat. 793. (— Mkl. S. 584.). Jest milý Bohu i lidem. Vz jednotlivá tato slova. — *Pozn.* Tato časoslova pojí se také *s předložkami:* **k, proti.** Brániti se proti něčemu. Troj. Lísati se **k** někomu. Dal. — 4. *Časoslova důvěry, závazku, modlení-se:* věřiti, dověřovati, slíbiti, zakazovati se, zasnoubiti, modliti se, kořiti se, klaněti se; *adj.:* věrný, dověrný atd. Co v hrsti drží, tomu věří. Kom. Zasnoubil mu svou dceru. Us. Zavázal se mu tovaryšstvím. V. Modliti se Bohu. Br. Šla do kostola modliti se Bohu. Na Slov., Ht. On sa nikomu neklaňal. Na Slov. (Mkl. S. 597.). Vz jednotlivá tato slova. — 5. *Časoslova přirovnání a podobnosti:* rovnati, přirovnati, připodobiti, obcovati atd.; *adj.:* podobný, rovný, přiměřený, příbuzný, obecný atd. Chtěl se jemu rovnati. Št. Komu jste mne připodobnili? Br. Jest mu roven, podoben. Us. Vz jednotlivá tato slova. — *Pozn.* Také může *předložka* **k** státi. Přirovnati k čemu. Kom. To je k vlře podobno. Br. — 6. *Po časoslovech učení se, rozumění a zvyku:* učiti, učiti se, rozuměti atd.; *po adj.* vědomý, svědomý, známý, zjevný, patrný atd. Vz jednotlivá tato slova. Učme se tomu. V. Rozumí se tomu. Us. Zvykáme tomu. V. Čeleď svou vyučoval cestám božím. Br. Čemu mistr odučuje, oduč se. Kom. Učíme se svobodnému umění. V. Lid dělný dílu odvykl. Háj. Čemu přivykneš v mladosti, budeš činiti v starosti. Všemu zvykne člověk. (Mkl. S. 604.). Kak ty tomu rozumieš? Kat. 1346. — 7. *Časoslova mluvení, rozkazu, zákazu:* mluviti, zvěstovati, kázati, domlouvati, rozkazovati, zapovídati, láti, rouhati se, zlořečiti, dobrořečiti. — *Pozn.* Také *předložka* **„k“**. Rouhati se Bohu. Br. Komu jsi ty věci zvěstoval? Br. Kmetóm toho města bude mluviti. Jir. Kázal všem k boji býti hotovu. Troj. (Mkl. S. 581.) — VI. **Dativ při substantivech,** kde nyní podlě obecného způsobu myšlení *bychom genitiv kladli:* 1. *když činnost jména podstatného z půrodu svého s dativem se pojí*, tak že při takových jménech moc časoslovná u větě převládá. Lakomství je služba modlám (modlám slouží). Št. Opatrnosť těla je nepřítelkyně Bohu (Bohu nepřejíci). Br. — 2. *Zhusta zastupuje dativ* v té příčině podmět, jemuž přísluší obsah jména podstatného. Obrátím také město toto v poušť na odivu všechněm (aby se všichni divili). Br. — 3. *Kde dativ jest předmětem činnosti*, jíž časoslovné jméno podstatné v sobě zavírá, tak však, že když se jméno větou vysloví, dativ

nominativem jest rodu trpného. Kromě kostela není hříchům odpuštění (toho, aby hříchové odpuštěni byli). St. — *Pozn. Místo dativu* klade se i zde *genitiv* aneb *přisvojovací jména přídavná*. Nepravím to ku potupě vaší (vám ku potupě). Br. Vymyslil rtěnici na záhubu lidskou (lidem na záhubu). V. Vystavěl město na památku matky své (matce své). V. — Zk. (Vz Mkl. S. 605.—611.) — Vz Zk. Skl. 93.—115; Ml. II., 13. —16.; Mkl. S. 583.—620. Jir. Nákres staročeské mluvn. str. 70.—72. — VII. **Dativ účelu.** Pojal sobě ženě pannu všl eti dívku. Leg. Dáti jej chci panstvo věně, chci ji jmieti sobě ženě. Jir. Nákr. §. 313. — Mkl. S. 612. — VIII. **Dativ přísudku s býti** jest vazba starým velmi oblíbená. *Dativem přísudku může býti:* 1. **Jméno podstatné.** Nesluší pohanu zárovnu býti křesťanu; Takžto mohúc obrániti, dachu- z mála vojsku býti. Dal. 41., 17. — 2. **Partc. perft. pass.** Pakli se komu přihodí kletu býti a snad nevinně, tu sluší opatrnu býti; Koho leč baba křstí, netřeba jest jemu býti druhé křstěnu. St. kn. šest. 28., 240. Lépe bylo by Palamedovi v svém královstvl pokojně bydleti, než-li v cizím kraji zabitu býti. Troj. 368. — 3. **Jméno přídavné** *neurčitého zakončení.* Sluší každému skrovnu býti; Ve všech kutiech hledá, mně práznu jíti nedá; Nedajmež mu živu býti. Výb. I. 747., 950., 1083. Jeden druhému nedaj smutnu býti v túhách; Třeba opatrnu býti každému. St. kn. šest. 94., 160. Vz Lze. — 4. **Jméno přídavné** *určitého zakončení.* Nenie tobě snadné býti udatnému, mocnému nikoli. Výb. I. 921. I já Bohu děkuji, že mi přítomnému býti dal. Prot. 205. — **Pozn. 1.** *Co se týče grammatické shody, viže se dat. sing.* jmen pod č. 2. a 3. uvedených též *k dat. podmětnému v pluralu jsoucímu.* Ot nich vám pobitu býti; Živu jim býti nelze bieše. Dal. 19., 47. Nečistým kaž čistu býti. Výb. I. 253. Priamus kázal všem býti hotovu. Troj. 87. Křesťanóm slušie býti pokornu; Slušie nám čistu býti. St. kn. šest. 47., 114. Nedej nám zahanbenu býti. Kom. Did. 189. *Je-li dativ podmětný* **rodu žen.**, *viže se k němu dat. přísudkový jmen přídavných neurčitého zakončení buď v rodě* **ženském** *buď v* **mužském.** By mi bylo živě býti. St. skl. I. 138. Hodněť jest nebývati samé (vdově) rádu v kostele. St. kn. šest. 86. — **Pozn. 2.** *Dat. podmětný*, k němuž se dat. přísudkový táhne, *jest* a) *výslovně vytčen*, jako ve všech příkladech svrchu uvedených. — b) *Vazba jest neosobná* a dat. rázu obecného jest zamlčen, tak že přimysliti lze *,člověku'*. Potřebie býti snažnu na modlitvách. St. kn. šest. 70. Není-liž čistá věc tak vyvýšenu býti. Kom. Lab. 84. Kde naděje více nepozůstává, živu se býti nechce. Vrat. 139. — *d) Dativ přísudkový netáhne se k žádnému dativu podmětnému* ani vyslovenému, ani zamlčenému a jest pouhou obměnou nominativu a instrumentalu, s kterými pády přísudkovými se pravidelně střídá. Velikaj křivda, vezmúc od Boha jeho dary i nebýti jich vděčnu; Snažnosť přielišná chtieti býti bohatu oslepuje srdce lidská; Boj se býti netbavu spasenie. St. kn. šest. 183., 277., 280. Neslušieť déle živu býti. Výb. I., 414. Volili jsme raději umříti, než-li živu býti tak bidně. Prot. 188. Jinak: Děvky žádají více umříti nežli živy býti; Priamus běžl do chrámu mně hned od nepřátel umrtven býti. Troj. 413., 447. (Brt. Mtc. 1870., str. 40.) Vz také Pk. článek o dativu přísudku v programmu slovanského gymnasia v Olomouci 1874. str. 19.—22. (Příklady ze St.) — IX. **Dativ absolutní** v slovanštině. Vz Jir. Nákres strčes. mluv. §. 327., Brt. Mtc. 1870. str. 42. a Mkl. S. str. 617. Budú znamenie, vadnúcím lidem pro strach (erunt signa, arescentibus hominibus). A scházejícím jim s hory, přikázal jim Ježíš (descendentibus illis, praecepit eis.) E Olom. Z Jir. — X. S dativem pojí se předložky: **k** (ke, ku), **proti, po.** Vz tyto. — XI. **Koncovky** dativu. *Dativ sg. u první dekl.* měl *-u*, teprv později *-ovi*. Kt. *Dat. pl. prvního* skloněni vycházel v *-óm* a *-ovóm* (*u druhého* skloněni v *-em* a *-evóm.*). Kt. — *V dat. sg. třetího skloněni* u jmen *rodu muž.* v *-a* ukončených: *-ovi* (vozkovi). Vz -ovi. Vz ostatně Skloňování, Dnešní, Nový, Otcův, Přídavné jméno, jednotlivá zájmena a Číslovky.

Datle, ovoce, z něm. Dattel. Vz Mz. 142. Vz Datel, 2.

Datlík, vz Datel.

Datlovník, u, m., strom datlový, Dattelbaum. Krok.

Dato. A dato = ode dneška. Šp. Směnka à dato splatná = v jisté lhůtě ode dne, kterého byla vydána. Rk. Vz Datum.

Datovati, datiren. D. = napsati den a rok (a i místo) v listině. Rk. List datovati. D. se od . . . ., z té doby, když . . . Nz. List datovaný z Vidně dne 1. prosince 1871. Us., L. —

Dat-um, a, n., z lat. datum, dle „Slovo"; = *dáno*. Vz Dáno. Pod datum (m. datem) ve Vídni dne 7. června 1701. Pr. Datum připsati, vynechati. Nt. Data. Gb. Vz Dato. — D. = věc, *podstata věci*, Ausschlag, die Sache. Všecka podstata a datum na tom záležl. V. — D. = dar. V.

Datý = daný. Výb. I.

Dauli-s, dy, f., mě. ve Phokidě v Řecku.

Dauni-a, e, f., staré jméno Apulie v Italii. — Dauniové.

Daun-us, a, m., báječný panovník v Daunii. Vz Daunia.

Dav, u, m., z du (douti), *u* se stupňovalo v *av*. Vz U. — **D.** = *tlačení*, tisk, der Druck; das Gedränge. V., Kom. D. lidu = tlačenice, množství. D. Lutým davem hnáti. Rkk. V nejhustším davu nepřátelském. Us. — **D.** = *dávení*, rdousení, škrcení, das Würgen, Gewürge. Troj. D. jehňat (od vlka). Puch. — **D.** = *úzkosť*, *utiskování*, Drangsal. V., Br. V každém stavu najdeš (dosti) davu. Lom. — **D.** *noční* = když se zdá člověku, že ho někdo tlačí, dus, můra. Der Alp. Kom., V.

Davací smlouva. Schenkungsvertrag.

Davač, e, dával, a, davatel, e, dávce, e, m. Der Geher. Jg.

Dávanisko, a, n., místo, kde se ovce přezimují. Na Slov., Bern.

Dávanlivý, dávavý, kdo rád dává, geberisch. Ros.

Dávati, vz Dáti. — Ve smyslu „nadávati“ vz Nadávati.

Dávavý, kdo rád dává, geberisch. Pr. kut.

Davce, e, m., od „dáviti“ = utiskovatel. Výb. I., St. skl. Würger. Vz Dav. I poče svých býti davce (davcem), jenž prve bieše obrance (obrancem). Výb. I. 1129. — 2. **Dávce,** vz Davač.

Davek, vku, m., dosis, Die Gabe. — **D.,** a, m., kdo rád dává. Th.

Dávení, n. = *tlačení*, tisknutí, das Drücken, Pressen. Napřed d. D.; d. = tlačení můry. — **D.** = *škrcení*, das Würgen, Drosseln. D. ovcí, holubů. Jg. — **D.** = *zápas* (zastr.). Veleš. — **D.** = *blití*, vrhnutí, blívání, blvání, zvrácení, smítání, plynutí žaludku, tracení žaludku, das Speien, Brechen. Šp. Chtivosť k d. V. D. zbuditi, staviti. Us. D. krve neb krví (**člm**). Blutbrechen. Jg. Stran přísloví vz Abraham, David, Hospodář, Kantor, Kozel, Panský, Plot.

Dávenina, y, f., blivanina, co kdo vydávil. Das Ausgespieene, Erbrochene. Jg.

Davibýl, e, m., rostl. Phelypaea. Presl.

Davice, e, f., záškrt, die Halsbräune. Jg.

Davici lék. Spei-. Ros.

Davič, davitel, e, m., dusitel, Bedrücker, Würger. D. lidu. Kon. — D., rostlina, vrnatič, die Brechwurz. Jg. — *Davička*, y, f. Die Würgerin.

David, a, Davídek, dkn, m. Davida honiti, viděti, Jg., na Davida volati, s Davidem se práti = dáviti se. Č. Vz Dávení.

Davidlo, a. n., zvratidlo, lék k dávení. Brechmittel. Tys.

Davilice, e, f. Speiwurzel. Rk.

Davinec, nce, m. Mehlwurzel. Rk.

Davitel, vz Davič.

Dáviti, 3. pl. -ví, dav, dávě (íc), il, en, ení; dávívati. D. = mačkati, tisknouti, pressen, drücken; dusiti, rdousiti, würgen; potlačovati, drücken, bedrücken; bliti, speien. Jg. — **koho, co.** Zástupové tebe dáví (tlačí). Br. Kámen ho dáví. Jg. D. někoho = násilí mu činiti. Jel. Kočka myši, kuna slepice dáví (rdousí). Har. — **koho (gt.)** Vlk ovčiček dávil, **šp.** m. ovčičky (akkus.). Brt. — **koho pod čím.** Pod příčinou služby tiskne a dáví tě. Jel. — **co kde:** hrozen v lisu. Rkp. D. masť **mezi** rukama (mačkati). Kn. lék. — **co, se čím:** d. hrozen lisem (tlačiti). Us. Mor škodnou tlamou lid dáví. Pneb. D. se knedlíkem (dusiti). Us. Když se někdo krví dáví (ji blije). Čern. D. koho násilím, platy velikými, robotami, bezprávími. Cbě. 449., 445. — **co kudy: skrze** šat, Kn. lék., vodu skrze skálu. Ctib. — **se k čemu** = tlačiti se. Leg. — **se v co.** Dávili se (tlačili se) v hromadu. Výb. — **se** = kuckati se, kotzen, sich würgen; bliti, sich erbrechen, speien. Jg. Chtíti se d. (bliti). V.

Dávivec, vce, m. Brechnuss.

Dávivosť. i, f., Neigung zum Erbrechen. Jg.

Dávivý, kdo dáví, würgend; k dávení, Speien erregend. Česmína d. Rostl.

Dávka, y, f. Na Slov. a na Mor. = daň, Abgabe. Dávku uložiti, Mus., zapraviti, Sych., vybrati, platiti; d. k alumnatu, k semináři kněžskému. Sp. Sbírky a d-ky proti Turku. Boč.

Davní, davný, Würg-. Davnou otázku (dávivou) komu položiti. Hus. D. kašel, Stickhusten. Jg.

Dávní, vz Dávný.

Dávnina, y, f., starožitnosť. Koll. Alterthum.

Dávniti = dávné činiti, alt machen. Jg.

Dávno, *komp.* dávněji. D., = dlouhý čas tomu, lange, vor langer Zeit, seit langer Zeit. Jg. D. se tuším stalo (= kdo ví, je-li to pravda). Ros. To d. vím. D. D. již se známe. Us. Již jest tomu d. Již d. jsem ho neviděl. D. Jak d.? Dávno-li jest tomu, co byl u nás? D. Jak tomu dávno? — *Ode* dávna, *z* dávna. D. Ot staru dávna (v obec. ml. dobře: od starodávna). Trist. Stran přísloví vz: Bluma, Holec, Honba, Král, Mor, Noha, Pivo, Slíva, Sníh, Voda.

Dávnominulý, *lépe:* předminulý čas. Vz Čas.

Dávnosť, i, f. = dlouhosť uplynulého času, das Alter; starožitnosť, das Alterthum; pozdnosť, die Späte. L. D. svědek nemalý. Pk.

Dávnota, y, f. = dávnosť. Na Slov. Bern.

Dávnověkosť, i, f. Alterthum.

Dávnověký. Měst. bož. Alt.

Davný, -ní, Drang-, unterdrückend, Boč.; statný, tapfer. St. skl.

Dávný, dávní, *komp.* dávnější; dávničký = čemu již dávný čas, dávnobylý, lange vergangen, alt, lang, geraum, D. (jen o čase minulém; o čase přítomném a budoucím: dlouhý. Jg.). Od dávního času. V. Před dávním časem. V. Vedlé obyčeje dávního. Troj. Dávné jest přísloví: Kdo chce škody zbýti, nedej jiskře ohněm býti. Háj. Před d. lety; od dávných let (dob). Us. Dávní králové. Jel. Město d. a mohutné v zemi chaldejské bylo Babylon. Troj. Dávní obyvatelé země. Br. D. jeho přítel. Us.

Dávovina, y, f., lék k dávení. Krok. Brechmittel.

Daxlík, a, m., z něm. Dachshund, jezevčí pes. Jg.

Dazule, e, f., hmyz. Krok.

Dažboh, a, m. = Dařbůh; — 2. jméno Boha zemských pokladův. Am.

Dažď = děšť. KB.

Dba (zastar.) = dbal. — 2. Dba, y. f. = péče, starosť, die Sorge. Žádné dby nemíti. V. Na nie dby nemá. V.

Dbale, dbánlivě, dbavě = pozorně, bedlivě, achtsam, fleissig. Jg.

Dbalivosť, i, f. = dbalosť. Mus.

Dbalivý = dbalý. Mus.

Dbalosť, dbánlivosť, dbavosť, i, f., péče, pilnosť, pozornosť, bedlivosť, die Acht, Achtsamkeit, Sorgfalt. V. Na něco dbalosť míti. Reš.

Dbalý, dbánlivý, dbavý; *komp.* dbalejší; pozorný, bedlivý, pilný, pečlivý, achtsam, sorgsam, fleissig. V., Jg. — **na co.** L., St. — **čeho:** své práce. Rk. — **o co.** Jg., Rk. Cf. Dbáti.

Dbánlivosť, dbánlivý, Vz Dbalosť, Dbalý.

Dbáti, dbám (dříve: tbám, tbaju, tbají), al, án, ání = pozor, péči míti, oč státi, dáti

nač, uvážiti, auf etwas achten. Jg. — abs. Co já dbám! Jg. Jiní nedbali nic. Kom. Dbá on, jakoby husa zapiskala. Vz Neposlušný. Lb. — čeho: rady, lidské pověsti, Kom., zákonův, slibu, smrti, nebezpečí d. Nt. — Dal., Br., Har., Výb. I., Háj. Kat. 1658., 3617. Horka nedbali. Bls. Já svého koně hlasu málo dbám. Sš. Pís. — o co, o koho. Nedbej o to. Kom. D. o lidi, o Boha, o děti, o ženu. L. Dbám o to, jako pes o páton nohu. L. O nic nedbati; jen o své d. Nt. Dobře dbají o ně (koně); Pro statek o tě nedbám. Er. P. 416., 185. — Br. — o čem: o svém jazyku. Dal. O těle. Št. O něm (břiše) viece tbáti, než o duši. Leg., Výb. O kořistech nic netbachu. Dal. Ni o něm již tbají svoji; Ni o čsti ni o boze tbajúce. Alx. 1125., 1106. — na co. Čerta dbá na to. D. Dbáti na zimu, na bití. Us. Nedbám na měsíc, ani na hvězdy, když mi slunce svítí. D. Prov. Na sny nedbaj. Pass. 99. Nedbej na to nic. Er. P. 465. Ani na tvú hrózu tbáme. Výb. II. 9. (Pass.) Netbají na Buoh za tiemto světem. Št. N. 257. Na žádného ned. Us. D. na Boha. Št. N. 15. Na to nice netbajieše. Kat. 137. D. na krále. Alx. 1114. Nic netbaje na své rány. Alx. 1134. Jáz na ty nechci tbáti. Alx. Svíně když kaliště mají, na čistou vodu nedbají. Prov. — L., Br., Troj. — po čem. Nebudouť po nás velmi dbáti. V. — za co. Někteří kněží za papeže nedbali. Háj. Kterýž zaň (za Boha) nic nedbá. V. — Reš., Koc. — s infinit. A což rychle pominouti má, kdo toho moudrý hledati dbá. V. Ktož netbá držeti přikázánie? Št. — Br., Jg.

Dbavý; dbav, a, o = dbalý. — **čeho.** Nejsou toho dbaví. Št.

Dbenka, y, f. = másnice. Milchrührfass. Na Slov. Plk.

Dbol, u, dbolec, lce, m. = oul. Na Slov. Koll.

Dc. Tuto skupeninu souhlásek píšeme v násloví sice posud v dcera a v odvodech tohoto slova, ale zamlčujeme v nich *d*. Ht. Dcera, ale vyslovujeme: cera.

Dcát = deset. Jeden z sedmi dcát nečeników. Vz Deset.

Dcáti = dštiti.

Dcera, y, f. (dříve: *dci*, gt. dceře, dat. dceři, akk. dceř, vok. dci, lok. dceři, instr. dceří), dceruška, dceřička, dcerunka, na Slov. dcerečka; v obec. mluvě: cera, dat. ceři; v Krkonoš. cira. V dat. a lok. sg. obyčejně: dceři, málo kdy: dceře. Vz Dci. Die Tochter. Poroditi dceru. D. Dceru vdáti, za muže vdáti. D. Synové i dcery = dítky. V. Jakáž matka, takáž dcera její. Br. Dítě po dceři. D. Měl s ní dceru. Us. Na ty tanty vanty já se v nic nedám, já svou dceru nevydám. Vz Přemlouvání. Č. Ožeň syna, kdy chceš, a vdej dceru, kdy můžeš. Vz Děvče. Č. Latinská řeč jest d. řecké. Nt. D. po první ženě. Us. — Vz Dci. — Vz Rb. rejstřík, str. 265. — **D.** = *nevěsta, Schwiegertochter*. D. — **D.** = mladá osoba ženská, *panna*. L. — **D.** v zemi rodilá, d. městská. — **D.** = *skutek čeho*. Nemoc dcera nestřídmosti. Jg. Pověra jest dcera nevědomosti. Nt.

Dceřin, -a, -o. Der Tochter gehörig. D pole. Us.

Dcerský, Tochter-, töchterlich. Ros. D právo. D.

Dcerství, n., dcerský stav, Töchterlichkeit. Kom.

Dceruška, dcerunka, y, f. Vz Dcera.

Dceti, vz Dcte.

Dci. Zde stojí *i* m. *er*: dcer (z toho: dcera), z dъhter (*ht* v *c*, vz Ht). Sr. něm. Tochter, řec. θυγάτηρ, skr. duhitar, lit. duktė (gt. -ėrs), strprus. dukre; goth. dauhtar; strsl. dъšti, gt. dъštere. Fk. 103. Skloňovalo se dříve jako máti (vz Máti), ale zachovaly se jen *dat. a lok. sg.*: dceři; ostatní pády berou se nyní od slova: dcera. Vz Dcera, Tvoření slov. — Kat. 94., 608.

Dcka, vz Deska.

Dcpáti = cpáti.

Dcte, dste, cte, ct = deset. Dvěma na dcte apoštolóm. Mk. Vz Číslovka.

Dčbán, u, m. D. břichatý: banda, bandaska. Šp. Vz Čbán.

Dčber, vz Čber.

Dčkáti = čkáti.

-de, přípona místo, prostoru znamenající, ve které se co děje n. něco leží. K-de, zde, onde, jinde, vezde (nyní: všudy). Mkl. B. 208. — 2. Ve vých. Čechách v sedlském různořečí m. *bě*: dehem m. během, řidě m. hříbě. Jir.

1. **Dě.** Dě se = dělo se, dálo se. Výb. I. — 2. V Opavsku a Přerovsku m. *de*: všadě. Šb.

3. **Dě** = děje, řka. Ten kus (viery) k rozumu přivodie cierkev svatá, dě na mši v té credě, že věří totiž i v ducha svatého. Št.

Děb, a, m., druh psů hafanovitých. Presl.

Děbati: koho = bíti, mrskati. Ale Bože, dej mi muže, já bych ho děbala. Pís. Já jsem mu vyděbal. Us.

Debatta, y, f., rokování o čem. Debatte.

Debattovati o něčem = rokovati o něčem, debattiren. Rk.

Debita, pl., n., lat. = dluhy, povinnosti. Rk. Schulden.

Debka, depka, y, f., klínek (u ševcův). Šp., L.

Debnář, e, bednár, a, m. = bednář. Fassbinder, Bötcher. Na Slov.

Débř, i, n. e, f. = dolina, údolí. Thal. L., Us.

Debs, vz Deps.

Debsati, vz Depsati.

Debut (debý), fr., začátek; první vystoupení hercovo n. herečky na divadle. Rk., Nz. Anfang; das erste Auftreten eines Schauspielers im Theater.

Debytant, a, m., herec poprvé vystupující, hrající. Vz Debut. Nz., Rk.

Decele-a, e, f., místo v Attice. — *Decelejský*.

December, bru, m., lat. = prosinec.

Decembristé, přívrženci Ludvíka Napoleona ($^2/_{12}$ 1851.).

Decemvir, a, m., lat., desítipán, jeden z kollegia desíti. *Decemviri* = členové úřadu z desíti údův složeného. Vz víc v S. N., Vojáčkově lat. slovníku. — **Decemvirat**, u, m., vláda desíti, Zehnherrschaft, Decemvirat.

Decence, e, f., z lat., způsobnosť, mravnosť, Schicklichkeit, Anständigkeit. Rk.

Decenni-um, a, n., dle „Slovo", lat. = desitiletí.

Decentralisace, e, f., z lat., rušení centralisace. Rk. Decentralisation.

Deciáš, e, m., desetník. Cf. Dvaciáš (dvacetník). Jg.

Decigram, u, m. (čti: decigram, ne: desigram). D. činí 0·1 gramu či 10 centigramů.

Decilitr, u, m., stran vyslovení vz Decigram. D. činí 0·1 litru či 10 centilitrův.

Decima, y, f. D. jest původu španělského. Skládá se z desíti čtyrstopých veršů trochejských o dvou nebo třech rýmech nejvíce ženských. Počet sloh jest libovolný. KB. 187.

Decimalka, y, f. Decimalwage.

Decimalní, z lat. D. soustava, rozdělení na desítiny (v měrách, váhách, v počtech); desetinný. Rk. Decimal-, zehntheilig.

Decimetr, u, m., stran vyslovení vz Decigram. D. činí 0·1 metru, či 10 centimetrův, či 0.9 pěsti (koňské míry); — 1 stopa činí 3·16 decimetru. Decimetr as šířka mužské ruky. — 1□ decimetr činí 100□ centimetrův či 0.01□ metru. — 1 krychlový d. činí 1000 krychl. centimetrův.

Decimovati, z lat., desátiti, každého desátého vybrati a zastřeliti (ve vojsku). Rk.

Deci-us, a, m., jméno rodu římského, z něhož nejvíce prosluli dva Deciové, otec a syn (P. Decii Mures), kteří konsuly jsouce otec r. 413. u. c. ve válce latinské, syn roku 458. u. c. ve válce samnitské smrť za vlasť dobrovolně podstoupili. Vj.

Děcko, a, n., dětisko, dětsko (vz ts = c) = veliké *dítě* n. jen dítě vůbec. Přichovala si v službě děcko. Sych. — **D.** = *dětinský člověk*, ein kindischer, läppischer Mensch, rechtes Kind. Jg. Jsi hrozně d. Us.

Děckovati, jako děcko si počínati, sich kindisch betragen. D., Sych.

Děcký, dětský, vz Ts., kindisch, Kinder-. D. podíl, hříčka, hra, postel, šaty, neštovice. Jg.

Děckyně, ě, f., dětinská žena.

Decomposita, lat., druhosložená slova, dvakrát složená slova. Ein zweifach zusammengesetztes Wort.

Decrescendo, lat., pořád ubývajíc, máli síly ubývati; abnehmend.

Decretal-es, ů, pl. m., papežská nařízení. Rk. Dekretalien, päpstliche Verfügungen, Kirchengesetze.

Děctví, n., vz Dětinství. Die Kindheit. Od d., z d. Jg.

Decuri-a, e, f., lat., oddělení desíti, Abtheilung von Zehn.

Decurio, gt. decuriona, m., lat., desátník.

Děčín, a, m., mě. v Čechách, Tetschen. — *Děčínský* (vz -ský). Tetschner-. — *Děčínsko*, a, n., Tetschnergebiet. Jg.

1, **Děd**, a, dědek, dka, dědeček, čka, m. Der Grossvater. D. otcovský, mateřský. D a bába. D. Ani u strýce, ani u děda, kdož nic nemá, tomu běda. Jg. Prov. U strýce nic, málo u děda, kdo svého nic nemá, tomu běda. Rým. — *Dědové* = *předkové*. — D. = *stařec*. Spomenula babka dědka plakati. Jg. Prov. — V již. Čechách a na horní Bečvě: *děda*. Kts. —

Děda, y, f. = bába. Grossmutter. Krok. — Vz Děd.

Dědčich, a, m, = dědův bratr. Bruder des Grossvaters. Rkp. z 14. stl.

Dědek, dka, m. Vz Děd. — *Dědek*, dku, m., stolice, na které se šindel atd. řezá. D. bednářský. Vz Bednář, Stolice. — **Dedek**, vz Dudek. — **Dědění** *po* **kom.** Vz Děditi.

Dědic, e, m., lépe než dědič, Mkl. B. 336.; pl. dědicové. Od „děd"; vz -ic. Der Erbe, Erbnehmer. D. universalní, spoludědic; závětní n. testamentarní; nápadní n. po zákonu; ze smlouvy; přirozený. Vz víc v S. N. D. hlavní. D. trůnu. D. D. pořádný se ohlásil. Er. Otec mne poslední vůlí dědicem zůstavil. Háj. Dědice někoho svého statku udělati. V. Dědicem ustanoviti, býti. D. Bez dědicův; dědicův nemíti. D. Dědic po dědici; statek bez dědicův. Us. Dědice zříditi; zříditi, ustanoviti někoho za dědice. J. tr. Ze zle dobytého zboží neraduje se třetí dědic. Pr. Co nespravedlivě získáno, na třetího dědice nepřichází. Slav. Když d. pláče, v srdci se směje. V., Lb. D. věčného života. V. D. dle (strčes. práva): d. v 6 nedělích po vyhlášeném kšaftu ohlas, chceš-li od kšaftu pustiti aneb inventářem se opatřiti. Věřitelové byli první dědicové; věřitel byl svrchovaný d. Vz více v Rb. 163. a násl., č. 2570 a str. 265. Vz také. Dědictví a Vš. 44., 175. — 177., 214., 222., 238., 292., 310., 161. — **D.** *vlastník*. Druzí jsú dědici statku toho, kteříž kúpí neb právem dobudú. Tov. K. 145. — **D.**, *svobodný sedlák*. Dědici villae Stadicz ab omni solutione liberi essent. Zřlz. — **D.**, *patron*, *ochránce*. Václav, Vojtěch, Vít, Zikmund, Lidmila dědici čeští. V. Ty jsi dědic české země (Pís. k sv. Václavu). — Vz také Gl. 24.

Dědický m. dědičský = dědičný, Erb-, erblich. Jg. Mám to dědickým právem. Ros. D. díl, V., podíl, daň; obdržel dědicky zemi. V., Br. D. odkaz, Pr. měst., dědictví. Vš.

Dědictví, n., nápad po někom, die Erbschaft; statek zděděný, dědičný, das Erbgut. Jg. D. m. dědičství; m. *čs* píšeme před příponami -stvo, -ství jen *c*. Ht. D. jest vkročení do práva člověka z světa sešlého. Er. D. nic jiného není nežli vkročení ve všecka práva a povinnosti, kteréž tomu náležely, jenž se světa sešel. D. poslední vůli se stvrzuje. D. svěřené (hereditas fideicommissaria), budoucí, očekávané (h. futura), posud neujmuté (h. jacens), podmíněné, Rk., manské, zástavné, dědičné, dědické, zápisné, královské, kostelní, zádušní, duchovní, věnné. Vš. D. krátké a úzké (= malé). Chč. 448. — Vz Vš. 48., 147. — 149., 170., 173., 203., 226., 268., 379. — 380. D. v rozepři. D. D. po otci (otcovské), po matce (po mateři), na gruntech, na zboží nemovitém. V. D. poručené = od poručníka spravované. Gl. Odcizený, odloučený od d. (d. zbavený). Reš. Nápadník v d.; pře o d., Vš., právo k děd., Rk.; ujmutí d.; uvázání -se k d.; k d. oprávněni; způsobný k d.; účastník v d.; zůstavitel d.; příjemce d.; daň z d.; rozdělení n. rozvržení, užívání, věřitel d.; žaloba v příčině d.; podstata d.; věc k d. náležitá; dlužník d. J. tr. Všecko

d. na podíly kladeno býti má. Er. D. vylouditi, odevzdati, koupiti. K d. se přihlásiti. J. tr. D. naň připadá; o d. se děliti; d. v komorněm soudu se nesoudí; o d. jest trojí půhon; d. se zastavuje; dáti d. k věčnosti ke kostelu. Vš. D. je nápadné a posloupné. Pr. měst. Dědictvím co dostati, nabyti. V d. dosednouti. D. dostati, přijíti, obsáhnouti. Naň po jeho smrti d. připadá. V. Uvázati se v d. Pr. měst. Vládnouti dědictvím. Reš. D. někoho zbaviti, od d. odložiti, o d. připraviti. V. Oddělený od d. ještě za života otce. Jg. D. se ujíti. Jg. Marný utratce d. otcovského. V. D. (dle strčes. práva): Co bylo d.; práva a povinnosti dědice; o popisování d. či inventáři. Vz Rb. str. 163. — 165., 265.; o zbavení d. str. 174. — 176. — D., *nemovité jmění*. Gl. — D. = *díl, podíl*, der Erbtheil, das Los, Erbe. Jg. Ukrutnosť je d. šelem, milostivosť člověka. Jg.

Dědictvítel, e. m., **šp.** *m.* zůstavitel, zůstavce; zůstavitelka. Bs.

Dědičí právo. Dipl. 1491. Erb-.

Dědičiti (= děditi): **co:** zemi. Žer.

Dědička, y, f., dědična (Pulk.), nápadnice. Erbin.

Dědičnonájemný, dědičně najatý, emfyteutický, Erbpacht-. Us.

Dědičnosť, i, f., dědictví, die Erblichkeit, das Erbeigenthum, Erbrecht, Erbsitz, Erbschaft, Erbgut. Ros., Plk.

Dědičný, *kdo dědí*, erbend, Erb-. D. kníže koruny. D. Dědičným pánem tě ustavím. Troj. D. účastník, úročník. J. tr. — D. = *co děděno, vlastní nápadem*, geerbt, Erb-, erblich. D. D. a vlastní. D. D. statek, nemoc, zlé, hřích, štola, V., vada (na těle), chyba, právo, dluh, plat, podíl, úřad, země, království, D., neduh, Ja., nápad, vlastenství, případ, věrnosť, léno, manství, mocnářství, pacht, stat, věc, díl, smlouva, úrok, J. tr., zlo, koupě, zákup, důchody. Šp. Statek právem dědičným přišel, připadl na někoho; o právo dědičné připraviti, práva dědičného zbaviti; d. zboží, člověk (poddaný), poddanosť; v d. panství uvésti. Příd. k Cyr. Má se na jeho dědičné vésti (= na statek dědičný). Zříz. Ferd. Vz Rb. rejstřík. str. 265. — *Dědičně* panovati. Kom., dáti, odkázati, pozůstaviti. D. —

Dedikace, e, f., z lat., připsání někomu něčeho, Dedikation, Zueignungsschrift. Rk.

Dedikovati, z lat., **co komu:** knihu, Štele. = připsati, věnovati, zueignen, dediciren. Rk. Jg.

Dědílek, lka, m. Erbschleicher. Rk.

Dědina, y, f., dědinka. D. *od ‚děda'*, zvoleného vůdce celého rodu nějakého, jenž v nedílnosti spolkem v jedné osadě (dědině) bydlí a nemovité jmění společně spravuje. Pr. 1869. str. 514. — **D.** = *dědictví*, Erbschaft, Erbe. Žena nemůže muži svému dědiny dáti, kteréž jest sama nedědila. Pr. cis. rkp. Dám já ti dědiny! (vz Vyhrůžka). Č. — **D.** = *statek*, popluží, statek pozemní, panství, Feldgut, Grundstücke, Besitz, Gut, Eigenthum. Jg. Jemu hlavu stieti a dětem jeho vše dědiny otjieti. Dal. Zbožím i dědinami nadati (klášter). St. skl. D. zápisné, svobodné, Vš., manské, D., duchovní, Jg., služebné, nesvobodné. Arch. I. 181., II. 366. Vadita sě rodná bratry o dědiny otnie. L. S. v. 9. — **D.** = *pole, roli*, Acker, Feld, bebautes Land. Ves s dědinami, s lukami a se vší náležitostí. Háj. Dědiny aby pilně ořice osévali. Háj. Dědinu úrodnou vzdělávati. Jel. Dědiny orati. V. Prodal jsem dvór se vším stavením, s dědinú ornú. Arch. I. 339. — **D.** = *země*, das Land. Přiide cuzí úsilno v dědinu. Rkk. — Kat. 1966. — **D.** = *ves*, ein Dorf. Gan. On chvátá do své dědiny. Us. Kto sežžie dědiny. Rkk. Tluče se po dědinách. Sych. Bydleti po dědinách (o vojsku). Bur. Byty, bydlení po dědinách, Kantonirung. Čsk. Na každé dědině způsoby jiné. Č. — Vz Rb. rejstřík. 265.; Gl.

Dědinčan, a, m. = vesník, Dorfbewohner. Na Slov. Vz — čan.

Dědinec, nce, m. = dědina, ves, ein Dorf. Na Slov.

Dědinice, e, f. = dědina, statek děděný. Erbgut, Besitz. Výb. I.

Dědinník, a, m. = dědic, Erbe. Zříz. Ferd., Vš.; sedlák, Landsass, -mann. Jel., Háj.; kdo na manském dvoře sedí, dvořák, man. Jg. Vz Vš. 171. — 173., 184., 274., 280., 352., 370.; Gl.

Dědinný = *dědičný*, erblich. A ostaví d. zboží. Pr. pr. D. právo. Vz Gl. — D. = *poplužní*, vesní, pozemní, Erbsgut-, Dorf-. D. rychtář. Šír. — *D., samostatný*. Z dědinna býti. Kat. 1348. D. Bůh (sám svůj). Kat. 1353.

Dědinský = vesnický. Dorf-. Na Slov.

Dědinství, -stvo, a, n., způsob dědinský, Dorfart. Bern.

Dědisko, a, n., starý dědek (s příhanou). Na Slov.

Dědítelný, vererblich. Rk.

Děditi, 3. pl. -dí, děď, -dě (ic), il, ěn, ění; dědívati = po předcích něco bráti, erben; trvati, dauern, leben, dauerhaft sein; svědčiti, k duhu jíti, sloužiti, pomáhati, gedeihen, gut thun, fruchten, helfen; získati, gewinnen. Jg. — **abs.** Ježto zde nedědie, non habent hic manentem civitatem (1415.). Krok. 1863. Nedlouho dědil n. Nedědil dlouho (nebyl dlouho živ). V. Zle dobyté peníze (zboží, statek) nedědí (= netrvá). V. Kdo svého nehledí, dlouho nedědí. Úřad nedědí (nejde k duhu, nepomáhá), jak se v něm kdo chová, hned lidé zvědí. Prov. — **co:** statek. V. — **co po kom:** po dědu, po otci, po matce, po rodičích, po bratru, po sestře atd. Jg. — Žer. Záp. II. 102. — **co kde:** v Čechách. Us. Neb ten, který v nebi dědí (částku má), na pravici boží sedí. Lom. — Br. — **čím.** Tiší pak d. budou zemí. Ben. — **nad kým.** Děditi budeš nad nimi. Ben. — **co komu** = věnovati za vlastní. (Jír., zastr.). — **komu.** Zima mu dědí (svědčí). Us. Pil mnoho vína, ale nedědilo mu, umřel. Us. Městu mému, řečenému Náchod, ješto mně dědie i mým budúcím, ješto jim děditi bude, i těm všem, ktož s městem Náchodem šosují, dva dvorce. Nách. I. 36. — **koho k čemu** = získati. Leg. — **co s kým.** Us. — **adv.** Deery jako synové rovně dědí. Er.

Dědizna, y, f. = dědictví. Bern.

Dědkyně, ě, f., bába, Grossmutter. Z r. 1617.

Dědo, a, dědko, a, m. = dědek. Na Slov.

Dědour, a, m. — dědek (s příhanou). Der garstige Alte. Us.
Dědouš, e, m., dědoušek, ška, m. — dědeček. Us. Liebes Grossväterchen.
Dědovizna, y, f. = dědictví po dědu. Na Slov. Das Grossväterliche.
Dědovský. D. sláva, V., statek. Ros. Grossväterlich.
Dědovství, n. Grossvaterschaft. Jg.
Dedukce, e, f., z lat., vývod, vod, Ableitung, Erörterung, die Beweisführung.
Dedukovati, z lat., odvozovati, vyvozovati. Vz Dedukce. Rk. Herleiten; darthun, beweisen.
Dědův, dědkův, dědečkův, -ova, -ovo. Grossvater-, grossväterlich. D.
Defekt, u, m., z lat., nedostatek; neduh, co kde schází. S. N. Fehler, Mangel, Abgang.
Defektiva (verba), lat., slova nedostatečná, schodná, Rk., mangelhaft, unvollständig.
Defensiva, y, f., obrana, auf Vertheidigung beschränkte Haltung, Defensive.
Defensivní, z lat. D. = obranný. D. kasamaty, kasárny, postavení, zbraň, S. N., válka (válka k ochraně), alliance (spolek k ochraně i k útoku). Rk. Vertheidigend, schützend.
Deficient, a, m., z lat., = duchovní věkem n. chorobou na čas ku konání povinností neschopný. S. N., J. tr. Entkräfteter.
Deficit, u, m., z lat., schodek (v účtech). Rk. Ausfall, Fehlsumme.
Defilovati, fr., **před kým** = v krátkých řadách mimo někoho (vyššího představeného) jíti (o vojsku), Rk., einzeln oder in schmalen Reihen vorüberziehen.
Definice, e, f., z lat., výměr, určité vytčení, stanovení pojmu. Rk. Vz Výměr. Bestimmung, Erklärung, Definition.
Definitivně, z lat., konečně, závěrečně, rozhodně, určitě, Rk., entscheidend, bestimmt, unwiderruflich.
Deformita, y, f., z lat., neforemnosť, nesličnosť, škaredosť, šerednosť, zpotvořilosť, ošklivosť, ohyzdnosť, zpotvoření, Hässlichkeit, Missgestalt.
Defraudace, e, f., z lat., podvod; podloudnictví. Betrug, Unterschleif; Schleichhandel.
Defraudant, a, m., podvodník; podloudník. Kassenbetrüger; Schleichhändler.
Degenerace, e, f., z lat., zvrhnutí se, odrození se. Ent-, Ausartung.
Degout (degû), fr., nechuť, ošklivosť, Rk., Abneigung, Abscheu, Ekel, Widerwille.
Degradace, e, f., z lat., snížení důstojnosti na nižší stupeň z trestu za nějaký přestupek n. zločin. S. N. Entsetzung (von einer Würde), Erniedrigung.
Degradovati koho, snížiti v důstojnosti, Jemanden seiner Würde entsetzen, erniedrigen.
Dehen, hnu, m., hnilosť. Jád. Fäulniss.
Dehet, htu, m. Harz. *D. skalní*, vz Pryskyřice zemní. — D. = pryskyřice rozpuštěná, *kolomaz*, D., kolomaz bez sádla. Us. Mažeš mi rty medem a kydáš mi d. v ústa. Prov., Čas. mus. Dehtem něco napustiti. Šm. D. březový, dřevový n. lodní, kamenouhelný, z dřevěného uhlí. Kh.
Dehetnice, e, f., nádržka na dehet. Techn.
Dehetník, u, m., jáma, kde se dehet dělá. Theergrube. D.
Dehnictví, n., čáry, čarodějnictví, Zauberei, Hexerei. Rkp. z 14. stl.
Dehtář, e, m., kolomazník. Theerbrenner. D.
Dehtárna, y, f. Theerbrennerei. Techn.
Dehtiti, il, ěn, ění, theeren. — **něco** — něco dehtem napouštěti. D.
Dehtový. Harz-, Theer-. Presl.
Dech, u, či (zastr.) dchu n. tchu, instr. dechem (dchem, tchem,) m. Der Athem. D. volný, těžký, studený, smrdutý, Sp., krátký. V jednom dechu vysloviti. Jg. Nemohl ani dechu popadati. Zlob. D. tratiti. L. Jedním dechem (douškem) víno vypil. V. Dechem do sebe táhnouti. Pokud tchu stane; do posledního tchu (do smrti). L. Praha dchu volnějšího nabyla. Puch. Ani slechy dechy po něm = zmizel. Us. Ani dechu ani slechu po něm. S. a Ž. Jedním dechem dýchají = jsou jedna duše. S. a Ž. Dechu v sobě nečíje. Vz Spěch. Č. Dech zadržeti, pustiti. Nt.
Decharge, fr., (dešarž), složení nákladu, das Ab-, Ausladen; ulehčení, osvobození, Rechnungsabnahme, Lossprechung, Tilgung; vystřelení, das Abfeuern.
Dechiffrovati (dešifrovati), fr., vysvětliti, odkryti (tajné písmo), Rk. entziffern, enträthseln, erklären. — Vz S. N.
Dechnouti; dychnouti, dehnouti, (dříve: tehnouti), nul n. chl, dechni, dehni, dechnut n. dehnut, dechnutí, dychnutí, dehnutí; dýchati, dýchám n. dýši, al, ání; dýchávati = athmen, Athem halten, Luft schöpfen; žíti; athmen, leben; keuchen; dychtiti, trachten, dýchati, dýmati, foukati, blasen, hauchen. Jg. — **abs.** Ještě dýchá (= jest živ). Us. Zapomněl dýchati. Us. (= umřel. Vz Smrť. Č.). Tělo dýchalo. V. Všecko, co dýchá (dýše). L. — **čím.** Slova jeho vonnějším duchem dýchala. Kom. Duchem lásky dýše. Hlas. Vůní d. D. Pýcha čertem (peklem) dýchá. Prov. Plk., Č. Aetna ohněm dýchá. L. Dechem vražedným dýchá. Kom. Plícemi, žabrami (ryby), zvláštními trubicemi (průdušnicemi: brouci) dýchají. Pt. Jedním dechem dýchají. Č. Ta slova dýchala mocným duchem. T. D. ukrutností. Br. Saň plamenem dýchala. Pass. Svobodou d. Č. Valachova pýcha v zimě hladom dýchá. Na Slov., Ht. Vz Instrumental. — **po čem** = dychtiti. Cant., Šm. — **kam: na** ruce. Ros. Dehnul na něho. Ros. V jedno dýchají = jednu radu mají. Vz Stejnosť. Ros., Č. D. **na** koho. Sl. — **proti komu.** Ohněm veliké prchlivosti proti židům dýchal. Br. — **s adv.**: Slabě, lehce. Berg. V chorobě těžce d. Us. Tence dýchá (bojí se). Vz Strach. Č., Ros. — Vz Duch.
Dechnutí, der Hauch. D. poslední. Až do nejposlednějšího d. Jel. Do posledního d. byl při paměti.
Dechový, Athem-, Blas-. D. nástroj hudební, Blasinstrument, hudba, Harmoniemusik. Rk. *Dechové, foukací nástroje*: 1. *nástroje n. roury labiální*: fletna, tercovnice či fletna tercová, pikola a čakan; 2. *nástroje s násadou rákosovou*. Tato se skládá huď jen z jednoho plátku (hubičky) a sem náležejí: klarinet, basetroura, sakovnice; aneb z násadky dvou-

plátkové (špicky) a sem náležejí: hoboj, roura anglická, fagot, kvintfagot atd.; 3. *nástroje, které mají roury plechové* a z niehž vyluzujeme ton nátrubcem; sem patří: trompeta, lesnice či polnice, pozoun, ofikleida, bombardon, bastuba atd. S. N.

Děchu = říkali. Výb. I. Vz Díti.

Deïaneira, y, f., choť Herakleova.

Delfob-os, a, m., syn Priamův, po smrti Paridově choť Helenin.

Deista, y, m., dle ‚Despota', z lat.-řec., ein Deist, kdo Boha poznává, ale jemu zevně podlé nižádného náboženství neslouží. Jg.

Děj, e, m., pl. děje, ův, dějiny. D. od *dě* (dě-ji). Begebenheit, Ereigniss. Noc je ději všemu máti (skutku, činu). Ms. Staré děje vzpomínáš. L. Tento děj připadá na onen rok. Šm. Děje života něčího (životopis).

Dějemalba, y, f., lépe: malba historická. Km.

Dějepis, u, m. Dějepis (dějiny), die Geschichte. D. starověký, středověký, novověký (starého, středního, nového věku). Nz. — D. církevní, všeobecný, specialní; vnitřní (obsahuje: věroučení, bohoslužbu, zřízení, kázeň a obyčeje církve), zevnější (o osudech církve). *Pomocné vědy*: archaeologie, statistika, patristika, symbolika, liturgika. S. N.

Dějepisec, sce, m. Geschichtsschreiber, Historiograph.

Dějepisectví, n. Šf. Oddati se d.; zanášeti se d-tvím. Nt. Historiographie.

Dějepisný, historisch.

Dějeprava, y, f. = dějepis.

Dějezpyt, u, m. Geschichtsforschung. Šf.

Dějezpytec, tce, m. Geschichtsforscher.

Dějí. Děje se mi, dálo se mi = zdá se mi, zdálo se mi, es träumt mir. — **kdy**. Ve snách dieti se. Lex. vet.

Dějieše sě = dělo se (zastr.)

Dějina, y, f., děj. Begebenheit. Kamar.

Dějino-, vz Děje-.

Dějinový, dějový, dějepisný, dějepravný, historický.

Dějinstvo, a, n., dějiny vůbec. Krok. Die Geschichte.

Dějiny, gt. dějin, pl., f. = historie, Geschichte. D. římské, řecké, české, vzdělanosti. Šm. Dějiny českého národa psáti, vypravovati, líčiti. Viz o dějinách českých v S. N. II. str. 315. C. D. člověčenstva; prameny, zřídla dějin (prameny dějepisné). Nz.

Dějiště, e, n., místo děje. Schauplatz. D. války někam přeložiti; d. příběhu. Us., Nt. Der Schauplatz einer Begebenheit. Rk.

Dějopis = dějepis.

Dejotar-us, a, m., král armenský za Cicerona.

Dejsnouť v Krkonoších = něčím silně hnouti; silně do něčeho vraziti. Kb.

Dějství, n. = jednání (rus.). Handlung. Jg.

Dějúcie sě = dějící se. Kat. 1199.

Děk, dík, u, m., díka, zastr. děka; díky, gt. děk, f., nebo díků, m. = *libost*. Wolgefallen. V děk = k libosti, zu Dank, angenehm. Jg. Buď jim to vděk nebo nevděk. V děk komu učiniti (aby spokojen byl). Jg. Vděk přijati (vděčně, s libostí). — **D.** = *dobrá vůle*, Wille, Einwilligung, Dank. Bez jich děky biskupem ho učini. Dal. — **D.** = *osvědčení libosti nad účinkem*. Der Dank. Díky činiti, vzdávati za dobrodiní. Jg. Díky z vítězství Bohu vzdali. Novot. Díky věděti (germ.), praviti, vysloviti, *lépe*: díky činiti, V., Br., konati, skládati, Har., vzdáti, V., D., Jg., aneb prostě: děkovati. Dík n. díků činění n. vzdávání (děkování). V. Povinné díky vzdáti. D. Díka Bohu, jenž . . . Br. Buď tobě díka. Br. S děkou Kor. Měj dík. Solf., Háj., St. Díka Bohu otci. Kom. Za to díky skládám. Jg. Díky a chválu Bohu konati. Har. Díků plný. Rk. Jsem ti za to díky dlužen. Šm. Díkem n. díky zavázán býti komu. Nt. — Kat. 1882., 2062.

Deka, y, f., z něm. Decke, přikryvadlo, pokrov, pokryvka, přikryvka, nástelka, na Slov. paplon; prostěradlo. Jg. D. jezevčí = kůže, die Dachsschwarte. Us.

Déka, vz Dýka.

Dekada, y, f., z řec., deset, desetice, Rk., zehn Stück, eine Dekade.

Dekagram, u, m., činí 10 gramů či 0·5696 lotu (7 dekagramů as 4 loty).

Dekalitr, u, m., činí 10 litrů (as 7 mázů).

Dekametr, u, m., činí 10 metrů. — 1□ d. činí 100□ metrův.

Děkan, a, m., pl. děkani (*ne*: děkané, vz -an, é). Z lat. decanus; Dechant. O titulu vz „Veledůstojný."

Děkanský, Dechant-.

Děkanství, n. D. obdržeti = úřad děkanský, die Dechantwürde, die Dechantei; na d. zůstávati (v obydlí děkanském), die Dechantei. Us.

Dekatovati co: sukno = močením upraviti, aby déšť mu neškodil. Techn. Tüchern den Pressglanz geben.

Dekeleia, vz Deceleia.

Deklamace, e, f., z lat., přednášení. D. mluvnická, povahoznačná, divadelní, hudební (melodramatická). S. N. Eine kunstmässige Rede; die Kunst des Vortrages, Deklamation.

Deklamatorní, deklamatorisch. Rk.

Deklamovanka, y, f., Deklamationsstück. Rk.

Deklamovati *co* **z čeho**: z paměti; z knihy něco d. (přednášeti). Kunstgemäss reden o. lesen, mit Geschmack und Ausdruck etwas vortragen, deklamiren.

Deklarace, e, f., z lat., vysvětlení; odpověď; osvědčení. Rk. Anzeige; Erklärung.

Deklinace (v mluvnici), vz Skloňění; S. N. II. Wortbiegung, Beugung, Beugungsart. — D., Abweichung (der Magnetnadel, der Sterne). Úchylka, odklon, odklonění, odchyl rovníkový. S. a Ž.

Dekokt, u, m., z lat., odvar. Rk. Absud, Kräutertrank.

Dekorace, e, f., z lat., okrášlení, okrasa, ozdoba, Ver-, Auszierung; přístroj n. malba divadelní, Rk.. Bühnenmalerei.

Dekorační, Dekorations-.

Dekorovati, okrášliti, ozdobiti, verzieren, ausputzen, dekoriren.

Děkov, a, m. = Děčín. Jg.

Děkovací řeč, modlitba. Dank-.

Děkování někomu činiti. Háj. Das Danken, der Dank. D. zasloužiti. V. Jemu buď sláva i d. Pešín. — D. z poručenství, vz Vš. 179.,

276. — 277., 395. — 396.; Gl. 27. D. z přátelské odpovědi. Břez.

Děkovati, děkovávati, **ne:** děkovati se. Jg. Danken, zu verdanken haben, ablehnen. — **abs.** Když uprosíš, očs prosil, poděkuj. Kom. Když komu co dávají, rád každý děkuje. Vš. VI. 24. — **komu:** dobrodinci. V. — **komu z čeho.** Mám z čeho d. Troj. Komu ze služby, z večeře (říci, že k ní nepřijde). Us. Protož z toho Bohu d. dlůze. Anth. I. 152. D. komu z novin (za noviny), z milostivého psaní, Arch. I. 30., 81., z kvasu ctného. Prot. 197. Děkujice z toho Bohu. Kat. 2026. D. někomu z poručenství. Žer. Záp. I. 132. Děkuji ti z upřímnosti; Děkuji ti z lásky. Er. P. 107., 161. Vz Děkování. — Br., Kom., Vrat., Háj., Dal., Žer., Jg., V. — **jak.** Věrným **srdcem** tobě z toho děkuji. Tr. **S** vděčností velikou někomu d. Pr. měst. — **komu za co.** Bohu za vysvobození. Flav. Kdo neděkuje za málo, nepoděkuje za mnoho. Pk., Č. (Mdr. 49.). Děkuji ti za milování. Er. P. 161. — Br., Jg., D. — **komu co.** Máme mu co děkovati, *lépe*: máme mu zač n. z čeho d. Š. a Ž. — **s adv.:** vřele; služebně a přátelsky. Skl. — **že.** Děkuji mu, že žiji. Nt. — **aby.** Děkoval mu, aby svou vděčnosť na jevo dal. Us.

Děkovnosť, i, f., sklonnosť k děkování. Dankbeflissenheit. Bern.

Děkovný, díkčinný. Dank-, Danksagungs-. D. oběť, píseň, modlitba, kázání, oltář; 2. vděčný, dankbeflissen. Bern.

Dekreditovati koho: = připraviti koho o vážnosť, o víru, o dobrou pověsť. Rk.

Dekret, u, m., z. lat., jmenovací, ustavovací (Ernennungsdekret), J. tr., dvorní, pochvalný. Us. Dekretem (usnesením, výrokem, nálezem, rozkazem) něco poručiti, V., někoho na úřad dosaditi, dekretem někoho něčím udělati. Us. Vz List.

Dekretalie, vz Decretales.

Dekretář, e, m. = živnostník, jemuž dekretem (vz Dekret) povoleno živnosť provozovati (bez pomocníkův). Rk. Dekreteur.

Dekretovati *něco* = dekretem ustanoviti, nařiditi. Vz Dekret. Dekretiren, beschliessen, festsetzen, verfügen, dekretiren.

Dekuria, dekurio, vz Decuria, Decurio.

Děl, dýl, i (Kat. 1848.; ct. Dál, i, f.), f. = *dlouhosť, dalekosť*, die Länge. Na šíř a dýl (něco roztáhnouti). V., Br. Oblý na dýl. V. Na dýl něco rozkrájeti. Byl. Vz Dlí.

Děl, *děle*, vz Dlouho.

Děl, vz Díti; Dílo, Děla.

Děla, gt. děl, pl., n. = dělo, die Kanone; 2. = *žně*, Ernte. V děla se to stalo. Je pryč již od děl. Po dělech. Us. (Vorlík).

Dělací, k dělání náležející. Arbeits-. D. den. Na Slov. — 2. = dělající. Der Arbeitende. St. skl.

Dělání knih, das Bücherschreiben; škody, Verursachung des Schadens; polí, Feldbau; hor, Betrieb eines Bergwerkes. Jg., Rk. — D., dílo, die Arbeit. Kat. 3155.

Dělaný, gemacht, gethan. D. síra, stříbro, (V.), nápoj, země (nedělaná, neoraná, V.), cesta. Jg. Dělaná jest to = věc smyšlená. Ros. Dělaná česká opposice (jak říkají mnozí Němci). Us. — **čím.** Vlasy ženským obyčejem dělané. Jel. Kostel pěkným dílem d. Pref. 287. Vz Dělati.

Dělař, e, m., kdo děla dělá, Stückgiesser; z nich střílí, Kanonier. Ros., D.

Dělatel, e, m., Macher, Verfertiger, Erzeuger. Rk.

Dělati, dělám, -lej, -laje (íc), al, ání; dělávati. D. od „dě“ (dě-ji, díti). Šf. *Dělati* = působiti, činiti, konati, jednati, thun, wirken, machen, handeln; pracovati, arbeiten; vzdělávati, strojiti, bauen, bearbeiten, bilden, zimmern; obsahovati, vynášeti, obnášeti, činiti, ausmachen, betragen; něčím se obírati, sich mit etwas beschäftigen, an etwas sein; **se,** vz konec. Jg. — **abs.** Dělej, ať jsi hotov. Dělej, co ti patří. Jak čas míti chce, tak dělej. V. Dělá, co musí. Vz Lenoch. Lb. Jak staří dělají, tak se od nich mladí učí. V. Jak děláš, tak máš. Us. Jak kdo dělá, tak se má. Vz Osud. Lb. Kdož nedělá, nejez. Chč. 381. Když jísť, tak jísť a když dělať, tak se schovať. Sk. Dělej co dělej. Cf. Státi. Brt. Kdo nerad dělá, tomu vždycky svátek jest. V. Sám dělej, přátel nečekej. Jg. — **koho, co:** pokání, křik, drahotu, křivdu, povyk, řemeslo, nepokoj, zeď, rány, cihly, řezanku, V., Kom., D., rybník, hráz, kolo, důl, hory kovové, hory uhelné, hory olověné, hory železné, štolu, kukus, díl. Vys. Ten dělá dílo = ten řádí, vzteká se. Kts. (V již. Čech. a jinde). To dělá veliké oko (píchá do očí). Šm. To nic nedělá. Us. Všecko umíš dělať, ale páté přes deváté. Sk. D. co kdy: vz Čas. Dělá vždycky rozpaky, Umstände. Šm. Slovo dělá muže. Us. Dělati darebáka. Šm. Co děláte? Us. Kalendáře lidé dělají, Bůh časy. Prov. Míti mnoho co d. D. Vz Co. To dělá (= činí) pět zlatých. Us. D. oheň = rozníťiti. Us. Dělá svou potřebu (je na straně). Us. Teprv závory dělá, když mu koně vyvedli. Prov., Jg. Dělá hubu jako opice (= ošklíbá se). Us. — **čeho.** Dělal kolem sebe náramného hluku a prachu, *šp.* m. *co.* Brt. Žiji v chodbičkách lykožroutů, aniž sami chodbiček (šp. m.: chodbičky) dělají. Vz Spodobení. — **co k čemu:** přípravy k svatbě. D. Vše dělá lidem k oku. Č. D. koláč k večeři. Er. P. 331. — **co komu:** bratru křivdu d. Nic si z ničeho nedělá. Jg. Sobě čáku d. D. Dělej čertu dobře, peklem se ti odmění. Prov. To ti dělá česť. Us. — **co na koho, nač.** Metlu na sebe d. — Vše na odbyt ledabylo dělal. Kom. Lab. 28. — **(si, co) z čeho.** Něco ze dřeva d. Us. Ze stravy d., z peněz. Br. Ze mzdy. Rk. Smích si z někoho d. D. Blázna ze sebe d. Us. D. si z někoho šaška, blázna. Šm. Nic si z toho nedělá. Us. Z návodu tkadlci dělají. Prov. Ze starého nové d. V. — Dělá se z něho chlapík. Us. Z bití si nic nedělám; Z hloupých moudré dělati. Er. P. 121., 53. — **se, co čím.** D. něco robotou, V., nožem. Jg. Se pánem. D. se nemocným. Br. Se drahým. V. Se nezkušeným. Šm. D. ohněm (v horn.). Vys. Ta paní dělá celý den hubou (vadí se). Ml. Rána suchá dělá se udeřením aneb zmožděním. Lk. Dvůr rozvezen a tiem kamenem (instr. hmoty = z tohoto kamene) hrad dělán. Arch. I. 168. Omatem jako slepí vše dělají. Kom.

Lab. 117. Kozla zahradníkem d. V. Neví, co radostí dělá. T. Milo dělati, kde je čím. Pk. — **jak. Na** den d. V. Jen na oko něco d. Us. Na dluh d. Rk. Všecko dělá na dlouhé lokte. Jg. Dělá páté **přes** deváté. Č., Sych. Dělá to **po** svém (po své hlavě. Žer. Záp. II. 170.). Bs. **Mimo** pořádek něco d. Us. **Proti** něčí vůli a **bez** jeho svolení **dle** vzorku o závod něco **s** někým d. Us. D. něco **s** velikou pílí. Něco **z** roboty d. Har. I. 76. — **co po kom** = napodobovati ho, imitari, nachahmen, nachmachen. V. — **o čem.** Zlatník dělá o zlatě, o kovích. V. D. o vinicích. Br. Děláme nyní o pšenici (1. sklízíme ji; 2. pracujeme za ni). Us. O dědinách a o rolích sami dělají. V. — **kdy.** Dělal na sv. Ducha (vz Nikdy). Lb. Přijde čas, že se zeptá zima, cos dělal v létě? Jg. Ob den něco d. Us. — **po čem** — dobývati, dychtiti. Po zlaté pilně dělali. Háj. D. po kovech, po pramenu, po rudě. Vys. — **kde (v čem, na čem, před čím atd.).** To mu dělá **v** hlavě vrtochy. Jg. Tuhovka dělá nadýmání v břiše. Lk. D. v domě, v dílně. V. V tom se nejvíce chyb dělá. Us. D. **na** příkopech městských. Preff. Obraz na stříbře d. Br. Bělmo jim dělá na oku. D. Někteří okolo Jílového vrchu na zlaté dělali (dobývali). Háj. D. na rudě, na skále, na žíle (v horn.). Vys. Vz Pracovati; Mkl. S. 667. Dělám **nad** tebou kříž. Er. P. 302. Dělá **u** Formánka (pracuje u něho). Us. Něco **za** něčími zády d. Us. Dělají se mi mžičky (mrákoty) **před** očima. D., Ml. **Okolo** něho jako mhla se dělala. Kom. — **co do čeho, do koho.** D. do někoho = přemlouvati ho. Kh. (ve vých. Čech.). Něco do zásoby d. Us. — **kam.** Dělá **pod** sebe (podělává se). Us. Bělmo **na** oči někomu dělati (mámiti ho). Č. Truhlářské práce do Prahy dělati. Us. — **co od čeho.** Kovář věci od železa dělá. V. Nevěděla, co má dělat od strachu, nasypala sočovice do hrachu. Č. — **(koho), co za co**: za mzdu, *lépe* ze mzdy. Co pak ty nás děláš za blázny? Poh. 82. — **aby.** Dělal to, aby byl pochválen. Us. — **adv.** D. zvolna, pilně atd. Dělej čerstvě lépe: pospěš si. — **se**: 1. — *dělánu býti*. V tom se nejvíc chyb dělá. Jg. — 2. — *Stávati se*, povstávati, býti, entstehen, sich machen, werden. Jg. Dělá se bublina. D. Mžičky se mi dělají. D. Dělá se noc (tmí se), D., den. Dělá se tam bláto, vítr, zima, chladno. Jg. Dělá se mi světlo (počínám tomu rozuměti), naděje. D. 3. = *Staváti se, bíliti se*, sich geberden, sich stellen als ob. Však tě tak neboli, jak se děláš. Er. P. 123., Šš. Pís. 218. **Pojí se**: a) *s jako' s opt.* Dělá se, jakoby chtěl dále jíti. Bibl. Dělá se, jakoby se nehněval. Us. b) *S že.* Dělej se, že ty neslyšíš, než něco jiného myslíš. Lom. c) *S přechodníkem.* Dělá se neslyše. Us. Proč by se nevěda dělal? Kom. d) *S akkus. cum infinit.* (zřídka). Napomínal, aby nad jiné moudřejšími býti se nedělali. Bor. e) *Je-li* **výrokem věty jméno, klade se** *α) do nominativu*: Dělá se hloupý. Us. *β) Do instrum.* Dělá se hloupým. Us. *γ) Do akkus.* s předložkou *za*: Za pannu se dělá. Br. *δ) Do nominat. s jako*: Jako panna se dělá. Br. *ε)* Vynáší se *lok. příslovečným*. Dělal se smutně. Vrnt. (Zk).

Delator, a, m., lat., udavač. Rk. Angeber, geheimer Ankläger.

Dělba, y, f. Když ku d-bě přijde, tvůj jest největší dar. Pk. — Slovo nové, *lépe prý*: dělení. Šb., Šm., Š. a Ž. Ale není příčiny, proč bychom ho neměli užívati. Die Theilung.

Dělce, e, m., malé dělo, kleine Kanone. Rk., Vid. list.

Dele, lat. = vymaž. (Píše se při korrektuře tisku na prázdný *kraj*, má-li se něco tištěnébo vymazati, vynechati.).

Déle, vz Dlouho.

Delegace, e, f., z lat., vyslání, poslání. Absendung; přenesení dluhu, platební poukázka dlužníkova věřiteli; přenesení soudní moci od stolice, které vlastně po právu přísluší, na jinou. Anweisung, Übertragung, Delegation. S. N., Rk. D. v Rakousku zastupitelstva obou polovic rak. říše k povolování peněz, potřebných k placení potřeb společných.

Delegat, a, m., z lat., poslanec. Rk. Abgeordneter.

Delegovaný soud = soud přenesený (vz Delegace). J. tr. Ein delegirtes Amt.

Delegovati = poslati, absenden; přenésti vyšetřování na jiný soud, J. tr., abtreten, übertragen, anweisen.

Dělenec, nce, m., dividendus (numerus), der zu theilende. Sedl. Vz Dělení.

Dělení, n, lat. divisio; divise, divisí. Die Theilung, Scheidung, Sonderung, Division. *Dividend* = dělenec; *divisor* = dělitel; *quotient* = podíl. D. skrácené; způsob dělení skráceného. Nz. Vz Rozdělení. D. na dvé. Jg. D. nestejné, vz stran pořekadla: Rybář. K d. skla užívá se diamantu, lépe: diamantem sklo dělíme, řežeme. Pk. — D. slabik. Často chybujeme proti etymologickému složení slov dělíce: přij-du, nej-sem, vyt-knu, přij-my, zem-řel, zar-děl, pos-lal, poz-nal, přeč-kal, pom-sta atd. Vz také Ck, Čk. Dělíme pak slabiky takto. Rozdělujíce slabiky v písmě držíme se především toho pravidla, aby každá souhláska zůstala při slabice svého slova; nerozdělíme tedy če-sťa-slá-va nebo jinak podobně, nýbrž česť-a-slá-va. — Dále o souhláskách na kraji slova (na začátku nebo na konci) nemůže býti pochybnosti, ku které slabice by přináležely; mají jen jednu samohlásku ve svém sousedství, ku které se do slabiky přidružiti mohou: st ve slově stav patří ku slabice následující *a* a v milosť ku slabice předcházející *o*. — Avšak souhlásky, které jsou v prostředku slova mezi dvěma samohláskama, mohou se i k předcházející i k následující slabice přitahovati a pro tyto případy je tedy pravidel obzvláště potřebí. — Nejsnáze by bylo říditi se pravidlem staroslovanským, podlé kterého každá slabika buď samohláskou neb souhláskou *j* hy se končiti měla. Velmi často skutečně tak dělíme, na př. chu-do-ba, ne-tra-tí, ne-stůj-te, stra-sti atd. Ale často zpouzel by se proti takovému rozdělení grammatický cit náš, t. j. povědomosť o původu slova, které patrně z jiných částí se skládá, než by ono rozdělení slabikové ukazovalo, na př. když bychom rozdělili pa-nský, mo-řský, mo-stský, o-tée,

o-dstup atp! Pro tyto případy ustálila se zvykem pravidla jiná, která se s povědomostí naší o původu slova nějak srovnávají. — Především se rozeznává, má-li se a) slovo složené na švu svého složení rozděliti, nnebo b) jde-li o dělení jiné. a) Jde-li o slabičné rozdělování a přidělování souhlásek (ať jedné ať několika) na švu slova složeného, tedy se rozdělí tak k oběma samohláskám sousedním, jak k nim patří mimo složení, na př. cl v noc-leh, dr v pod-robiti a po-drobiti; zdr v roz-drobiti a po-zdraviti, a podobně po-doba a pod-oboji, na-dužiti a nad-užiti, ná-hlý atd. Kdy se od tohoto pravidla odchylujeme, je doleji připomenuto. — b) Není-li to ve slově složeném, a je-li mezi dvěma samohláskama 1. souhláska jediná, tedy patří (ve shodě se zákonem staroslovanským) vždy ku slabice samohlásky následující, na př. dru-bá, ne-dě-le, ve-li-ký. 2. Pakli několik souhlásek mezi dvěma samohláskama skupeno a α) je-li prvním členem té skupeniny *j*, tedy se přitahuje *j* k slabice předcházející a souhlásky ostatní k následující (zase ve shodě se zákonem staroslovanským) na př. zdej-ši, milej-ši, dej-te. — Poznam. Kde jest ej místo ý, dělí se tak, jako by jen ý bylo, na př. hej-ří, tejn-ský atp. jako hý-ří, týn-ský. — β) Je-li ve skupenině jiná souhláska prvým členem, než *j*, tedy to je zase buď skupenina původní, buď nepůvodní. Když je to skupenina původní, t. j. taková, která se nám nerozkládá takořka sama (třeba byla povstala kdysi složením), tedy patří celá ku slabice následující (opětně v souhlase se zákonem staroslovanským), na př. my-slím, my-šlení, se-stra, bi-tva, vlu-sti (původ z vlad-ti není nám již patrný bez rozboru grammatického), sla-sti atp. Když však skupenina není původní, nýbrž taková, na jaké patrně vidíme, že povstala vysutím samohlásky (na př. velký m. veliký) nebo střetnutím souhlásek s rozdílných stran (na př.: panský: *n* od kmene *pan-*, a *sk* od přípony *-ský*; otcovský: *v* od přípony *-ov* a *sk* od jiné přípony *-ský*; kostmi: *st* od kmene kosť a *m* od ohýbací přípony *-mi*, atp.), tedy se skupenina roztrhuje: souhláska, která vysutím samohlásky osiřela, přitahuje se ku slabice předcházející a ostatek k následující (tedy vel-ký, pon-dělí = pondělí, chal-pa = chalupa atp.), souhlásky pak, které při tvoření neb ohýbání slova s rozličných stran se v jednom skupení střetly, podlé složení svého se zase rozdělují (tedy pan-ský, bož-ský, ot-cov-ský, ten-ký, kosť-mi, veď-te, prv-ní, bod-ný, hlás-ka, jed-not-livý, jed-not-ný, pás-ti, pás-li, pas-týř, pas-tva, sed-mu, sed-lý, sed-lo, dět-ský atd.). — To jsou pravidla, kterých se přes všecku svobodu a nestejnosť poměrně přece dosti šetří. Dlužno k nim v krátkosti ještě něco poznamenati. a) Větším dílem snadně se poznává, které slovo a jak je složeno; ale někdy se to zakrývá jistými změnami hláskovými, které na švu složeného slova se sběhly, anebo za jinou příčinou nám to z povědomosti vyšlo, na př. při slovích oběd (z *ob* a *jed*), obyčej (z *ob* a *yč-ej* od učiti se), oblek (z *ob* a *vlek*), oběť (z *ob* a *věť*), počev (z *pod* a *šev*) atp. V případech těch a takových zvykem jest děliti takto: 1. Je-li (v písmě) mezi dvěma samohláskama souhlásku jediná a to α) nesmíšená, tedy přitahujeme ji k slabice následující, jako ve slovích nesložených: o-běd, o-byčej, o-běť, o-bec, anebo se dělení vyhýbáme: oběsiti; β) je-li smíšená, přitahuje se též ku slabice následující, na př. *ro-sol*, *pře-ce* (z před a se) anebo se píše nesmíšeně a slabiky oddělují se, jak toho složení žádá: *počev* psáno *podšev*, a děleno *pod-šev*, *pod-siň* atd. — 2. Je-li mezi dvěma samohláskama skupina souhlásek a povstala-li při skládání slova, tedy se roztrhuje a dělí, jak toho složení vyžaduje, na př.: *ob-raz*, *ob-saditi*, *pod-stavec* atp. Podobně mělo by se také děliti *oblek* z *ob* a *vlek*, tedy *ob-lek*, ob-lékati; ale proti takovému napsání jako *ob-leknouti* atp. zpouzí se náš grammatický smysl, poněvadž —*leknouti* není skutečným slovem, jakým by mělo býti (jako na př.: *saditi* v *obsaditi*) a proto jest radno, vyhýbati se takovým případům a neděliti. Druhé možné rozdělení, totiž *o-bleknouti* protivilo by se nám zajisté ještě více. Z týchže příčin vyhneme se dělbě v *obrat* a *obrátiti* atp. — b) Někdy se souhlásky dvou původně rozdílných slabik nejen střetnou, ale dokonce smísí na př. *dětska* (stb. dě- + тъ -sko) a děcko, bohatství a bohactví. Píšeme-li nesmíšeně *dětsko*, *bohatství* atp., dělíme skupeninu dle pravidla výše udaného: *dět-sko*, *bohat-ství*. Píšeme-li však smíšeně *děcko*, *bohactví*, a dělíme-li *děc-ko*, *bohac-tví*, tedy roztrhujeme původní skupeniny *sk* a *stv* (neboť *děc-ko* = děts-ko, a bohac-tví = bohats-tví), což jest proti pravidlu o netrhání skupenin původních; a dělíme-li dě-*cko*, boha-*ctvo*, vše-*cko*, záme-*cký*, kupe-*cký*, če-*ský* atp., tedy souhlásku, která vysutím samohlásky osiřela, ku slabice následující přitahujeme (neboť *dě-cko* = dě-ť-sko, vše-cko = vše-č'-sko dle stb. вьсѣ -чь-sko, vla-ský = vla-š'-ský atd.), což zase jest proti pravidlu o přitahování těchto souhlásek k slabice předcházející. To jest vůbec: když slabika některá uprostřed slabik jiných svou samohlásku ztratí a samohláska její se souhláskou slabiky následující se smísí, tedy nelze při dělení slabik obou pravidel právě vyložených zároveň šetřiti, nýbrž potřebí jest rozhodnouti se pro to neb ono. Předností zasluhuje dělení *dě-cko*, *če-ský*, jakož i *pře-ce* (= před-se) vždycky dělíme, poněvadž slovanština vůbec miluje slabiky zakončené samohláskou (*dě-*, *če-* . . .) a poněvadž souhlásky, které se s jinými následujícími smísily, tím samým ku slabikám následujícím se přidružily (dě-ť-sko = dě-tsko = dě-cko). — c) Že pravidla o praktickém dělení slabik nejsou vesměs důsledná, ano že někdy vespolek do sporu přicházejí, jindy pak že není rádno děliti ani tak ani onak, to z toho vyplývá, že do jazyka psaného mechanicky vkládáme, co v jazyce živém není t. j. začátky a konce slabik; a dále že se v tom řídíme pravidly, v nichžto dvě zásady rozdílně se křižují, ze kterých každá má své právo a každá i ve zvyku písařském nějaké platnosti si dobyla: prvá totiž zbytek staroslovanského zákona o samohláskovém zakončení slabik, a druhá na

původu slova založená. Gb. Listy filolog. a paedag. III. 201. — 205.

Delfi, vz? Delphi.

Delfín, a, m., plískavice, štěk (ryba). Der Delphin. — *D. u děla* = ucho, držadlo. Vz Dělo. L. Die Delphine, Handhabe. — D. dříve *nástupce trůnu* francouzského, der Dauphin, Kronprinz, a žertovně starší syn vůbec, nástupce, dědic, prvorozený, der erstgeborene. L.

Delia, na Slov. = hrdina; topánky; botky.

Dělicí právo, D., znaménko. Vz Dělidlo. Theilungs-.

Delicí-um, a, n., lat, pochoutka, rozkoš. Lust, Wonne, Freude.

Dělič, dělitel, e, m., (divisor). Sedl. Der Theiler; Scheider.

Dělidlo, a, n. D. liché, neplodné. Jd. Der Theilungsgrund, Eintheilungsgrund. — *D. řeči, písma*: čárka (,), čárka s tečkon n. středník (;), tečka (.), dvoutečka (:), závorka ((), znamení otázky (?), znaménko podivení (!). Nz. Unterscheidungszeichen.

Delikatesse, fr., lahodnost, něžnost; lahůdka, pochoutka. Rk. Zartheit, Zartgefühl; Leckerbissen, Köstlichkeit.

Delinquent, a, m. Zločinec, Verbrecher, Missethäter.

Delirí-um, a, n., dle „Slovo"; blouznění, třeštění, blabolení, mluvení ze spaní. S. N. Wahnsinn, Irrsinn, Geistesverwirrung.

Dělitel, e, m., dělič; dělitelka, y, f., die Theilerin.

Dělitelnost, i, f. dílnosť. D. čísel. Nz. Die Theilbarkeit.

Dělitelný, dělný, theilbar. Číslo na pět rovných částek na čisto (na prosto, něm. ohne Rest) dělitelné. Nz. — D., dílný, theilhaft. D.

Děliti, 3 pl. -lí, děl, děle (íc), il, en, ení; dělívati. Na částky rozděliti, krájeti, trhati etc., theilen, schichten; různiti, dvojiti, theilen; trennen, scheiden, absondern; vertheilen; — **se** = dělenu býti, getheilt sein, werden, sich theilen; poděliti mezi sebou, sich in etwas theilen; různiti se, sich treunen, absondern; lišiti se, sich scheiden, unterscheiden. Jg. — **co**: počet, město, penize, Us., dědictví, D., užitek z hor. Vys. — **se, co od čeho**. Duši od těla d. Alpy dělí Němce od Vlach. D. D. se od čeho. V. Stříbro od zlata d. Vys. Bránice dělí srdce a plíce od slezin a jater. V. D. se od jiných (lišiti se). Us. — **koho, co, se čím (od čeho)**. D. koho losem, rovným dílem, V., koláč nožem, Us., počet počtem, Jg., něco pokusem. Nz. Šest děleno třemi rovná se dvěma. Nz. Číslo samo sebou děleno rovná se jednušce. Nz. Ničím se od Sodomy nedělilo. Br. Rovným dílem se s někým d. Us. Neděliti se úmyslem. V. Rozumem dělí se člověk od zvířete. Ros. Kněží řeči nedělí se od lidu obecného ničímž. Har. I. 277. — Alx. 1107., Chč. 452., Kom., Jel. — **co komu**. Sousedovi své mysli d. L. Vz Sdíleti. — **se, co na co**: svůj statek na tři díly, na dvé. D. Čechy se dělily na kraje. Us. Něco na rovné díly, V., na polovic. Er. P. 325. Počet 15 na 3 částky se dělí. Jg. m: n. = m děleno na n (t. j. rovných dílů). Nz. Řeka na mnoho struh se dělí. Har. II. 145. — **se v čem (od čeho)**. Neděliti se v smyslu od jiného. V. D. se v mínění od někoho. J. tr. Oznámiv jim, co společného v právě mají a v čem se od sebe dělie. Vš. Tu sumu máme zaplatiti rukou společnou, tak aby z nás rukojmí v tom slibu a dluhu jeden od druhého se nedělil. Er. — **co mezi koho**: penize mezi chudé. Us. — V. — **se, co s kým**. D. co s kým. Arch. I. 163. Kdažto sě noc se dnem dělí. Alx. — **co, se oč s kým kde**: o peníze. Let., Mitr. S mnohými dělil se o kořisť. Dělili se v lese o kořisť. Ml. — **se**. Kde se cesty dělí, stojí sloup. Ml. Tam se řeka dělí. Us. — **se z čeho, odknd**. Když tvá duše z těla se dělila. Ojíř. — **se o čem**. Pakli by se páni o čem dělili (nesrovnávali se), mohou kázati vystoupiti všem, aby povolně potaz a rozmluvu míti mohli. Tov. — **co v co**. Časy dělíme v absolutní a relativní. Rs. — **aby**. Dělil to, aby nás uspokojil. Us. Dělil své statky **před** svědky **dle** svých zásad **mezi** své děti **beze** všeho váhání **proti** vůli svého bratra.

Dělíti, 3. pl. -lí, del, děle (íc), il, en, ení; dělívati = delšiti, länger machen. D. co do nekonečna. — **co čím**: čáru křídou.

Dělítko, a, n., znamení dělení. Sedl. Theilungszeichen.

Dělivo, a. n., Theilungsstoff. Rk.

Délka, y, f., dýlka. D. mezi dvěma (věcmi) = vzdálení. V. Die Länge, Entfernung. D. zeměpisná, hvězdopisná; d. planety v dráze; d. planety heliocentrická n. slunostředni; d. geocentrická n. zeměstředni; d. přísluní, odsluní. S. N. D. (dálka) ranní, večerní, Morgen-, Abendweite. Š. a Ž. D. slabiky, samohlásky. Sr. S. N. VIII. 650. Vzhled do dálky. Jednička, míra, míle délky. Průřez (průrys) na délku. Nz. — Délkou (času, Länge der Zeit) se přece něčemu naučím.

Dělko, a, n. = dělce. Kleine Kanone.

Délkoměr, u, m., nástroj k měření dálky. Längenmesser. Světoz.

Dělna, y, f., dílna. Aqu.

Dělní dům = dílna. D.

Dělnice, e, f. V. To je dobrá d. Us. Arbeiterin. — 2. = dílna. Lom., Břez.

Dělnictvo, a, n. = dělníci. Die Arbeiter, Arbeiterklasse, -stand.

Dělnický, Arbeiter-.

Dělník, a, m. Der Werkmann, Arbeiter. D. ze mzdy najatý. V. D. nájemný. V. Dělník na den najatý, d. denní (nádenník), V., pilný. Hoden d. záplaty (mzdy) své. Prov. D. na vinici Páně. Kom. D. od kusu (Stückarbeiter, Stückwerker), na poli, v poli, polní. Šp. Nevděčný platec činí tesklivého dělníka. Lb.

Dělný = ku práci ustanovený, Arbeits-; pracovitý, arbeitsam. Šest dní máš dělných a sedmý odpočineš. St. D. člověk, Hus., lid, Ben. V., včela, D. (pracovitá). D. hovado, kůň, Ros., dům, D., den = všední.

Délný = na dél. Lang, der Länge nach. Údolí d. Krok.

Dělo, a, n. = dílo. Div. z ochot. — **D.**, *nástroj*, Maschine. Troj. — **D.**, *ein Geschütz, Stück, Kanone*. Dělo je z děloviny (vz Dělovina) n. železa a leží na dřevěných *ložích* (lafetách). *Trouba* děla má na zadním konci

násadku kulatou, *hrozen*, aby se zdvíhati mohlo a dva kruhy, *delfíny*. Vnitřní dutosť slove *vývrt n. duše*, přední její konec *ústí* a díra v zadním konci k zapalování prachu *zápalní díra*. D. granátní (houfnice), pumovní, moždířové; polní, bořicí. *U Čechův mívala děla jména*: chmelík, rychlice, hovorka, menší: sruhnice, tarasnice, houfnice, píšťaly, harcovnice. — Z děl střílejí se *koule buď plné, buď duté aneb kartáče* (krabice hrubými broky naplněné). S. N. Dělo metací, jehož střela v malém oblouku se pohybuje — *kanon* (dělo v užším smyslu); dělo házecí, jehož střela u větším oblouku se pohybuje = *húbice* (houfnice), *hmoždíře* (kotle). U děl házecích slove přední a širší část: *let*, zadní a užší: *komora*. *Hlavně* děl a húbic leží na *lafetách*, hlavně hmoždířů stojí v *smyčních* (něm. Schleife). Děla jsou dle váhy železné koule, která do jich vývrtu se hodí, 3, 6, 12, 18, 24, 30-*liberní*; húbice a hmoždíře dle váhy kamenné koule, která do jejich vývrtu se hodí, 10 atd. liberní. Váha, která se zde rozumí, je stará n. norimberská (a ta se má k vídeňské jako 9 : 11). Průměr vývrtu dle udání váhy slove: *ráž (kaliber)*. *Ráž* železná (u děl), ráž kamenná (u húbic a hmoždířův), olověná (u ruční střelné zbraně). Ráž označuje se i délkou průměru v palcích, v čárkách (v centimetrech) atd. *Vývrty* húbic a hmoždířův jsou *hladké*, vývrty děl hladké a *tažené*. Húbice a hmoždíře nabíjejí se jen od předu, *děla od předu (předová)*, nebo od zadu (*zadová*), tato jsou zároveň i tažená. Děla polní, horské (třiliberní tažené předové), pevnostní, obléhací, pobřežní, námořní, rozkladné, skladné. Vz Střela. Valy děly obsaditi. D. Koule do děla. V. Z děl kulí bez počtu vystříleli. V. Dělo vzíti. V. Co by z děla dostřelil. Kanonenschussweite. Vrat. Děla strojiti. Jg. Dělo (nově) nakolesiti (aufprotzen). Rk. Děla líti. Šm. Kdo z stříbrných děl střílí, nebrzy se chybí. Reš.

Delogement (fr., deložman), vystěhování se, das Ausziehen, der Aufbruch der Truppen; vypuzení, zahnání, Austreibung, Verdrängung. Rk.

Děloha, y, f. = dětinec, *materník*, die Mutter, Bärmutter; u klisny: hříbětník; u krávy: teletník; u ovce: jehnětník. Šp. Balsam pro dělohu (pro matku). D. Vystoupení dělohy. Aqu. Zavření dělohy. — *D.* = *lůžko po porodu*, die Nachgeburt, der Mutterkuchen. Čern. — *D., u rostlin*, vz Semeno, Jádro. — *Dělohový*, Bärmutter-.

Dělolejna, dělolijna, y, f., kde se děla lijí. Die Stückgiesserei. Berg.

Dělolij, e, m., slevač děl, Stückgiesser. Břez. Rožm. 130.

Děloměr, u, m. Mündungsstab, Mass-, Richtstab. Jg.

Del-os, a, m., ostrov řecký v Archipelagu, kde Apollo a Diana se narodili a zvláštní úcty požívali. Vj. — *Delský*.

Děloslevač, e, m. Kanonengiesser. Us.

Dělostřelba, y, f. Kanonen-, Geschützfeuer. General d-by, General der Artillerie, Feldzeugmeister.

Dělostřelčí, Kanonen-, Artillerie-. D. důstojník. Jg.

Dělostřelec, lce, m., der Artillerist, Kanonier. **Dělostřelci**: setníci, nadporučíci, poručíci, kadeti, ohňostrojcové (Feuerwerker), četaři, desátníci, trubači batterijní, nápředníci (předstřelci, Vormeister, Čsk.), nad- a poddělostřelci, dělovozníci, sluhové důstojnější, kováři, sedláři, koláři, koňští lékaři. Rf., Čsk. Dělostřelec ozbrojen jest sekáčem (šavlí zákopnickou, Pionniersäbel); poddůstojníci mají šavle jízdy a revolvery. Čsk.

Dělostřelecký, Kanonier-, Artillerie-. — D. umění, Bur., člun, důstojník. D. obsluhovatelstvo (Bedienungskanoniere), zbrojná továrna, zbrojně skladiště, továrna na vyrábění prachu, dílny atd. Čsk.

Dělostřelstvo, a, n. Die Artillerie. D. polní, horské (pohorské, Čsk.), pevnostní, pobřežní, obléhací, námořní, zbrojenské (Zeugs-Art., obstarává zbroj a souvislé potřeby). — *D. polní*: pěchotní, jezdecké, jízdné, vozné, letavé (raketní), technické (délá zbraň, náboje). Rf. str. 52. D. polní skládá se z 13 pluků, každý pluk má 13 batterií s kmenem doplňovací batterie a s kmenem batterijním č. 14.; d. pevnostní má 13 praporů a 6 setnin. Čsk. Oděv a zbraň d-stva vz Čsk. I. 5. str. 32. a násl. D. metá z děl (z kusův) koule (granáty, kartáče) v nepřítele. Vz Dělo.

Dělovina, y, f., Stückmetall, z níž se dělala u nás děla: 91% mědi, 9% cínu. Vz Měď. Bř. Nyní se dělají děla dle Uchatiova návodu z ocelové bronzoviny. Čsk.

Dělovka, y, f. Kanonenboot. Rk.

Dělovrtárna, y, f. Kanonenbohrerei. Techn.

Dělový. D. koule, vývrt atd. Vz Dělo. Stück, Kanonen-.

Děložní, vz Děloha, Gebärmutter-.

Delphi, nyní píšeme: Delfi; dle „Dolany"; město a věštírna Apollinova ve Fokidě. — *Delfský*. — *Delfan*, a, m.

Dělslevač, e, m. = dělolij.

Delší, vz Dlouhý.

Delta, název ostrovů při ústí řek do moře, majících podobu řeckého písmene *Δ*. Rk.

Deltovitý, deltě podobný. Vz Delta. Rk.

Dělvoda, y, f. = lučavka, Scheidewasser. Bern.

Demad-es, a, m., známý athenský řečník.

Demagog, a, m., z řec., vůdce lidu. Rk. Volksführer; Volksaufwiegler.

Démant (diamant), u, m., z řec. ἀδάμας, = neporušitelný. Der Diamant. D. bezbarvý, zelenavý, záhnědlý, šedý, žlutavý, červený. Má lesk démantový. Je nejtvrdší všech nerostův a nejčistší nhlík prost všech přísad. Dle způsobu broušení rozeznávají se: rozety a brillanty. Vz Drahokam. Bř. — Kat. 972.

Demarat-os, a, m., Athéňan.

Demarkace, e, f., vyměření, ustanovení hranic. Rk. Begrenzung.

Demarkační linie, čára pohraničná, pomezní, Demarkationslinie, Grenz-, Scheidelinie; d. vojsko, vojsko na pomezí. Rk.

Demaskovati, škrabošku sundati někomu, zastření odkryti. Rk. Demaskiren, entlarven, entschleiern, enthüllen. Rk.

Dementi (fr., demanti), vinění koho ze lži, Beschuldigung einer Lüge; vyvrácení zprávy v novinách, Widerlegung einer Zeitungsnachricht.

Dementovati, z fr., ve lži koho postihnouti, odporovati někomu v něčem, vyvrátiti nějaké tvrzení. S. N. Einer Lüge Jemanden beschuldigen; eine Behauptung widerlegen.

Demetri-os, a, m., král macedonský; slavný řečník; básník; grammatik.

Demikát, u, m., sýrová polívka, Käsesuppe. Bern.

Deminuendo, lat. = decrescendo. Hd.

Deminutiva (verba), zdrobnělá jména podstatná. Verkleinerungswort.

Demirelief, u, m., řezba polovypuklá. Vz Basrelief. Šp. Halberhabene Arbeit.

Demoiselle, f, fr. (demoasel), slečna, panna. Rk. Fräulein, Jungfrau.

Demokl-es, ea (a), m., Atheňan; dějepisec.

Demokrat, a, m., z řec., přítel lidu, přívrženec lidovlády, Volksfreund, Anhänger der Volksherrschaft. — *Demokracie*, e, f., lidovláda, Volksherrschaft. Rk. D-cii zavésti. Nt.

Demokratický, demokratský, volksherrlich. D. zřízení, stat (demokracie); d. zásady zastávati, jich hájiti; obec d-cky zaříditi, Nt., založiti.

Demokrit-os, a, m., slavný řecký filosof.

Demolovati, z lat., sbořiti, strbnouti (dům). Niederreissen, abbrechen, schleifen. Rk.

Demon, vz Daemon.

Demona-x, kta, m., řecký filosof za časův Hadrianových.

Demonstrace, c, f., z lat., důkaz, důvod, Beweis; 2. vyložení, objasnění, na jevo dání něčeho, Darlegung; 3. výtržné dokazování něčeho, J. tr., vyhrožování, pohrůžka. Demonstration, drohende Kundgebung.

Demonstrativ-um, a, n., lat. (d. pronomen) = zájmeno ukazovací. Rk. Anzeigendes Fürwort.

Demontovati, co: dělo, zničiti podstávku (lafetu) děla, zničiti dělo. Rk. Unbrauchbar machen.

Demonstrovati, z lat., dokazovati, ukazovati. Rk. Hinweisen, beweisen, darstellen.

Demoralisace, e, f., z lat., kleslosť, zmalátnělosť ve mravech, zkáza mravů, nemravnosť. Rk. Entsittlichung, Sittenverderbniss.

Demosthen-es, ea či a, m., slavný řecký řečník.

Demu = domů. Na Mor.

Demuf, i, f. = douška, Thymian. Us. u Kr. Hradce.

Den, deň, dnek, denek, gt. denku, dníček, čku, m. Na Mor. a na Slov. deň. Den, skr. dina, lit. děna, lat. dies (nun-dina-e, pl. m. novem-dina-e, devátý den), strslov. dьnь; koř. div. (div + nъ) = svítiti, světlým býti, viděti (Cf. div-adlo, div-iti se, lit. dyv-a-s a strslov. div-es = zázrak); nъ je přípona a *v* se vysulo. Schl., Ht., Fk. 93. *V staroč. se takto skloňovalo:* den, gt. dne; dat. dni n. dňu; lok. dni, dne, dnu (cf. ve dne); instr. dnem; pl. nom. dnjé (dnové); gt. dní (dnóv); dat. dnem; akk. dni; lok. dnech; instr. dněmi. Mkl. Nyní *skloňuje se dle 2. muž. skloňení*, dle „Meč". Sg. nom. den (deň); gt. dne (na Mor. dně); dat. dni (dnu); akkus. den; vok. dni (*ne:* dne, Jg.); lok. dni (dnu, ve dne); instr. dnem; pl. nom. a vok. dni, dnové (*ne:* dny), gt. dní, dnů, dnův; dat. dnům; akkus. dni, dny; lok. dnech; instr. dni, dny (dněmi). — **D.** = **světlo sluncem působené**, der Tag, die Anwesenheit des Sonnenlichtes. Den sluneční, Sonnentag. S. a Ž. Den se dělá, býti počíná, d. se bílý ukazuje (dní se). V. Již je den. Ke dni, přede dnem, prve nežli den. V. Tě noci svůj život už ke dni dokonal. Bs. Se dnem (se svítáním). V. Šestá na den hodina (z rána), šestá na noc. V. Již dobře na den, pojďme. V. Dlouho na den spáti. Již je vysoko na den. D. Bílý den. Na den bude pěkně. Až do bílého dne spáti. D. To je na bílé dni. Vz Na bílé dni, Bílý. Ve dne běle, bei bellichtem Tage. Mus. 1840. 295. Z r. 1395. Co den = časné ráno. Přišel co den. Us. u Krásné Hory v Táborsku. Ve dne, za dne (dokud je den) někam dojíti, doraziti, přijíti. Ještě za dne (za světla). D. Ve dne v noci, přes den a noc. V. Ve dne i v noci. Ben. Čas svůj dnem i nocí v tom trávil. Br. Dnem i nocí (neustále) pracovati. Kram. Ve dne v noci pokoje nemíti. Ve dne v noci, dnem i nocí seděti. D. To jest jako den a noc (tak rozdílné). Neb státi za den a za noc. Byl. Den se od noci dělí, d. pomíjí, d. noci nastupuje, den se s nocí rozděluje. V. Něco na den vynésti (na světlo). Us. — **Dobrý den!** dobrý a šťastný den! V., (dobré jitro). — Míti dobré dni (časy = dobře se míti). Udělal si z něho dobrý den, jest germanismus. Km. *Lépe:* Z někoho si žerty tropiti; někoho za blázna míti. Rk. — **Den u horníkův** = povrch země, naproti dolům samým. Rudu na den vynésti (z dolů nahoru, na povrch země). Erz zu Tage fördern. Pam. Knt. Rudu z dolů na den bráti, vyhnati, tahati atd.; vodu na den vésti; z dolů na den vylézti. Kdyby v dole díla nebylo, tedy aby na dni dělal. Padesát later pod dnem.Ponštěti něco, lézti se dne do dolů. Vys. — **D.** = *vně*, äusserlich. Rána na den malá. Ros. — **D.** = *čas denní*, čas od rána do večera, *od východu do západu slunce*, **den přirozený**, der Tag. Váleno (bojováno) den, váleno den vterý (druhý). Rkk. Celý den pracovati. Celý boží den. Jednou za den jísti. D. Den se schylnje, nachylnje (k večeru), nakloňuje. V. Krásný, jasný, světlý, deštivý d. (počasí). Jg. Dělá se tam na den, na pěkný den (vybírá se nebe). Us. Dnové letní, psí. V. Druhý den vždycky moudřejší. Č. Hledá včerejšího dne. Vz Pitomý. Č. D. pošmourný, chmurný (pod oblakem). Us. — Den všední. Šaty na všední dni. Ve všední den pracovati. Kabát pro všední den. Den Páně = neděle; soudný den. D. svatý, zasvěcený, posvěcený, slavný, nedělní, robotný, sváteční. Den sváteční světiti. V. — Den zasnoubení, námluv, D., svatební. D. sondní, právní, d. soudu a práva, neprávní n. zahájený. D. položiti, jmenovati (sročiti). V. K jistému dni sročiti (čas, rok položiti). D. od práva uložený (k appellaci). Er. Sešli se ke dni určitému. Držeti den a hodinu (v čas přijíti).

Jg. D. nešťastný, černý. Dne ubývá, přibývá. D. Dlouhý den, krátká nit. (Mnoho k placení a málo peněz. Vz Dlužník.) Lb., Prov. Na krátkém dni (v zimě). Kom. D. pamětný, narození, smrti, jmenin (cf. jmeniny, rodiny). D. slaviti. D. zasvěcený, slavný, slavnosti, radosti, svatební, postní, suchý (Quatember), adventní, panny Marie, božího vstoupení, úroční (roční, Aqu.), včerejší, zejtřejší (zejtřejšího dne, k zejtřejšímu dni, V.), dnešní. Us., Jg. Druhého, třetího atd. dne; na druhý, třetí atd. den. V. Každý d., na každý d., každého dne. V. D. výplatní, odpočinutí, D., jízdy, odjezdu. Us. Dělník na den najatý. V. Plat na den. Er. Ze mzdy na den dělati, pracovati. V. Nádenník se na den najímá. V. Poslední den života, soudu (soudní den). D. Den za dnem, léto za letem; Každý d. má svůj večer. Lb. Den začíná vlaštovička, večer končí zpěv slavička. Pk. Ani neviem, ako mi deň prešiel (preletel). Ms. S. Vz Chváliti a Rb., str. 265. — Den *hvězdářský neb obecný* (občanský Š. a Ž.), *celých 24* hodin. Der bürgerliche, astronomische Tag. D. hvězdářský, občanský n. obyčejný, přirozený, Nz., závěrný, závěrečný, d. závěry (d. závěry účetní. Ode dne . . . do dne závěry účetní; od toho dne až do závěry účetní), Us., dělní (všední), tržní, d. podání (praesentatum); plat, výlohy na den. Šp.; křížový, božího těla, přestupný, kritický, pamětný. D. není rokem. Ros. Jeden den mnoho promění. Víc dnů než klobás (šetřiti třeba). Na Slov. Nermuť se o den zejtřejší. Jg. Po dvou dnech. Ob d., přes d. Do čtvrtého dne hodovali. Háj. Za tři dni pořád zběhlé. Háj. Tyto dni jsem měl mnoho práce. Před málo několika dny; před nemnoha dny. D. Za 8 dní. Od zejtřka za osm dní. (germ.? Na Mor. a jinde říkají vždy: za týden). — Dnem prodloužiti, odkládati. Wus. D. v den, co d., co denně, d. ke dni. Ode dne ke dni (jest germanismus: von Tag zu Tag m. den ode dne. Vz Gb. Uvedení do mluv. čes. 34.). D. po dni, d. za dnem, d. ode dne, d. jako d., ze dne na d., d. na d. L. D. ode dne protahovati, odkládati. V. D. jako d. tam bývá. V. Slunce co d. vychází. L. Nařízení, vynesení ze dne 28. července 1875. nebo: Nařízení dané dne 28. č. Frase: Nař. ode dne 28. červ. v Km. se neschvaluje. Žádný nevie, co jemu den zajtřejší n. ještě večer dnešní přinese. Vš. VII. 12. Ples ten ve přírodě každým dnem víc zrostal. Šb. 53. — *Rok a den* v právích = rok a 45 dní. Jiní berů ten den toliko za přirozený den k sůdu uložený; jiní pak berů jej za přirozený den, jenž po roce přichází. Pr. měst. Vz Gl. 27. Do dne do roka, binnen Jahr und Tag. J. tr. D. ustanoviti, určiti, sročiti, pronedbati, promeškati (lhůtu). D. — D. = čas, věk. To se může státi každý den. Do dnešního dne, po dnešní den. V nemnohých, v brzkých dnech, V., v krátkých dnech. V. Oněch, předešlých, minulých dnů. V. Tyto dni, v těchto dnech, těchto dnů. D. Za dnů Mojžíšových. D.— Dni = život. Vykonav své dny umřel. Háj.

-děn a *-zen* v příčestí pass: hoditi — hozen, cíditi — cíděn. Na Slov. a na Mor. se *d* nemění v *z*. Vz D, -ěn.

Deňásek, ska, m. Tagfalter. Rk.

Deňatka, y, f. Florfliege. Rk.

Denar, u, m., z řec., jistá mince římská, v pozdější době 30—40 kr.; v Čechách asi 3 kr.

Dénce, vz Dno.

Denek, vz Den.

Denglavý = měkký. Na Slov.

Dění, n., činění. Vz Díti se.

Dénice, e, f., koberec, čaloun, tkanina. Ms. pr. cís.

Dénko, a, n. = dno. Us. — D., talířek = část želez dénkových, na kterou se vnada přivazuje. Šp. Vz Dénkový.

Dénkový. D. či talířová železa (Tellereisen) = druh želez, do kterých se zvířata za nohy lapají sražením chvatů (oblouků) zubatých. Šp.

Denn, něm. a) *Příklonná částice.* Co *pak* zlého učinil? Po čemž to poznám? Což jste nečtli? *Zdaliž* nespravedlivý jest Bůh? — b) *Spojka.* Pane, nepřidávej si práce, nejsem *zajisté* hoden, abys . . . Zdaliž nespravedlivý jest? Nikoli, *sic* jinak kterak by soudil svět (Bůh)? Vz Nebo. Mk. Kromě toho: neb, nebo, neboť, tudy, než, leč, jediné, zda, zdali. Rk.

Denně, co den, ve dne, beim Tage, täglich. Přijď nočně n. denně. Ros.

1. **Denní** (denný, zastar.), dnový, ve dne se dějící, den po den trvající, Tages-, am Tage geschehend, einen Tag dauernd. D. světlo, D., chléb, strava, V., mzda, D., plat, kniha, Us., zimnice, dělník (nádenník), čas, V., stráž, chvíle, práce, Jg., úkol, oznámení (něm. Bericht), list, obchůzka, cedule, světnice, rozkaz, běžná měna (Cours), události politické, J. tr., papíry cenné, kalendář, zavírka, summa, přebytek, písař, seznam, Šp., slnžné, stavení (u dolů: na povrchu zemském, vz Den), voda (drnovka, drnová; na povrchu zemském, ne v dolech), vítr (který se se dne do dolů táhne), šachta (která se hloubí se dne, s povrchu země), míra (na zemi, ne v dolech), Vys., S. N. — *Denní pořádek v sněmích atd. dle Šb. lépe:* pořádek rokování. Tag ve slově Tagesordnung není prý „den", nýbrž „sněm, rok". Sr. Landtag sněm zemský, Juristentag sjezd právnický, Zechtag schůzka řemeslníkův; též časosloro „tagen" = rokovati, sročiti. Šb. *Ale naproti tomu se píše:* Šembera ehce: pořádek rokování. Avšak slovo „Tag" ve složenině Tagesordnung znamená skutečně „den, lat. dies" a nikoliv toliko: rokovati, zasedati = tagen. Angličané a Francouzi jistě se neučili sněmovati od Němcův a přece říkají: ordre du jour, order of the day. Že tu „jour, day" neznamená tolik co Tag od tagen, nýbrž tolik co: „Tag, den, dies", je patrno, poněvadž Angličané a Francouzi a Češi nemají časoslova utvořeného od „day, jour, den", které by znamenalo rokovati, jaké mají Němci „tagen" od podstatného jména „Tag", kteréž pak ovšem neznamená „den", nýbrž „sněm". (J. K.). Bs. Vz Pořádek. — Jedno-, dvou-, tří-, čtyř- (čtvero-), pěti-, mnohodenní. Us. Z denní mzdy, z denního platu pracovati. D.

2. **Denní**, od „dny". D., Gicht-. D. střevo (deník, veliké střevo), der Gichtdarm, žíla, Ms. bib., koření, byllina. Jád.

Dennice lépe než denice, e, f., dennička = denní, ranní hvězda, jitřenka, světionoš, jitřena (Š. a Ž.), der Morgenstern. Tuto (hvězdu) ráno dennicí, večer zviřednicí jmenují. Kom. Za dennice. V. Hvězda Venus či d. V. — D., ranní záře, das Morgenlicht. Th.

Dennička, y, f., 1. dennice; 2. denní zimnice, tägliches Fieber. Ja.

Denniční, od dennice, Venus-. D. záře. Tkadl.

1. **Denník**, u, denníček, čku, m., *kniha*, ve kteron se každého dne zprávy spisují, das Tagebuch. D. hlavní, naturalní (přírodnin), vedlejší, účetní, důchodní, přehledný, vydání, práce, účtů veškerých, účtů obecných, příjmů, důchodků, od druhé strany (vzájemný), prodeje, vklad do denniku, výtah z denníku, zkoušení denníku, položka v denníku, vložiti něco do denníku, v d. něco vepsati. Šp. D. oznamův, Rapport-Journal. Čsk. Něco zapsati v d. nebo do denníku. Er. — **D.** = *noviny*, které každého dne vycházejí, Tageblatt, Journal: Národní Listy, Posel z Prahy, Pokrok atd. Pražský denník.

2. **Denník**, deník, u, m. = *první žaludek* u přežvykujících zvířat, bachor, der Bansen. Vz Žaludek. D. — **D.** = *nejtlustší střevo*, slepé, jednooké, denní střevo, der Blinddarm. Us. — **D.**, těřich. Aqu. — **D.**, a, m., jistý druh ryb mořských. Aqu.

Denníkový. Tagebuch-, Journal-. D. článek, položka, arch, vložka, list, účet, sloupec. Šp.

Dennivka, y, f., Gold-, Tagfilo, Goldwurz.

Dennoch, *doch*, něm. Ač oni mluví, že je někdo vysvobodí, *ale* sami nevědí kdo a kdy. Vz ještě: Přece, Nicméně, Však, Neméně.

Denominativ-um, a, n., lat., d. verbum = časoslovo od jména odvozené. Rk.

Děnopis, u, m. Tagebuch, Ottersd., *lépe*: Denník.

Denský = Tage-. Na Slov. D. voda, das Tagewasser. Vz Den (v hornictví).

Denunciace, e, f., z lat., oznámení, udání, Anzeige, Angabe.

Denunciant, a, m., udavač, Angeber, Ankläger. — *Denunciat*, a, m. = udaný, der Angegebene, Beklagte.

Denunciovati koho = udati, angeben, anzeigen. Rk.

Deo gratias, lat., Bohu díky. Gott sei Dank! Gottlob!

Departement, fr. (departman), odbor, oddělení, okres, kraj. Rk. Geschäftskreis, Bezirk, Kreis.

Depci, vz Deptati.

Depekorace, e, f., z lat., zmenšení počtu domácího dobytka. Depekoration.

Depeše, e, f. = rychlá (úřední) zpráva, ein schneller (ämtlicher) Bericht. Rk.

Děpolt, a, m., Theobaldus. V.

Deponens, lat., d. verbum, časoslovo krytočinné. Rk.

Deponent, a, m.; skladač, skladatel nějaké věci, der Niederleger; svědek, Zeuge. Rk.

Deponovati, z lat., **co u koho** = uložiti, niederlegen, in Verwahrung geben; aussagen. Rk.

Depopulace, e, f., z lat., vyhubení lidu. Rk. Entvölkerung.

Deportace, e, f., z lat., vyvežení ze země, zavežení někoho někam, aby tím byl trestán. Rk. Verbannung, Landesverweisung.

Deportovati koho: zavézti trestance do nějaké země za moře. Rk., J. tr. Verbannen, in die Verbannung abführen.

Depositar, a, m., z lat., uchovavatel uložených věcí, Verwahrer eines Gutes. — *Depositní*, z lat., schovací; d. peníze = schované, d. kasa (pokladnice). — *Depositori-um*, a, n., dle „Gymnasium", sondní vkladnice, geschlossener Schrank für wichtige Papiere. — *Deposit-um*, a, n., deposit, u, m., z lat., věc složená, ke schování daná, niedergelegtes, anvertrautes Gut. Sondní deposita schovati, vydati; d. obecní; nakládati s deposity a s cizími penězi. Rk., Šp.

Depossesse, e, f., z lat., odnětí majetku, Besitzentziehung, Austreibung.

Depôt, fr., z lat. (depó), sklad, skladiště, Waarenniederlage; zástava, Unterpfand; doplňovací vojsko, Ergänzungstruppen.

Depravace, e, f., z lat., zkažení, zkáza. Rk. Verderbniss, Verschlechterung.

Deprekace, e, f., odprošení. Rk. Vz Mus. Čas. 1844. str. 439. Abbitte; Ablehnung.

Deprimovati, z lat., stlačiti, potlačiti, nieder-, unterdrücken. Rk.

Deprivace, e, f., oloupení. Beraubung.

Deps, debs, n, m. = depsání, das Getöse. Vz Depsati.

Depsati, depsávati = šustiti, Getös machen. O 7 vstup. Když má (chudý) plúti na lodí, nedepšiť břehóv; jehoť chodbu klidní jsou břehové, neobstúpil ho zástup lidí. Sent. phil. ms. — **čím**: nohama. Ben.

Deptati, deptám a depci, deptávati = nohou tisknouti, treten. — **co**: hlínu; kůže (jako jirchář), víno. L. — **po čem** = šlapati; pohrdati. — **co komu čím**. Jeden druhému depce koněm paty. Jg.

Depurganti-a, i, n. Dle Gymnasium. Čisticí léky. Reinigungsmittel.

Deputace, e, f., z lat., poslání; poselstvo. Absendung einiger Personen mit einem gewissen Auftrage.

Deputat, u, m., náchlebek, výměrek (dříví, obilí, pivo, máslo, sůl atd.) dávaný co část služného. Rk. Das Einkommen ausser der jährlichen Besoldung. Náchlebné (náchlebek) z plodin, z hospodářských výrohkův, dříví. Pt., Er. Má deputatu šest sudů piva atd. Us.; *ne*: deputat od šesti sudů.

Deputatní kniha, náležitosť (Gebühr), dříví, obilí, sůl, máslo atd. Deputat-.

Deputatník, a, m. Deputatbeamte.

Deputovaný, z lat., poslaný, poslanec. Abgeordneter. Rk.

Deputovati = vyslati koho. — **koho do čeho**: do sněmu, absenden, abordnen.

Der, die, das (náměstka), **jener**, *e. es nevyjadřují se 1. po spojkách ‚nežli, jako'*: A na každý rok slaví den jeho jako svatého (= jako den svatého). Ale ten hrot v Konstantinopoli jestiť širší nežli v Paříži (= nežli hrot v P.). — *Když by se měl výrok opakovati*. Černý květ jest obraz smútku, modrý milosti (= květ modrý obraz

milosti). — 3. *Ve větě hlavní, když ve větě pobočné jest vztažné zájmeno.* Kdo poctivě živ jest, (der) poctivě umírá. Mk. Vz **Člen.**

Děra = díra.

Derangement, fr. (deranžman), zmatek. Rk. Unordnung, Störung, Verwirrung.

Děravec, vce, m., cedidlo. Us.

Děravěti, löcherig werden. — **čím.** Tím zuby děravějí. V.

Děraviti, 3. pl. -ví, il, en, ení = děravě činiti, löcherig machen, durchlöchern. — **co čím.** Kapka ustavičným padáním i kámen zděraví. L.

Děravosť, i, f. Děravosť znbů. Die Löcherigkeit.

Děravý, díravý; děrav, a, o. V obecné mluvě: díravý, löcherig. D. pytel (= tupá hlava, v níž nic nezůstane). Do děravého sudu líti (marnou práci konati). Ros. Není co šiti, ano všecko děravo. Vz Nuzný. Lb. Zub d. (vyžraný, hohl). Ležel na děravé plachtě (= často se budil). Prov. Má jazyk děravý (nemůže nic zamlčeti). Děravé svědomí; d. naděje. L. Paměť lidská je velmi děravá a krátká. Br. D. pytel = lakomec. Us.

Deraždí, n., roští, chrasť, drobně dříví, roždí. Das Reis. Na Mor.

Dereš, e, m. = stolice, na niž bitý leží. Na Slov. Prügelbank.

Dereští, n. = roždí, chrasť. Um. les. Das Reis.

Derchati; derchnouti, chl, utí. — **koho** = udeřiti, schlagen. — **do čeho:** do hrnce. Us. —

Derivace, e, f., z lat., odvození, odvod. Ab-, Herleitung. Vz Tvoření slov. — V mathem. = odvozený úkon, představuje rychlosť, s jakou se mění bodnota úkonu. Stč. — — *Derivat-um*, a, n. = odvozené slovo, ein abgeleitetes Wort. Rk.

Děrka = dírka, vz Díra.

Děrkovati = dírky dělati, löchern.

Děrkovatý, porös, löcherig.

Děrnatý, dírkovatý. Rostl. Porös, löcherig.

Derout, fr. (derůt), návrat; útěk; úpadek, das Zurückkommen; die unordentliche Flucht des geschlagenen Heeres; der Verfall. Rk.

Děrovrt, u, m., Schlagbohrer. Rk.

Derpt, a, m. Derpy, dle Dolany. Dorpat v Livonsku (v Rusku).

Derselbe. Vz Týž, Ten, Teuto, On.

Derstvo, a, n. = loupež, Raub. Žer.

Deru, vz Dráti.

Deruzda, y, f. = bříza. Us. Birke.

Derviš, e, m., turecký mnich neb poustevník. Rk. Derwisch.

Deryždí, n. = derešti.

Děs, a, m. = ďas; d. u., m. = děšení, der Schreck. Mus.

Desarmovati, odzbrojiti, entwaffnen. Rk.

-desát. K tomuto nemá se *e* přidávati, *tedy ne:* padesáte, šedesáte, nýbrž padesát, šedesát.

Desátati = desátého trestati, den zehnten Mann strafen. — **koho.** Vz Decimovati.

Desáteční, Zehent-. D. pán (desátník, Zehentfröhner), peníze, rolí, žnec (sekáč), Jg., robota, plat, rejstřík, Sp., obilí. Zehentgetreide. Ms. 1539.

Desátečník, a, m., vz Desáteční.

Desátečnosť, i, f. Zehentbarkeit.

Desátek, tku, m., na Slov. dežma. — **D.** = *desaterní počet*, ein Zehner. D. vojákův = 10 vojákův. D., V. — **D.** — *desátý díl z něčeho dávaný*, der Zehnte, Zehent, der Tätz. V. D. z vlny, vinný, obilný (velký), sutý, Jg., drobný (konopě, len, hrách, zelí, vika, čočka atd.); jarý a ozimý (jarního, zimního obilí). Gl. 27. D. dávati, odváděti, odvážeti, D., vybírati. Kom. Právo k braní desátku. Pán desátku. Právo k desátku. Seznam desátku. Povinnosť k dávání desátku. Povinný desátkem. J. tr. D. hutní, Šm., horný. Rd.

Desaterák, a, m., jelen s parohy o 10 koncích. Č.

Desaternásobný. D. náhrada. Ros. Zehnfach.

Desaterní = desaterý. D. počet. Kom. Zehnfältig.

Desatero. Vz Druhové číslovky, Desaterý.

Desaterý; desater, a, o, zehnerlei, zehnfältig, zehn. Jg. Desatero boží přikázání. Br. Desatero božích přikázání. V. V desaterém přikázání. Ctib. S desaterým přikázáním božím. V. S manželkou a desaterem dítek, Kom. Desatero (přikázání) židovské. Us. Vz Čtvero, Druhové číslovky.

Desatina, vz Desetina.

Desatinastý, zastr. = dvacátý. Desátýnástý.

Desatiti, vz Desátkovati.

Desátkovati, desátý díl oddělovati, in 10 Theile theilen; desátého muže trestati (vz Decimovati). — **co, koho.**

Desátkový, od desátku, Zehent-. D. slepice. Das Rauchhuhn. D.

Desátnictví, -tvo, a, n., Korporalschaft. Bnr.

Desátník, a, m., představený desíti mužům, Rottmeister, Korporal. V. — 2. Kdo desátek vybírá. Gl. — 3. Jelen mající 10 výsad. Zebuer. Šp. — 4. D., u, m., peníz 10 krejcarů obnášející (desetník). Jg.

Desátý; desát, a, o, der zehnte. Desátý díl. Po desáté. D. Tak že toliko sám desát utekl. Br. Desátá (hodina) bila. Us. Za desáté. Po desáté hodině.

Desátýnástý, zastr. = dvacátý. St. skl.

Desava, y, f., mě. v Anhaltsku, Dessau. *Desavan*, a, m. — *Desavský.*

Descendence, e, f., z lat., potomstvo, pokolení dolů sestupující, Abstammung, Abkunft. — **Descendent,** a, m., z lat., příbuzný z pokolení dolů sestupujícího, Abkömmling, Sprössling, syn, dcera, vnoučata, pravnoučata = potomci, die Nachkommen. *Opak:* Ascendent. Vz Příbuzný.

Desčený (deska) = prkenný, brettern. Na Slov.

Dě se, zastr. = dělo se, dálo se. Výb.

Děsení, děšení, n. Entsetzen, Erschrecken, vz Děsiti. Reš.

Deserteur, fr. (desertér), uprchlík, sběh vojenský, Ueberläufer, Flüchtling, Ausreisser. — *Desertovati*, sběhem se státi, vom Feinde überlaufen, desertiren. Rk.

Deset, gt., dat., lok. a instr. deseti neb desíti. Desíti m. desiati, posud na Slov., z toho přehláskou = desieti a stažením =

desíti. Ht. Gr. §. 273. Desetь, skr. daçan, zend. daçan, lat. decem, řec. δέκα, goth. taihun, něm. zehn. Fk. 85., Schl. *Prvotní tvar* byl desinti, z čeho se staročeské desieť vyvinulo. *Deset* bylo *prvotně rodu muž.*, viděti to z výrazu pro dvacet: dva desieti, dva dcieti, nikoliv dvě desieti. *Nyní je bez rodu* podobně ostatním číslovkám. *O skracování slova* deset v desítkách vz Číslovka a vůbec: Kt. str. 44.—45.; Mus. 1848. str. 243. (Šf.); Mus. 1864. IV. str. 325 a násl. — S desíti vojáky. Ros. Deset (*lépe:* desatero, Brt.) božích přikázání. V. Utrácej od groše českého deset bílých peněz. Prov. Jednoho čerta vyhnati a deset jiných vehnati. V. Jeden z desíti. Před desíti nedělemi. Pán desíti domů. Jg. Deset chutí do něčeho míti. Šm. Po deseti, po desíti. Us.

Desetina, y, f., desátá částka, ein Zehntel; — 2. desátek, der Zehent; — 3. deset let = decennium, ein Zehend. D.

Desetinný (decimalní), Decimal-. D. zlomek, míra, tečka (kropka), místo, znaménko, váhy; Místa desetinná odčísnouti, odséci (abschneiden). Nz.

Desetinovati = desetinu dávati, den Zehent geben. — **co**: statek. L.

Desetkrát, zehnmal. V.

Desetkrátnásobný = desaternásobný.

Desetměsíčný, desítiměsíčný, zehnmonatlich. V.

Desetní, dekadisch. D. soustava (dekadika), doplněk. Nz.

Desetník, u, m., desítník, $^1/_{10}$, ein Zehntel. Ros. — 2. Peníz 10 krejcarů, ein Zehner. Us.

Desettisící, der Zehntausendste. Us.

Desettisícnásobný, zehntausendfach. V.

Desíáš, e, m., mince, 10 krejcarů. Us.

Desideri-um, a, n., lat., dle „Gymnasium". D. pium = přání vroucí, dobromyslné. Rk. Der Wunsch.

Designace, e, f., z lat., poznamenání, ustanovení. Rk. Bezeichnung, Bestimmung; vorläufige Ernennung.

Desinfekce, e, f., rušení nákazy, Reinigung vom Ansteckungsstoff. K desinfekci záchodů máme skalici železnou (Eisenvitriol), vápno chlorové (Chlorkalk), bílou skalici (Zinkvitriol), kyselinu fenylovou, Čsk., karbolovou kyselinu atd.

Děsitelnosť, i, f., Schrecklichkeit.

Děsitelný = strašný, hrozný, schrecklich. — **komu**: bezbožným. Syr. 3. (Jg.)

Děsiti, 3. pl. -sí, děs, -se (íc), il, en, ení, (n. šen, šení); děsívati = strašiti, entsetzen, schrecken, erschrecken. — **co, koho**. To děsí svědomí. Jg. Srdce něčí d. Troj. — **se, koho čím**; slovy pohrůžčivými. V. Děsí se strachem tělo mé. Bibl. — T. — **se čeho**. Přicházejících se děsí. V. Děsiti se něčeho až **na smrť**. Háj. Co se mne děsite? Sych. — Br. — **se jak: nad** míru se d. V. — **se před čím**. Tak z hruba teše, až se přirozený člověk před tím (*lépe:* toho) d. musí. Prov. Vz Tesati. Č. — **se nad čím**: *šp. m.* čeho. Kmp. — **s adv.**: náramně, hrubě, hrozně se d. Jg.

Desítidenní, zehntägig. D. slavnosť. Us.

Desítihlavý, zehnköpfig. Jg.

Desítihran, -kont, u, m., ein zehnkantiger Körper.

Desítihranný, zehnkantig.

Desítikrát = desetkrát. V.

Desítiletí, ein Zeitraum von 10 Jahren. Decennium.

Desítiletý, zehnjährig, V., -letný, desetiletý. Aqu.

Desítiměsíčný, zehnmonatlich. V.

Desítimužstvo, a, m., v bot., Dekandrie.

Desítinohý, zehnfüssig. Jg.

Desítipán, a, m., decemvir. Reš.

Desítiroční, zehnjährig. Koll.

Desítipramenný, zehnsträhnig.

Desítistrunný, zehnsaitig. Ps. ms.

Desítka, y, f., na Slov. desátka, der Zehner, počet desíti. D-ku přidati k d-kám. Us. — *D. v kartách* n. na kostkách, deset ok. — *D.*, *bankovka*, deset zlatých. — D., desátý díl čeho, ein Zehntel.

Desítník = desetník.

Desítný, zehn-, 10 obsahující. D. peníz. Výkl. pís. Šal.

Děsivosť, i, f., děslivosť, Schrecklichkeit, Furchtsamkeit. Jg.

Děsivý, děslivý, *co děsí*, schrecklich. Kamar. — **D.**, *který se děsí*, furchtsam. Jg.

Deska, y, f., dska, dcka (v obec. mluvě: šp. deška), deštka, deštice, deštička. Dska, dat. a lok. sg. desce n. dště; nom. pl. desky n. dsky; gt. pl. desk n. desek. Bulh. дъскъ, rus. доска, dska, na Slov. daska. — **D.** = *prkno*, Brett. Deskami pokládati. Jg. Poslední desky se uchytiti. Vz Nebezpečenství. Č. O desku toliko od záhuby býti (o vlas, o palec). Jg. Převlekl by ho přes dsku (tenký, hubený). Vz Chudoba. Č. — **D.** k hnětění těsta (*vál*), Teigbrett. L. — **D.** vrhcábní, *vrhcábnice*, Spielbrett. Kostkami do dsky metati. Jel. — **Dska** z lepenky, *lepenka*, Pappendeckel. — **D.** lebná. Hirnschale. Ras. — **Deska**, desky, deštky *knih*, der Deckel. Od desky do desky knihu přečísti (od začátku až do konce). Jg. Snědl rozum až po deštky. Prov. — **Dska**, *tabulka ku psaní, ryti*. Tafel. Napsali na dckách mosazných. V., měděných. Br. Desky pravdodatné. Sond Lib. Tři přikázánie byla sú psána spolu na jedné dsce. St. — **Dsky** obecné = *městské knihy*. Stadtbücher. — **Desky** pamětné. Denktafeln. Zříz. zem. — **Dsky** (dcky) zemské = knihy zemské, protože se za starodávna věci obecní na dckách n. tabulích dubových vyrývaly, die Landtafel. Klásti, vložiti, zapsati něco do desk zemských, ve dcky (vepsati). Ros. Dekami něco zaznamenati. Zříz. Ferd. Dědiny u desk klásti. Táhnouti se k deskám. Ve dsky něco vložiti. Arch. I. 140. (r. 1397.). Z desk vložiti, vypsati, vymazati. Dipl. Propuštění, vymazání, vypsání něčeho z desk zemských. J. tr. — Dsky zápisné větší a menší. Zříz. Ferd. 1530. O způsobu, platnosti a veliké váze desk zemských a vkladů v nich obsažených. Vz Rh. 117. až 119. Dsky *drorské*, vz Vš. 24., 26., 367., 387.—388.; *komorničie*, vz Vš. 361.; *manské*, vz dvorské; *památné*, vz Vš. 356; *pohonné*, vz Vš. 31., 80., 133., 356.—357., 363., 364.; d. *svědomie*, vz Vš. 358.—361.; *trhoré* (desky naprosto), vz Vš. 80., 280., 350., 363.—364.;

ubrmanské, vz Vš. 363.; *zápisné* veliké, vz Vš. 161., 162., 280., 352.—353., 368., 392.; zápisné menší (malé), 28., 154., 161., 162., 280., 352.—355; *moravské*, *české*, 234. — Kladení ve desky. Vz Vš. 564. D. *listovní a peněžité*, *úroční*, *žalobní*. Vz o tom a obšírný článek o deskách v Gl. 28.—36. — D. *hrobová*, prkno, máry, rakev, smrť, das Leichenbrett, der Sarg, das Grab, die Bahre, der Tod. L. — **Desky**, dešťky, k vázání zlámaného údu, *dlažička*, Schiene. D. Zlámanou nohu dáti do deštěk. D. — **Deska** u bednáře, *duha*, *dužina* (Fassdaube); deskovina, duhovina, sudovina (Fassdaubenholz). Šp. Vz Bednář. — Desky, dsky *do bot*. Stiefelholz. Naraziti boty na dsky. Us. — **Deska** *rýsovací*, Reissbrett. — *D. u pluhu*, prkno k slupici a k soše přibitě, k odvrhování země radlicí ukrojené, sháněčka, odháňka, Pflugbrett. Jg. — **D.** snovací *u tkadlce*. — Krok. — **Desky** trojhranoměrské, tabulae trigonometricae. Šedí. — *Deštičky u provazníka* = dvě tabulky spojené ku přituženi lepšího pramene na hrubší, když totiž pramen špatnější lepším se byl povil. Span. Us. Poušti ten již od desky. Prov. D. — **Dešky**, kleště. Us. Plaňan.

Deskovati, mit Brettern auslegen.

Deskovatý, deskovitý, ploský, flach. Us.

Deskovec, vce, m., Antophyllit. Rk.

Deskovitý. D. sloh, složení. Nz. Tafelförmig.

Deskový, na Mor. a Slov. = prkenný, brettern. Jg. D. pila (na prkna). Brettersäge. Br. Deskové statky n. pozemnosti, *chybné m.*: statky do desk zemských zapsané. Deskové statky jsou statky z desek, prken, Šb., na prkna.

Deskripce, e, f., z lat., popsání, popis. Rk. Beschreibung, Schilderung.

Deskriptivní, z lat., popisný, zobraznjící, Rk., beschreibend.

Desna, dezna, y, f., dřevěná nádoba na máslo. Kübel. Us., Mz. 144. — *V horn.*, stěna v pravo ležící. Am. Vz Desnice.

Desnice, e, f., zastr. — pravice; *desný* — pravý. D.

Děsnosť, i, f., hrůza, Schaurigkeit, Erschrecklichkeit. Jg.

Děsný, děsící, hrozný, schaurig, schauervoll. D. sova, hrom, den, slovo, pohroma, hodina, odpověď. Rk., Mus., Měst. bož., Č.

Desorganisace, e, f., z lat., přetvoření, rozčlánkování. Rk. Zerrüttung, Entartung; Auflösung.

Desperace, e, f., z lat., zoufalství, Verzweiflung. — *Desperatský*, *desperatní* — zoufalý, verzweitlungsvoll, hoffnungslos.

Despota, y, m. (despot, a), z řec. Despot-a, gt. -y, dat. -ovi, akk. -u, vok. -o, lok. -ovi, instr. -tou; pl. nom. -ové, gt. -ův, dat. -ům, akk. -y, vok. -ové, lok. -ech n. -ích, instr. -y. *Skloňuje se tedy* v sg. dle „Žena“, ale v dat. a lok. sg. a v plur. dle „Páv“. **Ostatně** vz A (O skloňování jmen v -a ukončených). D. — pán; hospodář; za řeckých císařův titul princů, spoluvládců, náměstníků provincií, patriarchův; nyní libovolný vladař, urputný svévolník, jenž bezohledně vůli jiných si podrobuje. Gewaltherrscher. S. N.

Despotism-us, u, m., vláda libovolná. Rk. Vz Despota. Gewaltherrschaft, Zwang.

Desscy, zastar. — dešti, prší. Šb.

Dessert, fr. (desér), pochoutky, pamlsky, Nachtisch, Schlussmal; *desertní vína* (k zákuskům). Rk.

Dessin (desên), fr., nákres, výkres. Rk. Entwurf, Zeichnung; Muster (zu Stickerei).

Destillace, e, f., překapování, přeháněni. Rk. Das Abziehen, Brantweinbrennen.

Destillovati: kapaninu z hmoty nějaké odkuřováním vyhnati a utvořené páry prudkým ochlazováním v kapaninu proměniti, Vys., přepalovati, přetahovati, překapovati, přeháněti, páliti. Abziehen, abtröpfeln (von geistigen Getränken). Voda přeháněná, pálenina. Šp.

Destka, y, f. = deska, prkno, Brett. Na Mor.

Destrukce, e, f., z lat., zmar, Zerstörung, Verheerung. — *Destruktivní*, mařivý, ničivý, zerstörend. Rk.

Deščka, dešťka, tabulka. Kat. 642., 648., 656. Vz Deska. —

Děšení, vz Děsiti.

Deška = deska. Us.

Déšť, gt. deště (krátí e; vz é), dříve gt. dště; v obec. mluvě: dešť, dyšť; deštík, u, deštíček, čku, m., na Slov. džd, dažď, rus. dožď. Der Regen. Dle Prk. jen: dešť, *e* vzniklo z ь, stblh. дъжль. D. lijavý, drobný, hojný, povlovný, teplý, přílišný, studený, malý, veliký, návalný, táhlý (dlouho trvající), Jg., zatažený, d. po celé zemi. Šm. *Dle velikosti pršících kapek*: mžení, prška, deštíček, dešť, lijavec, průtrž oblakův; *dle rozsáhlosti*: místní, přeháňky, krajinský; *dle trvání*: deště periodické, neurčité. S. N. Vz tam o tom víc. D. popelný (u sopek). Vz Popel. Bř. D. návratný n. tropický. Nz. Déšť jde. Má se k dešti. D. Déšť drobný padá, mží, srší. Jg. Jest d., d. prší. V. Déšť jak z konve se lije. Us. D. s větrem a vichrem. V. Od deště zmoknouti, deštěm namoknouti, Jg., zaliti. V. D. se valí, se žene, je na spadnutí. Po dešti, v dešti, v déšť, v čas deště. Je na déšť; dává se na déšť. Brt. Us. Kabát pro d. (*lépe*: do deště). D. Po dešti pohoda. Jg. Proti d. Us. Z deště pod okap. Jg. Přišel z deště pod okap. Vz Neprozřetelný, Prodělání, Lb., Č. Utekl z deště pod okap (pod žlab). Č. Voda se rozvodnila z mnohých dštiov. Martim. Dyščíček nepršel, fialenka zvadla. Sš. Pís. 327. Na d. jíti. Jg. Kdy se po staveních dýmy vláčejí, na déšť (je to znamením deště). L. Jak d., deštěm padati (hojně). L. Déšť ranní nebývá stálý. Vz Hospodářský. Lb. Léta 1769. veliké boží deště byly. Kniha dobravická, 64. Malý d. bývá z velikého oblaku. Z malého oblaku velký d. Z toho mraku nebude d. (marně hrozí. Vz Vyhrůžka.) Č. Prov. Vše s něho spadne, co s husy déšť (o lidech nestydatých, otrlých, nedbalých). Ros. Ranní déšť a večerní smlouva — obé nestálé. Č. Až po dešti ve čtvrtek. Vz Nikdy. Č. Kdo v dešti seče, za sucha sklizí. Vz Seno, Hospodářský. Lb., Č. Malý d. přináší větší. Č. Slunce peče, d. poteče (bude pršeti). Č. Babí tanec a ranní déšť netrvá dlouho.

Č. Velké hromobití, malý d. Č. Častý déšť v lednu mrvl hojně kněžskou oboru (hodně lidí mře). Hrš. Hojným deštěm (slzami) své oči močí. Jg. Pouštěti d. hojný z očí. Jg.
Deštice, e, f., vz Deska.
Deštíček, čku, m., vz Déšť.
Deštička, y, f., vz Deska.
Deštík, u, m., vz Déšť.
Deštiti, 3. os. pl. -ští, il, ění; deštivati = pršeti, deštěm padati, herab regnen, wie Regen herabfallen. Jg. — **čím**: výmluvností (překypovati). Th. — **s čeho.** Střely dščlehu (deštily) jako příval s mrakův. Rkk. 48.
Deštivý; deštiv, a, o. Dnes je deštivo. Us.
Dešťka, y, f. = prška, Boč.; 2. vz Deska.
Dešťkář, e, m., deškář, kdo desky (na boty) dělá; Stiefelhölzermacher.
Dešťkový. D. skříně (na desky); popel, Potasche. D., Brett-, Bretter-, Stiefelholz-.
Dešťnatý, voll Regen. Rk.
Deštní, -ný, od deště, Regen-. D. voda. Us.
Deštnice, e, f., Hyade. Rk.
Deštník, u, m. Regenschirm. Us.
Deštníkář, e, m. Regenschirmmacher. Rk.
Dešťný, regenhaltig. Rk.
Dešťokam, u, m., Regenstein.
Dešťoměr, u, m., Regenmesser, Ombrometer, Hyetoskop. Rk.
Dešťorodný, regenerzeugend. L.
Dešťorodý, regenerzeugt. L.
Dešťonosný, regenbringend. L.
Dešťovatý = dešťnatý.
Dešťovice, e, f., Regenwasser. Rk.
Dešťovina, y, f. = dešťovice.
Dešťovitý, regnerisch. Rk.
Dešťovka, y, f., dešťová voda, Regenwasser; 2. dešťový červ, dšťovka, Regenwurm. Krok.
Dešťovní = dešťový.
Dešťovnice, e, f., dešťová voda, Regenwasser; 2. dšťovka, Regenwurm; 3. Regenschwamm; 4. Hyadengestirn. Rk.
Dešťovník, a, m., dešťový pták, die Mornelle; 2. rorejk, die Mauerschwalbe, D.; 3. D., **u**, m., deštník. Plk.
Dešťový (strč. dšťový, štěvý), dešťovný, od deště, Regen-. D. voda, Nz., bystřina, Rkk., oblak, počasí, Ros., plášť (kápě), Kom., potok, V., příval, Štelc., den, Háj., vítr (mokrý). — D. žabka. D. — D. pták, dešťovník, rorejk. — D. červ, dešťovka, dešťovice, dešťovnice, Regenwurm.
Detachement, fr. (detašmân), oddělek, odsylka (vojínův); detašovaný sbor, oddělený, někam odeslaný sbor vojenský. Ein abgeschickter Trupp Soldaten. Velitko. Čsk.
Detail, fr. (detalj), podrobnosť, das Einzelne, Umständliche, Ausführliche. Jg. En d. (an detalj), podrobně, v malém (obchod). Kleinhandel, -verkauf, Krämerei. — *Detailovati*, na kousky rozebírati, podrobně popisovati. Rk.
Děťátko, vz Dítě.
Dětec, tce, m. Kdyby nebylo dětcův. nebylo by pláčův. Pk. Vz Dítě.
Dětecký = děcký, kindisch. St. skl.
Detel, vz Jetel; 2. Datel. — **Detelinn** jetelina. — **Detelník**, u, m., Harzklee.
Dětenčí = dětský. D. šaty, košile. Us. Kinder-.
Determinace, e, f., z lat., určení, omezení, vymezení. Rk. — **Determinant**, n. m., v mathm. Stč. — **Determinativ-um**, a, (pronomen), náměstka určovací. Rk.
Děti, vz Dítě; 2. Dlti.
Dětich, a, m., dětišek, člověk malicherný a v jednání nechutný, ein läppischer Mensch, Kleingeist. Č.
Dětina, y, m. a f., dětinský člověk. Tys d. Us.
Dětinec, nce, m., materník, matka, děloha, těřich, V. Gebärmutter. — D., psotník. Frais. Us. Bělohrad.
Dětinětí = dětinným se stávati, kindisch werden. Stař zdětinějl. Kom.
Dětinnosť, i, f., kindisches Wesen; 2. dětinství.
Dětinný, dětský, Kindes-, Kinder-; kindisch. D. věk, léto, nevinnosť, hra, stařec, (kindisch), mravy, obyčej, sprostosť, láska, mysl. Jg. Z dětinných (dětských) let vystoupiti. Alx., Troj. Dětinnou láskou zahořela ji ňádra. Č. D. stařec (jako dítě, titěrný). Má dětinné mravy (jaké mají děti). Pass. Toho všeho nic není při dětinej mladosti. Mus. 1851. III. 110.
Dětinský, dětinný, Kinder-, kindisch, kinderhaft; dětinsky, po dětinsku. — D. věk, léta, loutky, hříčky (titěrky), škola, nemoc, vozík, učení, průtrž, kvílení, božek n. psotník, neštovice (perličky, osutiny), kolébka, válka, bitva, válčení. V., Jg. Szul dětinské střevíce. V. Ještě d. střevíce neroztrhal. Us. Hříček dětinských nechati. V. Od hříček dětinských (od dětinství). V. — **D.** = *titěrné*, dětinské = co dospělému ze způsobův dětí nesluší. Vz Dětský. Mk. Kindisch, läppisch. D. člověk. Dětinsky si počíná, vede. Nebuďte tak dětinští, abyste . . . Br. Stař bývají dětinští. Kom. Vz Dětský.
Dětinství, n., *dětství*, *dětinský věk*, die Kindheit, das Kindesalter. Růsti v dětinství. Reš. Z d., od d., hned od prvního d. V. (z mládí, od mladosti). Z d. pracoval ve všech věcech. Br. Od d. život soužený. Pešin. Z d. vyrostlý (jonák). V. Z d. vyrůsti, vyjíti. V. Z d. několo odchovati. V. — **D.** = *obyčeje dětinské*, Kinderei, Büberei, Kinderpossen. Jakč to d. Ros. D. provozovati, tropiti (děckovati). D. Vz Kaše.
Dětíšek, vz Dětich.
Dětiškovati, jako dětíšek jednati, vz Dětich, tändeln; läppisch handeln, reden. Č.
Dětiti se s kým = seznámiti se jako děti. Sm., Jg.
Dětobijce, e, m., Kindermörder: **-jed**, a, m., Kinderfresser. Jg.; **-hubný**, kinderverderbend; Jg. **-vrah**, a, m., Kindermörder. Rk.
Detonace, e, f., z lat., ztracení pravého tonu, das Falschsingen; bouchnutí, ein Schlag, Knall, Detonation. Rk.
Detrakce, e, f., z lat., odnětí, vzetí. Rk. Abziehung, Lästerung.
Dětřich, a, m. Dietrich. V.
Dětskář, e, m., lontkář, Puppenmacher. Rk.
Dětsko, a, n. = dítě; dětinský člověk.
Dětský, děcký, co dítěti sluší. Mk. D. hra, neštovice, vozíček atd. Vz Děcký, Dětinný, Dětinský.
Dětství, n. Kindheit; Kindesalter. Rk.

Detto, dito, it. = totéž, desgleichen, das eben Besagte, Benannte.

Deucalion, a, m., syn Prometheův, manžel Pyrrhin, známý povodní po něm nazvanou. Vj.

Deus ex machina, lat. = Bůh z mašiny i. e. divadelní, jakoby s nebe spadlé — neočekávané vystoupení nějaké osoby. Rk. Das plötzliche Auftreten einer Person, die der Handlung eine andere Wendung giebt.

Děva, y, f., děvka, dívka, děvice, děvečka, dívčina, dívčinka, lat. virgo, skr. koř. div, svítiti, světlým býti, nebo od div, lat. ludere, hráti? Schl. Vz Fk. 93., 94. Vz Děvče, Panna. Eine Maid, ein Mädchen.

Devadesát, i, vz Desát, Pět, Číslovka. Neunzig.

Devadesaterý, neunzigerlei. Rk.

Devadesátiletý, 90 let trvající, starý, neunzigjährig.

Devadesátkrát, neunzigmal. D.

Devadesátník, a, m., vz Čtyřicátník. D.

Devadesátý, der neunzigste.

Děvana, y, f., bohyně strslov. = Diana, bohyně lovu. Mat. verb. D. Letničina a Perunova dci. Vz Krok. II. 305.

Devátek, tku, m. = devátý díl, der neunte Theil. Ze mne má právo bráti d. Koll. Vyšli jsme na psí d. (= vězlme v neštěstí). Vz strau přísloví: Neštěstí. Berp., Č.

Devatenáct, i. Vz Pět, Číslovka. Neunzehn.

Devatenáctiletý, neunzehnjährig.

Devatenáctý, der neunzehnte.

Devaternásobný, neunfach.

Devaterník, u, m., rostlina, helianthemum, Kirschisop. Rostl.

Devaterohlásek, ska, m., sedmiblásek, Gartennachtigall. Jg.

Devaterý; devater. a. o. Devatery knihy o právích. Vš. Vz Druhové číslovky. Neunmalig. neunerlei.

Devátý. Po deváté; na devátou jde. D. Der neunte.

Devatýnástý, zastr., devatenáctý. St. skl.

Děvče, ete, n., pl. děvčata; děvčátko, a, n., dívka, děva, y, f. V již. Čech. dífče, u Domažlic dívčí. Kts. Ve vých. Čech. ďenče, ďuče. Děvčisko, a, n. Na Mor. Malé děvčátko. Us., V. Nevinná v létech svých děvčata. L. D. k milování. Er. P. 141. Děvče krev a mléko. Č. Děvče jako višně (vz stran přísloví: Hezký, Tělo), Č., jako laňka, květ, růže, Pk.; d. neobratné, vz Mouelu. V kiecech ptáčátka a v domech děvčátka. Pk. Dievča, maličké si ako rybka, hybké ako šípka, tenké ako topolík, chytré ako Pikulík; — Dievča krásno ako květ, dobré ako med, tichúčko ako muša a do rohoty jako sršeň; — Dievča ako čoby ho nlial, ako čoby ho zo zlata nliál. Mt. S. Kolik kroků nění děvče poloobuté, za tolik let se nevdá; Jestli d. po jídle spěšně mísy a lžíce se stolu nesebere, bůdou mu dlouho ženichy namlouvat. Na Mor. Kde bývají v domě pavučiny, chce se dívkám vdávati. Sk. Děvče do 12 let češ, do 16 střež, po 16 děknj tomu, kdo vyvede deeru z domu. Č. Meslel, že mu všecky ďučata schotí a žáduy mu neschůce - myslil, že ho všecka děvčata budou milovati a žádné ho nemilnje. Kb. Vz Děvčice.

Děvčecí, Mädchen-.

Děvčence, nec, pl., f. = dívky. Na Slov.

Mädchen. — **Děvčí**, dívčí, Mädchen-. D. hlas, práce, dědina, učitel, škola, hrad (Děvín), oči, boj, život, čistota (panenská). Jg. Lehčejší tepe d. ruka, od mužské rány bývá veliká muka. Dal. D. ruka na vy (na vás) k vládě slaba. L. S. — **D.** = *dérce náležející*. D. služba, mzda. D. Magd-. Mägdelohn.

Děvčice, e, f., dívčice, dívčička, ein Mädchen. D. neporušená, V., pěkná, nerozumná, Lom., hezká. Us. Nevzal si dívčici, ale truhlici (peníze. Vz stran přísloví: Manželství). C. Vz Děvče.

Děvčin, -a, -o. Mägde-, Mädchen-. D. pás. Ros.

Děvčina, y, f., dívka. Plk.

Děvčisko, a, n., děvče a) nehezké, b) mladé. Plk.

Děvčiti, 3. os. pl. -čí, il, ení; děvčívati, za děvku sloužiti, als Magd dienen. — **kde z čeho**: u někoho ze mzdy. — **se** = za děvčaty běhati. Šm.

Děvectví, n., věk dívčí; panenství. Mädchenalter. Jungfrauschaft.

Děveččí, Magd-, mzda, služba. D.

Děvečka, vz Děvka.

Děvěnka, y, f., děva. Č.

Dever, a, deveř, e, m., na Slov. = švakr, svat. Schwager. Vz Jeter.

Deverbativ-um, a. n., časoslovo od časoslova odvozené, zavinovati od vinouti. Vz Časoslovo.

Deverec, rce, m., družba, Brautführer. V.

Deverkyně, ě, f., švnkrová. Schwägerin. Č.

Devět, i n. devíti. — **Devíti** m. deviati, přehláskou devieti, a stažením devíti. Ht. Gr. st. 273. Vz Deset. Devěti n. devíti má v gt., dat., lok. a instr. Na Slov. posud: deviati. Ht. Devět, devętь, *d* m. *n*, tedy m. nevętь, skr. zd. navan, lat. novem, lit devyni, řec. *ἐννέα* (*ἐ* se přidalo a proto *ν* se zdvojilo), goth. niun, něm. neun. Schl. Vz Fk. 110. *O skloňování* v strčes. vz Kt. str. 44.; *o razbě*: Pět; *o odvození*: Mus. 1848. str. 241. (Šf.). — Devíti myslí, než s lavice spadne (nestálý). V. Hra devíti kameny. V. Jeden z devíti, po devíti. Us. D.

Devětina, y, f., devátá částka, der neunte Theil. Měst. bož.

Devětkrát, neunmal. Rkk.

Devětmecítma, dvacet devět, V., vz Jedenmecítma, Číslovka.

Devětsil, u, m., rostl., Huflattich. Kom. — **D.**, oman, Alant. — D., pupava, Eberwurz. Aqu. —

Děvice, e, f., panna, dívka, ein Mädchen. Rkk. 41.; hl. o svatých: sv. Barbora děvice a mučedlnice; šlechtična (slečna).

Děvictví, n., dívčictví, panenství, Magdthum, D.; 2. dívčí věk, Mädchenalter. D.

Děvictvo, děvčstvo, a, n. (zastr.), panenstvo, panenství, Jungfrauschaft. Leg.

Děvičí = dívčí. D. stud. — Kat. 3337. Jungfräulich.

Děvin, -a, -o. Na licech děviných. Mus. Mädchen-.

Děvín, a, n., dívčí hrad u Prahy, Mädchenburg. Dal. — D., mě. Magdeburg v Německu.

Děvina, děvinka, y, f. = děva, Mädchen. Puch.
Devisa, fr., heslo, propovídka, Denk-, Sinnspruch. Rk.
Děviti, il, en, ení = za děvu pojmouti. — **koho k čemu**: již (pannu) byl sobě k loži děvil. Kat. 1746.
Devítidenní, neuntägig. Jg.
Devítidílný, neuntheilig. D.
Devítihlásek = devaterohlásek.
Devítihlasý, neunstimmig.
Devítiletí, n., eine Zeit von neun Jahren. Jg.
Devítiletý, neunjährig. V.
Devítilistý, neunblätterig. V.
Devítiměsíčný, neunmonatlich. V.
Devítina, y, f., Neuntel, der neunte Theil.
Devítinohý, neunfüssig. Jg.
Devítipouzdrý. D. plod. Rostl. Neun Gehäuse habend.
Devítistý, der neunhundertste. D.
Devítiuhelník, u, m., Nenneck. Rk.
Devítivous, u, m., rostlina, enneapogon. Rostl.
Devítka, y, f., počet devíti, der Neuner; na kartách, die Neune; devátá část, Neuntel.
Devítník, u, m., devětník; devítidenní nábožnosť, neuntägige Andacht; 2. d., neděle devátá před Velikonocí, neděle před postem, der Sonntag Septuagesima; 3. devátý díl něčeho, ein Neuntel. Ros.
Děvka, dívka, y, f., mladá ženská osoba, děvice, ein Mädchen, eine Dirne. D. ke vdání let hodných dosáhla. Troj. — *Obecní* dívka = kurva, Freudenmädchen, Hure. V. — **D.** *svobodná* dívka, Jungfrau, Jungfer. To je ještě dievka (panna). Na Slov. — *Na Slov.* = dcera, holka, Tochter, Mädchen. Jest to vaše dievka? — **D.** (na Mor. roba) = *služka*, das Mensch, eine Dienstmagd. Za děvku sloužiti. V. Děvka ze dvoru. Kaž čert děvce, když nechce. Šm. U Čechů *nyní děvka* = služka, *dívka* ve smyslu ušlechtilejším, děvče, holka. Jg. Děvečka, když talíř protře, může se vdáti (o pracovité). Lb. Tlustý pes, bílý střez, čistá kráva, to děvečku vdává. Ze dvora děvka, z Prahy selka = do obou nic nebývá. Vz Žena. Lb. Vz také: Misa. — **D.**, y, m. = *panic*, zastaralé. St. skl. — Černé děvky = *hrušky*. Us. — Stará děvka = a) *vlna na lukách*, Wollgras, Us.; b) pták, vz Čejka.
Děvkář, holkář, e, m., kdo za děvkami běhá, ein Mädchenjäger. Jg.
Devla, y, f., hubený cikánský kůň. Tabl.
Děvnie = dívčí. Kat. 1272.
Devoce, e, f., z lat., úcta, oddanosť někomu; Andacht; Ehrfurcht, Ergebenheit. Rk.
Děvojnosť, i, f., svobodný stav děvic, lediger Stand der Weiber. D.
Děvojný; děvojen, jna, o = panický, svobodný, ledig, unverehelicht (o ženských). Dal.
Děvojstvo, a, n., dévojství, dévstvo, děvictvo = panenství. Jungferschaft. Výb. I., Leg., Pass. Odjetí d-stva. Pr. měst.
Děvokrádce, e, m. Johanit. 145. Jungfrauenräuber.
Devoluční právo, právo odúmrtné, pr. k odumřenému statku. Rk. Vererbung eines heimgefallenen Rechtes oder Gutes.
Děvosil, vz Devětsil.
Děvosnub, a, m., snoubec, der Freier. Mat. verb.
Devotní, z lat., pobožnůstkářský, Rk., fromm; unterthänig.
Děvství, děvstvo, a, n. = panenství, Jungfrauschaft. Leg., Pass.
Děvucha, y, f., děvuška, děvula, děvule, děvulenka = dívka, panenka, Mädchen. Na Slov.
Dež, dežto, zastr. = kdež, kdežto, da, wann. Pass.
Děžice, e, f. = dížka. Reš. Melkkübel.
Dežma, y, f. = desátek. Na Slov., Koll. Zehent.
Dh. Dyšnice tato ve slovanštině se nevyvinula. Hš.
Dehnouti od duch, *u* v *y*, *y* v ъ a vysutím tohoto. Ht. Vz Dechnouti.
Dehoř, vz Tchoř.
Diadem, gt. diadematu, m., z lat., náčelník, náčelek, znamení důstojnosti královské, korunkový vínek, královský náčelek. Vj., Rk. Das Diadem.
Diaerese, e, f., rozdělení dvojhlásky ve dvě samohlásky. Trennung eines Doppellautes in zwei Selbstlaute. — Přesahuje-li slovo které z jedné stopy veršové do druhé tak, že ji zároveň vyplňuje, vzniká tudy rozkol či diaeresis. KB. 4.
Diagnose, e, f., z řec., poznání nemoci. Unterscheidung der Krankheiten nach ihren Kennzeichen.
Diagnostika, y, f., nauka o poznání nemoci, die Kunst die Krankheiten zu unterscheiden. Rk.
Diagonalní, průsečný, příčný, na příč jdoucí, schräg. Rk.
Diagram, u, m. dle ‚Strom' nebo diagramm-a, ata, n. dle „Slovo", řec., nákres, nástin, Abriss, Entwurf. Rk. Vz S. N.
Diakol-um, a, n., dle „Slovo" v obec. mluvě m. diachylon, z řec., druh masti. Vz S. N.
Diakon, a, m., řec. = jáhen. Hilfsprediger.
Dialekt, u, m., řec., vz Nářečí. Mund-, Sprechart.
Dialektický, vz Dialekt. D. slovo. — 2. Obratný v řeči, v myšlení, denkgewandt, spitzfindig.
Dialektika, y, f., z řec., rozumověda, Denkkunst, Vernunftlehre; Disputirkunst.
Dialis i. e. flamen, Diův, Jupiterův, Jovův (kněz).
Dialog, u, m., z řec., rozmluva, rozprava (pravdozpytná), Unterredung, Gespräch, Wechselgespräch. Dialog (rozhovor) jest zvláštní způsoba výpravy nebo rozpravy pořízené rozmlouváním dvou osob vzájemně se pobádajících a doplňujících. Jde-li z rozhovoru i povaha rozmlouvajících osob zřejmě na jevo, stává se rozhovor dramatickým a jest pak základem nejvyššího druhu básnického. Mnohdy rozhovor vedle líčení se vyskytá ve výpravě dodávaje jí živoucnosti. KB. 243. Voj. *Dialogie*, vz Mk. Ml. 292.; S. N.
Diamant, u, m., V., místo adamant, z řec. ἀδάμας. Vz Démant. — D., vlno, Diamant-Gutedel. Vz Vlno. Šk. — *Diamantový* prsten, kříž.

Diameter, tru, n., průměr, Durchmesser, z řec.; e diametro — přímo z konců. Rk.

Diana, y, f., pův. vlaská bohyně čistoty panenské, později táž, co Artemis řecká, bohyně lovu, měsíce a kouzel nočních. Vj. — *Dianin.*

Diaporesis, diaporese, e, f., řec., rozpakování, dubitatio, když mluvící se rozmýšlí, co činiti aneb říci má. Vz Zk. Ml. II. 183.; Mk. Ml. 306.

Diari-um, a, n., dle „Gymnasium". lat., denník, Tagebuch.

Diarrhoee, f., řec., průjem, běhavka, Abweichen, Durchfall.

Diatonický, z řec., durchtönend, nach der Tonleiter tönend, diatonisch. *Diatonická škála,* přirozená stupnice v hudbě. Rk.

Dibati = po prstech choditi. Na Slov., Koll. Auf den Fusszehen gehen.

Dibati, vz Dobati.

Dibavý — piplavý, trödelhaft. Us.

Diblí, diblíčl, teuflisch. Rk.

Diblíčiti, v Krkonoších = dlouho do noci bdíti. Kb. — **se s čím** — napracovati se s malým užitkem, sich abrackern. Us.

Diblík, a, díblík, diblíček, čka, m., ďáblík, šotek, hospodářík, škřítek. D. z ďáblík διάβολος, tedy: díblík; ale píše se vůbec: diblík. Der Hausgeist, -gott, Kobolt. Tys malý diblík! Us. — V., Br. —

Diblý = ďábelský. St. skl.

Dickno, v Krkon. — vždycky. Kb.

Dict-e, Dikt-e, y, f., hora v Kretě.

Dictionnaire, fr. (dyksjonér), slovník, Rk., Wörterbuch.

Did, a, m., u star. Slovanův bůh lásky, syn Ladin. Jg.

Didaktická poesie, vz Poesie.

Didaktika, y, f., z řec., nauka o vyučování; umění vyučovací; naučné básnictví. Lehrkunst. Rk. S. N.

Didaskali-a, i, n. dle „Gymnasium" v pl., z řec., divadelní hry a zprávy o nich v starém Řecku. Rk. Didaskalien, Berichte über Schauspielaufführungen.

Dido, gt. Didony, f., Šf., lépe než: gt. Didoi (dle „Kosť"). Zk. Zakladatelka Karthaginy a královna.

Didyma, gt. Didym, n., pl. (dle „Slovo"), místo v Ionii.

Didym-os, a, m., alexandrijský grammatik.

Dieblý vz Diblý.

Dieecesan, a, m., kdo patří do diecese, Kirch-, Pfarrkind.

Diecese, e, f., z řec., osada biskupská. Sprengel, Kirchsprengel.

Dieč, i, f., rada, porada. Kat. 1423., 1504.

Diechu = děli, říkali. Kat.

Dieka = dík. Kat. 1672.

Diel = díl.

Dieice, e, n. = dílo. Št.

Dielný = dělitelný. Kat. 1741.

Diemy = díme, pravíme. Kat. 195.

Diespiter, tra, m., jméno boha Jova. Vj.

Diesseits, něm., s té strany, před; jenseits, za, s oné strany. Na Mor. též: z tam odtud, z tu odtud. Brt.

Dieta, y, f., z řec., řád potrav n. nařízená mírnosť v jídle a pití, Kom., správa života. Řád, skrovnosť v jídle. Rk. — *Diety* — denní útratné, denní plat (poslancův, úředníkův atd.). Třída denního útratného; denní útratné úhrnkové (Diaetenpauschale). J. tr. Summa, třída diet. Paušal na diety. Sp. Die Diäten.

Dietce, zastr. = dítce = dítě. St. skl.

Dieu, fr. (dyé), z lat. deus, Bůh. Mon d., můj bože; par d., pro Bůh. Rk.

Dievka = dívka.

Difference, e, f., z lat., rozdíl, rozdílnosť; neshoda; Unterschied; Zwist, Uneinigkeit, Differenz. Rk. Vz S. N.

Differencialní, lišný, rozdílový. S. N. Differential-.

Diftong, vz Dvojhláska. Doppellaut, Diphtong.

Dignitář, e, m., z lat., hodnostář, vysoký úředník. Rk. Würdenträger, Dignitarius.

Diiamb-us, u, m., dvojiamb ◡ _ ◡ _, milostivý.

Dije, e, f., řeka na Mor., der Tayafluss. D.

Dík, vz Děk.

Dikasteri-um, a, n., dle „Gymnasium" z řec., soud, soudnice; vysoký úřad. Rk. Gerichtshof, Gerichtsstube; höhere Ortsbehörde.

Dikavý. Barva d., eisengrün. Techn.

Dikce, e, f., z lat., způsob mluvení, psaní. Rk. Schreibart, Vortrag, Darstellung (in Worten), Diktion.

Dikcionář, vz Dictionnaire.

Dikčinění, vz Děk.

Dik-e, y, f., jedna z Hor, Rk.; zosobnělá spravedlnosť, personificirte Gerechtigkeit.

Dikobraz, a, m., Stachelschwein. Krok.

Dikolon, a, řec., dvojverší, spojení 2 rozdílných veršův v jedno. Vz víc Zk. Ml. II. 199.; Šš. 27.; S. N.

Diktando, a, n., z lat., předříkávání písícímu, povídání do pera, mluvení k peru. Vj.

Diktator, a, m., neobmezený vládce. —

Diktatura, y, f., neobmezená vláda. Rk.

Diktovati: předříkávati, Us., do pera říkati, Us.; povídati, V.; k peru praviti. Br.; rozkazovati. Rk.

Díl (dříve: diel), u, dílek, lku, dílec, lce, díleček, čku, m. — *částka*, ein Theil. D. knihy — oddělení, svazek. D. Kořisti na rovný díl bojovníkům rozdělil. Háj. Kořisť rovným dílem rozděliti. Háj. Loupež na rovné díly rozdělil. V., Br. Každý vzal rovný díl. Háj. Dílů nadělati. V. Díly klásti, na díly rozvrci. J. tr., V. Rovným dílem ho podělil. J. tr. Díl světa, země, vz Pevnina. Dobrý díl cesty jsem vykonal. Har. Vyplatiti něco třetím dílem laciněji (o třetí díl). V. Děliti se na díly. Us. Ve dvou dílích. Br. — **D.** = *podíl*, něm. Theil, Antheil. Diel jest netoliko příbuzných přátel, ale i jiných lidí mezi sebů ciemžkoli nedielných, jedněch od druhých dědinami, platy, listy, majestaty nebo hotovými penězi konečné oddělenie, vz Vš. 259., 266. — 267; diel zřetelný 259. — 261., 264.; diel nezřetelný, 259., 264. — 265.; kto komu diel povinen byl dáti, 262., 265.; kto diel svój ztratil 262. — 263.; dielu dovedenie, 83., 179., 262. — 264., 266. Abychom díl měli v tom zvonu a v těch hodinách. Er. Prodej jen na jeden díl se vztahuje. Er. Nemáte vy dílu v Bohu našem. Br., V. Aby Ziatec (Žatec) za díl vzal. Háj. Díl s někým míti. V. D. horní

(kukus), polní. Díl po otci. J. tr. Vypočísti něco v díl povinný. Pflichttheil, (pars legitima). J. tr. — **D.** = *dělení statků*, Theilung der Güter. V nedílu s ním zůstává v tom statku. Pr. — *Dílem, díl, na díle, na díl* (z částky), theils, zum Theil. Na větším díle jiná města tu berní zpravila. 1528. Díl pro stud, díl pro mysl strašlivou o nic se nepokouší. Jel. Větším dílem, z většího dílu. Har. Tím větší díl jich pohrdlo. Br. Nařízení díl z Boha, díl z lidí pošlá. Br. *Dílem-dílem klade se*, hledí-li se k skutečným dílům a částem celku nějakého. Dílem máš pravdu, dílem se mýlíš. Us., Zk. Dílem teplý, dílem studený. Us. Dílem, vz Celkem. — Na *dílech* = pomalu, z nenálda, nach und nach. Jako bojovník na dielech tuhému životu přivyká. Ms. z 15. stol. — **D.** = *los*, das Los. V ten čas trudný dielu měho nemiej ke mnie hnievu svého. Rad. sv. M.

Dilace, e, f., z lat., prodlení, lhůta, Verzögerung, Aufschub, Fristverlängerung, Dilation. Rk.

Dilatori-um, a. n., dle „Gymnasium", nařízení průtahu. Rk. Erkenntniss auf Frist, Aufschub.

Dilce, e, m., dělič. Jg. — *D., e, n.*, malé dílo. Č.

Dílčí, dělící, Theil-, Theilungs-. D. cedule, list, Ros., vz Gl. 36.; počet (spolkový). Vz S. N.

Dílec, lce, m., Antheil, zdrobnělé od: díl. — D. = *záhon*, lícha, Ackerbeet. Us.

Dilemma, gt. dilemmata, n., dle „Slovo", řec., dvojbor, dvojborný rozsudek. Rk., Doppelschluss, Wahl zwischen zwei unangenehmen Dingen. Vz vie v S. N.

Dílen, lně, f. = dílna. Kom.

Dilettant, a, m., it., ochotník, Kunstliebhaber, -freund. **Dilettantism-us**, u. m., ochotnictví. Rk. Kunstliebhaberei.

Diligence, e, f., fr. (diližans), poštovní vůz, rychlá pošta. Rk. Schnellpost.

Dílko, a, n., malé dílo, das Werkchen. D.

Dílna, y, f. (zastr. dělna, dělnice, dílnice; na Mor. dilňa), eine Werkstatt, -stätte, ein Werkhaus. D. umělčí, Atelier. Rk. Vlm, z které dílny to vyšlo (kdo to udělal). Ros. D. na sukno, na zbraň. Us. D. moudrosti. Kom. Ještě v dílně je ta kniha. Berg.

Dílně, dělitelně, theilbar. Jg.

Dílní = dílný; 2. k dílu náležející, Arbeit-, Gewerb . D. byliny = konopě, len. Vaň.

Dílnice, e, f. = dílna, V.; 2. která má díl, Theilnehmerin. Bern.

Dílník, a, m., díl (dědictví) majicí. Us. Mark. Theilnehmer; 2. = dělník; 3. lučbář, Chemiker.

Dílnosť, i, f., Theilbarkeit. V. D. hlíny. — 2. Theilhaftigkeit, díl jmění. V nedílnosti zůstávati = v statku nerozděleném.

Dílný (dříve dělný) = *dělitelný*, theilbar. Počet d. — **na co**: na dvé d. Ros. — **D.** = *rozdělený*, rozdílný, verschieden. Dal jim (Bůh hovadům) dílné (rozdílné) obyčeje. Rad. zvíř. Satanáš má vnoli svú od tvé daleko dílnú. Roterod. Otčen. — **D.** = *dílčí, dělící*. Scheide-. D. zeď, linie, cesta. — **D.** = *díl berouci*. Theil habend, abgetheilt. Nedílní bratři (mezi které dědictví rozděleno není, již ho společně užívají). Pr. měst. — **čím**: Jsou dskami nedílní. Apol. — **oč**. O to zboží nejsme dílní. Půh. I. 156. Vz Vš. 175., 261. — 262.; Gl. 37. — **s kým oč**. Jsem s ním o ten statek nedílný (statkem neoddělený). Pr.

2. **Dílný**, k dílu schopný, bildsam. Jíl povlovný n. dílný (snadno rozličné formy přijímací). Br.

Dílo (dříve: dělo), a, dílko, a, n. Dílo od dě (dě-ji, díti, vz -lo.). Ht., Schl. *Gt. pl.* děl, *ne*: díl. Jg. — **D.** = *čin, skutek, práce*, das Werk, die Arbeit, That. D. chválí mistra. D. zastaviti. Ruku k dílu přiložiti, přičiniti; k dílu přikročiti. Stůl k dílu. V díle sběhlý. D. Dílo své k trhu nésti. Daremné d., raději nic. Us. To jest tvé d.; to jest jeho vlastní d. Nt. H. hrnčířské, ze slámy, sedlské (orba), kovářské z železa, z mramoru, kamenické, včel. Us. D. přírody, umělství (umění pěkného). Nz.; d. po kusu na hodiny (Stückarbeit), Šp.; dílo do židů, židovské (které se židům prodává), Šp.; povrchní (na povrchu země, v horn.). Vys. D. zámečnické, vypuklé, opuštěné (doly), v dolech, hrubé, vykládací, dobré, špatné, pěkné, hezké, v hlubině (pod zemí), staré (= doly). Us., Vys. Dílo kvapné (spěšné) nebývá stálé (kalé). Prov. Dílo kvapné není platné. Č. Dobré dílo samo se chválí. Sk. Jaké d., takový plat. Jg. Člověk hrubého díla = hloupý, nezdvořilý. V. Každému se jeho vlastní dílo líbí. Č. Neskákej dílu do řeči (o tom, kdo sám svou práci chválí). Č. Vyjde d. na bílo. — **D.** = *vynakládání sil k vykonání věci*, Arbeit, Mühe, Beschäftigung, Geschäft. Ráno i večer na díle býti. Syr. Lehkým dílem (snadno). V. Dílo začaté dokonati (dodělati). V., D. Ke konci dílo přivésti. Neužitečné dílo dělati. Lenivý před dílem utiká. D., V. Chápe se díla jak komár ocele (= lenoch). Č. Dílo jí v rukou kvete. Č. Měl dílo se zdržeť — měl co dělati, aby se zdržel. Kb. D. úkolem pronajaté (Pauscharbeit), hmotné (nesnadné). Er. D. zakázkové, na hotovo, na zakázku, zamluvené, komissní, pokoutní, nekonečné. Us. Kobyla běhá za dílem a hříbě bez díla; Ponoukej ruce k dílu a ne hubu k jídlu. Pk. Míti se k dílu; z d., do díla jíti; z díla se vraceti; míti něco v díle. Nt. Teď do díla! Šm. Býti v díle. Rk. Na ten čas máme málo díla. Ml. Dílo dohazovati. Šp. Z díla vystoupiti, z díla někoho pnutiti (z práce), z díla jíti, d. přijmouti. Us. Do díla k někomu jíti. Er. P. 389. Hory jsou už v díle (im Betrieb), nejsou v díle (sind ausser Betrieb). Vys. — **D.** = *příprava*. Abyeh byla tej zlej smrti zbavena, pro niž sú vznikla ta diela. Kat. 2856. — **D.** *Míti někoho v díle* (bíti ho právě). Jemanden in der Mache haben. Jg. — **D.** — *Dílo ruční* = *řemeslo*. Handarbeit. D. leží. K žádnému dílu ani práci se neměti. V. Dílo předsevziti. V. D. někomu dáti (co by dělal). Jak se má kdo k jídlu, tak se má i k dílu. Prov. — *Učené d.* = kniha, Buch. A tak skonáno jest to dílo ode mne. Troj. — **D.** = *žně*. Dám ti to po dílech (po žních). Us. — **D.** = něm. Zeng. Zpropadené dílo (na Mor. dělo. Brt.)! Us. — **D.** = hluk, rámus, řádění. Ten dělal dílo. Us. Prk. — Vz Dělo.

Dilogie, e, f., z řec. διλογία = volnější opětování téhož slova u větě: A poznáto pravdu a pravda osvobodí vás. Každý, kdo činí hřích, slnžebník jest hřícha (Joan. 8.32). KB. 239.

Dilovedoucí, m., Werkführer. Rk.

Dílový, Theil-, vz Dílný.

Diluviální, potopní, Fluth-, Sündfluth-. D. půda, naplavenina. — **Diluvi-um**, a, n., lat. dle „Gymnasium", povodeň, potopa, Fluth, Sündfluth. Vz více v S. N. Vz také: Naplavenina.

Dím, vz Dítí.

Dimense, e, f., z lat., míra, rozměr. Rk. Vz víc v S. N. Ausdehnung eines Körpers nach Länge, Breite und Dicke, Dimension.

Dimeter, tru, m., z řec., dvojměr. Vers von 2 Takten, dvoutaktový verš. Vz Zk. Ml. II. 188.; Šk. 16.; S. N.

Dimidi-um, a, n., (dle „Gymnasium"), lat., polovice, die Hälfte, Halbscheid. Rk.

Diminuce, e, f., z lat., zmenšení, umenšení, zdrobnění. Rk. Verminderung, Verkleinerung, Abnahme, Diminution. — **Diminutiv-um**, a, n. (nomen), slovo zdrobnělé, zdrobňovací, zmenšovací. Rk. Vz S. N. Verkleinerungswort.

Dimisse, e, f., z lat., propuštění z úřadu, vzdání-se úřadu. Rk. Entlassung, Abdankung, Dimission.

Dindy. Na sv. D., což nebude nikdy. Vz Did. Na Slov.

Diné, vz Dýné.

Diner, fr. (dyné), oběd, Rk., skvostný oběd. S. N.

Dīní, n. = dění, das Thun. D. Cf. Dobrodiní.

Dinirovati = obědvati. S. N. Vz Diner.

Dinkhrabě, éte, m., z něm. Dinggraf, soudce nájmův a pronájmův a jiných trhův. V.

Dio, gt. Diona, m., řec. filosof; 2. it. = Bůh, per dio, pro Bůh. Rk.

Diodor-os, a, m., řec. filosof. Vz S. N.

Diodot-os, a, m., řec. filosof, stoik, učitel Ciceronův. Vz S. N.

Dioecese, vz Diecese.

Diogen-es, ea n. a, m., jméno více řec. filosofův, nejznámější D. sinopský, vrstevník Alexandra Velikého. Vz S. N.

Diomed-es, a n. ea, m., syn Tydeův, při dobývání Troje hrdinstvím proslulý. Vj. Vz S. N.

Diona, y, f., bohyně, matka Venušina.

Dionysí-a, í, pl., n. (dle „Gymnasium v pl."), slavnosť k poctě Dionysa. Vz S. N. Dionysien.

Dionysi-os, a, m., panovník syrakuský; řec. filosof.

Dionys-os, a, m., Bakchus. Vz Bacchos. Vz S. N.

Diopter, tru, m., z řec., průzor, průhled, prohledítko. Rk. Vz víc v S. N. Sehspalte, Schauritze, wodurch man sehen kann.

Dioptrika, y, f., nauka o průzoru, Rk., die Lehre von der Strahlenbrechung des Lichtes.

Dioram-a, ata, n., dle „Slovo", průzorný obraz. Rk. Vz víc v S. N. Durchscheingemälde.

Dioskurové, příjmí Kastora a Polluka. Rk. Vz víc S. N.

Diphtong, u, m., vz Diftong, Dvojhláska.

Diplom, u, m., listina, list, v němž někomu nějaká milosť se udílí, jímž někdo povýšen na nějakou hodnosť atd. Rk. Viz víc v S. N. Ernennungsschrift, Bestallungsbrief.

Diplomacie, e, f., nauka o statních n. vyslaneckých věcech. Rk. Vz víc v S. N Staatsunterhandlungskunst, Gesandtschaftswissenschaft.

Diplomat, a, m., statník, znalec statních n. vyslaneckých věcí. Rk. Staatskundiger.

Diplomatář, e, m., sbírka starých listin. Rk. Urkundensammlung, Diplomatorium. Vz víc v S. N.

Diplomatický, gesandtschaftlich, urkundlich, diplomatisch. D. sbor; vydání něčeho.

Dipodie, e, f., z řec, dvoustopí (ve verši), když takt ze dvou stop se skládá. Vz Mk. Ml. 315.; Zk. Ml. II. 188.; S. N.

Diptam, u, m., dictamnus, Diptam, rostl. routovitá. D. bílý, Spechtwurz; kretský (dobrá mysl), Diptam, Dosten. Jg.

Diptera, ův, pl., n., z řec., dvoukřídlí (hmyzi, mouchy). Vz víc v S. N.

Díra (zastr. déra, v obec. mluvě: ďoura), y, f., dírka, dírečka, dírčička. *Díra krátí* jako ku př. míra (vz Míra) v instr. sg., v gt., dat., lok. a instr. pl. *í* v *é*: děrou, děr, děrám, v děrách, děrami. *Ale v obecné mluvě se í* nekrátí: dírou, dírami. Das Loch, die Lucke. D. slepá. D. v síti: oko; v kamnech: čelisť, prsk, ústa; v trámě: dlab; v kládách a ve voru: ušení. Sp. Bodák na dírky knoflíkové. Cn. D. ve skále, v hoře. D. Díra hruce: ústí, otvor. D. v mlýnském kameni (Steinloch), v běhounu (das Läuterange, Vys.), v hřídeli, na knoflík. D. D., dírka potní, v kůži člověčí, v šatech, v sýru, v nose (chřípě), Us., v pístu, v korytě, v měchu. V. Dírky vyšívati, obšívati, vytloukati, vypichovati, vytahovati. Sp. Díru (v prádle) zamřížkovati. Š. a Z. Popnouti (popíti) o dírku; o několik dírek popíti (popnouti). Říká se o hodech, aby více jísti mohl.). Prov. Výše popíná o několik dírek (počíná hrdnouti). Vz Pyšný. Lb. Díru prodělati, V., zadělati. Us. Díra v horn.: d. hluboká, mělká; šířka, světlosť díry; díra na vodu (dolů vrtaná), na patronu (nahoru vrtaná); d. robila, trhala (der Schuss hat geworfen); d. zastala, netrhala, nerobila (hat versagt); d. jen zaštěpila (der Schuss hat nur einen Riss gemacht); díra do práva = vodorovně vrtaná. Vys. Má díru v hlavě (u potrhlých). Šm. Na křivou díru křivý hřebík. Šp. Kolik děr, tolik vér, kolik mlynářův, tolik měr. Č. Kolik hlav, tolik smyslů; kolik děr, tolik syslů. Kdo v které díře sám byl, i jiného tam hledá. Silná moucha díru (v pavučině) prorazie přece letí. Větší d. nežli záplata (vz Dlužník); Ukáži ti, kde tesař díru nechal (vz Vyhrůžka). Lb. Praví sv. Jíra: Lepší flek než díra. Hrš. Ukázali mu, kde murár (zedník) prečho dieru nechal. Mt. S. — **D.** = *nedostatek*, das Loch, der Mangel, Abgang an etwas. Dlužník jednu díru zandává (zatýká) a druhou otvírá. Jg. Leda se věchtem d. zastřeila. Vz stran přísloví: Chudoba. Č. — **D.** = *vchod a východ, způsob ochrany, výmluva*, das Loch, der Eingang, Ausgang, Rettungsmittel, Ausflucht. Chudobná jest ta myš, která má jen jednu díru. Na Slov. Myš jedné díře nevěří. Ros. Zaskočiti koho od díry (útočiště mu vzíti). Vz Nesnáze.

Č. Věchtem díru zahraditi (= neměv čím se vymluviti něco mluvil, nebo: udělal to leda odbyl). Vz Výmluva. Č. Hledal všeliké díry (výmluvy). Šm.

Dirce, Dirke, gt. Dirky, f., manželka Lyka thebského v studánku téhož jména proměněná. Vj. — *Dircejský* = thebský.

Dirčička, vz Díra, dírečka.

Direkce, e, f., z lat., řízení; ředitelství; směr. Rk. Leitung; Oberaufsicht; Richtung; Direktion.

Direktiva, y, f., z lat., pravidlo. Rk. Richtvorschrift, Direktivnorm.

Direktně, z lat., přímě, bezprostředně, geradezu, unmittelbar, ohne Umschweife, direkt. *Direktní* daň = přímá. Direkte Steuer.

Direktor, a, m., z lat., ředitel, správce. Direktor, Verwalter.

Direktorat, u, m., z lat., n. direktori-um, a, n. (die „Gymnasium"), ředitelství (úřad), ředitelstvo (sbor, osoby). Rk. Vz více v S. N. Das Direktorat, Vorsteheramt.

Direktorové češti, vz S. N. II.

Direktorství, n., das Direktoramt. Jg.

Dirigent, a, m., z lat., ředitel. Leiter, Vorsteher, Führer. — **Dirigovati**, richten, leiten, lenken; anordnen, Aufsicht haben. — **co**: hudbu (říditi). S. N.

Dírka, y, f. D. potová, D., od moiů. Šp. Do dírky vklouznouti. I boháč dvě má v nosu dírky. Prov. — *Pozn.* Dírka je zdrobnělé od díra, mělo by tedy býti: děrka. Vz í (se krátí v odvozených zdrobnělých). Mk. Vz ostatně: Díra.

Dírkovaný. D. punčochy, durchbrochene Strümpfe. Jg.

Dírkovati = dírky dělati, vyřezávati, kleine Löcher machen. — **co čím**: těsto prstem, kůži železem.

Dírkovatosť, i, f. Us. Löcherigkeit, Porosität.

Dírkovatý, löcherig, porös. D. houba, chléb, země, pěna, Jg., kámen (pěna mořská). V. — *Dírkovitý*. Rosti.

Dis, gt. Dita, m., vlastně každé božstvo, pak zvl. Jupiter, konečně Pluto. Vj.

Disciplina, y, f., lat., kázeň (jmenovitě při vojště), Lehre, Zucht, Ordnung; Unterdrückung alles Fehlerhaften, Disciplin. — **Disciplinarní**: předpis, soud, vyšetřování (kárací), Rk., moc, trest. S. N. Die Zucht betreffend.

Discontinuirlich, vz Diskontinuirlich.

Disconto, a, n., it. (fr. escompte), diskonto, sconto, escompt, úroková srážka z peněz dříve placených než lhůta vypršela. Abzug der Zinsen bei Bezahlung noch nicht völliger Wechsel. — **Discontovati**, před časem vyplatiti, abziehen, abrechnen. Vz víc v S. N. Tam též viz: Diskontový bank. Vz Eskompt.

Discours, fr. (diskúr), rozmluva, Unterredung, Unterhaltung.

Discus, gt. disku, m., řec., klub, řecký touš, Wurfscheibe.

Disharmonie, e, f., z řec., nesouzvučnosť, nesouhlasnosť; nesvornosť. Rk. Missklang; Misshelligkeit, Uneinigkeit, Zwiespalt.

Disjunkce, e, f., z lat., rozpojení, rozdělení, rozluka, Absonderung, Trennung, Disjunktion; *v logice*: protisada, odpor. — **Disjunktivní**, rozpojný, dělivý, absondernd, ausschliessend, disjunktiv. D. úsudek, sousudek, věta. *Opak*: kollektivní. S. N.

Diskant, u, m., nejvyšší hlas ve čtverozpěvu, die höchste Singstimme. S. N. — **D.** nejtenčí hlas psí. Šp.

Diskontinuirlich, přetržitý, v mathm. Stč.

Diskrece, e, f., z lat. šetrnosť, slušnosť, zamlčení toho, co by jiného urazilo, Vorsicht im Reden u. Handeln, Bescheidenheit, Rücksicht; Verschwiegenheit, Zurückhaltung, Grossmuth, Diskretion. Spolehnouti se na něčí d-ci; vzdáti se na d-ci, o vojsku = na milosť; d. (v obec. mluvě: *dyškerece*) = dar libovolný dle uznání, S. N., dar na zpropitnou; člověk od d-ce = štědrý. Rk.

Diskredit, u, m., nedostatek úvěru; zlá pověsť. Mangel an Credit; übler Ruf.

Diskretní, opatrný, šetrný. Vz Diskrece. Umsichtig, bescheiden; verschwiegen; behutsam, zurückhaltend, diskret.

Diskriminant, u, m., v mathm. Stč.

Diskurovati, z fr., rozmlouvati, *ne*: diskurrovati. Sprechen, reden, sich unterreden, unterhalten, diskuriren.

Diskurs, u, m., rozmluva, obyč. způsobu zábavného. S. N. Vz Discours.

Diskusse, e, f., z lat., přetřes, přetřásání; rozbírání, rozkládání, rokování. Untersuchung, Auseinandersetzung, Diskussion.

Diskutovati = o něčem rokovati. Rk., S. N. Untersuchen, erörtern, diskutiren.

Dislokace, e, f., z lat., rozsazení, rozložení ku př. žáků dle tříd, vojska po městech. S. N. Versetzung, Verlegung; das Wegziehen, Dislokation.

Dispensace, e, f., z lat., udělené vyjmutí od plnění řádně trvajícího zákona pro jistou případnosť. Freilassung, Freisprechung; Erlaubniss, Dispensation. Vz víc v S. N. — **Dispense**, e, f., z lat., úpust, vyjímka, prominutí něčeho. S. N., Rk. Entlass, Erlaubniss, Dispensation.

Disponde-us, u, (a), m., z řec., dvouspondej, je stopa rythmická skládající se z dvou spondejův: ‿ _ _ ‿ _ loupežníkům, závistníkům. Zk.

Disponent, a, m., z lat., v kupectví: zástupce obchodu, jenž na místě pána obchod zastupuje. Vz víc v S. N. Verfüger, Anordner; Verwalter, Handlungsvorsteher.

Disponibilita, y, f., z lat., příkaznosť (úředníka n. důstojníka), stav úředníkův ze služby do opětného zavolání propuštěných. S. N. Disponibilität, Verfügbarkeit.

Disponovati, z lat., naložiti s čím, přizpůsobiti co k čemu. Rk. Disponiren, anordnen, verfügen, schalten u. walten.

Disposice, e, f., z lat., pořádání, spořádání, rozložení, rozvrh; povaha; náchylnosť k něčemu, Rk.; svobodné vládnutí vlastním jměním. Disposition, Anordnung; Entwurf; Talent; Neigung; freies Verfügungsrecht. Míti peníze k disposici = míti je ležeť doma n. jinde bez určení. S. N. — **Disposiční**, Dispositions-, verfügbar. D. sklad, zboží, fond.

Disputace, e, f., z lat., vědecká hádka ústně, zvláště veřejně vedená, gelehrter Streit; sporný spis, Streitschrift. D. inaugurální, habilitační. S. N. Vz Hádka (stran frasí).

Disputovati = hádati, disputiren, streiten. Kat. 1467.

Dissertace, e, f., z lat., vědecké pojednání (obyč. k dosažení akademického stupně). S. N. Dissertation, gelehrte Abhandlung, Streitschrift.

Dissident, a, m., z lat., rozkolník, odštěpenec; jinověrec (v Polsku). Rk. Der Andersdenkende.

Dissimulace, e, f., z lat., zatajení. Rk. Verstellung, Heuchelei, Dissimulation.

Dissonance, e. f., z lat., nelibozvuk. D. podstatná, nananutá. S. N. Dissonanz, Missklang, -laut; Misshelligkeit, Uneinigkeit.

Distance, e. f., z lat., odlehlosť, vzdálenosť dvou míst od sebe. Distanz, Abstand, Entfernung, Weite. Stříleti na velikou d-ci. Us.

Distich-on, a, n., z řec., dvouverší, spojení dvou veršů v jeden celek, v jednu strofu. S. N., Zk.

Distillovati, vz Destillovati.

Distinkce, e, f., z lat., rozeznávání; vyznamenání co do cti a vážnosti. Unterscheidung; Auszeichnung durch Stand u. Ehrenstelle, Rang, Vornehmheit, Verdienst, Distinktion. *Distinguovaný,* distinguirt, vornehm, ausgezeichnet. S. N.

Distrakce, e, f., z lat., roztažení, zmatení; prodej. Rk. Distraktion, Zerstreuung, Unachtsamkeit.

Distributiva (pronomina), lat., rodové číslovky. Rk.

Distrikt, u, m., z lat., okres (v Uhřích). Rk. Distrikt, Landstrich, Bezirk, Gebiet.

Distriktualní = okresní. D. tabule, vz v S. N. Bezirks-.

Distrofon, z řec., dvoustrofá báseň. Rk.

Diškant, u, m. Diškantem zpívati. Vz Diskant.

Diškerece, vz Diskrece.

Dítce (dietce, zastr.), e, n. = dítko. St. skl.

Dítě, gt. dítěte, n.; pl. děti, gt. dětí (v obec. ml. místy: dětích), dle „Kosť", f.; dítky dle „Žena", f., dítek, dítkám atd. Dítě, dietę, dětę, skr. dhâ, dhayati, cucati, píti, se živiti; kojiti, vychovati; dhâ-trî, kojná; strslov. doją, kojím; gotb. daddja (lacto, kojím), řec. θῆσαι, θηλάζειν (lactare, kojiti). Schl. Vz Fk. 100. — *Dítě skloňuje se v sg. dle „Kníže"* a je n.; *v pl.* (dle „Kosť") má děti a je rodu ženského: děti psaly. Místy říká se v pl. *dífata* m. děti. Na Moravě říkají: dífata perníková. Brt. Na Plaště a jinde: dífata = hračky, panny. Prk. Děťátko, díťátko, děťátečko, n.; dítky, dětičky, dítečky, f. Das Kind; Kindlein. Dítě ještě v životě matky (nedochůdče), V., došlé, dochodilé, dozralé, nedošlé (nedochůdče), Jg., kojné (při prsech), V., maličké, neodstavené, V., v peřince, D., nalezené (na ulici položené, nalezenec), podvržené, podložené, V., podvrhlé, podvrhnuté (podvrhlec), cizoložné, kurevské n. venušino, V., proměněné (podvržené), na ulici položené, povržené, odložené, dokonalé, dospělé, nedospělé, přespělé, Lk., z pravého n. řádného lože (manželské), nemanželské, z lože nemanželského n. nepořádně zplozené n. poboční, J. tr., n. z levého bokn. Č. Dítě ze zelené krve (= z kurvy syn, kopřivník, kopřivče, v kopřivách narozené), dítě po mládenci (nemanželské). Č. Děti vlastní (rodné) jsou děti jedněch rodičův. Děti nevlastní (pastorní, pastorci. Vz Otčim, Macecha). Us. D. o roce. Dal. D. z bratra, ze sestry (bratranec, sestřenec); d. na sirobu zrozené (po smrti otcově zrozené). Dítě nemanželské za manželské vyhlásiti, v poctivosť lože manželského uvésti. J. tr. D. dadá (sedí), dřímá, kňourá, pláče, se směje, si hraje, leze, běhá, brouká, se chová, jí kaši, se kojí, se nosí atd. Us. Vyřezání dítěte (Kaiserschnitt). Us. Přisvojení dítěte, přijmutí dítěte za své. J. tr. To d. bylo v nečas, nebylo mu na čase. Lk. Rodičové děti své hned z mládí k dobrému veďte; Otec dítky své náležitě opatř; Otec na statek dětí závad neuváděj; Otec, chce-li dětem nezletilým poručníkem býti, statek jich zaruč; Děti rodičův svých v jich starosti a pominutí smyslem opatrujte; Děti proti rodičům při útrpnou před se neberte. Pr. První děti jistým dílem opatřiti; Děti na odkazu přestaňte; Děti své slušně opatřiti; děti nezletilé, dědictví zbavené; Po dětech nápadu nemíti. Er. Dítě legitimované (za manželské prohlášené), za vlastní přijaté (schovanci). S. N. S dítětem choditi (těhotnou býti). V. Žena dítětem těžká. Ms. D. pod srdcem nositi. Us. Dítě poroditi, na svět vyvésti, St. skl., pracné roditi, Lk., zalehnouti (ve spaní), D., kojiti a chovati, V., odstaviti (prsů více nedati). D. Děti míti, vychovati: dětí nemíti. Us. Jako své vlastní dítě někoho milovati. V. Ženaté nebo vdané děti. D. Lepší dítě nežli kůtě. Dětí jako smetí (mnoho). Komu pán Bůh dá dítky, dá i na dítky. Koll. Dal Bůh dítky, dáť i na dítky. Pk. Dobré děti krásný statek, zlé pak děti v domě zmatek. Š. a Z. Dítě praví: Bito jsem; ale nepoví proč. Č. Cikánovy (kovářovy) děti nebojí se jisker. Č. Lépe jest, aby děti plakaly než otcové (rodiče). Č. Malé děti, malá starosť; velké děti, velká starosť. Č. Malé děti jedia chlieb a velké srdce. Mt. S. Malé děti kaši jedí, a velké děti srdce užírají. Č. Chudá matka spíše sedm dětí vychová, než sedmero dětí jednu matku vyživí. Č. Malé děti jedí chlebíček, ale velké srdce. Čím víc pán Bůh dětí dává, tím více prý požehnává. Chleba, sklenic a dětí není nikdy dosti: chléb se sní, sklenice rozbijou a děti pomrou. Prov. Zvláštních lidí děti nezdary. Č. Kdyby nebylo dětcův, nebylo by pláčův. Metla vyhání děti z pekla. Sbr. Děti byly na čumendě. Us. Groš bohatému a dítě chudému. Prov. Mohlo by se i vašim dětem státi. Us. Uč své děti (doma) kaši jísti. Vz Vada. Lb. Dokud se lyka drou, tehdy na ně s dětmi jíti. Z dětí bývají lidé. Pk. Židká metla dobré dítky činí. Od dítěte = od dětinství. V. Má mnoho dítek = velikou rodinu. Us. Děti let nedošlé v moci svého otce zůstávají. Děti po otci se šlechtí a ne po mateři. Lépe jest dětí nemíti nežli nezbedně chovati. Překročíš-li malé dítě, neporoste. Na Mor. To d. běhá jako čečetka (jak šamrda). Lb. Pro smrť nikdy dosti dítek není. Kdo má dítky, nežije bez lahůdky; Dítě za ruku, matku za srdce; Kůň jest jednou hříbětem a člověk dvakrát dítětem. Pk. Děti a rodiče, jejich práva a povinnosti (dle strčes. práva), vz Rb.

str. 145.—148., 265. — **Dítě,** *vzhledem nerozumu.* D. Kind in Hinsicht seiner Unreife. Jako dítě, říká hadu ptáček a žábě slavíček. Č. Nerozumné dítě = blázen. V. Dítětem víc nebýti. V. Blázni a děti pravdu mluví. Nejspíše blázen a dítě pravdu poví. Us. S ptákem dítě, kmet s mladicí, Němec s malvazím v láhvici, což nekřesťansky zacházi, když jim do rukou přicházi. D. Chceš-li tajnou věc aneb pravdu vyzvěděti, blázen, dítě, opilý člověk o tom uměji pověděti. Rým. — **Děti** — *o zrostlých.* Umře-li hlava čeledina, děti sbožiem v jedno vladů. Sněm rkp. Staré dítě (hloupý n. stařec, jenž zase dětiní.) — **D.** = *člověk, duše,* Mutterkind. Dobré dítě. — **D.** = *sluha, služebník.* K Ahrahamovi, dieteti svému. Ž. kap. 104., 42. — **D.** *ptačí, rybí, hadí* atd. = mladé, das Junge eines Thieres. — Vz Dítko.

Dítěcí, Kinder-, Kinds-. D. věk, léta, plenky, šaty, košile, lůžko, pěsť, podíl, život, láska. Jg. O d. věku vz víc v S. N.

Ditecký = dětský, Kinds-, kindlich, kindisch.

Dithyramb, u, m., z řec. D-by sluly Řekům hymny zpívané na počesť Bakchovi. Nyní označujeme jménem tím vůbec ody, jichž obsahem jest radosť bezměrná. KB. 174. Vz víc v S. N.

1. **Díti,** ději (dím), děješ, 3. pl. dějí, děj, děje (íc), děl (díl, dál, stč. dál), děn, dění; dívati, dávati. Díti podlé „Hřáti". **D.** = konati, působiti, činiti, thun, machen, handeln; dáti, zandati, schovati, hinthun. — **se,** vz dole. Jg. Vz víc v programu příbramském 1876, str. 17. Sepsal Fr. Prusík. — **co.** Co tu děješ? Kams to děl (zandal, schoval)? Us. Tkané práce díti. Včely med dějí. Us., L. Kde (kam) jste děl maminčku? Er. P. 467. — **co jak.** Poselství dál jest **v** tato slova. Troj. Díl hnutí úmysla svého **těmito slovy.** Troj. Aby poselství dála **na** věřicí list. Ctib. **Skrze** posla poselství díti. Br. **Místo** Krista poselství dějeme. Br. — **čím:** Nevím, kam rukou díti. Jd. — **co kam.** Maso **v** stoh díti (schovati). Jg. — **co mezi kým.** Kdo poselství děje mezi někým. Aqu. — **co s kým.** Bóh day, bychom též s niu dáli (dělali). Str. skl. — **co kde.** Byť **v** kněžství poselství tvé díli a lidu věrně sloužili. Pís. Br. — **se** = fieri, geschehen, sich zutragen, vor sich gehen, widerfahren; dostati se, přijíti, wohin gerathen, wohin kommen. Jg. Děj se co děj. Děj se vůle boží. Co se tu děje? Rci, co se tu dělo? Jg. Když se toto dělo; Tak chci, aby se dělo. Nt. Nemá se kam díti. Us. Nevím kam se děl (kam přišel, kam zmizel). Jg. Plesali, radostí kam se díti nevědouce. Kom. Lab. 51. — **se jak, čím** (státi se). Tímto způsobem se jinde dálo. V. Všecko, co se přednáší, ať se jazykem srozumitelným děje. Kom. Vyčištění se děje potem, močem, stolicemi atd. Lk. Propalování rány děje se železem. Lk. — **se jak. Na** bílo se to děje. Žer. — **se z čeho.** To se dálo z vyšší moci. Toť se již musí díti z pokolení chlapeckého. Novot. To se děje z lásky, z darma. Us. — **se komu.** Děje se mi škoda, česť. V. Dobře se mu děje. Us., Br. Děje se mu křivda. Rk. Nevím, co se mi to děje, že spáti nemohu. Us. Dělo se mi také tak. Nt. — **se komu k čemu.** Napomenutí se jim děje k poznání hříchův. Kom. To se mu k vůli děje. — **se s čím.** Co se s ním děje? Jg., Br. Děje se to s ochotností. Šm. — **se kde.** Co se děje v Praze? Jg. Mnoho **pod** sluncem se děje. Us., Kom. Děj se jak děj **na** světě. Br. Tak se děje **ve** světě. Us. Neví, co se **okolo** něho děje. Jg. (Háj.) Kterak se **při** mně dálo, víte. Kon. Veliký pláč dál se po domích. Háj. — **se o čem.** Děje se o tom (jedná se o tom). Jg., Šm. — **se kdy.** Co se **krom** času děje. V. Což se dálo **o** západu slunce. Vrat. To se dálo **po** božím narození. Leg. — **se bez čeho.** Dělo se to bez něho. Us., Kom. To sě vše bez diva děje. Alx. — **se oč.** Neděje se o mne dobře. Jd., Šm. — **s adv.** To se dálo obecně; zle se děje, dálo se jim šťastně. Jg. — **že, aby.** Vz Činiti.

2. **Díti** (zastar. dieti), dím, díš, dí, díme, díte, dí n. dějí; přestp. děje (íc) **a** dě (dic), rozk. děj; děl (této formy málo se užívá, poněvadž se rovná příčestí času min. časoslova: díti, ději atd., vz předcházející slovo), děn, dění. Dějepisci *místo děl říkají:* di. D. = praviti, říci, sagen, nennen. — **abs.** I dí on. Ros. Ať krátce dím. Us. Dobrý dí, dobrý splní. Us. Ať nedím. Jak dí Cicero. Nt. — **co k čemu.** Co k tomu díš? O štěstí. — **čím.** Načež arcivrah dí slovy křepkými. Ráj. — **co o čem.** Co pak díme o jeho mateři? Troj. D. něco o něčí kráse. Kat. 195. — **komu.** I dnes tomu místu Šarka dějí. Leg. Vojtěch mi dějí (lidé). Leg. — **kde.** I dějí vůdcové **v** srdci svém. Br. — **koho čím.** Já vás nedíem sluhami ale přátely. Št. N. 276. — **že.** Všichni dějí, že jest to tak. Martim. — Vz *Vzdíti.*

Dítko, a, n., vz Dítě; pl. dítky, **f.** Das Kind.

Dítky, gt. dítek, pl., f., dle „Žena" v pl. Vz Dítě. Die Kinder.

Dito, vz Detto.

Ditrochae-us, u, m., dvojný trochej, Rk., míra dvou trochejů. S. N. – ◡ – ◡ útočiště.

Diurnista, y, m., (dle „Despota"), z lat., denní písař; písař, obyč. přepisovač, který má plat na den. S. N. Diurnist, Taglohnschreiber.

Diurn-um, a, n., dle „Slovo", lat., denní plat písařský. Rk. Diurnum, Taglohn eines Schreibers.

Dív, u, m., *podívání, pohled.* Kraššie paseky i lúky nevidala, ni viec rozkošného diva. Kat. 720.—970., 990. — **D.** = *věc podivení budící.* Ein Wunder, Verwunderung erregende Sache. Divy o sobě vypravovati. V. Divní divové se toho času ukazovali. Háj. Div svůj spatřím. Kom. Svůj div na něčem viděti. D. Nebyloby divu. D. Není divu! Div divoucí! (veliký div). Ros. To je d. divúci. Mt. S. Div a úžas mne pojal. Š. a Ž. To se bez diva děje. St. skl. Na div, na divy, v div, k (ku) podivu. Dci na divy krásná. Leg. Na div sličná. Rkk. Divy brojiti, strojiti, činiti = neobyčejné věci konati, dováděti. Divy dělá. Prov. Stal se div všech divů. (Hloupý něco moudrého učinil. Vz Hloupý.) Lb., Sych. — **D.** = *věc nepojatá,*

při divění se něčemu. Ein Wunder, etwas Unbegreifliches. Div, že jsem živ (tak se starám). Ros. Div, že oči na vrch nevylezou, tak musí člověk pracovati. Na Mor. Užívá se elliptický s následující větou zápornou. Padl, div neplakal (div, že neplakal). Us. Div ho nezabili. Div z kůže nevyskočí. Brt. Div mi ruky nepolíbil. D. Zlostí div z kůže nevyletěl. Ml. — Kat. 2715. Tak že div neosedivěl. Br. Div mu paty nemluví (o učeném a výmluvném). Ros. Div mlnví pýchou (sotva). Ros. Div to darmo nedávají. Jg. — D. = *zázrak.* Eine Wunderthat, ein Wunderwerk, Wunder. Divy veliké činil v lidu. Br. Mnohé divy se staly. Kdo jest trošty živ, bude-li bohat, bude dív. Prov. Máti božia divy tamo tvoří. Rkk. 45. Byloby to za veliký div. Bart. IV. 34. Tu se div na divy stal. Výb. II. 66. Div divný se stal. Kat. 2901. — **Divy** = *divadlo.* Ženy na divy chodí. L. — **D.** = *divokosť*, ukrutnosť, surovosť. I poče páchati divy, nechtě hněvy, by kto živý před ním ostal pro ty skutky. Kat. 3044. — **D.** = *potvora*, monstrum. Mořské divy, zvieřata, belua. Lex. vet.

Diva, y, f. = Lada. Krok.

Divací hra, drama, Schauspiel. V.

Diváctvo, a, n., diváci. Die Zuschaner.

Divač, e, divák, a, m. Zuschaner. Divači her. Kon. Vz Divák.

Divačky, ček, pl., f. = dívání se čemu, podívaná, das Zuschauen, Angaffen. Varovati se (těch) dívaček. Dekr. jedn. bratr. 1617.

Divadelní, Schauspiel-, Theater-. Divadelní hrdina, herec, Rk., hra, malířství, kulisy, koltry, Nz., básník, coup (překvap), malba (malba dekorační), ředitelství, škola (akademie), umění. S. N.

Divadlo, a, n. D. od dív-ati. Ne: divadlo. Cf. Strouhati — struhadlo, kývati — kyvadlo, stínati — stinadlo, vázati — vazadlo. Mk. Vz -adlo. — **D.** = *věc, na niž se dívají*, odiv, odiva, das Schauspiel, die Schau. K divadlu někoho po ulici voditi. Toms. Jest jim divadlem, za divadlo. Kom. D. z někoho učiniti. Dělati ze sebe d. (diváky, zrcadla). D. Hlava na rožni po městě k divadlu nosena. V. To jest mi litostivě d. Kom. — **D.** = *obecné kratochvilné hry*, Schauspiele. Divadla (hry) strojiti. V. Divadla zajisté obveselují. Kom. — **D.** = *místo, kde se hry strojí.* Schauspielhaus, Theater. Do d-a jíti, choditi; v d-e se baviti, tleskati. Večer byl v divadle. Us. D. jest již otevřeno. Us. Na divadlo, na jeviště (ku provozování) něco přivésti, uchystati. Nz. V divadle se provozují: činohra n. drama, smutnohra č. tragoedie, veselohra a fraška, zpěvohra či opera. Jeviště je pro herce. Na jevišti vidíme zadní stěnu a postranice (kulisy). Před jevištěm je místo pro hudebníky (hudebniště n. orkestr n. orchestr, *ne*: oržestr), za ním je přízemí a zeď je ohkličující má dole a uprostřed lože, nahoře gallerie (přínebí, přízemí). Pt. 128. Obšírnější popis divadel vz v S. N. II. — D. do kola, *amfitheater.* D.

Divák, a, divatel, e, divač, e, m. Der Zuschauer. Měli jsme mnoho divákův. Us. Ta věc má dosti divákův. Ros. Kejklíř činů obratností zrak d-ků mámí. Kom. Diváky ze sebe dělati (divadlo). D. Jde na diváky. Er geht gaffen. Na Slov.

Divan, u, m., z pers. arab., soud; rada sultána tureckého, v níž velký vezír předsedá, KB., Rathsversammlung des Sultan; sedátko n. lehátko vycpané, odpočívadlo dle způsobu orientalského, Ruhebett. Rk., Mz.

Dívání se, n. Při d. se, lépe: dívaje se. Km. Vz Abstrakta.

Dívárna, y, f. = divadlo. Ros.

Divatel, e, m., der Zuschauer. Rk.

1. **Dívati** se, vám, vej, vaje, al, ání; dívávati se = hleděti, patřiti, schauen, sehen, zusehen, hineinsehen, zuschauen. — **abs.** Díva se ako omámený; Díva sa, dobre mu oči nevytečú. Mt. S. — **čemu (jak).** Máme za nesl̈ušnou věc, dívati se škodám královským. Ben. V. Bídě jejich se s chutí dívá. Br. D. se boji, Troj., vítězství. Jel. Kak jest pochotno d. se řádu světa. Št. Králová té kratochvíli se dívala s pannami svými. Bart. I. 4. Jedna ju (trávu) žala, vázala, druhá seděla, plakala. A díval se jim z hradu pán. Sš. P. 190. Mouřenínu se dívali, jak velbloudům jísti dával. Har. II. 65. — Pref., Reš., Solf. — *Pozn.* K objasnění přechodu z tohoto smyslného významu k přenesenému (mirari, diviti se) jsou velmi vhodné věty jako: Dívali se nám, když jsme tudy jeli. Pref. 255. Eva dívajíci se kráse jeho. Stav. svoh. 1523. Dívěchu sie Němci krásě také. Rkk. Každý se nám diví. Er. Divili se lidé tomu. Er. Král se tomu zadivil. Kulda. I. 170. Vz příbramský programm, 1876. str. 18. Sepsal Fr. Prusík. — **kam (nač).** D. se na vodu, Ros., na obnažování krále, Br.; d. se nač. Kom. Žalostí se na mne d. nemohl. Vrat. 110. **Skrze** prsty na něco se d. V. Darovanému koni na zuby se nedívej (nehleď). Har. Díva sa naň, akoby ho mal zjiesť. Mt. S. — **Pozn.** Někteří myslí, že tato vazba je špatná, ale mýlí se, jak z těchto dokladův patrno jest. — **kam (do čeho, k čemu, za kým** etc.). D. se do studnice, Jg., do dálky. Tatík do nebe se dívá. Er. P. 17. D. se k lesu (v tu stranu, kde jest les). Šm. D. se za kým. Us. — **odkud.** D. se z oken. Us. **S** vysoka se naň dívá. — **kudy kam** Přes plot do zahrady se dívá. — **čím.** D. se očima. Kom. Lab. 90.

2. **Dívati se**, vz Diti se, 1.

Dívavý, schaulustig. Rk.

Dívčí věk, únos, boj, D., ruka, válka, Rk., hrad a) Děvín v Čechách; b) Maidenburg na Mor.; škola (obecná, hlavní, měšťanská, vyšší). Mädchen-.

Dívčice, e, f., dívčina, D., dívčička, y, f. L. Vz Děva.

Dívčický, mädchenhaft. D.

Dívčinnosť, i, f., Mädchenhaftigkeit. Rk.

Dívka, y, f. = děvče. Na Plz. a Plaště. Prk.

Divě = divoce, wild, muthig; ukrutně, grausam. Kat. 3208.

Dívenka, y, f., dívka, Mädchen. Chm.

Divergentní, z lat., rozbíhací se. Čáry divergující, které, čím dále se táhnou, tím více od sebe se vzdalují. S. N. Aus einander laufend. Vz násl.

Divergirend, v mathm. rozbíhavý, auseinanderlaufend. Stč.

Diversa, pl., n., lat., rozličné věci. Psává se na balíky, které se dávají na poštu a věci rozličného druhu obsahují. Verschiedene Sachen.

Divertissement (fr. dyvertysman), zábava, zábavní kousek, Rk.; při tanečních zábavách jedno skupení tanců; v hudbě skupení z úryvků z rozličných kusů sestavené. S. N. Ergötzung, Belustigung, Zeitvertreib; ein Bühnentanz, kleines Ballet; Potpourri (pópurrý).

Divice, e, f., divá osoba. Eine Wilde. Mus.

Divide et impera, lat., rozděl a panuj; hleď rozbroj rozšířiti, bys mohl nad nesvornými protivníky snáze vítěziti.

Dividend, u, m., dělenec, die zu theilende oder die theilbare Zahl; **divisor**, u, m. = dělitel, dělič; z lat.

Dividenda, y, f., z lat., podíl (akcionářův) na zisku, podělek (ze společného užitku). Rk. D. řádná, mimořádná (Sopradividende). Dividende, der zu theilende Gewinn; der Antheil, welchen jeder Theilhaber einer Handlungsgesellschaft hat.

Dividovati, děliti, dividiren, theilen.

Divina, y, f., divoké maso, wildes Fleisch; divokosť, Wildheit. Bern.

Divinace, e, f., z lat., tušení, předvídání. Rk. Divination, Ahnung, Weissagung.

Divise, e, f., z lat., dělení, Division, Theilung; 2. oddíl vojska, skládá se z dvou brigád, divisního dělostřelectva, a někdy i z části jezdectva. Vz Brigáda. Rf. Division (Abtheilung eines Kriegsheeres).

Divisor, vz Dividend. Theiler.

Diviš, e, m., z Dionysius. Hil.

Divitel, e, m. Bewunderer, Verwunderer. L.

Diviti se, div, divě (ic), il, ení; divívati se, sich verwundern, staunen, mirari. — **abs.** Divichu se Němci. Rkk. I divili se všichni náramně. Br. To se divím. Jg. — **čemu, komu.** Divím se tomu. Troj. Jest se čemu d. Us. Poče tomu sě d. Kat. 249. Diviechu sě Němci krásě také. Rkk. 46. Není se tomu d. Šm. — Br., Háj., Solf., St. skl., Alx. — **koho:** To mne diví (das wundert mich), **šp.** *m.:* Tomu se divím. Mns., Jg. — **nad čím.** Jg., Šm., *ale* neuváději žádného dokladu a *Rk. praví, že jest tato vazba špatná*; s ním souhlasí Os.; avšak *šp. právě není*, možnáť ji analogií chrániti: Úžasnouť se nad tím upřímí. Br. Užasl jsem se nad tím. Ros. — **jak.** Diviti se se strachem. V. — **do koho.** Divím se do starých lidí, kterak na tom jich smysl bludí. Cat. bih. Diví (divím) sě do tebe. Pass. 625. — **komu nad koho.** Že se jim nad jiné divival. V. — **z čeho.** A když ji z toho divie se mluvila, odpověděla. Han., Výb. — **kde.** Nepřestávář se v sobě vždy d. Pís. Br. — **přes co.** Divím se přes to, — **šp.** *m.:* čemu. Šm., Jv. — Vz Dívati se, 1.

Divizna, y, f. Königskerze. D. obecná, končitá, sapovitá, stěsněná, hajní, chlumní, rezavá, knotovková, šedá, brunatná, červíková. Jg. — **Diviznolistý**. — *Diviznovitý.* Rostl. — *Diviznový.* D. kořen. Čern. Königskerzen-.

Dívka, vz Děva.

Divně, wunderlich, wunderbar. D. si vede, si počíná. Us. D. se to stalo. Us. D. a jináč se vymlouval, zaklinal (vším možným způsobem). Us. na Mor., Brt. V kolo d. se točiti. Kom.

Divník, u, m., divokvět, Wunderblume, Nachtschön. Berg.

Divniti = divným činiti, wunderbar machen. — *co.* Ps. ms.

Divno, komp. divněji, wunderbar. Jest nám to d. Tkadl. Bylo nám velmi d. Har. Divno mi toho do těch lidí. Kom. Jest mi d. ku podivu. D. Ale toho mi nejdivněji, že . . . Kom. Divno mi do sestry naší. Ctib. Had. 10.

Divnobarevný, wunderbar gefärbt. Sych.

Divnorozličný, zum Verwundern mannigfaltig. Fil. Zám.

Divnosť, i, f. Hil. Wunderbarkeit. — D., divná povaha, Seltsamkeit.

Divný; diven, vna, vno; komp. divnější. — **D.** = *podivný*, *ku podivu*, wunderbar, Verwunderung erregend. Jg. D. řezba, příhoda, smrť, věc, skutek. Jg., V. Ale **do** vás jest nám to divné a těžkč, že . . . Br. Divné se zdáti. V. Divné věci zima působí. Toms. Žena věrná, milá, jest divná co vrána bílá. L. — **v čem.** Divný jest Bůh v svých sondech. Chč. 631. — **D.** = *nadpřirozený*, *zázračný*, *potvorný*, übernatürlich, wunderbar, Wunder-. Jg. Divná znamení na nebi. Jg. D. úkaz. V. D. moc. Nt. — D., Br. — **čím.** Dennice jsú svým bleskem divny. Št. N. 205. — **D.** = *neobyčejný* ve způsobu, v povaze, v přirození, wunderlich, grillenhaft, seltsam, sonderbar. Jg. Staří jsou obyčejně divní (syroví, svémyslní, nevrlí). D. člověk, hlava, rozum; d. zvíře jest on. Ros. Byl divný svatý. Us. V tom obleku všem divný byl. Har. — **do koho.** Tato jest věc příliš divná do našeho Boha. Chč. 615. — *Jsem divný*, jak to vypadne = rád bych věděl. Us. v jihových. Čechách. Šb.

Divobýl, e, m. Wunderbaum. Rk.

Divoce, plaše, vztekle, bláznivě, wild, muthig. V.

Divočec, čce, m., divoček, čka, m., ein wilder Mensch, Wildfang. Aqn.

Divočeti, 3. pl. -čejí, el, ení; zdivočeti, divočívati, divokým se stávati, wild werden, wildern, verwildern. D. — **abs.** Všechen zdivočel. Ros. — **čím:** ustavičným běháním, zdržováním se v samotě.

Divočice, e, f., divoká osoba, eine Wilde. Jg.

Divočina, y, f. = divoká zvěř, ptactvo, wilde Thiere, Wild. V. — 2. Maso divoké zvěři, divokých ptákův, Wildpret. V. — 3. Černá zvěřina, divoká vepřovina, Wildschweinfleisch. V. — 4. Syrovosť v rudách jedovatá, tedy utrejch atd. Am., D. Wilderz. — 5. D. v mravích. Wildheit, wilde Sitten. Kom. Zapáchá divočinou. Ros.

Divočiti, 3. pl. -čí, -voč, -voče (ic), il, en, ení; zdivočiti, divočívati, divokým činiti, wild machen. — **koho čím:** dobytek hřmotem. — **se.** Dobytek se divočí (wird wild, scheu). Us.

Divočnosť. Lex. vet.

Divočný = divoký, vzteklý, wüthend.

Divoch, a, m.; pl. -chové, -ši, divoký člověk, ein Wilder; nevzdělanec, roher Mensch; rozpustilý, frecher Mensch; **ukrutník**, ein Grausamer. D., Jg.

Divok, a, m. = divoký člověk, Wildfang, na Slov.; nevycvičený pták. Šp.
Divokosť, i, f., plachosť. Jel. Wildheit, Frechheit, Grausamkeit. Jg.
Divokrásný, wunderschön. Mus.
Divokvět, u, m., vz Divnik.
Divoký, komp. divočejší, divočí (divočší); divoce. — **D.** = *nekrotký, plachý, lesní*, wild, nicht zahm; *planý*, wild wachsend. Jg. D. zvěř, zvíře, ptactvo, vůl, bůvol, kanec, svině, vepř, osel, kozel, husa, kachna, kaštan, třešně, dítě (které před lidmi utíká), voda z přívalů. Jg. — **D** = *bez občanského, společenského vzdělání*, wild, nicht gesittet. Jg. D. národ, lidé. Troj. — **D.** = *syrový, krutý, nevlídný, litý; plachý, živý, rozpustilý*; wild, ungestüm, frech, grausam, muthig. Jg. D. člověk, řeč, mravy, radosť, vyražení, mysl. Jg., Kat. 2736., 2823., 2877. — Divoké, divé, vojské, vojenské *maso* v ráně (nečitelné, zlé), wildes Fleisch. — D. křik (nepořádný). Nt. — *D. oheň* n. svatý, nedně ověl, das bl. Feuer; Hitzblatter. — D. *strana* (zevnější, äussere Seite; domácí strana = vnitřní). J.
Divomocný, wunderkräftig. Krok.
Divoobrazný, wildgestaltet. Jg.
Divosť, i, f., divota. Wildheit. Jg.
Divošerý, tmavý, wildgran, schauerlich dunkel. Mus.
Divoška, y, f., eine Wilde. Plk.
Divotec, tce, m., nerost, Helvin. Jg.
Divotvor, a, m., potvora, Scheusal. L.
Divotvorce, e, divotvorec, rce, m., divy činící, der Wunderthäter. D. — **D.** = broukavý, divný člověk, Murrkopf. Sych.
Divotvorka, y, f., eine Wunderthäterin.
Divotvornik, a, m. = divotvorce, 1.
Divotvornosť, i, f. Wunderthätigkeit. D., Krok.
Divotvorný, divy činící, zázračný, wunderthätig. D.
Divoucí. Div divoucí, stará forma. Cf.: činúc, Ev., plieniúcím, Rkk. Odtud: boroucí, vroucí, běhoucí. Jir.
Divous, a, m., od div (divý, divoký). Ein wilder Mensch.
Dívský, dívce náležitý, Mädchen-. D. nevinnosť. Tabl.
Divulgace, e, f., z lat., rozhlášení. Rk. Divulgation, Aus-, Verbreitung.
Divý, diví = *divoký, ne krotký, ne domácí*, wild. D. tur, včely (lesní), labuť, holub, med, šafrán (planý, žlutice). Jg. — *Divý muž, divá žena*, ve východní Moravě plural: divy ženy (Brt.), smyšlená potvora k lidem podobná. Waldmensch. Kom. Vz víc v Jg., S. N. — *Divé maso*, vz Divoký. — **D.** = *prudký, silný*, wild, heftig. Hučie divá řeka. Rkk. D. vášeň. — **D.** = *neobyčejný*, seltsam, wunderbar. D. neumělosť. Kom. D. jedenie (pokrmy). Rkk. 40. — *D. člověk* = divoký, vyjevený, wild, unschlachtig. — *Divý* vztahuje se obyč. k zevnější podobě, tvárnosti; *divoký* k mravům, k jednání. Berg.
Dixi, lat., řekl jsem, domluvil jsem! (říkávali římští řečníci, skončení řeči posluchačům naznačujíce). Dixi et salvavi animam meam, lat. = domluvil jsem a duši svou jsem spasil (svou povinnosť jsem vykonal). S. N.
1. **Díž**, díže, e, na Moravě díža, f., dížka, díženka, dížička, y, f. = nádoba dřevěná *k zadělávání kvasu* chlebového a k mísení těsta, stírka, der Backtrog, die Backdose. Těsto v díži kopistí (měsidlem) se mísí. Pt. D. k zadělání těsta. V. Dal by i díži s těstem. Č., Pk. Často v díži husto a v moučnici pusto. Pk.
2. **Díže**, e, f., dížka, dojačka, geleta, hrot, hrota, nádoba *k dojení*, der Melkkübel, die Gelte, Milchgelte, das Melkfass. Pt., Jg.
Díženka, y, f., sporangium, tobolka nikdy nepukající (pořád otevřená nebo zavřená) u plocbolistných rostl. Rostl. — Jg.
Dížný, od díže, Backtrog-; Melkkübel-. D. kvas. L.
Dj. Tato skupenina souhlásek směžďuje se v *z*: braz m. hradja. Kt.
-dko či -tko? Srovnáme-li *držátko, nosítka, měřítko, cedítko, zrcátko* a podobné se slovy: *držadlo, nosidla, měřidlo, cedidlo, zrcadlo*, pozorujeme, že ona jsou zdrobnělinami těchto, což se stalo příponou -ъko (slůvko, děťátko, bříbátko, jablko). Ježto pak -dlo vzniklo z původního -tram (vz -dlo), mohlo by se co do etymologie psáti -tlo, od čehož upuštěno jen z důvodů fonetických, ano *l* jest hláskou střední, k níž se u pohodlné výslovnosti hodí lépe *d* než *t*. Stojí tedy zdrobnělé -tko místo tlъko; přípona -dko tudíž jest nesprávná spočívajíc na fonetickém -dlo, sama nejsouc ni fonetická ni etymologická: z obou příčin jest psáti -tko. Střední lъ pak v tlъko n výslovnosti vypadlo, jako ve slově jablъko — jabko, čímž slovo přišlo o jednu slabiku, náhradou čehož se dlouží předchozí kmenová samohláska: hledítko, posýpátko, držátko atd.; dloužení jest tedy náhradným. To však se neděje, kde slovo nepřichází o slabiku, ano se ľъ nevysouvá, totiž v odvozeninách z prvotných kmenův: bidlo — bidelko z bidlъka; křídlo — křidelko. Ježto *e* v slabice *del* jest vsuvným, není radno je dloužiti, ač to mluva obecná zhusta činí nahrazujíc je též hláskou *ý* = *i*, jež zúženo z *é*: bidýlko, křidýlko, pradýlko. U tohoto a jiných některých zvykl jazyk dloužiti kmenovou samohlásku, ve kteréžto příčině jest veliké kolísání, čímž vinna dvouslabičnosť: křídlo, šídlo i šidlo, mýdlo, na Plaště vždy bidlo atd. Prk. v Km. 1876.
Dl. Z této skupeniny vysouvá se *d*: kúzelník m. kúzedlník, jel m. jedl, šel m. šedl, Vz Vysouvání souhlásek. Kt. — V skupenině této rozlišuje se *d* v *s*, ale jen v některých odvodech: búsle (housle) m. húdle od hud (bud-u). Vz Rozlišování. Kt.
Dlab, u, dlábek, bku, dlábeček, čku, m., dlaba, dlabanina, dlabinka, y, f. = vydlabaná díra, do které se čep pouští n. spojené dřevo vkládá, der Falz, die Falze. Mat. verb. D. trámový. Dlabiny = díry v břideli na kolová ramena. Us. Dlaby v kole u kolářů, díry v náboji na špice. Us. — Jg.
Dlabací dláto, Hoblmeissel. D.
Dlabač (dloubač, dlubač), e, *dlabal*, a, m., dlabáček, dlabálek, dloubálek, lka = kdo dlabe, dloubá. Der Ausböbler; Petschierstecher, Bildschnitzer. — **D.** = *dlabadlo*. Us. Das Hohleisen. Dlabač anglický, německý, španělský, tyrolský. Vz Dláto. Šp. — **Dlabačka**, y, f., nástroj dlabací, Schnitzmesser. D. la-

zebnická, dlabátko, Sucher, Wundeisen, Spatel; dlabátko zubní (paradlo, Zahnstocher). L.
Dlabadlo, dlabátko, a, n. Plk., Aqu. Stemm-, Hohleisen.
Dlabanina, y, f. D. v dřevě, Rostl., vypuklá. Presl. Holzstich. Vz Dlab.
Dlabati, dlabám a dlabi (dlabu; dlubám, dlonbám), dlabávati, dloubávati = vyrývati, höhlen, ausgraben, meisseln; worin herumstochern; hloubati, grübeln, stochern. Jg. — **abs.** Ten člověk rád dloubá (přemýšlí). Us. — **co:** obraz (rýti), Kom., studni. Šm. — *(se)* **kde:** v zubech; pták v peří dlube, Jg.; se v hlavě, Jg.; v kapse (v ní hledati). Ros. — **čím kde:** prstem v nose. Jg. — **komu kde:** v měšku (oloupiti ho). Jg. — **na čem** = o něčem přemýšleti. D. — **kam:** **proti** díře d., **podlé** čáry. — **co kam:** do krovu díru.
Dlabátko, vz Dlabadlo.
· **Dlábek,** vz Dlab.
Dlábiti, il, en, ení, dlábívati = tisknouti, tlačiti, mačkati, drücken, kneten. — **co:** hlínu (hněsti); člověka, zvíře, mouchu = dusiti; víno (vytlačovati), koně (na Mor. = léčiti). — Jg.
Dlábor, u, m., dlabátko bez špičky. Us.
Dlabozub, n, m., živočich vepřovitý. D. Gigantentapyr.
Dlabsati, vz Dlapsati.
Dláha, dlažka, dlažička, y, f. = deska k obkládání zlámaného údu, die Kompresse, Beinschiene, Schiene, Sohle. D. gutaperčová, z dřeva lipového, z dřeva bukového, slamou obložená. Cn. Zlámanou nohu dáti do dlažiček. D. Dlahy přiložiti, Ras., obložiti. Jád. — Dláhy = trámce n. břevna v podlaze, na něž se přibíjejí prkna, Polster, Unterlage. Us.
Dlaka, y, f., srsť dlouhá, langes Haar. Ssav.
Dlakanka, y, f., hmyz. Krok. Aretia.
Dlakobytník, a, n., hmyz. Krok. Panurgus.
Dlakořit, a, m. Ssav. Lasiopyga.
Dlakoun, a, u., ssavec bobrovitý. Krok. Guillino.
Dlaň, ě, či dlaně, ě, f., ruka od zápěstí do konce prstův, die flache Hand, Handfläche, Palme. Jg. Ruka roztažená slove dlaň, stažená pěsť. Kom. D. spodní, V., svrchní; dlaní důlek. D. značí obyčejně vnitřní částku ruky, spodní dlaň. Jg. (D. svrchní = hřbet. L.). Co by mohl na dlaní udržeti. Ros. Koupil za pět prstův, a za šestou dlaň (ukradl). Svědí (svrbí) ho dlaň (naděje se peněz). Svrbí-li někoho dopoledne levá dlaň, bude bráti peníze, pakli odpoledne, bude dávati peníze. Hrš. Svědí mne d. (dostanu peníze). Lb. Lavá d. ma svrbí (přijmu peníze); Pravá d. ma svrbí (vydám peníze). Mt. S. Stiská d. (je skoupým). Dávati celou dlaní. Jg., Č. Obkládati komu tvářičku dlaňmi (poličkovati ho). Vz Trest. L., Č. Zamknouti dlaň (přestati dávati). Dlaní políček dáti. V. Kdy na dlani chlupy (vlasy) uarostou. Vz Nikdy. Č. Nedali si dlaň před ústa (mluvili pravdu). Ml. Hol na dlani (= vezmi, kde nic není). Vezmi si z dlaně chlup. C. Na holej dlani nevyžiješ. Mt. S. Čím já se živiti budu, snad d. lízati budu co medvěd. Vz Chudoba. Č. Věc je na dlani = patrná. Míti srdce jako na dlani (= otevřené). Šm. — **D.** = *míra čtyř palcův.* Míra čtyř dlaní = noha. V. — **D.**, Schaufel, *lopatka daňčích parohů.* Šp.
Dlaňato-(dlaníto-)-klaný (v bot.), handspaltig; **-laločný,** handförmig gelappt; **-nohý,** schwimmfüssig, L.; **-sečný** (list); **-znožený** (list), **-žebrý** (list), Rostl.; **-žilný,** handnervig (v bot.). Rk.
Dlaňatý, dlanitý, dlaňovatý, der flachen Hand ähnlich. D. žábry, listí.
Dlaňový. D. proužka. Jg. Zur flachen Hand gehörig.
Dlaňožebrý. D. listy, palminervia, jejichž žebra nedaleko vniku do listu se rozdělují, ku př. réva vinná. Rostl.
Dlapa = tlapa. D. medvědí. Pfote, Tappe.
Dlapati = hmatati. Zlob.
Dlapatý = dlapy mající. Jg.
Dlapěti, lapěti, ějí, ěl, ění = dřepěti, hocken. Us. na Mor. — *na čem.* Kdybys ty rač na řiti lapěl. Us. na Mor.
Dlapsati, dlabsati, dlapsávati = šlapati, dáviti, treten, stampfen, drücken. — **koho čím:** pocholky koněm dlapsal. Star. let.
Dlasek, sku, dlašek, šku, m., dleska, dleška, tleštka, tleška, tlaška, dlaška, y, f. = malá luska, kleštice, klíšťata; luska dorostlá: strouk, strončí, lusk, lusek, luska. Junge Schote. Tlešťka. V. Jako dlašek (o věci tenké, splesklé). Us. — **D.,** *bachor* sliv, Pflaumentasche. Jg.
Dlask, a, dlasek, ska, dlesk, a, m., pták vrabcovitý, Steinfink, D.; — 2. cvrčala, Schnepfe, Feigenfresser. V.
Dlasmati = tlačiti, drücken; — **co kam:** do země. Jg.
Dlaška, vz Dlasek. — 2. *Střenka* u nože n. vidličky, Messer-, Gabelstiel.
Dlatec, tce, m., hřeb u nákolesníku, der Fersennagel. Us.
Dláto, a, n., dlátce, e, dlátko (dlabadlo). D. m. dlab-to od dlab (dlab-ati). Vz Dlabač. Hobleisen, Hohlmeissel, Meissel, Stemmeisen. D. D. na hlubinu (Hohlmeissel), koutové, široké (Stechbeutel), rovné, ramenné (ve mlýně, Flacheisen), pudní n. silné (Steinm., Setzmeissel), napažovací n. tenké, pupkové (na vyražení zátek), kladní široké, ramenové široké, Jg., čepovní (Lochbeutel), pěstní (Balleisen), ušaté (Rundeisen), šikmé, duté, anglické, uěmecké, španělské, tyrolské; u koláře: podběrač, podbírač, Šp., hladěcí (Poliereisen), Kh., rovné a ploché (žlábkované, vz Nástroje k pitvě, Nástroje resekční). Cn. Dlátem vydloubati, vyrývati, D., dlabati, něco hladiti. Us. Dlátem něco na něčem vyrýti. Br.
Dlatoliško, a, n., ložisko (zaječí). Lager.
Dlatoliti, zdlatolití, Lager machen. — **co:** slepice obilí zdlatolily (= v něm peleše udělaly). Kanb.
Dlatovati, dlátem vyřezati, meisseln, ausgraben. — **co:** dlaby. Us., Deh. — **co kde:** Dlatuje **na** mramoře věčné jebo činy. L.
Dlátovatý, -vitý, meisselartig. D. zuby přední. Rostl.
Dlátový, Meissel-. D. dílo. L.
Dlávlti = dáviti. Na Slov. Quetschen, drücken.
Dlazek, zka, m. = dlask. Us. v Bolesl.
Dlaž, e, f. = dlažba. Fabric.

Dlažba, y, f., dláždění, das Pflaster. D. kamenná; žlabová ve mlýně, u jezu, na předpraží (ve mlýně), Jg., hrubá, hladká, řadová n. řádková, vykládaná, špalíčková. Dlažbu beraniti n. pěchovati, lámati, bourati, vytrhati. Vz Podlaha. Nz.

Dlažbina, y, f., čím se dláždí, Pflastermaterial. Us.

Dlažbošlap, a, m. Pflastertreter.

Dláždění, dlaždění, n. Us. Das Pflastern; Pflaster.

Dlaždicí = dlažicí. D. kámen, cihla.

Dlaždič, e, m., dlažič. D. Pflasterer.

Dlaždička, dlažička, y, f. = dlažice, e, f.

Dlážditi, dlážiti, dlažiti, 3. pl. dlaží n. dláždí; dlaž, dlažď; dlážen, dlážděn; dláždívati, dláždívati, pflastern. — **co**: cestu, Us., ulici. Kom. — **co čím**: mramorem, Preff., truhly penězi. Jg. Cestu dlaždičkami. Er. P. 99.

Dlažebné, ého, n. Pflastergeld, -mauth. Rk.

Dlažební kámen, Pflasterstein. Rk.

Dlážení, n. = dláždění. D. kamenné, kostkové. V. D. cest. D. počítati (dolů k zemi hleděti.) V. — **Dlažený**, gepflastert. D. cesta. Us.

Dlažice, e, f., dlažička, cihla dlažicí. Pflasterziegel. V.

Dlažicí, dlaždicí. D. kámen, cihla. Us., D. Pflaster-.

Dlažič = dlaždič.

Dlaživo, a, n., Pflasterzeug.

Dlážka, y, f., dlažba, Kom., podlaha. Tabl. Estrich, Boden.

Dlažkošlap = dlažbošlap.

Dlážně, ě, f. = záhrobec, nápraží, Schwelle. Us.

Dlážiti, vz Dlážditi.

1. **Dle** = dlel (zastaralé), od dlíti.

2. **Dle** (z dlje, longitudo. Mkl.), na Slov dla, předložka *s genit.*, podlé, vedlé, neben; klade se před jménem svým i za ním. **Klade se**: 1. původně *o místě* = tam po straně, tam po boku. Dle moře se usadichu. Dal. Dle mého milého choti. Kat. I postavichu sebe dle dřevie. Rkk. — 2. Užíváme jí *k vytčení přiměřenosti* vytýkajíce, že se co příhodně, příslušně děje, jakž toho obsah jména, při kterémž jest, žádá, podlé, nach, vermöge, gemäss, secundum, juxta. Jezdec koně uzdou a otěží dle libosti ohýbá. Kom. Hotovi všici nohú v krok i rukú v braň Luděkova dle slova. Rkk. Co pán dle osoby své ohzvláštně při tom utratil. Břez. Dle práva. Us. Zisku dle všady lécú. Alx. Darilo sa mu jeho remeslelce dľa najlepšej vôle. Na Slov., Ht. — Vz Mkl. S. 526. — 3. K vytčení *účelu a příčiny* (z příčiny, za příčinou), wegen, ob, willen. Ne ot vzchoda v zemiech húřa vstáše, vstáše dceře dle taterska cháma. Rkk. — Kat. 2287., 2301., 2305., 2728. Ráčila jeti na Žerovnici dle svatebního veselí. Břez. Odkázal každé po 30 kopách na zlatý řetízek dle jeho budoucí památky. Břez. Dle korunování k velikému oltáři ubírati se ráčil. Břez. Dle slovíčka jednoho pozhyla sem milého. Sš. P. 211. Že ptáci však so ho dle lakotnosti své nevarují, ale přece na humence dosedají. Br. Scházejí se tam dle souzení. Pr. měst. Plzně dlě = pro užitek. Rkk. 69. (Sněm). — *Pozn. 1.* Sem patří: *me dle*, mne-dle = pro mne, za příčinou mou, z lásky ke mně, podlé soudu mého, já se strany své. Medle okažte mi to. Kom. Nemám nyní peněz, mnedle, máš-li, půjč mi. Svěd. — *Pozn. 2.* Poněvadž dle s genit. se váže, *tedy* **chybně** *dle něj* m. dle něho. — *Pozn. 3.* Zájmenům a příslovcím přiráží se v obec. mluvě: dle (hle, le): tendle, vocadle, tadydle, tudle, vocaváдle. Vz Le. Zk.

Dledla, y, m., žvástal, Schwätzer. Jg.

Dledlati = žvástati, schwätzen. Us.

Dlech (zastaralé), vo frasi: na dlech = na dél, dlouho, in die Länge, fürderhin, für die Folge. Takové věci (následkové schismatu) na dlech sú na dobré nevychäzely. Jir. Anth. II. 27. Na dlech shledají dobří lidé. Arch. I. 362., 378.

Dlelistný úd, když úd po bocích listu sedí, ku př. palisty, trní. Rostl.

-dlena. Přípona jmen podstatných: pradlena, švadlena (pradlí, švadlí). Vz Tvoření slov.

Dleni, n. (meškání, průtah, odklad), der Verzug, die Verweilung. V., Troj. Bez d. Jg.

Dlesk, vz Dlask.

Dleska, vz Dlasek.

Dlešec, šce, m., ryha, Brachse, Brassen. Šp.

Dležka, y, f., die Dille (u zámečníka). Rk.

Dlháň, dlhý, vz Dlouháň, Dlouhý.

Dlí (akkus.) = na délku. Na dlí tresť položichu. Výb. I. Vz Dli, Dél.

Dlí. Dlí (instr.) i na překy = na dél i na příč. Alx. Na dlí trsť položichu. Rkk. Jest prý špatný pleonasmus, neboť o tenké dlouhé věci, jakou je třtina, nepřijde nikomu říci, že ji položili na délku, poněvadž na šířku ani na tloušťku ji položiti nelze. Gb. Vz víc v Listech filologických a paed. II. 112. Avšak netřeba to míti za pleonasmus, má to snad smysl ten, že nepoložili třtinu na **příč** atd., nýbrž od sebe na **délku**. Vz Dli, Dél. Cf. první větu. — 2. Přípona. Vz -dlena.

Dlina = skulina, na Mor., Klinse. To prkno má samé dliny (rozpukliny). Bs., Boč.

Dlinec, nce, m., nerost. Krok. Harmotom.

Dlinonoh, a, m., tanipus, hmyz. Krok.

1. **Dlíti** (dříve a na Slov. dleti), dlím, 3. pl. dlejí, dlel, dlen, dlení = meškati, dlouho zůstávati, prodlévati, zdržovati se, zögern, verziehen, verweilen, säumen. —**abs.** Není možná déle dlíti. V. My dlouho d. nemůžeme. D. — **s čím**: Čechové s tím d. nechtěli. V. Nelze mi s tou prací déle d. Ml. — **v čem.** Dlíti nemají v ničem. Žák. sv. Ben. — **kde.** U vyhnanství d. Ráj. **Na** kamenu dlí starci po boku Ellena. Č. — **s inft.** Dlí dáti místo odpočinutí. Troj.

2. **Dlíti**, dlím, 3. pl. dlí, dlí, dlil, dlen, dlení, prodlíti = protahovati, odkládati, verziehen, verschieben. V. — **co:** Když jedna strana tu při dlí. Výb. I. — **co pro co:** pře pro svój zisk. Št. — **čím.** Iždný přes rok nemá d. zpovědí; d. pokáním, dobrým. Št. — **s čím.** Nic s tím nedlil. Lom. — **s inft.** Ahy nedlil mi toho ukázati. Kom. — **se.** Pře má velmi se mi dlí. Bel. ruk. Zacelení rány se dlilo. Co se dlí, to se mdlí. Ros., Lb. Vz Práce. Častoť z toho nic nebývá, co se dlí. Št. Že se s nebezpečenstvím jeho přes den měsíce března dlíti nebude. Smrž.

-dlo, přípona slovotvorná. V jihovýchod. řečech slovanských -lo; *d* m. *t:* skr. -tram, řec. -τρον, lat. -trum (ora-dlo, oralo, ἄροτρον, aratrum). Schl. *Znamená původně nástroj:* nosi-dlo, radlo, kovadlo, cedidlo, kadidlo, udidlo, bidlo, vodi-dlo. Hš., D., Klc., Mkl. Znamená také *místo:* bydlo, bělidlo, večeřadlu, Napajedla (na Mor.). *Před ní se kmenová samohláska krátí:* rýpati — rypadlo, týkati — tykadlo, klátiti — klatidlo, číhati — čihadlo, brousiti — brusidlo, Pk.; ale dvouslabičná slova mívají dlouhou kmenovou samohlásku: mýdlo, rádlo, křídlo, šídlo (také: šidlo). Vz **-dko**. Na Mor. mydlo, šidlo; toliko rádlo a křídlo dlouží. Brt.

Dloubal, a, dloubálek, lka, m. Ein Stierler, Stecherer.

Dloubanice, e, f., Wühlerei. Rk.

Dloubati, dloubávati, stochern, höhlen. Vz Dlabati. — **co:** věci (scrutari). Scip. — **kde.** Nedloubej v nose. — **čím kde:** drátem v nose. Lk. — **se.** D.

Dloubavý, grübelnd. Rk.

Dlouháň, ě, dlouhoš, e, m. = dlouhanec.

Dlouhanec, nce, m., dlouhoň, ě, m., dlouhý člověk, ein langer Mensch.

Dlouhánský, dlouhatánský = náramně dlouhý, übermässig lang. Cf. Velikánský. Č.

Dlouhatec, tce, m. Heilbohne. Presl.

Dlouhatka, y, f., slíva dlouhá. Us. — 2. Hmyz, colidium. Krok.

Dlouhatý. D. Rostl. Länglich.

Dlouhavosť, i, f., podlouhlosť; zdlouhavosť. —

Dlouhavý, podlouhlý; zdlouhavý. Zlob.

Dlouho, dlouze (zastarl. dluho, dluhy), komparativ: déle, dél (dýle, dýl). Lange. D. živu býti. Všichni chtějí dlouho živi býti. V. Dlouho čekati, někomu hověti, prodlévati. D., Dal., V. Málo zvidej, moc nejídej, budeš d. živ. Prov. Dl. na noc čísti. Us. Dobré se pomní dlouho a zlé ještě déle. Trvá-li co d., omrzí to. D. Dl. čekati omrzí. Us. Čím hrnec poprvu navře, tím potom dlouho zapáchá. V. Ne každému d. štěstí slouží. D. Dl. potom. Kdo svého nehledí, (ten) nedlouho dědí. Na dlouze toho nebylo (netrvalo to dl.). V. Toho zlého na dlouze nebude. V. To vám poviem ne na dlúze. Kat. 1877. Protož z toho Bohu děkuji dlúze. Anth. I. 152. Nebyl tu na dlouze. Us. Na dlouze nebo na krátce. D. Pěknosť ne na dlouho platí. Ne za dlouho po ní přišli. L. — **D.** = *pozdě*, spät. Již je d. na noc, na den. D. — Dříví *na dlouho* štípati. D. — **D.** = *obšírno*, weitläufig. Nedlouze mluviti. V. — *Z dlouha to půjde* (zvolna, po málu, langsam). V. — *Pozn.* D. užívá se nyní často nesprávně za ‚dávno‘. Už jsem tam dlouho (= dávno) nebyl. Brt.

Dlouhobodlinný, langstachelig. Rostl.

Dlouhobylosť, i, f., Langwierigkeit. Jg.

Dlouhobylý, dlouho trvalý, langwierig, lang bestehend. Jg.

Dlouhočasí, n., eine lange Zeit. Vrat.

Dlouhočasný, lange Zeit dauernd. D. paměť zůstaviti. Krok.

Dlouhočekanlivosť, i, f., shovívavosť, Langmuth. V.

Dlouhočekanlivý, shovívavý, langmüthig. V.

Dlouhočlník, u, m., rostl. vikvovitá. Rostl.

Dlouhočnělník, u, m., rostlina vikvovitá. Rostl.

Dlouhohlavec, vce, m., lixus, hmyz. Krok.

Dlouhohnát, a, m., sisyphns, hmyz. Krok.

Dlouhohomolitý zoban. Krok.

Dlouhohroznový, langtraubig. Rostl.

Dlouhohubý, langmäulig. V.

Dlouhochvílnosť, i, f., dlouhá chvíle, lange Weile.

Dlouhochvílný, langweilig. Um. les.

Dlouhochvostý, langschwänzig. L.

Dlouhojazyčný, langzüngig. L.

Dlouhoklešť, ě, m., hmyz, mundia. Krok.

Dlouhokopí, n., dlouhé kopí, langer Speer. C.

Dlouhokrký, langhälsig. Ráj., D.

Dlouhokvětý, dlouhého květu, langblütig. Rostl.

Dlouholetní, -letný, -letý, viel-, langjährig. D.

Dlouholetnosť, i, f., Langjährigkeit. L.

Dlouhomedník, u, m., rostl. omějovitá, coptis. Rostl.

Dlouhomluvnosť, i, f. Wortseligkeit. L.

Dlouhomluvný, weitschweifig. L.

Dlouhomyslnosť, i, f., Langmuth. L.

Dlouhomyslný, shovívajicí, langmüthig. Reš.

Dlouhoň, ě, m. = dlouhanec, ein langer Mensch. Us.

Dlouhonitka, y, f., spio, červ. Krok.

Dlouhonoh, a, m., macropodia, korýš. Krok.

Dlouhonohý, langfüssig, -beinig. V.

Dlouhonosík, a, m., klikoroh, Rüsselkäfer. Jg.

Dlouhonosý, nosáč, nosál, nosán, langnasig. V.

Dlouhonožec, žce, m., Langfuss.

Dlouhonožlěnatý. L. tobolky rostlinné, langstielig. Rostl.

Dlouhoocasý, langschwänzig. Lom., Krok.

Dlouhook, a, m., podophthalmus, korýš. Krok.

Dlouhoosluec, nce, m., rostl. z řádu trav Rostl.

Dlouhopamětný, lang gedenkend, lang denkwürdig. L.

Dlouhoplynný, dlouho trvalý, lange strömend, lange dauernd. L.

Dlouhoprstý, langfingerig.

Dlouhopustý, weitöd. D. les Rkk.

Dlouhořápuatý list, langstielig. Rostl.

Dlouhoretka, y, f., bembex, hmyz. Krok.

Dlouhořitka, y, f., remoura, hmyz. Krok.

Dlouhorohatý, langhornig. D. nažky. Rostl.

Dlouhorožec, žce, m. Langhörner.

Dlouhorožka, y, f., cucera, hmyz. Krok.

Dlouhoručka, y, f., langhändig, Langarm. D. — 2. Zloděj. L.

Dlouhorypka, y, f., stylaria, červ. Krok.

Dlouhoryzka, y, f., galleria, hmyz. Krok.

Dlouhoshovívající, langmüthig. Štelc.

Dlouhoshovívajícuosť, i, f. Geduld. Plk.

Dlouhosrstý, langhaarig. L.

Dlouhosť (zastar. dlůhosť), i, f., délka, die Länge: a) *místa*. D. mil ne všudy stejná. D. cesty, mostu. D. zeměplsná. D. rybníku. Břez. — b) *Času*. Dl. věku. V. Zaháněti d. času. Kom. Dl. chvíle, války, života, noci. V., Jg. — *O místě* v české řeči více užíváno *„délka"*, o *čase „dlouhosť"*. Jg.

Dlouhostopkovatý, langstielig. D. květ. Um. les.

Dlouhoš, e, m., dlouhoň, slombidlo, sahán, kolohnát, ein langer Mensch, eine Standarte. D.

Dlouhošatný, langröckig. L.

Dlouhošíjka, y, f., raphidia, hmyz. Krok.

Dlouhošíjný, langhälsig. Presl.

Dlouhotáhlý, langwierig. L.

Dlouhotobolný. D. oměj. Rostl.

Dlouhotrpělivý, langmüthig. L.

Dlouhotrvající, langwährend. V.

Dlouhotrvalosť, i, f. Langwierigkeit. V.

Dlouhotrvalý, dlouhotrvanlivý, dlouhotrvající, langdauernd, -wierig. D. déšť, zdraví, zimnice, válka, bída, obcování, rostlina. Reš., V., Kom. — Jg.

Dlouhotvářný, langes Gesicht habend. Us.

Dlouhouchý, -ušný, langöhrig. D. osel. L.

Dlouhoústka, y, f., succinea, plž. Krok.

Dlouhovatý, dlouhatý, länglich. Lom.

Dlouhovec, vce, m., dolichos, rostl. vikvovitá. Rostl.

Dlouhověčenství, n., zastr. = dlouhověčnosť. Ms. pr. cis.

Dlouhověčnosť, dlouhověkosť, i, f., dlouhé trvání, žití, letitosť, dlouhý věk. Lange Dauer, langes Leben. Ben. V., Kom., Dal., Jg.

Dlouhověčný, dlouhověký, dlouho trvající, starý, letitý, langwährend, langlebend, langjährig, uralt. Jg. D. život, muž, V., símě, Ben. V., vojna, čas, svět. Jg. — **kde: na** zemi. Br.

Dlouhověkosť, dlouhověký, vz Dlouhověčnosť, -čný.

Dlouhovětvý, langästig. D. rozsocha. Koll.

Dlouhovláknný, langfädig, -faserig. Us.

Dlouhovlasý, langhaarig. Us.

Dlouhozubka, y, f., cardita, mlž. Krok.

Dlouhoživotný, -živý, -živný, dlouho žijící, dlouhověký, langlebend. Ros.

Dlouhožlučník, a, m. Thunfisch. Světoz.

Dlouhule, e, f., miris, hmyz. Krok.

Dlouhý, komp. delší, *ne*: dělší (vz Daleký) (na Slov. dlužší), superl. nejdelší. Dlouhý, dlъhъ, skr. dîrgha z koř. drh (dargh), tahati, ziehen, růsti, řec. δόλιχος, lit. ilgas, strslov. dlъgъ. Fk. 89., Schl. Dlouhý a) *vzhledem* **času**, *trvalý*, lang, langwährend. Po projití dlouhého času. V. Po dlouhém čase; dlouhý čas po tom; když d. čas prošel; dl. věk. D. chvíle, život, živobytí, choroba, den (židovský, vz vic v S. N.). Jg. Dl. život míti. V. — **D.** = *nudný*, lang, langweilig. Delší sobota než neděle. Prov. Čas mi dlouhý. Dlouhou chvíli míti, zahnati. V. Dlouhými slovy, *lépe*: dlouhou řečí. Km. — b) *Vzhledem* **místa** dlouhý, lang. Dlouhý a vysoký. V. D. brada, vousy, míle, kabát, sukně, řada předkův. Jg. D. jako hůl. Pk. Praštil sebou (upadl), jak dlouhý; jak široký tak dlouhý. D. Ns dlouhý loket dělati, vzíti, měřiti. Prov. Něco na dlouhé lokte odkládati, protahovati. D. Do dlouhé truhly založiti (prodloužiti). D. Není tak dlouhá píseň, aby jí konce nebylo. Dl. bidlo (slombidlo, dlouhý člověk). V. Má dlouhý jazyk (o blekotném). Má dlouhé prsty (dlouhou ruku = krade). Jg., Lb. Vz Zloděj. Dlouhá sláma (otepná). D. Dlouhým tahem Němci tahů. Rkk. Jest pán z dlouhé třídy (pražskč. O lenochu.). Č. — **v čem**: v řeči dlouhý; v mluvení. V. — Na otázku: **jak dlouhý**, stojí **akkus**. Zeď čtyři sáhy dlouhá. Dva lokte z děli d. — Také: **na co, s co**. Na míli dlouhý. D. Dl. s píď. Jg. (*lépe* než: na píď. Jv.) — Také **genitiv**. Tam stojí hrob dlouhý tří loktův a široký pěti čtvrtí. Har. Přišli jsme do jeskyně dlouhé čtyř krokův. Har. I. 193. Kořen jest jedné pídi dlouhý. Byl. *V novější době klade se akkus.*, jehož i starší někdy užívali. Brt. — *Delší* o co. — *Dlouhá slabika*, vz Slabika. — **D. bahník**, vz Bahník; Dlouhý oslík, vz Oslík.

Dlouze, dlouho, lang. *O místě a o čase*. Dlouze přivázaný (kdo mnoho vůle má). Dl. mluviti. V. Milý Bože, nedej dlúze po mé milé býti v tůze. Mus.

Dlouž, dlouže, e, f., dloužina, dlouhosť, délka, die Länge. Na dlouž = na délku, Sm., L., na dlouhý čas. L.

Dloužec, žce, m., řemen, spojený dvěma kroužky s poutkem, za který se sokol drží. Sp. Wurfriemen.

Dloužek, vz Dluh.

Dloužení samohlásek, vz Samohláska.

Dloužina, y, f. = dlouž. D. země. Us.

Dloužiti, 3. pl. -ží, dluž, dlouže (ie), il, en, ení; dloužívati, dlouhé činiti, lang machen, verlängern. — **co**: řeč. Ať řeči nedloužím. V. — **co čím**: železo kladivem. — **se**. Den se dlouží, wird länger. Us.

Dloužka, y, f. = dlouhosť, die Länge. Jg.

Dlub, dlubač, dlubati = Dlab, dlabač, dlabati.

Dlubec, bce, m., hmyz, glaphyrus. Krok.

Dlubina, y, f. = jamka. D. Grübchen.

Dlubka, y, f., hmyz, beris. Krok.

Dlubna, y, dlubně, ě, f., *tesařské dlabadlo*, scharfe Axt zum Aushöhlen, die Hohldeichsel. — 2. *Palice, tlouk*, der Schlägel. Dal., Hank., Vus.

Dlubnatý, dlubný = dutý, hohl, gehöhlt. D. loď. Plk.

Dluh, u, dloužek (dlůžek), žku, dloužeček, čku, m.; na Slov. dlh, dlužba. Vz Závada. Die Schuld. Dluh na penězích, penežitý, peněžní, povinný, na počtu zůstávající, pozůstalý, V., skutečný, prázdný, D., běžný (bez úrokův), Vus., nesplatný, Rk., jistinný, směnečný, prokázaný, dobytný, právně přiznalý, Er., nedoplacený, zbývající, nezaložený (schwebende, nicht fundirte Schuld), J. tr., statní, veřejný, S. N., d. na jistiny, Sm., před soudem přiznaný, statní založený, obilní, vyvazovací, obchodní, tržní, pozdější, dřívější, starší, důchodní, zatímní, stálý, trvající, spočítaný, městský, k placení dospělý, sirotčí, Sp., na domě, Ml., na statcích pojištěný, Us., na hotových penězích. Žer. Záp. II. 3. Upsání dluhu, D.; summa, hřímě, pohledávání, zbytek, stav dluhu; dluhů prázdný n. prostý; vězení pro dluhy. J. tr. O dluzích v strčes. právu vz Vš. 29.—30., 83., 149., 322.—324., 363. Na statek otcovský

ke škodě spoludědicům dluhy činiti. Er. Dluhem někomu povinen býti. D. Dluh, dluhy dělati (d. na d. dělati), upomínati, zupomínati, vyupomínati, platiti, splatiti, vypraviti, navrátiti, odvésti, zapraviti, zaplatiti, vyvaditi, V., upsati, D.; dluh krýti *šp. (german.) m.*: ujistiti, uhraditi, založiti (vz Půjčka), Bes.; d. sháněti (*lépe*: vymáhati, dluhů dobývati, Jv.); dluh ženě platiti (s ní obcovati. Dekr. jedn. bratr. 1617.); dluh odpustiti, spočísti, rozmnožiti, založiti, vykázati, sepsati, postoupiti, oplatiti, vymáhati, převzíti. Šp. Dluh splatiti. Arch. I. 140. Zboží od kupce na dluh, na úvěr bráti. Us. Dluh vázne n. vězí na statku, *lépe*: Na statku dluh leží. (Vz Váznouti). Šb. Faktor jest povinen, dluhy pánu svému vykázati. Er. Dlužník ke dluhu se zná. Er. Dl. v nevědomosti zaplacený zase (žalobou) dobýván býti může. Er. V dluhy zajíti. Št. N. 29. Z dluhu na někoho žalovati; někoho v dluhy uvésti; dluh dluhem vyrovnati. J. tr. Dluhů nadělati; do dluhů se dáti; v dluhy se zaplésti; v dluhy zavaditi; dluhy se obtížiti. V. Dluhy se zasypati. Kom. Zaplésti se do dluhů. Ros. V dluhy jíti. Kom. Na d. živu býti. D. Na d. dáti, bráti, Jg., kupovati. Us. Mnoho peněz míti na dluzích. D. Peníze na d. vzíti. Ben. Peněz vypůjčiti. Br. V dluzích vězeti, V., po uši. Ros. Z dluhu upomínati. Ben. Z dluhů sobě pomoci; z dluhů se vybiti, vypraviti, vyplatiti; z dluhů vyjíti. V. V dluhu dáti, bráti. Jg. Znáti se k dluhu. Schön. Pro dluhy utéci, ujeti, ujíti, ustoupiti, na oštípě ujeti. V. Přijmouti nějakou pohledanosť dluhu místo placení; z dluhu někoho propustiti; dluh dluhem vyrovnati; na d. zatím něco zaplatiti; strana dluhů (v knize obchodní: strana dluhová); někomu něco z pořádnosti z dluhův odepsati; statek v dluzích vězí n. na statku jsou, leží dluhy; výkaz, průkaz, kniha, úhrn, splacení dluhu. Šp. Markovy dluhy na někoho sčítati (= vinu svou na jiného cpáti). Spravili na něj Markovy dluhy (vz stran přísloví: Vina.). Č. Mluví jako dluh (marně n. tlachavě). Vz Tlachal. Č. Připověď jest spravedlivý dluh. Č. Dobrovolný slib, spravedlivý dluh. Č. Dluh z mísy jídá. D. (úrok) s tebou z mísy jídá. Lb., Č., Pk. Kdo se dlužíš, dluhy plať; Dlužník dluhy plať, není-li hotových, čím máš. Rb. Dluh velké břemeno; D. zlý druh; D. se snadněji činívá než zaplatí; Čím víc dluhův, tím větší návštěva. Lb. Na d. nic draho není. Dluh nosí lež na zádech. Dluh bývá čím dál vždy mladší. Kdo dluh dluhem platí, ten klín klínem vyráží (z jednoho dluhu vybředne a do dvou padne). Lb. A tiem ny ještě u větší dluh zavázal k sobě. St. obec. věc. 56. (= povinnosť). Buoh nás stvořil, abychom činili po jeho vůli, což kdy jinak učiníme, dluhu jsme nezaplatili. St. Dluh odbytý, hlava smyta. Přátelé buďme, dluhy si plaťme. Č. Dluh má nohy, pole oči, les uši; na ty tři věci pozor míti sluší. Cf. Pole má oči, les uši, chovej se všude, jak sluší. Č. D. má nohy, vede tě do Nouzovic a odtud na koráb. Lb. Kdo v dluhy zabředl, nebývá bez hostí; Sladce spí, kdo bez dluhův; Kdo d-y splácí, tomu statek roste; Dluhy se rozrývají, i velmoži (velmožní) od toho nespávají; Nepůjde ti k duhu, dáš-li jíšti s sebou dluhu; Když chalupa shoří, d. na komín vyletí. Pk. Má dluhův jako kvítí. Dluhův má jako vlasův na hlavě. Utonul v dluzích. Dlužen i s vlasy na hlavě. Č. Vzal ho ďábel za starý dluh (již dávno hoden byl pekla). Ze zlého dluhu dobrá i sláma vzíti. Mus. — *Vz stran přísloví ještě*: Brada, Dlužiti se u koho, Dlužník, Havran, Chléb, Klín, Kůže, Mrzutosť, Odříti, Oštíp, Peří, Půjčiti co komu, Zabřednouti, Zaplatiti za co čím, Zařezaný a hlavně: *Půjčka*. Vz také ještě Rb. str. 265. — Dluhem smrti povinný (= *smrtedlný*). V. Dluh smrti n. přirození zaplatiti (= *umříti*). V. — **D.** = *vina*. V. Odpusť nám naše dluhy. St. obec. věc. 56.

Dluhák, a, m. = had, die Schlange. Hank. gloss.

Dluhař, e, m. Schuldenmacher. Rk.

Dlúhochvilný, langweilig. D.

Dlúhokvět, u, m., der Wunderstrauch. D.

Dlúhoký = dlouhý. Na Slov. Tabl.

Dluhoplatec, tce, m. Schuldenzahler. L.

Dlúhospaj, e, m., ospalec, Langschläfer. Na Slov. Baiz.

Dluhovati, *chybně*, nelzeť slova tohoto doložiti. Dluhuje částku *od* (!) pěti zl. *šp. m.* Jest dlužen pět zlatých. Vz Dlužný.

Dlúhověčnosť, i, f., dlouhověkosť, langes Alter, lange Dauer.

Dlúhověčný, dlouhověký, lang dauernd. Hank. gloss.

Dlúhovlasý, zastar. = dlouhovlasý. D.

Dluhový = dlužní.

Dluhující obnos. Nemajíce slovesa dluhovati, nemáme slova dluhující; místo toho tedy: dlužný: d. peníz, summa, nebo krátce: dluh.

Dlúhy, zastr. = dlouho.

Dlúž, vz Dlouž.

Dluž (vulgo lnž), dluže, dlužej, e, f., u včelařů tuhé, začernalé klí, kterým věely dílo své na stěnách úlových upevňují a vchod do úlu ubezpečují, přední stavení věel, včelní dílo napřed postavené, Reš., der Vorstoss, das Vorwachs, Stopfwachs, Vorgewächs, Vorbrett im Bienenstocke. Jg.

Dlužba, y, f., dlužení, dluh, Schulden. V d-bě jsem = ve dluzích. Us.

Dluže, e, f., deštka k nádobí bednářskému. Dauhe. Us. — Dluže také prkénka u kbelu v rybníce mechem vycpaná, aby voda pronikati nemohla. Us. Einsetzbrett.

Dlužec, žce, m., kdo se dluží. Der Borger. L.

Dlužej, vz Dluž. D.

Dlužen, vz Dlužiti; 2. vz Dlužný.

Dlúžeň, žně, m., dlúžně, ě, f., dlúžec, žce, m., deska obdloužná k zavírání úlu n. brti. Ein längliches Brett zum Zumachen der Bienenbeute. L. Cf. Dluž.

Dlužení, n., das Borgen, auf Borg nehmen. Us.

Dlužený, geborgt. D. peníze. Us.

Dlužicha, y, f., rostl. Heuchera. Presl.

Dlúžina, y, f., dlouhé pole, langes Feld. Bern.

Dlužiti, 3. pl. -ží, dluž, dluže (íc), il, en, ení; dlužívati. — **se** = dluhy dělati, Schulden machen, sich verschulden, borgen. Pořád se

jen dluží. Us. On se rád dlužívá. Us. Kdo se dlužil, plať. Ros. Kdo se rád dluží, nerad slova drží. L., Lb. Vz Dluh. — si co: penize. Us. — se v co: v penize (peulze na úrok vzíti). V., Kom. — se čeho od koho. Dlužil se peněz od něho. Ros. — se kde. Lom. Nedluž se u Zakusila, oplatiš u Musila. Vz Dluh. Lb. U někoho v jistou summu peněz. J. tr. — se komu čím. Bohu se každým slovem dlužiš (dlužným se stáváš). L. — se bez čeho: bez rozmyšlení. Ms. 1615. Sirotek bez vůle poručníka v nic se dlužiti nemůže. Pr. měst. — se na koho (ve jménu jeho). Jv.

Dlužně, schuldig, debite. Dlužněs jemu tím povinen. Dlužně od tebe toho hledá. Ros.

Dlužní, dluhový, na dluh se potahující. Schuld-. D. list, jistota, kniha, listina, Jg., summa, článek, položka, úpis, upsání, J. tr., strana (v knize); dlužní list zavaditi (vinkulovati). Šp.

Dlužnice, e, f. Die Schuldnerin. D.

Dlužnický, Schuldner-. Bern.

Dlužnictví, n. Schuldnerstand. Bern.

Dlužník, a, dlužníček, čka, m., der Schuldner; *opak*: věřitel, der Gläubiger. Dlužník m. dluh-ьnik, vz *h* před-nik. Věřitelo do statku dlužníka uvozuji. Dlužníku delší strpení míti a poshověti. Br. Dlužníky hrubě (tvrdě) upomínati. Ben. Věž pro n. na dlužníky. D. Dlužník splatil již dvě částky od 100 zl.; *špatně*, vz Částka. D. dobrý, špatný; učiniti si někoho dlužníkem. Nt. Lichvou z lichvy dlužníka sžírati. Kom. Dlužníka učiniti si někoho (verbindlich machen). V. D. vesele béře, smutně vrací. D. když žádá, pýří se a když má oplatiti, blední; Dobrý d. cizího měšce hospodář. Pk. Od špatného d-a i plevy beř. Rb. Od zlého dlužníka i plevami beř. Jg. Lepší dlžník ako krevník. Mt. S. Stran přísloví a pořekadel vz ještě: Dáti, Den, Díra, *Dluh*, Drbalovice, Chléb, Oplátka, Půjčka, Zaplatiti.

Dlužnosť, i, f., povinnosť, die Schuld, Schuldigkeit.

Dlužný (na Slov. místy dlžný); dlužen, žna, žno. — **D.** = *povinen co někomu*, mající dluh zaplatiti. Schuldig, verschuldet. Co kdo dlužen, dáti (platiti). V. Více dlužnu býti, nežli statku míti. V. Maje, než dlužen, málo víc, pojede do Drbalovic. Lom. Čerti vám jsou byli ho dlužni. Jg. Čert je (tě) tu byl dlužen. Brt. — z čeho. Dej, co jsi z práva dlužen. Rb. — co komu. Ten jemu dlužen byl 100 peněz. Br. Dlužen byl libru zlata. V. — čím: dvěma penězoma. Dal. 132. — zač, od čeho: Co jsme dlužni za stravu a od hospody. Pref. 498. — **D.** *to, co kdo povinen*, ausständig, schuldig. Dlužné penize. V. Dlužná oběť bohóm. Rkk. — **D.** = *morálně povinen*, zavázán býti, verpflichtet schuldig. — s inft. Dlužen jsem to učiniti. V. Není dlužen k jeho žalobě odpovídati. Pr. Kutn. Dlužen jest jemu odpovídati. Brikc. — komu čím. Věrou dva manželé jsou dlužni sobě. Št. Člověk největší péči dlužen je svým příbuzným. Št. Každý dlužen jest svým srdcem Bohu. Št. Nebyv tiem dlužen. Št. N. 17. Zpovědi jest každý dlužen aspoň jednou v rok. Št. — Ktož se je narodil, dlužen je smrti. Št. kn. šest. 185. — **D.** = *povinnovaný*, schuldig. Dlužné poslušenství. V. Dl. povinnosť. Ros. V dlužné poctivosti a vážnosti. V. — **Dlužno** = slušno, lat. oportet, něm. man muss, soll. Hodného jinocha dlužno ošetřovati. Johanit.

Dlužoba, y, f. = dluh. Na Slov. Šf.

Dm. Z této skupeniny vysouvá se *d*: dám m. dad-m, věm m. vědm (vím). Vz Vysouvání souhlásek, Kt., D, Dáti.

Dma, y, f., vání větru, das Blasen des Windes, der Wind. L. — 2. = dna. L.

Dmech, vz Dmych.

Dmouti, dmu, dmi, ul, ut, utí; dýmati. D. z dati = foukati, *m* je vsuto. Šf. Na Mor. dúti. D. = váti, blasen, wehen; pyšniti se, nadýmati se, stolz blasen, wehen; dmýchati, foukati, blasen. Jg. — abs. Vítr dme. L. Dme jak pán (nadýmá se). Jg. Muž a žena, oheň a pleva, tu diabel vždy dme, aby oheň hořal. Boč. — co: Vítr dme vlny mořské, Br., ústa, měchy d. Ros. — kam (v co, do čeho, na co). D. v oheň. Us. Vítr dme v plachty. L. Nedmi medvědu v ucho. Prov. Dmouti do souseda (drážditi ho). Sm. D. komu do ucha. Us. Na horkou polívku d. Us. Každý dme na vodu, kdy ho úkrop spaří (= spálený bojí se ohně). Prov. — se = nadýmati se, sich aufblasen, aufblähen, anschwellen. Jg. Moře se dme. Ctib. Vody se dmou. Kom. — (se komu) čím. Blahou rozkoší dmou se jí prsa. Rk. Penězi se d. D. Chloubou dmeš daremnou L. — se kam. Voda se dme do tronby (vtéká, fliesst ein). Ms. 1682. — se kde. Voda (vroucí) v hrnci se dme. Sych.

Dmuchadlo, a, m., dmychadlo, Blaswerkzeug. Techn. D. truhlíkové, válcové. Techn. Kasten-, Walzeugebläse. Vz Dmychadlo.

Dmuchavečný, Löthrohr-. D. přístroj, plamen, lampa, kahan. Nz.

Dmuchavka, y, f., das Löthrohr. Dmuchavkou foukati, něco zkoušeti.

Dmutí, n. D. moře, die Gezeiten (des Meeres). S. a Ž. — D., das Blasen. Us.

Dmutoretka, y, f., Pantoffelblume. Rostl.

Dmutý, geblasen. Ros.

Dmych, dmuch, dmech, u, m., dmýchání, dutí, das Blasen, Wehen. L.

Dmychač, dmuchač, e, m., der Weher, Blaser. L.

Dmychačka, y, f., die Blaserin. L.

Dmychadlo, a, n., das Gebläse. D. horkozdušné, hydraulické, vodní; Marcetovo, Newmanovo, suché. Cn. Vz *Dmuchadlo*.

Dmýchati; dmýchnouti, dmýchnu, dmechnu, chnul a chl, utí; dmýchávati, dmuchávati — dmouti, douti, dýchati, dýmati. D. od du (du-ji), *m* a *ch* jsou vsuta. Vz Dmouti. Šf. D. = dmouti, douti, dýchati, dýmati, mit dem Munde blasen, hauchen; drážditi, reizen; šeptati, zuflüstern. Jg. — abs. Dmýchej = foukej. Us. Vítr dmýchnul křídlatý. Puch. — kam (na co, v co, do čeho, pod co): na uhlí, Sych., V.; v chřípě. Krab. D. v prsty (na studené prsty dýchati). L. Někomu v kaši, v úl (drážditi ho). Us. Nedá si v nos d. L. D. do prachu. Lom. Co komu do ucha (= šeptati). Lom. Dmýchati komu pod nos (na uose mu hráti, pyšně se staviti). L. — z čeho:

z pýchy = nadýmati se, vor Stolz blasen, aufgeblasen sein. L. — **čím**: měchy. V. Větřík dmýchá balsamem. Ráj.

Dmychavka = dmuchavka.

Dmychavý, blasend, hanchend. Rk.

Dmýchnouti, vz Dmýchati.

Dn. Z této skupeniny vysouvá se *d*: prázný m. prázdný. Vz Vysouvání sonhlásek. Kt. — **Dn** m. *nn* v obec. mluvě východ. Čech.: padna m. panna, povidnosť m. povinnosť. Šb. Vz D.

Dna, y, f., zřídka: dno, a, pl. dna, n.; dnavá nemoc, lámání v údech, suchobolnosť. Die Gliederkrankheit, Gicht, das Zipperlein, Gliederweh. D. v rukou (chiragra), v nohou (v noháeh, V., d. nožní, podagra), střevní, V., slizní, v koleně. Us., Lk., V. D. kyčelní, Háj., svalovitá. V. Stonati na dna, Us., na dnu. Reš. Dnou svázaný, zlámaný, skličený, zlomený, polámaný, poražený, Jg., trápený, soužený, gichtbrüchig. Us., Jg. Dna se po mně tluče. Lk. D. chodí z údu do údu. Dna stojí nad kolenem. Lk. Dna ho zlámala. Ben. Dnou zlámané nohy. Kom. D. ho umořila. Scip. D. v hlavě. Kn. lék. Na dna střevní umřel. V. To dna ukrocuje. V. Podražcová voda ukládá holesť dny nožní. Čern. Střevo vlčí (bylina) dna střevní bojí. Byl. — Vz vic v S. N.

Dnavec, vce, m., ein Gichtbrüchiger. Rk.

Dnavosť, i, f. Gichtbrüchigkeit. Jg.

Dnavý, suchobolný, dnou zlámaný, gichtisch, podagrisch, chiragrisch. D. nemoc, bylina, Gichtkraut, člověk, případ, zimnice, místo. Jg. — **na co**: na ruce. Hlas.

Dnek, denek, gt. denka, m. = den, ein kleiner Tag. St. skl.

Dnění se, der Tagesanbruch. V.

Dněpr, a, m., řeka v Rusich, *ne:* Dnypr. Šm. Der Fluss Dnieper. Vz víc v S. N.

Dnes. Na Slov. dnesky, dnesko, dneska, na vých. Mor. dneskaj, na Hané dneskej. Brt. D. *je akkus.*, jehož se jako příslovce užívá. Heute. Ještě dnes. V. Dnes rok, dnes týden. Us. D. mně, zejtra tobě. Vz Smrt. Lb. Po dnes. Dosti takových pověr v lidech do dnes. Br. Od dnes = od dneška. Solf., Háj. Po dues, do podnes = do dneška. Podnes se má vrátiti. Ros. To až podnes trvá. Us.

Dnesnek, u, m., bylina dávaná ptákům místo semence. Jg.

Dněstr, a, m., veliká řeka polská. *Ne:* Dnystr. Šm. Vz víc v S. N. Der Fluss Dniester.

Dnešek, ška, n. šku, m. = dnešní den. Der heutige Tag. Od dneška v témdni (přes týden). Ros. Od dneška až do zejtřka. Od dneška za rok. Us. Od dnešku. Br. Do dneška to trvá. Us. Do dneška o něm zpráv nemáme. Po dnešek se to děje. Us. Na d. máme dosti. Ros.

Dnešně, dnes, heute. D. nám hrajte svatební. Č.

Dnešní, heutig. Vzorce skloňování určitých přídavných jmen jednoho zakončení. *Sg. masc.* 1. Dnešní, 2. dnešního, 3. dnešnímu, 4. dnešního, dnešní, 5. dnešní, 6. dnešním, 7. dnešním; *rod žen.* ve všech pádech: dnešní; *rod. střed.* jako muž., ale v akkus. má jen: dnešní; *pl. pro všecky 3 rody:* 1. dnešní, 2. dnešních, 3. dnešním, 4. 5. dnešní, 6. dnešních, 7. dnešními. **Tímto vzorem se řídí:** *a) přídavná jména v -í ukončená; b)* jména přídavná v druhém a třetím stupni v -í zakončená; *c) podst. jména ukončená v -í:* kočí, krejčí, lovčí, výběrčí; sudí, purkrabí, markrabí, Brykcí, Jiří, Jiljí (poslednich šest jen tenkráte, *nemají-li u sebe přívlastku*); mají-li u sebe přívlastek, skloňují se jako ‚Znamení'. Sudí, ího; ale: nejvyššímu sudí. Kz. V obec. mluvě také: uhlí, uhlího a podohně i ostatní podst. jména v -í ukončená. Brt. Vz **Jiří.** — Až do toho dnešního dne. V. Vejce dnešní, chléb včerejší, tele šestinedělné a víno lonské nejlepší. Prov. — **D.,** *dávný, cvičený, štvaný,* nicht heutig, bewandert. Však už nejsem také dnešní ani včerejší (jsem starý). Vz stran přísloví: Staroba. Č. — **D.** = *nynější,* jetzig. D. věk, svět. Us.

Dněti (dníti), dní, dnělo, dnění = dníti se, svítati, Tag werden, tagen. Když dnělo. Us. —

Dní, n. = dnění, der Tag. Ke dnimu. Us.

Dníček, čku, m. = den.

Dnisko, a, n., ošklivý den, abscheulicher Tag. Bern.

Dnisko, a, n., sedlisko u koudele. Na Slov. Koll.

Dníti, il, ěn, ění. D. od „den". D. **v čem.** V spisování knih d. = bdíti, wachen. Novější slovo. Mus. — **se.** Dní se, dnilo se, dnění se, rozednívati se, dnívati se = dněti. Jg. Slunce vzcházi', veškerým se krajem dní. Jab. 48.

Dno, a, děnko (dýnko), a, n., dénce, e, n. Dno, *gt. pl.* den. Der Boden (eines Gefässes). Dno malé, veliké, prohnuté, Šp., bečky, sklenice, u hrnce, lodí, jalové (v pivovaře, ve vystíracím stoku položená prkna). Us. Dobrati se dna (vyprázdniti nádobu). Ros. Do dna vypíti. Když málo na dně, začíná hospodařiti. Jg. Dno vyraziti, vybiti, dáti, vsaditi, vložiti, zaříznouti do zejkn, složiti, oříznouti, svrtati, ohoblovati, přiřezati, vyměřiti, vsaditi do zejku, naraziti až na základ, skositi (na pokos přezati, obřezati), očárkovati, orejsovati. Šp. Až do dna konvici vyvážil. Vz Opilec. Lb. Dno sopouchu. Kraterboden. Š. a Ž. — *Dénko* pod co, podkladka. Boden, Unterlage. — **D.** *u čepce* (zadní půle čepce). Us. — *Dno moře* (Meeresgrund), *řeky.* Dna řeky dosáhnouti, dostihnouti, dno řeky najíti. D. Na dně mořském. Prodati rybník se dny, s okrajky atd. Dsky. — *Dno studnice, věže.* Studně byla až do dna vyčerpána. Ml. — Děnko = *přikrývka.* D. u trouby; přikryti něco děnkem. Us. — Dno = *spodek některé věci* (ve smyslu přeneseném). Propadní se na dno pekla. Dna neměti (= míry). Dna nemá (o lakomých a lakotných). Vz Nesyta. Lb. Věčnosť dna nemá. L. Jí, jakoby dna neměl. Vz Žrout. Č. Na dně sedí. Vz Prodělání. Č. — Kat. 1847. Uzřels, ano mu již ve dně svítí (že život jeho na mále). Kon. Tvé žádání dna nemá. Boč. — *Na dno* = na důl; na dně = na dole. Am Boden. Dolů ke dnu se něsti. V. Ke dnu, na dno padati. V. Dna nedopadnouti. Kom. Na dně jest. Us. Do dna. Až do dna vyváziti (vypiti). V. Město ze dna zbořiti. Troj. Pravdě na dno jíti. Šm.

— **D** = *půda, role.* Vzdal jest mlýn se dnem. Mus. 1839. Na dnu svém každý kopati a stavěti smí. Pr. — Vš., Apol., Pr. měst.

Dnový, Tags-. D. jasnosť, Troj., světlo, D., blesk, paprsek. Jg.

Dnu, hinein. Dnu na Slov. jest dativ sg. neutr. od *dno*, dъno a značí tedy původně: *'ke dnu, na dno'*, přeneseně pak: *'do vnitřka, dovnitř'*. Jeden dnu, druhý von; Pusť ma, milá, pusť ma dnu; A dnu jíti nesmel. Koll. Lomidreva zaviedla dnu do chyže; Ozval sa hlas ve dverach a dnu vstupoval ten šedivý starec. Pov. — Vz víc v programě příbramském. 1856. str. 20. Sepsal Fr. Prusík.

1. **Do**, *předpona:* do-statek, do-konalosť, D., dočasný, dosmrtní, doživotní. Mkl. B. 405. Vz Do (předložka, ku konci). — Do předpona se dlouží v substantivech a adjektivech: důchod, důkaz, důmysl, důraz, důvěra, důkladný, důrazný, důstojný. Pk. Pravopis. str. 44.

2. **Do**, *přípona:* hova-do, stádo. Mkl. B. 206. —

3. **Do, předložka s genitivem.** *Určuje směr k cíli na otázku* **'kam?'** In, nach hinein, an; bis, bis in, bis zu, bis auf. **Užívá se jí: I. místně.** *1. O místě, do kterého pohyb se děje, které jest cílem pohybu* (= **v** s akkus.; protiva: **z**). — *a) Činem hmotným.* Vojsko vtrhlo do měst judských; Vešli do síně. Br. Do komnaty šedši. Kat. 951. Dopravil tělo do Benátek. Do Alexandře se brachu. Kat. 76. Dostaneme se do ulice. Kom. Lab. 26. Do sedla dosedl. Vrat. 69. Kněz ehtě do Polan jíti. Dal 43. 2. Do vsi jsme dojeli. Vrat. 40. — *b) Činem pomyslným.* Ten chasník jí padl do oka. Poh. 179. Do očí tak, krom očí jinak. Us. Když do většího rozumu přišel. Poh. 585. Odejdu do práce. Poh. II. 209. Ty věci do potazu vzaty. Žer. Záp. II. 150. Do zalíbení si koho vzíti. Poh. 655. — *2. O místě, až ku kterému se co rozprostraňuje, až po které co sahá* (= **po**; protiva: **od**). Sníh ležel místy do kolenou. V. Od země do nebes dosáhal. Pass. Boleslav Polany pobi, země do Krakova doby. Dal. Chtěli vzdělati věži až do nebe. Št. N. 255. Zídka vzvýši do pasu. Pref. 360. Králová ot počátku do konce všecko pověděˇ. Kat. 436. Len do kolen, konopí po uši. Č. — *3. O způsobě* (= **v** s akkus.). Sedlák musel halnze porubati, do otépek svázati. Poh. 611. Postavíte se všichni do řady. Poh. II. 217. — **II. Časově.** *1. Vytýká se cíl, až po který se co děje, kterým se co končí.* Chci tě milovati do smrti. V. Do noci dělati. Us. Od mladosti až do stáří. Us Do devíti hodin předly. Har. Svíčky netřeba než do dne. Č. Bylo bojováno až do noci. Troj. 407. Protáhlo se to až do pěti hodin. Žer. Záp. III. 104. Vlk slíbil do smrti masa nejiesti. Anth. I. 105. — *2. O době, během které se co vykoná aneb i opětuje.* Všichni do roka zemřeli (během roku). Jg. Do dvou neděl má mu dosti učiněno býti. Vš. 2. Dvakrát do téhodne. Us. Do téhodne ehová jeho. Výb. I. 201. Čiňte to jednú do roka. Št. N. 325. Postí se dvakráte do téhodne. Št. N. 282. Do 14 dní musí býti všecko hotovo. Poh. II. 126. — **Pozn.** *Střídnou předložkou* bývá **v** též **příčině za** s akkus. — *Ve spojení s příslovkami číselnými klade se též doba, během které se děj opětuje, do pouhého* **genitivu.** To také v obyčeji měl, že vždy jednú dne jedl. Pass. 614. Dvakrát léta ktvú osenie. Výb. I. 1107. — *3. Znamená dobu, kterou se co obmezuje.* Smlouva do několik let učiněna jest (na několik let). V. Do života (pokud by žil) mu dal. Jg. Do dne a do roka. Svěd. Štípají komáři do času. Č. Do času mlčím. Št. N. 204. Nepřijde-li do dne a do roka. Poh 153. Ještě je bylo do slibu dobrovolně, to po slibu bude z dluhu. Št. N. 303. — *4. S čísly řadovými vytýká se čas, po který se co děje.* Do třetího dne nhoditi nemohl k vojsku (po tři dni). Mndr. — **III. O počtě přibližném,** *když se činem přibližným počet věcí vytýká, až po kterou mezi na nejvýše jde, které nepřesahuje.* Zhynulo tam do tisíce mužů; Padlo do 800 mužů. Br. Zbito jest do dvamecítma set lidu. V. Zemřelo lidu do 300000. V. Tím způsobem do několika set tolarů za hodinu vytisknouti se může. Har. I. 3. Do tisíce lodí měli. Har. I. 284. Bylo jich v počtu do 300 osob. Žer. Záp. II. 55. — **Pozn.** *Střídnými předložkami jsou v této příčině* **k** s dat., **na** s akkus., **s** s akkus., **za** s akkus. — **IV. Užívá se jí k vytčení stupně a míry děje slovesného,** *po kterou n. až kam se co děje, v kterěžto příčině zhusta moc slov příslovečných do sebe má.* Do vůle (do sytosti, do syta) se těch krmí najedl; Vyspal se do červena; Do živého se mu dosáhlo. Jg. Do vůle se mu naposmívali. Hodují až do němoty do sebe cpajíce. Kom. Lab. 61. Do vůle se napili. Har. II. 65. Letos je ovoce do pána Boha. Us. Raněn jest až do smrti. Výb. I. 524. Až do smrti ho probodl. Har. I. 164. Česali se až do krve. Kom. Lab. 84. Jez do syta a dělej do potu. Č. Sladkého do syta se nenajíš. Č. Tu zemi do ostatka zkazie. Arch. I. 9. Kvítečky opadly do lístečka jednoho. 88. Pís. 196. Najedli se do chuti. Pov. 113. — **V. O směru a vztahu.** — *1. Ve spojení se slovesem* **býti** *na označenou činnosti, ku které kdo chuť a náklonnosť má.* Jest mi do smíchu. Není mi do tance, do žertu. Jg. Mnžóm do smieeha nebieše. Dal. 89. Vám je do smíchu, ale nám pohřiehu. C. Člověk i do rady i do zvády. Jg. Již mi nebude do spanie. Št. skl. I. 120. — *2. Ve spojení slovesa* **býti** *na označenou předmětu, s nímž komu činiti jest, jenž se koho týká.* Což mi do kroje? Jg. Jemu do jiných národů nic nebylo. Br. Co tobě do toho? Kom. Lab. 67. Znamenaj, co je do nie. Výb. I. 73. Což jest do mé rady. Výb. I. 877. — **Pozn.** *Střídnou předložkou* bývá v tomto případě **po** s lok. — *3. Ve spojení se slovesy a adjektivy:* viděti, míti, chtíti, nadáti se, doufati, stěžovati si, diviti se, líbí se mi, zdá se mi, jest; divno, zřejmo, zjevno jest atd. *na označenou předmětu, ku kterému výrok se táhne.* Historia tyto tři povahy a vlastnosti do sebe míti musí (v sobě, na sobě). Koc. Co se vám do něho zdá (o něm)? Pass. Zřetelně to vidíme do opilců (na opilcích). Št. To se mi do nich nelíbí. Jg. To mi do něho nelíbo bývá. Rad. zv. To jáz do něho vědě. Výb. I. 220. Žádného bludu do sebe nevím. Bl.

112. Nebyl bych se toho do vás nikdy nadál. Žer. L. 51. Služebníci stěžují sobě do pánův svých. Hos. 91. Všiu silů ufá do sebe. St. skl. II. 28. Jinó naděje neměj do mne. Antb. I. 165. Diví sě do tebe. Pass. 625. I toť je do spravedlnosti, že jsou pod jejie jménem všecky ctnosti. St. N. 205. Co dobrébo do vás žáci? Výb. I. 946. Divno mi do sestry naší. Ctib. Hád. 10. Jest mně do tebe velice litostivé. Žer. Sn. 54. Zdali nenie zjevná zlosť do závistného? St. N. 121. — **Pozn.** *Střídnými předložkami* bývají v tomto případě **o** s lok., **na** s lok. a **v** s akkus. — *4. Ve spojení se slovesy* **dáti se** *a* **pustiti se** *na označenou děje nastupujícího.* Dal se do pláče, do smíchu, do křikn. Us. Kráva dala se do střečku. Poh. 371. Císařová dala se do stavení. Har. I. 120. Dejme se do toho. Jen s chutí do toho. Pustil se do nás, do práce. Us. — **Pozn.** *Střídnou předložkou* bývá v tomto případě **na** s akkus. Dali se na útěk. Dalo se na déšť. Us. (Vz Zk. Skl. 222.—225; Brt. v Listech filologických a paedagogických II. 141.—145.; Mkl. S. 524. —

VI. „Do" ve složení s časoslovy znamená *a) směr děje „až někam", k cíli nějakému buď místnímu neb časovému.* Dovezli ho do Prahy. Us. Doležeti jsme se bílého dno. Doseděl rána. Us. — *b) Dosažení čeho vůbec.* Smrti so v tom domě dobydlíš. Někteří provazu se dokradou. Úřadu se dokoupil. — *c) Pouhé dokončení děje prostým časoslovem vyjádřeného.* S trpělivostí dočekal. Dlužník dodržuje. Již dohospodařil. Hodiny došly. Dobij mne. Již tu hru dohrejme. Slunce svůj běh již dokonalo. Tn. Vz víc Tn. str. 38.—43., 196; vz také Mkl. S. 204. — **Pozn.** *1. Když se činnosť ne na celý předmět, nýbrž jen na jistou část jeho táhne,* kterou k plnosti, k dokončení přivodí, pojí se tato slovesa **s gt.**, Zk., ale mor. Slováci a Valaši nepojí jich vůbec s gt. vyjma časoslova zvratná. Brt. Vz Mtc. 1871. II. 86.; 1872. I. 5. Zlých časů jsme se dočkali. Velmi bystřo na kázání jich (mysl, srdce) dojímal. — Slovesa pak s **do** složená, *znamenají-li pouze dokončení děje, pojí se s předmětným akkusativem.* Pšeničku jsme dožali. Už jsem moje milé děti dochovala. Donésti novinku. Věneček dovila. Dobnati krávu. Dodrati kabát. Dočísti knihu. Dopiti kávu. Brt. — **Pozn.** *2. „Do" často vypuzuje staré* **„po"**. Co je po tom (do toho)? Po těch dělnících nic není. (Do nich nic není). Co je nám po tobě? (Co je nám do tebe?). Jv. — **Pozn.** *3. „Do" místo „k"* u Opavy a na vých. Slov. (dle polštiny): do žida m. k židovi. Šb.

Dob, dub, u, dobek, dubek, bku, dobeček, dubeček, čku, m. = *ptačí nos,* zob, zobák, fopák, kluban. Der Schnabel. — **D.** = *důlek na tváři neštovicový.* Pockennarbe.

Doba, y, f. = *čas, částka času, chvíle,* ein Zeittheil, Weile, Stunde, ein Augenblick. Jg. Každé doby. V každé době života. L. Noční dobou. Ráj. — **D.** = *počasí,* die Witterung. D. zlá, dobrá. Zlob. — **D.** = *jistý čas, určitá doba,* ein gewisser Zeitpunkt, eine (gegebene) Zeit. Jg. Včera v ty doby, o ty doby, v tu dobu, o tu dobu. Us. Tonž dobou; za našich dob; od dávných dob. Nt. ‚V tu dobu, v ty doby' také = tenkráte. V tu dobu Vršovci nejmocnější byli. Háj. V dobrou dobu. Svou dobu uhlédati. Jg. Tuto dobu = nyní. Po tu dobu = ještě. Kram. Od té doby. Doba vážná, ranní, večerní, smutná, Us., obecná, dějepisová, potopniu (Diluvialzeit), rozhodná. Nz. Po sou dobu (strč. a u Jičína). V době (svým časem; toho času). Kat. 1267., 1594. Ustanovil, kterú dobú se sjíti mají. Let. 26. Každú dobú byl jest botov k službě. St. skl. V. 5. (instr. času). — **D.** = *jistý rozměr času, průtah,* ein bestimmtes Zeitmass. Na dobu, od doby do doby. — **D.** = *čas sám,* gerade die rechte Zeit, bestimmtes Alter, Reife. Jg. Na té době = zletilý. V. Je-li dcera na vdání a na té době. Syr., Lom., Reš., St. skl. Pojav krále tajně k sobě, poče mu praviti o té době (o lásce Tristrama a králové). V ta doby kněz vece pánóm. Rkk. 40. Pro spasenou dohu. Um des Himmels willen. Us. — **D.** = *co vhod jest, čas příznivý.* Vortheil, Nutzen, Glück. Jg. D. vhodná, příhodná, příznivá. Us. Svatopluk to uaše doba (štěstí). Dal. Jáť jsem tvoje roba, učiním vše, což tvá doba. St. skl. — **D.** = *stav, položení, osud,* die Lage, der Zustand, das Befinden, das Schicksal. Jg. Nynější d. tvá. L. *Nedoba* = neštěstí. — **D.** = *podoba, tvárnosť, forma, způsob.* Gestalt, Form. Veseliti se s tiemto světem ncnie múdrého člověka doba (způsob, Art und Weise). Ms. z 14. stolt. Doba dobu nachází. Jol. Doha k době, rovní k sobě. V. Doba doby hledá, svůj k svému a psu kosť. Prov. D. dobu najde, čo kraj sveta zajde. Mt. S. Pod jednou každou způsobou celý Kristus jest a dobou. Slavíček rájský. — *Stran přísloví vz ještě:* Svůj, Rovný, Podobný. V., Č. — **D.** *v logice* = *forma.* Doba představy, myšlénky je správná n. nesprávná. Jd. Způsob, kterým se myšlení děje, slove doba. Mark. log. — **D.** = *míra krátké slabiky.* Dlouhá slabika má v sobě míru dvou dob. Zk.

Dobaběti, zcela babou se státi, völlig Altmutter werden; cele bojácným se státi, ganz memmisch werden. Jg.

Dobabiti, přestati babiti, aufhören Hebamme zu sein. Ros.

Dobadati se = dopíditi se, erforschen, erfahren. — **se čeho.** Dobadal se toho. Jg., Zk.

Dobájeti, el, eu, ení, zu Ende dichten. Us.

Dobarviti, il, en, ení. — **co čím;** völlig färben. Us.

Dobati, dubati, doubati, díbati = zobem kláti, klvati, picken, hacken. — **čím,** zobákem. Pucb. — **kde:** v nose (rýpati), D., se v nose, klauben. Us. — **se s čím** (váhati, zandern). Us.

Dobatoliti se kam. Ros. Hinwatschein.

Dobatý, dubatý, dubkovatý, důlkovatý, pockengrübig. Us. V.

Doběh, u, m., das zu Ende Laufen, Einholen. L.

Doběhlý, der bis zu Ende gelaufen. Jg.

Doběhnouti, hnul, a hl, utí; dobíhati, dobíhávati = během dojíti, dem Ziele zueilen; erlaufen, erreichen; dostihuouti, einholen; doskočiti, einen Sprung wohin machen. Jg. — **abs.** Hodina dobíhá (dochází), Jg., die Stunde schlägt. — **koho, čeho.** V. Doběhl cíle svého. Jel., St. Porážeti všecky, kterých doběhli. Ben. — **koho, co** = postihnouti. Aťby ji

doběbl a lapil (dnhu). Reš. Syr. — **kam:** doběbni mi do mlýna k strýci. Kdyby zajíc nesral u Malina, doběhl by až do Kolína. Prov. Doběhnu si do kasáren. Er. P. 249. Jáz doběhu **na** palůček **po** (= pro) konieček bielý. Rkk. 62. Vz Po. D. **k** břehu, Us., ke konci, V., k cíli. Kom. — Br.

Doběleti, el, ení, ganz weiss werden. Us.

Doběliti, il, en, ení, ausbleichen. Jg. — **co:** plátno.

Dobené, obrazcové číslo. Vz S. N.

Doběrač, dobírač, e, m. Us. Der völlig nimmt.

Doběrák, u, m., v pivovaře, der Ausschöpfer. Rk.

Doběrek, rku, m., doběrka, dobírka, y, f. Nachnahme. Ostává na dobírku pět zlatých. Us. Posýlati zboží na doběrku (**ne:** proti doběrce). Jv. — **D.** = *dobírání.* Jg.

Dobeš, e, m., Tobiáš. Št.

Dobičovati koho, zu Tode peitschen.

Dobíbati = doběhnouti.

Dobíhavosť, i, f., Zudringlichkeit.

Dobíhavý, lezlý, zudringlich. Jg.

Dobiliti, il, en, ení. — **co.** Vz Bíliti.

Dobírák, u, m., náčiní v pivovaře, der Ausschöpfer. Robn. Vz Doběrák.

Dobírati, vz Dobrati.

Dobírka, vz Doběrek.

1. Dobiti, dobiji, dobij, il, it, ití; dobíjeti, el, en, ení = náležitě vybiti, tüchtig schlagen; až po náležitou míru vbiti, gehörig einschlagen; do smrti ubiti, vollends todt schlagen. Jg. Hodina dobila. Hodiny dobíjejí. Zu Ende schlagen. Us. — **komu.** Dobře jim dobili (náležitě je vybili). L. — **koho, co.** Na zemi ležícího byl by ho dobil, V.; zraněného d., Troj., hřebík. Us. — **v čem:** ve bře jistou karton d., überstechen. Jg. — **čeho.** Ostatku vojska nepřátelského dobil = k pobitým přičinil, ausser den Geschlagenen noch schlagen. L. — **se kam** = bije někam se dostati, sich wobin durchschlagen. Dobil se až **do** města. Zloděj do pokoje se dobíjel. L. — **se čebo na kom čím,** erprügeln. Válkou se toho na něm dobil. — **se oč čím** = válčiti oč bíje se, sich um etwas schlagen. Mečem se dobíjeli o berlu. L.

Dobitka, y, f., dobití, der Gnadenstoss. L.

Dobizna, y, f., doba, podoba, Gestalt. Krok.

Doblázniti, il, ěn, ění, völlig närrisch machen; ausfaseln. Jg.

Dobleptnouti. — **co.** Sotva to dobleptl. Ausplaudern.

Dobný = užitečný, Tkadl.; formalní. Marek.

Dobodati, vz Dobůsti.

Dobojovati se čeho čím, bojem získati, erkämpfen. Dědictva království nebeského pravým bojem se dobojovali. Pass.

Dobopněti, vz Bobněti, ganz aufschwellen. Ros.

Dobořiti co, völlig zerstören. Martim.

Dobourati co, dům, zeď, vollends einreissen. Us.

Dobouřiti, verbrausen, ausstürmen. Tamo k horám dobouří naše pomsta. Rkk.

Dobrácký, gut, gutmüthig. D. člověk.

Dobrák, a, dobráček, čka, m., ein guter Mensch.

Dobrakovati, ganz aussortiren. — **co.** Ros.

Dobralo mu = nahnalo mu strachu, hat ihn eingeschüchtert. Na Slov.

Dobrá naděje. Předhoří dobré naděje. Vz popis v S. N. Das Vorgebirge der guten Hoffnung.

Dobřany. Není nad Dobřany (nad místo, kde se dobře daří). Č., Lb. Vz Šťastný. Dle ,Dolany'.

Dobraný. Vz Dobrati. D. berně, behobene Steuer. Máte ještě na dobranou 2 zlaté. Us. Vz Doběrek.

Dobrá sůl, gt. Dobré soli, f., mě. Halle. V.

Dobrati, doberu, ber, bera (ouc), al, án, ání; dobírati = ještě nad vzaté bráti, noch mehr hinzunehmen; bráti až po, bis wohin nehmen, greifen, langen, kommen; do ostatku všecko bráti, vollends nehmen; *se* = dosti najíti. Jg. — **co:** penize, jahody, jablka (poslední vzíti). Us. — **na co.** Dobírati má ještě na kontrakt (ještě nad vzaté bráti). Us. — **čeho:** dna. Jg. Dobral nepřítel ostatku. Jg. — **co čím:** maltu lžicí. D. — **se čeho,** najíti, finden; dokopati se, ergraben. Dobrati se někoho, jehož někdo hledá (najíti ho). Kom. Hannibala se dobrali (dobonili ho). V. Dobral se města (dostal se k němu). Výb. D. se břeha. Alx. 1126. Dobral se vrat a mostu do hradu. Háj. Kde bych se peněz dobral! Ml. D. se naučení u Boha. Kom. D. se vody (dokopati), Jg. D. se pevných základův minovědy. Šf. **V** písmu svatých tajemství se dobírala. Obor. pan. — **(se) kam. Do** tajemství tvého se dobrali. L. Dobral se **na** tu horu. L. Dobral až do zřídla, do dna. Jg. D. se **ke** dnu, Us., k pokladu (dostati se k němu). Har. — **komu jak.** Dobrali mu **do** živého = dotali mu, setzten ihm bis aufs Blut zu. Jg.

Dobrá vůle, vz Dobrý.

Dobře, komparativ: lépe, lép (líp). **D.** — *udatně, statečně*, tapfer. Dobře se držeti. Us. — **D.** = ne zle; *tak, jak býti má*, gut, recht. Jdu zde d.? D. D. smýšlející, vědomý, vzdělaný, zachovalý, zasloužený, zasloužilý, zvedený, D., opatřený. V. D. někomu poraditi, odpověděti. Jg. D. přednášeti. D. Máte dobře. Us. D. česky mluviti. V. Bylo nám d., jen že tomu dávno; a bnde zase, dočkáme-li se. Ruské přísl. Nové koště dobře mete. Kdo nikdá zlé, nikdá dobře. V. D. tomu srozuměl. Jel. — **D.** *znamenající pochvalu*, gut. Dobře! d. tak! — **D.** = *podlé úmyslu*, tauglich, schicklich, recht, nützlich. Jg. Právě d. mi přichází. D. Dobře v čas jiskru uhasiti. Vždy je d. bráti. Ten šat je mi d. Us. S velikými pány není d. višni (třešni) jísti. Není d. stádu vlku poručiti. D. jazyk za zuby míti. D. z předu i ze zadu oči míti. D., že svině rohů nemá. Dobře tak na něho. Jg. — **D.** *dokonale* ve svém způsobu, gut. Vím to velmi d. D. *vycučený*. D. netiti, pamatovati, rozmysliti, věděti, rozvážiti. Jg. Obilí dobře sype. Jg. — **D.** = *docela*, ganz, recht, völlig. Jg. Něco dobře vyčistiti. Byl — *Dobře a právě*, recht. V. Čiň d. a právě, neboj se císaře ani krále. Us. D. souditi, smýšleti. Us. Za zdravého života dobře činiti, po smrti času nebude. Jg. — **D.** = *pokojně*, gut, friedlich, einig.

Pravdu sobě mluvme a dobře spolu buďme. Vůči s tebou d., a krom očí kousá co pes. — **D.** = *užitečně* jinému, wohl, gut. D. mínlti, někomu přáti. D. Dobře s někým míniti. V. Dělej čertu d., peklem se ti odmění. Prov., Č. — **D.** = *snadno*, *hezky*, *silně*, gut, leicht, füglich, stark, wohl, ziemlich. Jg. Můžeme to d. snésti. Háj. Bylo nás d. 3000 jízdy. Ottersd. Je již d. na den, v noc. Jg. Pevnosť d. osazená. Har. Koho mrzí chléb, může d. s sviněmi žaludy jísti. Prov. — **D.** = *velmi*, sehr, gar sehr. Jg. Dobře málo někomu prospěti. Br. — **D.** = *příjemně*, gut, angenehm, wohl. Jg. D. voněti, jísti, živu býti, se míti. Jg. — **D.** = *pomyslně*, *šťastně*, glücklich, wohl, gut. D. jest nyní s námi. Sych. D. se mějte. D. se mi vede. D. padnouti, se míti, se dařiti, seděti (bohatým býti). Oslu když se dobře vede, tedy jde na led tancovat. D. mu sedlo. Všudy d., doma nejlépe. Kde pán sám do koutů nahlédá, tu hospodářství dobře stojí. V. Trn v noze a myš v stoze, kde to přebývá, tu dobře nebývá. Rým. — **D.** = *hledíce ke zdraví*, wohl. Není mi d. To mu dělá d. — Jg.

Dobřečinění, n. Das Wohlthun. K d. náchylný. V. D. chudým. Kom. — 2. *Dobrodiní*. V.

Dobřepřejnosť, i, f., Gunst. Tabl. lid.

Dobřésti, watend erreichen. Vz Břésti. — **čeho.** Hlas.

Dobřeti, el, ení, gut werden. Jg.

Dobřezasloužilý, wohlverdient. Tabl. lid.

Dobřezřízený, wohlgeordnet. D.

Dobřezvedený, wohlerzogen. Us.

Dobřičký, velmi dobrý, sehr gut. Č.

Dobříditi, vz Bříditi.

Dobřichovice, vic, f. Dle Budějovice; ves v Berounsku.

Dobřinký = dobrý.

Dobříš, e, m., mě. v Čechách. Dobříšský, dobřiský. Vz S. N.

Dobřiti, 3. pl. -bří, břl, bře (íc), il, ení; dobřívati. — **koho, co,** gut machen: cesty, srdce své. Jg. — **se,** gut werden. Pass. — **koho s kým,** versöhnen. Rk.

Dobro, *adj.* gut. Nenie člověku dobro samému býti. Tkad. — **Dobro, a, n.,** *subst.* Das Gut, etwas Gutes. Jg. Nejvyšší, svrchované d. Nz. Cizozemec nepřišel jest hledat dobra tvého. Dal. Až se na dobro změní. Puch. Dobro milo odkudkoli. Prov. Obecné d. Nt. K dobru zapsáno, *germ.* zu Gute schreiben, *m.* někomu na jeho pohledávku něco odepsati (odraziti), sraziti v účtě. Jv. — *Z dobra,* z čista dobra. Zlob. Všecko se to do dobra rozvařilo (= docela, ganz u. gar). Us. — *Na dobro* = notně, tüchtig. Na dobro opilý. Us. — I proč ne na dobro (warum nicht gar)? Šm. — *Po dobru* = po dobrém, im Guten. Jdi tam po dobru, sice . . . Us. Nemohl to s ním po dobru spraviť. K. Poh. 552. Vz Po. — Skončil svou řeč *na* dobře. K. Poh. 430. — **D.** = *zdraví*, *blaho*, Wohl, Heil, die Wohlfahrt. To jest s dobrem obce. L.

Dobrocenný, vollgiltig. D. mince. D.

Dobročin, u, m. Wohlthat. L.

Dobročinec, nce, dobročince, e, m., *f.* Žid. Wohlthäter.

Dobročiniti, wohlthun. — **komu čím:** Svou přímluvou.

Dobročinnosť, i, f., V., *dobročinlivosť*. Wohlthätigkeit.

Dobročinný, V., *dobročinlivý*, wohlthätig.

Dobroděj, dobrodějce, dobroděc (Žalt. vít.), e, dobrodinec, nce, m. Der Wohlthäter. Ztráta dobrodějce. Dobrodinci děkovati. V. Prosie Boha za své dobrodějce (dobrodince). Št. Býti velikým d-cem pokolení lidského. Nt. *Stran přísloví vz* Cep, Groš, Hlava, Lžíce, Máslo, Nůž, Rukáv, Svíce, Vemeno, Větev. Dobrodinec chudých psův (vz Lakomý). Č.

Dobrodějství, -stvo, a, n., dobročinnosť, St. skl. Gutthätigkeit.

Dobrodinec, vz Dobroděj.

Dobrodiní, í, n. (dříve lépe: dobrodíní), dobrodiníčko, čka, n. Die Wohlthat. D. ukázati, Reš., učiniti, prokázati, V., u člověka nevděčného složiti, zaplatiti, V., přijímati od někoho. Reš. Dobrodiním obsypati, D., poctíti, někoho si získati. V. Dobrodiní (gt.) od Boha žádati, dosíci, zapomenouti; Ros., Troj. D-ní dobrodiním oplatiti. V. Za d. neočekávej poděkování. Č. Za d. kamenem do hlavy. Vz Nevděčný. Lb.

Dobrodinka, y, f., Wohlthäterin.

Dobrodinný = dobročinný, wohlthätig. Pammach. Trag.

Dobrodinství, n. = dobrodiní. V., Kom.

Dobrodruh, a, m., dobrý (udatný) druh, Glücksritter, Abenteurer; také = poběhlík. Sych.

Dobrodružný člověk, dobrodruh. Č. Abenteuerlich.

Dobrodružský, hrdinský, udatný, rytířský, tapfer, ritterlich, abenteuerlich. Dal.

Dobrodružství, n., hrdinství, udatnosť rytířská, Tapferkeit, Abenteuer. Odjel po d. do krajin. Prov. Po d. jezditi. Háj. D. na moři; d. vyhledávati. Nt. — **D.** = družství, společné přátelství, gute Gesellschaft. V.

Dobrochvalný, lobenswerth. D. chování. Zlob.

Dobroj = dobro (dobře) je, es ist gut. Št.

Dobrojídek, dka, m., kdo rád dobře jídá, Gutschmecker. Dch.

Dobrojiti se čeho (brojením to dostati). L. Durch Unruhe sich zuziehen.

Dobrokmenný, aus gutem Stamme. D. hříbě. Č.

Dobrolibeznosť, i, f. Wohlgefallen. Kom.

Dobrolíbezný, dobřel., dobřelibý, dobrolibý. Gefällig. V.

Dobromluvnosť, i, f. Wohlredenheit, D., Syntax. Ros.

Dobromluvný, dobře mluvící, wohlredend.

Dobromravnosť, i, f. Hlas. Gute Sitten.

Dobromravný. D. člověk. D. Gutgesittet. V., Kom.

Dobromyslně, něco nésti, snášeti, trpěti (= trpělivě), wohlgemuth, muthig, fröhlich. V.

Dobromyslnosť, i, f. Gutherzigkeit; také veselosť mysli. Fröhlichkeit.

Dobromyslný = dobře myslící, tichý, krotký, povlovný, sanft-, gutmüthig. V. — **D.**, trpělivý, stálý, wohlgemuth. Jg. Vz Dobromyslně.

Dobronika, y, f., melisa lesní. Berg. Waldmelisse.

Dobropán, a, m., planeta Mercurius. Kom. Merkur.

Dobropisebnosť, m. dobropisemnosť, i, f., dobrý způsob psaní, Rechtschreibung. Ros.

Dobropisec, sce, m. Vld. list. Rechtschreiber.

Dobropočestnosť, i, f., počestnosť, slušnosť, Wohlanständigkeit. D.

Dobropočestný, počestný, slušný, wohlanständig. D.

Dobropověstný, unbescholten. D. muž. Br., Kom.

Dobrořečení, i, n. = žehnání, die Segnung. Za zlořečení odplať se dobrořečením. Ottersd. — **D.** = chvála, Lobpreisung. Kom.

Dobrořečiti = blahoslaviti, žehnati, segnen. — **komu.** D. těm, kteříž nám zlořečí. Kom. — **co koho** = velebiti, chváliti, lobpreisen, erheben. Dobrořečte jméno jeho (jménu jeho. V.). Br. Dobrořeč duše má pána. Kom. — **za co.** Lid za dary jeho dobrořečí. Mést. bož. — **se.** Nešlechetný se dobrořečí. Žal. —

Dobrořečník, a, m. Preiser, Segner. Reš.

Dobrořečný, dobromluvný, wohlredend, segnend.

Dobroslaviti. — komu, čemu, segnen, Pánu; jménu jeho d. L. — **koho** (velebiti). Rk.

Dobroslavný, dobroslovný, dobrořečný, wohlredend. D.

Dobrosol, u, m., mě. Halle.

Dobrosrdečnosť, i, f., dobromyslnosť, Gutherzigkeit.

Dobrosrdečný, dobromyslný, -srdcí, -srdný, gutherzig.

Dobrosrdenství, n. Mildherzigkeit. D.

Dobrosrdně = -srdečně, mildherzig. D.

Dobrosť, i, dobrota, y, f., dobrotka. — **D.** = *dokonalosť*, Güte, Tauglichkeit, Brauchbarkeit. D. vody, železa. To jest dobrota. — **D.** = na Slov. *titul* nižším n. neznámým dávaný. Plk. — **D.** = *sklonnosť činiti dobře*, k dobrému. V. Güte, Frömmigkeit. — **D.** = *dobrotivosť, vlídnosť.* Güte, Gütigkeit. Dobroty si neváží. V. Pro dobrotu svou. Pešin. Otec náš dobrota všech dobrot. Kom. Dobrota srdce jímá, násilím se nic neujímá. C. Z d-ty pokoj a ze zlého ziskn muka. Pk. Dobrota, holá nuzota. Vz Štědrosť; Pro d-tu strčí hlavu do plotu. Lb. D. kravská, vz Kravský. — **D.** = *dobrodiní.* U Jindř. Hradce. Sř. — **D.,** *dobrovolné porovnání mimo soud.* Půh. V d-tě někomu něco dáti. Er. P. 462. — **D.** *vládyčí* = nádhera šlechtická. Chč. (Gl.).

Dobrotisko, a, n., ein guter Mensch. Ten d. dal by se o prst ovinouti Sych. Dob. všech chudých psů = zlý. Jg.

Dobrotivěti, ěl, ění = dobrotivým se stávati, gütig werden. Reš.

Dobrotivosť, i, f. = náchylnosť k činění dobře, Güte, Gütigkeit, Huld, Mildherzigkeit. V. Dob. místo stráže bude. Kom. — **D.** = poctivosť, Rechtschaffenheit.

Dobrotivý; dobrotiv, a, o = přívětivý, dobročinný, dobromyslný, mildherzig, gütig, gewogen, huldreich. Jg. Dobrotivou mysl k někomu míti. V. Mile a dobrotivě něco přijímati. V. — **komu.** Aby mu byli dobrotivi. Trist., Zk. — **ke komu.** K čeledi. Sf., St. — Alx.

Dobrotky, adv., na Slov. a vých. Mor. = po dobrém, im Guten. Dáš to po dobrotky nebo po zlotky? Koll.

Dobrotnice, e, f., vyraženina, griesiger Ausschlag. D.

Dobrotovati = dobře se chovati, gut thun. As rok dobrotoval. Us.

Dobrotství, n. = dobrota. Veleš.

Dobrousiti, il, en, ení. — **co čím kde,** auswetzen.

Dobrouš, e, m., ein guter Mensch.

Dobroušství, n., dobronše povaha, Güte eines Menschen, bonhomie. Jg.

Dobrovážnosť, i, f., dobrá váha, Vollwichtigkeit. D.

Dobrovážný, dobré váhy, vollwichtig. D.

Dobrověrnosť, i, f., pravověrnosť, Rechtgläubigkeit. Jg.

Dobrověrný, pravověrný, rechtgläubig. Jg.

Dobrověštec, štce, m., Prophet. Jg.

Dobrověští, n., gute Bothschaft. Bhm.

Dobrovlnka, y, f., ovce dobré vlny, gutwolliges Schaf. Dch.

Dobrovlný, gutwollig. D. ovce. Puch.

Dobrovodec, dce, dobrovodič, e, m., ein guter Leiter (der Elektricität). Rostl.

Dobrovole = dobrovolnosť.

Dobrovolenství, n., upřímnosť, ochotnosť, die Zuneigung, Geneigtheit, Gewogenheit, das Wohlwollen, die Gutwilligkeit. D., Hus. — **D.,** svobodná vůle, volnosť, Freiheit, freier Wille, Willkühr. Troj., Št. Tehdy d. ze země vyjeti míti by neměl. Pulk.

Dobrovolnický, Volontär-. D. oděv, sbor. Rk.

Dobrovolnictví, n. Volontärstand. Jg.

Dobrovolník, a, m., ein Volontär, Freiwilliger, voják, ochotník. Dobrovolný voják, svobodník. Kom. Sbor dobrovolníkův, Freicorps. Bur. Vojsko z d-ků se skládající. Nt. D. roční, Us., jednoroční, einjähriger Freiwilliger. Čsk.

Dobrovolnosť, i, f., volnosť, vůle, die Freiwilligkeit, der freie Wille, Gutwilligkeit. Toho všecku dobrovolnosť dávám jemu. Boč. Tázati zločince nejprve v d-sti i. e. po dobrém, im Guten. Ros. — **D.** = dobrá vůle, přízeň, Gunst, Geneigtheit, Gutwilligkeit. Se všemi d. míti. Záv. — Sych., Hus.

Dobrovolný, dobrovolen, lna, lno; dobré vůle, rád, nenucený, freiwillig, gutwillig. V. D. náklad, Pr. horn.; poddání města, Kom., voják. Háj. Dobrovolnou smrtí života si ukrátiti. V. Dobrovolně trpěti, d. k něčemu svoliti, d. něco konati, plniti, d. odjeti. Jg. — *D. průchod* (jenž se jen trpí), lépe snad: průchod na čas dovolený, na čas dobrovolně trpěný, na čas volný. Kn. rožm. má: bezprávná cesta. — D. uvolení právo lomí; d. stran snešení právo lomí; právo d-ným uvolením se ruší a zdvihá. Rb. D-né vstupování do vojska. Čsk. — **D.** = příznivý, povolný, gutmüthig, geneigt, wohlwollend, benevolus. V.

Dobrovýslovnosť, i, f. Gutes Aussprechen der Worte. Jg. —

Dobrozdání, *lépe:* dobré zdání. Šb. Gutachten.

Dobrozrný, gutkörnig. L.

Dobrozvučnosť, i, f., Wohlklang. D.

Dobrozvučný, wohlklingend. D. hlas.

Dobruška, y, f., jinak Pleština, mě. v Královébradecku. Mus.

Dobrý, (dřivo také: dobr, důbr, a, o); *komp.* lepší, snperl. nejlepši; dobrončký, dobrounký, dobřičký, dobřinký. Dobrý, v Krkon. hezký. Kb. — **D.** = *udatný*, brav, tapfer. Neudatný nenmí jedno láti, dobrý se dá u přibodě znáti. Ctirad. Dal. — **D.** = *urozený, zeman*, adelich. Já jsem lepšl než ty = nrozenějši. Mus. A že jsou dobři skrze urození vládyčí. Chč. 446. — Tov. K. 224., Půh. (Gl.). — **D.** = *jakost žádanou mající*, gut: a) *Podlé věci, okoličnosti.* Dobrý základ položiti. Dobrou radu dáti. Dobrá odpověď (přlhoduá). D. herec, báseň, obraz, malíř, pěvec, čeština, hráč, tanečnlk. Jg. — b) *Podlé úmyslu, potřeby; pohodlný, užitečný*, gut, schicklich, tauglich, nützlich, beilsam. D. příležitosť, vítr, čas, rok, žně, pastva, živnosť, opatření, vůl (tučný), koupě (laciná), příčina, voda, lék. Jg. Dobrým větrem odplouti (pohodlným). Obé dobré, hus i prase. Prov. Dobrá psu moucha, chlapovi řepa. Na Slov. Dobré bývá, když jsou vlci syti a kozy celé. Dobrý chléb, když koláčů není. Dobré to, když nenl lepšího. Co vhod, to dobro; co přiliš, to mnoho. Potázal se s dobrou. S dobrým se potázal. Na dobrou koupi netřeba kupcův pohlzeti. V. Co dobrého jest a pěkného, má se po druhé a po třetí opáčiti. Lb. — **na co:** ten lék jest dobrý na oko. Us., L. Dřevo na housličky dobré. Er. P. 466. Dej nám dobré líto (léto) na pšeničku, na žito. Er. P. 59. — **čemu.** Ta voda je dobrá zastaralému zlámánl. Čern. — **k čemu.** To je ke všem ranám dobro i užitečno. Ras., Čern. — **proti čemu.** Voda dobrá proti bolestem uší. Čern. — **s inft.** Dobrý pro smrť poslati (= líný). Č. — **D.** = *platný*, giltig. — **na koho.** Směnný list dobrý na mne samého. L. — c) **D.** = *ve svém způsobu, rodu dokonalý*, gut, recht, in seiner Art vollkommen. Jg. D. chléb, pivo, zrak, čich, oči, nástroj, nůž, sukno, zboží, hospodář, roznm. Jg. Dobré jméno. Vz Jméno. Spěšné dílo nerado bývá dobré. Dobré víno i bez věnce (víchu) vypijí. Dobrý strom dobré ovoce nese. Dva tvrdá kameny řídko dobré mouky namelí. V dobré paměti to bylo. Br. V dobrém stavu. D. — **D.** = *pravý*, echt. Dobré perle. — **D.** = *zákonům*, ustanovení obecnému *přiměřený*. D. chování, měšťan, otec, soused, přítel, křesťan, jméno, slovo, pověsť. Jg. Dobré slovo (jméno) mezi lidmi míti. Dobrou pověsť míti. Dobrého jména člověk. V. Na dobré cti někoho dotknouti; na dobré pověsti utrhati. Ublížiti na dobrém jméně. Dobré (chvalné) paměti. V. Všecko dobré o někom mluviti. — **čím.** Za právo se držl, že očistník má býti člověk dobrý urozeniem i zachováníem . . . A jinak všemi obyčeji má býti člověk zachovalý a dobrý dobrotú běžnú a obecnú. Vš. — **D.** = *mravně dokonalý*. Bůh sesýlá déšť na dobré i na zlé. Dobrý, až na něm kůže praští. Dobrý dl, d. splnl. Rb. Čert starý a proto dobrý není. Dobrého nepálí. Č. Bude d., až pes na lišku vleze. (Nikdy). Vz Ničema. Lb. Na dobrou stranu něco vyložiti, v dobré vykládati. V. Židká metla dobré ditky činí. Krom dobrých lidí (z dovolení). D. D. jednání, mravy, skutek, svědomí, víra. Jg. Zlé se utají a s dobrým můžeš před Boha i před lidi. Č. Dobrému člověku každý den svátek. Č. Z kance na staro řezaného, žida křtěného, mnicha z kláštera vyhnaného, přítele třikrát smířeného, zřídka z toho bývá co dobrého. (Vz Stav). Lb. Dobrý člm povýšenější, tím lidu milejší. Pk. S dobrým budeš dobrý, s lotrem jako on zlý. S dobrými obcuj, zlých se varuj. Us. Ten bezděky dobrý jest. Lb. Dobrého nepálí [a zlého nesmí (říká se, když se někdo spálí, poněvadž o ordaliích nevinní ohněm netrpěli)]. Pr., Č. Dobrý nečiní než dobře. Č. Každý d. může lepší býti. Č. Dobré samo se chválí. Č. — **D.** *pokojný, snášelivý, tichý, krotký, laskavý, lahodný, lidský*, gut, gütig. D. manžel, soused, duše, blázen (dobrý prosťák), pán, otec, máti. Jg. Z míry dobrý člověk. Dobrá, poctivá duše. V dobrém se rozejíti (bez vády). Jg. Raději po dobrém nežli po zlém. Č. Býti s někým za dobré. Zk. Dobrý — když spí, ani chleba nechce. Č. Řekni mu po dobrém. Jsou opět dobři (smířeni). Dobré slovo za někoho dáti. Jg. Dobrých slov podávati. V. Kolik vran bílých, tolik macech dobrých. D. jako kuře. Pk. — **před kým.** Svědomí před Bohem dobré. Chč. 452. — *Ironicky*: Jsi dobrý, jako štiplavý křen. Jg., Č., Pk. Dobrýs, co kozí slaniny. Č., Pk. Tys velmi dobrá věc, lepší tebe kus než celá pec. Č. — *Dobrá vůle* = α) *laskavosť*, Wohlwollen. Býti na koho dobré vůle (dobré mysli). L. Dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe a řídké pivo pí. Prov. Dobrou vůli ukázati. Reš. — β) *Radosť, veselosť*, Vergnügen. Dobrou vůli míti (veseln býti). V. — γ) *Hody, kvas*, Gastmal, Gelag. Jg. Panská dobrá vůle. V. Dobrou vůli udělati. V. Dobrá vůle zvl. = hody u rodičův první neděli po svatbě. Přijďte k nám na dobrou vůli. Us. — δ) *Volná vůle, dobrovolnosť.* Z dobré vůle; z čisté, dobré vůle něco učiniti. V. — **D.** = *jiným přející, pomáhající*. D. přítel, láska, přízeň, úmysl, srdce. Jg. Kdo sobě zlý, komu dobrý? Ó kak je dobrý Buoh těm, jenž upřiemého jsú srdce; Buoh jest dobrý, milostivý těm, kteříž žádají milosti jeho. Št. N. 181., 190. Dobrou měrou (= úmyslem). V. Z ručky do ručky dělá dobré přátelství. Je tuze d. S dobrým úmyslem, z dobrého úmyslu něco dělati. Jg. Buď tak dobrý, učiň to. Noc není žádnému dobrá (přítelkyně). Jg. Jsem ti dobrý, ich bin dir gut, geneigt, jest prý german., ale předcházející příklady dosvědčují, že tato frase není špatná; ovšem můžeme m. ‚To děvče jest mu srdečně dobré' také říci: ‚srdečně mu přeje, má ho rádo.' — **D.** = *líbezný*. D. dítě, žena. Tenhle dobrý přítel! — **jak:** dobrý na oko. — **D.** = *dokonalý a jinému prospěšný*. D. vychování, zpráva, Jg., poselství. V. Bůh zlé v dobré obrací. Dělá mnoho dobrého. K tvému dobrému se to děje. To nic dobrého neznamená. Jg. Dobrý den! dobré jitro! dobré poledne! d. večer, d. noc! Dobrý den mu dal. Šťastnou, dobrou noc! Dobrou noc dáti. Jg. Zůstává, kde zajíci dobrou noc dávají. Jg. Nyní jsem mu dobrý (může mne potřebovati). Us. — **čím.** Kůň jezdcem dobrý. Č. — **s infinit.** Oheň dobr jest sě zhřieti. Pass. 132. Ze zlého dluhu dobrá i sláma vzíti. Mus. — **D.** =

hojný, znamenitý, s ohledem na velkosť, platnosť, sílu, počet, váhu, míru, gut, anschnlich, beträchtlich. Dobré peníze (proti lehkým, nepravým). D. váha, míra, kámen (drahý), kopa (d. kopa zelí = čistý kvítek, prohnaný člověk), umění. Jg. Z dobrého domu dcera. Dobrého lože syn (manželského). Dobrého otce i matky syn (manželský). Jg. Z dobrých (= platných) příčin. Z dobré ruky to pochází (z jisté). Neboť jest dobré milosrdenství tvé. Br. A pohřben bude v starosti dobré (u vysokém stáří). Br. — **D.** = *znamenitou sílu vnitřní mající*. D. paměť, vtip. Jg. Dobré spaní míti. Dobrou hlavu míti (vtipným býti). V. Dobrý pozor na někoho míti. Dobrý pokoj míti. V. Dobrého sondu. V. — **D.** = *drahný, mnohý, sporý*, gut, beträchtlich, reichlich, tüchtig. Jg. D. počet. Vylupal mu na dobro. Dobrou částku vzal. Dobrá míle, hodina. Dobrou chvíli to trvalo. Na dobré míře stojí (dobré jest). V. — **D.** = *lahodný, příjemný*, gut, angenehm. D. vůně, jídlo, chuť, voda, tvář, povětří, časy, novina. Jg. Dobré milo odkudkoli. Dobrého po málu. Vz Šetrnosť. Lb. D. víno (samorostlé, čisté, nekalené, chutné), noc (u Jihosl. lahko noć). Pk. Co v hod, to dobro. Nic mu dobro, milo není (vz Nespokojený). Lb. Chce viděti dny d. Br. Dobré konsky jísti (lahůdky). Na dobrých kouscích statek projésti. V. Dobré bydlo píchá (má rohy). Dobrý den si udělati (veselý). Jg. — **s inft.** V tom sklepě jest voda dobrá píti. Pref. 317. — **D.** = *se žádnými nesnadnostmi spojený*. D. cesta (schodná, sjezdná; pravá). Na dobrou cestu někoho uvésti, přivésti. Jg. Dobrou naději míti, sobě dáti. V. — **D.** = *šťastný*, glücklich. Dobrá věc jest, na dobré míře stojí. V. — **D.** = *příjemně cítící*. Dobré mysli býti. V. Trpělivou a dobrou mysli. V. S dobrou myslí. Troj. — **D.** *u juristův*. Na dobrých lidech přestati s kým a na nich dosti mieti, auf Schiedsrichtern es bewenden lassen. Půh. 1437. — **Dobré, ého,** n. = dobro, das Gute, Wohl, die Wohlfahrt. Dobré obecné, svrchované. D. Za dobré uznati, tvrditi. Na d. vésti (odchovati). V. Pečuje o d. lidu, Br., hledě dobrého lidu svému. V. O obecní d. jednati. Us. O zemské dobré péče neměl. Háj. Vše k svému dobrému dělati. V. Všecko d. někomu učiniti. Dobrým někomu posloužiti. Na d. to vyjde. Dobrým za dobré se odplatiti, odsloužiti, odměniti. Dobrým d. vynahrazovati. V. Dobré se pomní dlouho a zlé ještě déle. Dobrého po málu. Prov. Dobré sirotkův opatroval. Břez. K dobrému je vede. Er. P. 426. I měli by přietele u pravdě nemocného . . . v jeho dobrém (in seinem Interesse) napomenúti. Št. Dobré dobrým se nikdy nezkazí; Od dobrého se (rádo) ulže a k zlému přilže; Dobré se daleko slyší a zlé ještě dále; Dobré i ve snách hezké. Pk. To už nemůže byť po dobrom. Mt. S. Dobré se dobrým vždy otplatí. Alx. 1104. Ta bezpráví přijdou k dobrému. Chč 445. D. samo se chválí. Do třetice všeho dobrého. Něco v d. obrátiti (na dobrou stranu vyložiti). V. Dobrého jinému přáti. V. Není nic tak zlého, aby se neobrátilo někdy v něco dobrého. Nic dobrého nejsi. V dobrém na někoho vzpomínati. Po dobrém. Něco za d. klásti, počítati. Dobrého milovný muž. (Kom.).

Dobrýšek, dobříšek, šku, m., droběšek, drobýšek, šku, m., rostl., scleranthus perennis. Jád. —

Dobrýtro. Us. m. dobré jitro. D. komu dáti. D.

Dobublati, aufhören zu murren. — **se něčeho,** ermurren. Ros.

Dobubnovati, austrommeln. Ros.

Dobuditi se koho, (gt.), aufwecken. Ros. Nedobudíš se ho do nejdelší smrti. Du weckst ihn nie mehr auf. Sych.

Dobudovati, dobuchcovati, dobujeti, dobumbati, doburáceti, doburcovati, vz Budovati atd. (bez: do-).

Dobústi, dobodu, dobodl, den, dení; dobodati, dobádati, do živého dopíchnouti, vollends durchstechen; peinigen; ponoukati, antreiben, drängen, spornen; todt stechen. Jg. — **komu.** Běda tomu domu, kde kráva dobodá volu (jej týrá). L. — **koho:** vola dobodl (posledním bodem zabil). Us. — **komu čím.** Fortuna těžkou dobodla mu křivdou. L. — **koho čím** = ostnem (ponoukati), V., ostruhami. Novot.

Dobušiti, il, en, ení, aushämmern. Již dobušili kováři. Ros. — **se čeho.** Zk.

Doby, vz Doba; 2. = dobyl (zastr.).

Dobydleti, el, ení, **si čeho, se čeho kde,** erwohnen (bydlením dočekati). Dobydlíš se hoře **u** svého bratra. Dal. Smrti se **v** tom domě dobydlíš. Zlob.

Dobytče, ete, n., dobytčátko, a, n. = jeden kus dobytka, das Hausthier. D. zabíti, vychovati. D. obětní. D.

Dobytčí, Vieh-, Hausvieh-. D. trh, stáj či stání, pokrm, píce, zloděj, hojič, lékař, pád, dvůr, Jg., nemoc, mor, lékařství, J. tr., výkaz, seznam, napajedlo, Er., cena, účet, pastva, hnůj, lejno, tluč, výstava. Šp.

Dobytek, tka či tku, dobyteček, čka, m. O významu a původu vz také Mz. 74. — **D.** = *co dobyto jest*, movité jmění, das Erworbene. Kn. Roz., Ojíř, L. — **D.** *zvláště živočichové doma chovaní*: voli, krávy, koně, ovce atd., das Hausvieh. V užším smyslu, *což kopyto dělí*, was gespaltenen Huf hat. Jg. *D. veliký, vysoký* (kravský, hovězí, koňský), *drobnější, drobný, nízký, menší* (vepřový, černý, sviňský, ovčí, kozí). D. pastevný, pitomý, osedlaný, tažný, pícný, krmený, zaškudlý, pěkný, Jg., krmný, netažný, Rk., hubený, chudý, paškudný, hladový, tučný, uškozený, starý (breca, bréča, odstarek), scepenělý (padlina, odpadlina), nažraný, dojný, krotký. Šp. Krmení, chování, poražení, stádo, bučení a řvání (hovězího dobytka, V.), pád, Jg., stav, seznam, honění, chov, J. tr., inventář, popis dobytka. Šp. Bohatý na dobytek. Ros. (Vz Bohatý). Děvka od d-ka, k d-ku. Jg. Daň, plat, clo z d-ka; píce, dvůr pro d., Jg.; krádež na d-ku, obchod s d-kem, právo k pasení d-ka, J. tr.; užitek, účet, úrok z d-ka; protokol o poražení dobytka; lék pro d.; pacholek od n. k d-ku; škoda na d-ku. Šp. D. mře, hyne. Jg. D. na pastvu vyhnati. Jel. Zakládali na dobytcích. V. D. má zase pastvu. Lom. D-kem škoda se stala. Er. D. střečkuje (skáče byv střečkem bodnut). Řezník d. palicí poráží a řezákem (zabijákem) zařezuje.

(pielná). Pt. D. míti, chovati, léčiti, spravovati, krmiti, porážeti, pásti, napájeti; d. se ve vodě brodí, hrouzdá, plouhá; d. se pase, leží, tyje atd. Šp. D. opatruje a pase pastýř. V. Kdo se d-ka spouští, chleba se spouští. Č. — Vz Rb. str. 265.

Dobytelný, eroberlich. Kom. D. vůle, Ráj., město. Har.

Dobytí, dobudu (od km. by: dobydu, dobytný m. dobydný), dobuď, dobuda, byl, yt, ytí; dobývati, dobývávati = dočekati, da bleiben, sein; pracně dosáhnouti, mühsam erwerben, erlangen, gewinnen; vymáhati, ausstreiten; mocí bráti, belagern, einnehmen, erobern; vytáhnouti, vytasiti, herausnehmen, -ziehen; vybrati, herausnehmen; vyhledati, hervor-, heraussuchen; kopati, aufergraben; **se** = vedrati se, einbrechen, eindringen. Jg. — **abs.** Zle dobyto, zle odbyto. C. — **jak dlouho.** Už jen **do** Havla tu dobudu (budu). Nedobude (nezůstane) on tam do svatého Havla. Ros. — **co.** Meč z pošvy dobyl. D. Dobývajícich meč. V. Dobyti chléb z peci (vytáhnouti). V Hradecku. Spravedlnosť dobývati. Vš. Městečko dobyl. Ottersd. Zemáky dobývati (ze země kopati) Us. Kámen dobývati. V. Zlato **z** dolů dobývati. Zlob. Všetečně mezníky dobývati, přesazovati, zakopávati. Vys. Ruče zde meče dobysta. Rkk. Ač kde dobudeš město. Alx. 1098. I to, což chce, dobude. Alx. — Har. — **čeho.** Statku, bohatství, Jg., slavného jména, Br., V., slávy, Jel., města, pevností, krajiny, Jg., meče, braně, palaše (vytasiti jej), V., zřídla, pramene. Jg. Hlad tvrzi dobývá. Tak jich dobudou; d. města. Alx. 1132. — Alx. 1103; Kat. 1124. Oba dobysta tu mečí. Rkk. 42. — **čeho až kam.** Vz Do. Vší země až do Krakova dobyl. Dal. 32. — **čeho čím:** válkou svého práva, Troj.; města mocí, silou, vpádem, brannou rukou; něčeho právem n. právy, V.; města útokem. D.; něčeho prací d. V. D. něčeho zpurnými slovy. Er. P. 298. D. něčeho svým životem, Výb. II. 55., mocnou rukou. Bart. IV. 16. D. něčeho obchody, trhy, lstí. Chč. 449. Kristus duší dobyl krví. Chč. 376. — **co čím.** Něco právem dobývati. Jg. Válkou pokoj sobě d. Har. Město chytrosti d. Har. I. 173. — **čeho na kom (kde, čím).** Zásluh na vlasti d. Jg. Útrat na někom dobyti právem a ne mocí. Er., J. tr. — Ktož na tobě čsti dobývá. Alx. 1129; 1127. Vítězství na kom dobyti, také: v. obdržeti, dostati, odnésti, dosíci nad kým. Rs. Čeho na křtu; d. statku na kom lstí. Chč. 451., 382., 608. — Bart. I. 21.; Let. 65. Přemysl na Sasích mnoho tvrzí dobyl. Dal. 78. — **čeho od koho.** Er. Úroků vězením od něhoho d. Chč. 450. — **čeho jak.** Dobyli **na** překot Bozděchova. Let. 38. — **čeho na koho:** zbraně. J. tr., Er. Na vlastního bratra meče dobyl Ml. — **co, koho, se, čeho z čeho, odkud.** Užitku z něčeho d. J. tr. Voda dobývá se z jílu (pramení). Jg. Někoho z jámy d. Br. Těla z okovů; někoho, se ze žaláře. Kom. Z smrti a z věčného zatracení je dobyl. Br. Střelci z toulu střely dobývati zvykejte. Kom. Meč z pošvy. D. Chléb z peci (vyndati). Jg. Zlato z dolů. Zlob. A dobyl hradu toho z jeho rukú. Arch. I. 28. D. Duší z pekla. Chč. 303. — **komu čeho (čím).** Chleba si dobývati. Ros. Dobyl si statku, Ros., přízně, Kom., slávy, dobrého jména. Háj. — V. Dobyl si platnosti. Šm. Kristus nás sobě dobyl krví svou. Br. — **se kam: na** penize. V. D. se na kov. Kom. Dobývati se na věci tajné. Kom., Br. Zloději **na** ně se dobývali. Dobyli se **do** města, do domu, do komory. Jg. — **čeho k čemu.** Dobyl si lodí k své potřebě. Troj. Dobývati základu k stavení. Jg. — **čeho proti komu.** Svědkův proti někomu dobývati. L. — **čeho kdy. O** křížových dnech dobyli hradu. Let. — **čeho s čím:** s něčí pomocí, s velikú škodú. Arch. I. 40., s velikou prací. Chč. 452. — **aby.** Dobýval na něm, aby on téhož potvrdil. Pass. — **s kým čeho na kom k čemu.** Než bych já s jinými na tobě dobýval všech písem k tomu konci, který . . . Chč. 607. — **adv.** Těžce, mocně něčeho dobývati. D. Ven se d.

Dobytkář, e, m., kdo dobytek chová n. prodává. Viehhälter, -händler.

Dobytkářství, n., obchod s dobytkem, Viehhandel, Jg.; chování dobytka, Viehhaltung. Koubl.

Dobytnosť, i, f., Einnehmbarkeit; Einbringlichkeit.

Dobytný, einnehmbar. Město dobytné, nedobytné. Us. D. peníze, einbringlich.

Dobytý, erobert. Vz Dobyti. D. zámek, země, město. Jg. Zle statku dobytého nedočká třetí koleno. Jg. Zle dobytý statek nedědí. Zle dobyté hůř odbyté. Chléb nepravě dobytý. Dobytým mečem na někoho udeřiti. Us. — Jg.

Dobývací dělo, Belagerungsgeschütz; žaloba, Exekuzionsklage. Rk.

Dobyvač, dobyvatel, e, m. Der Erwerber, Belagerer, Eroberer. D. města, pokladů.

Dobyvačný = dobývavý.

Dobývání, n., Eroberung; dluhu, daní. Eintreibung; rudy, Erzbau. Rk.

Dobývati, vz Dobyti.

Dobývavosť, i, f., Eroberungssucht. Us.

Dobývavý, eroberungssüchtig.

Dobyvce, e, m. Eroberer; Erwerber.

Dobyvek, vku, m., dobývání, výnos. D. českých hor. Mus. Ertrag, Erzeugniss, Produkt. Rk.

Dobývka, y, f., dobývání. Zříz. mor. 1604. Belagerung, Eroberung; Gewinnung, Produktion; Exekution. Rk.

Docachati, vz Cachati.

Docárati, docourati se, schlampend gelangen. Docárala se přece v tom blátě až domů. Us.

Docediti, il, zen, zení; docezovati, vollends seihen. — **co.** Již to docedím. Ros. Vz Cediti.

Docela, cele, gänzlich. To je mu d. jedno. D. Vz Celý.

Doceleti, el, ení, celým se státi, ganz werden. Již to docelelo. Ros.

Docelitelnosť, i, f., Integrabilität. Rk.

Docelitelný, docelen býti mohoucí, ergänzlich. D.

Doceliti, il, en, ení; docelovati, ergänzen. — **co.** Mus.

Docelný, docelovací, integrirend. D. činitel, počtářství. Nz.

Docelování, n., Integration.

Docelovati, integriren. Nz.

Docent, a, m., z lat., učitel. Soukromý n. privatní d. na universitách (professor mimořádný, neplacený, soukromý). S. N., Rk.

Docepovati, vz Cepovati.

Doch, něm. Ale což to? *Však* jsem já myslil... Kom. Pohleďmež sami na sebe. Křičtež *pak*. Vz Pak, Aspoň. Mk.

Docibulařiti, vz Cibulařiti.

Docíditi, il, děn, dění, zen, zení, völlig reinigen. — **co**: Tu stroubu již docídíme. Ros. —

Docíliti, il, en, ení; docilovati = dojíti, erzielen. — **čeho**. Toho každý dociluje. Krok. *Lépe*: dosíci, dovésti čeho, dodělati se čeho. Vz tato slovesa. — **čeho kde**. Což toho rozum **v** něm nebude moci docíliti. Pont. o stat. — **čeho čím**: divy. Měst. bož.

Docinkati, vz Cinkati.

Docisařovati, aufhören Kaiser zu sein. Plk.

Docpati, docpám a docpu, docpávati, vollends stopfen. — **co kam**. Již to **do** toho pytle docpej (docpi). Ros.

Docucati, docuchati, vz Cucati, Cuchati.

Docválati kam. Bis wohin gallopiren. Ros.

Docvičiti se. Durch Uibung sich vervollkommnen. Jg.

Dočasnosť, i, f., trvání do času, die Daner auf eine Zeit, Zeitweiligkeit.

Dočasný = do času toliko trvalý, einstweilig, zeitig, zeitlich, zeitweilig, temporär. D. věc, držitel (doživotník, zástavník, nájemník; dědic, pán dědičný), L., blaho (pozemské).

Dočastovati, vz Častovati.

Doče = dočal, domluvil. Výb.

Dočechrati, völlig auflockern. — **co**. Ros.

Dočekati, vz Dočkati.

Dočeliti, **čeho** = dociliti. Šm.

Dočerniti, il, ěn, ění, völlig schwärzen. Ros. —

Dočerpati, dovážiti, völlig ausschöpfen. Jg. — **se čeho čím**. D. se dna studně vyčíváním vody.

Dočesati; dočisnouti, snul a sl, nt, ntí; dočesávati, zu Ende kämmen; Obst vollends pflücken. — **co komu**. Dočesej mu hlavu, hrušky. Us.

Dočesná, é, f., slavnosť dočesávání chmele, podobná obžinkám. Dnes máme, slavíme dočesnou. Je na dočesné. Hopfenpflückfest.

Dočíhati se koho, erlauern, erwarten. Jg. Vz Číhati. — **D.**, dočíhnouti, hnul a hl = dojíti, hinkommen. On tam dnes nedočíhne. Ros.

Dočinek, nku, m., dočinění, Nachwirkung; Vergehen. Rk.

Dočiněný; dočiněn, a, o, verübt. — **kdy**. Hříchy **v** mladosti dočiněné na stáří se vymstí. Sych. — **D.** = dodělaný, dokonaný. Jg.

Dočiniti, il, ěn, ění; dočiňovati = učiniti, dodělati, dokonati, vollenden, zu Ende bringen. Jg. — **co**: kůži (dobře vydělati). Us. — **se čeho** = učiniti, dopustiti se, spáchati, thun, begehen. Jg. D. se hříchu, nepravosti, vraždy, hanebného skutku, V., zlého, Us., skutku nešlechetného. Kom.

Dočísnouti, vz Dočesati.

Dočista, do čista, ganz, völlig, Vz Čisto. D. nahý; d. to odepřel. D. nic.

Dočísti, dočtu, dočtl, dočta (ouc), dočetl, čten, ení; dočítati, dočítávati, až poněkud, do konce čísti, bis wohin durchlesen, zu Ende lesen; **se** = čtením se dověděti, durchs Lesen erfahren, ersehen. Jg. — **co kam**: knihu až **do** konce, Solf., list. Ben. — **se čeho**. Čítaje pilně toho se d. můžeš. Us., L. — **se o čem**. O tom se tam d. můžeš. V. — **se čeho u koho**. Čeho se u nich o matce Aeneově dočítáme. Měst. bož. — **se čeho z čeho**: z knih. Rk. — **se oč s kým**: s písařem o dluh = dopočísti se účtováním. Durch Rechnung erlangen. Mus. IX.

Dočistiti, vollends reinigen, vz Čistiti. Us.

1. **Dočíti**, dočnu, dočal, etí = dokonati, enden. — **čeho**. On té řeči malé (v mále, jedva) doče (dočal), an ho ihned mečem protče. Mus. 1829. (Zastar.)

2. **Dočíti**, čiji, il, it, ití = smyslem dojíti, na Slov. = doslyšeti. Kdo nedočuje, nech se domyslí. Bern.

Dočkati, dočekati, dočkám, dočekám; dočkávati, dočekávati, do konce čekati, abwarten, erwarten; dožiti, zkusiti, erleben, erfahren; — **se**: erwarten. Jg. — **abs**. Zvěř dočkala = stála, až myslivec na ránu přišel. Šp. — **čeho**. Dočkej času, co hus klasu. Jg. Smrti, Jg., potěšení d., Br., šedin, V.; dočekaje večera. Br. Běda mně toho dočekavší. Výb. II. 56. — **co**. Zdravá kočka, co to dočká. Prov. Trnk. — **(se) čeho v čem**. Abychom jitra ve zdraví dočekali. V. — **čeho kde**: **ve** zdech městských, Háj., **na** hradě. Dal. — **jak**. S trpělivostí dočekal. Pešin. — **(se) čeho na kom**. Chvály a cti na někom d. Mel. o por. Malé radosti se na něm dočkám. Ml., Nt. — **(se) čeho od koho**. Pomst od Boha d. Br. — **čeho čím**. Kterých časů životem dočekal. Eus. — **se čeho**. Příjemných hodin se d. Us. Dědictví se d. Sych. Dočkali se svého trestu. Har. Dočekal se let dobrých. Ros. Zlých časův jsme se dočkali. Sych.

Dočkavý, erwartsam; nedočkavý, unerwartsam. Jg.

Dočpíti, ěl, ění, přestati čpíti. Aufhören zu heissen, stark zu riechen. Křen čpí, ale brzo dočpí. Ros.

Dočuchati se čeho. Us. Vz Čichati.

Dodací = dodavací.

Dodání, n. D. mysli. Us. Vz Dodávání.

Dodatečný, nachträglich. D. odvod vojska, Nachstellung. Rk.

Dodatek, vz Dodavek.

Dodatel, e, m. D. listu. Boč. Uibergeber.

Dodati, dodám, al, án, ání; dodávati = dáti, čeho se nedostává, doplniti, vollmachen, hinzuthun, nachgeben, nachschiessen; zpět dáti, herausgeben; přimnožiti, přičiniti, hinzufügen, zugeben, vermehren; odevzdati, podati, übergeben, einhändigen, überantworten, zustellen; donášeti, dovážeti, liefern. Jg. — **co**. Musil d. tři zlaté (doplniti). Ros. Musil mu dodati jeden zlatý (zpět dáti). Mus. D. praporec, Har., peníze. — **komu co**: vojsku potravu, Ml., jed. Sv. Ben. živ. Máti božia dodáše jim chrabrosť. Rkk. 51. — Troj.,

Ros., Har., Jg. — **komu čeho.** D. potřeb vojsku, Troj., potřeb tělesných, srdce, pokrmu, potravy, V., posily, stínu, Kom., jedu, víry. L. To mi dodalo chuti; síly, útěchy, mysli. Us., D. To dodává tváři výrazu. Ml. — **komu.** Ten mně dodal (dorazil, dotrhnul mne)! Der hat mir den Rest gegeben. D. To mu dodalo. — **čeho jak.** Dodal mu jedu **bez** podezření. V. — **čeho v čem: ve** svém svatém slovu světla nám dodává. Štelc. — **čeho k čemu.** D. někomu chuti k práci, k jídlu. Us. Pravé vůle si k čemu dodati. Šm. — **co, čeho kam.** Obilí **na** zámek dodával. Háj. Někomu něco v jeho vlastní ruce d. Er. Něčeho **k** rukám pana N. d. Rk. Spis ke guberniu, k úřadu d. Kram. K berni, D., k rukám, V., k soudu. J. tr. **Do** rukou (k rukám), V.; listy do Prahy dodány byly. Vrat. Chleba do města d. Štelc. Kámen, cihly, vápno k stavení až k domu (do domu) d. Us. — **co pro koho, proč:** oves pro vojsko. Jd. Pro chybný nápis psaní nedodal. Ml. — **komu na co.** Dodej mi na zlatku. Jd. Ostatní mi na zlatku dodal. Ml. Dva krejcary na groš d. Jg. Vz *D. kam.* — **co po čem:** po komorníku, Er., po poslu, po poště. J. tr. — **co komu čím:** poštou, J. tr., potřeby kupectvím. Bs. — **odkud,** Dodal mu **ze** svého. — **aby.** Dodal mu to, aby podal zprávu. J. tr.

Dodatkový = dodatečný. Rk.

Dodatný, nachträglich. D. volba, Nachwahl; otázka, Zusatzfrage. Rk.

Dodavací, Lieferungs-, Zustellungs-. D. list, smlouva, čas, cena, náklady, Rk., výminka, místo, výměna (odvodní, dodací). J. tr.

Dodavač, e, dodavatel, e, dodávce, e, m., der Uibergeber, Lieferer, Uiberbringer. Jg.

Dodávání, n., Lieferung. Soused náš najal d. pro dobytek. Jd. D. obilí poručiti. Nt.

Dodavatel, vz Dodavač.

Dodávati, vz Dodati.

Dodavek, vku, m., dodatek, tku. Die Herausgabe, Eingabe, Zugabe, Nachtrag, Jg., Nachhang. Rk. Dodavkem dostaneš tolar. Us. Povídal mi to s tím dodatkem, že on to jistě ví. L. Dodatek v koupi (přídavek). L. Nic bez dodatku nepoví. L. Dodavek k berni. D. Vyšel d. k slovníku. Jd. Dodatek k vynešení. Dodatkem losovati, koňkovati něco. J. tr. Dodavkem něco poslati, nachträglich. Trest. zák.

Dodáviti, il, en, ení, vollends erwürgen. — **koho** = cele zadáviti. — **se koho, čeho** = dotlačiti se k někomu, sich bis zu Jemanden hindrängen. Leg.

Dodávka, y, f., Lieferung. Smlouva o dodávce, o dodávku. Šp. Vz Dodavek. — Dodávka soudních nařízení. Die Zustellung. Rk.

Dodavkový, dodatkový, Zugabe-, Nachtrags-. Jg.

Dodě = doděl, dominvii. Kat. 3432.

Dodej, e, f., dodání, Ausgeben, Herausgeben. Nemám drobných na dodej. Us.

Dodekaeder, dru, m., z řec., dvanáctistěn. Rk.

Dodekagon, u, m., z řeckého, dvanáctiúhelník. Rk.

Dodekarch, a, m., z řec. — *Dodekarchie,* e, f. vláda dvanácti (mužů, vládců, dodekarchů). Rk.

Doděkovati se komu zač. Nemůže se Bohu za tu milosť doděkovati, er kann nicht genug danken. Č.

Dodělati, dodělávati = do konce udělati, fertig machen, vollenden; umrtviti, tödten; umříti, sterben; škodu vzíti, Schaden leiden; **se čeho** = prací dobyti, erarbeiten. Jg. — **abs.** Už dodělal = umřel. Us. Brzy dodělá (dohospodaří). Us., D. — **co:** dílo, D., V., spis, soehn, Jg., práci. V. — **koho jak.** Navrátilé nemoci s prudkostí obyčejně člověka dodělávají (usmrcují). Kom. — **se čeho (čím):** statku velikou prací. Ros. Dodělati se vody, rudy, pramenu. Vys.

Dodělávka, dodělka, dodílka, y, f., poslední částka práce, das letzte Stück der Arbeit. Us. Schluss-, Ergänzungsarbeit. Rk.

Doděliti, vz Děliti.

Dodělná, é, f., pitka dělníků při skonání díla. Das Schlussbier, D., Schlussmal. Rk.

Doderky,ův, pl., m. = poslední den drání peří, po ukončení práce se jí a pije. Máme dnes doderky. Jg. — Jinde říkají: Doderná. Cf. Dočesná. Vz Doderné.

Doderné, ého, n., hostina po dodrání peří. Das Schleissemal. Dch. Cf. Dodělná.

Dodirektorovati, das Direktorat endigen. Kom.

Dodíti, ěl, ění = cele díti, ganz sagen.

Dodívati, vz Dívati.

Dodlabati, vz Dlabati.

Dodlážditi, il, ěn, ění, völlig pflastern. — **co:** ulici. Us. — Ros.

Dodmouti, dodmu, ul, ut, utí; dodýmati, vollends aufblasen. — **komu čeho.** Ďábel mu těch myšlének dodýmá. L.

Dodobati, völlig aufpicken. — **co:** holubi pšenici dodobali. Us.

Dodojiti, vz Dojiti.

Dodona, y, f. mě. v st. Řeckn. — Dodonský. — Dodoňan, a, m.

Dodrápati, mit den Nägeln vollends zerkratzen. Jg. — **se čeho,** sich wohin durcharbeiten. Jg. — **se kam:** až **ke** zdi se dodrápal, Us., **do** domu. L.

Dodrati, doderu, dodral, án, ání; dodírati, dodrávati = do konce dráti, zu Ende schleissen; dotrhati, vollends zerreissen; **se** = moci se dostati, sich bis wohin drängen. Jg. — **co:** peří. Us. — **co po kom.** On dodírá po něm šaty. Ros. — **se.** Šaty se dodraly. Us. — **se čeho čím:** Lichocením a úplatky hodnosti se dodral. Sych. — **se kam (do čeho, k čemu).** Dodrachu sě luto k Olomúcn. Rkk. 50. D. se do statku.

Dodrávati, dodrážditi, dodrbati, dodrbnouti, dodrchnouti, dodrobiti, dodrtiti atd. Vz jednoduchá tato slovesa bez do-.

Dodříti, dodru, dodřel, en, ení; dodírati = do konce odříti, vollends schinden. Jg. — **komu čeho.** Desáté kůže dodírá si **v** těžké práci. L. — **koho:** dodřel ho (utahal ho). — **koho čím:** těžkými pracemi. — **koho jak:** dodřel ho **do** smrti (až měl z toho smrť) **beze** všeho milosrdenství.

Dodržení, n., das Anhalten, Anshalten. Rk.

Dodržeti, žím, žel, en, ení; dodržovati = do konce držeti, halten bis zur gewissen Zeit; halten, beobachten, erfüllen; zuhalten; anhalten; do konce zůstati, aushalten. Jg. —

abs. Ruda dodržuje. Vys. Dlužník dodržuje. D. Druzí odešli, on dodržel (zůstal do konce). Us. — **komu.** Laň mu nedodržela. Us. — **komu čeho:** slova, víry. Jg. Dlouho-li toho pokoje dodržl nepřátelé? L. Pastorkovi statku d. Us. — **koho komu.** Jelen hanil rohy svoje, které ho psům dodržely. L.

Dodržitel, e, m., Ergreifer, Anhälter. Zlob.

Dodržka, y, f., v musico die Fermate, Anhaltungszeichen. Rk.

Dodurmati = docucati. Ros.

Dodusiti, il, šen, šeni; dodušovati, vollends erwürgen. — **co, koho:** holuba. Us. — **čeho.** Ledva roboty, kališku dodusil, mit Noth beenden. — **koho čím:** holuba rukou. Us. — **se s kým o co** = hádku ukončiti. Rk.

Dodýchati = zemříti, ausathmen, sterben. Č. —

Dodýmati, vz Dodmouti.

Dofoukati, dofňákati, dofňukati atd. Vz Foukati atd. (bez: do-).

Doge, it. (dože), z lat. dux, bývalý panovník v Benátkách. Rk. Vz Dože.

Dogma, gt. dogmata, n., dle „Slovo", z řec., učení víry, článek víry. Rk. Lehrsatz, Glaubenssatz, Lehrpunkt, Dogma. Dogmata theoretická (spekulativní) a praktická (ethická, mravní); prohlášená (dosvědčená, stanovená, formalní, formulovaná, články víry) a neprohlášená (jednoduchá, nedosvědčená, materialní, subjektivní); čistá (tajemství) a smíšená; hlavní a méně hlavní. Vz víc v S. N.

Dogmatický, věroučný, dogmatisch. Vz Dogma.

Dogmatika, y, f., věrouka, Rk., věrosloví, vědecká soustava dogmat. S. N. Glaubenslehre.

Dohad, u, m., dohádka, dohodnutí, Errathen, Vermuthung. Na dohad = na domysl, auf's Gerathewohl. Mluviti na dohad. L.

Dohádati, dohadovati, das Rathen endigen. — **co, se čeho.** (domysliti se, errathen). Krok. — **čím:** bystrostí ducha. — **se s kým oč.** Rk. —

Dohádka, y, f., Muthmassung, z rus. Šf. Vz Dohad.

Dohadný, čeho se dohádati lze, muthmasslich, was zu enträthseln ist. D.

Dohájiti, vz Hájiti.

Dohán, u, m. — tabák. Na Moravě a na Slovensku.

Dohaněč, Zwang-. D. prostředek. Zlob.

Doháněč, e, m. Der Antreiber. Jg.

Doháněti, vz Dohnati.

Dohárati, vz Dohořeti. **D. čím na koho** = zasetzen; prudkými slovy. 1522.

Doharcovati, na koho kdy: ve válce (dojeti). Jg. — **se čeho,** errennen. Novot.

Dohasiti, il, šen, šení, dohášeti, dohašovati, völlig auslöschen. — **co:** oheň. Pref. — **co čím:** žízeň vodou.

Doházeti, vz Dohoditi.

Dohazovač, e, m., dohazovatel, der Zubringer, Mäkler, Unterhändler, Kuppler; *dohazovačka*, y, f.

Dohazovati, vz Dohoditi.

Dohejbati, v Krkonoších = kárati, schelten. Kb. — **komu.** Dohejbal mu zle = velmi mu domlouval. Kb.

Dohemzati, dohladiti atd., vz Hemzati atd. (bez: do-).

Dohlacený, kristallisirt. Jg.

Dohlas, u, m., Nachruf. Rk.

Dohlásiti se koho. Us. Sich melden.

Dohled, vz Dohlídka. — 2. Hledění až kam, výhled, das Biswohinsehen. Pro mlhavé povětří není dnes d-du na Krkonoše. Č.

Dohledací, Aufsichts-. Plk.

Dohlédač, e, dohlídač, dohlížitel, dohlédatel, dohlídce, der Aufseher, Beobachter. Jg. Měl jsem dohlídače. Kom. Farář je své osady dohlédačem. Kom.

Dohlédačka, y, f. Aufseherin.

Dohledační, Aufseher-. D. osoby, Aufsichtspersonal. Rk.

Dohledati se čeho (koho) = najíti ho, finden. Sych. — **se kde: v** knize. Šm.

Dohledce, e, -čí, lho, m. = dohlédač. Rk.

Dohlédnouti, dohlídnouti, dnul a dl, utí; dohlédati, dohlídati; dohlížeti (dohlížeti), 3. pl. -zejí, zel, ení, dohlídávati = dozírati, bis wohin schauen; pronikati okem, durchschauen; pozorovati, nachsehen, Acht haben. Jg. — **abs.** Kde hospodář sám nedohlédne (nedohlídne, nedohlíží), špatně se dělá. Ros. Jak daleko možná d. — **k čemu.** Ke všemu dohlížeti má jest povinnosť. Kom. Nedohlídáte k nim. Br. Dohl. k mravům, V., k pekařům, ke kupcům. Er. — **na co** (*lépe*: k čemu): na vinici. Jg. Na to pilně dohlížel, aby . . . Us. — **kam. Do** srdce lidského dohl. L. — — **adv.:** přísně, pilně d. Us. Nemohu tak daleko dohlídnouti. Us. (Nevidím tak daleko). Jg. — **kdy: při** práci. Mi. — **se koho, čeho.** Nemohu se ho dohlídati. D. D. se svého práva. Nt.

Dohleduý, ersehbar. D. hvězda. — **čím.** Hvězd skly nedohledných. Vid. list.

Dohlezní, do hlezen (kotníků) jdoucí, bis an die Knöchel gehend. D. roucho. Hank. Gloss.

Dohlídač, vz Dohlédač.

Dohlídavý, dohlédavý, nachsehend. Scip.

Dohlídce, e, m. = dohlédač. D.

Dohlídka, y, f., (dohlédka), dohlídání, dohled, dozor, pozor, dohlížení, Aufsicht, Beaufsichtigung, Inspektion. D-ku míti svěřenou nad něčím. Us. Byl jsem na dohlídce. Us. D-ka k polím. J. tr. Býti pod dohlídkou policejní. J. tr. Častá d-ka prácí pohání. Č. Pod d-ku dáti někoho; míti někoho pod dohlídkou. Nt. Jest pod mým dohledem. Č.

Dohlídnouti, vz Dohlédnouti.

Dohlížení, n. (dohlížení). Vrchní d. (dohlídka). D. Die Aufsicht.

Dohlížeti, vz Dohlédnouti.

Dohlížitel, e, m., vz Dohlédač. Vrchní d.; d. cesty, cest. D. Cechovní d. n. inspektor. D.

Dohlížitelský, Aufscher-.

Dohlížitelství, n. Vrchní d. D. Aufsicht.

Dohlížitelstvo, a, n., das Aufsichtspersonale. Rk.

Dohloubati se = domysliti se, ergrübeln. — **čeho.** Měst. bož.

Dohloubiti, abteufen, abtiefen. — **co:** šachtu. Vys. — D., hloubením přijíti, ersinken. — **se čeho:** uhlí, rudy, soli. Vys., Hš. — **se kam: na** uhlí. Vys.

Dohlučeti, el, ení, verrauschen. D.

Dohmatati se čeho, ertasten. Us.

Dohnaný; také — přinucený, getrieben, gezwungen. V.

Dohnati, doženu, dožeň, -žena, -hnal, án, ání; dohoniti, il, ěn, ění; doháněti, ěl, ěn, ění; dohnávati, doháněvati = na jisté místo hnáti, bis wohin treiben; přidržeti, donutiti, puditi, nabízeti, antreiben; dostihnouti, einem nachsetzen, einholen, erreichen; dotříti, doraziti, angreifen, anfallen. Jg. — **abs.** Já tam dnes nedoženu. Jg. Dohonil, co zameškal. Us. — **co, koho:** stádo, V., štolu, Vys. Přece ho dohonil. Jg. — **koho k čemu (čím):** Kázáním ku poslušenství. Kom. D. někoho k něčemu ostnem, mocí, násilím (donutiti). V. Nouze mne k tomu dohání. D. Co tě k tomu dohnalo? Rk. Někoho k učení, Ros., k pláči. V. Vz Chléb. — **(koho) kam:** koho **před** soud. D. Dohnal **do** Varšavy (doběhl). L. Pastýř dohání dobytek do salaše. L. On jako slepý **na** nepřítele dožene. Prov. On je na cestu dohání. Kom. — **koho v čem** = vyrovnati se mu. L., Us. D. koho v běhu. — **komu čím** (natirati naň, in die Enge treiben). Šm. — **co čím:** klín palicí d. Kom., Rk. — **koho, čeho.** Dohnal záhonu, života (dokonal, dokončil). Jg., L. Dlouhého života d. L. Dříve než (Vlasta) svých (divek) opět dohoala, sedm lepších oštěpem prohnala. Dal. — **se čeho.** Dohoním-li se jich. Br. — **(se) koho kde.** Na tom místě se jich dohonili. V. Na půl cestě ho dohonil, Ml., na útěku. Nt. Dohonil ji **u** vrátek. Er. P. 55. — **aby.** Dohnal ženců, aby prudčeji žali. L.

Dohněvati. — koho čím (hněvaje usmrtiti, zu Tode ärgern). Jg. — **se,** aufhören zu zürnen. Sych.

Dohníti, vz Hníti. — **kde.** Dohnije za pecí. L.

Dohnojiti co čím: pole dobytčím hnojem, vollends düngen.

Dohnouti, dohýbati. — **co čím.** Zu Ende bewegen.

Dohod, u, m., dohození. Bern. Zugabe, Zusatz.

Dohodce, e, m., der Mäkler, Sensal, Zubringer, Unterhändler. D. zboží, směnečni. Pr.

Dohoděl, Mäkler-. D. lístek, Mäklernotiz, Schlusszettel. Pr.

Dohoditi, dohodím, (zastar. dohozi), dil, zen, zeni; doházeti, el, en, ení; dohazovati, dohazívati, dohazovávati = až k cíli hoditi, bis zu Ende werfen, pomoci k čemu, zobringen, zuschanzen, verschaffen. Jg. — **co.** Již to kamení všecko doházel. Us. Zub d. (o koni, zub dostati). Šm. Kůň dohodil poslední zub. Jg., Rk. — **čím.** Co by kamenem dohodil. Har. — **koho, co komu.** Lidem domy, čeledíny, dílo, zednika. Us. On mi to dohodil. Ros. — **komu čeho.** J. tr. — Někoho do služby d. Us.

Dohodné, ého, o., Mäklergebühr, Sensarie. Pr.

Dohodnouti, einig werden, übereinkommen. — **se o čem: šp.** *místo:* shodnouti se oč, domluviti se oč. Jv.

Dohodný, treffend. Rk.

Dohodovati, vz Hodovati.

Dohojiti, vz Hojiti. Dohojívati, dohojovati, ausheilen. — **koho, co.** Ať ho již pán dohojí. Ros. Už ho dohojil (ze světa zprovodil). Ros. — **se.** Rána se dohojila. Us.

Doholiti. — **koho čím,** den Bart ihm vollends abscheren.

Dohoniti, vz Dohnati.

Dohořekovati, vz Hořekovati.

Dohořeti, el, ení; dohořívati; dohořívati; dohořovati, dohárávati = dotlíti, doplanouti, bis wohin breonen, ausbrennen. Jg. — **abs.** Svíčka dohořuje (dohořívá, dohoří). Sych., Jg. Jeho milosť dohořívá, jeho oči dohořují; čas, chvíle dohořívá (dohárá). L. — **komu.** Již mu dohárá (již umírá). Plk. Doháratí komu — dotirati naň. Jg. — **kam.** Dohořívá mu **k** prstům (je v rozpacích). Sych., Prov. — Doháratí **nač** = dychtivě to lapati. L. — **koho** (*gt.*) Když smrť jich již dohárá (dotrápí, dosouží). Novot. — **se čím na koho:** tvrdými slovy doháratí (naň dotirati).

Dohospodařiti, il, eni; dohospodařovati, zu Ende wirthschaften; sterben. — Již dohospodařil (vše utratil; zemřel). Ros.

Dohotoviti, il, en, ení, völlig zu Stande bringen. — **co:** dílo. Jg. — Dohotovená kniha. Vz Dodělati.

Dohovárati komu, Verweis geben. Na Slov.

Dohovor, u, m., zavírka řeči, Schlussrede. Div. z och.

Dohovořiti, il, en, ení; dohovořovati, domluviti, zu Ende reden. Us.

Dohození, n., vz Dohoditi.

Dohozi, vz Dohoditi.

Dohra, y, f., das Nachspiel. Rk.

Dohrabati, dohrabám, dohrabi; dohrabávati, dohrabovati, vollends zu Ende rechen; se — hrabáním dosíci, ergraben; dopíditi se, erforschen. Jg. — **co.** Teo záhon ještě dohrabu. Us. — **se čeho.** Jg., Zk. — **se kam:** ke zdi, na louku, do domu (pracně se tam doškrabal, dostal; nebo hrabaje tam přišel ku př. krtek).

Dohraditi, vz Hraditi.

Dohraná, é, f. = dohrávka.

Dohráti, dohraji, ál, án, ání; dohrávati, dohrávávati = do konce hráti, zu Ende spielen. Jg. — **co:** hru. — **za koho.** Dohrej za mne. Jg. — **komu** (im Spiel Revange geben). L. — **se čeho,** erspielen. Us., Jg.

Dohřáti, dohřeji, vz Hřáti. Dohřívati. D. = dokonce zhřiti, volleods wärmen; warm machen; dojižděti koho, těsniti, drängeo, zusetzen. Jg. — **abs.** Slunce dohřívá. — **komu.** Však jim dohřálo. Dohřívá mi (je mi horko). Us. Zlá žena mu dohřívá (vyjíždí si naň). L. — **komu čím:** listy, slovy (zatopiti mu). L., přísnou domluvou.

Dohravač, e, m., der das Spiel endet. Us.

Dohrávka, y, f., der Schluss im Spiele; v musice Finale. Rk.

Dohřměti, im, ěl, ění; dohřímati. Dohřmělo, es hat zu donuern aufgehört.

Dohrnouti, vz Hrnouti.

Dohromady. Až s ním přijdu dohromady, *germanismus m.:* Až se s ním sejdu. (Nescházíme se s ním. Sešli jsme se v knihovně). Os. Vz Hromada.

Dohryzač, dohryzatel, e, m., Verfolger. Rk.

Dohrýzti, dohryzu, zl, zen, zeni; dohryzovati, dohrýzati vollends nagen. — **co:** kosť. Jg. — **komu čím:** slovy — dotírati naň, zusetzen. — **koho** — utrápiti. L. — **se čeho,** sich zu etwas durchbeissen. Pr. et fig.

Dohubiti, il, en, ení, ausrotten. — **co.** Dohub mi knížecí rod. Dal.

Dohudlovati — špatně dodělati, zu Ende hudeln. Jg. — **co.** Ros.

Dohvězdný. D. večer — štědrý večer, der hl. Abend vor Weinachten (od hvězdy počatý). Na Slov., Plk.

Dohvízdati, vz Hvízdati.

Dohýbati si — stěžovati si. Us. na Mor. Brt. — Vz Dohnouti.

Doch, u, důch, dochu, m.; došek, šku, Strohbindel, -büschel, Schob, Strohschaube. Doch slámy. Již je to dochem pokryto. Schön. Smrdí co doch. Mokrý co doch. Prov. Vtipil se došků trhati (když kdo co před časem trhá). Ros.

Dochápati, Vz Dochopiti.

Dochazeč, e, m., der Zugeher.

Docházeti, vz Dojíti.

Dochlastati, vollends aussaufen. — **co.** Tak to dochlastej. — **se čeho:** nemoci, sich ansaufen. Us.

Dochmatati, vz Dohmatati.

Dochmi-us, a, m.: ◡ — — ◡ —, neostýchavý.

Dochnouti, na Slov. — dechnouti.

Dochod, vz Důchod.

Dochodilý, kým dochozeno. D. dítě, zeitiges Kind. D. — 2. = došlý, kdo dochodil.

Dochoditi. Žena dochodila. Vz Dojíti.

Dochodný, zugänglich, erreichbar. Rk.

Dochopiti, dochápati. Čeho smyslové se nedochápají, erfassen. Č.

Dochovač = dochovavač.

Dochovalý = dochovaný, aufbewahrt. Zlob.

Dochovatel, e, m., Erhalter, Pfleger. Rk.

Dochovati, dochovávati — do jisté doby opatrovati, bewahren, erhalten bis zu einer gewissen Zeit; doživiti, ernähren, erziehen bis zur gewissen Zeit. Jg. — **co, koho.** Psaní pilně d. (opatrovati). V. Dobré víno d. D. Už ptáka dochoval (pošel mu). Jg. Pán Bůh vás dochová a zachová. Leg. — **čeho.** Ten chrám ostatkův po něm dochoval, **šp.** m. *co* (ostatky). Brt. — **koho od čeho.** Dochoval mne od maličkosti. Jg. — **koho kdy.** Kdo otce mého **v** starosti dochová? L. — **co jak dlouho:** dobytek **do** zimy d. D. To se může do druhého roku doch. Ros. — Br. Někoho až do stáří d. Nt. Abychom to obé (duši i tělo) čisté ke dni Páně dochovali. V. Ovoce k jaru d. Sych. Něco k příhodnému dni d. Br. D. dobytek **přes** zimu. Jg. — **co, koho komu.** Ten tě smrti dochová. Br. Již ho dochovám smrti (až do smrti). Ros. — Svěd. *Na* ohecný groš dochování jsou smrti. Let. 432. Někomu dědictví d. Jg. To mu jeho otec dochoval. Ros. Jim to dochovali. Br. — **komu čeho:** víry, slova. L. — **co k čemu.** Komu ji (dceru) ke cti dochováte? Er. P. 483. — **co kde.** Dřevo **na** povětří, **pod** vodou d. L. — **co na kom.** Nic na nich nedochováme. Er. P. 92. — **co s čím.** Tato psaní s jinými pilně dochovám. V. — **se čeho, koho (gt.):** dobrých synův, hanby se d. Us.

Dochovavač, dochovavatel, e, f. Der Erhalter, Bewahrer, Pfleger, Erzieher. Jg.

Dochovina, y, f., -vice, sláma z došků, staré došky. Us. Schöbelstroh.

Dochový, doškový. Doch. sláma. Krab. Doš. střecha. V. Schob-.

Dochrápati, dochrchlati, dochrčeti, vz Chrápati atd.

Dochrkati se čeho. Dochrkal se krve, erräuspern. Sych.

Dochtíti se. Dochtělo se mi psáti. Bern. Es verging mir die Lust zum Schreiben.

Dochůdče, ete, n., dochodilé, dokonalé dítě, reifes Kind. — Nedochůdče, nedochodec. Lk. —

Dochuditi, il, zen, ení, vollends arm machen. — **koho.** Jg.

Dochváliti, dochvalovati, aufhören zu loben. — **co.** Us.

Dochvátiti, vz Dochytiti.

Dochvatka, y, f., das Erhaschen. V dochvatky (na rychlo) vojsko sebrati. V d. co psáti (i tudy i onudy). L.

Dochvatný čas, chvíle od potřebných zpráv zbývající, die man nur erhascht. Jg.

Dochytiti, dochvátiti, il, cen, cení. — **koho na čem,** über etwas erwischen. Bern., Rk. —

Doj, důj, e, m. — dojení, das Melken. Šel k důji. Us. — **D.** — mléko z jednoho dojení, výdoj, ein Gemelke. Kráva ta nestojí za svůj d. Us. — Jg.

Doják, e, doják, u, m., dojačka, y, f., na Slov. dojelnice, vz Krajáč. — Doják, a, m. dojič.

Dojačka, y, f., vz Doják. — **D.,** kráva dojná, také děvečka, která dojí. Cf. Kráva dojí a Děvečka dojí (krávu). Da.

Dojatosť, i, f., die Ergriffenheit. Rk. Vz Dojíti, 2.

Dojatý, ergriffen (von einem Gefühl). Vz Dojíti, 2.

Dojba, y, f. = dojení. MM. Vz Doj.

Dojčář, e, m., na Slov. dojič u ovčáků, Melker. Šf.

Dojčiti, dojčívati = dojkou býti, Amme machen; kojiti, ein Kind stillen. Na Slov.

Dojec, jce, m. = dojič. Na Slov.

Dojecí nádoba, dížka. Kom. Melkgeschirr, Melkfass.

Dojedek, dku, m. Konfekt. Něco na d., zum Nachessen. Šm.

Dojednati, dojednávati, vollends aushandeln, das Geschäft beendigen. V. — **co.** Us. — *se* = smluviti se, sich worin vereinigen. Bern.

Dojechati = dojeti, dojíti, hinkommen. Jg.

Dojelnice, e, f., vz Doják.

Dojelník, a, m., der Melker, Schafmelker. Na Slov. Koll.

Dojem, jmu, m., Eindruck. Dojmy, obrazy na mysli, jichž dobýváme skutečností: von aussen empfangene Sinneseindrücke. Bs. Působí (činí) to veliký d. Us. D. na někoho učiniti; d. příjemný, mocný, rozdílný, veliký; d. ten se posud nevytratil. Nt.

Dojemlivý, empfänglich für Eindrücke. Rk.

Dojemnosť, i, f., možnosť dojmutí. Marek.

Dojemný, dojímavý, recht zusetzend, durchdringend. D. slova k někomu mluviti, dojemně. —

Dojení, n. Das Melken. Jest čas k dojení. Mléko od jednoho d. — Co nadojeno, das Gemelke. Celé d. vylila. Us., Jg.

Dojeti, dojedu, jel, jeti. Vz Jeti. Dojezditi il, ční; dojížděti, ěl, ění; dojížďovati = k cíli přijeti, bis wohin gefahren, geritten, gesegelt kommen, anlangen; dostihnouti, einholen; přestati jezditi, aufhören zu fahren, reiten, segeln. Jg. — **abs.** Dnes tam nedojedeme. Us. — **čeho, koho** *(gt.)*. Dříve než města dojeli. V. — Jg., Dal., Háj. — **na co, na koho.** Dojíždím na koho (dorážím, ich setze ihm zu, dränge ihn). Kom. — **koho čím:** poštou. Us. D. někoho palašem, pěstí (udeřiti). L. — **odkud.** Z dalekých krajin tam dojíždějí. Har. — **na koho proč.** Na své bližní k zlehčení jich nedojížďějte. Br. — **kam (do čeho, k čemu, nač, kdy).** Na noc do města dojeli. Har. Do Turek d. Har. Dojel až k městu. Dojížděti se k městu, na město. Zlob. — **si pro koho:** pro nevěstu. Us., Plk. — **na koho čím:** jazykem jedovatým (doráželi). L. — **koho kde.** Dojel ho u Prahy. Ros. — **koho na čem.** Pomsta i na chromém dojede. Č. D. koho na koni, na voze, na lodi. Nt. — **se čeho.** Durch das Fahren erlangen. Již se toho jednou dojezdil. Ros. — **kudy čím.** Portugalci začali neobyčejnou cestou po moři svými lodimi dojížděti. Har. II. 123.

Dojezd, u, m., dojetí, dojíždění. Us. Das bis wohin Fahren.

Dojič, e, m. Der Melker; 2. = lupič, dráč, der Sauger, Melker. Bib. — *Dojička*, y, f., která dojí. Die Melkerin.

Dojídati, vz Dojísti.

Dojidlo, a, n., Melkmaschine. Rk.

Dojímatelnosť, i, f., Receptivität. Mark.

Dojímatelný, receptiv. Mark.

Dojímati, vz Dojíti, 2.

Dojímavosť, i, f., důtklivosť, die Eindringlichkeit. D. hudby, řeči, slov. Us. Vz násl.

Dojímavý, dojímající, dojemný, eingreifend, eindringend, Jg., anzüglich, anmuthig, ansprechend, einnehmend; rührend. Rk. D. pravda, píseň, řeč, slova, hudba. Us. — **D.** = urážlivý, anzüglich. D. slova, řeč (důtklivá). Ostré a d. kázání. D.

Dojista, do jista. Vz Jistý.

Dojísti, dojím, dojedl, den, dení; dojídati, dojídávati, vollends aufessen. Jg. Vz Jísti. — **abs.** Kdo doma dojídá, nezabíjí ho na vojně. Prov. — **co.** Židé dojídají ostatky. V. Již to dojez. Us. — **co kdy.** Červi tělo po smrti dojídají. L. — **se čeho**, sich anessen, durch vieles Essen zuziehen: nemoci. Lk., Kom. Did.

Dojistiti, il, štěn, ění; dojišťovati, versichern. — **co čím.** Řeč skutkem dojišťuji. Jel. — **čeho (čím).** A bitím chci toho d. (dokázati). Trist. Dojišťuje toho ono povědění. Kom.

Dojištění, n., dojišťování. Měst. bož. Das Versichern.

Dojitel, = dojič, e, m. — *Dojitelka*, = dojička, y, f.

Dojiti, 3. pl. -jí, doj, doje (ie), il, en, ení; dojívati. Na Mor. cabati. D. = prsoma ssajícího krmiti, dítě kojiti, mléko dáti, zu saugen geben; mléko dávati, Milch geben; vyssáti, odírati, Jemanden melken, zupfen, aussaugen. Jg. — **abs.** Ta kráva dobře dojí. Lodka dojí (teče). Us., L., Šm. Ne vždycky kozka dojí (ne vždycky je žeň). Ros. Tvrd kozel dojiti (skoupý nerad dává). Prov. — **koho, co.** Dojka dítě dojí (kojí). Na Slov. Dojiti krávy, kozy. Psa neb kozla d. (darmo co dělati). Lidi d. = je odírati. Jg. Dobré mléko dojí. Sp. — **kam: do dížky, do dojačky,** do dojáče, do hroty, do hrotice. Vz Kraják. — **co čím:** vemeno prsty, rukou d. Us. — **kde:** v chlévě. Us. Selka dojí kravi vemeno při jeslích. Pt. — **co komu z čeho.** On jim dobře z vorka (z měšce) zlato dojí. L. — **skrze co z čeho.** Aby skrze něj (kostel) z jich statkův dojili. Chč. 376.

1. **Dojíti**, dojdu, -jdi, -jda (ouc), došel, dojití; docházeti, il, zení; docházeti, el, ení. Vz Jíti. D. = přijíti, kam kdo sobě uložil, bis wohin kommen, gelangen; dohoniti, einholen; dosíci, nabyti, dostati, erlangen, erreichen; až do jistého času choditi, do konce jíti n. choditi, zu Ende gehen, auslaufen, aufhören zu gehen; plniti se, státi se, in Erfüllung gehen; dospěti, dozráti, zeitig, vollends reif werden; ubývati (stárnouti, hynouti, vyprodánu býti), abnehmen, eingehen, zu Ende gehen. — **abs.** Všudy byl a nikam nedošel (o tom, kdo vše začíná a ničeho nedokončí). Č. Štědrý daleko nedojde. Prov. Kdy tam dojdu? Vlídný všude dojde. To dítě tam nedojde. Žena dochází (brzy porodí). To ovoce už dojde (uzraje). Slovo proroka dochází (vyplňuje se). Zboží došlo (vyprodalo se). Hodiny došly. Us. On tam často dochází. Jg. Rok dochází. D. Již čas došel. Došel list. Peníze došly. Víno došlo. Ten člověk již dochází (stárne). Jg. — **co:** snkni dochoditi (= donositi, dotrhati). L. — **koho (gt.), čeho:** města. Us. A to krále všecko docházelo. V. D. cíle, věku, svých let, Jg., šedin, lásky, dobré manželky, poznání, svobody, cti, úřadu, zlého n. dobrého jména, V., darů, odplaty, slávy, milosrdenství, hanby, Br., míry, Šm., cesty. Jg. Večerom dochodia vrchu. Pov. 23. D. těžkých muk. Kat. 2578. Kehdy docházeše posleda vojev. Rkk. D. vlády, vítězství, odpočinku, víry; návrh tvůj dochází schválení a uznání mého. Nt. Ta řeč dochází srdce. Sych. Pokora milosti, pýcha dochází žalosti. Prov. Došla ho zpráva, list. V. Že toho dojdem. Št. — Háj., Bl., Svěd., Troj., Kom., Kat. 2034., Bart. — **(se) čeho po kom, po čem:** domu po rodičích. V. Po niti klubka dojdeš. Prov. Klubka po niti d. (o počínání opatrném). Č. — **k čemu, ke komu, kam, v co.** V knihy městské d. zbraňuje. Schön. K srdci docházejí věci důvodné. Kom. K němu d. nelze (je nepřístupný). V. D. k pánu, V., k cíli, Kom., D., k městu docházeti. Ros. D. k úřadu. Chč. 380. **Po** hladu k tučným stolům d. Chč. 375., V. Lékař k nám přes den dochází. Sych., Lk. K té radosti došli. Št. — **koho, čeho v čem, kde.** Otce v ctnostech d. (rovnati se). L. Nikdo svých snažností v tomto světě nemůže d. Š. a Ž. — **na koho, nač.** Dochází naň hrůza. Bib. Vše zlé došlo na nás. Jg. Na věc samu došlo. Šm. Musí na to d. Šm. Však

naň také dojde. Šm. Počkej, až na tě dojde. Us. Nyní došlo na tebe. Na posměváčka taky dojde. Us. Už dochází na má slova. Vz Naplniti se. Ml. Teď došlo na nás. Když na něho došlo, vypravoval (zbytečně se říká: Když naň *řada* došla). Brt. — **komu.** Došlo nám víno, zboží, pivo. D. Došla nám trpělivosť. Došel mu duch (dech). Us. Králi dojde poselství. Troj. Došly mu peníze. Sych. Již mu došlo (jest po něm). Us. — **kam: do** města, **na** vrch. Jg. Dochází chvála tvá až do končin světa. V. Dojíti do království nebeského. Št. — **do čeho** (jak veliee). To nás do živého dojde. Kom. Došlo do tuhého. Nt. — **komu pro co:** pro pivo. Jg. — **kam s čím.** S korunou mučedlníckou **k** Bohu dojde (se dostane). Dal. — **čím.** Obilí, ovoce horkem došlo (uzrálo). Us. Jablko ležením dojde. Jd. — **čeho čím.** Došel čelem místa. Prov. Čeho dobrotou d. nemohli zlostí dovésti chtčji. L. Dojdeť někam čelem místa (svéhlavý). Č. Zkušením jsem toho došel. Jg., J. tr. D. něčeho prosbami. Nt. Dvěma sty dukátův mohli jsme svobody d. Vrat. 172. — **čeho skrze co:** velikého cíle skrze malý d. Mk. Svého dokonánie (své dokonalosti) abychom došli skrz něn. Kat. 2081. Úřadu skrze pochlebenství d. Chč. 382. — **koho, čeho z čeho.** Umění správy obce z samého zkušení došel. V. Z smíchu nemůdrého muží dojdů smutka velikého. Dal. Došlo mu to z vůle boží. Plk. — **od koho, od čeho.** Věci od okolních zemí docházejí. Har. Přízně od něho došel. V. Od krále důjde eti. Br. — **čeho kde.** Přízně a lásky **u** někoho d., V., milosti. Ml. Takovým chováním u nikoho eti nedojdeš. Ml. — **čeho, co na kom.** Může dlužníka obstaviti a na něm záplatu a summu hlavní docházeti. Zříz. Těš. — **(čeho) s čím.** Nedochodila s tím dítětem (potratila). Ros. D. statku v držení s povolením práva. Pr. D. hanby s čím. Nt. — **se čeho** = chozením dosíci. Jg. — **o čem kam.** O hladě domů nedojdeš. Us.

2. **Dojíti,** dojati, jmu, jmi, jma (oue), dojal, at, etí; dojímati, dojímávati. D. = ostatek vzíti, vollends nehmen; vrážeti; dosíci, dostati, ergreifen, auffassen; ostře bráti, pronikati, eindringen, durchdringen. Jg. — **čeho.** To srdce dojímá. V. Slepý šilhavého dojímá (= posmívá se). Prov. — **koho čím:** slovy. Dojal ho slovy. Ros. Jiných mrštně slovy d. (urážeti). Br. — **koho jak.** To vás **do** živého dojme. Br. Dojal ho šavlí až do těla (rozsekl). Jg. — **koho kde, kdy. V** bitvě svým mečem Vlachův dojímal (pronikal). Auet. (D., V.) Dojímal je **na** kázání (pronikal). Kon. — **komu** = trápiti do živého. L. — **se čeho, koho.** Hlad jich dojímati se počal. Novot.

Dojivo, a, n., dojení, L.; nadojené mléko. Jád. Das Melken; Gemelk, gemolkene Milch. Us. Pronajmuti dojiva. Rk.

Dojivý = dojný. D. krávy. MM. Melk-.

Dojížděti, vz Dojeti.

Dojka suchá (= chůva), mokrá (= kojná, V.). Na Slov. Bern. Bez pasu jako d. Reš. — *Dojky* = cecky, Zitzen.

Dojmu, vz Dojíti, 2.

Dojnice, e, f. = kráva dojná. 1631. Jg. Melkkuh. — **D.** = dížka, Melkkübel. L.

Dojník, u, m. = dojnice, dojačka, Melkkübel, Milchgelte. Jg., Rk. Vz Dojáč.

Dojný, od dojení, Melk-. D. dížka. — D. kráva, Melkkuh, V., dobytek. D. — Dojná chůva, dojka. — Jg.

Dokad, dokud, dokavad. *Ne:* dokuď, dokavaď. Dokadž, dokudž, dokavadž. **Klade se** *ve větách časových:* 1. *Když se trvání děje hlavního současným dějem vedlejším omezuje.* A to se stalo, dokadž jest pán živ byl. Svěd. Dotud jsem toho žádal, dokudž jsem právě nezbadal (bádáním nepoznal). Dal. — 2. *Když se konec děje hlavního vytýká dějem skonalým.* Tu děj vedlejší věty záporně se vyjadřuje. Nevyjdu odtadto, dokudž nepřijde. Pass. — 3. *S konditionalem*, když děj vedlejší z mysli a vůle mluvícího vyrostá. Čeládky přidrž se, dokudž by všeho nedožali. Br. — *Zk.*

Dokaditi, vz Kaditi.

Dokálý, který se dokál, der Ausgebüsste. Johanit.

Dokapati, dokapnouti, pnul a pl., utí, austräufeln. — Kapalo až dokapalo. Us. — **čeho,** bis wohin träufeln. Kapka vody dokapla země. Jg.

Dokáti se, kám a kaji, ál, do konce se káti, z plna pokání učiniti. — **se kde** (V čistci) se musily (duše) d. Št. Abbüssen.

Dokatovati — **co koho** = doumučiti, zu Tode quälen. Ros.

Dokavad, vz Dokad.

Dokazací, vz Dokazovací.

Dokazač, vz Dokazovač.

Dokázání čeho. Us. Vz Dokázati. —

Dokázanosť, i, f., die Erprobtheit. Rk.

Dokázaný, erwiesen; erprobt. — **čím:** skutkem, werkthätig. D.

Dokazatelný, erweisbar. Ros.

Dokázati, dokáži, zal, án, ání; dokazovati = dovésti, beweisen, erweisen, überweisen; dosvědčiti, an den Tag geben, zeigen, beweisen, bezeugen; přivésti ke skutku, konati, dovésti, způsobiti, zu Stande bringen, ins Werk setzen, ausführen, leisten; divy dělati, mit Kunststückchen sich hervorthun. Jg. — **co.** Ten dokazoval kusy (umělecké; hloupé). Us. Cos dokázal? (provinil). D. — **co za co.** Šest mil **za** dvě hodiny dokázal (učinil). Jd. — **čeho:** své síly, rekovství, Kom., Br., radosti (= plésati). V. — Jel., Ros., J. tr. Své vděčnosti, věrnosti. Nt. Dokáži toho, že jsi vinna. Br. — **čeho na koho.** On toho naň dokázal. Kom., D. Bezbožnosti naň dokázal. Br. Dokázal na ně **z** úst jejich, že lhali. Br. — **čeho kde: před** soudem, před právem. D. V bitvě své udatnosti dokázal. Us. — **čeho čím.** Pilnosti toho dokázal. Troj. Něčeho důvody, D., činem d., Šm., pouhým rozumem. Ml. Zlatem všeho dokázal. Jg. — **čeho ke komu:** lásky. Bib. Dokázal k němu milosrdenství velikého. Br. — Dobrotivého otce povahy k němu dokázal. Br. —V.— **co na kom.** Tím moc darův na sobě dokazovali. Br. — **čeho za co:** vděčnosti za dobrodiní d. Kom. — **komu.** Dokázalo se mu zlodějství. D. — **co komu:** zločin, **lépe:** dokázati n. provésti na někoho zločin n., děje-li se svědky: usvědčiti na někoho zločin, usvědčiti někoho v zločinu. Jv. —

že. Dokázi tobo, že jsi vinen. Br. — **adv.** Krátce, obšírně, patrně, zřejmě, světle, skutečně, v skutku d. V.

Dokaziti, völlig verderben. — **co, koho.** Ten vaše děti dokazil. Sych., Rk. — **kde.** Aby se ostatek v nás dokazil. Kom.

Dokázka, y, f. = důkaz, Beweis. Zlob.

Dokazný, důkazný, průvodný (-dní), průkazný, erweislich. Jg.

Dokazovací, Beweis-. D. prostředek. Trest. zák.

Dokazovač, dokazovatel, e, m., der Beweisführer.

Dokazování něčeho. Erweisung; V., Beweisführung.

Dokazovati, vz Dokázati.

Dokáži, vz Dokázati.

Doklad, vz Důklad, Důkaz.

Dokladač, dokladatel, e, m., Zuleger, Beweiser. D.

Dokladací věta. Vz Řeč nepřímá.

Dokládání se čeho. Rk. D. se svědka. Nt. Berufung.

Dokládati, vz Doložiti.

Dokladek, dku, m., Beleg; Citat. Rk.

Doklečeti čeho. Bis zu einer gewissen Zeit knieen. Já tu poledne doklečím. Ros. — **se čeho**, erknieen: obrázku, pochvaly. Ros.

Doklekati, dokleknouti, přestati klekati, authören nieder zu knieen; 2. kleknutím se dotknouti, durch das Niederknieen erreichen.

Doklenouti, zu Ende wölben. — *co.* Ros.

Doklepati, klepám n. klepi; doklepnouti, pnul a pl, ut, utí, doklepávati, vollends klopfen. — **ahs.** Mlýn doklepává. Už doklepal, doklepává (dohospodařil). Prov., C., Lb. Vz Prodělání, Nebezpečenství. — **co:** snop, kosu. Jg. — **čeho:** roboty, práce (ledabylo dokončiti). L.

Doklestiti, il, štěn, štění; doklešťovati, vollends abästen. — **se k čemu.** Stěží k službě se doklestil. Šm.

Doklidlti, il, zen, zení, doklízeti, el, en, ení, doklizovati, doklizívati, vollends aufräumen. — **co:** obilí, völlig einernten. Jg.

Dokliniti, il, ěn, ční; doklinovati, přibiti, antreiben. — **co kde:** desky u lodí (aby nebylo skulin). Berg.

Doklizeti, dokližiti, vz Doklidlti, Kližiti.

Doklofati. Vz Klofati. — **co. Jg. — se čeho:** vody. Ros.

Doklopotati, -tám, poci; bis wohin rennen. — **kam (jak).** Doklopotal naň úprkem. Troj. D. k někomu. Troj.

Doklouti, vz Doklofati.

Doklusati, bis wohin traben. Us.

Dokojiti, il, en, ení; dokájeti, el, en, ení. — **koho:** dítě, vollends stillen. Jg.

Dokokrhati, vz Kokrhati.

Dokola, do kola. Vz Kolo.

Dokoň, i, f. = dokonání. Beendigung. Bel.

Dokon, u, m. = dokoň.

Dokona = do konce. Dokona nic. Jg. Ganz und gar.

Dokonale, Br., dokonále. V., Br. Vollkommen. Jsem d. njištěn. Us.

Dokonalitelný, perfektibel. Rk.

Dokonaliti, il, en, ení. — **co čím:** zámek pilníkem, spis dodavky, vervollkommnen.

Dokonalitý = dokonalý. D. Dílo. 1474. (zastr.)

Dokonalosť, i, f. Vollkommenheit. V. K d-sti něco přivésti, Har., se nésti. Br.

Dokonalý, bez vady, völlig, vollkommen. D. rozum, pořádek, D., zkáza, Apol., smlouva, Us., potaz, Vš., bída, Jel., moc, Jg., pružnosť, Rk., míra (plná). Napoly, odpolu d. V. — **k čemu.** Z těch čtyř smyslů k tomu poznání nejdokonalejší je kosť. V. — **v čem.** D. v každém ohledu; *druhdy lépe:* **z** každé míry d. Jv. Z každé míry d. L.

Dokonání, Ausführung, Vollbringung. D. — **čeho:** zločinu. Us. Na samém konci d. býti. V. K d. něco přivésti. V. — Kat. 1707. — **D.**, dokonalosť, Vollkommenheit. Kat. 1018.

Dokonaný, vollendet, vollbracht. D. skutek, Rk., slovo. — **D.** = *dokonalý.* Št. — **v čem, na čem.** Bóh jest d. na všem, ve všem, na vše strany. Kat. 2052.

Dokonatel, e, m. Vollbringer. Us.

Dokonati, dokonávati = úplně vykonati, vollends ausführen, vollbringen; dokončiti, enden, vollenden; umříti, sterben. Jg. — Dokonáno jest. V. — **co:** kvas, válku (Troj.), běh svůj, D., cestu, práci, dílo, V., modlení, život, Jg., oběh. Šm. Bůh dokonal noby mé jako jelenův (dokonale učinil). Žalm. — Kat. 2049. — **koho** = dobiti, dotlouci. Jg. — **co kde:** život ve vězení, Jg., Rk., v boji. V. Svůj život v pusté skále d. Er. P. 200. Slunce **pod** znamenim býka běh svůj dokonalo. Troj. Aby tvů věc pod naši milosti dokonali. Arch. I. 26. — **čím.** Svým životkem dokonaje dojdeš se mnú dnes do ráje. St. skl. II. 65. D. skutkem hněvu, iram exsequi. Jel. — **co nad čím.** Aby úmysl svůj vražedný nad ním dokonali. Troj. — **(co) kdy.** Strach **před** časem dokoná to bídné žítí. Jg. **O** sv. Trojici dokonal. Let.

Dokonavatel, e, m. Kom., Br., dokonavač. Jg. Vz Dokonatel.

Dokonce, do konce = cele, naprosto, vollends, schlechterdings, durchaus. Vz Doma. D. kdyby měl umříti. D. Aby d. neklesl. Vus. D. tomu nechci. Sych. Letos už je d. zle. Šm. D. ne. Us. Proč ne d.? Šm.

Dokoncovati, vz Dokončiti.

Dokončení, n. D. řeči. Nt. Das Ende, der Schluss.

Dokončiti, il, en, ení, dokončovati, dokoncovati = skončiti, endigen. Jg. — **co:** řeč, modlitbu, dílo. Nt., Us. — **koho:** dobiti, vyhubiti. — **co kdy: po** dlouhé práci. — **co jak: s** velikým namáháním.

Dokonek, nku, m., dokonání, konec, Ende. Ros.

Dokopati, dokopávati, vollends ausgraben. Jg. — **co.** Us. — **čeho.** Dnes toho rovu dokopám. L. — **se čeho:** kopáním dojíti, ergraben: vody, rudy. Jg. Základu k stavení se d. Kom. — **se kam (do čeho, k čemu).** Jg. — **se kam (na co):** na jezevce, na lišku, einschlagen. Us.

Dokopčiti, vz Kopčiti.

Dokořán (dokořen). Dvéře jsou d. otevřeny. Die Thür ist angelweit offen. Rk. Vz Kořen.

Dokositi = dosekati (kosou). — **co:** sena, vollends ausmähen. Us.

Dokotaliti, vz Kotaliti.

Dokoupiti, il, en, ení; dokupovati, hinzukaufen. — **co**: zboží. — **se čeho**, erhandeln: úřadu. Kom. — **se čeho čím**: zlatem. Jg.

Dokouřiti, il, en, ení, dokuřovati, ausrauchen. Již dokuřuje. Us. — **komu** = týrati ho, plagen. L.

Dokousati, -sám a -ši; dokousnouti, snul a sl, ut, utí; dokusovati = vollends beissen. — **koho, co**. Pes zajíce dokousal. — **se čeho čím**: ostrými zuby, durch das Beissen erlangen.

Dokouti, dokovati, vz Kouti.

Dokovati, vz Kovati.

Dokraclí, n., Feinkratzmaschine (in der Spinnerei). Světoz.

Dokračovati, vz Dokročiti.

Dokrájeti, vz Krájeti.

Dokralovati, vz Kralovati.

Dokramařiti, il, en, ení, dokramařovati = přestati kramařiti; 2. ve psí býti, na mizinu přijíti, auf der Neige sein. Jg. Brzy dokramaří (dodělá, domlátí). D.

Dokrásti, dokradu, dokradl, den, dení; dokrádati, vollends stehlen. — **se čeho**, erstehlen. Někteří provazu se dokradou (na šibenici). Sych. — **se kam**. Dokradl se až ke dveřím = nepozorovaně přišel, se doplazil, připlížil atd., schlich unbemerkt bis zur Thür.

Dokrčiti, il, en, ení; dokrčovati, cele zkrčiti, vollends zusammenziehen; soužiti, bedrängen. — **koho, čeho**. Ohležených nouze dokrčila (dosoužila). L.

Dokřesati, dokřesávati, völlig behauen. — **co**: kámen mlýnský. Us.

Dokřičeti, el, ení, zu schreien aufhören. — abs. Již dokřičel. — **se koho, čeho**, erschreien, errufen. D. se pardusu, Jg., pomoci. —

Dokřisiti se, il, šeni, zu sich bringen. — **koho**. Us. — **čím, k čemu**: čerstvou vodou k životu.

Dokrmiti, il, en, ení; dokrmovati, vollends nähren, füttern. — **koho**: dítě. Jg. D. koho **do** smrti (dochovati). Jg.

Dokročiti, dokroč, ení; dokročovati, dokračovati, kroky dojíti, schreitend gelangen, erreichen. Jg. — **čeho**. Kebdy slunce dokročí poledne, jest nám dokročiti **na** sie miesto. Rkk. 20. Pomsta ho dokročí. Kom. — **na koho, na co (kam)**. Ještě žádné trestání naň nedokročilo. Cyr. Přísně naň dokročte. Sych. Jest nám d. na sie miesto. Rkk. 20. — **na koho čím**: právem. Rk. Bude-li třeba, trestem naň dokročíme. Jg. — **na koho s čím**: s mečem. V. — **ke komu, kam**. Kříž k němu dokročil. Plk. — Jg.

Dokrojek, jku, m., poslední kus (bochníku chleba atd.), der Rest vom Laib.

Dokrojiti, dokrájeti. — **co čím**, zu Ende schneiden.

Dokropiti, vz Kropiti.

Dokřtěný. Je právě d. Vz Potutelný. Lb.

Dokrůčnouti = dokročiti. V Krkonoš.

Dokrváceti, el, ení, aufhören zu bluten.

Dokrýti, völlig decken. — **co**. Jg. — **co čím**: střechu taškami.

Doksy, pl., m., Hirschberg v Čechách. Dle Dolany.

Doktor, a, m., lat., vokat. doktore; v již. Čech. a na Mor. dochtor; učitel; název akademické hodnosti. Dr. v bohosloví, v obojím (občanském i církevním) právě, v lékařství a ve filosofii. S. N., V. Papírový d. (nic neumějící. V obecné mluvě: doktor punčocha, doktor od zlaté báně). Jg., Šm. Pro d-a poslati. Er. P. 184. Doktora potřebovati. V. Dr. čestný. V obecné mluvě doktor = lékař i advokat. S. N. — *Doktorand*, a, m., z lat., čekatel doktorství. — *Doktorat*, u, m., *doktorství*, n.: důstojnosť doktora. Doktorství dosíci. Řd. Doktorwürde, Doktorat. Na doktorství povýšený. Řd. — *Doktorka*, y, f., doktorkyně, ě, f., die Doktorin. Štelc., Útib. — *Doktorky*, pl., f., druh hrušek. Us. — *Doktorová*, é, f., des Doktors Frau. — *Doktorský* diplom. Doktor-.

Doktorovati, doktorem dělati, promoviren. — **koho**. Pass. — 2. D. = léčiti, heilen. L.

Doktrina, y, f., lat., učení, nauka; zásada. — **Doktrinář**, zásadník (jenž chce některé vědy a způsoby vládní dle jistých zásad voditi). Rk.

Dokud, vz Dokad.

Dokudživý; -živ, a, o. D. bezženství (po život), lebenslänglich. Scip.

Dokuchati, vz Kuchati.

Dokukati. Žežhulka dokukala. Ros. — **komu** = domluviti, zurechtweisen.

Dokulhati, zu hinken aufhören. — **se čeho**, hinkend wohin kommen. Dokulháme se všickni hrobu. Sych. — **se kam**. Až ke zdi se dokulhal.

Dokument, u, m., z lat., důkaz, průvod, listina. Dokumenty staré, drahocenné, historické. S. N. Beweisschrift, Urkunde, Dokument.

Dokupčiti, il, ení, zu Ende handeln; bankrottiren. Již dokupčil. Us.

Dokupný, erkäuflich. L.

Dokvasiti = dohodovati, das Gastmal beenden. Jg.

Dokvašování, n. D. vína. Die Nachgährung. Us.

Dokvésti, dokvetu, lépe než: dokvětu, dokvetl, dokvětl, ení; dokvétati, dokvítati, dokvetati, dokvětati, dokvetnouti, dokvětnouti, dokvetovati, abblühen, zu Ende blühen. Jg. — **kdy**. Ohilí dokvétá **za** času pěkného.

Dokvičeti, dokvíkati, zu winseln aufhören. Ros.

Dokydati, dokydnouti, dnul a dl, ut, utí, dokydávati, vollends werfen. — **co**. Ros. — **čím**: hnůj kopáčem.

Dokýchati. Již dokýchal (kýchaje umřel). Us. Zu Ende niesen.

Dokym = dokud. Na Slov.

Dokysati, -kysám, -kyši; dokysnouti, snul n. sl, uti, dokysávati, vollends säuern, gähren. Ros. — **kde**. Pivo **v** sudech dokysalo.

Dokysličiti, il, en, ení, vollends säuern, oxydiren. Rostl.

Dol, u, vz Důl. Z dola, von unten. Rk.

Dolabella, y, m., dle Despota; jméno římské.

Dolačka, y, f., Landbäuerin. D.

Dolák, a, m., kdo bydlí v kraji nevršitém. Thalbewohner. Mluvili o dolácích a ne o borácích. Sych. V okolí zlinském na Moravě:

Půjdeme na Doláky = dolů za Hradišť; na Horňáky = vzhůru k Uh. Brodu. Brt. — *D.*, u, m., tolar, Thaler. Ros.

Dolan, a, m. = dolák.

Dolansko, a, m., Nizozemsko, Niederland. Omyl.

Dolany, pl., m. Nom., akkus., vok. Dolany, gt. Dolan, dat. -ům, lok. -nech, instr. -ny. Vz Klatovy. Ves v Čechách.

Dolar, vz Dollar.

Dolati, vz Doliti.

Dole, zastr. dúle, *komp.* doleji, superl. nejdoleji, unten, unterhalb. **Dole** je *starý lokal* bez předložky. Gb. D. státi, seděti. D. Co doleji psáno je. V. Dole psaný. Us. O ní bude doleji řeč. Troj. Nejdoleji na dně. D. — Dole, na Slov. = *dolů*. Dole skočiti. Baiz.

Dolec, důlec, lce, m., malý důl, nicht tiefe Grube. Rozk. D. ledový (na horách), Eisgrube. S. a Ž. — **D.** = dolina, Thal. Boč. 1539. —

Doleček, čku, m., vz Vdolek.

Doléčiti, dolíčiti, il, en, ení; doléčivati, auskuriren. — **koho.** Us. — **se koho** = vyléčiti, herstellen. Nemohl se ho d. Us. — **se čeho** = léčením nabyti. Durch Kuriren erwerben. D. se velikého statku. Jg.

Dolečník, u, m. Talkenpfanne. Rk.

Doléhající, dringend. Us.

Doléhání na koho, na něco. Us. K jeho d. (auf sein Anliegen) to učinil. Rk. Vz Doléhati.

Doléhati, dolíhati; doléhnouti, dolehnouti, hnul a lehl, utí; doléhávati = jak náleží lehnouti, sich recht legen; anliegen, passen, genau und eng anschliessen; tlačiti, drücken, hart anliegen; žádati urputně, hartnäckig verlangen, in Jemanden dringen; **se** = liháním nabyti, erliegen. Jg. — **abs.** Šaty, dvéře doléhají. Jg., Šm. Tak tresce a švihá, aby doléhalo. Proch. — **k čemu, kam.** Statky mé k tvým doléhají. L. — **kam, do čeho.** L., Šm. — **komu.** Tomu koni doléhá (tlačí ho) sedlo (n. Toho koně doléhá sedlo). Ros. Cos mu nedolíhá (ho trápí). Ros. Nedolíhá mi něco = tlačí mne v žaludku. Us. — **koho** = tlačiti. Kde koho doléhá, tam i rukou sahá. L. Toho koně sedlo doléhá. — **na koho.** Dolíhala na mne ruka tvá. Br. — Kram. Teď zase naň dolehl úřad tento, ein Amt überkommen. Us. — **na koho čím:** mečem (dotírati). V. Pomsta n. pomstou naň doléhá. Kom. Prosbami na koho d. (úsilovně žádati). Nt. — **na koho oč, proč.** On na mne doléhá o dluh, Us., pro dluh (urputně žádá). Sych. — **se čeho:** (liháním nabyti). Lom., Šm.

Doléhavosť, i, f., doléhání. Jg. Das Dringen, Anliegen.

Doléhavý. D. prosby. Vz Naléhavý. Dringend, anliegend.

Dolehlosť, dolehlivosť, i, f., těžkosť, nesnáz. Schweres Anliegen, Drangsal, Leiden, Schmerz, Noth; das Interesse, Wichtigkeit einer Sache. Jg.

Dolehlý, dolehlivý, anliegend. — **na koho.** Klopoty na nás dolehlé. Měst. bož. — **D.**, doléhající, dringend, anliegend. Č.

Dolehnouti, vz Doléhati.

Dolejc, v obec. mluvě m. doleji. Vz Dole.

Doleji, vz Dole.

Dolejní, dolení, dolní. Rk. Vz Dolní. Der untere. Vz Dolejší.

Dolejšek, šku n. ška, m., der untere Theil. Já šel hořejškem a on dolejškem. D. Z dolejška. Us., D. — V log. = dolejší návěsť, propositio minor. Mark.

Dolejší, na Mor. toliko: dolní., der untere. D. měkké úško. V. D. země = dolní, nižní. D. Srhy, Bavory, Labe, dvůr, hrána, svět, Jg., D., Har., stoka, Abflussgraben, strážný, Grubenhutmann. Vys.

Dolek, v obec. mluvě m. vdolek.

Dolékařiti, vz Lékařiti.

Dolektati, vz Lektati.

Dolem, instr. od důl, dolu, unten hin, unten her. Tracení horem dolem (cholera). Ja. Dolem jeti, jíti. D. Horem dolem se mu spustilo. Us.

Dolemovati. — **co.** Us. Vz Lemovati.

Doleňák, a, m., vz Dolňák.

Dolenec, nce, m. V Krkon. = dolejní díl vsi. Kh.

Dolení, dolní, der untere. D. ves, světnice, strana (listu). Hoření, dolení. Jg. — **D.**, n., der Kampf, Anstrengung. Krok.

Dolepiti. — **co.** Us. Vz Lepiti.

Dolet, u, m., doletění kam. Der Hinflug, das Bishinfliegen. Jg.

Doletěti, ěl, ění; dolétati, doletovati, dolétávati; dolétnouti, dolítnouti, tnul a tl, uti = letěti až, fliegen bis; letem dostihnouti, fliegend erreichen, einholen. Jg. — **abs.** Zlatý orel všude doletí. L. — **koho, čeho.** Sova slunce nedoletí. Dolétal mne zlý zápach. Jg. A prve než země doletě. Výb. II. 45. D. stromu. Us. — **kam.** Ptáci **k** chaloupce dolétávali. Hlas, Č. Doletěl **do** dna *(lépe gt.:* dna) jámy. Jg. Nemohla d. k milému **pod** okna. Er. P. 166.

Dolévač, e, m. Der Zugiesser. Reš.

Dolévanina, y, f., Zugusseisen. Rk.

Dolévati, vz Doliti.

Dolévka, dolívka, y, f. Us. D. vína, die Zufülle, Nachguss, Zuguss, Nachfülle. Us. Šk.

Doleza, m., f. Tys doleza! Us. Vz Dolezal.

Dolezal, a, m. Nejsme d-vé. Us. Ein zudringlicher Mensch.

Dolezavosť, i, f., Zudringlichkeit. Jg.

Dolezavý, zudringlich, andringend; hinkriechend. Jg. Doleza.

Dolézti, dolezu, lezl, zení; dolézati, dolízati, bis wohin klettern, kriechen, sich durcharbeiten. — **čeho.** Had dolezl díry. Jg. — **kam.** Pes ledva doleze **do** brlohu svého. L. **K** nevěstě dolézá. Us. — **se čeho:** úřadu, erkriechen. Jg.

Doležal, a, m. = kdo doležel, der Auslieger. Jg.

Doleželý, co doleželo n. se doleželo, uleželý, ausgelegen. D. ovoce, pivo. Us., Jg.

Doležeti, el, ení = leže dotrvati, vytrvati, liegen bis-. Jg. — **co.** Co chytrý nedohoní, *to* lenivý doleží. Prov. na Slov. — **čeho:** Doleželi jsme bílého dne. Ros. — **o čem do které doby.** O hladě doležíme **do** dne. L. — **se** = ležením změknouti, sich abliegen. Jg. To ovoce se už doleží. Us., Ros. — **se čeho** = leže dosíci, erliegen: štěstí, Ros., hldy, Us., dne, T., bílého rána. Jg.

Dolhati, dolhu. Vz Lháti. Auslügen. — **se čeho**, erlügen. Jg.

Doli, n., eine Thalreihe. Dch.

Dolíček, vz Důl. Grüblein.

Dolíčenec, nce, m., příložek, Beilage. Ros. Nyní: příloha.

Dolíčení, í, n., das Aufzählen. D. průvodu. — **D.** = důkaz, dokázání, Beweis, Erweisung, Erhärtung. Jg. D. pře. K dolíčení, k posvědčení. D.

Dolíčenosť, i, f., das Bewiesensein. Rk.

Dolíčený, -en, a, o, aufgezählt, erwiesen. Jg.

1. **Dolíčiti**, il, en, ení, dolíčeti, dolíčovati, dolíčívati, dolíčovávati = dočísti, vyčísti, vollends aufzählen; dojistiti, dotvrditi, dokázati, bekräftigen, beweisen; **se** = dokázati, erweisen. Jg. — **co.** Víru počal dolíčovati. Pass. — **co čím.** Žalobu přísahou d. Koc. A to svědky dolíčiti chci. Schön. D. něco životem (durch Zweikampf beweisen). Gl. Neb to dolíčichu sami starých králóv příhodami. Alx. 1142. Právo ludmi d. Arch. I. 467. — **čeho.** Uměli pravdy d. Št. — **čeho čím:** přísahou. Er., J. tr., Dal. Dolíčoval toho rozumem písma, Leg., svatým písmem. Rk. Chci vám toho divy d. Výb. II. 37., 38. **Vedlé** práva toho všeho ohnivým železem d. ebei. Háj. — **kde.** Překladači v obrané dolíčují (uvádějí), proč . . . Novot. — **co komu.** Dolíčují nám to slova věčné pravdy. Seip. To vám dolíčí (dolíčím = dokáži) rozumně. Kat. 2050. — **čeho na koho.** Neb ti všiekni mají se rozvésti, může-li to býti na ně dolíčeno. Št. — **se čeho čím:** přísabou. Pr. měst. — Lom.

2. **Dolíčiti**, vz Doléčiti.

3. **Dolíčiti** = dobíliti, völlig ausweissen, na Mor. — **co:** stěnu. Jg.

Dolíčkovati, Grübchen machen. Rk.

Dolíčkovatý, grubig; blatternarbig. D.

Dolíčník, n, m. Zusatzzahl. L.

Dolíčný, erweislich; beweisend. D. věc, das Beweisstück, Verbrechensgegenstand, corpus delicti. Pr.

Dolíčovati, vz Dolíčiti.

Dolichotiti se čeho čím, erschmeicheln, sladkými slovy.

Dolík, vz Důl.

Dolina, y, f., dolinka, Niederung, der Grund, das Thal. Vesleží v dolině, im Kessel. Není hory bez doliny. D. hluboká = důl, důlek, eine Vertiefung, Grube. D. říčná (výmol řeky). S hůry na dolinu. — Jg.

Dolíňan, a, m. Thalbewohner. Č.

Dolínati, vz Línati.

Dolinatý, voll Thäler. Rk.

Dolinek, nku, m., na Moravě = dolíček, Grübchen.

Dolinka, y, f. = dolina.

Dolinkovatý, na Slov. = dolíčkovatý, podťubaný, blatternarbig.

Dolinovatý, na Slov., plný dolin, voll Thäler.

Dolípati na koho = dorážeti, útokem hnáti, anfahren. Us. na Mor. Brt.

1. **Doliti**, doliji, dolij, il, it, ití; dolévati, dolívati, dolívávati, vollgiessen, nachgiessen. — **abs.** Dolivá (opilec) a nikdy dosti nemivá. V. Snáze se nlívá než dolívá. Pk. — **co:** víno. D. — **komu.** Dolij mu. Jg. — **co, čeho čím.** Dolej láhvice vínem. Us. Pivem krky dolejeme. Jir. dh. — **se čeho.** Nemohu se syslů d. (litím dostati, ergiessen). Jg.

2. **Doliti**, il, ení; doliti, dolávati = brániti, wehren. — **čemu.** L. — **D. se** = zápasiti, kämpfen, raufen. — **se s kým.** Dolil se s ním. — **D. se s něčím** = namáhati se. — **se čím.** Vůl se rohama (m. rohy) doll. Koll.

3. **Doliti**, il, en, ení; dolovati; abteufen, v hornictví. Am. — **co:** šachtu (kopati). Techn. — **čím, co pro koho.** — **nač:** na uhlí (hledati ho kopáním). Nt.

Dolitnouti, vz Doletěti.

Dolívati, vz Doliti.

Dolívek, vku, m., vz Dolévka.

Dolivka, vz Dolévka.

Dolízati, vz Dolézti.

Dolknouti, knul a kl, nt, utí; dolykati = cele polknouti, ganz schlucken. Jg.

Dollar, u, m. (ang., dollér), tolar v severní Americe. Rk.

Dolman, u, m., doloman, doleman, kazajka uherská (husarská). Rk.

Dolňák, n, m., nizozemec. Na Slov. Niederländer.

Dolnatosť, i, f. Grubigkeit.

Dolnatý, voll Thäler o. Gruben.

Dolně, von unten. Na Slov. Bern.

Dolnější od dolní, *lépe:* dolejší od dol (e).

Dolní (místy: dolení), *komp.* dolnější. Reš. **D.** = *dolejší, nízký*, unter-, nieder-, der untere. D. krajina, země, Srby, Vlachy, Labe, Němec, Rakousy, Bousov. Horní a d. Sasy, Jg., Lužice. Rk. — **D.** = *vztahující se k dolům, k horám*, Gruben-. Vz Dolový. Dolní voda, dílo, Háj., náklad, pára, písař, potřeba, práce, přehledač, provaz, strážný, zedník. Vys.

Dolník u, m., laloušek, das Ohrläppchen. O vod. 1544. D., spodek ve hře v karty. Bern.

Dolnoněmecký, plattdeutsch. **Dolnorakonský**, niederösterreichisch; **-saský**, niedersächsisch; **-zemec**, mce, m., dolňák (Plk.). Jg. Bewohner des flachen Landes.

Dolny, pl., město Toulouse ve Francii. Mns. IV. 323.

Doloha, y, f., d. čili v užitek obrácení, něm. Anwendung, Kom., Applikation. Rk.

Dolokati, vše vylokati, vypiti, austrinken. Ros.

Dololezec, zce, m. Grubensteiger. Th.

Doloman, doleman (V.), dalaman, u, m., uherský pláštík. V. Ungarischer Dolman.

Dolomec, mce, m., hornina, Dolomit. Krok.

Dolóměřič, e, m. Der Markscheider. Rk.

Dolomiti, il, en, ení; dolámati, dolámán n. dolámi, al, án, ání; dolomovati, vollends brechen. — **co.** D. nalomený strom. Sych. — V., Br. — **komu kdy.** Zlý tyran v příměří Venetům dolomil (= do posledního dohryzl). L.

Dolopotovati, mit der Noth auskämpfer. Ros.

Dolop-s, a, m., Dolopové, starodávný národ thessalský. — *Dolopie*, e, f., země Dolopův. — *Dolopský*.

Doloudati se kam, langsam wohin gelangen. Us.

Dolouditi se čeho. Ilš. Vz Louditi.

Doloupati, vz Loupati.

Dolouskati, vz Louskati. — **se čeho:** jádra. 1507.

Dolóv, zastaralé dolů. D. Dolóv lesem. Rkk. — Št.

Dolov, u, m., dolovení, das Ende der Jagd. L.

Dolování, n., Grubenbetrieb. Vys.

Dolovaný. K F . . . je cesta dolovaná. Sš. P. Vz Dolovati.

Dolovati, doly dělati, Gruben bauen; v dolích pracovati, Ros.; rozvody dělati, gruben, na Slov., Plk.; rýhovati, tief umgraben, Rigolen ziehen. Plk. — Jg. — Pes doluje = po zemi hledá. Šp.

Dolovatosť, i, f., důlkovatosť, důlkovitosť, doličkovatosť, i, f., Grubigkeit. Us.

Dolovatý, dolinovatý, důlkovatý, důlkovitý, doličkovatý, grubig; blatternarbig. Jg.

Dolovití, il, en, ení; dolovovati, dolovívati, zu Ende jagen, fischen. — **co:** rybník. Jg. Dolovuje poslední leč. Jg. — **se čeho čím:** velikým namáháním, **kdy:** po dlouhém namáhání. Us.

Dolovka, y, f., na Slov., rozvod, Abieger. Bern.

Dolovník, a, m., kdo doluje révy. Bern.

Dolový, k dolům náležející, dolní, Gruben-, Schacht-. D. dělník, Háj., písař, Rohn., ruda, D., míra, plyn, pole, stavení, voda, prach, dílo, S. N., čeládka, halda, hlubina, mapa, práce, potřeba, šachta, bláto, kamení, nádobí, saze, štadlo, chlapec, latrošník, lezce, měřič, náklad, řebřík. Vys.

Doložení, n. Zusatz, Anhang, Nachtrag. Oznamuje se to s tím doložením, mit dem Beisatz. Šm. S tím d-ním věděti dáti, že . . . J. tr. S tím d-ním (s tou výminkou). V.

Doložiti, il, en, ení; dokládati, doložovati, dokládávati; dokládti, -kladu, -dl, -den, -dení = ostatek položiti, vollends legen, ergänzen; přidati, beisetzen, zusetzen; tvrditi, bestätigen, bekräftigen, darthun; **se** = táhnouti se, odvolávati se, sich berufen, beziehen, zu Zeugen nehmen, zu Rathe ziehen. Jg. — Ve výměru má se doložiti. Řd. — **co.** Jméno vlastní d. Har. — **(co) čím.** Doložte chlebem (říká se těm, kteří se strojených jídel do syta nenajedli). Žertovně: Doložte vodou. Us. Komu se věci nedostává, slovy dokládá. L. — **co k čemu (čím).** Toto k závěrce dokládám. Har. K lepšímu objasnění doložil přednášku příklady. Ml. — **co na co, na koho.** Ruku na někoho d. = trestati. Ros. Ránu na někoho d. Bib. D. na ořech (pravé uhodnouti). Prov., Jg., Šm. Nesmí na to doložiti (výslovně pravdy mluviti). Č. — **do čeho, kam.** Do vyššího práva doložiti = appellovati. Pr. cís. rkp. — **co komu.** Doložil mu i to, že . . . Solf. — **na koho čím.** Doloží naň Bůh hněvem. Kom. — **čeho.** Dobrý to groš, co kopy doloží (ji doplní). L. I toho doložil, že . . . Br. Flav. Oni **mezi** jiným i toho dokládají, že . . . V. — **čeho kde:** v smlouvě. Er. — **čeho čím.** Těch tří kop ti svými doložím. Svěd. — **se komu nač.** Dokládal se mi na svatosť. Bož. Němc. I. 330. — **se čeho:** Svědomí u nálezu starého se d. Vš. D. se Boha, V., svědků, Rk., výroku spisovatelova, listin, zákona. J. tr. Dokládati se rady starších. Výb. II. 55., — **se čeho kde.** V této knize se i toho dokládá (zmiňuje se). Akt. m. Ferd. a Št. Ve všech věcech se ho dokládal. Rvač. D. se v něčem někoho, Bart. I. 32., svědomí svého. Brt. V žalobě se něčeho d. Nález pr. — **se koho na čem.** Na všem se ho dokládá. St. skl. — **se kým** (nověj. vazba). Dokládá se Bohem, Us., Brunevík, *lépe:* se čeho.

Doložitý, mající zásobu peněz v pokladnici, mit Geld versehen. Star. let.

Doložka, y, f. Zusatz, Klausel. Pr. D. úpravní (Adjustirungsklausel). Šp. D-kou něco opatřiti (verklausuliren etwas). Rk.

Doložný, důkladný, umständlich; pilný, emsig. L.

Dolsko, a, n., flaches Land, Niederland. Garv.

Dolský, dolní, ne horský, flachländisch. D. pšenice. Sych.

Dolů, (zastar. dolóv, vz Dolóv), *ne: doln.* Vz *Domů*, Doma. *Dolů, gt. pl.* od nom. dol. Jg. Dolov, dolóv, doluov, dolův, dolů. Ale Zk., Gb., Brt. a jiní vykládají tento tvar lépe *za dat. cíle* m. dolovi, odsutím *i* a dloužením koncovky: dolův, dolů. Dolů = dativ cíle: dolovi, dolòvь, dolóv, doluov, dolův, dolů. Prk. v příbramském programu 1876. str. 20. Hinunter, niederwärts, nieder, hinab. D. hledí, pršl, tlačí, trhá atd. Jg. Spadl se stromu dolů (zde je „dolů" *zbytečné*). Jv. — Vz Domů, Důl.

Dolučiti. — **čím.** Jide ode mne daleko, jakoby kamenem d. mohl. Ms. Bis wohin werfen, schleissen.

Dolouštiti se, il, ěnl. — **se čeho:** jádra, erschälen. Us.

Doly, vz Důl, Báně, Ruda, Havíř.

1. **Dóm,** zastr. = dům; 2. na Mor. = domů, akkus. cíle, nach Hause. Pojď dóm. Us. Jdi dóm s pánem Bohem; A když přišel dóm; Dóm běžala; Dóm ich vede; Zas dóm doletěli; Děvče hned dóm běžalo. Sš. P. 159., 155., 112., 115., 157., 161. Prk. v příbramském programu 1876. str. 19. Cf. Listy filolog. II. 227. Akkusativ.

2. **Dóm,** u, m., z lat. domus, hlavní chrám arcibiskupský n. biskupský. Rk. Vz Chrám, Kostel.

Doma, genit. od dům, D., Jg., užívá se ho za příslovce. Jiní mají tento tvar za starý lokal m. domai. Bs. Mkl. (S. 511.) praví: Má se všeobecně za gt., čemuž syntaktická platnosť odporuje. Vz více v příbramském programu 1876. str. 15., sepsal Frt. Prusík dokazuje, že jest to lokal. — **D.** = *v domě, ne jinde*, zu Hause. D. zůstati. Doma sedí jako kokoš na vejcích. Všudy dobře, doma nejlépe. Vz Otčina. Lb. Milo d. seděti, o vojně slýchati. Jg. Chléb doma pečený. V. Jinde to hledá, doma to má. Doma kdáče, jinde nese (o mužích); jinde kdáče, doma nese (o ženách). Vz stran přísloví: Smilstvo. Do kostela jíti a nemodliti se, do hospody jíti a netancovati, raději doma zůstati. Č. Není ani skřítka (škřítka, křístka) doma. Us. Není ho doma. Nevěděl, kolik kur doma měl. Dal. U lidí jez, co ti dají, a doma, co máš. Jez doma, co máš, praví sv. Tomáš, u lidí, co ti dají. Doma jak chceš, u lidí,

jak přistrojí. Kocour není doma, myši mají hisum (pré, posvícení). Jg. Doma mu slano, ani mastno není, jinde voní kadidlo a kořeni. Rým. Vz Nespokojený. Lb. Ne vše doma máš, také lidí potřebuješ. Prov. V cizí naději hrachu nevař, nemáš-li doma slanin. Jg. Co se doma uvaří, doma snědeno býti má. V. Co se doma navaří, má se d. snísti. Č., Lb. Uč své děti d. kaši jísti. Jg. Není nikoho doma (— nikdo se nechce přiznati). Jg. Kdo nemá radosti doma, jinde jich darmo hledá a blázen, kdo pro to jinam jde, čeho doma nazbyt má. Lb. Lepší d. krajíc chleba než v cizině kráva celá. Pk., Č. — **D.** = *v kraji něčím.* Máme doma dost příkladův. V poli i doma. Jg. — *Tropicky.* O, ještě nejsme doma (na suchu, bezpečni). Doma (v domě) býti = při rozumu. Jg. Nemá všech doma (t. j. smyslů — blázen je). V., Lb., D., Č. Vz Ztřeštěný. Není doma (= jinde je svou myslí). Není ho doma (také: 1. opilý, 2. hloupý). Č. Už jsem doma (= na břehu — už vím, už rozumím). Č.

Domácek, ckn, m., domácnosť, das Häusliche. Hans-. Mám chleba, ale jen pro d., für den Hausbedarf. Vystačím jen pro d. Jg. Po domácku, häuslich.

Domacetí se čeho, zastr. — domakati se (kosti), ertasten. Sal.

Domácí, kteří jsou n. co je s někým v domě. V. Haus-. To jsou moji domácí (čeleď, děti); pán, paní, matka, otec, syn, dcera, panna, čeledín, pacholek, přítel, pes, zloděj, kohout, myš (opak: polní), chléb, víno, plátno; nemoc, stýskání, nábytek, potřeby, lázeň, šat, pobožnosť (ne v kostele), strava (jednoduchá), dobytek, nesvornosť, Jg., knížka, hospodářství, vydání, had, cvrček, léky. Sp., lékárna, vězení, krádež (kr. v domě), nářadí, podomek, pořádek, právo (Ortsgericht). J. tr. — **D.** = *pitomý, krotký,* zahm. D. husa, kachna, holub, ptactvo, moucha. Jg., D. — **D.** = *co u nás jest, ne v jiném místě,* einheimisch, inländisch. D. vojna, válka (mezi měšťany, občany; vz Rb. str. 265.), soudce (ubrman), kopr, V., lid (ne přespolní), Jg., nepřítel. Jest. d. (tu rodilý). Kom. D. řeč, víno, rostlina. Jg. Přestaň na domácím. Prov. Jg. —

Domácko, a, n., domácnosť, Häuslichkeit. Č.

Domácký; domácky, po domácku, häuslich. D. náboženství, Apol., věc (domácí). Ros. Siroba tať se již po domácku u mne shnízdila. Anth. I. 107. Šat po domácku (domácí, po domě). Domácky se s někým scházeti, Jel., po domácku choditi. Br. Chovej se po domácku (jako bys doma byl).

Domácněti, 3. pl. ějí, ěl, ění; zdomácněti, häuslich werden.

Domácník, a, m., domácí člověk, Hausfreund. Scip.

Domácniti, domácím činiti, häuslich machen. Jg.

Domácnosť, i, f., domácí stav, Häuslichkeit, Hausgenossenschaft. S někým d. míti (= s ním bydliti). V. — **D.**, domácká mysl, důvěrnosť, Vertraulichkeit. D. svou ne každému ukázati. V svaté domácnosti žijeme. Sych. — **D.** = soukromý život, Privatleben. V domácnosti a veřejně. Zlob. D. si zaříditi. Us. Stran přísloví vz: Dům, Hnízdo, Zanésti v čem. — **D.** = stydké údy. Stydí se odkryti svou domácnosť. Č.

Domácný, domácký, domácí, häuslich, vertraulich. D. Domácně koho užívati, V., k někomu se míti. Ros.

Domačkati se čeho. Us. Vz Mačkati.

Domahač, e, m., Forderer, Verlanger, Jg., Dränger. Rk.

Domáhati se, vz Domoci se.

Domáhavý, prätensiv. Rk.

Domaine (fr., domen), panství, panský (statní) n. korunní statek. S. N., Rk.

Domák, a, m., Hausgenosse; Stubenhocker. L.

Domakati se, domakám, domací (dříve i: domacám), al, án, ání, zu Ende tasten. — **se čeho**, makáním dopíditi, dosonditi se, fühlend entdecken, erfühlen. Jg. D. se: kosti, spiknutí, pravdy. Jg. Dveří potmě se d. Jg. Nedomakal se toho (nedověděl se toho). Vz Tajný. Lb. — **se čeho kde:** v jméneeh. Č. Domakal se v něm duše (— omdlelého zkřísil, 2. notně někoho zbil). L. — **se čeho čím:** rukama. V.

Domalovati, ausmalen. — **co:** obraz, pokoj. Us. — **se čeho**, ermalen. Domaloval se hezkého jmění. Jg.

Domanice, pl. Pán z Domanic (doma nic). C. Herr von Habenichts.

Domar, u, m., jaborosa, rostl. Rostl.

Domarodný, einheimisch. L. Lépe: domorodý.

Domased, a, m., pecivälek. Plk. Stubenhocker.

Domastiti, il, štěn, ční; domašťovati, vollends schmalzen. — **koho čím.** Pěstí domašťovali žida (prügelten ab). Baiz.

Domášní — domácí. Na Slov.

Domatiti se čeho, zastr., domakati se.

Domavälek, lka, m., vz Domased. D.

Domaválený, kdo necestoval, der nicht gereist ist. Pref.

Domazati, -mazám a -maži, -mazej a -maž, zal, án, ání; domazovati, domazávati, zu Ende schmieren. — **se čeho**, erschmieren: bot, koláčů; chvály, bití. Jg. — **se čeho čím.**

Domažlice, pl., m., skloňuje se dle Budějovice; mě. v Čechách, Taus, Tusta (Damasum). — *Domažlík*, a, m., Jg.; *Domažlan*, a, m. — *Domažlický.*

Domček, domeček, čku, m., ein Häuschen. Kom. —

Domčisko, domisko, a, n., bidný dům, elendes Haus. Jg.

Domec, mce, m. = domek. Koll.

Domek, vz Dům. — **D.**, das Schneckenhaus. Us.

Doměnl, šp. *m.* domnění.

Doměnka, šp. *m.* domněnka.

Doměr, u, m., čím se doměřuje, Zugabe, Nachfülle, Vollmessung. Jg.

Doměřiti, il, en, ení; doměřovati, doměřivati = voll messen; dojíti, erreichen. — **co:** doměř to obilí. — **čeho.** Věk starší rychle cíle doměřil. L. — **se**, měřením doplniti, vollmessen, ausmessen. Přál bych, abys se doměřil. Sych. — **se komu.** Nemohu se mu doměřiti (vždy více žádá). Us. — **se čeho.** Nedoměřil se toho lesa. Jg.

Doměrný, plnou míru mající, volles Mass habend.

Doměsti, -metu, tl, ten, tení, dometati, domítání, zu Ende kehren. Již dometá; brzo domete. Hned půjde, jen co domete. — **se čeho**: čistoty. — **čím**: chvoštištěm.

Domestik, a, m., z fr., čeledín, služebník.

Domestikalní fond, stavovský fond (v Čechách). Domestikalfond.

Doměstiti, il, štěn, ění; doměšťovati = na místo připraviti, wohin versetzen, aufnehmen. — **koho kam**: do nebe. L. — **koho čeho** — zjednati mu. Pýcha ničeho dobrého nedoměsti člověka. L.

Domeškati, domeškávati. — **se čeho**: škody, durch Weilen erhalten. L.

Doměti, měji, ěl, ění; domívati, do času míti, bis zu Ende haben. — **koho k čemu** = přidržeti, anhalten. Us.

Domí, n. Kočka uteče v svrchek na domí. Rad. zvíř. Ve složených: bez-, mezi-, po-, před-, přídomí atd. Jg.

Domicili-um, a, n., lat., bydliště, sídlo. Ve právě směnečném místo, kde směnka uměstěná platiti se má. S. N. Dle Gymnasium.

Domicilovati, co: směnku = uměstiti ji, placiren. Rk.

Domíchati, domíchávati; domísiti, domíšeti, doměšovati, vz Míchati, Domísiti.

Domíiati, vz Mlíti.

Domilovati, vz Milovati.

Dominace, e, f., z lat., vláda, nadvládí. Rk. Herrschaft, Gewalt.

Domíněti se, ěl, ění, domněním poznati, vermuthen. Jg. — **čeho**: pravého čtení. Marek.

Dominika, y, f., lat., neděle, Sonntag. Rk.

Dominikalní, k dominiu se vztahující: daň, pozemky, práva. Vz víc v S. N. Dominikal-.

Dominikan, a, m.; pl. dominikani, duchovní z řádu sv. Dominika, ein Dominikaner. Jg. — Dominikanský. D. klášter, dvůr, šat, zahrada atd. Jg.

Dominiti se, domiňovati = zmíniti se, erwähnen. — **se čeho (koho) jak**: Dominil jste se velikého mistra takým způsobem, že.... Johanit. Vz Domínka.

Domini-um, a, n., dle „Gymnasium“; vlastnictví, panství, Herrschaft, Eigenthum, freie Besitzung, Dominium.

Domínka, y, f., důmínka = zmínka, Erwähnung. O něčem domínku činiti. Reš. A s takovými domínkami zápisův ve dskách jest nemálo. Vš. — **D.** = *domněnka*, Dünkel, Meinung; v tomto smyslu *lépe*: domněnka. Jg. Vz Důmínka.

Domino, a, m., it., pán; d., a, n., maškarní oblek, 2. druh hry.

Domin-us, a, m., lat., pán. Dominus vobiscum: pán s vámi.

Domísiti, il, šen, šení, domíchati, domíchávati, domíšeti, doměšovati, vollends mischen, hinzu mischen, kneten. — **se čeho čím**. Pilným mísením domísil se pěkného těsta. Us.

Domisko, n, domiště, ě, domoviště, ě, n., špatný dům, elendes Haus. L.

Domistrovati, aufhören zu meistern. Plk.

Domítati, vz Doměsti.

Domitian-us, a, m., císař římský, syn Vespasianův, bratr Titův.

Domiti-us, a, m., jm. známého římského rodu.

Domkář, e, m., chalupník, Häusler. Us.

Domkařiti, domkářem býti, Häusler sein.

Domkářka, y, f., chalupnice, Häuslerin. Jg.

Domkářský, Häusler-.

Domkářství, n., chalupnictví, Häuslerei ohne Aecker. Jg.

Domlátiti, il, cen, ení, domláceti, el, en, ení, domlacovati, domlátívati, vollends dreschen, ausdreschen, aufdreschen. Jg. — **abs**. Brzy domlátí (dodělá, dokramaří). Již domlátili. — **co**: žito.

Domlejní, n. Mahlgetreide. Mám toho obilí s d. = co vhod mleti. Us., Jg.

Domleti, domeli, el, et n. en, ení, domílati, domlívati, domílávati, aufmalen; dokonati, na počepí býti, eingehen, fertig werden, auf den Bettelstab kommen; umříti, sterben. (V.). Jg. — **abs**. Již domílají; již se domílá. Již brzo domele = dohospodaří, 2. umře. V. Když se domílá, nejvíc rumpluje. Vz Marnotratný. Č. — **se čeho**. Přece jsem se čisté mouky domlel. Us. —

Domlouvač, e, domlouvatel, e, m. Der Verweisgeber.

Domlouvání, n. Vz Sytý (na konci), Domluva, Domluviti.

Domlouvati, vz Domluviti.

Domluva, y, f., domlouvání, das Zureden, die Zurede, der Verweis, Rüge. Jg. D. ústní, písemní. Domluvu někomu dáti (latinku čísti). Domluvy hoden. D. Od mnohých d-vy snášeti musejí. V. Někoho d-vou potrestati. Eus. Bez domluvy někomu něco dáti. V. Potrestání n. domluva žádnému hlavy neproráží. Č. Kdo se d-vy nebojí, nebojí se ani holi. Š. a Ž. D-vu trpěti zdá se mu na tvrdo skočiti. C. Ostatně vz *stran přísloví* ještě: Čepice, Hodinky, Kabát, Kapitola, Kára, Kot, Křen, Lázeň, Latina, Loket, Obouti, Obruč, Páteř, Polívka, Perník, Svědomí, Ucho, Výtopek, Zakohoutiti se, Zub. — **D.** = domluvení se s kým, smlouva, Verabredung, Uibereinkunft. Zlob. —

Domluvčí, ího, m., Mäkler. Rk.

Domluviti, il, en, ení; domlouvati, řeč dokonati, ausreden; láti, napomínati, vytýkati, einsprechen, einreden, Verweis geben, Vorwürfe machen; se, vz dolejí. Jg. — **abs**. Domluviv odešel. Us. — **co**. To domluviv sedl si. — **komu**. Těžce jim domlouval, že .... Domlouval aktuarovi, že ... Ml. — **komu proč, za co**. Nemálo mu za to domlouval. Hlas. — **komu oč**. Až jim o to domlouval velmi přísně. Zb. — **co ke komu**. Tu řeč k sobě domluvivši. Kat. 303. — **komu čím**: přísnými slovy (= napomínati). V. — **se** = smluviti se, übereinkommen, eins werden. Jg. Snad se domluvíme (shodneme). Sych. Šli jsme dolů, domlouvali jsme se, že nejsme lotři. Svěd. 1569. — **se čeho** (mluvením obdržeti, durch Reden erhalten, sich zuziehen. Jg.). D. se pokuty. Kom. Domlouval se té práce, ale nerozumí jí. Ml. — Solf., Ros., Br., Pass. — **se oč** = hlásiti se oč, k něčemu, žádati, chtíti, verlangen, ansprechen, darum reden. Jg. O pokutu se domlouváte (chcete, aby se Vám platila). Žer. Nedomlouvám se o to. Br. — **se s kým oč**. Rk.

se na koho, ke komu oč nebo nač (= vyčítati, láti, hádati se, svářiti se, zlým připomínati, vorwerfen, vorhalten, Vorwürfe machen, verweisen, zureden, übel zureden, aufmutzen. Jg.). Velmi přísně domlouval se Bůh na svůj lid o ty spolky s Aegyptskými. Br. Proč se na mne domlouváš, neb jsi tomu sám chtěl. Kom. K němu se domlouvej. V. — J. tr. Vz Škoda. Domlouval se i na nás a chtěl se s námi práti. Svěd. 1569. — **se ke komu jak (čím, s čím).** Ať jsou poručníci dáni sirotkům a k nim se pořadem práva domlouvati moci bude. Pr. měst., Er. Na něho s hněvem se domlouvá. Kom. — **se nač kde.** Dílo rukou lidských, na kteréž se Bůh často v písmích domlouvá. Br.

Domluvka, y, f. = domluva. Omyl. Der Verweis.

Domluvný, upomínající, L.; 2. lající, verweislich. D. řeč, slova. Scip.

Domňávati se = domnívati se. Výb. I.

Domněle mocný pán, vermeintlich. Kom.

Domnělosť, i, f., suspicio. Verdacht, Muthmasslichkeit. D.

Domnělý, na koho jest domnění, angeblich, vermeintlich, vermuthlich, muthmasslich. D. Josef byl pána Ježíše otec domnělý. Reš. D. smrť, D., královna, Kom., dědic, D., bůh, Kom., dobrota, Jel., cizoložnice, Plk., dobro.

Domnění, dûmnění, n., **šp.:** doměnl; z mníti. Mk. **D.** = *zdání, mínění, umění,* Meinung, Zumuthung, Vermuthung, Dünkel, Wahn. D., Jg. Podlě, vedlé mého d.; mimo mé d. D. předpojatě, zlé; vyvésti koho z d. Nt. Proti mému d. V. Z d. nesuď. Pr. Jestiť věc velmi nebezpečná, z pouhého toliko d. někoho souditi. Pr. V tom, v témž d. býti. V. Byl jsem toho d. D. D-ním se říditi, Kom., klamati, Luc. Svěsti koho s jeho d.; na jiné d. přivésti. V. Po d. choditi. Br. Na to d. přicházeli. Proch. D. napřed pojatě. D. Domnění mnoho v pytel vchází. Jg. Mnoho d. do pytle se vsype (vchází, vejde), ale plný nebude nikdy. Prov., Jg., C., Lb. — **D.** = *podezření,* Verdacht, Argwohn. V d. někomu přijíti. Har. Zlé d. na někoho, o někom míti. J. tr., D. V d. někoho vzíti, míti. V. Jest naň d. Kdož je v d., snadno jiného v zlé d. béře. D. odložiti, mimo sebe pustiti, zavrci. V. Z d. někoho vyvésti. Háj. — Vz Rb. str. 265.

Domněnka, y, f., domínka, domnění, Meinung, Dünkel. Víra naše není d., ale skutek. Kom. Kacířské d-ky porazil. Sych. D. se v mozku roditi musí. Kom. — *Domněnka a domínka* (dûmínka) *často se matou. Domínka* od domíniti se = zmínka, Erwähnung; *domněnka* od domnívati se = za to míti, Vermuthung. Mus. Vz Domění, Domněnka.

Domněnlivosť, i, f., domnění, Muthmassung, Vermuthlichkeit. Bern.

Domněnlivý, dûmněnlivý, domnělý, muthmasslich, vermuthlich. Jg.

Domněný, vermeint, vermuthet, Brikc.; 2. = podezřelý, verdächtig. Rkp. pr. hor. Jg.

Domněti se, domníti se, ěl, ění; domnívati se, domnívávati se, mysliti, tušiti, nadíti se, meinen, vermuthen, glauben, dafür halten, muthmassen, wähnen. D., Jg. — **abs.** Jinak, než jsem se domníval. V. Dříve, než se kdo domníval. V. — **se čeho:** úkladů. V., Br. — **se čeho o kom.** Lidé dobrého se o mně domnívají. Jel. — Rk., Bart. I. 28. — **se čeho na koho.** Na svou ženu se zlého domněl (měl ji v podezření). Leg. — V. Řiedký sě naň toho domnie. Výb. I. 225. — **s infinit.** Domnívá se moudrým býti. D. Domnívali se Čechy křikem zastrašiti. V. Domníval se od něho dary vzíti. Háj. — Br., Jel. — **že.** Domníval se, že ho porazí. — **aby.** Vz Konditional XIV. 5.

Domněvač, e, m., der Muthmasser. Kom. — D., soudce od stran volený (ubrman). Hus. Schiedsrichter.

Domněvačný, domnívačný. Zák. sv. Ben. Argwöhnisch.

Domninka, vz Domněnka.

Domniteiný, vermuthlich, muthmasslich. Reš. —

Domnivač, vz Domněvač.

Domnívati se, vz Domněti se.

Domnivavý, argwöhnisch. Reš.

Domnouti, ul, ut, utí, domínati, völlig reihen. — **co:** klasy. Jg. Domní to prádlo.

Domoborce, e, domobořitel, e, m., der Hausstürmer. Rk.

Domoci, -mohu, -možeu, -žení; domáhati = dokázati, dovésti, bewerkstelligen, thun, bezwingen; usilovati oč, chtíti se zmocniti, verlangen, suchen. Jg. Vz Moci. — **co** (dokázati, dovésti). Kdoby to byl domohl? — **se čeho (na kom):** svého dědictví, statku. Us., Kom. — **se čeho čím.** D. se úřadu prosbami. D. se učeého právem. Pr. Kutn. — **se do čeho, kam.** Fejerp.

Domočiti, il, en, ení, domočovati, volleuds einweichen. Jg.

Domodliti se, ausbeten. — **co:** růženec, modlitbu. Jg. Vz Modliti.

Domoknouti, knul a kl, ut, utí, domokati, domokvati, domokávati, domokvávati, völlig nass werden. Len domokl. Vaň.

Domořadí, u. Häuserreihe. Sych.

Domořiti, il, en, ení; domořovati, völlig aufreiben. — **koho.** Hlad ho domořil. L. — **koho čím:** hladem. Jg.

Domorodec, dce, m., tuzemec, Eingeborener. Šf.

Domorodý = einheimisch.

Domoskyna, y, f., sbořeniště, na Slov. uyřiště. Ž. Kap. 101.

Domotati, domotávati, aufhaspeln. Jg.

Domov, u, m., domovo, a, n., domoví. D. jest ono místo, kde právo máme stálé přebývati. Vz Vlasť, Otčina. D., rodiště. Us. Bez d-va = vyhnanec. K domovu n. k domoví se navrátiti. D. Býti někde domovem. Jg. Dostal psaní z domova. Us. Domova dojíti. Z domoví vyjíti. D. Od domova pryč býti. D. — Domov (zastr.) = *domů.* Pojeď domov. Rkk.

Domovati kde = domem býti, hausen, wohnen. Jg.

Domoví, n. = domov. Břez.

Domovina, y, f., Heimat, srbsky. Rk.

Domovitosť, i, f., usedlosť. Zlob. Hausansässigkeit.

Domovitý; domovit, a, o = *domácí,* Haus-. D. člověk, pokrm, příbuzný, nádobí, nábytek, čeleď, anděl. Jg. Ktož o svých a nejvíce

o d-tých péči zameškú. Št. — **D.** = *hospodářský*, häuslich, haushälterisch. Jg. — **D.** = *dům mající*, hausansässig. Jg., Kn. Rož.

Domovní, Haus-. D. stav, hospodářství, nádoby, potřeby, nábytek, slouha, pacholek, práce, had, řezník, dvéře, myš (domácí), moucha, péče, správa, hovado, Jg., služebnost, závada (Last, Hypothek), úrok, J. tr., náčiní, svrchky, lucerna, klíč. Šp.

Domovnice, e, f. Vz Domovník. Hausgenossin, Rad. zv.; Hausmeisterin.

Domovnictví, n., Hausmeisterstelle; Hauswesen. Rk.

Domovník, a, m., domovní, domácí, v témž domě bydlící, Hausgenosse; nájemník, podruh, V., Miethmann; ten, kdo dům má, Hausbesitzer; správce domů, Haushofmeister; domovní sluha (podomek, vrátný), Hausmeister, Hausknecht, v tomto smyslu nyní slova nejvíce užíváme. Jg.

Domovniště, ě, n., ohydlí, Wohngebäude. Us. Bělohrad.

Domovský list. Heimatschein. D. právo, Heimatsrecht. Rk.

Domový, k domu náležející, domácí, Haus-. D. práce, sladkosť, pacholek, kancelář, had, pán, služebnice, sloup, Jg., zákon. J. tr.

Domříti, vz Mříti. (Zlí v pekle) vždy jsúc v smrti, vždy mrúc, ale tak nikdy nedomrúc, až by nebyli. St.

Domrktati = mrktavě dokonati, langsam vollenden. Na Mor.

Domrzavý, anekelnd; vollends frierend. Jg. Vz Domrzeti.

Domrzeti, el, ení, domrzati, vollends anekeln. — **koho**. Nechutný kázniteI mne domrzá. Sych. Už mne to domrzelo. Us.

Domrznouti, znul a zl, utí; domrzati, vollends frieren. Rybník úplně domrzl.

-domství, v bot. jedno-, dvoudomství, dioecia. Rostl. Vz -domý.

Domů. Staří psali také: domu, Zk.; v obec. mluvě: domu, ale lépe píšeme: domů. Nach Hause, heim. Domů, domův mají někteří *za gt. pl.*: domóv, domuov, domův, domů; Mk., Zk., Brt., Gb. a jiní právem za *dativ* cíle m. domovi (*i* se odsulo a *o* se dloužilo v *ů*). Jděte domovi. Pass. (chovaný v archivu brněnském). Brt. Domovi, domóvь, domóv, domuov, domův, domů. Vz v příbramském programu 1876. str. 20. Sepsal Frt. Prusík. Šm. to měl *za akkus. cíle* m. domov (domov, u), jako máme v lat. domum ire. Domů jíti, jeti, se vrátiti, V., psáti. Jg. Každá půjčka s plačky domů přichází. Prov. Vše domů přijde, co vlci nesnědí (čas ukáže). Nechval kmotře hodův, až z nich pojedeš se eti domův. Prov., Jg.

Domučiti, il, en, ení; domučovati, domučívati, domučovávati, zu Ende martern. — **koho čím**: týráním. Us. — **se čeho na kom**, ermartern. Na něm ničeho se nedomučíš. L.

Domudrovati, přestati mudrovati. Zu Ende philosophiren.

-domý. Jedno-, dvou-, mnohodomý. Ein-, zwei-, vielhäusig, monoica, dioica, polygama. Rostl.

Domykací stroj, Feinkrempelmaschine. Mus.

Domykačka, y, f. = domykací stroj. Mus.

Domysl, u, m., čeho se kdo domyslil. Brt. Vz Důmysl. Z d-slu, a priori.

Domyslitelný, erdenklich, apriorisch. D. poznání, vědomosť. Mark.

Domysliti, il, šlen, ení; domýšleti, el, en, ení; domyslívati, domýšlívati, domyšlovati, přestati mysliti, zu Ende denken; *se* = myšlením se dovtipiti, dosíci, vymysliti si, ersinnen, erdenken, auf den Einfall kommen; pochopiti, rozuměti, einsehen, fassen, verstehen; hádati, domnívati se, wähnen, vermuthen, muthmassen; *si čeho*, sich anmassen. Jg. — **abs.** Kdo nedočnje, nech se domyslí. Prov. Jg., Mt. S. Kdo nedoslěchá, nech se domyslí. Č. — **se čeho.** Lepší cesty se d., D., pravdy. Er. P. 474. — Solf., Jel., Br., Plk., Lom., Troj., Alx. 1116. — **se čemu.** Jg. — **se do koho.** Také se stavové toho do J. M. kr. domýšleti nemají. Akt. m. Ferd. Domyslil se do měška (pustil se do něho). L. — **se čeho čím.** Domysliti se vtipem lidským toho lze by nebylo. Kom. — **se čeho o kom, o čem.** Domýšlím se zle o něm. Mudr. Aby král toho o nás domýšleti se neráčil. Otterd. — Jel. — **se zle na koho.** Na jiného se toho domýšlí. V. — **si čeho, si nač.** Mnoho si na své důstojenství domýšlí. Snadno sobě domyslíš, *šp.* m. *se*; vz nahoře význam fráse: d. si čeho. — **se na co z čeho:** Z vypsání rodičův může se každý i na toto děvče d., že ctnostné bylo. Berg. — **se čeho v koho.** Nechci se toho v tebe domysliti. Šm., Ml. — **s inft.** Císařovna se domyslila na zábradlech státi a takto volati (domnívala se). — **že.** Domýšlel se, že na obilí přiskočí. Ml. — **aby.** Domyslil se toho, aby mu se pokořil (připadlo mu). Plk.

Domyslivosť = důmyslnosť. Na Slov.

Domyslivý = důmyslný. Na Slov.

Domyslný, apriorisch, D., muthmasslich. D. poznání, cognitio a priori. Rk.

Domýšleč, e, m. Der Muthmasser. Jg.

Domýšlení, n., die Muthmassung, Vermuthung.

Domýšleti, vz Domysliti.

Domýšlivosť, i, f., die Muthmassung; Eigendünkel. Rk.

Domýšlivý, muthmassend; dünkelhaft.

Domyti, myji, myj, yl, yt, ytí, domývati, domývávati, vollends waschen. — **co**: hrnec, pokoj. — **se čeho.** Přece jsem se toho hrnce domyla (že je čistý).

1. **Don**, a, m., řeka v Rusku, Don, lat. Tanais.

2. **Don**, a, m., špan., z lat. dominus, pán. Don Juan.

Doň, šp. m. do něho, poněvadž se *do* nepojí s *akkus.*, nýbrž s *genit.*; *ň* m. ji přivěšuje se jen na předložky řídící akkus.: proň, naň. Vz On. Os., Zk. Vz také: Do, Něj.

Doňa = paní.

Doňadž, doniž, doňuž = dokudž. Kat. 772., 1767.

Do naha, vz Málo, Nahý.

Donáhliti = do konce náhliti, dotírati, Jg., antreiben, zusetzen.

Donašeč, e, m., kdo donáší; 2. žalobník. Der Zuträger; Kläger.

Donášení, n. D. dříví, vody, novin. Das Hintragen; die Anklage.
Donášeti, vz Donésti.
Donášlek, lka, m. = donašeč.
Donáška, y, f. D. do domu (= donášení). Zutragung, Zustellung; Nachtrag. Rk. Donáška na někoho o čem (udání). Rk., D. Klage, Denunciation.
Donat, n, m., jm. latin. mluvnice od Donata sepsané. Sluší mu to co oslu donat. Prov., Jg.
Donatka, y, f., donatia, bylina. Rostl.
Donaudampfschifffahrts-Gesellschaft, společnosť podunajské paroplavby. Mk.
Doňavadž, vz Donědž.
Doňaž, vz Donědž.
Donda, na Slov. = loutka. Mz.
Donde = dojde. Na Mor.
Doně. Pojeď se mnú zase doně = domů zpět. Výb. I.
Donec, nce, m., řeka v Rusku, Donetz, der kleine Don.
Donědž, doněďže, doněvadž, doniadž, doniaž, doniavadž, doňavadž, doniž, donidž, donivadž, doňudž (zastr.) = dokud, bis, so lange als. Donidž živ jsem. Leg. Donižby zase nepřišla. V. Nezhyne, doniž Pán nepřijde. Bls.
Do něj, šp. m. do něho, vz Doň.
Doněkud, vz Poněkud. Eine Zeit lang, etwas. Za někoho d. sloužiti. V. Toho snášejí d. Kom.
Donesek, sku, m. = dodatek, zastr.
Donesiý = donesený, zugebracht. D. rány. Krok.
Donésti, nesu, nesl, sen, sení; donositi, il, šen, ení; donášeti, el, en, ení, donášívati = až do jistého místa, času nésti, bis zu Ende, bis hin tragen; podati, přinésti, dovézti, doslati, überbringen, zutragen, darbringen, darreichen; až dokud sáhati, nésti, bis wohin reichen, gehen, tragen; vz vic doleji. Jg. — **abs.** Ručnice daleko donáší. Ml. Žena sotva donosí (dítě). Tak daleko zrak můj nedonáší. Jg. — **co, koho**. Kabát d. (dotrhati). D. Matka dítě, plod donosila. Jg., Rk. Dones to tam. Us. Donésti zkoušku, šp. m.: zkoušce později se podrobiti, zkoušku později dělati, doložiti, doplniti. Jv. — **co kam.** Lučiště střelu k cíli doneslo. Bib., J. tr. Něco k soudu d. (žalovati). Jg. Někoho ku králi d. (osočiti ho, ohžalovati, denunciren, angeben, anzeigen. Jg.). Plk. Toto ovoce kupci k nám donášejí. Až ty mě k mej milej doneseš. Er. P. 104. Ruce k dílu donášeti. Mus. Rád by ho za ňádry do nebe donesl. Č. Hlas do ucha d. L. Do dvora něco d. Us. By koho do Říma donesl a tam ho dosti měkce neposadil, všecko poděkování zmrháš. Prov., Jg. Hrábě na louku. Něco před koho d. J. tr., Jg., Rk. — **čeho**. Dones dřev, aby na celý den vystačila. L. D. piva, vina, mouky. V nářečí mor. a na Slov. Brt. — **komu co, čeho o čem** (oznámiti, uvědomiti koho, benachrichtigen, hinterbringen. Jg.). Klevety někomu donášeti. Us. Kdo králi té zprávy donesl? Br. — Jg., L., Solf. — **se čeho, koho**. Doneseť se to krále, neha tvého. V. Donesla se pověsť nší mých. Us. Řeč lidu donesla se krále. Br. V tom doneslo se stavův moravských, žo . . . Skl. — **co v čem kam**. Dones to v košíku do nádraží. Us.

Doňho, šp. m. do něho. Jg.
Donice, e, f., hrnec květinový, Blumentopf. Na Mor.
Doničiti, vz Ničiti.
Donidž, doniž. Rkk. 23. Vz Donědž.
Donikoutí někam, dringen.
Donka, y, f., Kreisel-, Mondschnecke. Rk.
Donos, u, m., co donošeno, das Hingebrachte.
Donoslč, e, m., der Hinterbringer; Ankläger. Jg. —
Donositi, vz Donésti.
Donosnosť, i, f. Schussweite, Tragweite. — Donosný, dosahající. Donosná střelba.
Donucení, n. Zwang. Práce z d. Rk. Manželství z d. S. N. Práce z d., Zwangsarbeit. Pr. S donucením. D.
Donucený, gezwungen. V.
Donucovací, Zwangs-. D. prostředek, Pr., d. pracovna (káznice), Zwangsarbeitshaus. Rk.
Donůška, y, m. a f., donašeč. Kom. — **D.**, y, f., donesené, das Hingebrachte.
Donutiti, il, cen, cení, donucovati, donutivati, zwingen, nöthigen. — **koho k čemu čím**: slovy k práci. V.
Donutkati, donutkávati, donucovati, nöthigen. — **koho čím k čemu**: mocí, násilím. V.
Doorati, doorávati, zu Ende ackern. — **co**: pole. Us. — **kým**. Jedním koněm pole dooral.
Doostřiti, doostřovati, vollends scharf machen. — **co čím**: brouskem.
Dopaběrkovati, vz Paběrkovati.
Dopáčiti se čeho, erbrechen: dveří. Lom. — **D.**, opět dostati. KB.
Dopad, u, m. (Einfall). Bod, úhel d-du. Nz. — **D.** = napad, nájezd, Anfall. Č.
Dopadavý, Č., vz Dopadový.
Dopadce, e, m., der Ergreifer. Trest. zák.
Dopadek, dku, m., Akcidenz. Rk.
Dopadení, n., Ergreifung. Us.
Dopadiště, ě, n., místo, kde ptáci zapadli. Einfallsplatz. Sp.
Dopáditi = doběhnouti. Krok.
Dopadník, u, m., Einfallspunkt. Rk.
Dopadnouti, dnul a dl, dení n. dnutí; dopadati, dopadávati, až někam padnouti, bis hin fallen; doléhati, docela se zavírati, zufallen, sich schliessen; dostihnouti, einholen; dojíti, erlangen, treffen; zachytiti, popadnouti, erwischen, ertappen. Jg. — **abs.** Dveře nedopadají. Jak to dopadá? Žeň dobře nedopadla. Dobře to dopadlo. Es ist gut gelungen. Us. — **koho, co.** Utíkal a dopadli ho. Us. Lev, co dopadne. Kom. — **koho za co**: za vlasy. Krok. — **čeho**. Země. Har. Dna jámy dopadli. Br. — Ros., Sych. — **koho při čem**: při zločinu, při skutku. Ml. *Lépe: postihnouti koho při čem:* při skutku; *v čem:* v krádeži. Ros. V. Vz také: Zastihnouti. — **kam. Na** zem. Ros. D. na bok. Kom. Slovo na srdce dopadá. Us. Víko nedopadá **do** bedny. Us. Slova dopadají **k** srdci. Toms. Dopadá mi to k mysli. Sm. Strana A dopadá v stranu B (fallen auf einander). Bod dopadu v bod. Nz. — **nač.** Dopadá na nohu (kulhá). Us. — **komu.** Jak mu to dopadlo? Us. — **čím čeho.** Břehu vesly, zvěři klamem d. L. — **koho kde: na** řepě, na

švestkách, **v** zahradě. Vz Zastihnouti. — **s čím**. Jak to dopadá s tvým zdravím? s obcí? — **jak.** Dle našeho přání to dopadlo. Nt. —

Dopadný, wohin fallend, einfallend Rk.

Dopadový. D. krok, Č., bod, úhel, kolmice. Nz. Einfalls-.

Dopal, u, m., dopálení. Vz Dopáliti.

Dopáliti, il, en, ení, dopalovati, dopálivati, vollends verbrennen; dopéci, ausbacken, ausbrennen; rozlobiti, warm machen, böse machen; pálením rozehřáti, erheitzen. Jg. — **co** (dopéci): vápno, hrnce, cihly, kávu. Us., D. — **komu.** Dnes nám slunce dopaluje (dohřívá). Us. — **koho** (rozlobiti). Ten ho dopálil. Us. — **se.** Svíce se dopálila (dohořela). Jg. Ten se dopálil (rozlobil). — **se čeho.** Toho pokoje, té peci, těch kamen se nedopáliš. L.

Dopalovací pecník, Gutofen. Techn.

Dopanovati.
Dopárati.
Dopařiti.
Dopářiti.
Dopásti.
} Vz jednoduchá: Panovati atd.

Dopathati se někam, mühsam gelangen. Us.

Dopátrati se čeho, etwas ergründen. Rk.

Dopatření, n., Ersehung, Kontrolle. Rk.

Dopatřiti, il, en, ení; dopátrati, dopatřovati = dozříti, uzříti, ersehen, wahrnehmen; **se,** wahr werden. Jg. — **koho.** Jg. — **čeho:** pravosti. L. — **se čeho.** Dopatřil se toho. Jel. — **se čeho na kom.** D. se nějaké rady na někom. Troj. — **za kým.** Za ženou dopatřovati (dohlížeti, pozorovati). Mus.

Dopéci, peku, pekl, pec, pečen, pečení; dopékati, dopekávati = vypéci, vollends ausbacken, ausbraten, gar machen. Jg. — **abs.** Dopekls kmotře (zpáchals něco zlého). Us. Nečeká, až dopeče (nedočkavý). L. Když slunce dopeká, bude déšť. Jg. — **co.** Dopekl všecku mouku. Ros. — **čeho:** chleba, kapouna, prasete, pečeně, (*ne:* chléb, prase, pečeni). Jg. — **se,** gar werden, ausbacken. Jg. Takto chléb se nedopeče. Us. — **se čeho.** Přece jsem se té pečeně dopekla. — **se kde.** Těsto se **v** peci dopeklo. Jg. — **komu** = dohřívati, nahnĕti, zusetzen, warm machen. Jg. — **komu kam.** Slunce dopeká mu **v** hlavu = jest pošetilý. Jg. — **komu do čeho.** Dotopil mu do živého. L.

Dopeklý ≐ dopečený. D. chléb. L.

Dopeilchati, vz Pelichati.

Dopěti, vz Pěti.

Dopěv, u, m., Nachgesang; Finale. Rk.

Dopchati, vz Dopíchati.

Dopíditi se, il, ění, domakati se, najíti, erreichen, finden, habhaft werden. Jg. — **se čeho, koho (gt.):** bytu, díla, služby, Jg., pravdy. D. — **se čeho jak. Proti** právu trůnu se dopídil. Měst. bož. — **se čeho kde.** Nemohu se **v** tom jídle chuti d. Šm. — **čím.** Hloubáním něčeho se d. Nt.

Dopíchati; dopíchnouti, chnul a chl, ut, utí; dopichovati, dopichovávati, vollends stechen; dobodnouti, dobíti, zu Tode stechen, stossen; dobádati, anreizen. Jg. — **koho.** Již ho dopíchl. Ros. — **si čeho čím** = šitím nabyti. — **se kam.** Dopíchal se do kostela (dotřel se tam). L. — **koho k čemu** = dráždíti. Rk.

Dopíjená, é, f. Vz Dopiti. Dejme si naliti na d-nou. Garaus beim Trinken.

Dopilovati. Zu Ende feilen. — **co.** Us.

Dopínati, Vz Dopnouti.

Dopírati, vz Doprati.

Dopis, u, m., Zuschrift, Briefwechsel, Korrespondenz. Jg. D. úřední, služební. Rk., k vrchnosti, Řd., soukromý, novinářský, dožadací, diplomatický. S. N. D. sestaviti. poslati. D-sem něčeho vymoci. D. na poštu dáti. Vz Spis, List, Listina.

Dopískati, vz Pískati.

Dopisný, k dopisu se vztahující. Zuschrift-, Brief-, korrespondirend. D. lístek, Korrespondenzkarte; d. pošta, Briefpost. Rk. D. psaní. Ros.

Dopisovací, Korrespondenz-. Rk.

Dopisování, n., Briefwechsel, Korrespondenz. D. s někým zaraziti. Bs.

Dopisovánky, pl., f., Liebeskorrespondenz. Rk. —

Dopisovatel, e, m. Korrespondent. Pilný d. — *Dopisovatelka,* y, f. Die K-tin.

Dopisovati; dopsati, dopíši, psal, án, ání; dopisovávati, do konce napsati, zu Ende schreiben; psáním spotřebovati, im Schreiben verbrauchen; listy posýlati, korrespondiren; psáti za někým, nachschreiben; se oč, schriftl. ersuchen. Jg. — **co:** slovo, knihu, list. Us., Ros. — **čeho.** Dopsal jsem papíru, který jsem měl. — **komu, si s kým.** Jg. — **co komu:** noviny. D. — **se čeho.** Jeden chudoby, druhý statku se dopíše. L. — **se k někomu n. na někoho o něco.** Dopisuje se **na** mne o dluh. Jg., Žer., Berg., J. tr. Byl-li by ten, kdo by se tu v městě Náchodě osaditi chtěl, které vrchnosti poddaným, o něho **o** propuštění jeho (aby) se dopisovati mohli a moc měli. (1612). Nách. 142.

Dopisující člen spolku. Korrespondirendes Mitglied.

Dopita, y, m., močhuba, Saufaus. Horný.

1. **Dopíti,** piji, il, it, ití; dopíjeti, el, en, ení; dopíjívati, dopívati, vollends austrinken. Jg. — **abs.** Už dopil. Vz stran přísloví: Smrť. Č. Kdo dopívá, k zisku mu nebývá. Pk. — **co:** víno. V. Již ten sud piva dopili. Us. Kdo sklenice dopívá, věku nedožívá. Pk. — **čeho.** Dopil ostatku. Jg. S jinými rovně nedopije míry. L. — **koho** = vyrovnati se mu pitím, L.; docela opiti, vollends betrinken. — **se čeho,** pitím si způsobiti, durch Trinken sich zuziehen, Jg.: smrti, D., nemoci, Ros., pekla. V. — **se čeho kde, z čeho.** V moři smrti se dopil. Jg. Z konvie smělosti se dopil. Plk.

2. **Dopíti,** dopiati, dopnu, pial, piat, pěti. Vz Píti. Dopínati, dopínávati, do konce pnouti, bis hin anziehen, aufspannen, ausdehnen; usilovati oč, sehr wornach streben. Jg. — **čeho:** kabátu. Rk. Ještě jiných věcí dopínal (o ně usiloval). L. — **komu čeho:** popruhu = na uzdě ho držeti. L., Šm. — **komu** (dolehati naň, zusetzen). L. — **komu čím:** dělami (děly) mu dopíná (naň doráží). L.

Dopláceti, vz Doplatiti.

Doplakati, doplakám n. dopláči, al, ání; doplakávati, ausweinen. — **se čeho, se koho,** pláčem dosíci, erweinen: chůvy. Smrž., T.

Doplápolati, aufhören zu flammen. Oheň doplápolal.

Doplata, y, f., doplatek, tku, m. Zulage, Nachschuss, Nachzahlung.

Doplatitel, e, m. Nach-, Zuzahler. Jg.

Doplatiti, il, cen, cení; dopláceti, el, en, ení; doplacovati, doplácívati, vollends bezahlen, nachzahlen. — **co komu**. Všecko mu doplatil. Ros. — **kdy: za týden** ostatní doplatím. Jg.

Doplatný. D. daň. Nachtragssteuer, Nachsteuer. Rk.

Doplav, u, m., doplavení, Ankunft zu Schiffe. Johanit.

Doplavati, vz Doplouti.

Doplaviti, il, en, ení; doplavovati, do konce plaviti, vollends schwemmen; až do jistého místa plaviti, bis hin schwemmen. Jg. — **(co) kam**. Dnes doplavíme **do** Drážďan. Ros. Dříví do Prahy doplavili všecko. Jg. **K** přístavu lodí d. V. — **koho, co**. Dnes doplavíme ovce, koně. Jg. — **co čím**. Svíčku chozením brzo doplavíš. — **se**, doplouti, bis hin schwimmen. Jg. Již se tam doplavili. Us. Již se svíčka celá doplavila. Us. — **se čeho**: vysokého moře. Hlas. — **se kam**. Dnes doplavíme se **do** Prahy. Ros. D. se **na** druhou stranu, Jg., **k** břehu.

Doplaziti se čeho, erkriechen: štěstí, potoka. Sych. — **se kam (k čemu, na co)**: na druhou stranu louky, k louce. Us.

Doplemeniti se čeho, erzielen, erziehend erlangen: pěkného obilí, dobytka. Us.

Dopleniti, vz Pleniti.

Doplesati, vz Plesati.

Doplesknouti, vz Plesknouti.

Doplésti, pletu, tl, ten, tení; dopletati, dopletávati, fertig flechten. — **co**. Dnes dopletu punčochu. Us. — **se čeho**: konec. — **se čeho čím**: pilnou prací.

Dopleti, dopleji, vollends jäten. — **se kam**. Jak se **za** kraj doplela, na synečka volala. Sš. P. mor. Vz Plétí.

Dopliti, pliji, il, it, ití; doplívati, bis hin speien. Jg.

Doplížiti se, il, ení. — **se čeho**. Po kroku krok nesa doplížil se lesa (hlemýžď). Puch. Bis hin kriechen.

Doplna, plně, cele, völlig, ganz.

Doplněč, doplnitel, doplňovač, doplňovatel, e, m., der Vollfüller, Erfüller, Vollstrecker. Jg.

Doplněk, ňku, m., doplňka, y, f. Nachtrag. D. úhlu. Krok. Ergänzung. Papír doplňkem kolkovati, nachträglich. Rk. — *Doplněk (ve větě) je slovo*, kterým se obsah jmen přídavných a časoslov k celosti smyslu doplňuje. Zk. Vz **Doplňování**.

Doplnění, n., splnění, Voll-, Zufüllen; dodatek, doklad, Zusatz, Ergänzung. Jg.

Doplněnost, i, f., úplnost. D. Vollzähligkeit. —

Doplněný, voll, gefüllt; vollzählig, vollständig. V.

Doplnitel, e, m., der Erfüller, Vollfüller. Rk. —

Doplniti, nil, ěn, ění; doplňovati, doplnívati, doplňovávati = míru n. počet plniti, dosypati, doliti, atd., vollfüllen, zugiessen, zuzahlen, ersetzen, völlig füllen, voll machen; úplně vykonati, völlig erfüllen. Jg. — **co**. Doplnil desátý rok. D. nedostatky. Kom. Čeká, až by doplnili hříchy. Br. To doplnilo mé štěstí. D. Doplniti počet, příkop, D., dluh, (cele zaplatiti), Boč., ztrátu, vojsko. Nt. D. povinnosti práva, povolání. Jg. — **co čím**. Nedostatek věku jeho moudrosti svou doplňoval. Br. D. kohorty novým odvodem. Nt. — **co jak: až na** vrch. Jg. — **se**. Když se doplnilo (dny, čas, doba). Veleš.

Doplňka, y, f., Ergänzung. Vz Doplněk.

Doplňkový, Nachtrags-, Ergänzungs-. D. zkouška, Nachtragsprüfung. — D. v mathem., komplementär. Stč. D. úhel, Komplementswinkel; d. přístava (odstava), cosinus; d. sečka, cosecans. Nz.

Doplňovací, Nachtrags-, Ergänzungs-, Erfüllungs-. D. svazek, Supplementband; kolek, kolkování, Nachstempelung; volba, Nachwahl; přísaha, Erfüllungseid, Rk.; barvy, komplementäre Farben; úhel, Komplementswinkel. Rk.

Doplňovač, e, m. = doplnitel.

Doplňováním (Ergänzung) rozšiřujeme věty, když neúplný pojem časoslov a přídavných jmen dokonaleji stanovíme. Slovům pak, jimižto se doplňování děje, říkáme *předmět* (*objekt*). Řekneme-li ku př.: „Strom nese, holubice je milovna", pozorujeme, že časoslovo „nese" a jm. přídavné „milovna" nějakého doplňku potřebuje, tedy: Strom nese *ovoce*, holubice je *čistoty* milovna. Kz. Vz Doplněk. Gb. v Listech filolog. a paedag. II. 126. píše o věci takto: Determinace každého děje může býti trvám jen dvojí: *1. materialní*, kterou se děj slovesný co do obsahu svého doplňuje, na př. Bůh stvořil — *nebe i zemi* a *2. formalní*, která udává věci mimo obsah děje slovesného, tedy okolnosti, za kterých se děj slovesný vyslovený sbíhá, na př. *Na počátku* stvořil Bůh nebe a zemi. Podlé tohoto rozdílu v determinaci rozdělují se také rozvíjející výrazy v přísudku; ty, které vyslovují determinaci materialní, jmenují se *doplňky* (předmět jest jedním druhem doplňkův); ty pak, které determinaci formalní vyslovují, jsou *příslovková určení*. —

Doplňující přísaha, der Erfüllungseid. Trest. zák. Vz Doplňovací.

Doploditi. Vz Ploditi. Rozplozováním obdržeti, o rozplození pečovati, auf Vermehrung (der Brut) sein Augenmerk richten. Č. — **se čeho pro co**. Ryb pro potřebu života d. se chtíce zdali do rybníkův plodu nedáváme? Kom.

Doplouti, pluji, plul, utí; doplynouti, ul, utí; doplovati, plovu, val, vání; doplavati, doplovávati, doplavávati, bis hin schwimmen, segeln, anlanden. Jg. — **čeho**: břehu. Jg. — **kam: k** břehu. Jg., Troj. — **čím**: dobrým větrem d. Novot. — **se čeho** = doplouti, erschwimmen, ersegeln, erschiffen, Jg.: břehu, štěstí.

Dopnu, vz Dopíti.

Dopočítati; dopočísti, počtu, četl, čten, čtení; dopočítávati, vollends zählen. — **se čeho** = počítáním nalézti, ausrechnen: peněz. Us. — Br. — **se čeho po čem**. Po některých věcech dne soudu se dopočítali. Br.

Dopodrobna, vz Podrobný. Ins Detail.

Dopohon, u, m., zastar. Exekution. Veleš.

Dopoledne, vz Poledne.

Dopola, dopoly, vz Doma, Půl.

Dopolu, vz Polu.

Dopomahaci list, Hilfsbrief. Jg.

Dopomahač, dopomahatel, e, dopomocník, a, m., der Verhelfer. — *Dopomahačka,* dopomahatelka, dopomocnice, e, f., die Verhelferin. Jg.

Dopomáhání, n., die Verhelfung. Kom. D. práva = exekuce. Vz Rb. str. 265.

Dopomahatel, vz Dopomahač.

Dopomáhati, vz Dopomoci.

Dopomáhavý, förderlich. Rk.

Dopomínati, dopomněti, dringend mahnen, fordern. L.

Dopomoci, mohu, mohl, možen, možení; dopomáhati, dopomáhávati, helfen, verhelfen, behilflich sein. — **čeho.** Dopomáhajíc dobrého všelijakého a zlé přetrhnjíc. 1532. Pr. — **komu.** Smělému štěstí dopomáhá. Jg. Tak mi pane Bože dopomoz (a nevinná muka syna jeho. L.) Jg. — **komu čeho.** On lidem práva dopomáhal. V. Bůh mi toho dopomáhej. V. D. komu vítězství. Kram. Toho mi dopomáhej pán Bůh. Jg. Dopomoz mi zraku mého. Troj. Práva někomu d. J. tr. Někomu práva a spravedlnosti **na** někom d. Reš., Rk. — **k čemu čím:** k zaplacení dluhu právem. Er. — **jak (s čím, bez čeho).** Bez všech průtahův komu d. 1532. Pr. Beze přijímání osob (bez protekce) spravedlnosti dopomáhati. Ojíř. Dosvědčují, s jakou ochotností, prací a péčí dopomáhala. Pelc. Kron. — **komu k čemu:** k úřadu, k službě, ke cti, k bohactví, V., k právu, D., k spravedlnosti d. Br. Lidem k spravedlnosti dopomáhali. Pr. měst. — *Pozn.* Tedy jest vazba: *„d. komu k čemu" zcela* **dobrá**, ač ji někteří brusiči za špatnou mají a ji vazbou: *„d. komu čeho"* nahraditi chtějí. — **se čeho na kom čím** = úsilně žádati, fordern, verlangen. Jg. Dopomáhati se má toho na něm právem. Pr. měst.

Dopomocník, vz Dopomahač.

Dopomocný, vz Pomocný. Be-, verhilflich. Zlob.

Dopomožené, ého, n., plat za soudní pomoc. Gl. 39.

Dopomožení práva. Verhelfung, Rechtsexekution. D., Jg. Přespolním v patrné věci ve třech dnech d. učiniti. Er.

Doporučiti, il, en, ení. Ve smyslu něm. empfehlen *lépe:* poručiti, schváliti. Tu knihu mi schválil. On ho mé ochraně, mně v ochranu poručil. Jg. Kupec své zboží nám poroučí. Bs.

Doporučný, doporučovací, Empfehlungs-. D. list. Rk.

Doposavad, *zbytečně* m. posavad, dosavad, dotud. Bs., Šm. Vz Doposud.

Dopostiti se čeho, postem nabyti. D. se chuti. Krab. Majetku se nedohostí, jest-li nedoposti. Prov., Brt. Durch Fasten erlangen.

Doposud, doposavad. Jg. těchto slov ve svém slovníku nemá. Užívá se jich místy, *ale lepší* jsou jednoduchá: dosud, posud, dosavad, posavad. Šm.

Dopouštka, y, f., Erlaubniss, Licenz. Rk.

Dopouštěti, vz Dopustiti.

Dopověď, i, f., Nachsatz, Apodosis. Rk.

Dopovědě = dopověděl, a, o. Kat.

Dopověděti, dopověditi, povím, věděl, děn, dění; dopovídati, dopovídávati, domluviti, ausreden, auserzählen, schliessen. Jg. — **abs.** Sotva jsem dopověděl, už tam byli. Us. Načež on dopověděl. Troj. — **co.** Dopovím ti ten příběh. Jg. — **k čemu.** K čemuž David dopovídá. Rvač. — **komu.** Chytrému napověz, hloupému dopověz, on přece nic neví. Prov., Jg.

Dopozírati, nachsehen. — **k čemu:** k stádu. Ráj. *Lépe:* dozírati, pozírati. Jg.

Dopozlatiti = vollends vergolden. Ros.

Doppelthür, něm., dvéře dvojí, podvojné, dvojité, dvojnásobné. Mk.

Dopracovati, dopracovávati, práci dokonati, fertig machen; umříti, sterben. — **abs.** Už dopracoval = umřel. — **se čeho:** prací nabyti, erarbeiten. Jg. Aby se něčeho dopracoval, musí těžko dělati. Štelc., Št. — **se čím kam:** plováním až na druhou stranu k břehu se dopracoval (nesnadně doploval).

Doprachnivěti, dopraskuouti, doprášiti atd., vz Prachnivěti, Prasknouti, Prášiti.

Dopřálý, vz Dopřáti = dopřáný, vergönnt. Zlob.

Doprati, peru, al, án, ání; dopírati = dobiti, vollends schlagen; do čista vyprati, vollends auswaschen. Jg. — **čeho.** Dopere brzo těch šatův. Jg. — **komu** = náležitě ho zbíti, einen tüchtig durchwalken. — **komu čím:** kyjem. Jg. — **se čeho (čím)** = mytím, bitím, praním nabyti. Doprala se hezkého statečku. L. Dopral se pohromy (bitím nabyl). Císaře . . . rytířsky a brannou rukou se doprali. Lp.

Dopřáti, vz Dopříti.

Doprava, y, f., dopravování; d. špíže. Transport. Nt., Čsk.

Dopraviti, il, en, ení; dopravovati, dopověděti, auserzählen; dodati, poslati, wohin schaffen, bringen; dodělati, beenden, fertig machen; **se,** bráti se, dostati se, gelangen, hinbegeben. Jg. — **co, koho.** Doprav to dítě domů. Č. D. role (k setí připraviti). Jg. D. počatou práci, stavení, L., spis (dodělati). D. Nevěra jest, když, chtě jeden druhého dopraviti (= připraviti, zjednati), aby se naň hospoda rozhněvala . . . Št. — **co, koho kam.** Vypraviti tělo **do** Prahy. Jg. Archu do Jeruzaléma vypravil. Br. Vypravili se do Uher, do nemocnice. D. obilí **na** trh. Šp. Chceme, co jsme umyslili, do konce d. L. D. co **přes** černé moře do Ruska. Jd. Až **k** břehu se dopravíš. Štelc. Aby se dopravil k Amonitským. Br. — **koho kam čím, na čem.** Dopravili tam zajaté na rychlých koních. C. Lidi hovady do Alexandrie z Rosety dopravovali. Har. II. 192. — **koho čeho.** Jenž jej byl z vězení vypravil a knížectví českého dopravil (pomohl mu na knížectví). Dal. — **co komu.** Nechtěj jeden druhému lánie dopraviti (připraviti). Št. Obilí vojsku d. Nt. — **se čeho (s kým).** Dopravil se hoře. Št. A se i s ní núze dopravi (uvedl v nouzi). Tristr.

Dopravna, y, f. D. vojenská, Transporthaus. D. skládá se z dopraven posádkových (Garnisons-Transporthäuser) a z dopraven vojenských (Truppen-Transporthäuser). Vz Čsk. I. 5. 38.

Dopravník, a, m., Spediteur. Rk.

Dopravný, dopravovací, Beförderungs-.

Dopražiti, vz Pražiti.
Dopření, n. = dopřání. Věn. poet. Vz Dopřáti.
Dopřísti. Vz Předu. D. — zu Ende spinnen, ausspinnen. Jg. — **abs.** Už dopředl (umřel). Vz stran přísloví: Smrť. Č. — **co**: přízi. L. — **čeho.** Niti dopředla Klotho. L.
Dopříti, dopřáti, přeji, přál, án n. át, ání n. etí; dopřávati, dopřívati, gönnen, vergönnen, gewähren. Jg. — **komu čeho.** Dopřej mi toho. Us. — **komu čeho kde.** Noclehu v domě, v hospodě komu d. V. Dopřál jim hospody u sebe a přeležení. Koc. — **s inft.** Ledva sám sobě dopřál se najísti. Us. Tu cestu dopřál vykonati. Ojíř. Náhoda mi dopřívá na tě patřiti. C. — **aby.** Dopřej mi toho, abych se najedl. Us. — **že.** Aby jim toho dopřál, že chtějí před ním hru učiniti. Štelc.
Doprodati, doprodávati, vollends verkaufen. Jg. — My jsme již doprodali. Us. — **co**: statek d. Pal.
Doprorokovati, vz Prorokovati.
Doprositel, e, m. Der Bittsteller. — Doprositelka, y, -telkyně, ě, f. Die -rin. Jg.
Doprositi, il, šen, ení; doprošovati, doprosivávati, erbitten. D. se nemohu, aby to udělal. Jg. — **koho k čemu.** Jg. — **se koho, čeho.** Úřadu se doprošovati. Nt. — **se čeho na kom**: na Bohu. Us., Sych., Bart. II. 26. — **se o co**: o úřad (= d. se úřadu). L.
Doprovazeč, e, m. Stálý d. Der Begleiter.
Doprovoditel, e, doprovodník, a, m. = doprovazeč.
Doprovoditi, il, děn, dění n. zen, zení; doprovázeti, el, en, ení; doprovozovati, doprovodívati, doprovázívati, doprovozovávati = geleiten. Jg. — **koho kam (do čeho, k čemu, před co).** Doprovodil ho do království jeho. Troj. D. koho k hrobu, až k hrobu. V. Jezdci až k domu ho doprovázeli. Sych. Doprovoď pána až před dům. Sych. **Na** obecný náklad k hrobu jej doprovodili. Har. — Jg.
Dopsaný, vollends geschrieben, beendet. V.
Dopsati, vz Dopisovati.
Doptáčeti, el, ení, den Vogelfang enden. Na Hané.
Doptati, doptávati = zvěděti, zvídati, erfragen. Jg. — **se čeho** = ptaním se dověděti, erfragen. Jg. Žádaného potěšení se doptal. Kom. Kdo se chce klubka doptati, táhni se po niti. Prov. — **se čeho kde.** Doptá se v písních svatých jistoty. Jg. Doptal se toho **u** Havla = nalezl věc ztracenou. Jg. — **se čeho po čem.** Po niti klubka se doptáš. Jg. — **se nač.** Kdož by proroka falešného na něco se doptával? Br. — D. — **(čím) se čeho na kom** = vyzvídati, nachfragen, nachforschen. Jg. Dop. se na něm slova nemožno. Jg. Nic se na nich d. nemohli. Bart. 73. Doptati se něčeho na někom *mukami.* L. Hloupý, slova na něm se nedoptáš. Jg. Žádný král takové věci se nedoptával na žádném mudrci. Br. — Bart. IV. 34. — **se kam.** Sluha doptal se **do** mé škatule (dobral se do ní). Jg. — **se o koho.** Doptával jsem se o pána toho, ale nikdo ho neznal. Jg. (L.)
Doptavací ústav (doptavárna, dotazovna). Rk. Anfrags-.
Doptávání (D.), d.-se (V.). — **čeho, nač** Kom. = dotaz, Nachtrage. D. Vz Doptati.
Doptávati, vz Doptati.
Doptávka, y, f., Nachfrage, Quaestion. D. na sněmě (interpellace, Interpellation). Rk. Vz Poptávka.
Dopuditi, il, zen, zení; dopuzovati, dopudívati, dopuzovávati = dohnati k něčemu, bis wohin treiben. Jg. — **koho k čemu kam**: dobytek **do** řeky k nápoji. Jg. — **koho čeho**, einjagen, verursachen. Jg. Dopudil Pražan velikého hoře. Dal.
Dopust, u, m. = dopuštění, die Zulassung, Fügung, das Verhängniss. Boží d. — Jíti na d. (ve škole, na stranu). D. Odpusťte mne na d. Us. — Vojáka na dopust poslati (na dovolenou; jíti na dopuštěnou). Sych.
Dopustek, stku, m., dopuštění. Hus. Zulassung, Befugniss.
Dopustilý = čeho se kdo dopustil, dopuštěný, begangen. Žalosť nad d-lými hříchy. V. Želeti hříchův dopustilých. Št. D. hříchův želeti, se káti. Št., V.
Dopustitelnosť, i, f., dovolenosť. D. Zulässigkeit.
Dopustitelný, dovolený, D., zulässig.
Dopustiti, il, štěn, ční; dopouštěti, ěl, ěn, ění; dopouštívati = nepřekaziti, dovoliti, nechati, zulassen, willfahren, gestatten, gewähren, lassen. Jg. — **abs.** Jakž běh vojanský dopouští. Troj. Pán Bůh dopustil. Jg. Když pán Bůh dopustí, i motyka spustí. Prov., Jg. Bůh dopůšťa, ale neopůšťa. Mt. S. Kromě své ženy nikde se jinde nedopůštěj. Št. — **co.** Bůh to dopustil. D. Bůh dopustil smrť královskou **bez** dědicův. Zříz. Ferd., Pr. — **koho k čemu.** Odpověděl, že ho chce k tomu, což žádal, dopustiti. Troj. — **co jak (čím, z čeho).** Cožkoli Bůh dobrým otcovským úmyslem a ne z nemilosti dopouští. Kram. — **komu.** Není mi dopuštěno (dovoleno). V., Zk. — **komu čeho.** Proč mu toho dopustil? Ros. Jeden druhému toho nedopustí. V. Bůh jemu toho d. neráčil. Háj. — Chč. 382. — **s infinit.** Dopustil (= dovolil) mu odejíti, přijeti. Us., Troj. K čemuž aby přijíti nedopustili. Kom. On sobě pravdy božího slova vydříti nedopouští. V. A nedopustil mu otec její vejíti. Br. — Koc., Br. Města sloupiti nedopustil. Flav. — **něco na koho.** Bůh to na mne dopustil. Vrat. Větší strana lidu domnívali se, že by to pán Bůh na Čechy **pro** jejich pýchu d. ráčil. Háj. Avšak dopustil hubenosť na život jejich. Žalm. 106, 15. Dopusť, Bože, na babici hřmění. Er. P. 165. — D., Flav., Br. — **čeho.** Nerad tvých žádostí dopouštím. Troj. — Jel. — **komu jak velice.** A též jim bylo dopuštěno **v** též míře. Troj. — **čeho kam, v co.** Zápisu v knihy městské d. nechtěli. Schön. — **se**, zmrhati se, sich mit einem Mann vergehen. Jg. Panna se dopustila (padla). Rk. — **se čeho** = spáchati něco, begehen. Jg.: zlého skutku, hanebnosti, hříchu, krádeže, vraždy, moci, pychu, výtržnosti, cizoložstva, V., chyby, provinění, smilstva, D., zrády. V. — **se čeho proti komu, čím.** Dopouštějí se proti Bohu zlých věcí. Br. Kdoby se proti tomu čeho dopustil. Er. D. se čeho čím. Alx. — **se čeho kdy, kde**: skutku nějakého

v podnapilosti. J. tr. Ačkoliv v též věci nejednou se toho dopouštěti bude. V. — **se s kým.** S kým jsi se dopustila? (zmrhala?) Obor. Pan. — **se čeho přes co.** Dopouštěl se toho hříchu přes všecka napomínání. — **aby.** Dopouští se, aby mluvil. Br. A nedopustils mi, abych polibil synů svých. Br. Nedopustil mu Bůh, aby mi zlé učinil. Br. —

Dopustné, ého, n., Licenzgebühr. Rk.

Dopustný, zulässig. Jg.

Dopuštění, dovolení, Zulassung, Willfahrung, Verstattung. Veleš. — D., Verhängniss, Schicksal. D. boží, Zulassung, Schickung Gottes. D-ním božím se to stalo. To bylo boží d. při té bouři. Us. Křičí až boží d. Vz Povyk. Č. — **D. se čeho** = zpáchání, Begehung.

Dopuštěný, zugelassen. D. osoba (= zmrhaná). Us. — Jíti na dopuštěnou (ve škole, na stranu. Vz Dopust.) Jg.

Dopúšťka, y, f., dopuštění, Erlaubniss; plat za dovolení, Zahlung für die Erlaubniss. Dipl. 1498.

Doputovati, bis wohin reisen, pilgern. — **čeho.** Putoval, až Vlach doputoval. Kram.

Dora, y, f., vz Dorota. — D., na Slov. Hrozná Dora = ženská mrhavá, das viel verthut. Rybay.

Doraditi, il, zen, zení; dorazovati. — **komu,** anrathen. Doraďte mi, co mám činiti. Jg. — **se koho v čem.** Dipl. 1607. Sich berathen.

Dorasovati koho čím. Dobytek nesvědomitým nákladem d. Sych. Völlig abschinden, zu Tode schinden.

Doraz, důraz, u, m., dorážka, y, f., doražení, der letzte Schlag. Doraz komu dáti (zabiti). Vns.

Doraziti, il, žen, žení; dorážeti, el, en, ení; doražovati, dorážívati, doražovávati, dokonale vraziti, vollends einschlagen; dokonce sraziti, vollends abschlagen, niederschlagen; dotlouci, dobiti, vollends todt schlagen; dokončiti, enden, bezwingen; dojíti, gelangen; slovy dotírati, domlouvati, mitWorten zusetzen, anfahren. Jg.— **koho, co:** kůl, větev (dolomiti), dílo (dokončiti). Jg. To ho dorazilo (dotrhlo, dohubilo). Us. Člověk netbá, by jí (žádosť smilná) dorazil (přemohl). Št. D. kočár = dohoniti. Us. D. koho **z milosti** = dohiti ho. Šm. — **čím.** Úprkem d. = vpadnouti. V. — **koho čím:** dýkou; kůl palicí. Us. — **co kam, nač** = biti, házeti več, niederschlagen. Co na tu loď kdo doráží (do ní, na ni házi), rozráží se a ona plyne přece. Kom. — **koho, čeho.** Dorazil jich, že žádný neostal. L. Pochlebce dorazí slov (všeho dopoví). L. — **komu** = dojati mu, dobrati. L. — **kam, k čemu.** Jedním dnem k nám dorazíš. Sych. Slova jeho k srdci dorážela. Sych. Slepě k svému zlému dorážejí. Novot. — **kam, v co.** D. někoho v zoufalství. Novot. — **(kdy) kam, do čeho.** Dnes ještě do Prahy dorazíme. Sych., Us. Můra do svíčky doráží. Novot. **K** večeru do města dorazili. Ml. — **na koho** = dotříti, anrennen, andringen, losstürzen, losziehen, zu Leibe gehen, angreifen. Jg. D. na nepřítele. Jg. Časem i malý pes na velikého dorazí. Hrozně na sebe doráželi. Jg. Dorážela na ně lidská vzteklosť. Kom. Sirotek let došlý doráží na poručníka, aby se mu dědictví odvedlo. Sych. — **na koho čím:** mečem, Us., prosbami, otázkami, slovy, řečí. Nt. — **na koho s kým.** Dorazil na ně s svými. V. — **na koho odkud:** z lesa. — **se čeho** = dotírati se k čemu. Tristr.

Doraznosť, i, f., důraznosť, Eindringlichkeit; spojenosť síly s rychlostí, physisches Moment. Sedl.

Dorazný, důrazný = dorážející, eindringlich. Mus.

Dorazení z milosti (Gnadenstoss), doražení k smrti. Šm.

Dorážeti, vz Doraziti.

Doražka, y, f., pachole, Stiefelprügel. Šp.

Dorážka, y, f., doražení, der Anfall, Offensive. Us. — U tkadlce místa, kde outek se zatkává či doráží. Jg.

Dorážlivý = dojímavý, durchdringend; doskočný, zudringlich. Jg.

Doražný, důražný = dorážející, offensiv. Bur. —

Doředlý, völlig dünn. Ros.

Dořednouti, dünn werden.

Dořehtati, se čeho: smrti, erwichern. Ros. —

Dořeknouti, nul, ut, utí; dořici, dořku, -řekl, -řečen, ení; dořikati, dořikávati = domluviti, ausreden. Ledva dořekl.

Dořezati, -řezám n. -řeži, al, án, ání; dořiznouti, znul a zl, ut, utí; dořezávati, vollends abschneiden; aufhören zu schneiden. Jg. — **čím koho:** kapouna nožem. Us. — **se čeho na kom,** erschneiden. Jg. Krve by se na něm nedořezal (= velmi se ulekl a zbledl). Us., Č.

Dořici, vz Dořeknouti.

Dorický sloh. Vz víc v S. N. Dorischer Styl. —

Dori-s, dy, f., dcí Okeanova a Thetydina, manželka bratra svého Nerea, máti 50 dcer Nereides či Dorides zvaných. Vj.

Dorka, vz Dorota.

Dormitori-um, a, n., lat., dle „Gymnasium“, ložnice; 2. hřbitov.

Dorobiti, il, en, ení, dorobívati, zu Ende arbeiten. — **se čeho:** chleba, erwerben, verdienen. L.

Dorobotovati, ausfröhnen. — **se čeho,** erfröhnen. Pís. 1529.

Doroční = roční. D. konsul. L. Auf ein Jahr.

Dorost, u, m., der Nachwuchs. Rk.

Dorostati, vz Dorůsti.

Dorostek, tku, m. Bursche. Us.

Dorostlosť, i, f., Erwachsenheit, Jugendreife. Jg.

Dorostlý, erwachsen; mannbar. D. strom; mládenec, panna (na vdání), pachole, Ros., D., Br., syn. Vz Dorůsti.

Dorota, y, f., Dorotka, Dorotečka, Dorotička, Dorynka, Dorči, Dornička, Dorka, Důra, Dora. Dorothea, Dore, Dorchen. Kůň brůna, žena Důra (= hloupá ženská), Janek pachole, řídko z toho trého co vhod bude. Prov., Jg. — **D.** = *bachor*, nejtlustší zadní střevo nadité. Us. Eine sehr dicke Wurst. — **D.,** Hure.

Dorouhati, doruhati, dorouhnouti, doruhnouti, dosekati, vollends hauen, hacken. Ros.

Doroubiti, il, en, ení, vollends zimmern, pfropfen. — **co.** Hnedle ten strom doroubím. Us. — **čím.** Us. — **se čeho.** Us.

Dorové, Dořané jeden z hlavních kmenův řeckých. — *Dorický* n. *dorský* = řecký.

Dorovna = do rovna. Vz Rovný.

Dorovnati, dorovnávati, ausgleichen, ebnen, schlichten. — **co:** hraniny, haldu dříví, cestu, počet. Jg. — **se čeho.** Us.

Dorozuměl ý = dorozuměný, verstanden, vermeint. Zlob. — 2. Kdo dorozuměl, verstehend, einverstanden. Zlob.

Dorozuměná, é, f. To ti povídám na d-nou, zur Verständigung.

Dorozumění (*ne:* dorozumnění). Měli spolu jakés nedorozumění. Missverständniss. D.

Dorozuměti, ěl, ěn, ění; dorozumívati; ganz verstehen, recht vernehmen; pochopiti, begreifen. — **komu, čemu.** Slovům jeho nedorozuměli. Aesop. Nedorozuměli si. Ros. On tomu nedorozuměl. Ros. — **se s kým oč, o něčem**, sich mit einem über etwas verständigen. Rk.

Dors-um, a, n., lat., hřbet; in dorso (lat.), na hřbetě, na zadní straně. Rk.

Dort, u, dortík, u, dortlček, čku, m., dorta, y, f., týkanec. Die Torte. Plech na dorty. D.

Dortový. Torten-. D. monka. Rk.

Doručení, n. Einhändigung, Zustellung. Us.

Doručitel, e, m. Us. Der Uiberbringer. D. listu.

Doručiti, il, en, ení, doručovati, einhändigen, zustellen. — **co komu:** list. Sych. *Slovo novější, lépe* snad: dodati, odevzdati. Pelikán.

Dorůstek = dorostek.

Dorůsti, rostu, rostl, ení; dorostati, dorostávati, dojíti plného zrostu, heran wachsen, erwachsen. Jg. — **abs.** Prvé dozrál, než dorostl. Jg. — **komu.** Litá prve, než mu křídla dorostla. Prve chce lítati, než mu křídla dorostou. Jg. Také štěňátkům zuby dorostají. Prov., Jg. — **k čemu.** Deery ku vdávání dorostají. Sych. Dorostl k právním letům. Jg. — **na koho.** Dorostl naň muž (= vyzrál naň). Jg., Č. Vz stran přísloví: Skrocení. — **jak velice, do čeho.** Z chlapce vyrostl a do chlapa nedorostl. L. — **čeho.** Dorostl svých let (= k právním letům). Ros., Brt., Jg.

Dorvati, dorvu, al, án, ání; dorývati, vollends ab-, ausreissen. Jg. — **se čeho** (rváním obdržeti), erhaschen, ergreifen. Jg. — **se někam čím:** mocí a ranami, raufend gelangen. Jg.

Dorýti,-ryji, yl, yt, ytí, dorývati, dorývávati, vollends graben. — **na koho čím** (dojížděti, Jemanden [mit Worten] zusetzen): mnohými důtkami. Jan Augusta, Cyr., Flav., Eus., Trip. — **se čeho**, rytím nabyti, ergraben, finden: vody. Jg. Doryli se toho trávníku. Ros.

Dosad, u, m. S tím dosadem (**jiní:** s tou přísadou, mit dem Beisatze). *Dosad je slovo špatné*, má býti: s doložením; a dokládá se; ale dokládá se. Bs. — 2. Vz Dosavad.

Dosadei, e, m., nerost, Franklinit. Jg.

Dosaditi, il, zen, zení; dosázeti, el, en, ení; dosazovati, dosazovávati, vollends setzen; více saditi, zusetzen, hinzufügen; nasaditi, anwenden; na místo jiného saditi, an die Stelle des anderen setzen, ersetzen; einsetzen, anstellen. Jg. — **abs.** Již jsem dosázel. Ros. Smělý pacholek dosadí (dojde, dotře). — **co, koho:** něčí místo, V., plátno (nadělati, hustě udělati). Us. Kde důvtip nemůže, chuť ostatek dosadí. L. D. krále. Jg. D. peníze, své jmění. — **čím (co).** Když psi zajíce nhonili, myslivec doběháním nosadí (doskočí; dopadne). L. Penězi dosadím, čeho se nedostává. Us. Má to čím d. (platiti). Jg — **čím proti čemu.** Zdeť jest potřebí trpělivostí proti té zšelmilé ukrutnosti dosazovati. Br. — **co z čeho:** ze svého. Us. — **co kam, v co, do čeho, na co:** v předešlý stav někoho d., V., v předešlou hodnosť. V kostky, v karty d. L. Soudce do soudu d. Zříz. těš. Na něčí místo někoho d.; na biskupství, na úřad, na království d. V. — **na koho** (dorážeti naň, angreifen, zusetzen. Jg.): na nepřítele. Jg. — **koho za co:** za biskupa, za nejvyššího sudí, za písaře. Ros. **Ne:** dos. někoho co učitele. Vz Co. Brt. — **v čem:** ve hře. Vus. — **komu** (soužiti ho). L. — **koho na co (přes co, proti čemu):** přes něčí vůli, proti něčí vůli někoho na nějaké místo dosaditi. Us.

Dosah, u, m., das Erreichen, Hinreichen; die Tragweite. To má veliký d. Us.

Dosáhlosť, i, f., Erreichbarkeit. Božství je nad d. obrazotvorné moci. Nej.

Dosáhlý, dosažný, dosažitelný — dosažen býti mohoucí, erreichbar. Gníd.; 2. došlý, der etwas erreicht hat. Jg.

Dosáhnouti (zastar. dosihnouti), ul, ut, utí; dosíci (zastar. dosahu, dosihu), dosáhl, dosažen; dosáhati a dosahati, dosahovati, dosahovávati — sáhati až někam, bis wohin reichen, langen, sich erstrecken; sáhánim chtíti dostati, wornach greifen; dostati, erhalten; obdržeti, erlangen, erzielen, gewinnen; pochopiti, begreifen. Jg. — **co**, *lépe: čeho.* Jg. Dosáhl úřad. Jg. Dosáhnu to. Ros. — **(co) s čím, jak.** Všecky lodé dosáhl s nesmírnou kořistí (vzal). Har. S těžkostí dosažen byl. V. — **čeho.** Umění, vrchu umění, D., přízně někoho, V., úřadu, své žádosti, Troj., cti, D., města (dojíti), Har., rudy, pramenu, vody d. Vys. Jeho pověsť nebe dosáhá. Háj. Vítězství d. D. Vysoké jsou bláznu moudrosti, nemůže jich dosáhnouti. Prov., Jg. D. cíle (někdy lépe: dojíti). Rs. Rozum dosáhá toho (pochopuje to), že je syn boží v té svátosti. St D. slávy, statku, vysokého stáří (dočkati se, Km., dojíti). Nt. D. věku staršího. Na Slov., Ht. Ne všichni všech vstupněv dosáhnjí. O 7 vstup. — **koho, čeho čím (jak):** rukou stropu. Ros. Někoho kyjem, mečem d. Troj. Bičem koho d. (šlehnouti). Jg. Slon troubou plce dosáhá. Kom. Ukrutným způsobem království dosáhl. Br. Nemohu toho svým rozumem dosíci. Er. Prosbami čeho d. D. města zradou, Let., něčeho smyslem (postihnouti). Alx. — **čím.** Výše chce zadkem, nežli může hlavou dosáhnouti. Jg. D. rukou *nač.* Us. Vedením důvodův d. D. — **kam (na co, do čeho, v co, k čemu, za co).** Plášť až na paty dosahuje, až na zemi. Kom., D. Až do nebe dosáhá. Pass., D. Plného panství do rukou svých d. V. Meč až do srdce dosáhá. Bibl.

Dosáhá do živého. Us. Dosáhali až za moře. Br. Dosáhá v živé. Us. D. až k stropu, Us., k nebi. Dosahuje až k nám. Br. Voda až k hrdlu dosahuje. Flav. Meč k srdci dosahuje. Bibl. — **čeho na kom.** Žeby na něm dluhu d. nemohl. Er. — **čeho kde (v čem, na čem).** Na světě něčeho dosáhnouti. Chč. 375. Ti mají rozepři lidských rozeznávati, kteří v světských věcech moudrosti dosáhli. Pr. — **odkud, od čeho (do čeho, kam).** Od země do nebes dosáhl. Pass. Ruka jeho nedosahuje od Říma až sem. Flav. — **koho za co:** za pačesy. Ctib. — **čeho jak daleko.** A křídlo druhé **na** pět loket dosahovalo křídla cherubína druhého. Br. — **čeho proč.** Nemohl pro toužení sna dosíci. Troj. — **čeho od koho:** přízně od někoho d. V. D. zisku od někoho. Chč. 302. — **čeho z čeho** dosahovati = z něčeho na něco souditi. Bart. IV. 2. — **že, aby.** Dosáhl toho, že se ho hrozili. Koc. Dosáhnu toho, aby se ho hrozili. Us. — *Pozn.* V novější češtině slovesa toho z míry často se užívá za jiná slovesa případnější: dosáhl cíle = došel; dosáhl vysokého věku = dožil; dosáhl svých let = dorostl; strom dosáhl střechy = dorostl; kámen dosáhl země = dopadl; dosáhl majetku = nabyl; prosbami toho na něm dosáhl = doprosil se toho na něm; hrozbami dosáhl = vyhrozil to na něm. Brt.

Dosahnutelnosť, i, f. Erreichbarkeit.

Dosahnutelný, erreichbar. Zlob.

Dosáknouti, dosáchnouti, nul n. kl, nti; dosákati, dosáchati = cele vyschnouti, vollends austrocknen; ganz ausfliessen. — Dosákly košile. Jg.

Dosavad (*ne:* dosavaď), dosavád (lépe: dosavad), posavad, dosad, dosád, posad, dosud, posud. *Ne*: doposavad. — **D.** = až do nynějška, dotud, potud, bis jetzt, bis heut, bis zu dieser (gegenwärtigen) Zeit, noch. Dosavad je živ. D. D. tu není. D. — **D.** = až k tomu místu, až sem, zu dieser Stelle. O čemž od verše . . . . . až dosavad mluví. Br. Vz Dotad.

Dosavadní, dosavádný, posavadní, posavádný, der bisherige. Jg.

Dosazená (n. dodaná) volá rybář, když se poslední plachta s rybami k voznici přinese a ryby do ní se dají. Šp. (Rybnikářství, str. 72.).

Dosazenec, nce, m., Ersatzmann, náhradník. Rk.

Dosazení, n. Einsetzung, D., Anstellung, Installation. — D. **na** úřad, Zlob., na stolici učitelskou, D., **v** předešlý stav.

Dosazovací, Besetzungs-. D. dekret, Anstellungsdekret. Rk.

Dosazovati, vz Dosaditi.

Dosažení, n., die Erreichung, Erhaltung, Erlangung. V. D. úřadu. Jg.

Dosaženosť, i, f., Errungenschaft.

Dosažený, erreicht, erlangt. D.

Dosažitelnosť, i, f., Erreichbarkeit. Rk.

Dosažitelný, erreichbar. Rk.

Dosciplý, cele sciplý, krepirt. Jg.

Doséci, vz Dosekati.

Dosečený, vollends gemähet. — **čím:** seno kosou d. Kom.

Dosečný. D. linie, cosecans. Sedl. Dosečka. Rk.

Dosedati, al, ání; dosednouti, ul, utí; dosísti (zastar.), dosedu, dosedl, dení; dosedávati, sich vollends setzen, aufsitzen; ujíti se čeho, antreten. Jg. — **abs.** Sotva jsem dosedl. D. Ptáčník lapá vše, co dosedá. V. Zajíc dosedá (neutíká, ač hlasy myslivcův slyší). Šp. Ten trám nedosedl, jak náleží. Ros. Volen za biskupa, ale ještě nedosedl. Ros. — **koho, čeho:** koně. Troj. — **kam (do čeho, na co).** Železí mlýnské musí do hnízda v kypřici. d. Vys. D. do sedla. Vrat. 69. D. na svá místa, na biskupství, na království, Háj., Br., D., na své dědictví, Tb., na trůn, Us., na stolici knížecí, na úřad. Jg. — **po kom.** Po něm dosedl na knížectví. V. — **v co:** v dědictví. V., T. — **komu na čem.** Dosedá mu na tom dukátu (má poslední sázku). Jg., Šm. — **koho k čemu** (zastr. = vysedéti, ausbrüten). Slepice, jenž mě dosiesti miela k živosti. Tkadl.

Doseděti, ěl, ění n. zení; dosedávati, sitzen, sitzen bleiben. Jg. — **abs.** Zajíc dosedí. Jg. — **čeho:** rána. Jg. Konšelé dosedice roku svého. V. — **jak dlouho: do** půl noci. Jg. — **kde.** Pták **na** mladých dosedí (vylěhne). Jg. — **se čeho**, dočkati se, ersitzen, erwerben, Jg.: úřadu. Us. — **komu.** Nedosedí mu ten pták. Ros.

Dosedlačiti, aufhören Landwirthschaft zu treiben. — Jg.

Dosedlý. Úřad v nově d., eingesetzt, eingeführt. Boč.

Dosednouti, vz Dosedati.

Dosekati, al, án, ání; doséci, doseku, sekl, sečen, ení; doseknouti, nul, ut, utí, dosekávati, vollends schneiden, hauen, mähen. Jg. — **abs.** Již dosekej. Us. — **co:** louku, pole. Ros. — Na Slov. = otřásti, erschüttern.

Doselací = dosylací.

Dosésti, zastr., vz Dosedati.

Doseti, dositi, dosíti, doseji, el, il, ál, et, it, át, etí, átí; dosívati, zu Ende säen; noch mehr dazu säen. Jg. Již je doseto. Již jsme doseli; již dosíváme. Vz Seti.

Doschnouti, dosechl a doschl, utí; dosychati, dosychávati, völlig trocknen, trocken werden. Jg. Šaty nedoschly, jsou ještě vlhké. Jg.

Dosíci, vz Dosáhnouti.

Dosieže = dosáhl. Kat.

Dosílati (lépe: dosýlati), vz Doslati.

Dos-is, e, f., řec., dávka, odměrek léku na jedno vzetí. Gabe. Rk.

Dosisti, vz Dosednouti.

Dosítí, vz Doseti.

Dosívka, y, f., úplné dosetí, Beendigung des Säens. Na podzim zůstalo mnoho polí bez d-ky. Us.

Doskočiště, n. Platz zum Niedersprung. Čsk. —

Doskočiti, il, en, ení; doskákati, doskakovati, doskakovávati = přestati skákati, aufhören zu springen; skokem dojíti, springend erreichen; dohoniti, einholen. Jg. — **abs.** Již doskákal (dokonal). Ros. Já tam sám doskočím (rychle doběhnu). Jg. Buchta doskočí co nevidět = dopeče se. Brt. — **koho, čeho** = dohoniti. D. utíkajících. L. — **na**

koho čím = vpád učiniti, eindringen, zuspringen. Chvatem divokého vepře doskočil. Cyr. Na někoho řečmi vztekle d. Trip. Solf. Hurtem, úprkem na někoho d. Us. — **na koho s kým.** V tom naň prudce s koněm doskočil. Háj. — **komu kam (do čeho, ke komu, nač).** D. k sousedu, na lonku etc. Us. Doskoč mi do mlýna. — **komu pro co.** Doskoč mi pro peníze. — **koho kde.** Utíkajících **za** lesem doskočil. L. — **na koho odkud.** S obou stran na nepřítele doskočili. Mus. — **od čeho:** od práce z dílny **na** okamžik. Us. — **na čem.** Já bych tam na jedné noze doskákal. Jg.

Doskočnosť, i, f., bystrosť, Hurtigkeit; drzosť, smělosť, dotiravosť. Zudringlichkeit, Keckheit. Ros.

Doskočný. Mám doskočného posla (rychlého, hurtig, schnell). Us. — V. — **v čem:** v řečech (drzý, smělý, dotiravý, keck, zudringlich). Br. — V., St. — **nač.** Na krádež jsou tak doskoční a opovážliví, že by pro kus chleba do ohně skočili. Zb.

Doskok, u, m. Chrt doskokem udeří zvíře. L. Schneller Anlauf. — **D.**, drzosť, Keckheit. Jg.

Doskončiti = skončiti. St. skl. III. 224.

Doskoumati, doskoumávati. — **se čeho**, erforschen, finden: pravdy. Hlas., T., Měst. bož.

Dosladiti, vz Sladiti, genug süss machen. Kávu cukrem.

Dosladnouti. Až fíky dosladnou. Us. — **kde čím.** Hrušky dosladnou **na** slámě ležením, Us., werden süss.

Doslati, došli, slal, án, ání, dosýlati, dosýlávati, bis hin schicken. — Vz Poslati. — **komu co.** Šm.

Doslédíti, vz Doslíditi.

Doslednosť, vz Důslednosť.

Dosledný, atd., vz Důsledný.

Doslech, u, m. Vím to dle doslechu, Šm., z doslechu, Rs., vom Hörensagen, dem Vernehmen nach.

Doslechnouti, nul a chl, nt, utí; doslyšeti, el, en, ení; doslýchati, doslýchávati, doslyšivati = do konce slyšeti, zu Ende hören; posloucbati, horchen; ještě více slyšeti, noch mehr hören; sluch míti, gut hören; slyšením rozuměti, hören, vernehmen, erfahren. — **abs.** Nedoslýchá. Us. Doslechl, naslechl jsem. V. Kdo nedoslýchá, nech se domyslí. Pk. — **koho, co.** Ač chceš mů radu doslyšeti. St. skl. Posly d. Solf. — **čeho.** Doslýchaje těch řečí. Kom. Počkej, doslyšíš i ostatku. Ctib. D. trub. Alx. Toho kázání ještě doslyším. Ros. Té otázky doslýchaje v uši své ozval se. Skl. — **čeho jak.** Se vší pilností toho d. má. Apol. — **se** = zaslýchati, naslýchati, vernehmen. Doslýchám se, že umlkli. Kom.

Doslepiti, il, en, ení, doslepovati, ganz blenden. — **co.** Doslepil i oči i rozum jich. L.

Doslíditi, doslédíti, il, ěn, ění, zu Ende spüren. — **se čeho, se koho**, ausspüren, erforschen. Jg. — **čím:** hledáním, doptáváním-se.

Dosloužilý muž, ausgedient. D.

Dosloužiti, il, en, ení; doslnhovati, dosloužívati, doslnhovávati, ausdienen. — **abs.** Jestli já vás nedostanu, já tu nedosloužím. Er. P. 127. Již dosloužil. Us. — **jak dlouho.** D-žil tam rok. Ani roku nedosloužil. — **se čeho,** službou nabyti, verdienen: nebeského království. Leg. My se toho d. zakazujeme, wir versprechen uns dessen durch Dienste würdig zu machen. Schön. Chtě se **pro** ni dosloužiti cti. St. skl. — **se čeho od čeho.** Vůdce od sprostého dosloužil se vojáka. Jg.

Doslov, u, m., Endspruch, Epilog. Rk.

Doslova, y, f., das Stichwort na divadle, nápověď. Rk.

Doslovi, n., das letzte Anbot. Rk.

Doslovně přeložiti, místo uvésti, wörtlich. Nt. —

Doslovnosť, i, f., Wörtlichkeit. Jg.

Doslovný, -ni, wörtlich. D. překlad. Us. Mus. —

Dosluch, n, m. Dle dosluchu, nach dem, was man hört. Krok. Vz Doslech.

Doslýchati, vz Doslechnouti.

Dosmatati se = dochmatati se, ertasten, erlangen. — **se čeho.** Hus.

Dosmáti, dosměji, ál, ání, dosmívati se, sich vollends lachen. — **se čeho**, sich durchs Lachen zuziehen. L.

Dosmažiti, il, en, ení, ausschmoren. — **co.** Sliv na povidla jestli nedosmažíš v jednom dni, přes noc zkysají. L. Dosmaž tu rybu. Us.

Dosmoliti, vz Smoliti.

Dosmradnouti, ganz stänkerig werden. Jg. —

Dosmrtní, až k smrti trvající, doživotní, zeitlebens, bis in den Tod. Ob. pan.

Dosmýknouti, knul a kl, ut, utí; dosmýkati, dosmykovati, zu Ende schleppen. — **co kam.** Dosmýkni to dřevo do dvora. — **co.** Hudcové dosmykovali hlučnou krakovanku, strichen zu Ende. Div. z ochot.

Dosněmovati, den Landtag enden. Sych.

Dosnovati, zu Ende scheren. — **co:** osnovu. Krok.

Dosoliti, il, en, enl; dosolovati, dosálati (na Slov), genug salzen, zusalzen. Jg. — **co.** Mnozí kuchaři řídko v hod krmi osolí, ale neb přesolí, aneb nedosolí. V. — **se čeho.** Přece jsem se té polívky dosolila. Us.

Dosouditi, il, zen, zení; dosuzovati, zu Ende richten. — **se čeho**, soudem dosíci, durch Richten erwerben, sich zuziehen; soudem dostati, durch Process erlangen; najíti, dostati, dopliditi se, doptati se, finden. Jg. — Dříve by svůj statek prosoudil, než by se toho dosondil. Ros. Bohu povědomo, kde se svého muže dosoudím (kde ho nalezum). Us. — **se čeho jak. Na** společný náklad sám se toho dosuzoval. Apol. — **se čeho na kom.** Dosoudil se na něm odprošení. Sych. — **se čeho kde.** Dosoudil se (soudce) mnohé mrzutosti **v** obci. Jg. Dosoudil se summy v soudu. 1553. Er. — **se komu čeho proč.** Musí se poctivosti dítkám pro nářky mateře dosuzovati. V.

Dosoukati, dosoukávati, dosukovati, nasoukati, aufwinden. — **co.** Dosoukej těchto několik pásem. Krok. — **se čeho**, soukaje najíti, erwinden. Teď máte niť, dosoukejte se klubka (máte znamení, po kterém se pravdy dopíditi můžete). Jg., T.

Dosoustruhovati, ausdrechseln. D.

Dosouvati, vz Dosunouti.

Dosoužiti, vz Sonžiti.

Dospání, n., guter Schlaf. St. skl.

Dospati, dospím, al, ání, dospávati, ausschlafen. — **se čeho,** spě nabyti, erschlafen. Nedospal se toho. Sych. Království nebeského svatí jsou se nedospali. Štelc.

Dospěch, u, m., náležitý pospěch, na Slov. stih, die gehörige Eile, Schnelligkeit. D. k něčemu míti (chvíli míti). Jg., Troj., Br., Žer., Kom.

Dospěle, zralo, dokonale, reif. D. se čísti naučil, vollkommen. Pass.

Dospělec, lce, m., dospělý člověk, ein reifer Mensch. Veleš.

Dospělosť, i, f., zralosť, dokonalosť, Reife, Vollkommenheit, Mannbarkeit. Dosáhnouti dospělosti. Sych. D. v právích. Jel. D. **k** honění (když se už honiti smí). D. Nedospělosť věku. Us. D. směnky, d. k zaplacení; d. chlapčí. Pubertät. Rk. Zkouška d-sti, Maturitätsprüfung. Rk.

Dospělý = *časný, zralý, dozralý, došlý, dorostlý, zletilý,* reif, erwachsen, mannbar. D. ovoce, pivo, víno, mládenec, panna (na vdání), kozel, husa (ke škubání), rozum, mysl, porod. Jg. K věku dospělému přijíti. V. K dospělým a rozumným létům přijíti. V. — **v čem:** ve věku. Žalansk. Přisouzení v právní moci d-lé, in Rechtskraft erwachsenes Erkenntniss. Trest. zák. D. v létech (dospělého věku). Us. — Háj. — **k čemu.** Jelen d. k honění = honný, D.; husa d. ke škubání. Us. Koráb d. k utonutí. Omyl. Směnka k placení dospělá (zplatná, fällig, zahlbar, verfallen). J. tr. D. k boji. Výb. II. 7. (Pass.). — Alx. 1122. — **čím.** D. věkem. Apol. — **D.** = *dokonalý, náležitý, rycvičený,* vollkommen, erfahren. Kat. 1380. D. lékař, řečník, umění, výmluvnosť, rada. Jg. — **čeho.** Všeho umění svobodného nad jiné dospělý. Troj. — **v čem:** ve výmluvnosti, Jel., v latinském jazyku, ve sv. písmě, v poznání bylin, v lékařství, Háj., muž v radách d., Solf., d. ve věcech válečných, Zlob., v právích. Th. — **čím.** Věkem i zkušeností d. Apol. Nad sestry rozumem dospělejší. V. — **D.** = *hotový, uchystaný,* fertig, gefasst. D. hrad = vystavěný. Dal. — **s infinit.** Král neby dospiel proti němu vyjíti. Dal.

Dospěšně, s dospěchem, hurtig; uměle, hodně, geschickt. Pass.

Dospěšnosť, i, f., die Schnelle, Eile, Hurtigkeit. Jg.

Dospěšný = rychle dobíhající, spěšný, schnell. D. spravedlnosť. Jel. — **D.** čas (od úřadu zbylý), Musse. Br., D., zkušený. Veleš. **D.** = působící, wirksam. Lékařství silně a d-ně. Ms. — **D.** = dospělý, reif. Ani jest div, když nejsme (božským věcem) rozuměti dospěšní. Ms. —

Dospěti, -spěji, čl, ění; dospívati, dojíti, doběhnouti, přiblížiti se, sich nähern, anrücken; dostačiti, flink genug sein; k dokonalosti přijíti, zráti, reifen; dokonati, beenden. Jg. — **abs.** Ovoce dospívá (dozrává). Us. Sotva jsem tam dospěl (doběhl). Ros. Dospívá mládenec (dorostá). Jg. Dospívá rozum (když se usazuje). Ros. — **k něčemu (kam).** Dřív než pohané k svým lukům a střelám dospěli (přiběhli), už je křesťané zabíjeli. Háj. Dříve než mužové k koňům, k mečům dospěli (přiběhli). Háj., Dal. Směnka k placení dospěla. Rk. — **čím:** věkem d. (zráti, k dokonalosti přicházeti). V. Kdýž tou modlitbú dospěla, uzřela viděnie. Pass. 607. — **čeho:** kostelíčka d. (k němu přijíti). Johanit. — **co** = dokončiti, dohotoviti. Dospěv hrad káza dělníky zbíti. Dal. Když tu modlitbu dospiech (dokonala jsem). Leg. — **co nad kým.** Nad tělem sv. Marthy všecku službu dospěvše. Leg. — **kde.** Když ovoce **na** štěpích dospívá (dozrává). Hns. — **v čem:** v učení d. Šm. — **s infinit.** Nedospěl vskočiti na koně a zajat jest (nepostačil, neměl tolik času). L. — **kdy kam. S** nastávajícím soumrakem dospěli jsme (přišli jsme) **do** města. Ml.

Dospílati = spílání skončiti. — **co:** sudy, völlig füllen. Ros.

Dospíšiti, il, en, ení; dospíchati, spěšně dokonati, eilends beendigen. — **čeho.** Ať dospíší té práce. Jg. — **s infinit.** Dospěj to udělati. Jg. — **se koho** = ereilen, dohoniti. Omyl.

Dospívati, vz Dospěti.

Dossáti, do konce vyssáti, ganz aussangen.

Dost, lépe dosť (Km.), dosti, m. dosyti (do sytosti), y se vysulo. Vz Y. Ht., Kt. Adv. = *tolik co potřeba, více netřeba,* genug, ziemlich. Bohatý nemá nikdá dosť. Prov. Když je dosti, přestaň. Prov. Dosť již. Až d. Je ti ten kabát dosť? (dost veliký?). Us. Více nežli d. V. Dosť — když biji. Vz Bíti. Č. Dosti míti na čem. Arch. I. 144. — *S adv. a adjekt.* Dosť hlasitě, dobře, rozumně. Us. Dosti bohatý, možný. V. — **čeho.** Všeho dosti. V. Dosti řeči o té věci. V. Mám toho d. Us. Dost času. Bude vody dosti. Rkk. — **komu, čemu.** Dosť mi (mám dosť). Dosť mi na tom. L. — **na čem.** Dosti má na tom. Solf. Není na tom dosť. Br. Na tom nechť je dosti. V. — **o čem.** Dosti o tom. — **na koho.** Dosť na jednoho (má jeden co dělati). — **S časoslovy.** Dosti míti (spokojenu býti). V. Nikdy nemá dosti (o nesytých). Ros. Kněz nikdy nemá dosti, jednou rukou žehná a druhou běře. Lom. Na svém dosti míti. Háj. Člověk na jednom Bohu, ale ne na jednom příteli dosti má. V. Aby d. na své manželce měl. Háj. Dosti až na zbyt o něčem mluviti. V. *Dosti činiti, učiniti; za dosti, za dosť učiniti* = činiti, co kdo povinen, genugthun. Nečiniš mi v tom dosti, schází ti na pilnosti. Jg. Dosti učiniti svým slovům, smlouvě, povolání svému, povinnosti své a řádu; což kdo slíbil, tomu dosti učiniti, V., slibu. Troj. — *Dosti činiti* = zaplatiti, splniti, co povinen kdo jest. Schuld abtragen, genug thun. Věřitelům dosti učinili (zaplatili). V. Za škody dosti učiniti. Troj. — *Místo „dosť“* také *„co“*. Vz Co, 4.

Dostač, i, f., zastr., dostatek.

Dostačitelný, hinlänglich. Us.

Dostačiti, il, ení; dostačovati, dostačovávati = dosti býti, zulangen, reichen, ausreichen, hinreichen; dospěti, dostati se, kommen, gelangen; rovnati se, gleich kommen. Jg. — **abs.** Ten provaz nedostačí. — **komu.** Chléb nám dostačí. Us. — **čím:** rozumem d. V. — **čím na co.** Hnojem na role nemohl d. L. — **k čemu.** To k věcem božím dostačí. V. K práci d. Plác. — **kam kdy.** Rád bych tam **k** svátkům dostačil (se dostal). Ros. Budu-li moci k tomu času **do** Olomouce do-

stačiti. Žer. — **proti čemu.** Nemohli proti němu d. V. — **jak dlouho.** Chléb **do** nového roku nám nedostačí. Ros. — **komu čím.** Cicero Demosthenovi dostačí výmluvou (výmluvnosti). L. — **na co.** Na to plátno dostačí režná příze. Ml. — **kam proč.** Pro zlosť cest nemohli jsme tak brzo d. Žer. — **s infint.** Kdo dostačí vypověděti zprávy jeho. Bibl. — **komu čeho** = odváděti, opatřiti, verschaffen, hinlänglich liefern (1525). Aby lidé pánu poplatkův d. mohli. Mus.

Dostálosť, i, f., dotrvalosť, Standhältigkeit; zralosť, Reife. Jg.

Dostalosť, i, f., Erlangung. Zlob.

Dostalý = obdržený, nabylý, erlangt. D. rána. Plk. Dostalého statku nemař. Ros. Nedostalý peníz (který se vydá na hory a netěží se). Pam. Kutn.

Dostálý = *který dostál*, dostojí, standhältig; *dozralý, došlý*, reif, zeitig. L. V dostálých letech. Jg. — **D.**, vystálý, abgestanden. Ros.

Dostání, n. Das Bekommen. *Zde jsou k dostání svíčky*, **šp.** m.: Zde lze (jest) svíčky dostati, koupiti; n. *ještě lépe*: zde se svíčky prodávají; zde jsou svíčky na prodej. Š. a Ž. Vz Abstrakta. Sych. a D. sice tyto frase také mají: Kde jest ta kniha k d.? Za peníze jest vše k d.; ale neužívejme jich.

Dostárnouti, das Greisenalter erreichen. Jg. —

Dostata, y, f. = dostatek, hojnosť, Fülle, Kraft. Kat. 35.

Dostatečně, hinlänglich, zureichend. D. se s někým poraditi. V. Ve škole d. prospívati. Us. Dostatečně vám poroučím, abyste se přičinili. Žer. Čehož jsem já na vás d. dovedl. Auct.

Dostatečnosť, i, f., dostačitelnosť, dostatečenství, -stvo. Kom. Hin-, Zulänglichkeit, Satt-, Genugsamkeit. — D., dokonalosť. Vollkommenheit. V. — D., bohatství, Wohlstand. Us.

Dostatečný, dostačitelný; dostatečen, čna, čno; dostačitedlen, dlna, dlno, hinlänglich, zureichend, genugsam, zulänglich, genüglich. Jg. D. výmluva, zásluhy, známka (na vysvědčení), průvod, jmění, jistota, Jg., příčina, svědek, známosť latiny, posádka. Nt. — **komu.** To mi není d-čné. Reš. Kdo sám sobě d-čný, ten bohatý jest. L. Jsi-li takové věci (moudrosti) dostatečen. Jel. — **k čemu. V** tom věku nebyl k tomu d-čný, aby království spravoval. Br. — **na co.** D. na dobytek. L. Dost. na všecky věci (boháč). V. — **s inft.** Dost. svět vykoupiti. Kom. Kdyby svatí nebyli d-čni zastoupiti hříšné. Chč. 378. D-čný tu výpověď na se vzíti. Kom. — **aby.** Nebyla dostatečná, aby zaplatiti mohla za škodu. L. Není již d., aby ten úřad spravoval. Us.

Dostatek, šp. důstatek, tku, dostateček, čku, m. — **D.** = *dosti; tolik, čeho potřebí, dostatečnosť*, Zulänglichkeit, Genüge. Když dostatek vody bylo (dosti), i košile vymáchali. Vrat. Z dostatka (jak náleží). Kat. 483. Vody bylo s dostatek. Boč. — Kat. 928. — **D.** = *hojnosť*, Menge, Uiberfluss, Fülle. Jg. Peněz d. míti. V. Má všeho d. Ros. Všemi věcmi s dostatkem oplývati. V. V d-tku nedostatku se bojí. Kom. Ran mu s dostatkem dal. Vrat. Dostatek zplozuje smělosť, nouze mysli ochablosť. C. — Má toho s d. Us. — *Za dostatek* = dosti, genug, hinlänglich. Pr. měst. — **D.** = *doplatek*, Nachschuss, Ergänzung. D. — **D.** = *nábytek, jmění*, Habe, Gut. Kom.

Dostati, dostanu, al, án; dostávati = obdržeti, dosíci, vzíti, bekommen, erhalten, erlangen, kriegen; dobyti, nabyti, uchvátiti, erreichen, erhalten, ergreifen, wegnehmen, habhaft werden; *se* = státi se něčím (někoho), Jemanden zu Theile werden, anheim fallen; stačiti, zulangen, hinlangen, zureichen; sich treffen, gelingen; dobývati se, einbrechen wollen; přijíti, wohin gerathen, kommen. Jg. — **co:** domluvu, Ros., zlou odpověď, V., peníze. D. Pták peří dostává. Us. Dostal službu, plat, Ros., pochvalu, Jg., výprask, D., zoubky, strup. D. Dostal vlčí mhlu. Prov. Třeba tyto kraje nedostaly útvar, lépe: třeba nenabyly útvaru. Km. D. zprávu, ránu, byt, vítězství, dědictví. — **(co) čím:** darem, zemi mečem, košem, kyjem, Jg., obchodem. J. tr. D. pevnosť zradou. Har. I. 197. D. knihu praemii n. za praemii (**ne:** co praemii). Brt. — **čeho.** Ačkoliv plných truhlic takových psaní dostávali. V. Dost. zubů, D., zpropitného. Ml. Dostaneš koláče, až ho vrána nakváče. (Nikdy). Prov., Jg. Dostati mozolů, rány, bití. V. Zlé a nepříjemné odpovědi d. V. Když blázen dostane meče. Mus. Koníčku, dostaneš obroku. Er. D. chleba, vlna, mouky, Us., *ale:* d. dobré vysvědčení. Brt. — **se komu (čeho).** Vaše mzda se vám dostane. D. Dostalo se jim něco podobného. Kom. Dostalo se mu síly dosti. Har. Dostalo se mu toho. Us. Nedostává se mu peněz. D. Dej jednomu tak, aby se druhému dostalo. Us. Když se mu pravdy nedostává, umí opremovati. Jg. Kde se nedostává lůže, rohož neb poslamka se podstírá. Kom. Ti nebesům se dostali. Pass. Polovice se dostane udavateli. D. Ti se mají peklu d. Bel. Toho se mu nedostane. Kom. Všichni se smrti dostaneme. Reš. Dostala se mi žena. Jel. Dostává se mu přízně. Krok. Tolika hostem nebude se místa dostávati. Jg. Mnohým ženám **z** toho místo šestinedělní postele hrobu se dostalo. Berg. Dostalo mu se trestu, chvály. Us. Komuž se dostane čemu (čeho). Kat. 132. — **se (komu) kam (do čeho, nač, mezi co, pod co, k čemu, před co).** Dostati se do nebe, do pekla, do temnosti, D., Kom., do služby. Us. Zloději se nám do komory dostali. Us. Dostali jsme se do Prahy. Har. Syn po otci do povolání se dostal. Flav. Dostal se do města (dobyl ho), do špatné společnosti; dostali se do sebe. Nt. D. se mezi kola, koně. Us. Mezi ty jsem se dostal s svou lodí. Troj. D se pod kola. Us. D. se před koho (míti přednosť). Šm., Us. Dostaly se mi do ruky knihy. Eus. Do služby za sklepníka se dostal. Do ouzka se d., do hádky. Do žaláře, do vězení, do věže se d. V. Dostal se do své vlasti. Ros. D. se k úřadu, Us., k důstojnostem, ke dvoru. Th., Br. Myslila jsem, že se nedostanem k sobě. Er. P. 183. Kniha se mi k rukoum nedostala. Šm. Zloděj se k nám dostal. Us. Kočka na máslo se dostala. Myslivec se dostal na zajíce. Us. D. se věci na dno. Šm. D. se na faru. D. se na bezpečno. Kom.

Dostav se na přivoz zachován byl. Flav. Dostal se na císařství. Us. Dostal se mu na kůži (zbil ho). Us. Učitel dostal se na školu. Ml. Na koně do smrti se nedostaneš. Č. D. se na koho = scharf an Jemanden kommen. D. Někoho na svou stranu d. Šm. Proto jsem železa na mě nohy dostal. Er. P. 168. — **se.** Vz nahoře. Bude se vdávati. Kam se dostane? Toms. — **čeho, se komu od koho.** Od tebe psaní jsme dostali. V. Dostati se od koho. Šm. A když se od mámy dostanu. Er. P. 275. Čehož od předkův našich se nám dostalo. Har. Tak brzo se od nich nedostaneš, frei, los werden von Jemanden. Us. — **co po čem, přes co.** Dostati něco přes hubu, rány po hřbetě. Jg. Kdo se za hubu nestydí, dostane do ní nebo po ní. Us. — **co, se komu v co (kam, čím).** D. se v dědictví. Bibl., D. se v moc, Sm., v držení nějaké věci. Sm. V leb dostal kouli. Jg. Jimž dostal se v moc tělem svým. Br. — **se (komu) za co, se za koho.** Dostal se do služby za sklepníka, za kočího, za vrchního. D. Za někoho se d. (provdati se). Us. Dostali se za sebe. Dostala se mu za manželku. Jel. Chtěl se dostati za hranice. Ml. Dostal se za faráře na Smíchov. Ml. D. se komu za druha. Vrat. 121. Dostal se za plukovníka. K. Poh. 337. Dostal se mu za podíl, Kom. Lab. 27., za kořisť. D. — **se komu na čem.** Na vtipu se mu nedostává. Prov. — **čím kde.** Dostaneš metlů na řiti. Er. P. 6. — **se, co z koho, z čeho (odkud):** pravdu z někoho d. Šm. Podíl z kořisti. Ml. D. se z vězení. Nt. D. se z vojny. Er. P. 489. D. se z rozkoše do nouze. Er. P. 337. — **co, čeho kde:** v lékárně, Us., v košíku, Ml., u kupce. Us. Dostal klání u srdce. Sych. — **koho, co zač.** Za peníze vše dostaneš. D. Dostal za ucho, až zavrávoral. D. Dostal za vyučenou (1. stal se tovaryšem; 2. škodu vzal). Jg. D. knihu za praemii n. praemií (*ne:* co praemii). Brt. D. co za odměnu. K. Poh. II. 122. Za pokutu něco d. Er. P. 372. D. koho za ženu; Abych ho dostala za svého manžela do lože bílého. Er. P. 110., 126. — **co kam, do čeho.** Někoho do klepet d. Us. Dostali jsme ho do nastražené léče. Sych. D. ránu do obličeje. — **co, čeho jak.** Domníval se, že tímto způsobem nás osiřelých dostane. Br. Aby mne **skrze** zradu dostal. Br. Ta věc se mi *dílem* dostala. Ros. Dostal jsem ho **přes** leb (uhodil, zasáhl jsem ho). Jg. — **se komu kdy. Po** smrti Bůh ví, komu statek se dostane. Jg. Při jednom zlém i mnohým dobrým se dostane (i mnohé dobré trest postihne). Jg. Dostalo se mu po otci království. Us. — **se čeho pro koho.** Pro toho, jenž česť rozdává, téhož se zase dostává. Prov., Jg. — **se kudy kam.** Dostal se tou cestou do . . . Tov. 383. — **se komu čeho nač.** Toho sukna se mu nedostane na kabát. Plk. — **se s čeho kam.** Dostal se s koně **na** osla. Jg. — **po čem, kolik.** Dostali po pěti švestkách. T. Po kusu chleba dostali. Er. P. 10. Pšenici po 22 groších dostanu. Žer. Za kože sotva po 5 zl. dostali. K. Poh. II. 169. — **se s kým nač:** na řeč. K. Poh. 427. — **s infinit.** (Tento inft. je podmětem věty). Dostalo se mi jíti přes údolí. Rk. Nedostalo se jí usnouti. Švéd. Dostalo se mi s ním mluviti. Pod nebem nocovati se dostává. Kom. Dostává se i pobožným v mysli pooslahnouti. Kom. Dostaneli mu se v tomto knížectví umříti. Háj. — **s adv.** Zpět, opět něco d. Kom. — **aby.** Nikdy se mu toho nedostalo, aby takovou věc učinil. Koc. — **že.** Dostalo se mu toho, že byl bit. Us.

Dostáti, dostojím, -stál, ání; dostávati, stoje trvati pokud třeba, stehen bleiben bis zur gehörigen Zeit; neustupovati, neutikati, setrvati, Stand halten; vz d. se. Jg. — **abs.** Všickni utekli, on sám dostál. Ros. Držeti slibovali všichni a když přišlo k sukn, ani jeden nedostál. Kom. — **komu, čemu.** D. nepřátelům, Kom., V., právu (vytrvati při až do konce), Jg., své úloze, slovu. Us. Dostojí té věci (je s ní). Us. D. smlouvě, úmluvě, úkolu, své povinnosti. Nt. — **komu čím:** řeči. Tkad. — **k čemu.** Já k nákladu (těchto kněh) nemohu dostáti. Mus. D. k právu, k soudu (při dokončiti). Jg. D. ke všemu. Bart. II. 25. — **komu v čem:** ve věrnosti, Us., v slovu. Rk. Mnozí přátelé v neštěstí nedostojí. — **komu čeho:** práva (vytrvati až do konce), pole, místa (= neustoupiti, neutikati, setrvati). V. — **kde.** Nemaje pře spravedlivé, **na** sněmích d. nesměl. Koc. — **při čem, při kom** (zastávati ho). Akt. Ferd. — **s kým.** S tebou d. chce. Br. — **se** = dozráti (o rostlinách), ustáti se, ssaditi se, učistiti se (o tekutinách), sich setzen, klären. Jg. Pivo se již dostálo. L. — **se čeho kde,** stáním nabyti, erstehen. Jg. Dostál se u dvora úřadu. L. —

Dostava, y, f. (pol.) = cosinus. D. přímá, Sedl., pravá, obrácená; úhel, oblouk d-vy. Nz.

Dostávati, vz Dostati.

Dostavba, y, f., der Ausbau. Rk.

Dostávce, e, m., dozorce, dohlédač, Aufseher. D.

Dostavek, vz Důstavek.

Dostavení, n. D. zločinců, die Einbringung der Verbrecher; k vojsku, die Stellung zum Militär, Us.; dostavění domu, der Ausbau.

Dostaveníčko, a, n. Míti s kým d. Nt. Rendezvous.

Dostavěti, ěl, ěn, ění, dostavovati, dostavívati = stavení dokonati, das Gebäude herstellen, ausbauen. Jg. — **co:** dům, kostel. Us. — **co z čeho:** Dostavěl ten dům z cihel. **čím:** nákladem bratra svého. Vz Stavěti.

Dostaviti, il, en, ení; dostavovati, dostavívati = staviti až do nějakého místa, dodati, bis hin stellen, setzen; ukázati, darstellen; dosaditi, nahraditi, ersetzen; doložiti, hinzusetzen, ergänzen; dostavěti, ausbauen; **se** = postaviti se, přijíti, sich stellen, einstellen, einfinden. Jg. — **co, koho:** svědky, zločince. D. Zmrhá-li kdo co komu, povinen jiné dosaditi (nahraditi). Ros. Dostaviti tam třeba šíji (dáti se v nebezpečenství). Jg. — **se komu.** Dostavím se mu všudy. Ros., Rk. — **se kam (ke komu, k čemu, nač):** k soudu, k právu, D., k cechu, Sych., k vojsku, k hostině, Us., na sněm. Plk. — **co komu.** Já mu to tam dostavil (dodal). Ros. — **se kdy:** v příhodný čas někam se d. Nt. Asi **po** hodině dostavil se. Žer. Záp. II. 169. Nedostavil se **na** třetí obsýlku. Rkp. 1684.

Dostávka, y, f., das Ersetzen, Hinbringen; Ausbauen.

Dostavník, u, m., der Stellwagen.

Dostavný, stellungspflichtig. D. obchod. Stellgeschäft. Nz.

Dostavovací, Stellungs-. D. kommisse. Rk.

Dosti, vz Dost.

Dostičinění, vz Dostinčinění, Dost činiti.

Dostih, u, m. Dostihy koňské, plavební (běhání, veslování o závod, Wettrennen). Us. Koně na d-hy. Us.

Dostihač, -hovač, -hovatel, e, m. Wettrenner. Rk.

Dostihlosť, i, f., možnosť dostihnutí, pochopitelnosť, die Erreichbarkeit, Erforschbarkeit. Jg.

Dostihlý, erreichbar, ergründlich. Jg. Nedostihlý (nenahraditelný) čas tráviti. Jg. — **v čem**. Kritik v rozsudech nedostihlý. Jg.

Dostihnouti, nul a hl, ut a žen, utí a žení; dostíhati, dostihovati, dostihávati, dostihovávati = dohoniti, doběhnouti, ereilen, einholen, ergreifen, erreichen; dojíti, gelangen; poznati, pochopiti, begreifen, ergründen. Jg. — **koho, čeho**. Cíle d. Kom. D. běžícího vojína. Jest snázeji po jiných jíti než jich d. Jel. Pověsť o dobytí Prahy dostihla Vídně. Mus. — **čeho čím**: rozumem (poznati, pochopiti). V., Sych. — **kudy k čemu**. K pravé vážnosti tou cestou dostihneš. Plk. — **koho z čeho**. Cicero z poručení Antonia dostižen jsa hlavu ztratil. Har. — **koho kde**: **v** poli, **v** zahradě, **na** louce. Us. — **kdy kam**. K času tomu domů d. nemohli. V.

Dostihovatel, vz Dostihač.

Dostiučinitel, e, m., Genugthuer. Kanc.

Dostiučiniti, vz Činiti, Dost. — **komu, čemu**. D. svým slovům, svému povolání, svým povinnostem. V., Br. D. věřitelům (jim platiti). V. — **komu za koho, za co**: za škody, Troj., za ublížení učiněné. Solf. Povinen mi jest za něho d. Jg. — **komu v čem**. Nečiníš mi v tom dosti, schází ti na pilnosti. Jg. — **komu z čeho**: z bezprávie. Výb. I. Vz **Dost**.

Dostivý = dostatečný (zastar.). Gl. — **k čemu**. List d. k opatření atd. Půh.

Dostižení, vz Dostihnouti.

Dostižitelnosť, i, f. Erreichbarkeit.

Dostižitelný, erreichbar; ergründlich.

Dostižný způsob. Vz Supinum.

Dostlati, -stelí (-stelu), al, án, ání; dostýlati, dostlávati, vollends aufbetten, Bett machen. — **co**. Dostel ještě tuto postel. Us.

Dostojím, vz Dostáti.

Dostojnosť, vz Důstojnosť.

Dostonati, -stonám n. stoní, al, ání, aufhören krank zu sein. **abs**. Dostonal = pozdravil se, 2. umřel. Us. — **se čeho**: smrti. Lk.

Dostopa, y, f., stopa, když jelen zadním během do stopy předního šlapal. Šp.

Dostoupiti, vz Dostupovati.

Dostrašiti, il, en, ení; dostrašovati, dostrašivati, aufhören zu schrecken. — **koho k čemu** = strachem dohnati, durch Schrecken bewegen. Ros. — **čím**. Us.

Dostrčiti, il, en, ení; dostrkati; dostrknouti, nul n. kl, ut, utí; dostrkovati, dostrkávati, dostrkovávati, vollends bis hin stossen; pobádati, pohnati, donutiti, antreiben, anreizen. Jg. — **co**: kulku v ručnici nedostrčenou d. Jg. Rád bych tento kámen tam dostrčil a nemohu. Ros. — **co, komu**: peníze. Us. — **co koho (z čeho) kam**: z hříchu **v** hřích. Kom. Dostrčili je **k** tomu. Br. — **se**. To se tam snadno dostrčí. Ros. — **se čím, kde**. To sviedomie (široké) béře v sie veliké hřiechy, tak že nic sie rozumem a volí nedostrčí v člověku, jenž taký hřiech dopustí. Hus. decr. 20.

Dostředivosť, i, f., moc dostředivá, Centralkraft. Smetana.

Dostředivý, dostředný, k středu se táhnoucí. D. síla. Centripetalkraft. Sedl.

Dostřehač, e, m., Beobachter. Rk.

Dostřel, u, m. Vz Dostřelení.

Dostřelení, n. Schussweite. Na d. (co by dostřelil, na ránu zdáli). Šp. Na d. jedni k druhým dojížděli. Jg.

Dostřelený, vz Dostřeliti. D. jelen. — Na dostřelenou k někomu přijíti. Vz Dostřelení.

Dostřeliti, il, en, ení; dostřelovati, dostřelovávati. — Dostřelil tam. Oč, že tam dostřelím. Ros. — **koho (akkus.)**. Rk. Nastřelenou husu dostřeliti = střelbou dobiti, todt schiessen. Us. — **koho (gt.)** = až k němu střeliti, bis wohin schiessen. — **z čeho**. Co by z děla dostřelil. Vrat. — **koho čím v čem**. Dostřelil orla šipkou v letu. Har. — **kam**. Dostřelil až na louku, k louce, do domu. — **se čeho**, střelbou dosíci, durch Schiessen erlangen: odměny. Jg.

Dostřelnosť, i, f. Schuss-, Tragweite. Rk.

Dostřelný, kam se dostřeliti může. Schuss-. Jg. —

1. **Dostříci**, -střehu, střehl, stříhl, střihi, žen, žení; dostříhati = pozorovati (v záloze čekati), bemerken, wahrnehmen; erspähen. **se koho n. čeho**. Dostříhl se toho, kdoby byl. Pass.

2. **Dostříci**, dostřihu, -střihl, žen, žení; dostřihnouti, dostříhati, dostřihovati = ostříhati, vollends scheren. — **koho, co**. Již dostříhali ovce. Jg. Již to dostřihni. Ros. — **co na co**. Již já to sukno na ty šaty dnes dostříhám.

Dostřihnouti, vz Dostříci, 2.

Dostříknouti, knul n kl, ut, utí; dostříknti, dostřikovati, dostřikovávati, dostříkávati, bis wohin spritzen. — **abs**. Stříkačka dostřikuje daleko. Us. — **z čeho kam**. Krev z žíly dostříkla až na strop. Sych.

Dostříleti, el, en, ení; dostřílivati. Zu Ende schiessen; zu schiessen aufhören. Jg. — **co**. Již jsme ten prach dostříleli. — **se čeho**, durch Schiessen erreichen: odměny, T., chromých prstův. Jg.

Dostrojiti, il, en, ení; dostrojovati, dostrojivati, dostrojovávati = dohotoviti, dodělati, völlig zurichten; dokonale obléci. Jg. — **co**: pokrm, Ros., T., nástroj hudební. L. — **čeho**. Dostrojil housli (rein stimmen). L. — **se**. Jen se brzy dostrojte (d. = dokonale obléci). Ros.

Dostrouhati, dostruhovati, vollends schaben. — **co čím**: mrkev, kouli. Us., J. — **se čeho**.

Dostudovati, ausstudiren. Již dostudoval.

Dostup, u, m. D-u brániti. Ráj. Der Zutritt. — 2. Der Niedertritt. Čsk.

Dostupitelný = dostupný.
Dostupnosť, i, f., možnosť dostoupení. Zugänglichkeit. Us.
Dostupný, kam dostoupiti lze, zugänglich. Ráj. — **komu**: lidu (přístupný, lidský). Krok.
Dostupovati; dostoupiti, il, en, ení; dostoupati, dostoupávati, dostupovávati = dojíti, erschreiten; celé stoupiti, auftreten; čeho = dosíci, nabyti, erreichen, bekommen. Jg. — **abs.** Až tam dostupuje hlouposť lidská. Nt. — **koho.** Dostouplo ho to = jalo. Us. Kouř. — **čeho.** Chce lásky od tebe d. L. Dost. vrcholu, Ml., hory. Br. D. velikého učení (dosíci). Papr. — **kam**: na horu, až do domu. Us. — **čeho kudy.** Dostúpichu mýta středem lesa. Rkk. 30. — **čím.** St. skl. D. nohou. Rk. — **na co**: Nemůže na bolavou nohu d. Ros. D. na trůn. Nt. — **komu na co.** Na svědomí někomu dostupovati (domlouvati mu). — **na koho** (dotírati naň, ihm zu Leibe gehen). Jg. — **čeho kde**: pomoci u někoho d. L.
Dostydnouti, vz Stydnouti.
Dostýskati si n. sobě, aufhören zu klagen. Ros.
Dosud, vz Dosavad.
Dosudek, dku, m. D. návodný, Induktionsbeweis. Rk.
Dosudný, judiciös, Marek, gewandt im Urtheilen. Rk.
Dosukovati, vz Dosoukati.
Dosunouti, vz Dosonvati.
Dosušiti, il, en, ení, dosušovati. — **co**, gar dörren: ovoce.
Dosuzovati, vz Dosouditi.
Dosvačiti, vz Svačiti.
Dosvářiti se, il, ení, vollends auszanken. — **čeho s kým**, erzanken. St. skl.
Dosvědčení, n., die Bezeugung. Us.
Dosvědčitel, e, m., der Bezeuger. Jg. — *Dosvědčovatelka*, y, teľkyně, ě, f., -rin.
Dosvědčiti, il, en, ení; dosvědčovati, dosvědčovávati, bezeugen, bestätigen. Jg. — **— (komu) čeho.** On mu toho dosvědčoval. Ros. Vz Dojistiti. Dosvědčil své mužné odvahy. Ráj. — **komu v čem.** V tom ti dosvědčuji, darin gebe ich dir Recht. Tato vazba není doložena, *lépe snad někdy*: Ve všem vám přisvědčuji. Sych. V tom vám za pravdu dávám. Sych., Kram. — **se koho** dosvědčovati = za svědka bráti. Dosvědčuji se Boha, **že** . . . Berg. — **se čeho čím**: svým svědomím. Šm. — **co čím**: svědky. Žer. Záp. II. 104.
Dosvětačiti, il, ení, světácký život skončiti. Č. Sein flottes Leben enden.
Dosvětiti, il, cen, cení; dosvěcovati, vollends feiern. — **čeho.** Již jsme těch svátků dosvětili. Jg. — **co čím.** Svátosť křtu dosvěcují korbely. Štelc.
Dosvit, u, m., skončení svítání, völliges Tagwerden. Č.
Dosvítiti, il, cen, cení; dosvěcovati, leuchten bis zu einer gewissen Zeit. — **komu jak dlouho.** Hvězda jitřní dosvítí ti až do osvícení slunce. L. — **se.** Svíce se dosvítila, hörte auf zu leuchten, erlosch. L. — **se čeho.** Té jizby d. se nemožná, hinlänglich beleuchten. L. Také = svícením dosíci, durch Leuchten erwerben. Jg. — **se do čeho, kam.** Us.
Dosylací, Speditions-. Rk.
Dosylatel, e, m., Zusender, Verlader, Rk., Spediteur.
Dosylatelství, n., Versendungs-, Speditionsgeschäft. Rk.
Dosýlati co komu po kom: po poslu. Vz Doslati.
Dosypati, -sypám, -sypu, al, án, ání; dosýpati, dosypovati, dosýpávati, voll schütten; přestati sypati, anfhören zu schütten. — **čeho.** Dosypte mirky. Jg. — **komu jak.** Osel, kdy mu **nad** mírku dosypeš, bude bujnější. L. — **komu** = platiti, dávati, zahlen, geben. L. — **komu čím, na koho** = dorážeti naň, zusetzen, schmähen: slovy. L., na Mor. — **se komu.** Dosypala se mu hodina (poslední). Kom. — **se čeho**, sypaje nabyti, durch Schütten (Verschwendung) sich zuziehen. Sypal jměním a dosypal se toho, **že** s mošnou chodí. L. Vz Sypati.
Dosypka, y, f., die Zuschüttung, Zugabe. L. Dosypkou = suto, vrchovatou, mit vollem Masse. L.
Dosyt, u, m. Do dosytu se najísti, sich satt essen. L.
Dosyta, do syta, satt. D. chleba se najísti. Us. Vz Sytý.
Dosytiti, il, cen, cení; dosycovati, vollends sättigen. Jg. — **koho čím.** Rk.
Dosytný, genügsam. Rk.
Došantati = šantaje dojíti. Ros.
Došediváti, ěl, ění. — **čím**: starostmi.
Došek, šku, m., z doch, u, snopek. Hliňon mazaný: kalenec, kalenice, kalený došek. Šp. Střecha, chalupa došky krytá. Nt. Vtipil se doškův trhati (nemaje co dobytku dáti). Vz stran přísloví: Chudoba. Č. Když došek vystrojí, také jest pěkný. Sk. Ostatně vz *Doch.*
Došenkovati, den Schank aufgeben. Jg.
Došeptati co komu, aufhören zu flüstern. Us. —
Došetřiti se, il, ení, domysliti se, erforschen, ergründen. — **se čeho.** Měst. bož. — 2. Etwas erwirthschaften, zachovati.
Doševcovati se čeho. Šm. Durch Schusterei erwerben.
Došiti, došiji, il, it, ití; došívati, fertig nähen. — **co.** Dnes tu košili došiji. — **co čím, jak.** Došij tento rukáv dlouhým stehem **dle** předloženého vzorku.
Doškář, e, m., Strohdecker. D.
Doškemrati se koho k čemu: k přečítání knihy (= doprositi se, erbetteln, durch Bitten bewegen).
Doškobrtati se kam (říká se o člověku tlustém = dobatoliti se). Us na Mor. Brt.
Doškový, Stroh-. D. střecha. D., Kom. D. pivo (jako z došků = špatné).
Doškrábati, -škrábám a škrábi; doškrabovati; doškrábnouti, nul n. bl, ut, utí; doškrábávati, doškrabovávati, ganz abschaben. — **co.** Us. — **se čeho**, durch Schaben erlangen: kusa chleba, několika grošův. Us.
Doškrabek, bku, m., těsto naposled z díže vyškrábané. Chléb z d-ků. Boč. Kratzteig. — **D.** poslední dítě.
Doškrabovací stroj, Feinkratzmaschine. Techn.

Doškrobiti, vz Škrobiti. Ros. Vollends stärken.

Doškrtiti, vz Škrtiti.

Doškvařiti, il, en, ení; doškvařovati, zu Ende braten, backen. — **co**: máslo. Us. — **komu** (dohřáti). — **se čeho**: krásných škvarkův (škvaře nabyti).

Došlaky, pl., m., nástroj hospodářský. Mus. IX.

Došlapati, vz Šlapati.

Došlosť, i, f., dosažení, die Erlangung. D. pokoje (dojití, dosažení). Br. — D. rozumu (dospělosť, die Reife). Br.

Došlý = *kdo došel, přišel*, gekommen, eingelaufen. Jg. Došlé zprávy. Kram. — **D.** = d. svého času, *zralý, dospělý, dokonalý*, reif, zeitig, vollkommen. Jg. D. dítě (dochodilé), dítě nedošlé (porod, plod nedošlý, nedospělý, rouči). V. Došlá léta. Nedošlé zrno. V. Nedošlé jahody. — **čeho.** Sirotek let došlý, let nedošlý. Pr. měst., Řd. — **D.** = *kdo něčeho dosáhl.* — **D.** = *dosažený.* Došlá víra. D.

Došmatati se čeho, tastend finden, Lom., Šm., **čím.**

Došmátrati = dohmatati, ertasten, ertappen. Zlob.

Došmelcovati, z něm., cele rozpustiti, zerlassen. Ros.

Došpejliti, vollends speilern. Ros.

Došpendliti. — **co**: šaty, vollends heften.

Došpiniti. — **co**: košili. Vz Špiniti.

Došroubovati co, vollends schrauben. Jg.

Doštěkati se čeho. Vz Štěkati.

Doštěpina, y, f., tříska, ein Splitter. Hank.

Doštěpovati. — **co**: Sadař doštěpoval zahradu. Zu Ende pfropfen. Jg.

Doštipati. — **co**: dříví. Vz Štípati.

Doštrachati se čeho, kam, kommen.

Doštudovati, lépe: dostudovati.

Doštvati, štvaním unaviti. — **koho** — jelena psy. — Jelen jest doštván, der Hirsch ist hallali. Šp.

Došumařiti, il, ení, aufhören mit Musik Gewerb zu treiben. Ros.

Došustěti, ěl, ění, verrauschen. D.

Dotace, e, f., z lat., nadání, obdarování. Vz Nadání. Ausstattung. Aussteuer, Dotation.

Dotáčeti, vz Dotočiti.

Dotad, dotud, dotavad, dotvád, dotudž. — **D.** = **(o čase)**, *až do toho času, tak dlouho, potud*, bis dahin, bis zu jener Zeit, so lange. Až d. V. Dotud vlk nosí, až samého ponesou. Prov., Mus. Dotud vlk vláčí, až ho také povlekou. Us. Dotud se džbánkem pro vodu chodí, až mu se ucho utrhne. Jg. Budeš ty d. štěkati, až na se vlka z lesa vyštěkáš. Mnoho dotud (ještě) vody uteče. Jg. Počkej aspoň d., až přijde. Jel. Dokavadž zlato vládnouti bude, dotavad obec v dobrém způsobu a pokoji stane. V. — Vz Věta časová. — **D. (o místě)** = *až do toho místa*, bis hieher, zu dieser Stelle, zu diesem Orte. Až d. stavte. Us. Až d. v židovských knihách není. Ben.

Dotáhnouti (zastar. dotíhnouti), nl, ut, utí, dotáhl, dotažen, ení; dotáhati, dotahovati, dotáhávati, dotahovávati = něco až někam táhnouti, bis zu einem gewissen Punkte hinziehen, spannen, dehnen; až do konce táhnouti, vollends ziehen; sám pracovati, selbst anziehen, das Beste machen; doličiti, beweisen; doplniti, ersetzen, ergänzen; toužiti, hledati, worauf hinarbeiten, streben, suchen; na jisté místo dojíti, hinziehen, gehen, gelangen. Jg. — **abs.** Dnes tam nedotáhnou (nedojdou). Us. Již dotáhal; dotáhal ubohý (má škodu). Jg. On musí také sám dotahovati (pracovati). Ros. — **co.** Již to dotáhám; všecko dotáhl. Jg. Jinda deset píval a teď ledva osmou skleničí dotáhne, již se potácí. L. — **čeho**: d. tětivy. Chiron luku dotáhá. L. Každá šlechetnosť má své míery d. a pak také jie nepřetahovati. Št. — **čím.** Nebo poněvadž těmito hovádky (koňmi) nejvíce se dotahuje, slušì jim také při obroku více hověti. V. Nevím, dotáhnou-li tím (dokážou-li věc tím). Jg. Kdo neprohlídá a neotvírá očí, musí měšcem dotahovati. Prov., Pr. Vz Měšec. — **co, čeho čím.** On to písmem svatým (= z písma svatého) dotahuje (= dokazuje). Jg. Nekřesťanským obtížením sobě lichevnie úroky dotahoval. Nález 1457. Těmi zuby té kůže nedotáhneš. Prov., na Slov. Úřadem tobě svěřeným svých věci sobě by dotahovati chtěl (hledati, toužiti). Mudr. — **(co), kde.** Ostatek dní v samotnosti dotáhati (žíti) L. — **kam kdy.** Celé vojsko ve třech dnech tam dotáhlo. Jg. — **co do kolika.** Pluk do tisíce dotáhnouti. Us. — **odkud kam kdy. Z** Gaban dotáhl nepřítel **do** Nobe před večerem. Br. — **co kam.** Dotáhli se k Tovačovu. Vrat. Dotáhli ji (mrchu) až ke vsi. Er. P. 378. — **co na co.** On má také pracovati a ne vše na dělníky na můj náklad dotahovati. Mus. IX.

Dotahovací čáry, Ober- und Unterlinie (beim Schreiben). Rk.

Dotahovatel, e, m. Zieher bis zu Ende, Vollzieher. Techn.

Dotahovati, vz Dotáhnouti.

Dotaloupiti se — zdlouha dojíti, mit Noth gelangen. Ros.

Dotancovati; dotančiti, il, en, ení; dotancovávati, zu Ende tanzen. — **se čeho čím**, ertanzen. Přílišným tančením nemoci, smrti se dotančil.

Dotápěti, vz Dotopiti.

Dotarabiti se = dojíti, mühsam wohin gelangen. Us.

Dotarasiti, il, en, ení, die Terasse fertigen. Ros.

Dotarmarčiti, il, en, ení, auströdeln. Ros.

Dotaškařiti, vz Taškařiti.

Dotavad, vz Dotad.

Dotaz, u, m., dotazování, doptávání, eine An-, Nach-, Umfrage. Jg. Dejte na ten d. odpověď. Sych. Věc v dotazu jsoucí (eine fragliche Sache). Šm. S d-zem práva (nach Erkundigung bei Gerichte). D. Bez dotazu obec něco činiti. V. Aby směli voliti krále bez překážky a dotazu císařův. V. S mým dotazem a vědomím. Zlob. Útrpný d. (peinliche Frage.). D. D. za udělení rady; d. na někoho vznésti. Nt.

Dotázání, n., das Befragen. Vz Dotaz.

Dotázka, y, f., Frage, Anfrage; Interpellation, Quästion. D-ku na někoho (na někom, Ottersd.) učiniti. Kom., Apol., Br., Nz., Skl. Na dotázky někomu odpovídati. Pref. Přišla ke mně, přinesla truhlici a d-ku učinila, znám-li ji. Svěd. 1570.

Dotazný, Frag-. D. úřad. Jg. Vz Dotazovna. D. dopis, Erkundigungsschreiben.

Dotazovací, Anfrage-. D. list, Quästionsschreiben.

Dotazovati se; dotázati se, dotáži se, al, ání; dotazovati, doptávati se, fragen, befragen, nachfragen, zu Rede stellen. Jg. — **se čeho.** Neboť jsem se dotázal rozkazův tvých. Br. Rozumu se dotazovati. Us. Dotázal jsem se zázrakův tvých. Br. — **se koho nač, oč.** Dotazovali se nás na slovu písničky. Br. Dotazoval se ho na všecky věci nebo o všech věcech. Ros. — J. tr. — **se na kom o čem.** Dotazuje se na mně o budoucích věcech. Br. — J. tr., Er. — **se čeho na kom.** D. se budoucnosti na věštcích. Br. — J. tr. — **se koho čím.** Přísnými slovy se ho dotazoval. Har. — **adv.** D. se někoho pilně, přísně, právně (ohledávati pravdy, práv-li či křivd kdo jest). V., Us.

Dotazovna, y, f., dotazný úřad. Plk. Das Fragamt, Anfrage-Kanzlei, -Anstalt, -Bureau. Rk. —

Dotčení, n. Anrührung. V. — **D.**, zmínění Erwähnung. Jg.

Dotčený = dotknutý, 1. = čeho se kdo dotkl, berührt; 2. = na hoře řečený. D. Svrchu dotčený (oznámený, pravený), obgesagt, oberwähnt, obberührt. Jg.

Dotčitý = dotčený, berührt. — **D.**, stýkající se, sousední. Aqu.

Dotéci, doteku (zastar. dotěku), tekl, čeni; dotékati, dotlkati, dotěkávati, dotikávati = vytékati, doběhati, zu Ende fliessen, laufen; slíditi, dojíti, nachspüren Jg. — **abs.** Doteká čas, hodina. Neeb ať doteče. Ta voda za den sem doteče. Jg. — **čeho.** Příčiny něčeho dotéci (dojíti, najíti ji). Jg. Sytý vody doteče (najde ji. Bohatý snadno více nabývá). Jg. — **čeho po čem.** Klubka dotýkám po niti. Jg. — **čím.** Tiemto jaz mužom poleku, kdežto moeň nedoteků. Dnl.

Dotečka, y, f., v mth., Cotangente. Nz.

Dotečnosť, i, f., Dreistigkeit. Rk.

1. **Dotečný**, dreist, kühn. Rk. —

2. **Dotečný**. D. čára = dotečka.

Dotek, tku, m., dotknutí, důtka. Berührung. Krok.

Dotenčiti, il, en, ení, vollends dünn machen. Us. —

Dotěra, y, f., zudringlicher Mensch.

Dotěrnosť, i, f., Zudringlichkeit.

Dotěrný, dotíravý. D. člověk. Sych., Č. Zudringlich.

Dotesati, dotesávati, dotesovati, dotesovávati. — **co**, völlig behauen. — **se čeho**, durchs Hauen, Zimmern zu etwas gelangen.

Dotěthati se = dopaďhati se, mühsam gelangen. Us.

Dotěžovati si = přitěžovati si. Šm. Vz Dotížiti.

Dotínati, vz Dotnouti.

Dotínek, nku, m. = dotětí, das Niederhauen; 2. úštipek, Stichelwort, Hieb. L.

Dotírati, vz Dotříti.

Dotíravec, vce, m., ein Zudringlicher.

Dotíravosť, i, f., Zudringlichkeit. D.

Dotíravý, doskočný, dotěrný, zudringlich. D. —

Dotisk, u, m., dotisknutí, der völlige Abdruck. Jg. — **D.**, utisknutí, die Unterdrückung. Jg. — **D.**, donucení, der Zwang. Jg. — **D.**, der Nachdruck. D. — **D.** Eindruck. Jg.

Dotisknouti, nul a skl, ut, utí; dotiskati, dotiskovati, dotiskávati, dotiskovávati = dokonce tisknouti, vollends drücken, abdrucken; dohubiti, niederdrücken; donutiti, zwingen, treiben; dotírati, warm machen, zusetzen; obořiti se, anfallen, anrennen, angreifen; se ... vedrati se, sich eindrängen. Jg. — **co**: knihu. Ros. Já to už dotisknu. Us. — **koho.** Strach a bázeň nás dotiská (domořuje). L. — **koho čím (k čemu)**: nouzí (= domořovati), prosbami k jídlu (nutiti). L. — **komu.** Matka mu dotiskla (naň naléhala) a bíti ho chtěla. L. — **na koho** (= obořiti se). Jak na nepřítele dotisknouti mají. V. — **na koho čím.** Na mne dotisknul řečmi mistři. Jel. — **čeho na kom.** Nedotiskej nic na pánu úporně (nevynucuj). L. — **se kam.** Nemohl se do dveří d. (vedrati). L. — **se čeho**: úřadu. L.

Dotíti, dotati, dotnu, dotni, dotna, dotal, dotat, dotětí; dotínati, dotínávati, vollends abhauen; zabiti, vollends tödten. Jg. — **co**: strom, ratolesť. Jg. — **komu** (uděřiti ho do živého, durchgerben; šňupky dávati, sticheln. Jg.). — **komu za co.** Dotal mu za tu svévoli (dobral mu do živého). L. — **komu čím.** Tak si jazyky dotínaly obě (šňupky si dávaly). L. — **koho v čem.** V běhu nepřítele dotati. L. — **kam. Dotni do** toho suku. L.

Dotížiti, il, en, ení; dotěžovati = tíže, břemene přidati, erschweren. Sám sobě dotěžuješ. Tom. Kempt. (1813).

1. **Dotkati**, dotýkati = tonžeji zatkati, zatkávání končiti, zupfropfen. — **co.** Dotkám toliko dvě láhvice. L. — **čeho.** Dotkej hřícha (jez). L. — **se kam** = dotisknouti, sich wohin durchdrängen. L.

2. **Dotkati**, dotkávati, tkání dokončiti. zu Ende weben. — **co**: plátno. V. — **se čeho**, tkáním nabyti, durch Weben erwerben. Jg.

Dotknouti, dotknu, dotkni, dotkna (ouc), ul, ut, utí a (zastar. dotéci, dotýci, doteku a dotýči), dotkl, dotekl, (dotek, kši, kše), dotčen, dotčení; dotýkati, dotýkávati, dotykovati. Dotčo (zastar. = dotekl). D. (se) lehce o něco zavaditi, leicht berühren, anrühren; okusiti, berühren, kosten, schmecken; pomáhati, pracovati o něčem, behilflich dabei sein; sich befassen; krátce se zmíniti, erwähnen, bemerken; viniti, obžalovati, belangen, anklagen; dorážeti, nahe treten, sticheln; treffen; táhnouti se, vztahovati se, angehen, betreffen, bekümmern; angrenzen, hraničiti. Jg. — **co.** Krátce tvé hospodářství dotýkám (o něm se zmiňuji). Lom. *Dotkl se jej, sp. m.*: dotkl se ho (gt.). Říkáme: Dotkl se stolu, *ne*: dotkl se stůl. Kv. — **(se) čeho.** Chvála jeho oblakův by se dotýkala. V. Uši jim dolů visí, až země dotýkají. Pref. Jakž se ten rytíř očí dotče. St. skl. Dotknu-li se jen roucha jeho, budu uzdravena. Br. Dotekl se úst mých. Br. Ruka boží se ho dotkla. Ničeho se nni nedotknouti. D. Když se nepřítel dotekl země. Br. Dvojího toliko dotknu. Kom. Něčí cti se dotknouti. Dotkni hor. Kat. 1913. D. se neduživého miesta. Št. N. 308. — **D.** se něčeho (fühlen; okoušeti; pomáhati pra-

covati). Jg. — Tebe se dotýče (= tobě přináleží, k tobě se táhne, das geht dich an). Tu věci obecného dobrého všie země sie dotýčí. Arch. I. 46., V. Aby ten, jehož se dotýče a ježto rady potřebuje. V. O věc, kteráž se tebe nedotýče, nevaď se. Br. Co se mne dotýče, nemohu jinak mluviti. Br. Dotýká se tu hrdla. Co se dotýká prvního. Nedotýče se mne. V. Tebe se tu nic nedotýká. Jg. Vsi se dotýkají (hranicí). Jeden kraj dotýká se druhého. Krom že z jedné strany Afriky dotýká. V. Čechy se dotýkají země Saské. Domové se sebe dotýkají. V. — Jel., L. — D. čeho = zmínku o něčem učiniti. Bart. IV. 4. — **(se) čeho čím.** D. se něčeho rukama,! V., slovy (láti, dotírati), V., mečem (raniti). Jg. D. se někoho krví (býti příbuzným). Jg. Někoho příbuzností se d. Br. D. se něčeho prstem, Ros., řečí. Er. Nedotýkej se slovy cizí cti. Jd. D. se koho spisem. J. tr. Krátkými slovy se něčeho d. V. Nedávej se s ním v hanění, aniž ho čím dotýkej. Hlas. Otce haněním dotýkal. Jel. Některými slovy i tvé dotkl osoby. Solf. D. se řečí něčího srdce. Háj. — **(koho) čím** (viniti): zlodějstvím, Pr. měst., krádeží, haněním. Jel. Kdež Voleckého lotrem dotýkáš. Arch. I. 86. Bude-li kdo slovy dotýkati. Jir. dh. — **(se) o čem.** Něco krátce o tom dotknu. Byl. Poněvadž se o těch divech nic nedotýče. Br. Dotkneme tuto o ženách. Plk. O tom dotýká (praví). Plác. — V. — **kde o čem.** Ačkoliv **v** knihách o pobožnosti běžně se dotýká. V. Poněvadž se o těch divích ani v předcházející knize, ani od J. Flavia nic nedotýče. Br. O nichž při druhé ctnosti historie dotknuto. Koc. — **na koho.** Nařídil, aby na nevinné nedotýkal (nedorážel, nenaléhal, einem nahe treten). Schön., Jd. — **koho na čem (čím).** Bližního na cti dotýkal (slovy potupnými. Pr. měst.). Syr. Koho na poctivosti, na dobré pověsti dotýkati. V. — Plk., Th., Jd. — **koho kde: u** soudu (= viniti). Šm. — **(se) čeho kde: v** řeči. V psaní dotýká dvou osob. Rok. V tom každý dotknouti může rozumu svého, byť i písmo nebylo (= může s rozumem se poraditi). L. Přímka dotýká se křivky v jednom bodu. Šp. — **se čeho jak. Bez** trestu mé cti se dotkl. Ml. Dopustil, aby mne bez viny **před** otcem mým dotýkal. V. — **se koho čím proč (z čeho).** Bůh dotýká se nás časnou bídou z nakloněné k nám otcovské vůle své. Kom. — **se o koho.** Co se dotýče o kněze Tobiáše. Let. — **s adv.** D. se čeho, koho krátce, sumovně, štiplavě, nenáležitě, V., hanlivě.

Dotknutelnost, i, f. Jg. Betastbarkeit; Antastbarkeit.

Dotknutelný, dotknut býti mohoucí, betastbar; antastbar. Rk.

Dotknutí, n. Berührung. Napomenul je pod d-tím. mit dem Beisatze. Akt. Ferd.

Dotlačiti, il, en, ení; dotlačovati, dotlačívati, dotlačívávati, dotlačovávati, vollends drücken, niederdrücken; pomoci, helfen. Jg. — **co.** Já to dotlačím. Ros., V. — **co kam:** vůz do stodoly atd. — **na koho, do někoho** = doléhati naň. D. — **se.** Ta kniha se dotlačuje. Jg. — **se čeho (koho),** tlačením někam se dostati, sich wohin durchdrängen, něčeho nabyti, erringen. Jg. D. se pohodlného místa, Jg., zpovědlnice, svého pána. Us. — **kam: do** kostela, **na** hřbitov atd.

Dotlachati, přestati tlachati, aufhören zu plaudern.

Dotlíti, dotleti, tlím, el, ení; dotlívati = bis wohin glimmen; tlením shasnouti, umříti, an der Schwindsucht sterben. Ros.

Dotlouci, -tluku, tloukl, tlučen, ení. Vz Tlouci. Dotloukati, dotloukávati, dotlukovati = tlouci na drobno, vollends zerschlagen; dobiti, vollends todt schlagen. Jg. — **co, koho:** koly, Ros.; krávu. Us. — **co čím:** sekerou. — **komu čím** (= hodně zbíti). Pěstí mu dotloukl. L. — **na koho** (slovy ho stíhati, mit Worten zusetzen). D. na protivníky. Mus. — **se.** Nemohl se dotlouci (do domu). R, — **se kam.** Dotloukl se **do** pokoje. Us. Dotloukl se až do Prahy (došel bídně). Jg. — **se čeho, koho.** Nemohu se peněz dotlouci (dostati je). Ms. 1582. Není možno se ho dotlouci (tlučením ho zbuditi, wecken). Jg.

Dotlumočiti, vollends dolmetschen. Ros.

Dotnouti, *šp.* m. dotíti.

Dotočiti, il, en, ení; dotáčeti, el, en, ení; dotočovati, dotáčívati, dotočovávati — **co.** Již jsem ten sud dotočil (vollends abzapfen). Jg. — **co kde, odkud.** Již v tom sudu všecko dotáčí, Ros. n.: z toho sudu. Jg. — **čeho:** díla soustružnického, toče zaokrouhliti, fertig drechseln. Dotočil koule. Pass. — **se čeho:** koule. L., T. — **se kam čím** (toče se dojíti, taumelnd kommen). Dotočil se ten piják velkým štěstím domů. L.

Dotok, u, m. = přestání tokati. Šp. Vz Dotokati. — **D.,** dotečení, das Hinfliessen, der Fluss. Bhm.

Dotokati, přestati tokati. Zu balzen aufhören. Ros.

Dotonouti, vz Tonouti.

Dotopiti, il, en, ení; dotopovati, dotopívati, dotopovávati, vollends heizen. — **komu.** Pán sám si dotopil. Us. — **čeho.** Nelze těch kamen d. = docela vyhřiti, erheizen. Sych. — — **se čeho.** Přece jsem se těch kamen, toho pokoje dotopil. Us. — **čím:** uhlím. Us. — **koho:** Topili ho, až ho dotopili (zcela utopiti, ganz versenken, untertauchen.) Jg.

Dotoulati se, přestati se toulati, aufhören herumzugehen. Ros.

Dotouliti, vollends biegen, krümmen. Ros.

Dotoužiti se čeho, aufhören sich zu sehnen. Ros.

Dotovaryšovati, aufhören Geselle, Gesellschafter zu sein. Ros.

Dotrápiti, vz Trápiti.

Dotřásti, -třesu, ásl, esen, esení, dotřásati, abschütteln. — **co:** ořechy. — **čím:** rukama, tyčkami. Us.

Dotratiti, vz Tratiti = celé utratiti, verschwenden. — **co.** Ostatek dotratí táhna přes moe. Št.

Dotráviti, il, en, ení, verdauen. Zkažený žaludek jídel nedotravuje. Us. – **koho.** Hlad a útisk ho dotrávil (dohubil). L.

Dotřepati, dotřepávati, zu schütteln, schwingen aufhören. — **se čeho.** Kohout smrti se dotřepal. Jg. — **se čím kam.** Dotřepal se křídloma **na** strom (doletěl). L. —

Vrána (postřelená) dotřepala se **do** hájku. Er. P. 397.

Dotřepetati, verzappeln. D.

Dotřepiti, vz Třepiti. Vollends fasern.

Dotřesknouti, knul a kl, ut, uti, dotřískati, vollends zerschlagen. — **co**: Dotřeskni ten hrnec. Jg.

Dotřeštěti, ěl, ění = přestati třeštěti, bázniti, aufhören zu narren, Us.; třeště dojíti. Měst. bož.

Dotřeštiti = potřeštiti, vollends zum Narren machen. Ten to d-štil. Jg.

Dotrhnouti, ul, ut, utí; dotrhu (zastar.), dotrhl, žen, ení; dotrhati, dotrhovati, dotrhávati, dotrhovávati, zu Ende reissen; doraziti koho, ihm den Rest geben; někam dojíti, bis wohin kommen; *se* = vollends reissen; opiti se z úplna, sich vollends betrinken. Jg. — **co, koho**: kabát, šat; rybu (úplně usmrtiti). Us. To ho dotrhlo (dodalo mu, že umřel). Jg. — **kam**. Dotrhli (došli) až **do** Prahy. Us. — **se čím**. Kořalkou se dotrhl (opiv se již dříve pivem). Us. — **se na čem**. Na víně se teprv dotrhli (dopili). Sych. — **na co, na koho**. Přece naň jednou čert dotrhl (utržil si, ist angelaufen). Us. Však on naň čert také jednou dotrhne. Us.

Dotřískati, vz Dotřesknouti.

Dotříti, -tru, tři, tra (ouc), třel, en, ení; dotírati, dotírávati = zdrobiti, vollends zerreiben; dorážeti, los gehen, anfallen, andringen; vpadnouti, eindringen; doléhati na koho, mit Worten zusetzen, sticheln; naléhati, auf etwas dringen. Jg. — **co**: křen, barvu. Ros. — **ke komu**. Zvíře dotřelo (přišlo) blízko k němu. Cyr. — **se ke komu**. Troj. — **na co, na koho, čím, s čím**. D. na někoho modlitbami, Kom., jízlivými slovy, Sych., s vojskem, mečem. Pláč. Prudce naň dotírá. Kom. D. na nepřítele. Br. Na čerta by dotřel (dorazil. O opovážlivě smělých). Pk. Jezdec na pěšího dorážl. Ml. S nimi na nepřítele dotřel. V. Na odpověď dotírati, Kom., na hříchy (žehrati, láti). Jg. — **komu** = tüchtig zusetzen, dojati dobře do živého. L. — **komu čím**: slovy = domlouvati. Ros. — **proti komu**. Proti nepřátelům udatně dotírá. Peyt. — **koho** = dohubiti, Jg., dobiti. L. — **se na koho**: na nepřítele. Zlob. — **se čeho**, náležitě vytříti, rein reiben, scheuern; třením dosíci, sich hinzudrängen, mit Gewalt erlangen. Jg. D. se úřadu, se oči (tak že konečně vidíš), stolu (tak že je konečně čist). Us., D. D. se voza, Alx., se knížete (ke knížeti). Sych. — **se čeho kudy**. **Po** křivých cestách úřadu se dotřel. — **se kam,** dotlačiti se, wohin dringen, Jg.: **do** pokoje, do spolku. Us.

Dotřizlivěti, vollends nüchtern werden. D-věl přes noc. Jg.

Dotřizliviti, il, en, ení, dotřízviti, nüchtern machen. Jg.

Dotrknouti, vz Trknouti.

Dotroliti, il, en, ení, -lovati, vollends ausreiben. Jg.

Dotroubiti, -trub, il, en, ení; dotrubovati, dotroubívati, dotrubovávati, aufhören zu blasen. — **komu**. Již mu dotrouhili. Vz stran přísloví: Smrt. Č.

Dotrousiti, vz Trousiti. Zu Ende streuen.

Dotrpčeti, el, ení, ganz herbe werden. Ros.

Dotrpčiti, il, en, ení, ganz herbe machen. — **co.** Jg.

Dotrpěti, ěl, ění, ausleiden. Ros.

Dotrucovati, aufhören zu trotzen. — **se čeho.** Ros.

Dotruhlařiti, aufhören Tischler zu sein. Jg.

Dotruchliti, vz Truchliti.

Dotrvalý = dozralý. D. oves. 1817.

Dotrvati, dotrvávati = do konce vytrvati, dočekati, ausdauern, aushalten bis zu Ende; dožiti, erleben; dočkati se, erharren, erhalten. Jg. — **abs.** Ne ten, kdo počal, ale kdo dotrval, korunu odnese. L. — **s kým**. Jižť já tu s Vámi dotrvám. Ros. — **čeho** = dočkati. Nedotrvá třetího dne. Ros. — **jak dlouho**. Nedotrvá do třetího dne, do rána. Ros. — **se čeho** = dočkati se. V.

Dotrýzniti, vz Trýzniti.

Dotržiti, il, en, ení. — **co**. Koně dotržení a koupení nejsů, 1569., erhandeln. — **se čeho**: tržením nabyti, durch Kauf und Verkauf erwerben: bohatství.

Dotržný = smělý, doskočný. Čes. Včel. II. 174.

Dotučiti, il, en, ení; dotučniti, il, ěn, ění, vollends fett másten. — **se čeho čím**: vepře hrachem. Ten se brambory nedotuční.

Dotud, vz Dotad, Dotud, až potud (vz Zločin). Lb.

Dotupiti, vz Tupiti. Vollends stumpf machen, tadeln.

Dotužiti, vz Tužiti. Völlig fest machen. Jg.

Dotvrditi, il, zen, zení; dotvrzovati, dotvrdívati, dotvrzovávati, völlig hart machen, befestigen; dojistiti, bestätigen, erhärten. Jg. — **čeho čím**: přísahou, svědky, V., slova skutkem, Us., podstatnými příklady. Eus. — **se v čem**: v řemesle. Sm.

Dotvrdnouti, vz Tvrdnouti. Völlig hart werden. Ros.

Dotvrzení, n. Vz Dotvrditi.

Dotvrzný, dotvrzující, erhärtend, vollends bestätigend. Rk.

Dotyčiti, il, en, ení, dotyčovati. — **co**: vinici, ausstängeln. Us.

Dotyčně, dotyčně, betreffend, beziehungsweise, bezüglich. D. té věci, *germ.*, *lépe*: v příčině té věci. Jv. Jak se chovaí d. záležitosti holštýnské? — *lépe*: v záležitosti holšt. Bs. V zákoně trestním, d. v kapitole páté se nařizuje atd. *Lépe*: jmenovitě. — Slovo **„bezüglich"** překládá se rozličně: pokud se dotýče, dle případnosti, v příčině, se strany, hledíce, vzhledem k čemu, po s lokalem. atd. Sh., Rk., Brt., Bž.

Dotyčný, Berührungs-. D. plocha, hrana, kruh, bod., Nz. D. linie, cotangens. Sedl. — *Dotyčné spisy*, bezügliche Schriften, *lépe*: spisy k něčemu se táhnoucí,vztahující, hledící, něčeho se týkající aneb vůbec: spisy. Sb., S. a Ž., D. Ve smyslu *„den es betrifft"*, **lépe** tedy: jehož se týče, jenuž náleží, ten který, stranou toho, příslušný; co do toho jenž . . (Prk.); 2. ve smyslu: *der erwähnte, genannte*", **lépe**: jmenovaný, svrchu řečený, dotčený a p. Os. Vz Dotčený.

Dotýkaný, berührt, Us.; fühlbar, sinnlich. L. Ten růženec jest d. (svěcený dotknutím něčeho svatého, ku př. ostatku božího), an-

gerührt, geweiht. Jg. — *Dotýkaná* = dopuštěná. Us. v Plz. Prk.

Dotýkatelný, betastbar. Rk.

Dotýkati, vz Dotknouti.

Dotýkavý spis (který dotýká); — 2. blízký, nahe, angrenzend, Reš.; — 3. = koho, čeho lze se dotýkati, berührbar. Ottersd.

Dotýrati, vz Týrati.

Dotýřiti = docválati, tryskem dojeti, aufhören zu gallopiren. Ros. — **kam:** domů. Ros.

Douane (fr., duan), clo, mýto, Mauth, Zoll; celnice, Zollhaus, -amt; sklad na zboží, Waarenniederlage.

Douanier (duanjé), celník. Zolleinnehmer. Rk. —

Ďoubal, a, m., ďoubálek, hloubálek, Grübler.

Ďoubati, co, v čem: grübeln; **se v čem,** wühlen; **se s čím,** langsam arbeiten. Vz Ďobati. Rk.

Doubec, bce, m., doubek, doubeček, vz Dub.

Doubí, n. = dubí, doubrava, dubina.

Ďoubka, y, f., vz Ďubka.

Double (fr. dúbl), dvojnásobný, doppelt.

Doublon, u, m., dvojnásobný (zlatý peníz, špan. dukát, Doppelpistole). Rk.

Doubrava, y, f., doubrava, doubravka, doubravice, doubravička; doubraví (dubový les, dubina). Jg. Eichenwald.

Doubravka, y, f., kleiner Eichenwald. Rk.

Doubravnatý, reich an Eichenwäldern. Rk.

Doubravnice, e, f., Gartenmelisse. Rk.

Doubravník, u, m., bylina, meduňka, melissa, rojovník, Gartenmelisse. Rostl. — 2. **D.,** houba, hřib, Herrenpilz. Us. — **D.,** a, m., dohledač na brty lesní, der Zeidler. Plk.

Douceur (fr., dusér), pochlebování; dárek na zpropitnou. Rk. Geschenk, Trinkgeld.

Doučiti, il, en, ení; doučovati, doučovávati, auslehren. — **se.** Nikdo se nedoučil. Lb. Člověk se nikdy nedoučí. Us. — **koho, se čemu:** řemeslu. Ros.

Douditi, il, zen, zení, douzovati, vollends räuchern. — **co kde:** maso v komíně. — **čím:** dřívím jalovcovým.

Doufalosť, doufanlivosť, i, f., V. = důvěrnosť, Ver-, Zutrauen, Vertraulichkeit. Jg. S doufanlivostí se navrací. Kom.

Doufalý, doufalivý, doufanlivý; -le; -vě. D. = důvěrný, vertrauend, zutraulich. Jg. S veselou a doufanlivou myslí do města táhněme. Cyr. K tobě se doufanlivě utíkáme. Ojíř. Doufanlivě se důvěřiti. V.

Doufání, í, n., naděje, Hoffnung. Smělé d. V. D. míti. V. D. v se. Jel. Máme v Boha d. Douf. k někomu míti. Troj. D. mám v pánu Bohu. Mus., Troj. Na něm jich d. záleželo. Troj. V něm všecko své d. skládám. Žalan. Položil d. v síle své. Jel. — Jg.

Doufanlivý. D. hory, höffliches Bergwerk. Sml. Ferd. I. Vz Doufalý.

Doufati, doufávati = nadíti se, hoffen. Doufati jest časoslovo trvací, ačkoliv je složeno s předložkou do: do-ufati. Č. — Doufatiť já velím, zoufati hájím. Kom. — **v koho:** v Boha, D., v svou sílu, Kom., v hojnou sklizeň. Ml. V Boha doufej a sám foukej. Pk. — Troj., V., Br. — **v kom.** Doufajíce v Bohu. List. Žiž. V němž jsme doufali. Br. V tobě doufám. Br. V stínu křídel tvých doufám. Br. — **komu, čemu.** Doufám pánu Bohu, Kom., něčí přízni, Troj., sobě, Šm., své síle, Jel., své smělosti. Troj. Nemůže jim doufati. Št. Doufaje tomu, že mě kostel (církev) opraví. St. Páni doufajíce jich modlitbám kladou . . . Chč. 380. — **do čeho.** Do boží milosti d. Št., Dal. — **co od koho.** Od Boha samého d. V. — **na čem.** Na své síle příliš mnoho doufal. K. M. z Jg. — **čeho:** lepších časův. Sv. Protož doufajme pomoci boží. Št. N. 190. — **na co.** Doufal na uzdravení, *lépe*: uzdravení (gt.) *nebo*: že se uzdraví. Š. a Ž. — **s inft.** Doufají něco nového najíti, Br., uslyšetí. Kom. — **že s fut.** Doufám, že to uděláš. Kos.

Douha, vz Duha.

Doucha, y, douchač, e, m., der Blaser. Rk.

Douchati = dýchati, blasen, wehen. — **na čem.** Kdo se jednou na vřelém opálil, i na studeném douchá. Koll. — **čím.** Kovář měchy douchá. Koll. — **nač** = foukati. Rk.

Douche (fr., dúš), sprcha, pršná n. kropicí lázeň. Rk. Tropf-, Spritz-, Giessbad. D. materníková, Braunova, anglická, ušní, oční. Vz Nástroj na uši, na oči. Cn.

Doupa, y, f., doupě, -ě, ďupa, dupka, ďupka, dupička, ďupička, y, f., doupě, ěte, n. (pl. doupata), doupátko, a, n., dutina, díra, jamka, Höhlung, Höhle, Vertiefung. Reš., Kom. Bezpečnáť je myš před kocourem, dokudž v své doupi ohývá. Troj. Zvláště = jeskyně, peleš, brloh zvířat, Wildhöhle, Wildlager. V., Br. D. liščí. V.

Doupatý, doupnatý, hohl. Orb. pict.

Doupě, vz Doupa.

Doupnák, dupnák, dubnák, a, m., divoký holub, Wald-, Holz-, Lachtaube. Jg.

Doupnatěti, doupněti, 3. os. pl. -ějí, ěl, ění; doupnatívati, doupnívati, doupným se stávati, hohl, löcherig werden. V. — **od čeho.** Zuby od zákalu zkažené flegmy doupnějí. L.

Doupnatosť, i, f., doupnosť, hohle Beschaffenheit, V.; doupa, die Höhle. V.

Doupnatý, doupný, co má dupy, hohl, lückig, dutý, skulinný, vyšeptalý. V. D. údolí, Reš., strom, Bib., dřevo, zub, řípa. D.

Doupomínati se na kom: ona se na rukojmích doupomínala. Půh. a nál. 1492.

Doupov, a, m., mě. v Čech., Duppau, Tupavia. — *Doupovan*, a, m. — *Doupovský*.

Ďoura, v obec. mluvě m. díra, Loch.

Doušek, šku, m., dech, tažení dechu při pití, der Athem, Zug beim Trinken. Koflík douškem, jedním douškem, na jeden doušek, na doušek, v jeden doušek, v doušek vypíti = chrstem, najednou. D. Polknul douškem plnou sklenici. Hráti k doušku (k pití). Hrajte mi k doušku. Us. — *V pl.*: Máme doušky, býti na douškách, jíti z doušků (zde douchy, pl., m. = hody, které bývají druhý n. třetí den po pouti, po svatbě atd.). Sláma. Vz také Gl. 39. Ein Trinkfest.

Douška, y, f. (dříve: dúška), rostlina, thymus, Quendel. Mateří d. n. římská d. Jg. — **D.,** do-uška, Rk. = *připísek* na konci listu n. cedulka do něho vložená, jako do ucha tajně něco pověděného, Postskript, eingelegter Zettel.

Douštěnka, y, f., cleonia, rostl. Rostl.

Douti, dnji, duj, duje (ic), dul, dut. duti; dunouti, dunu, ul, uti. Vz Biti. D. = dmýchati, hauchen, blasen; nadýmati, etwas aufblasen. Jg. — **abs.** Vítr duje. Dujte bujní větři. Č. — **kam (nač, v co, do čeho).** Aby vítr do světnice nedul. Tkadl. Vítr naň dul (dmýchal). L. Dmýchal jsem na to. V. Vítr dul v plachty, do plachet, L., v uši. Já. — **koho** = popuzovati. L. — **se** = nadýmati se, aufwallen, aufschwellen, sich aufblähen; pyšněti se, sich aufblasen, sich hoch brüsten. Jg. Voda, moře se duje. Dul se (nadýmal se pýchou). Jg. — **se čím.** Řeckými slovy se douti (bobtěti, bubřeti). D. — **se komu čím.** Pýchou prsa se mu dují (dmou). Us. — **se proč.** Duje se pro nové důstojenství. Sych.

Doutlivka, y, f., vz Doutnavka.

Doutiý = dutý, doupnatý, vyhnilý (strom) hohl. Na Želivsku. Šř.

Doutnák, u, m., provázek k zapalování děl, die Lunte. Štěpánek.

Doutnati (u některých: doutněti, 3. pl. -ějí, ěl, ění), doutnávati, tlíti, glimmen, dampfen. Jg. — **abs.** Uhel hoří n. doutná. — **kde.** Ve vrchu oheň doutná. Kram. Doutná jiskra lásky v srdci. Nej. Doutná v něm a strach mám, jest-li to vypukne. Sych. Na spáleništi, pod popelem, mezi zdmi pořád ještě doutná. Us.

Doutnatý, doupnatý, dutý, hohl. Us.

Doutnavka, y, f., dříví prachnivé, Glimmholz; d. shnilé, které v noci svítí. Us.

Doutník, u, m., cigarro. Na Mor. smotek. Mřk. Eine Zigarre.

Douzliti, il, en, ení, douzlovati, vollends knüpfen. Jg.

Doužek = doušek (při pití). Us. u Jindř. Hradce. Šr. — 2. Stäbchen. Vz Duha.

Doužkování (das Irisiren) jest objevování-se kroužkův duhových barev na povrchu bílých kristalův n. štěpných kusův. Bř.

Dovábiti, il, en, ení. — **se čeho**, wirklich herbeilocken. Jg.

Dováděti, ěl, ění, dovádívati = Muthwillen treiben, muthwillige Possen treiben, schäckern, poltern. — **abs.** Ten chlapec pořád dovádí. Nedováděj. Mladí lidé rádi dovádějí. — **kde s kým:** ve škole, na ulici atd. — **na koho** = hubovati, zanken. Toms., Rk.

Dovaditi se něčeho, vádou dostati, erzanken. — Jg.

Dovádivosť, i, f. Neigung z. Schäckern. Jg.

Dovádivý chlapec, muthwillig, leichtfertig. Puch.

Dovadnouti, verwelken. Us.

Dovaha, y, f., náležitá váha, volles Gewicht. Jg.

Dováhati se čeho. Tak si u ní spočívali, večera se dováhali. Sš. mor. P. 420. Vz Váhati.

Doválčiti, vz Dováleti, 2. Ros.

1. **Dováleti.** — **co:** těsto. Pekař doválel chléb, auskneten. Ros. — **se čeho.** D. se těsta. Us. — Vz Dovaliti.

2. **Dováleti**, el, ení = doválčiti, aufhören zu kriegen. — **se čeho** = válením, válkou nabyti, erkämpfen. Jg.

Dovalchovati co, vollends walken. Ros.

Dovaliti, il, en, ení; dováleti, el, en, ení; dovalovati, bis wohin wälzen; sbourati, niederreissen. Jg. — **co.** Již tam ten kámen dovalil. Us. — **čeho:** zdi (v obec. mluvě: zeď). Jg. — **koho** = dotlouci. — **koho čím kam.** Dovalil ho palicí v leb. L. — **se.** Dovalila se zeď (sřítila se, stürzte zusammen). — Dováleti **se čeho kde** = ležením něčeho dosíci. Doválel se v hospodě (na peci) bídy a nouze. Jg., Us. — **D. se kam (k čemu, nač, do čeho).** Us.

Dovandrovati, vz Vandrovati.

Dovanouti, vz Vanouti.

Dovar, u, m., dovaření, das Garkochen. L.

Dovařiti, il, en, ení, dovařovati, gar kochen, sieden. — **co:** maso, hrách, pivo. Us. — **čeho.** Dovaří klasův plných milé léto, bringt zur Reife. L. Dovařil svých zámyslův. L. — **se kde.** Kaše se v hrnku již dovařila, wurde gar. Us. — **se (čeho kde):** hrachu v hrnku; hanby (utržiti, durch Ränke sich zuziehen). Jg.

Dováti, vz Dovíti, 2.

Dovážeč, e, m. D. zboží. Der Waareneinführer. Trest. zák.

Dovažek, žku, n., přídavek na dovážení. Die Zuwage. Us.

Dovážení, n., vz Dovoz.

Dovážeti, vz Dovézti.

Dovážiti, il, en, ení; dovažovati, dovážívati, dovažovávati, vollends abwägen, ausschöpfen; spravedlivou váhu dáti, volles Gewicht geben; všecko nasaditi, alles Uibrige daran wagen; svou váhu míti, voll wiegen. Jg. — **abs.** Krade, kdo nedovažuje. Jg. Umí hezky dovažovati (píti). Ros. Ten dukát dovažuje (má náležitou váhu). Ros. — **co:** vlnu; vodu. — **co z čeho.** Dovážili vodu ze studnice. — **čeho** (= všecko nasaditi). Kdo již tak mnoho odvážil, dovaž i ostatku. L. Dovážil dveří (vypáčil). L. — **koho** (= býti komu rovným, ihm gleich kommen). Virgil zajisté dovažuje Homera. L. — **se čeho** (dojíti váhy čeho). Dovážil se zlata (nescházelo mu.). L.

Dovážka, y, f. D. zboží, Zufuhr; Transport. Trest. zák.

Dovážný, vollwichtig. D. svědek. Nt.

Dovčelařiti, il, ení, aufhören Biener zu sein. Jg.

Dovečeřeti, el, ení, das Nachtmal endigen. Us. —

Dovědač, e, m. Ausforscher, Nachfrager.

Dovedení, í, n., das Hinführen. D. koho domů. Us. D. ku konci (= dokonání). V. — **D. čeho čím**, d. práva, Bewährung eines Rechtes. Vz Dovésti. — Dovedenie nálezu, vz Vš. 82.—84.

Dověděti se, -vím, ědí, věděl, dění; dovídati se, dovídávati. se. V již. Čech.: zdovědít, Kts., jinde: dozvědít, Bž., na Plaště a Plzeňště: dověděť se, Prk., na Moravě zdověděť se. Brt. D. se = nabyti vědomosti, erfahren, vernehmen; doptávati se, bádati, nachforschen, nachfragen. Jg. — **abs.** Jak se mateř dověděla. Er. P. 487. Jak se dovím, budete-li doma, či ne? Us. Nemohl se nikdo d., kde hoří. — **co.** Dověděl-lis se něco tajného, nerozhlašuj. Kom. Dovím se to brzy. Us. D. se co: v mluvě **obecné a**

na Slov., jinak d. *se čeho*. KB. — **se čeho:** pravdy. Jg., Sych. Všeho se doví. Zav. A já se ti všeho dovím. Er. P. 152. — Lom., Plác. — **se čeho na kom:** že se toho na tobě doví. Arch. I. 80. — **se čeho odkud, z čeho:** z novin. Us. — **o čem.** Dověděl se o jeho smrti. Us. — **se na koho dovídati,** dověďovati = doptávati se. Kartig. — **se čeho skrze koho.** Skrze niž se věci tajných dovídati obyčej měli. Br. — **se kde.** U něho se dovídejte. Us. — **že.** — Vz *Dozvěděti se.*

Dovedný, trefflich, geläufig, akkurat, geschickt, gewandt. Mřk., Rk. D. zpěvák, herec, umělec. Jg. tohoto slova nezná, lépe: obratný, schopný, výtečný, způsobilý, zběhlý, znalý, praktický, potřebné vědomosti mající, hbitý. Sb., Os., S. a Ž., Rk.

Dovelebiti, il, en, ení, až do konce velebiti, auspreisen; 2. velebně dojíti, hinstolzen. Než on se tam d-bí, dvě hodiny ujdou. Us. Petera.

Dověnčiti koho, vollends bekränzen. Jg.

Dověra = důvěra.

Dověřitel, e, m., důvěřitel. Der Anvertrauer. Ros.

Dověřiti a *důvěřiti*, il, en, ení; dověřovati, důvěřovati; dovířeti, el, en, ení; dověřovávati, důvěřovávati = věřiti, glauben, trauen, vertrauen; **se** = věřiti, bezpečiti se, spoléhati, vertrauen, sich verlassen. Jg. — **co** komu (svěřiti). Zříz. Ferd. — **komu.** Důvěřuji sobě. Zk., J. tr., Bib., Tkad. Ty si mnoho důvěřuješ. Us. — **se komu.** Důvěřuji se očím, že mne nezavedou. Kom. Nebezpečno vrtkavému štěstí se dověřiti. Hlas. Já jsem se mu jako příteli důvěřil. Jg. D. se Bohu a jeho pomoci. V. — **(se) komu čeho (jak).** Že on se jí z celého srdce všech věcí důvěřiti může. V., Kom. Toho jim dověříme v plně. Arch. I. 53. Lodi svých hrdel d. Br. — J. tr. Vdov svých mně dověřte. Br. — **komu v čem.** Jg., J. tr. — **že.** Důvěřuji mu, že mne uzdraví. Us.

Dověrlivost, i, f., Vertrauen. Jg.

Dověrlivý, důvěrlivý, dověrný, důvěřivý, vertrauend; nedůvěrlivý, misstrauend, misstrauisch. D.

Dověrný, vz Důvěrný.

Dověřování se komu. D. se Bohu pokládají za bláznovství. Br. Vz Dověřiti. Das Vertrauen, der Glaube.

Dověsiti, dověšeti, dověšovati, vollends hängen; noch mehr dazu hängen. Us.

Doveslovati, aufhören zu segeln; **kam,** bis wohin segeln. Jg.

Dovésti, dovedu, veď, veda (ouc), vedl, (doved, dši, dše), en, ení; dovoditi, il, ěn, ění n. zen, zení; dováděti, ěl, ěn, ění; dovozovati, dovodovati, dovádívati, dovozovávati. Dovésti ve smyslu „s to býti" nemá žádného vyvíjejícího tvaru, neb dováděti má již jiný smysl. Tn. D. — vésti až na místo, bis hin führen, geleiten, bringen; dokázati, způsobiti, ve skutek uvésti, ausrichten, ins Werk setzen, zu Stande bringen, treffen; vymoci, vyjednati, erlangen; ku konci přivésti, zu Ende bringen; dolíčiti, darthun, beweisen. Jg. — **co.** To dovede každý blázen. Us. Život svůj d. (dokončiti). Kom. Co nemůž ďábel dovésti, to baba vše hledí svésti. Prov. Tvoji předkové znamenité věci dovozovali (konali). Lom. Dovozovali nejpracnější ctnosti. Cyr. On to takto dovozoval (dokazoval). Jg. Dovoditi posuňky, způsoby lidí (činiti). Plk. — **co v co:** v skutek. Novot. By ji dovedla v to zbožie. Kat. 1112. — **čeho** = učiniti, dokázati, spáchati, begehen, thun, anstellen, anrichten, stiften. Jg. Slavného skutku d. V. Všelijakého rekovství dovozoval. Ros. Téhož dovoditi (dokázati, dolíčiti) chce. Br. — V., Háj., J. tr., Zk., Flav., Solf. — **(co) komu.** D. sobě (= dostati). V. Něco příteli. Us. — **čeho komu.** Mnoho zakusil, prve než sobě toho dovedl, aby mu Židé poddáni byli. Rozml. A byť platilo dovoditi takového milosrdenství dušem. Chč. 637. — **čeho čím:** opakováním. Kom. Něčeho hodnověrnými svědky d., skutkem. V. Netřeba toho slovy dovoditi. V. Tímto průvodem toho dovedl. Jg. D. něčeho slovy písma svatého, Pass., rozumem i řečí, rozumným důvodem, životem. Troj. D. něčeho tuhými důvody. Aesop. D. právem = dokázati před soudem. (Jir.) — **koho kam (do čeho, na co).** Doveď ho na náměstí. Ros. D. právo na vrch. V., Th., Zříz. — Vš. D. koho do Berouna. Ros., do stanů. Troj. — Zk. — **na koho.** Dovedli naň, že zlý byl. Výb., Br. Kdo na koho vede (dolíčuje) a nedovede, kárán bude. L. — **koho, co k čemu:** válku ke konci. Us. K cíli a konci něco d. V. K místu a konci něco d. V. Koho k blahoslavenství. Troj. — St. N. 307. — **čeho na kom.** Na něm ničehož nedovedeš. Us. — **při kom.** Dovésti nic při něm nemohu. Kom., Kram. — **co na koho čím.** D. na někoho něco dobrým svědomím (= svědectvím), Arch. I. 61., listem. Půh. I. 135. Chci na ni dskami d. Půh. I. 169. — **čeho na koho.** Kdyby toho naň dovedl (dokázal). Zlob. Dovoditi čeho na koho. V. — **koho za co.** Kdožby za falešného svědka byl doveden (komu by to bylo dokázáno). Pr. hor. — **čeho jak.** Někdo sváděl přátely, aby **pod** tím svého dovedl. Mus. — **co z čeho.** Co jsme my sami z sebe dovésti mohli? Novot. — **čeho kdy.** Po skonání toho života dovede jej blaženého života. St. Začal jsi rozepři, které **za** živobytí svého sotva dovedeš (= ku konci přivedeš). Ros. — **proti komu.** Kázal Krista a dovozoval proti židům, že jest syn boží. V. — **že, aby.** Dovedl toho, že mu to učinili. Us. Dovedu toho, aby se má sláva rozšířila. Háj.

Dovětek, tku, m., das Kodicill. Pr.

Dovézti, -vezu, zl, zen, zení; dovoziti, il, en, ení; dovážeti, el, en, ení; dovozívati, dovážívati = na místo přivézti, bis wohin fahren, führen, hinbringen; dodávati, liefern, zuführen; ostatek odvézti, vollends wegführen; Jg. — **co.** Nyní poslední obilí dovážím. Ros. Již poslední vůz dovezl. Jg. — **kam:** někoho **do** Vídně, Vrat., zboží do země, obilí do města, Us., potravu **k** vojsku. Us. — **koho za kým.** Dovez mě, koníčku, za mou milou. Er. P. 143. — **co na čem:** na lodi. Jg. — **co komu.** Dříví nám dovezl. Sych. — **se čeho:** vozením dosíci, durch Fahren sich erwerben. Dovozil se hodného jmění. Jg. — **co odkud:** zboží z Prahy někomu dovážeti. Ml. — **co v čem kým:** voly.

Dovidati se, vz Dověděti se.

Dovidný, koho, co viděti lze, ersehbar, sichtbar. Č.

Doviklati, klám a klí, vollends wackelig machen. Jg.

Dovíniti se, il, ění. — **čeho** — dopustiti se, verschulden, begehen, versehen. Šm., Jg. Hanby a pokuty se dovińujeme hřešiece. St. — **ke komu.** Co zlého učinil, eoli se k vám dovinil? St. skl. — **čím.** Čím bych se mohla d.? Trist.

1. **Dovíti,** viji, vij, il, it, ití; dovinouti, ul, ut, uti; dovíjeti, el, en, ení; dovinovati, dovívati, dovinovávati, vití dokončiti, vollends winden, aufwinden. Jg. — **co.** Již tu přízi, ten věnec dovijí. Ros., T. — **čeho.** Sudičky příze své dovily. L. — **se čeho** = vitím čeho dosíci, durch Winden erzielen. Dovil se pohlavku. Jg. — **se čeho po čem.** Dovil se klubka po niti (doptal se ostatního). Prov., Jg., T.

2. **Dovíti,** dováti, -věji, ál, án, ání; dovanouti, ul, ut, uti; dovívati = věje dojíti až do, bis wohin wehen; do konce váti, auswehen. Jg. — **co kam.** Vítr dověje koráb **do** přístavu. Jg.

Dovláčeti, vz Dovléci.

Dovladařiti, aufhören zu regieren. Ros.

Dovlažiti, il, en, ení; dovlažovati, vollends anfeuchten. — **co:** déšť dovlažil zemi. Jg.

Dovléci, -vleku, vlekl, čen, čení, vz Vléci; dovléknouti (dovliknouti), nul a kl, ut, utí; dovlékati (dovlikati), dovláčeti, dovlačovati = vléci až někam, bis hin schleppen; zu Ende eggen; *se* = bídně kam dojíti, sich wohin schleppen; sich durch Herumtreiben zuziehen. Jg. — **co.** Již to tam nějak dovlec. Ros. — **co čím:** pole novými branami dovláčel. — **čeho:** záhonu. Jg. — **se čeho:** neduhu, škody. Jg. — **se kam:** z lesa do vesnice, k zahradě atd. — Vz Dotáhnouti.

Dovlhnouti, vollends feucht werden. Jg.

Dovod, vz Důvod.

Dovoditel, e, m., Führer; důvodce, der Beweisführer. Kom.

Dovoditelnost, i, f. Beweisbarkeit.

Dovoditelný, důvodný. Scip., erweislich.

Dovoditi, vz Dovésti.

Dovodlivý, erweislich. Zlob.

Dovodný důvodný.

Dovochlovati, aushecheln. D.

Dovolací, -lávací spis, Revisionsschrift. Rk. —

Dovolati, dovolávati, volání dokončiti, vollends rufen; *se* = volati, až by uslyšen byl, errufen, durch Rufen wecken, herbei bringen. Jg. — **se koho, čeho.** Nemohu se nikoho d. Us. D. se úřadu, Ros., spravedlnosti, Br., práva. V. D. se svědků (dokládali se svědků, táhnouti, potahovati se na svědky). Vz Svědek. — **se o co** (něčeho žádati). Zlob. — **se čeho nač.** D. se kyje na hřbet (voláním nabyti). L. — **se kam.** D. se do mozku nemohu (odpovědi). Kom. — **se čeho proti komu kde.** Nemoha se proti násilníkům práva d. **v** Lacedaemonu. V. **U** vrchnosti spravedlnosti d. se mohl. Br. — **se čeho pro co.** Pro překážku zlých rad při J. M. C. ničeho d. se nemohu. Apol. — **se čeho z čeho.** Ze země aegyptské ne něčeho jiného než nátisku se dovolají. Br. — **se z čeho kam:** z rozsudku **na** soud vyšší. J. tr.

Dovolená, é, f., Urlaub. Býti na d-né; d-nou na rok vzíti, Šp.; za d-nou žádati; na d-nou jíti, pustiti (Čsk.). Cesta na d-nou. D-ou komu dáti.

Dovolenec, nce, m. D. vojenský, Militär-Urlauber. Čsk.

Dovolení, í, n., Erlaubniss, Bewilligung. Jg. Bez něčího d. něco udělati; s tvým dovolením. Nt. D. na řemeslo. Šp. S d-ním všech. V. K d. Us. — **Z d.,** *s d-ním* (z dopuštění, krom dobrých lidí). Us. Mit Respekt zu sagen, mit Gunst zu melden. Jg. — **D.,** Urlaub. D. dáti, vzíti; na d. býti; na d. odejíti. Vojáci jsou zde na d. Us. Vz Dovolená.

Dovolenost, i, f., das Erlaubtsein, die Zulässigkeit. D.

Dovolený, erlaubt. D. zábava; d-ným způsobem se obohatiti. Nt.

Dovolitelný, zulassbar. Jg.

Dovoliti, il, en, ení; dovolovati = na vůli dáti, dopustiti, erlauben, zulassen, gestatten; připustiti, za pravdu dáti, einräumen, zugestehen; svoliti, einwilligen; na čas propustiti, beurlauben. Jg. — **abs.** Dovoleno jest, není. V. Dovoleno míti. V. Dovolte, ať dopovím. Sych. — **co.** Dovolí-li to zdraví mé. Us. — **co komu.** Dovoluji to **pod** (za) tou výminkou. D. — Ros. D. si něco. Us. Mnoho si d. Dětem mnoho d. Nt. — **čeho.** V., Br., J. tr. — **čeho komu:** Dovolil manželce své toho, aby . . . V., Br. — **k čemu:** k příměří (svolíti). Tur. Kron. — V., J. tr. — **čemu.** Tomu vyzvání d. nechtějí. Trip. — Ros. — **se ke komu,** vyžádati se, Erlaubniss nehmen. Dovolil se **na** týden k rodičům. — **si co proti komu.** Nt. — **s inf.** Dovoluji vám jíti na lusky. — **aby.** Dovolil mi toho, abych tak činil. Svěd.

Dovolník, a, n., svobodník, ein Freier. Jg. — D., dovolenec.

Dovolnost, i, f. = dostatečnost, Hinlänglichkeit; Willkühr. Jg.

Dovolný, dobrovolný, willkührlich, L.; dostatečný, genug, hinlänglich.

Dovolovací list. Erlaubnissschein. Trest. zák. —

Dovolovač, dovolovatel, e, m., der Erlauber.

Dovorati doorati.

Dovoskovati co: plátno, vollends wichsen. — **se čeho:** pokoje, — **čím:** dobrým nátěrem.

Dovoz, u, m. **D.** = dovezení, dovážení, dodání čeho vozem, die Zufuhr. Cos platil za dovoz? To je drahý d. D. si zjednati. D. obilí komu nařiditi. — **D.,** co dovezeno, potrava, zboží. Nt. — **D.,** Fahrgelegenheit. Rk. —

Dovozce, e, m., der Frachter. Rk.

Dovozek, zku, m., dovozní zboží, Einfuhrgut. Trest. zák.

Dovozíti, vz Dovézti.

Dovozné, ého, n., Frachtgebühr, -lohn. Rk.

Dovozný, Einfuhr-. D. plat celní. Zollgebühr. Trest. zák.

Dovozování, dopravování, die Hinführung. — D., důvodění, Beweisführung. Kom. — **čeho čím.** Us.

Dovozovati, vz Dovésti.

Dovrávat sa = domlouvati se. Na Slov. Prk. —

Dovrci, -vrhu, vrhl, žen, ženi, vz Vrci; dovrhnouti, nut, ul, utí: dovrhovati = dohoditi, bis wohin werfen. Jg. — **čím.** Tak daleko, jakoby kamenem dovrci mohl. Pass. — **z čeho.** Jakžby mohl d. z prakn. Alx. 1106.

Dovrčeti, el, en, ení. — **se čeho**, erknurren. Jg. —

Dovřelosť, i, f., das Garkochen. Jg.

Dovřelý, abgekocht. D. jablka. D.

Dovřeštěti. Dítě již d-lo, hörte auf zu schreien. Us.

Dovrch, u, m., azimuth, úhel n. oblouk označující vzdálenosť hvězdy od poledníku a výšku od obzorníku Smetana.

1. **Dovříti**, dovru, vřel, en, ení, dovírati = docela zavru, zamknu, völlig zumachen, zuschliessen. Nemohu dveří d. Us. — **se čeho.** Jg.

2. **Dovříti**, dovru, vřel, ení; dovírati = docela uvru, uvařím se, gar kochen. Houby posud nedovřely (se nedovařily). Us.

Dovrkati. Holub již dovrkal, hörte auf zu girren. Jg.

Dovršiti, il, en, ení; dovršovati, dovršívati, dovršovávati = míru na vrch doplniti, das Mass voll machen, se = voll werden. Jg. — **co:** míru nepravostí, hříchův, D.; svou nešlechetnosť. Br. To dovršilo mé štěstí, neštěstí. D. — **čím.** To se tím dovršilo. Plk. — **se komu.** Dovršil se mu kalich pláče. Jg. — **se čeho:** pahorku (zmocniti se ho). L.

Dovršitosť, i, f., Erfüllung des Masses. Dobrá i zlá nejvyšší d. Měst. bož.

Dovršný, das Mass vollfüllend. Rk.

Dovrtati, dovrtávati, dovrtovati, vollends bohren. — **co:** díru. Vys. — Ros. Již to dovrtej. Jg. — **se jak.** Dělo dovrtuje se **do své míry.** L. — **se čeho**, durchbohren; vrtáním dojíti čeho, durch Bohren erlangen. Jg. D. se uhlí, soli, ložiště. Vys. — **kdy:** **po** dlouhém hledání uhlí se dovrtali. — **se čeho kde.** Právě v těch místech pod malou vrstvou kamene uhlí se dovrtal. Us.

Dovšímati; dovšimnouti, nul a ml, ut, utí. — **si čeho**, bemerken, gewahr werden.

Dovtip, u, m. = dovtipení, znamená jen okamžitý děj. Mk. Vz Důvtip.

Dovtipiti se, il, ení; dovtipovati se, domysliti se, errathen, fassen. Jel. — **abs.** Hloupému napověz, moudrý se dovtipí. Prov. Kdo nedočuje, nech se dovtípí. Lb. — **se čeho čím.** Velikých věcí přirozenou chtivostí se dovtípili. Kom. — **se něčeho z něčeho**, Kom., z řeči. Poh. 337. — **se čemu.** Vz Moudrý.

Dovtipný = důvtipný.

Dovyužíti, vollends geniessen. Ros.

Dovzíti, dovezmu, vz Vzíti; cele vzíti, vollends nehmen. Martini.

Dovztékati se, auswüthen.

Dozajista, D., lépe: do jista, zajisté, sicherlich. Vz Ozajst.

Dozdíti, vz Zdíti. — **co**, vollends mauern.

Dozdvihnouti, nl, ut, utí a zdvihl, žen, žení; dozdvihovati, dozdvíhati, bis wohin heben. — **čeho.** Dozdvihli kamene až nahoru. Jg.

Dozelenati, ganz grün werden. Až ten dřínek d-ná. C.

Dozimovati co: ovce, píci, bis zum Winter aufbewahren. Jg.

Dozíram, ersehbar. Doziram, a, o, partc. praesent. pass. od dozírati. Bž. Až do nedozírama dnlekn. Rkk.

Dozírati, vz Dozříti.

Dozívati, ausgähnen. Ros.

Dozlatiti. — co, vollends vergolden. Ros.

Doznati, doznávati. Z polštiny = do konce poznati (lépe, Jg.), vollends kennen lernen, erfahren, erkennen; zkoumati, zkoušeti, prüfen, forschen, probiren; na sobě zkusiti, an sich erfahren. Jg. — **abs.** Kdo nedoznal, nerozumí. Jg. — **čeho.** Dozná téhož (pozná to), kdokoli by mezi ně se dostati chtěl. Kom. Doznáš (na sobě zkusiš) ty šelmo toho. Kom. **D. koho** = dozříti. Jg. — **čeho čím.** Zlata ohněm doznávej a člověka zlatem. L. Něčeho duchem čili mysli d. Měst. bož. — **čeho kde.** Geometrie ve školách d. L. V potřebě přítele d. Jg. V milování vzájemnosti d. L. — **se čeho** = dověděti se. L. — **se čeho, na koho, na kom** = dočkati se, shledati, an Jemanden erleben. Nedoznáš se toho na mně. L., Jg.

Doznavač, e, m., der Prüfer. L.

Dozníti, vz Zníti.

Dozobati. — co: hrách, vollends picken. Ros. —

Dozor, u, m., Aufsicht, Inspektion. D. míti nad něčím n. čeho. L. Z dozoru vězně vypustiti. C. — Člověk velikého dozoru (pilnosti, Sorgfalt). L. Dozor posádkový, Garnisonsinspektion. Čsk.

Dozorce, e, m., Führer, Aufseher, Inspektor. D. dětí, vojenský. Jg. Generální d. vojsk, General-Inspektor des Heeres. Vz také: Ministerstvo vojenské. Čsk. D. nad prací, důvkami; d. budov, chrámu; dáti komu koho za d. Nt. Dělníku půlzlatník n d-ci celý (dej). Pk. D. školní; okresní, Bezirksinspicient. Rk.

Dozorčí, Aufseher-. Jg.

Dozorkyně, č, f., Aufseherin. Us.

Dozorna, y, f., Inspektionslokal. Čsk.

Dozornosť, i, f. Achtsamkeit. Rk.

Dozorný, dozírající, pilící čeho, wachend. D. šikovatel, Inspektionsfeldwebel; voják, svobodník, desátník, důstojník, šarže šetniny, Inspektions-; osoby, Aufsichtspersonale. atd. Čsk. — **čeho:** plnhu, poddaných. L.

Dozorství, n., -stvo, Aufseheramt; Aufsicht. D. nad něčím míti. Pod tvým d-ím. Nt.

Dozpěv, u, m., Schlussgesang. Finale. Rk.

Dozpěvovati, im Gesange sich dem Schlusse nähern. Rk.

Dozpívati co: zpěvy. Har. Aussingen, zu Ende singen.

Dozralosť, i, f., dospělosť, die Reife, Zeitigung. Aqu. D. ovoce, věku. Us.

Dozralý, zralý, časný, dospělý, došlý, reif, zeitig. Jg. D. ovoce, rozum, léta, kopa (ferinn). Kom., L., Vns. Dozralého zloděje i chromý šerhu chytí. Ros. Nedozralou smrtí znchvácen byl. Háj. — **k čemu:** k ženění. Jir. dh.

Dozráti, -zraji, ál nebo dozrám, al, ání; dozrávati = dospěti, času dojíti, reifen, vollends reif, zeitig werden, zur Reife kommen.

D., Jg. — **abs.** Kteráž uvadne, prve než dozrá. Ben. Žeň dozrála. Ben. Ovoce dozrává. Neklať hrušek, až dozrají. Prov., Jg. Prve dozral, než rozkvetl (dorostl). Vz Holobrádek, Všetečný. Prov., Jg. Dřív dozral, než vzkvetl. Ros. Vz Mudráček. C. Co spěšně zrá, spěšně dozrá. Ros. Vřed, nežit dozrál. Jg. Rozsudek dozraje. Jg. Právě lotr dozrál. Mus. Nechme té věci, až dozrá. Mus. — **na koho** = býti seň (s něj). Dozrál na nás. Sych. — **v čem.** On v nešlechetnostech dozrál. Kom., Br. — **čeho:** let (= dojíti). L. — **čím:** věkem. — **čím čeho.** Starostmi věku dozrál. V. — **k čemu:** k trestu. C., Šm.

Dozrávavý, dozrávající, co dozrává, reifend. D. moe. V.

Dozříti (zastar. dozřeti), -zřím, el, en, ení; dozírati = zrakem dosíci, bis hin sehen; očima postříci, etwas sehen, erblicken, bemerken. Jg. — **abs.** Nedozřel tam. Us. — **kam.** Dozírá **do** veliké dálky. Jg. — **čím kam.** Dozřeli očima svýma do tajemnic božstva jeho. L. — **čeho.** Kdo sedí vysoko, nedozří pravdy, která zakryta hluboko. Jg. Pilně dozřel všech stezek mých (pozoroval). L. — **koho** = očima postříci; postihnouti, ertappen; pozor naň míti. — **komu** pozor míti na někoho, Aufsicht haben. — **k někomu:** dohlédnouti, zu einem hinsehen; auf einen Augenblick einsprechen. Jg. Dozři k němu. Jg. — **se** — poznati se. L.

Dozváněti, vz Dozvoniti.

Dozvati, -zvu, al, án, ání; dozývati, dozývávati, vollends laden, einladen. Jg. — **koho.** Já jich mnoho pozval, ostatních on dozval. Jg., T. — **koho na co.** Vdává se ti tvá milenka, dozývá tebe na svatbu. Č. Dozývám vás na ostré meče. Č. — **koho k čemu.** Dozývati many své k bojům. Č.

Dozvěděti se, vz Zvěděti. — **D. se něco** *šp. m.* dozvěděti, dověděti **se něčeho** n. zvěděti něco. Skoro všichni brusiči zavrhují toto sloveso, jehož užívali Zlob., Sych., C. a jiní, majíce za to, že předložka *z* jest v něm zbytečna; ale hromadění předložek jest obyčejno, a když máme ‚zvěděti' (V., Br., Kom.), tedy můžeme zajisté také říci: ‚do konce zvěděti — dozvěděti; dověděti se, dozvěděti se'. Cf. Přezvěděti, vyzvěděti; převzděti, přispojiti, Háj.; přepočítati, předpodávati, Jg., přioprav iti, V., přizavolati. Pass. Vz Zk. Skl. 88. a hlavně: Předložka (u sloves), Časoslovo.

Dozvídavě, lépe: zvídavě. Jg.

Dozvoniti, il, ěn, ění; dozváněti, ěl, ěn, ění, vollends ausläuten; zvoněním se dostati. Jg. — **komu.** Již mu dozváněji (umřel). — **se čeho, koho.** Jestli pak se ho dozvoním? Us. — **se kam:** do domu.

Dozvněti, vz Zvněti.

Dozvuk, u, m., Nachton, Nachklang. Rk.

Dozvukovati, austönen. — **co čím.** Veslaři sloky konečné ohromným hlaholem dozvukovali. Č.

Dožádací list, dopis. Gesuch-, Ersuchs-, Requisitionsschreiben. Rk.

Dožádání, n., das Erbitten, die Requisition. D. písemní (Ersuchsschreiben), ústní. D. svědkův.

Dožádaný svědek, erbetener Zeuge. Jg., Rk. —

Dožádati, dožadovati — erbitten, ersuchen, doprositi. Jg. — **koho (gt.) k čemu.** Já ho k tomu dožádal. Jg. Dožaduje mne k tomu. Jg. — Us., Har. — **se čeho, koho:** svědkův. Us., Br., práva (obdržeti je; doprošovati se ho). Nemocný může práva se dožádati, aby k němu dvě osoby vyslány byly. Pr. měst. **Pro** samé peníze mnoho kmotrův se dožádávají. Fil. Zám. Dož. se koho, aby s ním šel. Svěd. — **se čeho na kom.** Dožádal se na knížeti, aby mu dopustil. Háj. Dožádal na opatu. Dipl. — J. tr., Er. — **(se) čeho při kom.** Jg., Šm., Solf., J. tr., Er. — **koho zač.** Us. — **se čeho čím.** Toho času pan opat ustavičným nabíháním dožádal se jiných pánův, Apol., prosbami. — **se něčeho k něčemu.** J. tr. — **aby.** Vz nahoře.

Dožadlaviti se = dopárati se, mühsam fertigen. — **se s čím.** Us.

Dožalovati se čeho, durch Klagen erzielen. Jg.

Dožati, vz Dožíti.

Doždáti (zastar.), doždu, al, án, ání = dočekati, erwarten, erharren. Nedoždu toho nikoli Str. skl.. — **čeho n. koho.** Rkk. 58., Kat. 862. — **se čeho.** Zmilitka sě nedoždech. Rkk. 59.

Dože, e, m., vz Doge. *Také:* dože, ete, n.

Dožebrati, dožebrávati, zu Ende betteln, ausbetteln. Jg. — **se čeho,** žebráním získati, erbetteln. Jg. D. se chleba, dobrodiní. Jg. — **se čeho u koho.** Šm. — **se kam.** Dožebral se až do Vídně. Us. Včely do vedlejšího roje se dožebraly. M. Včel.

Dožecí, dožovský, Dogen-. — Vz Dože. Rk. —

Dožectví, n., -etství, Dogenwürde. Rk.

Dożeleti, el, ení, přestati želeti, ausklagen, austrauern. — **čeho.** Již toho doželel. Us.

Dožena, y, f., vdaná žena, ein verheiratetes Weib. Na Slov., Baiz.

Doženiti, il, ěn, ění, verheiraten. — **koho.** Dlouho jej ženil, jdeee jednou ho doženil. Jg.

Doženu, vz Dohnati.

Dožera, y, f. — věc, která člověka dožírá, mrzí. Na Slov. — **D.,** y, m., kdo někoho dožírá, dopaluje, zlobí. Us. na Mor. Brt.

Dožertovati, ausscherzen. Ros.

Dožíci, dožičiti — dopříti někomu něčeho, gönnen. Na vých. Mor.

Dožidnouti, dnul a dl, utí, ganz dünn werden. Jg.

Dožilec, lee, m., ein Lebensmüder. Rk.

Dožin, u, m., das Abmähen. Rk.

Dožínati, vz Dožíti.

Dožinky, ův, pl., m. — obžinky, das Schnitter-, Erntefest. Us.

Dožírati, vz Dožrati.

Dožíti, dožiji, starší doživu, il, ití = dočkati se za živobytí, erleben; zemříti, ausleben. — **co.** Dej nám to d. Proch. Dožil nevděk, *lépe:* dožil se, dočkal se nevděku. Pk. — **čeho.** O bych toho dne dožil. L. Doživ věku tak dlouhého. L. — **se čeho.** Dožil se zlého. Plk. O, bych (se) toho dne dožil! Doufám, že se toho ještě dožiji. Nt. — Ht. Dožil se v té vesnici vysokého věku.

Dožíti, dožati, dožnu, -žal, at, etí, vz Žíti; dožínati, dožínávati, dožinovati, vollends ernten, mähen, schneiden. Jg. — **abs.** Již jsme do-

žali; již dožínáme; brzo dožneme. Tys dožal i dodělal. Us. Pole dožaté. — **co.** Již pole dožali. — **čeho:** již pole, poli dožínáme. — **se čeho:** zpropitného. — **čím až kam:** Do večera pole ostrými srpy až do polovice, až ke stronze za 5 zl. dožali. Us.

Doživiti, il, en, ení; doživovati = dochovati, bis wohin nähren, unterhalten. — **koho čemu:** smrti. D. — **do čeho:** do smrti. — **se čeho.** Jiní velmi pracně se nového (obilí, chleba) doživí. V. — **koho z čeho.** Doživil ho z jeho služného.

Doživná, é, f., Lebensunterhalt bis zum Tode, lebenslängliche Rente. Rk.

Doživotí, n., držení čeho do smrti, lebenslänglicher Besitz, Recht dazu, Leibgut. L. Na d. = lebenslänglich. Šm.

Doživotně někoho odsouditi. Nt. Lebenslänglich.

Doživotnosť, i, f. Lebenslänglichkeit. Zlob.

Doživotný, doživotní, auf die Lebenszeit, lebenslänglich. D. věno (Leibgeding), Zříz. Těš., manželstvo, úředník, přítel, paní, L., Jg., důchod výroční, Leibrente, právo k požívání něčeho, Advitalitätsrecht (Pr.), Rk., užívání, žalář (věčný), J. tr., výživa, pacht, pojišťovna doživotní výživy, Sp., trestanec; dáti komu d. důchod roční. Nt.

Dožižněti, dožižniti, lépe: dožízněti, -iti, aufhören zu dürsten. Ros.

Dožlutnouti, dožloutnouti, vollends gelb werden. Ros.

Dožokovati, einsacken. Ros.

Dožrati, dožeru, al, án, ání; dožírati, dožrávati, dožírávati, vollends fressen. Jg. — **co.** Již to také dožer. Ros. Mrazové pohubili obilí, co myši nedožraly. Stelc. — **koho** = dopáliti, rozlobiti. Us. — **se na koho** = domrzeti se. — **se s někým** = pohádati se. Na vých. Mor. — **se čím kam.** Myš do pytle moukou naplněného ostrými zoubky se dožrala. Us.

Dožvati, žvu, al, án, ání, aufhören a) zu kauen, b) zu schwätzen. Jg.

Dožvatlati, aufhören zu lallen, schwätzen. Ros.

Dožvýkati. — **co.** Vollends kauen. Ros.

Dožžíci, žhu, žehl, žžen, ení; dožehnouti, dožehati, dožahati, dožíhati, dožahovati = dohřiti, dopéci. Vollends heiss machen, warm machen, zusetzen. Jg. — **komu.** St. skl.

Drab, i, drabka, y, f., veliká vozová řebřina, eine grosse Wagenleiter. L.

Dráb, a, drábek, bka, drábik, a, m. **D.** = *pěší voják*, voják vůbec, k ochraně vlasti a hradu ustanovený (často v opovrženém smyslu slova užíváno). Jg., V., Br. Fuss-, Kriegsknecht, Kriegsmann, Schlosswächter, Landsknecht. Jg. — Kníže Antonius vytáhl z města se svými dráby. Flav. Vymustrovaný d. neb voják. V. Demosthenes jsa tak nestatečný dráb jak moudrý řečník. Jel. — **D.** = *lehký člověk*, ein leichtsinniger Mensch, Lom.; *posel*, *sluha při kanceláři*, Amts-, Gerichtsdiener, Us.; *chlap neohrabaný*, ein plumper, ungeschickter Mensch, L.; *běhoun*, Landstreicher, L.; *v šachách* = pišek, der Bauer; d. přímo chodí a z boku kůle. Jg. **D.** = zbujník. Bož. Něm. — Vz Gl. 39.

Drabant, trabant, drabantík, a, m. O původu vz Mz. 146. **D.** = jistý *druh pěších vojákův* nosících halapartny, zvláště k životní stráži panovníkův sloužící, der Trabant, Diener, Krieger. Jg. Ne tak knížete drabanti hájí, jako milosť poddaných. Kom. D. jízdní. — **D.,** a, m., *planeta* jiné těleso nebeské provázející, ein Trabant eines Planeten. — Krok. — D., pl. d-ti = dítě, děti. Us. Prk. — Vz Gl. 40.

Drabantí liskovka. Jg. Trabanten-.

Drabář, e, m. = dromedář. Dromedar. Presl.

Drábčík, a, m., hmyz. Krok. Staphylinus, Raubkäfer.

Drábec, bce, m., drábice, e, f., oj u pluhu. Pflugdeichsel. Rohn.

Drabina, y, f., drabinka, řebřík vozový, Wagenleiter. Plk. — D., řebřík na píci, jesle, Krippe. Šf.

Drábky, vz Drápka.

Drabovati, al, ání = *za drába sloužiti*, als Kriegsknecht dienen, fouragiren. — **z čeho:** ze mzdy d. Reš., V. — **D.** = *drancovati.* Na šest mil drabují. Ros. — **co.** Již tam ostatek dodrabují. Jg. — **za kým jak.** D. za kým v patách. Zlob. V patách za ním draboval v pancíři a s halapartnou (einem auf der Ferse nachfolgen). Cyr.

Drábovna, y, f., obydlí drába. Us. Die Büttelei.

Drábovský, drábský. V. Slova d. Jel. Kriegsknechtisch.

Drábovství, drábství, n. Jel. Kriegsknechtschaft; Trabantenstelle. Us.

Drábovstvo, drábstvo, n., drábové. Jel. Kriegsknechtschaft o. Mannschaft.

Dracoun, u, m. = stříbrné nitky, na tenko sloučený mosaz. Us. Rauschgold. — **Dracounový,** Rauschgold-. Jg.

Dráč, e, m. = *loupežník*; *lupič*, *násilník*, Räuber; Schinder, Erpresser, Plünderer. Jg. Roste dráčům lichva křivá. Lom. Hráč a marnotratný žráč bývá svého statku dráč. Prov., Jg. D. poctivosti. V. — **D.** = *nůž na louč.* Us. Schleissmesser. — **D.,** *Durazzo*, mě. v Albanii. — **D.,** dříšťál, Berberisbaum.

Dráče, ete, n., ein junger Drache. Vz Drak.

Dračena, y, f., dračice. Jg. Vz Drak, Dračice.

Dračenec, nce, m., mladý drak, junger Drache. Č., Takt. 15.

Dračí, Drachen-. D. krev (klí z temna červené ze stromu dračího se prýštící, v lékařství užívané), hlava, srdce. Us. D. řád. Vz Gl. 40.

Dračice, e, f., samice draková, Drachin; 2. vzteklice pekelná, die Furie; 3. böses Weib, zlá žena. To je d.! Soptí jako d.! Us.

Dračinec, nce, m., rostl. Rostl. Dracaena, Drachenbaum.

Dračisko, a, n., ohavný drak, abscheulicher Drache. Us.

1. **Dračka,** y, m., dráč, loupežník. Räuber.

2. **Dračka,** y, f., která dere peří. Us. Federschleisserin.

3. **Dračka,** y, f. = *drání*, *dranice*, *bitva*, *pranice*, Schlägerei. Na d-ku něco hoditi (aby se o to tahali). Házeli peníze na dračku. Jakoby na dračku hodil (tak se to rozprášilo). Us. Jde jako na dračkách. D. Zboží

jde jako na dračku. D. Odbyt jako na dračku. Rk. Vz Lapačka. — Dračka či pl. dračky, *tenká louč*, kterou se svítí, draná louč, zásvěť, draň, dranice, deska štípaná, Jg., dřezha, dřízha, štěpka, světidlo, loučka, Kienfackel, Schleisse, ein Lichtspan, Kienspan. Dračky dělati, dřezkati, dřízkati, napáliti, dráti. Šp. Kmen na dračky (na louč), D., dřívl, hoblík, nůž, koš, pila na dračky. Šp. Dračkou svítiti. Us. — **D.**, *u košinářů lišta* k svlékání kůry s prutů. Jg.

Dračlivý = žvavý a zlý, plauderhalt u. schlimm. Us.

Dračný, drakový, Drachen-.

Dráčský = loupežnický, räuberisch.

Dráčství, n., loupežnictví, Räuberei.

Dragant, u, m., dragantová pryskyřice, Dragantsaft, Gummi, z řec. lat. τραγάκανθα, tragacantha. Vz Mz. 146.

Dragon, dragoun, a, m., voják. Dragoner.

Draha, y, f. = množství, velikosť z ohledu čísla n. prostranství, die Menge. Jg. Veda s sebou Němcův velikou drahu. Dal. Toho města (Prahy) bude silná draha (množství, hlučnosť). Výb. I., Dal.

Dráha, y, f., draha, dražka, drážka, dražička; o kráceni *á* vz Brána; A. — **D.** = *cesta*, der Weg, die Bahn; draha (kudy sáně jezdí, das Schlittengeleise); ulice, die Gasse. Střežechú jej púti jeje dráhu (cestu) vypadnuchu na niu. Rkk. Táhneť svou drahou hřích. Br. Dráha jízdná, jezdná, vozová, plavná. D. lodi, hvězdy, života (běh, způsob ž.), ctnosti, vojenská, vědecká, politická či statnická; na dráhu čestnou, politickou nastoupiti; d-u raziti. Nt. — Dráha či pl. dráhy = *cesta široká mezi ploty n. poli:* průhon, výhon, drahy, der Durchtrieb; *mrchoviště*, der Schindanger. V poli na drahách pohřben byl. Apol. Kosti jeho rozmetány budou jako mrcha po drahách. Br. Zastupovati na drahách, rozbíjeti po drahách (= loupežnictvím se živiti). Č. — **D.** = *prostranství, místo*, Platz. Proletě lesy jelenicm skokem tamo v dúbravu na drahu k skále, na vrsě skály zapieti oběť. Rkk. 21. — **D.** = *koliště*, Stechbahn. Rkk. 41. — **D.** = *trávníky, pastviště obecní*, Gemeinanger, Hutweide. Po drahách, na drahách pásti. — **D.** = *zvířecí stopa*, šlépěje. Wechsel. D. stopová = chodník n. cestička, po které vysoká zvěř z lesa (na pastvu) nebo do lesa chodí. Šp. Zvěř má drahu svou. D. — Lev na drahách (na cestách). Prov. — *Dráha, drážka* = vydlabaná, vyhoblovaná *cestička v rámu okenném* atd., do které sklo se zasazuje, die Nuth. D. — *Dráha koule* (cesta). Schusslinie. Bur. — *Dráha železná*, Eisenbahn, hlavní, spojovací. Vz Železnice. O českých drahách vz S. N. II. 315. B. V. (Čechy). — **D.** či *cesta mléčná* či nebeská, Milchstrasse. S. a Ž. — **D.**, *průliv*, Meerenge, Kanal, Strasse. S. a Ž.

Drahan, a, drahánek, nka, m., mein Theuerer. Ms. 1771.

Drahně (*ne:* dráhně), *adv.*, komp. drahněji. Není to předložka, nýbrž příslovce od staré. draha, dražka = množství. Vz Lokal. **D.** = *velmi, hodně, mnoho*, viel, ziemlich. *Pojí se s gt. kolikosti.* Zk. Tam d. časův pobyl. Háj. Jest drahně těch peněz. Drahně času minulo. T. Před d. mnoha lety. Jg. Byli drahně dní u vězení. Br. Od několika d. let. V. Byl tu d. dní. Br. Zůstal tam za d. dni. Br. Maje d. dítek. V. Po d. let byl primasem. V. Jestli dřevo d. vysoko. Ms. k. l. Raněných d. bylo s obou stran. Troj. Za d. dávných časů. Šm. V drahně letech se nezběhlo. Žer. Záp. II. 46.

Drahniti, il, ěn, ění = většiti, vergrössern. — **komu.** Drahní si, jak a kde může. Us. — **se** = rozmnožovati se. V.

Drahnobrvka, y, f., aequorea, slimýš. Krok.

Drahnonítník, u, m., rostl. svlačcovitá. Rostl.

Drahnonoh, a, m., hmyz, dolichopus. Krok.

Drahnosť, i, f. = velikosť, Grösse, Vielheit. Jg.

Drahný. Od ‚draha' = množství = *hrubý, veliký*, gross, ansehnlich. D. pachole, množství lidu, počet svědků, čas (dlouhý), počet, sněm, násyp, hrnec. Jg. D. čas někoho u vězení chovati. Kram. Jelena rohy neobtěžují, jakkoli drahné. Kom. **D.** = *zdráhavý, upejpavý*. Kon. — **k čemu** = k jídlu. Us. (Č.). — **D.** = *veselý*. Je to drahnější, když více lidí pospolu jde. Ch.

Draho, *draze*, theuer; komp. dráže, dráž. Vz Drahý. Draho do pytle, draho z pytle. Vz Ničema. Lb. — **D.** = *drahota*, die Theuerung. Veliké draho. V. Jest tam d. Ros. Bylo lacino po velikém drahu. Jel. D. se začalo v Čechách. V. — Jg.

Drahobýl, e, m., zastr., die Spezerei. Rk.

Drahocennosť, i, f. Kostbarkeit. Krok.

Drahocenný, theuer, kostbar. D perly, zlato, věci, L., přítel. D.

Drahokam, u, m. Vz Chrysolith, Granat, Turmalin, Cirkon, Topas, Smaragd, Spinel, Korunt, Démant. Edelstein.

Drahomasť, i, f., *lépe:* drahá masť, balsam. (Jg.). Rostl.

Drahomíra, y, Drahomiř, e, f., jm. ženské. Jg.

Drahomyšl, e, f., místo v Žatecku, Dreiamschel. Jg. — *Drahomyšlan*, a, m. — *Drahomyšlský*.

Drahosť, i, f., *drahota*, y, f., draho, a, n. = cena veliká, das Theuersein, der hohe Preis. Jg. Drahosť veliká, jedním zubem třeba chléb jísti. L. Drahosť věci cukruje. L. Drahotu dělati (s něčím). V. Výlohy na d-tu; přídavky pro d-tu (drahotné). Toho roku byla veliká drahota. Nt., Šp. — **D.** = *platnosť veliká*, hoher Werth, Kostbarkeit. Všechen svět k drahosti jedné duše nemůže přirovnán býti. V.

Drahotné, ého, n., Theuerungsbeitrag. Rk.

Drahoučký, Vz Drahý.

Drahoušek, ška, m. Můj d-šku! Us. Mein Theuerer, meine Theuere!

Drahovati (po dráze, po stopě jíti, der Spur nachgehen, die Spur verfolgen). Pes dobře drahuje. Us. — **koho.** Us.

Drahúcí = drahý. Kat. 3457.

Drahule, e, f. Jaspis. Jg.

Drahušice, e, f., rostl., scolymus. Krok.

Drahý; drah, a, o; komp. dražší, u lidu slyšeti jen: draší. Vz Kts. Drahoučký (dříve: drahúčký). Draho, draze; komp. drážeji,

dráže, dráž. — **D.** = *za mnoho peněz koupený*, theuer, nicht wohlfeil. Všecky věci drahé jsou. V. Draho do pytle, drabo z pytle. Prov. Vz Ničema. Lb. To mne draho stoji. Jg. **Na** dluh nic draho není. Prov. Nekoupím tak draho toho, čehož bych litoval mnoho. Lom. Draho, draze přijde. D. Ten dům je drahý. Us. To není drahé. Us., D. Drah **za** haléř. Vz Ničema. Lb. Darmo drahý. Vz Nepotřebný. Č. Darmo drahý (někdy také = hloupý). Š. a Ž., V. Skupujlce lacino chovají na drabo. Br. Obili na draho chovati (dráže prodávati). V. Nic dražeji nestoji, jako to, co se prosbou kupuje. Kom. Draho n. draze něco koupiti, prodati. Dražši věci chutnější. Za drahé peníze něco koupiti. L. Vz stran přislovi také: Masť, Apatyka. Č. — **D.** = *velkou platnosť, cenu mající*, nákladný, von hohem Werthe, kostbar, edel. Jg. D. kámen, kovy, kameni, krajky, klenot, masť, helmice, tajemství (důležité). Jg. — **D.** = *milý, vzácný*, hoch geachtet, geschätzt. Můj drahý! má drahá! Žehnám tě, drahé dítě. Draze si ho vážim. Jel. Draze vážený přítel. Jel. On si to draze váži. Háj. Komu drah živótek. Rkk. 52. D. *od čeho*, vz Od. — *Jak drahý?* jak draho? wie theuer? Jak drahý (= zač) loket toho sukna? Jak draho jsi koupil? — **D.** = *draho prodávající*, theuer, theuer verkaufend. Ten kupec je drahý. — **s čím:** Nebuď s tím drahý, co tě nic nestoji. Jg. — **v čem** drahý býti = dražiti se, sich nicht leicht geben. Drahým se dělati, činiti (nechtíti poslouchati). Ros. Draze si vésti (zdráhati se, spröde thun). V. — *D. čas*, rok, léta. Us. Vz Drahosť. Theuere Zeit, Nothjahr. — Drahé *koření* (vonné, chutné do jídel). Us. Gewürz, Specerei.

Dřachati, pleskati, hubou tlouci. Us. Plz. Prk. —

Drachma, y, f., řecká mince, asi 45 kr.

Dřachna, y, f., pleskavá ženská, Plaudertasche. Dch.

Dřachta, y, f. = dřachna. Us. Plz. Prk.

Dřachtati = křičeti jako kačer, schnattern wie der Enterich. D.

Drain, (ang., drén), trativod, trouba trativodná, svodnice s polí. Rk.

Drak, a, dráček, čka, m., z lat.-řec., der Drache. *Pl.* draci; *ale:* draky (papírové). Syn.: saň, smok. Aby to d.! Šm. Jdi k draku, na draka (= k čertu). Šm. Leze opak jako d. Vz Lstivý. Lb. D. mořský, Petermönch. V. — **D.** = ďábel, der Drache, böse Geist. V. — **D.** = zlá ženská. To je d. Us. — *Drak, u, m.* (papírový). Draka (m. drak) dělati, pouštěti; s drakem litati. Us.

Drak-on, onta, m., zákonodárce athenský.

Drakotný, ďábelský, teuflisch, höllisch. D. lež. Us.

Drakovec, vce, m., Drachenstein. Aqu.

Drakovitý. Krok. Drachenartig.

Drakový = dračí. Drachen-.

Drakyně, ě, f. Aqu. Die Drachin.

Drál, a, m., pták supovitý. Krok. Kammgeier.

Dralec, lce, m., Magnet. Rk.

Dralka, y, f., magnetická jehla (Pres.), úchylková, sklonková. S. N. Magnetnadel, Kompas.

Dralniti, magnetisiren. Jg. —

Dralnosť, i, f., magnetičnosť. Chym. Magnetische Beschaffenheit.

Dralný, magnetický. D. jehla. Chym. Magnetisch.

Dralo, a, n., magnetičina. Presl. Magnetismus.

Dralovec, vce, m. Magneteisenstein.

Drama, gt., dramata, n., dle „Slovo," tedy pl. dramata, dramat atd.; das Schauspiel; z řec. = činohra, vz Činohra.

Dramatický, dramatisch. D. umění. Vz víc v S. N. D. poesie, vz Poesie.

Dramatisovati = divadelní hru vzpracovati, Rk., dramatisiren.

Dramaturg, a, m., znalec n. spisovatel divadelních her. Rk. — *Dramaturgie*, e, f. = nauka o pravidlech, dle kterých dramata skládati se mají. S. N.

Dramýš, e, m., ryba, balistes, Hornfisch. Krok.

Draň, i, f., deska draná, štípaná, dünn gespaltenes Brett. Jg.

Dranc, e, m. Hader. Ta sukně je na d. = roztrhaná na cáry, zerfetzt. Us. Ten je na dranc = na mol, opilý. Us. Prk.

Drancíř, drancéř, e, m., kdo drancuje. Har. Plünderer, Räuber.

Drancířství, n., die Plünderung.

Drancování, n. Dáti se do d. Nt. Das Plündern.

Drancovati = loupiti, obírati, plündern. — **co komu.** Statky a zboží židům násilně bral a drancoval. Flav. — se **s kým:** s ovcemi (jimi vše vypásti). Us.

Drancovník, a, m., der Plünderer. Us.

Dráni, draní, n. = trhání, štípání. Reissen, Spalten. D. louče. Us. — **D.** = loupení, Raub. Pr. měst. — **D.** = notné bití (na Slov.), derbes Prügeln. — **D.** peří, Federschleissen. Jg.

Dranice, e, f. = tahání-se, dračka. Das Gereiss. Byla v Praze veliká d. o chléb. V. — **D.** = *pranice*, Schlägerei.

Dránkati, neslušně žádati, unartig bitten. Na Slov. Bern.

Dranšírovati vz Trancher.

Draný. D. louč (dračka). — **D.** = *notně bitý*, derb geprügelt. Na Slov. — *D. peří*, geschlissene Federn. Jg. Vz Dráni.

Drap. Jak přiletěl jelen, drap (chmatl) ho za rohy. Brt.

Dráp, u, m., pazour, Klaue, Kralle. D. pohyblivý, vtažitelný (u koček); tupý, nepohyblivý (u psů), veliký, k hrabání způsobilý, krátký, dlouhý, silný, rozštípený, ostrý, ohnutý, rovný. Jhl. Kdyby tobě byla dravá ostrá drápy (holubu). Rkk. 28. Drápy čapaté míti. Zlob.

Drápač, e, m., der Kratzer; Erpresser, Räuber; schlechter Fiedler; das Katzkraut (Rk.).

Drápačka, y, f., Kratzerin; Badeschrape; Striegel.

Drápalec, lce, m., živočich beruškovitý, symothoa. Krok.

Drápanice, e, f., Rakerei, Tändelei. Rk.

Drápati, drápám a drápi (drápu); drápnouti, drápnul a drápl, ut, uti; drápávati. Od dr (dráti). Šf. Stran časování vz Mazati. — **abs.** Když se káně zjestřábí, více drápe, nežli rozený jestřáb. Mus. Kocour zlý drápe

a prská. Jg. Ruce někdy hladí, někdy drápí. Kom. — **co, koho** = škrábati, tříti, trhati, kratzen, krällen, reiben, frottiren, reissen, zerren, sausen. Jg. D. hlavu. L. Vlci stádo drápou. L. — **co čím:** pazoury, nehty. Kom. Někoho železnými háky. Ob. Pan. — **po čem.** Jak by drápal po srdci. L. — **koho (se) kde:** v lázni (tříti). L. D. se v hlavě, v lázni. L. — **se.** Drápe se, ač ho nesvrbí. L. Kam se drápeš? (kam lezeš?) D. — **se kam** (lézti, sich mit Mühe wohin arbeiten, kraksein, krabbeln; steigen. Jg.) = **na** strom, na skálu. D. se **do** něčeho, **k** něčemu atd. Us. — **se s kým:** s kočkami (hráti si). Ros.

Drápavosť, draplavosť, i, f., drsnatosť, Rauheit. Kom.

Drápavý, draplavý, drslavý, drsnatý, rauh, kratzhaft. Jg.

Drápce, e, m. = drápač. L.

Draperie, fr., obvěšení (sálu, figur atd.), řásnosť oděvu. Rk. Bekleidung, Gewandzeichnung.

Drápežina, y, f., loupežství. Räuberei. Jg.

Drápežiti, il, en, ení = loupiti, dříti, drancovati, rauben, plündern. — **co.** Vlk drápeží stádo (sápe). L. Domitianus dobra poddaných svých drápežil. L.

Drápka, drábka, drapka, pl. drápky = *koudel* na hřeblnkách přemykaná, mykliky, kracle, Kratzel. Us. — *Drápky, pl. (lépe* než drábky od drápati), *hra* dětí pěti kamínky. Na drápky hráti (na škrábanou, poněvadž ten, kdo vyhrál, druhého, jenž prohrál, nehty zadrápne). Jg.

Drápkati, podrápkati, drápkávati = zlehka drápati, sachte kratzen. Jg. — **se s kým** (drápkáním pohrávati). Koll.

Draplavosť, vz Drápavosť.

Draplavý, vz Drápavý. Ros., Kom.

Drápnouti, vz Drápati.

Drápoš, e, m., ssavec vaknatý. Krok.

Drapsa, y, f., dračka. Plk. Gereiss.

Drásati, ritzen, streifen, reisen. — **co čím:** lice nehty. Rk.

Drásavec, vce, m., rostl., trichocarpus. Rostl.

Drásavosť, i, f., Neigung zum Reissen. Jg.

Drásavý, trhající, reissend. D. medvěd. Pass.

Drasík, a, m., hmyz. Krok. Trechus.

Drasin, a, m., ryba kaprovitá. Krok.

Draslář, e, m., Pottaschsieder. Rk.

Draslárna, y, f., Pottaschsiederei. Rk.

Draslavec, vce, m., rostl. čekankovitá, Bitterig, picris. Rostl.

Draslavina, y, f., rauhes Wesen. Zloh.

Draslavosť, i, f., Rauhigkeit, Holperigkeit.

Draslavý (drsnatý, draplavý, trpký), rauh, holperig. D. kůra. Červené víno d. hrdlo činí. Smrž.

Draslice, e, f., rostl., earicina. Krok.

Draslíčitý (draslík v sobě mající), kaliumhältig, nyní draselnatý či draslový. Bk. D. dusičnan (ledek), modřan (nyní: kyanid), chaluzičník (nyní: jodid), kysličník, křeman (nyní křemičitan), sůl. Presl. chym., Bk.

Draslík, u, m. (calium potassium), kalium, kov v popelové soli (v salajce) se nalezající. Presl.

Draslitý, draslo obsahující. Krok.

Draslo, a, n., drslo (salajka). Pottasche. Soli drasla. Nz. D. české bílé, čištěné, illyrské, perlové, ruské zamodralé, surové, uherské modré, žíravé, žíravé slité. Kh., Bk. Vz víc v S. N.

Draslovna, y, f. = draslárna.

Draslový. D. louh, mýdlo. Nz. Pottasch-.

Drasnatosť, i, f. = drsnatosť. Rauhigkeit. Koll.

Drasnatý = drsnatý, rauh. Koll.

Drasniti = drsniti.

Drasnobýl, e, m., rostl. luštinatá, asphaltus. Rostl.

Drásnouti, snul a sl, nt, utí; **drásati,** drásávati = škrábnouti, die Oberhaut aufritzen, anfreiben, streifen. Jg. — **co.** Zdrásaj místo, ať vyjde krev. Sal. — **co čím:** lice nehty. Troj. — **co jak:** drasaj plť až **do** krve tečení. Sal. — **koho na čem:** na poctivosti (= uraziti, verletzen, antasten). L.

Drasný = drsný, draslavý, rauh. Rostl.

Drasol, a, m., korýš, eurynome. Krok.

1. **Drasť,** i, drásta, drasta, y, drastka, drástka, y, f. = *třištka, mrva,* Splitter. Jestli která drasta v oko padne, jí hledá dobyti a vyvrci. Martim. V cizím oku vidí malou drástu a v svém nevidí velikého břevna. Leg. Nemůž v oku bratra svého drásty viděti, sám v svém oku břevno maje. Ctib. — **D.** = *kaz, skvrna.* Fleck.

2. **Drasť,** i, drasta, y, f., zastr., oděv, šat, Kleid, Gewand. Hank.

Drastel, e, m., nerost, Scolezit. Jg.

Drastěti, ěl, ění, rauh werden. Rk.

Drastický, z řec., silný, prudký, prudce a mocně působící. S. N., Nz. Stark wirkend, stark angreifend. D. lék.

Drastina, y, f., holprichter Ort, Steppe. Plk.

Drastiti, il, čn, ční = draslavé činiti, drsniti, drsnatiti, drápati, rauh machen. St. — abs. Napřed hladí, na zad drasti. Reš. — **se komu.** Zdrastilo se mu hrdlo (chřápá). Jg. Tady se mi to drastí (třepí, sich fäsern; říkají švadleny). Us. — **koho proti komu** = drážditi. Ros. — **D.** = klopýtati, straucheln, stolpern; pochybiti. Lex. vet.

Drastivý, drastisch; rauh machend. Rk.

Drastlavý = draslavý.

Drastník, a, m., kdo dělá třepení, třapce, pozamentník, Fransenwirker. Č.

Drastný, schnöde. Rk.

Drastovna, y, f., šatní komora, Garderobe. Na Slov.

Draštěti, vz Drastiti, rauh werden. Jg.

Drát, u, drátek, tku, drátеček, čku, drátíček, čku, m., rus. provoloka (provleka), na Slov. drot, der Draht. D. mosazný, měděný, ocelový, pakfongový, kotoučový, svazkový, vzorkový, železný, kulatý, polokulatý, čtyrhranný, na květiny, z ocelové litiny, Šp., čepčářský, do postelí, karkasový, k pletení, k rákosování, na háčky, na péra, strafetinový, svorní, tombakový, do vlasů, měkký, tvrdý, zlatý. Kh. D. vodicí. J. tr. Pero, řetěz z drátu. Šp. V drátárně dráty železné atd. táhnouti. V. Punčochy na drátech dělati. robiti, Jg., plésti.

Drátař, e, m., drátník, dráteník, drátovník, na Slov. drotar. Der Drahtzieher. — **D.,** kdo hrnce dratuje. Drahtbinder. Us. **Máš košili** zasmolenou jako drátaři. MM.

Drátárna, y, f., drátovna. Drahtmühle. Jg.
Drátařský, Drahtbinder-.
Drátek, tku, m. Drátky, kterými se loutky ve hře pohybují. Jg. Chodí jako na drátkách (obratně, zpanštile). Us. Vz Chození. C. — Ostatně vz Drát.
Drátenik, a, m., vz Drátař.
Drátěný, Draht-. D. lana, provaz, štětka, Vys., Rk., klec, pero, okno, mříž, řetéz, síto, Šp., košile. Rk.
Dratev, tve, dratva, y, dratvice, e, dratvička, y, f. — **D.** = *nit vícepramenná*. Der Draht, gedrehter Faden. Sal. — **D.** = *nit ševcorská* na koncích štětinami opatřená. Der Schuster-, Schuhdraht. Ševci do dratví potřebují štětin vepřových. D. smolená, nasmolená. Jg. Poslechni, jak táhne jedno za druhým, co dratev za štětinou (připovídá něco pravdy, zatím chytře cosi jiného uvésti chce). C. D. bílá n. žlutá přešívací; d. nabírati. Sp. Vz Dratva.
Dratevník, a, m., dratvy dělající. Troj. Schusterdrahtmacher. Rk.
Dráti, deru, déřeš (dříve také: dýřeš; v obec. mluvě: dereš), déře, déřeme, déřete, derou; deř, deřte; dera (oue), dral, dráu, drání. Tedy *r* před sponou *e se měkčilo v ř*: peru, péřeš. *Nyní v obec. mluvě* již jen: deru, dereš. Brt. schvaluje řeč obecnou a Prk. praví, že neprávem se i měkčí i dlouží, cf. ženeš; proč se nedlouží též déru, béru, déron, bérou? — Drávati. **D.** — rukama, prsty, nehty, drápati, mit den Händen, Fingern, Nägeln reissen, zerreissen, zerren; durch den Gebrauch reissen; bíti, schlagen, prügeln; loupiti, rauben, plündern. Jg. — **abs.** Liška dere (loupí). D. — **co**: peří (schleissen; v již. Čech.: odrhať, Kts., na vých. Mor. drhnouť. Brt.), louč, schleissen; sukni, šaty, obuv (trhati), lýka, schälen, lid (dřiti), lišky (dáviti se). Jg. Vepř hladný déře vor a kvičí. L. Jakoby peří dral (o věci snadné se říká). Ros. — **komu co z čeho**: vlasy z hlavy si d. Dal. D. někomu penize z hrsti. Svěd., Solf., Jd. — **co čím**: lice nehty. Háj., Pass. — **co komu**: šaty (= nutiti, tahati ho k něčemu). Nevelmi dal na sobě dráti šatů (se nutkati, aby zůstal). Br. — **co na kom, kde**: šaty. Us. Nedal na sobě dráti šatů (se nutiti, aby zůstal). Kom. — **se**, reissen, **trhati se**, děravěti; bíti se, sich zanken, rauten; tisknouti se, tlačiti se, sich drängen. Jg. Šaty se derou (trhají). Když se lýka derou, tu na ně i s dětmi. Prov. Derou se, jako dva koti (perou se). Jg. Víno se dere ven (tlačí se ven). Kam se dereš? Ros. — **se s kým** (práti se). Solf. — **se s kým oč**, táhati se oč, sich um etwas raufen, reissen, Jg.: o zboží. Jg., Jd. S nimi se o mošny draly. Jir. dh. Oč se tam derou? Us. — **se komu kam**. Cos mu do srdce se dralo. Hlas. — **se kudy kam**. Dere se po skalách k němu. Har., Jd. D. se přes příkopy. Plk. Ísilno se drúce k siemu chlumku. Rkk. 50. Dráti se houštím. Er. Kyt. 88. — **co kdy**. Draly peří každého večera, ob den. — **co jak**. Dral ho bez milosrdenství (děl ho).
Dratina, y, f. Drahtseil. Rk.
Drátiti, il, ěn, ění, drátívati, stricken. — **co**: punčochy. Krok; *lépe*: plésti. Jg.

Drátky, vz Drátek.
Drátník, a, m. = drátař.
Dratník, u, m., část kosy, lišta od holi k pružince vedená rovnoběžně se sloupkem. Us., Jg.
Dratovati, špatně drátovati. Pk., Bž. — **co**: hrnec, mit Eisendraht überziehen. — **čím**: silným drátem.
Drátovitý, drahtähnlich. Krok.
Drátovna = drátárna.
Drátový. D. síto. Draht-.
Dratva, y, f. = dratev. Když švec šije, má šídlo, štětinu a d-vu; štětina za sebú vtáhne dratev. Št. Vz Dratev.
Dráva, Drava, y, f., *lépe než*: Dráv č. Drav, u, m., Jg., řeka Drau v Rakousku (v Tyrolsku, Korutanech, Štýrsku, Uhřích). Dráva, Drav. V.
Drávati, vz Dráti.
Dravec, vce, m., dravé zvíře, Raubthier. Mezi dravce dva, tigra a lva. Puch. — **D.**, pták dravý. Raubvogel. Pták dravý, loupežný, lovní, škodný. Sp. Dravec *a) denní*: čeleď nohův, čeleď supův, č. sokolův; *b) noční*: čeleď sov. S. N. Vz Pták.
Dravnicovina, y, f., Chelidonin. Presl.
Dravosť, i, f. Raubbegierde, räuberisches Betragen. Svléci s sebe dravosť. Plk. Kudy liščí chytrosť prolézti nemohla, tudy vlčí dravosť proraziti usilovala. Sych. D. řeky (reissender Lauf), řeči (drsnosť). Jg.
Dravstvo, a, m. Raubgeflügel. D.
Dravý, reissend. D. řeka, pták, zvíře, zvěř, řeč. Us. Dravé drápy (ku př. krahujce, které derou). Rkk. Dravá řeka (prudká), d. potok. Jg. D. řeč (drsná). Dráždíte nás dravou řečí. Sych.
Draze, komp. dražeji, dráže, dráž. Vz Drahý. Thener. To nepřijde draze. D.
Draž, i, draže, e, dražba, y, f., drážka žlábek vydlabaný, do kterého se čep jiného dřeva (trhanice) vpouští, D., něm. Fuge, Falz, Nuth.
Dráž, i, f., drahosť, drahocennosť. Kat. 245., 1053.
Dražák, u, m., teneto na ryby. Bern. Ein Fischnetz.
Dražba, y, f., veřejný prodej, Licitation, Auktion, öffentliche Feilbietung, Versteigerung. Jg. D. veřejná, sestupná (kde se prodá i tomu, kdo méně podá, než se žádá). Sp. Dražbou veřejnou něco prodati, koupiti: dražbou peníze stržiti; výminka dražby; provolání, stání v příčině dražby; lhůta k dražbě. J. tr. Stání v příčině dražby; žadatel za dražbu. Sp. V cestě dražby něco koupiti, šp. m. dražbou n. cestou dražby. Vz Cesta. Kdo dražbou něco obdrží (dražební obdržitel). Er. D-bu nekomu povoliti; k žádosti jeho povolila se mu dražba. Bs. Peníze dražbou stržené; dražbou nějakou věc na sebe převésti. Sp. D. zabavených statkův; d-u ohlásiti, míti, držeti; do d-by něco dáti. Nt. — **D.** = dráždění, Falz. Techn.
Drážďany, gt. Drážďan, m., pl., dle ,Dolany', mě. v Sasích, Dresden. D. od drezga (driezga, dřiezha), ὕλη, silva, les. Prk. — *Drážďanin*, Drážďaňan, *Drážďanka*, *Jg.*; *drážďanský* (Dresdner-). — Mnoho jich z Drážďan, žádný z Berouna (mnoho ženichův, žádný

bráč). Č. Má hochy z Drážďan, ale žádného z Berouna. Lb.

Drážděni, k hněvu, das Reizen. Us. — D. = lekání.

Drážděnka, y, f., hmyz, Krok, mylabris.

Dráždicí list; vz -ící. Reiz-.

Dráždič (zastr. dražič), e, *dráždil*, a., *dráždítel*, e, dráždílek, lka, m., Anreizer, Anfhetzer. Jg.

Dráždidlo, a, n. Ros. Reizmittel.

Dráždil, vz Dráždič.

Dráždilka, y, f., která dráždí, Aufreizerin; — 2. sukně spodní, der Unterrock. Us.

Drážditi (zastar. drážniti, drázniti, dražiti), dráždi, dráždě (íc), il, ěn, ění; dráždívati = škádliti, popouzeti, reizen. Jg. — **co, koho**: lakotu něčí, chlipnosť, Jel., ránu, báby. Jg. Psy d. musí chodě dům od domu (= žebrati). Jg. Ano to jako když psa dráždí. Prov., Jg. — **koho čím**: Dráždili Boha skutky svými, Ps. ms.; psa bičem, holí. — **koho na koho**. Sršně na sebe d. Prov. Zlého na sebe d. Jg. — **koho k čemu**; k hněvu. Jel. — **koho jak**: bez příčiny. Kom. — **koho v čem**: v zlosti. Us. — **koho proti komu**. Proti sobě někoho d. urputnými slovy přes všechna napomínání přátel.

Dráždivosť, dráždlivosť, i, f., popudlivosť, Reizbarkeit. Rostl.

Dráždivý, dráždlivý = dráždicí, reizend; snadný k dráždění, reizbar, V., Br.

1. **Dráže**, vz Draze.

2. **Dráže**, e, f., drahota, Theuerung. St. skl.

Dražební výminky, pořádek, procento, stání, způsob, J. tr., protokol, cena, Šp., kupec. Rk. Licitations- atd. Vz Dražba.

Dražebník, u, m., hoblík, kterým truhlář draží, der Nuthhobel. D.

Dražec, žce, m. = dráždil, Anreizer. Na Slov. Bern.

Dražení, n., přeplácení, die Steigerung. Jg. — D. silnice, das Bahnen der Strasse. Rk.

Drážení, n., die Falze, strana šindele, do které jehla vedlejšího šindele se vpravuje. Us., Jg. Vz Draž. — **D.**, das Falzmachen.

Dražeti, el, ení = drahým se stávati, theuer werden. L.

Draží = dražší. Výb. I., Kat. 735.

Dražice, e, f. = dráha. Rk.

Dražidlo, a, n., Grabstichel, Meissel. Rk.

Dražina, y, f., dráha, Bahn. Mus. — Vz Drážka.

Draziště, ě, n., dráha, cesta, rozcestí. Apoll. 1733. (C.)

Dražitel, e, m., kdo draží, der Vertheuerer. Jg.

Dražiti, draž, draže (íc), il, en, ení; dražívati, zdražiti = drahě činiti, vertheuern, theuer machen, steigern; draho ceniti, hoch halten. Jg. — **co**. Potřeba věci draží. L. — **koho kde**. V srdci svém ho draží (draho cení, váží). L. — **se s čím**. Hrozně se s tím draží. Ros. (cenu nadsazuje). — **co jak velice**. Křišťál se nad rubíny dražil (v ceně se vynášel). L. — **se**. Nedraž se tak tuze (nezdráhej se; sich zieren). L.

1. **Dražiti**, zastr. = dražditi.

2. **Drážiti**, il, en, ení = drážku n. draž vydlabati, dělati, Falz machen, höhlen; na Slov. dražiti = dráhu činiti, Weg, Bahn machen. Jg. — **koho**: zloděje, zvěř = stopovati, die Spur verfolgen. Us. na Mor. Brt. Vz Draž. — **co čím**: rám k oknu hoblíkem. — **co kam**: v mramor dlátkem. Us., L.

Drážka, y, f. Drážkou něco spojiti (něm. anfugen). Nz. Vz Draž.

Drážlivý = drážděný, aufgereizt; koho lze snadno rozdrážditi, reizbar. Jako lev drážlivý, když mu teplů krev sě uda zřieti. Rkk. 55.

Drážník, a, m., dráždič, Anreizer. Bern.

Drážniti, zastr. = drážditi.

Dražný, u dráhy ležící. Us. (Vorlík). Am Wege liegend, Bahn-.

Drážný, zlý, kousavý, reizbař, bissig. D. pes. Bern.

Drážovitý, drážkovitý, löcherig. Vz Draž.

Dražši, vz Drahý.

Dražťka, y, f. cestička, der Weg. Us.

Drb, u, m., drbnutí, der Hieb, Stoss. Jg.

Drbací železo, šat, houba, ručník, Ros., hadr. D. Reib-.

Drbač, e, m. Kratzer. V. — **D.**, holič. Reš. Barbier.

Drbačka, y, f., svrab, Krätze. Us.

Drbadlo, a, n. Reibzeug. Ros.

Drbal, a, m. = 1. drbač; 2. pykající, der sich (hinter den Ohren) kratzt. Pan D. z Nemanic se k němu přistěhoval (o korábnících). Ros. Pan D. z Nemanie dovede tě na koráb. — Jg.

Drbalovice, pl., f. Maje, než dlužen, málo víc, pojede do Drbalovic (bude se za ušima drbati, bude pykati). Vz Dlužník, Drbal. Lom., Lb.

Drbání mu činí milo. Das Kratzen. D.

Drbanice, e, f. = drbání, das Gekratze, Gereibe.

Drbanina, y, f., svrab, die Krätze.

Drbaný = škrábaný, gekratzt. — **čím**: čertem (chytrý k zlému), den Teufel im Leibe habend, abgefäumt. Jg., Plk.

Drbati, drbám a drbu, drbej, drbaje al, án, ání; drbnouti, bnul a bl, ut, utí. drbávati. D. od dr (dráti), *b* se vsulo. Šf. D. po vrchu šoustati, tříti, kratzen, reiben, jucken, krabbeln; bíti, tüchtig prügeln, ledern, šiditi, peskovati, haněti, kampeln, hecheln, striegeln, pelzen, waschen; chlastati, saufen. Jg. — **abs.** Kde tě nesvrbí, nedrbej, abys příčesů neudělal. Prov. Kde tě nesvrbí, nedrbej a psem, když chce spáti, za ocas netrhej. Jg. — **koho, co**. Drbá ho to zle (zatraceně). Us. Osel osla drbe (když si dva pochlebují). Jg. Co jest pak účinnějšího, než když se vespolek mezkové drbají (hloupý hloupého chválí). Jel. Drbnouti koho (bíti, kyjem pohladiti). Us., Kom. Ty každého drbeš, a tebe všichni (= česati, šiditi, haněti). Prov. Vz Kleveta, Pomlouvač. Č., Lb. Holič lazebníka drbe, čert ďábla škube. Prov. Ten ho drbl (ten mu jednu ťal, ten mu dal). Us. Ti drbají ležák (chlastají). Us. — **co, koho, se čím**. Někoho řečí drbnouti (pohaněti). Solf. Hanec vším drbe a zmítá. Kom. Uši pravdou d. Reš. Žíní se drbáme (třeme). Kom. Vzal třepinu a se jí drbal. Br. — **se** = škrábati se, sich kratzen, schaben, reiben. Jg. Svině se drbají. Us. Nyní se pozdě drbe (pyká). Us. Drbá (drbe) se, ano ho nesvrbí (= brání se, an ho nikdo nedotekl). Jg. Vz

stran přisloví: a) Výmluva, b) Trampoty. Č. — **se s kým.** Drb se kůň s koněm, vůl s volem a svině se svini. Pk. — **koho jak. S** posměchem jich drbl. Bl. Drbal psu kůži **proti** srsti. Us. — **se o co:** o zeď. Us. — **co s čeho:** nečistotu s těla d. V. — **se do koho.** Zdrbl se do ni (zbouchl, zamiloval, verliebte sich). Us. — **se kde (za člm, po čem, v čem).** D. se **za** ušima (pykati). Šolf. D. se **v** hlavě. Er. P. 74. Já sám se v tom psaní hyzdím a drbi. Jel. Drbal se **po** celém těle. Us. — **že, aby.** Drbal se, že ho to svrbělo, aby svrbění na čas umírnil. Us. —

Drbiti (strč.) = museti, musiti. Tuto drbi do moravské kroniky zajiti. Dal. Sraziti nám drbí Ludiek voje. Rkk. 11.

Drbna, y, f., drbalka, Kratzerin. — **D.** = cundra, šlundra. Vettel. To je stará drbna. Us.

Drbnouti, vz Drbati.

Drbohlav, a, m. (kdo hlavu drbe) = nerozhodný, pohodlný, líný, ein unentschlossener, fauler Mensch. Rk.

Drbolec, lce, m. = drbač. Na Slov.

Drboliti = drbati. Na Slov.

Drc, u, m., rána, udeření, Schlag. Ten dostal d. Ten si dal d. Us. v Plz. Prk. — **D.,** špatný vtip, Holzwitz. Prk.

Drcati, drcnouti, nul n. drcl, ut, nti; drcávati = uhoditi, uraziti, zavaditi, anstossen. — **abs.** Pr . el drcá. Ten drcl. Mor. — **koho** = slovy kárati. — **se do čeho.** Vz Chmel.

Drcení, n., das Bröckeln; Vernichten.

Drcenka, y, f., drcená polívka, geriebene Suppe.

Drckem choditi = drobným krokem choditi. (V Krkonoš.). Kb.

Drček, čku, m., na Slov., die Trille.

Drčeti, el, ení = hrčeti, *drnčeti,* rasseln. — **abs.** Vůz drčí. Trouby drčely. — **kde.** Pramen **pod** skalou drčí. Vid. list. — **D.** = *křičeti* jako někteří ptáci. Žluva, jeřáb drčí. Us. — Jg. — **na koho** (zevlovati naň). Rk.

Drčák, u, vz068Dršlák.

Drdati, = škubati, dráti. Us. Odrdaný klas (otrolený, oškubaný). — **D.** = kvapiti kam cestou bez účelu. Mřk.

Drdlati = mumlati, brebtati, odmlouvati. Udrdlaný. Us. na Mor. a Slov. Brt.

Drdlavý vdovec (mumlavý). Sš. P. 198.

Drdlice, e, drdlička, y, f., chocholouš, Haubenlerche. Us. u Bydž.

Drdol, u, m., drdolek, lku, drdoleček, čku, drdolček, drdolka = *chochol vlasů,* čub, čuprina, Schopf, Haarschopf. Smrť je plechaté lebky a proto zadržeti se nedá, poněvadž drdolu nemá. D. — **D.** = *vlasy pletené* a okolo jehly ovité, vrkoč n. kotouč vlasů hřebenem stužených, zapleták, Haarnest. D. Na Plaště drndol. Prk. — **D.** = *chocholka* na hlavě slepičí, ptačí, Busch. D.

Drdolatosť, i, f., jakosť drdolatého. Schopfigkeit. Jg.

Drdolatý, chocholatý, schopfig. Us.

Drdy, pl. Ten má drdy (nemá pokoje). Der hat Reissen. Us.

Dře = dřel, zastr. D. — **D.,** e, f. D. ledu, Eisstoss.

Dřebění, n., das Steifsein. Prk.

Dřebnouti, dřebsti, zastr., steif sein. Mat. verb.

Drebo-lík, -lil, -til, a, m. Schwätzer. Rk.

Dreboliti = žváti, breptati, plaudern. Omyl.

Drebotiti = dreboliti.

Drebta, y, f., žvástal. Schwätzer. Us.

Drečeti, el, ení = někde meškati, čuměti, ležeti, státi, sitzen. Zůstal tam d. Nezůstaň tam d. — **kde: při** svatbě. Jg. Snih **na** horách přes svátky velikonoční drečel. Us. — Jg. — **D.** = opřen býti oč. Smeták dreči na zdi. Us. v Plz. Prk.

Dřeh, u, m. = drn, Rasen. Tráva hustá jako d.; pšenice stojí jako dřeh (místy říkají: jako břeh). Us.

Dreifache Reihen, něm., řady trojité, potrojné.

Dřemelák, u, m., Fraueneiche. Mk.

Dřemlík, a, m., rod sokolí. Presl. Zwerg-, Blaufalk.

Dřemota, zastr. = dřímota. Aqu. Schläfrigkeit.

Dřemotný = ospalý, schläfrig. Aqu.

1. **Dřeň,** dřen, ě, střeň, ě, strženě, žně, stržen, u, zřeň, ě, m. = *duše dřeva,* das Mark, der Kern der Bäume, medulla. Jg. Sloupkové rostlin nejvíc jsou dutí, jako při obilí, někdy dřeněm naplnění, jako při třtině. Jg. — **D.** = *mozk, čis* v kosti, das Beinmark. Jg. — **D.** = *prostředek nějaké věci,* das Mittlere eines Dinges. D. řetkve, jádra, v nežitu (tvrdší částka). D. — **D.** = der Kern, das Beste einer Sache, *výbor,* tresť, jádro, květ, nejlepší část něčeho. D. vojska. L. — Jg.

2. **Dřeň,** ě, f., louč, dračka, Leuchtspan. Us.

Drenčeti, drenčiti = drečeti, drečiti. Us. na Plz. Prk.

Dřenek, nku, m., nerost, Steinmark.

Dřenice, e, f. To byla d.! (veliká práce), Schinderei, Rackerei. — **D.** = válení-se ker ledových, Eisstoss, Eisgang. Nebezpečenství od d. Tab. lid. Ta letošní d. stojí za podívání. Sych. — Jg. **D.** = lopotné učení se, das Büffeln. Prk.

Dřenitosť, i, f. Markigkeit.

Dřenitý, markig. Vz Dřeň.

Dřenky, pl., f. = pastrnák, rostl. Aqu.

Dřeňový, co má dřeň, duši, strženě. D. — Z dřeně, Mark-. D. kyselina, Gallardsäure. Chym.

Dřený, geschunden. D. hrách, gerieben. Jg.

Dřep, u, m., das Hocken. V dřep! hockt! Čsk.

Drepana, gt. Drepan, pl., n. (dle „Slovo“), mě. Sicilie, nyní Trapani. — **Drepanský.**

Dřepčiti, dřebčiti, il, ení = křepčiti, tanzen. MM.

Dřepěti, 3. pl. -pí, ěl, ění; dřepívati, hocken. Pořád doma dřepí. D. Dřepí jako dudek. Puch. — **kde.** Dřep **na** zemi (seď). Us. D. **u** knihy. Nt. — **si kam.** Dřepni si **na** lavici (sedni si).

Drepsiti = dreptati.

Dreptač, e, m., der Trippeler; 2. der Schwätzer. Br.

Dreptati, dreptám a drepci, al, ání; dreptiti, il, ění; **drepsiti,** il, ení = drobné kroky staviti, trippeln; breptati, lallen, stammeln. — **čím.** Ptáček dreptal nožkami. Jg. — **čím**

odkud kam. Zlý drepce nohama z konta v kout. Jg. — **po čem**: po blátě. Jg. — **co**: mnohé věci více dreptali (lallten) než vyslovovali. Rozm. Fil. s Pravd. — Jg. — Dreptati = breptati. Us. na Plaště. Prk.

Dreptavosť, i, f., breptavosť. Jg. Stammelnde Art im Reden. Jg.

Dreptavý, breptavý. Jg. D. a drsnatý jazyk. Vš. Stammelnd.

Dreptiti, vz Dreptati.

Dresnek, u, m., dává se ptákům místo semence. Jg.

Dressovati, z fr., cvičiti, učiti, abrichten, zurichten, dressiren.

Dřeštěl, e, m. = dříšťál. Rk.

Dřeštělice, e, f. Berberisbeere. Rk.

Dřesva, y, f., Hornstein. Krok.

Dřetiti (vábiti?) — **koho ke komu čím.** Tiem lid k sobě dřetiš. Alx. 1130.

Dřevák, u, m., čtyrhranný košík na dříví do pokojův, Holzkorb. Č. — **D.** = dřevárna, Holzlege. Us. — Vz ostatně Dřevěnek.

Dřevař, e, m., drvař, kdo dříví dělá, prodává. Jg. Holzhauer; Holzhändler.

Dřevařiti. Us. Holzhandel treiben.

Dřevařka, y, f. Holzhändlerin.

Dřevárna, drevárna (na Slov. drvárna), y, dřevnice, e, f., V., dřevník, dřevák, u, m. Holzlege.

Dřevařský, Holzhändler-. D. obchod. —

Dřevařství, n. Holzhandel.

Dřevce, e, n. (zastar. dřevce, vee) = *násada* (u kopí, praporce atd.). Schaft. V. — **D.** = *samo kopí*, Spiess, Lanze. Dlouhé jezdecké d. V. Dřevci házeti, bodati, prorážeti. Jg. — Boží dřevce, dřevinka, *brotan*, Stabwurz. Stojí (n. Rostlý) jako boží dřevce (= štíhlý a rovný jako brotan. Vz Tělo.). Č.

Dřevčík, a, m., dřevěnka, y, f., druh chocholouše, Haubenlerche.

Dřéve = dříve.

Dřevec, vce, m., ein Fauler; 2. die Ranke, das Sophienkraut. Rk. — Vz Dřevce.

Dřevek, vku, m., Holzstein.

Dřevěnek, nku, m., dřevěný střevíc, dřevánek, trepka, dřevěnka, dřevák, na Slov. krbec, Holzschuh. D. V Příbrami d. = celý dřevěný střevíc; je-li však nárt kožený, sluje: bác, u, m. Prk.

Dřevěněti, 3. os. pl. -ějí, ěl, ění; zdřevěněti, dřevěnívati = zu Holze werden; trnouti, tubnouti, starren. — **komu.** Nohy mi zdřevěněly. Us. — **čím**: strachem dřevěněti. V. Údy mi leknutím dřevěnějí. Sych.

Dřevěnka, vz Dřevěnek; 2. dřevčík; 3. nemehlo. Us.

Dřevěnkář, e, m., kdo dřevěnky dělá. D. Holzschuhmacher. D.

Dřevěný, dřevený, (zastr. drvěný) = *ze dřeva*, hölzern, von Holz. D. korbel, most, stavení, noha, nádobí, palice, truhlice, střevíce (dřeváky), klín, břeb, V., uhlí, šroub. Nz. Panská milosť a víno v konvi dřevéné přes noc zvětrají. Záv. Stojí zde jako dřevěný panák (hloupě, neohebně, plump, unbiegsam). Měl se k tomu jako dřevěný panák. Us., Jg. — **D.** = *v dřevě jsoucí*: d. červ, Holzwurm. Jg. — **D.** = *ze stromu*, od stromu, Baum-. D. olej, houba, kůra, dehet, líh, ocet, ether. Jg., Nz., Rk., S. N. (vz S. N.).

Dřevesa, ves, pl., n. = dřeva, stromy. Rkk.

Dřevičí, n., das Gebüsch, Gehölz. Rk.

Dřevina, y, f., Holzbestand; 2. = dřevisko. Rk. —

Dřevinka, y, f., Stabwurz, Aberraute. Dřevinková voda. Č. Vz Dřevce.

Dřevisko, a, m., špatné dřevo n. strom. Us.

Dřeviště, ě, n. Holzplatz. Rk.

Dřevitý, holzähnlich. Rk.

Dřevnatěti. Jetel d-tí. Pnch. Holzig werden.

Dřevnatina, y, f., země ze shnilého dříví. Jg. —

Dřevnatka, y, f., hruška. Us. Eine Art Birnen.

Dřevnatosť, i, f., dřevnosť, drevnatosť. Zlob., Holzigkeit, holziges Wesen; Holzgattung.

Dřevnatý. D. = co dá mnoho dříví, holzreich. D. pramen. Ros. — **D.** = ke dřevu podobný. D. kolník, rostlina. Us. Holzicht.

Dřevnice, e, f. V. Vz Dřevárna, Dřevník.

Dřevník, u, m. Do d-ku dříví složiti: v d-ku dříví řezati, sekati, štípati; do d-ku pro dříví jíti; z d-ku dříví do kuchyně nositi. D., také: dřevnice, V, dřevárna. Holzkammer. -lege, -boř.

Dřevno, drevno, dřevenko, drvenko, a, n. = kus dřeva, ein Stück, Scheit Holz. Snadno najíti d., když chce psa udeřiti. L. — Dřevno, tři dřevna = šibenice. Oběšiti na dřevně. Pasovati koho na třech (tři) dřeven uzel (oběsiti). L.

Dřevnosť, i, f. Šedá d. Vorzeit. Jg. — D., dřevnatosť.

Dřevňov, a, m., mě., něm. Tachau.

1. **Dřevný** (drevný), dřevní (drevní). D. červ, trh, kořen (= od dřeva, Holz-). Jg. — **D.** = lesnatý, waldig. D. hora. Rkk. 35. — **D.** = stromový, Baum-. D. peň, semeno, ovoce. L.

2. **Dřevný**, dřevní, dřívní; komp. dřevnější; adv. dřevně. — **D.** = který dříve býval, předešlý, der vorige, ehemalige. D. obyčej, D., štěstí, přívětivosť, ochotnosť, čas, Br., život, Lact., veselí, Tkad., nepravosť, Žalm., list, Us.; dřevnější muž. Ms. pr. cis. Bolesť d. pocítila v srdci. Plk. D-ní Slované. Pal. —

Dřevo, drvo, a, n., pl. dřeva (drva), dřívko, a, dřevce, e, dřevečko, dřevičko, dřivičko, dřivečko, dřevínko; Koll.; dříví, dřivičko. Dřevo, drьvo = strom, drьva = drnva, dříví, skr. druma, sr. řec. δρῦς, tedy vzniklo ъ z u. Dřevo dříve = strom lesní, jako posud v již. Čech. Sb., Kts. — *V obec. ml. šp. genitiv*: dřívího m. dříví (dle „Znamení"). Holz. **D.** pevné, tvrdé, měkké, těžké, lebké. *Trvdé dříví*: dub, buk, břesť, brslen, olše, jilm, ořech, jeřáb, bobovník, habřina (habr), pláňka, bříza. *Měkké dříví*: jasen, kaštan, jedle, sosna, smrk, modřín, lípa, vrba, topol, borovice. *D. listnaté*: duby, buky, javory, jeseny, lípy, břízy; *jehličí*: sosny, jedle, smrky, borovice, jalovce. D. Dřevo zelené (čerstvé), vrchové (s koruny), vorové, k stavení (na stavení), k potřebě, k pálení, k palivu, Jg., klestové, D., hořné (dobře hořící, V.), praskavé, V., olšové, dubové, bukové, smrkové, jedlové, habrové, borové, sosnové, lipové, modřínové, ořechové atd., Us., vorové, pramenové, plavené

n. výtonní, proutové, pařezové, smolnaté, ležaté, suché, zkamenělé, Jg., laťové, tesané, shnilé (hniláč), zpráchnivina, pokažené, suché (souš, suš, souši, zvonoviny, krkošky), zdravé (čilé), poslušné, slabší v lese: potoulesí, useknuté: přerubek, od tesařův kradené: vandrovka, mladé v lese: mlází, bez kůry: lupenec; stojaté n. na stojatě, nahnilé: palubeň; zavilé (sukovité), k topení, na žlaby: žlabovina; dříví z větví: ramli, ramloví, haluzové, ramlové d., okiestkové, větvové d.; syrové, vyschlé, zetlelé, stýřilé, vetché, ležaté, štěpné, posušité (které snadno schne), poražené, zdělané, červotočivé, zčervočené, přestálé, jadrné; v otýpkách: vázanec, povíječka; kterým se prámy svazují: stonek, povíječka; na dno sudu, na porážení, vykázané, přijaté, pokradené, odevzdané, štípané, srovnané (do sáhů), rozřezané, prodajné, Šp., na poražení, J. tr., Šp., amarantové, anghikové, atlasové, balšanové, borovičkové, břestevcové, cedrové, citronové, červené barvířské, česnekovníkové, ebenové, fenyklové, francouzské, hadí, hebenové, hořkeňové, chynikové (blamaté, žilované), jalovcové, kaliaturové, kaštanové, kašťové, královské, kvajakové, kvasiové, mahagonové n. mahonové, mancinellové, mramorové, muší, myší, olivové, ořechové, orlicí, palisandrové, pantoflové, rajské, růžové, santalové n. sandalové, sapanové, sasafrasové, simarubové, skořicové, sladké, svaté, svaté pravé, tamaryškové, tisové, visetové, zeravové, zimostrazové n. zimozeiové, žluté barvířské, zmijovicové, železné, žluté uherské n. albanské. Kh. Zavilosť, vývoz, výkaz, sáh, kus, poleno, cena, prodej, sazba, seznam, přijetí, účetník, náruč, otýpka, kradení, škůdce, hranice, halda, ráz, dostatek, nedostatek, druh dříví (dřeva); d. k sušení, k pálení, k stavění; popel z dříví, klín ze dřeva (dřevěný), míra na dříví, loď se dřívím; vůz, ukázka, lístek, účet, nosidla na dříví; obchod se d.; právo k d., J. tr.; účet, užitek, výnos z d. Šp. Dříví k horám (dolům), do dolův, k šachtám, na uhlí, na trouby. Vys. Obchodník se dřívím. Rk., Šp., J. tr. Dům ze dřeva (dřevěný). Jg. Dříví štípati, roubati, kálati, sekati rozštípati, tesati, páliti, voziti, sbírati, káceti, řezati, v lese porážeti, na hřbetě nésti, na trakaři vézti, krásti, koupiti, prodati, na oheň klásti, přikládati, lámati, skládati, s vozu shazovati, do dřevníku rovnati, klestiti. Us. Z každého dřeva oheň pálí (ze všeho užitek béře). Prov. na Slov. Vedlé suchého dřeva i zelené (mokré) shoří. Vz Společnosť. Lb., Č. Ne každému dřevu dostane se býti fládrem. Č. No z každého dřeva n. kamene obraz sv. Václava mož vyřezán býti. Vš. VII. 15. Ne z každého dřeva (kamene) sv. Václav (socha). Č. Jaké dřevo, taký cvik. Do hrubého dřeva hrubý cvik (klín) dáti třeba. Č. Klíčem dříví štípati, a sekerou dvéře otvírati. V. Pečlivý hospodář má v domě svém staré seno, máslo i sýr, žito i drva. Rozm. otec. Do lesa dříví nikdá nevoz a do moře vody nenos. Prov., Jg. Hezký jako pos . . ně dřevičko po dešti. Prov. Buď ty, táto, jdi pro dříví a já budu doma; anebo já zůstanu doma a ty jdi pro dříví. Na Mor. Na suchém dřevu těžko trhati listí. Šp. Vz Rostlina. — D. = *d. k jisté potřebě určené; dřevěný nástroj.* D. k stavění, laťové, stavěcí, tesané. Jg. Loďka z jednoho dřeva vysekaná. V. D. stavební n. stavěcí, na stavbu. Nz. Dříví na prkna řezati. V. — D. = *v bibli* dřevo kladeno za kříž n. šibenici, též za modlu. Na dřevě visí. Br. — D. = *násada* u kopí, *kopí* samo. Schaft der Lanze, die Lanze selbst. Arch. III. 385. Na dřeva vyzvati. D. Vzíti, dáti na dřevo — na službu vojenskou s dřevem. L. — D. = *strom*, Baum. Když list s dříví padá. Krab. Údolí dřívím porostlé. Jel. Dříví k stavení mýtil. V. Dřevo kam se šine, tam padne. Vz Hloupý. Lb., Jg. Dřevo křivé a zavilé nebývá rovné. V. Posiekachu vsie drva. Rkk. Stoji lipka, stoji, dřeva vysokého, lista širokého. Sš. P. 151. Vz Strom, Kláda. — D. = stůl. Peníze na dřevo (při hrách o peníze). Us. Mřk.

Dřevodělník, a, m., Holzarbeiter. Um. les.

Dřevojed, u, m., vz Oměj.

Dřevojedec, dce, m., der Holzesser. Aqu.

Dřevokaz, u, m., domácí houba. Hausschwamm. — **D.**, a, m. Holzwurm.

Dřevolez, a, m., menší datel bílý, Specht. Č.

Dřevolom, u, m., der Baumbruch, za větru.

Dřevomorka, y, f. Baumschwamm.

Dřevonohý, stelzfüssig.

Dřevonoš, e, m., Holzträger. Aqu.

Dřevoplav, drvoplav, u, m., Holzschwemme. Boč.

Dřevořez, u, m. Holzschnitt. Techn.

Dřevořezba, y, f., Holzschnitt; -řezbář, -řezec, zce, m. Holzschnitzer; -řezbářství, n. Holzschnitzerei. Rk.

Dřevořezný obrázek. Holzschnitt. Hanka.

Dřevo-rub, a, m. = dřevosek; **-ryjec**, jce, m. Holzstecher. Rk.

Dřevo-ryjecký ústav, ein xylographisches Institut; -ryt, u, m., rytina, y, f. Holzschnitt, Xylographie. Rk.

Dřevo-sek, -štěp, drvoštěp, a, dřevištipač (V.), c, dřevoštěpec, pce, (na Slov.), m., der Holzhauer. — Dřevosek = tesař, Zimmermann. Háj.

Dřevoštěp vz Dřevosek.

Dřevotoč, na Slov. drevotoč, e, dřevovrtek, tka, m., der Holzwurm. Veleš.

Dřevotočina, y, f., drvotočina, Holzmehl. Us.

Dřevovlna, drvovina, y, f., základní hmota dříví surového. Holzstoff. Techn.

Dřevovrt, a, m., Holzwurm. Na Slov.

Dřevový, dřevný, Baum-, Holz-. D. kůra, Us., ocet. Techn.

Dřez, u, m., dřízek, lépe: střez. Schaff. Na Mor. zřez. Brt.

Dřezati, drzati, chvěti se, třásti se, zittern. Kat. 2803.

Dřězha, y, f., zastr., tříska, Span.

Dřezděti, 3. pl., -dí, ěl, ění. — **na koho** = vytřeštiti oči na koho, Jemanden angaffen. Lom.

Drglúvať, drgnuvať; drgnuje **od** zimy = zima jim potřásá. Na Slov. Der Frost schüttelt ihn.

Drh, u, m., uzel, zádrh, ein Knoten. L.

Drhák, u, m. D. je z houné, *rěchet* ze slámy. Na Mor. Hadra. Hader.

1. **Drhání**, n. D. uzlu, das Schlingen des Knotens. Us.

2. **Drhání**, n. drkání, třesení-se, das Beben, Zittern. Rostl.

Drhati; drhnouti, hnul n hl, ut, uti; drhávati. D. od dr (dráti), *h* je vsuto. Šf. D. = třásti, beben; zavaditi, strčiti, anstossen; na drhy vázati, schlingen; tříti, scheuern, reiben, putzen, säubern; trhati, raufen, riffeln. Jg. — **co**: dírky (obšívati), L., zem, člu, nádobí, pokoj, podlahu, (tříti, mýti), Us., konvičky (opíjeti se. Vz stran přísloví: Opilství), C., prádlo (práti), D., knihu = čísti, na Slov., Bern., pivo (chlastati), Bern., len (na drhlenu semenné paličky od stebélek odtrhovati, riffeln). Jg. — **koho** = bíti. Jg. Prasata svini drhnou (cucají). Bern. — **(co) čím**. D. nádobí věchtem n. přesličkou. Kom. D. cihličkou (žehliti). Kram. Semeno jetelové rukama d. (trhati). Puch. — **kudy**. Drhl (běžel) svou cestou. Ros. — **co komu**. Jakž jim to drhal Bůh (k hanbě připomínal). Kom. — **co na co**: na uzel (zadrhnouti). Rk.

Drhavý, drhlavý, zastar. drlavý = draslavý, bodlavý, stechend, rauh. D. šípek, koruna. Výb. I. 1149.

Drhlačka, y, f., drhlen. D. Na Mor.

Drhleč, e, m., kdo drhne. Scheuerer. Prk.

Drhlečka, y, f., Scheuerfrau, -weib. Prk.

Drhlen, u, drhlínek, nku, m., drhlačka, vochličky (řídký, železný hřeben, jímž se len protahuje a hlávky sdrhují). Krok. Raufe, Riffel, Flachsriffel.

Drhlice, e, f., dřevo na drhlen. Us.

Drhlík, u, m., konec závírky (Hemmkette) u vozu. Us. — **D.** = drhlen. — **D.**, krátký řetěz, jenž se přivazuje vedlé závírky pod kola za nájedí. Na Plaště. Prk.

Drhlinka, y, f., vochlička. — D-ky = pačesky, kracle, die Kratzeln. Us.

Drhnička, y, f., kus kůže n. plátna, jímž se příze při navíjení zdrhuje (rovná a od pazdera čistí). Us. — 2. Reib-, Zündhölzchen. Dch.

Drhnoucí kámen, Reibstein.

Drhnouti vz Drhati.

Drhol, u, m., tahanice, rvačka, das Gereisse, Geraufe. Byl o to d. Us.

Drholec, lce, m. = drhlen; lavice k bití, Prügelstuhl. Na Slov. Plk., Bern.

Drehanice, e, f., drehání, Verwirrung, das Gewirr; 2. = drehanka.

Drehanina, y, f. = drehanka.

Drehanka, y, f., drehaná sláma, drehnina, drobnička, svijanka, metýnka, matenice, sláma plažená, rušená, mětná, Wirr-, Krumm-, Rüttstroh. Jg. Na Mor. mrvenka (otep slámy rozmrvené). Mřk.

Drehaný vz Drehati.

Drehati, drehávati, od dr (dráti), *ch* jest vsuto. Šf. Wirren, fitzen. Drehaná sláma; otep drehané slámy. — **co čím kde**: slámu hraběmi, strojem v stodole d. Us.

Drehlice, e, f., drehlička, y, f. = drehnice.

Drehna, y, f., pleskavá ženská, Plaudertasche. Jg. — **D.** = peřina, v níž je málo peří. Na Plz. Prk.

1. **Drehnice**, e, f., drehlice, drehnička, drehlička, y, f., rostlina, anagallis, Gauchheil. D. zelenokvětá, obecná či červená, modrá. Presl. — 2. Drehnice, špatná peřina.

Drehollti = drehati, zausen. Na Mor. — D., silně cucati, stark saugen. D.

Drehoň, ě, m., Klatschmaul. Rk.

Drehotina, y, f. = drehanka. D.

Drehta, y, f., drehanina. Plk. — **D.**, zerrauftes Weibsbild, rozdrehaná ženská. Kom. — **D.**, trávnice, loktuše na trávu. Grastuch. Na Mor. — **D.**, y., m. a f. = prostořeký. Klatschmaul. Ta d. vše vyplešti. Kom., Ros.

Drehtati, drehtiti = trhati, cuchati, zausen, wirren. — **se** = sebírati se, zdvíhati se, sich emporraffen. Trist. — **D.** = breptati, tlampati, schwätzen, plappern. Ros.

Drehtina, y, f. = drehna.

Dřič, e, m., ras, paděra, pohodný, odírák, Schinder, Abdecker, na Mor. výtažný (Mřk.); 2. dráč, lakomec, lichevník, Schinder, Aussauger, Ros.; 3. Büffler.

Dřička, y, f., rasovka, raska, pohodná. D. Schinderin.

Dříčnosť, i, f., silnosť, zavalitosť těla. Na Slov., Bern. Stärke, Stämmigkeit. — D., spanilosť, Wohlgestaltheit. Bern.

Dříčný = zavalitý, silný, dick, stämmig; spanilý, švarný, hezký, hübsch, schön; bystrý, řízký, resch, wacker, brav. Bern., St.

Dřičský, dřický, Schinder-, vz Dřič. — **Dřičství**, n., dřictví, Schinderei.

Dřiezha, y, f., zastr. = tříska. Rkk. 58.

Dříchmati, dříchnati = chrněti. Na Slov. Baiz. Stark schlafen.

Dřík (dříve dřek), u, dříček, čku, m. = kmen, peň; trup. Na Slov. — **D.** = šněrovačka. D. Schnürbrust. — **D.** = síla. Bern.

Dřímač, e, m., der Schlummerer. Us.

Dřímati, dřímám n. dřímí; dřímnouti, mnul a ml, utí; dřímávati = spáti začínati, schlummern. Jg. — **abs**. Dřímá (počíná spáti). Us. Dřímající hlavou kývá. Kom. — **co**. Dřímal spánek, šp. prý m. spánkem; ale vazba ta správna jest. Ct. Bojovati boj, spáti spánek. Vz Akkusativ. — **v čem**: v hříších. V. — **pro co**. Dřímala duše má pro tesknosť. Ps. Br. — **nad něčím**. V. — **kdy**. Časem božský Homer dříme. Jg. V tom hluku člověk ani dřímnouti nemůže. Jg. — **kde**. Dřímal **na** sedadle (V.) **u** kamen, **pod** dubem. Pořád při něm (vlně) dřímá. Er. P. 125. Stran přísloví vz: Blaník, Oko, Slepý, Žid. —

Dřímavěti, schläfrig werden. Bern.

Dřímaviti, einschläfern. Bern.

Dřímavosť, i, f., ospalosť. Br., Sych. Schläfrigkeit.

Dřímavý, ospalý, schläfrig, schlummerig. V. D. zívá. Kom. — **nad čím**. Nad tím nejední z správcův dřímavější jsou. Br.

Dřímka, y, f., dřímot, dřímání. Jde na mě dřímka. Na Plaště a Plz. Prk.

Dřímky, ův, pl., m. Je v dřímkách. Us. Schlummer.

Dřímot, u, m. Vz Dřímka.

Dřímota, dřímotka, dřímotička, dřímotinka = *dřímání*, leichter Schlaf, Schlummer. Přišla naň d.; popadla ho d. Us. Snem a d-tou obtížený. Lom. Pustil naň d-tu. Štelc. Způsobil mu d-tu. Solf. V d-tě se mi to ukázalo (ve snách). D. D-ta v pobožnosti (vlažnosť). Br. D. s zimnicí (ospalosť). Aqu. Vz

Muška. Berou mne d-ty (— chce se mi spáti). Us. na Mor. Brt.

Dřímotati — dřímati. Na Slov.

Dřímotnosť, i, f. — dřímavosť.

Dřímotný — dřímavý. Aqu.

Dřín, u, dřínek, nku, dřínečck, čku, m., rostlina bezovitá, Ilartriegel, Kornellkirschbaum, Hornstrauch. D. zelinný, přeslinatý, obecený, velobalný, rezavý, bílý, plsťnatý, tuhý, drsný, latnatý, střídavolistý. Rostl. — D. *někdy* šp. m. modřín. Jg. — **D.**, posvět, ein grosser Span. Jg.

Dřínáček, čka, m. Fugenkäfer. Rk.

Dřínčák, u, m., nůž k řezání třísek, lončník, Schleissenschnitzer. Na Mor.

Dřínčiti, il, en, ení; dřinknouti, knul a kl, ut, utí = udeřiti, schlagen. Na Mor. břinknouti. Vz Břinkati. Mřk. — **po čem:** někoho po hubě, **od čeho:** od ruky — udeřiti. Na Mor., Jg.

1. **Dřínka**, y, f. — dřín; hůl dřínová; ovoce dřínové, Kornellkirsche.

2. **Dřínka**, y, f., dračka ku svícenl. D. Span.

Dřinknouti, vz Dřinčiti.

Dřínkovka, y, f. Kornellstock; Brantwein aus Kornellkirschen. Rk. Vz Dřínovka.

Dřínkový, vz Dřínka, 1. D. jahody, V., kopí. Cyr. Speer aus Hartriegelholz.

Drinopl, u, m., mě. Adrianopel v Turcích.

Dřínoví, n. — dříny, Kornellbäume. Rohn.

Dřínovice, e, f. — dřínovka. Na Slov.

Dřínovitý, k dřínu podobný. D. rostliny. Rostl.

Dřínovka, y, f., dřínová hůl, Stock vom Kornellbaum, dřínka, dřínovice; 2. vodka z dřínek. Jg. Brantwein aus Kornellkirschen. Jg.

Dřínový, dřínkový, Kornell-. D. jahody (dřínky), hůl (dřínovka). D. (*lépe:* modřínová) pryskyřice, Kom., terpentýna. V.

Dřípa, y, f. Dřípy — cáry. Puch. Fetzen, Hader.

Dřípati — trhati šaty, reissen. D.

Dřipnatý, podobný dřípám. Vz Dřípa. D. kraj. Rostl.

Dřípnovičník, u, m., rostlina mechovitá. Rostl.

Dřiskoň, ě, m., mluvka, Schwätzer. Us.

Dřist, u, m., dřístek — řídké lejno, chvist, dřistlina, die Exkremente. Na Slov., Bern. — D., chvistačka, Bauchfluss. Bern.

Dřístač, e, m. — dřistal.

Dřistačka, y, f. — chvistačka. Vz Dřist.

Dřistal, a, m., chvistač, kdo má chvistačku, der den Bauchfluss hat. — **D.**, dřišťál, u, m., na Slov. drýša, rostlina, berberis, Berberstaude, -baum. D. obecený (dráč), vykrojený, nachýlený, celolistý, osinatý, malokvětý, hlohový, jinotrný, sivý, jednojadrý, širokolistý, prohýbaný, latnatý, zakulatělý. Rostl., Jg.

Dřišťálový. D. jahůdky. Zlob. Berberis-.

Dřistati = chvistati. Na Slov. Bauchfluss haben.

Dřistlina, y, f. — dřist, dünne Exkremente, dünner Koth.

Dřišťál, u, m. Berberisbaum. Vz Dřistal. — **Dřišťálka**, y, f., Berberisbeere. — **Dřišťálkový**, Berberisbeer-. — **Dřišťálový**, Berberis-.

Dřištiti, il, ěn, ění — praštiti, schmettern, werfen. — **kým o co:** sebou o zem. Us. (Marek), Rk.

Dříti, dru, dřeš, dře, dřeme, dřete, drou, (na Mor. deru, dereš, dere, dereme atd. Brt.); dři, dera n. dra (one), dřel, en, ení; dřívati. Pozn. Před sponou *e* a před *i* mění se *r* v *ř*. D. — z kůže n. z kory stahovati, loupati, schinden, schälen, abziehen; nouzi trpěti, hungern; loupiti, schinden, berauben, plündern; bíti, týrati, misshandeln, plagen. Jg. — **ahs.** Ten hospodský dře, jest pan odřihosti. D. — **co, koho.** Dobytek, zdechlý ras dře, zabitý stahuje řezník. Us. D. lýka zelená. Prov., Jg. D. řemeny, D., nouzi, psotu (nouzi trpěti), Jg., úlohu (büffeln), Us., lidi (loupiti), Jg., Br., V., sedláky. D. — **co čím.** Lstí a mocí **někomu** něco d. Kom. Lab. 60. D. co nožem. Rk. — **kdy.** Za mízy lýčí dříti (dokud čas, užíti ho). Č. (Mdr. 260). — **co s koho:** řemeny se zad někomu. — **se.** Led se dře. Us. Dokud se lýka drou, tehdy na ně s dětmi jíti. Jg. Někam se d. — drátí se, sich drängen. Rkk. — **se kudy kam:** lesem k chlumu. Rkk. — **se na koho** = 1. mnoho pracovati; 2. osupovati se. Pořád abych se na vás dřel. Us. Což se tu na nás dřeš a domlouváš? Kram. — **koho jak:** s ukrutenstvím. Chč. 444. D. **bez** nože (loupiti, utiskovati). Us. — **aby.** Dře lidi, aby zbohatl.

Dříve, dřívěji, dřív (zastar. dřěve) — prve, časněji, vorher, früher, vor, bevor, erstlich, vorerst, ehe. Jg. D. než se naděje. V. Čím dříve, tím lépe. Čím dřív, tím líp. Lb. Dříve sám se uč, než jiné učiš. Dědic dřív ustanovený. D. D. sta let. Plk. D. tři let všecky vyplení. Br. Dřív čtyř let koně k jízdě nebéře. Vrat. D. hodiny, pomyšlení. V. Dříve času se narodil. V. Zemříti d. jiného. Děti d. let rozumných zemřely (než dospěly). V. D. roku toho pykati bude. Us. Vz Genitiv. — *Superlativ:* nejdřívěji, nejdříve, nejdřív — nejprve, am ersten, baldigst, nächstens. On tam n. přišel, se dostal. Har. Co nejdříve přijíti. Jg. Půjdu k němu, ale nejdřív (nejspíše) nebude doma. Šb. Vz Než.

Dřívečko vz Dřevo.

Dřívěji vz Dříve.

Dřívějšek, šku, m. Proti d-ku je lepší. Us.

Dřívější — bývalý, der frühere, vorherige. D. domácí pán byl lepší. Us. Bude po dřívějším vyšetření trestán, nach vorhergehender Untersuchung. Řád stavění.

Dřívek, vku, m. Proti dřívku, im Vergleiche zu dem Früheren.

Dříví vz Dřevo. — **Dřívko** vz Dřevo.

Dřívní — dřevní. D. obyvatelé, Sych., zvalení. Troj.

Dřivý, abreibend. Nej.

Dřízdačka, dřízdačka, y, f. — sračka. Na Mor. a v Klatv. Die Scheisse.

Dřízdati, dřízdati — chvistati, sračku míti. Die Scheisse haben. Na Mor. a v Klatov.

Dřízek — střez. Us. na Mor. Mřk.

Dřízha, y, f., zastr. — tříska. Rkk., Ras. Ein Span. Vz Dřiezha.

Dřízhati — třísky štípati, schleissen, St. skl. — 2. D., s třeskem lámati. **co čím:** ruce kolem d., V., zerschmettern.

Dřízka, y, f., tříšťka (zastr.). Kat. 2885.
Dřízžeč, žče, m., drvoštěp, zastr. Gl.
Drk, u, m. = drknuti. Ein Stoss. Jg. D· nohou, loktem. Jg.
Drkač, e, m., chřástal, Wachtelkönig. Rk.
Drkalka, y, f., v bot. Schwingfaden. Presl.
Drkati; drknouti, knul a kl, utí; drkávati. D. = hýbati se, třásti se, zucken, zappeln, sich regen, sich rühren, zittern, beben; strkati, stossen. Jg. — **abs.** Padl, ani nedrknul (sebou nehnul). Jg. Struna drká, když vzní. — **po čem:** po kamení. Na Mor — **komu.** Drkají mu nohy, když hudbu slyší. Bern. Lýtka mu drkají (třese se strachem). Jg. — **(komu) kde, na čem.** Ryby na udici drkají. Drkala mu na klíně. Drká mu **pod** koleny (třese se strachem). Jg. — **koho.** Drkni ho. Jg. — **koho čím:** nohou (šťouchnouti.) Drkl nohou (umřel). Us. Vozem to nelíbezně drklo. Šm. — **čím kam, kde:** hlavou **do** stěny. Br. — Drkl nohou **na** provaze (oběšen byl). — **se o co** (uhoditi se): o stůl. Us. — **se,** také: opiti se. Vy jste se někde drkli. Us.
Drkavka, y, f., das Zittern. Rk.
Drknuti, n., ein Stoss.
Drknutý. Ten je d. = opilý, betrunken. Us.
Drkocati. Knedlíky se drkocají (ve vodě, když voda již silně vře; snad m. drkotati). Us. v Klatov. Fr., Ch.
Drkoli, n., drkolna, y, f., klacek, kyj, Schlägel, Prügel. Dal.
Drkoliti, il, en, ení = drkati, schieben, stossen. — **co s čeho:** s vrchu (kutáleti, rollen). Plk., Rk.
Drkot, u, m., drkání, das Gestosse. *Jg.*
Drkotač, e, m., ein Wankender; 2. bleptač, Plauderer. Na Slov.
Drkotati, drkotám a drkoci; drkotávati = drkati, třásti se, beben, wanken, schwanken, taumeln; **se** = třásti se. Jg. — **abs.** Drkotalo všecko tělo mé. Kom. — **kým, čím:** d. sebou. D. Drkotal zimou co osyka. Kom. Lab. 27. Zuby d. Pov. 84. Hrůzou mu drkotali rtové. Sych. Zuby drkotají zimou. Us. — **k čemu.** K hlasu tomu drkotali moji rtové. Br. — **se čím:** se zimou, strachem. Us.
Drkotavý, kdo drkoce, zitternd, zuckend. bebend etc. Vz Drkotati. Bern.
Drksa, y, f., drknutí. Někomu drksu dáti. D. Hieb.
Drktačka, y, f., ve mlýně dřevo pytlíkem třesoucí, Beutelarm. Jg.
Drkuie, e, f., udeření rukou v hlavu. Ros.
Drlavá koruna = pichlavá. Výb. I. —
Drle, hurtig, schnell; sauber. Rk.
Drlena, y, f., všetečná ženská. Ros. Kecke Dirne.
Drlice, e, f., pták. Žid.
Drliti = drmoliti.
Drlosť, i, f. = rychlosť, hbitosť. Ros. Behendigkeit.
Drlý = rychlý, čerstvý. Ros. Hurtig, behend, schnell.
Drmek, mku, m., rostl., vitex, Keuschbaum, Mönchspfeffer. Rostl.
Drmlati co: přízi = drmochati, Rk., fitzen, wirren; **čím:** drmlá hubou (pysky) = cecá, röhrt. Us.
Drmlíček, čka, m., jistý dravý pták. 1563.

Drmlik, u, m. = sítko, Ras.; cumel; čepení z vlasův. Jg.
Drmodlik, u, m. = struhadlo, na Slov. Reibeisen.
Drmochati, drmochávati, másti a zadrhovati, fitzen. — **co.** Ty to drmocháš (bala bala děláš). Ros.
Drmol, u, m., drmolní chod (drobným krokem). Drmolem jíti (krátké kroky dělati, kurze Schritte machen). Ros.
Drmolář, e, m., pletichář, Konfusionssekretär. Rk.
Drmolec, lce, m., ke sháúčni vrchu s míry, Streichholz; ve valše dřevce k zdvihání, Hebearm. Us. na Mor.
Drmolice, e, f., malá ženština, ein kleines Weibsbild. D.
Drmolil, a, m., kdo drmolem chodí, ein Trotter. Ros.
Drmoliti, 3. pl. -lí, il, en, ení = mačkati, drobiti, drtiti, zerrütteln, zermalmen. Jg. Drmoliti z dr (drátí) Sf. — **co.** Jak to drmolí. Ros. D. řeč. Šm. — **D.** = *drobným krokem* běžeti. Ten drmolí. Us. Vz Drmol.
Drmolnice, e, f., Mauerbrecher (Werkzeug). Rk.
Drn, u, drnek, nku, m., trávník s kořenem vyrytý, der Rasen, die Schwarte. V. Drn, Drní (collectivum), drnina (drní), drniště, mačiny, hant. Šp. Pálení, kus, vrstva drnu; motyka, nosidla na d.; sedadlo, schody z drnu. Šp. Průboj na d. = nástroj k rýpání drnu. Šp., Burian. Na zeleném drnu ležeti (na trávníku). Oltář z drnu. Us. Drn rýti, řezati, kopati, D., loupati, krájeti, páliti. Šp. Bílení plátna na drnu; rosení lnu na drnu. Šp. Drnem zarůsti (zadrněti). D. Drnem zeď, boudu přikryti. Klásti drn na střechu. Us. Už je pod drnem. Vz Smrť. Č. Pod d. se uložiti (umříti). Šm. Jest ovoce jako drnu (mnoho). Us. — **Drn** *v horn.* = *den*, povrch země. Pracovati pod drnem (nehlnboko v dole). Z drnu nových pramenův hledati. Vys.
Drnák, u, m., dub letní. Um. les. Stieleiche.
Drnař, e, m., kdo drn rýpá. D. Rasenstecher.
Drnatý, drnovatý, rasig, Hank.; 2) svalovitý, muskulös. D. kohyla. Us. Turn.
Drnavec, vce, m., rostl. kopřivovitá. Glas-, Peterskraut. Rostl.
Drnčálek, lku, m., malý, špatný mlýn (s přihanou). Eine schlechte Mühle. Us., D.
Drnčálník, a, m., kdo má drnčálek, D., armer Müller.
Drnčati = drnčeti, rasseln. Us.
Drnčály, pl., f., vz Drndačka, Brummeisen. Zlob.
Drnčeti, 3. os. pl. drnčí, drnčí, -če (íc), el, ení; drnčívati; drnknouti, knul n. kl, utí; drnkávati, drnkati, klirren. Jg. — **abs.** Vůz spěšně jedouci drnčí. Kolovrátek drnčí. Komár drnčí. Us. — **na čem:** na klavíru (drnkati na něm). — **na co:** na housle. Drnkni na strunu. Jg. — **kde, pod čím:** Pod jejich koňmi drnčela země. Hank. — **od čeho, čím.** Struna od větru, větrem drnčela. — **kam.** I výš nad vršinu lesa drnkachu meči jich v hrad. Rkk. 18.
Drnčidlo, a, n., hrkadlo. Schnarrwerk.

Drnda, y, f., žena toulavá. — **D.** = stařena (s přihanou). Eine Vettel. Na Slov. Bern.

Drndačka, y, f., bžundačka, drnčály, na Slov. drnla, brumbla, na Mor. grunle, í, pl. (Mřk.), Brummeisen. V.

Drndák, u, m., žertovně = klarinet. Us.

Drndal, a, m., kdo drndá, der Wedeler, Schlenderer. Jg.

Drndati; drndnouti, dnul a dl, utí; drndávati, hýbati, rühren. Jg. — **čím.** Pes drndá (mrdá) ocasem. L. — **na co** = drnkati, auf die Maultrommel spielen. Rk. — **za kým** = běžeti. — **D.** = (na Mor.) = *cecati*, bumbati, saugen, trinken (o dětech). Jg. Dítě drndá. Us.

Drndavý, drndající. D. chůze, Schlendergang. —

Drnek, vz Drn.

Drni, n., drn. Jel. Der Rasen.

Drnisko, a, drniště, ě, n. Rasenplatz. Boč.

Drniti, il, ěn, ění, berasen. — **co čím:** milíř čerstvým drnem d.

Drnitý, rasenartig. Rk.

Drnkač, e, f. Klimperer.

Drnkačka, y, f., Brummeisen. Rk. Vz Drndačka.

Drnkati, vz Drněti.

Drnkot, u, m., drnkání, Geklirr. Drnket mečev. Rkk. 54.

Drnní = drnitý, drnem porostlý. Brikc. Rosen-.

Drnohrábek, bka, m. = kapoun. Us.

Drnošlap, a, m. = bažant. Us.

Drnovačka, y, f., lopata na drn. Bur. Rasenstechschaufel.

Drnovatosť, i, f. Rasigkeit.

Drnovatý. D. zem. Ros. Rasen-, rasenreich.

Drnoviště, ě, n. Rasenplatz. Rk.

Drnovka, y, f., dešťová voda, Us.; voda skrze drn do dolů se táhnoucí. Pam. Kut. Regenwasser.

Drnový, Rasen-. D. voda = drnovka, voda na povrchu země, táhnoucí se z drnu do dolů; d. žíla = běžící bliž povrchu země, nehluboko zapadající a krátká. Vys. — D. chalupa, sedadlo (z drnu). D.

Drnož, trnož, e, m., podnoží. Us. Fussgestell.

Drob, u, drobek (drůbek), bku, drobeček (drůbeček), čku, drobénck (droblnek), nku, m., droby, pl., drobka, drobečka, y, f. Drobek, drobeček chleba (*malý kousek*, ein kleines Stück). Jg. Vybereš mu z kapsy — drobečky (= marně hrozíš.) Vz Vyhrůžka. Č. Mějte droblnek (málo, ein wenig) strpení. Sych. — **Drob,** *droby, drůbek* — kousky z člověka n. ze zvířete, zvláště nožky, křídla, plíčky, osrdí, játra, ledviny, žaludky, střeva, krčky, hlavičky (hus, kachen, slepic atd.). Das Klein (Gänseklein, die junge Gans, das Gänsegekröse). Droby husí (drobečky, drůbek), telecí (Kalbsgeschlinge). Droby u myslivců, das Jägerrecht. D. Místo ‚droby husí, zaječí atd.', naše intelligence obyčejně po německu mluví: ‚mladá husa, mladý zajíc'. Brt. — **D.** = *jitrnice*, jelita, Würste. Dělati droh. Us. — **D.** = *vnitřnosti* člověka n. zvířat, srdce, střeva atd. Die Eingeweide. Droby jeho vnitřní v Augšburce, tělo v Achu pochováno. V. Musil bych si vyběhati drob. Us. Po čertu droby sežrati (o velikém jedlíku). Rcš. —

Droba, y, f., hornina, d. Wacke. Krok.

Drobák, a, m., huntýř (řezník) v Praze, jenž kromě hovězího masa i jiné prodává. Opp. hovězák. C. Stechviehhändler.

Drobanec, nec, m., jídlo z mouky. Us. na Mor. Eine Mehlspeise.

Drobanka, y, f., polívka z nadrobeného těsta, Einbröckteigsuppe. Jg.

Drobátko, vz Drobet.

Drobec, bce, m., drobet; drůbek (husí). Bern. Junge Gans. Vz Drob.

Drobečkovati, drobiti, bröseln. Jg.

Drobečky, vz Drob. — **Drobečkový.** D. polívka. Jungeganssuppe.

Drobek, vz Drob.

Drobení, í, n. D. do polívky, v polívce, geriebener Teig. Us.

Drobenina, y, f., něco drobeného (houska v mlíce), eine Mährte.

Drobet, btc n. btu, m. (zastar. drobeť, bti, f.), drobétek, drobtek, betku, drobtík, n. drobtíček, čku, m., drobátko, a, n. = *něco malého*, *drob*, eine Kleinigkeit, ein Bisschen. Drobet, drobtek chleba, Brosame, Brocken, Krume. V. Sbírati drobty pod stolem. Br. Drobty obdržeti. V. Ani drobte chleba jim nedali. Kom. Malý drobtík. Št. — **D.** = *částka*, ein Theil. Prášek v drobtě vína píti. Jg. D. vody. Jg. — **D.** = *adv.*, trochu, málo, něco, etwas, ein Bisschen, wenig, ein klein wenig. Jg. Drobet vysoký. Jeho zdraví je d. chatrné. Odstupte drobet na stranu. D. Dr. horký. Aby se takoví d. na paměti měli. V. Mějte d. strpení. Sych. D. pochybovati. V. Pojď sem d. Dej d. zatopiti. D. vstáti, se pochladiti. V. Vz Dnes. — Jg.

Droblcí nástroj, brány (na pole). Šp. Vz Drobiti.

Drobík, u, m., na Slov. hrozen vinný, zelený. Plk.

Drobímec, mce, m., nerost, Blauspath. Jg.

Drobina, y, f., drobet, ein Brocken, Bisschen. Kom.

Drobisk, u, m., das Kleine. Samý d. Na Slov., Bern. Na Mor. drobisko, a, n. Mřk.

Drobítek, tku, m., ein Stückchen; *adv.*, ein wenig. Vz Drobet.

Drobiti, 3. pl. -bí, drob, drobě (íc), il, en, ení; drobívati; od dr (drátí), Šf. **D.** = drobné činiti, drtiti, bröseln, brocken, bröckeln. — **co, koho:** chléb, hlas (trillern), zeli (krájeti). Us. Zima mne drobí (chvěji se zimou, je mi zima, zima mne láme, die Kälte beutelt mich). Us. na Mor., Brt., Sych. — **co kam:** chléb **do** mléka. D. — **co kde.** To kámen **v** měchýři drobí. Čern., Lk. — **se na co.** Kámen drobí se na kusy. Jg.

Drobivosť, vz Droblivosť.

Drobivý zub. D. Vz Droblivý, brüchig.

Drobizna, y, f., něco drobného, zvl. drobné kamenné zboží. Us. v Krkonoš. Vz Drobisk.

Drobky, vz Drob.

Droblivosť, i, f., drobivosť. D. kosti. Brüchigkeit.

Droblivý, drobivý, brocklig, brüchig. D. zub. Schälzahn. D.

Drobnačka, y, f., v horn., Grubenkleine, Kleinerz. Vys.

Drobně, drubničce, drobninee, drobňounce, drobňoučce, drobounec = z drobna, klein, fein, zart. D. něco skrájeti, d. kráčeti, sesekati. D., Jg.

Drobněti, -čjl, čl, čnl, zdrobněti = klein, schwach werden, drobným se státi, slaběti. — **čím.** Knížata nehodami drabněla. L.

Drobnice, pl., f., osypky. Na Slov. Wilde Pocken. Ja. — 2. Atom. Šedl.

Drobnička, y, f., malá trnka, Koll.; 2. drobná sláma. Wirrstroh. Us.

Drobničký = drobný. — **Drobnince** = drobně.

Drobninký, vz Drobný.

Drobno, drobounko, drobončko, drobňončko, drobňounko, drobničko, drobninko, drobně. Na drobno sekaný. Reš. Z drobna drobí, že nemá z čeho. Prov. Po drobnu něco prováděti. Šp.

Drobnohlásek, skn, m., Triller. D.

Drobnohlav, u, m. Kugelblume. Rk.

Drobnohled, u, m. Vz více v S. N. Mikroskop, Vergrösserungsglas.

Drobnomalba, y, f., Miniatur.

Drobnomel, e, m., v papírnictví, Holander. Techn.

Drobnoměr, u, m., Mikrometer. Jg.

Drobno-pisec, sce, m., Mikrograph; -pisectví, n. Mikrographie; -pisný, mikrographisch. Rk.

Drobnoplodý, kleine Früchte tragend. Rstl.

Drobnoprodej, e, m. Dch. Kleinverkauf.

Drobnosť, i, f., drobnůstka. Kleinheit, Kleinigkeit, Feinheit. D. zrna. Drobnůstkami se zaměstnávati (věcmi nepatrnými). L. D. písku. D.

Drobnotravka, y. f., microchloa. Rostl.

Drobnozrný, kleinkörnig. Ocel jest lomu d-ného. Presl.

Drobný, komp. drobnější. Drobničký, drobninký, drobňončký, drobňounký, drobončký, drobounký, droboulinký, droboučký, drobončinký, drobničičký. **Drobný** znamená něco podobného jako *malý* a užíváme ho výhradně o jménech hmotných a hromadných. Brt. **D.** = *tenký, maločástný*, kleintheilig, klein, fein, klar. D. dříví, sůl, cukr, broky (na ptáky), déšť, písek, ryby, ptactvo, země (prsť, prach), kamení, prach, písmo, řezanka, mince, peníze, pilník, zboží, prádlo (dětské), V., Jg., rosa, jetel. Brt. Něco na d. kusy rozsekati, na d. prášek setříti. D. Roztrhala bych tě na d. kousky. V. Na d. částky něco rozebrati. Us., Jg. Nemám drobných (peněz). Jg. Nemůže pro široké k drobným. D. jako mák. Mt. S., Pk. Vz stran přísloví: Chudoba. Č. — **D.** = *malý, štíplý*, klein, gering. D. kůň, ptáci, dobytek (nízký, vz Dobytek), zrno, žilka, ryby, děti, pachole, strom; **v čem:** d. v údech. Jg. Nyní mnozí tohoto slova nedbají říkajíce po německu: malý dobytek, malé ryby. Brt. — **D.** = *málo vážený*, kleinlich, geringfügig. Drobní filosofůvkové. Kom. — **D.** = *nesilný*, schwach, kraftlos. D. práce. L. D. obchod, prodej. — **D.** *šlechta* = menší, der niedrige Adel. — **D.** *lid* = obecný, das gemeine Volk. Jg.

Drobotí, n. = drobotina. D. v lese = nízké stromky. Us.

Drobotina, drobota, y, f., maličkosť. Us. Kleinigkeiten.

Drobotný. D. řízení, Bagatellverfahren.

Drobončký = drobný.

Drobový, vz Drob.

Drobtek, drobtík. Vz Drobet.

Drobty, v již. Čech. = játra. Ostatně vz Drobet.

Droby, vnitřnosti, osrdí, pryšky, útroba. Šp. Ostatně vz Drob.

Drobýnek, drobýtek. Vz Drob, Drobet.

Drodomský, v Krkonoších = člověk z druhého domu. Kb. Vz Druhodomský.

Drochet, chte, m. = drobet, trochet. Brosamen. Se stolu panského mnoho drochtóv a krajlcóv spadá. Št. — D., něco malého, špatného, etwas Geringfügiges. Má tři kusy dobytka, ale jen tak drochty. Dch.

Droket, u, m., lněná tkanina s vlnou n. tkanina z vlny a hedvábí, z roman. vlas. droghetto, fr. droguet, ang. droget, něm. Droget. Mz. 147.

Drol, u, m., drola, y, f., hornina. Krok. Die Wacke.

Drolina, y, f., das Gerölle. Rk.

Droliti, vz Troliti.

Drolka, y, f., rostlina koukolovitá. Rostl.

Drolový, od drolu. Wacken-. D. usedliny. Mus.

Dromblička, y, f. = drumbla, Maultrommel. Koll.

Dromedár, a, dromedář, e, m., velbloud obecný, z řec. δρομάς, άδος, běžící, běhající. Mz. 147. Das Dromedar.

Drop, a, m., dropa, y, f., pták, Trappe. Vz Mz. 28. — **Dropí,** Trappen-.

Droponiti = droliti. Kom.

Dropovitý, dropu podobný. Krok.

Droptva, y, f., zastr., labuť.

Dros, u, m., z něm. Tross, zavazadla s lidmi k nim náležejícími, das Gepäcke, Bagage. V.

Droslar, a, droslář, e, z něm. Tross (Trossbube). Mz. 147., V.

Drouč, e, m., jistý pavouk. Krok.

Drouh, drúh, u, droužek, žku, droužeček, čku, droužčík = hrubé bidlo, sochor, klacek, páka, Hebel, Hebestange, Hebebaum. — D. k zavírání cesty: kobylice, rohatky, šraněk, Schlagbaum, Riegel. Stojí jako d. Chlap veliký jako drouh. Jg., Bs. *Droužek* = *bidelce*, kterým se domácí psi po dvou spínají. Šp.

Drouhavý, Stangen-, Hebel-. Rk.

Drouk = drouh. Na Slov. Stange; Fechtstange (místo ručnice ku cviku). Čsk.

Droužek, vz Drouh.

Droužiti, einen Zaun stecken. Rk.

Droužka = družka.

Droužkovati = domácí psy bidelcem po dvou spínati. Vz Drouh. Šp.

Droužkový, droužný, Stangen-, Stab-. Rk.

Droužník, a, m., Lastträger. Rk.

Drozd, a, drozdek, dka, drozdeček, čka, drozdík, a, drozdíček, čka, m., die Drossel. Jg. Lov, honba, vábnička, smyčka na drozdy. Šp. D. erb, d. obecný, větší, kvíčala, kos, skalník, rezavobřichý, kroužkový, mnohohlásek, modrý, brasilský, bledonohý, pstropery, plavý. Jg. Jestli mu drozda dáš, za bažanta tě požádá. Vz Nesyta. Lb., Č. Říkej

drozde: Dá-li Bůh. (Když kdo k něčemu bndoncímu, nejistému se kosí, tím ho pamatujeme, což od zpěvu toho ptáka vzato jest). Vz stran přísloví: Nejistota. Ros., Č. — D. *mořský* (ryba). L.

Drozdice, e, f., samice drozdová. Šf.

Drozdovitý, drosselartig. Vz Pták.

Drozdový, Drossel-. D. maso atd.

Drozen, zna, m. = drozd, v Krkonoš.

Drozň, ně, m., zastr. = drozd. Mat. verb.

Droždář, e, m.; droždářka, y, f. Hefenhändler, -rin.

Droždárna, y, f. Hefenhaus. Rk.

Droždavý, kalný, dick, hefenartig. Na Slov. Jg.

Droždění, n., Verschalnng. Chm. Us.

Drožděti = hustěti, dick werden. Jg.

Droždí, í, n., na Slov. droždě, pl., f.; kvasnice, der Germ, die Hefen, Gähre. D. pivné, vinné, svrchní, podsadní (n. kvasnice), D., vrchní, lisované, tvrdé. Kh. Kdo víno vypil, vypij také d. Prov., Jg. — **D.** s přihanou o lidech. A ktoby to všecko d. vyčetl. Lut. Antik. Ms.

Droždný, droždový, na droždí, Hefen-. D. putna. Us.

Drožka, y, f., rusky, od dróga — dráha; *tedy nepiš*: droška. **D.** = lehký vůz s jedním koněm. Droschke. Rk. Pravidla, ježto se týkají jezdění s drožkou. Er. D-ku objednati; drožkou, v d-ce jeti.

Drožkář, e, m., Droschkenhälter. Rk.

Drožkářský, Droschken-. D. řád, kůň.

Drslavý = draslavý; nepříjemný. Zlob., Plk. Rauh, unlieblich.

Drslenka, y, f., rostlina, trachymene. Rostl.

Drslík, u, m., calinum. Kali. Rostl. Nyní: kysličník draselnatý. Bk.

Drslina, y, f., štěrbina na hrnci. Us. Ritz am Topfe.

Drsnák, a, m., surovec, Flegel, Grobian. Us.

Drsnatěti, zdrs . . ., ěl, ění, rauh werden.

Drsnatiti, il, ěn, ění, rauh machen.

Drsnatost, i, f., Rauhigkeit. D. k sobě vespolek. Kom. D. hrdla — chřapavost. V. D. kůže se svrabem. V.

Drsnatý (zastar. drstnatý) = draslavý, ostrý, přísný, tvrdý, ukrutný, zasmušilý, nepřívětivý, rauh, grob, holperig, roh, störrig. Jg. D. cesta, kůže, hlas, hora, sukně, košile, vítr (ostrý), skály, otázka, řeč, člověk, obyčej, mravy, jazyk. Jg., D., V. Drsnatým hlasem mluví (chrapavým). V. — **od čeho.** Drsnatý od trní. V.

Drsnek, u, m., hornina, Trachyt. Krok.

Drsník, u, m., rostl., urena.

Drsniti, zdrs . . ., il, ěn, ění. Ros. Vz Drsnatiti.

Drsnobýl, e, m., rostl., arctopus, die Witsche. Rostl.

Drsnost, i, f., Rauhheit, Rauhigkeit.

Drsný, drsničký, drsninký, drsňounký = nerovný po vrchu, ostrý, krabatý, drsnatý, rauh. D. verše, list, výprava, kaštan, vítr. Jg.

Dršlák, u, m., v obec. mluvě, **šp.** m. cedník, cedidlo, cezák. Z něm. Durchschlag. Jg., Šr. Seihgeschirr. V.

Dršťka, y, dršťička, y, f., *žaludek velikého dobytka*, zvláště druhý (čepce), Feistdarm, Magen, Kuttel, Kragen. Jg., Novot. — Dršťky krájené, vařené. D. prodávati. Jg. Spaříš mu (mi) dršťky — studenou vodou (marně hroziš. Nebojím se. Vz stran přísloví: Vyhrůžka.) Č. — **D.** = žaludek *člověčí*, der Magen, Kuttel. Dršťku si naprati, nacpati (nažrati se). D. jdo s processím; d. mně (n. ve mně) štěká (o hladovém). Vz stran přísloví: Hlad. Jg., Č. Dršťka bere bachoře k tanci. Vz Hladový. Ten má dršťku! (acvymáchanou hubu), ein loses Maul. Us. — *Dršťky*, pl., die Weiche des Bauches. Bránice dršťky obvinuje. Kom. — **D.**, pletená bavlněná čepice, která se může přes uši stáhnouti. Na Mor. Mřk.

Dršťkář, e, m., ein Dickbauch; Schreihals. Rk.

Dršťkář, e, m., Kuttler.

Dršťkatý, mající velkou dršťku; 2. hladový, hungrig. Us.

Dršťkový. D. polívka, Kuttelfleckssuppe. Dostals dršťkovou polívku? (= byls plísněn?) Us. —

Drt, u, m., drť, i, f., prach z rozetřeného dříví n. kamení, Sägmehl; Feilstaub; Schotter, nebo ze sněhého sena, slámy, jetele. (Mřk.). V d. obrátiti, uvésti (rozdrtiti, s prstí smísiti). Ros. Všecko v d. obrátí. Kom. Opak, drtem vše obrátiti. Vz Zmatek, Nepořádek. Č. Vítr celý háj opak drtem obrátil. Us. (Smrž). Jest na drt (= opilý, na mol). Č. Na d. něco roztlouci. Šm. — *Drť*, Papiermasse. D. mletá, Ganzzeug.

Drtek, tku, m., vz Drt. Zerbröckeltes.

Drtel, e, m, v horn., jistá doba k práci ustanovená, snad z něm. Drittel, Dritttheil. Gl. 41.

Drtiny, gt. drtin. pl., f. (drtina), od dr (dr-áti, dr-t-iti). Šf. D., drt, piliny, odpilky, Sägespäne, Bohrmehl. Drvoštěp stromy pilou řeže, drtiny odpadají. Kom. Ze slámy nebude než sekanina a z prkna drtina. Prov. Rek hubl lid jako drtiny. Pneh. — **Drtina**, y, m. = malý člověk. Us. v Krkonoš. Kb.

Drtiti, 3 pl. -tí, drť, -tě (íc). il, cen, cení; drtívati — drobiti, reiben, bröckeln. Kom. — **co čím**: sůl palličkou, sůl prsty **do** těsta d. atd. — **se.** Us.

Drtivý, co drtí, zer-, aufreibend. D. kroupy (padající). Mus.

Drtlivý, drtlavý = drobivý, bröselnd. Koubl.

Drtník, u, m., Sägegrube, Sägespängrube. Vys.

Drtný, zerschmetternd. Rk.

Dru, vz Dříti.

Drůbek, vz Drob.

Drůbež, e (*lépe než*: drůbeř), f. = hromada něčeho drobného, jako jsou drobné ryby, drobný dobytek, zvláště slepice, kuřata atd., eine Menge kleiner Thiere, vorzüglich Geflügel, Federvieh; auch kleine Fische. Ros., Jg. D. pernatá, pitomá. Jg. Drůbeži něco dávati, házeti, sypati. Us. D. v prachu se popelí. Us. Letos d. kapá (scípá). Sych. Co se kaprů, štik a všeliké drůbežo prodalo. V.

Drůbežní trh. Us. Federvieh-, Geflügel-, Fisch-. Jg.

Drůbežnice, e, f., Hühnerhändlerin. Us.

Drůhežník, a, m. Hühnerhändler. — **D.**, u, m. Geflügelstall. Vid. list.

Drůbky, pl., m. Kaldaunen; junge Gans. Vz Drob.

Drůbňava, y, f., rostl. Waldmeister. Vz Mařinka.

1. **Druh,** a, m., *soused, přítel, tovaryš,* Spiessgesell, Gesellschafter, Geselle, Kamerad, Freund. Postaví sě silných mnž k mužu, sě týkachu druh druha širokýma plecema. Rkk. 19. Státi druh za druha. Šm. Má člověk v manželství takového druha. D. Druh druha hledá (= našel si rovného. Cf. Vrána vedlé vrány sedá). Vz stran přísloví: Svůj, Rovný, Podobný. Č. Dobrého druha pod koněm poznati. Lb. Radosť jest, když není zbytí, neřestí svých druha míti. Vz Neštěstí. Lb. — **D.**, *podřízený úředník.* Gl. — **D.** = *zeman nižší* bez statku. D., Gl. 41.

2. **Druh,** u, m. = *třída, rod, pokolení, oddělení,* Gattung, Sorte, Schlag, Art. Jednoho, stejného druhu, jiného druhu. D. D. obilí, země, ovcí, rozkoší. Jg. Zboží nejlepšího, nejhoršího druhu. — *Vbotanice druh* = species, *rod* = genus; později, poněvadž *druh* vždy má význam seřaďující, *užito lépe*: rod = species, pokolení = genus. Jg. — *K číslovkám druhovým přidává se zbytečně slovo druh*: Písmo trojího druhu m.: Trojí písmo. *Také u: všeliký, všelijaký*: Pověsti všelikého druhu. Mk. Výčep piva všelikého druhu m. výčep všelikého piva. Zde se prodávají různé druhy ovoce, lépe: Zde se prodává ovoce různého druhu. Brt. — Vz stran přísloví: Výčep, Výprodej.

Druha, y, f. D. (strana) druzie postúpati brání. Rkk. — Vz Družka.

Druhák, a, m., druhý po kom, druhý pohůnek, der Reitknecht. — **D.** = druhý roj včel. Jg.

Druhde = někde, kde jinde, anderswo. Jg.

Druhdy = časem, někdy, druhým časem, zuweilen, manchmal, dann und wann, einstens (jednou). V. Vz Někdy. By ne vždycky se jim šťastně vedlo, ale druhdy také něco nešťastného na ně přišlo. Jel. Sluší druhdy u pravdy na hospodě pobyti. O štěst. Druhdy kalný, d. čistý. Jel. A tak druhdy lépe by se zdálo rozumu neměti. Mudr. Až koráb d. na 3 lokty pod vodú bieše. Výb. II. 56. Aj druhdy (= jednou) kněz káže poslu, by sě páni všieci sněli na hrad. Rkk. 40. — *Nyní se často klade* = *před časy*, dříve: Druhdy to bývalo jinak. Druhdy bývaly turice svátky boha války (Tura) u starých Slovanův, nyní na Slov.: letnice. Jg.

Druhé = po d. Jat jest druhé král Václav od svého bratra Sigmunda. Scr. II. 456.

Druhobok, u, m. Nebenflanke. Rk.

Druhobřidlice, e, f., Grauwackenschiefer. Krok.

Druhodenní, -ý. V. — D. zimnice. D. Jeden 2. Tag kommend.

Druhodomský, drodomský = z druhého domu. Us. v Krkonoš. Vz Drodomský.

Druhohory = způsob·hor, dle stáří druhých mezi prvohorami a třetihorami, Uibergangsgebirge. Jg. *1. Útvar triasový* skládá se ze tří hlavních souvrstev (odtud jeho jméno) *a*) *z pískovce pestrého*, tmelem hlinitým, železitým n. křemitým slepeného; *b*) *z vápence lasturového*, obsahujícího množství lastur zkamenělých; *c*) *z pestrého slinu.* — *2. Útvar jurský* (od pohoří jurského mezi Švýcarskem a Francií) skládá se hlavně z vápencův a dolomitův, které horniny se střídají s vrstvami hlinitými a písčitými. Zkameněliny měkkýšů, ryb a ještěrův. — *3. Útvar křídový* (od vrstev bílé křídy) skládá se z vápencův, opuk, z kvadrového pískovce, jílu a slinu, jež se střídají. Zkameněliny jsou měkkého původu, kapradiny, raci, měkkýši, zbytky plazův a skořápky dírkonožců. (Vz Křída). Vz Prahory, Prvohory, Třetihory, Naplaveniny. Bř.

Druhokřemen, u, m. Uibergangskies. Krok.

Druhomanželství, n. Die zweite Ehe. Plk.

Druhorozenec, nce. Der Zweitgeborene.

Druhorozenství, -stvo, a, n. Die Zweitgeburt.

Druhorozený. V. Der Zweitgeborene.

Druhosložená slova, vz Tvoření slov.

Druhosť, i, f., Art, Artheit. Jg.

Druhostřižka, y, f., die Wolle der zweiten Schur; das zum zweitenmal geschorene Schaf. Rk. —

Druhosvatebníci, pl., m., Jubelpaar. Rk.

Druhoškubka, y, f., husa, kachna po druhé škubaná. Us.

Druhotelka, y, f., kráva s druhým teletem. Us.

Druhotinář, e, m., Jubilant, Jubilar. Rk.

Druhotiny knězské slaviti; goldene Messe, ein Priesterjubiläum.

Druhotisk, u, m. D., protitisk, ve knihařství druhá strana archu, rub (prvotisk: líc). Jg. Der Widerdruck.

Druhotní listy, Rostl., sekundär.

Druhový, Gesellen-. — *D. jméno* = rodové jméno, Gattungsname. Jg. — **Číslovky druhové** (*rodové, tvarové*): jeden — jednaký, dvojí — dvůj — dvojaký, trojí — trůj, čtverý (čtver, a, o), paterý (pater, a, o), šesterý atd. Jeden *skloňuje se* dle „ten, ta, to"; dvojí, trojí podlé: „Dnešní"; dvůj, trůj podlé „Můj"; jednaký, dvojaký atd. dle „Nový", a když se v neurčitém skloněni sbíhají, jako: čtver, pater, šester, tedy dle „Otcův, a, o". — *Čísel druhových užívá se* nyní z pravidla *o zakončení určitém; o zakončení neurčitém* sbíhají se ještě jen *v nominat. a akkusativu* obou čísel: sedmera svátosť, šesteři lidé, patery knihy, šestera řemesla. *V ostatních pádech mužského a ženského rodu* užívá se určitého tvaru. *Ale střední rod* zachoval všecky své pády: mluví o desateru božím přikázání, pomsta proti desateru pokolení izraelskému. *Místo instr.* klade se zhusta nom.: s patero syny opustil vlasť. *Neurčité formy rodu středního* jako: čtvero, patero, šestero, sedmero atd., když berou na se moc jmen podstatných hromadných, skláněji se podlé vzoru *„Slovo"*: čtvero, čtvera, čtveru, čtvero, čtvero, ve čtveru, čtverem, a pojí se *s gt. pl.*: zůstavil sedmero dětí; v tom pateru příčin celá věc leží; s desaterem dítek vyobcován jest. — Touž moc *jmen podstatných* mají do sebe čísla: *dvoje, oboje a troje,* stažené: *dvě, obě a tré ale jen v nom. a akkus.*: dvé děvčátek se narodilo. Tré holoubátek uletělo. V pádech ostatních mají platnosť

jmen přídavných a skloňují se dle „Nové". Vz Nový. Kz., Zk. Kdy jich užíváme? O tom vz Číslo (Čísla řadová).

Druhoženec, nce, m., der die zweite Frau hat. L.

Druhoženství, n., die zweite Ehe (vom Manne). L.

Druhožula, y, f., hornina. Jg. Uibergangsgranit.

Druhsa, y, f. = jmenovec. Na Slov. Namensvetter.

Druhstvo = družstvo.

Druhuč. Po d. = po druhé. Kulda. I. 38.

Druhý, druh, a, o (dříve: vterý). Vz Vterý (shoduje se s řec. δεύτερος. Schl.). — **D.** = *po prvním nastupující*, der zweite. Druhým býti v řadě. Druhý po něm. Kom. Sám druhý. D. roj, odhad, volba, strana, cena, Rk.; sama druhá = těhotná. Rk. Na druhý týden (budoucí). Jedno na druhé (na sebe), jedno na druhém (na sobě), jedno po druhém; na d. den, k druhému dni. Jg. — *Za druhé*, zweitens. V. Po druhé (opět, zase). V. Poslal po druhé s týmž poselstvím. Háj. — **D.** = *jeden ze dvou*, der andere, einer von zweien. Dalekost jednoho od druhého. V. Chtě jeden druhého dopraviti. Št. Jeden horší nežli druhý; od jednoho k druhému posýlati; jeden i druhý; ani jeden, ani druhý. Nt. Jeden šije, druhý párá (co jeden udělá, to druhý pokazí. Vz Marný). *Jedna ruka* druhou myje; *jedna bída* druhou stíhá; od *jednoho polu* k druhému; *jedno slovo* po druhém; jak *jeden jazyk* na druhý působí; *jedna věc* za druhou se dosazuje atd.; dle Km. **lépe**: ruka ruku myje, bída bídu stíhá, od polu k polu; slovo po slovu; jak jazyk na (v) jazyk působí; věc za věc se dosazuje. Když jeden zívá, zívá i druhý. Jeden za osmnáct a druhý za dvacet beze dvou. Jeden jak druhý jest z toho plotu kůl. Prov., Jg. Jeden po druhém. Jedno minu, druhé svinu. Prov. Jedno od druhého rozeznati, odděliti, odlončiti, odstaviti. V. Jeden jako druhý. V. Brodí jeden proti druhému. Jedno lepší než druhé. Prov. — **D.** = *jiný, protivný*, der andere. Vz Jiný. Jedno proti druhému. V. Jeden hat, druhý čehý. Us. S jedné strany stál Augustus, s druhé Brutus. Na druhý břeh. Rkk. Druhá (odporná) strana. D. Obie stranie druha druzie postúpati bráni. Rkk. — *Jeden, druhý, druhý, druhý* = jeden, druhý, třetí, čtvrtý. Jednomu dal Bůh rozum, druhému výmluvu, druhému důvtip a radu atd. L. — **D.** = *ještě jeden takový*, noch ein solcher. Jest druhý (pravý) Pechanec. Jg. Zvyk je druhé přirození. Jg. — *Druzí = ostatní*, jiní, andere; *druhý* = jiný, ein anderer. Jeden na druhého vinu strká. Nt. Co jednomu, ne druhému. Vz Chuť. Lb. Druhým dobrý, sobě zlý. L. Co tobě nemilo, nečiň druhému. Jaký kdo šelma, tak o druhých myslí. Prov. Jg. Ušel z léče, již honí druhého (jiného). Prov. Slíbíš-li za druhého, dej své. V. Každý člověk dobrý druhého štěstí se raduje jako svému. Št. (Mkl. S. 613.). — **D.** = *některý*. Vš.

Druhýmecítmý = dvacátý druhý. St. skl.

Druhýnádstý = druhý na desátý = dvanáctý, der zwölfte, zastr. Št.

Druhyně, vz Družka.

Druidové, kněží starých Keltův v Gallii a Britannii. Die Druiden.

Dřum = dřív. Kb. Us. v Krkonoš.

Drumbla, drombla, y, f. = drndačka. Na Slov.

Drumin, u, m., bílé víno, hrozny z bleda červené podlouhlých zrn. D. Leberroth.

Druminový. D. barva či slámová (žlutá). Rostl. Víno d., Traminer-, Leberroth-.

Drusa = druhsa. Na Slov.

Drus-us, a, m., jméno římské

Druza, y, f., z něm. Druse, ruda na způsob řezaného krystallu hranatá. Jg., Am. Ruda druzami a zlatem prorostlá. Háj. Vz Krystall.

Druzě (dual) = druhá (kola). Kat. 2787.

Druzgati = drtiti. Na Slov.

Druzovitý, plný druz, podobný k druzám, drusenartig.

Druž, i, f., Gesellschaft. Vz Družstvo. Rk.

Druž, e, f. a m., druh, druha. Br. Gesell, Gesellin.

Druža, e, f., druž, druha, přítelkyně. Jedinu družu jměti. Rkk. 8. Freundin, Weib.

Družba, y, m., dle „Despota". D. = společník, druh, Gesell, Freund; ženichův tovaryš a pomocník, který nevěstu vodí, der Brautführer. Ženich svého družbu, nevěsta své družičky má. Kom. Kdo má koláč, najde i družbu. Prov. — Jg. — **D.** = *tlampač*.

Družbadinice, e, f. = družebná neděle, Mai-, Lätare-, Rosensonntag. Gl.

Družbadiný. Neděle d., družbadinice, družebná neděle. Veleš.

Družbanec, nce, m., Er. P. 58., koláč na družebnou neděli. Star. let.

Družbiti = sjednocovati. — **se v čem**: v lásce. Hus.

Druže, ete, n., zastar., choť. St. skl. Gemahl, Gemahlin.

Družebník, a, m., Gesellschafter. Hlas.

Družebnosť, i, f., družství; společnosť. V.

Družebný = tovaryšský, gesellig. Jg. — D. neděle (čtvrtá v postě). Jg. Vz Gl. 41. Na Mor. družná neděle. Mřk.

Družec, žce, m., manžel, choť, druh, přítel, bližní, Gesell, Freund, Gemahl. St., St. skl., Pr. pr. — 2. Ves v praž. kraji v Čech.

Družička, y, družice, e, družka, y, f.; **ne**: drůžička. Od družka a toto z druh. Mk. **D.** = *společnice, družka*, Gespielin, Freundin, Kameradin. Vlasta promluvila: Mé milé družičky (tovaryšky). Háj. — **D.** = *nevěstina tovaryška*, Brautjungfer, Kranzeljungfer. Byla jí družičkou neb za družičku na svatbě. Připíjeti družičkám. Us., Jg. Vz Družba. — *Družice*, ustrojené panny při pohřbu, o pouti. Us.

Družina, y, f., kollekt., tovaryšstvo, společníci, Gefährten, Begleiter, Kameraden; Begleitung, Gefolge, Gesellschaft. Jg. Vz Gl. 41. D. přemilá, Kom., veselá. V. D. včel. L. Opilá, dobrá d. (chasa). Št. — **D.** = choť, Gemahl. Štelc., Puch. — **D.** = s přihanou: lůje, Tross, Gesindel. L.

1. **Družiti**, 3. pl. -ží, il, en, ení; sdružiti, družívati, tovaryšiti, gesellen; druhem býti, Gesellschaft leisten. Jg. — Oni spolu druží, (tovaryší). Ros. — **s kým**. Hymen s Junonou družil. L. — **se** = tovaryšiti se. Ne rovní nedobře se druží. — Ptáci se druží = páří. Ros. — **se ke komu**. D.

2. **Družiti** = strčiti, stecken. Na Slov. — **co kam.** Přemysl vdruži (strčil) v zemi otku. Dal.

Družka, y, f., vz Družička. Rada zvíř. Gespielin.

Družni = což druha jest, Gesell-; *družný*, gesellig. Jg. Družni stav. Výb. I.

Družnictvo, a, n., Gefolge. Rk.

Družnosť, i, f., Geselligkeit. Jg.

Družný, společný. D. vlaštovice. Sněmy. Gesellig.

Družstvo, a, n., družství, l, n. = přátelství, dobrodružství, Freundschaft, Gemeinschaft, Gesollschaft, Umgang. — Družstvo = družina, Č., das Gefolge.

Drvárna, y, f. = dřevárna.

Drveno, a, n. = poleno, Holzscheit. Na Moravě.

Drvěný = dřevěný.

Dřvi, gt. dřví, pl., f. = dvéře, die Thür. Výb. I. Nesluši mezi dřvi prsta vložiti. Dal. Rozrazi dřvi mlatem. Rkk.

Drvina, vz dřevovina, drvovina, y, f., skládá se z vláken po délce vedlé sebe ležících. Rostl.

Drviště, ě, n., místo, kde dříví složeno. D. O lesich hájenýcha drvišti. Půh. Holzstätte.

Drviti, 3. pl. -ví, il, en, ení = mýtiti, holzen, tlachati, schwätzen. Ten drví. L. — **co.** Mák d. (tlonci). Us. — **z koho** = smichy z něho strojiti. Tys ze mne drvil. L. — **koho:** a) = biti; b) třásti, lomcovati, beuteln, schütteln. Drví ho zima, zimnice. Plk.

Drvlik, u, m., zastar., závoj. Binde.

Drvo = dřevo.

Drvoděl, a, m., xylocopa, hmyz. Krok.

Drvohryz, a, m., lymexylon, hmyz. Krok.

Drvokaz, a, m., Holzbohrer, hmyz. Rostl.

Drvonoš, e, m., Holzträger. Jg.

Drvoplav, u, m., Holzschwemme.

Drvoplavec, vce, m., Holzschwemmer. D.

Drvoplavectví, n., Holzschwemmerei.

Drvoplen, a, m., cossus, hmyz. Krok.

Drvoštěp, a, m., vz Dřevosek, Holzhauer; 2. hrubý člověk. Us.

Drvoteň, tně, m., na Slov., místo, kde se dříví štípá. Plk.

Drvotočina, y, f., Wurmmehl. Boč.

Drvotočka, y, f., xylophaga, hmyz. Krok.

Drvovina, y, f. = dřevovina.

Drvovrtka, y, f., trypoxylon, hmyz. Krok.

Drý, ve frasi: Přes drý metati = dáviti se, sich erbrechen. V.

Drya, e, f., na Mor. drye = slota, psota; trápeni. Mám s ním drye. Us. Wetter; Plage.

Dryáčnice, e, f., Quacksalberin. Jg.

Dryáčnický. Marktschreier-, Plauder-. Jg.

Dryáčnictví, n. Marktschreierei. D.

Dryáčník, a, m., kdo dryák dělá n. prodává. Theriakskrämer. Vz Dryák. Kom. — **D.** = špatný lékař, Quacksalber, Kom.; pletkář, darmotlach, žváč, tlučhubu ješitný n vychloubavý. Plauderer. KB. 312.

Dryada, y, f, z řec., nymfa lesní, stromová. Rk. Waldnymphe.

Dryák, u, m., z řec. θηριακός, θηριακή i. e. ἀντίδοτος, lék proti jedu, proti ukousnutí n. uštípnutí jedovatých zvířat. Mz. 149. Dryáky léky ve středověku velmi oblíbené, připravované z rozličných částek rostlinných, na prach utřených a s medem smíšených, jimiž se všecky nemoci léčily. KB. 312. Jako dryák roznášeti (klevety) = klevetati. Korunk. — **D.** = *hustá šťáva* (povidla z bezinek). Us.

Drya-s, nta, m., jméno řecké.

Dryatka, y, f., rostlinn, dryas. Krok.

Drye, dryje, e, f., z řec. τριάς = trojka, na kostkách ke hraní. Žiž, ciňk nedá, eš, tonš nemá, katr, dryje zaplať. Prov., Jg. (= měšťanům a sedlákům nejvíce jest platiti. Vz Gl. 15, Cink). Nedělej mi drye = kusy, mache keine Flausen. Dělá dryje (domýšlí se o sobě). Bž. Z stněm. drie. Mz. 148.

Dryhubka, y, dryhubice, e, f., síť na ptáky, má na prostřední stěně oka malá a na obou pobočních stěnách oka veliká; až 20 loket dlouhá. Sp.

Drychnati = spáti, schlafen (pohrdlivě). Na Slov.

Dryksa, y, f., notné uhozeni, buchta. Der Schlag, Treff. D.

Dryšlák, u, m., z něm. Dreischlag, mimochod, der Trab, Dreischlag eines Pferdes. D-kem jeti, im vollen Trab. — **D.**, a, m., mimochodník, stupák, klusák. Der Passgänger. V.

Drze, vz Drzý.

Drzesť, i, f., zastr. = drzosť.

Drzeti (zastar.) = chvěti, třásti se, beben, zittern. St. skl.

Drzkota, y, f. = drzosť, rozpustilosť, Frechheit, Ausgelassenheit. Ti hoši jsou samá d. Us.

Drznosť, i, f., zastr. D. hřiechu. Ms. Frechheit. Vz Drzosť.

Drznouti, znul a zl, utí = smíti. Cizího žádati nedrzněme. Ms. — Pass., Krok.

Drzomluvný, -mluvý, keck im Reden. Hus.

Drzosť (zastar. drzkosť, drzlivosť, drznosť), i, f. = smělosť, všetečnosť, opovážlivosť, Keckheit, Muthwille, Vorwitz, Tollkühnheit. Jg. D. v řeči. V. D. lidská. Jel. D. v hřešení. D. D. mysli všeho ohledující. Kom. — Jg.

Drzostný = drzý, smělý, keck, kühn. D. vzpieranie. Rkk.

Drzý, drzí; drzí: V., Kom., Jel., drzý: V., Kom., Jel. (dle Ht. Sr. ml. str. 229. lépe drzý); kompar. drzejší; drzký, drzlivý, drzný; drz, a, o; adv. drze, drzce; komp. drzeji. D. = nestoudný, všetečný, neskromný, dreist, keck, frech, muthwillig, kühn, frevelhaft, verwegen. Jg. D. všetečnosť, V., vševěd, Kom., řečník, V., ženy. Jel. — **v čem:** v řeči (bujný), V., v hrdosti. Leg. — **k čemu:** k mluvení. August.

Držaci, Halt-. Rk.

Držáček, čku, m., Halter. D. uhronskový. Rk. Vz Držák.

Držadlí, n., držadlin, u, m., držadlo u cepu, držák, cepovka. Us., Třeboň. Ruthe, Handhabe am Dreschflegel.

Držadliště, ě, n. = držadlo. Lom. Handhabe, Henkel.

Držadlo, a, držátko, a, n., die Handhabe, der Griff, Anhalter, Arm, Lehne, Heft, Stiel. V., Jg. — D., držiště, rukoviště, rukovitko, držák, rukojeť, násada. D. u kordu, u nože, u pánve, D., postřihačské, tiskařské, Jg., na pera, na štětce, k dlátu. Kh. D. *u vany:*

patka, Šp.; *u cepu:* držák, cepovka, cepák, cepisko, cepiště, držadlo, hůl; *u nože:* střenka, črenka, střénko; *u lžíce:* držadlo, nákonči; *u sekery:* topůrko, topořiště, topořisko, pořiště, násada, násadiště, topor; *u biče:* bičiště, žiliště (je-li bič ze řemene); *u kosy:* kosiště, berle, berlička; *u hrábí:* hrabiště; *u šípu:* střeliště; *u listu:* stopka, řapek, řapík; *u ovoce:* stopka; *u hub:* třen, hloubek; *u pluhu:* tihel, kleč, socha; *u pily:* klanice, ručka; *u kleští:* ručka; *u zámku:* rukojeť, klika. Sp. Držadlo na pysky, na jehly, kleštovité, jehelné Simonovo, jehelné k pracím mikroskopickým, na lapis rohové, na lapis s kleštkami stříbrnými, na lapis z tvrdého kaučuku, na lapis Charrière-ovo, na žíraviny (Seyffertovo,Kiwischovo, Loosovo, Blasiusovo, Mercierovo, Lallemandovo). D. jehelné, též s třemi jehlami na steh patrový. Vz Jehla patrová a *Nástroje* k operaci na pyji, k operacím očním, k operaci píštěli pochvo-měchýřové, k operacím v ústech, nástroje porodnické a ranlékařské. Cn. — **D.**, držák *u vozu*, vz Držení.

Držák, u, m. Vz Držadlo, Držení. — Má dobrý držák (— netřeba mu často močiti). — Na Slov. d., a, m. = skoupý člověk, ein Knauser. Bern.

Držalý = držený, gehalten. Na sněmu na hradě Pražském d-lém. Kron. Trub.

Držati, zastr. = držeti.

Držátko, vz Držadlo.

Država, y, f., stat, der Staat, Staatskörper. Rk. Državy jsou dle zařízení troji: a) republiky, b) monarchie obmezené, c) monarchie neobmezené. Državy mají jména dle titulů panovníků (vz Titul) a jsou dle moci trojí: veliké, prostřední, malé. Mimo to jsou državy s osadami (koloniemi) a d. bez osad. Tl.

Držebnosť, i, f., držemnosť, Haltbarkeit, Festigkeit. D. smlouvy. Kom. — **D.** = skouposť. Die Knauserei. V. — **D.** — ně. Liegenschaft, lépe: statek nemovitý. Má d-sti v horách, *lépe:* má statky v horách. Kapitál na d-sti dlužníkově pojištěný, *lépe:* na domě, na statku, pozemku dlužníkově pojištěný. Držebnosť jest slovo abstraktní asi jako: vlastnictví. Šb. Nápad d-sti na někoho. Zápis, rušení d-sti; spor, pře o d., změna v d-sti; poměr d-sti n. v d-sti. J. tr.

Držebný, držemný = *tuhý*, pohromadě se držící, haltbar, fest, zähe. D. klí, vosk, V., paměť. Jel. Trh se k držemné pevnosti ne hned sejde. Vš. A to každému jest pevno a držemno kupujícímu nebo přijímajícímu. Vš. — **čeho.** Paměť věcí zemských držebná. Jel. — **D.** = *skoupý.* V. — D. nápad, právo (k držebnosti. Vz Držebnosť). J. tr.

Držec, žce, m. = držák, der Halter; rukověť. Stiel. (Zlob.).

Držel, e, m., nášlik, nákrčník. Us. Halskette.

Drželivosť, i, f., držebnosť. D. slibů. Zlob. — D., skouposť, skrbosť, neužilosť. Jg. Kargheit.

Drželivý = držebný, fest haltend. — **čeho:** slibů. Zlob. — D. = skoupý, karg. Jg.

Držemnosť, držemný, vz Držeb . . .

Držemota, y, m., nenžilý, skoupý. D. Filz.

Držená. ,Drženou' staří říkávali = nekvap. Mus. Dělati d-nou = v práci se nepřemáhati. Jg. Cf. Slnší drženým dělati. Prov., Jg.

Držení, í, n., das Halten. *Rady d.* (rození). V. Po bedlivém rady držání na tom se snesli. V. — **D.** = *držadlo*, držák, nášlik (který vůz s vrchu běžící drží). Die Halt-, Deichselkette. Jg. D. přivázati; d. se utrhlo. D. u ohonmutů. Jg. — **D.** = *jmění*, Besitz. Jest do času v d. statků. Sych. D. vydržené (verjährter Besitz). D. To se zachovává obyčejem a držením starodávním. Vš. D. rybníků (hledění), Teichfischerei. D. D. věcí právní, neprávní, bezelstné, obmyslné, pravé, nepravé. S. N. Kdo je v d. toho statku? Ros. D. vlastního jmění. Vjíti v d. nějaké věci. V. Oni jí v d. byli. Háj. Panství k jmění a d. daroval. Koc. Někoho v d. uvésti. Troj., Řd. Z d. grautů pořadem práva vyveden býti. Pr. m. D. důvěrné (statku, o nějž odpor až do konce pře). V. Pořádné d. statku. Vz Statek, Držitel. Er. D. nepořádné jest ničímž. Pr. Nepořádně drží, kdož se v d. věci nějaké nezjevně, tajně, ukrytě a nesvobodně vkládá a druhý, že věci té líbezně a pořádně nabyl, prokázal. Obranním listem jsa v d. statku, jeho neplundruj. Pr. Každý v d. a užívání svého statku zachován buď. Pr. Zápis, způsobnosť k d.; ujetí, vzetí něčeho v d.; právo k d., výtržnosť v d.; spor o d.; změna v d.; o d. nějaké věci se ucházeti. J. tr. D. a vládnutí, vz Rb. str. 266.

Držený. Drženým dělati = an sich halten, sich zurückhalten. Melant. Vz Držeti, Držená.

Držeti (zastr. držati), 3. pl. -ží (*ne:* -ejí), drž, drže (ic), el, (zastr. držal), en (zastr. držán a držín), ení (zastr. držání); držívati. ,Držán' se posud někdy slýchá. V něm se (a v ,slyšán') *á* nepřehlásilo (vz A, jeho přehlasování v *e*). Na Slov. užívají nepřehlasovaného inftvu: držať. Gb. **D.** = halten; aufhalten; chovati, krmiti, pěstovati, unterhalten, warten, pflegen; řiditi, dělati, strojiti, slaviti, zaraziti, v skutek uvésti, veranstalten, feiern, halten; zachovávati, beobachten; nutiti, wozu anhalten; chovati, zaopatřiti, schaffen, halten; trpěti, dulden; vládnouti čím, míti něco ve správě, vlastnictví, besitzen, inne haben, handhaben, verwalten; ceniti, vážiti, smýšleti, schätzen, worauf halten; souditi, mníti, dafür halten; trvati, halten, dauern; obsahovati, fassen; trpěti, leiden; směřovati, čeliti, darauf spielen; vz d. **se**, Jg. — **abs.** Drží to pevně, nedrží to. Hřebík, klíh, barva drží. Jg. Drží to jako čtyři u cesty. Us. Drží to jako luteránská víra. — **co, koho:** svíci, někoho krátce. Us. Držte zloděje! Us. D. sněm, sjezd, radu, soud, řeč. *Vz Dále.* V. To drží barvu. Us. Kde zima, tam drž plášť. Drž to, co máš, cos nehvátil. Prov., Jg. Svět mysl jeho d. bude (nepusti). Toť drží (myslí, soudí) i sv. Tomáš z Aquinů. St. Lepší: drž to, nežli: chyť to. Něči místo v úřadě d. Bart. 1. 7. Máme-li více držeti o zlých bohatcích. Chč. 635. Kdo věno ženě náležitě drží. Žer. Záp. I. 51. Meč koncem zhůru d. Tov. 42. Drž pane Bože káry, ať se vůz nezvrátí. Prov. Nedal se d. (= nechtěl déle zůstati). Já žádného (nikoho) nedržím (nenutím, aby zůstal). Jg. To dříví dlouho oheň drží. Br. Drž užitečné, zavrhni škodlivé. Jel. Drž hubu, tlamu! D. D. dlouho vodu (dlouho nemočiti). Jg. D.

čelo (= předek míti). L. D. přednosť. Kom. To mne ještě drží (na živě). Jg. Odpor d. (vésti, hádati se). V. D. posvícení, svátek. D. slovo, slib, připověď, přísahu. Jg. Ty svá slova držíš, co pes půst. Jg. („Držeti slovo", lépe: v slovu státi, slovu dostáti. Cf.: Adámku můj, v slovu mi stůj. Brt.). Pilnosť drží hospodáře. L. D. půst, pořádek, hodinu (přicházeti v čas). Mír, mírnosť d. V. Víru d. 1. jí se držeti, 2. u kupců, správně platiti. Har. D. zemi = obývati v ní, vládnouti jí. Mand. Dobrá naděje mne drží, že . . . Solf. Ten sud drží sedm věder (obsahuje). Jg. D. řeč, průvod, poradu, požehnání, slavnosť, pobožnosť atd. Vz jednotlivá tato slova. Š. a Ž. D. schůzky *lépe:* schůzky míti, scházeti se. Kmp. Držeti školu: dnes držím školu, *lépe:* dnes učím. D. hostinu, Vrat. (h. míti, dáti); pole, vjezd (vjížděti do čeho). Šm. — **Pozn.** Držeti pojí se s rozličnými předměty: d. příměří, sněm, soud, míru, řeč atd. *Ale možná m. něho často* **i jiná slovesa klásti:** řeč činiti, V., Kom., míti, Us., k někomu udělati, V.; průvod míti, Ros.; poradu míti, slavnosť světiti, Har.; pobožnosť míti, Us., konati, Kram.; požehnání míti, slaviti, Us.; posvícení, svátek světiti, Us.; hostinu míti, Us., dávati, Kram., strojiti, D., hody slaviti. V. — **co komu:** svíci, knihu. Us. Drží nám naši ves nemaje k tomu práva. Půh. 1447. Řeč někomu d. Přátelům pak svým že drží přátelství. Br. D. někomu palec (při hře, aby vyhrál). — **co kde (před čím, před kým).** D. Dlúho (koflík) d. před páně milosti. Chč. 633. Zrcadlo před ní držela. — **(se), co, koho kde, jak (v čem):** v ruce, V., Alx., v kleštích, Us., ve vězení, Har., ve vazbě, Zříz. zem., hněv v sobě d., L., se v úřadě. Us. Přísaha konšelská drží v sobě tu podstatu. Bart. I. 20. V sobě něco d. Chč. 300. Za dva měsíce v žaláři držáni. Prot. 38. D. se v bitvě, Ml., něco v paměti, Jel., město v obležení, Šm., koho ve sklepě u vězení, T., se v celosti, Lk., se ve zlých věcech, Š. a Ž., stroje v mazadle (by byly vždy dobře namazány), doly v ustavičném díle (pořád těžiti), doly v úpravách (v dobrém stavu). Vys. Věřím, co v rukou držím. Č. Kdo sě v korábu tomto nedrží. Št. Věc od nich v péči byla držána. Š. a Ž. V mezech svých se d. V. D. něco v tajnosti (zamlčeti), Jg., v teple. Us. Někoho v strachu d. Har. Dům, zahradu v dobrém stavu d. Jg. Dobře v úřadě se držeti. V. To ovoce ve sklepě se nedrží. Jg. Ktož lidi v póhonich drží dlúho na zmatek. Ond. z D. (Vz více o tom v Gl. 42). — **se, koho kde (v čem) proč.** D. někoho ve vazbě pro vraždu. Er. Židé pro obchod se tam drží. Har. — **se, co, čeho, koho čím.** Lodí kotvami. Har. Něco kleštěmi d., úřadem. Tím se drží (na živě). Něco zuby i nehty d. Jg. Drž se ho zuby nehty. Jel. D. se země rukama. Št. Údové spolu se drží svazky ustavičnými. Kom. — **se kudy.** Umíněnou cestou se d. Bib. — **se, koho, co kde, jak (na čem, při čem).** V komoře ložnice postel na sobě drží. Kom. D. koho na uzdě, V., na klíně. Us., Ml. Sotva se na nohou držel. Us. Někoho na bylinách d. (léčením na živě d.). Lk. Své žádosti, náruživosti na uzdě d.; ústa, jazyk na uzdě d. V. Pythagorovi učedlníci mlčení pět let na sobě d-li. L. Úřad na sobě d. (jej spravovati). Pr. měst. Držela ho cbytře na jalových řečech (odkládáním). Troj. Drž se na paměti (pamatuj se). Tkad. Košilička roztrhaná sotva drží na těle. Er. P. 464. D. někoho na rukou u křtu, Ml., dítě na rukou (na loktích) při křtu. Jg. Rozkoš při dostatku se drží. L. Pokudž mne Bůh ráčí při rozumu d. Arch. I. 94. D. koho při male. Šm. — **koho, se, co, za co, za koho.** Drží co ůhoře za ocas (slabě). Vlka za uši d., a bady v klíně nositi. Jg. Vůl za rohy, člověk za slovo se drží. Jg. Držel mne za bratra. Koně za uzdu d. Tov. 11. Blud za víru d. Chč. 300. Já ho za toho nedržím. Arch. I. 80. Za moudré se držeti. Br. — D. koho za co, za koho, **také:** míti, pokládati koho za co, za někoho. **Vz:** *D. se čeho*, pozn. — **co kde (mezi čím):** mezi zuby. Us. — **co kam (k čemu, proti čemu):** proti světlu, k světlu. Us. Vesla k přístavu držte. L. — **se, koho k čemu.** Někoho k práci. Us. Jak uctivě k soudcům se míti a d. mají. Pr. měst. před. Aby vás k tomu drželi a připravili (verhalten). Arch. I. 39. — **co proti komu.** Proti němu držel odpor. V. — **co kde, nad čím.** D. ruku nad někým (chrániti ho), Kom., Bl.; ruku nad řádem, Br., nad ohněm. Us. Velmi držel nad zákonem židovským. Plác. Proč těchto žen panování nad sebou držíme? (= trpíme). Pulk. Správu nad královstvím d. V. Nad jinými vrchnosť d. V. Ochrannou ruku nad námi držel. Pr. — **co kde (za čím):** jazyk za zuby. D. Něco za zády d., za sebou. — **(co, se) s kým.** D. s někým počet (vz Počet). V. Drž s námi. Br. Železo nedrží se s hlínou. Br. Radu s někým d. (míti). Rk. S ní radu držíval (= míval). V. Kdokoliv drží s Davidem. Br. — **co o kom, o čem.** Mnoho d. o sobě, o církvi. Co mám o tom d. (souditi)? Ne že by držel o mnohých bozích atd. (v ně věřil). Nz. Ani o Bohu co rozumného drží. Chč. 300. Chtěji, aby lidé drželi o jejich moci; Kterak vy držíte o těle Kristovu? Chč. 376., 607. — **co, koho kde, jak (pod čím).** Nedrží pod pokličkou. Š. a Ž. D. koho pod sebou. Háj. 84. Věrně **beze** lsti pod věrú naší dobrú to d. slibujem. Arch. I. 52. — **čím na koho** (= jemu co přisuzovati). Po smrti Mečislava mnozí vládou na Leška drželi. L. — **nač:** na svá práva, *lépe:* zakládati si na svých právech. Kmp. Drží na maso, *lépe:* rád maso jí, v mase si libuje, má maso za užitečné. D. na česť, Ml., *lépe:* dbáti cti, na česť. — **co kde (u čeho):** u ohně. Us. — **jak dlouho.** Aby do času jemu od nás uloženého v tom vězení byl držán. Solf. D. něco až do smrti. Arch. I. 162. — **se** = sich halten, 1. nechtíti se pustiti, sich an etwas halten; auf Jemanden bauen, rechnen; 2. Stand halten, brániti se, nevzdati se; 3. v dobrém stavu trvati, im guten Zustande verharren; 4. jíti, gehen (rechts, links etc.); 5. býti, bydleti, sein, sich aufhalten. Jg. Sotva se držím. Jel. Tvrz, město, pevnosť se drží (nevzdává se). Jg. Drž se! Držeti se dobře, *jest prý german.* m. statečně si vésti; **ale** *máme:* Dobře se v úřadě drží. V. — **se čeho.** D. se víry, Kom., bludu a pověr, Br., pravidla. Us. Věřitelé nezápisní ostatního

jmění a osoby se d. mají. Er. D. se věci (v mluvení = mluviti k věci). Kom. D. se pravdy. Us. Cí kráva, drž se jí rohů i ocasu. Prov. Drži se toho zuby nehty. Jel. Drži se jak opilý plotu. Držel se jeho slepěji. Jel. On se drží pluhu (je sedlákem). Zlob. Já se držím jeho osoby. D. Drž se rozumu a projdeš celý svět. Drž se starých rady, nedojdeš brzy vady. Prov., Jg. D. se náboženství. Kom. D. se luka. Alx. 1124. Drží se mléka. Br. D. se svého předsevzetí. V. — **Pozn.** D. se čeho: slibu, něčího slova atd. mají někteří za špatné, poněvadž prý se můžeme držeti ruky, neba, vůbec hmoty, ale nikdy vlastnosti. **Ale toto mínění jest chybné**, máme ť ve smyslu přeneseném: D. se náboženství, Kom., něčí rady, Jg., svého přesvědčení. V. — Tedy také dobře: D. se věci (v mluvení = mluviti k věci). — **se od čeho (za co).** Od smíchu za boky se d. Jg. D. se od hněvu. Kom. — **se čeho jak.** Toho se vždy pomněte d. s pilností. Štelc. — **co kdy (na čem, při čem, před čím, po čem, za koho** atd.). Někoho na křtu, D., u křtu, Ml., při křtu d. Jg. Před svou smrtí ho držel. Arch. I. 162. Sněm florentský držán byl za papeže Eugenia. Hos. 68. Ob den radu d. Us. Po něm správu bratr jeho držel. Har. Po jeho smrti držel to jiný. Arch. I. 162. — **se čeho kdy.** Držím se ho v činech svých. Kom. — **se po čem.** D. se koho po stopě. Alx. 1139. **co z čeho**: Sjezd z povolení krále d. (1526). Er. — **co komu kam: na** oči. Šm. — **se na koho** (*lépe*: se koho). Koll. — **co jak, dle čeho**: ruku dle předpisu. Něco podle čtení d. Chč. 607. — **se po čem.** Us. — **koho jak: na** krátko. Us. — **co bez čeho.** Že mi drží bez Boha a bez práva dvór. Půh. 1406. — **co přes co.** Přes zákaz úřadu něco d. Us. — **s adv.** Někoho krátce (přísně) d.; ruce zhůru d.; hlavu, tělo zrovna, přímo, prosto; něco pevně; spolu, pospolu, pohromadě se d.; dobře se d. Jg. — **že.** Neb oni cele tak drží, že . . . Br. Drže (mysle), že jest od jiného než od Boha moucha stvořena. Jel. Neb znjisto držl, že. V. — **aby.** Já nedržím, aby on přišel. Ros. Držím ho, aby nepadl. — **Drže** někdy = **s, nedrže = bez.** Vz Přechodník.

Držgrešle, e, držgrešlička, y, m., (dle „Despota") = člověk skoupý. To je d.! Us. Pfennigfuchser, Knicker.

Držhuba, y, f., kdo mlčí, wer schweigt.

Držimý = držemný, pevný, fest. Paměť jest nedržimá a neustavná. O 7 vstup.

Držiště, ě, n., držadlo. Ros. Handhabe.

Držitel, e, m., der Besitzer, Inhaber, Eigenthümer. Jg. D. statku, domu, hostince, Us., země, dědiu, Jg., gruntův, V.; d. pořádný, nepořádný. Pr. měst. Nepořádný d. pořádnému dědici práv býti má. Er. D. nepořádný statku nezdědí. D. násilný statku zděditi nemůže. D. násilný, by mnoho let držel, skrz pravého dědice odehnán bývá, poněvadž násilí protiví se právům. D. zlé důvěry žádného času nevládne. Nespravedlivý d. zapisovati nemůže. D. pořádný, vz Rb. str. 266.

Držitelka, y, f. Die Besitzerin, Inhaberin, Hälterin.

Držívati, vz Držeti.

Držmíšek, ška, m., (míšek = měšec držeti), skoupý. Us. Der Knicker.

Držný = držebný, anhaltend, fest. Jg.

Ds. Z této skupeniny vysouvá se *d*: dasi m. dadsi (dáš), vési m. vědsi (víš), jéd-si = jiš.Vz Vysouvání souhlásek. Kt., Bž. -- **Ds** *směžďuje se* v **c**: jedenáct m. jedenádst (jeden na deseť). Vz Rozlišování; Č (ve vých. Čech.).

Dska, y, dat.: dště, f. Už táhne ode dsky (= dodělal co vrhcábník, co karbaník atd.). Vz Prodělání (stran přísloví). Č. Dskám starosť neškodí. Vš. VI. 10. Ostatně vz Deska, a mimo to vz více o dskách zemských v S. N. II., Rb. str. 266.

Dščevý, zastr. = dešťový. D. bystřina. Rkk. 54.

Dščíti = pršeti.

Dšťavý, dštivý = deštivý, deštný (zastr. dštěvý, dšťový), regnerisch. Dšťavý den. V.

Dštíti, dštím, 3. os. pl.: dští, dští, dště (íc), dštil, dštění, (zastar. dšťovati), dštívati = deštěm spouštěti, regnen lassen, regnen. - **abs.** Dští (prší slabě). Us. — **co:** D. budou déšť. Štelc. D. výmluvnosť. Kom. Oblakově dštěte spravedlnosť. Br. Dštíti divy a zázraky. — **(co) kam, na co, na koho.** Nedštil Hospodin na zemi. Br. I dštilo jest na ně jako prachem maso. Pís. br. Na nás hojnou dštiš své lásky rosu. Puch. — **čím.** Bůh vodou dštil. L. D. krupobitím, Hlas., rosou, Štelc., sirou, Rk., moudrostí, Kom., ohněm. D. Hory d. budou mstem. Br. — **čím kam, na koho.** Dštil na ně mannou ku pokrmu. Br. Dštil ohněm na Sodomu. Štelc. Dštil jest velikým krupobitím na zemi aegyptskou. Štelc. Milosť nebes na národní roli blahou bude dštíti vlahou. Koubek. — **komu.** I dštila jim mana. Ps. ms. — **s čeho (pro koho) čím.** Hospodin dštil s nebe ohněm a sirou. Jel. Onť pro nás chlebem s nebe dštil. Kom.

Dšťóv = dešťův. Výb. I.

Dšťové = dešťově (zastr.).

Dšťovka = dešťovka.

Dšťový = dešťový. Den d. Troj., Háj. Regen-, regnerisch.

Dt. V skupenině *dt* rozlišuje se *d* v *s* (tedy se mění *dt* v *st*): vlasť m. vladť, krásti m. krád-ti. Vz Rozlišování. D.

Du, zastr. = dul (z douti).

Dual, u, m. = dvojný počet. V středš.: 1., 4., 5.: pávy, hráča, ženě, róži, kosti, slově, poli, znamení; 2., 6. pávú, hráčú, ženú, róžú, kostiu (-tú) slovú, polú, znamenjú; 3., 7. pávoma, hráčema, ženama, róžema, kostma, slovoma, polema, znamenima. Kz. Staroslovanština má dual ve všech sklonných slovech ve všech pádech a osobách a užívá ho, kdykoliv o dvou věcech řeč jest. U nás trval asi do druhé polovice 16. stol. U některých spisovatelův jeví se i později ještě zde onde dual substantiv. Sb. O má milá syny,vy sta mé starosti podpora. Pass. Z těch čtýř kol dvě spolu běžele. Kat. 2784. Jemu sta biele koleně jako dřevo ztvrdle. Pass. Na svú kolenú poklekši. Kat. 3323. Vidita moji oči. Kat. 3293. Spě svoji ruce krásně, vznessi svoji oči jasně; Vě sirobu nesle mnoho let; Netbajta, vstaňta a sě nelekajta. Kat. 3324., 332., 2544. **Nyní** se užívá dualu jen při některých jménech, znamenají-li dvojité částky těla: oči, uši, ruce, rty, prsa,

nohy, kolena, ramena; potom u: dvě, dva, obě, oba, dva česká, stě, rodiče, koně (ve všech n. jen v některých pádech; vz tato slova). Jinak dual zanikl kromě *instr.* (u básníkův a v obec. mluvě): holuboma, duboma, hráčema, mečema, rybama, růžema, kosťma, daněma, slovoma, polema, znamenima, uáma, váma, mýma, tvýmn, našima, vašima, dobrýma atd. Mk. Co sa stalo za horama? Suš. 96. Dláždiť dlažičkama. Er. Před těma našima vratama. Er. Za těma černýma očima. Er. Dokud jsi nechodil ještě za jinejma. Er. Na Slov.: S dvoma hratma; s troma hlavama. Pov. 294., 295. (Mkl. S. 42., 38.). Instrumental pl. v -ma (hadama, mužma či mužema, slovama, mořema, ženama, růžema, kosťma či kostěma, dětma, telatama atd.) povstal v obec. mluvě vlivem duulu, poněvadž dual ještě dlouho žil z části vědomě, z části nevědomě v lidu, když už dávno byl vytlačen ze spisovné mluvy, při čemž koncovka rodu ženského (-ama) převahu dostala. Jiní vykládají původ tohoto vulgarního instr. pl. tím důvodem, že prý obecná mluva ve tvarech spisovných ‚hady, muži, slovy, moři atd.' významu instrumentalu dosti zřetelné necítí, nny prý více než jednoho výkladu dopouštějí. Tomuto učení však nemůžeme zcela přisvědčiti, všimneme-li si pl. instr. ‚slovy,' jenž více než jednoho výkladu nedopouští, podobně ve tvarech pl. instr. ‚ženami, růžemi, kostmi, dětmi, zvířaty' nikdo nebude hledati více než jediný smysl. Prk. — Dualu užívá se i tenkráte, *když řeč jest o více věcech*, znamenají-li dvojité částky lidského těla: Národové pozdvihli svých očí a rukou k Bohu. — *Přívlastkové adj.* lze se také do dualu: spí otevřenýma (= otevřenými) očima, pozornýma (= pozornými) ušima. Kust. Viděl jsem ho svýma očima. Us., Mřk. Vz Číslo dvojné, Okо.

Dualism-us, u, m., lat., učení o dvojici; dvojienosť; *dualista*, y, m. (dle „Despota"), přívrženec dualismu. Anhänger des Dualismus.

Dub, u, doubek, bku, dubec, bce, doubeček, čku, dubeček, čku, m., Jg., dubiček; dubčina, doubrava, doubravina, doubí, dubí, dubina = les dubový; dubové křoví, dubovištĕ. D. letní (drnák), zimní (křemelák), korkový, Čl.; skalní, tvrdý, mezní, křemelák, zimnák; šipák, červeový (červec), borkový, vlaský (sladký, dub širokého listu, V.), kaštanolistý, červený. Jg. Vz víc v S. N. II. — **D.** černý, Ebenbaum. D. — Když dub padne, ledakdos třísky sbírá. Vz Neštěstí. Lb., Č. Na dubě nerostou než žaludy. Jg., Sp., Lb. Z žaludu nebude než dub. Chlap jako d. (veliký, silný). Lakomec i dubu lýka by dřel. Jg. Jednou ranou dub nepadne. Dub neporazíš jedním dechem (vz Strom). Č. I d. se pohne. Bern. D. na ráz nesetneš (neutneš). Bern. Mnohý d. k své záhubě topůrko dává; Veliei dubové dlouho rostou n chvilkou padnou. Pk., Lb. Z prázdného duba vyletí sova — Nicktorá krava celé hovädo (když někdo něco sprostého poví). Mt. S. — **D.**, Gerberlohe. Ms. — *Dub*, **a**, m. 1. *muž silný*. Mieři dub protiv dubu. Rkk.; 2. *člověk tupý, hloupý*, ťulpa, troup, lenoch, nemehlo. Tupý jako d. Jg. Hni se dnbe na pařezu (o lenochu). Č. Ty dube! Můj milý dube, co z tebe bude! Za úškem má dubovou třístku (= hňup). Vz stran přísloví: Hlonpý. Č. — *Bouchá od dubu k dubu* (= 1. tlučhuba, 2. marné domlouvání se). Č. — *Dub, u*, m., Eiche. Jg. Dub Český, gt. Dubu Č-ého, m., město, Böhmisch-Aicha.

Ďub = Ďob.

Dubá, é, f., jm. města v Bolesl., Dauba (něm.). Ondřej z Dubé.

Ďubák, a, m., staré, bezzubé dobytče, které místo zubů ďuby má, zahnloses Thier. Us. —

Dubák, u, m. = dubovka. Eichenschwamm. Plk. —

Dubárna, y, f., Knoppermühle. Na Mor. Boč.

Ďubati, vz Ďobati.

Ďubatosť, i, f., důlkovatosť. Grüblgkeit.

Ďubatý, ďubkovatý, ďubkovitý = zďobaný, dolíčkovatý, pockengrübig. Us.

Dubčina = dubina.

Dubčiti, koho = bíti dubcem, knütteln. Us. na Slov.

Dubec, bce, m., *mladý dub*. Rkk. — **D.**, Eichenknüttel, dubový klacek. St. skl. — **D.**, robota (poražení a svážení dubův). Tov. str. 150. —

Dubek, bku, m. Dubkem mi hore vlasy stály, něm. zu Berge. Plk. Dubkom jim vlasy vstávajú. Koll.

Duben, bna, m. (vz A). D. od dub, který toho času pučí. Jg. April, Eichenmond. V Dubnu čas, panský kvas (= nelze si na tom co zakládati). Hrš. Ať si d. sebe lepší bývá, přec ovčáčkovi hůl zasněžívá; Až přijde duben, ještě za kamny budem. Er. P. 57. Vz Březen.

Dubenáč, e, m., krátký ženský kožich. Us. na Mor.

Duběnka, dubenka, dubinka, y, f. Duběnky jsou výrůstky na listech dubových způsobené od vosy žlabatky, která do nich vajíčka svá snáší. Pt. Laub-, Eich-, Gallapfel. Duběnky alepické, čínské, halepské n. černé, indické, istrianské (istrijské, *lépe*), smyrnské. Kh. Vz Dubový.

Duběnkovati, co v čem. Výrobek bavlněný ve svařenině roztlučených duběnek d. (dubiti, bejcen). Techn.

Dubenkovka, y, f., hmyz. Krok. Diplolepis.

Duběnkový, Galläpfel-. Kyselina d. Rostl.

Dubí, doubí, n. = dnhy. Eichwald. V.

Dubiči, n. = doubí, Eichenwald.

Dubina, y, f. D. = dubový les; dubové dřevo, dubová chrásť. Jg. Vz Dub. Eichwald, -holz.

Dubinka, y, f. = dubiua; duběnka.

Dubiště, ě, **dubisko**, a, n. = velký dub; místo, kde dubí roste. Ros.

Dubitatio, lat., vz Mk. Ml. 306; Zk. Ml. II. 183.; Mus. čas. 1844. str. 437. D., když mluvící se rozmýšlí, co říci n. činiti má. Nevím tuto, odkud začnu, co prve říci mám, peklem-li bezbožného ku pokání strašiti či nebem vábiti mám. Kom.

Dubiti, il, en, ení = kože dubovou korou připravovati, ein Fell in der Lohe beizen, gar machen. Vz Koželuh. Dubená kůže. Jg.

Ďubka, ďupka, y, f., dírka, jamka. Sych. — Skrýš, das Schlupfloch. D. — *Ďubkovaný,* grubig. Rostl.
Dublon, u, m., vz Doublon.
Dubnák, a, m., doupnák, divoký holub (veliký). D. Waldtaube. — Dubňák, zvíře, které se v dubnu narodilo. Na Mor. Mřk.
Dubnice, e, f., druh okrouhlých bramborů. Na Slov. 2. Borkový mlýn. Knoppermühle.
Dubník, u, m., mlýn, kde se tluče dub (Gerberlohe). Ms. 1567. Gerber-, Lohmühle. — **D.,** Eichenwald. Rk.
Dubnový čas. Přízeň lidská, dubnové počasí. Kom. April-.
Dubolistý. Rostl. List k dubovému listu podobu mající.
Duboliť, v Krkonoš. = po tichu vypravovati, leise erzählen. Kb.
Dubovec, vce, m., dubový kyj. Na tvrdošijného dubovec. Prov. Eichenknüttel.
Dubovina, y, f., dubina, doubrava. Eichenwald.
Doubovistě, ě, n., místo, kde duby rostou. Th. —
Dubovitý, k dubu podobný, Rostl., eichenartig.
Duhovka, y, f., kotrč, Eichenschwamm. D. — D., dubinka, Gallapfel. Reš. — D., hůl dubová. D.
Dubovosť, i, f., hloupost. Stockdummheit. D. —
Dubovství, n., hňupství, Tölpelei. D.
Dubový. Eichen-. D. strom (dub), les (dubina, vz Dub), mělí, žalud, uhel, kulička n. kulka (na Slov. hálka; duběnka), dřevo, kůra, kyj (dubovec), houba, mech, slova (hrozná), hlas (tlustý, drsnatý), člověk (hloupý), Jg., kmen, stůl, stolice. Šp. Jest dubového sluchu (= oslovských uší, kdo neslyší jemně). Jg. Věnec z dubového listie. Rkk. Na hrubou otázku odpověď dubová. Upomněti koho dubovými slovy. L. — *Jg.*
Dúbrava, y, f. = doubrava. Rkk. Eichenwald.
Dúbravina, y, f. = doubravina, Eichenwald.
Dubrovnický, von Ragusa.
Dubrovník, a, m., mě. Ragusa v Dalmacii.
Dúbrý = tučný, fett, gemästet. D. vůl. Us.
Ducatý = buclatý, tlustý. Llee d. Chč. 375.
Ducet, ctu, m., z fr. = dvanáct. Jg. Duzent.
Dúcit, u, m., Gefühl. Úlohu s dúcitem zpívati. Sm.
Ducmatý = duřmatý, tlustý, dick, paustig. Č. —
Ducnouti, cnul a cl, utí, mit dem Kopfe anstossen (v mluvě dětské). — **čím do čeho:** hlavou. Rk.
Ďuče, ete, n., z děvče. Us. v Krkonš. Vz Ě.
Dúčeja, dúčeje, e, f., stč., průduch, duti vod, vodopád, prond. Mz. 149. Strömung, Wasserschleusse.
Dúčela, y, na Slov. = roura. Röhre. — **D.** = píšťala. Pfeife. Č.
Dučeti = dřepěti, hocken. Na Slov.
Ducka, y, f. **D.** = zvláštní druh skrčky při tělocviku. Tš.
Dud, a, dudek, dka, dudeček, čka, m., Jg., dedek, mutek, chocholoušek. Šp. Der Wiedehopf. Dud obecný, velký. Dudek dudá. Šp. D. dudká. Orb. pict. Ty dudku! (= smrdiš jako dudek). Pk. Smrdí jako dudek. Smrdí dudkem. — **D.** = *hlupec,* Gimpel, Schöps, Einfaltspinsel. Mlč dudku borový. Stojí, dřepí jak dudek. Puch. Ne tu dudky loviti (zde neošidíš). — *Dudky* = *peníze* polské à 7½ kr. Gl. Geld. Jeho žena má dudky. Zlob. — Dedek (dědek) = *stolice u koláře,* Schneidebank. Us. Jg.
Dudač, dudař, e, dudák, a, m., na vých. Mor. gajdoš (Brt.). Dudelsackpfeifer. Us.
Dudař, e, m. Dudelsackmacher. Vz Dudač.
Dudařský. Sackpfeifer-.
Dudati, dudkati, dudávati = na dudy hráti, dudeln. — **abs.** Dudek dudá. Šp. — **kde.** Dudák **v** hospodě, **po** světě dudá. Us. — **o čem.** Ani nedudati o něčem (ani nemysliti). L. — **nač:** na dudy. Er. P. 8. — D. (o dětech) = ssáti, saugen. Us. Bolesl.
Dudek, vz Dud.
Dudík, u, m., na Slov. = jelito, Blutwurst. Plk.
Dudkati = dudati.
Dudkovati = laškovati, tancovati, Possen treiben. — **kde, před kým.** L. — **D.** = k službám býti, aufwarten, zu Gebote stehen. — **komu.** U koho peníze, tomu všichni dudkují. — **D.** = blázniti se, durditi se, vernarren. L.
Dudkovitý, dudku podobný. D. ptáci. Krok.
Dudkový. D. chochol. Kom. Wiedehopf-.
Dudky, pl., f., malé dudy. Kleine Sackpfeife.
Dudlač, e, m., ein Dudler; 2. ein Brummer.
Dudlačka, y, f. Eine Dudlerin; Brummerin.
Dudlati, dudeln. — **v co; d. v** nástroj. L. — **D.** = bublati, murren. Koll.
Dudlavě, bublavě, murrend. Jg.
Dudlavec, vce, m., ein Murrer.
Dudlavosť, i, f., bublavosť, Brummerei. Jg.
Dudlavý. D. strom = hohl, dutý. Na Slov., Jg. — **D.** = bublavý, murrend. Bern.
Dudlík, u, m., uzlík, Bündel. Us.
Dudy, gt. dud, pl., f., nebo gt. dudův, pl., m., dudky, pl., f. D. z du (du-jí). Šf. Vz Mz. 28. Der Dudelsack, die Bock-, Sackpfeife. Jg. Také: kejdy. Na vých. Mor. gajdy. Brt. Šel tudy, měl dudy, ani nezapískal. Prov., Jg. Jak dudy nadmeš, tak hrají. Vz stran přísloví: Tlachal. Č. Jak dudy oslaběl (= 1. nemocný, 2. když někdo najednou povolným učiněn). Vz Nemoc. Č. Dudy leží, když jich nenadmou. Dudy v měchy (v pytel i. e. dáti) = umlknouti. Hrály dudy u Pobudy, já jsem je slyšela atd. Píseň. *Částky dud jsou:* pískor, temlov, huk, gaidice (kejdice). Kollár. Dudy se skládají z koženého měchu a dřevěné roury mající podobu píšťaly. S. N.
Duel, u, m., fr. z lat. duellum, souboj, Zweikampf, Duell.
Duetto, a, n., čiduet, u, m., vlasky, dvojzpěv. L., Rk. Das Duett, Gesang von zwei Stimmen.
Duh, u, m., moc, síla, das Gedeihen. Rostliny potravy k svému duhu potřebí mají. Jg. K duhu jíti, slouziti, prospívati (= živiti, sílití, svěděiti, nähren, zusagen, gedeihen). Jde mu k duhu. Nepřišlo mi k duhu. Nechce mu to k duhu jíti. Us. Nejde mu to k duhu. Vz Mrzeti. Lb. Staří po obědě říkali: Dej Bůh, aby šlo k duhu. Kmp. Přeji, by šlo k duhu. Sm.

Duha, y, f., doužka, na Slov.: dúha; v již. Čech. douha. Kts. O původu vz Mz. 27. — **D.** = *luk*, *oblouk*, der Bogen. — **D.** = *dušina*, deska, deštka na sudy, die Daube, Fassdaube. Dlouhé, bednářské duhy. Duhy spojovati. Rcš. — **D.** = *oblouk na obloze* rozličných pěkných barev, der Regenbogen. D. nebeská. V. D. obloukem nebe obklíčila. Br. Pije jako duha (vodu). Prov., Jg., Č., Brt., Mt. S. (Vz Opilství). Barvy duhy; d. celá, necelá n. kusá. Nz. D. dešťová, rosová (bílá). D. — **D.** *v oku* = blázdřička rozdílně barvená na vzor kroužku, kolečko okolo zřítelnice, hvězda, obloha (lat. iris oculi). Iris. Rohn., Lk. — **D.** = *prouha*. Ano plovú krvavé strúhy a na chřebti modré duhy. Ms. z 14. stol., Č.

Duhán, u, m., druh tabáku uherského, velkolistého, a tím od bažáku rozdílného. Jg. Eine Sorte Tabak. Vz Dohán.

Duhař, e, m., der Daubenschläger. Rk.

Duhati, duhávati = tabák kouřiti, schmauchen. Jg.

Duhokvět, u, m. Jasmin. Rk.

Důhon, dohon, u, m., druhé pohnání k soudu, Belangung.

Důhončí (kdo pohání k soudu, nižší úředník desk zemských); k důhonu se vztahující. Belangungs-. Jg.

Důhonní cedule. Jg. Belangungs-.

Duhovatý. D. sklo. Jg. Regenbogenförmig.

Duhovina, y, f., duha, Daube. Dříví na duhoviny. D. Stahlholz.

Duhovitý = duhovatý.

Duhovka, y, f., Regenbogenhaut, Iris. Rk.

Duhový. D. barvy. Regenbogen-. V., kožka (v oku). Iris-. Hlas.

Duch, a či u, m., doušek, šku. *Duch* z kořene *du* v du-ji příponou *ch* (Šf.), odkud pak vzduch a seslabením kmenové samohlásky dýchati, dech povstalo. Duch tedy = plyn, který člověk vdychoval a vydychoval. Vz: Ducha vydechnouti, popadati. Ale možná, že duch = dutí dělající, dující a s tím by souhlasilo i sanskr. dhûka = vítr. Duch by tedy znamenalo sílu životnou, dech a dýchání způsobující. Gb. Duch, duchъ, lit. dussas (pára, plyn). Schl. Vz Fk. 103. — *Duch*, *a* (bytosť s tělem sloučená, n. rozumná bytosť bez těla, lat. animus), *duch*, *a* či *u*, (dech, pára, lat. halitus). Mk. — *Dat. sg.* duchu, *ne*: duchovi. *Vok. sg.*: duchu; *duše* vyskytá se jen v církevních modlitbách a písních. Kt. Vz: Přijď svatý duše. *Nom. pl.*: duchové, *ne*: duši. D. — **Duch** = *dech*, *vání*, *vítr*, das Wehen. D. povětří. Ps. ms. Rci duchu ode čtyř větrův, přijď duchu a věj. Br. — **D.** = *povětří, které do sebe táhneme a zase vydychujeme*, der Hauch, Athem. Krátkého ducha (dušný). V. Těžký a krátký duch míti. V. Duch popadati, zadržeti. Us. D. se krátí a tratí. Kom. Na krátký duch si stěžovati. Ml. Křičím, co mám ducha. Puch. Má zlý d. (smradlavý). Us. Poslední duch. Když koho d. opustí. Aesop. Bili ho, až duch (ducha) pustil. Us. Jedním duchem (douškem) vytáhnouti. Dal si hráti k doušku (k vypití jedním dechem). Us. A duchem chřípí tvých shromážděny jsou vody. Br. A' duchem rtů svých zabije bezbožného. Br. — **D.** = *pára*, der Dampf, Dunst, Geist, Spiritus. Jg. D. všecek táhnul se do vyššího sklepa. L. Mýdlový duch (líh). D. **D.** = *smrad*, *zápach*, Gestank. Bern. Pustil ducha, zlého ducha = smrad. Us. Pouští zlé duchy. Vz Smrdutý. Lb. Pustil ducha z kožucha = prdl. Us. na Mor. Brt. — **D.** = *míza*, *šťáva nervová*, die Lebensgeister. Víno duchy tělesné oživuje. L. Duchové čitedlní. Reg. zdr. — **D.** = *trest*, *jádro něčeho*, nějakého díla, der Geist, Kern. Duch denníkův. Jg. D. spisu, zákona. Vz víc v S. N. — **D.** das Schnauben, der Zorn. Duch pak jeho jest jako potok rozvodnilý. Br. — **D.** = *bytost s tělem sloučená*, rozumná duše tělo oživující. Protiva: tělo; der Geist, die Seele. D. člověka = duše. V. Ducha vzdáti, pustiti, vypustiti (vydechnouti = umříti). Kom. Rozumný, vědomý duch. V. Ale ducha žádného nebylo v nich; A já vedu do vás ducha, abyste ožili; Duch zvířat byl v nich. Br. Duch vzhledem na tělo, s kterým spojen jest, slove: *duše*. *Bůh*, andělé, ďáblové jsou tedy duchové, *ne*: *duše*, nemajíce těla; ale modlíme se za duše (ne: duchy) zemřelých. Mluví-li se o bystrosti rozumu, vtipu o moudrosti, říká se: *duch*, *ne*: *duše*. Velicí duchové. Mluví-li se o vykonání velikých ctností, o trpělivosti, smířlivosti, říká se: *duše*, *ne*: *duch*. To je dobrá duše. *Duch mocný*, vtipný, vzdělaný, osvícený, vznešený, hrdý, Ondrák; silný, slabý, veliký, válečný, vědecký, svobody, řečnický, spisovatele, Nt.; *duše*: krásná, spanilá, dobrá, milá, trpělivá, poctivá, prostá, bídná, podlízavá atd. Šk. — *Živý duch*, živá duše, *člověk*. Nikdo tě neviděl? Ani živý duch. Jg. Ani živý duch (živá duše) = nikdo. Šm. Ani živého ducha neviděl. Rk. — **D.** = *to, co zahřívá úmysl*, Geisteskraft, Begeisterung, Genie. Muž velikého ducha; ducha plný, D.; duchem nadaný, výtečný, obdařený; duch tvorčí, tvorný, Nz., pozorovací. Hš. Má v sobě duch prorocký. Háj. Duchem prorockým je nadchl. Kom. Veliký d. D. Bez ducha, ducha prázdný. D. — **D.** = *obraznosť*, *mnění*. Meinung, Einbildung. Jest velikého ducha. V. — L. — **D.** = *úmysl*, *smýšlení*, *vůle*, *rozum*, *mysl*, der Geist, Wille, das Gemüth, der Gedanke. Všecken duch svůj vypouští blázen. Br. V témž duchu úřad spravovati. Nt. Byl bez pochyby ducha moravských bratří. Sl. Měl jsem sen a děsil se d. můj; Hospodin pustil mezi ně ducha zvrátivého. Br. Dra-hého ducha jest muž rozumný. Br. A tak vzbudil Hospodin proti Jehoramovi ducha Filistinských. Br. Jedním duchem dchnou. Nadechl ho svým duchem. Mus. D. volný, ale tělo slabé. Zlého ducha člověk. D. pokorný a ponížený. V. Pokorného a tichého ducha býti. V. Téhož ducha se mnou jest. Kom. Lidé ducha služebného. V. D. stranní, Partheigeist. D. Duchem vražedlným dýše. Kom. Prudkého ducha (náhlý). Kom. Lepšího ducha dojíti (obrátiti se). Tím duchem (úmyslem). V. Duchem byl s námi. Jg. Ne holí přes kosti, ale duchem tichosti (vychovávej). Pk. — **D.** = *vědění*. Kteréž jsem naplnil duchem moudrosti; D. můj osvícený nutí mne, abych odpovídal. Br. — **D.** = *rozumná bytost bez těla, duchovní stvoření*, der Geist, ein körperloses, vernünftiges Wesen. Duchové dobří, nebeští, čistí, ochranní (duch

strážce), zlí (ďáblové). Jg. Zlým duchem vedený. V. Zjevil se mu duch. Ml. — Duchové dělili se ve středověku na duchy: zemní (gnomy), vodní (undiny), vzdušní (sylfy), ohenní (mloky, salamandry). S. N. — *Duch svatý* = třetí božská osoba; α) *boží milost, dar*. D. moudrosti a rozumu; d. rady a pomoci. Jg. Ludmila duchem božím poznala, že . . . Háj. D. pravdy (svatý). V. A ducha sv. svého neodjímej ode mne. Žalm. 51., 14. — β) *O svatém duše, o svatý duch*, um Pfingsten. O svatém duše choď ještě v kožiše. Do svatého ducha nechoď bez kožucha, po svatém dnše zóstaň v kožuše. Na Slov. Fr. Po svatém duše. Jg., Lb. Vz Hospodářský.

Ducha, y, f. = duše, Seele. Na mou duchu! Us.

Duchač, e, m., der Blaser. Bern.

Duchamorný, duchomorný, geisttödtend. D. práce. Rk.

Duchaplný, vtipný, důvtipný, geistvoll, geistreich. D. muž. Nt.

Duchaprázdný, geistlos, -leer, geistesarm. Rk.

Duchapřítomnosť, i, f., Geistesgegenwart. Rk.

Duchcov, a, m., mě. v Čechách u Loun, Dux. — *Duchcovský*. D. dráha.

Duchna, duchenka, y, duchnice, e, duchnička, y, f. = svrchní peřina, svrchnice, die Dune, das Federbett, Deckbett. Jakou duchnu máš, tak lehni, tak pod ní se obrať a stěhni. Vz Šetrnosť. Reš., Č., Lb. Pod jednou duchnou léhají. Vz Stejnosť. Č.

Duchniště, ě, f., povlak na duchnu. Bettziche; velká duchna. Na Slov.

Duchný. D. peřina, vz Duchna.

Důchod, u, m. (zastar. dochod), důchodek, dku, důchodeček, čku. **D.** = *dojití*. Das Anlangen. D. šťastný. Us. Dochodem jitra. L. — **D.** = *plat n. požitek* z něčeho jdoucí, příjem, das Einkommen, die Einkünfte, die Renten. Jg. Důchody, ův, pl., něm. Gefälle. D. běžný, roční, stálý (jistý), zemské důchody, Jg., časný, ustavičný, doživotní. S. N. D. běžný, stálý, Er., obecný, skutečný; vyměřený (d. duchovních a učitelův — congrua), pomíjející n. výroční (Annuität), případový, hlavní, kostelní, vojenský, vedlejší, čistý, statní, městský, sirotčí, nahodilý n. náhodný; důchod z živnosti, z výdělku, z pozemků, z dolů, z půdy, ze zahrad, Šp., rybniční a obilný. Břez. Případné d-dy a platy. Er. Výkaz, nadání, pramen d-dův, J. tr., denník, pachtýř, skrácení, správa, větev, pojišťovna d-dův. Šp. Kapital z d-dů. J. tr. D. z kapitalu, pomoc z d-dův zemských; daň z d-dů. Šp. Kdyby co v d-dech ušlo. S důchodky nakládati, zacházeti, hospodařiti. Šp. Důchody vládnouti. Šp. D-dy z něčeho neb od někoho bráti; míti své d-dy. J. tr. Má pěkné d-dy. Má na 10000 každoročně d-dů n. d-du. Jg. Věděl, co má obec na důchodcích. V. D-dy zlepšovati (množiti). Har. D. veliký se scházl. Har. D-dy vybírati, utráceti. Har. Na d-du vynášeti. D. Dochodové úředničie, vz Vš. 155.—156., 389.—406. — **D.** = *úřad důchodkový*, das Rentamt. Málo do d-du odvedl. Jg. D. statní (aerar).

Důchodenský, Rent-. D. úřad, písař, D., dluhy. Zlob.

Důchodenství, n., důchod, die Rente. Zlob. — D., důchodnictví. Das Rentmeisteramt. —

Důchodkový (Gefälls-): účtárna, úřad, závada, záležitosť, úředník, pokladnice, užitek, výnos, soud, zákon, pokuta, peníze, zákonník trestní, přestupek, správa, přirážka. Šp., J. tr.

Důchodna, y, f. Rentamt. Ros.

Důchodní (Rent-.) D. komora, úřad, registra, písař, úředník, dům, V., Kom., pohledanosť, počty, ústav, J. tr., odvod, kniha, kapital, pokladnice, povinnosť, jistina, pohledávka, denník, účet, dluh. Šp. — *Důchodní*, ího, m., Rentmeister, berník, výběrčí daní. Us.

Důchodnice, e, f. = důchodňová, Rentmeisterin.

Důchodnický. D. povinnosť. Jg. Rentmeister-.

Důchodnictví, n., důchodnický úřad. Ros. Rentmeisteramt.

Důchodník, a, m., Rentner, Rentmeister. Kom.

Důchodnosť, i, f., die Rentabilität.

Důchodňová, é, f. (vrchňová atd.). Rentmeistersgattin, špatně as tvořeno, poněvadž se od adjektiv přisvojovací přídavná jména netvoří. Vz -ův. — Ale my těchto slov užíváme tvoříce je dle analogie: krejčí, krejčová. Bž. Na Mor.: paní důchodního. Mřk.

Důchodný = výnosný, einträglich. Jg.

Důchodový, Rent-. D. kniha. L.

Duchojemný, einnehmend, anmuthig. Jg.

Ducholovství, n., -stvo, a, u., zastr., lesť, klam, chytrosť, List, Arglist, Betrug. Ps. ms.

Ducholový (zastar.) = lstný, klamný. Kat. 1969., 3073. — Ps. ms. Listig, arglistig, trügerisch.

Duchomorný, vz Duchamorný.

Duchotvor, u, m. Geistesschöpfung, -gebilde.

Duchovatý = hrdý. Us. v Bolesl. Hochmüthig.

Duchovenský. D. rada, úřad, D., řád. Zák. sv. Ben. Geistlich, Kirchen-.

Duchovenství, í, n., duchovní statky, záduší, Žer. Záp. I. 189; věci duchovní; bohabojnosť, náboženství, V.; duchovní řád (der geistliche Stand). Ros.

Duchovenstvo, a, n., společnosť duchovních, die Geistlichen. Světské d. D. — **D.** = záduší, geistliches Gut. Ros.

Duchovní, duchovný. — **D.** = k duchu, k dýchání se vztahující, Athems-, Athmungs-. Přípona (= bránice) dělí krmitelné údy od duchovních. Sal. — **D.**, od ducha, geistig; opak: tělesný. Bart., Jel. — **D.** = *bohomyslný, opak*: světský; geistig gesinnt. D. píseň. V. D. mnich. Troj. Duchovní život vésti. D. epos, vz Poesie epická. — *D. otec*: učitel, kněz, zpovědlník, kmotr. Kom., V. *D. matka* = kmotra. V. D. správce a správa vojenská vz Rf. str. 126. Ministr věcí duchovních. Rk. D. pastýř, stav, člověk (kněz), právo, soud, dědictví, sněm, stvoření (duch), moc, hladovitosť, řád, zákon, řehole. Jg. D. osoby, vz Vš. 184., 274., 310.; Rb. 266. Geist-

lich. — *Duchovní, ího*, m., ein Geistlicher, kněz. D. světský, církevní. D.

Duchovnice, e, f., klášternice. Klosterfrau. Št.

Duchovník, a, m., kněz. Kom. Ein Geistlicher.

Duchovnosť, i, f., bytnosť duchovní, Geistigkeit, geistiges Wesen, Geist. Jg.

Duchový, vz Dechový, Duchovní.

-duchý. Tato přípona násobných číslovek (m. -násobný) připojuje se k genitivu základních čísel: dvouduchý, tříduchý, pětiduchý. Kz.

Důje, e, f., das Gemelke.

Dujec, jce, m., der Blaser, Blasebalg. Máš dobrý d. = smrdiš. Us. na Mor.

Důjemný = dojemný.

Důjezd = dojezd.

Duji, vz Douti.

Dukát, u, m., dukátek, dukátík, dukáteček, dukátíček, červený zlatý, červenec, der Dukaten. D. vážný, D., plný. Nz. Dukátek v ruce, ochotnosť všude. Vz Bohactví. Lb.

Dukátisko, a, n., veliký dukát, ein grosser Dukaten. Na Slov.

Dukátový. D. zlato, váha, vážky, zrno, Jg., Rk., tíže. Šp. Dukaten-, Gold-.

Důkaz, u, důkazek, zku, m., důvod, Beweisgrund, der Erweis, Beweis, Probe. Jg. D. poloviční (z polovice), úplný, dostatečný, podstatný, mdlý, nedostatečný, listovní (listinami), d. okolnostmi n. případnostmi shodujícími se, d. pro věčnou paměť, odvozovací (Entlastungs-), J. tr., d. z domyslu, přímý a nepřímý (probatio indirecta, per absurdum), kolemchodný (circulus vitiosus), z přezvědu (a posteriori), Nz., z domyslu (a priori), smíšený (z přezvědu a domyslu), vývodný (demonstratio deductiva) a výčetný (d. inductiva), d. podobnosti (k pravdě), d. z neúplného výčtu, z (nedokonalé) obdoby, důkaz z důvodů podmětných (argumenta ad hominem), Jd., jinopádný (hetororetesis), Hš., svědkový, Řd., skladný, rozborný, domyslný, zvěstný, nutný. Důkazy přiložiti. Nemá dostatečných důkazův o tom, z čeho nás viní. Sych. D. dovésti, D., vésti. Řd. Důkazy jeho pilnosti. D. Bych malý d. vděčnosti své pronesl. Berg. D-zy něco opatřiti; d-zů prve pominulých doložiti; d-zy obviněnému n. ku prospěchu obviněného sloužící; propustiti někoho pro nedostatek důkazův, v (za) nedostatku důkazů; d. způsobnosti k vyučování; d. způsobilosti učitelské; pro nedostatek d-zů vyšetřování zastaviti. J. tr. Vedení d-zu, povinnosť k d-zu. Řd. S polovičný d. býti. Řd. D. na něčem zakládati. Nz. D. knihami obchodními; d. skrze znalce o nedostatcích zboží. Účinnosť polovičního d-zu. D. něčeho, o něčem. D. dáti; d-zy opatřiti; d-zu dovésti; vedení d-zu. J. tr. Moc polovičního d-zu míti; d. v listinách n. na listinách zakládati; knihám tržebním poloviční d. dáti, propůjčiti. J. tr. D. na někoho; d. povahy věci sporné; d. skrze svědky; d. mine. Řd. D-zy podati, při ruce míti; d-zy koho přemoci; na d. býti; to jest d., že . . .; d. toho jest, že . . . Nt. D. zvrátiti, z daleka bráti. Šm. D. skutkem, thatsächlicher Beweis. Vz Průvod, Pře v S. N. VI. 896.

Důkazlivý = dokazný. Beweis-.

Důkaznosť, i, f. Beweiskraft. Trest. zák.

Důkazný = dokazný. Beweis-. D. moc, síla, povinnosť. Rk.

Důkazosloví, n., Beweislehre. Nz.

Důklad, doklad, u., důkladek, dokladek, dku, m. = *přídavek, doplnění*, die Zugabe, Ergänzung, der Zusatz, Beisatz. Jg. D. na váhy. Aqu. D-du něčemu dodati. D. — **D.** = *náklad, prostředek, pomoc*, Mittel, Vorschub. K vydání celé biblí tak naspěch ještě d-du není. Kom. D-du k stavění neměli. Plác. — **D.** = *základní peníze*, které se ku právu při odvolání skládají. Schub-, Appellationsgelder. D. za sebe činiti. Pr. měst. — **D.** = *důkaz, důvod*, Grund, Beweis. Skládá d. podlé práva. Jg.

Důkladně něčemu rozuměti, d. mluviti; něco znáti, vyšetřiti, ohledávati, Jg.; poučiti, o čem jednati, něco proskoumati. Gründlich. — Nt.

Důkladní, k důkladu náležející. D. peníze. P. měst. Appellirgeld. Vz Důkladný.

Důkladnosť, i, f., úplnosť, Vollständigkeit, Gründlichkeit. S velikou d-stí něco znáti, vyšetřiti. Us. Stran přísloví vz: Babka, Nehet, Soustruh, Šňůra, Uliti, Vlas a hlavně: Zevrubnosť. Nedůkladnosť, Ungenauigkeit. Trest zák. —

Důkladný, úplný, obšírný, dostatečný, dokonalý, podstatný, vážný, nachdrücklich, ausführlich, genau, gründlich, umständlich. Jg. D. řeč, rozum, člověk, D., znalec, učenosť. — **v čem.** V tom jeho vědomosti jsou důkladné (dostatečné, úplné). — **D.** = *nákladný*, kostbar. Ros. — **D.** = *bohatý*, reich, vermögend. Reš.

Důl (dříve: dol), gt. dolu, důlek, lku, dolík, a, důleček, odolíček, čku, dolínek, nku, m. — **D.** = *příkop, kanal* k vedení vody, jáma, rokle, Grube, Loch. Činí, jakoby v tom dole nebylo vody (= stavěti se nevědomou; 2. nedbalý). Č., Prov. Krůpě činí v kameni důlek. Ros. Doly pod kým kopati (úklady strojiti). Jg. Na vlky kopají se doly. Jeden druhému d. kopá. Vz Jáma. Upadl v důl, kterýž kopal vám. Kom. Důlek prsní, pod prsy (jamka), Us., srdečný, mezi lopatkami. V. Důlek od neštovic, v dlani, podhrdelní kosti, v líci, v bradě. Jg. Hra do důlku. Us. — **D. v hornictví** = a) *veškerost hornických děl* (i s budovami); b) *jen podzemní díla hornická*, c) někdy = *šachty, štola*, d) někdy = *hory, báně*, e) někdy = *dělání hor*, hornictví. S. N., Vys. Vz Hora. D. zlatý, stříbrný, měděný, pískový. V. Doly dělati, v dolech pilně hledati. Háj. Doly spustiti; rud v dolech hledati; d. sám se zakládá (tolik vynáší, čeho potřebuje); dolův dobývati, zle dolův užívati; starý d. ujíti; dolu zanechati; d. obložiti, zaraziti. Vys. — **D.** = studna, Brunnen. Na Slov. Kom. — **D.** = *hrob*, das Grab. St. skl. — **D.** = *spodní díl*, der untere Theil, Boden, Grund. Jg. Důl bečky, lodí. Až na důl spadl. Z důlu naň vzhlédá. Kom. — **D.** = *dolina*, Thal. Hory v doly vraziti a pět za sudu počítati. Prov. Slibuje hory doly a když k skutku přijde, nepodáť vody. Prov. Až se hory doly rozléhaly. Rkk. Přes hory doly. D. — *Na důl* = *po vodě*, hinunter,

abwärts. Na d. jíti, plynouti. Jg. Na d. jíti také = *scházeti*. Po dolech. S hor i doiův. *V dole* = na dolním místě. *Z dolu*, z důla, zdola, Jg., von unten herauf. — **D.** *medvědí, vlčí* (vlkovna), *zubrový* (ku chytání medvědů, vlků, zubrů). Šp. Vz více ve Světozoru 1875. str. 156. — *Dolův* (dolov, dolů) = na důl, abwärts, hinunter. Dolů skočiti. Har. Skoč zhůru neb dolů. Prov. Klobouk dolů! Dolů shoditi, spustiti, svrci, poraziti, patřiti, jíti. V. Na horu d. běhati. V. S hory dolóv. Rkk. D. běžeti, viseti, hleděti, dolů s koně. D. Jde dolů = schází, geht zu Grunde V. Vz Doiů.

Důla, y, důle, e, důl, i, f. = nižší místo, der niedere Ort. Z důly. Ros., Har.

Důlek, vz Důl. — D., spodek v kartách. Der Unter. D. — **D.**, bažantí hnízdo, Fasanennest. Šp.

Důležitosť, i, f., potřeba, pilnosť, Erheblichkeit, Gewicht, Interesse, Wichtigkeit. Jg. D. příčiny. D. To má velikou d. To je věc veliké d-sti. Us. Nahlížeti d. věci. Nt. — **D.** = důležitá věc, eine wichtige Sache, Angelegenheit. Právní d. Rechtssache. Zlob.

Důležitý, potřebný, pilný, podstatný, vážný, wichtig, erheblich. Jg. D. potřeba, příčina, Ros., věc, V., spisy, práce, Jg., okolnosť. Us.

Dulichi-um, a, n., dle „Slovo,“ ostrov moře ionského. — *Dulichijský*.

Důlkovaný = ďubkovaný.

Důlkovatěti = dolovatěti.

Důlkovati, důlky činiti, grübiicht machen. Jg.

Důlkovatosť, i, f., důlkovitosť; dolíčkovatosť. Grubige Beschaffenheit; Blatternarbigkeit. Jg.

Důlkovatý, důlkovitý, grubicht; blatternarbig. D.

Důlkovec, vce, m., mlž. Krok.

Důložek, žku, m., doložení, důklad. Rkp. 1551. Aufwand, Geldvorrath, Vermögen.

Dům (zastr. a na Slov. dom), gt. domu (Vz Doma), domek, mku, domeček, čku, m. Domъ, skr. véd. dama, řec. δόμος, lat. domus, strsl. domъ. Fk. 87., Schl. Das Haus. Doma (lokal) = lat. domi, řec. οἴκοι. — *Při gt. jmen v -ovic ‚dům' se vypouští*: Stál jsem před sousedovic (domem). Zk. Na Mor. při adj. poss.: stál před Hradilovým. Brt. — *Části domu:* síň, světnice (světlice, sednice, jizba) n. pokoj, kuchyně, spižírna (spižnice, potravna), večeřadlo (jídelna, jídárna), ložnice (léhárna), sklep, půda (podkroví, podstřeší, hůra, mazanice), dvůr, dřevník, kurník (kuřinec, hradí, hřadí), chlév (kravín), konírna atd. Pt. Vz Nářadí. — D. pěkně, nákladně vystavěný; d. ve vsi, v poli, sedlský, vlastní, otcovský, V., panský, knížecí, královský, Kom., zadní, dřevěný (srub), zděný, kamenný, o jednom patru, o dvou (třech) patrech, o jednom poschodí (jednopatrý), Jg., nuzný, lichý (krcálek, lepenka, chalupa, bouda, chatrč, kletka), starý, sešlý, na rozboření, na spadnutí. D. D. boží (chrám, kostel), d. kázně (káznice), d. pro chudé n. chudobnice (Er.) n. d. chudých, d. bláznů (blázinec, na Mor. bláznivý dům), d. churavých vojákův (invalidovna), d. hostinský, špitalský (špital, z lat., nemocnice), d. mrzákův (Siechenhaus), radní (radnice). Jg. D. od kamene, od dřeva, Jv., císařský, J. tr., vářeční, Rk., sirotčí (sirotčinec), Nz., d. na hlavní silnici, na ráně, Ml., d. na samotě (poušťka, samotina), průjezdný, průchodící. Us. D. radní atd. vz Rb. str. 266. D. bez došků, bez oken. Er. P. 235. Držení, správa, správce, držitel, majitel, pořádek domu. J. tr. Závada na domě (Last, Hypothek), daň z domu. J. tr. Dům stavěti, rozbořiti, říditi, spravovati, opatrovati, obstarávati, ukliditi (Br.), prohlédnouti. Jg. Po domě choditi. Po domích kupčiti, obchod vésti (provozovati. Šp.) Jg. Každý v svém domu pán. Ve svém domě každý jest pánem. Rb., Č. Do domu svého koho přijatí; d. kde míti. V jednom domě bydlí (domácí). V. Do domu vcházeti, vkročiti, vjíti, jíti. L. Chleba dům od domu žebrať musel. Dům od domu prositi, T., choditi. Koc. Od domu k domu choditi, dle německého, **šp. m.** dům od domu. Gb. Uved. 34. A když přišel dům (akkus. cíle). Vz Dom. Z domu vyjíti. Z domu koho vybíti. V. Noclehu v domě propůjčiti. V. Cožkoli v témž domě hřebem přibito a hlinou omazáno jest (1673., nietfest). Er. Milý dům, nejlepší dům. (Doma je nejlépe. Č.). Prov., Jg., Pk. Hosť v dům, Bůh v dům. L. Nebuď lvem v domě svém a nezavazuj všecko na své hrubé a neústupné hlavě. Lb., Jg. Kdo chce v domě škody zbýti, nedej jiskře ohněm býti. Dal. Každý svým před domem prve umeť. L. Nech každý před svojím domom zametá. Mt. S. Ne dům pánu česť dává, ale pán domu. Ne pán domem stojí, ale dům pánem. Č. V cizím domě nejlépe býti polo-němým, polohluchým, poloslepým. Č. Jeden d. dvou pánův netrpí. Č., Rb. Není domu bez dýmu (bez mrzutosti). Č. Nieje domu bez dýmu. Mt. S. Těžko v cizím domě slou-žiti, ale tíže svůj zříditi; Vlastní dům zlatem nezaplatíš. Pk. Kde řád v domu, tu statku přibývá, kde neřád, tu zboží ubývá. Rb. Každý dům hezký hospodářem. Šp. Nestojí dům na gruntě, ale na ženě. Šp. — **D.** = *obydlí*, Haus, Wohnung. D. někde míti (bydleti). V. D. kurevský, nevěstčí, ptačí (klec). V. — **D.** = *řád, správa, hospodářství*. Das Haushalten. Pán, paní, správce domu. Nt. Dáti, co dům má. Co dům dá (na tom přestaň). Ros. Správa, opatrování domu i čeledi. V. D. říditi, spravovati, opatrovati, ostarati (hospodařiti). V. Ten d. neprospívá, kde kohout mlčí a slepice zpívá. Bern. Běda tomu domovi (m. domu), kde rozkazuje tele volovi. Bern. Ten dům neprospívá, kde muž nosí přeslici a žena palici. Sp. Běda tomu domu, kde poroučí kráva volu. Šp. Co dům, ne co trh dává (přestaň na domácím). Č. Blaze tomu, kdo má v domu. Č. — **D.** = *rodina*, Familie, Stamm. V. D. rakouský. Dům vzdělati někomu. Br. Vojna mezi domem Saulovým a domem Davidovým. Br. Co se doma navaří, má se doma snísti. Č. Člověk z dobrého domu; šlechtický d. Nt. — **D.** = *síň, předsíň*, Vorhaus, Vorhalle. Us. v již. Čech. Kts. — **D.** = *pokoj, mír*, der Friede. Pán v bojích zmužilý, v pokoji a o domě velice slavný. Lesl. leg. I.

Duma, y, f., úvaha, rozmysl, pol. a rus., das Nachdenken, Erwägen etc. — **D.** = domysl, domnění, Einbildung, Meinung, Dünkel. Odložiti svou dumu o něčem. Jg. — **D.** = smutné zpívání, Klageton. Ptáčkův dumy slýchám. Č. Vz Mz. 28. — Duma či dumka jest *hrdinská elegie* maloruská, opěvující skutky bohatýrů kozáckých, hlavně proslavených atamanů Chmelnického, Ničaje, Morozenka a jiných mužů hrdinstvím proslulých. Zpívají je na Rusi nejvíce starci kobzaři a banduristé při zvucích kobzy a bandury, nástrojů mnohostrunné kytaře podobných. KB. 179. Heldentrauerlied, heroischer Klaggesang. Jg.

Dumati = tajemně mysliti, denken. — **co na koho**: něco zlého, na Slov. = kouti. — **co o kom.** Něco zlého o někom d. = mysliti. Na Slov. — **nad čím.** (zamysliti se, nachsinnen). L. — **čím**: smutným veršem d. (zpívati).

Dumavosť, i, f., pol., melancholie, zamyšlenosť, náklonnosť k dumání, ale nevyrážl cele melancholii. Jg. Za to máme: zádumčivosť, těžkomyslnosť. Mus. Vz tato slova. Nachsinnende Melancholie.

Dumavý, nachdenkend, nachsinnend; melancholisch. Rk.

Ďumběr, ďumbír, n, m., na Slov. = zázvor, Ingber. — Ďumbír, vysoká hora na Slov. na rozhraní liptovské a zvoleňské stolice. Fr. —

Důmění, *lépe*: domnění. Jg.

Důminka, y, f. D. se často *chybně* užívá m. domněnka. *Důminka* n. dominka od dominiti se = zmíniti se, tedy = *zmínka*, Erwähnung, *domněnka* pak od domnívati se, tedy = Vermuthung. Ml., Jg., Os., Bs. Ostatně vz Dominka.

Dumka, vz Duma. Elegie.

Dumlati = cumlati, zulpen.

Dumlík, n, m. = tuřín, řepa, řípa, Tellerrübe, Torsche; die weisse Rübe, Kohlrübe. D.. — **D.** = sítko. Ras. — **D.** = *tvaroh* druhý z převařené syrovátky.

Důmnělý, lépe: domnělý.

Důmnění, í, n., *lépe*: domnění, Jg. Vz toto. Lehké d., těžký důkaz. Sk.

Důmněnlivosť, i, f. D. Verdächtlichkeit.

Důmněnlivý = domnění majicí, argwöhnisch, D.; zdánlivý, vermutlich, vermeint. Sedl.

Dumploch, n, m., míra horní 4 loket pražských dlouhá. Pam. Kut., V., z něm. Dumplachter; 2. močidlo, louže, cf. něm. Dümpfel. Mz. 149. Snmpf, Pfütze. Ros.

Důmysl, n, (domysl), důmyslek, slkn, m. **D.** = *domyšlení se*, i čeho se kdo domyslí, *domnění*, das Muthmassen, Muthmassung. Jg. O tajné věci a nejisté lidé po důmyslích mluví. Jel. Již vidíš, že můj d. pravý jest. Aesop. — *Z domyslu*, a priori. Nauky bývají čerpány z dvojího pramene, buď z přezvědu (a posteriori) anebo z domyslu. Marek. Důkaz z domyslu; poznání, podobnosť z domyslu. Nz. Poznání domyslné n. domyslitelné. Nz. Něco z domyslu souditi. Ml. — **D.** = *domnění*, Meinung. Lidští důmyslové jsou nebezpeční. Kom. Rozlišněl jsou o tom důmyslové. Br. — **D.** = *obmysl*, *rada*, der Anschlag. Muž udatný a domyslův plný. Troj. Jest dobrého domyslu a rozumu. Šal. Muž důmyslů plný. Kom. — **D.** = *myšlénka*, nálezek mysli, der Einfall. Lidé rozličných umění a důmyslóv. Tkad. — **D.** = *mocnosť duše* domýšleti se. Denkkraft, Einsicht, Tiefsinn. D. Všecken d. na to nestačí. Ml. D. lidský; mnž velikého d-slu; d-slu jeho nic nenjde. Nt. — *D. se liší od vtipu.* Tento znamená snadné pochopení, jest rychlý jako blesk; onen znamená hluboké pronikání a zavírá v sobě delší promýšlení, zpytování. D. hluboký, pronikavý, nalézavý, hloubavý, bystrý. D. Domysl značí jednotný děj domyšlení a liší se od důmyslu, jenž znamená stálou vlastnosť, moci které se vždy příslušné věci domýšlíme. Ml., Mk.

Důmyslně, domysl., z domyslu. Pal. Vz Důmyslný.

Důmyslník, n, m., důmyslný člověk. Mus.

Důmyslnosť, domyslnosť (zastr.), i, f., smyslnosť, důvtipnosť, bystrosť. První jeho d. v tom se pronesla. V. Witz, Erfindsamkeit, Scharfsinn.

Důmyslný. — **D.** = na pouhém domyslu neb domnění založený, muthmasslich. Jak jiná všechna umění, tak obzvláště i toto hvězdářství jest důmyslné a nejisté. Smrž. — **D.** = *smyslný*, Kom., vnímavý, rozumný, vynalezavý, důvtipný, scharfsinnig, sinnreich, einsichtsvoll, schlau, witzig, erfindsam, gelehrig, anschlägig, geistreich. Jg. D. člověk, hlava (důvtipná). D. a vtipný. Aesop.

Dun, vz Duny.

Duňa, ě, f., dunka = dyně, Kürbiss. Jest tlustý jako duňa. Na vých. Mor.

Duna, y, f., Brett, Done. V horn. Vys.

Dunaj, e, m., Donau, Δανούβιος, Δάνουβις, Danubius. V již. Čechách fem., nejspíše dle něm. a skloňuje se tam dle „Daň." Kts. D. se svítí. D. svítá, nebude pršeti (jihozápadní strana je jasná). Jg., Mkl. Do Dunaje vodu vlévati (Sr.: Do lesa dříví nositi). Z jámy do Dunaje vodu líti. (= marnou práci konati). Jg. Foukej větříčku z Dunaje. Pís. Za malým Dunajkem, tam se husy pasú. Na Mor., Mkl. V malorus.: tychyj Dunaj. Mkl. (Z národních písní moravských a maloruských nade vši pochybnosť vysvítá, že dunaj znamená *rodu* vůbec. Brt.). — Vz o něm vle v S. N. — *Dunajský*.

Dunák, a, m., der Greiner.

Dunati, hlasitě se škleblti, greinen. — **oč, proč**: o chléb, pro hračku. Us. Na Mor.

Dunavý, dunající. Vz Dunati. Greinend.

Duněať, duňať = šuměti, duněti. Na Slov.

Dundati. Dítě dundá (cucá, saugt).

Dundel, e, m., chomáč, svazek, uzel. D. hrušek na stromě. Mark. D. vlasů. Büschel. Us.

Duněti, 3. os. pl. -ní, ěl, ění, hlučeti, hučeti, zvučeti, schallen, dröhnen, dumpf tönen. — Dupati, až zem duněla. Jg. Vz Duněať.

Dunu, vz Donti.

Dunúti, zastr. = dechnouti. Jir.

Duny, ů, pl., m. Duny tahati = dunati (plakati, greinen). Chmela.

Duodec, e, m., z lat., dvanáeterka (kniha). Duodez.

Dup, u, m., dupnutí, einmaliges Gestampfe.

Dupa = doupa.
Dňpad = dopad. Rk.
Dupák, u, m., jakýsi tanec. Us.
Dupati; dupnouti, pnul a pl, utl, dupávati = zem nohou tlouci, cupati, stampfen, trampeln. — **čím**: nohou, nohama. V., Br. — **kde**. Nebudeš v hospodě dupať; Venku **před** domem koně dupali. Er. P. 276., 472. — **si k čemu čím**. K tomu si dupal botou. Er. P. 41.
Dupe (dyp, fr.), ošizený hlupák, trulant. Rk.
Dupek, pku, m. = dup.
Dupkati, dupkávati = skákati, hupkati, springen, hüpfen. MM.
Dupl, z lat. duplex, V.; lépe: dvůj, dvojí.
Duplika, y, f., z lat., druhá odpověď, odpověď na repliku. Rk., Jg. Die Duplik, Gegenantwort des Beklagten.
Duplikat, u, m., z lat., druhý stejný exemplář něčeho n. spis po druhé vydaný. S. N., Rk. Doppelte Abschrift.
Duplovaný, z lat., dvojnásobný, V., doppelt.
Duplovati, z lat., dvojiti, doppeln. — D. boty = podraziti.
Duplsoldát, a, m., z něm., legionář. V.
Dupl-um, a, n., lat., dvojnásobné. In duplo = dvojnásobně (ku př. žalobu podati). Rk.
Dupnatý = doupnatý.
Dupnouti, vz Dupati.
Dupnuti, n., vz Dup.
Dupot, u, m. D. koní. Jg. Das Gestampfe, Getrappel, Getrampel, Stampfen. D. Quadrupedante putrem sonitu ferit (quatit) ungula campum. Čtvermonohým njetou dupotem tepe podkova půdu.
Dupotati. Koně dupotajl, stampfen. Č.
Dur (z lat. durus), tvrdá tonina v hudbě. Rk.
Důra, y, f. Dorota. — To je d. = nepříjemná, hloupá ženská. Jir.
Durák, u, m., hra v karty, zamrzlik. Na Mor. Brt.
Duran, a, m., Mat. verb. Pavian.
Durancie, f., pl., na Slov. duranče, babí vejce, slívy. Plk. Grosse Pflaumen.
Durativa (verba), časoslova trvací. Us.
Důraz, u, m. = doraz, Nachdruck; Energie. Důraz na něco dáti, klásti. Sm. D. (zaostření, Kom.): řečnický, přednášecký. Nz. S důrazem jednati. J. tr. Bez důrazu. Vz Doraz.
Důrazně = s důrazem. Vz Důraz. Nachdrücklich.
Důraznosť, i, f., vz Doraznosť. Nachdrücklichkeit, Eindringlichkeit, Energie. Rk.
Důrazný, vz Dorazný. Nachdrücklich, durchgreifend, eindringlich, energisch. Rk.
Durdě, e, durdík, durdil, a, m., buřič, der Polterer, Hitzkopf.
Durditi, durniti, il, ěn, ění; duřiti, il, en, ení. — **koho** = hněvati. Jg. — **se** = hněvati se, čepýřiti se, vrčeti, unwillig sein, zürnen, schmollen. Jg. Ten se durdí. Co se durdí? Durdí se co kroean. Us. — **se na koho, proč**. — Jinak d. se. = nepovolným býti; pyšněti se, stolz thun. — **se čím**. Kukačka pávovým (pávlm) peřím se duří. Na Slov. — **se nad čím**. Nt.
Durdivě, hněvivě, erzürnt. Us.
Durdivosť, i, f., zlobivosť, hněvivosť, Zornigkeit. Jg.
Durdivý, hněvivý, zlobivý, zornig. Jg.
Dúřeti, el, enl, anschwellen. Us.
Dürfte, něm., překládá se v češtině indikativem. Vz Indikativ. Jakkoli to *snad* mnohému podivným zdáti *se bude*; *Ať si nemyslí*, že jen to pravé jest, co on činí. Mk.
Dürchati = zlato čistiti, den Goldsand waschen. — **čím**. Šlemíř durchá ohrablem (hřeblem). Am., na Slov.
Duřich, u, m. = silné hněvání se, heftiger Zorn, Heftigkeit. Duřichem na koho (na vše) jíti, udeřiti. Vz stran přísloví: Hrubý., Č., Jg., Bern.
Durinsko, a, n., Durinky, Duryňky, pl., f., lat. Thuringia, Thüringen. — **Durink** (Durynk, Duryňk, Duřink), a, m., Thüringer. Duřinkové. V. — **Durinský**, duryňský, duřinský. Byl.
Duřiti, vz Durditi. — **D.** na Slov. = poháněti, antreiben.
Duřivý = duřlivý.
Durkoman, u, m., rostlina, xanthium, Spitz-, Kopfklette. Rostl.
Duřlivosť, i, f., hněvivosť, Zornigkeit. Na Slov.
Duřlivý, hněvivý. Zornig. Na Slov., Bern.
Durmal, a, m., Säugling. Ros.
Durman, u, m., datura, Stechapfel, rostl. Rostl.
Durmatělý = durmatý, strotzend. — **čím**: mlikem. Jg.
Durmatěti = durmatým se stávati. D. Anschwellen, strotzen.
Durmati, duřmati, durmávati = ssáti, cucati, saugen. Kom.
Durmatosť, i, f. Plk. Das Schwellen, der Schwall.
Durmatý, duřmatý = nadmutý, nadutý, naběhlý, tlustý, aufgeblasen, pustig, strotzend. Tvář duřmatá. Lom. D. zrůst rostlin. Krok. — **čím**: mlikem. D.
Durmavý = cicavý, ssavý, saugend. D.
Durničník, u, m., rostl., solundra. Jg.
Durniti, vz Durditi.
Durnosť, i, f., Thorheit; plachosť, scheues Wesen, na Slov.
Durný = bláznivý, thöricht. Us. Na Slov. = plachý, scheu.
Ďuro, a, Ďuřík, a, m. = Jiří. Na Slov.
Dus, u, dusot, u, m., hlahol ostřejší než u *dupotu*, Getöse, Getümmel, Strampfen. Dus koňský. Jel. D. od koní daleko slyšán byl. Háj. V domě nějaký dus slyšel. V. — **Dus** = *sápání ve hněvu*, kvašení se, Unwille, das Schnauben. V tom domě jsou pořád v dusu. Nevyjdou z dusu. Us. — **Dus** = *dušení* na prsou, das Sticken. Ras. — **D.**, *trknutí rohem*. Hanka.
Dusan, u, m., v lučbě, nitras. Krok. Salpetrigsaures Salz.
Dusati, dusávati = dus dělati, hřmotně na zem šlapati, tosen. — **čím**: nohama. V. — **co**: trávu (= šlapati, stampfen). — **D.** = silně dýchati, schnauben, Plk.; hněvati se, hřmot dělati, zürnen, lärmen. Jel.
Dusek, ska, dusák, u, m., dusna, y, f., hovado, které dusá, zemi tepe, Stampfer. Hřebec dusek, klisna dusna. Us.
Dusičitý (nyní: dusikatý, Bk.), dusík obsahující, stickstoffhältig. D. kysličník. Chym.

Dusičnan, u, m., sloučenina z kyseliny dusičné a některé zásady. Nitrat, salpetersaures Salz. D. aluminitý (hlinitý, Bk.), ammonatý, harnatý, draselnatý, hořečnatý, chininný, kademnatý, kobaltnatý, měďnatý, močovinný, morfinný, nikelnatý, olovnatý, palladnatý, rtutičnatý, rtuťnatý, sodnatý, stříbrnatý, kristalovaný, strontnatý, strychninný, uranitý, vápenatý, vizmutový, zinečnatý, železitý. Kh.

Dusičný, Stickluft-, Stickstoff-. Presl.

Dusidlo, a, n., náčiní k dušení, davidlo, ein Würginstrument; Dämpfer, Dämpfung, Sordine (zum Dämpfen des Tones im Piano etc.).

Dusík, u, m., druh plynu tak nazvaný, že dusí, Stickstoff, Stickluft, Azot, Nitrogen. — D. = *dusidlo*, nástroj mučicí, Marterwerkzeug (Galgen). K posledku s hanbou se s nimi potkává dusík, kláda, housle i ta šatlava. Jg. — Vz více o něm v S. N.

Dusíkový = dusičný. Stickstoff-.

Dusitel, e, m. Der Würger. Us.

Dusiti, 3. pl. -sí, dus, duse (ic), il, šen, šení; dusívati. Od du (du-ji), *s* je vsuvka. Šf. D. = dáviti, würgen, sticken; verbeissen; vyprázdniti, ausleeren, austrinken; bíti, schlagen; smažiti, backen; tajiti, verheimlichen; potlačovati, unterdrücken. Jg. — **co, koho.** Kašel mne dusí. Ros. D. oheň (krýti, aby nehořel), pečení, kachnu, holuby, maso, ovoce (smažiti), pravdu (tajiti), láhvici, víno, pivo, čbánky (odtud: duspivo, čespivo. Vz stran přísloví: Opilství. C.), souseda v krčmě (bíti). Jg. Zlosť dobrotu dusí (potlačuje). Boč. Svědomí dusilo Petra. Ml. D. jídlo (hltavě jísti), Us. na Mor. Brt., hlas. Nt. — **se**, nemoci dýchati, ersticken. Jg. Dusil jsem se. Us. Oheň kdy se dusí, bude nepohoda. L. Ovoce, maso už se dusí. Us. D. se, také — rohy se trkati. Us. — **co, koho, se kde.** Ovoce **v** páře se dusí. V kouři se dusil. D. slova v mluvě (nedomlouvati slov). D. v sobě žalosť. Jel. Něco **při** sobě d. (zadržovati). Jg. Maso **na** másle, na plotně d. Us., Šm. — **se kdy. Ve** spaní se dusil. Vz Můra. V. — **se, koho, co čím.** Semeno zlou zemí, trním, hložím a kamením se dusí. Byl. — **se od čeho.** Dusili se od lázně, L., od páry. Jg. — **se s kým** = 1. zápasiti, 2. hubičkovati se.

Dusitko, vz Dusidlo.

Dusivý, stickend; drückend. D. kouř, kašel (Stickhusten). Rk.

Důsledek, dku, m. Vz Úsudek. Folgerung. Důsledky: d. z rovnomocnosti, z podřaděnosti, z protikladu, z protivy, z podprotí, ze způsoby (platnosti), z obratu (soudu), z obměny (soudu). Jd.

Důsledně jednati, mluviti, si počínati. Konsequent. Us.

Důslednosť, i, f. Mus. Konsequenz, Folgerichtigkeit, konsequentes Verfahren.

Důsledný v čem: ve svém jednání. Us. Konsequent, folgerecht.

Dusua, vz Dusek. Stampferin.

Dusnice, e, f., Dampfmine. Bur.

Dusnouhličnan, u, m., modřan, cyanas; nyní: kyanid. Bk.

Dusný, vz Dušný.

Dusot, u, m., dusání, das Toben, Getöse. D. koní. Kom., Háj.

Dusotiti, il, ěn, ění = dusati, tosen.

Duspivo, a, m., vz Dusiti. Biersäufer.

Důstatečně, lépe: dostatečně. Bs.

Důstatek, tku, m., Surrogat. D. kávový, pepřový. Kh. — Ostatně *lépe*: dostatek. Km. Vz toto.

Důstavek, dostavek, vku, m. = přídavek, Ergänzung, Řeš.; dostatek, Genüge, Fülle; Surrogat, Zusatz. Jg.

Důstojenství, í, n. **D.** — důstojnosť, vzácnosť, česť, L., Ehre, Würde, Werth, Vortrefflichkeit. — **D.** = úřad veliký, hodnosť, důstojnosť, Rang, Ehrenamt, Ehrenstelle, hohe Würde, Charakter, Charge. D-stvím poctěný. V. D. nejvyšší; d. dojíti; o d. přijíti; někoho s d. složiti. V. Povýšení v d. Aqu. Na ublížení d. jeho královské milosti. Rkp. Odníti komu d.; svrci s d.; v d. snížiti. Bnr., Šp. V. Rb. str. 266.

Důstojně, würdig, komp. důstojněji. Št. D. se nosí, d. umřel; d. oděný; d. se chovati, d. si počínati, d. mluviti. Us.

Důstojněti, ěl, ění, an Würde gewinnen. — **čím.** Těmi spisy jazyk český začíná d. Zloh.

Důstojnický, Offiziers-. D. služebník, kůň, Čsk., třapec, Porte-épée. Bur. D. plat, řád, hodnosť. J. tr.

Důstojnictví, n. Offiziersstelle. Jg. Offiziersrang. Rk.

Důstojnictvo, Offizierscorps; die Chargen. D. české země, vz S. N. II. 315. B. XX.

Důstojník, a, m., Würdenträger. D. vojenský, Offizier, vrchní, nižší, Jg., církevní, Dignitär. *Poddůstojníci* vojenští: svobodník, četař, zaváděč, desátník, šikovatel, strážmistr, ohňostrojec, praporečník: *vrchní důstojníci*: poručík, nadporučík, setník; *štábní* důstojníci: major, podplukovník, plukovník. S. N., Us. — Důstojník *potravní*, Rf., proviantní (Proviantoffizier), strážný, dozorný, službu konající, ve službě, mimo službu (Off. ausser Dienst), d. zálohy, záložní (Reserveoff.), Čsk., *aggregovaný* (= na čas některému pluku přidělený). Rk. Vz Voják, Vojsko.

Důstojniti, il, ěn, ění, würdigen. Plk.

Důstojnosť, i, f. **D.** = *zasloužilosť, hodnosť, cena*, Würdigkeit. Pís. Václ. — **D.** = *slušnosť*, die Würde im Betragen. D. v chování. D. — **D.** = *důstojenství, velebnosť, vzácnosť*, die Herrlichkeit, Glanz, Ehre. Kom. — **D.**, *titul*, Euer Würden, Hochehrwürden. Vaše důstojnosti! Titul praelatův, opatův, představených kathedrálních a kollegiatních kapitol (vz Milosť): Jeho Milosť vysoce důstojný; Jeho vznešená důstojnosť. Jeho vznešená d. nebo: ‚Vysoce důstojný' přísluší kanovníkům, radům konsistorním. Sr. Vz Důstojný, Titul. — **D.** = *důstojenství, úřad, hodnosť*, Ehrenstelle, Ehrenamt, Würde, hohe Würde. Poctil ho d-stmi. Sych. Na d. koho dosaditi; s d-sti svrci, shoditi. D. královská. Uraženi d-sti JMC. Beleidigung der Majestät. Sněm. 1608. — *Pekařova d.* — díra v chlebě. Us.

Důstojný, dostojný; důstojen, jna, jno. **D.** = *stálý, trvající*, beharrlich, ausharrend, fest. Člověk dostojnéhosmysla. Cat. — **D. čeho** = *způsobný, hodný*, vermögend, fähig. — **D.** = *hodný, zasloužilý* **čeho**, würdig, werth, verdient. Neb byli důstojni toho. Dal. Dů-

stojen je ohavné smrti. Leg. Ten den veliké paměti důstojen jest. Pass. Jméno slávy d. T. To není mne důstojno; míti něco za nedůstojné sebe. Nt. D. čsti (cti), Alx., čestnosti. Alx. 1097. Jež by dóstojna syna jeho byla. Kat. 158.; 774., 776. Veliké paměti ten d-jen jest. Pass. — St. N. 117. — s inft. Nižádný důstojnčjší není to nésti než ty. Pass. — D. = ctihodný, vzácný, vážný, ansehnlich, würdig, erhaben, stattlich, ehrwürdig. D. úřad, osoba, panna, paní. — čím: svým chováním. — D. = slušný, náležitý, anständig, geziemend. D. česť, skutek. Jg. — D., titul duchovních; víc než velebný, hochwürdig, hochehrwürdig. Nejvýše důstojný a nejdůstojnější — je titul biskupův (reverendissimus). Vysoce d. (amplissimus) titul prelatův, opatův. Veledůstojný (reverendissimus) titul kanovníkův katedrálních, přednostův kapitol kollegiatních, kteří nejsou praelaty, a kanovníkův vyšehradských residentních (ne pak čestných). Veledůstojný může se také bráti m. reverendissimus i amplissimus. Důstojný (admodum reverendus, také někdy reverendissimus) titul kanovníkův ostatních, vikářův, konsistorních radův. Mus. 1841. str. 438. Vz Důstojnosť.

Důstružný, zastr., k dostruhování. Schnitz-D. nádoba. Lex.

Dusvino, a, m., pijan vína. Pam. Kut. 274. Weinsäufer.

Dušák, u, m., v horn., das matte Wetter. Rk.

Duše, e, f. Duše m. duša z duch + ja (chj = š), jest jen ženská forma k mužskému duchъ. Vz Duch. (Zastar. duša, duche, duška, dušica). Dušička, dušinka, dušenka. D. = duch, dech, Athem. Bylo mi mdlo tak, že jsem sotva duše popadal. Pref. Komuž d. smrdí od žaludka. Ms. — D. = život, duch člověka, die Seele, das Leben, die Lebenskraft. Pustil, vypustil duši (umřel). V. Bezbožnou duši svou se krví vykydl. Kom. Již bez duše ležel. Dal. Dal by duši pro něj. Duše zbaviti, duši vypuditi = zabiti. V. Sekali ho, až v něm duše nebylo. Háj. A vypouštěji duše své na klíně matek svých; Vylil na smrť duši svou. Br. Vyjde duše; duši vyrazí z junoše. Rkk. Duši na jazyku n. na pysku míti (umříti). Vz strán přísloví: Smrť. Č. Zaschla v něm duše (= starý. Vz stran přísloví: Staroha). Č. Utee duše, přival se žene (když si piják hodně nahne. Vz Opilec). Lb. Vytopil duši z těla, jako sysla z díry. Č. Pil, až z sebe duši, co sysla z díry, vyhnal. Vz stran přísloví: Opilství. Č. Dušičku zalévati, polévati = pitím se posilití n. se opíjeti. Jg., Č. Do toho duše jen spat chodí (o tom, kdo jest zdraví příliš chatrného). Us. na Mor. Brt. — D. = čití, srdce, die Seele, die Empfindung, das Herz. Žijí, jako jedna d. ve dvou tělích. Z celé duše = upřímně, srdečně. V. Co d. ráčí, všeho hojnosť má (dušička v peří. Na Mor. Brt.). Us. Knčžské peníze a židovská duše, vše do pekla kluše. Prov. Má dobrou duši (srdce). Jg. Rozdělil by s tebou duši (= je upřímný). Š. a Ž., Lb. Jsou jedna duše. C. Rozdělil (sdělil) by tu duši. Č. Má pravdu na jazyku a duši na dlani. Č. Byla v něm malá dušička (ulekl se). Us. Má malou dušičku (málo srdnatosti). Šm. V této věci jsme všickni jedna duše. Ml. Žížní duše má Boha živého. Žalm. 42. 3. Potěš duše služebníka svého. Žalm. 86. 4. — D. = bytosť v nás myslící, vůli a rozum mající, die Seele, das in uns denkende Wesen. Úzkosť duše. D. Pastýř duší. D. Bráti něco na svou duši. Jg. Dušo myslí, cítí, touží n. žádá. Pž. Jest na vídenský, jako čert na hříšnou duši. Vz Lakomý. Lb. Na mou duši! Na svou duši! Jg. Do čeho to pán Bůh duši vstrčil? Vz stran přísloví: Hloupý. Č. A pohil je mečem a všecky duše, kteréž byly v nich; I stvořil Bůh všelikou duši živou hýbající se. Br. — D. zemřelých, duchové, die Geister. Duše svatých v nebi. V. Těch dítek dušičky. Lom. Pro spasení duše mše sloužiti. Ml. Ďábel truchlí pro jednu ztracenou duši více než pro deset získaných. Hnš. Nešpor za dušičky. V. Na dušičky. Den dušiček. Dnes je dušiček (den). Na každý rok po dušičkách (= po dušičkách) prvý den mají za vše sirě duše hoží milostnicí mší slúžiti. Orl. (Č.) — Dušičky, boží kosti, žemle na dušičky pečené, die Ortsemmel. D. — D. = stvoření duší obdařené, živočich, zvláště člověk, Seele, das mit der Seele begabte Geschöpf, der Mensch. Ani duše tam nebylo. Nebylo tam živé duše (nikoho). Duše falešná, dobrá, poetivá, krásná, roztomilá, věrná, drahá, spanilá, milá, trpělivá, prostá, bídná, podlízavá. Vz Duch. Jg., Ondrák, Č. Dobrá d. jak hodina. Č. Dobrá duše jako pěna. Jg. Má duše! (dušenko, dušinko, dušičko). Jg. Křesťanská duše. Har. Mnoho duš (duší) zahubuji. St. skl. — D. = spružina činnosti, die Seele, Triebfeder. On je duší toho spolku. Us. Katilina byl d. celého spiknutí. Nt. — D. = tresť, dřeň nějaké věci, die Seele, der Geist, der Kern. Duše z bylin vytažená. Us. — D. = vývrt, vydutí děla, die Seele, Höhlung, Bohrung des Geschützes. Bur. — D. = dřeň, střen v rostlinách, medulla, das Mark. D. — D. u soukenníka, tenké železko v člunu (im Schützen). D. — D. pekařova, dutina v chlebu. V. — D. péra, dřeň ve pni pera, die Seele im Federkiele. — D. houslí, podstavek v houslích, die Stimme, der Stimmstock. D., Hd. — D., měchýř rybí, Blase. — D., dutosť v pytlíku mlýnském, die Seele im Mühlbeutel. — D. v klubku, částka klubka odpoly z něho vyhlídající, odpoly mu jako na podvinek sloužící. C. — D. v zámku = nýtek, který do díry dutého klíče vchází. Deh. — Vz **Duch**.

Dušebijce, dušehubitel, e, m., der Seelenmörder. Jg.

Dušebitec, tce, m. = dušebijce. Scip.

Dušedárce, e, m. Seelenverleiher. Jg.

Dušehřejka, y, f., rus., der Seelenwärmer. (Frauenwamms). Rk. Zahřiváček.

Dušehubitel, e, m. = dušebijce.

Dušehubný, dušehubitelný, seelenmordend. Ž.

Dušejemný, seelenergreifend. Rk.

Dušeléčitelství, n., Seelenheilkunde. Rk.

Dušelibný, seelenliebend.

Dušelovec, vce, m., Seelenjäger. Rk.

Dušení, u., das Würgen; Dämpfen, Vz Dusiti.

Dušenice, e, f., dušenina, duška, něco dušeného ku př. maso, Schmorbraten, Lungenbraten atd.

Dušenka, vz Duše.

Dušenství, n., dušnosť, schwerer Athem. Jád.

Dušený, gewürgt; gedämpft, gedünstet. D. maso, ovoce. D. D-ným hlasem mluviti.

Dušesloví, n., psychologie, Seelenlehre. Jg.

Dušeslovný, psychologisch, psychologický. D. pojednání. Krok.

Dušověda, y, f. Seelenlehre. Jg.

Dušovědný = dušeslovný.

Duševenství, n., -stvo, a, n., die Geistigkeit. Mus.

Duševní, -ný, Seelen-. D. síla, choroba. Us. Duševním okem. Vz Duchovní.

Duševnosť, i, f., die Geistigkeit. Rk.

Dušezhoubný, seelenverderbend. L.

Dušezpyt, u, m. Psychologie.

Dušezpytec, tce, m. Psycholog.

Dušice, e, f. = duše.

Dušička, y, f. Vz Duše. D. v chlebu, násada, slípka, místo, kde dva bochníky v peci se spojily. Us.

Dušin, a, o, Seelen-. Us.

Dušinka, y, f. Vz Duše.

Dušiti, il, ení, na Slov. = páchnouti, riechen. — **čím:** slaninou, nach Speck. — **komu z čeho:** z úst mu duší. Baiz. — **se** = dušovati se. Sych.

Dúška, vz Douška, thymus.

Duška, y, f., vz Duše. — **D.**, zvláštní cedule vložená do psaní. Der Einschluss im Briefe. V dušce píšeš. Us., Gl. Vz Douška (Do-uška).

Dušlivý, dusivý, dusící. D. kašel, Keuch-, Stickhusten.

Dušněti, 3. pl. -ějí, ěl, ění, dušným se stávati, dychavičněti, engbrüstig werden, keuchen, schweren Athem bekommen. Ros.

Dušní, Athem-, Seelen-. Ryt., Ja., Jg.

Dušnice, e, f. = dušnosť.

Dušník, a, m., nevolník, Leibeigener. Dle Gl. 43. nevolník kostelu daný, aby nějaká duše po smrti člověka pokoj měla. — **D.**, zádušník, Pfarrkind. Boč. — **D.**, mě. v Kladsku, Reinerz. — **D.**, u, m., úzká světnice, ein enges Zimmer. Us.

Dušniti, il, ěn, ění, dušným činiti, keuchend machen. Jg.

Dušno. Tu je dušno (tu je těžký dusící vzduch, hier ist zum Ersticken; hier ist schwere, drückende Luft). Dušno je v světnici dlouho zavřené. Us. Jest dušno. Es ist schwül. Dnes je veliké dušno (subst.). Brt. — Je mi dušno (v těle nevolno, nemám volného dechu. Es beklemmt mich.). Us., Tkadl., Ros.

Dušnosť, i, f., dušnota = těžké, nesnadné oddychání, dýchavičnosť, asthma, Engbrüstigkeit, das Keuchen, Athemlosigkeit, keuchender, schwerer Athem. Jg. Kdo naznak leží a spí, můrou obtížen bývá; kdo na břichu, dušnosti. Kom. D. horká; d. koní. Jg. Proti d-sti v prsou vezmi zahradník (či ještěr či všedobr kořen) a ten vař u víně. Jád. — **D.** = *povětří*, pára (nesnadné oddychání v něm), schwere Luft. Krab., St. skl. — Jg.

Dušný; dušen, šna, šno = *krátkého ducha*, dýchavičný, nemohoucí volně dýchati, engbrüstig, keuchend, schwer athmend. Byl velmi dušen **na** prsou. Štěstí. — **D.** = *dusící*, beklemmend, erstickend. Dušné místo (zavřené, kam vzduch nemůže). V. D. žalář, povětří, sklep. Jg. — **D.** *duši mající*, beseelt. D. živočich. Smrž. — Jg.

Dušovati se, bei seiner Seele schwören. Dost jsem se dušoval, a oni mi přece nevěřili. Us. — **se komu.** Us.

Dušovatý = dírkovatý, porös, löcherig. D. chléb. Us. Vz Duše (ke konci).

Důtah, u, m. = důvod, Beweis. Ros.

Dutanka, y, f., slimýš. Krok.

Důtek, tku, m. = groš důtkový, peníz ze 16. století = 18 denarům. Us.

Dutí, n., vání, foukání, das Blasen. D. větru. Us. — **D.**, nadýmání-se, das Schwellen. D. moře. Us.

Dutina, y, f., dutosť, prázdnosť, die Höhlung. V.

1\. **Důtka,** y, f. = *dotknutí*, dotýkání, od dotýkání-se. Berührung. D. mezi, krajin (rozehraní, pomezí). Reš. — **D.** = dotknutí se slovem neb spisem, *pokara*. Vz Důtky. Vorwurf, Verweis, Rüge, Stachelwort, Spötterei. Důtky házeti na koho. Sych. Ti zasluhují důtky. Měst. bož. Mohli tě uštipačné důtky zanechati. V. Těžkou důtku slyšel. V. Důtky za důtky odpláceti. V. S mnohými úštěpky a důtkami na ni dorýval. Flav. D-u komu dáti, činiti. Us.

2\. **Důtka,** y, f., z do-tkati, u soukenníků to, co nad postav se přidává a odřezuje (über die gehörige Länge des Ballens), Jg.; jestli kradeno, slove též hřibátko.

Důtkati se = dotýkati se, betreffen. — **se čeho.** Apol.

Důtklivě, důtklivým způsobem, anzüglich, empfindlich; spottweise. Br., Solf. Vz Důtklivý.

Důtklivosť, i, f. = vlastnosť věcí hmotných, poddající se dotýkání, Betastbarkeit, Fühlbarkeit. L. Šetřiti nedůtklivosti jiného. — **D.** = mocnosť dotýkání, Fühlkraft, das Fühlen, Gefühl. Nervy důtklivosti tělu udělují. Jg. — **D.** = čilosť, tklivosť, cit, die Empfindung, Empfindsamkeit, Gefühl. L., Jg.

Důtklivý, adv. důtklivě. **D.** = *mohoucí býti dotknutým*, berührbar, betastbar, befühlbar. *Nedotklivý* = čeho se dotknouti nemůžeme. Tělo jako vítr nedůtklivé. Jg. D. důvod = patrný. L. Jinak „*nedůtklivý*“ = nedající se dotknouti, i nejmenší dotknutí cítící = *čilý, tklivý, netrpělivý*. V. Unberührbar, empfindsam, empfindlich, kitzelig. Jg. Nedůtklivá věc. D. Nedůtklivý jako vřed, jako nežit. V. — **D.** = *bolestný*, bodoucí, urážlivý, hanlivý, schmerzend, empfindlich, stechend, beissend, scharf, spöttisch, anzüglich. Jg. D. řeč (dojímavá). Důtklivá slova mluviti (uštěpačná, štiplavá). V. Důtklivými slovy popichovati. D. Důtklivými slovy nás píchal. Solf. D. kárání. Jel. — Jg.

Důtky, gt. důtek, pl., f., z „důtka“ = dotýkání, tedy nástroj na kárání tělesné. *Tedy lépe:* „důtky“ než dutky n. dudky; dudky = malé dudy. Bs., Jg. — **D.** = *bičík řemenný*. Vezmu na tě důtky (dutky. Us.).

Byl bit důtkami (dutkami). Us. Handgeissel, Karabatsche.

Dutlati = *dusiti*, *tajiti*, vertuschen, verheimlichen. — **co.** Us., Kom. — **D.** = doutnati, glimmen. Pozdvižení knižat, které potutedlně dutlalo, zjevně se vyskytlo. Peš.

Dutohlavka, y, f., lišejník, cenomyce, Säulchenflechte. Rostl.

Důtok, u, m., dotečení, der Fluss. Bhm.

Dutoložník, u, m., lišejník, pyalecta. Rostl.

Dutoníták, u, m., clausena, rostl. Rostl.

Dutorohý, vz Ssavec.

Dutosť, i, f. D. klenutí; d. prsní. Jg. Srdce má dvě dutosti. Berg. Höhlung, Höhle, Wölbung.

Dutostopka, y, f., pelagia, slimýš. Krok.

Dutožábrý živočich (z třídy plžů). Krok.

Dutý, od du (du-ji), co se dulo, nadulo, dme, geblasen, hohl. D. nástroj (vnitř prázdný: píšťala, trouba, dudy atd.), žíla, noha (ruka), dílo (vypuklé), cihla, zvuk (jaký z dutého místa se ozývá, temný), Jg., úhel, válec, plocha, míra. Nz.

Duumvir, a, m., lat. — *Duumvirat*, u, m., lat., panování (vláda) dvou (mužův); jeden z nich duumvir.

Důvěra, y, f., dověra, dověrnosť, důvěrnosť, důvěrlivosť, i, f., Vertrauen, Zutrauen, Glaube, Zuversicht. Naději a důvěrnosť svou míti. V. Jsem k tobě té důvěrnosti, že . . . Háj. Důvěrnosť míti v zaslíbení božská. Kom. Kdo svou k ní důvěru béře. Gnid. Osvědčení, hodnosť důvěry; někomu svou důvěru osvědčiti. Důvěry hodný. J. tr. Poslanec přišel o důvěru, *lépe prý:* pozbyl důvěry, Šb., Brt., ač slova ‚přijíti' ve smyslu pozbyti užíváno: Přijíti o statek, o rozum, V., o zrak, Sych., o poctivosť. Reš.

Důvěrce, e. m. = důvěrník. Sš.

Důvěrčivosť, i, f., Zutraulichkeit. Rk.

Důvěrčivý, důvěrečný, vertrauend. Č.

Důvěrečnosť, i, f., důvěrnosť. D. Zutraulichkeit.

Důvěrečný, doufanlivý, zutraulich. D.

Důvěření, i, n. Pro d. toho, zur Beglaubigung dessen. Pro lepší toho jistotu a d. Er.

Důvěřiti, vz Dověřiti.

Důvěrně, dověrně, vertrauend. D. vás za to žádám, aby . . Us. D. na výpovědi mé přestává. Kom. Přátelsky a d. se nám otevřel. Har. D. se modliti. L. S tím vás Bohu v jeho ochranu d. poroučíme. V. S každým pěkně, s nemnohými d. Lb. Vz ještě: Důvěrný.

Důvěrnice, e, f., die Vertraute. Na Slov. Schiedsfrau. Bern.

Důvěrnický, důvěřilý. Sequester-, Depositar-.

Důvěrník, a, m. Osoba, ku které strany důvěrnosť mají a věc, o kterouž rozepře jest, jí do času svěřují. Pr. měst. Sequester, Depositar. — To je můj d. Us. D. od soudu zřízený. Rk. Vz Rb. str. 266. — **D.**, Vertrauter, Vertrauensmann.

Důvěrnosť, i, f., dověrnosť, Zutraulichkeit, Vertrauen. Jg. D. na někoho klásti. D. Na důvěrnosti její přestala. Jg. D. k sobě samému. D. — Vz Důvěra.

Důvěrný, dověrný = *víru*, *důvěru k někomu mající*, vertrauend, vertrauenvoll. Jg. *Adv.:* důvěrně, dověrně. Důvěrně někomu něco říci, D.; d. s někým tovaryšiti, obcovati, V.; d. někoho užívati, V.; d. k někomu se míti. D. D. naděje. Krab. Jsem k vám té d-né naděje. V. O věci d-né (fidei commissa) že žádný nemá býti o svědomí pohaněn. Půh. D. přítel, přátelství. V. Vám knihu k důvěrné ochraně poroučím. V. — **D.** = *věřící bez přesvědčení*, glaubend. Budiž duše Bohu svému dověrná. Br.

Důvěřovati, vz Dověřiti.

Duvočiti, il, en, ení, přesličkou drhnouti, schachteln. D.

Důvod (zastar. dóvod), u, důvodek, dku, důvodeček, čku, m. — **D.** = dovedení kam, das Hinführen, die Leitung. — **D.** = *dovedení něčeho*, *vykonání*, die Ausführung. Tkad. — **D.** = dovedení pravdy, i čím se dovodí, *důklad*, *průvod*, *důkaz*, Beweis, Grund, Beweisgrund, Bewegungsgrund. Jg. Vz Důkaz. D. mocný, nepřemožený, Br., rozumný, Troj., dostatečný, Volk., patrný, Toms., k pátrání po něčem, zmatečný n. zrušovací (Nichtigkeitsgrund), J. tr., d. pojmenování, určení, hlavní, porážející (porážecí), pohnutný, donucovací, svolený, puštěný (zugestandener Beweisgrund), odporný, zlibný (argumentum delectans), dokazovací, přemlouvací, vedlejší n. odvozený, po pravdě, neomylný n. předmětný, připuštěný, podmětný, po lidsku, Nz., nepřímý, odporný (Gegengrund), přímý, rozumový (Vernunftgrund), věcný (Realgrund), Hš., d. rozumu (z rozumu vedený, rozumový), Nz., zdánlivý, možnosti, obstojný, platný, potvrzující, práva, vývratný, rozhodný, Sm., právní (k brání, přijímání něčeho). Rk. *V logice:* empirický (zkušebný) a logický. Dóvod jest mylné a pochybné věci pravic učiněné doličení (zpravenie). Pr. Kut. Na důvody pozor dávají, jsou-li podstatní a platní a ne povrchně toliko zbílení aneb dokonce falešní. Smrž. To já mám za mocný d. Br. Ten d. státi nemůže (je slabý). Br. Muž toho rozumným důvodem dovésti, nemá mlčeti. Troj. Mocnými důvody na hlavu někoho poraziti. Br. Důvody koho přemoci. V. Z jistého důvodu zavříti. V. To měli na d. starožitnosti rodu svého. V. Důvody něco stvrditi. Volk. Jaké máte d-dy? D. Toho d. také v tom leží. Proch. Vyslyševše všecky průvody a důvody a obrany. Schön. D-dy něco opatřiti. J. tr. D. odpadá, *lépe*: přestává, pomíjí. J. tr. D-dy (akk.) k něčemu vésti; Nauka o důvodech; d-dy odrážeti, smítati, vyvraceti, vésti, klásti; d-dy proti něčemu; d. pravidla počtářského; podobnosť z d-dův; d-dy zviklati, v pochybnosť přivésti; odporné d-dy porážeti; někoho svými d-dy na hlavu poraziti. Nz. Důvody k skutku činiti, Beweise zu einer Thatsache anführen. Bart. II. 2. — Důvod a odvod (Beweis und Gegenbeweis oder Replik bei Gerichten). Kom. D-dy položiti. L. — **D.** *školní* = zkouška. L.

Důvodce, e, m. Anstifter, Anführer; Beweisführer. L.

Důvoditi, il, čn, ční; zdůvoditi, důvodívati = závěrek dělati, zavírati, schliessen, Schluss machen. — **co z čeho:** ze vzdálených předpovědí. Přír. učitel. — **čím.** Písma a řeči sbírajíc, jimi důvodíc a na jiné čpajíc. Ctib.

Důvodnosť, i, f., jistota na důvodech zasazená, Gründlichkeit, Zuverlässigkeit, Erweislichkeit. Marek. D. nepřemožená. Br.
Důvodný (zastar. dóvodný); důvoden, dna, dno = *důvody mající, podstatný, jistý, jasný, patrný*, erweislich, erwiesen, gründlich, überzeugend, gewiss, gegründet, klar, augenscheinlich. Jg. Psal velmi důvodně. V. Voda ta dovodným jest lékařstvím. L. Z pouhého toliko a nedůvodného podezření. V. Nedůvodné řeči (klevety). V. Křivý a nedůvodný nářek. D. Dův. rada. Troj. — **D.** = *kdo čeho dovede, dokonalý, mocný, podstatný*, erheblich, mächtig, kunstreich, geschickt, wirksam, thätig, nachdrücklich, gründlich. Jg. D. umělec. Reš. Mistrovský a d. kns. Reš. D. řemeslník, člověk, boj, síť. Reš., L. Vz Dovedný. -- **v čem.** V tom je satan d. a mocný mistr. Reš.
Duvok, u, m., přeslička vodní. Schachtelhalm. D.
Duvokovati, duvokem třítí, mit Schachtelhalm reiben, scheuern. Techn.
Důvtip, u, m., dovtip, důvtipek, pku = *bystrosť mysli*, Genie, Einsicht, Geist, Talent, Kopf, Mutterwitz, Witz. Jg. D. zvláště jest ten dar úmyslu, který mezi mnohými věcmi s lehkostí nalézá (objímá) svazky a srovnalosti, podobenstvo a rovnosť. (něm. Witz). L. Vz Důmysl. — **D.** = *co se vtipem nalezne, domysl*, Erfindung, Einsicht, Einfall. Moudrosti a pravých dovtipův doslel. Jel. Důvtipův plný. Jd. Beze všech výmluv a dovtipův. D. — *Důvtipek* (s příhanou) = *nedozralý, špatný dovtip.* L. — **D.** = *úskok*, šibalství, schytralosť, Kunst, Kunstgriff, Streich. Jg. Zašel na něho tím dovtipem. Jg.
Důvtipa, y, m. a f., důvtipný člověk, ein Witzkopf. Ros.
Důvtipka, y, f., vtipka. D. Sinngedicht.
Důvtipnosť, i, f., smyslnosť, učenosť, vtipnosť, rozumnosť. V. Witzigkeit, Scharfsinnigkeit, Geist, Scharfsinn, Einsicht. Jg. Vz Důvtip.
Důvtipný, dovtipný = plný důvtipu, smyslný, důmyslný, vtipný, moudrý, witzig, gewitzt, einsichtig, erfinderisch, scharfsinnig, sinnreich, leicht fassend. Jg. D. nález, Pam. Kut., hlava, člověk. D. Kdo mnoho vyhledává, jest snažný; kdo zná, povědomý; kdo vymýšlí, důvtipný jest. Kom. — **v čem.** Ve zlém d. Tur. kr. Člověk v nesnázích důvtipen. Pk. — **na koho:** na nepřítele. L.
Duzlvý, *lépe*: duhovatý, irisirend. Mus.
Dužebnosť, i, f., Verdauungskraft. Ms. bib.
Dužebný, dužný, silný. D. žaludek. Jg. Stark.
Dužeti = dužným se stávati, stärker werden. Ros.
Duží, od duh (neduh) = pevný, hodný. Na Slov. Stark, Fest.
Dužina, vz Duha. — **D.**, kus medu ve voštinách, langes Stück Honig. Us.
Dužinový, na dužiny, Dauben-. D. dříví. D. Vz Dužný.
Dužiti, 3. os. pl. -ží, il, ení = k duhu jíti, silným činiti. — **koho, co.** Ta potrava člověka duží (macht stark, fleischig). Jg.
Duživěti = duživým se stávati, gedeihlich werden.
Duživosť, i, f. Gedeihlichkeit. Zlob.
Duživý, k duhu sloužící, gedeihlich.

Dužkovati, irisiren. Dužkování, hra barev, das Irisiren. Jg.
Dužnatý, dužný, masitý, fleischig. Rostl.
Dužněti, 3. pl. -ějí, ěl, ění = dužným se stávati, stark, voll werden. Dobytek dužní. Ja.
Dužnina, y, f. = libovina. Rostl.
Dužniti, 3. os. pl. -ží, il, ěn, ění = dužným činiti, stark, fleischig machen. — **co, koho.** Voda ječná dužní tělo. Bib.
Dužnolusk, u, m., rostl., Rostl., sarcodium.
Dužnoměšník, u, m., rostl., Rostl., sarcolobus.
Dužnosť, i, f. = síla, moc, die Stärke. D. těla, srdce; pokrmův (živnosť, tučnosť, nährende Kraft). Jg. Pokrmy dobrou dužnosť dávají. Zlob. D. těla také = vytylosť, Fettsucht. Ja.
Dužnověnečník, u, m., sarcostemma, rostl. Rostl.
Dužný; dužen, žna, žno; komp. dužnější. **D.** = *mocný, silný, hřmotný, masitý*, stark, kräftig, mächtig. D. člověk, tělo, rostlina (masitá), houba. Jg. — **D.** = duživý = *k duhu sloužící*, gedeihlich. Dužných pokrmů požívati. Zlob. -- **D.** = *dužinový*, na dužiny, Dauben-. D. dříví. D.
Dva (při mužských jménech životných v nom. a vok. také: dvá; vz *Čtyři*), m., dvě, f. a n., zwei. *V nom. dvá* také na Moravě ale akk. dva. Šb. *V již. Čech.* při jménech mužských osobných: dvá, rod střední: dva n. dvě, f.: dvě. Kts. Dva skr. dva, zd. dva, řec. *δύο*, lat. duo, goth. tvai, lit. du (fem. dvi)., Schl. Fk. 97. Odkud se odvozuje, o tom vz Sf. v Mus. 1848. I. 3. str. 231. — Vz „Číslo". — *Gt. a lok.* dvou (v obec. mluvě: dvouch); *dat. a instr.* dvěma (v obec. mluvě dat. dvoum, instr. dvouma), *akk.* dva, dvě (v již. Čech. dva-ě. Kts. 24.). — Dva kohouti na jednom smetišti nesrovnávají se. Dva těžka vozy piva bílého. 1550. Dva více mohou než jeden. Dva jednoho pán a tři vojsko (větší počet vítězí). Kde dva, tu rada, kde víc, tu zrada. Dva tvrdá kameny řídko dobré mouky namelí. Jg. Více dva vidí než jeden. V. Dva více vědí, čtyři oči dále hledí; Dva spolu mohou zpívati, ale ne mluviti. Vz Pán. Lb. Dvě ruce mnoho udělají. Prov. Nejsou na jednom volu dvě kůže. Jg. Jeden vůl nemá dvou koží. Neběře se z jednoho vola dvou koží. Dvě ruce více udělají než jedna. V. Čtyři oči více vidí nežli dvě. Kdo dvou zajíců honí, žádného nehoní. Jeden ze dvou. Ze dvou jedno učiniti. Jg. Zle dvěma sloužiti, hůře dvěma panovati. Dvěma pánům sloužiti trudno. Jg. Za dva pil a jedl (= co dva). Jg. Lap dvě kočky za jednu nohu. Jg. Dvě straky za jeden ohon. Džbán o dvou uších (uchách). V. Po dvou stech letech. Kom. Dva a dva = po dvou. Vz Číslovka. Ve dva kusy, na dva díly. Us. Žádný (nikdo) dvěma metlami švihán býti nemá. V. Ani vůl dvěma smrtmi neumírá. Mezi dvěma stoličkami člověk na zem padá. Před dvěma hodinami. Žer.
Dvacátek, tku, m., $^1/_{20}$, daň, Abgabe. Jg.
Dvacatero, a, n., zwanzig Stück. Jg.
Dvacaterý, zwanzigerlei, zwanzigfach. D.
Dvacátník, a, m., dvacetiletý, 20 Jahre alt. Vz Čtyřicátník.
Dvacátovati, každého dvacátého muže trestati. Jg.

Dvacátý. Jeden a dvacátý, dvacátý prvý, jedenmecitmý. Dva a d., d. druhý, dvamecitmý atd. Jg. Der zwanzigste. Us.

Dvacet, i, či dvaciti (gt., dat., lok., instr. dvaceti n. dvacíti; stran *í* v dvacíti vz Deset). D. = dva-deset, dvadset, dvacet (ds = c); *šp. tedy:* dvadcet. Mk. Vz Číslo. Stran vazby vz Pět. Jeden z dvaciti. Dvacet a jeden, dvacet jeden, jeden a dvacet, jedenmecítma. Jg. Vz Číslo. Jeden za osmnáct a druhý bez dvou za dvacet. Prov., Jg.

Dvacetiletý (-letník, a, m. D.), zwanzigjährig.

Dvacetina, y, f. Zwanzigstel.

Dvacetistěn, u, m. Ikosaëder. Ck.

Dvacetkrát, zwanzigmal. V.

Dvacetník, u, m. Ein Zwanziger.

Dvaciáš, e, m. = dvacetník (v obec. mluvě).

Dvacitidenní, zwanzigtägig. D.

Dvacítina, y, f., das Zwanzigstel. D.

Dvacitistěn, dvacetistěn, u, m. Sedl. Ikosaëder.

Dvacítka, y, f., číslo dvaceti. Die Zwanzig, 20 Stücke. D. Již má dvacítku = 20 let. Us. — **D.** na Slov. a Mor. = dvacetník.

Dvakrát, zweimal, doppelt. D. tak dlouho. Us. Není d. dobrý. Us. Chléb d. pečený (suchár). Ovce d. stará, vyrovnaná. (Sechsschantler). D. Dvakrát měř a jednou řež. D. dá, kdo brzo dá. Jg. D. tolik; d. dvě. Us.

Dvakrátnásobný, zweifach.

Dvakrátný, zweimalig, doppelt. Jg.

Dvakrátzubatý list, když zub jeho opět má zoubky. Rostl.

Dvamecítma, zwei und zwanzig, vz Jedenmecítma.

Dvanáct, i, zwölf, Dutzend. Vz Pět. D. let míti, v dvanácti letech býti. V. Proto 12 pánův v radě sedí, aby, čehož nevidí jeden, to jiný připomenul. V. Bere pět za dvanáct. Prov. na Slov (= šidí). Jg. D. zabil, d. porazil (i. e. much = hubař). Mt. S.

Dvanáctek, tku, m., 12 kusů, 12 Stück. D.

Dvanácterec, rce, m., plocha dvanáctistranná. Jg.

Dvanácterní počet. Br. Zwölferlei.

Dvanáctero, a, n. = dvanáct nejednoho druhu, zwölferlei. D. knížat zplodí Izmael. Br. D. pokolení israelské. Mat. D. složení (ve mlýně). Us. — Jg. Vz Čtvero; Druhové číslovky.

Dvanácterý, zwölferlei; zwölffach. D.

Dvanácti-bok, u, m., zwölfseitiges Prisma, Krok; **-denní,** zwölftägig. D.; **-hlásek,** ska, m., pták, Sprachmeister, Us.; **-hranník,** u, m., Zwölfeck, D.; **-letý,** zwölfjährig, V.; **-měsíčný,** zwölfmonatlich; **-na,** y, f., ein Zwölftel, Us.; **-nohý,** zwölffüssig. Us.

Dvanáctistěn, u, m., Dodekaëder. D. kosočtverečný, Rhombendodekaëder. Krok.

Dvanáctka, y, f. Die Zwölf; ein Zwölftel. D. — Dvanáctka snopů obilí na sobě v poli složených (malý mandel). Mřk.

Dvanáctkrát, dvanáctekrát, zwölfmal.

Dvanáctnásobní, -bný, dvanácterý, zwölffach. D.

Dvanáctník, a, m. Cf. Desátník. Cyr. Dodekarch.

Dvanáctý, dvanáct, a, o; der zwölfte.

Dvanda = dvě. Vz Čtrnda.

Dvě, vz Dva.

Dvé, ého, n., smčšeno z: dvoje; má v nom. a akk. moc jména podstatného; ostatní dle vzorce „Nový" tvořené pády jsou vazbou přídavné. Zwei, ein Paar. Dvé děvčátek narodilo se. Z dvého učinil jedno. Us. Na dvé = na dva díly (něco rozděliti). Jg. Žaloba ta má na dvé zapsána býti. Vš. Hlava na dvé rozčepená. Rkk. Poleno na dvé roztíti. Us. Ve dvé (v obec. mluvě: ve dví), po dvém, dvé a dvé. V tom dvém hlavním hříchu zdržují se všecky jiné nepravosti. Kom. O dvém zlém báseň složil. Aesop. Dvé, snad, pár: dvé (= pár) rukaviček. Po dvém, po dvou, dvé a dvé, (v páru, po páru). Šp. Tu uzři ukrutných dvé zvířat. Výb. II. 64. Vz Číslovka, Druhový.

Dvé-barvinka, y, f., dichroma; **-bublinec,** nce, m., diphysa; **-chlopnec,** ence, m., anthoceros; **-křídlina,** y, f., dipteryx; **-lístec,** stce, m., bifolium; **-lístenka,** y, f., diplyllela, rostliny. Rostl.

Dvénásobný = dvojnásobný.

Dvénohý = dvounohý.

Dvé-ocaska, y, f., diuris; **-pilka,** y, f., biserrula, rostliny. Rostliny.

Dvéře, pl., f., gt. dveří, dat. dveřím n. dveřům, akk. dvéře, lok. dveřích, instr. dveřmi (dle D. také: dveřemi). Na východní Moravě: nom. dveři, gt. -ří, dat. -řom, akk. -ři, lok. -řoch, instr. -řama. Brt. Strčcs. dřvi, gt. dřví. Dvéřce, gt. dveřec; dvéřky, pl., f.; dvérka n. dvýrka, V., dvéřka dvířka, ek, pl., n.; dveří, n. — Dvéře, двьрь, skr. dvâra, lit. durýs, goth. daura, řec. *θύρα*, strn. turâ, Thür, lat. fores. Schl. Vz Fk. 106, 369. — **D.** = *otvor, díra k vycházení*, die Thüre, der Eingang. D. od ulice, k ulici, na ulici, do ulice, Plk.; domovní, kostelní, Jg.; d. v zadku domu, zadní, nepravé. V. Dv. zazditi, Háj.; d. u dna sudu, k půdě, na půdu. Šp. Ukazuješ mi okno a já dvéře vidím. Prov., Jg., Č. (= klameš). Za dveřmi, ve dveřích, přede dveřmi, u dveří = blízko. V. Rádi ho vidí za dveřmi (když jde pryč). Jg. Válka je přede dveřmi (blízko). Bib. U dveří státi. Dveřmi ven. Vraziti do dveří. D. — **D.** = *d. z desky, vrata.* Die Thüre, die Thürflügel. D. mají práh (spodní p., podvalinu), podboj (svrchní práh, nadpraží, pouch) a po obou stranách dveřeje. S pravé strany dveří jsou stěžeje (čepy, běhouny), na nichž visí dveřeň (dveřní křídlo), s levé strany zámek n. závora (závlaka). Pt. 95. D. dubové, sosnové, jedlové, Jg., skladité, St. skl., skryté, Br., slepé, padací, Nz., dvojité, dvojduché, zapadací (padák, padál, poklop, sklop, sklopec, záklop). Šp. Obložka n. obložeň, kování, pažba, práh (něm. Futter), ostění (Futter von Stein) dveří; závěsa (Band), římsa, klika, klepátko u dveří. Nz. Obkladek u dveří (dveřeje). Šp. Při otevřených dveřích něco dělati. J. tr. Strážce dveří = vrátný. J. tr. D. vrzají. Pt. Budeš poslouchat? Odpověď: Ano, za dveřmi. Us. Na dveřích u bytův doktorů med. bývá psáno: „Při zavřených dveřích napiš každý své přání na tuto tabulku". Tato frase není dosti jasna, lépe: Jsou-li dvéře zamčeny atd. Dvířka u kamen, u kočáru, Jg., do kamen, kamnová z litiny, kovaná, ke

kamnům i s popelníkem, ke komínu, k popelníku (dvojitá, jednoduchá), mosazná, platovaná, násadní do kamen, neokovaná, vzorní železná k plotnám (dvojitá, jednoduchá), železná, leštěná. Kh. Dvéře otevříti, odemknouti, V., na někoho vyraziti, Háj., mocí vysaditi, Br., vylomiti, vyroubati, prosekati, D., zavříti, přivříti, na kliku dáti, odstrčiti, odkopnouti, zavěsiti, vysaditi. Us. Dvéře dolěhají. D. Na d. tlouci, bouchati, klepati. Us. Vraziti do dveří; d. komu ukázati. Nt. D. jsou přivřeny, do kořán otevřeny. Us. Dej před svými dvéřecmi umésti (zamésti. Vz Vada). Prov. Dveřmi bouchati, tlouci. Us. Dveřmi jíti, choditi. Us. Svoboda ke všemu d. otvírá. Ros. Mezi dveřmi a odřvím (a veřejemi) býti (vz Nebezpečenství). Č., Lb. Klíčem dříví štípati a sekerou dvéře otvírati. Prov., Jg. Nestrkej prstu, kde se d. svírají. Jg., Č. Chudý musí všudy za dvéře, aneb pod lavici se vtisknouti. Jg. Nemnoho mu lidé dveří polámou (štítí se ho. Nemnoho kliku ohladím. Vz Nemilý). Č. Netřeba mu u cizích dveří stávati (nepotřebuje lidí). Jg. Kdo za dveřmi poslouchá, sám o sobě slýchá. Š. a Ž. Ne každému věře zavírej pevně dvéře; Netlač se k předu, dokud místa u dveří. Pk. Kdo stojí u dverí, každý ho uderí. Mt. S. Dveří v čas nezavírati, vz stran pořekadel: Ocas, Pán, Podskalí. Lb.

Dveřeje, vz Dvéře, Veřeje.

Dveřeň, řně, f., dveřní křídlo, Thürflügel.

Dveři, n. = dvéře. Kat. 305.

Dveřní: práh, křídlo (dveřeň). D. Thür-.

Dveřný = vrátný; *dveřná* = vrátná. D., Výb. I.

Dvěstěletý *chyb. m.* dvoustoletý, dvousetletý.

Dvétělec, lce, m., 2 těla mající. Mat. verb. Zweileibig.

Dví. Vz Dvé. Na d., ve d. = na, ve dvé.

Dvíče = dvojče.

Dvih, u, m., vz Arsis.

Dvihati, vz Zdvihati.

Dvihutý most, Zug-. Pref.

Dvina, y, f., řeka v Rusích: D. západní, Düna; půlnoční, Dvina. Jg.

Dvířka, vz Dvéře.

Dvoják, u, m., *dvojitý* řebřík na hořejším konci spojený, Doppelleiter (v zahradách, chmelnicích). 2. *Dvojitý úl.* Us.

Dvojaký, zweierlei. D. váha, míra (nestejná). — D. = obojetný, zweideutig. D. smysl, rozum. — D. = dvojí, zweifach. D. ležení. Proch.

Dvojatosť, i, f. Zwei enthaltende Zahl.

Dvojatý, Vus., doppelt.

Dvojbarevný, dvoubarevný.

Dvojbarvek, vku, m., nerost, Jolith. Jg.

Dvojboj, e, m. Vyzvati koho na d. = souboj. D. Vz Duel.

Dvojče, dvůjče, dvíče, ete, n., dvojčátko, a, n., V., dvojčenec, nce, m. Pl. dvojčata. Der Zwilling; Zwillingsbruder, -schwester. Porodila, má dvojčata.

Dvojčlen, u, m., korýš, homola. Krok. — **D.** v mathem., Binom.

Dvojdílný = dvoudílný.

Dvoje, vz Dvé; Druhové číslovky.

Dvojenec, nce, m., jeden z dvojice, ze dvou, kteří při cvičení-se v tělocvičnu těsně při sobě stojí, jsouce mezerou od ostatních odloučeni. D. levý, pravý. Tš. Der Doppelgänger. Rk.

Dvojení, n., das Doppeln, Halbiren; Entzweien. Vz Dvojiti.

Dvojhák, u, m. D. k podržení mandlí. Vz Nástroj k operacím v ústech. Cn. — **D.**, hákovnice. Bur. Doppelhacken.

Dvojhlas, u, m., Duett. Rk.

Dvojhláska, y, f., dvouhláska, diphthong, Doppellaut. Dvojhlásky vznikají ze dvou rozdílných samohlásek jedním douškem tak vyslovených, že zvuk i jedné i druhé slyšeti. *Dv. rovná se* časoměrou dvěma krátkým či jedné dlouhé samohlásce. *Čeština* jako vůbec slovančina *nemiluje dvojhlásek*. Máť *až do konce 14. stol.* jen 3 dvojhlásky: *ia*, *ie*, *iu* a to jen tam, kde s jednou n. s dvěma předcházejícími souhláskami v jedну syllabu splývají: priatel, smiati se, viera, božie, zemiu, božiu. Jinak vystupuje **i** *co polosamohláska* **j**: 1. *v násloví a na konci*: jáma, jelen, daj, obličaj, obličej; 2. *v slovostředí*, kde i slabiku zavírá nebo mezi dvěma souhláskami stojí: naj-kratší, taj-ný, voj-sko. *Na konci 14. stol.* a snad i dříve objevují se dvojhlásky *uo* a *au* m. starších *ó* a *ú*, z nichžto prvá (uo) na začátku 16. stol. přecházejíc v *ú* ve vyslovování přestává býti dvojhláskou, v písmě pak ve způsobě *ů* trvá podnes. Druhá (au) vyslovuje a píše se nyní co *ou*. — Staročeské dvojhlásky *ia*, *ie*, *iu stáhly se* pak rozličnými proměnami v *í*: *ia* se přehlásilo v *ie* a to zúžilo v *í*: božia — božie — boží, a zachovalo se v trpném příčestí času minulého v: piat, sepiat, rozpiat, poněvadž tvrdé *t* následuje; *ie* se zúžilo v *í*: božie — boží; *iu* se přehlasilo v *ii* a to stáhlo v *í*: božiu — boží; *uo* se stáhlo v dlouhé *u (ú)*, které na památku původu svého se píše *ů*: buoh — bůh; *au* se vystřídalo s ou. Ke dvojhláskám náleží také nepravá slovanská dvojhláska *ě*, kterou etymologie z *ai* (cf. goth. hlaibs a slov. chléb), přesmyknutého v *ia* a přehlasovaného v *ie* vyvádí. (Gb.). Vz Ě. — V každé dvojhlásce musí jedna hláska silněji a druhá slaběji zníti. V staročeš. zdá se býti pravidlem, že prvá samohláska silněji zněla. Důkazem toho jest přechod staročeských dvojhlásek *uo*, *ia*, *ie*, *iu* v nynější *ů* a *í*. — V nářečích vyvinuly a zachovaly se ještě jiné dvojhlásky, ano trojhlásky zejména v Čechách místy přetvořením *v* v samohlásku *u* na konci slabiky (v sev. vých. Čech.): děvka — děuka, kavka — kauka, polívka — polìuka; v střední slovenštině: dienča, diouča; v slovenčině se mimo to mění *l* v činném příčestí minul. času: dal — dau, bil — biu. — *Dvojhlásky*: *au*, *eu*, *ai*, *oi*, *ae*, *oe* jsou v cizích slovech: auctor, Orpheus, Foibos, Caesar, Coelius, Athenae. — Od dvojhlásek sluší rozeznávati *samohlásky jotované*: a. praejotované: ja, já, je, jé, ju, jú atd.; b. *postjotované*: aj, ej atd. Vz více o nich v: Příspěvku k historii českých samohlásek. Sestavil Gebauer, str. 21. — Ht. Sr. ml. 119, Kt., Gb., Kz.

Dvojhlasnosť, i, f. Zweistimmigkeit. D.

Dvojhlasný, zweistimmig. D.

Dvoj-(dvou-)hlavý, zweiköpfig.

Dvojhraný, zweikantig. Rk.

Dvojhvězdy, Doppelsterne, optické n. zračné, fysické n. skutečné. Nz.

Dvojchod, u, m., Doppelgang. Rk.

Dvojí, m., f., n., dle „Dnešní." Zweifach, aus zweien bestehend, doppelt. Za starodávna řídilo se toto číslo skláněním přídavných jmen neurčitých: dvůj, m., dvoje, f., n. Nyní se těchto forem užívá jen v nom. sg. Svátosť pod dvojí způsobou. Dvojí cti hodný. Lidé dvojího jazyka. D. srdce, mysl. Us. Šátek ve dvoje (ve dvé) složený. Dvoje podobenství. Dvůj žalobník (dvojakého druhu). Jg. Přijde tobě tato dvoje věc. V. D. vítězství, d. trest; d. druhu; d. způsobem. Nt.

Dvojice, e, f. = dvojnosť, dvojice papežská (Brt.), roztržka, nesvornosť, Zwiespalt. 1416. Gl. — **D.** = rozdíl, Unterschied. Jg. — **D.** jezdecká, Reiterpaar (hlídka). Čsk. — **D.** *v tělocviku* = dva členové (dvojenci) o sobě stojící, vz Dvojenec.

Dvojíctihodnosť, i, f. Wohlehrwürde.

Dvojí cti hodný. Vz Dvojí. Titul duchovních správcův, zvlášť farářův protestantských, wohl-, hochehrwürdig.

Dvojínec, nce, m., rostl., naravelia. Rostl.

Dvojířadý klas. V. Zweireihig.

Dvojitě mluviti, zweifach, zweideutig. Jg.

Dvojitel, e, m. Der Verdoppeler. Jg.

Dvojiti, 3. pl. -jí, il, en, ení; zdvojiti, dvojívati. — **1. co:** pluk (zdvojnásobniti, doppeln). Cyr. — **2. co** = děliti, theilen. Us. — **komu,** na Slov. = *vykati*. Jg. — **se kde, v čem.** Opilému všecko v očích se dvojí. L. My v zdáních (ve víře) se dvojíme. L. — **se s kým (oč),** sich theilen, entzweien. Dvojiti se s kým oč. Arch. I. 66. Zle, kdo s přátely se dvojí. Cato. — **nač.** Nač se dvojíme? — **co k čemu.** Celým srdcem táhnouti k Bohu, nedvojiec ho i k zemským věcem. Št.

Dvojitosť, i, f., dvojatosť. Bez roztržitosti a d-sti mysli. Kom. Zwiefältigkeit, Zweideutigkeit. Zwiespalt. Jg.

Dvojitý, dvojatý, dvojný = *podvojný*, doppelt, zweifach. Dvéře dvojité, meč d. (na obě strany ostrý, dvoubřitný). Ctib. Je d. nepravosť, pravda v licoměrstvie ukázaná. St. — **D.** = na dvé složený, *dvojí*, doppelt gelegt. D. niť. D. zeď, řetěz. Jg. — **D.** = *obojetný*, oboustranný, chytrý, zweideutig, arglistig. D. srdce. Dvojitý výrok Foebův. Člověk dvojitého jazyka. Lom. D. slova. Ráj. — **D.,** *na dvé se rozcházející*. D. hák, Doppelhacken. Techn. Lev český s dvojitým ocasem. V.

Dvojizrný. D. špelta, zweikörnig. V.

Dvojjařmý = dvoujařmý.

Dvojjehlanec, nce, m., nerost, Dipyramide. Krok.

Dvojjmenný = dvoujmenný.

Dvojka, y, f., počet dvou, die Zahl zwei, der Zweier. Us. Dvojka lovecká, myslivecká = *ručnice dvojhlavňová*, s dvěma hlavněmi nad sebou n. vedle sebe ležícími. Doppelgewehr. Vz Ručnice. Šp. — **D.** *studentská*. Dostal dvojku. Dali mu dvojku. Slízl d-ku. D-ku opraviti. Nasypali mu dvojek. Pro d-ku ztratil nadací, osvobození od školného, opakoval třídu. Dvojku někomu do katalogu zapsati (*ne:* zanésti) atd.

Dvojklaný, v bot., zweispaltig. Rk.

Dvojklenec, nce, m. Dirhomboëder. Nz.

Dvojklínotvar, u, m. Disphen. Vys.

Dvojklonný. D. soustava, diklinoëdrisches System. Vys.

Dvojklonotvar, u, m. Anorthoid. Vys.

Dvojkmenný, zweistämmig. D.

Dvojkosotvar, u, m. Diplagieder. Rk.

Dvojkosť, i, f., anglická nemoc, rhachitis, Doppelglieder, Rückensucht. Ja.

Dvojkostan, u. m., biphosphas; nyní: kyselý fosforečnan. D. sodnatý, phosphorsaures Natron, hořečnatý. Chym., Bk.

Dvojkřídlý, zweiflügelig. Krok.

Dvojkrněčný, o dvou krních. D. pošva, Krok., blizna. Rostl.

Dvojkružník, u, m. Staberrad. Vys.

Dvojkubec, bce, m., diplocalyx, rostl. Rostl.

Dvojkužel, e, m. Doppelkegel. Ck.

Dvojkysek, sku, m., nerost, prismatischer Bleibaryt. Jg.

Dvojlístec, stce, m., druh hub. Rkp.

Dvojlístek, stku, m., Doppelblatt. Rk.

Dvojlistenatý, dvojlistenný, dva listeny mající. D. stopky. Rostl.

Dvojlistenka, y, f., diphyllaia. Rostl.

Dvojlistý, dvoulistý, zweiblätterig. D.

Dvojlom, u, m. D. světla, Doppelbrechung des Lichtes. Ck.

Dvojlomné osy, Achsen der doppelten Strahlenbrechung. Rk.

Dvojlupenec, nce, m., diplolepis. Rostl.

Dvojlupka, y, f., nama. Rostl.

Dvojmyslný, ungleich gesinnt, dessen Herz getheilt ist. Jg.

Dvojnadutý, dvojvypuklý. D. čočka. Sedl. Vz Čočka.

Dvojnásob, dvounásob, dvénásob = dvakrát, doppelt, zwiefach. D. větší. Br. List d. zubatý. Um. les. D. roucho.

Dvojnásobiti, dvounásobiti, dvénásobiti, doppeln, verdoppeln. V. — **co komu:** práci. Us. — Lom. — **co čím.**

Dvojnásobka, y, f., die Duplik. Ros.

Dvojnásobně, dvoun . . ., dvén . . ., zweifach. Den d. delší. Br. D. někomu něco rozmnožiti. V.

Dvojnásobněný. D. listy. Rostl. Zwiefach, verdoppelt.

Dvojnásobný, dvojnásobní, dvénásobný, dvounásobný, dvojitý, dvojný, dvojí, dvojatý, zwiefach, zweifältig, doppelt, gedoppelt, Doppel-. Jg. D. oděv, přehrádka, trestání, pokuta, Jg., počet, číslo, sůl. Rk. Dvojnásobně udělati = zdvojiti. V.

Dvojník, u, m., vz Dual.

Dvojno = na dvé, dvojně, Koll., zweitheilig, -deutig.

Dvojnohý = dvounohý.

Dvojnosť, i, f., dvojitosť, Zweiheit. Jg.

Dvojný, dvojí, doppelt, zwiefach. D. plod, vrata, počet. Jg. D. číslo, vz Číslo dvojné, Dual. — **D.** = oboustranný, chytrý, falsch, zweideutig. D. srdce. Jg.

Dvojobálka, y, f., dicliptera. Rostl.

Dvojobálník, u, m., rapinia, rostl. lilkovitá. Rostl.

Dvojoděnka, y, f., ditassa. Rostl.

Dvojoký, dvouoký, zweiäugig. Us.

Dvojosinec, nce, m., hierochloe. Rostl.

Dvojostří, n. = dvouostří.

Dvojovinec, nce, m., dicalyx, rostl. myrtovitá. Rostl.

Dvojpalček, ečka, m., hippolite, korýš. Krok.

Dvojpanský, zweiherrig. D.

Dvojpaznehtný, -tý, vz Dvoup . . . . Presl.

Dvojpoddutý. D. čočka. Vz Čočka.

Dvojpouzdrý. D. prašníky, luska. Rostl. Zweifächrig.

Dvojpyský, zweilefzig. D. pokraj. Rostl.

Dvojřad, u, m., Doppelreihe. D. (při tělocviku) původní, obrácený ale nerušený, obrácený rušený v členech, obrácený rušený v členech a dvojicích. Tš.

Dvojřadí, n., Spalier. Čsk.

Dvojřadka, y, f., salpa, mlž. Krok.

Dvojřádkový, zweizeilig. Us.

Dvojřadý, vz Dvouřadý.

Dvojráz, u, m. = udeření na buben takové, že obě paličky na jednou rázně na buben dopadnou. Čsk.

Dvojřečnosť, i, f., Zweizüngigkeit. Krok.

Dvojřečný, zweizüngig, zwiesprachig. D.

Dvojretka, y, f., prinoderma, hlísta. Krok.

Dvojrodý, von 2 Arten. Jg.

Dvojrohatý, zweihörnig.

Dvojrožík, a, m., diceras, hlísta. Krok.

Dvojručka, y, f., pila mající na obou stranách rukověť, aby ji dva řezati mohli. Dch. Doppelhaltige Säge.

Dvojruký = dvouruký.

Dvojrupka, y, f., byblis, rostl. Rostl.

Dvojsečný, zweischneidig, d. meč; 2. zweihauig, d. louka. D., Rk.

Dvojsedný, zweisitzig. D.

Dvojsíran, u, m., saures schwefelsaures Salz, Bisulphas. Jg.

Dvojskořepinný, dvě skořepiny mající. Krok.

Dvojslabičný, zweisylbig. Jg.

Dvojsmysl, u, m., Doppelsinn, Zweideutigkeit, amfibolie. Měst. bož. Amfibolie zakládá se na různém významě jednoho slova nebo vazby celé věty čili na homonymech slovných a syntaktických. Pán Bůh peče oplatky. Dostal na kabát. Čísti komu latinu (= láti). KB. 240.

Dvojsmyslnosť, i, f. = dvojsmysl. D.

Dvojsmyslný, doppelsinnig, zweideutig. D. slovo, řeč, věta, odpověď.

Dvojsoučka, y, f., atta, hmyz. Krok.

Dvojspeřený, bipinnatus. Rostl.

Dvojspřež, *i* n *e*, f., Doppelgespann.

Dvojspřežný, zweispännig. D. vůz. D.

Dvojstranný, zweiseitig. D.

Dvojstřižní ovce, zweischürig, die Zaupel.

Dvojstup, u, m., při tělocviku. D. na pravo utvořený, v levo utvořený a) bočně, b) čelně. Tš. —

Dvojsvinutý. D. list, doppelt gerollt. Rostl.

Dvojštětec, tce, m., calygus, žabronožec. Krok.

Dvojtělný = dvoutělný.

Dvojtrný. D. meruzalka. Rostl.

Dvojtvářný, mit 2 Gesichtern. D. Janus (římský bůh). Kram.

Dvojúdec, dce, m., rostl. kaprovitá, stephania. Rostl.

Dvojuhlan, nyní dvojuhličitan, u, m., bicarbonas. D. ammonatý, sodnatý, železnatý. Bk. —

Dvojuhličnatan, u, m. = dvojuhlan.

Dvojuchý = dvouuchý.

Dvojverší, dvouverší, n., distichon. Us.

Dvojveslý, dvouveslný, biremis, zweiruderig.

Dvojvidění, n., das Doppelsehen, nemoc. Rostl.

Dvojvínan, u, m. Bitartrat. Chym., Rk.

Dvojzátyně, ě, f., diplophractum, rostl. lipovitá. Rostl.

Dvojzoubkatý, doppelt gesägt. D. listy.

Dvojzrak, u, m. = dvojvidění.

Dvojzrnka, y, f., dichondra, rostl. Rostl.

Dvojzrný, zweikörnig. Rostl.

Dvojzub, u, m., Zweizahn. D.

Dvojzubý, -bný, zweizähnig. D.

Dvojzvučka, y, f. = dvojhláska.

Dvojzvučnosť, i, f.

Dvojzvučný, -zvuký, doppellautend. Jg.

Dvojzvuk, u, m. = dvojhláska.

Dvojženství, n., -ženstvo, a, n., Doppelehe, Bigamie, Zweiweiberei. Us.

Dvojžilka, y, f., belita, hmyz. Krok.

Dvojživelní, obouživelní.

Dvopusta, y, m., Spiranzel. Na Slov.

Dvořácký, hofmännisch; höflich. Rk.

Dvořáctvo, n, n. = dvorstvo.

Dvořačina, y, f., Kamarilla. Rk.

Dvořačka, y, f., šafářka, die Meierin. D.

Dvořák, n, dvořáček, čka, m., šafář (zastr. rataj), Hofmeier, Meier, Hofbauer. V. Jedno daj do škole, budeš mět školáka, druhé daj do dvora, budeš mět dvořáka. Sš. P. 140. — **D.** = svobodník, svobodný dvůr mající. Freisass, Freibauer. D. Vz Gl. 43. — **D.** = dvořan, dvořanín, Hofmann, Höfling. Tkadl., Lom. Starý d., hotový žebrák. Prov. Mus. — **D.** = zdvořilý člověk, ein höflicher Mensch. V. Jest všech botů pravý dvořák. Prov. Jg., Lb. Vz Vtipný.

Dvořan, vz Dvořenín.

Dvořanka, y, f., dvořka, eine Hofdame, Hoffrau. Jg. — D., tanec à la cour. Mřk.

Dvořanský, vz Dvořeninský.

Dvořanstvo, vz Dvořenínstvo.

Dvorec, vz Dvůr.

Dvoreček, čku, m., v již. Čech. dvořeček. Kts. Vz Dvůr.

Dvoření, n., das Hofmachen, Hofiren. St. skl. — **D.**, stavění se, falsche Stellung. Plk. Vz Dvořiti se.

Dvořenín, dvořanín, a, m., pl. dvořané (*ne:* dvořeníné n. dvořanínové, poněvadž starodávná přípona sg. -janín jen v sg. se připínala. Cf. Turčín — Turci. Bž. Vz -ín). Dvořan, a, dvořanín, a (pl. dvořané), dvořánek, ke dvoru náležející, králi sloužící, dvořák, Hofmann, Höfling, Hofdiener. Jel., Štelc., Lom. — Dvořané také = sluhové pánův, kteří pánům tovaryšili, před pojezdy na koních jezdili atd. Hofkavaliere, Hofbediente. L.

Dvořeninský, *lépe:* dvořanský, dvořský, Hof-, Hofleute-. Jg.

Dvořenínstvo, a, n., *lépe:* dvořanstvo, der Hofstaat, die Hofleute. Č., Jg.

Dvořiště, ě, n., místo, na kterém dvůr stojí n. stál; dvůr, humno, (na Mor. hrada. Mřk.). Reš. Hof, Hofraum, Hofplatz.

Dvořiti, 3. pl. -ří, dvoř, -ře (íc), il, ení; dvořívati. — **komu.** Navrátiv se počal císaři jako dříve d. (sloužiti, hofiren, dienen). Háj. — **kde.** Oldřich u císaře dvořil (sloužil). Dal., Reš. Těch časův **na** jeho dvoře dvořil. Plk. — **komu čím.** Co darů nanesli! An zlatým mi deštěm dvořili. Hlas. — **s někým** = obcovati. S děvkou svou dvořil. Schön. — **se** — 1. staviti se, bíliti se, sich geberden, stellen; vypínati se, sich spreitzen. Nač se jen dvoříš? Ta se dvoří, že má nové šaty. Us.; 2. = ošklibati se, Gesichter machen. D. — **si** = na pána hráti, gross thun. — **si v čem.** Podvoř si v panenství = nevdej se. Kollár. — **se na co.** Dvoří se na (čtvero) čtyři mísy a není co na jednu. Prov. — Jg.

Dvořka, y, f., šafářka, Schafferin, Meierin; dvořanka, Hofdame. Ctib., Lom. D., dvorská panna. Št. Vz Dvořenín. — *Dvorka*, služka ve dvoře při kravách. Na Mor. Mřk.

Dvorně s někým zacházeti (zdvořile, slušně, höflich, artig). Cyr. U dvora dvorně, doma výborně. L. — **D.**, divně, vz Dvorný.

Dvorní šafář, činže. Jg., Šf. — D. dekret, list, D., služba, nařízení. Hof-.

Dvorník, a, m., Meier.

Dvornosť, i, f., zdvořilosť, Höflichkeit. Aqu. — **D.**, podivnosť, zpupnosť, Kuriosität. Št.

Dvorný = dvoru přiměřený, způsobný, *zdvořilý*, höflich, artig. D. úklona. — **D.** = *zvídavý*, *doskočný*, neugierig, wissbegierig, vorwitzig. Jg. Kdo d., ten i mnohomluvný. L. Pýcha je pudí, aby byli pyšni, dvorní, svévolní. Rvač. — **D.** = *divný*, kurios, sonderbar. Jg. Jakás dvorná slova brebcí. Reš. Dvorná myšlení ve snách. Kom. — Troj., Dal., St. skl., Ctib.

Dvorovati, u dvora sloužiti, am Hofe leben, Hofdienste thun. — **D.** = žerty strojiti, šiditi, spassen, spotten. — **z čeho.** Blázni hned z toho dvorují. Jg. — **čím.** Vlastním sám z sebe dvoroval jazykem. L.

Dvorový, dvorský, Hof-. D. pes, Pr. pr., dobytek. Zlob.

Dvorský = *ze dvora ve vsi*, Meierhof-. D. pes (věžník), hospodářství. V. — **D.** = *ze dvora knížecího*, Hof-. D. rada, lékař, jednatel, život, soud (n. manský, vz více o něm v Gl. 44.), sudí, dsky, blázen, služba, Jg., úřad, úředník, hradní stráž, komora, kancelář, radní, rekurs, divadlo, divadelní herec, účtárna, knihovna, kaple, stavení, statní tiskárna, stáb, výplatní úřad, J. tr., poštovní správa. Šp. Dvorské štěstí na tenčičké pavučině (nitce) visí. Vz Panský. Lb. Panská milosť a d. láska nebývá stálá, ale brzo se mění. Prov., Jg. — **D.** = *dvorný*, *zdvořilý*, höflich, artig. D. slušnosť. — **v čem:** v obyčeji, Orb. pict., v řečech. Reš. — *Dvorsky*, po dvorsku, höflich. Dvorsky ho dotekl. V. D. ho odbyl (zdvořile). Mns. — **D.** = *dvořenín*, L.; *dohledač* dvoru vesního, na Slov.; *zahálevý*. Br.

Dvorství, n., život dvorský n. při dvoře, das Hofleben. Jg. — **D.**, dvorský způsob, höfische Manier. Reš.

Dvorstvo, a, n., komonstvo, Hofstaat. D. královské. Aqu. Se vším dvorstvem uhořel. D. D. a panstvo. Bl. — **D.** = důvtipná řeč, Witz, Stichelei, witziger Einfall; obyčejo dvorské, neupřímnosť, höfische Falschheit, Arglist, L.; způsobnosť, zdvořilosť, Höflichkeit, Artigkeit, Manier. St.

Dvorštlna, y, f., das Hofleben. L.

Dvoubarevný, -barvý, zweifärbig. Rostl.

Dvoublánik, u, m., diderma, rostl. Rostl.

Dvoubočný, -boký. Zweiseitig. Rostl.

Dvouboj, e, m., souboj. Duell, Zweikampf. D. —

Dvoubratrstvo, a, n., diadelphia. Krok.

Dvoubrázdný, zweifurchig. Krok.

Dvoubřitný, -sečný, anceps, doppelschneidig. Rostl.

Dvoucestí, n. Der Zweiweg. Jg.

Dvoucestný, -cestý, dvojcestný, zweiwegig. Jg.

Dvoucípý, zweieckig. Jg.

Dvoučástečnosť, i,. f., dichotomia. D. v řeči. Kom.

Dvoučlánkový, zweigliederig. Jg.

Dvouděložný. D. rostliny. Světoz.

Dvoudenní, zweitägig.

Dvoudílný, zweitheilig. Jg.

Dvoudomství, -domstvo, a, n., dioecia. Rostl.

Dvoudrátový. D. punčochy. Zweidrätig.

Dvougrošák, u, m. Zweigroschenstück. D.

Dvouhláska, vz Dvojhláska.

Dvouhlavý. D. orel, zweiköpfig. D.

Dvoujařmý, zweijochig.

Dvoujazyčný,-jazyký, dvojjaz. = *2 jazyky mající*, zwei Zungen habend; dvěma řečmi mluvící; d. slovník; národ, in zwei Sprachen redend; *klamný*, *falešný*, doppelzüngig, falsch. Jg. —

Dvoukladkový skřipec. Sedl. Vz Kladka.

Dvouklaný. Rostl. Vz Klaný.

Dvoukolí, n., dvoukolnice, e, f., dvoukolý vůz. Ein zweirädriger Wagen.

Dvoukopytný; *-kopytník*, a. m., vz Ssavec. Zweihufer.

Dvoukročák, u, m., tanec.

Dvou-leták, na Mor. dvouleťák, a, -letek, tka, -letník, a, m. = dvouleté hovado, ein zweijähriges Thier. Puch. —

Dvouletka, y, f. (vůl, ovce) = dvouleták.

Dvou-letí, n., bienninm; -letník, vz Dvouleták.

Dvou-letý, -letný, -letní. D. čas. Reš. Zweijährig.

Dvouliberka, y, f.; -liberní, zweipfündig.

Dvoulícný Janus, mit 2 Gesichtern; licoměrný, heuchlerisch. L.

Dvou-list, u, -lístek, tku, -listník, u, m., rostl. D. Zweiblatt.

Dvou-listový; -listý; -loketní; -lupenný. Vz List, Loket, Lupen.

Dvouměsíčný. D. dítě, dovolená, plat, trest, úrok. Zweimonatlich.

Dvounásob, dvounásobiti atd., vz Dvoj ....

Dvou-nedělní, -ný, zweiwöchentlich; -nitný, zweifädig; **-noční,** zweinächtlich; -nohý, *-nožný*, *dvojnohý*, zweifüssig. (V.)

Dvou-okenný, mit 2 Fenstern; **-ostří,** n. die Doppelschneide; **-palcový,** 2 Zoll lang; **-patrý,** 2 Stock hoch (-patři, n. L.).

Dvoupaznehtní, -paznehtný. D. ssavci. Krok. Zweihufig.

Dvoupídní, zwei Spannen lang; **-přeží**, n., Zweigespann, Mus.; **-řadně**, in zwei Reihen.

Dvou-řadný, -řadý, -řádkový, -řadový, dvojiřadý, zweireihig. D. zuby, Jel.; dvojiřadý klas, V., ječmen, lodyhy (L.), listí. L.

Dvouramenný. Páka d. Sedl. Zweiarmig.

Dvou-ročák, a, m. = dvouleták; **-roči**, n. (= dvouletí); **-roční**, zweijährig. D. dítě, zvíře, úrok, plat, seznam.

Dvou-rohatý, -rohý, dvérohý (V.), dvourožný, zweihörnig, -spitzig, -krämpig. Jg. Dvourohé vidle, Us., čepice, infule, D., oštip. Zlob. —

Dvou-roký, zweijährig; **-ruký**, zweihändig, Krok.; **-sáhový**, zweiklafterig; **-sečný**, zweischneidig (sekera d. Meč d. Koll.).

Dvou-setní, -stý, der zweihundertste; **-sloupí**, n., Säulenverdoppelung; **-slovný**, zweiwörtlich; **-spřež**, i, f., Doppelgespann; **-spřežný**, doppelspännig (vůz).

Dvou-stopý, zweischuhig; **-stranný**, zweiseitig. D.; **-stroj**, e, m., ein Werk mit 2 Rädern, (Sedl.); **-stý**, der zweihundertste; **-tělný**, zweileibig; **-tisící**, der zweitausendste; **-tvářný**, der zweierlei Gesicht, Gestalt hat, Rohn.; **-tvarý**, zweigestaltig, Krok.; **-týhodný** (-téhodný), zweiwöchentlich.

Dvou-údní, zweigliederig; **-uchý**, zweiöhrig; **-ušák**, u, m., zweiöhriger Topf, ein Schaff mit 2 Henkeln, D. (nádoba); **-věderní**, zweieimerig; **-věký**, zweihundertjährig; **-verší**, Distichon; **-veslný** (-veslový), zweiruderig; **-zlatník**, u, m., ein Zweiguldenstück; **-zlatovka**, y, f. = dvouzlatník; **-značnosť**, i, f., Doppelsinnigkeit, L.; **-značný** (d. slovo), doppelsinnig, -deutig; **-zub**, u, m., Doppelzahn; **-zubný** (-zubý, dvojzubý), zweizähnig. Dvojzubé vidle. Ovce dvouzubá. D.

Dvou-žejdlíkový, zweiseidelig, Ja.; **-ženatosť**, i, f., Zweiweiberei, D.; **-ženatý** (-žený; dvoj . . .), der 2 Weiber hat o. der zweimal verehelicht war. Jg.

Dvú = dvou, zastr.

Dvúdcat, zastr. = dvacet. Št.

Dvůj, vz Dvojí.

Dvůjče, vz Dvojče.

Dvůr (zastar. dvor), u či a (gt. dvora hlavně po předložkách: do dvora), dvorec, rce, dvorek, rku, dvorček, dvoreček, čku, m. Dvorъ, lit. dvaras, skr. dhvara, řec. θύρα- v θαιρός, lat. aula, Schl., foras (venku). Fk. 369. Zádvoří, přededvoří. Šp. **D.** = *místo při domě nepřikryté*, zahražené i nezahražené = předdomí, nádvoří, podvoří, der Hof. V. Vůz stojí na dvoře. Pustiti krávy atd. na dvůr. Us. Běhati po dvoře. Je tu zima jako na dvoře. Rk. Lepší bažant na mise, než když létá po dvoře. Vyšel na dvůr. Us. — **D.** = *stavení s poli*, Wirthschaftshof, Meierhof, Meierei. Jg. D. při městě. V. D. veský, sedlský, kmetcí, poplužní, V., panský, šosovní, vladyčí. Gl. 45. Vyžehajú vám dvory. Rkk. Držitel dvoru. V cizím dvoře pěknější jehňata. Vz Kráva, Obill. Č. Běda tomu dvoru, kde tele (kráva) rozkazuje volu. Č. V svém domě, tu kdež sedie a s ženú svú a s čeledí dvorem jest. Vš. — **D.** *panský*. V Libici dvorem seděl. Dal. — **D.** = *místce přítomnosti panujícího*, Hof, Hofhaltung, Hoflager. Král tam dvorem sídlí. Správce dvoru královského. V. — **D.** = *sjezd krále na rozličná místa*, kde soudil, správu vedl atd. Král měl dvůr v N., byl dvorem, stanul dvorem. D. S ním v městě dvorem byl. V. Král jest tu dvorem. Kom. D. někam položiti. V. Stížnosť ke dvoru. Při dvoře sloužiti. Vrat. Že v rok každý volal jest dvůr. St. skl. Tam dvorem svým býval. Har. — **D.** = *panující vladař, král s rodinou neb s kabinetem*, der Hof, der Regent mit seiner Familie, mit seinen Ministern usw. Jg. D. na léto z Vídně stěhuje se do Laxenburku. D. římský. — **D.** = *pán s čeledí, vyšší dvořané*, Hofstaat, Hof, Hofbediente, Höflinge, Hofgesinde. Jg. Držel veliký d. D. veliký chová. Když se pán směje, i dvůr veselý. Jg. Jest u dvora rád viděn. Nt. — Kat. 2551. — **D.** = *žití, služba dvorská, způsob živobytí dvorského*, Hofleben, Hofmanier. Ctnosť a pokora nemá místa u dvora. Blaho tomu při dvoře, komu pluh doma oře. Jg. Dlouho při dvoře, dlouho v pekle. Č. Raději chci sto mil jíti, než bezděk u dvora býti. Lb., Č. Dobrá polívka při dvoře, ale vysoko skákati. Lb., Č. Široká vrata ke dvoru, ale úzká na zad. Jg. Komu propuštění ode dvora dají, na toho vrány kváčí. Vz Neštěstí. Lb. Lépe dobře jísti v komoře, než hlad tříti (mříti) při dvoře. Pk. Vz Rb. str. 266. — *Svým dvorem žíti* (na svůj způsob). Jg. — *Dvůr králův*, Königshof, zámek u Berouna. — *Dvůr Králové*, gt. Dvora Králové (Králové se nemění, je to gt. substantiva Králová, tedy = Dvůr královny, královnin. Vz Hradec Králové), Königinhof, mě. v Kralovéhradecku. — Dvůr nad Labem, dříve: Chvojno.

-dý. Přípona adj.: šedý. Cf. tvrdý. Mkl. B. 206.

Dycky = vždycky.

Dych, u, m., dech, Athemzug. Jedním d-em pracoval. Baiz.

Dychací, Athem-.

Dychadlo, a, n., nástroj k dýchání, Athmungswerkzeug. D.: chřtán (příklop, svazy hlasové, štěrbina hlasová či hlasivka či průdušnice, plíce). Vz Hlasový. S. a Ž.

Dycháněk, dýchánek, nku, dycháneček, čku, m. D. ovcí = spojení jich hlavami k sobě (když v letě parno atd.). D. ryb (v zimě se slézajících). Us. — **D.** = ein Gesellschaftskreis, spolek, pospolu v kole sezení. Seděti v d-ku. Us. Mají d. = snují něco. Ros., Šm. Jeden d. dýchají (stejně smýšlejí. Vz stran přísloví: Stejnosť). Č. — **D.** = *místo*, kde koroptve pohromadě sedíce se zahřívají. Šp.

Dýchání, n., das Athmen. *Ústroje k d.*: 1. vzduchovody: chřtán, průdušnice n. trubice a průdušky n. trubičky; 2. plíce. S. N. D. volné, těžké (soptění), fučivé n. sípivé, frkavé, stenavé, hekavé, vzlykavé, škytavé. Šp. Vz více v S. N.

Dýchati, vz Dechnouti.

Dýchavec, vce, m., der Keucher. Aqu.

Dýchavice, e, f., asthma, Engbrüstigkeit, das Keuchen. Těžkosť oddechu, záduch, zadušina, das Keuchen; 2. trubice k dýchání, chřtán, die Luftröhre. Zánět d-ce. V.

Dýchavičněti, 3. pl. -ějí, ěl, ění, engbrüstig werden. — **z čeho**. Us. — *Pozn.* Dušněti o člověku, dýchavičněti více o zvířatech užíváno. Ros.

Dýchavičník, a, dýchavec, vce, m., dýchavičný člověk. Reš. Keucher.

Dýchavičnosť, i, f., dýchavosť, dušnosť, záduch. V., Kom. Engbrüstigkeit, schwerer Athem, das Keuchen, Dämpfigkeit. Jg., Ja.

Dýchavičný, dušný, dýchavý, zádušný, kterýž dobře dýchati, oddychati nemůže, engbrüstig, keuchend, dämpfig. V. D. kůň. Pr. měst. — **D.**, k dýchání sloužící, Athem-. D. díra, Reš., ratolesti. Ja.

Dýchavky, pl., f., Kiemen, Kiefer. Rk.

Dýchavosť, i, f. = dýchavičnosť.

Dýchavý = dýchavičný; živý.

Dychnouti = dechnouti.

Dychťba, y, f. = dychtění. Vid. nov.

Dychtění, n. = silné dýchání, starkes Athmen, Keuchen. Ros.; žádosť, tužba, das Dichten, Trachten, Sehnen, die Begierde. D. **ke** cti, k důstojnostem, k obrokům. Odp. Br. 1514. — D. **po** úřadech a poctivosti. V.

Dychtěti, ěl, dychtiti, il, ění; dychtívati = násilně dýchati, stark athmen, keuchen; horlivě žádati, toužiti, trachten, lüsten, begehren, streben, sehnen, lechzen. Jg. — **pod čím**: pod břemenem (silně dýchati). Jel. — **po čem**: a) = silně dýchati. Dychtím po násilném běhu **(kdy)**. Jel. 2. = horlivě žádati, bažiti, toužiti atd. D. po penězích, po bohatství, cti a chvále, po zboží, po statku, po dobrém jménu, po mrzkém zisku, po úřadech, po milosti ženské. V. Po slávě a cti, Kom. Lab. 113., po světské slávě. Šš. P. 73. — Br. — **k čemu**. K cizímu žádostivě dychtíme. Mudr. — Kon. — **čeho**. Bih.

Dychtič, e, m., der Streber. Reš.

Dychtivě státi, starati se, pečovati oč. V. Vz Dychtivý.

Dychtivosť, i, f., dychtění, žádosť, tužba, Begierde, Sehnsucht. D. po cti, po krvi, po muži, po mužském (Mannssucht). D.

Dychtivý; dychtiv, a, o, toužebný, žádostivý, sehnsüchtig, begierig, sehnlich strebend. **Jg.** — **čeho**. Us. — **po čem**: po cti, po krvi. — **k čemu**. — Cf. Dychtěti, Dychtění.

Dyje, í, pl., f., patro ve stodole, odry, das Scheugerüst. Jg. — **Dyje**, Dyja, Teja, e, f., řeka dělící Moravu od Rakouska a Uher, Thaya. V.

Dýka, y, f., dyka, děka, dyčka; mečík, tulich, der Dolch. V. Dykon sám se probodl. Cyr. Rána dykon. Šm. D. s násadou (kopí lovecké, Fangeisen, Schweinsfeder). Us.

Dýkovitý, dolchförmig. Us.

Dýkový, Dolch-. Us.

Dyksa, y, f. D. měchův. Blasröhren. Techn.

Dykyta, y, f., tykyta, Taffet. D. měnivá, žíhovaná, D., voskovaná (Wachstaffet), Šp., bavlněná, dvojitá, brillantová, hlazená neb leštěná, ječmínková, na podušky, podšívková, zrcadlová. Kh. — Z perského: tâftech. Mz. 150.

1. **Dýl**, e, dýlka, y, f., die Länge. To je hrozná dýlka od toho času. Us. Dýlka dne. Míra na dýlku. D. Z dýlí čeho. Roh divokých oslův toliko jedné pídi zdýli jest. Har. Vz Délka.

2. **Dýl**, *lépe*: déle, länger. Vz Dlouho.

3. **Dýl**, u, m. = břevno. Na Slov. Balken.

Dýlný, na dýl. D. žebra (listův). Rostl. Längen-.

Dýlovati = podlahu dělati, dielen. Na Slov., Bern. Cf. Dýl, 3.

Dym = dům. Ms.

Dým, dym, u, dýmek, mku, dýmeček, čku, m., Dymъ, skr. dhûma, řec. *θυμία*, lat. fumus, lit. dumas, od dhû agitare, od toho též duchъ. Schl., Fk. 103., 104. — **D.** = *kouř*, *čad*, der Rauch, Schmauch. Jg. D. od sebe vydati. V. Dýmem vyjíti. V. Dům byl pln dymu. Br. Plamen v dým se obrátil. Troj. To v dým se obrátilo, *šp. prý m.*: v dým pošlo, do dýmu šlo, dýmem se rozešlo (dýmem vyšlo); *ale* i ona fráse *jest dobra*, neníť proč bychom ji za špatnou měli. Cf. předch. větu. Vz D. = nic. D. vznášel se pod oblaky. Solf. Dymem suším, udím. Reš. Dýmem se udusili. Us. D. se valí. Rkk. Z dýmu do ohně padnouti (vz Proděláni). Č. Chtěje dýmu ujíti, upadl do ohně. Vz Neprozřetelný. Lb., Jg. Před dýmem utíkaje v ohni se octne. Br. Větší dým nežli pečeně (pečenka = mnoho vřesku, málo zisku = chlubný). Na Slov., Lb., Č. Dým se pro teplo trpěti musí (něco pro něco, nepohodlí pro pohodlí). Č., Mus. Radši on k bohatému dýmu (= k bohatší kuchyni, k hojnějšímu stolu). Ros. Všecko do dýmu jde (vz Marnotratný). Bern., Č. Kde jest dým, tu jest oheň. Vš. III. 12. — Dým, dýmy = *pára*, *plyn*, Dünste, Dämpfe, Dampf, Prudel. Dýmem naplniti. D. Nápoj mu dýmem hlavu naplnil. Jg. Skrz dýmy na slunce patřiti. Jg. — **D.** = *obluda*, *stín*, *bělmo*, *mámení*, blauer Dunst, Blaues, Dampf, Täuschung. Jg. Dým někomu v oči pustiti. Jg. — **D.** = *tma*, *dav*, *množství*, ein grosser Haufen. Jako v d. do něho udeřil. Jg. — **D.** = *věc nemilá*. Jsi mi v očích dýmem. L. Není domu bez dýmu. Vz Štěstí. Lh. — **D.** = *kadidlo*, *pochlebování*, Weihrauch, Schmeichelei. Dýmy se pásti. L. — **D.** = *myšlení prázdné*, Hirngespinnste, Träumerei. Dýmem se krmiti. Dymky filosofické. L. — **D.** = *pýcha*, Eigendünkel, Aufgeblasenheit. Člověk plný dýmu. — **D.** = *nic*, ein Nichts, Rauch, Dunst. Vše to d. jest a pára. L. A to v dým bylo. Kom. Dýmem jest nám velenie jeho. Rkk. 11. V d. pojíti = v niveč se obrátiti. Město s dýmem pošlo (shořelo). Rady jich v d. pošly. Jg. Pohrůžky ty s dýmem pominuly. V dým (v kouř) to půjde (= nic z toho nebude. Vz stran přísloví: Marné počínání). Č. — **D.** = *komín*, der Rauchfang. L. — *Dým za starodávna dříví* půlené, oklesky, pařezy, hrabanky atd., jež sedlák z panského lesa celoročně zpotřeboval. Za to platil podymné. Pr. (Fux).

Dymací měch. Blasebalg. V.

Dymač, e, dymal, dýmal, a, dymáček, čka, dýmálek, lka, m., der Blaser. Utrhač a v uši dymač. Reš.

Dymadlo, a, m., dymací měch, Blasebalg, V., Br.; huť, Schmelzofen. Pr. hor.

Dymař, e, m. Eisenschmelzer. Vys.

Dymárna, y, f., Rauchkammer. Na Slov. Jg.

Dýmati, dýmám a dýmu; dymávati, dymnouti, mnul a ml, nutí = foukati, dmýchati, dmouti, blasen, hauchen. Jg. — **abs**. Ne-

může-li kovati, pomáhá dýmati. Vz stran přísloví: Poštívání. Č. Kdo nemůže kovati, ať pomůže d. Vz Síla. Lb. Budeš-li dýmati, rozpálíš se oheň. Ben. Nebylo potřeba d. V. — **kam (do čeho, v co čím).** D. měchem do ohně. Jel. Někomu do uší (= šeptati). V. D. komu v uši (= šeptati). V. — **(čemu) čím.** Jich rozkoši a pýše nedýmala Musa žádným kadidlem. Hlas. Slunce spalujíc hory a ponhon. horkostí dýmá **od** sebe. Štelc. — **kam (nač).** Neměj toho obyčeje d. na to, což tě nepálí. Kom. Sobě na ruce dýmal, na polévku dýmal. Jg. Já stvořil jsem kováře, dýmajícího **při** ohni na uhlí. Br. — **čím jak (bez).** Ďábelským větrem **bez** přestání dýmali. Bart. 37.

Dymavec, vce, m. Arsenikkies. Jg.

Dymavosť, i, f., dýmavosť, pára, vzduch. V.

Dymavý, dýmavý = dýmající, rauchig, dampfend, dunstig. D. světnice. Žalansk.

Dýmě, gt. dymene, n., dle „Rámě.“ Dýmě jediné nepřibírá v nom. ku kmenu o, *ne*: dymeno, ale: břímě — břemeno, símě — semeno atd. Mk. Vz -en. Der Schambug, die Dünnen, Weichen, Leisten. Jg.

Dýměj a dyměje, e, f., otok na žlazách, v tříslech, na slabinách, výr, dyměnice, lat. bubo, něm. Paucke, Venusbeule. V., Lk., Jg.

Dymějový, od dyměje, k dyměji, Paucken-. D. bylina, výrová, hvězdová bylina, hvězdník, Sternkraut. D.

Dyměnice, e, f., vz Dýměj.

Dýmiti, dymiti, il, ení = dým vypouštěti, kouřiti, rauchen. Kamna, pec, komín, dřevo dýmí. L. — **co** = koptiti, rauchen. Kamna dýmí stěny. L. — **se** = kouřiti se. L., Alch., Šm. V senci se dymuje (ve světnici se kouří). Us. v jihozáp. Čech. Č.

Dýmka, y, f., Tabakpfeife. D. hliněná, stříbrem kovaná, dřevěná atd. Us. D. s troubelí č. troubelem a mokváčem. S. N. Na Slov.: pipka, na Mor.: trestka, trýska, v obec. mluvě také: fajfka z něm. Pfeife. D-ku si koupiti, nacpati (tabákem), sirkou zapáliti, do úst vzíti, vyklepati, nakouřiti, vyčistiti atd. Víčko od dýmky.

Dýmkář, e, m. Pfeifenschneider. Rk.

Dýmnatosť, i, f. Rauchigkeit. Rk.

Dymnatý. Reš. D. země. Ctib. Räuchig.

Dymnavosť, i, f., ukoptěnosť, Räucherigkeit. Jg.

Dymnavý = ukoptěný, räucherig, berusst. Reš.

Dymně, zastr. = dýmě, dýměj. Leg., Ras.

Dymnice, e, f., dymní komora, v které se maso dýmem udí, Rauchkammer; 2. místo, kde se víno podkuřuje, Jg.; 3. trouby na kouř: kolenové, kovářské (Feueresse), rovné. Kh.

Dymník, u, m. = *černá jizba*, dymnice, Rauchstube; *zlá kuchyně* (hospoda), eine schlechte Garküche. L.; *krbová díra*, Rauchloch, Windloch, Luftloch, D., Reš.; *komín*, Kamin, Schlott, Rauchfang, D., V., Br.; *d. u peci*, das Zugloch. Jg. Chléb se upálí, když dymník se brzo zacpe. Us. D. = *díra do sklepa* n. *ve střeše* pro vítr neb světlosť udělaná. Luftloch, Lichtfang. Ja. Nějakým dymníkem vlezl a potom na pavlači že vešel do páně pokojů. Břez. Do sklepa dymníkem světlo vcházi. Vrat. — **D.** = *výheň*, Feueresse. Na Mor. MM.

Dymniti, il, ěn, ění = koptiti, kouřiti, ränchern, rauchen. Jg.

Dymnivka, y, f., corydalis, Erdrauch, rostl. D. dutá (podražec okrouhlý), pevná, prstnatá. Rostl.

Dymnosť, i, f., parnosť. Ros. Rauch, Dunst.

Dymný, dymní = *z dýmu*, Rauch-. D. stlu, sloup, jizba (dymnice), kámen. Jg. — **D.** = *koptící*, rauchend. D. dřevo. L. — **D.** *trubka* = dýmka. Světoz.

Dymokryt, u, m., nerost, Automolith. Jg.

Dymokury, pl., f. (gt. tedy: dymokur) = veliké hromady nahnilého mechu a spuchřelé trávy, které se zapalují. Mus. — 2. Vesnice u Kopidlna.

Dymovati, vz Dýmiti.

Dýmovitý = plný dýmu. Ms. bib. Voll Dunst.

Dýmovný, co dělá dým, rauchend. V.

Dýmový, Rauch-. D. vůně, sloup, trouba (dymník), barva. Jg.

Dýmy, pl., m. = dyměj, bubo, die Pauke. Jg.

Dýň, ě, dýně, ě, dině, ě, dyňka, dinka, y, dynice, e, f., na Mor. dyňa, turek, Kürbiss. D. zahradní. — **D.** = melonn, Melone. — **D.** = hlíza, boule, Leisten, Beule. Ras.

Dýna, y, f., hromada písku na břehu mořském. Slovo teprv Preslem uvedené. O původu jeho vz Mz. 150. Die Düne.

Dyňák, u, m., fleischiges Samengehänse in Früchten. Rk.

Dynamika, y, f., z řec., silověda. Rk. Krattlehe, Dynamik.

Dynast, a, či dynasta, y, m., dle „Despota,“ z řec., panovník, vládce, Machthaber, Beherrscher.

Dynastie, e, f., z řec. vláda; panovnický rod, Herrschaft; Herrscherfamilie. Rk.

Dynda, y, f., houpačka, eine Baumel; zvon; náušnice. Vz Mz. 151.

Dyndati = houpati se, baumeln. — **čím na čem.** Nohama dyndá na halúzi (svět želmá nohama). L. — **D.** = *tetelíti* se. Us. Příbr.

Dýně, vz Dýň.

Dynchovati, bíliti, z něm. tünchen. V.

Dynina, y, f., zelí z dýně, Pfebenkraut. Bern.

Dynisko, a, n., veliká dýně.

Dýnko, a, n. Vz Dno. 2. Prkénko, kterým zedníci zeď hladí, Reibholz; 3. prostředek v čepici, der Boden. — Jg. — **D.**, *poklička* ku př. na kamnovci. Na Mor. Mřk.

Dynkovati = dýnkem zeď hladiti, reiben, glätten. Ros.

Dynovati, dynovávati. — **koho o co.** = neustále prositi, žabroniti, dringen auf etwas. Jg. P. Skála II. 392. Pořád mne dynuje o krejcar. Us. — **na koho** = tlačiti. Us. u Turnova.

Dýňovitý, kürbissartig. Rk.

Dyňucha, y, f. Melonendistel. Rk.

Dysenterie, e, f., červenka, červená úplavice, Ruhr. Rk.

Dyskrasie, e, f., z řec., kalokrevnosť. Rk. Schlechte Säftemischung.

Dyrrachi-um, a, n., dle „Slovo“, mě. v Illyrii, dříve Epidamnus, nyní Durazzo. — *Dyrrachijský*.

Dýši, vz Dýchati.

Dyšuý, Athem-. D. souhlásky, vanuté, hauchende Laute, Spirantes. Rk. — Trubky dyšné = k dýchání sloužící. Krok. Luftröhren. D. stroje, Blasinstrumente. Na Mor. Mřk. Vz Dechový.

Dýšt, vz Déšť.

Dyť = vždyť, ja wohl. Us. Dyť jsem to povídal. Jg. Dytě = dyť je. Dytě tam dole. — Jg.

Dyxa, y, f., trouba, čtverhraná lutna, gevierte Lotte. V.

Dyž = když. Us. v Krkonoš, na Mor.

Dz m. *d*, *ď*, *z* ve vých. Slov. dzivý (divý), Šb., prjadza (příze) núdza (nouzo), pojdzece (půjdete), budzece (budete), Šf., dzěva; slyši se jen v dialektech. Gb.

Džakať = štěkati, bellen, na Slov.

Džbán, vz Čbán.

Džber piva, deště (vz Lžíce), ryb, bláta (vz Lžíce). Š. a Ž. D. na paření. — Ostatně vz Čber. Stran odvození vz Mz. 26.

Džkátl, džkám, čkám, al, án, ání, na Mor. = bodati, stechen, stossen; na vých. Mor. džgati = cpáti, stopfen. — **čím kam:** **do** oka. D. — **co:** husy d. = krmiti, stopfen. Plk. — **co kam.** Džgá krajíce do kabele. Brt. — **se kam** = tlačiti, sich eindrängen. — Jg. Vz Čkáti, Načkati.

E.

E *je samohláska*, kteráž stojí mezi hrdelným *a* a podnebným *i*, vznikajíc lomením samohlásek těchto (ai) a číníc přechod od jedné ke druhé. Vz Samohláska. Gb. píše v Uvedení do mluv. čes. str. 18. o této věci takto: Když zvolna vyslovujeme *ai*, máme mluvidla ústní nastrojena nejprve na *a*, pak je přestrojujeme na *i*; ale toto přestrojování potřebuje nějakého času a dřivo jest takořka z polovice uděláno, než se úplně dokoná; a právě tam, kde jest jazyk takořka na polovici cesty od *a* k *i*, článkuje se *e* a ozve se nám i bez vůle naší, místo *ai* slyšíme a(e)i. Totéž se děje, když vyslovujeme zvolna *ia*; slyšíme i(e)a. Pravíme tedy: při *e* jsou mluvidla ústní z polovice na *a* a z polovice na *i* nastrojena, *e* se článkuje, když se zlomí nastrojení *a* a nastrojení *i* a učiní se nastrojení, které jest takořka půl *a* a půl *i*. Hláska *e* je tedy hláska hrdelněpodnebná. — **E vzniká:** *1. přehlasováním samohlásky* **a** po měkkých souhláskách, vz A; *2. přehlasováním samohlásky* **o**, vz O; *3. sesílením hlásek* ъ a ь při *l* a *r*: мьл — melu, бър — beru, dle jiných stupňováním *l* a *r* (Ht., Mkl.), vz L, R; *4. po měkkých souhláskách v složených slovech* oživuje ь v *e*: dějь-pis = dějepis, ale ъ v *o*: časъ-pis = časopis. Vz Jer. *5. Rozpouštěním dlouhého* **í**, řidčeji krátkého **i** v **ie**, dlouhého **ý** v obecné češtině v **ej**. Vz i, í, ý. Ht. Zvukosl. 41. Vz také Gt. Fonol. 3. — **É (dlouhé) vzniká též** *stahováním samohlásek*: dobrého z dobrajeho, vysutím *j*: dobraeho, stažením: dobrého (é tu tvrdé); dobré = dobro + je = dobroe = dobré; akkus. fem. pl. dobré = dobry + je = dobrye = dobré (é tvrdé). Vz Přídavný. (Bž.) — **E se stupňuje** (Vz Stupňování): *1. e: o*: břed (břísti) — brod — broditi, hřeb (hřebsti) — hrob, nes (nésti) — nositi, plet (plésti) — plot, tek (téci) — tok, Ht. Zv. 38., vedu — vodím. Zk. Vz Gt. Fonl. 61. — *2. V:* **í a ě (ie)**, řidčeji v: **á, a, ě.** Samohláska *e* totiž jak s jedné strany s *a*, tak s druhé strany spřízněna je se samohláskou *i* a proto s nimi často se zaměňuje. Vz dole. Odtud stupňuje se též v *ie*, což přešlo v *í* nebo *ě*. Zk. Leh — léhati — líhati, plet — plítati — plétati, žeh — žíhati — žáhati, met — vymítati — místo — vymětati — město, Ht. Zv. 38., letím — létám — lítám, směji se — usmívám se, ber (bráti) — vybírám, pěji — zpívám, zeji — zívám, Č., řek (řici) — říkati, tek — tékati, Kt.; rozberu — rozbierati — rozbírati, zapletu — zaplietati — zaplétati — zaplítati. Zk. Tohoto stupňování užívá se k tvoření časoslov *opětovacích*. Č. — Vz Ht. Zvukosl. 38. Poněvadž **e** a **o** z **a** povstala, a **e** s **i** spřízněno a samohláska **o** přechodem od *a* k *u* jest, *tedy* **se střídá** (*vz Střídání*) **e:** **1. s a.** Vz A. Beran, berla, na Slov. baran, barla, Ht.; v obecné mluvě: v jihozáp. Čech. behno, vzel, dejí m. bahno, vzal, dají, Šb., Hš.; ve východ. Čech. šeradný, škaradý m. šeredný, škaredý, Kb., u Radhoště na Mor. Vz A. Pod Krkonoši: po marandě (po merendě). Kb. — **2. S ě**; za původnější *ě* nastoupila střídnice *e*, která vrch obdržela. Kde, nikde m. kdě. nikdě, cesta, seno m. strslov. cěsta, sěno. Ht. Zv. 39. Obce m. obvěc, ale oběť m. obvět. Na stole, na noze m. na stolě, na nozě, ef.: na dubě, v slávě, na hradě. Ht. — V obec. mluvě: v jihozápad. Čech.: dedek, nedele, beži m. dědek, neděle, běží, Šb.; ve středn. Čech. po v: vedeť, Šb., ve východ. Čech. a na Slov. (po retnicích): pro pet ran, bežeť, meřice m. pro pět ran, běžeti, měřice; v hrobe, vern, v dome. Šf., Šb. Slováci moravští kladou ě. — Vz ě. — **3. S i, í.** Vz i, í. Lipkavý vedlé lepkavý, liji — leju, převor z prior, cibule z lat. cepa (caepa), cihla z lat. tegula. Ht. Zv. 39. V nom. pl. druhého skloňení jmen neživotných: meče, zde *e* m. *i*, neboť do 14. stol. užívalo se *i* jako u životných. Jir. (meče jest vlastně formou akkusativu, jíž za nominativ užíváme, jako sudy, hody atd. proti páv-i atd., na označenou jmen neživotných. Bž.). — *E* m. *i* po: z, s, c, č, š, ž, l, ř, zde onde i po: ď, ť, ň (na Mor., na Hané): zema, selné, Žedi, horáce, Češe, nosele, přešil m. zima, silný, Židé, horáci, Češi, nosili, přišel, Šb.; chlapce, poďte sem s palicama, je tade meš, Mřk.; také ve východ. Čech., pod Krkonoši: čila, cira, večír, zita,

mino, Slizsko, devatináct m. včela, dcera, večer, zeť, jméno, Slezsko, devatenáct, Kb., Šb., Jir., selnice, pod sení m. silnice, pod slní. Kb. — 4. **S o.** Vz O. *a) V příponě -et* vedlé *-ot*: jeket — jekot, blsket, drnket, syket, tluket, rachet m. blyskot, drnkot, sykot, tlukot, rachot. Ht. — *b) V příponách -ek-* a *-el* vedlé sloven. *-ok* a *-ol*. Svědek, orel a svědok, orol. Ht. Ve středn. Sloven. kostol, vienok, u nás: kostel, vínek. Šb. — *c) V předložkách* ukončených na *-e*: beze, nade, se, ode, na Slov. bezo, nado, so, odo. Ht. — *d) V dat. a lokale zájmen*: tobě, sobě, strslov. tebě, sebě, slov. tebe, sebe. Ht. U Budějovic: na vysokom strómě. Hš. — *e) V instr. sg. masc.*: synem, mužem, na Slov. synom, mužom. Ht. U Budějovic: pod stromom. Hš. — *f) I jinde a ve kmenech*. Mech, smetana, slov. moch, smotana. Ht. V obecné mluvě v jihozáp. Čech. demu, delu m. domů, dolů, Šb.; ve vých. Čech. šlohati m. šlehati, Kb., stěvík m. šťovík. Také na Mor. Ve střed. Slov. ktorý m. který. Šb. — *Pozn.* Ve vých. Čech. *e* v mnohých slovech dlouze se vyslovuje: čélo, séle, céra, télo m. čelo, sele, dcera, tělo. Jir. — 6. **S u.** Skořepina, slov. škrupina, strčes. zerivý vedlé pozdějšího zuřivý, mest z lat. mustum. Ht. Zv. 40. — 7. **S y.** V strč. v 1. os. pl. koncovka *-my* vedlé *-me*: nesemy — neseme; násep — násyp, sekera — sekyra, dych — dech, slych — slech, pryč a na Slov. preč. Ht. Zv. 41. V jihozápad. Čech. kobela m. kobyla. Šb. V Krkon. chcěeti — chyčeti. Kb. V obec. mluvě u časoslov v -ýti: meju, kreju m. myji, kryji. Ml., Šb., Jir. U Soběslavi, u Opavy taktéž. Šb. Na Hané: bote, homolke, rebe, bestré m. boty, homolky, ryby, bystrý, Šb., na Slov. vrške, ptáke, rohe m. vršky, ptáky, rohy. Šf. — Vz Y, -my, Ht. Zvukosl. 41. — **E ze všech samohlásek nejčastějí se odsouvá a vysouvá,** *e* původní i jsouc střídnicí strb. ъ. Gb. *1. U jmen ženských*, kde je přehláskou. Hráz, mez, tvrz, věž m.: hráze, meze, tvrze, věže. Ht. Zv. 41. Ve vých. Čech. naděj, bouř. Jir., Kb. — *2. U kompar. příslovek*: dále — dál, dráže — dráž, dřív, snáz atd. Ht. — *3. V obec. mluvě v 1. os. pl.* budeme — budem, neseme — nesem. Jen časoslova *3., 4. a 5. třídy e* podržují: hoříme, umíme, honíme, voláme. Jir. *Řidčeji: v 3. os. sg.* to-j (toje), Št., můž m. může, Kt.; v 2. os. pl. můžte = můžete (v obec. mluvě); *v strč. aor*: bieš' = bieše, Bž.; a *v přechodníku přítomn. času*: nesouc = nesouce. Ht. *V jsem*, jsi, jsme, jste, jsú m. j-es-mь, j-es-si atd. je *e* od nejstarších dob vysuto; v *jest* m. j-es-tь se posud zachovalo; z tohoto jen v 14. stol. se odsouvalo: ještoj, kdej m. ješto je, kde je atd. Gb. — *4. V zájmeně če s předložkami*: na če — nač, proč če — proč, za če — zač atd. Ht. *V co* m. česo, čso. Gb. Od sklonku 13. stol. do sklonku 14. stol. se *e* často *vysouvalo ze zájmenných forem jeho a jemu* (jho, jmu). Gb. V zájmenech střed. Slov. *mojho, našho, vašho* m. vašeho atd. Šb. — 5. *V příklonném ž* = že, ale více v češtině nové než staré: jehož, jemuž, týž, volejž, jenž, jakož, než. Ht., Gb. — *6. V příslovcích*, kde *o* dříve zaměněno v *e*: semo — seme — sem, kam, tam atd. Kt., Ht., Kb. — 7. V staré češtině až do 17. stol. *z předložek*, kde čeština nynější pravidelně e (u *k* také *u*) klade, když následující slovo buď podobnou souhláskou nebo celou skupeninou souhláskovou se počíná: s ženú, s svatým, k kterémuž, z sebe atd. (se ženou, se svatým, ku kterémuž). Gb. — *8. Vz Stahování.* — *9. V skloňování a tvoření slov*: Smuten — smutný. Ve Znojemsku na konci slov: ve stodol' (ve stodole). Šb. V Krkon. poluka — polenka — polévka; podšuka — podšenka — podševka. Kb. *V pádech II. deklinace* u jmen podstatných ukončených *a) v -ec*: otec, otce, otci atd. Jinde se *e* před *c* vysouvá, ale ь nebo ъ oživuje: žьnec, gt. žence. Bž., žnec, kozlec, pastvec, švec, jezvec; *b)* na *n* a *ň*, stojí-li před ním jen jedna souhláska: oheň, ohně, *ale*: mřeň — mřeně; *c) v mnohých na -el a -et*: kašel, kašle, kotel, kotla, krapet; *ale od časoslov odvozená na -el e* nevysouvají. *V I. sklonění* ve všech pádech kromě nom. (a akkus. u neživotných) u jmen v: *-er, -et, -es, -eš, -em, -en, -ek, -el* ukončených. Vz tyto přípony. Lev, lva; šev, švu; pes, psa; sen, sna; křest, křtu, Kz., Mk., veš. D. — *Ale nevysouvá se 1. před j:* olej, kolej; *2. před r, ř*: houser, pateř; *3. před d*: led, med, soused; *4. před č, z, ž*: nález, krádež, meč, léč; *5. obyčejně před dvěma souhláskami*: trest, červ, bolesť. D. — *Potom v jednotlivých slovech*, z: *ne*: n'upadl, n'udatný; z: ctíti m. čestiti, čstiti, z křtíti m. křestiti — křstiti. Gb. V strč. vysouvalo se též v: chc'te, p'kelný, n'beský, d'sky, v'zdy. Bž. — Vz Ht. Zvukosl. 41. — *Naopak* **e se vsouvá:** *V obec. mluvě* v jihozápad. Čech. mezi dvěma souhláskami: serce, sernec, kerk m. srdce, srnec, krk, Šb.; ve východ. Slov. Ternava či Tyrnava m. Trnava, Šb.; v Krkon. před *r* a *l* mezi dvěma souhláskami: hernýček, perkýnko, melč (hrníček, prkénko, mlč), Šb.; *u adj. v -ný*, kdyby připojením přípony -ný neoblíbená skupenina souhlásek vznikla: jehla — jehelný, cihla — cihelný, srdce — srdečný; vz E se vsouvá, H; *v příčestí minul. času před -l* u Radhoště na Moravě: vytáhel, sekel, mohel m. vytáhl, sekl, mohl, Šb.; ve východ. Čech. pelný, melha, smerť, perve, deržeť (plný, mlha, smrť, prve, držeti). Kb. V gt. pl. některých slov. Vz později *e* ve skloňování, 10. K mírnění tvrdosti při tvoření adjektiv neurčitého zakončení z určitých: mladistvý — mladistev, mrzký — mrzek. Č. — **E = přídech:** Erpužice (Rpuž), Ertín (Rtín), Elstiboř (Lstiboř). Jir. — **E přípona ku tvoření slov,** vz Tvoření slov. — **E koncovka** *přechodníku času přítom.*, vz A. — **E ve skloňování. 1. Jména mužská vlastní v -e ukončená skloňují** *jední podlé 1. muž. sklonění (Páv)*: Göthe, gt. Göthe-a. Tak Krause, Fichte, Bonaparte, Calve, Thomé, Chýle, Hatle, Niederle atd. — *Jiní podlé ‚Nový'* (vz Nový): Milde, gt. Mildeho, dat. Mildemu. Tohoto skloňování nelze doporučiti, poněvadž bychom v lokale a instrumentale neobyčejné tvary měli: Mildem, Myldym. — *Lid odvrhuje e* a skloňuje tato jména dle ‚Páv': Göthe, gt. Götha, Göthovi, -a, -e, -ovi, -em. — **Nejlépe** *tato jména skloňujeme*

tak, jako lid je skloňuje, *mají-li před e* **tvrdou** *neb* **obojetnou** *souhlásku*: Göthe, Fichte, Bonaparte, Calve atd.; *pakli tam mají* **měkkou** *souhlásku*, tedy je nejlépe podlé **‚Vůdce, Soudce'** *skloňujeme*; připomínáme, že lid jména, která v **-le** se končí, rád dle tohoto vzorce skloňuje, tedy: Niederl-e, -e, -ovi, -e, -e, -ovi, -em. — *Je-li jméno zakončeno* **dvěma e**, skloňují je podlé vzorce ‚Páv' a přípony obyčejně oddělují se dělítkem: Meriméc-a, gt. Mérimée-a, dat. Mérimée-ovi, instr. Mérimée-em. Lid by skloňoval: gt. Merima, dat. Merimovi. — Vz o této věci obšírnější článek v Km. roč. I. str. 230 a 295. — 2. *Místo* **i** mají některá jména *II. sklonění* **ve vok. sg. e,** *a) v* **-ce**: tvůrce m. tvůrci. — *b) Životná na* **-ec**, při čemž se **c** mění v **č**: otec — otče, chlapec — chlapče; *ale bezživotná na -ec* mají pravidelné *i*: věnec — věnci. Kz. — 3. **Koncovka nom. pl.** *jmen neživot. druhého sklonění jest* **e**. Ale do 14. stol. užívalo se jako u životných koncovky *i*: meči, kyji, stěženi, nyní: meče, kyje, stěženě. Jir. *Vz nahoře: e se střídá s: i*. — 4. *Vz nahoře: e se střídá s: o*. — 5. **E** *přípona lokalu*. Vz Loknl. — 6. Jména podstatná skloňující se *dle „Pole" skloňují se v obec. mluvě v jihozápadních Čechách dle „Kníže"*: slunce, gt. sluncete, dat. slunceti atd. Šb. — 7. Jména podstatná ukončená *v -e jsou a)* **fem.** *a skloňují se dle „Růže"; b)* **neutra** *a skloňují se dle „Pole" a dle „Kníže"*, vz Pole, Kníže; c) **masc.**, skloňují se dle „Vůdce". — 8. *Před e mění se: h, ch, k v ž, š, č,* ku př. *ve vok.*: Bože, mniše, člověče. Taktéž *při časování*, kde koncovka samohláskou e se počíná: pečeme, můžeš. Schl. — 9. **Jména staroklassická v -e** *skloňují se dle „Pole"*, mají-li před e měkkou souhlásku; pakli mají před ním tvrdou n. neobojetnou souhlásku, skloňují se dle ‚Slovo'. Arelat-e, a, Praenest-e, -a. Dle Šf. a Ht. skloňují se všecka takováto jména v -e ukončená dle ‚Pole'. — 10. *Podstatná jména*, mají-li v gt. pl. 3. sklon. na konci dvě neb více souhlásek těžko vyslovitelných, *vkládají mezi ně* **vsuvné e**: barev — barev, matk — matek, lišk — lišek; obyčejně oživuje ъ (ь): pótъka — pótek. Da. *Výjimku* činí slova na: *-rd, -zd, -žd, -ct, -st, -št*: křivd, vrazd, poct, cest atd. Kz. — Dále připomenouti sluší, že v češtině jen **málo slov samohláskou e se počíná** (ej, ejhle, ešté vedlé ještě). Čeština se mu v násloví ráda vyhýbá, ještě více než samohlásce **a**. Ht., Zk., D., Č. **Odstraňuje pak e tímto způsobem**: *1. Předkládá se* **j**: ještě, jež, jelen atd.; sr. s lit. ežiš, elnis. Ht. Zv. 37. *Ve východ. Čechách* zbavuje se *e* jotace v násloví ve slovech: eště, esli (esi = jestli). Jir., Kb. — *2. Sesutím hlásky* **e**: že, strč. ež; biskup z lat. episcopus a to z řec. ἐπίσκοπος. Ht. Zv. 37. — *3. Proměnou e* v *a*: Elisabeth — Alžběta (ale: Eliška), Erzbischof — arcibiskup, almužna z řec. ἐλεημοσύνη. Ht. Zvukosl. 38. — *V češtině bylo e kdysi veskrz měkké*, ale v mnohých případech měkkost jeho se zapomínala a zanedbávala a tím se *vyvinulo* **tvrdé e**: kde m. kdě a v 14. století učinen, k nemu atd. Gb. — **E je znakem českého nářečí**: dnše, práce, země, nouze m. duša, práca, mezja, nouza; dej m. daj; nej-m. naj- (největší), krejčí m. krajčí; v instr. bokem, rohem; v lokale: dobrém, malém; *e* před *r* m. ь: čert, červ, černý; řidčeji po r: krev. Šf. — **E na mincích** rakouských znamená, že jsou raženy v Karlovském Bělehradě. Zk.

Dlouhé é z počátku se psávalo: ee. Jg. — **Měkké é** (a dvojhlásku ie) velmi často *ve kmenech a koncovkách* se objevovalo. Hlavní případy: *a) ě* se dloužilo v *ie* a úžilo v *í*: věřiti — viera — víra, hnděch — hndiech — hadích; *b) á* se přehlasovalo v měkké *é* a to úžilo v *í*: dušám — dušém, duším; *c) v sklánění*: sudie, panie, znamenie a v sklánění složeném, božie, gt. božieho; *d) v koncovkách* časovacích většina novočeských *í* ze staršího *ie* zúžením povstala. Do 11. stol. drželo se *é*, *ie*; od 12. stol. až do polov. 15. stol. mělo *é* (ie) převahu n *í* bylo výjimkou; na sklonku 15. stol. a počátkem 16. stol. obou stejně se užívalo; v polov. 16. stol. mělo *í* převahu a na sklonku 16. stol. *í* půdu zcela opanovalo. **Tvrdé pak é se zúžilo v í (ý)**. Zužování tvrdého *é* v *í (ý)* jest pravidlem v obec. řeči, nie jazyk spisovný se ho zdržuje. Nejstarší doklad je v Rkk.: po žalným srdécě; v stol. 15. a 16: na každým, v Českým Brodě, Václava Černýho, starý mntky (gt.). Zdá se, že na sklonku 16. stol. bylo zúžení tvrdého *é* v *í (ý)* v mluvě obecné pravidlem. Vz Historie českých samohlásek, str. 64. a násl. Gb. — *Obecný Čech é nemiluje* a skoro všeobecně vyslovuje je jako **í** *po měkkých*, jako **ý** (kde je v *ej* rozpouští) *po tvrdých souhláskách*: kyselý mlíko, chlíb, dobrýho, dobrýmu, stýblo, dýlka, líp, lík, míň m. kyselé mléko, chléb, dobrého, stéblo, délka, lépe, lék, méně. *Slovák je rozpouští ve dvojhlásku* **ie**, povstalou přehlasováním z *ia*, a toto přesmyknutím z *ai*: mlieko, chlieb, niesť, viesť, hriech, viera, smiech, dietě. Ht. Zv. 13. *V jižních Čechách é není*, přechází v *í* neb *ý*. Kts. **E se tedy dlouží** *v strč. v é, v novočeštině v é (í, ý), v slovenčině v ie (é)*. Ht. *V středn. Slov. mají je místo é*: mljeko, chljeb, pljesť (plésti). Šb. — **Dlouhé é přípona nom. a vokat. 1. sklon. v pl. Tuto přijímají**: 1. Jména obecná, osobná a jménu národův ukončená v **-an**: křesťan — křesťané, měšťan — měšťané, zeman zemané, Moravané, Pražané, Římnné, Slované, Raknšané atd. *Výjimku činí*: kaplani (*ne*: kaplané), děkani, Markomani a neosobná: skřivani, berani, havrani a ukončená v *-án*: Indián — Indiáni, cikán — cikáni. — 2. Několik jmen na *d* a *l* ukončených: andělé, apoštolé, manželé, konšelé, Židé, lidé, sousedé. Kz. — 3. *U 2. deklin. jména v -tel od časoslov odvozená*: obyvatelé, ctitelé, vychovatelé. — **Adjektiva v -é (ý, á, é)** skloňují se i tenkráte, když význam podstatných jmen mají, *podlé*: **„Nové"**: služné, ého, ému atd., mostné, stolné. Taktéž **vlastní jména místná** *na -é*: Jílové, Hostinné. — *Na Hané vyslovuje se é m. ej*: nédražší, néhorší, olé m. nejdražší, nejhorší, olej; *místy ý*: nýmilejší, počký

(počkej). Sb. — **Dlouhé é v skloňování a časování.** *Klade se m. í* na severových. Mor.: záležé, pršé m. záleží, prší. Sb. *V západní Mor. é m. ý*: bestré m. bystrý. Sb. *Místo é* klado se v nom. sg. n. u adjektiv v středním Slov. *uo*. Vz uo, a tamtéž v nom. pl. *ja* m. *é*, vz Ja. — **Dlouhé é se krátívá v: e**: 1. *u masc., kdykoliv* slovo o slabykn roste: děšť — deště, chléb — chleba; — *ale*: chlév, gt. chlěva. — 2. *U tvoření adjektiv ze substantiv*: chléb — chlebný, déšť — dešťový. — 3. *U adj. na -ý, -á, -é* se *é* v Opavsku a Přerovsku krátí: urodne pole. Tam se samohlásky vůbec krátí. Sb. Vz Skracování samohlásek. — **V názvosloví dlouhé é** se nenaskýtá. Ht. — É, interj. É, hoře, že jsme se kdy narodili. St.

Ě, či cyrillské *jať* je sice původem svým dvojhláskou, ale za pravou dvouhlásku přece nelze ho pokládati, ačkoliv po retnicích dva rozličné zvuky *i* a *e* v jeden splývají, protože jest *ě* krátké a pravá dvojhláska dlouhou býti musí. Vz Dvojhláska. *Ě se vyslovovalo jako* **al**, lat. ae, jak z jiných jazykův vidíme: řec. Καῖσαρ, lat. Caesar, něm. Kaiser, Césarь, domě m. domai (Zk.); δαίμων, φοίνιξ, οἶδα, jimž v strslov. dĕmunъ, pěnikъ a vĕd stojí oproti, litav. klaips — chlĕb, baisus = bĕs, maišas — mĕch, dim. mĕšec; chlĕb, goth. hlaibas, nněm. Laib. Ht. Zv. 59., 60. Potom se, jak se zdá, *přesmyklo ai v* **la**, běžné posud u Polákův: miara, viara, viatr. V československančině: hořal, leťal, viďal, kde *i* předcházející souhlásky změkčilo; nyní: hořel, letěl, viděl. Ht. Zv. 60. Druhá proměna prazvuku *ai* je přehlasování přesmyknutím z něho povstalého *ia* v **ie**; z *ie* vzniklo pak *ě* tím, že každá z obou hlásek polovice váhy své pozbyla a tím dvojhláska se zkrátila; *ie* jest běžně posud u Slovákův: miera, viera, vietor. V strčeš. též *ie* až do 16. stol., od té doby v **í**: césar, cjesař, císař. (Jir.) *V nové češtině stáhlo se v* **i**, po *l* **v é**: míra, vítr, víra, chléb, chlév, mléko, *ale*: sliditi, lípa (Jir.). Ht. Zv. 60. Ale v slabikách krátkých slovenčina tak, jakož i bulharčina a slovinčina v nepřízvučných, prazvuk *ai* v *e zúžila*: merica, verný, povetric; *v strčes. ě*: měrica, věrný, povětrie, *v novočeštině po retných*: v, b, p, m, f a po: d, t, n *je ě*: věrný, běh, pěna, měna, děd, tělo, učený — *po ostatních čisté e*: cesta, seno, stolc. Ht. Zv. 60. Vz Gt. Fonl. §. 64. — **V názvosloví ani krátké ani dlouhé ě se nenaskýtá**, v středosloví i jedno i druhé zhusta, vz více v Ht. Zv. 61., 62. — **Ě povstává:** *1. stupňováním* samohlásek *e* a *i*. Vz. E. I. Ht. *2. Stupňováním l a r* (vz Mkl. B. Einleitung), Ht.; aneb dle jiných, kteří *l* a *r* za souhlásky mají, stupňováním slabých samohlásek ъ a ь při ĺ a *r*; výběr, měliti. Vz L, R. Cf. Archiv für slav. Philologie I. a III. seš. I. díln. Bž. — 3. *Jindy vzniklo ě* z původního dlouhého a, jako: sěsti. Vz Gt. Fonologie. §. 65. — *4. ě* povstalo velmi zhusta stažením dvou *e*. Vz Gt. Fonl. §. 66. — 5. Z *ie*. n. *je*, *a)* v pádech zájmena 3. os. s předložkami: od něho (od n-jeho), k němu (k n-jemu). — *b)* V složení slovesa jed — jísti s některými předložkami: s-nědl m. s-n-jedl, oběd m. ob-jed. — *c)* Sněm. Da. — *d)* V trpném příčestí min. času sloves 4. třídy: činiti — činien — činěn, chytiti — chytien — chycen. Ht. Zv. 62. — 6. Z nosového ę, Ht.: pět, staroslov. pętь; pěst, strslov. pęstь; měkký, strslov. mękъkъ; símě, strslov. sěmę. Zk. Za nosové ę má čeština vlastně střídnici *a*, před kterouž souhláska tvrdá se obměkčovala: pętь = p'ať či piať, přehláskou p'ef či pieť a ztvrdnutím koncového *ť*: p'et či pět. Druhdy se *a* udrželo, jako: piati (= píti) od pьn-ti = pęti; telę-ta = telata; hřibę-ta = hříbata. Před *a* = ę retnice někdy ztvrdly: zapat m. zapiat, pátý m. piátý, devátý m. deviátý, svatý m. sviatý atd. Bž. — Prk. píše o této věci takto: *ě má čeština trojí. Jedno* vzniklo z předhistorického *ai*: chlěb, goth. hlaifas, stněm. hlaib, nněm. das Laib. (Fk. 734.). *Druhé* jest nosového původu, povstalof z ę, které nahraznujo čeština buď hláskou *a (á)*: maso, řad i řád, lada, svatý, máta; neb dvojhláskou *ia*, přehlas. *ie*, *ě*, staž. *í*: Stiaglav (Sťahlavy) — stlti, pial — píti, jejia (.jejá), jejie, její, kniez (kněz), penlze, viace, viece (věčí), více, mě, tě, sě, tioha, tíha atd. Za příčinou možných zmatkův jest tedy radno, by se v strčes. textech prvé psalo *ě*, druhé pak *ie*, zcela přiměřeně své záměně v historické češtině. *Třetí ě* konečně jest nepravé, stojíc místo *e* po předchozím *di, ti, ni* = *ď, ť, ň*: voděn, ctěn, viněn m. voďen (= vodi-c-nъ), cťen, viňen; cf. hořen, nošen, vožen. — **Ě se stupňuje**: 1. **v í** (v staroč. a slov. *ie*): pěji — zpívati, oději — odívati, Ht., směji se — nsmívati se, Gb., věřiti — viera — víra. — Závažnějším *í* vynikají l dvojslabičné infinitivy časoslov 1. a 3. třídy: stříci, čníti, pníti, mníti, dlíti. Ht. Zv. 62., (vyjmouc: pěti od pěji = zpívám a spěti. Bž.) a *příčestí* trpné min. času: viděn — vidln, zavříno, klanino, vědíno. Bart. Na Mor. *ě* m. *í* v inft. mět, chtět m. míti, chtíti. Šb. Vz I. — 2. V *a*. Saditi od sěd, výstraha od strěh v stříci, Ht., střehu — stráže, Gb., vlěk — vlak — vláčeti. Kt. V pět — pátý, devět — devátý není stupňování, nýbrž *a* tam původnější než *ě*: pętь = pi-atь, spodobou kmenového *a* k podnebnému ь: pi-etь, z čehož pět ztvrdnutím koncového *ť* (jako host m. hosť); devetý = deviatý, dlouženim kmonového a: deviátý, ztvrdnutím retnice vi = měkké v: devátý. Bž. Vz Tvoření slov stupňováním, Stupňování. — **Ě se střídá** (vz Střídání): 1. s **a**. V 14. a 15. stol. často: poňavadž m. poněvadž. Vz více v Historii českých samohlásek, str. 104. Gb. *Místo ě* v již. Čech. *a* jen v: opršalý, ošišalý. Ostatně vz A. — 2. **S e**, Vz E. Ht. České *ě* vyslovuje se jako *je* čili praejotované *e*: věz, pět. V mnohých případech vyslovuje a mnohdy také píše se m. *je* n. *ě* pouhé *e* a sice ne jenom po souhláskách měkkých, ale i po souhláskách tvrdých, kde tedy praejotace beze stopy vymizela: řeka, kde m. řěka, kdě. Střídání toto *ě* s *e* nastoupilo *v nové češtině po sykavkách*: celý, noze, seno, mléti, běžeti m. cělý, nozě, sěno, mlěti, běžěti; *po l*: chleb m. chlěb; hojně *po retných* souhláskách obzvláště dialekticky v jihozáp. Čech: peši, mesiac, vedeti m. pěší, měsiac, věděti; *po d* v příponě dě:

kdě, nikdě, zdě m. kde atd.; *po t* ve slovenštině: stena m. stěna; *po n* od polov. 13. stol. do konce 14. stol. často v zájmeně *on*: v nemž, k nemu m. v němž a k němuž a v *příčestí trp.* času min. časoslov 4. třídy: naplneno m. naplněno. Gb. Místo *e* v obec. mluvě *ě*: čtěnl, otěp m. čtenl, otep. Šb. — 3. S **i, í**. Vz *i*. *Ě* se seslabilo v *i* (následuje). Ht. Knih — kněh; v gt. sg. jmen podstat. rodu žensk. v obec. mluvě *e*(ě) m. *i*: pece, nitě, čtvrtě, mědě, noce, nemoce (v novější době) m. peci, niti, čtvrti, mědi atd. Jir. — 4. S o, vz O. Ht. — **Ě se odsouvá** v slovostředí a na konci slov: *1. vysouváním v* **imperat.** buďme, buďte, nesme, neste m. buděme, buděte, neseme, nesete. Ht. (Zde podnebný živel v *ě* se tající nevysut úplně; tají se v měkké předcházející souhlásce: buď-me. Bž.). — 2. *Odsouváním*: země — zem, stráně stráň, v nichž *ě* není původní. Ht. Zv. 63. — V obec. mluvě vymítá se *v Krkon. ě před u*: ďuče = děnče = děvče. Kb. Na Moravě věnl (věil) m. v čulě (přehlas. v čile). Vz Věil. Kt. — **Ě se seslabilo v i (í):** *1. v dat.* ženě — duši; *2. v lokale*: slově — poli, ženě — duši; *3. v lok. pl.*: slověchъ — polichъ; *4. v pl. zájmena on*: těchъ — jichъ, těmъ — jimъ, těmi — jimi. Seslabení toto stalo se v době předhistorické. Vz Otírání a: Historie českých samohlásek, str. 69. Gb. — *Vlastní ě nalézá se* **v příponách ohybacích** *1. v lok. sg. tvrdých a-kmenův*: ruce, duše, vraze, duze, muše; ‚i' *u měkkých a-kmenův* (muži, poli, duši) jest seslabeno z *ě*: mužě — muži. Vz Lokal; *2. v nom. a akkus. dual.* tvrdých a-kmenův a stř.: ruce, slově, dvě. — U měkkých a- kmenův masc. přešlo starší *-ia* v *-ě*: muža — dva mužě. — *3. V příslovcích*: svatě, čistě; též v komparativech. Ještě Řehoř z Jelení a Všehrd píší: častějě, pěknějě. Jir. — *Ě je v Krkonoších* a na Mor. *příponou* jmen znamenajících děvčata: Šilbaně = dcera Šilhanova, Anně, Barče. Šb. Tam a ve východ. Čech. vůbec zní *ě* po *m* jako *ně*: mňesto, mňel, zemňe, mňeď, mňesíc, mňeřiť = město, měl, země, měď, měsíc, měřiti; po retnicích vyslovuje se tam jako prosté *e*: peknej, behať, vežka = pěkný, běhati, věžka. Šb., Kb. — **Ě platí ve verších za krátké**: běda = ∪∪; ale činí předcházející slabiku obojetnou. — Vz E dlouhé.

Earl (angl., erl), titul šlechtický, hrabě.

-eas. Jména staroklassická v -eas ukončená jak se skloňují. Vz -as.

Eau, fr. (= ó), voda, voda přeháněná, zvláště voňavka. E. de Cologne (ó de Koloň); E. de Luce (ó de Lys); E. de Javelle (ó de žavel); E. spirituense (spirityěs). S. N.

Eben, u, m., z řec. = černý dub, Ebenbaum; 2. = ebenové dřevo, velmi tvrdé z vých. Indie a jižní Afriky, Ebenholz. Obočí jako eben černé. Jg.

Ebenovitý, ebenu podobný, ebenartig. Rostl.

Ebenový, z ebenu. Eben-. — E. strom, dřevo. Br.

-ec, *přípona jmen podstatných, gt. -ce.* Této se v strč. více užívalo než nyní: družec, milec, pasec, tvořec, holec, Jir., žnec, lakomec, chlapec, D., bijec, zločinec, očistec, hudec, honec, chodec, lovec, mučec, pěvec, plavec, švec, bitec, rytec, pastvec, svinec, neduživec, šedivec, mudřec, samec, stařec, nedbalec, opilec, smělec, pokrytec. Mkl. B. 313. — — *Jména v -ec tvořená od jmen* **míst a zemí** znamenají *obyvatele*: Moravec, Jihlavec, Japonec. Ch. — *Před -ec* se tvrdá souhláska neměkčívá, Ch., dlouhá kmenová samohláska se krátívá: mlátiti — mlatec, moudrý — mudřec, jezditi — jezdec, hloupý — hlupec, koupiti — kupec, Pk., ale: mládec atd. Vz násl. *-ec* jest také *příponou* jmen podstatných *zdrobnělých*: zvon — zvonec, toul — toulec, pupen — pupenec, Č., měch měšec, hrad — hradec, mlýn — mlýnec. T., krámec, stolec, týnec, otec, kamenec. Mkl. — Od slov na *-ec* tvořila se u starých *adj. příponou* **-ný** *ne*: *-ní*: palečný. Šf. Vz Tvoření slov.

Ecce, lat. = ejhle, ej zři, vida, sieh. E. homo = ejhle člověk, Rk., pohleď člověče.

-ecí, přípona, vz -el.

Eclatant, fr. (eklatan), skvělý; zjevný, veřejný, patrný, glänzend, auffallend, ausgezeichnet.

Ecrasseur, u, m. E. Chassaignakův, Simsův, Charrièreův rovný, nakloněný, zvláště na polyp materníkův. Vz Nástroje na polypy. Cn.

-eč, prý přípona substantiv. Vlastně jest příponou jen *-č*: saze-č, vz Č (ku konci).

-eček, přípona jmen podstatných: holeček. Us. Na střední a východ. *Mor.* místy *e z eček* se vysouvá: chlapček, sloupček m. chlapeček, sloupeček. Šb. Místy však ne: stařeček. Mřk. Vz Tvoření slov.

-ečka, přípona jmen podstatných: vařečka, hrázdečka. D. Vz Tvoření slov.

-ečko, přípona jmen podstatných: vaječko, kolečko, hnízdečko. D. Vz Tvoření slov.

-ečky, přípona příslovcí, majících význam přechodníkův praes. act. Mlčečky tu stáli (= mlčíce). Mk.

-ečnatý, vz -ičnatý.

-ečný, vz -ičný.

-eď, přípona jmen podst.: čeleď. D.

-eda, přípona, vz -ado.

Edek, dka, m. = Eduard. Na Mor. Brt.

Edem, na Mor. = jen, nur. Žádného nechcuju, edem tebe Jeníčku. Č.

Eden, hebr., ráj, Paradies, Lustgefilde; rozkoš, Wonne. Rk.

Edeš, e, m. = Edvard, Eduard.

Edice, e, f., z lat., vydání, Ausgabe, Herausgabe.

Edikt, u, m., z lat., veřejné provolání, vyhlášení. Befehl, Verordnung. U starých Římanův vyhláška úředních osob zákonodárnou mocí opatřených. U nás veřejné soudní prohlášení k obecenstvu, kteréž bývá v soudní síni vyvěšeno a v novinách oznámeno. Ed. náboženský = vládní nařízení týkající se náboženství ve státě. Ed. náboženský tolerantní (snášelivý), netolerantní (nesnášelivý). Vz více v S. N.

Ediktalní předvolání, gerichtliche Vorladung, srozumitelněji snad: obeslání provolacím listem. Bs.

Edilové (aediles), úředníci římští, jimž příslušela správa policejní. Rk. Die Aedilen.

-edlný *přípona adjektiv*: smrtedlný, bytedlný (bytelný), čitedlný (čitelný), pochopitedlný, spasitedlný, viditedlný (viditelný). Tato slova jsou nejspíše příponou -ьнъ n -ný od prtc. perft. act. (-lъ) odvozena. Mkl. B. 152. Vz -tedlný.

Edvard, a, m. V. Edeš, Edek.

-edý, přípona adj. škaredý.

Efemera, z řec., jednodenní zimnice. Eintagsfieber.

Efemerní = jednodenní, pomíjející, eintägig, vorübergehend.

Efemeron, jepice. Eintagsfliege. Rk.

Efendy, tur., pán; turecký učenec. Rk.

Efes-us, a, m., mě. řecké. Ephesus. **Efeský**.

Effekt, u, m., z lat., účinek, působení. To dělá eff. (to padá do oči). Us. Wirkung, Erfolg, Eindruck.

Effektivní, skutečný, wirklich, in der That vorhanden.

Effekty, z lat., veškeré movité jmění mimo peníze, Güter, Habseligkeiten. *V kupectví* = úvěrné listiny, jež se na burse dle měny prodávají. Vz vie v S. N.

Effeta, hebr., otevři se. Rk. Má dobrou effetu (Mundstück, vyřídilku). Vz Výmluvný. Lb. To je effeta = hovorná (s přihanou) Jg.

Effigies, lat., obraz. Bildniss, Bild. In effigie někoho oběsiti = něčí obraz pověsiti místo něho samého nepřítomného.

Efialt-es, a, m., Řek zrádce, jenž Peršanům u Thermopyl stezku horskou ukázal. Vj.

Efyra, y, f., staré jméno Korintha a jiných měst řeckých. Ephyra.

Egal, fr., stejný, lhostejný. To je mi egal. Us. Gleich, gleichförmig; gleichgiltig.

Egejský. E. moře, egeisches Meer, mezi Řeckem a Malou Asií.

Eger, Cheb, u, m., město; 2. řeka v Čechách, Ohře, Oharka. S. N.

Egid, Jiljí. Jiljská ulice v Praze. *Ne*: Jilská.

Egoism-us, u, m., lat., sobectví. Selbstsucht, Eigenliebe. — *Egoista*, y, m., dle „Despota“: sobec. Kdo vlastní blaho činům svým za konečný účel vytýká. Vz vie v S. N. Der Selbst-, Eigensüchtige.

Egra, y, f. = Cheb, Eger. Háj. — 2. Ohře, Oharka, řeka, Eger.

Egreš, na Slov., lépe: agrest. Jg.

Egypt, a, m. Egypten. Popis Egypta vz v S. N. — Vz Aegyptus.

-ech, *koncovka lok. pl.* při I., V., VI. a VIII. deklinaci. Vz Lokal. **-ech**, koncovka lok. pl. v I. sklonění bývá po *r* a u jmen národův v *-an*: v darech a svárech (při čemž se *r* neměkčí), ve Slovanech, v Římanech, Angličanech; potom u jmen v *d*, *t* nkončených: v sudech, v listech. *Jména VI. sklonění* (Slovo) v *l*, *n*, *d*, *t* ukončená mají v lok. pl. *častěji -ech než -ích*. — *V lok. pl. V. dekl.* (Kosť) jest správná koncovka **-ech**: *v kostech*; v obec. mluvě ve vých. Čech. klade se -ich: v *kostich*, Jir., jinde: kostich.

-echa, přípona jmen podstatných: macecha, vařecha. D., Mkl. B. 288.

Echekrat-es, ea (a), m., filosof pythagorejský věku Platonova.

Echidna, y, f., řec., veliký had, dle některých z polovice panna.

Echo, a, n.; echo, gt. echoy, Šf., gt. echo-i (dle „Kosť“), f., Zk.; ale užíváme: echo, a, n.; z řec., ohlas, ozvěna, das Echo. Vz vie v S. N.

Echt, něm. To je dobrá, pevná, spravedlivá látka; stálá barva; dobrobarevná látka. Šr.

Eibenschütz, město na Mor., Evančice, Ivančice.

Eilau, Jílov, v Prusku. Rk.

Eilfahrt, něm., jízda s rychlíkem. Hnš.

Einbilden sich. O sobě mnoho mysliti, na sobě mnoho zakládati, domýšleti se.

Einrichtung, zřízení, spořádání; nábytek (domácí), nářadí (kuchyňské) a náčiní vůbec. — Šr.

Eins. Marsch — Eins! Pochod — ráz! Čsk.

Einschränken sich: vázati se, stísniti se v něčem, přestati na mále, dosti míti na mále, na Mor.: úzkobiti se.

-eion, jména řecká ukončená v *-ειον*, vz -eum.

Eisgrub, mě. Lednice na Mor. Rk.

1. **-ej**, přípona jmen podstat.: kročej, obličej, obyčej. — 2. *ej m. ý* (všude v obec. mluvě) jest znakem nářečí českého: mlejn, bejk, pejcha m. mlýn, býk, pýcha; *řidčeji m. í*: cejtim, sejto m. cítím, síto, Šf., lejtko, nožejček m. lýtko, nožíček. Šb. Ženy mastěj m. masti. Vz -ejí. Proto není správné *pravidlo*: „Kde se *ý* jako *ej* vyslovuje, piše se *ý*: mlejn -mlýn, pejr-pýr, hejbati-hýbati, říkámť také cejtim, ale piši: cítím, *a ne*: cýtím. Jest totiž *ej* rozloženo z *ý* a *í*. Vz *í*, *ý*. Ještě příklady. *Ve vých. Čech.* v instr. sg. *IV. sklon. (Růže) ej m. í*: růže-růží-růžej; ulice-ulicí-ulicej; slepicí-slepicej. — *Vůbec*: dobrej (m. dobrý) člověk. *Na Hané klade se é m.* ej. Vz é. — *Ve žďárském pohoří* klade se *ej* také *v komparativech místo ad*: rejší, mlejší m. radší, mladší. Šb. *V jihozápud. Čech.* užívají *ej také místo y*: mejl, krejl m. myl, kryl. Šb. — *Ej* povstalo také zpátečním přehlasováním *z aj*. Vz Ai, A.

Ej, ejhle, interj. k označení a) podivení, b) radosti. Nt.

-éja stahuje se v *á*: smějati-smáti, vějati-váti. Mk. — 2. V *í*: sějati — síti. Da.

-ěje (ěje) přípona komparativu v obec. mluvě vých. a střed. Čech. *m. ejí* (ějí): pěkněje, chytřeje, dáleje, víceje m. pěkněji, chytřeji atd. Jir.

-eje, přípona substant.: slepěje, koleje. D.

-ejí, -ějí *koncovka 3. os. pl.* tvaru přítomného u časoslov III. třídy, která se časují podlé vzorce ‚Uměti‘, vz Uměti, a u časoslov V. třídy, která se časují podlé vzorce ‚Krájeti‘ vz Krájeti. — *Čechové* nevědouce, mají-li v 3. os. pl. přidati -í aneb -ejí, *tvořívají si* **imperativ**; končí-li se v 2. os. sg. v -ej, kladou -ejí, jinak -í: leť — oni letí, hoď — oni hodí, střílej — oni střílejí, vrať — vrátí, sháněj — shánějí, vracej — vracejí, viz — vidí, věz — vědí. *Také jim pomáhá imperativ pl.*: hoďme, házejme. *Ale toto pravidlo není zcela* **spolehlivé**, říkáme: haň, klaň, stav, věš, vymiz, a dle toho: haní, klaní, staví, věší, mizí m. správných tvarů: haněj — haněji (haněti), klaněj — klanějí (klaněti), stavěj — stavějí (stavěti), věšej — věšejí, mizejí; bolеti má bolí a bolejí,

zniti (zní) má zní a znějí atd.; haniti, staviti, věsiti mají ovšem: haní, staví, věsí. — *V již. Čech. klade se jen* -í (nikdy -ejí): školáci umí m. umějí, chlapci hází m. házejí. *V obec. češtině jinde naopak klade se všude* **-ejí,** tedy i tam, kde *-í* má býti: hořejí, honějí m. hoří, honí. Kts. Zvláště tam, kde druhá osoba oslovuje se tvarem 3. os. pl.: Nač ho chválejí (n. chválíte)? Jest-li si pospíšejí, dohonějí ho. Da. Vz í. *Ve vých. Čech.* klade se éj n. **ej** *m. ejí*: poněštěj, házej m. pouštějí, házejí. — **-ějí** *přípona* **komparativu,** která v 14. stol. skoro zcela zanikla, ustoupivši tvarům v -ější, ší, í: bělejí — bělejší, bližejí — bližší, hebčejí — hebčí, hezčejí — hezčí, hořčejí — hořčí. Muž je silněji než žena. St. *V příslovcích posud*: pěkněji, slaběji. Č., Jir. Vz -ejší.

-ější. *Přípony* **komparativu** jsou *-ějí* (staženo v *í*), *-ší* a *-ější*. Komparativ nynějších nářečí zakládá se dílem na strslov. kompar. na -ějъ dílem zase na -ějьšь; u nás první jen v adverbiích. Mkl. B. 322. Vz -ejí. Před *ě* se souhlásky *d, t, n, r* v *ď, ť, ň, ř* obměkčují, *h, ch, k* v *ž, š* a *č*, *ck* v *čť*, *sk* v *šť* mění. — *-ější přípona* **adjektiv** odvozených od příslovcí. Taková se nestupňují: zdejší, nynější, vedlejší, zejtřejší, včerejší, tamější.

-ěju. Časoslova na -ěju, později na -im. Vz -aju. —

-ek *přípona* **jmen podstat.**: 1. paběrek, cvrček, smutek, omlatek, břichopásek, ostřížek, svědek; 2. *zdrobnělých*: bůžek, člunek, hrnek, doubek, ježek, kousek, krtek, oříšek, souček, pacholek; 3. *substantivuje jiná slova*: úterek, čtvrtek, pátek, desátek, holobrádek, dobytek, zbytek, nadbytek, počátek, dodatek, vzatek, ostatek, dostatek, předek, potomek. Mkl. B. 263. Vz Tvoření slov; -ák. - *Jména v -ek* **vysouvají** ve všech pádech *e*: sládek, sládka. *Ale slova*: Řek, česnek, rek *e podržují*. — Jména v *-ek mají v nom. a vok. pl. raději -ové než -i*: předkové, svědkové. — Od slov na -ek ukončených tvořila se u starých *adjektiva příponou -ný* (*ne*: -ní): zmatek — zmatečný. Šf.

Ekbatana, gt. Ekbatan, pl., n., dle „Slovo", mě. staroperské.

Ekfonesis, řec., vzvolání, exclamatio, když mluvící pohnutí, v kterém mysl jeho jest, slovem aneb řadou slov vyznamenává. O běda, přeběda vám všem, kdo jste příčina toho zlého. Bart. Vz Zk. Ml. II. str. 182.; Mk. Ml. 305. Mus. 1844. str. 438.; S. N., Exclamace.

Eklekticism-us, u, m., řec., výběrnictví. Rk. Das Streben, aus Mehrem das Beste zu wählen.

Eklipse, e, f., z řec., zatmění. Verfinsterung, Verdunkelung.

Ekliptika, y, f., z řec., slunník, dráha sluneční. Rk. Roviny, osa, točny e-ky; skloněk (sklonek, nakloněni, Schiefe der E.) e-ky. Š. a Ž. Ekliptik, Sonnenbahn, Thierkreis.

Ekloga, y, f., z řec., zpěv pastýřský, idyllický. Vz více v S. N. Hirtengedicht.

Ekonom, a, m., z řec., hospodář, Oekonom. Haus- o. Landwirth, guter Wirth, sparsamer Mensch. — **Ekonomický,** ökonomisch, wirthschaftlich, sparsam. — **Ekonomista,** y, m. = znalec nauky hospodářské. Rk.

Ekstase, e, f., z řec., vytržení, roznícení, nadšení. Býti v ekstasi. Ekstase, Entzücken, Begeisterung, der höchste Grad von Freude.

Ekumenický, z řec., celosvětský, všeobecný. E. sněm církevní. Rk. Allgemein.

Ekvipáž (equipage), e, f., kočár s koňmi, oblek, náčiní na cestu, k válce. Na Slov. záprah. J. tr. Wagen und Pferde, Anzug, Reisegeräth, Kriegsgeräth.

-eký. Přídavná jména v -eký (-ký, -oký) odmítají *při stupňování* tuto koncovku a přidávají -ší k samému kmenu, při čemž se *s* v *š* a *z* v *ž* mění, poněvadž jest přípona komparativu -ьší, kteréžto ь vniká ve tvrdou souhlásku předcházející (Bž.); dvouslabičná přídavná jména *krátí* v tomto případě kmenovou dlouhou samohlásku: krátký — kratší, blízký — bližší; daleký — další, vysoký — vyšší. Kz.

-el. Přípona *substantiv*: koudel, koupel, kozel, kazatel, pádel, plevel, kašel, trupel, povrhel, přítel. D. Vz Tvoření slov a hlavně Mkl. B. 108., 110., 118. — **Jména mužského rodu v -el skloňují** se *většinou podle II. sklonění* **mimo**: manžel, posel, anděl, koušel, účel, úděl, úhel, kotel, popel, uzel, živel atd., *jež k I. sklon. náležejí*. — *Jména v* **-el od časoslov odvozená** *skloňují se dle II. sklonění*: spisovatel, učitel. Vz L. — *Jména v -el* **vysouvají** *ve všech pádech e*: osel — osla, kozel — kozla, orel — orla. **Ale**: Abel, manžel, kostel, zřetel, popel a j. *podržují e, taktéž ta, která se skloňují dle II. sklonění*: obyvatel, e Kz. — *Místo -el* v příčesti v Krkonoších: *al*: držel — držal. Vz -al. — **Jména rodu žen. v -el** *ukončená skloňují se dle „Daň"*: postel, koupel, koudel, petržel. Kz.

-ela, vz ala.

Elaborat, u, m., z lat., vypracování, Ausarbeitung; výrobek. Rk.

Elastický, pružný, elastisch, biegsam.

Elastika, y, f., pružnost, Elasticität, Spannkraft.

Elate-a, e, f., mě. ve Phokidě. Dle Euboea. — *Elatejský.*

Elbanec, nce, m., nerost, křemen vápnoželezitý. Kieselkalkstein.

Elbe, řeka, Labe.

Elbogen, mě. v Čechách, Loket.

Eldorado, a, n., špaň. ráj pozemský, gesegnetes Land; Schlaraffenland. Vz S. N.

Ele-a, e, f., mě. v Lukanii. — *Elejský.* — *Elean,* a, m.

Elebor, u, m., kýchavka, veratrum. E. černý = čemerka. Jg.

Elegance, e, f., z lat., ozdobnosť, uhlazenosť, úhlednosť, Eleganz, Zierlichkeit, Niedlichkeit, Nettigkeit, Anmuth, Schmuck. —

Elegantní: něžný, ozdobný, uhlazený, Rk., elegant, zierlich, nett, niedlich, artig.

Elegický, žalozpěvný, truchlý, bolestný. Rk. Elegické distichon, vz Mk. Ml. 321. — 323.; Zk. Ml. II. 199. El. verš, hásen, elegisch.

Elegie, e, f., z řec., truchlozpěv, žalozpěv, die Elegie, Klagelied. Rk. Vz S. N. Elegii (ἐλεγεία) Řekové nazývali každou báseň, která složena byla dvojveršim elegickým, ať byla

obsahu jakého koli. Mělať řecká elegie nejprve ráz hrdinsko-epický, pak gnomicko-didaktický, posléze pak více lyrický, ve kterěžto poslední příčině v elegii vyjadřovaly se hlavně city truchlé. My nazýváme elegií báseň lyrickou, která jest poetickým výrazem truchlosti plynoucí ze ztráty toho, co nám milým bylo nebo z nedostatečí dosíci dobra, po němž toužíme. K elegiím nejznamenitějším patří Kollárův velebný předzpěv ku ‚Slávy dceři‘. Krásné e. máme od Čelakovského, Koubka, Heyduka a ve sbírkách písní národních. KB. 179. Vz tam příklady a Perly české 1855.: Na trosce. Dch.

Eleison, řec., smiluj se, erbarme dich.

Elektra, y, f., dcera Agamemnonova a Klytaemnestřina, sestra Orestova a Ifigenina. Vj.

Elektrickosť, i, f., mlunnosť, Elektricität. Krok. Vz Električnosť.

Elektrický, električný, z řec., mlunný, elektrisch. E. léčení, hodiny, rána, světlo, telegraf, točidlo, úkaz, proudění (kladné, záporné), S. N., síla, povětroň (na př. blesk, Stě.), Nz., chochol, zvonky, větrník, krupobití, kladivko, motýl, pavouk, květina, Voltova pistol, zápalka, dělo, stříkačka, běhoun, tanec, střelec, hmoždíř, teploměr, vejce, závitnice (Spirale), svítilna, plovač, jehla, Ck., sloup, koláč, Us., batterie, souláhví spojené addendo neb multiplicando, vůně ozonováním vzduchu vznikající, Stě.; e. přitažlivě či kladně, odstrkavě či odpudivě či záporně. E. proud vyvolat, šp. m. učiniti, způsobiti, vzbuditi, vyvinouti.

Električnosť, i, f. (vlastnosť), Elektricität. E. vázaná, utajená, volná; kladná, záporná; zvířecí; nestejná; tlakem, třením, roztrhováním vzbuzená. E. vyvinouti, vzbuditi, způsobiti, učiniti; vodič, úbytek električnosti; rozlučování e-stí, Elektrolyse. Nz. E. návodem: napiatá, proudící; živočišná, S. N.; přitažlivá či kladná, odstrkavá či odpudivá či záporná; protiva e-sti (Pol); dobrý, špatný vodič, nosič e-sti (elektronoš, koláč električný). Šp. E. skla (+, kladná), pryskyřice (—, záporná); e. galvanická, galvanismus. Š. a Ž.

Elektrika, y, f., stroj, jímž električnosť se budí či vyluzuje a jinam převádí. Elektrisirmaschine. *Části její hlavní*: 1. hmota, která se tře, *natěrák*; 2. hmota, o niž se co tře, *natěradlo*; 3. hmota, která električnosť pojímá, *svodič*. S. N. Vz tam o tom více. E. Wintrova, francouzská, soubudná, influenční (Influenz-), Ramsdenova, Marumova, Armstrongova parní, Haltzova, Zengrova. Ck. Šňůry k elektrice, nátěr k e-ce (amalgam). Ck.

Elektřina, y, f., mluno, die elektrische Materie. Krok., Nz. Rozlučování elektřinou, Elektrolysirung.

Elektroda, y, f., Elektrode, konec drátu galvanický proud vedoucího. Anoda (Anode) = kladný pol, kathoda (Kathode) = záporný pol. Stč.

Elektrodynamika, y, f., Elektrodynamik, nauka o zákonech pohybu a působení proudů elektrických na sebe. Stč.

Elektrofor, u, m., řec., nástroj k vyvinování a držení električnosti, elektronoš, Elektrophor. *Části jeho*: kadlub, kotouč, poklička. E. pryskyřicový, pružcový. Ck.

Elektrochemický, elektrochemisch. E. theorie, e. rozloučení, Elektrolyse. Stč.

Elektrochemism-us, u, m. Stč.

Elektrojev, u, m., Elektroskop. E. jednoduchý, pozlátkový, s hustičem (kondensatorem), Andriessenův, Bohnenbergrův, Fechnerův, Henleyův. Ck.

Elektromagnet, u, m.

Elektromagnetický, elektromagnetisch. E. rovnatel (regulator), váhy. Ck.

Elektromagnetičnosť, i, f., Elektromagnetismus.

Elektrometr, u, m., z řec., elektroměr, mlunoměr, Elektrometer. E. Voltův stéblový, Dellmannův, Zengrův, Coulombův, Thomsonův zrcadlový. Ck.

Elektromotor, u, m., elektrobudič, mlunopudič, Elektricitätserreger.

Elektromotorický, elektromotorisch. E. síla. Stč.

Elektroplodič, e, m., vz Elektromotor. Rk.

Elektropunktura, y, f. = akupunktura spojená s elektrisováním. Stč.

Elektroskop, u, m., elektrověsť. Vz Elektrojev.

Elektrostatika, y, f., Elektrostatik, nauka o zákonech rovnováhy električnosti. Stč.

Elektrosvitný. E. deska (Blitztafel), trubice (Blitzröhre), nádoba (leuchtende Flasche.) Ck. —

Elektrotherapie, e, f., léčení elektřinou. Stč.

Elektrotyp, u, m., galvanoplastický otisk měděný. Stč.

Element, u, m., z lat., první počátek; živel. Rk. Ur-, Grundstoff. — E. = *člen*, (v elektrice).

Elementarni škola (elementarka, škola prvopočáteční), Elementarschule; živelní, urstofflich, uranfänglich.

Elemoš, e, m. Salbenbaum. Rk.

Elent, a, m., z Elenthier, los. — **Elentový**, Elent-. E. kůže. V.

Eleusi-s, ny, f., st. mě. v Attice. - *Eleusinský*. — *Eleusini-a*, í, pl., n., dle „Gymnasium“, slavnosť eleusinská. Eleusinische Feier.

Elev, a, m., učeň, chovanec. Eleve, Zögling, Schüler.

Elevatorium, a, n., lat., zdvihadlo, Hebewerkzeug, Hebestange.

Eliminace, e, f., z lat., vyloučení, odmísení. Elimination, Wegschaffung, Entfernung, Tilgung. —

Eliminovati = vyloučiti, odmísiti, eliminiren, entfernen, tilgen. — **co z čeho**. Rk.

Elisabeta, y, f., vz Alžběta.

Elise, e, f., z lat., odvržení, vynitka, zámlčka, výsuvka. Das Wegwerfen, Auslassen (eines Buchstaben).

Eliška, y, f. = Alžběta; 2. máslo s tvarohem smíšené, rozhuda. V obec. mluvě také: toleranc, Toleranz, z lat.

Elita, y, f., z fr. elite, výbor; květ, tresť něčeho. Rk. Das Auserlesene, Auserwählte; der Kern der Truppen.

Elixir, u, m., arab., lék, Absud, Heiltrank, Stärkungsmittel; kámen mudrcův. Rk.

Éljen, maď., ať žije! sláva! Rk.

Elka, y, f. = Helena. Mus.

Ellipsa, y, f., z řec., výpustka, výsuvka.

Ellipse, Auslassung eines o. mehrer Wörter in einem Satze. 1. Ellipsa jest opak *pleonasmu*. Ellipsou (výpustkou) slove vypuštění slova, jež sice v obdobných vazbách u větě kladeno bývá, vypuštěno však jsouc srozumitelnosti ujmy nečiní, anoť tkví buď v obsahu jiného slova buď v útvaru celé věty. Dle toho, vypuštěno-li buď *substantivum* nebo *verbum*, rozeznáváme ellipsu *nominalnou* a ellipsu *verbalnou*. — *Ellipsa* **nominalná** vzniká, když se vypouští substantivum s adjektivy, číslovkami a zájmeny stále spojované. *S ellipsou* **nominalnou** *užívá se* a) *adjektiv*. Pomsta i na chromém dojede. Ťal do živého. Byli jsme v úzkých. S takovou málo pořídíte. S dobrou se potázal. Vyplatil jej hotovými. — b) *Zájmen přisvojovacích*. Hleď svého (díla). Každý svou hnde. Stál na svém. Jdi po svých. — c) *Číslovek*. Seděli jsme až do čtyř. Na lože o devátě, s lože o páté. Nemá všech doma. — **Ell. verbalná** mnohem bojnější jest ellipsy nominalné. Velmi častá jest ell. slovesa **býti** sponověho i přísudkového. — a) *V úsečných větách příslovných*. Mladosť radosť, starosť žalosť. Bez ochoty zlé roboty. — b) *Ve příslovných* větách souvztažných (korrelativných). Kde maso, tam psi. Jaký pán, taký krám. — c) *V první větě příslovných souvětí porovnávacích před následujícími částicemi* **než** *a* **jako**. Lepší ctnosť ve blátě než hřích ve zlatě. Pěšky jako za vozem. — d) *U výkřiku, zvláště po slovcích dobře a škoda*. Chvála Bohu! Dobře mu tak! Škoda, že jsme o tom nevěděli. — e) *Ve větách souslednÿch uvedených částicí až*. Hudba hrála až milo. Společnosť je tam až běda. — f) *Po slovci div s následující větou zápornou*. Div si oči nevyhleděl. Vz Div. — g) *V časových větách uvedených slovy ,jak živ'*. Jak živ jsem ho neviděl. — h) *Ve frasích ,dnes rok, tak týden'* a p. Dnes rok zemřela. Tak týden měla jsem pomocnika (K. Poh.). — i) *Ve větách tázacích a vztažných*. Hned věděl, co a jak. Vím, kndy do města. — k) *Ve vazbách ,kde jaký, kde který, jak který, málo kdy'* a p. Kde jaké (které) poleno jsme spálili. Málo kdy, aby se nezlobil. Málo který den, aby nepršelo. — *Pozn.* Ve vazbě *,kam který, kam kdo'* vypuštěno sloveso *,moci'*. My jsme se kam který od strachu rozutíkali (K. Poh.). — l) *V záporných větách uvedených slovci ,ni, nic, nikde'*. Slunce nad horami, na nebi ni mráčku. Byl rok a bratra nic. Kde nic, tu nic. — m) *Při infinitivě značícím možnosť a nutnosť*. Tu slyšeti dusot koní, tu viděti hrozné krupobití. Znáti víno po octě. — n) *Při adjektivech přísudkových ,snadno, těžko, milo, hrozno, volno' atd. s následujícím infinitivem*. Každému souditi snadno. Těžko z kamene olej vytlačiti. -- o) *Při substantivech: ,třeba, netřeba, potřebí, hanba, čas, hřích'* atd. Třeba opatrnu býti každému. Št. Již čas vyjíti. Žer. Zeptati se potřebí. Kom. — p) *Při participiu passivi na označenou minulosti*. Ni sěmo ni tamo ustúpeno i váleno zdě i váleno tamo. Rkk. Utopen a více potom nenalezen. Pass. — q) *V záporných předvětích podmíněných vět neskutečných (irrealných) vypouštívá se v nářečích moravských z pravidla participium ,bylo a bylo bývalo'*. Kdyby ne matky, byl bych to učinil. — *Pozn.* Podobnou ellipsu mívají neskutečné věty porovnávací. Odložil vidly a dělal, jakoby nic. K. Poh. — **Než i jiná slovesa velmi zhusta se vypouštívají**, a to: a) *indikutiv*. Po peří ptáka, po řeči člověka. Na bílý chléb máslo, na černý hlad. — b) *Imperativ*. Kdo do tebe kamenem, ty do něho chlebem. Na ptáky lepem, ne cepem. — c) *Infinitiv sloves ruchu podmětného: jíti, přistoupiti a p. ve spojení se slovesy dáti, kázati, museti, strojiti se, chystati se, chtíti*. Češi Uhrům do země nedali. Háj. Potom dál už musil Jiřík pěšky. Er. Sestra chystá se do města. — *Pozn. Po frasích ,není kdo, co, kam; nemám co, kde; nevím co kde' a p. stálá jest ellipsa infinitivu*, kterýžto se doplňuje z předcházejícího imperativu nebo konjunktivu. Prostři na stůl! ,Není čím'. Dávej na stůl! ,Není co'. Sedl bych si, nemám kam. Kupoval bych, nemám zač. — d) *Participium perfecti activi ve frasi: ,rád bych'*. Zabečela kráva, že by ráda na pole. Sš. Pís. 483. Co byste rádi? -- e) *Před konjunktivem vypouštívá se pravidelné ,bylo by třeba'*. Tomu člověku aby se každý kořil. Dnes aby člověk ani nevycházel. Letos abychom v létě topili. — 2. *Zeugma*. Vz Zeugma. — KB. 235. — 237., Km. III. 275. — **Slovné figury výpustkové. Ell. rhetorická** od ellipsy syntaktické tím se liší, že tato jest obratem v řeči vůbec ustáleným, onano pak do sebe má ráz novoty, vznikajíc za příčinou příležitostnou. Tu oni opět v smíchy. Kom. Já přiběhna táži se, co to? Oni, že vítr jde. Kom. — 2. **Rhetorická brachylogie** (stručnomluv), stručnosť a úsečnosť slohu, přivoděná k místu výpustkou všeho toho, čeho ze souvislosti snadno se dovtípiti lze. A hned uzřím zástup lidí všelijaké věci shrajících. Ptám se, co to? oni, že se přes svět strojí. Já: a proč ne bez těch tíhot? lehčeji by jeli. Oni: blond jsi ty! Jak že by jeli? to jejich křídla. Kom. Lab. 29. — 3. **Asyndeton**, výpustka spojek. Vz Asyndeton. KB. 239. Vz Zk. Ml. II. 153.; Mk. Ml. 297. — II. Schodnice (čára). Ellipse, Kegelschnittlinie.

Elliptický, elliptisch, länglich, rund, auslassungsweise.

Ellipsoid, u, m. E. dvouosý, zweiaxig. **-ciný**, vz -edlný.

Eloge, fr. (elóž), z lat., nápis, výrok; pochlebenství, chvalořeč, pochvalný spis. S. N., Rk. E-ge někomu činiti = pochlebovati. Aufschrift; Lob, Lobrede, Lobschrift.

Elokuce, e, f., z lat., řečnické přednesení, Rk., der rednerische Ausdruck; die Wohlredenheit.

Eloquenti-a, e, f., lat., výmluvnosť. Eloquenz, Beredsamkeit.

Elsasko, a, n., nebo Elsas, a, m., něm. Elsass. — *Elsačan, Elsák*, Lex. 1470., *Elsas*, a, m.; *Elsačanka* n. Elsaska, y, f. — *Elsaský*. Jg. Vz S. N.

Elysi-um, a, n., dle „Gymnasium", u starých sídlo blažených, Ráj, sídlo rozkoše. Der Ort der Seligen, Wonnegefilde. — Elysijský.

-em. U jmen v -em ukončených *vysouvá se* ve všech pádech se samohláskovou příponou se počínajících *e*: nájem — nájmu atd. Kz. Ale slova *objem*, sněm, lem, tem atd. mají

v gt. objemu, sněmu, lemu, temu. — **-em je koncovkou** instr. sg. sklonění muž. a střed. a *dat. pl. V. sklon.* (Kosť): hadem, mužem, slovem, polem; kostem. *V obec. mluvě*: kostim, ve vých. Čech. kostim. Jir. — **Místo** *i v* I. *os. sg. praes. na Slov.*: milujem (miluji), pijem (piji), mažem (maži). Šb.

-ema jest koncovka dativu a instrumentalu dual. sklonění: muž, zemė, daň a pole. Da. *Obecná mluva užívá také v instr. plur. koncovek -ama, -ema, ma*; koncovky *-ama* z pravidla u substantiv *s tvrdou n. širokou koncovkou*, zřídka jinde, jako: husama (husma), loktama, zetama (zet, a — zeť, ě) atd.; *-ema* pak a *-ma* při ostatních koncovkách a sice *prvé* z nich obyčejně tehdáž, když předcházejí aspoň *dvé souhlásky*: kyčlema, mandlema, kachlema, pytlema, uhlema, kotlema, sondcema, dněma, kaplema, vochlema, vovcema; řidčeji po jedné souhlásce: králema, mečema (mečma), korbelema, košilema, ba i: dílema, rucema (rukama); obyčejně však v tomto případě stává *-ma*: mužma, košma, nožma, lidma, penězma, dětma, polma, nedělma atd. Vedlé: za ňadrama, pod schodama — slýchati zhusta: za ňadry, a na Plaště vždy: Komora pod schody. Prk. Chlapci jsou za humny. Na Mor. Mřk. — Vz -ama, -oma, Dual.

Email, u, m., fr. (emalj), smalta na kovech, tav barevný. Schmelz, Schmelzglas. E. průhledný, neprůhledný. S. N. — Smaltopalna. — Smaltovati. Sm.

Emaileur, a, m., fr. (emaljér), malíř smaltu. Rk. Emailleur, Schmelzarbeiter, Glaskünstler.

Emailovati, kovy smaltem opatřiti. Rk. Emailliren, in Schmelz arbeiten, mit Schmelz überziehen.

Emancipace, e, f., z lat., propuštění z moci, ze závazku, vyproštění, vyvazení. Rk. Em. otrokův, židův, žen, školy od podřízenosti církvi, těla. Hš. Emancipation, Losgebung, Freilassung.

Emancipatka, y, f. Eine Emancipirte. Rk.

Emancipovati koho. Vz Emancipace. Emancipiren, freilassen, für frei erklären.

Emaus, u, m., obyč. Emausy, pl., klášter v Praze. Emaus. V Emausích. Do Emaus jíti, k Emausům. Jg. — Emauský klášter, opat. Jg.

Embailage, fr. (anbaláž), obal, zabálka; obalné, zábalné, plat od balení. Rk. Das Einpacken der Waaren, Verpackung; Packfutter, Umschlag.

Emblem-a, ata, n., řec., význak, podobenství. Rk. Emblem, Sinnbild; Zierrath.

Embonpoint, fr. (anbonpoen), tělnatosť. Rk. Körperfülle, Wohlbeleibtheit.

Embryo, a, n., z řec. ἔμβρυον, zárodek (člověka), Rk., dítě do 4 měsícův po početí. Keim (von Thieren o. Menschen).

Emeritus, lat., zasloužilý; vysloužilý, vysloužilec. Ein Ausgedinger, in Ruhestand Versetzter.

Emetika, pl., n., dle „Slovo“, lat., dávivé léky. Rk. Brechmittel.

Emente, fr. (emét), vzbouření, pozdvižení. Rk. Aufstand, Auflauf.

Emfase, e, f., z řec., důraz, Nachdruck. Rk. E., významnosť tehdáž na jevo se staví, když slovo přeplněného smyslu jest. Přece se toho dotřel. Hrobu všichni se dokulháme. Vz Zk. Ml. II. 171.; Mk. Ml. 294.

Emfysem-a, ata, n., emfysem, u, m., náduť. Emphysem. Rk.

Emfyteuse, e, f., z řec., dědičný nájem, zákup. Vz Rh. str. 266. Emphyteusis, Erbzins, Erbpacht.

Emfyteut, a, m. = zákupník. Erbpächter, Emphyteut; *emfyteutický* = zákupní, Rk., emphyteutisch, erbzinslich.

-emi n. -ěmi přípona instr. pl. sklonění: Růže, Daň; -emi, -ěmi kladou někteří spisovatelé také *v instr. pl.* 5. sklon. *místo -mi*, kdyžby na konci mnoho souhlásek se shrnulo: lžemi m. lžmi, všemi m. všmi, zděmi m. zdmi. Vz tato slova.

Emigrace, e, f., z lat., vystěhování-se, Auswanderung; vystěhovalci, Auswanderer.

Emigrant, a, m., vystěhovalec. Auswanderer.

Eminenc, e, m., z lat., známka výborného pokroku ve škole. Rk. Eminenz.

Eminence, e, f., z lat., eminenci, i, f., vynikání, Hervorragung, Vorzüglichkeit; vznešenosť, Hoheit, Eminenz. Titul kardinalův. Jeho em. Vz Titul. Rk., Šr.

Eminentní většina hlasův = znamenitá. Rk. Ausgezeichnet, hervorragend.

Emissař, e, m., z lat., vyslaný jednatel, vyzvědač. Rk. Abgesandter, Kundschafter, Spion.

Emisse, e, f., z lat., vyslání, Absendung.

Emolumenta, pl., n., dle „Slovo,“ lat., zisk, prospěch; služebné důchodky. Rk. Vortheil, Gewinn, Nutzen, Nebeneinkommen.

Empedokl-es, ea (a), m., filosof z Agrigenta v Sicilii, učitel Gorgiův.

Empirem-a, ata, n., z řec., průpověď z přezvědu. Rk. Erfahrungssatz.

Empirický, z řec., zkušebný, zkusný, přezvědný, was von der Erfahrung abhängt. — **Empirie,** e, f., přezvěd, zkušenosť, Erfahrung, Erfahrungskunde. — *Empirik,* a, empirista, y, m., Empiriker, der etwas aus d. Erfahrung weiss. — *Empirism-us,* u, m. Erfahrungskunde.

-en, přípona subst.: blázen, svícen, duben, D., jesen, hřeben, prsten, kořen, buben, hrozen, osten, vz víc v Mkl. B. 126., 127., 151. — U jmen v *-en* ukončených **vysouvá se** *ve všech pádech* **e:** leden — ledna, červen — června. **Ale** prsten, jelen, kámen, křemen, pramen, kořen, hřeben, lupen, jesen — *podržují e:* jelena atd. — *Jména v -mě* ukončená **skloňují se** přibírajíce kmenové *en:* břímě, plémě, símě, týmě, výmě atd.: břemene atd. Vz jednotlivá. — *U* **německých** *jmen krajin na -en mění Čech -en v y:* Hessen — Hessy, Sachsen — Sasy, Schwaben — Šváby. — **V příčestí** trpném klade se v již. Čech. *-íno (-ýno) m. -eno* (jako ve střed. Čech.): podojíno, pokropíno, namočíno, zametýno, *ale*: namočenej (namočená). Kts. Vz Tvoření slov.

-eň, přípona jmen podstat.: vězeň, kázeň, povodeň, stržeň, vrateň, žízeň, stupeň, rožeň, stežeň. Vz víc v Mkl. B. 154., 159. Vz Tvoření slov.

-ena, přípona jmen podstat.: stařena, kačena (kachna), pradlena, švadlena. Vz Tvo-

ření slov a hlavně Mkl. B. 127. — *-ena příponou na Hané*: Pospíšilena (starší nevdaná ženská). Šb.

Enallaga, y, f., řec., vyměnění, zaměnění, obměna. Rk. Verwechslung des Wortes mit dem andern. *Enallaga* (ἐναλλαγή) slove záměna buď dvou částí řeči nebo dvou tvarů jedné části řeči mezi sebou. V češtině naskytají se tyto důležitější druhy enallagy. 1. *Záměna pádů.* a) Genitiv závislý na pádě předložkovém nebo na instrumentale spodobuje se druhdy těmto pádům (assimilace, spodoba pádů). Vstavše k svatému Pankráci hrobu šli. Pass. 85. Před sluncem východem. Us. Slíbil mi to rukou dáním (= dáním ruky). Vz Spodoba. — b) Sloveso řídící a infinitiv splývají v jedno, pročež doplněk závislý na infinitivě nespravuje se tytýž co do pádu infinitivem, nýbrž slovesem řídícím. Tak nesluší světa milovati. Št. N. 113. Sena jim jistí dejte. Dal. 64. Jal se toho spolku trhati. Bř. — c) Partitivnosť děje attrahuje k sobě partitivnosť předmětu (genitiv dělivý za přesně logický akkusativ). Z té příčiny pojí se s genitivem některá slovesa složená s předložkami *po, na, při, od.* Hlavy naklonil. Let. 483. Čihali, kde co pisklo ucha nastavujíce. Kom. Lab. 77. Tělesný pokrm posilňuje života tělesného. Št. N. 322. — d) Plnosť a sytosť děje attrahuje k sobě genitiv předmětu podlé obdoby slov plnosť a sytosť hmotnou označujících (pln, syt čeho). Co jsem se nažala, snopů navázala; Což oni se navozí kamene. Er. P. 329, 426. — 2. *Záměna čísla.* Je-li podmětem jméno hromadné, starší čeština sloveso z pravidla v mnohopočtu s ním pojí (constructio ad sensum, vazba podlé smyslu). A tu lid jeho vzali sobě to jméno sirotci. Let. 64. To jcho čeleď uslyševše řitíí se na chudého. Pass. 181. — 3. *Záměna vztahu přívlastkového.* Jméno přídavné slušící vlastně ku jménu podřízenému přičiňuje se tytýž ku jménu nadřízenému (trajectio epithetorum, ὑπαλλαγή). Chrám chová Vratislava kosti rekovné. Vocel. Štědrý dar krále = dar štědrého krále; jemná pleť děvčete = pleť jemného děvčete. Mřk. — 4. *Záměna komparativu a superlativu.* Královna jest všech krás nejsvětlejšie a všech žen dobrotivějšie. Kat. 587. — 5. *Záměna tvarů časových* (Praesens a fut. historicum za praeteritum). Z črna lěsa vystupuje skála, na skáin vystoupí silný Záboj. Rkk. To já slyše zhrozím se a co jsem to za tovaryše dostal sobě myslím. Kom. Lab. 11. — 6. *Hendiadys.* Vz Hendiadys. — 7. *Záměna slovosledu.* a) Vz Hysteron proteron. — b) Prolepsis či anticipatio. Vz Prolepse. — c) Anakoluth, vz Anakoluth. Vz více v KB. 237.—238.

Encyklický, z řec., oběžný, im Kreise umlaufend. — *Encyklika,* y, f., oběžný list (papežův k biskupům). Rk. Sendschreiben des Pabstes an die Bischöfe.

Encyklopaedický, z řec., všenaučný, encyklopaedisch, allgemein die Wissenschaften umfassend. E. slovník. — *Encyklopaedie,* e, f., z řec., přehled nauk, sborné dílo. Allgemeiner Inbegriff der Wissenschaften, Wissenschaftskunde; Sachwörterbuch.

Encyklopaedista, y, m., dle „Despota." Encyklopädist.

-enda. Tato přípona je z latiny vzata: treperenda. Vz -anda. Jir.

Endemický, z řec., domácí, einheimisch; místní, örtlich. — *Endemie,* e, f., z řec., místní nemoc, Rk., einheimische, örtliche Krankheit.

Eneáš, vz Aeneas.

-enec. Tato přípona byla k naznačování mláďat až do polovice 14. stol. daleko obyčejnější nežli *-ě,* gt. -ěte: ptenec, štěnec, kozlenec, oslenec, telec, robenec. Nieméně od pradávna vždy: hříbě, dítě. Jir. Vz Tvoření slov.

Eneis, vz Aeneis.

Energie, e, f., z řec., ráznosť, Stärke, Kraft, Nachdruck, Wirksamkeit. — *Energický* = rázný, kraftvoll, nachdrücklich, wirksam. Rk.

Enfants *perdus,* fr. (anfan perdý), ztracené děti, přední stráže vojska. Rk.

Engagement, u, fr. (angažman), zámluva (k službě); přijetí v službu; služba při úřadě, při divadle atd. Verpflichtung, Dienst. — *Engagovati* (angažovati) **koho k čemu.** Rk. Engagiren, in Dienst nehmen.

1. **Engličan, englický** atd., vz Angličan.

2. **Englička,** y, f., Englischleder. Rk.

Engpass: soutka, soutěska, klanec, soutěsk, průlom; příčně údolí řekou prolomené = prorva. Š. a Ž.

Encheiridion, u, n., z řec., rukověť, příruční kniha. Rk. Handbuch.

-ení. Abstrakta v -ení ukončená jak se mohou vymítati? Vz Abstrakta.

Enigm-a, ata, n., z řec., hádanka. Rk. Räthsel.

-enín, -ěnín, přípona jen v sg., vedlé -an, z strslov. ianinъ; *a* se spodobilo následujícímu *í* v *ě*: měšťan — měštěnín, Říman — Říměnín, dvořan — dvořenín, Ht., Chrudiměnín, Poličěnín. Jir. Vz Tvoření slov, -čan, A, Dvořenín.

Enipe-us, a, m., potok v Řecku.

-enka, přípona jmen podstat.: milenka, lepenka, kačenka. D. Vz -ečka.

Enkaum-a, ata, n., z řec., vpálenina. — *Enkaustický* = vpálený, vpalovací, enkaustisch. Enkaustické malířství. — *Enkaustika,* y, f., vpalovací malířství. Rk. Malerei mit Einbrennung der Farben, Porzellanmalerei.

Enklis-is, e, f., řec., příklon (přízvuku). — *Enklitický* = příklonný, enklitisch.

Enkomi-um, a, n., dle „Gymnasium," z řec., chvalořeč. Rk. Lobrede.

Enna, Henna, y, f., bylo mě. v Sicilii.

Enni-us, a, m., starý, slavný básník římský, ok. r. 239. př. Kr.

-eno, přípona jmen podstat.: vřeteno, poleno, koleno. D. Vz Mkl. B. 126. —

Enormní, z lat., nad obyčej veliký, nesmírný, ohromný. S. N. Enorm, übermässig, übertrieben, ausserordentlich, ungeheuer.

Enquête, (anket), fr., vyšetřování, Untersuchung. — *Enquêtní* (anketní) kommisse, vyšetřovací kom. Untersuchungs-. Rk.

Ensemble (ansanbl), fr., úhrn. Rk. Das Gänze, die Gesammtheit, alle mit einander.

Enšpigl, a, m., z něm. Eulenspiegel, šibal, čtverák, šašek. Rk. Schalk, Schalkkopf.

Enthusiasm-us, u, m., z řec., nadšení. Begeisterung, Schwärmerei. — *Enthusiast*, a, m., ein Begeisterter, sehr grosser Verehrer o. Bewunderer, Schwärmer, Träumer. — *Enthusiastický*, begeistert, entzückt, schwärmerisch.

Entlader, něm., odelektrovač. Ck.

Entlovati, z něm. endeln (Němci také říkají enteln m. endeln), obníčkovati, na obníček šíti; obníčkování. Sp. Dle jiných: obnitkovati.

Entomolog, a, m., z řec., hmyzoznalec, Insektenkenner. — *Entom-on*, a, n., hmyz. Rk. Insekt.

Entrée (antré), fr., vchod, vstup, Eingang, Eintritt, Zutritt; vstupné (plat za vstup). S. N. Eintrittsgeld.

Entrepreneur, a, m., fr. (antrprené), podnikatel. Rk.

Entsprechen, vz Odpovídati komu.

Enumerace, e, f., lat., výčet, vyčtení. Rk. Aufzählung.

Enunciace, e, f., lat., výpověď, věta. Rk. Erklärung, Bekanntmachung; Ausdruck, Aussage.

Enveloppe, fr. (anv'lop'), obálka. RK. Umschlag, Umwurf o. Mantel von Seidenzeug.

-ený, ěný. Po l, ř, s, z, ž píše se -ený. Ch. **Přípona adj.** *odrozených* a) *od časoslov*, b) *od jmen podstatných*. Tato znamenají něco z hmoty již vypracovaného: hliněný, kožený, slaměný, T., sklený, dřevěný. Mkl. B. 128. Ržený chléb (strč.), voštěná svíčka, Újezd trněný. Jir. — Přípona -ený, připínáme-li ji k kmenům časoslovným, má význam trpného rodu min. času jako -aný: koupený, vystavěný. Vz -ný (u časoslova). Mk. — *Pozn.* Před touto příponou dlouhá kmenová samohláska se krátí: hlína — hliněný, sláma — slaměný, dříví — dřevěný. Pk.

Enyali-os, a, m., bůh války u Řeků.

Enže, e, f., něm. Enns, řeka v Rakousích.

Eo ipso, lat., právě proto.

Eolina, y, f., nástroj, který na vítr vystavený sám hude. Aeolsharfe. Jg.

Eolova harfa (Aeolos, bůh větrův u Řekův), nástroj podobný loutně potažený strunami. Rk. Vz Eolina. Aeolsharfe.

Eos, gt. Eo-y (dle „Ryba"), Šf., Eo-i (dle „Kosť"), f. Zk. Vz Leto.

Epakty či stáří měsíce, die Epakten. Š. a Ž.

Epaminond-as, a (dle „Páv") nebo -y (dle „Despota"), m., slavný vůdce thebský.

Epanalepsis. E. = opětování téhož slova v též větě po sobě. Letěl, letěl roj. Černé oči černé ako tá trnečka. Ráda jsi, mamičko, ráda jsi nevěstě. Pís. nár. — KB. 238. — Vz Mus. 844. str. 434. Ml. — S. N.

Epanastrofa, y, f. E. či pallilogie = opětování týchž slov na konci věty jedné a na začátku věty následující. Aj Vltavo, če mutiši vodu? Če mutiši vodu střebropěnu? Rkk.

Epaulette, fr. (epolet), náramek (důstojnický). Rk., vz S. N. Achselband, -büschel, breite Tresse von Wolle, Seide etc.

Eperies, Prešov, a, m., mě. v Uhřích. Rk.

Eph . . . vz Ef . . .

Epický, z řec., rozpravný; brdinopravný (báseň). Rk. Episch. Vz Epos, Poesie.

Epicoenum nomen, jm. obojrodé. Rk.

Epidaur-os, a, m., mě. v Argolidě.

Epidemický, z řec., nakažlivý, epidemisch, ansteckend, seuchenartig.

Epidemie, e, f., nákaza, mor, Epidemie, ansteckende Krankheit, Seuche.

Epifora, y, f. Epifora, Epiphora slove opětování téhož slova na konci vět po sobě jdoucích. Vietr bůřie přes vlasti, Vojsky bůřie přes vlasti. Rkk. — KB. 238. — Vz Žk. Ml. II. str. 167.

Epigram, u, m., z řec., nápis; důmyslná, vtipná báseň. Rk. Epigramm, Inschrift, Sinn-, Spottgedicht. Epigram (*τὸ ἐπίγραμμα*) v řečtině původně slul básnický nápis na budově nějaké, pomníku neb obětném daru. Později vyrozumíván jménem tím pádný pomysl po způsobě nápisu stručně projádřený obsahu buď vážného nebo vtipného. Nyní jediné tento smysl slovu pokládáme. Nápisy rozstupují se na jednoduché a složené. Ony vážnou myšlénku prostě vyjadřují; tyto skládají se ze dvou částí sobě odporujících, jež vtip básníkův v jedno pojí. V první části (= očekávání, suspensio) námětem zevním pozornosť čtenářova se napíná, ve druhé (= řešení, solutio) způsobem vtipným a překvapujícím napiaté pozornosti se vyhovuje. Oblíbená forma epigramu, zvláště složeného, jest distichon, mají však i přízvučné verše rýmované v něm své místo. Epigram jediné v literaturách pokročilejších se vyskýtá, básnictvo prostonárodní ho nezná leč ve způsobě přísloví žertovných. Literatura česká epigramy bohata jest. Obzvláště v oboru tom vynikli Kollár, Čelakovský, Havlíček. KB. 218.—219. Vz tam příklady. Každičký e. podoben buď včelce, žihadlo měj, medu ať štědrůj, tílko malé vždy podrž. Č.

Epicharm-os, a, m., skladatel veseloher řeckých, ok. 484. — 467. př. Kr.

Epiktet-os, a, m., řec. stoický filosof.

Epikur-os, a, m., řecký filosof, zakladatel epikurské filosofie, nar. na Samu r. 342. př. Kr. — Epikurský život vésti. Jg. Sinnlich, schwelgerisch.

Epilemm-a, sta, n., řec., námitka, jakou řečník sám sobě činí. Rk. Selbsteinwand.

Epilepsie, e, f., z řec., padoucí nemoc, padoucnice, die fallende Sucht. Rk. — *Epileptické* křeče. Epileptische Krämpfe.

Epilog, u, m., z řec., doslov, dozpěv; závěrka. Rk. Schlussrede, Redeschluss.

Epimenid-es, a, m., věštec a básník z Krety asi r. 596. př. Kr. Vj.

Epimethеus, ea, m., syn Japetův, Pandořin choť.

Epimethis, dy, f. = Pyrrha, dcera Epimetheova.

Epirus, u, m., krajina v severozáp. Řecku. — *Epiřan*, a, m. — *Epirský*.

Episkopat, u, m., z lat., a to z řec., biskupství, Bisthum, Würde eines Bischofs. Rk.

Episoda, y, f., z řec., vypravování vložené. E-du do něčeho vložiti. Nt. Einschaltung, Zwischenrede, Zwischenhandlung.

Epištola, y, f., z řec., psaní, list, Sendschreiben, Epistel. V.

Epitafi-um, a, n., dle „Gymnasium," náhrobek; Rk.; řeč nadhrobní, pohřební. Epitaphium, Grabschrift, Grabmal, Denkstein.

Epithes-is, e, f., řec., přisutí. Rk. Zusatz.

Epithet-on, a, n., dle „Slovo," řec., přídatek, příložek, přístávka, přívlastek, přimětek. E. potřebné, ozdobné, zdobné, ozdobovací (ornans); zbytečné, zvetšelé, prázdné, daremné. Zk. Přimětku zdobného užívají básníci, aby pojem neurčitý v obraz živý a názorný proměnili a tak na mysl a cit působili. Noci roucho hvězdotkané. Zpěvy srdceiomné. Loďka větroletá, vínoesklá. KB. 240. Bei-, Bestimmungswort. Vz Zk. Ml. II. 175.

Epitome, řec., výtah, Auszug, kurzer Inbegriff.

Epitrit-us, n, m., stopa. E. první: ◡ — — —, přežádoucí; e. druhý: — ◡ — —, lehkovážný; e. třetí: — — ◡ —, prostovlasá; e. čtvrtý: — — — ◡, dvojnásobně.

Epod-os, y, f., řec., dozpěv, doběvek, závěrek zpěvu, Nachsatz, Nachgesang. V dramatech ta částka zpěvu sborového, která za strofou a antistrofon následuje a metrem jest rozdílná. — E. = připěvek, kratší verš následující vždy po delším (Horatiovy epody). Fr. Lepař. Eine Art lyrischer Gedichte.

Epocha, y, f., řec., pamětná doba, Rk., doba důležitá. E-chu dělati. Vz Doba. Zeitpunkt, -abschnitt.

Epopoei-a, e, f., báseň epická, vypravovací, rozpravná, episches, erzählendes Gedicht.

Epopsie, e, f., z řec., názor. Rk. Eigene Anschauung.

Epos, u, m. *lépe:* epos, a, n. (obé v KB. 46., 79., 99.). Epos jest sice slovo řecké rodu střed. a mělo by míti v gt. epe-a, ale tento tvar nám nelahodí. Vz Chaos, Pathos. Heldengedicht, Heldengesang. E., hrdinská báseň. Rk. E. světské n. báseň hrdinská, e. nábožné (geistliches Heldengedicht), romantické, didaktické, vážné (opravdové), komické, rytířské. Nz. E. národní či bohatýrské, berojské, romantické, idyllické, zvířecké, komické, lyrickoepické. Vz KB. 46. — 117; Poesie epická.

Equipage, fr. Vz Ekvipáž, lépe: ekipáž.

-er, eř, přípona jmen podstat.: vicher, máteř, páteř. D. Vz Tvoření slov.

-éř, vz -íř.

-era, přípona jmen podst.: mezera, sekera. D. Vz Mkl. B. 90. — **Era**, y, f., lat., aera, letopočet. Rk. Zeitrechnung, Jahreszählung, Aera.

Erar, vz Aerar. — Erarní důchod, stavení, budova, plat, náležitost, upsání, zadrželosť, mýto. Sp. Vz Aerarní.

Erasim, Erazim, a, m., Erasmus. Jg.

Erato, gt. Erato-y (dle „Ryba") n. Erato-i (dle „Kosť), f. Zk. Musa básnictví erotického; také Erat-o, y, f. Vz Sapfo.

Erat-os, a, m., syn Herakleův; 2. filosof řecký.

Eratosthen-es, ea (a), m., slavný řec. mathematik, zeměpisec a básník (276.—196. př. Kr.).

Erb, u, m., znak rodný. Rk. Schild, Wappen. Znamení urozenosti, zemanství, štít, znak, na Slov. címer. Jg. Má za erb Kastora. Br. Kráľ môž erbem chlapa za vládyku vyvýšiti. Tov. kap. 233. E. rodinný, obecní, stavovský, Nz., rodový. Rk. Kniha, zkouške, spojení, dání, udělení, propůjčení, polepšení erbův. J. tr. Aby erbu neponížil! (když někdo nějakou práci podniknouti nechce mysle, že ho snižuje). Povýšil erbu (stav změnil a zpyšněl). Č. — Erb český, o něm vz víc v S. N. II. 315. B. XIX. Vz Rb. str. 266. — E. = dědic. Gl.

Erbanuňk, u, m., zastr., z něm. Erbung, Erbschaftsvereinigung, smlouva dědičná.

Erbař, e, m., kdo erby dělá, Wappenschneider. D.

Erbovati, wappnen, nobilitare. Reš.

Erbovní, Wappen-. E. list, strýc, J. tr., umění, znamení. S. N. — E. = *urozený*, kdo má erb dědičný. E. zeman. V. E. lidé (mající erb). Gl., Skl.

Erbovnictví, n., erbovní umění, heraldika, Wappenkunde. D.

Erbovník, a, m., Erbe, V.; Wappner, Wappentraeger. Rk.

Erbovný, vz Erbovní.

Erboznalec, lce, m. Heraldiker. Rk.

Erdkern, jádro zemské. S. a Ž.

Ereb-os, a, m., u starých Řeků bůh mrákoty, syn Chaosův; 2) svět dolejší n. podsvětí, říše n. sídlo mrtvých. Vj. Unterwelt.

Erecht-eus, ea, m., král athenský.

Erekce, e, f., z lat., povstání, vzpřímení-se. Aufrichtung, Emporrichtung, Erhebung.

Eremita, y, m., dle „Despota," z řec., poustevník. Einsiedler, Klausner. — *Eremitage* (eremitáž), fr., poustevna. Rk. Einsiedelei.

Eretri-a, e, f., mě. ostrova Euboee. — *Eretrijský*, eretrisch.

Ergo, lat., tedy.

Eridan-us, a, m. = Padus, řeka horní Italie, nyní Pad, Po.

Erika, y, f., bano. Naše tak zvaná e., rostoucí na suché půdě lesní, není e., nýbrž vřes. S. N. Vz Vřes.

Erinec, nce, m., nerost, Erinit.

Erinny-s, e, f., řec. = Furia. Rachegöttin.

Eri-s, dy, f., u starých Řeků bohyně nesvornosti. Die Göttin der Zwietracht, des Streites, des Haders.

Erlau, mě. v Uhřích, Erle, e, f., na Slov. Jager. Vz Erle.

Erle, e, f., vz Erlau. Vrat.

Erledigung, něm., *ne*: zmlstnění, nýbrž: vyřízení. In Erledigung Ihres Gesuches . . . Vyřizujíce Vaši žádosť oznamujeme Vám, že . . . Zpráva tím se vyřizuje. Bs.

-erna, přípona jmen podstat., vz -árna.

-ero, přípona jmen podstat., jezero. D. Vz -er.

Ero-s, ta, m., u str. Řeků bůh lásky, Liebesgott; láska, Liebe. — *Erotický* milostný, die Liebe betreffend, verliebt.

Errare humanum est, lat. = chybiti lidské jest, Rk., chyba člověkem vládne.

Eruovati, z lat., vypátrati, na místě postaviti, ergrübeln, ergründen, heransbringen. Roztržitosti vyslýchati a na místě postavovati. Mk.

Erupce, e, f., z lat., výbuch. Rk. Gewaltiger Ausbruch.

Erymanth-us, a, m., hora v Arkadii.

Ery-x, ka, m., byla hora a mě. v Sicilii.

Erzgebirge, něm., Krušné n. Rudné Hory, Rudohoří.

1. **Es**, a, n., v hudbě znamení, kterým se místo v rozměru tonu prázdné vyplňuje. Das Es. Jg.

2. **Es**, vz Eso.

3. **es**, **přípona** *substantiv rodu střed.*: nebe, kolo, slovo, tělo — nebesa, koleso, sloveso, těleso. Mkl. B. 321.

4. **Es. Německé es nevyjadřuje** se v jazyku českém, když se jím na následující podmět ukazuje. Es braust der Wald — les hučí. (Tu chybuje se velmi, anoť se každé *es* překládá: Netrvalo *to* dlouho m. netrvalo dlouho. Brt.). Když však na mysli jest věc neurčitá, nepovědomá, o níž výrok činíme, *vyjadřuje se zájmenem to.* Ich bin es — já jsem to. Es ist der Vater, der Vater ist es — to jest otec. Zk. — *Es když jsouc přísudkem* vztahuje se k předcházejícímu jménu podstatnému, *instrumentalem* zájmena třetí osoby se překládá. Kdybych se stal králem, byl bych jím jen proto rád, abych mohl míti mnoho krásných zahrad. Němc. Bž. — Mk. — **Staroklassická řecká jména v -es ukončená** *skloňují jední tak, že -es odtrhují* a k zbytku koncovky připojují: Apell-es, a, Themistokl-es, a; Herakl-es, a; jiní připojují koncovky správněji ku kmenu: Alkibiad-os, a, Themistokle-s, a, Herakle-s, a. **Jména latinská masc. v -es ukončená v pl.** užívaná skloňují se dle ‚*Pán*‘; Bri-gant-es, ův; **femin.** *dle ‚Ryba‘*: Gad-es, Alp-es, gt. Gad, Alp, dat. Alpám atd. — Vz jednotlivá jména (vlastní).

Escadre, fr. (eskádr), soulodí. Rk. Geschwader, Flottenabtheilung.

Escadron, fr., škadrona, y, f., švadrona, setnina jízdy. Rk. Reitergeschwader.

Escamotage (eskamotáž), fr., kejklířství, Rk. Taschenspielerei.

Escompte, fr. (eskont), úroková srážka. Vz Disconto, Escomptovati. Interessen- oder Supportoabzug für einen bezahlten Wechsel oder für baar gekaufte Waaren.

Eskomptní banka, srážecí peněžna. Rk. Eskomptní lista, poukázka. Sp. Vz Banka.

Eskomptovati, z fr., (směnky) platiti se srážkou, kupovati se srážkou. Rk. Auszahlen, Wechselgeschäfte machen. Eskomptovati, diskontovati 1. směnky a jiné papíry dříve, než lhůta k placení prošla, se srážkou úrokovou kupovati. — 2. Na burse se též říká: že kurs některého papíru se eskomptoval n. že se zisk očekávaný z jistého podniknutí na burse eskomptoval = že kurs oněch akcií dříve se zvýšil, než očekávaný zisk, větší dividendy poskytující, účty vykázán byl. S. N. Úroky z eskomptování. Šp. — **co**: úvěrní papíry. — Šp.

Eskorta, y, f., z fr. escorte, ozbrojený průvod. J. tr. Begleitung, Bedeckung, Gefolge.

Eskurial, u, m., král. zámek v Madridu. Rk.

Eso, a, n. (es, a, n.; eš, e, m., zastaralé), jednička na kostkách n. na kartách, z lat. as. Mz. 152. Ess, Ass. Žíž, cink nedá, eš, touš nemá, katr dryje zaplať. Prov. — *Pozn.* Žíž = 6 ok na kartě n. na kostce; cink = 5, z it. cinque; eš = 1 oko; touš = 2 oka (na něm. kartách = esu na francouzských kartách); katr = 4 oka, z it. quattro; drye = 3 oka (it. tre, něm. drei). Vz Drye.

-eso, vz -es, 3.

Esovitý, k esu podobný, essförmig. Techn.

Esový, Ess-, Ass-. Vz Eso.

Espagnol (español), spaniol, španělský tabák šňupavý. Rk. Spanischer Schnupftabak.

Esprit, fr. (esprí), duch; důvtip; tresť, jádro něčeho. Rk. Geist, Witz, Verstand, Einsicht, Scharfsinn; Kern.

Esquill-e, i, f., pl. dle „Růže“, největší z 7 pahorkův římských s pohřebnicemi. Vj.

Essence (z lat.), e, f., bytnosť, Essenz, Wesen, Wesenheit, Geist, Kraft; výtah, výtažek, výstřelek; lihovka (nápoj), Essenz, Krafttropfen.

-esť, přípona jmen podstat.: bolesť, ručesť. Místo -osť.

Esthetický, aesthetisch, kunstwissenschaftlich, geschmackvoll, schön. E. vzdělání. Pro e. vzdělání.

Esthetika, y, f., Aesthetik, Geschmackslehre, welche die Regeln und Grundsätze des guten Geschmackes entwickelt.

Estony, pl., Estonsko, estonská gubernie, něm. Esthland. Vz více v S. N.

Estrada, y, f., fr., výstupek před oknem. Rk. Erhöhung des Fussbodens z. B. vor dem Fenster.

-eš, přípona jmen podstat.: kokeš (zastr. = kohout), D., peleš. Vz Mkl. B. 343. Vz Tvoření slov.

-eše, přípona subst. peleše (vedlé peleš, pelech). Mkl. B. 343.

Ešpert, u, m., hedysarum onobrichis, z fr. esparcette, *lépe*: esparseta, sparseta. Mz. 152.

Eště, nyní v obec. mluvě = ještě.

-et, **-eť**, *přípony* jmen podstat.: drobet, krapet, věchet, D., štěbet, hřbet, kopet, loket, nehet, trochet, Mkl. B. 189., 202; pečeť, havěť. D. Vz Ť, Tvoření slov. *Mnohá* jména na *-et* ukončená *vysouvají e* ve všech pádech: počet, gt. počtu, ocet — octa. — **-eť** (et) *přípona, znamená mláďata živočichův*: dítě (gt. dítěte), děvče, hádě, nedochůdče, káče, kníže, kozle, kuře, ptáče, robě, srně, sele, tele, vlče, vnouče, žldě. Mkl. B. 193.

Etablissement, fr. (etablisman), zřízení něčeho, ústav. Niederlassung, Einrichtung, Gründung, Anstalt. — *Etablisovati se*, usaditi se, zařiditi si domácnosť. Rk. Festsetzen, stiften, gründen, anlegen; einrichten (sich), häuslich niederlassen.

Etage, fr. (etáž), poschodí. Rk. Stockwerk.

Etape, fr. (etap), skladiště, Waarenniederlage, Stapelhaus; Nachtherberge. Etapní silnice = vojenská. Rk.

Etat, fr. (etá), stav; stat; rozvrh vydání a opatření dle toho učiněná; číslo nějakého personalu, mužstva, korporace, ku př. etat vojenský, soustavně uspořádání veškerého vojenství v statu. S. N. Stand, Zustand, Beschaffenheit; Einrichtung; Vermögen.

Eteokl-es, ea (a), m., syn Oedipův a Jokastin, bratr Polynikův.

Ether, u, m., tresť, tekutina aromatická z lihu. Rk. E. ananasový, benzový, bromový,

hroskvový, fosforovaný, fosforový, hroznový, hruškový, chlorovodíkový, chlorový, jablkový, jahodový, kantaridový, kyanovodíkový, kyslíkový, ledkový, malinový, máslový, meruňkový, mravenčí, octový, lihový, omamující, pryskérkový, puchýřový, rumový, sirkový, solný, šťávelový, valerový, železnatý. Kh.

Étherický olej. Etherisch.

Ethický, z řec., mravný, mravoučný, mravovědní. Rk. Ethisch, sittlich, moralisch. — Eth. dativ, vz Dativ ethický.

Ethika, y, f., z řec., mravouka, mravověda. Rk. Tugend-, Sittenlehre.

Ethnografie, e, f., z řec., národopis. S. N. Völkerbeschreibung, Völkerkunde.

Ethnologie, e, f., z řec., národoznalství. Rk. Völkerkunde.

-eti. Časoslova v -eti. Vz Časoslovo, třída III. a V. Vz -eji.

Etiketa, y, f., z fr. etiquette, jistá pravidla společenského života, dvorský mrav. Etikette, Etiquete, Hofsitte, Umgangssitte. — 2. Nápisní lístek, přilepená cedulka n. štítek (na zboží), cedulka s firmou na balíčkách zboží. S. N., Rk. Preiszettel.

-eto, přípona jmen podstatných: řešeto, teneto. D.

Etrurie, e, f., krajina str. Italie. Etrurien. — *Etrurský*, etrurisch. — *Etruřan*, a, m.

Etšava, y, f., Etschfluss. Jg.

Etude, fr. (etýd), studie; kus na cvičenou, kus cvičebný. Rk. Ulbungsstück.

Etui, fr. (etvi), pouzdro. Rk. Futteral, Schächtelchen, Taschengesteck.

Etymologický, etymologisch. E. pravopis, když se píše, jak toho původ slov žádá, tedy podlé původu slov. Tak se píše v českém jazyku až na některá slova, jako mast m. mazť (od maz-ati). Vz Fonetický pravopis, *Pravopis*.

Etymologie, e, f., z řec., slovozpyt, tvoření slov, Abstammung der Wörter, Wortableitung, Wortforschung. — *Etymolog*, a, m., Wortforscher. — *Etymologik-on*, a, n., kniha slovozpytná. Etymologisches Buch. — *Etymologisovati* = původ slov zpytovati, nach der Abstammung der Wörter forschen.

Euander, dra, m., syn Hermův z Carmenty, který asi 60 roků před dobytím Troje osadu arkadskou do Italie převedl a na pahorku palatinském město vystavěl. Vj.

Euboe-a, e, dat. Euobe-i, akk. Euboe-u n. -i, vok. -o n. e, lok. -i, instr. -ou n. í (dlo „Ryba a Růže"), f., ostrov na vých. straně středního Řecka. — *Euboean*, a, m. — *Euboejský*.

Eufemism-us, u, m., lepomluv, když názvy věcí nelibých nebo neslušných mírníme a lahodníme. Zesnul v Pánu. Už ho hlava nebolí. Vz KB. 242. Vz Zk. Ml. II. 172.; Mk., Ml. 294. Z řec.

Eufonie, e, f., z řec., libozvuk. Rk. Wohlklang, Wohllaut.

Euforb-os, a, m., Trojan, syn Panthův.

Eufrat, a, m., řeka v záp. Asii. — *Eufratský*.

Eucharisti-a, e, f., z řec., vděčnosť, Danksagung; večeře Páně. Rk. Das hl. Abendmal.

Euklid-es, a, m., 1. filosof rodem z Megary, hlava školy megarské; 2. slavný mathematik, nar. 308. př. Kr. Vj.

-eum. Jména lat. v -eum (řec. *ειον*) ukončená skloňují se dlo „Gymnasium".

Eumen-es, ea (a), m., slavný polní vůdce Alexandra Velikého, sepsal jeho dějiny.

Eumeuldy, gt. -nid, pl., f., z řec., vlastně Dobromyslné, lahodnější název Lític neb Vzteklic. Vj. Vz Erinnys, Furia.

Eumolp-os, a, m., Thračan, kněz Cereřin, jenž založil mysterie eleusinské.

Eunuch, a, m., z řec., kleštěnec, Verschnittener, Kastrat.

Eupoli-s, da, m., skladatel řeckých komoedií ok. r. 430. př. Kr.

Euripid-es, a, m., slavný tragický básník řecký, Atheňan, nar. r. 480. př. Kr.

Europa, vz Evropa.

Eurot-as, a (y), m., řeka v Lakonii.

Euryal-os, a, m., řec. básník.

Eurydik-e, y, f., manželka Orfeova.

Eurykl-es, ea (a), m., věštec a břichomluvec athenský.

Eurymed-on, onta, m., řeka v Pamfylii, 2. vozataj Agamemnonův.

Eurypyl-os, a, m., syn Herakleův, král ostrova koského.

Eurystheu-es, ea (a), m., král lakedaemonský.

Eurysth-eus, ea, m., král mykenský, vnuk Perseův, uložil Herakleovi známých 12 prací. Vj. —

Euterp-e, y, f., musa umění hudebního.

-ev. Koncovka jmen podstat. Konev, pánev, kotev, mrkev, D., montev, plástev, krokev, církev, korouhev, vikev, houžev. Mkl. B. 59. Jména v -ev ukončená *vysouvají* ve všech pádech *e*: konev, gt. konve. Kz.

Eva, y, f. Evka, Evice, Evula, Evička, Evinka, Evulka. Jg. Tys Eva! (svůdnice). Evě není dobře býti samotné. Vz Jablko. Č.

Evaučice, gt. -čic, pl., m. Dle Budějovice. Město na Mor., Eibenschütz.

Evangelický, dle evangelia, evangelisch; 2. -- luthersky, lutherisch. E. církev. Jg.

Evangelictvo, a, n., die Evangelisten. Rk.

Evangelička, y, f., eine Evangelische. Jg.

Evangelík, a, m., kdo vyznává křesťanství toliko dle evangelia, ein Evangelischer; lutheran, učení Lutherovu oddaný, ein Lutheraner. — Evangelíci mají pastory (faráře) a superintendenty. Pt.

Evangelista, y, m., dle „Despota", písař evangelia, spisovatel n. původce oněch knih, jež ‚evangelium' slovou. — 2. Kdo evangelium zvěstuje, dobrozvěst, hlasatel dobrého zvěstování, zvěstovatel, blahověst. Der Evangelist. Jg.

Evangelistský, Evangelist-, evangelistisch.

Evangeli-um, a, n., dle „Gymnasium", z řec. = dobré zvěstování n. poselství. Das Evangelium. 1. Celé učení o Kristu, naproti starému zákonu. Kázati ev. Na jeho slova dá jako na e. Sclp. Jeho huba není e. Kom. — 2. V užším smyslu jméno knih biblických nového zákona, život Krista Pána obsahujících. Ev. sv. Matouše, Marka, Lukáše a Jana. — 3. V nejužším smyslu částka z těchto knih vybraná, která ve svátek a v neděli se čítá a vysvětluje, na rozdíl od epištol. Jg.

Eventuelně, z lat., v případnosti něčeho, eventualiter, eventuell, auf den möglichen Fall, allenfalls. Žalobu zříditi na ten případ, jestli tu nějaký menší zločin. J. tr.

-evic, přípona, vz -ie, -ovie.

Evidence, e, f., z lat., zřejmosť, patrnosť, zjevnosť. Evidenz, offenbare oder einleuchtende Gewissheit, heller Augenschein. Míti, chovati něco na jevě, v patrnosti. Míti katastr v patrnosti, přehled míti katastru. J. tr.

Evidenční úřad vojenský, Evidenzhaltung. Čsk.

Evin, a, o; evičin, evičin, evčin; evíný. V. Der Eva angehörig.

Evka, y, f. = Eva.

-evný, přípona adj., *lépe* než evní: duševný, broskevný. Šf.

Evoluce, e, f., z lat., rozvinutí, rozvoj; vývin; obrat vojenský. Rk. Evolution, Entwickelung, Entfaltung; die Schwenkung (der Soldaten).

Evropa, Europa, y, f. Vz Ostrovy, Poloostrovy, Průlivy, Moře, Jezero, Řeka, Vysočina, Nížina. — Popis Europy vz v S. N. —

Evropan či Europan, a, m., pl. -né; *ne*: Europěan. — **Europský** n. europský, *ne*: europejský (od kmene: europ).

Exaggerace, e, f., amplifikace (odrůda pleonasmu rhetorického) = hromadění slov souznačných. Jiné naděje a důvěrnosti nejsem. Žer. Náhlá a nenadálá potřeba. Žer. — Modlíme se: ‚Vysvoboď nás od náhlé a nenadálé smrti'. Mřk. — KB. 240. Exaggeration, Uibertreibung.

Exaktní = důkladný, zevrubný, dokonalý. Exact, genau, pünktlich. E. věda, přísná věda.

Exaltace, e, f., z lat., horování, povznešení (mysli); přepiatosť, Exaltation, Erhebung, Begeisterung. — **Exaltovaný**, povznešený, přepiatý. Rk. Exaltirt, begeistert, entzückt; überspannt.

Exam-en, inu, m., lat., vyslýchání ve škole, zkoumání, zkouška. Jg. Prüfung, Verhör.

Examinace, e, f., z lat., zkoušení = examen. *Examinand*, a, m., lat., zkoušenec, der zu Prüfende. — *Examinator*, a, zkoušec, zkoušející. Rk. Der Prüfer, Untersucher. — *Examinovati* = zkoušeti, prüfen, verhören.

Excellence, e, f., z lat., v Rakousku titul tajných radův. S. N. Excellenz, Herrlichkeit. Exc. = titul biskupův a arcibiskupův, jsou-li tajnými rady. Titul ministrův a tajných radův, místodržitelův. Vz Titul. Šr.

Excentrický, z lat., výstředný. Rk. Excentrisch, von der Bahn abweichend; überspannt, schwärmerisch.

Excepce, e, f., z lat., výjimka. Rk. Exception, Ausnahme, Ausflucht, Einwendung.

Excerpovati, z lat., **co**: spis, výtah z něho učiniti, vypsati. S. N. Ausziehen, Auszüge machen (aus Schriften).

Excerpta, cerpt, pl., n., dle „Slovo", lat., výpisky, výtahy. Auszug.

Excess, u, m., z lat., překročení míry; přestoupení policejních zákonův: výtržnosť, výstupek. S. N. Ausschweifung, Unfug, Gewaltthat. — *Excessivní* = výtržný, übertrieben, ausschweifend.

Exclamace, e, f., z lat., ekfonese. Ausruf. E., vzvolání na jevo dává neobyčejné vzrušení mysli. Ó časové dávní jako noc vůkol mne ležíci, ó krajino všeliké slávy i hanby plná. Koll. (KB. 241.). Vz Ekfonesis.

Exclusе, e, f., z lat., vyloučení. Exclusion, Ausschliessung, Ausnahme. — *Exclusivní* = výlučný, výhradný. Rk. Exclusiv, ausschliesslich, mit Ausschluss.

Excommunicace, e, f., z lat., vyobcování ku př. z církve. Rk. Excommunication, Ausschliessung aus der christlichen Gemeinde, Verbannung.

Exegese, e, f., z řec., výklad, vykládání. Erklärung, Bibelerklärung, Auslegung. — *Exeget*, a, m., Ausleger, vykladač. — *Exegetický*, vykladačský, exegetisch. — *Exegetika*, vykladačství. Rk. Exegetik, Auslegekunst.

Exekuce, e, f., z lat., vykonání ku př. soudního výroku, vedení práva. Rk. Strčesky: vedení práva. Vollstreckung des Urtheilspruches. *Stupně exekuce byly*: 1. úmluva (monitio), 2. vzvod, zvod (inductio in possessionem hereditatis), 3. panování (dominatio), 4. odhádání (taxatio) n. vdědění. Vz vic v Pr. 1864. str. 397. Jak se ex. v staročeském právě konala, o tom vz také Pr. 1869. str. 781. a násl., 807. a násl. — E-ci přetrhnouti. J. tr. Věc je na exekuci. J. tr. O ex-ci na někoho nastupovati. Er. Ex-ci vésti (vedení práva), ex-ci povoliti. Řd. Ex. až k zjištění. J. tr. Způsob ex-ce, způsobný k ex-ci. Sp. O dopomáhání práva čili exekuci; nález utvrzený měl držán býti; co komu přisouzeno bylo, k tomu mělo právo jemu pomáhati, vz Rb. str. 129. — 131. Kterak se měl věřitel vymáhaje svou spravedlnosť zachovati; kdy mohl dlužníka svého obstaviti a k statku jeho se připověditi (dle strčes. práva), vz Rb. str. 131. — 132. Vz Domáhání práva.

Exekuční, Executions-, (právní) prodej, výkon, lístek, čin, náklady; žádosť (na právní dopomožení), žaloba. Sp., J. tr. Vz Exekuce, Exekutor.

Exekutivní, z lat., výkonný. Rk. Ausübend, vollziehend.

Exekvovati, z lat., domáhati se čeho, vésti právo nač, exequiren, ausführen, verrichten, bewerkstelligen; einen Verbrecher hinrichten. — *Exekvovaný*, pohnaný. Pelikán. Vz *Exequovati*, vésti právo na něco.

Exempl, u, m., z lat., příklad, vzor. Ad exemplum, na příklad, ku příkladu, Rk., příkladně. V. Exempel, Beispiel; Muster, Vorbild.

Exemplář, e, m., z lat. 1. vůbec jeden kus nějakého druhu, ku př. ve sbírkách, musejích, ex. sušené rostliny, ex. vycpaného zvířete atd. 2. jednotlivý otisk něčeho, ku př. knihy, rytiny. S. N., Rk. Ein Exemplar, Abdruck, Stück.

Exemplarní, z lat., příkladný. S. N. E. trest. Exemplarisch, zum Beispiele dienend, musterhaft; abschreckend.

Exequatur, lat., budiž vyřízeno, vykonáno; stvrzení, potvrzení (panovnické). Rk. Bestätigung.

Exequi-e, í, pl., f., dle „Růže," z lat., pohřeb; zádušní služby boží. Exequien, Leichenbegängniss; Seelenmesse.

Exequovati = exekvovati.

Exercirka, y, f., z lat., cvičení vojenské. Uibung (besond. kriegerische). — *Exercírovati*, cvičiti, zvláště vojsko ve zbrani, exerciren, üben, einüben. S. N.

Exerciti-um, a, n., exerciti-a, l, n., dle „Gymnasium", lat. cvičení školní, vojenské, mluvnické, duchovní. Uibung. V pražském semináři a jinde bývají (mívají kněží) duchovní exercitia. K ex-im choditi, se dostavlti, přijíti.

Exhalace, e, f., výpar, Ausdünstung; pára, Dunst.

Exhereditace, e, f., vyděděni, Enterbung.

Exhibit-um, a, n., dle „Slovo", podaný spis, eingereichtes Stück; numerus exhibiti = číslo podaného spisu (N. E.). Rk.

Exhorta, y, f., z lat., výklad; řeč vykladací n. napominací. Rk. Exhorte, Ermahnungs-, Erbauungsrede.

Exhumace, e, f., z lat., vykopání zvláště mrtvých těl ze země. S. N. Das Ausgraben.

Exil, u, m., z lat., vyhnanství, vypovězenství, nucené n. dobrovolné žití mimo vlasť. S. N. Exil, Verbannung, Landesverweisung. — **Exilovati koho**, ze země vypověděti, vyhnati, exiliren, verbannen, verweisen.

Existence, e, f., z lat., bytí, bytování, jestota, trvání, živobytí. S. N. Existenz, Dasein, Wirklichkeit; Unterhalt. Má bídnou ex-ci. Jeho ex. je velmi bídná, nejistá (má nejisté živobytí, nejistý výdělek).

Existovati, býti, trvati, existiren, dasein, leben. Říše turecká existuje od dneška do zejtřka, *lépe*: trvá. Šb.

Exklamace, vz Exclamace.

Exkluse, vz Excluse.

Exkommunicace, vz Excommunicace.

Exkrement, u, m., z lat., dle „Slovo". Excrementa zbytky z těla zvířecího odcházející: trus, lejno, pot, moč. S. N. Auswurf; Stuhlgang, Ausleerung.

Exkurs, u, m., obšírnější pojednání, ausführliche Abhandlung.

Exkurse, e, f., z lat., vycházka, vyjížďka, Rk., výlet. Ausgang, Ausfahrt, Ausflug.

Exlex, lat., nezákonní, Rk., ze zákona vyňatý, zákona zhoštěný, bezzákonný, vom Gesetz entbunden, gesetzlos. Vj.

Ex officio, skráceně: ex offo, lat., z povinnosti, úředně, J. tr., z úřední povinnosti. Šp. Aus Pflicht, von Amtswegen.

Exorbitantní, přílišný, nesmírný, übermässig, übertrieben, ungeheuer.

Exorcism-us, u, m., z řec., zaklínání, jmenovitě vymítání ďáblův, Beschwörung, Bannung (böser Geister). — *Exorcista*, y, m., dle „Despota", zaklínač, vymítač. S. N. Beschwörer (böser Geister).

Exotický, cizí, cizozemský. Rostliny exotické, cizozemské, hlavně mimo Evropu rostoucí. S. N. Exotisch, ausländisch, fremd (besond. von Gewächsen).

Expanse, e, f., z lat., roztažení, napětí. Expansion, Ausdehnung, Erweiterung. — **Expansivní**, roztažlivý; exp. síla. S. N. Expansiv, ausdehnend.

Expedice, e, f., z lat., vypravení, zasýlání, výprava něčeho. ku př. novin n. psaní, pak místnosť, v které se to děje. Expedition, Abfertigung, Versendung. — 2. Výprava vojenská. Výprava k účelům vědeckým n. jim podobným. Expedition. — **Expedient**, a, m., výpravčí. S. N. Ausfertiger, Aussteller.

Expedit, u, m., z lat., výpravna, výpravní kancelář. S. N. Expeditkanzlei. — **Expeditor**, a, m., výpravce, ředitel expedice zvláště poštovní. S. N. Güterversender. — **Expediční** úřad, výpravna, úřad výpravný n. rozesylací. Expedit-. — *Expedovati*, vypraviti *něco*: úřední spis, zboží; odbyti (strany). J. tr. Expediren, aus-, abfertigen; befördern, versenden.

Expektorace, e, f., z lat., vyhazování (z prsou); výlev srdce n. vypravování toho, co komu na srdci leží. Rk.. Expektoration, Herzensergiessung.

Expense, í, pl., f., z lat., vydání, náklady na něco. Rk. Expensen, Auslagen, Unkosten.

Experiment, u, m., z lat., pokus, zkouška, Versuch, Probe. — *Experimentální*, pokusný, zkušebný. E. fysika, lučba. Experimental-. — *Experimentovati*, experimentiren, Versuche anstellen.

Explicite, lat., rozvinutě, výslovně, deutlich, klar.

Explikace, e, f., z lat., výklad, rozložení, rozkládání, rozbírání, vysvětlování. Vj. Explication, Erklärung, Auslegung.

Explodovati, z lat., vybouchnouti, zanititi se. S. N. Explodiren, losgehen, knallen.

Explose, e, f., z lat., výbuch. S. N. Explosion, Erschütterung, Ausbruch.

Exponent, u, m., z lat., v mathem. vykladatel, udavatel; e. potence, udavatel mocnosti, mocnitel. Rk., S. N. Exponent.

Exponovati, z lat., **koho**: úředníka, ustanoviti ho vně místa, exponiren; 2. objasniti, Rk., auseinander setzen, erläutern.

Export, u, m., z lat., vývoz zboží do cizozemska, Ausfuhr (der Waaren); 2. toto zboží samo. S. N. Waare.

Exportní. Vz Export. E. obchod obchod vývozný. Export-, Ausfuhr-. — **Exportovati**, do cizozemska vyvážeti. Rk. Exportiren, aus-, verführen.

Exposé, fr., vyložení; výstava. Rk. Exposition, Auseinandersetzung, Erklärung; Ausstellung.

Exprès (ekspré), fr., úmyslně, schválně. Ausdrücklich, genau, eigens. *Par ex.*, schválním poslem. Rk.

Expressbrief, něm., schválné psaní. Hnš.

Expropriace, e, f., z lat., vyvlastnění (vyloučení něčeho z vlastnictví soukromníka k obecnému prospěchu za úplnou náhradu). S. N., J. tr. Expropriation.

Exquille, vz Esquilie.

Exrotulace, e, f., z lat,, rozdělání spisův (soudních). Rk. Exrotulation.

Exsekrace, e, f., z lat., zatracení, prokletí, Exsecration, Verwünschung.

Exspektace, e, f., z lat., čekání na úřad. Rk. Exspectation, Anwartschaft.

Exstase, e, f., vz Ekstase.

Exstirpace, e, f., z lat., vyhubení, vyplenění. Rk. Exstirpation, Vertilgung, Ausrottung.

Exsudat, u, m., z lat., výměsek (v lékařství); 1. fibrinosný, a) plastický, b) na syrovátečných dutinách, c) krupposný; 2. syrovátečný. S. N. Exsudat, Absonderung.

Extabulace, e, f., z lat., propuštění, vymazání z knih, J. tr., z gruntovních knih. S. N. Löschung, Extabulation.

Ex tempore, lat., bez přípravy, aus dem Stegreif. — *Extemporovati*, přednášeti něco bez přípravy, z patra. S. N., Rk. Aus dem Stegreif etwas thun z. B. reden, singen.

Extensivní, z lat., rozsažitý, rozsažný. Rk., S. N. Extensiv, der Ausdehnung nach.

Extens-um, a, n., lat., per ex. = v celé šířce, in ex. = podrobně, zevrubně. Rk. Dem Umfang nach; ausführlich.

Exterieur, fr. (exteriér), vnějšek, zevnějšek. Rk. Das äussere Ansehen.

Exterminace, e, f., z lat., vypovězení; vyhubení, zahlazení. Rk. Verbannung; Ausrottung.

Externista, y, m., dle „Despota", žák bydlící mimo ústav; žák, jenž chodí do ústavu n. tam zkouškám se podrobuje, nejsa žákem veřejným ani soukromým (privatistou) téhož ústavu. Externist.

Extra, lat., zvlášť; něco ex., něco zvláštního. Rk. Ausser, ausserhalb, nebenher, ungewöhnlich.

Extrahovati, z lat., vytahovati, ausziehen.

Extrakt, u, m., z lat., výtah rostlinný; e. knihovní, výpis, výtah z knih pozemných. J. tr. Vz Výtah. Výtah (z knih), výtažek (z rostlin). Rk. Vytaženina masitá. Čsk. Auszug (aus Schriften, Arzneikörpern etc.), Extrakt.

Extraordinari-us, a, m., lat., mimořádný, ungewöhnlich. Professor ext., ausserordentlich.

Extrapost, něm., zvláštní n. schvální pošta; Rk., zvláštní, schvální poštovská příležitosť. S. N. —

Extravagance, e, f., z lat., nepředložené jednání, podivný nápad. Rk. Extravaganz, Ausschweifung, Ungereimtheit.

Extrem, u, m., z lat., krajnosť, přepiatosť. Extremy, věci sobě zcela protivné, odporné, opáčné ku př. radosť a žalosť, pláč a smích. S. N. Einander entgegengesetzte Dinge, Uibertreibungen.

Extremita, y, f., z lat., konec, končina, končetina; zevnější údové těla zví. ruce a nohy. Ruce hořejší, nohy dolejší končiny. S. N. Aeusseres Glied, Extremität.

Exul, a, m., vypovězenec. S. N. Exulant, Verwiesener, Verbannter.

ey, psáno m. ej až do roku 1842. — Vz ý (rozložené v aj, ej).

-ez (ezь) přípona subst.: kněz (kъnęzь), vitěz (vitęzь), robotěz, (pěnęzь — peníz). Mkl. B. 317.

-ež, přípona jmen podst.: krádež, lonpež, mládež, drůbež. D. Vz víc v Mkl. B. 338., 339. — 2. Ež, zastr. = že. Kat. Vězte to, ež obdržíte. St. skl. — Rkk. — U morav. Valachů posud *ež* místo *že* se užívá. Č.

F.

Při *f* a *v* jest průlina ústní, kterou se proud bráti má, s jedné strany (z dola neb s hora) rtem a s druhé, protější strany řadou zubů lehce zavřena; při *v* přerušuje a rozdírá se toto zatarasení mírným, při *f* mocnějším, v obou případech proudem trvalým a ne jen jedním nárazem jeho. Obě ty hlásky obyčejně k retným se počítají, ale podlé učlánkování svého lépe by se jmenovaly retozubnými. Gb. Listy filolog. II. 158.; Úvod. do mluv. čes. 18. — *Souhlásky této nebylo ani v češtině* ani v staroslovanštině, Zk.; jest tedy pozdější a velmi zřídka se vyskýtá a tu ještě častěji vůbec cizím ve slovích z cizích jazyků vzatých nežli jakožto plod zvukosloví domácího (Gb.). Všichni Slované za starodávna náramně jí nenáviděli *kladouce místo ní* nejraději některou z ostatních retnic, Zk., D., Ht., nejvíce *p*, před souhláskami a nejotovanými samohláskami též *b*, řidčeji *v*: Philipp — Pilip, Fabian — Pabian, — Babian, Jir., lat. faba — bob, lat. frater — bratr, lat. ferio — peru, lat. fistula — píšťala, lat. fluo — plují, lat. flamma — plamen, lat. firmare — biřmovati, něm. Furth — brod, něm. Graf — hrabě, něm. kaufen — koupiti. Ht. Zv. 81. *Také do ch* se přestrojovalo cizí *f*: fučeti vedlé hučeti — strč. chučeti, kruchta z něm. Gruft a to z řec. kmene *κρυφ* v *κρύπτω*. Ht. *Teprva od 13. stol. počalo f od Latiníkův v jazyk český přecházeti*, Zk., a kladlo se ve slovech z cizích jazykův vzatých, v nichž se buď udrželo aneb jinou retnicí, jak už praveno, se nahražovalo, ku př. biřmovati z lat. firmare, Štěpán z řec. *στέφανος*. Gb. **Kiade se tedy f:** *a) místo staršího* **p**, jako: upati = slov. upovati, upvati = pozdějšímu: ufati, pifous — filaus, Pabian — Fabian. Zk. Ve vých. Čech. ku př. fták, ftačí, ftáček m. pták, ptačí, ptáček. Jir. — *b) Místo* **v**: vousy — fousy, klovati — klofati, couvati — coufati. *V již. Čech.* coufat, fous, Kts.; *vzápad. Čech.* mužův, děfka, lef m. mužův, děvka, lev, Jir.; *ve vých. Čech.* a v *Krkonoších* před: b, h, k, p, s, š, t: fběhnouť, fhostiť, fkus, fpichnu, fsednu, fšecky, ftesnať, a před samohláskami: fousy, klofati, Jir., a jinde (vůbec na konci slov. Mřk.) Hanáci po souhláskách *v* z ostra vyslovují jako *f*: tfůj, tfá, tfé. Brt. — *c) Místo* **b, h, ch**: hrčeti — chrčeti — vrčeti — frčeti, hučeti — chučeti — bučeti — vučeti — fučeti, chrněti — brněti — vrněti — frněti. Zk. — *d) Místo* **m** ve vých. Čech. frňous, frně m. mrňous, mrně. Jir. — *Jakožto* **plod domácího** *zvukosloví objevuje se nejčastěji* **m. v**: krsf, fous, nebo povstalo z: *(h, ch, k)* + *v*: kafe z arab. kahva; doufati z pv zachovalého v starém upva = naděje a pev-ný. (Gb.) — *V Budějovsku a Opavsku je po f* slyšeti *přídech j*, i když *i* následuje: fjik. — *Ve vých. Čech. a na Slov.* naopak *ě* po *f* jako *e* se vyslovuje: fertoch. Jir. — **Po f se píše**

v kmenových slabikách vždy *i* (*í*): fík, fiala, filec, rafika; ale na konci podlé úchylky *y*: boufy. — *Staří f* **zdvojovali:** šiffy, houffy, taktéž i na konci slov: Jozeff. Jg. — *Jména v -f ukončená jsou rodu mužského. — Místo řec.* φ a lat. **ph** píší Čechové a Poláci s Vlachy *f*: filosofie. Jg. Hš. myslí, že se tak špatně činí, že jest to tak, jako když se píše Tschech m. Čech.

Fabian, a, m. Pan F. se ozývá. Vz Hladový. Lb. — **F.,** u. m., Wölbung der Zimmerdecke, názdének okolo stropu. Jg.

Fabi-us, a, m., jm. římské.

Fábor, u, m., fábora, y, f., ohyč. pl. fábory (z fr. faveur = dárek, stužka či závoj, jímž vítězný hrdina od milenky své krášlen býval), sluje stužka rozličných barev, které dívky milencům dávají aneb které se k oslavení rozličných příležitostí berou; pak i stužky vůbec. S. N. Band, Schleife. Míti fábor za kloboukem. Jg. — 2. Kytka, Strauss. Vz Mz. 153.

Fabrici-us, a, m., jméno rodu římského, z něhož Gajus F. Luscinus ok. r. 279. př. Kr. ve válkách s Pyrrhem a se Samnity vedených stateční vynikl. Vj.

Fabriční, -ný, **fabrický** (dílo, zboží, f.), Fabriks-.

Fabrika, y, f., z lat. faber, veldílna, továrna, Fabrik. F. katunová, železná, ocelná. Jg. F. **na** železo, na cukr, na katun. Vz Továrna.

Fabrikace, e, f., Fabrikation.

Fabrikant, a, m., továrník, Fabrikant.

Fabrikat, u, m., výrobek, Fabrikat, verfertigte Waare; Machwerk. Vz víc v S. N.

Fabrikovati, fabriciren. — **co, kde, čím.**

Fabula, y, f., lat., vz Bajka. V.

Façada, y, f. (fasada, fr., z lat. facies), popředí, průčelí domu (přední, hlavní strana domu), lícní strana. S. N., Rk., Šp., Façade, Vorderseite eines Gebäudes.

Facalit, facalík, facalíček, čku, m., z it. fazzoletto, střlat. facíletum, Gl., roucho pro pocení-se; šátek na nos (kapesní). Br. Nos bez facalétu utřel. Reš. Ráčiš-li mu košili nějakou nebo facalík odeslati. Žer. L. III. 120. Schnupf-, Schweiss-, Hals-, Weibertuch. Rk.

Facchino, a, m., it., břemenář, nosič, dělník. Lastträger.

Facir (z něm.-lat. vaciren, bez služby býti), a, m., myslivec bez služby, ein vacirender, dienstloser Jäger. — Vacírem choditi. Rk.

Facit, lat. = činí; výsledek počtu. Facit je ten a ten = počtem našlá summa činí tolik a tolik. S. N. Summe, Betrag, das Ergebniss einer Rechnung.

Facka, y, f., facička, z rom.-vlas. faccia, fr. face, portug. face, šp. haz i facha, lat. facies. Strana, jako tvář u. líce něčeho; užívá se toliko o klobouku, jehož některé strany zhůru založeny jsou, jinak: střecha, hrana, ochlípka. Klobouk na tři facky (založený). Jg. Ein dreieckiger Hut. — Políček, Maulschelle, Maultasche (Watsche), Ohrfeige. Za facku něco koupiti. Vz Lacino. Č. Vyťal facku své panence. Er. P. 149.

Fackovati koho čím, ohrfeigen. Ros. — **koho pro co, že:** že chybil.

Façon, fr. (fason), druh, způsob, tvar, spracování, mrav, slušnosť, tvář, podoba, Gestalt, Form; Ansehen, Anstand. — *Sans f.* (san fason), bez okolků. S. N. Ohne Umschweife.

Factický
Factitivní
Factor
Factotum
Factum
Factura
} vz Fak . . .

Facůn, u, m. Košili, čechlů, věnců, facůnův a jiných rozličných věcí metovaných. Star. let. F. s perlami. Boč. Budelit míti krátké vlasy, ale nafalšuje je vacůnem dlúhým (ein falscher Haarzopf.). Št. (Gl.).

Fáč, e, fáček, čku, m., z lat. fascia, obinadlo, povijadlo, obvazek, úvazek, Binde, Fatsche. Žílu fáčem obvázati. Jg. Dítě fáčem ovinouti.

Fačkovati s kým. Neslobodno s kráľmi f. Mt. S.

Fáčovati. — **koho čím:** dítě širokým fáčem, fatschen, binden.

Faeakové, báječní obyvatelé ostrova Scherie, k nimž Odysseus blondě se dostal.

Faedon, a, m., žák Sokratův, přítel Platonův. Vj.

Faedr-us, a, m., epikurejský filosof v Athenách, učitel Ciceronův; 2. žák Sokratův.

Faenomen, u, m., z řec., vše, co se jeví, zvláště silou přírody a smyslně, úkaz, zjev, ku př. blesk, červánky, kysání, hnití, čištění hvězd atd. S. N. Phänomen, Erscheinung, Lufterscheinung.

Faesulae, Faesuly, gt. -sul, pl., f., mě. etrurské. — *Faesulan*, a, m. — *Faesulský.*

Faëth-on, onta, m., syn Heliův a Klymenin, jenž se na otci toho doprosil, aby jeden den vůz sluneční říditi směl, avšak na této jízdě o život přišel. Vj. — Faëthon, u, m., lehký, otevřený vozík, ein leichter, offener Wagen.

Fafarka, y, f. Posthorn. Na Slov. Koll.

1. **Fafrnoch,** fafrňoch, fanfrnoch, famernoch, u, m., fafrnochy, pl., fafrnošek, šku, m., sr. fr. fanfreluche (Mz. 153.) = *ozdoba,* vlastně *chochol* na přílbici, chocholice. St. skl. Helmdecken, Federbusch. — 2. *Chochol,* jímž čela koní se zdobí. D. Haarschopf. — 3. Všeliká ozdoba, *třapec* na šatech. Fanfrnochy ukazovati = pyšniti se. Wind machen. Reš. — Jg. Vz Gl.

2. **Fafrnoch,** u, m., třeštidlo, Windbeutel.

Fafulek, lku, m., chomáč, die Flocke. Rk.

Fagan, a, m. = pankart. Na Slov. Vz Fakan.

Fagot, u, m., z fr., hudební nástroj, Fagot, Basspfeife. Pískati, troubiti na fagot. Jg.

Fagotista, y, fagotník, a, m., Fagotist, Fagotbläser.

Fahrschacht, něm., vz Báně.

Fahrten, něm., žebříky k stoupání do báně; také leziny, něm. Lesenen, slovo slov. od lez-u. Am.

Fách, u, m., fáchy, pl., vlečka, Schlepp. Ros. Dětinské f., vodítka. Ros. — **F.** = 100 koží. Gl.

Fairum, fairunt, z něm. Feierabend (svatvečer); máme už f. = *máme po práci, máme odpočinek.*

Fait, fr. (fé), skutek, čin, Thatsache. F. accompli (fé akonpli), skutek dokonaný, hotový. Rk.

Fajčár, a, m. = kuřák. Tabakraucher. Na Slov.

Fajčiti, fajfčiti = kouřiti, rauchen. Na Slov.

Fajfka, y, f., fajka, fajeka, faječka, fajfička, fajfčička, Jg., v Krkonoších fejtka, na Slov. pipka, vind. kadnice = *dýmka*, die Pfeife, Tabakspfeife. Zapáliti si fajfku. Vlčko z f-ky. Trubka, trestka, troubel od f-ky. D. — Jg.

Fajfkář, e, m., dýmkář, kdo dýmky dělá, prodává, Pfeifenmacher, -händler. Us.

Fajmoštr, štra, m., na Slov., farář, z něm. Pfarrmeister. Mz. 153.

Fakan, fagan, a, m., fakáně, ěte, n., jméno nezvedeného dítěte, s příbanou, křápě, žábě, der Fratz. To fakaně pořád zlobí, pláče. — *Na Mor. a Slov.* = pankhart. Jg.

Fákati = špiniti, káleti, sudeln, schmeissen, beflecken. Kdo dobře ji a dobře spí a k tomu dobře fáká, před tím smrť sama utíká. Ros. — **na koho** = nedbati bo. Us. — Jg.

Fakce, e, f., z lat., politická strana, zvl. krajní a vášnivá. S. N. Faktion, Partei, Rotte, Anhang.

Faksimile, z: fac simile = učiň podobné = snímek, úplně věrné napodobení tahův zvláště písma. S. N. Genau nachgebildete Handschrift einer Person.

Faktický, z lat., skutečný, Rk., faktisch, thatsächlich, wahr.

Faktitivní, (ý) působivý. Časoslovo f. Vz Časoslovo. Faktitiv.

Faktor, u (a), m., (v počtech) činitel. In Faktoren zerlegen, roznásobiti. Vůbec, kdo co činí: činitel, působící osoba, síla, i děj n. okolnosť. Faktorové života = síly přírodní. — 2. **F.**, a, m., představený průmyslových závodův, správce obchodu n. tiskárny. Faktor, Werkmeister. V. — 3. Kdo jménem pána svého v některém cizím místě ustavičně obchod vede a řídí, obchodní správce. Takový obchod slove *faktorie* n. faktorství. S. N. III. Geschäftsführer. Vz Rb. str. 266.

Faktoriální, (ý) součinný, představující součin přirozené řady čísel od 1 až do čísla daného *n!* = 1. 2. 3 . . . n. Stč. Faktoriell.

Faktorství, n. Faktorei. L. Vz Faktor.

Faktot-um, a, n., dle „Slovo". F. = fac totum, lat. = čiň vše. Kdo za někoho vše obstarává nebo svým vlivem vše mu řídí. S. N. Der Alles in Allem ist, Alles gilt, Alles thut. Býti komu f. = hlavní osobou, pravou rukou. Kom.

Fakt-um, a, n., dle „Slovo", lat., skutek, čin, děj, událosť, účinek, Thatsache, Begebenheit, Ereigniss.; v mathm. součin. — De fakto, skutečně. Rk. Vz Fait.

Faktura, y, f., z lat., účet ze zboží přespolnímu kupci zasýlaný, udávající také, kterou cestou a za kterými výminkami zboží zasláno. S. N. Vz více tamtéž. Waarenrechnung.

Fakulant, a, m., Fackelträger. Rk.

Fakule, e, f., z lat., pochodně, Fackel. Fakulemi svítiti; průvod s fakulemi provázeti. F. pohřební, voskové, smolné.

Fakulta, y, f., z lat., oddíl učební na vysokých školách, Fakultät. F. juridická, theologická, medicinská, filosofická. — 2. Schopnosť, natürliche Anlage; plná moc, Befugniss. Rk., S. N. — 3. V mathm. = součin čísel arithmetickou řadu představujících. Stč.

Fakultativní, (ý), z lat., co je vůli jednotlivce ponecháno, svobodno. F. manželství. Vz více v S. N. v článku „Manželství". S. N. Fakultativ.

Fakultní, Fakultäts-.

Falaer-um, a, n., přístav v str. Athenách.

Falanx, gt. falangy, f., řec., šik vojenský.

Falara, gt. Falar, pl., n., dle „Slovo", mě. Thessalie.

Falari-s, da, m., tyran agrigentský.

Falbl, u, m., vz Mz. 154., násběrka, nahrn. Rk. — **F.** = žlutý, plavý kůň. Mřk.

Falc, u, m., z něm. Falz. a) *U uzdářů a jirchářů* zahnutý díl na postruhu i postruh sám, Falz-, Gerbeisen. — b) *U truhláře a tesaře* žlábek po straně prkna, aby jiné prkno do něho se zasaditi mohlo a obě takto lépe spojena byla, žlábek, Jg., dražba, drážka, dražení, draž, draže, der Falz, die Fuge, Rinne. Dražení také = dělání dražby. Šp. — c) *U knihaře* bladicí dřevo (n. kosť) k hlazení přebybů složených archův; kosť falcovní. Jg. Falzbein.

Falcbrabství, n. Pfalzgrafschaft.

Falcko, a, n., země Pfalz. F. horní č. bavorské, dolní č. porýnské, nové č. knížectví Neuburské. S. N.

Falckrabí, í a ího, m., vz Jiří; falcbrabě, ěte, n. Pfalzgraf. V.

Falcovati (u truhláře, vz Falc): drážiti, vydrážiti, drážky dělati, Šp., falzen. — **co.**

Falcovní, špuntovní prkno. Vz Falc. F. kosť, prkno. Falz-.

Fald, u, m., faldík, faldlček, čku, z něm. Falte, zábyb, zmrsk; řása, náběra (na Slov. více pl. náběry), vráska, vrkoč, ohyb, shyb, přehyb. Jg. Ta sukně dělá faldy. Us. Faldy dělati, pouštěti, skládati. V. Faldy někomu spraviti (= zbíti bo). Vz Trest. Č. Faldy na těle, vrásky. Jg. F. na tváři. Us. Vráska (fald) sukně. V. F. v obličeji: vráska. —

Faldovati co, nabírati, řásniti, falten. V. — *Faldovatý*, faltig, faltenreich.

Faleril, rií, m., pl., mě. etrurské.

Falernské víno, v Italii.

Faleš, falše, f. a m., faleš, e, m., z lat. falsus, fallax = nepravda, lež, lesť, klam, podvod, šibalství, křivda. Falschheit. Bez falše a lsti. V. Kdež není žádné falše. V. Faleš provodí knéz a prorok. Br. Falše se držeti. Ger. Faleš dělati = falšovati. Reš. O falši a podvodu; co se pokládalo za f., klam a podvod; jaká pokuta stíhala falešníka, klamaře, křivopřísežníka (dle strčes. práva), vz o tom Rb. str. 249. — 252.

Falešnice, e, f. Betrügerin. Us.

Falešnictví, n., Falschheit; Verfälschung. V. —

Falešník, a, m., ein Fälscher, Verfälscher. Horší jazyk falešníka, nežli kopí protivníka. F. listu, mince, váhy. Jg., Har., Tov.

Falešnosť, i, f., Falschheit.

Falešný, z lat., falsus, fallax. V již. Čech. bamešnej. Kts. Vz Faleš. Falsch. 1. *Nepravý*, falsch, unecht, nachgemacht F. zlato, stříbro, perly, korály, kamení, zub (vsazený), vlasy,

okno a dvéře (slepé); *v mravném smyslu:* f. přítel. D.; V. *Hlavně, když nepravá věc jinému na škodu jest: podvodný, klamavý, ošemetný.* F. pečeť, klíč (Nachschlüssel), mince, bráč, váha, váhy. F. jako liška. F. nebude bez pomsty. Lb. Falsch, betrüglich. — 2. *Nepravdivý, smyšlený, lživý,* falsch, unwahr, erdichtet. F. řeč (lež), svědek (křivý), domnění, prorok, apoštolé, bůh. Falešně lži mluviti. V. Falešně svědky vystaviti, zjednati. Jg. — 3. *Nepravidelný,* falsch, irrig, regelwidrig. Jg. F. ton, krok (v tanci, v chůzi), báseň a stud (lichý). Brt. — 4. *Vnitřní dobroty nemající.* F. barva. — 5. F., *zlý,* bezbožný, falsch, gottlos, lasterhaft. Jg.

Falkenov, Falknov, a, m., mě. Falkenau v Čechách. -- *Falkenovan,* a, m. -- Falkenovský. Vz víc v S. N. III.

Fallář, e, m., z lat. fallere, Irrlehrer. Gl.

Falliment, u, m., fr. (falliman), úpadek kupcův, bankrot. Vz Bankrot. Das Unvermögen o. Aufhören zu zalen.

Fallirovati, vz Falliment; přijíti v úpadek, dostati se na koráb, prokupčiti, zalungsunfähig sein, aufhören zu zalen. -- **Fallit,** a, m., úpadce, prokupčilec. Rk. Der unfäbig ist zu zalen.

Fallovati, klamati, täuschen, z lat. Gl.

Falous, u, m. = pekelec, na Mor. pekýlko, der Ort hinter dem Ofen. Rk.

Falousek, sku, m. Hospodyně sedne na f. a přede. Us.

Falsifikace, e, f., z lat., padělání, porušení, pokažení, podvržení (spisu). Verfälschnng, Betrug. — **Falsifikovati,** padělati, porušiti, pokaziti. Rk. Falsificiren, verfälschen.

Fals-um, a, n., lat., porušení, podvržek. Rk.

Falšéř, e, m. = falešník. Kom., Rad. zv.

Falšování, n. Vz Falešný. F. mince, váhy, míry, písemnosti, starožitnosti, zboží. S. N. Fälschung, Verfälschung.

Falšovatel, e, m., padělatel, porušovatel, Verfälscher. Rk., D.

Falšovati. Vz Faleš. Fälschen. V. — **co:** knihy, písmo. Štelc. — **co čím:** mědí. Reš. — **co pro co:** pro zisk.

Falšovník, a, m. = falšovatel.

Fama, y, f., lat., pověsť, Sage, Gerücht, Ruf.

Famfory, ů, pl., m., Federbuschfetzen. Plk.

Famfrnoch = fafrnoch.

Famfule, e, f. = kep; 2. s přihanou ženská, Petera; 3. veliký knoflík, Knopf. Us. Litomyšl.

Familiant, a, m., z lat. Nový osadník, který při rozdělování dědin nějakou částku obdržel. Zlob. Když se lesy vysekají a na jich místo dvory s hospodářstvím zařídí a na blízku vesnic není, jichž obyvatelé by při pracích polních tohoto dvoru pomáhali, najmou se k tomu účelu rodiny, které dostanou byt a výživu po celý rok a otec takové rodiny sluje familiant.

Familiarni, (ý), z lat., důvěrný, tovaryšný. Rk. Familiär, vertraut, vertraulich, heimisch; gemein.

Famille, e, f., z lat., rodina, Verwandtschaft, Hausgenossenschaft. — 2. V přírodních vědách: *čeleď.*

Famosní, z lat., rozhlášený, pověstný. Rk. Famös, berühmt, berüchtigt.

Famul-us, a, m., lat., služebník. Diener, Gehilfe.

Fanatický, z lat., třeštivý, fanatisch, schwärmerisch.

Fanatik, a, z lat., třeštivec, blouznivec, ein Fanatiker; Religions-, Glaubensschwärmer. Rk. —

Fanatism-us, u, m., z lat., ztřeštěné počínání-si, zvl. přemrštěnosť náboženská. Hš. Blouznivosť, vášeň (hlav. náboženská). Rk. Fanatismus, Schwärmerei, Uiberspanntheit (haupts. in Religionssachen).

Fanfar, a, m., z fr. fanfaron, vychlubovač, S. N., chvastoun, chvastal, Schwätzer, Prahler, Grosssprecher. Rk. — 2. Potřeštěný, fučík, fučidlo, sršán, ein geschossener Mensch, Windbeutel. D. Ona jest po něm celá fanfary. Jg.

Fanfara, y, f., z fr., malý hudební kus skvělého rázu na trouby a kotle; slavné potrubování při zvláštních slavnostech, při promocích, při připíjení na zdraví. S. N. Trompetenstück.

Fanfaron, vz Fanfar.

Fanfarovati, Trompete blasen; žertovati, hänseln, scherzen.

Fanforce, pl., m., Fransen, Quasten. Na Slov.

Fanfrněti, ěl, ění, třeštiti se, bláznitl, närrisch werden. Jg.

Fanfrniti, il, ěn, ění, närrisch machen. Je po něm celá zfanfrněná. Jg. — **se po kom.** Puch.

Fanfrnoch = fafrnoch.

Fangle, e, f., z něm. Fahne. Vz L. Prapor.

Fanni-us, a, m., jm. římské.

Faňora, faňura, faňoura, faňorka, y, f. = facka. F-ru dáti někomu, vytíti, vyflinknouti; odnesl f-ru. D.

Fant, u, m., z něm. Pfand, základ, zástava. Hra na fanty, hráti ve fanty, o fanty, na fanty, *lépe:* hráti o základ, v základy. Jg.

Fanta, y, m., na Slov. fant, a, dem. fantík, a, m. O původu vz Mz. 154. — **F.** = blázen, hlupec, fučidlo, šílenec, pošetilec. Jg. Schwärmer (Phantast), Träumer, Narr.

Fantář, e, m., Pfandleiher. Rk. Vz Fant. Základník, zástavník.

Fantářství, n. Pfandleihgeschäft. Rk. Zástavnictví.

Fantasie, e, f., z řec., vidění, vzezření; obrazy, jež se na mysli zrozují; moc obrazy na mysli urozující, mysl plodistvá, tvorná, tvůrčí, obraznosť, obrazotvornosť, obrazotvorná moc. S. N. (vz tam více), Nz. F. živá. Nz. Trugbild, Hirngespinnst; Launenspiel; Einbildungskraft, Dichtkraft.

Fantasma, gt., mata, n., z řec., přelud, zálud, přízrak. Rk. Trugbild, Gespenst. — **Fantasovati,** blouzniti, třeštiti, hlavně v nemocech. (Ne: fantasirovati). Phantasiren, dichten, faseln, in Gedanken schwärmen. — **Fantasta,** y, m., dle „Despota", blouznivec, třeštivec, Phantast, Schwärmer, Grillenfänger. — **Fantastický,** blouznivý. Rk.; f. roucho = podivínské, křiklavé. Brt. Phantastisch, schwärmerisch, eingebildet, wunderlich, seltsam; närrisch.

Fantaz, u, m. Phantasiren. Chlapci se udělal v hlavě f.; Že ho f. hnedky přejde; Už je uzdraven a více mu žádný f. do hlavy nepřijde. M. Poh.

Fantěti, ěl, ění, zfantěti, ein Phantast sein. Ros.

Fantisko, a, n. fanta.

Fantiti, il, ěn, ění, fantou činiti, mámiti, zum Phantasten, Träumer machen. Jg. — **koho**. Rk. — **se po někom**: po děvčeti (blázniti se). — **se za kým**. Rk. (blázniti).

Fantivosť, i, f., Verrücktheit, Schwärmerei. Jg. —

Fantivý, bláznivý, fanta, närrisch, verrückt. Jg.

Fantom, u, m., Phantom, Trug-, Schreckbild, Hirngespinnst.

Fantování, n., die Phantasie. V.

Fantovati, z něm. pfänden, *lépe*: zajati, v základ vzíti. Rk. — 2. Fantou býti, třeštiti, blázniti, schwärmen, träumen. V., Kom., Bl.

Far. Dolce (= dolče) far niente, it., sladko nic nedělati.

Fara, y, f., farka, farečka, farěička, na Mor. fára, z něm. Pfarre a to z lat. parochia (*παροικία*, řec.). 1. *Osadníci* k jedné správě duchovní příslušející i *úřad pastýře* nad nimi. Die Pfarrgemeinde, Pfarrpfründe, Pfarre. Té fary, z té fary člověk (z té farní osady). Kněze na faru dosaditi. Někoho do fary přijati, přivtěliti (do osady). Jg. Na faru se dostati, přijíti.. D On je z jiné fary. On k té faře patří. Dostal se na faru výnosnou, chudou. Us. Kněze na faru uváděti a podávati (installiren). Er. K některé faře náležeti, někam farou náležeti, k faře něco připojiti, faru někomu podati n. propůjčiti. J. tr. Chudá fara, sám kněz zvoní (sami mniši zvoní). Vz Nuzný. Lb., Č. — 2. F. = *farní kostel*. Ve své faře mši slyšeti. Us. Die Pfarrkirche. — 3. F. = *farní dům*. Das Pfarrhaus. Obědvati na faře (u faráře). Us. — *Do též fary náležeti*, také = rovným, z též vrstvy býti. L.

Farao, a, n., ein Spiel mit franz. Karten, Pharao.

Faraon, n, m., Pharao.

Farář, e, m., der Pfarerr, Seelsorger. F. ve vsi. F-řem učiniti někoho Pravým f-řem býti (dobrým pastýřem). V. Jaký f., taková osada (osádka). V. Všichni jsme lidé, jen pan f. je člověk; Ne každý plecháč (kdo má pleš) farář. Pk. Stran titulu vz Důstojnosť, Důstojný.

Farářovati, als Pfarrer irgend wo stehen. Jir. —

Farářský, Pfarrer-. F. úřad. Das Hirtenamt eines Pfarrers. D. — Farní, farský, farářský, o tom vz více v Š. a Ž. 1855. 1. sešit str. 24. Na Mor. jen farský. Mřk.

Farářství, n. Das Pfarramt. D.

Farfule, e, f., čtverhrané kusy stříbra, viereckige Stücke Silbers. Jg.

Farisej, e, m., z hebr., zvláštník, *sekta* starých židův, která více hleděla obřadův než skutečného náboženství. Pharisäer. — 2. *Pokrytec*, licoměrník, Heuchler, Scheinheiliger, Gleissner. — **Farisejský** = pokrytecký, Rk., pharisäisch, heuchlerisch.

Farkaš, e, m., z mag., fark = ocas, V., Kom., lépe: podocasník, na Slov. podchvostina, Schwanzriemen. Jg.

Farlej, e, m., také skřinka (jablko). Jád.

Farm, u, m., angl. dvůr hospodářský; rataje. Meierhof. Rk.

Farmace-um, a, n., lékárna, Apotheke.

Farmaceut, a, m., z řec., lékárník. Apotheker. Rk.

Farmacie, e, f., z řec., lékárnictví, skládá se z *farmakognosie*, z *farmaceutické lučby* a z *farmaceutické mechaniky* či *farmaceutiky*. Vz více v S. N. III. Pharmacie, Pharmaceutik, Kunst Arzneien zuzubereiten.

Farmakologie, Ph . . . e, Kenntniss der Arzneien, Arzneimittellehre.

Farmak-on, a, n., řec., lék, Arzneimittel.

Farmakopoe-e, e, f. Ph-pöe, Vorschrift, wie Arzneien gemacht werden sollen.

Farmakotheka, y, f., z řec., domácí n. pocestní lékárna. Rk. Arzneikasten, Hausapotheke.

Farmer, a, m., z ang., dvořák, rataj, ratajník; statkář (v severní Americe). Rk. Besitzer eines Meierhofes, Pächter.

Farnabaz-os, a, m., perský satrap.

Farní. Pfarr-. F. kostel, dítě, lid (k faře příslušející), dům (fara), Jg., obročí (beneficium), osada, chrám, obvod, požitky, příbytek. J. tr. Vz Farářský. — **Farník**, a, m., kdo z osady farní jest, osadník, das Pfarrkind. — **Farnosť**, i, f. Pfarrsprengel. — **Farský** = farní.

Far-os, a, m., ostrov u Aegypta.

Farovati, lézti po žebříku do báně. Vz Fahrten, Báně.

Farsal-os, a, m., mě. Thessalie, nyní Farsa, Farsela n. Fersalo. S. N. — *Farsalský*. — **Farsalan**, a, m.

Farský. F. pole, dvůr. D. Vz Farní, Farářský. Pfarr-.

Fart, u, m., z něm. Fahrt, V., žebřík dolový. Vys. —

Fáry. Láry fáry = marně řeči. Jg. Firlefanz.

Fas, lat., právo. Fas et nefas, právo a nepravo. Recht und Unrecht. Per fas a nefas, právem i neprávem, všemi prostředky. Rk.

Fasada, vz Façada.

Fasces, lat., svazky holí s vyčnívající sekerou (znak hrdelního práva u str. Římanův). Rk. Ruthenbündel mit hervorragendem Beile.

Fascicul-us, u, m., fascikulus, fascikul, u, lat., malý svazeček; v úřední řeči zvl. svazky písemností. Fascikel, Bündel, Bund, Heft. — **Fascikulovati** = listiny, akta ve fascikuly pořádati a svazovati. S. N. Fascikuliren.

Fase, vz Faze.

Fasela, y, f., vz Zk. Ml. II. 213.; Sš. 48.

Fashionable, ang. (fěšnébl), dle mody, dle kroje, příslušně, Rk., modisch.

Fasi-s, da, m., řeka v Kolchidě; Fasi-s, dy, f., mě. tamtéž.

Faska, y, f., fasečka, nádoba, kbelík, soudek, das Fässel. Us. na Mor. Jg.

Fasole, fisole, e, f., fasol, fasol, fazol, u, m., ledvinkový hrách. F. točivé, nízké; jednobarevné, vícebarevné. F. mají lusky či struky. S. N., Sp. Die Fasole, Bohne. F-le se pnou na horu. D.

Fasolí, n. = mnoho fasolů, eine Menge Bohnen. Dch.

Fason, vz Façon.

Fasovačka = obrubovačka. Jg.

Fasovati, z něm. fassen. — **co**: chléb = bráti, přijímati, dostávati; 2. sukni = lemovati. Us. — **co kam**: **do** břemena (pojímati, zavírati, vázati). Kom. — **na co**: na mysl f. (k mysli něco připustiti). Tkad.

Fastrka, y, f., pasteh. Rk. — F., nit k fastrkování. Der Anschlagfaden.

Fastrkovati, co: kabát = řídkým stehem spojovati před sešíváním, něm. heften. Mz. 155. —

Fasuněk, ňku, fasuňk, u, fasuněček, čku, m., vůz o malých žebřinách n. malé žebřiny na vůz, kleiner Wagenleiter, Lastwagen mit kleinen Leitern. Že by jich na tři fasuňky nevzebral. V. Náklady na fasuňcích převáženy bývaly. Kom. Větší f. slove: žebřiny. Vůz fasuňkový, žebřinový.

Fašank, u, m., z něm. Fasching. Na Slov. a na Mor.

Fašina, y, f., hať. Mokrá místa hatěmi n. fašinami pokládati. Um. les. Z vlas. fascina. Mz. 155. Faschine, Reisigbündel, Strauchholz zum Ausfüllen der Festungsgräben.

Fata morgana, obrazy povětrné, vzduchové, zvl. na pomoří sicilském. Rk. Luftspiegelung; Traumbild.

Fatalism-us, u, m., z lat., osudověrství. Der Glaube an ein unvermeidliches Schicksal. — **Fatalista**, y, m., dle „Despota", osudověrec. Anhänger des Fatalismus. — **Fatalita**, y, f., nehoda, neštěstí, protivenství, Fatalität, Widerwärtigkeit, Unglück, unglücklicher Zufall. — **Fatalní**, *-ý*, osudný, nešťastný, zpropadený, protivný, co nevhod je, Rk., fatal, verhängnissvoll, schlimm, widerwärtig, misslich.

Fatalnosť, i, f., osudnosť. Vz Fatalita.

Fátěi, e, m., flor, rouška, Flor. Na Slov.

Fatina, y, f. = fatka. Na Slov.

Fatinkářiti, fatkářem býti, schmarotzen; pochlebovati, schmeicheln. Na Slov. Bern.

Fatinky, pl., pochlebování, Schmeichelei, Liebkosung. Na Slov. Rk.

Fatinovati = fatkovati.

Fatiti, il, ění. — **komu**, schmeicheln. Rk. — **se k někomu** = lichotiti, lísati se. Fatil se k ní. Sych.

Fatka, y, f., fatina, fatinka = *přižívování-se*. Das Schmarotzen. Po fatce, fatkou n. fatinou choditi; na fatku píti (darmo). Na fatku živ jest, rád se na fatku živí (břichopásek). V. Vz Nuzný. Lb. — Žid chalupu za fatku konpil (skoro zdarma ji dostal). Mřk. — **F.** = *pochlebenství*. Fatinkami, podlízkami živu býti (větrem se živiti). Vz Mlsný. Č. Schmeichelei.

Fatkář, e, m., fatinkář. Vz Fatka. — 1. *Břichopásek*, řitopásek, pasořitek, náchlebník. Schmarotzer. V. Naposledy budu lhářem, u lidí lačným fatkářem. Dačický. — 2. *Pochlebník*. Schmeichler. Jg.

Fatkářka, y, f. Schmarotzerin, Tellerleckerin. D.

Fatkářský, Schmarotzer-.

Fatkářství, n. Schmarotzerei, Schmeichlerei. Sych., Plk.

Fatkovati = fatkou choditi, schmarotzen; 2. schmeicheln. Jg.

Fat-um, a, n., dle „Slovo", lat. osud určený, nezvratný, nezměnitelný. S. N. Schicksal, Verhängniss.

Fauna, y, f., popis zvířat v některém díle země domácích.

Faun-us, a, m., bůh starořímský, lesní bůžek s růžky, kozími nohami a s ocasem, ve smyslnosti si libující. Feld-, Waldgott; geiler Mensch. — **Faunický**: neohrabaný, hrubý, faunisch, grob; 2. chlipný, sinnlich, geil.

Faustul-us, a, m., pastýř krále Amulia, jenž povržená nemluvňata Romula a Rema zachránil. Vj.

Fauteuil, fr. (fotélj), pohovka, lenoška, S. N., křeslo s lenochem. Rk. Armsessel, Lehnstuhl.

Favoni-us, a, m., u Římanův lahodný, západní větřík. Vj. Westwind.

Favorina, y, f., přízeň. Smrž.

Favorka, y, f., z lat., milostnice, zmilitka, milice. Geliebte. Rk.

Fayenza, z fayence (fajáns), Halbgut, Halbporzellan, majolik dle města F. ve Vlaších. Techn.

Faza, y, f., hrana u okenných rámů. Us. Bělehr.

Faze, e, f. F. oběť zachování na památku, že vysvobozeno a zachováno jest prvorozenstvo v Aegyptě. Oběť faze jest oběť Hospodinu, kterýž pominul domů synů Israelských v Aegyptě, když bil Aegypt. Br. — 2. Slavnosť paschy či beránka velikonočního. I mluvil Mojžíš k synům Israelským aby slavili faze. Br. — 3. Obrat, běh, průběh. Zahraničné časopisectvo všímá sobě pilněji nejnovější faze nastalé ve vnitřních poměrech říše rakousko-uherské. Pokrok 1870. č. 41. — (Zk.)

Fazol, vz Fasole.

Fazolec, lce, m., z něm. Fassholz (vo mlýně). Vys.

Fazor, u, m. = kořínek révy. Vz Vlno. — 2. Sazenice, zvláště vína, Setzling. V., Kom.

Februari-us, a, m., lat., únor, Feber.

Federace, e, f., z lat., spojení, spolek; zřízení zemské, v němž každá země požívá samosprávy. Rk. Je spojení několika svrchovaných statů pod jednou nejvyšší vládou. Opak toho je centralisace. S. N. Foederation, Bündniss, Verbindung.

Federační, *federativní* = spolkový, foederativ, bundesmässig, verbündet, zu einem Bunde gehörig.

Federalism-us, u, m., soustava spolková, Bundessystem.

Federalista, přívrženec soustavy spolkové. Foederalist, Anhänger des Bundessystems.

Federmesser, v obec. mluvě: fedrmesl, něm., nožíček, nůž na pera, perořízek.

Federweiss, něm., klouzek, šp. kamenný len, Rk.; kamenec loupavý.

Fedrfechtír, a, m., zast. (Feder = Rappiere), šermíř. Gl.

Fedrlíti = prudce běžeti; **fedrlý** = jako vítr prudký. Ros.

Fedrovati, z něm. födern, fördern. Hbitě, čerstvě dělati; přispěti k pomoci, pomoci. — **co**: sklenice (spěšně vyprazdňovati); posla (odbyti). Jg. Učeně lidi fedroval = pomáhal jim. V. — **koho čím**. Řemeslníci, kteří dílem svým jiné fedrují, vždycky dosti díla mají (kteří dílo čerstvě konají). Jg. Fedroval ho nějakým penízem (pomáhal mu), službou (za službu mu platil), dílem (dal mu něco dělati), almužnou. Jg. — **koho kam (nač, k čemu,**

do čeho): na úřad (pomohl mu k němu); **k** povinnosti, k úřadu, Ros.; do služby (dohodil mu službu, pomohl mu k ní). Jg.

Fedrovní list, průvodní, Rk., doporučující. Geleit-. Tov., V.

Fedrovník, a, m., z něm., pomocník. Beförderer. V.

Fedrunk, u, m., z něm. Förderung, pomoc. Ros., Plk. Vz Fedrovati.

Fefel, fle, feflík, u, m., z lat. peplum, Helmband, stužka na přílbici. Aqu. As z něm. Faechel. Mz. 155. Čepice s hedbávným feflikem. Gf. 47.

Feflovati, femflovati = zdobiti, krásiti, zieren, putzen. Vz Fefel. — **koho čím.** Reš., Žalansk., Štelc.

Fein, něm.: tenký, jemný, hebký, útlý, atd. F. stříbro = čisté, bez přísady. Pr. Krupky drobné, příze tenká, vlasy jemné (hebounké), kment skvostný, mouka vyražená (výražka), sukno hebké, břeben hustý, cukr čistý, kov (zlato, stříbro) ryzí, práce lepá (čistá), chuť jemná, nos tenký, cit něžný. Člověk vycvikovaný, vzdělaný, ušlechtilý; mlsoun, mlsný jazýček. Před tence, písek utluc drobno (drobně, na drobno). Šr. —

Fejfar, a, m., z něm. Pfeifer. Jel.

Fejfarka, y, f., postranní píšťala, Zwerchpfeife. V. Vz Feifar.

Fejn = čisté stříbro n. zlato = ryzí, z něm. fein. V.

Fejstel, fejstl, fejsl, u, m., z něm. Fäustel, kladivo havířské, nosatec. D.

Felba, y, f., z it. felpa, Halbsammt. Gl.

Felčar, a, felčárek, rka, m., z něm. Feldscherer, vlastně polní holič n. ranhojič (vojenský); vůbec i každý ranhojič. Jg.Wundarzt.

Feldstecher, něm., dalekohled polní. Ck.

Feldwebel, v obec. mluvě felvebl, šikovatel. Vz Důstojník.

Felix, a, m., z lat., vlastně by měl býti genitiv: Felika, ale gt. Felixa již zdomácněl.

Feilzna, y, f., ruda jako železo tvrdá. Am. Eisenhartes Erz.

Felonie, e, f. F. porušení věrnosti manské, která dle lenního zákona ztrátou manství se trestá. F. pravá; nepravá (když pro jiné příčiny manství kdo ztrácí). S. N. Felonie, Lehnsfehler, Verletzung der Lehnspflicht.

Femfrlice, e, f., spodní sukně, Unterrock. Us.

Femininum (genus), rod ženský, lat. Nomen femininum, jm. rodu ženského.

Fena, y, f., samice psů a všech dravých čtvernohých zvířat, die Fähe. Jg. V užším smyslu = čubka, psice, suka, tista. — **F.**, zlá žena, dračice. Štěká jako fena. Jg. Litá fena dala se do nás. Sych. Vz Čubka.

Fendl, u, m., fendle, e, f., z něm. Fähndel, praporec. V.

Feudovati, vz Fant, Fantovati; zabaviti.

Fenek, nka, m., zvíře z pokolení lišů. Presl.

Fenicie, Foenicie, e, f., země v západní Asii. — *Feničané*, Foeničané. — *Fenický*, foenický. — Popis vz v S. N. III.

Fenikl, fenykl, u, m., z lat. foeniculum. F. anýzový, florentský, horský, koní, kretský, řecký, sladký, vlaský, vodní. Kh.

Fercovati přišívati, heften. Na Slov.

Ferčal, vz Felčar.

Ferdinand, a, Ferda, y, Ferdouš, e, m.

Ferekrat-es, ea (a), m., řec. básník komedií, Atheňan.

Ferekratický verš, počíná se spondejem, k němuž se druží verš adonický: _ _ _ ᴗ ᴗ _ ᴗ: Zlá k nám přišla nenávisť. Šš. — KB. 5. — Vz Mk. Ml. 319; Zk. Ml. II. 197.

Ferenc, e, m. = Franz, na Slov. Baiz.

Feri-e, í, pl., f., dle „Růže", z lat., prázdniny, dni odpočinku. F. školní, úřední. S. N. Vz Prázdniny. F., prázdniny soudní, vz Rb. str. 226.

Ferina, y, m., dle „Despota", na Moravě junák. — **F.** = čtverák, dobrá kopa, Schalk. To je f. Us. Vybraná ferina! D. S tím ferinou ničeho nepořídiš. Ten f. na ně vyzrál.

Ferment, u, m., kvas, kvasidlo, Gährmittel, Gährungsstoff.

Fermež, e, f., z lat. vernix, z něhož i něm. Firniss pošlo. Vz také Mz. 156. F., pokosť. Nz. Truhlář prkna fermeží pomazuje. Kom. F. impressorská, V., malířská, Jg., damarová, guttaperčová, jantarová, kaučuková, lněná, Kh., suchá (z jalovcového dřeva se prýštící). Ros. F. olejová, pryskyřicová a lipová. S. N.

Fermežiti = líčiti, fermeží natírati, firnissen. Vz Fermež. — **co čím.** Tělo své líčidlem fermežují. Rvač. — Fermežnje slova svá. Sych.

Fermežovna, y, f., Firnisssiederei. Rk.

Fernals, u, m., z něm. Firniss. Vz Fermež.

Fernambuk, u, m., mě. v Brasilii, odkud se k nám vozí barvířské dřevo červené, dřevo fernambukové, fernebok, brezalka, pryzila, na Mor. březulka. Mřk.

Feroni-a, e, f., bohyně sabinská, ochránkyně na svobodu propuštěných. Vj.

Ferrikyanid, u, m. F. draselnatý, sodnatý, bořečnatý. Bk.

Ferrokyanid, u, m. F. draselnatý, chininný, hořečnatý, měďnatý, olovnatý, sodnatý, strichninný, zinečnatý. Kh.

Fersuchar, a, m., z něm. Versucher, probíř (zlata). Arch. IV. 437. Vz Gl.

Ferštat, u, m., z něm., zastar., snad květovaná látka, geblümter (mohairartiger) Stoff. Gl. —

Fěrtoch, u, m., fěrtuch, fěrtošek, fěrtoušek, šku, m., z něm. Fürtuch, Vortuch = zástěra, pasna (předopona, předostřena, zástřena, předstěra). Jg. Z fěrtouška se napil; fěrtoušek mu zavoněl = bonehlo ho ženidlo. Vz Zástěra. Jg., Č. Fatkář hledí se fěrtonškům zalíbiti. Sych. V již. Čech. mají ženy fěrtochy, zástěry řemeslníci. Kts.

Ferule, e, f., z lat., kokořík lesní. Heidenschmuck, V.; 2. das Gerten-, Steckenkraut. V.

Fery, gt. Fer, pl., f., mě. v Thessalii. — *Feran*, a, m. — *Ferský*.

Fes, fez, u, m., tur., čepička temně červená, vlněná, těsně přiléhající s modrým třapeem. Fesy tuniské, francouzské, švýcarské, české (ze Strakonic). S. N., KB. 315.

Festum, lat., slavnosť. Přišel post festum po slavnosti, pozdě.

Feš, fešný, z angl., úhledný, úpravný. Rk. Anschnlich, ansserlich angenehm, nett, flott.

Fetiš, e, m., modla, Götze. — *Fetišism-us*, u, m., modlářství (u černochů v Africe). Rk.

Feudalism-us, u, m., soustava manská, Anhänglichkeit an das Lehnswesen, das Lehnswesen.

Feudalista, y, f., přívrženec feudalismu, Anhänger des Feudalismus; Lehnrechtskundiger.

Feudalní, manský, feudal, das Lehnswesen betreffend (Lehn-).

Feud-um, a, n., lat., dle „Slovo", léno, manství, Feudal-, Lehngut. F. antiquum (manství starožitné), f. novum (m. nové), f. datum (m. dané), f. oblatum (m. poddané), f. intra curtem (m. v obvodu zemském), f. extra curtem (m. zahraniční), f. masculinum (m. mužské n. po meči), f. femininm (m. ženské n. po přeslici). Rk. Vz více o něm v S. N. v článcích: Léno, Manství.

Feuilleton, fr. (fejleton) = lístek; zábavník, zábavná část novin. Rk. Částka novin pod čarou n. na konci listu drobnějším písmem tištěná a obsahující zvl. literní, divadelní, umělecké a jiné zprávy obsahu zajímavého. Blättchen; Abtheilung einer Zeitschrift für unterhaltende Lektüre. — *Feuilletonista*, y, m. = spisovatel feuilletonův. S. N. Feuilletonist.

Fexírovati m. vexírovati, z lat. vexare, týrati, trápiti někoho. Rk.

Feyrovati, z něm. fenern, zastr., někoho páliti. Gl.

Fiakr, u, m., z fr. (fiacre), nájemný vůz n. kočár o dvou koních; *fiakr*, a, m., najatý vozka fiakru. Rk. Fiaker. Vz více v S. N. III.

Fiala, fijala, y, f. (*j* se vkládá, aby se průzev odstranil. Vz Průzev). Z lat. viola. Das Veilchen. F. modrá, žlutá. F. příjemně voní. — **F.**, konec liščí oháňky. Šp. — *Fialový*, Veilchen-. F. barva, violett. D. F. víno, vz Víno. — *Fialiště*, ě, n., místo, kde fialky rostou. Veilchenbeet. — Vz **Flola.**

Fialka, y, f., vz Fiala.

Fialkovína, y, f., Violin, prvek ve fialce vonné. Presl.

Fialník, u, m., fialový kořen, Veilchenwurz.

Flasko, a, n., z it. fiasco, láhev; 2. úpadek. F. udělati — a) proknpčiti; b) propadnouti, nelíbiti se, hlavně o divadelních kusích, hercích, pěvcích atd., missfallen, durchfallen, Fiasco machen. Rk., S. N.

Ficko, a, m., lehkomyslný člověk, ein Leichtsinniger. Na Slov. Na Mor. patoky. Mřk.

Fičeti, 3. pl. -čí, fič, -če (le), el, ení; fičívati, pfeifen, säuseln, sausen. D. — **abs.** Vítr, koule fičí. — **kde.** Koule fičí v povětří, Jg., **okolo** nás. Kom. **Nad** námi vítr fičí. Jel. — **kudy, odkud.** Studený vítr přes domy, údolím, skulinami, proti nám, od lesa, z hor fičí. Us.

Fideikommiss, u, m., z lat. fidei commissum, důvěrně svěření, svěřenství; je nařízení, jímž se prohlašuje mohovitosť za nezcizitelný statek rodiny pro všecky budoucí potomky aneb alespoň pro několik jich. Fideikommiss, ein anvertrautes Gut, ein Gut, das nicht verkauft werden darf, sondern bei der Familie bleiben muss; ein Vermächtniss, wodurch dem Erben nur der Niessgebrauch eines Gutes überlassen wird. — 2. Někdy znamená f. jmění samo jakožto mohovitosť za nezcizitelný statek jisté rodiny prohlášenou. *Sem patří: primogenitura* (prvorozenství), 2. *majorat* (když dědí f. nejbližší příbuzný); 3. *seniorat* (když dědí f. nejstarší z rodiny); 4. *ultimogenitura* (když dědí posledně zrozený z rodu staršího); 5. *minorat* (když nejmladší). F. dědičný. Vz více v S. N.; Rb. str. 266.

Fideikommissní statek, svěřený. Šp. Vz Fideikommiss.

Fidel, z lat., veselý, Rk., lustig, flott, froh. —

Fideny, gt. Fiden, pl., f., mě. sabinské v Latiu. — *Fideňan*, a, m. — *Fidenský*.

Fides, lat., víra, věrnosť, Treue, Glauben. F. punica, věrnosť punická = věrolomnosť. F. implicita, víra neobmezená, slepá. F. mala, lesť. Bona fide, věrně, poctivě, auf Treu und Glauben. Mala fide, nevěrně, lstivě. Rk.

Fidi-as, a (dle „Páv") či -e (dle „Muž"), m., slavný sochař řecký.

Fidibus, prý z fid (elibus fratr) ibus veselým bratřím, složený pruh papíru neb tříska dřevěná k zapálení tabáku, zápalka (obyčejně) papírová. Rk., S. N. Vz více v S. N. Tabakzünder, Zündpapier. Na Mor. filipus. Mřk. —

Fidlovačka, y, f., dřevo, kterým ševci kraje podešvů a podpadkův hladí, Glätt-, Putz-, Flimmelholz; z něm. fiedeln, Mz. 156, *lépe:* hladítko, hladidlo (ševcovské). Rk., Mz. — **F.**, dřevo k čištění zbraně. Sp. — **F.**, národní *slavnosť* pražských ševcův slavená každoročně ve středu po velikonocích na louce v Nuslích blíž Prahy. S. N.

Fidlovati, z něm. fiedeln. — **co:** boty. Rk. —

Fidrolec, fidrholec, vidrholec, lce, m., před časy les mezi Něm. Brodem a Prahou loupežníky pověstný. Jest tu jako na fidrolci (nejisto). Gl. 47.

Fifidlo, a, n., Windbeutel. F. vrtkavé. Vz Nestálý. Lb.

Fifka, y, f., Pfifferling; Nasenstüber. Fífku mu dám a ne na pivo. Co se na něj vážeš, on ti ani fifky nedá. Deh. — **F.** = šňupka, štilec, Schnupfer. D.

Fifleua, y, f., parádnice, strojna, strojka, strojenda, fintidlo. Sp. Ta f. má nás za blázny, Us., lahodností řeči nás okouzlila. Sych. Putzdocke, Buhldirne.

Fifliti, il, en, ení; fiflovati = fintiti, strojiti, líčiti, putzen, schmücken. — **co čím:** tělo zlatem. Br.

Figl, figel, gle, m., na Slov., *šibalství*, šelmovský kousek. Na figle trefiti. Schaberuack, Streich. — 2. Kratochvilný kus, *zábava*, Posse, Kurzweil. Figle strojiti, plésti. L. — V Slezsku a na Mor. = *podvod*, výhoda, Vortheil, Falschheit. On jde jen na figl. Co figl to groš. Mřk. — *Figle, pl.*, f. F. strojiti = klamati. — Jg. — *Figlář*, e, m., Possenreisser. — *Figlovati*, Possen treiben; täuschen. Jel.

Figura, y, f. (*ne:* figůra, Jg.), figurka, figurečka, z lat. — **F.** — *způsoba věci, obraz*, Figur, Gestalt. Každé tělo má nějakou figuru. L. F-ry na dřevě rýtí; f-ry v písku kresliti. Nt. — 2. *Obraz, socha*, Figur, Bild, Statue. F. při cestě, boží muka. Jg. — 3. *Figury grammatické* (řečnické, básnířské) = způsoby mlu-

vení o věcech neviastního, přenosné, ku př.: tři dřeva = šibenice. Dobrému pivu netřeba víchu = ctnosť se sama chváli. L. Figury řeči živosti a síly dodávají. — *F.*: *A. fonetické* (zvukové, zakládají se na zvláštním útvaru hlásek jsouce buď napodobením zvuků přírodních aneb živel hudební ve mluvě k místu přivádějíce), vz: Interjekce, Symbolika zvuková, Paronomasie. — *B. Syntaktické* (jimi nazýváme rozmanité odlišnosti či modifikace vazby větové, od útvaru věty obyčejného a přesnými zákony vazby logické ustáleného odchodné. Odlišnosti takové, neměníce podstatně významu věty, jeví se buď rozhojněním buď uskrovněním látky mluvnické, buď záměnou ustálených vazeb syntaktických). Vz Pleonasmus, Ellipsa, Enallaga. — *C. Figury slovné.* Opětování téhož slova sesiluje účin výrazu. Neméně však sesiluje účin výrazu výpustka slova očekávaného, jehož domysliti se jest posluchači. Kromě toho docilujeme účinu rhetorického tím, že slova pořadem opačným se opakují, aneb tím, že slova jen na poslech týmiž zůstávají, ale ve skutečnosti smysl jiný v sobě zavírají. Dle toho máme: a) slovné figury opětovací, vz Epanalepse, Anafora, Epifora, Komplexe, Epanastrofa, Dialogie, Polysyndeton; b) slovné figury výpustkové, vz Ellipsa, Brachylogie, Asyndeton; c) slovné figury opačného kladu a významu slov, vz Antimetabola, Anaklase (v Dodatcích), Mimesis, Narážka (alluse), Dvojsmysl (amfibolie). — *D. Figury věcné čili myšlénkové* jsou takové, jimiž všecek myšlénkový obsah věty zvláštního útvaru dochází. Vz Exaggerace, Klimax, Parallelismus, Protiklad, Epitheton, Perifrase, Hyperbola, Paralcipse, Reticentia, Litotes, Exklamace, Subjekce, Correctio, Koncesse, Okkupace, Apostrofa, Paradoxon, Oxymoron, Eufemismus, ironie. KB. 233.—242. Vz také tam. — 4. *F. mathematická*, místo ohraničené čarami. — 5. *Osoba, co do její způsoby*, Person. Co to za figuru, co tam sedí za stolem? L. — 6. *F. v hudbě* jest kratičká melodie skládající se ze čtvrti, půle a celého taktu. Ryb. Muzika f-rou jdoucí. Vz Figuralni. — Vz Vida, Obrazec.

Figuralní hudba = okrášlená. Figuralmusik. Rk. Jest hlučné, z rozličných hlasův složené pokračování rozličných a rozmanitých zvukův. F. zpěv. Jg., D.

Figurant, a, m. Figuranti *v baletu*: tanečníci tancující ve sboru; *v divadelních* kusích: *osoby*, které vystupují, aniž by co mluviti měly, statisté, komparsi, němé osoby. Statisten. S. N. — *F., člověk*, jemuž určeno toliko svou osobou nepatrné věci zastávati. Rk. — **F.** = zevlovec. Mřk.

Figurantka, y, f., Statistin.

Figurář, e, m. Figurenhändler. Rk.

Figurka, y, f. Eine kleine Figur. Rk.

Figurní, figurný = pod figurou, nevlastní, figürlich. F. pravda, skutek. Ve figurním smyslu Kristus beránkem se nazývá. Kom. Co se mluví figurně. Kom.

Figurovati = figuru strojiti, dělati, eine Figur (Aufsehen) machen. — **v čem.** Figuruje co den v jiných šatech. Jg. — 2. Pod figurou znamenati, předoznamovati, figürlich vorbedeuten, vorstellen. — **koho.** Kom. — **koho čím.** Kterýž figuruje Krista kamenem. Štelc.

Fijala, vz Fiala.

Fik, hlahol pohybovaného prutu. Fik, fik ho mrskal. Jg.

Fík, u, m., fíček, čku, m., z lat., *strom i jeho ovoce.* Die Feige. F. indijský, africký, morušový, suchý n. postní, zralý, nezralý, chutný, nechutný, nerodný, planý, Jg., aegyptský n. morušový; navlečený; fíky v koších, ve věncích, sultánské. Kh. Na několika fících přestával. Lom. Nerostou z bodláčí fíky. V. Hledá fíky na trní. Vz Chybování. Č. Na trní nerostou fíky. V. Jakoby fíky na vrbě rostly. Brt. Za fík nestáti = za nic. Takový člověk u nás za f.! Podávati, ukazovati někomu fík (vysmívati se mu). Vz Posměch. Č. Vzíti fík (= s prázdným odejíti, s kvítkem). Jg. Přidal fíku (dodělal. Vz Proděláni). Č. Fíkův se najedla (otěhotněla). L. — **F.** = *jméno všelikých bulek na kůži*, zvl. bradavic, nežitův, venerických hlíz (houba, štětka). F. na zadku, D., v zadku. Jád.

Fikač, e, m. Stutzer. Us. Poličan.

Fikaný, mrskaný, vycvičený, prohnaný, chytrý. Vz Fikati. To je f. chlapíček, ein durchtriebenes Bürschchen. — **v čem.** V tom jest dobře f., darauf versteht er sich wohl. Us.

Fikanec, nce, m., fikaný, ferina, šibal, pfiffiger, durchgetriebener Mensch. Us. Poličan.

Fikati, fikávati; fiknouti, knul a kl, ut, utí, *hlahol fik* činiti, ficken. Prut fiká. Us. — Potom znamená se tím slovem *čerstvost.* Bude po tom, až (jen) fikne. Jg. Flugs. — 3. = *Šlehati* **koho čím:** metlou. Us., Lom. Ficken, peitschen. — 4. **F.** = *lháti*, naříkati, plakati, schluchzen, wimmern. Celý ufikaný. — 5. Fiknouti **si.** Obsc., Jg.

Fikce, e, f., z lat., smyšlenka. Erdichtung, Unwahrheit, Lüge. Vz víc v S. N.

Fikel, kle, m., fikle, pl., cucky, schlechtes Werg. Us.

Fikl = figl.

Fiklovný, vystrojený, geputzt. Ben.

Fíkojedka, y, f., Feigendrossel.

Fíkovatý, feigenartig. Us.

Fíkoví = fíkové stromy, listí, Feigenbäume, -laub. Us.

Fíkovitý, feigenartig. Us.

Fíkovna, y, f., Feigenhaus. Rk.

Fíkovnice, e, f. Feigengarten. Rk.

Fíkový. F. strom (fík); kámen, komár, bradavice, neštovice. Jg., V. Vz Fík. Feigen-.

Fikulka, y, m. = chytrák, u Jindř. Hradce a v Želivsku. Sř.

Fila, y, f., zastr. = Filipp. Gl.

Filanthrop, a, m., z řec., lidumil, Menschenfreund. — *Filanthropie*, e, f. — *Filanthropism-us*, u, m., lidumilenství. Menschenliebe. Hš. Vz víc v S. N. Menschenfreundlichkeit, Leutseligkeit.

Filc, e, m., z něm. Filz, plsť.

Filcový, z něm., *lépe*: plstěný, Filz-.

Filec, lce, filecek, čku, filček, lečku, m. Torba kožená železným prutem zavřená, názadek, uzel, uzlík, vak, svazek, svazeček, břeménko, torba. Das Felleisen, Reisebündel, Ranzen. F. vandrovní, na psaní. Jg. Sebral

svůj f. a táhl po svých. Sych. Dal mu f. schovati. Šteic. F., vaček, tlumok, visák, měšec, taška, pytlíček, ňadra, kapsa. Kom. Ve f. n. balík něco vázati. Reš. — F. na hřbetě (hrb). V. — Jg.

Filek, lka, m., na Slov. filko, a, m., svršek v kartách, der Ober, Oberbauer. Jg. — **F.**, pták. Žid.

Filialka, y, f., z lat. filia, ústav podřízený hlavnímu (kostel, fara, osada, pokladnice atd.). Rk. F. eskomptní, banková. Er. Vz Filialní. Neben-, Tochter-, Filial-.

Filialní, z lat., vedlejší, podřízený, poboční. Vz Filialka. F. spolek, od jiného zřízený a tudíž podřízený a od něho odvislý. F. kostel, jenž nemá vlastního faráře, nýbrž jest spravován od duchovního jiného kostela. S. N. F. banka, pokladnice, spolek, J. tr., půjčovna. Šp.

Filigránek, nka, m., lehkomyslný člověk. Na Mor. Mřk. Vz Filigranový.

Filigranová práce (od lat. filum = nit a granum = zrno) znamená zlatnické výrobky od zlata a stříbra, zhotovené z nitek zlatých nebo stříbrných v podobách růží, arabesek, listův a jiných věcí okrasních. KB. 315.

Filipětl, ěl, ění, o vrabci, pípen. V.

Filipp, a, m., z řec., jméno mužské. Philipp. Filippa n. filippy míti = fiňáry, fousy, vtip. Jg. Nechal f-pa doma (hloupý). Č. F. na jelita (hloupý). Rk. Vyrval se jak F. z konopí. Prov.

Filipp-i, pl., m., dle ‚Dolany', mč. v Macedonii. —

Filippika, y, f. Philippické řeči = ostré řeči Demosthenovy proti Filippovi II., králi makedonskému. Nyní vůbec prudké a ostré řeči proti někomu. S. N.

Filippina, y, f., v obec. mluvě Filipka, Philippine.

Filister, stra, m., šosák, copař, člověk obmezeného, zpátečnického rozumu. Rk. Spiessbürger.

Filkář, e, m., kartář, vz Filek. Kartenspieler. Jg.

Filkovati, v karty hráti, Karten spielen. Jg.

Filokrat-es, a n. ea, m., vůdce athenský.

Filoktet-es, a, m., slavný lukostřelec řecký.

Filolog, a, m., z řec., slovo-, jazykozpytec. Sprachkundiger.

Filologie, e, f., z řec., slovo-, jazykozpyt. Sprachwissenschaft, Philologie. Vz víc v S. N. III.

Filosof, a, m. Philosoph, Denker, Weiser, Weisheitsfreund.

Filosofický, filosovský, philosophisch. F. knihy, učení, předpisy, rozmluva, výraz; duch (hloubavý). Nt.

Filosofie, e, f., z řec., mudrctví. Philosophie. Vz víc v S. N. III. — *Filosofovati* = mudrovati, philosophiren. — **o čem.**

Filous, pilous, pilvous, a, plvař, e, m. = obilný červ. Kornwurm. Jg. — 2. **F.** = lakomec, asi z něm. Filz. Mz. 157.

Filozet, u, m., zastr., Floekseide. Gl.

Filtrace, e, f., z lat., cezení, procezování, Filtration, Durchseihung. — *Filtrovati* = procezovati tekutiny skrze papír, plátno, plsť, dřevěné uhlí atd. Filtriren, durchseihen. —

Filtr-um, a, n., cedidlo, cedník. Rk., S. N. Seiher, Seihgefäss. — **Filtrovací** papír, cedicí. Vys. Filtrir-.

Filuta, y, m., dle „Despota", filut, a, filutář, e, m., z fr. filon, chytrák, prohnaná liška, taškář, šibal. Spitzbube. Rk., S. N. — *Filutka*, filutářka, y, f. Spitzbübin. — *Filutský*, spitzbübisch. — *Filutovati* **v čem**: ve hře (šiditi), betrügen. Us.

Filutosof, a, m. = filuta. Us.

Fimol, fimel, u, m., z něm. Fimmel, Femmel, v rudnictví silný železný klín, kterým kamení lámají. Jg., Mz. 157. — Mus. 1835, str. 283.

Finale, e, n. *V hudbě:* poslední kus větších instrumentalních skladeb, které se skládají z několika čísel, jakož i závěreční kus jednoho dějství ve zpěvohře. S. N. Das Finale, Ende, Schlussstück.

Finance, í, pl., f., die „Růže", důchody zemské. Die Finanzen, Staatseinkünfte; Vermögensumstände. Vz více v S. N. III. 120. — 131; II. 315., B. XII. — F. dobré, bídné; stav, ministr, ministerium f-cí. Šp.

Financtví, n., das Finanzwesen. Plk.

Finanční, Finanz-. F. ministerstvo, politika, prokuratura, stráž, věda, úřady (zemské ředitelství, ředitelství berniční), f. praefektury, okresní ředitelství. Vz víc v S. N. III. 133. F. ministerium (min. financí), patent, radní, rada, J. tr., záležitosť, náklad, výbor, odbor, nehoda, pokladnice, deficit, schodek, hospodářství, plán, úpadek, poměry, zápletky, aerar, rozklad, zákon, vyrovnání, úroky, rok, marasmus, opatření, nouze, bída, podnikmutí, zřízenec, program, účetnictví, regalie, správa, škoda, kommissař, clo, odvětví. Šp. F. ředitelství vysoce slavné (titul). Šr.

Finančník, a, m., Financier (finansié).

Fiňáry, ův, pl., m., fousy, filippy, vtip. Ten má f.! Us. Grütze im Kopf.

Fincour, u, m. = cancor, Fetzen. Us.

Finden, něm. Wie finden sie diesen Rock? Jak se vám zdá, líbí, podobá tento kabát? Finden sie es nicht auch? Neshledáváte-li toho též? Nezdá-li se vám totéž? Ich fand für nothwendig, das Werk zu theilen. Vidělo se mi, abych ten spis rozdělil. Mk.

Finfas, u, m., veliká opálka, grosse Schwinge. Na Mor.

Fingovati, z lat., smysliti. S. N. Fingiren, erdichten, aussinnen, vorgeben.

Finis coronat opus, lat. = Konec dovršuje dílo. S. N.

Finolek, lku, m., nerost, Tantalit. Min.

Finta, y, f., z fr. feinte, smyšlená věc, pletícha. Finte, Schlauheit, Kunstgriff. Jeho jest to f. Ros. Ta fiflena divné finty má. Sych. Má (židovské) finty = úskoky. Mřk. — **Fintář**, e, m., šibal, Betrüger.

Fintidlo, a, n., fintílek, lka. m., kdo se finti.

Fintil, a, m. Stutzer, Zieraffe, Windbeutel. Us. —

Fintilka, y, f. Er. P. 247. Vz Fintil. Putzdocke.

Fintiti, 3. pl -ti, -tí, -tě (íc), il, ěn, ění; fintívati = fifliti, šňořiti, putzen, schmücken, schniegeln. — **se v čem.** Tak v šatstvu se fintí. Gníd. — **se čím:** šperky. Gníd.

Fintivý, kdo se rád fintí. Rk.

Fintovati = smysliti, ersinnen, einbilden. — **co komu.** Bezpečnosť jakousi si fintuje. Kom.

Fiola, viola, fiala, fijola, vijola, fijala, y, f., die Viole, das Veilchen. Vz Fiala. F. srstnatá, bahní, vonná, psí, písečná, divná, dvěkvětná, chlumní, trojbarovná, rolní, velkokvětá. Jg. Z viol kytice. Rkk. — **F.** *bílá, druh narcisů.* Das weisse Veilchen. V. žlutá, noční, matky boží, zimní, měsíčná, brunatná či straší nůžka. Jg. — 2. *Skleněná bandaska* s dlouhým hrdlem. Rk. Eine chemische Phiole.

Fiolný, Veilchen-. F. kořen, Krab., olej, voda, Jád., květ, Reš., barva (violett). Dal.

Fiolovný = fiolný. F. kořen. Krab.

Fiolový, fialový, fialkový, fiolkový, Veilchen-. F. kořen,V., olej, Jád., barva (violett).V.

Fiou, a, m., *lépe:* fijon, cf. špaň. figon = hejsek. Mz. 157. Ten dělá f-na! Us. Stutzer, Windbeutel.

Firkula, y, f., nástroj na způsob úbelnice, potřebuje se ve mlýně k srovnávání kypřice do rovnosti. Us. O původu vz Mz. 157.

Firma, y, f., it. (ditta, ragione), jest podpis, jehož užívá kupec a průmyslník ve svých obchodech a jímž svůj obchod obecenstvu označuje. Bývá to jeho jméno, někdy s přídavky (Jos. Motl, syn; Jos. Motl starší, senior), někdy zcela cizí jméno, ku př. Kněhkupectví Calvovo (vlastníkem již není Calve). Vz víc v S. N. III. Firma, Handlungsunterschrift; Name eines Geschäftshauses. Firmu protokolovati. Tabule firmy. Známka firmy obchodníkův. Šp.

Firmament, u, m., z lat., obloha nebeská, prostora činící nad námi zdánlivý oblouk, v níž objevují se námi tělesa světová: slunce, měsíc a hvězdy. S. N. Himmelsgewölbe, Sternhimmel.

Firmovati, z lat. biřmovati, firmen. — U kupcův: platně (firmu) podpisovati. Vz Firma. S. N. Den Handlungsnamen unterzeichnen.

Fiřpan, fořpan, u, m., z něm. Vorspann, v obec. mluvě m. přípřež, zápřež.

First, firšt, fiřt, u, m., z něm. First. Na střeše: kukle, die Spitze, Wolf am Dache. Jg. — V hornictví = slémě, slemeno. Vys.

Fisikator, u, m., v obec. mluvě m. vesicator, u, m., z lat., přílep zpryšťovací. Rk.

Fiskal, a, m., státní zástupce; zeměpanský právní zástupce; zástupce komory, koruny, Fiskal, öffentlicher Ankläger, der über die Beobachtung der Gesetze wacht. Rk. Fiskal. — *Fiskalní* soudce, úřad. Fiskal-.

Fisk-us, u, m., z lat. = košík, košík na peníze; státní jmění, poklad; státní pokladnice. Fiskus, Staatsvermögen, Staatskasse, die landesherrlichen Einkünfte. — *Fisk-us,* a, m. = fiskal. Rk., S. N.

Fisole, vz Fazol.

Fisolina, y, f., sláma bobová, Bohnenstroh. Vaň. —

Fistule, e, f., z lat. fistula, píštěl, píšťala, Fistel; 2. zatvrdlý hluboký vřed s těsným otvorem, Fistel, Röhrgeschwür; 3. Kozmice (hlas), die erzwungene, hohe Stimme. Rk., Jg., Hd. Zpívati fistulí (kozmicí), durch die Fistel singen. Us.

Fišmistr, a, m., z něm. m. porybný, Šp., sádecký. Rk.

Fišpan, u, m., z něm., šp. m. kostice. Jg., Nz. —

Fištron, u, m., z něm. Fischthran, šp. m. rybí tuk. Jg., Sp.

Fix, z lat., pevný, nepohnutý, stálý, fix, fest, beständig, bestimmt. — **Fixum,** stálý roční plat, das bestimmte Einkommen.

Fixlovati = palečkovati, Jir. dh., z füchseln, falsch spielen.

Fixovati, z lat., upevniti, utvrditi, určiti, utkvěti zrakem n. myslí na něčem, S. N., festsetzen, heften (den Blick auf etwas).

Fl. Tato skupenina vyskytuje se jen v cizích slovech. Ht.

Flacon, u, m., fr. (flakon), láhvička, zvl. s voňavkou, Riechfläschchen. Rk.

Fládr, u, m., z něm., plamenitá, široko rozstřelená žíla v dřevě n. v kameni, sval, svála, pol. sloj. D. Die Flader, Flaser, Maser. To maso je samé fládry. Us. — **F.,** fládrové dřevo, jádrovité, v součky otočené dřevo, svalovité, svalové dřevo, das Fladerholz. Ne každému dřevu dostane se býti fládrem. **Lat.:** Non e quolibet ligno fit Mercurius. Kom.

Fládrovati, fládrovité dřevo dělati, fladerig machen. Ros.

Fládrový, fládrovitý, fladerig. Vz Fládr. F. dřevo, stůl, kamení (slojovité, snadné k dobývání). Jg.

Flagrans, lat., hořící. In flagranti, za horka. Dopadnouti koho in flagranti = při samém skutku, S. N., bei der That.

Flachküste, pobřeží ploché. Š. a Ž.

Flachland, wellenförmiges Land, krabatina, vlnitá krajina. Š. a Ž.

Fláchotina, y, f., bok zvířete od žeber až do kyčel, die Flanken, Dünnen, Weichen; něco špatného; maso bez tuku, mageres Fleisch. Jg. Vz Mz. 158.

Flajda, y, f., špatný kabát ženský, schlechter abgetragener Kittel. — *Flajdati se,* ve flajdě choditi. Us.

Flák, u, m., v obec. mluvě: veliký ukrojený *kus:* f. chleba, másla, masa. D., ein Flanken. Veliký f. země, ein grosses Stück Landes. Na Mor. Mřk. — *F.* = *rána,* Schlag. Dostal f. Plk. — *F. na Mor.* = tulpa, Tölpel; fěrtoch = zástěra, Schürze. Jg.

Fláka, y, f., ein Schlag, Plätzer.

Flákač, e, m., křiklonn. Us. Jilem.

Flákačka na mouchy. Pritsche, Fliegenklatsche.

Flákanice, e, f., pranice. Metzelei, Prügelei.

Flákati, flákávati = fláky dávati, bíti, schlagen, prügeln, bauen. — **koho čím:** holí. Zlob. — **co.** Ten to zná flákati. Us. — **co kam:** do sebe f. = cpáti po kusích. Jg. — **se.** Hodně se naflákal (najedl). Jg. Flákali se = tloukli se. — **F.** = hulakati, křičeti, nadávati. Us. Jilem.

Flákotina, y, m. = křiklonn. Us. Jilem.

Flákovati = flákati, Handstreiche geben. Ros. —

Fláma, y, m., = flamendr.

Flamendr, a, m. Ty flamendře! — o člověku nedbalém, otrhaném, docela zpustlém. Č. Ein liederlicher Taugenichts, Vagabund, pobuda. Slovo to pochází nepochybně z 30leté války, kdy Flámové či Flémové, jinak Flamendři z Nizozemska ve vojskách sloužili a s ji-

nými pokojný lid obtěžovali. Rk. — *Flamendřice*, e, f., eine nichtswürdige Herumschweiferin. Rk.

Flamendrovati = flámovati, potulovati se, vagiren, herumstreichen.

Flamini-us, a, m., jméno rodu římského, z něhož nejvíce proslul G. Flaminius, jenž jsa konsulem v bitvě u jezera trasimenského r. 217. př. Kr. padl.

Flamyška, y, f., jupka, ženská kazajka. Us. u Rakovníka.

Flanda, y, f., jméno kněžského dlouhého šatu, hazuka, die Kutte, Priesterrock, Mönchskutte. Mnišská f. — *Flanďák*, a, m., pohrdlivě, kdo flandu nosí, Kuttenträger. Jg. — *Flandati*, flandu nositi; potulovati se. Rk. Kutte tragen; herumstreichen.

Flandera, y, f., špatné svrchní roucho, schlechtes Oberkleid. Ros. O původu vz Mz. 158. — *Flandera*, y, m., dle „Despota," v Krkonoších: člověk sešlý tělem i na duchu. Kb.

Flandersko, a, n., Flandrie, e, f., Flandry, m., pl., Flandern. — *Flanderský*. — *Flanďřan*, a, m., Flanďřané.

Flandra, y, f., neondná, špatná ženština, ein schlechtes Frauenzimmer. Plk.

Flanel, u, m., z fr. flanelle, lehká vlněná tkanina, der Flanell. Kazajka, kalhoty z flanelu, flanelové. Jg. — **Flanelový**, Flanell-. F. oděv.

Flár, u, m., ovocnář, Obsthändler. Na Slov.

Flastr, plastr, u, m., flastřík, flastříček, z něm. Pflaster a to z lat. a řec. emplastrum, náplasť, přílep, přílepec. F. obměkčujicí, vytahovací, hojicí, zpruzovací. Jg. F. přiložiti, přikládati. D.

Flastrkovati, vz Fastrikovati.

Flastrník, a, m., kdo flastry maže, přikládá, ranhojič, Pflasterstreicher, Chirurg. Dře bradýř, uráží flastrník. Kon.

Flastrovati = flastr přikládati, pflastern. — **co čím**. Flastruj tím ránu. Jád.

Flašinet, flašinetl, u, m., z fr. flageolet, (flažolé), píšťala; hrací kolovrátek. Rk. Drehorgel. —

Flaška, y, f., flaše, flaštička. Cf. rus. fljaga, fljažka, it. fiasco, stř. lat. flasca, flaca, flaxa, flacta, něm. Flasche. F., láhev, láhvice, na Slov. plosk, plůštěk. F. sklenná, kamenná, hliněná, kožená, Ros., dřevěná. pletená, Reš., zahrdlitá, D., větrná, Sedl., úzká, baňatá, na pivo, na víno, na ocet. Napil se z flašky Šalomounovy (o mudrácích). — Jg. .

Flašnéř, e, m., kdo flaše dělá, láhvář. Flaschner. V.

Flašník, a, m. = flašnéř.

Flašový, flaškový, Flaschen-. F. zátka, pivo. D.

Fláter, z lat. frater, bratr. V obec. mluvě.

Flausa, y, f., jalová výmluva, Flause. Flausy = kusy, fuky. To jsou flausy! Us.

Flauta, y, f., z lat. flautus, Mz. 158. Vz Fletna.

Flavi-us, a, m., jm. římského rodu.

Flece, z něm. Flötze, sloje, vrstvy uhelné n. rudní mezi vrstvami skalního kamene uložené. S. N.

Flegm-a, ata, n., z řec., vlhkosť, u starých lékařův vodnatá krev, z čehož pojmenování flegmatické letory. Potom vůbec netečnosť jakožto charakteristická známka této letory. Phlegma, Kaltblütigkeit, Gleichgiltigkeit; Geistesträgheit. — *Flegmatický*, phlegmatisch, kaltblütig, gleichgiltig, unempfindlich, träg. — *Flegmatik*, a, m., Phlegmatik, Laublütiger.

Flejda, y, f., babka z lenu, kracle. Us.

Flek, u, flíček, čku, m., z něm. Fleck. F. — v obec. mluvě *část něčeho celého*, a) Utržený n. uříznutý *kus kůže*, *plátna* atd., cापart, láta, záplata, příštipek. V. Švec flíčky přišívá. D. — b) *Kusy drobů n. masa* u řezníka fleky slovou. — Flíčky do polívky, fleky maštěné (částky nařezané z tenkého vyváleného *těsta*). — **F.** — *malá, nepravidelná plocha n. místo jiné barvy*, a) *vůbec*. Kůň bílý, s hnědými fleky. Modré fleky na kůži. Piha na těle, lišej atd. — b) *Vadné plosky*, jiné n. změněné barvy, pruha, vráska, mrzkosť, vada, nečistota, skvrna, zprznění, poskvrna, kaz, umazání, maz, der Flecken, das Mahl. Fleků nadělati (ušišmati, poskvrniti). Plný fleků (skvrn). V. Bez vady a fleků. V. F. od oleje, od inkoustu. D. — **F.** — *hlahol* od udeření něčím ploskatým, ohebným. Ros. — Jg.

Flekačka, y, f., flekadlo, a, n., vz Flákačka.

Flekanice, e, f., pranice, Rauferei. Byla tam veliká f. (prali a sekali se). Ros.

Flekati, flekávati; fleciti, il, en, ení; fleknouti, knul a kl, ut, utí. Udeřil ho, až fleklo. Ros. — **koho** — bíti, práti, šlehati, mezzelu, schlagen. Jg. Flecil ho, až se přelunul. Jg. Nedováděj, sic tě fleknu. Us. — **koho přes co**: přes hubu. Jg. — **koho čím**. Rukou ho flekl. — **kam**. Flekají a sekají **na** sebe hůř než šelmy. Kom. Pořád mu **do** uši fleká (špičkuje, naň dotírá). MM.

Flekatý vz Flek. Gefleckt, fleckig. Krok.

Flekot, u, m. — flekání, das Schlagen, Pritschen. Jg.

Flekotati = blekotati. Na vých. Mor.

Flekovaný, gefleckt. F. šat (záplatovaný); pomazaný, befleckt. Jg.

Flekovatěti, ěl, ění, fleckig werden, flecken.

Flekovati — látati, záplatovati, zašívati, flicken, lappen; špiniti, poskvrniti, umazati, besudeln, beflecken, fleckig machen; barvu měniti, flecken. Ta barva, to sukno flekuje (mění barvu). Vz Flek. — Jg.

Flekovatý, flekovitý, strakatý, peřestý, poskvrněný. Jg. Vz Flek. Gefleckt, fleckig.

Fletna, y, f., fletnička, z něm. Flöte, to z vlas. flauto a to z lat. flatus. *Skládá se* 1) ze 4 zčepovaných kusův, 2) ze šroubové zátky, 3) ze 7 otevřených dírek tonových a 4) z 7—15 klapek. F. tercová, kvartová, oktavová; fl. es. Vz více v S. N. III. Hráti na fletnu, pískati na fletnu. D. Při hrání na fletny zpívati. Jg. — **Fletnář**, e, m. Der Flötenspieler; Flötenmacher. — **Fletovati**, na fletnu hráti, flöten. Jg.

Flexe, e, f., z lat. flexio, vz Ohýbání.

Flíček, čku, m., vz Flek.

Flíčky, ů, m., pl. Schinkenflecken. Rk.

Flěna, y, f. Rotzmädel. Rk.

Flink, flíňk, u, m., políček. Backenstreich Ctib.

Fliňkovati, flinkati = poličkovati, huschen. — **koho** = fackovati. — **co komu** vyflinknouti: faňoru. D. Maulschellen versetzen.
Flinta, y, f., die Flinte, vz Ručnice. Pozor s tou flintou (ne tak zhurta)! Us.
Flintař, e, m. = puškař. Büchsenmacher. Us.
Flintové sklo, bílé sklo křemencové (k dalekohledům). Rk. Flintglas. — **F.** hlaveň, Flinten-.
Fliu-s, nta, m., mě. v Peloponnesu. — *Fliuntan*, a, m. — *Fliuntský*.
Flok, u, floček, čku, m., z lat. floccus, *chomáček* něčeho lehkého. V. Floky z vlny. Flocken. — **F.** = *kůl*, kolík, kolíček. Pflock. Něco flokem přibiti. D. — **F.** *u ševců*. Pflock. F. K lepení. Der Wellerstock. D. — *Floky, peníze*, Geld. Rk.
Flokovati = kolíkovati.
Flokovina, y, f., něco špatného, Abfälle. Ros.
Flokovitý, flockig. D.
Flouda, y, f., jistá hra v karty, ein Kartenspiel. — **F.**, žertem = káva. Us. Semil.
Flor, u, m., lehounká tkanina z hedvábí, kopřivových nitek n. vlny; pavučník. Der Flor. F. smutečný (černý). D., S. N. Trauerflor.
Flora, y, f., u Římanův bohyně květův, Květena. — **F.**, sepis květin. Rk., Jg.
Florek, rka, Floreš, Floryš, e, m. = Florian. Gl.
Floren, u, m. (fl.), zlatý peníz nazvaný od města Florencie. Rk. Gulden.
Florencie, e, f., it. Firenze, lat. Florentia, mě. v Italii. — *Florentský*. Florentská škola — malířská škola. — *Florenťan*, Floreněan, a, m.
Florian, a, m., v obec. mluvě přesmyknutím: Frolijan. Vz Florek.
Florový, Flor-.
Flor-us, a, m. Julius Florus, přítel Horatiův, římský básník a řečník. Vj.
Floskule, í, pl., f., z lat., pěkná n. líčená slova. Rk. Floskel, Redeschmuck, zierliche Redensart, schönes Wort.
Floška, v horn., *lépe:* ploška, začátek díry vrtané, želízkem n. kladivem vydlabané. Vys.
Flotka, y, f., pokladnice ve hře. Us. u Jič.
Floutek, tka, m., hejsek. Unbärtiger, Laff, Windbeutel. Us.
Flucar, u, m., špatné maso. Schlechtes Fleisch. Us. Turn.
Fluid-um, a, n., z lat., tekutina. Rk. Ein flüssiger Körper.
Flundra, y, f., schlecht gekleidetes Weib. Us. —
Fluor, u, m., kazík.
Fluorid, u, m. F. ammonatý, barnatý, draselnatý, vápenatý. Kh.
Flus, u, m., z něm. Fluss, a to z lat. fluxus, vlhkosti v těle živočišném. Rýma je flusův kapání. Kom. F. bílý, teplý, ostrý. Míti f. v ruce = trhání. Jg. — F. = tekutosť kovů; sůl z dřevěného popela, lesní sůl, krušec, drslo. Pottasche. Jg. — **F.**, hra v karty, snad jeden a třicet. Léta 1521. začali v Čechách flusa hráti. Star. let., Gl.
Flusárna, y, f. Pottaschensiederei.
Flusník, u, m. U Hory peníze dělají, ale flusníci (hráči ve flusy, vz Flus) hned je mají. Gl. 49. — **F.**, kdo flus vaří, Pottaschsieder. Háj.
Flusovati, barvu či kleit na nádobě v peci rozpalovati, zerlassen. Deh.
Flusovatosť, i, f., Schleim. V.
Flusovatý, flüssig, schleimig. Ros.
Flusovník, a, m., Pottaschsieder.
Flutek = floutek. — *Flutek*, tku, m., z něm. flott, špatná mince ok. r. 1421. ražená. Gl.
Fň. Skupenina fň v násloví je jen ve: fňuče, fňukal, fňukati, fňukavý, fňukna, fňuk.
Fňuče, ete, m., fňukající dítě, Rk., flennendes Kind.
Fňuk, a, m., na Slov. = chlapec, Knabe.
Fňukal, a, m., pořád fňukající. Der Raunzer.
Fňukati, fňukávati, kňůhati, kňukati, raunzen, schnaufen, die Nase rümpfen. — **abs.** Fňukal, když mi to dával (nerad dávaje). Co fňukáš? (o dítěti. Co nabíráš k pláči štkajíc?). Jg. — **Fňukavý**, raunzend. Jg. — **Fňukna**, y, m., f., kdo fňuká; Raunzer, Raunzerin.
Foeb-e, y, f. Diana.
Foeb-us, a, m., Apollo.
Foenicie, e, f. Foeničan. Foenický. Vz Fenicie.
Foeni-x, ka, m., řec. jméno osob, řek, měst. — **F.** = báječný pták, ohniváč, o němž myslili, že déle 500 let živ bývá n potom se spaluje sám ve hnízdě svém, načež z popela jeho nový ohniváč vzniká. Vj. — **F.**, neobyčejná věc.
Fofr, u, m. = fochr. — *Fofr*, **fofrovka**, mlýnek = nástroj ve mlýně k vyfukování plev z krup. D. Windfege.
Fofrovati = fochrovati.
Fogt, fojt, a, m., rychtář. V.
Foch, u, fochek, chku, m, fochy, pl. **F.** = *scérole*, zálety, figle, Fachsen, Gaukelei. Fochy činiti v tanci. L. — **F.** = *žert*. Scherz. Fochem to bylo řečeno. Ros. Není toho fochu, aby v něm nebylo pravdy trochu. Prov. — — **F.** = *zámysl*, zástěra, barva, plášť, záminka. Vorwand, Maske, Deckmantel. Jg. Na foch to učinil. Všechno to pod fochem se dálo. Ros. Pod fochem tam šel. V. Upřímě-li, čili na f. toliko. D. Pod fochem hostinství. D. — **F.** = něm. Fach, šp. m. *přihrádka*.
Fochéř, e, m., fochýř, v horn. nástroj, kterým se čerstvé povětří v doly přivádí. Windfang. O původu vz také Mz. 159.
Fochovati, z něm. fachen, fochrovati, dýmati. Aleh.
Fochr (fofr), u, m., fochřík, fochříček, z něm. Fächer, vějíř. V., Kom. — **F.** = vichřice, Sturmwind. To je fochr! Us. u Rakovn.
Fochrot, u, m., jalové blýskání (bez hřímání). Wetterleuchten.
Fochrovati, fochrovávati = fochrem vítr dělati; pohyhovaným větříkem občerstvovati, chladiti, fachen, fächern; f. nebo f. se (zastaralé), blýskati se bez hřímání, na jalovo, wetterleuchten. — **co**: oheň (rozdmychovati). Jg. — **kam**: **na** oheň. Na někoho f. Jg. — **co kde**: oheň v kuchyni. Ros. — **kde čím**. V nejhorčejším místě svými křídly fochruje. Štele. — Jg.
Fochrovátko, a, n., fochrovka, y, f., v mlýně. Windfege. Vz Fochrovati. Rk.
Fochýř, e, m., Trüger, Täuscher.

Fojt, a, m., der Stadtvogt, Dorfrichter. Gl.

Foki-s, dy. f., krajina řecká. — *Fokiďan*, a, m. — *Fokidský*.

Fokoš, e, f., švihácká vnlaška. Na Slov.

Fok-us, u, m., lat., ohnisko. Rk.

Folge, něm. Das hatte für sie keine guten Folgen. Na nic dobrého jim to nevyšlo. Jg. Obecného lidu přízeň řídko na dobré vychází. Kom. Er starb in Folge grosser Schmerzen. Umřel na hrozné bolesti. In der Folge, na to, potom. Mk. Das ist keine Folge, z toho nejde, neplyne, nevyplývá.

Folgen. Hieraus folgt: Odtud jde, plyne, vyplývá; odtud patrno, na bíledni jest, na jevě jest. Mk. Die Fortsetzung folgt, pokračování budoucně. Rk. Z toho máš. Rs.

Foliant, u, m., z lat., kniha s půlarchovými listy, z *folium* = list. Rk. Též o knize velikého formatu vůbec. S. N. Ein Buch in der Grösse eines halben Bogens.

Folie, e, f., lístek ze zlata, stříbra, olova, jenž se podkládá tělesům průzračným, aby lesk jejich se zvětšil. Glanzblatt; die Unterlage von Spiegeln u. gefassten Edelsteinen. Obrazně znamená f. vše, co není pravé a věci jakéhosi lesku dodává. S. N. — **F.** (folí) = pošetilosť. Narrheit, Thorheit. Rk.

Folio, z lat., na listě. F. verso. (fo. vo.) na druhé n. na rubní straně listu. Rk. Auf dem Blatte.

Folium, a, n., lat., list (v kupeckých účetních knihách). Blatt.

Folk, u, m., z něm. Folge, vůle, volnosť, povolení, svévolnosť, svoboda, der freie Wille, Muthwille. F. někomu pustiti, dáti. V. Kdožby povaleče choval a jim folky činil. Mus. 1848. str. 201. (Gl.). Dává mu hrozný f. Jg. V ničem folku nedávati, *lépe*: v ničem nepopouštěti, nepovolovati. Šb.

Folkovati, folkovávati = povoliti, vůli pouštěti, dělati se nevěda, den Willen lassen, nachgeben. Jg. — **komu:** dětem, Jg., vlasti, V., tělu svému, Lom., ženě. Rad. zvíř. — **komu v čem:** sobě v žádostech. Jg. — Lom. — **komu čím.** Tím sobě žádný nefolkuj. Vš.

Folkovný, muthwillig; nachsichtig. Reš. — **F.** = pohodlný, bequem. F. šat. Us. Jilem.

Fond, u., m., po fr. fon͡, z lat. fundus, základ, základní jmění, Rk., nadací. Šp. Fond, Grund, Grundlage; Geldvorrath, Grundvermögen. F. chudých, chudinský, umořovací, studijní, náboženský, stavební, domu chudých, ubytovací, okresní, zemský, domestikalní, hlavní, komorní, nemocných, vlastenský, špitalní, policejní, říšský, záložní, školní, oddělený, berniční, náhradný, sirotčí, porodnice, chorobnice, blázince, na tisk. Vz Nadace. Šp.

Fonetický, z řec. F., což hlasem neb hláskami naznačiti možno. F. pravopis, pouze na zvucích, jak je ucho slyší, spočívající, k etymologii slova psaného nehledící. Pravopis řecký a latinský je z větší části fonetický, český a slov. je už z menší části fonetický více šetře původu slov, ku př. tchoř m. dchoř od dъch. S. N. Pražský (font. praský), božství (font. boství) atd. Bž. Vz Etymologický pravopis, Pravopis. *Fonetickou příčinou dlouhé samohlásky a slabiky* v jazyku českém bývá jednoslabičnosť, dvojslabičnosť, přízvuk, v některých případech v tvarosloví zvyk. Visí to na subjektivním blahozvuku; jiné podstatnější příčiny neznáme: sůva — sova, dílo — na Slov. delo, kráva — na Slov. krava. Gb. Mnohdy bývá též oekonomie řeči čili snaha rozlišiti slovo jedno a též v různém významu příčinou délky, jako: sedlo a sídlo (koř. sěd), město a místo, měřiti a míříti, světiti a svítiti, v obec u vůbec, domysl u důmysl, svatosť u svátosť atd. Bž. O etymologické délce slabik vz Samohláska.

Fontana, y, f., z lat., studnice, fr. fontaine (fontén), Rk., kašna, Wasserkasten, Jg. Springbrunnen, vodotrysk.

Forba-s, nta, m., vlastní jméno řecké rozličných mužů.

Forberečník, a, m. (zastar.), podvodník, Betrüger. O původu vz Mz. 159.

Forberk, u, m. (zastar.), z něm. Vorwerk, dvůr n. statek k jinému náležející n. sám o sobě jsoucí, praedium. V. Spal ve svém forberce. Jel.

Force, fr. (fors), síla, násilí, Stärke, Kraft, Gewalt. Par f., silou, násilím, násilně; à toute f. (a tut fors), vší silou, ze vší síly. Rk.

Förderschaft, vz Báně.

Forejšic, e, f., z fr.-něm. Fourier-Schütz, vojenský sluha, sloužící. Rk.

Forejtar, a, m., zastr., z něm. Vorreiter. Gl.

Foremnosť, i, f., die Förmlichkeit. D.

Foremný, z lat., způsobný, tvarný, slušný, pěkný, sličný, hodný, wohlgestaltet. Neforemná sponsta, hässlich. V., Rk. F., jako na ruby kožich. C. — **v čem:** v řeči. Plk.

Forgačnice, e, f., osoba běhavá, zvědavá. Us na Mor.

Forír, furír, a, m., z fr. fourrier, ein Furier, V., poddůstojník, který pro setninu chléb přijímá a obydlí sprostých vojínův na starosti má. Jg. Kriegsschreiber, Quartiermacher.

Forma, y, f., lat., formka, formička. *Zevnitřní způsoba* uměním dělané věci, vzor, podoba, die Form, Gestalt, das Modell. Jg. F. klobouku, nože, stolu. Formu něčemu dáti. V. Jedné formy býti. V. Na jednu formu. V. F., první obraz, vzor, vzorek budoucího díla. V. — **F.** = způsob jakékoliv smyslové n. úmyslové věci, *jakosť*, die Art u. Weise, Form. Jg. Právní f., postupování při soudu. F. řádu n. vlády. Regierungsform. F. pojmů n. pojetí, závěrku (způsob, jakým propovědi jeho spojeny jsou). — *Pod formou* (pod zástěrou). — *F., tvořidlo, model, kadlub*, die Form, das Modell. Jg. F. kulová, dělová, svíčková, dortová n. na kulky, na děla, na svíčky, na dorty, na cihly, na zvony. Formy dělati. Do formy, do kadlubu líti (Nz.). — *F. věty.* Vz Gb. Úvedení do mluvnice str. 41. — *Pro forma*, na oko, zum Schein. In optima forma, nejlepším způsobem. Rk.

Formace, e, f., z lat., tvoření, utvařování, zpodobování, Bildung, Gestaltung; útvar (hornický). Rk.

Formák, u, m. Formstein. Rk.

Formalie, í, pl., f., dle „Růže“, *formalita*, y, *formalnosť*, i, f., z lat., povrchní n. vnější obřady, okolky, Formalien, Formalitäten, Förmlichkeiten, herkömmliche, äusser-

liche Umständlichkeiten. — *Formalism-us*, u, m., z lat., zachovávání povrchních způsobův, das Festhalten an Formalien. — *Formalista*, y, m., dle „Despota“. Okolkář. Formalist, der an Formalitäten festhält; Komplimentenmacher. — *Formalní*, povrchních způsobův neb obřadův se týkající. Rk. Formal, formell, die äusserliche Beschaffenheit einer Sache betreffend, förmlich.

Forman, a, m., z něm. Fuhrmann, vozka, vozataj, kočí, kárník, povozný. Jg. Veselý forman koňův polehčení (když správce jadrný, všecko jde jadrně). Ros. Item formané ať nekupují obilé na trhu než u súsed. Arch. Plz. l. 1497. — *Formánek*, nku, m., u pluhu n. u vozu, hřeby na konci vozu, mezi kterými držení jest a váhy předních koní. — Jg.

Formaniti, Fuhrwerk treiben. Ros., Pth.

Formanka, y, f., světnice pro formany, Fuhrmannsstube, Us.; konírna, Pferdestall. Rk. — F., souhvězdění, ein Sternbild, Fuhrmann. Mus.

Formanský. F. cesta (silnice), V., koně, vůz. Fuhrmanns-.

Format, u, m., velikosť, výška a šířka knihy, listu, das Format. F. je rozličný podlé počtu listů, na které se složil: *plakat* (arch nesložený), *folio* (arch na dva listy složený), *kvart* na 4, *oktar* na 8, *dvanácterka* na 12, *šestnácterka* na 16, *osmnácterka* na 18, *čtyřiadvacterka* na 24 atd. (32, 36, 48) listů složený. S. N.

Forméř, formář, formíř, e, m., kdo formy dělá, Formschneider, Modellmacher.

Formi-ae, pl., f., dle „Růže“, mě. Latia, Gaeta. — *Formijský*.

Formířský, Formir-, Bossir-. F. dílo. Jg.

Formířství, n. Bossirkunst.

Formovatel, e, m., der Former; učitel, Bildner, Lehrer. Kom., Br.

•**Formovati**, z lat. utvořovati, do jisté podoby vpravovati, formen, bilden. Jg. — **co**. Formuje modlu kovář, pilníkem dělá. Br. Svíčky formovati (táhnouti). D. Obraz f., V., slova, řeč. Jg., Kom. — **co komu**. Dítě chod si formuje (choditi se učí). Kom. — **si co jak**. Krista si podlé své hlavy, bez pravidla božího slova formují. Br. — **se k čemu** (na nějaký způsob dělati, sich nach Jemanden formen. Jg.). Nechtějí-li se k našim obyčejům f. lidé, formujeme se my k jejich, pokud jen pro svědomí lze. Kom. K vůli vyšším se f. Jg.

Formový. Form-. F. deska. Formbrett. Kom.

Formulář, e, m., z lat., vzor n. předpis jednání, řeči n. spisu nějakého, Formular, Vorschrift, vorgeschriebene Weise, Muster. — 2. Sbírka vzorů takových. Sammlung solcher Formulare. S. N.

Formule, e, f., z lat., vzorec, obrazec, výraz, jisté spojení slov. Rk., předepsaný způsob jednání, řeči n. spisu, ku př. smlouvy. Die Formel, Redensart, Ausdruck; die durch Rechnung gefundene allgemeine Regel. Jg.

Formulovati, něco dle předepsaného vzorce (způsobu) upraviti. Rk. Formuliren.

Forovati, voziti, povozem, dovážením se živiti, Fuhrwerk treiben. — **kým**: osly. Štelc. — **koho**. Forujte ho ven = vyžeňte ho. Vyforovali ho = vyhnali ho. Na Mor.

Forovnictví, n., povoznictví, Fuhrwerk. Ros.

Forovník, a, m., povozník, Fuhrmann. Rk.

Foršt, u, m., z něm. Forst a to z střlat. foresta, les. — F., a, m., Förster, myslivec, lesník, lesní. — *Forštmistr*, a, m., z něm. Forstmeister, nadlesní. Rk. — *Forštovna*, y, f., Forsthaus, Jg., myslivna. Rk. — *Forštovský*, Förster-, myslivecký, lesnický. — *Forštovství*, n., myslivectví, lesnictví, Försterei. Jg.

Fořt, a, m., vz Foršt.

Fort, u, m., z fr. (fór), hradba, tvrze. Rk. Kleine Festung, Nebenfestung.

Fortaš, e, m. Grenzwächter. Na Slov.

Forte, it., z lat., silně (v hudbě, f.), stark; fortissimo (ff nebo fff), velmi silně, co nejsilněji. S. N., Hd.

Fortel, e, m., z něm. Vortheil, *zisk*, užitek, prospěch, výhoda, Nutzen, Vortheil. Něco s jistým fortelem činiti. D. — F. = *způsobilosť, chytrosť, obrat*, něm. Kunst-, Handgriff. Při každé práci nějaký f. jest. Ještě nezná fortele k té věci. Us. — F. = *obmysl, úskok, lesť, oklamání, faleš*, Ränke, Kniffe, D. List, Finte. Proti každému forteli najde se f. Č. Pod f-lem = zchytrale. Ros. Bez f-le. Jel., V. Užívati f-le proti někomu. Jg. Vojenský f. (obmysl, chytrosť, lesť). V. F-lem byl od něho oklamán. Br. Žižka seznav Valešov býti k svému forteli obrátil se. V. On jde jen na f. = na podvod. Na Mor. — Jg.

Fortelník, a, m., ein ränkevoller Mensch. Štelc.

Fortelnosť, i, f., chytrosť, Arglist, Ränke.

Fortelný. Vz Fortel. F. = užitečný, vortheilhaft; lstivý, úskočný, zchytralý, listig, reich an Kunstgriffen. Jg. Kostka, věc f-ná. V. Živnosť f. Kom.

Fortelovati, forteliti = úskoku hleděti, bevortheilen. Ros.

Fortepiano, a, n., z forte piano, silně, (potom) slabě. Klavier.

Fortgeld, u, m., z něm. Fahrgeld, plat jezdcům dávaný. Gl.

Fortifikace, e, f., z lat., je vojenské opevnění nějakého příhodného místa, Fortifikation, Festungswerk, Befestigungskunst. F. polní (počasná), stálá (permanentní). Takové *polní hradby* jsou: linie (rovné čáry), reduty (čtverhranné), měsíčky (lunetty, pětihrany), hvězdové, mostové (před mostem), zubaté. *Stálé forty*: hlavní val, eskarpa, valová chodba, kolíště, podkopy, baštní štíty, oponové štíty, roháč, korunní hradba, klešťová hradba, štasované hradby. Vz víc v S. N. III. str. 171. a násl.

Fortna, y, f., fortnička, z lat. porta, brána, branka, dvéře, die Pforte; někdy malá dvířka krom městské brány, das Stadtthürlein. Musely se klíče odvésti od bran a forten. Gl. 89. Brány i fortny před sebou zavírati. V. U fortny zvoniti. Us. — *F. ottomanská*, tureckého císaře palác, dvůr i celé císařství. Die hohe Pforte. — **Fortnář**, fortnéř, fortnýř, e, m. — vrátný, der Pförtner. Jel., Reš.

Fortuna, y, f., lat., štěstí; Štěstěna, bohyně štěstí. Audaces f. juvat, smělým štěstí přeje. — *Fortun-in*, ina, ino. Kom.

For-um, a, n., lat., náměstí; soudní místo, soudní dvůr, soud. Rk.

Forundhab, u, m., z něm. fahrende Habe. Pobral f., klenoty, peníze, rúcha atd. Půh.

Fosfor, u, m., kostík. *Phosphor*. F. červený či beztvarný. Kh.

Fosforečnan, u, m., phosphorsaneres Salz. Bk. F. ammonatý, cinatý, draselnatý, hořečnatý, chininný, manganatý, měďnatý, olovnatý, rtutičnatý, rtuťnatý, sodnatý, stříbrnatý, strichninný, vápenatý, železitý, železnatý atd. Kh.

Fosfornatan, u, m., draselnatý, sodnatý, vápenatý. Kh. Unterphosphorsaueres Salz. Bk.

Fosforoskop, u, m., Phosphoroskop. Ck.

Fosforový, Phosphor-.

Fossilie, i, pl., f., z lat., kopaniny.

Fošmistr, vz Foršt.

Fošna, y, f., z něm. Pfoste a to z lat. postis, Mz. 160., tlusté prkno ještě nevzdělané, die Bohle, Pfoste. D., Jg, F., toka, hont, tartice. Fošny občárkovati. Sp.

Fošnák, u, m., Pfostnagel. Rk.

Fošnový, Bohlen-.

Fotografie, e, f., z řec. světlopis, Nz., světloobraz (obraz světlem učiněný). Photographie. — *Fotograf*, a, m. Photograph. — *Fotografický*, photographisch. F. obraz. — — *Fotografovati*: koho, photographiren. Rk. Vz více v S. N. III. str. 175.

Fončilosť, i, f., třeštěnosť, Leichtsinn.

Fončilý, potrhlý, geschossen, leichtsinnig.

Fončiti koho: potrhlým, lehkomyslným činiti, leichtsinnig machen. Rk.

Foukací, fukací. F. trubice. Jg. Vz Dechový. Blase-.

Foukač, e, m., der Blaser.

Foukačka, y, f., čím se fouká, das Blasrohr.

Foukadio, a, n., nástroj foukací, Blaswerkzeug.

Foukanice, e, f., metelice, chumelice. Us. v Krkonoš.

Foukati (zastar. fukati); fouknouti, knul a kl, ut, uti, foukávati = dýmati, blasen, wehen; broukati, hněvati se, láti, einen anfahren, schelten, wettern, schmälen. F. m. vonkati od věji (váti). Šf. — **abs.** Vítr fouká. — **(komu) kam (nač, do čeho, pod co, v co, proti čemu).** F. **na** horkou polívku. Us. Bezbožník na všecky nepřátely své fouká (sápá se, hněvá se). Br. On na mne fouká (brouká, laje). Kom. Jedni mne vysmáli, druzí na mne fukali. Kom. Na mé zpívání nefoukejte. Er. P. 41. Foukej větříčku v tu stranu. Er. P. 127. — F. **do** prachu, Lom., **do** kaše. Us. Nefonkej mi do kaše (nepřekážej předsevzetí mému). Jg. Nefoukej mi **pod** nos (nedráždi mne). Papr. F. **proti** běžící kouli. Us. — **odkud**. Vítr fouká od severu. Ml. — **si** = nadýmati se, fintiti se, stutzen, sich aufblasen, gross thun. Ten si fonká. Us. Nefoukej si. Kom. — **si nač.** Nevím, nač si fouká. Sych. — Jg.

Foukavý, fouklavý, fouklivý = foukající; zlobivý, blasend, stark blasend; böse, zornig.

Fouklavý, fuklivý = fonkavý. Ros.

Fouknouti, vz Foukati.

Fouleti, prsty umazati, mit Fingern beschmutzen. Na Slov.

Fouňa, -ě, -ovi, -u, -o, -ovi, -ou, funěra, y, funil, a, m., v již. Čech. fuňa, kdo founí, ein Schnaufer. Kts. — **F.** člověk *pyšný*. To je pravý f., žádného ani nepozdraví. Us. Wer die Nase rümpft, hoch trägt.

Founěti, 3. pl. -ní, founi a fuň, founě (ic), il, ění; founívati, skrze nos dýchati, schnauben, schnaufen. — **abs.** Hrozně founí, když chodí. On founí celý den (spě). Us. Což jest founěl (hněvaje se), když mi to dával. Jg. — **pro co:** pro sádlo f. D. — **nad čím.** Dosti dlouho nad tím founěl, než se do toho dal. Jg. — **na koho, na co.** Nedám na sebe f. (sápati se). Us. — **po někom.** Ten pyšný chlap by jenom po lidech founěl (s opovržením na ně hleděl). Us. — Jg.

Founil, a, m., vz Fouňa.

Fourage (furáž), fr., píce, obrok (koním). Pferdefutter, Futter überhaupt.

Fouragirovati (furažirovati), pícovati, píci n. obrok sháněti. Rk. Futter (auch Lebensmittel) herbeischaffen, auftreiben.

Fourier (fr. furýr), vojenský účetník. Vz Forir. — **Fourierschütz**, z fr.-něm. (v obec. mluvě: forejšic), vojenský sluha. Rk.

Fournier (fr., furnýr), dyha, obložek dřevěný, vykládání dřevěné, tenké desky dřevěné k vykládání svršků. Rk. Dünn geschnittene Holzblätter, Belegholz. — **Fournirovati**, z fr., obkládati nábytek atd. tenkými lístky z dřeva tvrdšího a pěknějšího než je nářadí samo, mit dünnem Holze (Belegholze) belegen. Tato tenká prkénka slovou furnýry. S. N.

Fous, u, fousek, sku, m., fousy, pl., na Slov. fúzy; *lépe:* vousy. F. *na bradě*: brada, der Bart; f. na hořejším *pysku*: frňousy, kníry, valousy, der Schnurrbart; f. *na licích*, licní: licousy, der Backenbart. Více starosti nežli na bradě fousů mám. Vrat. Má tři fousy pěti řady (je holobrádek). D. Ta holka má fousy (rozum). Ros. Brada mužská předně pýřím, pak fousy, pysk horní frňousy se kryjí. Kom. To mu jde pod fousy (pod nos — to se mu líbí). D. Nechtěla mi fousy brát (břitva). Er. P. 267.

Fousáč, e, m. To je f.! D. Ein bärtiger Mann.

Fousák, a, m. — zajíc, Hase. Šp.

Fousatěti, fousovatěti, 3. pl. -ějí, ěl, ění. Bart bekommen. Již fousatí. Jg.

Fousatka, y, f., pšenice vosinatá, fousatá, fasnice, Rauhweizen.

Fousatosť, i, f., die Bärtigkeit.

Fousatý, fousovatý, fousovitý, bärtig. F. pšenice (fousatka), D., zrádce. Pref.

Fousek, ska, m., kdo má fousek, malý fous. Tys ještě fousek! (příliš mladý, nerozumíš tomu). — **F.**, sku, m., koniklec, svaté koření, Bocksbart. Zlob.

Fousisko, a, n., grosser o. abscheulicher Bart. —

Fousin, a, m., druh hmyzu. Krok.

Fousovatěti, vz Fousatěti.

Fousovatý, vz Fousatý.

Fousule, e, f., druh hmyzu. Krok.

Fr. Touto skupeninou počínají se nejvíce jen cizí slova. — Vrabec fr! letěl. Us.

Fračičár, a, m., měšťák, šosák, Spiessbürger. Us. na Mor.

Fragment, u, m., z lat., zlomek, úlomek. Rk. Bruchstück, Uiberbleibsel.

Fragnář, vz Fraknář.

Frachtbrief, nákladní lístek. Hnš.

Fraid, freid, u, m., zvonění na počátku trhu, zastr. Rozkázali freid na rathouze zvoniti k novému jarmarku. Scr. — Gl.

Fraj, vz Frei.

Frajer, a, m. Sto frajerov a jeden muž (jen jednoho si za muže můžeš vzíti). Mt. S. Vz Frejíř.

Frajle, e, f., frajlinka, z něm. Fräulein, slečna, slečinka, panna. Starým pannám se vůbec říká frajle. Šr.

Frajtr, z něm. Gefreiter, zaváděč.

Frak, u, m., lehký kabát, jehož šosy jsou z předu vykrojeny. Rk. Ein kurzer, vorn ausgeschnittener Männerrock. Střlat. frocus. F. někomu zapáliti = obelhati ho. Jemanden blau anlaufen lassen. Frak ti chytil, hoří = nalhali ti. Frakem si hoditi. Obsc.

Frakce, e, f., z lat., lámání, zlomek, úryvek, odštěpek, Bruch. — *V polit. smyslu*: část strany, Fraktion. *V optice* lámání paprsků světla. S. N. Das Brechen der Lichtstrahlen.

Fraknář, fragnář, e, m. = překupník, hokynář. Obecní trhovi lidé, ježto doma což buď prodávají, jakož jsú kramáři, krčmáři, fraknáři. St. N. 97.

Fraktura, y, f., rohaté německé písmo. S. N. Eine grosse eckige Schrift, welche der Druckschrift ähnlich ist; Druckschrift.

Franc, e, Franeck, cka, m. = František, Franz. — **F.** = Francouz. Jel. — *Pan Franc*, přezdívka někdejším vrchnostenským písařům. Pane Franc, napíšou mně veliké R, já budu psát léstřík! Us. na Mor. Mřk.

Franeck, vz Franc.

Francka, y, f., Františka.

Francie, e, f., Francouzsko, Frankreich. Vz popis v S. N. III. str. 183. a násl. Vz Francouz.

Francle, l, pl., f., V., z něm. Fransen, a to z fr. frange, třepení, třásně, třapky. Jg., Šp.

Franco, vz Franko.

Francouch, u, m., Werkstrick, provaz ze 3 koudelových provázků pletený ku plachtě trávní. Us. Bol., Jg.

Francouz, e, m. (Francoz, V.; gt. na Slov. Francouza), pl. Francouz-i, -ové. Der Franzose. — **Francouze**, a) nakažlivá nemoc: příjice, čema. Siphylis, Lustseuche, Franzosen. V. b) Zaječí nemoc, zajíci mají vředy na játrách. Šp. c) Nemoc hovězího dobytka, Stiersucht. Ja. —

Francouzový. F. dřevo (proti příjici), das Franzosen-, Blatterholz. V.

Francouzska, Francouska, y, f. Französin. **Francouzský**, francouský, französisch. F. víno, sukno, jazyk, vojna, chléb, pečivo, střecha, zámek, vazba (u knihařův), nemoc, (vz Francouze), země, nohy (šmithavé); vůl má fr. nohy (křižuje nohama, šmithá), Us., literatura, divadlo, umění; vz více v S. N. 202. — 212. — *Francouzsky* se učiti. Us.

Francouzština, francouština, frančina, y, f. Das Französische (Sitten, Mode, Sprache). Jg. —

Francouzy, pl., m. Do Francouz. Ve F-zích. Us. — Frankreich.

Francovka, y, f. Franzbrantwein.

Francoz, vz Francouz.

Francsko, a, n., Francko, Fransko, krajina německá mezi Bavory a hořejšími Sasy, něm. Franken. — **Francský**, francký, franský, fränkisch. Vz Francsko; 2. = francouzský, V., *což není dobré*. Šf.

Frančan, a, m., a) vlastně Frank, der Franke, b) nevlastně Francouz. Jg.

Frančina, franština, francouzština (vz št): vše, co jest francouzské: obyčej, kroj, jazyk. Jg. Vz Francouzština.

Franěk, ňka, m., František, Fränzchen. Jg.

Franhaizka, y, f., zastr., obchodnice, Händlerin. Gl.

Frank, a, m., ein Franke, vz Francsko; nevlastně Francouz. Jg. — **F.**, u, m., francouzská mince, ein Frank, 41 kr.

Frankfurt, u, m. F. nad Mohanem; F. nad Odrou. — **Frankobrod**, u, m., novější. Č. — *Frankfurťan*, a, m. *Frankfurter*. — *Frankfurťák*, a, m., přívrženec německé strany v Čechách, která r. 1848. — 49. chtěla Čechy přijměti k volbám do německého parlamentu, jenž ve Frankfurtu shromážděn byl. Rk. — *Frankfurtský*.

Franko, it., svobodný, užívá se o zásylkách poštovních od zasylatele vyplacených = vyplaceno. S. N. To psaní franko poslal. Jg.

Frankobrod, u, m. Č. = Frankfurt; sl. novější. Jg.

Frankovati co: list (napřed vyplatiti). Vz Franko. Frankiren, das Postgeld voraus bezahlen.

Franky = Francsko.

Franta, y, m., dle „Despota". **F.** = František, Franz. — V nouzi F. dobrý (zvláště o nehrubě valných milovnících, vdavkách atd. užíváno). Č. — **F.** = člověk veselý, žertovný, bláznivý; hloupý, prkený Franta. Jg. Ein schlauer, lustiger Schalk; spasshaft thörichter Mensch. To jsem Franta (prohloupil jsem). Us.

František, ška, m., *ne*: Františék, z lat., Franc, e, Francek, cka, Franěk, Franta. — **F.** = trocíšek, Räucherkerze. D.

Františka, y, f., Francka, Franzel, Fanny.

Františkán, a, m. Ein Franziskaner. D.

Františkánský. Franziskaner-. F. kostel.

Františkovy lázně, Franzensbad, lázeňské město v Čechách. Vz popis v S. N. III. str. 223.

Frantovný, veselý, žertovný, scherzhaft, jovial. Plk. Vz Franta.

Frantovství, n., Jovialität, Spasshaftigkeit.

Fraot-es, a, m., jméno několika parthských králův. Vj.

Frappantní, překvapující, zarážlivý, podivný. Rk. Frappant, überraschend, auffallend.

Fras, a, m. Dělá se, jakoby neuměl kuřátek rozvázati a jest pravý fras. Prov. Jg.

Frase, e, f., z řec. φράσις (frasis), dle výslovnosti také prý fráse; Phrase, Ausdrucksweise, Redensart, rčení, způsob mluvení, výraz, mluv, vyjádření, výřek; 2. = prázdná slova. To jsou jen frase. Nz.

Fraseologie, e, f., z řec., mluvosloví, výrazosloví, Rk., sbírka frasí. Vz Frase. Phraseologie, Sammlung von Redensarten.

Fraška, y, f., frašek, šku, m., frašky, pl., it. frasca = malá věc, eine Kleinigkeit, ein

Bagatell. Frašky takovými kvadraty nepobnou. Na Slov. — F. = řeč smyšlená, žvanice, věc směšná, žert, šašek, šibřinek. Posse, Fratze, Schnurre, Tand. Frašky prováděti. Na Mor. Frašky si z někoho dělati. Mřk. — F., směšná hra, veselohra, Possen-, Lustspiel. Nt. Fraška, nižší druh veselohry, vyznačuje se hrubší jovialnosti, přecházejíc až k šntečnosti i ke karikatuře jednajících osob. Vystřihati se jest básníku všeliké nizkosti, ledabylosti a nesouvislosti, v jakové si libují nezřídka tak zvané místní čili lokalní frašky vídeňské a berlínské. KB. 195.

Fraškář, e, m., čtverák, Possenreisser, Tändler.

Fraškopisec, sce, m. Lustspieldichter.

Fraškovati s kým, žertovati. Possen reissen, treiben.

Fraškovitý, possenartig.

Frater, a, m., z lat., titul, který dávají v klášteřích zákonníkům = bratr. Jg. Ein Frater, Ordensbruder. V obec. mluvě fiáter.

Fratová voda: v dolech ze skal se shromažďující, opak: drnová voda. Gl. 49. Felswasser.

Fraucimor, fraucimer, u, m., fraucimora, y, f., z něm. Frauenzimmer. 1. *Pokoj ženský*, Frauenzimmer. Z fraucimeru manželky své. V. — 2. *Ženština, paní n. panna.* S fraucimerem zacházeti. Sokol. — 3. Společnosť ženských šlechetných osob, družina ženská. V. Kázali jsme fraucimoru (kollektivum) i pacholatům vystoupiti. Žer. Záp. I. 147., Gl. V té (komoře) pro fraucimer královský bylo devět loží. Har. II. 207. (Prk.)

Frbr, říká se prchlému, prudkému, příkrému, rasch, gäh. V.

Frc, e, m., prd, Furz. — V Praze = frzacamt, z něm. Versatzamt, *zastavárna*. Dal hodinky do frcu. Us. v Praze. — **F.** = *žert*, Jux, Hetz.

Frcálek, lku, m., druh šišek, länglicher Krapfen.

Frcalka, y, f., píšťala z vrbové kůry, Pfeife von Weidenrinde. Jg.

Frcan, a, m., přezdívka od sedláků dávaná měšťákům (u Holohlav). Šř.

Frcati = drobným krokem choditi, trippeln. Sych., Th. — **se.** Plk.

Frcna, prcna, y, f., prdlavá ženská. Ros., Us.

Frčadlo, frkadlo, a, n., Kreisel. Us.

Frčák, u, m., veliká píšťala ve varhanech, Posaunbasso. Vaněk.

Frče, e, f. = čamrha.

Frček, čku, m., klub kamenný n. měděný, kterým se házi, discus, Wurfscheibe. Reš. — 2. Vrbeabní kámen. Damenstein. Jg.

Frčeti, 3. os. pl. -čí, frč, -če (ic), el, ení; frčivati, schnurren; frkati, schnauben. Jg. — **abs.** Vřeteno frčí; kolo běží a frčí. Musika tam frčí (již se ozývá). Ros. Pili by, až frčí. Kon. Kůň frčí. Us. — **kde.** Vše v něm hrčí, frčí, různo prší. Kom.

Frčka, y, f., na Slov. a Mor. = šňupka, Nasenstüber. Jg.

Frčkár, a, m., lehkomyslný mladík, ein leichtsinniger Junge. Na Slov.

Frčkařiti, il, eni, sich leichtsinnig benehmen. Koll.

Frčkářský, lehkomyslný, leichtsinnig. Baiz.

Frčkářství, n., Leichtsinn. Bern.

Frčkovati, frčky dávati, Fipse, Nasenstüber geben. Na Slov.

Fregatta, y, f., rychlá třístěžňová loď námořská. Rk. Vz Loď. Fregatte.

Frei, něm. Bist du f.? = Máš kdy? (Brt.) Jsi bez práce, nevázaný, volný? — Habt ihr frei? = Máte prázdno, prázdniny? Wir haben freien Zutritt, máme volný vchod, přístup; smime volně vejíti, vstoupiti. Mit freier Hand zeichnen, od ruky (Brt.), volnou rukou kresliti. Unter freiem Himmel, pod širým nebem. Im freien Felde, v širém poli. Ich gehe in die freie Luft, jdu na čerstvé povětří, jdu se provětrat. Er kann frei ins Haus geheu, má do domu volný vstup; smí, kdy se mu líbí, do domu přijíti. Noch ist er f., svoboden, na svobodě. Er ist nicht mehr f., nž je zadán, ženat (vdaná). Ich habe freie Kost, mám stravu zdarma. Er kam frank und frei, samovolně, nevolaný, z čista jasna. Er spricht zu frei, velmi svobodně; jest prostořeký. Er gestand es ganz frei, přiznal se bez nucení, z přima, bez mučení. — Šr. F. Beschäftigung, svobodný obchod (s. živnosť). Jemanden auf freien Fuss setzen, někoho na svobodu dáti. Jemanden auf freiem Fusse untersuchen, vyšetřovati koho bez vazby, o svobodě. (Prk.) Dem Rechte freien Lauf lassen, právo před se pustiti. Freier Lehrgegenstand, svobodný (nepředepsaný) předmět. F. von einer Verbindlichkeit, prost závazku. In freier Stunde, v prázdné chvíli. Ich werde so f. sein, budu tak smělý, dovolím si to, dovolite-li, smím-li atd. (Us.) Frei geben, propustiti, povoliti, uvolniti; f. lassen, pustiti, propustiti; f. machen, osvoboditi někoho, něco od něčeho zprostiti, zbaviti; zboží vyvaditi. — Rk.

Freid = fraid.

Freikunst, svobodné umění, umělá hra, umělé provedení něčeho.

Freischwimmer, plavec vyučený.

Freising, Frisink, a, m., mě. v Bavorsku.

Freiwaldau, Freivaldov, a, m., Freivaldava, y, f., mě. v rak. Slezsku. — *Freivaldorský*, Freivaldavský.

Frej, e, m., z něm. Freien, milování, námluvy, záletý. Das Freien, die Buhlerei. Jg. Na f. se vydati, oddati, po freji jíti. V. Frejů hleděti. Jel. Mdlý s silným nebojuj a starý s mladým na freji nestůj. Rým. Neb se nám zdá f. jako med, ještě není než sladký jed. Lom. Freje svého s ní pilen byl. V. Páni syny své k nekázaní, frejóm a nešlechetnosti dopúští. Tov. K. 217. Bez studu bydli ve frejích, ve smilství pokoutném. Chč. —

Frejíř, e, m., milovník, záletník, der Freier, Galan, Buhler. Jg., Br., Kom. F. neupřímý. Br. — **Frejířka**, y, f., milá, die Freierin, Buhlerin. Tkadl., Troj., Lom. — **Frejířský**, milovnický, Liebes-, buhlerisch. Jg. F. nápoj, píseň, list, bujnosť. V., Kom. Vz Frejovati.

Frejířík, a, m. = frejíř.

Frejířství, n., die Buhlerei, Buhlschaft.

Frejovník, a, m., milovník, Buhler. Krok.

Frejovnosť, i, f., zamilovanosť, die Verbuhltheit. D.

Frejovný, frejířský, buhlerisch, verbuhlt. F. nápoj. V.

Frejmarčiti, il, en, ení, frejmarkovati, frejmarčivati, z něm. = vyměniti, tauschen, schachern; na Slov. čarovati, zaubern. — **co za co:** zboží za zboží f. D. — **něčím nač, s kým nač.** Frejmarčil s Konrádem na proboštství Vyšehradské. V. Abychom frejmarčili hospodami. D. Vz Frejmark. — Jg.

Frejmarečník, a, m. Tauscher. Lom.

Frejmarečný, Tausch-. Dipl. 1491.

Frejmark, u, m., z něm. Freimarkt, svobodný trh n. koupě, směna. V., Kom. Der Tausch, Tauschhandel.

Frejnštat, u, m., Frankstat, mě. na Mor. Původně slulo: Farkaštat, poněvadž je rytíř Farkaš založil. S. N.

Frejovati, frejovávati, milovati, často v nedobrém smyslu, freien, buhlen, werben. (Syn. Nezřízeně ženské pohlaví milovati, po milosti ženské dychtiti, v chlipnostech a neřádných rozkošech uzdu si pustiti. V.) — **komu:** panně. Kom. — **ke komu.** On frejuje k té panně. Ros. — **s kým.** Se všemi frejovala.. Br., Jel. Mravence s mouchou v koutku frejuje. Er. P. 39.

Frejovník, a, m. = frejíř.

Frejovný, buhlerisch.

Frejunk, u, m., svoboda, V., zvl. trh svobodný, Marktfreiheit, Zlob.; doba před trhem a po trhu. Měšťané vlna svá na frejunky jarmareční svobodně šenkujte. Gl. 50. Vor- u. Nachmarkt.

Fremdwörterbuch, cizojazyčný, cizořečný slovník. Rk.

Frenologie, e, f., z řec., leboslovi, lebozpyt, lebozualectví, Lehre vom Bau des Gehirns, Schädellehre, Phrenologie. Rk. Domnělá věda od Galla vymyšlená, dle které duševní mocnosti a vlastnosti zvířat a lidí jeví se v zevnějším útvaru jejich lebky. S. N. — **Frenolog,** a, m., lebozualec. Rk. Kenner der Schädellehre, Phrenolog.

Frequence, e, f., z lat., navštěvování, zahlreiche Versammlung, Menge, Zulauf, Besuch. — *Frequentant*, a, m., navštěvovatel, regelmässiger Besucher; Messkaufmann. — *Frequentativum* (verbum), opakovací časoslovo. Rk. Wiederholungswort.

Fresco, fresko, it., čerstvě, živě, frisch, lebhaft, munter. — *F.*, *malba* na (ještě čerstvé, mokré) obmítce, na vápně. Nz. Vz více v S. N. III. Al fresco malovati = na obmítce malovati. Rk. Malerei auf frischem Kalk.

Fresovati se, z něm. sich abfressen, hrýzti se, trápiti se, starati se, sich kümmern, härmen. Na vých. Mor.

Fresovný, z něm., pečlivý, voll Kummer. V., Br.

Fresunk, u, m., z něm. Fressung, péče, starosť, Kummer, Gram. V., Kom.

Fretka, y, f., Frettwiesel.

Frfeň, fně, f., sopel, vozher, Rotz. Na Mor. — **Frfniti se,** vozhrem se pomazati, berotzen. — **Frfnivý,** ozhřivý, rotzig. Na Mor. —

Frfrati, mumlati, brummen. Na Slov.

Fric, e, m., Fricek, cka, m., Fritz, Friedrich.

Fricassé, fr., odvárka, podpouštka. Rk. Das Frikassé, klein geschnittenes Fleisch mit Brühe.

Fríd, u, m., frejd, zastr., plot, Umzäunung. Gl.

Fridland, u, m., mě. v Čechách. Friedland. — *Fridlandan*, a, m. — *Fridlandský*.

Friedrich, Friderik, Fryderyk, Fridrich, a, Fridrič, e, Fric, e, Fricek, cka, Fridríšek, ška, m., Jg., Frydryč, e, m. Pulk.

Frinda, y, f., fintilka, vz Frnda. — **Frindíti se** = fintiti se. —

Frindivý, který se rád frindí, fintí, vz Fintivý.

Friseur, a, m., fr. (frisér), vlásenkář, Haarkräusler.

Frisirovati, z něm. frisiren, a to z fr., kadeřiti, vlasy strojiti. Rk.

Fristunk, frystunk, u, m., z něm. Fristung, prodlení, lhůta, odklad, odtah, srok. *V horn.* = složení daně čtvrtletní za povolení a prodloužení léna horního. Jg., Pr.

Frisura, y, f., vlasy uměle začesané. Frisur, Haarputz.

Friše, z něm., světlá měďnatá ruda. V.

Friský, čerstvý, frisch. Na Slov.

Fritba, y, f., fílko, šněrovačka. Na Mor. Leibchen.

Fritka, y, f., kazajka, Leibchen. Na Mor.

Fritko, a, n., fráček, Röckchen. Petera. Us.

Frivolní, z lat., marný, prázdný, malicherný; lehkovážný, rozpustilý. Rk. Frivol, gehaltlos, muthwillig, leichtsinnig.

Frk, u, m., frkání, frkot, das Schnauben. — **F.,** sopel, ozher, Rotz, Geifer. — **Frkač,** e, m. Schnaufer.

Frkačka, y, f., die Schnauferin. 2. Nástroj hrací na způsob píšťaly, jenž frká. Prk. F. u dud = strojka. Us. Plas. Prk.

Frkadlo, a, n. = frčadlo.

Frkati, frkávati; frknouti, knul a kl, utí, mit der Nase knistern, niesen; schnäuzen, schnaufen; durditi se, broukati, murren, schnurren; na Slov. prskati, spritzen, sprühen, Jg., na frkačku hráti. — **abs.** Kůň frká, když se plaší. Us. Nelze spolu i srkati i frkati (dvě odporné práce konati). Ros. Ten frkal = durdil se. Ros. — **čím.** Ptáci, když litají okolo boudy čihařovy, frkají křídly. Us. u Příbrami. — **odkud.** Z očí jim ohnivé jiskry frkají (prskají, na Slov.). Tabl. — **na co:** na frkačku. Us.

Frkavý, mumlající, murrend, schnurrend. Mus.

Frkot, u, m., frkání. F. koňský. Vz Frk.

Frmol, u, m., Jux, Spektakel. Rk.

Frňák, u, m., veliký nos. Dej tabáku staré bábě do frňáku. Er. P. 63. Grosse Nase; die Schnauze. Krok.

Frncoch, frncouch, u, frncošek, frncoušek, šku, m., více slepených dolů visecích chlupů. Die Zote. Má šaty roztrhané, že s nich visí frncouchy. Us.

Frncochatý, zotig. Rk.

Frnčeti, 3. pl. -čí, el, ení, frnčívati, schnurren. Puch.

Frnda, y, f. = fiflena, fintilka, Putzdocke, Buhldirne. Us.

Frnditi se, fintiti se, sich sehr putzen. Us.

Frndoliti se, il, ení = fintiti se. Na Slov.

Frně, ěte, n., uvozhřenec. Rotzkind.

Frněti, 3. pl. -ní, ěl, ění, frnívati = *frkati*, schnaufen. Prasata frní. — 2. *Hněvati se* odplivuje, brněeti, zürnen, gelfern. Ten se něco natrní. Ros. — **nad čím.** Nad tím frní. Illas. — **F.** = *tabák šňupati.* Musíš pořád *f.* Us.

Frnk. Již je to f. = pryč. Frnk ulítl čížek z klece. Us.

Frňkati, frnkávati = *frněti*, schnurren. — **kam.** Nedá si pod nos f. Bern. — Na Slov. = plakati, fňukati, weinen, greinen. Co pořád frnkáš?

Frnoch, u, m., frňous n kořínků, die Faser, Haarwurzel an den Pflanzen. Ros.

Frnochovitý, frnochy majicí, frňousovitý, fasrig. Ros.

Frnošeti, ejí, el, ení, frnochy dostávati, faserig werden. Ros.

Frňous, u, frňousek, sku, m., tenký přírostek od něčeho visící. Ryba s frňousy. V. — **Frňousy,** dlouhé vousy na hořejším pysku. V. Knebel-, Schnurr-, Schweizerbart. Brada fousy, pysk horní frňousy se kryjí. Kom. Kočka bez f-sů nechytá myší. Us. — **F.** Jakékoliv *čmýři.* Fasern. F. neb ocásky kořenné. — **F.,** *co při mědlení n. trlení lnu odpadává.* Abfall beim Flachsbrechen. Us. — **F.** = penis. — **F.** = mrňous, mrně, skřeček, malý človék, ein kleiner Mensch. Prk.

Frňouseti, frňousovatěti, frňousy dostávati. Rk.

Frňousovatěti, ějí, ěl, ění, frňousy počínám míti, Knebelbart bekommen; faserig werden.

Frňousovatý, frňousovitý, frňousy majicí, bradatý, knebelbärtig; faserig. Ros.

Fronta, y, f., z fr. front (fron) a to z lat. frons, *čelo, strana vojska* v řadách sestaveného proti nepříteli obrácená n. kam pochod míří. Stirn, Gesichtsseite. — 2. *Průčelí,* čelí, přední strana domu, pevnosti atd. S. N. Vorderseite.

Frottovati, z fr., natírati, třlti, reiben.

Frugal, z lat., šetrný, střídmý, mírný, Rk., genügsam, nüchtern, spärlich, einfach.

Frygi-a, e, f., před časy krajina v Malé Asii. — *Frygové.* — *Frygijský, frygický,* fryžský.

Fryjd, u, m., příměří, Waffenstillstand. Gl.

Fry-x, ga, m., Fryg, Frygan, a, m., obyvatel Frygie.

Frzacamt, vz Frc.

Fták, v obec. mluvě m. pták.

Fthioti-s, dy, f., krajina thessalská.

Fucovati co: vodu, pfützen (v horn.). Vys.

Fuč = pryč, hin, weg, fort. Jg. Již je to f. D. Jsem fuč, je po mně f. (ve hře). Us.

Fuček, čku, m., fučící vítr. Der Zugwind. Th. —

Fučeti, 3. pl. -čí, fuč, -če (íc), el, ení; fučívati, sausen, pfeifen. — **abs.** Vítr fučí, voda hučí. D., Ros. Fučíš jako 100 ježův. Pk. — **komu kde.** Fučí mu v uších (hučí, zvučí). Us. Nech ať v jejich hlavách fučí. Pís. Br. Fučí mu v kotrbě (blázní). Smrtholka fučela mu **okolo** hlavy. Ros. — **kudy, odkud** atd. Vítr fučí štěrbinou. Vítr fučí přes domy, skrze vrata, proti nám, od lesa, z mraků atd.

Fučidlo, a, n., nástroj k fučení. — **F.** = fučík, blázen. To je pravé f. D. Vz stran přísloví Nestálý. Č. Flattergeist, toller Geist, Windbeutel.

Fučík, a, m., komu v kotrbě fučí, blázen, třeštík, střelenec, fanta. Narr, Tollkopf, Wildfang, Flattergeist, Windbeutel. — **F.,** o hněvivém. F. náhlý. D. Po kom as se ten f. zvrhl? Sych. Vz Fučeti, Fučidlo. — **F.** = sopouch, Ofenloch. — **Fučil,** a, fučílek, lka, m., Flattergeist.

Fučlvý, sausend. Jg.

Fučovati, v horn. = vodu do calovky naháněti, das Wasser in den Schlauch treiben. V.

Fudrnosť, i, f., v horn. dolová ulička, Gässlein in der Erzgrube. V.

Fudrovní, v horn. F. štola, Bergwerksstoll. V. —

Fufna, y, f., která nosem mluví. Na Slov.

Fufnák, a, m., kdo nosem mluví, huhňal.

Fufňati = huhňati, na Mor. a i v Čech. ňuhňati, durch die Nase reden. Na Slov.

Fufňavý = huhňavý. Na Slov.

Fuga, y, f., lok. sg. ve fuze, z lat., útěk; hudební skladba, v níž jistý nápěv dle určitých pravidel se provádí. Rk. F. jednoduchá, provázená, dvoj-, troj-, mnohonásobná, volná, přísná. Hd. Vz v Mus. 1850. str. 73.; Počátky hudební a v S. N. III. str. 259. Künstliche Orgelmusik.

Fuchs, a, m., kůň ryška, Sm., ryzka, ryzák, ryšlák. Rk.

Fuchsie, e, f., ozdobná rostlina se svislými červenými atd. květy, pojmenovaná dle botanika Fuchsa, † 1565.

Fuchsšvancer, a, m., z něm., lstivý pochlebník. Gl. Vz Fuksšvanc. Ein listiger Schmeichler.

Fuj, čeho. Fuj toho skutku! Jg.

Fuják, u, m., fujavice, e, f., fuček, metelice, chumelice, vítr fučící zvl. se sněhem, sausender Wind, Schneegestöber. Koll. — F. u ženců rukavice bez prstů. Us. — Jg.

Fujara, y, f. Na Slov. veliká píšťala pastýřská, Hirtenpfeife. Plk. Us. i na Plz. Prk.

Fuk, k označení čerstvosti = honem, geschwind, husch. Jg. Fuk do kapsy. Zlob. Po večeři f. do postele a po smrti fuk do zemé. Bern. — **Fuk,** u, m., *nadýmání-se, chlouba.* Grossthun, Prahlen. Bez fuku a hluku. Česk. vč. Dělati fuky. Us. — **F.,** fukání, fukot, das Anthrausen. Plk. — **F.** = hněv, supení se, fukání. Das Wettern, Schelten. S křikem a fukáním ho podněcuje. Br. Fukem ho odbyli. Kom. — **F.,** *krejcar.* Nemá ani fuku.

Fukací = foukací. F. trubice, Blasrohr. Zlob.

Fukač, e, m., žertovně = měch. Foukej (na horké jídlo), máš dobrý fukač. Us., Č. — **F.** = kdo fuky dělá, Wind-, Flausenmacher. — **F.,** foukač, der Bläser. Bern.

Fukar, u, m. = fofr, větrák na čistění obilí. Us.

Fukarovati, obchod vésti s penězi. Geldgeschäfte betreiben. Gl. 50. — **F.** = obilí z plev čistiti. Na Mor. Mřk.

Fukavice, e, f., kýchavice, kýchavka (houba). Us.

Fukavý, anfahrend. Mel.

Fukot, u, m., fukání, foukání (větru), das Wehen. Ros.

Fukotati = foukati, wehen. Jg.

Fuksšvanc, e, m., z něm. Fuchsschwanz, liščí ocas; pochlebenství, Schmeichelei, po-

chlebník, Schmeichler. Umí f. prodati. Prov. Jg. —

Fulminantní, z lat., bleskový, hromový, Rk., blýskavý, bouřlivý. S. N. Fulminant, heftig, donnernd, tobend.

Fulvi-us, a, m., jméno rodu římského.

Funčeti, el, ení = fučeti, schnauben. Vůl funčí. Us.

Fundace, e, f., z lat., založení, nadace, nadání. Fundation, Stiftung, Gründung, Vermächtniss. — *Fundační*, nadační. Stiftungs-.

Fundament, u, m., základ, podstavec, podstavník, Grund, Grundlage. Má fundamenty = vlohy. Na Mor. Mřk. — *Fundamentální*, fundamental, zum Grunde gehörig, wesentlich, základní, hlavní. Rk. F. články.

Funděra, y, m. = fouňa. Vz Funěra. Prk.

Fund-us, u, m., půda, pozemek; na Slov. der Fond. — *F. instructus*, lat., hospodářské příslušenství, hospodářský dvůr. Rk.

Funěk, ňku, m., děloha. Aqu.

Funěra, y, m., kdo funí, fouňa. Schnaufer. Us. —

Funeralie, í, f., pl., z lat., obřady při pohřbu; útraty pohřební. S. N. Funeralien, Leichenbegängniss; die Beerdigungskosten. — *Funerální*, pohřební. F. spolek. Funeral-.

Funěti, vz Founěti.

Fungirovati, z něm. a to z lat., úřad spravovati, zastávati. Rk. Fungiren, das Amt verwalten, versehen.

Funkce, e, f., z lat., úkon, výkon, práce, činnosť, řízení; výkon nějaké povinnosti úřední, nějakého obřadu. Funktion, Verrichtung, Amtsverrichtung, Geschäft, Amt, Dienst. — *V math.* = úkon, vyjadřuje způsob závislosti veličin proměnných. Stč. Vz S. N. — *Funkcionář*, e, m., konatel, Funktionär.

Funt, u, m., v již. Čech. (a jinde hlavně na Mor.) = libra. Kts. — Pět set funtuov vosku. Tov. K. 210. — **F.**, jakožto mince (zastr.). Rukojmě z vraždy zavázáni mají býti v summě 50 funtuov, jenž činí 30 kop. Pr. měst.

Funus, u, m., lat., umrlý, Leiche; 2. pohřeb, Leichenbegängniss, das Begräbniss. Jdou s funusem. Má dnes f.; potkali jsme f. Us. Po funuse s křížkem. Vz Pozdě. Lb.

Fůra, y, f., forka, forčička, z něm. Fuhre. F., *vůz zapřažený*. Hledati fůry, najati fůru. Na fůře něco dostati, fůrou (forou) dostati. Poslati někomu fůru. Jg. Obilí fůrami do stodol svážejí. Kom. — **F.**, *náklad*, co se na jednou uvézti může. F. dříví, kamení. Hříchův fůra. Má těžkou fůru. Všetě fůra, Vaněk jako důra. Mus. — **F.** žebrácká = postrk, der Schub. U Plz. Prk.

Furaja = fujara. Na Mor.

Furák, a, m., kde na fůře něco veze. Gl.

Furažírovati, vz Fouragírovati.

Furdánek, nku, m., obojek, Halsband. Us.

Furiák, a, m., Furiant, Wüthender. Berl. král.

Furiant, a, m., 1. hrdý, nadutý, nafouklý člověk. Furiant. — 2. Jistý národní tanec v Čech. Jg., Rk., S. N. — 3. **F.**, oddíl národního tance Besedy. Mřk.

Furie, e, f., z lat., vztekloсť, die Wuth, Raserei. — 2. V bajesloví litice, vzteklice (k trestání zlých), die Furie; též: dračice, zlá žena. Rk. Vz v S. N. III.

Furik, u, m., na Mor. táčky = trakař, Schubkarren. D.

Furioso, it., v hudbě, prudce, rozsápaně, divoce, zuřivě. S. N. Heftig.

Furi-us, a, m., jméno rodu římského.

Furka, y, f., der Streitkolben. Kom.

Furlansko, a, n., Friaul, v severových. Italii, vz popis v S. N. III. str. 268. — *Furlanský*.

Furmaniti, il, ění. Kdo rád furmaní, zlů cestu nech nehaní. Mt. S. Vz Forman.

Furnyrovačka, y, f., Fournirholz. Techn.

Furnyrovati, fourniren. Techn.

Furola, y, f., pastýřská píšťala, Schäferflöte. Na Slov.

Furor, u, m., běsnosť, vztek, vzteklosť, zuřivosť. Raserei, Wuth. *F. teutonicus*, vztek německý. Rk.

Furore, it., hlučná pochvala, pochvalný hluk. Rk. Der lebhafte Beifall. — **F.** = povyk, eclat. Dělá f. svým hlasem. Us. Prk.

Furták, a, m., furiant, hrdý, Us.; na Slov. žertovník, šprymovník, šašek, Spassvogel.

Furverk, u, m., v obec. mluvě z něm. Fuhrwerk, povoz, vozba. Rk.

Furvezna, y, f., z něm. Fuhrwesen, vozatajstvo, povoznictví.

Furýr, a, m., vz Forir.

Fusilovati (fisilovati), ručnicí zastřeliti, Rk., füsiliren, erschiessen.

Fuss, něm. Jemanden auf freien Fuss setzen, koho z vazby propustiti, vazby zprostiti, z vazeb vysvoboditi. Auf freiem Fusse sein, vazby prost býti, svoboden býti, svým býti, na svobodě býti. Ich kann nicht festen Fuss fassen, nemohu se dobře postaviti, nemohu se jistého kroku dočiniti. Auf glänzendem Fuss leben, skvostně a nádherně si vésti. Mit Jemanden auf vertrautem Fusse stehen, býti s kým v důvěrném přátelství. Sich auf vertrauten Fuss mit Jemanden setzen, v důvěrné přátelství s kým vejíti, na dobré míře s kým státi. Wir stehen auf gutem Fusse mit einander, jsme za dobré. Das Heer auf den Kriegsfuss setzen, vojsko (válečně) do války vypraviti, vojsko válečnými potřebami opatřiti a vypraviti. Das Heer steht auf dem Kriegsfuss, vojsko válečně vypraveno jest. Mk., Zk. — **F.** u hory, pata, úpatí, podnoží. Š. a Ž.

Fusspunktenkurve v mathm. průmětnice. Stč. —

Fušer, a, fušař, e, m., z něm. Pfuscher, hudlař, břídil, kadout, houlil, kontár. Šp.

Fušovati, z něm. pfuschen, hudlařiti, břídití, houliti, zpielati. Šp.

Futirovati se oč, starati se oč, dbáti čeho, sich um etwas kümmern. Us.

Futr, u, m., z něm. Futter, pice. — **Futrovati**, krmiti; 2. podšívati.

Futrál, u, m., futteral, futrálek, lku, m., pouzdro. Das Futral, Behältniss, die Scheide, Kapsel, Hülle. F. na brousicí kámen: toulec, kloubec, krbec. Šp. — Na Vlašimště: korbel, v Krkonoš. klubaně. Prk.

Futrmistr, a, m., z něm. Futtermeister, kdo vydával píci. Gl.

Futro, a, n., z něm. Futter. F. pod kabát = podšívka. F. *u dveří* a oken = obložení, vypažení, podpažení, záruba, pažení, obkladek,

obrubeň. Thürgerüst, -gestell. — *Futrovaný* — podšitý; obložený, vypažený, podpažený. **Futrovati** z něm. füttern. — **co:** kabát — podšiti; dobytek — krmiti; dvéře — obložiti, vypažiti. — **čím.** — F. — futtern, kliti. Jg. —

Futur-um, a, n., lat., f. tempus, budoucí čas. Vz Čas budoucí.

Fýfara, z něm., píšťala, fletna, Pfeife, Klarinett. Us. na Mor. Jg.

Fyla-x, ka, m., řec., strážce (jméno psa).

Fysharmonika, y, f., nástroj hudební varhanům podobný, vynalezený r. 1821. Rk. Physharmonika.

Fysický, z řec., tělesný, smyslný, přirozený, na rozdíl od duševního, nadsmyslného, mravného. S. N. F. geografie. Physisch, natürlich, sinnlich, körperlich.

Fysik, a, m., z řec., silozpytec. Physiker, Naturlehrer, -forscher. — 2. *Městský n. okresní lékař*, Rk., od statu, obcí n. společností ustanovený a placený lékař. F. zemský, krajský, městský, horní. S. N. Physikus, ein öffentlich angestellter Stadt- o. Landarzt.

Fysika, y, f., z řec., silozpyt; nauka, vlastnosti a skutky děl vykládající. F. skumná, pokusná. Jg. Vz více v S. N. III. 270. a násl. Physik, Naturlehre, Naturwissenschaft, Naturkunde.

Fysikalní, silozpytný, physikalisch.

Fysiognomický, vz následující, physiognomisch.

Fysiognomie, e, f., z řec., zevnějšek, v jehož tvářnosti život vnitřní se jeví, zvl. pak tvar obličeje lidského, v němž se zrcadlí v obrysech více méně znalých život ducha. S. N. Physiognomie, Gesichtsbildung, Gesichtsausdruck, Miene.

Fysiografie, e, f., z řec., přírodoznalství, přírodopisectví. Rk. Physiographie, Naturbeschreibung.

Fysiokratický, z řec., přírodovládný, physiokratisch. F. soustava ve statním hospodářství nauka, dle níž jest nejvyšší rozkvět rolnictví základem národního bohactví. — *Fysiokratie*, e, f., přírodovláda. Physiokratie.

Fysiologie, e, f., z řec., přírodosloví, jest učení o přírodě hmotné vůbec a v užším smyslu o přírodě těles organických, rostlin, zvířat a člověka. Vz více v S. N. III. str. 272. F., přírodosloví, z řec. φύσις — příroda a λόγος, jest nauka o práci a o výkonech živočišných ústrojů. Gb. Physiologie, Naturlehre, Lehre von der Beschaffenheit und Einrichtung belebter Körper. — *Fysiologický* účinek. Nz. Physiologisch.

Fysionomie, e, f., nauka o zákonech přírodních. Rk. Physionomie, Lehre von den Gesetzen der Natur.

Fytografie, e, f., z řec., rostlinopis. Rk. Phytographie, Pflanzenbeschreibung.

Fytologie, e, f., rostlinosloví, rostlinozpyt. Rk. Phytologie, Pflanzenkunde.

Fytonomie, e, f., z řec., rostlinoskum. Rk. Phytonomie.

Fytotomie, e, f., z řec., Phytotomie, Pflanzenzergliederung.

G.

G je souhláska **hrdelní.** Průlina, kterou se běře proud mezi kořenem jazykovým a zadním patrem i čípkem, jest při *g* a *k* úplně zatarasena, ale jen na okamžení a protrhuje se toto zatarasení při *g* mírným, při *k* prudkým proudem. Gb. Listy filolog. II. 155.; Úvod. do mluv. čes. 14. *V jazyku českém záhy* **nechuť** *k tomuto zvuku vznikla*. Zk. V *LS.* a v *Ev. g* ještě výlučně se čte, ale v latinských listinách z **11.** a **12.** stol. větším dílem jen u vlastních jmen začala panující čeština velmi časně **g jinými hrdelnicemi zaměňovati,** a sice *1. v původních slovanských slovech pravidelně hláskou* **h,** řidčeji **k:** hlava, hora, m. glava, gora; mozk, obyčejně: mozky m. mozh, staroslov. a na Slov. mozg, mozgy. Ht. Zv. 98., 99. Vz Gt. F. 95. Od **13.** *stol.* **přešlo g** *všude ve vanuté* **h** *nebo* **k.** Zk. Vz Šb. Lit. str. 19. — 2. *V cizích, práva domácnosti požívajících slovech též pravidelně hláskou* **h,** zřídka **k** a **j:** hrabě z Graf, pohan z lat. paganus, varhany z řec.-lat. organum, řehola z lat. regula. Ht. Zv. 98. *J* m. *g* slyší se hlavně ve východ. Čech.: majistrat m. magistrat. V Krkonoš. Vz J. Hebrejské, latinské a řecké *g* zvlášť před samohláskami mění čeština v *j*: anjel (anděl) z angelus, Jiří z lat. Georgius, Majdalena. Jir., Ht. — 3. *U slov později vypůjčených g se udrželo*: granát, grunt, galeje, gamzík, groš. Ht. Zv. 98. — **Slovenčina** uherská i moravská a Valaština proměnila *g* také v *h*, ale *nejeví proti němu tolik nechuti* jako čeština a namnoze je podržuje i v původních slovech: rozga vedlé razga (rozha), golinec (holé ptáče) vedlé holinec, gyzdavý vedlé ohyzdný, kliag (coagulum, syřiště, ef. čes. klíh), grib vedlé hrib. Dle Ht. Zv. 98.—99. Grajcar — krajcar — krejcar z lat. crucifer, Hš., cingať — cinkať. Šb. *Tak také v Přerovsku a Opavsku*: muziga, Veroniga m. musika, Veronika. Šb. Ostatně i *v češtině* štítí se ho více *písemní čeština* než ústní, jelikož v této na př. kdo, kde, kdy znějí jako: gdo, gde, gdy. Ht. *V Hostimi* říká se: gřích, gřešiť m. hřích, hřešiť, Hš.; *na Mor.* gabám (hmatám) atd., vz mnohá taková slova v slovníku. *Ve vých. Čech. g* 1. m. *h:* vozger, vozgřivej kůň; 2. m. *k*: gdo, gdoule, Jir.; na Moravě: cigán. Sb. — *Naopak stojí g místo původního* **k** u starých v: gdy, nigdy m. kdy, nikdy a v podobných. Vz Ht. Zv. 106. — *V nářečí maloruském a běloruském*, pak

ve *velikoruském podřečí novgorodském* původní zvuk *g* též přešel ve zvuk *h*, ačkoliv známka se nezměnila. Zk. — **G se přetvořuje v ž a z.** Cf. granum — zrno, Gold — zlato, žába — skr. gabh (po něčem lapající), lit. geležis, gyvata — železo, život, glans — žalud, *γυνή* — žena. Ht. Zv. 99. Želva, řec. *χέλυς* (z ghελυς). Vz více v Gt. F. 95. a násl. —

Gabati, gabnouti = hmatati (nestydatě). Na Mor. Rk.

Gabelfrühstück, dle fr. déjeuner à la fourchette, v češtině doslovně: snídaní na vidličku, ale *lépe:* snídaně masitá, snídaní masité. Us. Dopoledně, ě, f. (m. d-ňa dle večeře z večerja), malorus. poludenek (pofudulk. poledník). Prk.

Gabi-I, j, m., dle Budějovice, mě. v Latiu. — *Gabijský.* — *Gabian,* Gabijan, a, m.

Gabriel, e, m., jméno anděla.

Gabrovati, zdlouha a těžce jíti, schwer gehen. — **se s čím.** Již se s tím habruje n. gabruje (již s tím jde). Ros.

Gades, gt. Gad. pl., f., dle „Žena“, mě. v již. Španělsku, nyní Kadix. — *Gadský.* G. moře, fretum gaditanum.

Gador, u, m., šíje u sklepa, der Kellerhals. Na Slov. D.

Gag, u, gagot, u, m., das Geschnatter.

Gaga, y, f. — husa. Rk.

Gagat, u, m. Der Gagatstein. V.

Gagati, gágati, gágám n. gagi; gagnouti, ul, uti; jako husy křičeti, gaken, gackern, schnattern. Hus gage. Kom., Bern.

Gage, fr. (gáž), zástava, Pfand; stálý plat, služné, Gehalt, Besoldung.

Gagor, u, m., chřtán, die Gurgel; Luftröhre, průdušnice. Us. na Slov.

Gagořiti, il, ení gagati. — **kdy na koho.** Po něm počne *gagořiti* hus na Adama. MM.

Gagotati = gagati. Husy ve dne v noci gagotajú. Koll.

Gajdice, e, f., částka gajd, dud; 2. dvojitá píšťala zvučící jako dudy. Us. na Slov.

Gajdoš, e, m., kejdař, dudák. Sackpfeifer. Us. na Mor. a Slov.

Gajdovati = dudati, die Sackpfeife spielen. Bern.

Gajdy, pl., f. = dudy. Jdú mu na krivo g. (je mu do pláče; pláče). Mt. S.

Gál, u, m., černý hrách, schwarze Erbsen. Na Mor.

Gala, y, f., ze špan. gala, šat ku poctě oblečený. Die Galla bei Hofe, Hofpracht, Prachtanzug. Galu dělati. Us., Jg.

Galacie, e, f., byla krajina v Malé Asii. S. N.

Galaktofag, a, m., mlékopijec, Galaktophag. Rk.

Galaktologie, e, f., nauka o mléčných šťavách. Rk.

Galaktometer, mlékoměr, Milchmesser.

Galán, a, m., v obec. mluvě také: kalán, z fr., galant, milovník, záletník, Buhler, der Liebste. S. N. Má galána. Us. — 2. Pěkný jonák, ein artiger Mann. Bern.

Galanda, y, f., námluvy, zálety, das Freien. Na g-du choditi. Na Mor.

Galánka, y, f., die Liebste. Vz Galán. D.

Galanterie, e, f., dvornosť, zdvořilosť, způsobnosť, způsobné a něžné chování-se k pohlaví ženskému, artiges Benehmen; šperk, ozdoby, Schmuckwaaren. S. N., Rk.

Galanthomme, galantom, a, m., dvořák, dvořílek. Rk. Weltmann, Modemann, ein Mann von feiner Lebensart.

Galantní, z fr. = zdvořilý, artig, höflich, fein; zamilovaný, verliebt; vyfintěný, geputzt; švihlík, Stutzer.

Galantnosť, i, f., Galanterie, Höflichkeit. Rk. —

Galba, y, m., dle „Despota“, císař římský. Vz více v S. N. III.

Galbák, a, m., levák, ein Linkhändiger. Na Slov.

Galban, u, m., rod opichu, das Galbanum. V. Mutterharz.

Galbavý, linkhändig. Na Slov. Vz Galbák.

Galeje, e, galej, e, f., it. galea, něm. Galeere, V., Kom., loď s vesly válečná; veslaři byli otroci, u křesťanův zločinci. S. N., Rk. G. — mokrá, nepevná, bořící se místa na lukách. Us. na Mor. Mřk.

Galejní otrok, zločinec (na galeje odsouzený). Rk. Vz Galeje. Galeeren-.

Galejník, a, m., správce galeje. Galeerenführer. L. — **G.,** galejní otrok, zločinec.

Galerie, e, f., sloupová síň, Säulenhalle; sbírka obrazův, Bildersaal; pokrytá chodba, bedeckter Gang; přínebí, přístropí, poslední místo v divadle. Rk. Vz více v S. N. III. str. 291., 302.

Gales, gafles, u, m., z lat. galla, duběnka, Gallapfel. Us., Jg. U Plz. kaleska. Prk.

Galeta, y, f., díža, die Gelte. Na Slov. Plk.

Galgan, -án, kalkán, u, m., der Galgant, rostl. G. planý, dlouhý, okrouhlý. V. — **G.** . halama, hulvát, mamlas, Bengel. Na Mor. — *Galganový,* Galgan-. G. kořen.

Gallba, y, f., na Slov., chalibá, kaliba (Mřk.) na Mor. nepříležitosť, nesnáz, Ungelegenheit, Verdruss. Ch-bu někomu dělati. Na Mor.

Galile-a, e, f., krajina v Palaestině. V. — *Galilejský.* G. růže. — *Galilean,* Galilejan, a, m.

Galloty, strfranc., nyní culotte, spodky. Jir. dh.

Galli-a, e, f., starý název Francie a její obyvatelé sluli Gallové. Vz popis v S. N. III. str. 292 atd.

Gallimathias, (Matěj kohoutův m. gallus Mathiae, kohout Matějův), z lat., spletené tlachání, řeč bez smyslu, hatmatilka, slátanina. Vz S. N. III. 301. Wortgewirr, Kauderwälsch.

Gallisovati víno, gallisiren. Šk.

Gallomanie, e, f., bažení po jazyku a mravích francouzských. Rk. Übertriebene Bewunderung alles dessen, was französisch ist.

Galloše, vz Galoše.

Galměj, kalměj, e, m., kámen, der Gallmei. D. —

Galop, u, m., cval, trysk, úprk, Schnelllauf, Sprung, Schnellritt; kvapík (tanec).

Galopin, a, m., fr. (galopen), rychlý posel, hlavně u vojska. S. N. Laufbote.

Galopovati, tryskem ujížděti. Rk. Galopiren, schnell laufen, reiten.

Galoše, fr. (galloche, galloš), z lat. gallicae (soleae) = gallská obuv. Původně střevíce dřevěné, dřevěnky, pak vůbec svrchní střevíce z kůže, kaučuku atd. S. N. Überschuhe.

Galvanický, galvanisch. G. proud, zvuk, beran, ndýn, čerpadlo, železnice, zřídlo, hybostroj. Čk.

Galvaničnosť, i, f., galvanische Beschaffenheit. Jg.

Galvaničný, galvanisch, živočišnou, elektřině podobnou, Galvaniem nalezenou moc v sobě mající. Jg.

Galvanism-us, u, m., zvláštní druh elektřiny vyvozené na př. dotknutím-se těla lidského spojenými kovy, na př. cinku a mědi, olova a stříbra atd. Metallreiz auf thierische Muskeln u. Nerven, Berührungselektricität, welche Galvani 1791 zu Bologna erfand. — *Galvanografie*, e, f., Galvanographie. — *Galvanometr*, u, m., přístroj k měření galvanismu, proudoměr (Ck.), Galvanometer. — *Galvanoplastika*, y, f., užití galvanismu k dělání rozličných tvarův v kovu. Rk. Vervielfältigung von Kupferstichen, Holzschnitten n. dgl. durch galvanische Metallniederschläge. Vz více v S. N. III. str. 304. a násl. — *Galvanovati* **co**, galvanisiren.

Gamaël, u, m., drahokam pestrý. Koflík stříbrný s šmelcem a čtyřmi gamaëly vsazenými vůkol. Pam. arch. 1869. str. 338. Gl.

Gamba, kamba, gambečka, gambička, y, f. = *čelisť*, *sáně*, der Kinnbacken. V. — 2. Gamba na Slov. = *pysk*, Lefze. Plk. — 3. *Huba*, *tlama*, das Maul. V. Vstrč gambu do vody. Rad. zvíř. — 4. *Malá basa*, barborka, die Gambe, Kniegeige. Vns.

Gambatý, na Slov. = pyskatý, grosslefzig. Jg.

Gamzík = Kamzík.

Gan, u, ganec, nce, m., Stück Holz zum Werfen. Plk. — Ganec, chuchel z mouky: knedlík, Kloss. Plk. Na Slov.

Gang-es, a, m., hlavní řeka vých. Indie. Vz více v S. N. III. str. 310.

Ganglie, í, pl., f., čidelní uzlina, Nervenknoten; navní kosť, knorplichter Auswuchs.

Gangoš, gagoš, e, m., na Slov. = zajíkavý, bleptavý. Der Stotterer.

Ganiti, lelkovati, zevlovati, gaffen. Na Slov.

Ganymed-es, a. m., z řec., krásný ndadlk, jejž Zeus, vzav na sebe podobu orla, do Olympa odnesl a svým číšníkem učinil. Rk. Vz Hebe.

Ganz, něm., celý, úplný; zcela, zúplna, dokonce. G. gut, zcela dobře. G. gewiss, zajisté, dojista. Ich denke g. so, do konce, zcela tak, právě tak smýšlím. Das ist g. unmöglich, to jest dokonce, naprosto nemožná. Ein ganz solcher, zhola, právě takový. G. und gar, naprosto, dokonce, úplně, dočista, dohola, zhola. Ganz und gar nicht, nikoli, nijakž, dokonce ne, nižádným způsobem. G. kurz, z krátka. G. allein, sám jediný, sám a sám, samotinký. Šr. Vz Všecek, Celý.

Gaple, e, f., trejb koňský, žentour, v horn. nástroj k vytahování rudy atd., jímž koně pohybují, Göpel. D. — **Gaplový** kůň, Göpelpferd. Bern.

Gar, něm., velmi, tuze, příliš, vele-, pře-. Gar viel, velmi, příliš mnoho. G. oft, přečasto. G. gross, příliš veliký. G. nichts, zhola nic, pra nic, ani sousta, ani za mák. Warum nicht g., proč pak ne? snad ne? Es ist noch nicht g., ještě není konec, po všem. Šr.

Garaj, e, m., neplecha, Unfug. Na Slov.

Garancie, e, f., z fr., pojištění, zabezpečení, jistota, bezpečnosť; rukojemství. Vz více v S. N. III. str. 312. Bürgschaft, Gewähr.

Garantovati, z fr., **komu co** = jistotu dáti za něco, pojistiti něco, ujistiti něco, bezpečnosť dáti komu; 2. za někoho ručiti, rukojemství dáti komu. Rk. Gewähr leisten, bürgen, für etwas haften.

Garazda, y, m., nepokojný člověk, ein unruhiger Mensch. Na Slov. Plk.

Garbovati, na Mor., cíditi, reinigen. — **co**: obilí.

Garçon, a, m., fr., (garson), neženatý člověk, Junggeselle; sluha, Bursche, Aufwärter, sklepník, Kellner.

Garda, y, f., fr. garde, vůbec ozbrojený sbor nějaký, lišící se všelijak od vojska řadového; zvláště pak osobní stráž panovníka n. vůdce (garde du corps). Garde, Leibgarde, Wache. G. mobilní, municipalní, národní (obranstvo, hranstvo). Vz více v S. N. III 314.

Garderoba, y, f., z fr. garderobe, veškeré šatstvo nějaké osoby neb celé společnosti mimo prádlo, Kleidervorrath; též místo, kde se chová, šatnice, Kleiderschrank.

Gardina, y, f., z fr., opona, záslona, závěsa. Rk. Vorhang.

Gardista, y, m., dle „Despota", strážce, strážník, vz Garda. Gardist, Wächter, Leibwächter.

Gardlo, a, n., hrdlo, šíje u sklepa, Kellerhals. Na Slov. D.

Gargafi-a, e, f., údolí se studánkou u Plataej. Gargaphie.

Gargan-us, a, m., pohoří v Apulii.

Gargara, gt. Gargar, pl., n., dle „Slovo", vrch v Mysii; 2. mě. v Troadě. — *Gargara*, y, f., kloktačka, Gurgelwasser. V.

Garguta, y, f., na Slov. = karkule, dětská čepice. Häubchen.

Garmond, u, m., druh písma tiskařského, eine Gattung Buchdruckerschriften.

Garnirovati. U krejčího podliniti, podlinkovati, podlinky dělati, lemovati, obroubiti; ozdobiti, okrášliti. Sp., Rk. Verbrämen, besetzen; zieren, ausschmücken.

Garnisona, y, f., z fr., posádka (vojenská), Besatzung, Garnison. Rk., S. N.

Garnisovati, posádkou ležeti, garnisoniren, in Besatzung liegen; z franc.

Garnitura, y, f., lem, obruba, Einfassung, Besatz; části k věci celé potřebné, spolu však jí za okrasu sloužící, ku př. g. šatu, ozdoba, okrasa, Verzierung; g. ručnicc, kování; jistý počet stejných, k sobě náležejících věcí, g. sklenic, talířů, ubrusů, nábytku atd. S. N., Rk. Garnitur.

Garonne (Garon), y, f., řeka v již. Francii; tvoří ostatní pády také od lat. formy: Garumna, y, l. Vz více v S. N. III. str. 318.

Gas, u, m., plyn, Luft, Luftstoff.

Gaskonada, y, f., vychloubavosť, Aufschneiderei, Prahlerei.

Gasometr, u, m., z fr. gazomètre, plynoměr, Gasometer, Luftmesser; plynojem, Behälter der brennbaren Luft. Vz více v S. N. III. 320.

Gastein, u, m., místo lázeňské v Rakous., vz S. N. III. 322.

Gastrický, z řec., žaludeční, žaludkový, den Magen betreffend; ťztahující se k trávení zvl. žaludku. G. soustava = ústroje k trávení sloužící. G. choroby, choroby trávení. G. horečka, g. léčení. S. N.

Gastrilog, a, m., z řec., břichomluvec, Bauchredner.

Gastrism-us, u, m., přeplnění žaludku, Ueberfüllung des Magens.

Gastrolatrie, e, f., labůdkářství, Schlekkerei, Schwelgerei.

Gastromanie, e, f., z řec., labužnictví, Schlemmerei, Leckerei.

Gastronom, a, m., Kunstkoch; labužník, Leckermaul, Feinschmecker.

Gatě, pl., f., pol. gacie n. gatki, srb. gaće, strslov. gašti, dlouhé a široké spodky, jaké nosí v zemích uherských a vůbec podunajských, S. N.; spodky, nábedrně, nohavice, poctivice, die Hosen, Gatiehosen, Unterhosen. Kom. Gatě spustiti, svléci, obléci. Nebojí se Němec, že mu gatě vezmou (poněvadž jich nemá). Na Slov.

Gaudeamus igitur, lat., radujme se tedy, lasst uns also lustig sein!

Gaudi-um, a, n., lat. To je g. (radosť)! Us.

Gaval, kaval, u, m., velký kus (chleba atd.). Na Mor. Grosses Stück, die Schnitte. D.

Gaya, vz Kyjov.

Gáz, u, m., látka, feines Schleiertuch, Flortuch. G. bavlněný, lněný, Kh., dnhový, (Gaze-Iris). — *Gázový* damašek, bareš. Šp.

Gazda, y, m., na Slov. hospodář, Wirth, Hausherr; v Srbsku obchodník s vepřovým dobytkem, Schweinhändler. S. N., KB.

Gazdina, y, f. = hospodyně, die Wirthin. KB. Vz Gazda.

Gazdovati = hospodařiti, wirthschaften. KB. Vz Gazda.

Gazdovstvo, a, n., polní hospodářství. Feldwirthschaft. KB.

Gazela, y, f., die Gazelle, Hirschziege. Presl. — *Gazelí,* Gazellen-. G. maso.

Gáže, vz Gage.

Gb. Místo této skupeniny souhlásek píšeme obyčejně *kb*, někdy *g* zcela zamlčujeme: gbel, kbel, Kbely, Kbelnice. Ht. Vz Gbel, Gbelka.

Gbel, kbel, bel, e či u, gbelec, kbelec, lec, gbelík, kbelík, belík, u. gbelíček, kbelíček, belíček, čku, m. = *střez, škopek.* Der Kübel. V. K. na uhlí, na vodu, na máslo. Us. Nenechávati něčeho déle pod kbelcem (v tajnosti). Kom. — **K.** = *sloup,* v němž jest stavidlo. Jg. — **G.,** *dutá část v rybníku,* v níž čep zasazen jest. Der Ständer. Jg.

Gbelka, y, f., belka, pařez, v kterémž zdroj se pramení; též sama studánka. Us. na Mor.

Gbelnatý. Místo g. (duté) ve stromě. Prav. ž. Vz Gbelka. Hohl.

Gd jest v obec. mluvě velmi obyčejná skupenina souhlásek. Mění se však též v *hd* a přicházívá i zcela o *g*: kdo, kde, kdoule — gdo, gde, gdoule; v již. Čech. hdo, hde. Gdánsko — Dánsko. Ht. Vz Gdánsko.

Gdánsko, a, n., Kdánsko, Dánsko, mě. v Pomořanech, Gedanum, něm. Danzig. — *Gdánský.*

Gdoule, gdule, kdoule, kdule, e, f., na Slov.: hrušně jablko, die Quitte, Quittenapfel, -birn, -baum. G. zlaté barvy n. žluté. V. Žlutý jako g. D. Lesní g. Ja. — Jg.

Gdoulovec, vce, m., Quittenbrod. Rk.

Gdoulový, gdulový, kdoulový, kdulový, kutnový, Quitten-. G. strom, jablko, barva. V.

Gdyně, ě, f., v hornictví, něm. Lache, V., úkol, Geding. Vys. V Příbrami vulgo ding (m. gdink). Prk. — Jméno *místa* (Kdyně), Neugedein. — *Gdyňský,* kdyňský. Jg.

Gebirek, rku, m., vysoká čepice Valachů a Slováků. Us. na Mor.

Gebirgskette, něm., pásmo hor či horské. Vz Pásmo.

Gebirgsland, něm. Vz Hornatina.

Gebirgsstock, uzel, hnízdo hor. Vz Massengebirge.

Gebirgszweig. Vz Hora.

Gebule, e, f., kebule, chebule, Kockel, Kockelkörner. Na Slov.

Gebzuvať, na Slov., plísniti, schelten.

Gecele, e, f., sukně z jemného plátna, Weiberrock von feiner Leinwand. Na Slov.

Gecnouti, kecnouti, ul a el, utí = strčiti, uhoditi, stossen, schlagen. — **koho kam:** do zad.

Gefällig. Sei so gut, g. = buď té dobroty, buď té lásky. Slýchati též ,buď od té dobroty' a to v lidu něměinou nedotknutém. Brt.

Gegnouti = heknouti, vom Schlagen geeken. Na Mor.

Gehören, něm., překládá se slovesem *,býti'* s genitivem, přivlastňovacími přídavnými jmény, přivlastňovacími zájmeny. Děti nejsou *samých rodičův,* ale také vlasti. V. Obecní věci *všech* jsou. Mudr. Sukně *syna mého* jest. Br. Ten dům *Trčkův* jest. Břez. Pomsta jest *hospodinova.* Já jsem všecek *jeho.* Ne *svoji,* ale *boží* jsme. Kom. (Mk.) Lze též vyjádřiti vazbou: ,patří mi', o níž vz Patřiti a Fr. Prusíka Studii o dativě, §. 5. Wem gehört das? Čí to je? Wem gehörst du? Čí jsi. Brt. — **G.,** *části něčeho býti.* To k podstatě věci *přileží.* K větám holým *hledí,* mezi věty jednoduché *náleží* věta tato. — Mk. Také: příslušeti. Prk.

Gejdy, vz Gajdy.

Geleta, y, f., dížka, Melkkübel. Na Mor.

Gelli-us, a, m., jméno rodu římského. L. Gellius Publicola, konsul r. 682. a. u. c., řečník a právník.

Gelonové, národ skytský mezi Donem a Volhou.

Geltna, y, f., z něm. Gelte, děber, štoudev. V. —

Geminace, e, f., z lat., zdvojení, Verdopplung. Rk.

Genant, z fr. (ženan), vadící, překážející, obtěžující, S. N., zwingend, beschwerlich, lästig.

Genava, vz Geneva.

Gendarme (žandarm), fr. Vz Gens d'armes.

Genealogie, e, f., z řec., rodopis, zapáší se poměry rodin přihlížejíc k jejich příbuzenství. Geschlechts-, Verwandtschaftslehre,

Abstammung, Geschlechtsfolge. Vz více v S. N. III. 340.

Genealogista, y, f., der Genealogist, rodopisec. L.

Generace, e, f., z lat., posloupnosť rodu (koleno) sestupující a vystupující, Geschlechtsfolge. — 2. Pokolení, plémě, úhrn lidstva též doby, Menschengeschlecht. — 3. Věk, jehož potřebí k vzrůstu nového pokolení (obyč. 30 let). Menschenalter. S. N.

General, a, m., General. Nyní dělí se generalstvo u nás: v brigádníky (g.-majory), divisionáře (podmaršály), velitele armádních sborů (polní zbrojmistry neb g. jízdy) a velitele samostatných vojsk (polní maršálky). G. pěchoty, jízdy, dělostřelectva. — Generalové též nejvyšší představení řeholních řádův v církvi řím.-katol. V Praze má sídlo g. nebo velmistr křižovníkův s červenou hvězdou. Vz více v S. N. III. 340.

Generaldecharge (generaldešarš), fr., všeobecný výstřel, allgemeine Salve.

Generalie, í, pl., f., povšechné věci; všeobecné otázky, které se vyšetřovanci na počátku výslechu kladou (o stáří, rodišti, náboženství, stavu, byl-li už trestán atd.). S. N. Generalien.

Generalissim-us, a, m., nejvyšší vojevůdce, der oberste Befehlshaber einer Armee.

Generalka, y, f., generalova paní. Generalsfrau. — Vinice u Prahy za Bruskou.

Generalky, pl., f., druh hrušek.

Generalní, z lat., obecný, všeobecný, hlavní. General-, allgemein. G. agent, bas (Grundbass; nauka o harmonii), debatta, kapitán, kapitola, pachtýř, pardon, prokurator, sněm, stavy, stab (náčelníctvo, Rf.), shromáždění (valná schůze), velitelství (titul: c. k. vysoce slavné. Vz Titul. Šr.), ubytovatelstvo, zpověď. Vz S. N. III. str. 341.

Generalský, Generals-. G. klobouk. Rk.

Generalství, n. Generalswürde. Rk.

Generalstvo, a, n. Generalität.

Generosita, y, f., z lat., velkomyslnosť, šlechetnosť, štědrosť, nezištnosť, Generosität, Grossmuth, Freigebigkeit.

Generosní, z lat., velkomyslný, šlechetný, štědrý, nezištný, S. N., generös, edelmüthig, grossmüthig, freigebig.

Genes-is, e, f., řec., vznik, vznikosloví, rodosloví. Rk. Původ, začátek, stvoření něčeho. S. N. Entstehung, Erzeugung.

Genetický, z řec., počáteční, genetisch, urkundig, die Entstehung eines Dinges betreffend, dieselbe erklärend. G. výklad, definice, methoda. G. methoda: ten způsob vykládání, který věc z prvního zárodku vyvinuje a u sledování vývinu jejího na změny ukazuje, jaké u postupu tom na věci se objevují, je vysvětluje a odůvodňuje tak, že o předmětu a částech jeho a jejich účelu úplného obrazu nabýváme. S. N.

Geneva, Genava, y, f., fr. Genève (Ženev), něm. Genf. — *Generan*, a, m. — *Generský*. Vz více v S. N. III. str. 342.

Genf, vz Geneva.

Genialní, (z fr., ženialní), duchaplný, důmyslný. Rk. Genial, schöpferisch, geisteskräftig. Vz Genie.

Genie, fr., (žený), z lat. genium, zvláštní nadání ducha lidského. Vz více v S. N. III. str. 344. Duch tvořčí, veleduch, vtip; důvtipná hlava. Rk. Natürliche Geistesfähigkeit; schöpferischer Geist; Schaffungskraft. — *Ve vojenství:* umění hradební neb inžinýrské. S. N. *Corps de g.* (kór de žený), stavitelský sbor vojenský. Rk.

Genirovati koho, z fr., překážeti komu, vaditi, obtíž n. nesnázi někomu činiti, geniren, beschweren, lästig fallen; g. **se** = ostýchati se, ohledy bráti, sich Zwang anthun. Rk., S. N.

Genitali-a, í, pl., n., dle „Gymnasium“, lat., plemenidla, rodidla, údy plemenicí, Geschlechtstheile. Rk.

Genitiv, u, m., z lat. — *Genitiv pl. prvního a druhého skloučení býval roven nominativu sg.*, tedy bez **-ův**, později se končil u prvého sklonění v **-ov**, dloužením — óv = uov = ův (nyní -ův před následnou samohláskou k odstranění průzevu, jinak obyčejné **-ů**) Bž., u druhého pak v **-ev.** Ženy bez muž. Kt. *V nové češtině* vynechává se koncovka *-ův* nejvíce po základních číslovkách u jmen: loket, střevíc, tisíc, kamen: pět loket, osm střevíc, šest tisíc, Mk., pět kamen (těžký); do kořen (= do kořán), od těch čas. Mřk. Také: mnoho peněz, přátel, do Prachatic, vz Budějovice, Dolany. — *U Čechů v pruském Slezsku* má gt. pl. u jmen podstatných na *měkkou* souhlásku ukončených koncovku *ů* nebo *i*. Vz Í (dlouhé). — *Jaké má gt. sg. a pl.* **koncovky?** Vz: Páv, Strom, Hráč, Meč, Žena, Růže, Kosť, Daň, Slovo, Pole, Kníže, Rámě, Znamení; u adjektiv vz: Otcův, Nový, Dnešní; u zájmen a číslovek vz jednotlivé; Skloňování. — *O původu genitivu vz Mkl.* S. 447.—450. — **Kdy se klade genitiv?** *Genitivem stíhá se z prvotné jeho moci směr a běh činnosti na otázku:* **odkud?** z kterého pojmu se pak vyvinul jiný směr na otázku: *kam co přináleží, odkud co rodem, domovem jest, jaké je povahy* atd. Zk. Odtud se dělí Genitiv na více způsobův, kteréž jsou: A. **Genitiv odluky** *k jmenování osoby nebo věci, od které se něco odlučuje*, jejž snadno poznáme, poněvadž k němu téměř vždy přičiniti můžeme předložku „*od*“. Brt. Tento klade se: 1. **po časoslovech** *ubíhání a odpadání*: běhati, minouti, chybiti, ujíti, utíkati, odstoupiti, postoupiti, odskočiti, odpadnouti, ostati, pominouti, pomíjeti, pohlhati atd. Zk. Hrozných muk ušli. Št. Postoupil nám svého. Št. Přestal díla svého. Dal. Odběhli svých model. Br. Hned ho mnozí odpadli. Št. Odpověz se svých modl. Pass. Odepřeli se Hospodina. Br. Zámku jim postoupili. V. Vz jednotlivá časoslova nahoře uvedená. — *Pozn.* Odešel ju na půl míle. Šš. Odběhl sestru. Us. Vz Mkl. S. 457. — 2. *Po časoslovech vzdalování a oddělování*: vzdáliti, vzdáliti se, oddalovati, varovati se, uvarovati se, odvarovati, odpuditi, odšinouti se, odvracovati se, odvésti, odsaditi, odstaviti, odloučiti, odděliti, strhnouti atd. Zk. Varujte se kvasu faryzejského. Br. Světských se vzdáliti obyčejův. Št. Kdo zle činí, ten kryje se světa. St. Chýlil se cesty. Kom. Cizil se Jonatana. Br. Spustil se dobrého obyčeje. Jel. Odtiskli je všech vozův. Jg.

Vz jednotlivá. — *Pozn.* Odbuď tu žebračku. Us. (Mkl. S. 457.) — 3. *Po časoslovech odcizování a zbavování:* zbýti, ubyti, pozbyti, zbaviti, znikati, zprostiti, zhostiti, odciziti, ciziti se, obnažiti, oloupiti, omyti, očistiti, odležeti, odstonati, odplatiti, odříkati se, odstrašiti se, odmodliti se, odštěkati, zhojiti se, odsouditi, odhroziti atd. Zk. Tej viny zbudeš. Kat. 907. Stracha již pozbyl. Št. Zhojil se nemoci. Št. Duše má znikla osidla. Br. On té rozkoše odležel. V. Obmyl se toho hříchu. Št. Bůh nás zbavil nedostatku. Št. Vz jednotlivá časoslova svrchu zaznamenaná. — 4. *Po časoslovech výstrahy a zdráhání-se:* zdržeti, střici, chrániti, chovati, brániti, hájiti, zabrániti, zahájiti, odmlouvati, vystříhati, odstříhati, uchovati, odpírati, zapírati, zdržeti se, zpírati se, zpěčiti se, zdráhati se, stříci se, krýti se, štítiti se, chrániti se, hájiti se, pokrývati se. Zk. Vystříhal ho bojův. Troj. Kdo ti bránil toho? Jel. Kdo se hříchův střeže. Št. Chránil se jako sova světla. Prov. Tobě jsem bránila tvého bludu. Kat. 1261. Ptáci svých hnízd hájí. Št. Toho rač nás zachovati. Br. A ona se jí toho odpírala. Svěd. Vz jednotlivá časoslova zde uvedená. (Cf. Mkl. S. 494.) — 5. *Sem patří* **adjektiva:** *daleký, prostý, svobodný, prázdný, čistý, rozdílný, zdrželivý.* Zk. I by prosta Hana Tatar vrahóv. Rkk. Jest prázden všeho hříchu. Št. Svoboden jest viny. Troj. Čist čeho. Svěd. Vz jednotlivá tato adjektiva. — *Pozn. Užíváme zde také* **předložek:** *„od, z, s, před“*, avšak *u* **starších spisovatelů** *byl* **prostý genitiv** *odluky bez předložek* **hustější.** Chybiti se, mynouti se s něčím. Zprostil nás od věčné smrti. Svěd. Zbaviti koho z hoře. Št. Lid utíkal před nepřátely. Br. Chybiti se s pravdou. Jg. — (Zk. Vz Mkl. S. 457. Brt. o Genitivě závislém na časoslovech, v Mtc. 1872. str. 7—15. Sr. Fr. Prusík v Listech filolog. a paed. II. 235.) — B. **Genitiv příčiny** i. e. toho, což příčinou jest vnitřního hnutí podmětu, odkud hnutí to jest. *Klade se tedy do genitivu předmět, jenž příčinou jest činnosti podmětu.* 1. **Při výrazech nepříjemných hnutí mysli a to při časoslovech žalu, bázně, zděšení, ošklivosti a studu:** báti se, strašiti se, strachovati se, lekati se, děsiti se, hroziti se, obávati se, zhroziti se; — žalovati, toužiti, želeti, pykati, litovati, kvíliti, žalostiti, bolestiti, plakati, oželeti, opykati, oplakati; — káti se, slitovati se, zželeti se; — styděti se, ostýchati se, štítiti se atd. Zk. Chci svých hříchů káti. Pass. Ostýchá se práce. Jel. Obávali se zvěři. Háj. Užasl se knížete. Dal. Zlých věcí se děsí. V. Lekal se trpění křižového. Pass. Toho se nejvíce strachují. Pass. Hříchův plakati. Pass. Vizmež také, čeho žalostí Jeremiáš. Št. Své sestry litoval. Háj. O Bože, slituj se tobě toho. Bart. Polutuj tej mojej mladosti. Ht. (Na Slov.) Toužiti komu svých bíd. Br. Kvíliti budu zbitých. Br. (Vz Mkl. S. 466.) Koně se toho plašili. Na Plaště. Fr. Prusík. Vz jednotlivá časoslova. — 2. **Při jménech:** *žel, líto, škoda, žalost, lítost, hanba, strach, bázeň, radost, čest, chvála* atd. Zk. Buď toho Bohu žel. Št. Škoda toho druha dobrého. Dal. Pro strach a bázeň smrti utekl jsi sem. Mudr. Majíce toho bázeň. Br. Přeškoda mojho manžela. Ht. (Na Slov.) Běda mně šedin otce mého. Jg. Vz jednotlivá tato jména. — *Pozn.* Místo genitivu stojí adjektivum. Br. Bázeň páně. — (Vz Mkl. S. 458.). — 3. **Při mezislovcích:** *ach, ó, aj, fuj* atd. aneb při zvolání i bez mezislovcí. Zk. Aj té lahody toho světa! St. Ach mne smutného. Háj. Fuj toho skutku. Jg. Ach mého hoře! Kom. Ach toho bídného života! Kom. Králi viz jeho skutków! Vizte světa obludného! Ach nastojte hoře mého! Brt. (O genit. str. 42.) — 4. **Při jménech přídavných:** *radosten, vesel, zarmoucen, vděčen.* Toho běchu velmi radostni. St. skl. IV. 188. I žádný nebyl veseleji jeho příště nežli Volivan. St. skl. IV. 239. Zlí křesťěné nikdy vděčni nebyli toho. Št. Toho Bohu vděčni buďte. Pass. 156. Dávámeť věděti, že jsme toho nemálo zarmouceni. Arch. I. 35. — Vz více v Mtc. 1872. str. 38.—42. (Brt.). — *Pozn. I zde se kladou* **předložky** *a sice: od, z, nad, na, o, před, za.* Od kohož se strašiti budu. Žal. Nestrachuj se z příští Pána. Solf. Mám nad nimi lítosť. V. Za něco se styděti. Št. Bojí se za životy své. Br. Lidé plakali na své hříchy. Št. Bojí se o život. Troj. — Genitiv příčiny klade prý se i tehdy, *když předmět jest příčinou pozbývání, žádosti, očekávání a ostříhání* atd. Sem náležejí: 5. **časoslova** *pozbývání, potřeby, žádosti, vyhledávání:* pozbývati, pohřešiti, potřebovati, strádati, žádati, požadovati, přáti, popřáti, prositi, žebrati, žízniti, lačněti, hledati, vyhledávati, následovati; chce se komu, zachce se, sžádá se, odnechce se, a *jm.* **přídavná:** býti potřebným, chtivým, žádostivým, pilným, milovným, snažným, následovným atd. Zk. Krve jsi žádal, krev i pij. Dal. Hledá chvály. Pass. Bůh mu toho popřál. Št. Pomoci byl potřeben. Kom. (Vz Mkl. S. 459.). Toho úřadu snažen byl. Jg. Žebrá chleba rodičům svým. V. Toho já želeji; Života žádati; Požádajl tvej pomoci. Kat. 1836., 2716., 3352. (Mkl. S. 491. má gt. při těchto slovesech za gt. dělivý). Vz jednotlivá tato časoslova. — *Pozn. 1.* Časoslova *žíznim, lačnim a žádostiv jsem* pojí se též *s předložkou po* a lokalem. Po tobě žízní duše má. V. — *Pozn. 2.* Sem patří: *žádost, třeba, potřeba, potřebí.* Toho je jen zde potřebí. St. Proti nepříteli vojny obhájné potřeba. Kom. Žádosť nesmrtedlnosti. Mudr. Každému potřebí moudrosti. V. — *Pozn. 3.* Genitiv u sloves *žádosti* jest dle Brt. gt. *dosahu* (vz Mtc. 1872. str. 19.), dle Niederle (Ml. řec. j. §. 552.) gt. dotykový a u sloves *pozbývání* dle Brt. a Niederle (Mluv. řec. jazyka str. 256.) gt. *odluky.* — 6. *Časoslova čekání, tázání a ptaní:* čekati, očekávati, nadáti, tázati, ptáti, tázati se, ptáti se, optati se. Zk. Očekával času příhodného. Háj. Tázal se bratří tvých, jak se mají. Br. Nadál jsem se jiných věcí. Kom. [Dle Mkl. gt. dělivý. Vz Mkl. S. 491. Dle Frant. Prusíka je genitiv při časoslově ‚naditi se‘ látkovým. Studie o dat. §. 4. extr. Dle Brt. jest gt. u sloves tázání a ptaní gt. dosahu. (Mtc. 1872. str. 18).] — *Pozn. 1.* Při časoslovech *čekati, očekávati, nadáti se* pravíme: **čeho od koho,** *věc* jest v genitivu, *osoba* se váže předložkou **od.** Nemohl

se od ní dobré rady nadíti. Vel. Vz jednotlivá tato časoslova. — *Pozn. 2.* Při časoslovech *tázání a ptání* klade se: *čeho na kom, koho o čem, koho oč, koho nač.* Vz tato časoslova. — 7. *Časoslova závisti a pomsty, odměny a vděčnosti:* závidětí, mstíti, pomstíti, vymstíti, mstíti se, odměniti, odplatiti, odsluhovati, vděčnu býti atd. Zk. Lid boží mstil křivdy boží. Št. Chtěl se mstíti svého pádu. Br. Mojžíš mstil pravdy nad křivdou. Št. Svých křivd mstívají. V. A toho Bohu vděčni buďte. Pass. (Mkl. S. 467.). Vz jednotlivá časoslova. — *Pozn. 1.* Sem hledí: *pomsta, odplata, odměna* atd. (čeho). Vz je. — *Pozn. 2. Záviděti komu čeho*; také: *čemu.* Tomu oni závidí všemu. St. Vz také *závistný, závistivý.* — *Pozn. 3. Při časoslovech msty:* čeho, z čeho, nad čím, na kom, pro co. Vz Zk. a jednotlivá tato slova. — *Pozn.* 4. Časoslova *odměniti* atd., *odplatu míti:* čeho, z čeho, za co. Vz je. — 8. *Časoslova šetření, ostříhání, ochraňování:* hleděti, šetřiti, hlídati, chovati, hájiti, všímati si, dbáti, stříci, chrániti, brániti, obhájiti atd. Zk. Srdce svého ostříhni pilně. St. Svého zdraví šetřte. Kom. Hlídají vinic. Br. Vz jednotlivá, kde uvidíš, že se ještě i jinak vážou. — (Vz Mkl. S. 458., 459., 466. Dle Brt. jest gt. u těchto sloves gt. příluky — gt. dosahu a cíle. Vz Mtc. 1872. str. 14., 15.) — C. **Genitiv původu** (gt. auctoris) **a podmětu** (gt. subjecti). Tím vynáší se *původ* *n. původce* věci n. činu nějakého, nebo i *podmět*, jenž čin nějaký a věc působí. Zk. 1. *Při časoslově* **býti:** Viktorin byl rodu knížecího. Pass. Krevní přátelé téhož jsou rodu. Kom. Kteréhos rodu. Kat. 1265. — (Vz Mkl. S. 462.) — 2. *Při jménech* **podstatných,** *nejvíce od časoslov nepřechodných n. zvratných odvozených.* Zk. Děti vysoké krvi. Mudr. Rozum jest plod paměti. Ctib. Hád. 20. Uzřite blesk ohně a dýmu kouření. Háj. 2. Puch stuchliny zarážel mne ze všech koutů. Kom. Lab. 80. Znamenajte příchod pána Krista. Let. 517. Tu ráz kyjev, tu mečev, jak kot vetchých dřev. Výb. I. 38. V tom se dutí větrů utišilo. Háj. Hospodin požehná dílu ruky tvé. Br. — *Pozn. Zřídka se klade:* od. Kateřina jest od její sestry dcera. Švéd. — Vz více příkladů v Zk. Skl. 134. a Brt. Gt. 4., 7. D. **Genitiv látky, kolikosti a oddílu** (tento nazývá se genitiv **celku** nebo **celkový či partitivní**), které se významem svým také k otázce: *odkud aneb z čeho co jest*, táhnou. I. **Při jménech.** a) **Genitiv látky** (*gt. materiae*) vynáší věc, z níž se co dělá, z níž něco jest. Zk. (Vz víc příkladův v Zk. Skl. 136.; Mkl. S. 463.; Brt. Gt. 5.). Nikdo nepřišívá záplaty sukna nového (z sukna nového) k rouchu vetchému. Br. Sukně hrubé vlny. Mudr. Prach těla umrlého. Mudr. Uzře prsten nebeského zlata. Kat. 31., 1097. Koruna ta zlata světlého byla. Zyg. Jmieše na svej hlavě korunu zlata světlého a z kamenie předrahého. Výb. I. 142. V pátek naše hody úkrop studené vody. Anth. II. 6. Dala mu perečko modrej fialenky. Sš. Pís. 281. — *Pozn. Tohoto genit. se zřídka užívá a to jen* **s přívlastkem;** *jinak se vyslovuje* a) *předložkami: z, od.* Ošitka z sítí. Br. Ozdoba z ryzého zlata. Br. Prsten od zlata. V. Kostel od kamene. Jg. — b) *Jmény přídavnými.* Zdi mramorové (z mramoru), sukně vlněná (z vlny). Zk. — *Pozn. 2.* Gt. látky bez přívlastku zřídka se klade m. adjektiva. Plášť axamita nový. Alx. I mieše na hlavě korunu zlata (m. zlatou). Výb. I. Nalezl prut zlata (m. zlatý). Háj. Až krve potoci tečechu. Dal. Cf. Ande krvaví jdou potoci. Výb. I. (Jir.) — b) **Genitiv kolikosti** (*gt. quantitatis*); *jiní počítají jej k genit.* **dělivému;** *vz 7, Pozn. Tím se jmenují věci, z nichž n. od nichž se jistá míra buď určitá n. neurčitá odjímá.* 1. *Při jménech* **podstatných,** *jimiž se velikost míry* **určité** *vymezuje:* libra, korec, vědro, bochník, tma, hřivna, loket, kopa, pecen, krajíc, kus, drobet, pramen, miska, sud, pytel, stoh, láhev atd. Zk. Je nás celá tma (legie). Pass. Koš hrušek. Háj. Třetina tebe morem zemře. Br. Chudých tři veliké stoly nakrmovali. Pass. Přinesla konvičku piva. Švéd. Půl světa skáče a půl pláče. Č. Dal mu polovici smluvených peněz. Har. II. 62. Lepší doma krajíc chleba než v cizině kráva celá. Č. Kupec měl 100 liber železa. Anth. II. 63. — 2. *Při jménech podstatných, jichž velikost* **neurčita** *jest:* síla, hromada, ostatek, hojnosť, počet, moc, zásoba, množství. Zk. Ruda hojnosť železa dává. Háj. Hejno ptákův. Us. Moc lidu. Kat. 1622. Sila ľudstva pohynulo; Nahrnulo sa hróza myší; Mám bratróv celý roj. Na Slov., Ht. (Vz Mkl. S. 474.). Větší díl města ve vodě na lodích stojí. Har. I. 15. Míti přátel zásobu není na škodu. Č. Kvítí dostatek tam roste. Har. I. 135 (vz Brt. Gt. 11.). — 3. *Při* **zájmenech.** Nade vše žáky, což jich bieše pod oblaky. Kat. 109. Máš-li co smysla. Kat. 1319. A činil, což jest zlého. Br. Dejtež, co jest císařovo, císaři, a co jest božího, Bohu. Br. Co jest toho dluhu? Švéd. Vezměte něco kostí. Pass. Nic těch proměn není v Bohu. Št. Zdali kto vás jest. Výb. I. 168. K některému svatých se obrať. Ctib. Hád. 4. Co mně možného, učiním. Arch. I. 100. (Vz Mkl. S. 475.; Brt. Gt. 10.). — 4. *Při* **číslech základních** *od 5 dále počítajíce:* a) *od 5—99, jsou li v nominativu n. v akkusativu.* Pět dní, osm kop. V každém domě 30 trámů. Er. Postil se 40 dnův. Br. Posýlám 8 štik. Žer. L. I. 170. Co prošlo devět zubů, projde také devět vrchů. Č. — *V ostatních pádech srovnávají se jako adjektiva s jménem svým v pádě.* Řekl sedmi andělům. Br. Byl v sedmi letech. Br. Před lety čtyřiceti třemi. V. Před lety čtyřmi. V. To se dálo po šedesáti letech. Pass. Umřel jsa ve stu a desíti letech. Br. — b) *Čísla sto, tisíc* mívají ve všech pádech za sebou genitiv kolikosti; avšak mohou se také jako adjektiva se svým jménem v pádě srovnávati. Přišel k těm dvěma stům mužův. Br. Vytáhl s dvěma sty vozův. Br. Po šesti stech let. Pass. Tisíci pánům službu činí. Mudr. Vytáhl s tisícem vozy a s šedesáti tisíci jízdnými. V. *Vz Sto, Tisíc.* (Cf. Mkl. S. 479.) — *Pozn.* Často (v starších slov. pramenech zřídka) číslovka základní v pádě s jménem počítaného předmětu se neshoduje za nesklonnou jsouc pokládána. Což to mám předložiti sto mužům? Br. — 5. *Při číslech* **tvarových:** dvé, obé, tré, čtvero, patero atd. a *při číslech neurčitých*, když se jich v rodě

středním užívá: mnoho, málo, toliko, koliko, několiko, tolik, kolik, několik, kolikero atd. a) *Když jsou v nominativě a akkusativě.* Kolik vás bylo? Svěd. Málo něco rozdílu jest. Kom. Zůstavil sedmero dětí. V. A to děvče bylo ještě kolik neděl živo. Svěd. Tak trpěl mnoho pro člověka muk i núze. Kat. 1865. By jejie krásy mnoho ubylo. Kat. 2639. — b) *V ostatních pádech.* Koráb s mnohem lidí. Pass. Byl v sedmeru učení svobodných dospělý. Troj. Kdo jest slýchal o tolikù králův. Troj. S málem lidí krále pobil. Alx. (Cf. Mkl. S. 483.). — Ostatně vz jednotlivé číslovky neurčité a tvarové (druhové). — 6. *Při výrazech* **příslovečných**: hojně, drahně, dosti, spoře, potud, dotud, více, do sytosti atd. A tu jsem drahně časův pobyl. Háj. Hojně mám síly. Jel. Zbitých drahně bylo s obou stran. Troj. Bídy hojně se u nich nachází. Har. I. 281. Drahně lidí se zbouřilo. Arch. I. 91. Toho potud. Výb. I. 647. Zk. (Vz více v Brt. Gt. 11.; Zk. Skl. 137.) Vz jednotlivá slova nahoře zaznamenaná. — 7. **Elipticky** *ve větách porovnávacích, souslednýc a u výkřiku k označení úžasu a podivení.* Máš děvčat po světě jako rozmarýnu. Sš. Pís. 347. Kulí papírových jako krupobití naň padalo. Kom. Lab. 39. Přátel u boháčův jako plev okolo zrní. Č. Mrch tu leže jak v lese dřievie. Výb. I. 50., (Brt. Gt. 15). — *Pozn. Mezi genitivem* **kolikosti** *a genitivem* **dělivým** *jest značný* **rozdíl** *logický.* Řekneme-li: ‚Koupil jsem libru masa' (gt. kolikosti), klademe důraz na gt. (masa; *ne* soli, mouky atd.). Pakli řekneme: ‚Koupil jsem libru toho masa (gt. dělivý), ostatní vzal soused', klademe důraz na slovo libru jako na částku určitého celku. Brt. Gt. 16. Také klademe místo genitivu dělivého předložky: *z, mezi, v, nad,* jichž u genitivu kolikosti z pravidla neužíváme. Vz c) Pozn. 1. — c) **Genitiv oddílu, oddílný (gt. partitivus);** *sem kladou i předcházející genitiv kolikosti; vz předcházející Pozn.* Tím se vyslovuje množství nebo celek, z něhož se nějaký díl odděluje. Zk. Samci ryb mají mlíčí, samice jikry. Kom. Každý nás pravdu mluvil. Výb. I. 179. Každý nás umra vstane z mrtvých. St. — *Pozn. 1. Nyní obyčejně předložk: „z, mezi, nad, v" užíváme.* Zk. On jeden z nich byl. Háj. Byl mezi všemi mládenci nejkrašší. Troj. I proti bohu nade všemi bohy nejsilnějšími mluviti bude divné věci. Br. — *Pozn. 2.* Tento genitiv má čeština jako latina, tedy se nemusí předložka „z" a jiné klásti. Usmrtil velikou část jich. Os. — *Pozn. 3. Gt. dělivý m. akkusativu.* Vz Enallaga, 1. — II. **Při časoslovech. Genitiv látky, kolikosti a oddílu klade se:** 1. *Při časoslovech tělesného n. duševního požívání a zakoušení, při nichž látka, z níž se podmět živí a sytí, do genitivu se klade.* Sem hledí: užiti, užívati, požiti, zažiti, okusiti, okoušeti, pokusiti, zkusiti, zkoušeti, zakusiti, nasytiti, sytu býti, plnu býti atd. Zk. Poživej dobře času. Mudr. Nasytili se krásy její. Br. Vz jednotlivá a Gt. předmětu, 5. Vz také Prk. Studie o dativu, §. 4. extr. — 2. *Při časoslovech a jménech poslouchání, pozorování, uznamenání, povědomosti:* pozorovati, poslouchati, poslušnu býti, pomněti, pamětlivu býti, zapomenouti, vědomu, svědomu, povědomu býti, znalým i citelným býti atd. Zk. Pozoruj počátku. V. Práv města byl dobře povědomý. V. Dobrá matka sama své potřeby spíše zapomene, nežli dítek. St. Vz jednotlivá. — 3. *Při časoslovech, jichž činnost se ne na celek, nýbrž toliko na nějakou neurčitou část předmětu táhne,* což se obyčejně při časoslovech dáti, zůstaviti, vzíti a při časoslovech s předložkami: *u, na, po, při, pro* složených sbíhá: udati, uděliti, ubývati, ubrati, uceditì, ujímati, ukrátiti, uliti, atd.; prodliti, prodloužiti atd.; nabrati, nadělati, nachýliti, navoziti atd.; poděliti, pochváliti, pomazati, ponížiti. Zk. Pomazal knížat nad lidem jeho. Br. Poskytli mu žluči místo pokrmu. Br. Vezmi si chleba. Jg. Po vší vlasti kostelův načinil. Pass. Nabrati vody. Rkk. Pustiti vody. Ev. J. Nabrati vína. Br. Načral vody. Na Slov. Ht. Ubylo vody, přibylo vody. Us. V starosti rozumu a paměti ucházi. Kom. Někdo toho vína ulil; Upustil vody z rybníka. Jg. Krve své pro něho ucedil jsem. V. Ujímá mi hlad těla. Jel. (Cf. Mkl. S. 485., 486., 488.). Vz jednotlivá. — *Táhneme-li se na určité vytkautou část, stojí* **akkusativ.** Dal mu věnem půl krámu. Svěd. *Rovněž se klade* **akkus.,** *když se činnost ne na část, nýbrž na celek táhne.* Dávala mu pokrm. Pass. — **Pozn.** Brt. píše v Mtc. 1872. str. 23. takto: Ve spojení s časoslovy nevytýká se v češtině přečasto část od celku se odlučující zvláštním slovem, nýbrž naznačuje se všeobecně dějem časoslovným. Má-li se však v příčině této dělivého genitivu správně užívati, pamatovati sluší: 1. Časoslova musí naznačovati nějakou *dělivosť*: přibývá vody = nová část po části jistou měrou k celku se přilučuje. Ubývá vody = část po části jistou měrou od celku se odlučuje. — 2. Celek, kterého se má užiti za genitiv dělivý, musí býti *dělitelný*. To jsou především jména hmotná a hromadná, v druhé pak řadě abstrakta a plural, různým však při různých časoslovech způsobem. Jiná podstatná jen ve spojení s časoslovy přibývati a ubývati a p. v genitivě dělivém se pojí k naznačení částek, o které celek se zmáhá aneb umenšuje. Stromu přibývá; ubylo tě po té zimnici. — 3. Část musí býti s celkem *stejnorodá* čili náležeti k témuž rodu věcí jako celek, a *neurčitá*. ‚Přidal mi peněz' t. j. k penězům, které jsem již měl, přičinil jistou novou částku peněz, ale: ‚Přidal mi tři zlaté.' ‚Napřed mi dal dvě měřice žita, pak mi ještě peníze přidal.' — 4. Musí se určitě rozeznávati, míněn-li předmět *celý* aneb jen nějaká *neurčitá* částka jeho, neboť v první příčině klade se celek do nominativu nebo do akkusativu. Čeština velmi přísně tohoto rozdílu šetří, naznačujíc takto i ty nejjemnější odstiny myšlénkové. Naložil na vůz seno t. j. všecko, co tam bylo; naložil na vůz sena t. j. nějakou neurčitou část ze zásoby. Tamtéž na str. 23.—33. mnoho příkladů. — 4 *Při časoslovech chopení-se a dotýkání-se*: jíti se, chopiti se, chytiti se, chytati se, chápati se, dotknouti se, držeti se atd. Chop se mne. Kom. Drží se mléka. Br. atd. Vz jednotlivá a Genitiv předmětu, 5. —

Znamenité jest sloučení dvou vazeb u těchto sloves a sice genitivu osoby a genitivu věci: Drž se mne kabátu. Držel se ho ruky. Zde obyčejně gt. věci vyjadřuje se předložkou *za:* za kabát, za ruku. Prk. Zvláštního povšimnutí zasluhuje též dosti častá vazba ‚jati se čeho činiti', kdež genitiv není jiný než u sloves ‚dotknouti se, chopiti se', *infinitiv* pak značí určení, účel (= k čemu). Lubuše je sie jú (bratrú) súditi. Dal. 3., 15. Je sie hanby žalovati. Dal. 3., 32. Vinný je sie jiej haněti. 3., 17. Jechu sie jezdy činiti. 14., 33. I je sie s niú medu píti. 13., 35. Prk. Vz Jati se. — 5. *Při výrazích účastenství:* účastným býti, úč. činiti, účastniti se, účastenství nabyti, účastnosť bráti, úč. míti. Zk. A toho zlého také nebudeš účasten. St. Účastnosť čeho bráti. Zyg. (Cf. Mkl. S. 487.). Vz jednotlivá. — 6. *Genitiv dělivý stává v kladných, bezpodmětných větách existence; v týchž záporných větách stojí nutně.* Byloť by jako písku semena tvého. D. Bolo tu radosti. Na Slov., Ht. Přijde dětí jako smetí. Er. (Mkl. S. 487). — 7. *Genitiv dělivý* neklade se u sloves toliko tehdáž, když jejich činnosť jenom na nějakou neurčitou části předmětu se táhne, ale i tehdáž, *když sice k celému předmětu ale v míře obmezené ku př. toliko po jistou dobu se táhne.* Tento gt. objevuje se nejvíce v češtině a polštině. Grimm praví: Der Akkusativ zeigt die entschiedenste Bewältigung des Gegenstandes, geringere Objektivirung liegt im Genitiv. Die thätige Kraft wird gleichsam nur versucht und angehoben, nicht erschöpft. Svého bludu ukrátichu. Kat. 2618. Rouhali se mu, ukřivujíce hlav svých. Br. Utieraje potu z čela. Kat. 2206. Nakloňte ucha svého k slovům mým. Br. Pozdvihl hlasu svého lid. Br. Pozdvihli svých očí a rukou k nebesům. Přispoř nám víry. Br. Kdo jest středmý, prodlouží života. Br. A počali velikých škod činiti. Háj. Nabili tam kolů (ale: nabíjejí tam koly). Sedláci půjčete vlasův. (Mkl. S. 488.) Vz Enallage, 1, e. — 8. *Ve spojení s komparativy a superlativy.* Padesát mudrcův všeho světa slovútnějších otázachu. Výb. I. 294. By všech najručejšie ptáče mezi ta kola vletalo. Kat. 2795. Zvěděl, že jest všech nejsilnější. Ctib. Hád. 6. Tak člověk byl nejrozkošnější všech tvorův. Kom. To jest Hektor všech nejsilnější. Troj. (Brt. Gt. 11.) Vz Genitiv F. (při komparativu). — 9. *Ve spojení singularu neb pluralu s genitivem pluralis téhož jména k naznačení pojmu superlativného.* Králi králuov. Ctib. Hád. 79. O ty, kterýž jsi bytnosť bytností, smiluj se nade mnou. Kom. Did. 141. Ty veliká potvoro hadóv. Výb. I. 16. (Rkk.) Mysl lidská ničím se obmezovati nedá; i nad nebesa nebes, i pod propasť propastí ona postupuje. Kom. Did. 16. O žale žalův. Hál. Děd. 17. *Δῖα θεάων.* — Vz více příkladův v Zk. Skl. 142., Brt. Gt. 10. — E. **Genitiv ve větách záporných (gt. záporu).** Genitiv záporu jest dle Zk. vlastně gen. odluky a vypovídá se jím, že činnosť podmětu na předmět nepřechází, nýbrž že se od něho odlučuje. Užívá se pravidelně místo akkusativu již od nejstarších dob. Naproti tomu tvrdí řed. Bílek v roční zprávě gymnasia v Hradci Králové 1863., že gt. ve větách záporných ničím jiným býti nemůže, nežli čím jest ve větách tvrdících téhož způsobu, protože se poměr předmětu k činnosti podmětu nemění proměnou tvrzení v zapírání. Ale ve větách tvrdících jest genitivem dělícím a kolikosti, buď přívlastkovým aneb předmětným a tím prý je tedy i ve větách záporných. Mkl. má jej také za dělivý gt., praviť (S. 498). Die Partition hat ihren Grund in der Kraft der Negation, indem die durch das Verbum ausgedrückte Thätigkeit vom Ganzen und von jedem selbst dem kleinsten Theile desselben negirt wird. Téhož mínění jsou Grimm a Pott. P. prof. Brt. (Mtc. 1872. str. 36.) o tom soudí takto: Jaký by vlastně byl původní význam genitivu záporného, není zcela na snadě. Jedni jej mají za gt. odluky, jiní za genitiv partitivní; ani ten ani onen význam v každém jednotlivém případě zřejmým není. Řekneme-li: ‚Není vody, není chleba' jest dělivosť zřejmá, ale ne ve větě: ‚Není ho doma'. Prk. píše o této věci takto: Pravda jest asi u prostřed, an i genitiv dělivý i gt. odluky mimo jiné měl vliv na vývoj té vazby, jejíž původ a podstatu nelze vystihnouti pouze na půdě slovanštiny, neboť se objevuje již v sanskrtě; slušno tedy při tom vzíti i tuto sestru slovanštiny v úvahu. — Gt. záporný v již. Čech. klade se jen pro důraz. Neměl ani hadru na se. Nejní tam živý duše. Kts. Na východní Moravě užívají genitivu záporu důsledně vždy. Brt. — **Klade se: 1. místo akkusativu u časoslov přechodných,** *když jsou ve způsobu určitém a k nim záporná* **částka ne** *se přivazuje.* Zk. Nikomu křivdy nečiň. Háj. Jednoho bez druhého (das eine ohne das andere) bych nekoupil. Arch. I. 83. Štípu, pazouru nemám; Nemám chleba ani sýra; Do sv. Ducha nesvlíkej kožucha; Naše královna koláčů nemá; Nemají volů ani krav; Vrána letí, nemá dětí; Andělíčku klekni, ruce sepni, zubů neokaž; Ty mně nezaplatíš mé panenské krásy; Ale nemáme v celém stavení svítidla; Prstenu přec nenosila. Er. P. 17., 31., 72., 74., 77., 66., 167., 128., 477. Zubů neukazovati. Jir. dh. Čelem zdi nepovalíš. Č. Nemáš-li peněz, do hospody nelez; Nespraví ten nic do roka, kdo nezavře ni čas oka; Nedávej mi duše viny, bylas se mnou každou chvíli. Er. Duch těla i kosti nemá. Br. Já nebudu vám dávati slámy. Br. Kako bych jáz vody nemútila? Rkk. Nemienimť túto panenské čistoty. St. N. 225. Vždy sluha boží jest a meče darmo nenosí. Chč. 445. — *Pozn. 1.* Vz: Než, Ale, Jediné, Ani. — *Pozn. 2.* Klade-li se v jiných řečech ku př. v němčině k akkus. *neurčitý člen* „ein“ nebo zájmeno „kein“, klade se v záporných větách akkus. vždy *do genitivu*; pakli se klade *člen určitý* (der, die, das (ὁ, ἡ, τό), klade se v týchž větách akkus. z pravidla *do genitivu, někdy však zůstává.* Vz Pozn. 3. za následujícím odstavcem. Vz Mtc. 1872. str. 34. (Brt.) — 2. *Když časoslova přechodná* **v infinitivu jsou visíce na časoslově záporném.** Zk. Takových slov se nehodí mluviti. Svěd. Tohoť já neumím rozsouditi. St. Již nižádný papež nechce chudoby a pokory Kristovy nésti. Chč.

307. Neměl jí čím hrobu vykopati. Pass. Žádný neví kde svého bráti. Svěd. Nemohla bych pro pláč vínku uvít. Er. P. 156. Nesluší tobě míti jí. Br. (Vz Mkl. S. 499.) — *Pozn. 1. Zde se i akkus. klade.* Neškodí pěknou písničku po druhé zazpívati. V. — *Pozn. 2. Když věta vedlejší sama v sobě zápor nese, zkrátí-li se infinitivem, částka záporná* **ne** *k infinitivu se přirazuje.* Zk. Prosím tebe nevydávati toho stříbra žádnému. Svěd. — *Pozn. 3.* (ad 1., 2., 5.). Když se α) míní předmět individualně určitý (tak že by v jazycích užívajících rodového členu stál člen určitý); aneb β) když substantivum jest grammatickým přísudkem, tož bychom genitivu opatrněji užívati měli, chceme-li se v mluvě vyhnouti obojetnosti a dvousmyslnosti ku př. Ten čas nebylo knížete v Praze. To může znamenati: 1. byl kníže, ale ne v Praze, byl někde jinde; 2. nebylo vůbec žádného knížete. ad α) Nechvalno nám iskať pravdu (das Recht; nicht: Recht überhaupt). Rkk. Ež nepálí oběť (jistou, povinnou); Kamének nedadjídech. Rkk. 59.; ad β) Není vezdy jaro, zima. — Že pravidlo: ‚Ve větách záporných musí vždy státi genitiv místo akkusativu, není zcela správné, vidíme z toho, že Jg. sám 25 akkusativů v těchto větách uvádí a že se i jinak akkusativ vyskýtá. Prsten nenosila; Mé milé hrob jsem nenašel; Mlč ty ptáčku, ty lžeš, nepovídáš pravdu; Zdaliž vy mou lásku neznáte? Brandenburk nespálil naše vesnice etc. Er. Pls. (Brt.) Já telátko nemám, kravičku mu nedám. Er. P. 75. Vz Mtc. 1872. str. 36. Tam mnoho příkladů. — Kdyby se šetřilo těchto mezí, měli bychom v záporu vazbu vyražející jemný odstín myšlénkový takou krátkostí, jak to sotva kterému jinému jazyku možno. Nenašel jsem kaménck (t. j. ten, který jsem ztratil, kterého hledám atd., das Steinchen) a nenašel jsem kaménku (vůbec žádného, kein Steinchen). Kts. — Vz Mtc. 1871. seš. III. str. 134.—135. a 1872 str. 33.—38. — *Pozn. 4.* Genitiv stává také, když smysl výpovědi záporný jest, i když částice **ne** schází. Saducceové vzkříšení budoucího zapírali. Br. Zanechej chození darebného. Er. Tobě jsem bránila tvého bludu. Kat. 1261. Nech už toho vorání (orání). Er. (Vz Mkl. S. 500.). — 3. *Má-li u sebe předmět nějaký přísudek, tu ve větách záporných oba jak* **akkusativ předmětu tak i přísudek na akkusativě závislý v genitivě** *se kladou.* Zk. Nikdy jí nenalezl prázdny. St. Nenčiniť nás pokrm vzácných Bohu. Br. Zbitých všech nepohřbených nechám. Háj. A ten den nemají míti svých dveří otevřených. Ani jednoho hradu nenalezli svobodného. Výb. 1. — *Pozn. Přísudek může se vynésti instrumentalem.* Na krátce mě živů neuzříš. Pass. Nepoložil jich nemocnými. Svěd. — *Aneb i s předložkou za*: Žádný toho za hřích pokládati nemůže. — 4. *Převedou-li se věty záporné* **v rod trpný,** *tehdy a) může se gt. záporu v nominativ převésti a činí pak podmět věty trpné.* Trní holou rukou nebrávají = Trní holou rukou bráno nebývá. *b) Genitiv záporný zůstane a výrok se vynese třetí osobou čísla jednotného rodu středního.* Zk. Žádného díla v těch dnech dělati nebudou Žádného díla v těch dnech nebude děláno. Br. — 5. **U časosl. existence býti, zůstati, ostati, nastati, růsti** atd. *vynáší se při zápornosti podmět genit. nebo nominativem.* Zk. V Bohu není proměny. St. Bázněť není v lásce. Br. Čtvrtého dílu lidí živých nepozůstalo. V. Do té zahrady žádný tok vody nebýval (= žádného toku vody nebývalo). Svěd. Nenie pérce, nenie blánky. Rkk. Kde ryb není, platí i rak za rybu. Č. Ni mi bratra, ni mi sestry. Výb. I. A nebylo tu krále. St. V Aegyptě žádoucího deště neprší. Jir. Anth. II. Vz nahoře ‚Pozn. 3.' po odstavci 2. — *Pozn. 1. Je-li více podmětův a táhne-li se zápornosť jenom k* **jednomu,** *klade se jen tento v genitivě.* Jiné lodičky nebylo než ta jedna. Vz: Než, Ale, Jediné. Mtc. 1872. str. 33. (Brt.) — *Pozn. 2. Místo genitivu užívá se v záporných větách hustěji akkusativu* **při zájmenech rodu středního: co, něco, nic.** Zk. Abych sobě něco neutržil. Kom. Já o tom nic nevím. Svěd. Či to nevíte? Dal. (Vz Mkl. S. 500.) Hospodář nic zlého nepřipouštěj v své čeledi. St. *Jen kde něco důrazněji zapírati třeba, stává nic v gt.*: ničeho neumí = zhola nic neumí. Zk. — *Pozn. 3. Co, něco, nic i při genitivu příčiny zhusta se ponechává a neklade se v genitivě.* Co pak žádáš na něm? Svěd. Což (čehož) matka boží na svém synu prosí, to vše obdrží. Pass. — *Pozn. 4.* **Akkusativy místa, času, míry a kolikosti** *nepřicházejí z pravidla v genitiv.* Moc nejídej. Nedal celou noc pokoje. Zk. Tak také u *‚málo, mnoho'.* Má služba mnoho neznamená. Jg. Málo zvídej, moc nejídej, dlouho živ budeš. Prov. — *Ale také* **gt.** *místo akkusativu* **rozsahu v prostoře a čase.** Ani dvou celých let nekraloval. Jir. Anth. Nemohli jste jedné hodiny bdieti se mnou. Pass. Jeden bez druhého nemohli býti dne celičkého. St. skl. (Brt. Mtc. 1872. str. 35.). — F) **Genitiv při komparativě** se klade, když srovnávajíce dvé věci vypovídáme, že jedna od druhé tím se dělí, *že vlastnosť nějakou u větší aneb menší míře do sebe má.* Zk. — a) *Při komparativě adjektiv.* Ten král bohatější otce svého jest. Kat. 15. Jeden hřiech jest druhého větší. St. kn. šest. 247. Deštivé léto horší podzimku. Č. Každý chce se rovnati vyšším sebe. St. Žádný hřích při nich zlodějství těžší nebyl. Háj. Poslednější věk bývá horší prvního. V. Mnohých vrabců dražší jste vy. Br. — b) *S komparativy adverbií: dříve, více, méně, déle* atd. Zk. Ta dříve svatby umřela. V. Méně desíti osob v soudu zemském nemá seděti. Jg. Dal mu čtyři korce méně čtyř žejdlíkův. Br. Umřel dříve nálezu panského. Dsky I. 131. — *Pozn. 1. Gt. porovnávací klade se pravidlem za nominativ n. akkus. s částicí než, zřídka za jiné pády.* Trapněje zhynúti žižňú meča. Výb. 1., 49. (Brt.). — *Pozn. 2 Místo genitivu kladou se* **předložky: od, nad, mimo.** Zk. Jeho slova dražší jsou nad zlato. Kom. Did. 154. O málo nižší od tebe jest. Jg. Bůh náš větší jest nad všecky bohy. Br. Pravější chvály není mimo tu, kteráž od nepřítele vychází. Vš. — *Pozn. 3. Místo genitivu klade se:* **než, nežli.** Lepší jest moudrosť

než zlato. Sš. Mat. 182. Pečené ryby zdravější jsou než vařené. Kom. — Vz Mkl. S. str. as 461., Komparativ, a vice překladů v Brt. Gt. 29.; Zk. Skl. 158. Cf. Genitiv D. (gt. dělivý). II. 8. — G) **Genitiv cile a účinku.** *Genitiv cile klade se při časoslovech složených s předložkou* **do:** 1. *při časoslovech nepřechodných s předložkou do složených:* doběhnouti, dojeti, doskočiti, dojiti, dolézti, dostoupiti, doplouti, dostihnouti, dopadnouti atd. Zk. Řima dojeli. V. Došel čelem mista. Prov. Jeho pravej ruky dojdů. Kat. 2034. Po niti klubka dojdeš. Na Slov., Ht. Poráželi všecky, kterýchž doběhli. V. Dohudu si jména. Br. Vz jednotlivá. — *Pozn. Při časoslovech pohybováni misto genitivu i předložek: „do, k, na“ se užívá.* — 2. *Při časoslovech střednich, zvratných s předložkou do složených:* dobrati se, doplaviti se, doplaziti se, dopustiti se, dokulhati se, doležeti se, dovolati se, dokřičeti se, dočiniti se, dochovati se, dotřiti se, dovolati se atd. Zk. Dověděl se toho. Pláe. Na tom mistě se jich dohonili. V. Dokládá se svědomí a nálezu starého. Vš. Vz časoslova na hoře uvedená. — *Pozn. 1. I zde užíváme předložek: k, do, na. — Pozn. 2. U sloves zvratných s předložkou* do *složených může gt. ne jenom za gt. cile pokládán býti, ale i tím se vysvětliti, že u sloves zvratných akkus. genitivem nahrazen bývá* (mnohé řeči genitivu cile ani neznaji). Každý viery sě dobuda. Kat. 2089. Dohoniš se jich ještě. Br. Nemohli sa dieťata dožiť; Mati sa toho doznala. Na Slov., Ht. Vz Domysliti se, Dotlačiti se, Dokulhati se čeho. (Mkl. S. 503.). — 3. *Při časoslovech, jichž činnosti se čeho dosahuje:* dopraviti, dovésti, dopomoci, dovoliti, dopustiti. Zk. Dopomoz mi zraku mého. St. skl. On jej knížectvi českého dopravil. Vz jednotlivá. — *Pozn. I zde předložek se užívá: do, k.* — 4. *Při časoslovech:* uhoniti, zasloužiti, pak *při přidavných jménech:* hodným, důstojným, dospělým, došlým býti. Zk. Zasloužil věčné slávy. St. Hoden služebnik pokrmu svého. Prov. Vz jednotlivá časoslova a jména a Mtc. 1872. str. 15. — 23. Brt. — H) **Genitiv přisvojovací (g. possessivus).** — I) *Při časosloвě* **býti.** *Při býti klade se genitiv přisvojovací, přivlastňovací, když se co komu přivlastňuje.* Zk. Dítek jest královstvi nebeské. Kom. Já jsem jeho. Br. Sukně syna mého jest. Br. Vždyť jsi ty jako já chudobných rodičův. Sš. Pis. 256. Ne toho pták, kdo ho škube, ale kdo ho jl. Č. Ten sad otce Jidášova bieše. Pass. 229. Třeba jsem já chudobně maměnky, ale jsem poctivý. Sš. Pis. 315. — *Pozn. Při prvni a druhé osobě, a při třeti fem. sg. kladou se přidavná jména přisvojovaci.* Ne svoji, ale boži jsme. Ten dům jest jeji. Us. — II. **Při jménech podstatných.** 1. *Když se věc nebo osoba vytýká, které se co za vlastnictvi přisuzuje, jako, když se osobě věc, která ji přislušl, celku části, kteréž v sobě nese, přivlastňuji, klade se genitiv přivlastňovaci.* Zk. Oči učitele. Kom. Křidla orlice. Přítel mého otce. Us. Vezmi služebniky pána svého. Br. Kůň dvou pánův hubenec. Č. V nebi jest bydlo svatých. Anth. I. 144. Malých ptákův malá hnizda. Č. Byly nám ukazovány zříceniny někdy města slavného. Har. I. 163. Nestydlivé oko nestydlivého srdce zlý posel. Pass. 492. Viděti budou krásu Boha našeho. Ctib. Hád. 14. (Vz vice překladů v Zk. Skl. 163. a násl., Brt. Gt. 5.). — *Pozn. 1. Misto genitivu sg. užívá se jmen přidavných přisvojovacich.* Přítel otcův. — *Pozn. 2. Genitiv sg. jmen osobných klade se v přesné prostomluvě jen tehdáž, jestli opatřen nějakým* **přívlastkem.** Dům starého Tomáše. Žalmy krále Davida. Kniha bratra, který včera u mne byl. **Jinak** *se klade jm. přidavné přisvojovaci.* Dům Tomášův. Kos. Na Plaště, Plz. a na Slov. zůstává adj. possessivum i s přívlastkem: šátek našl Verunčino; statek starýho Boudovo. Prk. Cf. Listy filolog. II. 232. — *Pozn. 3.* Gt. podlé přisvojovaciho adjektiva. Dcera Vladislavova krále. Vz Přívlastek; Genitiv, Dodatek II. (ku konci genitivu). — *Pozn. 4.* Genitiv tento zastupuje zhusta slovanský dativ (přivlastkový): By sie válely klády nad hlavami vojem. Rkk. By sie lsknula braň jich v zracé vrahóm. Rkk. Třas osiede čestné voje vrahóm. Rkk. Sv. M. byla jediná dci otci. Pass. Tu som vás ako mojmu otcovi dobrjeho prjateľa navštivil. Pov. — Prk. — J. **Genitiv jakosti (g. qualitatis)** *k označeni jakosti, povahy, rodu, způsobu, obyčeje, mravů nějaké osoby nebo věci na otázku jaký?* Zk., Brt. — *Pozn.* Poněvadž mezi *jménem vlastním a jménem rodovým* neni poměru souvztažnosti, nemůže se gt. jakosti pojiti **přívlastkem** ku jménu vlastnimu, nýbrž poměr souvztažnosti musíme sprostředkovati nějakým jménem: *člověk, muž, král, žena* atd. Brt. Ulisses, král převýborné výmluvnosti, přivedl 50 lodi. Troj. 360. Tu Zdislava světa snide, svatého života žena. Dal. 145. — **Výrokem** položen jsa vymyká se genitiv jakosti přímé spojitosti se jménem vlastnim a *obstoji bez onoho přídavku.* Brt. Slavnik byl jest velikých a slavných skutkův. Háj. 92. **Klade pak se:** *a)* **podmětem:** Napřed jeli stavu rytiřského. Vrat. 10. (Brt.). — *b)* **Přívlastkem:** Hrnuli se k němu lidé obojího pohlaví. Let. 435. Saň hadové postavy. Pass. Člověk střídmě vysosti. Pass. Stoji lipka, stoji, dřeva vysokého, listu širokého. Sš. Pis. 564. Ti všichni měli oděni barvy rusé. Troj. 210. Nahodi se jim jeden muž starý chudé postavy. Výb. I. 271. Káži obraz prostřed města tvé postavy postaviti. Výb. I. 296. Drobného peří ptáci k sobě se táhnou. Č. Ženu hlasu zvučného najmou. Har. I. 71. (Brt.) Chlapec výborné povahy. Kos. — c) **Výrokem.** Brt. Stav panenský je nejdůstojnější čistoty. St. Tak učený, takej krásy; Kak jest hlubokej paměti. Kat. 376., 1501. Přemysl byl moudré mysli. Dal. Byl pak on ryšavý, krásných oči. Br. Junák to dobrý, ducha vysokého. Na Slov., Ht. Ta zvieřata takových srsti bielu jako nedvěd. Výb. II. 65. Ajax byl černých vlasů zatočených. Troj. 149. Hektor byl veliké sily i udatnosti. Troj. 241. Kterakého jsi stavu? Pass. 207. Mistr Přibram byl jest veliké výmluvnosti. Let. 155. Kterés viery? Pass. 191. Křezomysl byl vzrostu malého, ale ostrého vtipu. Háj. 43. — *Pozn. Gt. jakosti vyjadřujeme také jmény přidavnými,* při čemž k tomu přihlížeti sluši, je-li přídavné jm. v positivu n. v komparativu n.

v superlativu. Muž veliké dobrotivosti = muž dobrotivý; muž největši dohrotivosti = velmi dobrotivý. Klc. (Vz víc příkladův v Zk. Skl. 164.; Brt. Gt. 20.; Mkl. S. 469.). — K) **Genitiv míry (g. mensurae)** *k naznačení míry prostorové i časové na otázky: jak dlouhý? jak široký? jak vysoký? jak tlustý? jak těžký? jak hluboký? jak daleký? jak starý?* Brt. — *Gt. míry užívá se:* a) **Pouhého genitivu** týmž způsobem jako genitivu jakosti: Zvíře to nebylo větši než prase desiti nedělí. Har. II. 170. Těžko je mi na srdečku, jak by naň vložil sedm centů kámen. Sš. Pís. 354. Vrať se do svého domu, nalezneš syna sedmi dnuov. Výb. I. 1165. — b) **Ve spojení se substantivy:** *z dýli, z šíři, z výši, z tloušti, z tíži, z hroubi, z hloubi, z dáli, z stáři.* Udělal koláčky dvou prstů z tloušti. Har. II. 97. Děla nesla koule dvou pěstí z hroubi. Pref. 37. Vz: Výše, Hloub, Dýl, Šíř, Tloušť, Stáři atd. — c) **Ve spojení s přídavnými** *jmény: dlouhý, široký, vysoký, hluboký, tlustý, starý.* Přišli jsme do jeskyně, dlouhé čtyř krokův a *tři* široké. Har. I. 193. Ženy turecké před očima asi dvou prstův širokou růšku mají. Vrat. 79. Vz adjektiva zde uvedená. — d) *Klade se* **pouhý genitiv** míry beze všelikého jména podstatného aneb přídavného *na otázku* **jak daleko?** Město Lidva od Joppen dvou hodin cesty jest. Har. Než ujdu čtyř krokóv. St. skl. V. 102. Koráb od nás asi trojích honův byl. Vrat. 43. Tři pídi pod vodou dno se nalezlo. Anth. II. 183. — *Pozn. 1. Gt. míry není než odrůda genitivu jakosti.* Vz o tom více v Brt. Gt. 24. — *Pozn. 2. Vedlé genitivu* užívá se a užívalo se i dříve *též akkusativu,* který pak jest závislý na pojmech rozsáhlosti prostorové. — Brt. — Vz více příkladů v Zk Skl. 164.; Brt. Gt. 23.; Mtc. 1870., str. 117. — 120. (Brt.); Mkl. S. str. 507. — L. **Genitiv určovací** *(g. determinativus, definitivus; také appositivus; u Zk.* **genitiv obsahu (obsažný,** *genitiv rei contentae). Tím se vyjadřuje* a) *jméno, které jest zvláštním názrem též věci, kterou jméno s genitivem spojené názrem obecnějším označuje.* Brt. Královna z Sáby králi Šalamonovi bylinu balsamu darem přivezla. Har. II. 58. Duch můj olivy strom vidí zrůstajíci. Učedlníci pánu ukazovali stavení chrámu. Pref. 298. Král jemu navrátil úřad podkomořství. Let. 390. V čas pokoje, v čas války. Anth. II. 305. Hodina večeře přicházi. Vrat. 29. — *Pozn. 1. Zde i poměr grammatické souřadnosti čili apposice státi může.* Brt. Stojí dřevo oliva. Sš. Pís. 39. Ani mně nevoní rozmarýn voníčka. Sš. Pís. 225. — *Pozn. 2. Týmž poměrem podřadnosti pojí se obecná slova* **jméno a příjmení** *s genitivem názvu zvláštního. Avšak i poměr souřadnosti zde místo má, když jménu osoby stálé, s ní jako totožné jest.* Brt. Dobychme hradu jménem Hory sv. Lamberta. Výb. I. 534. Jméno Krista Ježíše když uslyšel, bylo jemu divné. Har. I. 279. Josef Levita příjmení Barnaby obdržel. Sš. Mk. 1. Jednomu Faustinus, druhému Faustus jmě bieše. Pass. 432. — b) *Jméno udávající, v čem záleží podstata toho jména, na němž gt. visí.* Brt. Hornici veliké dary zlata mu přinesli. Háj. 51. S lodími kořisti zlata naplněnými oddal jsem se na moře. Troj. 489. Poškvrna hříchu na nich shledána jest. Arch. I. 200. Světíme den sv. Trojice. Št. kn. šest. 12. Pod pláštíkem ctnosti mnoho se kryje nepravosti. Č. Kníže ohradu zdi městské vyměřil. Háj. 40. Vz více příkladů v Brt. Gt. 16. Usadili jej do síně stráže a dávali jemu chleba z ulice pekařů. Br. Stál na pravé straně oltáře zápalu; Školy naše chrámové pobožnosti jsou. Br. Vz víc v Zk. Skl. 166. — M) **Genitivem předmětu** *(gt. objecti) vyslovuje se věc, jež předmětem jest činnosti jmen odvozených od sloves řídících z pravidla akkusativ.* a) *Při jménech* **podstatných,** *v nichž činnost časoslov přechodných se drží.* Rozsěvač dobrého semene jestiť syn člověka. Br. Bůh jest stvořitel světa. Št. Všecko cvičení mládeže od pobožnosti se začínati má. Kom. U Boha není přijímání osob. Kom. Samého se vynášení. Jg. Obránce vdov. Háj. Priamus byl řeči spravedlivých milovník. Troj. 152. Není pamětníka takové zimy. Us. Sv. písem výborný vykladač. Bl. Gr. 219. Učinil zájem všelikých stád. Let. 204. (Vz více příkladů v Zk. Skl. 167. a Brt. Gt. 7.). — **A i:** Také něco dědin zkaženo hlínu kopáním. Dsky. I. 175. — *Pozn. 1. Když časoslova,* z kterých se substantiva s genitivem tvoří, *s dativem nebo s instrumentalem se víží, tehdy tyto pády z pravidla se podržují.* Kynouti rukou — Kynutí rukou. Skřehot zuby. Bl. Gr. 243. Tluket silnú pěstú. Výb. I. 34. Očista železem. Výb. I. 972. — *Pozn. 2.* Jako gt. subj. (poss.) zastupuje v slovanštině rád dativ, tak i tento gt. obj. na př.: Člověk žádá jim (hřěchóm) odpuštěnie . . . a ta núze bolestná smrti bude očištěnie také hřěchóm. Št. ob. v 269. (Prk.) b) *Při* **adjektivech.** Vůle boží znalý. Jg. Já jsem toho v pravdě vědom. Solf. Svědom jsem toho. Št. Tvój bóh jest mocen všeho. Kat. 1772. Chtivý vražd. Ht. Víry zdrželivý. V. Vlasti milovný. Br. (Vz Mkl. S. 473.). — c) **Při způsobu dostižném (supinu),** *který v sobě povahu jmen podstatných má a po časoslovech pohybování se klade.* Brt. Šel sloužit mše. Háj. Tamo k vrchu (odebeřme se) bohóm hlásat milých slov. Rkk. 15. Jdi kázat slova božího. Pass. — *Pozn. Genitiv se často i tehdy podržuje, když se místo supina klade infinitiv.* Půjdu ryb loviti. Br. K pohanům tě nyní posýlám otvírati oči jejich. Br. — *Pozn. 2. Co, něco, vše, mnoho a podobná u supina i v akkusativu státi mohou.* Táhněme vyhubit vše královo. Rkk. — Vz Supinum. — *Pozn. 3. Mkl. má gt. u supin za gt. dělivý.* Vz Mkl. S. str. 489. — *Pozn. 4. Povšimnutí hoden jest předmětný gt. zájmen* **toho** *a* **čeho** k označení vztahu, v jakém k čemu jest subst. ku genitivu přidružené, kterýžto vztah druhdy předložkou *o* se označuje. Turci nám toho zprávu dávali. Vrat. 20. Když toho čas bude. Žer. L. I. 89. Toho mám dobré svědomí. Půh. I. 156. — Vz více v Brt. Gt. 9. — d) *Genitiv nepřímého předmětu. Genitiv označuje nepřímý předmět těch sloves, která přímý předmět v akkusativu mají.* a) *Sem patří gt. u sloves zvratných, když zájmeno zvratné v akkus. stojí.* Jali se plavci břehu. Svěd. Přijieti sě těch člnóv. Kat. 820. Držl se mléka. Br. Kdo se topí, i slámy se chytá. Prov. — b) *Sem patří mnohá slovesa*

s předložkou **na** *složená, zvratná i nezvratná.* Nabita biechu tato kola všady železných hřebóv. Kat. 2773. Nasytiž se krve, již jsi žiznil. Br. — c) *Vůbec sem patří slovesa plnění, nasycování a adjektiva, která plnost, nasycenost označují.* Sytý krve. Kat. 3169. Ta zvířata plna oči byla. St. Plno bylo takových obrazův v Římě. V. (Vz Mkl. S. 507. — Zk. řadí tento genitiv jinam, vz Genitiv D. II. 1., 4.). — N. **Genitiv času** (*g. temporis*) *k naznačení určité doby, do které nějaký děj spadá, na otázku* **kdy.** Za gt. času užívá se obecných názvů: čas, doba, chvíle a názvů, jimiž se určité míry časové označují: hodina, den, noc, měsíc, léto, rok atd. a genitiv pravidelně opatřen jest *přívlastkem*, Brt. (adj. n. zájmenem, řidčeji subst.). Tato bylina kvete máje měsiec. Byl. Spitihněv měsiec ledna umřel. V. Téhož času panoval Heřman. V. Toho roku veliká byla zima. Háj. Toho dne přitáhli Moravané. Háj. Prvního máje půjdem do háje. Er. Toho roku byli sněhové velicí. Háj. Loňského roku. Us. Pozva k sobě toho časa svého rytieře. Kat. 1162. Času jarního potok velmi se rozvodnil. Háj. 75. Minulých časuov proti nepřátelóm postavili se. Tov. 2. Pravil, že jesti všie té chvíle v zemi nebyl. Dsky I. 131. Opakování a cvičení ustavičné býti musejí každého dne a každé hodiny. Kom. Did. 105. Zejtřejšího dne máme se uajiti. Žer. L. I. 30. Host a ryba třetího dne smrdí. Č. Spasitel se okázal pětkrát toho dne. Pass. 313. Měsiec září šel jest biskup na pouť. Háj. 90. Vstavši jednoho jitra muži sen pověděla. Výb. I 266. Vz *Do, II. časové.* — *Pozn. 1. Obyčejně se ho užívá při vypočítávání let a dní, kdy se co událo.* Léta tisícího osmistého sedmdesátého šestého. To dálo se po božím umučení léta dvoustého devadesátého šestého. Pref. 205. Léta od n. b. tisícího čtyřstého čtyřicátého. Tov. 6. Léto božie tisíc tři sta a třináctého. Výb. I. 479. Když se psalo léta od n. b. po čtrnácti stech sedmdesátého prvního. Bart. 9. — *Pozn. 2. Když se oddílně* (distributivně) *myšlénka pronáší.* Bůh lidem poručil, aby každého sedmého léta zemi odpočinutí přáli. Br. — *Pozn. 3. Gt. času bez přívlastku velmi zřídka se vyskýtá.* Od větrů, kteříž března bývají. Štěp. rkp. To také v obyčeji měl, že vždy jednú dne jedl. Pass. 614. Dvakrát léta ktvú osenie. Výb. I. 1107. (Alx.). Které léto zimy hriemá, toť léto vše větry vznluná. St. skl. I. 167. (Brt.). — *Pozn. 4. Vedle genitivu času vyskýtá se akkus. buď pouhý buď s předložkou „v“ bez značného rozdílu.* — Vz vie příkladů v Zk. Skl. 169.; Brt. Gt. 18.; Mkl. S. 510. — O) **Genitiv absolutní.** Ablativ absolutní vyjadřován býval hrubým graecismem v staré češtině genitivem, jindy dativem a nominativem. Nemajících oněch, odkud by zaplatili, otpusti oběma (non habentibus illis). Ale ješče jich nevěřících, ale divících sě pro veselie, vece jim (illis non credentibus, sed mirantibus). Vz Jir. Nákr. 73. Cf. Mkl. S. 616. — P) **Genitiv rodový** (g. generis). Jím označujeme: a) všeobecné rod věcí, ku kterému jméno ku genitivu přidružené přísluší (gt. rodu). b) Neurčitý celek, jehož nějakou částkou jméno s genitivem spojené jest (gt. kolikosti, gt. quantitatis). — c) Látku, ze které se něco skládá aneb kterou v sobě drží (gt. látky, g. materiae). Brt. Gt. rodový pojí se a) *se substantivy:* hojnosť, zásoba, síla, moc, počet, dostatek atd.; cent, libra, hřivna, loket, kopa, pecen, krajíc, skyva, kus, drobet atd.; hromada, zástup, dav, houf, stádo, roj, vojsko, stráž atd.; studnice, pramen, potok, krápě, nádoba, sud, hečka, džbán, láhev, sklenice, miska, pytel, hrsť, poklad, vrstva, stoh atd. Vz tato jména. — b) *S pády předložkovými,* jimiž se naznačuje kolikosť. Chlebnov měli do sytosti. Háj. Kněží na tisíce mívali. Har. Už je nás na málo. Us. — c) *S číslovkami základními* od pěti počínajíc, *druhovými i neurčitými.* Vz tyto. — d) *S příslovci kolikosti:* hojně, drahně, spoře, dosti, pokud, potud. Vz tato. — e) *Elliptický* ve větách porovnávacích, souslednÿch a výkřiku k označení úžasu a podivení. — Brt. Gt. 11. — 16. Ostatně **vz Genitiv D (látky, kolikosti).** — Q) **Genitiv s předložkami. Jen genitiv** řídí předložky: *bez, beze, dle, podlé (podle), vedlé* (vedle), *do, od, ode, u, z, ze, kol, kolkol, okolo, vůkol, místo, strany, se strany. Předložky s* **akkus., genit. a instr.:** *s, za.* Vz jednotlivé předložky zde naznačené. — *Pozn. Genitiv závislý na pádu předložkovém spodobňuje se druhdy tomuto.* O svatém kříži nalezení (= o nalezení svatého kříže). Pass. Vstavše k svatému Pankráci hrobu šli. Pass. V tu středu po matce boží na nebe vzetí umřel. Let. — (Brt.). Spodobení to děje se i když se assimiluje gt. (poss.) pádům *bezpředložkovým:* dvanáctý červen m. dvanáctý (den měsíce) června. Na Plaště: Mám něčí jiný (= jiné) koně než svý (své) m. jiného. Kinská zahrada m. Kinského zahrada. Cf. Listy filolog. II. 234. Prk. — **Dodatek 1. Nynější užívání genitivu jest na mnoze bezuzdné.** Bezuzdnosti tou jsou vinny na mnoze grammatiky samy, buď že zaujímají stanovisko chybné obmezujíce se jedinou dobou (klassickou), buď že chybnou stilisací k nesprávnostem svádějí. *Nejhlavnější případy, kdy za nynější doby se genitivu* (dle grammatik) *příliš užívá* jsou: a) *po slovesech složených s předložkou* **do** (Vz Do); b) *po slovesech žádosti* (vz jednotlivá); c) *po slovesech složených s předložkou* **po** (vz Po); d) *ve větách záporných* (vz Ne; Genitiv E.). Vz více v Mtc. 1871. seš. 3. str. 127. — 136. — *Špatně se ku př. klade gt. po slovesech:* ctíti, činiti, dáti, dáviti, hraditi, jísti, obětovati, ohrati, opraviti, opustiti, podrobiti, pořiditi, porouchati, poručiti, poslati, přinésti, přivésti, prohlédnouti, roznititi, roztřískati, sbíti, sebrati, schnati, shledati, shromážditi, slaviti, složiti, spraviti, stavěti, sužovati, světiti, těšiti, tropiti, učiniti, udeřiti, ukojiti, usaditi, utvrditi, uzdraviti, varovati, vítati, vyzvati, vzbuditi, vzývati, zahnati, zachovati, zaslati, zjeviti, zloupiti, zočiti atd. — *Pozn. 1.* O přílišném užívání genitivu vyslovil se i Ht. (Srovnav. mluvnice str. 37.). — *Pozn. 2. Genitiv u příčestí perf. pass.* Vypraveno poslův. Vz Příčestí. — **Dodatek. 2. O náhradě genitivu adjektivem.** Adjektivem označuje se veliký počet takových poměrův, které v jiných jazycích buď genitivem buď jiným pádem prostým i předloz-

kovým se vyjadřují. Jsou to adjektiva tvořená na *-ův (-ový), -in, -í, -ní, -ský, -ný.* — **Adjektiv těchto užívá se: 1.** *za gt.* **původu.** Slyše stráž volanie pastnšino. Výb. I. 30. Maria pro strach Herodesův se skryla. Har. I. 197. Od úraza hromového byli uchováni. Pass. 197. Dám sobě nožovú ránu. St. Kn. šest. 184. Sto kyjových ran dáti. Výb. I. 240. — 2. *Za gt.* **látky.** Vidím ocelová pouta, železné řetězy. Kom. Lab. 14., 34. Posýlá mu sukni zlatohlavovou. Har. II. 59. Držel měděný hrnec. — 3. *Za gt.* **přisvojovací.** Libuša byla nejmladší dcera Krokova. Háj. 6. Pochlebník sestřenec lhářův. Č. Obrově srdce jmějieše. Výb. I. Diviš se chrámové okrase. Výb. I. 292. Dievčí ruka na vy k vládě slaba; Člověčie věe jest hřešiti; Sirotčí porněník nápad vezme; Mléko kozie; Slepičí kuřátka; Kostelnie dvéře. Výh. I., 5., 1005., 71., 204., 313. V klášteře jest několik příbytkův mnišských. Pref. 490. Mnoho psů zaječí smrť. Č. — *Pozn. Je-li substantivum přívlastkem* **adjektivným** *opatřeno,* užívá se: a) *genitivu substantiva.* Tudy táže Zábojevým slovem, onamo slovem prudka Slavoje. Výb. I. 14. — b) *Adjektiva possessivného.* Syna Jindřichova ciesařova řišského, sedmého tiem jménem, Jana, této dievce umyslili za muže vzieti. Anth. I. 99. — *Pozn. 2. Je-li jméno vlastní opatřeno přívlastkem* **substantivným,** *užívá se:* a) *jména vlastního ve formě adjektivné a genitivu jména appositivného.* Ladislav, syn krále Albrechtuov. Tov. 8. Tělo krále Václavovo na Vyšehrad jest přineseno. Let. 26. Heřman, syn Oty Dlúhého, pojal dceru Albrechtovu řišského krále. Výb. I. 463. Syn urozeného pána Ješkuov. Arch. I. 143. Oděni bylo mého společníka Šešelova. Půh. I. 130. — b) *Obou jmen ve formě adjektivné.* Slnhy Deciovi ciesařovi. Pass. 687. Bořivoj do Moravy k dvoru k královu Svatoplukovu přijel. Výb. I. 310. Margareta žena Peškova Kopáčova. Půh. I. 131. Vz Listy filologické a paedag. II. 233 Prk. — *Pozn. 3.* **Je-li jméno majetníka označující určeno větou vztažnou,** *užívá se:* a) *genitivu possessivného.* Anděl *Boha,* jemuž já sloužím. Bl. Gr. 67. — b) *Adjektiva possessivného* Joanka *Kameníkova,* kterýž před tím byl konšelem, upálena jest. Let. 255. Milosrdenství *boží* budiž pochváleno, kterýž mně oči otevřel. Kom. Lab. 5. — *Pozn. 4. I zájmena osobná táhnou se druhdy k adjektivu possessivnému.* Tu nalezne starostu *komorníčieho* (= komorníků), jenžto *je* (komorníky) jakožto posly vydává. Anth. I. 109. Múdrosť *bożie* všecko spojila v svět jeden a do vóle *jeho* nezboří jedno druhého. Anth. I. 143. — 4. *Za gt.* **podmětný.** Stalo sě v Betlémě nynie noci *božie* narozenie. Výb. I. 399. Po odjezdu *královském* času k tomu nebude. Žer. Záp. II. 73. Dsky nebyly otvierány bez *panského* věděnie. Arch. I. 56. Toho dne bojováno až do západu *slunečného.* Troj. 376. Královna na *hlavní* bolesť stonávala. Har. I. 280. — 5. **Za gt. předmětný.** Čtvrté léto před *Jeruzalémským* obležením. Pass. 363. Jeremiáš plakáše zbořenie *Jeruzalemského.* St. Kn. šest. 129. Stráže žalářové. Výb. I. 297. — *Pozn. 1. Za gt.* **předmětný** *užívá se též zájmen přisvojovacích.* Čiňte to ku paměti *mé.* St. kn. šest. 218. Na *mou i mých* záhubu přitáhl. Troj. 307. Jediný jest Hospodin učinitel *náš* a budoucí soudce. Kom. Lab. 120. — *Pozn. 2. Druží-li se k zájmenům takovým apposice substantivní, vyjadřuje se vždy genitivem.* Na tvém dvoře, jakožto ctného pána, vyvolávám Jetřicha. Tov. 98. — 6) *Za gt.* **rodový.** Když se jest Jidáš oběsil, světí apoštolé, chtiec počet *apoštolský* naplniti, sv. Matěje volili. Pass. 227. Národ *rybí.* Výb. I. 543. *Krvaví* potokové po ulicích šli. Bart. 276. — 7. **Za gt. určovací.** *Trhový* den hleď každý svého. Č. Matiáš z Chlumčan, hejtman města Pieseckého. Arch. I. 156. Přitáhli jsú do Slanského města. Háj. 41. Ta obět zůstane k věčně cti a slávě města Trojanského. Troj. 444. — Z Brt. Gt. 25. — 29. Vz také článek Fr. Prusika v Listech filologických II. 232. — 234. — Článek tento hlavně sestaven z Zk. Skl. 115. — 169.; Zk. Ml. II. 16. — 22.; Mkl. S. 457. — 577.; Brt. O genitivě závislém na substantivech a časoslovech. V programu gymnasia slovan. v Brně 1873. a Mtc. 1872. (Kde cituji: Brt. ‚Gt. str.', míním jeho genitiv v programu brněnském). Vz také Ht. Šr. ml.

Geni-us, a, m., lat., bůh nadpřirozenosti lidskou vládnoucí, ale zvl. v manželství při plození a rození činný, jenž osudy rodiny řídil; duch strážný. S. N. III. 345. Schutzgeist; Zeitgeist.

Genre, fr. (žanr), druh, způsob, Art, Gattung, Geschlecht; životomalba, malba ze života. Rk. Malba genrová podává to, co nenáleží do oboru malby historické n. do krajinomalby. V užším smyslu — malba výjevů a situac ze všedního života. Genrebild, ein Gemälde, welches eine Scene aus dem gewöhnlichen Leben darstellt. Vz více v S. N. III. str. 346.

Gens d'armes (žandarm), fr., lidé branní; sbory zemské policie; četníci. Sicherheitswächter, Polizeimiliz. Vz S. N. III. 347.

Gentiana, y, f., bylina, hořec.

Gentilhomme, fr. (žantyljomm), angl. gentleman (džentlmen), šlechetný, poctivý, spořádaný člověk; šlechtic. Rk. Adeliger, Edelmann, Ehrenmann, Mann von feiner Bildung.

Genua, Janov (vlaský); Janovský.

Genus, gt. genera, n., lat., rod. Genus masculinum, femininum, neutrum; rod mužský, ženský, střední. Geschlecht; Gattung. Vz Rod.

Geodaesie, e, f., z řec., zeměměrství. Das Erdmessen.

Geognosie, e, f., z řec., zeměznalství, nauka o nynějším stavu země. Vys. Erd-, Gebirgskunde. — *Geognost,* a, m., zeměznalec, Erd-, Gebirgskenner.

Geogonie, e, f., z řec., nauka o původu země, o prvním stavu a znenáhlém utvořování-se země. Vys. Erdbildung.

Geografie, e, f., z řec., zeměpis, Geographie, Erdbeschreibung. Vz Zeměpis. — *Geograf,* a, m., zeměpisec, Geograph, Erdbeschreiber. — *Geografický,* zeměpisný, geographisch.

Geologie, e, f., z řec., zemězpyt. Nauka o povaze, vlastnostech a původu naší země

vyjímajíc ústrojné říše. Die Lehre von der Entstehung u. Bildung des Erdkörpers. Vz více v S. N. III. str. 350. Nauka o tom, z jakých látek se souš skládá. Tl. — *Geolog*, a, m., zemězpytec, Erdkenner. — *Geologický*, zemězpytný, geologisch, erdkundig.

Geometer, tra, m., z řec., měřič, měřitel, Feldmesser. — *Geometrický*, měřický, geometrisch, messkundig, zur Feldmesskunst gehörig. — *Geometrie*, e, f, měřictví, zeměměřictví, Geometrie, Feldmesskunst, Raumgrössenlehre. Vz více v S. N., v článku: Měřictví.

Georgie, e, f., stát jižní spojených obcí severoamerických. Vz S. N. III. str. 352.

Gera, y, f., mě. v Německu.

Gerant, a, m., fr. (žeran), jednatel, Geschäftsführer; ve Francii odpovědný vydavatel novin. S. N.

Germani. Němci, Angličané, Dánové, Švédové. Vz Germania a S. N. III. 360.

Germania, e, f., Německo, Deutschland. Vz více v S. N. III. str. 359.

Germani-cus, ka, m., jm., římské. Vz S. N. III. 359.

Germanisace, e, f., poněmčování. Germanisation, Germanisirung.

Germanism-us, u, m., způsob mluvení, kde se slova, způsoby a zvláštnosti skladu s mluvení německého přenášejí do jazykův jiných. Nebo dle Gb. Úved. 35: chybné napodobení tvarův a vazeb německých. Eigenthümlichkeit der deutschen Sprache.

Germanisovati koho čím, poněmčovati, germanisiren.

Germanové, vz Germani.

Germanský, germanisch, deutsch. G. jazyk. Vz více v S. N. III. 361.—365.

Gerundi-um, a, n., je zvláštní forma časoslovná v jazyku latinském, jíž my nemáme. *Překládá se jmény podstatnými z pravidla časoslovnými bez předložky n. s předložkou, celými větami, infinitivem, přechodníkem.* Scribendi cupidus est. Psaní jest žádostiv. Epistolam scribendo fessus est. Psaním listu jest umdlen. Pecuniae parcendo dives factus est. Šetřením peněz (šetře peněz) zbohatl. Scribendo idoneus est. Ke psaní jest způsobilý. Censendi causa haec frequentia convenit. Pro odhad, strany odhadu, aby odhadlo. Non solum ad discendum propensi sumus, verum etiam ad docendum. Ne jenom učiti se náchylni jsme, nýbrž i učiti. Proponis filio tuo exempla ad imitandum. Předkládáš synu svému příklady, aby jich (jichž by) následoval. Caesar oppidum ad diripiendum militibus concessit. Caesar dovolil vojínům, by si město plenili, dal v plen. Cupidus audiendi. Dychtiv slyšeti. Ars beate vivendi. Umění blažené živu býti. Ludendo tempus perdidit. Hraje čas zmařil. Natura optima bene vivendi dux. Přirození, jenž jest výborný dobrého života vůdce. Nihil est, quod magis alliciat ad diligendum. Nic není, co by více lidi k milování vábilo. Propensiores ad bene merendum quam ad reposcendum. Hotovější k činění dobrodiní nežli k žádosti odplacování. Spes amplificandae fortunae. Naděje k rozmnožení statku. Tollit experiendi potestatem. Odjímá zkušení moc. Jel. Cf. Čas jest mlčenie a čas mluvenie; A jistě tito 3 kusové jsú nám knězím těžcí k zpravení; Měl velikú chtivosť k naplnění vóle boží; Spasitel ukazuje hotovosť k uslyšení, když člověk hodně ho prosí; Ktož má uši k slyšení, ten slyš. Hus. — Kos., Sv., Knst., Rs. Cf. Zda nevíš, že mám moc ukřižovati tě? Pass. 294. Právo měli k nim choditi. Bl. Udělá se mi chuť podívati se. Kom. Žádosť má slovo boží slyšeti. St. skl. V. 94. Má svobodu k nim vcházeti. Bl. Mám obyčej ráno vstávati. St. skl. V. 125. — Brt. v Listech filolog. a paedagog. II. 204.

Gerundiv-um, a, n. *Latinské gerundivum překládá se 1. Je-li* **výrokem** *s esse, časoslovy míti, musiti neb infinitivem activi*, při čemž podmět věty latinské stává se předmětem v příslušném pádě nepřímém, *neb opisuje se výrazy: sluší se, třeba je, nezbytno je* atd. Occultae inimicitiae magis timendae sunt quam apertae. Tajných nepřátel více se báti jest než zjevných. Legendus est mihi saepius Cato major. Častěji jest mi čísti Catona. Nihil est homini tam timendum quam invidia. Ničeho člověku není více se báti než nenávisti. Habenda est ratio valetudinis. Sluší se (třeba) péči míti o zdraví. Omnibus haec via transgredienda est. Všem jest tu cestu přejíti. Vz Listy filologické a paedagogické. II. 203., III. 218. — 2. *Je-li* **attributem** *(přívlastkem), překládá se větou vztažnou.* Cognoscite aliud genus imperatorum sane diligenter retinendum et conservandum. Poznejte jiný druh vůdcův, který zajisté s velikou bedlivostí udržeti a zachovati jest. — 3. *Při časoslovech* **činného** *významu dáti, dávati, odevzdati, posýlati, opouštěti, přepouštěti, přejímati, přijímati, najímati* (dare, tradere, attribuere, mandare, mittere, permittere, concedere, relinquere, locare, accipere, suscipere) atd. *drží se gerundivum appositivně k trpnému předmětu; ale při týchž časoslovech* **passivního** *významu drží se k podmětu věty označujíc účel, pro kterýž děj časoslovy shora uvedenými se koná*, překládá se tedy: aby (účelná věta), že, infinitivem, substantivy s předložkami. Antigonus Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradit. Antigonus vydal mrtvolu Eumenovu jeho příbuzným, by ji pochovali. Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. Vzal na sebe, že Epaminondu penězi uplatí. Nebo: Na to se vydal, že E. uplatí, aby ho uplatil n. porušil. Caesar pontem faciendum curat. Caesar dá most staviti. Patriam diripiendam inflammandamque reliquimus. Vlasť (rodiště) na plen a na požeh jsme zůstavili. — 4. *Majíce překládati gerundiva vzniklá z transitivních gerundií* (vz Gerundium), *učiníme si z nich gerundia a klademe pak příslušející substantiva abstrakta*; ostatně vz Gerundium. Studium agri colendi — studium agrum colendi. Péče o vzdělání role. Occasio liberandae Graeciae — Graeciam liberandi. Příležitosť k osvobození Řecka. (Řecko osvoboditi). Kos. Vz také Gerundium v S. N. III.

Geruša, Geruše, e, f. — Gertrud. Gl.

Geryon, a, m., z řec., král na ostrově Erytheji v chobotě gadském (vz Gades), silný

obr s třemi těly, s třemi hlavami a perutmi, jemuž Herakles stádo tučných krav a býkův odehnal. S. N., Vj.

Geschirr na koně: pochvy, chámy, stroj, postroj, řemení. Rk. Na Slov. čtverně, štverně, e, čtvernička, štvernička, y, f. Koll.

Geschlossene Gesellschaft, tovaryšstvo stoupené. V.

Geschweige, něm. *G. denn dass. 1. Čím více, čím pak více, čím méně, čím pak méně, ovšem.* Za nejlepších dob nemohli býti s moc tribunskou, čím pak méně za dob těchto! — *2. Nerci, nercili, neřkuli.* Takový muž nic křivého mysliti nebude nercili mluviti. — *3. Nercili (neřkuli) — ale (ale i, ale také, ale také i, alebrž, ale ani ne); nejenom — ale ani; nejenom ne — ale ani.* Takový muž nic křivého nercili mluviti, ale ani mysliti (nejenom mluviti, ale také ani mysliti) nebude. Odstup to aby — ale; daleko jest (od) toho aby — neb (nýbrž, jakož, poněvadž). Od takového muže daleko jest, aby co křivého činil; on toho ani mysliti nebude. Zk. Na Mor.: *ne tak.* Jiných chlapíků jsem se nelekl, ne tak tebe; Moudří lidé se ošidili, ne tak ty. Brt.

Gesenke, něm., v horn., vz Škat.

Gesetzt den Fall, něm. Nechť jest tak, že jsem zbloudil. — Dejme tomu. Mk.

Gestikulace, e, f., z lat., posuňky, pohybování těla zvláště ramen a nohou. S. N. Gestikulation, Geberdensprache, Bewegung der Hand beim Vortrag einer Rede.

Gestikulovati, posuňky, pohyby rukou dělati, Handbewegungen etc. machen. Vz Gestikulace.

Gest-us, u, m., z lat., pohyb, posuněk. Rk. Körperliche Haltung und Geberdung eines Redners.

Getové, byl národ v Thracii.

Gevěrec, rce, m., gevěrek, valaská čepice. Na Mor. a Slov.

Gewerke, něm. Nákladník, těžíř. Vz Těžíř.

Gh. Tato dyšnice v slovanštině se nevyvinula. Hš.

Ghasela, y, f. G. jest lyrická báseň, oblíbená Arabům, Peršanům a Turkům. Báseň ta nikdy nemá více 18 veršů, z nichž první a druhý rýmem jsou spojeny. Ostatní verše liché (3., 5. atd.) nemají rýmu, verše pak sudé (4., 6. atd.) mají týž rým, jako verš 1. a 2., tak že celá báseň má toliko rým jeden. KB. 186. Vz Č. Čít. pro vyšší gymn. str. 559. Květy 1870. č. 50: Připozšivá se. Dch. G. eine Art lyrischer Gedichte im Morgenlande.

Ghetto, a, n., v městech italských a východních čtvrť výhradně Židům vykázaná. S. N.

Glaur, a, m., tur. (ďaur), u Turků ten, kdo není moslemínem, nevěřící, zvl. křesťan (nadávka).

Gibraltar, u, m. Vz více v S. N. III. 379.

Gigant, a, m., obr. Riese. — *Gigantský*, obrovský, riesig.

Gilet, fr. (žilé), kamizolka, živůtek, vesta, Weste.

Girant (fr. žirant), převodce směnky. Der Anweiser eines für ihn ausgestellten Wechsels auf einen Anderen. Vz Giro.

Giratar, a, m., převodník směnky. Vz Giro.

Giro, a, n. (fr., žiro, žíro), převod, indosace, rubopis. Prohlášení na rubu směnky psané, jímž postupuje vlastník směnku a veškeré právo z ní vzešlé, ale sám nástupci z toho práv jest, že bude směnka v čas zaplacena. Kdo směnku převádí, sluje *girant n. indosant n. rubopisec n. převodce*, nástupce pak *giratar n. indosatar n. rukopisník neb převodník.* Vz více v S. N. III. str. 391. Schriftliche Uibertragung eines Wechsels auf einen Anderen.

Girovati, směnku na někoho převésti. Vz Giro. Einen Wechsel auf einen Andern schriftlich übertragen.

Git, u, m., z něm. Kitt, V., tmel.

Gj (hj) rozlišovalo se před *a, e, u* v hustší sykavku *ž*, jenom u sloves 4. třídy v *z*. Vz Ilj, Rozlišování.

Gl. Tato skupenina vyskýtá se nejvíce jen v cizích slovech Ht.

Glacé, fr. (glasé). Glacé-rukavičky = lesklé, hladké. Rk. Glanzhandschuhe.

Glacis, fr. (glasi), koliště, obhradí. Rk. Brustwehre der äusseren Festungswerke.

Gladiator, a, m., lat., šermíř, zápasník, Fechter, Kämpfer. U Římanův starých člověk provozující jako řemeslo bojování v cirku neb i jinde jak s dravými zvířaty tak i s lidmi. Vz více v S. N. III. 397.

Gladsko = Kladsko. Zlob.

Glagolice. Vz v S. N. III. 398.—402. Způsob slovanského písma.

Glaměti, na Slov. = seděti.

Glanc, u, m., z něm. Glanz, lesk, blesk. G. od sebe pustiti, dáti, vydati. V. G. barev. D.

Glancovati, z něm., leštiti. — **co čím.** Boty kartáčem (lesk jim dáti, cíditi, čistiti, leštiti). Us.

Glasgov, a, m., ang. (Glesgo), mě. v Skotsku. Vz S. N. III. 404.

Glasiren, něm., zmraziti, in Eis verwandeln; vyleštiti, vyhladiti, glänzend machen; polívati (hrnec), verglasen. Vz Glíditi.

Glasura, y, f., polévání; tenká sklovitá, moků neproponštějící kůra, která hliněnému nádobí dává lesk a činí je způsobilým k přechovávání tekutin. Vz S. N. III. 406. Glasur, Verglasung. Vz Glet.

Glauk-us, a, m., jm. řecké.

Glejch, kiejch, u, m., část váhy, skrze kterou jazýček n. výražek se klátí, das Waggericht, der Globen, Kloben. G., v němž jazýček chodí. V. Váha je v glejchu. Pr. měst. — Z glejchu vystoupiti, vykročiti. V. V kiejch přijíti. Žid. Vůle z gleichu vyšla. Brike.

Glejcha, y, f., z něm. Gleiche, rovnosť při stavbě. Rk. Glejchu slaviti.

Glejt, kiejt, u, m., z něm. Geleit, bezpečný průvod, v středověku branné mužstvo, které někoho někam doprovázelo, později průvodní list. Das Geleit, der Geleitsbrief. Glejtem zaopatřiti. D. Pán země a. hejtman mohou obecný glejt dáti než žádný jiný . . . glejtové nepomáhají žhářům, lúpežníkóm, zlodějóm atd. Tov. K. 65. Svobodný, bezpečný g. příchodu i odchodu, příjezdu i odjezdu. V. G. dáti. V. Dal mocný, bez pečný g. V. Vz Rb. str. 266; Gl. 50. — **G.**

— železné váhy bez misek. Us. — **G.** = glet. Vz Glet. — **G.** v horn. Bruchstück. V.

Glejtovati, glejt, průvod dáti. Geleit geben. V. Vz Glejt.

Glejtovní, od gleitu, Geleits-. G. list.

Glejtovník, a, m., der Begleiter. Vz Glejt.

Glet, u, m., gleit, uhlazené plátno, zboží kovové, kožené. Gl. — **G.**, *kočičí stříbro*, die Glätte. Reš. G. žlutý = zlatý, bílý = stříbrný, Gold-, Silberglätte. — **G.** = polévání hrnčířské. Töpferglätte. — **G.** = pěna od zlata, stříbra, Gold-, Silberglätte. V.

Gletový, gleitový, Glätte-. Voda g. Jád.

Glgotati = klokotati. Voda glgoce. Na Mor. — **G.** = chvěti se, schlottern. D.

Glíditi, polévati, glasiren. Na Slov.

Glivice, pl., l., něm. Gleiwitz, mě. v prus. Slezsku.

Glob-us, u, m. G. nebeský (světový, koule nebeská, Himmels-), zeměkoule (Erdglobus), vypuklý (Reliefg.). S. a Ž.

Glogov, a, m. (pol.), Hlohov, něm. Glogau.

Gloret, u, m. Terpentin. V.

Glori-a, e, f., lat., sláva. Gloria in excelsis Deo. Sláva na výsostech Bohu. Rk.

Glorifikace, e, f., oslava, Verherrlichung.

Glossa, y, f., z řec., jazyk; výklad, poznámka, Auslegung, Erklärung, Bemerkung. Rk. Tlumočení výrazu a smyslu temného. Bibli s glossami. Reš. — Glossa (výklad) jest báseň rozjímavá původu španělského. Skládá se ze dvou hlavních částí, thematu čili heslového úkolu a z variace čili výkladu. Thema — sloha to čtyřřádková z jiné vyuikající básně vzatá — jest základem a podává hlavní myšlénku, která ve čtyřech decimách zevrubněji se vykládá a to tak, že poslední verš každé decimy jest doslovně opakování jednoho verše heslového úkolu v tom pořádku, jakým tam verše za sebou následují. Rýmy proplítají se po vůli básnikově, musejí však ve všech decimách důsledně býti provedeny. Vz KB. 187. Kytice, almanach 1859.: Zvadlá růže. Deh.

Glossari-um, a, n., dle „Gymnasium“, slovář, výklad slov na kraji knihy. Anmerkungen, Randbemerkungen alphabetisch geordnet. — *Glossator*, a, m., vykladač slov, Wörtererklärer. — *Glossovati*, vykládati, glossy dělati, Glossen machen.

Gloza = Glossa. Gl.

Glycerin, u, m., tukosladina, alkohol trojsytný. Vz S. N. III. 418.

Glykonický verš, skládá se ze spondeje, choriambu a iambu: ‿ ‿ ‿ ‿‿ ‿ ‿ ‿. Hymny prozpěvuje k nebi. Sloupem lásky boží krytý. Jg. KB. 6. Sbíhá se sám o sobě, jako v Jg. Slovesnosti str. 715. aneb ve spojení s jinými verši, jako v Č. Čít. pro v. gym. stř. 432., 567. Zk. Ml. II. 197. — Vz Šš. 20.

Gment = Kment. Gl.

Gmund, Gmunden, mě. v Horních Rakousích. — *Gmundský*.

Gňavití = mačkati, drucken. Na Slov.

Gněvín, a, m., zastr. = Most, Brüx. Mus.

Gnězdno, a, n., Hnězdno, něm. Gnesen.

Gnoma, y, f. Od přísloví gnomického (vz Přísloví) liší se vlastní gnoma čili průpověď (Sinnspruch) jako báseň umělá od písně prostonárodní. Jsoue plodem literarním obsah myšlénkový běře z názoru prostrannějšího a hledí si též formy umělejší, obyčejně metrické. KB. 218.

Gnomický, z řec., propovědní, gnomisch, denksprüchlich, bildlich, sinnreich.

Gobry-as, a, m. Peršan.

Goddam, ang. (goddem), Bůh mě zatrať. Rk. Gott verdamm' mich.

Gödlng, Hodonín.

Görlitz, Zhořelec.

Görz, vz Gorice.

Göth-e, a, m. Vz E (v skloňování).

Göttingen, Gotinky, dle „Dolany“, mě. v Německu. Jiní: Gotting (. . . k), n, m.

Golčův Jeníkov, gt. Golčova Jeníkova, dat. Golčovu Jeníkovu atd. Podlé Otcův. Goltsch-Jenikau.

Golf, z řec. (κόλπος), záliv, zátoka, chobot. Meerbusen.

Goigas, u, m., flanel angl. a turecký. Techn.

Goliáš, e, m., obr filistinský, Goliath.

Goliat, a, m., hmyz. Goliath. Krok.

Golíř, e, m., z lat. collare, šátek na krk, Halstuch. Tabl.

Gomb, gombík, u, m., na Mor. bmubík, bříškovitý (Mřk.) knoflík. Na Slov. D.

Gomba, y, f., boule, na Slov. Eine Beule.

Gombačka, y, f., špendlík. Na Slov.

Gombář, e, m., pasíř, Gürtler. D.

Gondola, y, f., it., kocábka k projížďkám v Benátkách. Lustschiff. Rk. — *Gondolník*, a, m., Goudelschiffer, Gondolier.

Goniometer, tru, m., z řec., úhloměr, Winkelmesser. — *Goniometrie*, e, f., úhloměrství, Lehre von der Messung der Winkel. Vz více v S. N. III. 442.

Gořaika, y, f., na Slov. = Kořalka. Jg.

Gordi-um, a, m., mě. ve Frygii. — *Gordiův uzel*, uměle udělaný uzel od krále frygijského Gordia, jejž Alexander roztal.

Gore (= hoře) = běda. L. S. v. 95.

Gorgi-as, a, (e), m. jm. řec. sofisty.

Gorgo, gt. Gorgony, f.; pl. Gorgony, tři sestry v západních končinách oceanu bydlící, panny okřídlené a hadovlasé; zvl. slula Gorgo třetí z nich, Medusa (první Stheno, druhá Euryala), jejímž pohledem každý zkaměněl a kterou Perseus usmrtil. Z krve její zrodil se křídlatec Pegasus. Hlava její vsazena do pavezy Palladiny. Vj. — *Gorgonský* = strašlivý, gorgonisch, schrecklich, furchtbar, schauderhaft.

Gorgoret, u, m. G. břitký Pajolův. Vz Nástroje k operacím kamene. Cn.

Gorice, e, f., slovin. Gorica, it. Gorizia, něm. Görz, mě. v Pomoří. — *Gorický*. — *Goričan*, a, m. Vz více v S. N. III. 447.

Gospod, a, m., pán, zvl. Bůh, zastr. Nyní hospodin. S. N.

Gostinné, vz Hostinné. Gl.

Gotha, y, f., mě. v Německu. — *Gothský*. — *Gothan*, a, m., pl. -né.

Gothický, gotický, gothský, gothisch, altdeutsch. G. jazyk, písmo, sloh. Vz více v S. N. III. 456. — 458.

Gothové, větev národa staroněmeckého. V. Ein altdeutsches Volk. Vz S. N. III. 459.

Gothština, y, f., gothský jazyk, zvyk, gothisches Wesen. L.

Gourmand, fr. (gurman), lahůdkář, labužník, břichopásek. S. N. Feinschmecker, Leckermaul, Vielesser.

Gouvernante, fr. (guvernant), pěstounka, vychovatelka, Rk., guvernantka, Erzieherin, Lehrerin, Aufseherin über die Kinder.

Gouvernement, fr. (guvernman), správa zemská, řízení zemské, vladařství. Bezirk, Statthalterschaft. — *Gouverneur* fr. (guvernér), a, m., vladař, náměstník, Statthalter; pěstoun, vychovatel, Erzieher.

Govoriti = hovořiti, mluviti. Výb. I. Vz Hovořiti.

Gr. Touto skupeninou počínají se jen cizí slova. Místo *gr v sever. Čech.* posud slýchati *kr:* krešle m. grešle. Za starých časův bylo i kroš m. groš vůbec oblíbeno. — *G v gr rozlišuje se* v sykavku *z:* zrno, cf. granum. — **Gř.** *G* v *gř* (později *hř*) *zcela zaniklo* nejen v cizích slovech: Řehoř a Řek (z: Gregorius a Graecus), než i v domácím příjmení: Řivnáč. — *Slováci naopak užívají „gr“* i v domácích slovech a často i místo jiných skupenin a zejména m. *kr, dr:* grib, zní i hrib, grajcar m. českého krejcar a něm. Kreuzer. Ht. Vz G.

Gracch-us, a, m., jm. římské. Vz S. N. III. 467.

Gracie, e, f. 1. Charitky, tři průvodkyně Venušiny. Die Grazien. — 2. Jemnosť, něžnosť v pohybech a u výrazu. S. N. Anstand, Anmuth, Grazie.

Graciosní, milostný, půvabný, příjemný, graciös, lieblich, angenehm, reizend, huldvoll.

Grad, u, m., 1. o mincích. Jmenovitě má každý zlatý 23 graduov míti. Arch. V., 497. Vz Stupeň. — 2. Doly baňské. Že v gradich dolejších málo kde mohli těžiti. Pam. Kut. (149.). Gl.

Gradace, e, f., z lat., stupňování, vystupování; postupování. G. jest, když se od slova slabšího k silnějšímu a naopak od slova mocnějšího k slabšímu přechází. V první příčině jest vzstupování (klimax), v druhé sestupování (antiklimax). Na junoši roste duhec, dub. Rkk. Vyrazil z junoše duši, dušici. Rkk. Zvůlečko, zvůle má, dobře jest, kdo tě má. Pís. mor. A protož dobře prázdnosť a zahálení od některých matkou a chůvou všeho zlého jmenuje se. Čít. Zk. Ml. II. 172. Vz Mus. 844. str. 434. Gradation, Abstufung, Steigerung.

Grad-aus! V přímý-směr! Čsk. Z rovna!

Gradiška, y, f., G. Nová, Stará, Turecká n. Bosenská. S. N.

Graduai, u, m., foliant. L.

Graduale, e, n., z lat., zpěv na stupních (v kostele), Staffelgesang; částka mše, kterou po epištole zpívají. — *Graduální,* stupňový, Staffel-; g. papír (regalní, největší arch). V. — *Graduovati,* stupňovati, nach Graden abtheilen; na hodnosť povýšiti, eine Würde ertheilen. Rk.

Gradus ad Parnassum, lat., krok k Parnassu, rukověť ku cvičení-se v latinských veršich. Rk.

Graefenberg (. . k), u, m., lázeňské mě. v rak. Slezsku.

Grafický, z řec., písemní, schriftlich; popisný, graphisch, beschreibend, zeichnend.

Gram (gramm), u, m., činí 10 decigramů či 0.06 lotu či as $^1/_5$ kventlíku. Vz Váha.

Gramlavý, na Slov. = zimou skřehlý, vor Kälte starr. — Na Mor. = chromý, kulhavý, netečný v chůzi, Mřk.; nemotorný, neohrabaný; též gramla. Ty gramlo! Brt.

Grammaire, fr. (grammér), grammatika, Grammatik.

Grammatický, mluvnický, grammatisch. — *Grammatik,* a, m., znatel, písatel mluvnice. Grammatiker. — *Grammatika.* D. G. všeobecná, zvláštní; etymologická (slovozpyt) a syntaktická (skladba). S. N. Vz Mluvnice. Grammatik. — **Grammatikalní,** grammatikalisch. — **Grammatikář,** e, m. = grammatik. Jel.

Grammový. G. závaží. Čk. Gramm-.

Gran, u, z lt., *zrno,* das Gran. Gran má míru pepře neb zrna ječmenného. Karat činí 4 grany. Kram. — 2. *Řeka,* Hron. — 3. *Město,* Ostřihom v Uhřích. Rk. — 4. **G.** na Mor. = Krajinec (Krainer), prodávající po venkově látky na šaty a p. Brt.

Granát, u, granátek, tku, m. — 1. G. — *strom a ovoce* jeho, der Granatenbaum, Granatapfel. — 2. *Koule k střílení.* Vz Dělo. Puma, Granate, eine mit Pulver gefüllte Brandkugel. — 3. *Červené neštovice* na tváři. V. Finnen. — 4. *Kámen.* Der Granat. Kat. 981. Obsahuje kyselinu křemičitou, kysličníky vápnatý, hlinitý, železnatý, hořečnatý. Bř. G. zrnitý, celistvý. G. obecný, drahý n. orientský, český n. pyrop. G. hnědý, zelenavý, černavý, třešňový, modročervený, červený. Vz Drahokam. Bř.

Granátice, e, f., ovoce granátové. Granatapfel. Mus.

Granátnický sbor, Grenadiercorps.

Granátnik, a, m., Grenadier. Granátníci, vojáci, kteří dříve házeli granáty; nyní vojáci jádro pluku tvořící. Rk.

Granátový. G. oheň; strom, jablko; kámen. Granat-. Vz Granát.

Grand, fr. (gran) veliký, gross. — 2. Velmož španělský. Hoher Adeliger in Spanien.

Grandezza, it., velkomyslnosť, vznešenosť, Hoheit, Stolz. Con g., grandioso,vznešeně. Rk.

Grani-cus, ka, m., řeka v Troadě.

Granit, u, m., z lat. granum, žula, zrnovec (hornina). Der Granit. Porfir červenavý s zrny černými. — *Granitový,* Granit-. G. skála.

Gratia, lat., dík. Gratias, díky. Dank.

Gratiale, e, n., lt., pocta, dar v poctu, dar k poctě. Dankgeschenk, Dankgeld.

Gratifikace, e, f. Dar v poctu n. k poctě, dobrovolná odměna; náhrada. Rk., S. N. Gnadengeschenk; Vergütung.

Gratifikovati, darovati co komu pro poctu, netiti koho čím; nahraditi co komu. Rk. Gratificiren, begünstigen, willfahren, verehren, beschenken.

Gratulace, e, f., z lat., blahopřání. Gratulation, Glückwunsch. — **Gratulant,** a, m., kdo komu (dobrého) přeje, Gratulant, Glückwünscher. — **Gratulovati** komu, přáti komu dobrého (ku př. štěstí), gratuliren, Glück wünschen. Rk.

Gratz, Hradec Štýrský.

Grave, z lat., vážně, zdlouhavěji než andante. ernst, feierlich. Hd.

Gravirovati, rýti (do mědi, oceli, kamene), graviren, graben, stechen, ausschneiden.

Gravis (accentus), přízvuk 1. snížený, 2. přidušený. Fall-, Schwer-, Tiefton einer Silbe.
Gravitace, e, f., z lat., tíže jakékoliv hmoty, zvl. těl nebeských. Vz S. N. III. 482. Gravitation, Schwerkraft.
Graz, vz Gratz.
Grča, (hrča) na Slov., kamnovec; uzel (Knorren im Holze. Rk.). Na Mor.: boule na těle. Mřk.
Grecký = řecký, griechisch. Tur. kron.
Grefa, y, f., gref, u, m., na Slov., žebřina u vozu. Wagenleiter.
Gregor, a, Greguš, e, m. = Řehoř, Gregor. Na Slov.
Gregorianský kalendář, *lépe:* Gregorův. Nový k. opravený od papeže Řehoře XIII. r. 1582.
Grek, a, m. = Řek, der Grieche. D.
Gremi-um, a, n., dle „Gymnasium", klín, lůno, Schoss; družstvo, střed, sbor, spolek, Verein, Gemeinschaft. G. (sbor) lékárnické, kněhkupecké, velkokupcův. J. tr.
Grešle, e, f., grešlička, y, f. Ein Gröschel. Groš má čtyry grešle, grešle tři vídeňské. Us. Dal by se pro grešli zvrtati. Za krále Holce, když byla za grešli ovce. Prov. To je grešlička (skrblík). Kdo se na grešli narodil, nikdy grošem nebude. Č.
Grešlička, y, f. vz Grešle. — **G.**, y, m. a f., grešličkář, e, m., držgrešle, houžvička, der Knicker, -in. Jg.
Grgati se, Grgá se mu = říhá se mu. Na Slov. Vz Krkati, rülpsen.
Gricina, y, f., hezké děvče. Ein hübsches Mädchen. Na Slov.
Gričný, driečný, pěkný, hübsch. Na Slov.
Griebě = hřbě.
Griff, vz Gryf.
Grimassa, y, f., posuněk, pitvora, pitvoření. Rk. Grimasse, Zerrgeberde, Fratze; Ziererei.
Griska, y, f., krupice, Grütze. Na Slov.
Grlačka, y, f., kulatá tykev, kulatá láhvice, runder Kürbiss, runde Flasche. Rybay.
Grlák, a, m., doupňák, wilde Taube. Na Slov. —
Grlatý = volatý, kropfig. Kom. Vz Grlák, Grlo. —
Grlo, a, n., grvol, u, m., vole, Kropf. Na Slov. —
Grman, u, m., puchr. I na dobré slívě g. roste. Bern. Pflaumentasche. Vz Puchr.
Grně, krně, ě, f., die Klinge. Na Mor. D. Na Mor.: malý, špatný srp. Mřk. Grňa na Mor. též nadávka: Ty grňo nemotoro, hlupče! Brt.
Grnečné = hrnečné.
Grobian, a, m., hrubian, hrubec, hrubeš. Grobian.
Grobianka, y, f., hrubá žena. Grobianin.
Grobianský, grob. G-sky si počínati. Br.
Grobianství, n. Grobheit. Nezdvořilosť mrzutým g-stvím zapáchá. Kom.
Gróf, a, m., hrabě, Graf. Na Slov.
Grog, u, m., nápoj z rumu, cukru a vody.
Grony, Gronsko, a, n. Grönland. Vz S. N. III. 501.
Gros, fr. (gró), hlavní část, množství, Menge, grosser Haufen, das Grosse, Ganze; en gros (an gró), obchod etc. ve velkém, im Grossen handeln. — Gros d'armée, hlavní vojsko, jádro vojska bez předních stráží, zadního voje a pomocných sborův. S. N., Rk. Die Hauptmacht.
Groš, e, kroš, e, grošík, u, grošek, grošíček, čku, m. Der Groschen. Na Mor. gt. pl. groší. Mkl. Z lat. grossus, *tlustý peníz* (dřívější brakteaty byly tenké stříbrné plíšky). První groše byly v Čechách raženy r. 1295. nebo 1300. a platily po 35 (nynějších) krejcařích. Takový český groš dělil se na 12 bílých peněz. R. 1470. platil groš už jen 10 (nyn.) krejc. Později měl groš zase jinou cenu a nejdéle se udržel groš mající cenu 3 kr. (nyn. 2 kr.). V Těšínsku počítá obecný lid dosud na „české", n. p. vejce po jednom českém za dva nové. Fr. Vz více v S. N. III. 504., v Jg. a v Gl. 51. — 53. — *Groš široký* zlatý (18 zl. 90 kr.). *Český* = groš český. Sebází mu z kopy groš (poslední̇ho se mu nedostává. Vz Nuzný). Lb. Spadl mu s kopy groš (ztratil chuť, dobrodějce). Vz Dobroděje. Č. Utrácel od groše českého deset bílých peněz (gr. 10 dle jiných 9 bílých peněz či denarů). Vz Marnotratný. Č., Lb. Tajný, jakoby bířicí groš dal. Vari (ustup) haléři, ať groš sedne. Haléři, dej místo groši. Č. Groš na střechu uvrže, dva mu spadnou. Vz Štěstí, Štědrota. Lb. Č. Štědrý groš na střechu uvrže, dva mu spadnou. Jd. Drž g., aby ti zlatý neutekl; Kdo nedrží groš, zlatého se nedočká. Vz Šetrnosť. Kdo se na grešli zrodil, těžko mu grošem býti (vz Štěstí); Bohatému groš, chudému dítě. Lb. — **G.** = *peníz, haléř, maličkosť*, Groschen, Pfennig, Heller, Kleinigkeit. Vpadl by v oheň za grošem. L. Jeden nespravedlivý g. sto jiných spravedlivých z kapsy vyhání. Na Slov. Vz Nespravedlivý. Jeden cizí g. ztrávil vlastních koš. Hrš. Nemá rozumu ani za groš. L. G. kopy střeže. Jg. Když sobě pro g. hladu nžene, ani dvěma ho nevyžene. Prov. Dal mu na cestu některý groš (něco peněz). Štelc. Dal by si pro g. koleno vrtati. Vz Lakomý. Lb. Grošem smrdí. Mt. S. Žádný od jednoho groše nemôž dvů odkázati. Vš. VIII. 10. — **G.** = *peníze, majetnosť*, Geld. Lepší zdraví než groše. Lakomý na g. Na můj g. (= náklad). Jg. Na g. obecní vystavěti dali. V. Na svůj groš něco vystavěti. Svěd. 1569. Na obecní groš dochování jsou smrti. Let. 432. Zemané na svůj groš na vojnu jedú. Hos. 83. Grošům oči protírati. Lom. Svatojanský g. = závdavek. G. od býka. Stiergeld. G. svatého Petra (daň papežovi). Peterspfennig. L. G. botový = hotové peníze. Bares Geld. Jg. — Dostal svůj g. = svůj díl (byl vyplísněn).
Grošák, u, m., peníz groš platící, ein Groschenstück. D.
Grošík, u, grošíček, čku, m., malý groš, peníz, das Gröschchen. Jg.
Grošovitý, groschenartig. G. kůň, Apfelschimmel.
Grošový. G. chléb, ráz. Groschen-.
Grotesky, pl., f., divé obrazy. Rk., Nz. Unnatürliche, seltsame Gestalten, seltsames Bilderwerk.
Groulití, gruliti = rochati, grunzen. Na Slov. —
Grule, pl., f. = zemáky, Erdäpfel. Na Slov.

Gruliti, vz Grouliti.
Grumle, grumble, e, f., vz Drudačka.
Grumple, pl., f. = zemáky. Erdäpfel. Na Slov. Fr.
Grún, grůn, u, m., stráň hory, Abdachung; dle jiných = vrch, zvl. pahorek z veliké hory u prostřed vyvstávající. Jg. Vz Konějar. Slováci říkají ‚gruň' n. p. v písni: Hore gruňom, dolu gruňom atd. Fr.
Grund, něm. Zu Grunde gehen: zahynouti, přijíti na zmar, na koráb; bráti (vzíti) za své. Der Entscheidung eine Urkunde zu Grunde legen. Rozhodnouti věc na základě listiny. Was einer Sache zu Grunde liegt. Na čem věc se zakládá. Auf Grund einer Verfügung etwas veranlassen. Za příčinou nějakého opatření něco způsobiti. Mit Grund befürchten. Právě se obávati. Rk. G., důvod, příčina. Etwas von G. aus verstehen, rozuměti něčemu od kořene. Rk. —
Grůno, a, n. Grönland. Kram. Vz Grony.
Grünšpan se říká, z něm., m. plísta, zelenorez, modř měděná, měděná rez, zelená rez, mědirez, plíseň měděná, hel, měděnka. Šp.
Grunt, u, m., z něm. Grund, *lépe: 1. dno, spodek*, der Boden. *2. Základ*, Grund. *3. Pole, polnosť, pozemnosť, dědina, statek* (zápisný, svobodný, duchovní, zákupní). Grunt, Gut. Vz tato slova. — **G.** = *základ*, rus. tvrď. G. stavení. Hluboké a široké grunty v zemi vybral. Háj. Grunt klásti, položiti, založiti, zakládati. Jg. Do gruntu padnouti = zahynouti. V. Z gruntu n. ode dna vyvrci. Jg. Z gruntu srdce. Z gruntu vystavěti. Do gruntu zkaziti. Z gruntu vyhořeti (docela). Us. — **G.** = *statek*, dědina, V g. někoho uvésti. Štelc. Držitel gruntu. D. Na svých gruntech každá vrchnosť ustanoviti může, co chce. Kom. Stavěti na výš i na hlubinu na svém gruntě bez ublížení druhého každý může. Pr. Běží mu o grunty (o věc důležitou. Vz Nebezpečenství). Lb., Č. Vz Rb. str. 266.
Gruntoknihovně kapital vymazati, šp. *m.*: kapital v gruntovních knihách vymazati. Bs. —
Gruntovati, grunt dělati, gründen. D.
Gruntovně, vz Gruntovní.
Gruntovní, -ný, pevný, stálý, Grund-. **G.** důvod, gründlich. Gruntovně koho vyučiti, V., něco ukázati. Solf. Něco gruntovního o něčem nařiditi. V. — **G.**, ke gruntu, k statku se vztahující, Grund-. G. plat, daň, knihy (knihy veřejné), poddaný, služebnosť, úvěrek. Vz více v S. N. III. 510. — *Gruntovník*, u, m., majetník pozemkův. Der Grundbesitzer.
Gruntovnosť, i, f. Gründlichkeit. Rk.
Grznár, koznar, u, m. = koželník, Kürschner. Na Slov.
Gryf, a, m., *noh*, Greif. Háj. — **G.** *na podkově*, Griff, vz Odsadec. — **G.** *chytrosť*. Kom. Opatrným gryffem ho osvobodil. V.
Grynta, y, f., slina, Geifer. Na Mor. D., Puch. —
Grypta, vz Krypta.
Gt se směžďuje v *c:* moc m. mogtь.
Guano, a, n., trus ptačí na ostrůvcích podél břehů peruských a chilských v Americe, jenž jest 50 — 60 stop tlustý. Mimo to je v Bolivii, Patagonii, na západním pobřeží africkém, na mysu Dobré Naděje, v Islandu a v Australii. Nejlepší je peruský. Vz více v S. N. III. 517. Vogeldünger.
Guardian, kvardian, a, m., představený kapucín., františ. kláštera. Rk. Klostervorsteher.
Guba, y, f., chlupatá houně, zottige Kotze. Na Slov.
Gubatý, huňatý, zottig. Vz Guba.
Gubernator, a, m., z lat., správce země, V., Kom. Landesoberster. — *Guberni-um*, a, n., dle „Gymnasium", řízení zemské, správa zemská. Rk. Das Gubernium, Landesregierung.
Guča, chumel něčeho. Na Slov.
Guerilla, y, f., (gerilja), malá válka, špan. Krieg mit umherstreifenden Banden.
Guillotina, y, f., fr. (gilotyna), stínací nástroj, S. N., stinadlo, zřízené r. 1792. od franc. lékaře Guillotina. Rk. Guillotine, Fallbeil.
Guirlande, fr. (girland), ozdoby z květí, pletenec n. točenice z květí n. listí, girlanda. S. N., KB. Květinové pletivo, věncoví. Šp. Blumengewinde, Blumenkränze.
Guitarre, kytara, spanische Cither.
Gula, gulka, y, f., koule, Kugel. Na Slov. D. — 2. **G.**, stádo hovězího dobytka. Ochsenheerde. Na Slov. Plk.
Guláš, e, m., pastucha, na Slov. Ochsenhirt. Vz Gula. — Konsky masa na cibulce dušeného a zapraženého s paprykou. Gollaschfleisch.
Gulaše, e, f., moučná kaše. Mehlbrei. Na Slov. —
Guldanec, nce, m., zlatá ruda. Golderz. Gl.
Guldantrop, u, m., z něm. Goldtropfen, das Rothgültigerz, welches tropfenweise im Stein vorkommt. Gl.
Gumma, y, f. (gummi, klí, klovatina, Gummi, Schleimharz), třešňová, bassorská, australská, tragant, S. N. III. 536., arabská. Šp. Gummi, kteréž ze stromu teče (míza); g. či pryskyřice jalovcová; mořské (Agstein). V.
Gummi, n. = gumma. — G. elasticum, v obec. mluvě: kumilastyka, v již. Čech. kolomastyka, Kts., kaněuk, pružec. Federharz.
Gummovati, gummou napouštěti, gummiren. Jg.
Gummovatý, gummovitý, gummicht. Jg. G. stromy. Kom.
Gummový. G. střevíce. Gummi-.
Gunar, a, m., houser, der Gänserich Na Slov. Jg.
Gustiosní, z lat., chutný, vkusný, schmackhaft, köstlich. S. N.
Gusto, a, n., z lat., chuť, vkus, Geschmack. De gustibus non est disputandum. Proti gustu žádný dišputat. Us.
Guta, y, f., mrtvice, Schlagfluss. Na Slov. Jg.
Gutna, y, f. = gdoule.
Gutta perča (gutta percha). Vz S. N. III. 541. —
Gutturalis, lat., hrdelní. Consonans g. = hrdelní hláska, hrdelnice. Rk. Kehlbuchstabe.
Gv. Této skupeniny se Čechové i v cizích slovech štítí, říkajíce na př. raději: kvalt nežli gvalt m. něm. Gewalt. Ht.
Gvajak, u, m., rostl. routovitá. Rostl. — *Gvajakový*. G. dřevo = ebenové. Br.
Gvalt, kvalt, u, m., z něm. Gewalt, násilí, prudkosť. D.
Gvar, u, m., z něm. Gewähr. G. zaručiti. Kdyby rok minul, jest gvarn prázden a rukojemství. Pr. pr. — Jg.

Gvardian, vz Guardian.

Gvarnise = die Garnison, posádka, zastr. Gl. —

Gygati = hykati.

Gyg-es, a, m., jm. vlastní krále lydského.

Gymnasijní, lépe než gymnasialní (toto má dvě přípony adjektivní. lat. a českou). G. professor, učitelství, učení, záležitosť, věc, J. tr., žák (gymnasiasta). Gymnasial-.

Gymnasi-um, n., z řec. G., 2. -a, 3. -u nebo -i, 4. -um, 5. -um, 6. -u nebo -i, 7. -em; pl. 1. -a, 2. -í, 3. -im, 4. -a, 5. -a, 5. -ich 7. -i. — V starší době se taková slova neskláněla. Někteří tak posud činí, ale v pl. skloňování jich přece vyhnouti se nemohou; tedy lépe činí, skloňují-li i singular. Jiní v dat. a lok. sg. *u* v *i* přehlasují: gymnasiu — gymnasii; ale přehlasování neděje se všude pravidelně: odlučuji a ne: odlučiji, zarmucuji a ne: zarmuciji, co se ovšem dělo v 14. stol. Vz více v S. N. III. 549. G. realní, realně. Realg.

Gymnastický, z řec., tělocvičný. Gymnastisch, kraftübend.

Gymnastika, y, f., z řec., tělocvik, umění o pohybech těla. Gymnastik, Leibesübungskunst, Turnkunde. G. vojenská, diaetetická, athletická; lékařská (aktivní a passivní). Vz S. N. III. 548.

Gyps, u, m., sádra; sádrovec. Gyps. Chléb s gypsem pečený prodával. V.

Gypsovati, sádrou ovrhovati, upravovati, gypsen. D.

Gypsový, sádrový, Gyps-. Jg.

Gütig, vz Gefällig.

Gzel, e, m., žertéř, ein Schäcker. — G., bzec, neposeda, ein Muthwilliger. Bern. — Jg.

Gzims, u, m., z něm. Gesimse, kranzle, římsa, vypuštění nad okny, na Slov. pásek, podvlak. D. — Jg.

Gzíti se, il, ení = dováděti, žertovati, scherzen, schäckern; bzíti se, muthwillig handeln. Na Slov. — Jg.

Gzivosť, i, f., bzivosť, schäckerhafte Beschaffenheit. Na Slov. Bern.

Gzivý, bzivý, schäckernd, scherzhaft. Bern. Na Slov.

H.

Průlina, kterou se béře proud mezi kořenem jazykovým a zadním patrem i čípkem, jest při *h* a *ch* užší nežli při *a* a jde na *h* proud mírný, na *ch* prudký. Gb. Listy filolog. a paedag. II. 155.; Úvod. do mluv. čes. 14. Jest tedy podlé nělánkování svého **h souhláska hrdelná**, vzhledem k proudu, jenž jest netonavý, netržitý, mírný, dunivý, *zvučná čili jasná*. Gb. Úvod. 21. *Souhláska ta* **není původní** a protož se také v mnohých jazycích ani nenalezá, jako v řečtině, staroslov. atd. *V českém jazyku vystupuje místo staršího a původního* **g** *teprv v památkách 12. stol.*, ačkoliv se domnívati můžeme, že jako *ř* již dříve vyslovováno bylo. V dřívějších listinách se nenachází, nýbrž *g*: Praga, Dragomir, gnáti, gora, glubok, gledati — Praha, Drahomír, hnáti, hora, hlubok, hledati. Zk., Kt., *Jg.* — *Jiní Slované* na místě *h* píší a vyslovují *g*: gora. **H** je v Čechách, na Moravě, v Uhřích a v některých krajinách ruských a polských; **g** pak na Visle, na Dněpru, u poledních Slovanův zadunajských. D. *Rusové*, ač vyslovují h, přece g píší: boh — bog. Také u nás posud gořalka nezní hořalka, nýbrž kořalka. Jg. Místo *h* slyšeti *ve vých. Čech. g.* Vz G. — **Souhláska h přetvořuje se v z a ž.** Ale tato změna je z doby pozdější, neb litevština jí nezná; vznikla tedy, když slovanština a litevština již se rozdělily. Schl. *Tedy* 1. v **z. V kořenech a pnech:** hiare — zeji — záti, skr. aham (ego) a hima (frigidus) — strč. jáz a slov. zima. Ht. Zv. 99. Plouhati se — plaz — plaziti se, Šf., hrdlo — zřídlo. **V ohýbání slov** a) před **l, i:** *α) v nom. pl. masc. substantiv a adjektiv znamenajících živé bytosti:* koželuzi, nazí (Gt. F. 101.); *β) v lok. pl. podst. jmen:* koželuzích; (Gt. F. 101.); *γ) v imperativu časosloe 1. třídy:* pomohu — pomozi — pomoz, střehu — střezi — střez. *Pozn. Vynechá-li se i po z, tu* **obecná mluva** *náhradou* **z** v **ž** *mění:* pomož, střež. — *Pozn. 2. V nom. pl. mužských jmen životných nemění se* **v mluvě obecné východ. Čech h:** pěkný struby (pěkní pstruzi). Taktéž *v ždiarském pohoří*: drahý kupci. A i jinde. *Ale v Krkonoších se mění*: mnozej, ubozej (mnozí, ubozí). Šb. — b) *Před ě (před e m. ě) v ohýbání a tvoření příslovcí od jmen přídavných*: v noze, v tuze (m. tuzě od tuha), tuhý — tuze. Ht., Gt. F. 101. — *Pozn. 1.* Před *e* (m. *ě*) se *h na Slov. z pravidla nemění*: v nohe, řidčeji: na noze. Šf. *Taktéž se nemění v jihozáp. Čechách v komparativu*: drahejší. Šb. — *Pozn. 2. Před e* **v instrumentale** *se nemění*: Bohem, během, na Slov. Bohom, behom, poněvadž zde *e* z *o*, ъ vzniklo. Mkl. Cf. Ht. Zv. 102. — 2. v **ž.** a) **V kořenech a pnech:** hřada — žerď n. žrď, hnáti — ženu, hříbě a hřebec — na Slov. žriebä a žrebec, hláza — hlíza — žláza. Ht. Zv. 99. — 2. **V ohýbání** a) *ve vok. sg. masc.*: bůh — bože, vrah — vraže (Gt. F. 95.); b) *v časování před koncovkami: -eš, -e, -eme, -ete a -en v příčestí trpném*: mohu, můžeš, může, můžeme, můžete, mohou, přemožen, svržen, střižen. Vz *h* se přetvořuje v *z* v ohýbání slov: a, *γ*. — c) **Ve tvoření slov:** *α) na konci slov pravidelně*: lež od lh-áti; *β) před i, e m. ě a před strčes. a slov. a*: touha — toužiti, druh — družice — družina, trh — tržiště, blaho — blažiti, plouhati se — ploužiti se, drh — držati — držeti (*e* m. *ě*, které z *a* povstalo), strč. stráža (stráže) m. strahia povstalého stupňováním *ě* v *a* ze střeh — striecí (střící), Ht. Zv. 101., sluh — sloužiti,

vláha — vlažiti, blahý — blažiti. Gt. F. 96., Šf., Kz; *γ) před příponami*: *-i*, *-ek*: bůh — boží — bůžek, potom: -an, -ba, -da. -kn, -ko, -ný, -ní, -ník, -ský, -stvo, -ství (před nimiž ь bylo, jež později s předcházejícím *h* směždčno v *ž*, Bž., -ьba, ьda, ьský atd. Kt.): druh — družba — družka — družný — družstvo, vrah — vražda, pruh — pružný, dluh — dlužník, roh — rožní, bůh — božský, Praha — pražský — Pražan, vláha — vlažný, Gt. F. 96., sluha — služný, Ht., Kz.; — *δ) v stupňování přídavných jmen a příslovcí* (před: -ěji): drahý — dražší, blahý — blažší, tuhý — tužší — tužeji, draho — dražeji — dráže. Vz Ht. Zv. 98. — 107. — **H se střídá** 1. s **ch**: hmatati — chmatati, hrčeti — chrčeti, Zk., hrtán — chřtán; *h* m. *ch* v některých stolicích na Slov. hyba m. chyba. dyhac m. dychať, vz: ch, c. Šf. — *Pozn. H před souhláskami tenkými a na konci slov vyslovuje se jako ch*: lehký — lechký, kněh — kněch, bůh — bůch, snih — snich; shořel — schořel, shon — schon. — 2. **š**: hmatati — šmatati. — 3. **b**: halamuta — balamuta, Zk., v Krkon. zhurcovať n. zburcovati. Kb. — 4. **v**: lívanec — líhanec, rozhor — rozvor, Zk., v Krkonoších *h* m. předložky *v*: h Jablonci = v Jablonci, h lůni = v lůnj — v loni, h Kopidlně — v Kopidlně, Kb., Šb.; *v* m. *h* v obec. mluvě: něm. Hachel — vochle. Vz V. — 5. **f**: hučeti — fučeti, hrčeti — frčeti. Zk. — 6. **c** před *-ti* v obec. mluvě: moeti (moci), přemoeti. — 7. **d** v obec. mluvě: tudle, fándle, čamrda (tuhle, něm. Fahne, čamrha). Jir. — 8. **k**: gořalka — kořalka (m. hořalka); v středních Čech. hde, hdy, nihdy (m. kde, kdy, nikdy); v některých slovech na Mor.: hdo, hde (m. kdo, kde). Šb. Vz K. Také v jihozáp. a severních Čech.: hdo, hdy. Šb. — 9. **j**. V jižních, východ. a středních Čech.: pihajice m. pijavice (v již. Čech.), pihavka m. pijavka (v střed. Čech.), pihauka (ve vých. Čech.). Kts., Šb. — 10) **m**: v jižních Čech. kotrhelec *m*. kotrmelec. Kts. — 11. **n**: ve vých. Čech., vz N. — **H se přesmykuje**: inhed m. ihned, mlha m. mhla. Zk. — **H jakožto přídech.** *Přídech h vyskýtá se* před **o** (Vz O) *v podřečí hanáckém* (a po celé západní Moravě, Šb.), *před* **a, i, u** *v podřečí domažlickém*. V 13. stol. v násloví dosti byl rozšířen, od té doby řiděeji se vyskýtá obmezen jsa *hlavně* na podřečí právě uvedená. Z části i ve spisovné řeči zůstal. *Hanácky*: hoves, hoběd, hopice, hočiť (učiti), hož (už). *Čech* zde obyčejně *v* předsouvá: voko, voves, voběd, (Hš.). *Domažlicky*: hale, Hanton, hucho, humřiť, huřad (úřad). *Staročesky*: hoheň, Hivan, hi (i). *V nynější řeči spisovné*: hádati (jadati), hedvábí (pol. jedvab), hejenk (něm. Abzng). *(Naopak h odmitnuto*: Jindřich — Heinrich). *Před l, m, r*: hlomoz, hmožditi, hmatati (matati, makati), hrdousiti (m. rdousiti a to od dusiti). *Vnitř slova*: Španhel, kaprhál, kalhoty (galioty), rozhřešiti (rozřešiti), rozhrušiti, drhnouti (od dr, dráti). *U přípon*: *a*: mizha (mlza), strejha (streje, strýc); — *ati*: říhati (ři-ji), míhati (mí-j-ím), mrhati, kulhati (pol. kulawieć), šmatlhati; — *avý*: kulhavý. Jir. — *Také v jiných krajinách Čech*: U Rakovníka: harmara, hulice, hůterý, Jg.; v Krkonoších: harest, hdnes, Kb., ve vých. Čech. Španhel, kaprhál, daňhel, hapatyka, hulice; ve Znojemsku před *l* a *r*: hlška (liška), hlpa (lípa), hn'e (nic), Šb.; v již. Čech.: hano, hambit, hapatyka, harest, halmara. Hanka, huzený, Kts.; v severn. Čech.: Hanton, Hanče, huzdař, hulice, haby, hrys, hnižc (níže). Šb. Také v Lužici. Jg. — **H se vypouští**: Rek m. staršího Hřek z Graecus, Ht., ze skupeniny *rhn*: trnouti m. trhnouti, Ht.; *v již. Čech.*: 1. *v násloví před r a ř*: vězda, vízdat, řmot, řhet, řeben, řebík, řebec. *Potom ve slovech*: loch (hloh), le (hle), tůle, semle, tamle, avšak: tenhle, tahle. *Dále ve zdvojení*: lele (hlehle); 2. *v středosloví*: zamouřit. rouznout (zamhouřiti, rozželhnouti), Kts.; *ve vých. Čech.*: lomoziti, rožeň (m. hrozen), Šb., Pánbu, bodejť; *v Krkon.*: vězdy, Kb.; *i jinde, ve slovech počínajících se s h a ještě některou souhláskou*: loch (hloh), řídel (řídel), řáti (hřáti), Šr., miza (mizha), bodejž, rozinka (hrozinka), řešiti (hřešiti), řmot, řeblo (hřeblo), Šb., lelele (hlehle), pořeb (pobřeb), vozd (hvozd). Jir. — **H příponou**: pstruh, C., pluh (plou-ti), tvar-o-h. Jg. — **H je znakem češtiny**: hora, hrom, noha, pluh. Šf. — **Jména v h ukončená jsou masc. a skloňují se** *podle 1. sklonění*; stran lokalu vz Lokal. — **Po h se píše v českém jazyku vždy y**, *nikdy* **i**: váhy, pstruhy, hynouti; **ne však v cizích slovech**: historie, Hispanie. Jg.

1. **-ha.** Přípona jmen podstatných: rozha (na Slov. také rozga), sluha, snaha, strouba, ostroha. Mkl. B. 281.

2. **Ha.** *Výraz a) podivení*. Ausdruck der Verwunderung. Ha, jak slavno. — *b) Radování*, der Freude. Ha, jaké štěstí! — *c) Smíchu*, des Lachens. To jsme se nasmáli, ha, ha, ha! — *d) Vysmívání se*, des Spottes. Ha! prve výskal, již dává na lidi. Prov. — *e) Bolesti, utrpení*, des Schmerzes und Leidens. Haha, nešťastný králi. Troj. — *f) Hněvu, nevrlosti*, des Unwillens. Ha, nešlechetný zrádce. Troj. — *g) Pobuzení*, der Aufmunterung. Vůl když má táhnouti, voláme nuň: ha ho! — *i)* — co. Rozumíš-li tomu, ha? Plk. — Jg. — *k)* Na Slov. a sice v Oravě: ha! — ano. Fr.

Haag, u, m., mě. v Hollandsku. Vz v S. N. III. 551.

Haase, stran skloňování vz E. Synové Bohumila Haase, známá firma knihtiskařská v Praze. Od r. 1872.: „Bohemia. Akcijní společnosť průmyslu papírnického a tiskařského. Dříve: Synové Bohumila Haase.“

Hab, u, m., habání, das Raffen. Jg.

Háb, u, m., vz Háby.

Habač, e, m., kdo habá, der Raffer.

Habaděje. Us. Mikenda. Vz Habedl.

Habák, a, m. — habač.

1. **Habán**, a, m., *novokřtěnec*, Wiedertäufer. Na Slov. — 2. Veliký a silný člověk, Us., *kolohnát*, *lancoch*, *klacek*, Lümmel, Bengel, Klachel. — 3. Na Mor. a na Slov. — *sobík*. 4. Též lichotně *o dětech*. To je habáň (dítě zdravé a veselé). Na Mor. Brt.

2. **Habán** (babáň, ě), u. m., *míč* (lopta, lobda). Na Slov. a na Mor. — 2. *Hubka* ku křesání. — 3. *Řezák*, Küchen-, Schlachtmesser. Na Mor. a Slov. D.

Habanský nůž, vz Habán, 2.
Habanství, n., sekta novokřtěnců; *habanstvo*, a, n., novokřtěnci, die Wiedertäufer. Bern.
Habarka, y, f., vařečka, Mischwerkzeug, habar. Na Slov. Koll.
Habarnice, e, f., rak zemský, Landkrebs. Jg. —
Habart, a, m., *strážník* pocestní neb tělesný, Gardist, Leibwächter, Wegwart. Br. — 2. *Pochop*, biřic. Gl. — 3. *Jezdec* předního voje. Gl. 54. — 4. *Eberhard*. Gl. 53.
Habati, habám a habu = chvatati, raffen. Kde tam habeš (= hmataje kam jdeš)? Koll.
Habatýr, vz Habedí.
Habeas-corpus-acta, z lat., zákon o bezpečnosti osoby v Anglii od r. 1697. Verhaftungsgesetz, nach welchem jeder Gefangene binnen 24 Stunden verhört sein muss. Vz více v S. N. III.
Habedí, n., habaděje, e, f., habatýr, u, m., Kleinigkeiten, drobnosti. Jest toho tu na habatýr = dosť. Us.
Habeš, e, m., země ve vých. Africe. Vz více v S. N. III. 556.
Habilitovati se, z lat., schopnosť k nějakému úřadu dokázati, zvl. u těch, již si spisem, veřejnou disputací n. přednáškou získali právo na universitě veřejně čísti. S. N. Seine Geschicklichkeit bewähren, sich befähigen, sich habilitiren. *Habilitace* ku př. k professuře. Rk.
Habina, y, f., prut, metla; též chabina. Llk. Na Mor.: chabrovec. Mřk.
Habit, u, m., z lat., oděv, kroj, zvláště dlouhý svrchní šat mnišský, kutna, flanda. S. N., V. Kleid, Tracht, Anzug; Ordenshabit, Mönchskutte. Jg.
Habiti, il, en, ení, **co kde**: rudu v moři, v lonhu (mořiti, beitzen). Vys.
Habituelní, z lat., obvyklý, gewohnt, gewohnheitsmässig, habituell. H. nemoc = dlouho trvající. S. N.
Habkati, po tmě rukou makati, tasten. Na Slov.
Habnouti, chabnouti, bl a bnul, utí, slabnouti, schlapp werden. D.
Habr, u, m., habřík, habříček, strom, Weissbuche, Hornbaum. H. tvrdý, východní, chmelný. Jg. Na Mor.: hrab. Brt. — **H.**, a, m., *tvrdý*, *zchytralý člověk*. Jest z Habrova n. z habru (= člověk tvrdý). Č. Je on veliký h. — **H.** = *hlupák*. Ty habře! Dummkopf! — **H.**, u, m., město v Čáslavsku, Habern. Jg. Vz S. N.
Habranky, ů, pl., m., šp. mince Ludvíka vévody bavorského. Gl. 54.
Habří, habroví, n., mnoho habrů, Hagebuchengehölz.
Habřina, y, f., les habrový, Hagebuchenwald. Na Mor.: hrabina. Brt.
Habrolistý. H. javor. Rostl.
Habroniti, vz Habrovati.
Habrov, a, m., vz Habr.
Habrovanští, sekta náboženská. Vz Gl. 54.
Habrovati, habrati, habroniti, schwer gehen, nemotorně choditi. — **se**. Již se habroní (již jde). Us. — **se s čím** (s něčím přicházeti; s něčím se nacházeti, nanositi). Jg. Vz Shabrovati.
Habrovec, vce, m., Hopfenbuche. Rk.
Habroví, n., habří.
Habrovina, y, f., habrové dřevo, Hagebuchenholz. — 2. Jest to h., je z habroviny, z Habrova, z habrův (o člověku tvrdém, neohbitém). Jg., Č.
Habrovník, u, m., habrový les, Hagebuchenwald. List. 1538.
Habrový, z (od) habru, Hagebuchen-. H. strom.
Habsburg, u (-ku), m. Vz S. N. III. 559.
Háby, ů, pl., m. = všední, vetché šaty, alte Kleidungsstücke; hadry, cáry. Dalo mu to do hábů = měl s tím pernou práci. Us na Mor.
Hacafrnda, y, f., ein Gauner in Weibskleidern. Rk
Hacafulík, a, m., malé, mladé dítě. Ty můj h-ku! Knirps. Dch.
Hacaperka, y, m. a f., otrhanec, ein Zerlumpter. Pís.
Hace, gt. hac, pl., f., hačky, f., *malá košilka*, nohavice do lázně, Badtuch. V., Kom. — 2. Spodní oděv, *nohavice*. Má s něho vzíti až do hac. Kn. Rož. Gl., V. Beinkleider. — 3. *Pás*, Binde. — 4. Ceckové hace. Lex. vet.
Hacka, y, f., hlína, Lehm. Jg.
Hacní, od hací. Vz Hace. H. (spodní) veš. Reš., pás.
Hacník, a, m., kdo hace dělá. — **H.**, u, m. = hace.
Hačati, hačnouti, čnul a čl, utí, hačávati = seděti, sitzen (o dětech). Vz Seděti.
Háček, čku, m. H. k zapínání, Häkchen, Haftel. Háčkem něco připiati. H. při poševě, u dveří, u pluhu, Jg., do chomoutu, zední, Kh.; k pletení (ocelový, kostěný, dřevěný), S. a Ž.; na klobouk; na tepny; spěnací, prostý v pevném držadle, dvojitý, s řetízkem Ilyrtův; tupý k rozvírání ran, ostrý; jemný na duhovku, jemný dvojitý, tupý, tupý k operaci v šilhání Dieffenbachův. Vz nástroje amputační, k pitvě, pro dobytčí lékaře, k operacím očním. Čn. Vz Hák. — Něco háčkem znamenati = virgulovati. Rk. Slova v háčkách neb závorách zavřena jsou. Novotný. — Ječmen má již háčky, je v háčkách = čas žíti jej. — **H.**, *obtížnosť*, Schwierigkeit. Ta věc má svůj h. (smyčku). Já ti v tom udělám háček. Us.
Hačeň, čně, m., nějaký pavouk. Krok.
Hačír, a, m., kočí na kozlíku sedící, Kutscher. Us. Turn.
Háčiti, il, en, ení, mit dem Haken fassen. Rk.
Hačitý, hakenförmig. Rk.
Hačkati = kolíbati. Koll.
Háčkatý, hakig. Rk.
Háčkol, u, m., conilera, kývoš. Krok.
Háčkolusk, u, m., rostl. vikvovitá, teramnus. Rostl.
Háčkovaný. H. podvazek, povijan, šle, čapka, pokrývka (ložní, stolní, dětská), střevíce. S. a Ž. Gehäkelt.
Háčkovatěti, ěl, ění, v háčky se měniti, sich häkeln. Přezralý ječmen háčkovatí. Us. Petrov. Dch.
Háčkovati, häkeln. — **co čím**. Vzorek novým háčkem h. Us. — **kde**: ve škole. — **co k čemu komu**. Dítěti čepičku ke křtu h. — **H.** = řetízkovati, řetízková očka

dělati, in die Luft häkeln. Šp. — se kde — váznouti. Lépe dobrou cestou jeti nežli necestou háčkovati se. Us. Jg. Stecken bleiben.

Háčkovatý, -ovitý, háčky mající, häkelig. D. H. pšenice. Zlob.

Háčkovlce, e, f., rostl. růžovitá, acaena. Rostl.

Háčkovka, y, f., hlísta, hamularia. Krok. — **H.** = háček. Häkelnadel. Rk.

Hačky = hace.

Hačna, y, f., stolice u přeslice n. kolovrátku. Dch.

Hačnouti, sednouti si, sich setzen (o dětech). Us.

Hačúr, a, m., hříbě, das Füllen. Na Slov. — Šf.

Had, a, hádek, dka, hádeček, čka, m. Die Schlange. H. zemní, vodní, obecný, domovní, jedovatý, kropený, rohatý, skalný, střelčí, slepý n. černý (slepýš, patří k ještěrkám), s korunkou (bazilišek, též k ještěrům), hluchý, plzký, dubovčí, chlupatý, křídlatý, o dvou hlavách. Jg. Hadi úzkotlamatí (podzemní), širokotlamatí (nejedovatí, podezřelí, jedovatí). *Nejedovatí*: hroznýš, užovka, krajta tigrovitá, hroznýš vodní; *jedovatí*: zmije (obecná, písečná), chřestýš (severoamerický, jihoamerický), brejlovec indický, brejlovec Kleopatřin (aegyptský), mořský had. S. N., Jhl. — *Hádě*, haďátko, a, n.; *hadice*, e, f. — Had sípí, sípá, sičí, líná, líní se, svléká se. Us. Had ho uštípl, ubodl. Har. Had mu uštknutím uškodil. Br. Od hada uštknutý. Br. Had ho uštknul. V. Had se plazí, vine. Br. Had v lůně. Pr. Kut. Kůže s hada svlečená. Hada na někoho poslati = bolesti v údech s úbytím. Us. Zvedly se vlasy, co by hada žral (co by vlka viděl). Mus. Co by hada žral. Vz Chytrý. Hady v klíně n. v lůně nositi. Rk. Jest studený jako had. Us. Jako na hada nevražiti. V. Hada za ňadry chovati. V. Hada v klíně (za ňadry) chováš (máš falešného přítele. Vz Lstivý). Lb. Pustil si hada do rukáva. Mt. S. Vlka za uši držeti a hady v klíně nositi. Us. Hada potřieti. Rkk. Nehřej hada za ňadry. Č. Ať mi had oči vystípe, není-li to pravda. (Ať jsem, co jsem, není-li tomu tak). Vz Kletba. Č. Smaž hada jak chceš, nebude z něho úhoř. Č. Tak rád při tom bývám, jako had při zaklínání. Vz Nemilý. Č. Shřejeť se jako had na ledě. Vz Msta. Č. Ze všeho se vyžve a vytáhne co had z kůže. Vine se co had. Č. V čisté trávě seda varuj se hada. Šp., Lb. Kde se mníš v čisté trávě sedu, varuj se lítého hada. Lb. Kdo chce hada umořiti, musí ho po hlavě bíti. Pk. Kdo chce hada bíti, opatrnosti třeba. Šp. Jako dítě, říká hadu ptáček a žábě slavíček. Jg. Vůči s tebou dobře a krom oči štípá co had. Tenkrát Němec Čechu přeje, když se had na ledě hřeje. (Nikdy). Prov. Vz Mnich. — Vz Plazi. — **H.** = *člověk falešný, lstný*, ein listiger Mensch. — *Člověk volný*, že by ho jako hada okolo prstu ovinul. Na Mor. Mik. — **H.** se v něm pohnul (červ se mu uštil, když komu *voda ze žaludku* v ústa vstoupí). D., Lk. — **Had**, u, m., *stroj bořicí*. Hady vezl, jimiž zdi bořili. Gl. 55. — hať.

Hať, ě (i, Plk.), f., nástroj, jímž zeď proráželi. Sturmbock. Aqu. Vz Beran., Had.

Hadactví, n., die Wahrsagerei. Jg.

Hadač, e, m., věštec, der Wahrsager, Weissager. V. H. oltářní (haruspex), Aqu., povětrní. Aqu. Čarodějníky, hadače a kouzedlníky. V. H. z ptačího letu n. zpěvu, h. ptačí, ptakopravec. Vns. H. ze střev hovadích, z rukou. V. Hádej hadači, kdo má zlatý prsten (hra). Ros.

Hadačka, y, f., věštkyně, die Wahrsagerin. Háj., Kom.

Hadačnosť, i, f., vadivosť, Streitsucht; 2. = hadactví. Jg.

Hadačný, vadivý, zänkisch; hádavý, rathend; hadačský. Jg.

Hadačský, hadacký, Br., D. H. duch. Wahrsagergeist.

Hadačství, hadactví, n., hádání, die Wahrsagerei. Jel. H-stvím se obírati. Br.

Hádalka, y, f., klevetná baba. Plappermaul. Mus.

Hádání, n., *věštění*, das Wahrsagen, die Wahrsagerei. V. H. po plecech hovadních, po povětří, Aqu., na rukou, na ohni, Jg., z lin na rukou, Br., z rukou, z letu ptačího. V. Krádeže hádáním svým lidem ukazovala. Háj. — **H.** = *hádka, svár*, Wortstreit, -wechsel, Disputation. V. H. míti. Martim. Po dlouhém h. tuto dávku uložili. Žer. L. I. 36. Vz Abstrakta. — **H.** = domýšlení-se, das Rathen. D. — **H.**, cenění, das Schätzen des Werthes.

Hádanice, e, f., Streit. Us.

Hádanina, y, f., tlachání, das Geschwätz. Krok.

Hádanka, y, f., pohádka, ein Räthsel. Mus. Hádanka naznačuje podstatu věci obrazným opisem a to jen tak, že z opisu toho věc samu teprva přemýšlením uhodnouti lze. Zhusta h-ky se vyskytují ve způsobě otázkové. Jako píseň, pohádka a bajka, i hádanka jest oblíbeným předmětem poesie našeho lidu a došla u něho veliké obliby a znamenité dokonalosti. Odrůdami h-ky jsou: šarada, logogrif, palindrom, anagram, homonym. KB. 224. H. slovná, slabičná, literní, věcná. Nz. To jest mi h. Nt.

Hádati, hádávati = mluviti, sagen, reden; nepovážně mluviti, žváti, reden, plaudern; domnívati se, souditi, domýšleti se, mysliti, skoumati, znamenati, rathen, muthmassen, erachten, V; prorokovati, věštiti, wahrsagen, weissagen. V. — **abs.** Kam hádáš? (= Kam mluvíš? Kam směřuje tvá řeč?) St. skl. Co ty hádáš, jakou smrtí umřeš? Lom. Dáti hádati. D. Hádej, co to jest? D. Hádej, hádej, hadači. Prov. H. a neuhodnouti. D. — **co komu.** Já mu (volu) hádám šest kamen. Jg. Někomu budoucí věci h. V. Já ma hádám 50 let. D. Dáti si něco h. D. — **po čem.** V. Po čem to hádáte? Er. P. 223. — **na koho, na co.** Všichni mistři hádali na něho (měli ho v podezření). St. skl. Na dvoje bába hádala. Vz Nejistota. C. Hádali na vašeho Martina. Pís. nár. — **z čeho.** Z běhu hvězd h. V. Z ohledání střev h. Kom., V. Vz Nehezký. — **bez čeho.** Bez hvězd h. nesnadno. Kom. — **o čem.** O otázkách pochybných h. Kom. O věcech budoucích h. V. — **podlé čeho.** Každý hádá podlé skutků svých (zlý každého za zlého má). Lb. — **se** = přiti se, vaditi se, streiten. Rád

se hádá. Dlouho se hádali. Us. V již. Čech. také: *korčit se.* Kts. — **se oč.** H. se o slepičí trus (kvoč), o kozí vlnu, o psí kot, o kůži oslovu. Lb. O žabí vlasy, o komárovo sádlo (= o nic) se h. Vz Hádka (daremná). Č. O slova se h. Ros. O rozdělení dědictví se h. Kom. — **se jak.** Neměj s ním řeči, on se hádává do úpadu. Sych. — **se o co s kým.** Us. — **se o čem (jak).** O otázkách pochybných na obě strany s důvodním prokazováním hádá se (kdo uměle o věcech rozmlouvati umí). Kom. Hádají se o věcech nejistých. Ros. — **se přes co:** *špatně m. oč.* Jv. — **že.** Hádám, že je večer. Us.

Hádavosť, i, f., Zanksucht; Wahrsagerei. Jg. —

Hádavý, kdo hádá, Red-, Streit-, Wahrsager-. H. řeči. — **H.**, kdo se rád hádá, wer gern streitet. Us.

Hadbák, u, m. = hedbáv. Na Slov.

Hádce, e, m., hádčí, rozsudí, ubrman, Schiedsmann. Jmenovali své hádce n. ubrmany. Půh. Vz Hádčí.

Hádě, ěte, haďátko, a, n., eine junge Schlange. Us.

Hadec, dce, m., Serpentin, hornina. H. šedozelený, skvrnitý, žilkovaný, jemný. H. obsahuje vodu, kyselinu křemičitou a kysličník hořečnatý. H. zrnitý n. celistvý, vzácný. Vz Hornina, Steatit. Bř. Vz S. N. III. 563.

Hádek, dka, m., vz Had.

Haděnec, nce, m. = hádě. — **H.**, echium, rostl.

Haderlák, handrlák, a, m. = hadrník. Na Moravě. Lumpensammler. Plk.

Had-es, u, m., řec., podsvětí, svět stínův. — 2. H., a, m., bůh podsvětí, Rk., Pluto.

Hadí, Schlangen-, Natter-. V. hadí kůže, přirození, díra, uštknutí, svlečky (kůže), prorok, plémě, žluč, hlava, pokolení, kamínek, zub; umění (hádání); hlava (hmyz: motýlice, šídlo, Nymphe, Wasserjungfer). — *V botanice:* hadí česnek, jazyk, hlava, kořen, koření, (svalníček), tykev (n. dlouhá), mléko n. mlíčí. — Jg.

Hadice, e, f., had samice, Schlange. — Na Slov. šídlo, hadí hlava. Vz Hadí. — *Hadice* válečná, ein Geschütz, dělo. Plk. — **H.** u stříkačky, Schlauch. Rk.

Hadinec, nce, m., hadí kořen. Natterwurz. Us.

Hadisko, a. n. = hadiště, 1.

Hadiště, ě, n., ošklivý had, eine hässliche Schlange. Th. — **H.**, hadí brloh, Schlangenlager. Jg.

Haditi 3. os. pl. -dí, il, ěn, ění = haněti, tupiti, tadeln. — **kde koho. Před** židy velmi mě hadil. St. skl. — **se.** Hadili se = haněli se. Us. — Cesta, potok se hadí — je z něm. schlängelt sich a **lepší** je starší: potok se vine. Šr.

Hádka, y, f., rozmluva, spor, odporování, hádání, různice, Unterredung, Wortwechsel, Disput, Gezänk, Zwist, Streit, Wortstreit, Klopffechterei. D., Jg. Nechtěj se v hádku dávati. Lom., Jir. dh. Hádku mezi sebou měli. V. Hádku s někým míti. Us. Do hádky se s kým dáti. D. Oč jest hádka. D. Něco v hádku dáti. Br. Hádku vésti. Reš. Znikla hádka. Sych. Měl s ním tuhou hádku. Kram. Hádku mělí v obšírné a odporné řeči mezi sebou. V. H. perem. Hádku začíti o čem. Šm. Hádky chtivý. Šm. V marné hádky se nedávej, samu pravdu zachovej. Pr. Hádka o louku. Ml. H. daremná, vědecká. V hádce ustup. Pk. *Stran přísloví* vz: Hádati se, Chrt, Kocour, Kot, Kozí, Kůže, Lejno, Sádlo, Vlas, Vlna, Vrabec. — **H.** = sporný spis, Streitschrift. D. — **H.** = otázka, Frage. Jest tu h. o to. L. — **H.**, na Slov. = Räthsel, pohádka, povídka. L., Tabl.

Hadlav, u, m., Spagat. Na Mor. a Slov. — 2. Ve tkadlcovství oko s patkou spojené. Krok.

Hadlina, y, f., dlouhá tráva rybničná na stlaní. Jg.

Hadlivě, potupně, schimpflich. Rkk. 17.

Hadlivosť, i, f., Tadelsucht. Jg.

Hadlivý, tupivý, schimpfend, tadelnd, Jg.; hanlivý, potupný (zastar.). Jir.

Hadohlav, a, m., ryba, ophiocephalus. Krok.

Hadohubec, bce, m. Aqu. Schlangentödter.

Hadojed, a, hadojedec, dce, hadojídek, dka, m., hadožrout, Schlangenfresser. D.

Hadomorný. Schlangen tödtend.

Hadopěnice, e, f., pěnice, Grasmücke. Na Slov.

Hadovec, vce, m., rostl., hadí kořen (větší, menší či planý, luční). Schlangenwurzel. Na Slov. Bern.

Hadovitý, schlangenförmig, -artig. Č.

Hadovka, y, f., hadové koření. Rostl. Schlangenwurz.

Hadovlasý, schlangenhaarig. H. vzteklice. Koll.

Hadovník, u, m., rostl., ráček, postřelenec, cruciata. Jád. Kreuzenzian. Rk.

Hadový, hadní, Schlangen-. Hadový jed, Us., kůže, Jád., potok (vinoucí se, křivolaký), Puch. H. pokolení, koření (hadovka). — Jg. Vz Hadí.

Hadožer, a, m., Schlangenfresser, -falke. Rk. —

Hadr, u, m., hadra (na Mor.), y, f., na Slov. handra, f.; hadřík, u, hadříček, čku, m. = *onuce, lavičník, veteš, capart, cár*, der Lumpen, Wischlump, Hader, Wischhader. Hadr na čištění. Sp. Hadrem prachovým prach utříti. Us. Hadry kartounové, halické bílé a polobílé, plátěné, míchané, modré, prostředně bílé, režné n. křečné pěkně, hrubé, sprosté, uherské nejlepší bílé. Kh. H. onuci haní. H. onuci našel. H. onuci tresce, žádný (sám) se polepšit nechce. Vz Podobný. Lb. Nemá než hadry na sobě. Papír na hadry. Us. H. onuci pojal. Jg. Hle! co sprostého, na stranu — hadr jede (pyšný). Č. Hadr onuci haní, obadva strhaní. Č. H. (špatný člověk, lump) onuci vždy najde. Kom., Č. Hadr onuci, kmet bábu pojal. Č. — **H.** = *hádka, půtka, svár*, Zank, Hader. Hadry (nevole) odložiti, porovnati. V. Hadrům konec učiniti. V.

Hadra, vz Hadr.

Hadrapat, u, m. = hadr. Na Mor. MM.

Hadrář, e, m., Lumpensammler. — **Hadráři** (Haderer) horní tesáky černé zvěři. — Sp.

Hadrářka, y, f., hadrnice, Lumpensammlerin. D.

Hadrářský. Lumpen-. H. živobytí. D.

Hadrářství, n., hadrářská živnosť; darebáctví. D.

Hadrava, y, m, kdo se rád hádá. Zänker. Reš.

Hadrbolec, lec, m. = hadroplet.

Hadria, vz Adria.

Hadrian-us, a, m., císař římský. Vz S. N. III. 566.

Hadříček, vz Hadr.

Hadřiti co, zu Fetzen machen.

Hadřivý, co se snadno hadří, was leicht zu Fetzen wird. H. sukno. Us.

Hadrkovati, hadrykovati **se s kým** = hádati se. Us. Vz Hadrovati, streiten.

Hadrlák, a, m. = hadrář. Rk.

Hadrnice = hadrářka. Us.

Hadrnický = hadrářský. Us.

Hadrnictví, n. = hadrářství. H-ím se živiti. D.

Hadrník, hadrlák, na Mor. haderlák, a, m. = hadrář. H-lák na hnojišti hadrů hledá. Sych. — **H.**, hadrník, odranec, Lump. Chodí jako h-ník (Vz Otrhaný). Lb.

Hadromel, e, m., nástroj k drcení hadrů. Hadermühle. Sedl.

Hadronožka, y, f. Er. P. 247.

Hadroplet, hadropletník, a, m., nedbalec, Lump. Er. P. 255.

Hadrořez, u, m., nástroj k řezání hadrů. Lumpenschneider. Sedl.

Hadrování, n., hádání-se. Streit, Wortstreit. V.

Hadrovati = trhati, zerreissen. — **co**: šaty. Ros. H. **se**, hadrkovati, handrkovati se = vaditi, hádati se, streiten. — **se o co.** Lidé se často mezi sebou o to hadrují a vadí. V. H. se o věc ničemnou. V. Daremně se o slovo hadruje. Kom. — **se s kým.** Židé se s Petrem hadrují, že se k neobřezancům obrátil. Ben. V.

Hadrovitý, jako hadry, Lumpen-. H. peníze. Lumpengeld. D.

Hadrovnice, e, f. Zänkerin. L.

Hadrovník, a, m., Zänker. L.

Hadrovný, svárlivý, zanksüchtig. V. H. lidé, žena, školník. — **H.**, špatný, schlecht. H. duch. Kom.

Hadrový, od hadru, Lumpen-.

Hadrpant, u, m. = hadrovník. Reš.

Hadrumet-um, a, n., bylo mě. v Africe. — **Hadrumetan**, a, m. — Hadrumetský.

Hadrunk, hadruňk, u, m., sváda, svár, Zwist, Gezänk, Hader. V., Kom. Vz Hadr.

Hadstvo, a, n. = hadi, die Schlangen. Světoz.

Hádši, m., = hádce, ten, kdo mezi stranami rozhoduje, zastar. Poněvadž mezi nimi hádši nevyřkli, nemá svědek odpovídati. Půh. Olom. 1405. Der Vermittler, Schiedsmann. Vz Gl. 55.; kn. drn. 130.

Hadyně, ě, f., druh okurek, Schlangengurke. D.

Haeduové = Aeduové.

Haemonie, e, f. = Thessalie.

Haemus, a, m., Balkán.

Haf, psí štěkot.

Hafač, e, hafák, a, m., štěkavec, Beller, Belferer. D.

Hafan, a, m., pes. Bullenbeisser. Sssav.

Hafanovitý, hafanu podobný. Jg.

Hafati; hafnouti, fnul n. fl, utí, hafávati = štěkati, bellen, belfern, kläffeln. — Pes hafá neustále. Us. Lišky hafnjí. Kinsk. — **na koho.** Sych. — **H.** = hubovati. Maul haben. Us.

Hafavý, rád n. často hafající, belferisch.

Hafery, pl., f., borůvky. Na Mor., na Rožnovsku. Brt.

Hafkati = hafati, bellen. Pes hafká. Us.

Haflena, y, f. = hafna, štěkna = zlá ženská. Us. u Humpolce. Sř. Zänkerin.

Hafna, y, hafnice, e, f., štěkna, Zänkerin, Bellerin. Us.

Hafřiti, bíti, prügeln. Na Slov.

Hach, hách, a, m., choulostivý, slaboch, häklich. Us.

Haché, fr. (hašé), sekaný; sekanina, krmě ze sekaného masa. S. N.

Hachle, hachlice, e, f., vochle, náčiní k zdrhování lnu, die Hachel. Osení husté jak h. Us. — **H.**, místo pod pupkem. Us.

Hachlovati, vochlovati, len česati, hacheln (hecheln). Len a konopě vysušené trlicí se trou, tož se hachlují (vochlují), an zůstane tam pazdeří, tuto koudel. Kom. — **H.** = bíti; pomlouvati. Jg.

Hachný, häklig.

Haj, k honění husí. Haj, husičky, haj! Jg.

Háj, e, hájek, jka, hájík, u, háječek, hajíček, čku, m., *hájení, i to co hájeno*, der Hag, Hain; háječek, hájíček, háječka = hajicí bidlo n. jiné znamení na louce, aby tam nepásli atd., ein Hägewisch. — **H.** = *hájemství, lesík*, ein Hain, Wäldchen. V. H. lískový, březový; krásný, rozkošný k procházkám. Krávy hore hájem. Sš. Pís. 529. H. zelený. V. — *H. posvátný*. V. Pohané v hájích oběti na oltářích obětovali. Kom. Vyhání z hajev krahujce. Rkk. — **H.** = *zábradlí*, které soudce od obecenstva dělilo a jež se zavíralo, když soud začíti se měl. Odtud řečeni: soud, sněm, hromada zahájiti. Kn. Tov. 40. (Pch.) Vz Hájiti.

Hajan, hajany. Půjdeme na hajan (spat). Č.

Hajati, hajičkati = ležeti, spáti (o dětech), schlafen. Us.

Hajc, e, m., v dětské řeči = pocelování, políbení, pohlazení, Kuss (Streicheln). Dej mu hajc. Us. Dáme mu h. proti srsti. Cf. Kyjem někoho pohladiti. Us. — Jg.

Hájce, e, m., Beschützer. Rk.

Hajcnouti, ul, utí. — **koho** = políček mu dáti. Jg.

Hajcovati, hajc dávati, hladiti. Vz Hajc. Us. —

Hajdákati, mrhati, verschwenden. Koll. Na Slov.

Hajdalák, a, m. = uličník, Us. Polič. skoták. Us.

Hajdati, táhnouti, pryč jíti, weggehen. Hajdaj husy na vodu. Us. — Jg.

Hajduk, a, m., z maď., dráb, policajt, der Heiduck, Gerichtsdiener. Na Slov.

Hajdum, hajdy, vari, gehe weg. D. Hajdy s námi = pojď s námi. Jg.

Hajecí = vz Hajicí.

Háječek, vz Háj.

Háječka, vz Háj.

Hájek, vz Háj; 2. klášter s lesíkem u Prahy (u Únoště).

Hájemský, Förster. Rk.

Hájemství, hajemství, n. = zahájené místo k chování zvěři, háj, obora, ohrada, loviště, Jagdgehäge, Forst. — **H.** = les, kde dříví mýtí a sekají. V. Takového dříví v h. nemám. Žer. L. III. 50. — **H.** = okrsek lesní, nad kterým k dohlížení hajný ustanoven jest. Revier. Ty lesy patří k mému h. Us. — **H.** = úřad hajného, dohlídka nad lesy. Waldaufsicht. Um. les. — Jg. — **H.** = kraj okolo města (ager, territorium urbi circumjectum), die Stadtflur, Stadtgebiet. Das. — Vz Gl. 56.

Hájení, n., das Wehren, die Vertheidigung, Hägung. — H. cti. D. Žádné h. a moc proti ohni nikterakž postačiti ani platna býti nemohla. V. H. pole, před soudem; h. nemožné učiniti; k h. své hodnosti. Nt. Vz Gl.

Hájenský, Heger-. Rk.

Hájený, eingehäget. H. lesy. Pr. pr.

Hájetina, y, f., lesík malý z nova osetý a zahájený, hájik, Hag, Hain. — **Hájetiny**, viehy slámy k zahájení lesa atd., aby se neškodilo. Hägewisch. Us.

Hajicí (**ne** hajecí, Jg.), k hájení sloužící. Wehr-, Häge-. H. hidlo, vz Háj. Hägestange.

Hajič, e, m. Hüter. H. lesa, hajný, Häger. Reš. — **H.**, vz Hajetina. Hägewisch.

Hajíček, vz Háj.

Hajička, y, f., Hägerin, Hüterin; 2. hajetina, Hägewisch.

Hajičkati = hajati.

Hájik, vz Háj.

Hájina, y, f., háj, Hain. Puch.

Hajitel, e, m., pl. -é, = hajič. — **Hajitelka**, y, -kyně, ě, f. Beschützerin.

Hájiti, 3. pl. hájí, haj n. hajiž (*ne*: hájiž), háje (íc), il, en, ení; hájívati = hraditi, ohraditi, znamením opatřiti, že něčeho šetřeno býti má, hägen, einhägen; brániti uškození, hägen, wehren, schützen, bewahren, beschirmen, vertheidigen; brániti, nedovoliti, verbieten; začíti, beginnen, hägen. Jg. — **koho, co.** H. soud = začíti, zahájiti jej (od zvyku starodávního zahajovati místo pod širým nebem, na němž soud držán býval, hägen). Byl to vzhledem k soudu původně jistě čistě materialní význam; avšak i později byl při soudě šrank zapadací (kn. Tov. 40.), po jehož spuštění soud zahájen byl. Brandl. kn. drn. str. 130. Vz Háj. Zahájení soudu konalo se těmito slovy: Já tento soud hájím boží mocí. V. (Jg.). — **koho čeho, lépe** *než: co ve smyslu nedovolování, bránění*. H. svého hnízda, St.; hájím louky (nedovoluji na ní pásti), lesa (nedovoluji v něm dříví sekati). Jg. Žádná práva toho nehájí (nezabraňují). Br. H. své cti. Kat. 2462. Ptáci svých hnízd hájí. St. Nehaj, panno, své milosti (neodepři). St. pís. Vlasti své a země h. V. Aby cesty do zemí svých hájili. Br. — **se čeho**: nezdravého jídla (chrániti se). Dch., Us. — **koho, se čím**: zbraní a slovy. Ros. Když glejtem jeho h. se chtěl. V. A já (ponocný) svou holí hájím stodoly (akkus. pl.). Er. P. 402. — **se, koho kde.** Přítel **u** práva (u soudu) hájí svěřence svého. Kom. Někoho **před** soudem h. Us. — **koho od čeho.** Od úrazu je hájí. Kom. — **se před čím.** Hájím se před tím (= střehu se toho). Kom. — **komu (čeho),** zapovídati, nedovolovati. Bart. 2., 23., J. tr. Líbo mi je tak živu býti, aniž rozumím, co by mi toho hájilo. Jel. Hovadu pracujícímu z práce jeho živnosti se nehájí. Br. Hájí mně veřejné cesty na gruntech svých. 1447. (Brandl.). — **čeho jak proti čemu.** Pře jeho trpělivostí proti odpůrcům svým hájil. Kom. — **se proti komu.** J. tr. — **se jak**: se vší pilností u opatrností. — **s inft.** = brániti, nedovolovati. Doufatiť já velím, zoufati hájím. Kom. Hájí falešných poslouchati proroků. Ben. V. Těm aby se nehájilo ženiti. Stelc. Nehájím mu se ženiti. Svěd. — **aby — ne.** Hájím dům (*lépe*: domu), aby tam nikdo nevlezl. Us. Co toho hájí, abys věrným nebyl? Jel. Vz: Brániti, Pozn. (na konci článku).

Hájitý, krovitý, buschig, schattig. Jg.

Hájivý, defensiv. Rk.

Hájka, y, f. Hegewisch. Rk.

Hajka, y, f., matice šroubní, Schraubenmutter. Techn.

Hájmo (defensivně) šermovati. Johann.

Hajnatý, waldig. H. vrchy. Rostl.

Hajní, k háji náležitý, Hain-. H. rostliny.

Hajnice, na Mor. hejnice, e, f., co zahájeno, das Gehäge. Jg.

Hajnina, y, f. = hájovna. Us.

Hajník, a, m. = hajný. Gl.

Hajniště, ě, n., das Hägeholz. Jg.

Hajno = co zahájeno n. zabráněno jest. Kat. —

Hajný, hajného, m., dle „Nový"; na Slov. hajník. Häger. Hajnému borovice i nejsukovatější skrze krk proleze (projede, projde). Šp., Lb. Vz Úřad. — **H.** = *hájový*, Hain-. Rad. zvíř.

Hájomilka, y, f., hmyz, nemasoma. Krok.

Hájovatý, -ovitý, hájí porostlý, bewäldert. Č. —

Hájoví, n., háj, Hain. D.

Hájovina, y, f. = hájoví. Jg.

Hájovna, hajna, hajnice, hejnice, hajnina, něm. Hegerhaus. Pt.

Hajovník, a, m. = hajný.

Hájový, Hain-. H. bůžek, D., svatyně. Jg.

Hájský, hajní, Wald-. H. ptáček. Ms. C.

Hajti (Haiti, Hayti) či St. Domingo, ostrov západní Indie. Vz S. N. III. 586.

Hák, u, háček, čku, m., náčiní na konci zakřivené k chytání u držení něčeho, křivák, der Haken. V. H. rybářský, veřejný (na němž dvéře visí), kotevní, korábní, studniční, V.; h. na oheň, do ohně, D.; kuchyňský, bořicí, Kom.; h. zubatý, železný, na kleště, u řetězu, Jg., na klobouk, na korunné svícny, na pláště, postelní, zední, rozpěrací, šroubový, zdvihací, na zrcadla, Šp., oponový, rozpěrací (železný, vnitřní). Kh. H. porodnický ostrý (Kiwischův), tupý, obyčejný porodnický (porodní), porodnický Braunův, Smelliův; patrový Čermákův; zubní; na rány. Vz Nástroje porodnické, k ohledávání hrtánu, k trhání zubův; háček a nástroje pro dobytčí lékaře, k operaci kýly. Cn. H. do studně, zatahovací, na váhy. Šp. Křivý co h. V. Hák zaraziti; hákem přitáhnouti, dosáhnouti. D. Dej mě na háky (do kleští na zločince), nepovím. L. — **Háky** = peníze. Nemá háků. Us. — **H.**, *zub*, špičák, kel, Spitzzahn. — **H.**, *pluh* bez koleček,

Hakenpflug. Us. — H. = překážka, Hinderniss. Vz Háček. Tuto bude hák. Ros. — *Kliky háky*, nečitelné psaní, škrabanice, Gekritzel. To jsou kliky háky. Us.

Haklice, e, hakličk a, y, f., Heftlein. Us.

Háklich, z něm. haekelig, haeklig, heikelich (-g), nedůtklivý, choulostivý, rozmařilý.

Haklík, u, haklíček, čku, m., háček k zapínání, Häklein, Heftlein, Hakel, Haftel. V., Kom. — H. = *okolky*. Uslyšíte divné h-ky a okolky. Solf. — H., překážka, Hinderniss. Ctib.

Haklovati co, häkeln. Rk.

Hakmak, hakymaky = kliky háky, leda bylo, hala bala. Hack Mack; allerhand durch einander gemischte Dinge, Wirrwarr. Č. H. mluviti. D. Všecko hakmak bylo. V., Kom. H. dělati. Plk. Lepší řád, nežli hakmak (hafmaf). Us. — Jg.

Hakmatilka, y, f., matenina, směsice. Plk. Přezděl knize h. Sych. Wirrwarr, Kanderwälsches Zeug. Jg.

Hakmatiti, il, cen, cení = másti něco, hakmak dělati, wirren. Jg.

Hakovanina, y, f., hákované pole, gehackter Acker. Kouble.

Hákovati, hákem trhati, orati, haken. — **co**: pole. Us.

Hákovatosť, -ovitosť (hakovitosť, V.), i, f., klikatosť, Hakenförmigkeit. Jg.

Hákovatý, -ovitý (hakovitý, V.), klikatý, hakig. Reš. H. čnělka, Rostl., kosť. Ssav.

Hákovec, vce, m., trní, Kreuzdorn. Jg.

Hakoviště, ě, n., násada u háku, Hakenstiel. Us.

Hákovní, Haken-. H. ručnice. V. Vz Hákovnice.

Hákovnice, e, f., střelná zbraň ručnici podobná, Haken-, Wallbüchse. V., Mus. Z hákovnic s mostu stříleti. St. let. Některé h. po zadu se nabíjejí. Pref.

Hákovník, a, m. = arkabuzar. V.

Hákový, Haken-. H. cihla, Falzziegel, V., kleště, Stollenzange, čepy (ve mlýně), Wellenzapfen. Us. — Jg.

Hakule, e, f., nějaká želva, rhinochelis. Krok. —

Hakymaky, vz Hakmak.

Hál, u, m., z něm., kamenná sůl, Steinsalz. Chym.

Halabala = hakmak, naspěch, lecjaks, povrchně, ledabylo. Jen h. něco dělati. D. Schlenderisch, obenhin. Jg.

Halabaliti = halabala dělati. Ros.

Haladrye, e, f. = dryačnice. Omylové.

Halafanc, vz Alafanc.

Halaferna, y, f., fena, štěkna, Mauldrescherin. Us.

Halama, halma, y, m., (dle „Despota") = mamlas, maňas, otrapa, troup, blivoň, Lümmel, Bengel, Schlingel. Plk., Jg. — H., přijmí české starodávné. Nebožátka velmi hloupá méně smyslu majíce nežli plzeňský H. Prov. Méně smyslu má, nežli plzeňský Halama. Vrat — Jg.

Halančík, a, m., anableps, ryba. Krok.

Halanda, y, f. = halena. Us.

Halapartna, halaparta, halapertna, y, f., ze strněm: helmbarte, helnbarte, hellenbarte, Hellebarde, Mz. 96.; it. alabarda. — H. = sekera s obou stran broušená n. ostrá. V. Druh kopí, zbraň spolu sekací i bodací. Vz S. N. III. 586.

Halapartník, a, m., kdo nosil halapartnu. Der Hellebardier. V.

Halberstadt, u, m., mě. v prus. Sasku.

Halbstiefel, něm., polobota, polovičná bota, kratice, uherská = čižma. Sp.

Halcyon, a, m. = ledňáček, Eisvogel. V.

Halda, haldička, y, f., hromada jakýchkoliv věcí, ein Haufe, Menge, V., Jg., hromada rudy, dříví, kamení, trusek, Rk., S. N.; *v horn.* = hromada z dolu vytěženého kamení jalového, soli, uhlí, rudy n. hutných trusek, die Halde. Halda rozškvarkův, rud, kamení, trusek u huti. Vys. — *Haldiště* = místo pro haldu. Vys. — H. uhlířská = milíř; haldu zapáliti, einen Meiler zubrennen. — *Uhutnikůr*: hromada trusek n. přísad k rozpouštění rudy potřebných, ku př. kamene vápenného. S. N. H. dříví (hranice, Holzstoss). Haldy kněh. Kom. Na jednu haldu váleti. V. — H. = kmen, peň, kořen, Stamm, Wurzel. Vorl. — — H. = stežeň korábu, der Mastbaum. Us. — H. = nevěstka. Jg.

Haldář, e, m., Stürzer, Kohlenseblichter. Rk. —

Haldecký, od haldy, Halden-. H. kurva (obecná). V.

Haldiště, ě, n. Vz Halda.

Haldovní, haldový, z haldy. H. dříví. Halden-. Ros.

Hálečka, vz Hálka.

Halena, y, f., na Mor. halina = sedlský plátěný n. soukenný svrchní šat mužský. Leinkittel, Jacke. Choditi v haleně. Halenu obléci. Us. — Na Slov. *h. krátká* = krátký uherský kabát, *h. dlouhá* = houně n. šat ze sukna hrubého, tlustého. Bern. H. vojenská. blúza. Čsk.

Halenář, e, n., kdo haleny šije. Halenaschneider. Na Slov.

Halenovina, y, f., grobes Tuch. Rk.

Halenový = houněný, aus rohem Tuche. Bern.

Haléř, halíř, e, haléřek, halířek, řku, m., malá mince, půl vídeňského, babka, Heller. Drah za haléř. Na Slov. Varuj (Vari) haléři, groš sedne. Vz Moc. H. k haléři a ze 12 bude groš. Č., Lb. Vz Šetrnosť. Za 3 haléře drahý. V. Neslevi haléře. V. Pod pokutou 6 haléřův. Pr. pr. Nenechal na něm ctí za halíř. Mus. Jest na halíř jako čert na hříšnou duši (lakomec). Č.

Halíele, e, f. = Halič.

Halič, e, m., halické n. vladimířské království. O půdě, vodstvu, podnebí, obyvatelstvu, živnosti, osvětě a dějinách Haliče vz S. N. III. 589. — 609. — *Haličan*, a, m. — *Haličanka*. — *Halický* (z haličský). Zlob.

Halikarnass-us, a, m., mě. Karie. — *Halikarnasský*.

Halina, vz Halena.

Halíř, vz Haléř.

Haliti, 3. pl. -lí, hal, -le (le), il, en, ení, hallvati = krýti, vinouti, hüllen, decken, wickeln. Užíváme více časoslov složených: ob-, za-, od-, rozhaliti. Jg. — **se, co več**: Vrcholy hor halily se v mraky. Ml. — **co**. Ten halil oči — vyvalil oči, překvapen jsa.

Us. u Krásné Hory v Táborsku. — se, také hlasitě smáti se, helllaut lachen. Ty se mi budeš do oči haliti? Us. v Krkonš.

Haljuf, u, m., nemoc kopyta, Strahlfuss. Snad z něm. Hohlhuf. Gl. 56.

Hálka, hálečka, y, f., na Slov. kulka, Kugel. H. k hrání. H. na kostelní věži (makovice) n. na domě. Hálky dubové — dubenky.

Halle, e, f., kde sůl dělají, Salzen, Hälle. V. — H., jméno některých měst německých. Jg.

Hallstadt, u, m., mě. Hor. Rakous. — Hallstadtské jezero.

Hallucinace, e, f., z lat., mam, palul, klam smyslův, nepravé obrazy a vidiny utkvělé v nemocném n. opojeném mozku, neopírající se o žádný vnější předmět. S. N. Hallucination, Träumerei; Irrthum.

Halmy n. hyzelky, f., v horn. topůrka z pevného pružného dříví. Am. Stiel.

Halouzka, y, f., vz Haluz.

Háluvec, vce, m. Haloid. Hálovce jsou nerosty nekovového vidu, rozličných barev, ale bílého vrypu (barva prášku jest bílá): sádrovec, vápenec, aragonit, kazivec, apatit. Vz jednotlivé a Nerost. Bř.

Hálový, z hálu, Steinsalz-. H. louh. Techn.

Halten, něm. Zemanův k sobě na Vyšehrad povolav dlouhou a širokou řeč *učinil*. Háj. Es mit Jemanden halten. Státi při kom, jíti s kým, míti s kým. Der Ausschuss hielt es um so mehr für angezeigt. Výboru *vidělo se* přijati tento rozvrh tím spíše . . . Ml.

Haltéř, haltýř, e, haltéřek, haltýřek, řku, m., z něm. Halter, sádka ryb n. rybí. V. H. na úhoře, na kapry, D., na hlemýždě. Jel. H. pro úhoře. D.

Halucha, y f., Rebendolde. Rk.

Haluška, haluska, haluštička, y, f., na Slov. — kulička, Kügelchen. Haluška z mouky — knedlík; maková, jaterná, sýrová. Mohn-, Leber-, Käseklösse. Bern. — *Halušky* — vdolky z bramborův a mouky. — Na Slov. nudle, slíže, trhance, škubance.

Haluškový, Klösse-. H. neděle (družebná). Na Slov.

Haluz, i, haluza, halouzka, halouzečka, y, f. větev, ratolesť z kmene vyrostající. Ast Jg., Kom. Haluzy se na ratolesti rozrostají. Kom.

Haluzanka, y, f., amphinome, červ. Krok.

Haluzatěnka, y, f., tritonia, mlž. Krok.

Haluzí, n., více haluzí, Aeste. Br. — H., kulaté dříví. Steckenholz. Us. Litomyšl.

Haluzina, y, f. — haluzí. Žák. sv. Ben.

Haluzisko, a, n., veliká, nehezká haluz. Jg.

Haluzitosť, i, f. Aestigkeit. Jg.

Haluzitý, haluznatý, ästig. Jg.

Haluzka, y, f., malá haluz, Aestchen. Jg.

Haluzkovatý, haluzky mající, na způsob haluzky, zweigartig. Presl.

Haluzna, y, f., veliká, pustá, nepřívětivá (Kts.) světnice n. stavení. Vystavěl si jakousi haluznu. Us. Jest tu zima jako v haluzně. Us. Z strnčm. Hallhus, Hallenhaus. Gl. 56.

Haluznatosť, i, f., Aestigkeit. H. stromu. Jg. —

Haluznatý, ästig. H. buk. Um. les.

Haluzník, a, m., mladý pták, který od haluzi k haluzi za starým ptákem lítá. Šp.

Haluzovatý, -ovitý, ästig, astreich. H. strom. Ros.

Halva, y, f., tvrdý nádorec, Sackgeschwulst. — H., zavilý pařez. Us., Jg.

Haly-s, a, (e, Zk.), m., největší řeka M. Asie, nyní Kisil-Irmak.

Halže, e, f., z něm. die Halse, Halskette. Obojek, řetěz, ozdoba na hrdlo, řetěz, zápona. V. Též mnohé paní pojdů bujně k oltáři v obojcích jako v halžích. Št. (Gl. 56).

Ham, u, m., *šubka*. Gl. Subtilnější hlavy, aby se před časem nevytáhly, budou tu míti ham (werden im Zaume gehalten). Kom. Did. — H., *míra sudu*. Bednáři po vší zemi na ten ham a na to vědro bečky dělati mají. Vinu aby se prodávala na ten ham toho vědra. Sněm. 1549. Weinvisir. — H., kůl k zadržení vody. Hamy v rybníce obiti. Chm. — H., das Schnappen.

Hamácký — mamlasský, rekelhaft. D.

Hamáctví, n., mamlasství, Rekelei. D.

Hamák, a, m., haťák, Rekel (Hund); 2. hrubián. D.

Hamala, y, m., halama, Bengel. MM.

Hamar, u, m., váda, Gezänk. Na Mor. D.

Hamata, y, m., Grossmaul. Rk.; hltavý. Us.

Hamati, u dětí — jísti; 2. chňapati, lapati, schnappen. Us. — **co**. Dítě hamá kaši. Us. — **po čem**. Pes po mase hamá. Rk.

Hámati, na Slov. — klábositi.

Hamatný, na Slov. — neohrabaný.

Hamatý, kdo má veliké šlapěje, ťapavý. Deh. —

Hambalek, lku, m., z něm. Hahnbalken, Jg., Hangbalken, Jir., příční dřevo, kteréž dvě krokve blízko u jich spojení váže. Jg. Lže ve všecky hambalky. C. Střelil v hambalky (dhal. log, dass sich die Balken bogen. Jg.). C. Umí v hambalky mezi holuby šípem nerovným střileti. C. V hambalky mluví (nic k věci). Ros. Ten člověka po hambalcích vodí (na místa nebezpečná). Na Mor. Ve všecky hambalky tepe, v holuby střílí a pod každé sedlo se trefí (obmyslný a chytrý prokurator). Smrž.

Hambalkovati — lháti, plesknouti, planschen. Zlob.

Hambar, u, m., truhla na žito, Kornspeicher. Na Mor. a Slov.

Hambity,ův, m., místo „ambity“ z lat. ambitus, křížové cesty. Vz Ambit.

Hamboh, a, m. — Perun. Krok.

Hambous, a, m., kdo se nehanbí, nestyda. Kh. —

Hamburk, u (a), m., mě. v Německu. Hamburg. Vz více v S. N. III. 619. — *Hamburčan*, a, m. — *Hamburský*.

Hamčil, hamtil, a, m., der Esser, Fresser; Geizhals. Rk. — Us. Polič.

Hamčiti, hamtiti — hamati, *často jísti*, sehr oft essen. — H. — *lapati*, schnappen. — **po čem**. Us. — H. — *lakomiti*. Ten by rád všecko sám zhamtil. Us. Polič.

Hamčivý, hamtivý — *žravý*, gefrässig; *lakomý*, habsüchtig. Us.

Hamerník, vz Hamrník.

Hamešnej, v již. Čech. — falešný. Kts.

Hamfest, hampest, hantfest, u, m., z něm. die Handfesten, výsada. Gl. 56.

Hamiž, e, hamýžď, ě, m., všeliká neřesť na poli, písek, kamení, Unrath im Feld, Steine etc. — H., bídné pole. Us.

Hamižně, nešlechetně, hanebně, niederträchtig, schändlich. H. na lidech něco vyšantročiti, V., dohývati. Plk.

Hamižnosť, i, f., hanebnosť, Niederträchtigkeit, Schändlichkeit. Měst. bož.

Hamižný. H. milosť blští se (lichá, ošemetná, niederträchtig). Zrc. moudr.

Hamoň, ě, hamula, y, m., hlupák, Tölpel; 2. lakomec. Filz. Puch.

Hamonil, a, m., hamonič, e, m., tlachač, C.; lakomec. Us.

Hamoniti, 3. pl. -ní, il, ěn, ční = lakoměti, geizen; tlachati, schwätzen. Us. — **se s kým** = vaditi se. Us. u Jil.

Hamotiti, hamtiti = hamoniti. Us. v Hradecku.

Hamous, a, m. = hamata.

Hamovačka, y, f., Hemmschuh. Us.

Hamovati, z něm. hemmen, držeti. — **co:** dobytek, *lépe*: zajati; svobodu, *lépe*: omeziti; kolo (u vozu), *lépe*: zavříti. Rk. Střídmý žádosti hamuje (na uzdě drží). Kom. Sudy h. = měřiti. Ros. — **co čím.** Žádosti právy a soudy h. (= zastaviti, na uzdě držeti). Kom. Postem žádosti se hamují. Kom. — **koho v čem:** v jeho štědrosti. Na Slov.

Hamovní řetěz. Hemmkette, Radsperre, šubka.

Hamovník, u, m., hamovní řetěz, Hemmkette. Jg.

Hamparáti, í, n., harampáti, obnošené šaty, staré nádobí. Gerümpel. Puch., Jg.

Hampejs, u, m., hampejsy, *psí bouda*, peleš. Hundshäuschen. Ros. — 2. *Obydlí obecných žen*, Bordell. V. — 3. *Smilný skutek*, Unzucht. Lom. — 4. *Kuželna*, valour, valoun, Kegelbahn. D. = Jg.

Hampejsiti, hampejsovati = psiti se, oplzle žíti. ein liederliches Leben führen. Ros.

Hampejský, necutý. H. dům. Bordell.

Hampejsovati koho = peskovati, láti, hubovati, schmähen. Plk. Paní Martha řekla: Můj milý, jak mne ctí tyto, jak miluji a hampejsují. Svěd. 1569.

Hampejsnice, e, f., ein liederliches Weibsbild. Rk.

Hampejsník, a, m., hráč veřejný, öffentlicher Spieler. Kom. — **H.**, smilník.

Hampora, y, f. = úročky, Ansprung. Na Slov. Plk.

Hamr, u, hamry, ův, pl., m., hamrna, y, f., na Slov. hámor, kladivo, mlat, zvl. v rudnictví stroj n. dílna, v které se kovy (železo, ocel, měď, mosaz) hamrem (těžkým kladivem) kovají a vytahují, tento pak hamr vodou a koly se pohybuje. *Lépe*: samokov. Der Hammer, das Hammerwerk, die Hammerhütte. Jg., Vys. Hamry železné, měděné, na zbraň. D. Chytiti hamr = podstrčiti podstavec, aby hamr dále netloukl, den Hammer auffangen. Us. Přbr.

Hamra, y, f., hubený kůň. vůl (kráva). Ja.

Hamrař = ehamrař. Mor.

Hamrale, vz Amarelle.

Hamrna = hamr.

Hamrnický. H. řád, Hammerwerksordnung. Rk.

Hamrník, hamerník, a, m., hamry mající neb v nich pracující, Hammerherr, Hammerknecht. Jg. Na Slov. hámorský pán. Jg.

Hamta, y, m., hamtavý člověk. — *Hamty*, pl., f., obuv veliká, nemotorná. Us.

Hamtati, chumtati; hamtnouti, tnul a tí, utí, hamtávati, schnappen. — **co.** Pes shamtl maso (popadl). — **po kom čím:** zuby po něm hamtl. Ros. — **se kam.** Jan zabodl svůj kůň, tam slepý hamtal se **mezi** své nepřátely. Háj. 313. b. Hintorkeln, tappen.

Hamtavý = hamtající, vz Hamtati. 2. Kdo těžce a nemotorně v chůzi napadá. Us.

Hamtil, vz Hamčil.

Hamtolina, y, f., schlechtes Essen. Rk.

Hamula, vz Hamoň.

Hamulatý, hamule mající, knollicht. H. strom. Us.

Hamule, e, f., boule, Beule, Knollen; Us. Turn.; 2. moučná kaše. Mehlbrei. Plk.

Hamulec, lce, m., závěrka, držadlo, Hemmholz, Hemmkette. Jg.

1. **Hana**, y, f., *vystavení nedostatku, viny*, Tadel. Jakou mu hanu dáti můžeš? V pravdě není co hany dáti. Já mu nevím žádné hany. Ros. Všemu hanu najde. Kom. Hany hoden. D. Jakú mně, můj milý, jakú hanu dáváš? Mor. P. 389. — **H.**, s dotknutím cti neb s urouháním, *porok*, Schimpf, Hohn. Hana za hanu, rána za ránu. C., Lb. Vz Msta. — **H.** = *vada, nedostatek*, Mangel, Tadel. Ros. — **H.** = *hanebný skutek*, Schandthat. Všeliké hany páchati. Hlas. Holka bez hany nemá se zač hanbiti, byť se haléřem honositi nemohla. Sych. *Vz stran přísloví*: Baňka, Česť, Huba, Jazyk, Kobyla, Ocas, Šatlava, Ucho, Ústa, Vidlička.

2. **Hana**, y, f., řeka na Moravě, **ale Haná**, é, f., krajina tamtéž. Tedy na Haně, **šp.** m.: na Hané; je-li řeč o krajině. Sb. I hy prosta Haná Tatar vrahóv. Rkk. — *Hanák*, a, m., pl. Hanáci. — *Hanačka*, y, f. — Hanaččin. — *Hanácký* (hanacký). Vz více o Hané v S. N. III. 627.

Hanba, y, f., v obec. mluvě v Čech. hamba, na Mor. haňba = *hanění, hana*, der Tadel. V. — **H.** = nečesť u lidí snižující, *nepoctivost, lehkost, potupa*, Schande, Schmach, Schimpf. Za hanbu si pokládati. D. Je světitá h. D. Hanba by bylo. D. Do hanby a potupy přijíti. D. Znamení světské hanby. V. Světskou hanbu nésti. V. V světskou hanbu uvésti. V. Někomu hanbu činiti, udělati, způsobiti; hanbu trpěti; k hanbě počísti; za hanbu pokládati, položiti (komu co). V. K hanbě počteno bývá; za hanbu se dává, pokládá; hanbu nese. V. K mé hanbě se to vztahuje. V. K dobrému zveď syna svého, aby potom hanby neměl. V. K hanbě někoho přivésti. V. Z toho před Bohem žádné hanby neponesu. Br. To žádná není hanba. Husa u vězení papež vsadil nám na hanbu. Zb. S hanbou živu býti. Flav. Hanbu na sebe uvoditi. Jel. Pro tu hanbu (pohanění) se vrátili. Dal. Hanby dojíti. T. To je h. Us. Vypadá to u něho, až hanba. Hanba nebo dvě musím se přiznati. Na Mor. Samého tebe vlastní hanba bude. Mark. Měli toho hanbu. Svěd. S hanbou propuštěn býti. Šm. Na někoho hanbu uvaliti. Šm. Bylo by h., byla by to h.; hanbu míti, trpěti, nésti z něčeho. Ošklivý, až hanba. Hanba tobě! Us. Málo dáti hanba, mnoho škoda. C. Starý hřích novou

hanbu činí. Což neslušně spoří Stejskal, to utratí s hanbou Vejskal. Reš. Naposledy s hanbou do Nonzova a Chudobic táhnouti musí. Hanba trvá déle než česť. Vz Zločin. Lb. On a hanba (s hanbou) jedna ruka. Sk. — **H.**, *zprznění* ženské, Schändung. Neb jest přivolali lidi tu, kdež se jí h. stala. Arch. II. 493. Z hanby ženské též právo jako z dívky. Kn. Rož. — **H.** = *stud pohaněním zbuzený*, die Schande, Scham. Hanba mi. V Zarditi se hanbou. V. Zašpiněné až h. Us. Hanbou červený. V. Nebudeť zajisté tebe hanba. Ben. V. Nestydatý hanby nedochází. Pr. ms. Svitná h. = světná (svět). Bylo ho za to hanba. Brt. Cf. Může tě býti pod světem hanba. Na Mor. Brt. Vší hanbě se oprnouti. D. Přikrývka n. poklička hanby. D. Nezná hanby jako pes. Vz Nestyda. Lb. — **H.** = stydký úd, die Scham, das Schamglied. V. Zakryla hanbu svou. Solf. Hanbu obnažiti. Bib. Hanbu těla mu utali. Plk.

Hanbenice, e, f., = hampejs, Schandhaus. Kram.

Hanbič, e, m. = hanbitel.

Hanbik, u, m., rozedraný oděv, Lumpenrock. D.

Hanbitel, e, m., hanbič, kdo hanbí, Schänder. Jg.

Hanbiti, 3. pl. -bí, hanbí, il, en, ení; hanbivati, zahanbiti, beschämen; schänden. Jg. — **koho**: Háj., pannu (przniti). Bern. — **se** = styděti se, sich schämen. V. — **se jak.** V hrdlo se h. Zlob., Svěd. — **s inft.** Hanbím se pozdvihnouti tváři své k tobě. Br. Hanbím se mezi vámi choditi. Solf. — **se za co (v čem).** V očích tvých za to se hanbím. Kram. Není vám třeba, za to se hanbiti. Sych. Za svůj úsudek h. se nesmíme. Sych. H. se za chudé přátely, Anth. II. 244., za svou práci. Kom. Lab. 53. — **se čeho.** Zk. — **se z čeho.** Svěd., Rk. — **že.** Hanbím se, že jsem to udělal. — **se čím.** Hanbí se svými skutky. Brt.

Hanbivosť, i, f., na Slov. hanblivosť, i, f., stydlivosť. Verschämtheit.

Hanlivý, na Slov. hanblivý = stydlivý, verschämt. Jg.

Hanbykosť, i, f., stydká kosť, Scham-, Schlussbein. Ja.

Hánce, hanec, nce, m. = *kdo haní*, Tadler, Schmäher, Schänder, Schimpfer. Jel., Kom., Jg. — **H.** = *pomlouvač, utrhač*. H. boží a slova jeho. V. Hánce všecko haní, vším drbe a zmítá. Kom. — Jg.

Hančivosť, hančlivosť, i, f., hanlivosť, Schmähsüchtigkeit, Tadelsucht. Jg.

Hančivý, hančlivý, hanlivý, kdo haní, schmähsüchtig, Schmäh-. H. píseň, list, Aqu., jazyk. Schön.

Handfest, handfešt, hamfest, hamlešt, hantfešt, u, m., z něm. Handfest, unterschriebenes Versprechen, Vertrag, Instrument, list, písemnosť, zápis, ujištění, jistota, nadání, zápis na dědinu poplatní. Ros. H. někomu na něco dáti. V. H. zrušiti, Aqu.; h. aneb výsadu na něco míti. Plk. — Jg.

Handl, u, m., z něm. Handel, šp. m. kupectví, obchod (s něčím). Rk. Kupecký h. vésti. V. H. s obilím, v železe, v plátně. D. Vz Handlovati. Světskými věcmi a handly se zaneprazdňovati. V. — **H.** = jednání, Handel, actio. V.

Handléř, handlíř, e, m., z něm. Händler, kupec, obchodník. V.

Handlířka, y, f., z něm. Händlerin, obchodnice. Jg.

Handlířský, z něm. Händler-, obchodnický, kupecký.

Handlířství, n., z něm., obchodnictví, kupectví. Ros.

Handlovati, handlovávati, z něm. handeln, **šp.** m. obchod vésti (míti), provozovati, Sb., kupčiti. — **v čem**: v koních h., v knihách, V., v dříví. D. **Lépe: s čím.** Vz Obchod. — **s kým na co** = směnu učiniti, tauschen. Jg. — **jak: z ruky do ruky.** D.

Handlovní, z něm., Handels-, obchodní, kupecký. V.

Handlovník, a, m., z něm., obchodník, kupec. Lom.

Handra, vz Hadr.

Handrboliti, budeln. Rk.

Handrkovati se = hašteřiti se, křičeti, streiten. — **se s kým o co.** Šm.

Handrlák, a, handrlář, e, m = hadrník, na Slov.; v Praze Hausirjude. Rk.

Handštan, u, m., z něm. Handstein, krušec, kus rudy, Erzstufe. V.

Handtuch, něm., v obec. mluvě: hantuch, *lépe*: ručník, utěrák. Šp.

Handžár, u, m., tur., dlouhá rovná zbraň sečná, podobná noži. KB.

Hanebně, schändlich, schimpflich, lästerlich. Jg. H. si vésti, mluviti, živu býti. V. H. koho zraditi. Us. H. s někým nakládati. Us. H. vypadá, vyhlíží. D. — **H.** = ohromně, strašně, hrozně, sehr, grässlich, überaus. Hanebně smrdí. V. — Jg.

Hanebnice, e, f., eine Schändliche. Rk.

Hanebník, a, m., Schänder, Schmäher, Schandbube. D.

Hanebnosť, i, f., *potupnosť, mrzkosť*, Schändlichkeit, Schimpflichkeit. D. — **H.** = *zlý skutek, zrl, smilstvo, zlosť, nešlechetnosť*, Schandthat, Unzucht. Hřeší-li někdo nesmírně, h. jest. Kom. H-sti se dopustiti. V. H-stem oddánu býti. V. H. s někým páchati. D.

Hanebný, hanby hodný, hanbu dělající, potupný, bezectný, schandbar, lästerlich, schändlich, schimpflich. H. skutek, řeč, věc, V., pověsť, utrhač, slovo, Troj., rozkoš, V., výstupek, L., hrdosť, obraz, huba, píseň, D., báseň, živnosť, čin. J. tr. Hanebná věc se stala. Ros. Hanebný život vésti. Jg. Na hanebné hříchy se oddati. V. Hanebným hříchy se zprzniti. V. Hanebného zisku vyhledávání. V. Nikdy z úst jeho h. slovo nevyšlo. Troj. — Jg.

Hanec, nce, m., Tadler. Kom. Každá ctnosť má svého hance. Vz Schovanec.

Haněcí n. haniel, čím se haní, Schimpf-. H. slovo, skládání. Troj.

Haněl, a, m. = hánce.

Hanění, n. Syn.: Utrhání, pomlouvání, lehčení, nářek, dotknutí na poctivosti, hanebné řeči, hanebná slova, zlořečení, uštknutí, štípání, das Tadeln, die Höhnerei, Schmähung, Schändung. Cožkoli se děje od někoho tím úmyslem a chtíčem, aby druhý zlehčen a skrze slova jeho zahanben byl, to slove ha-

nění. Pr. měst. K hanění nemlčeti. Kom. H. za h. navrátiti. Kram. H-ním ho dotýkal. Jel. H-ním utrhati. V. H. hodný. V. — Jg. H. a naříkání před soudem, na cti utrhání, vz Rb. str. 266.

Háněti, 3. pl. -nějí, ěl, ěn (hánín), ění těkati, běhati, rennen, hin und her laufen. Jg. — **kde:** v boji. Troj. Kde pak jsi háněl (běhal)? Us. — **se** a) h. se sem i tam, Jel.; b) o zvířatech, ku př. kráva se hání = hraje se, rindert. D. — **Háněti**, jiné časoslovo, jehož se jen ve složených tvarech užívá: vy-, pro-, za-, doháněti atd. Vz Honiti.

Haněti, vz Haniti.

Hanici, vz Haněcí.

Haníč, e, m., hánec, tupič, der Tadler.

Haníčka, y, f., tupička, Tadlerin. — H. — Anička, na Mor. Mřk.

Hanitel, e, m. — haníč.

Haniti, 3. pl. -ní, haň, ěn, ění; haněti, 3. pl. -ějí, haněj, ěl, ění; hanívati. Haněti lépe než haniti. D. Haniti a haněti. Kat. 1579., 2212. Hanějí. V., Chč. 445., 304., Dal., Br., Tkadl., Kom. Haněti. Svěd. 1569. — H. = nedokonalosti vytýkati, tupiti, pomlouvati, hyzditi, tadeln, schmähen, schimpfen, höhnen. — **abs.** Čeho chváliti nemůžeš, nehaň. Jg. Kdo haní, rád má (nerad prodá); kdo chválí, rád by odbyl. Prov., Jg., Lb. Kdo haní, rád by měl. Kdo haní, chce míti. Č. — **koho, co.** Kterýž jiné haní. V. Hadr onuci haní. Vz Hadr. Prov. Hanějíce naše bohy. Kat. 2212. Hněvám se, že práci mou haníte. Sych. Zvykl jiné haněti. V. Dobré se pomní dlouho a zlé ještě déle: budeš-li lidi haněti, hned se tvá také smele. Rým. — **koho čím:** jazykem. Syr. Tiem ji haniem. Kat. 23., 790. — Dal., T. — **koho proč, z čeho.** Tebe haněti nechceme z tvého unáhlení. Tkad. Ze zlosti koho h. Pís. br. H. koho pro netečnosť. Nt. Pro víru jeden druhého haniti nemá. Rb. — **se s kým.** A vždy se hanějí (kněží) s tím lidem, že jest pekla hoden. Chč. 304.

Hánka, y, f., *hana, hanlivá řeč*, Tadel, Hohn. D. — Na Mor. a Slov. = *kolénko*, něm. Gelenk *a) na prstech.* Kůstky v hánkách. Udeř ho po hánkách. Bern. *b)* Na stéble, am Strohhalm. Plk.

Hanka, Hana, Hanička, y, f., Johanna. Jg.

Hankati = hafati. Na Slov.

Hanlivě (hánlivě) o někom mluviti. Vz Hanlivý.

Hanlivomluvec, vce, m. Tadler. Berla král.

Hanlivosť, i, f., Schmähsucht, Anzüglichkeit.

Hanlivý, hánlivý, hanělivý, hánělivý. D. H. = kdo haní, i to, čím haní, důtklivý, nářklivý, schmähsüchtig, tadelsüchtig, ehrenrührig, anzüglich, Läster-. Syn.: utrhavý, štiplavý, psí povahy, křivý, škodlivý. H. člověk, ústa, jazyk, spis, V., řeč, list, D., slovo, Jg., verš, báseň. Jel. Hanlivá slova o někom mluviti. V. Když uslyšela hanlivá slova lidu proti knížeti. Br. Člověk navyklý slovům hanlivým. V. — Jg.

Hanně = hánlivě. Kat. 1257.

Hannibal, a, m., vůdce karthaginský. Vz S. N. III. 633. H. ante portas, lat. = H. před branami (Říma) = nepřítel přede dveřmi. Rk.

Hanný, schimpflich. Rk.

Hanoha, y, f. Beschimpfung. Koll.

Hanobiti (zastar. hanebiti), 3. pl. -bí, hanob, -bě (ic), il, en, ení; hanobívati, zhanobiti (Syn.: hanlivá slova mluviti, haněti, pomlouvati, utrhati, ze cti loupiti, zle mluviti, láti, rouhati se, vinu cpáti), verunehren, misshandeln. Jg., V. — **koho, co.** Něči na řízení h. Plk. Že je hanobil. Pr. pr. — **co komu čím.** Hanobí si útlou kůži harasovou košilí. Sych. — **koho kde: před** soudem. Pr. pr. — **koho proč: ze** zlosti. Jg.

Hanočinec, nce, m., kdo hanbu činí. Mus.

Hanopis, u, m., spis hanlivý, hanécí, Schmähschrift. Chmel.

Hanoversko, a, n., Hannover. — *Hanoveřan*, a, m. — *Hanoverský.* Vz S. N. III. 635.

Hansa, vz Hanza.

Hant, u, m., z něm. Hang, v horn. skála n. hornina, jež na žíle leží. *Lépe:* skála visutá, visící. Die Hängekluft. Vys. — H., drn, na Slov.

Hantový. H. zmrsk (hant), V., štola.

Hantštan z hor Jílovských. Vz Druza.

Hantuch, vz Handtuch.

Hantýrka, y, f., řeč zlodějův v Čechách, Diebssprache. Vz S. N. Mluva zpotvořená, nazývá se též jargon (fr., žargon). KB.

Hanuš, e, m., Jan, Johann, Hans. D., Gl.

Hanuška, y, f., vdolek z mouky a bramborův. Us.

Hanza či hansa, y, f., svazek obchodní, tržební. Hanzovní město. Šp. H., ve středověku slavný spolek kupeckých měst v severním Německu. Jg. Původu slovanského. Koll.

Hanzalík, honzík, u, m., vycpaný polštářek v zadu pod sukně, aby s těla nepadaly. Us. Hüftenbausch.

Hap, u, hapek, pku, m. = pád, Fall. Kvapky mívají hapky. Prov.

Hapalík, u, m., Stellnagel im Tuchrahmen.

Hapati, hapkati, v dětské řeči = sednouti, padnouti, sich setzen, fallen. Nehapej. Us. — Jg.

Hapatýr, u, m., cval, Galopp. Běž hapatýrem = honem. Us. Polič.

Hapatyrovati, cválati, galoppiren.

Hapavý = padavý.

Hapkati = hapati.

Hara, hera, here, herež, herežt, slovce označující: *a)* opovržení; *b)* povzbuzení ha! Kom., Tkadl.

Harabiti, hospodařiti, schraňovati, wirthschaften. Us.

Harabitný, hospodářský, schránlivý, wirthschaftlich. Us.

Haraburda, y, f., haraburdy, pl., haraburdí, í, n., staré burdí, stará železa a jiná nádobí, harampátí, burdí, Gerümpel, Trödel, Plunder. Jg. H. prodávati, D., vykládati. Reš. I tarmarečníci s haraburdím svým handlíři slouti chtějí. Kom. — Jg.

Haraburditi, herumpoltern. Plk.

Haraburdna, y, f., komora na haraburdí. Polterkammer. D.

Harachy, pl., m., dle Dolany. Jan hrabě z Harach.

Haraj, e, m., Pumpe. Na Slov. Koll.

Harampáti, harapátí, hamparátí, haram-

patky, pl. — haraburda. Má tolik haraupáti, že neví, kam a nim. Us.

Haramužný — srdnatý, tapfer. Kh.

Harangue (fr., harang), řeč při slavnosti, chvalořeč. Rk.

Haranka, y, f, rostl. hořeovitá, houstonia. Rostl.

Harant, a, m., těkavý, běhavý člověk. Herumschwärmer; 2. ženská nespořádaná, divá, nemoudrá, toulavá. Us. Jil. — 3. **Haranti** v již. Čech. — malé děti (s opovržením, rozhorlením). Bž. Ti h-ti pořád zlobí.

Harantovati, harantiti, běhati, herumlaufen. Us. Polič.

Harapát, u, m., harapátí, Trödel.

Harapatky, vz Harampátí.

Harapník, u, m., myslivecký bič s krátkým bičištěm. Die Hetzpeitsche. Šp.

Haras, harras, u, m., raš, e, m., látka, tkanina vlněná n. ledvábná, nazvaná od fr. mě. Arras-u Harras, Rasch, Kameelhaar, wollenes Zeug.

Haraska, y, f., šat z harasu, sukně harasová, kameelhärenes Kleid.

Harasník, a, m., Raschmacher. Žid., D.

Harasový, z harasu, kameelhären, von Rasch. H. košile. Sych.

Harašeti, 3. pl. -ší, el, ení — chrastiti, rachotiti, rauschen. Myš, potůček, vůz haraší. Us. — Jg.

Hárati, iter. od *hořeti*, brennen, lodern. — **v čem**: v hněvu. — **na koho**: Hněvivě na Leontara hárala. Johann. — 2. **H.** — *vařiti*. — **H.** — *prudce, skokem jíti*. — **kam**. Lišky do zahrad hárnly. Samson Act. IV. — **se** — *b*) hráti se, honiti se. Kráva se hárá, rindert. Us. — *b)* — vařiti se. Voda se hárá Chm. — **se kde**. Už se knedlíky v hrnci hárnji. U Blatné. — **H.** — raditi, anrathen. — **komu**. Us., Jg.

Haravara, y, f. — vádn. H. se strhla. Na Slov. Zank, Streit.

Háravý, hitzig, brennend. Vz Hárati. D.

Haraždí, n., drobné roždí, Reisig. Us. Turn.

Harban, u, m. — koruna, vínek, Krone. Žal. vit.

Harc, e, m., počátek bitvy, první útok vojákův a potkání-se s kým. Der Anfall, das Scharmützel, Vorspiel der Schlacht. Jg. Stran odvození z maďarského harcz (bitva, útok) vz Mz. 33. Výpady n harce něči zastaviti. V. Harc k městu pustiti. V. Na h. s něčím vyjížděti (na ránu). Jg., Br. Ne se vším na harc, něco v zálohách. Prov. (= nechlub se se vším). Č. Dať mi ho pán Bůh na harc. Přijde mi na harc (— pomstím se. Vz Msta, Vyhrůžka). Č. Pořád se mi to jen na harc mate. Us. Čert ti to dal na h. Nenech to ležeti na h. Us. Necháváš všecko na h. Us. Nechal to na h., přišel o to. Us. Na harc s něčím vyjíti — ukazovati to. Šm. — Harco na koni strojiti — koně burdovati, honiti, das Pferd tummeln. L.

Harcéř, harcíř, e, m., drabant, halapartník, Leibtrabant, Hatschier. Gl. 57., V. Vz Harc.

Harcéřský, harcířský, Hatschier-. V.

Harciště, ě, n., Rennbahn, Kampfplatz. Plk. —

Harcovati, harcovávati — nepříteli na oči vyjížděti, vybízeti ho, potýkati se, scharmützeln; sem tam jezditi a nepřítele hledati, herumstreifen, traben. Jg. — **abs.** Mládenci h. počali — dorážeti. Háj. — **jak (čím)**. Na koni cválem harcuje. Cyr. Část jich rychlým během harcuje. Ráj. — **jak za kým**. V patách chlapec za včelou harcuje (běží), všecko zlé jí slibuje. Puch. — **na čem s čím**. Dívky s dřívím na koních harcovaly. Háj. — **kam: k** vojně. Tur. kron., Až ke zdem harcujíce, V., k hradu. Rk. K hradu harcovali a našich k bitvě pobízeli. Mas. H. **na** pícování. Br. — **proti komu**. Vrat. — **kudy**: **po** vinohradech harcovati, Vrat., okolo městu. Háj. — **od koho**. Koně zabodše prýč od nás harcovali (cválali). Vrat. — **se s čím kam (do čeho)** — štracheti se. Rk. — **kde**. Děti harcují **na** ulici — dovádějí. Na Mor. Mřk. — **koho**: koně (projížděti). Gl.

Harcovna, y, f., Trampelbude. Rk.

Harcovní (-ný), Scharmützel-. H. troubení. Jg. —

Harcovnice, e, f., dělo harcovníkův. Gl. — **H.**, žena sem tam harcující, zvl. s příhanou běhna, Landstreicherin. Ros.

Harcovník, a, m., kdo harcuje, dobrovolník. Freireiter. Ros. Kdo vybíhá v půtku. L. Harcovníci ve vojště staročeském jednotliví, po různu sestavení bojovníci. Rk. — — H., něm. Plänkler, Tirailleur, jednotlivý voják v rojnici (Schwärmlinie). Rojnice nejpřednější čára šiku v rozptýleném pořadu sestaveného. Rf., Čsk., Gl. 57.

Harem, u, m., arab., obydlí tureckých žen. Rk.

Harfa, y, f., harfečka, harfička, die Harfe. Na harfu hráti. V. H. italská n. špičatá, dvojitá n. Davidova, pedalní, Ossianova. S. N. — H., dlouhá, tesařská pila. Us. — **H.** v mozku, jisté klenutí kosti. Krok., Jg.

Harfář, e, m., Harfenhändler; harfeník, Harfenspieler. Ros.

Harfenice, e, harfenistka, y, f., Harfenistin. Plk. —

Harfeník, a, m., der Harfenist. V.

Harfovati, na harfu hráti, die Harfe spielen. Br. —

Harfovní, Harfen-. H. struna, kolík. Jg.

Har har: k vysmívání-se jinému. Děti mrkvička, jak říkáme, si strouhajíce říkají: har har, har har. Zisch aus. Us. — Jg. Na Mor.: kyš, kyš! Mřk.

Harharovati, har har říkati, vysmívati se, verhöhnen. — **komu**: Bohu. Ajed.

Harhulatý, hrbolkovitý, knollig. Us.

Harhule, e, f., bakule, Knoten, Geschwulst; 2. nemotorná bába. Us., Jg.

Harhulky, pl., f., hrušky harhulaté. Us.

Harhulovatý, harhulatý, knotig, knollig. Us. —

Harlaf, arlaf, u, m., u tkadlců — brdo, soukání, die Kammlitze. — **H.**, úvazek žíněný, Bindfaden aus Ross-, Kuhhaaren. Aqu. — Jg.

Harlekin, a, m., z fr., šašek. — 2. Pestrá vlněná látka anglická. — *Harlekinady*, pl., f. — šašky. Rk. Harlekinade.

Harliník, u, m., rostl. lilkovitá, burgmansia. H. bělostvý, libovonný, strakatý. Rostl.

Harmala, y, f., rostl. routovitá, peganum. Rostl.

Harmecký, ého, m., nižší soudce; soudní sluha. Na Slov. Plk.

Harmonický, souhlasný, souměrný. H. postup, stupeň, úměra. Harmonisch. S. N.

Harmonie, e, f., z řec., souhlas, souzvuk. V hudbě současné spojení jednotlivých tonův n. tonořad čili melodií v celek podlé přirozeného zákona zvuku. S. N. Harmonie dechová několik foukacích nástrojův ku produkci hudební. Hd. — 2. Každé příjemné shodování-se rozmanitého: h. výrazu, jasna a tmava, barev atd. (ve výtvarném umění). S. N. — Vz Zk. Ml. str. 174.; Mk. Ml. 296.

Harmonika, y, f. H. chemická, elektromagnetická, Petřinova. Nz. Harmonik.

Harobiti, il, en, ení, šetřiti, sparen. Us. v Krkonš.

Harobitný, hospodářský, sparsam. Us. v Krkonš.

Harošiti, il, en = rachotiti, rauschen. Potůček haroší. Us. Vz Harašeti.

Hárovec, vce, m., panský dvoukolý vůz. Ros. —

Harovit, a, m. = Svantovid. Krok.

Harovitý, harobitný. Jsou h-tí a pracovití. Marc. Polo. ms.

Harpag-us, a, m., ministr Astyaga krále medského; vojevůdce krále Daria, syna Hystaspova. Vz v S. N. III. 651.

Harpuna, y, f., kopí s hákem (podobné šípu), kterým se po rybách hází při lovení jich. S. N. Harpune. H. k pracím mikroskopickým. Vz Nástroj. Cn.

Harpye, í, f., pl. Bytosti bájeslovné, odpolu ptáci odpolu panny, které všecko unášely a ukálely. Vj. Vz S. N. III. 652.

Harpynohý, harpyenfüssig. Vz Harpye. Koll. —

Harras, vz Haras.

Hartuia, y, f., ovocná kaše, Obstbrei. Na Slov. Plk. Na Mor. chamula. Brt.

Hartusiti, il, ení; hartusivati = haruširi, láti, schelten. — **na koho.** Us. (láti; naléhati).

Haruspex, ika, m., lat., u Římanův etruský hadač z drobu obětovaných zvířat, později hadač n. věštec vůbec. Vj. Vz S. N.

Harušiti, 3. pl. -ší, il, ení = láti, schelten. Na Slov. — **koho.** Koll.

Hasačert, u, m., ve mlýně pružina či hůl do vřetena vstrčená, která otřásá moučným pytlem, aby se odloučila mouka od otrub, der Beutelstock. Aqu., Jg. — **H., a,** m., zlý ďábel, zlý člověk, böser Teufel, Teufelskerl. Rš. — Jg.

Hasačka, y, f., obilná kosa. Na Mor.

Hasák, a, m., kdo hrabicemi žne; nezbedný člověk, ein Unbändiger. Jg. — **H., u,** m., stroj k vyzdvihování velikých tíží, die Hebelade; kosa, Sense; provaz u rybářův. Jg.

Hasákovati = obilí hrabicemi sekati. Vz Hasačka. Na Mor.

Hasati = rejditi, sich herumtummeln. Us. Bosk.

Hasenburg, v Praze pod Petřínem: Nebozízek. Šm.

Hasicí, k hasení sloužící. Lösch-. H. nářadí, náčiní, řád, J. tr., sbor. Rk.

Hasič, e, m. = hasil.

Hasičský, hasický. Lösch-. H. sbor, Feuerwehr, Feuerlöschcorps; mistr, Feuerlöschmeister. Rk.

Hasičstvo, hasictvo, a, n., Löschmannschaft. Rk.

Hasidlo, a, m., Löschapparat, -trog.

Hasil, a, hasič, hasitel, e, m., der Löscher; hasil, *ochlasta*. Plk. — Jg.

Hasirna, y, f., u řemeslníkův = hasidlo, Löschtrog. V. H. vápna, Löschgrube.

Hasisvička, y, f., Lichtauslöscher; poslední, der Letzte. Rk.

Hasitel = hasil.

Hasitelský = hasičský. Rk.

Hasitelstvo = hasičstvo. Rk.

Hasiti, 3. pl. -sí, has, -se (íc), il, en, ení n. šen, šení, löschen. — **abs.** Co tě nepálí, nehas. Lb. Nehas, když tě nepálí. Koho nepálí, nechť nehasí. Jg. — **co:** oheň, Troj., žízeň, vápno. Jg. H. vodu pro nemocné, Wasser ablöschen; h. hrnce černě (v peci po vypálení zacpáním děr všech udusiti). Us., Jg. — **koho čím** = zatmívati, verdunkeln. Páv svou pěkností hasí všecky ptáky. L. — **koho za co** = za vlasy = trestati. Jg. — **co komu.** Ruta hasí smilstvo mužům a ženám přidává. Jád. — **co kde:** horké železo ve vodě. Vys. — **co čím:** žízeň vodou, Us., oheň vodou. T. — **s kým** = píti. S nimi hasil. Br. Zaprav dluh, hasil jsi s nimi. Sych. — **Od „hasiti“ liší se** *„hasnouti“*: oheň, světlo hasne. Vz Hasnouti.

Hasivka, y, f., rostl., pteris aquilina, Saumfarn. Presl.

Hasivo, a, n., hasicí náčiní. Feuerlöschmaterial. Jg.

Haska, y, f., něm. die Aize, u ševcův. H. na jednu nohu, poloviční, svrchní. Šp.

Hasnouti, hasnu, hasni, -sna (ouc), snul a sl, utí = hořeti přestávať, dohořívati, erlöschen, verlöschen, ausgelöscht werden. Jg. — **Hasnouti** *je nepřechodné*, **hasiti** *jest přechodné*: oheň hasne, hasíme oheň. Šm. Člověk hasí (ruší) oheň, ale oheň sám hasne. *Shas svíčku, ne*: shasni. Hasiči hasili oheň, až oheň uhasl. Když není dřev, hasne oheň. Br. Oči hasly a tváře modraly. Hlas. Světlo hasne. D. Již zhasl (umřel). Ros. — **čím.** Sluncem hasne hvězda nižší. Koll. Oheň ohněm nehasne, nýbrž se více vznímá. Sš. Mat. 75.

Hasot, u, m., Tummel. Rk.

Haspra, y, f., hamulec, der Sperrhaken. Na Slov. Plk.

Hasprovati, hasprou zavříti. Na Slov. Bern.

Hastrkovati se = hašteřiti se, vaditi se, streiten. — **se s kým o co.** Jg., Rk.

Hastrman, a, m., z něm. Wassermann, vodní duch neb strašidlo, vodník. Jg.

Hastroš, e, m., v polích přistrojené holi v hadrách k odstrašení ptákův, strašidlo, strašák, das Krautmännchen, Popanz, Schreckbild, Vogelscheuche. Jg. — 2. Potvorně oblečený člověk. H. děti. D. To je h. Us. Ty hastroši (lidem neustrojeným, nepořádně oděným se říká). Jg.

Hastrošovitý, vogelscheuchartig. Rk.

Hašení, hasení ohně, vz Rb. str. 266. Das Löschen. Nástroje k hašení. Löschgeräthe. D.

Hašený, hasený, gelöscht. H. vápno, uhlí. V nehašeném vápně upálen. V.

Hašík, a, m., prase, Schwein. Us.

Hašpa, y, f., Haspe, Thürklammer, Anlegkette. Na Mor. Rk.

Hašpan, u, m., halšpan, hrubé otruby, z nichž se černá mouka vymílá, Weitzenkleien.

Hašpanka, y, f. = hašpan.

Hašpanovati co: pšenici, žito. Vys. Die Schalen abmahlen.

Hašple, e, f., hašpl, u, m., z něm. Haspel (Winde), V., *lépe:* rumpál, točidlo, vrtidlo, vratidlo. H. stroj k vytahování rudy, uhlí, kamení atd. z dolův z neveliké hloubky. Vys. Hašplem táhnouti. D.

Hašplík, u, m. (u tesařů), Haspel, Schnurhaspel, Weife. Rk.

Hašplíř, hašpléř, e, m., kdo co hašplem tahá, der Haspler. V.

Hašplířský, hašpléřský, Haspler. Rk.

Haštal, a, m., z lat. Castulus. Gl.

Hašteřil, a, m., vadil, Zänker, Krakeeler. Jg.

Hašteřilka, y, f., Zänkerin. Us.

Hašteřiti se, 3. pl. -ří, il, ení = vaditi se, škorpiti se, svářiti se, hadern, zanken, krakeelen, sich beissen. Kom. — **se o co.** Leg. — **se s kým.** Lomn. — **se pro co.** Pro ničemnou věc se hašteříte. Sych.

Hašteřivosť, i, f., vadivosť, svárlivosť, Zanksucht. Jg.

Hašteřivý, svárlivý, škorpivý, vadivý, zänkisch, zwieträchtig. D.

Haštra, y, f., haštři, n., haštřina, y, f., roždí, Reiser. Plk.

Haštřiti, il, en, ení, roubati, hauen. Na Slov. Koll.

Hat! hlas, kterým dobytek tažný na pravo se volá. *Opak*: čehy, čihy. Praví se též: hat ou! Něm.: hott to! D. Muž jde hat a žena čehy. Prov. Hat-li, či čehy. Kom. — Jg.

Hať, i, hatě, ě, f., háj, křovina, Busch, Gestrüpp, Gesträuch. Skrze hati táhli. Tur. kr. — 2. Na Slov. stromoví na mezích, na lukách. Jg. — 3. Otépka z haluzí vázaná, fašina, eine Faschine, Reisbündel. Zlob. Mokrá místa hatěmi poklásti. Um. les. — 4. Cesta z takových otépek n. kulatého dříví položená, Faschinenwerk, Reiserbrücke, Damm, Deich. D., Zlob. Hati a mosty přes luh učiniti. Jg. — 5) Na Slov. jez, das Wehr. — 6) Na Mor. mokřina. Srv.: Ty kojetské hatě na vodě na blatě. Sš. Pís. (Brt.)

Háta, y, f., z Agatha. Sv. Háta bývá sněhem bohata. Hrš.

Hatala, y, hatalák, a, m., nedobře česky mluvící, Kauderwälscher, Sprachverfälscher. Us., Jg.

Haťapák, a, m., haťapa, ein Ungeschickter. Koll.

Hatašiti, il, ení, spěšně odcházeti, flugs davon eilen. Dch.

Hatiti, 3. pl., -tí, hať, -tě (íc), il, cen, cení; hativati, hatě dělati, jimi něco pokrýti, bebrücken, dämmen; másti, verwirren. Jg. — **abs.** Hať mať, jen to nezmať. Prov. — **co.** Víno mozek hatí. Pneh. — **co čím.** Hatili rozhami palmovými dráhu Pánu. L. — **komu.** To mně hatí = překáží. Na Slovensku. — **co komu.** On mi to všecko zhatil (pokazil). Ros. — **se** = přičiti se, kaziti se, másti se, váznouti, stecken bleiben. Jg. Hatí se to (kaboní, mračí; nevede se to). Us. — **se komu (kde).** Hatí se mi to v krku (přičí se). Na Mor. Komuž se v hrdle hatí (chřapavý). V. Slova se mu v ústech hatí. Zlob. Jídlo se mi hatí; řeč se mi hatí. Us. Hatilo se (tlouklo se) mi to mezi nohama. D.

Hatka, y, f. Držadlo u vany. Vz Držadlo. Šp. —

Hatlačka, y, f., míchanice, Gemengsel. Us.

Hatlák, a, m., hatláček, čka, m. = stuchlík, spořil, skrblec, der Knicker. Hatláček chce míti mrháčka. Reš., Č.

Hatlal, a, m., Plauderer. Rk.

Hatla matla, hatlapatla, tlamy žvamy, Wischwasch, Misch masch. Jg.

Hatlanina, y, f., míchanina, Gemisch, D.; špatné jídlo.

Hatlapatla, viz Hatla matla.

Hatlati = matlati, másti, míchati, Br., mischen, kneten, verwirren; skoupiti, knickern, knausern. Jg. — **abs.** Hatlá, mluví daremně. Us. Pořád hatlají = spoří, skoupí. Reš. — **co** = dohromady zmotati. Rk. — **co kam.** Skoupým byl a **na** hromadu hatlal. Reš. — **komu.** Jen sobě hatlali (sobě shrabovali). Kom. — Vz Nahatlati.

Hatlocha, y, f., **hatloch**, u, m., špatně přistrojené jídlo, Gepantsche. Máme trochu h-chy k jídlu. Jg. — 2. = Cuchaná sláma, cuchanka. Us., Jg.

Hatlonina = hatlanina.

Hať mať — zmotaně, pomateně, Hack und Mack. Něco hať mať dělati, míchati, mluviti. D. Vše leží hať mať = na hromadě. Jg. Hať mať, jen to nezmať. Vz Hloupý. Lb., Č. Vz Hatiti. —

Hatmatil, a, m., Wirrgeist. Rk.

Hatmatilka = matenina, Wirrwarr. Vz Hať mať.

Hatmatilství, n., Konfusion. Rk.

Hatmatiti co, verwirren. Rk.

Hatní, haťový, od hati, z hati, Faschinen-, Damm-. H. mokřina, dříví. Zlob.

Hatnouti se čím: slovy (táhati se). Kom.

Hatoš, e, m., člověk mnohým šatem naditý. Us. —

Hatošiti, il, en, ení, přílišným oděvem okrýti, mit Kleidung bepacken. Us. — **koho:** dítě. Us.

Hatovec, vce, m., prut, šlahák. Na vých. Mor. —

Haťový, Faschinen-, Damm-. Rk. Vz Hať.

Hatrapačka, y, m., žvuč, Schwätzer. Koll.

Hatšerif, u, m., hatišerif, tur., neodvolatelný rozkaz sultanův. Rk.

Hatva, y, f., neduh vyrostlin, Gewächs. H. masitá, Fleischgewächs. Ja.

Haubenstock, něm., čepečník, palice na čepce. Šp.

Hausiren, něm., podomní obchod vésti, provozovati, choditi po domech. Rk.

Hausmistr, a, m., z něm. Hausmeister, vrátný, domovník.

Hausse, fr., (hos), vystupování, zdražování statních dlužních úpisův, das Steigen der Staatspapiere. Spekulovati à la hausse = čekati na zvýšení měny obchodních papírů. Rk.

Hautbois, fr., (hoboa), hoboj, hudební nástroj dechový; Hochhorn, Hoboe. — *Hautboista*, y, m., hoboista, Hautboist, Hochhornbläser. —

Haute volée, fr., (hót volé), výbor nejpřednější šlechty, vyšší stavové (volée = stupeň, důstojenství).

Hautrelief, fr., (hórelief, řezba vysoko vypuklá, sehr hervorspringendes Schnitzwerk.

Háv, u, m., oděnl, armatura, Rüstung. Gl. 57. Dobrým hávem oděný. Háj. Z hávu ho svlékl. V.

Háva, y, f., nndávka ženské, bezvkusá, nespořádaná ženská. Us. Jil.

Haván, vz Habán.

Havarie, e, f., škoda, která se lodi n. nákladu stala po čas plavby. H. malá, veliká, zvláštnl. Vz více v S. N. III. 675.

Hávatl 'se o čem: o věcech božských (pátrati?). Rokyc. výkl.

Havěď, havěť, i, f., drůbež, das Geflügel. Dalas havěti jísti? Us. — **H.** = chasa, zběř, das Gesindel. To je havěď. Us. H. dětl. Koll. H. psův a chrtů. Koll. — **H.** = *vši*, Läuse, Ungeziefer. Us.

Havějš, e, m., Panzer-, Schalfisch. Rk.

Havel, vla, Havlík, a, Havlíček, čka, m., Gallus. Já o Havlu, ty o Pavlu (sr. Já o hubách, ty o slivách). Vz Nedorozumění. Č. Jak na Havla, tak na Pavla. Mt. S. Syt H. monky. Také už H. monky syt. Syt H. monky, nechce otrubův. Vz Škoda. Č. Zaplatiti má na sv. Havel. Schön. Petr na Pavla a Pavel na Havla. Vz Petr. Zpívá co slavíček po svatém Havle. Jg. Doptal se toho u Havla (= našel věc ztracenou). Jg. Sv. Havel do zelí zajel. Er. P. 91. Vz Urban, Jakub, Havlův.

Haver = hever.

Havez, u, m. (h., i, f.), rostl., cacalia, Pestwurz. H. pobělavá. Jg.

Havinec, nce, m., hmyz, thymalus. Krok.

Havíř, havéř, e, m., z střněm. Houwer, Hauwer, kovkop, horník, rudník, horkop, der Bergmann, Berghauer, Knappe. Jg., V. Havíři kopají nosákem (nosatcem, špičákem, havířským čekanem) a klínem štoly a chodníky, a rudu na hunty (vozíky) kladou. Pt. Učiněný to havíř (= celý umazaný). Vz Ušpiněný. Lb. Chodí jako h. Jg. — Vz Horník, Hory.

Havířka, y, f., die Knappin. Jg.

Havírny, pl., f., slínové jámy, Mergelbrüche. Jg.

Havířský, Bergknapp-, Gruben-. Jg. H. kukle, Ros., kladivo, Fäustel, kytle (Grubenkittel), stoupa, Pochwerk. Jg. Vz Horník, Hory.

Havířství, n., Bergbau.

Havířstvo, a, n., havíři, Knappschaft. Ros.

Havítl, vz Ohnviti.

Havlův, ova, ovo. Štědrý hráč, milostivý zloděj, nábožná kurva, ranní ožralec, pozdní hříbě, Urbanův oves, žito Havlovo, řídko bývá z toho co dobrého. Rým. Havlovo žito, Urbanův oves, co z toho bude, potom mi pověz. Vz Hospodářský. Lb. Dem Gallus gehörig.

Havnatěnka, y, f., peltidea, rostl. Rostl.

Havnice, e, f., peltaria, rostl. řeřichovitá. Rostl. — **H.**, hmyz, scutellera. Krok.

Havokrytec, tce, m., hmyz, thyreophora. Krok.

Hávonoš, e, m., článýš, scutigera. Krok.

Havořiti = hovořiti. Na Mor.

Havotvárka, y, f., sagedia, lišejník, rostl. Rostl.

Havran, a, pl. -ni, havránek, nka, havranec, nce, m., Jg.; havránče, Šp.; die Saatkrähe, Rabenkrähe, der Racker, der Kohlrabe. Jg. H. kráká, kváká. Zlob. Vlasy černé (Černý) jako havran. Ros. Nechť je havranů strýc (komu zlého konce přejeme). Ros. Zlý havran, zlé vejce (havránče); zlý strom, zlé ovoce. Br. Nepomůže havranu mýdlo. Vz Zvyk. Šp., Lb. Nesebral (havránků) všech (o nerozumném). Č., Lb. Vz Hloupý. Bílý jako havran. Č. Usedlý co h. na topoli (o nejistém dlužníku). Vz Dluh. Č. — **H.** = krkavec. Aqu.

Havráně, ěte, havránče, ete, havránek, nka, m., havraňátko, havrančátko, a, n., junge Rabenkrähe. Ros.

Havraní, havranový, Raben-. H. peří, noha, hnízdo, hlas. Jg., vlasy (černé).

Havránka, y, f., svačina, Vesperbrod. Na Slov. Plk.

Havranočerný, rabenschwarz. Rk. Vz Havran.

Havrda, y, m., Widerbeller.

Havrdíti = havrediti.

Havrediti, il, ění = štěkati, bellen. Lom.

Havrlant, a, m., uličník. Us. v Krkonš. Gassenbube.

Havůr, u, m. = hovor. Llk.

Havýš, e, m., ryba, ostracion. Krok.

Hazard, u, m. (fr., hazár), náhoda, případek, odvážení, odvážlivost, Ungefähr, Wagniss, Zufall, Hasard. — **Hazardní** hry (v karty: cvik, ferbl, půldvanáctá, jedenadvacet, farao, makao; v kostky: rouge a noir atd.) = odvážné, kde jen pouhá náhoda rozhoduje, hasardirt, gewagt, gefährlich, verwegen. — **Hazardovati** = odvážiti se, odvážně hráti, hasardiren, wagen, aufs Spiel setzen. Hasardspiel. S. N., Rk.

Házecí, Wurf-. H. kopí, oštip, braň, střela, šíp, sekerka (V., švýcarka), dálku, podálí. Jg., D.

Házeč, e, m., der Werfer. Us.

Házečka, y, f., Werferin; Wurfschaufel, Rk.; prak, die Schleuder.

Házedlo, a, n., prak, Wurfgerüst. — **H.**, pentle ve vlasech. Jg.

Házeti, házím (na Mor. hážu), 3. pl. -zejí, házej (v již. Čech. hać, Kts.), -eje (íc), el, en, ení; házívati; hoditi = metati, vrci, werfen. Jg. — **abs.** Kůň hází (tluče, kopá, schlägt aus). Us. Házej! — **co:** peníze. Us. Házím pryč jeho sliby (pohrdám jimi). Kom. H. půmy. D. Kobyla hříbě hází, Ja., krev. Lk. — **čím:** míčem. V. Hází nohama (houpá). Kůň nohami hází (bije, tluče). Us. H. úštipky, Kom., krví (plíti), očima, nosem, sebou, kopím. Us. — **čím za čím:** vejcem za volem (kdo chce dostati veliké za malé). Č. Neslušl za vrabcem vejci h. V. — **co, čím kam (na co, mezi co, za co, do čeho).** Kamením házel **na** Davida. Br. Blátem, okem, očkem. Jg. Očima na všecky strany h. Ml. Vůl hází rohem prsť do nebe, ana na hřbet mu padá. Č. Do řídkého bláta neházej kamením. Č. Pivo mnohými házl na zeď. Jg. Šilhavým okem na někoho házeti. Kom. Házejí na sebe lotry, potvorníky, kurvami. Reš. Peníze **mezi** lidi h. Jg. H. perly **do** bláta. Us. Kamením do okna h. Us. H. za hřbet (odkládati to), Sych.; co za záda (něco mimo sebe pouštěti). D. — **čím, kým**

(s) z čeho, odkud. Dívkami z oken házeli. Háj. Kamenim s věže h. Let. 43. Z prakn. Solf. — čím po čem, po kom: kamenim, sněhem, blátem, očkem po někom h.. Us., D. H. sebou po zemi, po trávě. Bern. Jiní sebou po provazích zhůru a dolů házeli. Kom. — koho komu k čemu: dravé zvěři k sežráni. Kom. — co odkud, od koho. Házim od sebe přízeň, statek. Kom. — se komu kde. Srdce se mu v těle jako kapr házi (silně tluče). Us. — čím oč: o zem. — se k čemu hoditi. K nejtěžším pracem se h. Hodí se k sobě. Nt. — se za co. On dobře se hodí za řečnika. Nt. — se komu. Ona se mu dobře hodí. Vz Hoditi.

Háziště, ě, n., Wurfplatz. Um. les.

Házka, y, f., der Wurf. Us.

Hazuchy, pl., Strümpfe ohne Sohlen. Na Mor. Rk.

Hazuka, hazučka, y, f., V., dlouhý šat s rukávy, zvl. jako mniši mají, langes Kleid; Mönchshabit, Kutte. — H., částka kožichu přes plece visící. Plk. Vz Gl. 57. Na Mor.: šat cikánský. Mřk.

Hazuna, y, f. = kočka. Ms. Bib.

Hbě, lokal (ve Hbě), nom. Heb.

Hbitě, rychle, křepce, obratně, čile, ochotně, bedlivě, geschwind, behend, hurtig, schnell. Jg. H. k něčemu se míti. Ros. H. jíti, něco činiti. Us.

Hbito. Na h. něco udělati, na pospěch, in Eile. V.

Hbitosť, i, f., ohebnosť, obratnosť, čilosť, rychlosť, ochotnosť. Geläufigkeit, Hurtigkeit, Fertigkeit, Behendigkeit, Regsamkeit. D., Jg. Na hbitosti mnoho záleží. V. Hbitosť rozumu, vtipu, V., jazyka. Jel. — Jg.

Hbitý; hbit, a, o; čerstvý, spěšný, bedlivý, bystrý, křepký, rychlý, obratný, čilý, ochotný, behend, schnell, thätig, fertig, flink, hurtig. Jg. Hbitými nohami skákati. Rkk. H. písař (rychlý). Jelen hbitý jest. Kom. H. jako jelen. Pk. H. řeč, jazyk (obratný), povětří. Boč. — čím. Hbitější je tělem než rozumem. Us., Kom. — kde, v boji. — k čemu. K lapání ptákův hbitý. Kůň k běhu hbitý. Kram. Jsem ke všemu h. Jir. dh.

Hažmuka, y, f., jídlo. H. ze zaječí krve. Kuch. Kn.

Hdy = kdy, je. Jg.

Hdýně = kdýně. Na Mor.

He, *k vyslovení nevole.* Nepřestaneš-li, he? L. — *Divení-se.* Co mluvíš, he? — *Volání.* He! he! slyšíš? — *Lhostejnosti.* Noc celou nespaf, to nezdravo. He co tam, to neškodí. L. — *Hekání nemocného.* Jg.

1. **Heb**, Hba, Cheb, Chba, m., mě. v Čechách, Eger. — 2. Heb, hbí, f., ohbí. Bug, Gelenk. Rána mezi hbí a pažl. Ras.

Hebce, heboučce, hebounce, geschmeidig. Us. —

Hebd, u, m., hebdí, n., Attich. Vz Chebd, Chebdí. 2. Hebdí, n., Kleinigkeiten. Rk.

Heb-e, y, f., bohyně mladosti, dcera Jovišova a Junonina, číšnice bohů před Ganymedem, manželka zbožnělého Herkula. Vj.

Hebedo, a, m., blb, Dummkopf. Na Slov. Plk. Cf. Nemehlo.

Hebennvý = ebenový.

Heber = hever.

Hebkosť, i, f., ohebnosť, Biegsamkeit, Geschmeidigkeit, Gefügigkeit. H. vody, Aqu., některé látky.

Hebký, heboučký, hebounký = ohebný, mrštný, tažný. Komp. hebčí, hebčejší. — H. lýko, Rkk., prouti, kůže, stéblo (V.), jazyk, strůmek. Jg.

Hebl, e, m., heble, hejble, hýble, ete, pl. heblata, n., hýblata, n., z něm Hebel, Hebelatte, Hebearm, Hebling, Hebtaze, *lépe*: zdvihák, pracka zdvihací; 2. pachole děravé. Vys. — Na Mor. hebl = *malý peníz*, Heller. Nemá ani heble (nic). — Heble, heblata = *brykole*, *vrtochy*, Grillen, Hirngespinnste, Mucke, Alfanzerei. Jg. Z toho se hněvám, že hloupá hejblata za pravdu máte. Sych. Prve více v takových půtkách a heblích býval. V. Hejblata míti. D. Heble a čáry provozovati. Plk. Heble z někoho si dělati = za blázna ho míti. Us. Jil.

Heblí, n., heblina, y, f., nízké křoví, Gesträuch.

Hebně, ohebně, biegsam. Jg.

Hebnosť, i, f. = ohebnosť, heblosť. Biegsamkeit. D.

Hebnouti, biegsam werden. Jg.

Hebný, hebký, ohebný, biegsam; měkký, geschmeidig, lind. MM.

Hebrej, e, m. = žid, der Hebräer. — *Hebrejský* n. hebrajský = židovský. H. jazyk, literatura, hudba. Vz více v S. N. III. 687.

Hebridy, ostrovy, vz S. N. III. 690.

Hebr-us, a, m., řeka v Thracii, nyní Marica. Vj.

Heča, chlachula = žena ráda se smějící. Na Mor.

Hečar, u, m., nějaký peníz. Boč.

Hečepeče, pl., f., z angl., šipky, Hagebutten. Us.

Hečna, y, f., přeslice, na které se sedí, podprdačka, Sitz beim Spinnrocken. Us.

Heduše, hejduše, e, heduška, y, f., Heidekorn, Buchweitzen, jinak pohanka, na Mor. též tatarka. Háj., Jg.

Hedváb, hedbáv (zastr. hedbáb, hedváv), u, m., hedvábí, hedbábí, hedváví, n., slov. hodbáb, pol. jedwab, rus. šelkъ, srb. svila, lat. serica, fr. soie, ang. silk, něm. Seide; staroslov. godovablь, strněm. gotavebbi (byssus, sericum). Gota souvisí s it. cottone, fr. coton; druhá čásť vebbi je německá, vebbi = textura. Mkl. Příze hedvábníkův. Hedváb dělati. Orb. pict. Hedvábí od červů. V. Červ, který hedvábí přede. V. Hedbáví. Br. Barvíř hedbáví. Jg. Hedvábí předené, V., asijské, bengálské, burmové, cyperské, čínské, drané, floretové, francouzské, hindostanské, husetové, janovské, k prošívání, kroucené, kytajské, molucké, mongolské, nankynské, na podšívku, nejčernější, nesoukané, nitové, orientalské, osnovné, pelové, polovařené, poloviční, prošívací, surové, svinuté, šicí, španělské, štepovné, tonkynské, třepané, turecké, vařené, vyšívací, zadní, žapanské (japanské), Kh., barevné, otevřené, polousekané, neapolské, skotské, Šp., hladké (dykyta), grosgrain (grogrén), vzorkované (damašek), brilantin, aksamitové (aksamit), plyš, atlas. Vz Hedvábný. S. a Ž. Nacpi do pytle režného samé dukáty, neuděláš z něho hedvábí. Hnš. Nešij pytle

hedvábím (nečiň na věc nepatrnou velikých výloh). V., Č. Spí, jakby hedvábím šil. Vz Spaní. Č. Znáti, co jest hedváb a co pavučina. Prov. Choditi v hedvábí.

Hedvábárna, y, f. = hedvábna. L.

Hedvábec, bce, m., hedvábník. Ros.

Hedvábek, bku, m., hedvábný provázek, Seidenschnur. Puch.

Hedvábí, vz Hedváb.

Hedvábina, y, f., hedbávina, hedvábný šat, Seidenstoff. V.

Hedvábiti, in Seide einhüllen. L.

Hedvábitý, seidenhaarig. Rk.

Hedvábko, a, n., hedvábná niť. Seidenfaden. D.

Hedvábna, y, f., Seidenfabrik. Rk.

Hedvábní, hedbávní, Seiden-. H. (h-ný, V.) červ, Ros., tkadlec, Seidenweber. Vz Hedvábný.

Hedvábnice, hedbávnice, e, f., Seidenhändlerin. V. — **H.**, Seidenpflanze. D. — **H.**, jablko, hruška. D.

Hedvábnický, hedbávnický. Seidenhändler-. Ros.

Hedvábnictví, n., Seidenhandel, Ros.; Seidenbau, -kultur. D., Plk. Vz S. N. III. 692. — Dějepis hedvábnictví v Čechách, vz S. N. II. 315.

Hedvábník, hedbávník, a, hedvábníček, čka, m., hedvábní červ, bourec. Seidenraupe. V. — **H.**, Seidenschwanz (pták). Us. — **H.**, Seidenhändler, kdo s hedvábím kupčí. Troj. — **H.**, Seidenfärber. D. — **H.**, rozkošník, Zärtling. Br. — **H.**, u, m., stroj k navíjení hedvábí, Seidenmühle; hedvábný šat, Seidenstoff. Ctib.

Hedvábnitý, hedvábím pokrytý. Rostl.

Hedvábnosť, i, f., rozmazanosť, Weichlichkeit. Ms. bib.

Hedvábný, hedbávný, Seiden-. H. šat, niť, tkanice, látka. Jg. Na hedvábných polštářích líhati (měkce chovánu býti). Kram. Jemné látky hedvábné: gaz, krep, závoje, hedv. stramin, blondy. S. a Ž. Vz Hedvábí. — **H.** = *měkký, rozmařilý, útlý*, weichlich. H. vůdce. Br. Hedvábná slova (sladká). L. Hedvábná slůvka dává. Č. — **H.** *kaše* (z mouky pro děti), slivky, jablka, hrušky (druh sliv etc.), Seiden-. Jg.

Hedvábočerv, a, m. = hedvábník.

Hedvábohlav, u, m. (cf. zlatohlav), Seidenstoff.

Hedvábohlavník, a, m., Seidenstoffarbeiter. Dch.

Hedvábopřed, a, m. = hedvábník. Aqu.

Hedváborodný, seidenerzeugend. L.

Hedvábovitý, seidenartig. Rostl.

Hedvábový, Seiden-. Krok.

Hedvika, y, f., Hedwige. V.

Hedžra, hedžera, y, f., arab., útěk Mahomedův z Mekky do Medíny, 15. července 622. po Kr., počátek mahomedského letopočtu. Rk. Der Anfang der türkischen Zeitrechnung.

Hefaist-os, a, m., syn Diův a Heřin, choť Afroditin, bůh ohně a kovářství.

Hefthemimerická caesura ve čtvrté stopě po arsi, s kterouž obyčejně spojena jest přerývka v druhé stopě po arsi. Líbezný | voňavými nosí | křidélkama zápach. Vz příklady v Zk. Ml. II. 192., Šš. 19. Vz Caesura.

Heftovati, z něm. heften, stehovati, velkým stehem sešívati, přistehovati.

Hegemonie, e, f., z řec., nadvládí, nadvláda, vrchní panství. Rk. Oberherrschaft, Obergewalt.

Hehotati se, lachen (he, he!), vz Chechtati se. Na Mor. Rk.

Heidelberg, u (-ku), m., mě. v Badensku. S. N. III. 701. Vz Tam.

Heimweh, něm., tesknota po domu, na Mor., tesknosť, stesk, touha po domově, domácí nemoc, stýskání. Rk. Vz Tesknota.

1. **Hej.** *Vybízení.* Hej od vody. H., což meškáte? Us. — *Radování.* H., to bude trefa! — *Naříkání, stýskání.* H., paláe nepravosti! Plk. — *O to jest hej!* to má kdy. D., Č. Vám je hej, máte peníze.

2. **Hej-**, vz Hý-.

Hejbadla, pl., n., kvasnice. Rk.

Hejble, vz Hebl.

Hejcuk, u, m., z něm. Abzug, trativod, stoka, vylívka v domě. Vlíti pomyje do hejcuku. Us.

Hejčka, y, f., Schaukel von Leintuch. D., Puch.

Hejčkati, hýčkati, hejčkávati = konejšiti, rukama houpati, auf den Armen schaukeln, hatscheln. — **koho**: dítě na rukou. Us. — **se**. Us.

Hejda! hejdum! vz Hej.

Hejdlička, y, f., Gäthacke. D.

Hejduk, vz Hajduk.

Hejduše, e, f., Heidekorn, Buchweizen. Vz Heduše.

Hejha! Us.

Hejhati = hýhati. Rk.

Hejhot, u, m., das Geschrei der Gänse. Rk.

Hejhula, y, m., ein wilder Mensch. Us. v Krkonoš.

Hejchu! juchej. Rk. Na Mor. juchu! Mřk.

Hejič, e, m., v horn. dělník, který špatné pláty od dobrých odlučoval, hejil. Am. Plattenschneider.

Hejkadlo, a, n., ein den Reisenden nachrufendes Gespenst. Jg

Hejkal, a, m., der Schreier. Rk.

Hejkati na koho, schreien, rufen. Štele.

Hejl, zřídka hýl, a, m., pták, má červené prsy, der Gimpel, Rothfink, Dompfaff. Chytá hejla (zevluje). Má hejla na nose (má nos zimou červený). Chytil hejla na nos. Máš hejla na nose. Us. Ušel všim hejlem. Lb.

Hejně, v hejnu, scharenweise. Us. (Táb.)

Hejnice, vz Hajnice.

Hejno, a, n., hromada, stádo. H. ptákův. Us. Flug, Kette, Strich, Haufen. Na Slov. krdel. H. koroptví, D., lidu. Us. Hejnem choditi. Na Slov. Slonové rádi chodí hejnem. Hlas. — Jg., Rk.

Hejný = hajný.

Hejpank, u, m., v horn., z něm. Hängbank, začátek vazby nad šachtou, zhlaví. Vys.

Hejral, a, m. = hýral.

Hejřil, hýřil, a, hejřič, e, hejřilec, lce, m., marnotratník, Verschwender.

Hejřilov, a, m. Bratr z H-va. Schwelger. Rk. —

Hejřiti, vz Hýřiti.

Hejřivý, vz Hýřivý.

Hejrus, a, m., Luchs. Na Slov.

Hejsati, hýsati, výskati, prassen, schwelgen, flott leben, schlemmen. Ros.

Hejsek, hýsek, hések, ska, m., mrhač, kdo, jak chce, si vede, hýří, kvasí, vesele utráci, Prasser, Wüstling, Schwelger, Zechbruder, Schlemmer, V.; 2. mladý člověk (potupně), ein Junge, Laff, Bursche. Plk. To je h.! Co tam ten h. chtěl?

Hejsovný, marnotratný, verschwenderisch. Plk. —

Hejta, hůta, y, f., Besuch. Na h-tu přijíti = návštěvou. Sm. Hejtů jíti. V Domažlicku. Bž. Vz Táčky, Přástva.

Hejtman, a, m., pl. hejtmané. Vz -an. Hauptmann. H., představený, krajský, podkrajský; ve vojště: setník; polní h. = nejvyšší h. Rk., V. H. nad tisícem (tisícník), h. nad stem (setník). V., D. H. nad dvěma praporci. Sl. H. zemský, h. království českého, krajský. Vz Gl. 58. H. loupežníků, hradu n. hradní. D. — Vz Rb. str. 266.

Hejtmančiti, koňařiti, Pferdehandel treiben.

Hejtmánek, nka, m., koniř, Rosshändler. D. —

Hejtmanění, n., vévodění, das Kommandiren. Jel.

Hejtmanice, e, f., Hauptmannin, Anführerin. V.

Hejtmaniti, anführen. — **nad kým:** nad vojskem. Jel. — **kdy:** ve válce. Pont. o stat.

Hejtmanka, y, f., setnice, Hauptmannin; paní hejtmanová. Jg.

Hejtmanová, é, f., choť hejtmanova. Hauptmannsgattin.

Hejtmanský. H. oděv, úřad. V. Hauptmanns-.

Hejtmanství, í, n., hejtmanský úřad, Hauptmannschaft. Ztratil h. V. H. nad zemí (zemské), D., nad městem (městské), na zámku (purkrabství). V. Jíti do h. V h. se sešli a tam rokovali. H. nařídilo, aby . . Od (z) h. obeslánu býti k jednání. H. vydalo rozkaz, dalo ho stíhati.

Hejtmanstvo, a, n., die Hauptleute. Rk.

Hejzelna, y, f., topořiště u kladiva, Hammerstiel. Rohn.

Hek, u, m., heknutí, einmaliges Stöhnen, Aechzen. Napil se piva až do heku. Zlob.

Hekabe, vz Hekuba.

Hekálek, lka, m., Aechzer. Rk.

Hekalka, hekalna, y, f., Aechzerin. Rk.

Hekat-e, y, f., dcí Perseova, byla ctěna jako podzemní bohyně kouzel a hrůz příšerných, pročež místo Proserpiny a Diany matně kladena bývá. Vj.

Hekati, hykati, hekávati; heknouti, knnl a kl, uti = těžce dýchati, stöhnen, krächzen, ächzen. Jg. — **abs.** Ten nemocný těžce heká. Ros. Pořád stůně, pořád heká. Us. Dám ti jednu (ránu), až hekneš. Us. Udeřil ho, až heklo (až hekl). Ros. Vyťal mu facku, až hekl. Sych. — **(čím) k čemu.** Máti mdlobou k smrti heká. Puchm. K porodu h. — **kdy:** při porodu h. Us. — **kde.** (Sedlák) **před** pánem heká. Er. P. 410. — **že.** Heká, že dostal ránu do hlavy. Sych.

Hekatomba, y, f., z řec., slavná oběť jednoho sta skotu; slavná oběť vůbec. Hekatombe. —

Hekla, y, f., sopka v Islandu. Vz S. N.

Hektar, u, m. H. činí 100 árův, či 10000☐ metrův, či 1☐ hektometr, či 1·74 jitra.

Hektický, souchotinářský, úbytný, mísavý. H. horečka. Z řec. Hektisch, schwindsüchtig, auszehrend.

Hektogram, u, m. H. činí 100 gramů.

Hektolitr, u, m., činí 100 litrů (as 70½ mázu), či 10 dekalitrů, či 1·626365 měřice (8 hekt. as 13 měřic), či 1·068264 korce (1 hektol. více než korec), či 1. 767129 vědra (4 hekt. as 7 věder).

Hektometr, u, m. H. činí 10 dekametrů, či 100 metrů. — 1☐ hekt. činí 100☐ dekametrů, či 10.000☐ metrů.

Hektor, a, m., slavný trojský vojevůdce proti Řekům v trojské válce. Vz S. N. III. 710.

Hekuba, y, f., manželka Priamova, matka Hektorova.

Hel, u, m., Malachit. Jg.

Héla, y, f., hra a píseň hélská, provozovala a zpívala se v pondělí n. v úterý velikonoční; nyní i v jiné jarní dni. Vz Er. P. 64.

Helb, u, m., topůrko, Hackenstiel. Na Slov. Plk. —

Helbuní, n., topůrko sekyry tesařské. Na Slov., Jg.

Hele ho (hlehle) = podívejte se naň. V obec. ml. — Jir.

Helekač, e, m., Jodler. Rk.

Helekačka, y, f., Jodlerin. Rk.

Helekati, holekati, v obec. mluvě: hulákati, křičeti nesrozumitelnými hlaholy jako pastevci atd., stark schreien, jodeln. Jg. Vila sem ťa (věneček) helekaja, rozpletám ťa naříkaja. Mor. P. 440. (Zb.).

Helena, y, f., dcí Jovišova a Ledina, choť Menelaova svou krásou proslavená, jejímž unesením Paris k válce trojské příčinu dal. Voj. Vz v S. N. III. 711.

Helen-os, a, m., syn Priamův, proslulý věštec. Vj.

Heliady, gt. Heliad, pl., f., dcery Heliovy a sestry Faethontovy, po jehož smrti v topoly se proměnily. Vj.

Helikon, a, m., hora v Bucotii Apollinovi a Musám zasvěcená; nyní Zahora. Vj.

Heliodor-os, a, m., slavný řecký učitel řečnictví, za Horatia. Vj.

Heliopol-is, e, f., z řec., bylo mě. v Aegyptě.

Helioskop, u, m., z řec., slunečnídalekohled. Rk. Sonnenfernrohr.

Heliostat, u, m. Ck.

Hella-s, dy, f., řec., staré Řecko.

Helle, y, f., dcí Athamanta, krále boeotského. Chtíc zniknouti trýzni macechy Inony, vsedla s bratrem Fryxem na berana zlatorouného a do Kolchidy se nesla, ale spadši utonula v moři po ní ‚Hellespontos' nazvaném. Vj.

Helleharde, něm., Spiess mit einer Art Streitaxt, halapartna, bradatice.

Hellebor, ellebor, u, m., Niesswurz. Kom.

Hellenové, *hellenský* — Staří Řekové, řecký.

Hellespont-os, a, m., moře Hellino, úžina mezi Europou a Asií, průplav dardanellský. Hellespont. Vz Helle. — *Hellespontský.*

Helm, n, m., helma, y, f., hemelín, helmelín, u, m, železný klobouk, přílbice, přílba, šišák,

lebka, der Helm, Sturmhaube. Helm kolčí, turnýřský (onen byl zavřený, tento otevřený). Ms. 1620. Helm se rozkoší. Rkk. II. přirozený (kožka dětská). V. — H. — voják v helmu. V. — H. — alembik. D. — Jg.

Helmatý, behelmt.

Helmbrechenství, n. = frejířství. Št.

Helmbrecht, a, m., frejíř; **helmbrechtice**, e, f., frejířka; **helmbrechtný** — *frejorný*, z něm. Helmbrechtní neb frejovné panny. St. II. žena (která se líčí, příliš strojí.) St. Helmbrechtné panny ovšem světské. St. Často ponukne čert helmbrechticím, aby šly do kostela. St. (Gl. 60.). Helmbrechtice zapalují k hrdosti, k závisti, k smilstvu. Výb. I.

Helmbrechtství, n. = frejířství. St.

Helméř, e, m. Helmmacher. Troj. Gl. 60.

Helmice, e, f., přílbice. Vz Helm. Tu ščit leže, tu helmice drahá. Rkk.

Helmopeřestý, κορυθαίολος, der Helmumflatterte. H. Hektor. Krok.

Helmoun, a, m., Helmfisch. Rk.

Helmový, Helm-.

Heloti, helotové, otroci spartští. Die Heloten. — *Helotský* = otrocký. Rk. II. život vésti. Helotisch, sklavisch, knechtisch.

Helový. H. barva, berggrüne Farbe. Min. Jg. —

Helvetiové, národ v nynějším Švýcarsku. — **Helveti**, Helvetové, protestanti helvetského vyznání, víry helvetské. Rk. Helvetier, Kalvinist. —

Helvetský. Pevný jako h. víra. Brt. Vz Helveti.

Hem, u, m., Visír (Massstab). Na Slov. Plk.

Hemejžditi, vz Hemzati.

Hemel, u, m., Zopf. Šátek na h. zavázaný, zopfenförmig gebundenes Tuch. Rk.

Hemelice, hemerlice, e, f., hamra, starý kůň, Schindmähre; stará, hubená panna. Us.

Hemelín, u, m., helm, der Helm. V. — **H.**, šalamounek, Eisenhütlein, rostl. D.

Hemerejz, u, m., bednářský vrták, Spundbohrer. Rohn.

Hemerlice = hemelice.

Hemiptera, pl., n., z řec., hmyz polokřídlý. Rk.

Hemisfera, y, f., z řec., polokoule, Halbkugel, Hemisphäre. — **Hemisferický**, polokulatý. Rk.

Hemovač, e, m., z něm., der Hemmer.

Hemovačka, y, f., die Hemmerin; náčiní k hemování, der Hemmzügel. D.

Hemovati, z něm. hemmen, zdržovati; sud měřiti, visiren. Na Slov. Jg.

Hemýžditi — hemzati.

Hemzadlo, a, n., das Geziefer.

Hemzák, a, m., červ, Wurm.

Hemzati, hemzávati (jako červ lézti), kriechen, krabbeln. — **(se) odkud (z čeho).** Červi z nohy hemzají. Kom. Červi se z něho hemzají. Kom. — **H.** — hemžiti se. Jir.

Hemzavý, kriechend, krabbelnd. Rad. zv. H. blecha, veš. Jg.

Hemzeti, 3. pl. -zejí; hemzívati — hemzati, wimmeln. — **abs.** Onde tráva rostúc jako hemze. St. Hemze rostúc — roste, jen se hemží. Jir. — **čím.** Potvornými řečmi hemzejí. Jel. — **kde.** Červi v zkazilém sýru hemzí. Apol.

Hemzlti, 3. pl. -zí, il, ení; hemzati, svěditi, čmýrati, svrbiti, jucken. — **koho.** Moucha člověka hemzí. Kom. Hemzí mě cos — lektá mne. L.

Hemzot, u, m., hemzání, das Gewimmel. D.

Hemže, ete, n. Je jich tam jako hemžat (houf mravenečů). Šm., Us. u Berouna.

Hemžeti, hemzeti, wimmeln. — **čím.** Má i jiné věci snášeti, jimiž hemží lidské pokolení. Jel. — **na čem.** Na ručiech tu koniech vňuž hemžechu. Rkk. 51.

Hemžiti, hemziti, jucken; h. **se**, hemzeti, hemžeti, hemzati, hemziti se, čmýrati se, krabbeln, wimmeln. — Hemží se jako mravenci. Jg. — **se kde.** V té hromadě se to jen hemží. Us. — **se čím:** vše se hemží zlosyny. Nt. Rybník rybami se hemží. Konstantie počala se h. hosty všelikého stavu. Pal. III. 1. 159.

Hen, hén, hyn, hýn, hyň, hyňť, hýnky, hynečky, hynle = hle, aj, ajhle, tamhle, tam; sich, sieh da, dort, daher, dahin. V., Br. — **H.** = řeka Hana. Gl. 60. — *Hen*, vz Hev.

Hendiadys, z řec. ἓν διὰ δυοῖν, obdvojení, prosloven| pojmu složeného (na př. substantiva s genitivem nebo s adjektivem spojeného) dvěma substantivy souřadnými: Osypali ho věnci a kvítím m. věnci z kvítí. KB. 238. Vz Zk. Ml. II. 158.; Mk. Ml. 300.

Henkaj, henkej, mor. = hen. Brt.

Henky, hynky pásti = viseti, hängen, Raben weiden. On již dávno hynky pase. Rosa.

Hennovati, heňovati, v horn. = po provaze do dolu spustiti; z něm. hängen. H. se = dolů se spustiti. Vys. II. se po řemenném sedění (po sedadle). Plk.

Henrych, a, m., Heindrich, Jindřich. Štele.

Henryka, y, f., Henrike. V.

Hep hep. Posměvačné pokřikování na židy. Povstalo u Němečů sestaveno jsouc ze začátečních písmen slov: Hierosolima est perdita. (Jeruzalém je ztracen). S. N.

Hera, y, f., choť Diova, lat. Juno. Vz S. N. III. 730.

Herakle-a, e, f., jm. několika řeckých měst. — *Heraklejský*.

Herakl-es, ea (a), m., lat. Hercules. Nejslavnější bohatýr řecký, syn Diův (Jovišův) a Alkmenin, pročež ho Hera (Juno) po celý jeho život stíhala. Osudem Eurystheovi strýci svému poddán jsa vykonal dvanácetero slavných prací od něho sobě uložených. Skonal v plamenech hranice zdělané na hoře Oetě. V počet bohův přijat jsa Hebu za manželku vzal. Vj. Vz S. N. III. 731.

Heraklid-es, a, m., řec. filosof ze školy Platonovy.

Heraklit-os, a, m., řec. filosof okolo r. 500 př. Kr., Efesan.

Heraldický, heraldisch. Rk.

Heraldika, y, f., znakosloví. Rk. Wappenkunst, Wappenlehre. S. N. III. 733.

Heralt, herald, herolt, herold, a, m., stŕlat. heraldus, it. araldo, fr. herault, něm. Herold, hlasatel, zvěstovatel, posel války n. pokoje. V. — **H.** = Erhard. Gl.

Heraltice, -tic, m., pl., mě. v Slezsku, Herlitz. Zlob. Die Budějovice.

Heraltovati, heroltovati, jako herolt provolávati, Herold sein, als Herold verkünden. Jg. — **jak o čem.** O tom není třeba mnoho

slovy h. V. — **o čem kde.** Když za stolem mnoho o svém štěstí heraltoval. V. -- **H. čím, s čím** = chlubiti se. Plk., Rk. — **H.**, vlásti, poroučeti, herrschen. Jg. — **H.**, příliš haněti, posmívati se, übermässig höhnen. Plk.

Heraltský, heraldský, heroltský, heroldský, Herold-. II. úřad, Us., hůlka. V.

Heraltství, n., heraltský úřad, die Heroldschaft.

Herart (Heralt), a, m., Erhard, Gerhard. Gl.

Herb, u, m., der Besitz. Pakli by kdo v hoře nalezen byl v ní herbu (erbu?) nemaje. Gl. 61.

Herbář, e, m., z lat. herbarium, bylinář, rostlinář. Vz více v S. N. III. 734. Herbarium, Kräuterbuch, Sammlung getrockneter Pflanzen.

Herbářník, a, m., Botaniker. V.

Herbářství, n., bylinářství, Botanik. D.

Herberk, u, m., z něm. Herberge, cechovní hospoda. Herbergsmutter, něm., panimáma. Šp. —

Hercegovina, y, f., Hercegova země, jihozápadní část Bosny. Rk. Vz více v S. N. III. 740. — 746.

Hercynský les, dle Caesara jméno všech lesnatých pohoří v Germanii od Černého lesa až do Karpat. Vj.

Herčiště, ě, n., divadlo, Schaubühne, Theater. D.

Herda, y, f., rána do zad, štulec, ein Schlag in den Rücken. Us. Semil.

Herdlička = hrdlička. Us. v Klat. Er. P. 170. —

Herdovati, herdy dávati, puffen, schlagen. Vz Herda. Us.

Herec, rce, m., druhdy: hřec, gt. herce. Spieler, Schauspieler. H. divadelní.

Herecký. H. společnost, umění. Schauspieler-.

Herectví, n. Schauspielerkunst. D.

Herectvo, a, n., das Schauspielerpersonale. Rk. —

Herečka, y, f. Schauspielerin.

Heresie, e, f., z řec., kacířství, Häresie, Ketzerei. — *Heretik*, a, m., kacíř, Ketzer — *Heretický*, kacířský, häretisch, ketzerisch.

Hereš, e, m. = Hermann. Gl. 61.

Heretiti se, il, ení = přicházeti, jíti, gehen, kommen. — **se s čím.** Právě s poštou se hereti. Div. z ochot.

Heriuk, a, m., z něm. Häring. V. Živý h.: sleď; nasolený: slaneček. Us.

Herka, y, f., *kobyla*, klisna, die Stutte. Koně k herkám připouštěti. V. — **H.** klisna špatná a vůbec hubený kůň, mrcha. Jg. Stará h. Us. Mähre.

Herkulau-um, a, n., lat., mě. v Kampanii zasuté sopténím Vesuva r. 79. po Kr. Vz více v S. N. III. 750.

Herkul-es, a, m., řec. Herakles. Vz Herakles.

Herkyně, ě, f. = herečka.

Hermafrodit, a, m., obojúdec, z řec. Ἑρμῆς a Ἀφροδίτη, syn Hermův a Afroditin. Vz více v S. N. Zwitter.

Heřman, a, m. Herrmann. Dal.

Heřmánek, nku, m. H. obecný (rmen, rmenek), římský. Jg. Kamille.

Hermanice, nic, pl., Hermsdorf; Herrnsdorf. Rk. Dle Budějovice.

Heřmánkový. H. květ, odvar. Kamillen-.

Heřmanov, a, m., mě. v Sedmihradsku. Herrmannstadt. Lépe: Sibiň, ě, f., lat. Cibinium.

Heřmanův Městec, gt. Heřmanova Městce atd., m., Heřmanův dle Otcův; mě. v Chrudimsku. Vz S. N. III. 755.

Hermeneutika, y, f., z řec., vykladačství, vykladatelství, Hermeneutik, Erklärungskunst, Auslegungslehre. — *Hermeneutický*, hermeneutisch, erklärend, auslegend.

Herm-es, ea (a), m., lat. Mercurius, syn Diův (Jovišův) a Majin, hlasatel bohův, bůh obratné řeči, nalezavosti a výmyslnosti, obchodu, lsti; ochranný bůh cest, tělocviku, průvodce zesnulých na druhý svět. Vj.

Hermetický, z řec., neprůdušný, Rk., hermetisch, luftdicht zugemacht.

Hermežď = hlemýžď.

Herm-os, a, m., řeka v Lydii, nyní Sarabat. Vj. —

Herna, y, f., divadlo, Schauspielhaus; Spielhaus. Us.

Herné, ého, n. Spielgeld.

Herní, herný, Spiel-. H. divadlo, tovaryšstvo, zkouška, řád, Jg., sázka, dluh. J. tr. Zápis herní účinku nemá; herních dluhův žádný soud k sobě nepřijímá. Rb. Herní slib nevlíže. Pr. měst. Neb jsú od starodávna herních věcí páni ani úřad nesoudili. Pr.

Hernice, e, f., herečka; 2 herna. Rk.

Herník, a, m., herec, Schauspieler, Spieler, Us., Bankhälter. Rk.

Herodes, a, m., král židovský. Několo od Herodesa k Pilatovi posýlati (od jednoho k druhému). Č.

Herodia-s, dy, f., Herodias. Br.

Herodot-os, a, m., slavný dějepisec řecký, nar. r. 484. př. Kr. Vz více v S. N. III. 759.

Heroický, z řec., hrdinský, heroisch, heldenmässig, Helden-. H. báseň = báseň hrdinská, epická. Heroický prostředek n. lék, násilný (stark wirkend). Rk. H. mysl, etnosť, přirození. V.

Heroida, y, f. Poslání (epištolou) slove báseň obsahu buď výpravného buď rozjímacího ve způsobě listu. Poslání heroiny slušlé heroovi slove *heroidou* a jest vždy obsahu elegického. KB. 230.

Heroina, y, f., z řec., hrdinná ženská, die Heldin. L.

Heroi-s, dy, f., řec., rekyně, Heldin.

Heroism-us, u, m., z řec., hrdinství, rekovství. Rk. Heldenmuth.

Heroj, e, m. = heros.

Herold, a, vz Herolt.

Heronův zdroj, zřídlo, Ck., něm. Heronsbrunnen; *Heronova baňka*, Heronsball. Nz.

Hero-s, a, m., řec., rek, Held. Vz Heroos.

Herous, a, m. Herousa dělati = silného. Bramarbas. Deh.

Herousiti, il, ení, bramarbasiren. — **se čím** = chlubiti se, prahlen. Šm.

Herovit, a, m. = Svantovit. Jg.

Herovky, pl., f., boží milosti, na Slov., eine Art Mehlspeise, Schneeballen. Jg.

Herrnhut, Ochranov, a, m., mě. v Sasich. Vz více v S. N. III. 764.

Herský, hezký, hübsch. Na Slov. Koll.

Hersky. Jíti si po h. (nádherně, stolz, v hojnosti). Na Slov. Mt. S.

Herstellen, něm. Links (rechts) herstellen. V levo (v pravo) se *zříd.* Čsk.

Hert, u, m. (něm. Herd), hutní pec, Schmelzofen. Rohn.

Hertové (čistěné) stříbro. Gl. Vz Hert. Geläutert.

Herynk, vz Herink.

Hes, a, m., ein Hesse. Hesici, pl., Dal.

Heselní, Parole-, Losungs-. H. znamení, heslo. Ros.

Hesiod-os, a, m., slavný básník řecký, narodil se v Kumách v Ml. Asii, odkud se přestěhoval do Asker boeotských. Vz více v S. N. III. 770.

Heslo, a, n., *tajné slovo*, které si ve vojsku dávají, aby se svoji poznali, Losung. Jest *jméno nějakého města*. Čsk. Vz Parola, Pokřik. Heslo nahlas se dává, jinak jest jen němé znamení. V. Uložili mezi sebou heslo. Háj. To za h. měli. Šm. — **H.**, *troubení na myslivecký roh*, aby se myslivci na určeném místě sešli. Šp. — **H.** = *významné slovo n. průpověď*, jež sobě kdo vyvolí za pravidlo života. Wahlspruch. Vz hesla českých mužův v Mus. 1855., 1856. Měl za heslo: respice finem. V. — **H.**, *jméno, erb*. Kat. 1270. Albrecht ze Šternberka, syn pana Ježka téhož hesla. Arch. I. 143. — **H.**, *záminka*. Pod heslem vysvobození knížete. Gl.

Hesnouti, slovem se zmíniti, sich verlauten. Us. —

Hesovaný kroj (vlečka?). Chč. Síť, 152.

Hesovati = křičeti, **na koho:** na psy, Šp.; 2. ožírati se, marně utráceti, mrhati, schlemmen, prassen. V.

Hess, a, m. Ht. Obr. 14.

Hessy, pl., Hessen; Hessensko, a, n. Do Hes, z Hes jeti. V. — *Hesský, hessenský*. Vz více v S. N. III. 772. — 775.

Heterodoxie, e, f., z řec., bludařství. Rk. Irrlehre, Ketzerei.

Heterogenní, z řec., rozdílný, nestejný, Rk., heterogen, ungleichartig, fremdartig.

Heteroklita, gt. -klit, pl., n., dle „Slovo“; slova rozličných kmenův, týž nominativ míti mohoucích, ku př. ὁ σκότος, gt. τοῦ σκότου n. τὸ σκότος, gt. τοῦ σκότους (tma). Vn. Slova, která se dle rozličných deklinac skloňují.

Hetovný oděv. Chč. 382.

Hev = sem. Pojď hev. **Hen** = tam. Llk.

Hevlábný, zastr. = hedvábný. Krab.

Hever, u, m., zdvihák, kolozuh, Nz., zdvihadlo, jeřáb, Jg., na Slov. podjem, u. m. Hebelade, Ck., die Winde, Haspel, das Hebezeug, die Wagen-, Zug-, Hebewinde. Jg. Heverem vůz zapadlý vyzdvihují. Us. — **H.** mlýn, kde palečnl kolo rovnovážně leží. Us. — **H.**, koštýř, Bierheber. — *Heverem* = severem, hned v pravo, hned v levo. Na Slov. Koll.

Heverník, a, m., kdo hevery dělá, Windenmacher. D.

Heverovati, vytahovati, winden. — **co:** vůz. Jg. Vz Hever.

Hevle, vz Hebl.

Hevsal, u, m., v horn. z něm. Heinzenseil, řetěz k hejnování. V.

Hexametr, u, m., z řec., šestiměr. Vz Mk. Ml. 318.; Zk. Ml. II. 191.; Šš. 22.; Šestiměr.

Hezkosť, hezoučkosť, hezounkosť, i, f., Hübschheit, artiges Wesen. Us.

Hezký, **hezoučký**, **hezounký**; *komp.* hezčí n. hezčejší; hezky, hezoučky, hezounky, *komp.* hezčeji. Hübsch, artig, fein, schön. Hezký v Krkonoších = dobrý. Kb. Má se hezky. D. Je hezky zima. Rk. Přijď hezky brzo zase. D. Dejte mi hezky mnoho. Jg. Hezká dívka. Us. Hezké holky mozek mu hatí. Sych. Co je hezké, není těžké. Prov. Jest hezký jako posrané dřevíčko po dešti. Us. Hezká, zajíce jídá. C. Netřeba jí šocovice jísti (dosti je hezká). Vz Tvář. *Stran přísloví vz:* Děvče, Holka, Chlapec, Krásný, Pěkný, Tělo, Vejce. — *Stran nehezký*: Krása, Pěkný, Proso, Zelí. Č. — On jí dělá hezky šp. m. dvoří se, koří se jí, lichotí jí atd. — **čím:** osobou. Šm. Každý dům hezký dobrým hospodářem. Č.

Hezliti, nepěkně se smáti. V Krkonš. Kb. Štířiti se, zubiti se. Lpř.

Hiat-us, u, m., lat., vz Průzev. Gähn-, Uibellaut.

Hiberňácká ulice, od hiberňákův, irských františkánův (Hibernia = Irsko), kteří v té ulici klášter (nyní: nový ungelt) měli. S. N. Hiberner Gasse (v Praze).

Hic, u, m., z něm. Hitze. To je dnes hic. Kamna dávají hic; šp. m. horko, vedro; kamna silně hřejou. Jg.

Hid, u, m. = drůbež. Má mnoho hidu = všivý. Na Slov.

Hierarchie církevní, vz S. N. III. 784. Priesterherrschaft, geistliche Herrschaft.

Hieroglyfy. Vz v S. N. III. 785. Hieroglyphen, Bilderschrift bei den alten Aegyptern, Geheimschrift.

Hierovit, a, m., Hirovit = Svantovit.

Hilovec, vce, m. Hilovcem volať = velmi křičeti. Llk.

Himalaja. Vz v S. N. III. 791.

Himera, y, f., řeka a mě. v Sicilii. Vj.

Hinco, Hynco = Hynek. Gl. 61.

Hind, a, m. = Ind, Indier.

Hindrovati, v horn., z něm., překážeti; *hindrování*, překážka. Pr. Vz Hyndrovati.

Hinko, Hynko, a, m., Hynek. Gl.

Hinsicht. In jeder H., ve všem. In dieser H.: v tom (ohorn), v té míře, v tom vzhledě. Ich war im Zweifel hinsichtlich der zu beobachtenden Ordnung. Byl jsem na rozpacích, jaký pořádek zachovati. Víno má *na* barvě nažloutlé býti. Vz Beziehung. Mk.

Hipparch-os, a, m., syn Pisistratův, jenž s bratrem Hippiem v Athenách vládl. Vj.

Hippi-as, a či e, m. Vz Hipparchos.

Hippo, gt. Hippona, m., mě. v Africe a v Hispanii. — *Hippoňan*, a, m. — *Hipponský*.

Hippocentaur, a, m., z řec., bytosť báječná mající podobu člověka s koněm srostlého. Vj.

Hippodrom, u, m., z řec., Pferderennen, Rennbahn.

Hippokrat-es, ea (a), m., slavný řec. lékař.

Hippokren-e, y, f., studánka na Helikonu Musám posvěcená, dupnutím Pegasovým vzniklá. Vj. Musenquelle.

Hippolyt-os, a, m., syn Theseův.

Hippona-x, -kta, m., řecký básník.

Hirdozt, zastr. = hrdosť.

Hispani-a, e, f., Španěly. — *Hispanský*.

Historický, dějepisný, dějepravný, historisch, geschichtlich. V. H. kalendář. H. drama, román, právo, sloh, pravda, spisy, osobnosť. Nt. Vz S. N. III. H. čas, vz Čas.

Historie, e, f., z řec., bádání, zvídání, pátrání a nabytá tudy vědomosť, známosť, znalosť; vypravování o něčem, co se událo n. co kdo slyšel, rozprávka; zvl. dějiny, dějepis. Vj. Vz tato slova. Geschichte. Když se věc stalá povídá, historie jest; když smyšlená, bajka. Kom. H. o králi. Br. Ta h. takto se dála, Br., sběhla. V. Z h-rií vyhledati. V. Historie spisovati, psáti. V. H. válek. Bur.

Historik, a, m., Historiker, Geschichtsschreiber, -forscher. Kom.

Historiograf, a, m., z řec., dějepisec. Rk. Historiograph, Geschichtsschreiber.

Historiolog, a, m., z řec., špatný dějepisec. Rk.

Historní = historický.

Hj (gj) směžďuje se v *ž*: strähja = stráža = stráže. Kz. Strouhati — strouži m. strouhji; lože m. lohje od lehnu atd. Zk. Vz Směžďování.

Hlacení, n., das Krystallisiren. Presl.

Hlacenství, n., způsob hlacení. Krystallisations-Suite. Krok.

Hlacený, krystallisirt. H. hmota. Krok.

Hlacnouti, cnul a el, uti = uhoditi, praštiti, hauen, schlagen. Us. v Krkonoš.

Hláč, e, m., nějaké moučné jídlo. Na Slov. Koll.

Hlačice, pl., f., punčochy, Strümpfe. Plk.

Hlad, u, m., *hladovitosť*, *lačnosť*, *chtíč k jídlu*, *žádosť jídla*, der Hunger. H. psí (chorobný, nepřirozený). S. N. Z hladu, hladem zemříti, umříti, pojíti, zhynouti, se umořiti. D. Hladem a žízní mříti. Leg. Hladem vymříti. V. Hlad trpěti; h. a nouzi třlti. D. Hl. nésti. Zav. H-dem sklíčený. Hlas. Jední přesycením říhali, druzí hladem zívali. Kom. Hlad naň doléhá. Us. Dlouho, mnoho dní (Us.) o hladu býti. Lom. H-dem umořiti, vymořiti, nechati hladem umříti, hladem umořený. V. Své koníčky o hladě mořite. Mor. Pís. O hladě nedojdu domů. Us. Hrys v hladu (jasněji: hladov jsa) doráží i na krávy. Km. O hladu býti; v tom městě jest hlad; z prvu nouze, pak hlad nastává. Nt. Město hladem vyležeti, vymořiti. Jg. Hl. zahnati a spokojiti, ukrotiti, skrotiti, V., míti. Us. Hl. nejlepší kuchař. H. je najlepší kuchár. Mt. S. H. je výborný kuchař. Vrat. 112. Byl tehdy veliký hlad. Rk. Hlad se šibenice nebojí. Č., Lb. Vz Chudý. Hlad ani šibenice sa nebojí; Hlad čertov brat; H. je velký pán; Zaspi h., vyspíš dva; H. ho opásal, ale taký, žeby sa aj do vlka oddal; H. mu klopká v žalúdku; Hladom zdýma. Mt. S. Hl. důvtipný; hlad všemu naučí. Hl. vlka z lesa vyvolá. L. Hl. naučil osla (medvěda) na housle hráti. D. Hl. se nedá slovy utišiti. Trnk., Č. Kdo pracuje, hladem neumře. Má hlady co mlynářova slepice. Vz Nenasycený, Lb., Jg. Hl. a žízeň přiroči žádného nemá. Č. Hlad všecko ztráví. Č. Na bílý chléb máslo, na černý hlad. Č. Hl. je nestyda. Č. Hl. oči zaprodal. Č. Lépe jest se po hrubešsku najísti, než zdvořile hladem mříti. Č. Lépe jest se hrubiansky najísť, nežli zdvořile h. trpěti; Když sobě pro groš hladu užene, aní dvěma ho nezažene (vz Malicherný); H. učí krásť; Při nečinnosti hladu dosti (vz Lenosť); H. horší než had; Čím větší nouze, tím větší hlad. Lb. Těžko nasycenému o hladu mluviti. H. výmluvnosti učí. Pk. *Vz mimo to:* Drštka, *Hladový*, Huba, Chudý, Louskati, Páteř, Zub, Žaludek a zvl. Žrout. — **H.** = *veliká chtivosť, prahnutí, žízeň něčeho*, Verlangen, Hunger. Hl. bohactví, slova božího. L. — **Hl.** = *nedostatek chleba a živnosti* vůbec, prvních potřeb, der Hunger, die Hungersnoth. V. Byl toho roku veliký hlad. Ros. Bojíme se hladu. Zlá milosť (láska) o hladě. O hladě milosť ozáblá. Jg.

Hlaď, i, f = hladina. H. mořská. Krok.

Hladati (zastr.) = hleděti, hledati, sehen, schauen. — **koho**. St. skl. — **o co**. O duši nic nehladáš. St. skl.

Hladce, hladko, komp. hladčeji = *rovně*, *nedrsnatě*, gleich, eben, glatt. Aby to hladčeji šlo, měšci podmazovali. Kom. Hladko mu leb uťal (do čista). L. H. co po másle. Pk. — **H.**, *pěkně*, schön, fein. O všem hladce a pěkně mluviti. L. — **H.**, *dle přání*, nach Wunsche, glücklich. Hladko se z toho vykroutil. Ne velmi hladce se tam mají. Ros. — **H.**, *lahodně*, *přátelsky*, gelinde, im Guten. Král tu věc hladce upokojil. L. — Jg.

Hládek, dku, m. = hlad.

Hladek = hladký.

Hladen = hladný.

Hladí = hladký, lahodný, glatt. H. hlasy. Kat. 3230.

Hladicí, Polir-, Glätt-. H. pilník, kámen (Schmergel), hoblík, Jg., ocel (ocel k hlazení), Sp., kladivo, Platthammer. Techn.

Hladič, e, m., hladitel, der Polirer, Glätter. D. — **H.**, hladík, Hobel. Reš. — *Hladič*, e, m., libáček, die Flitterwochen. Reš.

Hladičce, zcela hladce, ganz glatt. Us.

Hladička, y, f., die Glätterin. — **H.**, deska k hlazení, das Reibbrett. D.

Hladičký hladký. V.

Hladidlo, hladítko, a, n., Glätteisen, -stein, -glas. H. u ševců fidlovačka, das Glättholz; h. podpatní, patnickové, ostré, Sp.; u knihaře (slonová kosť, das Falzbein). H.

Hladík, a, m., hladitel a hladík, u, m., hoblík, hladič; hladicí pilník. Kom.

Hladilka, y, f. hladička.

Hladina, y, f., hladké místo, die Glätte, Politur; rovina, Fläche, Ebene; hladina moře, die Meeresfläche. V. Hladinou voda ležela. Ros. Pod mořskou hladinou bývá bezedná hloubka. Sych. Po hladině moře rychle plouli. H. vodní.

Hladíř, e, m. = hladič.

Hladírna, y, f., Glattmühle.

Hladířský. H. břidlice, Polirschiefer. Vys., Sedl.

Hladitel, e, m. = hladič.

Hladiti, 3. pl. -dí, hlaď, -dě (íc), il, zen, zení, na Slov. -děn; hladívati. — **H.** rovnati, glätten, poliren, ebnen; ozdobovati, zieren, putzen; pilovati, lepšiti, opraviti, feilen, bessern; krotiti, streicheln; pochlebovati, streicheln, schmeicheln. Jg. — **abs.** Musíš h., chceš-li čeho dojíti. Pk. Napřed hladí, zadu škrabe. Jg., Lb. — **koho, co.** Voda hladí tvář. L. H. sklo, D., vlasy (česati), V., hrubé mravy (opravovati), Hlas., koho (těšiti), D., lidi (jich lásku si jednati). L., břichy, viny, dluhy h. (ničiti). L. — **co, koho čím.** Hladí

(ometá) liščím ocasem (Jinak mluví a jinak myslí. Vz Lstivý). Lb. Plátno hladidlem, Jg., někoho pěstí, Sych., rukou, D., kyjem, Lomn., prádlo cihličkou h. D. — **koho po čem:** po bradě, D., po srsti. V. — **co komu:** vlasy, tvář, ruku. Us. — **co, koho jak: proti** srsti (— poličkovati, bíti; 2. drážditi). Vlasy **k** předu h., D., k levé straně h. Hlučně k sluchu jí hladicce = hladce, lahodně mluvíce. Kat. 3264. — **kde** atd. Hladil ho v háji, aby ho uchlácholil. — **adv.** Lichotivě někoho hladiti. Nt.

Hladitko, a, n. H. zednické. Reibebrettchen. Us.

Hladivý = hladicí, glättend. Sal.

Hládka, y, f. Rybáři dělají si z ní (kůry pantoflového dřeva) kolečka k svým nevodům a sítím, nebo svou lehkostí olověných hládek spodních pozdvihují. Herb. (Jg.)

Hladkan, a, m., gymnotus, ryba. Krok.

Hladko, vz Hladce.

Hladkochlupý, glatthaarig. Rk.

Hladkomluvnosť, i, f., Wohlredenheit. Jg.

Hladkoprs, a, m., sargus, hmyz. Krok.

Hladkoslovný = hladkozvučný, wohltönend.

Hladkosrstný, glatthaarig.

Hladkosť, i, f., *nedrsnatosť*, die Glätte, Politur. H. zrcadla, Us., hlavy (lysina). V. — **H.** = *lahodnosť*, die Sanftheit, Milde. H. obyčejův. Jg. — **H.** = *krása, pěknosť*, Schönheit, Nettigkeit. Kdo se komu líbí, dosti má hladkosti. L.

Hladkoústka, y, f., idya, slimýš. Krok.

Hladkovlasý, schönhaarig. Us.

Hladký, hladek, dka, dko; komp. hladší; hlaďoučký, hlaďounký, hladičký, hladinký; hladce, hladko. Vz -ký. **H.** = neostrý, nedrsnatý, rovný, glatt, eben. H. jak zrcadlo. Jg. H. ako lad, čistý ako oko; H. ako sklo, jasný ako křištál. Mt. S. H. papír, sedlo, cesta, čelo (jasné, veselé), V., kůže. D. — **H.** *ryba* (bez šupin, jako úhoř). L. Hladký jako úhoř. Pk. H. rýnok, glatter Roch. V. — *H. sukně* (bez řasy). Us. — **H.** = *okřesaný, otesaný*, gehobelt, fein, dressirt. Rozum, L., jazyk, Aqu., mluva. Nt. — **H.** = pěkný, sličný, schön, hübsch, artig. H. dcera, Troj., miláčenec, hrdlo. Jel. — **H.** = tichý, sanft. V. — **H.** = *dobře vypasený, vykrmený*, glatt, fett. H. kůň. Ros. Tlust a hladek z míry jsi. Aesop. — **Hladkou** míti = hlad míti. Sř. Pan Hladký ho upomíná. Vz Hladový. Lb.

Hladně = hladově, hungrig.

Hladněti, hladověti = lačněti, hladovým počínati býti, hungrig werden. Ros.

Hladnosť, i, f., hladovitosť, der Hunger, Hungrigkeit. Jg.

Hladný, hladen, dna, dno; hladový, hladovitý, hladovit, a, o, hungrig. Obyčejně *hladový*; na Mor. *hladný*. D. *Hladovitý* = velice hladový. Vz -itý. D. Husa hladová (nekrmená). Hladovým životem (lačným). Us. Hl. jako pes, jako vlk. Č. Hladový, ukousl by kamene. Jg. Hladnému nesmích. L. Střevo hladovité, hladové (lačné). Krom. Umřel hladnou smrtí. KB. Hladový jsi, jako mlynářova slepice. Hladovité břicho nedá se slovy ani pěknou řečí spokojiti. V. Hladovému vždy poledne (vždy se chce jísti). Hladný hněvivý; hladných i moucha pováli. Jg. Hladové břicho lehčí a syté lepší. Č. Hladovému chléb na mysli. Č. Mlsný jen když oblizne, hladový jen když se nají. Č. Nejlepší ta novinka, když zvoní hladovému hodinka. Č. Hladový žaludek tuhou buchtu snese. Č. Raděj chci tučný plakati, než hladový kopati; Hladové oko nespává; Hladové slepici o prosu se sní. Pk. *Stran pořekadel vz ještě:* Břicho, Dršťka, Fabian, Hladký, Huba, Kačenka, Pátek, Žlab. — Cf. Žaludek lačný štěká. Svítí mu v žaludku. Nemá co louskati. Vlka by snědl. Má toho sotva na zub atd. Š. a Ž. — **čeho.** Všeho dobrého hladovitý. St. o obec. věc. 262.

Hladolet, a, m., planeta, der Saturn. V.

Hladomor, u, m., Hungersnoth.

Hladomorna, y, f., hladomře, f., Hungerthurm, Verliess. Stuchlík z h-ny, Knicker, Geizhals. Rk.

Hladomře, smyšlené místo, Hungerheim. Pan Stuchlík z H-mře. Rvač. — **H.,** f. = hladomorna.

Hladomříč, e, **hladomřil,** a, **hladomřivec,** vce, m., skrbec, Schmalhans. Jg.

Hladomřivosť, i, f., Hungerleiderei, Knauserei. Jg.

Hladomřivý, geizig, knauserig. Jg.

Hladook, a, m., eurydice, kývoš. Krok.

Hladoš, e, m., Hungerleider. Na Slov. Plk.

Hlaďoučký, hlaďounký. Vz Hladký.

Hladově, hungrig.

Hladověnka, y, f., draba, rostl. řeřichovitá. Hungerblümchen. Rostl.

Hladověti, vz Hladněti.

Hladovice, e, f. = hlad. S h-cí domů jíti. Us. — **H.,** bulimus, plž. Krok.

Hladoviště, ě, n., v oekonomii, Magerfleck. Rk.

Hladovitě = hladně.

Hladovitosť, i, f., hlad, der Hunger. Kom. — **H.,** veliký hlad, der Heisshunger. D. — **H.,** nesytosť, die Fresssucht, neduh koňský. Ja.

Hladovitý = velice hladový, heisshungrig. Tkadl. Vz Hladový.

Hladovosť, i, f., Hungrigkeit.

Hladový, vz Hladný.

Hladýn, a, m., leucosia, korýš. Krok.

Hladyš, e, m., laserpitium, Laserkraut. Rostl.

Hlahol, u, m., hlaholek, lku, m. = *hlas, zvučení*, der Hall, Schall, Ton. V. Slyším nějaký hlahol. Ros. Hlahol židovský. Pass. K zvuku a hlaholu trub se sběhli. V. Vzezni hlahol trub i kotlóv. Rkk. 40. H. slov. V. H. po stěnách se rozléhal. Kom. Napodobení, pPsrsek, vlna hlaholu; hlaholu vodivý (hlaholovodný), schallleitend. Nz. — **H.** = *ohlas, echo*, der Wiederhall, das Echo. Kom. — **H.** = *řeč, mluva, nářečí*, die Sprache. V český hlahol z latinského přeložena. Berg. Zavolá srdcem z věrného h-la. Kat. 596. — Alx. 1108. — **H.** = *lid.* Nářečí, kteréž jest jemu a skrze to vší české koruně i hlaholu českému připisováno. Arch. III. 182.

Hlaholiti, 3. pl. -lí, il, en, ení; hlaholívati, tönen, schallen; mluviti, sprechen. Jg. — **kdy, jak.** Jední **po** druhých hlaholili. Plk. Hladím jazykem počne h. lstivé zkušení. Ráj. — **s kým.** Puch. — Jg.

Hlaholivý, hlaholiel, tönend. H. údolí. Vid. list.

Hlaholní, Schall-.

Hlamáček, čku, m., falešně kořenl černé. Frühlings-Adonis. Ja.

Hlamoziti = lamoziti. Jg.

Hlaný. H. buk (s hladkou korou bez suků). Us. Na Mor. Brt.

Hlas, u, hlásek, sku, hláseček, čku, m. Glasъ, lit. garsas, skr. koř. je asi gr., chváliti, slaviti, týž ve zdvojeném glagolati, mluviti. Schl. Die Stimme. H. rozumný či srozumitelný, výslovný. V. H. sipavý, třesavý, tichý, zmlklý, hřmotný, žalostivý, zvučný, řvoucí, veliký, vysoký, žalostný, zvonový, povýšený, živý, ostrý, celý, drsnatý, zlý, dobrý, Jg., škrablavý (chraplavý), tenký, Rk., draslavý, jistý, pevný, táhlý n. prodloužený, vyražený, chudý, jasný, ohebný, čistý, silný, slabý, vydatný, temný, nezvučný, hrdelný (fistule, kozmice, přehlas), měkký, ohebný, hebký, jadrný, Nz., pěkný (vz Zpívati). Má h. jako starý hrnec. Us. Taký máš h., ako dieravý hrniec; H., ako čoby vlchrica lipy lámala. Mt. S. Silným hlasem zvolal. Hlasy rohóv. Rkk. H. hrdličky. Br. Tupost hlasu. V. Změna, zvýšenl, snížení, seslabení, dušení, objem hlasu. Hlas měniti, vyrážeti, tužiti, seslabovati, zvýšiti, snížiti, dusiti; vznésti, povznésti, povznášeti hlasu; hlas zemdliti; hlasu pozemdliti, netužiti, Nz.; hlas vydati, vypustiti, dáti, udati, povýšiti, laditi, rovnati, rozdouti. Hd. Hlas vypustiti (promluviti). V. Zvířata, která mají plíce, hlas vydávají. Jg. Ručiem hlasem svolá. Rkk. Zvučným hlasem mluviti počal. Solf. Hlas její v kostele se rozhlašoval (rozléhal). Háj. Hlasem svým k Hospodinu volám. Br. Velikým hlasem jsme volali. Vrat. Po hlasu zvěř vypátrati. D. Hlasem žalostným zavolal naň. Br. Živým hlasem učiti. V. Zvučným, vším hlasem zpívati; co kdo hlasu má, zpívati, křičeti. V. Ostrým hlasem mluviti. V. Půl hlasem zpívati. V. Na hlas krále = na volání, na poručenl. Ráj. Hlasem volati (nahlas). Má h. jako zvon, Č., jako zvonek. Pk. Hlas se mu třese. Nz. Psí hlas do nebe nejde. Pán Bůh psího hlasu neslyšl. Páv má peří jako anděl (angelské), krok jako zloděj (zlodějský), hlas jako čert (ďábelský). Jg. Hlasem vzdychnouti. Har. Celým hlasem mluví (co hlasu má, křičí). V. — *Co hlasu* = co hrdla. Kdo co hlasu má, zpívati, křičeti (celým, vším hlasem). V. Co má hlasu to dobytče? (co stojí?) Sych. — *Na hlas, nad h.* = hlasem, hlasitě. Na hlas čísti, D., mluviti. V. Alkoran nad hlas čtou. Tur. kron. Všem nad hlas pověděl. St. skl. — Hlas přirozenl, der Ruf der Natur. D. — *V myslivectví*: hlasem honiti = štěkáním psův. Pes vydává hlas na honbě. Us. — **H.** = *ton, hlasem vydaný*, die Stimme, der Laut, Ton. Musika, píseň na dva, na tři atd. hlasy. Na tři hlasy zpívati. Trouba hlasu velikého. Hlas harfy, zpěvákův. Br. Hlasy strun rovnati, srovnati. D., V. Hlas 1. mužský: *a)* bas (hluboký), *b)* tenor (vysoký); 2. ženský: *a)* alt (hluboký), *b)* diskant n. sopran (vysoký). Vedlejší hlasy: baryton n. vysoký bas; mezzosopran n. hluboký sopran. Hd. — **H.** — pověst, das Gerede, Gerücht. Do hlasu přijíti; někoho (něco) do hlasu dáti; hl. o někom (o něčem) pustiti. J. tr. A potom byl h. puštěn o tom, co se stalo. Bart. 1., 18. Obecný h. V. Pustil o něm hlas, že ... V., D., Sych. H. zlý. Us. Jde o tom jediný hlas (souhlas). Nt. Po všech zemích hlasové jdú, Arch. H. proskakuje. Brt. Pustiv hlas mezi lidem svým, že ... Skl. Hlas v Čechách běží, že to koncilium nemělo před se jíti. Arch. (Gl.) Jest o něm h., že jest nenechavý. Sych. Na kterého hlas byl puštěn. Bart. Kr. P. 181. — **H.** = *přivolení, mínění*, die Stimme, die Wahlstimme. H. poradný, rozhodný, vydatný, zvláštní, virilní či osobní. Vz Votace. Nejvíce hlasů dostati, obdržeti; žádného h-u nedostati; h. svůj k čemu dáti = svoliti, schváliti; jeden h. = souhlas. Nt. Dáti hlas, dávati hlasy. Jg. Více hlasů míti, větším počtem hlasův přemoci. Jg. O dva hlasy měl více. D. Všemi hlasy volenu býti. Us. Více hlasův volí. Ros. Skrze hlasy je vybrali. Kom. Hlasy prohledati. Hlasy obviněnému nepříznivé. J. tr. Dáti h. o něčem; dáti svůj h. někomu; hlasy sbírati, počítati; dáti svůj h. k něčemu. J. tr. Rovnost, většina, sbírání hlasův. Šp. Nadpoloviční většina hlasův (absolutní). J. tr. Prostá většina hlasův (relativní), většina hlasův vůbec. J. tr. Poměr hlasův mezi sebou. Jsou-li hlasové počtem sobě rovni. J. tr. (*Ne*: při rovnosti hlasův). Na čem se více hlasův usneslo, shodlo, to mívalo vždy obecné platnosti; toho šetřili pak všichni, ať se již k tomu přimlouvali n. tomu na odpor byli. Vst. Uzavřeli většinou hlasův. Ml. Hlasu něčího poslechnouti; h. srdce uposlechnouti. Hlas a místo v radě míti. J. tr. Když hlasové ohešli = když každý hlas svůj dal. Žer. Záp. I. 267. Neradi páni přítel přítele pro posilu hlasu zbaví (das Stimmrecht entziehen). O. z D. — **H.**, *kurie sněmovní*, die Stimme, Kurie im Landtag. Poněvadž jste sami bez nás třetího hlasu sněmovali. Gl. 61. — **H.** = *svědectví, přímluva*, das Zeugniss. Všichni mu ten hlas dávali, že toho času byl ze všech nejučenějším. Eus. — **H.**, *volný hlas, volnost mluvení*, das Recht seine Stimme zu geben. Jg. Prosím o hlas (= o dovolení mluviti). Má hlas. L. Při obecném jednání svůj hlas a svobodnou přímluvu mají. V. Právo k dání hlasu, das Stimmrecht. D.

Hlasák, hlásal, a, m., Herold. Ros.

Hlásání, n. H. (chvály) od obecného lidu nehledá. Kom. Das Ausrufen. H. slova božího = kázání, Predigen. Jg. — **H.** = ponocování, bdění, stráž. V. Das Wache halten.

Hlasatel (*ne*: hlásatel, vz -tel), e, m., pl. hlasatelé, hlásec, e, m. = zvěstovatel, der Verkünder, Herold. Lom., Ráj. — **H.** a kazatel slova božího. Prediger. V.

Hlasatelka, y, f., Verkünderin. Jg.

Hlasatelna, y, f., die Rednerbühne. Č.

Hlasatelský, Verkünder-. Scip.

Hlasatelství, n., Verkündigeramt.

Hlásati volati, provolávati, oznamovati, rufen, ausrufen, verkünden, bekannt machen; modliti se, beten; ponocovati, wachen; h. se hlásiti se, znáti se, sich melden. Kamo otčík dáváše krmě bohóm, kamo k nim hlásat chodiváše (modliti se). Rkk. 8. — **co**. H.

řeč, rozprávku, slovo boží (kázati). D. — **o čem.** Všickni o tom hlásají a mluví. V. Kazatel o tom hlásal. Berg. — **se, s inft.** Hlásal se býti krevným přítelem jeho. Kom. Pastucha hlásá bránu otvořiti. Rkk. 31. — **komu.** H. vám budu. Kom. Tamo (pojďme) bohóm dat mnostvie oběti a jim hlásat milých slov. Rkk. 15. H. bohóm slávu. Rkk. 21. — **že.** Židé hlásají, že jich Šalomoun jest moudrý. Jel. — **se k čemu** = hlásiti, znáti se. Kteříž se k tomu hlásali. V. Hlásal se k domu církve. Kom. — Solf., Br. — **co nad čím.** Vlaslav . . . . hlásáše nad hrabivými meči svojich vojnóv pohanjenje (pohaněnie) Neklanu (Rkk. 17.) = Vl. hlásal pohanění Neklanovi stoje při tom, aby slyšán byl a viděn, nad svými vojíny, kteří meče své vytasili. Mš. Vz Listy filologické II. 99. — **co kdy: na** kázáních. Chč. 306.

Hlásce, e, m. = hlasatel.

Hlásek. sku, m. Vz Hlas.

Hláselný = heselní. H. znamení = heslo. Ros. —

Hlasice, e, f., hláska, Selbstlaut. Mat. Benešov.

Hlasitě se smáti, křičeti, plakati, mluviti, hovořiti, laut, hell, hörbar. Jg., Us., V. Hlasitě honí pes zvěř, když při honbě hraje (štěká). Šp. —

Hlasitel, e, m. Verkündiger, Vus.; Besitzwerber. Zlob.

Hlásiti, 3. pl. -sí, hlaš (hlas, hlasiž), -se (ie), il, šen, ení; hlásívati, odpověděti, bekannt machen, verkündigen, melden. D. — **abs.** Pes (lovčí) hlásá, zahrává — počíná štěkati. Šp. — **co.** Jakž jsou to někteří hlásili. Akt. Ferd. — **za co.** Každý za jedinou jen krásnou toliko hlásí. Guld. — **se o kom.** Věci, kteréž se o p. Jiříkovi obecně hlásí. Mus. — **se kde oč.** Hlaš se u nás o tu zástěru. Us. — **se k čemu.** Věřitelé u velikém počtu k svému se hlásí. H. se k dědictví, Sych., k dítěti (znáti se), D., k ztracené věci, k náboženství, Us., k vojsku; k vystěhování-se do osad; k úřadu, k učení nějakému; nechtíti se k čemu h.; k právům svým se h. Nt. K mému srdéčku se víc nehlas. Er. P. 190. Nechci se k němu h. Sych. H. se k důkazu. Řd. — **že, aby.** Hlásil, že bude pršeti. Hlásil mu to, aby později nebyl překvapen.

Hlasiti = zpívati. Kat. 1173.

Hlasitosť, i. f., Lautbarkeit. Statečnou h-stí odpověděl jinoch. Johan.

Hlasitý, hlasný, laut. starkstimmig. Do hlasitého smíchu se dáti. D. H. řeč. Berg. H. trouba (zvučná). Jg. Křičeti hrdlem hlasitým. Tkad. H. vykřiknutí, nevole. Nt. — **v čem.** A nebude hlasitý v řeči. Zák. sv. Ben.

Hláska, y, f., ponůcka, bdění. Die Nachtwache. Na hlásce státi, vzhlídati. V. Hlásku na hradě držeti (*lépe*: míti). Zlob. Hlásky (vigilias) konati. D. Že nechtí hlásek odbývati. Gl. 61. — **H.** nejjednodušší slyšitelný hlas lidské mluvy a jmenuje se v písmě ‚písmeno n. litera'. Kz. Odtud: samo-, sou-, dvojhláska. Jg. H. kořenová, přírodná, odvodicí, tvořicí, skloňovací, hrdelná, rtová, zubná, jazyčná, podnebná, tekutá, nosová, šumná, chřestivá, chrchlavá, smáčknutá, mručivá, přídušná, prostá, dokonalá, celá, krátká, dlouhá, měkká (změkčená), hluboká, zvučná, jasná, tenká, přechodná, proměnitelná, zjedinělá, vedlejší, střídná, obojaká, smíšená, koncovná, Ht., přidušená, nezvučná či temná, tvořicí n. tvorná, hrdelná (hrdelnice), zubní (zubnice), rtová (retnice), tvrdá, kmenná. Nz. — *Hlásky němé* (mutae) jsou ty, které se článkují okamžitým přerytím proudu; název hlásek okamžitých jest jim nejpřiměřenějším. Těchto hlásek jsou opět dva druhy. Přerytím proudu mírného, dunivého povstávají hlásky *zvučné* čili *jasné* (mediae), přerytím proudu prudkého němého hlásky *bezezvuké* čili *temné* (tenues). Jelikož pak týmž nastrojením mluvidel článkovacích i proud prudký němý i mírný dunivý přeryti se může, tedy má každá temná svou sounáležitou jasnou. V češtině máme hlásky *okamžité (němé)* 1. *bezezvuké čili temné*: k, ť, t, p; a k nim *zvučné čili jasné*: g, ď, d, b. — *Hlásky plynné.* K těmto počítají se: podnebnice *j*; hlásky elové, totiž hrubé ł, střední *l* a měkké *ľ*; hlásky erové, totiž tvrdé *r*, měkké *rj* a z něho povstalé sykavé ř; a hlásky *nosové* (nasales), při nichž průlina ústní jest zatarasena a proud dunivý nosem vychází, totiž hrdelné *ṅ* podnebné *ň*, zubné *n* a retné *m*. Zatarasením průliny ústní liší se hlásky nosové ode všech hlásek jiných, při kterých naopak průlina nosní se přikrývá a zatarasuje čípkem do zadu vztýčeným. Gb. Listy filolog. a paed. II. 162. a nás.; Uved. str. 19. *Hlásky měkké (úzké)* jsou hlásky podnebné a kromě těchto berou se i sykavé předopatrové hlásky ř a *c* za měkké, tedy: podnebné: *i*, *j*; jazyčné: *ľ*, *rj*, *ř*; zubné: ď, ť, ň; sykavé hustší: ž, š, *dž*, *č*; sykavé řidší: ż, ś a předopatrové *c*. Gb. *Hlásky tvrdé (široké)*: g, k, h, ch, d, t, ł, r, n, a, o, u, y. Gb. Hlásky *obojetné*: h, f, p, m, s, v, z. Zk. Ostatně vz: Samohláska, Souhláska. O roztřídění hlásek českých podle jich článkování vz přiloženou Gebaurovu tabulku (z Listů filolog. a paed. II. 164.; z Uved. str. 21.) Soustava, měna n. proměna, směna, obměna, zmocnění či zvýšení, stupňování, rozvedení, posloupné přetvořování, přesmykování, spodobování, shluk, smíšení, přestavování, zhušťování, zdvojování, sesilování, rozlišování, změkčování hlásek. Ht. Hlasky sesilovati, dloužiti, prodlužovati, Ht., stupňovati, rozváděti, rozkládati, přesmykovati, zdvojovati atd. Nt.

Hláskovací, Lautir-. Rk.

Hláskování, n., das Lautiren, die Artikulation. Rk.

Hláskovati, lautiren, artikuliren. Rk.

Hlásło, a, n., Ros., *lépe*: heslo. Jg.

Hlásná, é, f., die Wächterin. Vz Hlásný. Jg.

Hlasně, vz Hlasitě.

Hlásnice, e, f., hlásná věž, Wachthurm, D.; hlasná trouba, Lärmhorn. Us.

Hlásník, a, m. = hlásný. Tab. lid.

Hlasno trúbiti (hlasitě). Rkk. 31.

Hlasný (zřídka: hlásný, hlasní) = *hlas vydávající*, *zvučný* (jako zvonek, Mt. S.). H. zvon, laut, schallend, trouba (Sprachrohr). Jg. Hlasné srdce, tichý jazyk. Kom. — **H.** = *chvalný*, laut, berühmt. Sláva jeho je hlasná. Jg. — **kde.** Hlasný v Europě. L. — Hlásná stráž, der Schnarrposten. Bur. — **Hlásný,** ého, m., ponocný, strážný noční.

K článku: „Hláska“.

Roztřídění hlásek českých podlé jich učlánkování.

Hlásky jsou					A. vzhledem k nastrojení, jež se děje													
					I. *na hrdle*	*II.* *na podnebi* hl. podnebné					*III.* *na popředí patra* hl. předopatrové			*IV.* *rtem a zuby*	*V.* *rtoma*	*VI.* *lomené* hl. lomené		
					hl. hrdelné	vlastní	střídnice předopatrových: zubné	sykavé: husté	sykavé: řídké	jazyčné	zubné	sykavé	jazyčné	hl. retozubné	hl. retné	hrdelně-podnebná	hrdelně-retná	reto-podnebná
B. vzhledem k proudu, jenž jest	*netonový* souhlásky	*přerytý* hl. okamžité čili němé		*prudký, bezezvuký* hl. bezezvuké čili temné	k		ť				t				p			
				mírný, dunivý hl. zvučné čili jasné	g		ď				d				b			
		netržitý hl. trvací		*prudký, bezezvuký* hl. bezezvuké čili temné	ch			š, č	ś, stč. c			s, nč. c		f				
				mírný, dunivý hl. zvučné čili jasné	h			ž, dž	ź			z, dz		v				
			dle síly jakýkoliv / *dunivý* hl. plynné	*jde nosem* hl. nosové	ṅ		ň				n				m			
				jde usty hl. plynné ostatní		j			ř	ľ			l, l, r					
	tonový samohlásky				a	i									u	e	o	y

Der Nachtwächter. A ti hlásní nemají ve dne těžkým a dlouhým dílem obtěžováni býti, aby v noci tím bedlivěji hlásati mohli; metení zámků to jejich práce denní býti má. Gl. 61. Hlásný na věži. V. Hlásný povinnosti. Br.

Hlasoměr, u, m. Tonmass. Krok.

Hlasonosný. H. oběť. Rkk. 54.

Hlasovací list, lístek, právo, síň. Šp. Stimm-, Wahl-.

Hlasování, í, n., die Abstimmung, das Abstimmen. H. většinou hlasův prostou (absolutní), poměrnou (relativní); tajné, veřejné; ústní, písemní; kuličkami (bílými pro návrh, černými proti návrhu); vstáním n. nevstáním. S. N. Oprávněný, způsobný k hl. Šp. Po (skončeném) h.; k h. přikročiti; h. začíti, skončiti. Vz Hlas.

Hlasovatel, e, m., Stimmführer. Rk.

Hlasovati, abstimmen. — **na co.** Deset údův na smrť jeho hlasovalo. Vid. list. — **k něčemu.** J. tr, Šp. — **pro co.** Hlasuji pro návrh pana N., *lépe:* Hlasuji **za** návrh pana N., Bs., *k* návrhu pana N., J. tr., přidávám se k návrhu pana N., Š. a Ž., souhlasím s návrhem pana N., srovnávám se, snáším se s čím. — **jak. Dle** jistého pořádku. **Do** posledního voliče všichni svorně hlasovali. — **kde čím:** v radnici kuličkami. — **s kým.** Us. — **kdy. Po** něm hned já jsem hlasoval. — Vz Potaz.

Hlasovný, Stimm-, Musik-. H. nádoba. Boč.

Hlasový, Stimm-. H. dírka, musika n. chorální, Vokalmusik, L., opak: instrumentální n. nástrojní. H. *ústrojí:* průdušnice, svazy hlasové, hltán, ústa, nos, čípek, jazyk, zuby, pysky. Vz Dychadla. Š. a Ž.

Hlať, i, f., *špatně* m. hráň, č, f., C., krystal, křišťal, křišťál, Krystall. Rk.

Hlatiel, ku hlacení náležitý. Světoz.

Hlatipisec, sce, m., Krystallograph.

Hlatipisný, krystallographisch. Min.

Hlatisloví, n. Krystallologie. Mus.

Hlatitělný, krystallisationsfähig. Presl.

Hlatiti, il, cen, ení, krystallisiren. Presl.

Hlatitý, krystallförmig, Krystall-.

Hlatní, Krystall-. Presl.

Hlaťovitý, krystallartig. Ssav.

Hlaťový, Krystall-. Ssav.

Hlava, y, hlávka, y, hlavice, e, hlavička, y, f. Kopf, Haupt. Gt. pl. hlav; ale v obec. mluvě již. Čech. hláv: daň z hláv, stál'n hláv. Kts. — **Části hlavy:** Vrchní část hlavy: temeno (témě, vrch), zpodní vzadu: týl. Na ní: vlasy. Na stranách čela: skráně (židoviny) a pod nimi uši. Na obličeji: čelo, oči, nos s dvěma chřípěmi, ústa (huba), líce (tváři) a bradu. Pysky (rty) jsou před ústy. V ústech: jazyk, nad ním: ponebí; před ním: zuby v dásni a čelisti (sáňce). Vous na hořejším pysku: kníry, na tvářích: licousy, na bradě: brada, kozí brada. (Vz Fous). Pt. Hlava plochá, skoro trojhranná, čtverhranná (u roháče), h. v rypák prodloužená. Jhl. Předek, zadek, vrch, úraz hlavy. D. Vz Kosť, Kostra. Hl. člověčí. D. Hl. obrostlá, holá, lysá (pleš), šedivá, strnovitá, odkrytá, pokrytá. Jg. Ozdoba hlavy. D. Vlasy si z hlavy trhati. Har. Každá h. oblezla. Br. Hlavou klátiti; kynutím hlavy úmysl svůj oznámiti; skrze kynutí hlavy mluviti, hlavou mluviti; po hlavě svrci, shoditi, strčiti; po hlavě se zdi někoho strčiti; od vrchu hlavy až do paty nohy; od paty nohy až do vrchu hlavy; v hlavu bíti; hlavy k nebi pozdvihnouti; přes hlavu hleděti (vzhůru). V. Bolení hlavy (vz Obleviti co s čím). Saň o sedmi hlavách. Anth. II., 300. Hlavu svěsiti, věšeti, skloniti. (Cf. Uši ochlípiti). Bart. 4., 26. H. mne bolí; h. ho rozbolela; hlavu pádem si rozbiti; hlavu o zeď utrhnouti. D. Loupá mi v hlavě. Us. Jest blázen na vrch hlavy. Hlavu kloboukem přikryti, pokryti. S odkrytou hlavou jíti, státi S přikrytou hlavou. Hl. se se mnou točí; hlava mi kolem jde. Hlavou kývati. Klepe se mu hlava. Hlavou dolův, na důl = nohama vzhůru. Hlavou se rodí člověk. Po hlavě (hlavou napřed). Od hlavy až do paty, do pat. Hlavou o stěnu udeřiti. Tluč hlavou o zeď, co si vytlučeš? Pro mne se na hlavu postavte. Jg. Dřímající hlavou kývá. Hlavu s Kornelem sklopě chodí. Kom. Po hlavě jej shodil. Jel. Po hlavě smrštěn jest. Ráj. Po hlavě padati, Reš., někoho někam házeti. Solf. Po hlavě a úprkem padati v nepravosti. Žalansk. Hleďme raději k hlavě než k ocasu. Solf. Dá mu v hlavu mečem. Dal. Siemu hlava rozčepena. Rkk. Vienck s hlavy. Rozrazi hlavu; v hlavu miat. Rkk. Hlavu mu ranou na dvé rozvrátil. Háj. Za času Antiocha hlavy vyskytnouti nesměli. Br. Něco v hlavě přemítati; Dítě rodičům přes hlavu vyrostlo; Má kočky v hlavě = je blázen; Ten spis nemá ani paty ani hlavy (Nemá to ani hlavy ani paty. Vz Ztřeštěný. Lb.); Hlavou zeď proraziti; Hlavou pracovati; Hlavu si něčím lámati; Hlavu něčeho plnu míti; Neví, kde mu hlava stojí; Něco do hlavy si vzíti; To hlavu jasní; V hlavě o kolečko více míti; V hlavě se mu popudilo (= blázen). Š. a Ž. Holému snadno se hlava holí. Na Slov. Bůh vysoko, král daleko, pravdy nikdež, jediné zavina hlavu smrti dočekati. Na Slov. Kam ocas, tam hlava; kam noha, tam ruka. Na Slov. Pověz pravdu, pobijíť hlavu. Na Slov. Kdo nevděčnou pánům pravdu hude, houslemi o hlavu míti bude. Scip. Dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe a řidké pivo pí. Jg. Hlavu lhá a vlasy rve. Č. V svou hlavu (v hrdlo) lháti. Č. Totě mu hlavu střelilo (= proto při prohrál). Č. Už ho h. nezabolí. Č. Už ho hlava ani zuby nebolí (kdo něčeho byl působce. Vz Smrť, Umrlý.). Č. V hlavu někoho nenáviděti. Vz Nenávisť. Neseť naň hlavu (= chce se pomstiti). Č. Běží, jakoby mu hl. hořela. Vz Spěch. Č. Veliká hlava, veliký klobouk. Čím větší hlava, tím větší klobouk. Vz Moc. Lb., Č. Zdi hlavou neprorazíš. Č. Div hlava na něm. Div si hlavy nestrhne (starostí). Ani hlavy měkce nepoložím, dokud toho nespravím. Hl. jako konev (vědro; velikou má starosť). Lb. H. zmytá. Mám hlavu smytou, zmytou (když kdo v nesnadných věcech cestu k spravení jich nalezl; všech starostí zbavený). Lb. Dosti hlavy nalámal. Vz Péče. Vrazils mi hřebík do hlavy. Hřebík si do hlavy strká. Hlavu pavučinami naplněnou míti Vz Péče. Č. Strkati psí hlavu na někoho (= sočiti. Vz Poštívání.). Č. By se na hlavu stavěl (by sebou o zem bil), s nic býti nemůže. Vz Neštěstí. Č. Nehude mne ani tebe hlava

boleti (až to neb ono bude). Vz Čas. Stalo se, zlomiti komu hlavy už nelze. Vz Pozdě. Č. Má humenec na hlavě (= plechatý). Kde břicho, tu hlava, tu celá postava. Má hlavu na hrázi (dlouhý krk). Vz Tělo, Hráz. Č. — Má hlavu pod víchem; Má podebranou, podkouřenou hlavu; Udeřil ho žbán do hlavy; Udeřilo ho z ruky do hlavy; Víno mu hlavu zbilo; Má v hlavě; Přebral hlavu chmelem; Ještě mu korbel z hlavy vytnkuje; Č.; Má těžkou hlavu; Hlavu pitím podebral, podkouřil. Lb.; Udeřilo mu z ruky do hlavy (opil se). Mt. S. Vz *Opilství*. Klepe se mu h., byl dlouho písařem (vz Ospalý); H. jako báně a v mozku nic (Č.); Učil se až po krk, do hlavy nic nepřišlo (vz Hloupý). Lb. Netěžko hlavu srazit, ale těžko nasadit; Těžce byl raněn, ani hlavy nenašli; Trp hlavo, na to jsi z kosti ukutá; Neučená h. na kněžstvo se nesvětí. Pk. Keď ťa h. bolí, priviaž si ju o koleno. Mt. S. H. učesaná, prdel do kočáru (když hlava učesaná, možno sednouti do kočáru). Us. u Rakovníka. — **H. = sídlo žlti.** Sr. Hrdlo, Krk. Jakoby o hlavu šlo. Jg. Hlavu nastaviti, ztratiti, nasaditi (život v nebezpečenství dáti). L. Hlava za hlavu. L. Na svou hlavu toho bráti nechci. Státi komu o hlavu (o život). Z hlavy souditi. D. Dobrovolně hlavy pod meč podala. Flav. Dolů skočil a hlavu zlomil. Us. Hlavu stíti, mečem sraziti, skoliti, sníti, s krku skrojiti, sroubiti; člověka o hlavu ukrátiti, skrátiti. V. Hlavy prknem jim srážeti dal. Vz Prkno. V. Na svou hlavu děláš. Ros. Vsadím já mu na to hlavu (pomstím). Ros. Hněvu božího na svou hlavu shromažďuje. Br. To se na vaši hlavu sveze. Jg. Vždyť to o hlavu nepůjde (když se smělosti dodává). Vz Bojácnosť. Č. O tvou hlavu se tu hrá. Vz Nebezpečenství. Č. Meč mi nad hlavou visí. Us. Bodejž ti kat hlavu srýpl. Jazyk hlavě nepřeje. Jg. Hlavu bych za to dal. Šm. — *Na hlavu* = úplna. Na hlavu nepřítele poraziti. D. Na hlavu pobiti. V. Vysmátl se komu na vrch hlavy. Jg. Na hlavu jej zkazí. Br. Neutrácej víc než získáš, sic na hlavu se postřlkáš. Reš. Na hlavu byl přemožen. Kram. — *V hlavu* = na hrdlo, na smrť. Jest mu v hlavu nepřítelem. Jg. Mnozí mu v hlavu nepřáli. Kron. Trub. — **H. = sídlo smyslův, paměti, rozumu, vtipu,** der Kopf als Sitz der Sinne, des Gedächtnisses, des Verstandes. Moudrý, důvtipný, má v hlavě. Nic nemá v hlavě. Nevím, má li co v hlavě. Má olej v hlavě. Jg., L. Pusto v hlavě, nemá všech doma. L. Má brykole v hlavě. Us. Kočky, roupy v hlavě míti (třeštiti se). V. Má sojky v hlavě. Má sršně v hlavě. Us. Uražený v hlavu (nesmyslný). V. Něco v hlavu vzíti (mysliti). V. V hlavě své něco přemítati, rozbírati. V. Zmotaná hlava. Kom. V hlavě se mu popudilo. Vz Blázen. Mate se mu v hlavě. Má v hlavě myši. Zmyšilo se mu v hlavě. Třeba mu na hlavě baňky sázeti. Vz Blázen. Č. Moudrá hlava! škoda že ji jen dvě (a ne čtyři) nohy nosí. (Srbské). Vz Hloupý. Č., Š. a Ž. Na hlavu padlý — *šp.* (german.) m. je pošetilý, minul se s rozumem, nemá nic v hlavě, nemá všech doma, má pusto v hlavě, má sojky n. sršně n. kočky n. roupy v hlavě, uražený (obražený) v hlavu, hlava zamotaná n. zabedněná, Šm., na Mor. hlavobitý. Práce hlavou. J. tr. Z hlavy počítati, *lépe prý* z paměti, Kmp.; *ale* poněvadž h. znamená také paměť, tedy i káraná frase jest dobrá. Hlava bez mozku. Co hlava, to rozum. Č. Poznáš po vřavě, co v hlavě; Co hlava, to rozum (vz Úřad). Lb. Čo h., to rozum. Mt. S. Kde h-y není, řádu nenajdeš. Pk. Za svou hlavou, po své hlavě jíti. L., Kom. Podlé své hlavy všecko dělá. Us. Nebuď lvem v domě svém a nezavazuj všecko na své hrubé a neustupné hlavě. Ze své hlavy něco učiniti. Br. Všechno po své hlavě jinačil, řídil a konal. Skl. Na své hlavě nic aby nezavíral než to, pokudž by závazku jeho náležité bylo. Náeb. 1552. — Má hlavu. Má čipernou hlavu. Sych. Učená hlava, veliká h. Us. Hlavu dobrou míti. V. Živá hl. najde klobouček. Mus. Živá hlava klobůčku dobývá. Tkadl. Co ti do hlavy přišlo? Něco si v hlavu bráti, do hlavy vzíti. Us. Hlava mi kolem jde, chodí; hl. se mi kolem točí. Nevím, kde mi hl. stojí. Hlavu mám jako škopek; hl. jako konev, jako věrtel. Nech tě hlava o to nebolí (nehryz se o to). Jg. Hlavu ztratiti (přítomnosť ducha). Us. Hlava brní, kapsa svrbí. Nevděčnému nic není vděk, by mu pak i pecky na hlavě tloukl (klíny na hlavě tesal). Jg. Divná, kostrbatá h. (svéhlavý). V. Tvrdou hlavu míti. V. Má svou hlavu. V. Jest své hlavy člověk. Chodí po své hlavě (po své vůli). Ros. Jsou nesnadní, své hlavy a divní. Reš. Dvě tvrdé hlavy ne brzy spolu trefí. Jg. Zmotaná hl. (člověk). Zavilá, urputilá, zapeklitá hlava (palice, kotrba). D. Nedej v se cizozemci, česká hlavo. Dal. Česká hl. tvrdá hl. III. podnikavá (špekulant). Nz. Má hlavu na pravém topůrku. Č. Ani klínem mi to z hlavy nevybiješ. Č. Moje hl. není kalendář (abych vše věděl). Č. Má klín v hlavě; Má svou hlavu; Vše na své hlavě zasazuje. Vz Svéhlavý. Č. Co tam to tam, o to hlavy nelam, neb na to už žádný žid nic nepůjčí. V., Lh. Míti něco v hlavě (v mysli). Co máš v hlavě? Jg. Poradím se se svou hlavou (rozmyslím si to). Jg. Hlavou kroutiti, vrtěti, třásti. D. Hlavou potřásati nad něčím. Jg. Nevleze mu v hlavu, nechce mu to do hlavy. Kom. Co není v hlavě, bývá v nohách (nač se zapomnělo, pro to se musí jíti). Jg. Kdo nemá hlavy, musí míti v nohou. Č. Kdo nemá v h-ě, musí míti v patách. (Vz Nedbalosť). Lb. Kdo nemá v hlavo, musí mať v nohách; Ta má viac v päte, jako ty v hlave. Mt. S. V nohách blud, když v hlavě neřád. Lb. Nemá to ani hlavy ani paty. Jg. Vysoko hlavu nosí. Č. Hlavu nese, hlavou hází jako panský kůň. Výše chce zadkem, než může hlavou dosáhnouti. Vz Pyšný. Č. — **Hl. v staročeském právu znamenalo:** 1. *vraždu, zabití člověka.* Z hlavy na někoho žalovati. Výb. I. V čemž tu hlavu pokládám. Wie hoch ich den Mord anschlage. Výb. I. Z hlavy troj póhon. Kn. Rož. 180. Z hlavy před JMK. někoho poháněti. Pr. Odtud: hlavu mezi nohy položiti = stíti. Gl. — 2. *Mrtvé tělo zabitého.* Aby tu hlavu opatřil (mrtvolu zabitého ohledal). Výb. I. Pakli nemóž k hlavě přivésti, ale povčz, že zabit i okraden. Kn. Rož. P. žaluje na J., že když zabil jeho otce,

při blavě jeho vzal jemu 500 hřiven. Ond. z D. Vz Gl. 61. — 3. *Soudní jednání v při o vraždu.* — 4. *Pokutu, která za vraždu* úřadům královským i přátelům zabitého placena bývala. Vz S. N. III. 83.; Gl. 61. — **Hl.** = **člověk.** Daň, plat z hlavy (pohlavné). Tisíc hlav (lidí). Po groši na každou hlavu. Jg. Kolik blav, tolik smyslův (kolik děr, tolik syslův). Kolik hlav, tolik rozumův (tolik kloboukú = rozumů). V. Hlava něená králům potřebná. Na jeho hlavu (naň) se to svalilo, svezlo. Sych. Jak jedné hlavy nestane, jest po tvé věta (ztratíš-li dobrodějce. Vz Dobrodějce). Č. Tak mluvily nejbystřejší hlavy, *lépe prý* mužové (kosové, hlaváči); než i ona frase jest dobra, znamenáť zde hlava člověka, muže. Korunovaná h.; chytrá b. Nt. — **H.** = **starší, náčelník, představený, nejvyšší,** das Haupt, Oberhaupt, der Vorsteher, Aelteste. Jg. Hl. církve vidomá: papež, nevidomá: Kristus. Kde není blavy, není řádu, pořádku. Hl. rodiny, senatu, rady. Jg. Muž hl. v domě. L. Hlavou jednoty bratrské byl Amos Komenský. Sych. Země bez hlavy byla. V. — *Hl. o věcech bezživotných*: Řím, hlava Italie. Praha hl. Čech. Na hlavě knih psáno jest. Jg. — **Hl.** = **vláda,** Bothmässigkeit, Gewalt. Podbil jich pod hlavu pána svého. L. — **H.** = *počátek, zřídlo,* der Ursprung, Quell, Grund, das Haupt. Hl. řeky. L. Mráz vinice pobil, a což potom z hlavy (babky) pustilo, to do ostatka pohubil. V. H. všeho počátek. Pk. A toho všeho h. a původové byli . . . Bart. — **Hl.** = *hlavní oddíl,* Kapitel, Hauptstück. V písemním jednání dobré jest rozděliti vše na hlavy. Krok. — **Hl.** = *věc hlavě podobná.* Hl. česneku, kapusty (blávka), h. maková, u sloupu, u děla (přední část), špendlíková, hřebíková, plužní, válce (čelo), sedla, cukru (homole), postele (deska postelní u hlavy n. strana, místo v lůžku u hlavy), Jg., salátová, zelná, S. a Ž., hory, vz Hora. Hlava palce n. zubu, sekyry, příčky, klínu, šroubu, nebozezu (u ostří), trouby (tlustší konec), Vys., mečová, Degenkopf. Žid. — **Hl.** *v botan.*: hl. ovčí, kobylí, hadí. Jg.

Hlaváč, e, hlaváček, čka, m., der Gross-, Dickkopf. — 1. *Svéhlavý.* To je h.! Us. — 2. *Veliký pán* (s příhanou). Aby to hlaváči (úředníci) nevěděli, že je to on. Pokrok 1870. č. 41. Vz Hlavatý — mocný. — 3. H. skalnatý, *pták,* Steindrossel. — 4. *Ryba* hlavatice; h. mořský, červený, labský, Alet. — 5. *Ocad* mořský, der Wassermolch. L. — 6. *Palec.* Na Slov. — 7. Konopě samičí, hlavatka, Saathanf. Opak: poskonné. L. — 8. Hřebík s velikou hlavou. L. — 9. *Bylina,* scabiosa; columbaria. Rostl.

Hlaváček, čku, m., adonis. Rostl. Vz Hlaváč.

Hlavaľ, a, m., aristus, hmyz. Krok.

Hlaváň, ě, m., hlavatý, urputný člověk, Dickkopf. Na Slov.

Hlavatec, tce, m., louštěnec, len s hlavičkami, der Flachs mit Samenhäuptchen. Jg.

Hlavatěti, 3. pl. -ějí, ěl, ění, grossen Kopf bekommen. Ros.

Hlavatice, e, f. *a) Zelí hlávkové,* Kopfkohl, Kohl, zvl. sazeničky zelí. Květná h., která na semeno kvete. — *b) Ryba hlavatá* = hlaváč. — *c)* Dlouhá tesařská *sekera,* oštěpačka. Jg. Bandhacke. Čsk.

Hlavatičný, Kopfkohl-.

Hlavatisko, a, n. = hlavatiště.

Hlavatiště, ě, n., záhon, na kterém se řepa, zelí atd. na semeno nechává. Pflanzenbeet. Koubl.

Hlavatka, y, f. *Zelí* na poli zrostlé (v horách). — 2. *Konopě* samičí = hlaváč. — 3. *Sekera,* hlavatice, oštěpačka. V. — 4. *Ryba,* Lachsforelle. Jg.

Hlavatosť, i, f. Grossköpfigkeit; Eigensinn (svémyslnosť). Plk.

Hlavatý, komp. hlavatější. H. zelí = hlávkové, Kopfkohl; h. kapusta, salát = hlávkový, jetel, konopě, Saatbanf, kořen. — 2. **H.** ryba = hlaváč. — 3. **H.** = *svéhlavý.* V. To je hlavatý kluk (eigensinnig, svéhlavý). — 4. *Veliký,* vysoký. Hlavatí páni, gross, mächtig. Ty blavaté a přední vyplenίš. Br. Hlavatý = mocný. Chč. 299 — 5. **H.** *hřích* = veliký, Hauptsünde. Lom. — 6. **H.** *sekera* (hlavatka), Zimmerbeil. — Ja.

Hlávčiti, Köpfe bekommen (vom Flachs). — Rk.

Hlaveň, vně, hlavně, ě, f. **H.,** *hořící n. opálené poleno,* ein brennendes Scheitholz. V. Hlavně uhašená (opalek, ožeh, oharek), Rauchkohle. V. Dřevo hořící hlaveň slove. Kom. Jakož dosti malá hlavně veliký dým z sebe vydává. Br. Zčernal jako hlavně. Ros. Hlavní i železem zemi pustošiti (ohněm i mečem). L. Tváře jich jako hlavně opáleny byly. Bart. — **H.** *u kordu* (přední díl), u šavle (šavlová), mečová, nožová (čepel, na Mor. krně, krňka), die Klinge. V. Kovář hlavně dělá. Reš. Hlavně mečířské koval. Lom. — **H.** = *přední díl ručnice* neb děla. Vz Ručnice. Železná roura zbraně, do které se náboj (Ladung) dává. Šp. Něm. Lauf, Rohr. V. H. drátová (drátovka, drátěnka), tažená, chybná, zkoušená, stejnoražná, spadītá; osa, výřez, dno, konec, zátočka n. závitek. hák, šín, duše, stěna hlavně; hlaveň vložiti, vyzvednouti, nadzdvihnouti, vyklopiti, sklopiti, přiklopiti, do pažby vložiti; hl. pukla, se roztrhla. Šp. Vz Čsk. I. 4. str. 3.

Hlavěnec, nce, m., berus, rostl. Jg.

Hlavenice, e, f., lůžko dřevěné na hlaveň, Schaft. Rohn.

Hlavěnka, y, f., malá ručnice. — **H.,** rostl., prunella; Wunderkraut. Presl.

Hlaví, n., Kopf; Kapital von einer Säule. — Rk.

Hlavice, e, f., *hlava,* der Kopf. Já z mladu na své hlavici nosil jsem těžků přielbici. St. skl. — **H.,** hrubší konec nějaké věci, der Knauf, Knopf, Kopf. H. meče, Stossballen. (Čsk.) — Jg.

Hlavička, y, f., Köpfchen. Ubohé dítě, bolí ho hlavička. Us. — Důmyslná hlava (důvtipný člověk). D. — **H.** *špendlíčí,* špendlíková, Nadelkopf. D. — **H.,** *strbunek,* Bolle, Zapfen. H. lněná, makovice, zelní, chmelová. H-ky dostávati. D., Jg. — **H.,** bylina. H. umrlčí, hledík, vlčí huba, lví hubička, das wilde Löwenmaul. Jg.

Hlavičný, Kopf-. — H. nůžky ku stříhání drátu. Techn.

Hlavík, u, m., víko v úle, vrchník, Bienenstockkrone; v hor. Stelltafel. Vys.
Hlavina, y, f., průčelí, štít, lomenice, svisle, der Giebel, Schild. D. — Il ny = lenné plevy, Flachshäuptel. Us. — **H.**, předek lodi. Berg.
Hlavisko, a, n., veliká, nehezká hlava. Plk.
Hlaviště, ě, n., der Schaft an der Flinte, der Kolben, tlustý konec pažby palné zbraně. Šp., Bnr. H. hradební, Wall-Lafette, ohyb, čelo, Bur., krk hlaviště (Kolbenhals). Čsk.
Hlavizna, y, f., *hlava* (s příhanou). L. — 2. Hrubší *konec* něčeho, kn př. kosti holenové. — 3. **H.** u hřebíku, Schopfnagel. — 4. Oddělení v knize, hlava, Kapitel, Hauptstück. — Jg.
Hlávka, y, f., hlava. Hlávka ho nezabolí (má se dobře). Jg. — 2. **H.** na údě mužském, žalud. L. — 3. **H.** lnová, maková (palička), zelná, zelí, česneku, cibule (kořen hlavatý) = hlavička, Samenkopf, -kapsel. Jg. Hlávky u zelí už se zakládají. Jg. — 4. **H.** špendlíková, hřebíková, sedlová, Jg., Knopf, Kopf; cukru (= homole), L., soli = špížek. Ms. 1621. — Jg., S. N.
Hlávkonosné plísně. Presl.
Hlávkovitý kořen, Zwiebelwurzel. Kom.
Hlávkový. H. zelí (Kopfkohl, Häuptelkraut), salát (Kopfsalat), Jg., kořen, (Zwiebelwurzel).
1. **Hlavně**, přede vším, nejvíce, tuze, arci, hauptsächlich. To nám h. vadí. Us. H. ho nenávidí (úhlavně). L. Nemá se hlavně (dobře). Us.
2. **Hlavně**, vz Hlaveň.
Hlavné, ého, n., daň z hlavy, Kopfsteuer. Rk.
Hlavní, zřídka hlavný; komp. hlavnější; hlavně, komp. hlavněji. **H.**, k hlavě náležející, Kopf-, Haupt-. H. nemoc, žíla, V., kosť, horečka, mozek, roucho, kůže. Jg. — **H.**, *hrdelní, o hrdlo připravující*, den Kopf, Hals, das Leben betreffend. Jg. H. pře (o hrdlo jdoucí), pokuta (trest smrti). V. Soudce při útrpných a hlavních (o hlavu soudí). V. H. sknték, výstupek. Pr. měst. Hlavní nepřítel (úhlavní, který jde na život). S. N. — **H.** = *jiným předstawený, na čem nejvíce záleží, přední*. Erz-, Haupt-. H. město, summa, dluh, věc, pře, punkt, V., chrám n. kostel, trám, stan, pravidlo, lékařství, honba, D., pevnosť, Hsr., ton, příčina, hřích (z něhož jiné pocházejí), ctnosť, článek, otázka, kůň, Jg., byt, čára. Bnr. Tato jest hlavní věc a podstata. V. H. pojem, caesura (přerývka), úkon, římsa, důvod, třída, síť, přestávka, souěin, bod, posloupnosť, věta, částka, člen věty, řez, průřez, pramen, proud, vrata, titul, přízvuk, Nz., bitva, hrána, cesta, dějiště války, jídlo (krmě), ležení, obsah, osoba, otázka, potřeba, prostředek, pokuta, řečník, rozdíl, sídlo, síla, stížnosť, ulice, úloha, útok, vchod, vlastnosť, voj, záměr, zaměstnání, Nt., jelen (který má nejméně dvanáct výsad), Šp., čas (vz Čas), úřad, výkaz, kniha, přísaha (rozhodná), dědic, nález, obor, obchod, práce, porotník, skutek, učitel (třídní), losování, setník, doba, kus, článek, obchůzka, klíč, vinník, dlužník, škola, rod, silnice, účet, pachatel, řízení, účtování, shromáždění, stráž, dílo, celní úřad, J. tr., jednatel, náklad, výkaz, pokladnice, sloupec, pokladník, výsledek, užitek, práce, inventář, denník, fond, sýpka, rubrika, důchod, počet, záhlaví, přehled, listina, rejstřík. Sp. — *H. list*, Hauptschuldverschreibung, list na dluh rukojměmi opatřený. Žer. Záp. I. 48. Komu se dobrá vůle udělá, má ku všemu právo, což v hlavním listě jest. Kn. Tov. kap. 180. (Gl.) *Hlavní summa*, die Hauptschuld (jistina půjčená nepočítajíce úroků). Slibujeme hlavní summu i s úroky zaplatiti. 1482. Odkudž hlavních sum neb jistin, ale samých úroků platiti není. Sn. 1607. (Gl.) — **H.** = *základní*, Haupt-, Grund-: věc, pravidlo, otázka, článek víry. S. N. — **H.** = *výborný, rolný*, Haupt-, vortrefflich. Jg. Má hl. appetit (chuť). To je hlavní střelec, umělec. Jg. — **H.** = *předepsaný, úřední*. H. míra, korec, loket. L. Eichmass. — **H.** Hlavní penize (za zabitého). Vz Hlava.
Hlavnice, e, f., hlavnička = palčivá, horká hlavní *nemoc*, tyfus, das hitzige Fieber, Typhus. Na hlavničku stonati, h-ku míti. Us. Dostal h-ku. Sych. — 2. *Poduška* pod hlavu, na Slov. Kopfkissen. — **H.**, *hlavní žíla*, Kopfader. Jád, Jg.
Hlavník, u, m., hřeben do hlavy. Kamm. D.
Hlavnosť, i, f., hlavní věc. Hauptsache. D.
Hlavný. Není to hlavné = příznivé, dobré. Us. na Mor. Brt. — **H.**, hlavenný, Brand-. List h. Brandbrief. Zříz. zem.
Hlavobitý = hloupý, auf den Kopf gefallen. Us. na Mor. Vz Hlava.
Hlavobodná jízda o závod. Stichkopfrennen. Dch.
Hlavobol, u, m., Kopfweh. Tys.
Hlavolomný, kopfbrecherisch. L., Rk.
Hlavomatný, den Kopf verrückend. Rk.
Hlavonožec, žce, m., Kopffüssler. Rk.
Hlavopočítání, šp. m. počítání z hlavy nebo: z paměti. S. a Ž., Sb. Vz Hlava.
Hlavosek, a, m. = kat. Jg.
Hlavotřásek, ska, m., komu se hlava třese. Kopfschüttler.
Hlavoun, a, m., ryba. Krok.
1. **Hlaz**, u, m., zastr. = oko; oblázek. Jg.
2. **Hlaz**, u, m., hlazec, zce, hlazek, zku, hlazík, u, m. = hoblík, Hobel. Boč.
Hláza, y, f., žláza, bakule, die Drüse, Knollen. H. za uchem. Us. u Turn.
Hlazený, geglättet, polirt. H. podlaha, kámen. — **čím**. Vz Hladiti.
Hlazič, e, m., tetřevice, pták, rusticula. Aqu.
Hlazíček, čka, m., nepo, pták. Aqu.
Hlaziti = hobeln.
Hlaznatý, knollig.
Hlazovitý, hlazy majicí, knollig. H. strom. Us. Turn.
Hlazura, y, f., Glasur. Chmel.
Hlboký, hluboký. Na Slov.
Hlbový = hluboký. Na Slov.
Hle, hlehle, ejhle (zastar. hle hýn) = hleď, viz, sieh. V. Hle, hrnec hrnci káže, oba černí jako sáze. Lom. Ještě hle všeho nedopil. Prov. Zdaž nevidíš, jak hle vše sporádané? Kom. Hle hyn muž Přemysl nedaleko na poli. Háj. — Hle se přičiňuje k zájmenům ukazovacím za příčinou důrazu. Ta hle prozřetelnosť; Před takovými hle lidmi. Jg. (Mkl. S. 124.). Vz Hyn.

Hled, u, m., hledění, das Ansehen, die Ansicht. Ros.

Hledací protokol, Nachschlags-, ukazadlo neb rejstřík, J. tr.; h. šachta, štola. Rk.

Hledač, e, m., hledatel, der Sucher. D. H. ztracených. Pass.

Hledadlo, a, n., Suchwerkzeug. Jg.

Hledák, u, m., druh mákn. Us. Vz Hledík.

Hledání, n. = pátrání, ptání, das Suchen. Po dlouhém h. ho nalezl. Har.

Hledanice, e, f., das Gesuche. To byla h., než jsme ho nalezli. Us., Jg.

Hledanosť, i, f., die Gesuchtheit. Mus.

Hledáše = hledal, a, o. Kat.

Hledati, hledám (zastar. hledají, Dal., a hladám); hledávati. **Hl.** = hleděti, patřiti, schauen, sehen; pátrati, ptáti se po čem, suchen. — Sloh hledaný, nucený. Jg. — **co.** Ztraceně dítě své, knihu, Sm., místo. Us. Skrýš a soukromné místo si hledá. Rada zvíř. Co lid ten hledá? Jg. — *Pozn.* H. pojí lid s gt. i s akkus. H. klobouk. Straka hledá zrnéčko. Er. H. potravu. Zpěv. (Brt.) Hledej, milá, to kvitečko. Er. P. 100. — **čeho:** knihy, přítel. Sm., Čas. Kat. 1850. Hl. hojících bylin, Sych., knih, Dal., rudy, D., lásky, Ros., zisku, okolků, D., štěstí, V., bezživotí n. bezhrdlí něčího, Pass., Rk., duchovní kratochvíle, Pass., zlata, Háj., znamení budoucích věcí. Kom. Kdo čeho hledá, snadno nalézá. Pk. Kdo chodí po noci, hledá kyjové nemoci. Rb. H. příležitosti k něčemu; přátelství něčího. Nt. H. divóv. Št. H. něčí pomoci, Kat. 2843., zemského dobrého. Arch. I. 52. Jen vóle své hledají lidé. Št. N. 46. — **co, čeho kde (při čem, na čem, u čeho, za čím, mezi čím, po čem).** Bylo toho **při** vás přátelsky hledáno. Ottersd. Hledá oko **na** žaludku. Prov. H. **u** někoho milosti. V. Čeho sám dosti máš, toho u jiného hledáš. Č. Pomoci u koho h. Chč. 378. Spasení u svatých na poklonách. Chč. 301. Pročež toho u správce nad dvořany h-li. Br. Přízně u někoho h., V., rady, chvály. V. **Na** vás bude lid h. viny. Dal. Kupcóm nenie dosti, aby jen na jedné kúpi hledali zisku. Št. Kdo koho v tom kři hledá, sám tam též bývá. Č. To ne z nějaké jde vysokomyslnosti, jakž nás v tom někteří hledate. Br. Hledá v suku sítí. Pass. V něčem svého zisku hledati. J. tr. H. něco v knize; hledá v tvých slovích nařknutí; spásy v útěku. Nt. V dolech vody hledav. Alx. Spasení v skutcích h.; Odpočinutí a ukojení duše v rozličných myšleních h. Chč. 303., 452. Někoho po domech, Rk., po všech koutech h. V. Jména velikého po úřadech h. Chč. 382. Červeně pentličky po vodě hledejte; Já tam po něm (po poli) hledal potěšení. Er. P. 166., 216. Hledej, milý, **mezi** hroby. Er. P. 470. Bycha **za** ušima hledati. V. Však aby ovšem první příjemce, který by při pánu aneb jeho úředníku první propůjčky vedlé vyměření a řádu horního hledal, při ní zůstaven byl. Pr. I. 90. — **koho za co komu.** Hledá si jí za choť. Kom. — **koho, čeho, jak, čím.** Pes zajíce vrchním větrem hledá. Sp. Kdo v tě peci bývá, jiného tam hledá (aneb jiného tam ožehem hledati). Jg. H. právem (na právní cestu nastoupiti). Arch. II. 507. Jemanden gerichtlich belangen, h. koho právem. A toho má h. právem zemským. Kn. drn. 130., O. z D. **H.** čeho s pilností. V. — **(čeho) k čemu.** K tomu cest hledaji. Syr. Příčiny k tomu hledal. Háj. H. k někomu právem, gerichtliche Schritte gegen Jemanden einleiten. Gl. 62. — **komu čeho:** lidu pokoje. Št. N. 69. — **čeho od koho čemu.** Hledajíce od nich (pánův) darův a svobody zlostem svým. Chč. 382. Vybíhají ven lvíčata řvoucí po loupeži, aby hledali od Boha silného pokrmu svého. Žalm. 104. 21. — **na co** = patřiti. Na ztracenou h. (verloren suchen, u mysliveů). Šp. Na něhožto tak dlúho hledal. Leg. — **s inft.** Hledá ho zabiti. Troj. Hledal zabiti Mojžíše. Br. — **adv.:** pilně, opět něčeho h. V., D.

Hledavý, gern suchend. Rk.

Hledění, n., das Sehen, Besehen, die Ansicht. Kom. — **H.**, chování, živení, Unterhaltung, Wartung. H. rybníků. D.

Hleděti, 3. pl. -dí, hleď, -dě (íc), ěl, ěn, ění; hledívati. **H.** = patřiti, koukati, sehen, schauen, zusehen, gucken; rozvažovati, souditi, pohledávati, betrachten, in Augenschein nehmen; pozor míti, starati se, schauen, Acht haben, sorgen, zusehen, sehen, suchen, trachten; pilným býti, snažným býti, abwarten, pflegen, besorgen, sich befleissen, obliegen; šetřiti, na pozoru míti, in Acht haben, auf etwas sehen, achten; o něco se ucházeti, za něco prositi, žádati, um etwas sich bewerben, etwas ansuchen, um etwas bitten. Jg. — **abs.** Hledě nic nevidí. Leg. Když se ohledají všichni, hledím i já. Kom. Hledí jako Petrovský; jakoby 99 vesnic vypálil. Us. Hledí jako z brku vyražený; jak sova; jak žába z prachu. Hleď ne kdo, ale co. Vz Zevnějšek. Lb. Hledí jako kyselé zelí; jakoby chtěl ves vypáliti. Lb. Vz Zádumčivý. Hledí jako žába z kyšky. Sk. Hledí jako tři krejcary z pytle (o zimomřivci). Us. u Rakov. Hleďte! Mák hledí = makovice dostávají dírky a za větru se vysypávají. Us. — **kam (pod co, do čeho, nač, nad co, za co, v co): pod** sebe, V., pod postel, Us., **do** země, V., do stodoly, do domu, někomu do očí, D., do slunce. Us. Kdo do nebe hledí a po zemi chodí, snadno se uhodí. Č. Hledí jak vrána do kosti. Pk. Bez brejlí do knihy hledí. Us. **Na** zem, V., na strom. Us. Jednu nohu v hrobě má a více na onen svět hledí. V. Nehleděl na to. Ml. Nemoci na někoho hleděti; nehledě na zákon. Nt. Hledíce jedni na druhé. Chč. 382. Na svú matku hleděl. Kat. 766. Na službu hl. Sych. Na někoho šilhavě hl. V. Na všecky strany pilně hleděl. D. Na to se nehledí. Us. Nehledě na jeho věk. D. Na syou důstojnosť mají lidé hleděti. Kom. Hledí jako vůl, jako tele na nová vrata. Pk. Markrabí naši neráčie na se h. (bedacht sein). K. Tov. 27. Hleděli jsme i na to, že úředníkův menších od sebe pustiti nemůžeme. Žer. Záp. I. 68. H. **nad** sebe. H. za dům, za sebe. D. H. v oči, v zem. D. V ruce někomu hl. = jeho pomocí žíti, naň spoléhati. Cyr. H. v co. Br. Hledíš co vrána v kosť. Jg. V pravo (v levo) hleď! Přímo hleď! Rechts (links) schaut! Čsk. — **čeho, koho (gt.; si).** Povolání svého hl., Kom., úřadu. V. Mohl by si raději něčeho jiného

hleděti. Us. H. konec. Jel. Hleď nižšího místa (zůstaň na něm.) Kom. H. svého. Jir. db. Hleď si svého. Kdo svého nehledí, (ten) dlouho nedědí (brzo pozbude statku zděděného. Vz Lenosť, Svůj). Lb. Prov. Hl. zahálky, ožralství, kněh, pobožnosti, řemesla, práce, hospodářství, pití, rozkoše, statku (dobře, špatně) hl., bohatství, Us., D., služby. Kom. Mrzkosť hledí temnosti. Jel. Bezhrdlí něčího h. Jel. Hleď si ho. Kom. Svého vítězství h. Vš. Užitku ze země h. Arch. 1. 77. Po obědě každý svých věcí hleděl. Žer. Sn. 21. Samého šelmovství hledí. Us. Každý hledí svého prospěchu, užitku. Jg. Soudce jedenkaždý více slušnosti, nežli přísnosti práva hleděti má. Jg. Hl. jen nápisu, ne podstaty. Kom. Hl. příležitosti. D. — **čeho, koho jak.** Jední úklady (instr.) tvého bezhrdlí hleděli. Har. Hleděli toho s pilností. V., Pr. (1532.) Někoho právem hleděti (= právně na něm pohledávati). Půh. ol. Aby ho právem hleděl, ne aby sám svou rukou se mstíti měl. Br. Kdyby měštěnín s měštěnínem činiti měl, ti si hleděti mají právem svým Pr. 1861. str. 26. — **koho na čem, čeho na kom.** Řd. Odporníka svého na jeho právě hleď (právem na něm pohledávej). Pr. — **kam (ke komu, k čemu).** Hleděl jsem k tomu nejvíce. Jel. Člověk k tváři, ale Bůh k srdci hledí. Kom. Když přestaneš dávati, hned k jinému hledí. Č. Jen k bráni hledí. Lom. K samé ctnosti hl. Jel. Hledí k budoucímu naděje a strach. Jel. K skutkům sluší hleděti. Arch. 1. 76. K zemi h. Jir. dh. — K pravdě hl. Jel. K úmyslu a k vůli hl. sluší. Vš. Kde sv. země k Aegyptu hledí (s ním hraničí). Ráj. Že takovému každému k hrdlu hleděno býti má, es soll ihm an den Hals gehen. Kn. drn. 111. Poněvadž by i země i pán země **vedlé** úřadu jeho k němu hleděti mohl. Žer. Záp. 1. 102. — **ke komu jak,** trestem, právem trestním **dle** zákona (wider Jemanden peinlich vorgehen), J. tr., k dlužníkovi soudem. Řd. A nicméně kdyby se vyjevilo, co komu týmž kšaftem náleželo, pořadem práva hleděti může k tomu nebo k statku jeho. Kol. 64. Pakliby rozsudku dosti neučinil, k takovému má hledíno býti podlé smluv a pokut. Br. — **ke komu o co (jak).** K správci svému o něco hl. (= právně na něm pohledávati). Nechť se na tom nemýlí, abychom neměli k němu o to jako k nepříteli **vedlé** vší možnosti naší hleděti. Solf. Hl. k někomu o náhradu škody, o výživu (žádati někoho za něco právně), o své právo (domáhati se ho). J. tr. Máš-li něco na statku sirotčím, hleď o to k poručníkovi jeho. Pr. Hledí oň (o chléb) k pekaři. Kom. Obmešká-li řečník koho v čem, o to k němu hledíno bude. Kol. 20. Kdožby za koho byl rukojmě a ten, za kohož by slíbil, umřel a on hleděl k statku o ten slib, nedada zaň nic, darmo pohání; než kdyby co dal, tehdy může k statku hleděti. Nál. 156. A kdyžby se jeden nechtěl děliti, tehdy ho druhý má právem k tomu připraviti a k němu o tom právem hleděti. A umřel-liby v tom pohnaný, tehdy o tu pokutu k statku jeho má hledíno býti. Pr. — Let., Žer., Arch. 1., 78. — **koho oč.** Potřebuje-li kdo chleba, hledí on pekaře (= k pekaři), o mouku mlynáře, o maso řezníka. Kom. did. Žalobou o své právo. J. tr. — **ke komu pro co.** Hleděti mohou sirotci k otčímovi pro statek svůj (právně na něm pohledávati). Mus. Ale poněvadž mimo osobu krále J. M. žádný k takovým lidem pro pokutu jest nehleděl a skrze to i pokuty míjely a výstupkové svój průchod mívali … Fkn. — **kam (nač) jak.** Na někoho nebozízem, šejdrem, šourem h. Vz Nenávisť. Č. — **za kým:** za milou h. Us. — **přes co.** H. někomu přes hlavu, D., na někoho přes rameno. Jg. — **čeho kde.** U někoho něčeho h. Arch. I. 87. H. čeho u krále (o něco se ucházeti). Ms. 1549. — **čím.** H. očima (bedlivě). Jg. H. na někoho zrakem. Kat. 1047., 31. Cizíma očima h. Kom. Did. 99. — **proč.** (instr.) Oni zlostí na sebe nemohou h. Chč. 492. Lítostí sotva h. mohou. Kom. Lab. 74. — **po kom, po čem.** Pilně po nich hledí. Kom. Po sobě hl. D., Jel. — V. — **odkud (kam).** Nic hodného mu z očí nehledí. Us. Z pod střechy na někoho h. (hněvivě). Jg. Hledí ti to z očí. Er. P. 168. Hledí jako sova z nudli. Vz Hloupý. Lb. Na někoho s vysoka, s půdy h. Us. — **kudy (kam):** oknem do kostela, Bl., děrami do kostela. Pref. 164. Skrze okno někam h. Jg. **Skrze** prsty h. (něco někomu přehlednouti, prominouti). V. — **Okolo čeho.** Okolo sebe hl. D. — **(kam) komu nač.** Darovanému koni na zuby nehleď. Jg. Hledím si na to. Kom. Na službu někomu hl. = poctu činiti. Pánům na službu hledí. V. — **oč kde.** O to při právě sebo hleďte. Zříz. Ferd. — **komu oč.** A synové aby mu o všecko v ruce hl. měli (od něho všeho čekati). Háj. — **čeho v čem.** Ctnosť ve všem míry hledí. D. V tom svého užitku hleď. Er. — Mudr., Svěd. — **se** = na pozoru se míti, varovati se, sich hüten, in Acht nehmen. D. — **se kde oč.** O to se v konsistoři hleďte (suďte se). Pr. měst. — **se koho.** Hleď se ho jako hada (střez se ho). Ros. — **s inft.** Hleděl je polapiti; hleděl uklonznouti. V. Hledí se zachovati. Ros. Hleděti se obecnému lidu zalíbiti. V. Co nemůž ďábel dovésti, to bába vše hledí svésti. Lom. Nehledí se odsluhovati. V. Hleď jen mně se líbiti. Kom. Hledí ho předčiti. Har. — **aby.** Hleď se, aby tě neviděl. Ml. Hledím, aby všude dobře bylo. Ros. Hleď, abys se nespálil (nezmýlil), abys nezbloudil. Jg. — **že.** Hledě, nehledě k tomu, že … Nt. — **s adv.** Hleděti vzhůru, zpět, pryč, sem i tam, ostře (souditi), D., šilhavě na koho, nerovně, škaredě, kysele, hněvivě, vysoko (pyšně), nevysoko (pokořiti se), V., upřeně, na vše chtivě, dolů. Nt. —

Hleděvůčí (*ne:* hleděvůče) = hledě v oči, patrně, augenscheinlich. Vz Vůčihledě. H. lže. 1684.

Hledí, í, n., otvor v lebce neb náhubce, Helmvisir. Uhodiv ho ostrým v h., shodě ho s koně. Troj. Skrze h. hrotem v oko poboden umřel. V. Hl. zamknouti. Biancof. —

Hledič, e, m., der Seher. Bystrooký h. Mus.

Hledíček, čku, m., vz Hledík.

Hledídlo, a, n., hleditko, a, n., na Slov. = zrcadlo, Spiegel. Šf. — **H.** = Perspektiv. H. divadelní, hvězdářské. Jg.

Hlediechu = hleděli, y, a. Kat.

Hlediešc — hleděl, a, o. Kat.

Hledík, u, m., hledíček, antirrhinum, Löwenmaul. Rostl. — *H.*, planý mák, wilder Mohn. Us.

Hledíkový kořen. Vz Hledík.

Hlediště, ě, n., něm. Gesichtspunkt. Leč z obojího hlediště pře ta v takovou nesnadnosť upadá. Měst. bož. Ze svého vlastního h. věc uvážiti. Div. z ochot. Obyčej tento z h. krasovědného důležitý jest. Mus. — **H.** = *výhled*, Aussicht. Z vysokého h. toho do okolí pozírá. Mus.

Hledítko, a, n., Theaterperspektiv. Rk.

Hledivý, H. len = prahlý, který se sám na slunci otvírá, na Mor. zřelý. Der sehende, offene Flachs. D. Vz Hlídlík, Hlídlý.

Hlednouti = hlídnouti.

Hlechnouti, chlechnouti, chnul a chl, utí; ochlechnouti = hluchým se stávati, taub werden. — **abs.** On hlechne. Již ohlechl. Ros. — 2. Sluchu se tratiti, nicht gehört werden. — **kde.** V podzemním žaláři hlechne všecko bědování. Jg.

Hlemek, mka, m., ryba úhořovitá, ophisurus. Krok.

Hlemejžď, hlemýžď, ě, hlemejždík, a, m. (dříve: hermežd, hlemizd), die Schnecke. V. H. zahradní, lesní, vodní, šarlatový; perlový, zemský, mořský, bodlavý. Jg. Plížiti se jako hl. V. Až h. zajíce přehoní (nikdá). V. Jako hl. když ze skořepiny vyleze (dle domnění chybného). Br. Hlemejždi v skořepině nejlíp a knězi na faře. Pk., Jg., Šp. — **Hlemýždě**, ěte, n., mladý hlemýžď, junge Schnecke; Feldschnecke. Jg. — **Hlemejždí** chaloupka, domek, skořípka. Schnecken-.

Hlemýždík, a, m. = hlemýždě. V.

Hlemýžditi = winmeln. Jg.

Hlemýždník, a, m. Schneckenhändler. Th.

Hlemýžďovitý, schneckenförmig. Puch.

Hlemýžďovna, y, f., Schneckengrube. Jg.

Hlemýžďový. Hlem. domek, skořípka. Schneckenhaus. V.

Hlen, u, m., na Slov. = bláto z louže, Schlamm. Ribay. — **H.** na jazyku, na zubech = nečistota, Schleim. Kdyžby h. byl na jazyku n. na zubích, ústa vlnem n. octem buďte vymývána. Ras. Jazyk hlenem obestřený. Ja. — **H.**, Blutwasser. Světoz.

Hlenný, hlenovitý, plný hlenu, od hlenu, Sal., Schleim-. H. jazyk. Ja.

Hleptati co po kom. Ten něco po chůvě h. zná. Jg.

Hlesnouti, snul n. sl, utí = hlas vydati, cknouti. Nesmí ani hl. Rk. Jen hlesne (jen slovíčko promluví), již mu to dá. Us. Ať ani nehlesne. Us. Laut von sich gehen, sich verlauten. Jg.

Hlésť, i, f. = hlísta.

Hlezen, zna, m., hlezno, a, n., kotník, kůtek, der Fussknöchel, Knorren. Část chodidla hned pod kotníkem nad patou. Presl. Příhbí v hleznách. Jád. Ve krvi do hlezna brodiče. Dal. Kotník, jemuž staří Čechové říkali hlezno. Hlas. Rúcho dlúhé až do hlezen. Ben. —

Hlezenný, hlezný. H. kosť, nálevky (Fussgallen). Jg.

Hlezl, zastr. = hledím. Kat. 1009.

Hleziu, zastr. = hledím. Jir.

Hlídací, Wart-. Rk.

Hlídač, e, m., (str. hlédač), der Wächter, Hüter. V. H. krámu, nemocných, zahrady, ohili, polí, úlův, polní, ovoce, bažantův. Jg. H. při krádeži ho postihl. H. číhá v bonde. H. chodil po polích. — **Hlídačka**, y, f. H. nemocných, kachen, koz. Jg. Hüterin, Wächterin. —

Hlídání = dívání-se; ostříhání; chování, das Sehen, Schauen; Hüten, Bewachung; Pflege, Wartung. Jg. Dítě na h. dáti. Us. Za h. dítek dostává měsíčně 20 zl.

Hlídati (zastr. hlédati), hlídávati. **H.** = hleděti (více v složených), sehen, schauen; brániti, ostříhati, hüten, bewachen, bewahren; chovati, pflegen, warten, sorgen. Jg. — **abs.** Pásl, hlídal a ostříhal. Tkdl. — **co**: dobytek (chovati). Us. Postel hl. **šp. m.** nemocným býti. Ht. Obr. 18. Volil by někdo plný džber blech hlídati, nežli jednu všetečnou a frejovnou dívku pod svou stráží míti. Syr. — **po kom.** Po jiných mládencích nehlídej (= nehleď). Er. P. 314. — **kam** = hleděti. **Na** ni hlídá = kouká. Us. Kdy hodeš s vysokých hlídač na svoje lidstvo hradů. Krok. — **koho, čeho**: domu, V., Br., hrohn, hřemen, vinic. Br. Těžkoť jest toho hlídati, kdož sám na sebe péče nemá. Mus. Dává kozlu hlídati petržele. Jg. Hl. stromkův, D., krav. V. A hned je knechty osadili, aby jich hlídali, žádnému k nim jíti nedajíce. Bl. — **koho kde (pro koho).** Ženu hlídej **po** cizích domech. Č. V městě se nevěsta pro vás hlídá. Hlas. Někoho **ve** vězení hlídati. Ml. — **kam (do čeho).** Do psaníčka hlídá. Mor. Pís. — Hl. mimo dům, ob den, po celý rok, v noci (V.), v zahradě, bez psův, se psy, u lesa, pod n. nad loukou, po půl noci, aby nikdo nekradl.

1. Hlídka, y, f., stráž, ponůcka, hláska, Wache, Warte, Hut. Hl. vojenská. H. jezdecké, objížďky, Kavallerie-Patrouillen; h. čelní (přezvídka), Vorpatrouille; h. posunutá či ztracená (vorgeschobener Posten); h. mezitímní (Zwischenposten), polní, valná h. (stráže). Čsk. Stráže a hlídky rozstaví se po všech cestách. Od hlídky přestati. Art. Vin. Na hlídce státi, vzhlídati. V.

2. **Hlídka** (strážná věž) na vyšším místě, Wachthurm, Warte. Kom. — **H.**, budka pro strážníka, Schilderhaus. D. — **H.**, jednotlivé hodiny hlídky noční. O třetí hlídce. Nt. — **H.**, stráž, die Wache, der Wachposten. D.

Hlídlík, u, m., hlídlíček, len n. mák, z něhož semeno samo prší, Springmohn, -flachs. Jg. Vz Hledivý.

Hlídlý = hledivý. H. len, mák, vz Hlídlík.

Hlídnouti, hlednouti, dnul, dl, utí = pohleděti, blicken, hinsehen. Hledni sem (podívej se). Us. Kamkoli hlednou, nic nevidí. Č. — **na koho.** Guid. — Více v složených: po-, zhlídnu. Ros.

Hlíduý, hedlivý, strážlivý, wachsam. D.

Hlína, (obyčejně) hlina, hlinka, ne hlínka, y, f., země táhlá, mastná, der Lehm, Thon, die Thonerde. Nad hlínou. V. Hl. jest jíl nečistý, hnědožlutý s křemennými zrnky smíšený, z něhož se cihly pálí a mlaty pěchují. Hl. hrnčířská. Bř. H. benátská, z Lemna,

z Armenie, Kom., mastná (mastnice), pálená. Šp. Oheň hlínu tvrdí. Šp. Hlínu páliti, Šp., žumpovati, zamáčeti. Nz. Stěna z hlíny. D. Hrnčíř z hlíny hrnce, džbány, pokličky atd. lípá (dělá). Kom. Vz Hrnčířství. Hlinou něco oblepiti. Vrat. Hl. k mazání, k lepení. D. Sklo čistí se žlutou hlinou ze Samu. Kom. Zlaton hlinou něco zamazati (penězi). Kor. Jakoby z jiné hlíny byl ulepený než lid. L. Vz Hlínka.

Hlínačka, y, f., Thonerde. Us.

Hlínák, a, m., kdo hlínu rozdělává, tlačí a šlapá. Nesnadno uhlířovi nezčerniti se a hlinákovi nezblátiti. Št. Lehmgräber, -treter.

Hlinárna, y, f., Thonkammer. L.

Hlinatěti, lehmig werden.

Hlinatý, hlíny plný, lehmig, thonreich. Wus. —

Hlinec, nce, m., kámen, Thonstein. Krok.

Hliněný, hlinný, *ne:* hlíněný; přídavná jména příponon -ený, -ěný, od podstatných odvozená krátí dlouhou kmenovou samohlásku: kůže — kožený, sláma — slaměný. Vz -ený. Lehm-, Thon-, thönern, irden. H. brnec, džbán, nádoba, věc, kamna. Jg., V. H. zboží a) *husté:* porculán, kamenina, kelímky; b) *dirkovaté:* majolik, nádobí hrnčířské, cibly, tašky, dlažice. S. a Ž.

Hlinice, e, f., Lehmgrube. Jg.

Hliník, n, m. Lehmstätte; Thonerde; Lehmgrube (hliniště). D., Jg.

Hliniště, ě, n., hlinisko, hlinovatky, hliník, jáma, z níž se béře hlína, Lehm-, Thongrube. Aqu., D.

Hlinitý = hlinatý. Ros.

Hlínka, y, f., *ne:* hlinka; jména zdrobnělá krátívají dlouhou kmenovou samohlásku: strouha — stružka, honba — bubka, žába — žabka. Ale *í* vzniklé z *é* zůstává: díra — děravý — dírka, míra — měřiti — mírka. Vz l. Die Bolarerde, Farberde. Jg. Hl. porcelánová n. kaolin, na omak suchá a drslavá, obsahuje kyselinu křemičitou, kyselinu hlinitý a vodu. H. zelená, na omak mastná, obsahuje kyselinu křemičitou a kysličníky železnatý, hlinitý a hořečnatý. Hl. žlutá. Vz Zemina. Bř. Hl. anglická, k hlazení, armenská, běličská n. bílicí, bílá, dýmková, fayencová, hnědá, karlovarská, koláčová n. v koláčích, kolínská, lulková, modrá, pečetní, perská n. indická, plzeňská bílá, pruská, roubíková n. v roubících, samská, saská, tesařská, valchářská, vlaská, žlutá. Kh. Hl. červená, zelená n. horská zeleň, bílá. S. N.

Hlínkový. Röthel-. Rostl.

Hlinný, Lehm-, Thon-. H. bylina. Rostl.

Hlinolepec, pce, m.; — **leplč**, -tvárce, e, m. Thonbildner, Cerameutiker. Rk.

Hlinolepectví, -tvárnictví, Thonbildnerei, Cerameutik. Rk.

Hlinomaz, a, m., ein Lehmschmierer. Us.

Hlinošlap, a, m., Thonkneter, -treter. Rk.

Hlinotluk, a, m. Ziegelschläger. Rk.

Hlinotvárce vz Hlinolepec.

Hlinovatěti, ěl, ění, lehmig werden. Jg.

Hlinovatina, hlinovatá země, lehmige Erde. Us.

Hlinovatka, y, f. = hlinovatina, Vaň.; mořská houba. — Hlinovatky = hliniště. Us.

Hlinovatý, hlinovitý, hlinitý, hlinatý. Hl. země, voda. Ros., Kom. Lehmig, thonicht, thonartig, thonig. Jg.

Hlinovec, vce, m. Thonstein. Min. Jg.

Hlinovka, y, f. Thonboden. Mus.

Hlinovník, u, m., hliník, Lehmgrube. Us.

Hlinový = hlinovatý. Koll.

Hlinožlutý, thonfarben. Ssav.

1. **Hlinsko**, a, n., mě. v Chrudimsku. S. N. Vz tam (Hl.) — *Hlinštan*, a, m. — Hlinský.

2. **Hlinsko**, a, n. = hliniště.

Hlísta (obyčejně), hlista, šp. hlíšta, y, f.; hlíst, a, hlíšť, ě, m. H. živočich těla sliznatého kroužkovaného, střev jednoduchých, zvlášť dešťovka, dšťovka, dešťovice, v obec. mluvě: šťofka. Regenwurm, Thaumade. Hl. zemský. V. Tenký jako hlísta. Na Mor. Hlísta na udici. D. — **Hl.** = červ v těle živočichův, *škrkavka*, škrkavice, kouka, Spul-, Leib-, Darm-, Bauchwurm. Jg. Dítě má hlísty v břiše. Lék. Jitrocelová voda je dobrá proti hlištiom. Čern. Hlista se mu uscala (červ se mu uscal), na Mor. = had se v něm pohnul. Zlob. Ve středu a v pátek má se užívati proti hlístám (od hlíst, Brt.), v těchto dneeh mají hlísty huby otevřené. Na Mor. — **Hl.** srdečná n. tasemková (tasemnice, kalounice), n. hl. dyňová, der Bandwurm. — Vz Červ.

Hlísták, a, m. = hlista. Aqu.

Hlístivost, i, f., die Wurmkrankheit.

Hlístnatý, viele Würmer habend. Rk. H. nemoc.

Hlístník, u, m., zeměžluč, das Tausendguldenkraut.

Hlístný, Regen-, Spulwurm-. Jg.

Hlístomorný, wurmtödtend. H. lék.

Hlístoun, a, m., Faserwurmfisch, regalecus, ryba. Krok.

Hlístovati, 3. pl. ějí, ěl, ění, hlísty dostávati, Bauchwürmer bekommen. Jg.

Hlístovatost, i, f., Würmer (Krankheit). Rostl.

Hlístovatý, Würmer habend; wurmähnlich. Jg.

Hlístovník, u, m., ascaridica. Rostl.

Hlíšť, vz Hlísta.

Hlíva, hliva, y, f, houba, Trüffel, Knollen. V. Ptali se ho o slívách, on odpověděl o hlívách (jinak: o houbách). Us., Jg.

Hlivačka, y, f. Lämmerzagel. Jg.

Hlivenec, nce, m., rostl., Hundskolben.

Hlivěnka, y, f., tubercularia. Rostl.

Hlivěti, ěl, ění, na Slov. lenošiti, zaháleti, faulenzen. D.

Hlivomil, a, m., diaperis, hmyz. Krok.

Hlivossavka, y, f., ceroplatus, hmyz. Krok.

Hlivovatka, y, f., alcyoninm, býložilec. Krok.

Hlivovitý. H. rostliny. Rostl. Trüffelartig.

Hlivuška, y, f., eis, hmyz. Krok.

Hlíza (na Slov. hluza), hlizka, y, f., naběhlost na těle n. na některé vnitřní částce, die Drüse, das Geschwär, Apostem. *Hlízy malé:* nežit, vředy, výměty, furunkule; *zlé hlízy:* karbunkule. S. N. Hl. morová, Pestbeule. V. Hl. mu naskočila, se vyrazila, se provalila, propustila, rozpustila, vyvrhla. Jád. Hlízy v kostech, jatrách a na slezině. Jád. Hl. týlní nepaměť přivoznje. Rkp. bib. Hl.

žehrní, plicní, čelní, hrdelní (hrdelnice, otok hrdla, záškrt), rační n. rak. Jg. Než já se naději, že jest jměla hlízu v hrdle. Břez. Na hlízu morní scepeněl. V. Žižka hlízou jsa postřelen, umřel. Jg. Když pak k Soběslavi přitáhli, tu se Žižkovi hlíza vyvrhla a v úterý před sv. Havlem umřel jest. Bls. Hlíza neb vřed v lůně: vyčisť to a ukroť mízkou z jahod psího vlna. Volk.

Hlízan, a, m., korýš. Krok.

Hlízavý, hlízy majicí, drüsig. Th.

Hlíznatka, y, f., bunium. Rostl.

Hlízní, hlízní, Drüsen-, Geschwür-. H. bolesť. Ojíř. — **H.** bylina, kořen, hlízník, sviňský kořen, Apostemkraut. Čern.

Hlízník, u, m. Vz Hlízní.

Hlízný, hlízní, drüsig. Th.

Hlízola, y, f., Knollenerbse. Rk.

Hlízovatosť, i, f., Geschwüre.

Hlízovatý, hlízovitý, co hlízy má, drüsicht. Ros. — **H.**, hlíze podobný, beulenförmig. knollig. Byl.

Hlízovník, u, m., krtičník, Braunwurz. Rk.

Hlízový, hlízní, Beulen-, Drüsen-. Hlízové koření. D. Vz Hlízní.

Hlohidło, a, n., tluk, der Schlägel. Na Slov.

Hlobiti, 3 pl. -bí, il, en, ení; hlobívati klíny tvrditi, pevniti, verzwecken; vyblobiti klín — vyraziti. (Brt.) — **co kam:** kůl do země (vrážeti). Plk. — **co kde:** stolici pod králem. Kom. — **co z čeho:** z prken loď. Kom. — **komu co:** si statek (zjednati). Plk. Na Mor. a na Slov.

Hlodač, e, m., kdo hlodá, der Nager. Aqu.

Hlodák, u, m., ein Kuchen vom Teigreste. Rk.

Hlodání, n. H. v přihbích. Jád. Vz Hlodati.

Hlodati, hlodám a hlozi; hlodávati — hrýzti, objídati, nagen; tříti, reiben. Jg. — **co.** Pes hlodá kosť. Ros. Když pes hryze a hlodá kosť, jinému nedá pro svou zlosť. Lom. Zajíc kůru hlodá. Us. Kořen stromu, V., nehty. Jel., Rk. Hlodá mne (pochlebník). Jel. Svědomí ho hlodá. Us. — **na čem.** Na holých kostech hl. Sych. — **co, koho čím.** Myš ostrým zoubkem chléb hlodá. Závistiví svým utrháním hlozí jiných činy. St. Cf. Závistník zlořečeným zubem hryze jiných skutky. St. — **co oč:** dřevo o dřevo hl. (tříti). Us. — **se o co** — drbati, tříti se. Us.

Hlodavec, vce, m. Vz Ssavci. Das Nagethier.

Hlodavka, y, f., lučavka, das Scheidewasser. Sedl.

Hlodavý, nagend. H. oheň, Ráj.; h. zvíře, vz Hlodavec.

Hlodec, dce, m. Nager. Veleš.

Hloh, u, hložek, žku, m., der Hage-, Weiss-, Mehldorn. V. Hrách tvrdý jako hloh. Na Mor.

Hlohov, a, m., mě. v Slezsku, Glogau. — *Hlohovský.* — *Hlohovan*, a, m.

Hlohovec, vce, m., Weissdornvogel, -spinner. Rk.

Hlohoví, hloží, n., mnoho hlohu. Dal., Tkadl.

Hlohovka, y, f., hůl hlohová; hruška.

Hlohový, Mehldorn-, Hagedorn-. H. hůl, keř (hloží, hloh), šípek (hlohyně), Reš., koruna. Mand.

Hlohyně, ě, f., hložinka, hložka, hlohová jahoda. Mehlbeere. Šípka hlohyni tresce (kotel hrnec kárá). Ros. Vz Hlohový.

Hlohyňkový. H. jahoda, Hagedornfrucht. Vz Hlohyně.

Hlomaždíti, il, ěn, ění — hlomoziti. Na Slov.

Hlomoz, u, m., povyk. Getöse, Lärm. H. po ulicích. Us. Co za hl. v uších mi hlučí? Sych. — **H.** u děla, der Protzstock. Bur.

Hlomouz, e, m. = mozol. Us. V Krkonoš. Schwiele.

Hlomoziti, 3. pl. -zí, il, en, ení, hlomozívati. — **co:** šaty (trhati, opotřebovati, wetzen, abnützen). Jg., Rk. — **se kde.** Nehlomoz se pořád **na** klíně (hýbati sebou, sich bewegen). Jg. — **se s čím** — trápiti se, sich plagen, strapiziren, rackern. Jg. Pořád se s kravami na polích hlomozí. Us. Se svědomím se hl. (trápiti). Kom. — **se čím.** K čemu se tou ničemnou prací hlomozíte? Sych. — **se oč.** Plk. —

Hlomozitý, strapizirlich. H. starosť. Plk.

Hlomozna, y, f., u děla, die Protze, der Protzwagen. Bur.

Hlomozní, Protz-. H. hřeb, díra, kroužek, řetěz, závora (u děla). Bur.

Hlonouti, ul, ut, utí — hlacnouti, praštiti, žahnouti, einen Hieb geben, schlagen. — **koho čím.** V Krkonoš.

Hlošina, y, f. Oleaster. H. stříbrná či úzkolistá, pichlavá, širokolistá, svraskalá, mnohokvětá. Rostl.

Hlotoniti se, il, ční — hlomoziti se, sich abmühen. Na cestě se h. Us. Libuň.

1. **Hloub**, i, hloubě, ě, hloubka, y, f. hlubina, hlubokosť, hlubaň, hlubočina, Tiefe. V. Hl. věčná — hloubka více než 100 sáhův činící. (V horn). Am. Z hloubi duše. Šm. Na hloub kopati. Rk.

2. **Hloub**, u, hloubek, bku, hloubík, u, m., hloubí — košťál u hlavy zelné. Strunk, Krautstengel. Ros. Bylina na hloubku neb košťálku stojí. Kom. Vz Třeň, Hlůh. — **H.**, tak zvaný kořínek, třeň hub. Us. Strunk.

3. **Hloub** — hlouběji.

Hloubačnosť, i, f., die Grübelhaftigkeit. Th. —

Hloubačný, grübelhaft. Th.

Hloubák, a, m., **hlubač, hloubálek**, hlubatel. Vz -ač, -tel. Der Grübler. Sych.

Hloubání. n. Hloubáním čeho dosíci. D. Nech toho marného hl. Sych. Das Grübeln, Nachgrübeln, Grübelei. D.

Hloubati, hloubám a hlubi (zstrlé: hlúbám), hloubeš atd., al, án, ání; hloubávati, kopati, rýti, graben; zpytati, grübeln, forschen, nachgrübeln. Jg. — **čím:** mysli (vyhledávati, hluboko do věci se pouštěti, hluboce zpytovati). D. — **co kde, v čem.** Co je hlúbati v takových věcech? St. Co v mysli hloubaje chodil. Gnld. V báních hloubati. Šm. — **adv.** Lépe jest prostě věřiti, než všetečně hl. Ros. Ne výše hloubej nežli náleží. Br.

Hloubatý, hloubitý, hloubkovatý, strunkig. Jg. —

Hloubavě, grübelnd. Jg.

Hloubavosť, i, f., Grübelhaftigkeit. Jg.

Hloubavý, nachgrübelnd, grübelsüchtig. Mus. —

Hloubě, ě, f., hloub, l, f. = hlubina.
Hlouběji, hloubě, hloub. komp.: superlat. nejhlouběji, nejhloubě, nejhloub; tiefer. Jg. Láska utichne, by sebe hlouběji v srdci vštípena byla. Kram. Jeho moc hlouběji do vnitřnosti srdcí lidských proniká. V.
Hloubek. Vz Hloub, 2.
Hloubí, n., hloub, hloubka, die Tiefe. Z hloubí **čeho**. V tom je díra z hloubí tří prstů. Har.
Hloubí, n., hloub, Krautstengel, Strunk. Jg.
Hloubín, a, m., lysmata, korýš. Krok.
Hloubina, y, f. = hlubina.
Hloubiti, 3. pl., -bí, il, en, ení; hloubívati. — **co**: studnu, L., šachtu, abteufen. Us. — **co čím**. Us. — 2. = *Hloubati*, grübeln. — **v čem**. Nám sprostým nehodí se v tom (v písmě svatém) hl. Mus.
Hloubitý = hloubatý.
Hloubka, y, f. Die Tiefe. Hl. mezi něčím. Hl. desíti střevíců, **ne**: *od* desíti střevíců. — Na hloubce orní vrstvy mnoho záleží. Vaň. — **H.**, hluboké místo, hlubina. Jest tu náramná h. Us. Z h-y se pozvednouti; vrci se do h-y. Nt.
Hloubkoměr, u, m., Tiefenmesser. Rk.
Hloubkoměrce, e, m., Tiefenmesser (osoba). Us.
Hloubný, hluboký, tief (novější). Č.
Hlouby = hluboký. V lese velikém a hlouběm veliká, divoká a velmi ukrutná zvěř bývá. Bart. 356., 12.
Hlouceti, co do sebe = hltati. Jg.
Hlouček, čku, m., malý počet, kleine Zahl.
Hloučiti, 3. pl. čí, il, hluč, hlouče (ic), il, en, ení = shromažďovati, sammeln, scharen. — **se**. D.
Hloukať, v Krkon. = bořiti se v sněhu n. v blátě. Kb.
Hloupák, a, m., *lépe*: hlupák. Jg.
Hloupě; *komp*. hlouběji. Dumm, einfältig. Hl. do nebezpečenství lézti. Kram. Hl. sobě počínati. Us. Hl. věc udělaná, nemá ani nohy ani paty. Us. Hl. mluviti, raditi.
Hloupěti, 3. pl. -ějí, ěl, ění; hloupívati = počínati býti hloupým, dumm werden. Nebuď moudrým víceji než potřeba, abys nezhloupěl. S moudrými člověk moudří, s hloupými hloupí. L. — Jg.
Hloupětín, a, m., ves v Čech. Jest sprostý jako z Hloupětína sedlák. Papr. Ve vsi jest nápis ,Hloubětýn'; týž bývá na pečeti.
Hloupinský, einfältig. Rk.
Hloupo. Z hloupa mluviti, auf eine dumme Art. Us. Ne tak jako ty všudo zhloupa tesati. Kom. (hloupě si vésti). Jg. Ten z hloupa na tv, kdož z kalicha krev boží rozdávali a přijímali, byl velmi ukrutný. Bls.
Hloupost, i, f. (zastr. hlúposť), hlupství, hlupstvo, Thorheit, Dummheit, Albernheit, Einfalt, dummer Streich. Jg. Z hlouposti něco učiniti. Ros. H. bývá příčinou, že se mnohý vypíná. Us. Co zlé a co dobře neznati, totéž hl. Tkadl. Hl. a pýcha rostou na jednom stromě. Jg., Č. Z cizí h-sti zmoudřeti. Hlupstva veliká dějí se na tom světě. L. Ty h-sti na jeho hlavu se svezly. Sych. Pán Bůh skromnosť miluje, ale hlouposti nenávidí. Lb. **Vz Hloupý**. Lb.
Hloupý (zastr. hlúpý; hlup, a, o); *komp*. hloupější; hloupě. Syn.: sprostný, sedlský, hrubého díla, nevypytvaný, troupovský, hňup, nevyhlazený, nevycvičený, neučený, nepříčesaný, neozdobený, nešperkovaný, nechytrý, prostý, nerozumný, nepovědomý, novybitý, slivoň, blivoň, neučelivý, nevtipný, nejemný, neschopný, nebystrý, V.; cf. neměti všech doma, nedostává se něčeho v hlavě, pusto v hlavě. L. Dumm, nicht gescheidt, einfältig, albern. Jg. Kdo nic nechápá, hloupý jest. Kom. Hloupých si nadávati. Puch. Hloupý jak sádlo, h., až běčí. Na Mor. H. jak svině, jak vůl, jako tele, jak husa, jako osel, jako sádlo, až běčí, jako pařez, Jg., div nebečí; h. tetřev, dudek, tele, husa; hloupější nad havrana; je hl. jako troup, stojí přede vším jako sloup. Č. Je h. jako beraní roh, na Mor.; hl. až banba, jako hovado, jako bota, jako trakař. Tys hl. tele! Rk. Tak hlup nejsem, bych nevěděl, proč kráva chodí před pastuchů a kam pěnice nosem sedá. Tkad. I. 97. H-pému dej pokoj. Trudná s hloupým zpráva. H. leda čemu nvěří; hloupého leda kdo ošidí. Netřeba hloupých síti, sami se rodí. Č., Pk. Za víc stojí příhana moudrého než pochvala hloupého; Pošli hloupého a za ním druhého; Čím hloupější, tím drzejší a čím moudřejší, tím nesmělejší; Co h. zaváže, moudrý nesnadno rozváže. Pk. Je hloupý jak poleno. Na Mor. Brt. H., kdy mlčí, za moudrého ujde. H. najde hlupšího, který ho pochválí. Hloupému se nic cizího nelíbí a svoje všecko. Nejhlupší to, co se moudrým činí. Nejsi tak hloupý, jak se stavíš. Jg. H. všecko skoupí. Č. Hlúpy si ľahko kúpi. Mt. S. Přijde hloupý, všecko skoupí. Km. H. hloupému uvěří. Sk. H. hloupého haní. Č. Chytrému napověz, hloupému dopověz (dolož), on přece nic neví. Lb. Hloupému napověz, moudrý se dovtípí. Lb. Česť hloupému prokaž, kde má sednout, ukaž; Co jeden h. koupí, ani 100 rozumných neprodá. Pk. Hloupější než slouhovy boty; Nebožátko velmi hloupé, méně smyslů májíc než plzeňský Halama. Lb. Hloupému pověsiti brejle na nos. Us. H. Klíma dal vejce za žejdlík vína. H. se všude prozradí; Hloupému se ledacos přihodí; Hloupému leda hučelo, jen když mu sláma do huby neleze (vz Blázen); I h. má někdy dobrý nápad (vz Slepice, Blázen). Lb. Kdo hloupý, za nejdražší peníze rozumu nekoupí. H. člověk moudře nemluví. Jg. Hloupého ničemu nenaučíš, vz přísloví: Apatyka, Blázen, Kniha, Neslaný, Osel, Rozum, Svině. Lb. Hloupý k ničemu se nehodí, vz: Dřevo, Sláma, Voda; H. nesnadno pochopuje, vz: Blázen, Chlapec, Němý. Lb. — **čím**. Jak jsi smyslem hloupý. St. Vizte, jak jste smyslem hlúpi. Výb. I. 248. — **z čeho**. Kdo z (od) přirození hloupý, v Paříži sobě rozumu nekoupí. (Cf. Jestli tu byl oslem, tam nebude kůň z něho.). Jg., Kom. **Vz stran přísloví a pořekadel**: Abeceda, Amen, B, Be, Bláha, Blázen, Brána, Čihý, Čumidlo, Dárek, Div, Dub, Duše, Filipp, Franta, Hať mať, Havránek, Hlava, Hleděti z čeho, Holub, Hovado, Husa, Chytrý, Janek, Jelito, Kaudelares, Kladivo, Kobyla, Košťál, Kotě, Koukati (nač, z čeho), Koupel, Koza, Kráva, Krupobití, Kuželky, Lelek, Li-

hati, Lopata, Loula, Mák, Měch, Mísa, Mojžíš, Motovidlo, Motyka, Moudrosť, Moudrý, Mozek, Mráz, Nápad, Nejapný, Netopýr, Nic, Nos, Obratný, Osel, Osloviee, Pec, Pěnkava, Pěsť, Plavati, Prach, Prázdný, Punčocha, Pytel, Rada, Řezanka, Rozum, Rozuměti čemu, Roh, Ruka, Sekyra, Sláma, Slavíček, Slepý, Slíva, Slonbidlo, Sůl, Svíčka, Šklebiti se nač, Tele, Text, Trdlo, Trouba, Troubiti nač, Troup, Ucho, Uměti, Vaněk, Vašek, Vávra, Včerejší, Vlk, Vrabec, Všudy, Vůl, Výr, Zajíc. — **Hl.** = *hlupství ukazující, hloupě dělaný, uložený*, dumm, Dummheit verrathend. Jg. H. slova, Us., řeč, V., mravy, Dal., žert, D., ptání. L. Hloupé kusy dělati. D. — *Hloupá.* Totě hloupá (věc)!

Hloušek, ška, m., nahluchý, hlušec, hartbörig. V.

Hloušenina, y, f., druh vrbového proutí k hrubšímu dílu. Poutn. 1847. Eine Art Weidenruthen. Us.

Hložek, žku, m. = bloh.

Hloží, n., Hagedornstrauch. Šebišovské pole celé hložím kvitne. Mor. P. Vz Hlohoví.

Hložiuka = hlohyně.

Hložka, blůžka, y, f., šípka, ovoce z hlohu, hlohyně, Mehlbeere. Um. les. Na Slov.

Hlt, u, m., ein Schluck. Jedním hltem to vypil. Není toho s hlt, se dva hlty. Ros. Velikým, malým hltem píti. — **H.**, a, m. = hltač. Ty hlte! Us. — Jg.

Hltač, e, m. = požerač. V. Znal David bltače toho masa. St. Schlucker, gieriger Fresser.

Hltán, hltan, u, m., jícen, požeradlo, Speiseröhre, Kehle, Gurgel, Schlund; hrbek pod lalokem, ohryzek, der Krapf. Jg. Vz Nástroj k operacím v hltánu.

Hltanka, y, f., molobrus, hmyz. Krok.

Hltatel, e, m. = hltač.

Hltati, hltiti, 3 pl. -tí, hltí, il, cen, cení; hltávati, hltívati; bltnouti, tnul a tl, ut, utí — žráti, oblo požírati, fressen, schlucken, schlingen, gierig essen. Jg. — **abs.** Hltá, až mu oči nabíhají. Vz Žrout. Č. — **co:** jídlo (lakotně jísti). D., Ros. Jídlo **do** sebe hl. D. Čím více kdo těch lékův do sebe hltal, tím více se dávil. Kom. — **Hl.** = lakotiti, geizen. Ros.

Hltavě, komp. hltavěji. H., lakotně, gefrässig. Hl. jísti, žráti. Jg.

Hltavec, vce, m. Vielfrass.

Hltavěti, 3. pl. ějí, ěl, ění, gefrässig werden. Us.

Hltavosť, i, f., Gefrässigkeit. V. — **H.**, lakomství, Habsucht. Plk.

Hltavý = lakotný, *požíravý*, gefrässig. Hltavý a lakotný žráč. V. — **H.**, *lakomý*, geizig. Aqu.

Hltíř, e, m. = hltavý. D.

Hltiti, vz Hltati.

Hltnouti, vz Hltati.

Hltoň, ě, m., žráč, žrout, Fresser, Vielfrass. Kom. — **H.** = hltán. V. To house je hltoň. Sych. H. peněz. — Jg.

Hltoun, a, m. = hltoň.

Hlúb, u, hloubek, bku, m. = košťál. Otec se mu zalíbil z kapustního hlúbu = dítě nemanželské. Na Slov. Vz Hloub, 2.

Hlubač, e, m. = hloubal, Grübler.

Hlubaň, ě, f., hlubina, die Tiefe. Us. Litom.

Hlubánka, y, f., na rybníce v ledě k nabírání vody vysekaná díra. Eisloch. Us. u Rakov.

Hlubatel, e, m. = hlubač.

Hlúbati, vz Hloubati.

Hlubatka, y, f., Mäusestrauch.

Hlubeč, bče, m., lesnaté údolí. Waldthal. Us. —

Hlubeň, bně, f., die Tiefe. Měst. hož.

Hlubina, hlubinka, y, f. Die Tiefe. **H.** bez dna. Kom. H. mezi horami (propasť). D. Buoch z h-y zlého jej vyňal. St. Hlubinami lesóv. Rkk. Spadl do veliké hlubiny. V hlubině se utopil. V hlubině ryhy se drží. Upadnouti na h-nu. V. H. v horn.: Dílo v b., der Tiefbau. Vys. Každý může na hlubinu kopati. — Er.

Hlubitel, e, m., der Vertiefer. Jg.

Hlubně, ě, f. (hlubeň, bně, f.), Rand, Tiefe. Rkp. pís.

Hluboce, tief; *komp.* hlubčeji, hlouběji. H. vzdechnouti, smýšleti. D. Mlýn je hluboce v náboji, když palce kola palečního hluboko do cev padají. Opak: mělce. Us. — Jg.

Hluboček, čku, m., důlek, hluboké místo. — Jg.

Hlubočerpy, dle Dolany, ves u Prahy.

Hlubočina, y, f. = hlubina, Zlob.; údolí. Plk.

Hlubočiti = hluboké dělati, tiefen. Kom.

Hluboká, é, f., něm. Frauenberg, místo v již. Čechách. Vz více v S. N. III. 809.

Hluboko, hluboce; komp. hlubočeji, hlubčeji, hlouběji, hlouhě, hloub. Tief. Hluboko kopati, se pokloniti, se klaněti. Us. H. do země kopati, jíti. D. H. se poníštěti. Kram. H. o věcech mluviti. Jg. **H.** rozumem sáhati. L. H. bahno vybrati. Har. H. do něčeho se zabrati. H. do noci. D. Do pekla h., do nebe vysoko. Jg. — H. spáti = tvrdé (german. Brt.). L. — **Hluboko**, a, u. = hlubina, die Tiefe. V. Z hluboka vzdychati, D., oddychati. V.

Hlubokodný, vom tiefen Boden. H. port. Plk. —

Hlubokohlučný, tief schallend. Hlas.

Hlubokomluvný, tief redend. Jg.

Hlubokomyslnosť, i, f. Tiefsinn. V.

Hlubokomyslný, tiefsinnig. Krab.

Hlubokosť, i, f., die Tiefe. H. moře, V., lodí, Aqu., hlasu, moudrosti boží, D., rybníka. Břez. V h-sti moře. Ps. H-sti olovnicí ohledávají. Kom. Z h-sti srdce. Jg. H. tajemství, Kom., poznání. Mark. —

Hluboký, komp. hlubočejší, hlubčejší, hlubší vz -oký. Tief. Místy: hlyboký, ale jižně od Budějovic vždy jen: hlúboký. Kts. — H. moře, V., cesta. Us. Tichá voda bývá hluboká. Jg. Úval hlubokého lesa. Rkk. Voda tichá podrývá břehy, neboť hlubší bývá. Cat. Hlubší než propasť. Kom. — **H.** pojí se s: **genitivem, akkus., instr., s předložkami po, s.** To koryto může býti hluboké dlaně neb více. Pref. 242. Vz Široký, Dlouhý, Vysoký. V novější době klade se **akkusativ**, *jehož i staří užívali*. Brt. Tři sáhy hluboká jáma. Vz Akkusativ. Cf. Z hloubi čeho. Z hloubi tři sáhův. Vz Hloubí. **Po** kolena h. Šm. Vyvrhli před tou mezerou jámu s píku hlubokou. Skl. Ten jeden (potok)

byl *krajem* velmi hluboký. Er. P. 195. — **H.** *udává velikosť stupně, jehož věc došla.* H. pokoj, mlčení, L., usnutí, V., spaní. (I. tvrdé). — **H.** — *temný.* V hlubokém smutku choditi. Us. — **H.** *ton*, opak: vysoký. Hlubokým basem zpívati. Jg. — **H.** — *daleko zašlý, pozdní*, tief hinein gedrungen, spät, tief. Jg. H. věk, Jg., noc. V. Do h. (tmavé, černé, Brt.) noci; v h. noc. V hluboké hádky zachoditi. L. — **H.** *rozum (bystrý)*, myšlení (živé), V., mysl, D., učenosť. Us. Muž hlubokého soudu. Sych. H. nauka (důkladná; k pochopení příliš nesnadná). Jg. H. vědomosti, studie, vědecká známosť, myšlénka, Nt., paměť. Kat. 1501. — **H.** *tajemství* (skryté). Kom. Nejhlubší skrytosti srdce někomu otevříti. L. V hluboké samotě vychovaný. Hlas. H. pravda (svatosvatá, čistá, čirá, věrná. Pk. Cf. V pravdivé pravdě vidím. Kom.).

Hlubosť, i, f., zastr., hlubokosť, die Tiefe. Ros. —

Hlúbovník, u, m., zelník, vdolek zelím, hlúby (košťály) nadívaný, naplněný. Na vých. Mor. Kranttalke.

Hlubuň, ě, f., hlubina, Tümpel, Tiefe. Us. Semil.

Hlubý, zastr. — hluboký. Ros.

Hlučan, a, m., křikloun, Schreihals. Us.

Hlůček, čku, m., hlouček, hrstka. Rkk. 14.

Hlučení, n., hluk, das Brausen, Getöse. H. moře.

Hlučeti, 3. pl. -čí, hluč, -če (ic), el, ení; hlučívati — hluk vydávati, ječeti, tosen, schallen, tönen, brausen, erschallen. Jg. — **abs.** Řeka hlučí, Jel.; hlučí voda, vítr, Us., národ, Br., zástup. — **čím.** Domy hudbou hlučí. Kom. Sváry všecky kouty hlučí. V. — **komu kde.** V uších mi hlučí (hučí). Th. — Jg.

Hlučivý, lärmend. Rk.

Hlučně, hlukem, zvučně, tosend, bransend. H. živu býti. D. Na tě hostině šlo to h. Sych. H. si vésti (hluk činiti). Nt. — **H.** — u velikém počtu, valně, häufig, scharenweise. Jg. Loupežníci h. a náhle přišli. Jel. Lidé h. přicházejí. Háj. H. město navštěvovati. Jel. — Kat. 3264.

Hlučnice, e, f., hlučná silnice, Heer-, Landstrasse. Reš.

Hlučnosť, i, f., Geräusch, Troj.; 2. mnohosť (lidí), Menge. Jg.

Hlučný; komp. hlučnější. **H.** — *hlučící*, schallend. H. trúby, Rkk. 33., hodování, Rkk., hlas, Us., hudba, D., ryk. vítr, pověsť. Troj. H. střelba z děl. Jg. Hlučné pověsti se o něm roznášely. Měst. bož. Hlučný počet tichý konec mívá. Č. — **kde.** Hlas v lese h. Rkk. — **H.** — *lidný, silně navštěvovaný*, volkreich, stark besucht. H. cesta (silnice, hlučnice), brána, V., rota, město, tovaryšstvo, Troj., synoda, shromáždění, Kom., vojsko, sjezd, sbor, trh, posvícení, Ros., sněm, rada, Jg., ulice. D. — **H.** — *slavný*, ansehnlich, prächtig. H. svatba. Us. —

Hlůdovina, y, f., hlůza, luza, das gemeine Volk. D.

Hluch, u, m. — sluch, das Gehör. Zlob.

Hluchán, a, m., hlušec, ein Tauber. Us. — **H.**, hluchý tetřev, der taube Auerhahn. Plk. —

Hluchavka, y, f., lamium, Taubnessel. **H.** (rostlina): bílá, krvavá, objímavá, Presl, skvrnatá, nachová, pitulník žlutý, krásná dobronika n. medovník. Čl.

Hluchnouti, hlechnouti, chnul n. chl, utí; ohluchnouti, taub werden. — **abs.** Hluchne, již ohluchl. — **proč, čím.** To by člověk ohluchnouti mohl pro křik, Us., křikem.

Hlucho — ticho, es ist ganz still. H. o tom. Při dvoře v hluchu (tiše) byl živ. D. — **H.**, z hlucha o něčem mluviti, psáti (nesrozumělé). Kat. 3246.

Hluchoněmý, hlušeněmý, taubstumm. Jg. Ústav hluchoněmých, das Taubstummeninstitut. Us.

Hluchosť, i, **hluchota**, hluchotina, y, f., die Taubheit. Hluchosti i němosti zaražený. L. Proti hluchotině. Sal. Voda z řetkve všecku hluchotu odejme. Jád. Starý dluh rád v h-tu (zapomenutí) přichází. Kom.

Hluchý; hluch, a, o; komp. hlušší. **H.** — *neslyšící, taub*, gehörlos. H. jako pařez, poleno, peň, jako pěnice, jako špalek, Jg., jako tetřev. Vz Tělo. Č. H. jako dřevo, Pk., ako stena. Mt. S. Hluchému snadno housti. Lb. Hluchému zpívati. V. Hluchému zpívati a ve dne svíčku páliti; S hluchým se smlouvati; Hluchému lháti; Hluchého kárati. Vz Chybování. Č. Němý hluchému pošeptal, aby beznohý utíkal. Prov. Hluchému darmo co povídati, nebo neslyší; hluchému darmo slova; hluchého nerozveselí zpívání; hluchý rychlejí se s hluchým smluví. L. Co h. nedoslyší, to si domyslí. Trnk. — **jak dlouho. Od** narození. Ml. — **H.** — *nechtící slyšeti*, taub gegen etwas, unfolgsam. Jg. Darmo hluchému co dobrého raditi. Jg. Hluchému housti, hluchého kárati (daremná věc). Ros. Hluchým se dělati. Hluchému dvakrát mluviti třeba. L. — **na co.** Hlucha bude na prosby tvé. Jg. — **k čemu.** Syté břicho k učení hlucho. Bs. — **H.** — *tichý, pokojný*, still, ruhig. Hory hluché člověka straší. L. Hluchý les. V hluché noci. Hluchá a padoucí nemoc. Aesop. — **H.** — *nesubtilný*, nicht fein. H. sedlák. Ros. Hluché trnky dělati (přilišně píti). V. — **H.** *tetřev* (hluchan), pěnice (Grasmücke), had, trní (wilde Dornen), vrba, Buschweide. Jg. — **H.** *semeno* (jalové, unfruchtbar, taub), zrno, klas, květ, oves, ořech (bez jádra), sláma (leer), kopřiva (jablečník), Jg., V., peníz (nečinkající), led (bílý, pod nohami se drtící). Us.

Hluk, u, m., hlouček, čku, m., od hučeti, l je vsuto, Šf., *několikerý v hromadu se srážející hlahol*, das Brausen, Getöse, Getöne, Gemurmel, Hall, Gelärm, Geräusch, Geschrei, Rumor, Sturm. Jg. Jaký je to hluk? Us. V radostném hluce. Rkk. Hlukem hrozným křičeti. Pass. H. bubnův a zvuk trub. Kom. H. od lidu. D. Mnoho hluku o něčem nadělati; h. činiti, stropiti, dělati. Jg. S hlukem — bouřlivě. V. Množství s sebou h. nese. Kom. Život bez hluku ztrávil. V. H. světa. Kom. Rád by do hluku přišel (do pověsti). Šm. Sotva to za řeč stojí a co už o tom hluku. Vz Pověsť. Č. Mnoho hluku, málo zvuku. Vz Křikloun. Jg., Č. — **H.** — *hromada lidí*, ein Haufen, Schwall, Menge Volks. H. dítek. D. Rozstupí se vás jeden h. Rkk.

H. panen, knížat, rytířstva, čeledi, h. roztraziti. Troj. II. vojenský. V. — Kat. 2737., 3083. — **H.** = 1300 lidí, deset hluků = *tem.* Háj. Hluk (Rkk. 13., nejmenší díl vojska; větší je sbor a ještě větší voj).

Hlukot, u, m. = hluk. Mus., Č.

Hlukotný, stürmisch. Rk.

Hluma, y, m., Gaukler. Jg.

Hlup, a, m. = hňup, hlupák, Dummkopf. Veleš., Ros.

Hlupák, a, hlupáček, čku, m., hlup, hňup, hlupec, hlupoň. Nadal nám hlupákův. Sych. H. sedě na koni tupí hřívu jeho. Š. a Ž. Na chytráka mrkni, hlupáka trkni. Pk. Co jeden h. zkazí, tisíc moudrých nenapraví. Pk. Je za hlupáka. Us. Dummkopf, Matz.

Hlupec, pce, m. V. Hlupec smíšek aneb tintíšek (marný). Č. Hlupcům nikdy nejde do hory. Pk. Vz Hlupák.

Hlupek, pka, m. = hlupec.

Hlupka, y, f., hloupá ženština, ein dummes Weib. L.

Hlupnouti, hloupnouti, pnul a pl, utí = hloupěti, dumm werden. Th.

Hlupoň, ě, m. = hlupec, ein Tölpel. V.

Hlupský, dumm.

Hlupství, n. Dummheit. Us.

Hluše, taub. Země h. pískovatá. V.

Hlušec, šce, m., hluchý, ein Tauber, Jg.; tetřev, Auerhahn. Rk.

Hlušeněmý = hlucheněmý.

Hlušeti, 3. pl. -šejí, el, ení; ohlušeti = sluch tratiti, taub werden. — **na co.** V hříších zakamenělí na spasitelné rady hluší. L. — 2) Prázdným býti, se stávati, körnerlos, taub werden. Kámen hluší (zní dutinou, když se naň klepá). Vys. Oves hluší. L.

Hluší, nom. pl., m., adj. hluchý: hluší synové. — Vz Hlušší.

Hlušice, e, f. H., pl. = veliké slívy, Rosspflaumen. V. Nakrmí ji (babku) hlušicemi (pohlavky), až ohlechne. Lom.

Hlušiček, čka, m., Kothlerche. Us.

Hlušiti, 3. pl. -ší, hluš, -še (íc), il, en, ení; hlušívati = hluchého činiti, taub machen. Jg. — **koho, co.** On ho hlušil. Ros. H. rostliny (dusiti, nedati jim růsti). Jg. — **koho čím:** řečmi, Ros, kyjem sedláky (tlouci). Plk.

Hluška, y, f., nahluchlá ženská, eine Harthörige. D.

Hlušší, kompar. adj. hluchý. Vz Hluchý.

Hlůtati, **čím.** Ten jim zahlůtal. Us.

Hlůza, hluza, y, f., D. má: luza. — **H.** = *zadní chasa ve vojště*, záškodníci, holota, chasa n. chatra vojenská, der Tross. Vrat. — **H.** = *sběř*, chatra, cerň lidu, Gesindel, Pöbel, Canaille. Us., Puch. — **H.** = *hlíza*, na Slov. Geschwür. Plk. — **H.** Materie. Hluza se spouští z mrtvého těla. Na Mor.

Hlůze, e, f., drůbež, Hausgeflügel. Us. Bndj.

Hluzek, zku, m., oční koutek. Augenwinkel. Ssav.

Hluzka, y, f. = žláza, Drüse. Na Slov.

Hluzovina, y, f. = hluza. Gesindel. Us.

Hlýbka, y, f., hlejbka (Us.) = hloubka. Us. v již. Čech. Da. Vz Hluboký.

Hlyboký = hluboký.

Hmácnouti, **kým oč:** sebou o co. Na vých. Mor. — **kam.** Hrom hmácnul do stromu. Tamtéž. — **po něčem**, uhoditi. Mřk.

Hmat, u, m., chmat. Griff. Csk. Hmatem jíti (šámati, tastend gehen). D. Jedním hmatem. Sych. — **H.**, *smysl* (zrak, sluch, čich, chuť, hmat), das Gefühl, Tastsinn. Jg. Hmatem poznáváme věci dle podoby, dle povrchu, teploty, tvrdosti a váhy. Jhl. — **H.**, *dračka*, das Gereisse. To zboží je na hmat. Sych. To tam byl h. (chmat) o obilí; chmatem si brali. Us.

Hmatačka, y, f., chmatačka, šmatačka, *dračka*, hmat. Na h-ku něco hoditi = na dračku. D — **H.**, slepá bába (hra), blinde Kuh. Us.

Hmatatelný, mohoucí hmatán býti, tastbar. Techn.

Hmatati, chmatati, šmatati; hmatávati, chmatávati, šmatávati; hmatnouti, chmatnouti, šmatnouti, tnul n. tl, ut, utí = makati, macati, rukama se dotýkati, popadati, tasten, mit den Händen tappen, greifen, fühlen. Jg. — **koho, co.** Nemocní, kteříž podušku hmatají, velmi zle se mají. V. Své rány h. Jg. Chmatl, *lépe:* hmatl ho (chytil ho). Jg. Ti bídní bývají, kteřížto cizí hmatají. Pís. 1529. — **jak.** Jako **bez** očí hmatali jsme. Br. — **čím:** rukama. Lomn. — **co čím.** Rukama cestu h. Vrat. — **kam (čím).** D. Hmatl naň (dotekl se rukou). Jg. V vrúcí kotel ve vodu po loket rukú h. Pís. cis. — **v čem, kde:** ve tmě. Us. — **po čem.** D.

Hmatavě, chmatavě = makavě, greifbar, handgreiflich. H. z něčeho něco poznati. Karyon. H. něčeho se dotknouti. Smrž.

Hmatavosť, i, f., chmatavosť, Handgreiflichkeit. Us.

Hmatavý, chmatavý, makavý, handgreiflich. Us. — **H.**, kdo maká, greifend, tastend. Jg. —

Hmatnouti, vz Hmatati.

Hmatnutí, chmatnutí, šmatnutí, n., maknutí, der Griff. D.

Hmayždati se, zastr. = hmyzdati se, hmyzeti, kriechen, wimmeln. — **se kde:** v lejně.

Hmejžditi, vz Hmyzeti.

Hmejže, eto, n., hmyze, ein Reptile. Rkp.

Hmitati, kmitati, hmitávati; hmitnouti se, ul, utí = čerstvě pohybovati, schnell bewegen. Zde se kmitá okatice. Puch. — **se komu.** Jen se jí ruce kmitají, jak šije. Us. Kmitla se jí myš. Jg. — **se kde.** Hmitá se **okolo** nosu. Kram. Nehmitej se pořád **ve** světle, abych viděl. Co se mi hmitáš ve světle? Us. Hmitá se mi to **před** očima. Us. — **čím:** uhly. Č. — **se kudy.** Blesk se hmital po strašlivé mrákotě. Hlas.

Hmota, y, f., hmot, u, m. (zastr. homota), der Körper, Zeug, Stoff, die Materie. Jg. H. prvotní, Aqu., zemská. Kram. H. ať sluje tolik co tělo, čelíc proti duchu; matizna (látka) proti době. Mark. H. hladká, drsná, měkká, tvrdá, suchá, mokrá, vlhká, teplá, studená atd., Pž., křehká, pružná, tažná, pevná; hmoty svítící a osvětlené, průhledné, průsvitné, neprůhledné; Š. a Ž.; hmoty k sobě lnou; jedna druhou pohlcuje, čímž mnohdy bobtá, mnohdy se roztéká; jedna s druhou se míchá a někdy slévá. H. líná (massa); hospodařiti s hmotami. Nz. H., látka, materiál; denník vydaných hmot; hlavní kniha hmot; účtování hmot;

účet z hmot; zbytek hmot; cena, úbytek, skontrování, přehled, prodej, zásoba hmot. Šp. — Vz v S. N. III 811.

Hmotina, y, f. = hmota. Mus.

Hmotitosť, i, f. Massenhaftigkeit. Rk.

Hmotitý, massenhaft. Rk.

Hmotně, tělesně, körperlich, materiell. D. Tělo h. a tělesně jest přítomno. Br. H. před někým státi. Br. H. někoho podporovati.

Hmotnosť, i, f., ein körperliches Wesen. Kom. — **H.**, látka, hmota, der Körper, Stoff, die Materie. Jg. Kteří se s dřívím, kamením a jinými hmotnosťmi zaneprazdňovali. Kom. Povětří má h. k palivu (Brennstoff). Toms. H. země, Masse der Erde. Š. a Ž. — **H.** = množství hmoty, veliká tíže, Dicke, grosse Last. Hmotnosť nezpůsobná a tlhota. Kom.

Hmotný (zastr. homotný); *komp.* hmotnější; hmotně. — **H.** = *co se rukama hmatati může*, greifbar, sinnlich. Ros. — **H.** = *tělesný*, körperlich, massiv, materiell, derb, grob. Jg. H. tělo, částka, věc, dílo, brána, svět, bod, pokrm, chléb, Jg., odevzdání (körperliche Uibergabe). Trest. zák. ‹O umění hmotném a řemeslném, kteréž artes mechanicae slovou. Lp. — **H.** = *nadělaný*, *celistvý*, massiv. H. tma, Ráj., pravda (derb), D., lež, V., dílo, Ros., světlo (physisch), práce (těžká), ruce (hrubé), Jg., prospěch, Šp., zisk, zájmy, potřeba. Nt. — **H.** = nevzdělaný, roh, ungebildet. H. lid. Háj. — **H.** člověk = silný, silných údův, stark. Us. — **H.** jméno. Vz Jméno. — **H.**, beweglich. Reš.

Hmotovitý, massenartig.

Hmour, u, m., chmour, mour, Walderde. Kouble.

Hmoždění, n., das Drücken, Schlagen. Aqu. —

Hmoždič, e, hmožditel, e, m., der Stosser, Pocher. Zlob.

Hmoždinka, y, f., der Zwickel, Düpfel. D.

Hmoždíř, e, m., od hmožditi, v obec. mluvě moždíř, der Mörser, Mörsel. Palička do hmoždíře. Die Mörserkeule. D. H. na saních, Blockmörser. Čsk.

Hmožditi, 3. pl. -dí, hmožď, -dě (íc), il, ěn, ění; hmoždívati = drtiti, mačkati, lámati, zerstossen, zerbrechen, stampfen, rammeln. Jg. — **co.** Nač to tak hmoždíš? Us. Klusák jezdce hmoždí (otřásá násilně). Kom. H. postel (schrouniti). D. — **se čím** (Ros., Šm. **s čím**), tahati se, pachtiti se, rammeln, ranzen, sich abbalgen, sich plagen, abmühen. Jg. Darmo se (s) tím hmoždíš, však nic nedovedeš. Ros. — **se kde: Pod** takovým kladivem se neumělý hmoždí. H. se v posteli. D. — Jg.

Hmožditko, hmoždidlo, a, n., Quetschform. Rk. —

Hmyz, u. m., ein Insekt, Ziefer, Geschmeisse. Jg. H. je prý jméno hromadné jako zvěř, písek atd. a nemůže prý tedy míti pl. hmyzové n. hmyzi, h. znamená prý již Insekten, das Geziefer. Mluvíme-li tedy toliko o některém zvířeti z této třídy, užíváme prý jména jeho třídy neb čeledi, jako: brouci, mouchy, motýlové atd. Os. Ale mluvíme-li o rozličných druzích hmyzu, užíváme přece pl. V pl. toho slova užívají: V., Kom., Jg., Štelc. A ‚stádo' jest také hromadné a přece říkáme: stáda. (Srv.: vína, žita; na Mor. obila, zela. Brt.) — Hmyz má tělo dvěma slabšími vruby na tři díly — hlavu, hruď a břicho — rozdělené, má po 6 nohách. Na hlavě má kousadla a makadla; lítá křídly; oči jsou složené; mnohý h. má ještě oči vedlejší. H. líhne se z vajec a jest dříve larvou, molem, housenkou, pondravou; tato v pupu n. v kuklu se mění, z které hmyz vyléza. Hmyz dělí se na brouky, blánokřídlé, motýle, dvoukřídlé, sifo- rovno- a polokřídlé. Pt. Staří rozličné živočichy, na př. hady, štíry, ano i myši tím slovem znamenali. Štelc. Hmyz (n. šestinozí členovci): 1. **Brouci** (Käfer). — *a)* **pětičlenní** (podlé počtu článkův v chodidle). — α) *listorozí*: chroust obecný n. babka, zlatohlávek (bedruňka zlatá), roháč, chrobák obecný; β) *střevlíci* (Laufkäfer): střevlík měděný, krajník pižmový, svižník polní; γ) *vodní*, Wasserkäfer: vodomil černý, potápník vroubený; δ) *krátkokřídlí*, Kurzflügler: drapčík červenokřídlý; ε) *kyjorozí*, keulenhörnige Käfer: hrobařík obecný, kozojed obecný, rušník krtičníkový; ζ) *pilorozí*, die Sägehörner: červotoč umrlčí, červotoč chlební, kovářík polní, krasec borový, světluška svatojanská, pateříček sněhový. — *b)* **Nestejnočlenní**. α) *Puchýřníci*, blasenziehende Käfer: puchýřník lékařský n. španělská moucha, majka obecná. — β) *Smrtníci*, Schwarzkäfer: Potemník brouk moučný. — c) **Brouci čtyrčlenní**. α) *Nosatci*, Rüsselkäfer: nosatec brouk hrachový, pilous černý, zobonoska zelená, dlouhonos lískový, klikoroh veliký n. borový, nosatec brillantový. β) *Lýkožrouti*, Borkenkäfer: lýkožrout smrkový, sosnokaz černý, dřevokazi. γ) *Tesaříci*, Bockkäfer: tesařík pižmový, tesařík alpský, tesařík domácí, t. vrbový. δ) *Mandelinky*, Blattkäfer. Dřepčík zelný, mandelinka topolová, mandelinka obilní. — *d)* **Brouci trojčlenní**: slunečko sedmitečné. — 2. **Blánokřídlí**, die Hautflügler. *a)* **Společenští**. α) *Včely*, die Bienen: včela obecná, čmelák zemní n. medák. β) *Vosy*, die Wespen: vosa obecná, sršeň, vosa polní. γ) *Mravenci*, die Ameisen: mravenec lesní, m. veliký, m. červený, m. stěhovavý, m. drnový. — *b)* **Cizopasní**, schmarotzende Hautflügler. α) *Žlabatky* (Gallwespen): žlabatka žaludová, ž. růžová. β) *Lumci* (Schlupfwespen): lumek skvrnitý, l. žlutonohý, l. veliký, l. larvohubný. *c)* **Vosy bylinné**, Pflanzenwespen: pilatka borová, pilořitka veliká. — 3. **Motýlové**, Schmetterlinge. *a)* **Denní**, Tagfalter: bělásek ovocný, b. zelný, b. řepový, b. řepkový, b. řeřichový, apollo, žluťásek řešetlákový; otakárek feniklový, ot. veliký, priamus; babočka paví oko, babočka admirál, b. osyková, b. jilmová, b. žahavková, b. bílé C, b. bodláková, perleťovec malý, perleťovec veliký, modráček řepíkový, junošík dukátový, batolec duhový. — b) *Motýlové* **večerní**, Abendfalter: lyšaj smrtihlav, l. paví, l. lipový, l. borový, l. povázkový, l. pryšcový, l. šeříkový, l. svlačcový; nesytka včelová, vřetenuška tužebníková. — *c) Motýlové* **noční**, Nachtfalter: α) *Přástevníci*, Spinner: bourec morušový n. hedvábník, b. pajasanový, b. skočcový, b. prstýnčivý, b. borový, b. toulavý n. dubovník, drvopleň topolový, drvopleň maťalový, bekyně velkohlavá, bekyně zlatořitná, bekyně

vrbová, bekyně sosnová, přástevník medvědí, bourovec hruškový n. martináč veliký, bourovec habrový, atlas. *β) Můry*, die Eulen: můra osenní, m. luční, m. zelná, můra sosnokaz, m. gamma, m. vrbová n. stužkonoska červená, m. jasanová n. stužkonoska modrá. *γ) Píďalky*, die Spanner: píďalka zimní, p. angreštová n. harlekýn. -- *d) Motýlové* **drobní**, Kleinschmetterlinge: ohaleč moučný, zavíječ jableční, zavíječ dubový, mol obilní, mol šatní, mol čalouní, m. kožišní, m. špižirní, pernatuška pětiperná a šestiperná. — 4. **Hmyz dvoukřídlí**, Zweiflügler. *a) Mouchy*, die Fliegen: moucha domácí, m. bzučivá n. bručál, m. zlatá, m. masařka, střeček koňský, střeček hovězí, střeček ovčí, ovád bzikavka, mouchy roupcovité, mouchy přiživné, mouchy vrtavé, mouchy čmelákové. — *b) Komáři*, die Mücken: komár pisklavý, k. golubecký, moskytové, k. duběnčivý, tiplice. — *c) Blechy*, die Flöhe: blecha obecná, b. písečná. -- 5. **Síťokřídlí**, die Netzflügler: mravkolev obecný, denivka zlatooká, chrostík žlutorohý, šídlo vodní, vážky (vážka ploská, v. čtyrskvrnná), jepice podenka, jepice dlouhochvostná n. moucha tisanská, všekaz kousavý. — 6. **Rovnokřídlí**, Geradflügler. *a) Běžci*, Läufer: škvor obecný, šváb obecný, šváb americký, rusi n. tarakáni, kudlanka nábožná, pakobylka vyzáblá, lupenitka zelená. -- *b) Skákaři*, Springer: krtkonožka obecná neb štír krtkonohý, cvrček polní, cvrček domácí, saranče n. kobylka stěhovavá, saranče vrzavá, marša hnědá, kobylka zelená. — 7. **Polokřídlí**, Halbflügler. *a) Lichokřídlí*, Ungleichflügler: *α) Stěnice zemní*, Landwanzen: ploštice zdobená, ploštice šedá, ploštice bezkřídlá, stěnice obecná n. stinka. — *β) Stěnice vodní*, Wasserwanzen: vodoměrka obecná, znakoplavka žlutošedá, splešťule blativá. — *b) Stejnokřídlí*, Gleichflügler. *α) Křísi*, Zirpen: křís manový n. cikada, pěnodějka obecná, svítilka surinamská. — *c) Mšice*, Pflanzenläuse: mšice růžová, mšice krvavá, mšice topolová, červec nopálový, červec lakový. — 8. **Bezkřídlí**, Flügellose: veš dětská. Jhl. (Pokorného názorný přírodopis živočišstva II. vydání, str. 145. — 204., vzdělal Jehlička. V Praze u Tempského 1870. Vz tam více). Plno lidu jako hmyzu. Kom.

Hmyza, y, f. = hmyz, zastar.

Hmyzadlo, a, n. = hmyz, zastr. 1404.

Hmyzati = hmyzeti.

Hmyzdati se = hmyzeti.

Hmyze, ete, n., hmyz. Lom.

Hmyzení, n., das Gewümmel, Gewühl.

Hmyzeti, (h. se, D.), 3. pl. -ejí, el, ení; hmyzděti (hmýžděti, h. se, Zloh.), 3. os. pl. ějí, ěl, ění; hmyzívati (hmyzdívati); hmyziti (h. se), 3. pl. zí, il, ení; hmyzati, hmyzdati se = hemzati se, hemziti se, lézti, wimmeln, wiebeln, kriebeln, kriechen wie ein Insekt. — **ahs.** Hmyzející mravenci. Troj. — **kam.** Hmyzilo se všecko **do** těch nejdrobnějších věcí. Kom. — **odkud.** Červi z nohy hmyzaji. Kom. — **čím.** Od od těla odtatý musí hníti i červy hmyzděti. Jel. — **se kde.** Červi se ve všem těle hustě hmyzdali. Jel.

Hmyzí, Insekten-.

Hmyzojed, Immenkäfer.

Hmyzokam, u, m., Entomolith. Krok.

Hmyzosloví, n., **-zpyt**, u, m., Entomologie, Insektenlehre. Jg.

Hmyzot, u, m., hemzot, das Gewimmel.

Hmyzový, Insekten-.

Hmyzoznalec, lce, **-zpytec**, tce, m., Entomolog.

Hmyzožravci, ů, m., pl.: Krtek, D., rysek, ježek atd. Š. a Ž. Vz násl.

Hmyzožravý, insektenfressend. Krok. Vz Hmyzožravci.

Hmyzstvo, a, n. = hmyz. Rostl.

Hmyže, ete, n. = hmyze.

Hňácal, a, m., kdo hňácá. Us. Vz Hňácati.

Hňácati, hňácnouti. Ten hňácá (tlachá). Ten toho nahňácá (natlachá). Us. — **co kam.** Ten to **do** sebe hňácá (hltá). Rk. — **kým:** sebou hnácnouti (upadnonti). Us. — **koho** (praštiti). Vz Hmácnouti.

Hnací kolo, pec; průvod; list; náklady, průvodce. Rk., J. tr. Treib-, Schieblings-, Schubs-.

Hňácnouti, vz Hňácati.

Hnáč, e, m. = honec.

Hnanec, nce, m., něm. Schiebling. Seznam hnanců, náklad na hnanec. J. tr.

Hnanecký, Schieblings-. H. pas. Schubspass.

Hnání, n., das Treiben, Jagen. V. Hnání koně, Us., větru, Har., vody. V. Užívá vody k hnání kol mlýnských, *někdy lépe:* kola mlýnská žene vodou. Pk. — **H.**, půtka, sedání, Wettrennen, Turnier. Když nčiní h. s ním, jej tak dobře uhodí. St. skl. — **H.**, *běh*, Lauf. Pošel od přílišného se hnání. Sych.

Hňáp, a, m. (potupně), veliký člověk, nemehlo, der Trampel, das Trampelthier; h., u, m., hňápy = nemotorné, veliké nohy, plumpe Füsse. Ten má hňápy! Us.

Hňápa, y, m. = hňáp. — **H.**, y, f., nemotorná ženská, eine Trampel. Jg. — **H.**, nemotorná *ruka.* Ten má hňápu. Na Mor. Mřk.

Hňápati; hňápnouti, pnul a pl, ut, utí = nemotorně kráčeti, plumpen. — **kam.** Nehňápni **na** to. Us. H. **do** sebe (hltavě jísti, begierig essen). Sych. — **se kdy, se kde** (hloupě kráčeti, trampeln, mit Füssen tappen. Jg. Hňápe se blátem, **v** blátě. — Jg.

Hňapný, chopný, vtipný, leicht fassend, pfiffig. Us. Turn.

Hňápy, vz Hňáp.

Hnát, u, hnátek, tku, hnátec, tce, m., kosť z masa obraná, der Knochen. D. V hnáty byl silný. St. skl. Hnáty někomu spřeráželi. Us. Mozk v hnátech. Čern. Kdo ví, kde své hnáty složí? Us., Kor. Kdo nepracují, těm maso; kdo pracují, těm hnáty (kosti). Prov. — **H.** zvl. stehní kosť, hnát v stehně, der Schenkelknochen, nebo přední kosť pod kolenem (holeň, das Schienbein). **H.** hořejší, spodní (holeň). Hnáty někomu přeraziti. D. Hleď se, abys hnátův nepolámal. Sych. — **H.** = *ruka.* Pass. 993.

Hnatáček, čka, m., Langarmkäfer. Rk.

Hnátek, tku, m., kleiner Knochen. — **H.**, tka, m., vlastní jméno.

Hnátek, tku, hnátky, pl., pečivo podlouhlé mající podobu hnátů (hnětinky). Us. Petrovic. Dch. Eine Art Backwerk bei Hochzeiten. Rk.

Hnáti (v obec. mluvě v již. Čech. hnát.

Kts.), ženu, ženeš atd., žeň, žena (ouc), hnal, hnán, hnání; honiti, honívati, hnávati. Od skr. han m. ghan, ferire, bodati. Mkl. — **H.** = puditi, nositi, působiti, aby se něco hýbalo, běželo, treiben; přidržovati, nutiti k čemu, wozu treiben, antreiben, nöthigen; zarážeti, treiben, einschlagen; běžeti, letěti, laufen, fliegen, eilen, rennen, jagen, fliessen; se = běžeti, pospíchati, chvátati, eilen, rennen, jagen. — **abs.** Voda prudce žene. Stromy ženou, pučí, rašl. Šp. — **co, koho.** Chtivého koně nemáš příliš hnáti. Jg. Vítr žene loď. Voda mlýn žene. V. Štolu h. D. H. květiny. Us. Toto lékařství (lék) žene moč. Kom. Kázal zeď h. (stavěti). Kram., Pláč. — **kam (do čeho, nač, před co, v co, pod co) co, se, koho.** Děvky ženou do stáda. Jg. Něco do kola h. D. Někoho do slova hnáti (k plnění slova přidržovati). Us. Hřebík do zdi h. (zarážeti). D. Dobytek do lesa. Mlýn do náboje, štoly do pole h. Vys. Kluka do školy hnáti. Což on si žene do kapsy (shrabuje peníze). Jg. Vítr nám hnal prach do očí. Ml. Pastýř žene ovce na pole. Ros. Svině na žír (na žaludy) h. D. Dobytek na pastvu. Osla na most hnáti (nevděk koho k čemu míti). Osla těžko bezděky na most hnáti. Jg. Vodu **pod** kola h. Us. H. s kým v šranky. Výb. II. 47. Ten lék na moč žene. Us. Řípa na mléko žene. Puch. Hnal je před krále, na soud. Us. Vsed na kuoň hnal jest velikú prudkostí přede všecko vojsko. Výb. II., 530. Vojsko třemi proudy v město se hnalo. Us. Hnachu v řadu. Rkk. Lid stádem v boj proti jinému h. Chč. 445. Hnachu sě v náspy. Rkk. 52. V ohradu se hnasta. Rkk. I hna Srpoš v Spitibora. Rkk. 42. Křestěné hnachu bez uma (bez rozumu, bez rozvahy) v řady pohan s takú pýchú, jakú silu jměchu. Rkk. 48. H. na peníze (něco zpeněžovati, jen o peníze státi). Ros. Vz Lakomý. Č. I hnachu třmi průdy luto vz (= na) chlumek; Ženi na Zbihoň. Rkk. 51., 28. H. na trh. Er. P. 241. Poženeme **pod** háječek na louku. Er. P. 425. Hnáti na sebe (dužněti). Úprkem hnal na krále. Troj. Bylina na semeno žene. Jg. Měď na baňky h. Vys. — *Někdy se vypouští* **„se“:** *Hnal* (se) na nepřítele. Vz Časoslovo. — **(co) odkud (z čeho).** H. se z miesta. Dal. 10. Třas je hnáše z bojišče. Rkk. 13. Ovčák žene z háje. Č. — **oč z čeho.** Nač se nález stal, o to se z pokuty žene. Boč. — **koho odkud proč.** Židy ze země pro jejich skutky hnali. Háj. — **před kým.** Vozka koně před sebou žene. Kom. Král hnal před zástupy (hral se). Výb. I. — **(se) koho zač přes co.** Za habku by i kozu přes Tatry hnal. Na Slov. Skok na skok sě hnáše vsie přes búřiecú řeku. Rkk. 14. — Déšť přes les se žene. Er. P. 187. — **koho, se po kom, po čem, jak, kudy (čím).** Žeň pávy po svých, z toho nic nebude. Jg. Krupo (kruto) je po sobě hnachu. Rkk. 48. Mojžíš hnal (pospíchal) po poušti, až přišel k hoře. Plk. Po zlatě se hnáti. Puch. Po vrazěch sě hnachu. Rkk. 13. Hnáti se mečem po někom. Jg. Řeka proudem po polích se žene. Sych. Hájem, křovím ženou se pršky světla. Tateré je davem hnali. Rkk. 55. H. se k čemu, **na** koho klopotem, Sš., úprkem. Troj. 253. — **(koho, se) kam, k čemu.** K práci. V. Žene omyl ke kvapnosti. Jel. Každý ať se žene k svému. Vz Spravedlnosť. Lb. Vítr loď ku břehu žene. Nt. H. koho k nepravě. Jir. dh Požeň ty ke mně k doubí. Er. P. 75. Žene ho k tomu lakota. Jel. Hnachu vesele k boji. Troj. — **kohu kam oč: před** soud o při. Zříz. Ferd., Pr. — **(koho, se) za kým.** Hnal za ním jako pták. Vrat. (Lev) nastřelen za lovcem žene. Rkk. 55. Vlna za vlnou se žene. T. Ulicí úprkem za ním se hnal. Us. — Jg. — **koho, se kam, proti komu.** Záboj hna protiv Ludieku nade vsie voje. Rkk. 11. Koně, loď proti vodě. Vys. Prudko protiv sobě hnasta. Rkk. 41. — **s kým** (= potýkati se). Jsi-li tedy muž, žeň se mnou. V. — **co, se kde.** Čep **na** vodě, na loji, na oleji hnáti (nechati otáčeť se ve vodě, v loji, v oleji, aby nepálil). Vys. Štoly pod zemí h. Vys. — **na čem.** Hnáti se na koni. D. — **co odkud kam čím:** rudy z dolův na den koňmi hnáti. Vys. — **co kudy:** štolu **skrz** doly. Vys. — **jak.** Hnal v plném klusu, *lépe:* klusem. Pk. — **se odkud. Od** lesa se k nám hnal (běžel). — **na koho s čím:** s ostrú bradatici. Alx. 1123. — **za kým po čem:** po sledu. Alx. 1139. — **se** = běžeti, pospíchati, laufen, eilen. Kam se ženeš? Co bych se tak hnal, ještě dojdu časně. Us. Vichřice, sníh se žene; oblaka, kroupy se ženou. Jel., Vz Se. — **adv.** Dále, D., zpět, Kom., zpátkem, nazpět hnáti. V. Vskoče na kůň žeň pryč. Jg. — **aby.** Žeň už, abys brzy napásl. — **Vz Honiti.**

Hnátlice, pl., f., kamaše, die Kamaschen. Bur.

Hnátnatý, knochig. Rk.

Hnátní = hnátový, Knochen-. — H. kosť. Th. —

Hnátoš, e, m., macropus, ssavec vaknatý. Ssav.

Hnátovice, e, f. = holeň. Schienbein. D.

Hnátovitý, silných hnátův, knöchig. D., Mus.

Hnátový, Knochen-. H. kosť (holenná, hnát), Schienbein. V.

Hňaviti, il, en, ení = mačkati, drücken. Na Slov. — **H.** = hltati, begierig fressen. Koll.

Hned (na Mor. hneď), hnedky, hnedličky, hnedlinko. *„Hned“* ze staršího *„ihned“* sesutím náslovného *i*. Pravidlem je „ihned“ až do 15. stol., na počátku 16. stol. bylo hned již pravidlem. Gb. — **H.** = *v tu chvíli, bez prodlení*, bald, gleich, flugs, stracks, sogleich. D., Jg. Budeme hned jísti. Hned půjdu. Us. Když prase připovědí, jíti pro ně hned s pytlem. Jg. U blázna kord, u ženy pláč, u psa moč, u koně lejno: to když chtí, hned jest hotovo. Na Slov. Úřad nevěděl, jak se v něm kdo chová, h. lidé zvěděl. Us. H. po obědě; h. z počátku. Hned na místě. D. Co kopřivou má a chce býti, to hned na začátku bude žíhati (páliti). — **H.** = *od té chvíle*, von Stund an. A hned se strany jídla dobře jsme se měli. Pref. — **H.** = *již*, schon. Hned za časů pohanství. Har. Poněvadž h. další verš světle praví. — **H.** = *zprosta, zhola*, schlechterdings. A to se hned sem nehodí. V. Nýbrž hned nechtěli slyšeti. Br. — **H.** = *dokonce*,

sogar. Co pokoutně činí, hanba jest hned mluviti. Berg. Jest jednostejná cesta a hned nic zajetí neráčíte. Ms. 1548. — **H.** = *touž dobou*, zugleich, gleichzeitig, unter Einem. A ta pokuta má hned jemu při též summě, pro niž se vede, odhádána býti. Pr. — *Než — hned*, ehe-gleich. Než přísnými slovy se jich dotazovati počali, hned se k všemu přiznali. Har. — *Jak-hned* (pojednou), sobaldso. Jak první udeří, hned jiní po něm bijí. Har. — **H.**, *ihned* = *brzo*. V. — *Hned-hned* = brzo-brzo. Hned to činili, hned ono. Us. — Jg.

Hněď, i, f., hnědá barva, braune Farbe. H. barvíková, flădrová, chromová, kaselská, kolínská, kotlová, lupková, mahagonová, nachová, sagová, Kh., uhelná, zemnitá. Rk.

Hnědák, a, hnědouš, e, hnědoň, ě, m., hnědec, hnědek, hnědý kůň. Der Braune. C. Vz Hnědka, Hnědý.

Hnědásek, ska, m., Grasvogel (Schmetterling, motýl). Rk.

Hnědec, dce, m. = hnědák.

Hnědek, dka, m., hnědý kůň, lichtbraunes Pferd. Vz Hnědák.

Hnědel, e, hnědelec, lce, m. Brauneisenstein. H. holandský, kolínský, světlý, tmavý, vláknovitý, Kh., hlinitý, Krok., bahnatý. Mus.

Hnědeň, dně, f., die Braune. H. sagová, brauner Lack. Techn.

Hnědenec, nce, m. Dingel, rostl. Rk.

Hnědětí, ěl, ění, braun werden. Techn.

Hnědina, y, f., ein brauner Fleck.

Hněditi něco, etwas braun machen. Rk.

Hnědka, y, f., hnědoš, hnědouš, kůň hnědý. Mus. Die Braune, Fuchs.

Hnedka, hnedky, hnedle, hnedličky, hnedlinku = hned.

Hnedle = hned hle. Svíčka h. dohoří. Vz Hned.

Hnědobarevný, braunfärbig, Rk.; **-černý**, braundichschwarz, Rk.; **-červený**, braunroth, Presl.; **-liška**, y, f., Braunfuchs. Rk.

Hnědoň, ě, m. = hnědák. Rk.

Hnědoplavý, braunfalb, Rk.; **-popelatý** či **popelavý**, aschigbraun; **-rudý**, bräunlichroth; **-ryšavý**, braunröthlich. Rk.

Hnědosť, i, f., braune Farbe, die Bräune. Jg.

Hnědoš, e, m. = hnědák.

Hnědotečkovaný, braungetüpft, Rostl.; **-uhelný**, Braunkohlen-. H. tvar, Braunkohlenformation, plást, Braunkohlenlager, -flötz. Rk.

Hnědouhlí, n, Braunkohle. H. bahenní, Moorkohle.

Hnědouš, e, m. = hnědák.

Hnědovlasý, braunhaarig; **-vlný**, braunduthend; **-zelený**, braungrün. Jg., Rk.

Hnědý. *Barva hnědá*: hřebíčková, vlasová, uhlohnědá, kaštanová, tombaková, dřevová, jaterní. Min. Braun. Kaštan je hnědý. V. Hnědé barvy. V. Z temna hnědý. V. Hnědý kůň, hnědoš, hnědouš, hnědák, višňák. Šp. H. uhlí, slad. Rk.

Hnésti (zastr.), hnisti, hnětu, hnetu, hnětl, hnetl, hněten, hneten, hnětení — míchaje stiskati (ku př. těsto), tlačiti, kneten, drücken; trápiti, quälen. — **co, koho:** těsto (míchaje stiskati). D. Střevíc mne hněte (tlačí). Us. Každý ví, kde ho střevíc hněte. Jg.. Šm. Neví nikdo, kde ho střevíc hněte, než ten, kdo v něm chodí. Klat. Šak (= však) nás botečky nehnětů. Mor. P. To mne velmi hněte (trápí). Hněte ho svědomí. Ros. Něco je hněte a bolí. V. — **co čím:** rukama. Aqu. Hněte ustavičně srdce mé tesknosti. Jg. — **co komu.** To mně srdce hněte. Us. — **se kdy.** Dlouho se při mši hněto (se mučí). L. — **že.** Hněte nás to, že jste nás lstivě podskočili. Sych.

Hnět, u, m., hnětení, der Gram. Plk.

Hnětanka = hnětinka. Us. v Klat.

Hnětení, n., das Kneten. — H. svědomí. Das Drücken des Gewissens. Sych. Vz Hnésti.

Hnětenice, e, f. = hnětinka. Aqu.

Hnětilý = hnětlivý, drückend. H. svědomí. Plk.

Hnětinka, hnětka, y, hnětenice, e, f., placka, ku které se těsto hněte, ein Knetling, gekneteter Kuchen, Brodkuchen, Platz, Jg.; placka bez droždí, Süssknchen. Er. P. 87. — **H.** — hňátek. Us. — Jg.

Hnětka, y, f. = hnětinka; 2. hnětené těsto, gekneteter Teig. D.

Hnětlivosť, hnetlivosť, hnětnosť i. f., = starosť, hryzení, žrání, nepokoj, Kummer; zvl. v svědomí, Gewissensbisse. Kom.

Hnětlivý, hnetlivý, hnětoucí, co hněte, drückend, nagend. H. jho, Jel., svědomí. Br. H. jed žere v srdci. Plk.

Hnětný = hnětlivý. Koll.

Hnětu, vz Hnésti.

Hněv, u, m. **H.** = *pohnutí* (zastar.). Hněv těl nebeských. Jg. — **H.**, *nevole, popudlivosť, náruživosť, vášeň*, Zorn. H. krutý, Rkk., šílený, Hlas., horlivý, Troj., veliký, Us., náramný, Jel., náhlý, dlouho trvající, krátký, na oko, Us., zastaralý. V. Náhlý, nakloněný, kvapný, nekvapný, nepopudlivý, pohnutí — k hněvu. V. Hněvem se popuditi, hněvem hořeti, se zápaliti, se rozpáliti, se unáhliti, proti někomu hořeti, se rozhorliti, plápolati; hněvem přemožený, roznícený, zapálený, řvoucí, se sápající. V. Hněv buditi. Kat. 2010. V hořkosti hněvu býti. V. Uroditi hněv (počíti se hněvati); Zapálení v hněvu. V. Hněv svůj na někom n. na někoho vyliti, vypustiti. D. Na někoho h. svůj vypustiti. Br. Ustaň v hněvě svojem. Rkk. Zaměsi se krutým hněvem. Rkk. Hněvy nehvatichu obě straně. Rkk. Hned se z toho hněvu rozpálila. Háj. Nedej se hněvu přemoci. Solf., V. K hněvu někoho popouzeti. V. Zapaluje se h. Jel. Hněvem rozpálený. Flav. H. ho pojal. D. Šel s hněvem. Kom. H. oslepuje rozum. Čch. 619. Bude mně h. z toho. Výb. I. 214. Řekl jsem s hněvem. Kom. Z hněvu, v hněvu, s hněvem. V. Z hněvu sondí. Har. Proti někomu h. v srdci chovati. H. dlouho držeti. Kram. Boží h. na sebe udělati. D. H. boží krotil. Háj. Někoho v hněvu krotiti. Vrat. Od hněvu upustiti. D. H. odložiti, odvrci, pustiti, přemoci, ukrotiti, odložiti; zdržeti se od hněvu; uskrovniti hněvu; hněvu nechati. V. Skrocování, uskrovnění hněvu. V. H. ho pomíjí. D. Hněv s mysli pustiti. St. skl. Mimo sebe h. pustiti. Br. H. z srdce svého vypustiti. Háj. Počkej, až ho h. pomine. Solf. H. mine, pomíjí. H. jeho se utišil. Hlas. V hněvě se

to stalo. Solf. Hněvy vlasy s sebe rval. Dal. Hněvy sebů o zemi bíti. Tkad. K h-u někoho pohnouti. V. Hněvy rozdře na sobě roucho. St. skl. Hněvem něco vymoci. D. Pravda h. přináší. H. dodá hraně. H. oslepuje. H. a jazyk na uzdě měj. Jg. Hněvu se nebojím, o lásku nestojím (nedbám o tu osobu). (Nevšímavý. Č.) Trnk. Hněvem moudré rady překážku berou. Pr. H. žalosť za sebou vodí. Č. Od hněvu očima jiskří. Č. Hněv přátelství ruší. Č. Daleko od hněvu, daleko od hromu. Č. V hněvu vyvře, co v srdci vře. Č. Srdce po hněvu poznáš. Č. Hněv bez vlády málo vadí. Č. Darmo se na ty hněvati, kdo na náš hněv nechtí dbáti. Č. H. a jazyk na uzdě měj, málo mluv, mnoho rozuměj. Lb. H. potlačuj, dokud je malý. Mt. S. Nepůjčíš-li, hněvu na týden; půjčíš-li, na rok. Č. Čím komu víc půjčuješ, víc hněvu míti budeš. Č. *Vz* **stran přísloví ještě:** Čelo, Hrom, Huba, Ježek, Kohoutiti se, Kousati se, Myš, Nehet, Nos, Podstřeší, Prorok, Sršeň, Ves, Zub a hlavně: Popudlivý. Vz také Zlosť.

Hněvání, das Bösemachen, Aergern. — **H.**, h.-se, der Zorn, Aerger. Ráj.

Hněvati, hněvávati, ke hněvu popouzeti, zum Zorne reizen, zornig machen. Jg. — **koho.** V. Stále mne hněvá. Ros. Bodejť ho nehněvali. Prov. Nerád by ho hněval (nebude mu po vůli). Č. — **se**, zürnen, böse sein, eifern, griesgramen. Jg. Stále se hněvá. Jg. Mali lidé také se nmějí h. V. Kdo se hněvá, nechť se válí, však ho pán Bůh nepochválí. Jg. Kto sa hnevá, tomu nos odrežů; Kto sa hnevá, nech sa o zem hodí. Mt. S. Jsou dvojí lidé: jedni, kteří se rádi hněvají, a druzí, kteří na to nic nedbají. Č. Hněvej se neb nehněvej, jinak nedáme. Sych. Dovésti toho, aby se někdo hněval. V. Jen se nehněvejte. Us. Stran přísloví vz Oheň. — **se na koho, na co.** Jg., Dal. 59. Hněvá se na mne. Us. Hněvej ty se na mě nebo nehněvej. Us. Hněvají se na sebe. V. Hněvati se na nerozumného nerozum. Jg. — **se nad čím.** Jg. Nad tím se velmi hněvám. Kram. — **se o co.** Nechtěj se o to hněvati. Rad. zvíř. — Brt. — **se proč.** Jg. Pro pravdu lidé se hněvají. Ros. H. se pro každou maličkosť. Ml. Hněvám se, **žes** tam byl. — **se z čeho.** Kat. 2237. Litě se z toho rozhněval. Háj. Nebude se na ně hněvati z této řeči. St. — Troj. — **se přes co: špatně** m. z čeho, na koho, proč atd. Kmp. — **jak: bez** příčiny. H. se na bílo, na oko (zvl. o zamilovaných). Č. — **jak dlouho. Do** smrti se naň hněval. — **se s kým na koho. — se o čem:** (že sě) o tomto hněváte. Alx

Hněvatý, poněkud hněvivý, etwas zornig. Us., Kh.

Hněvičkati hněvati; **se** hněvati se. — **se na koho.** Koll.

Hněvín, a, m., mě. Most, Brüx v Čech. Th.

Hněvivě, hněvlivě, hněvaje se, prchle, popudlivě, zornig. V. H., hněvlivě mluviti, na někoho pohlížeti, něco slyšeti, poslouchati, odpovídati, snášeti atd.

Hněvivec, vce, m. hněvivý člověk. D.

Hněvivosť, hněvlivosť, i, f., prchlivosť, popudlivosť, Zorn, Jähzorn. V.

Hněvivý, hněvlivý; hněviv, hněvliv, a, o. H. = *prchlý, popudlivý*, zornig, jähzornig, auffahrend. H. mysl. V. H. ako morjak, Mt. S., jako jež, vosa. Pk. *Stran přísloví a pořekadel vz:* Čert, Ďábel, Janek, Kohout, Koník, Kráva, Kulhavý, Nakvašený, Nevrlý, Oheň, Pajed, Pes, Posedlý, Slovo, Sršeň, Štír, Zajíc, Žid. — **H.** - *hněvající se, hněvný*, erzürnt. H. moře. V. — **ke komu.** Rodiče k dítkám nebuďte hněviví. Zam. post. — **proč.** Lunarius byl **z** toho velmi hněviv. Solf. Z toho poselství byl král hněviv. Solf. — **na koho.** Na nejž hněviv bude Hospodin až na věky. Br. — **nad čím.** Hněviv byl, těžek byl nad tím. Br. — **čím.** Král poče tím hněviv býti. St. skl. V. 15.

Hněvko, a, m. = hněvivec. Na Slov.

Hněvlivý — hněvivý. Jg.

Hněvně = hněvivě. St. skl.

Hněvník, a, m., hněvivý člověk, ein Zorniger. Hus. — **H.**, protivník, Gegner, Widersacher. Aby svým dlužníkóm neb hněvníkóm neodpustil. St. o ob. věc. 57.

Hněvno mi = mrzí mne, es ist mir ärgerlich. Hněvno mi jest, že mi heslo z paměti vypadlo. Sych. H. mi bylo. Kom. — **na koho.** Bylo mi to h. na něho. Ros. — **čeho.** Až mi tě na díle nedbalosti, na díle nevěry malířů těch h. bylo. Kom.

Hněvnosť, i, f., hněvivosť, zlosť, prchlivosť, die Aergerlichkeit, Zorn, das Aergerniss. Jg.

Hněvný, hněven, vna, o. Vz Hněvivý.

Hněvoš, e, m., hněvsa, y, m. -hněvivý. Jg.

Hnězdník, a, m. H. pták. Vz Hnězdný, Nestling. Jg.

Hnězdno, a, n. (Gnizdno, Gnězno, Gnězdo), mě. v Polsku, něm. Gnesen. — *Hnězdenský*. Vz S. N. III. 816.

Hnězdný, hnězdový, Nest-. Vz Hnězdník.

Hníčeti hnikati. Jg.

Hnida, hnidka, hnidečka, y, f. vší vejce, die Niss. H. někomu česati. Us. Odmokly, okřály mu hnidy (vybředl z nouze. Vz Pyšný, Štěstí). Ros., Č. Vyčesali školské hnidy. Lom. Jedva školské hnidy vyčesal. Vz Mudráček. Č.

Hnidák, u, m., bylina, scolymus, die Golddistel; gemeine Eberwurz; Dürrwurz. — **H.**, hřeben hustý, der Nisskamm.

Hnidavý, hnidovatý, hnidy mající, nissig. Aqu.

Hnidka, y, f., vz Hnida.

Hnidopich, a, m., Nissstecher (nadávka krejčím). Rk.

Hnidoš, e, m., rostl., všivec, scharfer Rittersporn, Läusekraut. Rostl.

Hnidovatý, hnidovitý hnidavý. Reš.

Hnidovka, y, f., střeček, Bremse, Stecher. Puch.

Hnidový. H. hřeben hustý, tenkozubý, Nisskamm. Vzíti něco hnidovým důkladně. Jir. Vzíti někoho hnidovým napáliti ho.

Hnijlvý, lépe: hnijící, hnilý, faulend. Jg.

Hnik, u, m., hníčení, hnikání. Us.

Hnikati; hníčeti, el, ení; hnikávati. Quikken, wiechern. — **si.** Ten kůň si hnikal, hníčel. Us. — **se s kým** dráždíti se, škádliti se, necken, reizen. H. se s dětmi. Us.

Hniláč, e, m., hnilý kmen stromový, ein fauler Baumstamm. Na Slov. Bern.

Hniláčeti, el, ení = zaháleti, faulenzen. Na Slov. D.

Hnilák, a, m. = lenoch, Faulenzer. Na Slov. D.

Hnilec, lce, m., lenoch, hnilák, Faulenzer. — 2. Řeka a městečko na Slov., Gelnice, Göllniez.

Hnileť, i, f., zastr., hnilina, Fäulniss. D.

Hniletec, tce, m., pitho, hmyz. Krok.

Hnilice, e, f., vz Hnilička.

Hniličení, n., ve vinařství, die Edelfäule. Šk.

Hniličeti, el, ení, hnilicí býti počínati, teig, molsch werden, D.; hniti, kaziti se, červivěti, faul, morsch werden. V.

Hniličiti, il, en, ení, teig machen. — **co**: hrušky. Jg.

Hnilička, y, hnilice, e, f., nězelá měkká hruška, teige Birn. Padali co hnilice. Har. Co v hnilicích se přebírají. Zav. přdm. — Navezl si hniliček (do stodoly = mokrého obilí). Vz Obilí. Šp. — Ty hnilice (— *ty lenochu*)! — Us.

Hniličkati se = hniličeti. Na Slov. Hrušky se hniličkají. Baiz.

Hniličkovatý, nhniličelý, teigicht. D., Jg.

Hnilina, y, f., shnilina, shnilosť, die Fäule, Fäulniss, Verwesung. Ros. H. plic, Pneh., v ústech, kurděje. Jg.

Hniliťina, y, f. = hnilina, neduh sviní, die Borstenfäule. Jg.

Hnilka, y, f., etwas Verfaultes; na Mor. teige Birn, hruška hnilička. Rk.

Hnilko, a, m., hnojek, lenoch, der Faulenzer. Na Slov. Jg.

Hniloba = hnilosť.

Hniloch, a, m. = hnilko. Na Slov. Jg.

Hnilosť, i, f., hnilota, (V.), hnilotina = shnilosť, hnití, das Faulen, die Fäulniss. Byl.

Hnilý, faul. V. H. dřevo, zimnice, nohy. Vedlé hnilého suchého drva často i zelené shoří. Prov. — **H.** = lenivý, faul. Plk. — Jg.

Hnipati, v již. Čech. a jinde = dlouho spáti, lange schlafen. Kts.

Hnipiti, il, en, ení. — **koho** = strčením pobldnouti, praštiti, stossen. On se vtípí, když ho hnipí. Kdo se nechce vtípiti, musíme ho hnipiti. Us.

Hnis, u, m., na Slov., hnus, od hni (hni-ji). **H.** = *hnilosť*, Fäulniss. H. vyjde z kosti mě. Jg. — **H.** = *rána hnisová*, eiternde Wunde, Eitergeschwür. Rkp. bib. — **H.** = *tálor, hnůj*, Eiter, Materie. D., V. Když vřed se propukne, hnis (hnůj) a tálov (sonkrvice) z něho teče. Kom. Hnisem se rozlézti. Leg. H prsní. Ja. H. kravích neštovic. Kram. — Jg.

Hnisati, eitern. Jg.

Hnisavosť, i, f. hnis, der Eiter. V. H. očí. Jg.

Hnisavý, eiterig. H. hlava. Byl.

Hnisetí, ejí, el, ení = hnisati. Žid.

Hnisotok, u, m., Eiterfluss. Nz.

Hnisovatěti, ějí, ěl, ění, eitern. Rk.

Hnisovatosť, i, f., -vitosť, Eiterigkeit. Jg.

Hnisovatý, hnisovitý, talovitý, eiterig. V. H. rána, Ros., neštovice, D., rak. Trip., tok, Jg., pičkání. Ja. — **čím**: pro tebe krví hnisovatého. Lom.

Hnisovina, y, f., die Eiterflüssigkeit. Rk.

Hnisový, od hnisu, Eiter-, Ja.

Hnísti, vz Hněsti.

Hníti, hniji, hnij, hnije (ie), hnil, hnití; hnívati (vz Bíti), faulen, sporen. Jg. — **abs.** Pomni, žes prach kaze se a hnije. V. Plice hnijí. Ja. — **komu.** Hnije mu hnátová kosť. Sych. — **kde**: Ovoce **na** stromech hnije. Rk. Už hnije **v** zemi. Rk. H. v rozkošech. Chč 448. Jen má sestra hnije v blátě. Er. P. 479. Pes hnije u plotu, pod skalou, za plotem. Us. — **čím.** Všechen lenosti hnije. Jg. — **adv.** Už dlouho hnije (už je dlouho mrtev).

Hnití, n. H. hnna. Das Faulen. Krab.

Hnízditi, 3. pl. -dí, hnízdi, -dě (ie), il, ění; hnízdívati, hnízdo stláti, dělati, das Nest bauen, nisten, hecken. Jg. — Pták hnízdí z jara. D. — **co kde.** Zášti k drnhému v srdci svém h. L. — **se** = hnízdo si dělati, stláti, nisten, nisteln, Nest bauen, horsten; osaditi se, ansiedeln; nepokojně ležeti, sich rütteln, unruhig liegen. Jg. Orlice vysoko se hnízdí. Rad. zvíř. A tu židé se hnízdili (se osazovali). Háj. Co se tak hnízdiš (nepokojně ležíš)? Us. — **se kde. V** jakéms mizerném domě se hnízdí (hydlí). Ros. Ten ptáček uprostřed zimy **na** moři se hnízdí. V. Hnízdí se jako husa na vejcích. Sk.

Hnízditý, plný hnízd, voll Nester. Jg.

Hnízdivosť, i, f., die Nestsucht. Rk.

Hnízdlivý, nistend. Rostl.

Hnízdník, u, m., die vogelnestähnliche Ragwurz. Jg.

Hnízdný, hnízdový, Nest-; nestreich. — H. holub, eine fruchtbare Taube. D.

Hnízdo, a, hnízdečko, a, n. V již. Čech. hnízdě, gt. hnízděte. Kts. Das Nest der Vögel. H. ptačí. Hnízdo dělati (hnízditi se). V. H. jalové. Šp. H. klásti. Alx. H. rozbourati, vybrati, shoditi. Šp. Na h. vláčiti (nositi). Samička už vláčí. Brt. Kachny (husy) z jednoho hnízda, Šp. Jsou z jednoho hnízda. Vz Stejnosť. Č. Každý pták své h. miluje (chválí) a špatný, který se do něho vyneřádí. Č. Nechvalitebný pták, který trousí do svého hnízda. Č., Jg. Každý pták zlý, co do svého hnízda nečistí. Č., Jg. My jsme hnízda shodili, drnzí pobrali mladé. Na Slov., Jg. Mnohý h. shazuje, jiní mladé sbírají. Č. Veliký pták velikého hnízda potřebuje. V. Prázdné h. (zůstalo). I s hnízdem vzato (o krádeži). Ros. — **H.** = *ptáčata ve hnízdech*, die Jungen oder Eier im Neste. Jg. Celé h. se vylíhlo. L. H. dravých ptáků. D. — *O jiných zvířatech.* H. vosí, mravenčí. Us. Svině vydá na jedno h. koliko prasat. L. Do osieho hniezda (medzi osy) pichnúť. Mt. S. Dva chrti od jedné čubky z jednoho hnízda. Lom. — **H.** = *dům, rod, pokolení*, das Stammhaus, der Stamm, die Abkunft. Jg. Dobrého hnízda člověk. Jg. Každému hnízdo milé, v kterém se vylíhne. L. Každý miluje své h. Us. Sám do svého hnízda naprášiv musí zase do něho vlezti (Původ neštěstí. Vz Neštěstí, Neprozřetelný. Lh.) Č. Každý blázen, kdo do svého hnízda trousí. Vz Domácnosť. Lb., Jg. — **H.** = *sídlo, byt, obydlí*, die Wohnung, der Sitz. Tulák nemající hnízda. Jest tu hnízdo všeho neřádu. Mus. Kdekoliv pán Bůh koma hnízdečka popřeje. Ros. H. loupežní. D. — *U truhlářův, tesařův* = lože, díra ke spo-

jení břeven, die Fuge. L. — **H.** *čepu, šroubu*: matice, das Zapfenloch, die Schraubenmutter. L. — **H.** *červů*, Madensack. D. — **H.** *nerostův* sluje čočkovitě rozšířený couk, a je-li rozsáhlý, sluje coukem. Vz Couk, Žíla. Bř. — — **H.** *hor* = místo, v kterém se hory spojují. Vys. — **V bot. H.** korálové (hlístník mořský), h. ptačí n. stračí (stračí nůžka, ulesník, polská mrkvice). Jg.

Hnízdoš, e, hnízdovec, vce, m., hnízdově, ěte, hnízdoše, hnízdouše, ete, n., pták, který, když ostatní už vylítali, ve hnízdě zůstal, der Nestling; pták z hnízda vzatý. — O dětech. Pojď jsem, mé hnízdouše. — Jg.

Hnízdouše, vz Hnízdoš.

Hnízdovec, vz Hnízdoš.

Hnízdovka, y, f., byl., Nestwurz. Presl.

Hnízdový, Nest-. H. žíla, absätziger Gang. Vys.

Hnój = hnůj.

Hnojavice, e, f. = hnojnice, Mistwasser. Na Slov. Vz Hnojnice.

Hnojavosť, i, f., hnůj, hnis, Eiter. Tys.

Hnojavý, hnojící se. H. osypky. Aasblattern. D.

Hnojek, jka, m., nízký člověk, Us.; hmyz. Krok. Vz Hnojko.

Hnojení, mrvení, das Düngen. H. silné, dobré, skrovné. S. N. H. vinic. Vz Čk. 186. Vz Hnojiti.

Hnojice, e, f., Faulschimmel, bot. Presl.

Hnojicí, Düngungs-. H. věc (která ránu k hnojení přivodí). Sal. Eiterungs-.

Hnojíček, vz Hnůj.

Hnojidlo, a, n., Düngerstreumaschine. Rk.

Hnojiště, ě, n., hnojniště, hnojník, mrviště, die Miststätte, der Misthaufen, die Mistgrube, der Misthof. V. Hnůj na h. voziti, tahati. H. zakládati, pokrýti (aby na ně slunce nesvítilo). Us. Hadrlák na hnojišti hadrův hledá. Sych.

Hnojiti, 3. pl. -jí, hnoj, -je (íc), il, en, ení; hnojívati = činiti, aby něco hnilo, hnilým činiti, faul machen, faulen lassen; eitern lassen; mrviti. Hn., hnůj na pole atd. dávati; pohnojiti, podhnojiti, vyhnojiti, dohnojiti, misten. Sp. — **abs.** Kdo hnojí, dobře stojí. Vz Hospodářský. Lb. — **co, koho.** Obilí své hnojíš, lačným nedáváš. L. Šaty h. (vlhkem, potem kaziti). Ros. Ránu, vřed h., eitern. Jg. Pole h., misten. Us. — **koho čím, kde:** vězením, ve vězení (držeti koho tam, až shnije a umře). L. — **co čím:** Těla leností h. Kom. Pole hnojem, sádrou, moučkou z kostí, draslem atd., Bř., ovčími bobky (s ovcemi vystávati, rouhovati, košarovati, pokošeřiti). Šp. Vřed lékem h. Us. — **kam.** H. na tvrdý úvar. Us. — **k čemu:** k setbě. — **po čem.** Po pšenici hnojil. — **se** (podbírati se, schwären). Rána, vřed se hnojí. V. Pole se pěkně hnojí (mrví). Ros. — **aby.** Silně hnojil, aby pole zlepšil.

Hnojitý, mistartig. Rk.

Hnojivo, a, n., čím se hnojí, hnůj, Dünger, Düngungsmittel. *H. umělá*: superfosfát z uhlí kostního; superčpavkový, čpavek draselnatý, peruguano, moučka z kostí surová a otevřená, moučka fosforitní. Us. H. živočišné, vápenité, na zemáky atd.

Hnojivý, který hnojí, zum Eitern dienlich. H. masť. Ja.

Hnojko, a, m., hnojek, lenoch, Faulenzer. Na Slov. Jg.

Hnojkyd, hnojokyd, a, m., Mistauflader. Aqu. —

Hnojnatý, plný hnoje, voll Mist. Zlob.

Hnojní, od hnoje, Mist-. H. vůz (hnojník). Us. —

Hnojnice, e, f., hnojovice, hnojovka, močovka, hnojná jícha, die Mistjauche, -pfütze, -lache, -grube, -wasser. D., Jg. Hnojnicí hnůj polévati. H. se nesmí z hnojiště pouštěti. Us. — Do staré hnojnice (do starého hnoje) síti. Puch. Hnojnice dodržeti (hnojené pole využívati). Jg. Na Mor. jsou hnojnice desky boční na voze, v nichž se hnůj vozí. Hnojné jíše říká se ‚bařina', Brt., hnojůvka. Mřk.

Hnojničný, Mistjauchen-. H. mrvení. Kauble.

1. **Hnojník,** a, m., kdo hnůj nosí, Mistträger. Aqu.

2. **Hnojník,** u, m., hnojní vůz, der Mistwagen, Us.; Misthaufen; Mistschwamm. Rk.

Hnojniště, ě, n. = hnojiště. Reš.

Hnojnosť, i, f., das Schwären, Eitern. Ja. H. očí. Ms.

Hnojný, Mist-. H. vůz (hnojník), lopata, vidle, korba, (V.), nosidla, kára, děvka, voda. Us. — **H.** = hnojený. H. země.

Hnojokyd, a, m. = hnojkyd.

Hnojotoký, hnojem tekoucí, schlammflüssig. Koll.

Hnojové, ého, n., plat oráči od hnoje, das Düngergeld. 1589. Gl. 63.

Hnojovka, y, f., hnojůvka = hnojnice. D.

Hnojový, Mist-. H. puch, Puch., houba, Koll., materie. Tys.

Hnojule, e, f., hmyz, scatops. Krok.

Hňoucati, vz Nahňoucati.

Hnouti, hnu, hni, hna (oue), hnul, hnut, utí; hýbati, hýbám a hýbu, hýbeš, al, án, ání; hýbávati. Hnouti, jsouc složeno, v obecné mluvě v příčestí minul. času masc. jen *h* podržuje: nehnouti — neh (ale: nehla, nehlo). Jir. — *H.* = křiviti (ve složených: pře-, prohnouti), beugen; z místa odstrčiti n. dáti, bewegen, regen; pryč se bráti, sich trollen, sich weg packen. Jg. — **abs.** Hýbej (hybaj) = jdi! n.: pracuj! — **kým, čím (se).** Činíce česť hýbali koleny (ohýbali je) a kývali hlavami. Kom. Hýbati prstem, hlavou, nohou, rukou, tělem, vodou, Us., nohama. Ctib. Pes hýbá ocasem. Us. Hýbati koněm (jezditi). Jel. Hýbáno bylo i jinými otázkami. Eus. Milosrdenstvím hnut jsa nad ním. Br. H. vojskem. V. Bůh se žádnou nehýbe vášní. Jel. Milosrdenstvím se hnouti. V. H. táborem. Prosbami krále uherského dal sebú hnúti. Výb. I. 438. Bůh srdcem jeho hnul lítostí. Bl. Odtud šťastným větrem jsme se hnuli. Har. I. 49. Vz Instrumental. Umí věcí hnouti (poraditi; učiniti, aby se o ní jednalo). Jg. Ani hnuto tím není. Ros. Lejnem čím více se hýbá, tím více smrdí. Jg. Ta věc jími hýbe. Jel. Drahé perly myslí hýbí. Jel. Nic to vámi nehýbe? Br. Tvrdý sebou hnouti nedá. V., Kom. Lečby kdy právo musilo hnúti pravdú (přednosť před ní míti). Št. — **(se) s čím.** Se s táborem h. Pláč. Hnu sě s vojnú *s* toho miesta. Alx. 1209. I hned odtud hnuli s vojskem. Ben. — **se kudy.** Dál se lazem

hnuli. Vocel. — **kým, čím (se) odkud.** Nehýbej sebů slůže. Jel. H. s místa (s vojskem hnouti). Háj. Hnul se s vojskem z tábora. Vrat. Vida je, ani se z místa nehýbaji. Háj. Aby se z místa nehýbali. Flav. Hýbe tím z místa. Jel. Někým z jeho úmyslu h. Tkad. To se samo z sebe hýbe. Kom. Z místa svého se h. V. Hnouti se **od** pravdy. St. Nedejte sebou od smyslu svého h. V. — **čím nač proč.** Hýbaji súdem na škodu chudým pro bohaté. St. o obec. věc. 146. — **koho, se, čím k čemu (kam, jak).** Jidáš byl hnut k smrti jeho lakomstvím. Ben. V. Hýbá mne krása ženská k manželstvl. Hus. H. se k litosti. Jel. Vojsko hnulo se k pomezí tureckému. Ml. Jestliže tyto věci tebou nehýbou k potupě světa. V. Hýbal tělem k zvuku píšťaly. Jel. H. se milosrdenstvím ke komu. St. Obrazové druhdy k mužnosti hýbajl. Jel. — **se kam, na co.** Mnata na Ostromin hrad se hnul. Háj. Hýbá se všecko na vojnu. Jel. Nehýbej sé ani **v** pravo ani na levú ruku. Anth. I. 163. — **se, čím kam (v co).** V kterou stranu se hne. Gnid. Tateré sě hnuchu v pravú stranu. Rkk. 49. Zástupem v jinou stranu h. Alx. — **se kde: ve** vodě. Us. **Před** očima něčími se h. Žalans. — **se proti komu** (rozlobiti se). Zák. sv. Ben. — **se,** sich bewegen, regen. Jg. Hovado hni se. Ros. Všecko se hýbe a roste. Us. Zub se hýbá. D. Moře, strom se hýbá. D. Tateré sě hnuchu. Rkk. H. se odněkud (jinam se obrátiti). Us. Vojsko se hnulo. Kram. — **aby.** Vojsko se hnulo, aby nepřítele dohonilo. Us.

Hňuhňati, vz Huhňati.

Hnůj, gt. hnoje, m., v již. Čech. hnuj. Vz Ů. Kts. H. od hni (hniji). Vz *i* v: *oj, ůj.* — **H.** = hnis, Eiter. H. z vředu. V. — **H.,** *lejno,* der Koth, die Exkremente. H. dobytčí, hovězí, sviňský, ovčí, myší, zaječí, kravský (kravinec), koňský, kobylý (kobylinec), holubí (holubinec), kozí (kozinec) atd. Hnůj kydati. Us. — **H.,** *mrva na pole, úprava, mrvina, útrus,* der Mist, Dünger. H. strojený (vz Hnojivo), míšený (Kompostdünger). z listí; pole hnojem povézti; do starého hnoje síti, na starý h. síti; h. nakládati, rozkydati, rozhazovati; v hnůj přejíti; korba na h. (hnojník, vz Hnojný). Šp. Hnůj chlévský, záchodní, slnilý. Hnojem pole omastiti, vypraviti; hnoje navézti. V. Starý kůň k hnoji, ač před tím sloužil v boji. L. Hnůj na dvoře, zlato na poli. Č., Lb. Vz Hospodářský. Hnojíček dělá chlebíček. Vz Šetrnosť. Lb. Ty smrdíš, pravil hnůj k bahnu. Hnš. Mokrý jako hnůj. Č. — **H.** *v uších* (nečistota. Ohrenschmalz). — **H.** *očí* n. v očích, v oku, tina. D., Lk. Augenbutter. — **H.** = *smetí,* Mist, Kehrig. — Z hnoje na knížecí stolici (ze stavu nízkého). L.

Hnulý = hnutý, pohnutý, bewegt, beweglich. MM.

Hňup, hňupák, a, m. = hlupák, ťulpa, ťuta, louła, troup, trouba, blb, hulvát, slivoň, blivoň, blůma, fulpas, boží jehňátko, dub, nemehlo, ein Dummkopf, Tölpel, Gimpel, Einfaltspinsel, Schafskopf, Pinsel. Jg. Druhdy šp. m. treska obecná. Stockfisch. Vst.

Hňupovský, hňupský = hloupý, dumm. D. —

Hňupství, n., -stvo, a, n., hlouposť, Dummheit, Tölpelei.

Hnus, u, m. = hnis. Na Slov.

Hnusiti, hňusiti, il, en, ení; hnusívati. — **co komu.** Ekel erregen. Vlno (ošklivíti). Plk. — **se čím:** prací (trouditi se, sich placken). Na Mor. — **se komu.** Hnusí (hňusí, na Mor.) se mi (ošklivl se mi, es ekelt mir davor). Us. Všecko se mi hnusí. Bern. Vz Zhnusiti.

Hnusivý, ekelnd. Rk.

Hnusněti, ějí, ěl, ění; zhnusněti = hnusným se stávati, ekelhaft werden. Us.

Hnusnosť, i, f., hnusnota, Ekel. Us.

Hnusný, břidký, škaredý, ekelhaft. Hnůj kydati jest hnusná práce. Sych.

Hnusoba, y, f., hnusení, der Ekel. Na Slov. Bern.

Hňušák, a, m., člověk hloupý, jenž pracuje mnoho se naplahočí (nahňusí) a přece nic nedovede. Mřk.

Hnutel, e, m., der Beweger. Ros.

Hnutelnosť, i, f., die Beweglichkeit. Krab., Kon. —

Hnutelný, beweglich, čím hnouti lze. H. moc, V., tělo. Toms.

Hnutí, í, n., das Bewegen, die Regung, die Bewegung. Jg. Bez h. proti sobě stáli. Us. U vojska veliké hnutí se znamená. Kram. H. těla i údův jeho (posunek). V. Řečník řeči hnutím šlechtí. Kom. — **H.** oka = okamžení, Augenblick. — **H.** se vší svou čeledí učinil. Háj. — **H.** lidu, obce (bouře, pohnutí, Aufstand, Aufruhr). H. mysli. Duše lidské h. a náklonnosti. Br. (Prudká) h. mysli, Gemüthsbewegung. V. Nemá hnutí (jest slab; 2. jest v úzkých). Nevím sobě hnutí (nevím si rady, ich weiss nicht, wo aus, wo ein. Us.). — **Hnutí,** n., přesídlení poddaného na jiné dominium. Die Uibersiedlung eines Unterthanen auf ein anderes Dominium. Gl., Arch. IV. 42.

Hnutný = hnutelný, beweglich. Ms. Č.

Hnutosť, i, f. = hnutelnosť. Jg. Das Bewegtsein. Rk.

Hnutý, pohnutý, bewegt. V. — **kde: v** zádech. Rk. — **čím.** Tím jsa hnut. Pr.

Ho jest *původné genitiv,* jehož jen *při životných mužských užívati lze na místě akkusativu,* jako béřeme původní genitivy „holuba, muže" nyní též za akkusativy. Vidíš holuba? Vidím ho. Vidíš strom? Vidím *jej* (*ne: ho,* poněvadž „strom" neznamená nic životného). Vst. *Naproti tomu* píše Ht. v Sr. ml. 235.: Tvar *ho* o neživotných je prostonárodní a vyskýtá se, řidčeji však než *jej,* i u spisovatelů, kteří slušně dobrými sluji, na př. u Kom. (přestrojovati ho = strom; **ale** Kom. to má z nářečí moravského. Brt.) Tamtéž píše dále: *Obecná* čeština se slovenčinou kromě toho i m. středního akkus. *sg. je* užívá genitivu *ho.* Ht. Ale nenásledujme písice toho. Viděls dítě? viděl jsem je (*ne:* ho). T. Dřevař štípá dříví sekerou a řezá je (*ne:* ho). V jihozápad. Čech. kladou u jmen rodu středního dobře je: Víno je dobré, pijte je. Tak také od Jihlavy k Telči. Sb. — Tento gt. *ho* značívá jakožto akkus. předmět, který se má doplniti. Týž stává u sloves přechodných i nepřechodných hlavně ve větách, kterými udivení, zaklínání, mrzení-se vyjadřujeme. Veď ti ho idem na ten čertov

tance; Pôjdeš mi ho do mesta za vojáka; Si mi ho ty za chlap; Už jste mi ho v rukách. Na Slov., Ht. Vz Mkl. S. 383. — Vz On, Jej, Je, Zájmeno.

Hubitschau, Hlubočany u Vyškova.

Hoble, ete, n., oblázek, Kiesel. Us. u Litomyšle.

Hoblice, e, f. H. s předním vozíkem a podstavcem, s podstavcem truhlíkovým, kolářska. Šp.

Hoblík, u, hobl, e, hoblíček, čku, m., struh (vz v Jg. Zubovník). V strč. skoblík: rus. skobliť = škrabati, lat. scalpere, scabere, řec. σκάπτειν, něm. schaben. Sf. Der Hobel. H. skládá se z lůžka a železa. H. má dvě rukověti, menší hoblík má jen jednu (nos). **Druhy hoblíkův:** *H. veliký*: macek, rubnu; hrubý s ostřím okrouhlým k hoblování z hruba: ubírák; s ostřím vroubkovatým: zubák. *Na práci jemnější:* hladík (hlaz) s ostřím přímým; falcovník na dělání falcův, drážek u rámů, u dveří; špuntovník s dvojatým želízkem k vystruhování péra (podlouhlého čepu, který zapadá do loutku neb žlábku též rozsáhlosti); loutkář se želízkem úzkým k dělání loutek neb žlábků (v rámích do oken, kam sklo zapadá); okrouhlík se želízkem obloukovitě vyhloubeným k dělání okrouhlých vyvýšenin; žlábkovec se železem vypouklým k dělání žlábkův okrouhlých; karnisek k dělání malých říms; lodťkový s ostřím přímým a se spodkem (lůžkem) obloukovitým. S. a Ž. (Walter). *Hoblík*: uběrák (člunkový), hladík (člunkový), klopkář (člunkový, posuvný), macek (veliký hoblík jednoduchý, Rauhbank-, macek bednářský, Stossbankhobel), strhovač (jednoduchý, s klopkou), zubák n. dráček (Zahn-), římsovník (rovný, kosý, s krojidlem, člunkový, s klopkou), nástěnkář (s voditkem, bez něho, Wand-), kocour (Grund-), svlakovník (posuvný, s krojidlem), dražník (Falz-, úzký rovný, kosý, posuvný, s dvěma stavítky, kosý s krojidlem, na tmel (Kittfalz-), člunkový (dvojsedlý), okrajník (rovný, kosý, rovný posuvný, kosý posuvný, s klopkou, s klopkou posuvný), přestrkovač, zubovkář (posuvný), žlábkovec (okenní, dveřní, okenní posuvný, dveřní posuvný, dyhový, dyhový malý), dušník (dyhový), krojidlo (dyhové), výtažník, rýhovník (přes dřevo), hlavník (Stemme), hlazník (Schlicht-), hlazník bednářský (Glatt-), nádobkář (Geschirr-). *Hoblíky duté a okrouhlé*: podbradkář (Hohlkehl-, hladicí, s klopkou, zubatý, římsový), ohlounkář (hladicí, s klopkou, zubatý, římsový), výžlabník (rovný, člunkový, nakroužený). *Výžlabníky*: podbradkář (s voditkem, s plátkem, kosý, s krojidlem, oblounkář, prutovník (Stab-), německý, francouzský, čtvrtkový, zařezávací, perlový, s drážkou), karnisek (s plátkem, francouzský, kosý s krojidlem, opačný), dražník (karniskový), podnožník, svodník, poklopkář (Schlagleisten-, s plátkem), překladač (úzký, široký). *Hoblíky posuvné* s železnými stavítky: dražník (kosý), okrajník (rovný, kosý, s klopkou), svlakovník (s krojidlem; svlak, na svlaky), nástěnkář (Wand-, posuvný). *Hoblíky s železnými plazy*: uběrák, hladík (krátký), klopkář, zubák, římsovník (rovný, kosý), nástěnkář, cidič. Šp. H. hladký, zoubkovatý, křivolaký, ostrý, strouhací, loďkový. Šp. H. dlabací, draželní, dveřní, dvojitý, hladicí, hranolový, hrubý, na fidibusy, na laloky (Viertelstab-), pěstní, přestrkačný, přihlaďovací, rourní, rovný stavěcí, rýhovací, s perem, s perem na parkety, špuntovní, veliký, věncový, vybírací, vydlabací, výžlabní. Kh. H. hladký, Orh., ostrý (hrubý uběrák), strouhací. Želízko do h-ku. — H. na louky (k srovnávání krtovin atd.) Vaň. H-kem srovnati, vyrovnati, vyhladiti něco. V.

Hoblin, u, m. (nové), Maulwurfspflug. Rk.

Hobliny, pl., f. = hoblovíny, Hobelspäne. Us. —

Hoblovací stolice, stroj. Hobel-. Us.

Hoblovačka, y, f., Hobelbank. Rk.

Hoblovačky, ček, pl., f., hobliny, hoblovíny, hoblovanky = truhlářské třísky. Hobelspäne. Šp.

Hoblovaný, hlazený, gehobelt; vycepovaný, geschliffen. D.

Hoblovati, hoblu. V. — **co.** Truhlář prkna hobluje. Kom. — **čím kde co.** Prkno na hoblovací stolici mackem h. — **jak: na** příč h. D., Šp. — **proti čemu**, vz Lít. — **odkud:** od spodního konce prkno h. — **oč s kým.** O závod s někým h.

Hoblovatý, -**vitý**, hoblíkovatý, -vitý, hobelartig. Rostl.

Hoblovna, y, f., die Hobelstätte. Aqu.

Hoblový, Hobel-.

Hoboj, e, huboj, e, hoboje, e, f., z fr. hautbois (hoboa), hudební nástroj dechový. — **Hobolsta**, y, m., dle Despota, hobojník, a, m., Hautboist. Rk. Vz Hautbois.

Hoboltov, a, m., Gabolto, mě. v Uhřích. Plk.

Hoc = třebas, immerhin, wenn auch. Na Slov. Pík.

Hocaký = ledajaký. Na Slov.

Hocin, a, m., pták kurovitý. Krok.

Hochdorf, Vysoká ves u Jihlavy.

Hochkirch, Bukovec, srb. Bukecy v Sas. — 2. Kostelec u Bílovce v Slez.

Hochkretschen, Vodka v prus. Slez.

Hochwald, Hukvaldy, Ukvaldy na Mor.

Hod, u, m. Hodъ, hodina = *čas*, rus. hod = rok; hod ve významu: *příhodný čas* (doba), řec. καιρός, ku př. vъ hodъ = in tempus, εὐκαίρως, sr. hoditi se. — **H.** = *příhodná doba, pravý čas*, Gelegenheit. Na Slov. hod, a. Dřív hoda (dřív než h. byl). Ledva z hoda. Plk. V Čech. toliko ve frasi: *v hod.* Udělal mi to v hod. V hod býti. To mi přichází v hod. D. Přichází mi velmi nevhod. D. Není mi to v hod. Jemu nikdy v hod neučiní. Pravdu povím, budiž v hod aneb v nehod. Sych. Co v hod, to dobro. Jg. V hod (v míru) trefiti. V. Vděk a v h. učiniti, udělati. V. Někomu se v hod učiniti. Kom. To se ti stalo v h. Us. — *V hod* = *co náleží, zrovna dosti.* Mnozí kuchaři řídko v hod krmi osolí, ale neb přesolí aneb nedosolí. V. Co v h., to dobro; co příliš, to mnoho. Jg. — **Hod**, u, m., *zřídka hody*, ův, m. (slavný hod), *čas*, hlavně čas určitý, *rok, den památní či svátek*, ein hohes Fest: h. vánoční, velikonoční, svatodušní, boží a poněvadž ty s kvasy byly spojeny, tedy i *hody* = *kvasy*. S. N. Hod slaviti. V. H.

božího narození (vánoční, vánoce); h. vzkříšení pána Krista (veliká noc, velkonoc, velikonoc, přesnice, velikonoční hod n. svátek); hod sv. Ducha (slavnosť seslání Ducha sv., hod letniční, letnice, svatodušní svátky). Hod boží, h. Páně. Na hody. Bib. Tmavé hody (vánoce = bez sněhu), světlé stodoly, světlé hody (když sníh leží), tmavé stodoly. Hrš. Vz Gl. 63. — **Hody** *na Slov.* a na Mor. = *posvícení*, Kirchweih. D. — **Hody**, *ův*, *m.*, *kvas, hostina*, Gasterei, Banket, Schmaus. V. Na hody veliké. Rkk. II. slavné, skvostné, hojné, úpravné, nákladné někomu přistrojiti; hody strojiti, připraviti, míti; na hody pozvati, zváti; hody dělati; správce, strůjce hodův. V. Jeti k hodům. St. skl. Byly hlučné hody. Jg. K hodům koho zváti. Hody svatební slaviti. V. H. učiniti. Háj. Hody umrlčí slaviti. Š. a Ž. Nechval kmotřo hodův, až s nich (z nich, Č.) půjdeš (pojedeš) se cti domův. Plk., Lb., Č. Míti s kým psí hody (naháňku. Vz Nesnáze). Č. Časté hody míval, hodoval, a za jiné platil. Klat. Ne vždycky hody, také někdy vody. Vz Šetrnosť. Lb., Ros., Č. Co by mu k hodům semlel. (V čas mu pomohl. Vz Pomoc, Kohoutek). Č., Mus. III. d. 60. Těžko z hodův na hody jíti. Č., Pk. Hody, Machu, krčma vo vsi! Vz Blahobyt. Č. Vida jámu v ní se nekoť, nezván pak na hody nechoď. Pk. — **Hody** = *kvas kmotrův a přátel po úvodu ženy*. Da. Odtud: *Rostou jí hody* (otěhotněla. Vz Bubínek, Krajan). Č. Má zase hody přede dveřma. Da. — **H.** = *hození, vrh*, der Wurf, Schub. H. přímý, obloukem, Tš., šikmý, vodorovný, vzhůru, dolů; výška, dálka hodu. Nz. V té hře (v kuželky) mám ještě dva hody. Us. Nejhorší, nejlepší hod. Nt.

Hoďa = třeba. Na Slov.

Hodal, a, m., v Krkonoších = chlap.

Hodanina, y, f., smíšenina sliv s hruškami za omastek na koláče. Us.

Hodař, e, hodár, a, m., hosť, Gast. Na Slov.

Hodě = záhy, ráno, früh, zeitig. O 7 vstup., Alx.

Hodějice, Hodowitz, ves v Budějovsku. Mus.

Hoden, vz Hodný.

Hodernice, e, f., svišť horní, Murmelthier. Světoz.

Hodilosť, i, f., Tauglichkeit. Plk.

Hodilý, tauglich. Plk.

Hodina, hodinka, y, f., hodinečka = čas, die Zeit. Ještě máš dosti hodiny (času). St. skl. Hodina jest nám z lože povstati. Troj. — **H.** = *část dvacátá čtvrtá dne přirozeného*, die Stunde. Nyní počítáme toliko 12 hodin od půlnoci do poledne a od poledne do půl noci; ještě v 17. stol. počítali 24 hodin počínajíce od západu slunce, a to byly hodiny podlé orloje (z lat. horologium); nyní podlé půlorloje. Jg. Padla hodina (bila). Odbila pátá h., odbilo pět hodin. Kolik jest hodin? Pátá již bila (hod.). O které přijdeš (hodině)? Na Moravě říkají: O kolika přijdeš? Brt. Co hodina (každé hodiny, ustavičně, bedlivě). V. O páté h-ě; půlnoční, polední h.; ani hodiny nespával. Nt. Okolo osmé hodiny německé. Skl. Mezi jedenáctou a dvanáctou na českém orloji. Břez. Lid věda o tom, toliko pěti hodinami ho předešel a úmysl jeho mu zkartil. Skl. Vyvolávati hodiny. D. Ponocný troubí noční hodiny. Půlnoční h., ranní. Us. Hodiny bijí hodiny. D. Rozvrh hodin ve škole. Na hodinu. Jíti hodinu. V nešťastnou, zlou h-nu, po malé h-ně. Pij ten lék každou hodinu. Us. H. k odpočívání, k střídání (u horníkův). Vys. Co h., to novina (každá h. něco nového přináší). Lb., Mt. S. VI, kolik hodin bije. Vz Vtipný. Lb. — **H.** = *jistý, vyznamenaný čas*, eine bestimmte Zeit, Stunde. Jg. O svojich hodinách klademe se a vstáváme. Jg. Od té hodiny a chvíle. V. H. učení. Až do té hodiny. V. H. smrti, h. smrtelná. Us. K hodince poslední se bráti. D. K hodince smrti pracovati. V. Při poslední hodince smrti. V. Do hodiny leží (na smrť leží). Ros. Hodinka se mu dosýpá (umírá). Kram. Hodinku někomu zvoniti (umíráčkem). Us. Do poslední hodiny bojovati. Har. Vyplácí na hodinu. Jg. Nevíte ani dne, ani hodiny, kdy Pán přijde. Jg. Hodiny = denně po domech dávati. D. Jestliže by pak který soudce k hodině (zur bestimmten Stunde) do soudu zúmyslně nepřicházel. Pr. Pěkná hodina (o posvícení čas mezi službami božími a jídlem). Jg. Jedna hodina mnoho spraví. Us. Každou h-nu ho čekají. Us. H. opakovací ve škole. Us. Soudce k též hodině přicházeti má. Er. V pravous (= pravou jsi) h-nu přišel. Vz Štěstí. Č. Ranní h. dobrá hospodyňka. Hrš. Obvyklú hodinú žena porodí dítě. Výb. I. 177. (Instr. času). Do h-ny musila jíti z hradu pryč. K. Poh. 496. Musil na hodinu z domu. Ml. — *Jako hodiny* = jistě, ganz sicher. Jisto jak h-na (h-ny). Č. To je jak h-na. Vz Jistota. Č. Přijde jak h-na. D. — *Šťastná atd. h.* (dobrá h.), příhodný čas. V. Jeď v dobrou h-nu. L. To je muž jako dobrá h. Us. Narozený v nešťastnou h-nu. V. V nešťastnou h-nu přijíti. Ros. V zlou h-nu přišel. L. Netrefil na šťastnou h-nu. Vz Neštěstí. Č. Hodiny jsou nestejné. Prov. Jg., Lb. To je žena jako dobrá h. Ml. — *H-ny duchovní, hodinky*, die Tagzeiten, Stundengebet. H-ny říkati, zpívati. Us. Mniši své hodinky říkali. Har. I. 190. Vždycky s kněžími hodiny v kůru zpíval, své hodiny s velikým náboženstvím říkal. Háj. — *Hodinky někomu zpívati*, cinkati (= hubovati. Vz Domluva). Us., Č. — *H-na u horníkův* směr, který střelka kompasu ukazuje. Vys. — Vz **Hodiny**.

Hodinář, e, m., der Uhrmacher. H. dělá, skládá, opravuje hodiny. Vz Hodiny.

Hodinařiti, il, ení, die Uhrmacherei treiben. D. —

Hodinářka, y, f., die Uhrmacherin; hodinářova žena, des Uhrmachers Weib.

Hodinárna, y, f., Uhrmacherstätte. Rk.

Hodinářová, é, f. = hodinářova žena. Vz Hodinářka.

Hodinářský. H. řemeslo, umění, tovaryš, učenník, nástroj, náčiní. Uhrmacher-.

Hodinářství, n., Uhrmacherkunst. Jg.

Hodinečka, y, f., ein Stündchen. Rk.

Hodiníček, čka, m., Hauskäfer.

Hodiník, u, m., Uhrgehäuse. Rk.

Hodinka. Vz Hodina.

Hodinkový. H. stroj, Uhrwerk. D.

Hodinný, hodinový, *k hodinám náležející*. Uhr-. V. H. stroj, kolo, nástroj, ručička. — H. *hodinu trvající*: h. práce, rozmluva. L. — H. = což každé hodiny jest, stündlich: h. úmysl (nestálý). L. — Jg.

Hodinový. Čas h., Uhrzeit. Smetana. Vz Hodinný.

Hodiny, din, hodinky, nek, pl., f. = nástroj hodinný, hodiny ukazující, die Uhr. Hodiny chodící, ukazovací, Ros., kapesní, stojací, visecí, Jg., stojaté, visuté, opakující, Plk., hrací, věžové, věžné (na věži), D., sluneční, sypací, bicí (*ne:* bící), V., květinové, Rostl., sluneční (rovníkové, obzorové, kolmé, nakloněné, kruhové, křivoploché), vodní, prosýpací, s kolečky (kyvadelné n. s kyvadlem, s perem), elektrické, galvanské, hvězdné, S. N., tercijné (v astron.), polarní, Nz., přecí (sutky, Sand-). Rk. H-ny sypací žertovně také = pytel, Sack. Žebrák nosí h. sypací. Us., Č. Hodiny sluneční ukazují hodiny stínem ručičky (rafičky); písečné a přesýpací a vodní vyměřují čas padáním písku n. vody z jedné nádoby do druhé; h. kyvadelné pohybují se těhou závaží. Kyvadlo mírní otáčení-se kolečka a působí pravidelný, stejný chod všech koleček; hod. s perem (pružinkou) pohybují se pružným, ocelovým perem a natahují se klíčkem. Hodiny mají zvonek, ručičky (rafičky), ciferník (číselník, číslovník). Hod. visuté (nástěnné); kapesní (vřetenovky, válcovky n. cylindrovky, kotvovky, remontoirky); Nejlepší hodinky jsou chronometry (časoměry). Pt. Hodinky došly. Us. H-ny jdou dobře, zdlouha, pospíchají. Jg. H-ny natáhnouti, zastaviti, pustiti, říditi, spraviti, nastrojiti. Us., poocuchati, podroponiti. D. H-ny přebíhejí, Šm., tikají, Us., se opozďují n. zpozďují. Nz. Hodinky jdou pozdě, jdou napřed, **šp** *m.*: nedocházejí, nadcházejí, Os., Kmp., nadbíhají. Us. Klíček od hodinek (k hodinkám, Uhrschlüssel). Rk. Jak veliké hodiny ukazují, tak malé se po nich spravují. Č., Lh. H-ny hrkly, bijí. Us.

Hoditi, hodím, 3. pl. -dí, hoď, -dě (íc), il, zen, zení; hodívati; házeti, 3. pl. -zejí, -zej, -zeje (íc), el, en, ení, házívati = směřovati, cíliti nač, wohin zielen; vrci, werfen, einen Wurf thun; h. se. Vz hoditi *se*. — **koho, co:** kámen, knihu. Us. Hoď Bůh štěstí (= dej). V. Kráva tele hodila **šp.** m.: se otelila. Pk. — **(co) čím.** Hodil sebou jak široký tak dlouhý. Jg. Hoď sebou. D. Prvú ranú kopie svého prostřed štíta sieho hodí. Alx. 1119. — **co (čím) kam:** očkem (milostným) **na** někoho h. Ros., Hlas. Plášť na sebe. D. Psa **do** vody. Jg. Za nova řešátko pověsí, staré (potom jím) **pod** lavici hodí. Jg. **K** tvému předsevzetí hoď (dej) Bůh štěstí. V. Když **mezi** husy kámen hodíš, ta křičí, která cítí. Č. Sebou na postel, D., na zem h. V. — **jak.** Výstřel hodil na polovici = odtrhl jen hořejšek díry (v horn.). Der Schuss hat nicht rein abgehoben. Vys. — **čím oč.** Hodím čhánkem o trámeček. Er. P. 360. Někým o zem h. Us. — Jg., D., V. — **čím, co odkud.** Kamenem **z** praku. Br. Pryč **od** sebe h. V. Já mu házel **z** kapsy kůrky. Er. P. 99. H. hrnci **přes** palouk a **z** palouku do louže. Er. P. 8. Hodil tím z okna. Ros. Pročež hodím vámi z města toho. Br. Kámen z okna h. Ros. — **co, čím po kom.** Kámen n. kamenem po někom hoditi. D. Hodil po Andulce žaludem. Er. P. 154. Hříbě po něm hodilo. Sych. — **co za kým.** Někdo za mnou hroudy házel. Er. P. 238. — **si v co:** v karty. Us. — **co komu kudy.** Házela je Honzíčkovi vokýnkem. Er. P. 429. — **se** = vrhnouti se, sich werfen, schwingen, rennen; *příhodným býti*, dienen, taugen, sich schicken, fügen. Jg. To se dobře hodí. V. Kde se kdo zrodí, tam se i hodí. Us. Hodí se vzadu (jako ona liška, aby slepice shazovala. O chytrácích). Ros. Nehodí se sem. Har. Jak se hodí. D. Pokud chodíš, potud se hodíš. Pk. — **se kam. Pode** všecka sedla se hodí. Prov. Jg. Ten ferina se **mezi** ně hodí. Sych. To se hodí jako pěst **na** oko. Vz Neslušný. Ml., Lh., D. Hodíš se vzadu na vůz, abys brzo vypadl. Prov., Jg. Nehodí se každá obuv na jednu nohu. Č. Nehodí se **do** úřadu. Ros. Sláma se nehodí než do chomouta a kroupy do jelita. Jg. Komu česť, tomu česť má býti dána, do chomouta nehodí se než sláma. Rým. Vz k čemu. Nehodí se do bitvy. Vz Jazyk. Umí se **v** to hoditi. Bart. II. 17. Hodil by se do ráje (o zdrželivém). Č. — Vz Sekati čím. — **se nač.** Plátno to hodí se na roucha. Br. Ten kmen na sloup se nehodí. Us. — **se kde.** Ktožby se v úřadě nehodil, aby miesto jeho jiného vsadili pro úřad zemský. O. z Dubé. — **se pro koho.** To se pro mne hodí. Ml., Sych. — **se k čemu.** Bart. 2., 20. H. se k boji. Alx. 1100. To nehodí se k ničemu. Us. Ke všemu, k tomu úřadu se hodí. Us. Dobře se k tomu hodí. K něčemu se h. V. Hodí se k sobě. Us. Hodí se k tomu jako vůl do kočáru. Vz Hovno. Č. Ta kniha nehodí se k čítance, **šp.** m. za čítanku. Km. — Háj., Br. — **se za co.** Nehodí se za dveřního. Sych. Hodí se za vojáka. D. — **se komu, čemu.** Jejich tobolce hodí se lépe malomocní než čistí. Chč. 302. Náhlosť se ničemu nehodí. Alx. 1116. Ta se hodí mně. Er. P. 242. Zlodějům se vše hodí. Us., Sych. Ten šat se chlapci hodí. Us. — **se koho,** zastr., udeřiti, vrci se na koho. Jir. Chtie se hoditi ptáka **na** cestě a hodí-li se člověka a ten umře od toho. Sachsensp. Ms. — **se s inft.** Již ten džbánek nehodí se než zahoditi a zloděje katem k šibenici provoditi. Sych. Že se nehodí svěřovati nepříteli, přítele pak sluší trestati. Ben. V. — **se komu kam:** i hodil se mu **v** ruku (vrhl se). Trist. — *Pozn.* ‚Hodí se' má význam času přítomného, pročež užívá se alespoň na Mor. futura: budu se hoditi. Nevím, bude-li se Vám to hoditi. Brt. **Vz Házeti.**

Hodka, y, f. = fena, Hündin. Jg., Šp.

Hodkovice, pl., dle Budějovice, v Boleslavsku, Liebenau. — 2. Ves v Kouřimsku. — *Hodkovičan*, a, m. — *Hodkovický*.

Hodlati, hodlávati. H., k hodům jednati, kupovati, chystati, ein Banket zurichten, Ros.; hotoviti, zurichten (V.); chutnati si něco, oblibovati, Gefallen haben; chystati se, strojiti se, úmysl míti, begriffen sein, entschlossen sein, gesonnen sein, Willens sein; mysliti, denken. Jg. — **co pro koho, pro co.**

Hodlám (chystám) to pro syna, pro zimu, pro léto. Ros. — **co komu** (chystati, jednati). Lom. — H. **si** (hověti si). Na Mor. — **si kdy: po** práci. — **co k čemu**: K jinému času (odkládati). V. — **s inft.** Hodlám do Prahy jeti, na hon jíti, Sych., do lesa jíti. Dokud se hněvati hodláš? Us. — *H. opisuje budoucnost.* Vz Míti.

Hodlovati = přiměřovati, přispůsobovati, aupassen, zuschicken. Jg. — **se, co k čemu:** svůj vtip k něčemu h. Troj. Všecky věci k šťastnosti se hodlují. Jel. — **co čemu.** Hodlujte mysl štěstí. Jel. Hodlují mysl vůli božské. Jel. — **co pro koho odkud.** Než zase pro čeleď drobné ryby z podtrubí ať se hodlují. V.

Hodmo, hozeně, házeje, vrhmo, wurfweise. Hodmo bíti. Ros. Hodmo, bodmo, vše bije. Vz Stejný. Lb. Končířem h. bojovati. V. H. počítati. D.

Hodně = *náležitě, slušně*, jak *se hodí, příležitě*, schicklich, tauglich, gehörig. V. — **H.** *právě, právem*, mit Recht. Něčemu se h. podiviti. V. Život náš h. se přirovnává k orloji hodinnému. V. — **H.** = *důstojně*, würdig. V chrámě h. choditi. Br. — **H.** = *velmi, notně*, sehr, tüchtig. Dnes hodně pršelo. H. se podnapiti. Jg. H. si tam pobyl. D. Ti mu h. vymleli, vyprášili. H. jísti, píti, se smáti. Jg.

Hodněti, čl, ění, würdig werden. Tb.

Hodni, Fest- (božibodní). Rk.

Hodnosť, i, f., hodnůstka = *slušnosť, náležitosť, příležitosť*, Schicklichkeit, Gelegenheit. H. k mluvení. Troj. — **H.** = *cena*, Werth, Gehalt. Ať je to rovné ceny (hodnosti). Kom. Bez h-sti (darmo). V. Podlé h-sti statku. Zlob. — **H.**, *zásluha, důstojnosť*, Verdienst, Tüchtigkeit, Würdigkeit, Würde, Werth. Sám svou h. lehčíte. Sych. Za h-stí láska panská. L. — **H.** = *důstojenství, úřad*, eine Würde, ein hohes Amt, Ehrenstelle. Někoho při jeho h-sti zanechati. D. Hodnosť mění každého, ale ne často v lepšího. L. To tvé h-sti přileží, abys . . . Sych. O tu h. co psi o kosti se hryzli. Sych. Na h. vyšel, o mravy přišel. Trnk., Č. Hodnosti — starosti. Č. Dokud byl kratší v h-sti, byl o loket delší v moudrosti; H. s úřadem chodí za rodem, někdy i za rozumem; Za h-mi běhání, motýlův lapání. Pk. H. úředníka na se vzíti. J. tr. Povýšiti někoho na h. (akademickou). J. tr. — **H.** = *schopnosť*, Tauglichkeit. H. k úřadu. Zříz. zem.

Hodnosta, y, hodnostář, e, hodnostník, a, m., ein Würdenträger. Rk.

Hodnota, y, f. H., hodnosť = něm. Werth, cena = něm. Preis. J. tr. H. podoby, místní, číselná, h. od nuly rozdílná; n-násobná h. úkonu; tyto dvě veličiny mají stejnou hodnotu; vyměření, vyhledání, příjem, vyšetření, měřidlo, zlehčení h-ty; kolek dle h-ty věci; pokuta dle h-ty. J. tr. Vlastní h. (kterou nás samy věc stála), h. odbadní, dle návěští (Valuta nach Bericht), průměrná, skutečná; b. požívání, peněz; vyceniti něco dle hodnoty peněžní; h. myšlená (Idealwerth), přibližná, jmenovitá (Nominal-); h. v penězích, v účtě; b-tu v hotových obdržeti; vyrovnání h-ty, kolísání h-ty; h. a jádro mince; h-ty ubývá; h-tu vyměřiti, zvětšiti, vyšetřiti. Šp.

Hodnověrně, víry hodné, glaubwürdig. V.

Hodnověrnosť, i, f. Glaubwürdigkeit. Jel. Historická h. Nt.

Hodnověrný, převrácené m. věrohodný; v složení člen základní bývá někdy prvním m. druhým: vrtohlav, tlučhuba, vydřihosť, kazisvět, pudivítr, Kazimír, kolozubý. Mk. ll., glaubwürdig. H. výpis, svědek, V., zpravodaj, spisovatel. Nt.

Hodný; hoden, dna, dno; komp. hodnější; hodně, hodněji. — **H.** = *hodící se, příhodný, příslušný, způsobný*, tauglich, fähig, geschickt, passlich. Jg. Hodným povětřím plaviti. Troj. Rada nehodná. Ráj. Papír nehodný. V. — **k čemu.** K vojenské službě. Er. K učení nebodný. V. Ke všelikému skutku dobrému nehodní. Br. Hovado k obětí hodné. Br. Člověku k službě hodnému. 1494. Kteříž by k tomu hodni (způsobilí) byli. Arch. I. 56. K boji hodný. L. Voda k pití nehodná. Har. II. k úřadu. Zříz. zem. Hodný věk k vdávání. Troj. — **čemu, komu.** Jest vám to hodné (prospěšné), abych šel. Živ. Jež. Úředník hodný zemi. Arch. I. 67. Větší mnku trpěti bude hodun svým hříechóm na duši. Št. kn. šest. 101. Košile hodna císařovu životu. Příkl. z kron. Ms. Nad orání nic dobrému člověku hodnějšího. V. — **na koho, nač, jak.** Vidí se mi věc nehodná ua muže moudré. Pík. H. jsi mi, ale len na oko. Mt. S. Děvčátka hodny (= hodná) na pobled. Er. P. 191. Dvaja starší boli na ohodi hodní šuhaji. Pov. 75. Kdo by se nám na ten úřad hodný býti zdál. Pr. — **v čem.** Bych v tom byla hodna. Alx. — **čím.** Hodnější rozumem, věrů, spravedlností. Vš. 13. — **H.** = *drahý, kdo za něco stojí*, werth. V. Sluší hodné za podobné. Lom., Č. **Zač** statek hoden jest (stojí). Zlob. — **čeho.** Není těch peněz hodno (nestojí za ně). Us — **H.** = *zasluhující něco*, werth, würdig. V. Dobrodiní prokazovati nehodnému. V. Za hodného souditi. D. — **čeho:** cti, chvály, poctivosti, podivení, milování, dlouhého života, politování, milosrdenství, hanění, pobanění, památky, V., podívání, vidění, spatření, nenávisti, Kom., vážnosti, paměti, trestu, D., dvojí cti hodný (titul kaplanův a farářův. Vz Titul), Jg., víry, pozoru. Hoden služebník pokrmu svého, Č. Hoden jest dělník pokrmu svého. Chč. 380. Přítel zkoušený a meč broušený v potřebách každý jest peněz hodný. Prov. Hoden dělník záplaty (platu) své. Hodna poklička toho hrnečka. Kdo není málem spokojen, ten není mnoha hoden. Jg. Hoden trámu i konopí (šibenice). Pk. Hoden králevstvie. Arch. I. 67. — Alx. 1098.; Št. kn. šest. 42.; Št. N. 152. — **aby.** Hodný, aby ho všichni chválili. D. Není hoden, aby byl ctěn. V. Hoden, aby visel. D. Není hoden, aby ho zem nosila. Jg. Není hoden, aby mu střevíce zul, vody podal. V., Č. — **s inft.** Nebo hodni byli trestáni býti. Br. Hodno mu věřiti. Aqn. Na nějž pítí hodno. V. Jenž by nebyli hodni sviní pásti. Chč. 374. — **H.** = *náležitý*, gehörig, wichtig, triftig, hinlänglich. Pakli by původ se svými spravedlnostmi na hotově býti nemohl a hodné příčiny předložil. Kol. 13. Dobré zboží. Kol. 6. Sedlákům . . . ve desky vkládati se nemá leč z příčiny velmi hodné. Kn. Tov. 67. Žádný poručník v cizí při bez

určení nezdá se hodný býti. Pr. Někoho hodně vymluviti. Pr. Ale že z mnohých a hodných příčin taková práva jsou se napraviti nemohla. Pr. Nepostaví-li se k svědomí bez hodné příčiny. Er. Daje šesti nedělím bez hodných příčin projiti. Er. V hodný, slušný čas. D. Začež hodnou mzdu vzal. Har. Nehodný konec vzal. Plk. — **H.** = *veliký, notný, valný*, gross, derb, dicht, fein, bündig. Jg. H. mráz, výprask, poleno, kůň, výška, kus (chleba). Jg. Hodnou chvíli tu pobyl, poseděl. D., Sych. H. kořisť, znalec, piják, důtka; urazil h. kus cesty. Nt. — **H.** = *znamenitý, vzácný, vážný*, schätzenswerth, brav, achtbar, tüchtig, würdig, wacker. Jg. H. člověk, hosť, D., poctivosť. Troj. Na místo hodný muž. D. Nehodná smrť. Plk. Hodného si vážiti. V. Za nejhodnějšího někoho držeti (míti). V. — **H.** = *slavný*. H. den, dies festus. Ev.

Hodogese, e, f., z řec., ukazování cesty; navedení k učení na vysokých školách. — **Hodogetický**, úvodní. **Hodogetika**, y, f. = hodogese. Rk.

Hodokvas, u, m., hody, Festmahl, Schmaus. D. — **H.**, a, m., hodokvašan, a, m., hodovník, der Schmauser. Háj.

Hodokvasiti, hodovati, schmausen. Brikc. — **v čem**: v požívání krasonmném. Šm.

Hodokvasný = hodovný. Ten opat byl velmi h. Let. 262. — Háj.

Hodokvašan, a, m. H-né ti to vidouce nechavše tance rozběhli se. Háj. Vz Hodokvas.

Hodolein, Hodolany u Olomouce.

Hodonice, nic, pl., dle Budějovice, místo v Znojemsku, Hödnitz. Jg.

Hodonín, a, m., mě. na Mor., Göding.

Hodonka, y, f., zimnice, na Slov. Bodaj ťa popadla hodonka, co by ťa držala do půl sedma roka; do půl sedma roka, zrovna sedum roků, až by ti padali červi z tvého boku. Mor. P. Vz Lék. Wechselfieber. Rk.

Hodoválek, lka, m., kdo rád na hody chodí. Hus.

Hodovalný, hody milující, Gasterei liebend. Žalt. vít.

Hodovan, a, m. = hodovník, hosť, Gast. 4 stěž. ctn.

Hodovánek, nka, m., hodující, Schmauser. Jg. —

Hodování, í, n. H. hlučné učiniti, Háj.; h. nastrojiti. Troj. I by hodovánie hlučné, slavné. Rkk. 40. Schmausen, Schmauserei. Jg.

Hodovánky, nek, pl., f., hody, slavnosť, i kvas. Freudenfest, Freudenmahl. Měli jsme dnes h-ky. Ros. H. přistrojiti. Pam. Kut.

Hodovati, hodovávati = hody strojiti, gastiren; častovati, traktiren; na hodech jísti a píti, banketiren, schmausen. Jg. — — **na co**: na obecný groš. V. — **koho čím**: vínem (častovati). L. — **s kým**. Chudý s bohatým nehoduj, moudrý s bláznem nežertuj. Rým. — **s kým kde**. S císařem za jedním stolem hodoval. V. — **jak**: s rozmnožením nápojův. Chč. 627. V hojnosti h. Chč. 627. — **jak dlouho**. H. do noci.

Hodovna, y, f. Gast-, Banketsaal. Rk.

Hodovní síň, Us., dům, Gasthaus. Aqu.

Hodovnice, e, f., kvasovnice, Schmausschwester. D.

Hodovník, a, m., *kdo hody dává*, Schmausgeber, Prasser. — 2. *Pozvaný host*, Gast. V. — 3. *Řadovník*, něm. Zechbruder. V.

Hodovný, Fest-, Mahl-, Schmaus-. H. kvas, lahůdky, krmě (*k hodům náležející*). Br., Jel. — **H.**, *hody rád dávající*, na nich bývající, gastfrei, gastlich, kostbar im Essen, schmausliebend. Jg., Br., V., Sych.

Hodový, Fest-, Schmaus-. H. den. Us.

Hodrcati, kodrcati = hýbati, bewegen, schaukeln, schütteln. — **čím**: řebříkem. — **se kde**. Ten kluk se na kolébce hodrcá, kodrcá. Us.

Hoduje = zvlášť, vhodně, náležitě, adv. Totoj (Toto je) pak hoduje křesťanská viera. Št. —

Hodujie = vhodný, náležitý, přiměřený, passend, schicklich, das rechte Mass haltend. V. hodují věci šlechetnosť záleží. Výb. 1., Št. Neznati hodujie (hodují) miery. Št. O původu tvaru toho vz Fr. Prusíka rozpravu v Sitzungsber. vid. akademie nauk, svaz. 83. str. 409.

Hody, vz Hod.

Hof, Cimov v Dol. Rak.; Dvor v Kraj.; Dvorce na Mor.

Hofart, a, m., rufian, leno; na Slov. podruh, Inwohner. Plk., Jg.

Hofarta, y, f., z něm., nad kurvami kurva. Hus.

Hofer, a, m., z něm., zastar., chalupník, der Häusler. Vz Gl. 63.

Hoferský = podružský. Zins-, Mieth-. Jg.

Hoffentlich, něm., doufám, že...; jakž doufám; snad; jakž mám naději; Us.; jakž umě naděje vede. V. Jak jest naděje, přítel můj se brzo uzdraví. Kom. Nejstručněji položiti lze pouhé „*bohdá*". Přítel můj se bohdá brzo uzdraví. Brs. Také: tušim. Prk.

Hoffnungsthal, Doly (na Dolách) u Litovle na Mor.

Hofmistr, a, m., z něm., správce domu, hodu, jídla, der Hofmeister. V. — **H.**, *vychovatel*, Erzieher. — **H.** nejvyšší království českého. Vz Gl. 63.

Hofmistrovati, als Hofmeister fungiren. Rk. — **koho** = poučovati, kárati. Us., Prk.

Hofmistrovství, n., Hofmeisterschaft, -stelle. Rk.

Hofrychtýř, e, m., z něm. Hofrichter, zastaralé, sudí dvorský. V., Gl. 63.

Hohendorf, Vrchová, Vrchoves u Val. Meziř. na Mor.

Hohenegg, Vojník v Štýrsku.

Hohenfluss, Vysoký potok u Šumberka na Mor.

Hohenstadt, Zábřeh na Mor.

Hohenthurm, Starja ves v Korut.

Hohndorf, Buchvalov v prus. Slezsku.

Hoho! mezislovce podivení. Us.

Hohol, a, m., Spatelente. Mus.

Hohotati. Nastrojí mistrné hohotání, až se třebas i někdo zasmáti musí. Blah. mus.

Hohtati, hochtati, křičeti jako sovy, heulen wie die Eulen. Jel., Žid.

1. **Hoch**, a, hošek, ška, m., *pták*, Rohrvogel; Reiher. Jg.

2. **Hoch**, a, m.; pl. hoši, u starých také: hoší. Mkl., Hš. Hošek, ška, hošík, a, hošíček, čka, m., hůše, hoše, ete, n., pacholík, chlapík,

chlapec,; na Mor. ogar, Bž.; na Slov. šuhaj, parobek, Junge, Bursche, Knabe, Bube. To jsou hoši (hodní lidé). Us. Kdyby hošíček sedával, hibátko by nemíval. Pk.

3. **Hoch,** něm. Vz Vysoko.

Hochna, y, f., holka, Mädchen, Dirne. Kom.

Hoj, e, m., *lék*, Heilmittel. H. všech ran (hořec). V. — **H.** *hojnost*, Fülle, Reichthum. Ps. mns.

Hojdačka, y, f., kolébka, Wiege. Na Slov.

Hojebné, ého, n. Kurkosten.

Hojebný (hojecí). H. kořeni, byliny. Reš. Heil-.

Hojecí = hojebný. Kom.

Hojemství, í, n., zřídka: hojenství, lat. dilatio, něm. Fristerstreckung, lhůta, která od soudu dána *pohnanému* (žalovanému), aby potřeby k své obraně mohl sebrati, ač neměl-li jich již při prvním stání připravených. Viz více v Pr. 1869. str. 628. Na Mor.: odklad. Vz Odkládati, Žaloba. H. jest súdu a odpovědi pohnaného prodlenie, v které by mohl mysliti, raditi se, v přáteliech, ve dskách, v náleziech a jinde obrany, pomoci, rady i otporu hledati a se dobře proti svému žalobníku opatřiti a tak se uradě a opatře tepruv jemu odpoviedati. Vz Vš. 22., 23., 25., 56.—59., 74., 130., 143., 145., 350. Pôvodu se hojemství nedává (tedy jen obžalovanému). Vš. 39. Vz Gl. H. vyšlo; Toliko jedno h. má se bráti; Má jemu za čtyři neděle (eine vierwöchentliche Erstreckung) dáno býti h. Pr. Kdož jest h. bral, již jest tím bráním h. k soudu přistoupil. Nál. 159. Obviněný může hojemství do 14 dnův žádati i užiti. Er. Míti dvakráte h. H. si vzíti; h. někomu dáti. Vš., Er. Kdo chceš h. vzíti, nech všech řeči, všeho mluvení, kterýmiž by se mohlo zdáti, žes počal odpovídati. Vz Obeslaný. H. kdo na žalobu béře, na ni odpovídati jest povinen. Pr. Pohnaný může sobě h. dvakrát vzíti. Vš. Obeslaný vyslyše žalobu, může hned odpověď dáti, aneb h. v městech pražských do třetího dne, v jiných městech do dvou neděli požádati. Pr. měst. Vz Rb. str. 266.

Hojení, í, n., das Heilen, die Heilung. Jg. Zkušený v h. V. Jest v h. (léčení). Ros. Způsob h. Jg. H. nedovolené. — H. na něčem, der Regress. J. tr. Vz Hojiti.

Hojenlivý, heilbar. Jg.

Hojenství, vz Hojemství.

Hojicí, hojecí, hojitelný, Heil-. H. moc, mast, bylina. D., Sych. **Ne**: hojicí, je-li smysl: k hojení způsobný. Vz -icí. Hojící = co právě hojí.

Hojič, e, m., lékař, der Arzt. Kom. Hojič ran. V. Chirurg.

Hojíček, čku, m., bylina jazykovitá. Us. Petrovic. Dch.

Hojičský, hojický, chirurgisch. Rk.

Hojičství, hojictví, n., Chirurgie. Rk.

Hojitel, e, m. = hojič.

Hojitelka, y, f., die Heilerin. Jg.

Hojitelnost, i, f., die Heilbarkeit; moc hojení, die Heilsamkeit. D.

Hojitelný, co se hojiti dá, *zhojitelný*, heilbar. Nehojitelná kůže. D. — *Co dobře hojí.* H. voda, D., bylina, Byl., teplice, Ros., moc, Us., kořínek. Sych. Gesund-, Heil-.

Hojiti, 3. pl. -jí, hoj, -je (ic), il, en, ení; hojivati = léčiti, zvl. zevnitřně, heilen, äusserlich kuriren; Kat. 2666 = množiti, mehren. — **co, koho.** Kdo tě hojí? Ros. H. ránu, nemoc, V., nemocné. Br., Kom. — **koho na co.** Na rány jej hojil. Štětí. Na rány tvé zhojím tě. Br. — **co čím**: zdrželivostí. Lk., nemoc lékem, ránu mastí. — **jak: dle** předpisův. — **se.** Co kůň a vlk skousají, vůbec říkají, že se potom nerádo hojí. Jg. Rána se hojí. Ros. H. se = svou hojnosť ukazovati. Kat. 991. Ros. — **se na čem, na kom** (škodu si nahraditi, die Erstattung des Schadens, Entschädigung suchen, sich woran erholen. Jg.). Mohou se na jeho statku hojiti. Pr. měst., Gl. Na vás se budu h., náhradu pohledávati. Sych., J. tr., Vš. A ten tak vyvedený hoj se na zprávcích. Vš. 219. — **se čeho.** Potom ta paní můž se na toho komorníka i po něm na jeho statek navrátiti a svého se hojiti. Kn. Tov. 66. — **se na čem pro co**: pro své zaplacení na statcích se h., J. tr., pro svou škodu. Řd. — **se kde.** Rána **pod** strupem se hojí. Lk. — **se v čem**: v kráse sě hojiece, zastr. = bujnice. Jir.

Hojivosť, i, f., Heilkraft. Rk.

Hojivý = hojicí. Hank.

Hojkadlo, a, n., houpačka, kolebadlo, die Schaukel. D.

Hojkati se = houpati se, schaukeln. Na Mor. D. Na Mor.

Hojně, komp. hojněji, reichlich, überflüssig. Na tom hojně dosti mějme. V. Živnosti hojně opatřený. V. H. mluviti. V. *S genitivem kolikosti.* Nazbyt h. času má. Kom. H. pokrmů bývá. Br. H. příkladů jest v písmích svatých. Br. H. mám síly. Jel. H. jich leželo. Nt. Míti něčeho do pána Boha = hojně. Pk.

Hojněti, ěí, ění, hojnosť míti, Ueberfluss haben. — **čím.** Kak mnozí otroci v domu otcě mého hojnějí chleby. Luk. 15., 17.

Hojniti, il, ěn, ění = množiti, vermehren. Ros.

Hojno = hojně. Z hojna = štědře, reichlich. Jel.

Hojnobýlý, pflanzenreich. H. krajina. Rostl.

Hojnocukrosť, i, f., Zuckerfülle. Rostl.

Hojnomedý, honigreich. H. květy. Rostl.

Hojnomízný, saftreich. Rostl.

Hojnosť, i, f. Syn.: plnosť, množství, nadbytek, dostatečnosť, síla, moc, die Fülle, Menge, Reichlichkeit, Genüge. Jg. Má hojnosť všeho. Ben. V. H. má ve všem. Br. Má h. na dobytcích. Háj. H. peněz. V. U veliké h-sti. V. Dal nám jísti a píti hojnosť. Vrat. H. řeči. V. — **H.** = úrodnosť, plodnosť. D. Die Fruchtbarkeit. — Vz Kout.

Hojnotvarný, formenreich. Rostl.

Hojný; komp. hojnější; adv. hojně. — **H.** = valný, častý, mnohý, bohatý, dostatečný, plný, výnosný, häufig, reichlich, ergiebig, reichhaltig, beträchtlich. Jg. H., veliký. Kat. 3319. H. klenoty, zlato mu dáno. Jel. H. příval, Rkk., zboží, Troj., hody, V., kvas, Kom., vzrost, Háj., dary, kořisť, odměna, strava, Nt., almužna. D. — **komu.** Vojna nebývá každému hojná, ale někomu. Prov., Jg. — **k čemu.** Aesop byl hojný a

dostatečný k učení jiných. Aesop. — **od čeho.** Krajina ode všech věcí hojná. V. H. země od vína, od obilí. Har. Cyprus jest hojný od vína. Pref. 111. — **na co.** Země hojná na obilí, na zlato, na víno, na kovy, Ros., na kamení, na útěchu, D., na dobytek, Br. — **čím:** bohactvím, zbožím. Troj. Duben hojný vodou, říjen pivem. C. — **v čem:** v řeči, v mluvení (Bart. 4. 10.), V., v štědrosti, Smrž., v milosrdenství. Br. — **čeho.** Ros. V té zemi okolní neviděl jsem tak rozkošné a všech úrod hojné cesty, jako etc. Har. I. 199.

Hojsačka, y, f., Maid. Rk.

Hojsák, a, m., der Junker. Rk.

Hojsati, sich wie ein Junker, wie eine Maid benehmen. Rk.

Hojškati = hojkati. Na Mor. Lpř.

Hokynář, e, m., překupník, der Höker, Vorkäufer. V.

Hokynařiti, il, ení, hökern, höken. Kom.

Hokynářka, y, f. = hokyně, die Hökerin. V.

Hokynářský, Höker-. H. krám, Us., obchod. Ros.

Hokynářství, n., die Hökerei. V.

Hokyně, ě, f., gt. pl. hokyň. Vz -yně. Hökerin. V., Br.

Hokynný, Höker-. H. věci (vejce, máslo). Mus.

Hokynovati = hokynařiti. V.

Hola, y, f., holizna, holé místo, otevřené, das Freie. — **H.** = na Slov. = hole, vrch holý, bez stromův, kde se stáda pasou. Plk. Vz Hole. Alpe. (V Karpatech).

Hola! mezislovce pobuzení. Puch.

Holáček, čka, m., ein abgerissener Mensch. Rk. —

Holák, a, m., ein roher Mensch. Rk.

Holan, a, m., člověk holý, který ničeho nemá. Us. — **H.**, opterichtys, ryba úhořovitá. Krok.

Holand, a, m., Holandsko, a, n., Holland. Holand Nový, vz Australie. — *Holanďan*, a, *Holander*, dra, m. **Ale lépe:** *Holanďan* než Holanďan. Vz -an. Ein Holländer. Pije jako Holander (Holandr). Vz Opilství. Č.

Holandr, u, m., holendr, stroj k dělání krup (od slova „holandský", Holländer Graupenmühle). Český krupník jest jinak stavěn. Vys. — Vz Holand, a, m.

Holandský. H. sukno, krajky, Us., jazyk, literatura. Vz více v S. N. III. 839. Holländisch.

Holany, pl., m., jméno místa. Die Dolany. Mus.

Holátko, vz Hole, 3.

Holazeň, zně, f., vz Holobor.

Holba, z něm. Halbe, půlpinta.

Holčátko, a, n., *holoplisk*, holoplíštěk = ptáče ještě neopeřené, unbefiederter Vogel. Šp. — **H.** = *děvče*, Mädchen.

Holče, ete, n. = holčátko.

Holčí, Mädchen-. H. košile, čepec. Us.

Holčice, e, f., **holčička**, y, f., holka, ein schon ziemlich grosses Mädchen. D.

Holčictví, holčinství, n., děvictví, dívčí věk, Mädchenalter. D.

Holčina, y, f., holčinka, holka. Mädchen. Č.

Holčisko, a, n., ein grosses, ein schlechtes Mädchen. D.

Hold, u, m., z něm. (die Hulde, Holde), *zaslíbení víry a poddanosti* pod přísahou panovníku zvl. na panování nastupujícímu, též lenní poddanosť. Huldigungseid. K holdu jezditi. Zříz. Těš. Z holdu propustiti. Zlob. Má na nich holdu žádati a slibu. Kn. Tov. k. 24. — **H.**, *pocta, poddávání se*, die Unterwürfigkeit, Verehrung, Huldigung. A ne aby hledal rozkoši a holdu. Br. Hold komu učiniti, vzdáti, oddati, skládati. Rk. — **H.**, die Unterthänigkeit, *poddanosť*. Přisaháme JMti pravé a dědičné člověčenství a hold. Kn. Tov. kap. 24. — **H.** = *daň, poplatek dobrovolný n. nucený* a chození po něm (žebrání). Frohnabgabe. Holdem jíti (žebrotou). Mají-li klášter vystavěti, tedy na to jdou holdem. Stelc. Že držeti jsú hold, mé vinné desátky. Půh. 1480. — **H.** zvl. *plat ve válce* nepříteli dávaný. Brandschatzung. Aby žádnými holdy a daněmi jako jiní obtěžováni nebyli. Br. II. na někom vzíti. Mus.

Holdán, a, m., Landstreicher. Sych.

Holdéř, e, m., Vasall. Br.

Holdoš, e, m. = běhoun, darebák, Herumstreicher. Na Slov., Jg.

Holdování, i, n. Vz více v S. N. III. str. 842. Vz také: Hold, Holdovati.

Holdovati, hold skládati, huldigen; si podmaniti, sich unterwerfen; plat, daň od někoho bráti, Frohnabgabe, Brandschatzung nehmen, berauben; pochlebovati, schmeicheln. Jg. Vz Gl. 64. — **komu (čím).** Slabý mocnějšímu holduje (hold skládá). L. Man má svému pánu h. přísahou. Pr. man. — **koho (čím)** = podmaniti si, plat bráti, oloupiti. Boleslav všecku krajinu Luckou zholdoval. Háj. Člověk rozumem holduje **pod** moc svou všecka zvířata. L. Lidi velice zholdovav, njel. V. Co zas holduješ (chceš lichocením dostati)? Žena muže holduje prosíc, aby přikoupil sádkův. Lom. Senem a ovsem sedláky h. (za plat, za daň atd. od nich bráti). Háj. — **co kam.** Pan Viktorin holdoval to zbožie (ty lidi) **ku** Pardubicem, **na** Pardubice. Arch. I. 159. — **koho z čeho:** z peněz někoho h. (je od něho bráti). Reš. — **se komu** (poddati se). Holdovalo se mu mnoho měst. Mart.

Holdovní, Huldigungs-. Jg.

Holdovnictví, n., hold, die Zinsbarkeit; 2. holdem chození, das Herumstreichen, Erpressen der Gaben. Jg.

Holdovník, a, m. = *holdéř*. — **H.** = *holdoš*. — **H.**, Erpresser von Gaben, Brandschätzer. Jg. —

Holdovný, unterwerfend; zinsbar, unterwürfig. Rk.

1. **Hole**, adv. = naprosto, zcela, ganz und gar, glatterdings. Že hole milosti míti nemohou . . . Pulk. To je h. nemožno. Us. Hole (prostě) svů vinu povědieti. Št.

2. **Hole**, e, f., na Slov. = místo holé, bez křoví a stromův, zvl. hora taková, kde se stáda pasou. Alpe. Vz Hola.

3. **Hole**, ete, holátko, a, n., *holé dítě*, kahl. Milé holátko; holečku, něm. Herzenskind. D. Čiňte se holátka (děti). Us. Vz Holec. — *Holátko*, nezralá třešně, ovoce, unreifes Obst. Us. u Kutné Hory. — **H.**, neopeřené ptáče. Lpř. Na Mor.

Holec, lce, m., holek, lka, holeček, čka, holonšek, ška, m. = *holý, bezvlasý*, Kahlkopf. Toť je holec. Ros. — **H.** = bezvousý, mladík, chlapec, bartloser Knabe. *Laskavě*: pěkný, milostný chlapec, Herzenskind. Milý holečku! Roztomilý holeček. Ros. *Též uštěpačně*: holečku = blonde, blondku, Närrchen. D. — Holeček, *dobrotisko*, ein guter Mensch. H., ani sebou nehnul, když ho vázali. Us. — Holec, *nahý, otrhaný člověk*, holota, ein armer Wicht. L. — **H.**, *rodič psů*, Hundsjunge. Diplom. Wenc. — **H.**, *mnich* (od holené hlavy). Mönch. Nechali ho holcem býti. Reš. — *Smyšlené jméno*: Za krále Holce, když byla za groš (grešli) ovce. Vz Dávno. Č. Za krále Holce, když byla za groš ovce, za krátký čas, byla o groš dráž a malý beránek byl přídánek. Hrš. — *Pozn.* Lb. myslí, že král Holec = Ladislav Posthumus. — **Holec,** *kůl v řece*, ku kterému lodi přivazují. — **Holce,** pl., Baumstöcke. Rk.

Holectví, dětinský věk, die Kindheit. Ssav.

Holeček. Vz Hole, 3.; Holec.

Holečkový. H. tronba, Stopfbüchse. Techn.

Holedbati se = pyšniti se, chvástati se, strč. — **se čím.** Holedbáše sě Vlaslav kněz vieestviem nad Nekianem. Rkk. 16.

Holedec, dce, m., jm. místné. Mns.

Holek, lka, m., Knabe, vz Holec. — **H.**, lku, m. = holeň. Us.

Holekati = helekati.

Holemonoh, a, m., saropoda, hmyz. Krok.

Holemosť, i, f., dužnosť, hrubosť, hřmotnosť, Stärke, Grösse. H. těla. Ras.

Holemý, veliký, drobet hrubý, gross, gröblich. H. kamení, V., knížka, Lom., pachole, Har. Byly kobylky holemé, nebo když o tvář zavadily, zdálo se, jakoby kaménky malými házel. Har. Nohy má (pštros) holé a tlusté co holemé pachole v 15 letech. Har. II. 103.

Holeň, holen, i, holeně, ě, holinka, holénka, y, f., holení, i, holeno, a, n. = hnát od kolena až do kůtků, hnátová kosť, spodní hnát, kosť holenní, holek, hnát, lýtková kosť, hnátovice, das Schienbein, der Unterschenkel. Sp. Menší holeň slove: píšťalka, píšťalí či píšťalová kosť, něm. Wadebein; holeni větší, Schienbein. Otok na holeni. — *Holeně*, holínka, holénka, *hořejší díl boty*, který hnát obkrývá, na Slov. sára, die Stiefelröhre, der Stiefelschaft. Má u hot nové holínky. Us. Má nové holínky = hoty, škorně. Ros. Lije do sebe jako do holeně (chlastá). Us. Zapráskl v holénky. Do holénky mu srdce spadlo. Vz Útěk. Č.

Holenec, nce, m. = holený. 1620. — *Holence*, pl., nezralé ovoce, unreifes Obst. Koll. — *H-ec*, modiolus, mlž. Krok.

Holeni, n. = holeň; 2. Vz Holiti.

Holenka, y, f., vz Holeň.

Holénko, vz Holeň.

Holenný, holeňový, holenový, Schienbein-. H. kosť. Sal.

Holeno. Vz Holeň. — Když já řeknu holeno, nemluv ty střiženo (nebuď mi zpříčen). Vz Odmlouvání. Č.

Holený, geschoren. Jest blázen, ale neholený (dělá se bláznem nejsa, šibal, Schalknarr). Ros. Dvorský, neholený blázen. V. Prk. má za to, že se má čísti: ‚neholemý'.

Holeska, y, f., větvička s nezralým ovocem, též nezralé ovoce samo, unreifes Obst am Ast, Us., Č., třešně po květu brzo narostlé. Us., Jg.

Holešov, a, m., mě. na Moravě, Holeschau. — *Holešovan*, a, m. — *Holešovský*. Vz více v S. N. str. 843.

Holešovice, pl., dle: „Budějovice", ves u Prahy.

Holeť, holti, f., v Krkonoších: jíní, náledí. Glatteis. Kb.

Holeti, el, ení, kahl werden. Rk.

Holibrada, y, m., Barbier. Rk.

Holice, e, f., holá, oblezlá, oplchalá hlava, lysina. Budu mieti miesto zkrútilých vlasóv holice. St. — 2. **H.**, holka, děvče. St. skl. Dirne, Mädchen. — **H.**, oholení hlavy, tonsura. Ros. — **Holica,** na Mor. pšenice holá (bezvousá). H. bílá a červená. Brt.

1. **Holič,** e, m., bradýř, Scherer, Bartscherer, Barbier. Jg. H. hříje (bradu holí). Holič lazebníka drbe, čert ďábla šklube. Č., Lb. Vz Podobný. Holič lazebníka, čert ďábla drbe (chválí). Č. Trefil (uhodil) h. na bradýře. Ros. — **H.**, ovčí, střihač. Tham.

2. **Holič,** e, m., městec v Uhřích. Plk.

Holiči, holicí, Scher-. H. nůž (břitva), Schermesser. V.

Holička, y, holičky, ček, pl., f., ovoce nezralé brzo po květu, zvl. když se zapaluje, jako třešně, bolátka, das Obstknöpfchen, unreifes Obst. Na holičkách nechati (když koho naději odkrmíce potom fik ukáží, nezralý fik). D. Nechati dívku na holičkách seděti. D. Zůstala seděti na holičkách (nedozrál ji její milý, nechal ji). Ros. Na holičkách zůstati, nechati. Vz Neštěstí. Č. Jest na holičkách. Vz Prodělání. Č. Činil-liby pokání, a tak bych já (čert) se svým peklem na holičkách zůstal. Rvač. — *Pozn.* V těchto příkladech má ‚holička' základní význam ‚větvička' (s nezralým ovocem) jako *holec, holeska*, srv. strsl. golь, slovin. gol (arbor caesa). Na př.: Zůstal se svými záměry na h-kách = nedozrály, neuskutečnily se. Prk.

Holičký, holičičký, čirý, samý, nackt, lauter. Ros. Holičkou p . . . . na někoho vysaditi. Plk. —

Holičský, holický, Scherer-.

Holičství, holictví, n., Rasirgewerbe. Rk.

Holík, a, m. = holec.

Holina, y, f., nevzdělaná půda, unbebautes Land. Gl.

Holinka, vz Holeň. — **Holinky,** pl., f. = holátka. Netrhej těch třešní, vždyť jsou ještě holinky. Mřk. Vz Holec, 3.

Holirna, y, f., die Scherstube. D.

Holiš, e, m., ein armer Schlucker. Rk.

Holiti, 3. pl. -lí, hol, -le (íc), en, ení, holivati, kahl machen, harbieren. V. Mnozí se holí, řídcí se svétí (mnohý neschopný v úřad se tře). Kram., Lh. Dáti se h. Us. Když já řeknu holeno, nemluv ty stříženo. Vz Holeno. — **co, koho.** Moudře ho h. třeba. Č. Holiti hlavu, bradu, ovce, vlnu, chlupy, kůži, V., D., rybu. L. Jako blázna ho holí. Us. Smrť pořád vše všudy holí. V. — **co komu:** hlavu, bradu. Us. Holému snadno hlavu holiti. Us. Sídla mu holí (daří se mu všecko). L. — **co, se kde.** Hol na dlani (kde nic není, nelze vzíti; chudo tu). H. se pod bradou. —

co z čeho. Vítr zemi z květův holí. Jg. — **koho jak.** Holí ho **bez** břitvy (loupí ho ze statku, škrabe ho, okrádá chytře, 2. obelhává, šidí ho). D., Č. Holiti koho bez mýdla (dříti, o peníze okrádati). L. **Na** sucho mne holí, kdo se mnou při stole sedí bez žertu (= týrá mne). Jg., Sm. H. se **po** vousu, **proti** vousu. — **koho čím (kde):** trdlem okolo hlavy = bíti. Ros. Jedním tesem h. (jedním rázem utíti). L. Břitvou a mýdlem h.

Holizna, y, f., holina, lysina, Blösse, naekter Fleck. D.

Holka, y, f., holčice, e, holčička, holčinka, holá dívčice, mladice, ein Mädchen, Mägdlein; Tochter. Vokat. sg. holko; o vokativu holka vz A. H. černo-, modrooká. Má mnoho holek (dcer). Us. H. sloužící, služebná. H. rozpustilá. Us. Holka bez hocha, ryba bez vody. Č. H. jako lusk (— a pod luskem hrachovina). H. jako růže pichlavá. Vz Hezký, Tělo. Č. H. jako homolka (kulatá, tlustá), Lb.; h. jako čamrda (čiperná), Lb., Jg. H. ta má vousy (roznmná). Jg., Lb. — **H.,** smrť, smrťholka, der Tod. Ros.

Holkář, e, m., běhající za holkami, ein Mädchenjäger. D.

Holkyně, ě, f., mladá ovce; ovce ovčákova, kterou panskou pící krmí. Us., Jg.

Holland, vz Holand.

Holo, kahl, entblösst, arm. H. se nosí (bez vlasů). Rostliny h. stojící (nemající na kořincích dosť země). Pnch. — *Zhola* — *naprosto.* To je zh. nemožné. Koe. Zh. nic neví. Us. — *Do hola.* Cestu do hola vymýtiti. Gnid. Někoho do hola (na holo) ostříhati. Vz Holý.

Holobedrý, hosenlos. Rk.

Hololiznik, u, m., virgilia, rostl. luštinatá. Rostl.

Holobor, e, m., holazeň = holé místo v lese. Šp.

Holobrad, a, holobrádek, dka, m., holobradý, bezbradý, holovous, cucák, Glattbart, Milchmaul, Gelbschnabel, Laff. V., Jg. Neškodil by tomu holobrádkovi ostrý hoblík (přísnější vychování). Sych. Stran přísloví a pořekadel vz: Dozráti, Křídlo, Mléko, Nedopiti, Rozuměti, Střevíce, Větvička, Vous.

Holobradý — holobrad, unbärtig. H. hýsek. Sych. —

Holobřich, a, m., der Kahlbauch, Nacktbauch. Rk.

Holobřišný, -břichý. H. ryba, kahlbäuchig. Krok. —

Holofous, a, holofousek, ska, m., holofousý — holobrad. L.

Hologast, Holgast, a, m., mě. v Pomoří, Wolgast. Krok.

Holohlav, a, holohlávek, vka, m., holohlavý, ein Kahlkopf, kahlköpfig. D. — **H.,** pták krkavec. Krok.

Holohlavy, pl., jm. místné. Mus.

Holohlavý, vz Holohlav.

Holohumnice, e, f., holomnice = mlat, humno, Dreschtenne. D., Br.

Holochvost, a, m., der Nacktschweif, potkan, Ratte. Koll.

Holokrajka, y, f., ephyra, slimýš. Krok.

Holokřídlý, křídel ještě neopeřených, kahlflügelig. L.

Holomče, ete, n., Bürschchen; 2. smrk bez větví, eine astlose Fichte. Jg.

Holomecký, Schergen-. H. úřad. Jg.

Holomectví, n., Schergenamt; družina, Anhang, Klientschaft. Aqu.

Holomectvo, a, n., die Schergen, Häscher. Rk. —

Holomek, mka, holomeček, čka, m., *mladý člověk, neženatý, jonák, mladík,* lediger Mensch, Bursche. Dvorný h. Výb. I. H. rybničný, nyní: pěšák, mládek. Sp. Teichwächter. Pohoniti jako h-ka, že nesedí ustavičně dvorem s čeledí jako ženatý. Kn. Rož. Holomci ať ve dne v noci na zámku jsou (sluhové). V. Polnal mě holomkem a já paniu mám. Mus. — St. skl., Pass., D. — **H.** — *právní služebník,* který pána z držení statku vysazoval listem obranním, lat. executor, *dráb,* Gerichtsdiener. Ros. H. na zájem neb s listem obranním nebo na věno, když čeho potřebí jest, jezdí. Vš. 34., 325., 327. — 328., 334., 382. Komorník zájem učiní a spolu s holomkem ten zájem požene. Gl. 64. — **H.** *katovský, pochop, katův služebník,* Henkers-, Schinderknecht, Häscher. Jg. H. ukrutnosti jeho. Kom. — **H.** — *holec, holota; vydřiduch,* der Schnapphahn. D. H., holota, Wicht. D. — **H.** V městském právě sluje h. také = *samec.* Brandl. kn. drn. 130.

Holoměnka, y, f., comephorus, ryba. Krok.

Holomnice, e, f., na Slov. = holohumnice.

Holomouc, e, f. Poněvadž obecná čeština *o* v násloví nemiluje, tedy mu předkládá *v, h:* voko, vopice, voves, hoko, hoves (m. oko, opice, oves, oko, oves), odtud i: Holomouc m. Olomouc. Mk. Olmütz. Vz Olomouc.

Holomráz, u, m., počasí mrazivé bez sněhu a bez deště, kahler Frost, Barfrost, Blachfrost. D. Na Slov. — **H.,** holé zmrzky země, když bláto bez sněhu umrzne. Dch.

Holomský, Häscher-.

Holomství, n. Häscherschaft. Jg.

Holomstvo, a, n., holomkové, Rotte. Jg.

Holomúc, vz Olomouc.

Holomudec, dce, m., holé moudí mající, nedospělý, der Minderjährige. Pr. Kut., Th. Kšaftovní svědcí nemohou býti ženy, holomudci, služebníci. Pr. M. Brike.

Holonohý — bosý, barfuss. Jg.

Holoplisk, a, **holopliště k,** štka, m., holopliště, éte, n., pl. -ata — ptáče ještě neopeřené. Vz Pískle, ein unbefiederter Vogel. — 2. Člověk mladý, holý, nevycvičený, mrně, mrňouse, škvrně. Die Krabbe, loses Kind, Fratz. Král v srdci má pokoru míti, vždy na to pomně, že se je takéž urodil holoplištětem nestatečným jako jiný. Št. Holoplusk bradáčo učí. Bern., Lb. Vz Všetečný.

Holopustý, cele pustý, ganz und gar öde. Č.

Holorep, a, m., macra, kývoš. Krok.

Hološitka, y, f., naucoris, hmyz. Krok.

Holorožka, y, f., pedicia, hmyz. Krok.

Holortec, gt. holortce, m., gymnostomum, rostl. mechovitá. Rostl.

Holosť, i, f., Nacktheit, Kahlheit. Jg.

Hološ, e, m., plecháč, Glatzkopf. Us., Jg.

Holoť — holeť; **h.,** křišťál. Rostl.

Holota, y, f., holotka, y, f. = *hole pachole, holec,* Bube. Ros. — **H.,** *chlapec psy na lov vodící,* psovod. 1236. Záv. Der Hundsbube. — **H.**

= člověk holý, ubohý, *chudák* ničeho nemající, ein armer Schlucker, Teufel. — **H.** = ubohý lid, hluza, *luza*, sběř, chatra, láje, slota, chamovina, arme Leute, Bettelvolk, Lumpengesindel, das Pack, das Gesindel, der Pöbel. Jg. — **H.**, *neúrodná země*. Reš. — — **H.**, harabnrdí, škváry, Hack und Mack. D. — Vz Gl. 65.

Holotiti, il, cen, ceni, holým činiti, obnažiti, entblössen, kahl machen. — **koho čím.** Nechtěj ho bezectným tím postupkem h. Jg. — **z čeho:** Ze slávy h. L. — **se v čem.** Holotí se v lupkách, krystallisirt. Rostl.

Holotivý, was sich krystallisirt. Rostl.

Holoubě, ěte, n., pl. -ata, holoubátko, a, *mladý holub*, junge Taube. Br. — 2. Holoubátka, nečistota v nose, *šišně*, der Butz, Schnuder. — 3. Holoubě, *kuří řit*, kuří oko, mozol na noze, Leichdorn. D. — **H.** *ve vinařství*, angeschwollenes Auge. Z Us. Šk. Vz Víno.

Holoubec, bce, m. = holoubek.

Holoubecí, von der jungen Taube.

Holoubek, bka, m., vz Holub. — **H.**, holubec, tanec.

Holoubětina, y, f., Taubenfleisch. Rk.

Holoubkovati se s kým = milkovati, liebkosen.

Holoubkový, Tauben-. St. skl.

Holoubky, houby, der blaue Täubling.

Holoústý, kahl-, nacktmündig. H. živočichové (mlži). Krok.

Holoušek, ška, m., holeček, Herzenskind. Us. —

Holovec, vce, m., živočich, baculites. Krok.

Holoví, n., mnoho holí, viele Stangen, Stäbe. Plk.

Holovičník, a, m., ryba okounovitá. Krok.

Holovina, y, f., Leiterstange. Na Slov. Us.

Holovka, y, f., holové železo, Stangeneisen. D.

Holovnice, e, f. holohumnice, der Tretplatz, Tenne. Plk.

Holovousy, pl., m., dle Dolany; jm. místa. Mus. —

Holový, Stangen-. H. železo. D.

Holozub, a, m., diceholopus, pták kurovitý. Krok.

Holozubý kolozubý, zahnlos, -lückig. Na Mor.

Holožilec, lce, m., gymnozoon, živočich z třídy byložileů. Krok.

Holstra, y, f., pouzdro na pistole, Pistolenhalfter, vagina. H. k ručnicím. Pam. arch. 1869. str. 519., Gl.

Holštein, Holštýn, a. m., *Holštýnsko*, a, n., země v Německu, Holstein. — *Holštýňan*, a, m. — *Holštýnský*. Vz více v S. N. III. str. 848. — 2. **Holštýnsko**, ves na Mor.

Holtyně, ě, f. holkyně.

Holub, a, holoubek, bka, holoubec, bce, holoubeček, čka; m., holubice, holoubě, ěte, n., die Taube; h. (samec), der Täuber, Tauberich. Vz Holoubě. Sehl. mysli, že toto slovo snad z lat. columba povstalo. H. z hnízda, hnízdný (plodný), okenář (h., který se nikde nedrží), hubňák, bubláč (h. bublavý, bubenický), chocholouš, rusňák (h. rousný, rousnatý), purclík, voláč (volatý), poslice n. poslička, divoký či lesní (*a*) menší doupňák či doupnáč, na Slov. siváк; *b)* větší hřivnáč), slavný, popsaný, vrabcový, modravý, mořský, Jg., kropenatý (kropenáč), strakatý (strakoň, strakoš). Šp. — **Holubové** *a) kurovití*: h. chocholatý, nikobarský; *b) praví*: divoký, domácí, hřivnáč, doupňák, hrdlička, stěhovavý, turecký. Vz více v S. N. III. str. 849. atd. Holub lká, upí, houká, brouká, bublá, vrká, bubní, bubnuje. Jg., Šp. Točí se jako holub na báňce (na báni; vz Báň). Vz Nestálý. Č. Točí se jako h. na vejcích. Jg. Zapletl se co h. v koudeli. Vz Nesnáze. Č. Lepší h. v ruce, než jeřábek na střeše. Č. Nikomu pečený h. (pták, vrabec) do huby (do úst) nevletí. Vz Pracovitosť. Lb. Pečené holuby do úst nikomu nelietajú. Mt. S. Pečené holoubky nedá pán Bůh do houbky. Pk. Krkavci sobě lítají, holubi váznou v léčkách. Na Slov. Nadýmá se jako h. Jg. Střílí mezi b-by = lže. Ros. Střílí co v h-y; Zastřelil h-a (zalhal si). Vz Lhář. Lb. H. za holubem. Mt. S. Někdo má rád houby, jiný holuby. Lb. Češi, když o někom chtějí říci, že klamá, říkají, že střílí mezi h-by. Jg. H-ba zastřeliti = dobrosrdečného obelstíti. Šm. Umí střílet mezi h-by. Jg. Vo všecky hambalky tepc, v h-by střílí a pod každé sedlo trefí (o chytrém prokuratorovi). Smrž. Leckams v h-by mysliti (bez smyslu býti). Reš. Vidlš, jakos mezi h-by trefil (věci na kloub přišel, na pravé místo přišel). Na Slov. Milovník h-bův. Klec na h-by. Šp. — **H.** = *pyšný*, ein Stolzer. Pýchou nadutí h-bové nad jiné se vypínají. Kor. — — **H.** — *hlupák*, ein Pinsel. Tölpel. Nejsi než h.; pravýs h. Us. Teď h-be zrno! (teď ti zrno až do huby dáme!). Č. Neumí holubův lapati. Č. Vz Hloupý. — *Ten má* **h-ba** (fiňáry, za ušima). Us. — *Holoubek, laskavé srdce*, zlatoušek. Můj holoubkn! Jg. — Vz pták. — **H.** *v nose*, Butz. Vz Holoubě.

Holubář, e, m., Taubenhändler. Ros.

Holubařiti, il, eni, Taubenhandel führen. Ros. —

Holubářka, y, f., Taubenhändlerin. Jg.

Holubárna, y, f., holubáreň, rně, f. (zastr.), holubinec, Taubenhaus. Jel.

Holubářský, Taubenhändler-. H obchod. Ros. —

Holubářství, n. Taubenhandel; Taubenliebhaberei. D.

Holubastý — barvy holubí. Na Slov.

Holubatý, Tauben-. H. vejce (holubí). Er. P. 63.

Holubec, bce, m., Bergblau. Presl.

Holubecí = holubný. Na Slov. Jg.

Holubecina, y, f., holubí maso, Taubenfleisch. Na Slov.

Holubenec, nce, m. holoubě. Ms.

Holubí, Tauben-. H. peří, vole, vejce, sprostnosť, přirození, trus (holubinec), kotce, komora. poklop, pavalka, hnízdo, budka, barva, sokol. Jg., zob (žrádlo). Sp., veš (šel). Holubí trnňky dělá, protož se hned ožere. Mus. — *V bot.* H. nůžka. Taubenfuss; bylina (verbena), Taubenkraut; kroužek, Eisenkraut. Jg. —

Holubice, e, f., holubička, holubinka, y, f., die Täubin. V. Holub točí se okolo holubice. Jel. Jako ovčička a holubička. Lom. — *Má h-ci.* Vz Opilec. Lb. *Má holubičko*

= můj zlatoušku! Mein Tänbchen. — **H.**, *houba*. Vz Holubinka.

Holubičí, Täubin-, von der Täubin. Jg. H. peří. Dneh sv. v tváři (v podobě) h. Ctib. — **H.** = *tichý*, jako holubice. H. nevěsta, národ (slovanský). Kom.

Holubička, y, f., vz Holubice.

Holubin, a, o, holubí. Zasténá pláčem holubiným. Rkk. O tvaru tom vz Fr. Prusíka rozpravu v Sitzungsber. víd. akademie svaz. 83. str. 12., pak Pokrok 1876. č. 200. str. 5.

Holubincový, Taubenhaus-.

Holubinec, nce, m., *holubník*, Taubenhaus. V. — **H.**, *trus* holubí, Taubendreck. Na Slov. a Mor.

Holubinka, y, f. = **holubice**. Puch. — **H.**, **houba**, Täubling. H. modrá, červená, zelená (zelinka). Jg.

Holubka, y, f., houba = holubinka. Aqu. —

Holubkyně, ě, f. = holubice. Berg.

Holubní, Tauben-. H. budník = holubník.

Holubnice, e, f. = holubník.

Holubník, u či a, m., holubinec, holubnice, der Taubenschlag, das Taubenhaus, der Taubenkorb. D. — **H.**, a, n., jestřábek, der Taubenfalk.

Holubný = holubí. Na Slov.

Holubovatý, -ovitý, taubenähnlich; taubenfärbig. D.

Holý, holičký; hol, a, o; adv. holo, hole. Holý, holъ, strněm. chalo, nyní kahl, · lat. calvus m. galvus. Schl. — **H.** = *bez vlasův*, *oblezlý*, *hladký*, kahl. H. pes, pták, hlava, místo (holizna), D., brada, díl těla, D., ptáčata (bez peří), V., ryba (bez šupin, ku př. úhoř). L. H. zvěř (bez parohů, das Kahlwild). Šp. S holou hlavou někam jíti. Us. Holému snadno se hlava oholí. (Snadno práci vykonáš, kde žádné není). Lb., Jg. Nesnadno se s holým rváti. Jakoby holého smyl (o spěšné práci; někdy také o špatné, lenivé práci. Č.). Ros. Na holou se posadil. Us. O milý holý, což velmi bolí, když koho okolo hlavy trdlem holí (= bítí. Vz Trest). Č. Udělá to dříve, než se holá Káča uplete, ana ještě nesedí (slyšel jsem v Řenčově u Rakovníka od oráče). Holý jako myš, jako bič, jako prst. Č. Vz Chudoba. — **H.**, *co samo je, kde nic přičiněno, čirý, pouhý*, kahl, bloss, leer, ohne Zusatz. H. slova, sůl, hřích, namítání, D., jed, plat, nezdraví, papír (nepopsaný). Jg. To maso je holá kosť. Us. Holá kůže a kosti. Jest holá pravda. D. Holými slovy (bez přikladův). Karyon. Na holých slovech božích dosti má. Kom. Holýma rukama (samýma). V. Co svede s holýma rukama (s prázdnýma)? Ros. S holou se rukou neukázal (vždy něco přinesl). L. H. jméno, voda, nesmysl; to jest holá lež; holou pravdu mluviti. Nt. Není to holou věcí paměti, *lépe*: není to toliko věcí p. Km. Holýma rukama se bránil (bez zbraně). L. Holou hubou o něco přijíti. Us. Přílišná štědrota, holá žebrota. Us. Lína ruka, holé neštěstí. Jg. Byl bit na holou (zachuli). Us. Nebylo možno holým okem viděti (bez skla). Hlas. Vše pouhé, holé, ryzí zlato. D. Kaplice vytesaná z holé skály. Pref. Na holé zemi ležeti (bez stlaní). Us. Ten nedá nez holého. Jg. Holá věta, vz Věta. Na holých vozích jeli do lesa pro dřeva na stavbu (bez košin a bez řebřin). Na Mor. Mřk. — Holé kolo n. holé, ého, n. (subst.), Schwungrad. Na Mor. Kinský. — **Plat** *holý* (ewiger Zins) slove ten, který kdo na lidech a na dědinách má bez držení lidí těch, na kterých ten plat jest a beze všeho panství, tak že pro nedání téhož platu nemóž na lidi sáhati jako pán jich, aby je k tomu moci připravil, než toliko právem zemským, vezma komorníka má k dobytkóm a k dědinám, ne k lidem hleděti. A z té příčiny slove h. plat, že jest bez panství a lidí bez skutečného držení. Vš. 204., 205. (Gl. 65.). Má na statku N. holého věčného platu 600 kop grošův. Vš. — **H.** = *nezakrytý*, bloss. Pod holým nebem. Mus. Holým mečem (dobytým). Mus. H. díra (na patě). Na Mor. — **H.** = *nahý*, *ubohý*, bloss, arm, nackt, kahl. Jg. Holý jsem jako turecký svatý. Č. Jsem zdráv, ale co holý to holý. Jg. Holý nahého neokryje. Č. Mám se jako h. v trní. Jg. Vz Chudoba. Holo ako na dlani. Mt. S.

Holzmühl. Dřevěné mlýny u Jihlavy.

Homatný (zastr.), hmotný, tělesný, körperlich, materiell. Jád. Na Mor. hamatný. Mřk.

Hombok, Hlubočky, Hlboká u Olomouce.

Homer-os, a, m., slavný básník řecký. Vz více v. S. N. III. str. 852. — 856.

Homerský smích = veliký, jak jej Homer popisuje.

Homileta, y, m., dle ‚Despota'. Vykladač textu sv. písma, Homilet, Schriftausleger.

Homiletický, z řec., vykladací, homiletisch. H. umění. Kram.

Homilie, e, f., vyložení textu písma sv. Eine Homilie. Jg.

Homitati, hin und her werfen. Us. Srv. Chomitati se, Nachomitnouti se.

Homoeopathie, e, f., z řec., ὅμοιος podobný a πάθος trpění, léčení podobných nemocí podobnými prostředky i. e. takovými, které by na zdravém člověku podobnou nemoc způsobiti mohly. Dávky léčiv homoeopathických jsou velmi skrovny. Opak jest allopathie. Vz více v S. N. III. str. 859. — *Homoeopath*, a, m. — *Homoeopathické* léčení. Rk. —

Homofag, a, m., z řec., jedlík syrového masa. Homophag. Rk.

Homofonie, e, f., z řec., souhlas. Rk. Homophonie, Gleichlaut.

Homogenický, z řec., stejnorodý, rovné přirozenosti, Rk., gleichartig. V mathem. = stejnoměrný. Stejnoměrný výraz. Stč. Ve fysice = stejnorodý. S. hmota. Stř.

Homok, u, m., létavý, drobný písek, Flugsand. Na Slov. Koubl.

Homol, a, m. Ty nemáš žádného homola (jsi nevtipný, hloupý). Us. v Krkonoš., Jg. Hast keinen Fischthran. Rk.

Homolan, a, m., conus, plž. Krok. Kegelschnecke, Tute. Rk.

Homolanka, y, f., conia, vinýš. Krok.

Homolatka, y, f., lesteva, hmyz. Krok.

Homolatosť, homolovatosť, -vitosť, i, f., Kegelförmigkeit. Ros.

Homolatý, homolitý, homolný, homolovatý, homolovitý, kegelförmig. H. vrch, Ros., milíř, věnec. Jg.

Homole, e, homolka, homolečka, homolička, homolinka, y, f., ein Kegel. Homole cukru (Hut; **ne**: klobouk), másla (hrouda, der Weck); suchých fíků (hrnda, Klumpen), Jg., sýra, Plk., vrcha (vz Vrch). Vrch špičatý jako homole. Pref. Nic jsem Vám neukrad, jen jedinkou homolinku. Č. Vz Homolka. — **H.**, *mě. Hummel* n. Landfried v Kladsku. Jg. — **H**. = kužel, Spinnrocken sammt dem Wiekelwerk. Plk.

Homolec, lce, m., Giftkraut. Jg.

Homolečka, -lička, y, f., vz Homole. — Homolečky, čípky, Zäpflein. H. do zadku. Jád. H. z mýdla, solí a žlontku (do pošvy), Mutterzapfen. Jád. — Jg.

Homolinec, nce, m., capulus, plž. Krok.

Homolitý, vz Homolatý.

Homolitka, y, f., Spitzpocke, Ja.; Trüffel (houba). Rk.

Homolitý, vz Homolatý.

Homolka, y, f., malá homole. — H. z tvarohu, Quarkkäse, na Mor. tvarožek. Za homolku něco koupiti (za facku). Vz Laciné. Č. Jak by ho h-kou postřelil. Vz Leknutí. Č. Tím ho uctil jako krále h-kou. Vz Nemilý. Č. H. s kmínem. Er. P. 5.

Homologický, z řec., souhlasný, stejnojmenný, stejně položený. Rk.

Homolovatý, -ovitý, kegelförmig. H. kola, konische Räder. Techn.

Homolový, cukr, Hutzucker. Rk.

Homoly, pl., m., dle Dolany, Hummeln, ves v Buděj. Mus.

Homolý, vz Komolý.

Homon, u, m., *ozdoba* ženské hlavy ve způsobě kužele, Kopfputz. Gl. — 2. = *Množství*, hromada čeho, Menge, Schwall. Ctib. — 3. Váda, Zank, Hader, Streit. Jg.

Homonym, n, m., ὁμώνυμος (ὁμός, ὄνομα), stejnojmenný. Vz Stejnojmenný. KB. 315. V h-mě jedno slovo dvojího jest významu. KB. 224.

Homonymický, z řec., stejnojmenný, gleichnamig. Rk.

Homota, zastar. = hmota.

Homotný, zastar. = hmotný.

Homulice, e, f., telephium, rostl.

Homulinec, nce, m., andrachne, rostl. pryžcovitá. Rostl.

Hon, u, m., *honění*, die Jagd. H. vztahuje se na zvěř, lov na ryby. Jg. Činiti hony. Jg. Na h. jíti, na h-ně býti. Nt. Vz Honba. — **H.** = *běh*, Lauf, das Rennen. Hnali se naň (po něm) honem prudkým. Troj. On před tím v honech utiká. V. *Adv. honem, hony* = *skokem, spěšně, rychle*, schnell, eilends. Honem běžeti, přiběhnouti. V. Hony skoky. Us. Honem přivoditi. D. Honem vstaňte, dělejte. Ros. Jdi, pojď honem. Nic není honem; nedá se tak honem (udělati). Prov. Jg. Nemohl jsem to honem najíti. Jg. — **H.**, hony (hona), *cesta u poli*, Treib-, Feldweg. Nežeň na poli, jdi na hony. Us. — **H.**, délka 125 kroků̊v, eine Strecke von 125 Schritten. Od Jeruzaléma vzdáli pět honův. V. Už jsem byl od ní troje hony. Er. P. 446. Asi patery hony. Br. Na Želivsku v Čechách = 60 krokův délky na poli. Sř. Vz více v Gl. 66. — **Hony** = *všecka pole, luka, vinice i lesy k jedné vsi neb městu přináležející*, aneb jen díl, strana nějaká. D. Die Flur, Esche. — **Hony** (hona, pl., n.) = *jitro*, Joch, Hufe, Gewende. Br. — **Hony**, závodní místo, die Lauf-, Rennbahn. V. Harcují a koli na honech. Ráj. Nech ho v honech (lid říká: Nech ho u čerta). Mus. — **H**. bobrový (hnízdo), der Bieberbau. — **H**, u pily kolečko na pastorci, das Schwungrad. Us. — **H.** *Po honech*, ruckweise. Čsk.

Hona, úv, pl., n., nebo: hony, pl., m. Vz Hon.

Honácký, Viehtreiber-, Viehhändler-. H. hůl, obchod. Ros.

Honáctví, n., Viehhandel. Ros.

Honačiti, il, ení, Viehhandel treiben, Viehtreiber sein. Jg.

Honák, a, m., Viehhändler, Viehtreiber. Honáci n. pastevci dobytka. V. H. oslův (oslář), mezkův, sviní (sviňař). D.

Honař, e, m., honec, volař, Ochsen-, Viehtreiber. Boč.

Honba, y, f., *hon*. **H.** = závod, běh k cíli, das Wettrennen. Honba ke kroužku, das Ringrennen. Har. — **H.**, *lov*, die Bürsche, Jagd. Vz Hon. Velká n. hlavní neb obecná honba, die Hauptjagd, das Treibejagen; h. v tenata, das Zeugjagen; h. na koni, das Rennjagen; na černou zvěř, die Saujagd, D.; na vysokou n. prostřední n. malou zvěř; h. vysoká, nízká. H. zvířecí, ptačí, klepací (když se zvěř klepáním vyhání), francouzská štvanice, obstavená, dravcem, sokolem, zábavná, s jestřábem n. se sokolem; anglická h. na lišky. Us. H. vyvázaná (ausgebundene Jagd), přiznaná, vodní, v zátahu či zatažená (když jest zvěř plachtami neb sítěmi zatažena). Sp. Ani chlupu na honbě nestřeliti; čas honby; v honbě sběhlý. S. N. Na honbu jíti. Jg. Na něco honbu činiti. Vz Myslivosť. — **H.**, o práci. To byla honba (naháňka, shon)! Das war ein Tanz! D.

Honbiště, ě, n. = loviště. Revier. Rohn., Sp.

Honcovati se = honiti, brünsten, rammeln. Zajíci se honcují (běhají). D. Když (hovada) obřezí, již více se nehoncují a samcům svým nepropůjčují. Lom. — **H. se**, rejditi, sich herumtummeln. D.

Honcule, e, f., václavka, Herbstschwamm. Na Slov. D. — **H.**, rozpustilá, nectná ženština, kurva, flatterhaftes Mädchen, Schandhure. Bern. — Jg.

Honcí, *honicí*, Jagd-, nachjagend. H. pes, chrt, kůň, lodí. D. — **H.** = *závodní*, Renn-, Turnier-. H. hra, zbroj, kůň (kolčí), V., dřevce, Biancof., korouhev (= korouhev honců). Gl.

Hončík, u, m., řeznický provaz na drobný dobytek, ein Metzgerstrick. Us.

Honebné, ého, n., Jagdzins. Rk.

Honební, Jagd-. H. právo, *lépe*: právo myslivosti, honby, právo honiti. Sb. H. obvod, půda, pych, robota, host, hospodářství, společnosť, pozemek, lístek (lístek na honbu), okršlek, pozemek, patent, zákon, nástroj. Šp. Vz Lovčí. Lovecký, Myslivecký.

Honebnosť, i, f., die Jagdbarkeit, Jagdgerechtigkeit. H. upraviti, *lépe*: uspořádati myslivectví n. *myslivosť*. Sb. Slova „honebnosť" v Jg. slov. není; myslivectví, Kom., myslivosť, Kom., Háj., Har., V., Kron. tur., D. Vz tato slova.

Honebný, jagdbar. Rk.

Honec, nce, m., stihatel nepřítele. Háj. Honci = lehcí vojáci stíhající, rychlí, eine leichte Truppe als Vortrab o. gleich hinter den Tirailleuren. Tnr. kron. Do toho houfu, který má tisíc koní v honcích, dajte některého hejtmana korúhev, ať jest hned za harcovníky. Mus. (Gl. 66.). Nachsetzer, leichter Reiter. Jg.— **H.** = *honák.* Sych. — **H.** = *rychlý posel,* Eilbote, Konrier. L. — **H.** = *naháněč při honbě,* Treiber. L. — **H.** = *pes lovčí,* Hetzhund. L. — **H.** *řečí* (jenž za slova chytá), ein Wortfänger. D. — **H.**, *závodník,* ein Wettrenner. Aqu. — **H.** *panen,* Mädchenjäger. Tkadl.

Honecký, lovecký, Jagd-. Na Slov. Bern.

Honectví, n. = lovectví, Jagd, Jägerei. Na Slov. Jg.

Honeček, čku, m., bradavice prsní, Brustwarze. Která dívka (bolehlavem) maže sobě honečky, víc jí neroston. Jád. Vz Honek.

Honek, nku, honeček, čku, honček, čku, m., bidélce, žerď, das Fischerstängchen. Bern.

Honelník, a, m., který ovce k dojení přihání. Na Slov. Koll.

Honem, vz Hon, Celkem.

Honění, í, n. Bycha h. Vz Bych. V. — **H.** nepřátel a zhoubcí zemských, vz Gl. 66. — **H.** = *hon, lov,* Jagd. V. — **H.**, *závod,* das Wettrennen. Jg.

Honěnosť, i, f., zběhlosť, Erfahrenheit. Jg.

Honěný v něčem = zběhlý, erfahren, bewandert. Jel. Ostatně vz Honiti.

Honice, e, f. = honba. Honici míti. Arch. IV. 7.

Honicí pes, hončí, který je vycvičen neb způsobilý, chován (Prk.) k honění (i když nehoní), der Jagd-, Bürschhund; honicí pes = ten, který právě honí, třebas nebyl honicím, der jagende Hund. Vz -cí.

Honič, honitel, e, m., *honicí,* der Treiber. H. dobytka (honák), stáda. Berg. — **H.** = lovec, der Jäger. H. zvěři. Č. — Jg.

Honička, honitelka, y, f., die Viehtreiberin. — **H.**, hra, das Haschespiel. Hráti na h-ku. Us. — Jg.

Honirna, y, f., v horn. rumpál, Göpel, Haspel. Techn.

Honitba, y, f., právo honby. Vz Hon, Honba.

Honitel, e, m., vz Honič.

Honiti, 3. pl. -ní, hoň, -ně (íc), il, ěn, ění; honivati = stíhati, nachsetzen, nachjagen, jagen, V.; naháněti, treiben (bei der Jagd); loviti, jagen, bürschen; pospíchati, wohin eilen, streben, jagen, rennen, darnach rennen, ringen; dotírati, zusetzen. Vz **H. se.** Jg. — **abs.** Dnes jsme honili. Čím více honil, tím více chudl. V. — **jako kdo.** Honí sokolem (= jako sokol = živí se jak může). Č. — **co, koho:** nepřítele, loupežníka, bycha (pykati, vz Bych), Us., zvěř, jeleny, srny, lišky. Ros., řeči (stíhati v řeči). Hus. Honil Saul Davida. Br. Utíká, an ho nehoní. Jg. Nehoň toho, kdo sám utíká. Ušel z léče, již honí druhého (jiného). Us. Jeden druhého honí (chce ho předčiti). L. — **se, koho čím.** Těžkým právem ho honili (stíhali). Jg. Ptáky sokolem. Šp. Honiš (stíháš) nás tím, že jsme se hloupě podřekli. Sych. Konvicemi se h. (připíjeti si). L. Zvěř psy h. — **koho kde.** V houšti jelena, zvěř v lese honili. Honili ho **na** ledě. Us. — **(koho) nač** H. na podsed (Anstand), Er., na zhonbu něčí, na vojnu (sbírati), na něčí pomstu. L. Někoho na hrdlo h., L., na kata h. (loupežníky etc. stíhati). Vz Gl. 67. H. na oko = když ohař za zvěří po stopě jde a jakmile ji uzří, hned mocnějším hlasem se ozývá. Šp. — **na co (s kým).** Na ostré s někým h. (potýkati se kopím). L. Na jelena h. Us. — **se, koho s kým.** Honil je se vším vojskem svým. Flav. Někteří s psy a zajíci se honí. Kom. Nemaje více s kým v turnaji h. V. — **se, koho za kým, za čím (čím, s čím).** H. se za motýly. Us. H. se za někým s dobytou zbraní. Er. Honí se za mnou. Us. Psy palicí za zvěří h. (Invitis canibus venari. Špatná honba, když psi h. nechtějí). Na Slov. H. za sebou (hřbet ukázati, patami se vysekati, utéci). V. Kdo se za zlostí honí, běží k smrti své. L. — **(se) po čem.** Po cizotě se h. Puch. — **se, koho kudy.** Tryskem někoho po úskalích h. Šš. Chlapci po zahradách se honí. Us. Koho **přes** hráz, přes les h. Er. P. 426., 395.. H. očima po stěnách. V. Aby nehonil větrů po ulicích v noci (neběhal. Tulák). Jg., Č. — **koho na čem.** V chrapavý zvon nezvoň, vlka na kulhavém koni nehoň. Rým. — **kam. Do** svého saku h. (sobec). Č. **Až k** řece, **ze** vsi **až do** lesa jsme ho honili. Us. Někoho **k** práci h. Us. — **komu.** Honí si dobře (shrabuje). Ros. — **koho jak: o** závod. Šp. — **se.** Kůň se honí (stíhá, zadní nohou na přední šlape). Ja. Zvířata se honí (honcují, sind läufig). Pes se honí (běhá, hárá). Jg. — **s adv.** Hluše honí pes, když zvěř tiše (neštěkaje) honí. Šp. — Vz **Hnáti.**

Honitva, y, f., zastar., diocecse. Ps. ms.

Honivý, Jagd-. Hra na honivou bábu. Dch.

Honkati, konejšiti, hejčkati, hätscheln. D.

Honnet, fr., (oné), počestný, poctivý, Rk., ehrlich, ehrbar; schicklich, anständig; gütig, bieder.

Honneur, fr., (onér), česť, Ehre, Ehrerbietung. *Par honneur* = pro česť. *Point d' honneur,* cit pro česť. — *Honneurs,* pl., vzdávání cti, prokazování cti, Ehrenbezeugungen. Honneurs v kartách jisté figury vyšší ceny. S. N., Rk.

Honnosť, i, f., kvapnosť, rychlosť, prudkosť, die Geschwindigkeit, Behendigkeit. V.

Honný = *kvapný, rychlý,* schnell. Honná loďka. V. — **H.** = *lovný,* Jagd-, jagdbar. H. jelen, D., zvíře. Ctib. Vz Lovný.

Honorabilis, lat., ctihodný, ehrenwerth. Vz Titul, Ctihodný.

Honorace, e, f., z lat., poctění, Verehrung; přijetí n. koupení směnky na česť; osoby tříd vzdělanějších, Honoratioren, die Vornehmen, Angesehenen eines Ortes. Rk., S. N.

Honorar, u, m., z lat., čestná odměna, Ehrensold, Ehrenlohn; plat za práci duševní (učitelům, spisovatelům — za učení, za spisy), Vergütung, Honorar. Rk., S. N.

Honorovati, z lat., ctíti, ehren, schätzen; směnku přijati, vyplatiti, einen Wechsel annehmen und einlösen; honorar dáti, vergüten, honoriren, Honorar zahlen. Rk.

Honositel, e, m., hrdopyška, y, m., Prahler. — *Jg.*

Honositi, il, sen n. šen, sení (šení, V.); honosívati. — **co.** Na nejvýš to honosil *(rychraloval)*. Ros. — **se** = *chlubiti, vyvyšovati, velebiti se*, sich rühmen, sich erheben, brüsten, gross thun. Jg. Kdo sám se honosí, v hlavě mnoho nenosí. Vz Pýcha. Lb., Pk., Č. — **se čím.** Dosti se tím honosil. V. Svými řečmi se h. Kom. Holka bez hany nemá se zač hanbiti, byť se halířem honositi nemohla. Sych. H. se hříchem. Č. — **se z čeho.** Rodičové nemají se z dítek svých h. ani vychlubovati. Rkš. — **se s čím, chybně m.:** se čím. — **se čeho:** Skutkův svých se honosl. Žalansk. 140.

Honosivosť, i, f. = honosnosť. Měst. bož.

Honosivý = honosný. Jg.

Honosně, chlubně, prahlerisch. H. mluviti, Br., se vynášeti. V.

Honosník, a, m., honosný člověk, ein Ruhmsüchtiger. Krok.

Honosnosť, i, f., chlubnosť, Ruhmredigkeit, Prahlerei, Ruhmsüchtigkeit. V.

Honosný, chlubný, ruhmredig, ruhmsüchtig, prahlerisch. Br. Honosnými slovy se chlubiti. V. Nenžitečná a h. pýcha. V. H. provolání. Hlas. H. člověk, D., jméno. Scip., Jg.

Honošení, V., honosení, chlubení, pochloubání. H. se čím. Rk. Vz Honositi.

Honošenosť, i, honůška, y, f., Pracht. Ros.

Honoucí, ženoucí, jagend, schnell. Honoucím během — spěšně. V.

Honsobě, ěte, n., droslar, Trossbube, Packknecht. Rkš.

1. **Hont**, u, hontek, tku, m., fošna, tlusté prkno, die Bohle. Ros.

2. **Hont**, a. m., stolice a ves v Uhřích. Jg.

Hontina, y, f. Hontiny v horn. příčky dřevěné ve štolách mokrých, na které se prkna kladou, by puruíci s purami, treky n. kocábkami (malými vozíky) po nich hnáti a běhati mohli. Am. Querbalken.

Hontový, fošnový, Bohlen-. Ros.

Honvéd, a, m., maď., zemský obranec. Honvédové, zemská obrana. Rk.

Hony, vz Hon.

Honza, y m., dle „Despota", Janek, nka, Honzík, a, Honzíček, čka, m., Honzátko, a, n., ušlechtileji: Jan, Jeník, Jeníček, Johann, Hans, Hänschen. Čemu se Honzíček nenaučil, s těžkem se Honza nančí. Sych. Neohýbáš-li Honzíčka, Honzu neohneš. Lb. — **H.** na Plzeňště — hanzalík; na Plaště: jelito. Prk. — **H.** u Příbrami — břímě suchého dříví v otep svázaného. Prk.

Honzík, a, m, vz Hanzalík.

Hop. Neříkej hop, až přeskočíš. Lb., L.

Hopcovati, hopsovati, hopsovávati = skákati, hüpfen. — **abs.** Zajíc hopsuje = pomalu běží. Šp. — **kudy.** Hopsují **okolo** kola. Puch. — **na čem.** Drubé na koních zas hopsovaly. Puch. — **kam.** Žáby do bažiny hopcují. Č.

Hopek, pka, hopkač, e, m., der Hüpfer. Rk.

Hopstejna, y, f., veliká ženská. V Krkonoších. Kb.

1. **Hor**, u, m. = hora, Berg, Höhe, Anhöhe. Odtud horem. Vz Horem. ‚Shora' lepší než později: se zhora. Jg. — *Pozn. Hor*, *a* jest mužský vedlejší tvar ženského Hora. Co do masc. srv. shora, poshoru, horem. Ve slovenštině užívá se akkus. *hor* na otázku kam? = horc. Tak som hor skočila, ako by nespala. Koll. Zpiev. I. 261. A za každým hor se pomikoval. Pov. 146. Prk. v Listech filolog. a paedag. II. 227 a v Studii o dativě §. 6. (Progr. gymn. příbramského, 1876.)

2. **Hor**, u, hoř, e, m., hoření, das Brennen, die Gluth. Div. z ochot. — **Hoř**, žáha, pálení v hrdle, das Sodbrennen. Ja. — **Hoř**, e, m., žádosť, die Begierde. Jg.

Hoř, vz Hor, 2.

Hora (zastar. hůra), hůrka, horečka, y, f. Der Berg. Pl. hory, bor, f.; ale v nom. a akkus. pl. také: hora, n.: přes hora. Mkl. Hory Čech, vz v S. N. II. str. 315. — *Jednotlivé vyvýšení* povrchu nad rovinu slove, je-li *nízké: návrší, pahorek, pahrb*; pakli *vyšší* jest: *hora*. *Nejspodnější část vrchu: pata, úpatí; nejvyšší: vrchol; prostřední: strana, bok. Vrchol ostrý:* zub, špička, jehlice; *příkrouhlý:* homole, zvon, hlava; *plochý:* kupa, lysina. *Klonění-se stran* k patě vrchu slove: svah; strany *příkrého vrchu* jsou: stráně; jsou-li téměř *kolmé:* stěny. Vrch homolovitý, jenž ob čas kouř, horký popel n. kamení vyhazuje, slove: *sopka*. Souvislé vrchy činí *pohoří neb hory*. *Pohoří táhlé*, více dlouhé než široké: *pásmité hory*; pohoří tak široké jak dlouhé: *skupené pohoří*; krajina vysoká horami prostoupená: *hornatina*. Průchod mezi horami: *průsmyk*; je-li těsný: *soutěs (těsnina, soutka)*. Hlubina mezi dvěma vrchy n. borami: *údolí*; je-li do kruhu rozšířené: *kotel*, rozsáhlejší: *kotlina*. Pt. — **Části hory** dle Tl.: *temeno* (starší: témě); nejhořejší třetina hory: *úbočí*. Nejvyšší bod temena: *vrchol*. *Temeno*: úzké, široké, ploché. *Temeno úzké: štít* (ostré), *roh* (je-li podobno rohu), *zub* (je-li podobno zubu), *jehlice* (je-li velmi úzké a štíhlé). *Temeno široké: homole, zvon* (dle podoby). *Temeno ploché: kupa, lysina* (je-li zcela ploché). *Úbočí* je buď kolmé neb příkré n. velmi šikmé. Je-li kolmé n. velmi příkré, slnje *stěna*: je-li prostředně příkré: *stráň*; je-li velmi šikmé, slnje: *láz*. Vz Výška. *Hora* je vrch vyšší než 600'; hora nižší než 2000': *nízká hora*; hora nižší než 8000': *středohora*; hora vyšší než 8000': *velhora*. Tl. Hory: *prahory, prvohory, druhohory, třetihory* (a naplaveniny). Vz tato slova. Bř. Hora, vrch, chlum, brdo, mezihoří, mezihory. Šp. **Hora** viničná (vinice), V., lysá, Kosová (Amselberg), letná (v Praze). Il. holemá (veliká, zvýší 10000' a nad to), hory rozbranné, skalnaté, skalné, ssedlé, podmořské, slehlé (něm. Massengebirge), vnitrozemní n. vnitrozemské, měsícové (měsíce, luny, na měsíci), Nz., pásmatá (= dlouhá, ale ne široká), Vys., úrpná (příkrá). Rk. Hory různé, osamotělé, osamotnělé, nesouvislé, isolirte Berge. Š. a Ž. Pásmo n. pořadí hor; sklznutí, sesutí hory (Bergsturz); haluze (Gebirgsäste), skladba, hřbet, ebrhei, čeřen, hřeben, mapa, štít, hnízdo, soustava hor. Nz. Posouvání hory (Bergrutschung), rámě, větev, křídlo, odnož hory (Gebirgszweig). Š. a Ž. Hora (horstvo) zdvihá se,

vyzdvihnje se, zvedá se, vystupuje, vyniká, vypíná se, vyvstává, povstává, vyčnívá, strmí, pne se, čnl, čnmí; na hřbetě sedí, stojí hora. S. a Ž. S hory dolóv. Rkk. Zde ny viděti s hory. Rkk. Vedl je na hůrn vysokon. Br. Na hůře se položiti. Flav. Město horami otočeno bylo. Br. Přes hory a doly jsme se brali. Har. Má pěknou horu (vinohrad). Ros. Slunce za horu zapadá (zachází, zašlo, jde, zajde). V. Když slunce z hory vycházeti počalo. Háj. Hora rodí a plod myš. (Parturiunt montes et nascitur ridiculus mus). Jg. Všecko jako s hory jde. Vz Snadnosť. Č. Hory v doly vraziti a pět za sudu počítati. Vz Nesmysl. Č. Hory v doly sráží, pět za sudu počítá. Vz Násilný. Lb. Jakoby se mne hora spadla. (Po starosti. Vz Péče). Č. Jdi na zlou horu. Vz Kletba. Č. Ještě je to za horami. Vz Nejistota. Č. Nejvyšší hory nejtěžší hromobití snášejí. Č. Plti, až se hory zelenají. Šm. Neštěstí nechodí po horách, ale po lidech. Sp. Nescházejí se hory s horami, ale lidé s lidmi. Č. Neštěstí ne po horách než po lidech se tluče. Us., Jg. Tak hle neštěstí nechodí toliko po lidech, ale i po horách, po králích. Pam. Kut. Hora má velké uši. Mt. S. — **Hora** (pl., n., vz nahoře), hory = *tah*, **pásmo** *hor*, ein Gebirge, eine Bergkette. Hory Karpacké od hory Karpaku nazvané, jinak Tatry; hory Krkonošské (Krkonoše); hory ledové, sněžné. Jakoby do hor přišel n. do lesa (kdo bez rozmyslu, bez výběru knihy čte). Mus. Jinak v údolí, jinak v horách. Vz Zvyk. Jg., Lb., Pk. — **Hora,** pl., n., z pravidla **hory**, pl., f. = **důl, doly**, kde se kovy atd. dobývají, Bergwerk. Hory zlaté, stříbrné, železné, olověné, vápenné, kamenné, uhelné n. na uhlí kamenné, D., solní, 1575., solné. Hory, *na Slov.* **báně** (= doly, huti, tržiště atd.). Dělání hor v užším smyslu = *dolování*, dobývání rud ze země. Skládá se z prací havířských a děl hornických. A. *Práce* **havířské**: *I. klizení či odklizování* (hmot měkkých). Při tom se *a) ryje* lopatou, rýčem, nebo *b) kope*: kopáčem, kratcí, nebo *c) hrabe*: hřeblem, hráběmi. Hmoty dobyté se pak na *korýtku* (*necičkách*) n. v *koši* odnášejí n. na *kolečku* (*táčkách*), na *káře* atd. odvážejí. — *II. Práce na nosák.* (Nosatec, špičák, čakan, šramovka, zasekávačka n. zatínačka, dvojnosák č. dvojšpičák, motyka). Nosákem se kopá (seká), podkopává n. šramuje, *zálom* n. *šrám* činí, na ten se činí kolmo *zásek* n. *zatínka*, načež se vše *klíny, mlaty* č. *puckami* (velikými perlíky), železnými sochory strhuje, sráží, sbíjí. — *III. Práce na perlík a želízko.* Želízko = krátký železný klín, na jehož hřbet perlíkem (ručním kladivem) se tluče. Pracuje se jimi, kde se ani nosák ani prach nehodí. — *IV. Prachostřelná práce* či práce střelným prachem. Do díry nebozezem dlátovým, do uhlí někdy *hladorcem* vyvrtané n. vydlabané, *kratečkou* vyčištěné a *rýtěrkou* vysušené ponořuje se patrona s prachem a nabíjí se *nabíjákem nábojek* (jemná hmota, obyčejně čistá sušená hlína ve formě krátkých válečkův, *šulkův*), aby díra byla plna. Potom se na *zátravce* k patroně se táhnoucí upevní *zápalka* a na jejím konci *mužíček* (knůtek), který se zapaluje. Po odpálení (n. když rána hodila) sráží a odklizuje se. — **B.** *Díla* **hornická**. Ložím rud atd. říkáme: *prameny* n. *žíly* n. *couky*, *sloje* či *flece*, *stoky* či *kabány*, *stokoviště*, *hnízda* č. *shluky*, *ledviny*, *sejpy* č. *naplaveniny* bohaté a konečně *ložiště* povrchní (i *rašeliště*). Z těch se dobývají uhlí, rudy, síra, sůl atd. dolováním. Sem patří: *I. Kutání* (das Schürfen). Ložiska nerostová se hledají, což kutání slove. Díla za tou příčinou zavedená slují *kutby* (díla ohledávací) a prostora, kde se kutá, *kutiště* č. *pole kutné*. Kutby jsou nadzemné n. podzemné. *Kutby nadzemné* jsou *rovy* n. *rýhy kutné*, kterými se ložiska nerostová obnažují a stopují. *Kutby podzemné*: *šachty, štoly, vrtání* nebozezem zemním (jsou-li díry vrtané větší, slují *šachtami vrtanými*). Vz Štola, Šachta, Průkop. Štoly, šachty a průkopy slovou též díla *čacká* č. *nadějná*, pokud se v nich nerosty hledají, jinak slují díly *pomocnými*, když slouží jen k větrání, k odvodňování atd. — *II. Rozdělání* = hornická podzemní díla za příčinou otevření dolův. zakládání stříd výstupmo n. sestupmo *(chodeb), tratí, honův.* — *III. Dobývání* (der Abbau): *a)* na *šíře* = pod nebem širým n. na dni ku př. hnědého uhlí u Mostu, rašeliny, břidlice, mramoru; *b) podzemní* či pravé dolování: *α)* dobývání po *ústupech k dolu*, *β)* dobývání po *ústupech nahoru*, *γ)* dobývání po *stěnách*, *δ)* dobývání po *pilířích* (nejvíce v uhelnách), *ε)* dobývání *příčné*. Vz více v S. N. III. 892. Hory nad zemí. Pr. Hory vykopávati. Jel. Nadání na hory, léno na hory. Jg. Nadání na hory pohledati (něm. muthen). D. V Šumberku hory stříbrně bohatě šly. V. Hory v díle nejsoucí: pusté, spuštěné, neobložené. Vys. Úřad hor; hory šly dobře (vyplácely se), kvetly, padly a zase povstaly; hory spustiti (zůstaviti), vyzdvihnouti (zvelebiti), odkryti, dělati, spraviti, založiti, otevříti, sušiti, opustiti, těžiti; hor hledati; hor svědomý. Vys. Hory vydřeviti (dřívím vybudovati), hory jalovým kamením zasaditi (vyplniti, zasypati). S. N. Kommissí o horní věci determinována, poněvadž hory nad městem tehdáž pěkně šly. Břez. Při zlatých a stříbrných horách, které potomně nalezeny (aufgefunden) a vyzdviženy býti mohou. Pr. Šorfování a pavování (Bergbau). Pr. I. 90. Nakládá jako na zlou horu (o daremném mnohého nákladu). Ros., Č. Vz Marné počínání. Zlaté hory slibovati. Slibuje zlatě hory. Slibuje hory doly a když k skutku přijde, nepodá vody. Č., Jg. Žváč slibuje hory doly a nepodá ti ani vody. Hory doly někomu připovídati. D. — Vz Horník, Doly, Havíř, Ruda. — **H.** = *hromada*, ein grosser Haufen, Berg. Dělá z toho horu (velikou věc). Ros. — **H.** = *místo vyšší*, der höhere Ort, Oben. H. n. hůra v stavení, hůrka, patro, loub, půda. Na horu po žebříce lézti. Puch. — **H.** = *vrchní strana něčeho, vrch*: s hory, s hůry (s hora; vz Hor), bergab, nach unten, von oben herab; na horu, vzhoru (vzhůru), do hory, v horu, pod horu, k hoře, k hůře, bergan, nach oben, aufwärts, hinauf, empor. Jg. S hůry až dolů. D. Loď s hůry jede = po proudu dolů. Har. Kámen se s hůry utrhl. Br. Na horu jíti, jeti, lézti, hleděti, V., táhnouti, Har., nésti, držeti. D. Na horu dolů běhati.

V. Proč ho vedeš na horu? Us. Na horu vystoupiti. Us. Souká se na horu. Us. Všecko jako s bory jde (kvapně dolů). Us. Hospodský s bory nalévá, aby se pěnilo. Us. Co k hůře, vše hůře (řekla babka se schodů letíc). Ros. S hory netřeba poháněti. Jg. Do ctí světských, jako vůz s hory. Jg. Do zlého jako s hory. Jg. — **S hory** = *s nebe, od Boha*, von oben, vom Himmel und Gott. Jg. Komu není dáno s hůry, v apatyce nekoupí. Jg. Co od lidí nepřijde, čekati s hůry třebs. L. — **Horu** *míti*, bráti, vzíti = převahu míti. Die Oberhand haben. L. — **H.** = *les*, Wald. Šel do hory = do lesa. KB. Vjel do tě hory se vším vojskem. Tur. kron. Pojedem do hor (i. e. pro dříví); Kovář v horach uhlí pálí; Bloudil horami. Brt. Us. na Mor. Ještě je v hoře (v lese). Us. Hora, v části Slovenska = *les*, nikdy: vrch. — **Horou**, *horem*, oberwärts. Pravda horou létať musí jako orel. Horou vždy chodí (nerád poddán). Jg. — **Horu** (na Plaště: *nahoru*. Prk.) *si dáti zahráti* (v hospodě, když někdo něco zpívá a potom si to dá zahráti. Zpívává se ku př. Zahrajte mi na horu, ať se s chutí napiju: nezaplatí kapsa má, zaplatí to holka má; zahrajte mi na horu. ať se s chuti napiju: nezaplatí Pepíček, zaplatí to tatíček.). — **Na** *hoře*, na vrchu, na výši, oben. V. Nahoře zůstati. D. Jakž nahoře stojí. Klat. — **H.** = *ruda*. Hory voziti = těžkou práci konati, něco těžce nésti. Kat. 11. — **H.** = *hlava, mocný pán, panovník*. Nech se kdo chce těch hor dotýká, já ne. Kom. — **Hory** Matky boží, Berg-, Frauenstadtl; Krásná Hora v Čech. (Schönberg); Rudné Hory, Erzgebirge; Kutná Hora (pl. Hory Kutny; také pouze: Hora), Kuttenberg, mě. v Čech.; Hora Svatá, der hl. Berg, u Příbrami; Hory Malé, Adamsstadtl u Budějovic Českých; Hory Velké. Rudolfsstadt v Budějovicku; Hory Kašperské, Us.; Hory Březové (Březí, *lépe* než: Hora Březová, neb říká se u Příbrami pouze pl. Hory), mě. u Příbrami. Prk. atd. — **Hora** (hóra), vz Hory

Hora, hora! Říká se kravám, aby se pásly. Us. Polička.

Horáček, čka, m., vz Horák. — **H.**, horní pes, der Berghund. V.

Horačina, y, f., horský lid, das Gebirgsvolk. Puch.

Horačka, y, f., žena z hor. Gebirgsbewohnerin. Sych.

Horák, a, horáček, čka, m., horal, *kdo v horách bydlí*, der Gebirgsbewohner. Aby raději byl horák než z kraje. V. H. prosí o suché počasí, kraják o déšť volá. Kram. H. alpský. Us. — **H.** = *člověk hrubý*, ein grober, roher Mensch. Us. — Vz Horáček.

Hořák, u, m., Schieferkohle. Rk.

Horal, a, horalec, lce, m. Pl. horalé. Č. Vz Horák.

Hořálek, lku, m., zastr., kámen, abeston. Aqn. —

Horalka, y, f. = horačka. Č.

Hořalka, y, f. = kořalka. Rk.

Horalský = horácký, Gebirgs-. H. jazyk. Č. —

Horalstvo, a, n., obyvatelstvo hor, Gebirgsbevölkerung. Č.

Horan, a, m. = horář. — **Horanka**, y, f. = horačka. Rk.

Horář, e, m. = borár. — **H.**, hořanka, Berglinse. Rk.

Horár, a, m. = hajný; 2. horák. Na Slov. Bern. —

Horáreň, rně, f. = myslivna, Forsthaus. Na Slov.

Horárka, y, f. = horačka. Na Slov.

Horati-us, a, m., Horac, e, m., slavný římský básník za Augusta.

Hořavlny, vz Hořlaviny.

Hořavosť, i, f., die Brennbarkeit.

Hořavý, brennbar. H. látky. H. papír. Techn.

Horazd, a, o, gross, zastr. Rk.

Horazditi, 3. pl. -dí, il, ění = na někoho hubovati, toben, schelten, lärmen. — **koho** = stěžovati si. Us. — **oč**. Us. v Krkonš.

Horažďovice, vic, pl., m., dříve také: Horažděvice, Horaždějovice, dle Budějovice, mě. v Čech. v píseckém kraji. Horažďowitz. Horaždějovský, horažďovský. Ohláš. Vz více v S. N. III. 870.

Horce, komp. horčeji, palčivě, hitzig. D. Jád.

Hořce, bitter; komp. hořčeji. H. to chutná. D. H. plakati. Solf. — Musel hořce platiti (ukrutně). V.

Hořcovina, y, f., Genziauin. Rostl.

Hořcovitý, k hořci podobný. H. rostlina, enzianartig. — Rostl.

Hořcový, od (z) hořce, Enzian-. H. voda. Čern. —

Hoře, i, f. = hořčina. Rk.

Horčák, hořčák, u, m., horský tvaroh, Gebirgsquark, -toppen; také hořký sýr. Us. v Krkonš. — **H.**, Bitterbier. Ros. — **H.** = potoční pepř, Wasserpfeffer, rostl. Berg.

Hořče, ete, *hořčátko*, a, n. Holzapfel. D.

Hořčec = hořec.

Hořček, čku, m., sůl hořká, Bittersalz. Jg.

Hořčeník, u, m., monina, rostl.

Hořčeti, ejí, el, ení, bitter werden. Jg.

Horčice, hořčice, e, f., horčička, y, f., sinapis, něm. der Senf. H. polní, bílá, černá, sedlská. Jg. H. kremžská, düsseldorfská, francouzská, anglická. Vz více v S. N. II. estragonová, mořská, planá. Kh.

Hořčicový, horčičný, z horčice, Senf-. H. zrno, Br., zeliny, voda, Čern., semeno, kořen, Ros., kaše, mouka, těsto. Sp.

Hořčičnatý, plný horčice, k ní podobný, senfartig, Senf-.

Hořčičnice, e, f., die Senfbüchse. D.

Hořčičník, u, m. Senfmühle. D.

Hořčičný = hořčicový, Senf-. H. mlýn, zrno, sémě.

Hořčicha, y, f., Gallekraut.

Hořčík, u, m., magnesium. Presl.

Hořčíkovec, vce, m. Bitterkalk. Presl.

Hořčíkový, z horčíku. H. soli. Presl.

Hořčina, y, f., Bitterstoff. H. žaludková, Magenbitter; h. anglická, Englischbitter.

Hořčinec, nce, m., picramnia, rostl. bralenovitá. Rostl.

Hořčitan, u, m., Talkhydrat. Rk.

Horčiti, 3. pl. -čí, il, en, ení = horké činiti, zapalovati, heiss machen, erhitzen. Ros. Bzová voda horčí a suší. Čern. — Byl.

Hořčiti, il, en, ení, bitter machen. — **koho**, erbittern. Boč.

Horda, y, f., tlupa kočujících rodin tatarských. Rk. Horde.

Hore, na Slov. = *na horu.* H., stblh., nblh., srb.-chorv. gorê, dlnž. gorej, malorus. hori jest *dat. sg.* slova hora, gora, značíc protivu dolů, tedy ‚nahoru, vzhůru.' *Lokal* hore, gorě = na hoře. Prk. v přibr. programu 1876. str. 20. Hore vrchem. D. Hore dolů. D. — H, = *na hoře.* Hore se drž (mužně, udatně). Plk. Krávy hore hájem a já se šuhajem. Č. Hore znakem. Na Mor. — Už je hore = vstal, probudil se. Brt.

1. **Hoře,** e, n., hořkosť a bolesť srdce, Jammer, Leid, Herzleid, Gram, Wehmuth, Harm, Leidwesen, Weh. Jg. Srdce pohrůžena v hoři. Rkk. Hořem nyju. Rkk. Lítosť a h. nad hříchy, z účinku; h. míti; hořem rukama lomiti, v prsy se bíti, v hlavu se bíti; hořem obklíčený a zbědovaný; hořem umříti. V. Hořem hynouti. Ml. Otce hořem nad ztrátou syna ztratili. Har. Samého sebe hořem na hrobě dcer svých zabil. V. Něco si v h. vzíti. Záv. Hořem císařství s sebe složil. V. Žalostivé h. K jeho hoři se mu posmívají. V. Z h. do nemoci upadl (n. hořem). V. Z hoře se oběsil. Plk. Neby (nebylo) dosti ot bližniech hoře. Alx. I by hoře hořa vsieho věčšie. Rkk. 49. V hoře sobě něco vzíti, sich worüber grämen. Us. Hořem téměř sobě hrdlo odjala. V. Aniž to buď tobě k hoři. Lom. Hánlivé řeči na h. si bráti. Kram. Ach ouve na mě h. Ros. Ach nastojte na mě hoře. Bib. Nastojte mého hoře. Sych. Ach mého h. Kom. H. ptencem, k nimže zmija vnori; h. mužem, imže žena vlade! L. S. (Rkk. 74.). Cizí h. lidem smích. Vz Neštěstí., Lb., Jg., Č. Zví, po čem h. platí (pykne). Vz Výhrůžka. Lb. Zvíť, po čem platí, když hoře postříhají. Reš., Č. Vz Škoda. Hořem n. z h. nespati. Rk. Té řeči mě hoře. St. skl. Železo rez sžírá a srdce hoře svírá. Pk. — Kat. 2801.

2. **Hoře,** vz Hůře.

Hořec, řce, m., *bylina,* Enzian, Bitterwurz. D. H. menší, červený, bavorský, křížový, Jg., lední. Krok. Kdož pelynek sype, syp jemu zase hořec. Ctib. Vz Hoj. — **H.** *hořkosť,* bitteres Wesen. Tkadl.

Hořecí látka, Brandmittel. Čsk.

Hořečavka, y, f., centaurella, bylina. Rostl.

Hořečí, čo jest hořké jako hořec. V. (Plk.)

Horečka, horoučka, y, f., zimnice, Fieber. H. k spále, Lk., k mléku (Milchfieber), h. od hlíst (Wurmfieber). — **H.,** hlavnička, Typhus. Us. —

Hořečnatý kysličník, Magnesiumoxyd. Nz. H. soli, Magnesialsalze. Nz.

Horečný, fieberhaft. H. záchvat, Fieberanfall, Paroxismus. Rk.

Hořejšek, šku či ška, m., hořejší částka, der obere Theil. — H. v rozsudku, návěsť, major (propositio). Mark.

Hořejší, vyšší, der obere. Jg. Brány h. Ben. Projel h. krajiny. Br. H. pouebí. V. H. díl domu, komora, stehno, D., díra. V. H. díl břicha: nadbříšek, dolejší: podbříšek. Nz. Vz Hořejní. Na Mor. nikdy *hořejší, hoření,* vždy: *horní.* Brt.

Horek, vz Horký.

Hořekati = hořekovati. Pass.

Hořekojný, gramlindernd. Krok.

Hořekování, das Wehklagen, der Jammer. V.

Hořekovati: hoře míti, bědovati, kvíliti, úpěti, wehklagen, jammern, klagen, Zetter schreien. — **nad čím.** Ty si hořekuješ nad tou bídnou věcí. Br. Nad nezbednou žebrotou h. Kram. H. nad bratrem, *šp. prý* m. pro zaklatého bratra; ale káraná vazba je dobrá. Vz první příklad. — **na co:** na své hříchy. V. Nemám nač si h. Gníd. — **si.** V. — **komu čeho:** svého neštěstí. Kram., Psal. — **pro koho.** Pro tebe celá Praha hořekuje. Puch., Hank.

Hořelák, u, m., Branderz. Techn.

Hořelec, lce, m., místo, kde mrtvá těla pálívali, die Brandstatt. V. — Hořelec, Zhořelec, lce, m., Hořelice, Zhořelice, e, dle Budějovice, mě. v Lužici, Görlitz. Jg.

Hořelka, y, f., *ryba.* Žid. — **H.** = *kořalka.* Jg.

Horem (vz Hor), horou, oben. Já půjdu horem, ty půjdeš dolem. Us. Horem dolem. Jg. Léky horem i dolem počišťující. Rk. Vz Celkem.

Horemchodný, hochtrabend. Mus.

Horempátem, lépe než: horempádem — horem patou (patami), a hlavou dolů, hurdy burdy, häuptlings, kopfentlang. Jg. H. běžeti, někoho shoditi. Us. Všecko zde leží horempátem (na různo). Jg. Na Plaště ‚horumpátem'. Prk. Na ‚*patu*' zde přímo nelze mysliti, jeť druhá část slova toho slovesnou, vzniklou z pęti, piati, páti: ‚horem (poshoru) napiať'; srv. střemhlav, malorus. stromholov od kořene strъ: strъmъ, strmý, strměti. Prk. Brt. zase hájí tvaru ‚*horempádem*' pravě: Horem pádem jsou protivy jako: hory doly, hlava nehlava, vstávaje léhaje na označenou nového pojmu zvláštního — vzhůru dolů, sem tam t. j. nehledě kudy běží či horem či pádem (= dolem), cestou necestou pořád dál.

Hořeňák, a, m., Oberdorfsbewohner, opak: doleňák, prostředňák. Jg.

Hořenec, nce, m., v Krkonoš. = hořejší díl věci. Kb.

1. **Hoření,** das Brennen, der Brand. H. města, dřeva. Us. Vz více o tom v S. N. III. 873. — **H.** lítosti (horlení). V.

2. **Hoření** = hořejní (zastar.), horní, hořejší, der obere. Komora h. H. pysk. Rostl. Hoření list. Koubl. Hoření, horní a hořejší mají se k sobě tak, jako strč. a rus. vyšní — vyšší, nižní — nižší. Mk.

Hořenice, e, f., oheň, Brand. V.

Horenos, a, m., **horenosný,** hrdopýšek, ein Stolzer. Na Slov.; Koc.

Horenský, vz Horný.

Horenství, n., okrslek, ku kterému se horní právo vztahuje, der Bezirk, für welchen ein Bergrecht gilt. Vz Gl. 67.

Hořepníček, čku, m., exacum, Kugelröhre, rostl. Rostl.

Hořepník, u, m., pneumonanthe, rostl. hořcovitá. H. uherský, tečkovaný, zvonkovitý, tolitový. Bitterkraut. Rostl.

Hořepsa. Má se hořepsa = hůře psa = hůře než pes. Kb. Vz Hoře, 2.

Hořesedly, pl., m., dle Dolany, jméno místa. Mus.

Hořeti, hořím, 3. os. pl. -ří, hoř, -ře (íc), el, ení, hořívati. **Vzorec III. třídy** časo-

slov, která ke kmeni přítomného času místo příznaku infinitivu *ě* samohlásku *i* přijímají. Zk. Vz Ilt. Sr. ml. str. 284. Kmen přítomného času: *hoři*, kmen infinitivu: *hoře*. *Přítomný čas*, *ozn. způsob*: hořím, hoříš, hoří, hoříme, hoříte, hoří. *Rozkaz. zp.*: hoř, hořme, hořte. *Přechod. času přítom.*: hoře, hoříc, hoříc, hoříce; *času minul.*: hořev, -vši, -vše. *Příčestí min. č.*: hořel, a, o, *trpné*: hořen, a, o. *Supinum*: hořet. *Budoucí čas*: budu hořeti; *minul. čas*: hořel jsem. *Žádací způsob přít. č.*: hořel, a, o, bych; *minul. času*: byl, a, o bych hořel, a, o. — *Pozn. 1. Ve dvouslabičném infinitivě dlouží se ě* (e) *v í*: bdíti, čníti, hřmíti, mníti, mžíti, rdíti se, zříti atd. V složení podržuje se *í*: zahřmíti, uzříti, probdíti aneb se mění v *ě*: zahřměti, zavzněti. (Zk.) — 2. *Rozkazovací způsob jako* u časoslov II. tř. (*i* se objevuje jen po skupeninách sonhlásek na konci neoblíbených): běž, drž, hleď, bdi, bděme, bděte. — *3. Vminulém příč. trp. významu* připojuje se koncovka *n* k infinitivnímu kmeni beze spony *e*: (Prk., Bž.) hleděn, baněti — baněn, vězeti — vězen. Mnohá z těchto časoslov měla v infinitivě n partc. perft. act. místo *ě* samohlásku *a*, která se v příčestí trpném udržela (Zk.) a to zvláště po hláskách *č*, *ž*, *š* vzniklých z: *k*, *h*, *ch*: zamlčán (mlk), držán (drh), slyšán (slych), kterážto tvary v podřečí i nyní dosti zhusta se vyskýtají. — Na Slov. jest to dosud pravidlem: držati, držal, držán. Prk. — 4. K této třídě náležejí i kmeny *boja* a *stoja*. Prnesens je: stojím, bojím se, imperat. boj se, stůj (m. stoj). Ve tvarech vzniklých na základě kmenův boja, stoja stahuje se oja v *á*: bojati — báti se, stojati státi. Kz. — Srv. časování časoslova hořeti vz Kt. str. 71. (II. vydání). — **abs.** Dříví, uhlí, dům hoří. Us. Má tvář hoří. D. Hořící poleno, horoucí oheň. V. Kde sláma a oheň blízko sebe, rádo hoří. Ros. Pilno mu, jakoby hořelo. Vz Spěch. Č. Vždyť nehoří! (nepospíchej tak). Us. Dříví nechce h. (oheň chytiti). Kmenní nehoří, ale dříví (nemůže to ovšem h.). Us. Kde oheň hoří, ne div, že jiskra vyskočí. Hoří! Tu hoří, tu bolí. Us. Skad hořechu mečie, sipěchu střely (blyštěti se). Rkk. Hoří! (vykřikne porybný, když se všecky ryby vylovily, tím oznamuje, že smí lid rybyčky v rybníce zbyvší vyloviti). Sp. Nenechá, by hořelo (zloděj.) Č. Ako horí, tak sa svieti. Mt. S. Vlčí mák hořel (kvetl květem červeným jako oheň). Brt. — **čím (jak)**: plamenem. Vz Zůstati. V. Jezero sirou a smolou hoří. V., St. Keř plamenem hořieše (instr. způsobu). Výb. I. 331. Jezero ohněm a sirou hoří a vře. Har. I. 174. Ten (vůz) zlatem hořel (blyštěl se). Výb. I. 1074. (Alx.) H. láskou. Koll. Keř na poušti ohněm hořieše a nesbořel. Pass. 264. Milostí, žádostí **k** někomu h. V. H. žádostí cti, milostí, závistí, hněvem, zlostí. V. Když ohněm vše hořelo. V. — **kde (v čem, u koho, před čím, za čím, na čem** atd.). Hoří **v** domě, v peci, v městě. V. V něm játra a plíce hoří co vápenice (o pijácích). Us. V jeho rukou vše hoří (dlouho netrvá). V milosti božie h. Št. N. 70. **Před** nímž bude oheň hořeti. V. Užitečněji jedna svíce hoří přede mnou než tři **za** mnou. Bl. Hořelo **vůkol** našeho domu. Us. Hořelo nad (pod) námi. Us. Nemohu odejíti, by nade mnou hořelo. Svěd. Vše mu hoří na těle (vše hned roztrhá). Rk. To len tak horí na ňom, ako páper (velmi šaty trhá). Mt. S. Zlato na nich hoří. Alx. 1118. Šat **na** něm hoří. Hoří **u** souseda. Č. U sousedův hoří, odstav svého. V., Lb. — **od čeho**: od hněvu. V. Rúcho v ohni hořieše od zlata i od drahého kamenie (blyštělo se). St. skl. — **čím proti komu**: závistí, nenávistí, hněvem, zlostí atd. V. Hořeli proti nám jedem nenávisti. Koc. — **ke komu.** Hořel k pěkné Dafně. Jg. — **komu.** Hořely mu oči jako dvě pochodně. L. Hoří mu tváře. Us. Hoří mu hlna **po** rouši (prahne). Ros. — **komu kde.** Hoří mu všecko **v** rukou (vše utratí, projí; 2. o řemeslníku pilném, pracovitém). Jg.

Horeznak, na znak, rücklings. H. ležeti. Na Slov. Plk.

1. **Hořice**, e, f. (nové) = rašelina, Torf. Jg.

2. **Hořice, (ne**: Hořice, gt. Hořic, pl., poněvadž jest to zdrobnělé jméno z *hora*), e, f., mě. v Čech., v Jičínsku. Vz více v S. N. III. str. 874. — *Hořický*, — *Hořičan*, a, m.

Hořčeti = hořeti; zastr. Aqn.

Hořičný, Torf-. Um. les.

Hořieše = hořel, n, o, Kat.

Hořkeř, e, kře, m. Feuerstrauch. Rk.

Hořín, a, m., jm. místa. Mus.

Hořivý, *lépe prý*: hořavý, brennbar, *ale* ,hořivý' jest dobře tvořeno, srv.: chtivý, vrčivý. Prk.

Horizont, u, m., z řec., obzor, Rk., der Gesichtskreis.

Horizontalní, z řec., vodorovný, wagerecht, horizontal. H. projekce. Rk.

Horka, Horek, pl., n., také: Horky. Mk., jméno místa. — **H.**, hůrka. Jg.

Hořká, é, f., kořalka, Brandwein. Us. H. polská. Dch.

Hořkan, u, m., Bittersalz. Rostl.

Horkau, Horka u Olom.

Hořkel, u, m., Magnesia. Techn.

Hořkeň, ě, f., quassia, rostl. Rostl.

Hořklavý, hořklivý, nahořký, bitterlich. H. olej. Tys.

Hořknouti, knul a. kl, utí, bitter werden. — **abs.** Med, potrava hořkne. Jg. — **komu.** Ať mi hořknou všecky věci. V. Ošklivým (přesyceným) i sladké věci hořknou Jel. — **bez koho.** Hořkne bez nich rozkoš světa. Puch.

Hořknutí, n. II. vína, das Bitterwerden. Šk. —

Horko, a, n., *horkosť*, die Hitze. Vz Teplo. H. přílišné, Har., sluneční, Jg., náramné, palčivé. Plk. Je za horka zakvašený. Syr. V horko nakvašen. Hitzkopf. Mus. Horkem (= ohněm, plamenem) něco tráviti (páliti). V. Jsou tam veliká horka. Har. Z horka piji. D. To máme horka. Jg. Ženeům v horko umdlevajícím. Br. Horkem n žízní přemožení. Háj. To je h. (parno)! Us. Jest vychovaný pod nebem i v horce. V. Horko až pálí. V. H. nlevilo, ochladilo se. Us. Za horka (za vedra, za parna) nevycházeti. Us. Za horka to učinil (rozjařen, rozloben atd. jsa). Kom. Za horka (= ibned) jsou vyvedeni a stínáni. Kom. Za horka železo kouti. Us.,

Prk. — U rybářů **horko** = *jeden rok*, ein Sommer, ein Jahr. Rybník na tři horka (léta) rybami nasaditi. Us. — **H.**, hořko = těžko, bídně, elend. Na Slov. Plk. — Jg. Vz Horký.

Hořkodřevník, u, m., xylopia, rostl. Bitterholz. Rostl.

Hořkokořenný, bitterwurzig. Rostl.

Horkokrevnosť, i, f., Heissblütigkeit, Gallsucht. Jg.

Horkokrevný, heissblütig, gallsüchtig V.

Horkoměr (žaroměr), u, m., Hitzmesser. Rk.

Hořkoň, ě, f., quasia.

Hořkonavilý, bitterlich. Rostl.

Horkop, a, m. = horník.

Hořkoperný, bitter und brennend. Jg.

Hořkosolný, Bittersalz-. H. louh. Techn.

Horkosť, i, f., horko, parnosť, palčivosť, horoucnosť, die Hitze, Gluth, Brunst. Náramnou horkosť míti. V. H. přecházející (fliegende H.), D., slunečná. Har. H. zimniční.

Hořkosť, i, f., die Bitterkeit. H. majíci (hořký). V. — **H.** = *hněv*, *nevole*, žel, nechuť, Erbitterung, Unwille. K h-sti popouzeti. Kram. Tajná h. v srdci. V. K h-sti přivésti. V. Haněti (sluší) v čas a bez hořkosti mysli. Kom. H. ducha. Br. Oznamuji vám svú velikú žalosť a hořkosť srdce mého (m. svého). Břez.

Hořkovka, y, f., Bitterwasser. Rk.

Horkovlhký, hitzig und feucht. Jg.

Hořkucha, y, f., Bitterstrauch. Rostl.

Horký; horek, rka, rko; komp. horčejší, horčí; adv. horce, horko; horčeji. — **H.** = *palčivý*, *horoucí*, vederní, heiss, warm. Jg. H. písek, pec, D., lázeň. Us. Horký co var. V. Dokud železo horké, kuj. Us. Horké železo nejlépe se kuje. Jg. Kovati železo, dokud korké jest. V. Musí to shrýzti, jako pes horký koblih. Us. V příliš horké vodě bába ho koupala (je chtivý a kvapný). Č. — V horkém skutku někoho postihnouti (an der frischen That ertappen). Rk. — **H.** *nemoc*, zimnice (horečka), horké (palčivé) neštovice; h. krev, nežit. Jg. — **H.** = *horkosť dělající*, hitzig, erhitzend. Jg. Bobek je mokr a horek. Jád. Kosatec je horek. Byl. — **H.** = *prudký*, *popudlivý*, hitzig, feurig, hastig, jäh. Jg. Horké krve. Jg. Není horký ani studený. Us. Horkého mozku člověk. V., Č. Z horka nakvašený. Č. H. jako blen (bln). Mt. S. — **H.** = *horlivý*, *srdečný*, *vroucí*, heiss, innig, nicht gleichgiltig. Jg. H. bitva (krvavá). — **v čem.** Bude-li hospodář horek v božiem milovánie. Št. — **H.** = perný. V. H. právo (strenges Recht). Jg.

Hořký, hořčejší n. hořčí; hořek, řka, řko; adv. hořce, hořko, hořčeji. **H.** = *horký*, heiss, zastr. Jád. — **H.** = *chuti příkré*, *štípající*, bitter. Jg. H. sůl, houba, lupen, tráva, jetel, Us., kořen. V. H. jako žluč, V., jako pelunek, Us., pelynek, chmel. Pk. Ani hořký ani sladký. Trnk. Hořka (pálenka): anglická, heřmánková, ruská, španělská. Kh. H. pivo. Us. — **H.** = *protivný*, *žalostný*, widerlich, bitter. Jg. H. pomsta. Troj. Výstupek hořkými slzami oplakává. Jg. Den h. a nešťastný. H. práce, smrť. L. — **H.** = *rozhořčený*, *hněvivý*, *trpký*, erbittert, unwillig, zornig. Jg. Slovy hořkými na někoho se utíkati. V. Hořkými, tvrdými slovy přimlouvati (slovy trestati). V. Nechtějte k ženám hořcí býti. Stav. manž. — **H.** Na Slov. užívá se zhusta v námitce neb odporné odpovědi adj. *horký* (= hořký) ve smyslu českého: aj co! e co! jak pak! ano n. toť se ví (iron.)! kozla! houby! atd. Lomidrevo sa káže Miesiželezovi obzřieť, či dačo za nimi nevidí? Horkô (= o, -é) nevidím, povie tento. Pov. 93. (Prk.)

Horlanka, y, f., myší úško, Mäuseöhrlein. Berg.

Hořlaviny, brennbare Mineralien. H. jsou nerosty hořlavé buď tekuté zvláštního zápachu aneb pevné, obyčejně nekovové, malé hutnosti, malé tvrdosti a ve vodě nerozpustné. Jsou to: síry, pryskyřice zemní a uhlí, Bř., zarnek, kaménka, jantar, asfalt, petrolej (odrůdy: nafta, dehet skalní), tuha, anthracit. S. a Ž. Vz tato slova.

Hořlavý, brennbar. H. látky. Us.

Horlení, n. = *nevole*, *hněv*, Ereiferung. K h. někoho přivésti. Ps. — **H.**, *toužení*, Verlangen, *horlivosť*, *žehravosť*, Eifersucht, V., *závisť*, *sočení*, *nepřízeň*, Neid, Eifer, V., horlivé následování, štek, řevnění, Wetteifer. V. Horlení po někom (štekování). D.

Horlič, horlitel, e, m., der Eiferer. H. pro náboženství. Sych. H. po někom. Nacheiferer. D.

Horlička, y, f., horlitelka, y, horlitelkyně, ě, f., die Eiferin. D.

Horličnosť, i, f. = horlivosť, der Eifer, Nacheifer, Eifersucht. Plk.

Horličný, horlivý, eifernd, nacheifernd; eifersüchtig. Plk.

Horlík, a, m., přílišný horlitel, Eiferer. Plác.

Horlitel, e, m. = horlič.

Horlitelství, n., horlení, Eifer, Enthusiasmus. Marek.

Horliti, 3. pl. -lí, horli, il, ení, horlívati. **H.** = velkou nevoli jeviti, eifern; vášnivě mluviti, eifern; hořekovati, eifern; horlivosť, žehravosť jeviti, eifern; závisť jeviti, eifern; horlivě následovati, štekovati koho, nacheifern, nachthun. Jg. — **abs.** Nehorli a pusť pryč, což jest preč. Tkad. Horlící (horlivý, žárlivý). V. — **(se) na koho.** Zlob. Smilná žena horlí na dobrou (ženu). Ben. V. — **nad čím.** Smrž. Nad matením křesťanův h. Kom. Kdo nad cizím štěstím horlí. V. — **čeho.** Jaká by byla horlivosť pro Boha, kdyby nebylo čeho h. a mstíti? Scip. post. — Rk. — **proti něčemu.** Proti lhostejnosti h., proti rušitelům h. Kom. — **pro co (si).** H. pro dobré, pro Boha. Br. H. si pro bratra (hořekovati). Ros. — **oč.** Oč náležitého h., o slávu. Kram. O přednosť h. Ráj. Ale nahorlím se s Jidášem a **proti** němu? Mar. Khýn. káz. 30. — **po čem.** H. po bratru, po milém, po pánu Bohu (= dychtiti, 2. štekovati). Ros., D. — **se s kým.** S ženou svou nehorli, neboj se za ni. Syr., St. N. 227. — **čím.** Horliti velmi úmyslem horlivým (pohnouti se v mysli). Troj. Horlil jsem horlením velikým nad Syonem (**pro** Syon. Br.). Zach. — **z čeho.** A tak z toho horlili, že se to bez jich povolení stalo. Plk. — **jak: bez** rozumu h. Zák. — **si** (hořekovati). V. — **s kým o co v čem.** Kdy s Assyrií

Aegypt o přednosť horlil v chlipnostech a moci. Ráj.

Horlivě, eifrig, inbrünstig. H. mluviti, někoho hájiti atd. Us. H. se starati, D., se modliti, Sych., koho následovati. V. — **H.**, *vroucně, vatně*, heftig. H. žádati, V., se obořiti na někoho. Troj. — Jg.

Horlivec, vce, m., horlitel, der Eiferer, Enthusiast. Hlas. — **H.**, *bojící se oč*, der Eifersüchtige. Jg.

Horlivosť, i, f., vroucnosť, horoucnosť mysli, der Eifer, die Hitze, Brunst, Innigkeit. Jg. Z první h-sti vychladl. Br. H-stí ducha hořeti. Kram. Vaše mysl h-stí se roznítila. Berg. Bojováno s h-stí obou stran. Troj. H. **o co**: o věci božské. Jg. — **k čemu**: k zastávání svobody, V., k náboženství. Kom. — **v čem**: v náboženství. D. — **čeho**. Smilný mnoho míval tesknosti pro h. milování. Troj. — **H.** = *veliká nevole, hněv*, Eifer, Unwille, Zorn. Jg. H-stí se zapálil. V. Vylita jest na ně Páně h. Ráj. Dobrého rušení h. přináší. Kom. — **H.** = *řevnivosť, žehravosť*, die Eifersucht. Plk., Br.

Horlivý = *zápalný*. H. oběti. Br. — **H.** = *usilující, vroucný, hořící*, begierig, brünstig, inbrünstig. Jg. H. úmysl, žádosť, Troj., pobožnosť, Kram., následovník, sok. — **v čem**: v náboženství. Kram. — **o co, k čemu, pro co**: Rk. — **H.** = *závistivý, nepříznivý*, eifernd, eifersüchtig. V. H. milovník. Troj. — **H.** = *hněvivý*, heftig, zornig. V. H. zrak, hněv. Troj.

Hormistr, a, m., Bergmeister. Pr. hor.

Hormo, hořmo, brennend. Že oheň hořmo hoře nebude moci žžéci, jako jest keř Mojžíšův hoře neshořal. Pass. 1495. — **H.** = *vroucně, horlivě*. H. v milosti pláti; h. Boha milovati. Št.

1. **Horňák**, a, m., vz Dolák.

2. **Horňák**, a, m., koňadra, Kohlmeise. — **Horňáky**, ů, m., pl., das Hochland, v Uhřích. Jde na Horňáky. Plk.

Hornatina, hornatá krajina, horstvo, Gebirgsland. Vz Hora.

Hornatý, *hornitý*, *horovatý*, *hororitý*, bergig, gebirgig. H. (vrchovatý, kopcovatý), místo, V., země, Kom., krajina. V. — **H.** = *na horách jsoucí*, *rostoucí*. H. bylina. Berg-. Byl.

Horní, *horný*, *horský* = *s hory*, *k hoře náležející*, Berg-. H. vrch, Troj., bohyně, pes, stehlík, krkavec, V., pole, Rus., jelen, Jg., lid (horáci), Us., bylina, Us., dělo (krátké, lehké), S. N., dříví (dobře hořící). V. Horné právo = právo vinohradské; h. (vinohradské) knihy. Vz Gl. 67. — **Horní**, na Slov. *baňský*, vzhledem *k dolům*, Berg-. H. cinobř, V., mistr (vz Horný), D., právo, město, rada, úřad, úředník, pidimuž, dílo, Jg., starosta, Pam. Kut., váha, akademie, bratrstvo, desátek, hejtmanství, kommissař, kniha, majetnosť, policie, regal, služebnosť, senat, správce, vlastnictví, zákon, žák, S. N. (vz tam více III. str. 878.—884.), čeleď, čeládka, dělník dílo, důl, hospodářství, nádobí, písař, řád, soud, díl (kukus), dluh, chasa, chlapec (nádeník), knihovní, kompas, kovář, kovárna, kůň, lán, látro, lid, měřič, měřictví, město (v jehož okolí hory se dělají), místo, mlýn (k mletí rudy), moc soudní, mužíček (duch), náklad, nákladník, narovnání, nařízení, nebezec, obyčej, odpor (pře), osoba, pán, podniknutí, poplatek, potřeba, práce, pramen, pře, přísežný, propůjčka (Belehnung), provaz, průbíř, revír, senat soudní, slovo (název), smlouva, ředitelství, soud, soudce, stavení, strážný, sudí, svoboda, šachta, šichta, škoda, šťádlo, tesař, těžař (Gewerke), věc, výrobek, zlato, živnosť, Vys., předmět, zboží, substituce, substitut, komora, nájem, potřeba, veldílna, podíl, výtěžek, plat, desátek, Jg., účet, daň, Sp., zásoba, továrna. Řd. Vz Hora. — *Horní, hůrní, komp. hornější, vrchní*, oben, obig. Jg. H. místo, Kom, pokoj, Reš., síně, Br., pevnosť. Kram. Pes bere horním větrem = hledaje nos do výše zvedá. Šp. Do horních krajin táhnouti. Br. Vz Hořejší. — *Horní* Sasy, vyšní Sasy, Obersachsen, D., Horní Lužice, Oberlausitz. Sych. II. Rakousy, Oberösterreich. — **H.** = *hlavní*, *ryšší*, Ober-. H. soud. Jg. — H. = na hůře, Boden-. D.

Hornický, bergmännisch, (Berg-); -cky, po -cku. H. důl, Jg., právo, cech, Jg., barva, dílo, kniha, měřictví, mluva, oblek, pozdravení, průvod, škola, znak. Vz v S. N. III. 885. H. kroj, modlitba. Vz Horničný.

Hornictví, í, n. Der Bergbau. H. provozovati. Us. Vz více v S. N. Dějepis českého hornictví. S. N. II. 315. a III. 885.

Hornictvo, a, n., horníci, die Knappschaft. D.

Horničan, a, m., obyvatel hořejší částky vesnice n. města. Koll.

Horničný, **horničí**, hornický, bergmännisch, Bergmanns-. H. práce, věc, Pam. Knt., čeládka, mluva, svoboda, věc, výsada, železa, živnosť, dílo, právo, slovo (název). Vys.

Horník, a, horníček, čka, m., pl. horníci. Bergmann, Bergknapp, Orthauer. Jg. H-ci kutnohorští, čáslavští. V. H., na Slov. báník, zvl. dělník podzemní. *Dle práce*: havéř n. havíř pracuje na skále (pravý havíř n. horkop); pracující na rudě: kovkop, rudař; pracující na uhlí: uhlokop (uhlák, Am.); na soli: solník; kyzokopové n. kyzáci; nováček (když se ještě nevyučil); starý (vyučený a zkušený); zkusní (který práci zkouší, než se jinému do úkolu dá). *Dle platu*: šichtovník (placený za práci jistou dobu trvající, 6, 8, 12 hodin), úkolník (který z úkolu pracuje). *Dle ložiště*: coukovník, slojovník. *Dle díla hornického*: štolař, střídač, předák, průkopník, šachtář, vrtač, šramař. *Dohližitelé*: strážný, podílný (Steiger), vrchní podílný. *Dolníci jiní*: zasazovači, tesaři horní, zedníci horní, dopravovači, běháč, kolečkář n. táčkář, běháč s huntem (huntovník) č. purník, smykač, vozikář, hašplíř, narážeč (který naplňuje truhlíky), vyjímač, běhoun, kolovodové, strojvůdce, topič, vodáci, pumpaři, opatrovníci strojův, kováři, zamečníci, hlídači, hutníci, hamrníci, uhlíři. S. N. Vz Hora, Havíř. — **H.** = držitel vinohradu, Weinbergseigenthümer; der Schöffe im Weinbergrechte. Gl. 67., Lumír 1858.

Hornina, y, f., die Gebirgsart. Horniny jsou nerosty složené n. smíšené, skládající skály, hory, pohoří a vůbec větší díly okrsku zemského. *Horniny jednoduché* (obsahují nerost stejnorodý), *smíšené* (skládají se z ne-

rostův různorodých): *stejnorodé a nestejnorodé. Dle slohu*: krystallické (zrnité), celistvé, břidličnaté, porfyrovité, slepence, kamení úlomkové a sypké. *Vzhledem k uložení*: vrstevnaté a nevrstevnaté. *Nevrstevnaté*: *a*) *sopečné*, *b*) *proměněné* (prahory). *Horniny stejnorodé* n. *jednoduché* (nerosty složené): *a*) *led* (věčný); *b*) *soli* (vz Sůl kamenná); *c*) *hálovce* (vz Hálovec): *sádrovec, vápenec, hornina dolomitová* (vz tato slova); *d*) *horniny křemenité*: hadec, břidlice, křemenec, kámen amfibolový, obsidian (vz tato slova); *e*) *rudy železné* (vz Ruda): ocelek, magnetova ruda, lesklá ruda, železná a krevel, hnědel (vz tato slova); *f*) *uhli*. Vz Uhlí. — *Nerosty míchané*: *a*) *horniny zdánlivě stejnorodé*: 1. *vrstevnaté*: břidlice hlinitá; vz tuto. — 2. *Horniny nevrstevnaté*: čedič, láva. Vz tato slova. *b*) *Horniny zřejmě míchané*: 1. *žulovité, zrnité*: *α*) *nemající slohu vrstevnatého, nýbrž balvanitý*: žula, bělokam, syenit; *β*) *slohu vrstevnatého*: rula, svor (vz tato slova); 2. *zelenokamy* (vz toto); 3. *porfyry a trachyty* (vz tato slova). — *c*) *Kamení úlomkové*: slepence, pískovec, jíl (vz tato slova); *d*) *kamení sypké*: oblázky a valouny, štěrk, písek, popel sopečný, prsť n. ornice. Bř. 89. a násl.

Horniště, ě, n. Gebirge, Formationsterrain. Rk. H. žulové, rulové, kamenného uhlí, kamenné soli. — **H.** = rozsáhlá spousta nějaké horniny. Vys.

Hornitl se = běhati se (o koních), rosseu. Oslově, koně se horní. Na Slov.

Hornitý = hornatý. Ros.

Horno mi je, hornu na mojem srdéčku. Mor. P. — hořno, hoře mám. Prk.

Hornobeřkovský, Oberbeřkowitzer-. — U Mělníka.

Hornojarmý, oberjochig. H. listy. Rostl.

Hornoletný, horoletný, horletný, hochfliegend. H. sokol, orel. L.

Hornolužický, oberlausitzisch.

Hornoroh, u, m., cephalophus, ssavec býkovitý. Ssav.

Hornosť, i, f., horlivosť, Eifer. Puch.

Hornozemec, mce, m. Oberländer. Plk.

Horný, *od hor, k horám náležející*, Berg-. H. strana (hornatá). Th. H. dědina. Ku. tov. Horné (hořenské) právo, das Berg-, namentlich Weinbergsrecht. Vz více v Gl. 67. — **H.**, ého, *úředník* nad horami ku př. vinnými ustanovený (Bergmeister). Boč. H. ten, který vinohrady hlídá a pře o ně pánu oznamuje. Brandl ku. drn. 131. Vz Gl. 67. — **H.**, *vysoký*, hoch. Ráj. — **H.** = *dobře hořicí, palný*, brennbar. H. dříví, V., uhlí. Us. Zapálil se jako hornými pochodněmi milosti boží. St.

Horohaše, e, f., jiskra, pýř, Loderasche. D. Na h-ši ohřívají ruce. Č.

Horochodec, dce, m., der Bergsteiger.

Horochodný, bergwandelnd. Rk.

Horokop, a, m. = horník. Rk.

Horokopný, Bergbau-. Rk.

Horokreslení. n., Terrainzeichnung, Bur., *lépe*: výkres polohy. Rk.

Horolez, a, m., lezec, zce, m., Steiger, dohlížitel nad horníky; podůlný. — **H.**, Bergsteiger, lezoucí po horách. Kram.

Horonín, a. m., duch strážný hor. Am.

Horopa, y, f. Už je po horopě = už se skončilo. Lšk.

Horopis, u, m., Orographie. Š. a Ž.

Horopisec, sce, m., Orograph. Rk.

Horopisný, orographisch. Rk.

Horoplozí, n. (nové), Gebirgsentstehung. Rk. —

Horoslovec, vce, m., Orolog, Montanist. Rk.

Horosloví, n., Orologie, Montanistik. Rk.

Horoslovný, orologisch, montanistisch. Rk. —

Horospousty, pl., f., spousty hor, das Massengebirge. Rk.

Horostrmý, berghoch. H. stohy. Mus.

Horotoužný, po horách toužící. H. Švýcar. Č. —

Horoucesť, i, f., horoucnosť, palčivosť, Gluth, Hitze. Ms., Č.

Horoucí, *komp.* horoucejší, od hořeti, stará forma jako: divoucí, žádoucí. Brennend, glühend, brünstig, feurig. V. H. peklo, oheň, poleno (hořící), uhlí, V., keř horoucí Mojžíšův, Pass., železo. D. Do horoucího pekla. Štelc. H. letní čas. Baiz. V horúciem náboženství. St. skl. H. láska k Bohu. Kor. — **H.** = *hromský, čertový, pekelný*, verteufelt. D.

Horoucně, Troj., brennend. H. koho milovati, po něčem toužiti. Nt.

Horoucník, a, m., pekelník, das Höllenkind, der Höllebrand. D.

Horoucnosť, i, f., horkosť, die Hitze, Glut. V. Zimnice se skrze zvětšenou h. na jevo dává. Plk. Lidé tam pro velikou h. nazí chodí. Koll. — **H.** *mysli*, vroucnosť, Inbrunst. V.

Horoucný = horoucí.

Horoučka, vz Horečka.

Horování, n., vznášení se lyrické, der Schwung. Jg.

Horovati, *na hoře býti*, in der Höhe schweben, oben sein. Jg. Horuje hvězda, když na poledník přijde. L. Horuje naděje jeho. Č. Vz Vrcholiti. — **H.** *horu, převahu míti*, den Vorzug, die Oberhand haben. Jg. — **nad kým.** Právo nad pány horuje. L. — **oč** = horliti, eifern. Nt.

Horovatý, -ovitý = hornatý, hügelig. Ros.

Hořovice, vic, pl., dle ‚Budějovice', mě. v pražském kraji. Vz více v S. N. III. 885.

Hořovina = hořavina.

Horovnosť, i, f., Schwungkraft. Dch.

Horoznalec, lce, m., Montanist. Rk.

Horoznalský, montanistisch. Rk.

Horoznalství, n. Orognosie. Rk.

Horrentní, z lat., ztrnulý, trnoucí, hrozný, horrend, entsetzlich, gräulich, grässlich, abscheulich.

Horský, horní, od hor, s hor, Gebirg-, gebirgisch. Jg. H. lid, dříví, Ros., led, pluh (rádlo), D., voda, jelen, kotlina, pásmo, krajina (holská), jezero, štít, údolí. Nz. — **H.**, *k dolům se vztahující*, Berg-. H. právo, soud, pře, látro, dělník, konšel, lán, lid, přísežný, soudce, tesař, úředník, Vys., diopter. Nz. Vz Horní. — **H.** či horští (pl.), die Kuttenberger. Vz Hora (ku koneí). — **H.**, u Příbrami = březovohorský, Birkenberger. Vz Hora Březová. Prk.

Horstvo, a, n., spojené hory. H. polednikové (Meridiangebirge), předělné či rozhranné (Scheide). Š. a Ž. Vz Hora.

Horšek, ška, m. = svršek v kartách. D.

Horšení, n., pohoršení, zhoršení, úraz, Aergerniss. V. — **H.** n. horšení-se, hněvání-se, das Aergern, der Zorn. V. Umřel z ustavičného h. Berg. H. se nad něčím. Bib. Za odpuštění a nehoršení-se na něm prosí. Kom.

Horší = více zlý, ärger; nejhorší. Mnohem h. H. kov. Har. Není osel horší nad kozly. Jg. Jest mu to k horšímu (cf. k lepšímu). Svět ze zlého v horší jde. Kom. Když na najhoršie přijde, nie toho dbáti nebudem. Tkad. V tomto nejhorším věku. V. Přišla mi na paměť jeho rada teprv zdrávě uvažujícímu s svým nejhorším (zu meinem grössten Nachtheile), že jest věrnou pravdu pověděl. V.

Horšitel, e, m., der Aegerniss gibt. Jg.

Horšitelka, y, f., die Aergerniss gibt. Jg.

Horšiti, 3. pl. -ší, il, en, ení; horšívati = horší činiti, ärger machen, verschlechtern, verschlimmern; k hněvu popuzovati, ärgern, zornig machen; pohoršení činiti, Aergerniss, Anstoss geben; pohoršení bráti, Aergerniss nehmen; hněvati se, zürnen, sich ärgern. Jg. — **co** = horším činiti. D. — **se,** horšeti, schlimmer werden, sich verschlimmern. Jg. Pivo, víno, nemocný se horší. Us., D. — **se na kom, na čem** = hněvati se. Velmi se horším na životu jejich. Br. I horšili se na něm. V. Nehorš se na tom. Koc. — **se na koho.** Horšil se na mne. Ros. — **se nad kým.** Horšili se nad ním. Ben. Nad cizím štěstím žere se a horší. (hněvá se). V. Horšiti se nad hříchem (pohoršení bráti). Jg. — **se na koho proč (Instr.)** H. se na bratra krměmi (= pro krmě). Ctib. Hád. 22.

Horšovati, zastr. = horšiti. Tkadl.

Horšův Týn, gt. Horšova Týna (Horšův dle ‚Otcův'), m., Bischofteinitz.

Hortensi-us, a, m., římský řečník.

Horůčka, y, f., horoučka = hlavnička, horká nemoc, Typhus. Na Slov.

Horumpácem = horempatem.

Horutný, strč., horoucí, hitzig. H. blázen, křivda (veliká). 1410. Jg., Rk.

Horvátsko, vz Charvátsko.

1. **Hory,** vz Hora.

2. **Hory,** f., pl. z řec. *Ὧραι*, lat. Horae, bohyně spravedlnosti, řádu přírodního a čtvera ročních časů, dcery Diovy a Themidiny počtem tři: Eunomia (zákonnosť), Dike (právo) a Eirene (mír). KB., Jg. — Hory v klášteřích = *hodiny* k modlení předepsané. Rk.

Horyčka, y, f., gentianella, rostl. Rastl.

Hosa, hosasa. hoshosa, hejsa, hejsasa! Ros.

Hosanna, hosiana, hebr.: pane, pomoz mu! blaze mu! Herr, hilf ihm! Heil ihm! Rk.

Hosati, hesati, tancovati. Us. Benátk.

Hoschitz, Hoštice, v pr. Slez.

Hospital, u, m., z lat., špital, dům chudých, chorobnice. Armen-, Kranken-, Verpflegungshaus. Rk.

Hospitant, a, m., posluchač přednášek jako hosť. Gasthörer in Vorlesungen. Rk.

Hospiti-um, a, n., lat., hospoda, klášter hostinský. Hospiz, Gasthaus, Herberge. Rk.

Hospoda, y, hospoď, i, m. i f. = *hospodin, pán, hospodyně, paní,* vrchnosť, král, der Herr, die Frau. Zemané to uslyševše, své hospodě (paní = Libuši) se nasměvše. Dal. Chcem muže za hospodu měti = za pána, za vladaře. Dal. Což hospoda přikáže, toho úředníci ne vždy činie, Pass. Tys všech andělóv hospoda. St. skl. Zdali jen tebe jest h-dě třeba?; Čeleď k h-dě své má věrna býti srdcem svým; Aby h-du svú milovali a poslušni jich byli; Hřiechť jest a hanba h-du krásti; Ktož své h-dě pomáhá války. St. Králi milý, hospodo milá. Arch. III. 285. (Gl. 68.). Aniž se smrti bojím, neb dobrů h-du mám. Pass. 333. — **H.,** *hospůdka* = *hostinský dům,* die Herberge, Einkehr, das Obdach, Einkehrhaus, Wirthshaus. Jg. H. krejčovská, v obec. mluvě: herberk (z něm.). Obrátiti se do h-dy; jeti, vjeti, vtrhnouti do h-dy. V. H-du někomu u někoho zjednati. Br. K někomu na h-du jíti. Br. H-dou někoho u sebe míti (h-du mu dáti, noclehu propůjčiti). V. H-du míti; h-dou býti; v h-dě státi, ležeti, tráviti, V.; h-dou někde, u někoho státi. Sl. Byl u mne h-dou. Štěstí. Na h-du k někomu vjíti. Rvač. Kdekoli si h-du zvolí. Kom. H-dou se opatřiti. Pref. H-du komu dáti. — **H.** *obecná,* kde pijí a tancují, šenkovní dům, krčma, Wirthshaus, Bierbank, Trinkhaus, Schenke, Schenkstatt. Jg. H-du míti = krčmařiti. D. Do kostela jíti a se nemodliti, do hospody jíti a netancovati, raději doma zůstati. Jg. Od hospody krokem, k hospodě skokem. Ros., Jg. V h-dě radosť, v stodole žalosť. Vz Opilství; Muž v h-dě zpívá, žena hlady zívá. Lb. Nemáš-li peněz, do hospody nelez; Není hospůdky, by nebylo půtky; Není krčmy, aby v ní při kvasu svády nebylo. Šp., Lb.

Hospodář, e, m. Hospodarь, hospodinъ, hospodь; hospodyně. Na Slov. gazda, rus. gosudarь. Stran odvození vz Gl. 69. — **H.** *vlastně* = *pán,* Herr. Můj h-ři nejmilejší (k manželi královna). Biancof. Žaludek je všeho těla h-řem. Jg. — Myš v tobolce, had v lůně, oheň v podolku zvykli jsou h-řům svým škodu činiti. Vz Trn. Lb. — Kat. 825. — **H.** = *otec čelední, pán domu i čeládky,* der Wirth, Hauswirth, Hausherr. H. = kdo vlastní hospodářství má, *o svém chlebi,* pater familias. Tak se jmenoval každý i zeman, měl-li vlastní domácnosť; nyní jméno zůstalo jen při stavu selském. Brandl. Kn. drn. 131. Pán a h. v domě. V. Dobrý h. o nejmenší věci sám věděti chce. L. Jaký hospodář, taková čeládka (chasa). Lb., V., Č. H. shání nájemníka (= dáví se. Vz Dávení). Č. V domě nemohou všichni býti h-dáři, nad to v obci páni. Pr. Zle tomu hospodáři, u něhož se myši a kočky spřátelují; H. má páchnouti větrem a hospodyně dýmem; Kůň jezdcem, vojsko vůdcem, poddaní králem, statek hospodářem stojí. Pk. H-ři často třeba býti hluchým a slepým. Šp. H. polní. Podobno jest království nebeské člověku hospodáři. Mat. — Vz Rb. str. 266. — **H.** = *nejvyšší sudí.* O tom pak žádný nepochyboval, že bez nejvyššího sudího jakožto hospodáře soudu soud držán býti nemůže. Žer. Vz Gl. 68. — **H.** = *purkmistr* (primas) pražského starého a nového města. Vz Gl. 68. — **H.** kníže země. Aby jel do Prahy jako h. (císař Zikmund). Mus. 1827. IV. 92. Cf. Hospodář Valašský. — **H.** = *hlava rodin panských,* Haupt der alten Herrenstandsfamilien. Vz Gl. 68. — **H.** = *domácí pán,* der Hausherr. Mus. 1840.

(Gl. 69.). — **H.** = *člověk šetrný.* Jest to dobrý h. Us. Bude z něho h., co z kozla zahradník. Vz Marnotratný. Lb., Jg. Není h ten člověk. Us. — **H.**, *přijímající hosti.* H., kterýž hody dělá. V. Host od h-ře není bezpečen. Kom. Pozvaní hosté od hospodáře do večeřadla uvedeni bývají. Kom. — **H.** = *krčmář*, hospodský, Gastwirth. Počet ten byl bez h-ře = mylný. H. nevěstek. Jg. Vz Gl. 69. — **H.** *městský*, Anwalt, h. šatlavní n. vězňův (šerha). V. — **H.** = *klíčník*. Zříz. Ferd. — **H.** (správce) *špitalu*; h. *kostelní* (Kirchenvater); *h. obecných* pastvišť, domů, konpadel atd. Gl. 69. — **H.** = *manžel*, der Gatte. Pass. — *H. domu.* Než kterýžby pán n. rytířský člověk měl v svém domě h-ře, tehdy ten h. na jeho místě to činiti má. Pr. 1861. str. 26.

Hospodaření, n., das Wirthschaften, Haushalten. Jg. H-ním se zanášeti. Pláč. H. *v čem, o čem.* Nz. Oběh způsobu v h. J. tr.

Hospodáříček, a, hospodářiček, čka, m. = malý hospodář. — **H.** = *hospodářský bůžek, skřítek, křístek*, šotek, plivník, der Hausgeist, Hausgott. Jg., Č. Má hospodáříčka = vede se mu velmi dobře. Vz Štěstí. Č. — **H.**, *brouk, umrlčí hodiny*, die Todtenuhr. Jg. — **H.**, znbaté pacholc na svícnu, na něž se zbytky svíček nastrkují a pálí, der Lichtknecht, Sparer, Lichtstecher. — Jg.

Hospodařiti, 3. pl., -ří, -dař, -daře (ic), il, en, ení, hospodařívati, dům spravovati, haushalten; hospodářství vésti, wirthschaften; sparen; nakládati s čím, schalten. Jg. — **abs.** Hospodař, jakobys byl věčně živ a modli se, jakobys měl každý den zemřiti. Vz Řemen, Šetrnosť. Lb. Ten tam bude h. (zle). Jg. — **kde.** Již 10 let na tom statku hospodařím. Jg. Neuči-li se na cizím h., musí bídu, nouzi, hlad a žížeň trpěti. Rým. — **jak.** H-ří zle; od desíti k pěti; kde je, aby nebylo. Vz Marnotratný. Č., Jg., Sk. Brz jmění h. počal. Us. — **s čím.** Zle s penězi hospodařil. Jg. S biskupy židovskými nenáležitě hospodařil (nakládal). Plk. — **jak dlouho.** Do své smrti na tom statku s bratrem hospodařil. — **pro koho:** pro děti. Po bratru svém za jeho nedospělé děti hospodařil pilně, aby jich jmění rozmnožil. — **adv.** Zle tam hospodaří (zle si počíná). Jg.

Hospodářka, y, f. = hospodyně. Jg.

Hospodárně, hospodářsky, wirthschaftlich, sparsam. D.

Hospodárnosť, i, f., šetrnosť. Přivykej h-sti z mladu, nepoznáš bídy z hladu. Pk. Die Wirthschaftlichkeit, Häuslichkeit, Haushältigkeit, Wirthlichkeit. Jg.

Hospodárný, *hospodářný* = hospodářský, schránlivý, wirthlich, wirthschaftlich, häuslich, haushälterisch. Jg. H. sedlák. Kram. Na hospodářné buď laskav. V. — **H.** = *hostinský*, gastwirthlich. Jg. — **komu:** pocestným. Hus.

Hospodářský, -sky. *K hospodáři se vztahující*, Wirth-, dem Hauswirth zuständig, ökonomisch. Jg. H. dohledání. Jg. — **H.**, *k hospodářství se vztahující*, landwirthschaftlich. Landwirthschafts-, Wirthschafts-. Jg. H. nástroj, příruční kniha, řád, bůh (hospodářík), nauka, umění, úřad, správce, stavení, Jg., V., nářadí, účet, J. tr., kalendář, mapa, společnosť, spolek, jednota, rada, úředník, písař, pravidlo, soustava, náčiní, stroj, průmysl, škola, rozvaha, výsledek, potřeba, popis (inventář), sloupec, ztráta. Sp. Stran hospodářských **přísloví** vz: Blativý, Bouřka, Brázda, Březen, Déšť, Duben, Duch, Havel, Hnojiti, Hnůj, Hřib, Hrob, Hromnice, Jakub, Jan, Jiří, Kateřina, Kráva, Lucie, Máj, Markyta, Martin, Matěj, Mikuláš, Pes, Plce, Pole, Půst, Řehoř, Říjen, Roj, Rok, Ryba, Sedlák, Seno, Seti, Slánský, Srpen, Stoklasa, Štěpnice, Úl, Vánoce, Vlnice, Víno, Vrabec. — **H.** = *šetrný*, wirthschaftlich, haushälterisch, sparsam. Jg. H. kamna. Sparofen. Us. Po hospodářsku hospodařiti. L. — **H.**, ého, m., správce hospodářství, Wirthschaftsverwalter. D.

Hospodářství, í, n., hospodářstvíčko, a, n. — **H.** = *řád, správa domu*, die Hauswirthschaft, Haushaltung, Oekonomie, Wirthschaft, das Hauswesen. Jg. H. chatrné, chudičké. Kde pán sám do koutů nahlédá, tu h. dobře stojí. V. H. se učiti. Plk. To jest pěkné h.! (ironicky). H. provozovati (hospodařiti). D. H. vésti (hospodařiti). Sp. Náklady na h., užitek, účet z h. Sp. Kde se žena mnoho nehojí, tuť h. zle stojí. Prov. H. s hotovými penězi. Sp. Máš-li více ztrávit než-li vyzískáno, běda tobě, h. pochováno. Vz Šetrnosť. Lb. — **H.** *polní, rolnictví*, die Land-, Feldwirthschaft. Jg. H. vésti, spravovati, říditi, opatrovati, ostarati. Er., V. H. polní provozovati. Sp. H. dvoj-, troj-, čtverstranné, střídné n. střídavé, čtverstranné neb čtverotřídné, třípolní n. trojpolní, trojdílné, souvislé, svobodné. Sp. H. začíti. V. Vápno užitek má při h. Koll. H. držeti na gruntu, Grund bewirthschaften. Us. Na svém h. býti. K. Rž. 45. Užitky z h., Wirthschaftserträgniss. — **H.** *luční* (Wiesenkultur). Nz. — **H.** *lesní* (Waldwirthschaft). H. kmenné, pařezné, Um. les., lesní skákavé (der deutsche Schlag). Rk. — **H.** *vojenské*, die Kriegsökonomie. — **H.** *domovní* = domácí potřeby, svršky, nábytek, das Hausgeräth. V. — **H.** = *šetrnosť, hospodárnosť*, die Wirthschaftlichkeit. Jg., D. V tom domě je veliké nehospodářství (plýtvají; nešetří ničeho). Us. — Vz Dům a stran **přísloví:** Chlap, Kohoutek, Kolo, Kozka, Krajíc, Kůň, Měšec, Pečeně, Peníze, Řemen, Sokol, Svíčka.

Hospodařovati = hospodařiti. V.

Hospodářův, ova, ovo, des Hauswirths. Us.

Hospodaryně, ě, f. = hospodyně. Na Slov.

Hospodin, a, m., *pán*, der Herr. Slavomil jim přikázal, aby ho hospodinem t. j. pánem nejmenovali, nýbrž knížetem kraje Kouřimského. Háj. — **H.** = *hospodář*, Wirth. Rohn. — **H.** = *jméno boží*, Gott der Herr. H. zástupů. Kom. Spravedlivý hospodina hněv. Har.

Hospodinův, ova, ovo, des Herrn. — **H.** = *boží*. Br.

Hospodka, hospůdka, y, f., malá hospoda, eine kleine Herberge. Aqu.

Hospodně = jako gospod, hospodář, pán něco dělati. Výb. I.

Hospodní = *panský*, Herrn-. H. milosť. Výb. I. — **H.**, *k hospodě se vztahující*, Wirthshaus-. Jg.

Hospodník, a, m., piják, Trunkenbold. Us. Dch.

Hospodný = hospodský, Herberg-. Jg. — **H.,** ého, a, m., der Wirth.

Hospodné, ého. n., plat z hospody, Geld für die Herberge. Berg.

Hospodovati = hospodou býti, einkehren. Bib. — 2. Po hospodách se válčti, in Schenken stecken. Plk.

Hospodský, Wirthshaus-. H. stavení, živnosť, právo. Jg. — **H.,** *kdo rád hospodu dává*, gastwirthlich. Proch. — **H.,** ého, m., kdo hospodu drží. Gastwirth, Gastgeber. H. natahuje. D. Když h. na křídu dává, tu mnohý skáče; ale maje platiti, ošívá se a pláče. Pk. Veselý h. si svůj smích a smutný své slzy od hostů zaplatiť dá. Hnš. — *Hospodská*, é, f. Die „Nová". Die Schenkin, Wirthin. Jg.

Hospodyně, ě, na Mor. hospodyň; hospodyňka, y, f., která dům spravuje, die Wirthschafterin, Wirthin, Hausmutter, -frau, Gattin, Jg.; hospodu, stravu dává, die Kostfrau; h. = která šetrně dům spravuje, eine gute Wirthin. Jg. Stran gt. pl. vz -yně. Ve smyslu ‚manželka' často v Pass. To je dobrá h. Us. Poklid jeví hospodyňku (neřád sviňku). Korunk. S hospodyněmi od sviňské brány cech mívá (je špindíra nešvarná). Č. Šikovná h. polévku z vody čisté připálí na tři prsty. Sk. — **H.** *boží* = 1. sv. Martha; 2. selka, která samostatně statek spravuje (mocná h.); 3. die Wirthschafterin. Gl. 69.

Hospodyniti, 3. pl. -ní, il, ění, wirthschaften. — **kde.** Proto že v tom domě hospodynila. Br.

Hospodyňka, y, f., vz Hospodyně.

Hospodyňský, dobře hospodynící, haushälterisch. Jg. H. žena, V., manželka. Sych.

Hospodyňství, í, hospodyňstvo, a, n., hospodynění, Hauswirthschaft (der Frauen). Z mládí hospodyňstvu zvykati. V. K hospodyňství pilně je veď. Lom., D. Hospodářství domácí jest více hospodyňství a náleží více ženským. Puch.

Hospůdka, vz Hospoda.

Hosslowitz, Oslňovice u Vranova na Mor.

Hosť, m., hostь, goth. gasts, lat. hostis, Gast (sr. řec. γαστήρ). ze skr. ghas = jísti; sr. hostina, hostiti. — *Strč. skloňování*: Sg. 1. hosť, 2. -i, -ě, 3. -i, 4. hosť, -ě, 5. -i, 6. -i, 7. -em (ěm); pl. 1. -ie (é), 2. -í (óv), 3. -em, 4. -í, 5. -ie (é), 6. -ech (ich), 7. -mi. Kt. **Slovo toto skloňuje se nyní polyklitícky** dle tří vzorcův: *Kosť, muž* a *páv*: sg. 1. hosť, host; 2. -i, -ě, -a; 3. -i, -u (ovi); 4. hosť, -ě, -a; 5. -i, e; 6. -i, -u (ovi); 7. -ěm, -em; pl. 1. -i, -é; 2. -í, -ův; 3. -em, -ům; 4. -i, -ě, -y; 5. -i, -é; 6. -ech, -ich; 7. -mi, -i, -y. Obecná mluva česká skloňuje ‚hosť' podlé ‚Páv'; ale skloňování dle ‚Kosť a Muž' má přednosť, jakož i na Moravě vůbec skloňují. (Brt.) H. přešlo od kmenů na *-i* (Kosť) ku kmenům na *-a* měkkým (Muž) n. tvrdým (Páv). Gb. Uved. do ml. str. 38. — **H.** = **příchozí, cizí, cizinec,** ein Fremder, Ausländer, Gast. Host slove, ktož jest člověk z panství některého knížete, kteréž není poddáno knížeti našemu. Opět země rozdílné činí hostě, ale ne kraj: protož znamenaj každého člověka býti hostem u nás, kterýž v jiné zemi než v naší obydlé má a sídlo nebo rozdělení jedné země od druhé činí hostě, ale ne panství. Brikc. Hostem byl 1. dle starého brněnského městského práva každý, kdo nebyl na Moravě neho v opavském vévodství zrozen. 2. Dle čes. městského práva *a)* kdo nebyl poddaným čes. krále; *b)* kdo nebyl v Čechách zrozen. 3. Cizinec, peregrinus, zvl. cizí kupec. Hosté n. kteří nejsou usedlí v zemi. 4. Jinému pánu poddaný. Vz více v Gl. str. 69. Host do domu, Bůh do domu; Staročeská byla ctnosť, rád byl viděn v domě host; Dobrý h. vždy hospodáři vítán; Hosta chlebem, solí, nezdvořáka holí (odbývej). Č. Každý je na světě hostem. Er. P. 514. Více zpozoruje h. v cizím domě za hodinu než hospodář za rok. Č. Jakého vzácného hostě pan vladař očekávati ráčil. Břez. — *Hostem v něčem býti* (ne doma, nepovědomým). Novotný v světě host. Kom. — **H.** = kdo u druhého pije, jí, užívá; **hodovník.** Der Gast zu Tische. V. Hosti zváti a ctíti. V. Často na hostech bývati (hosti mívati). D. Jsme ustavičně na hostech. Us. Bude-li možná se uprázdniti, hostem Vaším budu. Sych. H. bez rozmluvy za bečku stojí. Jg. Nevaď se s čeledí, když v domě h. sedí; Při hostech lepší jest za tolar škody, než za haléř hanby; Neohryzuj kostí, nech něco i pro hosti; Kdo v dluhy zabředí, nebývá bez hostí; Kdo vína lituje, ten hosti nečastuje; Krása bez příjemnosti nepřivábí mnoho hostí; Věrná láska nezbytný h.; k vůli hostu konec postu; Řídká návštěva vzácný host; Sám sedím, ač tu hostí dosť, s neznámými jaká veselosť. Pk. H. s hříchem toliko a zubami (m. zuby) hoden seděti jest s oslami (m. osly). L. Mnoho hostí, málo jísti. Jg., Č., Lh. (Vz Nuzný). Nezvané hosti pod stůl sázejí (za pec sázívají, na Slov.); Šaty na hostech trhati (příliš pobízeti k jídlu; na Slov.); Nebývej tu hostem, kde pleš (kněz) a vrkoč (žena) vládne mostem; Nezvaní hosti nebývají vzácni; Na hody nezvaný (host) bývá u dveří častován. Č. Nevolaný h. má miesto za dverami. Mt. S. V hostech veselo, ale doma lépe; Zvi méně hostí, bude chleba dosti. Pk. Hosti se scházejí, bude musika (když se na jednom místě více známých sejde). Lh. Vz Pečený. — **H., kdo hostě, hosti přijímá,** Gastwirth, Gastfreund. Pojď hosti, připrav na stůl a máš-li co před rukama, dej mi jísti. D. — **H., přijatý v cizím domě** a bavící se tam přes nějaký čas či za záplatu či darmo. Der Gast. Jg. Hosti míti, ctíti; kdež hosti chovají a víno dávají; štědře a ochotně k hostem se míti. V. Někde h-em býti. Ben. V. Anděly za hostě přijímali. Br. Hostě vítati. Háj. K hostem přívětivý. D. Hostem státi u někoho (hospodou přes čas). Není třeba hostem býti u přítele (jako doma slušno býti). Přišel hostem v dům jeho; Zima zlý host. Jg. Kdo má peněz dosti, vítej milý hosti. Rým. Neznámosť jest nevděčný h. Ženská milosť je jako host, panská přízeň též jako sen; růžový květ, to trě jde zpět. H. častý a dlouhý brzo se přikří. Jg. Host a ryba třetího dne páchne (tuchne). Č., L. H. prázdný málo vzácný. Č. Když h.

nejmilejší, nech se dále bere; Nepleť se hosti v hospodářovy věci, své měj na péči; Hosť se mrzí na hostě a hospodář na oba; Před hostem ženy nechval, čeládkou se nechlub, koněm se nehonos; Když h. se ráno na cestu chystá, o nocleh se domlouvá; Buď hostem dotud, dokud svatba trvá; Hosté pozváni, postele ustlány; Nebuď pro hosta zásoben, ale buď mu rád; Nebudou-li hosti hrdi, nebude dům těsen. Pk. Vz Rb. str. 266. — **H.** *boží*, *Páně* = hrom, blesk, der Blitz. Šm. — **H.** = *ženská čmýra*, Menstruation. Mám hosti. Přišli hosti. Us.

Hostajenství, n., zastr., Gastfreundschaft. Tkadl.

Hostajnosť, i, f., zastr. Gastfreundschaft. Jg.

Hostajnov, a, m., hora blíže Přerova. Hostajnov jej imě (jest jí jméno). Rkk. 45. Vz Hostín.

Hostajný, *hostinský*, *přívětivý*, gastfreundlich. S ním hostajnie bydliti. Tkad. — **H.** = *lhostejný*, *rozmařilý*, *měkký*, zart, weich. Ctib. — Jg.

Hosták, a, m., člověk cizí, po světě, hlavně za obchodem pracující, kupec. St. skl., Výb. I. Der Fremde, namentlich der fremde Kaufmann. Cf. Host.

Hostašov, Nová Ves, Ostášová na Mor.

Hostaven = ostaven, *h* je přídech. Výb. I.

Hostcový, hostce se týkající. Fluss-, Gl. 70., rheumatisch. H. bolesť, Gliederweh. Ja.

Hostec, hustec, tce, m., rheuma, der stockende Fluss im Körper, Jg., Rheuma, Rheumatismus. Rozličné flusy, jimž pospolitý (obecný) lid hostce říká. Tys. H. pravý, nepravý (rheumatismus verus, spurius). Ja. Zimnice z hostce (nátcha), Flussfieber. Jg. — **H.** = summa neduhů nejistého původu. H. se pohnul, vydal (vyraženina); h. přišel, přenesl se mi z ruky do nohy. H. se začítuje (zaříkává). Na Slov. — **H.**, nějaké *býlí*. Na Slov.

Hostečný, hostec mající, rheumatisch. Plk. H. zimnice. Flussfieber. Rostl.

Hostěhrad, u, pl., Fischerhäusel u Znojma.

Hostěhradice, ic, pl., Hosterlitz u Znojma.

Hostek, tka, m., malý host.

Hostění, n. H. koho. Die Bewirthung.

Hostenský, Wirth-, Gast-. Žák. sv. Ben.

Hosterlitz, Hostěhradice u Krumlova na Mor. — **H.**, Hostice u Šumperka na Mor.

Hostí, i, f., *hosť*, *ženská*, der weibliche Gast. St. skl., Leg. — **H.**, *cizí*, eine Fremde. Po řeči tvé znáti, že jsi hostí. Pass. — **H.** = *nepřítelkyně*, eine Feindin. Lenosť je zdraví tvého hostí. St. skl. — Vz Hosť.

Hostibijce, e, m., Gastmörder. Jg.

Hostibijstvo, -bojstvo, a, n., der Gastmord. Jg.

Hostice, f., místo na Mor.

Hostič, e, m. = hostitel. Rk.

Hostie, e, f., z lat. hostia, oplatek posvěcený. Hostie. D.

Hostík, a, m., žvástal, Plauderer. St. skl.

Hostili-us, a, m., král římský.

Hostimil, a, m., Gastfreund. Sych.

Hostimilný, gastfrei. Rk.

1. **Hostín**, lépe Hostýn, Hostajnov, a, m., hora s kostelem na Moravě u Přerova (blíže Bystřice), kde Češi a Moravané Tatary porazili. Vz více v Rkk., S. N. III. 902.

2. **Hostín**, vz Hostinné.

3. **Hostín**, a, m., Hösting místo na Znojemsku. — Jg.

Hostina, hostinka, y, f., *hody*, *přátelské posezení*, Gastmal, Gasterei, Mal, Traktament. Jg. Na h-nu, v h-nu zváti, jíti; na h-ně býti (na hostech); po h-ně jíti (na h-nu jíti). Ros. H-nu strojiti (dávati). D. Nákladné h-ny. Sych. K hostině pozvati. Kom. H. dlouho na noc trvala. Jv. Kde samá h., tam nedaleko hlady. Pk. — **H.** = *posvícení*, Kirchweih, na Slov. — **H.**, *býti kde jako hosť*, der Aufenthalt als Gast. Jg. Tři dni h-nou zůstali. Žák. sv. Ben. H-nou kde býti. Šm. — **H.** = *cesta*, *pouť*, *bavení za hranicí*, die Reise, die Fremde. Jg. Odjeti v h-nu. L. — **H.**, *hostinné zboží*, Gastgut. Pr. pr.

Hostincový, Gasthaus-.

Hostinec, nce, m., *hospoda*, *krčma*, Gasthaus, -hof, Einkehrhaus, eine Schenke. Jg. H. u bílého lva, u modré hvězdy, u černého koně atd. Us. H. zájezdný, Einkehrhaus. Rk. Do h-ce zajeti; v h-ci býti, bydleti, se zdržovati, někoho hledati, slézti, jísti, se stravovati. Us. — **H.**, *hostinský pokoj*, *jizba*. Gastzimmer. D.

Hösting, Hostín, Hostim u Budějovic na Mor.

Hostinice, e, f., hostěnice = *světnice*, kde se hosti přechovávají, jedí n. spějí, ložnice, V., hostinský pokoj, Schlafkammer, Gastzimmer. Sych. — **H.** = *hostinský dům*, *hospoda*, Gasthaus. St. skl. — Jg.

Hostinkář, e, m., rád hostící, der gern gastirt. Jg. — **H.**, kdo rád na hostinách bývá, Schmauser. Plk.

Hostinné, ého, n.; *Hostinný*, ého, m.; Hostinné, ého, f. (dle „Nový"); něm. Arnau, mě. v Čech. v kraji jičín. Vz více v S. N. III. str. 901. — **Hostinné**, n., daň placená od cizích kupců. Gl. 70.

Hostinnosť, i, f., Gastfreundschaft. Jg.

Hostinný. **H.**, *pro hosti*, *hostinský*. Gast-. H. dům, jizba (hostinice), právo, slovo (cizí), víno. Jg. — **H.** přítel, u kterého hostinou (hospodou) stávám n. on u mne. Der Gastfreund. L. — H., kdo rád hostí, gastfrei. Jg. Kdež jsi nejvíc po hostinu (dativ, vz Po), ať se tvoji k tobě vinú. Výb. I. 887. — Hostinné dědiny, Zinsäcker. Vz Gl. 70.

Hostinský, -sky, po -sku, *od hostí*, *pro hosti*, Gast-. H. dům (hospoda), V., kůň, Gel., právo, V., pokoj, Jg., kuchyně, Us., pocta (dar), Kom., Jupiter. Jg. — **H.** = *cizí hostinný*, fremd. H. zem, lid, řezník, svědek, kněz, učení, obyčej, pivo (přespolní). Jg. Brániti se svědky hostinskými. Brikc. H. kupectví (fremde Waare), pivo (das fremde Bier). Gl. 71. — **H.** = *rád hostící*, gastfrei. D., Plk. — Jg. *Po h-sku* někde hráti, zpívati. Šm.

Hostinství, í, hostinstvo, a, n., bytí hostinské, chování koho za hosta. Gastfreiheit. Jg. Vypovídám ti hostinství. V. H-ství milovný. Sych. Panuje tam dostatek s h-stvím. Puch. — **H.** = cizosť. Jg.

Hostirád, a, m., Gastfreund. Rk.

Hostitel, e, m., pl. -lé, hostící, Gastgeber, -wirth. Jg. — **Hostitelka**, y, f., hostitelkyně, Gastgeberin. Omyl. 27.

Hostitelna, y, f., die Herberge. Deh.

Hostitelný, gastfreundlich. Krok.

Hostiti, 3. pl. -sti, il, štěn n. stěn, ění; hostívati = někoho častovati, bewirthen; hostem býti, zur Herberge sein, herbergen; **se** = stěhovati se, wegziehen. Jg. — **abs.** On tam dlouho hostil (hostem byl). Kom. — **koho (kde):** ďábly u sebe. Kom. Dobre ho hostili: kyjom kyjovali, polenom mastili. Mt. S. — **kde.** On nyní ve tvém srdci hostí (hostem je). L. — **se kde.** Bídy se hostí v stavu manželském. Žalans. U nás se hřích hostí. Plk. — **se.** Že se již tu dlouho hostil (hostem byl). Br. Jeden se hostí, druhý postí. Vz Bohactví. Lb. — **se odkud: z** města, V., ze země (vystěhovati se). Zříz. z 1564. Všecko zlé ať se **od** nás hostí. Plk. — **se koho.** Nešťastný, kdo se Boha hostí (vzdaluje). Jg. — **se s kým.** Šm.

Hostivec, vce, m., der Zinsbauer. Gl. 71.

Hostivice, vic, pl., ves u Prahy. Dle jiných: Hostivice, e, f. — *Hostivický.*

Hostivít, a, m. = hostirád. Rk.

Hostka, y, f., *hostkyně*, Gastfreundin. Krok. — **H.**, Hoška, y, f., městečko, Gastdorf. Trefil Mělníkem v Hošku, až se Roudnice zatřásla. Prov., Jg.

Hostkovice, pl., dle Budějovice, místo v Jihlavště.

Hostnice, e, f., Gastsaal, -zimmer; Restauration. Rk.

Hostník, a, m., Gastgeber. Rk. Vz Hostitel. —

Hostokryje, pl., f., jméno místa. Mus.

Hostouň, ě, f., ves v pražském kraji. — *Hostouňský.*

Hostovati = hostiti, bewirthen. Kinsk.

Hostroha zastr. = ostruha. Troj.

Hostýn. Vz Hostín.

Hošák, a, m., Bursch; Stutzer. Rk.

Hošek, hošíček, vz Hoch.

Hošík, vz Hoch.

Hoška, vz Hostka.

Hot, vz Čihý.

Hotař, e, m., hlídač polní n. vinohradský. Der Feld- o. Weinbergshüter. Půh. Ol. 1105. (Gl. 71).

Hotart, a, m. = Gothard. Gl. 71.

Hotel, fr., (otel), panský dům, dvůr; hostinec. Rk.

Hotov, vz Hotový.

Hotovák, a, m., kdo pomáhá plaviti, ein gemietheter Ruderknecht. Jg.

Hotovati = hotoviti, fertig machen, bereiten. — **co:** cestu. Ps. ms. — **co komu:** dar. Plk. Komuž já ubohá ten věnek hotuju? Mor. P. — **se na co:** St., na vsie. Rkk. 22.

Hotově = *neváhavě, ochotně*, v hotovosti. Kat. 3420. Fertig, Bereitwillig. Jg. H. sloužiti, V., něčeho někomu poskýtati. Kom. H. a snažně něco činiti. Kram. Vz Hotový.

Hotovec, vce, m., ein Kapitalist. Us., Jg. — **H.** = broskev. Jg.

Hotovenství, í, n. = *služba*, die Diensttertigkeit. Výb. I. H. naše se vší přízní napřed. Arch. IV. 341. — **H.**, *spižírna*, Vorrathskammer. Ps. ms.

Hotovičký, ganz fertig. Jg.

Hotovina, y, f., Vorrath. Rk.

Hotovitel, e, m., Verfertiger, Erzeuger, Macher. H. nebo zhotovovatel mužského oděvu = mužský krejčí (na tabulích; **ne:** zhotovitel, poněvadž děj trvá, se opakuje).

Hotoviti, 3. pl. -ví, hotov, -tově (íc), il, en, ení; hotovívati = strojiti, chystati, zubereiten, bereiten, fertigen, anschicken, verfertigen. Jg. — **co:** knihy. Kom., jídla. Jg. — **se k čemu:** k válce, Jg., k utíkání, V., k duchovnímu stavu, Apol., se k smrti. Plk. Kdo chce pokoji, hotov se k boji. Pr. — **se proti komu s čím.** Tak aby on věděl proti nim se s obvodem h. Ms. 1631.

Hotovizna, y, hotovizeň, zně, f., na vých. Mor. **H.** = zásoba, Vorrath; hotové peníze, Barschaft, bares Geld. Ros. H-znou platiti; mnoho peněz v h-zně zanechal. L.

Hotovo, adv. Na hotově, po hotově = u ruky, připravený, in Bereitschaft, bereit, fertig. Jg. Všecko na hotově má. Br. Jste-li s večeří na hotově. Klat. Já budu na h-vě. Klat. Se vším na h-vě byli. Pref. Dáno mu tisíc zlatých na hotově (na hotovosti). V. Po hotově býti; něco po h-vě míti. D. Vše stojí poho-vě. Kram. Nebezpečenství na hotově jest. Prov. Na hotovo sednouti (sednouti si k jídlu). Rk., Jg. Vz Příslovka, Krátce (na krátce).

Hotovosť, i, f., *připravenosť*, Fertigkeit, Bereitwilligkeit, Bereitschaft. H. do sněmu. Apol. H. k boji (Schlagfähigkeit). Čsk. H. v kasárnách (Bereitschaftsdienst, Kasernbereitschaft). Čsk. H. přísná. Čsk. Král vida jejich h. Troj. H. mysli. Th. H. **k** něčemu. Rk. — **H.** = *hotové peníze, hotovizna*, die Barschaft. Má na h-sti 1000 zlatých. Us. Kolik máte peněz na h-sti? Sych. Nemá mnoho na h-sti. Sych. Zůstala mu malá h. v rukou. Zanechal na h-sti 100 zl. Us. Jg. Kauce činí 1000 zl. v h-sti. Ml. Výdaj (vydání) na h-sti; jistina v h-sti; prostředky v h-sti. Šp. — **H.** *veřejná* = *vojsko k ochraně vlasti hotové*, Landesaufstand, Aufbot, Landwehr. Jg., zemská, Landsturm (v Tyrolsku, Uhřích a Vorarlberku). Čsk., J. tr. Veřejná h. pro ochranu vlasti aby nařízena byla. V. H-stí hnouti. Act. Ferd. I. Veřejnou h. proti nepříteli nařkliti; v hotovosti býti. Tamtéž. V čas války veřejnou h. zříditi. Ml. — **H.** = *zápisy činží*, Zinsregister, Urbarienliste. Zlob. —

Hotový; hotov, a, o; hotově: = *přistrojený, připravený, přichystaný*, bereit, fertig. Hotovi vsici nohu v krok i ruku v braň. Rkk. 11. Buď hotov, půjdeme. Ros. Hotového jsou vtipu. Jel. Hotové ruky býti. V. — **čím v co.** Hotovi nohou v krok. Us. — **na čem.** Hotov pěšky i na koni (na vše připraven; Vz Odhodlaný. Lb.). Č. — **s čím.** Hotovi jsouce se svou braní, toliko počátku očekávajíce. Háj. — **k čemu:** k boji, V., k službě, St. skl. V. 5., k seči, Alx. 1143., 1116., k smrti. Výh. II. 2. Hotov k tažení, D., k odplavení. D. H. k ráně, k odchodu. Us. Hotovi jsouce každému k jeho potřebě vždycky. O. z D. Aby tím hotovější byli k dílu. Pr. — St. kn. šest. 25. — **na co:** na cestu. Jg. Lid musí s pány hotov býti na vojnu. Chč. 415. — **s inft.** Hotovi jsouce oba potýkati se. Br. Jsem hotov slyšeti. Br.

Jsem hotov psáti. Us. Jsem hotov života vynaložiti. Br. I hotovi zaň umříti. Výh. II. 9. (Pass.). Jsem hotov to učiniti. Ros. — **H.** = *způsobný, cvičený*, fertig, geübt. — **v čem.** Žena v zaklínání hotová. Háj. — **H.** = *dokončený*, beendigt, fertig. H. práce. Opis je již hotov. Šaty jsou již hotovy. — **H.** = *celý, docela*. H. paní, eine gemachte Frau, Jg., žebrák, D., blázen, lež. On je hotový muž. — **H.** = *co před rukama je, na snadě* (učiněné), bei der Hand, bereit, fertig. Smrť hotova, když lékař hloupý. Jg. Hotové zdraví, kdo chorobu poví. L. Přílišná štědrota, hotová žebrota (chudoba). Neštěstí vždy hotovo. Učiň se ovcí a vlci hotovi. Č. U blázna kord, u ženy pláč, u psa moč, to když chtí, hned jest hotovo. Líná ruka, hotové neštěstí. Jg. — **komu, k čemu.** Božská dobrota hotova jest těm, jenž jí hledají. V. Ten jazyk byl nám k psaní a k mluvení hotov. Ottersd. — **H.** = *sklonný něco dělati, rozmyšlený* (bystrý, V.), bereit, geneigt, entschlossen, gefasst, erbietig. D., Jg. — **k čemu.** Hotov k uškození, k zlému, D., k službě. V., Kom. Jsem k jeho službám hotov. Us. Hotov k hněvu. Troj. — **s inft.** Jest hotov věřiti lži, snům. Chč. 638. K ničemuž jinému hotovi nebyli než praviti nebo slyšeti něco nového. Br. — **komu čím.** Víte, že jest hotov každému svou milostí kromě nás. Solf. — **Hotové** *peníze* = přichystané ku placení, po hotově ležící. Za peníze hotové (vyčtené) něco koupiti. V. Hotovými zaplatiti, V., platiti. Arch. I. 149. Vyplatil jej hotovými (i. e. penězi). Brt. Míti hotové peníze. V. Mnoho peněz hotových míti. V. Pět set zlatých měli na hotových. Sych. Z hotového živ býti. D. Nedá ten jináč, než za hotově. Č. Hotovými platiti (bíti buď rukou, buď jazykem. Odsekne, odmlnví na místě. Vz Váda, Trest). Č. Placení hotovými. Šp., J. tr. Ústav z hotového vydržovati. Něco prodati, poslati *proti hotovým penězům, lépe:* za hotové. Bs., Jv. Vz Proti. — **H.,** *subst.*: Přišel k hotovému. Us. — *My jsme spolu hotovi*, quitt. — Budu s ním brzy hotov, **šp. prý** m.: brzo ho spravím; někdy také: s někoho býti. **Ale** máme: Vždyť hotov budu s svů sběří. Smil Flaška. Výb. I. 870. Na Mor. frase té se neužívá, říká se: Brzo ho vypořádám, brzo se s ním spořádám. Brt.

Hottentotti, ův, m., obyvatelé jižního cípu Afriky. — 2. Surovi, nevzdělaní lidé. Rk.

Hotzendorf, Hoclavice u N. Jičína na Mor. —

Hotzenplotz, Osoblaha v Slez.

Hou! Volání na krávy. Hou krávy, hou! — Hou, hou, krávy jdou! Us. Hou, hou, krávy jdou, pod zelenou jahodou. Mřk.

Houba, y, (zastar. a na Slov. huba), f., gt. pl. hub, dat. hubám, lok. hubách, instr. hubami. Instr. sg. houbou, **ne:** hubou. Vz ou, Skracování samohlásek. Hubka, y, hubice, e, hubička, y, f., der Schwamm. Mnohé houby skládají se z kloboukn (Hut) a třeně n. hloubku (Stiel). Vz Klobouk. Cl. H. malá, vláknovitá slove: plíseň. H. zemská. V. H. jedlá, nejedlá, jedovatá, domácí (v domě na vlhkých místech, dřevokaz), Pt., dřevnatá, dužnatá, z vláken složitá, Cl., koňská, maltská, minerální, modřínová n. skřivánčí, mycí, na vozy, pepřová, platinová, růžová, toaletní, voštěná, vrbová, pálená, k tabulkám, Kh.; zápalná (Feuerschwamm), Pt., lazební (suchá, dírkovitá, vodu do sebe pijící, k vytírání, hubice, okatice), V., dubová (dubovka, kutrč), březová, liští, bezová, listová, kravské houby (jmenují se tak vůbec všecky houby neznámé. Us.), jelení, vodní n. mořská (vz Prvoci), v ústech (houby, hubky, plíseň v hubě, moučnice), Jg., Lk., žlravá. Cn. Houby ze země vyrostají. V. Zlých hub se najedl. Čern. Řídký jako houba. V. Naplnili houbu octem. Br. Na houby jíti, houby řezati, krájeti, sušiti. Omáčka z hub. H. vařené, smažené. Houby: dubáky, holoubky, hromaždinky, hlavičky, hřiby, kozáky, kozí brady, kuřátka, královky, křapáky, májůvky, máselníky, mléče, mléčňáky, muchomůrky, modráky, osičáky, prašníky, pýchavky, ryzky n. hryzky n. hryzce, siňáky, smrhy n. smrže, špičky, václavky, klouzky atd. — **Houby:** 1. *rezy*, 2. *plísně*, 3. *tvrdohouby*, 4. *břichatky*, 5. *rouškonosné* (které lid zvláště houbami jmenuje). S. N. Ví jméno hubám (je chytrák). Vz Chytrý. Č. O hubách mluviti a o slívách odpovídati. V. Třeba znáti houby, kdo chce hřiby sbírati. Jg. Děkuji za houby, mám doma ryzce (něco lepšího). L. Holenku; ještěs houby pásl (i. e. nebyls na světě) a já již o tom pracoval. Jg. Tys ještě kdes houby pásl, když já to věděl. Vz Nedospělý. Č. Ještěs ty houby pásl (sbíral, hledal. Vz Dávno). Č. Houby brabati (zaháleti). Č. Čím více hub roste, tím tužší zima naroste. Č. Bláznivých hub se najedl. Vz Blázen. Č. Houby s octem dostaneš (nic). Jg. Houby víš (nic). Č. Houby mi jest do vašich starostí (nic). Sych. Houby dostal (nic). Č. Houby mi do toho. Vz Nic. Č. *(Houby* zdá se že jest v takových rčeních eufemismem za triviální negaci *„hovno"*. Srv. Na mou kuši = duši. Brt.). Někdo má rád houby, jiný holuby. Vz Chuť. Otec jest na hubách (stává v starých matrikách při jménech nemanželských dětí. U Humpolce). Sř. Sv. Prokop houby rozkop. Hrš. Více se vyhýbej houbě než nebezpečenství (jsouť mnohé škodlivy). Km. — **H.,** *polyp*, zbytné maso, vyrostlina z vnitřního údu, začátek její slove kořen, der Polyp. Ja. Houby na chřtánu u dobytka (housenky, žába, hrdelnice, podjed, štětky, murní pryskýř), Maulseuche, Zungenkrebs. Ja.

Houban, u, m., pilzsaueres Salz. Chym

Houbatý, schwammig. Rk.

Houbenec, nce, m., Hundsruthe, rostl.

Houbice, e, f., nejkratší dělo, die Haubitze. Vz Dělo, sr. Houfnice. — **H**, opice (o opilém), Rausch. Us.

Houbnatosť = hubnatosť. Jg.

Houbnatý = hubnatý. Jg.

Houbohryz, a, m., agyrtes, hmyz. Krok.

Houboch, u, m., z něm. Hauptwache, **šp.** m. hlavní stráž.

Houbokam, u, m., Schwammstein. Rk.

Houboplod, u, m., feronia, rostl.

Houbor, u, m., Lärm; Rumor, Gepolter.

Houborek, rku, m. = úborek. V Klat.

Houborylka, y, f., endomychus, hmyz. Krok.

Houbovatý, houbovitý, m. hubovatý, vz ou. Schwammig, schwammartig. H. kosti v nose. Plk. ll. dřiví. Rostl. H. bradavičky na jazyku. Presl.

Houbovec, vce, m. = houbokam.

Houbovina, y, f., hmota v hubách jsoucí, funginum. Rostl.

Houbovitý, schwamm-, pilzartig. Rk.

Houbovka, y, f., býložilec. Rostl.

Houbový, hubnatý, schwammig. D. — **H.**, co k hubám náleží. Schwamm-. H. pryskyřice. Rostl.

Houbožilec, lce, m., mycozoon, býložilec. Krok.

Houbucha, y, f., fungia, býložilec. Krok.

Houcati = bouchati, pochen. Na Mor.

Houdati se — smilniti, Unzucht treiben, zastr. *se s kým v čem.* Uhlídal Jana Červinky manželku, ihned se dal v láni, mluvil, že jsi arciduplkurva haldecká, že jsi v haldách houdala se s lotry. Svěd. 1570.

Houdek, dka, m., hudec, šumař, zvl. který na housličky, ochtábky hrá, Musikant, Violinspieler, Fiedler, geringerer Musikant. Us. u Plz. Jg. Mus. — *Houdek*, dku, m., nástroj hudební houslím podobný o 3 strunách. Jg.

Houderovati, o dřevu, kterého nelze dobře hoblovati. V Krkonš. Kb.

Houf, u, houfek, fku, houfec, fco, houfík, u, houfeček, čku, houfíček, čkn, m. **H.** = množství, stádo, zástup, hromada, halda, der Haufen, Ludel. D. H. lidu vojenského. Ros. H. valný (vojsko mezi předním a zadním vojem, der Gewalthaufen). Gl. 71. H. zbytný (záloha, die Reserve). Gl. 71. H. lidu pospolu. V. Houfem, v houfě. V. K starému, většímu houfu pospíchati (starým býti). V. K houfu starému (většímu) se odebrati (= umříti. Vz Smrt). Č., V. H. dobytka, ptákův, dříví (hranice); h. udělati; na jeden h. něco skládati. V. Po houfích, D.; h. jelenův. Us. Houfec čelní, Vortrab. Čsk. — **H.** *bílý*, 300 mučedníkův, jichž den 24. srpna. Gl. 71. — **H.** — *pista* u kola, die Radnabe. Us.

Houfec, fce, m., vz Houf. H. lidu. V.

Houfek, fku, m., vz Houf. Mus.

Houfenice — houfnice.

Houfně, hromadně, stádně, schar-, haufen-, truppenweise. H. vytáhli, se sběhli. V.

Houfní — obyčejný. Kb.

Houfnice, e, f., *houfenice* — *dřevěný prak*, nástroj válečný, jímž se kamení houfně házelo. Hölzerne Schleuder. *Později* — *nástroj válečný* mezi dělem a moždířem prostřední k házení granátův, die Haubitze. V. Z houfnic stříleti. Háj. Vz Dělo. Houfnice, dělo původu českého. Němci udělali z toho Haufenitz, Haubitz. Z houfnic metají, střílejí a házejí se granáty a brokové granáty č. šrapnely, brokové pušky, svítící koule. Vz S. N. III. str. 905.

Houfník, u, m., kroužek menší na houtě (na kole; vz Houf na konci). Der Ring an der Radnabe, Speichenring. D.

Houfný, hromadný, valný, häufig. Ros.

Houkati, hukati, houkávati; houknouti, knul n. kl, utí, hao, hu! schreien, heulen. Rk. Sova, hřivnáč, doupňák (divoký holub), volavka houká. Us. Opilý, myslivec houká. I v noci sedě slavík houká. Puch. — **na koho** = volati, rufen. Us. Ten si na mne houkl! Mřk. — **na koho odkud atd.** Skotáci na sebe **s** jednoho i s druhého vrchu houkali. Us. S nebe hrom houkal. Puch. Houkali na nás z kusů (stříleli); houkali z děl proti nepřiteli, do města. — **se** = boukati se, sich belaufen, ranzen (o sviních). Svině se houkají (boukají, řoukají). Na Mor. a místy i v Čech. Pořouknutá svině. Na Mor. Mřk.

Houkavý, heulend, schreiend. Vz Houkati. ll. holub. Ros.

Houlava, y, f., metelice sněhová, Schneegestöber. KB.

Houleti se — procházeti se, spazieren. Světoz.

Houlil, a, m. — hudlař, Pfuscher. Dch., Šp.

Houliti, il, en, ení, jasniti, vyjasniti, klären, heitern, ausheitern. Jg. — **se.** Nebe se houlí (se jasní). Us. — **co:** chléb (váleti, formen, wälgern). Rk. H. nůž = ztupiti na brousku. Us. H. co, také = kaziti, pfuschen. Jg.

Houně, ě (zastar. húně), huňka, hunečka, y, f., eine Kotze. V. Stran odvození vz Mz. 33. Houní se přikrýti. Us. Houní se odívati. Reš. Kočí houní koně přistírá. Kom.

Houněný plášť. Kotzen-. V. — **H.**, *sukně houněná*, ein Kleid von Kotze.

Houniř, e, m., Kotzenmacher. Rk.

Houp, a, m., otevřhuba, zevel. Maulaffe. Plk.

Houpací, Schaukel-. H. provaz. Schwungseil. Rk.

Houpač, e, houpal, a, m., der Schaukler, Hutscher. Jg.

Houpačka, houpalka, y, f., die Schaukel, Hutsche. H-ku si udělati. Na h-ce se houpati. S h-ky spadnouti. Na h-ku vylézti. — **H.**, die Schwinge. Techn.

Houpal, a, m. = houpač.

Houpání-se na hrazdě. Vz Hrazda visutá, Houpati.

Houpati, houpávati; houpnouti, pnul a pl, ut, utí, schaukeln, hutschen, wippen. Jg. — **se, koho kde, na čem:** na provaze, na prkně, se na noze, Us., na houpačce, na hrazdě. Us. Holub se houpá na haluzi. Sych. — **se.** Podlaha se houpá. Us. Loď se houpá (kolébá). D. Houpá se sedě, stoje. Tš. — **koho:** lišku — šiditi, prellen. — **H.** na Mor. — skákati.

Houpavisko, a. n., Moorgrund. Č.

Houpavý, kdo n. co houpá neb se houpá, schaukelnd. D.

Houra, y, m., Schaukler. Rk.

Hourati = houpati koho na čem, schaukeln. Dítě na rukou h. Us. — **čím kde.** Vítr na poli pšenicí houral. — **se čím.** Hourá se žito větrem. Jg., Rk.

Houravý, houpavý, schaukelnd. Us., Jg.

Housar — houser. Rk.

Housař, e, m. = husař. Rk.

Housařka, y, f., husařka. Gänseweib. Boč. —

House, ete, n., pl. housata, Gänseküchlein. Jg.

Houselní, Geigen-, Violin-. Rk.

Houselnice, e, f., rostl., Geigenholz.

Housenák, u, m., das Raupeneisen. D. Vz Housenik.

Housenčí hnízdo, semeno. Um. les. Raupen-.

Houseněnka, y, f., rostl. řeřichovitá, erucaria. Rostl.

Housenice, e, f., housenka, die Raupe. D.

Housenicí, -ničný, Raupen-. Rk.

Housenicník, u, m., ichneumon, ovad do housenek živých vejce kladoucí. Raupentödter. L.

Housenik, u, m., nástroj, kterým se housenky se stromův sbírají, das Raupeneisen. H. nůžkový (na seřezávání hnízd housenčích). Vz Nástroj zahradnický. Cn. — **H.**, Gänsekraut. Rk.

Housenka, y, housenice, e, f., die Raupe. Housenka obyčejná, chomáčovitá (spěnuška, D.), h-ky pospolité. Jg. Vz Motýl, Larva. Chomáč, hnízdo, zámotek h-nek. Sp. H-ky listí objedly. Háj. H-ky usmrtiti, sbírati. D. H-ky stromy ožraly. Sp. **H-ky**: mze, zájedl, zákožnice, der Zehrwurm, die Dürrmaden, Mitesser. Dítě nedošlé má h-ky. Lk. Vůl stůně na h-ky. Us. Ten má h-ky (= trhání)! Rk. — **H-ky** = *žába, houby na chřtánu, zhorek*; neduh dobytčí, vyraženiny na jazyku, které se rozjídají tak, že jazyk uhnívá, die Maulseuche, Zungenkrebs. Kráva má h-ky na jazyku. Us., Jg.

Housenkář, e, m., Raupenleser. D.

Housenkárna, y, f., Raupenkammer, Raupenhaus (Seidenhaus), na bource. Rk.

Housenkovitý, co má mnoho housenek. H. strom. Ros.

Housenkový, od housenky, Raupen-.

Houser (zastar. húser), a, houserek, rka, m., husák, der Gänserich. Rád by houserem berana vyloudil (malým darem větší. Vz Sobec). Č., V., Houserem berana vystrčiti vz Strach, Č., vystrašiti. Pam. Kut. Ne včera jest před húserem běhal (není od včerejška). Mus., Šm. — **H-ry**, na Mor. = tašky, roupy. D. — **H.** = husák, bolení v kříži, zlatá žíla, Kreuzwehe, goldene Ader. Na Mor., Jg. — *Pozn.* Na Mor. u Uher. Hranic *husák* = Gänsehändler, *houser* = kačer. Mřk.

Houserový, Gänserich-. H. sádlo, pisk, trus, Ras., Sal., štěbetání. Tkadl.

Housírek, rka, m., pták. Kinský.

Houska, y, f., malá husa, Gänschen. Reš. — **H.**, houščička, houstička, na Mor. husečka; žemle, žemlička (z něm. Semmel); z černé mouky: bandur, eine schwarze Semmel, ein Weck. H. vánoční (vánočka, Weihnacht-Stritzel). Us. Ne samým chlebem živtě člověk, ale také houskami. Č. To jest jako h. na krámě (za určitou cenu). Jg., Šm., Lb. Jídlo ze spařených housek v Krkonoších: kulhavice. Kb. — **H.** másla (podlouhlé podoby, Keil), h. sladová či sladu (na dlouho hozeného, Malzstritzel); železa (železa kusy podlouhlé, do nichž se z rud slévá, eine Eisengans). Š. a Ž. Pekař peče žemličky a pes sere housky. Us. — **H.**, nástroj k zavření vozu jako šubka, hamulec, der Hemmschuh. Jg. — **H.**, na Mor. housenka, die Raupe.

Houskový, Semmel-, Stritzel-.

Houslař, e, m., hudec, der Geiger, Violinist, Violin-, Saitenspieler. Krok. — **H.**, houslíř, e, m., der Geigenmacher. Troj.

Houslařka, y, f. Saitenspielerin; Geigenmacherin. D.

Housle (na Mor. a na Slov. husle), huslice, housličky (husličky), gt. houslí, pl., f.; místo houdle od *hud* (houdti, housti), Ht., *d* se před *l* rozlišilo v *s*, vz *D*; *sl* tedy z *dl*. Schl. Jir. myslí, že toto slovo neutvořilo se z houdle a že se *d* nezměnilo v *s*, nýbrž že utvořeno z: gą-le. — **H.** = *citara*, Cither. D., Br., Pass. — **H.** = *lyra*. V. — **H.** *nástroj hudební dutý s krkem, na němž čtyři struny přes kobylku kolíčky se napínají*. D. Die Geige, Violine. H. hlasné. Mor. P. Na housle housti, hráti. V. Housličky se smyčcem smýkají. V. Škola, hra na housle. Hd. Nebe plno housliček. Má to v prstech jako slepý housle a žebrák veš. Dal svini housle a oslu buben. Jg. Kdo nevděčnou pánům pravdu hude, housleni o hlavu míti bude. Scip. Hlad naučil osla (medvěda) na housle hráti. Jg. Jest jako housličky (tenký, dünn). Prsa má jako housličky. Us. — Vz Hudební. — **Housličky** *ústní* = *drnkačka*, das Brummeisen. V. — **Housle** *u lehčidla ve mlýně*, kterými příčka zvednouti i spustiti se může, der Hebearm, die Hebeleiste des Lüftzeuges. D. Pod housle dává se kámen, aby běhoun v jedné míře ostal. Mysliveč. — **Housličky**, *nástroj mučicí*, skřipec, řebřík, das Folterseil, das Schnüren, die Martergeige, der Marterblock. Kom. — **Housličky** *na nebi* = *hvězda*, die Leier. Jg. — Vz více v S. N. III. str. 907.

Housiička, y, **housličkář**, e, m., špatný houslař, ein Dorfgeiger. D.

Housličky, vz Housle.

Houslíř, e, m., vz Houslař.

Houslista, y, m. = houslař.

Houslovati, *lépe:* hráti na housle, geigen. Jg. —

Houslovitý, geigenförmig. H. svlačec. Rostl.

Houslový, Geigen-. Jg. H. klíč, Violinschlüssel. Rk.

Housti, hudu, huď, houdl (zastar. hudl), přechod. min. času: houd, ši; huden, hudení. Housti m. houdti, *d* se rozlišilo v *s*. **H.** = hráti na hudebním nástroji, musiciren, geigen, fiedeln. Jg. Učiti housti. D. Mistr nouze naučil Dalibora housti. Jg. — **co.** Počal housti jinou (vida, že o krk běží. Vz Úmysl). Č. Každý svou píseň hude (o nesvorných). Jg. Kdo nevděčnou pánům pravdu hude, housleni o hlavu míti bude. Scip. — **komu.** Hluchému snadno housti. Jg. Sám sobě hude, sám vesel bude. Mus. Kdo sobě hudeš, sám vesel budeš. Vz Vina. Hvězdy jinak, než jim houdli, tancovaly. Kom. — **na co.** Umí to, jako pes na loutnu housti. Krab. H. na varhany, Štelc, na loutnu, V., Jel., na harfu. Reš. Teď na psotu jako na varhany hudu. St. skl. — **(komu) kde.** Darmo ve mlýně housti. Jg. H. ve mlýně. Alx. V hospodě h. Us. Ve mlýně nehuď a ožralce, když spí, nebuď, neb ve mlýně nebude hudba znlti a ožralý dokud spí, dotud budeš pokoj míti. Rým. Hudci mu v hrdle hudou (má chropot). Jg. Když nemocnému hudci v hrdle hudou (když chropti). Lk. — **komu kam.** Hudci mu v hrdlo hudou. Vz Hudec. Č. — **kde, před kým.** David hude před ním. V. — **na čem** H. na rozličných hudbách a strunách. Aesop. — **komu za co:** za peníze. — **jak dlouho:** od rána do

noci h. — **kdy**: o posvícení, o svathě, **po** slnžbách božich atd. — **aby**. Hude, aby se obveselil. — **adv**. Hudte dobře a zvučně. Br. Nedobře hudeš (netrefuje se řeč). Jel.

Houška, hoška, y, f., háj u Boleslavi. Mus.

Houškati, na Mor. = hojkati. Lpř.

Houštěk, šťku, m., omáčka, Tunke, Sauce. Kuch. kn.

Houští, í, n., houšť, i, f. Vz Hustina.

Houštví, n. = houští. Dickicht, Gestrüpp. Jg. —

Houž (zastar. húž), i, **houžev**, žve, na Slov. houžva, y; *houžka, houževka, houžička, houžvička*, y, f. = *ohebný prut, zvl. skroucený k vázání něčeho*, die Wiede, Rejtel, gewundenes Reis. — St. skl., Jád. Řetěz tlustý přetie jako houžev mečem. Dal. H. se strhala, odsadila. H. u vesla: *svírka*. H. k upevnění voru k břehu: *těhelnice*. Stran synonym vz Kláda. — **H.**, *železný kruh na řebříně*, do něhož lišeň se strká. Us. — **H.**, *nákrčník*, Halsband, halže. Kron. trub. — **H.**, kruh u pluhu k povyšování neb snižování hřídele, kněžna, die Zucht. D. — Č. Vz Houžník. — **H.** = *provaz*, Strick. V., Št. Konopná houžev. Háj. Na duhu na houžvi ho za hrdlo pověsili. Háj. H. a smečka lyčená jemu na hrdlo vložena. Háj.

Houževačka, y, f., provaz, Strick, Seil von Bast = houžev, houž. Lex. vet.

Houževes, vsi, f., Seihersdorf.

Houževnatosť, i, f. = houževnosť.

Houževnatý, houževný, zäh. H. sláma, hrachovina. Jg.

Houževník, a, m. = provazník, Seiler, zastr. Aqu.

Houževnosť, i, f. Vz Houž, tuhosť. Plk. Zähigkeit, Biegsamkeit. — **H.** = *skrbosť*, skoupost, neužilosť. V., Št. Die Kargheit, Knickerei, Knauserei, Filzigkeit.

Houževný, *houžerní, co se dá na houžev kroutiti*, ohebný, biegsam. Jg. — **H.** = *tuhý*, zähe. H. maso, Ros., dřevo. — **H.** = *skoupý, skrbný*, karg, zähe, filzig. H. člověk, V., Br., Kom., hospodyně. Sych. — Jg. Vz Houžvička.

Houžka = *prut ohebný*, die Wiede. Us. — 2. Skrblík, Filz. Nebuď houškou. Lom. Vz Houž, Houžvička.

Houžňák, a, m., skrbec, Knicker. Reš.

Houžník, u, m., kolík, kterým se u pluhu houž před zhlavím zatkne, aby se nevysmekla. Dch. —

Houžovatěti, ěl, ění, zähe werden. D.

Houžovatosť, i, f., tuhosť, Zähigkeit. D.

Houžovatý, houžovitý, houžový, houževný, zähe. H. maso. — **H.** = *skoupý*. H. lakomec, karg, filzig. Jg.

Houžvař, húžvař, e, m., kdo houžve dělá, der Wiedmacher, Seiler. Troj.

Houžvička, y, f., vz Houž. — **H.**, y, m., dle „Despota", houžka, skrblík, skrbec, stuchlík, Filz, Geizhals. Jest h-ka. D.

Houžvík, a, m., houžvička, Filz. Jg.

Houžviti, húžviti, hužbiti, il, en, ení = mahovati, týrati, plagen. — **co**. Práce hužbí tělo. — **co čím**: tělo své těžkou prací. MM. — **se** = týrati se, sich plagen. — **se s kým**. Rybay. Na Slov. — **H. se** = skoupým býti, skrbiti, kargen. Reš.

Houžvitý = houžovatý. Jg.

Hovad, vz Ovad.

Hovaděti, hovadněti, ějí, ěl, ění, zum Vieh werden. — Všechen zhovaděl. Ros. — **čím**. Častým viděním divadel ukrutných srdce lidské hovadí. Hos. Předm.

Hovadí, od hovada, Vieh-. H. úd, hlava, noha, hřbet, lékař, Jg., lalok, huba, V., ocas, D., mozky, krev, Us., moucha (střeček, ovad, Bremse). Reš. Hádání z opatření střev hovadích. V. Vz Hovadní.

Hovádko, a, n. Tlusté h. hezké, a bohaté moudré. Č. Vz Hovado.

Hovadně, hovadsky, viehisch. H. žíti. Martim.

Hovadněti = hovaděti.

Hovadní moucha (hovadnice, ovad, troup, koňský sršeň), Viehbremse. V.

Hovadnice, e, f. = hovadní moucha. V.

Hovadnosť, i, f., hovadství, Viehigkeit, viehische Art. Tkadl., Lom. Tělesnosť a h. nerozumná má býti zavržena. Kom. V h-sti pohřížen bývá. Hus.

Hovadný, hovadský, Vieh-, viehisch. H. bolně, radosť, Jel., člověk, Br., hodování, Kom., hřích. Lom. H. a smilní lidé. Martim. Hovadná rodičů k dítkám milosť. Kom.

Hovado, a, hovádko, a, n., das Vieh. Nerozumné hovado. V. H. pitomé, čtvernohé, dělné, krmné, okrocené, škodné, V., domovní. Kom. Beránek, hovádko tiché, nemstitelné. Štelc. H. rozděleného kopyta. Us. Stojí, jako hovado u jeslí. Vz Hloupý. Č., D. Vz Dub, Hovádko, Dobytek. Škoda hovadem vzešlá, vz Rb. str. 265. Z hováda bývá len mäso. Mt. S. — **H.** = *člověk hovadských obyčejův*, Vieh, viehischer Mensch. Jest pravé hovado. D. — **H.**, *každý živočich*, zvíře nerozumné, Thier. Toms. — **Hovado**, a, n., *hovad, ovad*, kobylí n. koňská moucha, střeček. Reš., Leg., Aqu. —

Hovadskosť, i, f. = hovadnosť.

Hovadský; -sky, po -sku, *od hovada, hovadu náležející*, Vieh-, viehisch. H. kopyto, noha. V. Ze spatření střev hovadských hádati. V. H. maso. Eus. — **H.** = *co k hovadu podobné*, jemu příslušné jest, nerozumné, viehisch. H. život, obyčej, Ros., práce, rozkoš, D., chlap. Us. Chlípěti jest h. věc. Kom. Opilci h-sky si počínají. Kom. Lidský mluvil a h-sky živ byl. Smrž.

Hovadství, n. = hovadský život, způsob, zhovadělosť, viehische Art, viehisches Wesen, Viehheit. V. To je h. Učinil h. Us. V stavu h. žíti. Koll.

Hovárati = hovořiti.

Hovědce, e, f., hovězí dobytek, das Rind. H. otehnatí. Rkk.

Hovědí = hovězí, Rind. Lék. kn.

Hovědina — hovězina.

Hovědlivý, komu hověti třeba, was zu schonen ist. Ms. 14. stl.

Hovějnosť, i, f., Schonung, Nachsichtigkeit. Jg.

Hovějný = hovící, schonend. — **komu**. H. sobě, přísný jiným. Jel.

Hovělosť, i, f. = hovějnosť. Rk.

Hovění, hovení, n., šetření, Nachsicht. D.

Hověnko, vz Hovno.

Hověnství, n., zastr. = hojemství. D.

Hověti (*ne: hovıti*), 3. pl. -ví a -včji, hov n. hověj, hově n. hověje (ie), ěl, ení n. věn, vění; hovívati = šetřiti, zart und weich halten, pflegen, begünstigen; strpení míti, Nachsicht haben, gefällig sein, nachgeben; spořiti, schonen, sparen. Jg. — **co**. Příliš tělo hověji, krmí. Hugo. — **čemu, komu**: hoví si; umí si hověti. Ros. První den musíme koňům hověti. Klat. Svému tělu h., Jg., svému životu, Lom., svému zdraví, Aesop., V., času (jím se říditi). D. Štěstí mu slouží a hoví. V. Máš-li dobytek, hověj mu. Syr. Hovějí zemskému zboží. St. skl. II. žádostem. D. Kdo zlým hoví, dobrým škodí. Trnk. Tuze mu hovíte. D. Hoví mu a má proč. Mus. H. dlužníkovi (strpění míti). Nt. Kostely stavěl, nákladům nehověl (jich nešetřil). Lom. — **čemu** = rozuměti čemu. Us. u Jilemn. — **komu na čem**. Chci na všem tobě h. Leg. — **komu v čem**. Budeme-li v tom hověti tobě, učiníme hanbu i škodu sobě. Dal. — **si kde: na** pohovce, **v** posteli, Ml., **pod** stromem. — **(komu) čím**: povolnosti. Města pražská povětřím nejmírnějším hovějí. Ad. Zaluž. — **aby**. Hověl si, aby si po práci odpočinul. Us.

Hovězák, a, m., řezník voly porážející, der Rindfleischhauer. Us.

Hovězí (zastr. hovědí), od hovada, Rinds-, Rind-, rindern. Jg. H. maso (hovězina), kůže, dobytek (skot), V., pečeně, Jg., měchýř, D., polívka. Us. H. tuk, chlupy, lůj, jazyk, mor. Sp. H. z roště, Rostbraten. Rk. — **H.** rozum (hloupý). Ros.

Hovězina, y, f. (zastr. hovědina), hovězí maso, Rindfleisch. Ros. H. dušená, Lungenbraten. Rk. Vz Svíčkový.

Hovínkový, vz Hovno.

Hovítko, a, n., Ruhesessel, Lehnstuhl. Deh.

Hovívati, vz Hověti.

Hovniště, ě, n., hnojiště, Miststelle. D.

Hovnivál, a, m., hovniválek, lka, m., chroust v lejnech potravy hledající, der Pillen-, Mist-, Ross-, Stinkkäfer. Kom. Utrhač přirovnává se hovniválu, kterýž se v lejnech válí u drápe. Lom.

Hovniválový, Mistkäfer-. H. housenka, der Erdochse. D.

Hovnivý, dreckig. Jg.

Hovno (zastar. hůvno), hovénko (hovínko), a, n., der Dreck. H. myší (myšinec). V. Čím se více hovnem mažeš, tím více smrdí. Us. Každý moudrý má nač pomysliti, kdyby ho pobídlo hovno v zápas jíti: porazíš-li je, co na tom budeš míti, pakli ono tebe porazí, musíš hned do lázně jíti. Rým. I řekla: Pohledejte v truhle, však je v truhle musíte míti. Ona pověděla, mám prej bez poroka hovno. Tak jsem od ní odešla. Svéd. 1569. Nemysli, že je h. jeho strejc, ale vlastní bratr. Us. Na ráz hojno na druhý ráz h. Pýcha na ulici a h. v truhlici. Na Slov. Nebude z hovna bič. L. Hodí se k sobě jako h. na lopatu. — Na místo tohoto slova říká se: ono, enono. Dostaneš enono. D. Na Mor.: Hrubě *H* a malé *o* (poněvadž se dle pravopisu německého substantiva velikým písmenem poč. psávala: Ho.) Brt. — **H.** *čertovo*, assa foetida, Teufelsdreck. Jg.

Hovnový, Dreck-. H. smrad, Dreckgestank. Jg. —

Hovor, u, m., *hovoření, rozmluva*; *hluk, mluvení mnohých najednou*; Lautes Gespräch, Gerede, Geplauder. Jg. H. skončiti. L. Do h-ru s někým se dáti. H. rozpřádati. Us. — **H.**, *řeč*, die Sprache, Rede. Jg.

Hovora, y, f. hovor. Plk. — **H.**, hovorka, y, m., rád hovořící, Plauderhans, Schreier, Schreihals. Jg.

Hovořič, e, m., řečník, zaříkavač. Kat. 2168. —

Hovořil, a, hovořitel, e, m., hovořící, Reder. Jg. —

Hovořilka, y, f., Rederin. Jg.

Hovořiti, na Mor. havořiti, 3. pl. -ří, il, en, ení; hovořívati. Rozprávěti, mluviti, povídati, sprechen, reden, plaudern. Jg. — Počechu tieho govoriti. L. S. v. 70. Celý den by hovořil. Ros. Tuté hovoření, že není svého slova slyšeti. Us. Kto málo hovorí, vel'a myslí. Mt. S. — **co**. Je sě tako slovo govoriti. L. S. v. 74 — **čím**: tichými slovesy hovořili. Rkk. 30. Jg. Svým jazykem h. Lom. V lese narozeno, skopcem potaženo, koněm hovoří (= housle). Er. P. 18. — **do čeho**. Hovořili jsme až do jitřního. Sych. — **o čem**. Rk. — **s kým**. — **aby**. Pořád hovořil, aby nás bavil. — **kde**. I počechu lěsi (lechové) g. tieho **mezu** sobú. L. S. v. 71. **Ve** sněmě.

Hovorka, y, f., v starší době druh děl. Gl. 71. — **H.** = hovora.

Hovorna, y, f., *mluvírna*, Sprachzimmer. D., Jg. — **H**, *vyhrazené místo v novinách*, kde jsou dopisy, dotazy atd., za jichž obsah redakce neručí.

Hovornosť, i, f., Gesprächigkeit. — **H.**, mnohomluvnosť, Plauderhaftigkeit, Redseligkeit. D. — **H.**, hlasité mluvení, lautes Reden, Geschrei. Jg.

Hovorný = *mluvný*, gesprächig. Rád s jinými mluvící, gern redend; *žvatlavý*, plauderhaft, redselig, vorlaut. Jg. H. starosť, husy. Us., L. — **H.** *hlasitý, křiklavý*, schreierisch. Lom. —

Hoyerswerda, Vojerec, v prus. Slez.

Hození kamenem, Steinwurf. Vz Házeti, Hoditi.

Hozený, vz Hoditi.

Hozný, marnotratný, verschwenderisch. Rybay.

Hožu, vz Házeti.

Hr, husch! Hned je hr — nakvašen (o prchlém). Jg., Šm. — „Hr na ně z konopí“, páně Kopidlanského bylo přísloví. Mns.

Hra, y, hříčka, hračka, y, f.; gt. pl. her; instr. pl.: těmi hrami, ne: hry. — **H.** *kratochvilná zábava*, Zeitvertreib, Spiel. Jg. H. dětinná, v karty n. karetní, v kuželky, pod hromádky, v mlejnek, vrhcábní n. ve vrhcáby, v šachy n. šachovní, na babku, na slepou bábu, na hunatačku, divadel, mistrovská, na fanty n. ve fanty (*lépe*: v základy, o základ, Jg.), v kůtky n. v kostky, Jg.; h. devíti kameny, na míč, na mžitek (na schovávanou), kratochvilná, V., veselá (veselohra), smutná (smutnohra), v tatrmánky, na stěně, D., šermířská, Ben. V., ve slovích (slovná), Nz., odvážná (Hazardspiel), J. tr., bursovní (umělečná lichva, nadsazování mincí). Šp. Hra se

zpěvy (vaudeville), h. na čtyři ruce, na housle. Hd. H. s mlčem, zištná, v biliár, S. N., h. na kendu — na škuvu. Vz více tam III. 911. Zlovážnou hru počínati, prováděti. Šm. Podvod ve hře. J. tr. Jeho hra je výtečná. Nz. Hra dovolená, zapověděná, vz *Hazardní*. Mistrovskou hru strojiti. V. Hry a kratochvíle obecné strojiti, V., provozovati. Jg. Hrou získati (vyhráti). D. Hrou čas krátiti, mařiti. V. Statek hrou promrhati. V. Hra o tebe. Vš. Obávaje se, aby mu ta hra, kterouž nastrojil, zpátkem nešla. V. H. jde oč. O tebe h. jde n. jde o tebe. L. Trudná hra s nim (nesnadno s nim zacházeti). L. Jeho hra (pře) dobře stojí. Ros. Dětinské hříčky (loutky). V. S dětinskými hříčkami zacházeti. Ros. Hříček dětinských nechati. V. Od hříček dětinských (od dětinství). V. Když hra nejlepší (nejmilejší), přestaň. Lb., Jg. Když se ti hry nejvíce chce, tehdy přestaň; Komu milá hra, neuzří dobra. Pk. Ještě hra nemá konce. Vz Konec. Č. Všech her nebuď pastýřem. Flaška. Má h. dobře stoji. Vz Štěstí. Č. I ve hře přítele poznáš. Č. H. v karty a kostky. Vz Rb. str. 266. Stran přísloví vz ještě: Hráč, Hráti, Vyhráni. — **H.** = *žert*, Scherz, Spass, Spiel, Schäkerei, Tändelei. D. H. v slovích (Wortspiel). D. Míti z někoho n. z něčeho hříčku. Ros. Hříčky si z něčeho strojiti. Plác., Br. Jako ze hry práci odbývá. Sych. Není mu do hry. Jg.

Hrab, u, m., hrabina, y, f., na Slov. a na Mor. = habr, die Hagebuche. MM. — **H.** = hraběž, loupež, Räuberei. Jg.

Hrabací, Grab-.

Hrabač, e, m., *kdo hrabe*. V. H. sena (Recher), obilí (Rapper). D. — **H.** = *hřeblo*, die Krücke. V.

Hrabačka, y, f., die Recherin.

Hrabadlo, a, n., Scharrwerkzeug. Ros.

Hrabák, hrabal, a, m., kdo hrabe, der Gräber; ein Raffer. Dch.

Hrabalka, pompilus, hmyz. Krok

Hrabání, n. H. strouhanky, das Streurechen. D.

Hrabanina, hrabanka, y, f., hrabanky, pl., f., špendlíčí n. jehličí lesní smilé shrabané, strouhanka, stelivo, Nadel-, Waldstreu, die Schütte im Walde. Jg. D. Hrabati h-nu. D.

Hrabati, hrabám, a hrabu, eš, e atd.; hrabávati. Vz Mazati. **H.**, scharren, raspeln, kratzen; sháněti, scharren, raffen. Jg. — **abs.** Pes, hovado, kůň hrabe, D., slepice, kuře hrabe. Kuře učí slepici hrabati. Jg. Ani kuře nerádo darmo kutí a hrabe. Ani slepice darmo nehrabe. Us. — **co**: seno, obilí, Ros.; peníze, zboží (sháněti, lichviti). V. — **(se) kde** (hrabati, herumscharren, wühlen). **Kol** kopek h. H. **ve** všech škulinách. V. H. se v zemi, Kom., v zlatě. Us. — **čím.** (Kůň) nohou hrabe. Er. P. 476. H. nožem, drápy, Us., seno hráběmi. Kom. Prstíčkem hrabalo. Er. P. 467. — **co po kom**: seno po někom h. (dohrabávati). Jg. — **(se jak) kam.** Seno **do** kopek; slámu **na** hromadu. Us. Hrabá jako **v** kapustu. Vz Nejapný. Lb. Každý **pod** sebe hrabe. Č. On ví, **k** čemu se hrabe (kam čeli, měří). V. Každý hrabe uhlí ke svým vejcím. Pk. Vzdy sě ke zdi hrabí. Alx. 1132. Vši žádostí hrabe se k zemským věcem. Boč. Když se k těm válkám hrabalo. Star. let. — **co odkud**: uhlí hráběmi **z** hromady. Vys. Hráběmi seno s vozu h. Us. — **na koho**. Král počne na Rudolfa jako bez vesla **proti** vodě h. Dal.

1. **Hrabátko**, a, n., vz Hrabě.

2. **Hrabátko**, a, n., záhon, Blumenbeet.

Hrabatský = hraběcí. Aesop.

Hrabavý či *kurovitý*. Vz Pták. — **H.** = *loupežný*, rapax, Rkk. 17.; lakomý. Us.

Hrabě, ěte, n.; hrabátko, a, hrabatíčko, a, n.; (zastar. hrabě, ě, m.; hrabí, í, n.). Hrabě, z něm. Graf., *g* se proměnilo v *h*. Vz G, F. Na Slov. gróf. Hrabě jest rodu středního jako kníže, ale významem také rodu muž., tedy: Hrabě přišlo n. přišel; viděl jsem hrabě n. hraběte. Vz Kníže. D. Stran titulu vz: Osvícenosť a Urozenosť. Pojal dcerku hrabě (hraběte) českého. Dal. Vz Hrábě (konec).

Hrábě, í, pl., f., na Slov. hrable, *l* se vsulo. H., hrabadlo = příčné dřevo hřebíky nabité; držadlo slove; *hrabiště*. S. N. Der Rechen, die Harke. H. na pýř. D. Hráběmi hrabati. H. dřevěné, železné. Us. Každé hrábě k sobě hrabou. Č., Šp., Lb. Vz Osud. Každé hrable k sebe hrabů. Mt. S. Dej si za klobouk h. (posmívají se děvčata hochu, který sám jediný za kloboukem žádné kytky nemá jako ostatní, již ji od svých děvčat byli dostali, zvlášť o žních). V Želivsku. Sř. — **H.**, na Slov. *dřírko u kosy k dělání řádkůr.* Koll. — **H.**, *brány orné*, die Egge. V. — **H.**, *vor n. plť*, kterou na malých říčkách v horách dříví chytají. Jg. Rechen. — **H.** *v hodinách*, der Rechenbogen. Plk. — *Pozn.* Na Mor. kvantita slov. ‚hrabě' a ‚hrábě' opačná jest: hrábě, Graf; hrabě, Rechen. Brt.

Hraběcí, Grafen-, gräflich. H. slečna, stav, D., pokoj, stůl. Ros. Vaše h. milosť Us. Vz Hrabě.

Hraběcký, gräflich. Hraběcky, po hraběcku žíti. Us.

Hraběctví, n. = hrabství.

Hraběnčin, a, o, der Gräfin gehörig.

Hraběnka, y, f., hrabinka, die Gräfin. Hraběnku z ní udělal. V.

Hraběrník, hraberník, u, m., hrabovník, nebozez k vrtání hrábí, Rechenbohrer. Dch.

1. **Hrabí**, n., na Mor. = habří. — 2. **H.**, zastr. = hrabě.

Hrabice, e, f. H. je kosa delší než travní, která má rožně n. rožníky zaklinované do příčního ramena v kosišti začepovaného. S. N. Die Getreidesense. H. kosa s dlouhozubým hrabadlem spojená, hrabičná kosa, Getreidesense; též a to vlastně samo to hrabadlo přidělané, jímž se hromádky dělají. Sensengerüst, Hakenzeug. D. Hrabicí seno, ječmen, oves sekati Us. Na Moravě rožinky. Mřk.

Hrabičný. H. kosa. Vz Hrabice.

Hrabín, a, o = hraběcí. Sal.

Hrabina, y, f., hrabinka = hraběnka, die Gräfin. Psal o tom hrabině jedně. Št. — **H.** = habřina. Na Slov.

Hrabiště, ě, n., **hrabisko**, a, n., násada u hrábí. Der Rechenstiel. D. Hrabištěm jetel, seno obraceti. Puch.

Hrabivosť, i, f., loupežnosť, Raubsucht.

Hrabivý = loupežný, räuberisch. Výb. I.

Hrable, í, f., na Slov. = hrábě. Každé h. k sobě hrabou. Koll. — **H.** na Slov. též dřevěná ohrada při řekách na místech, kde plavené dříví se zadržuje a na sucho vytahuje. Fr. Vz Hrábě.

Hrablivý = hrabivý, räuberisch. H. člověk = dranč. Na Slov.

Hrablo = hřeblo.

Hrabné, hrabové, ého, n., plat za hrabaninu, za hrabané stlaní lesní (listy, mech). Gl. 71. Geld für die Waldstreu.

Hrabní robota, Rechenfrohne. Mus.

Hrabník, u, m. = hrabovník. D.

Hrabomyš, i, f., ctenomys, ssavec hlodavý. Ssav.

Hraboš, e, m., ssavec myšovitý. Ssav. Erdmaus. H. vodní, Wassermühlmaus. Rk.

Hrabovník, u, m. = hraběrník.

Hrabový, na Slov. a Mor. = Hagebuchen, habrový. H. dřevo. Koll.

Hrabský = hraběcí. H. titul. Jg.

Hrabství, n., die Grafschaft. V.

Hrabstvo, a, n. = hrabství; 2. hrabata, die Grafen.

Hrabuška, y, f., oryssus, hmyz. Krok. — **H.**, scalops, der Wassermaulwurf, ssavec krtkovitý. Krok.

Hrací, vz á, -cí. H. talíř, stůl, hodiny, zvonečky, stroj, nástroj, karty, listy, světnice, stolek, Ros., D. Spiel-.

Hráč, e, m., der Spieler, zastr. jhráč. H. v karty. D. Náruživý h. H. nejčastěji bez peněz. Nikdo častěji bez peněz není jako hráči. Us. Hráč a marnotratný žráč bývá svého statku dráč. Vz Hráti, Šetrnosť. Lb. Ten horší h., kdo hráčům svíčky dává. Pk. Štědrý h., milostivý zloděj, nábožná kurva, ranní ožralec, pozdní hřibě, Urbanův oves, žito Havlovo, řídko bývá z toho co dobrého. Rým. Nejlepší hráč, nejhorší lotr. Koll. — **H.** *na hudebním nástroji*, der Spieler auf einem Instrumente. — **H.** *divadelní* (herec), der Schauspieler. — **H.**, *starý zajíc*, *psy mámící*. Šp.

Hračana, vz Hradčany.

Hračka, hříčka hříčka, (vz Hříčka), y, f., *malá hra*, Spiel, Spass, Scherz. Hříčku si z někoho činiti. Bibl. S čertem nejsou hračky. Šm. — **H.**, *čím se hraje*, Spielzeug. Hračky ze dřeva. Us. Hříčky dětinské. Kom. Hračky — plačky. C. Hračka plačka. Mt. S. Býti hříčkou v rukou cizích. Nt. — **H.** = *maličkosť*, *titěrka*, *balatka*; vše snadná. Pappenstiel, Kleinigkeit. Kom. To je mi h. m. hračkou. Cf. Dýmem jest nám veleuie jeho. Rkk. (Brs. 90.). Všechno je mu h.; to není h. Nt.

Hráčka, y, hráčkyně, ě, f., die Spielerin. Jg.

Hračkář, e, m., Spielwaarenmacher, -händler. Rk.

Hračkářský obchod, Spielwaarenhandlung. Rk.

Hračkati se s kým = pohrávati si, spielen. Na Slov. Koll.

Hráčový, Spieler-. Jg.

Hráčský, hrácký, Spieler-.

Hráčství, hráctví, n., hráčská živnosť, das Gewerbe eines Spielers.

Hrad, u, hrádek, dku, hradec, dce, hrádeček, čku, m. H., gradъ (město), gothicky gardis (dům, dvorec), skr. grha m. původního gardha (šp. od grah = grabh, lapati), ohrazené místo, lit. žardis (zahrada). Schl. Vz Fk. 61., 742. — **H.**, *zámek hrazený*, *pevnosť*, *trrz*, die Burg, das Schloss. Jg. V h. tvrdý; s tvrda hrada; hradem běhá. Rkk. Ztratě obec neuffaj do hrada. Dal. Jako pán na hradě seděl. Háj. Z pevných srubův hrad dřevěný na skále vystavěl. Háj. Hrad hladem vyležeti. Dal. Děvčí hrad. Pevný h. při městě, citadella. D. Na hradě pražském. H. královský. Dále od hradu. Prov., Jg. Lepší baba na hradě, než rytíř pod hradem. Pk. — Skála a h. můj jsi. Pršín. H. potěšení. Kom. — **H.** = *město*. Kat. 77. — *Hrady*, jisté oblaky, Gewitterwolke. Hrady vyvstávají, bude bouřka. Us.

Hrád, u, m. = kroupy, ledovec. Der Hagel, die Schlossen. Pass. H. padá. L.

Hřaď, ě, f. = posada, die Hühnersteige. D.

Hrada, y, f., místo svobodné při hře v míč i při honění, Freistätte im Spiel. Jsem na hradě. Us.

1. **Hřada**, na Slov. hrada (zastr. hředa), hřádka, y, f. = trám, drouh, žerď, ein Balken, eine Stange. Oběste chlapa na hřědě. St. skl. Na hřadu vehnati (zbíti). Lom — **H.** *hřádka*, *hrad*, ě, t. = *bidlo*, *na kterém slepice v kurníku sedávají*, die Hühnerstange. D., Výb. I. Kohútek z hřady letí. Mor. Pís. Slepice sedí na hřadě; jdou na hřadu, na hřaď (místy: na řad). Dobře kourovi na hradě. L. — **H.**, *bidlo na šaty*, Kleiderstange. H. s šaty. L. — **H.**, *trám nad pernou v stodole*, patro, das Schenergerüst. Jg.

2. **Hřada**, hřádka, y, f., na Mor. = záhon, Gartenbeet. Zahradník po hřádkách semena rozsejpá. Kom. Teplá h. = pařiště. Mistbeet. D.

Hraďan, a, m., Burgbewohner.

Hradba, hradbička, y, f., to, čím něco ohrazeno jest. Verzäunung, Zaun, Schanze, Flechtwerk, Einfassung. Jg., Kom., D. H. z proutí pletená, V.; h. vinice, h. z prken. D. Hradbu přeskočiti. Rkk. Hradbu sbořiti. Kom. H-bou něco obehnati (plotem atd.) D. Vinici hradbou opatřiti. Sych. H. z vozů udělaná. Br. H-bu vzdělati (ohraditi). Ros. To jest nám h-bou. Kom. Střílnice na hradbách. D. Země h-bou před nepřátely opatřená. Br. H-by pevnosti: zevnitřní, přední, poboční, rohové, korunové, střílací, klínovaté, městské, ramenaté, polní. Hradbu vytknouti. D., Bur. Ze země, otepí (hatí, vz Hať) a košův hradebních upravené hradby slovou polní (Feldschanze, Čsk.), pasažerní; zdmi opatřené: permanentní (stálé): tvrze, pevnosti. H. odloučená (detachirte Werke, Čsk.). Dle obrysův dostávají hradby zvláštní názvy: h. rohová, korunová, klešťová, zubatá atd. Jednotlivé části hradební soustavy: bašta, reduta, ravelin atd. Vz více v S. N. III. Skrz hradbu něco dělati = šiditi, betrügen. Dch.

Hradbice, e, f., malá hradba, schwacher Zaun. Jg.

Hradčan, a, m., obyvatel hradu, Burg-, Schlossbewohner. Jg. — **H.**, Hradečan, Hradecký, Grätzer. Hradčaně. Dal.

Hradčanský, Hradschiner. D.

Hradčany, pl., m., v obec. mluvě: Hradčana, čan, pl., n. (jako: vrchy a vrcha. Mk.), část města Prahy, hrad a jeho okolí, Hradschin. Hradčany z gruntu vyhořely. Háj. Na Hradčanech, k Hradčanům, pod Hradčany. Háj. Do Hradčan. Vz Hradčín.

Hradčín, a, m., šp. m. Hradčany.

Hradební, hradebný, Schanzen-. H. sklepy, koš, nástroj. Bur. — H. zeď, Scheidewand. — 1698.

Hradebnický. H. nářadí. Schanzzeug. Čsk.

Hradebnictví, n., Befestigungskunst. Čsk.

Hradebnictvo, a, n., Genietruppe. H. staví hradby a skládá se ze dvou pluků. Vz více v Čsk. I. 5., 34.

Hradebník, a, m., der Pionnier, Schanzgräber. Bur.

Hradec, dce, m., malý hrad, die kleine Burg. Vz Hrad. — Jméno některých měst, kdež jindy hrad, hradec býval. H., Gradec, něm. Gratz, Grätz. — **H.**, malé mě. v rak. Slezsku. **H.** *Slovinský*, mě. v Štýrsku, Windischgrätz. **H.** *Štýrský*, slovin. Gradec Nemški, v Štýrsku, Graetz, Gratz. **H.** *Jindřichův*, gt. Hradce Jindřichova (dle Otcův), v Čech., Neuhaus. **H.** *Levý*. **H.** *Nový*. **H.** *Králové*, gt. Hradce Králové, dat. Hradci Králové atd. Králové jest gt. od Králová = královna a při skloňování se nemění. *Tedy* **ne**: do Hradce Králova, nelil to Hradec Králův, nýbrž Králové (paní; královny). Cf. Kupcová, é, správcová, é. Něm. Königgrätz; ale měl by se jmenovati: Königingrätz, jako Königiahof, Dvory Králové, gt. do Dvorů Králové (**ne**: Královských). *Jm. přídavné*: **kralohradecký** jest jako jméno německé chybně tvořeno od „král", jako: kralodvorský a proto nyní mnozí správněji píší: královéhradecký. — **Hradečan**, a, pl., Hradečané. Vz Hradčan. Gratzer. — *Hradečanka*, y, f. — *Hradecko*, a, n. — *Hradecký* m. Hradecský, vz -ský.

Hrádek, dku, m., Kastell, Schlösschen. V. Vz Hrad. Kamenný h. Rkk. — **H.**, *malé městečko zdmi ohrazené*. V. — *Jméno některých míst* v Čechách a v Uhřích, ku př. H. v severních Čechách, něm. Grottau. Levý H. (na Vltavě). H., Erdberg, na Mor. Mus. — **H.**, vyklenutí země či výbol v stopě jelení, danči, srnčí a černé zvěři. Der Burgstall, Bürgel, das Krümmen. Šp. — **H.** = *hůra*, der Boden im Hause. Us. Ber., Dch. — **H.**, innere Verschanzung, Reduit. Bur.

Hradiel, Befestigungs-. H. řád mlýnský, Mühlenschützordnung.

Hradič, e, m., zahrazovač, der Schützer. D. Vz Hraditel.

Hradidlo, a, n., Wasserfang. Rk.

Hradil, a, m. = hraditel. Dch.

Hradisch, Hradiště u Olom.

Hradisko, a, n., špatný hrad. — **H.** = hradiště. D.

Hradiště, ě, n., místo, kde hrad jest neb býval, die Burgstätte. Gl. 72. — 2. Sám hrad a hradba jeho, die Burg. Jg. — **H.**, jméno některých míst. H. na Moravě, Hradischt. H. Mnichové, Ms.; nyní: H. Mnichovo, gt. do Hradiště Mnichova. Vz Mnichovo. H. v Boleslavsku. H. nad Metují, Nové Město nad Metují. H., klášter, u Olomouce. H. Uherské, Ungarisch-Hradisch.

1. **Hraditi**, bezosobné. Hradí = padají kroupy, es schlosset. Hradilo = padaly kroupy. Na Mor. Jg.

2. **Hraditi**, 3. pl. -dí, hraď, -dě (ic), il, hrazen (v obec. mluvě: hražen; na Mor. hraděn), ení; hradívati. H., pevniti, verzäunen, vermachen, befestigen, verwahren, verschanzen. Jg. — **co**. Les hradí zemi. V. Město stavěti a hraditi. V. Vodu h., zahraditi. D. Oboru hraditi. Boč. — **co, se čím**. Dům dveřmi a závorami, město zdmi a příkopy, štěpnice plotem h. Jg. Nehraď se plotem, ale hraď se přátely. Č. — **se před kým**: před nepřítelem. V. Jedni před druhými se hradívali. V. — **se, koho** (akkus.) **proti čemu**: proti útokům. H. křesťanstva (gt.) proti koran, šp. m. křesťanstvo. Brt. — **se od koho**. Od dobrého souseda netřeba se hraditi. Ros. Plotem se od sousedův nehraď. L. Vz Soused. — **co kde**. Kdyby ten plot sešel, aby sousedé každý za svým hradil. Ms. 1485. Hradil zahradu pod loukou, nad loukou, za loukou, před domem atd., aby mu tam dobytek nechodil. Us. — **se s čím**. Pole jeho hradí se s naší zahradou (mezuje). Us. —

Hrádka, y, f., záhon, Beet. Kom.

Hřadlo, a, n., ohřivadlo, Wärmzeug. Berg.

Hradní hejtman, Schlosshauptmann. D.

Hradní, Stangen-. H. slepice, (ze hřady, domácí), Haushenne. Vz Hřad.

Hradník, a, m., Burgverweser. Mus.

Hradoliti, u, m., hrád, krupobití, Hagel. Ž. kap. 148.

Hřadovati = na strom zasednouti, Stand nehmen, einfallen (o ptácích). Šp.

Hradový, Burg-, od hradu. H. dvéře, vrata, čeleď (Nách.), průčelí, hora. Jg.

Hřadový strom, na kterém pták hřaduje. Šp. Vz Hřada.

Hradský, hrazský, na hradu bydlící, ein Burgbewohner. Čeleď h. V. — **H.** *cesta* veřejná, Landstrasse. Vz Gl. 72. — **H.**, ého, m., kdo hradu střeže, der Burgwächter. Mus., Bls. —

Hrách, hrachu (vz á; a nacházíme i ve V. hráchu), hrášek, šku, hrášeček, čku, hrašček, ščku, na Slov. hrášťek, u. Die Erbse. Mladé lusky: dlašky, klešťice, klíště (klíšťata). D. H. domácí, zahradní, sázený, bohatý, pozdní (leaoch), cukrový, planý, kulatý, polní, nízký, německý, ledvinkový či turecký (fizole), luskový, D., vlaský (cizrno), zaječí (vlčí, husí vika, kohoutek), holubí (lesní), škrkavičný (římský), tyčkový, kozí, L., zelený, malý, veliký, bílý, dozralý, varčlivý, Sp., anglický ranní, čtverhranolušťnatý, kapucínský, hollandský veliký, korunní, kulatý (polní či ladvíkový), kytkovitý, španělský veliký pozdní, Kh., pražený (pučálka). Jg. H. vypadává, D., loušti se, vylušťuje se; h. tyčiti, loupati, louštiti, Sp., seti, sázeti. H. vychází, klíčí. Us. H. je „na vícháh", je-li o žních na poli do kotouťův stočený; h. se do kyt váže (do snopův podlouhlých). Š. a Ž. Setl hrachu; mouka, polívka z hrachu (hrachová). Us. Bylo to veliké jako hrách. Us. H. s kapustou (nelad, všecko dohromady). L. Lepší h. doma, nežli v hostině zvěřina. Jg. Hrách na peci rozsé-

vati. Vz Marný. Č. Za dřepky otřebky; chceš-li hrachu, dělej brachu. Č. Nevěděla co má dělať od strachu, nasypala sočovice do hrachu. Vz Strach. Č. Kdo h. jí, neviší. Jg. Více umí než h. vařiti (než chléb, než kaši jísti). Č. Milý brachu, dokud se tomu naučíš, ještě pojíš mnoho slovenského hrachu. (Říkají Slováci. Vz Čas). Čert na něm h. mlátil (— zďubaný od neštovic. Vz Strniště, Tělo, Zdrápaný.). Č. Na tom (tej) čert hrách mlátil. Mt. S. Jest všímán jako h. u cesty. Jg. Čistotný jako h. při cestě. Trnk. Mám se jako h. při cestě (každý mne týrá). Má se jako h. u cesty. (Každý ho uškubne). Vz Nešťastný. Lb., Jg. Já se mám dosť hezky, jako h. u cesty; kdo přijde, utrhne, uteče zas. Er. P. 209. H. na stěnu házeti, sypati (marnou věc činiti). Us. Jest platno, co by na stěnu hrách sypal. Jak by h. na stěnu házel. (Vz Nedbalý, Neposlušný. Lb.). Č. Jakoby hrách na stěnu metal, tak se ho to chyce. Mt. S. Vyňali mu z hrachu slaniny a maso z polívky (vzali mu nejlepší). H. v naději vařiti. V. Zle jest v cizí naději hrách vařiti. V cizí naději hrachu nevař, nemáš-li doma slanin. Zviš o něm, než s ním větrel hrachu sníš (poznáš ho). Mus. Vz Vyhrůžka. Č. Dokud h. a kapusta, chaloupka není pusta. Pk. — H. na Mor. = *také oběd pro nejbližší příbuzné* u ženichových rodičův, který se strojívá napořád tu neděli po svatbě (dobrá vůle, přátelský oběd). Byli jsme na hrachu. O našem hrachu se to přihodilo. Chmela.

Hrachan, a, m., pisa, korýš. Krok.

Hracholusky, pl., dle Dolany, jm. místné. Mus.

Hrachokam, u, m., Erbsenstein, Pisolith. Rk. —

Hrachovatý, erbsenförmig. Jg.

Hrachovec, vce, m., *tráva vikrovitá*. Us., Dch. — **H.**, *keř*, sibirischer Erbsenbaum. Berg. — **H.**, hra, v které se kdo čarami křídou učiněnými zatahuje, zavaděčka, das Verführspiel.

Hrachovík, u, m. = hrachovec, Erbsenbaum. —

Hrachovina, y, f., *sláma hrachová*, Erbsenstroh. Letí jako h. Na Mor. Má h-nu v mozkovici, v hlavě (o hloupém). Sych. — **H.**, *člověk chřadnoucí*. Ros. — Jg.

Hrachovinový, Erbsenstroh-. H. krmení. Svob.

Hrachoviště, ě, n., pole hrachové, Erbsenfeld. Jg.

Hrachovitý, erbsenförmig. H. kosť v zápěstí. Ssav.

Hrachovka, y, f., řešeto na hrách. Erbsensieb. — **H-ky**, hrušky. Us.

Hrachovník, u, m., rostl. vikvovitá, Erbsenbaum. Rostl. Vz Hrachovec.

Hrachový. H. polívka, mouka, D, červ (mida), V., keř, Plk., zrno. Us. Erbsen-. Jg.

Hrající hodiny, šp. m. hrací. Spieluhr. Vz -cí.

Hrajleše = hrál, a, o. Kat.

Hrále, e, f. = lat. lancea, něm. Piecke, oštěp, zastr. Výb. I.

Hramota, y, f., eupheus, kývoš. Krok.

Hramotina, y, f., hramota, písmo, list. Schrift. Ž. kap. 70.

Hran, Hron, a, m., řeka v Uhřích, Gran. Jg.

-hran, v složených: trojhran, čtverhran, pětihran atd., -seitig (dreiseitig).

Hraň, i, f., na Mor. = hranice dříví, Holzstoss; hainz, větev, Ast. Jg. Vz Hrana.

Hráň, ě, hráně, ě, f. Vz Hlať.

Hrana, y, f. (zastar. hrano, a, n.), *vlastně konec věci; kraj nějaké věci*, jako sloupu, který není prostě okrouhlý, než tříhranný, pětihranný atd. Ros. H., ostrosť řezáním neb stýkáním-se dvou ploch vzniklá, eine Kante. Jg. Hrany spojkové, spoječné, Combinationskanten. Nz. Na hranu něco postaviti, kanten. D. Ta kaplice jest zevnitř na několik hran stavěna. Pref. Klobouk na tři hrany (facky, ochlípky, střechy; tříhranný), die Krempe. Súžichu sě v ostru hranu. Rkk. Zvon malý ve tři hrany bije, veliký zvon ve dvě (jednim zatáhnutím). Ros. — *Hrany*, v nom. a akkus. pl. také: hrana, pl., n. Mk. Das Trauergeläut. Hrana někomu zvoniti = zvoniti s přestávkami, jako mrtvému. V Krkonoších: odrážeti. Kh. Hrana zvoní, hrana, jak květ zašla panna. Nej. Jedny, dvoje, troje hrany (když po jeden, po dva, po tři dni někomu se zvoní). Us. Zvonili mu hrany po všech farách. Star. let. Dám ti hrana zvonit. Mor. Pís. — **Hrana** a pl. hrany = hranice. Má veliké hrany bukového dříví a my máme jen malou hranu. Na Mor. Mřk. Vz Hraň.

Hranáč, e, m., *hranatý*, ku př. tříhranný klín, ein eckiger Keil. Us. — **H.** = *hrubý a hloupý* člověk, rapák, ein vierschrötiger Kerl. D. Ty strupe, hřbete, hranáči, dřevěnko. Us. v záp. Čech. — **H**ranáče, *jablka* žlutá a červená. Us. — **H.**, *peníz* představující českého lva a mající dvě litery: W. S. (Wladislaus Secundus, Vladislav druhý).

Hranáče, ete, n., ein eckiger Apfel. Rk.

1. **Hranák**, u, m., lépe čtverec, Quadrat. Th. —

2. **Hranák**, a, m., grapsus, korýš. Krok.

Hranatě, kantig.

Hranatěn, u, m., goniocarpus, rostl.

Hranatice, e, f., subuculus, sumýš. Krok.

Hranatík, u, m., tetragonia, rostl.

Hranatka, y, f., thia, červ. Krok.

Hranatodince, nce, m., anguria, rostl.

Hranatohlav, a, m., botryocephalus, hlísta. Krok. —

Hranatoplod, u, m., rostl., quisqualis, Wunderstrauch.

Hranatoplodka, y, f., legousia, rostl.

Hranatoplusk, u, m., tetragonuros, ryba. Krok.

Hranatosť, i, f., Kantigkeit.

Hranatý, *na hrany udělaný*, úhlovatý, kantig. H. jehla, ječmen, zrno, sklo (prisma), kámen. Jg., Kom. — **H.** = *ramenatý, složitý*, vierschrötig. D. H. člověk.

Hranavka, y, f., gonium, prvok (infusorium). Krok. Eckenwurm, -thierchen.

Hranba, y, f. = pohřeb. Na Slov.

Hráně, ě, f. = hráň.

Hranečné, ého, n., Petersdorf, u Olom. Mus. —

Hráněměrství, n., Krystallometrie. Rk.

Hránění, n., Krystallisation. Č.

Hráněpis, u, m., Krystallographie. Rk.

Hráněpisec, sce, m., Krystallograph. Rk.

Hráněplodí, n., Krystallogenie. Rk.

Hráněsloví, n., Krystallologie. Rk.

Hraněti, ějí, ěl, ění = hniti, prachnivěti, morsch werden. Na Slov. Koll. — **H.**, eckig werden. Vz Hráň. Rk.

Hraní a hraní, n. Das Spielen. H. v karty, na housle, na divadle; h. strun. Rk. Hráním čas mařiti. Ros. Místo k h.

Hřání, n., vz Hřáti.

Hranice, e, hranička, y, f. H., hromada, ein Haufen. H. dřev, dříví. Rcš. Do hranice klásti, skládati. D. H-ci dříví načíti. D. — H. *dříví, na niž se co spáliti má.* Der Scheiterhaufen. V. Na h-ci uvrci, vložiti. H. k spálení mrtvých. Baby čarodějné, můry a žháře na h-ci páli. Kom. — **H.** *u tesařů* = dřeva uměle složená. Zvon na hranici visí. Glockengerüst. Háj. — **H.** *ve mlýně*, celý spodek stroje, das Gestell des Mahlwerkes; hranice vnitřní mlýnská (tesařské dílo uvnitř mlýna: koš, truhla atd.); h. vodní či ledniční (mimo mlýn: kola, stavidlo atd.); od spodní vody, od svrchní vody (n. zpáteční vody); podlaha na hranici; sloupy pod h-cí, die Docken. Šp. H. na kámen. — **H.** *měchu*, k měchu = vazba, na niž měch leží, das Gerüst. Vys. — **H.** *k spouštění vody z rybníků*, aby se k čepu přijíti mohlo, das Zapfengestell. 1506. Vys. — **H**ranice, e, f., hranice, ic, pl., f. H. od hran, strslov. a rusky: granь = lat. angulus, limes, úhel. Hranice byla původně ona znamení, která se činila shromážděním dřev nebo pokládány celé stromy za hraničníky, do kterých pak zvláštní známky se dělaly. Brandl. Pr. 1869. str. 121. H. na bucích vysekané. Žer. Záp. II. 86. Ze slov. granica něm. Gränze. Vz Gl. 72. Jakými mezmi (hranicemi) země od zemí se dělí. Kom. Hranic sszení. V. Hranice vytknouti, V., vyměřiti. D. Spolu mezují a hranice mají. V. Přes h-ce. D. Měřič hranic. Jg. Za h-cí, za h-cemi. Přes h-ce tísniti. Šm. Na samých h-cích. Šm. H. umělé, kamením atd. naznačené; Rhodan činí hranice mezi Sequany a Helvety. Nt. Východ na h-ce. Popis, popsání, ohledání, vypsání, ustanovení hranic; pře o h-ce. J. tr. H. vodní Us. Meze a h-ce ve svých jistých způsobech pokojných zůstati mají. Pr. H. a meze kde jsou patrné, i jednoho znamení mezního jest dostatek průvodů. Pr. H-ce a meze dostatečně prokáže-li kdo, užívej toho. Pr. H. a meze rozdílné pod jedním obesláním kdo by vedl, bude zdviženo. Pr. Vz Meze, Mezník. — **H***ranice*, ic, pl., mě. na Mor., Weisskirchen. Dle Budějovice. — **H.** *vojenská*, vz více v S. N. III. 919. — 930. H. vojenská u. vojenské pomezí, u Jihoslovanův pouze: Krajina. Obyvatelé: Hraničáři. Rk.

Hraničan, a, m., na Slov. hraničár, a, hraničář, e, m., Gränzler, Gränzsoldat. D. — *Hraničanka*, y, f.

Hraničiti, 3. os. pl. -čí, il, en, ení; mezovati, angränzen; hranice vytýkati, begränzen, Gränzen setzen. — **s čím.** Čechy hraničí s Bavory, s Rakousy. D. Čechy hraničí **na** sever se Saskem. Ml. — **co s čím.** Moře středozemní Afriku hraničí s Hispanií. L. — **se čím.** Chvála ta nehraničí se hranicemi života toho. L. — **na co** dle něm. an etwas gränzen, chybně m.: h. s kým, čím. Ale nebudiž zapomínáno na starší a obyčejnější slovo: mezovati, vz toto. Brs. 90.

Hranička, y, f., malá hranice. — *Hraničky*, pl., u provazníka = vlk, die Leere. Dch. — **H.**, kapsička, Kapsel, Gehäuse. H. na hodiny.

Hraničník, u, m., Gränzstein. H. polní. Vz Mezník. Na Mor. hranečník. Mřk. — **H.**, a, m., hraniční voják, Gränzsoldat. Jg.

Hraničný = mezní, Gränz-. H. důl, D., město (pomezní), soud (Gränzgericht), dříví, D., kámen (hraničník), čára, znamení (hraničník, mezník). Rk. H. celný úřad (Gränzzollamt), okolek. Trest. zák. H. nálezové. Půh. 1497. H. právo (V.) *a)* přísaha ve při o hranice, *b)* hraničný soud buď soud o hranice aneb soud, při kterém zločinec k upálení na hranici odsouzen byl. Vz Gl. 72. Ty, kteří mu tribut platí, proti všechněm okolním a hraničným zbraněmi ohraňuje. Sl.

Hraniti, 3. pl. -ní, il, ěn, ění, hranivati = na hrany něco dělati, tesati, sekati, do kostky vysekávati, kantig machen. — Vys. **co:** H. trámoví, dříví. Ros. — **H.** = hraničiti, meze vyměřiti, begränzen. Zlob. — **H.** = pukřeti, verwesen. Na Slov.

Hrániti, il, ěn, ění, krystallisiren. — **se.** Rk. —

Hranitka, y, f., malé čtyrhranné políčko. Světoz.

Hránka, y, f., topinka, Bäheschnitt. Na Slov. —

Hránky, y, f., pl., karty ke hraní. Plk. Spielkarten.

Hranol, u, m., Prisma. H. kosý, nakloněný, přímý, Sedl., trojstranný, kolmý, vodorovný, Nz., vápencový, z křemene. Us. Hranol trojboký, šikmý, čtyr-, pěti-, šesti-, osmiboký, z flintového skla Nikolův, ze skla obyčejného a korunového, se sirouhlíkem, dutý, jednodnchý, s proměnným úhlem, bezbarvý (achromatický). Ck.

Hranolatý, prismatisch. Sedl.

Hranole, e, f., die Pyramide, nyní jehlanec.

Hranolečný, pyramidal. Presl.

Hranolový = hranolatý. H. roh, řez, kruh. Nz. —

Hranoměr, u, m., Goniometer. Jg.

Hranostaj, e, m. (chramostýl), Hermelin. Aqu. —

Hranostajový, Hermelin-. H. kožich. D.

Hranouti = *hráti.* — **komu kde.** V bubně, v žaltáři hraňte jemu. Ž. kap. 149. — **H.**, *klesnouti.* — Zastr.

Hrant, u, m., koryto, válov, Wassertrog. Na Slov. a Mor. H. pro koně. Zlob.

Hrannle = hranole. Rk.

Hrannra, y, f., gonania, rostl.

1. **-hraný**, ve složených: dvoj-, tři-, šestihraný. Jg.

2. **Hraný**, gespielt. H. kus na divadle. Vz Hráti.

Hrášek, šku, m., vz Hrách.

Hrašný = hrachový, Erbsen-.

Hrášték, šťku, m., = hrášek, na Slov.

Hráti, hraji n. hrám, áš atd.; hrál a hral v již. Čech. jen: hral, hrali. Kts. Ve vých. Čech. jen: hrám, nikdy: hraji; imperat. hraj n. hrej (v již. a východ. Čech. jen: hrej), vz *A* v *E;* přechod. hraje; hrán, hraní;

hrávati. Vz Bíti. **H.** = nějakou hru hráti buď o penize n. darmo, spielen; baviti se, žertovati, tändeln, schäkern, spielen; h. na hudební nástroje, na divadle, spielen; ohlhati, im Umlaufe sein; tancovati, tanzen (na Slov.). Vz Hráti **se.** — **abs.** Kdo nehrá, neprohrá. Č. Nehraj, neprohraješ. Jg., Jd. Jest čas hráti (hraní, k hraní). Ros. Všecka zvěř polní hrá tam (baví se, žertuje). Br. Děti hrají. Jak by hrál (snadno). Jg. Tetřeví hráli. L. Nápoj hrá (působí). L. Děla hrají (střílejí z nich). L. Ty zvony pěkně hrají. Jg. Kameny až milo hrají (barvy mění). Hrám = tancuji. Na Slov. — **co.** Karty (Jir. db.), kostky, šachy, míč (*šp. m.*: v karty, v kostky, v šachy, v míč hráti. Brt.), housle (šp. m. na housle, na houslích, Ht. Brus 277.), muntnohru b., Jg., hru, divadlo. Rk. To bude h. všech pět kousků (to bude povedené, dokonalé); Ať to hraje všech 5 kousků! Us. Úlohu svou dobře h. Us. — **koho.** Nějakou osobu h. Us. On chtěl jistého hráti. V. Hraje jistého, nejde s kožichem do vody. Jg. — **v co.** V šachy, v kuželky, v strašáka, ve vrhcáby, v pikety, v lurč, v míč, v kostky, v karty, Ros., Jg., ve hru. Jel. Hraje (páv) v karty s holubem. Er. P. 29. — **na co, na koho.** Na míč, V., Jel., na slepou bábu, na pána, Jg., na hudební nástroj, na housle, na harfu, V., na varhany (Er. P. 5.). Us. Hráli na lontny a na harfy. Br. H. na lich sudu. Reš. Dobrá věc nebráti na mstěnou. Jg. Na ,podej dál' hráti = odkládati. V. Hlad naučil osla (medvěda) na housle hráti. Prov., Jg. H. *si* na nemocného, na přísného, na učence. Nt. — **čím.** Míčem, V., šípem, Ros., zdravím. L. Dítě ručkami hrající. Er. Nehraj kočko uhlem, tlapku si spáliš. Č. Tím lidé nehrají, od čeho umírají. Č. Tato ruda hraje barvami. Am. — **jak.** H. hned **s** listu, s místa (vom Blatte weg spielen, prima vista). Šm. **Bez** peněz h., **dle** pravidel, **z** partesů. — **s čím, s kým.** Já s ním jen tak hrál (žertoval). Ros. Dal bzdu vejce, on neumí s ním hráti. Prov., Jg. Hraje si s věnečkem. Er. P. 144. H. s dítětem, se psem. Ros. Sytá svině s věchtem hrá. Har. II. 241. — **(s kým) oč.** Hraje se tu o tvou hlavu (běží o ni). Ros. Hráli tam o věnec. Er. P. 177. A šak ty o to, srdenko moje, dávno hráš. Mor. Pls. H. o hrdlo (v nebezpečenství života se vydati). V. Že by mu o jeho život hralo (šlo). V. O peníze h. V. S někým o rovnou. Scip. Mládenci o vínek s dcerou hrdou hráti. Lom. H. o sukni (o poslední). D. — **kde, v čem (oč):** v lázních o veliké peníze h. Ml. II. v slovích (Wortspiel). Er. Když počnou v hrdle lidé hráti, smrť stojí v hlavách (postele). Č. V prsech, v hrdle hrá (chraplavě se ozývá). L. Hrá mu v prsech (smrtelný). L. Ve věcech vážných nehráti (nežertovati). Jg. Dnes jsme **za** teplého večera hráli v zahradě. Nyní hraje 100 milionů peněz **mezi** lidem (obíhá, jest v běhu). Jg. **U** sondu o něco h. (rozpor vésti). L. Pes hraje (štěká, liegt vor), v donpěti, v brlohu (když jamník v brlohu na jezevce neb lišku štěká). Sp. — **(co) komu:** horu. Vz Hora. Snadno tomu hrati, kdo rád skáče. Pk. Již mu hrany hrají (zvoní). Us. Hrajte mi přes pole (marš). Jg. — **komu k čemu.** Hrajte mi k doušku. Us. — **kde (komu).** H. **na** divadle, na burse. Us. Vše na něm hraje. D. H. někomu na hubě, na nose. Vz Posměch. Č. — Ten se vypíná a za ňadry mu vši na vardu hrají. Jg. Na zeleném doubku dva holoubky hrají. Er. P. 165. — **na čem (při čem).** Hráli na harfách při zpěvu nízkém. Br. II. na hudebním nástroji; píseň na klavíru. Jg. H. na cimbálích. Br. H. na houslích. Mkl. S. 667. — **kdy.** Psi hrají **na** honbě (vydávají, štěkají). L. Hráli **o** posvícení, **v** noci. — **co jak dlouho:** karty do noci. — **v co, proč.** V karty **pro** zisk, ze zjiskuchtivosti. — **adv.** Zvony pěkně hrají. Šm. Kdo zle hrá, zisku nepozná. Vz Hra. Lb., Jg. Komedianti dobře hrají. Har. — **se.** Na Slov. = *hráti.* Král Kazimír brál se (= hrál) jednoho dne s jedním ze svých šlechticův. Koll. — 2. = *Pojímati se, běhati se (o skotu).* Kráva se hraje, kráva se odehrála. Us. D.

Hřáti, vz Hříti.

Hrátky, pl., f., hraní, hra, Spiel, Besuch auf Spiel. Přijďte k nám na hrátky. Jdi s tím dítětem někam na h. Jg. V již. Čech.: ve hrátky jíti = na návštěvu jíti. Kts. Vz Táčky.

Hrávati, vz Hráti.

Hravě, spielend, spielweise. H. něčemu se naučiti.

Hravosť, i, f. Neigung zum Spiel, Spielsucht.

Hravý, *kdo si rád hraje.* H. pachole, Ros., psík. V. — **H.** = *hraci,* Spiel-. Th.

Hráz, e, bráze, e, hrázka, y, f. H. od hrad (hraditi; na Slov. hrádza. Vz Dj.). Hráz dle „Daň", hráze dle „Růže". — **H.** = *lať, sochor,* jímž se co hradí. Ein Pfahl zum Dämmen. Vezmu na tě hráz. Us. (Krkon.). Má hlavu na hrázi (dlouhokrký). Jg. Hrázka u fasuňku. II., malý tenký stromek sloupaný, bidlo. Je veliký jako hráz (bidlo). Us. — **H.,** *hradba proti vodě* vzdělaná, *násyp, nároz,* Damm, Deich. V. II. u rybníka. D. Závěrek (závěrka, závirka, zavírka) bráze = hořejší plocha hráze rybníkové. Vys. Zem, dříví na hráz; h. přímá, křivá. sklonitá, vysoká, nízká, široká, úzká, rybničná; šířka hráze hořejší: závěrka; náklad na hráz; protržení, stržení (strž) bráze; díra v hrázi. Sp. Okraj (kornna) hráze. Čsk. II. jalová (Nothdamm). Nz. Hráz dělati; hrází brániti vodě; hrázemi ohraditi, obehnati, zahatiti. D. Hráz položiti, vyměřiti, odděliti, přehraditi; hrází něco obehnati. Nz. Hráz spraviti, nasypati, zkrátiti, prokopati, prohlížeti, skopati; na h. jeti; hrázi ulevití (do rybníka protrženého vody nepouštěti), Sp., h. protrhnouti, stavěti, opraviti. Us. Jest tam daleko co s hráze do rybníka. Jg. A pilně hráz dělali, ješto na některých místech vždy se jim propadala . . . A hráze o loket povýšiti dal. Břez. 184. Hráze na několiko místech ssadily se, tak že je obávavše se, aby větší škoda se nestala, jochovati dáti museli zastavivše vodu; než když se ta místa opatřila a hráze se slehla a upevnila, zase naň (na rybník) voda, poněvadž nasazen byl, puštěna. Břez. 160. — **H.** *u zahrady* = *plot.* V. — **H.,** *prostřední maso mezi lůnem a řiti.* Ssav. — **H.** *v huti železné,* po které stéká stružka, Wallstein

Techn. — **H.** = *louka, pole ohrazené.* Na Slov. —

Hrazda, hrázda, hrázdka, y, f., bidlo rovné (vz Hráz), eine Stange; h. u řebřin, řebřinové hrázdky, bidla řebřinová, die Leiterbäume. Jg. — **H. v tělocviku** (vz Tělocvik). Mítání, evičení na hrazdě. Na hrazdě ve visu, v podpoře, v sedu býti. K hrazdě pobok, pokos státi. Ruce jsou na hrazdě v poloze palcově n. malíkové n. hřbetní n. dlamní. Na hrazdě podchmatu n. nadchmatu n. dvojchmatu užívati. Na hrazdě pohyby napřed, nazad, stranou dělati; na hrazdě v podporu n. ve visu v předu n. v zadu býti. Na hrazdě v podporu n. ve visu ručkovati, ve visu komíhati, v obou se obraceti. *Tedy druhy cvičení-se na hrazdě*: 1. vis a změny visu, 2. podpor a změny podporu, 3. sed a změny sedu, 4. ručkování, 5. komíhání, 6. obraty, 7. přechody z visu do podporu n. do sedu (vysukováním) čili výmyky, 8. přechody z visu do podporu n. sedu (vzpírací silou paží) — vzepření, 9. přechody z visu podporem do visu bez dotknutí hrazdy — přemyky, 10. přechody z podporu n. sedu visem do podporu n. sedu — toče, 11. mítání na hrazdě a mety přes ni, 12. výdrže. — H. dosažná, doskočná. — *Vis na hrazdě* prostý, smíšený (při kterém i nohy působí). *Vis prostý*: za ruce (a to buď svis n. shyb n. výsuk, pokos n. pobok, v předu n. v zadu podchmatem, nadchmatem, dvojchmatem, obouruč neb jednoruč). Vysukování, sponštění-se, průvlak, průmyk na hrazdě. Vis jednou rukou na zárně, vis vznesmo v předu (pobok n. pokos, v předu a v zadu, nadchmatem, podchmatem, snožmo n. roznožmo). Vis v zápěstí. Ve visu za ruce přednožiť, zanožiť, roznožiť, nohy skrčiť, nohama třiť. Vis v loktech v předu a v zadu, vis v podkolení (jednonož, střídnonož). Vis na nártech (roznožmo a snožmo; o jednom nártě). — Potom máme *vis smíšený*: závěs (obounož, nohy uvnitř rukou, obě nohy vně rukou, jednu nohu uvnitř a druhou vně rukou, obě nohy vně rukou, roznožmo); jednonož uvnitř n. vně rukou. Změny visu: hnízdo, vis plavmo, vis ležmo. — *Podpor* o ruce (vzpor, klik), pokos. Změny podporu: podpor o předlokti, o zálokti, ležmo. — *Sed*: pobok snožmo, pobok roznožmo, pokos snožmo, jízdmo. — *Ručkování* v polohách bočných stranou v pravo n. v levo; v polohách kosých napřed a nazad; střídoruč, souruč. — *Komíhání* ve visu za ruce, ve visu v podkolení. Komíhání kývadlové: předkmih n. předšvih (pohyb napřed), zákmih n. zášvih (pohyb nazad); k. jedno-, dvouruč. — *Obraty* ve visu. O. v zad, obrat v levo a v pravo, do dvojchmatu, do podchmatu, do nadchmatu; obrat obouruč, jednoruč; obrat z nadchmatu do nadchmatu; obrat ve visu vznesmo, v závěsu. Obraty kmihem. Obrat dvojný. Obraty v podporu (z podporu v předu do podporu v zadu a naopak, ve vzporu do kliku a naopak). — *Výmyk* předem, zadem; pobok, pokos. Výmyk v podkolení. Výmyk předem (nad-, pod-, dvojchmatem). Výšin předem, zadem, pobok, pokos. Sešin napřed. Šrit klečmo, skrčmo, roznožmo. Výmyk v závisu jedno-, obounož, jednoruč. Výmyk zadem. Sešin. Šrit závěsem, v podkolení. — *Vzepření* (přechod z visu prostého do vzporu n. z visu smíšeného do sedu, vzpírající silou paží způsobený). Vzepření z visu v předu (v. tahem, cukem, vzklopmo, kmihem, výkrutem. Vzepření soupažné, střídopažné). Vzepření z visu pokos (v. tahem, vzklopmo). Vzepření z visu vzadu (v. tahem, cukem). Vzepření závěsem (jedna noha vně rukou, obě nohy uvnitř rukou; vzepření pokos). Vzep. jízdmo (pobok, pokos). — *Přemyky* (přechody z visu podporem opět do visu, tělem hrazdy se nedotýkajíce). Přemyk předem (nad-, pod-, dvojchmatem). Přemyk volný: předvih. Velpřemyk (s pažema úplně nataženýma). Přemyk zadem. — *Toče.* Toče v podporu o ruce. [Z podporu v předu toč napřed nadchmatem a s podchmatem; z podporu v předu toč na zad (nadchmatem); z podporu vzadu toč napřed (podchmatem); z podporu vzadu toč na zad (podchmatem)]. Toče v předlokti a zálokti. Toč v předlokti na zad. (Toč v loktech, rozpažmo). Toče ze sedu. (Toče v podkolení, toče závěsem, toče jízdmo). Toče v podkolení. (Toč v obou podkoleních nazad; o jednom podkolení). Toče v závěsu (napřed, nazad; jedno-, obounož). Toč závěsem jednonož napřed, noha uvnitř rukou (podchmatem); toč závěsem jednonož nazad, noha uvnitř rukou (nadchmatem); toč závěsem obounož napřed a nazad, nohy uvnitř n. vně rukou; toč jízdmo pobok napřed i nazad; toč jízdmo (pokos). Toče v nártech (toč roznožmo v nártech; t. snožmo v nártech). Kotouč (toč n. přemyk vícekrát po sobě vykonaný). Velkotoč. — *Mety.* Vz Kůň na šíř. Mety unožmo, zanožmo, obnožmo, přednožmo, skrčmo, roznožmo. — *Výdrže* ve visu (přednos; váha ve visu v předu n. v zadu; váha pobok ve visu v podkolení; váha pokos ve visu v podkolení). Výdrže v podporu (přednos v podporu; váha v podporu v předu; při váhách s oporem; při oporu o jeden loket; bez oporu o lokte; váha v podporu v zadu; stoj o rameně; stoj o rukou klikem a vzporem.) — *Cvičení složitá.* Vz Tš. str. 83. — Hrazda visutá. Při houpání-se: předhup, záhup. Houpání-se visem n. podporem. Otoč. Tš. str. 69. —

Hraziti, il, én, ení. — **se čím** hraditi se. Kdož se těmi věcmi hrazdí k potřebě své. Arch. 1520. Vz Hraditi.

Hrazdule, e, f., baknie bouře. V Krkon. Kb. —

Hráze — hráz.

Hrazení, -zení, -ždění, das Zäunen, Dämmen, Deichen, die Verschanzung. Hrazení města zastavil. V.

Hrazený, *hražený, hražděný,* eingezäunt, eingedeicht, verdämmt. Jg. H. město, Br., voda (Stauw.), Us., zámek, Zlob., tábor (hrazením, hradbou opatřený). Šp. Hražený. V.

Hrazliště, ě, n., místo, kde hráze, hrázky rostou, der Vorständerort. Um. les.

Hrázka, y, f., vz Hráze. — **H.,** samorostlá lať, die Waldlatte; tyčka; na Mor. stávek. Us. — **H.,** strom v pasece zbylý, der Vorständer. — **H.,** zářez na pažbě ručnice, aby zděřka neounvonti nemohla. Absatz. Bur.

Hrázní cesta, silnice, Land-, Dammstrasse. Us. Hrázská cesta. Plk.

Hrázový, Damm-. Plotna h. Schlackenblech. Techn.

Hrazský = hradský. Hrazská poprava, Burggericht. Výb. I. — **Hrázský**, od hráz, vz Hrázní.

Hrb, u, hrbek, bku, brbeček, čku, m., grъbъ, grъb-atъ, lit. grubbus, nerovný (o cestě). Schl. Auswuchs, Erhabenheit. H. v nose (maso zbytné). Sal. — **H.**, vyvýšenina na hřbetě, der Höcker, Buckel. V. H. velbloudův. Us. Ten má hrb. Us. — **H.** = pahrbek, vrch, hora. Hügel, Berg. V.

Hrba, hrbka, y, f., hromada, Haufe. Na Slov. Plk.

Hrbáč, e, **hrbáček**, čka, m., hrbatý, böckerig, ein buckeliger Mensch. D.

Hrbaj, e, m., hybos, hmyz. Krok.

Hrban, a, m., gibbium, hmyz. Krok.

Hrbáník, u, m. = hrobka. Na Slov.

Hrbanka, y, f., leucopsis, hmyz dubenkovitý. Krok.

Hrbaté, herbaté, ého, n., z Herbathee, čaj. Thee. Na Slov.

Hrbatě choditi, gebückt. Sych.

Hrbatěti, ějí, ěl, ění, buckelig werden. Jg.

Hrbatina, y, f., höckeriges Wesen, Jg., etwas Buckliges.

Hrbatiti, il, cen, ení, höckerig machen. Jg.

Hrbatka, y, f., plcetranthus. Rostl.

Hrbatnouti, tnul a tl, utí, buckelig werden. Us.

Hrbatosť, i, f., die Buckeligkeit. Jg.

Hrbatý. Je h. Us. Přiléhá to jako h. ke zdi. Č. Buckelig, höckerig. — **H.**, *nerovný*. H. cesta. L. Uneben, höckerig. Vz Hrbovatý.

Hrbek, bku, **hrbeček**, čku, m., ein kleiner Auswuchs, Höcker. H. pod lalokem, uzel, jinak hltán. V. Krtice mají rozličné hrbky. Sal. Vz Hrb. — Hrbek, bka, m., hrbáček, malý človíček hrbatý. D. Vz Hrbáč. — **H.**, hrbatý vůl. Der Buckelochs. Krok.

Hřbelce, e, n., hřbelce, lce, m., hřbélko, a, n., hřebilec, hřebilce, hřebelce, hřeblo, hřebílek, česák, čídidlo, drápačka, česadlo, hřebélko, hřbílko, jímž se koň atd. česá, Der Striegel, die Schrape. Šp. H. na koně, na hovězí dobytek. Šp. Hřbelcem vlasy česati. V. Hřbelcem koně česati. Us.

Hřbelcovati, hřebelcovati **koho**: koně, striegeln. Vz Hřbelce.

Hřbelcovitý, striegelförmig. Jg.

Hřbelce = hřbelce.

Hřbélko, vz Hřbelce.

Hřbet (zastar. chřbet, chirbet; na Slov. chrbet, chrbát), u, hřbétek, hřbítek, tku, hřbéteček, čku, m. **H.** = *vrch věci vysedlé*, eine Erhöhung, der Rücken. Hřbétek ruky čili dlaně (vysedlina u palce). — **H.** *hory*, hřeben, čeřen, páteř hory. D. Der Bergrücken, Kamm des Gebirges. H. plochý (Flachrücken), ostrý, skalnatý (Schneide-); jesep, Riff. S. a Ž. — **Hřbítek** *nosu*. Der Rücken. — **H.** *horada*, vrchní jeho strana, der Rücken. Srnčí h. D. H. koně. Jel. H. oslíčí. — **H.** *člověka, záda*, der Rücken. Na hřbetě nahoře jsou lopatky, na těchto paže (ramena) s loktem a předloktím, které s dlaní a prsty ruku činí. Pt. H. křiviti. Na hřbetě ležeti (lenošiti). Lehnouti si na břicho a hřbetem se přikryti. (Ležeti bez stlání). L., Č., Lb. Pilně hřbetem hýbati (pracovati). C. Na hřbetě někomu seděti, jezditi (týrati ho; osedlati ho, opanovati). Č. H. obrátiti, dáti. Vz Útěk. H. si otlačiti. Us. H. (záda, zadek) vydutý, dutý, rovný, prohnutý, úzký, široký, plochý, plný atd. Šp. Dostati po hřbetě (ránu, bití). Přes h. několho přemrštiti (ránu mu dáti). Mus. Svrhl ho h. (chce bití). Přihbi v páteři, na hřbetě. V. Filec na hřbetě (hrb). V. H. držeti někomu. Jg. Že jí h. a stranu držíte (naháníte). Ctib. Jinak: h. držeti = neustoupiti, odpírati. Jg. H. za sebou míti (něco, nač by se bezpečil). H. obraceti komu, hřbetem se obrátiti ke komu. D. H. ukázati (odvrátiti se, žádosť oslyšeti). Ros. Jinak: h. obraceti, ukázati, hřbetem se obraceti = utíkati. V., Bart. 273., 30. H-ty obrátivše k nepřátelům. Let. Co za hřbetem je (minulé). Za h. hleděti (za sebe, zpět). Kom. Do očí se nám pěkně staví, však ale za hřbetem nás pomlouvá. Sych. Za h. klásti, vložiti, zamítati, založiti (nepracovati, odkládati, zanedbati). V. Své hříchy za hřbet zakládati. Br. Za h. něco položiti, hoditi. Vz Nedbalý, nevšímavý. Č., J. tr. Jak náleží komu h. (kosti) narovnati (bíti). Vz Trest. Č. Kdo měšce tratí, nechť hřbetem platí. Jg. Co v břichu, nikdo nevidí; co na hřbetě, na to všichni oko mají. L. Všecko na hřbetě nosí. Vz Chudoba. Č. Více vzal na h., nežli unésti může. Vz Nesnáze. Č. Jde po hřbetě na mši (má pohřeb). Vz Smrť. Č., Jg. — **H.** *nože*. Vz Nůž. *Knížka* se zlatým nápisem na hřbetě. L. Hřbítek na *listě*. V. H. u přeloženého *plátna*. Us. *H. lopaty* (silnější část od ucha k špici jdoucí). Vz. *H. pily* (na druhé straně naproti jsou zuby). Vys. H. pušky. — **H.**, *přezdívka*. Ty hřbete! Lümmel!

Hřbětí, hřbím, ěl, ění = pohřbenu, pochovánu býti, begraben liegen. Tu tělo hřbí. Pass., Výb. I., St. — **kde. V** kostele, v hrobě. Pass.

Hrbětí, ěl, ění = hrbatěti.

Hřbetitý, breitschulterig. Jg.

Hřbetnatý = hřbetitý.

Hřbetní (zastr. chřebtní), hřbetový. Rück-, Rücken-. H. kosť (páteř), Jg., trubice, V., žláza, D., míchа. Krok.

Hřbetnice, e, f., hřbetní kosť, páteř. Jg. Das Rückgrat.

Hřbetoper, a, m., notopterus, ryba kaprovitá. Krok.

Hřbetovati, **co**: plátno, zusammenlegen. Vz Hřbet.

Hřbetovina, y, f., kůže ze hřbetu. Šp. Rückenleder.

Hřbetovní, hřbetový, Rück-. H. páteř hřbetnice.

Hřbetový, na Slov. hrbtový, hřbetní, Rück-. H. kosť (páteř), mozk, mícha, žíla, žláza, koš (na hřbet), chlap (hrubý). Jg.

Hrbí, n., hrby, Unebenheiten, Schollen. MM.

Hřbíti, zastr. = pochovávati. Jir.

Hřbílko, vz Hřbelce. — **H.**, *vlasy* krátké, tuhé, přiléhající. Rostl.

Hřbílkovati, hřbílkem, hřbelcem česati, striegeln. — **koho**: koně, krávy. Deb.

Hřbitek, tku, m., vz Hřbet.

Hrbiti, il, en, ení = hrbatiti, buckelig machen. Mladosť výší, starosť hrbí (shýbá). — **se kdy**. Plece k starosti se hrbí. Lk.

Hřbiti = hřbieti.

Hřbitkovatý, buckelig. H. zuby. Ssav.

Hřbitov, a, m., pohřební místo, hrobka, pohřebnice, v obec. mluvě krchov (z něm. Kirchhof), D., pohřebiště, hrobiště, sv. pole, cimitr (z lat. coemeterium). Pt. Kirchhof, Begräbnisstätte, Todten-, Gottesacker. Hřbitov. V. Nese se mrtvé tělo ku pohřebnici s průvodem pohřebním. Kom. Smrdí hřbitovem. Vz Smrť. Č. Na hřbitově malostranském, volšanském je pochovali. Na hřbitově leží, nedaleko dveří. Pís.

Hřbitovní, Begräbniss-.

Hrblovatý = hrbovatý. Plk.

Hrbohlav, a, m., synecia, ryba pulcovitá. Krok.

Hrbol, u, hrbolek, lku, hrbolík, u, hrbolec, lce, hrbolíček, čku, hrboleček, čku, m., vysedlina, Auswuchs, Knoten, Knollen, Beule. Reš. Hůby a jiní hrbolové stromu. Br. H. n. kloubek stébla. H. na štítu. Nt. — **H.** *na hřbetě* = hrb. V. — **H.** = *pahrbek, kopec*. Hügel. D. — Jg.

Hrbolatka, y, f., Kopfpolsterling, rostl. Rk.

Hrbolatý, höckericht; knorrig; holperig, knotig. Zuby h-té! Ssav.

Hrbolcovatý = hrbolatý.

Hrbolec, lce, m. = hrbol.

Hrbolík, u, m. = brbol.

Hrbolina, y, f, Hügel. Rk.

Hrboliti, il, en, ení, hügelig, uneben machen. Rk.

Hrbolovatosť, i, f., Knolligkeit. Jg.

Hrbolovatý, -ovitý, knollig, knorricht. D.

Hrbonosý, nosu vypuklého, höckernasig, habichtsnasig. V.

Hrboun = hrbáč.

Hrbous, a, m. Vz Hrbáč.

Hrbovatěti, ěl, ění, buckelig werden. Ros.

Hrbovatosť, i, f., die Buckeligkeit. Sal.

Hrbovatý, hrbatý, hrbolovatý, buckelig, höckericht. Ludvík hrbovatý. V. H. babka. Tkadl. H. velbloud. Štelc. H. pařez moruše. V. — **H.**, *nerovný*, uneben. H. země, Us., měsíc (poslední čtvrť). V. — H. nos (Adlernase), V., hrdlo (knollig), Ras., střevo (Grimm-, Krumm-, Hüftendarm). Sal. Slepé střevo přechází do velikého (hrbovatého, denního) střeva. Krok.

Hrbovec, vce, m., smyšlená potvora. Aqu.

Hrbule, e, f., crodius, hmyz. Krok.

Hrbuška, y, f., cyrtus, hmyz. Krok.

Hrc. Jen pořád hrc prc (sem tam). Jg.

Hrcati, hrcnouti, ul a cl, utí = prděti, prdnouti, furzen. Mřk.

Hrčatý, knorrig. Presl.

Hrče, e, hrč, i, hrčka, y, f., *hrbol*, hrb ku př. na dřevě, Knorren, Knollen, Auswuchs. Bez hrčí = bez sukův. Jg. — **H.**, *žlázy, boule*, Drüse, Drüsenknollen, Beule. Us. — **H.**, *kotouč, chomáč*, ein Büschel. Na Mor. **H.**, *sumec* (ryba), Wels. Plk.

Hrček, čku, m. Pot se mi hrčkem s tváři lil. Zlob. Hrčkem krev se lila. Nej. Vz Crčkem.

Hrčeti, 3. os. pl. -ejí, hrč, -če (le), el, ení; hrčívati, hrkati, rasseln, brausen, murmeln, rauschend rollen, rauschen; hrkem téci, murmeln, rieseln. Jg. Kolovrat, voda, potok atd. hrčí. Us. Obilí hrčí (prší, lonští se, trolí se). Us. — **kudy**. Vůz hrčí po ulici. Us. — **jak**. Olej po kapkách dolů hrčí. Us. — **kam**. Voda od tvých nohou k mým hrčí. Puch. — **kde**. Tam pod skalou voda hrčí. — **čím**. Hrčí hrčaním chalupa. Na Slov., Ht. —

Hrčivý, hrčící, rauschend, rieselnd. H. potůček. Dch.

Hrčka, y, f., hrč, Beule. Zlob. — **H.** Varhany hrčky, dudy hrčky = rozladěny. Dch.

Hrčně, hrkem, hrčkem, murmelnd. Jeho vlny h. chvátají k potoku. MM.

Hrčovatý = hrbolovatý, knollig. Na Slov. H. ratolesť. Baiz.

Hrd, vz Hrdý.

Hrdák, a, m., hrdý člověk, ein Stolzer. Č.

Hrdati = pohrdati, nevážiti, necenití, verachten. Jg. — **čím**. Sedláci hrdají pány pokornými; vším dobrým hrdá. St. Lékem tím ať nikdo nehrdá. Lk. — Bib., Tkad., Ctib., Troj. — **s inft**. Nehrdal do hubených chalupek vniti. Ms. — Jg.

Hrdě, z hrda, pyšně, zpupně, stolz, hochmüthig. Jg. Hrdě a pyšně mluviti. V. Hrdě o sobě mluviti. V. Hrdě si vykračovati, vyšlapovati, D., si počínati, si vésti.

Hrdec, dce, m. = brdý. Jg.

Hrdélce, e, hrdélko, a, n., malé hrdlo, die Kehle, Gurgel, der Hals einer Sache. Jg. H. močové, Harnröhre. Ja.

Hrdelní, *hrdlní, hrdelný* = od hrdla, na hrdle, v hrdle jsoucí, Gurgel-, Hals-. Žíla, Us., hlas, hláska. S. N. Hrdelné souhlásky: g, h, ch, k. Vz Hrdelnice. **H.** otok, radosť (dobrá jídla a nápoj), obojek, hlíza. Jg. — **H.**, *hrdla se týkající, o hrdlo n. o život jednající*, Hals-, Kapital-. H. právo, soudce, trest n. pokuta, D., pře. V. Písař u hrdelního práva. D. U hrdelního práva někoho žalovati. D. **H.** skutek, příběh, soud, proměny hrdelního statopisu, J. tr., vyšetřování, právomocnosť, přečinění, řád hrdelního práva. — **H.** cesta = zlá, kamenitá, blativá, pekelná, kostrbatá. Mordweg. Us.

Hrdelnice, e, f., *co se k hrdlu vztahuje* = hrdelní hlíza, die Bräune. Ja. — 2. *Nežit ohnivý* (honsenky, zhorek, pajeď), Maulseuche, Zungenkrebs. — 3. *Hrdelní žíla*, die Drosselader, Drosselvene, Jugularvene. — 4. *Hrdelní souhláska* (g, h, ch, k), Kehllaut. Hrdelnice *měkčí* se na prvém stupni: *k* v *c*, *g* a *h* v *z*, *ch* v *s*; na druhém stupni v: *č*, *ž*, *š*; **ch** se v češtině hned na prvém stupni v *š* měkčí: Vlachъ — Vlaši. Vz jednotlivé. Gb. — *Přetvořování hrdelnic* za příčinou jotace objasněno rozpravou Šafaříkovou (v Mus. 1847. I.) důkladně. Vz tam. **K** nepřechází prý přímo v *s*, nýbrž v případech, kde se to býti zdá, vždy *ch* prostředníkem jest, s nímž *i k* i *s* souvisí: řec. καρδία, lat. cor, něm. Herz, srъdce; něm. kalt, chlad, slatina; lat. octo, něm. acht, osm. Chlap, lit. klapas. Sr. lektati — lechtati; kypěti — chlípěti. Jinde zase vzniklo *s* z *c*: klonitì — cloniti — sloniti. Řeč novější sykavkám *s, z, c* (*č, š, ž*), ano i *č, š, ž* ve flexi namnoze se vyhýbá, nahrazujíc přípony, kde se hlásky tyto nacházejí, jinými nejotovanými; jmenovitě to

je v mluvě obecné. Místo nom. pl. duši, bnei, druzi slyšeti: duchy, buky, druhy. Místo lokalu: duse, bncě, druzě slyšeti: duchu, buku, druhu; místo vokat. duše, druže slyšeti: duchu, buku, druhu; místo lok. pl.: duších, bncích, druzích slyšeti: duchách, bukách, druhách. Taktéž: v rouchu, v dluhu. Nom. adj.: dlouhy, bluchy lidi. Zastupování toto je velmi staré; již v listinách r. 1131. čteme: Čechách m. Česicch. Jir. — Vz S. N. VIII. str. 653.

Hrdětí, 3. pl. -dějí, ěl, ění, zhrděti, hrdým se stávati, hochmüthig, stolz werden. — **z čeho.** Z velikého štěstí počal hrděti. L. — **čím.** Svými penězi h. D. — **pro co.** Rk.

Hrdina, y, m., dříve f.; pl. hrdinové. Dle ‚Despota'. H., člověk hrdý, statečný, srdnatý, rek, Held, Wigand, Weigand; též žena udatná, eine Heldin. D., Jg. Hrdinami se zváti cheete. Rkk. Mrtvé hrdiny a rekyně mezi Bohy počítali. Kom. Nejsem já taková hrdina. Br. Tys udatná hrdina (k Davidovi). Br. Báseň o hrdinách; h. mořský, h. ctnosti. D. Byl čistá hrdina a platný služebník. Žer. Netěžko při plných číších býti h-nou. Po vojně hrdin mnoho bývá. Č., Pk.

Hrdinka, y, f., hrdina, rekyně, Heldin. Zlob.

Hrdinně, heldenmüthig. Jg.

Hrdinnosť, i, f., rekovnosť, Heldenmuth. Us. —

Hrdinný, hrdinský, rekovný, heldenmüthig. H. člověk, Hlas., udatenství, Jg., lid, Troj. — **proti komu.** Zlým lidem byl hrozný, proti nepřátelům hrdinný. Pass. — **čím.** Přemysl životem hrdinný bieše. Dal. 424.

Hrdinský; komp. hrdinštější; adv. -sky, -štěji, Helden-, heldenmässig, heldenmüthig. Jg. H. skutek, Kom., pán, srdce, mysl, srdce a mysl, V., rámě. Jg. H-sky a zmužile činiti, jednati. V. — Jg.

Hrdinství, í, n., hrdinstvo, a, n., statečnosť, Heldenmuth, Heldenthat. Žádostivi, aby jen jejich hrdinství znělo. Br. Mnoho hrdinstva do sebe ukázal. Dal. Pro své h. z vězení vyplacen. V. H. prokázané. Dal. Mnoho h-stva nad nepřátely okáže. Troj. — Jg.

Hrditel, e, m., Stolzmacher.

Hrditelka, y, f., -kyně, die Stolzmacherin. Jg.

Hrditi, 3. pl. -dí, il, zen, zení = hrdým činiti, stolz machen. — **koho.** Pýcha ho zhrdila. L. — **se čím.** Cizí věcí se hrdite. Jel. Hrdil se tonlem svým na plecech. Č. — **se s čím.** Každý se hrdí s svými dary. Reš. — Jg.

Hrdivý = hrdý, stolz. Vskočí na oř, hrdivými slovy vece. Rkk.

Hrdka, y, f., hrdá žena, eine Stolze.

Hrdlabol = hrdlobol.

Hrdláč, e, m., žitný červ, Kornwurm, Aqu.; Erbsenwurm. D. — **H.**, ein Schurke. Aqu.

Hrdlačiti se, sich rackern; nahrdlačiti se, sich abrackern. Lpř.

Hrdlák, a, m., wilde Taube; Schurke.

Hrdlatka, y, f., hrdlatá nádoba, ein Gefäss mit einem langen Halse. Jg.

Hrdlatý, *velkého hrdla*, grosse Kehle habend. — **H.**, *křiklavý*, stark schreiend. Aqu.

Hrdlice = hrdlička.

Hrdličí, Turteltauben-. H. přirozeni, žluč, vejce. Us. — Jg.

Hrdlička, y, f., hrdlice, e, f., od „hrdlo", která hrdlem vrká, hrdluje. Die Turteltaube. V. H. cukruje. Us. — *Hrdlička*, y. m., jm. vlastní, skloňuje se dle „Despota".

Hrdlina, y, f., hrdelní žíla, die Kehlader. D.

Hrdliti, il, en, ení. Vz Hrdlovati.

Hrdlitý, halsig. H. nádoba. Jg.

Hrdlní = hrdelní.

Hrdlo (dříve: hrlo), hrdélko, a, n. H., grъdlo, z skr. koř. gr (v: „žrádlo, žráti"), -dlo = skr. -tram, řec. -τρον, lat. -trum, tedy hrdlo = stroj k polykání. Schl. Hrdlo z grdlo, od zvuku, který proudem do něho vcházi aneb z něho se řine. Gb. Die Kehle, Gurgel, Drossel, der Schlund, Vorderhals. Jg. **Hrdlo** *se dělí v:* 1. podbradí, 2. okres podjazykový, 3. okres chřtánový, 4. okres brzlíkový, 5. důlek hrdelní. S. N. Čípek v hrdle. V. Ten celý den nic jsme v hrdle neměli (nic jsme nejedli a nepili). Jg. Bojnji mezi sebou křiky až do hrdla předržení n. až do sípání. Jel. Drsnatosť, ostrosť, nehladkosť hrdla (chřápavosť). V. Siptavosť hrdla. Reš. Komuž se v hrdle hatí (chřápavý). V. Bolení, zápal hrdla. Ja. Křičí, co má hrdla (z plna hrdla). D. Když se z tohoto světa bráti musíme, síla nás neházl, žíly se krčí, hudci nám v hrdle hudou. Rad. zv. Vz Hudec. Živí tělo, co jen h. chce. Puch. Vše co h. ráčí, káže. V. Plný, až mu v hrdle stojí. L. Nenasycené, nesyté hrdlo. V. Statek skrze h. a zadek prohnati. V. O nic se nestarati, než o h. a břicho. V. Kolik hrdla nástrah (lahůdek), tolik záhub. Kom. Pij „h., jez h., zaplatíš hrdlo (třeba na šibenici). St. Má, co jen h. ráčí. Vz Blahobyt, Boháč, Lb., Č. Boli h. zpívat darmo. Č. Smrdí mu z hrdla. Vz Nečistý. Č. Zacpal mu hrdlo zlatem. Vz Porušený (soudce). Č. Kdo rád h. smáčí, rychle k hrobu kráčí. Km. Z hrdla, hrdlem = velmi hlasně. Z mocna hrdla. Rkk. Volej vším hrdlem. Br. Mluví, jakoby hrdla neměl (z ticha). H. nadonti (rozlobiti se). Kat. 2734. Vydírati z hrdla. Jg. Vydřelby jednomu z hrdla (o závistnicích a dráčích chudých lidi). Jg. Z hrdla vyvrci (chrkati). V. Snědl mnicha a kápě mu v hrdle zůstala. Jg. Což jednou čertu v hrdlo přijde, toho nikdo nevykoupí. Jg. — **H.** = *krk*, der Hals. Na hrdle zlatý řetěz. Ozdoba na h. V. Kruh železný na hrdlo. Kom. Za h. uvázati, pověsiti (oběsiti). V. Na h. se věšeti; hrdla se chopiti. V. Pěkným, táhlým hrdlem. Rkk. Chytiti se hrdla, okolo hrdla (objímati se). Jg. Za h. popadnouti. D. Šátkem si hrdlo zatáhl. Har. H. podřezati, zařezati. V. Oko na h. střeiti. V. — *Po hrdlo* = *po uši*, bis an den Hals. V štěstí po h. brodí. L. Čemuž lidé těžce věří, leč se jim *v hrdlo* nalévá. Vz Nebezpečenství. Č. — V h. se hanbiti. D. V h. se za ně styděli. V. Za to v h. se stydím. Lom., Sych. V h. lež. Jg. V hrdlo lháti (unverschämt lügen). D., Sych. Kdož tě tohoto zpravuje, tenť v hrdlo lže jako z kurvy syn zrádný. A. Hol. z St. Smrdí mu z hrdla (lže). Ros. — *Na hrdlo* = na krk, *na hrdle* = na krku. Na hrdle někomu ležeti = blízko n. těžkým býti. V. V hrdle nepřátelském

býti — míti nepřítele na sobě. Us. Jemu starosti na hrdle leží. V. Velikou tíž, břemeno na hrdle míti. V. Stále býti někomu na hrdle. D. Na hrdle sedí smrť vždycky. Jel. Na h-o mu jde. Jg. Všecko mi to na hrdlo spadlo. Vz Péče. Č. — **H.** = *život*, der Hals, die ganze Kehle, das Lehen. Jg. Platím za to hrdlem. Jel. Pro vlasť h. složiti. Kom. Na h-e seděti. Trestati na hrdle. D. Provazem někoho na hrdle trestati; osidlem h. odníti. V. Něco hrdlem zaplatiti. Krab. Za pokutou hrdla, hez milosti. V. Hrdlo za hrdlo. Č., Rb. Kteří sobě sami h. odjímají. Er. K hrdlu sobě (někomu) sáhnouti. Vz Smrť. Č. Budiž mu saženo k hrdlu. Žer. Byl odsouzen hrdla. Zav. Člověk hrdla odsouzený. Br. Hrdla odřící. V. Života a hrdla pro někoho vynasaditi. Br. Nebo zůstaň doma nebo odvaž se hrdla. V. Pod hrdlem přikázati. Pod hrdlem se nesmí navrátiti. V. Aby jeden druhému pomocen byl a radil i životem i zbožím i vší mocí až do těch hrdel. Arch. I. 66. Pro něž by slušně i na hrdle měl kárán býti. Žer. Záp. I. 267. Sotva s hrdlem pryč utekl. Skl. 103. Přihodí-li se co Hlavsovi proti našemu glejtu, že k hrdlům vašim o tom hudem hleděti. Bart. 276. Nemělo by proto písaří k hrdlu jíti. O. z D. Hrdel i statků nasaditi. H. ztratiti. O h. koho připraviti. Pr. A jestliže by ten měštěnín hrdlem trpěl. P. Sob. 159. Tak bychom hrdly i statky svými jednali a pomáhali pokojiti země této. Kn. Tov. 5. Pod hrdlem zapověděný. Kom. Pod ztracením hradla zapovědíno bylo. Vrat. Pod skutečným na hrdle trestáním. Kom. Propadl hrdlo. Fankn. Právo o něm jest, aby hrdlo propadl. Br. Jde mu o h. Reš. Někomu na h. státi. D. Hrdla propadení. Reš. Ne já tebe hrdla odsuzuji, ale zřejmá práva. Br. Souditi o hrdlo. O hrdlo hráti. V. O h. se, někoho připraviti. V. H. odníti. V. H. si odňal. Us. Že chtl se brániti do těch hrdel žídě. Ben. Aby hrdla svébo tam nenechal. Žádný by nemohl při hrdle zůstati. Br. Při hrdle a zdraví zachovati. V. Při hrdle zanechati. V. Pře na h. se vztabující, o b. běžící. Tb. Hrdla zhavení, ztracení, zastavení. Th. O hrdle seděti (odsouzený na smrt). V. Běží tu o h. Ml. Sotva s hrdlem uteče (živ). Br. A do hrdel se zavázali. Štelc. Zapsali se, aby se jedni druhých až do těch hrdel neopouštěli. V. A cti do toho hrdla chrániti. St. skl. I mysliti jen, za Fridricha brdlem páchlo. Kom. Nůž někomu k hrdlu přiložiti. D. Přikázáno, aby se pod zbavením hrdla do Čech nenavracoval. Háj. Co nevíš, že soudce pořikati k hrdlu sahá? Kom. Jest potřebí od hrdel našich odehnati nepřítele. V. Obecní dobré města s nebezpečenstvím hrdla a života opatrovati a obhajovati. V. Jakby mu k hrdlu sahal. (Lakomý). Č. Mluví, co nemůže hrdlem doká zati. Jg. Vz Tlachal. Č. Páchne to hrdlem. Vz Trest. Č. Něco radše králi dáti, nežli o svá hrdla hráti. Lom. Utíká, jakoby mu k h-u sahal. Vz Bázlivý. Lb. S h-em člověka nesluší hráti; Na h. člověku nemá se kvapiti; H. jednou odňaté nemůže se navrátiti. Rb. — **H.**, *soud o hrdlo*, peinliches Gericht. A což se hrdla dotýče. Pr. — **H.** = *co k hrdlu podobno*, Hals. Sklenice s úzkým hrdlem. Us. H. ostruhy, loutny, pekla. Do hrdla peklu lézti. Jg. H. matky (Mutterscheide). — **H.**, *prostrannosť trubky* či cívky u lupenu. Rostl.

Hrdlobol, hrdlabol, u, m., bolení v hrdle, prým, Kehlsucht, Bräune. Na Slov. Jg.

Hrdlořez, a, m., Gurgelabschneider. Zlob.

Hrdlořezy, pl. Dle Dolany. Ves u Prahy.

Hrdlouhati, m. v hrdlo lháti. Vz Hrdlo. L.

Hrdlovati = hrdliti, za hrdlo utiskati; sužovati, würgen, plagen. Jg. — **koho.** Dav se hněvu přemoci hrdloval druhého. Háj. — **se s kým oč** (zápoliti, rváti se, ringen, sich balgen). Jg., D. — Já se něco nahrdlím a přece nic nemám = mnoho se napracuji, skrovně žiji a přece nic nemám. Mřk.

Hrdlový, Gurgel-, Hals-. H. dutina. Ssav.

Hrdnouti, dnul a dl, utí, pýchati, hrditi se, nadýmati se, stolz werden, V.; 2. tupiti, pohrdati, verachten. — **kým.** Vz Pohrdnouti.

Hrdo, hrdě, stolz, übermüthig. Z hrda o sobě mluviti. V.

Hrdoba, y, f. = hrdosť, Stolz. Koll.

Hrdobný lesk, snad *lépe:* nádherný. Jg.

Hrdohněvuý, stolzzürnend. Mus.

Hrdomluvce, e, m., ein stolz Sprechender. L.

Hrdomluvnosť, i, f., Grosssprecherei, L., hochmüthiges Reden. Jg.

Hrdomluvný, stolz redend. Jg.

Hrdomysl, i, f. = hrdomyslnosť. Jg.

Hrdomyslnosť, i, f., pýcha, Stolz. Jg.

Hrdomyslný, hochmüthig, stolz. Jg.

Hrdonosý, pyšný, ein Stolzer. L.

Hrdopysk, hrdopyсb, a, m., hrdopyský = hrdopýšek. Na Slov.

Hrdopýšek, ška, hrdopýška, y, m., hrdoušek, ein stolzer Mensch. Rvač. — **H.**, chlubný člověk, Prahlhans. V.

Hrdopyšenství, n., hrdopyšnosť, i. f., Hoffart, Hoffärtigkeit. Rk.

Hrdopyšuý, hoffärtig. Rk.

Hrdosť, i, f., zpupnosť, pýcha, der Stolz, Hochmuth, Aufgeblasenheit, Dünkel, Ebrgeiz. D., Jg. Od vší h-sti a pýchy vzdálený. V. Z b-sti toho nepřijme. Žák. sv. Ben. Pustivše světských rozkoší a hrdosti. Tamtéž. Jsou plni hrdosti (vzdoru). D. Vz Pýcha. — **H.**, zastar., znamenalo pych, svévolné poškození na jmění, Frevel, do druhé polovice 15. století. Však jest na tom h. učinil (že zbožl bez soudu vzal). Ms. Jest mú čeleď bil kiji, pychem a hrdostí. Půh. Olom. 1412. Učinil pých na řekách, zruhal mi hráze pravou hrdostí. Půh. Ol. 1412. Vz Gl. 72., Kn. drn. 131.

Hrdoš, e, m., brdý, ein Stolzer. V.

Hrdota, y, f., **šp.** m. hrdosť. Jg.

Hrdousiti, vz Rdousiti.

Hrdouš, e, hrdoušek, ška, m., V., = hrdoš.

Hrdutosť, i, f., nadutosť, pýcha, Stolz. Jg.

Hrdutý, nadutý, pyšný, stolz, aufgeblasen. Reš.

Hrdý; hrd, a, o; komp. hrdější n. hrdší; adv. hrdě, hrději. — **H.** = pyšný, nadutý, stolz, aufgeblasen, hochmüthig. H. jako páv. Hrdým býti. V. Slova hrdá dávati; s hrdou myslí. V. Hrdé smýšlení o sobě. D. Sosny hrdé na horách. Ráj. Bohactví člověka hrdým činí. Us. Hrdů braň na sobě nosívá

(jinoch). Rkk. Před ctihodným snlinej a hrdého si nevšimej. Pk. Hrdý se pyšnému rovná. Jg. Jeden hrdý, druhý tvrdý. Vz Stejnosť. Č. — **nač:** na svůj rod. Šm. — **pro co, z čeho.** Rk. Z daróv božích chce hrd býti. Št. N. 216. — **komu:** sobě. Aqu. — **čím:** něčí pokoru. Št. kn. šest. 168. Kak svými hrd jest ščepy. Výb. I. 172. — *Stran přísloví vz:* Čelo, Přeskočiti, Pyšný. — **H.** = *upejpavý*, zvl. o ženštinách, spröd. Pěkní rádi bývají hrdí. Klat.

Hrdýlko, *lépe:* hrdélko, vz Hrdlo. Jg.

Hrdra, y, f. = rez. Rostl. Na Slov. Plk.

Hřeb, u, hřebík, u, hřebíček, čku. Stran původu vz Mz. 93. Der Nagel. Hřeb dřevěný, železný, tesařský, zákolní (zákolník u vozu), V., branní (u bran, v branách), latní (tesařský), šínový, D., podkovní (podkovník), hlavatý, zaražený, trámový, hákový, šindelní, prkenný, (prkeňák, prkeník), k zámku, k oknům, k trubám, k měchům, střihovací, na voji (na váhy), svorní (svorník u vozu), D., hlohový (kolík), Lk., podlažník, deškovník, deskovník, dlouhý celý prkeňák, poloviční prkeňák, poloprkeňák, polonpodlažník, drátový, kartáčový, porcelánový, rovný, do podkovy (podkovák, podkovník), latní, laťový, šindelák, do houže, rákosový, do vrat, do kola, Šp.; hřebíky bednové, do křídlice, kované, krokevní, krycí, mašinové (malé, nadvelké, prostřední, veliké), na lepenku, podkovní, poloulaťové, rámové, rákosní, upevňovací, vrátní, Kh., hřeb olověný Skarpův (vz Nástroje k operacím očním). Cn. Kujeme my to tři kolní hřebíky, to na Krista pána. Mor. Pls. Nohy hřeby proražené. Lom. Hřebem, hřebíkem něco sraziti, přibiti, přiraziti. V. H. dotahuje, dobře drží, svírá; h. zatlouci; na hřeb něco pověsiti. D. Kdybys byl měl hřebík, byl bys neztratil podkovy; kdybys byl neztratil podkovy, byl by ti neochroměl kůň. Šp. Kladivo na hřebíky; díra na h.; hlavička u hřebíku. Šp. Školní kapsu na hřebík pověsiti (nechati učení). V. Na křivou díru křivý hřebík. Jg., Lb. Milý jest mi, jako hřebík v oku a kopí v boku. Č. Každý hřebík se před ním třese (= krade). Jg., Č. On ho má vždycky na hřebíku (užívá ho vždy, k čemu chce). Jg. Ženy mají pláč na hřebíku. Jg. Co hřebem v domě přibito, vápnem obvrženo a hlinou zamazáno jest. Co leží n. visí a hřebem upevněno jest. Co hřebem přibito v domu prodaném, kupujícímu náleží. Pr. měst. — **H.** *do kola* (dřevěné kolíky, jimiž se kolo sbíjí. Radnagel). Us. — **H.,** *bolesť hlavy* (když se zdá, jakoby hřebíkem v hlavě bodal) nad očima n. ve skráni, Stechen im Kopfe, eine Art Migräne, L.; 2. hřeb v hlavě (bolení od pití). V. — **H.** *v očích* (nehet, povlaka, sukno, zástěra). Augennagel, -fell. Koukolová voda jest dobrá proti hřebíku v očích. Čern. Modrého lilia voda zahání hřebík v očích. Čern. Komu vyroste hřebík z oka, vezmi med jarých včel. Jád. — **H.,** *známka přivlastnění statku n. dědictví.* K uvedení v dědictví ujetím hřebíka neb třístky dání bývá . . . dědictví mnohým věřitelům odhádání za hřebík, jenž německy slove Span. Brike. (Gl. 73.). — **H.** na Mor. = *mol, starosť.* Vrazila mi h. do hlavy. Vrazili mu h., má h. (starosť). Jg. Hřebík si do hlavy strká (daremné starosti si dělá). Kom. Má hřeb v hlavě. Jg. — **H.,** zastr., *los.* Kn. Rož. Vz Gl. 73.

Hřebanka, y, f.. chavellina, mlž. Krok.

Hřebař, e, m., cvokař, Nagelschmied. Techn.

Hřebařka, y, f., cvokařka, Nagelschmiedin. D. —

Hřebati, hřebu, al, án = plísniti. **komu.** Puch.

Hřebátko, a, n. = hříbě.

Hřebčák, a, m., hřebec pro plemeno, ein Beschäler. Us. — **H.,** Beschälknecht. Cf. Oslák, volák. Kinský.

Hřebčí, Hengst-.

Hřebčice, e, f., kobyla hříbě, Stuttfüllen. D. —

Hřebčík, a, m. = hřebec.

Hřebec, bce, m., hřebeček, čka, hřebčík, a, m., na Slov. žrebec. H., pušťák, oř, sveřepec, plemenný kůň. Der Hengst. Hřebeček, hřebčík, sveřepče, das Füllen. V. Starý hřebec, kňoras, kulčák. Špatný: plát. Špatně řezaný: mačkanec. Šp. Hřebce ke klisně pustiti, připustiti. V. Kde jsou hřebci, tam shromažďují se kobyly. Hnš. — **H.,** veliký, svatební koláč, grosser Hochzeitskuchen. Us. — **H.,** chlipný, Weiberhengst. Us.

Hřebečný. H. úřad, Beschäleramt. Zlob.

Hřebečník, a, m., Gestütherr; Beschälknecht.

Hřebélce, e, n., hřbelec, Striegel. Aqu.

Hřebelcovati = hřbelcovati.

Hřebélko, a, n., vz Hřeblo.

Hřeben, u, m. (gt. hřebene, Sal.), hřebének, hřebínek, nku, m., na Mor. hřebeň (Brt.), der Kamm. H. řídký, hustý, rovný, rohový, slonový (ze slonové kosti), kostěný, dřevěný; k česání lnu, vlny, Us; na kožichy, na koně, D., koňský, zinnostrazový, želvinový. Kh. Vlasy, se hřebenem česati. V. Přes h. stříhati. V. Lysému neslouží hřeben. L. Koudel na hřebínkách přemykati a mykliky n. drabky dělati. Us. H. na lupy. — **H.** *kohoutí* (kokotový. Mat. verb.). Der Hahnenkamm. H. masitý, ku př. kondorův. Jhl. Kohout kokrhaje hřeben vyzdvihuje. Kom. Cítí, že mu h. roste (pyšný). C. H. podšijní u kohouta: podbradek, brada. Jg. — **H.** = *chocholka.* V. — **H.** *u koní*, šíje, der Nacken. Jd. — **H.** *nožní*, nart. — Hřeben ruční; nožní (nart). Sal. — **H.,** *hořejší kraj ostrý hanbykosti*, das Schambein. Ras. — **H.** *ve sladovně*, na němž lísky leží, der Kamm. Us. — **H.** n. hřebeny = *brlení, mříž*, Schutz-, Sturm-, Fallgatter (u vrat). Mus. — **H.** *střechy*, kukla, kukle, kobka. Dachspitze. Šp. — **H.** *hory, vrchu* = hřbet, čeřen, Kamm, Bergrücken. Vz Pohoří. Vys. — **H.,** *dna v nohou*, podagra. Ms. bib. — **Hřebeny**, očesané hlavičky jetelové n. ze lnu, Samenköpfe beim Klee, Flachs atd. Koubl. — **H.,** *talíř s kosými zuby*, das Sperrrad, v mlýnech. Vys. — **H.,** *šína n. bidlo se zuby* na př. u kozlíku od stavidla. Vys. — **H.** *prkna* = kraj. D. — **H.** (Kamm, Kramm), přední část hřbetu divoké svině. Šp.

Hřebenáč, e, m., vodní kolo mlýnské, spodní vodou hnané, spodák, jednokružník. Točí se hřídel hřebenáčem. Unterschlägiges Wasserrad, Staub-, Pansterrad. D., Us. —

Též takový *mlýn*. Jg. — **H.**, kára na kamenl, že má dva hřebeny, z předu a ze zadu, Steinkarren. Us. — **H.** *tesák ocelový* kamenlkův na způsob hřebenu sestavený. Us. — Jg.

Hřebenář, e, m., Kammmacher; **hřebenařiti**, Kammmacherei treiben; **hřebenářka**, y, f., Kammmacherin; **hřebenářský**, Kammmacher-; **hřebenářství**, n., das Handwerk des Kammmachers. Jg.

Hřebenatka, y, f., cristatella, býložilec. Krok.

Hřebenatý, hřeben majicí. H. kohout. H. kosť, das Schambein.

Hřebenčík, u, m., Tamariske. Presl.

Hřebenec, nce, m., cynosurus, druh trávy. L.

Hřebének, nku, m., vz Hřeben. — **H.** hedysarum, der Süssklee. Jg.

Hřebenice, e, f., hřebeník, u. m., pouzdro na hřebeny, das Kammfutter. D. — **H.**, critaria, rostl. slezovitá. Rostl.

Hřebeník, u, m., Kammfutteral.

Hřebenitka, y, f., rhinanthus, rostl. krtičníkovitá. Rostl.

Hřebenitý, hřebenovatý, kammartig. H. skála. Včel. čes.

Hřebenka, y, f., drilus, hmyz. Krok. — **H.**, die Strahlmuschel. D. — **H.**, pačiska na hřebeně vymykaná (hřebenová pačiska, výtažky). Dch.

Hřebénkovatý, -ovitý, cristatus, okrouhlený, po kraji zpilovaný. Rostl.

Hřebenonohý. H-zi, lophyropa, žabronožci. Krok.

Hřebenonos, a, m., nzloš, condylura, der Spitzmaulwurf. Ssav.

Hřebenořez, u, m., stroj k řezání hřebenů, Kammschneidemaschine. Techn.

Hřebenovatý, -ovitý, kammförmig.

Hřebenový. Kamm-. H. zuby, kolo (n. cevul). V.

Hřebenožábrý. H. plžové. Krok.

Hřebeňule, e, f., lophyrus, hmyz. Krok.

Hřebet = hřbet.

Hřebětí = hřběti.

Hřebi 1. = *hřeb*. Hřebími ke kříži připatý. St. skl. — 2. zastar. = *los*. H. slula dřívka jistého způsobu, jichž za starodávna užívali Slované a jiní národové v obřadech náboženských k vypátrání věcí budoucích a v obyčejích právních k vyhledání práva mezi stranami spornými. Za vodu vrci hřebí. S. N. — 3. = *březí* (o kobylách), trächtig. Kobyla hřebí. Kr. Mosk.

Hřebice, e, f. = klisna, die Stutte. Dch.

Hřebíček, čku, m., malý hřebík, ein kleiner Nagel. V. Dokonce na h. něco zavěsiti (odložiti). Kom. Ostatně vz Hřeb. — 2. *Koření krámské*, Gewürznelke, Nägelein. V. — **H.**, *květina*, Nelke. — **H.**, kolíček u housli, jímž se struny natahují. Der Wirbel. Ros.

Hřebička = hřebice.

Hřebíčkovec, vce, m., Nelkenbaum. Rk. Rostl.

Hřebíčkovina, y, f., caryophyllus. Rk.

Hřebíčkovka, y, f., nápoj, v němž je mnoho hřebíčku.

Hřebíčkový. Nelken-. H. bylina, matka (Mutternäglein), barva (hnědá, kaštanová). V.

Hřebíčník, a, m., hřebikář, Nagelschmied. Záp. měst. 1449. — **H.**, hřebíčkovec, vce, m., caryophyllus, rostl. myrtovitá. Rostl.

Hřebie, vz Hřebi = los. Výh. I.

Hřebík, vz Hřeb.

Hřebikář, e, m., hřebař, cvokař, Nagelschmied. D.

Hřebikářka, y, f. Nagelschmiedin. D.

Hřebikárna, y, f. Nagelschmiede. D.

Hřebikářský. Nagelschmied-. D.

Hřebikářství, n., Nagelschmiedhandwerk. D. —

Hřebíkovatý, nagelförmig. Rcš.

Hřebilec = hřbelce.

Hřebínek = hřeben.

Hřebinkovitý = hřebénkovatý.

Hřebiti se, il, ení se, obřebiti se, hřebívati se, na Slov. žrebiti se = roditi (o klisnách), Füllen werfen, füllen. Klisna se hřebí. Jg.

Hřeblo, hřebélko, a, n., hrabadlo, jímž oheň z peci vyhrabují, hrabáč, podhrabáč, pohrabáč, ožeh, kutáč, Ofen-, Feuerkrücke. Hřeblem se oheň a uhlí z peci vyhrabuje, pometlem popel. Pt. Hřeblem k čápu na stole sedícímu střileti. Vz Chybování, Nejapný. Lb., Č. H. kolářské, barvířské (die Laute), papírnické (k míchání, Büttkrücke), sladovnické (k prohrabování sladu, Krücke; ne: karbovačka), mlýnské. — **H.**, *sháněčka*, Streichholz. Jg. — **H.**, *dřevo* přes křižinky nad zadním oplínem *na saních položené*, aby *náklad neslo jako dříví*, *trámy* atd. Dch. — **H.**, náčiní, jímž rozpáleným bednáři sudy požebnjíce smůlu zapalují. Dch.

Hřebnec, cnce, m. = hřeben, zastr. Jg.

Hřebnice, e, f., hřebice, ein Stuttfüllen. D.

Hřebník, u, m., *lépe* hřebeník. Jg. Kammfutteral.

Hřebný, na Slov. žrebný. H. kobyla, trächtig. Dch.

Hřebovatý, nagelförmig; voll Nägel. Jg.

Hřebovna, y, f., nástroj k dělání hřebíků. Nageleisen.

Hřebovnička, v, f., nástroj k dělání hřebíčků, cvokovna. Dch. Vz Hřebovna.

Hřebovník, u, m. Nagelbohrer. Us., V.

Hřebovný. H. kolo, Kammrad.

Hřebsti, hřesti, hřebu, hřebl, en, ení = zahrabati, pochovati, begraben. — **koho kde.** Pole, na němž by poutníky hřebli, kúpichu. St. skl.

Hřebž, e, m. = řebřík, die Leiter. Na Mor.

Hřec, herce, m., hráč, herec. Hercóm dary dávají. Spieler. St. skl. Slovo herec je nové. Jg. —

Hřecký = řecký. Vz H.

Hřečka, y, f., pohanka. Poslala mne k druhé selce, ona vaří hřečku. Er. P. 56. Na Slov. Heidekorn.

Hředa, vz Hřada. — **H.** *hřídel*, na kterém se provazem rudy atd. vytahují. Am.

Hředlo, a. n., Haspel.

Hředník, a, m., hašplíř (v horn.), nádeník, který rudu atd. od purníka pod hředu na šachtu navezenou v kyblících n. tunách vytahuje. Am.

Hřehtati = řehtati, klappern. Jg.

Hřejcený, z tuha válený. H. chléb. Us.

Hrejkati, v Krkon. = prouditi, silně téci. Kb. —

Hřejna, y, f., Glas-, Treibhaus. Světoz.

Hrejt, u, m. Těsto jako h. = tuhé, nadělané. Us. Turn.

Hrejtiti, il, cen, ení, nadělati, vyváleti, derb machen. Us.

Hřenouti, ul, utí = zahřměti. Nebeský hlas jakožto hrom hřenul. Ms., Č.

Hřestačka, y, f., *lépe*: chřestačka. Berg.

Hřestati, *lépe*: chřestati. Jg.

Hřešiti, 3. pl. -ší, hřeš, -še (le), il, en, ení; hřešívati = hřích páchati, sündigen. — **abs.** Boj se Boha, styď se lidí, nehřeš více, pán Bůh vidí. Jg. Člověče hřeš, pekla neujdeš. Mt. S. — **proč.** Jinakby **ze** zlosti a ne z neumělosti h. musil. V. H. z nevědomosti, Rk., z nerozmyslu. Kom. Chudý z nouze hřeší. Č. — **na co:** na milosť boží h. Br. Na Krista aby nehřešili. Br. Hrozně na něho hřeší (laje, kleje, flucht). Ros. — **čím:** rukou. Bl. Čím kdo hřeší, tím trestán buď (bývá). Rb. — **čím proti komu.** Velikým hříchem hřešil proti Bohu. Št. — **s kým.** — **se někoho**, na Slov., v podezření míti. Jg. — **čím v čem kde.** Bohatec mnohými hříchy skrze jazyk hřešil jest za stolem v rozličných krmiech. Chč. 633., 445. — **nad kým.** Páni hřeší nad nimi. Chč. 445. — **komu**, klíti, láti, vaditi se, KB., na Mor. Co je ti? vybila ti tvá máti? lebo ti hřešila tvá maměnka milá? Mor. Pls.

Hřešivý = hříšný, sündig. D.

Hřešný, zastr. = hříšný.

Hřešpytel, tle, m., hříšník, der Sündensack. D.

Hřevnice, e, f., das Treibhaus, Sych., záhřevna, hřejna.

Hřevný = hřející, wärmend. H. oheň. Hank.

Hřez, i, f., bláto, neřád, Koth, Schmutz. Mat. verb.

Hřezdík, a, m., ryba. Žid.

Hřeznouti, hříznouti, znul a zl, utí, topiti se ve hřezi, sinken im Kothe atd.

Hřib, u, hříbek, bku, m. Bilz, Pilz. H. je houba znamenitá. Kom. Pravdivý h. Us. H. židovský (křemeňák, májový hřib, polohřib, májovka), jelení. Jg. Správní lidé neberou se ledakdes co hřibové. Šel do lesa na hřiby (umlkl, utekl). Pošleme ho na hřiby (odstraníme ho. Vz Odbyti). Lb., Jg. A ty sedlš co hřib (lenoch). Mus. Povídají, když se hřiby zrodí, chleba málo. L., Šp., Lb. Vz Hospodářský. Mnoho hřibův, málo chleba. Č., Er. P. 80. Přibývá jich jako hřibů po dešti. Pk. Hřiby, ryby, louka, mouka (vše má, čeho potřebuje. Vz Boháč). Lb. — **H.**, shrbělec, stařec; člověk nečilý, neohebný, ein Klotz. Jg.

Hřiban, u, m., Schwammsaueres Salz. Presl.

Hříbě (na Slov. žríbě), ěte, n., pl.: hříbata; **hříbátko** (na Slov. žríbatko). Kobyla hříbata házi (*lépe*: se hřebí). Jg. Návidí ho co valach h. Přeje mu, co valach hříběti. Pozdní h., žito Havlovo, řídko bývá z toho co dobrého. Rým. — **H.**, *pila s obloukem*, Bogensäge. Jg. — **H***říbátko* u soukenníka, vz Důtka, 2.

Hříbec, bce, m. = hřib.

Hříběcí, í, n., *šp.* místo: chřípěcí. Vz toto. H., ozhřivka, koňská rýma, chřípěcí; na Slov. kech, kach; na Mor. soplivice. Ch. nebezpečně, podezřelě. Šp. Kůň má, dostal hříběcí. Jg.

2. **Hříběcí**, od hříběte, Füllen-. Ros.

Hřibek, vz Hřib. — **H**, bka, m., hříbata pasoucí pacholek. D.

Hřibet = hřbet.

Hříbětník, u, m., kobylí materník, Gebärmutter der Stutte. Jg.

Hříble = hříbě. Us., Dch.

Hřibojedy, pl., dle Dolany, jméno místa, Hummel. Mus.

Hřiboryp, u, m., mycetophagus, hmyz.

Hřibovatosť, i, f., Schwammigkeit, Pilzigkeit. —

Hřibovatý, bilzähnlich; schwammig.

Hřibový, hříbkový. Pilz-. H. omáčka, polívka. Jg., L.

Hříčka, y, f. Tvoříce zdrobnělá slova dloužíme krátké kmenové samohlásky: čas — času, dar — dárek, ves — víska, tedy hra — *hříčka*. Plk. Ale Jg. má hřička, jakož se vůbec vyslovuje (Brt.). Vz -ka. Hříčky z někoho sobě strojiti. Us. Za hříčku někomu býti, někoho za hříčku míti. Šm. Ostatně vz Hračka.

Hříčník, u, m., nebozez k rozvírání děl palečných.

Hřídel, e, hřídelík, u, hřídlíček, lku, hřídelec, lec, hřídelíček, čku, m.; hřídélko, a, n. Na Slov. gredel. Stran odvození vz Mz. 32. — **H.** = *dřevo, na němž co visí n. se točí*, der Wellbaum, Cylinder, die Welle, Walze, Achse. Jg. H. ležatý, dřevěný válec u rumpálu, jeho čepy leží v žabkách, zapuštěných v sloupech. H. dřevený n. železný válec u kola, jeho čepy v hnízdech n. pánvicích se otáčejí. H. kroužiti, okovati, dlabati. Vys. H. paleční; kolo na hřídeli (vratidlo, rumpál). Nz. H. (osa) ze dřeva, z litiny. Na koncích hřídele jsou čepy = tenčí válec, na nichž se h. točí. H-le stojaté n. ležaté. Čepy stojatých h-lů jsou v žabkách aneb v pánvici zapuštěny ve zhlavičku, čepy vřeten chodí v jamkách kuželice. S. N. H. u zvonu. Háj. Na hřídeli mlýnském jak vodní tak i paleční kolo zaděláno je. Us. Hřídelík mlýnský pytlíkem potřásá. Us. Klepá jako mlýnský hřídel Vz Váda. Č. — **H.** *pily, vážek, pluhu* (podplužník, jenž zadní díl pluhu s předním spojuje). D. — **H.**, u dělostřeleů, der Schildzapfen. Bnr.

Hřídelatka, y, f., oliva, plž. Krok.

Hřídelní, Well-. H. strom. — H. podkop, Schilddeckel. Bur.

Hřídelnice, e, f., hřídel u pluhu, Grendel. D. — **H.** *ve varhanech*, Wellentafel. — **H.**, Schildpfanne. Bur.

Hřídelový, Well-.

Hřídlo, a, n., *díra* ku př. do prsku, do peci. Ofenloch. Us. — **H.** *ucho u nádoby*, der Henkel. Pozdě s čbánkem po vodu, ano se hřiedlo utrhlo. Mus.

Hřiecha — Řecko. Kat. I.

Hřích (dříve: hřiech), u či a, m. Die Sünde. Hřiech jest vóle chtieti dosáhnúti cos buď, ješto je proti spravedlnosti. Št. H. dědičný a skutečný. Skutečný: *těžký* (smrtelný) a lehký; H. hlavní, proti duchu svatému, do nebe volající, cizí. H. dobrovolný, Kram., němý (mužoložství). D. H. přirozený, počátečný, prvopočátečný, prvotný, prvorozený. V. H. všední. Us. H. prvopočátečný, *lépe*: prvotný, Šr., dopustilý, Št., němý a sodomský

proti přirození. Lk. H. spáchati, činiti; h-chu se dopustiti, se dočiniti; na hanebné hříchy se oddati; hroznými h-chy zprzněný, okydaný; v h. upadnouti; dáti se v předešlé hříchy a nepravosti; h-chem se zamazati, zprzniti; váleti se, káleti, káceti se v ohavnostech h-chů. V. Jedem hřícha nakažený. Jg. Varuj se hřícha. Zlob. V h. potrhnouti. Sclp. Hřiech, v porobu dáti šíju. Rkk. Z h-chu byl uviněn. Kram. Někomu z h-chů se vyznati. Háj. Vyznal se h-chu svého. Bibl. Železi h-chův; pokání z h-chův činiti; očistiti od h-chův; srdce hříchův prázdné, očištěné od h-chův; h. shladiti. V. H-chům umírati; z h-cha se vydobyti; h-chy slzami oplakávati. Kram. V hříších žíti; za h. něco míti, pokládati. Us. H-chem vinen. V. H-chu zbaviti, zprostiti; obět za h. D. H-chů utíkati. Kram. Starý h. novou hanbu činí. Jg., Plk, Č. Odvykati h-chu nejlepší pokání. Č. Každý h. svou výmluvu má. Jg., Č., Lb. Za h-chem pokuta v patách běží. V., C. Každý h. má svou pokutu. Na Slov. Lb., Rh. Za hříchem pokuta kráčí (v patách běží, Pk.); H. se neodpustí bez napravení. Rb. H. zamýšlený šmakuje a spáchaný katuje; H. a bída na kohož nečíhá? Pk. Nevedomosť hriechu nečiní; Hriech v mal'učkom sa počína, ve vel'kom sa konči. Mt. S. Hřích sladký a člověk padký. Č. Dvakrát hřeší, kdo se hříchem honosí. Km. Neumřeš s tím h-chem (i. e. pomstím se, nemáš darováno). Vz Vyhrůžka, Msta. Č. H. ďábla smích. L., Č., Š. a Ž. Jeho tajné hříchy jdou nám pod nos (smrdí). Č. Dlouhý život mnoho h-chův. Č. H-chové po lidech jako dým po hlavni se vlekou a táhnou. K cizím h-chům ostrovidové oči máme, ale na své jako krtkové pohlídáme. Č. Hříchové (výstupky, skutky zlé). Vz Rb., str. 266. — Po h-chu, k h-chu, po svém h-chu = *žel*, leider! Kom. Vám jest do smíchu, ale nám po hříchu. Zlob. Co jsem to k hříchu za tovaryše dostal. Kom. — H. = *láni*, *klení*, der Zank, das Fluchen. Na Slov. Plk. —

Hříchoplod, a, m., veliký hříšník, der Sündenbalg.

Hříchosňatel, e, m., der Entsündiger. Jg.

Hříchový, Sünden-. H. rejstřík. Zlob.

Hříjen, jnu, m., das Treibhaus. Vz Hřejna.

Hřímání, n., hřměnl, hromobití, das Donnern. V.

Hřímanice, e, f. = hřímota. Donnerwetter. Na Mor. Lpř.

Hřímatel, e, m., der Donnerer. Jel.

Hřímati, vz Hřměti.

Hřímavice, e, f., na Slov. hrmavice, vz Hřímanice. Das Donnerwetter.

Hřímavosť, i, f., donnernde Beschaffenheit.

Hřímavý, donnernd.

Hřimbaba, y, f. Er. P. 66. Vz Řimbaba. Mutterkraut.

Hřímbuch, u, m. = římbuch.

Hřímel, e, m., Donnerstein.

Hřímot, u, m. = hřímota.

Hřímuta, y, f. = hromobití, das Donnern. Byla veliká h. a příval. V. Jakžkoli jasno bieše, tak veliká h. přišla, že se chrám pohanský na tři čiesti rozsedl. Pass. 126.

Hřínati se, rossen, na Slov. Vz Honiti se.

Hříšek, šku, m., malý hřích. Vz Hřích.

Hříšice, pl., dle Budějovice, Reispitz v Jihlavsku.

Hříšisko, a, n., hässliche Sünde.

Hříšně, sündhaft, sündig. Us.

Hříšnice, e, f., die Sünderin. D.

Hříšník, a, m., z hřích-ník, vz *ch* před -nik. Ht. Der Sünder. Jest veliký h. Us. Ubohý h. D. H. a hříšnice. Kde hříšníků mnoho, těžko kárať koho. Pk.

Hříšnosť, i, f., sklonnosť k hřešení, die Sündhaftigkeit, Sündlichkeit. Svou h. poznati, Br., rozvažovati. Kram. Své h-sti litovati.

Hříšný; hříšen, šna, šno, hříchům oddaný, hřešící, sündhaft, sündig, sündlich. H. pád. D. Sündfall. Jest na vídeňský jako čert na hříšnou duši. Jg. Hříšné slasti vedou k propasti. Pk.

Hřiště, ě, n., zastr., Spielplatz, Spielhaus. Mat. verb.

Hříti, hřáti, hřeji, hřej, -je (ie), hřál n. hřel (hřil), hřen n. hřán, u některých také: hřit, hřát, hřet; hření n. hřání, u některých také: hřití, hřetí; hřívati, hřívávati. Jižně od Budějovic: řejt, řeju, řel (hřál), řetej. Kts. Obec. mluva vých. Čech má jen: hřáť (řáť). H. = horké činiti, teplosť dávati, warm machen, wärmen, hitzen. Jg., D. *Hřáti je* **vzorcem** časoslov 5. třídy (volati), 4. odděl. Časoslova sem hledící časuji se na základě dvou kmenův: přítomný končí se samohláskami, z nichž *e* aneb *ě* v infinitivném někdy co *i* se objevuje; infinitivný rozšiřuje se se přísuvkou *ja*, která se s předcházející samohláskou stahuje. Hřejati = hřáti. *Kmen přítomného času*: hře. *Infinitivný kmen*: hřeja = hřá. Hře-j-i, hře-j-eš, hře-j-e, hře-j-e-me, hře-j-e-te, hře-j-í. *Imper.* hře-j, hře-j-me, hře-j-te. *Přechod. a) přítomn. času*: hře-j-e, hře-j-íc, hře-j-íc, hře-j-íce; *b) minul. času:* hřá-v, hřá-vši, hřá-vše. *Příčestí min. času a) činné*: hřá-l, la, lo; *b) trpné*: hřá-n, na, no. *Inft.*: hřáti, hříti. *Supin.* hřát, hřít. *Bud. čas:* Budu hřáti. *Min. čas.* Hřá-l, la, lo jsem atd. *Kondit. a) přítom. času*: hřá-l, la, lo bych atd.; *b) min. č.*: byl, a, o bych hřá-l, a, o. Sem patří: káti, láti, pláti, táti, smáti se, váti (víti), okřáti, přáti, chvěti (chvíti) atd. Kz. Vz více v Ht. Sr. ml. 298. — **abs.** Mlýn, čep, pila hřeje (když se během rozpálí). Vys. — **koho, co:** vodu, jídla. D. — **co komu:** si nohy, ruce. Us. — **co, se kde:** u ohně, V., Br., Svěd., vodu **na** kamnech, **v** kamnovci; něco **při** volném ohni; **nad** ohněm, nad svíčkou. Nad leda dobrými věcmi se hříli (zapalovali, rozpalovali). Kom. Tenkrát Němec Čechu přeje, když se had na ledě hřeje. Jg. H. se na slunci. — **koho, se čím:** svýma rukama, teplým šátkem. Milosť se hřeje škodou. L. H. se obkladky.

Hřítiti, il, cen, ení = hřížiti, pohříziti, schütten, verschütten. Od smilných žádosti pohřícený.

Hřitý. H. voda. Vz Hříti.

Hříva, hřívka, y, f., dlouhé vlasy na krku zvířat. Die Mähne. H. koňská, lví. Us. Krátká hříva snadno se sčeše = malý obchodník snadno doklepá. Jg., Šp., Šm., Lb. Vz Chudý.

Hřivatý, hřívu mající, bemähnt. Jg.

Hřiveň, vně, f. = hřivna. Na Slov.

Hřívi, n., **hřivka** = hříva.
Hřivna (**ne**: hřivna), y, f., **hřivenka**, hřivnička, die Mark, marca, skr. grîva (krk), strsl. grivna monile, strbl. hriva (nákrčnik), původně tedy okrasa krku, nákrčnik zlatý n. stříbrný; později h. zlata n. stříbra. Gl. **H.** = *váha 16 lotů či 120 gramů.* Ein Gewicht von 16 Loth o. 120 Gramm. H. vídeňská, rýnokolínská, kastilská, čistá, smíšená. Nz. H. zlata n. stříbra drží 16 lotů aneb 8 uncí. V. H. peněz těžká (64 grošův). H. královská (56 grošův). H. pokutní (48 gr.). Za hřivnu 64 groše počítáme. Brikc. Kteréžto placení počítajíc na pražskou hřivnu a stříbro na fejn, učiní 8 zlatých 5 grošů 4 penize české; H. stříbra normberské váhy toliko po 7 zlatých 14 groších a 6 penězích českých platiti vymlněna byla. Pr. I. 91. — **H.**, *talent.* Br. — **H.** = *peníz*, Geldstück. Hřivenku k potřebě chovati. Us. — **H.**, *nákrčník*, Mat. verb., zastr. — **H.** = *schopnosť*, Talent, Schärflein. Hřivničkou svou spolubratřím laskavě posloužiti usilovali. Kom. Svou h-nu zakopati; lichviti svou h-nou. D.
Hřivnáč, e, hřivňák, a, m., druh divokých holubův, wilde Taube, Ringel-, Holz-, Blocktaube. Ve vlastním jméně *h* vypadlo: Řivnáč.
Hřivnatý, bemähnt. *Jg.*
Hřivní, hřivový, Kamm-, Mähnen-. H. sádlo. D., mol (nemoc). Ja.
Hřivnice, e, f., alectoria. Rostl.
Hřivnový, Mark-. Vz Hřivna.
Hřívový, Mähn-. Rk.
Hřivý = *hravý.* H. zvířata. Br. Gern spielend, tändelnd.
Hřiz, hříž (na Mor. hrouz), e, hřízek, zka, hřizec, zce, m., ryba, die Kresse. D. — Ovčí h., ryzek, giftiger Hirschling. *Jg.*
Hříza, y, f., dlouhé roucho, langes Kleid. Br.
Hřizavý, grimmend. Krab.
Hřizec, zce, m. H. ovčí, lanýž, Hirschtrüffel. Plk.
Hřizeň, zně, f., hření, das Wärmen; sklenik.
Hřiženice, e, f., odnož, der Senkor, Steckling. V.
Hřižiti (na Mor. hrouziti), hřížím, 3. pl. hříží, hřiž, il, žen, ženi; pohřižiti = pod vodu dávám, topím, do země strkám, tauchen, senken. — **co**: révu, prut (do země klásti). — **koho, se kam**: **v** omyl. Mor. V jakou pohromu ho chuť po milostné vlasti hříží. tinld. Ruku **pod** vodu h.
1. **Hrk**, adv. Hrk brk, jen to nezmať. Us.
2. **Hrk**, n, hrček, čku, m. Husch, Krach. Potoky milým hrkem tekou. Ráj. Hrkem běžeti, se valiti, se hrnouti. Jg. Až krev hrkem se valila. Zlob. Hrkem se mu víno do hrdla octlo. Sych. Vandrovní jdou hrkem, na hrk = fechten. Na Mor. Brt.
Hrkačka, y, f., ve vých. Čech., Jir., jinde: řehtačka, chřestačka, klapačka, jíž se na veliký pátek hrká. Die Ratsche.
Hrkadlo, a, n., drnčidlo, ein Schnarrwerk. D.
Hrkálek, lku, m., hrkálka, y, f., rolnička, die Schelle. Na Slov. Koll.
Hrkanice, e, f., řada. H. knoflíků, eine Knopfreihe. Jg.
Hrkati, hrkám a hrči; hrkávati; hrknouti, knul a kl, utí, krachen, scheppern, schnarren. Jg. — **abs.** Velkonoční hrkačky hrkají, nezvoní. Jg. Voda hrká (prýští se). Us. (Turn.) — **čím.** H. šablenkou. Sš. Pls. 570. — **kudy.** Hrdlem krev hrkala. Jg. Voda skulinami hrká. Us. — **jak** *(instr.)* Úprkem hrknouti (padnouti). Jg. — **kde.** To v něm hrklo! V hodinách to hrklo. Hrká v tobě jako ve starých hodinách. Pk. Hrkne to ve mně. Er. P. 396. Mouchy, komáři štípajíe hrkají okolo mé tváři. Rad. zv. Na střeše holubi hrkají. Jg. — **odkud.** Krev **z** něho hrkala; krev mu hrkala z úst. — Jg.
Hrkavka, y, f. = hrkačka. Kom.
Hrkavosť, i, f. Neigung zum Schnarren.
Hrkavý, hrkající, schnarrend. D.
Hrkel, e, m., dřevo ve strojek píšťaly zastrčené. Plk.
Hrklavice, e, f., Klappertopf. Rk.
Hrklavý = hrkavý.
Hrklosť, i, f., prchlosť, Raschheit. Jg.
Hrklý = prchlý, kvapný, rasch. Nebuď tak hrklý **do** toho. Jg.
Hrknouti, vz Hrkati.
Hrkot, u, hrkůtek, tku, m. Das Krachen, Brausen, Murmeln. Kom. Hrkot vody. Ráj. Voda teče hrkotem. Us.
Hrkota, y, f., kdo se ustavičně hlasitě a hrkavě směje. Na Mor. Mřk.
Hrkotati, na Slov. hrkútať = hrkot vydávati, krachen, rauschen; vrkati, girren.
Hrkotavý = hrkotný.
Hrkotný, rauschend, rumpelnd. Rk.
Hrlo = hrdlo.
Hrma, y, f. Schamberg, Schambeinhöcker. Ras. —
Hrmavice, e, f., blyskota, Donnerwetter. Na Slov. Koll.
Hřmejní, rostl. Konbl.
Hřmejniť, řmejniť, v Krkon. = hřmot dělati, lärmen. Kb.
Hřmění, n., das Donnern. V.
Hřměný, na Slov. hrměný. Hrměná střela = blesk. Plk. H. hlas. Donnerschall. Ptr.
Hřmet, zastr. = hřmot.
Hřměti, **hřmíti**, hřmím, hřmí; hřmi, hřměme; hřměl, hřmění, hřmívati, hřímati, hřímávati, donnern, wettern, wittern. Jg. Hřmí, hřímá. V. Dalo se do hřmění; přestalo hřmíti. V. Hřmí trouby, bubnové s trubami. Jel. — **odkud.** Hřmí **z** vysoka. Berg. — **proti komu.** Br., Kom. — **čím.** Hřímáš-li podobným hlasem. Štelc. Hřímati různicemi. Vš. Domové jejich tanci hřměli. Zyg. Kraje radostným hlaholem hřměly. Č. — **kdy.** **V** tom okamžení zahřmělo. Ml. — **na koho (odkud, čím)**: na hříšníky **s** kazatelny. Sych. H. na koho. Kom. Papež na Jiřího klatbami hřímal. Prot. 46.
Hrměžď, ě, m., zastr. = hlemýžď, Schnecke. Žid. —
Hřmině, ěte, n., Lärmmacher. Jest jako h. = čilý, silný, zdravý. Us. n. Hořic.
Hřmitel, e, m., hřimatel, der Donnerer. Gnid.
Hrmnliti, il, ení, drobné pršeti, schwach regnen. Us.
Hřmot, (zastr. hřmet), u, m., třesk, hluk, Gekrache, Lärm, Getöse, Gerassel, Donner. Jg. H. slov. Jel. Tak veliký h. od nich vzejde,

Br. H. zbroje, od zbroje. Har., Br. H. kol, od kol. Zk. H. od lidu. Háj. Hřmotem, s hřmotem = hřmotně. V. Hřmotem připadnouti. D. H. na koho uéiniti, pustiti (přepadnouti bo). Háj. H. dělati. D. Od toho h-tu mohli jsme ohluchnouti. Sych.

Hřmotati, vz Hřmotnouti.

Hřmotiti, il; ěnl, hřmot činiti, lármen. Dch. Vz Hřmotnouti.

Hřmotivý, hřmotlivý, krachend, lärmend. Rk. —

Hřmotně, hřmotem, krachend, schmetternd. H. bubnovati, Har., do domu skočiti. Háj., V.

Hřmotněti, ěl, ění, počínám býti hřmotným, stark, dick werden. Dch.

Hřmotnosť, i, f., krachende Beschaffenheit; Korpulenz.

Hřmotnouti, tnul a tl, utí; hřmotiti, il, cení; hřmotati = hřmot dělati, bouchati, schmetternd schlagen, Getöse machen. — **koho čím**: hřmofte ho kyjí. L. — **čím oč**: flaší o zemi. L. — **odkud**. Hudba hřmotila z trub a kotlův. Div. z och.

Hřmotný, hřmotlivý, zvučný, hlučný, bouřlivý, krachend, schmetternd, stark schallend. Jg. H. hlas (silný, pronikavý). Jel., Kom., zpěv, Br., střelba, výmluvnosť, slova. Jel. Člověk hřmotného těla, hřmotně postavy (široký, tlustý, silný, stark vom Wuchs). Us.

Hřmotový, Donner-, Schall-.

Hřmyceti se, cl, ení = se hřmotem se tlouci, řítiti, krachend stürzen. H. se jako skála o skálu. Bech., Č.

Hrn, u. m., hrnutí, das einmalige Scharren, Streichen. Zlob.

Hrnačka, hrnovačka, y, f., deska u pluhu, Streichbrett am Pfluge. Na Slov. Pík.

Hrncirovati se = hrncovati se. — **H.**, ženiti se (o staréın), heirathen. Us.

Hrncování, n., Gerassel. H. kočárů. Puch. Vz Hrncovati.

Hrncovati se = vaditi se, hašteřiti se. V. — **se s kým**. Us. Zanken. — **H. se s čím**: sem a tam přenášeti, rumpeln. Rk. — Hrncovali jsme se na voze po celé cestě, neb jest cesta ta neujeta, drsna. Mřk.

Hrncovnice, e, f., Rumpelkasten. Us.

Hrncový. H. střep, ucho. Us. Topf-.

Hrnčál, a, m., stařec (pohrdlivě), alter Geck. Th.

Hrnček, čku, m. = hrnec. V.

Hrnčený talíř, hrnec, pekáč, nádobí. Töpfern, irden. Us.

Hrnčíř, e, m., na Slov. hrnčár, der Töpfer, Hafner. Hrnčíř otáčí kruh, který se skládá ze dvou kotoučův, na železném vřetenč se otáčejících a dělá na něm z hrncoviny (hlíny hrnčířské, mazu) hliněné nádoby; potom polívá je klejtem (glasurou) a vypaluje (pálí) v peci. Pt., 91. Vz Hrnčířství.

Hrnčiřík, a. m., Töpferjunge. D.

Hrnčiřiti, Töpferhandwerk treiben. D.

Hrnčířka, y, f., die Töpferin; des Töpfers Weib. Us.

Hrnčírna, y, f., hrnčířská dílna, Töpferwerkstatt. Ros., D.

Hrnčířová, é, f., hrnčířka, des Töpfers Weib.

Hrnčířský. H. pec (pecník), Jg., kolo, Kom., kruh, hlína u. země (hrncovina), dílo, pořádek, D., polcva či klejt, maz (hlína). Sp. Töpfer-, bafnerisch. Nádobí h. *a)* Töpferzeug, *b)* z hlíny, irden. D.

Hrnčířství, í, n., das Töpferhandwerk. D. Hrnčíř dělá z hrncoviny (z hlíny mastně, vazké, železité, vypalováním jí) nádobí kuchyňské, kamna atd. Kulaté nádoby dělá na kruhu hrnčířském, složeném ze dvou kotoučův, na kolmém, železném vřeteně se otáčejících. Kde se svrchní kotouče (tvořicí) vodou n. parou pobybují, není spodních (šlapacích) potřebí. Hrnčíř řídí hlínu, na svrchním kotouči se otáčející, rukou n. zvláštními čepely (Schablon). Ucha se zvlášť přilepují. Věci hranaté (kachle atd.) vytlačují se v kadlubech dřevěných u. sádrových olejem vymazaných. Věci na vzduchu vysušené polévají se (opatřujou glasurou olověnou n. neolověnou) a potom se v pecníku vypalují. Vz více v S. N. III. str. 938., Hrnčíř.

Hrnčířův, -ova, -ovo, Töpfers-.

Hrnčisko, a, u., špatný hrnec, ein elender Topf. Us.

Hrnčiti, il, en, ení, hrnce dělati, Töpfe machen. Techu.

Hrnec, nce, hrnek, uku, hrneček, čku, hrnček, hrnéček, čku, hrnoulek, lku, m., der Topf, das Töpfchen. V. H. hliněný, vypálený, polívaný, na mléko, na květiny, na popel (popelník), vyplakovací, na losy, D., noční, V., *od* medu, Er. P. 6., cedicí, trénohý, na nobou, Jg., Papinův (Papinův rychlovar), Nz., břichatý na obuiště, plechový pocínovaný, Kh., kamenný, železný, měděný, Š. a Ž., dvouucháč; nahoře široký: vrhcl; měděný (mědénec), železný (železňák). Sp. H. penízkový (as třížejdlíkový), trojníkový (šestižejdlíkový), grešlový (desítižejdlíkový), brumlový (dvacetižejdlíkový). Us., Jg. Vz Žejdlík. Trh na hrnec, ucho u hrnce. Us. Hrnce dělati, polévati, páliti. Jg. Hrnce voziti (ve spaní chrápati. Vz Spaní). Š. a Ž., Jg. Hodná poklička toho hrnéčka. Jg. H. příhodnou pokličku našel. Pk. Větřiti po kuchyních, kde se z hrncův kouří. Rád do cizích nahlédá hrnkův. Vz Mlsný. Č. Muž tluče hrnce a žena žbánky. Vz Nesvorný. Č. Hrnec kotel kárá, černa jsta oba. Č. Hrnec kotla tresce, oba jsta prava. Hrnec hrnel kážc, oha černí jako sáze. Vz Podobný. Lb., Č. Jaký h., taková poklička. Č. K tomu hrnci dosti té pokličky. V. Dobře se ta poklička hodí k tomu hrnci a sýr k chlebu. V., Jg. Čím hrnec navře, tím až se rozbije, páchne. Dal. Čím h. po sprvu navře, tím potom dlouho zapáchá. V. Čím hrneček navře, tím vždycky zapáchá. Jg., Šp. Čím hrneček za nova navře, tím páchne. Reš. Čím hrnek uavře, tím střípek zapáchá. Us., Šp. Čím se hrnek v nově uavaří, tím zapáchá, až se rozrazí. Jg., Č. Co do nového hrnéčka kuchařka vloží, tím zapáchati bude, až se rozrazí. Rým. Čím h. za nova navře, tím zapáchá, až se rozbije. Sbr., Č., Š. a Ž. Když počnou do svého hrnéčka nahlídati a svých řemeňův potahovati (= sami zc svého živi býti). Rým. Konká do svého hrnečku (sám si bospodaří. Vz Samostatný). Chlubné plíce lezou z hrnce. Horný. Š. a Ž. Tiše jako h. bezedný. Jg. Malý h. skoro (brzo) vyvře. Jg. Malý hrnec rád pře-

těká (kypí). Jg., Š. a Ž. Malý h. brzo překypí (kypí = lidi malé snadno rozhněváš. Vz Malý). Lb., Č. Hrnci s kotlem se potýkati těžko. Č. H. se poznává po klepání, blázen po štěbetání. Šp. Kdo ví, co v hrnci vře, když je pod pokličkou. Šp.

Hrnéček, vz Hrnec.

Hrnéčkový, Töpfchen-.

Hrnečné, ého, n., clo, daň z hrnců. Vz Gl. 75.

Hrnečník, u, m., lecythis, rostl. myrtovitá. Rostl.

Hrnečníkovitý. H. rostlina. Vz Hrnečník.

Hrnek, vz Hrnec.

Hrnkový, Topf-.

Hrnoulík, u, m., hrneček, ein Töpfchen. Na Slov.

Hrnouti, hrnu, hrň, -na (ouc), nul, nut, nutí = sypkého něco hrabati, raffen, zusammen schüren, scharren, streichen. Jg. — **co**: písek, zem, vodu. Zlob., obilí. — **(co, se) kam.** Každý **pod** sebe hrne. L. Každý **na** svou stranu hrne. Stav. manž. Pomsty boží na ně se hrnou. Br. Vše se naň hrne. D. Hrnouti vše **k** umění, nic k poetivosti. Jel. Lid velmi k němu se hrnul. Háj. Páni ku knězu sě hrnú. Rkk. 40. I hrnuchu sě k hradu **po** slovech udatna Čstmíra. Rkk. 18. Svůj k svému rád se hrne. V. Každý k sobě podobnému a rovnému se hrne. V. Voje **v** řady hrnú (vůdcové). Rkk. 54. H. se **do** bitvy, do pranice. Us. Boháči v hromadu hrnou. Aqu. — **kde.** Nad kotníky v blátě jsem hrnula (šla). Na Mor. — **se** (= valiti, bráti se spěšně, běžeti, rollen, sich hurtig bewegen, sich drängen. Jg.). Páni, vojska se hrnú; tamo se síla hrne; hrnuchu se voji. Rkk. Voda se hrne. Us. — **se odkud.** Nepřátelé **od** pevnosti proti nám se hrnuli. Kámen **s** hory se hrne. D. **Z** očí hrnuly se mu slzy. Rk. — **se kam čím, jak, kudy.** Lidé tlupami se hrnuli k Janu. Ev. Mat. 40. I hrnú sě vojska **kolkol** hory. Rkk. 22. Davem, průchodem do města se h. Ml. Voda **přes** hráz **na** louku se hrnula. — **se za kým s kým.** Hrnuše sě za niem osm vladyk, s vladykami třie sta vojnóv. Rkk. 31.

Hronovačka, y, f. = hrnačka.

Hrnutí, n., das Scharren, Streichen, Drängen, Gewimmel. D.

Hrnýček, čku, m. (lépe hrnéček, Jg.). V. Vz Hrnec.

Hrob, u, hrobek, bku, hrobeček, čku, m., eine Grube, das Grab. Stran odvození vz Mz. 35. Hrob od hřeb v hřebsti (zahrabati, pochovati), pohřébsti, pohřbiti. Vz E. H. nový, mělký, hluboký, starý, sbořený, zapadlý, travou porostlý, květinami posázený, drnem obložený, s křížem. Us. Řeč u h-bu, nad hrobem míti. Us. H. boží. Dch. Kámen na h-bě (hrobník). V. Tabulka nad hrobem. Us. Loupání hrobů (olupování, Gräberraub). Er. H. kopati. V. Do hrobu sprovoditi (příčinou smrti býti). V. Mrtvolu k hrobu provoditi, doprovoditi. V. Do hrobu vložiti, schovati, vnésti, pochovati, vloženu, položenu, schovánu, pochovánu, zakopánu, zahrabánu býti. V. Blízek h-bu (smrti). Nad samým hrobem stojí, nad hrobem chodí a již jednu nohu v h-bě má (stár jest). V. Jest jednou nohou v h-bě. Krab. Jednou nohou nad h-bem stojí. Vz Smrť. Č. To mne přivede do hrobu. Er. P. 184. Až do hrobu (až do motyky a lopaty) = do smrti. Jg. Smrdí hrobem. Ros. Nametaná země na h. (vršek, náhrobek). V. Hrob někomu něčím kopati. Us. Nad hroby mrtvých naříkati. Br. Nad hrobem plakati. Ben. V. Málo chybilo, že by všecko město hrobem bylo svých měšťanův. V. Ten darmo stříci nebude h-bu božího. Vz Sobec. Lb. Nebude darmo boží h. strojiti (o lakomém). Č. Lép jest ženu k hrobu nésti, než se s ní k oddavkám vésti. Jg. Hrob sobě hotuje, kdo nepřátelům hoví a folkuje. L. On by jej svými prsty z hrobu vykopal. V. Přijde tehdá, až i můj otec z hrobu. Vz Nikdy. Č. Za hrobem (jenseits des Grabes). Šm. — **Boží hroby** (před velikonocí). Na boží-li hroby prší, sucho úrodu poruší. Vz Hospodářský. Lb. Řeč u hrobu, nad hrobem míti. — **H.** = *památka hrobní, hrobovec, pomník.* Grab-, Denkmal. H. mramorový. Har. Nápis na hrobě. — **Hrob**, u, m., Hroby, mé., Klostergrab. Mus.

Hrobák, a, m. = chrobák. Na Slov.

Hrobař, e, m., hrobník, a, m., der Todtengräber. D., V. Hrobaři je pohřbili. Br. Hrobař tě tu hledal. Vz Smrť. Č., Š. a Ž. Také hrobař do hrobu musí. Č., Pk. — **H.**, hrobník, *chroust*, der Todtengräber, Aaskäfer. Jg.

Hrobaře, ete, m., dítě hrobařovo, des Todtengräbers Kind. Dch.

Hrobaříček, čka, m., Aaskäfer. Nz.

Hrobařka, y, f., die Todtengräberin. Us.

Hrobárna, y, f., Todtengräberhäuschen. D.

Hrobařský, hrobnický, Todtengräber-. H. práce.

Hrobařství, n., Todtengräberdienst. Jg.

Hrobčák, u, m., v hospodářství, der Erdkammformer. Rk.

Hrobčiti, il, en, ení, Erdkämme machen. Rk.

Hrobec, bce, m. = hrobek. Vz Hrob. Aqu.

Hrobiště, ě, n. = hřbitov. Der Gottesacker. Mus.

Hrobka, y, f. = hřbitov, krypta, die Gruft, Todtengruft, Begräbnissstätte. V. H-ky při chrámu dělati. Lom. Pochován na knížecí hrobce pod Vyšehradem. V. Pomřeli a nesli se na obecné místo hrobek. Hlas. H., krypta, kladbiště, pohřební kobky. Pt. — V Krkon. = hromada kamení. Kb.

Hrobkovati = hrobky (vršky zemní) dělati, mit Erde umschütten, häufeln. — **co**: zemčata. Mus.

Hrobnák, a, m., zastr., který v hrobech, jamách hnízdí. Aqu.

Hrobnatý, plný hrobů, mit Gräbern gefüllt. Berg.

Hrobní, Grab-. H. nápis, sloup, kámen, řeč. Ros., Sych.

Hrobnice, e, f. = hrobařka.

Hrobnický = hrobařský.

1. **Hrobník**, a, m., V., vz Hrobař.

2. **Hrobník**, a, m., chroust, vz Hrobař. — H., u, m., náhrobek, Grabstein, -mal. V.

Hrobokrádce, e, m., der Gräberdieb.

Hrobovatý = drsnatý, holperig, rauh. Jg.

Hrobovec, vce, m. = hrob. L.

Hroboviště, ě, n. = hřbitov. L.

Hrobovka, y, f., pyksla úzká a hluboká. Us., Č.

Hrobovlk, a, m. (nové), die Hyäne.

Hrobovní = hrobový.

Hrobovník, a, m. = hrobovec.

Hrobový, Grab-. H. kámen, kříž, V., nápis, Reš., Kom., svíce, Jg., truhla, ticho.

Hrobožil, a, m.; die Grabfliege. Rk.

Hrod, u, m. = hrom. I hrode!

Hroch, chroch, roch, u, m., hlas některých zvířat, ku př. svině. Svině hrochá. — 2. **Hroch**, roch, u, m., slon v šachu. V. — 3. **Hroch**, a, m., Fluss-, Nilpferd. — Jg.

Hrochač, chrochač, rochač, hrochtač, chrochtač, rochtač, e, m., kdo hrochá. Der Grunzer. Jg.

Hrochadlný, zastr., stonavý, churavý, kränklich, unpässlich. Pulk.

Hrochal, hrochtal, chrochal, chrochotal, chrochtal, rochal = hrochač. Jg.

Hrochati, chrochati, rochati; hrochotati, chrochotati, rochotati; hrochtati, chrochtati, rochtati, hrochtám a hrochci; hrochnouti, chrochnouti, rochnouti, chnul a chl, utí; hrochávati, chrochávati, rochávati = hlahol podobný vydávati, bouchati, třeskati, kraken, quaken, knallen, krachen, rasseln. — **abs.** Hrom, ručnice, dělo, střelba, svině, vepř, žába, holub hrochá, rochá atd. Jg. — **po čem.** Vůz po kamení hrochce. Novina, sláva po městě hrochá (jde, zní). Jg. — **čím** = praskati, na Mor. a na Slov. Bičem h., rochati, řouchati (Mřk.). Jestli kdo praskačem hrochne. Hlas. — **koho čím:** bičem = šlehati. Jg. — **odkud (kam):** se stromu na zemi (s hrochnutím spadnouti). L. Hrochne do pekla (ďábel = s hrochnutím sletí). Rokycana.

Hrochavý, chrochavý, rochavý, hrochotavý, chrochotavý, chrochtavý, rochavý, rochotavý, rochtavý, grunzend. Ch. svině, Jg., jazyk, Plk., býk. Presl.

Hrochceti, chrochceti, rochceti = hrochtati, grunzen. V. Chrochcení sviňské. V.

Hrochna, chrochna, rochna = svině, eine Sau. Rad. zv. Kanec má tesáky, rochna jen krátké háky. Ja.

Hrochnouti = hrochati.

Hrochot, chrochot, rochot, hrocht, chrocht, rocht, u, m. = hrochání. H. sviňský, das Grunzen. — **H.** = chraplavosť. Heiserkeit. Plk.

Hrochotati = hrochati.

Hrochotavý = hrochavý.

Hrochoun, u, m., dělo, eine Kanone. Ros.

Hrochovati, hrochtati = hrochati.

Hrochovití (živočiši), hippopotamea, ssavci mnohopaznehtní. Krok.

Hrochtati = hrochati.

Hrokati, zastr., *lépe*: hrkati, rieseln. Voda strouhou hroká. Mus.

Hrom, u, m. (na Slov. také parom; valaš. baram), od hrm (zvuku hromu, Gb.) v slov. hrmeť, čes. hřměti, *r* se stupňovalo v *or* = horm a přesmyknutím hrom, Ht.; hrъm, vz R. Der Donnerknall, Donnerschlag, Donner, Donnerstrahl, Donnerkeil, Blitz. Ros., Jg. H. zvuk blesku udeřujícího i sám blesk (na Slov. jasná, hrmená střela = hřměná st.). Jg. Hrom také = plamen z mraku vynikající (tedy blesk). Kom. Hrom vyskočil vrchem kostelem (m. kostela. Vz Spodobení a Genitiv). Let. 458. Zahučí hrom strašný; jak blesk hromu; rachot hromu; h. bije, tluče. Rkk. H. udeřil. D. H. rachotí, tluče, praská, otřásá zemí, Pt., třeští, Zlob., tepe, Jg., hučí. H. ho zabil. D. Hrom ho ohrazil. Let. Hromem omráčen byl. Třeskot, bití, udeření hromu. V. Od h-mu uraženu, zabitu býti. V. By h. do tebe z čista jasna uhodil. Jg. Bodejž h. ti dršťky vypálil. Jg. Z čista jasna h. udeřil (o něčem nenadálém. Vz Neočekávaný, Vlk). Lb., Č. Kouká jako devět hromů (hněvá se). Č. Aby mu h. játra, slezinu, střeva, plíce, ledvinu, srdce a všecky vnitřnosti rozbil (Zaklení). V Želivsku. Šř. Sto hromov ti do rebar; A čoby hromy bily. Mt. S. Když se ozve v máji hrom, chyť kámen aneb strom. Hrš. *Vz Blesk.* — **Ve** *smyslu přeneseném.* Kda Pavla čítám, ne slova mi se zdajú, ale hromy (jeho slova). L. H. když z tisíc houká děl. Puch. Hrome (nastojte)! D. Hrom a hrky! Hrom a peklo! Kulhaví, chromí, největší hromy. Jg. Co slovo, to hrom a čert. Nebo: Na hromu lehne, na hromu vstane. Vz Kletba, Klení. Č. Hrom ze sudu ho omráčil. Vz Opilství. Č.

Hromada, hromádka, y, f., Menge, Schwall, Haufen. Ros. H. značí neurčité množství a stává proto u něho časoslovo v rodě střed. Hromada jich tu bylo. D. H. věcí n. lidí. H. dříví, kamení, obilí, země, písku, rumu, peněz, lidu, prstí, uhlířská (milíř), mezní (kopec). D., V. H-dy dělati. D. Vše po hromadě. Dělati na h-du. I v hlavním městě hlupáků hromada. Sych. Po h-dě se držící (celý). V. Držeti po h-dě (doma). V. Mnoho něčeho po h-dě míti. V. Nemá všech po h-dě (doma). D. Na h-du klásti, házeti, metati, skládati, snášeti, hrabati, shrabovati, dávati, D., padati. Kom. Vše leží na h-dě. D. Do hromady = spolu. D. Sešli se do h-dy (o dvou *lépe*: sešli se, setkali se; v nepřátelském smyslu *lépe*: srazili se, nepohodli se. Brs.). Dva zamilovaní sejdou se do h-dy (když dva po jedné věci sáhají). Jg. Dělá to do h-dy 20 zl. Us. Do h-dy sraziti, svázati, držeti (za jeden člověk býti. Místo: ‚dohromady držeti' *lépe*: svornu býti, za jedno býti, k sobě státi. Brs.) Vzal se dohromady, **šp.** m.: sebral se, přičinil se. Brs. D. V h-dě se držeti. D. Do hromady, v h-du se sbíhati. V. V h-du stáhnouti. V. Deset párů kohoutů v hromadu puštěno. Břez. To jazyk do h-dy (germn.) stahuje (je kyselé, trpké). Us. Vše v h-du smísiti, D., sraziti, sbíti, sehnati, stísniti, stisknouti, stlačiti, spojiti, svésti, slepiti, sloučiti, svázati, sšíti, složiti, stavěti, spořádati, smásti, letovati, smíchati, sdmýchati, stéci; stéci se v h-du. V. Mnoho živností v h-du sháněti; Lidí v h-du vaditi; Lidi v hromadu spustiti. V. V h-du sníti. D. Nohy v h-du spojené (šp.). Ros. V hromadu! Vergatterung. Čsk. Tu se všecko vojsko v h-du strhlo. Vrat. V h-du bráti, Jel., zaplésti, Reš., zlato ohněm v h-du spouštěti. Háj. Boj se v h-du srazí. Rkk. V h-du, do h-dy vstoupiti. Jg. Vstoupivše se v hromadu, pravili. Solf. Čert dělá (klade) vždy na větší hromadu (Bohatý vždy spíše získá). Lb. Vz Čert, Štěstí. Hromádka se ráda po hromadě ohlíží. Č. Kde již hodná h., tam zanáší náhoda. Lb. — **H.** = *shromáždění*, *sbor*, *sběh*, Versammlung, Zusammenkunft, Zusammenfluss, Horst, Jg. Lud v h-du zve. Rkk. Sousedé jsou v h-dě, mají

h-du na rychtě. Byl s nimi v h-dě. Ms. 1548. H-du odbývati, míti. Dne 26. dubna 1872. bude h-da. Bs. Hromada — obcí porada. Č. Convocatio neb h. držána kněžská. Břez. 255. H. v českém právu shromáždění obce na poradu, zvl. obce vesnické (sedláků bez chalupníkův. Gl.). S. N. H. německých přírodozpytcův, Versammlung Mns. Všichni přišli do dnešní hromady. Us. Co do významu slova „Hromada" vz také: Sjezd. — Vz *Hromádka, Hromadu.*

Hromadiště, ě, n. Ort der Versammlung. Mus. — **H.**, *uhliště*, Kohlstadt, Kohlstätte. D.

Hromaditel, e, m., der Häufer. Us.

Hromaditi, il, ěn, ění, häufen. — **abs.** Ten pes pořád hromadí (dělá hromady). Plk. — **co:** bohactví. Us. — **co na co.** Obrazotvornosť obrazy na se hromadí. Hank. — **se.** Tresty se hromadí. Us. Rudy se hromadí (když se více žil sbíhá). Vys. Neštěstí se hromadí. Nt. — **co čím kam** atd. Peníze **pro** děti, vojsko **proti** nepříteli **v** některé krajině h. Hromadil za stodolou dříví chrousty pod čepicí atd.

Hromádka, y, f. Ein Häufel, Häufchen, kleine Menge. *Vz Hromada.* H. tolarův. D. H. mladá (sladu) ve sladovně = ze štoku vyházený ječmen, junges Häufchen (Malz). H. prejehnje. H. sladu nesmí se spařiti. Us. H. mokrá, dlouhá (= houska) sladu, langes Häufchen. Jg. Pod h-ky hráti (karty), häufeln. Hra pod h-ky. D. Seděti, umříti v h-dce (shrbený). Na Mor. Koupil chmel cent po 120 zl. a 3 zlaté dal na hromádku (i. e. 3 zl. přidal jako zpropitné ženským, které chmel česaly. Severně od Rakovníka).

Hromádkovati, häufeln, Häufel machen. Rk. —

Hromadně. H-dně jední na druhé padali mrtví. Ben., V. H. na skalách stáli. Us. Přísloví h. vyčítati, bez zvláštního šetření pořádku. Mus. Häufig, haufenweise. — **H.**, veskrz, überhaupt. Což ovšem ne o Israelovi h., ale o ostatních zachovaných rozumíno býti má. Br.

Hromadnický, Genossen-. H. právo. Marek.

Hromadnictvo, a, n., Genossenschaft. Marek.

Hromadník, a, m., přijatý do hromady. Vz Hromada. Genosse.

Hromadnosť, i, f. = hromada. Papr.

Hromadný, hromadní, häufig, gehäuft. H. semínko (v hromadě jsoucí). Jg. H. jméno. Vz Jméno hromadné. U hromadných jmen sg. klade se výrok také v pl. Vz Shoda výroku s podmětem, Enallage, 2. Zk. H. závěrek (rozsudek), pokladnice, osoba, věc, Rk., hrob (šachta, Massengrab), vražda (Massenmord). Deh. H. dopravy, Massentransporte. Čsk.

Hromadu se v obec. mluvě (na př. ve východ. Čech.) neskloňuje. Stojí tam hromadu lidí. Jir. Jest akkus. kolikosti. Srov.: kapku, trochu, polovici. Vz Akkus. Brt.

Hromázditi, zastr. = hromažditi. Jir.

Hromázdně, hromáždně = hromadně. Rad. zvíř.

Hromázdnosť, hromáždnosť, i, f., společnosť, spolek. Gemeinschaft. Spolek jest sstúpení lidí v h. Vš.

Hromázdný, hromáždný = hromadný, společný, beisammen, gehäuft. Hromáždné (hromadné) jméno. — **H.** = *hřmotný, silný, veliký,* gross, stark, dick. H. švestka, člověk. Jg.

Hromáždění, vz Hromážditi.

Hromaždič, hromaždítel, e, m., Sammler, Häufler. Rk.

Hromážditi, il, ěn, ění; hromaždívati = sbírati, sháněti, hrnouti, zusammenhäufen, sammeln. Jg. Hromáždění dobytčí píce. — **co:** zboží a peníze, obilí (svážeti, picovati). V. Není dobře h. zboží a neužívati ho. Us. — **co komu.** Běda tomu, kterýž hromáždí lakomství zlé domu svému. Ben. V. Hromažď si poklady. V. — **koho v co:** lid v jednotu. Pís. 1529. — **co pro koho:** statky pro děti. Vz Hromaditi.

Hromáždně = hromázdně. Papr.

Hromáždník, a, m. (zastar), společník jmění. Glied einer Gütergemeinschaft. Učinil jej pravého společníka a hromáždníka. Vš.

Hromce, e, m., hřmitel, der Donnerer. L.

Hromek, mku, hromovek, vku, m., hromové koření, der Spargel. Ros. Vz Hromostřel.

Hromitel, e, m. = hromce. L.

Hromiti, il, en, ení; shromiti, hromívati = hromem, hřmotem děsiti; porážeti, niederschlagen. — **koho čím:** nepřátely zbraní, obilí srpy. L. — **H.** = *hřímati, třaskati,* donnern und wettern auf einen. Jg. — koho. L., Marek, Krok.

Hromnice, e, hromnička, y, f., geweihte Kerze, svěcená svíce proti hromu, kteroú v čas bouře rosvěcují. Kom. — *Hromnice*, gt. hromnic, dat. hromnicům. H. svátek na den hromnic, na který takové svíce se světí, očišťování panny Marie. H., za starodávna také: hromice, svátek hromový, kterým se počíná hromová n. letní polovice roku. Slove také: den svíček, očištění panny Marie a pochází z doby pohanské. Lichtmesse. S. N. Přijdou hromnice, konec sanice; O hromnicích teplo, medvěd staví boudu; o hromnicích mrzne, medvěd bourá boudu. Er. P. 47. Na h-ce uhlédne-li jezvec stín, opět zalézá do své peleše; Je-li jasno na h., bude sněhu mnohem více; Fučí-li vítr na h-ce od půl noci, je naděje, že se pohanka urodí. Na Mor. Na h. vidí sedlák v ovčinci raději vlka než slunce. Hrš. Skřivan musí na h. vzrnout, kdyby měl hned na tento den zmrznout, (Er. P. 47); Jeli na h. chumelice, netrvá pak zima dlouho více; Na h. půl chleba (krajíce), půl píce a Bůh ví, co ještě více (má sedlák míti). Lb. Na hromnice dne o hodinu více; Mnoholi (m. kolik) sněhu do hromic, tolik i po hromicích; Co se naprásí do hromic dveřmi, naprásí se po hromicích děrou. Er. P. 47. Na hromnice stěna vlhka od vrabce; Jak dlouho skřivánek před Hromnicí zpívá, tak dlouho bude po Hromnicích mlčeti; Leze-li o Hromnicích jezevec z jámy, poleze za měsíc zase do jámy; O hromnicích sníh, na jaře déšť; Metelice na Hromnice cesty umetá, pící podmetá: Na Hromnice zima s letem potkala se. Č. Mudr. 443.

Hromniční, -čný, od hromnice, Lichtmesskerzen. H. vosk. Lék. H. zimn. Zlob. Tu sobotu po panně Marii hromničné. Act. Ferd.

Hromničník, u, m. = únor, ve Slezsku; od Hromnic. Gl.
Hromný, hučný, donnernd, knallend. Kopim hromný Sarpedon padl. Krok. Udeřichu rány bubní hromné. Rkk.
Hromobijce, e, m., der Donnerer, Blitzschleuderer. Jg.
Hromobitel, e, m. = hromobijce. Plk.
Hromobití, í, n., Donnerschlag, Ungewitter. V. Bylo h., až mráz po člověku šel. Sych. Velké h., malý dešť. Č., Pk.
Hromojízvý, jizvy od hromu mající, donnerwund. Koll.
Hromomil, a, m., den der Donner erfreut. H. Zeus. Plk.
Hromonosný. H. mrak. Donnertragend. Č.
Hromoper, a, m. = hromobijce, Perun. MM.
Hromopraný, 1. hromem udeřený, vom Donner gerührt. 2. Člověk lehkomyslný, hromský. H. šelma. Bösewicht. Ros.
Hromosvod, u, m., nástroj hrom do země svozující, der Blitzableiter. Jg. H. Franklinův, Divišův (Diviš byl Moravan). Vz více v S. N. III. Dům h-dem ohraditi, Tabl., opatřiti. Sych.
Hromorudý, červený jako blesk, blitzroth. Ráj.
Hromostřel, u, m. = hromek.
Hromotluk, a, m., člověk veliký, neohrabaný, nemotorný. Ein starker, knochiger Kerl. — H. = hromobijce.
Hromotřesk, u, m. = kromobitl. — H., na Mor. netřesk, die Hauswurz. Jg.
Hromotřeský, hromem bitý, hlučný, donnerkrachend. Krok.
Hromováček, čka, m., der Flucher. Ros.
Hromovati, hromem láti, zlořečiti, wettern, fluchen. — **na koho čím**: řečí strašnou. — H., hřmíti, donnern. Krok.
Hromovek = hromek.
Hromovina, y, f., moc hromová, Blitzstoff. Presl.
Hromovka, y, f. = hromek? Jg.
Hromovláda, y, f., hromící, těžká vláda, Donnerherrschaft. Mus.
Hromovládce, e, m. = hromobijce. L.
Hromovládný, blitzschleudernd. L.
Hromovní = hromový. Stach.
Hromovník, a, m. = hromobijce. Krok.
Hromovod, vz Hromosvod.
Hromový, od hromu. Donner-. H. oheň, udeření, rána, moc, střela (hrom), kámen. Jg. H. skála = křemen. Na Slov. — *V bot.*, h. koření = výstřelek, svízel, sosenka, špargel. D. — H. slova, Bibl., hlas (silný).
Hromský; adv. -sky; ohromený, zlý, bezbožný, verdonnert, verteufelt, verwettert, vertrakt, verhenkert, verhöllt. Jg. H. tulák! To h. pachole. Ros. Toť je h. chlap. Hromských potvor mi nadával. Vrat. H. zrada. Hlas.
Hromství, n., hromské dílo, Wetterzeug. Plk. —
Hromžiť = láti, hromovati, fluchen. Na Slov.
Hron, Hran, a, m., řeka v Uhřích, Gran. Jg.
Hroner, nce, m., potok a ves v Uhřích. — H., u řeky Hrona bydlící, pl. Hronci. Jg.
Hronička, y, f. = rolnička, die Schelle. Us.
Hronouti se, hronu se, nul, utí = hrnouti se, řítiti se, stürzen. — **se jak kam.** Upadl jsem a po hlavě jsem se hrnul do nestydatosti bláta. Ottersd.
Hrošek = hroch.
Hroší, Nilpferd-. H. maso. Světoz.
Hrošitný, ohrošilý, slabý, schwach, gebrechlich, zastar. Let.
Hrot, u, m., hrotek, tku, hrotík, u, hroteček, čku, hrotíček, čku = *železce na střele, na kopí, na oštípu*, das Spiessseisen, die Spitze eines Pfeils. Jg., Výb. I. Ostří hrotu. Jel. Vzesta dřevce ostrů hrotů. Rkk. 41., 42. H. praporní, Fahnenspitze. Čsk. H. na kopí n. špie u meče n. na oštipci. Tak že zláma sie kopie a kus dřeva s hrotem v jeho prsech ustrnulo. Troj. — **H.** *násada u kopí neb podobného oruží dřevce i samo kopí*, der Schaft, die Spiessstange, der Wurfspiess selbst, Speer. V., Jg. Svým hrotem v bok uhodiv, naskrz jej prohnal. D. Měchýřem a parou nás neustraší, musíť na hrot přijíti. Na Slov. — **H.**, *tyč, na níž se něco ku podívání nosí*, eine Bäre. V. — **H.** = *koš ve mlýně*, die Gosse. Plk. — **H.** Ale hrote (= hrome)! já jsem na to zapomněl! Ros.
Hrota, y, f., dojačka, dížka, Melk-, Milchkübel. — 2. Hroty, díry v kruhu kola palečného na palce. — Jg. Mezery mezi hlavami dvou palců kola palečního n. dvou zubů kola zubatého. Vys.
Hrotek, tku, m. Vz Hrot. — **H.**, *hromada pěti snopů.* Ječmen do hrotkův skládati. Dch. Vz Hrotiti. — **H.**, dojačka, nádoba k dojení mléka. Na Mor.
Hrotíček, čku, m., malý hrot, Spitze. Rostl.
Hrotík, u, m., malý hrot. Vz Hrot.
Hrotíkovec, vce, m., das Nedelerz. Dch.
Hrotiště, ě, n., der Lanzenstift, hastile. Tkl.
Hrotiti, co: obilí = do hrotků skládati, čtyři snopy k sobě klasy vzhůru a pátý přes ně.
Hrotitý list (jako hrot). Vz Hrot. Rostl.
Hrotkovati, hrotičkovati, hrotem opatřiti, mit einer Spitze versehen. Listy hrotičkované. Rostl.
Hrotnatý, plný hrotů, spitzig, spiessig. H. luska, Rostl., klas. Koubl.
Hrotnice, e, hrotnička, y, f., škopík, Schaff. Na Mor.
Hrotník, a, m. Speermacher. Troj.
Hrotnoroh, u, m., anoa, ssavec dvojpaznehtný, býkovitý. Ssav.
Hrotnosímka, y, f., rhinchospora, rostl. H. bílá, hnědá. Rostl.
Hrotovník, u, m., nebozez na vrtání hrot. Vz Hrota, 2.
Hrotovný. Hrotovnou mědí pobitá makovice. Schallers Prag. — Jg.
Hrotový, Spiess-. H. rána. Mus.
Hrouda, vz Hruda.
Hrouditi (hrůditi), il, ěn, ění; hroudívati, hroudy činiti, in Schollen verwandeln. Hank. — **se**, schollig werden.
Hroudník, u, m., das Schnürfüsschen (tesařů). D.
Hroutiti, hrutiti, il, cen, cení, zhroutiti, hroutívati = *bořiti, lámati*, brechen, einreissen. — **co**: stromy, Víd. list., zeď. Na Mor. — **H.** = *másti, motati*, wirren, fitzen. — **se kam.** Netopýr hrouti se do vlasův. Jg.

Hroudovatý, -ovitý, schollig.
Hrouště, ěte, n., Holzhirn. Rk.
Hroužiti, il, en, ení, versenken. Vz Hřížiti.
Hrovadlný. H. narostlina, vyrostlina, eine Art Gewächs. Herb.
Hróza = hrůza. Kat. 2617.
Hrozavý, hrozný, schreckend. Jg.
Hrozba, y, f., pohrůžka, die Drohung, Drohworte. Lepší prosba nežli hrozba. Trnk. To prosbou, to hrozbou (odpůl prošením, odpůl hrožením). Vz Nucení. Č.
Hrozebný, drohend, graus, schrecklich.
1. **Hrozen**, znu, hrozník, u, hrozníček, čku, m., na Slov. hrozno, hrozénko, a, n., na Mor. haluzka, střapec, die Traube. Jistý druh květu. — **H.** *vinný*, hrozník vína. Nerostou z trní hroznové. V. H. čím bližší k zemi, tím lepší. Čk. Vlno v hroznech. Krab. H. se rozsypal (rozkvetl). Us. Hrozny zrají. D. H. zabarvený, drnpa. V. H. bez zrn: krample; odříznutý: oseči. Sp. Vína dle barvy hroznů jak slovou, vz Víno. — **H.** na konci děla, die Traube am Bodenstück der Kanone. Jg.
2. **Hrozen**, zna, m., hlupák, Tölpel. Lex. vet. — **H.**, vz Hrozný.
Hrozenácký = hrozitánský. Krok.
Hrozicí, vz Hroziti.
Hrozinky, hrozénky,ův, m., pl., hrozénka, hrozinka, y, f., v obec. mluvě: rozinky = nasušené bobulky z hroznův. Die Rosine, Cibebe. H. veliké (cibeby); levantské (nejlepší), italské, francouzské, španělské; h. malé: korinty. S. N. Bez pecek: sultánky.
Hrozinkový, hrozénkový, Rosinen-. H. med, víno. D.
Hrozitán, a, m., hrozitánský člověk. Mus. Ungeheuer.
Hrozitánský, hrozný, veliký, gross-mächtig, schrecklich gross. H. člověk, jablko, chlap. Jg. To byl chlap hrozitánský. Us.
Hrozitel, e, m., der Droher. — **Hrozitelka**, y, f., die Droherin.
Hrozitelnosť, i, f., Bedrohlichkeit. Bern.
Hrozitelný, hrozný, bedrohlich. Bern. — **H.**, veliký, sehr gross.
Hroziti, 3. pl. -zí, hroz, -ze (íc), il, žen, žení; hrozívati, drohen, dräuen. Jg. — **abs.** Bouře, příval, spousta hrozí. Jg. Hrozí tuze, málo může. Č. Kdo škoditi nemůž, hrozí (hrůza bez moci je marná). Jg. Vz Hněv. Kdo hrozí, vystříhá. Pk., Ros., Č. Když hroziš, nasadiš také svého půl. (Cf. Kyj má dva konce). Nebo: Medle hroz svého půl (nic ni neuškodiš. Vz Nebáti se). Lb. Mus., Č. Hroz ty, neb pros, vše jedno (o zatvrdilých). Jg. Dnes tam strašlivě hrozí (bouří, hrom bije, straší). Ros. — **čím.** Zeď hrozí pádem (je na spadnutí). Us., Dvor. Mrak ledem hrozí. Rkk. Již pros nebo peklem hroz, přece při nich nic nespravíš. Br. — **komu.** Hrozí kočce, ale z daleka. Vz Bázlivý. Lb. — **komu čím:** klukovi metlou, lidu vězením; někomu smrtí, válkou, Ros., založením ohně, J. tr., pálením, Arch. I. 78., prstem. V., Kom. Lab. 66. Pokojné jede nehrozí jí ani robotami ani platy velikými. Chč. 299., 607. — **komu pro co kde.** Hrozil mu pro krádež před svědkem za mými zády. — **se čeho.** Hrozim se toho. V. Zlých věcí se hrozí. Kom. H. se všeho nečistého. Kom. H. se smrti. D. Stínu se často hrozíme. D. — **se před čím**, *sp. m.* se čeho. Jv. — **s inft.** Hrozí nás zničiti, *lépe*: že nás zničí, hrozí nám záhubou. Km. — **se čím.** Let. 45.
Hrozivosť, hrozlivosť, i, f., Schrecklichkeit. Jg.
Hrozivý = hrozebný. L.
Hrozlivý = hrozivý.
Hroznata, y, f., Methodius (Meth. šp. odvozeno od metus). Vz Gl. 75.
Hroznatěnka, y, f., haloragis. Rostl.
Hroznatěnkovité rostl., cercodiae. Rostl.
Hroznatka, y, f., osmunda. Rostl.
Hroznatý, plný hroznů, jako hrozen, traubig, traubenreich. H. réva, květ. Vz Hrozen. Jg.
Hroznavka, y, f., kudravec, Traubenkraut. Berg.
Hroznatý, plný hroznů, jako hrozen, traubig, traubenreich. H. réva, květ. Vz Hrozen. Jg. —
Hroznavka, y, f., kudravec, Traubenkraut. Berg.
Hrozně, *hrůzu činíc*, erschrecklich, entsetzlich, schrecklich, schauderlich. Jg. H. se naň díval lev. Jg. — **H.** — *přílišně, ukrutně, náramně, hrubě*, überaus, ungemein, erstaunlich, gewaltig, heftig. Jg. Muž h. veliký. H. se báti. V. Něčemu h. se divití. H. mě hlava bolí. H. škaredý. Us. Bylo tam h. horko. Jg.
Hrozněnec, nce, m., bacobotrys, rostl. vřesovitá. Rostl.
Hrozníček, čku, m. = *hrozen*. — **H.**, hroznová bylina, lebedník, Dorfgänsefuss; Traubenkraut. Jg.
Hrozník, u, m. = hrozen.
1. **Hrozno**, a, n. = hrozen, die Traube. Na Slov. — **H.** psí, schwarzer Nachtschatten. Na Slov.
2. **Hrozno** = hrozně. Na něhož hrozno hleděti. V. Zde je mi tuze h. Sych. H. je slyšeti, jak . . . Sych.
Hroznohled, a, m., dinops, ssavec netopýrovitý. Ssav.
Hroznosť, i, f., strašlivosť, die Schrecklichkeit. H. mořská. Us. H. tváří nepřátelských. Plk.
Hroznostrašný, schrecklich. H. ranami koho bíti. Žalansk.
Hroznovec, vce, m., coccoloba. Rostl.
Hroznoví, n., Weintrauben; Traubenstängel.
Hroznovitý, traubenförmig. H. hráně, Us., květ. V.
Hroznovník, u, m., uvaria. Rostl.
Hroznový, Trauben-. H. krev, Br., šťáva (víno). D. — **H.** kořenl. bylina (hrozníček); lupina či kožka či mázdřice oka. Traubenhaut. — Jg.
Hroznožalostivý. H. hněv. Žalansk. Aeusserst kläglich.
Hroznule, e, f., botryllus, mlž. Krok.
Hrozný; hrozen, zna, zno; *komp.* hroznější; adv. hrozně, hrozněji. H. od hrůza; **ne:** hrůzný; ů se krátí v o: stůl — stolní, vůle — volný, půst — postní. Mk. Vz *Hrůzný*, *-ný*. — **H.**, *z čeho jde hrůza, strašný, strašlivý, ukrutný*, grässlich, drohend, fürchterlich, entsetzlich, grausam, schau-

derhaft, gräulich, furchtbar, schrecklich. Jg. I vyletí z skály drak, maje velmi hrozný zrak. Rým. Člověk hrozného vzezření. Troj. Hrozný **na** pohledění. V. H. skutek (hanebný). V. Hroznými hříchy zprzněný. V. To je h. věc (divná). Jak jo to h. věc, když člověk neslyší (zlá, trudná). Toms. *Synonyma: strašný, děsný. Strašný* má nejmenší účinek, *hrozný* větší, *děsný* největší. Při *strašném* bledneme, při *hrozném* se třeseme, při *děsném* trnome a paměť tratíme. Ondrák. — **čím.** Jelení rohy hrozní jsou. Jel. Stará Germanie byla lesy hrozná. — **komu.** Us. — H. = *veliký, náramný, ukrutný,* sehr gross, gewaltig, erstaunlich, ungeheuer. Jg. H. vítr. To je h. rozdíl. Byla tam hrozná síla lidí. H. člověk, křik, horko. D. — Kat. 861., 1150.

Hroznýš, e, m., boa constrictor. Světoz. Vz Had.

Hrózonosný skřek. Rkk. 37. Schreckentragend.

Hroznostrašný, fürchterlich, graus.

Hróž, i, f., zastr., vyhrožování, hrozba. Kat. 2413.

Hroždí, n., roždí, proutí, Reisig. Rad. zv.

Hrožení (V.) někomu trestem. J. tr. Drohen, Drohung. Vz Hroziti.

Hrsť, i, hrstka, y, hrstička, y, f. H., dlaň s prsty zahnutými k zahrnutí n. objetí něčeho. Vz Přehoušlí. S. a Ž. V jižních Čech. prahoušel; s p. = s hrsť. Kts. Die hohle Hand, um etwas zu fassen. Plná h. (ovsa). V. Co to máš v hrsti? Ros. Držeti v hrsti. Kom. A to vše pohotově a v hrsti měj. Vš. Schází na hrstech (tratí se velmi na těle). Us. S hrsť (co do hrsti se vejde). Věří, co v hrsti drží. Přišla mu víra do hrsti (nechtěl věřiti až po škodě). Jg. Už ho má v hrsti (vehnal ho do měcha, má ho jistého). Pk., Č. — **H.,** *co se do ruky zahrnouti, vzíti může,* Handvoll, ein Gauf, Griff. V. H. vlny. V. H. prstí, ovsa, jader, jalovce, peněz, zlata, mocí, jistoty, lnu, konopí, obilí (žatého), slámy. S. a Ž. H. *obilí:* kejše, pokos, poklad, der Schwaden. Pt. H. ohill = kolik žnec hrstí obsáhne a pak užne; z hrstí skládají se pokládky. Na Mor. Brt. Hrsti (obilí) shírati. Šp. Obilí žaté po hrstech klásti, rozložiti. Jg. Přidej jim po hrsti ovsa. Us. Lepší h. moci než spravedlnosti s pytel. Ros. Lepší h. jistoty, než pytel naděje. Jg. Víc může s hrsť moci, nežli s plný pytel práva. Vadíme se o kozí (o cizí) srsť, ješto jí není ani s hrsť. Lom. Ani s hrsť mouky nemáme. Us. Lepší vrabec v hrsti než holub na střeše. V hrstku se smáti. Šm. — **H.** *vojska* = *malý počet,* eine Handvoll Soldaten. V. Připojil se k nim s silnou hrstí lidu a jel s nimi též do Brna. Skl.

Hrstati, hrstnouti = chrstati, chrstnouti.

Hrsteěka, y, f. = hrsť.

Hrstěný, schwadenartig gelegt, gehauen.

Hrstev, tve, f. = hrstva.

Hrstevnický, hrstnický, krupařský. Jg. Griesler-.

Hrstevnictví, hrstnictví, n., krupařství, Grieshandel. Jg.

Hrstevník = hrstník.

Hrstí, n. = hrstva, Handvoll. Plk.

Hrstička, hrstice = hrsť, hrstka.

Hrstka, hrstečka, hrstička, y, f. Vz Hrsť. H. lnu, žatého obilí. Jg. — **H.** = *hromádka, počet.* Maličká troška n. hrstka jich zachováno bylo. Br.

Hrstní, Hand-. Hrstních kůstek jest pět. Krok.

Hrstnice, hrstevnice, e, f., die Grieshändlerin.

Hrstnický = krupařský.

Hrstnictví, n., krupařství, Grieslerei.

Hrstník, hrstevník, a, m. = krupař (prodávající na hrsti, mírky), Griesler. Jg.

Hrstový = co lze do hrsti vzíti, ein Handvoll betragend. Jg.

Hrstva, y, f., Garben, Handvoll. Jg.

Hrtal, u, m. = hrtán. Aqu.

Hrtán, chřtán, křtán, u, hrtáň, chrtáň, ě, (na Mor.), hrtánek, chřtánek, křtánek, nku, m. — **H.** = *trubice dechová z hrdla do plic, dýchavice,* Luftröhre. Jg. H. skládá se ze čtyř chřupek; největší z nich jest chřupka štítová (ohryzek). Hořejší otvor hrtánu zavírá se pohyblivým víčkem (Kehldeckel). Pž. Oddychání skrze chřtán. Kom. Bolesť v hrtánu. Us. Vz Nástroje k ohledávání hrtánu. — **H.** = *předek hrdla, hrdlo,* die Gurgel, Drossel. V. Podřezati někomu chřtán. D. — **H.** = *tlama,* der Rachen. Mat. verb.

Hrtánový, chřtánový, křtánový, Kehl-, Luftröhren-, Gurgel-. H. kosť. Ras.

Hrtavý = hltavý, verschlingend. Hrtavý oheň. Jg.

Hrtedlný = hrdelný, Gurgel-. H. nádor (otok v krku). Sal. V h-né žíly jej smrtedlně pobode. Troj.

Hrtešiti se, il, ení = blížiti se, louditi se, sich nähern, schleichen. — **kam.** Hrtešil se k stavení. Us. (Turn.)

Hrtiti se, il, cení, shrtiti se, řítiti se. Dům se hrtí, shrtil (sesul). Č.

Hrtousiti, il, šen, šení = rdousiti; se = kuckati, dáviti se. — **se čím.** Hrtousí se kostí, která mu v hrtánu uvázla. Us. na Mor.

Hrub, vz Hrubý.

Hrubák, a, m., hrubý člověk, ein roher Mensch. 1522.

Hrubě, *komp.* hruběji. Grob. — **H.** = *ne tence,* dick, grob. Chléb máslem h. namazaný. L. — **H.** = *po sprostu, neozdobně,* grob, schlecht. Jg. H. se chovati, žíti. L. — **H.** = *nezdvořile,* grob, unhöflich. Jg. H. se k někomu chovati, míti. Us. H. někomu psáti. Us. — **H.** = *tuze, příliš, velmi,* sehr viel, gröblich, stark, sehr. Jg. Není h. veliký. D. Z takové hotovosti h. vám děkuji. Žer. Není mi při tom h. volně. D. Nehrubě si toho kdo všímá. D. Nehrubě dbáti. Neměti h. kdy. D. Lká, ale hrubě nepláče. Kom. H. se divím. Kom. Aniž se mi h. chtělo. Kom. Není h. zdráv. D. H. se mýliti. D. H. smýšlí o sobě (vysoce). Br. H. se báti, strašiti, děsiti, lekati, se vynášeti, se chváliti; h. píti, žráti; h. ráno; srdce něčí h. raniti. V. Počalo h. pršeti. Rk. H. něco oplakati. Sl.

Hrubec, bce, hrubeš, bše, hrubian, a, m. = hrubý člověk, ein grober, roher Mensch.

Hrůbek = hrobek, hrob.

Hruben, bna, m., zastr., přestupný měsíc, Schaltmonat. Ros. *Lépe:* Hruden. Jg.

Hrubeš = hrubec.

Hrubešský = hrubý, grob, unartig. Vz Hlad.

Hrubešství, n. Grobheit. Hlas.

Hruběti, ěji, ěl, ění, hrubým se stávati, gröber, dicker werden. Us.

Hrubí, n., Stärke. H. přední, zadní (v šermířství). Tš.

Hrubian, a, m. = hrubec. Vz Grobian.

Hrubianský, grob. Vz Grobianský. H. člověk, mravy. Jg.

Hrubianství, n., Grobheit.

Hrubiti, il, en, ení, zhrubiti, grob machen. — **co**: sukno, mravy. Jg.

Hrubizna, y, f., hrubá látka (na šat), grober Stoff. Dch.

Hrubnouti, bnul n. bl, utí, zhrubnouti; **hrubněti**, ěji, ěl, ění = hrubým se stávati, grob werden. — **abs.** Mysl hrubne. Lom. Ten člověk hrubne. Reš., Br. — **od čeho.** Ať dělá to, od čeho by měkké ruce hrubly. Jel. — **čím.** Páry studenosti vzduchu hrubnou. Rkp.

Hrubný, trochu hrubý, ziemlich, etwas gross. Ros.

Hrubo, hrubě, grob, dick, gross. Z hruba dělá, teše. Ros. Z hruba se vyslovuje *d, ď* měkce. Jg. Užitek n. výnos, váha, zisk z hruba. Z hruba něco pracovati.

Hrubobřichý, dickbäuchig. L.

Hrubočelatý, grossstirnig. Reš.

Hruboělunec, nce, m., macrotropis, rostl. luštinatá. Rostl.

Hrubohlásek, ska, m., baryto, pták. H. strakatý, špinavý. Presl.

Hrubohlavec, vce, m., hlaváč, Grosskopf. Jg.

Hrubohlávka, y, f., macrocephala, hmyz stěnicovitý. Krok.

Hrubohlavý, hlavatý, grossköpfig. Berg.

Hrubokleštan, a, m., megachile, hmyz včelovitý. Krok.

Hrubokorý, grobrindig. H. dub. Um. les.

Hrubokostý,hrubých kostí,dickknochig.L.

Hrubokrevnosť, i, f., dickes Blut. Čern.

Hrubokrevný, von dickem Blute. Čern.

Hrubokvět, u, m., macranthus, rostl. vikvovitá. Rostl.

Hrubomluvný, grob, ungebildet sprechend. Jg.

Hrubonártec, tce, dryinus, hmyz. Krok.

Hrubonoh, a, m., megalopa, korýš rakovitý. Krok.

Hrubonohý, dickfüssig. L.

Hrubonos, a, m., nasalis, druh opice. Presl.

Hrubonožec, žce, m., humbertia, rostlina svlačcovitá. Rostl.

Hrubonožka, y, f., megalopus, hmyz. Krok.

Hrubopřádelní stroj, Vorspinnmaschine. Světoz.

Hrubosť, i, f. = *velikosť, tlustosť*, die Dicke, Grösse. H. písku, Us., bolesti. D. — **H.** = *hmotnosť*. Ceremonie h-sti našl slouží. Br. — **H.** = *nevzdělanosť*, Grobheit, Rohheit. Svou h-stí vše si pokazil. Us. — Jg.

Hrubovatý = hrubný. L.

Hrubovlhkosť, i, f., Phlegma. Lék. kn.

Hrubovlhký, phlegmatisch. Jg.

Hrubovlný, grobwollig. Us.

Hrubozel, e, m., Meierkraut, rostl.

Hrubozob, a, m., dlask, Kirschfink. L.

Hrubozobý. Vz Pták.

Hrubozrný, grobkörnig. D.

Hrubství, hrubstvo, a, n., Grobheit. Rk.

Hrubý; hrub, a, o; *komp.* hrubější, hrubší. **H.** = *veliký*, gross. V. Chlapec už hrubý. Kts. H. dělo, střelba, Vrat., nos, V., skála, Rkk., mše (veliká, zpívaná), Us. u Jilem. a na Mor.; lež, přestupek, Nt., oltář, hrubého zrna. Jg. — **H.** = *tlustý, silný*, dick, grob, stark. H. provaz, kladivo. Jg., D. — **H.**, *ne tenký, ne jemný*, nicht fein, grob. H. písek, V., mouka, papír, příze, ubirák (hoblík), struna na base, D., sukno, šídlo, jehla, zrno, maso, chléb, len (koudel). V. Člověk hrubého těla, hrubé tváři. Ros. — **H.** = *nesnadný, nelehký, těžký*, grob, schwer. H. potrava, jídlo, D., zvíře (slon), práce, Jg., zvěř (zubr, los, jelen). Sp. Jsem vám hrubý v očích a protož mne zabiti usilujete. Br. — **H.** = *tlustý*, fett, dick. Břicháč, který h. břicho má. V. Břicho hrubé míti (těhotnou býti). V. H. žena, má hrubý život (těhotná). Na Slov. — **H.** = *neokřesaný, nelepý, nevycepovaný*, grob, derb, unhöflich, massiv, roh, ungehobelt, ungeschliffen, ungebildet. Jg. — H. člověk (hrubec, hrubeš, hrubian). Jg. H., mravy, žerty, slova. L. H. co pařez, Us., co měch. Pk. H. vtip, Jel., osel (blond), V., mluva, řeč, jazyk. Jg. Hrubého díla pacholek (hloupý, nezdvořilý. V.). Prov. Jg. — **na koho, ke komu:** k lidem. Lid těch časnov hrubý k božiej službě bieše. Výb. I. 309. — **Stran přísloví** vz: Durich, Knot, Kuba, Kůra, Opálený, Pacholek, Plíce, Sláma, Sršeň, Tele, Úštěpek. — **Hrubá Skála**, místo v Čechách, Grossskal, mezi Jičínem a Turnovem.

Hruď, i, f.; hrudi, l, pl., f. (Lk.), hrudi, i, n., hrudíčko, a, n. = *prsy*, die Brust. Sloveť pak ta dlúhosť spojením těch (sedmi prsních) kostí vlastně hrudie. Sal. Telecí hrudíčko. D. Vz Kosť, Kostra. — Hruď u *hmyzu* se skládá z předoprsí, mezíprsí u. mezihrudí a zadoprsí. Jhl. Vz S. N. III. str. 945.

Hruda, hrouda, hrudka, y, f., hrudí, hroudí, n., Erdkloss, -scholle, Klumpen, Scholle. Jg. Hruda, Br., Ros., D., hrouda, Reš., Us. Hruda, hrouda, hroudou n. hrudou; gt. pl. jen: *hrud.* H., kus země suché, trupel, obal. H. veliká: lavice; hroudy = hrudi. Jg. Mnohá h se tu svalí (nebude bez nesnází. Vz Nesnáze). Č. — **H.**, *cokoli suchého a v hromadě se držícího*, cin Klumpen. H. fíkův, cukru, soli, másla, zlata, stříbra, sněhu, sýra. Ros., D., Br.

Hrudař, e, m., der die Schollen zerschlägt. Rohn.

Hruden, rudn, dna, hrudnec, hrudence, ence, m., měsíc přibytný, hrudní. Vz *Hrudný*. Jg. Schaltmonat. — Hruden, leden. Vz Gl. 75., Hruben.

Hrudí, í, n., hroudí = *hroudy, mnoho hrud*, Erdschollen. Plné truhly měli hrudí a kamení. Kom. H-dím házeti. Na Mor. — **H.**, vz Hruď.

Hrudihlava, y, f., Kephalothorax, hmyz. Rk. —

Hruditi se, il, ění *nelaskavým býti*, unfreundlich sein. — **se na koho čím** (za-star.). Darmo mluvíš a na mne se hněvem hrudíš. Kat. 344. — **H.** = hrouditi.

Hrudka, y, f., ein Klümpchen. H. soli (krupička, zrno soli, Salzkorn). D. H. bílá, žlutá, zelená atd. Us. H. červená = rudka, Röthel. Us. — **H.** *v hrnčířství* kus hliny od válenice utržený a pro kruh připravený, z kteréhož se hrnec na nadkruži dělá. Hrnčíř dělá z trupele válenici, z válenice hrudku, z hrudky nádobu. Dch.

Hrudnatosť, i, f., hrudovatosť, Holperigkeit. Ros.

Hrudnatý, *a)* hrudovatý, hrudovitý, schollig, Ros.; *b)* příkrý. H. skála. Schroff, steil, jäh. Reš.

Hrudnec = hruden.

Hrudník, u, m., Seigetuch. Na Mor.

Hrudný, hrudní: *1. od hrudi*, Brust-. Hrudní kosť, rána, blána, žláza. Krab., Sal. H. jamka, v hrudi pod krkem, der Stich. Šp. — *2. = Přestupný*, Schalt-. Hrudné léto = přestupné. D. Tak se nazýval dříve ‚rok přestupný', poněvadž měli Čechové třináctý příbytný měsíc, který jmenovali „hruden", vkládajíce jej mezi prosinec a leden. Er. Hrudný n. hrudní měsíc. D. Vz Gl. 75.

Hrudovati, hrudami (sněhovými atd.) házeti, v Krkonoš. — **koho.** Jg. — **se čím:** hrudami sněhovými, sich mit Schneeballen werfen. Jg.

Hrudovatosť, i, f., die Holperigkeit, Scholligkeit.

Hrudovatý, -ovitý, hrudnatý, schollig, holperig. Reš.

Hruj, e, m., muraena, ryba úhořovitá. Krok.

Hrunavka, y, f., Grünerde. Jg.

Hrušák, a, m., kůň barvy hruškové. Č.

Hruše, e, f., hruškový strom, der Birnbaum. Ros.

Hruší, n., hruškoví, Birnenpflanzung. Ros.

Hrušiti, il, en, ení, rozhrušiti = krušiti, drobiti, lámati, zermalmen, bröckeln. — **koho, co.** Posěkachu vsie drva i rozhrušichu vsie bohy. Rkk. 8. Vz Gb. Hl. 108.

Hruška, hruštička, dříve: hruščička, y, f. = *hruškový strom* (štěp, hruše, der Birnbaum). Hrušky plané, štěpné, nízké, vysoké, košaté. H-y sázeti, pěstovati. Na h-y lézti, vylézti. Us. Hrušky se očkují, druží (kopulují) a roubují do rozkolu aneb za kůru. S. N. Trefil u vrch hrušky. Č. Zda jich potom načešeš na hrušce n. na vrbě (že peníze tak utrácíš)? Vz Marnotratný. Č. — **H.**, *ovoce*, die Birn. H. letní, podzimní, zimní. Us. Hruška (hrušky): alexandrovka, alžbětky, ambrožky, ančičky, arnoštky, babice, bábovky, bacalky, bakoně, bambule, bartolomějky, bedřišky, bergamotka žlutá, bětulinky, bělice, bulky (letní, zimní), beránky, bezohryzky, bobečky, hudinky, buchtice, buchty, buchyně, buzanky, cepovky, cibulky, ciblářky, cikánky, císařky, citronky, citronové, cizozemky, cudilka, cukrovka, culice, čapaté hrušky, čáslavka, červánky, červenky (červenice), červenka (makovička), červinky, davidky, debuzka, děkanky, děvečky, dívčičky (parádnice, moučnice, piksla), dlouhavka, doktorky, dračky, droučečky, dubovky, fajfky, ferdinandky, flašky, fíkovky, francouzky, fremionky, harkulky, hedvábnice, hejtmanky, hermanky (chouchelky), hollanky, holobkovské, holopávky, honzíkovky, housky, hrachovky, ovčí hubičky, hudrovky, huňačky, chlupačky, chouchelky (hermanky), chutnice, isambertky, jakubice, jakubičky, jakubky římské, jahodářky, janovky, ječmenky, jeneralky, jeruzalemky, jichoře, johanky, kabaně, kačenky, kalhotky, kamenice, kamenky, kanafasky, kapalky, kaprálky, kateřinky, kladívka, klášterky (klášterka popovská), kněžovky, kobrčky, kočičí hlavy, kokokrysky, kolmy, kolodře (kozodře), kološky, kološky (římské jakubky), koníkovky, kopořečky, korytnice, kostelky, kozačky, kozodře, kožená letní, koženky, kožené piksly, kožišnice, kradenky, královky, královny, krasanky, krasavice podzimní, krásná mařenka, krásenky, křehtice, křesetická, křestice, krevničky, krvavky, křivky, křižnice, krky husí, krňavky, kropenaté hr., kropenky, kruchty, krysavky, kubky, kubovky, kukle, kulnice, kulouše, kuňavky, kutilky, kutnohoranky, kuželky, kvendy, kyselice, kyselky, ladvice, lahovky, liberky, libernice, loketnice, majdalenky, makovičky, makovice, makulky, malovánky, malvazinky, mandeličky, mandlovky, manice, markrabky, markytky, masařky, máselky (máselnice), masitky, máslovka malá, máslovky, měkčice, mloby, medovky, mejžďata, mestovka (planá, vejčitá), milířky, militky, motelčice, moučnice, mouřeninky, mudiklátky, muškatelky, muškatelinky, mydlinky, navinuté (navinulé), neapolitanky, nehesky, nechutky, obdloužnice, ocilky, odaliska, okořenka, omanka, otavky, ovesnice, pacovky, panenská, panny, panny staré, panské, panušky, papežky, parádnice (piksly), pařížky, pasičky, pasovky, pecovky, pečitky, pekárny, pereblank (beurré blanc = máslovka bílá), peregrisky (beurré grise, máslovka šedá), perníkářky, pěstnice, petrželka, petropavelky, piksly (parádnice, dívčičky, moučnice), pižule, planešky, planičky, pleskačky (pleskočky), plísky, plocky, pomlsnice, podzimky, pomeranička malá, pomerančové, pomeranky, poradnice, podkořinky, podušky, pokličky, poledničky, popelky, postolnice, postnice (zelená), prašivky, pražanky, přesedálky, prokopka, prokůpky, proškovka, pružnice, pstružky, pšeničky, ptáčnice, pukavce, punčošky, pusovky, rákosnice, rakušanky, ranní jakubky, ratějovky, rozlnečky, rozmarinky, rožďalky, rytířky, římské jakubky, salcpurky, salcpurynky, sarazinky, sedlíkovky, skalky, sklenky, skořicovky, sládice, sladnice, sladičky, smolnice, sobotky, společnice, stiglmarky, stará dívka, staré panny, stračky, stříhavky, stříbrnice, suzanka, světačky, syrečky, syřinky, šedivky, šídlačky, šídlata, šilice (sladké podzimní), šlpovky, šípové, škrtilky (h. trpká n. přesedalka), špelovky, špičatka, špinavky, šťavnička malá, štutgartky, štyblovky, šulmy, švýcarky, tabulky, tabulové hrušky, truchsesky, turkyně, tušky, tvrdky, tyrychtky, umrlice, václavky, vaňky, vařilky, vařivky, vavřinečky, vavřinky, vejcovky, valdenské (vařivka dlouhá), vendračky, vendrušky, vepice, vinařka, viňavky, virgule, višniky, vitovka, vladiky, vladyka, vlasačky, vlčny, vohrásky, vojtěšky, voběšatky, vodnavky, voňavky, vosí mu-

skatelka, vosiperny, vrabličky, vrkočky, vrkočnice, záměčnice, zázvorky, zedníčky, zeleuky, zelinky, zelovky, zemanky, zimavky, zimlatka, zimničky, zlatnice, zobřečky, žáby, žamžam, žitavky, železnice, žloutenky, žlontky, žlutanky. Am., Sp., Sř. Vz Živa 1854. str. 346.—347. Baby, bělačice, bělice, bulky n. černé bulky, jablečni, holopovky, chocholaté, kamenité, okrouhlice, parysky, planečky, Jg., štěpná, hnilice, hniliěka planá. Sp. Koš hrnšek. Hrušky trhati, vařiti, sušiti, česati. H-ky na vdolky, do buchet česati, vařiti, sekati. Us. Já o hruškách a on o slívách. Vz Nedorozumění. Č. Za časn sluší hrušky česati, višně trhati a svým časem jahody sbírati. Jg., Lb. Když hrušky zrají, tehdáž se česatí (třásti) mají. Č., Lb. Neklať hrušek, až dozrají. D., Sp., Lb. Správní lidé neklátí se se stromu co plané hrušky. Jg. Než bude h-ky česati, musí do časn čekati. Lom. Hrušky kyselé bývají, když se zelené česají. Lom. Musíť tvrdé hrušky jísti (hořkosti zakoušeti. Vz Bída). Č. Nezapomene on hrušek v popeli (o chytrácích, zisku svého pilných. Vz Chytrý.). Ros. Hrušek v popeli nezaspí n. nezapomene (pamětliv je prospěchu svého, 2. o opatrném, pozorném). Č. Nechal hrušky v popele. Mus. Musí soused s sousedem kyselá jablka i plané hrušky hrýzti a za dobré přijíti. Jg. Ne všechněm hrušky, druhým jablka. (Ne vše pro všecky se hodí). Jg. Ukazovati někomu hrušky na vrbě (dudka na kostele, straku na vrbě) — za blázna ho míti. L. Umí hrušky třásti, avšak jich nepřevaří. Vz Chytrý. Lb. — H. *u kordu* (knoflík, Degenknopf, Háj., Čsk.), *u meče, u šavle, u sedla*, Sattelknopf. Jg. — H. *dřevěná*, okrouhlá, šroubovní (šroub u stolu). Jg. Schraubenstock. — H. (*zámek do haby*, aby nemohl křičeti), Birne, Maulschloss. Rohn. — H., *závaží u váhy*. Na Slov. Plk.

Hruškolistý. Rostl.

Hruškoň, ě, f. (nov.). Birnbaum. Krok.

Hruškoví, n. = hruši. V.

Hruškovice, e, f., Birnwein, Birnmost. Plk.

Hruškovitý, birnförmig. Us.

Hruškový. H. strom (štěp, hruše, hrnška), ovoce (hruška), V., dříví, list, koláč (s hruškami), Jg., povidla. Rk. Birn-.

,**Hrušník**, brušečník, u, m. = hruškovice. L.

Hrušný, Birn-. H. jablko, jabloň, na Slov. kutna, die Quitte. D.

Hrušovany, die Dolany, Rohrbach v Brněnsku; Grusbach ve Znojmště. Jg.

Hrušoví, n. = hruškoví. — H., zelina, pyrola. Jád. — H., ves v Boleslavsku. Jg.

Hrušťák, u, m. = hruškovice. Techn.

Hruštice, e, f. = *hruška*. — H., *závaží u váhy*, na Slov. Plk. — H., *rostl. vřesovitá*, pyrola, Birnkraut, Wintergrün. Rostl.

Hruta, y, f., svazek lnu, Flachsbündel.

Hrútiti, vz Hroutiti.

Hruviti se tvrdým, nelaskavým býti, hart, unfreundlich. Kat. 345.

Hruvý, hmotný, materialní; hruvě = hmotně. Kat. 2098., 2101.

Hruz, a, hruzek, zka, m., na Mor. a na Slov.: *hříž*, der Gründling; na Slov. h., u, též břevno v močidlech na konopě. Koll.

Hrůza, y, (zastar. hrůze, e, f.), f., strach s drkotáním, der Graus, das Grauen, Entsetzen, die Schreckniss, der Schrecken, Schauder, Furchtbarkeit, Gräuel. D., Jg. Vz Hrozný (strašný, děsný). Od hrůzy srdce v těle trne. MM. Měl všecky v kázni a hrůzi. V. Obstoupila ho h. Sych. Bezedná propasť nám k hrůzi otvírá se. Kom. K hrůzi jim byl. Pláč. K hrůzi veliké budeš. Br. V takové se moci a hrůzi ukázal, že . . Br. Hrůzon naplniti, hrůzy nahnati. V. H. ho pochází, po něm jde. D. Spopadá tělo mé h. Br. Podjala mne jakás hrůza. Ros. H. mne pochází, přechází, obchází, pojímá. Užasl jsem hrůzou. D. Podjala h. pokrytce. Br. H. mne napadá. D. Hrůzon jatý. Har. H-zu na sobě míti. V. H-zou se třásti, se třísti, zdřevěněti, ztrnouti; hrůzou koho odelmati, odvrátiti, odvésti (odstrašiti). V. Z h-zy (h-zou) vlasy vstanou. Aqn. Jde z něho h. H. k srdci šla. Kom. Hrůzou nás pochází mráz, trneme, vlasy se ježí. S. N. Veliká h. poče obcházeti sůsedy. Pass. 414. H-zy noční (obludy). V. — H. = *množství, síla*, Menge. H. peněz tam bylo. Ros. H. lidí. Us. Až h. křičí. Us. (náramně). Až h. veliký (velmi). D. — H., *hrození, hrozba, pohrůžky*, Drohung. Prosbami i hrozbami pokřiče na své. Troj. Však uslyšavše hrůzu. Ottersd. — Jg. — H. = *Hroznata*. 1544.

Hrůziti, vz Hřiziti.

Hrůzno, vz Hrozno, Hrůzný.

Hrůzný, od „hrůza", šp. m. hrozný. Jedno- a dvouslabičná subst. krátí dlouhou kmenovou samohlásku v odvedených od nich přídavných jménech: sůl — solný, chvála — chvalný, skála — skalný, víra — věrný, stůl — stolní, vůle — volný, půst — postní. Mk., Šm., Jg. — Pozn. V obec. mluvě: škůdná; místy: důbrý. Vz -*ný*. Hrozný. Syn.: strašný, děsný, úžasný.

Hrůzobudivý, schauererregend. Dch.

Hrůzodiv, u, m., schreckliches Wunder. Mus. —

Hrůzonosný, schreckenbringend. Hank.

Hrůzoplodný, schreckenzeugend. H. mysl. Mus. —

Hrůzotichý, schreckenstill. H. odchod. Č.

Hrůzoucí hrůza. Us.

Hrůzovka, y, f., osamělé stavení. Ptr.

Hrůzovláda, y, f. Schreckensregierung, Terrorismus.

Hrůzožasný. Hank. Schaudervoll.

Hrůzyplný, schreckenvoll. Mus.

Hružlatý, holperig. Presl.

Hrvát, vz Chorvát.

Hrvol, u, m., vole ptačí, Kropf, na Slov. Plk. —

Hryz, u, m., hryz, i, f. = *hryzení*. Sal. Hryzy svědomí. Dch. — H., u, m., *rypák*, Rüssel.

Hryzák, a, m., kdo hryze, Nager, Beisser. Reš. — H., zvíře hryzoucí, Nagethier. D.

Hryzal, a, m., dobytek hryzoucí. Vz Hryzák. Dch.

Hryzavý, hryzoucí. H. červ, Reš., svědomí. Hugo. Nagend.

Hryzec, šp. m. ryzec. Vz toto.

Hryzel, e, m., atypus, pavouk. Krok.

Hryzení, í, n., das Nagen, Beissen, nagender Kummer, Kränkung. Jg. H. kosti (hlo-

dánl). Jg. S h-nlm jlsti. V. H. svědomí (zlého svědomí). D., V. H. v břiše, v životě. D. H. a svlrání v životě. V. Kalmus prospívá proti h. v břiše. Byl. H., kolika od překrmenl. Šp. — **H., h. se** = *váda, škorpení*, das Gebeisse. Reš. H. s kým.

Hryzikůrka, y, m., houžvička, Knauser, Knieker.

Hryzka, y, f. = myš, Maus. Er. P. 15.

Hryzlltl, na čem čím. Na tom všemi smysly hryzlím (darmo svých smyslův k pochopení namáhám. Mark.). Seine Sinne vergebens bei etwas anstrengen. Leg.

Hryzlivost, i, f. Bissigkeit. L.

Hryzlivý, hryzný, hryzoucl, beissend, empfindlich. L.

Hryzňa, žlab z klad, po kterém se s hor dřiví spouštl. Na Slov. Holzschlauch.

Hryzota, y, f., hryzeul, péče, starosti, Gram, Kummer, Harm, Herzleid, Kränkung. Koll., Krok.

Hrýzti, hryzu, hryz, -za (one), hryzl, zen, zeni; pozdějšl: hryznouti, znul, uti = hlodati, zuby (instr.) stiskati něco; pro lepšl polykání přehryzati, zerbeissen, aufbeissen, beissen, kauen; kousati, bolesť činiti, beissen; štípati, beissen, schneiden, grimmen. Jg. — **abs.** Hryzou mouchy (štípají). Kůň hryze (je kousavý). V. Jestiť prve uklátiti a potom h. Vš. Ill. 7. Pepř hryze (štípá). Jg. — **co.** Uč své děti uhlé h. a mě mazaneóm jiesti. Mus. I. b. 65. Hryze pysky, péro. L. H. ořechy. Jg. Když pes hryze a hlodá kosť, jinému nedá pro svou zlosť. Lom. H. zemi (umříti). Již on hryze zemi. L. — **koho.** Každý má svého mola, co ho hryze. L. Starosť jej hryze. V. — **co proč.** Budou h. jazyky své pro bolesť. Štelc. — **co čím.** Junák okem ořechy hryze. L. Něco zuby h. Pass., Št. N. 154. — **co s kým.** Nehryz s čertem ořechův. Jg. Musí soused s sousedem kyselá jablka i plané hrušky hrýzti a za dobré přijíti. Jg. — **(co, koho) kde.** Všecko hryzu v sobě (tajím). L. Hryze v břiše. Jg. Kohož v břiše hryze. Jád. — **se** = trápiti se, soužiti se, žráti se, sich härmen, kümmern; vaditi se, sich zanken, herumbeissen. Jg. Sám se hryze a trápl. Kram. Psi se hryzou (kousají). Svoji se psi hryzte a cizi nepřistupujte. Dal. Kterýž se ráno hryze a vadl. V. — **se oč.** Hryzou se co psi o kosť, co koně o žlab. Vz Nesvorný. Č. Psi sie o kosť hryzú, vezmi kosť a přestanúť. Hus. — **se s kým.** H. se s druhým. V. Nehryz se s nlm (nevaď se). Us. S každým sa hryzie. Mt. S.

Hryžka = hryzka. Puch.

Hrzati, zastr. = ržáti, řehtati (o koni). Jir.

Hrze, zastar. = hrdéji, stolzer. Výb. I.

Hrzeti, 3. pl. -zejí, el, eni, pohrdati, verachten. — **v čem.** Hrzies (hrzíš) v potrsiebach v smutcie. Ps. ms. — **kým, čím.** Kdo vámi hrzí. Kram. — Jg.

Hržeti, hržati, na Slov. — Kůň hržl, řehce, wiehert. Koll.

Ht 1. v *infinit.* měnl se v *c*: moh-ti — moci; ve slovenčině a v obec. češtině v *ct*: moct. — 2. *u jmen podstatných* v *c:* mohť — moc. Starosl. v obou případech mění *gt* v *št*: mošti, moštь. Ht. Zv. 104.

Hu, interj. křiku, volání: hu! L. — **H.**, otřásánl se zimou, strachem. Hu, zima! V noci slýcháme, hu! duchy smutné úpěti. — **H.**, podivenl hloupého. Hu tele na mráz! — **H.**, sovl hlas. Sova huhá, hu, hu, hu! Ros. — Jg.

Huba (zastar. houba), y, hubice, e, hubka, hubička, hubinka, y, f. Der Mund, das Maul. Ušlechtileji než huba, kde k hmotným částkám zřenl se má, pravíme: *ústa*; podleji pak: *tlama*. Vz Ústa. Huba zvířecí rozličná má jména: *rypák* u sviné, *dob n. kluban* u ptákův, ježto pohrdlivě i o člověku se užívají. Jg. Vz Oko. — **H.**, *jako částka tváři.* Der Mund als ein Theil des Gesichtes. Dáti komu na hubu; v hubu udeřiti; všemi pěti přes hubu dáti. V. Dáti komu v hubu, po hubě, přes hubu; hubu nabančiti, poličkovati; plesk, dostal přes hubu; hubu na něco otevříti, rozedříti, rozdírati, rozpiti, jak vrata otevříti (v podivení). D. Dostal po hubě a hned ji měl jako počínek (naběhlou, oteklou. Vz Počlnek). Na Mor. Mřk. Neotvírej hubu, nebo ti tak zůstane. Mřk. Hubu čpouliti. Jg. Hubu utříti (nie nedostati). Když Bůh dal huby, dá také zuby. Šm. Někomu na hubě hráti (za blázna ho míti). Jg., Č. Vyšší huba nežli nos (pyšný). Výše nosu hubu nosí. Jg. Huba malá dírka, ale velká sžírka (sbírka. Lb.). Vz Ústa, Šetrnosť, Měšec. Č. Řekni mu slovo, nadme hubu co potáč. (Hněvá se). Č. Jak mu co řekneš, hned huba na potáč. Vz Svárlivý. Lb. Věsí hubu jako potáč. Jg. — **H.** *vzhledem k jedění.* Der Mund, das Maul hinsichtlich des Essens. Mlsná h. D. Nechať h. nevadí se s měšcem. Ne tvé to huby kousek. Vzal mu to před hubou. Vz Nos. Jg., Č. Své vlastní hubě ten kousek utrhnu (uspořím). Jg. Hubě utrhnouti. D. Bere si od huby a dává jim. Nemá co vstrčiti (vložiti, dáti) do huby. Má s hubu chleba (má s potřebu). Jg. Ani s hubu chleba nemá. Zlob. Směje se mu na to huba (brousí si na to zuby, rád by to měl). Vz Mlsný. Jg., Č. Musím mnoho hub (lidl) živiti. Jg. Pod hubou, u huby = blízko, pohotově. Jg. Panská h., žebrácká kapsa. Č. Pobídni jen hubu (na to jídlo), a nechce-li ona, snéz sám. Vz Jídlo. Č. Hází hubou po opratl. Vz Hlad; Svárlivý. Lb., Č. Oči by rády, h. nemůže (vz Nasycený); H. mu jde randem (vz Hladový); Často od samé h. kousek odpadne. Vz Štěstl. Lb. — **H.** *vzhledem ke mluvení.* Hubou tluče (žvástá); hubou dělati (hubovati). D. Hubu si nadírati roztahovati, den Mund voll nehmen. Deh. H. nevymytá, nevypláknutá, nevymáchaná, nectná, hanebná, nevypařená, zlá, prostranná, Jg., nevázaná. Rk. Hubu na někoho míti = hubovati. Za odměnu dostal jsem huby. Syeb. Neměj takovou hubu pro nic za nic. Jg. Není ho než huba (chlubný). Nedarmo dává hubě jísti (žvavý). Nikdáť jemu h. neustane. Jg. Nemá huby (nemluvný). Ros Drž hubu (přestaň mluviti). D. Pro hubu na hubu (za slova zlá bíti po hubě sluší). Jg., Č. Kdo se nestydí za hubu, dostane do ní neb přes hubu (dostane do ní nebo po ní Us.). Lb. Otevříti na se huby lidské. Huby otevříti neuml. Zamknouti komu hubu n. zatkati. Jg. Zatknul mu hubu penězi. Zacpati komu hubu, ústa. Hubu mu zavřel, zatkal, zalil (spravil, aby

mlčel). Jg. H. zakoupená. Vzals mi to z huby (právě totéž jsem chtěl říci). Musil v svou hubu vzíti (odvolati). Z lidských hub (dle pověsti). Jg. Lže, až se mu od huby praší (kouří). Kouří se mu z huby (lže). D. Má hubu jako meč, jako trdlici, z dobrého řemene, jako slabikář. Vz Tlachal. Lb., Jg., Č. Jde mu h. jako trakař, jako na kolečku. Č., Sk. Huba mu jako trakař drčí. Puch. Nevidí si do huby (nezpůsobně mluví, nemravně, nestydatě). Jg., Č. Vz Nečistý. Hubu zapni, oči napni. Č. V hubu svou se bije (lže). C. Hubu si o někoho utírati. Vz Šatlava, Hana. Č. Hubě nikdy nevěř. Č. Smrdí mu z huby i ze srdce (lže; 2. mluví nepočestně. Jg.). S. a Ž. Ještě nikdo přes mou hubu neupadl (mou hubou škody nevzal; nejsem pomlouvač). Vz Odmlouvání, Pomlouvač. Č. Zlatá hubo! aby od něho slova kupoval. (Málomluvný). Nevidí si pro nos do huby (= tlachal). Č. Na hubu mnohého dosť (řeči), ale skutek utek. Č. Nedá hubě zaháleti. Nedarmo hubě jísti dávám, nech mluví, co já chci. Č. Dal hubě úpravu (dobře mu jede). Č. Hubu si brousí (vz Pomlouvač); Ten by musil mnoho nakoupiti nití, jenž by chtěl lidem huby zašiti (vz Pomluva); Líná h. holé neštěstí. Lb. H. u koně buď volna, u člověka pravdiva, u psa łapna. Pk. Nedělej z huby holenku (neslibuj, když neplníš). Č. Myslíš, že má h. holenka? (když se o čí pravdomluvnosti pochybuje.). Č. Šermuje hubou (= hubou udaten. Vz Tlachal). Č. Mlčí, jakoby mu pavouk hubu zapředl. Č. Zakrontiti někomu hubu (učiniti, aby mlčel). Hubu si zacloniti (ein Blatt vor den Mund nehmen). Šm. Nedám si dlaň na hubu. Jde mu od huby. Hubu roztahovati (hubovati, poroučeti). Rk. Jest v lidských hubách (zle se o něm mluví). Nedej se do hub lidských. Us. — **H.** *u zvířat.* Z řvúcej huby. Rkk. — **Celou** *hubou, na celou hubu* = plným hrdlem, aus vollem Halse. Celou hubou mluviti, velebiti, Jg., něco říci, pověděti. Us. Celou hubou = nejvýše, im höchsten Grade. Celou hubou pán. Jg. Křesťan, přítel, pohožný — *hubou* (= na oko, Maul-.). D. — **H***uba, hubička* = *políbení*. V. Hubička štípaná. Rk. Někomu h-ěku dáti, ukrásti. Dali si po h-ěce. H-ěku někomu poslati, slíbiti, odepříti. Dala bych ti hubičku na obě strany. Er. P. 232. Hubička nedělá Kubíčka. Lb. — **H.** *mořská* = *chobot.* H., boka, kultuk (menší záliv se širokým vchodem), zátoka. Bucht. Š. a Ž. — **H.** *řeky*, Mündung = ústí; **h.** děla, lampy (otvor); konvice (pysk, Schneppe), u hrnce, u kalamáře. Jg. — **H.**, rozštípenina brku, die Federspalte. V. Vz Nožičky. — H. *vlčí*, v bot. = hledík. — **H.**, *ovčí hubičky* (jablka, hrušky). Šp. — **H***uba, y, m.* = hubál, hubáč, e, kdo velikou hubu má, tlamatý, hubatý, ein Grossmaul. Jg. — O hubě vz více v S. N. III. str. 949.

Húba = houba.

Hubáceti, ol, ení = hubovati, maulen, schmälen. Us. Krkonoš.

Hubáč, e, m., hubál, huba, Grossmaul. Jg.

Hubáček, čku, m., groš, který počal Ferdinand I. raziti = 9 halířům. Gl. 75.

Hubačka, y, f., hubatá, die ein grosses Maul hat; která pořád hubuje, ein zänkisches Weib. Us.

Hubačný, hubující, zlé huby, loses Maul habend. H. žena. MM.

Hubál, a, **hubálek**, lka, m. = hubáč.

Hubalov, a, m., ves v Bolesl.

Hubáň, ě, m., houba zapalovací, Zündschwamm. Na Mor. D.

Hubař, e, m., tlučhuba, Mauldrescher. Us.

Hubařiti, il, ení, hubou tlouci, Maul machen. Jg. —

Hubařka, y, f. Maulmacherin, -drescherin. Jg. —

Hubařství, n. Maulmacherei. Rk.

Hubatec, tce, m. = hubatý, Grossmaul. Reš. —

Hubatěti, ějí, ěl, ění, grosses Maul bekommen. Jg.

Hubati, jako pes štěkati, bellen. Reš.

Hubatka, y, f., veliký dřevěný korbel, konev s hubou n. trubicí k dolévání sudů. Měli pivo v h-ce. Us. Šenkýř z h-tky nalévá. Kom. Die Pätsche, Füllgelte, Füllkanne.

Hubatosť, i, f. Grossmauligkeit.

Hubatý, *tlamatý*, *hubáč*. Vz Huba, na konci, grossmaulig, bausbackig. D. Hubatí že obežralí jsou. Kom. — **H.** = *hlasný*, *chlubný*, grossmäulig, lautschreierisch, prahlerisch. Vozka hubatý. Jg. — **H**ubaté střevice, poloviční, Bandschuhe, Halbstiefel, jaké mají myslivci. Kom.

Hubec, e, m., hubitel, Verderber. Rozk.

Hubě, dual slova ‚huba' = pysk. Výb. I.

Hubenáč, e, m., *kolo mlýnské* na spodní vodu, vysoké, dle výše vody zdvíháno a spouštěno býti mohoucí a dvoje složení ženoucí. Das Panzerrad, Pauster D., Jg. — **H.** = *hubený člověk, h. zvíře*, mager. Holub h. nestojí za úpravu. Dch.

Hubenatý = hubený, mager. Jg.

Hubeně, mager. Obilí na tom poli h. stojí. Jg. Je to s věcí ton h. Rk. Sám pak potom h. umřel. Bls. H. žíti. Jg.

Hubenec, nce, m., ubožec. Jim nesmělých hubenců nadav. Leg. Hubenče hubený. St. skl. Ein Armer, Elender, Jammermann, armer Wicht. Jg.

Hubeněti, ějí, ěl, ění, mager werden. Tělo jeho h. počalo. V. — **proč.** Hubenim pro přílišné starosti. Sych. — **čím:** nemoci (za příčinou nemoci).

Hubení, n., die Entkräftung, Aufreibung. Jel. —

Hubenice, e, f., zastar., hříšnice. Ostersp. 40. — Die Arme, ubohá. Pass.

Hubeničký = hubený.

Hubeniny, pl., f., souchotiny, die Magersucht, Auszehrung. Zlob.

Hubeniti, il, én, ění, mager machen. Jg.

Hubenitký = hubeničký, armselig. Tract.

Hubenosť, i, f. Die Hagerkeit, Magerkeit, Trockenheit. H. lidí, zvířat, polí, půdy. — **H.** = *neurozenosť*, *chatrnosť*. Člověk od přirození poddán je h-sti. V. Pro h. jeho umění složili ho s úřadu. Sych. H. důchodův. Plk. Nichtigkeit, Armseligkeit.

Hubenovati, zastr., praepedire. Lex. vet.

Hubenství, í, n., hubenstvo. Výb. I. — **H.** = *bída, nouze, chatrnosť, bídnosť, hubenosť*, Elend, Noth, Jammer, Mühseligkeit. Jg. Za-

pomenutí na svého života h. Jel. Pro vaše h. a nestatečnosť. Št. Ne svou nějakou hodnosť, zásluhu, ale bídu a h. předkládajíce. Br. Taková dobrota každému škodí a veliké h. uvodí. Břez. 199., Kat. 3090. — **H.**, úbytě, Atrophie. V.

Hubený; huben, a, o; hubeničký = *churavý, přepadlý, tenký* (na Slov. chudý), mager. V. H. člověk, pes, kůň, maso, pole, pastva, země, dobytek. Jg. Hubeného těla býti. Jel. H. oběť. Br. — **H.** = *špatný, podlý, ubohý, skrovný, chatrný, bídný*, arm, armselig, elend, mühselig. I byli bychom hubenější novověrců učiněni. Bls. Zač stojí všecka hubená moc vaše? Pass. 835. Pro hubenou slávu plavci celé noci bdí. Jel. Paměť h. a mdlá. Jel. Hubené mysli býti. Jel. H. řemeslo, Jel., mlýnec, St. skl., fara, Skl., živnosť, Jel., hospoda. Leg. Někomu hubenějšímu sebe v službu poddána. Troj. — Kat. 3057., 3090., 3206., 3215. — *Stran* **přísloví** vz: Boubelatá, Dřevce, Konopě, Kopí, Suchý, Tenký.

Hubert, a, m. Sv. H., patron myslivců. Rk. —

1. **Hubice**, e, f., das Mäulchen. Hubici si utříti. Zav.

2. **Hubice**, e, f. (zastr. hubička, húba), ein kleiner Schwamm. V. — **H.**, *drob* k nadívání jitrnic. Rozsekati na h-ce = na kusy. Bhmr. **H.**, epatica, rostl. Aqu.

Hubictví, vz Hubičství.

Hubič, e, m. = hubitel.

Hubička, y, f., malá huba, Mündchen, Mäulchen. Vz Huba. — **H.**, *políbení*, Kuss. Vz Huba. — **H.**, *hubice*. Vz Hubice. — **H.**, Mundstück. Seydl. — **H.** *cukrářská*. Jg. — **H.**, *kozí brada*, bylina polní. Jg. — **H.** *ovčí*, jablko červené, letní. Jg.

Hubičkavý, zum Kuss einladend. H. ústa. Koll.

Hubičkovati, küssen. H. se, až to mlaská. D. — **se s kým.**

Hubičství, hubictví, n., die Verderblichkeit, das Verderben. Rk.

Hubihrách, u, m., orobanche, Sommerwurz. H. vlčí n. veliký, červený. Rostl.

Hubilen, lnu, m., kazilen, tratilen, lišej, Flachsdotter. Byl.

Hubiles, a, m., der Waldverderber. Rk.

Hubinka, vz Huba.

Hubisko, a, n., veliká, ošklivá huba, grosses Maul.

Hubitel, e, m. Verderber. V.

Hubitelka, y, f. Die Verderberin.

Hubitelský, zhoubný, verderblich. Krok.

Hubiti, 3. pl. bí, hub, -bě (íc), il, en, ení; hubívati = kaziti, pleniti, potírati, sžírati, ničiti, verderben, verwüsten, verheeren. Jg. — **abs.** Mor hubí (zuří). Jel. — **co, koho.** Všecko h. V. Nepřítel lid hubí. Us. To neštěstí mne hubí. Jel. Nehub zdraví (nekaž). Veliké daně hubí zem. Jg. Mouchy, stěnice atd. h. Jg. — **co čím**: zemi ohněm a mečem h. Kom. Hubím se prací. Jel. — **co jak** atd. Hubil krtky přes všecku zápověď, proti vůli svého otce, bez jeho povolení, ze svévole, za plat se svým soudruhem o závod před námi v zahradě atd. Hubil lid, **aby** se pomstil. — **čeho, šp.** m. co. Jg.

Hubka, y, f. Schwämmchen. H. zapalovací, D., zápalná n. připravovaná. Kh. H-kou zapáliti dýmku. Us. H-ku rozkřesati (třením kamene ocelem zapáliti). Us. H. na vole. Kh. Vz Houba. — **Hubky** v ústech, Mundschwämme. Rostl.

Hubkář, e, m., der Schwammsucher. Jg.

Hubkovatosť, i, f., die Schwammigkeit. L.

Hubkovatý, -ovitý, schwammartig. Jg.

Hubkový kámen, der Schwammstein. L.

Hubnatosť, i, f. Schwammigkeit. Hlas.

Hubnatý = houbový, schwammig. D.

Hubnice, e, f., die Schwämmesammlerin. Jg. —

Hubník, a, m., kdo na houby chodí, hubkář. — **H.**, u, m., hubovec = jídlo z hub. Kb.

Hubnouti, bnul a bl, utí; zhubnouti. Vz Hubeněti.

Hubný, *od hub*. Schwamm-. H. polívka. — **H.** = hubnatý, hubovatý, schwammig. Plíce jsou měkká hubná těla. Hlas. — **H.**, *od huby*, Maul-, Mund-. H. víra (neopravdivá, nesrdečná). L.

Hubojedy, pl., dle Dolany, jm. místní. Mus.

Hubomel, a, m. = hubotluk. Rk.

Hubošklib, a, m. Grimassenmacher. Plk.

Hubotlach, a, m. = hubotluk. Rk.

Hubotluk, a, m., tlučhuba, Mauldrescher. D. —

Hubovati, vyhubovati, keifen, Maul haben, schmälen, maulen, ausmachen. — **koho.** D. — **na koho.** Na každého hubuje. Jg. — **se s kým**, *lépe*: h. s někým. Jg. — **jak** atd. Bez příčiny pořád hubuje. Od rána do noci po celý den ze zvyku, z prchlivosti hubuje.

Hubovatosť, i, f. = hubnatosť.

Hubovatý, k houbě podobný. H. kámen. Schwammstein. D., V.

Hubovina, y, f., prut, die Ruthe. Na Mor. — **H.**, Schwammgeschwulst. Ja.

Hubový, Schwamm-. H polívka. Dostati hubové polívky (domluvy). Us., Mřk.

-hubý, ve složených. Měkko-, tvrdohubý. Jg.

Hubýš, e, m., ryba holobřišná. Krok.

Huckati, na Slov. = štváti, hetzen. — **koho do koho**: psa. Koll.

Huculové, obyvatelé Karpat.

Huček, čku, m., vz Huk.

Hučení větru, v uších, h. moře, vody, potoka, hromu. D., V. Das Brausen, Getöse, Gesäuse, Gebrüll, Gemurmel. Jg.

Hučeti, 3. pl. -čí, huč, -če (íc), el, ení; hučívati = křičeti, hulákati, laut schreien; heulen; brausen, schallen, sausen, murmeln. Jg. — **abs.** Hučí opilý (výská), osel, vůl, L., slon, Aqu., sova, hřivnáč, dělo, hrom, vítr, moře, voda, Jg.; hučie divá řeka, Rkk. 14.; hučiechu vsie voji, Rkk.; hlas jeho hučí (rozléhá se). Jg. — **proč.** H. zpolně z radosti. L. — **za kým.** Volajíce i hučíce za ním utloukli ho. L. — **na koho** (hubovati). Jg. — **kde.** Oheň v huti hučí. Jg. Hučí mně v uších (zní). Hučí mu v kotrbě (blázen jest). Jg. — **komu kam.** Pořád mně **do** uší hučí. Ml. — **čím** = chlubiti se, prahlen. Jg. —

Hučka, y, f., větší hučiel *trouba u dud*. Die grössere Trompete am Dudelsack. Us. — **H.**, *ošumělý, obnošený klobouk*, Schabesdeckel. Dobrá ta h. do deště. Dch.

Hučkati, kolébati, hutschen, schaukeln. Na Slov. Plk.

Hučně, s hukem, hlasně, geräuschvoll, laut. H. si zpívati. Jg.
Hučnice, e, f. = hlučnice, hlučná silnice, hlavní veřejná silnice, Haupt-, Land-, Heerstrasse. Na Mor. a na Slov. D., Llk.
Hlučno bučno v paty zimno. Oben hui, unten pfui. Šm.
Hučný = hlučný, heulend, brausend, sausend. L.
Hučpan, a, m. = lenoch, který nikam jíti nechce (z něm. Hutschbank?). Us. u Jilem. Jg. —
Hudák, a, m. = hudec, Musikus. Na Slov.
Hudanina, y, f. = hudlanina. Rk.
Hudati = hloupě mluviti, dumm reden. Hudal = pleskal. Ve vých. Čech. Jir.
Hudba, y, f. Die Musik, Singekunst, Tonkunst. Jg. H. jakožto umění; hra na nástroj hudební. H. vokalní a instrumentalní. H. *vokalní*, kterou činí hlasy lidské; h. *instrumentalní*, která se činí hudebními nástroji. Dle účelu: církevní, dramatická či divadelní, koncertní, komorní, vojenská, taneční. Kromě toho skládaná, národní. *Církevní*: mše, gradualia, offertoria atd.; *dramatická*: zpěvohra, meziakti, balletу atd.; *komorní*: symfonie, sonata, okteta, septeta, sexteta, kvarteta, terzeta. H. salonní. Vz více v S. N. III. str. 952. — 955. H. k slavnosti nějaké, církevní či kostelní, při stole (stolní); vokalní (zpěvní, hlasová); provázená n. s průvodem; hudba zpěvní = skladby pro zpěv; h. instrumentalní = skladby pro hudební nástroje, Hd., plechových nástrojův, Blechharmonie. Čsk. H. tklivá, posvátná, smyteční. Šm. Poplatek z h-by. J. tr. Hudbě se učiti; h-ou se zanášeti; znalec h-y. Nt. Víno a h. obveselují srdce. Ben. V. Posádka vytáhla s hlučnou hudbou. D. H-bu provozovati. Us. Ve mlýně h. neplatí. Mus. Vz Dějepis české hudby v S. N. II. str. 315. — **H.**, *hudební nástroj*, ein Instrument. Hudby, musikalische Instrumente. V. — Vz Hudební.
Hudbař, e, m. = hudec. — **H.**, Musikfreund. Ros.
Hudbička, y, f., malá hudba. — **H.**, melodie, nápěv, Melodie. Krok.
Hudbomilovný spolek, philharmonischer Verein. Deh.
Hudbověda, y, f. Die Musikwissenschaft. Deh. —
Hudcová, é, f., žena hudcova, Eheweib eines Musikers. D.
Hudcovský, Musikanten-. Rk.
Hudcový, Musikanten-. H. struny, Saiten am Instrumente. Rkp.
Hudě, ěte, n., *house*, Gänslein. Hudě na pastvu! — **H.** = *dítě*, Kind. Us. v Buděj.
Hudebna, y, f. Musikinstitut, -anstalt. Rk.
Hudebné, ého, n., Musikalienimpost. Rk.
Hudební, Musik-. **H. nástroje**, Musikinstrumente: I. *strunové*: *a*) *smytcové*: housle, basa, bráč, čelo (basetl); *b*) *drnkavé* (strunkavé): harfa, cithera, piano. Na smyteové hraje se smyteem po strunách, přes kobylku natažených. Piano má klavesy. — II. *Dechové n. foukací*: *a*) *mosazné*: trouba, polnice, křídlatce, pozón; *b*) *dřevěné*: fléta, klarinet, oboë. Do oněch fouká se vzduch *nátrubkem*, do těchto *obústkem*. — III *Tlukací, bicí*: buben, kotel, tříhránek. Na ty tluče se paličkou. Pt. Vz Nástroj. — *Hudební* **skladby**: *taneční*: polka, valčík, kvapík, čtverylka; *divadelní*: ouvertura (úvod), opera; *kostelní*: mše, oratorium; *koncertní*: symfonie, rondo, sonata atd. Pt. Vz *Hudba*. — H. nástroj, umění, slavnosť, Rk., smysl, sluch, skladba, Nz., písmo, skrácení, spolek. S. N. Vz Nástroj hudební. Hudební nauka, kus, ton. Hd. Obchod, obchodník ve věcech hudebních; prodej, sklad věcí hudebních (hudebnin, slovo novější). J. tr.
Hudebnice, e, m., Tonkünstlerin, Musikantin. D.
Hudebnictví, n., Tonkunst. Jg.
Hudebník, a, m., Tonkünstler, Musikant. Ros. —
Hudebniny, pl., f., hudební skladby, Musikalien. Us.
Hudebnosť, i, f. Tonreichthum; musikalische Befähigung. Rk.
Hudebný = hudební. Kom.
Hudec, dec, m., hudeček, čka, m., kdo hude (hrá) na nějaký nástroj, zvl. na housle, ein Spieler, Musikant, Geiger. Jg. H. na housle hude. V. Hudci mu v hrdle hudou (má smrtelný chropot). C., Lb. Vz Smrť. Tehdy tí zaplatí, kdy pán Bůh hudcům. Vz Nikdy. Č.
Hudečnice, e, f. = hudebnice. Reš.
Hudení, n. = hudba. Kom., Jel. Delfín ryba ráda poslouchá h., troubení a pískání. Pref. —
Hudenice, e, f. = hudebnice.
Hudeník, a, m. = hudec. Th.
Hudidlo, a, n. = housle. Techn. — **H.** udidlo. Na Mor. a jinde. Mřk.
Hudkyně, ě, f. = hudebnice. D.
Hudlanina, y, f. = rozhuda, Quark mit Butter, Toleranz. Jg.
Hudlař, e, m., kdo nepořádně, nedobře, nesprávně, nepěkně něco dělá. Der Hudler, Stümper, Pfuscher. Jg. Kožišnický hudlař. D. H., huntíř, houlil, kadolt, kadout, Sp., břídil.
Hudlařiti, vz Hudlovati.
Hudlařka, y, f. Stümperin, Pfuscherin. Jg., D.
Hudlařský. H. dílo. Ros. Po hudlařsku všecko dělá. Jg. Stümperhaft, Stümper-, Pfuscher-, Hudler-.
Hudlařství, n., die Hudelei, Pfuscherei, Stümperei. Ros.
Hudlati = honsti (s přihanou), fiedeln. — **komu co.** Skočnou museli jim pořád h. Puch.
Hudlovati, hudlařovati; hudlařiti, il, en, ení = břiditi, kaziti, hudeln, stümpern, pfuschen. — **co.** Již to dohudlař n. dohudluj. Ros. — **na čem.** Hudluje na češtině. Sych. — **se s čím.** Co se jen s tím hudluješ (marně se namáháš)? Ros. — Jg.
Hudrmaulce, e, f., hundrmaniee, kundrmaniee. Schlampe, Haderweib. Deh. — **H.**, Mauldrescherin. Vz Hudrmanik.
Hudrmanik, a, m., kdo svůj šat trhá, z něm. Hadermann. Mz. — **H.**, *tlachuba*, Mauldrescher. Us.
Hudrmaniti, il, ění, mit dem Maul dreschen. Rk. —
Hudrovati, kollern, jako kroean křičeti. — **na koho.** Krocan naň hudroval. Us.

Hudry-budry, o rychlém mluvení. Koll.
Hudu, vz Housti.
Hügel, něm., kopec, pahorek, pahrbek, vršek, pahrb; Hügelland, pahorkatina; Hügelgruppe, kopenl pahorků. Š. a Ž.
Hugenott, a, m., fr., protestant. Ehemaliger Spottname der Reformirten in Frankreich.
Huhati. Sova huhá. Ros. Vz Hu. Heulen.
Huhel, hle, m., huhláni, Gemurmel. Č.
Huhlati, huhlám a huhlí = kvíliti, úpěti, výti jako výr, kňben, heulen. — **co**. Takové zpěvy h. počnou. Hlas. — **proč** (instr.): bolestí. St. —
Huhlavý = huhňavý. Jel.
Huhňa, m., **huhňal**, a, **huhnáč**, e, m., der Schnuffler. Jg. Stran skloňování vz str. 7. b. ř. 21. s hora (Váňa).
Huhňati, huhňám, a huhní, huhňávati, ňuhňati, durch die Nase reden, schnuffeln, nüffeln, niceln. — **co**. Huhňá něco a není mu rozuměti. Jg. — **čím**: nosem.
Huhňavosť, i, f., mluvení nosem, das Schnuffeln. Jg.
Huhňavý, kdo huhňá, schnuffelnd, näselnd. Ros.
Huissier, fr. (hyissié), vrátný; soudní sluha. Thürsteher; Gerichtsdiener. Rk.
Huj, nuže, hui, wohlan; *hlas veselosti, pobádání*. Neříkej huj, až přeskočíš. Jg. Jest všeho huj a bůj (hojnosť). Vz Blahobyt. Č. Vždycky ať jest huj buj (o každodenních ožralcích a mrháčích). Ros. — **H.**, *dosť, příliš*. Bylo všeho až huj (*příliš*). Trnk. Venku huj, doma ptuj (o chlubných). Č. — **H.** *u připijení*, na zdar, vivat, es lebe! Vid. list. — **H.**, *volání na dobytek*, aby couvl. Huj! Vz Hujknouti.
Hujati, hujám, impert. pl. hujme, tauschen, na Mor. a v již. Čech. (Rs.). Hujme si na biče, tauschen wir unsere Peitschen ein. Rk. (B.).
Hujknouti, nl, utí, **hujkati**, huj říkati (na dobytek, aby couvl), huj sagen, hujen. D.
Hujovati. **na co**. Hujme na to (vyměňme si to). Šm.
Huk, u, m. = *hučení, hluk*. Huk děla, dnd. Jg. Huku puku za tolar a roboty za šesták. Vz Křikloun. Lb. Das Heulen, Getöse, Geschrei, der Hall, Knall, Schall. Jg. — **H.** = *hukání, lání*, das Wettern, Toben, Schelten, Geschelte. Jg., L. — **H.** = *h. na kejdách, trubka*, das Rohr am Dudelsack. Jg.
Hukač, e, m., Schreier. Č.
Hukati, vz Houkati.
Huknouti, n. = huk.
Hukot, u, m. Geheul, Getös. H. děl, der Kanonendonner. Čsk.
Hukovice, pl., dle Budějovice, Hausdorf, jm. místní, v Přerovsku.
Hukva, y, f. Porphyr. Am.
Hůl, gt. holi (v obec. mluvě hole), hůlka, hůlčička, hůlečka, y, f. — **H.** = *háj* (zastar.). Wald, Gehölz. Viz, jak žloutnou hole (lesy listnaté). Hanka, Jg. — **H.**, *dřevo k podpírání se v chůzi*; prut, ein Stab, Stock, Stecken; Gerte, Ruthe; Stange. H., obušek, čakan. Šp. H. *tlustá*: balda; *sukovitá*: bakula; *se sekerou*: čakan, čakánek, čekan; na které je *vnada* pro raky: sošek. Kování na holi. Šp. H. pastýřská, posoch, Pt., V., vrtací (ke skoumání půdy v zahradách a na polích, s kladivem i bez něho). Vz Nástroje vinařské. Cn. H. na cestu, na ohruče (prut, Reifholz), D., heraltova, V., královská (berla), Bel., měřicí (měřidlo), D., barvířská, malířská, Jg., h. ke džberu, k oponě, bambusová, Šp., na procházku. Sm. O holi choditi. D. Holi se podpírati. Us. K žebrácké holi sáhnouti. Kor. Holí koho bíti, udeřiti. D. Leze mu sám pod hůl (Původ neštěstí. Vz Neštěstí). Č. Třeba jim pod hůl vlezte (dejte se bíti). Ctib. Železo v holích. D. Hůl železa, zlata, stříbra; zlato, stříbro v holích. Vys. Komu česť, tomu česť, pastuchovi hůl. Jg. Kdo se rád pere, hůl s sebou bere. Vz Zlý. Lb. Neohýbáš-li tenkou hůlku, tlustou neohneš. Sbr., Č. Už je hůlka vyvržena (Jacta est alea). Vz Odvaha. Č., V. Prosíš mošny od žebráka a holi od ovčáka. Jg. Snadno hůl najíti, kdo chce psa bíti. Jg., Č. Kdo chce z kuchyně psa vyhnati, snadno najde hůl. Jg. Někoho zralou (holí) potříti (bíti). Vz Trest. Č. Kulhá, kulhá, bude třeba holi (1. aby se o ni podepřel; 2. aby se lenoch pohnal). Č. Užtě varda i hůl v rukou našich (Podařilo se nám). Vz Štěstí. Č. Ohřála se mu hůl v rukou (Byv v úřadě přivykl býti darován a ctěn). Č. Ne holí přes kosti, ale duchem tichosti (vychovávej). Pk. — **V bot.**: hůl josefova, narcissová růžička. D. — **Hůlky** dvě (u provazníka) na prameny = *bidelka*, na která hotový pramen se napíná, by skroucený se neroztočil. Us., Jg. — **H.**, *žezlo jakožto znak soudní moci*. Purkrabí pražský hól moci králová nade vší zemí drží. Arch. II. 502. Já valašku ovčárskú nedám za hůl císařskú. Kol. Zpěv. I. 330. — Hůl soudního sluhy. Póhončí holí v rukú vedlé obyčeje držiece, kterúžto holí úřad póhončí jim poručený znamenávají. Arch. III. 171. Komorníci, když by poháněti měli, nemají při sobě braní míti, toliko hnolku, jakož obyčej jest od starodávna. Arch. V. 69. Vz Gl. 76.
Hula, y, m., jméno čes. — Hula! volání na svině. Mřk.
Huláctví, n., hulačení, skotáctví, křik, sprostáctví, povykování, das Lärmen. Us. u Jilem.
Hulačiti, il, ení, křičeti, povykovati, lärmen. Us. u Jilem.
Hulačivý, hulákající, lärmend, schreiend. Č.
Hulačný = hulačivý.
Hulák, a, m., křikloun, sprosták. Us. u Jilemnice. Schreier.
Hulakač, e, m. = hulák.
Hulákání po lese. D.
Hulákati, sehr schreien, lärmen, heulen. — **co**: píseň. Vid. list. — **kde**. Ochlastové hulákají po ulicích. Us. Huláká jako na lesích (v lesích. Vz Povyk. Č.).
Hulán = ulán.
Hulánka, y, f., Uhlanenmütze. Rk.
Hulánský, Uhlanen-. H. pluk.
Hulava, y, f., oblak, rychle mijející. Slov.
Hůlčička, y, f., vz Hůl.
Huleš, lše, m., příjmí čes.
Huleti, zastar., schwelgen? Hus.
Hulič, e, m., Pfuscher. Rk.
Hulinka, y, f., pastýřská trouba. Mor.
Hulinkati = troubiti; plakati. Na Mor.
Huliti = houliti.
Hůlka, y, f. Vz Hůl. — Na Slov. = *cep*. Flegel. Plk.

Hůlkovatec, tce, m., v bot. Stabschimmel. Rostl.

Hůlkovitý, steckenförmig. Rk.

Hůlkový, Stecken-. H. dříví. Prügelholz. D.

Hulks, loď, na které se mužstvo buď cvičí n. po moři přepravuje. Čsk.

Hulovati, v Krkonoš. Kb.

Hultaj, e, m., Halunke, Taugenichts. Plk.

Hultschin, Hlučín v prus. Slez.

Hulvát, a, m., troup, blond, blivoň, humpolák, slivoň, klacek. V. Tölpel, Lümmel, Bengel, Flegel, Grobian.

Hulvácký, hulvácký, troupský, bengelhaft, lümmelhaft, flegelhaft, grob. Jg.

Hulvátství, hulváctví, n., bloudství, troupství, Flegelei, Grobheit, Lümmelei. D.

Humaniora, lat., pl., vzdělávací vědomosti, tak zvané krásné vědy, die bildenden Wissenschaften; Schulgelehrsamkeit; též školy, v nichž se těmto vědám učí. — **Humanista**, y, m., jazykoznalec, školský učenec. Rk. Schulgelehrter.

Humanita, y, f., z lat., lidskosť, přívětivosť, vlídnosť, Humanität, Menschlichkeit, Leutseligkeit, Milde. — **Humanitní** *studia*: učení se jazykům a vůbec krásným vědám. Humanitäts-. — **Humanní**, lidumilný, vlídný. Rk. Human, menschenfreundlich, menschlich, leutselig, mild, huldreich.

Humenec, nce, m., humence, e, n., *místo na čihadle*, na něž se ptákům podsýpá. Läuferplatz, Tenne. Podsypati humence (nastražiti). Pr. Pták na humence sedne. Žalansk. Pták z humence uletěl. — **H.**, *provázek na volavce*. Us. — **H-ce**, bouda ve vinohradech. Lex. vet. — **H-ce**, kněžský pleš, Tonsur. H-ce na hlavě měl. 1455.

Humeneční, Herd-. H. pták. Vz Humenečník.

Humenečník, a, m., humeneční pták, volavý pták na humenci, Läufervogel, Herdvogel. Šp.

Humenice, e, f., trám, pozednice, Mauerlatte. Us.

Humenní, -ný. Scheuer-, Tenne-. H. míra. V.

Humenský, Scheuer-. H. zahrada. Us.

Humerale, e, n., lat., náramek, náramník; část mešního oděvu kněžského. Rk.

Humilis, lat., nízký, pokorný, niedrig, demüthig. Servus humillimus, nejponíženější služebník.

Hummelsschloss, Homole v Kladsku.

Humno, a, n., huménko, humence, humenéčko = *prostranství v prostředku stavení stodolového*, der Scheunenplatz. Jg. — 2. *Prostranství prázdné vůbec*, leerer Raum. V. — 3. *Stodola*, die Scheune. Naplněna budou humna obilím. Štelc. Suchý marec, mokrý máj, bude h. jako ráj. Na Slov. Za humny = za stodolou, za domem, zahrada, pole. Pojď za humna. Us. Jest nepřítel za humny (blízko). Periculum in mora et hostis prae foribus t. j. Obmeškání věcí těch bylo by nebezpečné, škodlivé a nepřítel za humny. Skl. 67. My o vlku a vlk za humny. Půjdeme humny (ne přes ves). Jg. — 4. **H.** — *mlat*, die Tenne, Dreschtenne. V. — 5. **Humno**, n., humna, pl., n., *kamenná podlaha* ke kropení ječmene v sladovně. Die Hummel. Slad do humna dáti. Z humna přijde doválečku. Jg. Také místo, kde slad prýtí. Mřk. — **H.** na Mor. také prostor mezi stavením a stodolou (zahrada). Mřk.

Humor, u, m., lat., povaha n. míra mysli; dobrá, veselá mysl (Brt.); vrtkavosť, Laune, Gemüthsart, scherzhafte Stimmung. Je v dobrém humoru = v dobré míře, dobré vůle n. mysli. Rk. — **Humorista**, y, m., dle „Despota", spisovatel žertovně rozmarný. Launiger Schriftsteller, Humorist. — **Humoristický**, humoristisch, launicht, wohlgelaunt. H. list (v Praze vydávaný). Rk.

Humpak, u, m., batanrus, pták. Krok.

Humpléř, e, m., Stümpler, z německého Hümpler. Na Slov. Vz Hudlař.

Humplovati = hudlovati. Na Slov.

Humpolácký, hulvátský, ungeschlacht. H. živobytí (hadrářské, mizerné), Lumpenleben. Jg. H. chování (nemotorné).

Humpoláctví, n. = hulvátství, ungeschlachtes Wesen.

Humpolák, a, m. = hulvát, odranec, dareba, ungeschlachter Mensch; Lump.

Humpolec, lce, m., mě. v kraji čáslavském v Čech. V H-ci měří sukno na věrtele (dávají lacino). Jg. V H-ci, kde sukno na věrtele měří (mnoho tam sukna i špatného). Č. — *Humpolecký*. H. sukno (řídké, Mitteltuch). Berg. H. dílo (špatné, hrubé, grobe Händearbeit). Jg. Vz S. N. III. str. 974.

Hum-us, u, m., lat., prsť, země. Rk. Gewächs, Dammerde.

Huňáč, e, m., člověk huňatý, chlupáč, ein am Leibe haariger, zottiger Mensch. Jg. — 2. **H.**, strom jehličný, který nevzrostl. Kb.

Huňačka, y, f., druh hrušek. Us.

Huňař, e, m. = huňkář.

Huňatěti, ěl, ění, zottig werden. Ros.

Hunatina, y, f., něco huňatého, kožich atd. Pelz. Vid. list.

Huňatopýřitý. H. řapík. Rostl.

Huňatosť, i, f., die Zottigkeit. Jg.

Huňatý, chlupatý, jako houně, kosmatý, rauh, rauhhaarig, zottig. H. pes, sukno, ovce, muž (ohrostlý), mravy (hloupé, sedlské, bäurisch, grob). Ros., D.

Hunčov, Unčov, a, m., mě. na Moravě, Mährisch-Neustadt. — *Unčovan*, a, m. — *Unčovský*. M.-Neustädter.

Hundratí = bublati, brummen. Na Slov. Koll.

Hundsfeld, Psí pole v prus. Slez.

Hundsrück, Psí hřbet v Něm.

Húně, vz Houně.

Huněra, y, m., Bengel. Rk.

Hungleiden, Hladov, a, m., u Telče.

Hunina, y, f., kosmina, Zotte. Rostl.

Huňka, vz Houně.

Huňkář, e, m., Kotzenmacher. Žid.

Huňoretka, y, f., retzia, rostl. svlačcovitá. Rostl.

Hunové, Huni, Chuni, divoký národ z Asie do Evropy před časy přišedší (v 4. a 5. stol.).

Hunský, Hunnen-. Vz Hunové.

Hunt, u, m., z něm. Hunt, necky na smyku, kára n. kolečko v dolech k odvážení rudy, kamení atd. V., Vys. Stürz-, Laufkarren. — **H.** *chleba*, veliký kus, ein Knollen. — **H.**, *špalek*, z něhož šindel dělají, Klotz. Jg. —

H. *u pekařů* veliké poleno k pečení housek. Dch. —

Huntéř, huntíř, e, m., řezník do města mimo cech maso donášející, Gassler, Hausirer, Landfleischhauer. Jg. — 2. Kazič, huntující. Ros. Vz Hudlař. Sudler.

Huntéřovati, huntéřem býti, Landfleischhauer sein. Jg.

Huutovati, zabíjeti dobytek, schlachten. Aqu. — **co, koho**: koně, obilí, šaty (ucchati, káleti, kaziti, hunzen, verderben, besudeln). Jg., Plk. — **co komu**. Ptá se, kdo to hází, nehuntujtež mi dobytka. Svěd. 1569. — **H.**, dříví na hunty štípati (vz ‚Hunt' u pekaře). Dch.

Hup, u, hupek, pku, m., Sprung. Hupem, hupy, hupkem, hupky, z něm. hüpfen. Mz. Sprungweise, in einem Sprunge. Kočka z pytle hupky vyskočila. Kram. Hupky s divanu. Pueb. Hupkem, hupky tancovati, hupkem skákati. Ros. Hupky běžeti = spěšně, skočmo. V již. Čech. Kts. Koně na pastvě hupky sepíati, aby nemohli ani krokem jíti, ani utíkati, nýbrž aby jen kratinké kroky dělali nebo jen krátce skákali. Na Mor. Mřk.

Hupavka, y, f., vejce prázdné, kterým o velikonocích ťukají. Jg.

Hupečky, hanušky, sejkory = vdolky z brambor. Us. v Krkonoš.

Hupek, vz Hup.

Hupkati, hupati, hupkovati; hupnouti, pnul a pl, utí. Kolem stolu h. Č. Hüpfen, springen.

Hůř, komp. příslovce: zle, ärger. Pořád je hůř a hůř. D. Den ode dni hóřež, hóřež. St. Hóřeť. Ras. Čím dále, tím hůře, jak ona bába řekla (povídala, když se schodů spadla. Vz Nešťastný). Lb., Č.

Hůra, vz Hora. — **H.**, *půda* (pod střechou), der Boden.

Hurdálek, vz Churdálek.

Hurdy = hurtem, mit Gepolter.

Hurdyburdy = horempátem. — Hurdyburdy burc = spadnutí s velikým hurtem. Ros.

Hůrek, rka, m., svršek v kartách. Der Ober. Zabil, přebil hůrkem. D.

Hůrka, y, f. Vz Hora.

Hurkačka, y, f., houpačka, eine Schaukel. Jg. Vz Hurkati.

Hurkati = houpati, schaukeln. Us u Jilemnice.

Hurolec, lce, m., nerost. Presl.

Hurt, u, m., z něm. Mz. — **H.** = *hřmot*, Lärm, Getös, Poltern. Jg. Veliký h. dělati. Plk. Nic v dnebu tichosti neděla, všecko s hurtem, křikem. Kom. — **H.** = *rychlost, kvapná síla, postrk*, Hurtigkeit, Ungestüm, Hitze, Heftigkeit. Jg. S hurtem a valem vyjíti; hurtem, úprkem doskočiti (vpadnouti). V. Hurtem naň uhodil. Jdi hurtem. Jg. S hurtem se vyptával. Br. Ne hned všecko s hurtem před sebou berou a tresci. Náhlým a kvapným hurtem něco činiti. Br. H-tem zatlouci. Br. S hurtem na někoho udeřiti. Ros. — Jg.

Hurtadlo, a, n., čím se hurtuje. Ros.

Hurtaj, hurtoš, e, m., ein Polterer. Koll.

Hurtasiti, il, en, ení zhurta volati, naléhati, heftig anreden, zusetzen. Dív. z och.

Hurtě, *lépe*: hurtem, s hurtem (V.), zhurta, rychle. Nemámeť adj. hurtý. Jg.

Hurtuouti = hurtovati.

Hurtoš = hurtaj.

Hurtoun, u, m., kus, dělo, Stück, Kanone. Jg.

Hurtovati; hurtnouti, tnul a tl, utí = hurt, hřmot činiti, lärmen, poltern, Getös machen; heftig reden. Jg. — **čím** to hurtuješ? — **na koho** (naléhati, aby si s něčím pospíšil). — **se**. Něco se tu hurtlo (stürzte mit Getöse). Ros.

Hurva, y, f. = kurva. V.

Hus, i, husa, y, husice, husce, e, husička, y, f., (zastr. huska, husečka). Gt. pl. husích **Sp.** m. husí, hus Die Gans. Houser samec, der Gänserich; hus samice, die Gans; house (mladá hus), housátko, das Gänschen. Jg. Hus podlé „Kosť", ale v dat. a lok. pl. má prý husím a husích m. husem a husech, což se na pravdě nezakládá, nejsouť tvary ‚husím a husích,' jichž jen v obec. mluvě užíváme, nikdež z dobrých spisovatelův doloženy. H. domácí, divoká, svatomartinská (pečená, kterou mistři tovaryšům o sv. Martinu na stůl dávají). Jg. Po druhé sedící: podnešťka, podnešťavá. House, housátko, podněšťě, podnýště. Husička, baňče, baňčátko, banička. H. vyspělá. Prvoškubka (která poprvé byla škubaná), druhoškubka. Houser, husák. Husí trus, lejno. Posada, chlév na husy (husince). Kdo husy pase: husák, husař, husařka, housařka, huserka. Tučné místo pod křídlem husí: záštip, záštipec, záštipek. H. kýhá a štěbetá. Husy nasaditi, škubati, šiškami n. šlyškami krmiti. Sp. — H. polní, turkyně, berneška. Husy na sádlo krmiti. S. N. Šla sem husím dávati. Svěd. 1569. Na husy se volá: hudě n. husy! D. Ovsa husem, slepicem, kačicem. V. H. nese, sedí, vodí housata. Jg. Husa se podnesla (když vysedívší housata podruhé vejce snáší). Us. H. mořská, popelavá, lžiční (lžičák). Jg. Kde hus, tu smrad a štěbety, kde ženy, tu svár a klevety. Jg. Kde husy, tu lejna, kde žena, tu kleveta. Jg. Dočkej času, co hus klasu. Jg. Vrabce vydělá a stráví (projí) hus. V. Usiluj se hus dostati, dokud vrabce trávíš. Č. Obě dobré hus i prase. Jg., Č. Lepší dnes kus, než zejtra hus. Jg. Z velikých ptákův vepř a z menších hus, tu můžeš sobě ukrojiti poctivý kus. Rým. Však snad se mnou husí nepásl. Mus. Nebude svět s divokými husami hlídati (věčně žíti). Jg. Svět s divokými husami hlídati (mrtvým býti). Pk. Bodejž tě husy pošlapaly; bodejž tě husa kopla (zadní nohou, pečenou nohou. Vz Kletba). Jg., Č. Mluv tehdáž, když hus prdne a veš zakašle (nikdy = mlč). Jg. Hleděti, co husy na zeli. Har. Když člověk mezi husy kámen hodí, ta křičí, která cítí. Na Slov. Až hus prdne, řekni: Zdráva byla, kmotra! Vz Tlachal. Č. Když se jedna hus napije, pijí jiné všecky. (Po jednom mnoho jiných blázní. Vz Pomluva. Lb.). Jg., Č. Když jedna hus pije, pijí jiné všecky (Sr. Když jeden zívá, zívá i druhý). Č. Rozumím, odkud hus pije (chytrý). Č. Divoké husy na odletu, konec i babímu létu. Č. Vládneť jako hus v nebi. Č. Mondrý jako hus v nebi (hloupý). Č. Je tam platen

co hus v nebi. Vz Nepotřebný. Č. Vše s něho spadne, co s husy déšť (co s husy voda). Vz Nestydatý. Č. Dbá on, jakoby mu hus zapiskla. (Nedbalý). Č. Chodí-li hus před Martinem po ledě, chodí po Martině po blátě. Šp. Je to platno, jakoby husu polil (vz Neposlušný). Není lepší zvěřiny jako naše husička. Pk. Ty huso (hloupá jako hus). Cf. Ty husí sádlo. Pk. Když se h. na krmníku otřese, po každé s ní groš spadne (čím méně h. se pohybuje, tím více tloustne.) Sk. Mladá husa vařená s rýží, šp. dle něm. junge Gans m. husí droby. Vz Drob. Brt. — **Hus** (houska), *kus železa trojhranatý v hutěch*, die Eisengans. Jg. — **Hus**, husa = *hloupý*, eine dumme Gans. Hus za moře, hus domů. Ros. Když hus za moře zaletí, přiletíc zase přece husí ostává. V. To je hloupá husa! — **Hus**, i či a, m., přijmí mistra Jana z Husince. Vz S. N. III. str. 983.—988. O svěcení jeho dne (6. července). vz Gl. 76.

Husacina, y, f., husina, husí maso, Gänsefleisch. Na Slov.

Husáček, vz Husák.

Husačka, y, f., která husy pase, Gänsemädchen.

Husák. 1. Houser, Gänserich. — 2. Husipas, husař, der Gänsehirt. — 3. S přihanou: Husita. Vz Gl. 76. — 4. **H.**, *lépe:* ůsad,loupání v kříži, bederní nemoc, Lendweh, Krenzschmerz. Míti husáka. Ja. — Jg.

Husar, a, m., maď., lehký uherský jezdec, der Husar. Dle Šf. raději ze starosrb. gusar = vojín, loupežník, a to z cizího gursar, kursar, korsar, chorsar. Vok. husare, vz Doktor. — **H.**, *člověk drsný, živý*, ein rauher, strenger, lebhafter Mensch. Jg. To je husar člověk. Pfk.

Husař, e, m., obchodník s husami, Gänsehändler.

Husárek, rku, m. Druh kolovrátku, ein hohes Spinnrad. Deh. — **H.**, rka, m., malý husar.

Husarka, y, f., Husarenweib.

Husařka, y, f. H-ky aby nepřekupovaly husí ani telat. Arch. Plz. 1497. Gänsehändlerin.

Husarský, Husaren-. H. pluk, sedlo, D., taška. Bur.

Husařský, Gänsehändler-. H. kotce. St. let. 434.

Husarův, -ova, -ovo, dem Husaren gehörig.

Husařův, ova, ovo, dem Gänsehändler gehörig.

Husc, e, f. = husce, zastr., Semmel. Bhmr.

Husce, e, f. = houska, bochen podlouhlý chleba n. čehokoliv. Háj. Ein Week, Stolle. Jg.

Husečka, y, f., houstička, Semmelchen. Na Mor.

Husenec, nce, m., house, das Gänseküchlein. Jád.

Husenik, u, m., arabis, Schafkraut, rostl. řeřichovitá. H. horní, zední, písečný, draslavý, chudobkovitý. Rostl.

Huserka, y, f. = husařka, Gänseweib. Boč.

Husí, Gänse-. H. maso (husina), trus (husinec), droby (drůbek), chlév (husinec), krmník, krmení, sádlo, kůže, sněm (sr. židovská škola). Jg., D. H. kůže sevrknutá kůže na těle lidském zimou, horečkou, úzkostí, strachem. S. N. — **V bot.** H. jazýček (berani jazyk, Wegerich), mýdlo (stříbrník, Gänserich, Fingerkraut), nůžka *a)* kloboučky, lví stopa, Löwenfuss; *b)* Gänsefuss; *c)* der scharfe Hahnenfuss. Jg.

Husice, e, f., zastar., **husička**, vz Husa.

Husičky bílé, Zwergbohnen. Puchm.

Husina, y, f., husí maso, Gänsefleisch. Aqu.

Husinec, nce, m.: 1. husí *chlév*, Gänsestall; *trus*, Gänsedreck. Husince sbírati (husí trus) = marnou práci konati. Vz Malicherný. Lb., Jg. — **H.**, místo v kraji píseckém, rodiště mistra Jana Husi. Vz S. N. III. str. 990.

Husipas, husopas, a, m. = husák, Gänsejunge. D.

Husipatka, y, f., tanec polce podobný. Deh.

Husita, y, m., dle „Despota", nom. pl. husiti, husité, husitové. Vz -ta, A (ta). Husův přívrženec, ein Husit. — **Husitský**, (*lépe* než: husitický), husky m. hussky. Husiten-. H. víra, válka.

Husitstvo, a, n., **husitství**, n., husitská víra, Husitenglaube. Kom.

Huska, y, m. a. f. = husák, husačka.

Huslař, e, m., der Geiger.

Huslarina, y, f., Laute. Rk.

Husník, u, m., Gänsesteige. Rk.

Husný, od hus, Gänse-. — **Husný**, ého, m. = husák. — **Husná**, é, f. = husačka.

Husoberně, ě, f., Hausbrunn, místo v Olomoucku.

Husobijka, y, f. = husobitka.

Husobitka, y, f., žena zabíjením a prodejem hus se živící, Gänseschlächterin. Us.

Husonohý, gänsefüssig. L.

Husopas, vz Husipas.

Husova, y, f., Moravská Husova, Mährisch-Hause, místo v Olomoucké. Mus.

Husovský, husitský, Husiten-. Husovské plemeno. Boč.

Huspeníčník, u, m., collema, rostl. lišejníková. Rostl.

Huspenina, y, f., stydlá jícha, Gallerte, Sulze. D. Na Slov. studeno, a, n., studené, ého, n. Stydlé jíchy (huspeniny). Kom. H. štičí, kaprová. — **H.**, rosolina, hmota polopevná, měkká, poloprůhledná, třasavá. Rostl.

Huspeninatost, i, f., Sulzigkeit, Gallertartigkeit.

Huspeninný, Sulz-, Gallert-. H. roztok, polévka. Techn.

Huspeninovitý, **-ovatý**, gallertartig. Rostl.

Huspeninový, z huspeniny, Gallerten-. H. pokrmy. Tys.

Huspeník, u, m., die Gallertflechte. Rk.

Hustě, *komp.* houštěji, houště, V., hustěji (novější). Vaň. Dick, dicht, enge. Hustě stála kopie, jakžto třesť neb sláma v snopě. Alx. Zemi hustě naplnili. Háj. Na hrad hustě stříleli. Háj. S hradu dolův h. se valili. Sal. H. něco sázeti, síti. Us. Lidé h. mřeli. D. Pane Bože houšť. Er. P. 76.

1. **Hustec**, *lépe*: hustič.

2. **Hustec**, stce, m. = hostec, Rheumatismus. Na Mor.

Hustěhvězdný, sternbesäet. H. nebe. Nejedl.

Hustera, y, f., taran, cyprinus zerta, die Zürte, rostl. D.
Hustěti, ěl, ění, hustnouti, dick werden. Jg.
Husti, vz Housti.
Hustič, e, m., der Regulator, Techn., Duplikator, Kondensator, stroj k zhuštění páry ntd. — **H.,** hustitel, Verdichter.
Hustilka, y, f., Kompressionsluftpumpe. Ck.
Hustina, huština, houština, y, houšť, i, houště, ě, houšťka, y, f., houštl, i, n. (hustý les, hustá porostlina), Gebüsch, Dickicht, Horst. Jg. H. v lese, hustiny lesův. Vychází lev z houště své. Br. Když Vlasta v houšti oštěpem ni mečem nemůže vlásti. Dal. — **Houšť** = *množství*, Menge. Plk. — Jg.
Hustitel, e, m., vz Hustič.
Hustiti, 3. pl. -stí, husť, -stě (íc), štěn, ění, hustívati, dichten, dick machen. — **co čím:** smetanu moukou.
Hustka, y, f., šátek, Sacktuch. Na Slov. Plk.
Hustnatý, *lépe:* hustý, dicht. Jg.
Hustnouti, stnul a stl, utí, dick, dicht werden. Krev zhustla. Jel. — **čím.** Sukno valchováním hustne. Jg.
Husto = *hustě*, dick, dicht; häufig. Jg. Husto jich leželo. Ráj. Z husta se rozpráví. Ros. Velmi zhusta mřeli lidé. Háj. Z husta lid tu knihu v rukou má. Jel. Z husta to u nás vidíme. Kram. — Jg.
Hustobrvý, mit dichten Augenbraunen.
Hustoděrý, löchervoll. Jg.
Hustohustý, sehr dicht. Č.
Hustokapalný, dichttropfend. Rostl.
Hustoklasý, dichtährig. H. žito. Krok.
Hustokvětý, dichtblüthig. H. strom. Jg.
Hustolistý, dichtbelaubt. H. růže, strom. Us.
Hustoměr, u, m., manometrum, Dichtigkeitsmesser. Sedl.
Hustomlhý, hustomhlý, dichtnebelig. H. stín. Jg.
Hustooký, vieläugig. H. síť, punčocha. Us.
Hustopeč (Hustopeče, Plk.), e, mě. na Mor., Auspitz. Vz S. N. III. 992.
Hustořadý, dichtgereiht. H. zástupy. Ráj.
Hustosť, i, hustota, y, f., die Dicke, Dichtheit. H. krve, plátna, suknu, dřeva v lese (hustina, houšť), vlasův ntd. Jg. — **H.** = *množství*, die Menge. Jg.
Hustovětevnatý, dichtzweigig. Rostl.
Hustovětvý = hustovětevnatý.
Hustovlasý, dichthaarig. Us.
Hustovlný, dichtwollig. Rostl. H. beran. Us.
Hustovzduchý, dickluftig. Rk.
Hustozubec, bce, m., ssavec vepřovitý, anaphlotherium. Presl.
Hustý; *komp.* hustější, hustší; adv. hustě, hustičký, hustinký, hustounký, dick, dicht. — *O tekutinách.* H. krev, V., tma, Br., pára, omáčka, D., pivo, bláto. Jg. V hustých tmách hlouší. V. V hustie tmie. Rkk. Hustá smetana (omáčka atd.) jako kejdy. Č. H. jako déšť. Pk. — *O suchých věcech.* H. les, V., plátno, sukno (nabité, udělané), Jg., hřeben. D. Tělo, čím více zamyká částek v menším rozložení, tím jest hustší. Jg. Hustě a tlustě udělati. V. V hustie lese; hustá tráva. Rkk. — **H.** = *častý*, zahlreich, oftmalig. Hustí a silní morové. Jel. H. křivda, příkladově, střelba. Jel., Troj.
Husův, ova, ovo, Hus-. Husova kazatelna, jinak zvána *Kačena*, kuželovitá skála u Lhoty Vilasovy v kraji berounském, ve farní osadě petrovické na bývalém panství vysokochlumeckém. Dch. Husova ulice v Praze.
Huš, interj. pohádajícího, husch! Po jednon huš, podruhé kuš (jednou hyc, podruhé nic. Nebo: Jednou mnoho, podruhé nic). Jg., Č., Lb. Vz Marnotratný. Huš tele na vlka! D. Huš tele na mráz (rážnosti slabý silného přemáhá)! Lb. — **Huš** — jdi pryč (volání na svině). Mřk.
Huša! = huš!
Hušе, ete, n. = hoch. Us. v Krkonoš.
Huška, y, f. A tu se již některým Pražákům hlavatým k vrchu hušky snhalo u v hrdlo nalévalo. Bart. 276., 11. — **H.,** tak volají prasata, zvl. když je odněkud vyhnati chtí. Huška, huškn! Us., Jg.
Huškati, na Slov. = *štváti*, hetzen. — **koho na koho:** psa. Bern.
Hušť, i, f., hustota. Kat. 1849.
Hušťák, a, m. — předměstí. Na Slov. a na Mor. Rk. (B.).
Huť, i či é, Zlob., huť, i, Reš., f., na Slov. huta, y, f., z něm. Hütte. Gl. 76. — **Huť** = *stavení*, v kterém jsou *peci* a jiné přípravy ke zdělávání rud a výrobkův z nich dobytých. Vys., S. N. Huti železné, utrejchové, slévárny, amalgamovny na stříbro, olovo, cín, měď atd. K nim patří *pražírny* (v nichž se rudy praží, aby zkřehly), *tlukárny (puchérny,* v nichž se rudy na drobno roztlonkají), *peci* (vysoké, pálací, roztápěcí, šachetní, nístěje, zkujňovací č. ohniště). Huti skelné (peci na pálení, stoupa a mlýn na drcení křemene, pec skelná k roztápění skloviny, pec chladící, pec roztahovací). H. sklenná, die Glashütte. Gl. 76. — *Dělníci v hutích:* hutníci, úředníci hutní, představený huti, hutmistr n. hutní správce. Vz více v S. N. III. str. 992. — **H.** *vůbec dílna,* v které se cos dělá. H. tesařská, kamenická, zámečnická. Eine Hütte, Werkstatt. V.
Hůta, y, f. Jíti na hůty = na táčky, na hrátky, na přástvu, na besedu, na návštěvu. Zu Besuch gehen. Jg., Sm.
Huťa, huťapa, y, m., troup, Dummkopf. Kram.
Hutař, e, m., polní hlídač, Feldhüter. Na Mor. —
Hutařiti, il, ení, hüten. Jg.
Hutařský, Hüter-. Jg.
Hutařství, n., Hüterdienst. Jg.
Hutati = troubiti na kozí roh. Horn blasen. Na Mor. — **H.,** hltati. Na Mor. B.
Hútati, na Slov. mysliti, denken, nachsinnen. — **co.** Cos hútala? Koll.
Hútka, y, f., na Slov. = myšlénka, der Gedanke.
Hutkaplíř, e, m., roštěř, Röster. V.
Hutman, a, m., z něm., hlídač, Wächter. Tristr.
Hutmistr, a, m., z něm. Hüttenmeister. Jg.
Hutné, ého, n., der Hüttenzins.
Hutní, Hütten-. H. pec, písař, pán, nemoc, Jg., úředník, řád, J. tr., stavení, čeládka, dělník, dílo, hospodářství, chasa, kolo (vodník, k hnání stroje hutního), náklad, správce, stroj, šťádlo, úřad, výrobek. Vys.
Hutnický, Hüttenmann-. H. obchod, Ros., bouda, Zechenhaus. D.

Hutnictví, n., hutnický obchod, Gewerbe der Hüttenleute. Ros.

Hutník, a, m. H. skelní. Kram., Jg. H., kdo v huti pracuje. Též správce n. držitel huti. V., D. Hüttenarbeiter, D., Hüttenmeister, Hammerherr. V.

Hutnoměr, u, m., Pyknometer. H. nádobkový, stupnicový, Beauméův, universalní, Nicholsonův, Mohsův, Charlesův, Fahrenheitův, Kalinův, Cartierův. Ck.

Hutnosť, i, f., die Dichtigkeit eines festen Körpers. Jg. H. = číslice udávající podíl, o který jistý nerost za přiměřené teploty těžší n. lehčí jest než tatáž míra vody. Kn př. hutnosť zlata = 19 t. j. každý kousek čistého zlata je 19krát těžší nežli zrovna tak veliká míra vody. Vz Znak. Bř. H. (hustota) země, Dichte der Erde. Š. a Ž. Vz Hutný.

Hutnotok, u, m., nerost, Schwarzerz. Jg.

Hutnouti, nl, utí, požříti, schlucken. D.

Hutný, hutní, Hütten-. H. les. Zlob. — **H.** = *nadělaný, pevný, hustý,* něm. dicht. Vz Hutnosť. H. sukno, plátno, tělo atd. Ros., Sedl.

Hůtoriti = hovořiti. Na Slov. B.

Hutrejch, vz Utrejch.

Hutský, Hütten-. H. cesta. Zlob.

Hůvno = hovno.

Huzný (vz Huzo), Steiss-. H. péra. Krok.

Huzo, a, n., nejzadnější konec trupu nad ptačí řití. Steiss. Ssav.

Hůž, vz Houž.

Hůževnosť, i, f., houževnosť, veliká skoupost. Jir.

Hůžovatý, nyní houžovatý, houžovitý, houžový, houževný. H. maso. Ros.

Hužvačiti se, sich ärmlich behelfen. Na Mor. B.

Hůžviti = houžviti. Na Slov. Rk.

Hval, a, m., mugil, ryba prsopýtevná. Krok.

Hvalovitý, hvalu podobný. Krok.

Hvar, a, m., ostrov dalmatský, vlas. Lesina. Mus. —

Hvězda, y, f., hvězdka (hvězdice, e, zastr.), hvězdička, y, f. H., každé nebeské těleso mimo slunce, měsíc a naši zemi. S. N. Der Stern. H. stálá (stálice), bludná (planeta), Jg., ranní n. jitřní, s ocasem (ocasatá, vlasatá, vlasatice, kometa), V., psí (canicula, syrius; psí menší, procyon), Háj., h. sv. Jakuba (palička, orion, jugula), Jg., hvězdy kosy. V. Kuřátka (Kvočna s kuřátky). V. H. mořská či severní či točnová či polarní (stežejní, stežejnice, severka). V. H. průvodní (Leitstern). D. H. večerní (večernice), jitřní (jitřena, jitřenka), padající; hvězdy měnivé. Nz. Hvězdy jsou buď stálice buď oběžnice. Pt. Hvězdy: stálice, planety (souběžnice) a komety (vlasatice). Tl. H. obtočnová (Circumpolarstern); hvězdy první, druhé třídy či velikosti. S. a Ž. Hvězda vychází, zapadá, S. a Ž., padá (v obec. mluvě: se čistí); zakrytí, skupení, mapa, katalog, seznam, soustava hvězd. Nz. Znamení hvězd. V. Po hvězdách choditi (1. když hvězdy svítí n. 2. spravovati se jimi). Jg. Byla zima až hvězdičky skákaly. Jg. Oči jak hvězdičky. Čištění hvězd. D. Když se hvězdy čistí, čistí se celé nebe (bývá potom jasno). Č. Mohl by hvězdy utírati = vysoký. Sm. Dle hvězd koráby plovou. Pk. Nepodobna h. h-ě a člověk člověku. Pk. H-y čítat (= lenošiti). Mt. S. Hvězdičky andělů očičky, měsíček nebes poutníček. Hrš. Pod hvězdou měří stěny. Vz Opilství. Č. Ani hvězdy nemá (opuštěný). Vz stran přísloví: Opuštěný. Č. Svítil si na hvězdy. Vz Chybování. Č. Chce hvězdy zobati. Č. — **Hvězdy** = *položení hvězd.* Das Sternbild. Hvězda narození. — **H.** = *los,* der Glücks- oder Unglücksstern. Jg. H. dobrá, šťastná, zlá, odporná, nešťastná. Jg. Z hvězd prorokovati, hádati; ve hvězdách čísti. Jg., V., Rk. Pod zlými hvězdami začali plaviti se. Jel. Nedbám o hvězdy (na hvězdy), kdy mi měsíc svítí. Méně dbá o hvězdy, komu slunce svítí. Komu slunce svítí, nemá, proč by sobě hvězd neb pochodní hledal. Kom. Znaš se na tom, jako vlk na hvězdách. L. — **H.** *O věcech ku hvězdám podobných.* H. v hodinkách o 12 zubích. H. oční = duha, obloha, der Augenstern; jinak hvězdy = víčka na oku, Augenlider. H. na makovici. H. větrová, Windrose. — **H.** mořská, ryba. Sternfisch. H. na čele koně, plama bílá, střelka, der Stern, die Blässe. Jg. — **H.,** houska hvězdě podobná, Sternsemmel.

Hvězdář, e, m., kdo běh nebeský pozoruje, astronom, der Sternkundige, -seher. — 2. Kdo z běhu planet a hvězd o budoucích věcech hádá, astrolog, der Sterndeuter. V. Kohout přirozený h. Rad. zvíř.

Hvězdářka, y, f., die Sterndeuterin.

Hvězdárna, y, f., die Sternwarte. Jg.

Hvězdářský. Uměním h-ským se obírati, zacházeti. V. Die Sternkunde betreffend.

Hvězdářství, í, n., hvězdářstvo, a, n., umění hvězdářské. Die Sternkunde, Sternwissenschaft, astronomia; hádání z hvězd, astrologia, Sterndeuterei. Jel. V h. zběhlý. Jg. H. (astronomie) fysické, nautické, lodnické, počítací, pozorovací, praktické, sferické, theoretické. Nz.

Hvězdénec, nce, m., naucica. Rostl.

Hvězdění, n., ein Sternbild, Gestirn. Víd. list. —

Hvězdice, e, hvězdička, y, f. Das Sternchen. Vz Hvězda. — **H.,** *znaménko, které v knihách se dělá.* Kom. — **H.,** vz Ostrokožci. — **H.,** zelina mající květ na způsob hvězdy, das Sternkraut.

Hvězdička, vz Hvězda, Hvězdice. H-ku vyraziti (u ševců). Deh.

Hvězdičkovatý, sternchenartig. H. květy. Um. les.

Hvězdičkový, Sternchen-.

Hvězdinec, nce, m., actinocarpus. Rostl.

1. **Hvězdinka,** y, f. Seestern. Berg.

2. **Hvězdinka,** y, f., actinea. Rostl.

Hvězditi, 3. pl. dí, il, ěn, ění, hvězdami osaditi, besternen. L.

Hvězditý, hvězdný, gestirnt. Us.

Hvězdka, y, f., Sternchen. Vz Hvězda.

Hvězdkovitý, sternförmig. Krok.

Hvězdlhář, e, m., hvězdář, **hvězdopravec,** Sterndeuter. Kom.

Hvězdnatík, u, m., astronium. Rostl.

Hvězdnato, hvězdno, sternhell. Dnes jest h. Sych.

Hvězdnatosť, i, f., hvězdnosť, plno hvězd, Sternhimmel. Jg. — **H.,** podobnosť k hvězdám, Sternförmigkeit. — **H.,** shvězdění, Sternbild. V. —

Hvězdnatý. H. nebe (*plno hvězd*), besternt, gestirnt, sternvoll. Reš., Lom. — H. kvítek (*hvězdě podobný*, sternförmig). Jg. — **H.**, *světlý*, sternhell. H. noc.

Hvězdní, Stern-. H. nemoc, der schwarze Staar. Řád kříže hvězdního. Sternkreuzorden. Zlob.

Hvězdnice, e, f., rostlina, něm. Sternkraut. **H.** lužní, prostřední, plevovitá, trávovitá, bahní, bařinná, hájová, dvoudílná, lesní, trávná. Jg.

Hvězdnicovitý. II. byliny, stellariae. Rostl.

Hvězdník, u, m., obloha hvězdná, das Firmament, Sterngebiet. Ps. — **H.**, kámen, asterides. Aqu. — **H.**, hvězdová bylina, Sternblume, Sternkraut. Rostl.

Hvězdníkovitý. H. rostliny, astereae. Rostl.

Hvězdno (hvězdnato, plno hvězd, sternvoll). Je tam h., dnes je h. (hvězdy svítí). Jg. Je-li na štědrý den hvězdno, ponesou hodně slepice. H.

Hvězdnosť, i, f. = hvězdnatosť.

Hvězdný n. siderický, od hvězd, hvězdový, Sternen-. H. jasnosť, Berg., paprslek, Us., znamení, Troj., den, měsíc, oběh, S. N., hodiny, čas, soustava. Nz. — **H.**, *hvězdami osazený*, besternt. II. nebe. Hlas., Rk. Vz Hvězdový.

Hvězdočet, a, hvězdolhář, e, m., planetník, Planetenleser. D.

Hvězdohled, u, m., Astroskop. Nz.

Hvězdojasný, sternklar. Rk.

Hvězdokam, u, m. Siegstein. Rk.

Hvězdokrytý, sternbedeckt. Koll.

Hvězdokupa, y, f. Sterngruppe, Sternhaufen. Rk.

Hvězdolhář, e, m., vz Hvězdočet.

Hvězdonosný, sternentragend. L. II. nebe.

Hvězdopád, u, m. Rozk.

Hvězdopisec, sce, m. Astrograph.

Hvězdoprava, y, f., astrologia.

Hvězdopravec, e, -pravce, vce, m., Astrolog. Jg.

Hvězdopravecký, astrologisch. Us.

Hvězdopravectví, n. Sterndeuterei, astrologia. Us.

Hvězdoshor, u, m. Sternenbild. Dch.

Hvězdoskumnosť, i, f. Prognostik. Rk.

Hvězdoskumný, sternforschend. Rk.

Hvězdoslov, a, -slovec, vce, m. = hvězdopravec.

Hvězdoslovecký = hvězdoslovný.

Hvězdoslovectví, n. = hvězdářství.

Hvězdoslovný, astronomický, astronomisch. Techn.

Hvězdostolek, lku, m. Sternthron. Vld. list. —

Hvězdosvitný, sternbeleuchtet. L.

Hvězdoš, e, m. Sternkraut; Löwenkraut. Rk. —

Hvězdoúdý, sterngliederig.

Hvězdovatka, y, f. Rostl.

Hvězdovatý, hvězdovitý = na způsob hvězdy, sternförmig. II. rostlina, věnec. Us., Jg. —

Hvězdovec, vce, m. Sternsäulenstein. Jg.

Hvězdověda, y, f. Sternwissenschaft. Rk.

Hvězdovitý = hvězdovatý.

Hvězdovka, y, f. astrantia. Rostl.

Hvězdovlasý, sternhaarig. H. měsíc. Koll.

Hvězdový, hvězdný, Sternen-. H. čas (hvězdočasí, Sternzeit), S. a Ž., obraz, den, měsíc, rok, hradba (hvězda), nebe. 1572. — **H.** bylina, Sternblume.

Hvězdozel, e, m., das Sternkraut. Rk.

Hvězdoznalec, lce, m., der Sternkundige. Krok.

Hvězdoznalectví, hvězdoznalství, n., die Sternkunde. Rk.

Hvězdozor, a, m., Himmelschauer (mořská ryba).

Hvězdozorce, e, m. = hvězdář. Jg.

Hvězdozpyt, u, m., Uranologie, Himmelslehre. Rk.

Hvězdozpytec, tce, -zřitel, e, m. = hvězdář.

Hvězdýš, e, m., radiarium, živočich hvězdoúdní, Meerstern, -fisch. Krok.

Hvězdýšokam, u, m., asteriolithon, zkamenělina z hvězdýše, Asteriolith. Krok.

Hvízd, a, m., pták. Žid. — **H.**, u, m., ein Pfiff.

Hvízdač, e, m., ein Pfeifer.

Hvízdáček, čka, m. Sandläufer. Jg.

Hvízdačka, y, f., chvístačka, běhavka. Míti h-ku. D. Abweichen, Laxiren, Durchfall.

Hvízdák, a, hvízdáček, čka, m., ein Pfeifer. — **H.**, *bělořit*, pískáček, pták, Strandläufer. — **H.**, die Pfeifente. — **H.**, u, m., hvížď, wurmstichige Haselnuss. Jg.

Hvízdání, n., das Pfeifen. V. Jezdec koně h-ním a hlazením rukou kroti. Kom.

Hvízdař, e, m., der Pfeifer. Veleš.

Hvízdati, hvízdám a hvíždi, eš atd.; hvízdávati; hvízdnouti, dnul a dl, utí, pfeifen. — **abs.** Kosové hvízdají. Us. — **co.** H. si písničku. Jg. — **koho** = hodně udeřiti. L. — **na koho.** Jg. Na psa. Us. — **kde.** Snadno v pustém lese h. Mus. Naněm té v kostele h. (pískati). Jg. Počkaj, naněm ťa *po* kostele hvíždať. Mt. S. V krku, v nose mu hvízdá. Us. — **odkud.** Než z kouta jen odkuds ze tmy co (=jak) netopýrové hvízdají (se ohlášují). Kom. — **za kým.** Za sousedem, aby počkal. — **proč:** hladem. Rad. zvíř.

Hvízdavý, pfeifend. II. kachna. Mus.

Hvízděk, ďka, m., třasořitek, pliska. Bachstelze.

Hvízdnouti, vz Hvízdati.

Hvízdný, pfeifend. II. vítr. Holý.

Hvízdot, u, m., das Pfeifen, Gepfeife. D.

Hvížď, ě, m., červivý ořech, taube, wurmstichige Nuss. V. Ani za h. sobě nevážiti. V. Věc za h. nestojí (za nic). Sych. — **H.**, koňská nemoc z přílišného namáhání pocházející, die Feifel. L.

Hvížďák, u, m., hvížď. leere Nuss. Berla kr.

Hvížďák, a, m., druh kachen, die Pfeifente. D.

Hvížďalka, y, f., píšťalka, die Schwiegel. D. Má dobrou h-ku (umí dobře pískati). Jg.

Hvížděk, ďka, m., der Baum-, Moosspatz. Us. —

Hvižděti, 3. pl. -dí, ěl, ění = hvízdati, pfeifen. — **abs.** Když se po hladké sanici jede, tedy to hvíždí. Ros. Jede se až hvíždí. Ros. Hvíždí ostrá šavle. Č. — **kde.** Sníh zmrzlý hvíždí pod krokem. Koll. — **H.** = laxiren, míti běhavku. Zlob.

Hvozd, u, m., *místo, kde se slad suší*, v pivovaře, die Malzdörre. Vz Slad. V. — **H.**, hvozdek, dku, m., *les*, Harz, Hart, Wald. A když dlúho lesem jide, k velikému hvozdu přijde. Dal. **H.**, les hustý, tmavý zvl. horský. Pt. II., les hustý a rozsáhlý. Brt. A když ve hvozd totiž v les přijde. Dal. Na pustém hvozdě. Jg. — **H.**, na Slov. = *hřeb*, *hřebík*, Nagel. Jg.

Hvozda, y, m., chasník hvozdiel, Malzdörrer, vulgo der Woschitz z čes. hvozdič?

Hvozdění, n., sušení, zvláště sladu. Vz Hvozditi.

Hvozdič, e, m. = hvozda.

Hvozdička, y, f., hvozdíček, karafiátek, Nelkchen. Mus.

Hvozditi, vozditi, 3. pl. -dí, il, děn, ění, hvozdívati = sušiti, zvl. slad sušitl, dörren. — **co kde**: ječmen v pivovaře na hvozdě.

Hvozdní, Wald-.

Hvozdnice, e, f., die Malzdörre. Us.

Hvozdno, a, n., místní jméno. Mus.

Hvozdový. H. dřívl. Vz Hvozd. Jg. Dörr-, Malzdörr-.

Hy, interj. smíchu. Hy, hy, hy! — *Hy* k pobízení koně: hy! Plk.

Hyacinth-us, a, m., jinoch Laceedaemonský, jejž si Apollo zamiloval a toušl házeje zabil, načež z krve jeho květina hyacint vyrostla. Vj. — **H.**, jméno muž., v obecné mluvě: Jacek, cka. — **H.**, na Slov. jacek, netopýr, Fledermaus. Jg. — **H.**, u, m., březnový květ, bylina, die Hiacynthe; drahý kámen (červenožlutý), der Hiacynth.

Hyacinthový, Hiacynthen-. H. barva, Us., květ. V.

Hyady, *gt.* Hyad, f., pl, z řec., dešťovnice, die Hyaden, sedmero hvězd činících hlavu znamení nebeského býka. Vj.

Hya-s, nta, m., syn Atlantův, bratr Hyad. Vj.

Hyb, imperat. slovesa hýbi m. hýbám. Hyb odtud. Packe dich. Na Mor. — 2. **Hyb**, u, m., z něm. Hieb, jizva, Narbe. Vus. — **H.**, hyby míti = svižným býti. Kb.

Hybací, Bewegungs-. H. kolo, Getriebe. Sedl.

Hybadlo, a, n., *nástroj k hýbání*, Bewegungswerkzeug. — **H.**, *důvod mysli hýbající*, Beweggrund, Motiv. Cit je pravé a jediné h. celé bytnosti naší. Mus. — **H.**, droždí, kvasnice, Hefe. Us. Semil.

Hybaj = táhni, pack dich. Us. Vz Hýbati.

Hybanec, nce, m., ein Hieb, Schlag. Rk.

Hýbání, l, n., das Bewegen, die Bewegung. V. Moeni jsou k h. lidskou mysli. Jel. Úmysl její v ustavičném jest h. Troj. — **H.** — *bouře*, zhoušení, Aufruhr. D.

Hýbanina, y, f., Gewühl, grosse Bewegung. Rk.

Hybatel, e, m. Der Beweger.

Hýbati, hýbám, imperat. hýbej, ale udrželo se také: hybaj. Kamp. Ostatně vz Hnouti.

Hýbavosť, i, f., die Beweglichkeit. D. Vz Hybnosť.

Hýbavý, bewegend. H. moc, příčina, nerv, žíla = hýbající; 2. *pohybný*, beweglich. H. moře. Jg.

Hyberňácký, vz Hiberňácký.

Hyberňák, a, m., lépe hiberňák, ein Hiberner. Vz násl.

Hyběti, 3. pl. -běji, ěl, ěnl, pohyběti = pojiti, zahynouti, umkommen, zu Grunde gehen. Hyliief bude lapkám i panóm. Hus.

Hybišek, šku, m., Eibisch, rostl. Rk.

Hybkavý, elastický, elastisch. Na Slov.

Hybkosť, i, f., rychlosť, Geschwindigkeit. Bern.

Hybký, *hebký*. H. prut. Tabl. Hybký jako trsť. Mt. S. Geschmeidig, biegsam. — **H.** — *křepký*, *rychlý*, behend, flink, schnell. Bern.

Hýble, vz Hebl.

Hyblivka, y, f., *lépe*: nestoj, perpetuum mobile. Světoz.

Hyblivosť, l, f., vegetatio, Regsamkeit. Lex. vet.

Hyblivý, vegetabilis, Lex. vet., rührig, regsam.

Hybnosť, i, f., svižnosť, mrštnosť, flinkes Wesen. Jg.

Hybnouti, bnul a hl, ntí, hnonti, bewegen. — **s čím**: s vojskem. Us. — **koho čím** = udeřiti, einen Schlag geben. Us. *Ostatně* vz Hnouti.

Hybný, svižný, mrštný, flink, hurtig. Jest hybný. Us. — Ironicky: Tys hybný (= váhavý)! Jg.

Hybojevný. H. desky, stroboskopische Scheiben. Ck.

Hybooký. Hybooel kývoši. Krok.

Hybostroj, e, m., Elektromotor. H. Ritschieův, Pageův, Jakobiův, Grilelův, Krebsův, galvanický. Ck.

Hybozpyt, u, m., Lehre von der Bewegung. Mus.

Hycel, cle, m., z něm. Hitzel, Hundsfänger, pohodný. Aby se takových rovně co psí hycle varovali. Gl. 76. (Krab.)

Hyeliti, il, en, ení; hyclovati = psy chytati, rasem býti, Hunde fangen. Th.

Hyclovství, n., die Schinderei.

Hyčkati, hyčkávati; konejšiti, rukama houpati, schankeln. — **koho na čem**: dítě na rukou. Us. — **se** = houpati se. Jg.

Hyd, u, m. = ohyda, ohyzda, Scheusal, Abschen. L. — **H.**, a, m., na Slov. 1. hmyz, Ziefer, Insekt, Bern.; 2. drůbež, Geflügel. Plk.

Hydař, e, m., krosnář, drůbežník, Geflügelhändler. Na Slov. D.

Hydařka, y, f., Geflügelhändlerin. Jg. Na Slov.

Hydasp-es, a, m., řeka do Inda vtékající.

Hydepark, u, m., ang. (heidpark), králova obora v Londýně. Rk.

Hydina, y, f. = hyd, drůbež, Geflügel. Na Slov.

Hydka, y, f., Hedwig. Jg.

Hydlivý = hydný.

Hydný = ohyzdný, škaredý, KB., hässlich.

Hydra, y, f., vodní had. Wasserschlange. H. lernejská, potvora báječná, mnohohlavá saň, již Herkules potřel. Vj.

Hydrat, u, m. H. barytu, drasla, kyseliny (antimoničné, octové, sirkové), kysličníku (barnatého, beryllitého, cetylnatého, draselnatého, ethylnatého, fenylnatého, methylnatého, sodnatého, železitého), strontnatý. Kh. Wasserverbindung, Hydrat.

Hydraulický, z řec., vodařský, tokoměrský. Rk. Hydraulisch.

Hydrogeologie, e, f., z řec., nauka o tvoření země vodou. Rk.

Hydrognosie, e, f., vodoznalství; znání vodstva zemského. Rk.

Hydrograf, a, m., z řec., vodopisec, Wasserbeschreiber, Hydrograph. — **Hydrografická** mapa, mapa vod zemských. — **Hydrografie,** e, f., popis vod, vodopis. Rk.

Hydrokefal-on, -a, n., z řec., vodnatosť hlavy, Kopfwassersucht. Rk.

Hydrologie, e, f. Wasserkenntniss.

Hydromantie, e, f., vodoprava, očista vodou, z řec. Rk.

Hydropathie, e, f., z řec., léčení vodou. Rk Wasserheilkunde. —

Hydrop-s, a, m., z řec., vodnatý. Rk. Der Wassersüchtige.

Hydropsie, e, f., z řec., vodnatosť. Rk. Die Wassersucht.

Hydrostatika, y, f. Wasserwägekunst.

Hydrotechnika, y, f. Wasserbaukunst.

Hydru-s, nta, m., Hydrunt-um, a, n., mě. v Kalabrii, nyní: Otranto. Vj.

Hyéna, y, f. H. skvrnitá, žíhaná. Die Hyäne.

Hyetografický, dešťopisný. H. mapa. Stč.

Hyetografie, e, f., z řec., dešťopis. Stč.

Hygroskop, u, m., vz Vlhkoměr.

Hýkání = hlaholu *hy* opakování, chechtání. Výh. I.

Hýkati (hekati); hyknouti (Šf. hýknouti), knul n. kl, utí = tuze se diviti, vor Verwunderung aufrufen. — **nad čím.** Rybay., Koll. — **Hýkati,** pokašlávati, hüsteln. Mřk.

Hýkavý = hýkající. H. tohajka (pták). Presl.

Hýl, a, m., pták, der Gimpel, Rothfink. O to je h.! Č. Chytá hýly. Č. Lepší h. než motýl. Pk. — H. na nose = ze zimy. Má na nose hýla (má omrzlý, červený nos). Č. Chytil hejla na nos. Jg. Druhdy v březnu i h. na nos se posadil. Pk.

Hýle, e, f., vozík na 18ctn. rudy (v horn.). Peněz na hýle mívali. Pam. Kut. 35. Z něm. Höhle im Bergbau, ein Traggeschirr.

Hyll-us, a, m., syn Herakleův.

Hylovec, vz Hilovec.

Hymen, a, m., z řec., bůh manželství. — H., u, m., píseň svatební. Hochzeitsgedicht.

Hymett-us, a, m., hora attická mramorem a medem proslulá. Vj.

Hymna, y, f., z řec. Hymna (ὕμνος) Řekům znamenala chvalozpěv na počesť bohův a hohatýrů při slavnostech s průvodem hudby zpívaný. My označujeme tím jménem ody, jichž obsahem jest chvála boží. KB. Vz Bž. Způsobové básnictví str. 14. H. národní. Rk., Hd.

Hyn = *tamto.* Kat. 757. Hlo bratře, hyn pravda kráčí. Dač. Vidiš je hyn stojíce. Ctib. Viem, ež vieš hyn Katerinu, ana v kraji smutná chodí. Kat. 756. Na Slov.: hynta, hyntam. Mkl. S. 82. Na Mor.: hen, henkaj. Bž.

Hynče, vz Hynek.

Hynčin, a, m., Heinzendorf, u Olomouce. Mus.

Hyndrovati, z něm. bindern (hemmen), překážeti, V.; schimpfen, verhöhnen. Aqu.

Hynek, Hynec, Hynče, Hynčík = Heinrich, Heinz, Jindřich, V., šp. m. Ignac.

Hynkumklinkum! = halabala. Dělá to h.-k. Us.

Hynky = hen.

Hynouti, hynu, hyň, -na (ouc), ul. uti = obraceti se v niveč, tratiti se, umkommen, zu Grunde gehen, vergehen, untergehen, verkommen, verderben, schwinden; škodu nésti, Schaden leiden. Jg. H. m. hybnouti, *b* před *n* se vysouvá. Vz Gebaurovo Hláskosloví str. 111., 140., 142., 145. — **abs.** Hyne, co netrvá. Kom. Křesťanství hyne. D. Pane, zachovej nás, hyneme. Jg. Již hrubě hyne (schází). Ros. Hyne lev, že nemá loupeže. Br. Naděje klesla, pomoc hynula. Vrat. Hyne má paměť. Jel. Dobytek hyne (padá, mře). Jg. — **v čem:** V dobrých mravech hynuli. Br. Ve své živnosti hynuli. Ros. H. v nečistotách. Kram. Aby církev v ničem, co jí nadáno, nehynula (škody neměla). Kom. — **čím:** hladem h. D. Hynouti hladem, prahnouti žízní, nýti láskou. Šm. Válkami a mory zhynouti. Háj. 3. Často lidé hynou klevetníkův vinou. Č. Ten pán hyň cti svů. Ferd. zř. H. hořem. Ml. H. hladem a žízní. Mudr. — **od čeho:** od meče. Br. — **na čem:** na statcích, Zlob., na síle, na živnostech, V., na cti a zboží. Výb. Země válkami na lidech i na statciech hyne. Let. 118. H. na zdraví. Bl. 35. Ti obadva na své cti hyňte podlé zapsání desk. Ferd. zř. (Pr.) — **při čem, kde.** Velmi rádo vlastní při cizím hyne. Jg., Lb. — **oč.** Já tu o mnoho set hynu. Jg. — **po čem.** On po tom jen už hyne (touží silně). Jg. — **kdy.** Po smrti otcově vše hyne. Ml. — **za kým.** Panna Zuzanna hyne právě za Cnotlivským (umírá, prahne). L.

Hynšt, hynšt, z němec. Hengst, zastar. Půh., St.

Hyntov, u, m., Prachtwagen. Na Slov. Rk.

Hýp, u, m., **hýpa,** y, f., v již. Čechách = něm. Hieb, vz Hyb. Kts.

Hyperbolický, z řec., nadhytečný, Nz., přeháněvý, přehnaný, Rk., übertreibend.

Hyperbola, y, f., z řec., přehnanosť, řečnické zveličování. — Hyperbola, nadsázka, nadsazuje do velika i do mala, kladouc za výraz vlastní, myšlénce přiměřený, výraz jiný buď nad míru zveličený neb uskrovněný. Vlastní podstata hyperboly v tom záleží, že na označenou neurčitých a neurčitelných pojmů jakostných a kolikostných volí výrazy určité a názorné: Lže, až se stěny rozstoupají, až se mu od huby práší. Nemám hrdelénka, ako som mávala, keď som zazpievala, hora se lámala. Zpěv. II. 377. Vyšel predo dvere, slzy mu padaly, na drobném kamení jauky vybíjaly. Zpěv. I. 182. (KB. 241.). Vz také v Zk. Ml. II. 172.; Mk. Ml. 294.; Mus. 1844. str. 432. Hyperbel. — **H.** *v math.*, nadbytnice, Querkegelschnitt.

Hyperboloid, u, m.

Hyperion, a, m., jeden z Titanův.

Hyperkatalektický verš, nadbytečný. Vz Verš.

Hypochondrický, těžkomyslný, milzsüchtig, schwermüthig.

Hypochondrie, e, f., z řec., těžkomyslnosť, Schwermüthigkeit.

Hypochondrista, y, m., dle „Despota", ein Milzsüchtiger, Grämling, Schwermüthiger.

Hypotenusa, y, f., z řec., nejdelší strana rovnoúhelného trojhranu; podpora. Rk. Hypotenuse.

Hypotheční (z řec.): banka, kniha, list, půjčka, taxa. Šp. Hypotheken-.

Hypotheka, y, f., z řec., nemovitá zástava, gerichtliche Pfandverschreibung unbeweglicher Güter für geliehenes Geld. — **Hypothekar,** zástavní věřitel, Pfandgläubiger. Rk. — **Hypothekarní** (zastavený), *lépe*: hypotheční. H. ukázka, úvěr, půjčka. Šp.

Hypothese, e, f., z řec., podmínka, Voraussetzung, vorausgesetzte Meinung, angenommener Satz, Bedingungssatz. — **Hypothetický,** podmiňovací, Rk., hypothetisch, vorausgesetzt, angenommen.

Hypotypos-is, e, f., descriptio, vyobrazení věci, když se vlastnosti a okolnosti věci jadrně a živě vyčtou a jako před oči staví. Příklad vz v Zk. Ml. II. 174.

Hypsometr, u, m. Ck. Höhenmessinstrument.

Hýra, y, f., na Slov. boule, Beule. Koll.

Hýřati, nezbedným býti, vypínati se. Výb. I.

Hýrati, vz Hýřiti.

Hýřil, a, m. = hýřilec.

Hýřilec, lce, m., stran pořekadel vz Marnotratný. Schwelger, Verschwender.

1. **Hýřiti,** 3. pl. hýří, hyř, hýře (ie), il, ení; hýrati, hýrám (zastr. hýři), al, ání; hýrávati, hýřívati. H. běhati, těkati, blonditi, herumgehen, schwärmen; hýsati, flott leben, schwelgen; křivditi, hřešiti, Unrecht thun, irren, sündigen. — **abs.** Hýření zanechte a práce se chopte. Sych. Jiní však nedbali nic (na smrť), hýřili předce. Kom. — **kdy.** Hýřil **za mladu** a pod starosť umírá z hladu. Č. (Mdr. 58.). — **jak.** Snad žena svobodnou šíjí h. bude (těkati). Jel. — **na čem (čím).** Na tom všemi smysly hýři, neb jsem tebe tu neviděl. Pass. Neb na tom světský sůd často hýří (blondí). Pass. — **proti čemu (proč).** Cos proti lásce hýřil. Víd. list. Já proti tobě nehýřím (nehřeším). Pass. Jakéž jest ze zlého obyčeje proti Bohu hýřil, takéž správný má od Boha pokutu za hříchy přijieti. Pass. — **nad kým.** Anděle boží, proč nade mnú hýříš (křivdíš). Pass. 963. — **s adv.** H. prostopášně. Kom.

2. **Hýřiti** = pobouřiti (lid). Llk.

Hyrkanie, e, f., krajina na jižním pobřeží moře chvalinského, k říši perské náležitá. Vj. — **Hyrkanové.** — **Hyrkanský.**

Hysop, u, m., Isop, rostl. Rk.

Hystasp-es, a (ea), m., otec Daria, krále perského. Vj.

Hystera, y, f., z řec., materník, matka, děloha, die Gebärmutter. — **Hysterický,** hysterisch, mutterkrank. Žena h., nemocí materníku stížená. — **Hysterie,** e, f., záduh matky, mádra, Mutterbeschwerde. Rk.

Hysterofor Schillingův z dřeva zimostrazového; h. Schillingův s křídly pružcovými; Seyfertův, Roserův, proti vyhřeznutí přední stěny poševní. Cn. Hysterophor.

Hysteron proteron, řec., zvrácenosť, konec před. Rk. H. p., klade-li se, co by před něčím jiným jíti mělo, za tímto. Všichni pominuli, kteří s ním zároveň *vzrostli a se narodili, οἵ οἱ ἅμα τράφεν ἠδ᾽ ἐγένοντο.* Hom. — KB. 238. Oběsil se a na vojnu šel. Mřk. Vz Zk. Ml. II. 158; Mk. Ml. 300.

Hystorie, vz Historie.

Hyšpanie, vz Hispanie.

Hyta = loktuša, šátek na hlavu. Llk.

Hyva = jíva.

Hyz, e, m., něco nepěkného, etwas Garstiges. Ros.

Hyzd, u, m., hyz, Hässlichkeit. Plk.

Hyzdě, kýta, šunka, zastar. Der Schinken. Gl. 77.

Hyzdič, e, m., der Tadler. Reš.

Hyzditi (zastar. hyziti), 3. pl. hyzdí, hyzď, -dě (íc), il, ěn, ění, hyzdívati. H. = škaredě, ošklivě činiti, ošklivíti, Ekel machen, verekeln, verunstalten; haněti, schänden, tadeln. Jg. — **co:** dobré jméno něčí h. V. To člověka hyzdí. Toms. Všickni tak hanebný čin hyzdili. V. Co chválí, chval; co hyzdí, hyzď. Stelc. Kdo se sám nehyzdí, nikdo ho nemůže zhyzditi. Pk. — **co komu.** Kárání přísné vrchnosť poddaným hyzdí. L. — **co na kom.** Co na jiných hyzdíš, hleď, aby jiní toho na tobě nehyzdili. Jel. — Lom. Cokoli na jiném hyzdíš, i ve své mošně najdeš, budeš-li hledati. Č. Na tom hyzdíš, že . . . Lcg. — **koho kde (u koho)** = haněti. Ros. — **co proč.** Knihy **ze** závisti h. Št. N. 4.

Hyzelky, vz Halmy.

Hyzeti, el, ení, hyziti, ošklivíti, ekelig machen. — **co komu:** sobě. Us. u Lomn. — H., ošklivým se stávati, garstig werden. Da.

Hyziti. Vz Hyzditi. — **se** = nechuť míti, ekeln. — **se čeho.** Hyzím se toho jídla. Us.

Hyzna, y, f., něm. Bergleder. Am.

Hýždě, ě, f. = hyže, Gesäss. Opice tyto na hýždích mívají často nažiny mozolovité. Staňk. Přírodp. 21. Patu k hýždi! Anfersen! Čsk. Vz Hýže.

Hyže, e, (zastar. hyza), hýždě, ě, hyždka, y, f., kosti holenové konec, der Knopf am Knochen des Schienbeines. — 2. Kyčla, der Oberschenkel. — 3. Místo nad sedacími kostmi. Hyže neb bedra. Aesop. — 4. Hýždě, vepřové plece n. jiné; noha vepřová, der Schinken, die Schweinskeule. V. Zadní hyže. Reš. — Jg.

Hyžka, y, f., chyška, der Schinken. D.

Hýžle, ete, n., pl. -ata = náčiní k česání koudele, v obec. mluvě: kracle, die Kratze, der Kratzkamm. Us. na Plaště. Jg.

Ch.

Jak se **ch vyslovuje**, o tom vz H. — **Ch** jest hláska **hrdelná**, vz Hláska. — Souhláska *ch* píše se v nejstarší češtině hláskou *h*, na př. v R. Zel. bih, hladne, hlemca = bych, chladně, chlemca; v Ev. sv. Jana: abihu, behu, hlapi = abychu, běchu, chlapi. — Vedlé toho nalézáme výjimkou též spřežku *ch*, ale teprv v 12. stol. na př. v list. z r. 1131.: Vicapech = Vyčapech, Velpridech = Velprdech. — *Od poč. 13. stol. do Husa* píše se pravidelně *ch*; jenom z počátku této doby známe několik výjimek, kde psána jest způsobem doby předešlé literou *h*, totiž: meh, duha, Voytch, Oldrih, Woiteh = mech, ducha, Vojtěch, Oldřich, Vojtěch. — Za doby Husovy a Bratří píše se hláska *ch* spřežkou *ch*. — V pravopise nynějším vyjadřuje se souhláska ch spřežkou *ch*. Ozval se ovšem proti ní skladatel brožurky: ‚O počátku a proměnách pravopisu českého' (1828. str. 13.) a Jg. v ‚Beleuchtung der Streitfrage' (1829.), poukazujíce k tomu, že by ani tato hláska spřežky nepotřebovala, ale literou jednoduchou vyjádřiti se mohla a Hanka (v Pravopise, 6. vyd. str. 99.) takovou jednoduchou literu *ħ* vymyslil, ale oprava ta neujala se. Gb. Příspěvky k historii českého pravopisu a výslovnosti staročeské. (Spisů musejních č. 117.; r. 1872.) Str. 28., 122., 194., 266. — Hláska **ch vznikla** přetvořením sykavky **s** v **ch**. — *a) V lok. pl. na* **-ch** m. vyskýtajícího se v sanskritě a jiných starých jazycích *s* aneb *š*: vdová-ch, vlcíc-ch m. skr. vidhavâ-su, vrkê-šu, lat. vidui-s, lupi-s. Zbytky tohoto prastarého lokalu zachovaly se v míře dosti hojné v strčes. v místních jménech, jako u: Polás m. v Polanech, bez předložky: Dolás, Lužás, Lubčás, Topolás atd. m. v Dolanech, Lužanech, Vrbčanech atd. (Výb. II. 32.; Mus. 1847. I. 49.; II. 133.); srv.: nás, vás (lok.). — *b) V koncovkách strčes. a strsl. polominulého a minulého času* s *ch* m. a vedlé *s*, *š*, o nichž obšírně a všestranně pojednal p. Šf. v Mus. 1847. II. 143. — 176., na př. strčes. nesech, nesechově, nesesta, nesechomy, neseste, nesechu atd. strsl. nesoch, nesochově, nesosta, nesochomъ, nesoste, nesošę. Ht. Zv. 105. Srv. řec. aor. *ἔλυσα, ἔγραψα* atd. Vz -ech a Listy filologické II. 228. — *c)* V mnohých jiných slovech, jako ucho, lat. auris m. ausis. Lísati — lichotiti, mlsiti — míchati, lit. sausas — suchý, dausas — duch atd. Vz Gb. Hl. 101. Potom **vzniklo** také z hlásky **k:** lat. capere — čes. chopiti, chápati; řec. *κάρπος*, ovoce, čes. chrpa, charpa; lat. culmen — čes. chlum. Zk. — **Z f:** kruchta, juchta m. něm. Gruft, Juften vedlé Juchten. Ht. Zv. 85. — Vz Gt. Fl. 116. — **Ch střídá se** (vz Střídání, II, K). — *a)* s: **h:** chřbet — hřbet, chřtán — hřtán, křechký — křehký, chýřiti m. častějšího hýřiti, chmatati i šmatati vedlé hmatati atd. Ht. Zv. 105., hučeti — chučeti — fučeti, hrčeti — chrčeti frčeti, Zk., hranostaj — chramostejl, Gb. Hl. 108; ve vých. Čech.: chlemejžď (hlemýžď). Slovák trenčanský má: hladek, tihý m. chládek, tichý. Hš. Vz Šh. lit. str. 80. — *b)* s: **k:** Kristus z Christus, korouhev z strč. chorůhev, chor vedlé kůr z řec. *χόρος*, chřástal vedlé křástal, slov. chren vedlé čes. křen; v obecné mluvě: vichýř, skovati, m. vikýř, schovati, Šh., chatrč — katrč; zvl. pak v již. Čech. klochtati, lochtuše, dochtor, prachtikant, křtán (m. kloktati, loktuše, doktor, praktikant, chrtán), Kts.; ve vých. Čech. a na celé Mor. (Brt.): lechtati m. lektati, Jir., v Krkon.: prachtikant, vochabulář, korela m. praktikant, vokabulář, cholera. Kh., Šh. — *c)* S: **s:** abychme — abysme, chlopati — slopati, chcáti — scáti, chleptati — sleptati, Zk.; hlv. v již. a vých. Čech., Jir., scípnouti — chcípnouti. Kts. — *d)* Kromě toho se střídá s: **tr:** bratr — brach, kmotr — kmoch, Petr — Pech. Mk. — *e)* Ve vých. Čech. s: **c.** Vz C. — *f)* S **f:** fučeti — hučeti, chučeti, slov. fuják, fujavice vedlé chuják, chujavica. Ht. Zv. 85. — **Ch se přetvořuje** *na prvém stupni* v: **s,** *na druhém stupni* v: **š.** Vz — Sykavky, Hrdelnice, Rozlišování. — **V kořenech a pnech** v: **s, š.** Sr. chmouřiti — šmouřiti, čechrati — češrati (zastr.), choditi — šed, chramostiti — šramotiti, chmátnouti — šmátnouti, chlepati — slepati, mrus. žach (terror) — čes. žas v ú-žas, chcáti — scáti, chatrč — strsl. šatъrъ — slov. šiator atd. Ht. Zv. 99., Kts. — **Ve tvoření a ohýbání slov** *mění se* 1. **ch** *v novočeštině před měkkými samohláskami a některými příponami po zaniknutí řidšího ś asi od 13. stol.* v: **š:** Čech — Češi, střecha — na střeše m. strčes. Česi, střěsě. Ht. Zv. 101. Vz Gb. Hl. 109. — 2. Před *ia, ie, í* (m. ii), *iu* a před povstalými z nich novočeskými *e, i, í* jest přetvořování hrdelnice *ch* v *š* pravidlem (ve tvoření podstatných jmen žen. rodu na *-a* m. prvotního *-ia*, v indikat. a imper. praes. atd.): duša m. duchia, páchati — páchiu, novočes. duše, páši (pášu). Ht. Zv. 101. Vz Gb. Hl. 110. — 3. Z čistých samohlásek o každé zvláště musí býti řeč: *a)* před původním *e* i před *e* a *a* stojícími m. strslov *ę* a ь *ch* přechází v š, na př. ve *vokat. sg. masc.*: duch — duše. Ht. (102.), mnich — mniše. Schl. V mníše (-ete), na Slov. mniša m. mnichę od mnich. Ht. 102. — *Pozn.* Před *e v instr. sg. masc. se nemění*, poněvadž *e* vzniklo z: *o*, ъ: duchem, mnichem. Mkl. — *b)* Před: **i, í:** 1. *v ohýbání slov* v: **s**, od počátku 14. stol. v: **š** m. *s: α) v nominat. a vokat. pl.* substantiv (a adj.) znamenajících živé bytosti: mniši, hoši, tiší, bluší, lenoši (m. mnisi, hosi, tisi atd.; sr. bůh — bozí, pták — ptáci). — *β) V lok. pl. masc. jmen podstatných*: hošich, mnišich, lenošich. Vz Gb. Hl, 109. — *γ) V 1. os. sg.* a *3. os. pl. praes.* dýchati — dýši, dýší. Ht., Mkl. — *Poznam.* V obec. mluvě v nominativu a vokat. pl. hlavně při některých subst. a při jménech přídavných se *ch* nemění v: *š*: duchy, Šm., hluchý hoši, suchý lidi m. hluší hoši, suší lidé. Šh. — 2. *Ve tvoření slov* v: **š:** mrcha — mršina, macocha — macošin, Ht. Zv. 102., Kt. (Slováci znají také: macochin. Hš.), ušitý, mšice (moucha), ruch — rušiti, Gb. Hl. 109., moucha — muší, pastucha — pastuší, ořech — ořešina, ucho — ušný. — *c)* Před **ě:** *α) v ohýbání a ve tvoření příslovek*

od přídavných jmen v: š (m. s). Na konci 13. stol. totiž počalo *ch* přecházeti před *i* a *ě* v *š* m. *s*: tich — tiše (m. tisě), plachý — plaše, pýcha — pýše — v pýše (m. pýsě), roucho — rouše (rûsě), Ht., moucha — mouše, naddchnu — nadšen. Vz Gb. Ht. 109. — *Pozn.* Před e (m. ě) na Slov. z pravidla *ch* se nemění: na střeche (na střeše. Šf. — *β*) *V stupňování* v: *š* před: -ší, -ější, ěji: tichý — tišší, Ht. Zv. 102., plachý — plašší — plašeji, vetchý — vetšejší. Vz Gb. Ht. 109. — *Pozn.* V obec. mluvě jihozáp. Čech. *ch* se nemění: suchý — suchejší. Šb. — *γ*) *Tak i před strčes. a slov.* **a,** *novočes.* **e** m. *ě*: slych — slyšati — slyšeti. Ht. Zv. 102., Kt. — *d*) *Na konci slov,* kde se strslov. ъ odsulo, *mění se* **ch** *pravidelně* v: **š**: lemech — lemeš, veteš od vetъchъ. Ht. Zv. 103. Vz Gb. Hl. 109. — *e*) Před **a** u *opětovacích* na *-ati* odvedených od sloves I. a II.třídy vedlé hrdelnic vyskytají se zvl. v strčes. i sykavky (tedy *š* m. *ch*). Tak povstala slovesa i podnes běžná: krsati od krch zachovaného snad v krchý, slov. kolýsať vedlé rus. kolýchať (kolíbati); sr. čes. míchati, ronchati se slov. miešať, rnšať; bouchati, dýchati se srb. busati, dysati. Ht. Zv. 103. — f) *Před příponami*: *-ba, -da, -ka, -ko, -ný, -ni, -nik, -ský, -stvo, -stri, -ť* atd. (m. strslov. -ъba, -ъda, -ъka atd.) v: š (s). Vz K (před -stvo). Sluch — slušný, pochva — pošva, mnich — mniška, roucho — rouška, hřích — hříšník, Ht. 103., kožich — kožišník, prch (prach) — prsť, Čech — český — český. Us. Češka, rouško, strašný, vlašský (vlaský), pěšec. Gb. Hl. 109. — Vz Gt. Fl. 118. — *Pozn.* Někdy se v obec. mluvě ku př. n Prahy **ch chybně** *v* **š** *přetvořuje* (vz š): hoch — hošů (m. hochův). — **Ch** *se* **předsouvá, vsouvá**: chlemtati (sr. lat. lambere), murý (černý) — chmura, Šf., choditi (idn), chrdousiti — rdousiti, chápati (japný), Jir.; čichati od čiji, spěchati od spěti, drchati z dr (dráti), Šf., v obec. mluvě: prachmálo, Gb. Hl. 122., prachnic, prachdědek, prachbába; v Krkon.: vochstře, bychstře m. ostře, bystře, Kh.; k *ou* v dualu: dvouch, rukouch, Jir., nesla ho na rukouch, měl pouta na nohouch, Šb.; k gt. pl. masc. na Mor. od Hranic k Frenštatu: z dělníkuch (dělníkův). (Naopak se tam v lokale vysouvá: v Mdotici m. v Miloticích). Šb. Potom v jihozáp. a střed. Čech: haduch, jelenuch, rakuch, ušich, lidich m. hadů, jelenů, raků, uší, lidí. Zde onde i po *r*: bratrch, vítrch m. bratr, vítr. Sb. — **Ch se vysouvá** před *n*: v Rkk. rozprnúti m. rozprchnúti. Ht. Zv. 108. V leptati m. chloptati a v obecném nešť m. nechžť. Gb. Hl. 117. — **Ch přípona.** Vz Tvoření slov. Lenoch, čich, kožich, Č., spěch, D., duch (od du, douti), macecha, mrcha, pleticha, Us., smích, prospěch, věch, brach (bratr), kmoch (kmotr), Pech (Petr), Stach (Stanislav), Vach (Václav), čmuch. Mkl. B. 286. — *Jména souhláskou* **ch** *se končící jsou* **rodu muž.** *a* **skloňují se** dle prvého muž. skloňení; stran lokalu sg. vz Lokal. — Po **ch píše se** vždy: **y**: chytrý, chybiti. Jg.

-cha, přípona jmen podstatných: mrcha (od mr — mříti), strecha. D. Vz Tvoření slov. Mkl. B. 287.

Chabašti, n., křoví, chrastí, das Gesträuch. Na Mor. Jg.

Chabazin, u, m., křemen, Chabasit. Min. Jg.

Chabdi, n., Reisig, Gestrüppe. Na Mor. Rk.

Chabec, bce, m., Feigling. Rk.

Chaběti, 3. pl. -bějí, ěl, ění; chabívati slaběti, schlapp, schlaff werden. — **čím**: nemocí.

Chabí, chaboviště, ě, n., Gestrüppe, Gesträuch. Na Slov. Jg.

Chabina, chabovina, y, f., na vých. Mor. a na Slov. = metla, prut, Ruthe.

Chablať, schnell zusammenklauben. Na Mor. Rk. (B.)

Chablý = ochablý, schlaff. Presl.

Chabnosť, i, f., Feigheit. Rk.

Chábnouti n. chahnouti, bnul a bl. utí, ochábnouti, slabnouti, schlapp, schlaff werden. Jg. — **čím**; namáháním, nemocí. — **kdy.** Chábnu v shonu bíd. Mus. — **od čeho**: od nemoci.

Chabný, feig. Rk.

Chabosť, i, f., Feigheit. D.

Chabovina = chabina. Na Mor.

Chaboviště = chabí.

Chabrati se = těžce jíti, sich fortschleppen. Na Mor. Jg.

Chabri-as, a nebo e, m., řecký vojevůdce.

Chabrus, n, m., německý spolek r. 1872. ve Vídni učiněný k tomu účelu, aby v Čechách skoupil velkostatky v rukou české opposice jsoucí, by tímto způsobem Němci při volbách do sněmu, které se dne 18., 20., 22. dubna konati měly a konaly, v kurii velkostatkářů většiny hlasův a tím i převahy v sněmu nabyli, by tento pak do říšské rady poslance volil, poněvadž česká opposice jich tam poslati nechtěla. Potom vůbec spolek v příčině zisku učiněný (kupci při dražbě umluvivše se nepřidávají a o zisk společně se dělí). Chabrus (slovo židovské).

Chabrusa, y, f., chatra, Gesindel. Jg.

Chahý, welk. Rk.

Chahzda, y, f., chebdí, Attich. Jg.

Chadima, y, f., hlupák. Us. u Příbr.

Chaeref-on, onta, m., přítel Sokratův.

Chaerekrat-es, ea (a), m., přítel Sokratův.

Chaerone-a, e, f., mě. Boeotie.

Chajda, y, f. = chatrč, schlechte Hütte. Na Slov.

Chalabala. Ch. všecko dělati. Vz Halabala.

Chalcedon, a, m., z řec., *mě.* starobylé v Bithynii naproti Cařihradu. Vz více v S. N. III. 1019. — Ch., u, m., *kámen.* Ch. obecný, onyx, karneol, sardonyx, heliotrop, plasma, chrysoprasa, ch. mokanský. Vz Křemen a S. N. III. 1019. Chalcedon.

Chalci-s, vz Chalkis.

Chaldae-a (Chalde-a), e, f., jihozáp. část Babylonie v Asii mezi řekami Tigridem a Eufratem. Chaldäa. — **Chaldaean,** Chaldean, Chaldejan, a, m. Chaldäer. — **Chaldaejsko,** Chaldejsko, a, n. = Chaldaea. — **Chaldaejský,** chaldejský. Ch. jazyk, literatura, křesťan. Chaldäisch.

Chaliha, y, f., nepříležitosť, Ungelegenheit. Na Mor. a Slov. Dělá mi ch-hu. Rybay.

Chalkidike, y, f., chalkidický půlostrov v europ. Turecku třemi dlouhými výběžky do aegaejského moře sahající a na záp. ohraničený zálivem Salonickým. S. N.

Chalki-s, dy, f., mě. ostrova Euboejského. — **Chalkiďan**, a, m. — **Chalkidský**.

Chalon, a, chaloň, ě, m., nemehlo, ein plumper Mensch. Na Mor. Rk.

Chaloupčička, chaloupečka, chaloupka, vz Chalupa.

Chaloupkář, e, m., vz Chalupník.

Chaloupkářka, y, f. = chalupnice.

Chaloupkářství, die Häuslerei.

Chaltiti, ti, il, ěn, ění = hamoniti, lakoměti, geitzen. Us., Jd.

Chaltivosť, chaltlivosť, i, f., hltavosť, Gefrässigkeit. Us. Turn.

Chaltivý, chaltlivý = hltavý, gefrässig. — **na co.** Je na to ch. = rád by to pohltil. Kb.

Chaluha, y, f., fucus, rostl. z řádu řas. Rostl. See-, Meer-, Korallengras, Tang. Rk. — **Ch.**, Raubmöve. — *Chaluhovité* rostliny, fucaceae. Rostl.

Chalupa, y, chalup, l, chaloupka (str. chalúpka), chaloupečka, chaloupčička, y, f. = chatrný domek, chatrč, chýše, chata; malá: bambousek. Sp. Die Hütte, Bauernhütte, Bauernhaus, Sölde, der Weiler. Jg. Ch. slaměná, nízká, sedlská. Jg., V. Vychoval se v chalupě (za pecí). L. Nízká pastuší chalupa (saláš). V., Kom. Chlevnov i chalupí mnoho mimo Prahu plynulo. Háj. Ch. drnem přikrytá. Kom. Vlastní chaloupka jest peklo a ráj. Rcs. Za deště se chaloupka nepokrývá a za jasného dne do ní neteče. Sp., Pk. Raději ať praskne celá ch., než abych povolil (říkají neústupní). Us. — **Ch.** *včelní* (komůrka, sklípek, voština), V., *hlemejždí*. Rk.

Chalupní, Hütten-.

Chalupnice, e, f. Häuslerin.

Chalupnický, Häusler-, häuslerisch-.

Chalupnictví, n. Häuslerstand.

Chalupníčí, Häusler-.

Chalupníčiti, il, ení, Häusler sein.

Chalupník, a, m., kdo má chalupu, Häusler, Kleinbauer, Beisass, Söldner. D. V Čechách až do nedávna slul ch. malý gruntovník, mající polí nanejvýše 20 korců výsevku, na rozdíl jednak od gruntovníka většího (sedláka), jednak od domkáře, jenž měl pouze domek beze všech polností. S. N. — **Ch.**, robotní mlatec. Erb-, Zwangdrescher. Jg.

Chalupníkův, -ova, -ovo. Häuslers-. Ch. kráva.

Chalupovati, z chalupy plat vybírati, brandschatzen. Jg.

Cham, a, m., syn Noëmův; zlořečený syn. Rcš. — **Ch.**, u, m., der Gaumen. Rk.

Chám, a, m., = sedlák (přezdívka; chlupáč, chrapoun, chamr, chroust, balík. Vz Sedlák. Bauer, Bauernkerl, Bauernbengel. Jg.). Co s chámem začíti? Sych. — **Ch.**, zastr. = chán. Jg., Jir. Dei Kublajeva cháma. Rkk. 46. — *Chám*, **u**, m., výkal, semeno (člověčí), der Same des Menschen, Befruchtungsstoff. V. — Vz Chámy.

Chamač, e, f. = poberta, zloděj, Dieb. Št.

Chamaeleon, a, m., africký ještěr. Jeho měnivosť barvy stala se již dávno příslovím. Mění barvu jako ch. Us. Vz více v S. N. III. 1023.

Chamajda, y, m., hrubeš, ein Ungeschliffener. Jg. — **Ch.**, Heidekraut, Erika. Rk.

Chámiti = tokati. Šp.

Chamlati = něco splésti, zbryndati, verderben, Us. u Jilemn.; na Mor. = hltavě jísti, gierig essen. B.

Chamois, fr., (šamoa), kamzík; kamzíkové barvy, plavé, Rk., Sp., žlutobrunatá, přičervenalá barva. S. N.

Chamol, u, m. = chamradí. Jg.

Chamoniti, il, ěn, ění = hamoniti, skoupiti, kalmäusern. Sych.

Chamotok, u, m., der Samenfluss. Vz Chám. Rostl.

Chamovec, vce, m., postraněk, Zugseil. Na Slov. Bern.

Chámovina, y, f., chamradina. Ch. sedlská. Vz Chám. Geschmeisse, Bauerngesindel. Jg.

Chamovod, u, m. Samenkanal. Ssav. Vz Chám.

Chámový, zápřežný, Zug-. Ch. kůň. Bern. — **Ch.** = ke chámu patřící. Ch. míšky. Presl. Samen-.

Champagne, fr., (šampaň), krajina francouzská. — Champaňská vína, champaňské pivo. Vz více v S. N. III. 1026.

Champignon, fr., (šampiňon), žampion, ryzec luční, velmi chutná houba, u nás také: uhelka, cikánka, pečárka, zemanka. Vz více v S. N. III. 1027.

Chamr, a, m., neohrabaný chlap. Vz Chám.

Chamradina, y, f., chamraď, luza, sběř, Gesindel. D., Sych.

Chamrazdí, n. = chamradí, zastr., Opsim. Jg. —

Chamrď, chamraď (Kom.), i, f., chamrad, u, m., Us. Marek., *chomrad*, lecjaké smetí, ohne Ordnung herumliegende Sachen. Jg. —

Chamrada, y, f. = chamradí, Reisig. —

Chamrada, y, f. a m. (v rodě muž. dle „Despota") = ničemný člověk, ein schlechter Mensch, Unflath. Jg. — **Chamradí**, í, n., chamradíčko, a, n., *mrť, chomůr. hloží, chrasti*, Gestrüppe, Gesträuch. D. Vchod zarostl křovím i rozličným bejlím a chamradím. Troj. — **Ch.** = *neřád, smetí*. Jg. — **Ch.**, *slota, holota*, das Pack. D.

Chamtati = chlamstati, hltavě jísti, gierig fressen, schnappen. Chamtá, jak by tři dni byl nejedl. Us.

Chamtola, y, f., hlupák, ein Tölpel. Us. Ber. Jg.

Chamtolina, y, f., sláma n. obilí zcuchané. Us. Ber. Jg.

Chamtolní, špatný, gering, schlecht, zastr.

Chámy, ův, pl., m., na Slov. také sg. chám, chámek, mku, m., stroj, strůj, pochvy, ladrování, Pferdezeug, Pferdegeschirr.

Chan, a, m., tatar. (khán) = náčelník, panovník, titul tatarských n. mongolských knížat, vyšších hodnostářův. S. N. Der Chan.

Chance, fr., (šans), druh hry v kostky; náhoda, případ, odvaha; možnosť výhry. Odtud: něco v šane dáti. Rk. Má největší šanc = naději. Dk.

Chancre, fr., (šankr), z lat. cancer, rak. **Ch.** = rak n. vřed příjičný, venerický. Vz více v S. N. III. str. 1029.

Chaňkati. — **koho** = chlácholiti, besänftigen. Us. na Mor. Brt. — **se s kým**, mazliti se, verzärteln. B.

Chanson, fr., (šanson), píseň prostonárodní. Vz více v S. N. III. 1031.

Chansonetka, y, f., zpěvačka písní prostonárodních. Da.

Chaos, u, m. (vz Epos), zející, nesmírná prázdnota, propasť; nesmírná, bezsvětlá prázdnota, v níž byl svět stvořen; matizna neslíčná a pustá, z níž svět vznikl, směs, směsice; tmavá, širopustá propasť. Vj. Ch., směsice bez ladu a skladu. Brt.

Chapačka, y, f. Jako na cha-ku = jako na dračku. Rk. Vz Dračka. Das Faugen, Auffangen.

Chapadlo, a, n., das Fangwerkzeug, -organ, -fuss. Krok.

Chápan, a, m., der Klammeraffe. Krok.

Chápati, vz Chopiti.

Chápavosť, i, f., Fassungskraft, Kapacität. Ch. snadná, nesnadná. Nz.

Chápavý = chápající, greifend. Ocas je chápavý (k chápání způsobilý, točivý). Ssav. — **Ch.**, auffassend. Ch. člověk (který dobře chápe, pochopuje).

Chapeau, fr., (šapó), klobouk.

Chapnouti, pnul a pl, ut, utí = chopiti. Č.

Chapný = chápavý. Us. u Krásné Hory v Táborsku.

Chaptalisovati, chaptalisiren, ve vinařství. Šk. —

Chaptoš, e, m., cabasson. Presl. Ssav.

Chaptýš, e, m. Chaptýši, bracheopoda. Ssav.

Chápy, pl., m., Kranich (nástroj). Topil.

Charabela, y, m., brkač, der Stolperer. Na Mor. Jg.

Charakter, u, m., z řec., znamená vryté znamení, ráz, zvl. písmeno, die Zeichnung eines Buchstabens usw.; známku nějaké věci, která výhradně jí přináleží a kterou se liší od jiných, das Kennzeichen; ve smyslu pak mravním zvl. osobní povahu duševní; ve smyslu pak ještě užším mysl stálou, vytrvalou, která s dobrým vědomím trvá při svém přesvědčení, der moralische Charakter. Někdy značí ch. také zevnější hodnosť, důstojnosť, titul, Würde, Rang. S. N. Charakterisovati = ráz, povahu věci líčiti. Rk. — **Charakteristický**, výrazný, význačný; rázný, podstatný, charakteristisch. — **Charakteristika**, y, f. = povahopis, die Charakteristik. — **Charakterní**: úkol, maska (v umění dramatickém), hra, herec (dílem i intrikan). S. N.

Charakterzug, šp. tah povahy. Das sind seine Charakterzüge: to jsou vlastnosti, znaky jeho, stránky jeho povahy neb z krátka: povaha. Brs. 91.

Charašó, z rus., pěkné, dobré, schön, gut. To je ch. Us. ve vých. Čech. Jir.

Charba, charpa, chrpa, y, f. Ve vých. Čech. chárba. Jir. Die Flocken-, Kornblume. Ch. obecní (modrák), černá, horní, latnatá. Jg. Sili jste pšenici a žlti budete chrpu. Štelc. Modrý jako chrpa. Jg. Modrák, modráček, sinokvět, světlák, nevaza. Šp. Od chrpy modré — sedm neděl do žně. V Želivsku. Sř.

Charbovitý, charpovitý, chrpovitý, kornblumenartig.

Charbový, charpový, chrpový, Kornblumen-. Ch. voda, barva. Jg.

Charge, fr., (šarž), břemeno, Last, Fracht *Ve vojenství* 1. hodnosť, stupeň důstojnosti; 2. náboj; 3. rozkaz; 4. útok zvl. jízdy. S. N. Vz Šarže.

Charidem-os, a, m., athen. vojevůdce.

Chari-s, ty, f., bohyně vděku, Milostenka, Charitka. Grazie, Huldgöttin.

Charkov, a, m., mě. v jižní Rusi. — **Charkovan**, a, m. — **Charkovský**. Vz více v S. N. III. str. 1035.

Charlatan, fr., (šarlatan), a, m., dryáčník; tlučhuba, chvastoun. S. N. Quacksalber, Marktschreier, Windbeutel.

Charles, fr., (Šarl), Karel.

Char-on, onta, m., řec., převozník, jenž zemřelé přes řeku Acheron na druhý svět převážel. Vj.

Charouz, a, charouzek, zka, m., ein Hässlicher. Rk.

Charouzd, u, m., charouzdí, n., *chrastí*, dürres Reisig. Přinesla z lesa jen ch. Us. Ber., Jg.

Charouzna, y, f.. Feldhütte. Rk.

Charpa, vz Charba.

Charpený = charpový. Ch. květ. Tkadl. Kornblumen-.

Charpie, fr., (šarpí), z lat. carptum linteum (trhané plátno), třepanina, cupanina, cupování, u starých Čechův: chomáček rušený, knot rušený, S. N.; trhanček, Ms. bib., šknbadlo (škubané plátno). Sal. Vz Ostruha. Gezupfte Leinwand, Wundfäden.

Charta, y, f., list, ein Blatt, papír, Papier. V. — *Ch. magna*, veliká listina anglické svobody, Verfassungsurkunde. Rk. — *Ch. bianca*, it., prázdný papír, Vollmacht auf einem unbeschriebenen Papier. (In bianco: na prázdném. Etwas in bianco lassen, něčeho v písmě nevyplniti. J. tr.). Vz Bianco. — **Ch.**, mapa, Landkarte.

Chartě, ěte, n., z: panchartě, Bastard. Us., Jg.

Charva, y, f., charvání, das Wehren, die Vertheidigung. Na Slov. Bern.

Charvát, a, m., stará domácí česká forma, kteráž v novější době ustoupila formě Chorvát, přijaté zbytečně od Maďarův. Ch. od hor (chrebtů), pod nimiž osedlí byli. Šf. St., I. 394. Ein Kroate. Vz o původu: Chorvát.

Charvátský. Kroatisch. Ch. země. Háj.

Charváty, pl. Kroatien. Pojedeme do Charvát. V Ch-tích. Puk.

Charviti se = hájiti se, sich wehren. Bern.

Charý, hässlich, zerschabt. Rk.

Charybd-is, y, f., nebezpečný vír mořský mezi Itálií a Sicilií, naproti Scylle; někdy místo propasti záhubné vůbec. Vj. Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim. Z bláta do louže; Z deště pod okap.

Chasa, cháska, y, f. — **Ch.** = luza, chatra, Volk, Gesindel, Pöbel. Zadní chasa obecného lidu. V. Záškodní ch., der Tross. Kom. Nerozumná a nemoudrá obecní chasa. V. I tu někde pod Slovany sebrala se nějaká chasa a odňaly ty padouchy všecky Vlachům. Břez. 186. — **Ch.** *služebná, čeleď, pacholci a děvky*. Das Gesinde, die Dienstboten. Us. Dej chase jísti bez nedostatku. Us. Ch. při dudech tancovala (se drncovala). Nyní je ch. zlá, vybíravá. Jg. Ch. mlynářská. Er. P. 169. — **Ch.** = *mladý lid*, die Jugend. Ch. naše skáče, výská. Kom. Co pak dělá chasa doma (děti)? Us. — Ch. — *lid branný*. Rkk. 30. „*Chasa pražská*", prapor pražských myslivců,

který se v pruské válce r. 1866. u Podola (blíže Turnova) statečně bránil a tamtéž skoro zničen byl.

Chasinec, nce, m., čeledník, Gesindstube. — **Ch.** v lepších hospodách pro chasu oddělená šenkovna. Gesindschenke. Us.

Chasní, Gesinde-.

Chasnictvo, a, n., chasníci.

Chasník, a, m., Dienstbote, Geselle, Bursch. Ch. mlynářský, sladovnický (čeledín). D. — **Ch.** na Slov. = mládenec. Junggesell. D.

Chasovní, obecný, Pöbel-. V.

Chata, y, (chať, i), f. Na vých. Mor. = chatrč. Také u Domažlic chalupa. Er. P. 336.

Chatouille, fr., (šatulj), Geldkasten, škatule, schránka na peníze.

Chatra, y, f., co bydlí v chatě. Vz Chata. Sběř, luza, laje, chasa. Pöbel, Gesindel. Ch. lidu. Kom. Že ne leda chasa a sběř, ale sami sousedé. Br.

Chatrč, e, f., katrč, chatrče, katrče, e, chatrčka, katrčka, y, f., chatrný, nízký a těsný domek, eine schlechte Hütte, Bauernhütte. V. Může se i v bídné chatrči velký muž naroditi. Pk.

Chatrně, chaterně. V. Schlecht, gering. Ch. se nositi. Us.

Chatrnec, nce, m., otrhanec, bídák, ein armseliger Mensch. Jg.

Chatrněti, ěl, ění, chatrnívati. V. Proto denně chatrníš, že jsi příliš choulostivý. Sych. Schlecht, armselig werden.

Chatrník, a, m. = chatrnec.

Chatrnosť, chaternosť, i, f., Schlechtigkeit, Armseligkeit, schlechte Beschaffenheit. Ch. zboží, plátna (špatná jakosť). — **Ch.** *stavu* a řádu (neslovutnosť, Unberühmtheit). V. — **Ch.** *domu* (zlý stav, sklonnosť ke sboření). D. Baufälligkeit.

Chatrnůstka, y, f. Bagatelle.

Chatrný, chaterný, chatrničký; *komp.* chatrnější; adv. -ně, -něji. — **Ch.** = *špatný, malý, nepatrný, sprostný*, unerheblich, schofel, unbedeutend, schmal, schäbig, schlecht, gering. Jg. Ch. střecha, šat, sukno, večeře, Ros., služba, pověsť, živnosť, Jel., domek, stavení, katrč, příčina, hospodářství, věc, V., kázání, oběd. D. Býť chatrnější, nejchatrnější, přece lásky dárek nejlaskavější. Č. — **Ch.** = neslovutný, unberühmt. Váš buoh chatrný buoh jest. Pass. 881. Z rodu chatrného pošlý. V. Z chatrných rodičů pocházeti. Auct. Chatrný člověk proti vzácnému. Br. — **Ch.** *mysl*; člověk chatrné mysli, chatrného srdce = bázlivý, furchtsam, feig. Jg. — **Ch.** *dům* (na sboření), *šat* (obnošený), *zdraví*, *člověk* (nepevného zdraví). Jg., V.

Chattové, kmen germanský. Vz Chattové v S. N. III. 1043.

Chaudeau, fr., (šodó), teplý nápoj z vína, cukru a vajec. S. N. Glühwein mit Eiern und Gewürz.

Chaukové, kmen germanský, vz S. N. III. 1044.

Chaussée, fr., (šosé), silnice. Strasse. Rk.

Cházeti, zejí, el, ení, cházívati, nyní jen složené (přicházívati, přicházeti). Cházievá jelen s krásaýma rohama. Rkk. 26.

Chbez, vz Chebd.

Chbu, vz Cheb.

Chcachta, y, f., poduška pod děti. Seichbett.

Chcanky, *lépe*: scanky. Vz Ch.

Chcáti, *lépe*: scáti. Vz Ch.

Chcemy = chceme. Kat.

Chcení = chtění. Tkadl.

Chcieti, chcěti = vůli míti. Zůfá lení i nebude chcieti pracovati. Št.

Chcipnouti, *lépe*: scipati, scipnouti, skapati. Vz Ch.

Chcuť = chcíť. Kat 1539., 1542.

Chč, m. šť v obec. mluvě středních a jihozápadních Čech.: chčesti (štěstí), chčebetať (štěbetati). Vz Šč.

Chčestí = štěstí. u Domažl. Vz Chč.

Cheb, Heb, gt. Chba, Hba, v obec. mluvě: Cheb, u, m., mě. v severozápadních Čech., Eger. — **Cheban**, a, m., *lépe*: než Chebčan; vz -an. — **Chebský**.

Chebd, u (na Mor. chebz, chbez, u, m., chbeza, chabzda, y, f.), chebdí (v obecné mluvě kbedí, cbbedí, bejdí), n., zemský bez, bezu podobná bylina, Attich, Niederholder. Jád., Reš. — **Chebd**, skynuté těsto jako chebdí. Us., Jg.

Chebdina, chebdinka, y, f = chebd. — **Chebdiny**, pl., ovoce z chebdí, podobné bezinkám, Attichbeere. Us. — Jg.

Chebďoví, chebdoví, n. = chebdí, Attich.

Chebďový, chebdový. Attich-. Ch. jahůdky, Reš., voda, Krab., kořen. Jád.

Cheblať = zajíkati se. Llk.

Chebský, ze Chba, Eger-. Vz Cheb. — **Ch.**, nestydatý, unverschämt, keck. Gl. 77.

Chebule, e, f., Mondsamenkraut. Rostl.

Chebulovina, y, f., Picrotorin.

Chebz, vz Chebd.

Chebzí = chebdí, vz Chebd. Kn. lék.

Chebzinka, y, f. — bezinka, Holunderblüthe, -beere. Us.

Chebzový, z chebzu, bezový, Holunder-. Ch kořen, květ. D.

Chef, fr., (šef), hlava, náčelník, představený; en chef (un šef), nejvyšší; général en chef.

Chech, chych, u, m., tichý smích, checht, das Kichern. L. Vz Chechot.

Chechkosť, i, f., šprým. Tract.

Chechlati = šoustati, wetzen, reiben. Jg.

Chechot, checht, u, m., chechtání se, verstecktes Lachen, Gekicher, das Kichern. Strhl se náramný smích a checht. Hlas. S chechtem vypravoval, že . . . Sych. Chechot, checht vésti. Jg.

Chechotati = chechtati.

Checht = chechot.

Chechta, y, **chechtač**, e, **chechták**, **chechtal**, a, **chechtáček**, **chechtálek**, **chechtoun**; **chechtoň**, ě, **chechtoněk**, ňka, m. Tys chechta. Jg. Ein Kicherer.

Chechtání, chochtání, chechotání, chochotání, das Kichern, Gelache, lautes Lachen. Jg. Protivní sobě jsou: smích a pláč, chechtání a kvílení. Kom. Že veliký smích a rozličné chechtání od duchů zlých v tom lese bylo. Háj. — Jg.

Chechtanice, e, f., Gekicher. Rk.

Chechtati se, chechtám a chechci se; chechotati, chochotati; chochtati, chochtám

a chochci; chechtávati, chechotávati, chochtávati; chechtnouti, tuul a tl, uti = smáti se ntajeně neb nemírně, kiekern, laut lachen, kichern. Jg., V. *Chechtati se* z koř *cha* (výrazu smějícího se). Šf., od hlasu smějícího se *hehehe!* Gb. Blázen se nahlas chechce. Syr. Zasmáti se, mravného jest obyčej; chechtati se, nezdvořilá věc jest. Kom. Dochechtati se čeho: domluvy. Ros.

Chechtavosť, i, f., Lachsucht. Jg.

Chechtavý, smavý, wer gern kichert. Jg.

Chechtna, y, f., Kicherin, Lacherin. Rk.

Chechtoň, ě, m. = chechta; 2. Lachmöve. Rk. —

Chechtoun, a, m. = chechta.

Chelčičtí bratří, přivrženci učení Petra Chelčického (1390.—1460) Vz Gl. 77.

Chelno, a, n., město v Prusku, Kulm.

Chemický, á, é, co se vztahuje k chemii. **Ch.** analysa, atom, bílení, červeň (n. anglická), harmonika, inkonst, příbuznosť, rovnomocniny, vzorce; apparat, děj n. pochod, hněď, laboratorium, modř, názvosloví, operace, preparat n. lučebnina, proporce, rozžehadlo, zeleň, znak či znamení. Vz o tom více v S. N. III. 1051.

Chemie, e, f., lučba, nauka o slučování a rozlučování prvkův. Rk. Ch. nauka o složení hmot, jak jsou složeny a jak se skládají. Chemie všeobecná (theoretická), podrobná (specialní); rozborná (analytická); neústrojná (neorganická, nerostná), ústrojná (*a*) rostlinná n. fytochemie, *b*) živočišná neb zoochemie); průmyslnická, lékárnická, lékařská, soudní, fysiologická, pathologická, hospodářská n. rolnická. O tom a o dějinách chemie vz S. N. III. 1052.

Chemik, a, m., lučebník, Chemiker.

Chemisette, fr., (šmiset), košilka, náprsnice, Rk., svrchní košilka. S. N. Halbhemd, Vorhemdchen.

Chemlati se, sich reiben. Svině se chemlají (se drbají). D.

Chemloví, n., chrastí, Gesträuch. Um. les.

Chenille, fr., (šnyljí), kulaté aksamitové n. hedvábné šňůrky. Rk. Sammtschnürchen.

Chepství, n., Unverschämtheit. Gl. 77.

Cher, fr., (šér), milý; mon cher (mon šér) = můj milý; ma chère = má milá; cher ami (šérami), milý příteli.

Chersones-os, a, m., řec. = poloostrov. Chersones thracký; ch. taurský (nyní Krim); ch. zlatý (v Indii nad Gangem), nyní Malakka; ch. cimbrický, nyní Holštýn, Šlesvik a Jütland.

Cherub, cherubín, a, m., z hebr., anděl, der Cherub, Flammenengel.

Cheruskové, kmen germanský, vz více v S. N. III. 1060.

Chevalier, fr., (švalje), rytíř, šlechtic, kavalír. Rk. Ritter, Reiter.

Chevauxlegers, fr., (švóležé, v obec. mluvě švališaři), byli lehcí jezdci, lehká jízda v některých armádách; měli bambitky a šavle. V Rakousku byli r. 1851. v hulány přeměněni. Čsk.

Chicane, franc., (šikán), úskok, týrání; schvální, zlomyslné působení nesnází. S. N. Kniff, Rechtsverdrehung, Spitzfindigkeit, Ränke.

Chiffonière, fr., (šifonjér, šifoniér), skříně, armara, prádelník, šatník. Lade (zum weiblichen Putz).

Chiffre, fr., (šifr), známka, které se místo obyčejných písmen při dopisování užívá tak, že listu šiframi psaného nikdo bez klíče čísti nemůže. Vz více v S. N. III. 1065. Schriftzeichen, beliebiges Zeichen statt des gewöhnlichen Buchstabens.

Chili (Čili), republika v jižní Americe. Vz více v S. N. III. 1065.

Chimaera, y, f., z řec. *V mythologii* řecké nestvůra, oheň soptící; měla hlavu lví, tělo kozí a ocas dračí. Ein fabelhaftes Ungeheuer. — 2. **Ch.** (*v heraldice*) nepřirozená sestavení při vyobrazení zvířat k. př. lidská hlava na těle zvířecím. — 3. Ch. *marné blouznění*, omam, přelud, vůbec to, čehož skutečně není, Hirngespinst, Luftgemälde, Einbildung. — Chimaerský, přeludný.

1. **China**, y, f. (Čína). — **Chiňan** (Číňan), a, m. — **Chinský** (Čínský). Vz více v S. N. v článku: Čína.

2. **China**, y, f., Chinarinde. Rk. Vz Chyna.

Chinan, u, m., chinasaures Salz. Rk.

Chinany, pl., n., Chinasalze. Rk.

Chinik, u, m., Chinarinde. Rk.

Chinin, u, m., chinovina, y, f. Chinin. Rk.

Chinový. Ch. kůra, kořen, kyselina. Rk. China-.

Chi-os, a, m., ostrov v moři aegaejském. — **Chijan**, a, m. — **Chijský**.

Chir, u, m., pověsť; **chirný**, proslulý, pověstný. Na Slov. Vz Chýr.

Chiragra, y, f., z řec., dna v rukou, suché lámání. Rk. Gicht in Händen.

Chiromantie, e, f., z řec., rukoprava, Rk., rukověštba, věštění (hádání) budoucnosti života z jistých čar po dlani. S. N. Wahrsagerei aus den Linien der Hand.

Chiron, a, m., syn Saturnův, z Centaurův nejmoudřejší, v léčení zkušený, učitel Herakleův, Aeskulapův, Achilleův atd.; později ve hvězdu proměněn. Vj.

Chirurg, a, m., z řec., ranhojič. Wundarzt. — **Chirurgický**, ranhojický, wundärztlich. — **Chirurgie**, e, f., ranhojictví, staroč. ranné lékařství, Wundarzneikunst.

Chj. Ch se směžďovalo s *j* v *ja, je, ju* v hustší sykavku: *š*: ducha (duše) m. duchja.

Chlschl, zastr. vz Chýška. Gl. 77.

Chiztotne, zast., vz Čistotné. Gl. 77.

Chlabiti, sanft werden. Na Slov. Rk.

Chlad, u, chládek, dku, chládeček, čku, m. — **Ch.** = *studeno*, die Kühle. Do chladu sednouti. Gníd. V chladu pod loubími sedíme. Puch. V chladu státi. — **Ch.** = *stín*, Schatten. Položil se do chládku. Ros. Sedni si tam do chládku, tu je slunce. Us. V ch-u odpočívati. — **Ch.** — *vězení*, Gefängniss, Kerker. Seděti v chládku. Us. — **Chládek** za ranní, večerní doby, také: chlady, pl. Morgen- oder Abendkühle. Musíme za chládku jíti, za dne slunce pálí. Jg. Vz Gl. III. 125. I v létě bývají veliké chlady. Da.

Chladák, u, m., chladicí kotel, Kühlkessel.

Chládek, chládeček, vz Chlad.

Chladicí káď, pec (chladník), Jg., masť, D., nádoba, Sp., obkladek, štok, nápoj, kotel, stroj. Vz -icí. Kühl-.

Chladič, e, m., der Kühler, Kühlapparat. Jg.

Chladička, y, f., die Kühlerin. Jg.

Chladidlo, a, n., ein Fächer, Kühlwerkzeug. — **Ch.**, Abkühlungsort. Plk.

Chladlna, y, f., kühlender Ort. Plk.

Chladírna, y, f., ku př. v pivovarech, kde pivo na štokách se chladí. Abkühlungsort. Da. —

Chladitel, e, m., Kühler. Us.

Chladiti, 3. pl. -dí, chlaď, -dě (íc), il, zen, zení; chladívati, kühlen. — **co:** pivo, D., hromadu uhlí. Vys. — **co komu.** V letě mi ho nechlaď, v zimě mi ho nehřej. L. — **co, koho, se čím:** koho kyjem. Papr., Rad. zvíř., mysl vínem. L. Nenávisť zlým cizím se chladí. L. — **se.** Oblaka se chladí. D. Chladí se (nebe, povětří = blýská se). D. Chladí se tam (počíná tam býti chladno). — **co kde:** pivo na ledě, v studeném sklepě, nad ledem, při ledě atd. ch.

Chladivý, chladící, kühlend. Ch. borek. Č.

Chladnatosť, i, f., chladnosť, die Kühle. Ros.

Chladnatý, zimavý, chladný, kühl. Ros.

Chladně se k někomu chovati; ch. někoho uvítati, odbyti; ch. odpovídati, jednati, něco konati. Kühl.

Chladněti, ěl, ění, kühl werden. Rk.

Chladnice, e, f., chladnička, chladník (chladné místo k uschovávání věcí), ku př. chladicí sklep, ein kühler Ort; 2. chladicí štok v pivovaře, Kühlstock; chladná lázeň, Kaltbad. V. — Jg.

Chladník, u, m., chladníček, čku, m. = chladnice; 2. pivnice, Bierkeller, Rus.; 3. v hutích = chladicí pec, Kühlofen, Jg.; 4. chladicí nápoj. L. — Jg.

Chladno, kühl. — **Ch.**, a, n. a pl. chladna = studeno, die Kühle. V. Dnes je chladno. Tato chladna nemůže nic růsti. Us. — Jg.

Chladnokrevnosť, i, f., Kaltblütigkeit, Phlegma. Jg.

Chladnokrevný, o zvířatech. — **Ch.**, bez bázně. Ch-ným při něčem zůstati. Nt. Vz Chladný. Kaltblütig, phlegmatisch. Jg.

Chladnomyslnosť, i, f. Kaltsinnigkeit. Rk. —

Chladnomyslný, kaltsinnig. Rk.

Chladnosť, i, f. Ch. mysli. Kaltsinnigkeit. D. —

Chladňoučký, chladňounký, etwas kühl. Rk. Vz Chlaďoučký.

Chladnouti, dnul a dl, utí = stydnouti, kühl werden, erkalten. Jg. — **abs.** Polévka chladne. Us. Pobožnosť, horlivosť v náboženství chladne. Kom. — **kde.** Polévka na studeném talíři chladne. — **čím:** zimou. — **od čeho.** Skopová pečeně od studeného talíře rychle chladne.

Chladný, *komp.* chladnější; -dně, -dněji; studený, čerstvý, kühl, frisch. Ch. počasí, vítr, D., den, noc, nápoj, Jg., voda, země. Brt. Pivo do sklepů chladných vystavuje se. Kom. Na noc chladnu, v chladnu zeminu. Rkk. — Chladného jest žaludka příliš (málo tráví). Chladné mysli člověk, kaltsinnig. D. Ch. posluchač. Hlas. — **v čem:** v předsevzetí, lau, gleichgiltig. Jg. — **ke komu:** k příteli. Us.

Chladoležák, a, m., ein Faulenzer. Reš.

Chladoležný, im Kühlen liegend, faul. Jel.

Chlaďoučký, chlaďounký, chladičký, lieblich kühl.

Chladový, Kühl-, Schatten-. D.

Chláchol, u, m. = chlácholení. Smrž.

Chlácholení smyslů, das Besänftigen. Kruz. — **Ch.** = porušení penězi, Bestechung. Reš.

Chlácholiti, 3. pl. -lí, -chol, -le (líc), il, en, ení; uchlácholiti, chlácholívati. Chl. od *chol*, odkudž i chlad, tedy vlastně chladiti (prudkého, vášnivého). Šf. Vz Gb. Hl. 125. — **Ch.** = krotiti, streicheln, sänftigen, besänftigen, stillen, durch Schmeichelei einnehmen. Jg. — **abs.** Pavouk, dřív než ukousne, lísá, i žena chlácholí. Jel. — **koho, co:** rozhněvaného, Us., ukrutenství. Kom. Máme ho co chlácholiti, aby se na nás nehněval. Us. — **koho čím:** poctami a dary. Kom. — **komu** = *lichotiti*. D., Br. Ch. možnému, smyslům. Jel. — **proč:** pro zachování dobré vůle; ze ziskuchtivosti. — **se s kým:** Co se s ním chlácholiš? Ros. — **se čeho** *dochlácholiti*: bití. Ros. — **aby.** Ch. někoho, aby se utišil.

Chlácholivosť, chlácholnosť, i, f., schmeichelndes Wesen. Jg.

Chlácholivý, chlácholný, schmeichelnd; beschwichtigend. Reš.

Chlama, y, f., tlama, das Maul. Us. u Turn.

Chláma, y, m., nevzdělanec, sprosťák, ein roher Mensch. Us. u Jilem.

Chlámati = hatlati, hádati, hltati. Na Slov. — **čím.** Plnou hubou ch. = z míry píti; vlastně o hovězím dobytku, pak též o nestřídmých lidech; odtud: ochlama (ochlasta). Na Mor., Brt.

Chlamot, u, m., šramot od chlemtání, das Geschlapper. Us. Turn.

Chlamst, interj. chňap, schlapp, rapps! D. — **Ch.**, u, m., ein Schluck. Ros.

Chlamsta, chlamstal, a, m. = chlemtač.

Chlamstačka, y, f. Hráti na ch-ku = dělati posuňky, jakoby jedl; hra dětská. Kts. — **Ch.** = huba, ústa, der Mund. Ten má ch-ku rozevřenou (otevřhuba). Da.

Chlamstati, chlemstati; chlamstnouti, chlemstnouti, stnul a stl, ut, utí, chlamstávati, chlemstávati, oblo požírati, hltati, chňapati, gierig essen, schnappen, rappen. Jg. — **co.** Pes vodu chlemstá. — 2. V jižních Čechách = lapati. Kts.

Chlamstoň, vz Chlemta.

Chlamtanina, y, f., psí nápoj s jídlem. Die Schlampe, das Geschlampe. — 2. Nechutné jídlo, schlechtes Essen. Ros.

Chlamtati = chlemtati.

Chlamtoň, vz Chlemta.

Chlap, a, m. — **Ch.** = *nešlechtic budsi měšťan, budsi sedlák.* Ein Unadeliger. Král móž znovu chlapa za vládyku vyvýšiti. Tov. Pakliby měštěnín sedláka pohnal, máta sě biti kyji a štíty velikými, neb jsta oba jednoho řádu chlapského. Arch. II. 95. Nebylo by žádného chlapa, než všecko páni a zemané. Žer. Záp. I. 261. — **Ch.** = *nevolník, otrok*, ein Leibeigener. Chlap (otrok), nad kým života i smrti moc jest. Kom. Chlapa z někoho udělati. V. Chlapy neb otroky kupovati. V. Urozené má tak dobře jako neurozené za své otroky a chlapy. V. Chlapem

býti žádostí nezřízených. V. — **Ch.** = *nevolný sedlák, poddaný* (ve snižujícím smyslu), der Bauer. Z chlapóv šlechtici bývají a šlechtici syny chlapy mívají. Dal. Říkají bláznoví páni: Chlap jest jako vrba; čím čestěji ji obrubáš (= chlapa odřeš), tím se hůště obalí. St. Kdy chlapa vezmou do dvora, chce býti roven šlechticovi (pánovi). Vz Pyšný. Lh., L. Dobrá psu moucha, chlapovi řepa. Vz Zdvořilosť. Lb. Mladý ch. půl zemana. Pk. Nebo chlap, když jest povýšen, nesnadně bude utišen (bude chtíti více). Chč. 1097. Vz více v Gl. 77. — **Ch.** = *sluha*, ein Bedienter, Knecht. Chlapc, sedlej koně. Us. Sie chasa mu bieše na sto chlapóv. Rkk 30. — **Ch.** = *silný, mocný člověk, junák*, ein starker Mann. Ch. jako dub. S chlapa zvýší. Us. Chlap, jakoby jej ulil, jako hora. Vz Silný, Tělo (stran přísloví). Č. — **Ch** = *klacek, kladivo, špalek, maňas*, ein massiver Mensch. D. — **Ch.** = *mužský*. Má chlapa (amanta, milovníka). Jg. Vz Chlapec. Na Mor.: Jsou tam chlapi = mnžští; jsou tam roby = ženské. Mřk. — **Ch.** = *člověk a) s příhanou*, ein (grober) Kerl. Ty chlape! To je hloupý chlap. Čertův chlap, hromský ch. D. Bral chlapa na caňk (na nzdu). Sych. Kdo se s chlapem hádá, lidem v posměch se dává. Č. Ch. jak zmrzlá košile. *b) V dobrém smyslu*, ein braver Kerl. To je hodný ch. Škoda chlapa. To bych byl ch. (kos), kdybych to uměl. Us. Tchoř uteče a ch. dobrý pohyne. L. Na uživení je chlap. Vz Hospodářství. (Lh. myslí, že jest řeč o lenochu, který se dá živiti). Č. Na Slov. = dokonalý, rázný muž. — Jen to udělej, bude to chlap (dobré). Jg.

Chlapati; chlapnouti, pnul a pl, nt, utí; chlapávati = chleptati, leptati, chlemtati, saufen, schleppern. Jg. — **co**. Chlapá pes pomyje. Vodu **do** sebe ch. Us. — **komu** = chlapů nadávati. Chč. 444.

Chlapcovský, Knaben-. Ch. kalhoty. D.

Chlapcovství, n., das Knabenalter. D.

Chlapčenský = chlapcovský, Knaben-. Na Slov.

Chlapčí, *lépe*: chlapecký, jako: kupecký, otecký (Rkk.). Tedy: chlapecká škola. Brs. 91.

Chlápě, ěte, n. 1. chlapec, Ros; 2. syn chlapský, sedláče, Bauersohn. Vz Chlap. Jg.

Chlapec, pce, chlapeček, čka, m., *pachole, hoch*, ein Knabe, Junge, Bube. To je hezký ch. Škoda chlapce. Ros. Ch. nezbedný míva konec nešťastný. Vz Mladý. Lb., Jg. Čím více chlapce prosíš, tím ho víc popouzíš. Vz Hloupý. Lb., Jg. Ch. jako huran, jako povodeň (pln živosti a ohně), jako výlupek, jako lusk (pěkný, hladký). Vz Tělo, Hezký. Č. — **Ch.** = *milovník*, zdvořilejí než chlap. Geliebter. Vz Chlap. Má chlapce. Us. — **Ch.** *na řemesle*, učenník, Lehrbube. — **Ch.** *v kartách*, svršek, shorek, filek, horšek, der Ober. Hra v karty. V chlapce hráti. Jg.

Chlapecí hlava, košile, čepička. Us. Knaben-.

Chlapecký z chlapecský; -cky, po -cku. Ch. mravy, věk, Jg., škola (pro chlapce). Us. Knaben-.

Chlapectví, n., das Knabenalter. Jg.

Chlapeček, vz Chlapec.

Chlapěti, ěji, ěl, ění; zchlapěti, chlapem se státi, Bauer, Leibeigener werden. Jg.

Chlapí, chlapský, Bauer-. Ch. urozenie. Dal. — **Ch.** *duše*, das Scharlachskraut. D.

Chlapík, a, chlapíček, čka, m. — **Ch.** = *hošík*, ein junger Bursche. Ch. se vyfintil, vyšvihl. To je hodný ch. To je ch. (kos)! Čistý chlapík, sauberer Gesell (iron.). Dch.

Chlapina, y, častěji f. než m., chlap, hlupák, ein armer Bauer. L. — 2. Hřmotný, silný chlap. Toť je ch. k pohledání. Sych. — 3. Malý člověk, ein Männchen (verächtlich). Bern. — 4. *Bylina*. Ch. horní, menší. Gliedkraut. — Jg.

Chlapisko, chlapsko, a, chlapiště, ěte, n., chlap nemotorný, neohrabaný, hrubý, ein grober, ungeschlachter Mensch. — 2. Veliký člověk, slonhidlo, ein grosser Mensch. Jg.

Chlapiti se, za chlapa se vydávati. Bern.

Chlapkyně, ě, f., eine Leibeigene. Ros. — **Ch.**, velká, silná ženská, eine Standarte. D.

Chlapnouti, pnul a pl, utí = popadnouti, packen, ergreifen. Jg.

Chlapný, chlapský, leibeigen. D.

Chlapoš, e, m., ein tüchtiger Kerl. Na Mor. Mřk.

Chlapovati, chlapem koho jmenovati, Jemanden einen Kerl nennen. Jg.

Chlapský, -sky, po -sku. Vz Chlap. Bauern-, Leibeigen-. Z rodu chlapského. Háj. V chlapskou služebnosť někoho přivésti. V. Otrocká a chlapská poddanosť. V. Lháti je hřích velmi ničemný a chlapský. V. — **Ch.** = *hodný*, brav. To je ch. dílo. Us. Chlapsky si vede. — **Ch.** košile, Mannshemd. Na Mor. Mřk.

Chlapství, í, chlapstvo, a, n., nevolnosť, der Stand der Unadeligen, des Bürgers und Bauers. Také naň množ ch. provedeno býti otcem jeho, když by panoši nebyl . . . poněvadž otec chlapa měl, chlapem znostanc. Kn. Tov. K. 220. (Gl. 78.) Monyka svadební smlouvu služebnosť a chlapství nazývala. Scip. Nařekl ho chlapstvem a řekl mu: Chlape. Zříz. Ferd. — **Ch.** = *mravy chlapské*, bäurisches Wesen. L. — **Ch.** na Slov. = *síla, mužnosť*, Stärke, Muth — Vz Chlap.

Chlapstvo, a, n. = chlapství; 2. nevolníci. St. skl.

Chlaptka, y, f., poskonná konopě, männlicher Hanf. Na Slov.

Chlast, u, chlastek, stku, m., chlastání, der Soff, die Sauferei. Chlastu se oddati, chlastu hledati. D. Lepší jednou kous, nežli dvakrát chlast. Jg. Ať i plná stodola, ch. ji přece udolá. Vz Opilství. Lb. — **Ch.**, co se chlastá. Ch. pro psy. Us.

Chlastač, e, **chlastal**, a, chlastoun, a, chlastoň, ě, m., ochlama, ochlasta, piják, Säufer. Jg.

Chlastačka, y, f., die Säuferin. Jg.

Chlastanice, e, f., chlastání, die Säuferei, das Gesäufe, das Saufgelage. Měli tam ch-ci. Us., Jg.

Chlastárna, y, f., das Saufhaus. Rk.

Chlastati; chlastnouti, stnul a stl, ut, utí, chlastávati, srkati, schlappern; nemírně píti, saufen. Jg. On nepije piva, ale chlastá. — **co**. Zvíře krev lidskou chlastalo. Kron. Mosk. — **co z čeho** atd. Vz Píti. — **koho**, bíti, schlagen. Na Mor. — **se s kým** = vaditi se, hadern, zanken. Na Mor.

Chlastavosť, i, f., ožíravosť, Saufsucht. D.

Chlastavý, kdo rád chlastá, saufend. Jg.
Chlastoň, ě, f. = chlastač.
Chlástory, f., pl., boty, Stiefeln. Us. v Krnošich.
Chlastoun, a, m. = chlastač.
Chlastý, chlast, a, o, zastr., svobodný, neženatý, unverehelicht. Mat. verb.
Chlazení, n., das Kühlen, die Kühlung. D.
Chléb (místy: chlíb; ne: chleb), gt. chleba (krátí kromě nom. a akkus. sg. všude *é*), chlebík, a, chlebíček, čka, m. Chléb m. chlíb, *ie* se stáhlo do *é* po *l* m. do *í*. Vz č. ie. Ht. Formy ‚*chleba*' se užívá v obec. mluvě Šp. i v nom.: chutný chleba m. chutný chléb. Sm., Kts. Stran odvození vz Mz. 33.—35. Das Brod. Ch. bílý (žemle), V., černý, plachetní (z prostřední mouky), Jg., snědý, čborý, na Mor., pšeničný, žitný (režný), ječný, ovesný, bramborový, vikvový, otrubový, jahelný, hrubý, čeledni, z pohanky, měkký, čerstvý, tvrdý, vypečený, suchý, máslem namazaný, kvašený, nekvašený (přesný), odpadlý, nevypeklý, sražený, dušovatý (s dírkami; pekařova duše), plesnivý, kulatý, podlouhlý (je-li bílý, francouzský), domácí (doma pečený), pekařský, pecnářský, trhový, kommissní, podpopelný, hrubý, Jg., odkoralý, odulý, odpeklý, odpadlý, Šp., samožitný, Rk., výražkový (bílý), S. a Ž., klížnatý, klihovatý, klihovitý, bronskovitý, zákalcovitý (zakalený, zákalec, chodníček. Na Mor. Mřk.); z těsta vyškrabaného: zhlodek; načatý, okoralý, Šp., velkonoční, svěcený, obětní, Jg., dvakrát pečený (suchár), V., ch. z bramborů, z hrachu, z turecké pšenice, z kobylek, parní. S. N. Ch. oštíraný, oštíralý = rozpukaný, Us., v již. Čech. oštíraný, přištíraný = připálený. Bž. Vz Oškořiti. Ch. sytý, sättigendes Brod. Dch. Ch. s másłem. Er. P. 81. Pecen, skrojek, krajíc, skyva, drobek, úlomek, kus, kousek, bochník, kůra, střída, dojedek chleba, Jg., odkrojek, patka, skýva (skyva), slípka, ohledání, pečení, nedostatek, chleba. Díž (chlebová), košík, prkno, mouka na chléb. Us. Zadělati na ch.; ch. mísiti, váleti, opálati, do peci sázeti, péci, načínati, Jg., natlouci (příliš nadělati), vyváleti, krájeti; ch. na pevný řad sázeti, vlažiti, z peci brati n. dobývati, vysazovati, Šp., děliti; tvrdý ch. močiti, máslem namazati, jísti, žmoliti, kousati atd. Škoda psu bílého chleba. Chléb na trh vézti, nésti, na trhu prodávati. Ch. stvrdlý se lépe zažívá než čerstvě pečený. S. N. Kolik chlebův (pecnův) máte? Ch. má dvě kůrky, a vnitř střídu dírkovatou. Kom. Umí víc než chléb jísti. Kdo do tebe kamenem, ty do něho chlebem. Pečeš-li ch., nevytápěj slamou. S. a Ž. Chutnější chléb ve svobodě, než koláč ve službě. Když ženské perou, čerti je berou a když chléb pekou, div se nevztekou. Šp. Když pere, čert ji bere, když chléb (koláče) peče, div se nevzteče (zlá žena). Rým. Spokojil se s kouskem chlebem (m. chleba). Us. na Mor. Brt. Tu kaši zajím kouskem chlebem (m. chleba). Us. Vz Spodobení. Chleba k obědu neměti. Čnč. 447. Domácí ch. se nejdříve přejí. Dobrý chléb, když koláče nemáš. Jg., Č. Lepší vlastní kousek chleba, nežli cizí pečeně. Č. Kdo se mnou chleba jísti nechce, já s ním i koláčův nebudu. Jg. Najedl se chleba, zbujněl. Mus. Ani suchého chleba nám nepodali. O samém chlebě býti. Jg. Snědený peče chléb. (Vz stran přísloví: Dluh, Dlužník. Lb.). Č. Ten ch. se k tomu sýru můž hoditi. Vz Stejnosť. Č. Jez chléb a pij vodu, nepřijdeš na chudobu. Č. Kdo chce chleba, pracuj co třeba. Vz Pracovitosť. Lb., Č., S. a Ž. Ch. s solí, s dobrou volí. Č. Chléb se solon a skutok s dobrou volou. Mt. S. O suchém chlebě býti. O chlebě a vodě. Koho mrzí ch., může dobře se sviněmi žaludy jísti. Vz Osud. Lb., Jg. Z kusu chleba slonžiti (za kousek chleba pochlebovati). V. Dobře se ta pokličká trefí (hodí) k tomu hrnci a sýr k chlebu. Chleba nelámej (přátelství nerus). Mus., Lb. Syt chleba neodhazuj, ani v horku šatů. Vz Práce, Čeleď, Šetrnosť, Opatrnosť. Lb. Měkký ch. kapsu vyjídá. Vz Jídlo, Lb., Č. Chléb, boží dárek, sytí a sílí. Č. Vejce dnešní, ch. včerejší, tele šestinedělní a víno loňské. Č. Ch. pláče. D. Když spí, ani chleba nechce. Cizí ch. vždy lépe chutná (dětem houska). Jg. Ch. není bez otrub a rod bez výrodku; Bez soli není sladko a bez chleba není syto; Třeba chleba i konec oběda; Ch. na cestě netíží; Mnohý chlebem pohrdal, ale i kůrkou za vděk vzal. Pk. Do té doby ještě mnoho chleba pojíš (to se brzy nestane). Lb. Když v květnu kvetou boby, zle o chleby; kvete-li mák, to již ne tak. Hrš. — **Ch.** = *potrava*, die Nahrung. Ch. náš vezdejší dej nám dnes. Mat. Hladovému ch. na mysli. L. Z chleba jednají se k dílu. Br. Na to přijíti, aby chleba neměl, aby chleba žáden byl. V. Ch. denní. V. — **Ch.** = *vyživení*, *živnosť*, Lebensunterhalt. Je bez chleba (bez služby). Chleba zbavený. D. Lebký, těžký ch. Us. V potu obličeje svého budeš si chleba dobývati. Solf. Jísti cizí ch., býti na cizím chlebě. Z chleba někoho dáti. V chlebě, na chlebě někoho míti. Jg. Umění jde žebrat chleba. V. Chleba žebrati. Z chleba přijíti; za chléb (službu) či děkovati. Chlebem komu hubu zatkati (darem, aby mlčel, něniti). Jg. Ch. má rohy, nonze nohy. Č. Vz Bydlo, Roh. Vrci kus chleba psiku a zacpati mu hubu. Vz Porušený (soudce). Č. Má vic slunce než milého chleba v domě. Jg. Koho ch. již, toho píseň zpívej. Kdo čí chléb jíš a víno pije, toho píseň zpívá. Toho slyš, čí ch. jíš. Jg., Č., Rb., Pk. Cf. Na čím voze sedíš, toho píseň zpívej. Cizí ch. mívá roby, dokud nevstoupí černá kráva na nohy (dokud se člověku dobře vede, vyhýbá se vší službě). Vz Poddanosť. Lb. Ch. se nerodí (bez práce nebudou koláče). Jg. Zlé maso bez chleba (pravil hladový zeť. Sine Baccho et Cerere friget Venus). Jg. Nic po chlebě, když není zubův. Lehčeji jest se bez zubův najísti než bez chleba. Kdo dal zuby, dá i chléb. Měj ty naději v boze (v bohu) a chléb pro tě ve voze. Za zubů se, říkají, chleba najísti. Jg. Všudy ch. o dvou kůrkách. Vz Práce. Lb., Jg. Všudy ch. s dvěma kůrkami pečený. Č. Ne z jedné peci chléb jedl (zkušený). Jg. Ch. nejtužeji váže. Č. Chleba se nedospíš. Č. Na svém chlebě pracovati. Pr. Nesmí ten dospati, kdo chce chleba dostati; Ch. má nohy krafoučké, ale pustíš-li ho, ani

dlouhými nedohoniš. Pk. Na jednom koni chleba se nedorobíš; To ti chleba nedá. Mt. S. Jedním zuhem ch. nyni jísti třeba (zlé časy). Č. Ani chleba ani soli. Vyhlíží jako dej mu kus chleba. Vz Chudoba. Č. Za chlebem jíti. Č. Z chlebíčka přicházeti na slanečka. Vz Prodělání. Vz Násada. Č. — **Ch.**, *statek, hlavně pole*, Grundstücke, Landgut. Že jeho rychtář s jeho střelci z jeho chleba šedše na mú dědinu zbill mé lidi a učinivše to šll jsú zase na jeho chléb. Půh. Olom. 1412. Jeden chléb (opak: dílnosť, kde je více hospodářův). Kn. Rož. 10. Ty dcery odbyl a vdal na cizí chléb. Kn. drn. p. 95. Že se na své zbožie vrátí z cizího chleba. Kn. Rož. — **Ch.** *prázdný, daremný* = ničemný člověk, darmojed, Unnützer Brodesser. V. — Chléb z milosti. — *V bot.*: Chléb svatojanský, Johannisbrodbaum; nebeský (mana), V.; sviňský chléb (zemský sýr, ořech), Sau-, Schweinbrod. Jg.

Chlebař, e, m., kdo se jen po chlebě shání na nic vyššího nehledě. To není kazatel, ale ch. Na Slov. Brotsucher. — **Ch.**, pekař, Bäcker. Us. — **Ch.**, Brodesser.

Chlebaření, n., der Lebensunterhalt. Rk.

Chlebařiti o čem: o svém = sobě žíti. Sm.

Chlebárna, y, f. Brodbäckerei, -niederlage; 2. *huba* (žertovně). Rk.

Chlebařství, n., Brodbäckerei (Gewerbe). Rk. — **Ch.** = *shánění se po chlebě*. Z ch. se pronásledují. Brodneid. Da.

Chlebení, n., der Lebensunterhalt. Věna ch-ním na sirotky připadají. Půh. a Nál. 1507. Vz Chlebiti.

Chlebíček, vz Chléb.

Chlebiti, chlebovati, chlebívati = na chlebě něčím býti, stravovati se, živnosť míti, pokrm míti, hospodařiti, in Jemandes Brod sein, sich nähren, leben, wirthschaften; chléb jísti, krájeti, Brod essen, schneiden; lísati se, schmeicheln. Jg. Kdož není polnán komorníkem, tu kdež chlebí, bude půhon zdvižen. Nález pr. 159. Chasníci (v pivovářích, ve mlýnech) již chlebili (krájeli si chléb k snídani, k svatčině). Jg. — **s kým**. Chlebuje s matkou. D. Ku. dr. 64. Po mateři, s kterou on chlebil až do její smrti. O. z D. Lečby děti měla a s nimi **na** statku chlebila. Tov. 81. — **kde.** Že v svém chlebil a svou obzvláštní živnosť měl. Žer. Záp. I. 243. Na svém chlebil. Zlob. Syn chlebí **u** otce. Arch. I. 458. Kn. Rož. 52. — **o čem.** Lečby každý o svém chlebil (živ byl) a sídlo měl zvláštní. Pr. O svém každý chlebil a sídlo měl zvláštní. Tov. Že o svém máti jich chlebila. Půh. — Žer. — **komu** = *pochlebovati*. Jg. Sobě ch. = samostatně *hospodařiti*. Tov.

Chlebnář, e, m., pecnář. Brodbäcker, V., -händler. Jg.

Chlebnatosť, i, f., Brodinhalt, Stärke (einer Speise). Ros.

Chlebnatý, brotreich, stark, Ros., nahrhaft. Ch. pivo. Ros. Vz Chlebný.

Chlebné, ého, n., Brodgeld.

Chlební, chlebný, Brod-. Ch. koš, putna, komora, trh, kotce n. krámy, střída, kůra, mouka, stůl, kvas, lopata, pec, talíř. Jg. Kristus veškenť jest i v chlebné (chlebově) podstatě, veškcn a celý v podstatě vína. Št. — **Ch.** = *úrodný*, brodreich. Ch. kraj. Jg. — **Ch.** = *chlebnatý, silný, potravný*, nahrhaft, stark. Pivo je chlebné. Ros.

Chlebnice, e, f., chlebovna, Brodkammer. Pass. — **Ch.**, místnosť, kde se chléb prodává. D.

Chlebníček, a, m. = chlebník. — **Ch.** pelyněk, Wermuth. Zlob.

Chlebník, a, m., *pekař*. Půh. Olom. 1505. — **Ch.**, *chlebnice*, Brodkammer, -schrank. Us., Jg.

Chlebnosť, i, f. = chlebnatosť. Rk.

Chlebný = chlebnatý. Rk. Ch. trh.

Chlebochtivosť, i, f., Brodbegierde. Mus.

Chlebojed, chlebojedce, e, m., Brodesser.

Chlebojez, a, m., Tischgenosse. Jg.

Chlebokrádce, e, m., Broddieb. L.

Chlebovati, vz Chlebiti.

Chlebové, ého, n., obilí mlatcům dávané Gl. 78.

Chlebovina, y, f. stoklasa. Rockentrespe. Jg. —

Chlebovka, y, f., lopata k sázení chleba do peci. Brodschaufel. Us.

Chlebovna, y, f. = chlebnice.

Chlebovník, u, m., artocarpus. Rostl.

Chlebový, Brod-. Vz Chlební. Ch. kůra, mouka, pec. Ros., lopata (pekařská, chlebovka), die Schiesse, V., polívka (z chleba svařeného n. s chlebem nakrájeným, Brodsuppe). Dch.

Chlebožrout, a, m., Brodfresser. Jg.

Chlebtati = chlemtati.

Chleburád, chleborád (čes.), a, m., Brodlieb. Na Slov. Bern.

Chleby, pl., dle Dolany, míst. jm. Mus.

Chlemosť, i, f., nezpůsobnosť, Ungeschicktheit zur Arbeit. Us.

Chlemst = chlamst.

Chlemstati = chlamstati.

Chlemta, Vz Chlemtač.

Chlemtač, e, chlemtal, a, chlemta, y, chlamtoň, chlamstoň, chlastoň, ě, m., žráč, Säufer; Fresser.

Chlemtačka, chlemtalka, y, f., Säuferin; Fresserin. — **Ch.**, *tráva* vodní. Us.

Chlemtanina, y, f., schlechtes Essen. Rk.

Chlemtati, chlemtám a chlemci; chlamtati, chlemtávati = chlamstati, chlastati, chleptati, slopati, lat. lambendo bibere, schlappern, schlappen, schlampen. Jg. Vz Mazati. — **co:** vodu, Ben. V., krev. Jg. — **odkud co čím.** Ch. bude jazykem svým z vody, jako chlemce pes. Jud. — **čím kam.** Žrout žraním a slopáním do sebe chlemce. Kom.

Chlemtavý, schlappernd. Jg.

Chlemý, zur Arbeit ungeschickt. — **k čemu.** Jest k tomu celý ch. Us. Bosk.

Chleponchý, kdo má ochlipené uši, der hängende Ohren hat. Us. Jg.

Chleptač, e, **chleptal**, a, m. = chlemtač. Jg. —

Chleptati, chleptám a chlepci; chleptávati = chlemtati, schlappern, schlampern. Jg. — **co:** Pes chleptá krev. Jg. Vz Chlemtati.

Chlév (ne: chlev), chlív, a či u, chlívek, vku, chlívec, vce, chlíveček, čku n. čka, m. Gt. chléva, **ne:** chleva. D. Chlév m. chlív, ie se stáhlo po *l* do *é* m. do *i*. Vz É, ie. Ht.

Chlév jen v písmě se drží, v obec. mluvě užívá se: chlív, chlívek, é se zúžilo jako vůbec v í. Vz é (zúžení jeho v í.). Gb. Stran odvození vz Mz. 36. Ch. pro skot: stáje, kravín; pro koně: konírny, maštale; pro ovce: ovčín; pro dobytek vepřový: chlívek. S. N. Ch. dobytčí, skotu, V., kravský (kravinec, kravín, kravník), husí (husinec), kozí (kozinec), ovčí (ovčinec, ovčín), Jg., svinî n. sviňský. Šp. Pěkně tu (Jest tu) jako v chlívě. Jg. Co platno chlěva zavírati, když jiní krávy pokradli. V. (Už je to tam, co víček sham).

Chlevař, e, m. = chlevník. L.

Chlevárna, y, f., Stallung, Stallraum. Rk.

Chlévek, vku, m., vz Chlév.

Chlevina, y, f., Stallgeruch. Rk.

Chlévní, -ný, chlívný, **chlévečný**, chlívečný, Stall-. Ch. mrva, Vaň., krmení. Ja.

Chlevník, a, m. Viehstallaufseher. Rk.

Chlevovati, v chlévě míti, přechovávati, eingestallt haben. Lex. vet.

Chlévový = chlévní.

Chlíb, vz Chléb.

Chlip, u, m. Schluck, Trunk.

Chlípa, y, f. = chlipnosť, bujnosť, žádosť, Geilheit. Hus, Výb. I. Had sě rozlínicvav v svej chlipie, pusti sě naň vclmi sipie. Mus. III. c. 59.

Chlípati, chlipnouti, pnul a pl, utí = chleptati, srkati, schlürfen, schlabbern. Jg. — **co**: vodu, polévku, mléko. Jg. — **Ch.** = bujněti, zastr. Jir.

Chlípě, ěte, n., hříbě, Füllen. Ani chlípěte nezachovati. Vz Nic. Č. Vz Klípě.

Chlípěti, 3. os. pl. -pějí, ěl, ění, hervorbrechend fliessen; ochlípenu býti, viseti, herabhängen. D. — **abs.** Aby viděl střeva jeho ven chlípěti. V. Ten strom má jablek, že dolů chlípějí. Novot. Chlípěti (chlipným býti) zajisté hovadská věc jest. Kom. — **kudy**. Voda **skrze** kameny chlipí. Mus., Vys. — **odkud.** Krev **ze** žil chlipí, z nosu; mozek z hlavy. Jg., Lom. — **na co**. Krev chlipí na vykonpení. Cant. D. — **komu**. Tomu psu chlípějí uši. Jg. — **komu kam**. Ten klobouk mu do očí chlípěl. Us. — **čím**: rozkošemi chlipí (chlipným se stává). V. Chlipí velikou žádostí po tom. Ros.

Chlípiti, klípiti, 3. pl. pí, il, en, ení; ochlípiti, chlípívati = věšeti, herabhängen lassen. — **co**. Ten pes chlípí uši. Us. Chlípí uši, že dostal chlosta. Sych.

Chlipkosť, i, f., dychtivosť, Begierde, Gier. — **Ch.**, chlipnosť. Bern.

Chlipký, dychtivý, žádostivý, begierig. — **Ch.**, chlipný. Bern.

Chlipně, geil. Ch. skákati, tancovati. V.

Chlipněti, 3. pl. -pnějí, ěl, ění, chlipnívati = počínám chlipným býti, geil werden, chlipnosti hleděti, geil sein, V.; o sviních: boukati se. Aqu.

Chlipnice, e, f., eine Wollüstige. Rk.

Chlipník, a, m., rozkošník, tělopásek, ein Geiler, Wollüstling. Jg.

Chlipniti, il, ěn, ění, geil machen. Hus.

Chlipnosť, i, f. = žádosť; vilnosť, bujnosť, Unzüchtigkeit, Geilheit. V ch-sti se hovádka zapalují. Reg. Chlipností brzy umřel. Štelc. K ch-stem náchylný; tělesnou ch-stí nakažený; v ch-stech uzdu si pustiti; v ch-stech živu býti; v nečistotě a v ch-sti život vésti; zprzniti se neřádnou ch-stí. V. Čistý jest, kdo se hanebnou ch-stí neposkvrňuje. Kom. Od ch-sti rychlý útěk nejlepší. Bern. Kdo se přidržuje hry, vína, chlipnosti, ten má v každém koutě psoty dosti. Bern.

Chlipnouti, pnul a pl, utí = spadnouti. — **kam**: do vody, plumpen. Jg. Do hlavy, do rozumu ch. (na Slov. chlupnouti), einfallen. Ani jednomu ani druhému to do rozumu nechlupplo (na mysl mu to nepřišlo). Bern. — Jg.

Chlipný, lépe než: chlípný, vz -ný; od ‚chlípa'; chlipen, pna, pno; *komp.* chlipnější. — **Ch.** 1. *žádostivý*, gierig. **k čemu.** K světské pýše. Tkad. — 2. *Vilný, smilný, nečistý*, unzüchtig, geil, wollüstig. Chlipným býti (chlípěti). V. Ch. žádosť, rozkoš, člověk, život. Jg., V. Věk svůj v rozkošech a chlipných žádostech strávil. Har. Ch. jako buják. Mt. S.

Chlista, y, f., žáha, Sod, das Sodbrennen. Ch. mě pálí. Us. Litom.

Chlistnouti, tnul a tl, utí, mager werden. Us. Turn.

Chlišť, ě, m., *hmyz na zelí hlávkovém.* Krautschnecke. Drží se jako chlíště (u zelí). Prov. Jg. — **Ch.**, *klíšťák, lesní kozel, červík*, který se hovadům ke kůži připíná a krev vyssává. Reš. — Jg. Vz Klíšť.

Chlív, vz Chlév.

Chlivina, y, f., zápach chlévní, Stallgeruch. Načichnouti ch-nou. Us. Jg.

Chlo-ě, y (dle „Žena"; vz Aloë) nebo: e (dle „Růže"), f., ženské jm. řecké.

Chlopati, chlopotati, chlopám, chlopotám, chlopoci, chloptám, chlopci; chlopávati = slopati, chleptati, schlabbern; kaňhavě, sviňsky jísti, schweinisch fressen, na Slov.; klepati, klopfen, na Slov. Bern. — Jg.

Chlopec, pce, m., pasť, Falle, Dohne. Do chlopce chytati. Do chlopce padnouti. Bern. Ch. na myši. Bern. Vz Poklop, Poklopec.

Chlopeň, vz Chlopně.

Chlopiti, il, en, ení = klopiti. — **co**: dvéře, zumachen. Koll.

Chlopkati = klapati, klappen, klappern. — **čím**: čižmami. Na Slov. Bern.

Chlopně, ě, f., na Slov. = poklop, die Klappe. Klapky n. chlopně užil. Presl.

Chlopní, chlopný, Klappen-. Ch. semenice. Vz Chlopně. Podlé množství chlopní je plod jedno-, dvoj-, troj-, čtver-, pěti-, mnohochlopný. Rostl.

Chlopnitec, tce, m., capparis species. Rostl.

Chlopnitka, y, f. býložilec, valvularia. Klappenthierchen. Krok.

Chlopnitosť, i, f. Anwesenheit der Klappen Jg. —

Chlopnitý, mit Klappen versehen, klappig. Ch. plod. Rostl.

Chlopňovitý, klappenartig (v bot.). Rk.

Chlopnúť koho = udeřiti, schlagen. Na vých. Mor.

Chloptati, vz Chlopati.

Chloptiti, il, ěn, ění = klopiti, umstürzen; v léčku chytiti, verstricken. Bern.

Chlor, u, m., z řec., (zelenožlutý), po česku: solík. Vz více v S. N. III. 1079.

Chlorečnan, u, m. Ch. barnatý, draselnatý, sodnatý, vápenatý. Kh. Vz více v S. N. III. 1080. Chlorat.

Chlorid, u, m. Ch. aluminitý, ammonato-měďnatý, ammonato-platičitý, ammonatý, ammonatý čistěný, ammonatý železitý, antimoniční, antimonový, arsenový, barnatý, herberinný, bismutový, bromový, borový, brucinný, cínatý, cinchoninný, ciničito-ammonatý, ciničitý, ciničitý vodnatý, cirkonitý, cyanatý, draselnatý, dusíkový, ethylnatý, formylový, fosforečný, hlinitý, hořčnatý, chininný, jodnatý, kademnatý, kobaltnatý, kakodylnatý, křemíkový, lithnatý, magnesnatý, manganatý, měďičnatý, měďnato-ammonato-tekutý, měďnatý, methylnatý, molybdenatý, narkotinný, nikelnatý, olovnatý, olovnatý zásaditý, osemnatý, osmitý, osmičitý, osmičelý, oxyakantinný, palladičito-sodnatý, palladnatý, platinatý, rhodnatý, rtutičnatý, rtuťnatý, seleničitý, seleničnatý, siřičnatý, sodnatý, stříbrnatý, strontnatý, strychninný, šeličitý, telurnatý, thornatý, titanitý, uhlitý, uranatý, vápenatý, vanadový, vizmutový, zinečnatý, zlatnatý, železitý, železnatý. Kh., Nz. Vz také v S. N. III. str. 1080.

Chlori-s, dy, f., řec., bohyně květin, Květena —

Chlorit, u, m., nerost slídnatý. Obsahuje vodu, kyselinu křemičitou, kysličník (hořčenatý, železnatý a hlinitý). Ch. břidličnatý n. břidlice chloritová. Vz Steatit. Bř. Grüner Talgstein.

Chloroform, u, m. — **Chloroformovati koho,** chloroformiren. Vz S. N. III. str. 1081.

Chloros-is, e, f., řec., blednice, Bleichsucht.

Chlorový. Ch. vápno. Vz více v S. N. III. 1082. Chlor-.

Chlost, u. m. = pardus, výprask, bití, Schilling, Hiebe, Schläge. Dostal dobrý ch. Ros. Dáti někomu chlosta. D.

Chlostati (chlostám a chlosci), na Mor. chlástati; chlostnouti, stnul a stl, ut, uti; chlostávati = metlami bíti, (mit Ruthen) hanen, schlagen. Jg.

Chlostiti, il, ěn, ění = muchlati, knittern, zausen. — **co:** šátek. Us. Polič. — **Ch.** = mrskaje odháněti, schlagend wegjagen. Us. Jg. —

Chlostný, čistý, kalý, sauber. Us.

Chlouba (zastr. chlúba), y, f., honosnosť, honosení, Rubmredigkeit, Prahlerei, Geprahle, Windmacherei. Jg. Ch. větrná, D., marná. V. Žádosť chlouby; chlouby žádostivý. V. Bez chlouby to pravím. Us. Jest to pouhá ch. D. Chlouby s pytel, lží s dva (o těch, kteří mnoho mluví). Ros., Pk. Ch. na ulici, hovno v truhlici. Us. Ch. po ulici, hadry v truhlici. Vz Pyšný. Lb. Chlouby za sto zlatých, bohatství za zlámanou grešli. Č. Vz stran **přísloví:** Bota, Ctnosť, Dým, Buben, Huj, Jelito, Kopřiva, Koště, Kout, Koza, Kožich, Krám, Kukačka, Mísa, Modla, Pěnkava, Přívoz, Pyšný, Pytel, Rozum, Sám, Sraziti koho, Tatrmánek, Tráva, Trubač, Večeře. — To jest má ch. (předmět chlouby). Nt. — **Ch.,** y, m., chlubník, Prahler. Ros.

Chloubce, chlubce, e, m., chlubník, Prahler. Plk. —

Chloud, u, m., hůl, klicek, Stock, Stecken. Hubený jako ch. (jako troud, v již. Čech., Bž., jako lunt). Pohlaď ho chloudem. Us. Prach.

Chloudek, dka, m., ein Abgezehrter. Rk.

Chloudí, u., zelené chvojí, grünes Tannenreisig. Us. Turn.

Chloudití, il, zen, ení = mořiti, slabiti. — **koho:** zima ho chloudí. Jg. Zehren, entkräften.

Chloudivý, abzehrend.

Chloupek, vz Chlup.

Chloupkovatý, chloupkatý, chloupeřkovatý, mit kleinen Haaren versehen. Ch. list, hlavička včel, stopka, ovoce. Jg.

Chloupkovitý, haarähnlich. Rk.

Chloust. Patsch! Ch. tě tam (do vody) bodim. Ch. na něho z okna pomyjemi. L. Ch. se probořil. Us. Chloustem krev z něho plyští. L. Vodu chloustem na někoho vyliti. Jg.

Chloustač, e, m. Schlapperer, Fresser. Rk.

Chloustati, chloustávati; chloustnouti, tnul a stl, uti; chlouštěti, 3. pl. -ští, -ští, ště (ic), ěl, ění, sausen, rauschen, sprudeln, patschen. Jg. — **co** = něco rychle, chutně jísti. Rk. — **kam.** Jak ty chloustneš **do** vody (spadneš). Us. — **co komu kam:** vodu v oči (chloustem vylila). L. V oči svou čepku mu chloustne (hodí). L. — **koho čím (přes co):** bičem (švihnouti, udeřiti). L. — Hlupcem chloustnul mě přes leb (vyfal mi hlupce, nadal mi hlupců). L.

Chlpiti, il, en, ení = rváti, tahati, raufen. — **koho za co:** za vlasy. Koll.

Chlúba, zastr. = chlouba.

Chlubce = chloubce.

Chlubení, n., das Prahlen. D.

Chlubictví m. chlubičství, n. = chlubení. Včel. čes.

Chlubič, e, m. = chloubce.

Chlubička, y, f., die Prahlerin.

Chlubitel, e, m. = chloubce.

Chlubiti se, 3. pl. -bí se, chlub, -bě (ic), il, ení; chlubívati se = honositi, vynášeti, chváliti se, sich rühmen, prahlen, aufschneiden. D., Jg. — **abs.** Kdo se chlubí, česť svou (sám se) hubí. Č., Pk. Kdo se mnoho chlubí, zřídka co umí. Č. Mnoho se chlubí, ale málo dovozuje. Háj. Kdo mnoho mluví: neb lže, neb se chlubí. Jg. — **čím:** nešlechetnostmi. Br., Mudr. Chlub se cizím, kdo svého nemáš. Č. Ch. se ctností. Jel. Těmi věcmi se chlubí. Kom. Tím se Augustus chlubíval. Ottersd. Ústy a slovy honosnými se chlubil. V. Chlub se bábo strojem a krávo dojem. Pk. Svým hříchem se ch. St. kn. šest. 138. Nechlub se praděly sám jsa škaredý. Č. Nemáte se **podlé** čeho moudrostí chl. Br. — **v čem.** Jg. Chlubil-li jsem se v čem vámi před ním. Br. Kteříž se v svém padoucím zboží chlubí. V. — **s čím.** Ros. Máš se s čím chlubiti. Sych. Chlubil se mu s tou knihou. Ros. — **z čeho.** Ros. Z obcování s dobrým chlubím se. Jel. — **kde.** Nemáš se **před** Bohem čím chlubiti. Ojíř. — Br. — **že.** Chlubil se, že tam došel. Us.

Chlubivec, vce, m. = chloubce. Rk.

Chlubivosť, chlubnosť, i, f., Prahlsucht. Jg.

Chlubivý, chlubný, prahlerisch. C. Vz Chlubný. Stran *přísloví* vz: Chváliti, Chlouba, Rozum, Šlak, Tráva.

Chlubna, y, f., chlubivá žena, ein prahlerisches Weib. Us.

Chlubník, a, m., chlubný člověk, ein Prahler. Aqu.

Chlubnosť, i, f., chlubivosť, chlouba, Grosssprecherei, Prahlerei, Prahlsucht, Ruhmredigkeit. Bel.

Chlubnostný = chlubivý. Lom.

Chlubný = kdo se rád chlubí, ruhmredig, prahlsüchtig, prahlhaft. Jg. Ch. člověk. V. Jest chlubné plíce. Jg. Chlubné plíce lezou z hrnce. Jg., Lb. Vz Pýcha, Chlubivý, Sám, 3.

Chlubovati se = chlubiti se, prahlen. Mudr.

Chlum, u, chlumec, mce, chlumek, mku, chlumeček, čku, m. Cf. lat. culmen. Vz Gb. Hláskosloví str. 125. Ch. = kopec, kopeček, Hügel. Stran původu vz Mz. 82. S chluma v rovinu, chlumkem vzhoru. Rkk. Vystaviti koho na vrch chlumu (chváliti ho). — *Chlumec nad Cidlinou*, mě. v jičínském kraji. Pořídil jako sedláci u Chlumce (nic. Cf. Jako Kec u Jankova. Tam byli sedláci zbouřivší se proti vrchnostem poraženi). Jg. — *Chlumec Vysoký*, městys v kraji Táborském. — *Chlumec*, později Kyšberg z něm. Geiersberg, čes. Supí Hora, hrad v kraji litoměřickém. — *Chlumec*, ves v kraji budějovském. Vz S. N. III. 1084.

Chlumatý = chlumčatý.

Chlumčany, pl., dle Dolany, místní jm. Mus.

Chlumčatý, plný chlumků, hügelig. Krok.

Chlumecký, z Chlumce, Chlumetzer. Vz Chlum. Chlumeckým prachem stříleti = lháti. Č. Chlumeckým prachem praší. Chlumeckým prachem hodnés bouchl. Jg., Lb. Vz Lhář. Chlumeckým prachem praší (stříli, bouchá). Cf. Mezi holuby stříleti (vz Holub), chlubiti se, aufschneiden. D.

Chlumek, vz Chlum.

Chlumitý, chlumkovitý, hügelförmig. Rk. —

Chlumní rostlina. Bergpflanze. Rostl.

Chlumský pramen. Rkk. Berg-, Hügel-.

Chlumtati, vz Chumlati.

Chlup, u, chloupek, pku, chloupeček, čku, m. = *krátký, špičatý vlásek*, das kurze Haar am thierischen und menschlichen Körper. Jg. Vz Srsť. Chlupy na těle, na bradě (Kom.); chloupky v nose, v chřípl. Lk., V. Chlupy na hanbě, V., na víčku oka (řasa). D. Se vším i s chlupem. D. Chlupy srážeti (holiti, u koželuhův). D. Chlupy vyrvati, oholiti, ostříhati. V. Ani chlup, ani chloupka (nic). D. Ani chloupka na honu nezastřeliti. Sych. Ch. kozí, koňský, D.; chlupy zježené. Sp. Jest co vlny na koze, jako chlupů na žábě. Jg. Bili se, až z nich chlupy lítaly. Us. Chlupy na vejci hledati. Vz Zevrubnosť. Č. Ani chlup nechybí (nic. Vz Počet). Č. Chybil jenom o sedlský chlup (= hodně. Vz Chybování). Č. Když se páni rvou, pouštějí sedláci chlupy. Šp. Pustil chlup (prodělal, prohrál). Us. Není na něm dobrého chlupu. Sm. Vezmi z dlaně ch. (vz Nuzný); Má chlupy na zubech (vz Moudrý); Našel v tom ch. (vz Mrzeti). Lb. — **Ch.** = *dlouhý vlas na zvířatech, kudla*, ein langes Thierhaar, Zotte; *vlna*, Wolle. — Vz Vlas.

Chlupáč, e, chlupáček, čka, m. = člověk chlupatý, zottig; divý muž, Waldmensch, Kom., D.; chrapoun, chám, ein grober Bauer. — **Ch.** lískový ořech, Haselnuss. — **Ch.**, *odrostlejší* podsvinče, které chlupy má, ale ne štětin, grösseres Ferkel. Us.

Chlupačka, y, f., zimní chlupatá čepice, Pelzmütze. Us. v Krkonoš.

Chlupák, a, m. = chlupáč. Jg.

Chlupatě, haarig, zottig. Jg.

Chlupatec, tce, m. = chlupáč. Visí, visí visatec (žalud), pod ním stojí chlupatec (vepř). Er. P. 14. Visí visatec (slanina), konká chlupatec (kočka). Er. P. 14.

Chlupatělý, zchlupatělý = chlupatý. Ch. zlatohlávek. Rostl.

Chlupatěnka, y, f., stemonitis, rostl. pýchavkovitá. Rostl. Beutelschwamm.

Chlupatěti, ějí, ěl, ění; chlupativati, haarig, zottig werden. Pr. horn.

Chlupatina, y, f., chlupatosť, haariges Wesen, die Haarseite (beim Fell). Ch-nu do vnitř obrátiti. Vrat. — **Ch.**, der rauhe Muskatwein.

Chlupatiti, il, cen, cení, haarig, zottig machen.

Chlupatka, y, f., chlupatá jahoda, wilde Stachelbeere. Krok.

Chlupatoblánec, nce, m., trichoderma, rostl. pýchavkovitá. Rostl.

Chlupatonitník, u, m., eriostemum, rostl. routovitá. Rostl.

Chlupatoplodý. Ch. lilek. Rostl.

Chlupatosť, i, f., Haarigkeit. Reš. — **Ch.**, lic, die Haarseite. D.

Chlupaťounký, etwas schwach behaart. Presl.

Chlupatý, chloupkatý, chloupkovitý, chloupečkovatý, zottig, haarig. Ch. medvěd, ovce, pes (V.), netopýr, list, jahody. Jg. — **kde.** Hektor byl po všem životě chlupatý. Troj. — **Ch.** = *sedlský, hloupý*, roh. Ch. rozum, mravy. Jg. — Jg.

Chlupina, y, f., nitěnice, Mäusekraut. D.

Chlupnice, e, f., englisches Reigras. Us.

Chluponožka, y, f., dasypoda, hmyz. Krok.

Chluporožka, y, f., ceratopogon, hmyz. Krok.

Chlupoňstan, u, m., rostl. lilkovitá. Rostl.

Chlupověťví, n., triumfetta trichoclada. Rostl.

Chlupovitý, haaricht. Rostl.

Chlupový, Haar-.

Chlust, a, m. (pl. chlustie) = ničema. Kat. 2510.

Chlustač, e, m. = chloustač.

Chlýšť, vz Chlíšť.

Chmára, y, f., chmura, oblak, Wolke. Na Slov.

Chmat (v tělocviku), u, m., der Griff. Ch. vidlitý; v poloze dlanní, palcové; chmat při zápasu: chvat. Ch. plný, nadchmat, podchmat, dvojchmat. Tš. Ch. chybný, Fehlgriff. Čsk. To zboží jde na chmat (rychle se prodává). Rk. Vz Hmat.

Chmatačka, y, f., blinde Kuh; Gereisse. Rk.

Chmatatelný, tastbar, handgreiflich. Rk.

Chmatati, vz Hmatati.

Chmatavý, handgreiflich, greifend, tastend. Rk. —

Chmatiště, ě, chmatátko, a, n., Griffblatt, Geigenblatt. Rk.

Chmatní, Griff-. Ch. kůže na zobann. Krok.

Chmatnouti. Vz Hmatnouti.

Chmatný, schnell ergreifend.

Chmel, e, chmelek, lku, chmelík, u, chmelíček, čku, m., z střlat. humela. Vz Mz. 36. Der Hopfen. Ch. má květy v jehnědech n. strboulích. Jg. Ch. obecný, lesní (divoký, planý), americký, bavorský, český, červený, kretský, úštěcký, zelený, žatecký (krajský z kraje; okresní, městský). Kh. Chmel anglický, německý, polský, štýrský, vývozní, domácí, cizí atd. Us. Chmel ranní n. rouči, pozdní, červený (červeňák), zelený (zeleňák). Ch. venhákem vytahovati. Vz S. N. III. 1089. Ch. béře škodu medovkou (Honigthau), mšicemi; mšice tyto žerou slunečka a ráčkové. Ch. obírati, sbírati, čkáti, škubati, trhati, česati. Us, D. Trpká moučka chmele: chmelina. Trh, řebřík, tyč, žok na chmel. Šp. Ch. se osýpá. Ch. rozhoditi, sušiti. Pivo chmeliti, ochmeliti chmelem dobrým. To pivo má moc chmele. Šp. Ch. tyčiti (tyčky k němu dáti). Šm. Ch. na tyčky zaváděti. Na Plaště. Prk. Od sládka pivo ze sladu a chmele se vaří. Kom. Chmel i slad zmrhati (darmo pracovati). V. Ch., jestli tyček nemá, stele se po zemi. L. Krontí se jako chmel po tyčce (opilý). Jg. Pne se jako ch. (pyšní se, nemaje nač). Jg., Č. Horký jako ch. (nemilý. Vz Nenávisť). Č. O chmeli se říká: Matka v zemi odpočívá, tatík do nebe se dívá, syn po světě lidi bláznivá. Er. P. 17. Slavnosť při dotrhání chmele sluje na Plaště: ochmelky, Prk., u Rakovnika: dočesná. Vz Dočesná. — **Ch.** = *pivo*, das Bier. Mozek se mu chmelem zahřál. Jg., C. Chmel jim vyšuměl (vystřízlivěli). L., Č. Přebral hlavu chmelem. Č. Peníz pán, ch. hrdina, oves komoň. Mus. Řemeslo mu chmelem zarostlo. Č. Vz stran přísloví: Opilství. Č.

Chmelák, u, m., chmelní žok, Hopfensack. Č.

Chmelař, e, m., der Hopfenbauer, -händler. Jg. —

Chmelařík, a, m., Hopfenraupe. Rk.

Chmelařiti, ři, il, ení, Hopfenbau, -handel treiben. D.

Chmelařka, y, f., Hopfenbauerin, Hopfenhändlerin.

Chmelárna, y, f. Hopfenkammer. Jg.

Chmelařský, Hopfenhändler-, Hopfenbauer.

Chmelařství, n., Hopfenbau, -handel. Jg.

Chmelíček, čka, m., kleine Möve; ch., u, m., Hopfen; Hopfenklee, -keim, -salat.

Chmelík, u, m., veliké dělo k rozkazu Václava IV. lité. Gl. — **Ch.,** vz Chmel. — **Ch.,** blešník, Flachssame (koření). D.

Chmelina, y, f., vz Chmelovina. — **Ch.,** Hopfenhefen, -geruch, -extrakt. Jg., Rk.

Chmelinec, nce, m. = chmelnice. Kúpil lúčku a chmelinec. Gl. 79. — **Ch.,** Hopfenranken. Item ktožby chtěl chmel do města přivézti a chtěl jej doma česati, ten aby chmelince ihned z města vyvezl a před domem ať ho žádný neklade pod pokutú pěti grošuov. Arch. plz. l. 1493.

Chmelíř, e, m., chmelař, Hopfenbauer. Záp. měst. 1451.

Chmeliště, ě, n. Hopfengarten, chmelnice. Mat. verb.

Chmeliti, 3. pl. -lí, il, en, ení, chmelívati, hopfen. — **co:** pivo (chmel do něho dáti); pole (záhony po stranách a uprostřed zorati a svláčeti). Us. — **kde jak dlouho s kým:** s přátely v hospodě do rána ch. (pivo píti).

Chmelivý, der zechende. Jg. — **Ch.** koš = chmelný, Hopfenkorb (zastr.). Ms.

Chmelka, y, f., chmelina, Hopfen. To pivo má ch-ku. Plk.

Chmelnatosť, chmelovitosť, i, f., die Hopfenbitterkeit. Jg.

Chmelnatý, chmelovitý=chmelný, hořký, hopfenbitter, viel Hopfen enthaltend. Jg.

Chmelní, Hopfen-. Ch. zahrada = chmelnice. Us.

Chmelnice, e, f., chmelnička, na Moravě chmelenec, der Hopfengarten. Ch. vysázeti, tyčkami opatřiti, založiti, orati, okopávati, hnojiti, řezati. Us. — **Ch.** = *chmelina*, chmelové droždí, Hopfenhefen. Chmelnička jde, pivo jde chmelničkou (říká se, když při kvašení piva chmel odchází). Poslední chmelnička slove: *záběl.* Jg. — **Ch.,** Hopfenbier. D.

Chmelnička, y, f., Hopfenhefen, -bier. Rk.

Chmelničný, Hopfen-. Ch. tyč, pytel. Jg.

Chmelník, u, m. = chmelnice, der Hopfengarten. — **Ch.,** blešník, Flöhkraut.

Chmelnosť, i, f. = chmelnatosť.

Chmelný, Hopfen-. Ch. pivo (chmel v sobě mající). Krab. Ch. tyčka. Prk. — **Ch.** = *hořký, nemilý,* bitter wie Hopfen. Ros. — **Ch.** = *opilý.* Jg.

Chmelovati = chmeliti, hopfen. Presl.

Chmeloví, n., rostlina chmelová, Hopfen; list od chmele, Hopfenblätter. Ros. Nať či trsy chmelové, s nichž šišky (hlavičky) jsou ošknbány. Chmelovím se krmí krávy. Na Plaště. Prk. U Rakov.

Chmelovina, y, f., něco od chmele, ku př. listy, nať, listy s natí. Ch-nou krávy krmívají. Us. — **Ch.** Lupulin (Bitterstoff im Hopfen). Rk.

Chmelovitý, hopfenartig. Rostl.

Chmelový, Hopfen-. Ch. žok, komora, (sousek), tyč, hlavička, trh, voda, Jg., moučka, prášek, lupulin, nať, babka. Us.

Chmer, u, chmeř, kmeř, e, chmerek, chmlrek, rku n. rka, m., chmíří, kmíří, chmíříčko = vlašení, lístečky, i prášek na listech, Zasern, Fasern, Fruchtwolle, Staub auf den Blättern usw. Rozprchá se jako chmýří. Zlob. Vše se pěkně poklidilo, nezůstalo tam ani chmirka (nic). Jg. — **Chmerek,** scleranthus, Knauel. Rostl.

Chmerkovitý, knauelartig. Vz Chmer. Rostl.

Chmerolebký, faserleicht. Mus.

Chmitati se = kmitati se, hmitati se, sich schnell bewegen. Tam se chmitá duch matky mé. Zlob.

Chmorek, rku, m., vlasy, které na svět děti přinášejí, Heidenhaar. Us. u Litom.

Chmoucati, hmoucati, stopfen. Jídlo do sebe ch. U Plz. Prk.

Chmouliti, il, en, ení; chmoulívati, na Mor. = chmouřiti, verfinstern. — **co.** Modravá tváři svou nebesa chmoutí. Puch.

Chmour, u, m., spadlé jehličí, zprachnivělé, Walderde; chmer, Fasern; jiskry, které padají na střechy, když hoří, Loderasche. Jg.

Chmoura, chmura, chmurka, chmurečka, y, f. = *temný oblak dešťový*, eine finstere Regenwolke. I jasné slunce má chmury. L. — **Ch**, *smutek* — **Chmoury**, požáry, žeřavé prouhy na oblacích před západem slunce, též čmoury, smoury. Us. Bolesl. — Jg.

Chmouřiti, chmuřiti, chmuř, chmouře (íc), il, ení, chmouřívati, chmourati = mračiti, bewölken. — **se** = tmíti se, sich wölken, verfinstern. — **se na koho,** sauer sehen. L. Vz Chmurati se.

Chmoutati = jísti (s příhanou), essen, stopfen. Us.

Chmulo, a, m., hlupák, Tölpel. Na Slov.

Chmulový = hloupý, tölpelhaft. Bern.

Chmura, ne: chmůra, od murý = černý, *ch* je předsuvka. Šf. Vz Chmoura.

Chmurati se, zastr. = mračiti se, tmíti se. — **se po čem.** Chmuráše sě tuča (černý mrak) po vsiem nebi. Rkk. 54.

Chmuřice, e, f., schwarze Wolke. Rk.

Chmuřiti = chmouřiti.

Chmuřivý, finster, bewölkend. Rk.

Chmurno, pošmourno, trüb, bewölkt. Jg.

Chmurnosť, i, f., pošmournosť, Bewölktheit. L.

Chmurný; chmuren, rna, o = mračný, bewölkt, trüb. Ch. den (pošmourný); tvář, čelo, finster, sauer. L.

Chmýr, u, **chmýrek,** rku, m., chmýří, Fruchtkrone; die Fasern, Zasern, Fruchtwolle. Ani chmýrka (= nic). Č. Vz Chmer.

Chmýření, n., chmer.

Chňap = chlamst, schnapp. D.

Chňapho, vydřiduch, der Schnapphahn. D.

Chňapiti, il, en, ení; **chňapati,** chňapnouti, pnul n. pl, ut, utí; chňapávati, haschen, schnappen, packen. — **co.** D. — **koho čím:** chytiti, lapiti. Vz tato slova. — **po čem.**

Chňapka, y, f., kočka. Er. P. 15.

Chňapoun, a, m., hrabač, der Schnapper, Schnapphahn. D.

Chňár, u, m., směšný název ruky ‚kelky'. Us. u Jilem.

Chobot, u, chobotek, tku, m. **Ch.** *zadní kout n. konec čehokoli.* Das Ende eines Dinges, Zipfel. Jg. Potom jsme šli na horu nad rybník volovický nad ch. Svěd. 1570. Vodu chobotem rybníka do řeky pustil. Břez. 258. — **Ch.,** část rybníka od hráze nejvzdálenější. Vys. — **Ch.** = *zátoka, křivolakosť,* die Krümme, der Busen, Jg., die Bucht, zátoň, ztracené rameno; **chobot** = dlouhý, úzký, celkem malý záliv, zátoka. Š. a Ž. V chobotech kalných řehtají žáby. D. Vz Moře. — **Ch.** = *konec saku, ocas saku n. síti,* der Netzbusen. Do chobotu někoho vehnati (přijíti) = do nesnází. Vz Nesnáze. D., C. V ch-tu býti (v těsnu). Jg., Th. Těmito věcmi byl dohnán co do chobota. Bl. — **Ch.** = *cíp, konec,* die Spitze, der Zipfel. Jg. Chobot neb klín pole (pole úzké, do špice běžící). D. Ch. louky. Ch. sekati, ch-tem jíti. Jg. — **Ch.** (rus.), *trouba slonova,* Rüssel. Krok. — **V bot.** kout n. úhel vstupující daleko do nějaké plochy. Rostl.

Chobotěnka, y, f., pangonia, hmyz. Krok.

Chobotinec, nce, m., der Blattwurm, das Flammenthierchen. Krok.

Chobotitý, kraj, list dubový. Rostl. Busenartig.

Chobotnatý, zipfelig, geschweift; buchtig. Rostl.

Chobotnice, ;e, f., polyp, pavouk mořský. Krok.

1. **Choc,** fr., (šok), útočný náraz, nájezd, jmenovitě jezdeckých tlup v semknutém seřadění úprkem na nepřítele konaný. Čsk.

2. **Choc,** chocaj = třebas, ačkoli, obgleich. Na Slov. Vz Listy filolog. II. 229.; Choť, 2.

Choce, pl., knoflíky hořkého lupenu, die Klette. Us. Vorlík. Vz Chodec.

Choceň, cně, f., místo v Čechách. Vz S. N. III. 1094.

Chočený = krotký, pitomý, zahm. Ch. medvěd. D.

Chočiti, il, en, ení, ochočiti = krotiti, zähmen. D.

Chod, u, m., das Gehen, der Gang. Ch. rači. Račím chodem se zvedlo (opačně, zpátečně). V. Nepozorným chodem jdou. Jel. Kulhavým chod navracoval. Lom. Belhavým chod dával, Pass. 668., vracuješ. Ch. belhavý, Leg., křepký, Kom., tichý, točitý, D., važný, zdlouhavý, rychlý, skřížný (v tělocviku). Tš. Dítě dvouleté chod svůj formuje (choditi se učí). Kom. Zamířiti někam chody. Rkk. Ch. svůj dokonati. Plk. Ch. do těch jeskyň byl snadný. Troj. Ch. k domovu. Šm. Do chodu něco přivěsti. Šm. Vlka po chodu (po srsti) poznáš. Jg. Moudrého poznáš po chodu, po řeči a po kroji. Ros. Řeči i chodem se prozrazuje. Br. Ch. přirozený, *lépe:* běh. Km. — **Ch.** *u tkadlce.* Tkadlec snová dvanácti cívkami dolů a nahoru a těch 24 nití činí chod, 5 chodův činí svazek 120 nití neb dvě pásma. Chmela. — **Ch.** (činnosť) *peci.* Ch. vlažuý, syrový. Máme pec v chodu. Vys. — **Ch.** *v uchu,* scala. Ssav. — **Chod,** a, m., pl. chodové (poslové, svobodníci) byli strážní a opatrovníci hranic a pomezí. Vz více v Jg. a v Gl. 79.

Choďa = ačkoli, obwohl. Na Slov. Vz Choc, 2.

Chodačka, y, f., žebračka, Landbettlerin. Us. Vz Er. P. 66.

Chodák, a, m., žebrák. Gl. 79. — **Ch.,** der Geher. — **Ch.,** štihlák, der Stelzner. D.

Chodákyuě, ě, f. = žebračka. Gl. 79.

Chodánky, f., pl., chodáčky, Gängelband. Plk. —

Choďátko, a, n., dítě choditi počínající. Us.

Chodba, y, f. = *chůze, chození,* der Gang, das Fussgehen. Koně k ch-bě ponuknouti. Troj. Zlá ť jest naděje, by ten došel cíle, ktož chodby nepočne. Št. Chodbu dokonati. St. Komorníku pražskému právo jest dáti za jeho chodbu 60 haléřóv. Kn. Rož. 4. — **Ch.** = *místo, kudy se chodí,* der Gang. Ch. dřevěná (při stavbách budov = *lešení,* po němž se nahoru a dolů chodí), klášterní (ambity, z lat. ambitus), podzemní, tajná, zděná, žalářní, sloupová, krytá. Š. a Ž. Ti všichni pravili, že tudy prve ch. byla. Arch. plz. I. 1493. — **Ch.** = *trámy u jezu.* Der Wehrsteg.

Chodcovati, betteln. Reš.

Chodcovský, chodecký, bettelhaft. Zlob.

Chodcovství, n., žebráctví, Bettelei. Zlob.

Chodec, dce, chodeček, čka, m. **Ch.,** *kdo dobře a rychle chodí, chodák,* der Geher, Fussgänger. D. — 2. **Ch.** = *žebrák,* der

Bettler. Ohlídá se lakomec po časném zbožl jako ch. po kusu chleba. Štelc. Chudnon a chodci hudon. Štelc. Žebrav chodec. V. Ač chodec syt, ale mošna nesyta. Mns. Lekl se toho jako ch. krejcaru. Ros. Harcuji se pravi dva chodci. (Stejní jsou a přece si přezdívaji a nadávají. Vz Stejnosť, Podobný.). Č., Lb. — Vz Gl. 79. — **Ch.**, *tulák*, Landstreicher. Konšelé povalečea zahaleče, žebráky a chodce bezbožné z měst hnáti mají. Kol. 6. — **Ch.** = starý, shrbený ch., kmet, stařec. V. — **Ch.**, knoflík hořkého lupenu šatů se chytající. Jg. Vz Choce.

Choděcí = chodicí. Lom. — **Ch.** šaty, *lépe*: chodicí. Pref.

Chodecký, chodečský, chodcovský = žebrácký. Bettler-. Ch. oděv, plášť, nemoc, ohyčeje. Jg. Z toho se ti ch. mošna dostane (schudneš). Sych. Začíti ch. tanec (utéci). Sych. — Jg.

Chodectví, chodcovství, n., žebráctví, das Betteln. Ros.

Chodicí kolo, vozík (= k chozeni, Kinderwagel), roucho (v kterém se chodí, Tragkleid). Jg. Item aby žádný žid nebral nic za to, když komu co puojčí buďto šatuov chodicích . . . aneb které koli jiné věci. Arch. plz. 1501. **Ne**: chodicí. Vz -ici.

Chodička = pěšinka. Na Slov. Fussteig.

Chodičný = chodicí, Gang-. Ch. rúcho, Tragkleid. Tristr.

Chodidlný, Fussblatt-. Ch. kosť. Sal.

Chodidlo, a, n., chodítko, a, n., *ploska, spodek nohy*, der Plattfuss, das Fussblatt, die Fusssohle. Jg. Ch. skládá se ze zánártí, přednártí a z prstův. Ssav. Od dolního příhbí spodek nohy (chodidlo) jest, kotníky, patu, nárt (svrchek nohy) a podešvu (spodní plosku nohy) a s prsty palec u nohy v sobě držící. Kom. Noha se dělí v stehno, v nohu a chodidlo. Hlas. Vz Noha, Ploska. Ch. nevydutě, ploché, ploska. Vz S. N. III. 1096. — **Ch.**, *na čem neb v čem se chodí*. Ch. u nohy, u punčochy, u boty: podešev, die Sohle, der Fuss. — **Ch.** = *chůdy*, die Stelzen.

Chodieše = chodil, a, o. Kat.

Chodiště, ě, n., průchod, chodba, der Gang, Fussweg, Spazierplatz, die Allee. D.

Choditel, e, m., der Geher.

Choditelný, ganghar. Br.

Choditi, chodím (zastr. chozi, choziu); 3. pl. -dí, choď, chodě (íc), il, den a zen, dění a zení; chodívati, chodívávati. V již. Čech. je přechod. choďa m. chodě. Kts. Gehen, wandeln, zu gehen pflegen; herum gehen oder laufen, sich herumtreiben; obcovati, umgehen; sich bewegen; sich tragen, sich kleiden. Jg. — **abs.** Chodí, co by mu z nosu kapalo, co by mu v nos napískal, jakoby tři propil, co tělo bez duše, co po smrti. Č. Hlavu s kornelem sklopě chodí. Č. Chodí celý pod vodu spuštěný. Vz Smutek. Č. Byl tak tlustý, že ledva mohl státi neb choditi. Troj. Dítě učí se ch. Kom. Povstaň a choď. D. Sem i tam ch. V. Chodí jako zmoklá slepice (káně), jako ztrápený oficír, Jg., chodí jako po drátech, jak na vrtidle, jak po vypůjčených. Pk. Chodí jako na (po) vejcích (= zlehoučka). Prk. Nechoď nikam, bolely by tě potom nohy. Us. Chodí siemo tamo. Rkk. — **čím**. Cizíma nohama ch. Kom. Did. 99. — **kudy (instr., po čem, okolo čeho, přes co)**. Není třeba dalekou cestou ch. Bib. Ch. lesem, městem, cestami spravedlnosti. Jg., Us. **Po** suše, po mezi, po lukách, po silnici, po ulici, po zemi ch. Po městech ch. (od města k městu). Chodili v zástupech po městě. Dal. 104. Neštěstí nechodí po horách, ale po lidech. D. Bosýma nohama po těch místech chodil. Har. Ch. **okolo** sochy, Dal., okolo domu. Us. Přes most, přes louku choditi. Us. Přes ta místa nelze ch. V. — **jak (instr., po čem, po co, bez čeho atd.)**. Ch. šnejdrem (motati se), V., žebrotou, Řehořem, bosýma nohama, ostrým krokem. Jg., Us. Hlava mi jde kolem. Us. **Po** jedné noze, po zadu, po předu ch. Us. Nechoď po zadku do kaple (neodpírej pravdě). Č. Chodí po své hlavě (dělá, co chce). Us. Kmetové potazem po pánich chodili. Vz Potaz. Pr. Chodil ve vodě **po** kolena. Us. Ch. **bez** kabátu. Vz Opilec. Daleko **od** sebe chodí ty dvě věci, dobročinnosť a kupectví. L. — **proč**. Bolestí nemohu choditi. Us. — **kdy (instr.)**. Chodila k nám malou dcerkou. (Cf. Buda (= jsouc) malou dcerkou). Us. na mor. Valaš., Brt. Po deváté (hodině) chodí domů. On po smrti chodí (straší). Kom. Zimnice chodí **přes** den, ob den. Jd. Ch. **po** tmě. K. Poh. II. 134. — **s kým, s čím**. Žena s dítětem chodí (je těhotná). V. Ctnosť se závistí chodí. Ne vždy hodnosť s udatností chodí. L. Nechoď se vším na trh. Us. Ch. s ontěžkem. Lk. Dotud se džbánkem pro vodu chodí, až mu se ucho utrhne. Dotud s vědérkem k studnici chodí, až mu se obrouček opukne. Jg. Kdo s mondrými chodí, moudrým bude. Jg. — **po kom, po čem**. Chodí po rychtářové mezi (šámá střevíce). Jg. Ch. po soudech, Bs., po hrobích, po banketech (= navštěvuje je). Ch. po koledě, Kamar., po žebrotě, Us., po zvěři, Háj., po své práci, Us., po svých živnostech, po zemi ch. Let. 325. Chodí po hlavě do kostela (cvoček v botě). Er. P. 20. Čert chodil po sedlácích. K. Poh. II. 122. Chodí po svobodě, jak ryba po vodě. Sš. P. 469. Kdo chodí po ptačím hlásku, nachází pírka z ocásku. Č. Po tonlkách ch. Us. Ch. po opilství, Br., po zahálce. Ch. po růžích (dobře se mlti). Syr. Neví, co po čem chodí (= je sprosták; neví, co z čeho vyplývá neb následuje). Jg. Choditi po provaze. Us. Chodí po mně mráz. V. Chodiechu po dvú řadem. Výb. I. 431. — **kolik**. Po pěti kusích (srnců) spolu chodilo. Us. — **v čem**. Ch. ve tmách, Us., ve zlatě, Br., v šarlatě a v zlatě, V., v šibalově čubě (vz Chytrý). Č. Není žádný, kde ho střevíc hnéte, než ten, kdo v něm chodí. Jg. Žena chce v škorních muže choditi. V. — **kde**. Rámce pily chodí v loukách. Vys. V studničném kolečku provaz chodí. Aqu. Čep chodí **na** zhlavičku. Vys. Vozka chodí **vedle** vozu. — **kam (do čeho, k čemu, na co, v co, za co, proti čemu)**. K studánce pro vodu ch. Us. Často k nám chodíval. Us. Ch. na procházku. V. Na pole ch. Us. Nechoď mi na oči. D. Nechoď se vším na trh. Na zajíce. V sněmy chodí. Sněm. rkp. Ch. **za** školu. Spravedlnosť před ním

ch. bude. Ps. **Proti** nepřátelům chodil. Us. Na opilého nechoď. L. Na divoké husy, kachny ch. Bl. **Do** školy ch. Kom. Kdo se chřestu hojí, nechoď do lesa. Jg. Koho oči bolí, nechoď do mlýna. Jg. Spolu do školy chodili. Us. Nechodí do kostela. D. Kdo často do mlýna chodí, zamouči se. — **o čem:** O hůlce, V., o berli, o holi ch. — **oč.** Chodí tu o tisíce, Us., o život. Roz. — **na čem.** Na svých nohou ch. (samostatně jednati). V. Chodí jako na drátkách (obratně, zpanštilo). Č. Chodí na pantoflích do městečka. Er. P. 105. — **pro co.** Pro vodu, pro pivo ch. Us. Není potřeba daleko pro příklad choditi. V. — **pod čím.** Chodí pod peřím (má v klobouku chochol, trägt einen Federbusch). Us. Pořád pod věncem chodila. V. — **po co.** Ch. po vodu (zastr.; nyní: pro co). Jv. — **za kým.** Za dívkou, za vdovou, za příkladem něčím. Us. Chodí za ním, jako tele za kravou (jako stín). Za pýchou palice chodí. Jg. — **za koho, za co.** Já slíbila, víc za muž nechoditi (nevdati se). Výb. Ch. za lhy, za pasy = práti se. Jg. — **odkud (z čeho).** Řeky bez mála všecky v zemi se rodí a z této do jiných zemí chodí (tekou). Dal. Pozdě z hospody domů chodí. Us. — **se supinem.** Nechodiž jinam sbierat klasův. Ben. Nechoď spat, Us., se tam modlit. Ben. — **s inft.** m. správného supina. Nechoď sbírati na jiné pole. Br. Chodil se modliti. V. Chodíval klaněti se jí. Br. — **s adv.** Nerovně ch. (kulhati). V. Ch. skvostně, roztrhaně, D., po německu, po polsku. Us. — **se.** Chodí se. S lidmi se to často dobře nechodí, chtějíť vždy vyražení míti. Hlas. Po kluzké cestě špatně se chodí. Brt. — Vz **Jíti.**

Choditka, tek, pl., m. Der Gängel-, Laufwagen der Kinder. Rk. Vz Chodánky.

Chodivý, kdo rád chodí, der gern o. gut geht. Ch. člověk, kůň (gängig, Čsk.), nohy. Jg. — Ch. svině (která do stáda se honívá). D.

Chodkyně, ě, f., žebračka, Bettlerin. Biancof.

Chodlivý = chodivý, běhavý. D.

Chodmo, gehend. Schön.

Chodní, Gang-, Geh-.

1. **Chodník,** u, chodníček, čku, m. = *stezka, pěšina; chodba,* der Weg, Pfad, Fusssteig, Steig, Trottoir; Gang, Allee. Pro stezku cesty neopouštěj, lečby třený byl chodník. Kom. Nechoď k nám synečku, dokud ti nekážu, sice ti chodníček kamením zaházu (zaházím). MM. Vycházeti na staré chodníčky (1. úmysl změniti; 2. v staré navyklosti upadati. Vz Úmysl.). Č.

2. **Chodník,** a, m., chůdník, ein Geher. To je dobrý ch. Ros.

Chodnosť, i, f., Gangbarkeit. Rk.

Chodný, *chod mající,* gehend. Ch. tvor, pták. L., Krab. — **Ch.,** *kde choditi možná,* gangbar. Ch. místo, cesta. Zlob. Dnes není chodno (nelze z domu pro vítr atd. vyjíti). Us. Vz Shodný. — **Ch.** šaty = *všední,* špatnější. Alltagskleider. Na Slov.

Chodoba = chudoba. Noth, Armuth. V.

Chodobkový pryskyřník, ranunculus bullatus. Rostl.

Chodové, pl., m., hlídači hranic, Wächter der Gränze, der Markmann. Vz Gl. 79., Chod, a.

Chodovice, pl., m., dle Budějovice, ves v Bydžovsku.

Chodovo, a, n., místní jm. Mus.

Chodovský = chodecký.

Chodový, Gang-. Rk.

Choeril-os, a, m., básník řecký za Alexandra Vel.

Chochol, chocholík, u, chocholíček, čku, m., chochole, šošole, chocholka, šošolka, šešulka, chocholice, f. — 1. Vrcholek špičatookrouhlý, špičatovypouklý, ku př. na stohu, na hlavě. Ch. hory. L., die Kogel, eine kugelförmige Erhöhung. Jg. — 2. **Ch.,** hlava n. kulatý konec kosti, der Kopf am Beine. Ch. kosti pažné. Sal. — 3. Ch. ptačí, korunka z peří na hlavách ptačích, chocholka. Kom. Die Haube, der Busch. — 4. **Ch.** na přilbici, na lebce. V. Busch. Ch. žíněný, Rossbusch. Čsk. — Ch. elektrický, elektrischer Papierbusch. Čsk. — Nosí volovou chocholku. Vz Smilstvo.

Chocholák, a, m., ein Spitzkopf. Jg.

Chocholář, e, m., peřař, Federschmücker. Us. —

Chocholatě, rund zugespitzt, kogelig. Pref.

Chocholatěti, ěl, ění, schopfig, kogelig werden.

Chocholatice, e, m., eucomis, rostl.

Chocholatiti, chocholiti, schopfig, spitzig, kogelig machen. Jg.

Chocholatka, y, f., kozlíček, die Schopfmeise. D.

Chocholatosť, i, f., die Schopfigkeit. Us.

Chocholatý, chocholovatý. Vz Chochol. Ch. vrch, čelo, kuželka, čepice, bylina, hruška. Jg. Kogelig, schopfig, halbrundgespitzt. V. Ch. skřivan, chocholouš. Schopflerche.

Chocholavec, vce, m., na Slov. chuchol'ák, škvor, Ohrenkriecher. Plk.

Chocholec, lce, m. = chochol. Č.

Chocholena, chocholonška, y. f., chocholatá slepice, eine Schopfhenne. Jg.

Chocholenka, y, f., terebella, červ. Krok.

Chocholeti, el, ení = chocholatěti.

Chocholice, e, f. = chochol.

Chocholičnatý = chocholičný. Rostl.

Chocholičný, chocholík mající. Rostl.

Chocholík, u, m. = chochol. — **Ch.,** konec kosti okrouhlý, Gelenkkopf. Ch. pažné kosti. Ja. Ch. naběhlý, Gelenkknochengeschwulst.

Chocholiti = chocholatiti.

Chocholka, y, f. = chochol. Čížek má ch-ku. Sych. — **Ch.** = chocholouš. Haubenlerche. Kom. — **Ch.** = chocholatá slepice. Puch.

Chocholný = chocholatý. Ch. přilbice. Mus. —

Chocholoustka, y, f., chocholouš. Seidenschwanz. Žid.

Chocholouš, e, chocholoušek, ška, m., *kdo má špičatou hlavu,* ein Spitzkopf; 2. *pták s chocholkou,* zvl. skřivan, Haubenlerche; 3. pták tažný, jako dlask, der Seidenschwanz, Haubendrossel. D., Jg. — **Ch.,** dedek, Wiedehopf.

Chocholouše, ete, n., druh jablek červených, kyselých. Us.

Chocholoušek, vz Chocholouš.

Chocholovatý = chocholatý.

Chocholuch, u, m., jm. rybníka. Jg.

Chocholuška, y, f. = chocholatá slepice. Na Mor.
Chochtati, vz Chechtati.
Chochtoň, ě, m., rod racků. Presl.
Chochul, a, m., mygale, Rüsselmaus. Presl.
Cholava, y, f., kdo má cholavé vlasy. Vz Cholavý.
Cholavý = kadeřavý, kraus. Vlasy husté, cholavé. Ms.
Cholera, y, f., kolera, z řec., *vlhkost těla*, die Galle, jedna ze čtyř letor. L. — 2. *Hněvivost*, horkokrevnosť, der Jähzorn. — 3. **Ch.** *asijská*, nemoc, žlučná úplavice, Cholera. Ch. sporadická, cholerina, epidemická (asijská). Vz více v S. N. III. Umřel ch-rou, na ch-ru. Dostal ch-ru. Stůně na ch-ru. Us. Lék od cholery, Brt., proti ch-ře. V Asii ch. vznikla, se objevila; ch. ulevuje, zaniká, přestala. Us.
Cholerický, horkokrevný, teplokrvý, prchlivý, gallsüchtig. Rk. — **Cholerik**, a, m., ein Choleriker.
Cholomot, u, m., vír, Dreh-, Wirbelwind. Us. Vorlík.
Cholostejnosť, i, f., rozmařilosť, Weichheit. Lom. pých. 52.
Cholostejný, rozmařilý, weich, zastr. Jg.
Chomáč, chumáč, e, chomáček, chumáček, čku, m., chomáš, e, na Mor. chomáč — chumel, hromada něčeho zmotaného, spleteného, ein Büschel, Busch, Klumpen, Flocke. D. Ch. vlasův, vlny, kondele, housenek. Jg. Ty ořechy v chomáčích rostou. Kram. Ch. cupaniny, die Charpie. Ch. do rány klásti. — **Ch.** jistý druh květenství. Rostl. — Jg. Vz Chumáč, Chomič.
Chomáčný, buschig, flockig. Us.
Chomáčovitý, chumáčovitý, buschig. Ros.
Chomaštěk, šťku, m. — chomáč, zastr. Alch.
Chomrlka, y, f., chomelia. Rostl.
Chomiš — chomáč. Na Mor.
Chomol, u, m. — bouřlivý vítr. Sturmwind. Ch-lův vzteklosť, jek. Jel. Ch. praci. Jel. Ch. n. pelech červův. D.
Chomolice, e, f. — chumelice.
Chomoliti se — chumeliti se.
Chomor, chomůr, u, m. — mrť, chamradí, chamrad. Zlob.
Chomout, u, (zastr. chomut), chomoutek, tku, m., das Kummet, die Siele. D. V ch-tu jsou dvě dřeva (kleště), jichž konce slovou uši. Us. K voje konci přidělávají se od chomoutu visící držadla. Kom. Částky ch-tu jsou: křivé dřevo (z něm. krumpolec), honžka, prostranky, podhřbetník (svršec, na Mor. Mřk.) a podpěnky. Jg. Do ch-tu netřeba než slámy. Ros. Komu čest, tomu čest má býti dána, do ch-ta nehodí se než sláma. Rým. Sláma se nehodí než do ch-ta a kroupy do jelita. D. Sluší mu to jako svini ch. Musí do něho jako do ch-tu cpáti. Ros. Chodí jako v ch-tě (napjatě). L. Není do ch-ta — do práce. L. Když bohatý ptá (— žebrá) chudého, říká chudý: Ano, ještě abych slámu do chomoutu cpal; to bych nevěděl, co bych dělal. Na Mor. Mřk. — **Ch.**, a, m., člověk neohrabaný. Tölpel. — Jg.
Chomoutati, koho: konč. Jg. Das Kummet geben.
Chomoutec, tce, m., vz Chomout. Boč.
Chomoutina, y, f., der Kummetdeckel. Čsk. —
Chomoutnice, e, m., žena na hlavu věnec z něčeho měkkého udělaný si kladoucí, má-li na ni něco nésti. Dle Jg.
Chomoutník, u, m., Kummetriemen. Rk.
Chomoutný, Kummet-. Ch. řemen.
Chomoutový = chomoutný. Kummet-.
Chomrad, u, m., neřád, smetí, Unrath. Pass.
Chomtati — chumlati. C.
Chomutice, tic, pl., m., jm. místné. Mus.
Chomutičky, pl., m., dle Dolany, místní jm. Mus.
Chomůtné, ého, n., chomůtové, die Abgabe, welche vom Pferdegespann o. für die Einfuhr des Kummets gezalt wurde. Gl. 79.
Chomůtov, Chomontov, a, m., mě. v Čech. Kommotau. Všude lidé, v Chomůtově Němci. Jg., Č. Vz více v S. N. III. str. 1105. — *Chomůtovan*, a. m. — *Chomůtovský*.
Chop, u, m., der Griff. Kom. — **Ch.**, pochopení, Fassungskraft. Zlob.
Chopitelnosť, i, f., chopnosť, Fasslichkeit. Kom.
Chopitelný, chopný, empfänglich, begreiflich, fasslich. Znamením smyslům těla chopitelným vyznamenal. Br.
Chopiti, 3. pl. -pí, chop, -pě (íc), il, en, ení; chopnouti, chopivati; chápati (chápám a chápi); chápávati — jímati, sahati, chytati, bráti, fassen, haschen, greifen. Jg. Chápati, vz stran časování: Mazati. — Chápám, nač chýlíš. Sych. — **co.** Chopi Záboj svój mlat. Rkk. 12. Ch. hraň; chápati nčení. V. Rozum toho ch. nemůže. Kom. Kdo žádá, chápá všecko. Kom. Ch. se čeho bitím (nuceně). Sm. Kdo nic nechápá (nepochopuje), hloupý jest. Kom. — **co proti komu.** Zbraň proti Srbům chopiti. Kram. — **co kde.** Jednoho Boha v trojí osobě na tomto světě nikdo chopiti nemůže. Štelc. — **co čím**: rozumem, V., J. tr. — **se čeho**: meče, zbraně, Us., noh. Br., nějakého prostředku, D., práce, Sych., slova. D., Ml. Ch. se hrdla (objímati se). V. Neví, čeho by se chopiti měl. V. Vrchnosť se toho málo chápá (málo o to dbá). V. Chopte se mne. Kom. Toho se chopiti hodlám. Sych. To se jich chápá (chytá, je pronikà). Kom. Těch dluhů chápalo se ke stu, die Schulden beliefen sich auf 100 Gulden. Us. Plz. — **se k čemu.** Chápej se k tomu (měj se k tomu). D. — **se do čeho** (zugreifen, angreifen). Hezky se do toho chápá (vpravuje). Ros. — **se na koho čím.** Na mýtného bitím se chápal. Boč. — **po čem** chápati. Rk. — **co, koho zač.** Ch. někoho za plášť, za ruku. Nt.
Choplivosť, i, f., **chopnosť**, chápavosť, Fassungsvermögen, Empfänglichkeit, Begierde. Jg.
Choplivý, *chopný*, empfänglich. Boč.
Chopnosť, i, f. — choplivosť. Br.
Chopný. *Kdo chopiti může*, empfänglich. Duše chopné. D. — **čeho.** Aby chopen byl všeho toho. Auct. ant. — **Ch.** — *pochopitelný*, greiflich, greifbar, begreifbar. Pís. br. — **Ch.** — chytrý, lapavý, spitzfindig, listig. — Jg. **k čemu.** Rk.
Chor (dříve: kor, nyní: kůr), u, chorek, kůrek, rku, m., z řec., v kostele chor, kůr, kruchta, kde zpěváci zpívají. Das Chor. Na

kůru (v obec. mluvě: na kruchtě) zpívati. Jg. — **Chor**, kůr, sbor pěvcův (zpěváci, die Chorsänger), D., tanečníkův (taneční). Ros. Taneční kůr, tanec věsti. V. — **Ch.**, řadový tanec se zpěvem (u starých). Rk. **Chor** *u starých*: bakchický n. dithyrambický, komoedie a tragoedie. V novější době: ch. zpěvácký (mužský a ženský n. smíšený) a hudecký. Vz více v S. N. III. str. 1107. — **Chor**, to co chor zpívá. Der Chor. Jg. — **Kůrové andělští.** — **Chor**, kůr mnichův. Do choru choditi. Jg. — Pod chory (kůry) vynášeti = pod nebesa velebiti, himmelboch erheben. Jg. — **Ch.**, *ona část kostela*, kde velký oltář a stolice duchovní stojí. L.

Choral, koral, u, m., *zpívání mnohých jedním hlasem*. L. Sborný zpěv (církevní). Rk. — 2. **Ch.**, *zpěvák*, choralista, Choralist. — Jg. — **Choralista**, chorista, y, m., dle „Despota", zpěvák chorový (kostelní). Jg. — **Choralní**, Choral-. Ch. hudba, system, nápěv, noty, zpěv (choral). S. N. — **Chorista**, y, m., dle „Despota," zpěvák v choru; zpěvák na divadle, jenž zpívá pouze ve sboru a nikdy o sobě. S. N. — **Chorický**. S. N., tam vz více.

Choravěti = churavěti.

Choravosť, i, f., vz Churavosť.

Choravý, vz Chorý.

Chorec, rce, m., ein Siecher. Rk.

Chorek, rka, m., mustella sibirica, ssavec kunovitý. Presl.

Chořeti, eji, el, ení = churavěti, siechen, krank sein. Jg.

Choriamb, u, m., z řec., stopa čtyrslabičná: _ ◡◡ _, rychlonohý. Choriambický verš. Vz Zk. Ml. II. str. 198.

Chorník, a. m., Choralist.

Chorný, -ní, kůrný, -ní. Chor-. Kůrní kápě. V.

Choroba, y, f., churoba, na Slov. chorosť; churavosť, Siechheit, Krankheit. Ch. mysli, těla (tělesná). S. N. Ch. zlá, nových i neduhův hejno. Puch. Choroby rostlinné: rána, pukání, zlomenina atd. Rostl. Panská choroba, ubohého zdraví. L. — Jg.

Chorobec, bce, m. = chorý, ein Siecher. Rk. —

Chorobna, y, f. = chorobnice.

Chorobní = chorobný.

Chorobnice, e, f., Krankenhaus, Siechenhans, Siechenanstalt. Rk.

Chorobničný, Siechenhaus-. Rk.

Chorobník, a, m. = chorobec.

Chorobnosť, i, f. Kränklichkeit. Rk.

Chorobný, churobný, od choroby, Krankheits-. Chorobné případnosti. Ssav. — 2. *Nemocný*. L., Us.

Choroboskum, u, m., **chorohověda**, y, f., **chorobozpyt**, u, m. Pathologie. Rk.

Choroboskumný, **-vědní**, **-zpytný**, pathologisch. Rk.

Chorografie, e, f., polohopis, Chorographie. V.

Choromyslný, geisteskrank. Dům ch-ných. Das Irrenhaus. Dch.

Chorosť, i, f., churosť, hubenosť, čiplosť, vyzáblosť, přepadlosť, vychřadlosť, Magerkeit. — **Ch.**, neduživosť, Kränklichkeit, Unpässlichkeit. Ch. nikoho nepopraví. Mt. S.

Chorovati, chorým býti, krank sein. Měst. bož. —

Chorovod, u, m., hra a ples se zpěvem. Č., Krok.

Choroziti se, il, ení = moutiti, bouřiti, protiviti se, sich widersetzen. Město se chorozi. St. skl., Výb. I.

Chorúhva, y, f., zastar. = korouhev. Rkk.

Chorušice, pl., m., dle Budějovice, ves v Bolesl. Jg.

Chorutany, vz Korutany.

Chorvát, a, m., pl.: -ti n. -tė. Vz Charvát. Vz více v S. N. III. str. 1112. — **Chorváty**, **Chorvátsko**, **Chorvátský**. Vz v S. N. III. str. 1113.—1142. Česká forma jest: Charvát, charvátský atd. Již od časů Dalemila a Pulkavy píše se: charvátský a králove čeští od Ferd. I. až do Ferd. V. nazývají se v titulech: králové charvátští. Šb. Dr. Gt. odvozuje slovo toto od ‚charv, sarv' (charviti = se bájiti) = armatus, obrněnec, se zbraněmi, v brnění bojující, der reisige Mann, aneb snad také: branitel. Vz více v Listech filolog. a paedag. III. 85. — 95.

Chorý; chor, a, o = chatrný, hubený, vyzáblý, suchý, přepadlý, mager, dürr. V. — **Ch.** chléb = černý, režný; ch. mouka. Na Mor. U mámy si jedla žitné halušečky a včilej musíš jesť dosť choré klusečky. Mor. P. Schwarz. — **Ch.** = nemocný, krank, unpass. — **na co**: na hlavu, na žaludek, L., na úmor. Sborn. 90. — **na čem**: na mysli. Hš., Dch.

Chosen, u, m., osoh = užitek. Na Slov.

1. **Choť**, i, (zastar. chotě, ě), m., *ženich*, der Bräutigam, Verlobte. Br. — S věčným chotěm se spojiti. Kom. Choť svého choti milnje. Hus. I zle bych smysla zajala, bych toho za choť pojala, jehož jsem nikdy ani znala, ni viděla. Kat. 284. — **Choť**, choti (chotě, ě), f., *nevěsta*, die Braut, die „Kost." Hledá ji sobě za choť. Kom. Kdož choť má, ženich jest. Ctib. — Jg. Nyní také: choť, m. = *manžel*, choť, f. = *manželka*.

2. **Choť** = ač, třebas, byť i. Na Mor. a na Slov. Listy filolog. II. 229. Choť bys ty vyplakala černé oči, nic na plat. Prk.

Choťabudice, pl., dle Budějovice, Dreieichen. Na Mor.

Chotár, u, m., na Slov. = podkrají, kraj, Gebiet. Koll.

Chotařiti, il, ení, hraničiti, gränzen. Koll.

Chotárný, Gebiet-. Ch. církev. Jg.

Choťas = třebas, wenn auch, meinetwegen. Na Slov.

Chotěboř, e, f., místo v Čech., v Čáslavsku. Vz více v S. N. str. 1142.

Chotěbuz, e, m., mě. v Lužici, Kottbus.

Chotec, pl. chotce, knoflíky či hlavičky z lopouchu, die Klettenknöpfe. Rk.

Choteč, tči, f., místo v Čechách. — *Chotečský*, chotecký.

Chotěšov, a, m., jm. místní. Chotěschau. Jg. —

Chotětov, a, m., ves v Bolesl., Kuttenthal. Jg. —

Choti lože. Gatten-, Brant-.

Chotišany, pl., m., dle Dolany, jm. místní. Mus. —

Chotoviny, pl., m., dle Dolany, jm. místní. Mus. —

Chotrč = Kotrč.

Choťův, -ova, -ovo, ženichův. Krok. Bräutigam-.

Chouda, y, f. = chudinka (žena). Us. u Jil.

Choudě, čte, n. = chudinka (dítě). Us. u Jil.

Choukati, choukávati = dýchati, hauchen. — **koho.** Ch. ducha svatého. D. — **na koho.** Volek a oslíček na děťátko choukali. Lom. — **si kam: do** rukou. Na Slov.

Choulan, a, m., tolipeutes. Krok.

Chouleti, eji, el, en, ení = vinouti, winden. Us. —

Chouliti, 3. pl. choulí, chul, choule (ic), il, cní; chouleti, lejí, el, en, ení, choulívati = chýliti, kloniti, shýbati, neigen; — **se** = chýliti se, vinouti, shýbati, kloniti se, sich neigen. Jg. — **se kam.** Chouli se k večeru. Us. Ch. se k někomu (lichotiti se). Kom. — **se.** Pes se choulí (vine). D. — **se koho u. čeho** = ostýchati se, sich schenen, fürchten, zagen. Kom. Čím více se člověk včel choulí, tím více se za ním sypou. Jg., Č. — **se v čem.** Knížata choulili se v řeči (ostýchali se mluviti). Br. Ch. se v řeči = přestávati pro stud mluviti. Knst. — **s inft.** Nechouli se mluviti podlé své vůle. Právo zem.

Choulivka, y, f. Jerichorose. Rk.

Choulivosť, i, f., choulostivosť, Kleinmüthigkeit. D.

Choulivý = choulostivý.

Choulostice, e, f., aeschynomene, rostl. vikvovitá. Rostl.

Choulostivě, choulostně, scheu, kleinmüthig, feige. Ch. úpěti. Sych. Supplikaci někomu ch. (bázlivě) podával. V.

Choulostivec, vce, m., ostýchavý, nesmělý člověk, bázlivec, ein zaghafter, kleinmüthiger Mensch, Feigling. Mus.

Choulostivěti, choulostněti, choulostěti, stěji, ěl, ění; choulostivati, furchtam, feig, kleinmüthig, empfindlich werden. — **abs.** Zavírané děti příliš choulostivějí. Jg. — **čím:** zahálkou. Krok.

Choulostiviti, choulostniti, il, en, ení; bázlivého, choulostivého učiniti, furchtsam, feig, kleinmüthig, empfindlich machen. Jg. — **koho čím:** měkkým chováním. Jg.

Choulostivosť, i, f., choulostnosť = malomyslnosť, bázlivosť, Kleinmuth, Feigheit, Blödsinn, Verzagtheit, Zaghaftigkeit, Schüchternheit, Schen, Wehleidigkeit, Zärtlichkeit. Jg., D. — Br. O nevčasné ch-sti naší. Kom. Dal se svou ch-sti všem v lehkosť. Sych. Na Saru pak manželku Abrahamovu ctnou, vážnou a stydlivou, kteráž pro stud a choulostivosť ani mezi hostě pána svého Abrahama nevešla, ale svých prací hleděla, pilně pamatovali. Ze Zk. zápiskův.

Choulostivý, choulostný, *ostýchavý, bázlivý, měkký, nedůtklivý.* Jg. V již. Čech. sklostivej. Kts. Na Příbramsku říkají: skolostivej. Prk. Kleinmüthig, feig, blöd, weichherzig, zart, empfindlich, verzagt, zaghaft. Jg. Zajíc zvíře ch-vé. Rad. zvíř. Ch-vý štěstím se nadýmá, neřestmi srdce tratí. Kom. Nehnď choulostivého srdce při modlitbě své. Br. Nerád je bit, an je tuze choulostiv. Jg. Nic není choulostivějšího než dobrá pověsť. Jel. Mysl ch-ou činiti. V. — **k čemu.** Je lenivý a ch-vý k ctnosti. Kram. Ch. ke každému ch řestu bázlivý jest. Kom. — **v čem:** ve vedení války. Karyon. V dobrém, v práci. Rk., Pláč. — **při čem:** při modlitbě. Rk. — **na co:** na nohy. Rk. — **Ch.** = *čeho se nelze dotknouti.* To je ch. věc. Ch. otázka, eine kitzliche Frage. Dch. Ch. zima (pronikavá, durchdringende Kälte). V. Ch. čas (zimavo, empfindliches Wetter). Ros.

Choulostně, choulostnosť, choulostný, vz Choulostivě atd.

Choutka, y, f. (zastr. chutka) = *chtění, žádosť*, ein Lüstchen, Belieben, Neigung zu etwas. Jg. Mám velkou choutku tebe dostati za ženu. Jg. Napadla ho chůtka (zachtělo se mu. Vz Mlsný). Jg., Č. Mají k tomu ch-ku. Sych. Ne pro ch-ku svou než . . . Kon. Choutku provoditi. Kom. Sehnati si ch-kt, laskominy, žáhu na někom. Vz Msta. Měl choutku na třešně. Ml. Ch. smyslná. — **Ch.** = *radosť, potěšení, pochutnání*, Vergnügen, Lust, Lüstchen. Jg. Není ch-ky lepší po práci jako odpočinouti. Reg. zdr. Hrdlo obžerné rádo hledá choutky v lahůdkách. V. — **Ch.** = *chuť, chutnosť*, Geschmack. Ani ch-ky v tom není (není to chutné). Ros. Nemá to ani choutky. D. — **Ch.** Na ch-ku mu to dal, V., pro choutku (k okusení). Kom. — Jg.

Choutkář, e, m., Launer, der seinen eigenen Geschmack hat. Rk.

Chov, u, m. = *chování*, die Auferziehung, Zucht. Jg. Ch. dobytka. Dch. Kůň mého chovu. L. Necháme si tu jalovičku k chovu. Us. — **Ch.**, die Aufbewahrung. Všecko ovoce není k chovu (nedá se dlouho chovati). Jg.

Chova, y, f., obživení, Nahrung, Kost. Na Slov.

Chovací, k chování, worin man etwas aufbewahrt. Ch. kapsa. Reš.

Chovač, e, m., der Verwahrer, Pfleger. Ilus.

Chovačka, y, f. = *chůva, pěstounka*, na Slov. varovčice, Kinderwärterin. Děti své po porodu chovačkám dávají. Štelc. Schovanci nabyli mravův a povah od svých chovaček. V. — **Ch.** = *kojná.* Die Amme. Plk., Ras.

Chovajlený, -čnosť, vz Chovatlivý atd. Ros.

Chovalosť, i, f., das Verhalten. Jg.

Chovalý = *zachovalý.* Dobře ch. člověk, wohlverhalten. Faukn. — **v čem:** v rozkoši (chovaný). St. skl., Alx.

Chovan, a, m. = chovanec. Koll.

Chovana, y, f. = kráva doma odchovaná. Na vých. Mor. Eine zu Hause auferzogene Kuh.

Chováně, ete, n. = chovanec.

Chovanec, nce, m., der Zögling, Pflegling. D.

Chováuek, nku, m., na Slov. = kurník, Hühnerstall. Plk.

Chování, n., das Aufbewahren. Do žaláře k chování nás dal. Us. — Ch. koní, dobytka, Zucht; dobytek, roj pro chování, Stamm-. D. — **Ch.** = živení, Pflege, Unterhaltung. Dal ho té ženě na ch. Us. — **Ch.**, Verhalten, Wandel, Betragen. Dobré ch., dobrého ch. Jg. Dobré, vážné, důstojné, rozumné, nerozumné, chytré, zdvořilé, pyšné ch. Nt. Jaké chování, také skonání. Trnk., Pk., Jg. Zpráva, list o ch. (o ch. se), Conduitenliste. Rk. Ch.

náležité. V. — **Ch.** *peněz*, Verwahrung. Vl. zříz. 353. — **Ch.** zlodějóv proti panskému nálezu (ihnen Unterstand geben). O. z D.

Chovanice, e, f. = chovanka. Na Moravě a Slov.

Chovanka, y, f., die Pflegetochter. Us. Vz Chovanice.

Chovanlivý, chovatlivý, wirthschaftlich. Jg. —

Chovanosť, *i*, f., chovanství, n., die Pflegschaft. Rk.

Chovaný, vz Chovati. Schované se hodí. Vz Šetrnosť. Lb.

Chovárna, y, f., schovárna, Bewahrungsort. Ros.

Chovárník, a, m. Aufseher über einen Bewahrungsort. Ros.

Chovatebný = chovatelný. Rostl.

Chovatel, a, m., kdo chová, der Bewahrer. D. — **Ch.**, der Ernährer, Erzieher. V.

Chovatelka, y, chovatelkyně, ě, f., die Bewahrerin, Ernährerin, Erzieherin. Zlatoh.

Chovatelnice, e, f., zastr., zbrojnice.

Chovatelník, a, m., poručník, Vormund. Pr. cis.

Chovatelnosť, i, f., možnosť chovánu býti, die Aufbewahrbarkeit. — **Ch.**, schránlivosť, Wirthschaftlichkeit. Jg.

Chovatelný, co se chovati dá, was sich aufbewahren lässt. Ros., Rš. — **Ch.**, kdo chová, schránlivý, lakomý, wirthschaftlich. V. Iž(ádný nemá tak ch. býti, až by almužny nedával ze statku svého. Št. — **Ch.**, o vychování bedlivý, um die Erziehung besorgt. — **čeho.** Králová má býti mravná, múdrá, synóv a dcer ch-ná. 4. stěž. ctn.

Chovatelský, Erzieher-.

Chovatelství, n., die Pflegschaft.

Chovati, chovávati = na jistém místě něco míti, aby to zkázy nebralo, verwahren, aufbewahren; hlídati, ostříhati, opatrovati, bewahren, erhalten, beschützen; přechovávati, tajiti u sebe někoho, verborgen halten, verstecken; někoho na svém chlebě držeti, živiti, stravovati, krmiti, halten, bei sich unterhalten, ernähren, verpflegen, in seinem Hause halten, erhalten, erziehen; pěstovati, na rukou nositi, hegen, tragen; **se** = vésti sobě, nésti se, míti se, sich aufhalten; sich betragen, aufführen, verhalten, bezeugen. Jg. — Kdo chová tehdáž, když má, ten také nalezne, když mu potřeba bývá. Rozm. otce s syn. Bude chovati (žena — slehne). Us — **koho, co.** Každý své chová. Us. Krásnú děvu chová. Rkk. Místo, kde dsky zemské, knihy, listiny chovají. Sych. Ch. zboží (neprodávati), Jg., ovoce (ležeť nechati). Kom. Kterýž někoho živí a chová (chovatel). V. Kuběnář souložnici chová. Kom. Ch. strávníky, koně, dobytek, psy, ptáky, včely, holuby, Jg., byliny. D. Chovačka dítě kojí a chová. V. Mladé vlky ch. (nevděčné). V. Ch. někoho co vlastní dítě (vychovávati). Sych. Ch. víru, zákon, přikázání, přízeň, tajemství (zachovávati), Jg., pořádek. Plk. Česť a kázeň ch. (zachovati). V. Starý způsob ch. (zachovávati), mírnosť a prostředek. V. Někoho štědře ch. (ctíti ho). Jg. Chovají ho jako psa (nakládají s ním). D. Ona svou dceru chová jako slečnu (nádherně). Jg. Něčí slova ch. Alx. 1099. Budeš mě dcero chovati, já už nemožu dělati. Mor. P. Korunu a klenoty zemské někde ch. Faukn. Klíč od truhly má ten konšel ch., kterýž má potomním purkmistrem býti. Sob. 31. Ktož ležáky chová. Sob. 5. Ch. hosti (u sebe míti), tajemství. V. — **co v čem.** Někoho u veliké cti ch. Troj. Vážně věci v mlčení ch. L. V jídle a pití střídmě se ch. Lk., D. Bůh rač nás v šťastném zdraví ch. Jir. dh. Bůh rač nás v dobrém způsobu zdraví ch. V. Někoho v tajnosti ch. (tajiti, skrývati). V. Něco v tajnosti a v skrytě ch. Us. Svědectví pod ztracením hrdla v tajnosti ch. Řd. — **koho, se, co kde.** Někoho v okovech. L. Léky v nádobách. Ml. Ve škole se špatně chovati. Ml. Poklady v sklepích, Jg., něco v klínu, Sych., v osudíčku, V., meč v pošvě, Jel., snešení radních ve spisu, se v teple, V., co v srdci. Us. Úřad nedědí, jak se v něm kdo chová, hned lidé zvědí. C., Jg. Kolik se v špitale chudých chová (1650). Er. Knihy v paměti ch. Jel. V meziokní chováme květiny, **šp. prý** m. pěstujeme; ale slova chovati ve smyslu pěstovati často užíváme, vz Chovati co; tedy raději jen řekneme: ‚lépe: pěstovati.' Koření ve vlhce ch. (aby více vážilo). Chč. 449. Že svú krásnú děvu chova v silnú pažú. Rkk. 29. Bůh vás všecky v bytu chová. V. Obilí v šupině zrno chová. Kom. Ch. se skrytě v jeskyni. V. On v tom dvoře chová 20 kusů dobytka. Ros. V sádce ryby ch. V. Opatrně se v tom musí ch. V. Holuby v holubincích. Kom. Chovali ji v klášteře světsky (vychovávali). Dal. V ústech má med a střed, v srdci chová jed. Jg. Chovej se v službě věrně. Jg. **Pod** silnou stráží někoho ch. Pulk., Kat. 1548. Ruku pod pláštěm ch. Sych. Něco pod klíčem ch. Ruce za ňadry ch., Sych., hada za ňadry ch. Us., C. Peníze se za ním chovají (on na ně má pozor). Har. Dcery chovají se při matkách. Us. Cizího zběha u sebe ch. (přechovávati, míti). L. Dítě na rukou, D., víno na skladě ch. Ml. Neumí **se mezi** lidmi ch. V. L. Uctivě ho a čeleď u sebe choval. Vrat. Nemá lidí neřádných u sebe chovati. Er. — **co proč, pro koho.** Er. P. 286. Chová to pro nás. Us. Tábor pro vojíny ch. Us. V sklepích sníh pro léto se chová. Jg. Teplé lůžko pro ně chováme (máry). Pam. Kut. Pro budoucí potřebu, pro příhodu něco ch. Jg. — **co čím.** Dobytek pící doma chovati. Har. II. 116. Náš mouřenín byv obědem dobrým od nás chován, poděkování nám učinil. Har. II. 149. — **čeho (se, čím).** Chovej těla svého vší snažností (opatruj, hlídej). Troj. Chovaj sě junoši. Rkk. 62. Chovejte (střezte) se klevety. Dal. Toho činu, zlého, zlých lidí, kostek se chovejte. Us., Jg. Kdo chová svého, nebude žáden cizího. Jg., C. Chovejte se toho hrozného příbytku. Pass. Milujete-li mne, chovajte mých přikázání. St. Ch. svého života (brániti, ostříhati). St. Čím sú tej panny chovali, ež tako ladně svú plti leskne. Kat. 2665. Ch. života. St. Ch. se obojetníków (stříci se). Alx. 1096. Chlebem člověk života chová. St. — **(koho, se, čeho) od čeho.** Hlavy pilně od studenosti chovej (opatruj). Kn. lék. Ch. se od kvasu (stříci se). N. T. Ch. se od hněvu. Lk. (Bůh) mne ostříhal a

choval od násilné moci antikristovy **do** vůle své. Bart. Kr. 236. Což mníš, že tě budeme od krásy ch., že se k ničemu nemáš (= lenoch)? Č. — **při čem.** Bůh ho při zdraví choval. Eus. Tak se při svěřeném statku choval. Er. — **koho, co na čem** Na stravě, na obroku někoho ch. V. — **jak dlouho?** Dítě **po** celý den ch. Us. Já ho hned z mladosti chovám (živím). Ros. Pacholika toho **do** tří let u sebe choval. Troj. Někoho od času ch. (vychovávati). Br. Peníze u sebe až **k** příchodu bratrovu ch. Ml. — **koho, co na co.** Vepře na sádlo ch. V. Kazatele na svůj náklad ch. Štelc. Ch. se na něco (šetřiti se). **L.** Na to židóv chovají, aby . . . Št. N. 99. — **co, se s čím.** Nechovej se s tím psem. Us. Již se s tím nebudu chovati. Us. Nač se s tím dítětem chováš? Us. Chovají se s tím, co nejdražšího mají. Jg. Chová se s tím psem, jako s dítětem. Ros. Purkrabové Karlštýnští mají s zámkem, s korunou atd. věrně ch. a volenému králi vše postoupiti. Pr. (Zříz. Ferd.). — **co, se jak.** Někoho se zvláštní pilností ch. Br. Purkmistr pečeť se vší pilností chovej. Pr. měst. Z mládí ať se **po** tvé vůli chová. Auct. Tělo dlouho **bez** porušení chovati. Troj. — **co komu.** Chovali jsme vám ji z mládí. Er. P. 295. Tělo ne smilstvu ale Pánu má chováno býti. Rad. zvíř. Věrnosť Bohu ch. Br. Krávu si ch. Kom. — **co, se ke komu.** K Bohu pobožně se ch. Br. Ch. se zle ke komu, Reš., vážně. Jel. Poctivě a šlechetně k pohlaví ženskému se ch. Kom. Neumí se k lidem ch. V. Nepřátelství k někomu ch. Rd. — **se (ke komu) jak: dle** výminek. Er. Ch. se **podlé** přikázání. Štelc. Ch. se dle řádu soudního. J. tr. — **koho o čem.** Dobytek o suchém listí ch. V. — **se.** Drahně let jsem se tu choval (zdržoval). Har. Na to, jak se kdo chová, pozor má. V. Jak se ten mládenec chová? Ros. Tak se ch., jak toho čas potřebuje. V. On se chová jako pán (nádherně si vede). Ros. — **s adv.** Chovati se pyšně, poslušně, věrně, mírně, střídmě, zdvořile, udatně, volně, svědomitě, hanebně, zle, nedobře, zmužile, sviňsky, mrzky, nečistě, ohyzdně, řádně. Us. Pansky se chová (žije). Ros. Mírný stydlivě se chová. Kom. Rozvážlivý se poníženě chová. Kom. Chovati se teple (v teple. V.). L. Rozkošně chová se tělo. V. Chovaj tvrdě moje slova. Alx. 1099.

Chovatlivosť, schránlivosť, Wirthschaftlichkeit.

Chovatlivý, chovanlivý, chovatelný, chovajičný, chovatný, schránlivý, wirthschaftlich. Reš.

Chovíčkati — chovati. — **co:** dítě. Rk.

Chovít, u, m., hlávka u zelí n. kapusty, která se nezavírá, ein weiches Krautbaupt, die Pfusche. Us. Vorlík. — 2. V již. Čech. — věchet. Kts.

Choz, u, m., u myslivců, der Schluff, der Gang der Thiere. Rk.

Choze, vz Chůze.

Chození, n., das Gehen. Útraty na vedení soudu, sem a tam ch., čas a práci. Berg. — **Stran přísloví vz:** Drátek, Choditi, Noha, Nos, Stín, Tele a hlavně: Spěch.

Chrabře, tapfe r. Us.

Chrabřec, rce, m., udatný jonák, ein tapferer Mensch. — **Ch.**, chloubce, Maulheld. Us.

Chrabřeti, eji, el, ení; chrabřívati, tapfer werden. Jg.

Chrabřiti, il, en, ení, tapfer machen. — **se**, seine Tapferkeit zeigen. Jg.

Chrabroduchý, wacker gesinnt. Rk.

Chrabrosť, i, **chrabrota**, y, f. = *udatnosť, mužství*, Tapferkeit. Vzhůru vzmužte chrabrosť bujných srdec. Rkk. 31. Zkusi ch. moju. Rkk. Marná tu srdcí chrabrota. Mus.

Chrabrý; chraber, bra, o; adv. chrabře a chrabro. — **Ch.** = *smělý, odvážný, udatný*, wacker, brav, tapfer, kühn. Jg. Boleslav Chrabrý (král polský). Za mnú chrabro na Polany. Rkk. 31. Vojmír vnoči na ně chrabrú rukú. Rkk. 23.

Chřadnouti (zastar. chřednouti), dnul a dl, utí = churavěti, ubývati, schnouti, einschrumpfen, schwinden, abzehren, welken. D. — Čím dál, tím více chřadne. Všechen chřadne. Ros. Tělo, úd chřadne. D. Rostlina vláhy zbavena jsouc chřadne, vadne a schne. Kom. — **čím:** Zahálkou údy chřadnou a mdlí. Anth. II. 214. Ch. závistí, V., Št. kn. šest. 183., strachem, Vrat. 26., žízní, D., starostí, žalostí, zármutkem, milostí, nemocí, V., truchlivostí. Plk. — **od čeho:** od nemoci. V., Lk. Byliny od sucha chřadnou. Ros. — **proč.** Závistí pro něco ch. Št. kn. šest. 93. Ch. pro nedostatek. V. — **po kom.** Chřadl po ní (toužil po ní). V. — **po kom čím.** Zamiloval ji a po ní milostí chřadl. Lomn.

Chřadnutí, n., Auszehrung, Dürrsucht. Souchotiny s nenáhlým ch-tím ažrají. Kom.

Chrachtiti, a, m., od chrachtiti — chrastati, eufemicky m. lakomec. Cf. Ždímal. Lpř.

Chrákati, chráknouti — chrkati, räuspern. Na Slov.

Chrám, u, chrámek, mku, chrámec, mce, chrámeček, čku, m. — 1. Dříve — *schránka*, kde se co chová, Behältniss; stavení, dům. — **Ch.** — *dům boží, kostel.* Ch., kostel výstavnější, nádhernější; také pohanská, náboženská budova. Skl. Der Tempel, die Kirche. Vz Kostel. Ch. modlářský (modlový, pohanský), V.; hlavní, chrám Páně. D. Posvěcení chrámu. V. Chrám založiti, zaraziti, nadati. J. tr. Jaký pán, taký chrám (krám). Na Slov. Poslední do chrámu bývá, kdo pod zvonicí přebývá. Č. Staré chrámy dobré zvony mají. Pk. — *Žertem.* Dostal (dali, naložili mu) na chrám Páně (— byl bit. Vz Trest). Č. Dám ti na chrám Páně — na paní mamdu, na tíf. Us. Na Plaště a Plz. Prk. Dostaneš na chrám Páně svatého Bonchala. Jir.

Chráma, y, m., kdo chrámá, ungeschickter Treter. Ty chrámo (když kdo někoho hrubě ušlápne). Us.

Chrámina, y, f. — chrám.

Chrámisko, a, n., špatný chrám. Č.

Chrámiště, ě, n., die Tempelstelle; Tempel. Krok.

Chrámati se, nemotorně kráčeti, schwer gehen, Jg.; na vých. Mor. — kulhati.

Chrámní, chrámovní, chrámový, Tempel-. Ch. zápona, Jg., poklad. Krok.

Chrámnouti, nezpůsobně po něčem sáhnouti. Kb.

Chramoborce, e, m., der Tempelstürmer. Us. —

Chřamolka, y, f., jm. louky u Čelakovic. Jg.

Chramost, u, m., chramot, šromot, chramoštění, chřest, šust, das Geräusch. V. — **Ch.**, chrasť, Reisig. — **Ch.**, a, m., dle „Despota", člověk hloupý, Tölpel. Jg.

Chramosta, y, f., kdo chramosti. — **Ch.**, hlupák, Tölpel. Ch. studu prázdný. Sych.

Chramostění, chramoštění, i, n., chřest, šust. šustění, hučení, šoustání, das Rauschen, Geräusch. V. Sysel svým chramostěním se prozradí. Reš. To nenadálé ch. nás polekalo. Sych.

Chramostí, n., chrastí. Gestrüpp. Us.

Chramostina, y, f., chrastina, Gestrüpp.

Chramostiti, il, stěn a štěn, ění; chramostěti, ěji, ěl, stění; chramostívati = chrastiti, chrastiti se, Geräusch machen. — Chramostiti se = chramostiti, rauschen. V. — **se kde:** v trní. Hil.

Chramostyky, pl., f. = věci žádné ceny nemající. U J. Hradce. Sř.

Chramostýl, e, z hranostaj, e, m.; *n* se změnilo v *m*, vz Gb. Hl. 98. — 1. *Lasice bílá*, das weisse Wiesel, Frettchen. — 2. *Bílá kolčava*, das Hermeln. Vz Kolčava. Jg.

Chramot, u, m., chramost, šramot, das Geräusch. Jg.

Chramotiti, novější: ch. se = chramostiti. Ros.

Chrámovský = chrámový, Tempel-. Zlob.

Chrámový, chrámní, Tempel-. Ch. zlato, Us., penize, V., pokladnice, D., stavení. Bib. Kněží chrámoví. Jg. Vz Kostelní.

Chřampa, y, m. a f., huhař, hubařka, Mauldrescher, -drescherin.

Chramtiti se = skrbiti, geizen. Chmel.

Chramtivý, karg.

Chrana, chránka, chránečka, y, f., skrýš, Zufluchtsort, Schutz. Jg.

Chránce, e, m., chranič, Beschützer. Puch.

Chráněnec, nce, m., der Beschützte. Us.

Chráněnka, y, f., die Schutzbefohlene. Rk.

Chranicí, Schutz-. Ch. maz. Techn.

Chranič, e, m., der Beschützer.

Chranička, y, f., die Beschützerin. —

Chraničky, pl., f., neštovice očkované, zvl. kraví, Schutz-, Kuhpocken. Ch. bludně, nepravě. Ja.

Chranidlo, a, n., ein Schutzmittel, ein Präservativmittel. Krok.

Chranitel, e, m. = chránce.

Chranitelka, y, chranitelkyně, ě, f., chranička, die Beschützerin.

Chranitelný, chranicí, beschützend. Jg.

Chrániti, 3. pl. chrání, chraň, chráně (íc), il, ěn, ění; chránívati = přikryti, přistřiti, schovati, verbergen, decken; brániti, opatrovati, hájiti, vertheidigen, beschützen; **se** = varovati, vystříhati se, sich vorsehen, vor etwas hüten, in Acht nehmen. Jg. — **abs.** Chraň Bůh! Bože chraň! — **co:** svou čistotu, Žalansk., svůj život. Us. **Lépe:** *ch. čeho:* své čistoty. Jg. — **koho, čeho:** pravdy. V., města. Br. Bůh nás chránil té příhody. Hlas. Hospodin ch. bude lidu svého. Br. — **koho, se kde:** v domě zloděje ch. (schovávati). L. Pod stromem proti dešti se ch. Us. Chráněn bude pod střechou od horka. Ben. V. Chránili se po lesích. L. — **koho čím:** rukou, štítem, mečem. Us. — **se čeho.** Chrání se toho jako pes kyje. Chránil se toho jako sova světla. Jg., Zk. — **koho kdy:** při odpočívání. Troj. — **koho, čeho, se před čím.** Roucho chrání před horkem a zimou. Br. V ruce mají stinidlo, jímž hlavy před sluncem chrání. Kram. Někoho před soudem ch. (hájiti). Nt. Chraň nás Bůh před tím. Us. Matky před pádem chrání. Kom. Poněvadž církve své před zlými ch. zaslíbil. Br. Chránil se před nim, jako před zlým grošem. Us. Ch. se před nebezpečenstvím, Kom., před pádem. Jir. dh. — **koho, se od čeho.** Domové chrání od vedra. Jel. Ch. sě ot kvasa chlěbnago. Slav. Mat. 16., 13. Ahy (andělové) od útoků satanových chránili (ostříhali). Kom. — Vz Brániti. —

Chránivý, schützend, bergend, schirmend. Jg. —

Chránlivosť, i, f., schránlivosť, šetrnosť, Wirthschaftlichkeit. Bern.

Chránlivý, schránlivý, šetrný, wirthschaftlich, mässig. Bern.

Chrap, u, m., das Schnarchen. — **Ch.**, a, m., der Schnarcher. Rk.

Chřap, u, m., hlahol, krach. Ros.

Chrápač, e, m., kdo chrápe, chrněč, der Schnarcher. D.

Chřapač, křapač, e, m., ein Kracher. Jg. — **Chřapáč**, křapáč, křapák, veliký vlaský ořech, grosse Nuss, Baumnuss. Kouble. — **Chřapáč**, křapáč, e, m., veliký smrž, grosse Morchel, Bischofsmütze. Aqn. — **Chřapáč**, křapáč, chřapák, křapák *a) pohrdlivě o nosu, frňák*, grosse Nase, Schmecker, D.; *b) o ukrovitém nosu.* Plk. — **Chřapač**, e, m., zavile, sukovité dřevo, knorrichtes Holz. D. — Jg.

Chřapák, a, m., velký ořech; nos. Vz Chřapáč. Na Mor. křapák. Brt.

Chřapal, a, m., der Rasseler. Jg.

Chrápati, chrápám a chrápi; chrápávati; chrněti, schnarchen, röcheln. Jg. Vz Mazati. — Hrozně chrápe. Us. Dnes celou noc chrápal. Us. Chrápe, akoby ho najal (akoby ho bolí zoťalí). Mt. S. — **kdy:** ve spaní ch. V. — **jak dlouho.** Chrápal do bílého dne (spal).

Chřápati, chřápám, chřapám, křapám, chřapí, křapí; chřapávati; chřapiti, il, en, ení; chřapívati; chřapnouti, pnul n. pl, nutí. Ch. = chřap, chřapot, třeskot *a)* dělati, klirren, rasseln, scheppern, krachen; *b)* vydávati, klirren, rasseln, Jg.; chroptěti; tlachati. — **abs.** Ten hrnec chřápe. Udeřil ho v hlavu, až chřaplo. Bil ho v hlavu, až to chřapalo. Jg. Chřapá (chroptí) jako starý hrnec. — **komu.** Chřapí mu hlas. Sych. — **na co.** Pán na své hrdlo chřapl. Kateř. Žer. — **kam.** Po malé chvíli chřapne na zem a Jelínek se sehne, vezme mu je mezi nohami. Svéd. 1569. — **čím:** dveřmi (bouchati). Us. — **koho kam:** někoho **přes** hlavu ch. (bíti, tlouci). Ros. — **se v čem:** v šamích (ve škarpalích), Us., v křápích. Šm. (klappern in Pantoffeln).

Chrápání, n., das Schnarchen. Us. Vz Chrápati.

Chřápání, n., das Scheppern. Vz Chřápati.

Chrápavě, rasselnd, heiser. Ch. mluviti. V.

Chrápavec, vce, m. = chrápavý. Jg.

Chrápavosť, i, f., Heiserkeit. V.
Chřápavosť, i, f., chřapavosť, chraplavosť, Heiserkeit. V.
Chrápavý, schnarchend. -- **Ch.**, heiser. Rkk.
Chřápavý, chřapavý, rasselnd, unrein klingend, rauh. Ch. hrnec. Us. V chřapavý zvon nezvoň, vlka na kulhavém koni nehoň. Rým. Ch. hlas. Lom. — **Ch.** = chroptivý, heiser. V.
Chrapěti, ějí, ěl, ění, ochrapěti = chraplavým býti, se státi, heiser werden. Křičel, až mu hrdlo ochrapělo. Ochrapění hrdla. Jg. — *Na Mor.* = chrápati, schnarchen. Celou noc chrapěl.
Chřapěti, vz Chřápati.
Chrapkati = chrápati. Bern.
Chraplavě, vz Chraplavý.
Chřaplavě, vz Chřápavě.
Chraplavosť, i, f., chraplivosť, Heiserkeit, Raubigkeit. D.
Chřaplavosť, chřaplivosť, i, f., vz Chřápavosť.
Chraplavý, chraplivý = chroptivý, chraptavý, chřápavý, heiser, rauh. Ch. jako starý houser. Č. Stran pořekadel vz Chraptěti. Mnich. — **Ch.** = chřapavý, scheppernd. Ch. hrnec. Jg.
Chřaplavý, chřaplivý, vz Chřápavý.
Chrápnouti, vz Chrápati.
Chřápnouti, vz Chřápati.
Chrapot, u, m., chropot, chrápota = chrápání, Heiserkeit, das Röcheln. Smrtelný ch. Jg. Z ch-tu se probuditi. Na Slov. Na Mor. chrapota. Nemohu se těch chrapot zbaviti. Mřk.
Chřapot, u, m., chřápání, das Getose. D.
Chrapota, vz Chrapot.
Chrapotina, y, f., chraptivosť, Heiserkeit. Na Mor. D.
Chrapoun, a, chrapounek, nka, m., *kdo chrápe*, Schnarcher; 2. *chlupáč, chám, hulvát*, Flegel, Grobian. To je ch. D.
Chrapounka, y, f., grobe Bäuerin. D.
Chrapounský, grobbäurisch, flegelhaft, lümmelhaft. D.
Chrapounství, n., hulvátství, Lümmelei, Flegelei, Grobheit. Jg.
Chraptati, heiser werden; schnarchen. Rk.
Chraptavosť, i, f., chraplavosť, Heiserkeit. D.
Chraptavý, chraplavý, heiser. Jg.
Chraptělý, chraplavý, rauh. D.
Chraptění, n. Křičeti do ch., sich heiser schreien.
Chraptěti, 3. pl. -tí, ěl, ění; chraptívati, heiser sein. Chraptíte, že jste se ořechův najedl. Sych. Chraptí jako starý hrnec. Vz Chraplavý. Lb. — **Ch.** = *chrápati*, schnarchen. Lenoch v peři chraptě se váli. MM.
Chraptivosť, i, f., chraplavosť, chroptivosť, die Häuserkeit. Aqu.
Chraptivý, chraplavý, chroptivý, heiser. Us. —
1. **Chrast**, u, m., hlahol šustu, Gerassel, Geräusch. Ros.
2. **Chrast** (dříve: chvrast), u, m., chrasť, i, f., chrástek, stku, chrásteček, čku, m., chrastí, i, n. Na Moravě říkají: chrást; chrasť jest tamtéž kollektivum = chrastina. Brt. Ch. = *křoví, roždí, trniště, haraždí, houšť*, Gesträuch, Busch, Gestrüppe. Jg. Jak ti liška ve chrasti, tak tu lidé blúdie rozumem svým. Tkadl. Starý jak chrástek. Na Mor. — **Ch.**, chrastí = *všelijaké drobné, nasekané* n. *nalámané dříví, klesť, chvoj, chabzdí, čečina*, Reiser, Reisig, Buschholz, dürres Reis. Ros.. V. Suchý ch. = charouzd, charouzdí, suchá klesť, suchá chvoj. Otýpka suchého chrastu, která se do kamen hází: otáčky. Šp. — **Ch.** = *množství všelijakého padlého listu v lese*, Waldlaub. Ros. — **Chrast** a chřast (místy: chrást, chřást), u, m., chrasť, i, f., listí zelné, olámané. Krautblatt. Chrásty n. chrást na zelí obírati, sbírati, lámati. Reš. Přinesla domů nůši chrástu. — **Ch.**, i, f., městečko v Chrudimsku. Jg. Vz o něm více v S. N. III. str. 1146.
Chřast, u, m., chřest, chrast, Geräusch.
Chřást, u, m., chrást (u zelí), Krautblätter. Us. —
Chrásta, y, f., pl.: chrásty; na Slov. chrasta, krasta = *strupy*, Grind, Räude. Ch. je neduh kůže osuté velmi nakažlivý. Ja. Prášek hojí vředy, chrásty mokvající. Rostl. — **Ch.** = *strup na ráně*, der Schorf. Měchýřek na černou chrástu seschne a dne 30. spadne. O neštov. — **Chrásty** = svrab, drbačka, Krätze, Räude. Proti chrástám. Ros. — **Černá chrásta** = černá neštovice, pryskýř černý, die schwarze Blatter (kůže kolem rychle nabíhá). Jg.
Chřastač, křastač, e, m., kdo chřastá na př. len, Flachsbrecher. Jg.
Chřastačka, křastačka, y, f., *která len chřastá*, Flachsbrecherin. Ch. hrsť po hrsti chřastá (len na hrubo tře a chrastiny hladičce přihazuje, která je na čisto hladí a vytírá). Koubl. — **Ch.** *stroj*, na kterém se len suchý chřastá n. mačká (trdlice), die Flachsbreche. Us. — **Ch.**, *stará, rozchrastěná věc*, ein Trödel. Us. — **Ch.** = chřestačka. Bž.
Chřástal, chřastal, a, chřástel, chřistel, e, chřistelík, a, m., křástal, křástel, pták, sekáč, na Mor. krcák, keckelec (jehož nelze snadno zastřeliti), Mřk., die Ralle, Schnarrwachtel, der Wiesenläufer. Jel., Vrat., Aqn.
Chrástal, vz Kalhotář.
Chřástalovitý. Ch-tí ptáci. Vz Chřástal.
Chrastati, vz Chrastiti.
Chřastati, chřastávati, chřastnouti, stnul a stl, utí. — **co**: len (na hrubo třiti, den Flachs grob brechen). Us. — **Ch.**, jako chřástal křičeti. Jg.
Chrastavě, vz Chrastavý.
Chrastavec, vce, m., scabiosa, Grindkraut. Ch. lesní, polní. Rostl.
Chrastavěti, ějí, ěl, ění, chrastavým se státi, krätzig, grindig werden. Aqu.
Chrastavice, e, f., neštovice, Blatter. MM.
Chrastavosť, chrastlavitosť, chrastlavosť, i, f., nerovnosť, drsnatosť, Rauhigkeit. — **Ch.**, *chrásty*, Krätzigkeit, Schäbigkeit, die Krätze. Čern., Ras., Sal.
Chrastavý (krastavý), chrastavitý, chrastlavý, chřastavý; chrastav, a, o = *ostrý, drsnatý*, rauh. Ch. ruce, Ros., ovoce. Zlob. — **Ch.**, *šupinatý, lupinatý, uhřivý, lišejovatý, prašivý*, krätzig, grindig, räudig, schäbig. V. Ch. kůň, žába. Jg. Tři se tím a nebudeš chrastav **na** životě. Jád. — **z čeho**. Ch. z porušené krve. Ras.

Chrástek, vz Chrast.

Chrastěti, 3. pl. -stějí, ěl, ění, šustěti, rauschen, rasseln. Ros. Něco tam chrastělo. Us. Vše **pod** ním chrastí. Puch. — **Ch.**, chrastem se stávati, zu Strauche werden. Jg.

Chrastí, n., Gebüsch, Gesträuch, Reisig, Strauchwerk, dürres Reis. — **Ch.**, zelné listí, Krautblätter.

Chrastice, e, f. Schilf-, Glanzgras. Rk.

Chrastidlo, a, n. — chrastítko.

Chrastilau, Chrastělovo, a, n., v prus. Slez.

Chrastina, y, f., křovina, porostlina, chrastí, křoví, Gebüsch, Gestrüppe, Remis, Busch, Strauch. Br. Zajíc k ch-nám utíká. Kom.

Chřastina, y, f., mačiště, mačinka, srdce u zelí (hloubek) a jiných zelin nedokonalé, když se nezahlaví. Das Pflanzenherz. Jg. — 2. Okřastaný len, grob gebrochener Flachs. Vz Chřastačka. — **Ch.** = *krajina*, kde chrastí roste. Arch. I. 154.

Chrastinný, Strauch-, von Reisig. Reš.

Chrastisko, a, n., chrastidlo, Klapperzeug.

1. **Chrastiti**, il, ění; chrastívati; chrastnouti, stnul a stl, utí; chrastati, rasseln, knastern, rauschen, Geräusch machen. Ros. Bázlivý i listí se, když chrastne, bojí. L. — **kde.** Zvěř v křoví chrastí. Jg. Až jí v těle chrastí kosti. Er. P. 392. — **čím**: řetězem, Pt., metlou (švihnouti). L. Ch. sebou = svaliti se (v již. Čech.). Kts. — **čím kam.** V zemi trojzubem chrastnul. L. — **se.** Co se tam chrastíš? Jg.

2. **Chrastiti**, il, ěn, ění, drastiti, kostrbatiti, drsnatiti, rauh machen. Ros.

Chrastitý, plný chrastí, voll Reiser. Jg.

Chrastivý, rasselnd, schepperig. Rk.

Chrastlavý, vz Chrastavý.

Chrastloun, a, m., prašivec, ein schäbiger Mensch. D.

Chrastnatý = chrastavý. Na Slov. Bern.

Chrastnouti, vz Chrastiti.

Chrastný = chrastový.

Chrastor, u, m., chrastory, pl., škrampetle, eine Art Schuhe. Jg.

Chrastový, chrastný, Strauch-, Reisig-, Reis-. L.

Chrášťany, pl., dle Dolany, jm. místní.

Chrášťanský, z Chrášťan. Vz Chrášťany.

Chrat, u, m., der Kehlkopf. Us. v Klatov.

Chratice, e, f., Haiskraut. Rk.

Chrb, u, m., zastr. chrib, vrch u Přerova. Boč. —

Chrbát, u, m. = hřbet. Na Slov.

Chřbet, zastr. = hřbet.

Chřbetnice, e, f. = hřbetnice.

Chrbol, u, m., šátek na hlavu, Kopftuch. Reš. —

Chrbola, y, f., chrbolka, nějaký šat. Gl. 79.

Chrčavý, röchelnd. Jest ch. = chrčí mu v krku. Us. Turn.

Chrček, čka, m. = skřeček, der Hamster. Na Slov.

Chrčení, n., chropot, das Röcheln. D. Ch. poraněných. Jg.

Chrčeti, 3. os. pl. chrčí, chrč, -če (íc), el, ení; chrčívati, chroptěti, röcheln, knurren, hrčeti, crčeti, rieseln, stark rinnen. Jg. — **(komu) kde.** Chrčí mu v hrdle, v krku, v prsou. Ros. Chrčí-liž v něm? — **odkud.** Krev chrčí ze žil. D. — **čím kam.** Jeho svatá krev třemi potoky na zemi chrčieše. Leg. — **kdy.** Voda v pádu chrčí. Ros.

Chrčivý, röchelnd.

Chrdosť, i, f. = hrdosť. Pochýlen jest k ch-sti člověk a k žádosti marné chvály. Št.

Chremstati, chremstávati; chremstnouti, stnul a stl = kousati, beissen. — **co.** Ten to jablko chremstá. Ovce trávu chremstá. Jg. Pes kosť chremstá.

Chremtiti se, il, ění, skrbiti, geizen. Jg.

Chřen (křen), na Slov. chren, u, m. Křen. V., Kom. Der Meerretig, Krän, Kren. Pečitému přidává se křen. Kom. Dobrý chřen s medem a med sám. L. Chřen se chlubil, dobrý já s medem; a med na to: kat tě prosil, dobrý já bez tebe. L. Dobrýs co chřen. Ros. Jsi dobrý jako štiplavý křen. D. Ten člověk chřen (= nemilý). L.

Chřenař, e, m., křenař, der Kränmann. D.

Chřenařiti, il, ení, mit Krän handeln. Us.

Chřenařka, y, f., křenařka, das Kränweib. D. —

Chřeněti, ěl, ění = hrčeti, rauschen, rieseln. — **po čem.** Po křemeni (po kameni) voda chřenní. Rozml. duše s tělem. Ms.

Chřeniště = chřenoviště.

Chřenný, vz Chřenový.

Chřenoviště, ě, n., chřenové pole, Kränfeld. —

Chřenovka, křenovka, y, f., zahrada křenová, Krängarten, -feld. D.

Chřenový, chřenný, křenový, křenný. Meerrettich-, Krän-. K. list n. lupen, kořen, míska (struhadlo), obchodník (chřenař), šálek, miscčka, dům (v Praze). Jg.

Chřepěti, pl, ěl, ění = chřapati, heiser sein. Hlas chřepl. Hus.

Chřest, u, chřestek, chřístek, stku, chřesteček, čku, m., chramosť, šust, das Gerassel, Geräusch. Jg. Chřest listu (větrem) chřesticího. Br. Každého chřestu listí se báti. V. Ch. zbrojného nepřítele, braní, mečův, hubnův, vozů, pancířův. L., D., Kom. Ch. i druket mečev. Rkk. Pro své zlé svědomí každého chřestu se bojí. Peyt. Kdo se chřestu bojí, nechoď do lesa. Jg., Lb. Chřestu netřeba se báti (na pouhý křik nedbám. Vz Křikloun). Lb., Jg.

Chřesť, i, f., zastr. chřiesť, Spargel, hromové kořenl. Jel.

Chřestač, e, m., kdo chřestá, der Klappermann; žváč, der Plauderer. Reš.

Chřestáč, chřístač, e, m., der Schlotterapfel. D.

Chřestačka, y, f., štěrkavka, hrkavka, die Klapper, Rassel, Schnurre, Schnarre, Ratsche, Schlotter. V. Dítě chřestačkami hraje. Kom. Kněží zvonci, hrkavkami, chřestačkami břinkají. Kom. — **Ch.**, Tambourin. Světoz.

Chřestační, Klapper-. Ch. kladivce. Reš.

Chřesták = chřestýš.

Chřestati, chřestám a chřeści, chřestávati; chřestiti, il, ěn, ění; chřestěti, 3. pl. -stí, ěl, ění, chřestívati; chřestnouti, stnul a stl, uti, šustěti, rachotiti, ratschen, rollen, rappeln, rauschen, klappern, rasseln. Jg. — **abs.** Štěstí když chřestí, tuť třeští, boj se neštěstí; jedno druhé když honí, nocléhy často mění. Prov. Klátí se a chřestá. Har. Chmel usušený chřestá.

Jg. — **čím:** klíčí. Kom. Lab. 120. Krami řeky chřestí. Jg. — **kde.** Otřásl se, až v něm kosti chřestily. Jg. Když jim někdy **okolo** uší zboj chřestí. Kom. Upadl rytíř a zbroj **na** něm chřestla. L.

Chřestánek, nka, m. = chřestač. — **Ch.**, *chřístek.* Ani ch-ka tu nebylo. Ros.

Chřestavec, vce, m., hnědel skořepinatý. Adler-, Klapperstein-. Min.

Chřestavosť, i, f., klappernde Beschaffenheit. Jg.

Chřestavý, chřestlavý, chřestný, rauschend, klappernd. Jg.

Chřestění, n. Geräusch. Vz Chřestati.

Chřestička, y, f. Zwangkraut. Rk.

Chřestiti, vz Chřestati.

Chřestivý = chřestavý. Rk.

Chřestlavosť, i, f. = chřestavosť.

Chřestlavý = chřestavý.

Chřestnatec, tce, m. Klapperschote. Rk.

Chřestnouti, vz Chřestati.

Chřestný = chřestavý. Šf., Ráj.

Chrestomathie, o, f., z řec., výbor ze spisovatelů některého národa. S. N.

Chřesťovina, y, f. Asparagin. Presl.

Chřesťovník, u, m., rostl. pryžcovitá. Rostl.

Chřesťovný, Spargel-. Rk.

Chřestýš, e, chřesťák, a, m. Had jedovatý ch. ocasem chřestí. Jg. Vz Had.

Chřesť, i, f. = chřesť, i, f. Spargel. — **Ch.** Packleinwand. Techn.

Chrchlák, a, m., der Räusperer.

Chrchlánky, pl., m., das Ausgespieene. Rk.

Chrchlati, chrchlávati, räuspern, hüsteln. Sych.

Chrchlavě, räuspernd. Jg.

Chrchlavec, vce, m. = chrchlavý, chrchlák. Us.

Chrchlavěti, ěl, ění, chrchlavým se stávati, den Husten bekommen. Bern.

Chrchlavosť, i, f., der Husten. Us.

Chrchlavý, räuspernd, hustend. Us.

Chrchloň, ě, m. = chrchlák.

Chrchloun, a, m. — chrchlák.

Chřib, u, m., vrch, štít hory, Bergrücken. Ms. 1444., Č.

Chřibec, bce, m. = chřib, chrb.

Chřibská, é, f., místo v Čech., Kreibitz.

Chrie, e, f., z řec., propověď, dle jistých pravidel šíře rozpředená tak, že delší článek činí. — Ch. jest zvláštní způsob rozpravy, jehož ku cvičení školnímu se užívá (z $\chi\varrho\varepsilon\acute{\iota}\alpha$, upotřebení); vysvětluje a odůvodňuje nějakou důmyslnou propověď podlé pravidel zcela určitých. KB. 243. — **Ch.** pravidelná (afthonická), obrácená. Nz. Rozšiřuje se otázkami: kdo, co, kde, jakými prostředky, proč, jak a kdy (quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando) vykonal.

Chřip, u, m. = chřipnutí. Vz Chřipěti.

Chřipě, é, (zastar. chřipěje, e), chřipina, y, f., dírka v nose; pl. chřípě, f. a koll. chřipí, í, n., die Nasenlöcher. D. Chřípě je přední část, zadní část: nozdry. Nz. Pravá, levá chřípě. Byl. Vlk chytiv koně za chřípě, jej porazil. Aesop. — **Chřipě** = nos, die Nase. V chřípí aneb v nose. V. Chřípěmi jako záchodem vozher vytéká. Kom. — **Ch.** hrdlo neb díra hrdelní. Plk.

Chřipěcí, šp. hříběcí, n., nemoc koňská (své sídlo majíc v chřípích), der Schnupfen, die Drüse, die Kehlsucht, Bräune der Pferde. Jg., Čsk. Vz S. N. III. 1148.

Chřipěti, 3. os. pl. -pí, ěl, ění; chřipívati; chřipati, chřipám a chřipi; chřipávati, chřipnouti, pnul a pl, utí = chroptěti, heiser sein. Jád. —

Chřipina = chřípě.

Chřiplavý, vz Chřiptavý.

Chřiplý, chraplavý, heiser. Bern.

Chřipnouti, vz Chřipěti.

Chřiptati = chraptěti. Čern.

Chřiptavosť, i, f., die Heiserkeit. Tys.

Chřiptavý hlas, heiser. Boč.

Chrises, Křižanov u Mohelnice.

Christ, a, m., z řec. $\chi\varrho\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma$, pomazaný. Věřiti v Krista. V. Vz Ježíš.

Chřist, u, m., chřistka, první tenký led, stříž, na Slov. stříž, das erste dünne Eis. Plk.

Chřistač, e, m., chřestač, der Schlotterapfel. D.

Christdorf, Křesťanovice, Krystanovice u Dvorce na Mor.

Chřistek, stka, m. Ani tu chřistek není, ani chřistka tu nebylo n. není = *nikdo* i. e. není tu nikoho, jenž by ten nejmenší chřest učinil, gar Niemand, gar nichts. Ros. Jiní tuto průpověď odvozují od křistka (škřitka, skřítka, křítka) = šotka n. domácího bůžka starých Slovanův, hospodáříka. Není ani křistka doma = ani toho bůžka. D., Jg. — **Ch.**, *malý chřest*, kleines Geräusch. Us.

Chřistel, vz Chřastal.

Christian, christyan, kristian, krystyan, a, m., = křesťan, ein Christ.

Christiania, e, f., hl. mě. království Norvežského. Vz více v S. N. III.

Christiti, vz Křtíti. Kom.

Christof, v obec. mluvě Krištof, a, m. Christoph.

Christofský, kristofský = křesťanský. Kom. —

Christový, Kristový, Christův, -ova, -ovo. Christus-. Kristová víra. Har. Kristoví služebníci. Kom. Vyznavně jména Kristova. V.

Christus, vz Christ.

Chřitek, vz Chřistek.

Chrk, u, m., chrknutí, das Räuspern; der Schleim. Jg.

Chrkač, e, **chrkal**, a, m., der Räusperer. Kram.

Chrkadlo, a, n., Gurgelwasser. Sal.

Chrkání, í, n., das Räuspern. — **čím:** krví. V. — **čeho:** silné chrkání krve. Blutsturz. D.

Chrkati, chrkotati (na Slov. chrákati); chrknouti, chrknul a chrkl, utí; chrkávati = z krku vymítati, räuspern. — Chrkali a frkali. Kom. — **co.** Chrká krev. Sr. Srknti. Prk. Studie o dative, str. 6. — **čím.** Krví ch. n. tratiti. V. — **čím kam.** Chrká na mne kamením (hází). Troj. — **se.** Ch. se = chrkati D. — **čím od čeho.** Od úrazu krví chrkal. Byl.

Chrkavě, chrklavě, räusperig, röchelnd. Jg.

Chrkavosť, chrklavosť, i, f., das Röcheln, Räuspern.

Chrkavý, chrklavý, chrkotlivý, räusperig, röchelnd. Ch. oddech. V chrkavých prsou duch se ozývá zamknutý. Jg.

Chrkel, kle, m., na Mor. = výchrkel, vychrtek, Auswurf. Jg. Na Mor. chrchel.
Chrklavě, chrklavosť, chrklavý, vz Chrkavé atd.
Chrknouti, vz Chrkati.
Chrkot, u, m., chrkání, Geräusper.
Chrkotina, y, f., výchrtek, der Auswurf.
Chrleni, vz Chrleti.
Chrleti, 3. pl. -ejí, el, en, ení; vychrleti, chrlívati = házeti, werfen; pospíchati, eilen. — **na koho čím:** kamením. Troj., Pulk. — **čím:** krví. Hekuba kamením chrlela. Troj. 455. — **co:** krev. Brt. — **kam.** Vody **do** tváři ch. Plk. Blesk chrleje (pospíchaje, letě) **do** vody siečl. Kram. Vz Chrkati.
Chrněč (chrníč, D.), e, m., chrápač, der Schnarcher. D.
Chrněti, 3. pl. -ní, ěl, ění (slabší než: chrápati), schnarchen. Ten chrní (když spí)! Us. — **Ch.** = *lenošiti,* faulenzen. Celý den chrní, nic nepracuje. Us.
Chrnouti, ul, ut, utí = počínám chorým býti, siechen. Ch. počal a v krátkém čase zemřel. Us. — **kdy.** Mysl v nemoci chrne. Plk. — **na co:** na ruku, na nohu. Jg. — **od čeho, čím na čem.** Ovce od ozhřivice (ozhřivicí) na zdraví svém chrnou. Rkp. o ovc.
Chrobáctvo, a, n., chrobáci, die Käfer. Jg.
Chrobač, i, f. = chrobáctvo. Na Slov.
Chrobáček = chrobák.
Chrobačlivý, červivý, wurmstichig. D.
Chrobáčnatý, chrobáčný, plný chrobáků, voll Käfer. Bern.
Chrobák, a, **chrobáček,** čka, m., na Mor. také škrobák, Mřk., chroust, hovnival, scarabaeus, Kolbenkäfer. Jg. — **Ch.,** na Mor. a Slov. brouk, Käfer. — **Ch.,** Lederkäfer. — **Ch.,** masní červ, Fleischmade. Na Mor. a na Slov.
Chrobákový, Käfer-. Jg.
Chroboly, pl., dle Dolany, Chrobolden, ves u Buděj. Mus.
Chroch, vz Hroch.
Chrochot. Na Slov. = zmrzlé bláto, ostatně vz Hrochot.
Chrochtati. Zachrochtají ve své řeči a otevřenými ústy zakřiknou. Har. II. 165. Vz Hrochtati.
Chrom, gt. chromatu, m., z řec., povrch těla, die Oberfläche des Körpers; tělo, der Körper; barva povrchu, hl. barva kůže, vůbec barva, die Farbe. Vz více v S. N. II. 1152. — **Ch.,** vz Chromý.
Chromáček, čka, m. = chromec.
Chromajda, chrompajda, chrompafha, y, m. = chromý (s příhanou). Jg.
Chromatický *v hudbě* (od *χρῶμα* = barva), poněvadž prý se v řecké hudbě zvýšené tony jinou barvou znamenaly, nežli diatonické. Ch. akord, běh, sled, ton, skála, znamení. Vz více v S. N. II. 1153. — **Ch.,** barvitý, färbig. Us.
Chromatika, y, f., z řec., barvosloví, die Farbenlehre.
Chromě, lahm, krumm. Ch. choditi. Us.
Chromec, mce, chromek, mka, chromeček, čka, m. = chromý, ein Lahmer. — **na co:** na ruce. Berg.
Chromek, mku, m., na Mor. = chorý strom. Plk.
Chroměti, ějí, ěl, ění, lahm werden. Us.
Chromiti, il, en, ení. — **koho,** lahm machen. Us.
Chromka, y, f., eine Lahme.
Chromoleč, e, m., kdo léčí chromé. Jg.
Chromonohý, krummfüssig. Us.
Chromořezka, y, f., prohnutý osnák k vyřezávání dužin. Krummeisen.
Chromosť, i, f., die Lahmheit, das Lahmsein. Ros. Vz **Chromota.**
Chromota, y, f., uškození na nějakém údě těla, kteréž následkem rány úd ten bnď zohyzďuje aneb nezpůsobným k práci činí = něm. Lemde. Opět na jednom údu toliko jeden nedostatek řečený leem, totiž chromota neb ohyzda, móž obžalován býti, by pak týž úd více ranami raněn byl; protož raněn jsa v nohu, obrátí-li se rána v chromotu, nemóž pro pět prstuov nožních toho, jenž jej ranil, z pěti chromot obviniti; ale jiné by bylo, když by každý prst měl ránu, z nížto chromota přišla by. Kn. drn. 131. Že na každé ruce 15 nedostatků, jenž slovú leem totiž chromota, móž žalováno býti . . . a na každém ze čtyř prstóv tři údové uschli v ch-tu by se obrátili. Kn. drn. 131. Z ch-ty trój póhon; Kn. Rož. 180. Ch. údův. V. Rány ne do smrti, ale do ch-ty. Pr. pr. Má-li člověk ch-tu na ruce neb na noze. Us. Do ch-ty někoho potlouci. Har. I. 147. Vz Chromosť, Chromý.
Chromotil, a, m. = chromec (s příhanou). Ctib.
Chromotný, lähmend. Rk.
Chrompajda, vz Chromajda.
Chromý; chrom, a, o, lahm, krumm. Chromým krokem tu chodí spravedlnosť. L. Chromého (posla) čekati třeba. L. Chromý chce dále skočiti a slepý viděti. Jg. Pomsta i na chromém (koni) dojede. L. Chromého kárají, kulhavý se dovtip. C. Vz Kulhavý. Víš co nového? Chromý pobil šmatlavého a slepý se na ně díval. Mřk. — **na co:** na ruku, na nohu. V. — **čím.** A ten od toho kterým údem chrom byl, tehdy za každú chromotu ten, kdožby takového městěnína ochromil, má dáti 100 grošův. Sob. 165. — **Ch.** píď = *nenatažená,* eine gekrümmte Spanne. L. — **Ch.** = *nestatečný, nejistý,* schwach, unzuverlässig. Ch. důvod. — **na čem.** Člověk na slávě tuze chromý. L.
Chronický, z řec., počasný, chronisch, längere Zeit dauernd, langwierig, wiederkehrend.
Chronika, y, f., kronika, z řec., letopisy. V. Chronik, Zeitgeschichte.
Chronista, y, f., dle „Despota", letopisec. Chronist, Schreiber von Jahrbüchern.
Chronologický, z řec., pořadem času, chronologisch, der Zeitfolge gemäss.
Chronologie, e, f., časověda. Ch. hvězdářská, obecná. Nz. Zeitfolge, Zeitrechnung.
Chronometr, u, m., časoměr, Rk. Chronometer, Zeitmesser, Seeuhr.
Chronúti, zastr., zasténati, myslí klesnouti. Jir. — **čím.** Ježíš chronul duchem a zamútil sě sám. — Opět chronuv sám v sobě přišel k rovu. Živ. Jež.
Chrop, u, m., der heisere Ton der Kehle. Ch. v prsiech. Hus.

Chropati = chrápati, schnarchen. — 2. *Hřmotiti.* — **čím:** botami. Na vých. Mor.
Chropěti, chroptěti, 3. pl. -pí, ěl, ění; chropivati, röcheln. — **kde.** Pod jhem chroptě křepčil. Kom. — **čím.** Hrabě soptil tak, až chroptěl tlamou zpěněnou. Puch. (zlostí).
Chropin, a, m., ves na Mor. u Kroměříže. Byl v Chropíně na moresech. Půjdeš (pošleme tě) do Chropína na moresy (o hruhianech, nezdvořácích. Vz Chrapoun). Dle Mřk. lépe: Chropiň, ě, f.
Chropot, u, m., *chroptění, chrápavosť*, das Röcheln. V., Br. Smrtelný ch. Kom. -- **Ch.**, *chraplavosť*, Heiserkeit. Plk.
Chropotina, y, f., chropot, das Röcheln. Jg.
Chropotlivosť, i, f. = chraplavosť.
Chropotlivý = chraplavý.
Chropotný = chraplavý, heiser. Plk.
Chroptati = chroptěti, röcheln. Sal.
Chroptavosť, i, f. = chraplavosť.
Chroptavý = chraplavý.
Chroptěti, vz Chropěti. Kom.
Chroptivosť, i, f. = chraplavosť, Heiserkeit. V.
Chroptivý = chraplavý, röchelnd, heiser. Ros. —
Chrostan, Chřastová u Svítavy na Mor.
Chrostik, a, m., Frühlingsfliege, Wassermotte. Rk.
1. **Chroumati**, chroumávati. — **co čím** = hrubě ochromovati, sekati, těžce raniti, lähmen, lahm schlagen. Ros. — 2. **Ch.** = chroustati, chroupati, knorpeln. D.
Chrouna, y, **chroun**, a, **chrounli**, a, m. Lang-, Siebenschläfer.
Chrouniti, il, ění; chrounívati = *chrápati*, schnarchen. — 2. *Cuchati*, *mačkati*. — **co:** ustlání, wirren, manschen. Jg., Rk.
Chrouny, pl., f., neřád u dobytka zevšivělého. Novot. Ungeziefer beim Vieh.
Chroupati, vz Chrupati.
Chrouplavý, křouplavý, rösch. Chrouplavý chléb. D.
Chroust, a, m. (dříve a na Slov. chrust), chroustek, stka, chroustík, a. chrousteček, čka, chroustíček, chroustiček, čka, m. Ch. od chřest (chřestěti). Der Käfer. Sf. Chroust brnčí. Pt. Chrousta komu přes nos pustiti (hněvati ho). Vz Nevrlý. Lb. — **Ch.** *májový*, babka, pršňák, przník, hrčnák, hrunclík, pruhač, brzák, koza, kozák, javorník, der Mai-, Kreuzkäfer. Sp. Ch. obecný (májový), ch. mlynářík, kaštanový (kominík), letní. S. N. Na Mor. ch. jen: Maikäfer. Mřk. — **Ch.** rohatý = roháč, der Horn-, Hirschkäfer. — **Ch.** vlaský = španělská moucha, spanische Fliege. — **Ch.** koňský n. hnojný, hovnival, Ross-, Mistkäfer. Jg. — **Ch.**, přezdívka = chrapoun. Na Mor.
Chroustati, chrustati, chroustávati; chroustnouti, chrustnouti, stnul a stl, ut, utí. — **Ch.** = chrust působiti, knanpeln, knappern, knarpeln. Něco tu chroustá, chrustlo. Us. — **co:** ořechy. Sych. Kočka myš chroustá. L. Co tu chroustáš (tvrdého jíš, že z toho chrust pochází)? Jg.
Chroustavě, chroustlavě, knarpelnd. Jg.
Chroustavec = chrustavec.
Chroustavka = chrustavka.
Chroustavosť, chrustlavosť, knarpelnde Beschaffenheit. Jg.
Chroustavý, chrustavý, chrustlavý = chroupavý, chrouplavý, knarpelnd. — **Ch.** = chrustavec. Jg.
Chroustnouti, vz Chroustati.
Chroustov, a, m., ves v Bydžovsku.
Chroustovice, pl., m., dle Budějovice, mě. v Chrudimsku.
Chroustový, Käfer-. Ch. křídlo. Us.
Chrouti, chruji, chrul, ut, utí. — **se kde:** ve slámě, v peřinách = váleti se, sich wälzen. Rk. — **co.** Celou postel schrul = zmačkal, manschen. Us. — **Ch.** = boukati se, ranzen. Svině, bobr se chruje. D.
Chrpa, vz Charha.
Chrpový. Ch. barva, Kornblumenfarbe. Rk.
Chrst, u, m., Spritz, Wurf. Jedním chrstem to vylil. Us. Jedním chrstem (douškem), auf einen Snf. D.
Chrsťál = chřtál.
Chrstalka, y, f = chrustavka, Knorpel. Chrstalky sú proti kostem jako maso a proti masu jako kosti. Št.
Chrstati, chrstávati, chrstnouti = prudce vyliti, giessen, spritzen. — **co kam:** vodu do očí někomu ch. Us., Jg. — **Ch.**, chlastati, saufen. Dch.
Chrstavý, kdo chrstá, spritzend. Jg.
Chrstoň, ě, m., nadávka, ein ungeschliffener Mensch. Mřk.
Chrt, a, chrtek, tka, chrtík, a, chrteček, čka, chrtíček, čka, m., der Windhund, das Windspiel. Ch. lovčí pes. Ch. myslivecký, V., poloviční, rychlý, hybernský, kudlatý, polský, vlaský, turecký. Ssav., Jg. Ch., chrtice, chrtička; chrtě, chrtisko; chrt veliký, malý. Ch. je v druhém poli (jde mu na druhý rok). Ch. dal zajíci dva chvaty. Ch. dobře, špatně běhá, mydlujc. Ch. popadl zajíce. Chrty v základ pustiti. Ch. smečkový. Sp. Smečka chrtův. D. Ch. zvěř stlhá (honí, drahuje). Pt. Kota na myši, na zajíce chrta. L. Mnoho chrtů zaječí smrť. V., Bezděčnými chrty řídko zajíce uštveš. V., Č., Šp. Jdou v kordy o chrta. Vz Hádka (daremná). Č., Kram. — **Ch.** = *vyzáblý člověk*, ein hagerer Mensch. Vyhlíží jako chrt (jako sedm drahých let = hnbený). Vz Chudoba. Č. Vz Pes.
Chřtál, u, m. (zastar.) = chrustačka, Knorpel, Ras., Sal., Aqu.; ohryzek, der Gröbs, Adamsapfel; hltán, jícen, požeradlo, die Kehle, Speisröhre, Jg.; průdušnice, die Luftröhre.
Chřtán, vz Hrtán. Na Mor. chrtán.
Chřtánový, vz Hrtanový.
Chrtě, ěte, chrťátko, a, n., mladý chrt, junges Windspiel. Jg.
Chrtí, Windspiel-.
Chrtice, e, chrtička, y, f., samice chrtova, eine Windhündin.
Chrtík, vz Chrt.
Chrtina, y, f., špatný chrt. L., Šp.
Chrtisko, a, n., ohyzdný chrt. Us.
Chrtnič, e, m., ves v Čáslavsku.
Chrtník, a, m., myslivec chrty cvičící, Windhetzer.
Chrtnouti, nul a tl, utí, hubnouti, mager werden. D.
Chrtousiti = hrtousiti.

Chrtovatý, -ovitý, windspielartig. Jg.

Chrtový, windspielartig. Rk.

Chrudim, i, f., **ne**: Chrudim. Chrudim, Kouřim, Vlašim atd. ve starých listinách a v Jg. slov. všude; pro dlouhé *i* není důvodu. Brs. 91. Ch. původně jméno muže, nyní města. Ještě za 16. stol. byla rodu muž. Nyní jest rodu ženského a skloňuje se dle „Kosť"; ale v gt. se nicméně v obecné mluvě podnes zachovala koncovka mužská (ě): do Chrudimě. Jir. — Prk. vykládá věc takto: Chrudim (-mь) odvozeno příponou jь od jména muže Chrudim (-mъ; sr. pánъ — páň, páně, páňa) a sklánělo se tedy prostně dle vzoru: Meč; stavši se pak femin. nenabylo v celku jiných koncovek a musí se tedy skláněti dle: Daň (nikoli dle: Kosť), jak i staré listiny i živá mluva lidu svědčí, v níž zhusta ještě muž. rod zachován: do (z) toho Plzně (Příbramě). Vz Retnice a M. (na konci). — **Chrudiman**, a, m. — **Chrudimsko**, a, n. — **Chrudimský**, chrudimští měštané. Chrudimer.

Chrudimka, y, f., řeka v Chrudimsku. Us.

Chrudoš, e, m. Ch. na Otavě. L. S. v. 11.

Chrumkati, chrumkati = chroustati, knorpeln. Na Slov.

Chruna, y, f. = prase, Sau. Chruješ se jako ch. Us. Jič. — **Ch.** = chrouna. — To tele je samá ch. = je churavo, chlupy mu stojí. Šm. Na Mor. ‚chruňa' nadávka. Mřk.

Chrup, u, m., *hlahol* od kousání něčeho tvrdého, das Knorpeln, Knacksen. Jg. — 2. **Ch.**, *ústa* (od chrupání), zuby, hryz, chrust, kousadlo, das Gebiss. Zuby skládají chrup (člověka). Presl. — Ch. sviňský koňskému se podobati zdá. — Jg.

Chrupač, e, m., der Knorpler; chrupačka, y, f., die Knorplerin. Jg.

Chrupadlo, a, n. Zange. Rk.

Chrupák, u, m. Knackwurst. Rk.

Chrupati, chroupati, chroupám a chrupám (křoupám, křupám), chrupi a chroupi, al, ání; chrupěti, ěl, ění; chrupnouti, chroupnouti, pnul a pl, utí; chroupávati = chroustati, knacken, knorpeln, knaupeln, grämmeln. — **co**. Vlk koně chroupá. L. Ch. kosti, Us., dorty, mandle. Víd. list. Co tam chroupáš? — **kde**. Psdl, až chruply v něm kosti. Hlas. Sníh **pod** nohami chroupá. Us.

Chrůpati (chrupati), chrůpám (chrupám) a chrůpi (chrůpi), al, ání; chrupávati = ve spaní chroptěti, chrápati, schnarchen. Jg. Chrupá, jakoby do suku řezal. Sych. — **kdy**: ve snách ch. V. Po obědě si chrupnu as hodinu (pospím). Us., Jg.

Chrupavka, chroupavka, chruplavka, y, f. = *kůže okoralá* u vepřové pečené, die harte Haut am Schweinbraten. Jg. — **Ch.**, *chrupka*, něm. Knorpel. Ch. v nose. D. Vz více v S. N. III. 1158. — **Ch.** = *chroupavá střešně*. Die Knorpel-, Pelzkirsche. D. — **Chrupavky**, druh slivek. Us. Bolesl.

Chrupavý, chroupavý, chruplavý, chrouplavý, co *chroupá*, knorpelnd. Jg. Ch. slivky, střešně, kosti, suchary, Kom., ryby. — **Ch.**, *kdo chroupá*, knorpelnd.

Chrupěnka, y, f., chrupavka, Knorpelkirsche. D.

Chrupěti, vz Chrupati.

Chrupka, chřupka, křupka, y, f., chrupavka, chrustačka, Knorpel. D. — *Ch.*, Krachgutedel. Šk. Vz Víno.

Chrupkati, chrumkati = chroustati. Na Slov.

Chrupkavosť, i, f., na Slov., = chrupkosť.

Chrupkavý, na Slov., = chrupký.

Chruplavěnka, y, f., chondrus. Rostl.

Chruplavitý, knorpelig. Ch. kosť. Krok.

Chruplavka = chrupavka.

Chruplavník, u, m., polycnemum. Rostl.

Chruplavý = chrupavý.

Chrupnouti, vz Chrupati.

Chrupolin, u, m., Chondrodit, nerost. Min.

Chrupot, u, m., Geknacke, Geknorpel. Jg.

Chrust, u, m., *hlahol* od potření něčeho tvrdého, křehkého, suchého, das Knorpeln; 2. *malé, špatné ovoce*, kleines, schlechtes Obst. — **Ch.**, drobné roždí, Reisig. Jg. Popravil se jako pes v chrustech = zchudl. Výh. I. — **Ch.**, a, m., hloupý člověk, chramost, Tölpel. Jg.

Chrůst, na Slov. = hmyz. Vz Chroust.

Chrusť, i, chrustka, chrustačka, chrustavka, y, f., na Slov. chrustadlo, a, n., chrustavec, vce, m. = chrupka, chroupavka, die Knorpel. Ros. —

Chrustač, e, m., der knappert, knirscht. Jg.

Chrustačka, y, f., chrusta, Knorpel. Ch. prostřed nosu. V. Vz Chrupavka.

Chrustačkový, Knorpel-. Ssav.

Chrustadlo, a, n., vz Chrusta.

Chrustal, a, m., vz Chrustač.

Chrustalka, y, f. = chrustavka.

Chrustati, vz Chroustati.

Chrustavě, knappernd.

Chrustavec, vce, m., chrustavý. — **Ch.**, chrustačka, der Knorpel. — **Ch.**, praskavec, Wegetritt. D.

Chrustavice, e, f. Knorpel. D.

Chrustavka, y, f., der Knorpel.

Chrustavý, chroustavý, kdo n. co chroustá, knappernd. V. — **Ch.**, chrustovitý, co chrustky má, knorpelig. V. Ch. kosti. Krok.

Chrustěti, 3. pl. stí, ěl, ění, chrustívati, chrust dělati, rasseln, knastern. Co to chrustělo? Ros. —

Chrustí, n., opadané jehličí ze suchých otýpek, Nadelstreu. Us. Polič.

Chrustiti, il, én, ění; chrustívati, šust dělati, knarren, knirschen, knastern, rasseln. — **čím**. Čím to chrustí? Ros. — **kde**. Hluk počal v háječku ch. Puch. — **se** = chrustěti. Něco se tam chrustilo. Ros.

Chrustka, y, f., chrustavice.

Chrustkovatý = chrustovatý.

Chrustlavý = chruplavý, knappernd, rasselnd. — **Ch.**, chrustovitý, knorpelig. Ros.

Chrustnatosť, i, f., Knorpeligkeit.

Chrustnatý, knorpelig. Krab.

Chrustnouti, vz Chroustati. — 2. do něčeho vraziti. — **kam**: do čeho ch. Us. — Jg.

Chrustovatosť, i, f. = chrustnatosť.

Chrustovatý, -ovitý, chrustkovatý, chrustkovitý = chrustnatý, knorpelig. Ros.

Chrutí, boukání, pojímání černé zvěři. Das Rauschen, Ranzen. Šp.

Chrysa, y, f., mě. v Troadě. — **Chrysan**, a, m. — **Chryský**.

Chrysalidky, pl., f., stříbro-, neb zlatolesklé kukly denních motýlův. Ihl. 172.

Chrys-es, a, m., kněz Apollonův z Chrysy troadské. Vj.

Chrysipp-os, a, m., slavný stoik ze Sol, města cilicského. Vj.

Chrysokol, u, m. (Kupfergrün), obsahuje vodu, kyselinu křemičitou n. kysličník mědnatý. Vz Malachit. Bř.

Chrysolith, u, m., obsahuje kyselinu křemičitou, kysličníky hořečnatý a železnatý. Odrůda (nažloutle a nahnědle zelený): olivin. Ch. zelený. Vz Drahokam. Goldstein.

Chrysopras, u, m., drahokam.

Chrysostom, a, m. V. Zlatoustý.

Chryst, Chrystian atd., vz Christ, Christian.

Cht v 2., 3. dvojně a v 2. množné osobě polominulého a minulého času i strčes. i strslovančina proměňuje v *st*: strčes. nesesta, neseste; nesiasta, nesiaste; strslov. nesosta, nesoste; nesěasta, nesěaste m. nesochta, nesochte atd. Podlé obdoby těchto forem jsou tvořena slova: prsť m. prchť od prchnúti; srsť od srch v sršeti (ježiti se); tesť m. techť od tch (tchán). Ht. Zvuk. 104. Hláska *s* jest zde původní a přešla teprve do *ch*. Prk. v Listech filolog. II. 228. — Vz Rozlišování.

Chtěčky = *chtě, chutně*, willig. Ch. toho nečiň. Ryt. křest. Brzy ch. nebo bezděky přestane. Jel.

Chtění (zast. chcení), n., das Wollen. Nestalo se to chtěním lidským. V. Z nechtění to udělal (nechtě). Ros. Z nechtění v oko ho ubodl. Aesop. Chtění žen jsou rozličná. Troj. Pokrm skrovný ch. ku pokrmu navracuje. Ras. U velikých věcech i na samém chtění dosti jest, by k žádnému skutku nepřišlo. Vš. I. 6. Na vóli a ch., a při velikých věcech zvláště, dosti jest. Vš. — Vz Pokázati co v čem.

Chtíč, e, m., chtíč, i, f., chtíček, čku, m., chtička, y, f., *chtivosť, chtění, žádosť*, die Begierde, Gier, Lust. *Jg. Ch.* je více smyslový, *žádosť* více rozumová. Nz. Ch. nezřízený, peský (psí). Rk. Chtíčové ženští, těhotných. Reš. Chtíče a chuti nám přidal. Jg. Ch. přišel na něho. Háj. Uhašen je ch. můj. Jel. Ač moc a síla nstane, však ch. předce nepřestane. Lom. Ku škození ani vůle ani chtíče neměli. V. Z poznání pochází nějaká žádosť a chtíč. Bylin. — **čeho:** jedení. Kom. — **k čemu:** k jídlu, k práci, Reš., k vědoml. Kom. (Wissbegierde). Má ch. k tomu. Sych. — **Ch.**, *přirozený pud*, der natürliche Trieb, Lust. Kravský dobytek v květnu a v červnu ch. svůj vyjevuje. Konbl. — **Ch.** = *obžerlivosť, hladovitosť nesytá*, Fresssucht. Ch. peský (neduh koňský; kůň mnoho žere a přece hubení). Ja. — **Ch.**, *milovník něčeho*, Liebhaber. To děvče mělo mnoho chtíčův (milovníkův). — Jg.

Chtiechu = chtěli, y, a. Kat.

Chtieše = chtěl, a, o. Kat.

Chtíkať někomu, v Krkon. = někoho milovati. Kh.

Chtíti (zast. chtěti, chotěti, na Mor. chtět; vz Gb. Hl. 126.). Chtíti časuje se na základě dvou kmenův; přítom. chti (m. choti) a infinitivného chtě (m. chotě). Chci (zastr. chocu, chúceš atd., vz Gb. Hl. 84; v žďárském pohoří: chcu n. zcu. Šb.), chceš, chce, chceme (v obec. mluvě: chcem; staří říkali: chcme, Arch. I. 52., 1394.; chceme, Arch. I. 66.), chcete, chtějí n. chtí (v žďárském pohoří: chcou n. zcou, Šb.; chtí, Chč. 304., Let. 231., Št. N. 282., Rkk. 41., chtějí. Chč. 376.). Přechod. chtě n. chtěje (chtíc n. chtějíc); imperat. chtěj, chtějme, chtějte; chtěl (zastr. chciel, na Mor. chcel), chtěv, chtěn, chtění; chtívati. Vz Listy filolog. 229. O strč. časování tohoto č. vz Kt. 88. — **Ch.** = vůli míti; s dobrou vůlí neb nuceně, volky nevolky, líb se n. nelíb; žádati, oč státi; wollen, wünschen, begehren, verlangen, beschliessen, Jg.; ch. se (neosobně) = míti chuť, Lust haben, lüstern, lüsten. Jg. — **abs.** Chtěj nechtěj. (Na Slov. voľky nevoľky. Ht.). Vz Nucení. Č. I chce i nechce (příliš se rozpakuje). Č. Jen chce, jen nechce (brzo chce, brzo nechce). Chtějme neb nechtějme, musíme zemříti. Us. Chtíce a vědouce. Jel. Chtě to učinil. Chtíc nechtíc; chtěj n. nechtěj; chtěj já neb nechtěj; chtěj ty n. nechtěj; chtějte n. nechtějte, Rk.; chtě a věda, V.; chtěje a vědomě, V.; chtě a dobrovolně. Rk. Ať bylo, kde chtělo, *lépe*: kde bylo, tam bylo. Km. Když chceš; jak chceš. Ať přijde, kdo chce; ať je to, kdo chce; ať se zdráhal, jak chtěl; ať se děje, jak chce; to jsou germanismy m.: Ať přijde, kdo přijde; přijdi, kdo přijdi; buď kdo buď; ať se zdráhal jak se zdráhal; děj se co děj, Brt.; ať (nechť) přijde kdokoliv, nechť je to kdokoliv. Kdo chce kam, pomozme mu tam. Rk. Když mohl, nechtěl a když chtěl, nemohl učiniti. Troj. Ne ten dá, kdo má, ale kdo chce. Jg. Kdo ne rychlo učinil, dlouho nechtěl. Jg. Jak Bůh ráčí, tak i já chci. Ros. Chtějícího snadno jest nutiti. Háj. Chtícímu není nic za těžko, nechtícímu všecko. Pk. Ať jde, kam chce. Kos. Chtějícímu neděje se bezpráví, volenti non fit injuria. CJB. 329. — **co (koho, se).** Dobré ch. Kom. Chléb ch., jablko, groš. Us. Kdo činí, co chce, utrpí, čeho nechce. Kdo mluví, co chce, uslyší, co by nerád. Mluv ty, co chceš, a já učiním, co chci. Jg. On ji chce (za ženu). Us. On tu pannu chce. Ros. Již se od dávna chtěji. Sych. Kdo mne chce (volá)? Jg. Co tu chceš? Ať mluví proti tomu, co chce. Nt. — **(komu) čeho.** Ch. někomu zlého. Ráj. Co chce u dvora? Štědrého večera. Er. P. 38. Nechce ta věc váhavosti a ruky lenivé. Plk. Chceš chleba? Us. Vz Ch. se komu čeho. — **komu, čemu.** Alx. Chtěl jsem penězům nebo lahodným krmiem. Chč. 629. Jakému chceš, pane, muži (jakého si přeješ)? Kat. 472. Nechtěj i vrahu tej škodě. Výb. Co mi chceš? Chci tomu tak; Čas, mrav, přirození tomu tak chce; Jak tomu chce jeho stav; Zákony tomu chtějí; Mnozí tomu chtějí, že ctnosť jest nejvyšší dobro. Nt. Kdo chce (žádá) cizímu, musí svého nasaditi. Háj. Chce ten stav veliké svobodě. Kom. Chce tomu přirození, Jel. Můj úřad tomu chce. Us., Jd., V. Čemužkoli ch. bude, to míti bude. V. Nečiň jinému toho, čemuž by sám nechtěl od jiného. V. Aniž vím, čemu chci. Jel. Někteří tomu chtí (tvrdí), že . . . V. Věřitelé chtí svému. Us. Item po muži má-li dítky a nechce s nimi býti aneb se vdá a svému chce, má býti odbyta a věno jí dáno. Kn. Tov. 79. Pro potřebu a že tomu páni

ch. budou. Arch. II. 503. Co sobě chceme, i bližnímu povinni jsme. Kom. Někdy témuž pohaně od židův chtěli. Dal. Čemu sám chceš, to čiň jinému. V. Nechce tomu, bych ho chválil. Sych. To by se mi ještě chtělo! Us. Chce ti dobře (= přeje ti). Kdo chce pokoji, hotov se k boji (jinak: nečiň zmínky o boji). Kdo čemu chce, dá se jedním vlasem přitáhnouti. Lh. Co kde vidíš, ne všemu chtěj. Vz Cizí. Lh. Své chvále od lidí chtieti; Bůh chce pravdě a svět lsti; Mně nechce, ale chtěl by zhoží mému. Št. — *Pozn.* Cht. pojí se, povídají, s *dativem*; ale toto všeobecné pravidlo není správné, nemluvíť nikdo: chci vínu, pivu, vodě, masu. Novák v Km. Vz Chtíti co, čeho. — **kam, k čemu.** Každý chce k svému. D. — **za koho.** Nechtěla ho za manžela. Us. Za muž chtíti (vdáti se). V. — **co po kom** = *na kom žádati.* Co po mně chceš? Vz Po. Us. na Mor., Brt. Co chtěl po nebožce? Něco na památku. Mřk. — **na kom.** Co chceš na mně? Er. P. 268. Ty chceš na nás po tolárku. Sš. P. 718. — **co kde.** Povím, žes na mně chtěl v zahrádce růžičku, po cestě hubičku. Er. P. 141. Co chcete u mého děvčete? Er. P. 278. — **koho proč.** Když jsi mě pro lásku nechtěla. Er. P. 185. — **se komu čeho.** Chceť se ho (piva) nám, jako pannám k tanci. Rým. Chce se mi toho. D. Chce se mi vína, vody atd. Ros. Chtělo by se mu toho. Ros. Chce se mi toho. D. Toho by se mi ještě chtělo! Nt. Chce se mu zlata. Háj. Svého si všichni hledí, obecného ne každému se chce. Vš. I. 6. — **se komu do čeho.** Nechce se mi do díla, D., do chleba, do práce, do žertu. Us. Nechce se mi do toho. Us. — **s infinit.** Chci utéci, psáti. Us. Chtěl se hádati. Br. Jsou, kteří nás znáti nechtějí. Tkad. Jáz chcu zvěsti. Rkk. Kto sě chtějú bíti. Rkk. Chtěše obět vzdáti. Rkk. Kdo chce užiti dobré vůle, musí pokusiti nezvůle. Kuře chce moudřejší býti nežli slepice. Kdo chce v domě škody zbýti, nedej jiskře ohněm býti. Kdo chce ve psí býti, spusť se na čeleď. Kavka kamžkoli letí, černá vždy býti chce. Co kopřivou má a chce býti, to hned na počátku hude žíhati. Chtěje dýmu ujíti, upadl do ohně. V. Chtěje se louže uvarovati, upadl do bláta. Jg. Chtějí se vzíti (v manželstvo). Chce si ji vzíti. Us. Nechceme tomu věřiti. V. Nechtěl uposlechnouti hlasu jejího. Br. Že chceš vždy v krčmě ležeti, dietky chtie hladem zemřěti. Jir. Nákr. 85. Chce se mi jísti (lačním), píti, spáti, jezditi, tancovati, zpívati. Ros. Po slaných jídlech chce se píti. D. Kdo chce vydělati, musí někdy prodělati. Vz Zisk Lh. Tím nechci říci = tím nemíním, nepravím, nedím. Ch. něco doslci. Št. Nechtělo se mu dařiti, *lépe*: nijak se mu nedařilo. Km. Vz více infinitivův u Chtíti v Jir. Nákresu str. 85. — **Pozn.** *Někdy se infinitiv* **vypouští.** Chce se pannám k tanci (jíti). Us. Co nás mrzí, to se nás drží; a co jest milo nám, to nechce k nám (přijíti). Č. Prosil Bohdan za kralovnu, ale ona nechtěla zaň (jíti). L. Chceš něco ode mne (míti)? Nt. Nechce to z něho (lézti atd.) Kom. I káže kněz zemanóm svým: Kto chtie prvi na sedánie (jeti), ty jáz kněz sám ustanoviu. Rkk. 41. — **Ch. nadbytkem** *(ale ne špatně)* se kláde: Nechci zapírati = nezapírám, non infitior; nechci říci = neříkám; chci jen to podotknouti = jen to podotýkám, hoc unum dico; chceme-li pravdu mluviti = mluvíme-li pravdu, si verum dicimus (avšak i: verum si loqui volumus). Nt. Cf. A tuto chci také čeleď napomenúti, v čem by se líbili Bohu. Št. Teť chci nejprve řeč podjeti a o jiných potom. Št. N. 208. Na počátce chci praviti, jeho smysly vyličiti. St. skl. III. 175. Vz Brs. 91. — *Imperativem slovesa chtíti a infinitivem opisuje se* **imperativ.** Nechtějte tam jíti = nechoďte tam. Vz Mkl. S. 867. — *Někdy zastupuje chtíti latin.* **imperfectum conatus:** non dubitas id facere, quod jam diu faciebas? Zdraháš-li se činiti to, co jsi již dávno učiniti chtěl? Nt. — **Ch.** *opisuje* **budoucnosť** *(nástupnosť) v minulosti,* vz Míti. — **aby.** Chce, abych s ním šel. Us. Chce tomu, aby se to kamení prodalo. Pass. Chce sě jim, aby někaká viděnie měli. Št.

Chtivě, komp. chtivěji, begierig. Ch. žádati, L., se vyptávati. Kom. — Br.

Chtivinda, y, m., chtivý, ein begieriger Mensch. Jg.

Chtivosť, i, f., chtíč, chtění, žádosť, Begierde, Begehrlichkeit, Lüsternheit. Jg., D. Chtivosť neb chuť k něčemu míti. Reš. S chtivostí něco vykonati. V. S ch-stí velikou hnal se do boje. Troj. Ch. podmaniti. D. Ch. **čeho:** panování, L., vědění, slávy. — **k čemu:** k dávení. V.

Chtivý; chtiv, a, o; *komp.* chtivější; žádostivý, begierig, lüstern. Ch. pes, který zvěř ochotně honí. Šp. Chtivého koně příliš nežeň. Ros. Chtivému nikdy dosť. L. Nebuď tak chtivý (*všetečný*, chtící vše věděti). Sych. — **čeho:** slávy, předku, D., cti, úřadu, V., krve, smíchu, vlády (herrschsüchtig), zisku, jídla, sázky, Šm., vražd. Ht. — **k čemu:** k boji, Br., k jídlu, Koc., k službám. Lom. Žena chtivá k tělesnému skutku. Lomn. — **s inft.** Znáti cesty mé jsou chtiví. Br. — Vz Mlsný.

Chučeti, el, ení, hučeti, sausen. Chučeno naň *z* konopí (= byl v osidlech?) Mus., Výh. I.

Chud, vz Chudý.

Chuď, i, f., chudina, die Armen. Leg.

Chůda, y, f., pl. chůdy, nástroj k chození, dřevěná noha, štíhla, berla, die Stelze, die Krücke. D. Ch. na holeň, na stehno. Na (po) chůdách choditi. D., Kom. Vz Tělocvik; Tš. str. 103. — V horách **ch.** = *kůsle, střevice,* v kterých v horách po sněhu chodí. Schneeschuhe. Us. — **Ch.,** chůdy, spodní díl nohy, na němž se chodí; také noha až ku kotníku a k patě. Us. v Sklenařicích. Jg.

Chudáctvo, a, m., Armseligkeit. L.

Chudáček, vz Chudák.

Chudačka, y, f., chudá žena, ein armseliges Weib.

Chudák, a, chudáček, čka, m., člověk chudý, bídný, nebohý, hubený, ein armer, elender, magerer Mensch; chuďas, chudina, ein armer Tropf, ein armer Teufel. Jg.

Chůdař, e, m., kdo po chůdách chodí, wer auf Stelzen geht. Tš.

Chuďas, a, m., chuďásek, ska, chudák, chuděra, chudina, armer Mann, armer Schluk-

ker, armer Teufel, armer Tropf, armer Sünder. Jg. Ch. dostal biti. Sych. Chuďasův bratr. Us.

Chůdce, e, m. Tajný ch., tajuý škůdce. Č. Geher, Schleicher.

Chudě, *komp.* chuději, arm, schlecht, armselig. Ch. se obirati = chudým býti. V.

Chudě, ěte, n., pl. chuďata, **chuďátko**, a, n., nebožátko, armes Kind, armer Mann. Berg., Puch. — **Ch.**, hubené kuře, hubená drůbež, mageres Geflügel.

Chudec, dce, m., chudý člověk, ein armer Schlucker, Tropf. D.

Chudenice, pl., m., die Budějovice, mě. v Klatovsku.

Chuděnice, pl., m., die Budějovice, místní jméno. Mus.

Chudera, chuděra, chuderka, y, m., dle „Despota"; chuderák, chuděrák, a, chuděráček, čka, m. = chudák, chuďas, ein armer Schlucker. Zpanoší-li chuděra, hned z ného funěra. Č. Na Mor. chudera, y, f. Mřk.

Chuderiavec, vce, m., ein magerer Mensch.

Chuderiavosť, i, f., hubenosť, Magerkeit. Slov.

Chuderiavý, hubený, mager. Slov.

Chuděti, 3. pl. -dějí, ěl, ění, arm werden. — **v čem:** ve zboží. Dal.

Chudička, y, f. = chudá žena. Us.

Chudičký, chudinký, velmi chudý, sehr arm. Ch. hospodářství. V.

Chudina, y, f., chudinka, chudinčička, chudinečka, y, m. a. f. = *chudý*, *ubohý*, *bídný*, *chuďátko*, der Arme. Chudým do špitalu a ta chudina aby za duši mou P. B. prosili. Gl. Má služka chudinka umřela. Us. Bohatý se diví, čím se chudina živí. Jg. Pán jak chce a chudina jak může. Č. Chudina z vody vaří. Č. Za chudinou Pán Bůh. L., Č. Kdo chce bíti chudinu, snadno najde příčinu. Č. — **Ch.** = *chudý lid*, das arme Volk, der Arme. Jg. Vše na chudinu obrátil. V. Knížata zemská mají ch-ny pilně brániti. V. — **Ch.** = poddaní, die Unterthanen. Ti, ješto by se tobě i tvé chudině hodili k těm úřadóm, jich púsobením i tvé chudině lépe bude. St. N. 84.

Chudinec, nce, m. = chudák. D.

Chudinice, e, f., chudina. St. skl.

Chudinka, y, f. = chudina. — **Ch.**, rostl., hermas. Rostl.

Chudíti, il, zen, zení; chudívati = chudým, hubeným, nuzným činiti, mager, arm machen. — **koho, co:** koně. Jg. Obilí chudí pole. L. Taková nepravosť chudí křesťany. Háj. Zemi chudil. V. — **co čím.** Tím hospodářstvím sám se chudí. L. Zemi daněmi ch. V.

Chudnouti, dnul a dl, utí, hager, mager, arm werden. Tělo chudne. Us. Město chudne. V. — **čím:** nedbalostí. — **jak:** bez své viny. — **na čem:** na těle chudne. Us.

Chudo, vz Chudý. — **Ch.** = chudě, arm. — Jg.

Chudoba, chudobka, chudobička, y, f. — **Ch.** = nouze, Armuth. Zboží nadýmá, ch. níží. V. V chudobě vězeti, býti, se nalézati, na ch-bu přivedený; s ch-bou zápasiti, se potýkati. Břemenem chudoby stíženu býti; v ch-bu upadnouti, na ch-bu přijíti. V. Vysvědčení ch-by. Slib ch-by. Vz S. N. III. 1162. Skrovné statečky mají a chudobou se obírají. V. Chudoba nic (cti) netratí (políbte nás v kapsu bohatí). Jg., Č. Ch. nic netratí a bohatí za chudobného nic neplatí. Mt. S. Ch. manželstvo, vdovstvo, děvstvo ruší. St. skl. Ch. jest nejbližší dědička marnotratnosti. Chudoba jest matka zdraví; Ch. krade, nouze lže. Km. Milá chudobo, nenajíš-li se, ale se vyspíš. Jg., Č. Chudoba lichvy nezná. Jg., Č. Přílišná štědrota, hotová ch. Jg. Přemohl chudobu (dostav se z chudoby zpyšněl). Č. Zboží pozdvihuje úmyslu, úmysl činí pýchu, pýcha dělá válku, válka působí chudobu, chudoba dává pokoj. Jg. Pokora činí pokoj, pokoj činí bohatství, bohatství činí pýchu, pýcha činí válku, válka činí chudobu, chudoba zase pokoru. Jg. Komory naplněné mající (boháči) chudoby se hojí. Kom. Samochtě do chudoby přišel. Sych. Lepší vlastní ch., nežli cizí bohatství. Č. Ch. víru láme. Chudoba víru láme a nouze hřeší. Lb. U chudoby nehledej hanby. Č. Ch. nepřítel dobrých mravů. Rb. Coky psota na stranu, ch. se žení. Mt. S., Lb. Za ch-bu nemusí se žádný stydět; Ch., poroba. Vz Chudý. Lb. *Vz stran* **přísloví** *ještě:* Babka, Berla, Bída, Bohatý, Brk, Cikán, Cvrček, Deska, Díra, Dlaň, Došek, Drobné, Holý, Hřbet, Chléb, Církt, Chudopacholský, Kapsa, Kont, Kůň, Léto, Loket, Měšec, Mošna, Mozol, Myš, Noha, Oháněti se, Osnova, Otrhaný, Pátek, Pec, Pečené, Pempy, Pes, Psota, Slabikář, Stodola, Štíhlý, Tělo, Úrok, Vrabec, Vrána, Zub, Žába, *Žebrota* (toto hlavně). — **Ch.** = z Nemanic, z Nuzovic. Der Herr Habenichts. — **Ch.** = *chudý člověk*, *chudý lid*, armer Mensch, arme Leute. Ch. bezpečná a proto veselá. Č. Ch. zle se všude má. Č. Na chudobe svet stojí. Mt. S. Ch-bě vždy pískoř (vždy to nejhorší). Lb. — **Ch.**, *chudobka*, *chudobička*, *zapomenutka*, *úpořiček*, *matečník menší* (bylina). Hungerblume, Gänsekraut, Masliebe. Jg. — **Ch.**, v chudém obilí metlice. Windhalm im Getreide. Us.

Chudobček, čka, m. = chudina, der Arme. Na Slov.

Chudobenství, n., Pauperismus. Rk.

Chudobice, ic, f., pl., jméno smyšlené. Pan Suchánek z Chudobic. Do Nuzovic a Chudobic vandrovati. V. Naposledy s hanbou do Nouzova a Chudobic táhnouti musí. Jg.

Chudobín, a, m., Chodowein, místo u Olomouce. Mus.

Chudobina, y, f. Pán na Chudobině a Nemanicích. Pam. Kut.

Chudobinec, nce, m., Armenhaus.

Chudobivo, a, n., místní jm. Mus.

Chudobka, vz Chudoba.

Chudobkovitý rozrazil. Vz Chudoba (konec).

Chudobně, arm, dürftig. Ch. živ jest. Us.

Chudobněti, ějí, ěn, ění = chudnouti, arm werden. Ros.

Chudobník, a, m., otec chudých, Armenvater. Bern. — **Ch**., u, m., Armenhaus. Bern.

Chudobniti, il, ěn, ění, arm machen.

Chudobnosť, i, f., chudosť, Dürftigkeit. Jg.

Chudobný, chudý, dürftig, arm. D. O chudobného každý se otře. Chudobného chudobné jest štěstí. Na Slov. Km. Ch. hospoda,

D. Chudobná to myš, co jen jednu díru má. Jg. Na ch-bných svět stojí. Č. Vz Chudoba, Chudý. Ch-nému i z hrnce vyvře (vykypí). C. Chudobnému člověku i jedno oko dosť; Ch-nému najskôr z hrnca vykypí; Ch-bní nemajú, bohatí nedajú, maj sa potom dobre hriešny človeče; Ch. človek i bez ližičky se najie. Mt. S.'

Chudokrevnosť, i, f., Blutarmuth. Dch.

Chudokrevný, blutarm. Dch.

Chudokrví, n. Blutarmuth, Anämie.

Chudokvět, u, m., flaveria. Presl.

Chudokvětý, wenigblüthig. Rk.

Chudolaz, a, m., nuzný člověk, armer Schlucker.

Chudolistý, blätterarm. Rostl.

Chudopacholek, lka, m. Armer Schlukker. Kram.

Chudopacholský = bídný, chudý, arm. Po chudopacholsku se míti. Vz Chudoba. Č.

Chudoplesy, pl., m., dle Dolany, ves v Bolesl.

Chudopýšek, ška, m., kdo chud jsa pyšný jest. Dch.

Chudosť, i, f., *hubenosť*, Magerkeit. — **Ch.**, *nouze*, *chudoba*, Armuth.

Chudovina, y, f., mě. v Lužici, Mittenwalde. — **Ch.**, lepík, der Schlingbaum. Rostl.

Chudrlavý = chuderlavý.

Chudweln, Chudobín u Litovle.

Chůdy, vz Chůda.

Chudý; chud, a, o; chudší (zastr. chuzší); chudičký, chudinký. — **Ch.** = *hubený*, mager, hager. Ch. zvěř, schlecht bei Leibe. Ch. mršina dobře táhne (hubený, ale mnoho piva etc. vypije). Byl chudé tváře. Baiz. Ch. rok = neúrodný. Us. Ch. důl, ruda, olovo. Us. Na Mor. a na Slovensku chudý = hubený, Brt., chudobný = arm. Mřk. — **Ch.** znamenalo ve středověku tolik co *poddaný*. Na mém zboží v Heralticích člověka mého chudého vybil a člověka toho i děti jeho ubil; — a pro ten dluh jest mně i mým chudým lidem pobráno; — a tím má chudina hyne. Půh. br. 1447. Znamenav obtížnosti lidí svých chudých a poddaných. Kn. Tov. 137. — Půh. — **Ch.** = *chudobný*, *nuzný*, *ubohý*, *potřebný*, arm, elend, armselig. Dělati se chudým. D. Ch. život vésti; chudým býti; skrovná a chudá živnůstka. V. O chudého každý se otře. V. Jest ch. hospodář. Har. Ch. pýcha. Kom. Ch. rozum = slabý. Us. Pokladnice chudých, peníze na chudé, fond chudých, fond domu chudých, ústav chudých, účet ústavu chudých, procento chudých, podíl chudých (chudinský). Šp. Chudý dům, ústav, otec, šp. *m.*: dům, ústav, chudých n. pro chudé, otec (zástupce) chudých. Sm. Chudé vysvědčení *šp.* m. vysvědčení chudoby. Chudý jako chrt. Mt. S. — **jak. Do** žebroty chudý. V. — **čím:** štěstím, Lom., duchem. Bibl., Br., Št. kn. šest. 282., Chč. 626., Sš. Mat. 57., Mk. — **na co.** Na slovo chud jsem. Jel. — **v čo.** Chud v brašnu n. měšec. Vz Stejnosť. Č., Mus. I. Mysl u vieru chudá. Kat. 1357. — **na čem:** na duši. Chč. 627. — **v čem:** u vieře. Kat. 2936. — Od chudého konce začíti (z dola). Jg. Chudý všudy musí za dvéře aneb pod lavici se vtisknouti. Jg., Č. Chudý s bohatým nehoduj, moudrý s bláznivým nežertuj. Rým. Člověk hloupý před chudým se chrání. Jg. Chudému vždy spíše ze saku žába nežli rak. Č. Chudému všude pískoř. Č. Na chudého všude teče. Č. Dokud u mne nacházel, i v noci přicházel; a teď co jsem chudý, neví ani ve dne kudy. Č. Řídko kdo darmo chudý (neb jest útratný neb nedělný, líný. Mus.). Č. Chudému i dva česká hromádka hezká. Pk. Chystá se jako ch. král do boje. Vz Nuzný. Lb. Bohatý v koni čubě se protlačí, ale ch. v cvilinkově sukni uvázne; Chud nevěren; Co se nám přejídá, to ch. rád dojídá. Chudý vaří z vody. Arme Leute kochen mit Wasser. Dch. — Stran přísloví a pořekadel vz ještě: Hlad, Hříva, Chudoba, Kapsa, Kosť, Lačný, Nezkusiti, Nic, Nouze, Nuzný, Pán, Peníze, Psota, Tělo, Těsto, Trojník, Úbohý a Rb. str. 266. — **Ch.** = *zlý*, schlimm. Chuzšie pokuta těm bude. Ms. Rovné k rovnému, zlá žena chudému. Č.

Chuchálek, lka, m., škvor. Ohrenkriecher. Na Slov.

Chuchati, chukati, chuchávati, chukávati; chuchnouti, chuknouti, chnul a chl, utí = dýchati, foukati, athmen, blasen, hauchen. Jg. — **kam.** V zimě lidé chuchají v ruce. L. Když Kristus jako chuchl na apoštoly. Št. Ch. na ruce. Rk. — **kdy.** Ch. **při** křtu (na dítě). Apol. 1518.

Chuchel, chle n. chlu, **chuchlík**, u. chuchlíček, čku, m., *cucek*, *pucek*, Klump, Glies. Ch. v těstě, v mouce, v chlebě. Ros. Ch. krve. — **Ch.**, *cucek*, *šišvorec ve vlně*, Klunker, Knote. V.

Chucheluý, chuchli podobný, geknäuelt. Rk. —

Chuchlatý, plný chuchlů, klumpig. Ch. kořeny. Rostl.

Chuchle, e, f. n. Chuchle, i, pl., f. (Chuchly). Ch. velké, malé, ves u Prahy. Vz více v S. N. III. 1163. Kuchelbad.

Chuchlíček, vz Chuchel.

Chuchliti, 3. pl. lí, il, en, ení, Klumpen machen. Jg.

Chuchlovitosť, -ovatosť, i, f., Klumpen. Jg.

Chuchlovitý, chuchlovatý, klumpig, klunkerig. Ch. mouka, vlna, krev. Jg.

Chuchmák, a, m., der Schnüffler. Na Slov.

Chuchmati = huhňati. Na Slov. Bern.

Chuchmavosť, i, f. = huhňavosť. Na Slov.

Chuchmavý = huhňavý. Na Slov.

Chuchval, u, m. = chuchvalec.

Chuchvalcovatý, -ovitý, klumpig.

Chuchvalec, lce, chuchvaleček, čku, m., chuchval, chuchel, Klump, Klunker. Ch. v mouce, v chlebě, ve vlně. Ros., D. V kaši se dělají chuchvalce. D.

Chúkati = tiše mluviti. Gl. 80.

Chulam, a, m. Chamäleon. Krok.

Chulník, a, m., hanič, der Lästerer.

Chúlosť, i, f. = choulostivosť, ostýchavosť. Kat. 2243.

Chumáč, chomáč, e, chumáček, čku, m., Büschel. Ch. housenek, Raupennest, vlasů, koudele, niti, hedvábí, růží, kvítí, chmele, květu, včel, jisker, hvězd. Š. a Ž. Ostatně vz Chomáč.

Chumečenka, y, f., dematium. Rostl.

Chumáčovitý, buschig. Ch. housenka, spěnuška, die Spannraupe. D.

Chumel, e či mle, m., *vichr s prachem se točící.* Wirbel-, Sause-, Sturmwind. Honění hudou jako ch. od vichřice. Br. Vichr a ch. v kolo divně se točí. Kom. Ch. ať se po nich shání. Ps. Chumle mračen. — **Ch.** = *pranice.* Rauferei. Stal se ch. Jg. — **Chumele míti** = trhání, Reissen. Šm. — **Ch** = *chumelice.* Ch. sněhu. Schneegestöber. — **Ch.** = *hromada něčeho spleteného.* Ch. včelní, V., ch. ryh, sněhu, Schneelawine. D.

Chumelenina, y, f. = chumelice. Kom.

Chumelice, chumelenice, chomolice, e, f., chumel, točící se vichr zvláště se sněhem, na Slov. metelice. Schneegestöber, Wirbelwind, Wirbel, Gewühl. Přes ostrý vítr, chumelicí a neschůdné téměř cesty sjelo se z celého okolí množství povozů. Pokrok. 1870. č. 51. (Zk.). — **Ch.,** *pranice.* Rauferei. Jg. — **Ch.,** *válka.* Jak nynější strašlivá ch. ukazuje (válka za Ferd. II.). Kom.

Chumeličný, meteličný, stöberig. D.

Chumeliti, chomoliti, il, en, ení; chumelívati, chumlati, chumlávati = váleti, worin herumdrehen; prátí se, bíti, schlagen. — **koho, co.** Hle, jak to chumlá (= mačká). Ros. Pes tele chumlal. Us. Ch. šat. Ch. koho = rukami okolo hlavy cuchati, mačkati, práti. — **koho, se kde:** v sněhu, v seně = váleti. — **čím.** Vítr piskem chumelivá. Har. II. 106. — **se.** Sníh, prach se chumelí. Us. — **se s kým** = práti se. Popadly (potvory) babu do povětří a chumelily se s ní až do 12. hodiny. Poh. II. 108.

Chumelivý, stöberig. D.

Chumelka, y, f., stydký úd ženský. Jg.

Chumelně, haufenweise, büschelartig. Um. les. —

Chumelnosť, i, f., chumlovitosť, Klumpigkeit. Jg.

Chumelný, chumlovitý, klumpig. Jg.

Chumlanice, e, f., matenice, tlačenice, Gewirr, Gewühl, Drückerei. V kostele byla ch. Us. Polič.

Chumlanina, y, f., chumlaná věc, Wirrwarr, Gewirr, Chaos. — **Ch.,** chumlanka, Wirrstroh. Us. Polič.

Chumlanka, y, f., scuchaná sláma, Wirrstroh. Us.

Chumlati, vz Chumeliti.

Chumlovitosť, vz Chumelnosť.

Chumlovitý, vz Chumelný.

Chuudak, a, m., zastr., u Vendů = čert. Krok.

Chuudál, a. m. — cancor. D.

Chundel, e, m., chundál, Haarzotte. Ch. srsti. — **Ch.** = *chumáč.* Klumpen. Svíjeti se v chundel. Us. V chundel plachty svinouti. Har. — **Ch.,** kudlina, Zotte, svazek vlny z jednoho místa vynikající. Ssav. — Jg.

Chundeliti, il, en, ení; chundelívati — **co** = baliti, rollen, ringeln, verwirren. — **se.** Vlna se chundelí. Us. — Jg.

Chundelka, y, f., rostl. třtinovitá, der Windhalm. D.

Chup, u, chupek, pku, m., kůpa, kopka. Ch. sena, Heukuppe. D.

Chůra, y, f., nemoc, choroba, Krankheit, Siechthum. Až z té veliké chuory mu i smrť pošla. Ms. z 15. stol.

Churati, chorým býti, siechen, krank sein. MM. —

Churavě, kränklich. Ch. se míti. V.

Churavec, vce, m., ein Siechling, Invalide. Dům vojenských churavcův. Bur.

Churavěti, věl, ěl, ění; churavívati, hubeněti, chřadnouti, mager werden, siechen. — **na čem:** na těle i na duši. Jg. — **na co:** na hlavu (nemoudřeti). L.

Churaviny, pl., f., souchotiny, die Magersucht. D.

Churaviti, il, en, ení. — **koho,** hubeniti, mořiti, mager machen; krank machen. Jg.

Churavka, y, f., churavá kráva, ovce atd., eine kranke Kuh usw. Deh.

Churavosť, i, f. = *hubenosť,* Magerkeit, D., V. — **Ch.,** neduživosť, neduh, Siechheit, Kränklichkeit. Troj. Ch-sti svadla její krása. Us. —

Churavstvo, a, n., churavosť, die Magerkeit; das Siechthum. Zlob.

Churavý; churav, a, o. — **Ch.** = *hubený,* mager. Churavého udělati = tenčiti. V. Ch. kůň. V. Jední jsou tělnatí, jiní churaví (vyzábli). Kom. Ch. střevo. V. — **Ch.** = *neduživý, nemocný,* kränklich, siech, schwächlich. — **čím:** věkem, Lk., Hlas., tělem. Šm. — **na čem:** na duchu. Us.

Churdáiek, lku, m. — chrtál, der Knorpel. Jád. —

Chuře = churavě. Jg.

Churiavosť, chorlavosť, i, f. = churavosť. Jg. —

Churlavý, chorlavý = churavý.

Churoba, y, f. = choroba.

Churobný = chorobný.

Churosť, i, f. = chorosť.

Churý = chorý, choravý. Mus.

Chůst, u, chůstek, stku, m. = chvost, ocas. Schweif. Na Slov.

Chustřice, e, f., der Steiss, Bürzel. Jg.

Chuť, i, (ue: -é), f., choutka, y, f.; pl. chuti, **ne:** chutě. Ch. od chtsť v chtíti. — **Ch.** = *libosť k něčemu, náklonnosť,* die Lust, Neigung. Cb. pokažená. Chuti lačný oćekávej. Kom. Ani žádný kuchař všem k chuti vařiti nemůže. Scip. V chuť (z chuti) se napíti. Nejedl jsem tak v chuť brzy. Lom. Ch. dostati. Us. S chutí pracovati. V. Za chuti. D. S chutí něco přijíti (přijati). Jg. Někomu ch. učiniti. Har. Práci bez chuti konati. Us. Dej si ch. zajíti. Jd. Přišla mu chuť, zašla mu ch., dle něm.; *lépe:* zachtělo se, odnechtělo se mu čeho. Jv. Ch. mne přechází k čemu ku př. ke skákání; *lépe:* není mi do skoku, do smíchu, přestává mi býti do smíchu. Brs. 92. Dostal chuť na hrušky = zachtělo se mu hrušek. S chutí něčemu se dívati. Br. Bez chuti ani provázka neukrouti. Pk. S chutí do toho, je půl hotovo. Vz Počátek. Č. Deset (sto) chutí do něčeho míti. Šm. Ch. vzbuditi, míti, dostati. Šm., Ml. Vyšlo to z chuti. Us. Rozličné jsou lidské chuti. (Vz o tom přísloví v: Druhý, Houba). Bylo mu to po chuti, passte ihm in den Kram. Deh. — **k čemu.** Ch. k jídlu. Ch. k dobrému a k zlému, k učení míti. Kom. Žádné chuti k ničemu neměti. Jg. K čemu kdo má chuť, najde toho dosti. Ros. Chuti dodati komu k čemu. Us. Lid ten velikou chuť k pánu svému maje. Háj. K čemu chuť, k tomu láska. Č., Š. a Ž. Vz Mlsný. — **do čeho.** Nemám dnes do toho chuti. D. S chutí

do toho, za chuti. D. Má deset chutí do učho. Šm. Jen s chutí do toho a půl díla bude hotovo. Mřk. — **na co.** Měl ch. na to. Šm. — **s inft.** Nemá žádné chuti domů jíti. Jg. Mám chuť toho darebáka zbíti. Us. Udělá se mi chuť podívati se. Kom. Lab. 37. — **Ch.** = *žádosť, chtíč, chtivosť*, die Begierde, Gier, Sucht. Jg. Ch. nezřízená. V. — **Ch.** = *vůle, chtění*, der Wille. Dobrá chuť za účinek stojí. Jg. Kdo nemá chuti, snadno vykrouti. Lh., Pk. Kto nemá chuti, l'ahko vykrúti. Mt. S. Kdo se nuti, nemá chuti. Lb. — **Ch.** = *šmak* (z něm. Geschmack), *pochotnosť*, der Geschmack. Ch. perná, kyselá, medová, solná, sladká, dobrá, zlá, trpká, stahujicí, svírající, hořká. Jg., Jhl. Strojila jídla bez chuti (nechutné). Jg. Ch. po něčem míti. D. Kořen chuti hořké. Byl. Všeho chuť (koření). D. Dojísti se chuti na něčem. Jg. To jablko nemá žádné chuti. Ros. Ch. ztratiti, vyjíti z chuti; bez chuti. D. Cukr má sladkou chuť. D. Ta bylina na chuť nemá žádné hořkosti. Byl. Bez chuti malý kousek chleba (sýra) snl. Sk. Po chuti nechuť bývá, lib sladec, lib hořec. Tkadl. II. 39. — **od čeho:** ch. od mědi. D. — **čím.** Víno chuť má sudem. Jg — **po čem.** Ten nůž má chuť po cibuli, *lépe*: čpí, smrdí cibulí. Us. — **Ch.** = *mocnosť chutnati něco*, der Geschmack. Pozbyl chuti. D. — **Ch.** = *něm. Geschmack, vkus.* Chuti naše klesly. Puch. Básník musí znaky smýšlení a mravů venkovského lidu s chutí jemnou voliti. Hank.

Chutě *do toho* = s chutí, mit Lust, frisch. V již. Čech. = rychle. Kts. Jen chutě do nechutě. Lh.

Chutěti, chutněti, 3. os. pl. -ějí, ěl, ění, schmecken. — **komu.** To ovoce mi dobře chutní, chutí. Jg. — **čím.** To česnekem chutí. Bern. —

Chutiti, il, cen, cení, chutniti, něn, nění; chutívati, chutnívati, chutně činiti, Lust machen, ermuntern. Jg. — **co, koho komu.** Někoho sobě ch. Byť mu to, jak chtěl, chutil (chutné činil), protož on chuti nenabude. Ros. Chutí se mi (chuti nabývám). Jg. — **koho čím k čemu:** dary (povzbuzovati). Jg.

Chutivrah, a, m., nepřítel dobré chuti, Feind des Geschmackes. Jg.

Chutnáček, čka, m., der Wohlschmecker.

Chutnání, n., das Schmecken. Ch. čeho. V. Dobré ch. Us. Přeji Vám dobrého ch. Lid říká hezky. Zdrávi požili, zažili.

Chutnati, chutnávati, schmecken, behagen; Belieben, Geschmack an etwas finden. Jg. — **abs.** Ať chutná! Šm. Jak chutná to víno? Us. — **co.** Ať chutná věci sladké. V. — **sobě co, v čem, po čem.** Aby zemské věci lidé sobě chutnali. Kom. Časnou radosť sobě chutnati. Kom. V nichž dokud člověk sobě chutná. Br. Abychom po budoucích věcech sobě chutnali. Ob. pan. Nejednou sobě to chutná. V. — **se čím, s čím, v čem.** Jg. Chutnal se v tom (chutnalo mu to). Jg. — **(co) komu.** To mně chutná. Dobře mu chutná. To mi nechce chutnati. Chutná mu! Chléb nám chutná. Jak mu to chutná? Jg. To mi nechce ch. Sych. Chutnají jim nechutné věci. Kom. — **čím:** vínem (Cf. Páchnouti). Km.

Chutně, *komp.* chutněji = *ochotně, rychle, brzy*, bereitwillig, schnell, hurtig, gerne. Jg. Ch. pospíšiti, V., běžeti, věřiti, prchnouti, něco dělati, jeti, k někomu přistoupiti, něco přinésti, s koně ssednouti, něco míchati, pomáhati, k něčemu se chystati atd. Jg. — **Ch.**, *s chutí*, mit Lust, Wohlgeschmack. Chutněji ze studnice nežli z potůčka se pije. Proch., Us.

Chutněti = voněti. Lex. vet. Vz Chutěti.

Chutnoplod, u, m., adenostemon. Rostl.

Chutnosť, i, f. Schmackhaftigkeit. Ch. jídel. Kom. Voda chutnosti = prudký ocet. Alch. rkp.

Chutný; chuten, tna, tno. — **Ch.** = *dobré chuti, příjemné k chuti*, schmackhaft, wohlschmeckend, angenehm. Jg. Chutné je mi to. Jel. Ch. krmě, ovoce, nápoj. Jg. — **Ch.** = *příjemný*, lieblich, angenehm. Jg. Ch. spaní, Biancof., cesta. Troj. Ve větších sudech chutnější jest (pivo), protože nevyvětrá. Kom. — **k čemu:** k jídlu a k pití. Chč. 628. — **s inft.** Vz Krásný, Infinitiv. To ovoce bylo jiesti nechutné. Št. — **Ch.** = *náchylný, do čeho, k čemu, nač*, geneigt. Kníže naň chuten není (nemiluje ho). D.

Chůva, chovačka, y, f., Amme, Kinderwärterin, Wartfrau. Jg. Chůvou býti. Dojná ch. (chovačka), V., kojná chůva. V. Ch. chovance prsama kojí. Kom. Dítě chůvy se doplakalo. Us. Hrubý a kterému, jak říkají, na užitek šla chůva. Baiz. Nedá ch. nejlepší kousek dítěti. Pk. — **Ch.**, chování, častování, Bewirthung. Děkujeme tomu domu, měli jsme tam dobrú chůvu. Mor. P. 447.

Chůviný, Ammen-. Ch. mléko. Krab.

Chůze, e (zastar. choz, choze, e), f., na Mor. chůza, y; chůzka. Ch. od chod (choditi, chodja, chůze). — **Ch.** = *chod, chození*, das Gehen, der Gang. Znám ho po chůzi; znám jeho chůzi. Pro častou chůzi. Us. Loudavou chůzí daleko neujdeš. Sych. Vz stran přísloví: Chození. — **Ch.** = *pěší cesta*, der Weg. Kdož by měl svobodnou chůzi k studnici, ne hned náleží mu k též studnici s vozem jezditi. Pr. měst. — **Ch.** = cesta, putování. Har., Štelc. Daleká ch. Reise.

Chuzší, kompar. adj. chudý = chudši. Kto je chuzší nemocného? Št.

Chv. Touto skupeninou počínají se mnohá česká slova. Ht.

Chvacení, n., das Fangen, der Raub. Reš., Tkadl.

Chvaduouti, zastr., vadnouti, welken. Jg.

Chvála, y, chvalka, y, f. *Gt. pl.* chval. Chvalami. Ojíř. Ve rčení ,chvála Bohu' v již. Čechách a na Moravě *á* se krátí a zní ,chvala Bohu' Brt. — **Ch.** = *pochválení*, das Lob. Chvály hodný. Chvála sebe samého. Kterýž žádné chvály nezasluhuje. V. Píseň chvály, píseň ku chvále někomu složená. V. Bohu ku chvále zpívati. V. Chválu zpívati. V. Mají toho čest a chválu. Dal. Přineste chválu, *lépe*: vzdejte. Knst. Někoho velikými chválami slaviti, velebiti. Jg. Chválu někomu vzdáti. Kat. 218., 782., pěti. Kat. 591. O samém sobě chvály zpívati, své chvály vypravovati. V. (chlubiti se). Chvály něčí vyčítati. Kom. Ch. Bohu, ch. pánu Bohu. Jg. Chválu dáti. V. Lepší ,chvála Bohu', nežli ,dá-li Bůh'. L., Lb. Vz Zisk. Chvála nejpříjemnější písnička. Jg., Č. Vlastní ch. z hrdla smrdí. Aesop., C., Lb. Vz Pýcha. Chválu a česť někomu

činiti. Rk. Ke cti a chvále Boží něco činiti. Ml. Marná chvála i peciválkem pohne. Pk. Skúpá ch., hotová hana. Mt. S. Vlastní ch. neplatí. Km. — **Ch.** = *sláva, čest*, der Ruhm, die Ehre. Ch. ze ctnosti jde. L. Bude čest a ch. jemu. Dal. Ch. o tom hradu šla po celé zemi. Háj. Chválu míti, o sobě slyšeti, získati. Vrat. Chvály hledati, vyhledati, žádati; chvály žádosť, žádostivý. Har. Chvály žízní co vody; hořeti žádostí cti a chvály; po chvále dychtiti, toužiti, státi, mříti. Pro chválu všecko činiti; zlou ch-lu míti, obdržeti; ch-ly si dobyti. V. Prázná ch. Rokyc. Co činí, na chválu činí. Puch. Kdo druhého ctí, sám z toho chválu má. Prov. Od někoho za něco chválu míti. Ml. Kto byl tvój otec v svej chvále? Kat. 1266. — **Ch.** = *čest, ctění*, die Verehrung, die Ehre. Jg. Ch. buď Bohu otci, synu i duchu svatému. Jg. Díky a ch-lu Bohu konejme. Har. Dáti komu ch-lu. Bývate na chvále boží (= v kostele). Jg. Zapsati co na chválu boží (na kostel). Bohu ch-lu činiti, dáti; ch-ly vzdáti, uděliti. V. — **Ch.** = *okrasa, ozdoba*, Zierde, Ruhm, Stolz. Julia chválou jest pokolení svého. L.

Chvalba, y, f., chvála, das Lob. D.

Chválce, e, m., chvalič, der Lobsprecher. Č. —

Chvalebně = chvalitebně, löblich. Jg.

Chvalebnosť, i, f. = chvalitebnosť. Löblichkeit. Jg.

Chvalebný = chvalitebný, lobenswürdig. Reš. Chválebný. V.

Chvalen, a, m., jm. místní.

Chválení, n., das Loben. Ch. samého sebe. V. —

Chvalenice, pl., m., dle Budějovice, ves v Plzeňsku.

Chválený, der gelobte. V. — **Ch.**, chvály hodný, lobwürdig. V.

Chvaletice, pl., m., dle Budějovice, ves v Chrudimsku.

Chvalič, e, m., chválce, chvalitel, Lobsprecher.

Chvalička, y, f., chvalitelka, Lobsprecherin. Jg.

Chvalidlo, a, n., Lobmittel. Práva jsou ch-dla ctnosti Km.

Chvalinské n. chvalenské moře, kaspické, kaspisch. Kron. mosk. Chválinské moře. V., Kron. tur.

Chvalitebně živu býti; si věsti, V., činiti. Kom. To není ch. D. Löblich.

Chvalitebnosť, i, f., Rühmlichkeit, Löblichkeit.

Chvalitebný, chvalebný, chvalný, chvály hodný, lobenswerth, löblich. Ch. obyčej, skutek, jméno, pověsť, žena, Jg., věc, vlastnosť, známka, Us., povaha, mravy, čin. V. Všecko chvalitebné o někom mluviti. V. Nechvalitebný pták, kterýž trousí do svého hnízda. Us. — **Ch.** = *chválu obsahující, chvalný*, Lob-. Ch. žalm, píseň, zpěv, svědectví. Jg., D.

Chvalitednosť = chvalitelnosť.

Chvalitedlný = chvalitelný.

Chvalitel, e, m., der Lobsprecher. Krab., Scip.

Chvalitelka, y, chvalitelkyně, ě, f., Lobsprecherin.

Chvalitelský, Lobredner-. Bern.

Chvalitelství, n., chválení, Lobsprecherei. Na Slov. Bern.

Chváliti, 3. pl. chválí, chval, chvále (íc), il, en, ení; chvalívati = chválu hlásati, vyvyšovati, rühmen, loben; za dobré uznati, billigen; velebiti, děkovati, lobpreisen, anbeten, danken. Jg. — **abs.** Kdo haní, rád má; kdo chválí, rád by odbyl. Č. Nechval, až poznáš. Tak chval, abys nepřechválil. Mus., Č. — **co, koho.** Každý svou věc chválí. Kom. Chválili slova i radu jeho. Troj. Každá liška svůj ocas chválí a blázen cepy. Jg., Rk. Každý pták své hnízdo chválí. Jg. Vlk vlka chválí a rys rysa. Chval psotu jak chceš, nebude nic než psota a nic dobrého. Jg. Není co ch. V. Ani mne chval, ani haň. Hodný, aby ho všichni chválili. V. Ch. Boha (velebiti). Jg. — **čeho, šp. m.:** *co.* — **z čeho.** Chválí mne z toho. Jel. Ch. Boha z tak velikého štěstí. Kom. Z toho jej písmo chválí. Št. Boha z daróv ch. Št. N. 25. Z takové vrchnosti Boha chválí. Kom. — **co komu.** Nechválí Bůh toho pohanům. Br. Prodávačům úřadů nechváliti. Št. — **co, koho kde.** Ch. někoho **před** obcí. Us. Čím více ctnosť **při** lidech chválena bývá, tím větší vzrůst v nich a posilu mívá (přijímá). Jg. — **co kdy.** Koně chval teprv po měsíci a ženu po roce. Č. Nechval dne při východu slunce. Lb. — **se, co čím.** Ch. se svým řemeslem. Výb. I. 234. (— Dal. 38.). Chvalte jej zvukem trouby, Br., hlasem velikým. Kom. — **koho na co.** Chvalte jej na loutnu a citaru Br. — **koho, co nad co.** Jehožto česť ty nade vše krále chvalíš. Kat. 561. — **koho za co.** Za to ho chvalme. Er. P. 367. — **koho v co:** V oči chválí a za očima haní. Č. — **koho v čem.** Někoho ve všem ch. Chč. 621. On slušně se v tom chválil, že to změnil. Proch. V krátké řeči ho chválil. Us. — **koho na čem:** na životu i mravích. Let. 145. — **koho pro co jak.** Chválil ho pro jeho dobrotivosť, bez příčiny, bez konce, do nekonečna, do unavení. Us. Ch. koho po zadu. D. — **se.** Dobré samo se chválí. Jg. Co dobrého, samo se chválí. Vz Pokora. Lb. Kdo se sám chválí, toho nikdo nepochválí. Zlé má sousedy, kdo se sám chválí. (Dobrému pivu víchu netřeba). Vz Chlubivý. Lb. Ten nejlepší, kdo se nejméně chválí. Jg. Kdo se chválí, není chvály hoden. Č. — **že.** Chválil ho, že byl poslušen. — **s adv.:** slavně, velice, vysoce někoho ch. V.

Chvalitva, y, f. = chvála, Lob, Lobpreisung. Ms. z 14. stol. Chvalitba, odtud chvalitebný. Mřk.

Chvalivý, lobend. Rk.

Chvalka, y, f., malá chvála. — **Ch.**, y, m. Prahler. Na Slov.

Chvalkov, a, m., ves v Buděj. Mus.

Chvalkovice, pl., m., dle Budějovice, místní jméno.

Chvalně mluviti o někom, löblich. Plk. Ch. boj s někým svésti. Ráj. Ch. známý. Co platno něco ch. začíti, čehož by nemohl dokonati. Jg.

Chvalník, a, m., Lobredner. Ms.

Chvalno, vz Chvalný. Ot boha na milosť ždáti chvalno. Rkk. Jarosl. v. 206. Nechvalno nam v Němcéch iskať pravdu. L. S. v. 109.

Chvalnosť, i, f., Löblichkeit. Jg.
Chvalný = *chvalitebný*, *chvály hodný*, löblich, lobenswürdig. Ch. život, Martim., hrdina, Troj., dílo, žena, muž, zpráva. Jg. Avšak daleko je chvalnější dobrou radu ke skutku přivésti. Troj. — **v čem**: v síle. Troj. — **Ch.** = *chválící*, *pochvalný*, lobend, Lob-. Ch. verš, píseň, skládání, dar. Jg., Troj. — **Ch.** = *chlubný*, prahlend. Jg.
Chvalochtivosť, i, f., Ruhmbegierde. L.
Chvalochtivý, ruhmbegierig. Us.
Chvalolist, u, m. Lobschrift. Vid. list.
Chvalomluvce, e, m., der Lobredner. Berla král.
Chvalořeč, i, f., **ne**: chválořeč. Chvalořeč u hrobu činěná; ch. míti, činiti na koho. Us. Vz Řeč, Složený.
Chvalořečiti komu, Č., loben, lobpreisen.
Chvalořečník, a, m. Lobredner.
Chvalořečniti, il, ěn = chváliti, lobpreisen. Č.
Chvalospis, u, m., Lobschrift. Bern.
Chvalovník, a, m., Lobsprecher. Aqu.
Chvalozpěv, u, m., **ne**: chválozpěv. Lobgesang.
Chvály, pl., f., vz Chvála. — **Ch.**, ves. Ve Chvalách. D.
Chvant, u, m., veliký kus; ch., a, m., vypínavý mladý člověk. Llk. Prahler.
Chvapiti = chopiti, chvatiti, fangen, ergreifen. — **se koho.** Leg. — **co** = popadnouti. Rk.
Chvastač, e, **chvastal**, **chvastoun**, a, m., Prahler, Aufschneider.
Chvastati, chvastávati, prahlen. — **se čím** = vychloubati se. Ch. se otroctvím. Na Slov., Ht. Chvastá se svým bohatstvím. Jg. — **se před kým.** Tabl.
Chvastavě, prahlerisch. Jg.
Chvastavosť, i, f., Prahlerei, Prahlsucht. Jg.
Chvastavý, chlubný, prahlerisch. D.
Chvastoš, e, m. = chvastač.
Chvastoun, a, m. = chvastač.
Chvasty, pl., f. = chlouba, Prahlerei. Na Slov. Plk.
Chvat, u, chvatek, tku, m. Ch. od chyt (chytati). Vz *y* se stupňuje ve: *va*. — **Ch.** = *popadení*, *lapení*, *pospěch*, ein hastiger Griff, heftiger Anfall, Überfall, Heftigkeit; Eile, Hast. Jg. Chvatem lapiti (chvatiti). Th. Na chvat se na cestu bráti; chvatem se hnáti. Zlob. Jedním chvatem bylo po něm. Jg. Ten chrt dal zajíci dva chvaty (když chrt chtěje zajíce popadnouti buď ho hubou chybí aneb nedobře ho popad neb hubou udeřiv jej pustí). Ros. Jdu dále chvatem. Koll. Na ch. něco dělati. — **Ch.**, v tělocviku, vz Zápas. — **Chvaty** = zubaté oblouky u želez na zvířata. Sp.
Chvátal, a, m., kdo lapá, chytá, der Fänger, Greifer. — **Ch.**, kdo pospíchá, ein eilfertiger Mensch. D.
Chvátání = *popadání*, *chytání*, *lapání*, das Haschen, Greifen, Raffen. Tkadl. — **Ch.**, pospíchání, das Eilen, die Eile. S ch-ním odbývati té jízdy. Br. V marnosti slynulí dnové jejich s ch-ním. V. Všichni k boji se přistrojiti s ch-ním žádali. Troj.
Chvátati, chvátám a chvácí, chváceš, al, ání, chvátávati = chytati, popadati, greifen, haschen, raffen; kvapiti, eilen. D. — **co**: holuby (chytati), Hank., peníze. Háj. Polené oružie chvátajú. Rkk. 33. V skutku nás chvátá nepřítel. Ctib. — **za co.** Upustíce za rohy úsilno jest za ocas chvatati. Dal. 37. Král upustiv za rohy poče za ocas chvátati. Prov., Dal. — **kam**: Když kohoutové již pěti počali, čeleď na spaní chvátala. Troj. **K** jestliž chvátejte. Er. P. 42. Chvátá k tomu, což předloženo. Cb. **do** práce, do školy, Us., do záhuby. Rk. Do toho nechvátá (nepospíchá). Jg. — **po čem**: po úřadech a cti ch. (po nich bažiti). V. — **v čem**: ve čtení (= pospíchati). Us., Jg. — **za kým (čím)**: skokem. Kamaryt. Výb. II. 45. — **kam, jak, odkud, kudy.** Běhouni (závodníci) z šranku **k** cíli během chvátají. Kom. Zabradou k poli chvátal. Od jedné nepravosti k druhé chvátal. Ojíř. — **čím.** St. skl. IV. 326. Nerozmluviv s hlavou nechvátej rukama. Č. — **proč.** Strachem (instr. příčiny) ch. — **s čím.** Kat lítosť maje s smrtí nechvátal. Štelc. Výboň Dub tam s niem snahú chváta se vsiú chasú svojú temnem nočniem (instr. času). Rkk. 30. — **se čeho.** Geometria je pátá, té sě všecka miera chvátá (se drží). St. skl. — **s inft.** Chvátá se vdáti. Kom. Chvátá zbohatnout. Br. Vsed na kůň, chvátal vyjeti k boji. Troj. — **se supinem.** Naši kroci chvátajú vlcezit. Rkk. 20. — **aby.** Chvátal, aby nezmeškal.
Chvatavě, spěšně, kvapně, rychle, eilends, eilfertig. Ch. k někomu pospíchati; cb. mluviti, něco dělati. V.
Chvátavosť, i, f. Eilfertigkeit. Ch-stí přílišnou koně přehnati. Ros.
Chvátavý, kvapný, rychlý, náhlý, spěšný, eilig, eilfertig. Chvátavou chůzí brzy se unavíte. Sych. — **k čemu.** Nebuďme chvátaví k soudu. Pr.
Chvatěruby, pl., dle Dolany, ves v Rakovnicku.
Chvati. Nebuď chvati ke komu (Tkadl.) = nebuď náhlý v soudu proti někomu, übereilt. Jir.
Chvatiti, chvátiti, chvať, -tě (íc), il, cen, cení; chvátivati, chvatívávati; chvatnouti, tnul a tl, utí = popadnouti, chytiti, lapiti, haschen, greifen, raffen. — **koho, co.** Holubicu chvátí Zbyboň. Rkk. 27. Zajíce chvatiti. Aesop. — **na koho**: na nepřítele ch. (pospíchati, dorážeti). Ros. — **koho za co**: za pravici, Měst. · bož., za vlasy, Rk., za bedra, Hank., za paćesy. Ros. Vestoňa za silně paží chvátí (chopí). Rkk. 53. — **čeho.** Jak římského povětří chvatila. Biancof. — **(čeho) jak.** Chvatil po stínu tobo masa. Reš. — **Ch. po něčem** = bažiti. — **v co.** On chvatne je v tlapy. Puch. — **se čeho (čím)**: cizibo, ženy (uchytiti se kohó). Výb. I. I hned sie sv. Klimenta oběma chvatí rukama. Pass. Panna se mi hrdla chvatí. St. skl. Ch. se (= uchytiti se) řebře (řebříku). Alx. 1132. — **za kým**: za nepřítelem (pospíchati). Jg. — **s inft.** Panna věznë rozpustiti chvatí. St. skl.
Chvatlivý, hastig. Chvatlivě jísti. Us. na Mor.
Chvatnouti, vz Chvatiti.
Chvatný, spěšný, eilfertig, hurtig. Ch. pochod. Práce chvatná málo platná. Rk. Ch.

chrt, který dohoně zvíře hned je lapí. Šp. — **v čem** = spěšný.

Chvatorod, a, m., druh ještěrek. Aqu.

Chvaty, vz Chvat.

Chvedě, u., zastar. = chebdí. Ms.

Chvějiechu = chvěli, y, a. Kat.

Chvějivý, *lépe*: chvějící, chvějný, wehend. Ch. vítr. Krok.

Chvějný, chvějící, wehend. Ch. vítr. Koll.

Chvění, n., drkocení, třesení, das Wanken. Ch. země (chvění-se země).

Chvěplití = třásti. Pref.

Chvěti, chvíti, chvěji, chvěj, chvěje (ic), chvěl a chvíl, chvěn a chvín, chvění; chvívati = klátiti, kolébati, třásti, schwänken, hin und her bewegen. Jg. Vz Hřáti. Povětří chvěje. Kram. Chvěje se jako osyka. Jg. Chvěješ se jako tresť na bahně beze vší stálosti. Troj. — **co.** Povětří plachty chvěje (nadýmá). Troj. — **(se) čím.** Pták chvěje křídly, pes chvostem. Orb. pict. Ch. hlavou (třásti). Hrůza srdcem chvívá. Vid. list. Ch. se starostí, Jg., Jd., zimou, Ros., úmyslem (nemoci se rozhodnouti), L., hrůzou, radostí, strachem. Rk. Mrazná bázeň tělem chvěje. Č. — **odkud.** Vítr chvěje z polední. L. — **se.** Kolena se chvějí *(třesou, klesají). Jg. Stromy se chvějí. D. Země se chvěje. Br. Loď se chvěje (na vodě se kolébá). L. Obec, kde spravedlnosti není, chvěje se (hyne). L. — **se od čeho:** od starosti. Jg. — **se proč.** Bych celá (všecka) se chvěla **skrz** tebe jediného. Mach. — **se kde.** V nohách se chvěji. Jg. Vše se **ve** mně chvěje. Us. **Na** celém těle se ch. Us. Prapor na lodi se chvěje. Zlob. Ch. se **před** otcem. Ty (vlasy) sě chvějiechu **po** jejie pleci. Kat. 2368. — **se jak.** Třtina po větru se chvěje. Jir. Anth. II. 269.

Chvíle, e (zastar. chvíla, y), chvilka, chvílka, chvilčička, chvílečka, chvilička, y, f. **Gt. pl.** chvil. — **Ch.**, *doba větší neb menší*, eine Weile, Zeit. Dohrou n. dlouhou chvíli trvalo. Chvilku váhal. Musí k tomu míti chvíli. Po malé chvíli nebylo nic. Po chvilce přijdu. Po chvíli; také = snad, možná. Po chvíli (snad) zůstal doma. Po chvíli je to les. Za malou chvilku bude po kázaní. Sych. Pojď sem na chvilku. Sotva jsem se na chvilčičku uprázdnil. Sych. Opozdili jsme se o chvilčičku. Sych. Posadí se chvíli. Har. Dobré chvíle nepromluvil. Har. V krátké chvíli jich 300 měl. Kom. Nemíti utěšené chvíle. Us. Dobrá věc chce míti chvíli. Na chvíli si n. někomu dáti, vzíti (nepospíchati). Dlouhá by chvíle byla k vypravování toho všeho. Solf. Ani chvíle neměli na to mysliti. V. Při noční chvíli. V. Ch. nešporní. Kom. Ch. jest mi dlouhá. Har. Dlouhou chvíli ukrátiti, zahnati (čtením). Panny na koních krátí chvíli. Dal. Chvíli neužitečně, marně tráviti. Krácení chvíle. V. V zahálce chvíli zmařiti, ztratiti. V. Jedné chvíle v nebezpečenství byl. Har. Ch. zlá. Od té chvíle. Dlouhé chvíle koho zbaviti. Šm. Hráli, aby si chvíli ukrátili. Ml. Uhlédav svou chvíli. Chvíli míti. Rk. — **Ch.** = *čas, čas prázdný, kdy*, něm. Musse, Zeit. Dosti k tomu času a chvíle jest. V. Máte-li chvíli. Us. Nemá chvíle, nemá prázdné chvíle. D. Na chvíli si vzíti, dáti (uprázdniti se). D., V. Dám chvíle. Har. Nebude mi chvíle (času). Pro práce ani k jídlu chvíle nedal. Br. Neměl chvíle. Br. Nyní mám chvíli to udělati. Ros. Nemám po chvíli, abych ho dnes viděl. Us. Zastav se u nás, budeš-li míti po chvíli. Us. — **Ch.** = *krátká částka času, okamžení*, Augenblick, Weile. Každé chvíle je zkušuješ. Br. Uhledav svou chvíli (příhodnou). V. Od té chvíle (od nynějška). Nešťastná chvíle. Jel. Na chvíli. V. Až do té chvíle. V tu chvíli (hned). D. Však on nezmrzne za tu chvilku. Té chvíle (tehdáž). V té chvíli. V. Od té hodiny a chvíle; až do této chvíle; nynější chvíle (nyní). Před malou chvílí. V. Přes chvíli = co chvíle. KB. Přes tu chvíli. Dch. Ve veselou chvíli. V. Na chvilku doma pobyla. Br. Zástup honstne každou chvílí. Hálek. Po tu chvíli, bis zur Stunde. Dch. Poseď na malou chvilečku. Ros. Chvilčička za chvilčičkou utíká. Sych. Kterou chvíli mám vyjeti. On je jednu chvíli tak, druhou tak. Před chvílkou šel. Můžeš jíti o chvilku dříve. Jsem tu chvílkou (ne pořád). Někdy bych tak chvílkou spal. Bolí mne hlava chvílkami. Každičké chvilky ho čekám. Br. Té chvíle; této chvíle; tu chvíli; hned tu chvíli. Us. Myslivec vystřelil a tu chvíli jelen padl. Ml. Pro spasitelnou chvíli! Jg. — **Ch.** *zlá* — *čas zlý, nepohoda, bouře*, schlechtes Wetter, Ungestüm. — **Ch.** = strana, položení, Himmelsgegend. K ranní chvíli = na východ. Č. Dle Jg.

Chvilinka, y, f. Za ch-kn, po ch-ce. Rk. Vz Chvíle.

Chvíliti, meškati, váhati, weilen, verweilen, zaudern. Chvílením někoho zamútiti. Marc. Polo ms.

Chvilka, vz Chvíle.

Chvilkový, eine Weile dauernd, augenblicklich, momentan.

Chvilný, mající chvíli, bei Musse. Dch.

Chvist, chvist, u, m. = hvizd, hvizdání, pískání, das Pfeifen; 2. úplavice, běhavka, chvistačka, Bauchfluss, Diarrhöe. Jg. — Chvistem krontiti = koketovati. Šm.

Chvistač, chvístač, e, **chvistoň**, ě, **chvistal**, a, m., chvistálek, lka, m., der den Bauchfluss hat. Aqu.

Chvistačka, chvístačka, y, f. úplavice, běhavka, průjem. Vz Chvist. Ja.

Chvistati, chvistávati; chvístnouti, stnul a stl, utí = hvízdati, pfeifen; prskati, spritzen; běhavku míti, Bauchfluss haben. Jg. — **kam.** Chvistá (stříká) to do očí. Us.

Chvistavka, y, f. = chvistačka.

Chvistavosť, i, f., der Bauchfluss.

Chvistavý, kdo má chvistačku. — **Ch.** Břeskve nechutné a chvistavé. Byl.

Chvistek, stku, m., červenka, rothe Ruhr. Na Mor.

Chvistnouti, vz Chvistati.

Chvistoň, ě, m., vz Chvistač. Lom.

Chvisť, ě, m., lesní, skalní myš, Murmelthier. Vz Svisť. D.

Chvíti, vz Chvěti.

Chvoj, chvůj, e, chvoje, chvůje, e, **chvojka**, y, f., koll. **chvojí**, í, n. Ch. z chvi (chvěti se). Mkl. B. 4. Na Plaště jen chvoj, tam neužívají vůbec slova ‚borovice', na Plzeňsku zřídka (rovněž v Klatovsku. Fr.), ač míst-

nich jmen Borek a pod. dosti. Prk. — **Ch.** = *listí, větvoví* jakékoli (na Slov.), zvláště jehličí, Nadel der Kiefer, Tanne. Dívka stele kravám chvojí. Sych. (Vepřiky) kladou do soudka nasolic a vrstvu položí chvojíčka a vrstvu masa. V. — **Ch.**, *zelené, čerstvé větvoví*, Tangel, Reisig. Chvojí pro zvěř. D. — **Ch**, *chvůj, chvojka, chvojina, chvojinka* = rod sosny, Kiefer, Föhre, Pechbaum. Chlapi jako chvoje (štiplí). L. — Chvojí, chvojina = chvojový les, háj, Tannen-, Fichtenwald. L. — **V bot.**: chvojka polní (kolovratec, Sonnenwirbel); chvojka větší (hadí n. vlčí mléko, mličenec polní, Esels-, Wolfsmilch); ch. vodní, grosse Wolfsmilch; ch. klášterská n. zahradní, ch. rajská, ch. rýnská, der Säbenbaum. Jg. Vz Smrk, Jedle.

Chvojatý, dicht belaubt. Ch. lesík. Dch.

Chvojic, e, m. = chvojový lesík. Na Plaště. Cf. Březic. Prk.

Chvojina, y, f. Nadelwald.

Chvojiště, ě, n. = chvojina.

Chvojiti, il, en, ení. — **co**: milíř (hromadu uhlí chvojí krýti). Vys.

Chvojka, vz Chvoj.

Chvojkový, Reisig-, Wolfsmilch-. Ch. koření. Ms.

Chvojna, y, f., ratolestí lesních stromů. Na Slov.

Chvojnatý, plný chvojí. Tangel-. Ch.borek. Vid. list.

Chvojno, a, n., jm. místní.

Chvojný les, Nadelwald. Us.

Chvojoví, chvojí, n. Schwarzwald. D.

Chvojovina, y, f., chvojové dřevo, Fichtenholz. Ros.

Chvojový = borový, sosnový. Ch. dříví, dřevo, les, borek, Fichten-, Jg., barák, Reisighütte. Čsk. O užívání tohoto slova vz Chvoj.

Chvojště, chvojštiště, ě, n., chvoštiště, Besen. Auct.

Chvor, a, m., *cudař*. Th. — **Ch.**, u, m., *churavost*. Ms.

Chvoravý = churavý. Na Slov.

Chvorec, chvorce, m., nerost, Wolfram. Min.

Chvořík, u, m., nerost. Min.

Chvorý, chvor, a, o = chorý, churavý; hubený, mager. Ch. beran. Reš.

Chvost (na Slov. chvóst, chůst), u, chvostek, tku, chvostík, u, m. = *ocas, ohon*, der Schwanz, Schweif. Ch. dlouhý, krátký, u ryby, u řepy, u šatu, u komety. Jg. Pes chvěje chvostem. Orb. pict. Panská láska v krátce, jako zaječí chvost, trvá. Na Slov. Panská láska roste na zaječím chvostě. Každá liška svůj chvost chválí. — **Ch.** = *srst dlouhá na ocase*, langes Haar am Schweif. Nz. — **Ch.** = *chvoštiště, chvoště* (koště), *pometlo*, der Besen. Jg. — **Ch.** = *metla*, die Ruthe. Na Mor. — **Ch.** volový = divizna. Na Slov. — **Ch.**, a, m., pták. Žid.

Chvostadlo, a, n., čím se chvostá. — **Ch.**, bič, Geissel; der Badequast. Jg.

Chvostal, a, m., Dreckmade. Na Slov.

Chvostati, chvostávati; chvostnouti, stnul a stl, utí = chvostem bíti, bičovati. — **koho, se čím.** Mit dem Badequast schlagen, reiben; hauen, peltschen.

Chvostan, a, m., der Schweifaffe. Krok.

Chvostek, chvostík, vz Chvost.

Chvostina, y, f., ein Wedel, Busch. Č.

Chvostisko, a, chvostiště, chvoštiště, choštiště, koštiště, chvojště, chvoště, koště, ě (v obec. mluvě gt. koštěte), n. = *veliký chvost*, ein grosser, starker Schweif. — **Ch.**, *svazek proutí*, jímž se mete, der Besen, Kehrbesen. Chvoštištěm klíditi, mésti, čistiti, zametati, cíditi. V. Již chvoštištěm chodí hledaje peněz. Vz Marnotratný. Lb.

Chvostišťář, koštišťář, e, m., Besenbinder. Jg.

Chvostišťářský, Besenbinder-. Jg.

Chvostišťářství, n., Besenbinderei. Jg.

Chvostištný, Besen-.

Chvostovatý, chvostatý, geschwänzt. Us.

Chvoště, ě, n., der Besen.

Chvoštěnka, y, f., scoparia, rostl. krtičníkovitá. Rostl.

Chvoštík, a, m. Besenbinder. Zlob.

Chvoštištník, a, m. Besenbinder. Žid.

Chvrastí, n. = chrastí (zastar.). Rkk. Gesträuch, Reisig.

Chvrtné, zastar. = čtvrtné.

Chvůj vz Chvoj.

-chý. Přípona jmen přídavných: vet-chý.

Chyba, y, f., blud, omyl, mýlka, pochybení, das Fehlschlagen, Misslingen, das Verfehlen, der Wandel, Fehltritt, Mangel, Schnitzer, Gebrechen. Ch. mládeže. D. Chyba lávky = chybeno! Us., Lb. Ch. dveří! O by věčného zatracení chyba bylo. Bart. 350. 20. Daleko toho chyba (weit gefehlt). Brt. Chyba trefa = buď jak buď, sedni co sedni. Na Mor. Brt. Srdeční ch. **šp.** m. vada. Brt. Roku 1607. silné bouřky byly v Kouřimsku. Nobilis quidam cum tonitrua ejusmodi audisset, fertur dixisse: Ej to jest na chybu, mnoho toho roku zlodějů bude. Mon. un. Prag. III. 212. Ch. v střílení, Jg., v jazyku (omyl), v počtu, D., ve hrách (pudlo, mýdlo), L., v dělení, ve čtení, Nz., v psaní, J. tr., v mluvení (grammatická, syntaktická), v myšlení (omyl, blud, chybné uzavírání, chybný součet), právní (křivda), mravní (poklesek, hřích), náboženská (netečnost, rouhání-se, kacířský náhled). Hš. Každý má své chyby. D. Chyby ukázati, napraviti. Kom. Ch. člověkem vládne (chybiti lidské jest). Vz Vada. Lb. Nikdo není bez chyby. D. Chyb prost. D. Sliby chyby. Nižádný není chyb prost. Hš. Kdyby nebylo kdyby, nebylo by chyby. Us. Varuj se první chyby. Us. Touž ch-u učiniti; někomu něco za chybu pokládati. Nt. Chyby vyníti, vymazati, V., snítí. Na chybu udeřiti. L., Lb. Vz Mrzeti. Malá ch. (= blízko je od toho). V. S naší strany stala se chyba. Ml. Chybu v něčem učiniti. Šm. Rybička chybička, ptáček mrháček. Prov. Vz stran přísloví: Vada, Chybování. — **Ch.** = *kromě, leč, než.* Všecko jsem vystavěl chyba světničky. Us. Chyba klíčů nic mu není více poručeno. Plk. Chyba toho. Jg. Chyba mnie niemasz innego boga. L. Aby s sebou stravy a jiné potřeby chyba zbroje vzal. Břez. 154. Dvanáct dvorů do gruntů shořelo chyba asi čtyř světnic obhořelých, kteréž obhájili. Břez. 113. Máte ruce bílé; komu vy jich podáte, tomu budú milé. Komu bych jich podala chyba Janko tobě. Mor. P. 187. Vz více Mkl. S. 216.

Chybati, chybovati, zweifeln. Šf. — **v čem:** u víře. Živ. Jež. — **do čeho.** Mojžíš chybal do moci boží. Výb. I.

Chybení, vz Chybování.

Chyběti, 3. pl. -ějí, ěl, ění; toto slov. nespojuje se s předložkami. — **Ch.** = scházeti, nedostávati se. Fehlen, mangeln. — **abs.** Málo chybí. Us. Ani jedno z toho nechybí. Bibl. Nemnoho chybuje. V. Ani chlup nechybí (nic). Č. Málo chybuje. V. Mnoho jich chybělo. Us. — **komu, čemu.** Té knize chybí list. To mu chybělo. Co ti chybí (schází? jsi nemocen?)? Každému něco chybí. Chybí nám třetí. Us. — **na čem.** Na mně nebude ch. D. Chybí na tom. Puch. — **k čemu.** Třetí nám chybí ke hře. Ml. — **od čeho.** Spisovatelé někdy od pravdy chybějí. L. Od pravidla ch. L. — **do čeho.** Chybí do 100 zl. ještě 50 kr. Jg. — **kde.** X. dnes ve škole chybí, chyběl. Us. — **Pozn.** ‚*Chybí*‘ ve smyslu ‚*schází*‘ mají mnozí za chybné myslíce, že jest to tvar slovesa *chybiti;* ale jest to forma slovesa *chyběti* a tedy správná. Vz předcházející příklady a Brs. 92. Vz o užívání sloves scházeti a chyběti také Hattalův Brus str. 286. a 299. Vz Scházeti. Dodávám ještě, že kollega Vařečka, který na Slovensku žil, vypravoval, že tamější žáci o svých spolužácích, scházel-li některý ve škole, říkávali: X. dnes chybí.

Chybín, a, o = chyběn. Zlob.

Chybiti, 3. pl. -bí, chyb, -bě (ic), il, en, ení; chybovati = netrefiti, mimo házeti, fehlen, verfehlen, nicht treffen; mýliti se, blouditi, fehlen, irren; mjeti, umgehen, vermeiden. Rněnice chybuje (nepřímo nese). Us. Všichni se chybovali, já zrovna — vedle! (posmívají se zvl. při kuželkách tomu, kdo neporazil kuželky, již jiní před ním také neporazili). Us. na Želivsku. Sř. Měj pozor, abys nechybil. Us. Velmi chybovati (mýliti se). V. Chybils tuze. D. To jste šeredně chybili. Pass. Co lidé mluví, to ch. může. L. Nemohlo chybiti. Plk. Chybil trefil = na zdař Bůh. Us. Chybilo. Har. Té knize chybí list, nebo: X. dnes ve škole chybí **šp.** *prý* m. schází; ale ‚chybí‘ nesmí se v těchto příkladech odvoditi od *chybiti*, nýbrž od *chyběti* a jest správné. Vz Chyběti. — **koho, čeho:** cíle, Jel., Kom., Br., terče, Ros., Kom., cesty, dráhy. V., Kom. Abychom pekla chybili (se minuli). L. Chybila se mošna měchury. Prov., Jg. Naděje mne chybila = zklamala. V., Kom. Chybil ho ten úřad (nedostal ho). Ros. — **oč.** Ani o vlas nechybil. T. — **komu čeho.** Kdyby mi žíly chybil lazebník. Lk. — **kdy: při** střílení. Šp. (nebo: Střileje chybil). — **proti čemu:** proti rozkazu, přikázání. — **komu.** Chybilo mu to. V., Kom. Ta lesť mu chybila (nepovedla se). Jg. — **čím.** Úmyslně chybil kulí. L. — **v čem.** Naděje v ničem mne nechybila. Kom. — **kde.** V poli toho roku zúplně chybilo, po nižinách vymoklo, na vršich spálilo. L. — **na čem.** Chybil-li jsem na čem. Pass. 592. — **se,** mjeti se s čím, verfehlen. Jg. Ty se chybiš (= netrefíš). Us. — **se čeho, s čím, v čem, na čem, kde.** Na cestě se s nimi chybil. V. Ch. se s nadějí, s věrou, V., s cílem, s pravidlem, Br., s pravdou, V., se terče, Ros., se zajíce. Us. V tom s pravdou se chybuješ (nesetkáváš). Cyr., Štelc. Ještě se na tom chybují (v tom pochybuji). Leg.

Chybně, omylně, fehlerhaft, mangelhaft. Ch. pracovati, mysliti, něco vykládati, čísti, něco psáti.

Chybník, n (a), m., chybný, der fehlt. Rybníky chybníky, dědiny šediny, jisté platy hotové šaty, ptáček mrháček, ryba chyba, zahrada zlá rada, co na roli utěženo, vše utraceno. Mus. III. d. 60.

Chybnohranný, schlechtkantig. D.

Chybnomluv, u, m., chyba proti spojování slov. Soloecismus. Jg.

Chybnosť, i, f., závadnosť, Mangelhaftigkeit. D.

Chybný, kdo se chybuje, fehlend, nicht treffend. Ch. střílení. — **Ch.** = mylný, s chybami, trügend, fehlbar, fehlerhaft, schadhaft, mangelhaft. Ch. hrana, závěrek, latina, záhyb. D. Kdo z nás není chybný? Sych. — **v čem:** v řeči. Jg. — **na co:** na sluch, Šm., na řeč. Rk.

Chybomluvka, y, m., kdo v řeči chybuje, hatala, Sprachschnitzler. D.

Chybování, n., das Fehlen. Vz stran **přísloví:** Bílý, Blázen, Cíl, Fík, Hluchý, Hřeblo, Hvězda, Chlup, Chyba, Kočka, Komár, Košile, Kozel, Kůň, Lysý, Malovati, **Marný** (toto zvláště), Motovidlo, Nahý, Pata, Pazdeří, Pes, Pěsť, Sedlo, Sekyra, Strom, Vítr, Vlk, Voda, Žid.

Chybovati, vz Chybiti, Chyběti.

Chycenosť, i, f., das Gefangennehmen. Us.

Chycený, gefangen. Ch. **na** vojnu. Er. P. 452. — Je chycený (podnapilý), hat einen Hieb. Vz Opilství. Č. — **Ch.** *maso* (= zasmradlé). D. — **Ch.** v Krkonoš. = *obeznalý* ku př. v řemesle. Kb. — **Ch.** *rána*, když se vystřelí v huštinách, kde dlouho mířiti nelze. Sp. —

Chyčeti, el, ení = těžce oddychati, schwer athmen. Na Slov.

Chychotati se = chechtati se, lachen. Na Slov. —

Chylec, lce, m., ryba bělici podobná. Us.

Chýliti, 3. pl. -lí, chyl, chýle (íc), il, en, ení; chýlivati, kloniti, nakřivovati, neigen, bengen. Jg. — **co:** hlavu. L. — **co, koho, se k čemu.** Chč. 625. Ty věci k bůřkám se chýlí. Arch. I. 50. Moudrosť zemská chýlí lidi ku povýšení na světě, k rozkošem těla. Chč. 382. Někoho k dobrému. Us. Barva chýlí k černosti. Lk. Co tě k tomu chýlí? Troj. Vše, co chýlí k marnosti (= chýlí se). Kor. Chýlilo se to k podezření proti němu. Jel. Věci často k horšímu se chýlí. Troj. Slunce se k západu chýlí. Troj. K večeru se chýlí. Br., V. Chýlí se ku konci. D. K starým letům se chýliti. V., Kom. — **se.** Chýlí se, až padne. Jg. Den se chýlí. D. — **se kam. Přes** něj skály se chýlily. Har. Třtina na všecky strany se chýlila. Jg. Což sem tuto mnžóm mluvil, právěť sě též na panny, na vdovy chýlí (vztahuje se). Št. — **se po čem.** Část se po kopí, část po štítu chýlí (se oddělnje). Ráj. — **se od čeho.** Třtina od větrů se chýlí. Jg.

Chýlivý, neigend. Jg.

Chylný = náchylný, geneigt. Krok.

Chymera, Chimaera, y, f., z řec., nestvůra, složená z koně, medvěda a člověka. Jg.,

z předu lvice, prostředkem těla koza, ze zadu dračice. Die Chimäre. Vj. — 2. Věc smyšlená, nepravdivá, která se nikde nenachází. Eine Chimäre, Einbildung, Hirngespinst, Laune. Ros. Vz Chimaera.

Chymia, e, f., vz Chemie.

Chyna, vz China, 2. Ch. bledošedá, červená n. rudá, červenošedá, hnědá, horská, karthagenská, huanacká, královská, šedá, tekamecká n. dvojbarvitá, virginská, východoindická, javanská, žlutá. Kh.

Chynice, pl., m., dle Budějovice, jm. místní.

Chýnov, a, m., jm. místní. Us.

Chypiati = chvíti se, beben. — **čím:** zimou. Jg.

Chýr, u, m., pověsť, Gerücht. Na Slov.

Chyra, y, f. = děvka (v nizkém smyslu). Magd. S nĕkakú chyrú vjíti v milosť; muž smilný oblíbíc leckakús chyru. Št.

Chyřečiti se, čím = honositi se, sich rühmen. Na Slov.

Chýrečný, chýrný = pověstný, berüchtigt. Vz Chýr. Na Slov. Plk.

Chýřiti, il, en, ení, chyrovati = hlásati, bekannt machen, verbreiten, na Slov. Vz Chýr. — **o čem.** Co já milují, o tom nechyruji. Kol. — **se.** Chýří se = povídá se. Jg.

Chyrný, berüchtigt. Na Slov.

Chysť, i, chysta, y, f., kytka z hedvábí a i z jiných látek. Na Slov. Koll. Der Busch.

Chystač, e, m., der Zubereiter.

Chystačka, y, f., die Bereiterin. — **Ch.,** která trávu srpem žne. Vz Chystati co.

Chystati, chystávati = hotoviti, strojiti, připravovati, zurichten, zuschicken, Anstalt machen, bereiten, anschicken, zurüsten; hodlati, chovati, bewahren; zásobu činiti, Vorrath machen. Jg.; ch. se = strojiti se. — **čeho:** potřebných příprav, **šp. m. co:** p. přípravy. Brt. — **co:** trávu (trhati, žíti). Jg. Ch. v Krkon. = srpem trávu žíti. Kb. Ch. oběd. Us. — **co komu:** trávu dobytku. Jg. — **co pro koho:** oběd pro hosti. Ros. To chystám pro pána, pro syna. Us. — **co (se) na co.** Ch. se nač. Kat. 261. Dříví na stavení. Jg. Ch. něco na zimu (zásoby činiti). Ros. Ch. se na nepřítele, Ros., na cestu. Us. — **co, se k čemu, ke komu.** Ch. se k vojně, D., k smrti, Jg., k útoku. Sych. Stoly k svatbě ch. Er. P. 474. Chystá se k dešti (má se k dešti). Jg. Vz strun pořekadla: Mlýn. — **s inft.** Chystá se přitáhnouti, V., mluviti. Solf. Chystáte ty země zahubiti. Mus. Chystám se jíti do Prahy. Mudr. Chystám se odjeti. Ml. — **aby.** Potom chystachu se všickni, aby do svých krajin se navrátili. Troj.

Chyše, e, chyš, e (dříve: chyša, na Slov. chyža), chyška, na Slov. chyžka, chyžice, e, f.; ale mnohá dvousl. subst. dle ‚Růže' skloňovaná kmenovou samohlásku dlouží: chvíle, míle, píle, šíř (šíře), výše, tedy snad i: chýše? Pk. Foneticky obé. Dle slovenšt., polšt. a rušt. lépe: chýže. Brs. 92. — **Ch.** = *chatrč, bouda, chalupa, dům,* Haus, Hütte. Taky vám vyžehajú dvory, chyžice! Rkk. 35. — **Ch.** = *jizba, pokoj,* Gemach, Zelle, Zimmer. Dal. — **Ch.** = *záchod, stříška.* Abtritt. Vrah na chyžce ho zavraždil. V. Umřel sedě na chyžce. Martim. Dysenteria jest ta nemoc, když člověk krví na chyžku chodí. Schön. — **Ch.** = *hyže, hyždě,* něm. Oberschenkel, Hinter; kýta, piece vepřové, zadní chyžka. V. — **Ch.,** zastr., lože, thalamus. Lex. vet.

Chyt, u, m., chytek, tku, m., chycení, der Fang, das Haschen. Jedním chytem. Ros. — **Ch.,** *část věci,* za kterou se popadnouti může, také: pysk. Griff. — **Ch.,** ponětí, představení, Begriff, Idee, Vorstellung. Bern.

Chytací, Fang-.

Chytač, e, m. Fänger, Hascher.

Chytačka, y, f., místo prohlubené, v kterém dešťová voda se chytá hlavně k tomu účelu, aby se země s polí naplavená chytila. Us. u Rakov. — **Ch.,** v Klatovsku: prodati něco na chytačku t. j. velmi rychle; též házeti něco (peníze) na chytačku. V témž smyslu říká se též: na chapačku. Fr.

Chyták, a, m., hlídač polí a lesů, Häscher. Dch. —

Chytal, a, m. = chytač.

Chytanice, e, f., chytání, das Fangen. Us.

Chytaný, lapaný, gehascht, gefangen. — **Chytaná,** é, f., hra s míčem. Hra na chytanou. Krok. Na Mor. a jinde chytá chlapec losem určený ostatní, již na vše strany se rozběhnou. Brt.

Chytati, chytávati; chytiti, 3. pl. -tí, chyť, -tě (íc), il, cen, cení; chýceti, el, en, ení = lapati, jímati, greifen, fangen, haschen, nehmen; vznítiti se, Feuer fangen; *ch.* **se** = lapenu býti, sich fangen; vznítiti se, počíti hořeti, Feuer fangen; přilnouti k čemu, sich woran hängen; působiti, einwirken; opáliti se, von der Sonne abbrennen. — **abs.** Dříví, hubka chytá. Us. Okna chytají (počínají mrznouti). Us. Čeví (u kola) chytá (greift ein). D. Oheň chytl. Mokrý prach nechytá. D. — **co, koho:** zloděje, Us., ptáky, Kom., myši, ducha (popadati), ryby, lelky, dopis. Us. Chytil opici (opil se). Us. Chytá jej a nemůže ho chytiti. Jg. Co se z kočky narodí, nebude než myši chytati. Jg. Černé plátno žádné barvy nechytí. Kom. Co chytil, nech má (nech si to drží. Původ neštěstí. Vz Neštěstí). Č. — **koho, se za co:** za ucho, Kom. Lab. 64., za sukni, Br., za ruku, za nohu, za hlavu. Smál se, až se za boky popadal. Ch. se za nos, za vlasy, Us., za pačesy. Ml. Ty věci nás za srdce chytají. L. Vola za rohy, člověka za řeči chytajů. Mt. S. Čert tě chytne za uši. Er. P. 366. Strach ho za boky chytá. L. Chyť se za nos. Ipse, vtip se, za nos chyť se. Č. — **koho, se na co.** Na vojnu ch. = bráti. Bern. Ryby na udici, D., sikory na poskřip ch. Us. Řepíci se chytají na šaty. D. Bláto se na kola chytá. Bern. — **co do čeho, kam.** Do ruky, Us., ptáky do osidla. V. Rybník vodu do sebe chytá. Vys. Ptáky do sítí, do rukávníku. Šp. — **koho, co čím:** rukou, Us., zuby. V. Ptáčník ptáčky pastí neb osidel smečkami chytá. Kom. Ryby udicí. Šp. — **koho, co, se kde.** V povětří lelky chytati (zevlovati). Us. Kořalka se v něm chytla. Us. Chytil ji (rybičku) **u** samého kraje. Er. P 221. Pozdě **po** lidech slova chytati. C. Koně **pod** ním chytivše utíkati mu nedopustili. Vrat. — **komu.** Co mu chytí? (v čem ho předčí?). Na Slov. — **odkud.** Člověk nuzný, žeby z plamena chléb chytal. L. — **(co) po čem.** To hovado nechce po

ničem chytati (nechce žráti). Us. Mladý kůň chytává po lidech (= konše). Mřk. — **se.** Pták se chytil. Chytilo se (začalo hořeti). Cokoli chytí se, to nejprv tlí, potom hoří. Kom. Chytilo se stavení. Us. — **se čeho.** Tonoucí břitvy se chytá. Kdo se topí, slámy se chytá. Jg., Č. Chytám se kola. Kom. Nemoc se ho chytá. D. To se ho chytá. Us. Ch. se lsti, Kom., lepší rady, Troj., dívky (zamilovati se). Nevím čeho se chytiti. Plác. Kdo do vody upadne, třebas trnu se chytí. Č. Neb se mohú vši rudy chytiti, nejsú-li bohati, nručte dobrými rukojměmi. CJB. 357. Chytil sa roznmu. Mt. S. Pluhu se ch. Chč. 447. Koho se dobrá slova nechytají, toho se musí karabáč chytať. Us. Krkn se ho chytila. Mor. P. 189. Jaký jest to živobytí, když se starej mladý chytí. Er. P. 350. b. 4. s h. Ch. se hřehu. Us. By se hřehu chytil, vše se s ním utrhne. Jg. Chytil se toho rez. Reš. Milosť se chytá srdce. Nechytila se ho žádná rána. Kom. Chytají se ho souchotiny. Us. Kdo se mnoha věci chytá, nejde, leč bloudí. L. Ch. se braně. — **se čeho oč, od čeho.** Smél sě o neobyčejné lidem věci chytiti. Št. (N. 151.) Dobré sa ohlakov nechytá od hladu, od bôlu. Mt. S. — **se čeho čím.** Slyšte, abyste také skutkem sě chytili toho (= chopili se), což je své vyvolené spasitel učil. Št. — **se čeho v čem.** Čehož se jest koli chytil v prosbě bohatci. Chč. 636. — **se čeho k čemu:** k svému prospěchu. Š. a Ž. — **kde: na** slunci (opáliti se). L. — **se s kým do čeho:** do křížku (zápasiti s ním).

Chytavec, vce, m., lapáček = chytač.

Chytavosť, i, f. Verfänglichkeit. — **Ch.,** lepkavosť, Klebrigkeit.

Chytavý, fangend. Ch. otázka. Bern. — **v čem:** v řeči. — Na Slov. = nebezpečný, škodlivý; lepkavý, klebrig, zäh. Jg.

Chyterný, chytrný = chytrý. Kat. 1652.

Chytiti, vz Chytati.

Chytlan, a, m. = čert, Teufel. — **Ch.,** u, m., nakažlivá nemoc, ansteckende Krankheit. Na Slov.

Chytlanka, y, f., padoucnice. Na Slov.

Chytlavosť, i, f. Verfänglichkeit; Brennbarkeit.

Chytlavý, chytlivý, *kdo chytá*, fangend; *lapavý*, verfänglich. Ch. otázka, řeč. — **Ch.,** *co oheň chytá*, hořavý, brennbar. Ch. věc. Kram. — **Ch.,** *kdo vše snadno chápe.* Nemluv před ním, je chytlavý. Gelehrig, der Alles gleich merkt. Us. — **Ch.** = *nakažlivý*, ansteckend. Na Slov., Plk. — Jg.

Chytné, ého, n., das Fanggeld. Dch.

Chytnouti, vz Chytati.

Chytrácký. Jel. Ch. kousek. Pfiffig, listig, sophistisch.

Chytráctví, n. Pfiffigkeit, Sophisterei.

Chytráček, čka, m. Vz Chytrák.

Chytračiti, il, enl, klügeln.

Chytrák, a, chytráček, čka, m., ein schlauer, listiger, pfiffiger Mensch, ein Schlau-, Spitzkopf. Jg. To je starý ch. Ros. Ch. všech chytráků. Sych. Ch. hlouposť naši ledačímž podvede. Kom. Fikaný ch., ein geriebener Kosak. Dch. — **Ch.,** *pospěchač*, der Eiler. Na Slov.

Chytrakyně, ě, f., eine Schlaue. Jel.

Chytralec, lce, m. = chytrák.

Chytralosť, i, f. Spitzfindigkeit. Berg.

Chytralý = chytrý.

Chytrati, schlau sein o. werden.

Chytře, *komp.* chytřeji. Ch. na Slov. = rychle. Ch. polapený. V. Ch. něco konati, si počínati. — **Ch.,** zchytrale, lstivě, schlau, listig.

Chytřec, trce, m. = *chytrák*, úskočník, ošemetník. Chytřec. Št. o věc. obec. 148. Ch. v hádání. Jel. — **Ch.,** *umělec* (s příhanou). Künstler. Puch.

Chytřeti, eji, el, enl, listig, klng werden. Ros. —

Chytro = chytře. Rkk.

Chytromluvec, vce, m. Sophist. Aqu.

Chytromluvnosť, i, f., arglistiges Reden.

Chytromluvný, arglistig redend. L.

Chytromyslný, arglistig denkend.

Chytrosť, i, f., chytrůstka. Na Slov. = *rychlosť*, spěšnosť, die Schnelligkeit. Ch. těla. Orh. pict. — **Ch.,** *důrtip* na zlé jiným, podvod, List, Arglist, Feinheit, Kniff, Schlauheit. Jg. Ch. lišky. Ch. vojenská. Kom. Nezpozdilý v ch-sti. Solf. Ch. lstivou vymyslil. Háj. Šibal ch-stí podtrhuje (podvozuje) neopatrné. Kom. Ch. nejsou žádné čáry. Č. Vz Chytrý, Vtipný.

Chytroušek, ška, m. Schlankopf. Rk.

Chytrování, n., das Klügeln. Kom.

Chytrovati, chytře něco činiti, listig sein. Ros., Kom.

Chytrý; chytr, a, o. Ch. na Slov. = *spěšný*, *rychlý*, *prudký*, flink, geschwind. Co ch. nedohoní, to lenivý doleží. Trnka. — **Ch.** = *obmyslný*, *chopný*, *lapavý*, *lstivý*, listig, verschlagen, schlau, geschickt, verschmitzt. Jg. Ch. liška (chytrák) V. Ch. lapačka, řeči. V. Rozumu a smyslu chytrého. V. K libosti mluviti, chytrým šihalům nálezl. Kom. Ch. slovo, Jel., kus. D. Chytrou radu složiti. Prot. 65. Chytrý jako liška. Č. Vrány chytré; had chytřejší nad jiná zvířata. L. Ch. jako telecí maso, jako tele (ironie). Pk. — **nač.** Je ch. na plané hrušky. Mt. S. — **Ch.** = *moudrý*, *opatrný*, klug, gescheid, anschlägig. Byla již v hříše tak chytrá, že radila matce, jak ji má porodit. Hnš. Chytrému napověz, hloupému dopověz (na mlsu vylož). Jg. Na chytrého mrkni, hloupého trkni. Č. — Vz stran **přísloví:** Advokat, Cáha, Čert, Had, Houba, Hruška, Hus, Choditi, Jádro, Klička, Kozel, Kopa, Kožich, Kozl, Liška, Mrskati, Nos, Pes, Ručnice, Ryba, Sak, Seděti, Selma, Štvaný, Temeno, Úhoř, Ucho, Věděti, Vstáti na koho, Vůz, Zaspati.

Chýže, vz Chyše.

Chyžice, e, f., mě. lázeňské v Bavorsku, Kissingen. S. N.

Chyžina, y, f., chyše, Hütte. Krok.

Chyžkář, e, m., Kleinhäusler.

I.

Samohláska i jest dle nastrojení mluvidel ústních **hláska podnebná**; střed jazyka vztýčí se k podnebí a necbává jen úzkou průlinu. Gb. Samohl. *i* vyslovuje se hrdlem stisknutým jako něm. a lat. i v: bin a bibo. Ht. Vz také Gb. Hl. str. 13. a násl. — **I** je měkká hláska tvrdému **y** naproti stojící. Jg. Od *y* se *i* za starověku lišilo *též u vyslovování*. Gb. ve Sborníku vědeckém Musea král. čes. (odbor hist., filolog. a filosof.) IV. str. 272. (1871.) píše o věci takto: ‚Rozdílu mezi měkkým *i* a tvrdým *y* písaři staročeští celkem nešetří. V 9. a 10. stol. mají pro obě hlásky jen jednu literu: *i*; v 12. a 13. stol. mají již také *y*, ale i jednu i druhou literu za *i* i za *y* bez rozdílu kladou, a sice literu *i* častěji než *y*; v 14. stol. psáno i literou *i* i *y*, tvrdé pak *y* literou *y*, někdy *i*. V některých spisech 13. a 14. stol. jest litera *y* skoro výhradně užívána, ale v některých dosť pravidelně mezi měkkým *i* a tvrdým *y* rozdíl se činí a ono *i*, toto *y* se píše. Tomuto matení teprv Hus přítrž učiniti se snaží a jeho o té věci výklad jest dostatečným důkazem, že za jeho času v jeho kraji mezi *i* a *y* zcela správný rozdíl se znal a slyšel (neboť Hus i ví, jak se hrubé *y* článkuje, i zná, kde je psáti dlužno), a dále že Pražanům z povědomí mizel, sic by jich tak důtklivě poučovati nemusel. Jen v jednom případě odchýlil se Hus od etymologie, když totiž dle způsobu jiných písařů také píše a psáti učí *spojku i* literou *y*, což až do vítězství pravopisu analogického pravidlem zůstalo. Po c, *ź*, *ś* a č, *ž*, *š* píše Hus vždy *i*; ale až do polovice 16. stol. píše se *ci* i *cy*, *či* i *čy* atd. *Bratři* pak rozhodli se pro psaní cy, zy, ſy a *či*, *ži*, ſſi vykládajíce, že v oněch slabikách *y* se vyslovuje a slyší; všude jinde mezi *i* a *y* patřičného rozdílu šetří. Od zavedení pak pravopisu analogického platí ve *spisovné* češtině přísný rozdíl mezi *i* a *y*; ale u *výslovnosti* jedno od druhého *vůbec* nerozeznává se a toliko vědecká mluvnice a etymologie jednoho i druhého náležitě šetřiti učí. Máme tedy o tom, jak v staré češtině se cítil a znal etymologický rozdíl mezi *i* a *y*, jenom dvě spolehlivá svědectví, Husovo a Bratří; z onoho dovídáme se, že se rozdílu toho v staročeské výslovnosti do počátku 15. stol. šetřilo, z tohoto pak, že výslovnosť 16. stol. již nebyla tak jemná a správná, aby písař a pravopis na ni spoléhati mohl. Abychom stoletím před Husem 9.—14. rozdíl mezi *i* a *y* náležitý připisovali, k tomu srovnávací mluvnice slovanská nás oprávňuje; kromě toho pak i psaní *ui* = *y*, několikráte ve 12. stol. se naskytující, spřežením liter *u* + *i* důkaz podává, že se tou dobou *y* hrubě vyslovovalo, neboť hrubé *y* právě uprostřed mezi *u* a *i* a zlomením obou těch hlásek se článkuje.‘ — **I** se nyní od *y* u Čechů jen v prus. Slezsku a Krkonoších u *vyslovování* dobře rozeznává: chlapi a chlapy. (Šb., Jir.) *Jižně od Budějovic* zní *i* po retnicích jako: *ji*, *y* pak jako pouhé *i* neb české *y*: on mé bjil (bil); já som byl bjit; vypjil, mjilej; *výjimky v dat. sg.* mi (m. mji), vidět m. vjidět a kominík jako komyník. Kts. Bž. však tvrdí, že se tam ‚mji‘ vyslovuje; naproti tomu vjisokej chybně m. vysoký. Jinak se rozeznává po celých Čechách písemné chlapi (nom. pl.) od chlapy (akkus. pl.) tím, že ono se vyslovuje dlouze: chlapí, hadí, toto pak krátce: chlapi (y), hady. To však nesluší klásti na vrub pouhé náhodě, nýbrž analogii *i*-ových kmenů jako: tři, čtyří (nom.), staroč. Češie, mužie a pod. proti akk. tři, čtyři (-ry); sr. i nom. obá, dvá a akkus. oba, dva. Prk. — Poněvadž jest *i* hláska měkká, tedy **změkčuje** *předcházející souhlásky*, což bývá někdy patrno, někdy zatajeno, protož: *bi*, *vi*, *pi*, *mi*, *ni*, *li*, *ři*, *di*, *ti*, *zi*, *si*, *ci* měkce, *by* pak a *vy*, *py*, *my* atd. tvrdě zníti by měla: viji — vyji, vír — výr, bil — byl, míti — mýti, dali — daly, kozí — kozy atd. — **Po měkkých souhláskách:** c, č, j, ř, š, ž, ď, ň, ť **píše se i**, ne **y**, vysloví-li se *i krátce* (pakli se dlouze vyslovuje, klademe dlouhé *í*), život, široký, čich atd. Potom v předložce *při*, je-li sama o sobě neb je-li spojena s časoslovy n. s přídavnými a podstatnými jmény přímo od tvarů časoslovných odvozenými: při stole, přislíbiti, přiběhlý, přidělení. Vz dlouhé í (se klade, 3.). Potom *v příponách*: *-ina*, *-ice*, *-iva*, *-inec*, *-iště*, *-isko*, *-izna*, *-ička*, *-inka*, *-ič*, *-isl*, *-irý*, *-itý*, *-ičký*, *-inký*, *-ilý*, *-ovitý*, *-istvý*, *-iný*, *-icherný*, *-iký*, *-li*, *-liž*, *-liv*, *-mi*, *-ji*, *-ti* (v infinit.). Konečně vz později: *i koncovka* ve skloňování a časování. — Jestliže po literách: *d*, *n*, *t* hláska *i* neb *ě zatajena jest*, znamenají se proužkem, také *ř* znamenané zůstává: voňavý, ďas, ďob, ťululum, zvoň, klaď, mlať, vař; *ne však*: v, b, p, m, l: mluv, hub, top, lom, pal (imper.), ač souhlásky na konci těchto slov měkké jsou. *Čechové* k: **ď a ť**, ač je jako Moravané a Slováci měkce vyslovují, *nedbale se mají píšíce*: kost, milost, pid, zed m. kosť, milosť, piď, zeď; hlavně v infinit.: soudit, běhat m. souditi, běhati n. aspoň soudiť, běhať, ač místy ku př. pod Krkon. (a také jinde ku př. u Kroměříže na Mor. Mřk.) soudiť, běhať vyslovují. Jg. Z toho patrno, že mělo *i* původně moc *jotovou* všude a *bytně* ji má podnes. Viděti to z toho, že *i* slévajíc se s předcházející souhláskou ji změkčuje. Jir. — *I před j jižně od Budějovic se dlouží*: piji — píju, pijeme — píjeme, líju, hníju, vyjmouc složeniny: přijedu. Kts. Totéž i jinde v obec. mluvě. — **I vzniklo** ve velmi mnohých slovech *a) z původního* **a**: řec. μηχανή, lat. machina, německy die Maschine, z toho čes. mašina; *b) z* **o**: lat. nomen, slov. imé. — *c)* V jiných slovech nastupuje přehlasováním na místo původního **u**, což se v jazyku českém obzvláště činí po souhláskách měkkých (Ht. Zv. 46.): lat. jugum, slov. iho, jho; lat. curvus, slov. krivъ, čes. křiv; miluju — miluji, dušu — duši, růžu — růži, cuzí — cizí, lubý — libý, Judaeus — žid. Zk. Č. Ale toto přehlasování se později dílem zrušilo. Vz U, Gb. Hl. 66. — *Naproti tomu* **seslabuje se i** *v měkké jer* ь, jako skr. dina,

lat. dies, slov. дьнь, čes. deň; lat. vicus, slov. вьсь, čes. ves; lat. linum, řec. λίνον, slov. льнъ, čes. len; lat. asinus, litv. asilas, slov. осьлъ, čes. osel, kde *pak v jazyku českém měkké jer* ь *v* e přechází aneb se zamlčuje aneb splývá s předcházející souhláskou v jeden zvuk, jako řec. ὁμίχλη, litv. migla, slov. мьгла, čes. mhla; slov. желѣзьнъ, čes. železný; skr. naktis, lat. nocti (nox), slov. ношть, čes. noc atd. Zk. — **I** v češtině kromě toho **zaniká**: 1. *zpátečním* **přehlasováním** *i* v *u*. Ht. Zv. 46., 53. Vz U. — 2. **Proměnou** *i* **v** *j*, **předsuvkou** *j* **a rozpouštěním** *i* **v** *je*. Vz později *i* v násloví. — 3. **Odsouváním**: *a) koncovky instrumentalu sg.*: *m* m. *mi*: syneın, litv. sunumi. Ht. 46., Kt. — *b) Koncovky 1. os. sg.*: jesm, litv. esmi, řec. ἐσμί (εἰμί), skr. asmi. Ht. Zv. 46. — *c) V 2. os. sg. praes. š* m. *ši*: můtíši — mutiš, Rkk., piješi — piješ, chceši — chceš. V „*jsi*" se udrželo, ale odsouvá se i zde, spřahuje-li se *jsi* se slovem předcházejícím: tys byl (m. tysi byl). Ht. 46., Kt. Vz Gb. Hl. 86. — *d) V 3. os. sg. praes. t* m. *ti*: jesť vedle a m. jesti, dasť (dá), nevěsť (Ev., neví) m. dasti, nevěsti a toto zase m. dat-ti, věd-ti; ostaneť (Ev.) m. ostane-ti; u jiných sloves tamže a v ostatních staročes. památkách se objevujících nejen *i* než i *t* jak v sg. tak i v pl. se odsulo. Ht. Zv. 47., Kt. — *e) V 2. os. sg. imperativu*, v níž se *i* velmi časně počalo odsouvati, tak na př. již v L. S. čteme: seheř m. seberi, v Ev. naproti všudy trvá *i*: spasi, oslavi, nerodi (noli); v Rkk. i plný i odsutím povstalý imperativ je v obyčeji: budi vedle buď; ženi, vedi, mluvi atd. vedle: pokroč, shlaď, vstaň atd.; tak i v jiných staroč. památkách; v nynější češtině naproti *i* se jen ve tvarech bez něho těžko vyslovitelných udrželo: kradni, padni, táhni, mři, vři, tli, mysli, pomsti, přečti, mni, sedni (seď), čti (čť) atd. Ht. Zv. 47., Gb. Hl. 87. Avšak v případě tomto není čeština *důsledná*: pusť — ale: posti se. Gb. Ale i *posť se*, *nepost se*; ostatně řekne-li se: *posti se*, je to i proto, aby se zamezil styk hlásek *sť* a *s*. Prk. *Kdykoli po změkčené hlásce i zmizí, tu se v obec. mluvě za to měkká hláska obměkčuje*: střezi — střež, peci — peč, teci — teč. Jir. Někdy to i písemná mluva činí, vz vzorec Mazati. *Kromě toho* **zůstává** *i před enklitickým, důrazným ž*: spasiž, budiž, ženiž. Ht., Gb. Vz dole *i a)* koncovka, *b)* v časování, 1. a Gb. Hl. 86. — *f) V infinit. v obec. mluvě*: honiť, honit, chodiť, chodit, bíť, bít. Ht. Vz Gb. Hl. 86. V honit, chodit, bít se *i* odsulo bez stopy, kdežto ve formách: honiť, chodiť, bíť aspoň v změkčeném *t* známka po něm zůstala. Zdá se, že již v staré češtině z infinit. *i* aspoň ve výslovnosti se odsouti mohlo. Od které doby se také tvrdé *t* (dát m. dáti, dáť) vyslovuje, není známo. Gb. Podlé Šf. a Pal. se má již i v L. S. čísti iskat m. iskati ve verši: ‚nechvalno nám v Němciech iskat pravdu'. Ht. Zv. 47. Pod Krkon. *i* odpadá a *t* měkne: něsť, milovať. Kb. — *Pozn.* Obecné infinitivy povstaly vlivem supina (-тъ); kde tento vliv nepronikl, užívá se infinitivu na -ť, v němž bytně uchováno infinitivné i (-ti). Prk. — *g) V přechodníku času přítomn. rodu žen.* na *e* m. stř. *ci*: jsouc m. jsouci, nechtiecí — nechtíc. Ht. 47. Vz Gb. Hl. 86. — *h) Ve všech skoro slovech, která se nyní měkkými souhláskami končí*, prvotní aneb seslabením jiných samohlásek povstalé *i* odpadlo, tak na př.: daň, klec, moc, mast, oheň, tesť, hosť, loď, noc, smrt, máť. Cf. lit. dűnis (donum), klětis, mostis, macis atd. V starslv. rukopisech ještě často smokъvi, crъkъvi, choti, lani vedle smokъvь, crъkъvь, chotь, lanь (Mkl. Vergl. Gr. I. 73.); v strčes. hosti, lani, choti atd. se vyskýtá. Výh. I. 13. Ht. Zv. 47. Vz Gb. Hl. 86. Tam, kde v strč. ь odpadá. Vz Jer. Kromě toho v akkus. sg. těch jmen vzoru Duše (Růže), která v nominativu bývají bez *e*: meze, akkus. mezi n. mez. Gb. Hl. 86. — *i) V komparativech*: raději atd. odsouvá se *i* častěji v mluvě obecné než v písmě. Vz Gb. Hl. 86. — *k) Od enklitického ti* odsuto *i* a zůstává *ť*: byť m. by-ti. — *l) V as* m. asi, *cos* m. cosi, *kams* m. kamsi. Ht. — *m) Na konci slov se i pohlcuje ve Znojemsku*: dé m' to (dej mi to), dva vol' (voli), na hulc (hulici). Šb. Vz Historii českých samohlásek str. 72. Gb. — 4. **Vysouváním**. *a) V imperat. pl.* Již v R. Zel. se *i* někdy vypouští: ustavite, rozdělita vedle: vol'te, sud'te (sebeř). (Čiňme, pište); bůřmy, neroďte (nechtějte), vzmnžte sě, netnžte, nezjařte sě, Rkk., vedle vérite, dověrite. Ev. Ht. Zv. 46. Avšak v případě tomto není čeština důsledná: pusťte postěte se. Gb. — *b) V infinitivě a v časích od něho odvislých sloves*: (lzáti, psáti), lpnouti, na Slov. podnes: lizať, písať, pitať, lipnúť. Ht. Zv. 46. Vz Gb. Hl. 87. — *c) V jiných slovech. I* mohlo v strč. *před j se vysouti*: bješ (biješ), lješ (lieš). Mkl. V strč. a slov. boží, božia, božie m. božii, božija, božije. Na ten způsob stař Čechové vyslovovali a psávali *i*: bieš, pieš, lieš; bie, pie, lie; biemy, piemy, liemy; biete, piete, liete m. biješ, piješ, lieš atd. Ht. Zv. 46. — *d) Ve slovích*: děcko m. dětisko, lacný a velký vedle laciný a veliký; slov. koľko, toľko, koľký, toľký vedlé čes. kolik, tolik, koliký, toliký atd. Za jutra — za jitra — zajtra — zejtra. Ht. Zv. 46. — *V středoslóví zmizelo i tou měrou*, že druhdy ani předcházející souhláska měkkou nezůstala: Uničov — Unčov, Branišov — Branšov. Ba i takové *i*, které z *iu* pošlo, *vymizelo*. Želiunici (1228.) — Želnici. Dle Prk. vyslovuje *lid* už za příčinou *č* a *š*: Uňčov, Braňšov, a v Želnici pak bylo *l* měkké. *Sem patří obecné*: (zajc, krajc), krajna m. zajíc, krajíc, krajina. *Ve Znojemsku* pohlcuje se po *l* a *n*: mesl'vec (myslívec), fl'nta (flinta), sluňčko (sluníčko), pol'h roko (polih ruku). Šb. *Na Hané*: očma, ušma (očima, ušima). Tak i na Plaště, Plzeňště a Příbramště. Prk. *Ve východ. Čechách i* (ı) s předcházející souhláskou splývá, při čemž *n měkne*: poňženosť, paňmáma, Aňčka, Kalvoda, velkej, Jir., pod *Krkon. n neměkne*: kančka, Ančka, sklence (kanička, Anička). Kb., Šb. Tak i kolem Velvar: pšence. Prk. — *V jihozáp. Čech.*: peňze, stolce, silňce (penize, stolice, silnice). Sb. — 5. **Stahováním**: *i* **s** *j* hned za ním stojícím v obecné mluvě ku př. vých. Čech v: *i* se stahuje:

přij — plí, Kb., přídu — přímu (přijdu, přijmu), bij — bí, bijme — bíme, sij — sí, pij — pí. Jir. Vz Stahování, Kt., Gb. Hl. 87. — *Pozn.* Ve slovích *dci, neti, sesti* v MV. se vyskýtajících a v běžném podnes *máti* stojí *i* m. *er*: dcer, neter, sester, mater; odtud nyní obyčejné: dcera, sestra m. sestera a gt. mateře, dceře vedlé dcery (podlé Ryba), neteře, vedlé neti. Ht. Zv. 48. Dle Prk. je ve slovích dci, neti, máti, sestí *r* vysuto a *i* vzniklo přechodem těchto *i*-ových kmenů v â-ové postupem tímto: materi-â, matrь-j-â, matrjí, vysutím *j*: matri a vysutím *r*: máti. V nepřímých pádech je kmen nezkomolen: materь, mateř. Tvary: dcera, matera (Šš.), sestra a staroslovenské netera (netera) vznikly na základě druhého tvaru též přípony: -trû a zněly prvotně na -trъ (měly tedy tenž koncovku jako masc., jsouce však fem.), o čemž svědčí slov. sg. gt. akk. matera od materъ a pa-storъ-kъ (na Jičínsku: pacorek), kdež storъ = dcerъ a k němuž teprv později utvořen tvar ženský (přiměřeně rodu): pa-storъ-ka. Prk. — **I v násloví čeština nerádа trpí a takto je odstraňuje. 1. Předsuvkou hlásky j:** jiný, jiskra, jikra, jistý, jizba odpovídají slov. iný, iskra, ikra, istý. Ht. Zv. 43. *V Krkonoších* užívají též jotace, ale výjimkou je: íva. Kb. Totéž platí v Příbramštině, kde vedlé *hýra* slyšeti též *íra*. U Plzně někdy slyšeti inej: to je iný, vona je iná. Prk. *Ve východních Čechách nepřijímá se jotace* a slova počínající s *i* vesměs znějí bez *j*: incj, ináč, iskry, iřík, itro, ím, íš, íme (jime). Taktéž ve slovech složených: neináč, zaímať. Uvnitř slova zůstává tam *i* slabiku počínající bez *j*: kraina, kraic (krajina, krajic). Ale obyčejně se v případech takových nepřízvučné, krátké *i* s ním s předchozím *a* proměňuje ve dvojhlásku: *aj*: krajna, krajc, zajc. A i tam se mění *i* v j, kde jinak *ň* nebo *v* stává: sekanina — sekajna, lavice — lajce. Jir. Mus. 1863. str. 331. — 2. **Předsuvkou** hlásky **v:** vískati m. iskati. Ht. Zv. 43. — 3. **Proměnou i v j:** idu — jdu, imu — jmu, strč. jmě (zachované v příslovce slovenské najme = jmenovitě, zvláště), nyní jméno, slov. meno n. imě, Ht. Zv. 43., Gb., iho — jho. Č. — V násloví přistoupilo k *i* slyšitelné *j* teprv začátkem 13. stol., od té doby počínají je písaři znamenati v: iskati, ide, Ivaň atd. Před *m, d, h* náslovné *i* přecházelo v 2. polovici 13. století v *j*: jmléšc, jdú, jmiéti atd. *Podřečí někdy odmítá jotaci* ano samo *j* (ji): im (jim), inej (jinej), ím (jím), iš, pudu, přídu (již v 14. stolet.), du (jdu), méno (jméno). *Tomuto se neubránil ani spisovný jazyk*: míti, má, hra, vedlé: jmění, jméno, jdu, (vz následující 4.). *Také na Mor.*: idu, ideš, ide. Šb. Vz dole: *i* se střídá 6. s *j*. Vz také Gb. Hl. str. 80. (*i* se seslabuje v souhlásku *j*.) a str. 87. — 4. **Odvrhnutím** *j* z *i* vzaikého: ihrati — hráti, iměti — míti (ale: jměl, přijměti. Prk.), Ht. Zv. 43., igra — hra. V předložce *iz* odpadlo *i* v 12. stol.: Izbraslav (1115) — Zbraslav (1186). Jir. Zde se *i* proměnilo v *j* a toto potom se odsulo. Gb. — 5. **Rozpuštěním i v je:** jehla (tak již u Dal. a jako z odvozeného *jehlica* v Rkk. přicházejícího neomylně vysvítá, dávno před ním) m. slov. ihla a strslov. igla, jenž m. iže. Ht. 43., Č. Náslovné *i* od počátku 13. stol. přecházeti počalo v *je*: Jevan (Ivan), jehlice (igla) Jir. — *Pozn.* Slovo *jehla* vzniklo z *igla*, ano se nejdříve předrazilo *j* a pak se *i* zaměnilo v *e*: igla, jihla, jehla. Prk. — O jotaci vz Jirečkovy Rozmluvy 1860. str. 65. a násl. — **I se stupňuje** (vz Stupňování): 1. v **ě**, v případech dloužení podmiňujících strčes. a slov. *ie*, nčes. *í*: z viseti — zavěsiti, viděti — věděti, svitnouti — svět, odtud svítiti, slov. svietiť, strč. svietiti; z vinouti, minouti, řinouti se vyvinulo věnec, měna, odkud měniti, strslov. rějati a pravdě podobně i řeka, slov. rieka, sr. také starosl. obiděti (injuria afficere) a staroč. pobéda (victoria), Alx.; tišiti a těšiti od tich, tisknouti a tesknìti m. těskniti od tisk. Ht. Zv. 43., vz Gb. Hl. 142. — **I** se stupňuje předrážkou *a* v *ai* a tato dvojhláska změnila se v kořenech zavřených (souhláskou ukončených) v *ě*: vid — vaid, přesmyknutím viad, přehlasováním: vied — věd — věděti. Kt. Vz Schl. Formenlehre der Kirchonsl. Sprache. S. 46., Gb. Hl. 143. — 2. V **oj (ůj):** z bi (bíti), hni (hniti), li (líti), pi (píti), ři-nouti, vi-nouti povstávají tvary: hoj, slov. hnoj, hnojiti, loj (čes. hnůj, hnojiti, lůj, ale na Plzeňště a na Plaště jen *loj*. Prk.), ná-poj a pojiti, roj (rojiti), zá-voj, ob-ojek. Ht. Zv. 44. Z possess. dativu *mi, tvi* (ti), *svi* (si): poss. zájmeno: *moj, tvoj, svoj*. Vz Frt. Prk. rozpravu o poss. adj. na -uj a -ovъ a possess. zájmenech v Sitzungsberichtu víd. akad. nauk sv. 83. str. 418. Vz Ht. Sr. ml. §. 260.; Tvoření slov; Mkl. B. 4. — *I* se stupňuje předrážkou *a*, *a* pak se seslabilo v *o* a dvojhláska *oi* změnila se v kořenech otevřených (samohláskou zakončených) v *oj*. Vz Gb. Hl. 142. — 3. V **i:** z bi v bíti, pi — v píti, vi — ve víti, ši — v šíti, ži — v žíti, mi-nouti, bli — v blíti, dvih-nouti, stih-nouti, svitnouti, vid-ěti atd. povstávají opětovací: bíjeti, píjeti, s-víjeti, šívati, n-žívati, míjeti, blívati, dvíhati, stíhati, svítati, vídati atd. Ht. Zv. 43., Gb. Hl. 140. Tedy do *í* při tvoření opakovacích časoslov. Vz -va, 1. — 4. V **o:** řinouti — roniti, Kt., vnočiti Rkk. (vraziti) od v-nik-nouti, Ht. Zv. 44., činiti — konati. Gb. Hl. 141. — **I se střídá** (vz Střídání): 1. s **a, á.** Vz A (se střídá s *i*). Ht. Skončil, v Pass. skončał. Gb. Místo *i* na Mor. *a*, vz A. Ve vých. Čech. nom. pl. adjektiv v -ý, -á, -é vycházl ve všech rodech vždy na *i*, před kterým se souhláska neměkčí, ku př. švejcarski telata (m. -ská). Jir. — 2. **S e.** Vz E (se střídá s *i*). Ht. Myslel m. myslil, Gb., bydliti — bydleti, libo — lebo, -ovec a -ovic atd. Vz Gb. Hl. 81. (i se sesiluje v *e*). Končiti m. končeti (z končati). Prk. Křesťan, převor z lat. christianus a prior. *V obec. mluvě jihozápadních Čech.* místo *e* v gt. substantiv rodu žen. *i*: do neděli (m. neděle). Šb. *Na Hané* klade se po sykavkách a po *l*: *e*: žeto, tře (tři), pře (při), šedit (šiditi), veleké (veliký), leška (liška). Šb. *V Krkon.*: selný, kremiál (silný, kriminal). Kb. — 3. **S ě** *a*) *ve skloňování jmen tvrdého a měkkého zakončení* ve více pádech, tak že koncovce *i* u měkkých od-

povídá *ě* u tvrdých, na př. v meči — v dubě, v poli — v slově, v duši — v rybě, duši — rybě (dat.). Ht. Zv. 44. Stran těch, která řídíce se II. skloněním mají ve vok. sg. *e* m. *i* vz E. na str. 343. a. ř. s hora 20. Výklad tam podaný sluší v ten rozum poopraviti, že *e* ve vok. sg. je pravou koncovkou a-ových kmenů, kdežto *i* (vok. vénci, mnži, koni, meči, kraji), jež povstalo přehláskou z *u* (Záboju vedlé Záboji, Slavoji, Zbyhoni Rkk. Králu. ŽW. Spasitelu, Ondřeju, Řehořu, Lukášu. ŽK. Zloděju. Výb. I. 173., 36.), vypůjčeno jest od kmenův *u*-ových (synu!), jako u tvrdých: kluku, jinochu, druhu a pod.; jeví se tedy v ‚otče, chlapče' pravý vokativ sg. *a*-ových kmenův; ‚tvůrce' pak nestojí m. ‚tvůrci', neboť patří sklonbou prvotnou pod kmeny â-ové, a vok. znél původně ‚tvůrco', přehlasovaně: ‚tvůrce'. Prk. — *b*) *V skloňování muž. a ženských jmen měkkými souhláskami zakončených*, kde se místo staršího *ě* v rukopisech *ie* nepravidelně píše, na př. kmetě, komoně, loktě, plzně, korábě, ale nejhustěji v místních jménech: Střěhomě, Kúřimě, Jerusalemě, Bethlemě atd. vedlé kmeti, komoni, koráhi, hosti, púti, rozkoši, bázni atd. Vz 11.; Ht. Zv. 44. Úkaz ten při appellativech sluší v ten rozum vyložiti, že *i*-ové kmeny přešly do â-ových a skláněji se pak dle ‚Země' (instr. sg. ovšem dle ‚Hráč a Plášť': plzenь-a, gt. plznь-j-ę, plzni-je, plznie, z čehož pak plzně; je tedy *ie* oprávněno v starých rukopisech, jsouc původnější než *ě*. V příčině vlastních jmen pak sluší míti na zřeteli, že gt. Kúřimě je prvotný a tudíž i oprávněnější než Kúřimi; sr. co jsem o tom napsal v článku: Chrudim. Prk. — c) *V imperativu*, jehož dvojný a množný počet z ohledu samohlásky *i* a *ě* někdy přítomným časem indikativu se řídil, tak že u sloves v praesentu sponu *i* majících *i*, u opatřených sponou *e* naproti *ě* bylo v obyčeji, teda tvorimy, -ite vedlé bud-ěmy, -éte atd. Ale již v strč. u sloves prvého druhu velmi včasně se počalo *i* s *ě* střídati. Tak už v Ev. čteme *choděte* vedlé pravidelného *věrite* (Pass.), velběte m. velbite; ctěme, modlěme se atd.; v jiných strč. památkách a v nynější spisové řeči u sloves v sg. *i* z eufonických příčin se podrželo, jako cti — ctěme, msti — mstěme, spi — spěme. V slovenčině naproti *i* u sloves v praesentu sponu *e* majících místo pravidelného *ě* nepravidelné *i* se klade: padni — padnime, kradni — kradnime m. padněme, kradněme atd. Ht. Zv. 45. *Na Mor.*: pošlite, sednime si, padnite na kolena. Šb. — *d*) *V lijí* vedlé lejí m. lějí, *sijí* vedlé seji m. šěji, dobrodiní vedlé správnějšího dobrodění, květu vedlé slov. kvitnem, v mnozí (Alx.) m. v mnozě, úsvit (MV) vedlé usvět (Rkk.), velmi vedlé strč. velmě (St.), Ht. Zv. 45.; v zájm. *k něm* m. k nim; *v enklitice tě* m. ti. Vz ě. Gb. Liji, lejí, lěj, nálevka, slevky; proměna tato v slovostředí vyskýtá se po různu od nejstarších dob, hlavně pak od počátku 13. stol.: Liutomirici — Liutoměrici. Jir. — 4. *Zřídka* **s o**: ve příponě -ivý vedlé -ový: opravdivý — opravdový, bláznivý — bláznový, vojivný (Rkk.) vedlé nynějšího bojovný = vojovný a v pitvora m. potvora. Vz O. Ht. 46. — 5. **S y**: říčeti — ryčeti; (kříž a rus. kryž z crux); říhnouti a říhati vedlé staroslov. rygnąti (eructari); starč. pítati se (Rkk.), slov. pítať sa, novoč. ptáti se vedlé starsl. pytati; blysk m. strsl. blisk; tovaříš m. tovaryš. Ht. Zv. 46. Vz Y. — 6. **S j**. Vz nahoře *i* v *násloví*. Již v nejstarší češtině se *i* s *j* střídá v násloví a *j* zdá se míti převahu; do počátku 14. stol. bylo *i* a *j*, v polovici 14. stol. bylo jen *j* aneb se už i sesulo a v 15. stol. už ani *j* nebylo. Vz více v Historii českých samohlásek str. 72. a násl. a 105. a J. Gb. — 7. **S u**. Vz Gb. III. 81. Čechové v prus. Slezsku kladou *u* m. *i*: čuly m. čilý. Šb. Taktéž na Mor. Na Plz., Plaště a Příbramště čuch, čuchat (= čich, čichat). Prk. Vz U. — 8. **S í** v zájmenech v obec. mluvě: ji, vši, jim m. ji, vši, jim. V záp. Čech. pouze: jim. Prk. Vz í. Ve vých. Čech. nom. pl. adjektiv na -ý, -á, -é vychází ve všech rodech vždy na *i*, před nímž se souhláska neměkčí, na př. veliki páni (m. velicí). Jir. V již. Čech.: veliki páni. Bž. V záp. Č. velki chlapci. Prk. — 9. **S r**: říčeti — frčeti, cikati — crkati, cvičala — cvrčala, mikati — mrkati. Jir. — 10. **S é**. Ve vých. Čech. nom. pl. adjektiv na -ý, -á, -é vychází ve všech rodech na *i*, před nímž souhláska se neměkčí: vysoki (m. -ké) duby, dalcki (m. -ké) cesty. Jir. V již. Čech.: vjisoki stromy. Bž. V západ. Čech. vysoki stromy, sladki hrušky; podobně sg. n.: dlouhi pole. Prk. — 11. **S ie**. *a*) Ve skloňování jmen pod 3. b) spomenutých, v němžto se *ie* správně píše v sg. gt. místo pozdějšího *ě* (Prk.), ale nepravidelně místo prvotního *i*, na př. v dat. smrtie (ZL) m. smrti. — *b*) Nutně v nom. pl. muž. rodu měkkého a tvrdého zakončení, na př. páni, kati vedlé hostie, kmetie. — *c*) V minulém přechodníku slovesa *jmu* m. imu: njem, pojem, prijem (Pass.), snem (ŽG.) m. vyskýtajícího se sniem (ŽJK.), nyní ujav, pojav, přijav, sňav. — *d*) Téměř na všech všudy místech bez ladu a skladu, často velmi nepřístojně, dílem ještě jen nemotorností a jakousi zvláštní chutí písařův, na př. jáz vizie m. vizi (= vidím), pictie m. pitie, vyniede m. vynide, prosieti m. prositi atd. Ht. Zv. 45. — **I se vsouvá**: hřbet, hřibitov. Šb.; *po měkkých souhláskách v složených slovech*: konipásek, pidimužík (zde se jeví v *koni-*, *pidi-* původní *i*-ový kmen; *i* tedy není vsuto. Prk.), kalich z něm. Kelch, tulich z něm. Dolch. Vz O, E, Přisouvání. Kt. — **I koncovka** *a*) **ve skloňování**. 1. **I. sklonění**: *v nom. a vok. pl. živých bytostí*: holubi, žáci. Tohoto nomin. se *ve vých. Čech.* n jinde zhusta užívá za akkusativy: viděl jsem dva vojáci; pošlete mi sem ti podruzi. Jména živých bytostí, ježto osoby nejsou, rovnají se *tam* v dotčeném pádu větším dílem neživotným. To jsou pjekny ftáki. Křivánki z jara jásají. Jir. Z nom. pl. slov tvrdě zakončených, ježto bytosti neživotné rodu muž. znamenají, *i* v 14. stol. obyklému nyní *y* ustoupilo: stromi — stromy, kroci — kroky. Jir. — 2. **II. sklonění**: v dat., vok. a lok. sg., v nom., vok. a instr. pl. živ. bytostí; v dat., vok. a lok. sg. a instr. pl. neživ. bytosti; muž, e, i, e, i, i, em; muži, ův, ům, e, i,

ich, i. Vz také: Hráč, Meč. V nom. pl. slov, jež bytosti neživé rodu muž. značí, starší i ustupovati počalo hlásce *é* (e) na počátku 13. stol.: meče, voje, později vždy hustěji, až se é (e) v případech těchto stalo pravidlem. Jir. To však není pouhé střídání hlásky *i* s hláskou *e*, nýbrž zde nastoupil akkusativ m. nominativu, jak nejlépe patrno z toho, že přívlastek u takového jména stává v akkus., nikoli v nominativě: siln*é* dub*y*, dub*y* jsou silny, to jsou krásn*é* tulipán*y* — *ale*: siln*í* dubové, vy jste prav*í* tulipán*i*; proto: vran*é* kon*é*, ale ruč*i* koní. Rkk. (Sr. Km. 1876. č. 29. str. 454., Čtyři.). Prk. — 3. **IV. sklonění:** v dat., akkus. a lok. sg. Vz Růže. — 4. **V. sklonění:** v gt., dat., vok. a lok. sg., v nom., akkus. a vok. pl. Vz Kosť. U vzorce „Daň“: v dat., vok. a lok. sg.; v gt. sg. a v nom., akkus. a vok. pl. jest *ě*. Vz Daň. V gt. sg. a v nom., akkus. a vok. pl. bývá u slov, která se řídí vzorcem „Kosť“, často *ě* (e) m. *i*. Rkk. má vždy i. Proměna tato, která počátkem 14. stol. rozmáhati se počala, v obecné mluvě nyní docela skoro vrch obdržela: pece, sítě, nitě, mědě, nemoce. Jir. Opět přechod *i*-ových kmenů do *a*-ových. Prk. Ve vých. Čechách klade se v tomto případě v gt. sg. a v nom., akkus. a vok. pl. *e*; jen slova na -osť a -esť skloňují se pravidelně: radosti, bolesti a potom: ves, řeč, věc, noc, moc, ačkoliv slyšeti: dvě noce. Jir., Kb. Vz É. — 5. **VII. sklonění:** v dat. a lok. sg. a v instr. pl. Vz Pole. — 6. **VIII. sklonění:** v dat. a lok. sg., alc před *i* kmenové *t* opět vystupuje: knížet-i. Vz Kníže. — 7. *U adjek. neurčitého zakončení v nomin. a* vok. pl. živých bytostí: otcovi holubi. Vz Otcův. — 8. *U zájmen*: mi, ti, si; ji (akkus. sg. f.); moji, tvoji, svoji (akkus. sg., f. a nom., vok. pl., m., živých bytostí); naši, vaši (akkus., sg., f., a nom., vok. pl., m., životných); oni a ti (nom. pl., m., životných). — 9. *U číslovek:* jedni (nom. pl., m., živ. bytostí), tři a čtyři v nom., akkus. a vok.; ale *tří, čtyří* v nom. a vok. m. životných: tří, čtyři hadi (hadové), dubové, muži (mužové), krajové, hosté. Vz Čtyři a Km. 1876. č. 29. Prk.; 5—99 v gt., dat., lok. *a* instr.; vši (akkus., sg., f.), všichni (nom., pl., m., živ. bytostí). — 10. *V koncovkách*: -mi, -ovi: rybami, dobrými, námi, vámi; lvovi (dativ sg.). — 11. *Cizí jména* na *-i* ukončená přijímají nejraději koncovky jmen přídavných, ale krátké, neb zde není žádné staženiny. Antonell-i, iho, imu atd. Prk. však tvrdí, že se musejí skláněti dle subst., nejsouce adjektivy: Antonell-i, -ia atd. Prk. Jména místní lat., m., pl. na -i ukončená dle ‚Dolany‘ se skloňují. Vz Dolany. Tedy: Philipp-i, gt. Philipp, dat. -ům atd. — *b*) **V časování.** 1. *I je známkou 2. os. sg. imper., ale nechává se jen* v kmenech dvěma souhláskami nesnadno vyslovitelnými ukončených; v pl. jest *ě*: sekni, sekněme, sekněte. Končí-li se kmen jednou souhláskou, *i* odpadá a ona souhláska se měkčí: čini — čiň, čiňme. Ale připojí-li se *ž*, tu v 2. os. sg. *i* zůstává: činiž, čiňmež. Vz I zaniká, 3. c. — 2. *V 1. os. sg. praes. u časoslov a)* první třídy (u kmenů samohl. ukončených); *b)* páté třídy (u vzorců: mazati, hřáti); *c*) šesté třídy: milovati. Tedy: biji, maži, hřeji, miluji. Vz *U*. Obecná řeč má tu zvučnější (nepřehlasené) *u*: biju atd. Bž. — 3. *U činného a trpného příčestí minulého času, vztahují-li se na podměty rodu muž. a znamenají-li tyto živé bytosti*: muži psali, poslové byli vysláni, stromové rostli. — **I přípona** *ku tvoření slov*. Vz Tvoření slov. — **I spojka.** V jižních Čech. **i**: jeden i druhej. Kts. Též na Plaště: já i ty. Prk. Na Mor. mezi Hranicemi a Frenštatem: a na mor. Slovácku ai (aji). Šb. **Klade se**: 1. *Když se dvě nebo více slov a vět v jedno slučuje*. Je-li více slov n. vět, klade se **i** mezi všemi nebo toliko mezi dvěma posledními. Někteří od toho bledli, schli i mřeli. Kom. — 2. *Když děj, který v skutek vstoupiti měl, opravdově v skutek vstoupil*. Odstup a stůj tamto. I odstoupil a stál. Br. I ovšem vím, že takť jest. Br. — 3. *Když děj se připojuje, který v tom právě, když se předcházející věci dály, mimo nadání v skutek vstoupil*, v kteréžto příčině spojka ta povahu spojek *odporovacích* na se béře. A nenalezše jeho navrátili se do Jerusaléma, hledajíce ho. I stalo se po třech dnech, že nalezli jej v chrámě. Br. — 4. *Když se otázky k tomu, což předchází, s mocí zvýšenou připínají aneb když s pohnutím druhého k čemu vybízíme.* I zda nás chceš hladem zmořiti? St. skl. I což se nemám zlobiti? Us. I dej mi pokoj. Br. — 5. *Když povídáme, že se řeč netoliko na dříve řečené věci táhne, nýbrž také na věc, kterouž právě připomínáme.* Když jeden zívá, zívá i druhý. Prov. Musí se i jím vyměřiti, pokud čára. Kom. — 6. *Když se na vytknutou věc aneb vlastnosť obzvláštní váha klade.* I starý tkadlec někdy přízi zmate. Prov. Ctnosť i od cizích přízeň mívá. Kom. — Zk. Vz Zk. Skladba. str. 525. a násl. a Zk. Mluvnice II. odd. str. 95. — *Dle jiných:* **I** 1. = *a.* Jednomu i druhému. Praviť vždy, i to mužóm i ženám (= a to = a sice). Št. — 2. = *také.* Ctnosť i v nepříteli milujeme. — 3. = *spolu, též.* Ukradli mu peníze i s kabátem. — 4. = *neb.* Je tam dobrých 5 i 6 mil. — 5. = *ani*, když některý pojem věty záporné důrazně se vytýká. Brs. 92. Avšak i člověka na hradě nebylo. Duch těla i kostí nemá. Br. Nechtěj i vrahu tej škodě. Výb. Kdo se mnou chleba jísti nechce, já s ním i koláčů nejmdu. Jg. Tam i jeden chud nenie ani slep. Št. N. 107. Avšak i člověka na něm nebieše. Dal. Komu čert přeje, toho i pán Bůh neopustí. Prov. Krasšie paseky i lúky nevidula. Kat. 718. I já jsem z nosu nevypadl. Prov., Č. Slíbil všem národům vrátiti práva, tudíž i Čechů nevyminil. Konečně i to jí nezamlčel, že .... On tam i nepřišel. Vzvaznjí na lid břemena, a sami i prstem dotknúti sě nechtie toho. Št. N. 305. Avšak užívání toto jest více archaistické a i v obec. mluvě řídké; ve spisovné mluvě nynější, ano z pravidla i v staré důrazně se vytýká některý pojem věty záporné příslovkou *ani*. Brs. 92. Vz Ani, Pozn. Vz také Listy filologické. II. 228. Prk. — 6. = *konečně, tedy, přece.* Když jsem to viděl, i uvěřil jsem. — 7. *Na začátku k sesílení významu.* Co pravíš? I nic. — 8. = *až*, bis, usque. Ot rána

i do večera. Ms. z 14. stl. — 9. = *jako, na způsob*, sicuti. To had řeče k ženě: Budete i bohové. Ms. I (= jako) po krajinách lutý ostřiež rozepě svoje křiedlě dlúzě bystro léta za ptactvem: Zábojevi voji rozechnachu sě v šiř. Rkk. 14. Tak vykládá *i* také Kořínek; Prk. však myslí, že má *i* zde jen význam pokračovací a skomolená antithese že asyndeticky připojena jest. Zcela jako v národní písni. — 10. *Přibírá k sobě pro důraz: ale, nébrž, také, a, tak, ba, ano.* A i vám. Tak i my. Ano i to. Nejen ty, ale i on. Ne jen ty, také on. T., Jg. — **I — i** (sowohl — als auch) klade se, když se výrok na členy spojené v rovné míře a moci táhne. Přijde-li k bitvě, umějí i dotříti na nepřítele i což se jim rozkáže, vykonati. V. Tudiž tak ustaneš i ty i lid, kterýž s tebou jest. Br. (Zk.).

Í.

Dlouhé *í* píše se od r. 1842. Před tím psalo se: *j*: gjdlo, namáhánj, vjtr. — Dlouhé *í* od dlouhého *ý* se u výslovnosti celkem nerozeznává, jako ne *i* od *y*. Vz I (hned z počátku). — *Dlouhé í* **se klade**: 1. *Po měkkých souhláskách, vyslovuje-li se dlouze*: cítiti, čístí, šířka. — 2. *Ve jménech podstatných rodu muž. zakončených v nom. sg. na*: *-ín* (ale Hospodin, Martin), *-ík* (ale okamžik), *-íček, -ínek, -ník, -íř a u jmen rodu střed. v -í ukončených*: komín, ručník, klíček, tatínek, havíř, zelí, znamení. — 3. V mnohých jménech v *-íc*: zajíc, měsíc. — 4. *V předložce při*, je-li složena s jměny podstatnými n. přídavnými aneb se slovy od těchto odvozenými, která nejsou odvozena příponami: -ání, -ení, -án, -en: přímluva, přívětivý (ale: přimlouvání, přimluvení), příkop, příjmení, příjemný. — Vz I (kde se hned z počátku o „při“ mluví). Vz také: Při. — 5. *V adjektiv. jednoho zakončení*: dnešní, lepší, milejší, kozí. — 6. U adjektiv ve skloňování jich. Vz í (ve skloňování jmen přídavných. Doleji). — 7. *Ve skloňování jmen podstatných.* Vz í (ve skloňování. Doleji). — 8. *V časování.* Vz í (v časování. Doleji). — 9. *Vzniklo-li z ě n. e nebo může-li se v e, ě proměniti*: bílý — bělič, dříví — dřevo, vybírám — vyberu, vítr — větru, navštíviti — návštěva, zpívati — zpěv, říčka — řeka, říci — říkati — řeknouti, díra — děravý. Mk. Vz násl. — **Dlouhé í povstalo** 1. z: **é** (ie); *é* se v *í* zúžilo. Vz é, Zúžování. Gb. — 2. Z: **ě**. Vz ě. Měřiti — míra, věřiti — víra, slov. chlěvъ, chlív. Ale dosud se říká: na mou věru. Prk. — Vz Gt. 50. — Z **ija**; ija od pradávna se měnilo v *ie*: děvčija — děvčie — děvčí; kozija — kozie — kozí, kurija — kurie — kuří (noha kuří), Jir., přijatel — přítel, božija — boží, Hš., panija — paní. Mkl. B. 72. — 4. Z **ije**. Toto od nejdávnějších dob přechází v *ie* a toto rovněž jako to, které z *ija* povstalo, záhy přešlo v *í*. Již v Pr. Zl. III. vyskytuje se: udarenímъ m. udarenijemъ, množstvije — množstvie — množství, večernie tma, tuřie hlava. V rukopisech 14. stol. *í* hojněji vyniká, ačkoliv vždy jen po různu; ale na začátku 16. stol. obdrželo v knihách vrch. V mluvě obecné zajisté už od 13. stol. bylo. Jir. Veselí, svědomí, krytí, pití, hraní, spasení, dubí, křoví, listí, peří, náledí. Mkl. B. 69. Vz Mkl. S. 877. — 880. — 5. Z **iji**: znameniji (lok.) — znamení. — 6. Z **iju**: znameniju — znamení. — *Pozn.* Prk. v odstavcích 4. — 6. navrhuje ‚*ie, ii, iu*‘ m. ‚*ije, iji, iju*‘, poněvadž těchto tvarů nelze dokázati. — 7. Z **ú** (ou). Vz ú (ou) v í. Šb. Milijú — milujou — milují, strč. dušú — duši. — 8. Z **á**. Vz á. — 9. *Zdvojením krátkého* i: pi + i — pij — pí; bi + i, bij, bí. Us. — 10. Z **e**, stupňováním: pletu — zaplítám, beru — rozbírám. Zk. — *Dlouhé* í *se* **rozkládá** v: *ie* a *ej*. Vz *ie* a více doleji: í se střídá s: *ie, ej.* — *Dlouhé* í **se střídá**: 1. s **á**. *V obecné mluvě jihozápad. Čech.* v minul. čase: smíl se, huvíz m. smál se, uvázl, Šb.; *v střed. Čech.* zíbst, zíblo, uvíznout m. zábsti, záblo, uváznouti. Šb. V 3. os. pl. praes. *na Slov.* choďá, čiňá m. chodí, činí. Šb. — Dlouhé *í* m. *á* jest znakem nářečí českého: zajíc, měsíc, číše m. zajác, měsác, čáša. Šf. — 2. S **e, ě**. — *V jihozáp. Čech.* *í* m. *ě v minul. čase*: pršílo, von míl, chtíl, slyšíl, umříl m. pršelo, měl, chtěl, slyšel, umřel; a také v jiných slovech: pína, dívčí m. pěna, děvče. Šb. Na Plaště: pína (pěna), dívčka (děvče); ale jinak: měl, umřel, pršelo, nést, pect. Prk. — *V Krkonoších*: včíla, dcíra, zíta m. včela, dcera, zeť. Šb., Hš. — *Ve vých. Čech.* předsení m. předsíní. Kb. — *Na Hané* kladou místo dlouhého *í*: i, é, e, ě, o, ó: sela, česť, měť, lepa m. síla, čísti, míti, lípa, císař. Hš., Šb. — 3, S **é**. Vz é. — *V obec. mluvě jihozáp. Čech.* (na Mor. Mřk.): pěkní tele m. pěkné. Šb. V celých záp. Čech. pěkný tele. Prk. — *V Krkonoších*: míno, líto, dišť, dvíře m. jméno, léto, děšť, dvéře, Šb., chlíb n. chléb. — *Na Hané* m. *í*: bléž, slébiti m. blíže, slíbiti. Šb. — 4. S **i**. V nom. pl. rodu muž. *í* m. *i*: hrnčíří, Troj., bratří, mniší, koní, hoší a v obec. mluvě střed. Čech: drozdí, ptácí, chlapí, muží (ale: holubi, čápi). Šb. V obec. mluvě ku př. *jihozáp. Čech* v zájmenech: jích, jím, jími, jí (akk., sg., f.) m. jich, jim, jimi, ji. Šb. — *Ve vých. Čech. se v koncovkách í rádo v i krátívá*: štěstí, povídání, s pomocí, kostelník, dnešní, chodíme. Šb., Jir. Dlouhé *í* zní *v již. Čech.* jako velmi vysoké ale krátké *i*. Kts. — 5. S **ý** v obec. mluvě jihozáp. Čech: černí plášť. Šb. — 6. S **ú**. S růžú — s růží. Šb. (kde?) — 7. S **ou** v obec. mluvě: díra — ďoura. V záp. Čech. jmenovitě na Plaště žertovně: zajonc, peňouze vedlé peňáze. Prk. Vz ou. — 8. *V střed. Slov.* s **ja**. Vz Ja. — 9. S **j**. Dlouhé *í* po vynechání předcházejícího *j* mění se, předchází-li *a*, v *j* (aj): krajíc — kraic — krajc, zajíc — zajc. V obec. mluvě. Vz I (v násloví, 1.). — 10. S **o, ó**. *Na Hané* kladou místo dlouhého *í*: o, ó (i, e, ě, é): klóč, ďóra (ďoura), Jora m. klíč, díra, Jíra. Šb. — 11. S **ijou, ijó**. V záp. Mor. m *í* v 3. os. pl. praes. chodijou, chodijó, tahajou, tahajó m. chodí, tahají. Šb. — 12. S **ie**. Vz *ie*. Na Slov. viera, miera m. víra, míra. Šb. Rozkládání *í* v *ie* je v češtině velmi staré. Rkk.: jeleniem skokem, nravóv cuziech. Jinde: Siela, konieček, kriedlo, kniežka; za niem, s niem; za třetiem; z lesniech; zvláště v 2. a 3. osobě praes. mlčieš stojieš, mlčie. Zde skutečně *ie* a ne *í* vyslo-

vovali. Ht. Zv. 15. Táhne se to od sklonku 13. stol. až do 16. stol., do toho totiž času, když m. *ie* zúžené *í* nastoupá. Ale po tu celou dobu je přece *í* pravidlem a rozloženina *ie* jen výjimkou. (Gb., Kt.). — 13. **S ej**, místo *ie*. Rozkládání *í* v *ej* vysvětlují totiž Šf., Ht. a Jir. přesmyknutím z ie: vozíček — vozieček — vozeiček — vozejček, nožíček — nožejček. Vz také Gb. Hl. 75. V obec. mluvě *vých. a střed. Čech.* rozkládá se v instr. sg. *í* v *ej*: kostěj, s mastěj, ulicej, slepicej m. kostí, mastí, ulicí, slepicí. Vz více: *í* ve skloňování. Skloň. V. — V obec. mluvě v 3. os. pl. praes.: hořejí, držejí, svítějí m. hoří, drží, svítí. Ht., Kt. Toto *í* = ejí sluší přičísti analogii sloves spadajících pod vzorec ‚*Uměti*', jež se zase končí provincialně v 3. os. pl. na -*í* m. na -*ejí*: umí, hubení, želí; ba i: ví, jí m. vědí, jedí. Vz Listy filolog. II. 229. — 230. Prk. Vz -ejí. — *Pod Krkonoši*: v Němcejch m. v Němcích. Kb. V nom. pl. adj. muž. rodu živ. bytostí: velicej páni, širocej, mnozej, ubozej m. velicí, širocí, mnozí, ubozí. Kb. Ve vých. Čech. a jinde v *ej* (éj): lejti, sejto, cejtit, cejcha, zejma (něm. Winter, ale zima, něm. Kälte), vozejček, nožejček m. líti, síto, cítiti atd. Jir. V již. Čech. se to zřídka stává, jen: sejti (síti), rejchtat (říchtat, řechtat), přejvoz (přívoz), ohřejvat (ohřívati). Kts. — **Dlouhé í koncovka A. v skloňování.** *I. skloněni.* V nom. pl. u některých slov. Vz nahoře: *í* se střídá s *i*. — *Skloň.* II. V nom. pl. u některých slov *í* m. i: kněží (vedlé: knězi), koní. — *V Přerovsku, v Opavsku a u Čechů v prus. Slezsku* v gt. pl. *í* m. *ův*: muží, rodičí, mnoho ohní, pět groší místo mužů, rodičův. atd. Šb. — *Skon. IV.* Růže: v instr. sg. a v gt. pl. růží. — *Sklon. V.* v instr. sg. a gt. pl.: kostí, daní. Že se zde a u IV. sklon. ve vých. Čech. *í* v *ej* rozvádí, bylo již dříve praveno. Vz *í* se střídá s *ej*. Ale ve slovech *abstraktních* se to nečiní: s bolestí, s dychtivostí, **ne**: s bolestěj. — *Sklon. VII.* V gt. pl.: polí. — *Sklon. IX.* v sg. ve všech pádech kromě instr.; v nom., gt., akkus. a vok. pl.: znamení. — *V gt.* **dualu** *ve slovech*: očí, uší = očí, uší. — **U adj. trojího zakončení** (-ý, -á, -é) v nom. a vok. pl. rodu muž. živých bytostí: noví dělníci, pěkní ptáci, velicí žáci. — Vz také: *í* střídá se s *i*. — **U adj. jednoho** zakončení *a) v sg. α)* v *rodě muž.* v nom. a vok., *β) v rodě žen.* ve všech pádech, *γ) v rodě středním* v nom., akkus. a vok. — *Pozn.* Také v akkus. sg. muž. rodu ve slovech znamenajících neživé bytosti. Koupil jsem dnešní chléb. — *b) v pl. ve všech rodech*: v nom., akkus. a vok. — V **zájmenech**: *ona*, v gt., dat., lok. a instr. sg. jí; *můj, tvůj, svůj* v nom. pl. rodu muž. živých bytostí: mí, tví, sví; *naše a vaše* (sg., f.) v gt., dat., lok. a instr. naší, vaší. — **Číslovky.** Vz Tři, Čtyři. Číslovka *všechna* (sg., f.) v gt., dat., lok. a instr. vší. — B. V **časování** v 3. os. sg. praes. časoslov třídy: III., IV., V. (vzorec: krájeti); v 3. os. pl. praes. časoslov třídy I. (kmenů otevřených), III. (vzorec: hleděti), IV., V. (vzorec: mazati, maží a mažu) a VI.: bijí, hledí, činí, maží, milují. V jihozáp. Čech. a v Krkonoších kladou správně tuto koncovku: voni se těší, učí; ale užívají jí nesprávně i tam, kde -ejí se má klásti: voni vynáší, vodchází, shání, vyzvání m. vynášejí, odcházejí, shánějí, vyzvánějí. Šb. Tak skoro v celých západ. Čech. Prk. Vz výše č. 13. Jinde se v Čech. v tomto případě všude rozvádí *í* v ějí (ej): viději, honějí, ve vých. Čech.: kanky letěj, nosej; oni hořej, držej, smrděj, křičej. Jir. Není to vlastně rozváděni, nýbrž analogie, vz výše č. 13.; v nosej atd. jest *í* sesuto. Prk. Vz -ejí a také: *í* se střídá s: ijou, ijó, ou, ó. — **Dlouhé í se skracuje.** *a)* Některá jména III. skloněni skracují v instr. sg., pak v genitivě, dativě, lokale a instr. pl. *í* v *ě*: míra, měrou, měr, měrám, měrách, měrami; díra — děrou atd., víra — věrou atd.; jiná v *i*: síla — silou — sil — silám — silách — silami; žíla — žilou, mísa — mis. Vz Ě. — *b*) Také některá jména I. skl. krátí ve skloňování dlouhé *í*. Vz Vítr, Sníh. — c) *Zdrobnělá*: hlína — hlinka, žíla — žilka, hříva — hřivka, chvíle — chvilka, mísa — miska, blízký — blizounký. Jiná zase ne, ku př.: blíska, hříčka, mízka. Vz Hlína, -ka. — *d)* U adj. v -ký ukončených v komparativě: bílý — bělejší (zřídka bělší), nízký — nižší. — *e)* Tvoříce adj. příponou -*cí*: bíti — bicí. Vz -cí. V supinu krátí se *í* buď v *i* neb *ě* dle původu *í*. — Vz Supinum. — *f)* Vz *í* se střídá s *i* (4.). Vz Skrácení. — *Dlouhé* **í se odsouvá** v obec. mluvě v 3. osobě pl.: uměj, volaj m. umějí, volají. Gb. Hl. 86. — **Dlouhé í příponou jmen přídavných (přisvojovacích)**, před niž se dlouhá kmenová samohláska krátívá a *h* v *ž*, *ch* v *š*, *k* v *č*, *r* v *ř*, *d* v *ď* neho *z*, *t* v *c*, *c* v *č* mění: páv — paví, hadí, vrabec — vrabčí, drak — dračí, výr — výří, medvěd — medvědí, hovado — hovězí, vlk — vlčí (srsť), pták — ptačí; v osobních jménech: Bůh — boží, člověk — člověčí, kníže — knížecí (gt. knížet-e). Vz ův; Mkl. B. 62. Někdy se *t* rozlišuje v *č*: jehněčí vedlé jehněcí; *s* se neměkčí: husa — husí, krysa — krysí. Prk. Užívá se této přípony u jmen živých bytostí. Při slovech samohláskou ukončených odmítá se samohláska tato a potom teprv *í* se připíná: moucha — muší, slepice — slepičí, pastucha — pastuší, bába — babí. — *Přípona* **í značí** *poměr genitivu*, mluví-li se o pojmu, ale ne o *prosté, určité osobě*, neb v tomto případě se z pravidla dává přípona -ův (-ova, -ovo) n. -in (-ina, -ino): hlava člověka (nějakého, kteréhokoliv) = člověčí, roh jelena = jelení, maso telete = telecí, Klc., sukně sestřina (určité sestry). Pastuší hůl = hůl, jakou mívají pastuchové; pastuchova hůl = hůl určitého pastuchy. Čí jest to hůl? pastuchova (našeho pastuchy). Vz -ský, -in. — **Vytýká** *tedy přípona tato* 1. *věc, jež jménu omezenému přísluší* (m. genitivu přivlastňovacího). Srsť kozí (kozy), noha telecí (telete), žluč rybí, srdce krkavčí, liščí, vlčí, hovězí, medvědí, ovčí. — 2. *Vytýká podmět, původ činnosti a vlastnosti, kterouž jméno omezené do sebe má* (m. genitivu podmětného). Poručení boží. Zpěv krkavčí. Hadí uštknutí. — 3. *Jmenuje věc, která předmětem činnosti jména omezeného jest* (m. genitivu předmětného). Známosť boží (Boha). Láska boží. Zk. — *Jménu*

v *-í ukončená jsou rodu* **středního:** znamení, psaní, leknutí atd. — **Muž.** *rodu jsou:* záři, sudí, rukojmí; v pl. knězi, bratří atd.; **žen.** *rodu:* paní, pradlí, švadlí, lodí, přádlí (Zk.). — *Jména podstatná samohláskou* í *ukončená* **skloňují** *a) neutra* a *masc.* podlé ‚Znamení‘, *žen.* dle téhož vzorce, jen že se v instr. sg. končí v -í; vlastně dle vzorce ‚Růže‘, jen že, ano *í* jest původu dvojhláskového (panija, pania, panie, paní), objevuje se samohláskou v koncovce vždy *í* buď ztažením z *ii* (sg. dat., akkus., lok.), či z *ii* (sg. instr., pl. gt.), neb zúžením z *ie*. Prk. Adjektiva v -í ukončená skloňují se dle ‚Dnešní‘. Sudí, markrabí, purkrabí, Brikci, Jiljí, Jiří skloňnjí se podlé „Dnešní“, nejsou-li určena přívlastkem: Jiří, Jiřího, Jiřímu, Jiřím. Pakli přívlastkem určena jsou, skloňují se podlé „Znamení“, jen že i v instr. sg. v *-í* se končí. Jg. píše v článku = Jiří: Cum adjectivo svatý indeclinabile est (spojeno jsouc s adj. ‚svatý‘ neskloňuje se). Svatý Jiří, Svatého Jiří, Svatému Jiří, Svatým Jiří. Mk.; Kz., Zk. Vz Jiří.

ia, v staroč. *dvojhláska, božia* máti, která se jen v: pial, napial, rozpial — udržela. Mk. Ve verších platí za krátkou: piala: ◡◡. V nové češtině máme za ni *í*: boží máti. Spisovné nářečí slovenské má dvojhlásku ia: piatok (pátek). Gb. Hl. 15. Leč *ia* v pial, piatok zastupuje nosovku ę, kdežto v božia tomu není. Prk. Vz Dvojhláska. — **Jména staroklassická** neutra v *-ia* zakončená skloňují se dle „Gymnasium“, ku př. Saturnali-a.

Iamb, u, m., rozměr veršový: ◡ _: chodil, dolů. Iambické, iambské verše. Vz Zk. Ml. II. 194., 208. — 210.; Sš. 32. — 36., 18.; Mk. Ml. 316., 328. — 329.

Iapet-os, a, m., jeden z Titanův.

Iapydové, kmen v Illyrii. — *Iapydský.*

Iapy-x, ga, m., syn Daedalův. — **I.,** řeka v Appulii.

Iapyžský = appulský.

Iasi-os, a, m., miláček Demetřin (Cereřin).

Iason, a, m., vůdce Argonautův.

Iazygové, národ sarmatský v Asii a při Dunaji.

Iba = jen, pouze, nur. Na Slov.

Iberie, e, f., staré jméno Španěl. — **Iberové.** — **Iberan,** a, m. — **Iberský.** Iberské hory. S. N.

Iber-us, a, m. Ebro v Hispanii.

Ibi-s, da, m., pták vodní, bahní.

Ibišek, šku, m., vz Hybišek. Jg.

Ibrstény, ů, pl., m., z něm., obsázka, o. olemovaná. Šp.

Ibryk, u, m., konvice na kávu. Kaffeekanne. Na Slov. Plk.

Ibyk-os, a, m., lyr. básník řecký z Rhegia v Italii.

-ic (-ic). Přípona **-ic** tvoří v oboru jmen obecných *a)* slova zmenšovací: panic; *b)* jména, která znamenají mláďata: vévodic, královic, božic. Vz Mkl. B. 200. U jmen vlastních platí totéž, značí syna, potomka (v řeč. *-ίδης, -ιάδης*). — Přípona **-ic** *u subst.*: střevíc, zajic, krajic, měsíc. D. Vz Mkl. B. 293. — Potom *v přechodníku* rodu ženského a střed. pij-e, ic, íc, pl. -íce. Vz Přechodník a „A“ (přípona přechodníku). Vz také: Tvoření slov. — *Jména v -ic zakončená* **skloňují se** dle druhého sklonění (Hráč); vokativ: paniče, biřiče.

Icar-us, a, m., syn Daedalův.

-ice. Přípona jmen podstatných rodu žen., často zdrobnělých. Němci mívají složeniny. Samice, polovice, jelenice, levice, pravice, směsice, rukavice, holubice, trubice, holčice, sukníce, lasice, děvčice, slepice, udice, štěpnice, Ht., Č., D., bohorodice, kštice, mšice, lvice, hřebice, dračice, medvědice, družice, bojovnice, kouzelnice, hnojnice, kostnice, náušnice, máslnice, olovnice, pakostnice, světnice, zimnice, bradavice, bělice atd. Mkl. B. 305. — *Přípony -ice užíváno v staré češtině více nežli nyní*: vdovice, bratřice, zemice. Jir. — *Touto příponou tvoří se ženská jména* osob, obdobně jako mužská příponou *-ík*, od kmenů jmenných: dlužník — dlužnice, služebník — služebnice. *Potom jména zvířat*: pěnice, slepice, opice. — *Jména nástrojův:* přeslice, palice. T. — *Pozn.* Před ‚-ice‘ se dlouhá samohláska krátí: bába — babice, dívka — děvčice, sáně — sanice. Pk. — *Jména měst a vesnic* na -ice ukončená a *v počtu množném užívaná* jsou od jmen osoby znamenajících odvozena a znamenají, že osadníci jejich jsou potomci té osoby, jejíž jméno ve kmeni se drží, že tedy osoba ve kmeni jmenovaná je původem či předkem. Stará jejich forma končila se v -ici: Budivoj — Budějovici — Budějovice; Lutoměr — Lutoměřici — Litoměřice. Jsou rodu mužského. — Forma stará těch, *jichž s singul. užíváme* a jež od jmen věcí pocházejí, končila se na *-ica*: Teplice, Lomnice, Březnice. Bs., Č. Vz Brs. 10. — **Pozn.** V řeči lidu zachovaly se správné české tvary adjektiv vedených od *místních jmen rodinných* v -ice a -ín. Lid mluví: Malenovský (Malenovice), Boskovský (Boskovice), Domanský (Domanín), Slavický (Slavičín). Poněvadž tvary nynějšího jazyka spisovného v -ický a -ínský jsou původu teprve nedávného, jest na bíledni, že jsou méně správné. Brt. Proto i: Budějovský, Pardubský. Ale máme Holešov a Holešovice, Benešov a Benešovice, Boleslav a Boleslavice, Čelakov a Čelakovice. V takových případech jest snad radno za příčinou jasnosti psáti: Holešovský (z Holešova) a Holešovický (z Holešovic) atd. Tomuto návrhu však Brt. odporuje dodávaje: Máme na sta *Lhot*, jak tu rozeznáme *lhotský?* Řeknu-li *lhotský les*, vím-li, který lhotský to les jest? — Užíváme-li slova v sing., zůstává -ice: Tepličan, teplický. Vz Brs. 162. — *V již. Čech. stará přípona -ice m. -ová*: Tomčice, Kupšice n. Kupška m. Tomková, Kubešová. Vz -ka. Avšak -ová zůstává tam v některých jménech: sládková, správcová atd. Kts. Na Plzeňště, Plaště a Příbramště užívá se týchž tvarů s příměskem přihany, na př.: Kozl-ová, s přihanou Kozl-ice. Vedlé toho užívá se i *-ka*, ale bez přihany, tak že některá jména mají jen *-ová*, jiná kromě toho i *-ka:* Boudová, Šteflová; Marš-ová, -ka; Kabát-ová, -ka; někdy se při -ka krátí kmenová samohláska: Slámová, Slamka, Nováková, Novačka; Vlasáková, Vlasačka. Prk. Listy filolog. II. 230. — *Jména na -ice nepřijímají v gt. pl. koncovky -í:* slepice — slepic, *ne*: slepicí (dle ‚Růže‘), opice — opic. —

Litoměřice — Litoměřic, vz Budějovice. — *Od slov na -ice* zakončených tvořila se u starých *adjektiva příponou* **-ný** (**ne**: -ní): hraničný, silničný, polovičný. Šf. — Vz Tvoření slov.

-ice. Přípona přechodníku přítom. času pl. Vz -ic.

-icí. Vz -cí.

Icník, zastar. = jícník.

-ič. Před příponou touto skracuje se dlouhá kmenová samohláska: brániti — branič, dláždič, chvalič, palič, travič, Pk.; dědič *šp.* m. dědic. Mkl. B. 336. — Pozn. Vlastně jest zde příponou toliko ‚č‘: brani-č, chvali-č. Vz Č. (ku konci).

-iček. Přípona jmen podst. zdrobnělých: klíček, slavíček, měsíček, tatíček, nožíček. D. Vz Tvoření slov.

-ičelý, přípona názvů chemických, značí poměr: RO_4: Kyselina dusičelá, chloričelá. Šf.

-ičičký, přípona adj., maličičký. D. Vz -ičký.

-ičitý, přípona názvů chemických, značí poměr: RO_2: kysličník dusičitý, manganičitý. Šf.

-ička, přípona substantiv zdrobnělých: dušička, holubička, holčička, hubička, D., travička, matička, rybička, nožička. Pk.

-íčka, přípona: svíčka, trošička. Pk.

-íčko. Přípona. Vz -ečko. Brzičko.

-íčko. Přípona substantiv: psaníčko, staveníčko, obilíčko. Vz -ečko. D.

-ičký, přípona adjektiv: maličký, kratičký, stařičký. Vz Tvoření slov. D.

-ičnatý, ečnatý, přípona názvů chemických, značí poměr: R_2O, R_2S, R_2Cl atd., kysličník měďičnatý. Šf.

-ičný (-ečný), přípona názvů chemických, značí poměr RO_5: kyselina chloričná (chlorečná), dusičná. Šf.

Iď, iďte = jdi, jděte. Na Slov.

Ida, y, f., lesnaté pohoří v Mysii. — 2. Pohoří na ostrově Kretě. S. N. — 3. I., jméno ženské.

Ide, zastar. = kdo, wo; idežo = kdež. Ot gor Krekonoši, ideže Trut pogubi saň lutu. L. S. v. 35.

Idea, e, f. Ide-a, -e (-je), -i (-ji), -u, -o, -i, -ou; pl. -e (-je), -í (-jí), -ám, -e (-je), -e (-je), -ách (-ich), -ami. Idea, z řec., vida, vidina, představa, pojem rozumový, myšlénka. Idea utkvělá (idea fixa) = představa zarytá. S. N., Rk. Družení idei (ideji). Nz. Die Idee. Cf. Brs. 24.

Ideal, u, m., z řec., vzor, pravzor. Das Ideal, Urbild, Musterbild, Muster. I. aesthetický, antický, romantický, moderní. Nz. — **Idealism-us**, u, m., vidinství, filosofický názor o původnosti n. bytosti pojmů rozumových. — **Idealista**, y, m. (dle „Despota“), přívrženec takového náhledu. Idealist. — **Idealní**, vzorný, vorbildlich, musterhaft, ideal; neskutečný, básnický, eingebildet. — **Idealisovati**, ke vzoru něco připodobňovati, idealisiren, sich einbilden, vorstellen. Vz více v S. N. IV. 4., Rk.

Iděm = jdu. Na Slov.

Identický, z lat., totožný, jednostejný. Rk. Identisch, einerlei, gleichbedeutend.

Identičnosť, i, f., jednostejnosť, totožnosť. S. N. IV. 6. Identität, Gleichheit, Uibereinstimmung.

Identifikace, e, f., z lat., ztotožňování. Identifikation, Gleichmachung. — **Identifikovati**, zjednostejniti, ztotožňovati, identificiren, gleich machen, zwei Dinge unter einen Begriff bringen. Rk., S. N.

Identita, y, f., jednostejnosť, totožnosť. Identität, Gleichheit, Uibereinstimmung. Rk.

Ideolog, a, m., z řec., snílek, blouznil. Rk.

Ideologie, e, f., nauka o vyvíjení pojmů. Rk. Begriffslehre.

-ides. Staroklassická jména v -ides ukončená jak se skloňují? Vz -ades.

Id est, lat. = to jest.

Ideže, zastr. = kdež. L. S. v. 32.

Idiom, u, m.; nebo idioma, gt. idiomata, n. dle „Slovo“, z řec., zvláštnosť vůbec; zvláštnosť nářečí n. mluvy buď kraje nějakého nebo i pouze jednotlivcův. S. N. Eigenthümlichkeit einer Sprache, Sprachweise, Mundart. — **Idiomatický**, nějakému nářečí vlastní, zvláštní, eigenthümlich. Rk.

Idiot, a, m.; idiota, y, m. (dle „Despota“), z řec., blb, blbec, tupec, S. N., nevěda, nedouk, nedoučenec, laik. Rk. Idiot, ein Unwissender, Dummkopf, Pinsel.

Idiotik-on, a, n., sbírka slov krajinských, slovník podnářeční. Ein Wörterbuch, welches die in einer gewissen Gegend besonders dem gemeinen Manne eigenthümlichen Wörter enthält.

Idiotism-us, u, m. *a)* od „idiot“ = blbosť, Blödigkeit; *b)* od „idiom“, zvláštnosť řeči n. nářečí. S. N. Mundartliche Spracheigenheit eines Landstriches.

-idlo, přípona: pravidlo, bělidlo, plavidlo. Č.

Idol, u, m., z řec., modla, Götze, Götzenbild. — **Idololater**, modlář, Götzendiener. — **Idololatrie**, e, f., Götzendienst.

Idomene-us, a, m., král kretský.

Idoučky = jdoučky, jda, chodě, im Gehen. Na Slov.

Idrie, e, f., Idrica, horní město v Krajině. Vz S. N. IV. 8.

Idus. V češt. Idy, f., dle „Ryba“. Vz Brs. 30. Idy, 15. den března, května, července a října, 13. den ostatních měsíců (u starých Římanův). Vj.

Idy, vz Idus.

Idylla, y, f., z řec. 1. (*εἰδύλλιον* = obrázek), rusky selanka (sělo = ves) jest epická báseň, která líčí prostý stav neporušené přirozenosti, jako radosti a žaly i skrovné příhody a nehody. Předměty své béře ze života nejprostějšího přírodě nejbližších stavů, tedy ze života rybářského, mysliveckého, rolnického a přede vším pastýřského. Ovšem už v nejstarších památkách písemných, jako ve knize Ruth, v Odysseji a j. naskytují se idyllické části roztroušeny, ale jako samostatný druh slovesný idylla má počátek svůj teprve v těch dobách, kdy národ postupnou vzdělaností od prosté přirozenosti se vzdálil a po bývalých zlatých dobách zatoužil. — Idylla větších rozměrův, umělecký celek několika idyllických dějů, slove *idyllickým eposem*. Vylučuje mohutné karaktery, prudké vášně, velikolepé činy, kteréžto přísluší eposu herojskému a romantickému. Původcem idylly jest

Řek Theokrit (ve 3. stol. před Kr.); jeho vzory spravoval se římský básník P. Vergilius Maro. Z našich básníků selanky skládali: Jan Holý, Jaroslav Langer a K. Vinařický. KB. 99. Vz více v Bž. Způsobech básnictví, str. 83.—86. Idyll, ländliches Gedicht, Hirtengedicht.

Idyllický, venkovský, prostý, pastýřský. Idyllisch, ländlich, einfach, unschuldig.

ie, v staročeštině dvojhláska, zúžila se skoro vesměs v **í** a to ve slabikách kmenových i ohýbacích, a v češtině spisovné i většinou v nářečích obecných, vyjma zejména slovenštinu. *Ve slabikách kmenových* ve slovcích velmi mnohých: kníže, místo, hřích, číše z: knieže, miesto, hřiech, čieše atd. — *V koncovkách ohýbacích* ve skloněni *Páv* v lok. pl.: hadích m. hadiech; ve vzoru *Paní* v dat. paním m. paniem; ve skloněni *Slovo* v lok.: slovích m. sloviech; ve mnohých pádech vzoru *Znamenie*; pak ve mnohých pádech vzoru *Boží*: božia — božie — boží, božieho — božího; v časování ve vzoru *Uměti* a *Házeti*: umím m. umiem, umíš m. umieš, házím m. háziem; v 3. os. pl. vzoru *Držeti* a *Činiti*: drží m. držie, činí m. činie (z činia) atd. — *ie* zúžilo se v *é* nejčastěji po *l*: mléko, chléb, chlév, lék (ale lid říká: mlíko, chlív, chlíb, lík), po kteréž souhlásce zúžení později se dokonává nežli po jiných, ano na př. *znamení* již v 2. pol. 16. století jest pravidlem a naproti tomu ‚zelé, obilé, veselé (m. *í*)' ještě v 17. stol. (a na Mor. tu a tam podnes. Bž.) velmi zhusta bývá. — Častěji slyšl se nezúžené *ie* v některých dialektech, na př. viece, viem, vieko, viera, spieš, kamenie m. více, vím atd (ve Třeboňsku, okolo Záhřeba na Mor. a v Opavsku) a zvláště ve Slovenštině, kde z pravidla zůstalo nezúžené *ie:* boží, gt. božieho, dativ božiemu. (Šb.) Gb. Hl. 69., 70. Vz *í* rozkládá se v *ie*.

Ifigeni-a, e, f., dcera Agamemnonova.

Ifikrat-es, a, m., athenský vojevůdce.

Igla, Iglava, Jihlavka, y, f., řeka na Mor.

Iglau, Jihlava.

Ignac, e, m., v obec. mluvě Nácek; **šp.** Hynek, toto znamená: Heinrich, Heinz. Vz Hynek.

Ignominie, e, f., z lat., hanba, potupa, Schmach, Schimpf, Schande. — **Ignominiosní,** hanebný, potupný, Rk., ignominiös, schimpflich, schändlich, entehrend

Ignorance, e, f., z lat., nevědomosť, neznalosť. Ignoranz, Unwissenheit, Unkunde, Ungeschicklichkeit. Ignorantia facti, neznání poměrů; ig. juris, neznání práva. — **Ignorant, a,** m., z lat. nevědomec, neznalec, neumělec, Unwissender, Dummkopf. — **Ignorovati,** nevšímati si, neuznávati, nechtíti věděti, S. N., ignoriren, nicht wissen, unwissend sein; nicht wissen wollen.

Igumen, a, m., představený jednoho kláštera v církvi východní, první hodnostář po archimandritovi, představeném několika klášterův. KB. 310.

Ihla, y, f. = 1. jehla; 2. přebroušené ostří na noži. Na Slov. Vz 1.

Ihned = hned.

-iho, přípona jmen přídav. jednoho zakončení a to v genitivu mascul. a neutr. a v akkus. sg. živých bytostí: dnešního dne, vodního kola, zastřelil jsem vodního ptáka.

Ihra, zastr. = hra. Jg. Vz 1.

Ihřec, zastr. = hřec. Jg.

-ích, přípona subst. rodu muž.: kožich, D., živočich. Mkl. B. 288.

-ích, koncovka lok. pl. I. skl. (vedlé: -ech a -ách); v lok. pl. 2. skl. hráčích, mečích; v lok. pl. 4. skl.: růžích; v lok. pl. 5. dekl. vzorce „Daň": daních; ale vzorce ‚Kosť' má: v kostech, avšak ve vých. a již. Čech. mají i zde -ích, -ích: v kostích, kostích (jako i: v dsřích). Jir. Potom je *-ích* v lok. pl. 6. sklon. (vedlé: -ech, -ách): slovích; v lok. pl. 7. a 9. skl.: polích, znameních; u jmen přídavných jednoho zakončení v gt. a lok. pl.: dnešních. Kromě toho v okolí pražském v gt. pl. jmen rodu žen.: do veřejných místnostích (m. místností). Os.

-icha, přípona subst.: pleticha. D., Mkl. B. 289.

-icherný, přípona adj.: malicherný. D.

-ichný, přípona adj. v staroč.: malichný, mladichný. Jir.

ii (ij) přešlo dílem v *ej*, obecně však v *í*: božii — boží, myšlenii — myšlení. Jir.

ij, vz ii.

-ije (í), přípona. Vz Tvoření slov.

Ijeden, ni jeden. nikdo, niemand. Kat. 495, 1370., 1825., 1811., 1870 atd.

-iji, -iju. Místo toho *-ím*. Vz -ím, -aju.

-ik (ic), přípona jmen podstatných: okamžik. Mřk. Cizí slova na -ik mají krátké *i*: medik, technik, akademik, Šlesvik. Mk.

-ík, přípona jmen podstatných rodu muž., před níž se dlouhá kmenová samohláska krátívá: slavík, stehlík, kominík. Přípona tato značí často jména zdrobnělá nebo něco méně váženého: koník (kůň), oslík, správčík, písařík, kovářík, králík, stolík (stůl), kolík (kůl), červík, chlapík, mužík, tatík (táta), větřík (vítr), Václavík. Potom substantivuje adjektiva a participia: malý — malík, bezbožník, bídník, bojovník, kouzelník, mučedník, nájemník, rybník, rolník, senník, jedlík, prchlík. T., Pk., Mkl. B. 251.

-íka, přípona jmen podstatných: osyka (v Čech.), osika na Slov. Mkl. B. 253.

Ikar-os, a, m., syn Daidalův, Daedalův.

-iko, přípona subst. v již. Čech.: masíko. Z toho: masíčko. Kts.

Ikonolatrie, e, f., z řec., klanění se obrazům, Bilderdienst.

Ikonologie, e, f., z řec., obrazosloví, výklad významův, Erklärung der alten Sinnbilder und Denkmäler. Rk.

Ikrovatý = jikrovatý.

Ikry = jikry.

Ikto = nikdo; ikomu = nikomu. Kto ohýrá, takový ikomuť dá pokoj. St.

-iký, přípona adj.: veliký.

Ila, Ilka, y, f. = Helena. Na Slov. Plk.

-ile, přípona subst., košile. Vz -le. Trojslabičná na *-le* nepřijímají v gt. pl. *í*: košile — košil m. košilí. Vz Tvoření slov.

Ili = neb, oder. Na Slov.

Ilia-s, dy, f., Homerův hrdinský zpěv o válce Trojské, Ilias. Ilias post Homerum = Ilias po Homerovi = něco zbytečného.

Ili-on, a, n., Ilí-um, a, n., Troja. — **Ilijský** = trojský.
Illegalisovati, z lat., nezákonitým, protizákonným činiti, illegalisiren, gesetzwidrig machen. — **Illegalita**, y, f., nezákonnost, protizákonnost, bezpraví, Illegalität, Gesetzwidrigkeit. — **Illegalní**, nezákonný, protizákonný, S. N., illegal, ungesetzlich, gesetzwidrig, unrechtmässig, widerrechtlich.
Illegitimita, y, f., z lat., nezákonitost; neplatnost. Illegitimität, Unrechtmässigkeit; Ungiltigkeit.
Illegitimní, nezákonný, nespravedlivý, illegitim, unrechtmässig; unzulässig.
Illiberalism-us, u, m., z lat., nesvobodomyslnost. Illiberalität, niedrige Denkungsart.
Illiberalita, y, f., skoupost, skrblost, Unfreigebigkeit, Knickerei. — **Illiberalní**, nesvobodomyslný; neštědrý, skrbý, Rk., nicht freisinnig; unfreigebig, karg.
Illuminace, e, f., osvětlení, zvláště slavnostní osvětlení domů, zahrad, měst při radostných událostech. Illumination, Beleuchtung; Ausmalung eines Kupferstiches. — **Illuminista**, y, f., kdo rytiny barví, der Illuminist. Gl. — **Illuminovati**, osvětliti, omalovati, illuminiren, erleuchten, beleuchten, mit Farben ausmalen; opiti, betrinken. S. N.
Illuse, e, f., z lat., mam, přelud, Illusion, Täuschung, Blendwerk, Trug. — **Illusorní**, klamný, S. N., illusorisch, täuschend, betrüglich; fruchtlos, verfänglich.
Illustrace, e, f., z lat., vysvětlení, objasnění; nákresy v knihách atd. buď k vysvětlení nebo k ozdobě. S. N. Illustration, Erklärung, Erläuterung. — **Illustrovati**, kreslenými ozdobami opatřiti, Rk., illustriren, erläutern; verherrlichen.
Illyrie, e, f., Illyrien. — Illyrové. Vz více v S. N. IV. 21.—24.
-ilý. Adj. v -ilý ukončená jsou tvořena od partc. pft. act. (Bž.): zmužilý, otužilý. D. Žalost nad dopustilými hříchy. V.
-im. Jména měst v *-im* jsou rodu žen. a skloňují se dle „Kosť". Vz Chrudim.
-im, přípona subst.: otčim (otčim; od otec), Mkl. B. 239.; *koncovka* v dat. pl. 4. skl. rúžim a 5. skl. vzorce „Daň": daním; *v obec. mluvě* i ve vzorci „Kosť": kostim m. kostem; hlavně: husim, myšim, pídim, všim. (Mk.); v dat. pl. 7. skl. polím a instr. sg. a dat. pl. 9. skl. znamením; *u adjektiv* jednoho zakončení v lok a instr. sg. rodu muž. a střed. a v dat. pl. dnešním. — *Slovesa* na -im (v 1. os. sg.), dříve na -ėju, -iji, -ju. Vz -aju; -im m. -iji u Opavy: pim m. piji, vylim m. vyliji. Šb. Místo -im v 1. os. sg. praes. na Hané *ô* n. *u*. Vz O.
-ima, přípona subst.: ženima, Kebsweib. D. Mkl. B. 239.
Imaginace, e, f., z lat., obraznosť, domyšlivosť. Rk. Einbildungskraft, Einbildung, Imagination.
Imaginerní, pomyslný, nemožný, domnělý, Rk., imaginär, eingebildet, einbilderisch.
Imaginovati, smysliti, usmysliti, domnívati se, Rk., imaginiren, sich einbilden, wähnen, meinen.

Imě, n. strč. = jméno. Vz Jméno.
-imi, koncovka instr. pl. 9. skl.: znameními; n přídav. jmen jednoho zakončení v instr. pl. dnešními.
Imitace, e, f., z lat., napodobení, zvl. v budbě. Rk. Imitation, Nachahmung, Nachmacherei.
Imitovati, nápodobiti, imitiren, nachahmen.
Immateriální, z lat., netělesný, nehmotný, immateriell, unkörperlich, geistig.
Immatrikulace, e, f., z lat., zápis, zapisování do seznamu (matriky) členův nějakého spolku. Immatrikulation, Einschreibung.
Immatrikulovati, zapsati ku př. na universitě, S. N., immatrikuliren, einschreiben.
Immaturní, z lat., nezralý, nedospělý, immatur, unreif, unzeitig.
Immediatní stavy n. města, která jsou bezprostředně poddána panovníku (císaři). Rk. Immediat, unmittelbar.
Immer, něm., překládá se slovy: vždy, vždycky, pokaždé, pořád; jakkoli, ačkoli, byť, -koli; někdy pouze časoslovy opětovacími. V Indii za krále volen býval (wurde immer der gewählt), kdož nejrychleji běžeti mohl. V. Kdežkoli (wo immer) bydleti budete, města spustěna budou. Br. Kamžkoli (wohin immer) se obracel, ukrutnosť provodil. Br.
Immobilní, z lat., nemovitý, nehnutelný; k pochodu nepřipravený, Rk., immobil, unbeweglich, standhaft; ungerüstet.
Immoralita, y, f., z lat., nemravnosť, nevázanosť mravů, Immoralität, Unsittlichkeit. — **Immoralní**, nemravný, Rk., immoralisch, unsittlich.
Immunita, y, f., z lat., osvobozenosť od daní; zaručená ochrana; netknutelnosť. Rk. Immunität, Steuerfreiheit, Freiheit.
Immutace, e, f., z lat., proměňování, Immutation, Veränderung, Verwandlung.
Imperativ, vz Rozkazovací způsob.
Imperativní, z lat., rozkazovací, imperativ, gebietend.
Imperator, a, m., lat., velitel; nejvyšší vůdce; panovník, císař. Rk. Oberbefehlshaber, Kaiser.
Imperfect-um, a, n., čas neskonalý, jest forma časoslovná, kterouž se děj neskonalý času minulého vyznačí. Zk. Jak staročeština imperfektum tvořila, o tom vz Šf. Počátky staroče. mluvnice, str. 103. Tam čteme: Tento v češtině dávno zašlý, v srbštině obojí, jižní i lužické, posud kvetoucí, významem latin. imperfectu se rovnající čas tvoří se přistavením zakončení, od opětovacích vzatého, *-jách* ke kmenu m. *-ch, -ech, -uch* minulého času: pi-jách m. pi-ch, nes-jách m. nes-ech, vin-jách m. vin-uch, tvoř-jách m. tvoř-ich. Mající v minulém čase -ěch přistavují koncovku -jách po *ě*: mřě-jách, zřě-jách, kypějách, mně-jách. Slovesa na -ati třetí a páté tř. a na -ovati šesté tř. pravidelně koncovky -jách nepřijímají, nýbrž jen *a* prodlužují: maz-ách, slyš-ách, or-ách, pis-ách, jim-ách, milov-ách; mimořádně však nacházíme i slovesa páté tř. prvního druhu druhého oddílu na -ajn, -ati s -jách: vola-jách, čeka-jách, pita-jách. Opětovací slovesa, povahou svou, jakožto trvalé působení znamenající, kratší

formy čili prostě minulého času naskrze schopna nejsou: vzná-šách, napájách, vyhánjách. Polominulý čas, jejž Dobrovský praeteritum iterativum a continuativum jmenoval, bliží se sice jak koncovkou svou tak i významem, na trvání činnosti visícím, k formě sloves opětovacích; avšak nicméně od těchto podstatně se liší, že kmenové samohlásky nikdy neprodlužuje; na př. polomin. kro-jách, chod-jách, nes-jách, nos-jách, opětov. krá-jách, cház-jách, náš-jách. Přehlasováním a skracováním povstalo a sice dosti časně z původní formy -jách, -ějách, -jáše, -ějáše na prvním stupni -jéch, -jéše, na druhém -jich, -jiše: mluvjéch, umjéch m. mluvjách, umějách, mluvjéše, umjéše m. mluvjáše, umějáše; naposledy mluviše, umiše, biše, chodíše atd. Po *a* naopak vymizelo přehlasované *je*: znách, znáše, m. znajéch, znajéše. Následují příklady. Vz také Zk. v S. N. IV. 27.; Gb. v S. N. VIII. 667.; Kt. Starč. mluvnice a Jir. Nákres staroč. mluvnice. Forma imperfekta vyhynula během 15. a 16. stol. z jazyka českého a místo ní opisuje se imperfectum neskonalou formou příčestí minulého a časoslovem *jsem*; chytal jsem, chytával jsem. Zk. — Vz Čas (minule neskonalý). Mkl. S. 790.

Imperfektní, z lat., nedokonalý; soumínulý; imperfekt, unvollkommen, unvollendet; halbvergangen.

Imperial, u, m., císařský peníz; zlatý peníz v Rusku = 16 zl.; veliký format papíru, větší než royal, nejvíce na rytiny. S. N. Imperialfolio, das allergrösste Papier.

Imperialista, y, m., dle „Despota", přívrženec císařství. Rk. Imperialist.

Impersonalní, z lat., neosobní (časoslovo), unpersönlich. I. konto, počet věcný. Rk.

Impertinence, e, f., z lat., neslušnosť, nestydatosť, Impertinenz, Ungebühr, Verwegenheit, Grobheit, Unverschämtheit. — **Impertinentní**, neslušný, nestydatý, hanebný. S. N. Impertinent, ungeziemend, unschicklich, frech, grob, unverschämt.

Impieta, y, f., bezbožnosť, nesvědomitosť, nelaskavosť (k Bohu, k vlasti, k rodičům a podob.). Vj. Impietät, Gottlosigkeit, Bosheit, Frevel.

Imponderabili-a, í, n., dle „Gymnasium", věci, částky, jichž vážiti nelze. Rk. Imponderabilien, unwägbare Stoffe (z. B. Licht, Wärme).

Imponovati, z lat., ukládati, poroučeti někomu, imponiren, auflegen, befehlen; dojem působiti, Eindruck machen; obdivování n. úctu si zjednati, Achtung, Ehrfurcht einflössen. S. N.

Impopularita, y, f., z lat., neoblíbenosť u lidu. Impopularität, Unbeliebtheit beim Volke. — **Impopularní**, u lidu neoblíbený, Rk., impopulär, beim Volke nicht beliebt.

Import, u, m., dovoz, přívoz (zboží), Einfuhr. — **Importace**, e, f., z lat., přivážení zboží, Importation, die Einfuhr fremder Waaren. — **Importovati**, dovážeti, importiren, fremde Waaren einführen.

Importunita, y, f., nevhodnosť, obtížnosť. Importunität, Beschwerlichkeit, Zudringlichkeit.

Importunní, nevhodný, obtížný, importun, lästig, ungelegen.

Imposantní, z lat., velikolepý, znamenitý, svou velikostí a výtečností překvapující, Rk., imposant', auffallend, Ehrfurcht gebietend, Bewunderung erregend.

Impost, u, m., z lat., náklad, daň, zvláště ze zboží. Import, Auflage, Steuer. I. musikalní, daň hostinských z hudby. Rk., S. N.

Impošta, y, f., u zedníků záklenek, patka klenbová. Kmp.

Impotence, e, f., z lat., nestatečnosť, slabosť, vysílenosť; nerodnosť, neplodnosť. Rk., S. N. Impotenz, das Unvermögen.

Impotentní, nedostatečný, slabý, vysílený; nerodný, neplodný. S. N. Impotent, untüchtig, unvermögend.

Impresse, e, f., z lat., knihtiskárna. Die Buchdruckerei. V. — **Impressor**, a, m., knihtiskař. Der Buchdrucker. V.

Impressorský, tiskařský, Buchdrucker-.

Impressorství, n., tiskařství, Buchdruckerei. Us.

Improbace, e, f., zamítnutí, neschválení, nepotvrzení. Rk. Improbation, Missbilligung, Tadel.

Improbovati, z lat., zamítnouti, neschváliti, nepotvrditi, neztvrditi, improbiren, missbilligen, tadeln.

Improduktivní, z lat., neúrodný, neplodný. Rk. Improduktiv, unfruchtbar, uneinträglich.

Improvisator, a, m., z lat., (ex improviso), kdo bez přípravy díla uměleckého druhu vyvede, zvl. kdo díla básnická vytváří. S. N. Improvisator, Stegreifdichter. — **Improvisovati**, nepředvídaně, neočekávaně, bez přípravy něco skládati, básniti, mluviti, Rk., improvisiren, aus dem Stegreif dichten; witzig sprechen o. singen.

Impubertas, lat., nedospělosť pohlavní, Unmündigkeit, Unmannbarkeit.

Impuls, u, m., z lat., podnět, pobídka, působení. S. N. Antrieb, Drang, Anreizung.

Imputace, e, f., přičítání, obvinění, Imputation, Zurechnung, Beschuldigung, Anschuldigung. — **Imputovati**, přičítati někomu něco, viniti někoho z něčeho, imputiren, zurechnen, die Schuld geben. S. N.

-imu, koncovka dat. sg. adj. na Slov. dobrimu m. dobrému; říděčji: — jemu — dobrjemu. Šf.

-imu, koncovka jmen přídav. jednoho zakončení v dat. sg. rodu muž. a střed.: dnešnímu.

-in. Přípona subst. Hospodin. Jg. — **-in**, **-ina**, **-ino** (-ův, -ova, -ovo) *přípony jmen přídavných přisvojovacích*. Místo genitivu užíváme u jmen osob **určitých**, jsou-li v **sing.**, přídavných jmen přivlastňovacích tvořených, jsou-li jména podstatná *rodu muž., příponou -ův (-ova, -ovo)*, pakli jsou *rodu žen., příponou -in (-ina, -ino)*, při čemž se před -in (-ina, -ino) *tvrdé souhlásky změkčují* a *hrdelnice směžďují* (*h* v *ž*, *ch* v *š*, *k* v *č*; *r* v *ř*, *c* v *č*, *d* v *ď*, *t* v *ť*: otec — otcův, kovář — kovářův, mistr — mistrův; druha — družin, macecha — macešin, kmotra — kmotřin, matka — matčin, zlatnice — zlatničin, teta — tetin. To jest město Davidovo (= Davida), Br., zahrada matčina (= matky). Us. Dci mateřina.

Kat. 3. Husy paňmáminy, Er. (Mkl. S. 90.); sestřin, holčin, nevěstin. Mkl. B. 132. Avšak jsou příklady i ze staroslovanské i ze staročeské mluvy, že se *přípony -in* (*-ina, -ino*) *i k substantivům rodu muž. dávaly*: holubin, Neklanin, pastušin. (Ht., Č.). Zastena pláčem holubiným. Rkk. 7. Slyše volánie pastušino. Rkk. 31. Přijde nová radosť v junošino srdce. Rkk. 29. *Osoba musí býti určitá*, chcemeť touto příponou říci, že něco majetníci jedině, určité přináleží: matčin čepec = čepec jisté matky. Č. *Klade-li se místo genitivu jméno přídavné přivlastňovací, nemívá nyní onen genitiv žádného přívlastku*; pakli má u sebe nějaký přívlastek, zůstává jméno podstatné nyní *z pravidla* v genitivu. Vzal kosti Saulovy a kosti *Jonaty* (m. Jonatovy), *syna jeho*. Br. Husy matčiny jsou tlusty. Ale: Husy *naší matky* jsou tlusty. Ale říkali také: Přivedl duši *Hektorovu, toho pracovitého muže*. Mudr. — Pass., Troj. A novočeský výraz ‚slova Isaiáše proroka' zněl by *staročesky*: *a*) slova Isaiáše prorokova; *b*) slova Isaiášova proroka; *c*) slova Isaiášova prorokova. Gb. Zahrada sestry, která v Praze jest, je veliká, *zde ne*: sestřina (smysl by mohl býti: zahrada sestřina v Praze jest). (Vz o tom více v článku: **Genitiv**, ku konci: O náhradě genitivu adjektivy a v článku: **-ův**, -ova, -ovo). — U Plzně, Manětina a na Plaště přivlastňuje se jedné osobě u *masc.* příponou *-ovo*, u *fem.* příponou *-ino* pro vše pády, rody a čísla. Udělal to přes *otcovo* zákazy; *matčino* šaty se mi líbí. Prk. v Listech filolog. II. 231. Vz o tom více v článku **-ův**. — *Není-li řeč o majetníci jedné, určité, nýbrž o celém druhu n. rodu osob, neužíváme přípon -in* (-ina, -ino), a *-ův* (-ova, -ovo), *nýbrž jiných*: žebrák — hůl žebrákova t. j. hůl jistého žebráka, *ale*: hůl žebrácká = taková, jakou mívá žebrák kterýkoli, jakou mívají žebráci vůbec; vdoví, pastuší, otcovský, bratrský. — *U jmen zvířat se neužívá přípon -in a -ův, aneb jen zřídka*, poněvadž u zvířat vlastnictví vždy více na celý rod než na jednotlivce přenášíme: hadí, včelí, beraní, lví. Ale: Eva hadovou řečí svésti se dala (i. e. řečí jistého hada). Č. Vz -ský, í (přípona str. 566., b.) — *Přídavná jména tato skloňují se* jako přídavná jm. na -ův (-ovn, -ovo) zakončená. Vz Otcův, Tvoření slov.

-in, přípona jmen podstatných: čeledín, ovčín, Jičín, komín, kmín, klín, krnvín. Vz Mkl. B. 132. Značí často místo n. prostor: ovčín, včelín, Kolín, Tetín, Berlín. T. Jména v *-an* zakončená, která v sg. tuto příponu přijímají, v pl. zase ji odvrhují: měštěnín, dvořenín, pl. měšťané, dvořané. Schl. — *-in* před *-ský* krátí *prý* dlouhé *í* v *i*: Berlín — berlinský. Pk. Vz stran toho *-ský*. — Vz také *-ice*. — Po -ěnъ n-janъ může -inъ odpadnouti: dvořenín — dvořan, krajenín — krajan, měštěnín — měšťan, Římenín — Říman. Mkl. B. 132.

-ina, přípona jmen podstatných rodu žen. Němci mají z pravidla složeniny. Třetina, pětina, desetina, D., zvěřina, jelenina, Ht., slezina, otčina, dolina, křovina, olšina, jistina, mydliny, pevnina, bylina, hlubina, zadina, ořešina, bzdina, březina, dědina, jelenina, křovina, lesina, souchotiny, zadina, čeština, cizina, bublina atd. Mkl. B. 139. Před ní se dlouhá kmenová samohláska krátí: býlí — bylina, louka — lučina, skála — skalina, péro — peřina. Pk. — *Jména zhrubělá v -ina bývají fem.*, ačkoliv z pravidla dle významu by masc. býti měla: chlapina, hadina, čertovina, lotrovina. Ht., Č. Někdy se *z* vsouvá: babina — babizna, rus. podobina — čes. podobizna. Vz -ň (přípona). — *Stran změny předcházejících souhlásek vz -in*. Vz Tvoření slov. — *-ina příponou v již. Čech.*: nožina = nohavice. Kts. — *Od slov v -ina* zakončených tvořila se u starých *adj. příponou -ný (ne: -ní)*: dědinný, jistinný. Šf. — Vz také -in (-ina, -ino).

Inach-os, a, vystavěl mě. Argos. — **I.**, řeka v Argolidě.

Inak = jinak. Na Slov.

Inaugurace, e, f., z lat., slavné uvedení do úřadu, zasvěcení místa k jistému účelu; slavnosť při udílení hodnosti akademické. S. N. Inauguration, feierliche Einweihung o. Einsetzung zu einer Würde. — **Inaugurační** řeč, řeč při nastoupení na úřad. Inaugurations-. — **Inaugurovati**, zasvěcovati, slavně v úřad uváděti, inauguriren, einweihen, einsetzen. Rk.

Incasso, a, n., z lat., vybírání, vyzdvihování hotových peněz, die Einziehung baren Geldes. I.-Geschäft, inkassní obchod, obchod s vybíráním peněz. I. eines Wechsels besorgen, vybrati peníze pro někoho za směnku. S. N.

Incest-us, u, m., z lat., pokrevní smilství. Rk. Blutschande.

Incidence, e, f., z lat., případ, událosť, pře mezitímní, Incidenz, Einfall, Eintritt. — **Incidentní**, případný, příležitostný. Rk. Incidenz-.

Incitace, e, f., z lat., dráždění, podněcování, Anreizung, Antrieb, Aufregung.

Inclusive, lat., včetně, v to počítaje. Rk. Einschliesslich, mit Einschluss.

Incognito, vz Inkognito.

Incolat, vz Inkolat.

Ind, a, m. Indier. Staří Indové. V.

Indě, Inděl = jinady, wo anders her. Na Slov.

Indecence, e, f., z lat., neslušnosť, nectnosť, vada, Indecenz, Unanständigkeit, Unschicklichkeit. — **Indecentní**, neslušný, nectný. Rk. indecent, unanständig, unschicklich.

Indeclinabilis, lat., nesohebný, nesklonný, nesklonitelný. Rk. Indeklinabel, unabänderlich.

Indelikatní, nejemný, neslušný. Rk. Indolikat, unzart, grob.

Indemnita, y, f., z lat., náhrada škody. Rk. Indemnität, Schadenersatz.

Independentní, z lat., neodvislý, Rk., unabhängig, selbstständig.

Index, lat., ukazovatel, obsah, seznam, S. N., rejstřík. Register, Nachweiser, Inhaltsverzeichniss.

Indián, a, m., pl. Indiáni, ne: Indiáné, vz -an, -é. Indianer. I. v Americe: Eskimáci, Aztekové, Karajbové, Patagonci atd. Tl. Vz více v S. N. IV. 33. — **Indiánka**, y, f. Indianerin. — **Indiánský**, indianisch.

Indici-um, a, n., lat., známka, znamení, naznačení. Rk. Merkmal, Anzeichen.

Indický, indský (z Indie). Indisch. I. jazyk, literatura, náboženství, ocean, společnosť. Vz

více v S. N. IV. 35. I. moře, slepice, datle, květ, proso, ořech, pepř. V., Jg.

Indička, y, f., indická slepice, na Mor. morka, kalekutische Henne. Kom.

Indie, e, f., východní (přední a zadní), západní. Indien. Vz S. N. IV. str. 36. — 41. — *I. východní*. 1. *Přední* Indie. 2. *Zadní I.* 3. *Souostroví indické* n. Notasie (ostrovy sundajské veliké: Sumatra, Java, Borneo, Celebes; sundajské malé (Timor atd.); souostrovy Moluky; souostroví Filippské. — *Přední I. anglická*. Praesidentství: *a)* Kalkutské, *b)* Allahabad, *c)* Madras, *d)* Bombaj. Tl. — *I. západní*. Vz Amerika.

Indifference, e, f., z lat., netečnosť, lhostejnosť. Rk. Indifferenz, Gleichgiltigkeit, Kaltsinn.

Indifferentism-us, u, m., lat., netečnosť, zvláště vzhledem k vyšším duševním zájmům člověka, jako jsou: náboženství, svoboda, národnosť. Gleichgiltigkeit, Lausinn (besonders in Religionssachen). Vz S. N. IV. 41. — **Indifferentní**, netečný, lhostejný, nevšímavý, vlažný. Indifferent, gleichgiltig, kaltsinnig.

Indigenat, u, m., právo tuzemství, občanství. Rk. Heimathsrecht.

Indignace, e, f., z lat., rozhorlenosť, spravedlivá nevole pro nedůstojné nakládání s námi neb jinými. S. N. Indignation, Missfallen, Verdruss, Unwille, Aerger.

Indich, u, m. Indigo. I. andhský, bengalský, bílý, brasilský, červenofialový, červený, fialový, javský, karakaský, koromandelský, laguayrský, manilský, madraský, modrofialový, modronachový, modrý, nachofialový, nachový, ohnivý, sražený, tabulkový, zelený (čínská zeleň). Kh.

Indichárna, y, f., dílna na indich. Techn. Indigofabrik.

Indichový, od: indich, u, m., indigo, a, n. = modré barvivo z listů rostliny indich zvané. Rk. I. modř, červeň, karmín, kypa, purpur (nach), roztok. Nz. Indigo.

Indikace, e, f., z lat., udání, oznámení. Rk. Anzeige.

Indikativ, u, m., z lat., způsob ukazovací, anzeigende Art. — **I. se klade**, když je řeč o dějích *skutečných* nebo o dějích, které mluvící za skutečné pokládá; když něco prostě, buďsi kladmě buďsi záporně, vyřčeno aneb když po něčem přímě se tážeme. Zk., Vn. — *Mimo to klade se i o dějích pouze myšlených*: 1. po: *kė, kėž, kėže, kýž, kýže* (ve větách přání), aby se co událo, konalo aneb, aby se bylo co v minulosti událo, což se však nestalo. Kéž se Bůh smiluje. Kom. Kéž jsem se nikdy nenarodil. Kon. — 2. Po „*ať*", když s důvěrou očekáváme, že se za působením druhého co stane. Ať nekralnje hřích ve vašem těle. Št. Ať jsou slova ta tobě příjemna. — 3. Po: „*nechať, nechť*", když očekáváme, že druhý kdo přání našemu na překážku nebude. Příklady se: prosím, medle. Nechť medle jdeme na poušť. Br. Nechť jsem zachován při živobytí. Br. — 4. *Kde se v němčině konjunktiv klade a to: a) při časoslově míti*. Učinils, čehož jsi učiniti neměl (was du hättest nicht thun sollen). Br. — *b)* Při: *lépe bylo, lépe jest*, es wäre besser gewesen. Lépe mi bylo tam ještě zůstati. Br. — *c)* Při: „*kdokoli, jakžkoli, kdežkoli*" atd. Kdežkoli bydleti budete, města zpustošena budou. Br. — *d) Když možnosť činu časem budoucím vynášíme*: könnte, dürfte. Ale řekneš někdo. Knihy nejsou modly, dí někdo. Kom. — Zk. Vz Kėž, Ať atd.

Indikce, e, f., z lat., oznámení, svolání církevního shromáždění; občasí 15 let. Rk. Indiktion, Ankündigung.

Indirektní, z lat., nepřímý, indirekt, mittelbar, nicht geradezu. I. daň (kterou platí ten, kdo nějaké zboží spotřebuje). S. N. I. řeč, vz Řeč nepřímá. — I. otázka. Vz Věta tázací.

Indiskrece, e, f., z lat., neskromnosť, tlachavosť, všetečná dotíravosť, Indiskretion, Unvorsichtigkeit, Unbesonnenheit, Unhöflichkeit. — **Indiskretní**, neskromný, dotíravý, nesmlčenlivý. S. N. Indiskret, nicht verschwiegen, plauderhaft; unbescheiden.

Individualisace, e, f., z lat., zjednotlivování, zosobování, obmezení na jednotlivce. Individualisation. Vz Zk. Ml. II. 176. — **Individualism-us**, u, m., soustava zjednotlivující. — **Individualisovati**, zjednotliviti, ojednotiti, zosobiti, individualisiren. — **Individualista**, y, m., dle „Despota", přívrženec soustavy zjednotlivující, Individualist. — **Individualita**, y, f., osobnosť, osobenství, osobní povaha; jednotlivosť, Individualität, Persönlichkeit, Eigenthümlichkeit. — **Individuální**, osobní, jedinecký. Individuell, eigenthümlich, besonders. — **Individu-um**, a, n., lat., osoba, jednotlivec; jedince, jedinák. Rk. Einzelnes Wesen, Person.

Indolentní, z lat., necitlivý. Rk. Indolent, unempfindlich, gleichgiltig; grob, sorglos.

Indossant, a, m., it., rubopisce, kdo směnku jinému rubopisem odstupuje. — **Indossat**, a, m., rubopisník, komu směnka rubopisem byla odstoupena. — **Indossament** (indossement), rubopis, přepsání směnky na jiného, Uibertragung eines Wechsels auf einen Andern; in. in bianco, rubopis nevyplněný. — **Indossovati**, přenésti na někoho směnku rubopisem. Rk. Indossiren.

Indové, vz více v S. N. IV. 43. — 48.

Indukce, e, f, z lat., zavedení, přeměnění; návod; závěrka z jednotlivostí o všeobecnosti. Induktion, Anleitung; Folgerung. Indukcí dokazovati, dokazovati řadou příkladův, skutkův. — **Induktivní**, povolující; lákavý, zavádivý; odvoděný. Rk. Induktiv.

Indulgentní, z lat., shovívavý, mírný. Rk. Indulgent, nachsichtig, schonend, mild.

In duplo, dvojnásob. Rk. Doppelt, zweifach. —

Ind-us, a, m., Ind, řeka v Asii.

Industrialism-us, u, m., z lat., průmyslnictví. — **Industrialista**, y, m., dle „Despota", přívrženec industrialismu. Industrialist. — **Industriálka**, y. f., škola průmyslnická, Gewerbeschule; škola, v níž se učí děvčata ženským pracím. Industrialschule. — **Industrie**, e, f., průmysl. průmyslnosť, Industrie, Gewerbe, Gewerbfleiss. — **Industrijní**, průmyslný. Industrie-, Gewerbs-. Rk. I., industriální učitelka. Industriallehrerin.

Indych, u, m. Vz Indich.

-ině, přípona jmen zdrobnělých, mladé znamenající: pradlíně, švadlíně, přadlíně, čmudlíně, Maříně, Kačině. Dch.

-inec, přípona jmen podstat. rodu muž. označujíc místo, kde zdržuje nebo chová se, co původním jménem označeno. Bž. Němci mají složeniny. Holub — holubinec, ovce — ovčinec, host — hostinec. Ht. Vz Tvoření slov.

-inek, přípona jmen podstat. rodu muž.: tatínek, hřebínek.

Infallibilista, y, f., dle „Despota", přívrženec neomylnosti papežovy. Infallibilist. — **Infallibilita**, y, f., z lat., neomylnost (papežova). Rk. Infallibilität, Unfehlbarkeit.

Infam, z lat., nectný, hanebný. S. N. Ehrlos, verrufen, schändlich. Infamní, infamský, nectný, hanebný. — **Infamie**, e, f., pohanění, špatná pověsť, hanba. Rk. Ehrlosigkeit, Schande; Schmähung, Schimpfrede.

Infamiliarní, z lat., nedůvěrný, Rk., unfreundlich.

Infant, a, m., z lat., dítě. Titul synův královských rodin ve Španělsku a Portugalsku. Königl. Prinz in Spanien u. Portugal. Titul dcery: infantka. S. N.

Infanterie, e, f., osobní stráž infantův. Vz Infant. Nyní pěchota. Soldaten zu Fuss. Fussvolk. I. jest nyní vedlé jízdy a dělostřelstva zbraní nejhlavnější a nejdůležitější činíc již velikým svým počtem nejpřednější bojovný šik. V pěchotě řadové rakouské jest nyní 46 pluků buď z hlavní části buď veskrz slovanských (10 českých, 4 moravské, 9 slovenských, 13 polských a rusínských, 10 slovinských a jihoslovanských). Čsk. I. řadová, lehká (harcovníkův. Vz Myslivci.). — **Infanterista**, y, m., dle „Despota", pěší voják, pěšák. Infanterist.

Infekce, e, f., z lat., nákaza. S. N. Ansteckung, Verpestung.

Infernalis, z lat., infernalní, pekelný, ďábelský. S. N. Unterirdisch, höllisch, abscheulich. —

Inficirovati, z něm. a to z lat. inficere, nemoci nakaziti. Vz Infekce. S. N. Anstecken, verpesten.

Infidelis, lat., nevěrný, věrolomný, untreu, treulos. In partibus infidelium, v krajinách nevěřících (pohanův, kde dříve křesťané byli a kde ovšem časem opět mohou býti). Rk.

Infiltrace, e, f., z lat., nádor; vsrkání, Infiltration, Einflössung. — **Infiltrovati**, naponštěti, nasakovati. Infiltriren, einflössen. Rk.

Infinitiv, u, m., způsob neurčitý (časoslova). — *a) Infinitiv jest* **jméno**, přípona jeho *-ti* u přirovnání s jinými jazyky svědčí, že jest to *pád*, nejspíše *dativ* kmene v *-i*. Gb. Tvarem jest inft. ztrnulý pád sg. substantiva příponou -ti tvořeného; který však pád to jest, není rozhodnuto. Mkl. S. 844. — *b)* **Z infinitivu nemá se i na konci vypouštěti.** Vz Brousek infinitivný (na konci tohoto článku) a I (zaniká, f.). Chceme-li *i* vynechati, musíme předcházející *t změkčiti*: hrabať, loviť. Os. V infinitivě začalo se odsouvati *i* velmi záhy; již v RZ. dlužno čísti *iskať pravdu* m. iskati; v Rkk. *dáť šiju* a *slyšeť znova* m. dáti a slyšeti atd. a v Rukop. hradeckém (Výb. I. 181.) *a jak zřieť na jeho těle*; Lomnický píše dokonce *být*, *rýmovat*, dokazovat atd. Gb. Hl. 86. — *V obecné mluvě* v mnohých krajinách *i* se vypouští, aniž se *t* měkčí, ale jinde zase, ku př. *pod Krkonoši t* se měnil v *ť*. V již. Čech. mluví se také: dát, věřit, a kromě toho se tam a jinde klade c m. s: mect, vect, plect, mác̆t, kláct, kráct m. mésti, vésti, plésti, másti, klásti, krásti. Kts. Což vysvětlí se tím, že vsouvá se mezi kmen a příponu *-ti* eufenické *s*: záh-s-ti, tép-s-ti; odtud tedy: plétsti čili (ts = c) plect; tím tak zvané rozlišování vysvětleno; v Čech. *s* se vsulo a se kmenovou zubnicí ve smíšenou hlásku *c* spojilo, kdežto na Mor. před vsutým *s* kmenová zubnice vysuta (jak výslovnosť obecná učí); odtud i v písemní řeči vysutím *d*, *t* dostáváme tvary: plésti, vésti (z pletti, vedti). Bž. Brt. píše o této věci takto: Někteří z infinitivu *i* odsouvají. Proč mnohé toto *i* nejnovější spisovatelé čeští v takovou nenávisť vzali, jest nepochopitelno. Není snad spisovné řeči na škodu, liší-li se aspoň něčím od řeči obecné a čeština nemá těch růzností věru mnoho. Radili bychom našim novotářům, aby poslouchali řečníka, který *i* v infinitivu vyslovuje, a jiného, který je odsouvá. Mají-li sluch český, poznají, že jest odsouvání to velmi na ujmu rythmické lahodě řeči. Novotou takovou mizí všecek rozdíl mezi českým infinitivem a supinem, čehož velmi želeti jest. Správná čeština činí přísný rozdíl mezi infinitivem a supinem, kladouc supinum na označenou účelu po slovesech pohybování. Vz Supinum. — *c)* **Časoslova dvouslabičná kmene zavřeného** (končí-li se kořen souhláskou) *nekrátí dlouhé kmenové samohlásky v infinitivu, ani když inftiv složením třislabičným se stává*: nésti — donésti, klásti — nekíásti, péci — napéci. — *Pozn. 1.* Říká se také: Když v příčestí času min. rodu činného stojí před *l* souhláska, nekrátí se ani ve třislabičném inftvu kmenová sam.: **nesl, kladl, pekl.** — *Pozn. 2.* Po právě měli bychom i tyto třislabičné infinitivy krátiti, než posice délku podporuje (Pk.). — *Pozn. 3. V již. Čech.* se kmenová samohláska dvouslabičného infinitivu nedlouží: vest, nest, pect, tect. Kts. — **Pakli kmen jest otevřen** (končí-li se samohláskou), *tu se v infinitivě trojslabičném kmenová samohláska krátí, krátí-li se také v příčestí minulého času*: krýti — ukryti, mýti — umyti, bíti — nabiti — zabiti, dbáti — nedbati, lháti — nalhati, znáti — poznati, státi — dostati, víti — uviti, rýti — vyryti, býti — odbyti. — *Pozn.* Říká se také: Stojí-li v příčestí času minulého rodu činného před *l* krátká samohláska, krátí se ve třislabičném infinitivu kmenová samohláska: šil — našiti, žil — požiti, hral — nahrati, spal — zaspati. Us. — *Také mají dlouhou kmenovou samohlásku v trojslabičném infinitivě časoslova s kmenovou samohláskou* **u**: *plu-* vyplouti, ku- okouti, tlu- natlouci *a složená časoslova* od *mříti* (mru), *vříti* (vřu), *příti* (pru), *tříti* (tru), *mlíti* (melu), *jíti* (jdu) a p.: umříti, zavříti, otevříti, popříti, utříti, vymlíti. *Poznati je možná též dle toho*, že v příčestí hlásku *í* mění v *e*: umřel, zavřel, otevřel, popřel, utřel, vymlel atd. *Potom i tam zůstává kmenová samohláska dlouhou, kde vznikla stažením ze dvou samohlásek*: dostáti

(od stojati), zahřáti = zahříti (hřejati), zaváti, vysmáti se atd. Poznávají se dle toho, že mají v příčestí minulého času dlouhou kmenovou samohlásku: dostál, zahřál, zavál, vysmál se, dopřál. Naproti tomu skracuje se v 6. třídě kmenovní samohláska v opětovacích slovesech, odvozených od složených finitivních 4. třídy; v čemž často se chybuje, tedy: rozšířiti — rozšiřovati, skrátiti — skracovati, povýšiti — povyšovati, ponížiti — ponižovati; tedy *ne*: rozšířovati atd. — Zvláštní nesnáz činí infinitiv sloves dle vzoru **-pnu, -píti.** Ta měla do 14. stol. *ie* m. *í* v inftvě a tím rozeznávalo se *pieti* (pnu) od *píti* (piji), *žieti* (žnu) od *žíti* (žiji) atd. Když pak v 14. stol. **ie** se zúžilo v í, měly inftvy *píti* od pnu a piji, jíti od jmu a jdu atd.; stejný tvar, z čehož nezřetelnost povstala. Proto přeložil obecný jazyk tato slovesa do třídy druhé, ale jen s těmi formami, které dle třídy prvé by byly nezřetelny, tedy zejména s infinitivem: pnouti, jmouti, žnouti, tnouti atd.; dále pak užívá forem zase pravidelných jako v příčestích: pjal, jal, žal, tal; pjat, jat, žat, tat. Ježto na Mor. a na Slov. mají v inftvě koncovku *-ati*, tedy držme se jí také kladouce pjati, jati, žati m. pnouti, jmouti, žnouti; složené tvary: njati, pojati, požati, nažati atd. (Brs. 17.) — *d) Infinitivu* **času minulého** *nemáme.* Opisuje se, ku př.: Mluvili o něm, aniž to věděli (ohne es gewusst zu haben.). Viděl prý ho. Er soll ihn gesehen haben. Tvrdili, že je poslali. Sie behaupteten, sie geschickt zu haben. — *e)* **Infinitiv má činný a trpný význam,** ale rod jím označen býti nemůže. Metlami bíti kázán, virgis verberari jussus. Byl v žalář saditi kázán. Leg. Jir. Nákr. 87. Cf. Ich sah ihn mit Füssen treten, calcari. Grimm. — Mkl. S. 847. — *f) Infinitiv sloves* **neskonalých** *označuje* trvání, opětování a opakování děje (děj trvací, opětovací n. opakovací), *inft. pak sloves* **skonalých** jednodobost neb ukončení děje (děj jednodobý n. ukončený). Onen odpovídá z pravidla řeckému infinitivu praesentis, tento řec. infinitivu aoristu. U sloves *počíti, začíti a jiných* klade se infinitiv sloves neskonalých. Začal, přestal psáti. Přestal dýchati. Kom. — *V záporných větách klade se z pravidla infinitiv sloves neskonalých.* Vz Ne. — Mkl. S. 847. — *g) Infinitiv jest odtažité jméno časoslovné, ale podržuje povahu časoslova,* pojí se s pádem časoslova samého a s příslovci, ne s jmény přídavnými a obsahuje způsob činnosti, trvání a dokončení. — **Kdy klademe infinitiv?** O tom napsal Brt. v Km. II. str. 605., 624., 658., 672., 687. násl. článek. (Jakožto úvod předesýláme toto pozn.: Dle toho, je-li podmětem věty aneb náleží-li k přísudku, dělí se infinitiv v infin. *a) podmětový, b)* přísudkový. V obou těchto případech pronáší se infinitiv buď *α) obecně*, beze vztahu k určitému jednotnému podmětu — infinitiv *obecný*, buď *β)* vztahem k určitému jednotnému podmětu — infinitiv *jednotný*. — *Pozn.* Za infit. obecný položiti můžeme větu neosobní; za infinitiv jednotný jen větu osobní; dle toho onen slouti může též *neosobní*, tento osobní. *Δεῖ λέγειν* dlužno mluviti = dlužno, aby se mluvilo; *δεῖ δὲ λέγειν* dlužno, abys mluvil; máš mluvit. Niederlova Mluvnice jazyka řeckého strana 357.). — **A. O infinitivě podmětovém. I. Infinitiv obecný (neosobní)** *bývá podmětem mnohých sloves a výrazů neosobných, jako jsou: a) sloveso bezpodmětné* **jest,** *kteréž ve spojení s infinitivem znamená možnost, povinnost, nutnost.* To jest viděti, že bláznivých lidí bezčíslný jest počet. Št. N. 7. Tu slyšeti dusot koní, tu viděti hrozné krupobití. Kom. Lab. 73. Nejednu pohanskú paní bieše viděti slziece. Kat. 3256. Vz Býti (s infinitivem, str. 117. a jiné příklady v Km. II. 606.). — *b) Slovesa bezpodmětná: má, musí, sluší, hodí se, neškodí, může, líbí se.* Vz tato slovesa. To sě má zítra státi. Kat. 1552. Musí se ta věc v tajnosti chovati. Kom. Lab. 50. Časem zblázniti neškodí. Mudr. 83. Vz Km. II. 607. — *c) Jména (s jest) a to α) adjektiva: snadno, těžko, příkro, mrzko, pracno, volno, bezpečno, pohodlno, možno, náležito, hodno, milo, veselo, pochotno, kratochvilno, divno, žalostivo, břidko, stydko, ohyzdno, hrozno, teskno; dobře, zle, lze.* To divno povědieti. Kat. 1500. Usilno (= těžko) sě obci protiviti. Dal. 49. 29. Nebezpečno jest na těch stolicích seděti. Kom. Lab. 71. Stydko je mluviti. Št. N. 136. Těžko z kamene olej vytlačiti. Mudr. 55. Vz vice příkladů v Km. II. 607. — *Pozn. Vedlé vytčených adjektiv užívá se často substantiva* **věc** *s příslušným adjektivem.* Pěkná věc jest pěknou míti bibliotheku. Kom. Lab. 37. Tesklivá jest věc o tom připomínati. Bart. 32. Vz Km. II. 608. — *β) Substantiva: třeba, netřeba, potřebí, dosti, hanba, hřích, bída, radost, útěcha, umění, moudrost, maličkost, čas.* Vz tato slova. Netřeba než zapřáhnouti a jeti. Kom. Lab. 30. Zeptati se potřebí. Kom. Lab. 57. Útěchať bude i to poznati. Št. N. 106. Bohatému dobře činiti ztráta. Mudr. 168. Vz více příkladů také v Km. II. 608. — **II. Infinitiv jednotný (osobní).** *Infinitiv s dativem bývá podmětem u výrazů v předcházejícím odstavci (I) uvedených. ad a).* Je vám býti tu nebo tam. Us. Jižtě nám v smutné tě propasti zahynouti. Kom. Lab. 31. Vně je psóm ostati. Št. N. 300. Kak mi učiniti tomu. Kat. 3117. Čistému srdci je viděti Boha. Št. N. 286. — *ad b).* Mně a tobě sluší se bíti. Dal. 28. 24. Víc mi se psáti nehodí. Arch. I. 91. S jedním se mi mluvití dostalo. Kom. Lab. 133. — *ad c).* Každému souditi snadno. Kom. Lab. 32. Lépe by bylo Božejovi stříbra nebrati. Dal. 56., 59. Hrozná věc zlým a divně radostná dobrým vstáti z mrtvých. Št. — Vz více příkladů v Km. II. 608. — **B. O infinitivě přísudkovém.** *Infinitiv přísudkový buď jest* **předmětem** *aneb* **určením,** *dle toho jest: a)* **předmětový,** *b)* **určovací.** — *Pozn.* Přísudkem vlastním se sponou *jest* bývá infinitiv nejčastěji ve výměrech: To jest Bohu slúžiti, svój stav neb úřad vésti ke cti božie. Št. N. 54. Tlachati není cepem máchati. Loupiti není koupiti. — *a)* **O inft. předmětném. I. tř. Infinitiv pouhý (jednotný).** *Infinitiv pouhý berou k sobě za předmět: 1. slovesa, která vedlé infinitivu nepřipouštějí jiného předmětu: a) slovesa moci, umění*

a zvyklosti: moci, dovésti, stačiti, stihati, uměti, věděti, znáti, učiti se, zvykati. Vz tato. Môž to slyšeti každý. Dal. 5. 23. Nemohli stačiti dolnov dělati. Let. 65. Vic žati žito. Zpěv. I. 251. Neobyčejných věci užívati zvykli. Kom. Lab. 28. — *Pozn.* Velmi zhusta užívá se v staré češtině časoslova *netáhnouti* s následnjícím *až* k označení dvou dějů po sobě jdoucích (nyní = sotva — již). Netáhla sv. Agatha té modlitby dokonati, až ihned duši pustila. Pass. 212. Nyní bychom vazbu tu dobře napodobiti mohli časoslovem *stihnouti.* Nestihl se pomodliti, všecky modly se zlámaly. — *b) Slovesa povinnosti, nutnosti, volnosti: mám, musím (strčes. drbím), smím.* Vz tato slovesa. Což více mluviti mám, pane můj. Kom. Lab. 138. Proč ten blud činiti smieš (se osmělaješ)? Kat. 1220. Sraziti nám drbí Luděk voje pod jednu ránu. Výb. I. 15. — c) *Slovesa chtění: α) osobná: chci, nechci (staroč. nerodím), ráčím, musím, žádám, naději se.* Vz tato slovesa. Nechcú tě za sůdcu jmieti. Dal. 3. 18. Neroď nic stýskati sobě. Kat. 3002. Naději se brzy ve Francii býti. Žer. L. I. 68. — *β) Neosobná: chce se mi, žádá se mi, stýská se mi, stihá se mi.* Chce se mi píti. Výb. I. 188. Stesklo se mi s nim choditi. Vrat. 120. Že se vám nestihá v takový déšť na pole jiti. Us. —, *d) Slovesa hodlání: hodlám, chystám se, strojím se, mínim, myslím, ukládám, uvoluji se, slibuji, zavazuji se, přisahám, hrozím, důvěřuji si, troufám si, zdráhám se, zpěčuji se, rozpakuji se, bráním se, varuji se, strachuji se, bojím se, stydím se, hanbím se.* Vz tato slovesa. Co hodláš učiniti? Us. Nerozpakujte sě slova božieho rozsévati. Št. N. 80. Umříti se já nebojím. Sš. Pís. 66. — *e) Slovesa snažení: snažím se, hledím, usiluji, přičiním se, pokoušim se, zůstávám, přestávám, meškám, dlím, obleňuji se, lìkuji se, nedbám, odříkám se.* Vz tato slovesa. Učenl všecko stihati se snaží. Kom. Lab. 110. On se dal plakati. Sš. P. 669. Nenpúščěj bářiti u vrahy. Výb. I. 17. V tom sě obleni pracovati. Št. N. 123. Nedbali plniti slibu. Tov. 95. — Vz víc příkladů k a -e v Km. II. 625. — 2. *Slovesa, která vedle infinitivu přibírají předmět osobní, v němž podmět infinitivu jest obsažen. a) Slovesa rady, pobídky, příkazu: radím, napomínám, káži, velím, poroučím.* Vz tato slovesa. Rychtář napomínal s nižádnou zbraní nechoditi. Let. 376. Poroučejí mu počltati. Kom. Lab. 56. — *Pozn. 1. Slovesa rady a pobídky mívají obyčejně jen* **tehdy infinitiv,** *když osoba, které radíme, kterou pobízíme, vyjádřena není; sice mají kondicional.* — Řídký jest infinitiv místo obyčejného kondicionalu po slovesech *prosby.* Pánóv prosi vedle sebe sésti. Dal. 5. 28. — *Pozn. 2. Není-li osoba, které přikazujeme, vyjádřena, má infinitiv význam passivný.* Žádného do města přikázal jsem nepouštěti. Arch. I. 88. — *b) Slovesa učení, působení: učím, zvykám, pomáhám.* Vz tato slova. Umění učí lidi skrovně mluviti. Anth. I. 110. I děkoval pánu Bohu, že mu jest ráčil pomoci přes tu vodu se přepraviti. Let. 59. — *c) Slovesa připouštění a bránění: dávám, dovoluji, dopouštím, přeji, bráním, hájím, zapovídám, nechávám.* Vz tato slovesa. Nedal jsem se jim rozcházeti. Žer. Sn. 83. Ani zlému větru na sebe vanouti nedal. Kom. Lab. 81. Deváté přikázanie bráni, žádati bližnieho svého ženy. Št. N. 300. — Vz Km. 627. — **II. tř.: Infinitiv s akkusativem.** *Infinitiv s akkusativem klade se a) po slovesech viděti a slyšeti.* Viděli jsme se nedaleko býti od ostrova Kandy. Pref. 519. Viděl jsem je v blátě váznouti. Kom. Lab. 29. Slyšel jsem tu některé z nich chlubiti se. Kom. Lab. 128. — *Není-li akkus. osobný vyjadřen, infinitiv mívá význam passivný.* Panna Maria omdlela, když viděla vésti Krista. Pref. 189. Jak uslyšel smlouvu čísti, dal se v odpovídání. Žer. Záp. II. 155. — *b) Po slovesech myšlení a projevování, α) při stejných v obou větách podmětech.* Nic nemajíce všecko se míti pravili. Kom. Lab. 116. Ku statku právo míti se hlásí. Žer. Záp. II. 11. Vinným zná se býti. Vš. 33. Pán mrtvé křísil, aby dokázal se býti pánem života. Ev. Mat. 120. — *β) Při různých v obou větách podmětech.* Ukazovali nám kmen stromový, jejž pravili palmovým býti. Har. I. 208. Někteří plesali pravice tu božského cosi býti. Kom. Lab. 46. Vybrali 9 mužů, které hodnými býti kněžského úřadu soudili. Prot. 57. — *Pozn.* Ačkoli vazba tato v jisté míře (při různých podmětech *téměř* jen infinitiv býti), české skladbě dobře svědčí, podobá se přece, že *teprve působením latiny většího rozměru nabyla.* Vyskýtáť se nejčastěji ve spisech věku XVI. U Štítného a spisovatelů současných velmi zřídka se ji dočítáme ku př. Št. N. 429.: Darmo se mní vítězem býti proti hřiechu, ktož jen pomsty se bojí. Sice klade Št. pouhý akkusativ nebo instrumental, kde pozdější spisovatelé infinitiv přičiňují: Prvý roh proti Bohu řekl jsem hrdosť. Pravie boha lhářem. Vz Št. N. 147., 152., 162., 179., 184., 188., 220., 245., 276., 318. Bludným jeho dobře znali. Výb. II. 219. Sám se hřiešným poznal. Pass. 302. Vz také Listy filolologické a paed. 310. Akkus. — *b)* **O infinitivě určovacím.** *Infinitiv určovací, češtině a řečtině vlastní* (v latině jen u básníků) *značí 1. vztah či rozsah vlastnosti neb činnosti nějaké, infinitiv* **vztahový;** *i určují se jim: a)* **adjektiva** *zvl. snadnosti a libosti* (srv. lat. supinum na -u). Oheň dobr jest sě zhřieti. Pass. 132. Mandragora ovoce dobře vonie, ale jísti není chutné. Št. Dobrým mila by byla pravda slyšeti i od oslice. Št. Čistota všem líba slyšeti. Št. N. 225. Vz Krásný, Lehký, Potřebný, Protivný, Snadný, Těžký, Tvrdý. — *b)* **Substantiva.** Udělá se mi chuť podívati se. Kom. Lab. 37. Mám obyčej ráno vstávati. St. skl. V. 125. Abych mohl chvíli míti na obecné věci mysliti. Žer. Sn. 8. Vz Moc, Povinnosť, Právo, Svoboda, Úmysl, Vůle, Žádosť. — 2. *Dosah či míru, po kterou až platnosť má činnosť neb vlastnosť nějaká — infinitiv* **dosahový;** *i určují se jim* **adjektiva:** *hotov, ochoten, volen, povinen, dlužen, hoden, důstojen, žádostiv, snažen, schopen, pilen, leniv, nedbanliv, prázden, mocen, silen.* Proti své vůli něco činiti povinni nejsou. Kom. Lab. 119. Dlužna jsta sě milovati. Št. N. 93. Bude

snažen stříecí se zlého. St. N. 131. Kolinc, nejsi hoden státi. Sš. P. 585. Vz Dlužný, Důstojný, Hotov, Hodný, Mocný, Netbavý, Pilný, Prázdný, Schopný, Silný, Žádostivý. — *Pozn. Sem též počísti jest infinitivy tak řečené* **absolutní** *(samostatné), jež vyjadřují míru, pokud má platnosť výrok činěný.* Ale pravdu říci, nic horšího pan posel do sebe neměl, nežli že velice skonpý byl. Vrat. 42. Jest nám tu zima pod okny státi. Sš. P. 746. Co neviděti bndon svátky. Us. — 3. *Účel neb cíl činnosti nějaké — infinitiv* **účelný**. *Jím určuje se a) sloveso dáti*: Otec dal dítě sv. Marině pěstovati. Pass. 407. Královna dá oznámiti. Kom. Lab. 97. Svatopluk se mu dá znáti. Dal. 28. 14. — *b) Slovesa hoditi se, sejíti se.* Hnilý kláť se nehodí ani do kamen dat. Sš. P. 343. — *c) Slovesa chůze a posýlání* mají po sobě z pravidla supinum. U spisovatelů střední doby kladen za supinum často nesprávný infinitiv. Jiní náboženství konati vybíhají. Kom. Lab. 13. — *Pozn.* Lid užívá zhusta infinitivu účelného po časoslově *býti*, odpovídaje ku př. na otázku ,čemu (nač) to je?' infinitivem: jísti, píti. Taktéž: Prádlo jest ještě váleti. Žito jest ještě vázati. — **O jiných platnostech infinitivu.** *Kromě případů vytčených má infinitiv 1. platnosť* **substantivnou**; *i nživá se ho a)* **podmětem.** Zlého člověka znamení jest, všude práv žádati a co se činiti má, z rejster toliko chtíti věděti. Kom. Kab. Léhati měkce, choditi hladce, jísti a píti lahodně nepřináleží ku podstatě zdraví. Kom. Did. 14. Mlnviti stříbro, mlčeti zlato; Slíbiti a dáti jest dvojí. Mudr. 78., 93. — *b)* **Předmětem.** Pustiti ho tam za nehodné sondil. Kom. Lab. 86. Turci za veliký hřích mají polapeného ptáka zabiti a snísti. Vrat. 71. — *c)* **Přívlastkem**, *zastupuje-li infinitiv přívlastek substantivní či přístavku.* A což toto jest za nkrutnosť s člověkem jako s hovadem zacházeti. Kom. Lab. 54. — *Pozn.* Zvláště zřejmá jest snbstantivní platnosť infinitivů *jísti* a *píti*. I nesměchu se bíti včelo před bohy ni v sůmrky jim dávati jiesti. Rkk. 8. Dachu kněžu jiesti, píti. Dal. 59. Vz Km. II. 660. — 2. **Platnosť způsobovou** *ve větách vztažných a tázacích α) jest*: *kdo* (= má kdo), *co, čemu, čím, nač, zač, kde, kam, odkud, kudy, kdy* atd. Ještě je (= má) vám kdo pomoci. Us. Bylo odkudy dluhy platiti. Žer. Záp. II. 149. Tu se bylo čemu divati. Har. I. 169. — *β) Není*: *kdo* (= nemá kdo) atd. Nenie co šíti, ano vše děravo. Výb. I. 487. Není se čím ubezpečitl. Kom. Lab. 87. Není se ho proč báti. Kom. Lab. 23. Vz Km. II. 661. — *γ) Mám*: *co atd.* Hromáždie, což mohů, aby měli co propiti. Št. Sotva se čím přikryti neb vyživiti mají. Kom. Lab. 123. Bude míti s kým pracovati. Žer. L. I. 55. — *δ) Nemám*: *co atd.* Čeho víc žádati neměl. Kom. Lab. Šla bych si stěžovat, nemám komn. Er. P. II. 93. Nemáme čím hrdi býti. Št. N. 215. Nemám se já tady kdy baviti. Sš. P. 13. — *Pozn.* Podobně se pojí s infinitivem *nemám nic*. Nejmám niče činiti s tiem. Anth. I. 73. — *ε) Vím, nevím*: co atd. Nevím toho jakými slovy vymluviti. Kom. Lab. 132. Každý vie kde nalézti, což komu jest třeba. Št. Nevím nic jiného psáti. Arch. I. 92. — 3. *Má infinitiv platnosť způsobovou, když nastupuje za způsoby žádací a to a) za imperativ.* Nevysazovati děti na slunce. Nesvěřovati vesla těm, kteří na vodách nebývali. Č. Mudr. 364. — *b) Za optativ.* O tenkrát já být blesků pánem. Hál. Děd. 55. — *c) Za konjunktiv rozvažovací.* Pravda jest, což tajiti? Kom. Lab. 81. — *Pozn.* Též za předvětí vět podmíněných užívá se infinitivu. A být o zem se bíti, není se kam díti. Č. Mudr. 184. Dáti ho (obrázek) do knížek, nesměstná se, zamknout ho do truhly, udusí se. Sš. P. 474. — 4. *Platnosť citoslovce — infinitiv* **zvolací**, *jímž se prostě jmenuje předmět citn.* O šeredné zlé! v tajně druhému lstivým a zlostným srdcem utrhati. Št. N. 154. Nejsa králem, českým králem se psáti. Let. 498. Pozdě po lidech slova chytati. Č. Mudr. 79. — **O shodě přísudkového jména infinitivního.** *Má-li infinitiv ,býti' při sobě jméno přísudkové* (doplňkové neb určovací), *platnosť mají o shodě jeho pravidla tato. 1. Substantivum klade se do přísudkového instrumentalu.* Nedaj jiskře ohněm býti. Dal. 8. 38. — *Zřídka jen vyskytuje se dativ.* Dachu z mála vojsku býti. Dal. 8. 42. — 2. *Participia i adjektiva* (z pravidla ve formě neurčité) *kladou se buď do přísudkového dativu neb do nominativu*; u pozdějších teprve spisovatelů vyskytuje se za dativ přísudkový instrumental adjektiv formy určité. — 3. *Co se týče grammatické shody mezi dativem podmětovým a dativem přísudkovým, pamatovati jest, že přísudkový dativ sing. rodu muž. zastupuje dativ všech rodů a obou čísel.* Nesluší mně, vám, sestře, bratru býti veselu. Vz Lze. — *Jen zřídka vyskytuje se rod ženský.* By mi bylo živě býti. St. skl. I. 138. — *Podlé různých druhův infinitivu platí tato pravidla o shodě participia neb adjektiva přísudkového*: **I. Infinitiv podmětový** *jak osobní tak neosobní má jméno přísudkové v dativě. a)* Proč mi živu býti? Anth. I. 49. Všichni, jimžto bude spasenu býti, na pravici stanú. Pass. 15. — *b)* Slušíť při tom opatrnu býti. Št. N. 37. — *c)* Nesnadno jest pokornému srdci tak pilnu býti těch marností. Št. N. 117. Zlěť jest úst svých nebýti mocnu. Št. N. 66. Lépe poctivě umříti, než potupně živu býti. Č. Mudr. 315. Vz více příkladů z Km. II. 673. — **II. Infinitiv předmětný.** 1. *Slovesa, která vedlé infinitivu nepřipouštějí jiného předmětu, mají jméno přísudkové v nominativě.* Lež nikdy nemůž dobra býti. Št. N. 115. Kolik set let živ býti moci bude. Kom. Lab. 52. Počal jsem vesel býti. Kom. Lab. 52. Vz více v Km. II. 674. — *Pozn. Řídký jest tu dativ přísudkový.* Začnouce živu býti mřeme. Kom. Did. 65. Boj se býti netbavu spasenie. Št. — 2. *Slovesa, kteráž vedlé infinitivu přibírají předmět osobní* (nejčastěji v dativě) *mají jméno přísudkové v dativě.* Raziť vám opatrnu býti. Št. N. 98. Hektor kázal všem k boji býti hotovu. Troj. 237. Nedaj jim býti obmeškánu. Št. Vz více v Km. II. 674. — **III.** *Infinitiv* **určovací** *má jméno přísudkové v dativě.* Ctnosť jest všecko opustiec chudu býti; Čtvrtá blaženosť jest synem

božím nazvánu býti. Št. N. 223., 245. — **IV.** *Infinitiv platnosti* **substantivní** *má jméno přísudkové v dativě.* Duchem chudu býti jest pokornu býti, ne hrdu. St. N. 282. Volili jsme raději umříti, nežli živu býti tak bídně. Prot. 188. Vz Km. II. 675. — **Dodatek.** *Sloveso řídicí a infinitiv splývají v* **jeden pojem**, *pročež doplněk závislý na infinitivě nespravuje se týž co do pádu* **infinitivem**, *nýbrž slovesem* **řídicím**. Tak nesluší světa milovati. Št. N. 113. Nesmím jemu pravdy pověděti. St. skl. V. 104. Sena jim jísti dajte. Dal. 64. 26. Ta bázeň jest báti se ztratiti té odplaty, jížto Buoh svým dává. St. N. 250. Dávno jsem žádostiv byl té noviny slyšeti. Žer. L. I. 146. Vz Enallage, 1. Vz více příkladů v Km. II. 675. — **Pozn.** Nepovšimnutí této vazby bylo snad příčinou, že mluvnice naše uvádějí tatáž slovesa, jakoby se pojila s genitivem, jimž jediné akkusativ přísluší. Mezi taková slovesa počítá ku př. mluvnice Zikmundova i v 2. vydání *jísti* a *píti*, kteráž sama o sobě jiného pádu než akkusativ nikdy nemají. — **Brousek infinitivný.** 1. *Někteří spisovatelé novější užívají důsledně supina za infinitiv;* jiní zase střídavě tu infinitivu tu supina, jak jim právě z péra vyběhne. Nehledíc k jiným důležitějším věcem, aspoň libozvuku bylo by šetřiti. Infinitivy *vésti, nésti, volati* zajisté liběji znějí, nežli supina vest, nest, volat, aniž infinitivy v *-iti* (mluviti) odporny jsou českému duchu. Vz počátek tohoto článku. — 2. *Některé vazby infinitivné, jako bezpodmětné* **jest s infinitivem, přísudkový dativ** atd. *vytracují se z ponenáhla z řeči spisovné.* Dle obdoby vazeb německých užívá se zbytečně přespříliš sloves *museti, míti, lze jest* a j.; anebo mění se bezpodmětná vazba nesprávně v podmětnou: Hora jest viděti m. horu jest viděti. Vojáci jsou viděti m. vojáky jest viděti. — 3. *Slovesa* **zůstati** *užívá se často zbytečně a chybně za příkladem vazeb německých.* Zůstaň státi, seděti = stůj, seď; zůstal státi m. stanul, zastavil se. Hodiny zůstaly státi m. zastavily se. Zůstali vězeti v blátě m. uvázli, uvízli. Taktéž: *Naučil* jsem se ho znáti v Praze m. poznal jsem ho. — 4. *Slovesa dáti, nechati, lze jest* (může se) nesprávně se vespolek zaměňují. — 5. *Z míry hojná jsou nyní* **substantiva slovesná** (-ání, -ení, -tí) kladená za správné infinitivy podmětem, předmětem i v pádech předložkových. Vz Abstrakta. — *Pozn.* Kromě infinitivu *hradí Čechové německá substantiva slovesná: a) přechodníkem; b) větami aby, že (jak, kterak), aniž; c) supinem; d) jinými obraty.* Vz Abstrakta. — 6. Již Jg. poznamenal, že slovce německé **zu** rádo by mělo svého zástupce v češtině. Co zde má mezi námi *co* dělati? Měli mnoho *co* vypravovati. Mám mnoho *co* na práci. S tím nemám nic *co* činiti. — Ve všech těchto a podobných větách jest *co* takovým nepovolaným zástupcem německého *zu*. Vz Co, str. 142., a. — Druhým takovým zástupcem něm. slovce *zu* chce býti předložka **k**. Odhodlal se k přerušení bitvy m. přerušiti bitvu. Plan byl snadno k provedení (bylo snadno provésti). — Vz také Mkl. S. 844.—871.; Zk. Skl. 636.—660; Zk. Ml. II. 124.—131.; Ht. Sr. mluv.; Brs. 16. Cf. Niederlovu Mluv. jaz. řec. str. 358. a násl.

In flagranti, lat., při skutku (koho postihnouti). Rk. Auf frischer That.

Inflammace, e, f., z lat., zapálení, zánět. Rk. Entzündung, Brand.

Inflexionspunkt, v math. obratník, bod obratu. Stč.

Influence, e, f., z lat., vliv, působení v něco. Rk. Einfluss, Einwirkung.

Informace, e, f., z lat., poučení, zpráva, Unterricht, Auskunft.

Informator, a, m., lat., domácí učitel, vychovavatel, Lehrer, Erzieher. Rk.

Informovati, poučiti, berichten, belehren, Auskunft geben, informiren.

Infulat, a, m., z lat., smějící užívati infule, ein infulirter Prälat. Us. Vz Infulovaný.

Infule, e, f., z lat. (mitra), biskupská čepice. Infel, Bischofsbut. — **Infulovaný**, hodnostář církevní, jenž, ač v důstojnosti pod biskupem stojí, přece infuli smí nositi: opat, prelat, přednosta kapitule, probošt, kanovník, ovšem i biskup. S. N. Ein Infulirter, der den Bischofsbut tragen darf.

Infuse, e, f., z lat., vlévání, nálev. S. N. Einguss, Aufguss.

Infusoria, pl., n., lat., nálevníci, polevníci (živočiši). Rk. Die Gymnasium. Infusorien, kleine dem blossen Auge nicht sichtbare Thierchen in Flüssigkeiten.

-ingen. Německá slova v -ingen ukončená mění se v češtině v -ing, -ink: Göttingen — Gotting n. Gottink, u (dle Brs. -a), Nördling (-k), Tübing (-k). Ht. Dle Brs. str. 46.: Feldkirchy, Hohenlindy, Saarbrücky, Ellwanky, Erlanky, Göttinky, Sigmarinky, Tübinky podlé Ryba: gt. Feldkirch, Feldkirchám, ve Feldkirchách, Feldkirchami (cf. za Dolánkami).

Ingenieur, fr., inžinýr, a, m. (enženiér). Rk. Feld-, Landmesser. Vz S. N. IV.

Ingeniosní, z lat., duchaplný, ostrovtipný, ingeniös, sinnreich, scharfsinnig, geistreich, erfinderisch. — **Ingeni-um**, a, n., lat., přirozená vloha, vtipná hlava. Rk. Verstand, angeborene Fähigkeit, Anlage.

Ingesta, gt. ingest, n., pl., dle „Slovo"; lat., pokrmy do těla dané. Rk. Dem Körper gereichte Speisen.

Ingolstadt, u, m., pevnosť v Bavorsku. Vz více v S. N. IV. 55.

Ingoust, vz Inkoust.

Ingredience, í, f., pl., dle „Růže", látky, z nichž se lék složený dělá. Také v kuchařství atd. se tohoto slova užívá. S. N. Ingredienzien, Zuthaten, Bestandtheile.

Ingrossace, e, f., z lat., zapisování do knih, Ingrossation, Eintragung in das Pfandbuch. — **Ingrossator**, a, m., knibovní zapisovatel. Rk. Pfand-, Hypothekenbuchhalter. Vz Vš. 564.

Ingrowitz, Jimramov, a, m., na Mor.

Inhaerence, e, f., z lat., přívěsek; vlastnosť. Inhaerenz, das Anhangen. — **Inhaerentui**, na něčem visící, lnoucí, Rk., inhärent, anhangend.

Inhalace, e, f., z lat., vdechování; vssávání. Inhalation, Einathmung. — **Inhaler**

(angl. inbeler), u, m., trubice, kterouž se teplý vzduch do plic vdechuje. Rk. — **Inhalační.** Vz Nástroj inhalační. Inhalations-.

Inhed = ibned. Výb. I., Kat. 257., 916.

Inhiace, e, f., z lat., mocná žádosť. Rk. Inhiation, eine starke Begierde.

Inhibice, e, f., z lat., zápověď, zadržení, Rk., Inhibition, das Verbot.

Inhumace, e, f., pohřbení, Beerdigung.

Inhumanní, z lat., nelidský, nevlídný, Rk., inhuman, unmenschlich, ungebildet, gefühllos, hart, grausam.

Inhumovati, z lat., pohřbíti, v zem zahrabati, Rk., beerdigen.

Inchoativní, z lat., začínající, einleitend, anfangend. — *Verba inchoativa*, časoslova začínavá, která v sobě pojem počínání nesou: blednu, sladnu = počínám bledým, sladkým býti. Zk.

Iniciace, e, f., z lat., zasvěcení do něčeho, Rk., Initiation, Einweihung, Einführung.

Inicialka, y, f., z lat., začáteční písmeno ku př. knihy n. kapitoly nějaké, které bývalo větší a ozdobené. S. N. Initialbuchstabe, Anfangsbuchstabe. — **Iniciální**, začáteční, původní, Rk., initial, anfänglich, beginnend.

Iniciativa, y, f., z lat., první krok, počátek učiněný v nějaké věci, Initiative, Einleitung, Eröffnung; zákonodární právo činiti ve sněmích návrhy k zákonům, S. N.,Eröffnungsrecht.

Initi-um, a, n., dlo „Slovo", počátek, základ něčeho. Anfang, Beginn. — *Ab initio*, od počátku. Rk.

Injekce, e, f., z lat., námitka; vstřikování. Rk. Injektion, Einwendung, Einwurf; Einspritzung.

Injuriosní, z lat., cti se dotýkající, Rk., injuriösní, schimpflich, schmäbend, ehrenrührig.

-inka, přípona substant., f., bubinka, hodinka, maminka. D. Vz -ečka.

Inkasso, a, n., vz Incasso.

Inklinace, e, f., z lat., odchylka od směru kolmého k směru šikmému, Inklination, Neigung; náklonnosť, Hang, Zuneigung. I. přímky ku přímce, i. přímky k rovině, i. plochy k ploše, i. jehly magnetické, zemské osy, ekliptiky k rovníku, drah těles nebeských. S. N. — **Inklinatorický**, odkloněný, odchýlený, abgeneigt. — **Inklinatori-um**, a, n., sklonoměr. Ck. — **Inklinovati**, kloniti, skloniti, přikloniti, Rk., inkliniren, Neigung zu etwas haben.

Inklusive, vz Inclusive.

Inkognito, lat., nepoznaně, tajně, unerkannt, heimlich, unter fremdem Namen. I. cestovati, na zapřenou. Vz S. N. IV.

Inkolat, u, m., z lat., indigenat, právo občanské v statu, jehož nabývá domácí samým rodem, cizinci pak přijetím do svazku statního, což slove naturalisací. S. N.

Inkommodita, y, f., z lat., obtížnosť, nepohodlnosť. Rk. Inkommodität, Unbequemlichkeit, Beschwerde, Last; Ungemach.

Inkompaktní, z lat., nesouvislý, necelistvý. Rk. Inkompakt, unzusammenhängend, nicht fest.

Inkompetence, e, f., z lat., nenáležitosť, nepříslušnosť. Rk. Inkompetenz, Unbefugtheit, Ungiltigkeit; Unzulänglichkeit.

Inkoncinnita, y, f., z lat., nesrovnalosť, neskladnosť, nešikovnosť. Rk. Inkoncinnität, Ungereimtheit.

Inkonformita, y, f., z lat., nesrovnalosť, nestejnosť. Rk. Inkonformität, Ungleichförmigkeit.

Inkongruentní, z lat., neshodný, Rk., inkongruent, nicht übereinstimmend, unpassend, unfüglich.

Inkonkretní, z lat., netělesný, nehmotný, Rk., inkonkret, unkörperlich.

Inkonsekvence, e, f., z lat., nedůslednosť, Inkonseqnenz, Folgewidrigkeit, Ungereimtheit. — **Inkonsekventní**, nedůsledný, nenáležitý, nepříslušný, Rk., inkonseqnent, folgewidrig, schlusswidrig, widersinnig, ungereimt.

Inkonstitucionalní, z lat., protiústavní, Rk., inkonstitutionell, verfassungswidrig.

Inkorporace, e, f., z lat., přivtělení, vtělení, připojení. Rk. Inkorporation, Einverleibung. — **Inkorporovati**, přivtěliti, připojiti k něčemu, Rk., inkorporiren, einverleiben.

Inkorrektní, z lat., nesprávný, Rk., inkorrekt, unrichtig, fehlerhaft.

Inkoust, u, m., z řec. ἔγκαυστον, červený inkoust, jehož císařové k podpisu užívali. Tinte. I. bledý, zrzavý, černý (duběnkový, alizarinový; alizari = mořena, rostlina), barevný, červený n. karmínový, autografický, kamenopisný, kopírovací, kovní, lithografický, lučební, modrý, nevymazatelný, neutralní, nezrušitelný, přejímací, přepisovací, rejsovní, sympathetický, zelený, zibový, znamenací, žlutý. Kb., S. N. — Inkoustem psáti. Us. Drako psal práva ne inkoustem, ale krví. V. Na Mor. ingúst. Brt. — **Inkoustový.** I. skvrna. Tinten-.

Inkrement-um, a, n., lat., přírostek, postupování k většímu. Rk. Inkrement, Zunahme.

Inkriminace, e, f., z lat., obžaloba ze zločinu. Beschuldigung. — **Inkriminovati**, viniti koho ze zločinu, Rk., eines Verbrechens beschuldigen.

Inkrustace, e, f., z lat., zkorovatění. Inkrustation, steinartiger Überzug eines Körpers. — **Inkrustovati**, korovatěti, Rk., inkrustiren, bekrusten, mit Rinde überziehen.

Inkulpace, e, f., z lat., obžaloba, Inkulpation, Beschuldigung, Anklage. — **Inkulpant**, a, m., obviňovatel, Beschuldiger, Ankläger. — **Inkulpat**, a, m., obžalovaný, obviněný, S. N., der Beschuldigte, Beklagte.

Inkunabule, í, n., pl., dle „Pole", slovou nejstarší tištěné kniby, prvotisky (paleotypy), z druhé polovice 14. stol. Vz více v S. N. IV. Inkunabeln, die ersten Druckwerke.

Inkurse, e, f., z lat., vpád. Rk. Inkursion; feindlicher Einfall, Streifzug.

Inkusace, e, f., z lat., obžaloba, hana, Beschuldigung. — **Inkusator**, a, m., žalobník, der Ankläger. — **Inkusovati**, žalovati, viniti koho z čeho, Rk., beschuldigen.

Inkvirent, a, m., z lat., vyšetřovatel; vyšetřující soudce. Inquirent, Untersucher; der peinliche Untersucher, Richter. — **Inkvirovati**, vyšetřovati, inquiriren, untersuchen. — **Inkvisice**, e, f., hrdelní vyšetřování, zvl. vyšetřování nešlechetnosti kacířské, Inquisi-

tion, das peinliche Verhör, Ketzer- o. Glaubensgericht. — **Inkvisit,** a, m., vyšetřovanec, der peinlich Angeklagte. — **Inkvisitor,** vyšetřovatel, vyšetřující soudce, Inquisitor, Nachforscher, Ketzer- o. Glaubensrichter. — **Inkvisiční** process, Rk., S. N., inquisitorisch, peinlich verhörend.

-Inký, přípona jmen přídavných: malinký. vz -ičký.

Inn, lat. Oenus, Jin, a, m., řeka, padá u Passova do Dunaje. S. N.

1. **-ino,** přípona rodu střed., vz -in (-ina, -ino).

Innsbruck, Inšbruk, u, m., hl. město Tyrolska. Vz více v S. N. IV. 64. — **Innsbručan,** Inšbručan, a, m. — **Inšbrucký.**

2. **Ino,** gt. Inoe (Inoje) či dle lat. Inony, f., dcera Kadmova a Hermionina, macecha Frixova a Hellina. Sř. skloňuje: Ino, gt. Ino-y (dle „Žena"); Zk.: Ino, gt. Ino-i (dle „Kosť" n. Inony dle „Žena"); dle Brs. 30.: Iny — Inony. Vz Leto.

Inobligatní, z lat., nepřikázaný, nepovinný, inobligat, unverbindlich.

In originali, lat., v původním znění; prvopisně. Rk. In der Urschrift.

Inrotulace, e, f., z lat., složení spisů před rozhodnutím soudcovým, srotulování, Inrotulation, das Einpacken der Akten. — **Srotulovati,** spisy v hromadu složiti, Rk., inrotuliren, einheften.

Insekt, z lat., hmyz, Kerbthier. — **Insektolog,** a, m., hmyzoznalec. Rk. Kerbthierkundiger.

Inselgruppe, souostroví, ostroví. — **Inselkette,** výspořadí, ostrovořadí, pásmo ostrovův. Š. a Ž.

Inserat, u, m., z lat., vklad; zaplacené návěští v novinách. Rk. Einrückung, Bekanntmachung in öffentlichen Blättern. Daň z inseratův. Náklady na inseraty. Plat za inseraty. Sp. — **Inserace,** e, f., vložení, vsazení, die Einrückung. — **Inserenda,** pl., n., zprávy určené k vytisknutí v novinách, einzurückende Anzeigen. — **Inserovati,** vkládati, vtisknouti, inseriren, einschalten, einverleiben. — **Insert** — inserat. Rk.

Insignie, f., pl., dle „Růže", z lat., znaky důstojenství, vyznamenání, Rk., Insignien, Zeichen, Ehrenschmuck.

Insinuace, e, f., z lat., vloudění; tajné donášení, nadýmání do uší, poštívání, dotíravé lichocení-se. S. N. Einschleichung, Einschmeichelung; dodání, Einhändigung. — **Insinuační** dokument, stvrzení nějakého doručení. Rk. Einhändigungsschein.

Inskribovati, z lat., zapsati, inskribiren, einschreiben. — **Inskripce,** e, f., zapsání, zápiska; nápis. Rk. Inskription, Einschreibung; Inschrift, Überschrift.

Insolence, e, f., neslušnosť, drzosť, nestydatosť, Insolenz, Ungebührlichkeit, Unverschämtheit; hlouposť, Albernheit; zpupnosť, Hochmuth. — **Insolentní,** zpupný, hrubý. Rk.

Insolidní, z lat., nepevný, nedůkladný, nesprávný. Rk. Insolid, nicht fest, nicht haltbar, dauerhaft, nicht gründlich, nicht rechtlich.

In solidum, z lat., jeden za všecky všichni za jednoho. Rk. Alle für Einen und Einer für Alle.

Insolvence, e, f., z lat., nemožnosť, neschopnosť k placení, Insolvenz, Zahlungsunfähigkeit. — **Insolventní,** nedostatečný k placení. Rk. Insolvent, zahlungsunfähig.

Inspekce, e, f., z lat., dohlídka, přihlížení, Aufsicht, Besichtigung. — **Inspektor,** a. m., dohližitel. Aufseher. — **Inspektorat,** u, m., obydlí, úřad dohlížitele. Amt und Wohnung des Inspektors. — **Inspicient,** a, m., dohlédač, dozorce. Aufseher. — **Inspicirovati,** dohlížeti, Rk., inspiciren, besichtigen, Aufsicht führen.

Inspirace, e, f., z lat., oddechnutí; vnuknutí, nadšení. Inspiration, Eingebung, Begeisterung. — **Inspirovati,** nadechnouti, vnuknouti, inspiriren, einhauchen, anfeuern, begeistern. — **Inspirovaný,** nadšený. Rk. Begeisterte, Seher.

Installace, e, f., z lat., uvedení v úřad. Installirung, Einsetzung, Einführung in ein Amt. — **Installovati,** uváděti n. usazovati v úřad, installiren, einsetzen, einführen, anstellen. Vz Fara. Rk.

Instance, e, f., z lat., stolice soudní. Instanz, Gerichtsbehörde, Gerichtshof. Prvá, druhá, třetí instance. K 2. instanci se odvolati. Druhá i. stvrdila rozsudek prvé instance, zamítla odvolání-se. Když výpověď nižší instance od vrchního práva potvrzena jest. Er.

In statu quo, lat., v tom stavu, v jakém dřív něco bylo nebo nyní jest, v posavadním stavu. Rk. In dem vorigen (jetzigen) Zustande.

Instaurace, e, f., z lat., obnovení, opětné otevření. Instauration, Erneuerung, Wiederherstellung, Wideraufrichtung. — **Instaurator,** a, m., obnovovatel, obnovitel. Erneuerer, Wiederhersteller. — **Instaurovati,** obnovovati. Rk. Instauriren, wieder herstellen, wieder aufrichten, wieder eröffnen.

Instinkt, u, m., z lat., pud, chtíč, žádosť. Rk. Naturtrieb.

Institnce, e, f., z lat., ustanovení, zřízení; vyučování; v pl.: nauky, vědomosti, část římského práva. Institution, Einsetzung, Anordnung. — **Instituovati,** stanoviti, zříditi, instituiren, einsetzen, stiften, anordnen, errichten; unterweisen. — **Institut,** u, m., ústav, Anstalt, Lehranstalt; zřízení, nadání, Anordnung, Stiftung. Rk.

Instrukce, e, f., z lat., navedení, naučení o něčem, návod k něčemu, Weisung, Unterweisung, Vorschrift, Dienstanweisung, Instruktion. Z I-ce vystoupiti, vykročiti. V. — **Instruktor,** a, m., učitel domácí. Unterrichter, Lehrer.

Instrument, u, m., z lat., nástroj (hudební), Werkzeug; vz Nástroj; listina, Urkunde, Beweisschrift.

Instrumental, u, m., sedmý pád ve skloňování jmen. *Instr. sg. 3. skloněni* (Žena) měl v staroč. pravidelně *-ú* povstalé z -oju m. starosl. -oją: rybú; u Čechů v prus. Slezsku je -úm: rybům. Vz -ům. *U 1. a 2. sklon.* jest v *-em m* měkké (m'), staroslov. mь m. mi. Kt. *U 4. sklon.* (Růže) bylo *ú* z -eju m. starosiov. -eją: duší z dušeju m. dušeją. Kt. — *V instr. pl. jmen podst.* jest u Čechů v prus. Slezsku vždy *-oma* neb *-ama.* Vz oma. *Také v Čech. v obec. mluvě* klade se: *-ma, -ama, -ema* (vz tyto přípony): holubama,

mužema, pláštěma, rybama, růžema, kostma, slovama, polema, knížatama, znamenima, novýma, dnešnlma. Vz Skloňování. — **Kdy klademe instrumental?** O tom napsal Brt. následující článek, jejž u výpisu podávám. (Vz 6. svazek Bibliotheky paedagogické: Fr. Bartoš o ‚Instrumentale'. V Praze 1874.): **Instrumental způsoby nominalné** *označuje způsobu, kterou podmět, svou bytosť nebo činnosť na jevo dávaje, na se běře. Podlé povahy této nominalné způsoby rozeznáváme dva druhy instrumentalu způsoby* nominalné: *A.* Instr. nominalně způsoby *samostatné, od podmětu různé (instrumental* **porovnávací**): On orlem letí. Instrumentalu toho jen malé zbytky zachovaly se v řeči naší. Místo něho čteme již v Rkk.: Ajta Jaroslav *jak* orel letě. Tu Vratislav *jak* tůr jarý skoči. I vyrazi Záboj v před *jako* krupobitie. Krev sě vale *jak* bystřiny dščevy. (Výb. I. 50. 49. 15. 50). *Zde rozeznávati sluší a) původní vazby české*, zachovalé v řeči lidu a v jeho literatuře, v národních pohádkách a písních. — *b) Vazby napodobené* od básníků novějších dle vzorů polských a ruských. — *B. Instrum. nominalné způsoby individualně nesamostatné, od podmětu neodlučné (instrum.* **přísudkový**). Tehdy byl děd můj pacholetem. David byl králem židovským. Pojmy *pachole, král* a p., věk a stav znamenající, bez určitého podmětu individualné samostatnosti nemají jsouce pouhými abstraktnými názvy měnivých zjevů podmětových. Poněvadž však původní význam obojího druhu těchto instrumentalů jedním a týmž jest a poněvadž v každém jednotlivém případě nesnadno určiti, který pojem více převládá, lepší si zjednáme přehled instrumentalu způsoby nominalně, rozdělíme-li si časoslova, s nimiž se instr. tento pojí, na jisté kategorie. *Instr. způsoby nominalné se pojí: 1. S časoslovem* **býti**. Vz Býti ve slovníku str. 115. a. ř. s h. 14. — *Pozn. Jest nyní otázka, kdy se časoslovo* **býti s nominativem přísudkovým** pojí. O tom vz **Býti** ve slovníku, str. 114. b. ř. s hora 8. — *2. S konkretnými časoslovy existence (státi, seděti) a s časoslovy ruchu podmětného (letěti, skákati, padati) a s některými časoslovy faktitivnými.* Chrudoš zarve jarým tůrem. L. S. 94. Stůj hezky panáčkem. Us. Chodila k nám malou dcerkou. Us. On větrem letí. Moře vlnami se válelo. Kom. Lab. 58. Hrozně tělo jeho osykou se třese. Er. Kyt. Vz Jíti, Ležeti, Téci, Točiti, Poslati, Váleti, Letěti, Vyletěti, Prohoditi, Řezati, Planouti **čím**. — *b) Jiný druh tohoto instrumentalu označuje se jmény hromadnými.* Lid valil se zástupem. Har. II. 170. Vz Hnáti, Státi, Hrnouti se, Sletěti se — **čím**. — *c) Označuje proleptickou způsobu, které podmět výsledkem děje časoslovného nabývá.* Rozstoupiti se kolem. Us. Neporušený dosavad díl Malé strany lehl popelem. Pal. III. 1. 315. Anna zdřeveněla zeleným javorem (po proměně jeví se ve způsobě javoru). Zpěv. II. 4. Vz Lehnouti, Postaviti, Položiti se — **čím**. — *3. S časoslovy: naroditi se, vychován býti, ostati, zdáti se, ukázati se, potrvati, slouti, umříti, založiti se, zůstati, obrátiti se, zjeviti se, jmenovati se, nazývati se* — **čím** (vz tato časoslova) *k naznačení zevné způsoby, kterou měnivá bytosť podmětu na jevo se stavíc sama od sebe na sebe běře.* Matka Kristova pannou jest zůstala. Bart. 234. Šel jsem, abych se nesmělým nezdál. Kom. Lab. 30. Lhářem se okáže. Anth. II. 15. Vz jmenovaná slovesa. — *4. S časoslovy: činiti se, dělati se, staviti se, tvářiti se, učiti se, prokázati se, mníti se, pokládati se, praviti se, jmenovati se, nazývati se, psáti se* **čím**. *K naznačení zevné způsoby, kterou podmět svou měnivou bytosť na jevo stavě sám si přikládá.* Kámen hrobem se v tu chvíli učinil. Pass. 564. Kak jest veliká křivda tiem sě mnieti neb činiti, jímž kto nenie. St. kn. šest. 183. Má se ve dsky sirotkem psáti. Výb. I. 622. Vz ona časoslova. — *5. S časoslovy: učiniti, udělati, stvořiti, poroditi, křestiti, vychovati, žádati, dáti, poslati, přijati, vzíti, přivítati, vyvoliti, uznati, ustanoviti, vyhlásiti, provolati, usaditi, korunovati, posvětiti, míti, mníti, míniti, souditi, rozuměti, poznati, pokládati, potvrditi, vykládati, připodobniti, viděti, pamatovati, nalézti, zastati, shledati, spatřiti, jmenovati, zváti, nazývati, přezývati, volati, praviti, tlumočiti, nařknouti, dotýkati, pohnati, dostati, vykřikovati* (— **čím**) *k naznačení zevné způsoby, která se podmětu od jinud přikládá, ve které se dle soudu a rozumu jiných podmětův jeví, aneb ve které se podlé vůle, přání, úmyslu jiných podmětů jeviti má.* Učinili cikána králem a on nejprve svého otce zabil. Č. Mudr. 35. Mládence, že křesťanem vychován jest, odpověděl. Vrat. 86. Vzal od něho ctí a darem koň. Půh. I. 127. Telemachus byl usazen králem. Troj. 519. Pamatuji ho malým chlapcem. Us. Vz ostatně jmenovaná slovesa. — *Pozn. 1. Adjektiva i participia neurčitého zakončení pojí se s těmito časoslovy v akkusativě přísudkovém.* Starosta uzřev ciesaře hněviva, poče jemu raditi. Výb. I. 297. Ktož Boha nemá milostiva, ten jeho nemóž zbýti hněviva; Každá svátosť činí člověka svata. St. kn. šest. 122., 209. — *Pozn. 2.* Často bývají obě části výrokové i nominalná (subst. n. adjekt.) i verbalná v jednom slově (časoslově) obsaženy. Kněží zpikartili. Bart. 97. Počkej šohajku, až si podlvčím. Sš. P. 228. Kavka, by se na sněhu válela, nezběli. Č. Mudr. 223. Vz Brt. Instr. 23. — **II. Instr. jakosti** *označuje na způsob. lat. ablativu qualitatis tělesné i duchovní vlastnosti, kterými jakostný nějaký stav podmětu podmíněn jest, kterými podmět za jistých okolností svou bytosť na jevo staví. Užívá se ho 1.* **výrokem**. *a) Ve spojení s časoslovem býti.* Nebyl ni v čemž myslú křivú. Výb. I. 159. Všecko dílem mistrovským bylo. Vrat. 59. Kaks ty dobrý všem těm, již jsú pravým srdcem čistým. St. skl. II. 42. — *b) Ve spojení s konkretními časoslovy existence a p.* Onen leží zbitú hlavú. Výb. I. 1124. Silným srdcem na smrť pro víru šli. Pass. 490. Ty vody přejeli snehou nohou. Háj. 75. Myslí čistú vzevře v sebe. Kat. 44. Vz: Ležeti, Jíti, Téci, Spáti, Pomljeti, Přivítati, Státi, Seděti, Převésti, Přejeti, Pokleknouti, Padnouti, Táhnouti, Poděkovati,

Snésti, Odpovídati, Přiložiti, Obrátiti, Pohleděti, Vzdáti, Klaněti se, Vyslyšeti, Vyznávati, Zplakati, Milovati, Žádati, Vzdychati, Přivstati, Pracovati — **čím.** — 2. **Přívlastkem.** Biskup dal nůž čistým stříbrem pozlaceným. Let. 245. Rúcho ač barvy vdoví, ale krojem lepým činily sobě. St. kn. šest. 84. Ostaň, dcero, ostaň jaborem vysokým listečkem širokým. Sš. P. 145. — **III. Instrum. způsoby verbalné** *označuje způsobu, ve které děj časoslovný se uskutečňuje. Jim se kladou: 1.* **substantiva,** *která nějaký konkretný, specialný způsob děje označují.* Bezpečněji krokem než skokem. Č. Pojeď honem. Sš. P. 278. Všichni šli valem do Prahy. Chron. 458. Nehody řadem chodívajl. Č. Mudr. 155. Zlomista oščepy velím praskem. Výb. I. 52. Pryč pádem utíkali. Zpěv. I. 33. Vz: Jeti (skokem), Posplchati (během), Běžeti (hupkem), Honiti, Kročiti, Jísti, Hnáti se, Obořiti se, Jiti, Rítiti se, Tříti se, Hnouti se, Točiti se, Odplynouti, Valiti se, Tlačiti se, Zlomiti, Padnouti, Přinésti, Stavěti se, Státi, Utéci, Letěti, Zdělati, Postaviti se, Míti, Dělati, Kliditi se — **(co) čím.** — 2. *Substantiva, jichž instrumental jest původně významu příčinného.* Božl náhodú do Marsilic připluli. Pass. 603. Neščtrnosti prach se zapálil. Har. I. 57. Vz: Spraviti, Spatřiti, Vytéci, Pobrati, Přijíti, Psáti (dobrým úmyslem), Jeti, Pozvati, Spadnouti (co, koho, na koho) **čím.** — 3. *Substantiva, jichž instrumental jest původně významu prostředkového.* Král dostal pevnosť zradou. Har. I. 197. Dobyli města chytrostí. Har. Vz Dosici, Pobrati, Tisknouti, Bráti se, Dráti se, Vzíti, Tlačiti se, Navštíviti, Připraviti, Potkati se, Vtrhnouti, Strojiti se, Položiti se, Pominouti, Napomlnati — **čím.** — 4. *Substantiva, která označují způsob děje časoslovného všeobecný, abstraktný.* Jedním způsobem se rodíme. Č. Lvovým obyčejem v boji se zatáčel. Troj. 231. Vz: Rozděliti se, Hubiti, Věsti, Pokusiti se — **čím.** — 5. *Subst., která jsou s časoslovem a) soukmenná, b) souznačná. Soukmenná:* Dlúhým tahem Němci tahú. Rkk. Matka pravým snem pro děti nemóž usnúti. St. kn. šest. 69. Vz: Řváti, Hroziti, Milovati, Žádati, Zhřešiti, Sloužiti, Požehnati, Prositi, Plakati, Radovati se, Zarmoutiti se, Točiti se, Souditi, Dělaný, Sklenutý, Mříti, Darovati, Nenáviděti, Mluviti, Hořeti, Štípnouti, Nahoditi se, Kamenovati. — *Pozn.* Bez přívlastkův užívá se takových instrumentalů jen tehdy, když se zvláštní důraz na ně klade, kterýmžto důrazem samým své obyčejné všeobecnosti pozbývají. Keř na poušti ohněm hořieše a neshořel. Pass. 264. Rána štípmem štípe. Us. Kamením ho kamenovali. Pass. 361. Ctnosť se náhodou nenahodí. Č. Mudr. 22. — *Souznačná.* Zastena pláčem holubiným. Rkk. Tichými slovesy hovořiti. Rkk. Vz Plakati, Pokloniti se, Volati, Jiti, Roznemoci se, Zavolati, Zahřímati, Pohlédnouti — **čím.** — 6. *Substantiva, která sama sebou nijakého způsobu neoznačují, může se bez přívlastku jen ve spojení s předložkou ‚s' za instrumental způsoby verbalné užívati, poněvadž by sice význam takového instrumentalu ve větě zřejmým nebyl, an by se i za příčinný pokládati mohl.* S radostí to učinil. Výb. I. 319. S hanbou preč jíti. Výb. I. 209. Vz Běžeti, Uvázati, Krotiti, Vykračovati si, Vítati — (koho) **s čím.** — 7. *Jsou-li však taková substantiva opatřena přívlastkem, užívá se jich za instrumental způsobu bez předložky* ‚**s**', *převládá-li význam příčinný neb prostředkový; sice přibírají i v té příčině předložku* ‚**s**'. Uhři silnú mocí vtrhli do Moravy. Háj. 79. Cukr nejídá se plnou hrstí. Č. Vz: Mluviti, Sloužiti, Hnáti, Přitáhnouti (brannou rukou), Stéci, Vpadnouti, Povstati, Pěstovati — **čím.** — 8. **Adjektiva** *v jednočtu i mnohočtu.* Zlým uživeš toho. Výb. I. 80. Žádný jeho dobrým nezpomane. Výb. I. 922. Vz: Požívati, Oplatiti, Zpomenouti, Odplatiti — **čím.** (str. 33.—39.). — **IV. Instr. hmoty.** Hledíce ku grammatice rozeznáváme *1. hmotu vnější,* značící věc, která činem vnějším k nějakému předmětu se přičiňuje, zaujímajíc ho tou měrou a tím způsobem, jak k tomu děj časoslovný ukazuje. — *2. Hmotu vniternou,* obsaženou bytně (immanentně) v ději časoslovném a jím pak a skrze něj ven vyplývající, řekna se prýštící. — *A.* **Instr. hmoty vnější klade se** *1. po časoslovech činných, ježto značí a) vyplnění prostoru prázdného:* naplniti, nacpati, naložiti, napustiti, nadchnouti, zaházeti, zasypati, zakopati, zanésti', zamazati, zabiti, zaprášiti, zaplaviti, zalidniti, vymazati, nasutý, namočiti, napuštěný, zavatý, zapustiti, zasmažiti, zaneprázdniti, vyzditi — **čím.** Těšínskými jablky měšec nacpává. Č. Mudr. 524. Namočte mi šatku vínem. Zpěv. II. 11. Tou vodou zapouštějí pole a zahrady. Pref. 134. Vz stran příkladů nahoře uvedená časoslova. — *Pozn. 1.* Zřídka označuje se instrumentalem *látka, ze které co zhotoveno jest.* Obyčejnější jest v té příčině genitiv s předložkou *z* neb *od.* Dvůr rozvezen jest a tiem kamenem hrad na Žlutci dělán. Arch. I. 168. — *Pozn. 2.* Časoslovo *naplniti* a p. pojí starší čeština též s genitivem dělivým. Nabita biechu tato kola všady železných hřebóv. Kat. Vz Naplniti, Naplněný, Naložiti, Nanésti **čeho.** — *b) Vyplnění povrchu prostorového, přimnožení prostoru. Časoslova sem hledící většinou jsou složena s předložkami: ob, po, pod, při, vy:* obložiti, oseti, obarviti, obsaditi, obvinouti, oplésti, obestříti, potáhnouti, povléci, posypati, popsati, pokryti, pobiti, pokropiti, podšiti, přikryti, vysaditi, osaditi, obvěsiti, ozvučený, obitý, obsypati, poviti, podšitý, líčiti, vysázený, vykládaný, mazati, zbarvený, kovaný — **čím.** — Dvě ručnice okládal stříbrem. Žer. Záp. II. 90. Orestes osadí brány svými. Troj. 486. Byl liškou podšitý. Har. II 19. A to kapradí zelené, jo její krví zbarvené. Er. Kyt. 31. Vz stran příkladů vypsaná časoslova. — c) *Po časoslovech značících zhyzdění, zhoršení stavu prvotného ve smyslu hmotném i mravním, jako:* pokáloti, pošpíniti, poskvrniti, zprzniti, zhyzditi, nakaziti, nakvasiti; obžalovati, nařeknouti, obviniti, ušpiniti, naprzniti, napustiti, očkovati, viniti — **čím.** Neušpiní se saze uhlím. Č. Mudr. 39. Nečiňte nikomu násilé ani koho obviňte křivdú. St. kn. šest. 153. A tu sekretář dlouho četl ob-

vinění jeho, kterýmž byl falešně obžalován. Hos. 131. Vz jmenovaná časoslova. — *Pozn.* Instr. pojený s časoslovy *viniti, nařeknouti* a p. vykládá se *nepravě příčinou.* Vz o tom Brt. Instr. str. 43. — *Pozn. 2. Viniti* pojí se též s předložkou z, *nařknouti* s předložkami *z* a *v.* Vz tato časoslova. — *d) Po časoslovech, jichžto vztah ku předmětu vzdálenější jest, jež znamenají:* opatřiti, obdařiti, obmysliti, zásobiti, poděliti, poctíti, nadati, založiti, nasytiti, nakrmiti, napojiti, živiti, obléci, odíti, ozdobiti, okrášliti, ožeuiti, dařiti, darovati, sděliti, pověřiti, navštiviti, obohatiti, umnožiti, chovati, opásati, věnčiti, proplésti. Bozi nás vícestviem dařichu. Výb. I. 18. Nahého rúchem obmysliti jest skutek milosrdný. Št. kn. šest. 251. Penězi mne pán založiti chtěl. Vrat. 95. Vila věnec olivový, jetelíčkem proplítaný. Er. Vz stran příkladů uvedená časoslova. — *Pozn. 1. Živiti se* pojíme též s předložkou *z*, neudáváme-li pokrm přímo, nýbrž pramen, z něhož výživu čerpáme. Živí se z práce svých rukou. Us. — *Umění, řemeslo* atd. výživu poskytující, klademe do instrumentalu prostředku. Cikáni řemeslem kovářským se živí. Har. II. 211. — *Obléci, odíti* a p. pojí se též s předložkou *v* s akkus. Vz Obléci, Odíti, Strojiti, Obaliti, Obouti. — *2. Po časoslovech staroměnných a zvratných k vytčení hmoty, kterou podmět ponenáhlu v sebe neb na sebe pojímá, kterou se naplňuje,* jako: nahobněti, nahubřeti, napáchnouti, načpěti, nadchnouti, naprahnouti, navlhnouti, navřiti, podejíti, natéci, nalívati se, barviti se, zapadnouti, obrůsti, oprysknouti, bohatnouti, počíti, načichnouti, zaběhnouti, zaprášiti, zahustiti, zajíti (rzí), podejíti (vodou), zalíti se, zanésti se, zarůsti, opršeti, prokvétati, zasednouti — **čím** a: *hojný, plný, obtěžkaný, těhotný, bohatý, proniknutý, nadchnutý.* Povětří počernalo dýmem. Troj. 360. Již každý dól krví natekl. Výb. I. 1124. Zarostl mi chodník ořeším. Sš. P. 346. Žena Pilatova počala synem. Št. kn. šest. 10. Vz stran příkladů vypsaná časoslova a jména přídavná. — *Pozn. Plný* pojí se s instr. vždy jen ve smyslu hmotném = naplněn, nacpán. Značí-li pak tolik co ‚něco hojně obsahující', pojí se s genitivem. Vz Plný. — *Bohat* též ‚*na něco*'. Vz Bohatý. — *Hojný* též ‚od něčeho' i s pouhým genitivem. Vz Hojný. — *B.* **Instr. hmoty vniterné.** Kdežto hmotou zevnou označujeme věc, která dějem časoslovným s jiným předmětem ve spojení vchází, byvši od něho před tím odloučena: jest hmota vniterná s předmětem jiným již spojena a odlučuje se od něho dějem časoslovným, aneb jest v ději časoslovném bytně obsažena a z něho vyplývá: Krokodilové, když utíkají, libou pižmovou vůni kadí a po sobě zanechávají. Har. II. 166. **Klade se** *1. po časoslovech značících hojnost, oplývání, lití* jako: téci, přetékati, překypovati, přeplývati, oplývati, pršeti, deštiti, kapati, prskati, chumeliti, potiti se, plivati, chrliti, plakati, soptati, kropiti, stříkati, kydati, sypati, plýtvati, vříti — **čím.** Býci na Jasona soptili litými plameny. Troj. 55. Jali se někteří blátem naň kydati. Pass. 76. Čím srdce jest přeplněno, tím ústa přetékají. Č. Mudr. 20. Vz stran příkladů vypsaná časoslova. — *Pozn.* Druhdy hmota po časoslovech dotčených ve větě *též podmětem (jinak předmětem)* se vyskytuje. Pršl jalovec. Sš. P. 723. V Praze pršela síra. Prot. 336. Oblak soptá rudý blesk. Jab. 107. — *I genitiv s instrumentalem se střídá.* Jakož všecka země vody byla oplývala, tak veškeren národ lidský byl v hřieše a smrti. Výb. I. 773. — *2. Po časosl. značících zápach, vůni, smrad, dech, chuť:* páchnouti, voněti, zaváněti, raziti, čpěti, smrděti, dýchati, chutněti, zapáchati, cítiti (stuchlinou), kaditi, smraditi, konřiti, dýmati — **čím.** Ne všecko pižmem a kadidlem voní. Č. Mudr. 186. Sámť každý uzří, že voněji něco tyto knihy svatým písmem. Št. kn. šest. 5. Vz stran příkladů vypsaná časoslova. — *Pozn. 1. Instrumentaly s časoslovy vytčenými spojené pokládány jsou nepravě za přirovnávací.* Vz Brt. Instr. str. 50. — *Pozn. 2.* Po časoslovech zápachu klade se hmota tytýž *do genitivu s předložkou od.* Celý zámek od nich (od jídel) voňal. Pov. 348. — *3. Po slovesech označujících lesk, kmit:* hořeti, pláti, planouti, plápolati, hárati, sálati, zářiti, svítiti, třpytiti se, skvíti se, lesknouti se, blyštěti se, rditi se, pýřiti se, běleti, zelenati, kvésti, prokvítati, hemžiti, svítiti, zalesknouti se — **čím.** Jezero ohněm a sirou hoří a vře. Har. I. 174. Plápolati boží milostí. Št. kn. šest. 124. Zlatem zalesklo se líce. Hál. Prap. 81. Vz stran příkladů vypsaná časoslova. — *Pozn. 1 Instr. s časoslovy s vrchu položenými pojený vykládají grammatikové nepravě příčinným.* Vz Brt. Instr. 53. — *Pozn. 2.* Kromě instrumentalu a nominativu *pojí se hmota po časoslovech těchto též s předložkami v, od* a s přirovnávací spojkou *jako,* ovšem ve smyslu poněkud jiném. Tak ta panna stkví se v kráse. Sš. 5. Vz Stkvíti se, Třpytiti se, Svítiti se, Rozniťiti. — *4. Po časoslovech označujících zvuk, hlahol:* zněti, zvučeti, ozývati se, rozléhati se, hlaholiti. hučeti, řičeti, hřměti, zahlaholiti, hřímati, Zahučala hukom zlatá hora. Pov. 533. Zlato vitých trub zvukem zvučí. Č. Vz vypsaná slovesa. — *Pozn.* I tento instr. někdy neprávem příčinným se vykládá. Vz Brt. Instr. 55. (Str. 40.—55.) — **V. Instr. prostředku a nástroje** *klade se po časoslovech 1. projeviti se, ukázati se, prozraditi se, počati, skončiti se, vydati se* — **čím.** Hned se vidá tváři, co se v srdci vaří. Č. Mudr. 266. Věk nový počal se nám r. 1848. Pal. Vz slovesa vypsaná. — *2. Vykázati se, zavděčiti se, propůjčiti se, zavázati se, ručiti, nabízeti, odměniti se, posloužiti, přispěti, spláceti, odplatiti* — **čím.** Zavázal se tou záplatou. Žer. Záp. II. 155. Vdovy jim pokrmem posloužily. Pass. 78. Vz vypsaná slovesa. — *3. Zaměstnávati se, zanášeti se, obírati se, meškati se, zaneprazdňovati se, zacházeti, obchoditi, trápiti, truditi se, baviti se, blažiti se, kochati se, hráti.* Vyššími věcmi se obírali. Bl. Čím kdo zachází, tím také schází. Č. Mudr. 20. Vz vypsaná časoslova. — *4. Spravovati se, říditi se, káti se, kázati se.* My se chceme vámi spravovati. Bart. 61. Blaze tomu, kdo se cizím neštěstím kaje. Č. Mudr. 207. Vz

vytčená časoslova. — 5. *Vymlouvati se, osvědčovati, přisahati, zaklínati, slíbiti.* Bohem se osvědčovali. Prot. 50. Bohem tě zaklínám. Pass. 324. Vz vytčená časoslova. — 6. *Klamati, lháti, posmívati, obluzovati* — **čím.** Já jsem neklamal jím. St. skl. Aby vašimi milostmi nelhal jako mnú lže. Tov. 97. Vz vypsaná slovesa. — 7. *Jeti, plaviti se, létati, vrati, dopravovati, objeti, jezditi, dojížděti, projeti.* Svůj osud koněm neobjedeš. Č. Mudr. 159. Proti vodě nemohli lodími projeti. Har. II. 141. Vz vytčená slovesa. — 8. *Hýbati, trhnouti, kývati, kynouti, třásti, chvěti, drkotati, klátiti, kotáceti, trmáceti, třepati, metati, zmítati, točiti, kotouleti, kroutiti, vrtěti, mrkati, mhourati, krčiti, máchati, sáhnouti, mířiti, hoditi, vrci, mrštiti, praštiti, práti, švihnouti, šibati, střileti, lučiti, udeřiti, tlouci, bíti, hrabati, kopati, lomiti, lomcovati, mlátiti, séci* — **čím.** Hýbali jsou hlavami svými. Ctib. Hád. 5. On už leží nohú třesa. Výb. I. 1124. Kůň nohou kopal. Vrat. 49. Červeným jablíčkem koulela. Er. P. II. 36. Vz vytčená slovesa. — *Pozn.* 1. Většinu instrumentalů s vytčenými časoslovy spojených vykládají mluvnice naše nepravě *předmětem.* Vz Brt. Instr. 62. — *Pozn. 2.* Když se ne tak k tomu hledí, jakým prostředkem pohybování se děje, nýbrž více k tomu, co předmětem jeho jest, pojí se s některými z vytčených časoslov akkusativ. Lumir slovy i pěniem bieše pohýbal Vyšehrad i vsie vlasti. Výb. I. 13. Lámala matka své ruce. Sš. P. 68. I máchachu silno ostré meče. Výb. I. 48. — 9. *Plesati, tleskati, pleskati, louskati, chřestati, práskati, hrkati, klepati, břinkati, zvoniti, skřípěti, vrzati, šoustati, šuměti, jiskřiti, blyskati, blikati.* Zvoní koně podkovami. Er. P. II. 50. Skřípěli zuby svými. Ctib. Hád. 5. Očima blyskaje návěšti dával. Kom. Lab. 82. Vz vypsaná časoslova. — *10. Vládnouti, pohrdati, zhrdati.* Malý jazýček, ale vším tělem vládne. Č. Mudr. Přátelé pohrdali jsou mnou. Ctib. Hád. 4. Vz vytčená slovesa. — *Pozn. Vládnouti* = ‚vládcem, pánem býti někomu' pojila stará čeština druhdy s dativem. Vz Vládnouti. *Opovrhnouti* pojí se též s akkus. — *11. Dovésti, provoditi, dosvědčiti, dokázati, dolíčiti, odsouditi, ukázati.* Chci na ně listem dovésti. Půh. I. 135. To provodil svědky. Žer. Záp. II. 81. Vz vytčená slovesa. — *12. Četná časoslova přechodná, kterými se označuje působení podmětu na zevné předměty, jež jsou cílem činnosti podmětové. Prostředek, jímž podmět na zevné předměty působí, jest nástrojem činnosti.* U časoslov: chrániti, házeti, zbaviti, ošiditi, vynutiti, odbyti, vyraziti, uhasiti, hraditi, vybrati, proraziti, uraziti, kráječi, udeřiti, troubiti, pracovati, navštíviti (koho nemoci) atd. — **čím.** Žádného nenrazil ani slovem ani skutkem. Tov. 97. Sv. Michal trúbí trúbú. Sš. P. 42. Viděl jsem, že se tu jen tělem a tělu pracuje. Kom. Lab. 28. Vz vytčená časoslova. (Str. 56.—64.). — **VI. Instr. ceny.** *Instrumentalu prostředkového užíváme k označení ceny, t. j. věci, kterou n. za kterou čeho docházíme, kterou dáváme výměnou za věc jinou.* Vz Koupiti, Platiti, Vykoupiti, Zaplatiti, dojíti atd. — **čím.** Vlk koží platí. Č. Mudr. 33. Dvěma sty dukátů mohli jsme svobody dojíti. Vrat. 172. (Str. 65.) — **VII. Instr. míry.** *Instrumentalem prostředkovým označujeme míru, oč totiž která věc kterou předčí ve spojení s komparativy jmen přídavných a příslovek i s časoslovy pojem komparativný v sobě zavírajícími.* Paní Jitka umřela jest prve několika lety nežli Hájek bratr její. Arch I. 164. Ta hora svú dáli jest odtad dvúcat dní neb máiem dále. Kat. Nenie právo jedniem dnem dále šesti neděl k roku přibnati. Ku. Rož. 54. Vz: Starši, Víc, Méně, Dále, Blíže, Výš, Prve, Napřed, Umenšiti se. (Str. 66.). — **VIII. Instr. příčiny.** *Jím naznačujeme 1. osobný i věcný původ děje passivného. a) Ve spojení s* **časoslovy formou** *passivnými.* Aj vícestvie bohem dáno. Výb. I. 31. Králem nebeským odtud vyvedeni. Pass. 300. Pány moravskými byl obeslán. Tov. 26. Vz Souzený, Vsazený, Zdupaný, Zlámaný. — *b) Ve spojení* **s časoslovy významem** *passivnými.* Co on činí, ďáblovú mocí jest (jest způsobeno). Výb. I. 277. Milosť všechny jiné šlechetnosti působí a jí jsú všechny. Št. kn. š. 33. Vz: Státi (řádem), Žíti, Slouti, Jíti, Scházeti, Padnouti (jednou ranou), Spadnouti, Pukati se (horkem), Mříti (horkem), Zdechnouti (horkem), Zhynouti (morem), Stonati, Nuzeti (hladem), Rozlézti se (červy), Rozpadnouti se, Probuditi se (hrůzou), Spáti (nespati hořem), Vyhořeti (ohněm), Pomrznouti (zimou), Ubyti (válkami), Sraziti se (horkem), Kysati (kvasem), Vadnouti, Sehnouti (žízní), Práhnouti, Umdlíti, Vyschnouti, Zbohatnouti, Schudnouti, Ohlechnouti, Spustnouti, Zčernati, Chřadnouti, Osmahlý, Hasnouti, Šedivěti, Pučeti, Množiti se, Zmítati se, Počíti se, Klátiti se, Zachvěti se, Drkotati (zimou), Třásti se, Hnouti se, Plaviti se (dobrým větrem), Míti (mužem česť), Bráti (růst ústním podáním církev brala), Vzíti (škodu vodou), Obnoviti co — **čím.** — *c) Ve spojení s* **adjektivy** *významu passivného.* Kdo není málem spokojen, více není boden. Č. Vz: Pevný, Sešlý, Němý (studem), Dobrý, Strakatý, Směšný, Krásný, Hezký, Svatý, Slavný — **čím.** *2. Vniterný původ pocitů působících různé mimovolné stavy a zjevy tělesné jakožto účiny rozmanitých affektů, tytýž volnou samočinnosť podmětu stavujících aneb na prosto rušících.* Já zde hořem nyju. Výb. I. 56. Div že se zlostí nerozpukl. Prot. 295. Onen závistí pro něco chřiedne. Št. kn. šest. 93. Popukala bych se smíchy. Sš. P. 481. Vz: Vztéci, Zpukati se, Pozbyti (hořem smyslu), Omdléti, Upadnouti (hořem v nemoc), Rozskočiti se, Rozpuknouti se, Roznemoci se, Lámati (žalostí ruce), Pominouti se, Rozpuknouti se (zlostí), Třásti, Chřadnouti, Ustáti, Trnouti, Vstáti (hrůzou vlasy mu vstávaly. Jg.), Zašlý, Pominouti se, Popukati se, Hleděti (lítostí h. nemohu. Kom.), Blyštěti, Číti, Sloužiti (mdlobou s. mu nemohu. Pass.), Nésti, Mluviti, Vléci, Dívati se — **čím.** — *3. Zevný původ pocitů. a) Ve spojení s* **časoslovy.** Tiem blahaji (blažena jsem. Kat. 393.). Vz: Radovati se, Veseliti se, Zarmucovati se, Truchliti, Lkáti, Stýskati si, Horšiti se, Starati se, Vzíti (za vděk málem),

Chlubiti se, Chváliti se, Velebiti se, Honositi se, Veličiti se, Pýchati se, Nadýmati se, Vznášeti se, Posmívati se, Haniti, Hroziti, Leknouti se, Styděti se, Zastyděti se — **čím.** — *b) Ve spojení* **s adjektivy.** Tiem byl vesel. St. skl. IV. 44. Kak svými hrd jest ščepy. Výb. I. 172. Král Jan tiem velmi nechuten byl. Výb. I. 486. Vz: Radostný, Obradovaný, Hrdý, Zarmoucený, Žalostivý, Tesklivý, Hněvivý. — *4. Vniterný původ jednání, pohnutku děje aktivného.* Maria bořem plakala. Kam. II. 41. Koně hladem řehotají. Sš. P. 97. Král hněvy vzhóru skočí. St. skl. IV. 342. — *Pozn.* Aby význam instrumentalu pohnutky více ozřejměl, přičiňuje se k němu často vhodné *participium.* Strachem zděšeni jsouce utikali. Žalansk. Strachem obklíčený nazpět se obrátil. Anth. II. 271. Vz více příkladů v Brt. Instr. 73. Vz: Řehotati (hladem), Řebtati, Skákati, Výskati, Pískati (bujností), Skřípěti, Skrýti se (strachem), Rozběhnouti se, Utéci (strachy), Ustoupiti, Sedčti (strachem za pecí), Vskočiti, Tepati se (v čele hněvy. Pass.), Bíti (komu co pýchem. Půh.), Chvátati, Obrátiti se (strachem) — **čím.** — *5. Různé okolnosti příčinné, jež jeví se býti buď zevnou pobudkou k nějaké činnosti buď její podmínkou a p. V tom smyslu vyskytují se v instrumentale příčiny substantiva verbalia spojená s genitivem osoby nebo přisvojovacím adjektivem, kteréžto razby rovnají se na mnoze latinským ablativům absolutným.* Kázáním krále Václava přivěsili jsme naši pečeť. Arch. I. 58. Trojanští sejdou se na síň královým rozkázaním. Troj. 432. Často si velikou práci nesl mým kázaním. Št. kn. šest. 18. Drahomíř božím přepuščením sě jest propadla. Výb. I. 320. Vz více příkladů v Brt. Instr. str. 74.—75. — *6. Původ poznatku.* Přítele poznáš tím pravého, miluje-li tebe víc než co tvého. Č. Bradou dává se znáti kozel a lidé moudrou mluvou. Č. Vz tamtéž str. 75. (Str. 67.—75.) — **IX. Instr. vztahu.** *Jím určujeme a obmezujeme A)* **jakostný stav podmětu** *označujíce věc, se strany které výrok o podmětu proslovený platnosť má; ve spojení 1. s časoslovem býti a jinými časoslovy existence.* V světě buď tělem, ve mně srdcem. Kom. Lab. 137. Josef byl tělem v Aegyptě, ale myslí v zemi svatě. Št. kn. šest. 139. Vz: Býti, Bydleti, Sedčti (u dvora bydlem. Arch.), Sedění, Rod (odkud jsi rodem), Pojíti (on pošel rodem od knížat. Pass.). Měl otce Araba jménem Abdela. Har. II. 241. — *2. S jakostnými časoslovy staroměnnými:* blednouti, vadnouti, kvésti, a *s jakostnými časoslovy pocitů:* truchliti, nýti, mříti (Srdcem mřela v túhách. St.), vstonati, odpočinouti, pozoufati, pominouti se (smyslem), vzblouditi (myslů ve mnohém. Výb. II. 1078.), blouditi (smyslem. Výb. I. 236.). Vz časoslova zde vypsaná. — *3. S časoslovy bezpečiti se, ujistiti se, tajiti se, chvátati, prodlévati a p., pak s některými časoslovy nepřechodnými a nečetnými přechodnými.* Vz: Ubezpečiti, Kvapiti, Píliti, Pospíchati, Dliti, Meškati, Zmeškati se (dskami. Tov. 83.), Ustáti (bojem. Troj. 254.), Dokonati (svým životem. St. skl. II. 65.), Potknouti se, Sraziti se (oščepoma. Výb. I. 41.), Potkati se, Týkati se, Věřiti (srdcem), Znáti (koho jménem), Vstáti (těly z mrtvých), Státi (podlé koho hrdly. Let.), Vstoupiti, Překážeti, Přijíti (k někomu svou osobou. Žer.). — *4. S časoslovy: prospívati, rovnati se, převyšovati, lišiti se, přesahati, sahati, vynikati, předejíti, vjíti* (Smyslem všel nad vše lidi. Anth. I. 32.), *Děliti se* (od koho) — **čím.** Sedláci nemají se rovnati rúchem, stravú a čeledí ... vladykám. Št. kn. šest. 163. Krok všecky jiné v lidu Čechově moudrostí a vtipem daleko přesahal. Háj. 2. Kněží řečtí nedělí se od lidu obecného ničímž. Har. I. 277. Vz vytčená časoslova. — — *5. S četnými* **adjektivy.** Různí rodem. Us. Vz: Podobný, Vzdálený, Rozdvojený, Mladý, Starý, Příbuzný, Pokorný, Chudý, Pozdní, Hodný, Zlý, Spravedlivý, Krásný, Přítomný, Hrdinný, Mocný, Valný, Silný, Moudrý, Vzácný, Přední, Odkrytý, Vinný, Dlužný, Jistý, Bezpečný, Svobodný, Litý. — *B. Instrumentalem vztahu určujeme a obmezujeme* **směr,** *kterým podmět někam obrácen jest, vytýkajíce tu část podmětu, která zvláště směrem naznačeným se chýlí.* Zástup obrátí se tylem v předek. Výb. I. 1124. Velmi ulnul srdcem k světu. Výb. I. 766. Okem utkvěl v stropu. Hál. Prap. 18. Má meč koncem dolnov držeti. Tov. 116. Ven koncem. Us. Vz: Přichýliti se, Nachýliti se, Přiléhati, Ulnouti, Skloniti se (hlavou), Nakloniti se (milostí ke komu), Položiti se (uchem na zem), Strměti, Píti se, Utkvěti, Lehnouti, Položiti, Sedčti (hlavou k oknu), Státi, Držeti (meč koncem vzhuoru. Tov.), Skloniti (meč koncem dolů), Mluviti (ke komu tváří v tvář). — *Pozn.* Instrumentalem vztahu obmezujeme druhdy obsah celé věty přičiňujíce: mým vědomím, mým soudem, mým rozumem a p. — **X. Instr. prostoru.** *Jím označujeme 1. přímý směr, kterým podmět v prostoru místném se pohybuje aneb kterým podmět z prostoru do prostoru vniká ve spojení a) s časoslovy ruchu podmětného ve smyslu hmotném i pomyslném:* jíti, běžeti, letěti, táhnouti, jeti, cválati, klusati, bráti se, hnáti se, stoupati, kráčeti, dráti se, obrátiti se, pustiti se, dáti se, spěchati, broditi se, plovati, blížiti se, téci, plynouti, vanouti, hleděti, dívati se, planouti, šuměti, dostati se, vrátiti se, spěti (lesem), plaviti se, lézti (branou), váti, vyjeti (branou), skočiti (oknem), nahlédati (oknem), vyhlédnouti (dveřmi), vylézti, vytéci. Pútníci svú cestú šli. Pass. 566. Půjdeme horami. Sš. P. 458. Táhnou roty polem, táhnou roklemi. Č. Cisterna pěti rourkami vyteče. Kom. Lab. 45. Vz dotčená slovesa. — *b) Se substantivy směr ruchu prostorového označujícími.* Cesta životem není procházka polem. Č. Pouť světem. Sš. — *c) Elliptický.* Vratno krajinou. Výb. I. 18. Naříká si cestičkou. Č. Zpátečními kroky chlumkem vzhóru. Výb. I. 47. Vz více v Brt. Instr. str. 85. — *2. Přímý směr, který předmětu vazenému prostorem místním vykazujeme, ve spojení s časoslovy ruchu předmětného:* pustiti, hoditi, hnáti, vléci, puditi, metati, kouleti, sypati, líti, vyhoditi, voditi (co, koho) — **čím.** Vyházeli

sedm konšelů okny ven na ulici. Pal. III. 1. 24. Lev je z okny hradu metáše. Výb. II. 68. Vz vypsaná časoslova. — *3. Prostor místný, po kterém ruch směry různými se nese a šíří.* Chodil hustými horami. Pov. 3. Vz: Toulati se, Blouditi, Rozlíti se, Rozložiti se, Rozstoupiti se, Dníti se (krajem se dní. Jab.), Kvíliti — élm. — *Pozn. 1.* Instrumentalem tímto vytýkáme druhdy prostor, kterým nějaký jakostný stav adjektivem nebo substantivem označený se šíří. Úvalem ticho, temno jako v hrobě. Máj. 35. Pusto a nevlídno ladem i sadem. Er. Nepuojdem valalom, bo valalom blato. Zpěv. I. 164. — *Pozn. 2.* Místo klidného stavu na otázku kde? označuje se instrumentalem jen některých substantiv, jako: místem a místy ve smyslu distributivném (zde onde), polem ležeti, trhem a domem pohnati, krajem, kolem, stranou a p. Místem studénka jest. Har. II. 170. Svým miestem bude o tom pověděno. Let. 7. Tu polem leželi. Let. 109. Potok byl krajem hluboký. Er. P. III. 22. (Str. 84.—86.). — **XI. Instr. času.** *Jím označujeme 1. prostor časový, kterým děj časoslovný jistým směrem se nese.* Bóh dnem svieti, nocí mračí. Kat. On k nám časem přicházel. Bl. Děkan časy svými knězstvo obsýlal. Bart. 25. Já mním, ty se ssmyslíš věkem. Kat. Vz Letěti, Státi se, Chvátati, Dojíti, Táhnouti, Uklíditi, Jeti, Čas (časem). Jitro, Léto, Doba, Noc, Nocleh. — *2. Jednotlivé doby ve smyslu distributivném, kterými stav časoslovný se buď zmáhá aneb klesá.* Distributivnosť označuje se z pravidla číslovkou *každý*, vzrůstání nebo klesání stavu časoslovného *časoslovy stavoměnnými a komparativy*. Ples ten každým dnem víc vzrostal. Šš. Nesčíslné zástupy každým okamžikem se množily. Pal. III. 1. 255. Víno roků postupem (= každým rokem) násobí své vděky. Č. — (Str. 87.—89.). Vz předcházející článek: Instrum., B. — **XII. Dva instrumentaly závislé na jednom časoslově** (v poměru podřadnosti). Nedajte sebú točiti vlnami tohoto světa. Št. kn. šest. 130. Prosbú jeho dal sebú hnúti. Výb. I. 430. Kým nepohneš brkem, toho stře podavákem. Č. Mudr. 137. A sám potom zlú smrtí bořem umřel. Let. 191. Vz více příkladů v Brt. Instr. 90. — Vz také Mkl. S. 687.—739.; Zk. Skl. 173.—198.; Zk. Ml. II. 23.—26.; Jir. Nákres 73. a násl.; Mtc. 1870. str. 44.; Brs. 92., Ht. str. 35., 48. a td.

Instrumentalní, nástrojní. Instrumental-. I. *musika*, hudba na nástroje (bez zpěvu); instr. *arithmetika*, rozřešení jistých počtů mechanickými prostředky. Rk.

Instrumentovati, z lat., hudební kus na rozličné nástroje hudební rozděliti. Rk. Instrumentiren, für Instrumente besetzen.

Instruovati, z lat., vyučovati, naučení n. navedení dávati k něčemu; opatřiti, upraviti. Rk. Instruiren, belehren, unterrichten; Verhaltungslehren vorschreiben.

Insubordinace, e, f., z lat., nekázanosť, neposlušnosť, vzpoura proti představeným. Rk. Insubordination, Zuchtlosigkeit, Ungehorsam, Auflehnung gegen Vorgesetzte.

Insult, u, m., z lat., osopení, znenctění, hana. — **Insultace**, e, f., zpupné chování se, pohanění. Insultation, Beleidigung, Beschimpfung, Hohn, Verhöhnung. — **Insultovati**, s někým zpupně zacházeti, osopovati se, tupiti. Rk. Insultiren, übermüthig beleidigen, beschimpfen; misshandeln.

Insurgence, e, f., z lat., povstání, vzpoura. Insurgenz. — **Insurgenti**,ův, m., povstalci, buřičové. Rk. Insurgenten, Aufrührer, Empörer.

Insurrekce, e, f., z lat., povstání, vzpoura, Insurrektion, Empörung, Aufstand; zemská hotovosť (zvl. v Uhrách). Landesaufgebot, Landsturm.

Inšpruk, vz Innsbruck.

Intabulace, e, f., z lat., vklad do knih veřejných, zapsání do desk zemských. Intabulation, Einschreibung. — **Intabulační**, vkladní. Intabulations-. — **Intabulovati**, zapsati do knih. Rk. Intabuliren, eintragen, einschreiben.

Integrace, e, f., integrování, Integration. Stč. Vz Integrovati.

Integrační, Integrations-. I. stálá, Integrations-Constante. I. činitel, Integrationsfaktor. I. podmínka, Integrationsbedingung. I. vzorec, Intergrationsformel. Stč.

Integral, u, m., výsledek integrování, was durch Integration erhalten wird. I. neomezený, unbestimmtes I., omezený, bestimmt begränztes I., jednostranně omezený, einseitig begränztes I., jednoduchý, einfaches I., zdvojený, Doppelintegral, ztrojený, dreifaches I., množný n. vyšší, vielfaches I., všeobecný, allgemeines I., zvláštní, besonderes I., částečný, partikuläres I., jednotlivý, singuläres I. Stč. **Integralní** počet, nauka o vyšetřování integralů. Integralrechnung. Stč.

Integrita, y, f., z lat., neporušenosť, celitosť, Integrität, Vollständigkeit. Rk.

Integrovati (daný výraz differentialní), integriren = vyhledati původní výraz, jehož differencováním se dostane daný výraz differencialní. Stč.

Intellektualista, y, m., dle „Despota", mudřec rozumový, jenž tvrdí, že smyslové vše jen zdánlivě představují a toliko rozum pravě poznává. Der Intellektualist. — **Intellektualní**, rozumu se týkající, rozumný, Rk., intellektuell, geistig, verständig.

Intelligence, e, f., z lat., rozumnosť, vzdělanosť rozumu, duševní síla. Intelligenz, Einsicht, Verstand. — **Intelligentní**, rozumný, znalý, Rk., intelligent, verständig, einsichtsvoll.

Intence, e, f., z lat., úmysl, záměr, předsevzetí, Rk., Intention, Absicht, Vorhaben, Anschlag.

Intendance, e, f., z lat., vyšší dohlídka, vrchní dozorství; obydlí vyššího dohlížitele, správce. Intendanz, Oberaufsicht, Verwaltung. I. vojenská = vojenské dozorství. Vz Rf. 125. — **Intendanční**, Intendanz-. I. vojenské oddělení, obstarání správní (administrativní), záležitosť (ku př. stravování, zásobování vojska). Čsk. — **Intendant**, a, m., nejvyšší dozorce. — **Intendantura**, y, f., dozorství. Rk. —

Intensita, y, f., z lat., ráznosť, vnitřní síla. Intensität, innere Kraft, Stärke. — **Intensivní**, důsažný; sesilovací, mocný, trvalý,

intensiv, innerlich, der innern Stärke nach. — **Intensiv-um**, a, n., časoslovo sesilovací n. zmocňovací. Rk.

Interamna, y, f., mě. Umbrie, nyní Terni. — *Interamňan*, a, m. — *Interamenský*.

Intercedovati, z lat., vložiti se v něco, přimluviti se zač. Intercediren, dazwischentreten, fürbitten, sich für Jemanden verbürgen. — **Intercesse**, e, f., z lat., prosba, zastávání se. Rk. Intercession, Verwendung, Fürsprache, Vermittlung, Bürgschaft.

Interdikce, e, f., z lat., zápověď, zákaz. — **Interdikt**, u, m., zápověď, zákaz, zvl. přijímati svátosti neb konati služby boží. Rk. Interdikt, Untersagung, Verbot; richterlicher Untersuchungsbefehl.

Interess, u, m., z lat., účastenství, záležitost, důležitost, věc; dobré, prospěch. Vz Zájem. Das Interesse, Antheilnehmen, Theilnahme; der Werth, der Reiz; Vortheil. — **Interessantní**, zajímavý, důležitý, interessant, unterhaltend, einnehmend, anziehend, wichtig. — **Interessent**, a, m., účastník, strana. Interessent, Theilnehmer, Theilhaber. — **Interessovati**, zajímati, někoho se dotýkati; i. se oč, v něčem účastenství míti, interessiren, anziehen, Theilnahme erregen, rühren, hinreissen, Antheil haben. — **Interessy**, ův, m., úrok, úroky, Rk., Interessen, Zinsen eines Kapitals.

Interference, e, f., z lat. I. vln. Ck.

Interfoliovati, z lat., do knih bílé listy vkládati, vždy jeden list tištěný a jeden bílý. Rk. Interfoliiren, mit Papier durchschiessen.

Interimistický, **Interimní**, z lat., prozatímní, předběžný, Rk., interim, interimistisch, einstweilen, unterdessen, vorläufig.

Interjekce, e, f., z lat., mezislovce, citoslovce. Interjektion, Ausrufungs- oder Empfindungswort. Mezislovce zvukodobná, jež zvuky přírodní napodobují. Vyskytují se často v pohádkách prostonárodních, u větě tytýž určitě sloveso zastupujíce. Janek bác (= udeřil) na mošnu, dva vojáci vyskočili. Kovář vzal kladivo a břink, břink, břink čerta třikrát za ucho. Vojtíšek hop (= vyskočil) z pod lůžka. Sotva to dořekl, peníze hrk do země nazpátek. Vodník se dal do hlasitého smíchu a žbluňk do vody. Poh. Kuldovy. — KB. 233.

Interkalar, u, m., uprázdnění nějakého duchovního obročí (fary atd.). — **Interkalarní**, vložený, přestupný. Interkalar-, Einschaltungs-. Rk. I. rozdělení plodin, čas, účet, rok. Šp.

Interkluse, e, f., z lat., zavření, závorka. Rk. Interklusion, Einschaltung, Einklammerung.

Interlineace, e, f., z lat., psaní mezi řádkami. Das Schreiben zwischen den Zeilen. — **Interlinearní**, meziřádkový, zwischenzeilig. — **Interlinovati**, psáti mezi řádkami, Rk., zwischen den Zeilen schreiben.

Interludi-um, a. n., z lat., mezihra, mezihří. Rk. Zwischenspiel.

Interluni-um, a, n., z lat., čas mezi úplňkem a novým měsícem. Rk.

Intermezzo, a, n., it. mezihra, mezihří; šprým. Zwischenspiel, Nebenunterhaltung. Rk.

Intermisse, e, f., z lat., zanedbání, přestávka. Rk. Intermission, Unterlassung, Unterbrechung.

Internacionalní, z lat., mezinárodní. Rk. International.

Interní, vnitřní, innerlich, inwendig.

Internovati, z lat., zavésti koho někam, vypověděti koho v jisté místo. Rk. Interniren.

Internunci-us, a, m., z lat., vyslanec mimořádný, zvl. rakouský vyslanec u vysoké porty, Rk., a papežův. Ausserordentlicher Bothschafter des Pabstes usw.

Interpellace, e, f., z lat., mluvení o něco, vpadnutí n. vskočení do řeči, přetržení řeči někomu, vytržení někoho z něčeho, Interpellation, Einrede, Einspruch, Unterbrechung; doptávka, vyptávání. An-, Nachfrage. — **Interpellator**, a, m., doptavatel, der Anfragesteller. — **Interpellovati**, do řeči skákati; doptávati se. Rk. Interpelliren, unterbrechen, hintertreiben, stören; nach-, anfragen.

Interpolace, e, f., podplátka; prokládání, proklad, Interpolation, Einschaltung, Einrückung. — **Interpolator**, a, m., podplátce; padělatel spisův, Schriftverfälscher. — **Interpolovati**, vsouvati, padělati, Rk., interpoliren, einschalten, einschieben.

Interpret, a, m., z lat., vykladač, překladač, tlumočník. Erklärer, Ausleger, Übersetzer. — **Interpretace**, e, f., vyložení, výklad, vysvětlení. Interpretation, Erklärung, Auslegung. — **Interpretačni** umění, nmění vykladatelské, vykladačství. Auslegungs-. — **Interpretator**, a, m., vykladatel, Erklärer, Deuter. — **Interpretovati**, vykládati, vysvětlovati, Rk., interpretiren, erklären, auslegen, übersetzen.

Interpunkce, e, f., z lat., rozdělení, kladení známek (v písmě), Interpunktion, Bezeichnung durch Unterscheidungszeichen. — **Interpunktovati**, znaménky (čím) rozdělovati, Rk., interpunktiren, mit Unterscheidungszeichen versehen.

Interregn-um, a, n., mezivláda, mezivládí, mezříší, bezkrálí, bezkráloví. Zwischenregierung, Reichsverwaltung. — **Interrex**, gt. interrega, m., mezikrál, mezivládce. Zwischenkönig, Reichsverweser.

Interrogace, e, f., z lat., otázka. Frage. I., když kdo větou tvarně tázací vlastně sám něco tvrdí: Ale pro Bůh, což pak to v Babyloně jsme? Tuto' každý svou píseň hude: může-li větší směsice býti? Kom. — KB. 241. Vz Mus. 1844. str. 436.; Zk. Ml. II. 182.; Mk. Ml. 306. — **Interrogační** znaménko, otazník. Fragezeichen. — **Interrogativní**, tázací, Rk., interrogativ, fragend, frageweise.

Interrupce, e, f., z lat., přetržení, zamezení. Vz Zk. Ml. II. 171.; Mk. Ml. 294. Interruption, Unterbrechung.

Intervall, u, m., z lat., mezera, přestávka, mezičasí, mezihlasí, lhůta. Rk. Zwischenraum, Lücke, Zwischenzeit, Entfernung eines Tones zum andern.

Intervence, e, f., z lat., vložení-se, vkročení v něco, zakročení. Intervention, Einmischung, Dazwischenkunft. — **Intervenovati**, prostředkovati mezi kým, interveniren, sich ins Mittel legen, dazwischen treten. Rk.

Intestat, a, m., z lat., bez posledního pořízení zemřelý, ein ohne Testament Verstorbener. — **Intestatní** dědic, nápadník dě-

dictví po zemřelém bez poslední vůle. Rk. Intestat-Erbe, ein gesetzlicher Erbe, der keines Testamentes bedarf.

Intimace, e, f., z lat., oznámení od úřadu. Intimation, Ankündigung, Kundmachung. — **Intimat**, u, m., návěští, nejvyšší nařízení, hohe Verordnung. — **Intimita**, y, f., důvěrnosť. Intimität, Innigkeit, Vertrautheit. Rk. — **Intimovati**, oznámiti někomu něco úředně, pořadem práva, Šp., intimiren, gerichtlich ankündigen.

Intitulovaný, der immatrikulirte Student. Gl. 80.

Intolerance, e, f., z lat., nesnášelivosť náboženská. Intoleranz, Unduldsamkeit. — **Intolerantní**, nesnášelivý, Rk., intolerant, unduldsam.

Intonace, e, f., dání hlasu, vzetí hlasu. Intonation, Anstimmung, Tonangebung. — **Intonovati**, dávati ton, předzpěvovati, Rk., intoniren, anstimmen, den Ton angeben.

Intrada, y, f., z lat., úvod, vchod, předehra; vytrubování, fanfara. Rk. Intrade, Einleitung, Eingang, Vorspiel.

Intransitivní, z lat., nepřechodný, intransitiv, ziellos, wirkungslos; intransitives Zeitwort, welches keine vierte Endung regiert und keine leidende Form hat.

Intransparentní, z lat., neprůhledný, neprůzračný, Rk., undurchsichtig.

Intriga, intrika, y, f., pletka, pleticha, úskok, pikle, Intrigue, Arglist, Verstrickung. — **Intrigant**, a, m., pletkař, pletichář, úkladník, chytrák. Ränkemacher, Arglistiger. — **Intrigantní**, lstivý, obmyslný, intrigant, ränkevoll, verschmitzt, arglistig. — **Intrigovati**, pletichati něco, osnovati, Rk., intriguiren, Ränke machen od. schmieden.

Introdukce, e, f., z lat., uvedení, úvod, přístup k něčemu. Rk. Introduktion, Einführung, Einleitung.

Introitus, lat., vchod, přístup k řeči, příprava (ke mši), Rk., Eingang, Einleitung.

Introligator, a, m., knihař. Buchbinder. Gl. 80.

Inu, interj. Inu arcif.

Inundace, e. f., povodeň, Ueberschwemmung.

Invalid, a, invalida, y, m., z lat., vysloužilec, vysloužilý, sestárlý voják. *I. reální*, který se propouští z vojenské služby pro nezavinilou neschopnosť k vojenské službě; *i. poloviční*, není-li schopen k službě vojenské, ale k jiným lehčím pracem v nemocnicích atd. Dle Čsk. — **Invalidní**: dům, nadace, soustava. J. tr. Invalid, schwach, gebrechlich. — **Invalidovna**, y, f., dům vysloužilců. Invalidenhaus. Rk.

Invariant, u, m., dříve: hyperdeterminant, v mathem. Stč.

Invase, e, f., lat., nepřátelský vpád. Rk. Invasion, Anfall, Ueberfall, Einfall.

Invence, e, f., z lat., výmysl, nález, nalezení, vynalezení, vynález, Rk., Invention, Erfindung.

Inventář, e, m., z lat., popis, popsání, sepsání, poznamenání věcí, nábytku, nářadí, sbírek; kniha popisní atd. Šp. Zapsati pohledávání do inventáře. Šp. I. živý, mrtvý. Šp. Inventarium, Verzeichniss vorhandener oder vorgefundener Dinge.

Inventovati, popisovati, popis učiniti. Rk. Nebožtík Havel to všecko inventoval svou vlastní rukou. Svěd. 1569. Kázali to páni všecko i. v hořejším pokoji i v dolejším sklepě. Svěd. 1569. Inventiren, den Bestand aufnehmen, Stück vor Stück aufzeichnen. — **Inventura**, y, f., popsání, popis (nábytku atd. Vz Inventář). Inventur, Durchsicht u. Aufzeichnung vorräthiger Gegenstände, Bestandbuch.

Inverse, e, f., z lat., obrácení, přesazení slov. Rk. Vz Mus. 1844. str. 438. Inversion, Wortversetzung, Umkehrung.

Investigace, e, f., z lat., pátrání, skoumání, slídění. Investigation, Nachforschung, Nachspürung.

Investitura, y, f., z lat., obleknutí; uvedení n. usazení (biskupů) v úřad, Investitur, Einkleidung, Belehnung. — **Investovati**, obleknouti; uvésti v úřad. Rk. Investiren, einkleiden, einsetzen.

Invokace, e, f., z lat., volání o pomoc, vzývání někoho o pomoc. Rk. Invokation, Anrufung, Anflehung.

Involvovati, z lat., zabalovati; obsahovati, obnášeti; dotýkati se něčeho. Rk. In volviren, verwickeln, einschliessen, in sich fassen.

-iný, přípona: jediný.

Inženýr, inžinýr, z fr. ingénieur (engeniér), měřič, zeměměřič, vojenský stavitel. Rk. Vz Ingenieur.

io, v staroč. dvojhláska: tiopka, nyní fopka. Mk.

Io, gt. Ioje či po lat. Iony, f., vz Ino, dcí krále argivského Inacha, milenka Jovišova, kterou Hera (Juno) v krávu proměnila a stookému Argovi k ostříhání poručila. Voj.

Iodid, u, m. I. ammonatý, antimonový, arsenový, ethylnatý, olovnatý, železnatý, formylový, zlatnatý, zlatový, draselnatý, mědičnatý, měďnatý, methylnatý, sodnatý, palladnatý, platinatý, platinčitý, rtutičnatý, rtutnatý, stříbrnatý. Nz.

Iokaste, y, f., matka a choť Oedipova.

Iolk-os, a, m., mě. thessalské.

Ion, u., m., látka galvanickým proudem vyloučená. Stč.

Ionický, ionský, ionisch. I. dialekt (nářečí), sloupořadí (řecké sloupení, jehož znak je hlavice závitkovými ozdobami opatřená), škola. Rk.

Ioni-cus, ku, m., ionská stopa. I. a minori: ◡◡_ _ nebetyčný; i. a majori: _ _◡◡, roznítiti.

Ipse, vtip se za nos chyť se (sám jsi takový, jak o jiných povídáš). Vz Pomluvač. Lb.

Ipso facto, lat., skutkem samým, samo sebou. — Ipso jure, právem samým, Rk., durch das Recht selbst.

-iř, přípona subst. rodu mnž.: barviř, hrnčíř, hallř, mečíř, nožíř, malíř. D. Vz Tvoření slov.

Iri-s, dy, f., duha; duhena (bohyně); dubovka v oku. Iris, Regenbogen; der bunte Ring im Auge. — **Irisovati**, barvy duhové ukazovati, doužkovati, Rk., irisiren.

-iřka, přípona subst., vz -ářka.

Irkutsk, a, m., mě. v Sibiři. Vz více v S. N. IV. 82.

Irland, u, m. — **Irlanďan,** a, m., nebo *lépe:* Ir, a, m. — **Irlandský,** irländisch. Vz Irsko.

-irna, mor. -írňa, přípona subst. rodu žen., před níž se dlouhá kmenová samohláska krátí: spíže — spižírna, kůň — konírna, Pk., sušírna, kropírna. Vz -árna, -na. Mkl. B. 154.

Ironický, z řec., úsměšný, posměšný, výsměšný, úšklebný, ironisch. — **Ironie,** e, f., úsměšek, výsměšek, opačné mluvení n. dotýkání, úsměšné mluvení, opakomluv, Rk., Nz., řeč opačného smyslu, Ironie, feiner Spott, Spottrede. I. (*εἰρωνεία*, úsměšek), když mluvící opak toho slovy pronáší, co vlastně míní, na př. chválí haněti chtěje. Úsměšek jízlivý slove sarkasmem. Co mi říci o *kráse* forem ‚vedem, budem, nést, povídaj' m. ‚vedeme, budeme, nésti, povídaji'? V tomtě právě *takorá krasochut,* jako když před lety koním utínány ocasy a místo řasnatého chvostu zůstaven jakýsi nemotorný pahýl o kratinkých žiních. *Jen tak dále, jen amputujme kde co!* — až nám z jazyka nezbude než neforemný dřík! KB. 242. Vz Zk. Ml. II. 179.; Mk. Ml. 204., 311. — **Ironisovati,** zdánlivě pochvalně se vysmívati, úšklebně chváliti, opačně chváliti, řeč opačného smyslu míti, Rk., ironisiren.

Irracionalism-us, u, m., z lat., neužívání rozumu ve věcech náboženských. Vernunftwidrigkeit. — **Irracionalita,** y, f., nevypočitatelnosť, nerozumnosť. Irrationalität. — **Irracionalní,** nevypočitatelný, nedoplnitelný, neskončitý, nesměřitelný, Rk., irrational.

Irrealní, z lat., nevěcný, neskutečný, nepravdivý, Rk., irreell.

Irregularní, z lat., nepravidelný, Rk., irregulär, unregelmässig, regellos.

Irreligiosita, y, f., z lat., nenábožnosť, bezbožnosť. Rk. Irreligiosität, Gottvergessenheit.

Irritace, e, f., dráždění, podněcování, Irritation, Anreizung; Erbitterung. — **Irritament-um,** a, n., popud, prostředek dráždicí, Rk., Reizmittel.

Irsko, a, n. Irland. — **Irský.** Vz více v S. N. IV. 83.

-is, přípona subst. rodu muž., městis vedlé městys. D.

Isabela, y, špan. jméno žen, Alžběta. — **Isabelina** barva, špinavožlutá, hnědožlutá.

Ischl, a, m., městys v Horních Rakousích. Vz více v S. N. IV. 89.

Isidor-os, a, m., jm. řec. vlastní.

Isi-s, dy, f., bohyně aegyptská.

Iskati, jiskati = hledati (strč.), suchen. Výb. I. — **co kde.** Nechvalno nám v Němcěch iskati pravdu (právo). L. S. v. 109. — **I.,** hnidy louskati. Na Slov.

-isko, přípona jmen podstat. rodu střed., před níž se dlouhá kmenová samohláska krátí; často k zvětšení pojmu podstatných jmen; i povržlivé, neohrabané, příliš veliké se jí vyjadřuje: hubisko (veliká huba), kravisko, masisko, očisko, chlapisko, nůž — nožisko, babisko. Potom znamená ještě místo, kde něco jest nebo bylo: obnisko, pastvisko, plavisko; držadlo: bičisko, topořisko. Mkl. B. 277. — *C* před -isko v č: vrabec — vrabčisko. D., Ht. V Krkonoších jediné v: chlapisko. Kb. Často se s *-iště* stejně užívá: pastviště — pastvisko. T. — Vz -ák, *-iště.*

Islam, u. m., víra Muhamedánův. Rk. Islam, Islamismus.

Island, u, m., vz více v S. N. — **Islanďan,** a, Islandec, dce, m., Isländer. — **Islandský** mech (plicní). Rk.

Ismar-os, a, m., či Ismara, gt. Ismar, n., pl., mě. v Thracii.

Ismen-os, a, m., řeka Boeotie.

Ismenský = thebanský, thebanisch.

Isochromatický, z řec., stejně barvený, Rk., isochromatisch, gleichfarbig.

Isokol-on, u, n., řec., stejnosť částí ve větě; rovnočlennosť. Rk. Vz Zk. Ml. II. 174.; Mk. Ml. 296.

Isokrat-es, a n. ea, m., řečník athenský.

Isolace, e, f., osamotění. Isolation, Isolirung, Absonderung. — **Isolator,** a, m., samotič, samotidlo. Rk. I. dokonalý, nedokonalý. Nz. — **Isolovaný,** osamotnělý, isolirt, abgesondert, vereinzelt.

Isop, u, m., izop, hyssopus.

Israelita, y, m., dle „Despota." — **Israel,** e, m. — **Israelka,** y, f. — **Israelkyně,** ě, f. — **Israelský.** — Israelit; Israelitin; israelitisch.

Iss-us, a, m., mě. v Cilicii.

-isť, přípona jmen podstatných rodu žen.: kopisť, čelisť, kořisť. Vz *ť.*

Ister, gt. Istra, m., jm. dolejšího Dunaje.

Isthm-os, u, m., mezimoří, okřídlí, zvl. korinthské. — *Isthmický.*

Istrie, e, f. Istrien. Vz více v S. N. IV. 98.

-istvý, přípona jmen přídavných m. staršího -istý: mladistvý, celistvý, plodistvý. C., Mkl. B. 196.

-istý, přípona, značí v lučbě poměr O_2: kyselina chloristá, bromistá. Šf.

Išpán, ze strslov. župan, na Slov., Gespan, Span. — **Išpánka,** y, f.; *išpánův; išpánský;* išpánství, n. Plk., Jg.

-iště, přípona jmen podstatných rodu středního. Jména v -iště *skloňují se* v obec. mluvě dle: Kníže: spáleniště, gt. spáleniště**te, ale** mají se skloňovati dle *„Pole"*, gt. tedy: spáleniště, avšak tak, *že gt. pl. nemá* koncovky *-í:* spálenišť, **ne:** spáleništi (polí); lučišť, ohnišť. Podlé „Kníže" skláněji se jen jména živých bytostí. — *Přípona tato znamená a) místo, prostoru, rozsáhlosť:* tržiště, hnojiště, jeviště, ohniště, spáleniště, hliniště, útočiště, pastviště, trhoviště, hrachoviště, ječniště, strniště, žitniště. — *b) Někdy také nástroj:* lučiště, bičiště, topořiště. Vz Mkl. B. 277. — *c) U Jilem. ironii:* bošiště, mlčiště (hoch, mléko). — Vz -isko, Tvoření slov. — D., C. — *Od slov na -iště tvořila se u starých adjektiva příponou -ný* (**ne:** -ní): bahništný, strništný. Šf.

Italie, e, f., Vlachy. — *Italové.* — *Italský.* — *Italianissim-us,* a, m., nejitalštější, přezdívka dávaná v něm. novinách italským vlastencům. Rk. — Vz více v S. N. IV. str. 100. — 115.

Ite, missa est, lat., jděte, propuštěna jest (obec); závěrečná slova ve mši. Rk.

-itelný. Přípona adjektiv, vz -telný.

Iterace, e, f., z lat., opakování, Wiederholung. — *Iterativní*, opakovací, wiederholend. — *Iterativum* (verbum), časoslovo opakovací n. opětovací. Rk.

Iternatý kysličník, Yttriumoxyd. Rk.

Ithaka, y, f., ostrov moře ionského, vlasť Odysscova, nyní: Teaki. — *Ithačan*, a, m. (= Odysseus, Ulixes). — *Ithacký*.

-iti, časoslova v -iti. Vz Časoslovo, třída IV.

Itinerari-um, a, n., lat., dle „Gymnasium", popis cesty. Rk. Reisetagebuch, Reisebeschreibung.

-itko, přípona: kuřítko (kuřátko), jehnítko (jehňátko). Us. v Opavsku. Pk. Vz -dko.

-itký, přípona adj., vz -ičký.

-ito, přípona subst. rodu střed.: jelito. D.

Itřik, u, m., ytřík, Yttrium. Nz.

-itý, *přípona jmen přídavných*, před kterouž široké souhlásky v úzké se mění a dlouhé kmenové samohlásky se krátí: báně — banitý, kámen — kamenitý. Pk. Bahnitý, hladovitý, vejčitý, letitý, očitý, penězitý, pramenitý, ušitý (svědek), křemenitý, pracovitý, hbitý. Mkl. B. 195. Přípona má *týž význam* jako *-atý*. Někdy se obou užívá: masitý — masatý, zrnitý — zrnatý. — *Od časoslov odvozená obsahují* pojem časoslova smyslu trpného: pečitý, zavřitý = pečený, zavřený, T., Ch., skladitý, zapaditý. Mkl. — *U násobných číslovek* přicházi jen ve: dvojitý, trojitý. — *U slov v lučbě* užívaných značí poměr R_2O_3: kysličník hlinitý, železitý, manganitý. Šf.

Ity-s, a, m., syn Tereův a Proknin, jejž máti zavraždila a otci k večeři předložila. Vj.

-iu, v staroč. dvojhláska: Božin mateřiu = boží mateří. Za bývalé *iu* máme nyní *i*. Avšak *iu* se udrželo ve spisovném nářečí slovenském a kromě toho v českých nářečích, když se vyslovuje: poliuka m. polivka. Gb. Hl. 15.

-ium. Jména lat. v -ium ukončená skloňují se dle „Gymn.". Vz Gymnasium. Prk. v Km. I. (nový běh), č. 29. píše o věci takto: Cizí jména s touto koncovkou skláněji se brzo dle ‚Slovo' brzo dle ‚Pole'; jen pády se širokou koncovkou *-a* (gt. sg., nom., akkus., vok. pl.) vždy dle ‚Slovo'; totéž bude se díti i tam, kde se jeví v koncovce původní *-u* (v dat. sg.), jež bývá potud nepřehláseno, pokud *a*. Kde by se však vyskytlo původní *o* (v instr. sg., dat. pl.), *ě* (v lok. sg. a pl.) neb *y* (v instr. pl.), nesnese se s ním předchozí *i* a přípony ty musí se nahraditi svými střídnicemi *e* (*i*), *i* (*i*) a *i*; skláněji se pak jména zmíněná dle ‚Pole', což se s nimi děje i v gt. pl., kde přeskočil jako Pole do *i*-ových kmenův. Vzorec jich sklánění jest tedy tento: Sg. nom., akkus., vok. -ium, gt. -ia, dat. -iu, lok. -ii (-iu pak týmž právem, jako u jiných, jež lok. sg. nahrazují dativem sg., na př. na dubu, v človčku a p.), instr. -iem; pl. nom., akkus., vok. -ia, gt. -ií, dat. -iím, lok. -iích, instr. -ii. Totéž platí o jménech v -eum, jež vzniklo z -eium (*-εῖον*), na př. museum.

-iv, strč. přípona jmen osadních jednotných: Veliv, Třebiv. Cf. Želivo. Jir.

-iva, přípona subst. rodu žen.: kopřiva, tětiva, mleziva. Vz -va. D.

Iva = jíva.

Ivančice, Evančice, Vančice, pl., dle Budějovice, něm. Eibenschütz, mě. na Mor. v kraji brněnském. Vz více v S. N. IV. 119. — *Ivančický*.

Ivera, y, f., jivera, das Abholz. Na Slov.

-ivný, přípona adj. v strč.: vojivný. Jir.

-ivo, přípona subst. rodu stř., před níž se dlouhá kmenová samohláska krátí: louč — lučivo, Pk., kladivo, palivo, D., melivo, mlezivo, pečivo, stelivo. Mkl. B. 225. Želivo.

-ivý, přípona adj., před níž se dlouhá kmenová samohláska krátívá; znamená náchylnosť k něčemu nebo nucenosť: hněvivý, bláznivý, Klc., lživý, neduživý, lstivý, milostivý, ohnivý, soplivý, učivý, lenivý, zdrželivý, mlčelivý, trpělivý, Mkl. B. 223., 224., pláč — plačivý, déšť — deštivý, plíseň — plesnivý, mráz — mrazivý. Pk. Strč. přípona adj. v neobyčejném nyní složení: plapolivý, hadlivý, chodlivý, spasilivý. Jir. Vz -avý.

Ixentrám, u, m., u tesařů šp. m. kolébkové břevno. Kmp. Vz Ixma.

Ixion, a, m., otec Pirithoův. — **Ixionovič** = Pirithous.

Ixma, u tesařů, šp. m. kolébka: dvě střechy sbíhají se v kolébku. Kmp.

Iz, strč. = z. Iz zákona = ze zákona. Šb. K chlumku iz Tatar přemnostvie. Rkk.

iz předpona v strslv., v Bulharsku a Srbsku m. naší předpony vy-. Mkl. S. 201. Vz Z.

íz, přípona: peníz. Pk.

Izaiáš, Isaiáš, e, m.

Izba = jizba, světnice, na Slov.

-izna, přípona subst. rodu žen., před níž se dlouhá kmenová samohláska krátí: bába — babizna, Pk., podobizna, občizna, divizna. Jir., Č., D. Stává m. -ina: otčina, podobina, občina. Mkl. B. 139.

Izok, zastr. = červen. Rk.

Izop, vz Isop.

Ižádný, zastr. = nižádný, žádný. Přieliš Boha milovati i. nemóž. Št. — Kat. 1203., 1844., 2157.

Ižorsko, a, n., krajina v Rusku Ingermannland. Světoz.

J.

J jmenuje se *je* nebo *jota* a jest dle nastrojení mluvidel ústních **podnebnice**; střed jazyka vztýčí se k podnebí a nechává jen úzkou průlinu, která při *j* proudu více povolnje než při podnebnici *i*. Gb. Vz Hláska. — *Jak se j v rozličných dřívějších dobách psávalo*, o tom vz Gb. Příspěvky k historii českého pravopisu a výslovnosti české, v Praze 1871. (spis musejní č. 117.), str. 23., 43., 137., 200., 228. a 242. Od r. 1842. zavedeno *j všeobecně* m. *g* a v superlativu a v imperativu m. *y*: gehla — jehla, neyjistší — nejjistší, dey — dej. — Po *j* jakožto nejnžší hlásce podnebné píše se i *(í)*, **nikdy** *y*: jíti, jiný, jiskra, mojí. Jg. — Souhláska *j* již zvukem svým prozrazuje, *že ze samohlásky i* **povstala**; totiž *i* neobstává před samohláskou, ale mění se v souhlásku *j*; a taktéž pojiti z poi + iti a p. Gb. S. N. IV. 125. — **Povstává** *pak v jazycích slovanských vůbec a v českém zvláště*: *a)* **vsouvá se** *co oblíbený přídech pro zrušení hiatu* (vz Průzev): kry-j-i, fi-j-ala z viola, Mari-j-e z Marie. Gb. S. N. Často v obecné mluvě: Italije, linijár, biblijotheka. Šr. V Krkonoších také: tejď, vejspod, vejž, bojžký, bojský m. teď, vespod, věž, božský, Kb.; po různu ve slovech jednotlivých na př. strč. nejmálo, zejspánie (Šf. Poč. 26.). Gb. Hl. 119. — *Pozn.* Stará bulharčina pro *j* žádného zvláštního písmene neměla. Za časů Cyrilla bylo *j* v slovanštině pannonsko-bulharské jen přídechem obmezeným nad to jen na hlásky: *u*, *ę*, *ą*. Teprv později začal se jotový přídech nasazovati i na: *a* a *ě*; *o* zůstalo bez *j* a kde přídech tento v ně působiti počal, hned přešlo v *ie*. Jir. — *b)* **Předsutím** *v násloví těch slov, která by se samohláskou začínati měla, čemuž slovančina a zvl. čeština ráda se vyhýbá*: jablko — něm. Apfel, jehně — lat. agnus, jelen — lit. elnis — něm. Elenthier, Gb. S. N., jísti (jiesti) — lat. esse n. edere — skr. ad — řec. ἔδω, ježek — lit. ežiš — řec. ἐχῖνος, jediný — lat. unus — skr. âdi (prvý), jsem (jesmь) — skr. asmi — řec. εἰμί, ještě — eště, jiný — iný, jiskra — iskra, jarmara z lat. armarium, jakorát — z lat. accurate, javor — něm. Ahorn, jeptiška — lat. abbatissa, Schl., Jg., jilm — něm. Ulme a podobně v *já* atd. (vz *j* se odsouvá). Gb. Hl. 119. Vz I. — *Pozn.* Někde jest *j* v násloví *původní*: jeho — skr. jasja, jun — lat. juvenis — skr. juvan. Schl. — Fk. 159. — *Pozn.* 2. *Chybné* jest takové přisouvání v: zjevnitřní, Ctib., jminulý. Žer. — Jg. — *c)* Někdy zvl. v starých rukopisech *stává na konci slov*: Musichuj nápoj dáti m. musichu. St. skl. Dachuj jmu m. dachu. St. skl. Kteraj mysí tě ženy, že tak povědie. St. skl. — Jg. — *d)* **Rozvedením** *náslovného* **i v je**: igla — jehla, iže — jenž; *neb v* **j**: imě — jméno, idu — jdu, Gb. S. N., ideš — jdeš, ide — jde, imu — jmu, igo — jho. Na Mor. posud říkají: idu. Jg. — *V imperativech* povstalo *j* z koncovky imperativu *i*: dai — daj — dej, stavěi — stavěj, pii — píj, kry + i = kryj. — *e)* *V obec. mluvě rozvedením* **ý a í v ej**: dobrej nožejček m. dobrý nožíček. Gb. S. N. — *f)* **Stupňováním i v oj**: hni — hnůj — hnojiti. Gb. S. N. — *g)* **Vyměněním** *α)* za **d**: jáhen — diaconus, jetel — djatelina (rus.). Gb. S. N. Jetřich — Dětřich, jetelina vedle dětelina, slov. ďatelina, obec. slov. choj, nechoj m. choď, nechoď. Ht. Zv. 90. Na Mor., v již. a vých. Čech. ku př. jejte m. jeďte. Hš., Bž., Jir. Vz J za z, Gb. Hl. 107. Na Mor. hlavně klesá *d* na stupeň pouhého *j*. — *β)* Za **l**: Spojiti m. spoliti od spol; naopak stojí *l* m *j*: slov. len m. čes. jen, leda m. jeda, krahujec — krahulec. Ht. Zv. 95. Jedno — ledno (často v Knize Rož. na př. nemáš viece škody ledno sto hřiven, v Arch. č. I. 466.), jedva — ledva, krahujec — krahuláček. Šš. — Gb. Ht. 95. V již. Čech. střídá se často *j* s *l*. V Krkonoších: fejcar m. felčar z něm. Feldscherer. — *γ)* Za **v**: na Mor. tátůj m. tátův, Šb.; v Krkonoších: obuj m. obuv, Kb., ve vých. Čech. laje m. lavice, Jir.; v již. Čech. hlavně v *-ovice*: jalojice, makojice, nasťojice, Budějce, u tesařojic, bedle Žákojic m. jalovice, makovice, naštovice, Budějovice, u tesařovic, vedle Žákovic. Kts. — *δ)* Za **g**. V Krkonš.: lejstra z lat. registra, majstrát z lat. magistratus, Kb.; ve vých. Čech. Majdalena.

ε) Za **č** před sykavkami v již. Čech.: kojce m. kočce, dat. slova kočka. Kts. — *ζ)* Za **s** před sykavkami v již. Čech.: vem neco přej sebe m. vezmi něco přes sebe; proj za nas m. pros za nás; budeš zaj (m. zas) s náma; přej zimu (m. přes). Kts. Na Slov. krajší m. krasší. Gb. — *η)* Za **n**: nejčky — neničky — nyní, Kts.; ve vých. Čech. pajmáma, sekajna, pojženě (pojžejc, pojže) m. panímáma, sekanina, poníženě. Šb. — *ϑ)* Za **z**: Na Mor., ve vých. a již. Čechách odlichou slajší m. slazší (= sladší), tak i rejší = radši a doudlebské mlejší = mladší. Bž. — *ι)* Za **ž**: půjčiti m. strč. požičiti. — *h)* **Tvořením** *slov*: tvoj z ty + j. Gb. S. N. Cf. také, co povídá Prk v: 1 se stupňuje 2. v oj. — *Kromě toho se* **střídá a mění** *j a)* **s ř**: řeřáb, v již. Čech. řežáb m. jeřáb. Kts. — *b)* *S hrdelnými*: v obec. mluvě již. Čech a jinde: píhavka m. pijavka, Kts., Č., klej — klih. Gb. Hl. 96. — *c)* S **n**: vyjdu, sejdu — strč. vyndu (Žalt. Kl. 44), sendu a na Mor.: vyndo, (Šb.), Gb. Hl. 95., na Mor. nando, přindo m. najdu, přijdu. To nende m. nejde. Cf. u nás: vynímka m. vyjímka. Hš. V obec. mluvě a hlavně v Krkon., ve vých. Čech. ním (on ním o zem praštil m. jím). Vz *N*. — *d)* S **v**. Vejce m. vajce vedle strslov. jajce, srb. jaje. Ht. Zv. 85. — *e)* Na Mor. **s** *i*. Vz *I*. — *f)* Mění se v *ž*: lat. Judaeus — Žid. Gb. Hl. 95. Vz Ht. Zv. 100. — *g)* *Po předložkách přechází j v zájmeně 3. osoby* (on) v **n**: do něho, k němu, v něm, s ním (m. jeho, jemu, jem, jím); *potom v*: odníti, snísti, sňal, odňal m. odjíti, sjísti, sjal, odjal. Č. — Jímati — snímati, jesle — něsle (Št.), jehně — něhně (v Doudlebsku, Kts.), ne-je = nenie (není), měď vysl. mjeď — mněď, město — mněsto (Us.). Gb. Hl. 95. — U starých i: vynidu m. vyjdu, snidu m. sjidu (sejdu). Jg. Vz On. — *J jsouc živlem podnebným*

rozlišuje *vnikajíc do hlásek d a t v z a c*: roditi — rozen m. rodjen, svíce m. světja; — *sykavky v hustší*: nositi — snášeti m. snásjati, voziti — svážeti m. svázjati, lovec — lovčí; — *hrdelnici h (g) v z a ž*: lat. hiems — zima, bůh — bohjí — boží; — *hrdelnici ch v s a š*: tichý, strč. pl. tisí. duchja — duša; — *hrdelnici k v c a č*: rok — rocích ze strč. rociech, křičeti z křikjati; — plynně *l, n, r* změkčuje: kuře m. kurje, jelně m. jagnje. — *Jsouc živlem palatalným přehlasuje samohlásky široké, jiné předcházející n. následující, v úzké: a, o, u; á, ů — ve: e, i; é, (í), í*: moja — moje, šija — šíje, josep — jesep (osep), bijn — bijí, Jg., jalito — jelito, jutro — jitro. Šf., ejhle m. ajhle, duše m. duchja (nom. sg.), duše (akkus. pl.). — Vz Gb. S. N. IV. 125. — Cf. Gt. 31., 79. — *J* **se vysouvá.** V češtině panuje snaha odmítati jotu hlavně před samohláskami. Úkaz ten dotýká se nejen hlásek *ia, iu*, nýbrž také *ie, i a ě*. Ano čeština utvrzuje i měkké souhlásky slitím s *i* povstalé. V té příčině obec. mluva daleko předčila řeč spisovnou, historické půdy se nespouštějící. Již v XIII. a XIV. stol. máme tvary: o nem, neho, nemuž, v hubnech, tech, tem, velký páni, ronchu m. o něm, něho, němuž, v hubniech, těch, těm, velcí páni, rouše. Vz Já. Po *c, s, z* ještě Hus *i* psáti káže, poněvadž za jeho času měkkosť souhlásek těchto i jotovanosť následujícího po nich *i* byla v řeči znatelná. Ale již 100 let později praví Optát, že po *c, s, z* klásti sluší *y* neb prý tak právě zní: cyzý, cýsař. Blahoslav to dotvrzuje praví, že podlé výřečnosti 16. stol. i po *č, š, ž*, a *ř* druhdy slyšeti bývalo *y* (šýp, čysti, žyd, řýp). Nynější Dobrovským zavedený způsob psáti *i* po *c, s, z* jistě jest etymologický; mluva obecná *i* od *y* v znění celkem nedělí, ano spíše *i* jako *y* vyslovuje. Vz I. Jiný důkaz o mizení jotace jest v tom, že hlásky měkké *ć, ś, ź* a *ľ* vymizely. Jir. (Vz Jir. Rozml. str. 72.). Souhláska *j* se odsouvá: 1. **J** *za starší* i ve jmieti, jhra, jdu, jméno a p. sesulo se (míti, hra, a obecně: du, meno). Totéž se stalo ve jmelí — mejlí a ve strč. vyskýtá se také uný m. juný (L. S.), zevný a zeviti (zjevný, zjeviti na př. v Pass.). Gb. [*V již. Čech.* v Doudlebsku *a*) *v násloví*: du, deš atd., meno, mění m. jdu, jdeš, jméno, jmění; eště, íst, iskra, už m. ještě, jísti, jiskra, již. Ale před krátkým *i* se tam *j* držívá: jinej, jirchář. Také ve vých. Čech. *i* naskrze jotace nepřijímá: inej, ináč, istej, ikry, iřík, itro, itrocel, ist, im, íme etc. Jir. Mus. 1863. str. 331. — *b*) v *středosloví*: pučit, troník, přiď, poď m. půjčiť, trojník, přijď, pojď. — *Severně od Budějovic* slyšeti: inej, irchář, istej. Kts. — *Na Hané* před *i* brzo se klade, brzo vysouvá: jidlo, izba. Šb. — *Na Slov.* v násloví se sesouvá: ako, ihla, istý m. jako, jehla, jistý. Šb. Tento odstavec není z Gb.] — *Pozn. V j-esm*, j-esi, j-est atd. jest *j přisuto* (vz J povstalo) proti hiatu; srov. *j-est* s lat. est, ř. *ἐστί* atp. Toto přisuté *j* zůstává však, i když se kmenové *e* odsulo a příčina hiatu se odstranila: mluvíme i píšeme: nejsem, nejsi, nejsme, nejste, nejsou a dle toho píšeme také: jsem, jsi, jsme, jste, jsou, jsoucí. Obecně však jenom: ‚sem, sme, ste, sou‘ se slyší. V těchto tvarech porovnaných s nejsem, nejsme atd. zdá se býti *j* odsuto; ale vlastně je tu *j* nepřisuto, kdežto v nejsem m. nejesm přisuto jest. Co se týká *sem* a *jsem, si* a *jsi* atd. ‚naskýtají se tvary s *j* v písemných památkách velmi záhy, totiž již na konci 13. stol.; ale vedlé nich bývají častěji střídné tvary bez *j*. Obé jde nejprve bez rozdílu vedlé sebe; ale během času, zejména od Husa do Bratří vyvíjelo a ujalo se pravidlo, které rozeznává *sem* a *jsem, si* a *jsi* atd. a béře tvary bez *j* v platnosti slovesa pomocného, na př. kázal sem a najhorší jsú domácí nepřietelé. Hus. Spisovatelé novočeští upustili však větším dílem od tohoto pravidla, které toliko na zvyku se zakládalo, a píší ve všech případech jsem, jsi atd. Vz Býti (na počátku). — 2. **J** (jotový příhlas) *při souhláskách retných odsuto jest ze slabik původně měkkých bja, pja, mja, vja* (bja = sth. bę anebo stb. bja m. bja atd.). Na př. hříbata (sth. žrěbęta), doupata, zapatý vedlé zapjatý, uvadnouti, Říman (sth. Rimljaninъ), Opavan atd. — *Pozn. V nářečích některých se zde* **j** *zachovalo.* Na př. říhjata, hrabjata, Kts., holoubjata, doupjata, Opavjané, na vých. Mor. Šb.; travěnka uvjadne, Sš. 498. V doudlebštině i: mjilosť, bjít, pjivo, rafjika atd. se mluví. Kts. 5. Naproti tomu zvl. často místo spisovných slabik *mě, bě, pě, vě, fě* (t. j. dle výslovnosti mje atd.) dialekticky jen *me, be* atd. se vyslovuje a tedy *j* se odsouvá hlavně na Slov. a místy i v Čech.: behat, peknej, mesto, vežka, fortoch, do zeme. Stopy takové dialektické výslovnosti nalézají se i v památkách starých, v Rkk.: rumenci, obe strané, pej atd., v Arch. II. 364.: zemené. — 3. *Dativy a lokaly té, své, dobré* a p. mají ve strčes. památkách také koncovku *ej*; řidčeji to bývá při *genitivech*: gt.: té zlé pře, ale dat. i lok.: tej zlej pří. Kn. Rož. Místy se dosud tak mluví, ale v památkách písemných od konce 14. stol. dostávají vrch formy bez *j*, kteréž se tedy odsulo. — *Pozn. 1.* Podobně odsouvá se *j* ze hláskové spřežky *ej* v nářečí hanackém a jinde na Mor.; zbylé e dlouží se pak náhradou v é a toto místy se úží v *í* (ý): milejší — miléši, ponejprv — poněprv — ponýprv, Sš. 23., 79., dej — dé — dý. Sš. 384., 762., nezapírej — nezapíré, chovej — chový; v 3. pl. shánějí — shánějʼ — sháňé, na něj — na ňé. Šb. — *Pozn. 2.* Na Hané a jinde na Mor. slyší se též *é* za *ý*: kámen mlénský, kévá, bévá a p. Sš. Srovnáním obou tvarů mlýn — mlén ukazuje se to býti seslabením *ý* v *é*, jako se i krátké *y* v *e* seslabuje; byly-li ve starší hanáčtině přechodné tvary mlajn a mlejn, byl by možný i ten výklad, že mlén vzniklo odsuvkou ze mlejn a že tu změny takto za sebou šly: mlýn, rozšíř. mlajn, přehlas. mlejn — mlén. Podobné dialektické stopy nalézají se také v některých památkách staročeských. Gb. Hl. 113. — 114. — *Jména podstatná v* **j** *ukončená* **skloňují se** *a) jsouce rodu žen.* dle „Daň“, ku př. kolej, *b*) *jsouce rodu muž.* podlé „Hráč n. Meč“, ku př. boj (podlé: Meč, Plášť).

ja v středním Slovensku m. *ie, í*: narečja, lúčenja m. nářečí, loučení; *v nom. pl. m. i* nebo *é*: oráčja, ľudja m. oráči, lidé. Šb.

U Valachů na Mor.: sobja, tobja m. sobě, tobě. Šf. — **Ja**, něm., překládá se: Byls tam? Ano; tak jest. Proč pláčete? Neumřelať jest děvečka, ale spí. Br. Nebeř, **však** tvé není. *Ja sogar*: nýbrž, ba i. Je dobrý, nýbrž výborný. Ja vielmehr: nýbrž. Mk. Ja wohl = ba, arciť, ovšem; však, vždyť, ale. Rk. — Sie hat ihr ‚Ja' gegeben = svolila.

Já (азъ, lit. asz, zend. azem, skr. ah-am, řec. ἐγώ, lat. ego, goth. ik. Schl.) m. strčes. jáz, *z* se odsulo, vz Gb. Hl. str. 115. **Skloňuje se takto**: nominat. sg.: já, gt. mne (tvar ‚mě' není doložen. Pk.), dat. mně n. mi, akk. mě, ale také mne, který tvar jest vlastně genitiv, lok. mně, instr. mnou; pl.: nominativ: my, gt. nás, dat. nám, akkus. a lok. nás, instr. námi. Strč.: jáz, mne (mene), mně n. mi, mě, mně, mnú; dual. nom.: va u. vě, akkus. (na), gt., lok. najú, dat., instr. náma; pl. nom. my, gt. nás, dt. nám, akk. ny, lk. nás, inst. námí. — **Širší tvary mne, mně kladou se**: *1. Když se s nějakým důrazem pronášejí n. na začátku věty kladou*. Tobě a ne mně to dal. Mně to přináleží. — *2. Po předložkách*. Přišel ke mně. Střelil do mne. — *3. Z pravidla, když je přívlastkem určujeme*. Běda mně, nešťastnému. Kz., Kt. Na Mor. Běda mi nešťastnému. Brt. vz také Hatt. Srovnávací mluvnici str. 232. Nominativ *jáz* jest ve všech starých památkách až do 14. století. — Gt. *mene* jest jen v Ev.: mene slednj. — *Dat. plný mně* je důrazný, sesláblý *mi* více enklitický. — Instr. *mnú* povstal stažením z předhistorického *mnoju*. — Akk. dual *na* není posud doložen. V staročes. památkách zastupuje jeho místo gt. dual: Tu *najú* nalezú, Pass., nebo akkus. pl. *ny*. — Dat. pl. přehlasuje se dosti zhusta během 14. stol. v.: *nem*, zvl. u Dal. a v Alx.: Co nem kážeš ješče. ŽSK. — V akkus. pl. ve všech starších památkách: *ny*; teprv později: *nás*. Vzbuď ny. Št. Hospodine pomiluj ny. St. skl. — Gt. a akkus. *mne* rozeznává se zřetelně od dat. *mně* u Čechů v prus. Slezsku jako v písmě. Šb. — Akk. sg. v již. Čech. *mje* m. *mne* a *me* m. *mě*; pro mje; ou me ošidil. Kts. Na Mor. gt. a akkus. pravidelně jen *mne* (zřídka akk.: mě). Hněvá se na mne. Šb. — Pod Krkonoši v gt. a akkus. a lok. *mňe*. Tamtéž *me* m. *my* (nominat. pl.), u starých lidí. Kb. — Rozbolelo mne mé srdce. Ěr. P. 153. — **Já (my) ve větě obyčejně se vynechává, ale klade se**: 1. *Když se osoba mluvící silněji vytýká*. Já jsem ten, kterýž rozptyluje znamení lhářův. Br. My jsme jen pohostinu. Kram. Raději potáhnu já na Poláky. Háj. — *2. V protivách*. Já o slivách a ou o blumách mluví. Us. My o voze a vy o koze. Prov. — **Při zájmeně ‚já'** (taktéž při: *ty, my, vy, ona, sebe, kdo, někdo*) **užívá se m. genitivu mne** (taktéž m.: *tebe, nás, vás, jí, sebe, koho, někoho*), **je-li přívlastkem, zájmena přisvojovacího**: *můj* (taktéž: *tvůj, náš, váš, její, svůj, čí, něčí*). *a*) **Místo genitivu přivlastňovacího**. Ona je sestra má (tvá). Br. Města vaše vypálena ohněm. Br. Jméno naše přijde v zapomenutí. Nebude se ostýchati velikosti něčí. Z čích rukou jest to? Br. — *b*) *Místo genitivu* **podmětu**. Podlé mé vší žádosti stalo se. V. Chtěl se mstíti svého pádu. Br. Tvé žádání, mé rozkázání, domnění vaše, její kvílení, něčí naříkání. — *c*) *Místo genitivu* **předmětu**. Toť k zlehčení jejímu bylo. Br. To k svému vzdělání obrátil. V. — *d*) *Místo genitivu* **příčiny** *a* **původu**. Připadl na nás strach váš (m. strach vás, od vás). Br. — *e*) *Místo* **dativu** *předmětného*. Veliké pání svých křivd náhle mstívají (i. e. křivd sobě učiněných). V. — *Pozn. Přidá-li se k těmto zájmenům přívlastek, kladou se z pravidla do genitivu*. Radosť má jest všech vás (m. všech vaše) radosť. Br. To jest všech nás obyčej (ale: To jest náš obyčej). *Ale praví se také*: Že jsi hřešil, není tvůj samého pád, ale i náš. Br. — Zk. Skl. str. 305. Vz tam více příkladův.

Jabčený, jabčen = jablečni, Apfel-. Žalt. vit. —

Jabčiště, ě, n., plané jablko. Holzapfel. Us. Bolesl.

Jabko, *lépe*: jablko, l se vysulo.

Jablaň, ě, f. = jabloň. Zrnatá j. Ms. z 15. století.

Jablanie, u., zastr., kollekt. Št.

Jablčák, u, m. Apfelmost.

Jablče, ete, n. Kochapfel.

Jablčiště, vz Jabčiště.

Jable, ete, jablátko, a, n., ein Aepflein.

Jablečnan, u, m. J. olovnatý, vápenatý, železitý, železitý nečistý. Kh.

Jablečnatý (jablkové barvy). J. kůň. Apfelschimmel. D.

Jablečni, jablečný, od jablek. J. hruška, V., skyvka (křížalka, na Slov. štipka), koláč (jablky položený), D., nápoj, Ros. — Jg. Aepfel-, Apfel-. — **J.**, apfelgrau. J. kůň, Apfelschimmel. — **J.**, apfelrund.

Jablečnice, e, f., zahrada jablečná. Apfelgarten. Kom. — **J.**, prodavačka jablek, Obsthändlerin. D.

Jablečnický obchod. Jg. Obsthändler-.

Jablečnictví, n. Obsthandel. Ros.

Jablečník, a, m., kdo jablka prodává, Obsthändler; 2. jablkovatý kůň. Apfelschimmel. D. — *Jablečník*, u, m. *a*) nápoj z vykvašených jablek, Apfelmost, -wein; *b*) jídlo z jablek, Apfelbrei, -koch; *c*) rostlina, Andorn. Jabl. černý neb smrdutý; vonný neb polní; hluchá kopřiva. Jg.

Jablečníkový, Apfelmost-, Apfelkuchen-, Andorn-. Vz Jablečník.

Jablečnina, y, f. Apfelkoch (jídlo). Rk.

Jablkany, pl., m., äpfelsauere Salze.

Jablko, jablo, jabko, jablécko, jablíčko, na Slov. **jablčko**, a, n.; gt. pl. jablek (od: jablko), vz *e*. Der Apfel. Jablko ananasové, bělicové, bílé, bílé panenské, bousovské, broskovní, bubenecká reneta Chotkova, bubínky, cerekvické, cibuláč, cikánky, citroňák, cukrové, červené, dančík, dolanské sladké (koláčové), dozránka, drkačové, felčárek tvrdý, felčárské, fialové, francouzské, gdoule červená, gdoule (bílá a letní; na Slov. hrušné), granatové (řepinské červené), hedvábné (červené), honza z Přelouče, hovězí buba, hranáč, hvězdové, chocholouš, chomonty, chrastáče, chřestáče, jaderník, jahodové, jakubata, ječnatě, ječné, jelení huby, jeptišky, jezbiny, jezbinské, kalvarůže, kalva

růžová (panenské, felčarské, veliké), kamazinkové, kamejské, kameníček, karvarůže, katinka, klepáč, kminové, kobylí hlavy, koláčové, koriandrové, kotvice, kozí prdelky, kožené, koženice, kožený renet, krahulové, královky, královské, kutny, kuželátka, kyseláč, kyselec, letníky žluté a červené, liberka, lounice (lonnovka), malinové, malvazinky, malvazinek sladký, malvazinové, malvazírek, mazlík cizí, meduní, měkejše, melounové, miliňátko, míšenské, míšeň (bílá, vlaská), nárožník, nepomnč, obyčejný ranet, oneberyl, ovčí bubičky, ovčí nosatka, panenské (bílé, červené), papírník, papoušek, parmice zimní, perlové, pijavec, pižouny, pláné (plaňátko, ponchle), plesniváče, pokroutky, pražské, přisedavka, pruháč, pruhováč, pstruh, rachátka, ratabouny, renety (bílé, červené, stříbrné, žluté, voskové, zlaté, kožené), řepiny, řepínské červené, rozmarinka, růžové jablko, semiukové, skelní, sklenéné, sládě, slaďáče, sladké (růžové, zapovězené), smutné jeptišky, soudky, soudečky, strakáč n. dozránka, strýmy, studničné, svatohavelské, svatojánče, syrečky, šálové, šálovky, šafránka, šipkové, šišák, šišenec, štěpák, šťopkáči, štrýmkové, štuci, tuháč, tulipánový renet, turecká princezna, uhlírátka (uhlírčata), ulverák, vajdous, vejlímek, vilímkové, vinné (uherské), z Višovic, vonáč, vosková reneta, vrbové, zapovězené, zázvorové, zelenáč, zimní papouškované, zlatňátko, železňák, železné, ženská jablka, židovské. Vz Chocholouše. Am. Sř., Jg. J. štěpné, štěpované, štěpové. Jg. Vz Plod. Důlek květný v jablkách: šomolka. Us. u Libuně. Ošatka, pytel, nůše jablek. Jablka česati. Jablka už uzrála, dozrála. Jablka tato mají navinulou chuť. Aniby jablko nepropadlo. Us. Jablko od stromu (od jabloně, od štěpu) daleko se nekulí. Ctib. Jablko nerádo daleko padá od štěpu svého; nemůže-li jináč, ale stopkou se k němu obrátí. V., Č., Sbr. J. nerádo daleko od stromu padá, pakliť padne, rádo se zase špičkou obrátí. Lb. Vz Rodiče. J. rádo zachovává chuť stromu svého. (Děti se daří po rodičích). Jg., Č., Sbr. Daleko to j. od stromu padlo (o nepodařilých). Jg. Těšinská jablka (žertem = potěšení). Těšinskými jablky měsíc nacpává. Darmo těšinská jablka očekávati. Nadarmo na ta těšinská jablka očekává. Jg., Č. Musí soused se sousedem kyselá jablka i plané hrušky hrýzti i v dobré přijíti. Prov. Kousl do kyselého jablka. Vz Nesnáze. Č. Do kyselého jablka zahryznouti (bídy, odpornosti zakusiti. Vz Bída). Č. Eva jablko snědla a muži ohryzek dala. Č. Mluví o jablkách a nezná jabloně. Vz Tlachal. Č. Červivá j-a se stromu letí. Pk. Vz stran přísloví: Lidé. — **J.** *rajské* (jadrné, zrnaté n. granátové, granát), der Granatapfel. Květ, zrno, kůra z granátového jablka. V. Omáčka z rajských jabliček. Granátová jablíčka zavařiti, procediti, na zimu sušiti. — **J.** *bodlavé* (panenské) n. ježková palice n. vojenský mák, der Stechapfel. — **J.** *liščí* (boborelka). Jg — **J.** *zemské* = brambor, der Erdapfel. Na Mor. — 2. **J.** = *vše, co jablku podobno*. Říšské jablko. Der Reichsapfel. D. — **J.** *pižmové* či *zlaté*, nádoba pižmem naplněná. Der Bisamapfel. Jg. — **Jablka** zlatá, spinadla a čepce. Br. — **J.**, *kulatá částka jilce u kordu*, jinak žalud, der Degenknopf. D. — **J.** *oka* (kulaté, kožnaté, vlhkostmi naplněné tělo v dutině oční). Jg. Der Augapfel. — **J.** *kolenné*. Die Kugel am Schenkelbein. — **J.** *Adamovo*, ohryzek, chřtán u mužů jako hrbol na krku vyvstávající, Gröbs, Adamsapfel. Rk. — **J.** *u sedla*. Der Sattelknopf. Rk. — **J.** mrtvé, nádor či neduh v kůži, der Todtenbruch. J. mrtvé v noze když se zarodí. Ras.

Jablkorodný, apfelerzeugend. Rk.

Jablkovatý, jablkovitý, jabkovitý (V.). J. kůň (znamení na způsob jablek mající), barva. Apfel-.

Jablkovka, y, f. Apfelanfguss. Rk.

Jablkový, jabkový, od jablka, nebo jako jablko vypadající. J. jádro, koláč (jablky posázený, pomazaný), barva zelená, kyselina. Jg.

Jablo = jablko.

Jablečný, zastr. = jablečný.

Jabloň, ě, m. a f., jabloně, ě, f., jabloňka, od strč. jablo = jablko. Der Apfelbaum. J. obecná č. planá, štěpná. S. N. Letos jabloně málo nesou. Us. Jabloně čistiti, vyřezavati, česati. Je šedivý (bílý) jako jabloň. Us. Jablko nerádo daleko od jabloně padá. Jg. Vz Jablko. — **J.** *zrnatá*, punicum granatum, Granatbaum.

Jablonec, nce, m., něm. Gablonz, mě. v Boleslavsku. Vz S. N. IV. 126.

Jabloni, n., die Apfelbäume.

Jablonice, e, f., der Apfelgarten. Na Slov. Plk.

Jablonisko, a, n., špatná jabloň, ein grosser, hässlicher Apfelbaum. Bern. — **J.** = jabloniště. Us.

Jabloniště, ě, n., jablovna, der Apfelgarten. Jg.

Jabloňka, jablůňka, y, f., malá jabloň. — **J.**, bylina, hruštička, pyrola. D.

Jabloňkový, Apfelbäumchen-. J. dřevo. Jg.

Jablonné, ého, n., mě. v Královéhradecku a v Boleslavsku, Gabel.

Jablonný, od jabloně, Apfelbaum-.

Jabloňový, Apfelbaum-. J. strom, štěp, květ, list, dřevo, štěpnice. Jg. Na podzim jabloňový květ kazí mladým lidem svět. Er. P. 88.

Jablovna, y, f., Apfelgarten. Th.

Jablůnek, nku, m., Er., malá jabloň.

Jabluško, a, n., malé jablko; zemče. Na Mor. a Slov.

Jabor, *lépe*: javor.

Jabotapita, y, f., gompbia, rostl. Rostl.

Jabřadka, y, f., výhon, úponky, popinky, neuer Trieb, Reis. Kmen vinný krásné okolo sebe své půštie j-ky. St.

Jabratka, pl., n. Weihzweige, kočičky.

Jacek, cku, m. = Hyacinthus, Märzblume.

Jacint, hyacint, drahý kámen. Kat. 978.

Jačeti = ječeti. Na Mor. a Slov.

Jačmen, na Slov., ječmen.

Jadati čeho = pátrati po čem, vyptávati se, hloubati, erforschen. A hřícha jadaj, Job., zákona, sviedecstvie jeho j. Ps.

Jadérko, vz Jádro.

Jaderní = jadrný.

Jadernice, e, f., kde stromy od jádra rostou, die Kernschule. — **J.**, *sp.* m. jaternice, die Leberwurst. Na Slov. Plk.

Jaderník, u, m., strom z jádra vyrostlý, das Kernobst. Jg.

Jaderský, adriatisch. J. moře, adrijské.

Jaděti. Jadí mňa = svrhi mne. Na Mor. (vých.).

Jádření, n. K. j.! velí poryhný, mají-li se ryby z nevodu (veliké síti) vyhírati. Šp. Die Netzaufnahme. Vz Vyjádřiti.

Jádřeti, el, ení, jádro dostávati, sich kernen. Jg.

Jádřinec, nce, m. Kerngehäuse.

Jádřiti, il, en, ení, jadrnosť z textu vybírati. Kom.

Jádřitý, jádratý, viel-, grosskernig. Jg.

Jadrnatosť, i, f., jadrnosť, Kernigkeit.

Jadrnatý, jadrnitý = 1. jadrný, 2. k jádru podobný, kernicht.

Jadrněti, ěl, ění, kernig werden. Smetana, chlapec jadrní. Jg. — **po čem.** Máslo jadrní po dobré pastvě. Jg. — **v čem.** V naději jadrnie dřevo můdrosti, aby neuschlo o rozpači. Št. —

Jadrnice = jadernice.

Jadrník, u, m. = jaderník.

Jadrniště, ě, n. = jadernice. Kernschule, Kerngehäuse.

Jadrniti, 3. pl. -ní, il, ěn, ění, zjadrniti, jadrnivati, kernig machen. — **co.** Víno jadrní tělo (občerstvuje). L.

Jadrnitý = jadrnatý, jádratý.

Jadrnosť, i, f. Budiž jako tuku a j-sti naplněna duše má. Št. Kernigkeit, Frischheit.

Jadrný, jaderný, jaderní, od jádro, jako luční od louka, stružní od strouha. Mk. — 1. *Mnoho jader mající*, kernig. J. ovoce (hrušky, jablka). — 2. *Pevný, silný, tuhý, čerstvý, svěží*, kernig, kernhaft, derb, kräftig, markig. Jg. J. maso, kus (dobytka), chléb, chlapec, dívka, Jg., Us., sieť. Lex. vet. Víno ze sudu jadrnější než z láhve. Jg. J. obilí. — 3. *Obzvláštní, důkladný, silný* (ale krátký), kernhaft, kernig, kräftig. J. řeč, myšlénky, slovo. Jg.

Jádro, a, n., jadérko (jadýrko), a, n.; *gt. pl.* jader, v ostatních pádech podržuje dlouhé *á*. Der Kern. — *U třešní a švestek*: pecka, pecička; *u bylin*: semeno. Vz Semeno. *U obilí*: zrno. *Jádro skládá se z bílku, děloh, z kle* (klíčku) *a žloutku*. Rostl. J. ořechové, mandlové, švestkové, třešňové, broskvové, slunečnicové, tykvové, Jg., borové, kdoulové, klokočové, rajské atd. Kh. Jádro ze skořipky vyníti. V. To jsou koně jako jádro. L. V tom j. vězí. Totě jadérko. Vz Chytrý. Č. Kdo chce jádro jísti, musí prve skořepinu rozloupiti. Vz Pracovitosť. Kom., Lb. Kdo chce j. jísti, musí prve ořech rozlousknouti. Č. — **Jádra** = nároky, testiculi. Die Geilen. — **J.** = *černé známky v koňských zubech*, po nichž stáří jejich poznáno bývá, bob, die Kennung, der Kern, die Bohne. Us. — **J.** = *co nejlepšího u věci, výbor, tresť*, der Kern der Sache, Grund. J. vojska, lnu n. konopí, sukna (dobrota, hustosť), železa, dřeva (též: dřeň), obilí, Jg., sv. písma, lékařství. Nz. To bylo j. budoucí velikosti města (*lépe*: zárodek). Km. — **J.,** *vnitřek síti*, Busen. Šp. — **J.** *lesův*, prostředek lesa. Šp. — **J.** *zemské* = vnitro, das Innere. Š. a Ž. — **J.** *v lučbě.* Původní skupeniny prvků, z nichž dílem výměnou (substitucí), dílem přistupováním a přilučováním ve všecky ostatní sloučeniny organické vycházejí, slují typy (Typus) či jádry (Kern). Šík. 391. Vz tam více. — **Jádro,** a, n., mě., slov. Zader, lat. Jadera, v Dalmacii. Lobk. J.

Jadrooký kůň, fischäugig. D.

Jádrovatý = jadrnatý.

Jádroviště, ě, n. = jadernice. D.

Jádrovitý, kernartig.

Jádrovník, u, m., šourek, der Hodensack. Jg. —

Jádrový, Kern-, Hoden-. J. míšek = jádrovník.

Jager, gra, m., Erlau, mě. v Uhřích. — *Jagerský.*

Jägerndorf, Krňov, a, m., ve Slezsku.

Jägernfeld, Krnov na Mor.

Jago, a, n., San Jago, ostrov. Vz více v S. N. IV. 135.

Jaguar, a, m., největší dravec jižní Ameriky. Vz S. N. IV. 135.

Jahelka, y, f., **jahelina,** pích, Hirsestampfe, -mühle. Us.

Jahelnice, e, f. = jahelka.

Jahelník, u, m., jídlo z jahel, Hirsenauflauf.

Jahelný. J. kaše, Hirsebrei. Jg.

Jahen, hna, m., z řec. διάκονος, der Diakonus. Jahnem býti. V. Vz více v S. N. IV. 135.

Jahenský, Diakonus-. J. úřad. Jg.

Jahenství, jahenstvo, a, n. Das Diakonat. Na j. posvétiti. Zák. sv. Ben.

Jáhla, y, f., gt. pl. jahel, v ostatních pádech podržuje *á*. Jáhla, prosné zrno bez šupiny. Gemahlene Hirse. — **Jáhly,** pl., prosné krupky. Plevy od jahel. V. Kaše z jahel. — **J.,** vyraženina na těle k jáhlám podobná, ein hirsenartiger Ausschlag.

Jahla, vz Jehla.

Jáhlatý, hirsenartig. J. lišej. Jg.

Jahlice = jehlice.

Jáhlina, y, f., hirsenförmige Flechten. Sal.

Jáhlitý, hirsenartig.

Jahlovati, beraniti, rammen, rammeln. D.

Jahna, jahnica, na Slov. = jehnice.

Jahnový, Diakons-. Vz Jahen. J. knihy. Bib. —

Jahoda, y, f., jahodka, jahůdka, jahodečka, y, f., die Beere. J. lesní, zahradní, štěpná, trávná, svatovitská. Talíř jahod. Odpověď dává o slívách, když pře jest o jahodách. Za času slušl hrušky česati, višně trhati, i svým časem jahody sbírati. Jg. Černé j.: obecné (borůvky, myrtové jahůdky, vraní oka), větší. Jahody červené (brusnice); chlupaté (chlupátka); svatojanské (rybes); mořské n. moruše; malinové (maliny); černé malinové (ostružiny); tučné; habí (čípek); břečťanové; svídové, lentyškové; střemchové. J. vinné, bezuí (bzové). Jg. J. alkermesové, červcové, dráčové, dřínkové, hlohové, jeřabové, leplkové, vlčí, vranoočí, židovské. Kh. Pozdě v les na jahody, ano léto prošlo. Vz Pozdě. Č. Jde má milá na jahody na zelená borka. Rkk. 61. Na vychválené jahody s košem se nechodí. Č. To byly jahody, toto jest ořech (když se věc snadná k nesnadné přirovnává. Vz Nesnáze). Č. Běličky vody zajíčky, jahůdky lesa lahůdky. Hrš. To je tolik, jako když dá krávě jahodu (= nic). Vz Třešně. Us. —

Jahody = líce, die Wangen. Mat. verb. — **Jahůdky**, pl., vaječník, Eierstock. D.

Jahodák, u, m. Beerenmost. Rk.

Jahodář, e, m. Erdbeerpflücker. Rk.

Jahodářka, y, f., druh hrušek, na Slov. Plk. —

Jahodí, jahůdí, jahodoví, n., jahodový keř, Erdbeerstrauch. Jg.

Jahodina, y, f., Erdbeerstrauch.

Jahodinný, Erdbeerstrauch-.

Jahoditý, plný jahod, beerenreich. Jg.

Jahodkovatý, jahodovatý, beerenartig, beerig.

Jahodnatý = jahoditý.

Jahodnice, e, f., moruše, Maulbeer. Reš. — **J.**, Erdbeerpocken. Ja. — **J.**, Erdbeerbrei, kaše z jahod. Us.

Jahodník, u, m., keř, na kterém jahody rostou, Erdbeerstrauch, V.; 2. jahodový jetel, Erdbeerklee; 3. šťáva z jahod, Erdbeersaft. Jg. — Er. P. 85. — **J.**, a, m., Erdbeerpflücker.

Jahodný, -dní, Beeren-. J. ovoce, list. Ros.

Jahodovatý = jahodkovatý.

Jahodoví = jahodí.

Jahodový, Beeren-. J. voda, Us., šťáva, V., jetel (jahodník). Jg.

Jahůdka, vz Jahoda. — **Jahůdky**, pl., f., Fleischwärzchen. — J. slzná, Thränenwarze. — **J.** líce. Vz Jahoda.

Jachati = jechati. Na Slov.

Jáchimov, a, m. J. Nový, *ves* v pražském kraji od Jáchima (Egona z Fürstenberku). S. N.

Jacht, loď o jednom stěžni a jedné palubě k rychlé plavbě zřízená. J. poštovní. S. N.

Jachtati = koktati, stottern. Na Slov. Bern. —

Jachym = Joachym, Joachim. Lom.

Jaispitz, Jevišovice u Znojma; 2. Jevišovka, Ježůvka, řeka na Mor.

Jaj, jajda, o weh! Na Slov.

Jajkati, jaj křičeti, weh rufen. Na Slov.

Jak, jako (zastar. kak, kako), *jakť, jakté, jakž, jakoť, jakož*. V *jak* se *o* odsulo. Jeho významy: *1. Jest moci* **tázací** *a stojí v otázkách přímých i nepřímých*, wie. Jak se máš? Jak dávno jest tomu? Neodpověděl mu, jak to má dělati. — *Pozn. Na otázku* **jak** *klade se příslovečné určení způsobu a) příslovkami*: dobře, pěkně. — *b) Instrumentalem.* Zajíc otevřenýma očima spí. — *c) Jinými pády s předložkami: bez, z, po, do, v, u, na, za, po, při, s.* Po česku. Z rychla. Na smrť ho poranil. Šel s matkou. Do vůle se toho najedl. Mk. — *2. Při* **zvolání**, wie. Jak jsem se radoval! Jak pěkná to věc! O jak dobře mluví! — Při dokládání se *svědectvím*: Čistou pravdu mluvím, jak (jakož že) Bůh nade mnou. Da. — *3. Ve větách* **podstatných** *po časoslov. uznamenání, domnění a ohlašování*, něm. wie, dass. Nyní vidíš, jak to věc snadná jest = že to věc snadná jest. To jest mi v dobré paměti, jakž soud měl se svým bratrem. — *Vypuštěním hlavní věty praví se*: Jak já jsem tě viděl. — *Je-li řeč o pouhém domnění, pojí se s optativem*, něm. dass, als ob. Byli v podezření, jakoby ten oheň nastrojili. — *4. Ve větách* **úmyslu a účelu**, něm. wie, dass, damit. Ukládali o nich, jakby je zahubili. I radili se, jakby se obránili. — *5. Ve větách* **časových** *znamená dobu, po které hned jiný děj nastupuje*, něm. so wie, so bald als. Jak jen vyšel, začalo hořeti. Jakž z té koupele vystoupil, ihned od té nemoci zdráv byl. — *S optativem pojí se o věcech pouze myšlených neb možných.* Jakžby přišel, hned odejděte. — *Aneb znamená dobu, od které co se počíná*, něm. seit der Zeit, wo, seitdem. Minul rok, jakž jsme tam byli vtrhli. — *6. Ve větách* **příčinných**, něm. da, weil. Pane, jakož se ptáti ráčíš na poklad obecní kláštera tohoto, i račiž věděti, že žádný z bratrův o tom nic neví. Boleslav, jako byl milosrdný, rozkázal. T. — *I před přístavkou se klade, když v ní důvod výroku jest.* Kníže, jako muž povolný, pověděl, že to chce učiniti. Ale on, jako muž dobrý, nechtěl toho učiniti. Háj. — *S optat. o domnělém důvodu.* Ptal se na to, ne jakoby sám o tom nevěděl, než že bylo potřebí jemu slyšeti i naši odpověď. Místo *jako* kladou *co*; vz Co, 141. a. ř. z d. 28; Brs. 72. — *7. Ve větách* **sousledných**, *ač nyní zřídka*, něm. dass, so dass. Sluší uskrovniti tak svou žádosť, jakž by nebyla proti Bohu. Holubice tak vysoko se vznesla, jakož jí pro výsosť nikdo nemohl viděti. — *8. Ve větách* **připouštěcích**, něm. wie wohl, wie sehr auch. Jakž tich byl, všem na vojnu vstáti kázal. — *Obyčejně připojuje se slovce* **-koli**, *v závětí pak stojí: však, ale však, přece, však proto.* Strom jakkoli veliký býti má, shrnuje se však v jediné ovoce svého jádro všechen. — *9. Ve větách* **srovnávacích**. Vz Co, 13. *a) Když se věc k věci připodobuje.* Dnové naši jsou jako stín, běžící po zemi beze vší zástavy. Br. (=jsou podobni stínu). — *b) Když se věci jedna k druhé přirovnává a sice věci rodu rozličného, aby, což o jedné patrno a známo jest, tím se platnosť a způsob toho, což o druhé věci vypovídáme, zřejměji a mocněji vytkly a jako v obraze ukázaly.* Má se, jako ryba ve vodě. Jak v malém domě veliký muž, tak v malém těle veliká mysl přebývá. Jel. — *Pozn. 1. Mají-li obě věty týž výrok, klade se jednou.* Jako beránek k zabití veden jest. (Jako beránek k zabití veden jest, tak on k zabití veden jest). Br. — *Pozn. 2. Někdy se „jako" vypouští.* (Jako) Když není drev, hasne oheň, tak když nebude klevetníka, utichne svár. Br. — *Pozn. 3. S optat., když se přirovnání jen s přibližna děje*, něm. wie denn, als ob. Mlčí, jakoby mu ústa zašil. — *c) Když se věci, činnosti neb vlastnosti ve způsobu, stupni n. míře přirovnávají*, něm. wie, wie sehr. Jakž miloval mne otec, tak i já miloval jsem vás. Br. Tak to poznamenali, jak to od nich slýchali. V. A tak daleko šel za člověkem, jakož daleko člověk zašel od něho. Št. Jak co přišlo, tak odešlo. — *Pozn. Je-li výrok společný, klade se jen v jedné větě.* Ta bylina má listy ostře špičaté jako vrba. Us. — *d) Spojuje slova, na něž se výrok o rovné míře táhne*, něm. sowohl — als auch, eben so gut — wie, nicht nur — sondern auch. Cvičení jak mysli, tak i těla mírná býti mají a svým časem. Zlatem a stříbrem tak muži, jako i ženy doma i jinde se ozdobují. — *e) Spojuje se jí člen všeobecný s členem obzvláštním*, něm. sowohl im Allgemeinen (überhaupt) — als auch insbesondere (als besonders auch), nicht nur — sondern auch.

Jakož v mnohých jiných věcech, tak obzvláště v přátelství obviňován jest z nedbalosti. — *f) Ve větách záporných táhne se zápornost na oba členy*, něm. weder — noch. Naši skoro nikam jak s střelbou, tak ani s vozy táhnouti nemohli. — *Aneb táhne se toliko na větu hlavní* a jest něm. nicht sowol — als, nicht so sehr — als vielmehr, weniger — als. Nic tak dobře dobrému nesluší, jako žádnému neškoditi a komužkoli může, dobře činiti. — *g) Stojí i po záporném komparativu.* Králové nic dražšího a vzácnějšího nemají, jako korunu. Br. — *V této příčině přikládá se i spojka „než.“* Ostrovové nejináč Evropu naši ozdobují, než jako drahé kamení korunu královskou. Lid ten není nic lepšího než jako otcové jeho. Capito. První člověk neměl větších šlépějí než jako my. Kram. — *Pozn. Ale není-li komparativ záporný, klade se:* **než**; **šp.** *tedy: jako.* Jest větší jak ty (špatně m.: než ty). Š. a Ž., Brs. 94. Požadavek více jak 50 let na usedlosti jsoucí, *šp. m.: než* 50 let. — *Ale i po záporném komparativu má býti z pravidla „než“, poněvadž spojkou* **jako** *jakosť osoby neb věci v stupni rovném, spojkou* **než** *jakosť n. mnohosť v stupni vyšším srovnáváme.* Dívka dobrá jako bodina. Je červená jako růže. Otec je lepší než synové. Bs. Nic většího strachu ďábln nenahání, než dobrá zpověď. Knst. — *10. Ve větách* **poměrných**, něm. nach Massgabe dessen wie, im Verhältniss zu dem wie, so weit, so viel, když míra činnosti hlavní na míře, kterou obsah věty vedlejší připouští, se zavěšuje, tak aby se podle toho zveličovala n. zmenšovala. V hlavní větě stojí z pravidla: *vedlé, podlé toho.* Muž podlé toho, jakž rozumný jest, chválen bývá. Každý dělej podlé toho, jakž jest koho Bůh darovał. Št. A páše zlé věci, jakž jen může. — *V tomto smyslu stojí i před jmény*, v něm. für. Nebyl nezběhlý jako řemeslník v řečnění (jakož řemeslník býti může). — *11. Ve větách* **omezovacích.** Vz *Jakž.* — *I před jmény stojí*, něm. gleichsam. Veškeren svět jako v krátké summě ukáži. — *Před* **čísly** *je* něm. *ungefähr, etwa, gegen.* Jako po hodině odešel. V hodinu jako třetí. V. Kal. 378. V jako hodinu nešporní. V. Jako se šesti sty jízdnými. Gl. — *V té příčině klade se i jakoby m. jako.* Bylo těch, kteří jedli, jakoby čtyři tisíce. Vz Jakž. — *12. Ve větách* **přídavných** *stojí m. který.* Byl jeden z těch, jako peníze mění. Dávám na onoho na Švadlíčku právo, jako za stolem leží. Svéd. Vz Zk. Skl. 515. — Zk. Ml. II., str. 96.—99.; Skl. 388.—515. — *Pozn.* ‚Jak‘ u přechodníku, vz Transgressiv. — **Jako** = odkud. Vz Mtc. 1875. str. 149 Mš.

Jakamar, a, m., galbula, pták ledňáčkovitý. Krok. J. zelený, Presl.

Jakby. Vz Jak.

Jak daleko? Který pád na tuto otázku? Vz Akkusativ.

Jak dlouho? Vz Jak daleko?

Jakin, a, m., mě. Italie, Ancona. — *Jakinský.*

Jakkoli, *jakkoliv, jakkolivěk, jakžkoli, jakžkoliv, jakžkolivěk. 1. Na jakýkoliv způsob*, něm. wie nur, wie immer, lat. utcunque. Ale jakž se to koliv stalo. V. Však jakžkoliv jest, vždy se to pokládá za div. Br. — 2. = *ač, ačkoli*, něm. wie wohl, obgleich, lat. quamquam. Nelituje v tom jakkoli velikých nákladův. V. Jakžkoli mnoho mluvím. D., Br. Vz Jak, 8. — *3. = hned jak*, něm. sobald als, lat. ut primum. Řekl Bůh: Jakžkoli okusíš ovoce z dřeva. Solf. — Jg.

Jak mile znamená tu dobu, po které hned jiný děj nastupuje. Vz Jak, 5.

Jako. *Co místo jako*, vz Co, 13. — **J.** *klade se často méně správně m.: jaký, á, é.* Tak statečný národ, jako byli Římané (m. jakým byli Ř.) Brs. 94. — Ostatně vz Jak.

Jakoby = jako by. Jakoby kámen do vody uvrhl. V. Vz Jak. — *Pozn.* Jest mladý ještě muž a jakoby zrozen k úřadu svému — **chybně** m.: jako zrozen, nebo: jakoby byl zrozen. Lká jakoby zoufalý, **šp.** m.: Lká jako zoufalý, nebo: jakoby byl zoufalý, jakoby zoufal. *Jakoby nestojí u adj. nebo u substantiv* bez časoslova. Šm., Šb., Os., Š. a Ž., Brs. 94. Vz Konditional VII., XII.

Jakořka = skoro, fast, schier, beinahe, so zu sagen. Zlob.

Jakosť, i, f., povaha, způsoba, obyčej, způsobilosť věci, die Beschaffenbeit, Qualität. J. zboží, tovaru. J. zboží: zadní, hrubá, sprostá, nadsprostá, střední, poloviční, nadprostřední; zboží přední, pěkné, tenké, dobré, čisté, výborné, nejpěknější, obzvláště pěkné jakosti; znak, znamení jakosti. Nz. J. bílá, černá, hořká, lehká, těžká, ostrá, slabá, prudká atd. Jg. J. představy, když se táží, jaké má vlastnosti. Mark. J-sti živelní: horkosť, studenosť, suchosť, mokrosť. Bylin. J. těla, pokrmu, nápoje, skutku. Us. I ustanovili jsù, aby z kovu ráz obecní pod jistú jakostí a velikostí byl. CJB. 363.

Jakostný, qualitativ. Krok.

Jakotnosť, i, f., množství, Quantität. Ros.

Jakoubek, bka, m., vz Jakub.

Jakouběti, ěl, ění, dumm werden. Rk.

Jakovosť = jakosť. Plk.

Jakový, jakovýž = jaký, wie beschaffen. Jakovíž Sodomští byli. Br. Aby se štítil tyranství, jakovéž ptácí loupežní a draví provodí. Br.

Jakož. Vz Jak.

Jakožto. Kniha ta hodí se jakožto základ, *šp.* m.: za základ. Km. — Ostatně vz Jak.

Jaksi, jaks, gewissermassen, auf gewisse Art, etwas. Jaks nenadále všecky spříznil. Háj. Jest jaksi churavý. Us. Jaksi nesměle. Kom. Jaks těžko. Pref. Jaks divné to udělal.

Jaks = *a)* jak jsi, vz Býti, *b)* = jaksi, nějak. Jg.

Jakť, *jaktě*, vz Jak.

Jak — tak, mají se k sobě poměrem *souvstažnosti*, když obsah věty vedlejší a věty hlavní za ní jdoucí k sobě se přirovnávají. Jak místo bez přístavu lodím bezpečné, tak duch bez věrností přátelům bezpečný býti nemůže. Kos. Vz *Jak*, 9, b. — *2. Kopulative.* Jak chudí, tak i bohatí. D. Vz *Jak*, 9, d.

Jakub, a, m., Jakoubek, bka, Jakubíček. Jakob. O svatém Jakubě. Us. Co do svatého Jakuba dopoledne (vína) odkvěte, to do Havla uzraje. Č., Er. P. 85. Na sv. J-ba vylézá všecka neplecha H. Na sv. Jakuba klape na med huba; Sv. J. seče, sv. Anna peče. Hrš.

Parno o J-bě, zima o vánocích (vz Hospodářský). Lb. S které strany J. fouká, v tě straně bude drahá mouka. Er P. 85. Na sv. Jakuba šídla se zbláznila (mnoho jich poletuje). — Vz Prokop. — *Sv. Jakuba hůl*, cingulum Orionis. D. *Jakubova hůl* = oblouk na stupně rozdělený. Gradbogen. Pík. — *Sv. J-ba křét*, Jakobsblume.

Jakubě, jakoubě, ěte, n., jakoubátko = co se rodí n. dozrává o Jakubu, zvl. kuřata, jablka, brušky, zemčata. Jg. Jakubky: hrušky, k sv. Jakubu dozrávající; *b)* kuřata, k sv. Jakubu se líhnoucí. Rk.

Jakubiny, pl., f., svátek Jakuba. Jakobsfest.

Jakubka, y, f., žena Jakubova, Jakobin. — **J.**, raní hruška. Jakobsbirn. V. — **Jakubky**, kuřata o Jakubu líhlá. Jakobshühner. Jg. — **J.**, vz Jakubův.

Jakubkyně, ě, f., Jakubka, Jakobin.

Jakubník, a, m., Jakobita. Lom.

Jakubovice, pl., m., dle Budějovice, Jakobsdorf, jm. místní.

Jakubův, -ova, -ovo, Jakobs-. Jakubova hůl, jakubka, Jakobsstab, Gradbogen (v astron.). D. Vz Jakub.

Jakutsk, a, m., mě. v Sibiři. Vz S. N. IV. 149.

Jaký, jakýž. *1. tázací*, was für ein? Jaký jest? Jaké jsou to penize? — *Pozn. 1.* Tázacím zájmenem *jaký* ptáme se po vlastnostech předmětu; zájmenem *který* po předmětech samých, od jiných je různíce. Kterou cestou půjdeme? Pravou. A jaká jest ta cesta? Obtížná. Který z bratří jest nejpilnější? Karel. Jaký jest Karel? Pilný. Brs. 64. — *Pozn.* 2. Na Mor. říkají: Jaká? m. Jak? Byls tam? Odpověď: Jaká (= jak)? Mřk. — *Pozn. 3.* Místo *jaký* klade se často *co za*. Vz Co. — *2.* = *veliký*, když velikosti něčeho se dotazujeme. Měl radost jakou! Má chuť k učení? a jakou! Jg. Jaká drzosť, jaké hromady zločinů (quantas andacias, quantos acervos facinorum reperietis?)! Kos. — *3. Ve větách přirovnávacích.* Ve větě hlavní stojí: *taký, takýž, takový.* Zájmeny těmito stihame *jednostejnosť a rovnosť*, která se v povaze, v podobě a ve způsobu a v jiných vlastnostech na jevo staví. Takový jest, za jakého ehce jmín a uznán býti. Zk. Jakou (píseň) budu pískati, takovou musíš tancovati. Brt. Jaký strom, takové ovoce. V. — *4. Při vykřiknutí.* Jaký to povyk! jaký člověk! jaká pošetilosť! Us. — *5. = který.* Jakýchž já řečí doslýchaje, počal jsem veselý býti (quos cum, da ich diese). Kom. Návrhy, jaké byly učiněny, *lépe*: které. Šb. *Jaký* táhnouc se jen k jakosti předmětů má ve správné mluvě jen tam se klásti, kde buď položena jest aneb aspoň položiti se může náměstka souvztažná: *taký, takový*; kde však jest náměstka: *ten*, klade se souvztaž. *který*. Brs. 94. — *6. Souvztažné*, wie einer — so einer, wie — so. O takové neštěstí, jaké tu vidím, nestojím. Kom. Jaký strom, takové ovoce. V. — *7. Nevím jaký* = *jakýkoliv*, es sei noch so gross, stark usw. Byť pak byl hřmot za tebou nevím jaký, neohlédej se. Háj. — *8.* = *nějaký*, ein, irgend ein. Lva rozdrápal jako jaké kozle. Jg. Nechtěla, abych já jím jakou křivdu učinil. Lépe opatřen než jaký bohatý. Kom. — *9. Jaký taký*, jakýž — takýž = *jakýkoliv*, irgend einer, wie aneb immer beschaffen. Však vždy jakýž takýž způsob církve trval. Br. Kterýž umění lékařského jakonž takouž známosť má. V. Má jakonž takonž naději. Ml.

Jakýkoliv, *jakýkoli, jakýkolivěk, jakýkolivěčně, jakýžkoli* = buď si jaký chce, wie immer beschaffen, was immer für einer. Ten kámen krvotok jakýžkoli hned zastavuje. Byl. Jakýmikoliv prostředky. D. Dej mi knihy jakékoliv. Us. V jakémkoliv jazyku a národu. Kom.

Jakynt, u, m., Hyacinth, (drahokam), vz Jacint. Rk.

Jakýs, *jakýsi*, lat. quidam, nějaký, jistý, někdo, ein gewisser, druží se k substantivu, aby se označilo, že tímto pojem příslušící nedosti přísně se vyjadřuje. Jakýsi mudrc to řekl. Kos. Uslyšel za sebou jakýsi cbřest. Har. Přišel k nám jakýsi muž. Ros. Nových jakýchs zákonů. V. Vyslal jakés chytráky. Solf. Jakýsi člověk. Jakási libosť. Kom. Jakés roucho neznámé. Háj. Hleděl, je-li na blízku jakýs domek, *sp.* m. nějaký. Km. — **Jakýs — takýs, šp. m.** jakýž — takýž; *jakš — takš* m. jakž — takž. Jakýs = quidam, jakýž — takýž = qualis — talis. Jakýž dělník, takové i dílo. Br. Kterýž umění lékařského jakouž takouž známosť má. V. — Brs. 94.

Jakýž, vz Jaký, Jakýs.

Jakž, jak, jakož, jako *ve větách omezovacích. 1. Když vytýkáme osobu, na ježto vážnosti platnosť hlavní věty se zakládá*, jejímž míněním věta hlavní jest; věta vedlejší drží v sobě slovesa myšlení a tvrzení, wie, so viel. Práce jejich, jak pravili, jest šlapati dlážku. Kom. Bratr jeho, jakž mi dobře vědomo jest, s nimi tam nebyl. Us. — *Pozn.* Někdy se *jakž* vynechává. Včera jsem vás, tuším, viděla. Us. — *2. Když o větě hlavní připomínáme, že se obsah její se skutečností srovnává*, aneb že to, o čem výrok činíme, všeobecnou platnosť do sebe má, wie denn, wie denn wirklich, wie denn überhaupt. Jiní tobo zase bránili, pravíce, že životy raději složí, než tomu dopustí, jakož pak nejedni, když se šarvátka rozmohla, i zbiti jsou. Kom. — *3. Když chtějíce platnosť věty všeobecné ukázati příklady uvozujeme*, als, als znm Beispiel, wie, wie znm Beispiel. Ta těla nebeská, jakož slunce, měsíc, hvězdy a ta nebesa, v nichž jsou hvězdy, podobná-li jsou k tělům zdejšího přirození, jakož jest země, voda, povětří, oheň? Št. — *4. Když přisahajíce se čeho dovoláváme, abychom pravdu hlavní věty stvrdili*, sowahr. Nebyl jsem tam, jakž jsem poctivý člověk. Jg. — *5. V listech a soudních seznáních počínají věty*, ve kterých to, což nám v známosť nvedeno jest, zahrnujeme, abychom příslušnou odpověď učinili, též od spojky *jakž*, was das betrifft dass, in Betreff dessen dass. Jakož píšeš, že tobo úmyslu jsi ke mně se odebrati, já zajisté sobě tobo od tebe žádám, abys tam ještě pobyl. A tu pak na ty roky kaž ot sebe žalovati, jakž tvá pře záleží (worin der Rechtsstreit bestebt). O. z D. Jestliže by měštěnín smlouvu udělal o trávu na lukách na jeden rok aneb jakž

by smlouva byla (nach dem diesfälligen Inhalte des Vertrages). Václ. II. Pr. 1861. str. 26. *Pozn.* Místo: *jakž*, klade se ale zřídka: *kdež, co, že.* — Zk. — Ostatně vz *Jak.*

Jakživosť, i, f., jakživ, von jeher. Tam od j-sti pastýřové žili. Vid. list.

Jakžkoli. Vz Jakkoli. — J. u přechodníku, vz Transgressiv. — J. s indikativem, vz Indikativ.

Jakžtak, etlichermassen, so ziemlich. Jak se máš? Jakž takž. Us.

Jakžto, vz Jak.

Jalapa, y, f., Jalappe. Linn.

Jalapovina, y, f., Jalapinum. Presl.

Jalka, y, f., v bot. das Gehäuse, excipulum. Rk.

Jalmara m. almara, a to z lat. armarium. Vz Almara, Armara.

Jalousie, (žaluzí, fr.), žárlivosť, Eifersucht; letní okenice s pohyblivými prkénky. S. N. Jalousien, Fenstergitter.

Jalovcoví, jalovčí, n. Wachholdergesträuch. Ros.

Jalovcovitý. J. rostliny (jalovci podobné, wachholderähnlich). Rostl.

Jalovcový, Wachholder-. J. zrno, olej, šťáva, pálenka, kořalka (borůvka, borovička), keř, pryskyřice (V.), voda. Jg.

Jalovčák, a, m. = kvíčala, Krammetsvogel. Na Slov.

Jalovčí = jalovcový, jalovcoví.

Jalovčinky, pl., f. Wachholderbeeren. Na Moravě. B.

Jalově, adv. = nejadrně, bez obsahu, prázdně, gelt, trocken. Br. Velmi jalově to vypsal. Har.

Jalově, ěte, n. = jalůvě, jalovice, jalůvka, mladá kráva; hovado, das Geltvieh. Lidi i jalovata uzdravíš. Br.

Jalovec, vce, m., na Slov. borovička, der Wachholderbaum, -strauch, Kranavet, Krammetsbaum. J. obecný, nizounký. — Též samé *jahůdky* (na Slov. borovičky), jalovčinky, jalovinky, borovinky. Wachholderbeere. Šp.

Jalověti, 3. os. pl. -vějí, ěl, ění; zjalověti, jalovívati, unfruchtbar werden, gelt gehen. Strom zjalověl, kráva zjalověla. Jg. Bývá, že i nejlepší včely jalovějí (se nerojí). — Jg.

Jalovice, e, f., **jalůvka, jalovka, jalovička**, y, f., **jalovíče**, ete, n. = mladá kráva ještě nerodící, ještě neteluá, die Kalbe, Färse, junge (gelte) Kuh, Mutterkalb, Kuhkalb.

Jalovičí maso, kůže. Jg. Kalbe-.

Jalovičina, y, f., kůže jalovičí, die Kalbehaut. — **J.**, maso z jalovice, Färsefleisch. Na Slov.

Jalovina, y, f., 1. *maso* z jalového dobytka, Kalbfleisch; 2. *kůže* z jalovice, die Kalbehaut, D.; 3. ve mlýně, jalová strouha, kde voda na prázdno teče, der Zuggraben, Jg.; 4. na Mor. = nemastné jídlo, ungeschmalzenes Essen. D.

Jalovka, y, f. jalůvka = jalovice. Rkk. — **J.**, jalová ovce n. kráva, geltes Schaf, gelte Kuh. Plk.

Jalovo, vz Jalový.

Jalovosť, i, f. = *neplodnosť.* Unfruchtbarkeit. J. země. — **J.** smíchu (smích jalový). Verstellung. L. — **J.** = *prázdnosť*, Leerheit. J. kazatelův. Kom.

Jalovstvo, a, n. = jalovosť. Ž. kap. 34.

Jalový; jalov, a, o. **J.** = *neplodný*, unfruchtbar, gelt. J. dobytek, kráva, žena (bezdětkyně), strom, květ, víno, oves (svěřepec), vejce (větrné), Jg., kuroptev, bachyně, zaječice, srna, laň. Sp. Vymluvil by tele na jalové krávě. Prov., Jg. I jalové krávě tele by podstrčil (kdo viní jiného). Na Slov. Kvetl na jalovo. Št. N. 167. Útraty nesli na jalovo. Bart. 228. J. říje (Afterbrunst) = říje srn v měsíci srpnu, poněvadž neobřeznou. Šp. — **J.** *tvaroh* (suchý, chudý, mager, trocken, když příliš mnoho smetany bylo sebráno), Jg.; kaše (nemastná). Ros. Neb často chudoba j. hrách vaří. St. skl. II. 116. — **J.** = *slabý, nesilný, bezšťavý, bezchutný, nevážný*, unkräftig, schmacklos, schal, seicht, saftlos. J. hlava, řeč, vyjádření, hádání, citnosť (na oko), naděje (prázdná), slova (nedůvodná, prázdná), výmluva, pokání, propovídka, zpráva, prosba, svědomí, smysl (nedokázaný), pláč (smyšlený), den, noc (měsíc světlem půjčeným činí den jalový, Troj.), zápis neplatící, Nál. 215.), přítel, Jg., panování, vz Panování. Oběti jalové a mrtvé. Br. Jalový zvuk písniček. Br. Někoho na jalové řeči držeti. Troj. — **v čem.** J. v hlavě (neumělý). Jg. — **J.** *dno* (v kádi dno děrami navrtané nad pravým dnem postavené pro cezení, Gährboden); měď (bez stříbra), skála (bez rudy), stoka (n. strouha, do které se zbytečná voda pouští), žíla (bez rudy), kamení (bez rudy), olovo (bez stříbra), stavidlo (kterým zbytečná voda se vypouští), pramen (bez rudy), žlab (na kterém není kola a kterým se zbytečná voda vypouští), Vys., prostor (v měchu n. v botě pumpy, jenž vždy napíněn jest vzduchem přirozené hutnosti a umenšuje výkon stroje), S. N., most, střecha, hráz (prozatímní, uměn. Noth-). Nz. Napomínal ho podlé smlouvy, aby mu pustil ton troubou jalovou. Svěd. 1570.

Jalůvě, ete, n., ein Kuhkalb.

Jalůvka = jalovka.

1. **Jam**, jamže, jamž, zastar. = kam, wohin. Jg. — 2. **Jam**, u, m., die Yamswurzel. Rk.

Jáma, jamka, jamička, jamčička, y, f. Jáma, inst. sg. jamon; pl. gt. jam, dat. jamám, lok. v jamách, instr. jamami. Vz á, Brána. Župna, důl. Vz Důl. Grube. J., v níž voda se tratí = trativod. J. na místo. D. Jámu dělati, zametati (zasypati). Jg. V jámu padnouti. *J. zvířecí*: lišek, králíkův, raků (ložisko). Vlčí j. (na vlky). Aby jam na zvěř velikou i malou děláno nebylo. 1564. Gl. Zvěřinu do jam vábiti. Kom. Kdo jinému (komu) jámu kopá, sám do ní padá (vpadá). Vz Úskok. Č., Lb., Š. a Ž. J. na čekání zvěři, na čekanou, na postřížku. Šp. Z jámy do Dunaje vodu líti (dříví do lesa voziti = marnou práci konati). Bern. Z jámy do propluhbně padnouti (z bláta do louže). Jg. — *Jamky oční*, Angenhöhlen; jáma prsní n. žaludková, die Brusthöhle. Tabl. lid. — **J.**, *doly*, die Erzgrube. Bude moci jámu n. důl udělati a z ní rudy dobývati. Tov.

Jamaika, y, f., ostrov západní Indie. Vz více v S. N. IV. 151.

Jamák, a, m., gonoplax, korýš. Krok.
Jamař, e, m., Grubengräber, -hüter. Bern.
Jamatka, y, f., scenopinus, hmyz muchovitý. Krok.
Jamatý, jamitý, plný jam, grubig. Aqu.
Jambolán, u, m., jambolifera, rostlina routovitá.
Jambor, u, m., Schweinsmagen. Na Slov. Plk. —
Jambora, y, f., vojanda, Soldatenhure. Us.
Jambos, u, m., eugenia, rostl. myrtovitá. Rostl.
Jambus, vz Iambus.
Jamčík, a, m., der Frettbär. Rk.
Jamisko, a, n., ošklivá jáma, abscheuliche Grube. Jg.
Jamistý = jamitý, grubig. Na Slov., Us. u Strakonic.
Jamčitý, plný dírek, löchrig. J. mlat. Da.
Jamka, vz Jáma.
Jamkovatý, důlkovatý, grubig. Kom.
Jamnatý = jamatý. J. podlaha = nerovná. Us., Bern.
Jamní = jamný.
Jamnice, e, f., Jemnice, v Znojemsku. S. N. — **J.**, tremanthus, rostl.
Jamníci, kův, pl., přezdívka českých bratří, poněvadž pronásledováni jsouce v jamách se scházívali. Gl., Kom.
Jamník, a, m., pes na jezevce (krtonožec), Šp. Der Dachshund.
Jamnistý, lépe: jamitý. Us.
Jamný, v jamách bydlící. J. zvíře (liška, jezvec). Jg. Höhlen-. — Jamny, pl., dle Dolany, jm. místní.
Jamola, y, f., cremstocheilus, hmyz chrobákovitý. Krok.
Jamovec, vce, m., rostl. olivovitá. Rostl.
Jamovitý = jamatý. J. cesta. Aqu.
Jámový, Gruben-.
Jamž, zastar. = kamž. Abychom, odtud vstanúc, jamž jsme vpadli, počeli jíti. Št.
Jan, a (**ne**: Ján), m., Jeník, Jeníček, Janek, Janeček, Jano, Janoš, Janoušek, Jošek, Jašek, Ješek, Hanuš, Johann. Jan, *vok.* **Jene**, (spodobou *a* v *e* před koncovkou *e*. Vz Spodobování; proto máme také: Jeník. **Ale**: *o svatém Janě* m. staršího spodobeného: *Jeně*. Jane, synu milý; *Jene*, synu milý. Arch. I. 86., 92. Sv. J. křtitel, nepomucký. Sv. Jana oheň. D. Kam jdeš Jene? Já jdu k ženě. Us. Do Jana křtitele nechval ječmene. Č. Na sv. Jana kvete bez z rána; O sv. Janě do řeky se skáče (počínáme se koupati). Hrš. Prosíme-li před sv. Janem o déšť, po Janu přijde bez prošení. Vz Hospodářský. Lb. Na sv. Jana není noc žádná; Prší-li na Jana křtitele, prší tři dni celé; pěkně-li na Jana křtitele, máš pěkné tři dni celé; Kolik dní po sv. Janě kukačka kuká, po tolika grošich (zlatých) bude korec žita. Er. P. 79., 80. — *V botan.* Sv. Jana bylina (černobýl); sv. Jana jahody, Johannisbeere, tvář (Aronova brada), chléb (svatojanský), Johannisbrod, květ, Johannisblume, pás, Johannisgürtel. Jg. — Sv. Jana *muška* (svatojanská), Johanniswürmchen. Jg.
Jan, u, m., závět, znamení *a*) zapovéděné pastvy, *b*) vinobraní. Na Slov.

Jana, y, f. = Johana, Johanna. Záp. měst. 1448. —
Janauschendorf, Janoušov, a, m., u Šumperka na Mor.
Jančar, jančaryn, janyčar, jeničar, jenčar, jeničar, jeničaryn = pěší voják turecký, der Janitschar. — **Jančarka**, y, f., Janitscharenflinte. — **Jančarský**, Janitscharen-. — **Jančarství**, n., Janitscharenstand. Rk. — **Jančary**, ů, m., druh botek, na Mor. (topanky, kratice). Plk. Wallachische Schuhe.
Jancikrist, a, m. = antikrist. V Opav. Pk.
Jančí mn v uších, srv. ječí, jekot ze strsl. jęk. V Opav. Pk.
Jač-mýk, u, m., jako ka-mýk tvořeno, znamená vřed číl nežit na okn. V Opav. Pk.
Janda, y, f., z Jan, *d* je přisuto. Vz Gb. Hl. 120.
Jandera, y, m., dle Despota, ve vých. Čechách = Andreas, Ondřej.
Janeček, čka, m. Hänschen. Vz. Jan. — **J.**, u, m., v ševcovství, Vinzenzel. Tpl.
Janek, nka, m. Hans. Obyčejně s příhanon, člověk nemotora. Da. Nosí-li Jeníček džbánek, nepustí ho ani Janek. Č., Sbr., Pk. Janku, zavři hubu, lítají letos kravince po světě. Vz Hloupý. Č. Čemu se nenaučí Janoušek v mladosti, tomu se nenaučí Janek v starosti. Jg. Kůň bråna, žena Důra, Janek pachole, řídko z toho trého co v hod bude. Jg. Sedí Janek na koníčka (rozhorlil se). Jede Janek na koníku (rozhněvaný odjíždí, utíká). Č. Na Janka nhoditi (= na hněvivého vraziti). Vz Hněvivý. Lb. Shledáš, že tu na Janka uhodíš, že nebudeš věděti, ze zadu-li čili ze předu zvoul. Vz Nesnáze. Č. — **J.**, *kůň nemocný*, který má myši; kůň jankovitý, myš, ještěr; kůň nemocí mozkovou trpící, ein kolleriges Pferd, Koller. *J. hloupý*, je-li nemoc počasná n. chronická; *j. vzteklý*, je-li rychlá, prudká. S. N. J. ospalý, tichý, hloupý; spurný, zuřivý, vzteklý. Šp. Tys Janek. Janek blavatý (tvrdohlavý). Ale u Lacedaemenských všecko přísněji se dálo, kdežto zřídka takových velikých a hlavatých jankův (eigensinnige Starrköpfe) ušetřili. V. pol. 524. — **J.** *slunečný* = slunečnice, der Sonnenkoller. D. — **J.**, bělice zamodralá, ryba, der Bläuling. D. — **J.** = hřbek (honba). V Opav. Pk. — **J.**, *klacek*, Prügel. Místy mlsným kravám uvazují na pastvě kolem krku provaz, na němž visí vodorovně klacek, sochůrek (janek), který je do nohou tluče, zablhají-li od stáda. Da. Odtud snad: Tluče ho Janek pod koleno (o lenoších. Č.).
Janicul-um, a, n., lat., dle „Slovo", jeden ze 7 pahrbků římských.
Janičar = jančar.
Janíček = Jeníček, vz Jan. Na Slov.
-janin. Příponou -*(j)an* a -*ěnin* (m. *ja-nin* strb. ja-ninъ) tvoří se jména *rodová* a *místní*: Říman a Říměnin, strb. Rimljaninъ, měšťan, zeman; Lužany. Tu pak byla pravidlem přehláska e (ě, zeměnin), když následovala hláska měkká, buď ve druhé příponě odvozovací -*in* aneb i ve příponě odvozovací jiné, buď ve příponě ohýbací. Tedy v sg. veskrze *zeměnin*, gt. -a atd., když se dle staršího způsobu přípona druhá -*in* podržuje, ale *zeman*,

a atd., když se později druhá přípona *-in* odsnla. V čísle pak množném nebývá druhé přípony *-in* a přehlasování záleží na koncovce ohýbací: nom. a vok. zemčnie či zeměné (poněvadž i *-né* platí za měkké, ať povstalo z -nie anebo z původního *e*), gt. zeman, dat. zemanům, akk. zemany, lok. zeměniech či zeměnech, instr. zemany. A tak bývalo i jméno přídavné zeměn(ъ)ský a podstatné *zeměn*(ъ)*stvo*; oboje mají přehlásku od svých přípon, které se začínaly původní samohláskou měkkou (strb. -ьскъ, -ьство). Co do času pozoruje se tato přehláska v češtině spisovné od dob nejstarších, pokud je k tomu příležitosť. Při delším singularovém kmeni udržela se, pokud se vůbec kmen udržel; dosud mluvíme správněji *dvořenín než dvořanín*, ale ve kratším kmeni (bez *-ín*) jsou výjimky s nepřehlasovaným *a* staré a čím dále četnější, až v 16. stol. přehláska *e* docela se zrušila: zemaně, lok. zemanech a vedlé toho i sg. zeman, a atd.; a podobně i v adj. *zemanský* a v subst. zemanstvo. Gb. Hl. 58. Vz tam více. Vz také: Tatar, Křesťan, Zemanský, Slovanský, *-ěnín*.

Janka, y, f. Diadem der slow. u. mähr. Landmädchen. Rk.

Janko = Jan.

Jankov, a, m., městys v Táborsku. Vz S. N. IV. 170. Vyhlíží tam jako u Jankova (pusto). Pořídíš tam co Kec u Jankova. Č. (Vz Č. Mndr. str. 480.). Byl bit (dostal, pořídil), co Kec u Jankova. Jg.

Jankovati se, myšiti se, kollern, o koních. Kůň se jankuje. D. Vz Janek.

Jankovice, pl., dle Budějovice, ves v Královéhradecku.

Jankovitosť, i, f., der Koller. Jg.

Jankovitý kůň, kollerig, vz Janek. — **J.** člověk (lenivý, tvrdohlavý), faul, halsstarrig. — **J.** rod = luza, Hagel, Pöbel. D.

Janofit, janofit, u, janovec, vce, m., kovyl, rostlina. Das Pfriemenkraut.

Janoklika, y, f., angelika, Angelike, Heiligengeistwurzel. D.

Janot, a, m., **janota**, y, f., lesní kočka, die Genette. Bern.

Janotina, y, f., der Genettpelz. Rk.

Janoušek, ška, m. Břez. 179.

Janov, a, m., it. Genova, něm. Genua, fr. Génes, mě. Italie, vz S. N. IV. 171.—173. — *Janovan*. — *Janovský*.

Janovec = janofit.

Janovice, 1. Uhlířské v Čáslavsku; 2. Vrchotovy v Táborsku; 3. Červené (Janovičky) v Kutnohorsku; 4. v Klatovsku. Vz S. N. IV. 174. Dle Budějovice.

Janovky, pl., f., třešně zralé k sv. Janu.

Janské lázně, Teplice svatojanská u Trutnova. Vz S. N. IV. 177.

Jantar, u, m., z rus. jantarь, a to z lit. genteras (electrum). Vz Mz. 38. Der Bernstein. J. jest zkamenělá pryskyřice a nalézá se zvlášť na jižním břehu baltického moře v Prusku. Pt. Vz Pryskyřice zemní. Dle Štk. 534. jest j. změněná pryskyřice prasvětových stromů jehličnatých a obsahuje volnou kyselinu jantarovou, silici, pryskyřici v lihu rozpustnou a takovoutéž v lihu a jiných rozpustidlech nerozpustnou (tak zvané bitumen succini). Vz tam o ní více. Vz také v S. N. str. 177. (IV.)

Jantaran, u, m., Bernsteinsaures Salz. J. ammonatý, ammonatý tekutý, draselnatý, chininný, sodnatý, Kh., železitý, manganatý. Šfk.

Jantarový, Bernstein-. J. kyselina. Vz S. N. IV. 177.; Šfk. 449.

Januar, u, m., z lat., od ‚Jana', Boha římského. Rk. Vz Janus.

Jan-us, a, m., bůh římský všelikého vchodu a začátku, pročež byl i bohem roku, času atd., měsíc leden sobě zasvěcený maje. Vj.

Japan, a, m., Japonie, e, f., Japon, a, m., domácím jménem Nipon č. Nifon, východně od Číny. — *Japonec*, nce či *Japanec*. — *Japanský* n. *japonský*. Vz více v S. N. IV. str. 179.—186.

Japati, zastar. = chápati. Kat. 1368.

Japiti, zastar. = šlapiti, treten. Ros.

Jápně = hbitě, hurtig. V. Velmi j. se k tomu máš. Ros.

Jápněti = jápným se činiti, hurtig werden.

Jápnosť, i, f. = hbitosť, čerstvosť, spěšnosť. Dic Hurtigkeit. Jg.

Jápný, *lépe*: japný, vz -ný. Pk. J. = čerstvý, hbitý, spěšný, hurtig, geschickt; empfänglich. V. Hrozně nejápný člověk. Nejápný a rozmazaný chod. Koc. Nejápný den (nepříjemný, mrzutý). Herb.

Japonec, vz Japan.

1. **Jar**, u, m., jař, i, f., nejobyčejněji jaro, a, n., podletí, u Slovanů vesna, der Frühling. Z jara. V., Br. Na jaře. Když přicházi jaro. Kom. Na jaře čber deště, lžíce bláta; na podzim lžíce deště, čber bláta. Č. Na jaře zamaž, na podzim zapraš. Č. Jaro přízeň, léto trýzeň. Hrš., Pk. J. krásné všem tvorům spasné; Z jara déšť paří a na podzim moči. Pk. Zahrada každým jarem omládá. Sš. Jestli z jara mnoho bodláčí, bude pěkný podzimek. Er. P. 53.

2. **Jar**, u, **járek**, rku, **járeček**, čku, m., na Mor. a na Slov. = příkop, rýha, Graben; potok, stronha, žlab, rýha, rozvor, ein Bächlein, eine Wasserfurche, Rinne, ein Graben. Vodu tekoncí nazýváme járkem, potůčkem a řekou. Koll.

Jař, i, f. = jarní obilí, jařina, jeřina, jeřice, jaří; na Slov. jarec, jarice, Sommersaat, -getreide; na Slov. jarec zvl. ječmen. **Jař** = obilí, které se z jara seje. Zaseti jaří, setba z jara. D. Jař lepší letos než ozimina. Ozim i jař potlučena byla. Štelc. Jař dala dlouhou slámu, ale klasy prázdné. Kram.

Jaráb, na Slov. = jeřáb.

Jarabice, e, f., kuroptva, jeřábek. Na Slov.

Jarabý = jeřabí. Kranich-. Na Slov.

Jarcový = ječný. Gersten-. Na Slov.

Járčiti, il, en, ení, járky dělati, vertiefen, umgraben. Bern.

Jarec, vz Jař.

Járeček, vz Jar, 2.

Jarek, rka, Jareš, Jaroš, e, m. = Jaroslav. Gl.

Járek, vz Jar, 2.

Jargeltník, a, m., kdo má Jahrgeld, roční plat. Žer. Záp. I. 91.

Jargon, u, m., (fr., žargon), žvatlanina; pokrajní mluva. Rk. Sprachwidriges, unverständliches Gerede.

Jaří, *í*, n. = jař, Sommersaat. J. na chléb jest dobré. Plk.

Jařice, jeřice, e, jařička = jař, jařina, zvl. jaré žito, Sommergetreide, -rocken. Ros. — Na Slov. = mladá slepice, junge Henne. Bern.

Jařina, vz Jař.

Jařinky, pl., f., die Frühlingspflanzen.

Jařiti = hněvati, zornig machen; j. se = hněvati se, zornig werden. Jg.

Jarka, y, f., co ještě z téhož jara jest, ku př. letošní kráva (jalovice). Jarka včela, die Jungferbiene; ovce, žito (které se na jaro seje), pšenice, mrkev (o sv. Jan setá), Sommer-. Jg. — **J.** = Jaroslava. Gl.

Jarmanka, y, f., astrantia, rostl.

Jarmara, vz Armara.

Jarmarčiti, 3. pl. čí, il, en, ení = kupčiti hl. na trhu, obchod vésti, handeln. V.

Jarmarečné, ého, n., jarmareční plat. Us. Jahrmarktsgeld.

Jarmareční, z něm., vz Jarmark. Jahrmarkts-. J. právo, dar, Us., tulák (potržný), V., den, bouda, dílo (špatné). Jg.

Jarmarečnictví, í, Marktschreierei. Rk.

Jarmarečník, a, m., kdo na trhu prodává n. kupuje. J-ci, die Jahrmarktsleute. — **J.**, der Marktschreier.

Jarmark, u, jarmarek, rku, m., na Slov. jarmok, z něm. Jahrmarkt: trh výroční, ročul, valný, svobodný. V. Kramář po jarmarcích jezdí. V. Po jarmarku zlý trh. Rozličnými jazyky (hádají se) jako na jarmarku. Dvě, tři ženy jarmark (hluk) činí. Na Slov. Koupiti někomu jarmarku (perník, pentli). Peníze na j. D.

Jarmarkové, jarmarečné, ého, n., plat z trhu, Jahrmarkts-, Standgeld; Jahrmarktsgeschenk.

Jarmarkový = jarmareční. J. den, městečko. Jg. Jahrmarkts-.

Jarmeritz, Jaroměřice u Budějovic na Moravě.

Jarmír, a, m. = Jaromír.

Jařmiti, il, en, ení, podjařmiti, koho čím: válkou, unterjochen.

Jařmo, a, n., na Slov. jarmo = *jho*, das Joch. Do jařma zapřahati. Vůl v jařmě chodl. Jg. — **J.** = *nevole, služebnosť*, das Joch, die Dienstbarkeit. V jařmě živu býti. J. vyhazovati (netrpělivě sloužiti). Bern. — **J.** *volův* = pár, ein Joch (Paar) Ochsen. L. — **V bot.** Stojí-li u složeného listu dva lístkové proti sobě, dohromady jhem neb jařmem se jmenují. Potom list dvoj-, troj-, čtver-, mnohojařmý. Rostl.

Jařmový, Joch-. J. lože, řemen, dírka, svoreň; kosť; vůl. Jg.

Jarmuz, u, m., zelenina, Braunkohl; Winterkohl.

-jařmý, vz Jařmo.

Jarní, Frühlings-. J. čas, povětří, obilí (jař), síje, ovoce, déšť (Br.), šat, oblek. D., Jg., Us. Času jarního držán byl sjezd. Peš. prod.

Jarnička, y, f., Frühlingsblümlein. Rk.

Jarničný, Jährlings-. J. matky (ovce).

Jarník, a, m., letošní jehně, Jährling. — **J.**, u, m., jarní svrchní kabát. Ueberzieher.

Jarno, zastr. = ohnivě, bujné, zmužile. Rkk. 19.

Jaro, vz Jar.

Jarobujný = jarý a bujný = silný, čerstvý, frisch, jugendlich, stark. J. síla. Rkk. — Tkadl.

Jarodub, u, m., die Feiereiche. Rk.

Jarohlavý = siluoblavý. Št., Výb. I. Liška obludí túr jarohlavý. Rkk. 22.

Jarok, jarčok, jarek, jarček, čku, m. = bystřice (potok). Na Slov.

Jaroko, a, n., narcis.

Jarolím, a, m., Hieronymus.

Jaroměř, Jaromíř, e, f., mě. v Hradecku. Vz více v S. N. 190. — **Jaroměřan**, a, m.; pl. -né. — *Jaroměřský*.

Jaromír, Jarmír, a, m.

Jaromíř, vz Jaroměř.

Jaros, adv., toho jara, dieses Frühjahr. Na Slov.

Jaroslav, i, f., mě. v Haliči. Vz S. N. — **J.**, a, m. — Jaroslava, y, f.

Jarosť, i, f., Frische, jugendliche Stärke.

Jaroš, e, m., vz Jarek.

Jarota, y, f. = jarosť. J. mu z žhavů zraků pláše. Rkk.

Jarový = jarní.

Jarva, y, f., tysselinum, rostl.

Járy, ův, m., pl., jarý, jarní dobytek, zví. ovce. Bibl. haiská. Die Frühlinge. Opak: pozdní dobytek.

Jarý, co z jara jest, též z jara setý, *jarní*. Sommer-, Frühlings-. *Komp.* jařejší. Osení ozimé a jaré. V. J. pšenice, žito, čas, V., role (měkkota), vlna (v letě stříhaná), včela (jarka), vosk (první mladého roje), med (který včely na jaře dělají, bílý, jasný). — **J.** = *jasný, čistý*, rein, hell. J. voda, sůl, slunce. L. — **J.** = *křepký, čerstvý*, frisch, rasch, lebenskräftig (Dch.). Starý, ale jarý. Us. J. řeka. St. skl. Tu Vratislav jak túr jarý skoči. Rkk. Jarosl. v. 202. Zařve jarým túrem. L. S.

Jas, u, m., *lépe:* jásání. Jas upomíná spíše na ,jasný' = jasnosť. Der Glanz. Jg. — **Jás**, a, m., der Jazyge. Pal. III. I. 378.

Jasan, u, m., jasen, jesen. Vz Jesen a v S. N. IV. 194.

Jásání, u. Das Frohlocken. Strhlo se j. Šm. Bylo veliké j.

Jasati, jásati = veseliti se, plesati, frohlocken. Kom. — **čím.** Radostí jsme jásali.

Jasavý, bujný, frohlockend, jauchzend.

Jasen, vz 1. Jasný, 2. Jesen.

Jäschkowitz, Jestkovice, Jezdkovice u Opavy.

Jaskati, jaskávati = křičeti, škvěčiti, schreien. Jg.

Jaskotati, na Mor. = jásati; zuby klepati, mit den Zähnen klappern. B.

Jáskotiti, v Krkon. = křičeti, výskati. Kb. Jaskoce = výská si. Na Slov.

Jasmín, u, m. Jasmin, Gelsamine. J. bílý či český, Pfeifenstrauch. J. lékařský. — Olej *jasmínový*, Jasmin-. S. N.

Jasně, komp. jasněji, světle, hell, klar. Slunce jasně svítí. Svíce jasně hoří. Něco jasně před oči staviti. Br. Jasně na světlo pravdu stavím (učím). Kom. J. zelená (červená, modrá atd.) barva. V. J. slyší a rozumí. Br. J. viděti, Kom., mluviti. — Soudce ho j. přijal = přívětivě. Leg. — *Jasné oči*, dual = jasné oči; jasnů oči = jasných. Kat.

Jasněti, 3. pl. -ějí, ěl, ění; jasnívati = jasným býti, hell sein, leuchten, glänzen; jasným se stávati, hell werden. — **čím kdy.** V mladosti své jasněla tisícem vděků. J. rozumem, dovtipem. Jg.

Jasničký, jasninký, sehr hell, klar. Us.

Jasník, u, m., lamprima, hmyz roháčovitý. Krok.

Jasniti, 3. pl. sní, il, ěn, ění, jasnívati, hell, klar machen, erhellen. Us. — **co:** čelo, vodu, mysl. Jg. — **se.** Jasní se (počíná jasno býti), es wird hell. Jg.

Jasno, a, n. = *jasnosť.* Die Helle, Heiterkeit. J. je. Duha ranní jasno zvěstuje. Kom. Po hřímání a hromobití jasno. Z jasna, z čistého jasna, z čista jasna uhodilo (z nebe nemračného). Hrom z jasna. I z jasna hrom bije (nevěř neštěstí). Ros. Z jasna modrý. D. Po bouři bývá jasno, po jasnu mračno. Pk. Nemůže tak j. býti, aby po něm mračno nebylo. Vz Štěstí. Lb.

Jásno, a. n. = dásně. Na Mor.

Jasnobarvý, hellfarbig. Jg.

Jasnobělý, -bílý, hellweiss.

Jasnočelý, mit heiterer Stirn. Rk.

Jasnočervený, hellroth. Jg.

Jasnohlasý, helllautend. Bern.

Jasnohledec, dce, m., Hellseher. Rk.

Jasnohledý, hellsichtig, -sehend. Rk.

Jasnohnědý, hellbraun. Jg.

Jasnomodrý, hellblau. Jg.

Jasnorudek, dku, m. Rothgültigerz. Rk.

Jasnorusý, hellbraun. Jg.

Jasnosť, i, f., *patrnosť, světlosť,* die Helle, Heiterkeit, Klarheit. J. slunce, světla, nebe. J. od sebe pustiti, vydati. V J. na nebi. D. J. šlechetnosti, vtipu. — J. blasu. — **J.** = *sláva,* Ruhm, Glanz. Jasnosť toho domu je veliká. Jg. — **J.,** něm. Durchlaucht, titul údů panujících n. mediatisovaných rodin knížecích. Ostatním osobám knížecím náleží ponze titul: knížecí milosť, a jen z pouhé zdvořilosti dáváme jim titul: jasnosť. Titul „jasnosť“ je vyšší než „osvícenosť“, něm., Erlaucht, jenž přináleží údům rodin hraběcích, dříve říšských. S. N. Jeho j., nejjasnější kníže. Vz Urozenosť, Titul. Šr. Jeho jasnosť přišel (m. přišla, že slovo to může znamená).

Jasnosvětlý, hellleuchtend.

Jasnota, y, f. = jasnosť. Ráj.

Jasňoučký, sehr hell. Rk.

Jasnovid, a, m., der Hellseher. Rk.

Jasnovlasý, hellblond.

Jasnozelený, hellgrün.

Jasnozraký, hellblickend.

Jasnožlutý, hellgelb.

Jasný; jasen, jasna, sno; *ne:* jesný, jesnosť, ale dobře: jesně. Vz Spodobování. Jir. *Komp.* jasnější. Jasňončký, jasňounký, jasničký, jasninký. — *J.* = *světlý, stkvělý,* hell, klar. V., Byl. J. slunce, hvězda, oheň, paprslek, světlo, záře, barva, mouka (bílá), den (bílý; nemračný), čas, počasí, povětří, voda (čistá), zrak (ostrý), oči, hlas, Jg., střela (Perunova = blesk), nebe, zora, poledne. Brt. Jasný jako zrcadlo. D. Celý den jasný byl. Vrat. S jasnon tváří ho přivítal. Troj. Jako nebe jasné oči. Rkk. 39. Jasných mravův. Troj. — **čím, od čeho.** Noc jasná hvězdami, od hvězd. — *J.* = *slavný, stkvoucí,* berühmt, glänzend. J. jméno. Ros. — St. skl. — *J., titul:* jasný, nejjasnější. Vz Jasnosť. — **J.** = *v oči padající, srozumělý, zřejmý,* klar, deutlich, verständlich. J. pravda, odpověď, řeč, pojem. Jg. — **J.** hláska, vz Hláska.

Jásot, u, m. Das Frohlocken, Jauchzen. Lpř. —

Jásotný, enthusiastisch. Rk.

Jasovati = jásati. Na Slov.

Jasowitz, Jezovice u Vranova na Mor.

Jaspis, u, m., jaspen, vz Křemen. J. obecný, kulový, páskový, achatový, porcelánový, čedičový. S. N. — Kat. 980.

Jaspisový, Jaspis-.

Jassnik, Deutschj., Jasenice německé u N. Jičína na Mor.

Jastřáb = jestřáb. Št.

Jastřiti, na Slov. a na Mor., bystře hleděti, scharf blicken. Plk., B.

Jástvi, n., die Ichheit. D.

Jasvice, e, f., der Tollapfel. Rk.

Jasy (Jassy), pl., dle Dolany; Jaš, hlavní mě. v Multanech. Vz S. N. IV. 197.

Jašek, ška, Jakša, Jakeš = Jakub. Gl.

Jašiti (zastar.) = plašiti, scheu, wild machen. Zjašený vůl. Koll.

Jašo, a, m. = ras, na Slov. = člověk pošetilý, třeštěný, ein zerstreuter Mensch. Jg.

Jaštěr = ještěr.

Jaštovice = vlastovice. Ve Slezsku.

Jať = *č.* Vz str. 244. a. str. s h. 18.

Jata, y, f., zastr., vz Jatka.

Jatagan, u, m., tur., veliký nůž, na způsob mysliveckého zarazu. KB.

Jatan, a, m., athanas, korýš. Krok.

Jatba, y, f., zastar., peleš.

Jatec, tce, m., jatý, zajatý, der Gefangene.

Jatečné, ého, n., das Schlachtgeld. Rk.

Jatečný dobytek, Schlachtvieh. Rk.

Jatel = datel. Na Mor.

Jatelina = jetelina, jetel. Na Mor.

Jatérka, vz Játra.

Jaterní, Leber-.

Jaternice = jitrnice; 2. Leberader.

Jaterník = jatrník.

Jati = jíti (jmu).

Jatí, jetí, n., das Gefangennehmen, die Aufhebung. D.

Jatka, tek, pl., n., nebo: jatky, tek, pl. f.; **ale** dle „Slovo“ jen v 1., 4. a 5. pádě. — **J.** = *kotce, krámy,* kde maso, ryby, vejce a jiné potravy prodávají. Höckerbuden. Vadí se jak v jatkách. Vydal se na jatky (na lidské jazyky, v hnby). Styd vydala na jatky (zpustila se ho). — *Masné jatky* = *řeznické krámy;* také místo, kde se dobytek poráží (*porážka*). Die Fleischbank, Schlachtbank, das Schlachthaus, der Schlachthof. Na jatku se krmí vepřové. Kom. Leží jako pes pod jatkami. Jg. Vyvésti někoho na jatku (v nebezpečenství). Ros. Neopatrný vůdce vojsko na jatky vede. Jg. — *J.,* *chatka, chatrč,* Hütte. Kat. 428., 927., 941. — **J.** = ohrada, v které se divoké svině lapají. Fanggarten. Šp.

Jatkový, Fleischbank-, Hütten-.

Játra, jater, n., pl.; játry, jater, f., pl., jatry, Rd. zv.; krátí *á* v genitivu vždy, a kromě toho skloňuje se dle „Slovo“ (játra, pl., n.), obyčejně jen v 1., 4. a 5. pádě, v ostatních pádech z pravidla dle „Ryba“:

k játrám, v játrách, Br., játrám, D., jatrami, Ros., jatrům. Čern. J., jętra, lat. jecur, skr. antara, řec. ἔντερον, j je přídech. Schl. Vz Fk. 9. Jatérka, jatérky, gt. -érek, jatřička (jatřičky, V.), iček. Die Leber. J., největší žláza celého těla, skládá se z nesčíslných krupiček (malinkých žlázek) a žilek. Žlázky vylučují z krve žluč a pouštějí do žlučevodův, které do žlučového míšku (uěm. Gallenblase) se sbíhají. Z míšku vede trubice do dvanácterníku (vz Žláza). Pž. J., hovězí, husí, telecí. Us. A vykydla se na zem játra má. Br. Na játra neduživý. Jg. J. neduživá, uezdravá. V. Stonati na játra. D. Klobása ze sekaných jater (jaternice, jitrnice). V. V uěm (v ožralci) játra a plíce hoří co vápeuice. Vz Opilství, Opilec. Lb., Jg., Č. Vz Slezina. — J. *v lučbě*: antimonová, sírková, Schwefelleber, Nz., arsenová, těkavá, vápenná, Kalkschwefelleber. Šfk. 149., 150., Kh. — Vz S. N. IV. 197.

Jatrev, trví, f., manželka švakrova. Gl.

Jatřiti, vz Jitřiti.

Jatrní, jatrný, jaterní, jaterný, Leber-. J. žíla, nemoc, žluč, tok, knedlík, zelina (jaterník). Jg.

Jatrnice, jaternice = jitrnice, Leberwurst. V. — J., jatrní žíla.

Jatrník, jaterník, u, m., byla jatrám prospěšná, jatrní zelina. J. trojlaločný, skalní. Jg. Das Leberkrant. — J., mech islandský, isländisches Moos.

Jatrníkový, Leberkraut-. J. květ, voda. Čern. —

Jatrocel = jitrocel.

Jatrotok, u, m., uedub, Leberfluss. Rostl.

Jatrovka, y, f. Lebermoos. Rk. — J. Leberknödel. Rk.

Jatrový. J. barva, leberfarbig, leberbrauu. D. —

Jatruše, e, f. = jatrev.

Játry = játra.

Jatý, gefangen, genomeu, ergriffeu. Vyprosť jatého. V. Jaté vězně vedl. Br. Teď se vaší milosti jatý dávám. V. — **v co.** Kůň v uzdu jatý. Dal. — **kde:** v bitvě, ve vojně. Jg. — **čím:** láskou, hrůzou, D., Har., lítostí. St. skl. II. 18.

Jauer, vz Javor.

Jauerburg, Javorník. v Kraj.

Jauernig, Javorník ve Slezsku.

Java, y, f., ostrov. Vz více v S. N. IV. str. 199. a násl.

Javor, u, m., javorek, javůrek, rku, javořík, javůreček, javoreček, javorček, rečku, javoříček, čku, m., der Ahorn. J. bílý, velikolistý (klenka, klenice, klen), malý (německý, babyka, babka), habrolistý, žíhaný, český, stupený, mléčnatý, vlnatoplodný, červený, cukrový, kučeravý, Jg., horní. Vz S. N. IV. 201. — **J.**, uěm. Arber, *hora* na Šumavě. Rk. — **J.**, a či u, m., také: Javory, pl. dle Dolany, uěm. Jauer, mě. ve prus. Slezsku.

Javora, y, f., na Slov. jméno koz a krav.

Javoří, n. = javořina.

Javořice, e, f., jm. místní.

Javořina, y, f., les javorový. Ahornwald.

Javorka, y, f., míza javorová, Ahornsaft.

Javornice, e, f., ves v Královéhradecku.

Javorník, a, m., babka, chroust, přzuik, der Maikäfer. — **J.**, les javorový, javořina. — **J.**, hora v Boleslavsku a na Mor. — **J.**, něm. Jauernigg, mě. v rak. Slezsku. Rk. — **J.**, ves u Libuně.

Javorov, a, m., mě. v Polsku, Reussen. Jg.

Javorovec, vce, m. Ahornzucker. Plk.

Javoroví, n. Ahornwald.

Javorovitý, abornartig.

Javorový. Aborn-. J. list, dřevo, prkno, stůl, voda (javorka). Jg.

Javorský, z Javora. Vz Javor.

Javůrek, rku, m., vz Javor. — **J., rka**, m., příjmí české.

Jáz, zastar., do 14. stol. = já. Kat. 2725., 2745., 3287.

Jazir, a, m.. solea, ryba. Krok.

Jazvec = jezvec.

Jazyčatec, tce, m., rostl., salpiglossis.

Jazýček, čku, m., das Züngelcheu, Zünglein. Má dlouhý j. = nedrží jazyku za zuby. L. Ta má ostrý jazýček (o klepnách). Da. Vz Jazyk. — **J.** = *čípek v hrdle*. Das Zäpflein. Kom.; *čípek průdušný*. V. Das Athemzüngleiu. — **J.** *u váhy* u. ve váze (tenká, z prostředku hřídele kolmo vycházející prutinka, která skrze klejch chodí, se kláti (vyráží) a kdy rovná váha, v něm pokojně stojí. Jg.). Die Zunge, das Wagezünglein. Jako j. od vážek všeckeu svět jest. Br. — **J.** *v přezce*, ozubec, je v petlici zasazený a točí se na jehelce. Dorn, Zünglein. Jg. — **J.** *na kompase*, na slunečních hodinách (ukazadlo, stínicí železko). Der Zeiger. — **J.** *u zbraně* při kohoutku (zatábue-li se jím a je-li natažeu, zbraň spouští). D., Jg. Der Abdruck, Abzug. — **J.** (Zunge), *úzká část západky u pasti dřevěné*. Šp. — **J.**, *část u želez* berlínských na lišky, kterou háček zachytí. Šp. — **J.**, elitoris, die weibliche Ruthe. — **J.**, *bylina*. J. psí, die Hundszunge; hadí, das Natterzünglein; žabí (listnatec), beraní, der spitzige Wegerich; volský, der grosse Wegetritt. Jg. **J.**, jitrocel, der schmale Wegerich. V Opav. Pk. —

Jazyčeň, čuě, f., goupia. Rostl.

1. **Jazyčenka**, y, f., securidaca. Rostl.

2. **Jazyčenka**, y, f., geoglossum, houba. Rostl.

Jazyčiti, 3. pl. čí, il, en, ení = blésti, klevetati, plaudern. Na Slov.

Jazýčkovati, jazykem sem tam hýbati, züngeln.

Jazýčkovatý, -ovitý, zungeuförmig. D.

Jazýčkový, Zünglein-. J. símě, voda. Vz Jazýček (bylina).

Jazyčnatý = jazýčkovatý. J. květ. Rostl.

Jazyčnice, e, f., blekotná žena, die Plauderin. Na Slov.

Jazyčník, u, m., žváč. Plauderer. — **J.**, u, m., glossopetalum. Rostl.

Jazyčnosť, i, f., blekavosť, žvavosť, Geschwätzigkeit.

Jazyčný, jazykový, Zuugeu-. J. žahadlo. Sal. J. souhlásky: vz Hláska. — **J.**, na Slov. *švcholný*, *žvavý*, Zungen-, Sprach-. J. nezadrží tajemství. L. — **J.** = pomlouvačný, lästernd, verläumderisch. L., Br.

Jazyk, u či a, m., jazýček, čku, m. J., strsl. a pols. język, stojí m. liazyk, lęzyk, lat. lingua, od laižiti, liugere, lízati; *l* vypadlo aneb se v *j* proměnilo a *ę* zastupuje původní

in. Ht., Sehl. Vz Fk. 393. Die Zunge. J. beraní, jelení, volský, vołský uzený, psí, ptačí atd.; drsný (u koček), hładký (u psů, u kun), tenký, lepkavý, mrštný, úzký, rohovitý, zejkovaný, oblý, tlustý, masitý, roztřepený, dlonbý, dvouklanný, na konei mělee vykrojený (u slepýše), krátký, houževnatý, Jhl., zanesený, potáhnutý, obestřený, ostrý, Šp., eblupatý (mlsný). Us. Konec, zánět, oclrnutí, kořen jazyka. Šp. Jazyk někomu uříznouti, vytrhnouti, podřezati (dítěti = svaz pod jazykem přeříznouti, aby volně jazykem pohybovati a mluviti mohlo; ptákn), Jg , D., j. vyplaziti. V. Jazykem (něco s něčeho lizati). V. Jazyk od žízně vyprahlý. Us. Duši na jazyku míti (mříti, V.; upřímným býti. Us.). Jazykem po zemi plaziti (těžee a stále pracovati). Jg. Jazyk dobře věří, když zub boli (o příbnzných nejbližších, potká-li je nějaké neštěstí). Vz Přítel. Lb., Č. Má příliš dlouhý jazyk (mlsný) Č. Dlouhý j., krátké ruce. Č. Jazyk hlavě nepřeje. Lb. Praenje, až se mu j. potí (= lenoch). Č. — **J.**, *nástroj mluvy*, die Zunge. J. nezpůsobný; neobbitý, všetečný a děravý, bujný, vrtký, dlouhý (žvatlavý), Jg., utrhavý, hanlivý, zlobivý, jedovatý, (V.), lstivý, ještěrčí, lživý, ošemetný, převrácený, lehkomyslný, Jg., umělý, zdravý, výmluvný, ohbitý, D., zlý, (pomlouvačný), svárlivý. J. úd nejlepší a nejhorší. V. J. svůj krotiti. D. Jest jazyku kvapnébo (čerstvě mluví). V. Na jazyku se mi plete. Mám to na jazykn. Sedělo mi na koncí jazyka. Na konei jazyka dráha (všudy se doptáš). L. Duši na j-ku míti. Nt. J. před roznmem (řeč bez rozumn). Ros. Konsati se v j. (držeti se od hádání, mlčeti). J. krotiti, na nzdě držeti. V. Má příliš dlouhý jazyk (žvatlavý, uštěpačný. Lb.). J. rozvázati (počíti mlnviti). Jazykem co pes ocasem k nim se lísají. Kom. J. jejich je jako ostrý meč. Br. Více bolí od jazyka, než od meče (rána). L. Jazykem cti se dotknouti. V. Nebezpečná věc jest tlumočiti a tomu, kdo jazyk svůj za peníze, za dary a jiné kořisti prodává, v ruce upadnouti. Rb. Mluví, jak mu Bůh j. dal. Mlnví, jak mu j. dává. Šm. Přijíti, padnouti na jazyky lidské. L. O bližního j. si brousiti. Us. Není ho než j. (chlonba). Jazykem se mnoho spraví (o eblubných). Jazykem po někom jezditi (pomlouvati ho). Us. Zlí j-kové povídají, že. Ml. Jazykem seče ne leda voják. L. Jazykem se vysekati. Nezabolí jazyk od dobrého slova. L. Nemá jazyk kosti, ne buba pána (nelze lidem huby zašiti). Nemá kostí v jazyku, nemá jazyka přirostlébo (žvavý jest). Ros. Má j. poražený (je němý). V. Dvojího jazyku lidč. V. Dva j-ky v hubě nosí. Č. Jiné na jazyku a jiné na srdei míti. V. (Jedno myslí, drubé mluví a třetí činí). Na j. si našlapovati (cbvátavě mluviti a breptati). V. J. měkký láme kosti. Jg. J. bez kostí, ale kosti (skály) láme. Č. Co v srdei, to na jazyku (nic nesmlčí; říká se také o upřímných). Č. Co v srdei střízlivébo, to na jazyku opilébo. Jg. Pleská, co slina mu na jazyk kane (přinese). Jg. Propliští to, cožkoli jemn náhlosť (slina) k j-ku přinese. V. Dobře j. za znby míti (mlčeti). Jg., Knst., Č. Měj j. za zuby. Kom., Hus. Vz Hněv. Hněv a j. na uzdě měj. Č. Mívej, radímť, j. za zuby. Kdo se nechceš mrzeti, uč se j. držeti. Č. J-kem nemlať, chceš-li, ujmi se cepů. Č. J. za zuby měj, málo mluv, mnobo rozuměj. Rým. Na j-ku nosí med, v srdci kryje jed. Jg. Na j-ku nosí med a stred, v srdei chová šalby jed. Č. Jaké srdee, takový i j. Č. Dej jazyk na řetěz. Šp. Kde jeden j., tu jeho sláva. Dal. Vola za rohy, člověka za j. lapají. Č. Jazyk nechávej doma a venku nši. Č. Zapletá se mu j. (o lháři a opilci). Vz Opilství. Č. Zlý j. mnoho zlého natropí. Zlý j. všecko pokálí. Kdo j. nedusí, často pokoj ruší. Kdo j. má, do Říma se doptá. Vřeť každému srdce po jazykn svém. D. Má prostranný j. (klevetář). To bude (je) bronsek pro její j. Vz Kleveta. Č. J. si na někoho zaostřiti. Vz Hana. Č. Pozor na j., jsou tu bosí (děti. Vz Bosý). Č. Zle jest, když jazyk před rozumem ubíhá. Všecken mn rozum na j-ku sedí (je tlachal). Č. Za j. koho tahati (vyzvídati na něm). Vz Tajemství. Rcš., Č. Má špičatý j. Vz Uštěpačný, Lb., Č. Má jazyk jako lemeš (ostrý, zlý). Č. J. jako břitva, jako meč. Vz Váda. Č. Má j. jako psí ocas. Vz Váda. Břinká jazykem jako na měděnici. Vz Váda. Č. J. mu na trepkách chodí (zajíká se). Č. Tlachá, co mu na jazyk přijde. Vz Tlachal. Má j. jako kolovrátek, jako kolovratě, běhá mu jazyk po kolovratě. Jde mu j. jako mlýnské kolo. Užívá j-ka místo meče. J-kem seče. Má tipek na j-ku, má křeč na j-ku, má j. poražený n. mrtvý. Vz Mlčení. Č. J. není špatný voják. Není jazyk nejhorší zbraň. Km. Mnohý ja-kem se vysekal a mnohý posekal. Ne každý, kdo j-kem seče, hodí se do bitvy. Č. Běře na j., čebo stydno na lopatn vzíti. Č. Horší j. falešníka, nežli kopí bojovníka. Č. J. svůj prodal (porušený soudce). Č. Má j. děravý. Lb. Není kostí v j-ku, může přehati i vladyku; Lépe dotknouti se nohou, než j-kem; Na j-ku mozolů nebývá; J-em nemlať; S panským j-kem svého neměř, máš-li delší, přikroji ti ho, máš-li kratší, ven vytáhnou; Čiň j-kem co chceš, jen rukám vůle nedávej; Kdo naložil do břicha, rád se jazykem potýká; Malý jazýček, ale vším tělem vládne; Svrbí jazyk toho, kdo ví co tajného; Trpí sýček za svůj jazýček. Pk. Sú to velké trafiky, tie ženské jazyky; J. pustit do mlýna; Narastá mu na j-ku pipeť. Mt. S. — **J.** = *mluva, řeč*, die Sprache. J. (řeč) jest úhrn vět jednotlivého národa. Gb. Uved. 6. J. staroslovanský či cyrilský (nehodí se) *či* církevní slovanština či starobulharština (dle Šf.) či j. staroslovenský (dle Mkl.); tento název jest nejlepší, ale u nás užíváme nejvíce jména: starobulharský. Vz Gb. Uv. 48. Tam více o tom. Jak se dělí jazyk slovanský? Vz Slovanský a Gb. Uved. 47. Jazyky 1. samotící (isolující, jednoslabičné, ku př. čínský), 2. slučovací (agglutinující, ku př. maďarský), 3. obýbací (flektující, ku př. indoevropské jazyky). Vz více v Gb. Uved. 39. J. latinský, řecký, český, německý atd.; mateřský, vlastní n. přirozený, prvotní neb kořenný, ohebný, zvučný, líbezný, bohatý, tvrdý, měkký, bruby, dreptavý, živý, neživý, Jg., mrtvý, spisovný, Nz., písemní, Šm., vy-

učovací. Rk. Učitel, znatel (Jg.), známosť, povědomosť (J. tr.), prvkové, forma, duch (Nz.), správnosť, látka, studium jazyka. Rozhraní, meze jazykové. J. tr. Zběhlý v jazyku, v jazycích. Jg. Z jednoho j-ka do druhého vykládati, vyložiti, překládati, tlumočiti; přenésti, obrátiti do jiného jazyka; jiným jazykem vyložiti, vysvětliti. V. J. uměti, dobře jazyku rozuměti. V. Knihu v j. český vyložiti. V. Knihu z německého jazyka v český přeložil. V. Řeckým j-kem mluviti. V. J. vybrousiti, zdokonaliti, ohebným učiniti. Nz. *Správný* co do j-ka. Št. Co se dotýče j-ka. Št. To čelí proti správnosti jazyka; to uráží správnosť jazyka. To je proti jazyku. Us. Čítati dávné j-ky a cizím rozuměti, to dobře, avšak otcovský (jazyk) třeba napřed uměti. Lh. Jazyk jest posel rozumu. Výb. I. 350. Povědomosť jazykův zemských, zběhlosť v jazycích zemských. J. tr. Všecko, co se přednáší, ať se jazykem srozumitelným děje. Kom. Kdo se za svůj j. stydí, hoden potupy všech lidí. Lb., Š. a Ž. Stran rozdílu slov: „Jazyk, mluva, řeč" vz v Jg. slovníku: „Jazyk", str. 575. Stran dějepisu jazyka českého vz S. N. II. str. 315. J. na súdu a při dskách, vz Vš. 564., Rb. str. 266. Příčiny proměn jazykových: 1. příčiny subjektivní zvl. fysiologické; 2. chybná obdoba domácí; 3. vliv jazyků cizích (chybná obdoba cizí); 4. zřetelnosť; 5. změna života duševního. Vz o tom více v Gb. Uvod. 24. — J. = *národ*, die Nation, Zunge. Řeč jazyka českého. Zlob. Milostivosti jsa hnut k rodu a j-ku svému. Háj. Jazykové se sbíhali (lidé všelikých národův). Kom. Pro křivé nařčení, kteréž jest jemu bez viny a skrze to vší české koruně a jazyku připisováno. Arch. III. 184. Abychom se strhli proti nepřátelóm a zhubcím jazyka českého. 1410. Arch. Kudyž by jazyk český od něho nejohavnější potupů a kacířstvím po všem světě nevinně zhaněný shladiti mohl a cizozemce v této zemi zvelebiti a města Čechuov vyhnaných jiml osaditi; jakož jest to znamenité v den všech svatých před Vyšehradem ukázal, pány, rytieře a panoše jazyka českého, jim zrádci nadávav ... více než do pěti set nejčelnějších o hrdlo jest připravil (Sigmund), jichžto zavedení s pravú věrú litujíce želíme, jakožto Čechuov nám přirozených a k umdlení našeho jazyka českého jeho navedením poražených. 1415. Hfl. (Höflerovi Geschichtsschreiber der husitisch. Bewegung). — J. *v hornictví*, podlouhlé dřevo se železnými zuby, jimž zdržuje se dřevo trejbem spouštěné, aby příliš náhle v důl nepadalo, der Hund. V., Jg. — J. *v knihtiskárně*, tenká prkenná n. zinková deska, kteron se vysázené řádky na sazečské prkno vykládají, die Schiffzunge. Jg. — J. *váhy*, vz Jazýček. — J. *v botan.*: ptačí, jelení, hadí, psí (užanka), volový (pilat; červený, lékařský, planý), beraní (menší kopice, celník, špičatý jitrocel), vrabčí. Kom., V., D., Jg.

Jazykatý, grosszüngig.

Jazykotepec, pce, m., tlachal, žvāč, Rabulist, Zungendrescher. Řečník ať hájí podlé spravedlnosti a slušnosti, aby jazykotepcem nesloul (rabulistou). Kom. — Jg.

Jazykotepectví, n., die Zungendrescherei. Th. —

Jazykovatý, -ovitý, zungenförmig. Rostl.

Jazykové, čeleď Maďarův v Uhřích. Rk.

Jazykověda, y, f., Sprachkunde. Rk.

Jazykový, Zungen-. J. kosť, nervy, žíly, polívka (domluva). Jg. Jedl jazykovou polívku (dostalo se mu domluvy). Ros. Dostaneš od něho jazykovou polívku (zlou hubu). Us. J-kové polívky mu dal (vyvadil se s ním). Lb.

Jazykoznalec, lce, m., Sprachkenner.

Jazykozpyt, u, m. Vz S. N. IV. 207. až 210. Sprachforschung.

Jazykozpytec, tce, m., Sprachforscher, Philolog. — **Jazykozpytecký**, jazykozpytný, sprachforschend, philologisch; Sprachforschungs-. J. kniha, studium, bádání, rozprava.

Jazykule, e, f. = jazyčnice, Zungendrescherin. Na Slov.

Jaže, zastr. dual = již, kteří. L. S. v. 58.

Jdeže = kdeže, kdež, wo (strč.). Výb. I.

Jdlechu = šli. Kat.

Jdoucí. Vz Jíti. J. stroj, mlýn. D. Gangbar, gehend. Rk.

Jdu, vz Jíti.

Je, 1. = *jest*. — 2. Místo *é* na střed. Slov., vz *é*. — Něm. je = *po*. Dal každému po krejcaru, po jablku. — *Je-desto*: Kdo hodnější, ten Bohu milejší. Kdo nejvíce jest účasten dobrého, ten jest i nejvíce chvalitebný. Čím více člověk umí, tím více po umění prahne. — *Je nach*: Jak kdo činí, tak odplatu béře. Mk. — 4. **Je** = *jal* (zastar.). Je se jich súditi. Dal. — 5. Akkus. sg. zájmena: ono; akkus. pl. všech rodů (eos, eas, ea); nom. f. a n. sg. a pl. (ea, id; eae, ea, zastar.). Jg.

Jebák, a, jebáček, čka, m., kdo jazykem seká, dojímá, der Hunzer, Karnifler. — **J.**, obscoen.

Jebati, jebu a jebám; jebávati = řezati, schneiden; drbati, česati, záda prášiti, hernehmen, karnifeln, ledern, pelzen; obscoen. tělesně obcovati, beischlafen, beiwohnen. — **abs.** Kosa tenkého čepele a ostrá dobře jebá (seká). Us. — **koho.** Jebe ho zimnice. Na Mor. A Mikuláš proti mnie vyšel, jebal mě, já sem mu slova neřekl. Svěd. 1570. — **koho pro co.** Nebe nás pro hříchy jebe. Puch. — **koho čím:** slovy (láti, plísniti, peskovati, trestati). V.

Jebavý, kdo jebe, schneidend, riffelnd. J. noc = prozračná. Us. Beneš.

Jebný, dobře řezající, gut schneidend. J. kosa. Us. — Jebná holka, která se dá jebati. Us. —

Jebtiška, y, f., vz Jeptiška.

Ječen, a, m. (zastar.), pták, ledňáček, Eisvogel. Aqn.

Ječení v ušich. Lk. Hrozné j. vod. Kom. Das Brausen, Gebrause, Gellen.

Ječeti, 3. os. pl. -čí, el, en; jeknu, kl n. knul, uti, jekati, ječívati, hučeti, brausen, erschallen; stonati, lkáti, stöhnen, ächzen, seufzen; řičeti, hrčeti. Jg. — **abs.** Vody, Br., moře, Kom., vítr, Štelc., basa ječí. Koloucl. daňče ječí = bojácně křičí. Šp. — **komu kde.** Ječí mu v hlavě (má šumění, tikot, tikání v uších). Lk. V něm srdce ječí (lká).

Pass. Což je pod ním ječel (křičel, řičel). Ros. — **čím.** Velkým pláčem ječel (lkál). Pass., Leg.

Ječírna, ječárna, y, f., das Lärm-, Schreihaus. Rk.

Ječmen, e, obec. *a*, m., ječmének, ječmínek; v pl. jen dle „Strom". Vz Kámen. Na Slov. jačmen. Die Gerste. J. dvouřadý n. polský, čtverořadý, čtyřřadý (čtvrťák), šestiřadý (šesterák), jarý, pozdní, řádkový, Jg., Čl., zimní, himalajský, perský, jerusalemský, S. N. IV. 201., rýžový, obecný, vousatý, nahý, myší (vičinec), Šp., zopichaný (ječné kronpy), pražený, V., přemočený, utopený, klíhovatý, mončnatý, odleželý, přikropený, suchý, spařený, zrnatý. Us. J. již klasovatí. Ječmen ve štoku převrhovatí; hromádka ječmene prýchuje, prýtuje, puká, **ne:** špičatí, spitzt, schiesst (v pivováře). J. močiti. Us. Snět v ječmenu. Šp. Hrotek ječmene. Us. Řezátko na j. (aby dobrota zrna se vyšetřila). Cn. Do sv. Jana Křtitele nechvalme ječmene. Hrš. — **J.** *na oku*, ječné zrno. Gestenkorn. Us. —

Ječmenec, nce, m., Gerstenseim.

Ječmének, nku, m., vz Ječmen. — **J.,** ječné zrno, das Gerstenkorn, vřed na očním víčku.

Ječmeniště, ječniště, ě, n Na ječmeniště něco síti. Us. Das Gerstenfeld.

Ječmenka, y, f., Gerstenstroh. Rk.

Ječménkový = ječmenný.

Ječmenky, pl., f., druh hrušek. Na Slov.

Ječmenný, ječmenový, ječný, Gersten-. J. chleb, žeň, Br., voda, sláma, pléva, pivo, tluč, mouka, slad, koláč, lívanec, kronpy, (V.), zrno, víno (pivo), V., kaše, V., opišky, luština, role, Jg., půda, slupka, otruby, snět. Šp.

Ječmenovina, y, f., Gerstensaft. Rk.

Ječmenovitý, gerstenartig. J. rostliny.

Ječmenový = ječmenný.

Ječmínek, nka, m. Běhá jako j. Vz Běhati.

Ječmiště = ječniště. 1651.

Ječmyk, u, m. = ječmen, Gerstenkorn, zastar. — Č.

Ječniště, ě, f. = ječmeniště.

Ječný. J. mouka, chléb, atd. Vz Ječmenový.

Jed, u, m. Das Gift. **J.** *živočišný*: u hadů, štírů, pavouků, stonožek, sršní, vos, včel, komárů, medáků, některých mravenců; *u nemocných zvířat*: vzteklina u psův; vozhr u koní; čema n. přijice u lidí a všecky nakaženiny, neštovice atd. S. N. **Jed** *1. ostrý, dráždivý, leptavý, hlodavý* — soli stříbrové, rtuťové, arsenikové či otrušíkové, měďové; kyseliny a alkalie sehnané; byliny pryšcové (vlčí mléko), lýkovcové (vlčí lýko); *2. omámivý n. narkotický* (opium, morfium, psotina, blín atd.); *3. narkoticko-ostrý* (oměj n. akonit, ořech dávivý, pečárka, rulík, náprstník, durman, bolehlav, čemeřice, nikotin, strychnin, kafr, líh, plyn uhlíkový, plyn vodonhlíkový atd.) S. N. IV. 212. J. litý; jed hadů litých. Br. Jed na mouchy (na Mor. muší kámen), na myši, pro šváby (knoclík). Jg. Obchod s jedem; lék proti jedu. J. tr. Jedem kalený, Us., napuštěný. D. Jedem nakaziti, tráviti, stráviti, namazati. V.; jedu někomu dáti, dodati. D. Všecken jsi zlostí jako nějakým jedem prošlý. Br. Jedem šípy namazati. Reš. Pětilístek odpírá jedům. Byl. Jed někomu připraviti; jed vzíti. Us. Vz Včela. — **J.** = *řeč škodná, nakažlivá*, etwas Schädliches, Gift. Více jedu než medu. Na Slov. Tu se jed medem kryje. Záv. Na jazyku nosí med a v srdci kryje jed. U ústech má med a stred, v srdci chová závisti jed. Us. Není na světě jedu, aby neměl v sobě medu. Šp. — **J.** = *vzteklosť, hněv*, Zorn, Wuth, Gift. Oči mu jedem pálají. L. S jedem mu vece. L. Z jedu (ze zlosti) tančila. Baiz. — *Přenes.* J. převrácenosti. Jedem hříchu prošlý. Br. — **Jed** studený v kostech = pakostnice, Gicht. Us. v Klat., Č. Budějov.

Jedačka, y, f., jedlice, die Esserin. Na Slov.

Jedačný = jícný, gefrässig. Na Slov. Bern.

Jedák, u, m., jícen, požerák, die Gurgel, Speisröhre; chřtán křiklavý, ein Schreihals. Ten má j., to je j. — **J.,** a, m. = jedlík, kdo mnoho jí. Špatný jedák. Jg. Esser.

Jeda že, zastr. = sotva že.

Jedec, dce, m. = jídce, kdo jí, der Esser. — Jg.

Jeden, dna, dno, m. jedinъ, na, no, vlastně adj. Schl. Einer, eine, ein. Odkud slovo to odvozuje Šf., vz Mus. 1848. I. str. 229. Šg. nom. jeden, -dna, -ono; gt. -dnoho, -dné, -dnoho; dat. -dnomu, -dné, -dnomu; akks. jednoho (u neživ. jeden), -dnu, -dno; lok. -dnom, -dné, -dnom; instr. -dním (*ne*: -dným), -dnou, -dním; pl. nom. jední (u neživ. jedny), jedny, jedna; gt. -dněch pro všecky rody (*ne*: jedných); dat. jedněm pro všecky rody; akkus. jedny, -dny, -dna; lok. -dněch pro všecky rody; instr. -dněmi pro všecky rody. — V již. Čech. instr. sg. jedním m. jedním. V obec. mluvě vých. Čech *pl.* jedny, jednejch, jednejm, jednejma. Sb. U Čechův v prus. Slezsku skloňuje se dle „Nový": jeden, dného, ému atd. Sb. — V pl. přestává býti číslovkou základní a přestupuje do třídy číslovek druhových. Mk. Podržuje však moc číslovek základních při jměnech, jichž toliko v plur. užíváme: jedny dvéře, jedna kamna. Da. — **J.** *je 1.* **číslovka** *základní*, eins, *2. druhová* = jednaký, jednerý, einerlei. Jední lidé tam hydleli, einerlei Menschen wohnten dort. Na jeden způsob vše dělati. Vše jedno tak nebo tak. Vz Lhostejný. Lb. — Neklade se ve významu něm. neurčitého „ein". Viděl jsem ovoce (jednoho) stromu. Viděl v té zemi (jednu) velikouřeku. Do jednoho roku, *lépe*: do roka. Cf. Do dne a do roka slíbil jim hověti. Sych. Hlavné pomíjí se „jeden", je-li celek předložkou *z* určený přísudkem. Byli proti němu pravice, že jest z roty Pikhartské. Let. 446. Ty jsi z učedlníkuov člověka tohoto. Pass. 285. (Brt.) *Taktéž chybné*: Pod jedním přílohy se vám vracejí m. zároveň, spolu se vám přílohy vracejí. — Při slovech kolikosť, míru, váhu a p. označujících číslovka *jeden* se neklade: měřice žita je za pět zl; lot. kávy, cukru. (Brt.). — *Této číslovky užíváme takto*: *1. V počítání je základní číslovkou* a počítáme: jeden, dva, tři atd. Eins. Jednou jedno jest jedno. Před jedním a třiceti lety. V.

Jeden ze dvou. V. Jeden Bůh. V. Jedna víra, jeden kabát. Kosť jedna pořád (z jednoho kusu, nesložená z částek). Kom. Bude jeden ovčinec a jeden pastýř. Br. Jedno lepší (horší) než druhé. Lb. — *2.* **J.** = *jediný*, ein, einer allein. Jedna vlastovka nečiní leta. L. J. jako nic. Jedna ovce prašivá nakazí celé stádo. Ze dvou jedno učiniti. V. Člověk na jednom Bohu, ale ne na jednom příteli dosti má. — *3. I jeden* = *ani jeden*, *nikdo*, Niemand. I jeden moudrý neradí se s cizími. Dal. Vz I. — *4. Do jednoho* = všecko bez výjimky, alle mit einander, bis auf den letzten Mann. Pobili je do jednoho. L. — *5. Po jednom* = ne více na jednou než jeden, nicht mehr als einer, eins auf einmal. Jdů po jednom. Rkk. Po jednom šli do kostela. Us. Dostali po jednom krejcaru (distribut.). Da. — *6. Ne jeden* = více než jeden, mehrere. Když nejedni o něm mluví. V. Do škol nejedněch, ale mnohých uvedena jest ta knižka. V. — *7.* **J.** = *týž*, der nämliche, derselbe, einerlei. Ze džbánku jednoho pití. Ne jeden vítr vždycky věje. Jedné mysli a vůle, jednoho srdce a úmyslu. V. To je jedno. D. Na jedno brdo vše dělati. Us. Jedna léta mají. V. Já a otec jsme jedna věc = jedno. Pass. 951. — Často se spojuje také se zájmenem *týž*. Da. Jednu a touž řeč mluviti V. Ne jeden a týž způsob. V. Jednoho a téhož času. D. Vz Týž. — *8. Za jedno* = rovno, jednako. Tobě vše za jedno. Us. Voda mořská v jedněch místech vždy na jedno stojí. Leg. — *9. Jeden — druhý* = ten — tam ten, der eine — der andere; dieser — jener. Jedno za druhé dáti. V. Jedno proti druhému; jedno za druhým. V. Jeden z lesa, druhý do lesa. Jeden čechý, druhý hat. Jeden bohatý, druhý chudý. Br. Jeden za osmnáct a druhý beze dvou za dvacet. Lom. Nosí je z jednoho místa na druhé, *po něm. m.* z místa na místo; Probereme jeden národ po druhém, po něm. m. národ po národu. Km. Jeden jazyk na druhý působí, *lépe:* jazyk na jazyk (Cf. Ruka ruku myje). Jedno slovo k druhému, *lépe:* slovo k slovu. Brs. 94. Vz o tom: Druhý. Stály domy 100 kroků jeden od druhého, lépe: od sebe. Brs. 94. — *10.* **J.** = *člověk*, něm. man, einer. Vydřel by jednomu z hrdla. Jeden nemůže ani promluviti. Šm. — Kdo tak mluví, dopouští se *germanismů*. Brt. — *11. J.* = *jakýs*, *jistý*, ein gewisser. Přišel k nám jeden muž. Ros. Na jedné vysoké hoře. Háj. Sedieše v jednom ostrově. Kat. 21. V jedněch horách. Kat. 405. Oženil jej jednou bohatou vdovou. Pass. — *12.* **J.** = *někdo*, *nějaký*, *kdos*. Času jednoho. V. Jedněm se zdálo (některým). Har. Připomenu o něm ještě jeden i druhý chvalitebný příklad. V. — *13. Jeden každý*, *každý osobně*, všeliký, ein jeder, jedweder. Sám jeden každý ví nejlépe, kde ho střevíc hněte. Jedno každé zvíře dvěma křídly pokrývalo tělo své. Mel. bibl. A tehdy jeden každý skrze řečníka propověz a odpověz. CJB. 383.

Jedenáct, jedenácte, i, (m. jeden na deset; zastr. jedenast) Št., V., Br. Vz -náct, Pět. Eilf.

Jedenáctero, a, n., eilf Stück. J. dětí. Zlob. Otec s j-terem dětí. Jg.

Jedenácterý. J. počet, V., způsob. Us. Eilferlei.

Jedenácti-(denní, -letý, -loketní, -měsíčný. Eilftägig, -jährig, -ellig, -monatlich). V.

Jedenáctka, y, f., der Eilfer. D.

Jedenáctkrát, eilfmal.

Jedenáctý, der eilfte. J. žák, dll. J-tá bila. Jg.

Jedenast, vz Jedenáct.

Jedení, n. Das Essen. Lakotné j. V. J. masa. Posvátné j. a pití. Št. Raněný má se dobře k j. Ras. — **J.**, jídlo, die Speise. Nosichu jedenie divá (divná, vybraná). Rkk. 40.

Jedenkaždý, vz Jeden, 13.

Jedenkrát, jedenkráte, einmal. V. J. neb dvakrát. Ani j. činí jak j. začal. Na j. — Obyčejně klademe: jednou m. j. Na jednou.

Jedenmecítma = jeden mezi desítma (dvěma desítkama), jest nesklonné = 21. Měl okolo j. let. V.

Jedenmecítmaletý, 21 let mající. Mus.

Jedenmecítmý, dvacátý první, der ein und zwanzigste. V.

Jedený, der gegessene. Us.

Jedihoj, e, m., dobrý míšek, das Giftheil, Heilgift, der Sturmhut. Rostl.

Jedináček, vz Jedinák.

Jedináčka, y, f., jednorozená, die einzige, einzig geborene. Koll., Plk.

Jedinák, a, jedináček, čka, m. = jednorozený syn, der einzige, der eingeborene Sohn. St. skl., Pass.

Jedinakosť, i, f., Individualität, Einheit. Rk.

Jedinaký = jediný, einzeln, einzig, Jg., individuell.

Jediňátko, a, n. = jediné.

Jedince, einzig und allein. Kom.

Jediné, příslovka, vlastně určité přídavné jméno střed. rodu. **J.** = *leč*, *než*, ausser. V. Aniž co jiného obmýšlí, jediné naši svobodu. T. — **J.** = *pouze*, *jen*, *toliko*, *jedno*, nur, lediglich. Vyčetl bych já j., že jsou nečíslní. Jel. Není moci, j. od Boha. V. Jediné toliko ty. V. J. málo nemocných uzdravil. Br. Vz Toliko, Jen, Jedno. — Jg. Vz Ht. Brus 144.

Jedině = toliko, nic, jen, einzig und allein. O tom j. myslí. L. Nemní j. láti. Dal. — Jg. Vz Jediný, *Jediné*. *Lépe* jediné než jedině.

Jedíně, čte, n. = jediňátko, einziges Kind. Kamar.

Jedinec, nce, m., divoký kanec o samotě žijící. Sp. — **J.**, jediný člověk, ein Einzelner.

Jediníčkou, vz Jedinou.

Jediničký, vz Jediný.

Jedinké = jen. Kat. 638.

Jedinký = jediný.

Jedinopádý, nesklonný, indeklinabl.

Jedinosť, i, f., nesloženosť, Einfachheit. Mark.

Jedinou, jedinkou, jediničkou, jedinečkou = *jediné*, *jen*, *toliko*, *pouze*, *jedno*, nur. Kam se nyní jedinou obrátiti mám? V. Jak vy jedinou můžete tak zahaleti? Br. — **J.** = *jednou*, einmal, nur einmal, ein einzigesmal. Jg. Do druhého pak jedinou co rok sám biskup vcházel. Br. Panenství, jestli se jedinou potratí. Lom. Ktož jedinú ztratí panenstvo, věč bez něho být musí. Št.

Jedinú, vz Jedinou. Kat., Št.

Jediný, jedinký, jediničký, jedinečký; jediné, jedince, jediničce, einzig, allein. J.,

jeden ve svém důlm. Ani jediného jsme nepotkali. Vrat. J. Bůh v podstatě. V. Dcera otci svému jediná. Troj. S jediným Kristem se spojiti. Kom. 1 jedinu drnžu nám imieti. Rkk. 8. Jediná práce nás spasí, *šp. m.* práce jedlné n. s. Km. — Kat. 1646. (obzvláštní, výborný). Přidává se k: *sám*. Byl tam sám j. Us.

Jedinýkrát = jedenkrát, einmal. Koll. čít.

Jedký = jedlý, essbar. D. — **J.**, štipavý, beissend. Na Slov.

Jedlany, dle Dolany, jm. mistní. Mus.

Jedlčany, dle Dolany, jm. mistní. Mus.

Jedle, e, f., jedlice, jedlička, abies, Tanne. Vz S. N. IV. 212. — Br. Ztepilý jako j. Troj. Rovný, rostlý, štíhlý jako j. Kvěl jedle, nebo padl cedr. Vz Slabý. Lb.

Jedlebáček, čka, m. Letěl vtáček jedlebáček, probudil mě v něm. Mor. P. 260.

Jedli, i, n. = jedlovi, jedlovina, Tannenwald. V., Br.

Jedlice, e, f. Vz. Jedle. — 2. **J.**, která mnoho jí. Jest veliká j. Není j. Jg. Eine Esserin.

Jedličí, n., chvojí, Tannenreiser. Us.

Jedlík, a, m., kdo mnoho jí. Der Esser. Malý, veliký j. Jg. Špatný dělník bývá velký jedlík. Jg. Velký j. bývá špatný dělník. Vz Práce, Lenost. Lb.

Jedlina, jedlinka, y, f., jedlí, jedlovi, jedlovina. Tannenwald.

Jedlinobalec, lce, m., prockia. Rostl.

Jedlinový, Tannen-, Tannenwald-.

Jedliště = jedloviště.

Jedlivý, kdo mnoho n. rád jí.

Jedlný, jedný, jedltelný, essbar. Ros., Hus.

Jedlo, a, n., zastr., jídlo.

Jedlosť, i, f. Esslust. Mus. — **J.**, Essbarkeit. Reš.

Jedloví, n., jedlí, jedlový les. Tannenwald. Br., Kom.

Jedlovina, y, f. = jedlina.

Jedloviště, ě, n. Nadelholzwald, Tannenwald. Rk.

Jedlový, Tannen-. J. dříví, prkno, strom (jedle), les (jedli, jedlovi, jedlina), pryskyřice, Jg., chvoj, šiška (šách, šůta, krůta). Sp.

Jedltelný = jedlný.

Jedlý, *kdo jedí n. jí*, der isst, essend. Staví-li kdo ku právu j. dobytek. Pr. pr. Jedlým udělnti (chuť k jídlu vzbuditi). Reš. — **J.** = *žravý*, gefrässig. J. vůl. Us., Reš. — **J.** = *k jídlu*, essbar. Jedlé a pité věci. Jg. — Kom. — **J.** = *dobrý, příjemný k jídlu*, angenehm zu essen. Ten chléb jest jedlejší než onen. Us. — *Jg.*

Jedna, vz Jeden.

Jednací, sloh, jazyk, řád, číslo, rok, Geschäfts-, Jg., někdy Gestions-. Deh.

Jednáček, čka, m., vz Jedlné.

Jednačka, y, f., jednatelkyně. — **J.**, einläufiges Gewehr. Rk.

Jednak, *jednák* hledí k jednotlivosti způsobu, kterým se věci nebo činnosti během jistého času mění a střídají, lat. tum-tum, modo-modo, něm. theils-theils, bald-bald. Zk. *Jednak-jednak* = dílem-dílem, theils-theils. J. k Egyptským, jednák k Assyrským o pomoc se utíkáš. Br. J. pěknými slovy jsme jej namluvili, jednak hrůzami jsme jej nutili. — **J.** = *jednou, časem, někdy*, einstens, einmal. A jich slavní skutkové jednák budou všemu oznámeni světu. Háj. — **J.-j.** = *brzo-brzo, jednou-podruhé*, bald-bald. Jednák toto, jednák ono mluví. V. J. pláče, j. se směje. Ros. Jednák ten, jednák onen ustrčil se. Kom. — **J.** = *téměř, skoro*, fast, beinahe. Tehdáž se jednák všickni na hledání stříbra vydali. Háj. Od hor českých až jednák k samým zdem města Normberka. V. — **J.** = *přece*, ve větách odporovacích, gleichwohl, dennoch. Klade se za prvním n. druhým slovem a zhusta slovem *avšak* se sesiluje. Mnoho se o tom mluví, avšak jednak žádnému žádný z toho strach na srdce nepadá. Rvač. Dle Jg.

Jedňák, u, m., úl jednoduchý, einfacher Bienenstock. Na Mor.

Jednako, jedním způsobem, gleich, auf einerlei Art. D. J. všecky léčiti. L.

Jednakosť, i, f., rovnosť, jednostejnosť, Gleichkeit, Einerlei. Jg.

Jednaký = jednoho druhu, rovný, jeden, jednostejný, einerlei, gleich. Pánové i žebráci po smrti jsou jednací. Žití rozličně, hrob jednaký. L. — **J.**, jednostejný, lhostejný, einerlei, gleichgültig. To je mu vše jednako. Zlob. Jest j. vše. Ros. — Jg.

Jednání, í, n. — **J.** = *jednocení, míření, sjednání*. Das Vergleichen, der Vergleich. V. — **J.** = *konání, dělání, řízení, práce*, die Handlung, der Handel, das Werk, Geschäft, die Verrichtung. Mám zde nějaké j. Ros. Pracemi a mnohým jednáním obtížena býti. V. J. obecné. Jel., V. V důležitějších jednáních rozepisuje se sněm. Kom. Z j. počet vydati. **J.** = *vymáhání, smlouvání, rokování*, Unterhandlung, Traktat. J. o pokoj. V. Na sněmy a jednání o věci světské se shromažďují. Br. J. přerušiti. J. tr. J. s někým míti. J. přátelské, Unterhandlung im gütlichen Wege. Václ. 1. — **J.** soudní n. právní = pře. Gerichtsverhandlung, Sache, Handel. V. J. ústní, písemní, úřední. Us. Osoby, které po dokonaném jednání konkursním nebyly prohlášeny za nevinné. Říš. zák. 1850. č. 1. §. 14. — **J.** bursovní, kommissionářské, Kommissionsgeschäft, nakladatelské, Verlagsgeschäft. J. obchodní smluviti, učiniti. J. a práce bankérův, Bankiergeschäft. — **J.** *šatův* (kupování, Anschaffung). — **J.** *dělníkův* (najímání, Miethung. Jednání-se do práce, die Verdingung). — **J.** *dobré s kým* zacházení, Behandlung. — **J.** = *dějstvo v divadle*, die Handlung. — **J.**, *pojednání* o věci učené, Jg., rozprava, Abhandlung. — **J.**, *skutek*, die Handlung, That. V., Kom.

Jednaný, vz Jednati.

Jednásobní, einzeln. Na Slov.

Jednatel, e, m., prostředník, přímluvce, zástupce, vyjednavatel, obrance. Geschäftsführer, Deh., Vermittler, Anwalt, Unterhändler, Agent, Geschäftsführer, Kommissionär, Werber. J. místní, pocestní, celní, bursovní, směneční, veřejný, tajný, banky, nějakého spolku (zapisovatel, tajemník), S. N., Sp., nezmocněný, bez zmocnění (ohne Auftrag). J. tr. Pokoje mezi námi a Bohem j. Br. Bezpečnosti a pokoje j. Br. Posel n. jednatel v něčem. V. J. mezi kupujícím a prodávajícím, V., j. různic, Jel., manželství. Br. Poněvadž jednatelem toho manželství byl. Břez. 161. Jednatelé toho trhu byli. Břez. 183. Anglický j. u tureckého dvora. Kram.

Jednatelka, y, jednatelkyně, ě, f. Die Vermittlerin, Unterhändlerin, Agentin. Jg. J. manželství, Kupplerin. V. Vz Jednatel.

Jednatelna, y, f., die Agentur. Rk.

Jednatelník, a, m., námluvčí, Kuppler. Vus. —

Jednatelský, geschäftlich, Geschäfts-, Agent-. J. zpráva. Rk.

Jednatelství, n. Geschäftsführung Agentur. Rk. J. hlavní či ústřední či centralní. S. N.

Jednatelstvo, a, n. = jednatelství; 2. Geschäftspersonale. Rk.

Jednati, jednávati = jednotiti, mířiti, vergleichen, ausgleichen; najímati, přijímati do služby, miethen, in Dienst nehmen; smlouvati, handeln; rokovati, unterhandeln; vymáhati, eintreiben, anstreben; opatřiti, schaffen, anschaffen; činiti, konati, dělati, thun, handeln. Jg. — **abs.** J. jako muž. — **koho, co.** Lépe zlé pány voditi než jednati (smiřovati). L. J. čeledína, sluhu, chůvu, nádennika (najímati). Us. Věc pána svého jednati (zastávati). V. Poručníci jsú, kteřížto cizí věci přikázáním pánů jednají. CJB. 309. Jest nám potřebie jiného, než toliko páně Jiříkovu věc jednati. Hol. Lodí, vozy, jídla j. Us. Věci nám poručené j. budeme. Solf. Své poselství takto jednali. Háj. Štěstí jedná úklady. Jel. Ctnosť j. V. Co jednáte (oč se smlouváte)? Us. — **koho do čeho**: do práce, do služby. Us. — **co koho k čemu.** Sítí z chleba jednají se k dílu. Br. To k vašemu dobrému jsem jednal (konal). Solf. — **koho za co**: za mzdu. Us. — **co kde.** Byl poslán, aby jednal v radě věci pána svého. V. — **co čím.** Bohem velikou věc jednám. Rad. zv. Tím velikou věc jedná. Papr. — **(se) oč** (*ve smyslu vyjednávati, smlouvati*). Žeby o ty země, zámky a města mělo jednáno býti. Ferd. I. zříz. Jednej o spravedlnosť. V. J. o vzdání města, hradu. D. Jedná se o pokoj. Jel. J. o mír v Praze. Ml. **Ale**: Jedná se o to, es handelt sich darum, **šp.** m.: jde, běží o to, o mnoho; je činiti o to; nejedná se o to, aby . . . *šp. m.*: nejde, neběží o to. Šb., Š. a Ž., Brs. 94. Cf. Jde jim o hrdlo. V. (Ne: jedná se jim o hrdlo). Běží jim o život. Br. (Ne: jedná se jim o život). Vz Jíti, Běžeti. Vz také Ht. Brus str. 278. Zn spisovné: ‚jde, běží o něco‘ mluví lid moravský: ‚je, není‘. O mne není, ale o ty druhé. Je tu o naše penize. Kdyby o duši nebylo, raději do moře skočiti jsme volili. Vrat. 138. (Brt. v Km. II. n. 157.). — **co skrze koho kde.** Skrze některé služebníky tvé sobě to u tvé milosti jednal. Solf. Skrze tělo skutky své jednámy (vollführen). Hugo. Skrze kteréhož (internuncia) o příměří jednal. Sl. Uh. I. 68. — **s kým (oč).** Jednej s mužem nespravedlivým o spravedlnosť. V. Vím, s kým jednám. D. Aby s věřitelí jeho jednati dal. Er. — **co s čím, s kým.** To s volí vaší jsem jednal. Solf. Aby jednali s přátelsky s Pražany. Bart. 207. 26. — **kde (oč).** Jednají v radě o důležitou věc s nimi. Kram. Při stolici apoštolské aby ráčil o to také jednati. Bart. II. 4. — **co komu.** J. si něco, Jg., kabát, šat. Us. Manželství si j. V. Doktora mně nejednej, radši ty mně pěknej pohřeb objednej. Er. P. 203. Službu si j., Šm., někomu neštěstí. Jel. — **(s kým) jak.** Jednal o vzdání města bez vědomí rady. Us. **Po** své vůli j. Výb. I. 490. Nechť po jich slovu jednají. Er. P. 506. V českém jazyku s někým j. Us. **Ze** své hlavy. Arch. I. 45. **Přes** něčí zápověď něco j. Us. Dle rozkazu, dle vlastní vůle j. J. jménem a z příkazu ostatních. Obch. zák. — **o čem, o kom.** J. o zlém člověku. V. Úklady o někom j. Háj. Co se o něm jedná od Vršovce. Háj. Jedná se o tom (pojednává se). D. O někom j. (o něm zle ukládati). Háj. — **proti komu, p. čemu.** Jedná člověk proti člověku. Jel. J. někomu proti mysli. D. Pomocníky proti němu v tom si jednal. Háj. — **přes co**: j. přes míru, přes člověka **šp.** místo: o míru, o člověku. Šr. — **se s kým**, verhandeln. A tu mají chudí, bohatí, sirotci a vdovy jednati se s nimi (komorníky), komuž jesti potřebie na koho póhonu. O. z D. — **koho, se na co.** Jednati se na službu. Scip. — **co pro koho**: šat pro syna, lépe: synovi. — **co z čeho kde.** Jednal mu nářadí z vlastních peněz v Praze před svědky (u přítomnosti svědkův). Us. — **v čeo.** (pojiti). Tkad. A tak aby ti artikulové ve jméno boží jednáni byli. Sl. 173. — **s adv.** J. opatrně, lstivě, zjevně, tajně. V., Háj. J. s někým zle, dobře (zacházeti). Us.

Jedné, jednéž = toliko, jediné, jen toliko, jen, nur, lediglich. Chtíc mnoho uměti jedné proto, aby uměli. Št. Když j. oni stáli budou. Br. J. ty ten rozum měj. Mudr. — Bart. 35. — **J.** = nedávno, jen nyní, jedva, sotva, kaum. Žena, kteráž jednéž porodila. V. Takéž my, jednéž jsme se narodili, zhynuli jsme. Št. — **J.** = sotva, stěží. Poňavadž spravedlný jedné-li spasen bude. Ms. z 15. stl.

Jednerka, y, f. = jednička, der Einser.

Jednerý. Je mu to jednero (jednostejné), Berg., *lépe*: jedno. Jg. — **J.** = jediný, ein. Jednerým bahněním za vděk vzíti. Ja.

Jednéžť = najednou, auf einmal, plötzlich. Svět dá zdravie, krásu, j. přijde nemoc, bolesť, starosť. Št.

Jednice, e, f., Einheit, Eins. St. skl. III. 138. —

Jednička, vz Jednuška. J. zlomková. Bruchcinheit. J. Smolík.

Jedník, a, m. Individuum. Rk. — **J.** *v kartách* = shorek, Ober, spodek, Unter. Dh.

Jedníkovitosť, i, f. Individualität. Rk.

Jednina, y, f. Monade.

Jedninověda, y, f. Monadologie, Einheitslehre. Rk.

Jedno, eins. — **J.**, a, n., *subst.* = *jednota*. Die Einheit, Einzahl, Ess. V j. spojiti. Kom. By spolu s lidem jeho se spolčili a za jedno stáli. Skl. 26. — *V jednom* = *pořád, ustavičně*, beständig, in einem fort. V jednom se tady okouní. Jg. — **J.** = *vždy, ustavičně*. Immer nur. J. dávej, j. nalévej přes celý den. L. — *Jedno, za jedno* = *předně*, zuerst, erstlich. Jedno, aby voda se zdržovala, druhé, by plavícím se překážka byla. Har. — **J.**, *adv.* = *toliko, jen*, jediné, nur, einzig, nichts mehr. KB. Jedno kosti a kůže (je churavý). V. Neudatný neumí j. láti. Dal. O právu nic nevěděli, j. tak podlé přirozeného obyčeje živi byli. Háj. Od panování nemá viece vzato býti od úřada jedno pět věrduuk. O. z D. — **J.** = jediné leč, nur dass, ausser. V. Kto

jest kdy větší ntrhně byl, jedno ty. Tkad. — *Jednož — jedinéž, náhle*, plötzlich. Svázanou (Šárku) ostaviehu (dívky) na lese; jednož Ctirad povleče se, uzře atd. Dnl. — Jg.

Jedno-barevný, -barvý, einfärbig. J. látka, sukno.

Jednobočný = jednostranný.

Jednoboký = jednobočný, einseitig.

Jednobožník, a, m. Monotheist.

Jednobožství, n. Monotheismus.

Jednobratrstvo, a, m., monadelphia, Monadelphie. Rostl.

Jednobratrý, monadelphich. Rostl.

Jednobřišný, z jedné matky. D.

Jednobytelnosť, i, f., ein Wesen.

Jednobytný, jednoho bytu, consubstantialis. Syn boží s otcem j. a věčný. Br.

Jednocitelnosť, i, f. Sympathie. D.

Jednocítiti, symphathisiren. D.

Jednočasí, n., synchronismus. Jg.

Jednočasný, vrstevný, spoluvěký, gleichzeitig. Plk.

Jednočásteěný, eintheilig. Jg.

Jednočinný, einfach wirkend. Rk.

Jednočitelnosť, i, f., soucit, gleiche Empfindung. Kom.

Jednočlánečný, jednočlánkový, jednočlenný, eingliedrig. Jg.

Jednočlen, u, m., Monom. J. Smolík.

Jednoděložný. J. rostliny, monocotyledoneae.

Jednodeně, čte, n. Eintagsthierchen. Rk.

Jednodenní, eintägig, J., zimnice, Kom., rostlinn, jepice. Jg.

Jednodenník, a, m., čtvrtláník, Viertelsbauer. D. — **J.**, jeden den žijící, der einen Tag lebt. Krok.

Jednodětný, mit einem Kinde. L.

Jednodobé časoslovo. Vz Časoslovo.

Jednodomství, -stvo, a, n., monoecia. Rostl.

Jednoduchosť, i, f., die Einfachheit. Jg.

Jednoduchý, *komp.* jednodušší, einfach, einzeln, einschichtig. J. stopa, výraz, rovnice, zlomek, stroj, mineral, prostředek, Nz., klikn, pumpa, sůl, čelník, čep, klín, nerost, roh, sonstava, Vys., pravda (pouhá), plátno, kabát, (nepodšitý), okna, dvéře, plod, úd. Jg. Jednoduchou tělesnou silou, *lépe*: pouhou. Jg. — **J.** = *prostý*, einfach. Chodil v j. rouše.

Jednoduše, *komp.* jednodušeji. J. živu býti, *lépe*: prostě. Jg. Einfach.

Jednoduši, n., jednodušnosť. Einmüthigkeit. —

Jednodušnosť, i, f., jednomyslnosť, Einmüthigkeit. Br.

Jednodušný, jednomyslný, einmüthig. Br. J-šní křesťané. Ros.

Jednodveřný, einthürig.

Jednohlas, u, m., v mus. Einklang. Rk.

Jednohlasně, einstimmig. Toto slovo je dobré. Cf. Odpověděl všechen lid jedním hlasem. Bibl. Cf. Jednomyslně, Jednostejně. Vz Brs. 82. (Einstimmig) a 94.

Jednohláska, y, f. = samohláska. Th.

Jednohlasnosť, i, f., Einstimmigkeit, Einklang, Gleichlaut, Uibereinstimmung. D., Reš. Eintönigkeit.

Jednohlasný, eintönig, einstimmig; harmonisch. Reš. J. volbou; j. úsudkem všeho lidu. Nt. Vz Jednohlasně a Jednomyslný.

Jednohlavosť, i, f., Einköpfigkeit.

Jednohlavý, einköpfig. Jg.

Jednohnizdný, einnestig, aus einem Neste. Jel. —

Jednohranný, einkantig.

Jednohrbý, einbuckelig. Jg.

Jednochvilný, gleichzeitig. Jg.

Jednojadrný, einkörnig. Rostl.

Jednojařmý, einpaarig v bot. Rk.

Jednojazyčný, von einer Sprache. J. Slované.

Jednojmenný, einnahmig.

Jednokam, u, m., Monolith. Rk.

Jednoklasý, einährig. Rk.

Jednoklonný, monoklinometrisch. Rk.

Jednokmenný, von einem Stamme. Krok.

Jednokolenný, -kolenovatý, einknieig, einknötig. J. trubka. Presl.

Jednokončitý, -konečný, einendig. Jg.

Jednokonný, mit einem Pferde. Rk.

Jednokopytník, a, m., Einhufer. Jednokopytníci: kůň, osel, mul, mezek. Š. a Ž. Vz Ssavci.

Jednokopytný, einhufig. J. kůň, osel, mezek. Us.

Jednokořenný, einwurzelig. Jg.

Jednokorytný, eintrogig. Jg.

Jednokosný, einmähig, einhauig. Jg.

Jednokrát = jedenkrát. St., Pass. 973.

Jednokřtělý kůň, einseitiges Pferd. Rk.

Jednokrnžník, n, m., hřebenáč, spodák. Das Stanbrad.

Jednokružný, v bot. einwedelig. Rk.

Jednokvětý, einblumig. J. stopky.

Jednokvítek, tku, m., trientalis. Rostl.

Jedno-letný, -tní, -tý, einsommerig, einjährig. Jednoletý. V.

Jednolist, u, jednolístek, stku, m., Einblatt, Leberblume, parnassia, rostl.

Jednolistený, jeden list mající. Rostl.

Jednolitý, kompakt. Rk.

Jednolnžka, y, f., jednoho muže žena. Aqu.

Jednoložný, einspännig. J. postel. D.

Jednolupek, pku, m., monophyllus, letoun. Ssav.

Jednolupený, einblätterig. J. kalich. Rostl.

Jednom jedno, jen, jediné, nur. Jednomžo — jen že, nyní, nedávno, so eben. J. odešel. Ros. Vz Jen, Jenom.

Jednoměří, n. = jednoměrnosť.

Jednoměrnosť, i, f., Symmetrie, Einmass. D.

Jednoměrný, symmetrisch.

Jednoměsíčný, einmonatlich. Jg.

Jednoměšečný, o jednom míšku, mit einem Staubgefässe. J. prašníky. Rostl.

Jednomístný, aus einem Orte.

Jednomužný, einmännisch. J. postel. D.

Jednomužství, -stvo, n, n., monandria. J. rostlin (s jedinou tyčinkou). Rostl.

Jednomysl, u, m., consensus. Ps. Mus.

Jednomyslník, a, m., ein Einmüthiger.

Jednomyslně, vz Jednomyslný.

Jednomyslnosť, i, f., sjednocení, svornosť, Einmüthigkeit, Einigkeit, Uibereinstimmung, ein Herz und ein Sinn. Přátelství a j. V. Odporné strany v j. uvésti. V. J. v učení. Br. Spolubydlícím jednomyslnosť přísluší. Kom.

Jednomyslný, -ně. J., sjednocený, svorný, pokojný, einmüthig, einstimmig, einig. Ani sami s sebou jednomyslní nebyli. Br. Z jednomyslného! snesení. Jednomyslni buďte vespolek. Br. J. hlasy. Zav. J-ně voliti. V. J-ně jsme, že Tataři jsou, pravili. Br. Bůh dejž vám j-ným býti vespolek. Br. A poněvadž jest se po takovém dotčených zřízení a práv zemských vůbec přečtení jeho milosti král., knížetem a stavy jmenovaného království českého jisté, jednomyslné a dokonalé snesení a srovnání stalo. Ferd. I. zříz. Sestoupice (m. sestoupivše) se j-ně jsme se v tento nález snesli. Žer.

Jednonásobný, einfach. D.

Jednonohý, einbeinig. Jg.

Jednonožec, žec, m., Einfüssler. Aqu.

Jednoobalný, v bot., einblüthendeckig. Rk.

Jednoočec, čec, m., Einaug.

Jednook, a, m. = jednoočec.

Jednookenný, jednookný, mit einem Fenster. L.

Jednooký, v obec. mluvě: jednovoký, einäugig, auf ein Auge blind. V. Žižka j. jest. Kom. Učiniti někoho jednookým; jednookým se státi. L. J. střevo (pytlík), něm. Blinddarm. Jg.

Jednoosobný, für eine Person. Lom. J. vůz, lůžko. Jg.

Jednoostka, y, f., gorytes, hmyz. Krok.

Jednoostří, n., želízko k dlabání dutých věcí, die Einschneide. D.

Jednoosý, einaxig. Vys.

Jednopalcový, eindaumig, einzollig.

Jednopatrový, einstöckig.

Jednopaznehtný, solidungulus, einhufig. J. živočich — jednopaznehtník (kůň). Krok.

Jednopecký, einkernig. Rk.

Jednoplemenný, jednoplemeník, a, m.; **jednoplemenice**, e, f., von gleicher Race. Krok.

Jednoplevka, y, f., monerma, rostlina ječmenovitá. Rostl.

Jedno-plodný, -plodý, nur eine Frucht bringend, Jg., einfrüchtig.

Jednoplozí, í, n., Alleinzeugung. Rk.

Jednopočetní, einfach.

Jednopohlavní, eingeschlechtig. Rk.

Jednopolní, von einem Felde.

Jednoprutný, einruthig. J. sléz. L.

Jednopyský, einlefzig. J. koruna. Rostl.

Jednořadý, -dný, einreihig. Ros.

Jednoramenný, einarmig. J. svícen.

Jednorázně, mit einem Schlage, auf einmal. Rk.

Jednoročák, a, m., vz Jednoročník. — J., býk n. vůl jednoroční. V již. Čech. Bž.

Jednoročka, y, f., jalovice jednoroční. V již. Čech. Bž.

Jednoročně, jährlich. Us.

Jednoroční, einjährig. V. J. vůl, bylina. Jg.

Jednoročník, v obec. mluvě: ročák, jednoročák, a, m., vojín, který jenom rok v linii neb v řadovém vojsku, potom 9 let v záloze a 2 roky v zemské obraně slouží. Einjähriger Freiwilliger.

Jednorodilý, eingeboren. Hist. schol. 1404.

Jednorodný, jednoho rodu, druhu, homogen. Ráj.

Jednorodost, i, f. Homogenität. Mark.

Jednorodý, homogen. Mark.

Jednorohý, einhörnig. Vz Jednorožný.

Jednoroký, jednoletý, einjährig.

Jednorozený, eingeboren. J. syn. V. Syna svého jednorozeného poslal Bůh na svět. Br.

Jednorožcový, jednorožcův, -ova, -ovo. Einhorn. Br.

Jednorožče, ete, m., mladý jednorožec.

Jednorožec, žce, m., *nosorožec*, das Einhorn. Br. — **J.**, *ryba*, monodon monoceros, der Einhornfisch, Narwall. — **J.**, *chroust*, der Einhornkäfer. — **J.**, mladistvá větev u sosen. Us. — **J.**, větší či koňský bedrník, herba judaica. Č.

Jednorožka, y, f., monoceros, ryba. Krok.

Jednorožný, einhörnig. J. zvíře. V.

Jednorůče, ete, n., dítě n. zvíře roční, einjähriges Kind, Thier. Us.

1. **Jednoručka**, y, f., vše, co se jednou rukou řídí, sekera, pila, Hand-, Handbeil, Handsäge etc. Jg.

2. **Jednoručka**, y, m., jednoruký člověk, der Einhand.

Jednoruční, Hand-. J. sekera. Ros.

Jednoruký, einhändig. V.

Jednosečný, einhauig. J. louka. Jg.

Jednosemenný, einsamig. D.

Jednosíní, o jedné síni, mit einer Vorhalle. J. srdce. Krok.

Jednoskořepný, einschalig.

Jednoskulec, lce, m., ryba úhořovitá Krok.

Jednoskypec, pce, m., monostoma, hlísta. Krok.

Jednoslabičný, einsylbig.

Jednosmyslný, übereinstimmig. D.

Jednospřežka, y, f., einspänniger Wagen.

Jednospřežný, einspännig. Us.

Jednosrstý, nestrakatý, einfärbig. Jg.

Jednost, i, f., die Einheit, *když něco jediné svého druhu jest*. J. božská. — 2. *Když věc v rozličných okolnostech touž zůstává*. J. činu, místa, času, obrazu. Jg. — 3. *Když více věci tak spojeno jest, aby jednou toliko bytostí byly*. J. božská (spojení tří osob v jedno). J. církevní. — 4. *Nedílnost věci*. J. slunečních prášků̊v. Jg. — 5. *V počtářství — a) prostá jednost*, die einfache Grösse. Trojka složena jest ze tři jednosti. Něco za j. pojati. — *b) Jednotka*, na rozdíl od desítky, sta, tisíců̊v atd. — Jg.

Jednostajenství, jednostejenství, í, n. (zastar.), jednostejná bytnost, gleiches Wesen, Gleichheit, Identität. V j. tři osoby. Leg.

Jednostajný = nenásobný, jednoduchý, einfach. Moc dvojitá silnější jest jednostajné. Št.

Jednostatnost, i, f., simplicitas, jednoduchost. Měst. bož.

Jednostejně, jednostejným způsobem, gleichförmig, gleicherweise, auf gleiche Weise. J. postupovati. Kom. J. hotov jsem. Kom. J. děje se spravedlivému a bezbožnému. Br. J. smysliti, mníti. V. Libé a odporné věci j. snášeti. Kom. Vždy j. trval. Pref. Na jedno nakovadlí j. bíti. V. J. zníti. D. Ne každému se jednostejně zvedlo. Běh j. přispíšený, urychlený. — Jg.

Jednostejnictví, n., nevšímavost, lhostejnost, Gleichgültigkeit.

Jednostejník, jednostajník, a, m., lhostejný člověk, ein Gleichgültiger.

Jednostejnosť, i, f. J. = rovnosť jednoho k druhému, Gleichheit, Gleichförmigkeit, Gleichartigkeit, Gleichgültigkeit; neproměnnosť, Unveränderlichkeit. J. úmyslu v štěstí i neštěstí; j. mysli v protivenství; j. práva, hlasu. Jg.

Jednostejný, s druhým shodný, jeden jako druhý, jedné povahy, nerozličný, gleichförmig, einerlei, gleichartig. Jg. J. věk. Reš. Není to jednostejně. V. J. dar, Kom., oběť, míra, rána, případnosť, právo, podobnosť, Br., povaha, jména. D. J. úmysl míti. V. Kšaft j. slova obsahující. Kol. 57. Jedna každá strana z nás jednu ceduli řezanou v j-ná slova napsanou sobě dánu má. Faukn. 58. Z vůle jednostejné a společně za biskupa ho zvolili. Háj. Právo všem jest jednostejné. Vš. — J., něm., gleichgültig, v obec. mluvě: *lhostejný*. J-né jest nám jeti nebo pěšky jíti. Sych. — Kom., D. — J. = *neproměnný*, unveränderlich, gleichmässig, gleichständig. J-ná buď řeč tvá. Br. J-ným býti. V. J-ným se ukázati. Jel.

Jednostěnný, eine gemeinschaftliche Wand, Seite habend. L.

Jednostenství, n., jednostejnosť, Gleichheit, Identität. Modl. z 14. stol., zastr.

Jednostěžník, u, m., Einmaster. Čsk.

Jednostojský, zastr. = jednostejný. Leg.

Jednostopý, einen Fuss betragend. L.

Jednostranně, einseitig.

Jednostrannosť, i, f., die Einseitigkeit, Parteilichkeit.

Jednostranný, einseitig. J. pohyb, cvičení, vzdělání. Us. — J. úhly = při jedné straně jsoucí. L.

Jednostřižka, y, f., vz Jednostřižný.

Jednostřižný, einschürig. J. ovce, kterou jednou za rok střihají. J. vlna (vlna z takových ovcí, jednostřižka. L.). Us.

Jednosvolenství, n., sjednocení vůli, beiderseitige Einwilligung, Uibereinstimmung. Th.

Jednosvorně, einträchtig, übereinstimmend, jednomyslně, sjednoceně. V. Žádajíc za to j. Lom.

Jednosvornosť, i, f., Harmonie, Eintracht, Uibereinstimmung, jednomyslnosť, svornosť. V.

Jednosvorný, jednomyslný, svorný, shodný, einträchtig, übereinstimmend. J. snešení, Kom., volení. V.

Jednoškořepný, einschalig. D. Lépe: jednoskořepný.

Jednoštítný, einschildig. J. vládyka, nový šlechtic, der neue Adelige. Tov. kap. 233. Gl.

Jednota, y, f. J., *vlastnosť věci, když jediná toliko svého druhu jest*. J. boží. Jg. J. děje a jednání. J. času, místa a jednací osoby. Nz. Die Einheit, Einigkeit. — J. = *svornosť, sjednocenosť, jednomyslnosť*, Einigkeit. V j-tu uvésti, j-tu udělati. V. J-ty žádostivý. V. J. víry, křesťanská, církve. Kacíři jednotu církve roztrhují. Kom. Chtíce, aby takové nesvornosti v dobrou jednotu uvedeny byly. Ferd. I. zříz. — J. = *společnosť*, Verein. J. českých bratří n. bratrská, Jg., umělecká. Vz S. N. IV. 215. J. řemeslnická, Us., křesťanská, Arch. III. 423, panská, Herrenbund, plačtivá (sekta Mikulášovských). Gl. J-tu držeti a zachovati. Gl. Biskupové odpadlíky od církve křesťanské jednoty vylučují. Kom. J. průmyslová. Rk. J. k čemu (u slovesných jmen podstatných *ne*: pro co): k stavění chrámu, k podporování chudých. Vstúpili jsme v jednotu a jednostajně smluvili jsme se za jeden člověk a slíbili jsme sobě tu jednotu držeti a zachovati . . . ktož by chtěl v tuto jednotu k nám vstúpiti. Půh. brn. 1417 (kn. drn.). Vz Spolek. — J. = *samotnosť*, die Einsamkeit. Tak tu v jednotě bydlí. Leg. — J. = *místo o sobě stojící*, mimo ves, ein einsamer Ort. Mus.

Jednotář, e, m., Einheitsmann. Rk.

Jednotelka, y, f., synonymum. Ros.

Jednotelnosť, i, f., blízkoznačnosť, nahe Bedeutung. Na Slov. Synonymia.

Jednotelný, blízkého významu, von naher Bedeutung, synonym. — J., jednotný, einzeln. Zlob.

Jedno-tělný, -tělý, einleibig. Br.

Jednotice, e, f., die Monade. Rk.

Jednotina, y, f. = jednotka, die Einheit. Na Slov. Koll.

Jednotitel, e, m., der Vereiniger.

Jednotitelka, y, jednotitelkyně, ě, f., die Vereinigerin.

Jednotiti, 3. pl. -tí, jednoť, tě (ic), il, cen, cení; sjednotiti, jednotívati, vereinigen, verbinden. — **koho s kým čím.** Hospodin hude jedny s druhými láskou j. Br. — **se s kým.** V.

Jednotka, y, f. J-tu vyššího jména proměnití v jednotky jména nižšího. Nz. Die Einheit.

Jednotlivě, einzeln. Us.

Jednotlivec, vce, m., ein Einzelner. C.

Jednotlivosť, i, f., Einzelnheit. Do j-stí se pouštěti. Nt. Na j-stech lpěti. Pal.

Jednotlivý, einzeln. J. slovo, úsudek, člověk, obzor, Jg., dům.

Jednotník, u, m., vz Singular. — J., a, m., člen jednoty. Bundesglied. 1450. Gl.

Jednotnosť, i, f., Einheitlichkeit.

Jednotný počet, Einzahl. — Pohybování jest buď j. (einfach) nebo složené. Sedl. — J., jednoty se týkající. 1395. Vereins-.

Jednotrojnosť, i, f., die Dreieinigkeit. Pls. str.

Jednotrojný, dreieinig. J. moc. Hus.

Jednotváří, n., ein Gesicht.

Jednotvárnosť, i, f., die Einförmigkeit. Mark.

Jednotvárný, einförmig. J. úd, krajina, pohled, řeč, hlas, život. Us.

Jednou = jedenkrát, einmal. J. v roce. V. Nejednou jsem to viděl. Jednou jedna jest jedna. J. na vždycky. D. Více než jednou (často). V. Není toho kostelíka, aby v něm j. do roka posvícení nebylo. Jg. Co jednou čertu v hrdlo přijde, toho nikdo nevykoupí. Jg — *Najednou, pojednou*, zugleich, auf einmal. Všickni naj. Najednou vše vypil. Us. *Najednou, pojednou* = *náhle*, plötzlich, auf einmal. Jg. Najednou strhl se vítr. Kom. — J., *znamená neurčitý čas*, něm. einmal, einst, dereinst. Někdy j. aspoň. V. Slyšel jsem o tom j. Až se j. vrátím. Konečně j. se toho dodělal. — Jg.

Jednouchý, mit einem Ohr. Jg.
Jednoústý, einstimmig. Rk.
Jednouvázaný. J. nota, eine einmal gestrichene Note.
Jednouzelka, y, f., thereva, hmyz. Krok.
Jednovaječný, eineiig. J. rostliny (jediný vaječník mající). Rostl.
Jednověkosť, i, f., gleiches Alter, Gleichzeitigkeit.
Jednověký, gleichen Alters, V., gleichzeitig.
Jednověnečný, jeden věnec mající. J-ční mlžové. Krok.
Jednověrec, rce, **jednověrce**, e, m., ein Glaubensgenosse. Jg.
Jednověrný, von einerlei Glauben. Jg.
Jednověrství, n. Gleichgläubigkeit. Rk.
Jednověrstvo, a, n., die Glaubensgenossen. L.
Jednověrý, von einerlei Glauben. Rk.
Jednoveslový, einruderig. Jg.
Jednovka, y, f. = jednotelka. Na Slov.
Jednovláda, jedinovláda, y, f., Monarchie, Alleinherrschaft. Krok.
Jednovládce, e, m., jedinovládce, samovládce, Monarch, Alleinherrscher. Jg.
Jednovládí, n., Monarchie. Rk.
Jednovládkyně, ě, f., Alleinherrscherin. — Jg.
Jednovládný, monarchisch.
Jednovládství, -stvo, a, n., **jednovládnosť**, die Monarchie, Alleinherrschaft. Jg.
Jednovolnosť, i, f., jednomyslnosť, Einstimmigkeit. Jg.
Jednovolný, jednomyslný, einstimmig. Jg.
Jednovratný, einthorig. Jg.
Jednovrub, a, m., anatina, mlž. Krok.
Jednoznaký, gleichbedeutend. Rk.
Jednozrnka, y, f., monotoca, rostl.
Jednozrný, einkörnig, einsamig.
Jednozubec, bce, m., Seeeinhorn, der Narwall. Vz Jednorožec.
Jednozubka, y, f., jednozubá pila, einzähnige Säge. Jg.
Jednozubý, einzähnig. J. bába.
Jednozvučnosť, i, f., Eintönigkeit, Symphonie. D.
Jednozvučný, eintönig. D.
Jednozvuk, u, m., Einklang.
Jednož, vz Jedno.
Jednoženec, nce, m., monogamus, kdo má jednu ženu. Aqu.
Jednoženství, n., Monogamie; Monogynie.
Jednožený, einweibig. J-né květy. Rostl.
Jednožlazý, eindrüsig. Rostl.
Jednuška, y, f., mor. jednoška = jednička, der Einser, die Einheit. D. — **J.**, *mlýnský stroj* toliko palečni a vodní kolo mající, koléčník. Také: jednostka, einfaches Mahlwerk. — **J.** *pila* bez pastorku mající na hřídeli malé široké kolo vodní (belík), na druhém konci má hřídel kliku, která táhne vojnici s rámem. S. N. — **J.**, *zlatorka*, eine Guldenbanknote. — *Jednuškatě to* = stejno. Vz Stejnosť. Č. — **J.**, y, m., kdo pod jednou způsobou přijímal, katolík, der Einser. Gl., Kom., Star. let. 216. — **J.**, jednodušná pila.
Jednuškovati co: vlnu, poprvé česati, mykati, kratzen, reissen. Us.

Jedný, jedlný, essbar. Ros.
Jedo, Jeddo, a, n., hlavní město Japana. Vz S. N. IV. 220.
Jedodělník, a, m., travič, Giftmischer. Hank. gloss.
Jedohojce, e, jedohojce, jce, m., kdo hojí uštknutí hadů. Aqu.
Jedokaz, u, m., antidotum. Gegengift.
Jedonosný, Gift tragend. Jg.
Jedoš, e, m., hněvivý člověk, ein zorniger Mensch. Bern.
Jedotrávenina, y, f., Vergiftung; Gift. Čern.
Jedonci, vz Jisti, Jeti. Essend; fahrend.
Jedovany, dle Dolany, jm. místní. Mus.
Jedovatě, giftig; boshaft; grimmig.
Jedovatec, tce, m., travič, Giftmischer; 2. člověk zlostný; 3. rostl. pryžcovitá. Jg.
Jedovatěti, ěl, ění, giftig werden. Jg.
Jedovati, jediti, hněvati, giftig, zornig machen. Bern.
Jedovatina, y, f., Gift. V.
Jedovatiti, il, cen, ení, giftig machen. Ros.
Jedovatka, y, f., Giftmischerin; böses Weib.
Jedovatosť, i, f., jedovitosť, *nakažení jedem*, die Giftigkeit. Pelyňková voda odpírá j-stem. Čern. Proti j-stem mornim. Čern. — **J.** = *škodné učení*, giftige Reden, Lehren. J-stmi nakazil duše. D.
Jedovatý, jedovitý, giftig. V. J. had, štír, nápoj, bylina, kámen. Jg. Proti j-tému od hadův uštknutí. Byl — *J. rostliny:* koniklec, pryskyřník, čemeřice, blatouch, oměj, laštovičník, čičorečka, kozí pysk, bolehlav, rozpuk, bramborík, lilek, rulík, blín, durman, hledík, náprstník, posed, locika lesní, pryšec, vraní oko, ocún, jilek mámivý, S. a Ž., plamének, potměchuť, lýkovec, řebčík královský, tis, tabák. *J. houby:* muchomůrka, pečárka jarní, hřib kovář, hřib rudotřený, ryzec peprný, smrž hadový, liška oranžová, námel. S. a Ž. — **J.** = *štípající, kousající, hněvivý, zlý*, giftig. J. slova, Kom., jazyk. V. Jedovatou vodou zmytá žena (jedovatá). V. Jedovaté o někom mluviti. Kom. — **J.** *velmi ostrý*, sehr scharf. J. nůž. Us.
Jedovitě, vz Jedovatý.
Jedovitosť = jedovatosť.
Jedovitý = jedovatý.
Jodovnice, pl., mě. na Mor. u Brna.
Jedovník, a, m. = jedovatec.
Jedový = jedovatý. J. had. Mor. P. 168.
Jedožráč, e, jedožrout, a, m., Giftfresser. Reš.
Jeduvaťsa = zlobiti se. Na Slov. Vz Jedovati.
Jedva (zastar. jedvy) = ledva, sotva, kaum. J. duch popadá. Aqu. Hovado j. zůstalo desáté. Háj. J. že, vz Věta časová.
Jeffersonit, u, m., Keating, nerost z řádu štěpovců náležející k augitu. Vz více v S. N.
Jeglava, y, f., mě. v Kuronsku, Mietau. Šf.
Jehelka, vz Jehla.
Jehelné, ého, n., jehličné, špendlíčné, das Nadelgeld. D.
Jehelní (-ný), Nadel-. J. ucho, ouško, dirka. Jg., Br. Skrze j-né ucho. V. J. puška. Vz Jehelník.

1. **Jehelník**, u, m., **jehelnice**, e, f., jehelníček, čku, m., jehelnička = puška jehelná. Jg. Nadel-büchse, -etui. — 2. **J.**, a, m., jehlář, a, m., Nadelmacher. Jg.

Jeheně, ete, n. = jehně, Lamm. Lex. vet.

Jehenčí, jehněcí, Lamm-, lämmern. J. maso. V. Jehněčí kůže (jehnětina). V.

Jehla, y, **jehelka, jehlice**, e, **jehlička**, y, f., die Nadel. J. rytecká, zlatnická, šněrovací, k pálení zubů, kadeřicí, na slaniny (protykací, v obec. mluvě: špikovací či špikovačka), do vlasů, magnetičná n. dralná (vz Dralka), kompasová, Jg., ranhojičská (rovná na zákal čočky, rozeznávací, odklonovací, srpovitá Rosasova, jemná sešívací, vz Nástroje k operacím očním; Gerdova k inviginaci, vz Nástroje k operaci kýly; k bodci nabodovacímu, vz Bodec; Dechampsova k podvazování na pravo n. na levo ohnutá, k otáčení zřízená, vz Nástroje amputační; sešívací, vz Nástroje k pitvě; jemná v pevném držadle, j. s pikou, vz Nástroje k pracím mikroskopickým; k propichování laločku, vz Nástroj na uši; patrová, j. na pysk, vz Držadlo a nástroj k operacím v ústech, očkovací, ohnutá k sešívání ran, skoumací tupá, žlábkovaná tupá, vz Nástroje pro dobytčí lékaře; k protahování, šroubovací, vz Nástroje pro dobytčí lékaře; k protahování žiní, vz Nástroj ranlékařský; ocelová, stříbrná), Cn.; hrubá, k čepení, k šití, k šití pytlů, mlynářská, na hmyz, pro mužské, pro ženské, řemenářská, sedlářská, sešívací, šněrovací, zkušovací, Kh., anglická se zlatým ouškem, hranatá, Us., rycí; sklonná (Inklinationsnadel), elektrická, magnetická či dralná (vz Dralka), astatická, propichovací, Nz.; náprsní, spínací (špendlík), Š. a Ž., rýsovací n. rýsovačka, žíněnková neb na žíněnky, švábská, ohnutá, k šicímu stroji, tříhranná, veliká, malá šicí. Šp. J. nabíjecí (prachem nabitá k trhání skal). J. má na jednom konci ostří, na druhém dírku či ouško. S. N. Jehlou pracovati, se živiti. Tato j. nemá ouška, bez ouška, má malé n. veliké ouško, vrzá, nemá špičky; jehlou škrábnouti, se píchnouti; plsť, poduška, knížka na jehly; špička, stvol (Nadelschaft) jehly; píchnutí, ráz, strk jehlou. Šp. Jehla k připínání sukna. D. Jehlou něco připíati. V. Jehla tenká jako vlas. Jehly s dlouhými oušky. Vyšívací n. krumpéřská j. V. Jehlu naditi, navlíknouti. D. Jehlou něco šíti. Kom. Za jehlou šíti (zadním stehem), před jehlou šíti (předním stehem). Jg. Jehlou žílu podjímati. Lk. Snázeť jest velbloudu skrze uši jehly projíti. Br. Žena lépe umí jehlou šíti, než v soudě může souditi. Dal. Už bych jehlu našel (tak je světlo). Č. Rozsvítilo se, že by jehlu našel. Š. a Ž. Již bych já tomu jehlu našel (cestu, prostředek). Kos. Z jehličky na grešličku, z grešličky na truhličku, z truhličky na kravičku, z kravičky na šibeničku. (O zlodějství.) Koll., S. a Ž. Kudy jehličky, tudy i nitka. Pk. Šil horkou j. (říká se o tom, po kom se páře). — **J.** Psí obojek se špicemi n. jehlami. V. — **J.** ke kadeření vlasů, *želízko*, das Haareisen. V. — **J.** *nitící* (u tkadlce). Jg. — **J.** *vrtací*, die Raumnadel. — **J.** *v stavitelství vodním*, trámy n. koly, které do země se zarážejí, na nichž pak se staví, die Nadel, Pilote. Kování, okovec, střevíc, bota na jehlu, na jehle (pilotě). Nz. Jehlu stražiti (říditi), do rybníka beranem zarážeti (zaberaniti); na jehlách stavěti; most na jehlách. Šp. — **J.** *špuntovní ve mlýně*. Šp. — **J.** = nemoc, bolestné kapání moče, druh řezavky, die Harnwinde. Ja. — **J.** *mořská*, der Hornfisch. — **J.** nabíjecí (Zündnadel) k trhaní skal prachem; je dlouhý tenký kolík měděný s hlavičkou; zastrkuje se do vrtané díry, jež se pak kolem hlinou upěchuje, tak že po vytažení jehly zůstává jen úzká díra do skály k nasypání prachu. S. N.

Jehlák, a, m., ježek, der Igel. Na Mor. Háj. — **J.**, u, m., bodlák, Distel. Zlob.

Jehlan, u, **jehlanec**, nce, **jehlatec**, tce, m., **jehlatka**, y, f., pyramida. Die Pyramide, Spitzsäule. Sedl. J. komolý, nakloněný, kolmý. Nz. J. trojstěnný, stejnostranný, čtverečný n. čtyrstěnný, dvojčtverečný n. osmistěnný, Jg., troj-., čtyr-, pěti-, šesti-, osmiboký, kosý, šikmý. Ck. — **J.** z ručnic, z koulí n. kulový. Bern. Zbraň v jehlance postaviti, in Pyramiden stellen. Csk. — **J.** na sušení jetele (ježek). Us.

Jehlancovitý, na způsob jehlance, pyramidenartig.

Jehlancový, Pyramiden-. J. čísla, průmět, průseč, průsek, řez, roh, sek, soustava. Nz.

Jehlanec, vz Jehlan.

Jehlanečný = jehlancový.

Jehlář, e, m., jehelník, špendlikář. Jg. Nadler.

Jehlářský. J. řemeslo, skřipec. Jg. Nadler-.

Jehlářství, -stvo, a, n., die Nadlerei.

Jehlásek, ska, m. Nadelwurm. Rk.

Jehlatec, vz Jehlan.

Jehlatý, nadelförmig.

Jehlava = Jihlava.

Jehlavka, y, f., ryba, die Platteise.

Jehlavý, stachlicht. Kom.

Jehleň, ě, f., arcania, korýš. Krok.

Jehlí, n. Nadeln.

Jehlice, e, f., jehlička, Nadel. Vz Jehla. J. do vlasů, Haarnadel. Tomu bych dala jehlicu z vlasóv. Rkk. 60. — **J.** = drát ku pletení punčoch, j. plitací, Stricknadel; háčkovací, S. N., Häckelnadel. — **J.** magnetická (střelka), Magnetnadel, astatická, Astatisches Nadelpaar. Ck. — **J.** na hřebeně. V. — **J.** = jehličí sosen, jedlí, jalovce atd. (špendličí), Nadel. — **J.** tkalcovská (člunek), das Weberschiffchen. — **J.**, rostlina. Stachelkraut. J. obecná (babí hněv), rolní, lesní (vlaská). Jg. — J. hory, vz Hora.

Jehličí, špendličí, listy končité jehlaté ku př. smrkové, die Nadeln, Tangeln. Šk. Stlání jehličím. Nadelstreu. D.

Jehličina, sosnovina, y, f. Kiefernadel-extrakt. Rk.

Jehlička, y, f., ein Nädelchen. J. k šití tenkých věcí. Us. Vz Jehla. — **J.** = jehličí. — **J.** = babí hněv (rostlina). Vz Jehlice. — *Knotr j.* = krejčí. Šm.

Jehličkový, od jehličky (babího hněvu). Ochsenbrech-. J. koření. Jg.

Jehličnatý. J. stromy: smrk, jedle, borovice, kleč, modřín, jalovec, cypřiš. Š. a Ž. Nadel-.

Jehličné, vz Jehelné.

Jehliční, *-čný*. Nadel-, Tangel-. J. dříví (chvojové), j. (n. černý) les, trny. Us.

Jehlitý, nadelartig.

Jehlopad, u, **jehlotrus**, u, m., nemoc boroviček (jehly jim odpadají). Nadelfall. Um. les.

Jehloroh, u, m., oxycerus, hmyz. Krok.

Jehlovati = beraniti, pilotiren. Čsk.

Jehlovatý = jehlovitý.

Jehlovec, vce, m., sloanea, rostl.

Jehlovitý, nadelartig. Rostl.

Jehlovka, y, f. Zündnadel. Prusové mají j-ky. J-ku nabíti, z j-ky stříleti. Vz Ručnice.

Jehlovníček, čku, m. Nadelkisschen, Nadelpölsterchen. Rk.

Jehně, ěte, jehňátko, jehňátečko, a, n., v již. Cech. ňehňe, vz N. Příbuzné s lat. agnus, ale je slovanské, vz Mz. str. 15—17. Das Lamm. J. jednoroční: jarník. Jehňata nadržovati, přisazovati, podsazovati (pod ovce, aby pila). Šp. J. odsazené, neodsazené, pozdní, dvouleté (zuhák). J. mlékem odchovati. Jg. — **J.**: Boží jehňátko = *hlupec, dub*, Schafskopf. D. — Má své jehně (*zisk*, výdělek) v suchu. Šm. —

Jehnec, jehenec, m. = jehně. Jg., Mz.

Jehněci hlavička, nožičky. D. Obyč. ale méně správně: jehněčí, poněvadž se *t* mění v *c* (jetnět-l). Vz Jehenči, a str. 566. b. ř. 42.

Jehněcina, y, f., jehněci maso, Lammfleisch. Na Slov. Vz Jehnětina.

Jehněčí, vz Jehenčí a Jehněci. V.

Jehněd, u, m., pl. jehnědy = berušky, koťata, kočičky, julus, amentum, Kätzchen an Bäumen. J-dy světiti (Vz Bahňátko. Na Slov.).

Jehněda, y, f., placka, hnětinka, ein Platz; bílý topol, die weisse Pappel. Bern.

Jehnědovitý, kätzchenartig.

Jehnědový, z jehnědu, Palmen-. Vzěchu ratolesti j-vé. Jan. 12.

Jehnětina, y, f., kůže jehněcí, Lammfell. V. — **J.**, maso jehněcí, Lammfleisch. Ros.

Jehnětník, a, m. Lämmerknecht. — **J.**, druh luňáků, Lämmergeier. — **J.**, u, m., chlév na jehňata, Lämmerstall; materník ovčí. Jg.

Jehnice, e, f., vyrostlá ovčička, bahnice, Mutterlamm. Br.

Jehniče, ete, n. = jehně.

Jehniti se, il, ění, ojehniti se = bahniti se. Ovce se jehní. Jg. Lammen, schafen.

Jeho, gt. a akkus. m., sg. zájmena *on*, ejus, něm. seiner. *Vlastní-li se co osobě třetí rodu muž. n. středn. sg., která není podmětem věty, vyřizuje se přivlastňování genitivem ukazovacího zájmena* **jeho**; vlastní-li se však něco více osobám, užívá se: *jich*, *jejich* (eorum, earum). *Je-li osoba rodu ženského sg.*, klade se **její** (ne: jeho). To jest jeho otec. Viděl jsem jejich otce. To jest její dítě. Jak mnoho jsme v službách jeho vytrpěli. Vrat. Rány jeho vše zacelily. Dal. Znáš-li jeho syna? Us. — *Jeho vlastní* = lat. suus. Hannibalem sui cives e civitate ejecerunt. Hannibala jeho vlastní spoluobčané z obce vypudili. Kos. Zde častěji *svůj* klademe: svoji občané. Brt. — *Před* **j** *nestaví se v tomto případě vsuvné* **n**, poněvadž předložka nepatří k: *jeho, její, jejich, jich*, nýbrž k jménu podstatnému, na němž gt. jeho atd. visí. Šel jsem k jeho (*ne:* k němu) bratru = k bratru jeho. Kz. Vz On. — *O jeho a jej vz Ho.* — *Jeho a svůj. Kdykoliv jest majetníkem sám podmět věty*, přivlastňuje mu Čech zájmenem *,svůj'* ať jest podmět v osobě kterékoliv a v čísle jednotném n. množném. Jiné tedy jest: Václav přišel o jmění svou nedbalostí' a ,Václav přišel o jmění nedbalostí jeho (jiné osoby než jest Václav)'. ,Hádá dle skutků svých' a ,Hádá dle skutků jeho'. **Chybně tedy:** Pan polesný byl pochválen za **jeho** snahu m.: za **svou**. *Naopak chybou jest*: Výbor má za svou povinnosť panu B. díky vzdáti za blahodárné působení **své** m.: **jeho**. (Sám sobě výbor neděkuje za své působení, nýbrž jinému za jeho působení). Mk. — To jest mého bratra *jeho* dům **šp.** m. To jest dům mého bratra. Brs. 95. — Vz *Jejich*, *Její*, *Svůj*.

Jehož, vz Jenž.

Jech, u, m., běh. Lauf. Jedním jechem (tryskem) se klidil. Us.

Jechati = jeti, fahren. — **čím**: vozem. — **kudy**: mořem, polem, lesem, krajem, Jg., po zemi. Jg. — **kam**. Jg. — **na čem**: na koni, na lodi. Jg. — **J.** také = *silně, rychle jíti*. Ten jechal (vytahoval, paloval)! Us. Kam jecháš? Us.

Jechovatí. Od jechování dvou kolí 1 groš. Břez. 235.

Jechtati, beben, vz Jektati.

Jechu = jali, počali. Kat.

Jej, akkus. sg. masc. zájmena *on*. Užívá se ho i u životných i u bezživotných. Genitivu *jeho, ho* užívá se m. jej obyčejně jen u životných. D. Vz **Ho**, Zájmeno, Brs. 12. Bůh postavil jej (člověka) v ráji. Br. — Přípona. Vz Tvoření slov.

Jejda, ano, freilich. Předseda: Měla manžela ráda? Svědek: O jejda, ta ho měla. Př. Byla ráda na světě? Svědek: Oh, jejda, ta byla, ta jen všecko viděť. Pokrok. 1870. č. 67. (Ve vsi Křivicich u Rakovn.). Zk.

Její, jejíž bylo *u starých spisovatelů* **nesklonné**. Ale již asi od času Tomáše ze Štítného skloňuje se podlé ,Dnešní' ve všech rodech, pádech a číslech. Její syn je na vojně. Psal jsem jejímu synovi. Viděl jsem jejího syna. Šel jsem s jejím synem. Její dceři jsem to dal. — *Třetí osobě přivlastňuje se totiž ve slovanštině genitivem osobního zájmena též osoby*; tedy v *muž. a středn. rodě sg.* genitivem *jeho* (k nominat on, ono), *v žen. rodě jejia — jejie — její; a ve všech rodech pl.* genitivem *jich* n. *jejich*. Ale na těchto genitivech přivlastňovacích nepřestalo se; poněvadž se v jiných případech přivlastňuje přídavnými jmény, vzala se z toho lichá analogie a přetvořují se také tyto genitivy znenáhla na adjektiva possessivná. Působením takové analogie pokládalo se české *jejie a její* za adjektivum, které podlé vzoru *,Dnešní'* skloňovati se má; podobně jako snad lat. genitiv cujus za adjektivum se bral: cujus, cuja, cujum. V Št. Naučení křest. jest prostý gt. *jejie* pravidlem. Pod jejie jménem jsú všecky ctnosti; Byv v svatém životě jejie. St. N. 205., 9. Ale jednou čte se tam přece již skloněné adjekt.: (Jakub) sedm let s ní byl u otce jejieho (13., 29.). *Nyní pak pokládá se ,její' za adjekt. snad ve všech dialektech*

a v jazyce spisovném jenom někteří spisovatelé od dialektu se liší a starého genitivu se drží. Ano *místy šlo se i dále* a jako se skloňuje její, jejího, jejímu atd., tak slyšeti také degenerované formy: (jejich), jejichho, jejichmu za prostý genitiv: jejich. Gb. Listy filolog. a paedag. I. 48. Brs. 13. praví: Obojí způsob jest dobrý. Ht. v Brnse 240., 241. doporučuje skloňování zájmena 'její'. Vz tam důvody a Jejichho. Jg. uvádí oba tvary podotýkaje, že 'její' u starých nesklonné bylo. Stran ostatního užívání vz: *Jeho*.

Jejich m. jich teprv od počátku 15. stol. Ht. Šr. nl. 234. Širší formy jejich (m. jich) užíváme, když se jí jméno *podstatné* omezuje. Učitel chválil žáky, jichžto n. jejichžto úlohy dobré byly. Zk. Ml. I. 73. Jich (jejich) dům. *Ale*: Ponižte jich. Bůh jejich brániti bude jich. Br. Učíval ve školách jejich. Br. Vz Jg. O užívání tohoto nesklonného zájmena vz Jeho a Zájmeno. O genitivě *jejichho*, dat. *jejichmu* atd. vz Její. — *Dodatek*. Je-li logický podmět všeobecný, neurčitý (= lidé), přičiňuje čeština k slovům dotčeným gt. jich. Mnoho jich poranil. Let. ... neb čert příliš mnoho jich oklamal. Št. Kde jich mnoho velí, tam se mysli dělí. Č. Nemnoho jich o tom vědělo. Bl. (Brt.). O vsutém *n* vz Jeho. — *Jejich* rozdílné jest od *jejích*. Jejich domův = domů jí příslušných; jejích domů = domů jim příslušných. *Jejích* je *rodu* muž., žen. a střed. pl. a vztahuje se k *několika* osobám, ať se jim přivlastňuje *věc jedna* anebo *více jich*: jejich dům, jejich domy, v jejich domech. *Jejích* se vztahuje k *jedné* toliko osobě a to *ženské*, když se jí přivlastňuje věcí *více*. V jejích domech. *Jejích* je gt. pl. zájmen *on, ona, ono*, a může se na místě jeho říci: *jich*; *jejích* jest gt. n. lok. zájmena *její* (skloňovaného dle „Dnešní"). Dívka, na jejíchž lících rumênce kvetou. Dívky, na jejichž lících rumênce kvetou. Od „*její*" je: *jejích, jejíchž*; od: *oni, ony, ona* jenom: *jich, jejich, jichž, jejichž*. Mk. — Vz Její.

Jejichho místo: jejich. Vz Její (na konci). Ht. v Brnse 241. neodporuje zdvojování přípon obýbacích řídě se příkladem starých Čechů, kteří říkávali a psávali: nikohého, nikomému m. nikoho a nikomu, kdo jim o důraz šlo; ale my jich v tom následovati nemůžeme.

Jejichmu m. jejich. Vz *Jejichho*. Dal to jejichmu (m. jejich) klukovi.

Jejin, a, o, na Slov. a na Mor. = její: jejin otec umřel; viděl jsem jejinu sestru, jejino dítě. Brt.

Jejiž, vz Její.

Jejun-um, a, n., lat. t. intestinum, střevo lačné n. prázdné, část tenkého střeva, ležící mezi dvanactníkem (int. duodenum) a kyčelním (int. ileum). S. N.

Jek, u, m. = *hlahol, zvuk*. Schall, Hall, Getöse. J. vln, potoků, vody. Us., Jg. V krutém války jeku. Puch. — **J.** = *ohlas*, echo, der Wiederhall. Reš. — Jg.

Jekatí = ječeti.

Jeket, zastr. = jekot. Rkk. 22. Cf. Tluket, blsket, drnket, siket, rachet. Rkk.

Jeklivý, jek vydávající, tönend, schallend.

Jekot, u, m., *jek, hřmot, hlahol*, das Geräusch, Gebrause, Hall. J. moře, D., v uších. V. — **J.** = *ohlas, echo*. V., Kom. Vz Jek. — Jg. —

Jekotati, jekotám, jektati, jektám; jekotávati, jektávati = blekotati, stammeln; třásti se, zittern. Tu kvielíci a jekcíci na svého syna zpomínáše. Paš. sv. Jana. — **čím**. Jazykem ustavičně j. = blektati daremné věci. Us. J. zuby (klapati). Až zuby jekotal. Zimou. Aqu. Cf. Zimou, zuby jechtati. Hlas. — Jg.

Jekotiti, il, cení, jekot činiti, lärmen. Us.

Jekotlivý, blekotlivý, stammelnd.

Jekotný, plný jekotu, lallend, schallend. Č.

Jektatí = jekotati.

Jektavý, zajíkavý, stammelnd.

Jel = jelen (zastar.). Jg. — **J.**, vz Jetí.

Jelcový, od jelce. Vz Jelec. Alant-.

Jelči, lho, m. = tesař, der Zimmermann. Na Slov.

Jelčina, y, f., druh sítí na ryby s hustými oky. Vz více v S. N.

Jelec, lce, m., říční ryba z pokolení kaprů. Alant. Jg. — **J.** = jilec.

Jelen, a, jelínek, jeleněk, nka, jelíneček, čka, jel, a, m. Der Hirsch. Sr. lit. elnis. — *Samice*: *laň, laňka, lané, jelenka, jelenice*; *mladý j.*: *kalouch, kolouch, koloušek, jelenec, jelínek, jelíně, jelené, jeleňátko, špičák* (kolouch v 8.–9. měsíci, když parůžky dostává); tele ženského pohlaví sluje *šmolka*. *Vidlák* jelen v druhém roce, má-li na parozích již vidle (dvě výsady), potom *šesták, osmerák, desátník* atd., má-li na parohu 6, 8 atd. výsad. Šp. a S. N. Vz více v S. N. IV. str. 228. Jeho hnba sluje *svírák*. Šp. J. hlavní (má-li více než 12 výsad vysazených). J. řevný, řvoucí, štvaný, chudý (hubený), slabý, odřijený, nastřelený, odstřelený, lužní, horní, říjný, v říji, lovný, honný. J. se zlomil (klesl, sklesl); si zalehl, se složil. J. jde do říje, na lovce, hodlá plachty n. tenata překročiti, ryje, zapadá, přeskakuje stoku, učinil veliký skok, nahodil se na psa, stojí v huštině, v některém hájemství, zhujnčl, se napájí, leze (na laň), jde do kalu, kalí se, ozývá se, hlásí se, proráží les, vysazuje, zabekl, se zarazil, se odrazil. Šp. J-na zaraziti, zavaziti (dohiti), skotským ohařem vystopovati, poraziti, střeliti. Myslivec j-na po stopě udal. Šp. J-na ustanoviti, lapiti. Šp. J. řve, napíchuje psy na parohy. J. se občerstvuje (pije). Šp. Nastřeleného jelena myslivec tesákem (zarážecem) dohíjí. Pt. J. má lože. J. se pase, pastvi, běře pastvu, jde na pastvu; jde do vazby (do sítí). J. vyhirvuje (färbt sich), potýká se, bojuje. J. se prolomil (nekl). J. tluče, vytlouká. J. zahodil (má-li některého roku méně výsad než roku předcházejícího). J. se ruší, rozrušuje (rozřezává). J. přeskakuje tenata, dokonává, umírá, pošel, zhynul, klesl, sklesl. J. úplně vysadil n. vyhrnul. Šp. J. doráží (na myslivce), staví se. O kolika jest koruna? O kolika jest vysazeno? Jelena vyvrhnouti. J. má na palici parohy, má dokonalé parohy. J. *paličkář*, pokud má malé parohy (paličky). J. přesazuje (wechselt); parohy sráží, shazuje, roní. J-nu parohy raziti, utíti. Zasaditi j-nu křížovou ránu. J. padá, hlásí (meldet sich), nasadil, se vylomil (aufstehen). Přiznati jelena v léči (bestätigen). J. *trarni*, který ještě nežral obilí. Obora, pes, honba, slupice, štvanice, truhlík, tenata na jeleny.

— Šp. Vyskočil ako jeleň. Mt. S. Běhá zdráv jako j. Dch. Vzchopí se jako j. Rkk. Lepší stádo jelenů pod vůdcem lvem nežli houf lvů pod jelenem. Jg., Šp. Jelenu rohy nejsou těžké (čemu kdo zvykne). Ros. Jelena rohy neobtěžují, jakkoli drahně. Kom. J. psy loví (svět naopak). L. Na sv. Bartoloměje vyštije se j. do vody. Šp. — **J.** s kozí bradou (bradatý), der Branddhirsch; j. severní. Vz Sob. Jg. —

Jelena, y, f., jméno krav. Mark.

Jeleně, ěte, jelenče, jelenec, nce, jeleňátko, a, n., mladý jelínek. Hirschkalb. Vz Jelen.

Jelenec, nce, m., vz Jelen.

1. **Jelení**, Hirsch-. J. barva, jazyk, rohy, parohy, zadek, hřbet, kýta, sled (vnadna n. znamení cesty, kudy se jelen bral, Hirschfährte), Krab., Jg.; kabát, šaty, kalhoty (zvířecí), V., srdce (= bojácné), Plk., stopa, kůže (jelenice), roh (pálený), pes, hlava, běh, veš, skok, slzy, srsť, třesavka (myslivec dostal j. třesavku), maso (jelenina), trus, lůj, spár, palice, koule, liz, čís (morek), žíla, výsada, zvěřina, říje (Hirschbrunst). Sp. Proletní lesy jelením skokem. Rkk. — **J.** *v botanice:* j. jazyk (psaný traňk), die Hirschzunge; j. houba n. hubka *a)* j. skok, jelenka, die Hirschbrunst, der Hirschling, der Gichtschwamm, *b)* die Hirschtrüffel, der Hirschschwamm, laniž, j. hřibek, j. hřib, na Mor. ovčí hřízec; j. trank, srpek, das Schartenkraut, die Färberscharte; j. kořen či srní kořen, *a)* bílý, der Haarstrang, die Schwefelwurz, V., *b)* černý či j. oko, srdečník, srdeční kořen, die Hirschwurz; j. koření, vz Smrdník; j. růžek (zemský mech), Bärlapp, Neunheil, Teufelsklaue. Jg.

2. **Jelení** Horní, město v kraji chrudimském.

Jelenice, e, f. = *jelení kůže*, die Hirschhaut. — **J.** na Slov. = *laň*, die Hirschkuh. — **J.** = *jelení hřib*, vz Jelení.

Jelenina, y, f., maso jelení. Hirschfleisch. Rd. zv.

Jelenka, y, f. = laň. Die Hirschkuh. — J., vz Jelení.

Jelenovitý. J. ssavec: jelen obecný, los, daněk, srn, movič, vidlok, kabar, mušák. Presl. Hirschartig.

Jelenový, Hirsch-. Ros.

Jelenoznalec, lce, m. Hirschkenner.

Jelchu, y, f. = olše, na Slov.

1. **Je-li** = jestli. Je-li možná? ists möglich? D. —

2. **Jeli, jeliže, jeliž. J.** = *když*, als, da. Vsta ot večeře i loži rizy svoja: i jeli vze pasnicu prepasa sie. Evang. ms. Hank. — **J.** = *poněvadž, že*, weil, da. Aby i Lazar (Lazara) zabili, jeliže mnozí proň chodiechu iz Judev i vierichu v Jesus. Zlom. ev. Hank. — **J.** = *až, leda až, leč*, als bis, ausser bis. Zahnali ho a nestavil se jeliž v Litoměřicích. Ben. Cont. ms. Nasytím tě, j. sě tvá chvála ukáže. St. Pokoj přichází člověku, když ničehož nečije protivného a ten jest jeliž v nebesiech. St. Mrtvý nikdy nevstane, jeliž na skonánie světa Tkadl. — St. skl., Tkad., Leg. — *Jeliž — toliž* = *když — tedy*, wenn — so. St. skl.

Jelikátý, zastr., der sovielte. Jg.

Jelikož, jelikž klade se: *ve větách poměrných. a) o dalekosti v prostoře a jest to, co jak daleko.* Jelikož vzdálen jest tento dům od oné zahrady, tolikéž stáli oba od nás (jak daleko — tak daleko. Wie weit — so weit). — *b) O trvanlivosti v čase = jak dlouho*, so lange. A s tolik dobře stojí lidé, jelikož táhnou se spravedlností a milostí k Bohu. — *c) O mnohosti = kolik*, pokud, so viel (. . ., wie viel), so lange. Dal mu tolik ran, jelikož zasloužil. Pr. pr. Tolik pánů bude míti, jelikž hříchů vévodí v něm. St. Nemohou škoditi tolik, jelikž by rádi. St. Jelikož miluješ Boha, s tolik budeš pilen, aby plnil vůoli jeho. St. — Místo *jelikož* stává také: jakož. — 2. *Ve větách omezovacích, když větu hlavní z její všeobecnosti do užších mezí uvodíme. a) K vytknutí stupně, pokud, pokavadž*, insofern, inwiefern, insoweit. V. Řeči prázdné, j. mohu, myslím ukrátiti. Dal. J. ho znám. D. Kmen slove (rostlina), j. se v haluzy rozkládá. Kom. Kristus j. člověk umřel, j. Bůh nesmrtelný jest. Ros. — *b) K vytknutí strany, s které co platnosť má*, jakožto, něm. als, in wiefern, in so weit als. Lidem není milý hřích, j. hříchem jest. Každé tělo, j. tělo, místem obsáhlé jest. Básník, j. básník (als solcher) ledaco si dovolí. Mk. J. otec starám se o děti, j. občan o obec. Us. — Hus. — 3. *Ve větách příčinných*, když se důvod béře od vlastnosti nějaké a okolnosti = poněvadž, protože, weil, zumal. J. jsem připověděl, učiním tak. Ros. Ustanovil jsem se nocovati u něho, j. mne byl o to prosil. L. Aniž co vyňal ze zprávy mé krom tebe; j. jsi ty manželka jeho. Br. Není dobré býti samotnému, j. má býti rozmnoženo a zachováno lidské pokolení. Cap. Živlové jsou prostočistá těla, všecka zajisté ostatní z těchto složena jsou, j. z nich se plodí, jimi se živí, v ně se, když se ruší, zase rozpouštějí. Kom. Tělo zajisté Kristovo obživuje potud, j. jest za život světa dáno. Br., Žk. — **J.** = *jako*, als. Kosatec se svými částkami, j. jsou květ, símě atd. Byl.

Jelikž, zastr. = kolik, wie viel. Ale tolik pánov bude jmětí (člověk), jelikž hříechov vévodí v něm. St. Ostatně vz Jelikož.

Jelíně, jelínek, vz Jeleně.

Jelitář, e, m. = jelitkář.

Jelitkář, e, jelitník, a, m., kdo jelita dělá neb prodává. Výb. I. Wurst-macher, -händler.

Jelitník, a, m. = jelitkář.

Jelito, a, n., **jelitko. — J.** = *střevo, zvláště konečník*. Darm; Mastdarm. Komu j. vycházl. Jád. — **J.** = *nadité (krví a kroupami), tlusté střevo*, die Wurst. V. Klobásy, bachory, jelita, jitrnice, krevnice (jelita krevná, krupami a krví vycpaná), tučnice (jelita tučná) řezník dělá. Kom. Sláma se nehodí než do chomouta a kroupy do jelita. Trefný jsi co jelito (co kožich na ruby). Jg. Všaks velmi strojný, co j. na ruby (chlubný). C. Šklebí se na to, jako Mikeš na j. Z toho j-ta dávno kroupy i se slaninami vybrali (nic tam více). Kořín. Jelito kroupami nabito (hloupý). C. — **J.** *u živůtku*, na němž sukně se drží (houzík). Us. —

Jelitový, Wurst-. J. polívka. Us.

Jeliž, vz Jeli. — **J.** = *až*. Výb. I. Klade se, když vytýkáme, že děj hlavní v skutek nevstoupí, až děj vedlejší se vyvede. Věta

hlavní je záporná. Nehnu se pryč, jeliž mi povíš (až mi povíš). Pass., Št. — Zk.

Jelokoz, a, m. Antilope. Ssav.

Jelovice, e, f., rostl., elate.

Jelový, jelenový. Hirsch-, zastr.

Jelšava, y, f., Eltsch, mě. v Uhřích.

Jelše, e, f. = olše. Erle.

Jelšina, y, f. = olšina, Erlenwald.

Jelšový = olšový, Erlen-. Koll.

Jem, jmu, m. = cit, Gefühl (slovo nové). Mus. V.

Jemčina, y, f., (němčina v obec. mluvě, ku př. v již. Čech. Vz N. Kts.). J., veliká vrata u jezu, nejméně 6° zšířl. Vys. Die Schleusse, das Thor.

Jemela, y, f., v Slezs. = jmelí. V Opav. jemelucha. Mistel. Pk.

Jemine, jemináčku, jeminánku svatý. O jemine! V dolnoněm. Jemini. Jinde: Jegerle (Dch.).

Jemka = jimka.

Jemně, vz Jemný.

Jemné, ého, n., plat za držení u vězení, das Arrestgeld. Gl. 82.

Jemněti, ěl, ění, jemným býti, lahodněti, sanft, liebreich werden. — **v čem.** Počal v mravích j. Ms.

Jemniště, ě, n., ves u Benešova.

Jemniti, il, ěn, ění, jemné činiti, sanft, gelind machen. — **co čím.** Hrubé mravy dobrým příkladem j.

Jemno, n. Die Milde. — **J.** adv., z jemna, sanft. Rk.

Jemnocitnosť, i, f., das Zartgefühl. Rk.

Jemnocitný, fein-, zartfühlend. Rk.

Jemnoduchosť, i, f., Sanftmuth. Rk.

Jemnoduchý, gemüthlich. Rk.

Jemnohlasý, von sanfter Stimme. Rk.

Jemnomyslný, feinsinnig. Dch.

1. **Jemnosť**, z Jeho (n. její) Milosť = pán svůj, sobě pán. L. — *Titul lidí volných.* Gnädiger Herr, Seine Gnaden, Ihre Gnaden. Není každý Jemnosť vysoko učený. Jg. Se slovy *pán, paní* (titul nešlechtických vznešenějších osob, vz Blahorodí, Titul) se nesklání: jemnosť pán, jemnosť pána, jemnosť pánu, jemnosť paní atd.

2. **Jemnosť**, i, f. = *jakosť jemného*, jebného, ostrého, Schärfe, eingreifendes Wesen. Pila ta nemá žádné jemnosti (neřeže). Us. Řeč jeho měla jemnosť. Sych. — **J.** = *schopnosť, chopnosť.* Empfänglichkeit. J. a ostrosť vtipu. Koc. — **J.**, *příjemnosť.* Annehmlichkeit. — **J.** = *obsah.* Inhalt. Syn boží jest tak a j. všeho, což je dobré. Št.

Jemnosťpán, a, m., gnädiger Herr. Rk.

Jemnosťpaní, f., gnädige Frau. Rk.

Jemnota, y, f. = jemnosť. Č.

Jemňoučký, jemňounký, sehr fein.

Jemnovlasý, feinhaarig.

Jemný, jemně. — **J.** = *jímací, chopný, ostrý*, greifend, eingreifend. J. zbroj, šíp, pila (v obec. mluvě: jebná). Jemný nůž = ostrý. Us. na Mor. Brt. — **J.** = *důmyslný, chápavý, učelivý*, empfänglich, gelehrig, scharfsinnig, fein. J. mysl, učedlník, vtip; j. a sondné uši. Jg. — **k čemu.** Člověk k dobrému jemný a způsobný. Žalan. J. k lásce. J. k vymýšlení rady. Rvač. — **J.** = *dojímavý, jímající*, ergreifend, eingreifend. Zlý příklad je věc jemná. Lom. Pronikavá a jemná slova. Br. J. řeč. Ros. — **J.**, co *se snadno ujímá, roste*, leicht Wurzel fassend. Jemné jsou tykvice plané tak, že jednou usazeny samy se potom rozplozují. V. — **J.** = *hebký*, fein. J. látka. — **J.** = *zdvořilý*, höflich. — **J.**, *příjemný*, angenehm, einnehmend, sanft, edel. J. hlas, Let., slova, Rvač., spisy, Kom., chování. Us. Kralováše v jemnej chvále. Kat. 32. — **komu.** Lidem jemný. D. Slova lahodná a tělu jemná. Rvač.

Jemše = javše, strě. Výb. I.

Jemu, dat. zájmena on. Vz On. Máme-li ve větách skrácených klásti *jemu* aneb *sobě?* Vz Se.

Jen, adv. Za nynější spisovné *jen, jenom* nalézají se v památkách starších a v dialektech rozmanité tvary jiné, které však vesměs s akkus. *jedno* a lok. *jednom* souvisí a rozmanitým odsouváním, seslabováním a měněním hlásek se vyvinuly. S akkus. *jedno* souvisí: *ledno, jedne, jene, jen, len, eno, ene;* a k lok. *jednom* patří: *jenom, jenem, enom, enem, edem.* Gb. Hl. 116. Vz tam příklady z Výb. I., hlavně ze Sš. (tedy z Mor.) atd. — **J.** = *toliko, jenom, jediné, jedno*, nur, einzig, nichts mehr, allein, lediglich. Ve větách výlučných. Užíváme ho, když ze všech věcí, vlastností, činností jedinou věc, činnosť, vlastnosť oddělujeme. Zloděj nepřichází, jen aby kradl a hubil. Br., Zk. Vz Leč. Jen pokrápá. Vojna nebývá každému hojná, ale jen někomu. Jg. — **J. co** = *vše, co.* Má, jen co hrdlo ráčí. Jg. — *Hrozivě.* Jen toho nech! Us. Unterstehe dich! Jen do toho! D'rauf los! Dch. — Prší, jen se lije (*jakoby* se lilo). — **J.** = *hned jak*, sobald. Jen se ukázal, již utekli. Us. — Hned půjde, jen co domete. Us. — **J.** = *sotva*, kaum, nur, nur eben dass. Jg. Jen jsem se provazu chytil. Us. — **J.** = *asi*, wohl, doch. Na koho to jen vytáhl král? Br. Proč jsi jen ze života vyvedl mne. Br. — **J.** = *právě*, eben. Jenže odešel. Ros. — Jg.

Jena, y, f., mě. v saském Výmarsku. — *Jeňan*, a, m. — *Jenský.*

Jenč, e, m., ves u Prahy.

Jenčar, vz Jančar.

Jeneral, jeneralka atd., *lépe:* general atd. Vz General atd.

Jeničar = jančar.

Jeník, a, m. Janík, vz Jan.

Jenikalský (taurický) průliv, spojuje Černé moře s Azovským. Vz S. N.

Jeníkov, a, m. 1. J. Golčův v Čáslavsku, 2. Větrní J. v Čáslavsku. Vz S. N. IV. 234. Jenikau.

Jenisej, e, m., 1. řeka, 2. mě. v Sibiři.

Jenisejsk, a, m., mě. v Sibiři.

Jenišov, a, m., Hohenstreit, jm. místní. Mus.

Jeno, partc. pass. od jedu, lat. itum. Výb I.

Jenom m. jednom, z číslovky. Kt. — **J.** = jen, jediné, einzig, allein, bloss, nur. Tehdy jenom starších rady užívej. Žák. sv. Ben. Chodobná děvečka ta ničehož nemá, jenom tu poctivosť (*má*, tedy **ne:** té poctivosti! Vz Než), kterou si zachová; My živnosti nemáme, jenom naše dobré meno. Er. P. 161., 259. (Ht. Brus 269.). Ostatně vz **Jen.**

Jenotina, y, f., pentestemon, rostl. krtičníkovitá. Rostl.

Jenštein, a, m., zbořený hrad u Brandýsa n. L.

Jenť, v již. Čech. = vždyť. Kts.

Jen tolíko, vz Jedině toliko.

Jenž, jenžto (dříve onž) = *který*, welcher. Tohoto zájmena v již. Čech. neznají, snad obec. čeština vůbec. Kts. Jenž obsahuje v sobě tři živly: ukazovací zájmeno *ji*, jehož *i* tu asi tak přešlo do *e* jako v jehla m. jihla, slov. igla (vz J povstává, *d*); 2. přísuvku *n* obdobnou té, která jest v te-n, one-n, še-n a slov. ktore-n, konečně 3. příklonné *ž* m. staršího *že*. Staří nejednou užívali i pouhého *je n*. Ht. Sr. ml. 241. Vz Mkl. Vergl. Gr. III. 367. Šf. (Počátky strč. ml. 77., Pozn., rozkládá jenže v j-enže a *n* jmenuje eufonickou přírážkou. L. J. Fischer (Sborník vědecký musea král. čes. Odbor historický, filolog. a filos. I. str. 34. a násl.) má tento tvar za akkus. Vz tam. — Kromě nom. *skloňuje se jenž* jako *on*, *ona*, *ono* s přidáním *ž* (vyjmouc, že u něho kratších tvarů gen. a dat. sg. nikdy se neužívalo než jen delších: jeho-ž, jemu-ž, nikdy: ho-ž, mu-ž. Ht. Sr. ml. 242.). Sg. nom. jenž, jež, jež; gt. jehož, jíž, jehož; dat. jemuž, jíž, jemuž; akkus. jejž n. jehož, již, jež; lok. v němž, v níž, v němž; instr. jímž, jíž, jímž; pl. nom. již, jež, jež; gt. jichž pro všecky rody; dat. jimž pro všecky rody; akkus. jež pro všecky rody; lok. v nichž pro všecky rody; instr. jimiž pro všecky rody. Je-li na jenž důraz, připojuje se k němu ještě *to: jenžto, ježto* (Cf. Ht. Sr. ml. 242.) *a toto jako jenž se skloňuje, přidává se jen to*: jehožto, jížto, jimžto, jichžto atd. — *V pádech nepřímých vsouvá se po předložkách* **n**: od něhož (m. od jehož), s nímž (m. s jímž). Vz On. — *Jenž se klade v nom. a akkus. pro všecky rody a čísla nezměněné asi od polovičky 14. stol.* (Jir.), *ale je to* **chyba** právě tak, jako kdybychom řekli: ženě, který; synové, který; žena, který; dítě, který. Vz Č. Srovn. ml. 237. a Mkl. S. 84., Ježto. A Ht. píše: Staří nedali dosti dlouho hlásce *n* vniknouti do ostatních tvarů nominativu obou čísel, píšíce stále v jednotném čísle: muž. *jen* anebo *jenž*, stř. *jež*, žen. *jaž*, přehláseně jež; v plur. muž. *již*, stř. *jaž*, přehlás. *jež* a žen. *jež*. V pozdější době mužský tvar *jenž* usadil se na místě všech ostatních, odkud jej tím dříve vyhnati třeba, čím je jistější, že hláska *n* jediné jemu náleží, ústrojí všech ostatních neodolatelně se protivíc (Sr. ml. 241.). **Tedy:** ženě, jež; dítě, jež; synové, již. *Jak se shoduje se substantivem, ku kterému se táhne?* Vz Který. Otče náš, jenž jsi na nebesích. Rosa, jež roli mů skropuje. Tkadl. Ti, již tu byli. Dal. Vydej toho, jenž zabil bratra svého. Br. Který jest syn, jehož by netrestal otec? Br. Zdaliž ne Hospodin, proti němuž jsme zhřešili? Br. Ten, po němž ty túžíš. Kat. 1284. Někteří z těch, jenž (m. již) tuto stojí. Br. I pravil všem, ježto (m. jižto) tu byli. Br. Měrou, jenž jí měříte (m. jíž, kterou jí), tať vám odměřena bude. Tkadl. O kak je dobrý Buoh těm, jenž (m. již) upřiemého jsú srdce. Št. N. 181. A oheň spálí stany těch, jenž (m. již) oslepeni bývají dary. Br. Neboť nejste vy, jenž (m. již) mluvíte, ale duch svatý. Br. Tito pak jsou, ježto (m. jižto). Br. — *Ve větách přívlastkových pojí se s indikativem a konditionalem*. Za starého zákona bylo sedm bratřencův, jižto tvrdě svůj zákon drželi. Pass. Všechněm lidem potřebí nějakého pravidla, po němž by život řídili. V. Vystavěl jsem dům, v němž by (aby v něm) přebýval. Kde Čech klade konditional, klade *Latiník qui* (ut is) s konj. praes. n. imperfti, *Řek* indikativ futuri. Lid se na tom usnesl voliti 30 mužů, kteří by domácí zákony sestavili. *Ἔδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἄνδρας ἑλέσθαι, οἳ τοὺς πατρίους νόμους συγγράψουσιν*, qui conscriberent. Vz Niederlovu Řec. mluv. §. 915. (o větách vztažných žádacích). Vz Věta přívlastková, účelná. — *Formy gt. fem.* **jíž, jížto** *užívá se, visí-li na* **časoslově.** Tato forma, jíž jsi užil, je dobrá. *Pakli visí na* **jméně podstatném,** *klade se přisvojovací přídavná* **forma: jejíž,** jejíhož, jejímuž atd. (vz Její). Byl dán do vězení nějaké vdově, jejíhož manžela o hrdlo připravil. V. — *O genitivě pl. jichž a jejichž* vz Jejich. *Jenž zastupuje pády nepřímé se zájmenem osobným* n. dle Ht. Sr. ml. 68.: *Ježto* ve starší češtině, *co* v obec. češtině, v mor. a slov. podnes velmi často přicházejí na místě *který* a *jenž* i v nepřímých pádech, které se však ne na nich jakožto nesklonných, než na zájmeně třetí osoby s nimi spojovaném označují. Mám děla, ježto z nich (m. z kterých) velikým kamenim mohu střileti. Jg. Věřitele máš, ježto ho (*lépe*: jehožto) nemůžeš oklamati. Jel. Služebníci Ctiradovi, jenž jest je (*lépe*: jež) děvči rukou zmordovala. Háj. Mierú, jenž jí (*lépe*: jíž) mieříte, tať vám odmieřena bude. Tkadl. Jenžto jsem měl při sobě všechny ty moci, jenž on je (*lépe*: jež on) měl. Tkadl. Vz Ježto. — *Místo jenž a kterýž, táhnou-li se na zájmena, užívá se i zájmen: kdo, kdož, co, což*. Kdo oře, v naději orati má. Br. Jeden každý hledej toho, což jest bližního. Br. Vynaložíš peníze na všecko, čehož žádá duše tvá. Zk. — *Jenž a který*. Jenž je starší. Mkl. S. 84. Tázacího *který* ještě ve 14. stol. mnohem řidčeji užíváno *vztažně* nežli starého *jenž*. Ht. Sr. ml. 242. — Který, á, é, klademe nyní míchaně vedlé a místo jenž, jež, jež. Voľ si jen takové lidi za přátely, kteří tě v neštěstí neopustí, jichžto věrnosť jsi zkusil, kterým se vždy svěřiti můžeš a již n. kteří ode všech lidí jsou váženi. Mk.

Jenžto, vz Jenž.

Jepice, e, f., z řec. *ἐμπίς*, komár. Mz 184. Die Eintagsfliege. J., vodní muška, letní komár, který jen jeden den žije. Jg.

Jeptiška, z lat. abbatissa, prostředkem střněm. aptessin, eppetisse, Gl. 82., mniška. Die Nonne. Vz Rb. str. 266. Když má abatyše jedno dítě, má každá jeptiška dvě (i. e. dovolí-li si představený něco nepříslušného, dovolí si podřízení ještě více). Hnš. — Jeptišky, šek, pl., f., podlouhlá *jablka*, temně červená, uvnitř též červená. Jg.

Jeptišský, jeptiský, Nonnen-. J. klášter, obyčej. Jg.

Jeptišství, jeptiství, n. Der Nonnenstand. Jg. —

Jer. Stará bulharština má dvě hlásky, které se v abecedě nazývají jery; ъ jmenuje se tvrdé

nebo velké jerъ, ь měkké neb malé jerь n. jeřík, jerek. Malorusi prvému jor, druhému jir, Rumuni oběma jor říkají. — I. **Jer v starobulharštině** Původ jejich dostatečně objevuje se nám srovnáním slovančiny s jazyky příbuznými, ano i srovnáním rozličných tvarů slovanských mezi sebou. Tak na př. srovnáme-li sanskr. sûnu — sûnus, lit. sunus se slov. synъ, koncovku 1. os. vêd-mi a vě-mь m. vêd-mь, aneb duch, dýchati a dъchnati, pestrý a pъstrý, psáti a pьsáti atd., shledáme, že ъ i ь seslabením plných samohlásek povstaly a tudíž právem slabými samohláskami se jmenují. Nesnadněji jest určiti jejich výslovnosť. Dobrovský pokládal je za němé; co viděl v ruštině a srbštině, to i staré bulharštině přičítal. Ale že byl na omylu, snadno dokázati. Žádný jazyk nepřijímá do své abecedy znakův, pro které zvuků nemá, tedy ani stará bulharčina toho neučinila. Ona má mnoho slov, kterých by nesnadno ba nemožno bylo vysloviť, kdyby jery byly němé, (poněvadž jsou mnohá i víceslabičná slova beze všech jiných samohlásek, Schl.), na př.: dьnь -den, tъpъtъ — tepot. Positivního důkazu pro vyslovování jerů poskytuje rumunčina, která se slov. azbukou i jery přijala a dosud je vyslovuje. — *Ale kterak stará bulharština jery vyslovovala*, o tom jsou náhledy rozličné. Gb. Poněvadž se v nejstarších cyrillských rukopisech často místo ъ píše *o* a místo ь *e*, tedy se domýšlejí Šafařík a Palacký, že zněly jako o a *e*. Poněvadž však o a *e* ze základních *a*, *i*, *u* povstaly, domnívají se Miklosič a Schleicher, že zněly ъ za slabé *u*, ь pak za slabé *i*. Dle Ht. Zv. 68. Böthling a Hattala, každý ze svých příčin, ъ *za* půl *y*, ь pak za půl *i* mají. Gb. v Il. 27. píše: Zněním podobalo se ъ asi polovičnímu (t. j. velmi zkrátka vyslovenému) *u* neb *y*, ь pak asi polovičnímu *i* a proto nazývají se jery také samohláskami polovičními: vlъkъ (dvojslabičné) — vlk, dьnь (dvojslab.) — den, dьnьsь (trojslab.) — dnes. Ale v tom všichni se shodují, že to byly dva rozdílné zvuky. Stará bulharčina zajisté pravidelně a důsledně jich užívala, kladouc ъ na místo seslabené *tvrdé*, ь pak na místo seslabené *měkké* samohlásky. V násloví, větším dílem od přízvuku chráněném, neseslabují se samohlásky, zde sklesnutí plných samohlásek není ani možno (Ht.), a stará bulharčina nepotřebovala tedy v násloví jerův; případy, kde jich v prostředku a na konci slov užívala, vyčítá Miklosič ve Vgl. Gram. I. str. 76. a násl. Každé slovo bulharské buď některým jerem, buď jinou samohláskou, žádné souhláskou se nekončilo. Gb. Za každou souhláskou na konci slov stojí buď ъ buď ь a sice po hrdelných *g*, *ch*, *k* všudy ъ, po hustších sykavkách *č*, *š* a *ž* a po c všude ь, čím se stává, že v staroslovanštině ani jednoho slova není, které by na čistou souhlásku vycházelo. Ht. — II. **Jak čeština s jery nakládala: 1. u l a r.** Čeština v nejstarších památkách své slovesnosti místo starobulharských ъ a ь kladla *za l a r*, v pozdějších památkách *před l a r* rozličné samohlásky: chlumec, sredce, Plizeň, Brino, pilsť, tirlice a p., z čehož čeština a slovenčina větším dílem samohlásky *l* a *r* si vytvořily: srdce, plsť, trlice, Brno, Plzeň, slovensky též: slnce, žlč a p. Gb. V staré češtině jery tedy po *l* a *r* buď zanikly, kde se pak *l* a *r* samohláskami býti objevují, buď jako *e*, *i* nebo *u* ožívají: *a) V Libuš. soudě* a v Ev. mají pravidelně *e*: Vletavo, dležno (Vlъtava, dlъgъ — dluh); *b) v Rkk.* vystupují *l* a *r* buď jako samohlásky, buď jery po nich jako *e* neb *u* ožívají: črn (črьnъ), prsy (prъsi), blska — blesk — blьskъ, dřeva — drъva, slunce — slъnьce, dlužno (dlъžьno), dluho (dlъgo); *c) v listinách 11. a 12. stol.* ožívají jery obyčejně jako *i*: Plizeň — Plъzenь; *d)* v MV (v glossích českých v lat. slov. Mater verborum) vystupují jery *α*) jako samohláska *e*: blekotný, pleť; *β*) před *l* a *r* zhusta jako *i*: vilk, silzy; *γ*) jako *u*: člunek (člъnъkъ); *δ*) jako samohláska vystupuje *r* jen v: zrcadlo, větrník, ržáti. Z toho souditi lze, že tam, kde *l* a *r* jako samohlásky vystupují, v nejstarší době jakési temné samohlásky zněly, které písaři čeští pro nedokonalosť pravopisu rozličnými způsoby naznačiti se vynasnažovali Kt. — 2. *V ostatních případech dělo se s nimi takto*: *a) na konci slov*. *α*) ъ. V československčině koncové ъ zaniklo; jen po předložkách ožívá co *e*, po *k* (kъ) někdy i co *u*: synъ — syn, ku (kъ) pánu Bohu. — *β*) ь. Jeřík na konci slov buď též zanikl, ale větším dílem zachoval se bytně v předcházející měkké souhlásce, ba v některých staročeských slovech i co *i* na jevo vystupuje: jesti — jestь (jesť), choti — chotь — choť, lani — lanь — laň, milostь — milosť. Ht., Zv. 68., Kt., Gb. *I u prostřed slov v měkkých souhláskách bytně obsaženo je*, čehož hojné jsou příklady: jařmo — jarьmo; a z toho pak lichou analogií i hřbet — grzhiet m. chrьbьtъ a p. utvořena. Gb. — *b) Při skládání slov* ъ jako *o*, ь jako *e* vystupuje: časopis, dějepis; po předložkách bez, nad, pod, před, od, roz, s, z, v a podobných v češtině jako *e*, po *k* i jako *u*; ve slovenčině jako *o*, po *k* též i jako *u* k oblehčení vyslovení ožívá (vz Ht. Zvukosloví str. 26.) tam, kdeby skupením souhlásek vyslovování nesnadné bylo. Ht., Gb. — c) *Ve prostředku slov* v staroč. památkách stává pravidelně na místě obou jerů, kde výslovnosť toho žádá, *e*, slovenčina i *o* vkládá: lev m. lьvъ, pátek — piatok m. pętъkъ, deska, česť, meč, pes, strsl. dъska, čьstь, mьčь, pьsъ. Toto *e* n. o pak odpadá, když slovo tak se změnilo, že i bez nich snadně lze je vysloviti a proto se toto *e* n. *o* pohybným jmenuje: otec — ot(e)ce — otce — otcovský, pátek — pát(e)ku — pátku. V snadno vyslovitelných případech nestává tedy místo ъ a ь nic: kto (kъto), lháti (lъgati), mzda (mьzda). Ht., Gb. Toto pohyblivé *e* liší se od vsutého: kmotra, gt. pl. kmoter. Km. a Bž. ml. 9. — *Zaniklé* ъ *a* ь **stupňováním oživají** *takto*: 1. ъ *a*) v o: tъpъt — tepot, zъvati — zovu; *b)* v *u*: buditi od bъditi, duch od dъch-nouti, nepovstaly-li naopak tyto tvary seslabením *u* v ъ z oněch; *c) v y*, *ý*; dým, dýmati z dъmu, dych a dýchnti z dъch-nouti, sypati z sъpáti; 2. ь *a*) v *i*: čitati, míhati,

pínati od čьtu, mьh-nouti, pьnu, čьną — počínati; *b)* v *o*: opona, zvon od pьnu, od starosl. zvьn-ěti (čes. zniti); *c)* v dlouhé *ě*, čili strč. *ie*, novoč. *í*: mieniti — mlniti od mьn-íti. Ht., Kt. — *Pozn.* Jak jiné slov. řeči s jery nakládaly, o tom vz S. N. IV. str. 238. atd. — Vzato ze S. N. IV. 238.—239. (Gb.), z Ht. Zv. 67.—69., z Kt. 8., 18. Ostatně vz nové spisy: Bž. Ml. 8., Gb. Hl. str. 27.—32., 83.

Jeř, zastr. = *jaro.* Jir. — **J.,** *jař,* jarní obilí, die Sommersaat. Pobral mi mé obilí jeř i ozim. Půh. Ol. 1412. — Gl. 82.

Jeřáb, řeřáb, řežáb, žeráv, zorav, a, m., *pták bahní,* grus, der Kranich. V *jeřáb* a *řeřáb* střídají se *ř* a *j* a obě vzniklo ze *ž*: žeřáb. Gb. Hl. 97. Stran *jeřáb* a *žeráv* vz tamtéž str. 93. Vz Souhláska. Jeřábi velmi pořádně létají. Kom. Řežábi, když letí, všichni řadem letí, vůdce následují. Rad. zv. J. kýhá. — J. *nástroj,* kterým se těžké věci nahoru tahají, šlapací kolo. Der Krahn, Kranich, der Storchschnabel, die Winde, die Wagenwinde. Vz Jeřabí. J-bem táhnouti kamení, vodu, zboží na břeh z lodí. Ros. Kolo jeřabí. V. — **J.,** *sloup,* na kterém dlouhé dřevo (válu) pohybuje se, majíc na konci okov k vážení vody. Die Ruthe am Brunnen. Bidlo u řeřábu. D. — **J.** = na korábu stěžeň. — **J.,** jeřábek, bku, m., strom. J. obecný, die Eberesche, der Sperberbaum, Vogelbeerbaum; pýřitý; jeřáb oškeruše, der Speierling. Jg. Vz S. N. IV. 401.—402.

Jeřabatěti, ěl, ění, jeřabatým se státi, strakatěti, gesperbert werden; ježiti se, struppig werden. Jg.

Jeřabatiti, il, cen, ení, jeřabaté činiti, gesperbert machen; ježiti, struppig machen. Jg. —

Jeřabatý, gesperbert, bunt gefiedert; struppig. Chodí nevyspalý, celý jeřabatý. Er. P. 262.

Jeřábče, ete, **jeřábě,** ěte, n., **jeřabátko,** mladý jeřáb, junger Kranich. V.

Jeřábek, řeřábek, řežábek, bka, m., *malý jeřáb.* — **J.,** *pták z pokolení divokých kurův,* tetrao bonasia, Haselhuhn, Rothhuhn. J. panský pták a chlapská potrava. L., Pk. Holub sedlský j. Rad. zv. Lepší holub v ruce, než j. na střeše. Mus. — **J.,** na Slov. = *tetřívek,* Birkhuhn. — **J.** = *nástroj k dělání podobizen v černě.* Storchenschnabel. Č.

Jeřaběti, ěl, ění = jeřabatěti. Naše husy jeřabějí. Er. P. 284.

Jeřabí, řeřabí, řežábí, od jeřába pocházející, Kranich-. J. zvuk, hlas n. kýhání, V., přirození. Rad. zv. — **J.** či *jeřabí kolo,* kolo šlapací, samotížné, v kterém se chodí, když se něco nahoru táhne. Jg. Tritt-, Tret-, Schöpf-, Gangrad. Jg. — **J.,** od jeřábu stromu, Sperberbaum-. — **J.,** nůsek, nos, der Kranichschnabel.

Jeřabice, e, f., na Slov., jeřábek, Haselhuhn.

Jeřabina, y, f., řeřabina, jeřabinka, řeřabinka, jeřáb, *strom,* bobkový strom, břek. Der Sperberbaum. D. J-ny bobky neson. Kom. — **J.,** pl. j-ny = *jahůdky* n. bobky jeřabové n. jeřabinové, Vogelbeere, Sperberbaumbeere. J-ny naléceti, do ok dáti. D. Strom jeřabinami vypeřiti. Šp.

Jeřabinný, řeřabinný, jeřabinový, jeřabinkový, řeřabinový, řeřabinkový. Sperberbaum-, Sperbeer-. J. jahody, voda, pecky, kyselina. Jg.

Jeřabiti, řeřabiti, il, en, ení = vlniti, kräuseln. Neřeřabí svých vod. Gnid. — **se.** Moře se řeřabí. D. — **se kde.** Vlna na hladině mořské se řeřabí a čeří. Krok., Jg.

Jeřábník, u, m., řeřábník, pelargonium Rostl.

Jeřábový, řeřabový, řeřábový, Kranich-. J. peří, chřtán n. hrdlo (dlouhé). — **J.** *kolo,* jeřabí kolo, vz Jeřabí. J. dřevo, vz Jeřáb. Das Sperberholz.

Jeřabý, jako jeřáb peřestý, sprenklicht. — Plk.

Jeřaď, i, f., puky, vruby z jara nasazené, jabřadky. Ms. z 15. stol. Neuer Trieb.

Jeřátko, a, n., jehně jarní. Jährling. Rkp.

Jeřavý = řeřavý, glühend. J. popel. Ms.

Jerej, e, m., mistus, ryba sumcovitá. Krok.

Jeremiada, y, f. Nářek, žalozpěv Jeremiášův, jenž nad zbořením Jerusalema plakal. Podobný nářek. Rk.

Jeremiáš, e, m., prorok, Jeremias.

Jereš, rše, jerš, m. Vz Jelec.

Jeřice, e, f. = jařice. — **J.,** pták vrabcovitý.

Jeřicha = řeřicha.

Jericho, a, n., město v Palaestině, u Jerusalemu. Vz S. N. IV. 242. Růže z Jericha, jerišská, jeriská.

Jeřina = jařina.

Jeřka = hláska měkká jako: ď, ť, ň, ř; odtud jeřkový rým, za výraz jeřku mající: loj — roj, voď — choď. Puch. Weicher Laut.

Jerlín, u, m., sophora, rostl. vikvovitá.

Jermeník, u, m., manganium. Rostl.

Jernau, Jaronov v prus. Slez.

Jeřní, vz Jarní. — **J.,** *desátek,* vz Jeř. Der Zehent von der Sommerfrucht. Půh. brn. 1581.

Jeronym, Jerolím, Jarolím z Hieronymus. — Jg.

Jerusalem, Jeruzalem, Jerusalém, Jeruzalém, a, m. (ě, f., dle St. skl.), mě. v Palaestině. Vz více v S. N.

Jerusalemský, jeruzalemský, jerusalémský, jeruzalémský. Vz více v S. N. IV. 246.

Jes, a, jesen, a, m., jelec, hlaváč, hlavatice, der Alant (*ryba*); 2. die Alse, der Goldfisch. — **J.** = *chrt,* zastr. Ms. 1588. Boč. — **J.,** u, m., jesen, strom, die Esche. Puch.

Jeschken = Ještěd.

Jeselný = jeslový.

Jesen, V., jasen, jasan, u, m., Aesche, Esche. J. stepilý, zakončitý, plaskoplodý, čtyrhranný, klinoplodý, ořecholistý, úzkolistý. Rostl. — **J.,** a, m., vz Jes.

Jeseň, ě, f., jesen, u, m. = podzim, der Herbst. Kakby mrzli klasi v stozě, by vezdy jeseň byla? Rkk. 64. Jak sě množie tma v jeseň (tak rozmnoží se Tatar množství). Rkk. 50. Čas byl, kdy vytlačuji hrozny vinné pod jeseň. Troj.

Jesenec, nce, m., Tausendguldenkraut, zeměžluč, rostl. L.

Jesenice, ic, pl., m., Jechnitz, v kraji žateckém. Dle Budějovice.

Jeseník, a, *Jeseníky, jesenické hory,* das Gesenke, východ. část Sudetů. Vz S. N.

Jeseník, a, m., místní jm. Mus.

Jesenina, y, f., dřevo jesenové, Eschenholz. Jg.

Jeseňka, y, f., naháček, jesen, dle Zeitlose, rostl. Koll.

Jesenný, -ní, Eschen-. J. strom = jesen. — J. = podzimní, Herbst-.

Jesenokam, u, m., versteinertes Eschenholz.

Jesenolistý, eschenblätterig.

Jesenovatý, -ovitý, eschenartig. J. rostliny. Rostl. — *Jesenovatý*, z jesenu, Eschen-, Reš., *lépe*: jesenový. Jg.

Jesenoví, n. Eschenwald.

Jesenoviště, ě, n., jasenoviště, der Ort, wo die Esche wächst. Rostl.

Jesenovitý, eschenartig.

Jesenový, z jesenu. Eschen-. J. kopí, dřevo. Reš.

Jesep, u, m., Schutter; Sandbank; rother Sandstein. Rk. Vz Hřbet, Korálový.

Jesepatý, plný jesepu. Us.

Jesetr, a, m. Stran původu vz Mz. 38. Ryba. Na Mor. pobrha, na Slov. krsek, acipenser sturio, der Stöhr. V. Jeho měchýř vzdušný se suší a co rybí klí (Hausenblase) prodává; z jiker samic připravuje se kaviar. Vz S. N.

Jesetří = jesetrový.

Jesetřina, jesetrovina, y, f., maso z jesetra, Stöhrfleisch. L.

Jesetrovitý, stöhrartig. J. ryby. Krok.

Jesetrový, Stöhr-. J. jikry (z nichž dělají kaviar).

Jeska, y, f., miska u vah, Schale an der Wage. Ms.

Jeskyňák, a, m., Höhlenbewohner, Troglodyt. Mus.

Jeskyňatý, höhlig, voll Höhlen. Rk.

Jeskyně, ě, f., jeskyňka; gt. pl. jeskyň; vz -yně. J. rozsedlina s větším otvorem a s chodbami. Š. a Ž. Höhle, Grotte, Gruft. J. zahradní, poustevnická. Jg. V jeskyních skryl se lid. Br. V jeskyni se chovati. V. Utekl do jeskyně. Us. Do jeskyně vlézti, zalézti; v jeskyních se zabednili. Jg. V jeskyni bydliło se. Kom.

Jesle, gt. jeslí, pl., f., **jeslice**, jeslie, **jesličky**, ček, f., pl. J. m. jedtle od jed (jedm = jím; jísti). Gb. Hl. 107. píše: Ku kmenovému d (t) přistupuje přípona s *-tl* se začínající; (d, t) + tl- mění se v *stl*, *t* se vysouvá a zbývá *sl*: jed-tle — jestle — jesle. Cf. D. str. 202. a. na hoře. Dle Bž. Ml. §. 72: houd-s-tle — houstle — housle. — **J.**, *řebřík na píci*, za nějž se dobytku píce zakládá, Futterraufe, die Krippe. V ovčírně na stěně: *nástěnka*. Dvojité o sobě stojící: *párny*, *párník*, *párníky*; kulaté: *obchodníček*. Šp. — On tu stojí jako hovado u jeslí. Háj. Skotáci v jeslech, sviňáci v korytech pastvu podávají dobytku. Kom. V jeslech ho položila. Br. Nechodí jesle za kravami (čeho komu třeba, hledati si musí). Ros. J. ke skotu nechodí. Mus., Šp. Vz Pracovitosť. Lepší bobová sláma, než-li prázdné j. Pk. — **J.**, *jesličky*, *figurky*, atd. vyobrazující narození Kristovo v chlévě u vola a osla, Christkripplein, Krippenspiel. Jesličky stavěti. Jg. — **J.**, *souhvězdí* na nebi, die Krippe. Mus.

Jeslový, jeselný, jesličkový. Krippen-. Jg.

Jesně, stč.; jasně, Výb. I., licht, klar.

Jesniti, zastr. = jasniti. Aqu.

Jespa, y, f., místo u řeky, kde voda přihazuje, Anspühlung; Schutter. Us.

Jespák, a, m., tringa, pták slukovitý na jespách bývající, Sandläufer. Us.

Jespový, Schutter-.

Jest, je, v minulém čase se vynechává. Napsal (jest) psaní. On tam (jest) dohodil. Vz Časoslovo, Býti. — *Jest viděti hora*, Šp. Vz Infinitiv.

Jestem-ství, jestenství, -stvo, a, n., jestestvo (Presl) = jestnosť, das Wesen. Seip.

Jesti = jest. Vz Býti.

Jésti, zastar. = jísti.

Jestivo, a, n., Stoff des Realen. Rk.

Jestkovice, pl., dle Budějovice, ves v rak. Slez. S. N.

Jestli, *jestliže*; *jestliž*, *jestliť*, *jestližeť*. St. češt. užívá též futura a konditionalu tvarů těchto: bude-li že, byloliby že. Brt. Ht. v Sr. m. 78. vykládá *jest-li* a *jest-li-že* za skráceniny z: jest-li to (co), že. Jest-li to, že (co) mi dovolíš, přijdu k tobě = jestli (jestliže) mi dovolíš, přijdu k tobě. Cf. Zk. Skl. 468. — *Jestli*, mor. *jesli*, *esli* u *lesi* (lesi já ťa nedostanu. Sš. 320.) i *lesti* (lesti ťa hlava bolí. Sš. 605.). Gb. Hl. 124. Místo *jestliže* stává vypuštěním spojky *že* pouhé: *jestli*. Zk. Skl. 470. *Jest-li v přímých otázkách* lat. estne, D., Jg. Jestli živ otec váš? Br. Jestli možno? — V *nepřímých* otázkách = utrum, an, ob. Zeptej se, jestli je doma, jestli k nám přijde. Nemohlo rozeznáno býti, jestli v něm duše čili není. Jg. *Spojka jestli*, *jestliže pojí se 1. s* **indikativem**, *a*) *když co podkládáme ukazujíce s větším důrazem ke skutečnosti*. A jestliže již jest umřel, tobě jest pánem našim býti. Háj. Jestliže kde vody průtoku nemají, dmou se. Kom. Jestliže se neopatříš této noci, zítra zabit budeš. Br. — *b*) Když se čeho přísahajíce dovoláváme. Odříkám se cti, jestliže jsem to učinil. Svěd. — 2. **S konditionalem**. Jestliže by co jedovatého pili, nikoli jim neuškodí. Br. Nepokládáť Bůh svému lidu za zlou věc, jestliže by kteří před nepřítelem utekli. Br. Vz více příkladů v Zk. Skl. 469. Cf. také Ht. Sr. ml. 78. — *Pozn. 1.* Vedlé *jestli*, *jestliže* užíváme *-li*. Vz -li. — *Pozn. 2.* Místo *jestli*, *jestliže* klademe často **chybně**: *pakli*. *Pakli* užíváme jen v druhé podmiňovací větě označující opak první. Zk. v Skl. 469. píše o této věci takto: Když se dvě věty podmiňovací proti sobě kladou, vynáší se druhá spojkou *pakli*, řidčeji spojkou *jestliže pak*, něm. wenn aber, lat. sin, sin autem. Mluvil-li jsem zle, svědectví vydej o zlém, **pakli** dobře, proč mne tepeš? Br. Vz tam více příkladův. **Jestli** umřeš (Umřeš-li), pochováme tě, **pakli** neumřeš, nepochováme tě. Us. **Špatně** *tedy*: Pakli budeš střídmě živ, budeš zdráv m. Jestliže střídmě živ budeš neb Budeš-li střídmě živ. Vz *Pakli*. — *Pozn. 3.* Když se v druhé větě podmínka zprosta zapře, klade se: *pakli nic*, *pakli ne*. Bude-li tu který syn pokoje, odpočineť na něm pokoj váš; pakli nic, k vám se navrátí. Br. — *Pozn. 4.* Při spojkách: *-li*, *jestli*, *jestliže* ne-

klademe ve větách hlavních žádné spojky souvztažné, jako se to v němčině děje, kde hlavní věta počíná obyčejně od spojky *so*; když však v češtině souvztažné spojky potřebí, klade se: *tedy, tehdy, tu*, avšak **nikdy**: *tak*, jehož se v obecné mluvě po německu velmi zhusta užívá. Nepůjdeš-li se mnou, **tak** se budu hněvati **Šp.** m. budu se hněvati n. tehdy budu se hněvati. Vz Zk. Skl. 469.—470., Brs. 122., 173.

Jestnosť, jistnosť, i, f., pol. = bytnosť, jsoucnosť. Das Dasein, die Existenz.

Jestný, jistný, pol. = bytný, jsoucí, existirend. L.

Jestojska, y, f., krmě, Speise. Žalt. vít.

Jestojský, zastr., essentialis. Pass.

Jestojství, n., zastr. = jestosť, die Wesenheit, das Wesen.

Jestosť, i, f., zastr., bytnosť, když co jest, das Dasein; 2. to, co jest, das Wesen. Scip.

Jestota, y, f., das Wesen, zastr. Krok., Mark., Mus.

Jestotnosť, i, f., die Realität. Rk.

Jestotný, *jistotu mající*, wesentlich. J. znak, potah. Mark., Krok. — **J.**, *což v pravdě jest*, wirklich seiend, real. J. byt, moc. Mus.Jg.

Jestřáb, a, m. (zastar. jastřáb), jestřábek, bka, něm. Habicht, lat. accipiter, dle S. N. slove astur palumbarius. Vz Gb. Hl. 64. J. pěnknvý, černý, peřestý, křepelčí, císařský. V. Fičí j. v oblacích. Jel. Před j-bem se krýti. Us. Utrhnouti se na chudé jako j. na kuře. Ctib. Běda té slepici, na kteréž se j. učí (o nových lékařích). Mus. Na co starý j. chodí, tím se lovem baví mladí. L. — Jg.

Jestřábatý, habichtsartig. L.

Jestřábě, éte, jestřábátko, a, n., mladý jestřáb.

Jestřábec, bce, m. = jestřábek, *pták*, vz Jestřáb. Kleiner Habicht. — **J.**, *rostlina*, jestřábí bylina, das Habichtskraut. J. horní, bradavníkový, kosmáček, pochybný, myší ouško, podokolkový, klasový, zední, blatný, velkokvětý, baldaškovatý. L. — Jg.

Jestřábek, bka, m., malý jestřáb.

Jestřáběti, 3. pl. -bějí, ěl, ění, zjestřáběti = jestřábí povahu přijímati, zum Habicht werden. Jg. Když sova zjestřábí, výše lítá než sokol (pán z nuzníka těžký). Jg. Vz Jestřábiti.

Jestřábí, Habichts-. J. přirození, nos; bylina, Habichtskraut. Jg.

Jestřabice, f., ves u Kyjeva na Mor Mřk.

Jestřabina, y, f., jestřábí bylina, das Pestilenzkraut, Ziegenkraut. V.

Jestřábiti = jestřábem činiti, zum Habicht machen. — **se** = jestřáběti. Když se vrána zjestřábí, hleďte se ptáci (když chudý moci dostane, neumí jí než k tyranství užívati). Ros. — Jg.

Jestřábník, a, m., myslivec honící jestřábem. Sp. — **J.**, u, m. = jestřabina. Rostl.

Jestřábovec, vce, m., der Habichtsstein. Rk. —

Jestřábový = jestřábí. J. péro. Habichts-. Jg. —

Jestřebec, bce, m., jm. místní. Mus.

Jestřebí, n. Jastersdorf. v Přerovsku na Mor. Vz Gb. Hl. 64. — **J.**, Habichtsstein, Habstein, mě. v Litoměřicku.

Jestvo, a, n. = jestosť, das Wesen, das Seiende.

Jesuita, y, m., pl.: Jesuité, ův. Der Jesuit. — *Jesuitism-us*, u, m., z lat. Vz více v S. N. IV. 251. Vz Jezuita.

Jesutnosť, zastar., *nyní lépe*: ješitnosť. Jg.

Jesutný = ješitný.

Ješče = ještě. Kat.

Ješit, jesit, jesiut, zastr. = *marný, bez výsledku*, vergeblich, leer, eitel. V ješit = *prázdno, marně, darmo*, eitel, umsonst. Boha v jesit nejmenujte. St. skl. V ješut by chrabrosť, udatenstvie. Rkk.

Ješitenství, n., ješitnosť, marnosť. Výb. I.

Ješitněti, ěl, ění = marněti, eitel werden. Jg. —

Ješitniti, eitel machen. Jg.

Ješitno, ješitně = darmo, vergeblich. Tu sien ješutno v Tatary teče. Rkk. Jar. 83. Však sě vše jesiutně děje. St. skl. Jesiutně Boha vzývati. St. skl.

Ješitnosť, i, f., ješitenství = marnosť, prázdnosť, lat. vanitas, něm. Eitelkeit. Kde jest mnoho snů, tu jest mnoho ješitenstvie. Leg. Biskup ho často z ješitenstvie trestal. Pass.

Ješitný (strč. ješiutný) z jašiť sa = blázněti. — **J.** = *marný, daremný*, eitel. J. člověk, zámysl, slovo, muž, chvála, smích, vášně, srdce. Leg., Hus., Tkadl. Světské, ješitné chvály hledá. Leg. O ješitných věcech mluviti. Leg., Hus. V tělesné krásе slovutná a ve všech svých mravích ješitná. Leg. — **J.** = *prázdný*, leer. Bohaté pustil j-ně. Hod. sv. Mař. —

Ješiut (v ješut), na zmar. Jir. Vz Ješit.

Ješov, a, m., místo v Olomoucště, Alttisch. Mus.

Ještě, v obec. mluvě eště, na Slov. ešče. Vz J. — **J.** = *posud*, posavad, až posavad. Dnes j. živ. Ještě nepřišel. Cos j. tu? V. Vymlouvá se, an ho j. nevíní. Nevýskej, ještěs nepřeskočil. Ještě mu brky nedorostly a už chce létati. Neví j., kam pěnkava nosem sedá. Skončils? J. ne. Us. — **J.** = *již*, schon. Jakob j. v životě matky od Boha milovaný. L. — **J.** = znamená přidání, zmnožení, *více, dále*, noch mals, noch weiter, noch mehr, ferner noch. J. tím více se ho bál. Br. Nabral si ještě více synů a dcer. Br. J. něco přidali. D. *U komp.* = lat. etiam. Gnjus doctus est, Titus etiam doctior, Titus ještě učenější. Kos. Jest j. větší než byl. — **J.** = *nad to, k tomu ještě, anobrž*, und noch dazu, oben drein, ja was noch mehr ist. J. k tomu. V. Aniž mají mu tom dosti, ale že ještě mají za to. Br. Ty pak mníješ zkaziti město, a to ještě hlavní město v Israeli. Br.

Ještěd, a, m., hora u Liberce, něm. Jeschken, Jeschkenberg. Vz více v S. N.

Ještěr, a, m. (zastr. ješčer), die Eidechse. — *Ještěři* = 1. štítnatí, 2. šupinatí či praví, 3. kroužkovití, 4. veleještěři, 5. vodní, 6. ilitající. S. N. — **J.**, *jedovatý, zlý had*, die Natter, Otter. V. — **J.** = *drak, saň*, Der Drache, Lindwurm. — **J.** = *nemoc koňská, myš*, der Koller. Kůň má ještěra. D. — **J.**, *hadové kořeni*, kuří noha, ďáblik, die Drachenwurz. D., Jád. — **J.**, znamení nebeské, der Scorpion. Troj. — Vz Plazi.

Ještěrče, ete, n., ještirče, ještěrčátko, ještirčátko = mladý ještěr. Jel.

Ještěrči, Eidechsen-, Ottern-. J. plemeno, Br., pokolenl, D., žluč (jed), jed (Otterngift). V. — **J.** *huba* = zlá. Us. — Vz Ještěrka.

Ještěří, Vipern-. J. jazyk. Jel.

Ještěřice, e, f. = ještěrka.

Ještěrka, y, f., ještěřice, die Eidechse. V Opav. jašťurka, což by přehlasovaně znělo: ještirka. Pk. J. obecná (zelená, sivá), vodnl, živorodá, chlnmní, tmavá, zelená. S. N. Ještěrky nejsou jedovaté. — **J.** = *zmije*, die Natter, Viper. V. J. jedovatá, vlaská (křeček). Jg. — **J.** = *nevděčný, jedovatý jako zmije.* Ještěřiee zrádná. Hlas. — **J.** jezerni, ryba. L. — **J.** = *malé dělo.* L.

Ještěrkovitý, eidechsenähnlich. Rk.

Ještěrkový, Eideehsen-.

Ještěrovitý, k ještěru podobný, eidechsenartig. —

Ještěrový, Eidechsen-, Vipern-, Drachen-. J. hlava, ocas. Troj.

Ještirče, ete, n. = ještěrče.

Ješto. Vz Ježto.

Ješutně, ješutno = marně. Rkk. 49. Vz Ješit, Ješitno.

Jetel, e, m., dětel, jetélek, jetýlek, trifolium. Der Klee. J. m. dětel, j změkčeno z *d*. Vz Sonhláska, Gb. III. 107. V již. Čech. jertel, vz *r*. J. višňový, nivný, prostřený, zvrhlý (bílý), plazivý, červenavý, nachový, rolni (šedivý), chlumni (žlutý, horský), podhorni, křivolaký, luční n. brabantský (červený, paličkovatý), jahodnatý n. jahodový, švédský, zelený, Jg., Kh., Šp., bílý (koníček), brázděný, hlinožlutý, nitkovitý. Ihl. Zelený jako dětel (jako brčál). Pastva na jeteli. J. sekati, kositi, sušiti, síti, přehrabávati, kopiti, voziti, mlátiti, na půdu skládati. Jetelem krmiti. Kráva jetelem se nadula. J. dobrá pice. Us. — **J.** *kyselý* n. zaječí (modrohlávek), Sauerklee. D. — **J.** *kozí* (mlíčník), der Geisklee. Um. les. Širokolistý kozl d. Kozí dětel černý n. obyčejný, chlupatý, křovatý. — **J.** *matky boží*, svaté Maří, kuří noha. — **J.** *hořký*. D., Reš.

Jetelice, e, **jetelička**, y, f., keř, die Besenpfrieme. Um. les.

Jeteliček, vz Jetel.

Jeteličný = jetelni. J. semeno. Um. les.

Jetelina, dětelina, y, f., na Mor. jatelina, na Slov. ďatelina = jetel, der Klee. Hřibatům d-nu dávati. Ja. D-nu siti. Koll. Vz Jetel.

Jeteliště, děteliště, ě, jetelinisko, das Kleefeld. Puch.

Jetelni, -ný. J. seno, pice, Klee-. Zlob.

Jetelování, n., die Kleefütterung. Svoh.

Jetelovati, jetelem krmiti, mit Klee füttern. Us. —

Jetelovina, y, f., jetelová sláma. Puch. Kleestroh.

Jetelovitý, kleeartig. Rostl.

Jetelovna, y, f., Kleekammer. Rk.

Jetelový. J. list, semeno, sláma. Us. Klee-.

Jeter (déver, svak, svakr, švakr), bratr manželův; manželka jeho: jetrva, jetřev. Pt. Schwager.

Jetev, v obec. mluvě m. větev. Vz Větev.

Jeti. Přehlasovaný kmen *jed* z *jad* objevuje se jen ve tvarech kmene přítomného času: jed-u, -eš, -e, -eme, -ete, -ou; jeď, jeď-me, jeď-te; jed-a, -ouc a -ouce; ve tvarech kmene inft. zaniká d vysouváním: je-ti, je-v, je-l, je-to, někdy i je-no (zastr.). Příčina toho jest makavá, vezmeš-li do úvahy, že by infinitivné tvary dle *jed* tvořené tak zněly, jako u bezsponového *jím*, totižto: jísti, jed, jed-l a jed-e-no. Jen v obec. češt. slýcháme stále infinitiv *jecť* m. jes-t z jed-t a jís-t u jím. (Dle Bž. m. jed-s-t; s vsuvné k odklizení nelibé skupeniny *dt*; *ds* smísl se v c: jecť. Slovenčina místo slovesa toho užívá zvratných: niesť sa (na koni) a viezť sa (vehi). Ht. Sr. m. 310. Fut.: pojedu; *ne*: budu jeti. Sup. jet. O strčes. časování vz Kt. 89. — **J.** = jeti na (ve) voze, vozem, fahren; bráti se kam, sich begeben, gehen, fahren, reisen; běžeti, rennen, laufen, schnell gehen; *jezditi*, 3. pl. dí, jezdí, -dě (íc), il, děn, ění; jezdívati = často jeti, oft fahren, reiten; cestovati, reisen; rutschen, wetzen; pojímati se, reiten; dle vůle s někým nakládati, auf einem herumreiten. Jg. — **abs.** Jeď. Us. Kam pak zase jedeš (běžíš)? Us. Kdo maže, ten jede. Šp., Jd. Nemocný as pojede (umře), wird abfahren. Dch. — **co.** Jel jsem veliký kus cesty. Nt. — **koho:** koně, **šp.** m. na koni. Také Brs. 95. a Ht. v Bruse 278. tuto vazbu zamítají. — **na čem.** Jeti na koni; Jeti na pěším, na apoštolském (koni). V. Na lodi. Jg. Jede Janek na koníčku. Prov. Jg. J. na voze. Alx. Na zlatém koníčku do nebe jeti. Er. P. 5. Jezditi na brůně, na oslu, na holi. D. Dievka na koni jezdieše. Dal. 8. Na tom se ustavičně jezdí. V. Na hřbetě čím, někomu na hřbetě jezditi = dle vůle s ním nakládati. Vz Hřbet. — **kam (do čeho, za kým, na co, v co, proti komu, ke komu, pro co).** Jeti **do** ciziny, Jg., do Říma. Dal. Jeli mu do pole. Us. Ti svatí jezdili jsou a to do Říma **k** otci svatému. Bart. Kr. 182., 23. J. **za** bratrem. Jg. Koníčky do mlýna j. Er. P. 290. Už do vojny jedeme. Er. P. 450. **Na** projížďku jeti. Jg. Jeti na koráb (na mizinu), V., na medvěda, na zástupy nepřátel (proti nim táhnouti), Us., na pravou, na levou ruku, Rf., na lov, Anth. I. 162., na picování, Let. 110., na korunovanie, do města na kvas. Let. II. 269. Zemaně na svůj groš na vojnu jedů. Hos. 83. Pojedeme na hon do pole. Er. P. 480. Čarodějnice jezdí na lysou horu (na pometle, na ožehu). L. Purkrabí kdyžby na meze jeti měl, tehdy původ má poň přijeti. Vl. zřízení 384. *V* bláto jeli. Us. Jeďte v hora. Er. P. 480. Z domu **pro** kořisť jeli. Alx. 1105. Jeti proti nepříteli, Vrat., proti vodě. Us. Patron jezdí po (= pro) sladkou vodu, po zboží. Pref. 50. Vz Po. Jezditi pro drahé koření. Jedu pro zboží do Prahy. Er. P. 28., 481. Jeti **ku** Praze. Us. Lékař k nemocným jezdí. Us. Vojáci jedou k horám. Er. J. k městu. Alx. 1102. — **za čím.** Vůz za vozem jede. Us. Za niem (jede) ves lud. Rkk. 36. — **komu.** Huba mu jede (rychle mluví). Jg. — **kudy (po čem, čím, přes co, skrze co).** J. **po** zemi, po vodě (plaviti). Us. Po břehu na koních jeli. Vrat. Po hrázi. Er. P. 330. Po kraji jezditi. J. tr. J. branou, Us., horami, Pref. 343., hájem. Sš. P. 543. Jezditi po cestách, Sš. P. 39., po loviech. Výb. I. 440. Jezditi po moři, V., po cizích krajinách, po světě. Har. Jeti polem, lesem,

krajem. Us. Můj milý jede silnicí bílou za jinou milou. Er. P. 192. J. **mimo** něčí dům, po stráni, **podlé** sousedovy zahrady. Us. Cestou přes pole j. V. Jezditi světem (cestovati), Hlas., starými cestami (vz Cesta). Plk. J. **přes** pole. V., přes les, přes kraj. Jg. Jeti **skrze** město. Jg. — **po čem.** Po hlase jel. Anth. I. 162. Dobytek po sobě jezdí (pojímá se). Us. Po někom jezditi (pomlouvati ho). Ten po jednom pořád jezdí. Us. Panská láska po zajících jezdí. Jg. — **jak (po čem, čím, v čem, oč, s čím).** Stráže jedou po tlupách. Har. II. 252. Vesele po svém jede. St. skl. IV. 214. Jeti krokem, cvalem, tryskem. Šp. Můj milý jede od Prahy domů čtyrmi koníčky. Er. P. 101. Jeti poštou. Penězi, dary na někoho jeti (porušiti ho). Svědectvím tím na nás jede. L. Dobrým větrem rychle jsme jeli. Har. Jede svou hlavou (dělá po své hlavě). L. J. někam zlým úmyslem. Žer. Záp. II. 90. J. řadem, Har. II. 16., kradem, St. skl. V. 9., skokem k moři. Vrat. Cizími saněmi nejezdi. Č. V tisících jede. Vz Pyšný, Lb. J. v chumáči. Čsk. V mnoha koních jezdí. V. Jezditi o závod. Šp. Čtyřmi koňmi jezditi. Ml. Jezditi po zadku. Us. Po jednom jezditi. Rf. Jeti s velikou slávou, Chč. 305., s velikú pýchú. Kat. 215. — **s kým, s čím.** Jeti s vojskem. Us. S koňmi do pole j. Er. P. 432. J. někam se synem, Us., se sousedem, s vozem. Rk. Pojedem pro ně s kočárem. Er. P. 422. — **odkud.** Jeli jsme právě **od** lesa. Aby nikdo **ze** země nejezdil na žoldy proti zemi. Pr. Vz Hody. — **v čem:** ve voze. Us. — **proč. Z** kratochvíle někam jeti. Us. Z něčího přikázání někam j. Kat. 214. — **kdy.** J. někam dnem i nocí (instr. času). Anth. I. 71. **Po** vyřízení všech věcí jel (*lépe:* vyřídiv všecky věci). Vrat. — **kam na jak dlouho:** na týden. Č. — **s inft.** Protož spěšně král jel spokojiti těch věcí. Br. — **se supin.** Jel brodit koní. Šp. — **aby.** Jel do města, aby sestru navštívil. — **s adv.** Jel dále, zpět, prvé, jinam, zpátkem atd. Us.

1. **Jeti,** n. = jízda, das Fahren, Reiten. — Us.

2. **Jeti,** n. J. (zajetí) koně, člověka. Die Arrestirung, widerrechtliche Gefangennahme. Kn. Rož. — Gl. 82. Z jetie jeden pohon: právo pohoniti jako z plena. Kn. rož. 160.

Jetrev = jatrev.

Jetřich, Dětřich, a, Jetříšek, ška, m., Theodoricus; Dittrich. (Gl.). Nejsi Jetřichem Berúnským, by z tebe oheň pálil a šel jako z výhně od kováře. Ctib.

Jetřichovice, pl., dle Budějovice, ves se zámkem v Táborsku. Vz S. N.

Jetřiti = jitřiti.

Jetrník = jatrník.

Jetrva, vz Jeter.

Jetýlek, *lépe:* jetélek, vz Jetel. Jg.

Jetzlau, Jezlov u Jihlavy na Mor.

Jev, dříve jav, u, m., jevo, n. = světlo, jasnosť, patrnosť, Licht, Offenbarkeit. Aby vše mi bylo jevo, chtěl mne vésti. Koll. — *Užívá se ho jen v těchto způsobech mluvení: v jev, na jev, na jevo, na jevu, na jevě* = otevřeně, veřejně, patrně, jasně, klnr. offenbar, sichtbarlich. Potom rozmyslně v jev vyjde lev. Puch. Na jevo něco vynésti, dáti, vydati (na světlo, na den). Na jevo přijíti. D. Tajné věci na jevo (na světlo) vyjdou. Kom. To co pohřbeno, zase na jevo vynášeti. V. Na jevo nedati (tajiti). V. Na jevo vyjíti, chodiṫi, přijíti. D. Nyní vyšli (přišli, V.) na jevo hříchové tvoji. Br. Věc vyjde na jevo. Něco v něčem na jevo staviti: zákony v knihách. Br. — Na jevě, na jevu, na jevu býti. Na jevě ukázána postava oku, ježto však nebyla vlastnic postava té věci. St. Hřích tvůj na jevě jest. Štelc. Rozkoší svobodno na jevě užívati. V. Byl na jevě v tom dráždění sebe. St. — Na jevě, na jevu, protiva spaní. Což ve snách počal, na jevě dokonal. Živ. Karla IV. Ve sně-li toto čili na jevě mluviš. Pass. 1009. — Leg., Háj., St. skl. — Na jevě = pod nebem. Ne pod střechou, ale na jevě. L.

Jevdoška, y, f., pták slukovitý.

Jevíčko, a, n., místo v Brněnsku, Gewitsch. Vz více v S. N.

Jevisko, a, m., Erscheinung.

Jevišovice, pl., dle Budějovice, Jaispitz u Znojma. Mus. Vz S. N.

Jeviště, ě, n., místo, kde se co jeví. Der Schauplatz, die Bühne. J. v divadle, místo, na kterém herci hrají. Když spisovatel své obrazy na jevišti v život uvedené spatří. Mus. Něco na jeviště přivésti. Nz. Proměna na jevišti, Verwandlung auf der Bühne. Dch. Zcela nové a vkusné j. s mnohými dekoracemi staví se již v místnostech Šokola u Bílé růže. Pokrok 1870. č. 51. (Zk.)

Jevitel, e, m., der Offenbarer.

Jevitelka, y, jevitelkyně, ě, f., die Offenbarerin.

Jeviti, 3. pl. -ví, jev, -vě (íc), il, ven, vení; jevívati = jevným činiti, offenbaren, bekannt machen, ans Licht geben. Jg. — **co:** srdce, radu, Jg., radosť. — **co, se kde (komu).** Bůh se jim v mracích jevil. Jevil **na** sobě lásku pro přátely. — **co kdy.** Jevil **při** tom soustrasť. Jevil **v** tomto případě strach. — **co kde čím.** Jevil před nim vážnými slovy své naděje. — **co proti komu.** Jevil proti tomu nechuť. Us.

Jevně, öffentlich. Méně škodí, kdo jevně škodí.

Jevnosnubný. J. rostliny, phanerogama, v nichž údy plodící na jevě jsou. Rostl.

Jevnosnubstvo, a, n., phanerogamia. Rostl.

Jevnosť, i, f., zjevenosť, veřejnosť, die Offenbarkeit. L.

Jevný, jeven, vna, vno; jevně, jevno = *neskrytý, zjevný, patrný,* öffentlich, bekannt, offenbar. Jevným býti. Jevná to věc. L. — J. = *veřejný,* öffentlich. J. místo, silnice, cesta, rada, večeře, osoba (v úřadu postavená), písař, list. Jg. — Šije plná, prsy jevné, ruka bílá. L.

Jevo, vz Jev.

Jevozpyt, u, m. (nové). J. lékařský, Symptomatologie, Krankheitslehre. Rk.

Jevý, zastr. = jevný. Ros.

Jeweilig, něm. Kdož toho času jest neb bude. J. Taxe: sazba, která kdy bude. Der j. Hausbesitzer: ten, kdo dům kterého času má. Er. J., časem, čas po čase; počasný, pochvilný. Rk.

1. **Jez**, vz Jísti.

2. **Jez**, u, m., jezek, jízek, zku, m., na Slov. hať. Das Wehr, Wasserwehr. J. hrázový, třený, Jg., mlýnský, Mühldamm, srubový, se vraty; se splavy, se vraty a stavidly; základní (vždy pod vodou stojící). Vys. S. N. IV. 266. Jezem vodu na mlýn hnáti. Us. Jez n. stav, kterým se voda nahání. Br. Jez híti, vycejchovati, vysoko držeti, jez k cejchu srovnati, jez zvýšiti. Vys. Jezu povýší-li kdo nad starý způsob, má jej zase zrušiti. Pr. — J. *na úhoře* (pletení přes řeku k zadržení ryb). L. Cf. Slup. Ein Fischwehr, eine Fischflechte. — Vz Stav a více v S. N.

Jezbina, y, f., obyč. v pl. = skály pod vodou n. na pastvištích, Felsstücke. Us. Prach. Snad z: jezvina. Č.

Jezd, u, m. = jetí, jezdění, jízda. Fahrt, Ritt. J. nepřátelský, nápad, Anfall. Jezdy činiti na někoho. Jg. — J., *běh planet*. Kat.

Jezda, y, f., zastr. = jízda.

Jezďátko, a, n., Räderstuhl.

Jezdcův, Reiter-.

Jezdčí, Reiter-.

Jezdec, dce, m. J. na koni, na voze, na vodě, der Reiter, Reisige, Fahrer, Herumsegler. Jg. Dobrým jezdcem býti. Us. J. povětrný, der Luftsegler. L. J. nedělní, sváteční, Sonntagsreiter. Šp. J., kterýž na koni jede. V. Pěší a jezdci. Kůň okrocen bývá, aby se řídil jezdcem. Kom. Klusák jezdce hmoždí. Kom. Lehký j. Vz Chevauxleger. Bur. Jezdce dobře svírá, hat einen guten Schluss. Šp. Houf jezdců. Jezdce ze sedla sraziti. Jezdce švec pozdraví, pěšímu se klaní (tento trhá boty). Šp. Nebezpečno dostati koně po smělém jezdci. Pk.

Jezdecí, jezdčí, jizdecí, Reit-, Fahr-. J. robota (tažná, která se jezděním koná). J. stráž, opak: pěší. Zlob. J. kůň. Sych.

Jezdecký, jezdecký, Reit-. J., co k jezdění na koni patří. J. kůň, sedlo, uzda, Ros., V., pacholek, D., nauka, L., řád, V., zbroj, pás, plášť, dřevec, D., cesta, bota, Čsk., píseň, Rk., Jg. — J.. jezdců. J. prapor, tlupa, boj. Nt. — Jezdecky = na koni. J. přijel. Háj. Přitáhli j. i pěšky. V.

Jezdectví, n., jezdecké umění, die Reitkunst. Ros., J.

Jezdectvo, a, n. — jezdcové, kavalerie, die Reiterei, Kavallerie. J. 1. *záložní*: karabiněři, kyrysníci; 2. *těžké*: dragoni, někdy i huláni; 3. *lehké*: husaři, huláni, kozáci, myslivci jízdní, spahové. S. N. J. těžké neb řadové a lehké. Těžké j. působí šokem (choc, fr. = násilný náraz). Jinak *těžké*: kyrysníci, dragoni; *lehké*: husaři, střelcové jezdečtí, švališaři (vz Chevauxleger), kozáci; prostředně těžké: huláni. Vz Švadrona. Rf. V Rakousku skládá se j. z 41. pluků (pluk o 6 škadronách s kmenem škadrony doplňovací) dragonů, husarů a hulánů. O oděvu a zbrani jízdy vz Čsk. I. 5. 31.

Jezdění, n. Das Fahren, Reiten, Reisen. J. na koni. Vlk od šoustání z jezdění na koni jest. Dobytka po sobě jezdění (pojímání). Reš. — Jg.

Jezděnice, e, f., das Herumreiten, Herumfahren. To byla j., než jsme tam dojeli. Us.

Jezděný, jetý, ujezděný, zugeritten, zugefahren. J. kůň (na kterém se již jezdilo).

Jezdilý, kdo mnoho jezdil. J. rytíř. Tkadl. Bereist.

Jezdirna, y, f. = jízdárna.

Jezdisko, a, n. = jezďátko.

Jezdiště, ě, n., jízdárna, Reitbahn. Us.

Jezditi, vz Jeti.

Jezdivý, reitlustig. — J., těkavý, běhavý, läufig. D.

Jezdkyně, ě, f., Reiterin. Rk.

Jezdmistr, a, m., Rittmeister. Bur.

Jezdmo, rittweise. Rk.

Jezdnice, e, f. = jízdárna. Rk.

Jezdný, zastar. = jízdný.

Jezek, vz Jez.

Jezení, n., na Mor. = jedění, das Essen. Chmela.

Jezeřan, a, m. Der Seeanwohner. Jg.

Jezeřisko, a, n., špatné jezero, ein hässlicher Landsee. L.

Jezeřiště, ě, n., sumpfiger Platz, Seeort. Rk.

Jezeřitý, kalužitý, sumpfig. J. důl.

Jezerka, pl., n., jméno míst, polí; studánky pod Vyšehradem.

Jezérko, a, n., vz Jezero.

Jezernatěti, ěl, ění, zum See werden. Jg.

Jezernatý, jezera mající, seereich. Jezernatá země. Jg.

Jezerné, ého, n., místo v Uhřích, Feketetó. Plk.

Jezerní, -ný, See-. J. ryba, řasa, V., voda, břeh, D., rostlina, Rostl., štěna v Šumavě.

Jezernina, y, f., obere Terziarformation.

Jezero, a, n., jezérko, jezírko, a, n., der See, Landsee. V Tatrách jmenují se horská jezera *oka*. Vz S. N. IV. 267. J., *pleso*. J-ra při ústí řek a na pobřeží: *benátky*, *výlivy*, *laguny*, *limany* (u černého moře), *zátoky*, *haffy* (u baltického moře). J. vnitrozemské. Čsk. J. stepní, občasné (periodické), solné. Š. a Ž. Dno j-ra. Nz. Řeky, jestliže kde průtoku nemají, dmou se a v jezera se rozlévají. Kom. Na jezerách (m. jezeřích) vz -ách. Rybář v jezeře a v rybníku loví. Kom. *Jezera 1. největší*: Kaspické v Asii, Luta Nzige v Africe, kanadská v Americe; *2. v Europě*: finská (Ladoga, Oněga, Sajma, Jlmeň); v Skandinavii: venerské; kaspické hraničí s Europou; *3. v Rakousku*: blatenské, neziderské, gardské, bodamské (na hranici); *4. v Asii*: Mrtvé moře, Van, Kaspi, Aral, Balkaš, Bajkal; *5. v Africe*: Čad, Luta Nzige, Ujiji; *6. v Australii*: Torrens; *7. v Americe*: Kanadská jezera, Titikaka (nejvyšší na celé zemi, 12.000 stop nad hladinou mořskou). Tl. — J. pramenité, říčné, pleso. *Odrůdy jezer*: močál (bahno), slatina (močál v horách). Tl. — J. *bezedné* = *lakomec*. Vz Nesyta. Lb. — J. *neuhasitelné* = peklo. V.

Jezerský, See-. J. kraj, Seekreis. J. víno. Rk.

Jezerstvo, a, n., Menge von Seen. Rk.

Jezevcový, *jezevcový*, *jezevčí*, Dachs-. J. kůže, sádlo, pes. Jg. Vz Jezevčí.

Jezevče, ete, n., mladý jezvec, ein junger Dachs.

Jezevčí, Dachs-. J. díra, brloh, doupě, jáma; tlučka, kůže (jezevčina), sádlo, vidle, hák, měch, pes (jamník), lov, trouba n. díra, kleště. Šp. Vz Jezvec.

Jezevčina, y, f., kůže jezevčí, Dachsschwarte. Šp.

Jezevčiti, dächseln, u myslivců.

Jezinka, y, f., zlostná, zlá žena, ein böses Weib. Us.

Jezírka, pl. = jezerka. U Řenčova.

Jezivo, a, n., na Mor. = jídlo, pokrm, die Esswaare.

Jezní, co k jezu náleží, Wehr-. J. spád, klády. Č.

Jezovec, vz Jezvec.

Jezti = jísti.

Jezuita, y, m., pl. Jezuité; jezuvita, jezuvit. Kom., jezovita, jesuita, vz toto. — *Jezuitský, jezovitský* = jesuitský. J. řád, klášter, kostel, prášek, ulice (v Praze, nyní Karlova). Jg. Měli bychom psáti *jesuita* atd., ale slovo *jezuita* již zdomácnělo. Cf. musika — muzika, Teresie — Terezie, Jezule, Jezus.

Jezule, ete, jezulátko, a, n., das Christkindlein. To dítě je jako j. vystrojeno. Jg.

Jezus. Jezus Kristus, gt. Jezu Krista, dat. Jezu Kristu, akkus. Jezu Krista, vok. Jezu Kriste, lok. v Jezu Kristu, instr. Jezu Kristem. Br. Vz Ježíš.

Jezuvě, ěte, n., ryba, Steinbärschling. D.

Jezva, y, f., zastr. = jizva.

Jezvec, zevce, v obec. mluvě: jezevec, jezovec, vce, m., z čeledi medvědovitých, meles vulgaris, der Dachs. Jezevče, ete, n., mladý jezvec. J. europský, indijský, labradorský. Pes na jezevce. Jg., Šm. Sochorec, lov, sklopec, vidle, kleště, past, hák na jezevce. Šp. J. vyšel, vyváží, vylízá ze svého brlohu, doupěte, ze své trouby. J-ce vykopati, vyliti, štváti, lapati, dobývati, stříleti. J. je pevný (nemůže se honiti). Dokopati se j-ce. Nastane-li jih (odměk), vyleze j. ze svého brlohu. Šp. — **J.** = *jesuita*. Nebojme se Žižky krále, nechť ho čert zval i s Jezovci, nechť jdou za ním papeženci. 1691. Gl. 82.

Jezvený, jezvina, jezvitý, zastr. = jizvený, jizvina, jizvitý. Jg.

1. **Jež**, vz Jenž. — **J.** = *že*, dass. To mi také z písma známo, jež bylo v té straně město. St. skl.

2. **Jež**, e, m., zastar. = ježek, vz toto.

Ježák, a, m., živočich. Seeigel. Ježáci, echinaria. Krok.

Ježákokam, u, m., echinolithon, zkamenělina živoka. Krok. Echinolith.

Ježanec, nce, m., diodon, ryba. Krok. Igelfisch.

Ježanka, y, f., echinochloa, druh trávy. Rostl. Stachelgras.

Ježatice, e, f., echinaria, druh trávy. Rostl.

Ježatka, y, f., Stachelgras. Presl.

Ježatý, bodlatý, Stachel-. J. svině, vlasy (vstávající vzhůru, emporstehend, struppig). Jg. —

Ježce, ete, **ježčátko**, a, m., mladý ježek.

Ježčí = ježkový, Igel-.

Ježčilý = bodlatý, stachlig. Rk.

Ježdík, a, m., ryba bodavá, Stachelbars. J. říčný, mořský.

Ježek, žka, zastr. jež, e, m., na Mor. jehlák, v Opav. iž (Pk.), dravec z čeledi ježkovitých, erinaceus, der Igel, Sauigel, Schweinigel. J. ostnatý n. pichlavý, Pt., krátkouchý, dlouhouchý, Jg., europský, ušatý. S. N. Ježovi jsou ostny místo srsti. Kom. Má vlasy jako ježek (o neučesaném). Jg. Ježe pro droždí poslati (o nevracejícím se, neboť j. toliko ovoce, ale nikoli co tekutého nésti může). L., Jg. Jest věru věc těžká, pěstí zabíti ježka. Č. Milý Ježku, nekol (Ne do korda pane Horda. Vz Vyhrůžka). L., Č. Lapil ježka, lapá ježky (spálil se, překvapil se se škodou; 2. hněvá se). Jg., Ros., Č., Lh. Vz Nedůtklivý. Ježí se co j. (hněvá se). Č. Ty ježi! (hněvivý jako jež). Pk. — **J.** *mořský*, ryba, Seeigel. Vz Ostnokožci. — **J.** = *jídlo* z telecích jater, vajec a housek, mandlemi protykované a pečené, der Igel, Pudding. D., Jg. — **J.**, *houba*, Stachelschwamm. — **J.**, *vochle na len nejhustší*. Us — **J.** *válečný*, der Igel. Bur. — **Ježky** *v ústech ovčích* (špičky n. vrásky blíže hrdla, Ja., Jg., nebo v ústech kravských, der Polyp. Us. — **J.** = ježdík. — **J.** *cizozemský*, ježovec, das Stachelschwein. L. — **Ježky**, šišky, prasata, na Mor. paštrky, Mutterkuchenstücke. Ja. — Vz více v S. N. IV. str. 268.

Ježenec, nce, m., echiochilon, rostl.

Ježený, vz Ježiti.

Ježibaba, y, f., báječná bytosť západ. a sever. Slovanů znamenající bohyni zimy, naproti *Bábě Zlaté*, bohyni léta. Vz více v S. N.

Ježík = ježdík.

Ježina, y, f. Igelstachel. Presl.

Ježíš, e, Ježíšek, ška, m., z Jesus, *ž z z* a *z z s*; v obec. mluvě: Ježiš. Kts. J. v židovském jazyku lékaře n. opatrovníka znamená, který nemocné hojí a opatruje. Scip. Pán Ježíš Kristus. Pane Ježíši (Jezu) Kriste. Vz Jezus. Ježíšek, jezulátko. Christkindel. Dch. Nadělení Ježíška. Jména Ježíš — ke kamnům nejblíž. Č. — *Ježíšův*, ova, o. Ježíšův život, Ježíšova víra. — Vz o něm více v S. N. IV. str. 269. a násl. Že skratka IHS původ jediné v písmě řeckém vzala, vykládá Prk. v Časopise pro katol. duchovenstvo 1876. str. 360.—366.

Ježiti, 3. pl. -ží, jež, -že (íc), il, en, ení, ježívati. — **J.** = bodliny, štětiny, chlupy atd. zdvíhati, Stacheln, Borsten, Haare usw. in die Höhe richten, emporsträuben, emporheben; **se**, sich borsten, sträuben; hněvati se, zpouzeti se, sich entrüsten, in Harnisch kommen. — **co.** Ježek bodliny, kočka chlupy ježí. — **se.** Nech psa, když se ježí. Kočka, pták se ježí. Us. — **se komu čím kde.** Strachem se mu vlasy na hlavě ježí. Jg. — **se na koho.** Pán na sluhu, kočka na myš se ježí. Us. — **se oč.** O ledacos, o leda slovo se ježí. Počal se o to j. Žer. — **se proti komu.** Papr. — **se pro co kde:** pro pravdu přede všemi se ježil. Us.

Ježivý, sträubig. Rk.

Ježká hora, Jeschkenberg. Th. Vz Ježký.

Ježkovec, vce, m. Seeigel. Rk.

Ježkový, ježový; ježkův, ježův, a, o; ježí, ježčí. Igel-. J. kůže (ježovina), přirození. Jg. Nemáte ježkové palice? (j. palice = vycpaná kůže ježková na tyčce, kterou dříve psy z kostelů vyháněli. Ptává se pak ten, kdo poprvé do cizího bytu vstupuje anebo přichází-li příliš často ke komu). Jg., Č. Pilnu býti čeho, co chrt ježkové palice. Jg. Má hlavu jako ježkovou palici (rozcuchanou). Sych.

Ježký. Ježká hora, *lépe*: Ještěd. Vz toto.
Ježle, e, f. Stieldolde, v bot. Rk.
Ježov, a, m., ves u Kyjeva na Mor. Mřk.
Ježovec, vce, m., hystrix, Stachelschwein. Ssav.
Ježovina, y, f., ježková kůže, die Igelshaut. D. —
Ježovitý, igelartig. Krok.
Ježovka, y, f., echinus, Seeigel. Krok. J. vlaská.
Ježovlasý, mit gesträubten Haaren. Mus.
Ježový = ježkový.
Ježto, *lépe než*: ješto, od *jenž, jež*, stalo se as od pol. 14. stol. neohybným ve všech rodech a číslech. Ht. v Sr. ml. 242. píše: V druhé polovici 14. stol. objevuje se již i nesklonné *ježto* a to předně na místě nominativu, potom i m. jiných pádů (vz Jenž). Nepohrdujte pokorných, ježto sú chudí duchem. St. Kdo jest, ježto by mi odpíral? Br. I pravil všem, ježto tu byli. Br. Vz **Jenž**. Tvarem je *ježto* nom. sg. neutr. Ht. tamtéž. *Ve spojení se zájmeny on, ona, ono stojí místo zájmena vztažného který, jenž.* Věřitele máš, ježto ho (kteréhož) nemůžeš oklamati. Jel. Vz **Jenž**, Ht. Brus 177. a násl. — *Ve spojení se zájmenem to* stojí m. což. Toho léta v české zemi jednak ustavičně déšť pršel, ježto lidé z toho (z čehož lidé) velmi teskliví byli. Zk. 100. Vz Věta příčinná, přípouštěcí, omezovací. *Ježto přijalo na sebe i povahu spojky* (Jir.) a *klade se: 1. o místě* = *kdežto*, wo. Přišed k tělu tu, ježto visel jeho syn, počal velikým hlasem volaje plakati. Pass. — **J.** = *odkud*. V 15. stol. Vz Mtc. 1876. str. 149. Mš. — 2. *O příčině*, da, weil. Vidím tě moudrého zpívati, i hodněť já mám plesati, ježto s radujícími radovati se máme. Nebo jsem se hál tebe, ježto jsi člověk přísný. Br. — 3. *Ve větách připouštěcích* ač, ohwohl, obgleich. Bije se se mnou, ježto jsem mu nic neudělal. Něco se do sněmu připsalo, ježto o tom lidé nevěděli. Arch. I. 91. Druhý Vlach dobude kordu, pozadu raní ho, ježto mu Václav ani slova neřekl. Proč mne stále tupíš, ježto jsem ti neublížil? — 4. *Staví výrok proti výroku*. Nešlechetný nešlechetnosti ohmyšlí, ježto šlechetný ohmyšlí šlechetné věci. Br. Když se lesní kosatec do zahrady přesadí, počíná valně kvésti, ježto se při jiných lesních bylinách téměř odporno věc spatřuje. Byl., T.
Ježura, y, f., ssavec myšovitý, Stachelmans. Ssav.
Jháček, jiháček, čka, m., Jochkäfer. Rk.
Jho, a, n. (zastar. iho, jeho, vz J.), m. jvho, jugo, koř. jug (spojovati), skr. juga, lat. jugum, řeč. ζυγόν, goth. juk-a, něm. Joch, lit. jungas (v lat. jungere). Schl., Fk. 161. — **J.** = *břevno na kolích příčně položené*. *U mostu* břevno, které se klade na čepy jehel, das Brückenjoch. *U váhy* hidélko, na němž misky visí, der Waghanm, die Zwerchstange. V., Jg., S. N. — **J.**, *deštička na krku housli, citery* atd., na kterou struny prsty se přitiskují, das Griffbrett. — **J.** n. *jařmo, dřevo, za které dobytek táhá.* J. čelní (das Stirn-), vazní (das Halsjoch). S. N. Dřevo, řemen od jha. V. Zapříci, zapřáhnouti voly do jha. V., Kom. Na některé krávy jho nebylo skládáno. Br. V jedno j. uvésti (spřáhnouti). V. Jalovice, která netáhla ve jhu. Br. Jho vložiti na šíji vola. J. sníti, shoditi. D. — Jho s někým táhnouti = spolek míti. Br. — **J.** *volů* = spřežení volů. — **J.** u Římanů jařmo udělané ze dvou dřevcí neb kopí třetím příčným dřevcem nahoře spojených, pod něž posíláni bývali nepřátelé válkou přemožení, das Joch. Pod jho někoho (přemoženého) poslati. V. — **J.** = *stav služebnosti, poroby, těžká práce*, das Joch, Dienstbarkeit. Pod své j. a panství přivésti. V. Pod jho podmaniti. D. Jho železné na šíje jejich vložím. Jho nésti, podniknouti, jhu šíji poddati, pod jho skloniti šíji svou. Šíje své pod jeho jho podkloniti. Br. Pod turecké jho se dostati. V. Jhu podrobený. Jho a otěž shýbají šíji. Br. Pod jhem býti. Kdo ve jhu jeho netáhl. Br. Nemusím se světem jha táhnouti. Kom. Jha polehčiti, sprostiti; j. s šíje něčí složiti, Flav., j. se sebe svrci. V. Jho jeho je j. železné (panství). Br. — Lev znamení české země mnohými jhy obtížené. Dač.
Jhra = hra, žert. Ani ve jhře. St.
Jhřec = hráč (zastr.). Výb. I.
Jí, akkus. sg. f. zájmena „ona, jí, jí, *jí*, jí, jí", tedy chybně akkus. *jí*. Já jsem jí (*ne:* jí) viděl). — **Jí** = *oni* (zastr.). Vz Kt. 50. — **Jí** = *jej*, ho, Vz Ht. Sr. ml. 233. a násl. Pohoním Zbyslava .... mám na ni (= na něho) dosti dobrého svědomí. Půh. Olom. 1405. Vz On (akkus.).
Jí. Vz Jí. — **-jí**, starší přípona kompar. Vz -ější. — **Jí** = jú = jich dvou. Já jsem dva (knsy viery) položil, každý jí za jeden .... St.
Jícen, cnu, m., trubice z úst do žaludku, požerací trouba, požerák, jedák, die Speiseröhre, der Schlund, die Kehle. Jg. Jícen je v krku a počíná se požeradlem (požerákem); je cestou pokrmu a nápoje do žaludku. Pt. Potrava skrze j. do žaludku se spouští. Kom.
Jícník, a, m., jedák, der Esser. D.
Jícnost, i, f., žravost, die Gefrässigkeit.
Jícnový, Schlund-. J. otvor. Ssav.
Jícný = *žravý, obžerný*, gefrässig. Jícnější (nesytové, žroutové) snídají, obědvají, svačí a večeřejí. Kom. — **J.**, co se jísti dá, *jedlý*, essbar. Kom. Nejícný chléb. Jel. — Kom.
Jičín, a, m. J. 1. na Cidlině v Čechách. 2. J. Nový (Neutitschein) na Mor. 3. Starý J. (Alttitschein) na Mor., blízko Nového Jičína. Vz více v S. N. IV. str. 280. — *Jičínan*, a, m. — *Jičínský, ne*: Jičinský: vz -ský a Brs. str. 162. ř. z d. 21. Na Mor. Jický. Brt.
Jídací, Ess-.
Jídač, e, m., jedač, der Esser. Us.
Jídačka, jedačka, y, f., die Esserin.
Jídárna, y, f., jizba, jídelnice (večeřadlo), Speisezimmer, Speisesaal.
Jidáš, e, m., Jidášek, ška. Judas. J. iškariotský. Odtud: **J.** = *zrádce z lakomství*, ein Judas, habsüchtiger Verräther. I mezi apoštoly byl Jidáš. J. uhodil ho měšcem (váčkem = skoupý). Har., Č., Lb. Vz Lakomý. Jidáš také políbil a zradil. Sk. Nekousal Jidáše v koleno (= s falší neumí; též o štědrém). Jg., Č., Lb. Vz Přímý. Kdo zamiluje zisk, Jidášovu píseň zpívá. Jg. J. mu z očí kouká. Č. Jidášův opasek. Č. — Jidáše, Jidášovu bradu páliti. Us. — **J.** = jidášky.

Jidášky, pl., m., velikonoční bochníčky, mazance. Us. i na Mor. Judaskuchen. Jidáše, jidášky, zvláštní druh pečiva, které na veliký pátek s medem se jí, aby prý hadi neuštípali. Fr.

Jidášník, u, m., cercis, rostl. vikvovitá.

Jidášovský, jidášský, jidášový, jidášův. Jidášovo políbení (zrádné, neupřímné). Jg. Po jidášsku s někým jednati. Sych. — *Jidášový*. **J.** *strom*, der Judas-, Salatbaum; dřevo (jeřabina lesní n. divoká), der Elsebeerbaum; ucho (houba), das Judasohr, der Ohrenschwamm. Jg.

Jidášstvo, a, n., Verrätherei. Ktož nevěry a j-stva neumie, nemóž státi a bude zkažen. Vš.

Jídati, jídávati, časem jísti, zu essen pflegen. — **co:** zahradní vaření, V., chléb. Br. Nemnoho jídej a málo zvídej. Málo zvídej, moc nejídej, budeš dlouho živ. Jg. Vz *Jísti*.

Jídce, e, jedec, dce, m., kdo jí, der Esser. V.

Jide, jidech = ide, šel jsem (zastar.). Jg. Jidesta, dual, šli.

Jídelna, y, f. = jídárna.

Jídelní, Speise-. J. nádoba, lístek, náčiní (Essbesteck. Dch.).

Jídelnice, e, f. = jídárna. Zlob.

Jídelník, u, m., Aufsatz, Essenträger. Rk.

Jídlo, a, n. (zastr. jedlo), jídélko. Jídlo z jed-lo od jed (jedl, jísti). Vz -lo. **J.** = *jedení i to, co se jí (pokrm, strava, potrava, krmě, píce, jezivo)*, das Essen, Speisen; die Speise, das Essen, die Nahrung, Lebensmittel. Jg. J. ranní (snídaní n. snídaně (Us.); snídaní masité, *ne*: s. na vidličku), polední (oběd), večerní (večeře), V., S. N., svačina. S. N. J. vařené, pečené, smažené, V., nakládané a strojené, Aesop., z mouky, z těsta, Us., syrové, pečité, pražené, V., dobře upravené, dobré, špatné, chutné, nechutné, teplé, horké, studené, zadělávané, zavařené, moučné, míchané atd. Pozvání, chtíč, nechuť k jídlu. Žádosť j-a. V. J. čeká, se zprotivuje, odporuje se, mu slouží, mu svědčí, mu působí říhání a štkání. D. J. strojiti, přistrojiti, připraviti, předkládati. na stůl postaviti, nositi. Jg. Mezi jídlem; po j. odpočívati. Nt. Na stůl k jídlu strojiti. Har. Až po jídle (po obědě). V čas jídla přišel. Při jídle se to stalo. Pozvati k jídlu. To je, není k jídlu. Dala mu maso k jídlu. Jg. Jídlem někoho ctíti. Us. Staviti jídla. D. Druhé dání jídel na stůl. D. Jídlem a pitím nikdo neochudl (proti louževným). Ros. Spěšně k jídlu, spěšně k dílu. Č. Jaký kdo k jídlu, takový k dílu; Kvapný k jídlu, kvapný k dílu. Lb. Kdo si v jídle vybírá, často pak nemá sýra. Km. Kdo za stolem jídlo zmešká, Bohu ho není žel. Pk. Mnoho jídel, mnoho nemocí. Č. Vz *stran* **přísloví:** Huba, Chléb, Kaše, Koláč, Kolovrátek, Kousek, Neslaný, Pepmo, Sedlák.

Jídlonoš, e, m., krmnoš, der Truchsess. Reš.

Jiesti, zastar. = jísti.

Jiež, zastar. = jíž, jejíž . . . cierkev, jiež hlava jest Kristus. St. — **J.**, zastar. = kteří.

Jih, jíh, u, m., dříve a na Mor. posud juh, *polední vítr*, Südwind. D. Jih čteme sice v Mus., V., ale z juh *lépe:* jih. Vz také Brs. 95. — **J.**, *poledne, polední strana*, der Süd. K jihu, na jihu, v jihu. V jihu i pod severem. Mus. — **J.** = *obleva zimy, odměk, rozjih*, das Thauwetter, die Aufthauung. Strhl se veliký vítr a z toho náhlý jih. V. Sněhu mnoho bylo, proto z jara vod velikých nebylo, že jich byl nenáhlý. V. Když je jih = když sníh scházl. Rk.

Jihlava (ne: Jihlava, jestiť to na místě Iglavy od Igla, řeky; Němci jmenovali v listinách své město: an der Igla. Gl. 83.; ale že čeština nemiluje samohlásek v násloví, je předsuto: j. Vz I.). Jiglava či Jihlava, f. gt. Jihlavy, dat. a lok. Jihlavě, akk. J-vu, instr. J-vou, dle „Žena". **Špatně:** Jihlav, i, f.; vz Boleslav. J., mě. na Mor., Iglau. — *Jihlavan*, a, m. — *Jihlavský*. J. kompania, die iglauer Tuchmacherzunft, z roku 1556; počátkem t. stol. zanikla. Vz Gl. 83.

Jihnouti, jihnul a jihl, jihnutí, táti, thauen, aufthauen, schmelzen. Jg. Jihne. Sníh jihne. Počalo náhle j. Us.

Jihnutí, n., das Thauen, Schmelzen.

Jihoamerický, südamerikanisch. Rk.

Jihomořský. Südmeer-. Rk.

Jihoněmecký, süddeutsch. Rk.

Jihoslované. Vz S. N. IV. str. 284.—380.

Jihovatka, y, f., místo, kde jihem sníh sešel. Č.

Jihovec, vce, m., der Südwind. Krok.

Jihovýchodní, südöstlich, Krok.; **jihozápadní**, südwestlich. Us. J. vítr.

Jihozemec, mce, m. Südländer. Rk.

Jihozemka, y, f., Südländerin. Rk.

Jihozemský, südländisch. Rk.

Jich, gt. pl. zájmena ‚on'. Vz Jejich, On. — *Jichž*, jichžto. Vz Jenž.

Jícha, jícha (zastr. jucha), y, f., jíška; *lépe*: jícha, poněvadž přehlasováním z jucha povstalo, Pk., ale skoro všeobecně se psalo jícha: Byl., D., Háj, Kom., L., Ros., V. — **J.** = *polévka, omáčka*, die Suppe, Brühe, Saft, Sod, Sauce, Salse, Tunke. V. J. z cibule, rybí, na zajíce. D. Stydlé jíchy (huspeniny). Kom. J. perná, peprná. V. Maso chutnou jíchou políti. Berg. Navař v mléce kozlím fíkův a pí jíchu. Kn. lék. Nechme jich v takové jíše vříti (žen nehospodinských. Nechme jich při tom zlém hospodaření. Vz Neštěstí.). V., Č. Zůstává ve své jíše, při své jíše (nenapravuje se). Ros., Č. Trn v noze a myš v stoze, moucha v jíše a mol v rouše. Prov. Jg. Peprná to jícha, ne každý jí jísti může (o nevhodných lidech aneb o nějaké drahé věci, kteréž chudý zaplatiti nemůže). Ros. Vz Mrzutý. Č. Umí na každou shnilou zvěřinu jíšku (jíchu) udělati (každou věc, i zlou vyvésti). — **J.** = *krev*, Blut, Jauche. Zbil ho, až z něho j. se lila. L. — Řídko dobrý, kdo zkusil vojenské jíchy (vojenského života). L.

Jíchovatý, -ovitý, brühartig. Vz Ryba. Kom.

Jíchovník, u, m., die Satzpflanze. Rk.

Jichž. Vz Jenž

Jíkač, e, **jíkal**, a, m., der Stotterer, Stammler. Na Mor. zajíkal (i v Čech.). Mřk.

Jikarnatý, *lépe*: jikernatý, vz Jikrnatý.

Jíkati, jíkati se; jíknouti, knul a kl, utí — zajíkati se, koktati, stottern, stammeln. Jg.

Jikavcový, Bergfink-. Vz Jikavec. Ros.

Jikavec, vce, m. Druh pěnkavek, der Berg-, Schnee-, Wald-, Winter-, Tannenfink. V.

Jikavý = zajikavý, koktavý, stotternd, stammelnd. L., Jg.

Jikerec, rce, m., oolith, kámen, Rogenstein. Krok.

Jikernatý = jikrnatý.

Jikra, y; pl. jikry, ker, f.; jikra, ker, pl., n., vejce rybí, der Rogen, Fischrogen. Stran skloňování vz Jatka, Játra. V již. Čechách: ikra. Kts. Samci (rybí) mají mlíči, samice jikry. Kom. Zadělávané jikry (kaviar). D. Jikry z vizy. Pref. — **J.,** na Slov. *lýtko*, die Wade. Má veliká jikra.

Jikřice, e, f., **jikřec,** kerce, m. = jikerec. — **J.,** na Slov. druh žita. Plk.

Jikřiti se, o rybách = třiti se, streichen. — L.

Jikrnáč, e, m., *ryba jikrná*, jikrnatá, der Rogener. Byl-li kapr mlíčník čili jikrnáč? Sych. — **J.,** *člověk tlustého břicha*, ein dicker Wanst. Berg.

Jikrnatěti, jikrnatým se stávati, Rogen bekommen; břichatěti, grossen Wanst bekommen; těhotněti, schwanger werden. Reš.

Jikrnatosť, i, f., jikry ve svalu (na hrdle). die Breigeschwulst. Rk.

Jikrnatý, jikrný, *jikry mající*, Rogen-. J. ryba. — **J.** = *břichatý*, mit grossem Wanst. To je j. člověk. Us. — **J.,** *kdo má jikrnatosť*, die Breigeschwulst. Ja.

Jikrný = jikrnatý, Rogen-. Mlíčná ryba je samcem, j-ná samicí. L.

Jikrorodný = jikrnatý. Ryby hladké jsou jikrorodné. Kom.

Jikrovatý = jikrný, rogenartig. Baiz.

Jikrovec, vce, m. = jikerec. Rk.

Jikrovitý, rogenartig; breigeschwulstig. — Rk.

Jíl, u, jílek, lku, m., der Letten, Thon. Druh hlíny nejmastnější. Jíl je za vlhka plastická zemina. Bř. Šfk. 210. nazývá jílem hlínu, která jistým dílem vody na těsto nad míru tvořitebně a v omaku jaksi mastné rozdělána býti může, tedy hlínu plastickou neb mastnou. Jíl obsahuje kyselinu křemičitou, kysličník hlinitý a vodu. Bř. Vz Zemina. J. hrnčířský. *Odrůdy*: hlína, lupek hlinitý, jaspis porculánový, jíl slaný. Vz Hornina. Bř. Z jílu se dobývati, Kom., se škrábati. Č. Vz Nesnáze.

Jílava, pol. = Jílov.

Jilec (zastr. jelec), lce, m., jilce, e, n.; pl. jilce, m., n., z germ. hilce, Griff, Heft, Degengefäss. (V.). Mz. 185. Cf. střlat. helca. Jg. Kříž, číška, oblouk, rukověť, střenky meče, držadlo. Čepec, hlavice, pupek jilce, Griffkappe, -kopf, -knopf. Čsk. Siemu v srdce po jilce meč vtasi. Rkk. 55. Aby vydobytý meč schoval až pod jilce. Kom. Břitký meč za jilce uvázaný. V. Meč až po j. do někoho vraziti. Us. — **J.,** něm. Gefäss. Der Gefässknopf: jablko, žalud. Tš.

1. **Jílek,** lku, m., rostl., z lat. lolium, Mz. 57., Lolch, Raigras. J. anglický, ozimý, vlaský. Kh., mámicí. Jg.

2. **Jílek,** lka, m. = Jiljí, Egid. Půh. brn. 1583. Gl.

Jilem = jilm.

Jilemnice, e, f., mě. v Čech., Starkenbach. Vz více v S. N. IV. 381. — *Jilemničan*, a, m. — *Jilemnický*.

Jilina, y, f., jm. místní.

Jiljí, středoněm. Gilge a to z lat. Aegidius. Mz. Stran skloňování vz Jiří.

Jilm, u, jilem, lmu, m., jilma, y, f., jilmek, mku, m., jilmka, jilmička = strom, něm. Ulme. J. bílý, měkký, širokolistý (vaz); červený, tvrdý, draslavý; hladký (labský vaz). Jg.

Jilmina, y, f., jilmové dřevo, Ulmenholz. Jg.

Jilmoví, n., die Ulmen, Ulmenwald. Br.

Jilmovitý, ulmenartig. J. rostliny, strom, les. Rk.

Jilmový. J. list, dřevo. Ulmen-, rüstern. Jg.

Jílov, a, m., mě. v Prusích, Eulau. Jg.

Jílovatěti, ěl, ění, lettig, leimig werden. Jg.

Jílovati, rudy dobývati, Erz graben. Gl.

Jílovatina, y, f., jílovatka, Thonboden, lettige Erde. To pole je samá j. Vaň.

Jílovatka, y, f. = jílovatina.

Jílovatosť, jílovitosť, i, f., Lettigkeit, Leimigkeit. L.

Jílovatý, jílovitý, lettig, thonig. J. země. Br. Jílovatá, jílová barva, šerá, grau. Aqu.

Jílovec, vce, m., havíř, der Bergarbeiter. — Gl.

Jílovl, ího, **Jílové,** ého, n., 1. Eule v okresu pražském. — 2. Eulau n. Eylau v Litoměřickn. — 3. J. Pruské, Jílov, a, m., Preussich-Eulau, v okresu Královeckém. Vz S. N. IV.

Jílovina, y, f. Thonboden. Vaň.

Jíloviště, ě, n., Thongrund. — **J.,** jm. místní. Mus.

Jílový, Letten-, Thon-. L.

Jim, dat. pl. zájmena *on*; po předložce: *nim*. Dal jim. Přišel k nim. Vz On.

Jím, instr. sg. m. a. n. zájmen *on*, *ono*. Po předložkách *ním*. Mrštil jím o zem. Přišel s ním. Vz On. — 2. **Jím,** jiš, vz Jísti.

Jima, dual = jim dvěma. Dal., Kat.

Jímací, verfänglich; empfänglich. Rk.

Jímač, e, m., chytač, der Häscher, Greifer. J-ů utíkati. Kom.

Jímadélko, a, n., der Knospenbehälter. Rk.

Jímadlo, jímadlo, a, n., der Recipient. Rk.

Jímání, n., die Gefangennehmung. Us.

Jímati, jímávati = lapati, chytati, bráti, dosahati, greifen, fangen, fassen, angreifen, ergreifen, gefangen nehmen, anhalten; lákati, vábiti, einnehmen, hinreissen, fesseln. Jg. — **co, koho:** nepřítele, Aqu., bratra, V., lišky, ryby, zloděje j. Us. Strach mne jímá. Us. Ta hudba srdce mé jímá. Jg. Jímá oči a mysl. Jel. Rozkoš lidi jímá. Jel. To myšlení srdce mé jímá. Kom. — **koho k čemu.** Hrůza boží velebnosti tvor ku poslušenství jímá. Kom. — **koho čím:** krásou. Kom. Pěniem dále srdce jímáše. Rkk. Kdo koho mocí a násilím jímá, propadá hrdlo, česť i statek. Faukn. — **koho v co.** Jímá nás v zákou hřícha. Kom. — **koho komu:** si někoho: zavázati si ho. Br. — **se** = chytati se čeho, etwas ergreifen. — **se koho, čeho.** Jímá se ho to lakomství. Oheň se střechy jímá. Jg.

Jímavosť = mocnosť jímání, Empfänglichkeit. J. vody, tepla. Rostl. Kovy mají špatnou jímavosť. Presl. — **J.** = chytavosť, lapavosť. Verfänglichkeit. Plk. — Jg.

Jímavý, empfänglich, capax. — **J.**, einnehmend, hinreissend. J. musika (jež kobo jímá). — **J.** = lapavý, verfänglich. Plk.
Jimce, c, m. = jímadlo, Recipient. Rk.
Jimeli = jmelí. Rk.
Jimi, instr. pl. zájmena: *on*; po předložkách nimi. Uhodil jimi. Šel s nimi. Vz On.
Jímka, y, m., ve stavitelství vodním místo, na kterém jez nebo pilíře k mostu atd. stavěny býti mají, ohrazené, aby do něho voda nevnikala, nýbrž stranou se odváděla. Die Schütze, der Nothdamm, Wasserfang. Jg., Vys. Jímkou chytati (jímati). — **J.**, der Rechen, Holzrechen. D.
Jimramov, a, m., místo na Mor., Ingrowitz.
Jimž, vz Jím, On.
Jimž, vz Jím, On.
Jináč, jinačejší, vz Jinak, Jinaký.
Jinačení, n., měnění, změna, Aenderung. Us. —
Jinači, vz Jinaký.
Jinačiti, jinač, -če (ic), il, en, ení; jinačívati = měniti, ändern, verändern. V. — **co**: práva, V., upsání. Sych. — **co po kom.** Jiný po něm to ruší, jinačí. V. — **co jak.** O své ujmě něco j. Sych. — **se.** To se j. nemůže. Smrž. **Vedlé** toho se jinačí a měnl. V. Vz Měniti. — Jg.
Jinad, jinnd. Od jinad přišlý, anderswoher. V. —
Jinadšiti, zastr. = jinačiti.
Jinady = jinudy.
Jinak, (jinák, později); *komp.* jinačeji (jináče, jináč, na Slov. ináč) = *jiným způsobem, ne tak*, anders, auf eine andere Art. J. mysliti, býti, míniti, mluviti, udělati, se rozmysliti, se uraditi, namluviti atd. V. Jinak toho zlého pozbyti nelze. Kom. Daniel, jinak Baltazar. D. Mluvil jeden takto, jiný jináč. V. Jináč není, nemá býti, nemůže býti. Tak a ne jináč. V. J., než jsem se domníval, než jsem chtěl, než jsem se nadál. V. Děj se jak děj, j. nedáme. Sych. Neda ten jináč než za hotové. Jg. Kdyby jináče býti nemohlo. V. — **Jinak**, jináč = *sice*, něm. sonst, jestliže ne, gegenfalls, widrigenfalls. V hrobě pro mne potěšení, j. nikdež. D. Že nic o tom neví, j. že by hned o pokoj jednal. Vrat. J. sic hodný, ochotný jest. Kom. Dům hluboce založený stojí dlouho v celosti; jinak ssuje se. Kom.
Jinakosť (jinaknosť, V.), i, f., jiný způsob, rozličnosť, rozdílnosť. J. mravův. Sych. Verschiedenheit.
Jinakový = jinaký. Jinakový než jest bylo. Št.
Jinaký, *komp.* jinačší, jinačí, jinačejší = jiného způsobu, druhu; zhusta má do sebe moc zlepšující. Zk. Von einer andern Art, anders, anders gestaltet. Jg. Bude on jinačejší. A vzdělají dům jinačejší nežli první. Br., Zk. Jinačejší věc jest. V. Ty jinačejší vozy, koně máš. Br. Kteří jinakšího ducha měli. Br. Jinačejší jemu poddanosť (jinou, lepší), nežli vy mně, zachovávám. Háj.
Jinam = na jiné místo, anders wohin. J. se odebrati, něco přenésti, se přestěhovati, se obrátiti, vysílati, jeti. V. Ne j. se utíkati. Br. —
Jince, pl., die Bnděojvice, jm. místní. Mus.
Jinda, vz Jindy.
Jinde, na jiném místě, někde, anders wo. J. rodilý, vzatý, půjčený, doma obývající (osedlý). V. Jinde hledá co doma má. Doma kdáče, jinde nese. Doma mu slano ani mastno není, jinde voní kadidlo a koření. Jg. Jindo a jinde (kroniky byly spisovány). Háj.
Jindra, y, f., Jindřich. Gl. Souhláska *d* se vsouvá: Heinrich — Jindra a Jindřich. Gb. Ill. 120.
Jindřich, a, Jindřišek, ška, Jindra, y, Jindráček, čka, m., z lat. Henricus, něm. Heinrich, Vz Jindra. — **Jindřicha**, Jindřiška, y, f. Henriette.
Jindřichův Hradec, gt. Jindřichova (vz Otcův) Hradce, m., mě. v Čech., Neuhaus. Vz Hradec a více o Hradci v S. N. IV. str. 392.
Jindy, jinda, jindá = *jiného času*, ein andermal. Aby jim jindy i na den nového léta dary nosili. V. J. jsem rád u něho. D. Jindy tak nebýval. D. — **J.** = *dříve*, něm. ehemals, vormals, lat. olim. Jindy to bývalo, že. Us.
Jíní (zastr. jínie, jine), í, n., jinovať, i (v obec. mluvě: -ě), f., jinovatka, jinovina, jinovatina, na Slov. inovať = *zmrzlá rosa n. mhla na stromích, lukách* atd., *padlý mráz*, der Reif, Roh-, Rauhreif. Jg. J. má způsobu drobného, bílého povlaku, jenž se skládá z jehliček a tabulek. Bř. Jíním potažený, D., obroštěný. Reš. Jíní padá. D. J. roste na stromech (dělá se). Us. Ten má jinovatě na sobě (pojinčné vlasy, šat). Us. Kdo se bojí jíní, spadne na něj sníh. Mns. — **V bot.** jíní: *drobničký prášek*, pokrývající ovocnou obálku mnohých rostlin ku př. švestek, der Reif. — **J.**, *bílá n. šedivá barva vlasův, sníh*, Der Reif der Haare. Jg.
Jíniti, 3. pl. ní, il, ěn, ční, jíním potáhnonti, bereifen. MM.
Jinobarvý, von anderer Farbe. L.
Jinočasý. J. rostliny, dichogamia, jimž pyl a blizna v nestejné době uzrávají. Rostl.
Jinočetník, u, m., espera, rostl. lipovitá. Rostl.
Jinočlenný, andere Glieder habend. J. hmyzové. Krok.
Jinoelektričný, jinomluuný, jinou elektřinu mající ku př. negativní naproti positivní. Presl.
Jinohlasý, von einer andern Stimme. L.
Jinohranný. J. hlaf. Krok.
Jinoch, a, **jinošec**, šce, **jinošek**, ška, m. = jonák, mladík, mládenec, panic, na Slov. parobek, šuhaj, ein Jüngling, junger Mann (Mensch), Junge. Jinoch od *jun* (jnn-ák). Zletilí slovou mládenci, dospělí jinoši. Kom. — **J.** = *panic*, svobodný, který čistotu zachovává. Jg.
Jinochlopník, n, m., tiarella. Rostl.
Jinochod, u, m., jinochoda, jednochoda, y, f., pol. = mimochod, jistý chod koňský, prudší klusáka. Der Zelt, Zeltergang, der Pass, Antritt, Dreischlag. Kůň jinochodou šlape. L. Nechť chodí klusem, a ne jednochodou. L. — Zbil ho z jednochody, něm. aus dem Geleise bringen. S jednochody spouští (klesá mu srdce, naděje). L. — Jg.
Jinochodník, a, m., pol. = mimochodník, der Zelter, Passgänger. Jg.
Jinochovatý, jünglinghaft. Rk.

Jinojazyčnosť, i, f. Fremdzüngigkeit. J. slohu. Mus.
Jinojazyčný, von einer fremden Sprache. Mus.
Jinojmenný, anders benannt. J. plochy. Krok.
Jinokališník, u, m., ascyron. Rostl.
Jinokovný, z jiného kovu. J. mince. Mus.
Jinokřídlice, e, f., hyptage. Rostl.
Jinokvětec, tce, m., apluda, druh trávy. Rostl.
Jinokvětka, y, f., chorizema. Rostl.
Jinolistník, u, m., ornitrophe. Rostl.
Jinolusian, a, m., dypsas, had. Krok.
Jinomanželský, dichogamisch. Presl.
Jinomlunný = jinoelektričný. Presl.
Jinomluv, u, m., uvádění nepřítomných osob jakožto mluvících, Sermocinatio. Nz.
Jinomluvný, heterolog. Jg.
Jinomostí, n. (nové) = Innsbruck.
Jinomyslný, andersgesinnt.
Jinonárodní, von anderer Nation. Rk.
Jinonohý, ungleichfüssig. J-zí živočichové. Krok.
Jinoplemenný, von einem andern Stamme. Rk. —
Jinoplochý, ungleichflächig. Rk.
Jinopohlavní, heterogam, verschiedenehig, v botan. Presl.
Jinoramenný, verschiedenarmig. Krok.
Jinoraz, u, m., kámen. Hornblende. Krok.
Jinorazovec, vce, m. Amphibolith. Tpl.
Jinořezný, von anderem Schnitte. J. řady (jehlanců). Krok.
Jinorodec, dce, m. Fremdbürtiger. Dch.
Jinorodý, heterogen. J. obrazcové. Sedl.
Jinorostlinný, von einer andern Pflanze. J. listy. Rostl.
Jinorozenec, nce, m. = jinorodec; kdo jinému straní, der Gegenparthei gehörig. Fr.
Jinorozený = jinorodec. Zlob., Pulk.
Jinoský, vz Jinošský.
Jinosť, i, f., rozličnosť, Verschiedenheit.
Jinostopý, ungleichschenklicht. J. trojhraník. Rostl.
Jinostranec, nce, m. = jinorodec.
Jinostraník, a, m. = jinostranec. Rk.
Jinostranný = jinorozený.
Jinoství, vz Jinošství.
Jinoše (zastr. junoše), e, m. = jinoch. Vyrazí z junoše duši. Rkk. Ajta j. po horách chodíva, Rkk. Jel. v. 6.
Jinošec, šce, m., vz Jinoch.
Jinošek, vz Jinoch.
Jinošeti, ejí, el, ení, Jüngling werden. Jg.
Jinošice, e, m. = jinoše, jinoch. Výb. I.
Jinošský. J. mladosť, léta, věk. Tkadl. Jünglings-.
Jinošství (zastr. jinovství, jinochství, V.), jinoství, mladosť, mládenectví, věk mladý, kvetoucí, die Jugend, das jugendliche Alter. V. V j. odrostují. Jel. V svém j. Troj. Za svého j. byl krásný. Us.
Jinošstvo, a, n., die Jünglinge, Jugend. Us.
Jinotaj, e, m., allegorie, z řec. ἀλληγορία trojím způsobem přivodí se k místu, jsouc buď *a*) řadou obrazů důsledně ze sebe se vyvíjejících, jimiž vlastní předmět líčení básnické jen prokmituje (jako když Horac líčí loď bouří zmítanou naráží na stat římský ohrožený válkou občanskou) a sluje v té příčině allegorií metaforickou; nebo *b*) poměrové života lidského přenášejí se na předměty přírodou vytvořené neb umou (kn př. na zvířata, jako v básni Vinařického nadepsané: Sněmy zvířat) a sluje v tom případě allegorií anthropomorfistickou (človékotvárnou) nebo se jí *c*) zosobňují abstraktné pojmy a připisuje se jim konání lidské a sluje a-gil umnon. Toho způsobu je Ctib. Tov. z Cimb. ‚Hádánie pravdy a lži o kněžské zbožie.‘ KB. 227.
Jinotajně, allegorisch.
Jinotajný, allegorisch.
Jinotvarý, **-tvarný**, ungleichartig. Rk.
Jinoúhlý, verschiedenwinklig. Krok.
Jinovať, i, f., vz Jiní. Us. u Jilem.
Jinovatka, y, f., vz Jiní.
Jinovatý, reifig. J. rostliny; slívy. Vz Jiní.
Jinovec, vce, m., půlnoční vítr, Nordwind. Us. u Poděb.
Jinověrec, rce, m., jinověrník, a = člověk jiné víry. Jinověrcem býti. L. Ein Andersgläubiger.
Jinověrecký, von einem andern Glauben. Rk. —
Jinověrství, n., ein anderer Glaube. Jg.
Jinovina, y, f. = jiní.
Jinovka, y, f. = jinotaj.
Jinovláda, y, f., Fremdherrschaft. Rk.
Jinovrstevný, ungleichgeschichtet. Presl.
Jinovství, n., zastr. = jinošství.
Jiňový, Reif-.
Jinozemec, mce, m. Ausländer. Pulk.
Jinozemsko, a, n. Ausland. Rk.
Jinozemský, ausländisch. Jg.
Jinozemství, n. Ausländerei. Jg.
Jinozemština, y, f., das Ausländische. Rk.
Jinožábrák, a, m., ryba sumcovitá, heterobranchus. Krok.
Jinožarec, rce, m. Pyralioiith. Rk.
Jinší (komp.; místo lepšího: jiný) = jiný, ne ten, ein anderer. Jinší úmysl mi připisovali. Us. To je j chlapík! Us. To je jinší věc! Us.
Jinud, jinad, ve frasích: od jinud, od jinad = z jiného místa, anders woher. Odkud jinud. Us. Od jinud vzatý (půjčený). V.
Jinudosť, i, f., eine fremde Richtung. Kom.
Jinudy, jinady, jinou cestou, stranou, anderwärts, anders woher, anders wohin, auf einem andern Wege. J. jsme nemohli. Us. J. do města přístupu není. Har. Jinudy to šlo (jinak se to konalo). Ros. Někady jinudy. Us. Nemůžem-li tudy, půjdem jinudy. — Jg.
Jiný, *komp.* jinší. *Klade se: 1. ukazujeme-li na věc nejmenovanou, oddělujíce ji od věcí již jmenovaných* = *druhý, následující*, anderer, lat. alius. A slávy své jinému nedám. Br. Chytili je a jiného zmrskali, jiného zabili. Br. Kdo v peci bývá, jiného tam (ožehem) hledá. Ušel z léče, již honí jiného. Jg. Jedni pošeptmo, jiní hlasem. Kom. Pokudž se strany, kterýchž se vlastně a ne jiných dotýkalo, snesou. Ferd. I. zř. — *2. Má do sebe moc srovnávací a rozdělovací* = *rozdílný*, ein anderer, verschieden. Jiné jest tělo lidské, hovadí, rybí. Br. Jiným způsobem, jinou cestou, na jiném místě, z jiné vlasti, z jiného národu; něco jiného před se vzíti. V. Jiné mluví, jiné činí. Kom. Jiného

není, než sevření srdce máš. Br. Jinou začíti (mírněji mluviti, si počínati). Us. Blázna by v stoupě opíchal, jiný nebude. Totě jiná (věc). Nyní jde z jiné (bečky; jiný je nyní způsob). Jiné stoje, jiné sedě (o nestálých). Jiná jest cep, a jiná motyka (jiné jest cep a jiné motyka). Ros., Jg. — **od čeho.** To vše jiné od předešlých domnění. V. — 3. *Zahrnuje se jím, co ve spojení jest s věcmi již jmenovanými = ostatní*, die übrigen. Patřili na ten statek, šaty a jiné nádobí. Svěd. Jiní pak zjímali služebníky jeho. Br. — *Pozn. 1. Je-li řeč toliko o dvou nebo vytýká-li se řada věcí, nesmí se klásti ‚jiný,' nýbrž* **‚druhý.'** Podpírali ho jeden s jedné, druhý s druhé strany. Br. Jeden nesl kozla, druhý ovci, třetí husu. Us. — *Pozn. 2. Když se však způsobem jmen podstatných činnost toliko k dvěma táhne, vynáší se něm. anderer zájmenem neurčitým* **kdo, někdo.** Když by kdo komu svou dědinu zastavil atd. Nal. Lad. — Zk., Jg. — *Pozn. 3. ‚Nezbývá mi nic jiného než připomenouti'* mají někteří za špatné m. Nezbývá mi ni *nic než p.* Naproti tomu uvádí Brs. 95. příklad tento: A co je to jiného než marnosť a všetečnosť. Št. N. 251. Upříti však prý nelze, že obrat bez adj. *jiný* jest stručnější. K tomu přidal Brt. v II. n. b. Km., že frase uvedené netřeba hájiti a naznačená analogie není prý případná. Správné tedy prý se mluví. Nezbývá než . . . — *Pozn. 4.* Ve starší češtině užívá se adjektiva *jiný* substantivně, k němuž pak substantivum druhé přístavkou se druží. Žižka země bránil proti všem nepřátelům a jiným cizozemcům. Let. 52. V sobotu mučili žida a několik jiných křesťanův. Let. 392. Žije jako jiný hrabě. Us. Brt.

Jipatka, y, f., alca, pták čapatý. Krok. Seetaucher.

Jiple, e, f., oděv ženský, kabátek, Juppe, Corset. Jg. Vz Jupka.

Jira, y, m. = Jiří. Praví sv. Jira: Lepší flek nežli díra. Hrš.

Jirafa, vz Žirafa.

Jiránek, nka, m. = Jiří.

Jircha, y, f., kůže skopová, kozí, telecí, volská, jelení atd. moukou, kamencem a vinným kamenem vydělaná, jinak *zámiš*, Weissleder, Sämischleder. Jirchář jirchy dodává (zámiše). Kom. S lidí kůži jako jirchu táhnou. L. — Jg. Vz Jirchář, Šfk. 661.

Jirchář, e, m. (dříve: bělokožec, zámišník), který jirchy vydělává, der Weiss-, Sämischgerber. V. — *Jirchář* vydělává kůže tenčí: beraněiny, ovčiny, kozletiny, srnčiny, jelenice tím způsobem, že je máčí a mizdří, do vápené vody klade, na postruhu (mizdřicím štěpu n. stolici) srsť (chlup) seškrabuje, valchuje a louží (do míchaniny z otrub, soli a kamence klade). — *Koželuh* (usnář) vydělává kůže hrubší: volovice, kraviny, koniny, teletiny třislem (korou dubovou, smrkovou, březovou). Pt. Šfk. str. 660. činí rozdíl mezi jirchářem a zámišníkem a píše o jircháři: J. připravuje jirchu namáčeje kůže omykané z vápna, v němž louženy byly, lázní z otrub zbavené, do roztoku kamence a soli kuchyňské aneb octanu hlinitého a soli, teplých asi $+35°$; po několika hodinách se vybírají, suší a valchují. Vz tam o jirše více. Vz Jircha, Zámišnictví, Koželuh. Vz také v S. N. IV. str. 396. — **Jircháři,** pl. = ulice, kde jircháři bydlí. V Jirchářích. Do Jirchář jíti. Us.

Jirchářík, a, m. Weissgeberjunge. D.

Jirchařiti, il, ení. Weissgerberei treiben. D.

Jirchářka, y, f., die Weissgerberin. D.

Jirchárna, y, f. Weissgerberwerkstatt.

Jirchářský, Weissgerber-. J. řemeslo. D.

Jirchářství, n., die Weissgerberei. D. Vz Jirchář.

Jirchový, aus Weissleder, Samischleder. J. střevíce. Us.

Jiří, Jiřík, a, Jiříček, čka, Jíra, Jirka, Jiránek, nka, na Slov. Juro, Ďuro, Jurko, a, m. J. lat. Georgius, vz *G.* Georg, Jürgen, Jörgel, Görge. Jiří (a tak i Brikcí, Jiljí) skloňovalo se původně jako ‚Paní', ale později přešlo analogií do vzoru ‚Dnešní': Jiří, Jiřího, Jiřímu atd. Dle ‚Paní' skloňuje se hlavně ve spojení s přívlastkem ku př. svatý Jiří, svatého Jiří, se sv. Jiří. (Jg. poznamenal: Jiří cum adjektivo svatý indeclinabile est. Vz i. Podobně: králi Jiří českému. Trub.). Také: od Jiří do Jakuba. Kde žádného přívlastku není, skloňuje se dle ‚Dnešní,' aby se pády lépe rozeznaly. Rovněž se sklánějí, když jsouce křestnými jmény kladou se s příjmením: Jiřího Nováka. Vz Brs. 12. Jiří z Poděbrad. Co Jirka nepochopí, tomu se Jíra nenaučí. Na Slov. Jiří a Marek mrazem nás zalek. Č., Lb., Er. P. 57. Co do svatého Jiří vína vídáme, to o svatém Havle neobíráme (ježto ranní květ obyčejně pomrzá). Č. O sv. Jiří vylézají štíři. Hrš. O sv. Jiří vylézají z díry hadi a štíři. Er. P. 57. Sv. Jiří kravám plei dává, sv. Nikola koním. Pk. Vz Hospodářský, Jíra. Sv. Jiří do almary míří. H. Sv. Jiří pole zžíří (žírným učiní). Er.

1. **Jiřice,** e, jiřička, y, f., jm. některých *ptákův*: druh pěnkavky, der Flachsfink; konopásek, der Hänfling; na Slov. ďurička, bělořitka, na Mor. juřička, z pokolení vlaštovičího, die Haus-, Fenster-, Giebelschwalbe. Jg. — **J.** = *skokan*, vz Jiříček.

2. **Jiřice,** pl., dle Budějovice, Irritz ve Znojemsku.

Jiříček, čka, m., vz Jiří. — **J.**, *žába*, rosnice, žába lísková, zelená, der Laubfrosch. — **J.**, pták, vz Jiřice.

Jiříčina, y, f., ves, Köhlerdorf. Jg.

Jiřička, vz Jiřice.

Jiřík, vz Jiří.

Jiříkovice, pl., dle Budějovice, jm. místní, na Mor. u Přerova. Mřk., Mus.

Jiřinka, jiřenka, y, f., die Georgine. J. mnohobarevná. Rk.

Jirka, y, m., vz Jiří.

Jirkov, a, m., mě. v Čech., v Žatecku, Görkau. — *Jirkovan*, a, m. — *Jirkovský.*

Jirnice, e, f., polemonium, das Speerkraut. Rostl.

Jirnicolistý, vz Jirnice. J. jesen. Rostl.

Jírovec, vce, m., planý kaštan, Rosskastanie. Us.

Jiřský, Georgen. Svato-jiřský chrám. Us.

Jiršina, y, f., (z ‚jircha'), der Gerbestoff.

Jisk, u, m., zastr., hledání, das Suchen. — Jg.

Jiska, y, f., pták, calidris, der Strandläufer. Presl.

Jiskati, jiskati, jiskávati = hledati, suchen. — **koho, co (komu) kde.** Nechvalno nám v Němcěch jiskať (hledať) pravdu. L. S. 109. Někomu vši v hlavě j. (jinde v obec. mluvě: viskati). Při kopečku seděla, jiskati mu musela; Jiskaj mi v moji hlavě. Pís. mor. 171. Ženy, když vši jiskají, nehty tepou. Fab. Aesop. Bláznům j. (jim činiti, co jim příjemno). V. — **se kde.** Když baby se **na** slunci jiskají, pršívá. L.

Jiskerka, y, f., das Fünkchen. Tabl. — **J.**, na Mor. sedmikrása, chudobka, Gänseblume. MM.

Jiskra, y (na Slov. iskra), jiskerka, jiskřička, y, f. V již. Čech. iskra. Kts. Der Funke, das Fünkchen. J. uhašená, zakucená, V., ohnivá od železa, řeřavá, elektrická. V., Nz. Jiskry dávati, soptiti, vyprskovati, D., vypouštěti. V. Jiskry litají. D. Má ho rád co jiskru na ruce. Vz Nenávisť. Č. Z malé jiskry velký oheň. Kdo chce v domě škody zbýti, nedej jiskře ohněm býti. Dal. Dobře v čas jiskru uhasiti. Vz Zlý, Lb., C. Spíše by z něho jiskry vyrazil, nežli by z tebe smích vyvábil. Jg. Jiskře, aby ohněm byla, nedopustiti. Háj. Chceš-li zlému v cestu vjíti, nedej jiskře ohněm býti. D. Dobře v čas jiskru uhasiti. D. Malá jiskra velkým ohněm bývá. Jg. I z malé jiskry velký oheň bývá. Arch. I. 74. — **J.** *v očích.* Jiskry hrozně z očí vypouštěla. Br. Jiskru soucitu v srdcích rozníti. Us. Není v něm jiskřičky milosrdenství. Sych. — **Jiskry**, jiskření v očích, das Funkensehen. Ja.

Jiskratý = jiskrnatý.

Jiskravosť, i, f. J. oka, Katzenängigkeit, -blick. L.

Jiskravý, oči zarážející bleskem svým, blendend, schimmernd. Oči mu ohněm jiskravým pálaji. L. Oči j-ové, kočičí, Katzenaugen.

Jiskření, n., das Funkeln.

Jiskřený, zastr., jiskravý, funkelnd. Mužie bratrských srdec a jiskrených zrakóv. Rkk. 8.

Jiskřička, vz Jiskra.

Jiskřiti, 3. os. pl. -ří, -skři, -skře (ic), il, ení; jiskřívati, jiskry dělati, blýštěti čím, funken, funkeln, blitzen, sprühen. — **abs.** Kola, když po kamení poběhnou, j. budou. Br. — **koho** (= ohně mu dodávati, podpalovati, anfeuern, reizen. Jg). Jg. — **koho proti komu** (poponzeti). Ros. — **čím**: očima. Kom., Lab. 113. — **čím od čeho.** Od hněvu očima jiskří. Č. — **po kom**: očima po děvčeti. Hlas. — **na koho.** Jaromír jako hladovitý lev jiskřil na Jana biskupa. Háj. — **se**, funken, Funken werfen. Jg. — **se proč, odkud.** Z radosti se oči jiskřily. Jg. Až se **z** něho jiskří (hněvá-li se). Oheň mu jiskřil z očí. Plk. — **se komu kam.** Ohně utuchlého nerozdmychuj, aby se i tobě **v** oči nejiskřilo. Br. — **se komu kde.** Jiskří se mu v hlavě (ve lbě) oči. Jg. Víno jiskřilo se v skleničkách. Jg. — **se odkud.** Skřemenina jest ostrá a tak tvrdá, že se z ní pod ocelí jiskří. Konhl.

Jiskřivec, vce, m., Feuerstein. Aqn.

Jiskřivý, jiskřící, funkend. J. oči. Kom.

Jiskrnatěti, ěji, ěl, ění; zjiskrnatěti, blyštěti se, funkelnd werden, Reš., knistern, funkeln.

Jiskrnatý, jiskry mající jiskřící, funkelnd, glimmend. J. oheň, Štelc., řeč.

Jiskrněti, ěji, ěl, ění, funkeln. Krok.

Jiskrný, vz Jiskřený.

Jiskrosršný, Funken sprühend. Šf.

Jiskrostřelka, y, f., Funkenpfeilchen. Rk.

Jist, vz Jistý.

Jisťák, a, m., sazeč, jenž má ‚jisté.' Us. v Praze. Prk.

Jistba, zastr. = jizba.

Jistbičný, Zellen-. Rk.

Jistbometlice, e, f., zastr. Stubenkehrerin. Tkadl.

Jistce = jistec.

Jisté, ého, n., v tiskárně jistá (ustavičná) práce a jistý či stálý plat. Us. v Praze. Prk.

Jistě, *komp.* jistěji; v pravdě, nepochybně, zajisté, vlastně, gewiss, sicher, allerdings, wohl. Jg. To j. vězte, že . . Solf. Aby to věděl, a na to jistě se ubezpečil. Háj. To jsem j. zapomněl. D. Ano j. V. J. s námi bojovati budou. Flav. Jistě bloudím. D. — **J.** = *sice*, zwar, freilich. Připraviť j., ale. Ben. V. Vz Ale.

Jistebka, y, f., koš, das Geländer um den Ständer bei Teichen. Tesařům od dělání nové j-ky neb koše pod troubou na rybníce. Gl. 107. — **J.**, v Náchodsku = jizba.

1. **Jistebnice**, e, f., mě. v Táborsku. Vz S. N. IV. 411.

2. **Jistebnice**, e, f., die Stubengenossin.

Jistebník, a, m., der Stubengenosse. Plk.

Jistec, tce, m., jistce, e, f. — **J.** = *pravý majitel*, vlastník. L. Já první j. a správce věcí dolepsaných prodal jsem . . . Kn. dr. 82. Der wahre Eigenthümer. — **J.** = *pravý věřitel.* Brikc., Th. Der wahre Gläubiger. — **J.** = *pravý dlužník*, der eigentliche Schuldner, der Bürgen gestellt hat. Ros. J. je dlužník ten, jenž rukojemstvím placení jistí. Zlob. J. propustí-li se, i rukojmě jsou jisti. Pr. M. Kdožby za koho byl rukojmě a bude pro to rukojemství pohnán, nestane-li rukojmě a dá na sobě právo ustáti, není jemu jistec to, což by zaň dal, navrátiti povinen. Nál. o starém právu, 158. Jestliže by se komu pečeti u listů zlámaly a jistec by se k tomu dluhu znal, to zlámání pečetí jemu ke škodě nebude. Vl. z. 397. Já jistec a první dlužník dluhu dole psaného a my rukojmové jeho s ním a zaň vyznáváme. Faukn. 27., Kn. dr. 84. A v tom pololetě my jistci na hoře psaní máme věřitelům našim (svým) jich summu jistinú i s úroky zaplatiti. Kn. dr. 86. Vz Rh. str. 266.; Vš. 564.; Gl. 83.; Jg. — **J.** = *pravý původce, zástavce*, der wahre Thäter, Uhrheber, Antor. L. — **J.** = *rukojmě*, Bürge, Gewährsmann. V. Vzíti si koho za jistce. L. Přítel každému, jistec žádnému. Km. — **J.** *poslední vůle* = vykonavatel její, der Testamentsvollzieher. L. — **J.** = *svědek*, der Zeuge. L. — **J.**, *žalobník.* Gl., Arch. III. 173. Kläger.

Jísti. Koř. jad v jad-le, slov. jas-le, čes. jesle. Časuje se bez spony. *Praes. indik.* jí-m (m. jed-m), jí-š, jí, jí-me, jí-te, jed-í (**ne**: jí), (na Slov. jem, ješ, je, jeme, jete, jedia); *imperat.* jez (na Slov. jedz), jezme, jezte; *přechod.* jed-a, jed-ouc, jed-ouce; *infinit.* jísti (na Slov. jesť). *Minul. čas*: jed-l jsem; *přech.* jed, jed-ši, jed-še; *příčestí*: *a*) *činné*: jed-l, jed-la, jed-lo,

b) trpné: jed-en, jed-e-na, jed-e-no. Cf. Ht. Sr. ml. 305. Tak také složená: dojísti, najísti se, pojísti, snísti, vyjísti, zajísti. — V již. Čech. ím, íš, í, íme, íte, í; po samohlásce klade se *j*: zajím. Ostatek dle češtiny. Kts. — Jídati, jídávati = pokrmu požívati, essen, ätzen; stolovati, obědvati, speisen, essen. — **abs.** Chce se mi jísti. Nechce se mi j. Jí, jakoby dna neměl. Jísti strojiti, hotoviti, dávati. Dáti komu j. Us. Jísti toliko a píti. V. Jí, jakoby do peci házel. Jí jako sedm drahých let. Vz Žrout. Č. Těžko je j., když není co. Č. Napřed já budu jísti a ty se dívej; potom zas ty se budeš dívati a já budu jísti. Č. Čtyři jezte, pátý drob (otec n. matka krájejíce hladovým dětem do mléka n. do podmáslí. U Březnice). Sř. Pravil sv. Job: Čtyři jezte, pátý drob. Na to sv. Jarolím: Počkejte, až nadrobím. Mřk., Bž. Pán nejí doma. Keď sa jesť chce, nebývajú veselí. Na Slov. Také nám jísti a píti hojnosť dal. Vrat. Řekni kuchařce, ať dává jísti. Us. Nedarmo dává své hubě jísti. Až mi dáš jísti, teprva mi pískej. — **koho, co**: maso, Br., obrok, jádro, koláče. V. Dnes jsem ještě ničeho nejedl. Nic teplého jsem nejedl. V. Rozkošně pijíc a jedúc často nedužie. St. Jezte (to), co před vás předloží. Br. Jez doma (to), co máš, praví sv. Tomáš, u jiných, co ti dají. Vz Spokojený. Lb. Mnoho hostí málo jísti. Dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe a řídké víno pí. Kdo chce jádro jísti, musí prve skořepinu rozluštiti (ořech rozlousknouti). V. Ne toho pták, kdo jej sklube, ale toho, kdo jej jí. Kdo čí chléb jí a pivo pí, toho píseň zpívej. Cos sobě navařil, to jísti budeš (pochybil-lis, musíš za to trpěti). Uč své děti (doma) kaši jísti. Jg. — **čeho**, *šp. m. co.* Genitiv jen při infinitivu jísti, když hlavní sloveso genitivu žádá. Sena jim jísti dejte. Dal. (Brt.). Vz Infinitiv, dodatek, pozn.; Spodobení. — **čemu.** Vz Spodobení. — **po kom.** Div po sobě nejí (o skrbných). Ros., Č. — **z čeho (po kom).** Z té mísy po bratru jedl. Kaši z hrnku j. Er. P. 40. — **s kým**: se sousedem sýr jsem jedl. Us. Jeda a pije s poccstnými. St. S velikými pány není dobře višní (třešní) jísti. V. — **se.** Jí se. Us. V létě méně se jí, než v zimě. Jg. — **co na čem.** Jí na stříbře. Jg. — **kde: na** stole. Dvě kr. Jedli na honech. Troj. J. **za** stolem. Dal. Mimo dům **v** hospodě, v zahradě j. J. **u** někoho, vz Jísti co. J. **pod** stromem v stínu. — **jak.** Nikdo **bez** práce nejí koláče. Prov. J. **s** chutí. Us. Jedoucí s krví. V. J. **do** sytosti. Us. Jez do syta a dělej do potu. Č. Jez do polosyta, pij do polopita, vyjdou ti na plno léta (rusky). Č. Cukr nejídá se plnou hrstí **(Instr.)**. Č. J. chvatem, Pov. 372., oblem = hltavě, Us. na Mor. Brt., plnou hubou. Lakoton člověk více jeda a pije než sluší, ukrátí si života. Lk. J. **na** svůj náklad. Ml. Nejez na sádlo ale na sílu. Č. J. **o** duši, o všecko pryč, o tři vzdechy. Us. na Mor. Brt. Mniši zelice **za** obyčej jedéchu. Dal. 37. J. co **přes, nad** potřebu. Us. — **co čím**: vidličkou, lžicí. — **kdy**: ráno atd., mezi hrou. — **že, aby.** Jedl, že měl hlad, aby utišil hlad. — **koho n. sebe**: = *ničiti, hubiti*, ruiniren, aufreiben, verderben. — **se čím.** Sami se vnitřními vojnami jedli a vybíjeli. L.

Jistice, e, f. (zastr.), nádoba, patera, eine Trinkschale. St. skl., Výb. I.

Jistina, y, f., jistinka. — **J.** = *skutečnosť, věc sama.* Die Wirklichkeit. Chytati se ne j-ny, ale stínu. L. Ti jej stíhajíce popadnou s jistinou hned jej oběsí. Ctib. — **J.** = *jmění*, das Eigenthum. Každý své jistiny jest vlastním pánem. L. Má mnoho jistin. D. J. základní, nemovitá, movitá, v hotovosti. Šp. — **J.** = *ujištěné peníze*, das Kapital, versichertes Geld. Z té jistiny i z úroku. Ms. 1607. Nebude moci ani jistiny navrátiti. Br. A tak na každý rok a na ty časy jmenované vždy máme a slibujeme ty úroky tak vydávati a platiti, dokavadž bychom jim jistiny 300 zl. nedali. Kn. tov. 131. A výše aby nebylo škod počítáno i s ležením ani bráno přes jistinu, než jako jistina jest. Vl. zř. 382. J-nu i zisk utratí. Lom. J. výplatná, zástavní, Rd., výkupná, Er., povinná, zaplacená, dlužní. Šp. J-nu pod úroky uložiti; přijaté, zaplacené dlužní j-ny dle platby; j. odbytá (Kapitalsabfertigung); částečné splacení j-ny; splacení na j-nu; přínos k jistině. Šp. Víc zisku než jistiny (o dráčích). Ros. Na zápisy židovské aby toliko j-na plněna byla, lichva i s škodami aby pominula. V. J-nu úplně zaplatiti. Tov. — **J.** = *list, kterým dluh se ujišťuje, obligace*; der Schuldbrief. Háj. J-ny zemské v ceně vystoupily. Kram. — **J.** = *zástava, hypotheka*, Pfand. Jel. — **J.**, *species facti*, corpus delicti. Móžeš věděti, když kto koho jme bez jistiny, nemaje popravy, co dále k tomu sluší. Arch. III. 38. V súdný den postaven bude na lavici, právě jako s j-nú zloděj přiveden bude na odsúzení. Št. Vz Gl. 83.

Jistinář, e, m., der Kapitalist. Rk.

Jistinný (-í), něm. Realitäts-, Ausstands-, Kapital-, Versicherungs-, Hypothek-. J. summa, Kapital, V., dluh. Brikc. Pakliby ten, na kohož se právo vede, těch příčin . . ., pro kteréž by odbadovati nedal před úřadem . . ., nepokázal, tehdy má tomu, kdož právo naň vede, pokuty třetí díl té summy jistinné, pro kterouž se vede, propadnouti a ta pokuta propadená má hned jemu při též summě, pro niž se vede, odhádána býti. Fd. I. zř.

Jistiti, il, stěn, štěn, stění, štění; jistívati. — **J.** = za jisté praviti, tvrditi, bejahen, behaupten, versichern, vergewissern, bestätigen, verbürgen, Jg.; bezpečiti, versichern. — **abs.** Opatrný, o čem v jistotě neví, jistiti vystříhá se. Kom. Kdo praví, jistí a za pravdu něco pokládá, provozovati jest povinen. Kol. 21. — **co.** Já toho nejistím, než tak se praví. Ros. J. dluh. L., Zlob. Žalobník zajistě, což jistí, dlužen jest dovoditi na súpeře svého řádem pravým. CJB. 403. — **za co.** Něco za pravé j. V. Nechci toho za pravé j. Anth. I. 203. — **o kom, o čem.** O něm jistil Pavel, že živ jest. Br. O samém sobě něco j. V. — **komu.** Jistím mu, že jsem . . . Har. — **co, koho čím.** Tím se jistiti má. Pešín. — **jak.** Leč by jistil **pod** přísahú, že jest teprv znova zvěděl ty odporné věci. CJB. 391.

Jistný = jestný.

Jisto, vz Jistý.

Jistosť, i, f. = jistota, Sicherheit. Kat. 1597. A pro lepší svědomí, jistosť a po-

tvrzení svů jsem vlastní pečeť k tomuto listu přivěsil. Dsky.

Jistota, y, f. — **J.** = *sama věc, základ věci*, das Wesentliche einer Sache. Povím ti j-tu listu toho (tresť). Jg. — **J.** = *nepochybnosť, jistá pravda*, die Gewissheit. V j-tě, V. Slibujiť v j-té. Kom. V j-tě věděti, j-tu věděti, j-ty nevěděti. V. Pro lepší j-tu Us. Aby zvěděl j-tu těch věcí. Br. Jeho řeči na nejistotách se zakládaly. Kom. V nejistotě žíti, Us., vězeti, býti. V. Tomu na j-tu a zdržení svou vlastní pečeť přivěsiti jsem kázal k tomuto listu. Tov. 4. A kdyby úředníci naši mince jistotu toho měli. Nar. o h. a k. (Pr. I. 91.). Tyto noviny tak všecky slyšímy a toho ještě v j-tě nic nevieme. Hl. V nejistotě postavený. V. V nejistotě a jako na váhách zavěšený. V. J. samozřejmá, odvozeně zřejmá, historická n. dějinná. Nz. Lepší hrsť j-ty, než pytel naděje. Jg. Stran **přísloví** vz: Bezpečnosť, Jistý, Hodina, Hodiny, Sen, Zisk. — **J.** = *list ujišťující*, Certifikat, Dokument. Nosili s sebou jistoty. V. Znamení a j-ty milosti. Br. — **J.** = *list dlužní, přiznání k dluhu*. Schuldbrief, Obligation. V. J. vlastní rukou psaná. V. Dělám na sebe j-tu právem listu n. odevzdávám od sebe j-tu. Faukn. J. na 50 kop zdělaná. Schön. J-tu od sebe dáti. Har. Na dluhy j-ty a listy měli. V. Jistotu dáti za něco. J. tr. J-tu něčeho n. v něčem někomu dáti. Nz. Tato dobrá vůle má mně zase i s j-tou navrácena býti. Kol. — **J.** = *pojištění, rukojemství, kauce*, Gewähr, Kaution, Sicherheit. V. J-tu dáti, položiti; propadení j-ty; předpis o j-tách; podati j-ty. J. tr. J-tu složiti, platiti; dáti j-tu na něco; dání, položení, davatel, položitel, propadení, promlčení j-ty; j. zavazená, řemeslnická, svatební, propadlá; listina na věnování jistoty. Šp. J-tu pro soudní škody opatřiti. J. tr.

Jistotně živ zůstane. Br. J. zvěděv Onyáš. Br. Vz Jistotný. — Jg.

Jistotní, Kautions-.: kapitál, summa, peníze, listina, soustava, předpis, Šp., zřízení. Rk. —

Jistotnosť, i, f., jistota, Zuverlässigkeit, Gewissheit. D., Lom., Mark.

Jistotný, *jistý*, gewiss, verlässlich, zuverlässig. J. zpráva, Vrat., věc, V., pravda. D. Za j-tné mluviti (jistiti); za pravé a jistotné věřiti. V. — **J.** = *bezsporný*, unstreitig. D.

Jistvička, y, f., mistička pící, Trinkschale. Č. Vz Jistice.

Jistý (na Mor. istý a i jinde, vz J); jist, a, o; *komp.* jistější a jistší; jistě, *komp* jistěji. — **J.** = *v pravdě jsoucí, pravdivý, skutečný, nepochybný*, gewiss. J. zpráva, důkaz, věc, pověsť, štěstí, pravda, řeč (pravá), důvod, nebezpečenství, svědek, umění. D., V., Jg. Věc jista jest, že . ., die Thatsche steht fest, dass. Deh. Nejistého otce syn. V. V nejistě péči zůstávati. V. Ta věc je tuze nejista. D. Za jistou věc míti. V. Za jisté míti, mluviti, oznamovati. V. Z jistého důvodu zavřiti. V. Nic jistého neměti, nevěděti. V. Trest jest jistý. D. S jistou se to říci nemůže. Zlob. Nic jistšího. V. Neb nic jistšího není než smrť. Rad. zvíř. Časté koňky, jisté zvonky. Jistší pták na talíři pečený nežli dva v povětří vznešení. Jg. Svatba ta na jisto býti má. Kom. Jisté pro nejisté poušťěti nesluší. Ros. S jistým hráti. Vz Jistota. Č. — **čeho.** Toho buď jist. Ráj. Ne každé věci, kteréž jest jist člověk, že jest se tak stala. Chlč. Jír. Anth. II. 14. 2. vyd. Priamus byl jist síly i hrdinství Hektora. Troj. 310. (Brs. 95.). Pán hody slaví, štěstí svého jist, tu mu královský posel nese list. Er. Kyt. 2. a 3. vyd. 1861. a 1871. str. 120. I jsem toho dobře jista. Kat. 2720. Tohože nelze jistu býti. Št. ob. věc. str. 185. Buď toho dobře jist; tohoj byl maršálek jist dobře. St. skl. IV. 50. a 56. D. v Lehrgeb. 284. praví: Die Neuern verbinden mit ‚jist, vinen' auch schon den Genitiv. (Ht. Brus 234.). Ht. pak v Obr. 26. také napsal: *Jist* za starodávna s genitivem a instr. se pojilo; v češtině genitiv vymizel, ale ve *slovenštině* se zachoval. Vz Mus. 1858. 530. Nyní tedy ‚jisť' obyčejně s instrumentalem pojíme. Vz ‚jisť' **čím.** — **v čem.** V čemž jsme nejisti. Rozml. o včel. Jist jest jako voda v saku. Šp. — **čím.** Kom., Lab. 52., Výb. I. 399. J. tr. Jist jsem tím. Kom. Jist jsem tím, že milostivě s vámi nakládati bude. Br. Jist jsem sebou, že to ne domnění. Kom. Vojsko je jisto svým vítězstvím. V. Jest s čistou nadějí svým spasením jist. Vác. z Budova. Jakoby svým uměním jist byl. Břez. 225. Jsme jisti svým spasením. Výb. II. 14. (Pass.). Neb jsem jist od pána Boha odplatou za svou upřímnosť. Arch. I. 77. J. nebeským královstvím. St. Dotud jist jest stolem drahým. Chč. 376. Buď tiem jist. St. skl. IV. 306. Tiem nejsme jisti v milosti či v nenávisti jsme. Výb. I. 905. — **že.** Vz Jistý *čím*. Jistě jest, že pochybili. Kom. — **J.** = *bezpečný*, sicher, gewiss, tutus, securus. Jg. Jisti dluhové. V. Neměti jistého místa, stanoviště (u vyhnanství býti). V. — **čím.** Tak jsem svou při jist. Br. Jist hrdlem i statky. Tov. 115. Pravými a jistými sliby tě jista činím. Troj. Jsme sebou jisti, že. Apol. — Dal. Nebyl jsem jist svým životem. Os. — **před čím.** Dokudž nebude lékař jist před otokem, dávej nemocnému atd. Sal. Vz Bezpečný. — J. tr. — **komu.** Přijdu, přijdu, jsem ti jistej. Er. 99. — **proti čemu.** Dům proti ohni jistý. Šp. — **J.** = *určitý*. Jistý počet za nejistý. Br. J. a vyměřený zákon. V. K jistému dni obeslati. V. J. stav si vyvoliti. Kom. J. míra. Us. Jisté příjmy míti. Jg. J. úmysl. V. Na jisto. Obilí na jisto do města vézti. Zlob. Mnohokráte se trefuje, že strany do jistého času poklidu neberou. Ferd. I. Zř. Něco na jisto postaviti, na jisto vyšetřiti. Rk. A poněvadž jest se . . . jistě, jednomyslně a dokonalé snesení a srovnání stalo. Ferd. I. Zř. Osmé, aby se přiznal o věci jisté neb určené a o jisté velikosti, určeném čísle, jinak nebude platně vyznání. CJB. 399. Ale póhon ten jistý šel. Kn. Rož. 22. Pakli to ve dskách leží, že je právem otepřieno, že tu nejmá: tehda viec nemóž pohoniti toho jistého odtad. Kn. Rož. 100. — **J.** = *jakýs*, ein gewisser. Toho užíváme, když věci zpřima jmenovati za dobré se nevidí. Zk. Pryskyřice dřínová, smola jsou šťáva stromů jistých. Kom. A ten jistý pravil, že . . . Svěd. Přišel do jisté země. D. Jistým osobám. Kom. Sedú v tom jistém hradě. Kat. 77. V tieh jistých horách. Na Slov. (Vz Mkl. S. 82.). A což by

ti jistí páni rozkázali; Aby se to jisté rozkázání stalo. Arch. I. 67. — *Pozn.* Někteří brusiči myslí, že slova ‚jistý‘ ve smyslu ‚jakýs‘ špatně užíváme, ale tento význam jest tedy s dostatek doložen.

Jišel, *jišal*, e, m., tekutina, jícha, Jauche, Tunke. Kaž jej tiem jiešelem omyti; ať se napije toho jiešela. Jád. — Št.

Jíšeti, el, ení, krvavěti, bluten. Aby rána j. mohla. Ja.

Jíšiti, il, en, ení = krví pomazati, blutig machen. — **co čím**: meč krví j. Jg. J. se krví něčí. L.

Jiška, y, f., mouka s tukem pražená k zahušťování omáček, zápražka, die Einbrenn. J. bílá, červená, černá. Jg. Jížkou zelí zapražiti; jížku do polívky zamíchati. Jížku pražiti, dělati.

Jištění, n., die Behauptung. V. Často přihází se, že ty věci . . . mají býti dovedeny, jakožto když sůpeř neb protivník jeho odpírá, neb z jištění a zapírání věc učiněná bývá mylná. CJB. 401.

1. **Jíti** (v obec. mluvě vých. Čech. hlavně ve složených: jdout, vodejdout, přijdout. Šb., Jir.). V přítomných tvarech slovesa jíti čeština i mimo složení mění prvý živel kmene *id* v *j*: jdu. Ht. Sr. ml. 310. Vz I. Jdu, jdeš, jde, jdeme, jdete, jdou; *imperat.* jdi, jděme, jděte; *přech.* jda, jdouc, jdouce. Na Slov.: idem, ideš atd.; idúc; ale: dojdem, dojdi, dojdúc. V obec. mluvě: du, deš, de, deme, dete, dou. Na Mor. říkají: idu, ideš, ide, ideme atd. Brt. Infinit. *jíti* vznikl vysutím hlásky *d*, zdloužením kořenného *i* a předsutím tomuto hlásky *j*: j-í(d)-ti m. jísti; na Slov. *ísť* z *id-ť*. Ht. tamtéž. Přechodník času minul. šed, šedši, šedše; příčestí času min. šel, šla, šlo (místo šedl od šed, šьd. Schl. V češtině se *d* před *l* zřídka vysouvá. Vz Jeti. Ht.). Na Slov. i s předrážkou *i*: i-šiel, i-šla, i-šlo. (Ht.). Trpné příčestí znělo kdysi šes-t m. šed-t a š-t žije posud v: při-št-l. Ht. tamtéž 311. Čas budoucí: půjdu. Vz toto. Vz staroč. časování v Kt. str. 88. — Choditi, vz také **Choditi**. — **J.** = místo měniti pomocí nohou, gehen, wandeln, schreiten; jednati, postupovati, wornach gehen, verfahren, handeln; znamená stav, ve kterém kdo se nalézá n. do kterého přichází; II. neosob., gehen; hýbati se; proměnu vzíti, trpěti; náležeti k čemu, dazu gehören; poddánu býti, unterworfen sein; platiti, angehen, gelten; míjeti, verfliessen, dahingehen; obsahovati, gehen; zníti, schallen; vztahovati se, sich erstrecken, gehen; stýkati se, gränzen, gehen; nastupovati, následovati, folgen; cíliti, sehen; gehen, postupovati, weiter kommen, fortschreiten; pocházeti, woher kommen, entstehen, erfolgen. Jg. — **abs**. Hodiny jdou. Úřad jde. Pr. měst. Ta pověsť jde. V. Vítr, mlýn, huť, stroj, vůz, loď, déšť, sníh, lijavec, moře, plat, služba, těsto (kyne) jde; hory, doly, továrny, peníze, varhany jdou. Us. Řemeslo nejde. Jd. Jdi, zavru. Us. Nejel, toliko šel. Jg. Mnoho zkusíme, kteří jedeme, a což, kteří jdou (žertem o trakařnících). Jg. Jdi, řekni mu. Jg. Ať jde (pryč)! I jděte, to aby pravda bylo? Us. Jde bosa, naha, rozhalena. Jg. Krev jíti nechtěla. Us. Soud jde (vykonává se). Soudové nešli. Šel rozbroj a hluk. Háj. Jde to. Us. To tak nejde. To musí jíti. Nech toho tak jíti. Kom. Ten důvod nejde (neplatí); ta výmluva nejde. Jg. Jak jdou nyní dukáty? Tudy strouha jde. Har. Každého mysl tam jde. Kom. Kudy jde (na Moravě lépe říkají: vede cesta, Brt.) cesta do města? Pořád jdoucí verše. Br. Podívej se, jestli už jde. Šla sem. Us. Chodí jako zmoklá slepice, jako ze škatulky; kdo chodí, nachází. Pk. Chodí jako ztrápený oficír (j. mokrá káně; co modla; jakoby mu z nosu kapalo; jako bludná ovce; jakoby mu slepice chléb sežraly. Vz Utrápený); Kde tě lidé rádi mají, nechoď často; Nemůžem-li tudy, půjdem jinudy. Lh. Dsky jdou (= může se v ně vkládati). Arch. I. 155. To tak snadno nejde (das geht füglich nicht); Inu, nejde to, nejde! Dch. Aby každý tu lehkou minci, která nyní tak vysoce jde, odbyti mohl. Ferd. I. Zříz. A ta úmluva prve jíti nemá, až po dvú nedělí po staněm právě najméně. O. z D. Kterak který jde, neb jíti má póhon. O. z D. — Vz Jíti, s adv. (na konci článku). — **co**. J. míli, kus cesty, hodinu, dlouhý čas, dlouhou cestu, kraj světa, konec cesty. Vz Akk. 1. Jg. — **po čem, po kom (jak, kam, kudy atd.)**: po prstech, po rukou; někomu po boku, po straně; jdi po svých cestách (odháníme-li koho), po svých (cestách = odehnati koho), j. po svých věcech, Jg.; po rozkošech, V., po pití, po stopě, po sledu, po živnosti, Jg.; po právě. V. Nejde to po jeho hlavě. Jg. Po tvém slově pójdem *v* pravo, v levo, u vsie pótky luté. Rkk. 31. Jdú po jednom. Rkk. 21. Po horách choditi. Rkk. 25. Po svém rozumu choditi. Chč. 452. Po nichž (mukách) *v* věčnú radosť pojdeš. Kat. 2579. Že mu šlo všecko po ščesti. Alx. Sbožný nepójde po obecném hluku *ve* zlé. Št. N. 264. Po řebříku *k* bohatci *skrze* rozkoši *do* pekla, k Lazarovi skrze bolesti *v* odpočinutí. Chč. 626. Vše opustil a šel po něm. Výb. I. 545. Jdou po jednom oružie nesúce. J. po stupních. Anth. I. 19., 123. Po jarmarce nechoď více (k nám). Er. P. 212. Já po předku půjdu. K. Poh. 676. Poče po potoku j. Dal. 39. Musika po všech hlasicch umie jíti. Anth. I. 91. J. po vůni, po hlaholu. Kom. Did. 5. Tolikéž i k obeslání bude moci každý po škodách j. (sie geltend machen); Že po živnosti a potřebách svých toliko cestou s ručnicí jde aneb jede. Ferd. I. zř. Když pak s potazem po páních jde; V tom po větší straně má jíti (die Majorität entscheidet). O. z D. J. po právu, gesetzmässig vorgehen. Vl. zř. 116. Ktož by po své poctivosti jíti chtěl, seine Ehre retten. Václ. XII. (Pr. 1861. str. 27.). Po hře, po cti, po slávě jíti (dychtiti). V. Nejde to po vůli. V. Po chůdách, po cestě. D. Jde mu vše jako po šňůře, jako po líbách. Tolar jde po dvou zlatých. Jg. Jíti po zboží (kupovati). Jg. Po čem ty časy zlatý šel? (platil). Vl. zříz. zem. A oni nemají toho statku žádnému zapisovati, leč by po právu šli (gesetzmässig vorgehen). Pr. Právem se řiď a po něm jdi. Č. Jíti po své připovědi (ji plniti). V. J. po škodách (eintreiben). Er. Po nemocném jde mráz. Lk. J. po někom (stíhati ho). Er. Po ňáké příčině

jíti = za nějakou příčinou jíti (ve východ. Čech.). Kb. Vz Koutek. Jdi po nich (po svatých otcích = následuj jich), nehrdaj jimi. Št. — **vedlé koho, čeho — kde, kudy.** Vedlé učitele, krále, cesty. Jg. — **dle, podlé čeho — kudy, jak.** Dle cesty. Jg. Záplata, zboží dle času jde. L. Jde mu vše podlé srdce žádosti. Jg. J. podlé práv, rechtlich handeln, vor sich gehen. Văc. XIV. To slovo jde dle 3. skloněni, Us., Jg.; *lépe:* skloňuje se dle III. skl., řídí se třetím skloněním. Jde to dle naší vůle. Ml. Jde to dle zákona. Nz. — **od koho, od čeho — odkud:** od hromady, od domu. Vše od něbo jde. Jde mu vše (dílo, Br., práce) od ruky. Jdi pryč ode mne. Jde to od sebe. Krev jde od něho. Jg. Od něho moč bezděky jde. Lk. Až půjdeš od panny; Že jsem bez hubičky nešel od tebe; Nepůjdu od tebe; Však to nejde od srdce; Když jsem šel od hubičky. Er. P. 439., 146., 135, 395., 168. J. od oběda, od večeře, Brt., od snídaní. Ml. — **na koho, na co (komu, s kým) — kam, jak atd.:** na cestu, na procházku, na lov, na raky, na ryby, na ptáky, na radu s kým, na nepřítele, na medvěda, na hřiby, na pohřeb, na hranice, na věž, na půdu, na led, na kordy, na pistole s někým, Jg., V., na mizinu j. V. Mlýn jde na prázdno. Vys. Jdi na kolo, pse šibeničná. (Odháníme-li koho.) Lh., Jg. Jdou naň žaloby. Har. Jde (směřuje) to na šalbu. Jg. Někomu na oči. Jg. Dokud se lýka drou, tedy na ně s dětmi jíti. Jg. Jíti na Prosík (prosit, žebrotou). Šm. A když neni kterého z nich, jeho díl jde na ty úředníky, kteří se tuto jmenují. Ferd. I. Zř. Na tu žádný nápad jíti nemá. Sob., Vl. zř. Jde má milá na jahody na zelená horka. Rkk. 61. Ženy chodí na odiv a na úkaz všemu světu. Chč. 450. J. na svatbu. Chč. 451. Kaž sem tě panně na málo jíti. Kat 1537. J. na modlitbu k cierkvi. Dal. 30. J. na pivo, Us., na hon, Er., na vojnu, Výb. I. 1075., na loupež. Vrat. 188. Jíti s kým na hospodu. Výb. I. 81. J. na poradu. K. Poh. II. 256. J. na smrť, Pref. 362., na trávu, Us., *do* lesa na drva. K. Poh. 172. Šly děvčátka na jahody. Sš. Pís. 164. Dievča na vodu ide. Zpěv. I. 77. Král se svým vojskem *za* ním na posilu šel. K. Poh. 341. Jidů na hrad *před* královů. Kat. 217. Silným srdcem na smrť *pro* víru šli. Pass. 490. Na trávu za panský dvůr j.; Chodil jsem na víno do hospody. Er. P. 156., 365. J. na kvlčaly, Er. P. 397., na zámek. Dch. J. někomu na hrdlo. Jdi na šibenici. Spaní (mdloby) na mne jde (jdou). Jg. Dvéře jdou na ulici. Na vysokou školu j. Jde mu na pátý rok. Již jde na desátou (hodinu). Jg. J. na zvědy, na posluchy, Mk., na lup, na odpočinutí. Ml. Peníze jdou na klášter, na krále (připadají mu). L. To vše jde na můj počet, na mou zhoubu, na mé konto. Jg. Když komu na bezživotí šlo. Dal. Přečinil-li se kdo řečí, jdi mu na peníze; pakli skutkem, jdi mu na hrdlo. Vš., Pr. J. na vodu (močit), Lk., na zkušenou. Šp. J. na kutě (spat). Us. J. komu na pomoc (obyčejnější vazba než: jíti komu ku pomoci). A ta pokuta jde na samého sudího (zukommen). Vl. zříz zem. Ty pokuty mají jíti na obecná diela (zu etwas verwendet werden). Sob. J. komu na ruku, *lépe:* býti komu na ruku (V.), důvtip komu dáti (Hus.). Rs. Ale ten, jemuž jde na jeho česť; Jde mu samému na šíju. Kn. Bož. 129., 131. Tomu má na tu summu úrok jíti, dokudž práva nedovede, i s těmi úroky na to přišlými. Ferd. I. zř. Sto krejcarů jde na zlatý. Us. [Cf. Půldruhéhomezdcietma jde jich (i. e. grošů) za zlatý. St. N. 91. Ostatně můžeme klásti: *býti nač, činiti.* Kolik jest jich na libru? Kolik jich činí libru? Brs. 95.]. Kolik anglických mil jde na míli zeměpisnou? *lépe:* jest, činí. Km. Ostatně vz předcházející příklad. — **do čeho — kam:** do domu, do kostela, do hospody, do školy, do kopce, do sebe (litovati), do svého neštěstí, do pekla, do lázně, do světa (cestovati), do pole (na vojnu), do kláštera. Jg. S nechuti do něčeho jíti. Jg. Okno jde do dvora, do zahrady. Víno jde do hlavy. Jg. Učení mu nejde do hlavy. Us. Kdo má peníze v kapse, může jíti do karet. Jg. Psí hlas do nebe nejde. Na Slov. Obilí jde do klasů (metá se). Jg. J. brzy do postele. Ml. Cesta jde do Prahy. Ty pahorky jdou do moře. Jg. To jde do nekonečna. Nz. Ten kus jde do tvrdého (do měkkého) tonu. Voda jde až do pasu, do kotníkův. Jg. Jdi do Hajan (= spat. Vz Ospalý.). Lb. Chodíme na ni (na trávu) do březí; J. do světa. Er. P. 421., 472. — **z čeho — odkud, jak:** z domu, z pole. Jg. Když slunce z hory šlo. Ben. Z toho nevyhnutelně jde. Kom. Z kněží to šlo, že země hubena byla. Pláč. Jde z tebe strach — jako z pečeného vrabce (co by mě blecha ukousla). Jg. Činiti, aby učení jako ze hry šlo. Kom. Jde (pochází) z toho pýcha. Kom. Mlýn jde z ostra. Z ostra to šlo. Když jde nouze do domu, jde láska z domu. Jg. Krev z rány jde. Troj. Jde mu vše jako z vody. Jg. Jde z jednoho do druhého. Us. Z hlavy jde nemoc do kloubů. Lek. Z jejich nedbanlivosti to šlo, že … Dal. Jde mi tolik ze statků (mám tolik důchodů). Jg. Strach z nich šel. Let. 346. Piesň ide z srdce mého. Rkk. 8. Až já z trávy půjdu. Sš. Pís. 525. Když jsem šel z posvícení. Er. P. 134. Jdi ze světla **šp.** m. nezasláněj n. nezacláněj. Na Slov. slýchati stále jen zacláňať. Ht. Brus. 188. Velké řeky z malého jdou zřídla. Jg. J. z oblaków. Kat. 2890. — **za koho, za co.** Něchtěci za císaře Fridricha jíti do kláštera se dala. V. Uč se, půjdeš za hudce. Č. Půldruhéhomezdcietma jde jich (grošů) za zlatý. St. N. 91. J. za muže, V., za muž. Kat. 140. (vdáti se). Kateřina nerodí za muž jíti; Já za žádného nepójdu. Kat. 140., 346. Jíti komu za kmotra. K. Poh. II. 98. Styděla bych se jít za chodce. Er. P. 74. Já půjdu za tebou za vojačku. Er. P. 106. A třetímu som pravila, že nepojděm zaň. Mor. P. 367. — **za co — kam:** za dům, za město. Jg. Slunce jde za horu. J. za bránu. Ml. Poď se mnou za pasy (= zápasit). Na Mor. Mřk. — **za kým, za čím:** za marami, za mrtvým až k hrobu, V., za nevěstou. Us Za západem jde soumrak. Kom. Jedno jde za druhým. Jg. Za svou vášnivou libostí jíti. Bart. 90. Za mnú chrabro na Polany (pojďte). Rkk. 31. Za nosem, za ženskými choditi. Us. Za

mnú pojďte *před* stolec mateře božiej. Rkk. 53. Jde za niem mnostvie k kaplě světěj. Kat. 53. Za štěstím jdou přátelé. Č. Mudr. 234. Za pýchou palice chodí. Č. Mudr. 97. Já bych šel za milou za lesy; Všecky panny s trávy jdou, pěkně jedna za druhou; Ty ses také nie nestyděl před lidma za mnou choditi. Er. P. 133., 172., 180. Za králem, za pravdou jíti. Jg. Pomsta jde za hříchem. Za příkladem něčím jíti. Jg. Koza jde za kozami. Život za jazykem nejde (= jinak ně, jinak žije). Jg. Jíti za chlebem. Us. Jde co za čím (vyvozuje se). Jg. Úřady za zlatem jdou. L. Za časem všecko jde. Jg. Za něčím až na konec světa j. Ml. Někteří přirozenou chtivostí za rozumem jdou. Kom. — **s kým, s čím (kam)**. J. s někým k tanci. Jg. Jdi s Bohem, jdi s pánem Bohem (když koho odbýváme). Jg. Držka jde s processím (= lační). J. s odporem (nedařiti se). V. J. s kým na radu. J. s vodou; s dítětem; s outěžkem (o těhotných). Jg. Divně s ním vůkol jde (nakládá). V. S pravdou *před* Boha jíti. Sluší s tou věcí opatrně jíti (zacházeti). S čáry vůkol j. (čarovati). V. S nevolemi to šlo. Br. Se silným nechoď v zápas a s bohatým před soud. Č. J. s kým na procházku. Ml. J. se svíčkou *do* komory, s nádobou *pro* vodu. Us. Šel s tím do země (= to byla příčina jeho smrti). Kb. Když žena s velikou bolestí k dítěti jde (ku porodu). Lk. Vz Kůň. Šafář chodí s holí; J. s psaním do Kolína. Er. P. 427., 459. J. s obětí. Kat. 1153. Se svojím junošú chodí. Rkk. 29. Chodě (lid) *v* zástupích s brannou rukou. Chč. 445. Musíte preč s hanbou j. Výb. I. 209. — **s čeho — odkud:** s vrchu. Jg. Jdi mi s očí. V. J. se světa. Us. Tamhle za vodou, dvě holky s trávy jdou; Všecky panny s trávy jdou. Er. P. 144., 172. — **ke komu, k čemu (kam):** k příteli, k děvčeti, Jg., k smrti (na smrť). Kom. To jde (vztahuje se) k dědictví. Pr. zem. Jdi k čertu, k ďáblu, k ďasu, k šipku, ke katu. Jg. Šla s ním k tanci. Us. J. k sobě (rozumu zase nabývati). Jíti k otcům (umříti). V. S nechutí k někomu jíti. Us. Jde mu to k srdci. Illyrie jde až k Macedonii. Har. V rok choditi k božímu tělu. Chč. 452. Dále k Troskám jdú. Rkk. 36. Kamo k nim hlásat chodíváše. Rkk. 8. J. k někomu do díla, na radu; Šla panenka k zpovídání; J. k odvodu, k snídaní. Er. P. 389., 481., 119., 453., 419. Ten peniez nejde jiným úředníkům k zisku (kommt ihnen nicht zu Statten), než samému písaři. O. z D. Ke škole jíti (oddati se úřadu učitelskému). Šm. Jde mu k duhu. Žena s bolestí k dítěti jde (ku porodu). Lk., Jád. Jsú půhonové i z jiných věcí, jižto jdú k dědictví neb ku postupenství (= vztahují se). O. z D. Práce nejde ku předu. Ml. Nechoď k soudci s pouhým nosem, ale choď s přínosem. Č. Jde nám to k duhu. Us. Jíti komu ku pomoci (obyčejně se říká a píše i u lepších starších spisovatelů: na pomoc. (Vz Pomoc). — **oč.** Jemu to, oč jdou, oznámili. Solf. O co jde? Oč hra jde? Us. Jde o zdraví, o život, V., o česť, o hlavu. Již vám o životy jde. Let. Jíti k sudímu oč. Žer. O to nejde. Mt. S. Jdu s tebou v základ o zlatý. Jg. Jde o to potaz. Kom. O hrdlo jim jde. V. Ty věci, kteréž jdou o zemské dobré (vztahují se). O. z D. Jde mu právě o to. Jde o korunu, o poctivosť. Jg. Jde mu netoliko o řemen, ale i o celou kůži. Jg. Hra jde o groš. Jde jim o vše. Jg. — **proč.** Pro mdlobu jíti nemohli. Vrat. — **pro koho, pro co — kam:** J. pro kávu, pro cukr, pro mouku. Us. J. pro slovo (= pro svolení k sňatku). Kb. Daleko pro výmluvu nešel. T. Pro pilnou radu k někomu jíti. Kat. 415. Král umysli po (= pro) syna do Uher jíti. Dal. 97. Nebyli jsme povinni po (= pro) vás jíti. Tov. 9. Pozdě s čbánem pro vodu, ano se křiedlo utrhlo. Anth. I. 154. J. pro tabák; Nesmím pro ně (klíče) k němu j.; Selka jde pro pivo se džbánem. Er. P. 203., 131., 93. Jdi poň = proň. Jg. Když prase připovědí, jíti po ně (= pro ně) hned s pytlem. Jg. — **kam (po co)**. Jg. J. až po hranice. Vodá nám šla po kolena, po kotníky, po pas. Jg., Ml. — **kam (nad co, pod co)**. J. pod střechu. Jde mu vše pod ruku (daří se). V. Nejde mu to pod vousy. Rk. Nejde mu to pod tipek. Jg. J. pod meč. L. To mu nejde pod nos. Vidí, že by mu pod zisk nešlo. Mudr. Voda mi šla nad kolena. Ml. Jdúce nad ty lidi (litajíce). Kat. 2886. — **kudy (skrze co)**. J. skrz les. Us. Všecko jde skrze jeho ruce. Jg. Syrovatečnost skrze močové trubice jde k ledvinám. Kom. Vz Jíti po čem. (Chč.) — **instrument. (čím, jak, jako, kdy, kudy, proč** atd.). Týmž pořádkem jako prve šel, sich desselben Rechtsmittels bedienen. Žer. Záp. I. 25. Žádný také nemá v jednom sůdě dvojím právem jíti, eine Streitsache bei zwei Gerichten anhängig machen. Tov. 53. J. loukou, lesem, nepravou cestou (blouditi), prosbou, kolem jíti. Jg. Nic nejde slepým štěstím. Kom. Epikurejští praví, že vše štěstím a náhodou jde. Br. Jíti pravdou a Bohem, podlostí. Jg. Vše jde řízením božím. Kom. Jdi svou cestou (po svých). D. Cestou svého těla jíti (umříti). Jg. Chodila k nám malou deerkou (jako deerka, když byla ještě malá). Mte. V. 64. Kdyby šla (svatba) nynějším během rufianským. Chč. 451. Bosýma nohama choditi. Har. *Bez* pokání valem do pekla jíti. Chč. 637. Dvě stě junoš jdiechu spolu jako stlúpem. Výb. I. 1075. Choditi Řehořem. Us. Jíti rakem zpátky. Jg. Nech vše jíti svým chodem. Č. Mnozí mdlobú (instr. příčiny) sotně jdúce. Alx. 1140. Šel on *v* té věci příkladem mým. Žer. Záp. II. 169. J. svou cestou. Pass. 566. Lesem šel a stromů neviděl. Č. J. horami. Sš. Slunce, měsíc boží mocí jdú *na* nebi dnem i nocí. Kat. 28. Jdú kravičky z pastvy dědinú. Sš. Pís. 724. Hlava mi (se mnou) jde kolem. Šm. Mlýn tou vodou jde. Vys. J. klusem. D. Já jdu svou cestou (živ jsem svým obyčejem). Jg. J. vodou. Obchodem vůkol j. Toms. Mlýn jde proudem (žene se). Har. J. jistou měrou. Kde srdce šlo strachy různo. Koc. To jde jeho původem. Br. Právo duchovnie, v němž způsob právy duchovními pod mocí arcibiskupovú jde. O. z D. Leč by šlo úkladem takým, že by se kromě desk strany smluvily (mit List vorgehen). O. z D. J. žebrotou; drmolem (krátké kroky dělati),

Ros., krokem, honem, hurtem, eválem, přímým během, stranou j. D. Pojď během. Us. na Mor. (na Valašsku). Brt. J. světem. J. úzkou cestou; Sáně nám jdou šnejdrem. Er. P. 169., 371. Protož radu, kterouž jsou šli k dobytí florentských, proměnili. Bart. 270. 34. Návodem jíti. Da. **Bez** pokání valem do pekla j. Chč. 637. Sklenice jde kolem. Ml. Rovnou cestou do školy j. Ml. Nehody řadem chodívají. Č. Z komory rovnou nohou do kostela jíti mohl. Har. — **kam (mezi co, mezi koho).** Mezi lidi, vojiny j. Jg. Šel jest Franta mezi Franty. Er. P. 589. — **v co (kam** atd.). J. v karty, v kuželky, v kordy, v meče, v základ s kým j. Jg. Jde to v počet, v sílu. V. J. v zápas. Ctnosť v zapomenutí jde. Jg. Dolinami v luté boje j. Rkk. 25. Dojížděli naň ze všech stran nechtíce v žádné jednání zemské jíti. Bart. 1. 4. Za muž v manželstvie *pro* rozličné nebezpečenstvie j. Kat. 465. V skoře voje v řady jdú. Rkk. 17. Ký (vladyka) plezně — dlě (= pro užitek) v sněmy chodí. Sněm. (Rkk. 69.) J. ve zvyk, v léta, v žerty, v posměch (= obrácenu býti), v uzdu (krotnouti), ve psí j. (na mizinu), v kázeň (trestánu býti). V. Oči jdou v sloup. Obilí jde v zrno. V. Statky jeho jdou v nivec. Jg. Mladý kůň jde v peníze, starý z peněz vychází. Jg. Jední v týl, druzí v bok šli. Dal. J. někomu v cestu, s někým v tanec. Jg. Ve všecko šel, uzdu si pustil. Br. Víno jde v hlavu. Jg. On jde *ze* zlého ve zlé. Jg. On již jde v léta. Ve zvyk to snadno jde Jg. Což po jeho smrti ostane, má v rozdíl jíti (rozděleno býti). O. z D. — Vz Jíti po čem. — **před se,** vor sich gehen, zum Vollzuge gelangen, gelten, fortbestehen; in Wirksamkeit, Kraft bleiben, befolgt werden, freien Lauf haben, zu Stande kommen. Rozsudkové krále JM. předešlí i potomní, ti mají ve své mocnosti zůstati a před se jíti; Proto vždy sond zemský před se jdi a trvaj (gehe vor sich). Ferd. I. zř. Půhonové mají před se jíti. Vl. zř. 4. A prve by se musilo mnoho zlého státi než to, což páni jsú nalezli, by před se nešlo. O. z D. Aby naše ustanovení před se šlo a držáno bylo; Ať dá panskému nálezu a ustanovenie před se jíti. Pr. Vz Nález. — **komu.** Hlava mi jde kolem. Nešel mu podvod. Jg. Nevím, odkud mu to jde. Kom. Čekajícímu jdou hodiny zdlouha. Čekajícímu jdou dni rokem. L. Jde mu služba (platí). Jg. Jde mu vše zpět. Br. To když jim nešlo, o jiné se pokusili. Kom. Komu ty peníze mají jíti (se vypláceti). V. Jde ti to jako psovi pastva. Jde mu huba jako mlýnské kolo. Pk. — **místo čeho.** Bankové cedule jdou místo peněz. Jg. M. otce jde syn. Us. — **v čem.** V ronše choditi. Chč. 381. Musila bych chodit v bílém čepci. Er. P. 229. — **v čem (kde, kdy, jak).** U veselí čas rychle jde. Jg. Pruské peníze jdou v Polště. Jg. Vlci v stádech chodí. Let. Práva a řádové zemští v těchto časech nejdú. Arch. I. 156. Na světě v strasti choditi. Kat. 1780. Chodě (lid) v zástupích s brannou rukou. Chč. 445. V strachu *před* někoho jíti. Kat. 2401. — **pod čím.** Jde pod velikým břemenem (nesa je). Us. Mohli jsme chodit oba pod věncem. Er. P. 400. Mlýn jde pod křížem. Vys. — **kde (pod čím, nad čím, před kým, při čem).** Jíti při voze. Us. Choditi pod stromy, pod střechou, nad potokem, nad břehem. Jg. — **kam (před koho, před co):** před oltář. Jg. J. před krále, Alx., před ciesaře. Kat. 2401. S pravdou nám před Boha jíti. Jg. Někomu před oči j. Jg. — Solf. — Vz Jíti s kým. — **na čem.** Na koni jíti = jeti. Na Slov. Chodějí mu koně na hedbávnej šňůře. Er. P. 164. — **kde (na čem, u čeho).** Jde ti to k duhu na venkovském povětří. Ml. Ledva polovice pecí šla na dřevě. Vys. J. u řeky. Jg. U nás jinak věci jdou. Us. Jde ti to jako na kolovrátku. Pk. — **kdy (na čem, o čem, při čem).** Krev šla při pouštění. Lk. Myslivec jde na úsvitě do lesa. Ml. Šel o páté hodině. Us. O hromnicích vlci v stádech chodili. Let. — **o čem:** o holi, Us., o berli choditi. Jg. — **kudy (okolo čeho, přes co, mimo co, mezi čím).** Šel mimo naši zahradu. J. mezi kamením. Us. Chodí okolo města. Jg. J. kol oběti. Rkk. 21. Jíti přes řeku, přes pole. Jg. — **proti komu (kam):** proti nepříteli. Jg. Pán jde proti němu. Er. P. 491. Jde proti němu smutnů postavů. St. skl. IV. 157. — **aby.** Šel rychle, aby ho dohonil. — **s infinit.** (správněji sloveso toto pojíme se supinem). Šel spáti. Br. Oslu, když se dobře vede, jde na led tancovati. Jg. Co jdou dělati tito? Br. (Šel) měřiti Jerusaléma. Br. Šli stavěti domu páně. Br. Vz Supinum. — **Se supinem.** Šel spat, hrát. Jg. Umění jde žebrat chleba. V. — **se.** Po této půdě dobře se chodí. Kudy se jde do města? — **s adverb.** Jíti, choditi zdlouha, z čerstva, čerstvě, brzo, přímo, různo, zpět, nazpátek, vzadu, zrovna, škrobeně, shrbeně, dále, sem, tam, pryč, poslušně, ostře, pomalu, stejně, spěšně, skvostně, čistě, otrhaně, šmíthavě, rozkročeně. Jg. Muž jde hat a žena čehý. Jg. Koupě jde zpět. Smělosť jeho jde daleko. Jg. Kolo mlýnské jde mělce. Mlýn jde tiše, nepokojně. Vys. Dále nesmíš j. Jde to dobře, zle, pomateně. Jg. Jde mu vše zpět (nedaří se). Br. Hory jdou dobře. Us. To pomalu j. musí. Kom. Cena jde vzhůru. L. Cukr jde nahoru (= draží se, šp. m.: cukru přiskočilo, cukr se zdražil). Jg.

2. **Jíti.** Vz Jmouti.

Jití, n. Das Gehen. J. cestou, na horu. V. Mám těžké j. St. skl.

Jitinka, y, f. A jmíti má lán svobodný se všemi užitky a což jest více, z toho platiti má půl deváta groše a tu jitinku požívati má ve svém. 1502. Nách. 335. (Zb.)

Jitka, y, f., Judith. Gl.

Jitření, í, n., zajitření, *podbírání,* hnojení, das Eitern. V. — **J.** = *bouření,* der Aufruhr. Jg.

Jitřenka, jitřena, y, f., ranní záře, die Morgenröthe. — **J.,** dennice. Vz Dennice.

Jitřiny, pl., f., jitřní, sv. mše o půlnoci o svátcích vánočních. Us. u Stankova. Mor. Poh. II. 45. (Zb.)

Jitřitel, e, m., der Erbitterer, Aufbringer. Jg.

Jitřitelka, y, jitřitelkyně, ě, f., die Aufbringerin. Jg.

1. **Jitřiti,** jitřiti (V.), (str. jetřiti), il, en, ení; jitřivati = hnojiti, eitern, schwären ma-

chen; popouzeti, bouřiti, erbittern, reizen, aufbringen. — **co, koho:** ránn. Jg. To nemoc jitří. V., Br. Kdož by to chtěl j., aby byl trestán. Star. let. (popouzeti). — **koho proti komu** (bouřiti). Jel. Jedněch proti druhým j. Ohláš. — **se** = hnojiti se, podbírati se, hnisovatěti, eitern, schwären, V., Kom.; hněvati se, bouřiti se, erzürnen. Jg. Rána se jitří. Kom. Lid se jitří (bouří se). Us. J. se proti komu. Tur. kron., Měst. bož.

2. **Jitřiti se** (od jitro, jutro) = svítati, tagen. Zlob. Jitří se. Us.

Jitřně, ě, f. = jitřní služby boží, die Mette. Háj. Půjdeme na jitřni (n. na jitřně, pl.) Vz Jitřní. Ros. Když byli po jitřni. Star. let. — Jg.

Jitřní, *lépe* než jitrní, Jg. (u nov. jiterní) = *ranní*, Früh-, Morgen-. J. čas, záře, oběť, V., Br., bdění, stráž, Jg., barva, služby boží, D., hvězdy. Ben. V jutřniem spaní. Rkk. — J. den = den narození Páně. Jitřní (= mše jitřní, která se na den narození Páně přede dnem slouží). Jíti na jitřní. Přišel mu na jitřní (okradl ho, vybral mu, o zlodějích). Us. Jitřní jasné, tmavé stodoly. Jestli o j. hvězdno, slepice bodně ponesou. — **J.**, jitrní, jiterní, od jitra, morgig. D. Třijiterní pole (které má 3 jitra). D. — Jiterní pole = vy klučený kus lesa, klučenina, kopanina, das Gereut. D.

Jitrnice, *ne:* jitrnice (zastar. jaternice, jatrnice), e, f., jitrnička, jatrnička, klobása ze sekaných jater, kromě toho střeva i jiným masem nadívaná, die Leberwurst. V., Kom. Polívka z jitrnic. Us. Všecko má konec a — jitrnice dva. Č. Dřívko, jímž jitr. se zastrkuje, slove cink, ciňk, D., v obec. mluvě: šprejl, z něm. Speil.

Jitřnice, e, f., jitřní, ranní služby boží, Frühmette. Ms.

Jitrnicový. J. polívka. Wurstsuppe. Us.

Jitrničkář, e, **jitrničník**, a, m. Würstelmacher, -mann. Aqu.

Jitřniti, vz Jitřiti.

Jitro (dříve: jutro), a, n., ranní čas, ráno, der Morgen. Jg. J. z utro, předsutím hlásky *j:* jutro, přehlasováním pak: jitro (krátké *u* v krátké *i*, tedy jitro *lepší* než jítro). Bylo krásné jitro. D. Za jitra (ráno). Každého jitra. Br. Dobré jitro (v obec. mluvě: dobrýtro); dejž Bůh dobré jitro. V. Dáti komu dobrého jitra. Us. Jitra nedočkal. Lom. Od jitra. V. Od jitra až do večera. Ben. V jutro šeré. Rkk. Z jutra záhe. Rkk. *Jinak:* z jitra, zitra, za jitra, zejtra (zastr. zajtra), z rána, zejtřejšího dne, na druhý den, morgen. V. Z jitra i z večera. V. Ranním jitrem. V. Ranním jitrem na skupování potřeb vycházel. Vrat. Ranním jitrem k místu se plaviti, Vrat. 23., k městu přijeti, Har. II. 11., před knížetem se postaviti, Háj., 46., někomu něco dodati. Žer. Z jitra, v poledne a na noc lěku užívati. Lk. Jitro jest bystřejší večera. Pk. — **J.** = míra země, újezd, dva korce, ein Joch, ein Morgen Landes. J. země. V. J. má 200 loket. Háj. Ten statek má 80 jiter polí, 8 jiter luk, 15 jiter lesa atd. Jitro činí nyní 57·54642 áru či 0·5754642 hektaru. Vz Ár.

Jitrocél, jitrocil, e, m., jitrocel, i, f., bylina, která prý játra celí (hojí), der Wegerich, -tritt, -breit. J. větší, široký, červený, počervenalý, na Mor. volské ucho, ranocel, na Slov. skorocel; 2. prostřední; 3. kopinatý; 4. černavý; 5. písečný; 6. vodní; 7. horní. Rostl.

Jitrocelovitý, wegetrittartig. J. rostliny.

Jitrocelový, *jitrocilový*, Wegetritt-. J. voda, semeno, Čern., tnk. Ras.

Jitrolim, u, m. = vitriol.

Jitros, to jitro, ráno, diesen Morgen. Jg.

Jiů, zastar. = eorum. St. skl.

Jíva, hyva, y, f. O původu vz Mz. 37. J., polní cipřiš, Erdcypress, Erdkiefer. — J., druh vrbí, die Sahl-, Palmweide; Spitz-, Korbweide, Dal., Rostl. — **J.**, *houžev*, hebké prouti. Reš.

Jivera, ivera, y, f., na Slov. = jíva, Abholz. D.

Jívek, vku, m., wilder Hanf. Berg.

Jíví, jivi, jívoví, n., mnoho jív. Sahlweiden. — **J.**, mladistvé vrbí, Bandweiden. V.

Jivice, e, f., Ackergünsel, rostl. Tpl.

Jivina, y, f., Sahlweidenbaum. L.

Jívka, y, f., malá jíva.

Jívnatý, plný jiv neb na způsob jívy. Rostl.

Jivnice, e, f., viminaria, rostl. vikvovitá. Rostl.

Jivno, a, m., jm. místní. Mus.

Jivobýl, e, m., cleomes, rostl.

Jívoví = Jíví.

Jivovice, e, f., jm. místní. Mus.

Jívovitý, jivovitý, Sahlweiden-. Rostl.

Jívový, jivový. J. strom, dříví, Jg., pletivo. Sahlweiden-.

Jizara, y, f., řeka Isar v Bavořich.

Jizba, y, f., *lépe* než jízba (na Mor. a na Slov. izba), jizdba, jistba; jizbice, jizdbice, jizdebka; jizbička, jizdbečka = *světnice*, das Zimmer, die Stube. V. O původu vz Mz. 37. J. čeledná (čeledník), jídelná (jídelna), soudová (soudnice). Jg. Sněm dělí se na dvě jizby, na jizbu poselskou, na jizbu senatorskou. L. — **J.**, *kamenný, silný pilíř*, na jakých most leží, der Brückenpfeiler. V. — **J.**, samo klenutí pod mostem, der Schwibbogen. Aqu.

Jízda (zastr. jiezda), y, f., *jezdění na voze n. na koni*, das Fahren, Reiten, die Fahrt, der Ritt. Jg. Jest milovník j-dy. Dostali osly k jízdě. Har. S jedním koněm a s jedním volem jest špatná jízda. Us. Špatná jízda za dobrou chůzi nestojí. Č. J. o závod. Šp. — **J.** = *cesta na koni n. na voze*, die Reise. Syn se v jízdu vypravil. Přík. z kron. — **J.** = *výpad, vytažení do pole.* Die Kriegsfahrt, der Zug gegen den Feind. Budějovští se mnú přiměří držeti nemíní i poslal jsem v jízdu na jich škodu. 1478. Gl. 84. Čechové časté jízdy před město činili, až se ke příkopům přiblížili. Dal. Na jízdě byli. Dal. — **J.** *lodí* = plavení se. Die Wasserfahrt. L. — **J.** = *jízdní vojáci*, die Reiterei, Kavallerie. V., Br., Kom. J. vojska. Vz Jezdectvo, Vojsko. Těžká jízda. D. J. za ním se pustila. Kram. K j. několio přiděliti; v j-dě sloužiti. Nt. J. řadová, Linienkavallerie. Čsk. Vz Jezdectvo. — **J.** *na koníčkách*, Ringelspiel. Šm.

Jízdárna, y, f., die Reitschule. D. V j-ně jezditi. Do j-ny choditi. Us.

Jizdba, vz Jizba. — **J.**, die Landstrasse. — Plk.

Jizdebka, vz Jizba.

Jizdební, Stuben-.

Jizdebnice, jistebnice, e, f., die Stubenkamaradin. Rad. zv.

Jizdebník, jistebník, a, m., der Stubengenosse. Jg.

Jízdebný, *lépe*: jistebný. J. okna. Vz Jistba. Měst. záp. 1449.

Jízdecký, Reit-. J. pošta, posel, reitend, *lépe*: jezdecký (od jezdec). Mk. Vz Jezdecký. J. kůň.

Jízdectvo, vz Jezdectvo. Die Reiterei.

Jízdmo = jezdmo.

Jízdnice, e, f., die Reitschule. Zlob.

Jízdný (zastr. jezdný, jiezdný). Jízden, dna, dno, zum Reiten, Fahren gehörend, beritten, befahren. Jg. J. kůň, lid, pacholek, D., posel. Rk. — **J.** = *jezdec*, ein Kavallerist. Jízdní s koni ssedali. V. Jízdným se státi. Sm. Jízdným býti. V. J. myslivec, Piquier. Čsk. Aby něco nebylo staveno na cestách obecných, na silnicích, jimž by vozkové jízdní i pěší měli překážku. CJB. 285. — **J.** = *kdo dobře jede*, der gut fährt. Us.

Jizebný = jizdebný.

Jízek, zku, m., malý jez.

Jizera, y, f., řeka v Čech., Iser. — *Jizerní hory*. Mus.

Jizevný, empfindlich. J. hněv. Plk.

Jízlivě, rozjídavě, jedovatě, giftig. — **J.**, zle, zlostně, jedovatě, anzüglich, boshaft, bissig. J. na někoho sahati, komu utrhati. Plk. J. psáti. V. J. se posmívati. Br.

Jízlivec, vce, m., ein giftiger, boshafter Mensch. Rk.

Jízlivka, y, f., cumenes, hmyz. Krok.

Jízlivosť, i, f., jedovatosť, die Fressigkeit, Giftigkeit. — **J.**, zlosť, Boshaftigkeit, Anzüglichkeit. D. Ten člověk jest pln j-sti. Jg. Vz Jízlivý.

Jízlivý, jízlivý. **J.** = *žravý*, fressig. J. rána (morová rána, že prudce hubí), j. vřed, rak, pryskýř. Jg. — **J.** = *jedovatý*, giftig. J-vou střelu oknem naň střelil. Háj. J. meč, šipka, (V.), pára, štír. Jg. — **J.** = *zlý*, *jedovatý*, giftig, böse, anzüglich. J. slovo. Lom. Osočili mne j-vými slovy. V. J. knihy, St., čas, V., protivník, nenávisť, nařknutí. Jg., Sych. — Jg.

Jízloplod, u, m., hydnocarpus, rostl.

Jiztba, vz Jizba.

Jizva, jízva (zastar. jezva, jiezva), jizvička, y, f. — *Jizva*, V., Ráj.; *jízva*: V., Br., Reš. — **J.** = *rána*, die Wunde. Napiň jezvu alunem. Ras. Jezev se dotekl. Leg. — Br. — **J.**, *zahojená rána*, *prouha*, *stopa po ráně*, Narbe, Strieme, Schwiele, Schmarre, V. J., liska, šlichta. Lk. J. z poranění, z mrskání, ze vředování, po neštovicích, po spálenině atd. J. kožní, svalová, šlachová, cévnatá, mozková (částka mozku bílá). S. N. Jizva v tváři. Us. Jizvy na těle. V.

Jizvatý = jizvitý.

Jizvený = raněný, verwundet; jedovatý, jízlivý, vergiftet. Jg.

Jizviti, jízviti, il, en, ení; zjizviti. — **koho** = raniti ho, jizvy mu dělati, verwunden. Rk.

Jizvina, y, f. = jizva, ein Mal.

Jizvitý, šramový, narbig; jízlivý, verderblich, giftig. D., Troj.

Jizvivý, **jizvový** = jízlivý, jedovatý, giftig, verderblich. J. smrad, rána, rosa. Jg.

Jizvovitý, narbig. Ros.

1. **Již** (zastr. *juž*, v obec. mluvě *už*), jižť (jnžť). *Již* s přehlasovaným *u* v *i*, již s nepřehlasovaným *u*; vz *u*. Gb. **J.** *označuje náhlosť nastupujícího neb prudkosť uplývajícího času*, schon, bereits. Již by jim byli odoleli. Rkk. Již jsem na břehu. J. mu na kůži teče. Kom. Již čas, j. po obědě. Us. — **J.** = *nyní*, jetzt. Bylť je vždy pokání, k němuž proroci táhli lidi, ale tak plně moci, jakož již má, nemělo jest. St. — *Již-již* = *hned*, sogleich, den Augenblick. Což již již zahynouti má. V. — *Již-již*, *buď-buď*, *dílem-dílem*, *jednak-jednak*, bald-bald, theils-theils. V tom přijde j. tuto neštěstí, j. tamto. Reš. — **J.** *znamená velkosť stupně*. Dá ti, to již nejméně dvě stě. L. Již to zlé, když vlk vlka žere. L. To jest již ne přirození, ale tvá vlastní vina. Jel. Již ne o řemen, ale o celou kůži běží. Jižť je po nás. Br. — **J.** = *dále*, nun, ferner, nunmehr. Nužo již do vnitřních údů nahledněme. Kom. — **J.** = *tedy*, *přece*, *vždy*, dennoch, so. Nechceš-li nám dáti pomoci, již mi Děvína dobudem svou mocí. Háj.

2. **Již**, **jiže**: *a)* nom., pl., m. zájmena: jenž = kteří. Ti, již česť světa znají. Ctib. — *b)* Akkus. sg., f. = kterou. Řeč, již jim král vylíčí. St. skl.

Již, *a)* dat. sg., f. zájmena jenž = které. Země, jižto Charvati jest jmě. Dal; *b)* instr. sg., f. Hůl, jížby se podpíral. Kom.

Jížeti, el, ení, rozpouštěti se, aufthauen. Což tam jíží (jihne, taje). Ros.

Jížiti, il, ení, thauen machen, verlassen. *J. se* = jížeti. Jíží se tam. Ros.

Již-li, ob denn schon. Již-li půjdeš? Us.

Jížní, jižný, *ne*: jižní; vz Jih. Süd-. J. strana, záře, pol, bod, Nz., úhel, Europa, vítr. Jg.

Jm. Skupeninu souhlásek tuto píšeme sice stále ve slovech: jmu, jméno, jmenovati atd., ale *j* jen po samohláskách vyslovujeme: za-jmu, ze-jména, po-jmenovati. Ht.

Jmám, zastar. = mám.

1. **Jmě**. Kat. Vz Jméno.

2. **Jmě** = mě, zastr. Troj.

Jměcek, jmícek, cka, měcko, a, mícek, cka, jmenec, nce, jmenovec, vce, jmenáček, čka, m., na Slov. drusa. Pulk., Aqu., Reš., Ros. Namensbruder, -vetter.

Jmějieše = měl; *jmiesta* (dual) = měli; *jmějiechu* (pl.) = měli. Kat.

Jměl, zastr. = měl. Troj.

Jmél, n, m., jmélí (mílí, jmelí, melí, mejlí, Vz Gb. Hl. 76., na Slov. omelí), rostlina příživná, která roste v korách jiných stromův, jako hrušek, jabloní, kaštanů atd. Die Mistel. J. dubový, lipový atd. Jg.

Jmélí, vz Jmél.

Jmélovitý, jmélu podobný. J. rostliny. Rostl.

Jmélový, jemelový, Mistel-. Jg.

Jmelucha, y, f., drozd větší, omeluch, truskavec, Mistel-, Schnarrdrossel, Mistler. Jg.

Jmenáček, čka, m., vz Jměcek.
Jmenec, vz Jmécek.
Jmění, í, n., jměníčko, a, n., od míti, vz I. V obec. mluvě: měnl, vz J. J., statek, majetnosť, mohovitosť, bohactví, die Habe, das Vermögen, der Besitz, das Eigenthum, die Habschaft. Jg. J. obecné, soukromé, hotové, základní, Us., církevní (kostelní, záduší, záduší = k zaopatřování kostelních potřeb; duchovní obročí = k vydržování duchovních při jistém kostele usazených), S. N., čisté, zadlužené, státní, městské, na provozování něčeho (Betriebsvermögen), Sp., v nedoplatcích; movité, nemovité. S. N. Vz Poletný, Majetek. Daň z jmění. D. J. i život vsaditi, vynaložiti; jmění své zachovati, D., prohýřiti, promrhati, utratiti, provondati, Jg., obstaviti (anhalten), Řd., věřitelům postoupiti. Řd., Er. O j. přijíti, V., někoho připraviti. D. Chatrnické jměníčko přinesla věnem. Sych. Na svém jmění přestávati. V. Statek k mému vlastnímu jmění, držení a užívání koupený. Ms. Jest svého jmění mocen, pánem. Sm. Někomu správu jmění jeho odňati. Čekati na rozvrh jmění. Někoho od j. odvrhnouti. Řd. Jmění se po nitkách sbírá a provazem vyvleče. Č. Nespravedlivé j. je prach. Km. J. zle nabyté nepožehnané. Stran pořekadel vz: Nabyti, Přijíti, Užiti, Zažiti. — J. = *vlastnosť, způsob*, die Beschaffenheit. Podlé j. vnitřního někteří jsou čilí neb nedůživí, silní a mocní n. nemocní a útlí. Kom.
Jměníti koho pod čím: pod světem (škaredě plísniti). Us. na Mor., Brt.
Jmeniny, jmenoviny, pl., f., slavnosť jména. D. Der Namenstag, das Namensfest.
Jméno, a, n. (zastr. imě, imene, jmě, jmene, n.; ime, imene, skr. nâman, tedy následovné *n* odpadlo a *â* se skrátilo v *i*: ime. Schl. Stran změny *i* v *j* vz *I* a Gb. Hl. 80., 87., 113., 117. V obecné mluvě: meno. *Jméno lépe* než jmeno. Stane-li se slovo trojslabičné (imeno) splynutím dvou prvních slabik dvojslabičným, mívá slabiku prvou dlouhou: iměti — jmieti — míti, kr-sti-ti = křtíti, čes-ti-ti = ctíti, ly-ži-ce = lžíce, mo-je-ho = mého. Ostatně ukazuje Jg. slov., že tvar jméno u dobrých spisovatelů mnohem obyčejnější jest nežli jmeno. Brs. 96. Cf. Ht. Obr. 13., 14.; Sr. ml. 133., 191. Gt. pl. jmen, cf. Léto. (Br. jmen i jmén). — J. = *nazvání některé věci; slovo, jímž co slove, jak čemu říkají*. Der Name, die Benennung. J. mé jest Všezvěd. Kom. Země, jížto Charvati jest imě. Dal. Jméno míti, jménem nazvánu býti. V. Zapomenul mu na j. (když kdo druhému nadává). Ros. Nemohl mu na j. přijíti (buď z nepaměti, buď ze zlolajicnosti). Jg. Něčí j. nésti. Br. Něco jménem pojmenovati. J. dáti, jménem nazvati, říkati, okřtíti, zavolati, jmenovati. V. Kterýž nazván jest od jména mého. Br. Město jménem Benátka nazvali. Har. Vzalo to odtud jméno. Jg. Kostel ve jméno sv. Petra zakládal. Háj. Podlé jmen. Br. Jméno podepsati, poznamenati, zapsati. Sp. J. vésti **šp.** m. j. míti, jmenovati se. Kmp. Míti j. po dědovi. Us. Od svého jména něčemu j. dáti. Háj. J. něčí k něčemu přiložiti. Er. Ve stejná j., v též j. uvésti něco. Nz. Kdyby pochybeno bylo ve jméně. Sp. Podpisovatel jména. Seznam jmen. Podpis jména. Doložiti podpis jména. Šp. Téhož jména býti; J. změniti; Doložiti podpisu jména; volati někoho ze jména; ze jména jmenovati, položiti svědky, svrchky. J. tr. Pod cizím jménem; na něčí j. se dlužiti; ve jménu něčím jednati; ve j. státu, jmenem obce a svým; přítel jménem toliko. Nt. Volati na někoho jménem. Ml. Jm. od někud vzíti. Dítě jménem Václav. Rk. Jménem převzděti. Us. J. křestné n. křticí. Na křtu dávají jména dětem od svatých. Jméno mé jest (mi jest) Pavel. Jg. Jména dobrého vyprázdnění, jména nepravého užívání, vz Rb. str. 266. — **Jmény vlastními** vyslovují se *1. jména věcí n. osob jednotlivých*: Krok, Praha; *2. jména jednotlivých rodův* (jména rodinná): Kolovrat; *jména jednotlivých národů, kmenův*: Čech, Polák. — Zk. — *Pozn.* Jméno (a příjmení) pojil se *s genitivem (určovacím) názvu zvláštního; avšak i poměr souřadnosti zde místo má, když jméno osoby stálé, s ní jako totožné jest.* Dobyčme hradu jménem Hory sv. Lamberta. Výb. I., 354. Jméno Krista Ježíše když uslyšel. Har. Herodes král, jemuž jméno Velikého přezděli. Snš. Jos. Levita příjmení Barnaby obdržel. Suš. Jednomu Faustinus, druhému Faustus jmé bieše. Pass. Sv. Jakub měl jest příjmě spravedlivý. Pass. (Brt.). Měl Machomet otce Araba jménem Abdela. Har. I. 241. Tu najidechme sestru naši starší jménem Margaretu. Výb. I. 527. Diechu jemu Kostns jménem. Kat. 23. Václav druhý tím jménem. Výb. I. 461. Vz Genitiv určovací a Podstatný. — **Jmen vlastních užíváme v pluralu**, *když může podobně povahy mínime*; *při jménech míst*, když potomstvo zakladatelovo nebo polohu místa znamenáme aneb když obyvatelstvo místo země samé klademe: Ciceronové, Vergiliové = muži, jako byli Cicero a Vergilius. Toho roku Prachatice (m. Prachatici, potomci Prachaty) shořely. Háj. Vz Budějovice, Litoměřice. Byl s ním v Němcích. Svěd., Zk. — **Jméno vlastní má u sebe přívlastek, ale v latině ne.** V lat. se musí ku jménu vlastnímu přidružiti jméno obecné jakožto apposice a k tomu teprva připojiti přívlastek. Moudrý Plato = Plato, homo sapientissimus. Udatný Cato = Cato, vir fortissimus. Ale adjektivum přistupuje v lat. přímo k jménu vlastnímu na rozlišenou více osob téhož jména. Cato major, Alexander magnus. Kos. — *Pozn. Podstatné j. nahrazuje j. přídavné* přívlastkové: ptáček bezperák; stromek bezlisták. Er. Syn jedináček. Mkl. — **Psává se špatně**: *Smlouva mezi Josef Novákem a Václav Malým* m. mezi Josefem a Václavem. Šr — *Dům Jana a Marie Koldovských manželův.* Je to pan Koldovský, Kolda či Kold? *Lépe*: Dům Jana Koldovského (Koldy, Kolda) a manželky jeho. Šr. *Tomáš a Anna Novák*, *šp. m.* T. Novák a Anna, manželka jeho. Statek manželů Čeňka a Antonie Mrzkošových šp. m. statek Čeňka Mrzkoše a Antonie, manželky jeho. Cf. Pomodleme se za Jana Dlouhého a Marii manželku jeho. — Marie Tichý, Anna Čížek **šp.** m. Tichá, Čížková. — **V titulech**, v nichž vyjadřuje se i původ jejich *od nějakého místa*, klade se *genitiv téhož místa s předložkou z* (Brs. 10.): Václ. hrabě z Kounic, Aleš z Ko-

lovrat (Kounice, Kolovraty, Mitrovice, Lobkovice jsou místní jména a Kounic atd. zastaralé genitivy. Vz Dolany). — *Pozn. Užívá-li se jména místního jen v sg.*, zůstává ovšem i praedikat v singularu: pán z Klenova, z Hradce. Karel kníže ze Schwarzenberka, Josef z Waldsteina a Wartenberka (**ne**: z Waldstein — Wartenberků). — *Není-li praedikat jménem místa*, klademe jej do čísla množného: pán z Matasův, Klicperův. *Také dle mluvy lidu*: pan hrabě Černín, Martinic. Os. — *Jak skloňují jména vlastní ukončená v -e* (Chýle)? Vz o tom v článku: E. — *Vlastní jména* v **o** ukončená skloňují se dle Brs. 9. takto: v dat. a lok. mají koncovku -ovi (Sluníčkovi); akkus. rovná se genitivu (Sluníčka) jako při jměnech hrabě a kníže, kdež také bývá akkus. roven genitivu; v pl. dle Páv. — *Vlastní jména* ukončená v: **s, z, x** skloňují se dle ,Páv.' Lid říká: Poď jsem Krause, Maxe (dle ,Páv') a **ne**: Poď sem Krausi, Maxi (podlé ,Hráč'). — *Vlastní jména ukončená* v *a* s předcházející souhláskou *α*) *tvrdou* dle ,Despota,' *β*) *měkkou* dle ,Báča'; vz **více** na str. 7. b. ř. s h. 5. a násl. — *Jména vlastní ukončená v ů*: Vávrů, Petrů, Vítů nejsou původně nic jiného než adjekt. přivlastňovací v *-ův*, v nichž koncovné *v* lid v muž. rodě pravidelně vypouští říkaje: To je cera Vítova, ale: to je syn Vítů (m. Vítův). *Tedy je skloňujme jako adjekt. v -ův.* To je Vítů; obdržel list od Vítova (syna); šel k Vítovu (synu); navštívil Vítova (syna) atd. Skloňování takové shoduje se úplně se skloňováním ruských jmen v *-ov* a *-ev*, která jako česká nejsou leč tvary přídavných jmen, jichž některé zbytky i česká místní jména v původním tvaru zachovala, náleží pak sem: Pelhřimov = Pelhřimův hrad, Pavlov = Pavlův statek. Vst. Brs. 10. se s tímto návrhem celkem shoduje, jen že v instr. místo přípony -ým (otcovým) navrhuje příponu -em s panem Petrovem. Brt. navrhuje, abychom ani instrumentalu nevyjímali tato jména jako adjektiva possessiva venkoncem dle ,Otcův' skloňujíce. Pan Bílek a jiní vypravují, že tato jména na Táborsku se neskloňují a myslí, že jsou to genitivy pl.; jen v dat. pl. užívá prý se někdy přípony *-ům*: šel k Vávrům. S tím souvisí, co píše Ht. v Sr. ml. 225: Jména přídavná na *-ův* vznikla z genit. plur. (Jména přídavná) na *-ovic* zachovala ještě i množný dativ: šel k Budinovům, sládkovům atd. Uváděje toto jakožto zvláštnost obecné mluvy kraje táborského, neradím nijak, aby se tato jm. neskláněla. Vz -ův. — *Jména vlastní* **ženských osob** *tvoří se od mužských takto. 1. Je-li mužské příjmí formou svou jméno podstatné* (Vyskočil, Žižka), tvoří mnozí z něho příjmí ženské osoby *a*) *vdané* příponou *určitých přídavných jmen*: *-ová*: paní Vyskočil*ová*, Žižková, gt. Žižkové, podlě ,Nová,' vz Nový; *b*) *svobodné* příponou *přídavných jmen přivlastňovacích*: slečna Vyskočil*ova*, Žižkova, gt. Žižkovy; skloňuje se dle ,Otcova,' vz Otcův. *Tyto přípony připojujeme nejsnáze k genitivu*, vypouštějíce jeho příponu: Kosek, Kosk-a, Kosk-ová, *ne*: Kosek-ová; Vrabec, Vrab-ce, Vrabc-ová *ne*: Vrabec-ová. — *Pozn.* Paní Hanušová, Svobodová. Ale: choť, žena Hanušova, Svobodova, *ne*: choť Hanušová, Svobodová; zde není Hanušova atd. vlastním jménem podstatným, nýbrž jenom jménem přídavným přivlastňovacím. (Os.). *Lid místy skutečně tento rozdíl mezi vdanými a svobodnými činí.* Mařo, Mařenko Zikmundova; Baro, Baruško Knlichova; Ta Káča Kuhikova dlouho líhá. (V Jičínsku). Er. P. 75. Žádná není tak čiperná jako Lidka Hájkova (Z Hradecka). Er. P. 246. — *2. Má-li mužské příjmí formu přídavných jmen* (Podlipský, Selibovský), tvoří se z něho příjmí ženské osoby *a*) *vdané*, položíme-li toto přídavné do rodu ženského: paní Podlipsk*á*, paní Selibovsk*á*, *b*) *svobodné*, dáme-li toto přídavné do *gt. muž. rodu*: slečna Paseckého n. *do gt. pl.*: slečna Selibovských. *Lid říká*: Byl jsem u Tichejch; dcera Tichejch, *ale*: paní Tichá. — *Výjimkou* tvoříme ženská jména osobná od takových jmen mužských, která mají formu přídavných určitých jmen jednoho zakončení: *Krejčí*, dle 1. *a*) paní *Krejčová*, ale dle 2. *b*) slečna Krejčího n. Krejčích, *ne*: Krejčova. Jako pan obroční, paní obročňová, důchodní — důchodňová, slečna obročního, důchodního. Na Moravě: paní i slečna Krejčího. Mřk. Sem patří také příjmí mající formu neurčitých přídavných, ku př. *Vávrů, Vašků* (vz nahoře), gt. Vávrova. Vaškova (dle Otcův, poněvadž Vávrů = Vávrův). Dle pravidla *1. b)* obdržíme: paní Vávrova (dle „Otcova," vz Otcův), nikoli: Vávrová (to by byla žena Vávry, nom. *Vávra*, ale zde máme: *Vávrů*) a dle *2. b*) slečna Vávrových. Rusky: Demidov, kněžna Demidova. *Někteří nešetří rozdílu mezi ženskými osobami vdanými a svobodnými.* Ale je prý to proti zvyku starších českých spisovatelův a lidu a proti určitosti. Dle J. K. ve Školníku 1861., str. 222. V červenci r. 1876. usnesli se učitelé pražských obecných škol na tom, že se tohoto rozdílu šetřiti nemá a pro to ve školách dívčích v katolozích a na čtvrtletních zprávách od té doby píší: Božena Kottová atd. Za příčinou tohoto usnesení povstal brzy na to v ,Pokroku' učený spor mezi zástupcem pražských pp. učitelů, Javůrkem a Fr. Prusíkem; p. prof. Javůrek dokazoval, že máme říkati a psáti: paní Javůrková, slečna Bandišova atd. Kommisse širším sborem Matice české ku sestavení Brusu jazyka čes. zřízená usnesla se většinou hlasů takto (vz Brs. 11.): Dle přídavných jmen přisvojovacích nyní často skloňují se vlastní jména žen. rodu na *-ova*, znamenají-li osoby svobodné, aby prý se rozeznaly od osob vdaných s koncovkou *-ová*. Tak prý znamená Anna Mráčkova svobodnou, A. Mráčková pak vdanou či paní. Než rozdíl ten mezi *-ova* a *-ová* jest původu nového, na starých listinách nezaložený a nad to i zbytečný. Vždyť takovými tvary má se naznačiti vlastní jméno osob ženských a nikoli jakýsi přivlastňovací smysl, který by byl při svobodných osobách zletilých a svéprávných dokonce absurdní. Pišme tedy Anna Mračková atd., nechť tato jména znamenají paní nnebo slečny; rovněž říkejme: slečna Marie Příborská (slečna Ludmila Krejčová) m. slečna M. Příborských atd. (což by ve smyslu přivlastňovacím býti musilo). Jiní navrhují,

abychom tato jména i paní i dívek příponou possessivných adjektiv *-ova* tvořili: paní Kvapilova, slečna Kvapilova a dle toho: paní Příborskéko, slečna Příborských. Brt. myslí, abychom na určitém pravidle se ustanovili a k tomu účelu návrh jmenované kommisse přijali, aby čtenář věci neznalý věděl, kterého pravidla se držeti má. Spor není posud ukončen. Nechci rozhodovati, co jest nejlepší, ale zdá se mi, že návrh kommisse konečně zvítězí, poněvadž slečnám lahodí a učitelstvo se s ním shoduje. — *Stran jmen*: důchodňová, Krejčí, Brikci, Jiljí, Jiří atd. vz tato slova. — *Někteří na* **dopisech,** *na* **předpisech** atd. tam, kde datum psáno jest, nominativ jmen místních kladou: Praha, dne 5. července 1872. Ale to není český způsob psaní, máť býti: V Praze dne atd. *I na* **nápisech** *jména správně sklánějme*: Panu Veselému (**ne:** Veselý-mu), Panu Vrabcovi (*ne:* Vrabec-ovi). Tak se nemluví a tedy ani tak psáti není dovoleno. — *Jména* **spolků, firem se skloňují.** Tedy: Knihkupectví Kober šp. m. Kobrovo. Nákladem J. Kober šp. m. Jana Kobra. Cirkus Stark šp. m. Starkův. To vyšlo ze spolku Zora šp. m. Zory. Restaurace Železný šp. m. R. Železného. Dle Brs. 10. můžeme pro větší zřetelnosť (zvl. v listinách) klásti i nominativ, opatříme-li název uvozovacími znaménky (,‘). — **J.** = *pověsť, domnění (dobré n. zlé)*, der Name, Ruf, das Gerücht. J. dobré, slavné, velcslavné veliké, chvalitebné, poctivé. zlé. V., Bs. Vzat byl na znamenité j. ve válkách. Vz Slovo. Bs. Dobré j. mezi lidmi míti. Us. Dobrému jménu ubližuje se potupným malováním, cedulemi zrádnými, hanéním, nářkem a utrháním; kterak se stávaly výstupky tyto? Vz Rb. str. 254.—356. Zachovai dětem dobré j. Ml. J. věčné si udělati (oslaviti se). V. Po dobrém jménu státi, dychtiti, o dobré j. se starati, zlého jména dojíti, j. něčí byzditi, jménu dobrému utrhati, na dobrém jménu někomu ubližiti. V. Dobrého jména si dobyti. Br., V. Dobré j. stojí víc než všecko bohatství. Vz Bohactví. Lb., Jg. Dobré j. nejlepší dědictví (Honesta fama est alterum patrimonium). Č. — **J. v mluvnici** = *částka mluvy*, lat. nomen. Jméno podstatné (substantivum), j. přídavné (adjectivum), *číselné* (numerale), zájmeno (pronomen), časoslovné (verbale n.) atd. — **Jména podstatná:** *a) J. vlastní* (nomina propria) znamenají jednu zvláštní osobu n. věc n. zvláštní jednotlivý rod n. jednotlivé národy a kmeny: Jan, Svoboda, Čech, Morava, Praha, Labe, Krkonoše, Kolovrat. Jak se skloňují? O tom vz na hoře. — *Jm. srostitá* (konkretná, n. concreta) naznačují představu osoby n. věci smyslné (viditelné, slyšitelné atd.) samostatné: bratr, pták, vůl, strom, stůl, člověk, soudce, řeka atd. — *Jm. odtažená* (abstraktná, n. abstracta) naznačují představu osoby n. věci nadsmyslné, rozumem n. obrazotvorností naší tak myšlené, jakoby byla viditelná, slyšitelná atd., hlavně jména vlastností a činností: duch, pýcha, krása, láska, stáří, volnosť, poctivosť, chudoba, bázeň, učení, cvičení atd. — *Pozn. Srostitých jmen užíváme v pl.*, když na mysli máme jednotlivé části, vrstvy, způsoby, z nichž hmota těch jmen jest. Tu rýževníci dobrá zlata z pisků prali. Háj. Mluvíme o vodách, deštích, o žitech atd. — *Odtažených pak jmen užíváme v pl.*, když zření máme k rozličným časům n. místům, na kterých se děj jména opakuje neb k rozličným způsobům, jak v skutek vstupuje aneb k množství osob, na které se táhne. V té zemi časti morové a hladové byli. Háj. Veliká sucha byla. V. Vypravuje všecky chvály tvé. Br. Mluvíme o pomstách, smrtech atd. — *Jm. obecná* jsou jména naznačující jednotlivé osoby n. věci stejného druhu: král, voják, kniha, růže. — *Jména hmotná* jsou jm. srostitá naznačující věci, jejichžto nejmenší díl též jméno má jako celek: mléko, zlato, železo, křída. — *Jm. hromadná* jsou jm. srostitá naznačující soubor jednotlivých osob neb věcí: lid, vojsko, stádo, obilí. — *Pozn. Jm. hromadné může výrok v pl. míti.* Vz Přísudek, Enallaga, 2. — *Jm. vlastnosti naznačují vlastnosti osoby n. věci*: krása, udatnosť, mladosť, délka. — *Jména činnosti naznačují činnosti osob a věcí*: běh, běhání, skok, skákání, volání, malování. — *Jm. podstatná časoslovná* (subst. verbalia), která od časoslov odvozena jsou: skákání, malování atd. — *J. zdrobnělá, zmenšovací* (nom. deminutiva), jimiž se osoba n. věc zdrobňuje: človíček, tatíček, chlebíček, kozička, buchtička. Vz Tvoření slov. — *Jm. zhrubělá*: chlapisko, chlapina, babizna. Bž. — *Jm. podstatná odejmenná* (subst. denominativa), která od jmen jsou odvozena. Odvozování toto činí se příponami: kněž*stvo*, pan*ák*, dobr*ota*. — *Jména podst. nadbytná*, která mají nadbytek tvarův aneb kmenův: símě — semeno, břímě — břemeno, máti — matka, dci — dcera, pradlí — pradlena. — *Jména* různosklonná (heteroclita), která své skloňování mění přestupujíce z jedné třídy kmenův do druhé: hráz (dle ‚Daň‘) — hráze (podlé ‚Růže), símě (podlé ‚Rámě‘) — rameno (p. ‚Slovo‘), kámen má v dat. kameni (Plášť) n. kamenu (Strom), lid (Strom) — pl. lidé (jako Hosť), dítě (Kníže) — pl. děti (Kosť). — *Jména schodná neb nedostatečná*, která mají nedostatek forem ku př. *a)* nemají pl.: člověk, dítě; *b)* nemají sg.: ostatky, rty, drtiny, ostružky atd. — Vz Podstatný. — *Jména podstatná jsou* **rodu mužského, žensk. n. středního. — Významem** jsou *a*) *muž. rodu* jména podstatná, která mužské osoby aneb bytosti znamenají: muž, manžel, žák, Bůh, anděl; nad to jména měsíců: leden, únor atd. — *b*) *Ženského rodu* jména podstatná, kterými se znamenají osoby a bytosti ženské: paní, manželka, hospodyně, Lada, Živa. — c) *Rodu středního* jsou jména mladých lidí a zvířat na *e* neb *ě* (kmen na -ět): dítě, děvče, pachole, kozle, orle, vlče. *Kníže a hrabě*, neužívá-li se jich právě o mladých knížatech a hrabatech, jsou i rodu muž. Jednotlivá písmena konečně vždy středním rodem označujeme: krátké *a*, dlouhé *á*, temné *k*. — *Pozn.* U zhrubělých jmen na *-ina* a *-isko* užívanější je rod koncovkou než významem určený: chlapina, f., chlapisko, n. (Zk.; Ht. Sr. ml. 171.). — **Zakončením** jsou jména podst. rodu muž., žen. a střed. Jména končící se *a) na tvrdé souhlásky*: *h, ch, k, r, d, n, t,*

b, p, f, v, s, z, l, m; *b) většina na měkké souhlásky*: c, č, š, j, ř, l; c) některá na *y* toliko v *pl. užívaná* (hody, mravy, okovy, rty, schody atd.) *jsou rodu muž.* — Jména končící se *a*) na *a, e, ě*; *b) většina jmen měkkými souhláskami ď, ť, ň, ž* zavřených; *c)* jména na y, c, ě jen v množném čísle užívaná (dudy, kalhoty, krajky, dvéře, jesle, kleště; jsou jednotlivě ve slovníku jmenována) *jsou rodu ženského.* — Jm. končící se 1. v *o* a *i* (kromě některých jako: biblí, paní, lodí, švadlí, pradlí, kvitancí atd.); 2. na *a* jen v pl. užívaná; 3. cizí na *-um*; 4. jm. na *-ště, -iště*; 5. na *e*, která nejsou feminina: Labe, poledne; na *e* m. *es*: nebe; na *-mě*: břímě, dýmě, písmě, plémě, rámě, símě, témě, vémě; na *e, ě* m. *et, ět* z *ent*: donpě, hyžle, ponpě, vole, tvořená podle jmen mladých lidí a zvířat též středních. (Ht. Sr. ml. 174.) *jsou rodu středního.* — *Jm. složená řídí se rodem posledního slova*: zeměpis, vodotok. *Slovo ‚mysl' jest v slovech složených rodu muž.*: úmysl, smysl, průmysl atd. *Výjimky* zaznamenány jsou u jednotlivých slov. — Některá jména jsou rodu *společného* (*g.* communis) t. j. rodu muž., když o osobě mnžské, rodu žen., když o bytosti ženské řeč jest, ku př.: hosť, choť, přímluvce, obhájce atd. Při jménech zvířat rozeznáváme rod přičiněním *samec, samice*: vrabec samec. — Při rodě muž. rozdíl činíme mezi jmény životnými, jimiž bytosti živé a mezi jmény *bezživotnými*, jimiž bytosti neživé znamenáme: holub, muž — dub, meč. — Zk. 20. Kz. — Vz Slovo, Rod. — *Jméno přídavné*, vz Přídavné jméno. — *Jm. číselné*, vz Číslovka. — Vz Zájmeno. — **Ve jménu** Páně, Boha, božím, im Namen. Ve jménu Boha korouhve vyzdvihneme. Br. Ve jměnu měm zač byste koli prosili otce. Br. Ve jméno otce, **šp.** prý m. ve jménu otce, Knst.; **ale** jest to dobré, sr.: Ve jmě božie jáz tě mažu. Výb. I. 78. (Brt.). — *Ve jménu čím, na jméno či, jménem čím = za něho* in Jemands Namen, für ihn. V. Ester pak oznámila králi jménem Mardocheovým. Br. Pozdravte ho jměnem mým. Jg. Řekni mu mým jměnem. D. — *Pod jménem, jménem = na pohled*, dem Namen nach. Přítel jménem toliko. Jg. Pod jménem = pod zástěrou, pod pláštěm, pod zámyslem. V. — *Ze jména, jménem, jmény* (pl.) = *jmenovitě*, namentlich. V. Počet chvalitebných žen v lídn božím ze jména vložena. Br. Jmény mnohé krále popisuje. Troj. Ze jména něco vyčísti, vyjmenovati. Nz. — Na jme (jmě, na Slov. = *obzvláště*, besonders, vorzüglich). Dobrý kožnch na jme v zimě. Sf.

Jmenosloví, n. Nomenklatur.

Jmenovací, Ernennungs-.

Jmenování = jména dání, das Nennen, V.; nstanovení, die Ernennnng. Jg.

Jmenovaný, der Genannte. V. Svrchu j. Klat. Den j. A též jestliže by do jmenovaného času (zur festgesetzten Frist) list svědčil Ferd. I. zř. — **J.** = *slovutný*. Dal.

Jmenovatel, e, m., kdo jmenuje; 2. seznam jmen, Namenregister; 3. v zlomcích, něm. Nenner. Stč. J. hlavní, společný (gemeinschaftlicher N.). Zlomek j-le zbaviti. J. Smolík. J-le z rovnice odkliditi, vyloučiti. Nz. Vz Činitel. Poněvadž je zde ‚jmenovatel' neživotné, chtějí někteří, aby se říkalo: Jmenovatel (m. j-le) odkliditi. Avšak mathematikům se tento návrh právem nelíbí. Abychom užívali v mathem. slov: jmenovatel, čitatel atd. jako životných, s tím se srovnává Brt. a Pch. dodává: Taková slova jsou teprv v pl. neživotná. Cf. Stavěti berana (stroj), ale: tam stojí berany; udělal pudla, ale: to byly krásné pndly; dělali draka, ale: draky špatně lítaly. Než i v pl. mohli bychom říci: ‚Draci špatně lítali' ‚draky' zosobňujíce jako říkáme: ‚stromové kvetli.'

Jmenovatelný, nennbar. D.

Jmenováchu, zastr. = jmenovali.

Jmenovati, jmenuji, -nuj, -nuje (íc), -uoval, -ván, -vání; pojmenovati, jmenovávati, benennen, ernennen, heissen. Jg. — **co, koho.** A den k stání k tomu půhonu jemu týž komorník, kdy a kde státi by měl, bude jmenovati; A úředníci mají říci jemu (pohnanému): Jmenuj očistníky (Entlastungszeugen) a když je bude jmenovati, mají hned zapsáni býti; A mají soudce hodinu k soudu j. Ferd. I. Zř. Den, rok (= ustanoviti). V. J. znalce, soudce. Rk. Kdo Boha ustavičně jmenuje, nebnde od hříchu. Br. J. svatého nepřívykej. Br. Jmenuj mi jednoho. D. J. úřadníka. Us. Předseda jmenuje zapisovatele (v stanovách to bývá), správněji: Předsedovi přísluší n. náleží jmenovati zapisovatele. Šb., Š. a Ž. — **čeho: chybně** m. co. Vz Spodobení. — **co, koho čím.** Nejtenčí díl udělal světlý a horký a jmenoval ohněm neb světlem. Kom. Porfyrem ho jmenováchu. Kat. 2466. Kdož co podává, má to dskami zejména jmenovati. Dsky 1. 209. Nebnď jmenován klevetníkem. Br. Vlastním jměnem někoho j. V. J. někoho úřadníkem, nástupcem, dědicem. Us. Jmenuje to věrností k vrchnostem. Koc. Rozkázal, aby ho jmenovali knížetem. Háj. Aby to, což bílého černým, což tvrdého měkkým jmenoval. V. — **koho k čemu.** A na tom soudě aby seděl na místě našem nejvyšší sudí dvoru našeho po Čechách: pak k tomu páni, kteříž k tomu jmenováni budou, podlé toho, a s nimi aby seděli čtyři z vládyk v témž sondě. Ferd. I. Zř. — **se čím kde.** V jazyku hebrejském dar jmenuje se počehnáním. Br. — **s nom.** Jmenuji ji Magdalena. Svěd. Vz *Jméno*. — **co komu.** Někomn hodinu k soudu *skrze* soudce j. Er. Purkgrabě má oběma stranám od toho oznámení ke dvěma nedělím den jmenovati. Zříz. Ferd. — **odkud.** Rychtář byl z obce jmenován. V. — *J.* **s dvěma akkusativy**, vz Akkusativ. — *Jmenovánu býti* přibírá *přísudek jmenný*. Vz Podmět. — **koho čím jak.** Jmenoval ho správcem mimo obyčejný pořádek přes všecky námitky něčí proti vůli svého soudruha a bez svolení otcova dle své libosti. Jmenuj ho do osmi dní s ostatními žadateli úředníkem, aby na svůj úřad co nejdříve nastoupiti mohl. — **se** (nazývati se, slouti). S těmito slovesy pojí se instrumental toho jména, které si podmět přikládá, ano na jisto postaveno není, je-li to skutečně jeho jméno; pak příjmení, které si podmět sám přikládá, neb které mu jiní

dávají. Skutečné, stálé jméno, s kterým se bytosť podmětu ztotožňuje, stojí v nominativu. Podobně klade se nominativ, když se slovesy těmi uvozuje definice. Potka jej syrský vévoda Aretas bé jmenovaný. Anth. I. 35. Jmenuji se Josef. Žahálka matkou a chůvou všeho zlého jmenuje se. Anth. II. 143. Jmenovati se králem. Kom. Lab. 94.

Jmenovatý = jmenovitý. V.

Jmenovec, vce, m., vz Jméček.

Jmenoviny = jmeniny.

Jmenovitě nstanoviti. D. Abyste jim ta psaní, jm. J. Pestoleckému dodali. Žer. Vz Jméno, kn konci článku. Namentlich.

Jmenovitý, bestimmt, benannt, namentlich, Nominal-. J. čas, cena, věc, základ, den, Jg., summa, vynáška, hodnota. Šp. Po zbřiclch na zdi, tu kdež hora j-tá jest, běželi a do předměstí skákali. Bart. hl. 18. p. 272. Na j. den státi. Vl. zř. 91. — **J.**, *slovutný*, berühmt.

Jmenovkyně, ě, f. = jmenovnice. Nej.

Jmenovní, Namen-. J. katalog. Mus.

Jmenovnice, e, f., eine gleiches Namens. D.

Jmenovník, a, m. = jméček

Jměný, vz Mlti.

Jměše (zastar.) = měl.

Jměť, i, f. = způsob, zastar. Lex. vet.

Jmíček = jméček.

Jmín = jměný.

Jmínečko, a, n., jméno. Mor. P. 367.

Jminulý rok = minulý. Sl.

Jmíti = nazývati, nennen. Ros. (Slovo podezřelé. Jg.)

Jmouti, jmu, jmi (pl. jměte), jma (oue), jmul, jmut, jmutí; *lépe:* **jíti**, jal, jat, jetí; jímati, jímávati. Poněvadž jíti (jdu) rovná se jíti (jmu), tedy za příčinou zřetelnosti říká lid: jmouti. Gb. Hl. 35. Brs. 17. doporučuje: jati. Vz Infinitiv. — **J.** = chytiti, chopiti, nehmen, greifen, fangen, gefangen nehmen; začíti, počíti, anheben, anfangen. Jg. — **co, koho.** Jměte ho. Br., V. Dával návěšti, aby jej jali. Flav. Láska ho jala. Jg. Jala jsi srdce mé. Br. Úředníci královi mají jej jieti a jej vžíti a držeti na královu milosť a na panský nález. O. z D. Rozkázali jej páni jíti. Nál. 216. — **koho kde.** Jiechu ho **na** těch hodech. Na poli ho jměte. Mus. Na silnici ho jali. Ros. — **komu.** Jmi sobě. Br. — **koho v co:** v svou moc. Tkadl. **koho za co.** Jala ho za plášť. L. Vsiak za oružie jme cep protivo vrahóm. Rkk. 36. Král císaře za obojek je. Dal. 83. — **kam.** Jeremiáš prorokuje Sedechiášovi, že jat bude do Babylona. Ben. V. — **co, koho čím:** krásou, láskou, milostí; žádostí jest jat. V., Háj. Jímáše pěniem srdce. Rkk. 9. Jíti kouzly někoho. Alx. 1097. — **se** = počíti. Je sě milá žalovati. Rkk. Jali se všichni vymlouvati. Jal se plakati. Troj. Jal se děkovati. Rvač. — **se čeho.** Jali se plavci břehu (přirazili k břehu). Ms. 1552. Jíti se motyky. Jg. Jal se chrt ten samého vlka. Sekera nechce se jíti suku. Tr.... nebo cožkolivěk, jehož sě Mikeš u mne jal. Kn. rož. 141. — **Jíti se s infinit.** *pojí se často s gt. m. s akkus.*, který by měl na infinitivu viseti. Vz Infinitiv. Libuše je sě jich (m. je) súditi. Dal. I je sě všech paní haněti. Dal. Jechu sě hradu stavěti. Dal. Vz Spodobení. — Vz Jímati.

Jmovitý = movitý, beweglich. J. i nemovité jmění. Ž. Karla IV., Záp. měst. 1419.

Jo, *šp.* z něm. Ja, v obec. mluvě m. *ano.*

Joachimsdorf. Jáchymov, a, m., u Litovle na Mor.

Joachimshof, Jáchymov, a, m., u Vel. Meziříče na Mor.

Job, a, m. Hiob. Šel pán pro Joba, zůstali tam oba. Č., Lb.

Jobův. Jobova zpráva = nešťastná. Vz Zpráva; Trpělivosť.

Jockey (angl., džoki), podkoní, který jezdí o závod; 2. pán, který miluje jízdu o závod. S. N.

Jod, u, m. Vz S. N. IV. 118.

Jodičnan, u, m. J. ammonatý, draselnatý, sodnatý, zinečnatý, železitý, železnatý. Kh.

Jodid, u, m. J. ammonatý. arsenový, barnatý, bromový, draselnatý, ethylnatý, formylový, hořečnatý, kademnatý, magnesiový, manganatý, měďnatý, olovnatý, rtutičnatý, rtuťnatý, sodnatý, stříbrnatý, strontnatý, strichninný, vápenatý, zinečnatý, železito-chininný, železnatý. Kh.

Joel, e, *lépe:* a, m.

Jogsdorf, Jocksdorf, Jakubovice, Jakubčovice ve Slezsku.

Johana, Johanka, y, f, Johanna.

Johannesfeld, Zadky u Opavy.

Johannesthal, Janoušov na Mor.

Johannisdorf, Janovice ve Slez.

Johannisthal, Jantál, Janov ve Slez.

Johnsdorf, Janušov na Mor.

Joch, u, m., z něm. Joch. J. v hornictví jochy = dřeva do 4 úhlů sbitá, jakými šachty podporují. — **J.** u jezu klády, kterými se ve vantrokách voda drží v předepsané výši, die Fachbänme. Us. — Jg.

Jochař, e, m., vůl ve jhu táhnoucí, der Jochochs. D.

Jochband. něm., u tesařů *šp.* jochpant m. spěrák, krakorec. Kmp.

Jochymtal, u, m. = tolar. J-ů za 14 zl. Gl. 84.

Jokelsdorf, Jakubovice na Mor.

Jonácký, jonácky, po jonácku: udatný, zmužilý, tapfer. Jonácky se choval. Ros.

Jonáctví, n. = jinošství, das Jugendalter; chrabrosť, Tapferkeit. Nt. Vz Junáctví.

Jonák, a (na Mor. junák), junáček, éka, m. — **J.** = *jinoch*, junger Mann. J. mladý, znamenitý, hrdinský. V. V jonáka růsti. Ros. Své ruky jonák (bojovník). Ros. Jest jonák z Kolovče. Vz Potutelný. Lb., Jg. Trefil j. na jonáka (našel druh druha). Mus. — **J.**, *švihák*, Stutzer. Kom. Vz Junák.

Jongleur (žonglér), a, m., fr., kejklíř. Rk.

Jonik, vz Ionicus.

Jorba, y, f., belone, ryba kaprovitá. Krok.

Jordan, a, m., řeka v Palaestině; rybník u Tábora. Jg.

Jorma, y, f., callionymus, ryba pulcovitá, der Spinnenfisch. Krok.

Josef, a, m., Josífek, Josa, Joza, Jozka. Joseph. Jg.

Josefa, Josefka, y, f., Josephine.

Josefov, a, m., pevnosť v Čech., Josephstadt. — *Josefovan*, a, m. — *Josefovský.*

Josephsburg, Josefovice u Opavy.
Josephsdorf, a) Josefov na Mor. u Bystřice; b) Josefovce ve Slez.
Josephsthal, Josefov na Mor. a St. města.
Joslowitz, Jaroslavice na Mor.
Jošek, ška, m. = Jan.
Jošina, y, f., alaternus. Rostl.
Jošt, a, m., Jodek. Gl.
Jot, jota, n., v mluv., Jota, vz J.
Jotace, e, f. Vz J a Jirečkovy Rozpravy 1860. a str. 65. a násl.
Jotovati, jotiren, jotou měkčiti. Plk.
Joujou (žužu), fr., hračka, hříčka. Rk. Spielzeug, Kinderspiel.
Jour (žúr), fr., den. Tag. Bon j. (bon žúr), dobrý den. Rk.
Journal (žurnal), fr., deník (časopis). Rk. Tagebuch; Zeitschrift.
Journalista, y, m., dle Despota, Zeitungsschreiber.
Journalistika, y, f., die Zeitungschriftstellerei, Zeitschriftwesen.
Joviální, veselý, Rk., fröhlich, munter, heiter.
Joviš, vz Jupiter.
Joza, Josef.
Jsem, vz Býti.
Jsoucí, vz Býti. — Na Slov. a na Mor. = způsobilý, tauglich; možný, möglich. To není věc j. (možná); na nic j. (se nehodící). Brt.
Jsoucně, wesentlich. Ros.
Jsoucník, a, m., der Existirende. Ros
Jsoucnosť, i, f., bytí, das Sein. Mark. J. boží popírati, zastávati; pro j. boží důkazy vésti. — Na Slov. a na Mor. = způsobilosť, Tauglichkeit.
Jsoucný, wesentlich. Ros.
Jť, psali staří m. jest. Kom.
Ju, zastr. = ji, vz On. St. skl., Pass. —
Juan, a, m. (Chuan), špan. Don J., prostopášník. Rk.
Jubilae-um, a, n., lat., slavnosť pamětní; druhotiny (kněžské, úřednické, manželské, po 50 letech); milostivé léto. Rk. Jubel-, Jahresfest.
Jubilant, a, m., jubilar, oslavenec, druhotinář, jemuž ke cti se odbývá slavnosť po setrvání dlouhého času (50 let) v nějakém stavu neb službě. Rk. Jubilar, Jubilargreis.
Jubilate, 3. neděle po velikonoci, der dritte Sonntag nach Ostern.
Jubilovati, z úřadu, ze služby propustiti, jubiliren.
Juda, y, m., dle Despota. D.
Judae-a, e, f., země judská, židovská. — *Judský* = židovský. — *Judaeové* = Židé.
Judenburk, u, m., mě. v Štýrsku. Vz více v S. N. IV. 448.
Judica, 5. neděle postní n. smrtelná. Rk.
Judiciální, z lat., soudní, soudnický, Rk., judiciell.
Judský, židovský. J. země, král. Jel.
Judstvo, a, n., das Judenvolk. Rk.
Jufkati, hlas bolesti vydávati, schmerzlich seufzen. — **nad čím.** Baiz.
Juh, zastar. = jih.
Juhyňa, na Slov. dolina, již vítr táhne.
Juch! radostné vykřiknutí. Us.
Jucha = jícha, polévka, na Slov.
Juchovník, u, m., anabasis, rostl.
Juchta, y, f., juchtina, juchtovina, juchtovice. J. kůže hovězí n. telecí, silná avšak jemná, nejvíce červené barvy, silně vůně. J. ruská, černá, červená. Der Juften, Juchten. Jg. Vz S. N. IV. 451. Juchtou páchne, kdo ji často v ruko mívá, nakazí se, kdo mezi zlými bývá. Hrš.
Juchtář, e, m. Juchtengerber. Rk.
Juchtářství, n. Juchtengerberei. Rk.
Juchtovati, Juften gerben; durchgerben, durchprügeln. Rk., L.
Juchtovice, e, f., Juftenstiefel. Šp.
Juchtovina, y, f., Juftenleder. Rk., Č.
Juchtový. J. boty, taška. Juften-, Juchten-.
Juchuchu! Juch.
Juk, u, m., hra dětská, schovávaná, das Versteckspiel. Hráti na juk. Us. Hra na juk. Dch.
Juka, y, f., rostl. česnekovitá. Rostl.
Jukati, hráti na juk. Us. Vz Juk.
Julep, u, m., sladký nápoj. V.
Juli-a, e, f., jm. vlastní.
Juliak = Jülich, zastar. Vz Julich.
Julian-us, a, m., jm. vlastní. V.
Julich, a, m., mě. Jülich. — *Julišský*, julišký.
Juli-us, a, m., jm. vlastní. V.
Jun, a, m., mladý člověk. Rkk. Jüngling.
Junácký, jugendlich, tapfer. Rk.
Junáctví, n., Jugendalter; Tapferkeit. Rk.
Junák, a, m., na Mor. a na Slov. = jonák.
Junda, y, f., Scherz, Spass, Jux. Us.
Jundorf, Židenice u Řečkovic, Židovice u Brna na Mor.
Julienfeld, Juliánov na Mor.
Junec, nce, m., junčík, a, m., roční volek, býček, ein junger Ochs o. Stier.
Junice, e, f. = Jalovice.
Juno, gt. Junony, f., římská bohyně, choť Jupiterova. — *Junonin*, a, o. Vz více v S. N. IV. str. 459.
Junoš = jinoch.
Junoša = jinoch. Rk. 25.
Junství, n. = jonáctví, Jugend. Ssav.
Junta, y, f., špan., jednota, Rk.. Versammlung, Verein.
Juný, zastr. = mladý, jung. Rostl.
Jupa = jupka.
Jupiter, a, m., dle „Páv“ (v řeči populárnější, zvl. o planetě); nebo: Jupiter, gt. Joviše, dat. Jovišì atd. dle „Hráč“; nebo: J., gt. Jova, dat. a lok. Jovu n. Jovovi; akk. Jova, vok. Jove, instr. Jovem. Řec. Zeus. Nejvyšší Bůh římský. — *Jupiterův* n. *Jovišův* n. *Jovův*. Vz o něm v S. N. IV. 459.
Jupka, y, f., krátký, lehký ženský kabát, župice, kytle, kytlice. Juppe. Br.
Jura, y, m., pohoří ve Švýcarsku a Francouzsku. — Jurské pohoří. Vz S. N. IV. — J. na Mor. = Jirka, Georg.
Juráš, e, m., na Mor. střecha u klobouku, die Hutstülpe. D.
Jurat, a, m., z lat., právník, der Beeidete, Geschworene.
Juříčky, na Mor. = jiřičky, na Sloven. ďuříčky. Jg.
Juridický, z lat., právnický, Rk., juridisch, rechtskräftig.
Jurisdikce, e, f., z lat., soudní správa n. moc; příslušnosť soudu; soudní okres; právo. Rk. Jurisdiktion, Gerichtsbarkeit.

Jurista, y, m., dle ‚Despota', z lat., právník. Jurist.

Jurský. Vz Jura. J. útvar, soustava. Nz. Jura-. J. pohoří, vápno. Vz S. N. IV. 461.

Jus, lat., právo. Studuje jus (práva). Vz Právo.

Justice, e, f., z lat., spravedlnosť; soudnictví, soudní správa, Justiz, Gerechtigkeit; Rechtspflege, Gerichtsverwaltung.

Justiciar, a, m., z lat., soudní úředník. Rk. Justiziär, Gerichtshalter, Richter.

Justifikace, e, f., z lat., ospravedlnění. Rk. Justifikation, Rechtfertigung, Verantwortung.

Juta, Jutka, y, f., Judith. Gl., Mus.

Jutland, a, n., Juty, něm. Jüttland, severní část půlostrova dánského. Vz S. N. IV. 464.

Jutro, zastr. = jitro.

Jutroboh, a, m., slovan. bůh svítání, Gott der Morgendämmerung. Dle D. pouhý výmysl. Jg.

Juvenali-a, í, pl., n., dle ‚Gymnasium' (v pl.), hry v Římě Neronem zařízené. Juvenalien.

Juvenal-is, a, m., římský básník. Vz S. N. IV.

Juwel, u, m., z hol., drahý kámen broušený, klenot. Rk. Geschliffener Edelstein, Kleinod.

Juwelier, a, m., juvelíř, jubilíř, D., klenotník.

Jux, u, m., z lat., jocus = žert, junda, švanda. Rk. Jux, Spass.

Juxta, lat. Eine Schrift, welche neben einer Verschreibung, die in die Landtafel eingetragen war, gesetzt wurde, um entweder dieselbe zu quittiren, zu löschen oder auch zu prolongiren. Gl. 84. Kromě těch trhóv, kteříž se při zápisích píší, kterýmž juxty říkají. Vš. 397. Juxtou kvitováno. Arch. III. 478. Smazáno juxtou. Arch. III. 565. Vz Gl. 84.

Juž, zastr. = již. Jg.

K.

Slova zde nezaznamenaná viz pod písmenem C.

K jest **hrdelní** hláska. Vz Hláska. Jak se vyslovuje, o tom vz G. a sr. Gb. Hl. 19., 20., 22. — Po k následuje v českém jazyku *vždy* **y**, *nikdy* **i** (mimo cizí slova; u Poláků píše se naopak *i*). **K** před *e*, *i*, *y* (psaným *i*) psávali, *jinde* místo něho *c*: camena (kamena), cmete (kmetie), cral (král), nicakégo (nikakégo); ve spřežcuí s následující hláskou *v* literou *qu*: quazz (kvas); někdy spřežkou *kc*: kclada (kláda). Vz Gb. Příspěvky k historii čes. pravopisu str. 29., 122., 194., 218., 237., 266. — Jména v *-k* ukončená jsou rodu *muž. a skloňují* se dle prvého sklonění (Páv, Strom); jaké koncovky mají v lokalu sg., o tom vz Lokal. *K* **se mění** *na prvém stupni v* **c**, *na druhém stupni v* **č**. Gb. Ale tato změna je z pozdější doby, neb litv. jí nezná. Vznikla tedy, když slovan. a litv. již se rozdělily. Schl. Vz C, Č, Rozlišování. — **K se rozlišuje** v kořenech a pnech v c a č. Sr. kaditi — čaditi, kavka a strč. čavka, konati — činiti, kvíčala vedle cvičala, *καίσαρ* — císař, maknouti — macati. Vz Ht. Zv. 100. — *Před samohláskami jotovanými a úzkými* měnil se *k* v sykavku podnebnou řidší a hustší: c a č. Zejména děje se proměna v č před samohláskami *e*, *i* a před střídnicemi za ь (= i) a ę; před střídnicemi za ě bývá proměna v c i v č a taktéž před samohláskou jotovanou pojí se hrdelnice *k* s *j* a dává *č*, někdy také *c*. Gb. Hl. 108. — *Před e* původním v *č*: *1. ve vokat. sg. masc. I. sklonění*: člověk — člověče, sedlák — sedláče. Vz Vokativ. — *2. V časování před příponami*: *-eš*, *-e*, *-eme*, *-ete*, *-en* (v příčestí rodu trp.). Tedy u časoslov 1. třídy mimo 1. os. sg. a 3. os. pl. praes. Tluku, tlučeš, tluče, tlučeme, tlučete, tlukou, tlučen (pečen, zamčen, dotčen). — *3. Před příponou -ek* (před *e* m. cyr. ь): ptak — ptáček, slavík — slavíček. — 4. Před *e* m. slov. *a* a cyr. ę: vlče, ptáče. Ht., Gb. — *Pozn. K se nemění před e v instr.* (bok — bokem), poněvadž zde *e* z *o* vzniklo (Mkl.), během, na Slov. behom. Ht. Taktéž *se nemění* před *vkladným e*: oken. Gb. Hl. 109. — *Před i, í 1. v* **ohýbání slov** v c *a*: *v nom. pl. mužských podstatných a přídavných jmen živé bytosti značících*: kluk — kluci, býk — býci, prudký — prudcí, tenký — tencí. *Ale v obec. mluvě se k neměnívá*: tenký dubové; to jsou raky; — *ale místy se* **k** *přece rozlišuje*, jako ku př. v Krkonoších. (Šb.). — *b) V lok. pl. podstatných jmen*: vlcích (m. vlciech), ptácích, počátcích. — c) *V imperat. časoslov. 1. třídy na* **k** *se končících*: peku — pec, řku — rci (ale *v obec. mluvě*, kdykoliv po c *i* se vynechává, mění se *k* v *č*: peku — pec — peč). — *d) v 1. os. sg. časoslov*: skákati — skáči. — 2. *Ve* **tvoření slov** *v č*: matka — matčin, člověk — člověčí, drak — dračí, tok — točiti, oko — očitý, vlk — vlčice, ruka — ručiti, muka — mučiti atd. — Na Slov.: matkin. (Ht. ml. sr. 51.). — *Před ě 1. ve skloňování a tvoření příslovcí od jmen přídavných v c*: v roce, v mléce, v ruce (m. ruče), vlce (m. vlče), veliký — velice, krátký — krátce; *ale na Slovensku* se obyčejně nemění: v ruke (m. v ruce), řídčeji s proměnou: v ruce (Šf.). — *2. Ve stupňování jmen přídavných a příslovcí v č*: krotký — krotčeji, hořký — hořčejší, hezky — hezčeji. — *Před příponami: -ba, -da, -ka, -ko, -ný, -ní, -ník, -ský, -stvo, -ství* (m. -ьba, -ьda atd.) v č (končí-li se slovo samohláskou, tato odpadává: mouka — moučný), řečský — řecký, znak — značný, rok — roční, bok — boční, pták — ptáčník, ruka — ručník — ručka. Ale: prokní (Gb. Hl. 110.). Vz Tvoření slov, Odvozování

slov, Přípony: -ba atd. — *Na konci slov mění se též pravidelně v č*: sěk-ь seč, řeč, žlně (prožluk-lý); *před samohláskami jotovanými v č*, někdy v c: pekja — péče, Melničan, pláču (= plaki-u); mýceti (myk), léceti (nalik-nouti). Dle Schl., Kz., Ht. Zv. 102. a násl., Sr. ml. 150. a násl.; Gb. Hl. 108.—111 (vz zde více dle nověho upravení těchto změn hlásky *k*). — **K se střídá** *s 1. h, ch*: chor — kůr, opláchnu — opláknu, chřástal — křástal, krušiti — hrušiti, chřtán — křtán, korouhev — chorúhev, krkati — chrkati, katrč — chatrč, křen — slov. chren, štihle (malá štika) m. štikle od štika, chopiti — cf. lat. capere; v obecné mluvě koště m. chvojště, křást m. chřást, skovati m. schovati. (Jir.), Ht. Zv. 106., Sr. ml. 154.; Gb. Hl. 108., Kz., Schl. U *Domažlic*, na *vých. Moravě* a po různu i na *Slovensku* říká se: hdo (m. kdo), nihdo (m. nikdo); Slovák pak trenčanský vyslovuje: chto, nichto. — *V Domažlicku* slyšeti schovat vedlé skovat, klíba vedlé chléb; *v Krkonoších*: souťkotiny m. souchotiny, křtán m. chřtán, korela m. cholera (Kb.); *v Doudlebsku*: kocholka m. chocholka, kocholouš m. chocholouš, skovat m. schovat, klácholit m. chlácholit, křtán. Kts. — *2. Sq.* „K zámku" vyslovuje se: *g* zámku. V Krkonoších kroš m. groš. Ve vých. Čechách g m. k. Us. — Cf. Kto — kdo z gdo, mozek z mozg, mezek z mezh (ze staršího mezg). Gb. Hl. 108. Vz G. — *S s*. Sr. řec. καρδία, lat. cor, srdce; lat. octo, řec. ὀκτώ, něm. acht, čes. osm Cf. změnu *k* v *s*: kloniti — sloniti, kluzký — slizký (Gb. Hl. 111.). Vz o tom S, *Hrdelnice*. — *4. S p*. Kondrát m. ponrava, Kostoloprty m. Postoloprty, Křivoklát m. Krivoplat. Jir. Cf. Perůn — κεραυνός. — *K je znakem českého nářečí*: křepelka (přepelka), kapradí (papradí). Šf. Pod Krkon. precektor m. praeceptor. Kb. — *5. S t, t*. Krocan z něm. Truthahn. — *Hlavně v obecné mluvě*. V Krkonoších: třepelka m. křepelka, hejkman m. hejtman; v již. Čechách: tratiknot m. kratiknot; vo vých. Čechách: křtina m. třtina, klustý m. tlustý, klouct m. tlouci. Sb. Severně od Prahy: klouct m. tlouci, klačiť m. tlačiti, vyvrknout (nohu) m. vyvrtnouti. Sb. Na západní Mor. po různu: klustý m. tlustý, kloct m. tlouci. Sb. — Šentíř m. šenkýř. Jir. — **Skupenina kt** mění se jako *tj* v češtině v c: nok-tь = noc, pek-tь = pec; infinitivy pek-ti = péci, tlouci, téci, říci, sici, vléci. Gb. Hl. 111. — *Skupeniny* **sk v šť; ck v čť**: německý — němečtí. Vz Ht. Zv. 104. U jmen na -ina jest i *č* m. *šť* ze *sk*: slovenčina. Vz o tom více v Ht. Sr. ml. 153. Tisk — tišťen — tištěn, pisk — piščeti — pištěti, vojsko — lok. vojscě — vojště — vojště, polský — nom. pl. polscí — polští — polští, polščina — polština a polčina, vosk — voščený — voštěný. Gb. Hl. 110., 111. — **K se vysouvá**: seno ze sckno (sckati); — z *ks*: Sasy, něm. Sachsen, Saksen, Ht.; ze skupeniny *kt*: netopýr m. nektoptýr (noční pták; vz Netopýr); v obecné mluvě *v násloví*: dyhy, dyž, dyť m. kdyby, když, kdyť. Jir., Kts. Lopotiti vedlě klopotiti, trestati vedlě strčes. tresktati; m. kdo, kdopak, kdepak, říká se v obec. mluvě: do, dopak, depak, dypak. Gb. Hl. 117. — *K se (zřídka)* **vsouvá**: stkvíti, Ht.; vykati od vy (vy říkati), žvýkati od žváti. Šf. Zaměstknati m. zaměstnati. Gb. Hl. 122. a 123. — **K je příponou** *jmen podstatných* přibírajíc jiné hlásky: -ik, -yk, -ek, -ak, -ák, -uk, -ek, -ka, -ko: slav-ík, před-ek, voj-ák, lal-ok, voz-ka, topůr-ko, ko-cábka (cába), ko-pisť (písť). Jg. Kamýk, křemík (*lépe*: křemýk). Mkl. B. 240. — **K, předložka**, *žádá* **dativu**. Vystihuje *1. o místě* stranu, kam se činnosť podmětu pohybuje. K uherské zemi se obrátil. Háj. Až k nebi dosáhla. Br. Tamo k modru vrchu. Rkk. 10. Jeli jsme k ostrovu. Jdeme k vrchu. Jg. K uherské zemi se obrátil. Háj. (Zk.; Mkl. S. 622.). — *2. V přeneseném smyslu vyslovuje se cíl*, ku kterému činnosť buďto tělesná aneb duševní míří, kam se táhne a řadí. — *Sem patří časoslova* jako: mluviti, odpověděti a zvláště složená s předložkami: *při, na, po* atd. K hanbě mne přivésti usilují. Br. Tvá povinnosť tě k tomu napomíná. V. Nepopouzej ho k hněvu. Solf. — *3. Při jménech povinnosti, práva, přízně, nepřízně, kde často je tolik co*: *proti*. Nemějto závisti k sobě. Flav. On sám má právo k tomu. Flav. K němu nechuť měli. Háj. — 4. Užívá se jí k vytčení *účelu, úmyslu, příčiny*. Napomáhal k zvelebení koruny české. V. Dával národům příčinu k zlehčování jazyka. V. Soakonici potřebnjí této hyliny k barvení suken. Byl. Člověk přirozen je k dílu a pták k létání. Št. Ne k choti, ale k slnze by mě přijal. Kat. 696. Draka jsi stvořil k posmívání jemu. Výb. To k ničemu není. Někomu k vůli. Jg. To je k jídlu; papír je k psaní, kůň k jízdě, voda k mytí. Us Ku pomoci přijíti. Us. (Zk.; Mkl. S. 625.). — 5. K vytčení *přiměřenosti a současnosti* (věci a činnosti, podlé kteréž se co činí). Zdali k rozkazu tvému vzhůru se vznáší orlice? Br. S hřmotem kopá kůň zemi, až pokojně stojí k zvuku trouby, anobrž k zvuku trouby řehce. Br. K harfě zpívá. Us. Nemoc ta není k smrti, ale pro slávu boží. Br. (Zk.; Mkl. S. 625.). — 6. K vytčení *vztahu*, strany kteréhož výrok aneb vlastnosť nějaká platnosť do sebe má (= vztahem nač, se strany čeho). Měkkosť je lahodná k dotčení. St. Mně zle k mysli bylo. Kom. Ale k tomu kdo je způsobný? Br. K lidem dobře se chovati. Us. Ta věc k oku pěkná jest. Zyg. Váhavosť k dobrému. Velikou chuť k pánu svému má. Háj. K nohám dobrý, k srdci a k hlavě zdravý, k nesení malý atd. Us. . . . jelikož k ohudobě, většíc jest nemieti, co by žádal. St. N. Kř. 225., 12. — 7. *O čísle*, když se ustanovuje, jak asi veliké jest (= asi). Byl živ k osmnácti letům. V. Zabito jest ke dvěma tisícům lidí. V. (Zk.; Mkl. S. 624.). — *8. O čase*, když se udává, ku které době se co blíží. Sešli se ke dni určitému. Háj. Té noci ke dni umřel. Jg. — Zk. Skl. 212 —215.; Ml. II. 28.—29.; Mkl. S. 622.—625, 12. — 9. *Ve smyslu výsledku*, kde je i předložkou *s* nahraditi lze. Jest mi to kn podivn (= s podivením). Jest nám to k potěšení (= s potěšením). V. (Brs. 96.). — *Pozn. 1.* Před souhláskami, kde toho žádá libozvučnosť, klade se místo k: *ke, ku*, ač i toho nestejně zachováváno. Jg. — *Pozn. 2.* Předložky této *chybně se užívá s abstrakt. slovesným jménem*

ve smyslu možnosti. Zde jsou knihy k dostání. Vz *Dostání.* To není k vydržení m. to nelze vydržeti. Zde jest něco k vidění, k slyšení m. zde jest něco viděti, slyšeti. Brs. 96.

-ka (-ьka), přípona jmen podstatných, před níž se *h, ch, k* v *ž, š, č*; *c* v *č* mění a dlouhá samohláska někdy krátí. Sbírka, nádivka, procházka, sádka, dědička, Moravka, pohanka, lyska, drožka, troška; deminut. brázdka, cívka, stružka, čárka, hrstka, knížka, svíčka, ulička. Mkl. S. 272., 240. Čech — Češka, vozka, sýpka, voják — vojačka, válka, várka. Vz -ek. Tato přípona se v již. Čechách a na Mor. *místo ‚-ová'* klade: truhlářka m. truhlářová, Přibylka m. Přibylová. Kts. Táž přípona okolo Brna *k příslovcím* se přivěšuje: semka (sem), mocka n. mucka (moc), venka (ven). Šb. — **Ka** = k, zu. Vrátiv se Jidáš ka apoštolam. St. skl. III. 29.

Kaaden, mě. v Čechách, Kadaň.

Kabacoun, u, m., kyj, klacek, Prügel. — **K.,** náčiní k natáčení a vyplňování vlasů, Haarwurst. — **K.,** košík pro koně, krabuška, Maulkorb. Us. — Jg.

Kabáč = koláč z nejhorší mouky, posušek, poškrabek. Na Slov.

Kabal, a, m., z lat., kůň. V.

Kabala, y, f., z hebr. — **K.,** tajné učení židovské, dochované prý podáním od Mojžíše Josuovi a od tohoto 70 starším, pročež také slove *masora* (podání). Jiní pak myslí, že jest tajemným způsobem obsaženo ve spisech starého zákona, jmenovitě ve knihách Mojžíšových a hledáním klíče k němu zanášelo se zvláštní umění nazvané *kabalistika, kabalismus.* Odtud přeneseno jméno kabalistika také na hádání z bible. — **K.** = tajné úklady, pikle, hlavně o životě dvorském a politickém. S. N. Geheimbund, Ränke.

Kabalista, y, m., dle Despota, ein Kabalist. — **K.,** pletichář. Jg.

Kabalovati, kabaly dělati, Kabalen schmieden. Jg.

Kaban, u, m., rus., ložiště, které není dlouhé, ale mocné. Vys.

Kabaně, ě, *kabanica, kabanka,* y, f., sedlský šat z hrubého sukna. Na Slov. Ryb.

Kabar, a, m., Č. navrhl: chonkel, e, m., das Bisamthier Jg. Moschus moschiferus. Dvoukopytník jelenovitý bez parohů se špičáky z úst vyčnívajících. Vz Frč. 381.

Kabarovina, y, f. Hirschbisam. Rk.

Kabát, u, kabátek, tku, kabátec, tce, m., kabáteček. Slovo romanské, souvisí s franc. capot, s vlas. capotto = roucho mužské s kapucí na hlavu (caput); v něm. spisech nazývali kabát Joppe. Jir. Der Rock. Jím rytíři jdouce do boje odívali svrchní tělo; později užíváno k tú bez rukávů, které oblékali pod železný háv. V., Jir. Kabátec, der Waffenrock. Čsk. Brandl v Gl. 85. srovnává toto slovo se strněm. kawâti, vestimentum. V kawâti (= oděv, střhn. gewaete) proměnilo se *w* v *b.* Gb. Hl. 93. — *Části kabátu*: Život (zadek, přednice), šosy (na Mor. klíny, Brt.), rukávy, výložky, límec, knoflíky. Kabát bez šosův: *kazajka.* K. svrchní, spodní, letní, zimní, všední, sváteční pro (na) neděli, ošumělý; krátký (kratina), úzký, nový, starý, jednořadý, dvouřadý, prošívaný, podlé starého kroje, podlé mody, čamara. Svrchní šat kněží církevních: *klerika (talar),* mnichův: *habit.* Š. a Ž., Šp. K. je volný, škrtí. A v těch kabátcích a nohavicích právě sodomsky a ďábelsky chodí odhalujíce se i svlačujíce až do kabátu před pohlavím ženským a panenským beze všeho studu jako hovada (byl to tedy tehdáž spodní oděv mužský bez rukávu. Da.). Bart. 344. 17. První vyhrání z kabátu (z kapsy) vyhání. Bližší košile nežli kabát. Svléknouti někoho z kabátu. Udělal si z kabátu kazajku (prohospodařil). Š. a Ž. (Walter). Rád by mne s kabátu (s kůže) svlékl (tvrdý člověk). Č. Dal mu na kabát (bití, domluvu. Vz Domluva). Č. Vyžaloval si na červený kabátek (když kdo žaluje sám vinen jsa a potom trestán bývá. Vz Trest). Č. K. dělá může. Lb. — **K.** = *malé řezení,* v kterém se ani státi, ani ležeti, ani seděti nemohlo. Das Gefängniss, der Pranger, der Stock. Jg., Gl., Kom., V. Rád tam šel, jako sedlák do kabátu. Ros.

Kabatář, e, m. = kabátník. Na Mor.

Kabátec, vz Kabát.

Kabátničí = kabátnický, kabátníku příslušející. K. řemeslo. 1453.

Kabátník, a, m., Rockmacher. Troj. — **K.,** *měšťák,* ein Kleinstädter. Us. — **K.,** *rak* v nové skořepce, der Häutler (Krebs), der Mauser. D.

Kabátový, Rock-; Arrest-. Ctib.

Kabel, u, m., fr., câble, angl. cable (kebl), těžké láno u veliké kotvy. S. N.

Kabela, *kabele, kabelka* = taška z lýčí, rákosí; kapsa, měch, der Kober, die Mosche, Tasche. Na Slov. U horníkův: *žoček.* Vys. Kdo chodí s kabelí, toho pán Bůh nadělí. Ros., Č., Plk. — **K.,** *pečivo,* eine Mehlspeise. Nech s národem netoliko kabelí ale i myslí a srdcem se víží a pojí. Dal. — **K.,** *petlice* na drabicích u pluhu. Us. Plaňan.

Kabelář, e, m., der Moschenmann, kdo kabely děla n. prodává. D.

Kabelářka, y, f., die Moschenfrau. D.

Kalebatý, koberartig, plundrig.

Kabelna, y, f., místo, kde se mlýnská kola točí, *vantroky,* das Mühlgerinne. — **K.,** u rybářů: *sádka,* Fischhalter. Us.

Kaberna, y, f., veliká posada, Vogelhaus; ohrada, Umzäunung, Us.; zábradlí okolo stojanu v rybnících, Geländer.

Kaberňák, kabrňák, a, m., veliký kapr z kaberny; chytrák, chlapík, kos, ein tüchtiger Kerl. Rk.

Kablč, e, m., kolík, na němž barvíři barevnou přízi ždímají, der Windenagel. D.

Kabinet, u, m., z fr., komnata k zvláštním účelům zřízená; vláda, nejvyšší (tajná) rada panovníkova; místnost na sbírky pamětihodných věcí k vědeckému účelu: k. fysikalní, mechanický (strojovna), mineralní. Rk., S. N., Nz. Das Kabinet, kleines Gemach, Nebenzimmer; Arbeitszimmer; der Ministerrath.

Kabinetní list, psaní panovníkovo k někomu. Rk. Kabinets-.

Kablšon, vz Capuchon.

Kabouin, u, m., vír, Wirbel. Us.

Kaboniti, 3. pl. -ní, boň, ně (ic), il, čn, ční, kabonívati = kaliti, trüben. — **co:** vodu,

čelo. — **se** = **kaliti** se, trüb werden; bněvati se, mračiti se, škaredě hleděti, sauer sehen. Jg., Sych., D. Voda, nebe, děti se kaboní. Us. Kaboní se, bude pršeti. Když voda se kaboní, pršívá rádo dlouho. Us. — **se na koho.** Plk., Us.

Kabousiti se, kavousiti se, il, ení = škarediti se, mračiti se. — **se na koho.** Dch.

Kabřina, y, f., obruba, Umfassung. Dlabač.

Kabřinec, nce, m., 1. oblouk zděný, na kterém zeď stavějí, ein Mauerbogen. — 2. Veliká cihla, za tři jiné, Doppelziegel. — 3. Cihla velmi vypálená, jako škvár, Schlakkenziegel. — 4. Štít na stavení, der Giebel. — 5. Přístřešek. — 7. Police na talíře atd. Topfbrettt. — Jg.

Kabriolet, u, m., dvoukolesý vozík s jedním koněm. Rk. Das Kabriolet.

Kabrňák, vz Kaberňák.

Kabrnice, pl., f., u pekařů cihly, které v peci zadržují uhlí, aby na pečivo nepadalo. Dch.

Kabuně, ě, f., phycis, ryba. Krok.

Kabušiti se = kabousiti se.

Kabylové, obyvatelé Alžírska v Africe. Rk. Vz S. N.

Kabyžon, vz Capuchon.

Kac (slovo, kterými kočky odhánějí). Kac kotě od mléka. Srnec., Db.

Kacafírek, kazafírek, rku, m. = krátký kabát mužský bez šosů, ein kurzer Mannsrock. — **K.,** rka, m. = mladý, fintivý člověk, ein junger Geck. — **Kacafírky,** druh třešní. Us. u Praby.

Kácati = stříkati, cákati, *šplíchati, spritzen. — **na koho čím:** vodou. — **se kde:** ve škopku (šplíchati se). Us.

Kácení, n. Kácení lesa, Stockung des Waldes, Holzschlag. Dch. Vz Káceti.

Kacéř = kacíř.

Kacéřka, y, f. = kacířka, zastr.

Kaceřovatel, e, m., Verketzerer.

Kaceřovati, verketzern. — **co, koho:** pravdu. Jg. Lid pod obojí způsobou přijímající na svých kázáních kaceřovali. Dvě kron. české. — **koho pro co.** Chč. 624.

Kaceřovník, a, m., der Verketzerer.

Kacéřový = kacéřský, ketzerisch. Ms. ze 14. stol.

Kacéřský, zast. = kacířský.

Kacéřství, n., zastr. = kacířství.

Káceti (mor. kátěti), 3. os. pl. -cejí, ej, eje (ic), el, ení; kácívati = poražeti, převraceti, umwerfen, stürzen; stříkati, spritzen. Jg. — **co, koho:** dřeva, Rkk. 11., strom, D., nepřítele. Plk. — **co kde:** vše před sebou poráží, kácí. D. — **na koho:** nekácej na mne (nestříkej). Ros. — **se** = padati, umfallen, niederstürzen. Strom se kácí (padá). Us. — **se kde: v** blátě. Ros. Den po dni u víně se kácel. V. K. se v ohavnostech břichův a nepravosti. V. Nic se strašiti nebudeme, byť se kácelo všecko **pod** námi a **na** nás. Kom. — **se odkud:** voda se skály se kácí (valí). D. Krev se kácí **z** rány. D. — **čím,** strč. = třásti, schütteln. Rk.

Kacibovité rostliny, zygophylleae, doppelblattartige: gvajak obecný, guajacum officinale, Guajakbaum. Vz Kk. 239.

Kacíř, kacéř, e, m., od jména ‚Katharové' (řec. = čistí, sekta křesťanův v 11. stol.). Rk. Der Ketzer. Někoho za kacíře rozhlašovati. D. — **K.,** divoký kůň, ein wildes Pferd. Reš.

Kacířka, y, f., die Ketzerin. Jg.

Kacířský, ketzerisch. Jg.

Kacířství, n., *kacířstvo*, a, n., die Ketzerei. V., Kom. Vz S. N.

Kackovati se, rousati te, mazati. Us. Ptr. Sich schlampern.

Kácov, a, m., mě. v Čechách. Vz S. N.

Káč, káč, hlas k zahánění neb volání kachen. Us.

Káča, gt., dat., lok. Káči, ostatní pády pravidelně dle „Žena". Má milá paní, rozpomeň se na tu Káču, křivdy jí nedělej. Švéd. 1568. Na takové tinti vanti naši Káču nevdají (= na to nic nedám.). Us. v Dobříšsku. Káčo, Káčo, Kačenko! Kdo chce Káču milovati, musí na ni odprodati. Er. P. 252. b. Cf. Ht. Brus. 113. 114. Käthe, Kathel. Na Mor. Kača. Vz Holý, Káčin. — **K.** = *basa*, (při svatbách zástěrou a čepcem směšně vystrojená). Jg. Die Bassgeige. Vz Káčin. — **K.,** Kreisel. Káču honiti, mrskati. Us. Mřk.

Kačar = kačer.

Kačátko, a, n., mladá kachna. — **Kačátka,** pl., n., lýhy ve mlýně, die Rumpfleiter. Us.

Kačči, Enten-.

Káče, ete, n., kačátko, kachně, liče, das Entlein. Chtě káčo lapiti, uhonil lysku. Prov. — H.

1. **Kačena,** y, f. = Káča.

2. **Kačena,** y, f. = kachna, die Ente, anas. — **K.** (divoká), roháč, křeháč, mergus. Taucher. — **K.,** čírka, querquedula, Kriechente.

Kačenář, e, m., kdo kačeny střílí. Entenjäger.

Kačení, Enten-. — **K.** *mýdlo* = bílé oblázky v potoce. Na vých. Mor.

Kačenka, y, f., vz Kačena.

Kačenky, pl., f., druh hrušek. — **K.,** smrže, Morcheln. — **K.,** dva sloupky na strojku u kolovratu, do kterých se klobučiny zasazují. U stroje tkadlcovského v kačenkách leží vratidla a jsou horní, prsní a dolní k-ky. Krok. Vz Tkalcovství. — **K.,** měděný peníz, nazvaný také šart, malý peníz. Gl. 85. — Upomíná jej Kačenka. Vz Hladový. Lb.

Kačer, a, kačírek, rka, m., der Enterich, anas mas. V. Divoké k. K. káchá, kvákhá. Kom. K. tlapí divokou kachnu (begatten). Šp. Vz Kačery.

Kačerec, rce, m., kadeř, kučera, die Haarlocke. Veleš.

Kačerek, kačírek, rku, m., formánek, ozubec, kování na kraji voje vyčnívající, das Fuhrmannel. Us. Bolesl.

Kačeří, kačení, kachněčí, kačerový, Enterich-. Peří k. Jg.

Kačery, kačírky podrážeti = házeti po vodě třepinami, plochými kamínky = mističky, podlísky dělati.

Kačetník, u, m., Vergissmeinnicht, myosotis. Us.

Kačí, kačičí, Enten-. V. K. vejce, sádlo, maso, orel. Jg.

Kačice, kačička = kachna.

Káčin, a, o. Už je po Káčině svatbě (= po všem). Us.

Káčině, ěte, n., Káčino dítě. Dch.

Káčinec, nce, m., Entenstall. — **K.**, taraxacum, die Butterblume; tussilago, der Huflattich. L.

Káčírek, rka, m. — 1. Malý kačer. — 2. Kování na konci voje č. ozubec, formánek. Vz Kačerek. — 3. U tkadleů. Vz Kačenky. — 4. Vz Kačery. — Dvořané museji časem také baňky, šňupky, kačírky držeti. Vod.

Kačírkový, Enterich-.

Kačírky, špalíčky k dešťkám přibité k uklinování přímu, v pivovaře, der Frosch, Ansatz an der Malzdörre. — **K.**, vz Kačery.

Kačka, y, f. = kachna. V. — **Kačky**, zastr., vidličky, Opfergabel. — **K.** černá, vodní kos, Wasseramsel. V. — **K.**, tenká svíčka. Us. v Praze.

Kačkovati, špatně stříhati nebo šíti šaty, pfuschen. Dch.

Kačuliky, pl., f., žertem = housle. Geige. Dch.

Kačurka, y, f. = káča. Na Slov. — **K.**, zastr. = kachna. Plk.

Kad — kdy, wann? Na Slov. — **K.**, relat., kdy. Kad slunce žhne, tad kape sníh. Vid. list. —

Káď, i (ě), kadka, kadice, kadečka; v již. Čechách: kādě (neodhodilo e, vz E). Kts. Sr. řec. κάδος, lat. cadus. Schl. Vz Mz. str. 39. Kufe, Bottig, Zober, Tonne, Ständer. V. Br., Kom. K. vystírací, der Meischbottig, chladicí, Kühlstock, slévací, Giessbottig, zcezovací či stahovací v pivovárech, k namáčení, na ryby. Šp., D. Břichatý jako káď. L. Déšť lije jako z kádě. L. Nemůž se město na hoře skrýti, taktéž oheň pod kádí býti. St. skl. Od kádí, rád ryby kradeš. Vz Odehnati. Lb. — **K.** u Táboritů obecná pokladnice. Ustavili, aby bratři všichni všecko vuobec skládali a na to sú jim káď jednu nebo dvě vystavěli, kteráž obce téměř plnú jim nasypali. Paí. Děj. III.

Kadaň, ě, f., mě. v Čechách, Kaaden. Vz S. N. — *Kadaňský*.

Kadář, e, m., bečvář, Böttcher. Na Slov.

Kadaváš, kdysi, einmal. Byl u nás tu k. Us. u Petrov. Dch.

Kadce, kádce, e, f., menší káď. Reš.

Kadečka, y, f., malá káď, Reš., kleiner Ständer. D. K. k namáčení. Weichbottig. D. — **K.** ve mlýně nádoba na melivo. Us.

Kadence, e, f., z lat., závěrka; v hudbě: sluchu přiměřené ukončení některé hudební věty, Rk., Kadenz. Vz více v S. N.

Kadění, n., kouření, das Räuchern. V., Br., Kom.

Kadeř, e, m. a f., obyčejně v pl. kadeře, m. a f., tedy gt. kadeřův n. kadeří atd., kroucený vlas, Haarkrause, -locke, Locke. Vlasy drží (traří) kadeř. Us. — **K.** = vlasy schválně točené = kučera. K. spuštěné, herabwallende Locken, Schmachtlocken. Dch. Kadeře strojiti. Br. Želízkem n. jehlou kadeře kroutiti. Kom. Kadeřemi ozdobiti. Kom. Kadeře potřásati (pyšniti se). Br., Č.

Kadeřací klíštky, Kräuselzange. D.

Kadeřadlo, a, n., Brenn-, Kräuseleisen. D.

Kadeřák, u, m., Braunkohl. Na Slov. Plk.

Kadeřavě, kraus. K. něco premovati. Kom.

Kadeřavec, vce, m., Kranskopf. — **K.**, malva crispa, krause Pappel. L.

Kadeřávek, vka, m. = kadeřavec. V. — **K.**, vku, m., houba. — **K.**, u, m., jarmuz, Winter-, Blatt-, Braun-, Krauskohle. Čl. 13. Vz Kapusta.

Kadeřavěti, ěl, ění, kadeře dostávati, kraus werden. V.

Kadeřaviti, il, en, ení, kadeřavé činiti, kraus machen, kräuseln. — **co**: vlasy želízkem. Us.

Kadeřavka, y, f., houba veliká kadeřavá. Us., Dch.

Kadeřavosť, i, f., skroucenosť vlasů, die Krause, Kraushaarigkeit.

Kadeřavý, kučeravý, kudrnatý, kraus, kraushaarig, krauslockig. K. ovce, člověk, V., vlasy. Br. Želízkem k-vé vlasy kadeřeji. Kom. K-ví nesnadno lysají. Kom. — K. vody, gekräuselt. — **K.** *v botan.* K. povrch (listu). Rostl. K. máta, balšam, na Mor., balšínek, mentha crispa, Krausemünze. V. — K. zelí, kadeřák, Krans-, Braunkohl, brassica apiana. V. — K. locyka, lactuca crispa. Lattich. Čern. — Moře tiché a spokojené bylo a jako kadeřavé se býti zdálo. Ler.

Kadeřec, řce, m. = kadeřník.

Kadeřeti, ejí, el, ení = kadeřavěti.

Kadeří, n., das Kraushaar. Sych.

Kadeřiti, 3. os. pl. -ří, il, ení, kadeřivati = kadeřaviti. — **komu co**: vlasy. D. — **se** Bílé vlasy **po** ňadrech se kadeřily. Nej. — **co čím**: vlasy želízkem.

Kadeřna, y, f., die Friseurstube. Th.

Kadeřník, a, m., kadeřec. Friseur.

Kadet, a, m., zástupník důstojnický; sbor k-tův. Čsk.

Kadi, iho, m., tur., sondce v menších městech; ve velikých městech má každá čtvrť kadiho. S. N.

Kadicí, Rauch-; kadící, ränchernd.

Kadič, **kaditel**, e, **kadil**, a, m., der Räncherer. D.

Kadidelnice, e, f., das Rauchfass. Kom., V.

Kadidelník, a, m., Weihrauchhändler. — **K.**, u. m., planá šalvějka, salvia horminium, das Scharlachkraut. D.

Kadidelný, Rauchwerk-. K. stromové. V.

Kadidlo, a, n., zaschlá šťáva některých rostlin, kuřidlo, zvl. živice vonná, Weihrauch. V. K. arabské, indické, obecné, bílé, hnědé, S. N., andělské, černé, lesní n. selské, nepřebírané, přebírané. Kh. Vz Šfk. 533. Kk. 239., 101., 192. Kadidlo lžičkou z lodky do žírny (pánve v kaditelnici, v kadidlně) sypati. S. N. Kadidlem kouřiti. V. K. páliti. Kom. Ne všecko pižmem a kadidlem voní. Č., Prov. Doma mu slano ani mastno není, jinde voní kadidlo a koření. Rým. Platno to jako k. mrtvému. Č. — **K.**, *pochlebenství*, Schmeichelei, Weihrauch. — **K.**, melissa silvestris, Waldmelisse. Ms.

Kadidlonosný, weihrauchtragend. Kadidlonosné stromy. Jg.

Kadidlovka, y, f., cachrys. Rostl. Nussdolde.

Kadidlovník, u, m. K. zpilovaný, boswellia serrata, Weihrauchbaum, jehož ztuhlá balsamová šťáva jest pravé kadidlo. Kk. 239.

Kadidlovníkovité rostliny, burseraceae: kadidlovník: balsamovník myrbový, balsamodendron myrrha. Kk. 239.

Kadidiový, Weihraucb-. K. strom. Rohn.

Kadik, n, m., Wachholder. Rk.

Kadina, y, f. = kadič. Zlob.

Kaditel, e, m. = kadič.

Kaditelnice = kadidelnice.

Kaditi, 3. pl. -dí, kaď, -dě (íc), il, dění n. zení, kadívati, vonnými věcmi kouřiti, podkuřovati, räncbern; smraditi, stänkern; pochlebovati, Weihrauch streuen. Jg. — **abs.** Pes kadí (bzdí). Jg. Co kadíš (z místa na místo přecházíš)? dělej něco. Us. — **komu, čemu:** bohům. Reš. Králům kadí pochlebníci (pochlebnji). L. Své síti k. (svého zisku, své slávy hleděti. Sobek.) C. Kadím ti **na to!** ich huste dir darauf. Dch. — **čím (kde).** Ať se takový v suše kadí hořčicí (podkuřnje). Jád. A sám cbtěl zápalem vonným na oltáři k. Har. I. 202. — **jak.** Kadí **bez** kadidla (bzdi). Vz Smrdutý. Lb., Jg.

Kaditko, a, m., Rauchkerzchen.

Kadivý, kadicí, Raucb-. K. prach, svíčka. Bern.

Kadlec, m. tkadlec, vz T.

Kadlub, u, kadlubek, bku, m. (náčiní z jednoho kusu dřeva vydlabané, vydražené, Gefäss). K. k studánce, ke kanálu. Plk. — **K.** vo mlýně = dutá nádoba, v které běhoun (hořejši kámen) se toči, Mühlbottich. — **K.** v Opav. *studánka úzká*, též nadobka na vodu, v niž ženci ‚ocelku' na broušení kosy omáčejí. Pk. — **K.** = forma, do které tekutiny se lijí, aby stydnonce jisté formy nabyly, die Gussform. — **K.** na cibly, Gussform, Mantel. — Vz Železo.

Kadlnba, y, f., roubení studny z vydlabaného dřeva, Brunneneinfassung. Jg. Vz Srub.

Kadiubek, bkn, m., kmen dutý. D.

Kadlnbovací, Form. — Písek k. Formsand. Techn.

Kadiubování, n. K. v hlíně, Lebmformerei. Čsk.

Kadlnbovati, in die Gicssform geben. Vz Kadlnb.

Kadme-a, e, hrad thebský, Kadmem založený. — *Kadmejský*. — *Kadmean*, a, m.

Kadmi-um, a, n., cadmium, ladík, jest kov velmi vzácný leskle bílý asi jako cín, velmi tažný. Vz více v Šfk. 273. a v S. N.

Kadm-os, a, m., Foeničan, zakladatel Kadmee.

Kadó, z fr. cadeau = dar, Geschenk.

Kadoit, a, m., der Pfnscber. 1695.

Kadoititi, pfuschen. Rk.

Kadout, a, m., hudlař. Pfnscher. D.

Kadoutiti, il, cen, ení = budlovati, pfuschen. Rk.

Kadoutka, y, f. = hudlařka. Pfuscherin.

Kadoutský, hudlařský, Pfuscher-.

Kadoutství, n. = bndlařství, Pfuscberei. D.

Kadr, vz Cadre.

Kady, vz Kudy.

Kadys, katys, u, m., tkanina, z fr. catir. Mz.

Kafe, e, n., nesklonuje se až na instr.: před kafem, Mřk., káva. Der Kaffee.

1. **Kafenda, y, kafičkář**, e, m., Kaffeetrinker.

2. **Kafenda**, kafičkářka, y, f., Kaffeetrinkerin.

Kafenice, kafirnice, nyní: kavárnice, e, f. Kaffeesiederin. Us.

Kafenictví, nyní: kavárnictví, n., Kaffeesiederei.

Kafeník, kafírník, nyní: kavárník, a, m., Kaffeesieder.

Kafere-us, a, m., předhoří ostrova Euboie; *Kafarejský*.

Kaffein, u, m. čili thein C_{16} H_{10} N, O, jest v zrně kávovém, v listí čajovém, v listí cesminy paragajské, v plodech guaranových. Vz více v Šfk. 628. a S. N.

Kafičko, a, n. = kafe, káva.

Kafičkovati, gern Kaffee trinken. Jg.

Kafirna', y, f., nyní kavárna, Kaffeehaus. D.

Kafirnictví = kafenictví.

Kafirník = kafeník.

Kafní, nyní: kávní, Kaffee-.

Kafový, nyní: kávový, Kaffee-. K. lžička. — Us.

Kafr, u, m., na Slov.: kamfor, z lat. camphora (*m* jest vysuto. Gb. Hl. 112.). Der Kampfer. K. obecný n. japonský, bornejský, surový, S. N., umělý (strojený), Šfk., čistěný, kamenoubelný, nečistěný n. syrový. Kh. Vz o něm více v Šfk. 523. Vz Kafrový.

Kafratěnka, y, f., camphorosma. Rostl.

Kafrovati, mit Kampfer mischen. Sal.

Kafrové, obyvatelé jižní Afriky. Rk.

Kafrovník, u, m., kafrový strom, cinnamomum camphora (laurus camphora), Kampferbaum. Techn. Vz Čl. 131.

Kafrový, Kampfer-. K. líh, Kampfergeist. Us. K. strom, camphora officinarum, Kampferbaum, roste v Číně a v Japanu a obsahuje ve všech svých částech známý kafr. Kk. 155.

Kaftan, n, m. Ve vých. zemích obyčejný kabát dlonhý bez zábybů (řas, faldů). S. N. — **K.**, spodní sukně, Unterkleid. — **K.**, sukně z hrubé příze, Rock vom groben Gespinnst. Kom. V Turecku dlonhý oděv záslužný. Rk. Der Kaftan.

Kahan, u, kahánek, uku, kahanec, nce, kaháneček, čku, m., ein Lampenbecken, Pechlampe, Lampe. O původu vz Mz. 39. K. lihový. Ck. K. (lampa horníkův, Grubenlampe). K. Davyův, lodní (Schiffslampe). Ck. Bez kahance do dolu lézti. Kahancové pohasli. Při k-ci rudy dobývati. Vys. Kahan s kroužky (loj v kroužcích, v hornictví). Am. Jaké pivo jest ve dne, takové jest i při kahanci. Kahancem voní (věc pilně v noci pracovaná). Jg. Kahanec se níží (čas běží, jest co pospíšiti. Vz Čas, Pozdě). Jg., Č. Kdo kahance potřebuješ, nalévej oleje (kdo chceš službě, plať). Ros., Č. Na kahánku býti (na počepi, na náklonku). Jg. Kupec je již na kahanci; již je s ním na kahánku (= je již na korábě, na mizině). D., Th., Č. (Vz Prodělání). Málo má na kahanci, už je s ním na kahanci (1. umírá, 2. schudl, 3. dozrál k trestu. Vz Nebezpečenství, Smrť). Č., Lb. — Vz Lampa.

Kahancový, Lampen-. K. smrad. Ms.

Kahanec = *hrnec*, Topf. Us.

Kahara, y, f., colymbus arcticus, pták, der Polartaucher. Krok.

Kahira, y, f., město v Aegyptě, Cairo. — **Kahiřan**, a, m. — *Kahirský*.

Kahlovati, kositi, schlecht mähen. — co: trávu. Us. Turn. Na Mor. kndliti. Mřk.

Kaholka, y, f., anas marila, Berg-, Schaufelente. Krok.

Kahoniti se, il, ění, zdlouha pracovati, langsam arbeiten. — **se s čím**. Us. v Krkon.

Kahuch, u, m., siphonia. Rostl. Kantschuckbaum. Vz Kk. 236.

Kách. Je k., *šp*. z němec. gäh, gah = náhlý. Rk.

Kach, kcch, u, m., koňská nemoc, chřípěcí, die Kehlsucht, Brüune, der Strengel. Ja.

Káchati, knákati, schnattern. Kačer káchá, knáká. — Kůň káchá = má kach. Na Slov.

Kachebol, chrbol, u, m., ženská rouška. Reš.

Kachek, chku, m., hanba ženská, weibliche Scham. Ms.

Kachel, chle, kachlík, u, kachlíček, čku, m. Der Kachel. K. do kamen. Zatopil, až k. se rozpukl. Vyndati z kamen k. Vyraziti k. z kamen. — **Kachle**, pl. = kamna, der Ofen. Na kachlích = na kamnech sušiti. Tabl. lid. Za deviatimi kachly plátence vyšíva (= umřela). Mt. S. — **K.** na Mor., střep, Scherbe. — **K.**, noční hrnec, Nachttopf.

Kachlice, e, f., u hrnčířů syrový hrnec na kruhu se točící, který ještě baněn či šířen není. Us. Deh.

Kachlíkový, kachlový, Kachel-. K. pec. Jg. —

Kachna, y, kačice, e, kačena, kachnička, kačička, lička, kačka, kačenka, y, f., kachně, kachňátko, káče, kačátko, líče, líčátko; kačer, ličák, kačírek. Šp. Anas, die Ente. K. domácí, divoká, labská, k. čírek (čírka), k. kohol, k. bělochocholná, k. kopřivka; Jg., hvízdák, ostralka, čírka popelavá, ploskozobka, letní. *Potápěcí*: kajka, k. vzácná, k. zrzavá, k. chocholatá, pták malý a veliký, koholka, k. hnědá, lední. S. N. — Kachna od *kach* (káchati). Kachna káchá, knáká, skřeká. Kom. Chytati kachny jestřábem, sokolem. Kachny stříleti, chytati, lapati, loviti. Pes, vábnička na kachny. Šp. Ručnice, síť, rukávník, lov, honba, píšťala, broky na kachny. Šp. — Kačer tlapl divokou kachnu (begatten). Šp. Na kachny se volá: dlidli, D., káč, káč. K. zapadla. Us. — Plod kachní druhý: podnesek, podnéště. Šp. Vz více v S. N., Frč. 343. — **K.** *novinářská* = nepravdivá zpráva, die Ente, (S. N.), má se vůbec za špatné, ale jest to z francouzského a dobré. Vz o tom delší rozpravu v Pokroku 1876. č. 253. — **K.** u pekařů náčiní dřevěné či prkénko s inbem, přes které voda ze žvachlice do kotla stéká. Us. Deh.

Kachně, ěte, **kachňátko**, a, n, káče, kačátko, líče, líčátko, mladá kachna, junge Ente.

Kachní: loviště, budka, humenec, peří, maso, vejce. Us. Enten-.

Kachnovitý, entenartig. K. ptáci. Krok. K. ptáci mají nohy čtyrprsté a mezi 3 předními prsty celou plovací blánu; zobák jest u kořene vysoký, má na předu svrchní čelisti nehetnatý zoubek a jest popnut citlivou blanou. Frč. 343.

Kaïk-os, a, m., bylá řeka v Mysii.

Kairo, a, n., vz Kahira.

Kaiserswerth, Cisařov (a), u Přerova.

Kaj = kde, kam; dle Pk. místo kadě, srv. slov. majka m matka. U Opav. Pk. — **K.**, e, m., zastr. = kej, kyj. Vezmi k sobě dobrý kaj. BN.

Kajaputnik, u, m., melaleuca, rostl. myrtovitá. Rostl. Kajaputbaum.

Kajda, y, f. = kazajka. Kb. — **Kajda**, vlna na spodních částech noh ovčích. Rk.

Kajdati = kakati. Us. Poříč.

Kajdoš, e, m. = gajdoš.

Kajdy = gajdy.

Kajeput, u, m., melaleuca cajeputi, dává olej kajeputový. Kk. 247.

Kající (nekající), bussfertig. Kajícím Bůh milostiv je. Ros. K. život vésti. V. K. den, kázání, Buss-, Us., skutkové, žalmy. Vz S. N.

Kajícně, bussfertig. Br. K. žíti.

Kajicník, a, m., der Büsser. Us.

Kajicnosť, i, f., pokání, Bussfertigkeit. V.

Kajicný, kající, bussfertig. K. hříšník. Reš.

Kajilosť, i, f. = kajicnosť. Reš.

Kajilý = kajicný. Reš.

Kajivý = kajilý, kajicný. Bech.

Kajka, y, f., die Eidergans, anas molissima. Krok.

Kajkati, se z čeho: ze všeho světa = všeho litovati, bereuen. Šm.

Kajkl, zastr. = kejkl. Všecko v kajkl obracejí, co se po jich hlavě neděje. Reš.

Kajman, a, m., krokodil v již. Americe. Der Kaiman, alligator. Rk. Vz Frč. 333.

Kajsa, y, f., meruňka. Na Slov.

Kajuta, y, f., lodní komnata, Rk. Die Kajüte. Vz S. N.

Kak = jak, kterak; ačkoli. Kat. 78.

Kakabus, a, m., kakabous, a, kakabuš, e, m., zasmušilec, ein sauertöpfischer, mürrischer Mensch, Sauertopf. Sedí, konká jako k. Us. u Semil.

Kakadu, chocholatý papoušek z vých. Indie. Rk. K. obecný, cacatua sulphurea. Vz Frč. 361.

Kakáně, ěte, n., dítě, Scheisskind. Ros.

Kakánek, nku, m., shnilý, starý sýr, stinkender Käse. Ros.

Kakao, a, n. = hnědé asi jako mandle veliké, drtivou, začervenalé hnědou slupinou potažené semeno stromu kakaového. Druhy: Sokonusco. Caracas n. Caragua, Maracaibo, Sta Marta, Marañon, Para a Bahia, potom západoindické druhy, Bourbon. S. N. Na Slov. Kakava, y, f.

Kakaovník, u, m., theobroma, cacao, Kakaobaum. Rostl. Vz Kk. 227.

Kakaový, Kakao-, K. ovoce, zrno. Jg.

Kakati, kacken. A jako sú tě kakať nosili, jestliť potřebie, i ty je nos. [illegible] 14. stol. — **kam**: do hrnce. Us. — **komu** [illegible]: Drozd (kvíčala) sobě sám že záhubu kaká, praví se, protože co ponešváří, to mýlí z [illegible] sebe pučí, z něhož lep dělají. Lom.

Kákati = káchati. D.

Kakeš, e, m., starý tvaroh, alt[illegible] + Quarck. Us. —

Kakerlak, a, m., Albín, der K[illegible]kerlake, Albino. Jg.

Kako = jako.

Kakodyl, u, m. či dimethylarsen $(C_2H_3)_2As$ aneb Me_2As, chemická sloučenina. Vz o ní více v Šfk. 631., S. N.
Kakofoni-e, e, řec., špatný hlas, nelibá výslovnosť; nelad v řeči, nelibozvuk. S. N. Kakophonie, Missklang, Uibellaut.
Kakocholie, e, f., z řec., špatná žluč, tudíž špatné trávení. S. N.
Kakochylie, špatné šťávy. S. N.
Kakosť, i, f., zastaralé = jakosť. Troj. —
Kakost, u, m., rostlina, geranium. K. krvavý, hrumatý, lesní, bahenní, luční, stinný, měkký, tenkolistý, úzkolistý, zlatý, rozsekaný, nízký, Rostl., smrdutý (čápí nůsek), holubičí, rozkladitý, český, okrouhlolistý, pyrenejský, hnědý. FB. 85. Storchschnabel. Vz Kk. 241., Čl. 66.
Kakostolistý, listy jako kakost mající.
Kakostovitý, kakostu podobný. Vz Kk. 240. —
Kakosyrna, y, f. = záchod, Abtritt. Háj.
Kakrahelt, *kakrahnát, kakraport* místo: sakrament, saperlot, der Denker, der Geier. *Odtud*: kakraheltský, kakrahnátský, kakraportský.
Kakt-us, u, m., z řec., z Ameriky. Kaktovité rostliny vyznamenávají se zvl. kromobyčejnými formami svých kmenů, které jsou více méně dužnaté, svazečky ostnů pokryté a bezlisté. Tvar jejich jest buď kulatý (jako u dyňnchy), buď prodloužený válcovitý nebo hranatý, sloupovitý (jak u kaktů vlastních), buď plochý, listovitý a článkovitý (jako u nopálů). Některé druhy mají nádherné květy, některé mají jedlé plody (bobule). Kaktovité rostl. (cacteae, Kaktuspflanzen): nopál červcový (opuntia coccinellifera, cochenilletragende Feigendistel), nopál velkokořenný (opuntia makrorhiza, grosswurzelige Feigendistel), nopál obecný (o. vulgaris, gemeine Feigendistel), n. smokový (o. ficus indica, indische Feigendistel), kaktus ježatý (echino cactus horizonthallonius, Stachelkaktus), dyňnchа obecná meloeactus communis, gemeiner Melonenkaktus), k. obrovský (cereus giganteus, Riesenkaktus), k. velekvětý (cereus grandiflorus, grossblüthige Fackeldistel). Vz více v Čl. 49.
Kakulent, a, m. = kakrahelt. Us. Ptr.
Kakuška, y, f., kvítek, das Blümchen, zvl. sedmikrása, cikánka, chudobka, Masslieb. Us. Bněj.
Kaký, zastaralé = jaký, nějaký. Kat., Rkk.
Kal, u, kálek, lku, m., *bláto, nečistota*, der Schlamm, Koth, Mist. Br., Kom. Mezník kalem zanesený. Us. Zatvrzení kalu (lejna). L. Leží v hříších jako svině v kalu. Jg. — **K.**, *nečistota, která se ustojí n. usadí*, das Trübe, das Lager, die Hefe, Druse. K. vinný, Weinlager, olejný, pivný (droždí, Bierhefen). D., V. K. se pod vínem, pod olejem, pod pivem sadí. V. Kal, k. máselní či kalová kaše (z vyvařeného másla), vz Kaše. Buttersatz. D. Bez kalu něco slíti. K. se na dně usadil, ustál. Us. — **K.** = *nějaká hmota ku kalení železa*, das Härtewasser, Härtepulver. K. na pilníky, na ocel. Vys. — **K.** v moči. Lk. — **K.** = *louže, kaluže*, Sumpf, Lache. Vyžeň husy z kalu. Us. Kal, v němž plno žab jest. Ler. — **K.**, špína, nečistota, trübes Wasser, Schmutz. Br. K. mydlářský, Lauge. Horníci, zvařivše hutrejchu s jinými kaly zemskými do potoku pustili. Kn. — **Kaly** (v pivovaře) = rmut; patoky, Mittelhier. — **K.** v krvi, zastr., Melancholie. Ros. — **K.**, sliz, der Schleim. Lepká šťáva neb k. Hlas.
Kalaba, y, m., žváč, Plauderer. Na Mor.
Kalabas, u, m., erescentia cujete, rostl. Krok.
Kalabisovati = klabositi, plappern. Na Mor. —
Kalabný = výborný. Na Slov.
Kalabres, u, m., černý plstěný klobouk na způsob homole, nazvaný dle *Kalabrie*, krajiny v již. Italii. Rk.
Kálač, e, m., Holzspalter. — **Kálačka**, y, f.; kladnice, klín, sekera ku štípání dříví, Holzaxt. D.
Kalafuna, y, f., vz Kolofonium, z lat. colophonium, Kolophonium, Geigenharz, Spiegelharz, V., je pryskyřicovitá hmota, jež se nabývá z terpentinu a pryskyřice smrkové zahříváním (vypuzováním silice a vody). Slouží k potírání smyčcův, k dělání pokostův a tmelův, náplastův a mastí, ke smolení sudův a lodí atd. S. N. K. hnědá, jantarová, světlá, průhledná. Kh. Vz Smola a více v Stk. 528.
Kalait, u, m., Tyrkys. Vz Bř. 40.
Kalajky, jm. polí u Opavy. Pk.
Kalák, a, m., sphaeridium, hmyz. Krok.
Kalamajka, y, f., národní tanec český a slovanský vůbec. Původem náleží karpatským Slovanům při Prutu. S. N.
Kalaman, u, m., z střlat. calamancus, pruhovatá vlněná látka, der Kalamank. Rohn.
Kalamandra, y, f., vz Ožanka.
Kalamář, e, m., kalamářek, kalamářík, kalamáříček, z lat. calamarium. Federbüchse. V. — **K.**, Tintenfass. V. K. dřevěný, rohový, skleněný, Jg., zavírací, z plechu, kůží potažený, kostěný, plechový, Kh., písařský. Br.
Kalamářový, Tintenfass-. K. podstavec.
Kalamin, u, m., einkovec, Galmei, Zinksilikat. Vz více o něm v Stk. 271. K. uhličitý (Kieselzinkspath) obsahuje kyselinu uhličitou a kysličník zinečnatý (kov zinek sloučený s kyslíkem). K. křemičitý (Zinkglas) obsahuje vodu, kyselinu křemičitou a kysličník zinečnatý. Bř. 30. Vz Těživec, S. N.
Kalamity, pl., f., calamiteae, druh přesliček. Vz Kk. 94.
Kalamuta, y, f. = zmatek, Verwirrung. Na Slov.
Kalán, vz Galán.
Kalan, a, m., enhydris, Meerotter. Ssav.
Kalanda, y, f., námluvy, na Mor. zálety, die Freierei. D. Choditi na kalandu.
Kalander, dra, m., kalandra, y, f., die Elster. Dch. Dle Aqu. chocholoušek; v pol. die Haubenlerche. L. — **K.**, soustava válců tkadlcovských. Vz S. N. — **Kalandrovati** = upravovati tkaniny mezi soustavou válců (kalandrem). Vz S. N. Glätten.
Kálanka, y, f., spigelia, rostl. hořcovitá. Rostl.
Kalap, u, m., klobouk, Hut. Na Slov. Plk.
Kalapa, y, f., koňský běh. K-ou jeti, galopiren. Ros.
Kalapodia, e, f., dřevěný střevíc, Holzschuh. Na Slov.

Kalapovati, kalupou jeti, galopiren. Ros.
Kalaryže, pl., f. Halskorallen. Na Slov.
Kálati, kálávati = *štípati, roubati*, keilen, spalten. — **co**: drva, V., dříví, pařezy. — **K.**, *skákati*, springen, rennen. Telata, krávy kálají. Ros.
Kalauri-a, o, f., ostrov v zátoce saronské v Řecku.
Kalava, y, f., halodroma, pták vodní. Krok.
Kalavnosť, i, f., kalosť. Bravheit. Na Slov.
Kalavný, kelavný, kalý, hodný, dobrý, brav. Na Slov.
Kalcidon, u, m., kalcedon, drahokam. Kat. 980., V. Vz Chalcedon.
Kalcinování: delší pálení kostí, kamenec, lastur, vápence, drasla, sody atd. v ohni volném. S. N. Vz násl.
Kalcinovati (páliti na vápno), **co kde**: v ohni. Vz Kalcinování. Vys. Kalciniren, verkalken.
Kalci-um, a, n., vápník, kov bledě zlatožlutý, silně kovolesklý a velmi tažný. Vz více v Štk. 183.
Kaldejský = chaldejský.
Kaldoun, n, m. Stran odvození vz Mz. 39. Bránice, die Netzhaut. — 2. Střeva, zvláště husí drůbečky, Gänseklein. — 3. Objerný člověk. Vielfrass. — 4. Břicháč, Wanst. — Přišel jsem na k. = na zbytky (říká se, když někdo se dostal do služby, která tolik nevynáší jako dřívější). Us. v Želivsku. Sř.
Kaldounový, Kaldaunen-. Jg.
Kalebný = kalavný. Na Slov.
Kalec = zákalec.
Kaledonie, e, f., název Skotska.
Kaleidofon, u, m. Kaleidophon.
Kaleidoskop, u, m., z řec., krasohled. Ck. Vz více v S. N.
Kalendy, pl., f., lat. calendae, prvý den měsíce u Římanův.
Kalendář, e, kalendářík, u, kalendáříček, čku, m. K. z lat. calendae, vz Kalendy. K. římský, Juliův, Řehořův (všeobecný, říšský), protestanský, ruský, židovský, hospodářský, domácí, historický, učitelský, kupecký, rodopisný, hvězdářský, studentský, politický, na stěnu, S. N., starý (= Juliův), nový (Řehořův; vz o něm více v Gl. 85.), Rk., visutý. Sp. Dělati kalendáře (= zamyšlen býti, pod sebe hleděti). Jg., Č. Kalendáře lidé dělají, Bůh časy. Prov., Jg. Bůh činí časy a lidé kalendáře. Č. K. je lhář a Bůh nejlepší hospodář. Č. K. starý lhář; K. klade pěkný čas. Na Mor. Brt. Dle starého kalendaře = starého slohu. Vz S. N. Der Kalender.
Kalendářní, Kalender-.
Kalendářnice, e, f. Kalendermacherin. Jg.
Kalendářnický, Kalendermacher-.
Kalendářník, a, m. Kalendermann. Dch.
Kalendářový, Kalender-. Jg.
Kalendářský, Kalender-. Ros.
Kalenec, nce, m. = došek v kalo (v rozředěné hlíně) zmočený. K-ce jsou lepší než obyčejné došky. Us. v Humpolsku. Sř. Strohbüschel.
Kalenice, e, f., kalenec. — **K.** vrch střechy, Giebel des Hauses. — **K.**, střecha dochem krytá. U Opav. Pk. — **K.**, kal, louže, též krajina n. cesta kalovitá, Sumpf, Morast. Mus. 1844.
Kalenina, y, f., kal, kaluže, Pfütze. Kom.
Kalený, gestrüht, gehärtet. Kalená zbraň. Us. — **čím**. Jest jedem kalená (zlá baba). Č. Vz Kaliti. — 2. Kalená střecha = hlinou a drnem krytá. Na Slov. — 3. **K.** = zazobaný, bohatý. K. sedlák. Us. v Želivsku. Sř.
Káleska, y. f., Knopper, Gallapfel. Rk.
Káleti, 3. pl. -lejí, el, en, ení, kálívati = špiniti, besudeln, beflecken, schmutzen. — **koho, co**: Ukálená svině ráda jiné kálí. Ros. — **co čím**: blátem. Us. — **se kde, v čem**: v ohavnostech hříchův, V., v hříších. Kom. Svině v smrduté vodě se kálejí. Zk. V louži, v blátě se kálí. Reš. — **abs.** Aby kobyla k. mohla (lejno od sebe dávati). Ja.
Kalfas, kalvas, u, m., z něm. Kalkfass, truhlík na maltu. — **K.** = hubatka, Schenkkanne. V.
Kalhotatý, grosshosig. Dch.
Kalhotky, pl., f., malé kalhoty. — **K.**, Schüsselblume, Himmelsschlüssel. V. Klat. Rk.
Kalhoty, kalihoty, kaliuty (zastr.), strč. galioty; kalhoty, kalihotky, kaliotky, galiotky, pl., f., gt. kalhot atd., zřídka sg. kalbota, z fr. gallioty, *h* je přídech (vz H). — *Jiná jména*: spodky, nohavice, hace, poctivice, brslenky n. mudky (krátké kožené), koženky, jelenice, z jelenice, kozlovice. Hosen, Beinkleider. K. úzké, široké, přiléhající, krátké, pletené, obložené, podvlékací (podvlékačky), n. spodní (kaťata). Šp., Rk., S. a Ž. K. do bot. Stiefelhose. Čsk. — *Části kalhot*: nohavice, zadnice, límec. Š. a Ž. (Walter). Někoho z kabátu a z kalhot svléci (vše mu vzíti). D. Nahnal mu strachu do kalhot. Us. Střihl mu na k-ty. Vz Výprask. Lb. — **K.** = *dvě švestky, třešně atd.* na jedné stopce srostlé. Us. — — **K.** *druh hrušek.*
Kalcha-s, nta, m., řecký věštec, syn Thestorův, provázel Řeky k Troji. Vz S. N.
Kali, n., nesklonné, kysličník draselnatý, draslo, je tělo šedé, křehké, velikým horkem v páry se měnící, s vodou náramně se zahřívající. Vz více v Šfk. 144. a v S. N. Pottasche. K. rozpuštěné, s nhlím roztopené. Kh.
Kaliba, y, f., Verdriesslichkeit. Na Slov.
Kaliber, u, m., průměr roury válcovité zvl. vývrtu, otvoru ručnice, děla atd.: ráž, světlosť, duše zbraně. Ráž železná, kamenná, olověná. Uz Dělo. Das Kaliber.
Kalicí (čím se co kalí), k. nádoby. Härttonnen. Rohn.
Kaličiti někoho = zmrzačiti, verstümmeln. Na Slov.
Kalifornie, e, f. K. nová č. vyšší = západní stát severoamerické Unie. — 2. K. stará č. nižší, kraj a poloostrov republiky mexické na jihu od K. nové. Vz S. N. Kalifornien.
Kaliga, y, f., churavec. Na Mor.
Kalich, u, kalíšek, šku, m., z řec. κύλιξ, lat. calix, prostředkem německého Kelch. Ht. K. krve Páně, kostelní; k. utrpění, soužení; k. hněvu božího plti, k. spasení, podávací n. hostiový n. přijímací (ciborium). S. N. — **K.**, *koflík*, Pokal. V. K. k pití. Kom. K-y prázdniti. Us. — **K.** *u bylin* = rovnovážně odstálý, opadavý, dvojlistý, válcovitý, špičatými obestřený, kyjovitý, pětizubý n. pětidílný, pětiklaný, pětilistý, vytrvalý, ůžlabní,

dlouhostopečný, zvonkovitý, trubkovitý, stáłý, džbánkovitý, chlupatý, čtyrklanný, chlupovitý (chmýří), hranatý. K., vnější odkvětí, skládá se z kruhu lístkův obyčejně zelených (kališních). Vz Koruna. Lístky kališní jsou buď prosté, buď částečně více méně vespolek srostlé, trubkovité (zubaté n. rozeklané). Někdy k. barevný a podobá se koruně. Čl. Der Blumenkelch. Vz Kk. 45., 46., 48. — **K.** *u ovoce*, šonolka, šešulka, šešelka, šešulina. Šp. Schote; Hülse. — **K.** *v kartách*, copi. V. — **K.**, zastaralé jméno Žižkovy bory n Prahy. V.

Kalicha, y, f., parnassins, hmyz. Krok. — **K.**, ranieeps, ryba okounovitá. Krok.

Kalichokvětý, kelchblütig, calyciflorus. Pr. — Vz Kk. 68.

Kalichovitý, kelchförmig. Rostl.

Kalichový, Kelch-. K. úd, Rostl., miska, Pik., trubka, kraj, okraj, pysk (Kessellippe, v stavitelství). Nz.

Kalika, y, m. a f., jméno vlastní v Opav.; strslov. = cizinec, polsky a na Slov. mrzák, Krüppel. Pk., Jg., Cf. Kaliga. — **K.** = *kluk.* To je k. člověk. Plk.

Kaliko, a, n., jemná bílá látka bavlněná, Rk., obyč. tisknutá, původně z Halikuta. S. N.

Kaliky (děti) = mrzáci, neduživí, nalezenci. Na Slov. Vz Kaliga.

Kalina, kalinka, y, f., lat. viburnum opulus, Schneeball. K. chudovína, žlaznatá, vodní, vlaská, Jg., V., obecná. FB. 51. Vz Kk. 173., Čl. 96. — **K.**, *ovoce* kalinového keře, Drosselbeere. D.

Kaliník, u, m. = kalina, keř. Schneeballenstrauch. Rostl.

Kalinina, y, f., jídlo z kalin s moukou ječnou pražených. Rostl.

Kalinka, y, f. Schneeballbeere. Rk.

Kalinovitý, hirschholderartig. Rostl.

Kalinový, Hirschholder-, Drosselbeer-. K. keř. —

Kališ, e, m. Vz Kališí. — **K.**, *tulák.* Us. — **K.** Nachteule.

Kalíšek, šku, m., vz Kalich.

Kališi, *sladorníčtí chasníci*, kteří v pašijový týden po Praze chodíce prosili; odtud **kališovati**, těkati, potloukati se, herumschwärmen, zastr. Gl. 85.

Kališkové, peníze z r. 1422. z kalichů atd. ražené. Pal. Děj. III. 1. p. 480.

Kališnatý, kelchförmig. Presl.

Kališníci, *utrakvisté*, *podoboji*, die Kelchner. S. N. — 2. **K.** = *pijan*, Zechbruder. Chodíte jako kališníci = tuláci. Jg.

Kališník, a, m., vz Kališníci.

Kališný, Kelch-. — **K.** = kališník. Kom.

Kališovati, vz Kališi.

Kaliště, ě, n., kal, močidlo, bahno, louže. V., Br. Sumpf, Lache, Pfütze, Kothlache. Svině, když k. mají, na čistou vodu nedbají. Prov. Jako svině v kališti rozkoší se váleti. D. — **K.**, ves u Humpolce, Mřk., u Spáleného poříčí.

Kalištný, bahnitý, sumpfig. Jg.

Kaliti, 3. pl. -lí, kal, kale (íc), il, en, ení, kalívati = moutiti, trüben; tvrditi, härten; máchati, spülen. Jg. — **co**: vodu (moutiti), železo, ocel (tvrditi), meč = ozdobiti, zvláště na způsob demascenského ocele (S. N.); prádlo (vymáchati). Us., D. — **co komu**: Beran vlku kalí vodu (stoje dole = chudý je vždycky křiv). Jg. Někomu štěstí k. Us. — **co čím, kde**: železo vodou studenou, ve vodě studené k. (tvrditi). Došky slaměné v hlíně rozředěné se kalí. U Opav. Pk. — **se**. Nebe se kalí. — **se kde (proč)**. Kalí se v něm krev (rozehází se v něm žalosť). Jg. Pod jezerem, nad jezerem, vodička se kalí. Er. P. 170. Jejíc oči se kalichu ve krvi velikú žádostí. Kat. 700. — **se od čeho**: ot slunečné spály piesek se kalí. Alx. 1136. — **se komu**: oči se mu kalí (zrak se mu trhá).

Kali-um, a, n. (z arab. kaljun, popel), draslík, jest prvek kovový. Vz o něm více v S. N.

Kalkant, a, m., z lat., měchošlap. K. měchy varhan zdvihá a sešlapuje. Vz S. N. Der Balgentreter.

Kalkovník, a, m. = kalkant, Balgentreter. Jg.

Kalkul, u, m., z fr., a to z lat., počet, počítání, Kalkül, Rechnung, Berechnung. — *Kalkulace* = rozčítání, Kalkulation, Berechnung, Ueberschlag. — *Kalkulační* = rozčítací, Kalkulations-. — *Kalkulator*, Kalkulator, Rechner, Rechnungsführer. — *Kalkulatura* = počtárna, Kalkulatur, Rechnungsamt.

Kalkus, u, m., zastaralé, z něm. Kalkguss, louh vápenný, mocný, ostrý. Kalk-, Seifensiederlange. Jg.

Kalkuta, y, f., hlav. mě. vých. přední Indie. Vz S. N. — *Kalkutan*, a, m. — *Kalkutský*.

Kalli-as, a, n. e, m., řecké vlastní jméno.

Kalligraf, a, m., z řec., krasopisec. — **Kalligrafie**, e, f. = krasopisectví. — **Kalligrafický**, krasopisný. Kalligraph, Kalligraphie, Kalligraphisch.

Kallikrat-es, ea (a), m., jm. řecké vlastní.

Kallimach-os, a, m., řecký básník a grammatik ok. 250. př. Kr.

Kalliop-e, y, f., nejpřednější z 9 Mus, představená vyššímu básnictví; metonymicky = vyšší báseň. Vj. — **K.**, 22. z počtu asteroid. — **K.**, parní varhany nedávno v Americe vynalezené. Vz S. N.

Kallisthen-es, ea (a), m., řečník athenský.

Kallist-o, y, f., die Kalypso, dcera Lykaonova.

Kallistrat-os, a, m., jm. řecké.

1. **Kalmuk**, u, m., tlustá, ale řídká suknovitá tkanina vlněná s dlouhým vlasem. Je na zimní obleky. S. N. Ein zottiger Rockstoff.

2. **Kalmuk**, a, m., jméno národu mongolského, ein Kalmücke. Vz S. N.

Kalmus, u, m., z lat. calamus, prsní kořen, Kalmus, V., šišvorec či puškvorec. Kk. 118.

Kalnatosť, i, f. Trübheit.

Kalnatý, drobet kalný, trüb. Kom.

Kalnice, e, f., limadia, žabrovec. Krok.

Kalník, u, m., nádoba hrnčířská s vodou k namáčení rukou a hlíny.

Kalnosť, i, f. Trübheit. D. — **K.** prsní. Schleimbrust. Ja.

Kalný, blatný, kothig, schlammig, trübe, schmutzig. D. K. nebe (mrakotné, bouřlivé), V., voda, Jel., kalný (deštivý), Byl., mysl (smutná). Ros., oči, vlno, pivo, sklo, barva. Us. Umí v kalném loviti. C.

Kaločerný, schmutzig schwarz. Mus.

Kalokap, u, m. Samenfluss. Rk.

Kalokeř, kře, m., embothrium. Rostl.

Koloklas, u, m., callistachis, rostl. vikvovitá.

Kalokrevnost, i, f., melancholia, dyskrasie, Schwarzblütigkeit. V. Vz S. N.

Kalokrevný, melachonisch, dickblütig, dyskratisch. V.

Kolokvět, u, m., agapanthus, rostl., česnekovitá.

Kalomel, u, m., chlorid rtutičnatý, Halbchlorquecksilber, sloučenina chlorická. Vz více v Šfk. 340.

Kalomil, a, m., spercheus, hmyz. Krok.

Kaloň, ě, m. K. jedlý, pteropus edulis. Patří k letounům bejložravým. Vz Frč. 395.

Kalorický stroj působí vzduchem dle potřeby zahřívaným. Vz S. N.

Kalorimetr, u, m. K. Laplaceův, Dulongův, Regnaultův, Delarochův, Favreův, Rumfordův. Ck.

Kalorimotor, u, m. Ck.

Kalosť, i, f. = kalnosť, Schlammigkeit. Jád.

Kalostudenosť, i, f., melancholie. Čern. — K., vlhkosť v oblich, Gliedwasser. V.

Kalostudený, phlegmatisch. Jád.

Kaloš, vz Galoše.

Kalot, kalotník, u, m., citrus vulgaris. Rostl.

Kalota, y, f., Güte, gute Beschaffenheit. Us.

Kalotník, u, m., hořký pomoranč, citrus vulgaris, bittere Pomeranze. Kk. 230.

Kalotok, u, m. Samenfluss. D.

Kalouch = kolouch.

Kaloun, u, kalounek, nku, kalouneček, čku, m., široká sprostá tkanice, ein Zwirnband. K-ny z nití jsou. Us. — **K.**, fňous u brambor. Dch. Vz Kalouně.

Kalouně, ěte, n., druh zemčat majících dlouhé kalouny (fňousy). Us. Dch.

Kalounice, e, f., druh zemčat. Dch. Cf. Kalouně. — **K.**, taenia, der Bandwurm. Ja.

Kalounik, a, m., kdo kalouny prodává; — *kolounkář*, e, m., kdo kalouny dělá; ale ve mluvě obé se mate. Dch. Bandkrämer, -macher.

Kalounkářka, y, f. Bandkrämerin. Jg.

Kalounkářský, Bandkrämer-. Jg.

Kalounkářství, n. Bandkrämerei. Jg.

Kalous, a, kalouš, e, kalousek, ska, kaloušek, ška, m., ušatá sova, strix otus, die Ohreule, Horn-, Schreieule. V., Kom. — **K.**, strix ulula, der grosse Kautz. D. — **K.**, cenchramus, Brachvogel, Schrecke. V. — **K.**, strix aluco, Nachteule. — **K.**, strix passerina, die Zwergeule, das Steinkäuzchen. Jg., Sova, Frč. 362.

Kalousek, vz Kalous.

Kalousovati = v noci se toulati (jako kalous), in der Nacht herumschwärmen

Kaloval, a, m., aphodius, hmyz. Krok. Düngkäfer. Vz Frč. 188.

Kalovec, vce, m., nádoba na vinné kaly. Gefäss. V.

Kalovina, y, f., kal, Schlamm. Us.

Kalový, Schlamm-. K. kaše (z másla). Buttersatz. Us.

Kalpak, u, m., uherská (husarská) čepice s kožišným okolkem. Rk. Vz S. N.

Kaltenlutsch, Studená loučka u Mohelnice.

Kaluha, y, f., vz Kaluže.

Kalup, u, m., kalapa, Galopp. Kálupem běžeti, jeti. Vz Galop.

Kalupinka, y, f., *malé děvče* s chlapcem hrající, die Gespielin. — **K.**, *nevěstka*, Freudenmädchen. — **K.**, malá špatná *kobyla*. Us. — Jg.

Kalužan, a, m., paludina, plž. Krok.

Kaluže, e, f., kaluha, kalužina, kalužka, eine Lache, Kothlache, Pfütze. D. Vz Bahno.

Kalužnatý, sumpfig. Jg.

Kalužnice, e, f., eleusine. Rostl.

Kalužnosť, i, f., Sumpfigkeit.

Kalužný, kalištný, Sumpf-. Jg.

Kalvarie, e, f., hora u Jerusalema. Rk.

Kalvarský. K. hora, Kalvarieberg.

Kalvarůže, e, f., jablko.

Kalvas, vz Kalfas.

Kalvín, a, helvita, y, m., vyznavač Kalvínova učení. Kalvinist, Reformirter. Jg.

Kalvínský, helvetisch, kalvinistisch, reformirt. K. učení, kostel, knihy. Mus.

Kalvínství, n., Kalvinerglaube. Jg.

Kalý = valný, pěkný, dobrý k čemu, gut, tüchtig, recht. Jg. K. zboží, maso, mléko, stavení, člověk, cesta, chuť. Jg. Není v něm nic kalého. Spěšné dílo nebývá kalé. Prov. Kalý dělník. Us. Kalý hříšník = který ochotně se kaje. Ch.

Kalydon, a, m., mě. v Aetolii.

Kalyps-o, y, f., nymfa. Stran skloňování vz Brs. 29. — **K.**, 53. z počtu asteroid. Vz S. N.

Kam, strč. kamo (kamž, kamtě, kamto, kamkoli, kamžkoli, kamsi, kams, kamos), wohin. — *1. Tázací*. Kam jdeš? Kam se ubíráš? Kam míníš? — *2. Nepřímo tázací*. Nevím, kam se poděl. D. Neví, kudy kam (neví si rady). — *3.* **K.** = *někam*. Kdo chce kam, pomozte mu tam. Wie man sich bettet, so schläft man. Dch. — *4. Kam — tam*, wohin — dorthin. Kam vítr, tam plášť. Prov. Kam strom ohýbáš, tam roste. — *5. Kam — koli*, wohin immer. Vítr prudký klátil, kamkoli se obrátí. Kom. — *Kams* = kam jsi. Kams to dal? Us. — *Směr na otázku „kam“ se znamená 1. příslovkami směru:* sem, tam, tudy, onudy, okolo, kolem, odtud, potud, domů, dolů. — *2. Instrumentalem. — 3. Předložkami: do, s, okolo, kolem, vůkol s gt. — u, na, v, nad, pod, skrz, o, po, za s akkus. — za s instr., — po s lokalem.* Mk. — Vz Věta: účelná, přívlastková.

Kamarád, a, m., lid říká: karamád; vz Camerád. Druh, tovaryš, Gesellschafter.

Kamaráditi se s kým. Kameradschaft halten. Us.

Kamarádka, y, f., družka, Gesellschafterin. Jg.

Kamarádský, Kamerad-. Jg.

Kamarádství, n. Kameradschaft. D.

Kamarádstvo, a, n. = kamarádi. Vz -stvo.

Kamarajový. K. prostěradlo. Mus. 1858. 368. Kammertuch- (?). Gl. 86.

Kamarilla, y, f., ze špan., dvořanstvo, panovníkovo služebnictvo, které proti zákonům na panovníka v záležitostech vládních působí. Rk.

Kamaše, í, f., pl., z franc., camache, zapínací punčochy. Rk. Kamaschen. Vz S. N.

Kamašnictví, n., vojenská služba. Kamaschendienst. Rk., Čsk.

Kamba, vz Gamba. — **K.**, konec rypáku. Ssav.

Kambala, y, f. K. obecná čí sfolia, solea vulgaris, Frč. 292., Scholle, ryba. Světoz. — **K.**, pleuronectus, ryba. Krok.

Kamboj, e, m., stalagmites. Rostl.

Kambrejský, z fr. mě Kambrai. K. plátno, Kammertuch. Plk.

Kambys-es, a, m., otec Kyrův; syn Kyrův a druhý král perský. Vz S. N.

Kamčadál, a, m., ein Kamtschadal.

Kamčatčan, a, m. = Kamčadál.

Kamčatka, y, f., poloostrov vých. Sibiře. Obyvatelé: Kamčadalé, Kamčatčané, Kamčatští. Kamtschatka. Vz S. N. IV.

Kamejka, y, f., lithospermum. K. lékařská (vrabí símě), modronachová, rolní. FB. 53., Č. 79., Kk. 180.

Kamelie, e, f., nazvaná ke cti jesuity a bylinoznalce Kamela, jenž žil v 18. stol. *Kamelka*, Camellia japonica. Č. 26., Kk. 229., Rk.

Kámen, gt. kamene, m. (V obec. mluvě: kamen, na Mor. kameň), gt. kamene (*ne:* kamena) má krátké *a*, jako mráz, gt. mrazu; vz A. V pl.: kameny, ův, podlé ‚Strom.' Vz Brs. 5. Strsl. kamen-ь, gt. -ne, lit. akmů, (vz Gb. Hl. 125.), kmen: akmeni, skr. açman, něm. Stein. Schl., Fk. 2. Kamének, kamínek, nku, kaméneček, čku, m. Kameny a zeminy jsou nerosty nekovové, lehké, nesnadno rozpustné; obsahují nejvíce těch látek, jež jsou hlavním složivem země. Vz Nerost. Tvrdokam, drahokam. Bř. Kámen lámavý, lomový, vápenný, mramorový, orlíčí, žabí, vítězný, lazurový, židovský, pískový, drahý, hadí, křesací, měsíčný, turecký (černý agat), bronšený, hubovatý, olejný, pulířský, prohledací, vodní, mezní, čtverhranný, dlažicí, hromový, krevný, dedkový, sviňský, třecí, lazební, dírkovatý, zlatnický, průbířský, základní n. úhelní, hrobový, pamětní (pomník), štukový, Jg., tvrdý, křemenitý, zdrcený, plochý (plocháč, šléda, bryla; okrouhlý k vykládání kulatých studní: kružiny; mletím spotřebovaný: smelek; kulatý: kuláč; sebrané kamení na mezích: vyskydy, Šp.; božský, brusířský, hladící, honbový n. houbovitý, hubkový, jedovatý, ježový, kamzíkový, k holení, korálový, křesací, křestný, ledový, ledvinový, lydský, muší, obtahovací, podkladní ke křížům, pražský k hladění, ranhojičský, rysí, světelný, syrský, turecký, červený, jantarový, kazivcový, mletý, octový, rozpustný, syrový, těkavý, železitý, židovský, žíravý, Kh., vřídelný (Sprudelstein, uhličitan, vápenatý co aragonit z vod pramenů horských), Bř., dlažecí, Er., zdicí n. stavebný k stavení, Nz., tesaný (kvadr), Nz., křesací (vz Křemen), Us., leptavý n. žíravý, *pekelný* (lapis infernalis, v kyselině dusičné stříbro se rozpustí, odpařený roztok dává dusičňan stříbrnatý, pekelný kamínek), Bř., sopečný, světelný, rostlinný (Phytogen), Nz., povětrní, (meteorový, povětroní, padá na zem v podobě koule ohnivě), Bř., str. 57., sázebný, závěrečný (závěrník, svorník, Schlussstein), Nz., k. na klepání (kosní, kosník), Šp., k. odkapový (Traufrinne). Nz. Kameny *a*) *měkké*: lojec, mořská pěna, hadec, slída, sádrovec, vápenec, ocelek, malachit, azurit; *tvrdé*: živec, křemen atd. Š. a Ž. Vz Křemen, Vápenec. K. lazurový (drahý) jest křeman hlinitý se křemanem vápenatým a sodnatým barvy modré; kámen vinný; *vinný* kámen dávivý (Brechweinstein = vinan draselnato-antimonový, weinsaures Antimonoxyd-Kali). Vz více v Šfk. 794., Kk. 234. K. žlučný, Gallenstein. Vz Šfk. 667. K. nádobní (Topfstein), amfibolový. Bř. 92., 93. K. *mlýnský*: hořejní (běhoun, svrchek, k. svrchní, žernov svrchní), dolejší nepohyblivý: spodek. Tvrdý, měkký. Jdou-li léta vodorovně: ležák, pakli prostopádně: stoják, pakli šikmo: kosák; k. hrubý: jadrnáč; k. rozpukaný: střepovitý; na jedné straně těžší: váhovitý; příliš hustý: zalehlý, zalitý, slevač (špatně mele); písek velikosti hrachu při mletí ze sebe vydávající: hrachový; větší kusy zvětralého vápna při mletí ze sebe vypouštějící: mozkovitý; jen zhruba otesaný: otesek; dle *jakosti jádra*: k. měkkého, tvrdého, peckovitého, hustého, drobného, hrubého, otevřeného jádra; *dle místa*, kde se láme: žehrovák, vamberák, pražák, žitavák, lanžovák, přílepák, doubravák, dokesák, gertnák, těšňovák. Vys. K. otevřený (dírky v sobě mající). Vys. K. (mlýnský) pobiti = žernov lubem opatřiti, kdyžby pukl, aby nikdo k úrazu nepřišel. Deh. K. mlýnský zamleti, křesati, lehčiti, nalehčiti, složiti, kroužiti (zuhauen), osaditi (aufsetzen). Šp. Dáti mlýnu do kamene (nasypati). Vzíti mlýnu z kamene. K. zvednouti, popohnati, přičerniti, vykroužiti; kamenu přiložiti, polehčiti (heben). *Skřemen*, drobné kaménky až do velikosti srnčího broku; *štěrk* od velikosti srnčího broku až do velikosti slepičího vejce; *břila*, menší než obyčejný mezní kámen. Um. les. — K. na vazbu (längs liegender Mauerstein). Nz. Žíla v kameni. Nátěr (natření) kamene. Stavba, dům, zeď z kamene. Tento dům je celý z kamene. Hrábě na k. Pila na k. Sp. Ulice kamenem dlážditi. Kom. Coby kamenem dohodil. Dům z tesaného kamene. O k. se uraziti, o k. zavaditi. V. K. lámati, tesati, váleti, nakládati, Us., dobývati. D., V. K. mezní položiti. V. K. na hrob vložiti. L. — To mi jako k. na srdci leží. Us. Těžko z kamene olej vytlačiti (něco z lakomce). Prov. na Slov. Kdo do tebe kamenem, ty do něho chlebem. Kollár., Lb. Vz Msta. K. zlato průbuje (zkouší), zlato lidi. Us. Já k., on kosa. Trefila kosa na kámen. Čije kosa kámen (znamená to). Tvrdý člověk, dříve by k. obměkčil. Us. Kámen by se smiloval. Š. a Ž. Jest jako k. (tvrdého srdce). Dal. Jak by mi k. s prsou sňal (tak mi volno). Jg. Seděti kamenem, jako kámen (nehýbati se). L. Ten k. tlačí tvaroh (o tvrdém človčku, když na měkkého přijde.) Us. Těžký jest ten k. na ten tvaroh. Uvázal si k. na krk (vzal si těžké břímě). Us. Bezpečen před ním mlýnský kámen. Nevzal by mlýnského kamene (zloděj). Č. S kamenem mu všecko jde (nesnadně. Opak: Jde mu všecko po mýdle, po stole). Vz Nesnáze. Jde mu všecko jako z kamene. Č. Marně kameni slzy do klína sypati. Č. Kamenem do hlavy, jako hlavou do kamene. Vejce na k., jako k. na vejce.

Vz Stejnosť (stran přísloví). Č. K. mí v uších a sůl v očích. Vz stran přísloví: Nenávisť. Č. I k. by řečí pohnul (Ct. Vy byste kamenné srdce namluvili). Vz stran přísloví: Výmluvný. Č. Dva tvrdá kameni (kameny) zřídka dobré mouky namelí. Č., Reš. Častá krůpěj i k. proráží. Č. K. často se hýbající (hýbaný) neobroste (mechem). Č. K., když na jednom místě dlouho leží, každý pes naň stije. Č. Pod zalehlý k. ani voda nejde. Sp. K. se mechem neobalí, jenž se z místa často valí. Lb., Šp. Když k. se často okopává, travou neobroste. Sk. Na jednom místě i k. obroste; K. letě mechem neobroste; K., který se často z místa hýbe, nerad mechem obrostá; Jakoby k. do vody hodil (vz Zmizelý). Lb. Vz: Lomař, Voda. — **K.** = *ruda*. Erz. Z k-ne nerozpuštěného měď bývá. — **K.** = *skála*, Fels. — **K.**, milník, Meilenstein. Když k 8. od města (Říma) kameni přitáhli. Bart. 278., 8. — **K.** *ke hraní*, der Spielstein. Hra devíti kameny. V. K., vrhcáb. V. — **K.** *v ovoci*, pecka, Stein). L. — **K.** = váha 20 liber. Stein. K. vosku, loje, svíček. Š. a Ž. Deset kamen (m. kamenův, starý gt. bez *ů*, vz (Gt.) vlny. Mkl. — **K.** v těle zvířecím a člověčím (slitina, speklina; někdy i nemoc, choroba, der Stein). K. v měchýři, ve střevě (bezoar), v žilách, v srdci, v žlázách, v oku, v děloze, ve vaječníku, v plicích; ve slině, v žluči, v moči; močokamy (v ledvinách n. v měchýři); je-li drobný a odchází-li močí, slove: písek; k. ledvinový, měchýřový, S. N., laštovičí (v žaludku laštovic), kapounový, kohoutí, supový. Jg. Na k. stonati (v ledvinách, v měchýři). Bolení na k., od kamene. D. Řezavka kamene počátek. Kom. Kosatcový kořen lomí k. Byl. Voda (šťáva) březová často pitá vždycky ráno buďto sama n. s vrabím semenem a s kamejky rozdrobuje a pudí ven kámen z ledvin a z měchýře a žloutenici zahání. Vychvalnje se také proti vodnatelnosti, kdožby ji často pil s vodou květu bezového. V. Prášek pro kámen. D. Vlaského kopru voda jest dobrá proti písku či sutému kameni v měchýři. Čern. Kdo má k., vezmi pupenec (mužík, atropa mandragora, Alraun) a vař u vodě n. u pivě. Jád. Vz Nástroj (k operacím kamene). Více v S. N. — **K.**, a, m.. ves v Čech.

Kamenáč, e, kamenák, kameňák, u, m. Steinnuss. Plk.

Kamenář, e, m. = kameník. — **K.**, *znalec* kamenů. Steinkenner. D. — **K.**, prodavač kamenů. Steinhändler. Us. — **K.** *pták*, skalník, sylvia gutture albo, Weisskehlchen. D.

Kamenařiti, il, enl, Steinhauer etc. sein. Bern.

Kamenářka, y, f., žena kamenářova. — **K.**, Steinschneiderin etc., vz Kameník.

Kamenárna, y, f., Werkstatt des Steinhauers. Us.

Kamenářský, Steinhauer-. K. práce. Jg.

Kamenářství, n., die Steinhauerei.

Kamenatěti, ějí, ěl, ění, versteinern. Us., Ros. —

Kamenatý, steinig. K. pole, půda. Šp.

Kamenc-árna, -ovna, y, f., Alaunhütte, Alaunwerk. Presl, Rk.

Kamencovati, ledkovati, alaunen. Jg.

Kamenc-ovatý, -ovitý, alaunartig, Alaun-.

Kamencový, ledkový, Alaun-. K. ruda.

Kamenec, nce, m., něm. Alaun, lat. alumen. V. K. skládá se ze sirkové kyseliny, kysličníku hlinitého, draselnatého a vody. Vz Soli. Bř. K. cukrový, samorostlý, zelený (n. vitriolu, živý vlas), loupavý, Jg., sodový, Nz., zásaditý, nerozpustný, rozpustný, S. N., kostkový n. krychlový, římský, osmistěnný, Nz., bílý, čistěný, měděný, obyčejný, octový, benátský n. římský n. červený, slitý, Kh., draselnatý Kalialaun, sodnatý Natronal., ammonatý Ammoniakal., manganitý Manganal., chromitý, Chromal. (či trojsíran chromitý), chromitodraselnatý, chromitosodnatý, chromitoammonatý, pálený (alumen astum), železitý Eisenal. Stk. 205., 256., 232., 206., 243. Kamencové modřidlo (Alaunbeize). Kamenečná mouka. Nz. Kamencem nepáleným ve vodě rozpuštěným krk zapálený vyplachovati velmi prospívá. — Vz S. N. a Bř. 15. — Pole na kamenci. Mor. Pís.

Kamenečník, u, m., der Alaunstein. Krok.

Kamenečný, Alaun-. Mus.

Kamének, vz Kamínek.

Kameněti, ějí, ěl, ění, zu Stein werden Ros. —

Kamení, n. Kamení jest jméno hromadné jako peří, listí, proutí atd. a nemá tedy plurálu: kameny jsou jednotlivé, po různu pojaté kusy. Tedy: To jest k-ní, to jsou k-ny; litalo k-ní, lítaly k-ny. Mk. Das Gestein, Steine. K. sypké (lose Gesteine): valouny a oblázky, štěrk, písek, popel sopečný, prsť či ornice, vz tato slova; k. úlomkové: slepenec, pískovec, jíl, hlína, vz tato slova. Br. 102., 100. Všelijaké drahé kamení přikrývalo tě. Br. Věnčena kamením a perlami. Rkk. Hromada k. sebraného. Br. Kamením na někoho házeti. V. Kamením někoho až do smrti uházeti. V. K. malé, Pref., *lépe*: drobné. V. Vz Slepence. — **K.** padá (kroupy, Hagel), na Slov.

Kamenica = zmije, na Slov.

1. **Kamenice**, e, f., *žena a)* kameny tesající, die Steinmetzin. *b)* kameníkova. Jg. — **K.**, *Steingewölbe*. D. — **K.**, *dům zděný*, Steinhaus. Na Slov. — **K.**, *lom kamene*, Steinbruch. Na Slov. Plk. — **K.**, *rostl.*, melilotum rubeum. Veleš. — **K.**, *druh hrušek*. — **K.**, *jm. míst*: K. nad Lipou (v Táborsku); K. Trhová (v Chrudimsku); K. Česká (v Litoměřicku); K. = Chemnitz (v Sasku); K. (v Jihlavsku). Vz S. N.

2. **Kamenice**, pl., f., hromady kamení v polích, Steinhaufen. Us., Dch.

Kamenický, K. kladivo, V., špic, dílo, želízko, dílna. Šp. Steinmetz-.

Kamenictví, n., die Steinmetzerei. Jg. Vz více v S. N.

Kamenitý = kamenný, steinig. Ž. k. 77. (C.).

Kamenlčko, a, n., kleine Steinchen. Us. Jel. —

Kamenik, a, m., vz Kameník.

Kamenina, y, f., méně pěkný druh zboží hliněného nežli porculán, tvrdý a pevný. K. anglická, jaspisová, porfyr, čedičná (černá), biskuit (bílá nepolévaná). Vz S. N. Steingut. Vz více v Šfk. 225.

Kameniště, ě, n., ein steiniger Ort, Gestein; 2. lom kamene, Steinbruch. Ros.

Kaméniti, 3. pl. -ní, il, ěn, ění; zu Stein machen. — **koho.** Medusa jej zkamenila. Jg.
Kamenitosť, i, f., die steinige Beschaffenheit. Láska shala k. všelikou. Ráj.
Kamenitý, steinicht, steinig, voll Steine. V. K. pole, místo, cesta. — **K.**, kamenatý, peckovitý, steinig, wie Stein; ořech, hruška (přesedavá, konikovka), mišpule. Jg., Br., Kom.
Kamenka, y, f., gelbes Rauschgold. Jg. Auripigment. Vz Bř. 71.
Kaménka, pl., n., malá kamna.
Kamenní rostliny, v kamení rostoucí.Rostl.
Kamenník, kameník, a, m., vz -*ík*, kdo v kamenných lomech kámen láme, der Steinbrecher. — **K.**, kdo kámen otesává, der Steinmetz. V., Kom. K. (kamenář, Pt.) otesává (čtverhranı́) kámen (pískovec, žulu) otesníkem (nosatcem, ocelovým dlátem) a paličkou, uhlazuje dláty, zkouší pravítkem a úhelnicí (porožníkem) plochy a hrany a dělá takto úhelníky (čtverovce, kvadry). Pro vydutiny a vypukliny má sajmy (šablony = prkénka na hraně dle žádané potřeby vyřezaná). Pt., S. N. — **K.**, sturnus cinclus, *pták*, die Bachamsel, der Wasserstaar; turdus solitarius, skalník, skalní vrabec, samotář, Steinröthel. Jg.
Kamenný, steinern, Stein-. K. most, Kom., dláždění, sůl, V., len, D., koryto, válec, V., talíř, mísa, uhlí (v S. N.), olej (petrolej, Steinöhl, Vz S. N.), díra, žíla, pramen, Vys., popel, stavba, lom, srub, socha, nádoba, klenutí, půda, základ, dům, vápno, klín, zeď, dlažba, deska, práh, dílo, Šp., výhon, kostka. Nz. — **K.**, mezi kamením žijící, rostoucí, Stein-. K. bob, drozd. — **K.**, tvrdý, neuprosítelný, hart, steinern. K. srdce. V. — **K.**, zkamenělý, versteinert. Stál jako k-ný. — **K.** moře (u Šťávnice a v již. Tyrolsku). — **K.** nemoc (kámen). L.
Kamenobrusič, e, m., Steinschleifer. Rk.
Kamenobrusírna, y, f, Steinschleiferei. — Rk.
Kamenobýlí, n., lithophyta, Steinpflanze. D. —
Kamenolom, u, m., Steinbruch. Us.
Kamenolomec, mce, m., Kram., *lépe:* kameník.
Kamenopis, u, m., Lithografie, Steindruck. D.
Kamenopisec, sce, m., Lithograph.
Kamenopisný, lithographisch.
Kamenořez, u, m., Steinschnitt, Lithotomie (také u chirurgů). Rk.
Kamenořezárna, y, f., Steinsägemühle. Techn.
Kamenořezbářství, n., Steinschneidekunst. Vz více v S. N.
Kamenořezec, zce, m., Steinschneider, Lithoglyph. Rk.
Kamenořezectví, n. Steinschneidekunst. Lithoglyphik.
Kamenořezný, steinschneidend. K. stroj, píla, Steinsäge.
Kamenoryjec, jce, m. = kamenopisec.
Kamenosečnictví, n., Steinhauerei, *lépe:* kamenictví.
Kamenosečník, a, m., Steinhauer, *lépe:* kameník.
Kamenosečný, steinhauend, *lépe:* kamenický.
Kamenostěn, u, m., Lithophan. Rk.
Kamenotisk, u, m., lithografie (vlastně: kamenopis), Steindruck, Lithographie. Chemickou tuší n. chemickou křídou píše neb kreslí se na kamenné plotny neb i rydlem a leptáním nákresy do kamene se ryjí a lisem otiskují. (Psáti na kamenné plotně pérem, rydlem n. rycí jehlou. Dřevený válec tiskařský černidlem napustiti). Vz více v S. N. IV. str. 515. —
Kamenotiskař, e, m., Steindrucker, Lithograph. Rk.
Kamenotiskárna, y, f., Steindruckerei, Lithographie. Rk.
Kamenotiskařství, n., Lithographie, Steindruckerei. Rk.
Kamenouhelný, Steinkohlen-. Mus. K. dehet. Presl.
Kamenovač, Bern., **kamenovatel**, e, m., der Steiniger. Háj.
Kamenovati koho. Us. — **koho čím proč.** Us. K. koho kamením. Pass. 361. Steinigen.
Kamenožilec, lce, m., lithozoon. Presl. Steinthier. — **K.**, Steinkoralle. Rk.
Kamenstvo, n, n., Gestein, Dch., das Steinreich. D.
Kamenz, Kamenice, Kamenec u Opavy.
Kamerád, vz Kamarád.
Kamerale, z lat., vz Camerale.
Kameralistika, y, f., nauka o komorním n. státním hospodářství. Kameralistik, Staatswirthschaftslehre.
Kamfeny, pl., m. (Kamphene) = silice uhlovodíkové složení všeobecného nC_5H_4. Vz více v Šfk. 517. a v S. N.
Kamfilen, u, m., Kamphilen, silice. Vz více v Šfk. 518.
Kamfin, u, m., Kamphin, silice terpentinová smíšená se 4násobným množstvím líhu téměř bezvodého. Vz Šfk. 519. a S. N.
Kamfora, y, f. = kafr. Sal.
Kamin, u, m., lat., ohniště ve vlaských a francouzských příbytcích. Rk.
Kamínek, kamének, nku, m., das Steinchen. V. K. leptavý, modrý, pekelný (dusičnan stříbrnatý, Höllenstein, lapis infernalis, ve způsobě tenkých roubíků, vz více v Šfk. 350.), žírnvý, cukrový, kaprový, do ručnic. Kh.
Kamiš, e, m., palamedea cornuta, Frč. 347., pták. Krok. Bastardkranich.
1. **Kamitz**, Kamnitz, Kamienica u Bilska ve Slezsku.
2. **Kamitz**, Kamenka ve Slezsku.
Kamizola, kamizolka, y, f., z lat. camisia, das Kamisol, šat mužský krátký, který pod kabátem a vestou se nosí; kazajka; i ženský (korset, živůtek). Rohn., D., S. N.
Kamkoli, vz Kam.
Kammgebirge. Vz Pohoří.
Kamna (dříve: kampna), gt. kamen, n., pl. (dle ‚Slovo'). Kaménka, kamínka, kamnička, ček, n. Der Ofen, Kachelofen. V. K. povětrná (Windofen), D., průvějná, hliněná (hrnčená, kachlová), železná, obyčejná, litá (železná), plechová, kulatá, ohřívací, patrová, sloupcová, osmihranná, železná z litiny, kamenná, kouř spalující, plášťová. Hliněná:

kachlová, ruská, švédská. Kh., Š. a Ž., Pt., S. N. — *Části kamen*: Spodní část: podnož, v podnoží popelník, nad tímto ohniště (pec, nistěj); místo pod kamny: konzeň. Nad pecí kachle s tahy (tažením, průvany), z kachlí vystupují nahoře kranzle a krůvkem se pokrývají. Dymníkem (troubou se zámyčkou) vede se kouř z kamen do komína. Díra do kamen: prsk, ústa, čelisť, čelcsten, čelesno, česlo, česno, čelistník. Dvířka u kamen. Kotel v kamnech: kamnovec, kamenec, měděnec, měďák (je-li z mědi). Místo mezi kamny a zdí: pekelec, záhrobec, zákamní, na Mor. pekýlko (Mřk.). — Šp., Š. a Ž. (Walter). K. postaviti, vymazati, vyčistiti, vyciditi, stavěti, bedniti, přestavěti. K. kouří. Lavice u kamen. Kachel do kamen. Šp. — Když se v kamnech svítí, dobře u nich dlíti. Lb., Šp. Lije, co na horká k. (co do sudu. O ožralci. Vz Opilství). Ros., Č. U oken světlo, u kamen teplo (drž se příčin). Jg. Vždy doma za kamny ležl. V. Našel to za kamny na trávníčku. Vz Zloděj. Lb. Jísti a píti jest půl života, za kamny se válcti, celý. Pk. — Vz Pec, S. N.

Kamnář, e, m., Ofensetzer. Vz Hrnčíř.

Kamnárna, y, f., Ofenerzeugungslokale. Dch.

Kamnářský, Ofner-. K. dílna. Ofenwerkstätte. Dch.

Kamnářství, n., Ofenerzeugung(Gewerbe). Dch. Nyní říkáme: hrnčířství.

Kamnéř, e, m. = hrnčíř.

Kamnice, Chemnice, město v Sasku. Chemnitz. V.

Kamnovec, vce, m., der Ofentopf. K. měděný, železný, hliněný. Jg. Již se metla na tebe v kamnovci moči. Us. Vlky z kamnovce honiti. Prov.

Kamo = kam.

Kamomil, a, m. K. říčný (ancylus fluviatilis). Frč. 248.

Kamp, u, m. Z něm. Kamp, Kamm. Gl. 86. — K. 1. *čep*, vaz, výřez v trámu, který do dlabu se vkládá, odtud: zakampovati. Der Kamm. Us. — 2. V hornictví kus tvrdé *skály* uprostřed měkké. Vys. Der Keilberg. — 3. K., kampa, pozemek příkopem obehnaný. Šp. Vz Kampa.

Kampa, vz Zákamčí, Zákampí, Kamp.

Kampaň, vz Campagne.

Kampel = kaluže. U Opav.

Kampeška, y, f., Blauholz, Kampecheholz. Vz Šfk. 587., Kk. 257.

Kampna — kamna, zastar.

Kampovačka, y, f., sekera ke kampování. Beil zum Verzapfen.

Kampovati = vázati, spojovati (dvě břevna na zářez nebo na čep). Vz Kamp. Kmp. Die Balken durch den Kamm verbinden. Jg.

Kamrlík, u, m., z lat. camera, 1. *malý pokojík* vedlé světnice (přístěnek, výstupek); 2. *chlév*, na vých. Mor.; 3. *šatlava*, tamtéž.

Kamrtuch, u, m., jemná tkanina pojmenovaná dle města Kammerichu či Cambraye v Anglicku. Rk. Kambrejské plátno, Kammertuch.

Kams = kam jsi; 2. někam, irgend wohin. Vz Kam.

Kamsík n. **kamzík**, a, m. Kamzice, e, f. Kamzíče, ete, n. Die Gemse, capella rupicapra. Kom. Kamsyk, kamzyk. V., Br. Kamzíky honiti, stříleti; lov na kamzíky. K-ci po skalách běhají. Vz více v S. N. Vz Frč. 381.

Kamsíkový, kamzíkový, Gemsen-. D.

Kamuda, y, m. a f., neohrabaný člověk. Na Mor. B.

Kamýk, u, m. = kámen. K., když drží se jednoho miesta, mehem sě obalí. Št. — K. *datlový*, pecka. Dattelkern. Boč.

Kamýka, vz Kamejka.

Kamýnek, vz Kámen.

Kamýš, e, m. K. obecný, ammophila arenaria, das italien. Sandrohr; k. baltický, a. baltica, das holländ. Sandrohr; tráva. Vz Kk. 110.

Kamzlčí koule. Šp.

Kamzíčník, u, m., doronicum. Rostl. K. rakouský. FB. 44.

Kamzík. Vz Kamsík.

Kamzíkovice, e, f., Gemsenhaut. Rk.

Kamzíkový. K. kůžo (kamzina), hora, zvěř. Šp. Gemsen-.

Kamzírovat, u zedníků = zeď přizdívkou síliti. Kmp.

Kamzírunk, u, m., u zedníků: přizdívka. Kmp.

Kamž, vz Kam.

Kan, a, m. = kanec. Na Slov.

Kanabáč, e, m. = kanafas.

Kanada, y, f., britská osada v sev. Americe. Vz více v S. N.

Kaňafa, y, m., Flegel. Rk.

Kanafas, u, m., pokažené z canevas, z lat. canabacium, a to z canabis = konopě. Na Slov. kanavas. Der Kanevass, Kanafass. 1. Silně škrobené plátno. — 2. Hustá látka bavlněná, pruhovaná. — 3. Stramin. — 4. K. hedvábný. S. N. — Užívá se ho nejvíce na povlaky. Rk. K. cinkovatý, křížený, květovaný, obyčejný. Kh.

Kanafasový, kanavasový, von Kanafass. K. povlaky.

Kanach, u, m., kanaška, y, f., canachia, rostl. tolitovitá. Rostl.

Kanal, u, kanálek, lku, m., z lat. canalis. Obyčejně píší: *kanál*, poněvadž slovo toto původně latinské již prý zdomácnělo. Stoka, kluz, trativod, stronha, průtok, der Kanal, Wassergraben, Kloake. K. podzemní: *vastrže*. K. pod ulicí: *rýha*. Do hlavních kanálů sbíhají se z jednotlivých domů: *kluzy*. K. na pevnině splavný: *průplav*; v moři: *průliv* (úžina mořská, Meerenge); v kostech: *dučej*, *nora*. Mříž do rýhy. Nz., Šp.; vz S. N. Kanaly městské nečistotu (neřád, neřest) z města odvádějí. Pt. — Vz Moře.

Kanalie, e, f., z fr. canaille, luza, Gesindel. Jg., Rk.

Kanálík, a, m. = kanár. Na Slov. Plk.

Kanalník, a, m., Kanalräumer. Rk.

Kanalový, Kanal-. Jg.

Kaňanec, nce, m., cassytha. Flechtkraut. Rostl.

Kaňanka, y, f., kokotice obecná, cuscuta vulgaris. Rostl. Gemeine Flachsseide.

Kanapé, n., dle Pole, z fr., odpočivadlo, sedadlo. Ruhesitz. Jg.

Kanar, a, m., **Kanari-a**, e, f., ostrov Kanarský při západ. Africe. — *Kanar*, a,

m., kanárek, rka, pták z čeledi pěnkavek, z kanarských ostrovův. Obyčejně píší: *kanár*, poněvadž slovo toto původně latinské již prý zdomácnělo. Kanarienvogel, fringilla canaria. Jg., Rk. Vz S. N.

Kanarinka, y, f., canarina. Rostl.

Kanarník, u, m., canarium. Rostl.

Kanarový, kanárkový. Kanarien-. K. semeno. Us.

Kanarský, kanarisch. K. ostrovy. Us.

Kanastr, knastr, u, m., ze špan. kanastra = koš. Tento tabák rozesýlá se v koších, S. N., tedy: košíkový tabák.

Kanavas, vz Kanafas.

Kancelář, e, m.; k., e či i, f., (u starých f., u novějších m. Jg.), z cancellum = přehrádka, již strany od soudcův odděleny bývaly. V již. Čechách: kancalář, místy i v střed. Čechách. Kancelářka. V. **K.**: protokol podací, spisovna, výpravna. Die Kanzellei, Kanzlei. Dvorská k.: česká (vz o ní více v Gl. 86.), halická, illyrská, uherská, sedmihradská, chorvátská. Vz S. N. Ředitel kanceláře. K. vojenská. Militärkanzlei. Čsk.

Kancelářní, Kanzellei-, Kanzlei-. Kancelářní úředník, sluha, potřeby, práce, manipulace, úhrnkové (Pauschale), osoby, písař, pečeť. J. tr.

Kancelářovati se s kým = souditi se. D., Dch. Auf der Kanzellei processiren.

Kancelářský, Kanzellei-, Kanzlei-. K. písař, posel, papír, práce (manipulační, naproti: konceptní), výlohy, sluha, potřeba, nábytek, poplatek, osoba, písmo, pečeť, sloh, úředník. Šp.

Kancelista, y, m., z lat., ein Kanzellist, Kanzelist.

Kancelly, pl., die Kanzellen, mříže před hlavním oltářem. Dle Gl.

Kancion, u, m. jest původu španělského. Skládá se obyčejně ze 12 (někdy i více) veršů trochejských ve 2. n. 3. slohy rozdělených; rýmy jsou buď samé ženské nebo střídavě ženské i mužské. Poslední 4 verše mají tytéž rýmy jako první čtyři ale v jiném pořádku. Sloha první obsahuje hlavní myšlénku, jež v části následující dále se rozvinuje. Bž. Sp. básn. 35. Vz tam příklad a také v Lumíru 1861. č. 6., ve Květech 1870. č. 16. (Dch.)

Kancional, u, m., kancionálek, lku, zpěvník, kniha kostelních, nábožných zpěvův. K. Komenského, českomoravských bratří. Vz S. N. Ein Gesangbuch.

Kancléř, kanclíř, e, m., z lat. cancellarius, nejvyšší písař, der Kanzler. V. — 1. Nejvyšší písař mající správu nad kancelářem. — 2. Jeden z nejvyšších úředníků zemských. K. dvorský n. státní. Nejvyšší k. království českého. K. rakouský = ministr vnějších záležitostí. S. N. Vz Gl. 86.

Kancléřka, y, f., kanclířka, die Kanzlerin. Kom.

Kancléřský, kanclířský. Kanzler-. K. úřad.

Kancléřství, n., kanclířství, die Kanzlerwürde. Har.

Kancléřův, -ova, -ovo, des Kanzlers.

Kancona, vz Kanzona.

Kancour, u, m., cár, capart, der Lappen. D.

Kancový, Eber-. K. vejce. Sauhoden. V.

Kancuch, u, m. Ochsenzahn. Na Mor.

Kančí, Eber-. K. zub. Jg.

Kančík, a, m. = malý kanec. — **K.**, u, m., Patronenzieher. — **K.**, druh nebozezu, Schraubenbohrer. Us.

Kančina, y, f., kančiny, kudrlinky, oplzlá mluvení, D., schlüpfrige Reden.

Kančiti, kaňčiti, kavčiti, 3. pl. -čí, il, en, ení, klecksen. — **co čím**: papír inkoustem. — 2. Oplzle mluviti, die Sauglocke läuten, Zotten reissen. D.

Kančuch, u, m., pol., krátký tlustý bič ze řemení spletený, Rk., důtky, Knute. Us. Plzn.

Kanda, y, m., kdo daremné věci žve. Planderer. Us. Turn.

Kandárek, kantárek, rku, m., krátké udidlo, kurze Reitstange. Rohn.

Kandati, žváti, schwätzen. Us. Turn.

Kandelabr, u, m., z lat. candelabrum, svícen s mnohými rameny. Rk.

Kandelares, u, m., plat za světlo. Jg. Lichtgeld. Potmě se učil, nedával kandelares. Vz Neučený, Hloupý. Lb., Č. Z lat.

Kandidat, a, m., z lat., čekatel úřadu, učitelství, Amtsbewerber, Amtswärter. — **Kandidatura**, y, f., Kandidatur, Amtsanwartschaft, ucházení se o úřad. — **Kandidovati**, o úřad, o místo poslanecké se ucházeti, kandidiren.

Kandie, e, f., ostrov v středozemním moři. Kandia. — *Kandian*, a, m. — *Kandijský*. Vz S. N.

Kandík, u, m., rostl. česnekovitá. Rostl. K., psí zub, dens canis. FB. 18.

Kandis, u, m., Kandiscukr, Kandiszucker, cukr přečištěný a vyhraněný. Vz Cukr. Rk. Vz Štk. 545., Kk. 107. a S. N.

Kandrdásek, ska, m., chlapec čilý. Us. Ptr. —

Kanduš, e, kandoušek, šku, m., u Turků svrchní dlouhý šat. Jir. odvodí slovo to z polštiny. Mus. 1863. 342. Kontusch. Vyklepati komu k. Kandoušek někomu vyprášiti (výprask dáti). Vz Trest. Č., Us. — **K.** v Krkonoších = sukně. Kb.

Káně, č, káň, č, f., skloňuje se dle ‚Růže'; káně není rodu střed., nýbrž žen., leč by slovo toto znamenalo mladou káni: káně, ěte, n. = kaňátko, a, n. **K.**, vultur, Geier, der Stossvogel, Stösser. (V.). Na mnohých místech v Čech. = falco buteo, der Weihe, Hühnergeier. D. Někdy také = rybacka, larus, der Schwarzkopf, die Möve, Seeschwalbe. Jg. Dle S. N. K. rousňák (archibuteo lagopus) a k. lesní (buteo cinereus, dle Frč. 362. buteo vulgaris). K. bělohlavá, bílá n. domácí, černá, myší, mořská, vodní, mršní, sněžná, orlíčí, zaječí, královská, Jg., lesní, rousňák. S. N. Chodí jako mokrá k. Jg. Sedí nadrchaný jako umoklá káně. Mus., Č. (Cf. Sedí co sysel nad děrou. Vz Mrzutý.) — Vyzáblý, co hubená, suchá k. V. Hubená, suchá k. (= tenký). V. Čeká na to jako k. na déšť (že dle domnění dešťovou vodu pije). Č. Prahnu tebe, jako k. deště. L. Když káně zjestřábělo, drápává hůř než jestřáb. Lb.

Kanec, nce, kaneček, čka, kančík, a, kaňour, a, m., verres, der Hakschi, Schwein-,

Saubär, Eber. V., Kom. — *Samice*: svině, hrochna; *mladé*: sele, podsvinče, čunče. Jg. Dvouletý: kančik. Tříletý: kanec. Pětiletý: kanec dorostlý. Vepř řezaný, kleštěný (V.): řezanec, mišek, vynunvaný kanec. Šp. K. na staro řezaný, žid křtěný, mnich z kláštera vypuštěný, z toho trého zřídka bývá co dobrého. Jg. Kanec divoký zuby seká. Kom. Z kance na staro řezaného, žida křtěného, vlka doma chovaného, přítele třikrát smířeného, řídko z toho bývá co dobrého. Jg. Seká zubama ako divý k. Mt. S. Když si k. volí boha, dá mu rypák. Hnš. K. blatný. Žaludek kance: hachor. Šp. — **K.**, neeudně mluvíei, der Zotenreisser. D.

Kanečník, a, m., pes chrtovitý. Saufinder. Ssav.

Kanella, y, f., canella. Rostl.

Känguru, n., klokan v Australii. Rk. Vz S. N.

Kaňha, y, f., žvâč, Plaudertasche. D.

Kaňhal, a, m., mazač, Leckser, Sudler. Jg.

Kaňhanina, y, f., Sudelei, Kleckserei.

Kaňhati, kaňhávati, mazati, sudeln, klecksen. — **co**: papir. Jg. — **se v čem**: děti se ve špině kaňhají. Us.

1. **Káni**, n., die Busse. Měl k. pro mord lokaje pánč Vchynského. Břez. 188. Vz Kátı se.

2. **Káni**, Geier-. K. noha. Jg. — K. mléko, pryšť, Wolfsmilch. Na Opav. Pk.

Kanibal, a, m., divoch lidožravý; člověk hrubý, nevzdělaný, ukrutný. S. N. — **Kanibalství**, n. — Kanibalský.

Kanic, e, m. K. mořský, serranus cabrilla, ryba památná obojetností pohlaví majíc v sobě jiskry i mlíčí. Frč. 294.

Kanička, *lépe*: tkanička. Jg.

Kaniti, 3. pl. -ní, il, ěn, ění, kanívati = slintati, geifern. Us. u Bydž. Nk. Tele kaní. Us. — 2. *Kaňky dělati*. To péro kaní (příliš spouští). Us. — 3. To to kaní = mrholí, prší, es siefert, regnet. Us. — 4. = *žváti*, *pleskati*, bláholiti, hloupě mluviti, schwätzen. Us. u Jilem. Kani, co se mu namatc. Prov.

Kaunitz, Konice, 2. Kounice na Mor.

Kaňk, u, m., z něm. Gang, pramen, zlatý pramen, zlatý důl. D. Goldgrube, Stollen.

Kaňka, y, f., kaňha = slina, der Geifer. — **K.**, skvrna, Klecks, Tintenpatzen. Na papíru kaňku udělati. Us. — **K.**, rybníček u Příbrami. Jg.

Kaňkovati se. Liška se kaňkuje = běhá, ranzt. (O liškách, vlcích a tchořích). Jg.

Kaňkový, Klecks-.

Kanon, u, m., z fr., *dělo*, Kanone. — 2. Z řec. = *pravidlo*, *církevní zákon* (vše, co slouží za pravidlo). Regel, Vorschrift, Kirchengesetz. Vz více v S. N. IV. str. 527. — 3. *K. hudební*: konečný, nekonečný, volný, záhadný, do kola. Hd. Vz více v Mus. 1850. str. 75. (Počátky hudební).

Kanonada, y, f., střelba z děl. Rk. Kanonade, Kanonenfeuer.

Kanonický (církevní), kanonisch, vorschriftmässig, Kirchen-. K.: zákon, právo, J. tr., knihy, stáří, trest, visitace, život. S. N.

Kanonisace, e, f., uznání, vyhlášení za svatého, a vepsání v seznam svatých. Vz S. N. Kanonisation, Heiligsprechung. — **Kanonisovati**, za svatého vyhlásiti, kanonisiren. Br.

Kanonýr, a, m. = dělostřelec. Kanonier.

Kaňour, a, kaňourek, rka, m., mladý kanec, junger Eber. — **K.**, hodný vepř. — **K.**, u, m., inkoustová skvrna na papíře, kaňka, Tintenklecks.

Kanouti (m. kapnouti, vz Gb. Hl. 111.), nul, nutí = kapati, tröpfeln, triefen, träufeln. — **abs.** Neteče-li, aspoň kane. Ros. — **komu kam.** Pleská, co mu slina **na** jazyk kane. Prov. — **jak.** Potokem (**instr.** způsobu) mu slzy **k** nohám kanou. Ht. Kane **v** potoku. Kom. — **odkud.** Slzy radosti kanuly mu **s** očí. Hanka. **Z** kamene slza nekane. L. — **komu po čem.** Slzy kanuly jí po líci. Ml. — **co** = v kapkách spouštěti, in Tropfen fallen lassen. Jg.

Káňov, a, m., rybník u Třeboně. Jg.

Kanovnice, e, f., Dom-, Stiftsfrau. D.

Kanovnický, kanonisch, Domherr-. D.

Kanovnictví, n., kanovnictvo, das Kanonikat, Domherrnstelle. — *Kanovnictvo*, a, n. = kanovníci, die Domherrn. Pulk.

Kanovníčí, Domherrn-. K. obrok. Pulk.

Kanovník, a, m., místo kanonník (vz Kanon), z lat. canonicus. Dom-, Stiftsherr. V. K., duchovní při jistém větším kostele spolu s jinými stále usazený a k společnému kanovnickému životu obročím svým zavázaný. K. kathedralní (ku př. u sv. Víta v Praze), kollegiatní n. kollegialní (ku př. na Vyšehradě). Vz S. N. Stran titulu vz Důstojný, Důstojnost.

Kanta, y, f., Verweis. Kantu někomu dáti (domluvu, poučení). Us. u Jilem.

Kantar, u, m. Železný řetízek u uzdy koni pod hubu. Halfter. Též celé řemení, které se koni okolo uší, lící a hrdla dává, D., ohlavek, uzda. Kopf-, Hauptgestell. D., KB.

Kantařiti, il, en, ení = uzditi, halftern. Bern.

Kantata, y, f., z lat. cantare, zpívati. Jistý druh větších vokalních skladeb s průvodem hudebních nástrojův. Die Kantate. Vz S. N. K. nábožná, světská. Hd.

Kantharidin, u, m., kafr kantharidový z kantharidek. Vz S. N.

Kantharidka, y, f., španělská moucha. Vz Cantharis.

Kantina, y, f., krčma v kasárnách. Čsk.

Kantna, y, f., z něm. Kante, hrana. Us. u zedníků.

Kantnýř, kantnéř, e, m., z lat. cantharium. Kantnéře = trámy *ve sklepě*, na nichž sudy leží, ližiny, das Lagerholz, worauf Fässer liegen. Rk. K-ře ve sklepě na víno. — 2. Trám, na němž spodní konec *střechy* leží, podkrovice, půzednice, Dachbaum.

Kanton, u, m., z fr. canton = okres (spolkový, jichž je ve Švýcarsku 22). S. N. — 2. **K.**, a, m., hlavní mě. provincie čínské Kuan-tong. Vz S. N.

Kantonovati, bydleti po dědinách, vesnicích, městečkách, bydleti rozptýleně (o vojsku), kantoniren. Rk., Čsk.

Kantor, a, kantůrek, rka, m., lat. = zpěvák, der Sänger, Vorsänger, V., *pěvec chrámový*; ředitel sboru chrám. pěvcův a poněvadž býval ředitelem národní školy, tedy kantor také = první učitel, der Kantor, Schulmeister. S. N. Míti na sebe kantora (= učitele,

ostrého dohližitele). Jg. Nás malé žáky tresci, ale kantorů nechají (Dat veniam corvis, vexat censura columbas). Ms. Kr. trub. Kantora rváti neb s kantorem se rváti (práti) = dáviti se, sich erbrechen, nach Speier appelliren. Vz Dávení. V., Č., Lb.

Kantorák, n, m. V Krkonoších = knedlík se švestkami. Kb.

Kantorka, y, f., pěvkyně. V. — **K.**, učitelka, Lehrerin.

Kantorování, n. Meisterung. Dch. Mám tvého k. již dosť. Us.

Kantorovati, kantorem býti, Schulmeister sein. — **koho** (zbůhdarma kárati a mistrovati). Jg.

Kantorský, Sänger-, Schulmeister-. K. úřad. Jg.

Kantorství, n., Sängeramt. Schulmeisteramt. K. zpravovati, Br., provozovati.

Kantry, ter, pl., f., z Quatember, suché dni. Na Slov.

Kanutí, n., kapnutí, das Tröpfeln. Reš.

Kanzona, y, f. K. jest báseň elegická. Skládá se ze sloh po 13 verších; rým jest uměle splítaný. Každá sloha dělí se ve 3 části: první 2 k sobě náležejí a jsou rýmem spojeny (abc, abc); část poslední skládá se ze 7 veršů, z nichž první rýmuje se s veršem předcházejícím. Každá část obsahovati má v sobě myšlénku logicky ukončenou. Závěrek celé básně tvoří kratší sloha, která se *loučení* (comiato) nazývá, v které se básník s básní svou loučí. Bž. Spůs. hásn. 27. (vz tam příklad z Vocela) a Zk. Ml. II. 212., Šš. 45., v Lumíru 1861. č. 5. (Dch.).

Kanzonetta, y, f., it. canzonetta, drobná píseň, písnička; potom druh umělé básně strněné obsahu lyrického, která co do povahy se blíží k písni lidu či k písni národní; brává na se také ráz malé ody. Forma její bývá rozmanitá: někdy 3 slohy po 5 řádcích či veršich, někdy 2 slohy nebo toliko jedna po 9 n. 10 verších; rozměr trochejský i iambský; rýmy počtu volného, avšak ve slohách důsledně provedené. Dch. Příklady od Dch. v Koledě (časop. olom. ‚Věnování') 1877; v České včele 1877. č. 3. str. 36. (Tvá útěcha).

Kaolin, u, m., hlinka porcelánová; nejčistší hlína drolivá, která se s vodou na těsto rozdělává a na bělo vypaluje. Techn. Vz více v S. N. a Bř. 36.

Kap, u, m. 1. Jedno *kapnutí*, ein Tropfen. — 2. = *okap*, Dachtraufe. Právo kapu. Rk. Služebnosť kapu se střechy n. ze žlabu. Er. Plechy pro kap. Rohn. — 3. **K.**, z fr. cap, *předhoří*. Vz Cap, Moře.

Kapací: lázeň, koupel. Tropfbad. D.

Kapacita, y, f., z lat., chápavosť, schopnosť duševní, schopná hlava, důmyslná osoba, osoba vzdělánim vynikající. Rk., S. N. Kapacität, Fähigkeit, Tüchtigkeit, Geschicklichkeit, Fassungskraft, ein tüchtiger Kopf.

Kapačka, y, f., der Tripper. Rk.

Kapalec, lce, kapalin, u, m., die Sturmhaube, V., přilbice, železný klobouk, lebka, galea, zastr. z střlat. capelina. Gl. 87., V. — **K.**, široký poutnický klobouk. Reisehut. Kom.

Kapalice, e, f. — *1. Kapání* se střech, *kap vody*, Dachtraufe. — *2. Polivka* ze švestek a vůbec z ovoce, Obstsuppe. Jg. — 3. Líná ženská. Bern. — 4. Kalová kaše (z másla). Buttersatz. Na Mor.

Kapalična, y, f., lázeň kapaličná, Tropfbad. D.

Kapaličný, kapalný, Tropf-. K. voda (kapající), V., koupel, víno (zvětralé, počepky), nádoba (do které něco kape). Reš.

Kapalin, vz Kapalec.

Kapaliny jsou nerosty kapalné, nekovové, nehořlavé; mnohé z nich (voda) jsou ve způsobě par vzdušinám přimíšeny. Vz Voda. Bř.

Kapalka, y, f., voda dešťová, Regenwasser. **K.**, syrovátka, die Molke. D. — **K.**, popelavý okřín ke shánění (u zlatníka), Kappel. V. — **Kapalky**, druh hrušek. — Jg.

Kapalnosť, i, f., die Tropfbarkeit. Rostl.

Kapalný, tropfbar. K. voda. Rostl. Vz S. N. —

Kapání, das Tropfen. K.: vody, moče, se střech. — 2. **K.** do polévky (kapaná polivka). — 3. **K.** = mření. Us.

Kapanina, y, f., co nakapalo, Tropfstein. Us. —

Kapanka, kapaná polivka. Jd.

Kapaný. K. polivka.

Kapar, kappar, u, m., kapara, y, f., kapárek, rku, m., kapárka, y, f., kaprle, e, n., *rostlina*, capparis, Kappern; 2. její *ovoce* (které do omáček se dává), Kapper. Us., Jg.

Kaparovitý. K. rostliny, capparideae, kappernstrauchartige Pflanzen. Kapara trnitá, capparis spinosa. Vz Kapar, Kk. 215.

Kaparový, Kappern-. K. omáčka. Vz Kk. 215.

Kapati, kapám a kapu, al, ání; kapnouti, pnul a pl, utí, kapávati = krápěti, träufeln, sickern, triefen, tropfen; hynouti, mříti, eingehen, sterben. Jg. — **abs.** Déšť hustě kape, příval bouřlivě. Kom. Keď neprší, aspoň kvapká. Mt. S. Neprší-li, aspoň kape. Č. Dobytek kapá (mře). Us. — **kam (co).** Kapalo do domu. Zk. Syrovatečnosť od ledvin do měchýře kapá. Kom. Kape naň. Nakapej léku **na** cukr. Ml. Lék do vody, v nádobu k. Us. Kape mi **za** krk. — **odkud.** Krev **z** rány kape. Jg. Až jí krev z očí kapala. Er. P. 505. Z rukou mých kapala mirra. Pís. Šal. 5. 5. Kap mi (jdi mi) s očí. Na Slov. Kape se střechy. D. — **jak: po** kapkách, **bez** přestání. — **po čem.** Po jedu mouchy kapají (mrou). Us. — **kudy.** Kape **skrze** střechu, Jg., střechou. — **proč.** Křídla tvá kapají blažeností. Šš. 75.

Kapavka, y, f., kapovka = kapka, krůpě, Tropfen. Ž. kap. 41. (C.).

Kapavý. K. chřipě, Hlas., moč, močení. V. Tropf-, tropfend.

Kapce, ů, pl., m., onuce, Fusslappen. Na Slov.

Kápě, ě, kapí, n., kapice, e, kapička, y, f., z lat. capitium (od caput), *kukla, přikrytí hlavy*, z něhož jen obličej vyhlédá, die Kappe, Kapuze. V., Kom., S. N. K. španělská, havířská, jezdeův. Bláznovskou kápí na nás střelil. Reš. — **K.** u mnichů: kapuce, *sukně mnišská*, die Kutte, Mönchskappe. V., Kom. Snědl mnicha a k. mu v hrdle zůstala. Prov. — **K.**, kapice u bot. Stiefelkappe. Plk.

Kapečka, y, f., vz Kapka.

Kápěj, e, f., okap, die Traufe. Us. Vorlik.

Kapela, y, f., sbor hudební, Kapelle. — **Kapelní** mistr = kapelník, Kapellmeister. Rk. Vz více v S. N.

Kapelník, a, m., Kapellmeister. — **K.**, Küster, Messner, Sakristan. Háj.

Kapelný. K. pec (přepalovací), stříbro přepalované). Rk.

Kapěnec, nce, m., thalassema, červ. Krok.

Kapěnice, e, f., dielytra. Rostl.

Kaper, z fr., námořní loupežník. Rk.

Kapesní, Taschen-. K. hodinky, knížka, D., šátek, slovník.

Kapet, pte, m., kapka, ein Tropfen. Us.

Kapí hora, Kutná hora, Kuttenberg (?). Jg.

Kapice, e, f., vz Kápě.

Kapička, vz *a)* Kapice. *b)* Kapka.

Kapičkovaný, gesprenkelt. Jg.

Kapillární, z lat. capillaris = vláskovitý, K. cevy, syrob. S. N.

Kapina, y, f., die Infel, čepice kanovnická. Us. Jg.

Kapinice, e, f., acacia, rostl. citlivkovitá (mimosea). K. pravá (a. vera), k. bělotrná (a. arabica) dávají klovatinu arabskou (gummi arabicum); k. bílá. Kk. 257.

Kapírovati, *šp.*, z něm. a to z lat., pochopiti.

Kapišon, u, m., z fr. Vz Capuchon.

Kapitál, u, kapitálek, lku, m., z lat., jistina, das Kapital, Stammgeld. Obyčejně píší: *kapitál*, poněvadž slovo toto původně latin. již prý zdomácnělo. K. mrtvý, užitečný, živý, nezáplatkový (Aktivk.), uložený, stavební, k stavění, vrácený, stálý, oběžný, do desk vložený, hospodářského příslušenství (fundus instructus), dlužní, jistotní, kontribučenský, továrnický, vydajný, peněžní, pozemkový (v pozemcích), základní, spadný, případný (heimfällig), zástavní (Hypothekark.), neplodný, ladem ležící, povinný, soukromý, důchodní, státní, zemský, prvotní, sirotčí. Šp. K. ku provozování něčeho, ku těžbě, ku těžení (Betriebsk.). Summa, podíl, stav, výkaz, hojnosť, láže, výplata, uložení, náhrada, nedoplatek, nedoplacení, hodnota, užitek kapitalu. Šp. K. uložiti, půjčiti, zapraviti, do desk vložiti, platiti, doplatiti, zaplatiti, na úroky uložiti, vyplatiti, vydati, ztratiti, o k. přijíti. Šp. Vz Peníze. Důchod, daň z kapitalu. S. N. — *K.* **od** *100 zl.;* **šp.** (germanismus) m.: kapital 100 zl. — 2. *V knihtiskařství*: hlavice sloupu, druh lávek (Stegen), jimiž se rejstřík řídí. Máš špatný k.; rejstřík ti nedobře stojí. Us. — **K.**, *makovice*, epistylium, Knopf, Kapitäl, der oberste Theil einer Säule.

Kapitalisovati, **co**: peníze, auf Zinsen anlegen. — **Kapitalista**, y, m., kdo má kapitaly. Kapitalist, der von den Zinsen seines Kapitals lebt. — **Kapitalka**, y, f. Kapitalnaht u knihařů. — **Kapitalky**, pl., f., u knihtiskařů druh latinského písma. Rk.

Kapitalní (kapitální, vz o tom *Kapital*) = hlavní (z lat.): základní; rázný, statečný, Rk., notný, pořádný, jak náleží. Dch. Haupt-, hauptsächlich.

Kapitan, a, m., z it. capitano, hejtman, setník, fr. capitain, Hauptmann. K. vrchní, lodí.

Kapitel, u, m., z něm. Kapitäl, Us. u zedníků, hlavina (hlava) u sloupu, hlavica na Slov., Kmp., makovice.

Kapitola, y, f., z lat., *hlava, oddělení knihy, záhlaví*, das Kapitel. Vz S. N. Kapitolu někomu čísti, dávati (domluvu, kárati ho. Stran přísloví vz Domluva, Čísti). V., Č. — *2. Kanovnictvo*, sbor kněžský při hlavním kostele, na Slov. kapitula, Kapitel, Domkapitel. Děkan kapitoly kanovnické. Jg., Rk. — *3. Schůzka členů nějaké řehole* v jistém obvodu k správě svých záležitostí. S. N. Versammlung von Stiftsherrn.

Kapitolní, Dom-.

Kapitolník, a, m., kanovník, Kapitular. Jg.

Kapitolský = kapitolní.

Kapitulace, e, f., z lat., smlouva o hlavu, o vzdání-se. Rk. Usnesení, smlouva o vzdání města, pevnosti nějaké, vojenského sboru atd. ve válce. S. N. Vzdání-se na sliby a zákazky, pod výminkami. J. tr. Kapitulation, Nothvergleich, Uibergabe einer Festung usw. an den Feind. — **K.** = čas vyměřený k vojenské službě. Vz S. N. Kapitulation.

Kapitular, a, m., člen kapituly kněžské. Rk.

Kapitulovati. Město kapitulovalo = pod podmínkami se vzdalo. Nt. Vz Kapitulace.

Kaplžona, y, f., franc. capuchon, čepice pro děti. V Opav. Pk.

Kapka, y, f., kapečka, kapička, od kap-ati. Na Slov. a u V.: kvapka, kvapečka, krůpě padající, kap, ein (fallender) Tropfen. K. vody, mléka, piva, vína, octa, kvasnic, krve, léku, medu, inkoustu. Š. a Ž. Po kapkách padá (kapkami). D. Kapka činí důlek ne mocí, ale častým padáním. Ros. Z kapek moře. Pk. Jak dvě kapky (krůpěje) vody. Strany přísloví vz Podobnosť. Č. — **K.** *drobet, maličko*, ein Tropfen, Bischen. Máš mléko? ani kapky. Dej mi kapku vody. Není tam ani kapky vody. Do kapky něco vypíti. Us. D. Toho piva je jen kapka (málo, na Mor.: kapkn. Brt.). Us. — **Kapky** *k užívání*. K. **pro** žaludek. Kapky Hallerovy, kyselé, hoffmannské, hořké, Lamottovy zlaté, ze salmiaku jantarového, skořicové, zubní alveové atd. Kh. K. od cholery (Us. na Mor.), Brt., ale i: k. **proti** choleře. Vz Lék.

Kápka, y, f., vz Čepec.

Kapkací = kapací. Na Slov.

Kapkati, tröpfeln. **Od** srdečka krev kapká. Koll.

Kapkavý = kapavý, träufelnd. Bern.

Kapla = kaple.

Kaplan, a, m., kaplánek, kaplaníček; pl. kaplaní (**ne**: kaplané, vz é, -an), z lat. capellanus, ein Kapellan. K-ni kapličkám představeni jsou. Kom. Vlastně tedy kněz ustanovený k službě při některé kapli. Nyní obyč. duchovní, který k ruce jest faráři neb děkanu a ještě osady (fary) nemá. Ros. K. zámecký, dvorský, biskupský, samostatný. Jg., Vz S. N. Stran titulu vz Velectihodný.

Kaplanka, y, f., obydlí kaplanovo, die Kapellanei. D.

Kaplanovati, kaplaniti, kaplanem býti, ein Kapellan sein. V. — **kde.** Sych.

Kaplanská káva (žertem = silná). Sych. Kapellan-.

Kaplanství, n. Kapellanschaft, Kapellanei. Jg. —

Kaple, e, f., kaplice, kaplička, z lat. capella, malý kostelík bez zvláštního kněze.

Kapelle. V. K. dvorská, císařská, domácí, královská. Škl. Nechoď po zadku do kaple (= pravdy nepřekrucuj, Lb.; když někdo pravdě odpírá). Prov. Při kostele má ďábel kaplici. Prov. Modlí se před kaplí a čert mu sedí v kápi. Č. Vz Kostel, S. N.

Kaplíř, kaplíř, e, m., z střlat. scapulare, das Scapulir. Gl. 88.

Kaplice, e, f., mě. v Budějovsku, dříve Volanka. S. N. — **K.**, vz Kaple.

Kaplovati, vyměňovati, tauschen. Us.

Kapnouti, vz Kapati.

Kapný = kapavý. Berg.

Kapot, kaput, u, m., z fr. capot, Oberrock, svrchník. Jg.

Kapoun, a, kapounek, nka, m., Kapphahn, Polak, Kapaun. Kohout v mládí vyřezaný a ke krmení určený. K. štýrský. S. N.

Kapouniti, koho: kohouta (klestiti, vyřezati, kappen). Jg.

Kapounkový kámen. Vz Gl. 88., Kapounový.

Kapounový, kapouní, Kapphahn-, Kapaun-. K. maso, Ros., kámen (v kapouním žaludku). Aqn.

Kápovka, y, f., cucullanus; hlísta. Krok.

Kappadoci-a, e, f., byla krajina v Malé Asii. Vz S. N. — *Kappadočan*, a. m. — *Kapadočský*, -*Kapadocký*.

Kapr, a, m., kapřík, kapříček, z carp-io, *r* se přesmyklo. Ht., Gb. Hl. 124. Vz Mz 41. Der Karpfen, die Zwiecke. V., Kom. K. říčný, D., rybniční, Kom., obecný (odrůda: šupák; naháč n. hladký n. holý kapr, Spiegelkarpfen, po něm. u lidu i špigl, bez šupin), zlatý n. rybička zlatá, S. N., karasový (bastard), tarant (šupák, králík, žampach, má málo šupin ale veliké), Šp., k. bachoratý, zakrnělý (karásek), Šp., k. výlovný. D. K. mlíčník, jikrnáč. Šp. Haltýř (sádka) na kapry. Us. Kapřina, kaprovina = maso kapří. Šp. Kapra trhati. Šp. Hází sebou jako k. (mrštný). Jg. Je mrštný jako shnilý kapr v blátě (zdlouhavý). Č. Otvírá ústa jako k. Pk. Hýly na udici, kapry na lep chytati (marnou práci konati). Č. U kapra hlava nejchutnější, u štiky ocas. Jg. Vz popis kapra: O rybářství v Čech. str. 24. a násl. Vydal Fr. Špatný. Mus. spis č. 110. Vz Kaprovitý.

Kapra, y, f., hnůj v očích, Augenbutter. Na Slov.

Kaprad, u, m., kapraď, i, f., aspidium, rostl. K. hrálovitý (lonchitis); bodlavý (aculeatum); laločnatý (lobatum), ostnitý (spinulosum), *a*) rozšířený (dilatatum), *b)* pravý (genuinum), c) Taušův (Tauschii); hřebenitý (cristatum), samec (filix mas); horní (oreopteris); bahenní (thelypteris). FB. 3. Cf. Č. 169.

Kapradí, na Slov. papradí, n. Čertovo řebro, zastr. paprat, u, m., polypodium filix, Farrenkraut. K. dubové, skalní. Vz více v S. N. — Jg.

Kapradíčko, a, n., malé kapradí. Jg.

Kapradiny, pl., f. Vz Kaprad a Kapradí. K. filices, Farne: osladič obecný (polypodium vulgare), kapraď samec (aspidium filix mas), hasivka orličí (pteris aquilina), jelení jazyk (scolopendrium officinarum, Hirschzunge), sleziník černavý (asplenium trichomanes), netík či ženský vlas (adiantum capillus Veneris). Vz více v Č. 168., Kk. 91., 89.

Kapradiště, ě, n., místo, kde kapradí roste. Zlob.

Kaprál, a, m., z fr., corporal, náčelník, desátník. Der Korporal. S. N.

Kaprálka, y, f., žena kaprálová; 2. lísková hůl, jakou kaprálové nosili a vypláceli. Us.

Kaprálský, Korporal-.

Kapravý, bolavé oči mající, triefäugig. Na Slov.

Kapří rybník, Karpfenteich. K. veš, argulida. S. N., Frč. 90.

Kaprinová kyselina (též rutylová), kyselina mastná: $HOC_{20}H_{19}O_3$. Vz S. N. Caprinsäure, Rutylsäure.

Kapris, kaprice, vz Caprice.

Kapřivec, vce, m., argulus foliaceus. Frč. 90.

Kaprle, vz Kapar.

Kapronová kyselina. Vz více v S. N. $C_{12}H_{11}O_3.HO$

Kaproun, a. m. K. hladký, amia calva, ryba. Vz Frč. 299.

Kaprovina, y, f., Karpfenfleisch.

Kaprovitý, karpfenartig. K. ryby, oblaka. K. ryby v Čech: kapr obecný (caprinus carpio), parma obecná, karas, hořavka, lín, řízek, slunka, podoustev, cejn (velký, malý), bolen, úklej (obecná, pruhovaná), proudník, střevle, perlín, plotice, tloušť, jesen. Frč. 287. Vz Kapr.

Kaprový. K. tuk, maso, potěr, násada, rybník. Jg., Šp. — Kaprová ulice (v Praze). Jg. Karpfen-.

Kaproylen, u, m. $C_{12}H_{12}$, olej lehčí od vody, zápachu protivného, hořlavý. Šfk. 508.

Kaprylová kyselina: HO. $C_{16}H_{15}O_3$. Šfk.

Kapsa, kapsička, y, f., z lat. capsa, v obec. mluvě: kapca a to se v již. Čechách skloňuje: kapca, gt. kapce, dat. kapci, akk. kapcu, instr. kapcou; pl. nom. kapce, gt. kapec, dat. kapcám, lok. kapcách, instrum. kapcama. Kts. Der Sack, die Tasche, das Säckchen. — **K.**, karnéř, karnýř, tlma, kapsář (veliká kapsa), k. u kabátu, u kalhot atd. K. zadní, přední. K., v které nosíme všelijaké potřeby: kabela, torba, brašna, vak, sajdák. K. na něco. Šp. Někoho do kapsy schovati (za nepatrného jej míti). K. se mu ztenčila. Us. Ze své k-sy něco zaplatiti; něco již v k-se míti (jistého). Nt. Kdo má peníze v kapse, může jíti do karet. Jg. Prvai vyhrání z kapsy vyhání. Jg. K. se mi běhá (není peněz). Jg., Č., Lb. Hlava brní, kapsa svrbí (když peníze se propily). Jg., Č., Lb. Vz Nuzný. Uhodil se přes kapsu (dal mnoho). Jg., Č., Lb. Vz Skoupý. Do srdce se vine a v kapse leze. Č. Příliš z kapsy neber a ubohou neder. Č. Naše k. ubohá, všecko běře, co kdo dá. Č. Nemůže loktem do kapsy (nechce dáti). Č. Mnoho v hlavě, málo v kapse; V hlavě málo, v kapse nic; Huba jako pec, k. jako sklo (mám žízeň, ale nemám peněz); Při prázdné kapse málo radosti. Vz Chudý. Lb. Kradené koupíš, svou kapsu oloupíš. Pk. Pytel priatel a k. strýc. Mt. S. — **K.** *Školní* kapsu (tašku) na hřebík pověsiti (nechati učení). V. — **K.** *žebrácká*, Bettelsack. Jestli je žebrák sytý, ale kapsa není (ta je nenasytná). Na Slov. Vz Nespravedlivý. — **K.**, *stydký úd ženský*. Když se jí vasili dítí bude, ten den n. tu noc, když jí kapsu zdéře. Gl. 88.

Kapsář, e, m., Tornistersack. Čsk. — **K.**, velká kapsa. Schubsack. — **K.**, zloděj. Us.

Kapsatý, grosstaschig. Dch.

Kapsko, a, n., v již. Africe. Vz Cap.

Kapský. Vína z Kapska. Vz S. N.

Kapsl, m., kapsle, e, f., kapslík, u, m., zápalka, klobouček, Kapsel, na Mor. kapsla (Brt.)., malinký měděný klobouček, naplněný výbuchlivou látkou, sloužící k zapalování rány ve střelné zbrani, což se děje spouštěním kohoutku. S. N. K. obyčejné, hladké, pruhované, kryté, nepromokavé. K. selhala. Ručnice na kapsle (kapslovka). Šp.

Kapsovka, y, f. Kapselgewehr. Šp.

Kapsovati koho = hubovati naň. Na Slov. Verweis geben.

Kapsovky, pl., f., Taschenuhr. Plk.

Kaptour, u, m. = kápě? Bláznovský k. na sobě nosí. Reš. Vz Kaptur.

Kapucian, a, m. = kapucín. Kom.

Kaptur, u, m., ženská čepice starodávná. Us. v Opav. Pk. Vz Kaptour.

Kapuce, vz Kápě.

Kapucín, a, m., Kapuciner. Vz více v S. N. — **K.**, u, m., káva vařená s mlékem smíchaná, více černá než bílá. Us. — **K.**, u, m., bostrichus capucinus, rostl.

Kapucinada, y, f., kapucínské (hloupé) kázání; hloupý kousek. Rk.

Kapucínek, nku, m., oryctes, chroust. Vz Frč. 188.

Kapucínka, y, f., řeholnice žijící dle pravidel sv. Klary. Vz S. N.

Kapucínský, Kapuciner-. K. klášter, život, balsám atd. K. pažba, Kapucinerschaft, jest pažba ručnice, která má dřevěné neb rohové kování. Šp. — **K.** seménko, euonymus. Ja. K. semeno = semeno ostrožky révolisté. Rostl.

Kapucínství, n. Kapucinermönchsthum. Jg.

Kapusta, y, f. (cf. lat. caputium, it. capuzzo), brassica, rostl. řeřichovitá. K. kolníková (kolník); řepa (Rübenkohl); vodnice, (Wasserrübe); dumlík, tuřín, Weissrübe, Torschen; zelená, Gemüsekohl (zelí, hlavatice, Kraut, Kopfkohl; k. kadeřavá, jarmuz, Braunkohl; k. květná neb karfiol, Blumenkohl; brukev, Kohlrabi); mořská; psí, Hundskohl. Jg. Květná zase: anglická, asijská, cyperská, hollandská. Kh. Dle FB. 77: brukev, zelí, kapusta, karfiol (b. oleracea); řepka, tuřín, kolník (b. napsus); řepa, vodnice, okrouhlice (b. campestris). Vz Kk. 213., Č. 13. Mnoho ten už kapusty snědl (= starý. Stran přísloví vz Stároba). Č. Nebudeť on novou k-stu jísti. Vz Smrť. Č. Kdo jí k-stu, zaslouží slaninu. Vz Omastiti.

Kapustiště, ě, n., zelniště, Krautfeld. Jg.

Kapustka, y, f., lapsana. L. communis, k. obecná. FB. 37.

Kapustňák, a, m. K. americký, manatus australis, ochechule. Vz Frč. 375,

Kapustní, Kohl-. K. list. Jg.

Kapustnice, e, f. = kapustiště. D.

Kapustový, Kohl-. K. list, hlávka. Jg.

Kapybara, y, f., hydrochoerus capybara, morče. Frč. 386.

Kapy-s, a, m., otec Anchisův.

Kar, u, m. = tryzna, pohřební oběd neb hody, Leichenmahl. Na Slov.

Kára, y, f. = *pokárání*, *trest*, Strafe, Züchtigung. To se mu bez káry nepromine. D. Vzal ho na káry. Káry hodný. Jg. Komu kára tomu i vina. Č. K. to nemalá čekati káry (neštěstí předvídati a nemoci se mu uhnouti, jest již samo neštěstí). Vz Strach. Lb. — Vz také Latina, Domluva (stran pořekadel). — **K.** = *kázeň*, Zucht, Disciplin. V káře míti někoho. Jg. — **K.** = *dvoukolový vozík*, (V.), na jehož nápravě leží korba buď hybná n. nehybná. Karren. S. N. K., kolec, dvoukolí, kolečko, kolečník, radvance. Kůň do káry. Šp. Byť král takových listů s káru poslal a zlatem by psány byly. Bart. Kr. 4. 37. K. hnojná, na střelivo. Káru zvrátiti. Us. Na káry komu dáti, nakládati (kárati ho). Ros., Č. Už jsou káry naloženy (je syt). C. Drž pane Bože káry, ať se vůz nezvrátí (= podporuj mou slabou naději. Vz Nebezpečenství). Jg., Č., Lb. Převrátil káru, spraví vůz. Vz Řeč. Lb.

Karabáč, e, m. (bič řemenný o krátké násadce; žíla, býkovec, Geissel, Peitsche, Karabatsche). Karabáčem práskati, někoho bíti, mrskati. Jg. Koho se dobrá slova nechytají, toho se musí k. chytati. Vz Výprask.

Karabáček, čku, m., kus masa od ocasu, Schweifstück. Dch.

Karabáčnice, e, f., die Peitscherin. Jg.

Karabáčník, a, m., kdo s karabáčem zachází, ein Karabatscher. S. N. K-ci za časů roboty vrchnostenští, hospodářští úředníci. Jg.

Karabáčovati koho čím, geisseln. Us.

Karabina, y, f., z fr. carabine, krátká, jezdecká ručnice, der Karabiner. Postava *a)* o zavěšené karabině, *b)* o uchopené karabině. Vz Povel. Rf.

Karabiňák, a, **karabinéř**, e, m. Der Karabinier. Jg.

Kárací, Disciplinar-. K. moc, vyšetřování. — Rk.

Karafiát, u, m., karafilát, z lat., Nelke. V., Kom. Dianthus caryophyllus. K. slzička, krátkokvětý, prorostlý, lužní, pyšný, šeromodrý, vousatý, planý. Jg. — *Karafiátový*, Nelken-. K. list, vůně, kapusta, řetkev, hořčice, trs. Jg.

Karafina, y, f., karafinka, skleněná láhvička s dlouhým krkem, die Karaffine. D.

Karaibové, kmen indiánský v střední a jižní Americe. S. N.

Karaibské moře mezi velikými a malými Antilami. Vz S. N.

Kárající, Straf-. K. metla, Zuchtruthe. D.

Kárajicný, Straf-. K. kázání. D.

Karák, a, m., anarrhichas, ryba. Krok.

Karakar, a, m., psophia, pták kurovitý. Krok.

Káral, a, m., der Züchtiger. Us.

Karamád, šp. m. kamarád.

Karamanda, y, f., hatlice, lehký, jednoduchý šat dětský. Kinderkleid. Us. Klat.

Karambol, u, m., z fr., sražení-se koulí ve hře biljarové; sráž.

Karamel, u, m. Cukr třtinový tratí horkem + 200° $_{2}HO$ a mění se v k., hmotu hnědou, bez chuti ve vodě rozpustnou. Šfk. 543. —

Káranec, nce, m., der Züchtling. Dům pro k-ce. Nt.

Kárání, n., trestání, das Strafen, der Verweis. V., Kom. Metla a k. Br. — **K.** se, Besserung. Plk.

Karantena, y, f., z fr., quarantaine, Quarantäne = 40 dnů; policejní prostředek k uvarování nakažlivých nemocí. S. N. (Kdo z krajiny, v které nějaká nakažlivá nemoc zuří, jinam přijde, musí 40 dní na jistém místě se zdržovati a neobjeví-li se po tento čas na něm táž nemoc, potom teprv dále se pouští.).

Karap, a, m., carapus, ryba úhořovitá. Krok.

Karas, a, karásek, ska, m., carassius, die Karausche, ryba kaprovitá. K. obecný, větší. Vz S. N., Frč. 287.

Karásek, vz Karas. — **K.**, v pivováře, das Abtropfsbrett. Us. — **K.**, pletené pečivo. Jg.

Karasový, Karauschen-. Jg.

Karat, u, m., it. carato, das Karat. Cf. řec. *κεράτιον*. Váha k určování tíže 1. drahých kamenův, 2. zlata; 24 karatův = hřivně, $1\frac{1}{2}$ k. = lotu. Vys., Jg.

Karatel, e, m., pl. -lé, Ermahner, Bestrafer.

Karatelka, y, karatelkyně, ě, f., Bestraferin.

Kárati, kárám a káři, al, án, ání; kárávati = trestati, strafen, züchtigen; domlouvati, napomínati, schelten; **se** = trestati se; káti se, sich bessern. Jg. — **ahs.** Kdo kárá, ten miluje. Pk. — **koho na čem**: na zdraví, na cti, na těle, na penězích. Jg. — **koho čím**: lenstvem. Vz Lenstvo. K. koho hrdlem, L., strachem. Har., V. — 2. = *domlouvati*, napomínati. — **co, koho.** Hrnec kotel kárá, černa sta oba. Šilhavý slepého kárá. Prov. Jiné káráš, sám se plíháš. Lb. Vz Pleskati se v čem. Meč křivdy kárající. L. S. 52. — **koho čím**: řečí, Št. N. 305., slovy. Jg. — **koho z čeho**: z neposlušenství. Br. K. koho z hříechu. Št. N. 139. — Anth. II. 29., Tov. 103. — **koho za co**: za viny. C. — **pro co**: Brs. 96. — **se kým, čím**: příkladem jiných se kárati (káti se). V. — **se s kým.** Netřeba to dítě bíti, ani se s ním kárati. Us. — **že.** Káral ho, že neposlechl. Us. — **s adv.**: přísně někoho k. — **koho skrze co, šp.** m. z čeho, pro co. Kdyby *skrze* s akkus. se položilo, značil by se tím prostředek, kterým kárání se děje: Lid z neposlušenství káral skrze svého sluhu. Brs. 96. — K. koho **k vůli** něčemu **šp.** m.: *o něco, pro něco, za něco, z něčeho.* Brt. Km. n. b. II. roč. 157. — Kárati, *v Krkonoších*: dohejbat. Kb.

Karatování, n. (míchání stříbra nebo mědi se zlatem): červené, bílé, míchané neb mišené. Nz. Karatirung. Vz S. N.

Karatový, Karat-.

Karavana, y, f., společnost cestujících ve vých. zemích. Rk. Vz S. N. Karavane.

Karavanský čaj = po zemi vezený. Rk. Karavanen-.

Karba, y, f., **karb**, u, m., truhlík, v němž se malta dělá. Us. u Bělohr. — **K.**, kůš na hnůj. Us. u Bydž. Mý. — **K.**, malta, Mörtel. — Us.

Karbal, u, m., košík, Korb. Na Slov.

Karban, u, m., cf. střlat. carbona, hrnec na losy, der Los-, Glückstopf. V. Do karbanu choditi, sázeti (o peníze hráti). Us. — **K.**, nyní hra v karty.

Karbanatle, pl., m., karbanátky, Karbanatel, smaženky, kousky smaženého masa. — Rk.

Karbanice, e, f., eine starke Spielerin.

Karbanický, Glücks-.

Karbanictví, n., starkes Spielen. Vz Karban.

Karbaník, a, m. Vz Touš, Vyhráti. Starker Spieler. Vz Karban.

Karbaniti s kým kde = karban držeti, spielen (vz Karban). — **oč.** Se sousedem v hospodě o peníze do noci, stark spielen. Vz Karban.

Karbet, u, m., fr., courbette, it. corvetta, krátký kalup koně, ein kurzer Galopp. Žer. Vz více v Gl. 88.

Karbička, y, f., malá vráska, kleine Runzel. Us. Petrov. Dch.

Karbinec, nce, m., lycopus. K. obecný (vlčí noha, l. europaeus), vysoký (l. exaltatus). FB. 61.

Karbolová kyselina (fenylová). Vz S. N.

Karbouditi se, il = nelíbiti se, widerwärtig sein. Us. Petrov. Dch.

Karbovačka, y, f., dřívko, jímž pekaři chléb po vrchu vroubkují, karbují. Us., Dch. — **K.**, kopisť na vápno, Rührstange, Kalkhacken.

Karbování, n. K. hroznů = mačkání. Vz více v Ck. 343. — **K.** vápna = míchání.

Karbovati co: vápno (vodou a pískem je zadělávati); 2. *míchati*, mischen: vodu (kaliti), víno (víno z hroznů tlačiti). — Kment k. (nabírati, faldovati), falten. — Vojáci každého karbovali (sekali). L. — U řezníka k. (hanen) = prvou čtvrť vola sekati. D.

Karbovna, y, f., Malterei. Rk.

Karbový, Mörtel-.

Karbunkul, u, m., z lat., carbunculus. Karfunkel, V., Kom.; tmavočervený granát; 2. zapálený vřed, Rk., zlý nežit. S. N.

Karbunkulový, Karfunkel-. K. pečeť, Br., vřed.

Kardašova Řečice, gt. Kardašovy Řečice atd., f. (Kardašova dle ‚Otcova'), mě. již. od Tábora.

Kardati, zastr., kárati, strafen. Aqu.

Kardi-a, e, f., bylo mě. v Chersonesu. — *Kardijský.*

Kardinal, a, m., z lat. V. Vz S. N. Stran titulu vz Eminenci. — **K.**, pták, coccothraustes cardinalis, v sev. Americe. Frč. 353. — **K.**, druh studeného nápoje (z vína, citronu kytajského a cukru). Vz S. N. — *Kardinalní* = hlavní. K. body, ctnosti. Kardinal-. — *Kardinalský*: klobouk, oděv, Kardinal-. Rk. —

Kardinalství, n., Kardinalwürde. Kom.

Kardivida, y, f., či srdcovka jest algebraická křivka 4. řádu, v níž veškeré tětivy určitým bodem (počátkem k-y) vedené protínají se kruhem, jehož obvod týmž bodem běží, na dvě polovice průměru tohoto kruhu (základného) rovné. S. N. (Ja).

Kard-us, u, m., cardus, přimětník. — **K.**, zahradní, vz Artyšok.

Kardyany, pl., m., druh jablek šupiny i masa červeného, větší panenských. Us.

Karé, *lépe*: karré, e, n., nesklonné, z fr. quarré, vojenský čtverhranný šik. Das Quarré. — Jg.

Karel, rla, Karlík, a, Karlíček, čka, m., jm. mužské, Karl. K. boromejský, veliký, lysý, tlustý atd. Vz S. N. — 2. = *pidimužik*, *trpaslik*, Zwerg. — **Karelný** neb kařelný = trpaslíčný, zakrsalý, Zwerg-. Rostl.

Karence, e, f., z lat., nedostatek, srážka, Karenz.

Karenční léta, po která duchovní hodnostář musí dávati část svých příjmů pozůstalým po svém předchůdci. S. N. K. taxa srážková. Rk. K. doba, po kterou kdo na něco musí čekati. Karenz-.

Kareta, y, f., z it. carreta, dvoukolý vůz. Gl. 88. — **K.**, špatný vůz. Llk.

Karetné, ého, n. Kartengeld. Us.

Karetní, -tný, Karten-. K. hra, V., listy. Kom.

Karetnice, e, f. Kartenmacherin, -spielerin. Jg. —

Karetnictví, n., Kartenmacherei, Kartenspielerei. Jg.

Karetník, a, m., Kartenmacher, -spieler. D.

Karfiol, u, m., z it., květná kapusta, Rk., květník, květák, květové neb květné zelí. Blumenkohl. Šp. Růže karfiolu. Vz Kapusta.

Karfreit, Koborid v Přímoří.

Karfunkul, vz Karbunkul.

Karhač, e, m., kárač, Strafer. Na Slov.

Karhan, u, m., hrnec, Topf. V. — **K.**, a, m., přezdívka, fakan, Fratz. Na Mor.

Karháně, ěte, n. = fakáně, Fratz. Na Mor.

Karhati = kárati, strafen. — **koho.** Na Slov.

Karhavý, káravý, scheltend. Na Slov.

Kari-a, e, f., byla krajina v Malé Asii. — *Kar*, a, pl. Karové, n. Kařan, a, m. — *Karský*.

Karlama, y, f. K. chocholatá, dicholophus cristatus, pták. Vz Frč. 348.

Kariera, y, f., *lépe:* karriera, z fr. carrière, vz toto.

Karikatura, y, f., z it. caricare = přeháněti; pitvora či vytčení individualného a skutečného v úmyslu přehnanosti; až ku přepiatosti zvýšený určitý charakter, jenž tímto nadbytkem charakteristického může pozbyti toho, co na něm vlastně charakteristické, čímž poskytuje jen nějaké podobnosti s onou určitosti. Vz S. N. Karikatur, Zerrbild, Zerrgemälde, Spottbild, Fratzengesicht.

Kariola, karka, dvoukolí vozík. Kariolní pošta. Rk.

Karkule, e, karkulka, y, f. = čapka. V. Dle Gl. 88., šátek na hlavu, čepeček dětský z pestrých kousků sešitý, z lat. caracalla, kteréžto slovo z řeči gallské pocházejíc plášť z pestrých kusů zhotovený znamenalo. Haupttuch; Kinderhaube.

Karkulní, Hauben-.

Karla, y, f., Karolina.

Karlátkový, Zwetschken-.

Karle, ete, **karlátko**, a, n., strůmek uměním v malosti zachovalý, krsek, Zwergelbaum. — **Karlata**, karlátka, n., pl. = švestky sedmihradské n. uherské. Kom. — **K.** = slívy kulaté, Us., také na Mor. Vz Čl. 37.

Karléc, v obec. mluvě šp. m. tkadlec.

Karlíček, čka, m., vz Karel. Karlchen.

Karlík, a, m. Karlchen. — **K.**, *trpaslik*, Zwerglein. — **K.**, Schubkarren. Na Slov. — K., ves v Berounsku, Karlsberg. Jg.

Karlín, a, m., předměstí pražské. Karolinenthal. — **Karlinský.**

Karlotýn, a, m., Karlův Týn. Vz Karlštein.

Karlov, a, m., Karlův (dvůr), v Praze. Karlshof. Vz S. N.

Karlovary, dle ‚Dolany', m., pl. Karlovy Vary. Karlsbad. — *Karlovarský*, Karlsbader. K. voda, sůl, pramen.

Karlovci, Karlowitz, obec v slavon. Hranici vojenské. Vz S. N.

Karlovec, vce, m., Karlstadt, mě. v Chorvátsku. Vz S. N.

Karlovice Veliké, ves u N. Jičína na Mor.

Karlovy Lázně = Karlovy Vary. Vz Karlovary.

Karlsau, Karlovo, u Opavy.

Karlsberg, Karlovec u Dvorce na Mor.

Karlsdorf, *a)* Karlov na Mor. u Rymařova, *b)* Karlovy u Prostějova.

Karlsmarkt, Karlovice v prus. Slez.

Karlsstadt, vz Karlovec.

Karlštein, a, m., nepravě u novějších: Karlův Týn. S. N., Š. a Ž. Vz více ve S. N.

Karlův, -ova, -ovo, Karls-. Karlova kollej, das Karolin. — Karlovy vary, vz Karlovary.

Karman, u, m., široké dřevo na hrdle voru či plti. Am. Slovo dle Jg. špatné, slov. z maď.

Karmanovati, na proudovatých řekách veslovati. Na Slov. Am. Vz Karman.

Karmaš, e, m., z něm. Kirchmess, posvícení, hody. Rk.

Karmazín, u, m., vz Víno. — **K.**, červec, barva červená z červce. Klat. 141.

Karmazínový, karmasinroth. V.

Karmel, a, m., hora v Syrii.

Karmelitáni, řád duchovní, Karmelitaner. Vz S. N. — **Karmelitka**, y, f., Karmelitanerin. — *Karmelitský lépe* než: Karmelitanský. Karmelitaner-.

Karmeš = karmaš.

Karmín, u, m., barva jasně červená. Odvar košenily kamencovým roztokem hned se srážl, alkaliemi violovatí, kyseliny pak z něho vylučují prášek přejemný a ohnivě červený: karmín. Šfk. 583. K. z indiga, vz Štk. 593. a S. N. K. červený, hnědý, indigový, světlicový. Kh.

Karmínový inkoust. Karmintinte. K. kyselina, lak. Vz Šfk. 582.

Kárna, y, f. = káznice. D.

Karnáč, e, karnáček, čku, m., dle Šf. k Výb. I. 1224. z střlat. corneta, šat ženský z jemného plátna kryjící pléce a někdy až k patám visicí, čechlík, rouška. (strč.) Výb. I. Dle Jir. byl to svrchní šat ženský nad sukní, asi z střlat. garnacha, vlas. guarnaccia, fr. garnache. Brandl. Gl. 88. píše: Schultergewand aus feiner Leinwand, ohne Aermel, hatte vorn von unten nach oben einen Schlitz und war mitunter mit Seide o. Pelzwerk gefüttert.

Karnaval, u, m., z fr. a to z střlat. carnelevamen, masopust, Fastnacht, Karnaval.

Karneol, u, m., žlutočervená odrůda chalcedonu. K. světlý, sardonyx. Kom. j. ling. 90. Vz S. N., Bř. 44.

Karnéř, karnýř, e, m., z it. carniere, vak na chléb, myslivecký, Brodsack. Gl. 88., V.

Karneta, y, f., z franc., oddělení vojska, eine Truppe. Kom.

Kární, Karren-. K. kůň. V.

Kárnice, e, f., Zuchthaus.

Karnické Alpy v Tyrolsku, Korutanech, Benátsku, Krajině. Vz S. N. Karnische A.

Karniola, y, f., Krajina, Krain. Pulk.

Kárník, a, m., *vozka*, Kärrner. V. — **K.**, *karatel*, der Züchtiger. L. — **K.**, káranec, Züchtling. D.

Karnis, u, m., hlavní římsa. Vz S. N. — **K.**, Gesimshobel. D.

Karnov, a, m., mě. v Slezsku, Jägerndorf.

Kárný soud, ústav osob duchovních. J. tr. Straf-.

Karnýry, ů, m., řada nasbíraných záhybů kolem ženské sukně. Rk. Garnier.

Karó, n., lépe carró, z fr. carreau, čtverhran, zvl. zkosený čtyrúhelník (kosočtverec, schiefes Viereck); potom jistá barva ve franc. kartách (kostky); kamenná plotna; tabule okenní. S. N.

1. **Karolin**, a, m., kolej Karlova, budova vysokých škol pražských. Vz S. N.

2. **Karolin**, u, m., zlatá mince bavor. $10\frac{1}{2}$ zl.

Karolina, y, f., jm. ženské. Vz S. N. Karoline.

Karolinendorf, Karolinov u Kroměříže.

Karolinenthal, Karolinské údolí u Třebíče. — 2. Karlín u Prahy.

Karolingové či Karlovci slovou údové rodu Karla Velikého. Vz S. N.

Karoliny, Nové Filippiny, ostrovy sev. Oceanie. Vz S. N.

Karossel, *lépe:* karrossel, u, m., z franc. carroussel, jízdná hra rytířská, das Karrossel.

Károvec, vce, m., vozík s 2 koly, Karren. Ros.

Karpaty, pl., f., dlouhé horstvo, které od Dunaje počínajíc Uhry Sedmihrady až zase k Dunaji objímá. K. slovenské n. západní, severní n. prostřední n. rusinské, východní n. sedmihradské. *K. slovenské*: 1. prahory, 2. vápenné hole, 3. pískovcové hole, 4. plutonské hory. ad 1.: Malé Karpaty, Inovec (Hlohovské hory), Nitranské hory, Větrné hole, Tatra, Turčanské Hole, Tatry vysoké, Nížní Tatry, Staré hory, Slovenské Rudohoří. ad 2. Vápenné hole (hole = vysoko položené pastvy): Trenčanské, Větrné, Turčanské, Tatranské, Liptovské hole, h. nížních Tater, Plešivské. ad 3. Beskydy moravsko-uherské, Beskydy halicko-uherské, Spišsko-liptovská vysočina. ad 4. Bánovské vrchy, Křemnicko-šťávnické hory, Novohradské, Matra, Hegyalja. Vz S. N. — *Pozn.* Lid jména ‚Karpaty, Karpatské hory' nezná, jmenuje jen jednotlivé části: Beskydy, Tatry atd.

Karpatský, karpatisch. K. hory. Šf.

Karpavý, hnojný, eiterig. K. oči. Na Slov.

Karpholith, u, m., nerost, obsahuje vodnatý křeman hlinito-železitý a manganitý. S. N.

Karré, vz Karé.

Karrussel, vz Karossel.

Karst = Kraš.

Karta, y, f., z lat. charta, tuhý list papíru, list, ein Blatt Papier. — **K.** návštěvní, Visitekarte. — **K.** zeměpisná, Landkarte. Vz Mapa. — **K.** hrací, kart, u. m., karty, pl., Spielkarte; Kartenblatt; *a*) trapulky, původu *it.*: kopy (číše), denáry (peníze), špády (šavle), baštony (holi); *b) francouzské*: kříže (trefle), srdce (coeur), kostky (carreau), lopaty (pique); *c) německé*: žaludy, bubny, zelené, červené. Eso = touš, jednička; král; kaval (jezdec; dáma; svršek); chlapec (spodek). K. k hraní, k hádání n. vykládání, ke kouskům kejklířským. Hádání z karet (vykládání karet). S. N. K. ke hře. V karty hráti. Kom. Hra v k. n. karetní. V. Dali se do karet n. do kartův. Us. Sejmi ty, já dávám karty. Us. V karty si hoditi. Us. Hry v karty: strašák, vojta, cvik, šest a dvacet (šistka), taroky, bulka, Max, whist, černý Petr, zamrzlík, mariáž (z fr. mariage) půldvanáctá atd. Karty na stůl! Us. Přiznávati v kartech n. v kartách barvu (kartu). Jg. S hloupým v karty, s moudrým v žerty. L. Béře od karet i od světla (když kdo při jedné věci dvojí zisk chce míti). Jg. Ještě karty na stole (kdo ví, jak to dopadne. Vz stran přísloví: Konec). Ros. Nechce se mi karta obrátiti (lepší býti). Jg. Po půl noci karta se obrátí = pozdě; Karta se obrací = pěknou kartu dostává jiný. Da. Dívá se (hleděl, koukal) mu do karet (do kartů) = pozoruje jeho kroky, činy, jednání. Karty vykládati (z nich prorokovati). Jg. Kde k-y šustí, tu moli šat nežerou (vz Hra, Hráč, Šetrnosť); I s dobrou kartou můžeš prohrát (vz Štěstí); Kdo má peníze v kapse, může jíti do karet (kdo má nazbyt, může pozbyt). Vz Zisk. Lb. Zle v karty hráti a trumfy neznati. Pk. Vz Barva. K-u přebíti, stechen, odbíti, abstechen. Mřk.

Kartablanka, kartablanka, y, f., z it. carta bianca, bílý, nepopsaný papír. — *Kartablanš*, e, f. (z fr. carte blanche) ve hře, když mezi všemi listy není žádné figury, karta bez panákův. Jg.

Kartáč, e, kartáček, čku, m., česák, štětka, z vlas. cartaccia. Die Bürste. K. na střevíce, na šaty, na zlato, postřihačský, leštěcí, k leštění, mazací, k mazání, na koně (koňský), na bláto, jemný, hrubý, kravský, Us., štětinový, rýžový, hedvábný, Š. a Ž., na prach, jirchářský, na vlasy, na zuby, na pochvy, Geschirr-; mycí, obtahovací (v knihtiskařství). Jg. Vdovec našel k. (strojí se, by se líbil). Us. Kartáčem někoho tříti, šoustati. Rk. Vz Štětka. — **K.** *vojenský*: plechová nádoba cylindrické formy, naplněná olověnými kulkami. Vz S. N. Kartätsche.

Kartáčnatý válec. Techn.

Kartáčnice, e, f. Kugelspritze. Čsk.

Kartáčnický, Bürstenbinder-. K. obchod.

Kartáčník, a, m., Bürstenbinder, -händler.

Kartáčovací stroj, Bürstenmaschine. Techn.

Kartáčovati co komu čím: klobouk jemným kartáčem.

Kartáčový, Bürsten-. K. otisk = otisk strany pro prvou přehlídku či korrekturu, který se nedělá lisem, nýbrž jen kartáčem. Vz S. N. Bürstenabzug, Korrekturbogen. Jg. — K. kulky, broky. Kartätschen-. Čsk.

Kartan, u, m., vz Kartoun.

Kartánek, nku, m., z fr. carton, škatulka z lepenky zhotovená. S. N. Kartänchen (Pappendeckelschachtel).

Kartář, o, m. Kartenspieler. K-ři hrajů. Mor. P. 31. — **K.,** Kartenmacher. V.

Kartel, u, m., smlouva o vyměňování zajatých, Auslieferungsvertrag; list vyzývací k souboji, Fehdebrief. Rk.

Kartesiánek, nka, m., Kartesiův potápěč, kartesianischer Taucher. Ck. Vz S. N.

Karthag-o, iny, f., dle jiných: Karthag-o, ina, n., mě. v sev. Africe. Vz S. N. — *Karthagiňan*, a, m. — *Karthaginský*.

Karthamin, n, m., červené, sušené barvivo ze světlice barvířské (carthamus tinctorius, Safflor). Vz Šfk. 588.

Kartiti, il, ěn, ění, zkartiti, kartivati. — **co komu** = másti, kaziti, verwirren. Všecko jim zkartil. Us. — **se** = hatiti se. Zkartilo se mu předsevzetí. Ros. — **K.** = hráti v karty, Karten spielen. Us.

Karton, u, m., vz Kartánek. — **K.** v kreslení, vz výkres.

Kartonáž, e, f., z fr., lepenková práce. Rk.

Kartoun, u, m., z angl. cotton, *t* změnilo se v *r* (Cf. karlec, herbábí, svarba m. tkadlec, hedvábí, svatba). Gb. III. 107. K. = bavlna, lehká látka bavlněná rozličnými vzorky potištěná, Kattun. Rk., S. N. — **K.,** kartan, z střlat. quartana, druh děla, Viertelbüchse. Vz Gl. 88. Jména dáváme dělům nazývajíce některé jednoduchými, jiné duplovnnými, kartouny, šlahouny, falkonety, menší i větší moždíře. Vod.

Kartounka, y, f., kartonnová sukně. Kattunrock. Us.

Kartonnový, Kattun-.

Kartouzek, zku, m., slzičky, dianthus carthusianorum. FB. 82. Karthäusernelke.

Kartouzy, m., pl., dle Dolany, klášter kartusianský, nazvaný dle samoty ‚Carthusia' u Grenobla ve Francii. Rk. Vz S. N. Die Karthause. — **K.,** veliká trestnice u Jičína. Je v Kartouzích. Přišel do Kartouz. Sedí v Kartouzích.

Kartové, ého, n. Kartengeld, Bnr., obyčejněji: karetné.

Kartový, Karten-.

Kartusiani, řád duchovní. Vz S. N. Karthäusermönche.

Kartuš, vz Cartouche.

Karucha, y, f., ryba kaprovitá. Krok.

Karuk, u, m. Hausenblase. Rostl.

Karven, n, m., uhlovodík $C_{20}H_{16}$. Šfk. 521.

Karvol, n, m., silice kyslikatá $C_{20}H_{14}O_2$. Šfk. 521.

Karyatidy, f., dívky karijské tančí Artemidu oslavující. S. N. — **K.** břevnonošky, hlavizny (ve stavitelství ženské postavy místo sloupů, jichž hlavy slouží za podporu balkonům, břevnům). Rk. Mužské takové postavy nazývali Atlanty n. Telamony. S. N.

Karytoun, vz Kocour.

Kasa, vz Kassa. Pokladnice.

Kasafírka, y, f., vz Bělice. Dch.

Kasalický rytíř, vyfintěný, ein geckenhafter, gestriegelter Ritter. Chč. Vz Gl. 89.

Kasamaty, pl., f. (z it. casa matta, ebalupa slepá), prostora v bradební zdi pevně klenutá, S. N., sklep hradební, sklepy v bradbách. Nz., Rk. Casemate.

Kasan, a, m., kdo se kasá, ein Trotziger. Us. Bělohr.

Kasání, n., das Aufschürzen, Aufbauschen der Kleider. Chč. Postl. 216.

Kasanice, e, f., na Slov., plátěná sukně. Chodí jak zemanka v červenej leknici, v modrej k-ci. Mor. P. 422. — **K.,** drchanka, Wirrstroh. Us. Dch.

Kasanka, y, f., *zástěra*, die Schürze. St. skl. V. 145. — **K.,** *pláštík ženský* až na kůtky, bez rukávů. — **K.** dětská, Kinderrock. — **K.,** stříbrný pás, perlovec, V., die steife Halskrause, der aufragende Kopfputz aus Perlen usw. Gl. 89.

Kasárna, y, f., obyč. pl., it. casa arme, caserma = vlastně dům na zbraň, zbrojnice. Nyní k. budovy k stálému ubytování oddělení vojska, die Kaserne. K. erarní, obecní. defensivní (obranná). Vz S. N.

Kasati, kasám a kaši, al, án, ání; kasávati = ohrnouti, podpasovati, aufschürzen. Chč. — **co:** sukni, když jest bláto. Sych. Jiné kašeš a sama se plíháš. Prov. K. zápasnici (zástěru). Us. v Opav. Pk. — **K. koho** = bubovati, ausfilzen. Plk. — **pod koho:** pod sebe někoho k. = podmaniti, unterwerfen. — **se na koho, na co, proti komu** = chystati se, sich rüsten. Nepřátelé na ni, proti ni se kasali. Br.

Kasátovati se = toulati se, herumschwärmen. Us. Poličan.

Kaschau, Košice, mě. v sever. Uhřích.

Kaschnitzdorf, Kašnice u Klnbouk na Mor.

Kaschnitzfeld, Kašenec, Kašinec na Mor. u Krumlova.

Kasein, u, m., sýrovina. Vz více v Šfk. 645. a S. N.

Kasejovice, dle Budějovice, ms. v Písecku. Vz S. N.

Kasimir, u, m., keprová tkanina vlněná. Vz S. N.

Kasino, a, n., z it. casino, beseda, společné shromáždiště k zábavám. Rk.

Kasiová kůra, kůra z kasie; k. olej (z kůry kasiové). Vz S. N. Vz Kassia.

Kaskada, y, f., ze špan., vodomet. Wasserfall. —

Kasna, y, f. = almara, na Slov. Plk.

Kasný, volný, breit, weit, o oděvu. K. kabát. Us. u Petrov. Dch.

Kaspické moře = chvalinské. Vz S. N.

Kaspiové, dříve národ při chvalinském moři.

Kassa, y, f., gt. pl. kas (m. kass), z it. cassa, Kasse. Vz Pokladnice; 2. skřínka na písmena (u knihtiskaře). Rk.

Kassace, e, f., s lat., zrušení něčeho, z. rozsudku; propuštění z úřadu zvl. u důstojníkův. S. N. Kassation, Vertilgung; Amtsentsetzung.

Kassační, zrušovací: soud. S. N. Kassations-.

Kassandr-a, y, f., též Alexandra, dcera Priamova. Vz S. N.

Kassern, Kasárna u Znojma.

Kassia, kasia, e, f., strom indijský, laurus cassia, jíž sládci místo chmele do piva dávají. Vz S. N.

Kassiepei-a, e, f., choť Kefeova. — **K.**, souhvězdí v mléčníci.

Kassír, a, m., pokladník. D.

Kassírovati, zastr., kassu mrhati, utráceti. Ros. — **K.** z lat. cassare, rušiti. Ros. Z úřadu propustiti. Da. Kassiren. Vz Kassovati.

Kassiterit, u, m., cínovec.

Kassovati, kassiren, aufheben; einkassiren; verheeren, vernichten. Rk.

Kassovna, y, f. Kassazimmer.

Kassovní: kniha, kvitance, kontrolor, lístek, poukázka, ředitel, manipulace, úředník, věc. Kassa-, Vz Pokladniční. Šp.

Kasta, y, f., dědičná třída lidu zvláštními právy nebo obyčeji od jiného obyvatelstva odloučená. Rk. S přihanou jmenujeme odtud kastami takové stavy, které od jiných se odlučují majíce se za lepší. S. N. Kaste.

Kastali-a, e, f., pramen na Parnassu.

Kastanětty, ze špan., ruční chřestačky veřejných tanečnic na způsob ořechův n. kaštanův. Kastagnetten, Tanzklappern. Rk.

Kastel, u, m., z lat., castellum, tvrz nad městem, pevnůstka. Kastell, Burg, Schloss, Festung. Rk.

Kastelan, a, m., správce tvrzi, Burgvogt. Us. —

Kastilie, e, f., království ve Španělích. Vz S. N.

Kastlík, u, m., z něm. Kasten, skřínka. Us.

Kastol-os, a, m., mě. v Lydii. — *Kastolská* rovina.

Kastor, a, m., syn Tyndareův a Ledin, bratr Polydeukův.

Kastore-um, a, n. (něm. Bibergeil): anglické, moskevské, švédské. Kh.

Kastorový klobouček. Er. P. 216. Biberhut.

Kastovní, Kasten-. Vz Kasta. Rk.

Kastovnictví, n. Kastengeist. Rk.

Kastrace, e, f., z lat., vykleštění, Kastration, Entmannung. — *U sviní*: nunvovati, vymyškovati, *u koní*: valašiti, *u kohoutů*: kaponnovati. S. N.

Kastrat, a, m., z lat., kleštěnec, vykleštěnec. Šp. Verschnittener.

Kastrol, u, m., z fr. casse rolle, druh pánve kuchyňské. Jg. — **K.** *ve hře v kuželky* (v labinetu). Když se hrá v kuželky s honneury (honnéry), hází z počátku každý hráč třikrát po sobě do plných. Udělá-li dobrý hráč málo nebo nic, zruší po druhém nešťastném hodu svou hru pravě, že si udělá *kastrol*, t. j. napíše si 0 a hází na druhý svůj řad třikrát znova, doufaje, že v druhé hře vyhraje, co v první prohraje. Hrává se obyčejně od 100. Dáváme příklad nepočítajíce dle honneurů.

	A	B	C	C	D
	100	100	100—	100	100 atd.
1 hod	7	5	0	8	6
2 „	6	7	1	7	7
3 „	8	6	kastrol	8	9
	79	82	100—	77	78
1 hod	5	4	8	8	4
2 „	1	8	9	7	2
3 „	6	7	7	6	3
	67	63	76—	56	69 atd.

Mřk. —

Kasualism-us, u, m., z lat., učení o náhodě. — *Kasuistika*, učení o jednotlivých právních případech, nauka o rozhodování věcí dle svědomí. Rk. Die Lehre, Gewissensfragen zu entscheiden.

Kasuar, a, m., struthio casuarius, pták z řádu běhavých. Vz S. N., Frč. 348.

Kaša, dle Káča. Sestra Libušina, věštbám vyučená. Jg. Ani by to Kaša neuhodla, kam se to podělo (když se něco ztratilo). Č., Lb. — Vz Kaše.

Kašák, a, m. Breiesser. Světoz.

Kašář, e, m., jáhly prodávající. Hirsehändler.

Kaše, e, f., (strč. kaša), kaška, kašička, y, f. Brei, das Mus, Koch. K. mléčná (z mleka, Er. P. 39.), jahelná, moučná či hedvábná (pro děti, řídká z mléka a z bílé mouky), pohanská (pohanečná, rosná, z pohanky), z mrkve, ječná, krupičná, Jg., z másla, máselná (rantoška, cmour, Šp., kal), Us., z jahod. Er. P. 77. K. *sladká* (hody místy chudině strojené). S. N. — *K. medová*, dar o chlebě, pivě a na penězích chudým jistý den v roce dávaný. Č. K. s perníkem, se skořicí, maštěná. — Od kolébky a kaše = od dětinství. V. Má se ještě učiti kaši jísti (vz Neučený). Us., Č. Uč své děti (doma) kaši jísti. Jg., Č. Ten umí víc než kaši jísti. Jg. Foukati komu do kaše (míchati se do jeho věcí). Vz Všetečný. Jg., Č. Nefoukej mi do kaše (nedráždi mne). Č. Mne ke kaši voláte, snědouce napřed zvěřinu (o sobcích). Č. Kaše mať naše (rus.) Jg., S. N. Kaše, matka naše. Vz Jídlo. Lb. Kaše, matička, útěcha naše. Č. Čas kaši vařiti, dokud dříví hoří. Pk. Na cizí kaši se raduj, by však tvá v kamnech byla; Kaši jez, ale nožem ji neřež. Lb. Nedá si pod nosom kašu fúkat. Mt. S. Jídá vtipnou kaši (o vtipných). Č. Kdo nemá zubův, nechť jídá kaši. Č. Koho kaše spálila, ten i na podmásli fouká. Č. — Kašička, řídká *mast*. — **K.**, mor. = *jáhly*. Jg. — **K.** Kaše - Rudolf I. († 1307.; poněvadž kaši rád jídal). S. N., Gl. 89. — **K.**, látka, z níž papír dělají. Papierbrei. — **K.**, *u tkadlců*, Leinsamenschlichte. Hk.

Kašel, kášel, šle, kašlík, u, m., der Husten. K. prsní, hrdelní, žaludkový, mokrý, vlhký, suchý, dušný, davní, ostrý, drápavý, lepkovlhký s souchotinami, Jg., volný, křečovitý, počasný. S. N. Ten k. mne už dlouho souží. Us. Kašlem něco vymítati, vychrkati. Lk. Kašel ze sucha, špatná odtucha (nebezpečný). Č. Kašlem něco zatírati (poví-li kdo něco hloupého aneb nemoha v řeči dál). Vz Tlachal. Jg., Č. Dým aneb pára z jichy prustvorcové zahání kášel. Byl. Vz více v S. N.

Kašička, y, f., vz Kaše.

Kašičkář, e, m., ein Breiesser. Jg.

Kašičkovatý, breiartig.

Kašičkový, Brei-.

Kaška, vz Kaše. — **K.**, bezový květ, Holunderblüthe. Na Slov.

Kašket, u, m., z fr. casquette, čepice. Das Kasquet. Rk., Pk.

Kašlač, e, **kašlal**, a, m., **kašlálek**, ška, m., der Huster. Us.

Kašlati, kašlám a kašli, kašlávati, husten. V. Celou noc kašlal. Us. Jest to pravda, jako že vši (blechy) kašlou. Us. Kašle = podřeká se. Us. — **čím**: krví. L.

Kašlavosť, i, n., der Husten. Ros.
Kašlavý, hustend. V.
Kašlik, u, m., vz Kašel.
Kašmir, vz Kažmir.
Kašna, y, f. K., z něm. Kasten, truhla na rozličné věci. K. obilná, na obilí (sousek), moučná. — **K.**, nyní dřevěná n. kamenná nádrž na vodu. K. na vodu. Röhrkasten. V., D. Voda z kašny. Us. K. luhovací, sražovací, osazovací. Krok. — **Kašny**, podlaha na jalovou rudu. Rohn.
Kašní voda, Röhrkastenwasser.
Kašnik, u, m., omelka, Breimühle, Hirsemühle. Na Slov. a Mor.
Kašný, Brei-. To jsou hody, jako na kašné hoře. Na Slov.
Kašov, a, m., ves v Hradecku. Jg. — **K.**, Košice. V.
Kašovati, kaší mazati, schlichten. — **co:** osnovu. U tkadleů. 1693.
Kašovice, Kašejovice, ves v Písecku. Vz S. N.
Kašpar, a, m., Kaspar.
Kašpárek, rka, m., šašek, Jg. Hanswurst.
Kašparovati koho = za blázna míti, zum Besten haben. Us. Nvk.
Kašparské hory, *lépe:* Kašperské (z Karlsbergské). Bergreichenstein, mě. v Šumavě. Vz S. N.
Kašperk, a, m., Supí Hora.
Kašta, y, f. K. lékařská, sassafras officinalis. Kk. 155.
Kaštan, u, m., castanea, Kastanienbaum. K. domácí, divoký (planý, koňský, hippocastanum. FB. 87.), jedlý (c. sativa); zemský, vodní. Jg., FB., Kh. Vz více v S. N., Čl. 119. — **K.**, *ovoce*, die Kastanie. V., Kom. — **K.**, co kaštanu podobno, zvl. bláto na sukni, plášti atd. navěšené. Klnnker. Má sukni samý kaštan (ncouraná). Us. — Ty kaštane! (Hanswurst), v Klatovsku.
Kaštanář, e, m. Kastanien-, Maronihändler. Rk. —
Kaštanovatý, -ovitý, kastanienartig. Jg.
Kaštanoví, n., mnoho kaštanů.
Kaštanový. Kastanien-. V. K. strom, les, barva, (V.), vlasy. Jg.
Kaštel, vz Kastel. V.
Kastrenk, u, m., dle Jg. slovo cizí, naplavený neřád. Us., Deh.
Kastřiti. — **koho:** husy (brky jim vytrhati, die Kiele ausreissen.) Jg.
Kašubové, v záp. Prusku blíže Gdánska. Rk. —
Kat, katík, a, m., der Henker, Nachrichter, V.; ukrutník, der Peiniger, Quäler. Jg. Jeho *pomocníci:* holomci, S. N., katané. Jg. Popravce, popravní mistr. Pro nešlechetnosť na kata odsouzen byl. Kom. Kat lítosť maje se smrti nechvátal. Štelc. Katem koho trápiti, mučiti. V. Někoho katu dáti. V. Komu pán Bůh, tomu všickni svatí; komu biřic, tomu všichni kati. Us. U kata lítosti, u kurvy studu hledati (věc marná). Ros. Ty kata víš (nic nevíš). Vz Mlčeti. Lb. Na kata honí (chytá zloděje, které kat odpravuje). Ms. 1475. Kat mi po něm (nic). Kata ti dá (nic). Aby to k. spral. Aby tě k. sťal. Jg. By tě k. oběsil. V. Bodejž ti k. hlavu srejpl. Us. Aby tě kat! Ký kat! Nech to kati vezmou! Jg. Kata v sobě dusí (hoden šibenice). Prov. u Plzně. Č. Nechť ho tři sta katů vezme! Č. (Vz Kletba). Dostal se za katův rámec! (Vz Trest). Č. K. nejvyšší úřad. Pk. Má provázek od kata. Vz Šťastný. Lb. Nad sebou katem býti. Svěd. 1570. Sám nad sebou katem se udělati (přísným). V.
Káťa, ě, m. (dle ‚Báča'), zkráceno z katecheta; tak nazývají žáci a studující katechety.
Katafalk, u, m., smuteční lešení při zádušních službách božích. Rk.
Katakomby, pl., f., z lat. catacumbae, podzemní chodby a sklepení, obyčejně se mají za podzemní lomy; podzemní hrobky. Vz S. N.
Katalektický verš, neúplný, bezslabičný, nedoměrný, kusý. Rk. Vz Katalexis.
Katalepsie, e, f., z řec., strnutí stažených svalů spojené s přerušením vůle a trpnou ohebností údův. Vz S. N.
Katalex-is, e, f., z řec., slove v metrice srovnalosť verše se schematem. Schema na př. iambického dimetru jest: ∪ _ ∪ _ | ∪ _ ∪ _ |. Vyplňuje-li verš toto schema úplně, sluje *akatalektický*; přesahuje-li je, slove *hyperkatalektický:* ∪ _ ∪ _ | ∪ _ ∪ _ | ∪; nevyplňuje-li ho zcela, slove *katalektický* a to *brachykatalektický*, když *prostřední* stopa jest neúplná: ∪ _ ∪ | ∪ _ ∪ _; je-li neúplná *poslední* stopa, na př. je-li místo schemata _ ∪ ∪ | _ ∪ ∪ | _ ∪ ∪ jen: _ ∪ ∪ | _ ∪ ∪ | _ ∪, n. pouze _ ∪ ∪ | _ ∪ ∪ | _, slove *katalektickým in bisyllabum* a *in syllabum* dle toho, má-li poslední stopa místo tří toliko dvě aneb jen jednu slabiku. Dle. S. N.
Katalog, u, m., z řec. znamená vůbec seznam, zvl. pak seznam sbírek vědeckých n. uměleckých věcí: knih, přírodnin, mincí, obrazův atd. S. N. K. školní seznam žákův. Do katalogu známky zapsati (**ne:** vtáhnouti, zanésti). Z k. něco čísti; k. s vysvědčeními srovnati.
Katalogovati = seznam knih atd. dělati. Rk. Vz Katalog.
Katalonie, e, f. (špaň. Cataluña), provincie španělská. Vz S. N.
Katalys-is, e, katalysa, y, f., řec., rozpojení, rozloučení, rozklad. Vz S. N.
Katamenie, e, f., z řec., menstruace, čmýra, měsíčné. Vz S. N.
Katan, a, m., pl. katané, vz -an. Horší než katané. — **K.** 1. = kat, 2. = holomek, Henkersknecht. Vz Kat. — 3. **K.**, voják. Ve vých. Čech. Jir. — 4. **K.**, ukrutník, tyran. Da.
Katanka, y, f., Scharfrichterin. V.
Katanský, Folterer-, Henkers-. Jg.
Katanství, -stvo, a, n., Grausamkeit. 1523.
Katapulta, y, f., lat., prak, metadlo (kamenův). Rk. Katapulte.
Katarrakt, u, m., z řec., *říční vodopád*, vodopád Nilu. Rk. — 2. **K.**, *zákal šedivý*, oblak, přerušení zraku zákalem soustavy čočkové. Vz S. N.
Katarrh, u, m., z řec., nádcha, zánět blány slizné. K. průdušniček plicních (bronchialní), chřtánu, žaludkový, střevní, měchýře močového, trubice močové, spojivky oční atd. Vz S. N. Schnupfen, Flussfieber. — *Katarrhalní*, katarrhalisch, schnupfenartig.

Katastaltika, pl., n., z řec., prostředky léčivé svíravé. S. N.

Katastase, e, f., z řec., zapletení uzlu v dramatickém ději, který se v katastrofě rozvazuje. S. N.

Katastr, u, m., je stálý úřední seznam jednotlivých pozemků v jistém státu ležících, dle obcí oddělený, jenž obsahuje zároveň udání, jak velký jest každý pozemek, jakým číslem jest poznamenán, komu náležl, jak se půdy užívá, v kolik tříd půda dle výnosu se dělí, jaká bývá úroda, zač pozemky stojí, jaký bývá čistý výnos atd. K lepšímu vysvětlení jsou při katastru též mapy jednotlivých pozemků. Dle S. N., viz tam více. Kataster, Steuerbuch, Ackerverzeichniss, Grundbuch.

Katastralní, Kataster-, Katastral-. K.: data, obec, udání, zřízenec, J. tr., mapa, měření, vyměřování, Nz., cena, výnos čistý, hlavní summarium rozborné. Šp.

Katastrofa, y, f., řec., osudná příhoda, osudný převrat, rozhodná doba. Rk. Obrat, náhlá rána; rozhoda v tragoedii: rozvázání uzlu. S. N. Katastrophe, Glückswende, Entscheidungspunkt, Ausgang.

Katasynesin, řec. Vz Shoda přísudku s podmětem (dle smyslu).

Katať = čerta-ť tam půjdem. V Opav. znamená již i *ano* i *ne*. Pk.

Katě, vz Gatě.

Katedra, vz Kathedra.

Kategorický, z řec., určitý, vyřčený, výslovný, úsečný, bezvýminečný. K. úsudek, imperativ. Rk., Hš. Vz S. N. Kategorisch, unbedingt, bestimmt, entscheidend.

Kategorie, e, f., výrok, obor pojmů, oddělení, třída. Rk. Podlé filosof. názvosloví jsou k. povšechné či abstraktní představy. Vz S. N. Kategorie, Gedankenform; Klasse.

Katechese, e, f., z řec., rozmlouvání s dětmi o sv. náboženství podlé katechetických pravidel uspořádané. Vz S. N. Belehrung in Fragen und Antworten.

Katecheta, y, m. (dle ‚Despota'), učitel se vyptávající; nyní učitel náboženství. Vz více v S. N. Katechet, Religionslehrer. Vz Káťa.

Katechetika, y, f., nauka o vychování mládeže v dokonalé údy církve. Vz S. N. Katechetik.

Katechismus, u, m., z řec., kniha o náboženství pro děti. Rk. Příruční kniha k prostonárodnímu vyučování v náboženství. Vz S. N.

Katechu, n., šťáva či odvar z kůry z východoindického stromu mimosa catechu. Vz Šfk. 574., S. N.

Katechumen, a, m., řec., učeň v náboženství. Vz S. N.

Katerek, rka, m., druh psů hafanovitých. Ssav.

Kateřina, y, f., z řec. = čistá. V obec. mluvě: Káčena, Káčenka, Káča, Kachna, Katina, Katinka, Kata, Katka atd. Katharina, Käthe. Jaká matka, taká Katka (jablko daleko od stromu nepadne). Na Slov. Na sv. Kateřinu schováme se (vlezeme) pod peřinu (nastává zima). Č. Chodí-li na den sv. K-ny (25. listopadu) husa po blátě, na boží narození bude chodiť po ledě a naopak. Us. na Mor. Zima-li na K-nu, přilož o peřinu. Vz Hospodářský. Lb., Er. P. 94. Od sv. K-ny do Ondřeje, sotva že se pod peřinou ohřeje. Er. P. 94. — **K.** = *tlustý konečník* v prasetí, jelito. Na vých. Mor. — **K.**, druh houby. Jg. — **K.**, *běharka*. K-nu uiti. Da. — **K.** slove na Mor. také *žaludek prasecí* naditý kroupami jako jiné jelito. Mřk.

Kateřinice, Kattendorf.

Kateřinky, pl., f., hořejší část Nového města Pražského. Byl tam klášter Kateřinek, z něhož r. 1822. ústav pro choromyslné zařízen byl. S. N. Přišel do Kateřinek. Je v Kateřinkách (v blázinci). Us. — **K.**, druh zastr. mince. Vz Gl. 89. — **K.**, druh hrušek.

Katharein. Katarzýnka u Fryštátu ve Slez.; 2. Kateřinky u Opavy; 3. Sv. Kateřina na Mor. u Blanska.

Kathedra, katedra, y, f. (kadedra), řec., stolice učitelská na vyšších školách. Katheder, Lehrstuhl. Shoditi koho s kathedry (s kazatelny; na kázání někoho ku př. suoubence provolati; 2. vz Nebezpečenství. Lb.). Č. Na kathedru vstoupiti. Kom. S kathedry mluviti, učiti. — **K.** = professorství, učitelství. Lehramt.

Kathedralka, y, f., z řec., hlavní, biskupský n. arcibiskupský chrám, Rk., sídelní chrám. S. N. Kathedrale, Domkirche, Münster.

Kathedralní, z řec., k. kostel (chrám), při němž biskup n. arcibiskup své sídlo má. S. N. K. kapitola. Představený k. kapitoly, vz Důstojný n. Důstojnosť, Milosť. Kathedral-, Dom-.

Katheta, y, f., z řec., odvěsna, odvěsnice. Kathety strany pravoúhelného trojúhelníku kolmo na sobě stojící; třetí strana slove přepona (hypothenuse). S. N.

Kathetometr, u, m. Ck. Winkelmesszeug.

Kathetr, u, m., z řec., cévka, válcovitá dutá roura, která se v nemocech do měchýře a do jiných dutin těla strká. S. N. Katheter, Harnableiter.

Kathetrování, strkání kathetru do těla.

Kathoda, y, f. Vz Elektroda.

Kátl, kaji a kám, kaj, kál a kal, kání. — **se koho, čeho** = želeti; střící se, chrániti se, einen Irrthum, ein Vergehen bereuen; sich in Acht nehmen, sich hüten, vorsehen. Jg. K. se hříchův. Pass. — Šf., Rad., zv. 122., V., L., Dal. — **se čím** = výstrahu sobě z něčeho bráti, příklad si bráti, spravovati se, říditi se, sich zur Lehre dienen lassen. Cizím neštěstím se k. Br., Kom., Č. Udělám na něm příklad, aby se jím jiní káli. Ros. Trest, jímž by se jiní káli. J. tr. Blázni se slibem kojí, ale moudří se jím kají. Rým. — **se čím v čem.** Kaj se v tom cizí příhodou. Zlob. — **se z čeho.** Z dobrých skutků netřeba se káti. Č. K. se z hříechóv. Št. N., Pass., Výb. II. 25. Ze všeho světa kajíce se. Pulk. 21.

Kation, u, m., na kathodě či —polu vyloučená látka. Stč. Vz Elektroda.

Katiti se do něčeho = s úsilím něco činiti, anstrengend verrichten. V již. Čech. Kts. — **koho** = rozlobiti, lítiti, wüthend, grausam machen. Jg., Rk.

Katka — Kateřina.

Katlati se = paflati se, watscheln. Us. u Vorl.

Katně = katovně, katovský. Kat. 3050.

Katolický (katolík, katoličský, katolický. vz -ský), z řec. = všeobecný, katholisch. Kat. náboženství (po celém světě rozšířené), církev, občan. Katoličtí občané. K. beseda, spolek. Vz S. N.

Katolictví, n. Katholicismus.

Katolictvo, a, m., Katholiken.

Katolička, y, f., Katholikin.

Katolík, a, m., tak obyčejně, ale snad lépe: katolik, cf. fysik, mechanik a vz -ik. K., člen katolické církve. Vz S. N. Katholik.

Katoptrika, y, f., řec., nauka o zrcadle; zabývá se zákony odrazu světla od hladkých ploch (zrcadel). Vz S. N.

Katová, é, f., des Henkers Weib.

Katovati, mučiti, peinigen, martern, foltern. V. — **koho čím**. Jel. — **se (s kým)** = nemilosrdně trápiti. Co se s tím pacholetem katuješ? Ros., Vrat., Pr. měst., Solf. Aniž se sám katuj **v** myšlénich svých. V.

Katovic, e, m., syn katův; holomek, Henkersknecht. Tract. 15. s.

Katovka, y, f., die Henkerin; katová. V.

Katovna, y, f., katůvka, Henkerswohnung, Scharfrichterei. — **K.**, mučírna, die Marterstube. Jel., Štele.

Katovský, Henkers-, henkerisch. K. meč, práce, oběd, vězení. Jg. — **K.** = kat. Vyhlíží jako katovský. Us. — *Katovsky* si počínati, vésti.

Katovství, n., řemeslo katovské, die Henkerei. D. — **K.**, ukrutnosť. K. nad někým provoditi. Jel.

Katový. Henker-. V.

Katr. Vz Ciňk.

Katra, y, f. Katrou vodu píti = rychle. Jg., Rk. — **K.**, v dolech díra, kterou se do nich vítr k občerstvení vodí. Windfang. V. Hnba mu vždycky jako k. stojí (otevřená). Ros.

Katrč, katrče, e, f. = chatrč, chalupa. V.

Kátro, a, n., v horn. Klappventil. Vys.

Katscher, Ketř, v prus. Slez.

Kattegat, u, m. = kočičí díra. K. dánský, moře mezi Jutskem, dánskými ostrovy a Norvěžskem. Rk., S. N.

Kattendorf, Kateřinice u Příbora na Mor.

Katún (katoun) = katan. Št.

Katuše, e, f. = Káča.

Katův, ova, ovo, Henkers-.

Katůvka, vz Katovna.

Katzbach, Kác, řeka v prus. Slezsku.

Katzendorf, Lhota u N. Jičína na Mor.

Kauce, e, f., z lat. cautio, rukojemství, jistota; peníze k zjištění něčeho položené. Rk. K. úřednická, novinářská. S. N. Kauci dáti, složiti, zpět obdržeti, zdvihnouti, uložiti.

Kaučuk, u, m., gummi elasticum, pružné gummi, pružec. Kautschuk, Federharz. K. dělá se ze šťávy fíků (ficus religiosa, elastica) a urceol v Indii, ale hlavně ze sifonky kaučukové (siphonia cahuca) v Brasilii. Šík. 539. K. vulkanisovaný (sirou napuštěný). Vz Šík. 540. Vz více v S. N., Kk. 274.

Kauderwälsch, hatlanina, hatmatilka. Rk.

Kauf, u, m., snad z něm. Kufe, míra 16 věder. Vz Gl. 89.

Kaukas-us, a, m., vz Kavkaz. — *Kaukaský*.

Kausalita, y, f., z lat., Kausalität. K., příčinnosť čili poměr příčiny k účinku. Vz více v S. N. Veranlassung einer Sache.

Kausalní, z lat., příčinný. Rk. Kausal, ursächlich.

Kaustický, z řec., leptavý, žíravý; štiplavý, ätzend; hrennend, scharf.

Kaustika, z řec., Kaustik, Aetz-, Beizkunst.

Káva, y, f., instr. kávou. Plk. K. z tur. kávé, franc. café, něm. Kaffee, slovou bobovitá semenná zrnka kávovníku, ze kterých, obsahujících zásadu organickou, tak zvaný kaffeïn, pak tříslovinu kávovou, od kteréž pochází zvl. zápach pražené kávy, dělá se známý oblíbený nápoj, též k. zvaný. S. N. Nejhorší k. slove: triaž. *Druhy americké*: Brasilská, Berbice, Demerara, Cayenne, Surinam, La Guarya, Caracas, Porto Cabello, Costaricca. *Druhy západoindické*: Kuba (Havannah a St. Jago), Portoricco, Domingo, Jamaica, Dominica, Trinidad, St. Lucia, Granada, Martinique, Quadeloupe. *Arabská*: Mokka, Levantinská k. (nejlepší). *Východoindické druhy*: Java (Batavia, Cheribon, Samarang), Sumatra, Celebes, Menados, Bourbon, Ceylon, Manilla. S. N. — K. cikorová, drážďanská, dvojmocná, fíková, germanská n. německá, kvaková, barvená, mandlová, pěkná naturální, praná, pražená, pro děti, řepová, švýcarská, uhlená (uhlím barvená), žaludová, Kh., vanilová, zelená; černá, bílá (vařená). Us. K. se smetanou. Er. P. 405. Kávu páliti, pražiti, mlíti, vařiti, sladiti, přesladiti, osladiti. Us. Na kávu jíti, někoho pozvati. Jg. Mlýnek na kávu. Jg. Vz Kk. 171.

Kaval, u, m. = *kus*, Stück. K. masa, chleba, skály. Jg. — **K.**, a, m., svršek v trapulových kartách. Jg. Z it. caballo. Vz Karta. Der Ober. — **K.**, výš ze země, s níž se vůkol stříleti může. Plk.

Kavalerie, e, f., z fr., jízda, jezdectvo, Kavallerie. — *Kavalerista*, y, m., dle Despota, Kavallerist. Rk. Vz Jezdectvo.

Kavalír, a, m., it. cavallo = kůň, špaň. caballo; fr. cavalier, špan. caballero, it. cavaliere. Původně = *jezdec*, Reiter. Pak *rytíř, šlechtic*, Edelmann, Kavallier. S. N. Kavalírem býti. V. Na kavalíra si hráti. Ten dělá kavalíra (pána)! Us. — *Kavalírský*: panovitě, hrdě, nedbale, herrisch, stolz. — *Kavalírský*, Kavalier-. K. slovo = čestné; perspektiva. Vz S. N.

Kavan, a, m., příjmí české. Jg.

Kavař, e, m. = kavárník; milovník kávy. — Da.

Kavárna, y, f., místnosť, v které se káva (nápoj) prodává. Kaffeehaus.

Kavárník, a, m., Kafetier. Dch.

Kavče, ete, n., junge Dohle. Dch.

Kavčí, Dohlen-.

Kavčiti, 3. pl. -čí, kavči, če (íc), il, en, ení; kavčívati. To péro velmi kavčí (kaňčí, kaňky dělá, kleckst).

Kavecon, a, m., it. cavezzone, ohlaví na koně, Kappzaum, zastr. Kom.

Kavent, a, m., z lat., rukojmě. Rk. Bürge, Gewährsmann. Rk.

Kaviar, u, m., jikry samice jesetra a vyzy n. běluhy, a sice nasolené. Rk., S. N.
Kavlas, u, knviáš, e, m., hlaváč, kliznlk, scabiosa columbaria, Grundkraut. D., Kom.
Kavlk, a, m., vlastní jm. v Opavsku.
Kavll, u, m., stipa. K. peřitý (vousy sv. Ivana; s. pennata, Federgrass); k. vláskovitý (s. capillata). FB. 8., Čl. 155.
Kavlrovati, *za koho, lépe*: ručiti. Rk.
Kavka, y, f., pták z čeledi havranovitých, Dohle, corvus monedula. Frč. 356. Na Slov. také: čavka. K. kváká, kráká, kváče. Bílá k. (něco řídkého). K., kamkoli letí, černá vždy jest (býti chce). Ros., Č., Lb. Vz Zvyk. Kavka, by se na bílém sněhu válela, nezbělí. Ros., Č. K. leť kam leť, vždy jest kavkou. Č. Vždy ještě nerozuměl, by na kavce přitržen byl (že ho za blázna mají. Jir.) B. N. — **K.** v psaní — kaňka, knnee, ein Klecks. Ros.
Kavkaz, a, m., z Caucasus, pohoří na úžině mezi Černým a Kaspickým mořem. Vz S. N. — *Kavkazské* plémě.
Kavkovec, vce, m., graucalius, pták. Presl.
Kavna, y, f. Havířská bouda nad dolem zbudovaná, kde kovkopové se scházívají, své náčiní mají a před prací modlitbu vykonávají. S. N. Vz Hütte. — **K.**, cech u horníkův. Vys.
Kavovar, u, m. = kavárna. Na Slov. Bern.
Kávovlna, y, f., Kaffein. Presl.
Kávovník, u, m., coffea arabica; semena jeho dužniny zbavená slují kávou. Kávovník obecný, mauriecký, bengalský, mozambiecký, zangebarský. S. N. Vz Kk. 171., Čl. 95.
Kávový, Kaffee-. K. barva, lžička, miska, list, náhrady (surrogaty). Vz S. N.
Kaystr-os, a, m., řeka v Lydii, v Malé Asii. — *Kaysterská* rovina.
Kaz, u, m., vada, zvl. slove tak místo v nějaké tkanině, kde niť jest nastavena a tedy uzel. S. N. Fehler, Mangel, Schade. To sukno má kaz. Us. To od kazu zachovává. V. Každý učenník od kazu se učí. Prov., Ros. K. v plátně, v sukně. D. K. obilí (Unkraut). V. — **K.**, místo špatně zorané, Saunest, Rainbalken. Jg.
Kaza, y, f., kaz, skvrna, Fleck. K. slunce (zatmění). Alx.
Kaza = kázal; *kázachu* = kázali, přikázali. Kat.
Kazajka, y, f., kazabajka, kamizola, krátký kabátek s rukávy bez šosův. Rk. Die Jacke, das Wamms.
Kazák, u, m., kabátek bez šosů. Jacke. Deh.
Kazaň, ě, f., něm. Kasan, mě. v severovýchodním Rusku. Vz S. N.
Kázaně, s kazní, stoudně, züchtig. St. skl.
Kázání, jelikož děj *lépe* než: kázaul. n. Pozoruj rozdíl mezi snídaní (věc k jídlu, místy: snídaně) a snídání (jedění), psaní (list) a psání (činnost píšícího). V již. Čechách: kázaní. Kts. — **K.** = *poručení, příkaz*; Gebot, Befehl. Knt. 373., 2495. Kázáním jeho vybili domy. Půh. brn. 1406. — **K.**, *duchovní řeč*, Kanzelrede. Krásné, pěkné, ozdobné k. udělati, V., učiniti. K. držeti, vz Držeti. Na k. něco provolati. V. Je k. Kdo měl dnes k.? Býti na k.; slyšeti k. Po k. Us. Seděti jm německém k. (ničemu nerozuměti). L. Pěkněť jest to bylo k., jako nemastné zelí. Č. Na k. svobodně proti pýše mluvili. Štr. — **K.**, *kárání, trestání, kázeň*, die Bestrafung. V. Kázání bez bázně, pokrm bez soli. Sbr. Z k. jeden půhon. Arch. I. 475.
Kázanost, i, f., cudnost, Züchtigkeit. Aesop.
Kázaný — poručený, befohlen; ohlášený, gepredigt, V.; trestaný, gestraft; cudný, stydlivý, zvedený, pokorný, poslušný, bescheiden, verschämt, züchtig, wohlerzogen. V.
Kázar, a, m., přísný člověk, velitel, Zuchtmeister. Na Slov.
Kazatel, e, m., pl. -lé. Prediger. K. evangelin, nedělní, sváteční, božíbodový (Hochfeiertagsprediger), Deh., vojenský n. polní, D., dobrý, výmluvný, špatný. Us. Byl přísný k. na hříchy. Háj. Žádný k. dvakrát nekáže. Odpověď: Ale opakuje. Vz Kněz, Zvědavý. Lb. Kazatelé bratří — dominikani. Arch. VI. 547. Gl.
Kazatelka, y, f., kazatelkyně, ě, f., kazatelnice (Pass), die Predigerin. D.
Kazatelna, y, f., kazatelnice, die Kanzel. V. S k-ny něco ohlásiti. Vz Kathedra. — **K.**, vyšší stanovisko na stromě neb dřevěné lešení (Da.), odkud vrchnosti zvěř střílejí. Šp. — **K.**, hluboký les obce třeboňské. Da.
Kazatelský. K. úřad, způsob, přednášení. Nz. Prediger-.
Kazatelství, n., das Predigeramt. Kom.
Kázati, káži, eš atd., kaž, káže (ie), zán, zání, kázávati, ukazovati, zeigen; přikazovati, poroučeti, veleti, befehlen, anordnen, heissen; zvěstovati, sagen, ankündigen; v kostele k lidu mluviti, predigen; kárati, strafen, züchtigen; se = kárati se. Jg. — **absol.** Kněz káže. Hezky se to pane pater káže, ale těžce trpí. Vz Neštěstí. Lb. Takový aby každý kázán (= trestán) byl n pomstu trpěl. Zř. Ferd. Kázal (poroučel) pán a musel sám. L. — **kam (nač).** I káže kněz na Střebora (= ukáže naň). Rkk. 41. Káže na osoby (dotýká se jich v kázání). Kom. Na hříchy horlivě kázal. — **co**: pravdu, Ps. mus., evangelium, Kom., slovo boží. Us. To sám rozum káže. D. — **koho** (= kárati, trestati): dítě. Tkad. — **čeho.** Čeho káže (poroučí) král, šp. *m. co*. Brt. — **koho čím** (= trestati). Rod můj bude vás železnou metlou k. Dal. Světské právo má jej ranami k. Pr. pr. K. metlou. J. tr. — **co komu**: zemanům, poslu (= poručiti). Rkk. Já ti káži. Ros. Kaž čert děvce, když nechce (marné napomínání). Deh. Kublaj káže všem svým čarodějem atd. Rkk. 46. Židům k. — dřímati. V. — **komu odkud**: od města — z města vypověděti. Bart. I. 34. — **koho k čemu.** A ten vedlé svého provinění kázán býti má k hrdlu, eti n. statku (= potrestán). Tov. 73. — **v co.** V hrdlo káže. V. — **jak.** Ten (přestupník) má **vedlé** zdání panského kázán (trestán býti). Vš. Neklan káže (poroučí) knížecími slovy vstáti k vojně. Rkk. Ciesař **pod** hroží (hrozbou) rytieřóm kázn; pod hrozú i při milosti. Kat. 2113., 1451. Ten aby bez milosti kázán (trestán) byl. Vl. zř. 519. Evangelium svaté **z** peněz kázali. Štr. — **s inft.** Za to kaž si dáti. Us.

Kázal si platiti. Us. Proč nekážeš potrestati? Flav. Kázal lékařům raněné léčiti. Let. Kázali mu tři krále napsati (odejíti). Prov. Kaž se lačnému postiti a sytému sedláku mlátiti. Prov. — *Pozn.* Není-li osoba, které přikazujeme, vyjádřena, má infinitiv význam passivný. Brt. (Vz více příkladů v Km. 1874., 627). Chtě vždy smrť na paměti míti, kázal sobě hrob učiniti. Pass. Kázal pečeť přivěsiti. Tov. 4. K. stranám přísahati k pravení pravdy. CJB. Střevíce kázal si dělati z kůže červené. Háj. — **komu o čem.** Výb. I. 6., Rk. — **proti komu**: proti kacířům k. Us. — **na čem (proč).** Na hrdle někoho k. (trestati). Žer. Záp. I. 267. — **aby.** Čas toho káže, aby to před se brali. Akt. Ferd. Kázal mu, aby posly poslal. Potřeba káže, abys sám přišel. — **se čím** (káti se, příklad si bráti). Zlým se dobrý má k. St. skl. Proč se druhem nekážeš? Dal. Kaž se lidmi, nebudou se tebou kázati (= klevet si nevšímej). Lb., Výb. I. 843., Pass. 361. — V., Mus., Leg. — *Vz Poručiti.*

Kazda = gazda.

Kazdina, y, f., světnice, Stube. Dch.

Kázeň, strč. kázň, zně a zni, káznička, y, f., od „kajati“ (kajazň) = kárati. Jg., Šf.; od kaz — kázati. Schl., Plk. — **K.** = *kára, trest*, Strafe. K. těžká, mírná, králova (30 ran dubovou metlou na 2 lokte dlouhou). Jg., Pr. pr. K. podniknouti. V. Těžké kázni poddán bnď. Ben. Pro ten zlý skutek páni ho v svú kázeň bráti ráčí. Kn. drn. 102. Ale poněvadž mi Bůh z kázně pomoci ráčil. Půh. ol. 1475. Častá k. málo působí. Pk. Způsobem kázně koho potrestati, im Disciplinarwege bestrafen. Nz. Vin svých hotov jsem snášeti kázeň. Kom. — **K.** = *kázání*, Predigt. V tej faře falář je, pěknú kázeň káže. Mor. P. 445. — **K.** = *káznice*. Ros. — **K.**, *vedení, cvičení, cvik*, Zucht. K. duchovní, vojenská, služební, církevní, školská, vězniční, klášterská. Jg., J. tr., Šp. K. skloňuje šíji, snižuje obočí, uskrovňuje jazyku, skrocuje lakotu. V. K. v palbě, Feuerdisciplin. Čsk. Někoho kázni poddati; Své děti v kázni míti. J. tr. Děti držeti v kázni. D. Vší kázni se opruouti (vzdáti). D. K. vojenskou velmi přísně a tvrdě držel. V. Někoho v kázeň vzíti. V. Pod bázní a kázní býti. V. Malá k., malá bázeň. Jaká k., taková bázeň. Kdo roste bez kázně, sstará se bez bázně. Vz Dítě. Lb. Škola bez kázně, voda bez mlýna. Jg. Kde není kázně, tu není bázně. Š. a Ž. K. a dobrá metlička k dobrému vede Jeníčka. Sbr. — Předpis, policie kázně. J. tr. Vz Rb. str. 267. — **K.** = *stud, stydlivosť, česť, počestnosť, pokora*, Züchtigkeit, Bescheidenheit. Česť a k. zachovati. V. Člověk bez kázně (nekázaný). V. Kde bázeň, tu stud a kázeň. Lb. — **K.** = *nemoc*, Krankheit. Ležícího v kázni boží navštívila jsem. Us. u Vorlíka.

Kazič, kazitel, e, m., kdo něco kazí, der Verderber. U myslivců pes, který při honbě jiným překáží. Šp.

Kazichléb, a, m. Brodverderber. Zlob.

Kazijed, u, m., vz Antidot.

Kazik, u, m. Fluor.

Kazimír, a, m. Zde není Kazi imperativ jako v: tluč-huba, dus-pivo, nýbrž kmen infinit. jako v kazi-tel. Vz Složená jména podstatná (složená s časoslovy). Ht. — **K.**, u, m., lehká polosoukenná látka vlněná. Kasimir. Rk. — **K.**, a, m., Unfriedenstifter. Dch.

Kazimluv, u, m., Sprachfehler. D.

Kazimrav, a, m., Sittenverderber.

Kazín, a, m., ditoma, hmyz. Krok.

Kazinota, y, m., Musikverderber. Jg.

Kazířeč, e, m., Sprachverderber. D.

Kazirodství, n. Blutschande. Scip.

Kazislov, a, m., Wortverderber.

Kazisvět, a, m. (vz Kazimír), Weltverderber, Frevler, Verwüster. Sych. — **K.** = kazič. D.

Kazisvětský, stümperhaft. D.

Kazisvětství, n., kažení, hudlařství, Stümperei, Verwüstungssucht. Jg.

Kazіškol, a, m., Schulverderber. Kom.

Kazitel, vz Kazič.

Kazitelnosť, i, f., Verderbbarkeit, Verletztbarkeit. Jg.

Kazitelný, verderbbar, verletzlich. Jg., Žalansk.

Kaziti, 3. pl. -zí, kaz (v obec. mluvě: kaž), kaze (ic), il, zen (žen), zení (žení); kazívati, ničiti, hubiti, verderben, vernichten: porušiti, verderben, hunzen, verzärteln. Jg. — **co**: město, Jel., nůž (tupiti), stavení, mravy, mládež, dítě, rozum, Us., zápisy. Ferd. I. zř., Vl. zř. 469. — **komu.** Ta věc mu hrubě kazí (překáží). Ros. — **co čím.** Plenem všecko kaziti (pleniti). Jg. Děti pochlebováním. Chč. 383. — **co kde.** Abychme sami **na** sobě napřed i **v** sobě hříchy rušili a kazili. Zpr. Žižk. — **se.** Ovoce, pivo etc. se kazí. V., Us. To se kazí (hatí, nebude z toho nic, sejde s toho). Us. — **se (čím) kde.** Samou vůní kapustovou víno v sudích se kazí. Byl. **Na** tvrdém ostří se kazí. Jd. — **co s kým.** Us.

Kaziveový, Flussspath. Rk.

Kazivec, vce, m. (Flussspath, Fluss, fluorid vápenatý, fluorcalium CaF. Šfk. 194. K. obsahuje kov vápník a zvláštní bezbarvý plyn (jenž vyjímaje platinu, olovo, všecky ostatní látky kazí, zvláště sklo). Bř. 27. Vz Hálovec a S. N.

Kazivíno, a, m., opilec, Weinsäufling. V.

Kazivý, verderblich. Rk.

Kazizemský, zemi záhubný, landverderblich. K. vláda. Mus. XIII.

Kázka, pl., n., stráň pod kazovitých. Us., Dch. —

Kázna, y, f. = káznice. Th.

Káznice, e, f. Někoho do káznice dáti. Do k. se dostati. V káznici žíti. K. vojenská, pevnostní. Čsk. Korrektionshaus, Zuchthaus.

Káznička, y, f., vz Kázeň; Káznice.

Káznití koho, züchtigen, in Zucht halten. Rk. —

Káznivosť, i, f., die Züchtigkeit. Jg.

Káznivý, züchtig. Ctib.

Káznosť, i, f., Zucht. Velcš.

Kázný, kázaný, počestný, züchtig. D.

Kazovati, zastr. = kázati, přikazovati, befehlen, heissen. Leg., Ráj.

Kazovitosť, i, f., Gebrechlichkeit, Schadhaftigkeit. D.

Kazovitý, vadný, schadhaft, mangelhaft. V. K. plátno (mající kazy). Us.

Kazule, kasule, e, f., z lat. casula, menší ornat. Messgewand. Kom.

Každékrát, *každýkrát*, *každokrát* = vždycky, jedesmal. Ros.

Každičký = každý, gar, jeder, all. Každičké chvíle jsem toho čekal. Br.

Každodenní, täglich, alltäglich, tagtäglich. K. zimnice, vyslýchání, Kom., oběť, Br., zvyklosť. V. Ke každodenní potřebě odložený, zachovaný. V.

Každodenník, n, m., denník, Tagebuch. Kom., D.

Každodný, obyčejněji: každodenní. Plk.

Každohodinný, stündlich. Kom.

Každnkrát = každékrát. Zlob.

Každoměsíčný, allmonatlich. Jg.

Každonoční, allnächtlich. V.

Každopádně, sp. m. vším způsobem, všemožně. Brs. 96.

Každoročně úředníky voliti, alljährig. Nt.

Každoroční, alljährig. Kom.

Každotýhodný, -týdný, wöchentlich, wochenweise. D.

Každý, každičký, každinký (všeliký, všelikerý, jedenkaždý, všelikteraký, všecek, všechen, veškeren) ukazují k jednotlivým částkám celého rodu aneb zahrnují je v celky. Zk. Jeder, ein jeder. Každý zněl̆o za starodávna *ky-ždo*, aneb snad lépe *ký-žďo*; ký bylo tázací určité a skloňovalo se dle *Nový* (kého-ždo); *ky* bylo tázací neurčité a skláněl̆o se dle *kdo* (koho-ždo); *ždo* je slovesný tvar, jako v lat. libet, vis, snad 1. os. indik. ždo m. žsdą od žsdáti — ždáti (čekati). V nynějším *každý* stojí určovací *ý* od nepaměti na konci; stran *y* v *ky* sr. ni-k-da a ni-k-dy. Dle Ht. Sr. m. 242. Každý rok, měsíc, den. Us. *Císař svolává sněm zemský každého roku.* RGB. 1850. N. 1. Každého času, k. hodiny. V. Na každém místě. Us. Každou hodinu, neděli. Na každý večer Dal. K. z nás. Us. Každý chce svým bůžkem býti. Lichá v lidech povaha, nevěř každému. Každý pták své hnízdo chválí. Každý v svou troubí. Každý kraj své právo má. V. Každá liška svůj ocas chválí a blázen cepy. Každému jest jeho měšce mil a mně můj. Na Slov. Ty každého drbeš a tebe všickni. O chudého se každý otře. V. Každý o sebe, pán Bůh o všecky (se stará). Hleď každý svého a nechej jinému jiného. Každá půjčka s plačky domů přichází. Potmě každá kráva černá. Od každé krávy černé mléko (bílé). Ne každému štěstí dlouho slouží. Každý hřích svou výmluvu má. Vojna nebývá každému hojna, ale někomu. (Jg.) — *Po každé* = vždycky. Kdykoliv přijde, pokaždé něco přinese. Ros. Jiné šaty na každý (= *všední*) den, jiné na neděli. Us. K. zvlášť. Us. — Místo každý klade se také: ‚co', vz Co, 9.

Každýkráte = každékráte.

Kažmir, a, m., mě. ve vých. Indii. — Kažmírské šály, z chlupů koz tamějších. Rk.

Khedl, n., smradlavý bez. Us.

Khel, vz Ghel.

Khelnatý, hohl, leer, prázdný. Us.

Khely, pl., dle Dolany, ves u Prahy.

Khožný = nábožný, andächtig, stře. Výb. I. 305.

Kčice, vz Kštice.

Kd skupenina nevyslovitelná, proto se vyslovuje gd: Kdo = gdo. Vz Souhlásky. Ht.

Kda, kdy, když. Nemám kdu = kdy, ich habe keine Zeit. Kda sě sněchu lesi i vladyky. L. S. 44. — *Kdaž* = když, als, wann da. Kdaž luna bieše. Rkk. — *Kdaž* = kdys, einst. St. skl. — *Kdažto* = když̆to, als, da, wann. Ps. ms. — *Kdaž, kdažto* = jestliže, wenn. Kdaž chceši potřieti. Rkk.

Kdák, u, m. = kdákání. Das Gacksen, Gackern. Kut-kut-kut-kdák, snesla jsem vajíčko, vzal mně je žák (napodobení kdákání slepičího). Jg. — **K.**, a, m. = tlachalba. Schwätzer. — **K.** ve vých. Čech. = kdo pak?

Kdákání, kdákotání, kdáktání = křik slepičí, das Gacksen, Gackern. K. bez vajec = přípravy bez skutku; mnoho křiku málo vlny. Ros. — **K.** = koktání, das Stottern. Tham.

Kdákati, kdákám a kdáči, al, ání, kdákávati, gaekern, gacksen; mnoho mluviti, plappern, schnattern; chlubiti se, prahlen; koktati, stottern. Jg. — **abs.** Slepice kdáká. Us. Doma kdáče, jinde nese (o cizoložníku). Jinde kdáče, doma nese (o cizoložnici). — **co.** Kat ví, co kdáče (mnoho mluví, křičí). Ros. Ten to kdáká (koktá). Us. — **na kuho.** Co pak na mne kdákáte (křičíte)? Ros.

Kdákavý, gackernd. K. slepice. — **K.**, breptavý, stotternd. D.

Kdákot, u, m., kdák, kdákání, Gekacker. Jg.

Kdákotati = kdákati.

Kdánsko, vz Gdánsko.

Kdaž, zastr., vz Kda.

Kde, kdež, kdeže, wo. V jižních Čechách: hde, vz K. *Místo na otázku kde označujeme 1. příslovci místa*: zde, tady; *2. instr.* Želva svrchem i spodem skořepinami pokryta jest; *3. předložkami řídícími a) gt.*: bliže, nedaleko, u, vnitř, vně, kromě, podél, podlé, vedlé, *b) lok.*: na při, po, v, *c) instr.*: nad, pod, před, mezi, za. Mk. — *Užívá se ho: 1. o místě*, na kterém místě, wo? Kde jsi? Kde jest tvůj pán? Kdes byl? Kde stál? — *Bez otázky*: Buď to kde buď. D. Kdež on již jest (již daleko). Us. Brai, kde co měl. Us. I kde by se to vzalo! Us. — *2. kam*, wohin? Ivane, kde jdeš? Háj. Jdi, kdež chceš. V. Kde se poděje jeho sláva? Vodň. — *Bez ptání.* Octneš se, kde by nerad. Kom. Kde se poděl, nevím. Vlm se jinam kde utéci. V. — *Vztažné. a) O místě*, nbi, wo. *Kde-tam, kde-tu, tam-kde, tu-kde.* Kde zima, držme tam plášť. Us. Kde péče, tu starosť. V. Kde maso, tu psi. Jg. Kde tě nesvrbí, (tam) nedrbej. Us. Tam jíti máme, kde nás doprovodí. Har. Nestrkej prstu (tam), kde se svírá. Us. — *b) O čase*, kdy, an, když, wann? Ale kdeže to učinil Joh, čímž mu tento utrhá? Br. Počíná léto, kdež psí hvězda vzbuzuje vedro. Kom. Od kolíbky přechází se k vozíčku, kdež dítě chod sobě formuje. Kom. Nyní mnoho čte, kdež před tím jen v karty hrál. Us. — *c) Příčinné* = jelikož, poněvadž, da. Kdež mne psaním svým, abych podíl svůj požočil, žádáte, oznamuji vám, že.... Žer. A kdež na témž zboží mém toliko jediný dvůr poplužní mám, protož. Mus., Jg.

Kdejaký, každý, jeder. K. zrnko vzešlo na poli. Koll.

Kdejší = někdejší, ehemalig, einstig. Bech.

Kde-koli, *-koliv, -kolivěk; kdež-koli, -koliv, -kolivěk*, wo immer, gleich viel wo. V. Rybář v potoce vršl loví, udicí kdekolivěk. Kom. — K. = *kamkoli*, wohin nur immer. Do Benátek i kdekoli jinam. Har. Vz Kde, Indikativ.

Kder, u, kderec, rec, m., u vozu dřevo rozdvojené a k zadní nápravě upevněné, k rozvoře kruhem připojené, které drží zadní díl vozu s předním do rovnosti. Die Schere, der Spriet, der Schnabel. Dch.

Kdes, kdesi, irgend, irgend wo. Jestliže k.; kdesi cosi vzav ukazoval. Us. Byl jsem včera kdes. Us.

Kdeže, vz Kde.

Kdežkoli, vz Kdekoli.

Kdo, str. kto. Ve *kto* — *kdo* (vyslov *gdo*, dialekticky ku př. v již. Čech. *hdo*) a *někto* — *někdo* změnila se celá temná skupenina *kt* v jasnou *gd* a jest v písemných památkách z pravidla *kto* až do konce 15. stol., načež ještě nedlouho vedle *kdo* se drží; ve 2. čtvrti a v polovici 16. stol. je již novočeské *kdo* pravidlem. Gb. Hl. 105. Vz Ht. Sr. ml. 240. K., gt. koho, dat. komu, akk. koho, lok. v kom., instr. kým. *Kdo má jen sg., ale nom. sg. kdo užívají také v pl.* Ti, kdo dobří býti chtějí. D. I ti, kdož jiných vůdcové býti mají, zle vedou. Kom. I potupují vás ti, kdož se vás prvé strachovali. V. *Ale lépe* v těchto případech užíváme: *kteří, již.* Zájmenem *kdo* tážeme se po osobách a jich jménech, zájmenem *co* po věcech a zájmenem *který* po obou. Kdo jest to? Nevím, kdo jest byl, ona-li či jiná. Svěd. — *Místo gt. přivlastňovacího koho klade se forma přídavná* **čí**. Čí jest dcera? Br. Čí jsou tito hrobové? Háj. Vz Jà. *Kdo je 1. tázací a) přímé*, wer? Kdo jest to? kdo by neplakal? Us. Koho honíš? Br. Komu běda? Br. Kým mne býti praví? Br. Kdo tu? Kdo tu mezi nimi více byli? Kdo jsou při tom byli? Kdo jsou to psaní ku králi ode vší jednoty činili? Aug. 30. Kdo za to může? **Sp.** prý m. kdo tím vinen? Kdo je toho příčina? Vz Vinný a více v Ht. Br. 272. Ale viz naproti tomu také: Moci. — *b) Nepřímé.* Nepatř, kdo mluví, ale co. Jg. Člověk neví, komu zasívá a mlátí. L. — *2. Vztažné* s ‚*ten*' nebo bez něho; strslov. zřídka *kdo* za relativum se kladlo, poněvadž bylo pravidlem vztažným zájmenem *jenž*. Vz Jenž. Wer-der. Kdo líp krmen, ten líp táhne. Us. Kdo slíbil, ten dej. Kdo neseje, ten nevěje. Us. Kdo žádá, chápá všecko. Kom. Kdo s koho, ten toho. Vz Moc. Lb. Kdo oře, v naději orati má. Br. Ten, kdož jazyky cizími mluví. Br. Káza všem, ktož by mohli jíti. Kat. 1138. (Mkl. S. 92.). Kdo chce kam, pomozme mu tam. Kdo se ptá, nerad dá. V Praze blaze (tomu), kdo má peníze. — *3. Neurčité zájmeno* = někdo, kdos, nějaký, kdokolivěk, man, jemand, einer, ein. Kdo nabývá významu neurčitého zájmena tím, že se stává bezpřízvučným, v kterémžto případě z pravidla na prvním místě věty se neklade. Měl-liby kdo proti komu žalobu. Br. Více nevím, abych koho jiného křtil. Br. By na krašší sieni byla, než jí vídal kdy kto živý. Kat. 968., Mkl. S. 87. Přidá-li se ku *kdo si*, stane se *kdo* neurčitým zájmenem: kdo si, aliquis. Zavolavše koho si, tázali se. Br. Leda kdos. Vz Si. Mkl. S. 89. Čím více kdo má, tím více žádá. Tím tížeji padá, čím kdo výš leze. Čím kdo zachází, tím také schází. Us. Ušel pryč, než kdo zvěděl. Us. Co koho do toho? Was geht das Jemanden an? Dch. — *Ve spojený s* **jiný, jinší**, wer anders, jemand anders. O kom jinším mluví a o sobě myslí. L. Znám svou dcerku lépeji jako kdo (jiný). L. — *Ve spojení s* **řídký** = málo kdo. Řídko kdo vnitřní povahu examinoval. Vz Málo. Kom. — *Kdo s přechodníkem*, vz Přechodník. — Ve spojení s *by*. Kdužby otec neb matku nbil, smrtí ať umře. Br. Kdo by si to pomyslil? Us. *Kdo* ve větách konditionalních se i vypouští, vz Konditional XIV. 4. Pozn. 1.

Kdokoli, kdokoliv, kdokolivěk, kdožkoli, kdožkoliv, kdožkolivěk (kdo + koli; tedy gt.: koho-koli, dat. komu-koli atd.), wer immer. V. Komukoliv v hod učiniti můžeš čímkoliv, nezbraňuj se. Kom. Vz Indikativ. — *S konditionalem.* Kdožbykoli vylil krev člověka, vylita bude krev jeho. Br. — *koli od kdo často se odděluje.* Kdož ho koli viděl. Kdo jsi koli. Kdo jest koli atd. Us.

Kdosi, kdos, gt. koho si, kohos etc. = nějaký, einer, Jemand. V. Přišel kdosi ke mně. Ros. V tom mi kdos pobral peníze. Svěd.

Kdoule, z řec. *κυδώνιον*. Ht. K., cydonia. K. obecná (c. vulgaris), FB. 98., japanská (c. japonica), Quitte, Kk. 248.

Kdož, vz Kdo.

Kduliné, ě, f., Quittenapfel. Um. les. Vz Gdoule.

Kdy, když; v již. Čechách a u Domažlic m. kdy: hda, nehda (někdy), řihda (nikdy), Kts.; na Slov. keď, kedy. *Dobu na otázku kdy znamenáme* 1. *příslovkami času*: nyní, teď, někdy, nikdy, vždycky, dnes atd. — *2. Genitivem s přívlastkem.* Roku toho byla zima. Stalo se do pátého dne. — *3. Akkusativem.* Narodil se tu středu před sv. Martinem. Us. Minulou neděli byli u nás. Us. — *4. Instrument.* Přemýšlel dnem i nocí. Us. — *5. S předložkami a)* **s** *s gt.* S neděle pojedeme do Prahy. *b)* **K** *s dat.* Umřel k ránu. *c)* **Na, v, ob** *s akkus.* Na určitý den zaplatil. Zaplatil na hodinu. Bylo to v pátek. Chodil tam ob den. *d)* **O, po, při, v,** *s lok.* Slunce při vycházení (vycházejíc) se zatmělo. O polednách se to stalo. Po bitvě šel domů. Skonal v pátém roce věku svého. Mk., T. Vz násl. *kdy* ve větách časových. — **Kdy klade se**: *o čase = v který čas, po kterém čase*, wann? V. Kdy pak já své hospodářství opatrovati budu? Kdy pak se opět uvidíme? Us. Vz Genitiv času. — *S konditionalem.* Pověz, kdy bych měl to učiniti. A kdy by to bylo? — **K.** = *někdy*, je, jemal, irgend einmal. Slýchals kdy o tom? Kom. Jako kdy prvé. Br. Byl-li kdy zde. Us. Jestli kdy dlouho nepršelo. Har. — **K.** = *kdykoli*, wann immer. Kdy která může. Kom. Šlo to lépe, než kdy jindy. Us. — **K.** = *dávno*, lange, längst. Dopsal již kdy. Jg. — **K.** = *čas*, na Slov.: stih, dostih, Zeit, Musse. V. Neměli kdy pro práce. V. Navštívím vás, až budu míti kdy. Nemám kdy to udělati. Kom. — **Kdy** *ve větách přání*, o dass, utinam. Kdybych ho

raději neviděl. Us. — **K.** *jindy* = *jindá.* Lépe než kdy jindy. Zlob. — **Kdysi, kdys** = jednou, einmal, irgend einmal, zu gewisser Zeist, einst, ehedem. Jg. Viděl jsem ho kdys. To volno bylo kdysi. Kom. — *Když-tehdyž,* früher oder später. Obávali se když tehdyž obležení dokonalého. Skl. — *Jako* **spojka** sbíhá se *1. ve větách časových,* als, wann, nachdem. *Klade se a) o ději minulém α) současném.* Když k nám chodíval, říkával. Svěd. Když ještě dítětem byl, miloval jsem jej. Když slunce za horu zapadalo, vojska se rozjela. Troj. — *β) Předchodném.* Když jsme posnídali, šli jsme. Svěd. — *γ) Následném.* Když měla jeti, tu jsem já list zjednal. Svěd. — *V závěti jde za ní obyčejně:* tehdá, tehdy, tož, toť, tu. A když se smířili, tehdá se zase sem přistěhovali. *b) O ději přítomnosti a budoucnosti.* Když se jedna husa napije, pijí jiné všecky. V. Zítra budete osvobozeni, když slunce obejde. Br. — *Když se děj opakuje,* přikládá se obyčejně: *-koli, -koliv. V tomto případě pojí se i s konditionalem.* Vyslýchejž mne, prosím, když bych koliv mluvil. Když bych se nač tázal tebe, oznamuj mi. Br. — *Pozn.* Místo *když* klade se *kdež.* Počíná léto, kdež psí hvězda vzbuzuje vedro. Kom. — 2. *Klade se o příčině, která v okolnostech časových leží,* da, nachdem, weil. Když to jinak nemůž býti, již to musím učiniti. Svěd. Když jsou svého neuměli chovati, dala jsem tomu, kdož umí chovati. Svěd. — *3. O podmínce,* když se co na mysli podkládá, v kterémžto případě se s *konditionalem pojí;* wenn. Místo *kdy* řidčeji: *když. a) Ve větě hlavní je indikativ,* když se činnosť věty hlavní s jistotou očekává. Koně náhubkem, kdyby kousavý byl, sevřeného oráč cídí. Kom. Pane, kdyby jen chtěl, můžeš mne očistiti. Br. — *b) I ve větě hlavní jest konditional,* když se na jevo dává, že ve skutečnosti opak jest toho, co se podkládá n. že to, co s výrokem podloženým jde, skutečnosti do sebe nemá, že nejisté, pravděnepodobné jest. Kdybych pérce iměla, psala bych lístek (ale já nemám, tedy nepíši). Rkk. Skřiv. 9. Kdybych nebyl Alexandrem, volil bych sobě býti Diogenem. V. Kdybych řekl, že ho neznám, byl bych lhář. Br. Vz Konditional IV. 1. Pozn. 1. a VI. 2. a více příkladů v Jg. slovníku a v Zk. Skl. 444, 456., 470. —

Kdyby, vz Kdy. V obec. mluvě: dyby. Vz K. Kdyby nebylo kdyby, nebylo by chyby. Kdyby kdyby nebylo, všecko by dobře bylo. Kdyby měla paní teta vousy, byla by panem strýcem. Č. Kdybych já to udělal, to by bylo křiku! Kdyby jsou chyby. Kdyby pes nesral, dál by uběhl (byl by chytil zajíce); Kdyby byl pes nesral u Malína, byl by doběhl až do Kolína. Lb. Vz Ryba. A kdyby panský potaz vynášen býti měl, *tehdy* sudí má kázati. Zř. Ferd. I.

Kdyby jsi, šp. m. kdybys. Vz By.

Kdykati, m. kydkati = kydati = křičeti, schreien. — **na koho čím.** Ty vždy svým hněvem na mne kdykáš. St. skl. V. 203. (Výb. 1.).

Kdykoli, vz Kdy.

Kdyně, Kdin, z něm. Geding, v horn. = úkol, dílo na úkol projednané. Dílo na kdyně (na úkol) projednané. Vys., Th. — 2. Město Neugedein v Klatovsku.

Kdys, vz Kdy. — **K.** = kdy jsi.

Kdyť, vz Vždyť.

Když, v obec. mluvě: dyž. Vz *K.* Vz Kdy.

Ke = k, ke zlému. Us. Vz K.

Ké 1. ký, ká, ké, jaký. Chciť některá znamenie milosti povědieti, po niemž by mohl rozeznati, ké jest která. St. — Kat. 1017., 2643. — 2. = kéž, vz toto.

Kehule, e, f., chebule, menispermum cocculus, die Tollkörner. D.

Keby = ó kéžby, kdyby, wenn doch, na Slov.

Kec, volání na dobytek. Kec krávo neb tele. Us. — **K.** Pořídíš tam (vybereš tomu), co Kec u Jankova (= nic nepořídíš; vzato od generala Götza od Švédů u Jankova poraženého). Horný. Vybral jako K. u Jankova. Vz Neštěstí. Lb. — **K.,** *buchta litá* z mléka hned po otelení nadojeného (z mleziva); na Plaště ji zovou fucou. Us. Krolmus. — **K.,** *něco hustého.* Ta polívka je jako kec. Us.

Keca, pačesy, vlasy. Napomínám vás za kecu a za hlavu, bei enerem Schopfe und Kopfe. Arch. IV. 171. Gl.

Kecal, a, m. Schwätzer. Us.

Kecanda, y, f., šťáva ze švestek, když se suší, vytékající. Us. Tursko.

Kecati, zakecati; kecnouti, cnul a cl, utí, spritzen, tiktaken (o hodinách), schwätzen. — **abs.** Ten kecá (žvatlá). Us. Hodiny kecají (cvakají), když jdou. — **co kam.** Kecni (kydni) tu kaši na talíř. Us. — **se čím.** Zakecal se blátem (postříkal se). Us.

Kečka, y, f., kštice, der Schopf. Za k-u vzíti. D.

Kečkemet, a, m., maď. Kecskemet, mě. v Uhřích.

Kečkovati, za kečku rváti, krákati, beuteln. Us.

Keď, kedy = kdy, wenn. Na Slov.

Kedle = vedlé. Na Slov.

Kedluben, z kelrub, vz toto.

Kedra, Kedruta = Gertrude.

Kedrle, pl., f., třepení, Fransen. Reš. — 2. Výložky. Kom.

Kefa, y, f. = kartáč, Bürste, na Slov. z maď.

Kefalofora, pl., n., řec., plži. S. N.

Kefalolgie, e, f., z řec., bolení hlavy. — *Kefalitis,* zánět hlavy. S. N.

Kefaloni-a, e, f., jeden z ionských ostrovův. —

Kefalopoda, pl., n., z řec., hlavonožci.

Kefalotoma, n., také hematoma, nádor na hlavě. S. N.

Kefalotrib, u, m., z řec., nástroj porodnický k rozdrcení hlavičky v děloze. K. Scanzoniův, Seyffertův, Breiskův. Vz Nástroje porodnické. S. N., Cn.

Kefalotripsie, e, f., řec., rozdrcení hlavy dítěte v děloze. Vz Kefalotrib. S. N.

Kefiss-os, a, m., řeka v str. Řecku.

Kehdy, zastr. = kdy, když, někdy. Výb. I., L. S. v 8.

Kehren, sich woran kehren: na něco se obraceti, něčeho dbáti. Aby se na žádné jeho psaní neobraceli. Výb. II. č. 1. Kteřížto nic

se na to neobrátili, ale . . . Háj. — Br. užívají raději: všímati si, dbáti. Brs. 96. Na Mor.: ohlédati se čeho. Brt. — *Kehrt* — *euch!* Čelem — v zad! Čsk.

Keiner, nullus, žádný (při substantivech); nieniand, nemo, nikdo (substantivně). Žádný muž k nám nepřišel. Nikdo k nám nepřišel. Vz Nikdo. Keiner, ne-. Seit jener Zeit hatte er keine Ruhe mehr. Od té doby neměl pokoje. Mk.

Kej = kyj, v Hradecku. Er. P. 379.

Kejda, y, f., obyč. kejdy. Vz toto. — **K.**, něco hustého, kaše, huspenina, Brei. Ros. — **K.**, tlustá ženská, machna. Ros.

Kejdař, kejdýř, na Slov.: gajdoš, kejdoš, e, m. = dudař, Sackpfeifer; Geiger. V.

Kejdařský, Sackpfeifer-. K. píseň. Jg.

Kejdovati, na kejdy pískati, dudeia. Ros.

Kejdy, pl., f. Na jedny kejdy (dudy) pískati. Vz Stejnosť (stran přísloví). V., Č. Nedělej si ze mne kejd (blázna). Ros. — **K.**, Geige. V.

Kejkl, u či e, m., pí. obyč. kejkle, z něm. Gaukel. Kejkle provozovati. Us. Na kejkle (kejkly) nic nedati. Us. Gaukelei, Gaukelwerk. Jel.

Kejklati = pohybovati, viklati, bewegen. — **čím**: nohama. D. — **se.** Sem tam se k. Zlob.

Kejklík, u, m., zadní konec nejsilnějšího střeva při dobytku. Us., Deh.

Kejklíř, e, m., z něm. Gaukler, *au* sesiabilo se v *aj* a přehláskou v *ej*: Gaukler — kajkléř — kejklíř. Gb. Hl. 78. K. Člověk, který obzvláštní rychlostí a obratností provozuje kousky na pohled skoro nemožné ku podivu a obveselení diváků. S. N. — V. K. je mamič, čiau obratností zrak diváků mámí. Kom. Za kejklíře někoho míti, pokládati. Aesop.

Kejklířka, y, f., die Gauklerin. D.

Kejklířský, Gaukler-. Jel. K. kousky.

Kejklířství, n., die Gauklerei. K. provoditi. V.

Kejklovati, kejkle dělati, Gaukelei treiben. V. — **čím**: slovy. Plk. — Již *dokejkloval* = umřel. Ros.

Kejše, e, kejška, y, f., hrst obilí žatého, der Schwaden. Us.

Kejta, vz Kýta.

Kejvací, í, f., kejbaná, kejvaná = čekání na výsluhu. Kb.

Kekrop-s, a, m., nejstarší král v Attice asi r. 1550. př. Kr., kdežto založil hrad athénský *Kekropii*, Akropoli.

1. **Kel**, klu, m., klík, u, kelec, lec, kelče, ete, n., klíček, čku, m. = zuby špičáky, die Spitz-, Winkel-, Augenzähne. V. V dolejší čelisti slovon *kly psí*, v hořejší *kly oční*. L. Kly národové, slonové, vepřové, člověčí atd. Kh. Kly u vlků, psů a vepřů: *kelčáky, tesáky*, die Hau-, Wehrzähne, Hauer, das Gewerf. D. Koni když udidlo na kly (die Hakenzähne) zavadí, spravovati se nedá, odtud: bráti, vzíti na kel (na kly) i. e. uzdu (praví se o koni tvrdohúbém). O člověku: vzíti na kel = zarputilým, tvrdošíjným býti. Kterýž co sobě na k. vezme, od toho neupustí. V. Na k. vzíti = v jistý úmysl vzíti. V. Kly, Haken, Gräne, dva tupé zuby v tlamě jelena v hořejší čelisti. Starší jeleni a laně mívají kly hnědé a začernalé. Tyto jsou nejvzácnější. Sp. — *Kly* ptačí = pazoury. Zlob.

2. **Kel**, kli, f., kel, kle n. kla, m., klička, kélek, klík, klíček, klí, něm. der Keim. Jádro skládá se z bílku, děloh a kle n. kličky; ta má dvě částky: kořínek a pírko. Rostl.

3. **Kel**, u, m., na Mor. a Slov. z něm. Kohl, olus. Koll.

Kelaeny, gt. Kelaen, f., pl., mě. ve Frygii.

Keléák, u, m. Hauzahn. D. Vz Kel, 1.

Kelec, vz Kel, 1.

Kelímek, mku, m., nádoba chemická, Tiegel. K. pasovský, platinový, skleněný, tuhový, z plechu tlučený, železný. Kh.

Kelka, y, f., Blume, Wedel, ocas vysoké zvěři. Sp. Vz Kla.

Kelnatka, y, f. K. obecná, dentalium entale, měkkýš. Vz Frč. 226. — **K.** obrovská, d. elephantinum. K. rýhovaná, d. Cidaris. Vz Frč. 226.

Kelna, y, f., obmítačka, nahazovadlo, lžíce zednická. Kmp.

Keloid, u, m., z řec., nemoc kožní u člověka (nádor). Vz S. N.

Kelologie, e, f., z řec., nauka o kýlách či průtržích. S. N.

Kelotomie, e, f., z řec., kylořez. S. N.

Kelp, u, m. či varek = popel ze spálených řas mořských obsahuje hlavně sodu. Vz Šfk. 62. a S. N.

Kelrub, kelerab, u, m., v obyč. mluvě: kedlouben, bau, m., z něm. Kohlrabi, zelná řepa, brukev, brassia gongylodes. Jg.

Kelta, keltna, y, f., z něm. Gelte, džka, Jád., džber. V.

Kemle, e, f., lodyha bramborová, Stengel.

Kempen, Kempno v Poza.

Kenda, vz Hra. Kendy = plácačka. Us. u Jilem.

Kenntniss. Dient zur K., béře se na vědomí (a bude pravidlem). Brs. 96.

Kenotafi-um, a, n., z řec., hrobka pouze k upamatování na zemřelého vystavěná nechovajíc v sobě jeho těla. Vz S. N.

Kentaurové, v Thessalii, vz Centaurus.

Ke-os, a, m., býv. ostrov v aegaejském moři.

Kep, kpa, m. = *člověk nestoudný*, a blázinvý. — **K.**, *něco hustého*. To je husté co k. Us. Vz Kec. — **K.**, ženský stydký úd. Poraail ji kyjem v kep. O. z D. ‚Babo stará.' A ona odpověděla, Polib mě v kep, ať jsem tak mladá jako ty. Mus. 1863. str. 308. O původu vz Gl. 90.

Kepeň, ě, m. = plášť, Mantel, z maď. Plk.

Kepeník, u, m., plášť do deště, Regenmantel, z maď. Gl. 90. Vz Kepeň.

Képovati, druh tkání, z holland. keep — vrub. Techn.

Kepr, u, m. Látka bavlněná, tažená dílo. Rk. Tkaniny keprované: serž, kazimír, merino, barchent, croisé (kroazé), drill, satin, multon, evilik. Vz S. N.

Kepský = blonpý, dumm, närrisch. Ros.

Kepství, n., kepstvo, a, n., albernes Zeug. Ros.

Keř, kři, f., keř, kře (v obec. mluvě: keře), keřek, řku, křík, křák, u, kříček, kráček, čku, m., kří, křoví, n., mor. kříb. Frutex, Gestrüpp, Stande, Strauch, Busch, Stock. K.

je dřevnatá rostlina, jestliže hned od dolejška u větve se dělí. K. má všecky osy dřevnaté, hlavní osu však hned od země rozvětvenou. Kk. 24. Vz Rostlina, Strom. Čl. K. papírový, D., jalovcový, V., bzový (n. strom), V., vinný, Weinstock (vz Víno), V., malinový, růžový, klokočkový (chvojka), jetelový. Jg. K. hustovětevný, beztrný, s přímými větvěmi, plazivý, se ovinující, vždy zelený, cizopasný, poplnavý, mnohovětevný, opletavý. Čl. K. na vodry (vitis jugata), na stromy, na loubí vedený. V. V keř růsti. V. Soudcové chtí za křem státi. Prov. Kdo koho v tom kři hledá, sám tam též bývá. Us. Ze kře na pútku patřiti (z místa bezpečného). Jg. Kuroptva v keřku se tajl. Us. Slavík ve kři zpívá. Teprva ze kři vylezli (jsou nováčkové). Syr. 226. Straka ze kři a tři v keř (do kři = jedna práce nemine a jiné se sypou). Ros.

Kera, Keruše = Gertrude. Gl.

Kerakž (m. kterakž) jeho mám opustiti, abych měla dáti komu jinému. Svěd. 1568.

Keramcik-os, a, m., místo v Athenách.

Keramografika, y, f., z řec., malba na hliněných nádobách. S. N.

Keratec, tce, m., rostl. brslenovitá, mygínda. Rostl.

Keratin, u. m., z řec., rohovina.

Keratiti-s, dy, f., řec., zánět rohovky oční. Vz S. N.

Keratokele, y, f., řec., kyla či prohřezlosť rohovky oční. S. N.

Keratokon-us, u, m., řec., kuželovitě rozšíření průhledné rohovky nemocí oční. Vz S. N.

Keratomalakie, e, f., řec., změkčení rohovky oční. S. N.

Keratonyx-is, e, f., řec., násilné protrhnutí rohovky oční. S. N.

Keratotom, u, m., z řec., nástroj zvl. řezavý k operacím na oční rohovce. S. N.

Keratotomie, e, f., řec., řezání rohovky oční. S. N.

Keratý, třlsnatý. Jg.

Keraunské pohoří táhnoucí se epirským pomořím.

Kerber-os, a, m., vz Cerberus.

Kerblík, u, m., třebule zahradní, z něm. Körbelkraut, cerefolium. K. setý (c. sativum), lesní (silvestre), lesklý (nitidum; chaerophyllum). FB. 94. Vz Kk. 198.

Kerchov = krchov. Kom.

Keřnatka, y, f. K. vroubkovaná, laomedea gelatinosa; k. pérková, plumularia, slimýš. Frč. 35.

Keří, vz Kři.

Keřil, a, m., dendronotus arborescens, břichonožec. Vz Frč. 229.

Kerk, a, m., mě. Gurk.

Kerkyr-a, y, f., ostrov v ionském moři.

Kermes (alkermes), n, m., slovou samice *červce polského* (coccus polonica) žijícího v Polsku a v Rusích na kořenech chmerku zavřeného a červce duhového (c. ilicis) žijícího v již. Europě a v sev. Africe na dubech; u Plinia coccigranum, později grana chermes, Scharlachbeeren, u nás krev svatojanská (poněvadž se o sv. Janě hmyz tento sbírá). S. N. Vz také Šfk. 584., Kk. 141. Dávají barvivo jako košenila, ale slabší. S. N. — K., *likér* z čerstvého k-su. S. N. — **K.** minerale = sirník antimonový. S. N., Šfk. 287.

Kermeš, e, m., z něm. Kirchmesse, posvícení. Na Slov.

Keřnatěti, křovatěti, keřovatěti, křovitěti, ějí, ěl, ění, sich bestauden. V., Kom.

Keřnatosť, křovatosť, křovitosť, keřovatosť, i, f. Buschigkeit. Jg.

Keřnatý, keřovatý, křovnatý, křovatý, křovitý. K. strůmek, V., rostlina. D. Buschig, gebüschartig.

Keřný, Gebüsch-. Jg.

Keroplastika, y, f., z řec., plastika z vosku. Vz S. N.

Keřovatěti, vz Keřnatěti.

Keřovatý, vz Keřnatý.

Keřoví = křoví, Gesträuch.

Keřový, Gebüsch-, Strauch-. Us.

Keřtina, y, f., Rebensaft. D.

Keruše, e, f., vl. jméno. — **K.**, kuchařka. A když ležel na marách a — krev mu se pustila, keruše ho utírala. Svěd. 1569.

Kerý, v obecné mluvě m. který.

Keser, u, keserek, rku, m., rnění síť na ryby; ohrnčka se sítí rybářskou na dlouhém bidle. Fischhamen, Fischeimer. Jg. Lapati ryby keserem v sádkách, v rybnících neb v tekutých vodách. Jg. Běhá jako s keserem. Vz Spěch. Č. — **K.** = síť k zadržování chmele, aby se s čistým pivem nesmísil. — **K.** = rakovka (k chytání raků). Jg.

Kesson, u, m., z fr. caisson, veliký železný dnty pilíř, v němž kessoňáci pod vodou pilíře mostní stavějí. Vz více v Pokrokn 1876. č. 269.

Kessoňák, a, m., dělník pracující v kessonu. Us. v Praze 1876. (nové). Vz Kesson.

Ketony, pl., m., jsou sloučeniny, které prchají za destilování vápenatých solí kyselin ústrojných. Kyselina octová dává tou cestou aceton. S. N.

Kešena, y, kešeň, i, f., kapsa, Hosentasche. Na Slov.

Ketř, f., Katscher, mě. v Slezsku. Jg.

Kettengebirge, vz Pohoří.

Kettenlinie, v math. řetěznice. Stč.

Kéž, ké, kýž, kýže. Částka ké a když se sesílí příklonným *že*, kéže, kéž a proměnou *é* v *ý* kýž, jest vlastně *rod střední zájmena ký, ká, ké*, lat. o si, utinam, něm. o dass doch, o wenn doch. — **Klade se** *a) když přání vyslovujeme, aby se to, co v skutku ještě není, v skutek vstoupilo aneb aby kdo co konal.* Ké vás nuzí protivníci. Št. Ach, kéž se Bůh smilnje. Kom. I kéž vás nyní posměvači ukárají. Št. Kýž to celý svět slyšl. Jg. Kýž nás obsýláte. Svěd. O kéž dostane se. Apol. O kéž jest lze. Kom., Br. Kýž ho čert vzal. D. Kýž jde. Us. — *b) Když toho sobě žádáme, aby se bylo co v minulosti událo, což se však nestalo.* Kéž jeho jest víno uzdravilo. Flaš. Kéž jest byl zbaven malomoci. Flaš. Kéž mne kdo jal aneb svázal. St. skl. Kéž jsem se nikdy nenarodil. Kom. Kéž's na to kdy požaloval, ale vše's pokorně trpěl. Pass. — *Pozn. 1. Místo ké kladou se i výrazy:* bodej, bohdej, bohdejž, bodejž m. Bůh dej ať, Bůh dej abych, při čemž se však abych, abys atd. vypouštějí. Bodej zdráv byl. Bodej tě husa kopla. Vz Bodej atd. — *Pozn. 2. Kéžby*, správněji *kéž s indikativem* dle Jg.

slovníku ve staré a střed. češtině se spojovalo. Brs. 97. Ale čteme také: Ké by zpřímily cesty mé. Ž. kap. 118. 5. (Č.). — *Pozn. 3.* Vz ještě: *Ať, Nechať, Indikativ* a Zk. skl. 620. a násl., Zk. Ml. II. 120. — Vz Kdy. — **Kéž** — zdali. Řekl Hospodin k Mojžíšovi: Pojmi Arona bratra svého. Kéž řekl: pojmi jiného? Št. Kéž sú mohli židé ji (naši vieru) potlačiti? Št. Kéž kdo pláče, neztrativ nic? Biancof. Na všaký den jsem mezi vámi kázal: kéž mě kto jal anebo svázal? St. skl. III. 42. Vz Č. Dodatky.

Kežmarek, rka, m., mě. v Uhřích, Käsmark, maď. Kesmárk. Vz S. N.

Kéžť (ký-ž-ť) — kteréž. Kéžť jsú nejhorši (lidé), ti je (úřady) zakupnji. (Znamenej ženské ukončení; mužské bylo by: ciš, jehož už za starých časů nebylo). Výb. I. — Kt.

Kheň, ě, m. K. rudy, mnoho rud do hromady, ein Gestöck, Erzgestöcke. V. Slovo dle Jg. šp.

Khynk, khyňk, u, m., *šp.* z něm. Gehäng. Meč se na k. zavěšuje. Kom.

Kibitka, y, f., v Rusku vozík n. saně obruči dopola kryté. S. N.

Kieferdörfel, Borové u Třebové na Mor.

Kikinda Veliká, maď. Nagy K., měs. v Uhřích. Vz S. N.

Kilikl-a, e, f., krajina v Malé Asii. — *Kilikijský*, Kilický.

Kilogram, u, m., fr., tisíc gramů, asi 2 libry. Rk. K. činí 1000 gramů, či 100 dekagramů, či 10 hektogramů, či 1·785523 libry (5 kilogramů as 9 liber; ½ kilograma činí celní libru či 28½ lotu).

Kilometr, u, m., fr., 1000 metrův, asi 3000 střevícův. Rk. K. činí 10 hektometrů, či 1000 metrů, asi 0·131823 míle či as čtvrť hodiny cesty. — 1 □ kilometr činí 100 □ hektometrů, či 1,000000 □ metrů.

Kimon, a, m., otec Miltiadův.

Kinesiskop, u, m., z řec., pohybohled, náčiní, jímž všeliké pohyby předmětů přírodních i uměleckých zobraziti lze. Vz S. N. K. Purkyňův. Ck.

Kinetika, y, f., řec., nauka o pohybu; 2. umění něčím pohybovati. S. N.

Kinitz, Knínice, Kaihnice u Boskovic na Mor.

Kino, a, n. (Gummi-K.) jest látka podobná katechu, skládající se ze zrn lesklých (kavalků), hnědočervených, beztvarých, která co šťáva z různých stromů luštinatých vytéká. Užíváme jí v lékařství, barvířství a koželužství. S. N. Šfk. 575.

Kiosk, u, m., turecky, kulatý n. čtverhranný na sloupech ležící stan zahradní; výstupek zamřížovaný a na zdi domu se podpírající. S. N. Besídka zahradní. Rk. — *Kiosky*, budky na veřejných ulicích, v nichž se v letě rozličné vody k občerstvení a časem i noviny prodávají. Dle Da.

Kirgisové, v záp. Asii. Vz S. N.

Kiritheln, Křtiny u Brna.

Kirk-e, y, f., dcera Heliova a Persina, pověstná kouzelnice.

Kirwein, Skrbeni u Olom.

Kissingen, Chyžice, v Bavorsku.

Kithaeron, a, m., pohoří v Boeotii. — *Kithaeronský*.

Kivi, pták slukovitý. Vz Frč. 349.

Kj rozlišovalo se před: *a, e, u* v hustší sykavku *č*, jenom u sloves 5. třídy v *c*: pekja — péča, péče; ale: naříkjati — naříeati. Kt.

Kla, y, kelka, y, f., Schweif, ocas; ocas krávy; uťatá ruka, der Handstummel. Jg.

Klabati, klabám a klabi = klubati, hacken, picken; osekávati, hauen. Jg. — **co**: kládu (otesávati ji v zimě, když nemá mízy; má-li mízu, loupá se). Us.

Klábati = klábositi. Us., Dch.

Klábnokvět, u, m., spananthe. Rostl.

Klábnosť, i, f., Wenigkeit. Jg.

Klábný, malý, skrovný, klein, wenig. Klábně zatopiti. Jg.

Klaboniti, il, čn, ční = bubleniti, Wasserblasen werfen. Us. Bolesl.

Klábos, u, m., klábosení, klevety. Geplausch.

Klábosil, a, m. Plauderer. Us.

Klábositi, 3. pl. -sí, il, ení, klábosívati = klevetati, plaudern, schwatzen. Vy byste do půl noci klábosili. Us. — **o čem, co.** Rk.

Klábosivosť, i, f. Plauderhaftigkeit. Jg.

Klábosivý, žvavý, tlachavý, plauderhaft. Us. —

Klabouch, u, m., jm. rybníka. Us.

Klabuně, ě, f., blabuně, Wasserblase.

Klácavý, viklavý, wackelig. Reš.

Klacek, cku, m., kyj, Prügel, Schlägel, Knüttel, Klotz. D. Vzíti na někoho k. Us. K. psu kousavému přivěsiti. D. — 2. Klacek, cka, m., kolohnát, hulvát, *chlap*, Lümmel, Bengel. To je klacek! Pojď sem klacku! Us.

Kláceti = klátiti.

Klackovatěti, ěl, ění = stávati se klackem. Da.

Klackovati čím: rukama (házeti). — **se** — potloukati se, herumstreichen. D.

Klackovitý, klotzig, knüttelhaft. Us.

Klacoun, a, m., klacek hrubý, fauler, starker Kerl. Us., Dch.

Klacprda, y, m., ein Geck. Th.

Klač, e, klačka, y, f., dřevo na konci ohnuté, na kterém se saně smýkají. Kufe. Na Mor. a Slov. — **K.**, ohnuté držadlo u pluhu, kleč. Pflugkrümme. Tamtéž.

Klad, u, m., ve filosofii = myšlénka, pojem. Vz více v S. N. Klad prstů, applikatura. — **K.** = klát, Baumstock. Na Slov.

Kláda, y, f., nekrátí prý v instr. sg., a v gt., dat., lok. a instr. pl. *á* v *a*, tedy: kládou, klád atd., ale toto učení jest *mylné*, vz str. 6. b. ř. s hora 19. V již. Čechách: rejl, e, Kts., na Mor. a na Slov. klada. — **K.** = *peň, kmen stromu, břevno, dřevo; veliké netesané dřevo*, der Block, Klotz. V. Klády valiti, svalovati, řezati, vázati, plaviti. Us. K. na prkna. Klády pilou na špalky (na prkna) řežou; klínem a kladnicí (kalháčem, kalačkou) na polena štípají, po smyku (šmyku, šmykačce, plazu, spušti, šoupaništi) k řece se valí. Klády houží (houžví, svirkou, slukou, střihovicí) ve vory n. do vorů (v prameny, v pliti) se vážou a plaví. Pt. K. se osekává či klabá, když se jí kůra v zimě, když mízy nemá, osekává a loupá se, když mízu má. Us. Leží jako kláda. Jg. — **K.** vydlabaný peň, do něhož u vězení za nohy sázejí, *kozel, trlice*,

der Stock, Block, Bock. Někoho do klády dáti. D. Seděti v kládě. Us. Ve špalku za nohy držán jest. Háj. Do klády vsaditi. Nohy kladou sevříti. Br. — **K.** = *úl.* — **K.** = Kantnýř na sudy ve sklepě, das Lager. D. — Vz Strom.

Kladba, vz Klatba.

Kladélko, a, m. Legestachel (u hmyzu).

Kladení, n. K. stínu (v malířství), Schattirung. Us. K. účtů, Us., vz Klásti. K. do desk zemských, Eintragung. Nál. 115. K. dílů, dělení. V.

Kladený, der gelegte. Město od kladeného ohně vyhořelo. V.

Kládí, n., mnoho klad, das Gebälke. Kom. — **K.**, hromada, ein Haufen. K. skal. Plk.

Kladina, y, f., při tělocviku. Balken. Na ní koná se pochod, poklus, cval, chod přisunný; chod zkřížný napřed, na zad a stranou; na ní obou- n. jednonož poskakujeme s výdržení, obraty a změnami postojův. Tš.

Kladitý, Leg-. K. dřívl. Troj.

Kladivce, e, n., braň, Streithammer. — **K.**, Stimmhammer. Reš. — **K.**, klaviš, die Taste am Klavier. Us. — Jg.

Kladivice, e, f. K. obecná, malleus vulgaris, mlž. Vz Frč. 217.

Kladivko, a, n., železko, na které se perlíkem n. pemrlicí tlčě (v hornictví). Hammer. Am. — K. kovací, v hodinách, Us., na dveřích a vratech, der Thürklopfer, V., v uchu. Jg. —

Kladivo, kladivko, a, n., kladivce, e, n., der Hammer. V. K. *má 2 části:* tlukadlo a topůrko n. držadlo. Část tlukadla, kterou na hmoty se naráží, slove: *líce n. čelo* (rovné, kulaté, zaklnacené). Kladivo mající na jedné straně čelo a na druhé špičku, slove: *nosatec.* Těžké se širokým čelem: *pemrlice.* Š. a Ž. K. kovářské, kovací, vytahovací, havířské, zednické, hladké, pnlerovací, dřevěné, na olovo, vybíjecí, čárované (mající na čele čáry), na hřebíky, řeznické (palice), křížové, na konvice, na hlubinu, k znamenání děr, špičaté (nosatec), krátké, křivé, ploské, narovnávací, kamenické, ruční, Jg., mlatební, natěrací, rovné, ševcovské, třeblové, vypuklé, Kh., čalounické, klempířské, sedlářské, veliké k. v hamřích: *kobyla n. buchar,* Š. a Ž., roztírací, na hřebíčky, sklenářské, soustružnické, truhlářské (leštěné, černěné), zámečnické, vyrovnávací, hodinářské, Sp., k roztloukání kamene (v měchýři, vz Nástroje k operacím kamene), Cn., k sekání, k poklepu (Wintrichovo), klepací. Sp. Kladivem něco roztlouci, D., kladivem tlouci. K. se vysmeklo (vyskočilo) s rukověti. Us. K. u dveří (klepadlo). Us. — **K.** = *zbroj,* der Streithammer. V. Pán má býti štít dobrým a zlým kladivo. St. — **K.** = *lenoch, maňas, klacek, špalek, chlap,* ein Faulenzer, massiver Mensch. Není než k. (hloupý. Vz Hloupý, stran přísloví). Č. — Vz Kovář.

Kladivor, u, m., náčiní k zdvihání klad, der Wendehacken. Us. na Mor.

Kladivoun, u, m., sphyrna malleus, ryba z řádu příčnohubých, čeledi žraloků náležející. Vz S. N., Frč. 303.

Kladivový, Hammer-. K. zvuk.

Kladka, y, f., ein kleiner Balken. — K., u vozu sladovnického dřevo, aby s něho sudy nepadaly. Us. — **K.** u dveří, Falle. Kladkou dvéře zamknouti. Koll. — **K.**, nástroj, kterým zedníci a kamenníci tíže nahoru vytahují. Die Rolle. Kotouč dřevěný n. kovový, na obvodu opatřený žlábkem, do něhož provaz dá se vložiti. Vz S. N. K. nehnutelná, hnutelná, Sedl., *lépe*: hybná, nehybná. Ck. — Vz Kladkostroj.

Kladkostroj, e, m. Flaschenzug. K. obecný, Archimedův; Westonův: differenciální čí rozdílový, Differencialflaschenzug, s řehtačkou, s provazem; lyonský dvoj-, tří-, čtyřkladkový. Sp., Nz., Ck. Vz S. N.

Kladmo, modo ponente. Mark.

Kladní, Balken-. K. sekera (ruční, kladnice, kálačka; u tesaře, u zedníka; při válečných vozech). Holzaxt. V.

Kladnice, e, f., kladní sekera, Holzaxt. — **K.** *ve mlýně*, cevní kolo, trejb, který hěhounem (svrchním kamenem) točí. Der Trilling, Drilling. K. paterka, šesterka atd., když pět n. šest atd. cév má. Jg.

Kladno, a, n., mě. v Čechách. Vz S. N. — *Kladenský.* K. uhlí, litina, železo.

Kladnosť, i, f. Position.

Kladný. K. sekera, vz Kladní. — **K.** = *určitý, positivní, positiv:* číslo, veličina, elektřina, věta, úsudek. (Vz S. N.). Nz.

Kladovati, do klády dávati, sázeti. Lex. vet. Vz Kláda.

Kládový, trámový, überklafterig. D.

Kladruby, pl., dle Dolany, mě. v Čechách v Plzeňsku; ves u Pardubic.

Kladské, pozemek králi náležející. Vz vlce v Gl. 90.

Kladsko, a, n., Glatz, v Slezsku. Vz S. N.

Klagenfurth, Celovec, vce, m.

Klákati = vydávati hlas jako bití křídel o vodu. Husa kláká. Us.

Klakér, vz Claqneur.

Klakol, u, m., hrubé plátno, též oděv z něho, halena, odránka. Wergleinwand, Kleid darans. Leg. o sv. Alex.

Klaky = šaty. ‚Ty klaku,' nadávka. Us. v Opav. Pk.

Klam, u, m. (lež, podvod, mam, omam, šalba). K. v širším slova smyslu jest křivý dojem, křivá představa vůbec; v užším smyslu je k. účinek lži. Hš. Vz S. N. Die Lüge, Trug, Betrug, Trügerei. Jg., V. Klamu koho zbaviti, z klamu někoho vyvésti. Šm. K. zraku, optický. Nz. Klam mluviti. V. Za k. dáti, klamy dávati, klamy spílati komu (říkati, že klamá). Jg., Br., V. Někoho v k. uvésti. Jg. V klamu zůstati (ve lži). Sych. K. z něčeho míti (posmívati se). D. Srdce klamu prázdné. Ráj. Klamu se dopustiti. Br. Klam a mam. Šm. Stran přísloví vz Úskok. Někomu k. v ústa vecpati. Lügen strafen. Ler. — **K.**, *posměch.* Těm by odpovědíti neslušalo, ježto činie z dobrého klamy; Že je toho stavu (čistoty) nezdržala a k. a posměch učinila z něho. St. — **K.**, *žert.* Nezdaj se vám klam to, coť pravím. St.

Klamač, e, m., der Betrüger. K-čům nevěřiti. Břez. 194.

Klamák, a, m. = klamač, šejdíř. Jir., O 7 vstup.

Klamař, e, m. Byl mnohomluvný, veliký k. Sl. Uh. I. 74. Betrüger, Lügner. — **K.**, kdo na souboj vyzval a k němu se nedostavil. Ale když kdo koho pobídí a druhý pobídku přijme, ten, kdož pobídku má, můž vydati oděni i koně, pěš neb jak se jemu líbí, a neučinil-liby tomu dosti, kdož pobízel, ten jej ze škody nákladů slušných pohnati můž a právem sobě toho dovésti. A za klamaře takový zůstane, nedostoji-li. Tov. 116.

Klamati, klamám a klamu, klamávati, trügen, betrügen, lügen. V. — **abs.** Led, naděje, povětří klame. D. — Stran přísloví vz Dvéře. — **koho.** Ti tě klamají! Ben. — **komu.** Ješto kohos tak báti se měla, aby mi klamala. Br. — **kde.** Klamám **před** obličejem vaším. Job. — **kým, čím.** Ať pozná, že námi klame. Ben., V. Neb jest jim tak dlúho klamati nesměl; já jsem jim neklamal. St. skl. Nerazíť slibovati a pro nic Bohem neklamati. Št. Ani ze jhry jeden druhým mnoho klemej (posmívej se). Št. Poněvadž světským sě posmievají, kaký jest to div, ač by i tebú poklamali (posměch učinili)? Št. Muž nepravý klamá svým nepřítelem. Ctib. Hád. 21. — St. skl. IV. 64., 132., 368. — **koho oč:** lid o statky kl. Chč. 623. — **koho jak: pod** jménem trhu. Chč. 382. — **v co.** V hrdlo, L., v hlavu svou klamají. Lom. (ošizuji se). — **se čím:** domněním. Kon. — **komu čím.** Srdcem svým Bohu klamají. Lom.

Klamavka, y, f., členovec. K. bodavá, reduvius personatus; k. pestrá, harpactes cruentus. Vz Frč. 140.

Klamavosť, i, f. Lüge, Trüglichkeit. Us.

Klamavý, klamající, lživý, nepravdivý: klamavý šibal, člověk (který rád klame, betrügerisch, trügend, lügenhaft). K. věc (vymyšlená, falsch, erlogen), řeč, báseň, spis (hanlivý, Schmähschrift, Pasquill). V. Soudové nemají k-ví býti. CJB. 389. — **v čem.** Troj.

Klamec, e, m. = klamař, Betrüger. Č.

Klamení, n. = klamání, Betrug. Rad. zv.

Klamivec, vce, m., Apatit. Presl.

Klamlivosť, i, f. = klamavosť. Na Mor.

Klamlivý = klamavý. Toms.

Klamník, a, m., reduvius, hmyz. Krok.

Klamnokvěták, u, m., maerua, rostl. kaprovitá. Rostl.

Klamný, klamavý. K. slunce, šalba, proměna, Jg., naděje.

Klamol, u, m., zlomek, Bruchstück. Do klamolu shořelo = na čisto. Kb.

Klamon, u, m., větev, Ast. Na Mor.

Klamovný — klamavý. Tkadl.

Klampa, y, f., špatná ženská, cára, eine Schlumpe. Na Slov.

Klamr, u, m., z něm. Klammer, skoba. V. Tesař dřevo železnými klamry upevňuje. Kom.

Klamrový, Klammer-. K. obmezení (v písmě). Br.

Klamrovati, klammern, skobou spojiti. Vz Klamr.

Klanec, nce, m. K. hory, vz Prohyb. — **K.**, risculus, žábronožec. Krok.

Klaněchu sě = klaněli se.

Klaněti, 3. pl. -nějí, klaněj (*ne*: klaň), ěl, ění, klanívati = shýbati. neigen. — **co proti komu.** Proti prahu klaněj hlavu. Dal. — **se komu**, sich beugen, neigen, anbeten. Jg.: Bohu, králi, pánu. Ros. Takým se k. (bohóm). Rkk. 8. K. se modlám. Kat. 16. — Kom., V. — **se komu jak (instr.):** nábožným srdcem. Pass. 199. Klaní se do nohou a v paty kouše. Č. — **se ke komu** = shýbati se.

Klání, n., *bodení*, das Stechen. Mám k. v boku, v bocích, V., D., u srdce, V. — **K.** = *bodání kopím.* I by klanie. Rkk. — **K.** = *kolba, rytířská hra*, Turnier, Lanzenbrechen. Kláním se obírati. Dal.

Klanice, e, klanička, y, f., tyč, Stange. K-ce zvl. *dřeva u vozu*, aby řebřiny do kola nevklouzly, die Runge, der Kopfstöckel. Klanice při hnojníku (delší), při fasuňku (kratší: klaničky, palečky). — **K.** *u zvonu* dřevo, na kterém provaz přivázán, der Glockenstiel. Us. — **K.** *u pily* dřeva na obou stranách pily, za které se tahá. Die Handhabe. — **K.** zbroj starých Čechů, druh oštěpův. Wurfspiess. — Jg.

Klanička, y, f., dřevce k zavírání jha, Jochstöckel. — **K-ky** v pivovaře, die Stöckel. — **K.** ve mlýně, ručička, kterou zdvihají heblata. Us. Die Radschienen.

Klaničník, u, m., nebozez k vrtání oplínu, der Kipfenbohrer. D. — **K.**, řetěz u vozu k svírání klanice, die Spannkette. D.

Klanitel, e, m., der Anbeter. D.

Klanitelka, y, f., die Anbeterin. D.

Klanonožci, copepoda, die Spaltfüssler, jsou korýši buď volní aneb cizopasní, těla lysého, majíce nožičky rozeklané aneb rozštípené. — *K. volní:* buchanky, cyclopidae. B. zoubkovaná (cyclops serrulatus), krátkorohá (c. brevicornis), studňová (c. bicuspidatus). — *K. cizopasní:* kapří vši (argulidae; kapřivec obecný, argulus foliaceus); jeseteří vši (dichelestidae; světloočka štíhlá, lamproglaena pulchella); červoci (penellidae; červok kapří, č. treskový). Vz Frč. 88.—90.

Klanozobí, vz Ptáci.

Klatendorf, Kujov u Fulneka.

Klanýř, stojatý hřídel, vz Hředa.

Klap, u, m., Klapp. Klap, klap, klap, pazdeř se otřap. MM.

Klapa, y, f., zastr., vz Klapka.

Klapací stroj. Us. Klapper-.

Klapačka, y, f., nástroj ku klapání. K-ou klapati. Die Klapper.

Klapák, u, m. Vz Klapěti.

Klapanda, y, f., v Krkonoších = ženská mnohomluvná. Kb.

Klapati, klapám a klapi, klapávati; klapnouti, pnul a pl, utí, klappern, klappen. — **absol.** Udeřil ho, až klaplo. Us. Něco tam klaplo. Us. — **co:** len (vyklepávati). Us. — **čím:** nohama. L. Čáp nosem klapá. Rad. zvíř. Kanec zuby k. Aesop. — **koho** = klap mu zasaditi, uhoditi ho. Sm. — **k čemu.** Pes jeden druhému k tlamě klapá. Reš. — **v co:** v ruku klapnouti = tlesknouti. L. — **proč:** pro zimu zuby klapať. Us.

Klapavý, klappernd, klappend. Ros.

Klapec, pce, m., klát, klaček na krk přivázaný, aby nemohl běhati. Sp. Der Klippel.

Klapeční, Ventil-. K. stroj.

Klapětí, ěl, ění (u klobouku, jehož střecha dolů visí). — **komu kde.** Klobouk mu na očích klapí. (Takový klobouk slove klapák). Na Mor., Brt.

Klapet, pte, m., *kus kmene, špalek, pařez*, poleno, Rumpf, Klotz, Jg., *kulaté nerozštěpené dřevo* (k pálení uhlí, k pražení rud). Po některých řekách spouštění klaptů, které se z hor krkonošských plaví. Sněm. 1575. — **K.** = *vysekaný kus soli* asi 70 centů těžký. Vys.

Klapinec, nce, m., kravinec, Viehmist. Na Slov.

Klapka, y, f., Klappe, Deckel, nástroj, jímž se dírky rourkovitých, dutých věcí (strojů) zakrývají nebo odkrývají. K. *u pumpy.* Vz Pumpa. K-y u žil, na očích (stínidlo na oči koní). — **Klapky** *oční* (víčka, Augenlid). **K-y** *u rodidel* (křížalky); průtrž v klapce. — **K.** při budebních nástrojích. K. zavřená, otevřená. Jg., S. N. Vz Zámyčka. — **K.** *v tkadlcovství*, va Tkadlcovství. Hk.

Klapkati, klappen. — **čím kde.** Po kostele (střevíc) klapká. Koll.

Klapkovatý, mit Klappen versehen. L.

Klapkovitý, klappenartig.

Klapnouti, vz Klapati.

Klapnutí, n., das Klappen; prdnutí, ein Krach. V.

Klapot, u, m. Geklapper. Jg.

Klapotati, klappern, na Slov.; rennen. Bl.

Klapouchý, vz Kleponchý.

Klapý, ého, m., ves v Litoměřicku.

Klara, Klarka, Klařička, Klařinka, y, f., die Klara, das Klärchen. Us.

Klaret, u, m., z fr., nápoj z medu a vína. Weinmeth. V.

Klarinet, u, m., rourový hudební nástroj, vynalezen r. 1690. K. s tonovými dírkami a klapkami, jehož ton vzniká chvěním-se tenkého třtinového jazýčku (plátku), jenž leží a na dolejším konci připevněn jest na strojek způsobu zobáku. S. N. Klarinette. Přepískal si k. (říká se o tom, kdo tělesnému pudu příliš uzdu pustil). Us.

Klarisky, pl., f., jeptišky tak zvané dle sv. Klary Asiské. Vz S. N.

Klas, u, klásek, sku, klásеček, čku, m. Eine Aehre. K. skládá se z květů na prodloužené stopce přísedlých a více méně od sebe oddálených. Čl. K. má osti (ostiny, osiny, Spitzen), aneb jest komolý (bez ostin) a má zrna ve špinci. Oves, proso, pohanka, rýže má latu místo klasu. Pt. K. jednoduchý, složený n. složitý (kde na místě květu zase klásky jsou), Čl., hroznovitý n. latovitý, ohilní, Jg., V., hluchý (prázdný), bez osin, bez ostí, bezosiný. Us. Dobře je při kopě (snopu) klasy sbírati. Dobře je při kopě klásky sbierať. Mt. S. Plný k. k zemi se kloní. (Ctnostný je pokorný.) Vz Pokora. Lb. Co vymněš z těch k-ů nových, to obětovati budeš. Br. Věnec z klasův. Klasobraní. Šp. Klasy poušťěti, vypouštěti, Us. Čím plnější k., tím hloubě se kloní. Č. Čekám čase jako husa klasu. Ros. Daleko odtud do klasu. Jg. Jemu sedm klasů jedno zrno rodí (má štěstí). Jg. Prázný k. hore stojí. Mt. S. Stran pohybování se klasů vz Vlček. Ke klasům patří: jehnědy, kočičky ku příkl. u lísky, palice (u rákosu, kukuřice). Čl. Vz Kk. 39., 40. — **K.** *Oba klasy: ozim a jař*, Winter-, u. Sommerfrucht. Oseje oběma klasy dědinu. Tov. k. 109. — **K.**, rok, v kterém pole neležíc ladem obilí dává, ein Jahr des Feldbaues. Vz Gl. 90. Pronajal pole na 4 klasy = na 4 léta. Brandl.

Klás, u, klásek, u, m., pomluva, Nachrede, Glosse. Gl. 91., Hus., Št.

Klasatěti, ěl, ění, Aehren bekommen. Jg.

Klasatosť, i, f., die Aehrigkeit. Jg.

Klasatý, ährig. K. květy. Rostl.

Klásek, sku, m., vz Klas. V.

Klasík, u, klasíček, čku, m. = klásek.

Klasitý = klasatý. Obilí k. jako žito. V. — **K.**, veliké klasy mající, grossährig.

Kláskovatěti, ěl, ění, klásky dostávati, Achren bekommen. Bern.

Kláskovati, klásky sbírati, Aehren lesen. Bern.

Kláskovatosť, i, f., klasovatosť. Aehrchenähnlichkeit.

Kláskovatý = klasovatý, voll Aehrchen, ährchenähnlich. Bern.

Klaský, vz Kladský.

Klasnačka, y, f., tráva klasnatá, ähriges Gras. Bern.

Klasnatěti, ěl, ění, ährig werden. Bern.

Klasnatý = klasitý.

Klasnovati, klasovati, ku př. ječmen ve hřádách mláceními osin sprošťovati, die Gerste körnen. — **K.**, mýtiti, fällen, schlagen. K. les. Us. Poličan.

Klasný, ährig. K. pole. Erntefeld. — **K.** = *klasatý*. Žito k. Vid. list.

Klasobraní, n. Aehrenlese; výbor, Auswahl. Sf., Mus.

Klasovatěti, ěl, ění, klasy dostávati, Aehren bekommen. D.

Klasovatý, ährenähnlich. — **K.** = klasovitý.

Klasovka, y, f., die Moorhirse.

Klasový, Aehren-. K. obill. Jg.

Klassa, y, f., z lat., třída, oddělení, zvláště školní; známka ve vysvědčení školním. Rk. Klasse.

Klassický, staroslavný, výtečný. K. literatura (zvláště staro-římská, staro-řecká); básník, spisovatel. Nz. Vortrefflich, musterhaft, klassisch.

Klassičnosť, klassickosť, i, f., Klassicität, Musterhaftigkeit.

Klassifikace, e, f., z lat., třídění, Klassifikation, Eintheilung in Klassen. K. polí dle své hodnosti, jmění. Vz S. N. K. žákův. Dnes je k. (bndou se žákům známky do katalogu, do vysvědčení zapisovati). — **Klassifikovati**: známky dávati, in Klassen theilen; klassificiren.

Klassik, a, m., nejčelnější spisovatel obzvl. řecký n. latinský, pak i novějších literatur. Vz S. N. Musterschriftsteller, Klassiker.

Klásti (v obec. mluvě: kládsti), kladu, klaď, da (onc), dl, den, dení. — Klásti m. klad-ti, *d* se před *t* rozlišilo v *s*. K. = postaviti, legen, hinlegen, hinstellen, hinsetzen; berichten, sagen, melden, überlassen; ceniti, schätzen, achten; souditi, mníti, halten, erachten, meinen. Jg. — **abs.** Svině (divoká) klade = rodí mladé, frischt, setzt. Us., Dch. — **co**: osidla, vojsko, cestu, D., mezníky, peníze, pšenici, oheň, mosty, obilí (žití), důraz, Dch., hlavní summu i úroky, Žer., obrany, Kol. 16., počet, V. (dle Brs. 96. *lépe*: činiti,

vydati. Vydej počet z vladařství svého. Br.), vejce (v. někam rukou klásti, ale **šp.** slepice vejce klade m. slepice vejce nese, snáší. Brus. 280, Obr. 18. Ht.; Brs. 97.), roky (Frist), Vš., pohoršení, Br., žalobu, půhon, Kom., lesť, Dal., slovo, Us., míru, žlaby, Vys., překážky (překážky činiti, dělati, překážeti, zdržovati, v cestě býti), zkoušku (*lépe*: podstoupiti, učiniti, zkoušce se podrobiti), přísahu složiti (také učiniti, vykonati, přísahou se zavázati, Brs. 97.), V., odpor. Kalendář klade pěkný čas. Us. na Mor., Brt. — **co kam (na co, do čeho, v co, za co, nad co, pod co, k čemu).** (Kamení) na hromádku, V., Alx. 1127., něco na oči, Šm., na srdce, Us., na ryby, D., berana na vůz, Flaš., očky (brejle) na nos, Jg., na nemocně ruce, Bib., na ptáky, na zvěř. Ros., vinu na koho, Us., na svědomí. I **s (odkud)** prsů na prsi vsi kladechu ruče. Rkk. 9. Bába dítě **do** kolébky klade. Kom. K. co do kapsy, do desk. Us. Kdo do desk cizí věci klade, propadá hrdlo i statek. Faųk. K. stromky do důlkův. Šp. Ne všecky příčiny mají se do rozsudku klásti, ale toliko podstatné. Kol. 32. Bohatství **nad** přátelství k. Us. Dukáty **v** ruku k. (mazati), v před (na oči), v břicho (jísti), něco v cestu, Jg., někomu překážky v cestu klásti, Ml., sukni v záhyby. Šp. Sedláci mohou dědictví svá rytířstvu bez povolení královského ve desky klásti. Nál. Trh když komu kladů ve dsky, ot každé kopy má dáti groš. O. z D. K. něco za ňadra. Aix., Anth. I. 47. K. co **k** čemu. Chč. 634. **Pod** práh kladou smotky z nití. Jir. dh. K. co **za** hřbet (= odkládati). — **co, komu zač.** Jestliže by někdo kladl za nemocného. Vl. zř. 89., Ferd. I. zř. Něco za žert k., Rk., něco za nic, sobě někoho za přítele. Rk. K. si něco za hanbu, Kom., za česť. Klaďte to sobě za neštěstí. Mor. P. 259. Kdo by takový statek od ženy koupil, má zaň u desk peníze klásti. Ferd. I. Dobrě za zlé k. V. Duši mou kladu za ovce mé (své). Jan. K. někoho za vzor (**ne:** *co vzor*). Os. K. někomu něco za vinu jest *prý šp.* m. dávati, ale i ona frase jest dobrá. A což mi to zlato, to kladu za blato. Sš. P. 10. Tyto věci za výtržnosť se kladou. Er. — **co komu, co čemu:** meze, překážky, Us.; své ženě věno k. Zříz. Někomu půhon (k soudu po druhé volati). Kom. Počet, V., osidla. D. Klade si tam 100 pytlů brambor = myslí, že jich tolik bude. Us. — **komu čeho:** překážek, **šp.** *m. co*: překážky. Bs. — **co s kým.** Král, když chtěl počet k. s služebníky svými. Mat. K. koho rovno s rovným (rovnati). Jg. — **co o kom.** Co se tuto klade o rukojmích. Er. O tom počechu klásti lesť, Dal., zradu. Let. — **co, se kde (v čem, u čeho, mezi čím, po čem, na čem).** Žhář n. palič jest ten, který buď **v** svém nebo v cizím statku oheň klade, aby tím lidem škodil. Pr. měst. V mocných lidech naději svou kladou. Chč. 347. Kladou se (knížata) v nich (u kněží, v kostelích) **po smrti (kdy).** Chč. 380. Když se peníze kladů v úřadu, wenn Geld zu Amtshanden erlegt wird. Vl. zř. 353. Kladu to **mezi** lékařstvím. Jel. **Po** vodě na ryby k. Šp. Psíky chlupatě **na** polštářích **podlé** sebe kladou. Chč. 460. Povolenie . ., aby na všem statku věno kladl. Vl. zř. 512. Ferd. zř. Das Heirathsgut auf einem Gute bestellen. — **co jak: na** příč. Us. Ta slova kladou se **v** přeneseném smyslu. Jg. Obilí **po** vrstvách k. Šp. — **co proti čemu.** V. — **kdy.** O svých hodinách kladme se i vstávejme. L. Vz K. kde. — **se.** Lodi, vítr, vojsko se klade. Us. D. Slovo to se klade, když . . . Us. Kde se noci nekladeš, bndeš dvěma. Prov. Mus. I. b. 67. — **(se, co) instr.** Něco rukou na stůl k. Us. Štěstím to kladu, že . . . L. Polem se k. Us. Kladu se nešťastným. Jg. Ta slova rozdílným písmem se kladou. Us. Do města táhnouce Turky, ani se již vojskem kladli, nalezli. Six. z Ot. Nemocí se k. Lesl. ieg. 35. Bláto zlatem kladeš. Sš. 189. Světla klaď (na malbě) křídou bílou, *lépe*: kresli. Km. Geniem se nyní každý klade. Sš. 99. — **co odkud.** Vše z truhly vykladl. Ros. Druzí slovo z slova, jiní rozum z rozumu kladou (doslovně neb dle smyslu překládají). Vš. — **si co k čemu:** k hanbě, zu Schande rechnen. V. —

Klášter, a, m., z lat. claustrum, Kloster; klášterek, rku, klášterec, rce, m. V. K. mužský, ženský n. panenský. — *Představení* v něm: kvardiani, převorové, opatové, Pt., abatyše, převorky. Do kláštera jíti (státi se mnichem, jeptiškou). Us. V klášteře žíti. Do kláštera se zavříti. Us. Kdo nebyl dobrý v klášteře, nebude lepší při dvoře. L. Před nonzí do kláštera. Pk. — Vz Rb. 267. — **K.** Staří místo, kde shromáždění kanovníků bylo, klášterem nazývali. Přijda na klášter (na hrad) k sv. Vítu. Dal. — **K.** *Hradiště*, ves u Mnichova Hradiště v Čechách. — **K.** *sv. Trojice*, Kloster, ves u Budějovsku. Vz S. N.

Klášterec, rce, m., Klösterle, mě. v Žatecku. Vz více v S. N.

Klášteřiště, ě, n. Klosterstätte. Rk.

Klášterní (řeholní), klösterlich, Kloster-. D. K. panna, život, řád, slib, ticho, kázeň, kostel, dvůr, zahrada atd. Us.

Klášternice, e, f., klášterní panna, zákonnice, Klosterfrau. Jg.

Klášternictví, n. Klosterleben. Jg.

Klášterník, a, m., řeholník, mnich, zákonník, Klosterbruder, Klostergeistlicher, Mönch. V.

Klášterský, Kloster-. K. život, D., panna, V., St., služebník, vesnice. K. knihy, die Nekrologien der Klöster u. Kirchen. V k. knihy duší vepsati. Chč. Post. 170.

1. **Klát,** u, m., kláda, špalek, Klotz. Tabl. — **K.** *na včely* = úl, krč. D. — **K.,** *dřevo na krku psa kousavého* visící, Knebel, Knippel. Psu k. zavěsiti, dáti, přivázati (aby mu v běhání překážel). Šp. — **K.,** na Mor. *pařez.* Brt. — **K.,** klátek = *podpatek*. Stöckel. Na Slov.

2. **Klát,** u, m. = klácení, der Schwnng. D.

Klatba, *lépe* než kládba, klétba, kletba (zastr.: klatva, kletva), y, f. Klátba, Pís. br., Aqu., Dvě. kron. čes.; klatba, Br., St.; kládba, Br., V.; kledba, Jel.; kletba, Tkadl., Ctib., kladba, Háj., kletva. Dal. — **K.** = *kletí, proklínání, přísaha.* Der Unsegen, Fluch, Schwur. V. Kteříž se zapřisáhli s klatbou. Br. Já

na tebe do smrti klátbu povedu. Us. Klátbu na se vydává, kdo . . . Br. Na jeho hlavu k. připadla. Jel. K. tobě! Jg. — K. = *vypovědění, vyloučení*, die Acht, Achtserklärung. V. Někoho do klátby dáti (z vlasti vypověděti). K. církevní. Us. V klátbu padnouti; pustiti na koho klátbu; býti v klátbě. Jg. Klátbu s koho snésti, z klátby koho vypustiti. L. Klatbu na někoho dáti. Št. Musil papež Čechy klátby rozřešiti. Dal. Klatby zemi zprostiti. Jg. Někoho v kletbu vraziti. Ctib. K-u zdvihnonti = zrušiti. Bart. 26. — Vz Kletba, Tk. III. 219., 220., 251.

Klatbář, e, m., kletbář, der Flucher. Jg.

Klathiti na koho = klíti, fluchen. Us. (Marek).

Klatební den, Fluch-, Unglückstag. Reš. K. list. Bannbrief. Mus.

Klátek, tku, m., vz Klát. — Na Mor. = plátek u klarinetu atd. Vz Klarinet. Mřk.

Kláti, koli (nyní v obec. ml.: kolím), kůleš (strč. koleš), e, eme, ete, kolí; kol, kole (le), klál, klán, ání; kálati, klávati = něčím ostrým bodati, stechen. — **co.** Pravda oči kole. — Svině, telata k. = zabíjeti, schlachten, tödten. Us. — **koho kde.** Kolí mne v boku. Jg. Koho **okolo** srdce kůle. Jád. — **kam.** Pravda **v** oči kole. Jg. — **co čím:** hlavu trním k. (bodati). L. Kráva rohy klává (trká, mit den Hörnern stossen). Hol. — **jak: na** ostro (v kolbách ostrým kopím proti sobě hnáti). D. — **s kým** (v kolbách). Čern. — **proč.** Počal pro paní jednu honiti, kláti a jí dvořiti. BN.

Klatidlo, a, m., nástroj ke kláceni. Us.

Klátík, u, m., malý klát; podpatek. Na Slov. Vz Klát.

Klatisvět, a, m., tulák, Landstreicher. Us.

Klátiti, 3. pl. -tí, klať, tě (le), il, cen, cení; kláceti, klátívati, koláceti, hýbati, třásti, vikláti, schütteln, bewegen; míchati, umrühren, umschütteln; **se** = potáceti se, motati se, wanken, schwanken. Jg., V. — **co:** strom, zvon, Ros., ruce, ovoce, ořechy, hrušky, Us., zvěř (zabíjeti). Hlas. — **(co, se) čím:** stromem, zvonem, Ros., hlavou, V., nohama, Kram., Č.; třtina (Sš. Mat. 26.), strom větrem, V., moře vlnobitím se klátí. Jel. K. krkem žalnd (viseti). Jir. dh. — **co odkud:** Kaštany se stromu. Us. — **se.** Klátí se klasové. Br. Sem i tam se klátil a kolíbal. V. K. se jako Kačena. Us. Mysl jeho se klátí. Jel. Kdo se klátí, nevyplátí. Vz Práce. Lb. — **se kde.** Klátí se jako **tresť na** bahně. Prov. K. se na provaze. D. Pivo **v** neplném sudu se klátí. Us. V mysli své se počal klátiti. Jg. — **se kudy.** Jazýček (u váhy) z hřídele vycházl a **skrze** glejch se klátí. Kom. — **co komu:** hlavu (někomu zatopiti). Jg. — **koho s kým** = štváti. Jg.

Klátivý, viklavý, wackelhaft, schwankend. D.

Klatka, y, f., visutý zámek, Anlegeschloss. Na Slov. Plk.

Klátlivý = klátivý. — **čím.** Třtina větrem. k. Jg.

Klátnice, klátice, e, f., treska, Stockfisch. Bern.

Klatovy, dle Dolany; lat. Clatovia, něm. Klattau, mě. v již. Čech. Vz více v S. N. — *Klatovský*. — *Klatovan*, a, m.

Klatva = klatba.

Klatý, prokletý, verflucht. St. skl. III. 26. Vz Gb. III. 64.

Klausenburg, Kolož.

Klausula, y, f., lat., doložka. Klausel, Vorbehalt. — **Klausulovati** = doložkou opatřiti, doložiti, obmeziti, Rk., klausuliren, beschränken, bedingen; sich verwahren.

Klausura, y, f., lat., zavření; nucená samota klášterní. Klausur; klösterliche Versperrung.

Klausurka, y, f., klausurní zkouška, práce pod zavřením. J. tr. Klausurarbeit.

Klaves, u, m.; pl. klavesy, z lat. clavis, klíč. Klapka, Taste. K. spodní (dolejší — dlouhý), horní (hořejší — krátký). Hd. Na klavesu je přiděláno kladívko, které na strunu udeřuje. S. N.

Klavesiště, ě, n., das Manual, das Handgetast an der Orgel o. am Piano.

Klavesní, Tasten-.

Klavesnice, e, f. = klaviatura.

Klaviatura, y, f., **klavesnice**. K. pro ruce = manualní, pro nohy = pedalní. K. hluchá = zřízená jen pro tiché cvičení prstův. S. N. Klaviatur, Griffbrett, Tastatur.

Klavikord, u, m., das Klavichord, Klavier. Vz Klavír. Žer. List. II. 424.

Klavír, u, m. Klavier, Piano. Výtah, škola na k. Hd. K. s vazbou a bez vazby. S. N. Hráti na k. Drnčeti na k-ru (stümpern) D. — **K.** u soukenníků a postřihačů = železné hřeby k natahování sukna. Plk.

Klaviš, e, m. Vz Klaves.

Klavý, trkavý, stechend, stossend. Plk.

Klazan, a, m. = klacek, lenoch. Nadávka dětem. Us.

1. **Klázniti koho** (= trestati; jako kladou pokutovati). D. Nadarmo se duše blázníš, že mé múdrosti klázníš. Rozml. duše s těl.

2. **Klázniti se** = klackovati se, lenošiti. Št. — Výb. I., Us. u Turn.

Kláznovati, rudy paběrkovati, Erz nachlesen. Rohn.

Klaznovitý, klanzovitý = líný, faul. K. kůň. Dch.

Klazomeny, pl., f., mě. v Malé Asii. — Klazomenský. — Klazomeňan, a, m.

Klč, krč, e, m., pařez, ein Stock. Na Mor.

Klčovati, klče vykopávati, Stöcke ausgraben. — **kde.** Klčoval (kopal) na vršku kus země. Dolež. — **se.** Na Slov. = potýkati se, sich schlagen.

Kleandr-os, a, m., jm. řecké.

Klebeta, vz Kleveta.

Klebonosec, sce, m., ein Krummnase. Aqu.

Klebonosý, křivonosý, krummnasig. Aqu.

Klec, e, klece, e, f., klleka, ein Gebauer, Käfig, Vogelhaus, Vogelbauer. D. K. veliká: *kaberna*. Šp. K. dřevěná, drátěná, železná, struněná. Us. K. veliká na čihadle: *spěnice*. Šp. Ptáka v kleci míti, chovati, živiti, do klece dáti, zavříti, z klece vypustiti. Us. K. zavříti, když ptáci vyletěli. V. Prve než se oheň rozmůže, dobře jej uhasiti, ale pozdě klec zavříti, když ptáci vylítli. Šp. Lepší klece les. Prov. — **K.**, braní okolo čepu v rybníce, der Striegelschacht bei Teichen. 1612. Gl. 91.

Klecanda, y, f., šťáva, která ze švestek teče, když je sušíme. Šp. — Vz -nda.

Klecati, klecám a kleci = *kulhati, klesati*, hinken. — **abs.** Člověk, kůň klecá. Us. — **čím.** Sotva nohama klicí. Ros. — 2. *šinouti, odchýliti* se, abweichen. — **od čeho:** od svých stezek. Ž. kap. 17. (Č.). — **na čem:** na cti. Tkadl. — **se.** Sotva se ubohý klicí (churavě, kulhavě jde). Ros. Jižť já se tam doklicím (dojdu). Ros.

Klecavosť, i, f. Schrenkflüssigkeit. Rk.

Klecavý, klécavý, klícavý = kulhavý, belhavý, hinkend. K. člověk, kůň (který často klesá), Us., děti. Št.

Klece, vz Klec.

Kleceti, vz Klecati.

Kleci, Bann-.

Klecko, a, n., mě. poznaňské. Vz S. N.

Klecnář, e, m. Käfighändler. Troj.

Klecník, u, m. K. visecí (u zedníků), hängender Fahrstuhl (bei den Maurern). Dch.

Klecnouti, cnul a cl, ut, utí = uhoditi, schlagen. K. koho rukou přes prdel. Us.

Kleč, e, kleče, e, f. = *křivé dřevo*: *a*) *kleč, kosodřevina* (Knieholz, pinus pumilio, FB. 5., Zwergkiefer. Čl. 164., nízké stromky na horách). -- *b*) *Držadlo u pluhu* (kleč plužní, sochy, noby, nožice, těhle, tihle; avšak kleče jsou křivé i. e. u pluhu, socha u *rádla* je rovná). Der Rüster, die Pflugsterze, der Sterz, die Sterze. Jg. — *Pravá kleč*: náruční n. brázdní, *levá*: podsední. D. Klečemi pluh vésti a říditi. Kouble. Dříví na kleče k pluhům. Um. les. Ne každý oráč, kdo se kleče drží. Pk. — *c*) *Dřevo*, na jehož konci (plazu, plužní hlavě) *radlice* bývá, die Pflugkrümme. V. — *d*) **Kleče**, f., **klečí**, n., *křivá dřeva neb žebra u lodí*, na kterých přibita jsou prkna poboční. D., V.

Klečatý, pod se křivonohý. D.

Kleče (přechodník, kleče, klečíc). Kleče pracoval. *Chybně*: v kleče. Modlila se klečíc (*ne*: kleče, v kleče). Vz Transgressiv. — **K.** — kleč.

Kleček, čku. m. (zastr.) = klečení. Klečkem koho položiti = na kolena. Na klečkách prositi (kleče).

Klečeti, 3. pl. -čí, kleč, kleče (ic; v již. Čechách: kleča), el, ení; klečívati, knien. Vz Klekati. — **abs.** Kleče se modliti (vz Kleče), někoho prositi. Us. — **kde. Mezi** druhými klečeli. Us. Klečeli vedlé lavice proti sobě, okolo stromu, pod stromem, před oltářem (s nevěstou) atd. **Ve** škole **na** místě hanby, na brachu k. — **na čem.** Pústevník na modlitbách klečel. Pass. 163. — **proč:** pro svou rozpustilosť ve škole klečel. Us.

Klečí = klečím. Kat.

Klečí. Vz Kleč, d).

Klečka, y, f. = kudla. Us.

Kledba, y, f. = klatba.

Klech, u, m. = řeč marná. 1620., Mus.

Klecht, u, m. = klokot, Wall, Sud. Klechtem se to vaří. Us. Bolesl.

Klechtačka, y, f., moutev, der Querl. Jg.

Klechtati = kaňhati; zapěniti, sauen; moutiti, querlen. Jg.

Klechtič, e, m., kuchtič, Sudler. D.

Klechtiti, il, ěn, ění, zle vařiti, kuchtiti, sudeln. Jg.

Kleiden. Er kleidet sich anständig. Chodí si slušně.

Kleinselt, Stránky u Unčova.

Kleisthen-es, ea (a), m. Atheňan.

Kleit-os, a, m., general Alexandra Velikého.

Klej, e, m., klí (dříve: klé), n. V. Stran odvození vz Mz. 42. K., klejovatá země, *klih* z koží živočichů dělaný, Leim. Vz Klih. Na k. ssaditi, saditi = klejovati. V. Truhlář prkna klejem spojuje. Kom. Ptáčníci z mýli k. dělají. Kom. — **K.** *z mouky*, moučný, Mehlkleister. — **K.** *rybí*, Fischleim, Hausenblase. D. — **K.** *zemský* n. zemní, Erdpech, Erdharz. Hlas. — **K.** *židovský*, Judenleim. — **K.** ohnivý (hořlavý, ohně chopný). Steinöl. Jg. — **K.** arabské (Gummi). Us. — **Klej**, na Mor. = kel. Keim. Zlob.

Klejch = glejch.

Klejicha, y, f. K. hedvábná, asclepias syriaca, Seidenpflanze. Kk. 175.

Klejiti, klejovati = klížiti, lepiti klejem, leimen. V. — **co čím:** prkna klejem. Kom.

Klejopryskyřice, e, f., směsice pryskyřic a klí č. slizu rostlinného. Schleimharz, Gummiharz. Vz Šfk. 526., 535., Kk. 11.

Klejovati, klijovati, klejiti, leimen, kleben. V. — **co čím.** V., Kom. — **K.**, letovati, löthen. Reš.

Klejovatosť, i, f., klejovitosť, lepkosť, klebriges Wesen.

Klejovatý, klejovitý, klijovatý, klebrig, leimig. Plk.

Klejstr, u, m., klajstr, z něm. Kleister, klej, maz, lep z mouky, V.; škrobová kaše na klejení rukaviček, Kleister, Papp. Jg.

Klejstrovati = klejovati. V.

Klejt, klét, u, m. = kysličník olovnatý roztopený a chladnutím v šupinách vykrystalovaný. Bleiglätte, Šfk. 307. K. červený, zlatý, zelený n. stříbrný, sklovitý. Kh.

Klek, a, m., kamenitá hora v chorvátské Hranici. — **K.**, záliv moře adrijského v pobřeží dalmatském. S. N. — **K.** V klek! Knie-et! Čsk.

Klekadlo, a, n., **klekátko**, Betstuhl. Na k-u klečeti. Us.

Klekání, n., das Niederknien. — Zvoní k., na k. Modliti se k. Před klekáním. Po k. Us. Das Morgen-, Mittags-, Abendläuten. Dch.

Klekánice, e, f. = polednice. Na Mor. Lpř.

Klekáníček, čku, m. (zvonek, jímž ku klekání zvoní). K. ranní, večerní. Klekáníčkem zvoniti. — **K.**, čka, m., večerní obluda, která děti straší. Abendgespenst. Jg. Vz Klekánice.

Klekati, klekávám; kleknouti, knul a kl, utí, niederknien. Jg. — **na co:** na kolena. V., Solf., Výb. II. 52., Anth. II. 373. — **před kým:** Před pány smeká, před kněží kleká, přec šelma velká. Us. Před Hospodinem. Br. — **kam.** Až já **před** faráře kleknu. Er. P. 302. Kleká před rytinu svou a klaní se jí. Br. Pokud **k** oltáři **před** božskou tváří neklekneme. Er. P. 289., 300., Us. — **jak:** spolkem. Kom. Vz Klečeti.

Klekátko = klekadlo.

Klekavý, klekající, niederknieend. Aqu.

Kleknouti, vz Klekati.
Kleknutí, n., das Niederknien. D.
Klekot, u, m., Geklapper. Jg.
Klekotati, klekotám n. klekoci, klekotávati, klappern. — **čím.** Čáp nosem klekotá, klekoce, klepoce, klepe. Jg. — **K.** = *žvatlati*, plaudern. Ros.
Klekotavosť, i, f. Klatschhaftigkeit. Jg.
Klekotavý, klappernd; 2. žvavý, klatschhaft.
Klekotnice, e, f. = klevetnice. Bern. Na Slov.
Klekotnictví, n., klevetnictví. Bern. Na Slov.
Klekotník, a, m. = klevetník. Na Slov. Bern.
Klekotnosť, i, f., klevetnosť. Na Slov. Bern.
Klekotný, klevetný. Na Slov. Bern.
Klektačka, y, f. = klepačka.
Klektati, klektám, klekci, klektávati, klappern; žváti, tlachati, plaudern, plappern; míchati, querlen, mischen; kloktati, gurgeln. Jg. — **abs.** Čáp klekce (klekoce). Us. Pouštěj to pivo do úst, klekci (kloktej) a potom je vyplivni. Jád. — **co.** Co tam ty baby klektají (klekcí)? = žvatlají. Ros. Vejce klektati = míchati. Ros. — **čím.** Klektá (klepá) zuby divoký vepř. D. K. rukama = tleskati. — **co čím:** kopistkou = míchati. Ras. — **čím kde:** v ústech vodou. Rk. — Vz Klekotati.
Klem, u, m., Gummi. Nz.
Klembaba, y, f. Gummi der Bäume. Na Slov.
Klemec, mce, m., hlemýžď, Schnecke. Na Slov.
Klement, zstr. Klíment, a, m., Klemens.
Kleměti n. klíměti, 3. pl. -mějí, ěl, ění; klemívati, klímívati = sklíčeně seděti, gekrümmt sitzen; civěti. — Starci **nad** šachovnicí klímějí. Jel. Hora nad údolím klímí (visí). Jel. — **abs.** Proč tam klímíš (civíš, okouníš)? Ros. — **kde: mezi** učedlníky. 1585. **Jak dlouho.** Bojím se, že to tak bude klemět **až do** tří králův (v nejistém stavu vězeti). Žer.
Klempíř, e, m., der Klempner, Spängler. K. z pocínovaného, železného aneb z mosazného plechu rozličné drobnější zboží zhotovuje: konvice, hrnky, misky, lampy, krabice atd. K., klepař plech nůžkami stříhá, na kovadlině a na sloupcích válcovitých n. homolovitých dřevěnými a ocelovými kladivy vytlouká, na soustruhu vytlačuje, dláty proráží, nýtováním n. přehýbáním n. pájením spojuje pájkou z cínu a olova, leští (pemzou, nhlím s vodou, křídou, vápnem atd.), pokostem a rozličnými barvami potírá, bronzuje. S. N., Pt. —
Klempířský, Klempner-. K. řemeslo. Us.
Klemžeti, 3. pl. -ží, el, ení, klemžívati = oči spaním svírati, leníve podřimovati, kuňkati, nicken, schlummern. Kobont klemží. Vld. list. — **kde. V** kontě klemží. Us. — **s kým jak dlouho.** Nebudu (při tobě) s tebou do půl noci k. Us.
Klen, u, klenek, ukn, kleník, u, m., klenka, y, klenice, e, f., strom, acer platanoides, die Lebne, der Leimbaum, Milchbaum. — **K.**, *javor*, acer montanum. Ja. Dle FB. 87. a Čl. 62., Kk. 231., acer pseudoplatanus. — **K.** černý, babyka, der Masholder, acer campestre.
Kleň, ě, m., ryba, cottus gobbio, Kaulkopf. Na Slov. Plk.
Klenák, u, m., cihla klínovitá ku klenutí. Techn. Wölbziegel, -stein. Vz Klenbový.
Klenba, y, f., *nově.* Dříve: sklep, klenutí, sklepení. Jg. Vz Klenutí.
Klenbový. K. cihla, vz Klenák. KP.
Klencový, rhomboedrisch. K. roh, řez, sonstava. Nz. — **K.**, z klenu, vz Klen. Jaborové lodí, klencové veselko, převez mia, milenko, přes malé jezerko. Mor. P. 241.
Kleně, e, m. Leimbaum. Vz Klen. Koubl. — **K.**, Kalkspath. Rk.
Klenčí, n., místo v Klatovsku, Klentsch.
Klenec, nce, m., vz Rhomboëder.
Klení, n., vz Klatba, Kletba.
Klenice, e, f., Leimbaum. Aqu. Vz Klen. — **K.**, *druh bílého vína*, Angstern, Glinsen. D.
Klenlčí, Leimbaum-, Glinsen-. Vz Klenice.
Klenina, y, f., klenové dřevo, Lehneholz.
Klenka, y, f., Vz Klen.
Klenot, u, m. = drahá věc, ze zlata, stříbra, drahého kamení k ozdobě atd. Z řec. κλεινόδιον, střlat. clenodium. Kleinod, Schmuck. V., Kom. Klenoty kostelní. Jg. Skříně klenoty naplněné. Kom. — **K.**, *stydký úd*. Vz Č. Dodatky k Jg. slov. Hoden, Gemächt. Jg. — **K.**, der Turnierpreis. V. — **K.**, das Wappen; das mit dem Wappen versehene Siegel. Tov. — **K.** *zemský*, dsky zemské, die Landtafel. Arch. IV. 46. — Gl. 91.
Klenotnice, e, f. Kleinodienhändlerin.
Klenotník, a, m., kdo klenoty zhotovuje neb s nimi obchod vede. S. N. Kleinodienhändler, Juvelier.
Klenotný šperk, Schmuck.
Klenouti, klenu, nul, nutí; vz Gb. Hl. 111. Wölben. — **co:** světnici, sklep. Us. — **se kde.** Nad námi se klenů vrby. Hank. Nebe nad námi se klene. Nt. — **co čím:** most kamenem. Rk.
Klenovati = klenouti. Ros.
Klenové, ého, n., Klenau, ves a hrad v Plzeňsku. Vz S. N.
Klenovec, vce, m., mad. Klenócz, mě. v Uhřích.
Klenový, z klenu. K. lžičky. Mor. P. 417.
Klenutí, n., das Wölben. — **K.**, *klenuté dílo, sklep, výklenek*, das Gewölbe, die Wölbung. K. = oblouk zděný, soustava klínovitých kamenů, kterouž pokrývají se jak otvory ve zdech tak i prostory zdmi n. sloupy kolkol uzavřené. KP. K. svěšené (Sack-), lbové (Schaedelgewölbe), kamenné, z cihel, neckovité, klášterské (ploché válené, Tonneng.), njimané (elliptisch), stlačené, ploské n. české (placka), vlaské, převýšené, odsazované (abgetreppt), Nz., kruhové, válené, křížové, gotické n. sedlové, zrcadelní n. klášterní, rovné, Šp., půlkruhové či plné, kobylí blava, báňové či báňovité či kuple. Vz KP. I. 204. Nejvyšší místo klenutí slove *závěrek* (závěrečný kámen); to místo, kde klenutí se počíná, *patka* a místo mezi patkami a závěrkem slove: *boky*. Zdi, na nichž k. leží, jsou: *podporné zdi*. (Vz také KP. I. 204.). K. šikmo postavené. S. N. — **K.** *v peci cihlářské* = cihly v peci v cihlářské = cihly v oblouk vystavené. — **K.** modré nebe, obloha. Us.

Klenutina, y, f., die Wölbung, das Gewölbe. Č.

Klenutka, y, f. = malé klenutí. Th. — **K.**, dascillus, hmyz. Krok.

Klenutobřich, a, m., sigalphus, hmyz. Krok.

Klenutokvět, u, m., peliosanthes, rostl. Rostl.

Klenutý, gewölbt. K. sklep, V., síň, Us., strop, Kom., dílo. Ros.

Kleobi-s, a, m., syn argivské kněžině Kydippy. Vj.

Kleobul-os, a, m., tyran mě. Lynda na Rhodu, jeden ze 7 mudrců řeckých. S. N.

Kleomen-es, ea, (a), m., jméno několika králů spartských. Vz S. N.

Kleon, a, m., pověstný demagog athenský. Vz S. N.

Kleopatra, y, f., královna aegyptská, nar. r. 69. př. Kr. Vz S. N.

Klep, u, m., klepnutí, das Klopfen, Klapp. Kosa má dobrý klep (zvuk). Us. — **K.** = klepy, vz Klepy. — **K.** = *hon do tenat*. Aby v vůbcích (obcích) svých měli vůli a svobodu klepy zajíce honiti a zabiti. Aby na obcích svých dvakrát do roka klepy honiti mohli. 1534. Nách. 115. 111.

Klepací, Klopf-, Klapper-. K. kladivo (klepadlo), honba (která se klepáním děje, die Klapperjagd, D., Šp.), pošta (sběrač psaní, die Klapperpost). D.

Klepač, e, m., der Klopfer. — **K.**, kdo srp, kosu klepá, der Dengler. — **K.**, kladívko, Sense-, Dengelhammer. — **K.**, klevetář, Plauderer. — **K.**, rorejk, die Mauerschwalbe. Na Mor. Jg.

Klepačka a řehtačka, na Mor. šrkotka, na Slov. rapotačka, die Klapper, Ratsche. — **K.** na dveřích (klepadlo). Klapper. — **K.** na len. Flachsbreche. Us. — **K.** = klevetnice, Klatscherin. Us.

Klepadlo, klepátko, a, n., klepačka na dveřích, der Klopfer. K. na srpy a kosy. Dengel. Us.

Klepák, a, m. = kudla. Na Mor.

Klepanda, y, f., klevetárna, Klatschhaus, Klatschbank. Jíti na klepandu = na klepy. Us.

Klepanec, nce, m. = klepaný srp. Us. u Jilemn.

Klepání, n., das Klopfen. K. srpu, das Dengeln; k. tepny, der Pulsschlag. — **K.**, klevetání, das Plaudern. D.

Klepaný, geklopft. K. srp. Us. K. Němec (pouhý Němec). Der Stockdeutsche. D.

Klepař, e, m. = klempíř.

Klepati, klepám a klepi (klepu), al, án, ání; klepávati; klepnouti, pnul a pl, klepni, klepna (ouc), ut, utí. K., tlouci, klopfen, pochen; tlachati, žváti, plappern, schwatzen; **se** = třásti se, zittern, zappeln. (V.) — Vz Hřídelík. — **abs.** Někdo klepá. Co to klepá? Kde otevřeno, vejdi, kde zavřeno, klepej. Lb. Srdce klepá. Us. — **co:** obilí (mlátiti), V., mlýn (kámen mlýnský = křesati), kosu, srp, bídu (nouzi třiti, Noth leiden), Us., verše. Koll. — **na co:** na dvéře, na vrata; někomu na ramena. Us. — **koho přes co:** přes prsty (trestati). — **k čemu:** k nosu (prstem hroziti). Ros. — **o čem.** Ženy o lidech klepají. Us. — **(co, se) čím.** Smrť kosů klepe. Výb. I. 370. K. kosu klepadlem, Us., se zimou. Rk. — **čím na co:** klepadlem na vrata. — **co kde čím:** za jetelem, za bondou klepal kosu. — **se.** Když se hlava klepe, jdi spat, jest nejlépe. Klepe se mu hlava, byl dlouho písařem. Prov. — **se v co.** Za hlavu se chytal a v čelo klepal. L. — Na Mor. klupati. Brt.

Klepátko, a, n. Vz Klepadlo. Klepátko na prsa. Cn.

Klepec, pce, m., *vykleštěný hřebec*, der Klopfhengst. D. — **K.**, *past*, Falle. Už si v k-ci. Mt. S. K. na ptáky.

Klepěchetí, 3. pl. ejí, el, ení, oslaběti, lappig werden. Reš.

Klepěchý, lappig. K. ruce. Světoz.

Kleperlík, a, m., kleprlík, kůň mimochodník, Reš., z něm. Klepper. V., Žer. — **K.**, kůň špatně chodící. Har., Ler.

Klepetáč, e, m., grosser Krebs. Dch.

Klepetati, klappern. — **se čím:** zimou. Us.

Klepětí, ěl, ění, klepati, klappen. D.

Klepeto, a, n., *račí střihadlo*, die Krebsscheere. Kom. Dostati koho do klepet (v moc). D. Dostane-li tě do klepet, bude zle. Us. Dostal se jim v klepeta, Reš., do klepet. Šm. Již je v klepetách (v klepetech). Reš. — **K.** u stroje vodního, die Scheren. V.

Klepetnuška, y, f., dichelestium, žabronožec. Krok.

Klepinos, a, m., svislého nosu; všetečný, naseweis. Plk. Mladých zevlův a klepinosů, kteří vždy chtí moudřejší a rozumnější býti nežli starší. Reš.

Klepiti = chlipiti, hängen lassen. — **co:** uši. Zlob.

Klepna, y, f. To je kl.! Ta kl. nadělala klevet. Us. Klatschschwester, Dch., Plauderin, Schwätzerin.

Klepnouti, vz Klepati.

Kleponosý, vz Klepinos.

Klepot, u, m., das Geklopf. D.

Klepotati = klekotati, klappern wie der Storch. D.

Klepouchý, v již. Čechách: klapouchý = se sklaplýma ušima, lappöhrig. V. Klapouchý kůň, D., klobouk (sklaplý), Er. P. 356., pes. Ler.

Klepoun, a, m., klevetář. Us. v Želivsku.

Kleppel, Klepáčov u Wiesenberku na Mor.

Kleprlík, a, m. Žer. List. II. 218. Gl. Vz Kleperlík.

Klepsch, Chlebičov v prus. Slez.

Kleptač, e, m., klevetník. Na Slov. Bern.

Kleptati = klepetati.

Kleptavý = klevetný. Na Slov.

Klepy, ů, pl., m., klep, u = klevety, Geplauder, Geschwätz. Chodí k nám na klepy. Us. Nechte klepův. Us. Klepy na někoho dělati. Us. Drží na babské klepy. Povedl (podařil) se jim klep. Č. Ty se chytáš klepův a klepy tebe. (Jest tu hnízdo všeho neřádu a stůl klevet). Č. Vz Tlachal, Kleveta. — **K.**, dle Doľany, hrad v Litoměřicku. S. N. — **K.**, svislé hory n. skaliny. Us.

Klerik, a, m., z řec., kdo k službě církevní veřejným obřadem jest ustanoven; v klášteřích slove k., kdo k stavu kněžskému jest určen. S. N. Kleriker, Geistlicher.

Klerika, y, f., z řec., talar, hazuka, dlouhý černý šat světského kněžstva, Talar.

Klerikalní = kněžský. Klerikal.

Kler-us, u, m., kněžstvo, duchovenstvo, stav kněžský. Vz S. N. Die Geistlichkeit, der Stand der Geistlichen.

Kles, u, m. = klesnutí, das Sinken. — **K.**, klest na Slov.

Klesač, e, m., der Stolperer; 2. klesavý kůň, ein strauchelndes Pferd. Na Slov.

Klesák, u, m., zavírák. Schnappmesser. Us.

Klesalka, y, f. K. šedivá, ascophora mucedo pers., der gemeine Schlauchfaden, houba. Kk. 75.

Klesání, n., das Sinken. — K. srdcem. Verzagung. D.

Klesati, klesávati; klesnouti, snul a sl, utl, padati, sinken, stolpern, straucheln; chybiti, fehlen. Jg. — **abs.** Kolena klesají, V., D.; zeď klesla, Flav., jazyk klesá, D., město kleslo, hory klesly (zanikly), Vys., oči, mravy klesají, kázeň klesá, Nt., naděje klesla. Má věc nikdy k. nemůže. Kom. — **čím:** nohama, V., hlasem, Sm., mysli, srdcem. Jel., D. Kterýž neklesá ústy svými. Br. — **kam, (za co, v co, k čemu).** Když se jim mozek vínem podhahní, a za jazyk klesá, tuť teprva výmluvni býti chtějí. Smrž. Když pak pro poslušenstvie člověk byl skrze ďábla klesl v věčnů kletvu. Kat. 1884. K nohonm k. (padnouti). Nt. — **komu.** Vida, že mu klesám (se podávám). Us. To i jiné mu kleslo. BP. Výmluvy mu klesly. BP. — **odkud:** s koně. Ml. — **na co:** na ruce, na nohy klesati (chroměti). Br. — **kde:** v přísaze (nedohře formuli pronésti a tím škodu vzíti). Tov. V mnohém klesáme všichni. Br. Srdce ve mně kleslo. D. Rtuť v ronře klesla. Us. Ve při k. (ji ztratiti). V. **Pod** břemenem k. Nt. **Na** lávce klesl. — **na čem:** na víře proti duostojné svátosti. Zb. — **kdy.** Jelen v ohni klesl (byv raněn). Šp.

Klesavec, vce, m., der Strauchler. Ros.

Klesavosť, i, f. Hinfälligkeit.

Klesavý: kůň, D., V., stolpernd, strauchelnd.

Klesení, n., Verstoss. A protož po dvakrát po prvním v každém artikulu poblúzení neh i jiném k. místo má řečené práva napravení. ČJB. 401. Vz Kleska.

Kleska, y, f. = chybení, Fehler. Přísahu bez klesky po někom říkati, 1515., učiniti. Tov. Vz Klesati. K., zmatek, Nullität. Vz Gl. 91., Kn. dr. 132.

Kleskeň, ě, m., druh koláčů v Oravě. Jg.

Kleslý, gesunken. K. zeď, Us., ruce, Br., dům (sbořený). Kom. — **na co:** na ruce, na nohy (chromý). Lk. — **čím:** srdcem (malomyslný). D.

Klesniti, il, ěn, ění = klestiti (stromy). V Opav. Pk. Také na Slov. a na Mor.

Klesnouti, vz Klesati.

Klesť, i, f., klest, u, m., klestička, větév odsekaná. K. borová. Us. Suchý k. v ohni praská. Pt. K. sbírati a v nůši (n. na trakaři) domů nésti (vézti). Us. Vz Strom. Zweig, Reis.

Klest, a, m., curvirostra, ptak vrabcovitý. Krok.

Klesťák, u, m., nůž ku klestění stromů, Stutzmesser. Zlob.

Klestev, stve, f., prostřední prut z chvojové větve, když se chvoj oseká. Us. Příbr.

Klestici nůžky. Stutzschere.

Klestič, e, m., der Wipfler. D.

Klestiti, 3. pl. -stí, sti, stě (ic), il, ěn, ění n. stěn, stění; klestívati, kleštívati, osekávati, kappen, behauen, schneiden; vyřezati, verschneiden, entmannen, raunen, reissen. Jg. — **co, koho:** stromy, V.; vrby ve třech letech klestívají, V.; révy, Us.; hřebce, býka, zvíře (vyřezati). D. — **co čím:** cestu mečem si klestiti (sich Bahn brechen. Dch.). Háj. — **kudy.** Štěpař koslřem výstřelky klestí. Kom. — **si co.** Cestu k někomu si k. *skrze* nepřátely. Nt.

Klestka, y, f., das Fall-, Klaubholz. Gl. 92.

Klestna, y, f., železný prut ve zdi. Mauerschliesse.

Klestový, Reis-. K. dříví. D.

Klešťák, a, m., der Zangenkäfer. D. — **K.**, drvoštěp.

Klešťanka, y, f., corixa, hmyz. Krok.

Kleště, kléště, klíště, gt. klešti, pl., f.; klešť, ě, f.; klešťky, klíšťky, gt. klěštěk, f. K. jsou dvě *kleštiny svorníkem* točivě spojené. Dle Č. jsou k. dvojramenná páka neb dvě páky o jedné podpoře v protivném směru. Die Zange, Kluft, Zwinge. D. *Kratší ramena* (štípací) slovou *pysky* (*tlama*, *ústí*; *čelisti tlamy*). *Pysky*: ostré, oblé, ploské, drsné atd. *Delší* ramena slovou: *držadla n. kleštiny*. S. a Ž., Lk., S. N. K. na drobné věci: *štípce*. K. pyskové (skřipec, jímž se hořejší pysk koně smačkne, by se dal lépe kovati). Vys. K. kovářské, V., štípací neb štikací n. nštipací, Beissz., tlamaté, hladké, ohybací, ohybovací, stahovací, vytrhovací, šroubovní, mlýnské, bednářské, skřipcové, střídací, falcovní, čepové, na uhlí, k držení, k cínování (cínovačka), k lití, ku špalku, ku klížení, Jg., zámečnické, vysedlé, boční, na drát (drátovky), plombovací (plombovky), špičaté, kovací (Hufzange), na roury plynové, Šp., do ohně, natahovací, ploché na drát, štípací ševcovské, vytrhovací. Kh. K. turmalinové ku zkonmání polarisace, herapatitové, Ck., jezevčí (k vytahování jezevců z trub i. e. z děr). Šp. K. kolní (kterými kovář železný kruh na kolo natahnje). Dch. *K. lékařské a ranhojičské*: *na zuby*: rovné, křivé, zobákové, rovné na kořeny, čápovité, anglické na řezáky hořejší a dolejší, angl. na špičáky (hořejší a dolejší), angl. na stoličky hořejší, angl. na dolejší zuby zadní; k. dětské rovné, křivé, Heiderovy, rovné uštipací (uštipačky) a křivé, vz Nástroje na zuby. Cn. K. k nehycení uzlíků *zlaté žíly*, Langenbeckovy, zlepšený nástroj k podvazování Dessaultův a Reisingrův. Vz Nástroje k operacím *na konečníku*. Cn. K. *na kosti*. Vz Nástroje amputační. Cn. K. Iluntrovy k vytahování rozličných těles z *trubice močové*. K. k *obřezání* Ricordovy. Vz Nástroje k operaci na *pyji*. Cn. K. k *podržení kosti*, k. s dlátem k žlábkovitým k odstranění chorých kostí; k. na kosti. Vz Nástroje resekční. Cn. K. tupé k otvírání *páteře*, na kosti. Vz Nástroje k pitvě. Cn. K. na *kule* Charriereovy, americké k. na kule. Vz Nástroje k vytahování kulí. Cn. K. čočkovité, na

kosti. Vz Nástroje trepanační. Cn. K. rovné na *kámen,* veliké n. malé; křivé veliké; zoubkované k rozdrcení kamene; k. k odstranění zbytků kamene. Vz Nástroje k operacím kamene. Cn. K. háčkovité Muzeuxovy. Vz Nástroje k operacím *očním.* Cn. K. na rozštěpování *hřbetu zaječího,* na *nehty,* na *kadeření vlasův,* na *drát,* na *cukr,* na louskání *ořechův.* Cn. K. jehelné, hltanové (v plochu n. hranu zkřivené), pružné, háčkovité, uštipací, rozvěrací. Vz Nástroje k operacím v *ústech* atd. Cn. K. *porodnické* (pražské školy), Buschovy, menší Buschovy, Branovy, lebeční Mesnardovy, na koláč. Vz Nástroje porodnické. Cn. K. na ploše ohnuté, po hraně ohnuté. Vz Nástroj k ohledávání *hrtánu.* Cn. K. ohnuté k vyndavání plástů *z úlů* Dzierzonských. K. do *chřípí* divokých býkův. Cn. K. lékařské ku *kleštění dobytka,* ku skoumání kopyt; porodní kleště dobytčí, znamenací k., k. dírkovací, na kopyta, vz Nástroje pro dobytčí lékaře. Cn. K. dlouhé na *polypy* materníkové; dlouhé k. háčkovité. Vz Nástroje na polypy. Cn. Kleštěmi, do kleští něco vzíti. D., Šp. Kovář kleštěmi ujaté železo na nákovadlu (na kovadlině) kuje. Kom. Proto má kovář k., aby se nespálil. Jg., Č. Jsem jako v kleštích (v úzkostech, v nesnázích). Ros. Vz Kleštičky. — **K.,** železná dlouhá spona držící pohromadě zdi; slovou také *svor, svůra, svirka, klestna, závlač, zápoj;* na koncích mají oka (díry), kterými se železné závlačky prostrkují, Schliesse, Mauerschliesse. S. N., Nz., Šp., D. — **K.** *bednářské,* jimiž bednář obruče k deskám přitahuje, der Hund. D. — **K.** do *chomoutu,* dřeva dvé, jichžto konce slovou uši. Kummetstock. Us.

Kleštěc, štce, m. K. stromoví, Baumbehauer. V. — **K.,** *klestitel,* der Verschneider. Ja.

Kleštěnec, nce, m., půlmuž; valach. V., Kom. Vz Kastrat.

Kleštění, n. (živočichův): *kohouta,* kapounování, *koní:* valašení, *vepře:* nunvování, miškování. S. N. Das Verschneiden.

Kleštěný, *klestěný,* vyřezaný. K. kanec, kozel. V., Kom. Verschnitten. — **K.,** *sekaný,* behauen. K. strom.

Kleštice, e, f., klíště, dlaska, junge Schote. D. —

Kleštič, lépe: klestič.

Kleštičky, ček, pl., f., kleine Zange. K. jehelné k vytahování všelikých těles z ucha; k ukrocování polypu. Vz Nástroje ušní. Cn. K. ranlékařské Charriereovy, na polypy. Vz Nástroj ranlékařský. Cn. Vz Kleště.

Kleština, y, f. Kleštiny, *dřeva u chomoutu* (kleště). Vz Kleště na konci. — **K.** *v pivováře,* dřevěné kleště k stahování štoku. Zange, Schliesse. — **K.,** železné obruče na káď, Reifen, Zangen. — **K.,** držadla kleští porodních, die Zangenlöffel. — **K.,** osekané ratolesti od větví. Rostl.

Kleštinky, pl., f., u koláře kružidlo ku kroužení kola. Us., Dch.

Kleštiti, lépe: klestiti.

Kleštiva, y, f., dasypogon, hmyz. Krok.

Kleštka, y, f., jméno lesa. Boč.

Kléštky, klíštky, pl., f., kleine Zange. K. na cukr, na ořechy. Kom. Vz Kleště, Kleštičky.

Klěšťonožka obecná, mantispa pagana, členovec síťokřídlý. Frč. 151.

Kletba, y, f., od klьn — klíti. Vz -tba. Otcova k. vysušuje a matčina z kořen vyvracuje. Č. Stran **přísloví** vz: Čert, Had, Havran, Hora, Hrom, Husa, Kat, Klíti, Kolo, Komár, Krk, Krkavec, Nebe, Pes, Sekera, Skličiti se, Sodoma, Šibenice, Šípek, Upálení, Vlk. Ostatně vz Klatba.

Kletcí, Bann-. K. list. Jg.

Kletečka, y, m., vlastní jméno. Jg.

Kletečník, a, m. Käfigmacher. Vz Kletka. Žid. —

1. **Kletí,** n., das Fluchen. V., Hus. — 2. **K.,** klíčení, das Keimen. Bern.

Kléti, vz Klíti.

Kletka, y, f., klec, Käfig. Žid. Posud v Opav. Pk. — **K.,** chýše, pokoj. Na Slov.

Kletnář, e, m., kdo dělá klece. Vz Tk. II. 374.

Kletska = klestka. Gl. 92.

Kletva, vz Klatba. Št. — Kat. 1855., 1941.

Kletý, der Excommunicirte. Gl. 92. Klatá voda. Výb. I. Vz Gb. Hl. 64.

Klévař, e, m. Klévaři s klím zacházeli. Tk. II. 375.

Kleve, n., město na levém břehu Rýna. Vz S. N.

Kleveta, y (dříve a na Slov., na Plaště a Plz. klebeta, na Plzeň. i klebata. Prk.), klevétka, y, f., žvavá řeč, smyšlená novinka, Geschwätz, Klatscherei, Nachrede, der Tand; někdy: utrhání, sočení, pomluva, Nachrede. Jg. K-y jsou řeči lživé a nejisté. Jel. Že zpověď jest pouhá kleveta. V. Pašek k-y a básně ženské do rady nosíval. BP. A klebete vázale na jedno panenko všecke jich skládale. Mor. P. 413. Klevety babské. V. K-y sbírati, mluviti, roznášeti, rozsévati. V. Klevetám se vyhýbati. Ros. Klevetami se spravovati. Ros. Z pravdy dělá klevety. Prov. Kde husy, tu lejna; kde žena, tu kleveta. Jg. Kde husy, tu smrad a štěbety, kde ženy tu svár a klevety. Prov. An sám by čert těch klevet na holi nepřeskočil. Č. Jest tu hnízdo všeho neřádu a stůl klevet. Č. Kleveta jak uhel, nespálí-li, aspoň ušpiní. Pk. Neptej se na klevety, máš doma dost novin (starej se o své a nech cizích). Č., Pk. Kdo sobě svědom, zasměje se klevetám. Č., Pk. Stran **přísloví** vz: Barviti koho, Bělmo, Drbati, Jazyk, Klep, Noviny, Ohryzek, Postřihovati, Ptáček, Plášť, Pomluva, Řešeto, Říčice, Rosa, Stolice, Treperenda, Vícha, Vlk, Voziti se po kom, Zub, Živý.

Kleveták, a, m. = klevetář, Lex. Cath. ms., zastr.

Klevetář, e, m., stran *přísloví a pořekadel* vz: Babin, Biřic, Branný, List, Kleveta, Mlčeti, Pomluvač, Pravda, Prdelka, Řešátko, Tlachal, Trouba, Útor, Zažiti, Zvoneček, Žaludek. Vz Klevetník. Schwätzer, Austräger, Plauderer, Klatscher, Verläumder.

Klevetářka, y, f., Klatscherin. Lom.

Klevetati, klevetám a kleveci; klevetávati = žváti, tlachati, klatschen, plandern, schwatzen; verläumden. — **komu na koho.** Ďábel klevece na nás otci našemu dnem i noci. — **koho.** Koho potkají, toho kleveci. Žalan.

Klevetavosť, i, f. Klatschhaftigkeit. D. **Klevetavý**, **-tivý**, **-tný**, klatschhaft. K. člověk, žena, jazyk, řeč. Us. Stran *pořekadel* vz: Jazyk, Kleveta, Zab. **Klevetiti**, il, tění = klevetati. V Krkonošich: bacbořiti. Kb. Mnoho mezi sebou klevetili. Jg. **Klevetivosť**, i, f. = klevetavosť. D. **Klevetivý**, klatschhaft, tadelsüchtig. Klevetivá ženská by i z Vltavy vodu vymluvila, kdyby věděla, kam ji dát. Hnš. **Klevétka**, y, f., eine kleine Klatscherei. — **K.**, y, m. a f. = klevetník, klevetnice. **Klevetnice**, e, f. = klevetářka. K. a čert z téhož příbuzenstva. Pk. **Klevetník**, a, m., klevetář. Často lidé hynou klevetníkův vinou. Č., Pk., Kom. K. lépe než Klevetář. D. Vz Klevetář. **Klevetnosť**, i, f. = klevetavosť. **Klevetný** jako straka. Vz Klevetavý. **Klevetovati**, klatschen. Kom. **Kleviti se čím**: bolestí (stahovati se). Marek. **Klevy**, pl., železa na lišky, krysy. Us. u Jilem. **Klezmera**, y, f., zděř, která svor svírá. Us. — **Kli je** = klovej je: Výb. I.

1. **Klí**, klé, n., značí vůbec látku lepkou, na vzduchu n. chladnutím brzo tuhnoucí a tudíž buď k lepení č. skližování, aneb k tužení č. klejování užívanou. S. N. Gummi; Leim. K., klejovina, klovatina, gummi. K. višňové n. třešňové, Jád., pružné (kaučuk, gummi elasticum), panaxové. Nz., Kh. — **K.** *zemské*, Erdharz; židovské (asfalt), Judenleim, Bergwachs; rybí n. vyzí, Hausenblase; sirnaté. Kh. — 2. **Klí**, *klička na semeni*, Keim, Trieb. Obilí má krásné klí. — **K.** *u sladu*, Malzblüthe. D. — **K.**, *ostí*, Stacheln. D. — Ostatně vz Klej. **Klibati** = klubati, klovati, picken. — **koho, co**. Har. **Klibna**, y, f., maškara slona napodobující. Chodili k-ou. Us. u Petrovic. Dch. **Klic**, a, m., Schlussarm am Göpel. **Klicek**, cku, m., klacek, Prügel. Lektati koho po kůži klickem (bíti). Vz Trest. **Klicati**, vz Klecati. **Klíciti**, il, en, ení, durchzieben. — **co kudy**. Bičík na konci osnovy okem provlékne či klicí. Vz Tkadlcovství. Hk. **Klícka**, y, f., malá klec. V. **Klicoun**, u, m., klacek, kyj, Prügel. — **K.**, a, m., kolohnát, klacek, ein Klacbel. Jg. **Klicounovati koho** = klicounem bíti. Ros.

Klíč, e (na Slov. klúč; na východní Moravě říkají klč a klúč, Brt.), klíček, čku, m., lat. clavis, řec. κλεὶς (κλειδός); claudo. Der Schlüssel. Schl. Zámek klíčem se zavírá a otvírá. Kom. K. hlavní neb obecní, postranný, (nepravý, falešný), šronbovní, Jg., franconzský (dvojitý), americký, Šp.; k. k natahování strun, S. N., zlodějský. Us. **K. k něčemu**. Císař pán má k němu klíče. Er. P. 374. *Ale obyčejně a lépe*: **k. od čeho**: klíč od truhly, Sob. 31., od jeskyně, Pass. 969., od izby, na Slov., Ht., od špižírny, V., od sklepu, od komory, od světnice, od chlévu, od brány. Jg. Ztratila klíček od medu; Kdybych měla klíček ode dne bílého; Sv. Petře, půjč mi klíče od nebe. Er. P. 39., 320., 69. Já jsem měl klíč od sklepa. Svěd. Vz doleji; Brs. 9. schvaluje vazbu: k. od čeho. K. k šronbu, Us.; *brada, trubka, zuby, štít klíče*. Jg. Něco na k. zamknouti; něco pod klíčem držeti, chovati (zavřené míti). Jg. Kroužek na klíče. Cn. Svazek klíčů. Us. K. vzíti, stábnouti, odevzdati. Šp. K. někomu svěřiti. Nz. Ukradli mi truhlici, ale štěstí, že od ní klíč mám (stala se mi škoda, ale neublížila mně). Vz Nebezpečenství). Lb. Klíčem dříví štípati a sekerou dvéře otvírati. (vz Nejapný, Marný) V., Č., Lb. Malý k. prostranné otvírá světnice. Jg. Vždy se hodí co falešný k. Vz Vtipný. Lb., Č. Zlatý k. všecky zámky otevře i pekelný, ale nebeský nemůže. Vz Bohactví. Lb. — **K.** *nebeský* (modlitební kniha). — **K.** *zubový*, Zahnschraube, k trhání zubův obyčejný s třemi háky; k. s pohyblivou pelotou (kaučukem protaženou). Vz Nástroje na zuby. Cn. — **K.** *v hudbě*, hudební, der Schlüssel, jisté znamení v notách hudebních. K. sopranový n. diskantový n. k. na první linii; tenorový n. k. na čtvrté linii; violinový n. G-klíč; k. basový n. F-klíč. Hd. — **K.** *v klenutí*, zavírající středek klenutí (svorník, vz klenutí, Kleště). S. N., L. — **K.**, cokoli přístup k něčemu, do něčeho usnadňuje, Schlüssel, Zugang. Jg. Tato pevnosť jest klíčem země. Us. Pravidlo a klíč všech práv. K. umění. Kom. Klíče od srdce svého jim nedávej. Jg. Vzal mně klíček od srdéčka. Er. P. 153. Dal mu klíč = moc. Jg. — **K.** *u desek na boty*, prostřední dřevo, Zwischenkeil. Robn. — **K.**, *klíční kosť*, das Schlüsselbein. L. — **K.** *Petrův, bylina* (kropáček, prvnička), primula veris, Schlüsselblume. — **K.**, *klička*, *kel*, der Keim. Us. Chrud. — Vz Klíček.

Klíček, čku, m. Schlüsselchen. **K. od** hodinek, D., k hodinkám, Us., vz Klíč. — **K.** *rostlin* = kel, Keim. Vz Klíč, Semeno, Vidlice.

Klíčenství, n. = klíčnosť.

Klíčidlo, a, n., v čihařství dřívka, jimiž se ve spadě žezla připínají. Jak se potrží trhne, žezla zpod klíčidel vyletí a keř obklopí. Us. Semil. Jg., Šp.

Klíčiti, 3. os. pl. -čí, klič, k-če (ic), il, en, ení = svírati, schliessen, klemmen, pressen; svírati se, kly pouštěti, keimen. Jd. — **abs.** Okurky, obilí klíčí, se klíčí. Jg. — **koho** = zavírati, tísniti. Plk. — **se čím**. Dobytek zimou se klíčí. Puch. Život nemocí se klíčí. V. — **se s čím**. Dobře dělá, kdo ukazuje, jak se co s přikázáním božím klíčí (srovnává). Kom. — **se v co**. Kvítek v rozmanitou barvu se klíčí. Puch.

Klíčivosť, i, f., mohoucnosť klíčiti, Presl, Keimfähigkeit. Dch.

Klička, y, f., na Slov. klučka; malá klika, Häkchen, kleine Klinge; petlice, Klammer. K-u zastrčiti, Fürschub. Kom. Kličku přitisknouti. Bern. Nemnoho mu kličky ohladím (chozením k němu). Ros. — **K.**, *zarázání usaté*, rozdílné od zadrhnutí, die Masche, Schlinge. Něco na kličku, na kličky zavázati, D. Kličku udělati. D. Na 2 kličky. Us. K. u tenat, na bouslích. Jg. — **K.**, *osidlo, lapačka*,

Fallstrick, Kunstgriff, Falle, List. Dostal se mu v kličky. L. Je v tom klička. Us. (Háček, odpor). Vz Nesnáze. Lb. Někomu kličku udělati (skrotiti ho). D. Vz Skroceni. C. Kličkám dobře rozumí. Vz Chytrý. C. Spadlo mu s kličky (chybilo namíření). Vz Neštěstí. C. Vz Úskok. — **K.**, oklika, Umschweif. V běhu k-y dělati. Us. — **K.** *porodnická* bedvábná. Vz Nástroje porodnické. Cn. — **K.**, *kel, očko*, Keim. D.

Kličkář, e, m. = zajíc, který dělá kličky. Šp. — **K.**, der Fallstricke legt, Kunstgriffe gebraucht. Us.

Kličkování, n., Winkelzieherei. Dch.

Kličkovati, kličkami zavázati, verknoten. — **koho** (ošiditi). L. — **v čem**: v řečech (kličky dělati, aby se vypletl). Plk. — **se**. Us., Umschweife machen, sich winden.

Kličkovitý, winkelzügig, unaufrichtig. Rk.

Kliční: dírka; kosť. Ja. Schlüssel-.

Klíčnice, e, f., die Beschliesserin. Us.

Klíčník, a, m., špižírník, sklepník. V., Kom. Der Beschliesser, Schlüsselmeister. Kn. rož. 65., Kellner.

Klíčnosť, i, f., klíčenství, n. = příhodnosť, způsobnosť, Angemessenheit, gute Gelegenheit. Výkl. na Mat. 14.

Klíčný, kličen, čna, čno = způsobilý. — **k čemu**. K dobrému nejsem kličen. Rkp. bib.

Klíčovna, y, f., die Schlüsselsenke. Rk.

Klíčový, Schlüssel-. K. díra (ve dveřích n. v klíči); kosť (klíční). L.

Klid, u, m., pokoj, mír, Ruhe, Friede. Klidu nebledati (bažiti po vojně). St. skl. Lidi v klid a svornosť uvésti. Sněm 1421. Klidu sobě nedati. St. skl. Svatý k. rušiti. Puch. K. učiniti. Troj. K. svědomí; My k. najdem v sobě. Ráj. Nemocný má býti v klidu. Ras. Těleso je v klidu, je klidné (když se nepohybuje). Nz. K. dáti. Rk.

Klidba, y, f., klizení, Fechsung, Ernte. K. obilí. Zlob.

Kliditel, e, m. Einräumer. K. cesty. Rk.

Kliditi, 3. pl. -dí, kliď, -dě (ic), il, zen, zení; klidívati. V Opav. kluditi = uklízať, pořádek v domě dělati. Pk. — **K.** = čiditi, čistiti, räumen, reinigen; auf-, wegräumen; pokojiti, schlichten, beilegen; fechsen, ernten; weg gehen, sich packen. Jg. — **abs.** Kůň nemůže močiti a kliditi (misten). Ms. — **co**: chlév, Kom., dobytek (hnojiti), Puch., pokoje, Ml., svádu (rovnati), Dal., seno, obilí. Us. — **co kde**: v pokoji, v světnici. — **čím**: chvoštištěm k. = městi, V., smetákem, Us.; zemi rádlem a pluhem (vzdělávati, bebauen), Boč., mečem napořád. Th. Dal mi, abych krví klidil. Aesop. 175. — **odkud.** Kliď se stolu, Us., obilí s pole. Jg. Nečistotu z sebe dírou kliditi. V. Do lázně málo kdy chodím, jedno z chlévů v hnoje klidím. Jg. — **se.** Kliď se (odejdi, táhni, scher' dich). Dch., Us. Hned se pryč klidil. Ros. — **se jak**: mlčky. C. — **se o kom** = *jednati se.* Král uslyšav řeč svých lidí, uzřev že se zle o něm kliudi, nic se tiem neustraše. St. skl. — **se s čím.** Již se se svým zbožím klidí (pryč je odnáší). Ros.

Klidně, pokojně, ruhig, friedlich. K. někoho poslouchati.

Klidnosť, i, f., pokojnosť, Ruhe, Friedfertigkeit. Jg.

Klidný, kliden, dna, dno; pokojný, ruhig, friedfertig, friedsam. Jg., V. K. pokoj, štěstí, Troj., mysl, člověk. Us. I v táboře Tatar klidno bieše. Rkk. 52. — **čím.** Vz Depsati.

Klient, a, m., lat., svěřenec, chráněnec. Schützling. V.

Klientela, y, f., lat., svěřenství, právní ochrana. Rk. Klientel, Schutz, Rechtsbeistand.

1. **Klih**, u, m., *lépe* než: klíh (mor. glej, v Opav. klej. Pk.). Kořen: klí; klí-h. Jiné jest klij, klej. Leim. V širším smyslu jmenujeme tak každou hmotu ku klížení (k slepování); obyč. však naznačuje se tím k. ze zvířecích látek zhotovený. S. N. K. rostlinný (Pflanzenleim. Kk. 11.), z chrupavek, z kostí. Vz Šfk. 656., 649., 661., 657. Klih bílý, černý, kolínský, koňský, kostní, moravský, nahnědlý, nažloutlý, pergamenový, římský, rostlinný, ruský, vyzí, zebrový, zlatový, z oslí kůže, Kh., kožní, rukavičný, velrybí, truhlářský. S. N. Klih ptačí, z něm. Vogelleim, **šp.** m. lep. Gb. K. koupiti, na kousky rozlámati, do kotla dáti, namočiti, vařiti; klihem něco napouštěti, natírati, lepiti, vázati, pojiti; k. s barvou míchati, k. do barvy dáti. Vz Klej. — **K.** *v chlebu* = klihovatina. Die Strieme, der Schlief.

2. **Klih**, u, m. = kel, Keim, u rostlin. Us.

Klihař, e, m., Leimsieder. D.

Klihárna, y, f. Leimsiederei. Techn.

Klihařský, Leimsieder-. Jg.

Klihařství, n., Leimsiederkunst. Techn.

Klihováč, e, m., leimiger Erdapfel. Pfk.

Klihovatěti, ěji, ěl, ění, leimig, zähe werden. Jg.

Klihovati, leimen, klížiti. — **co čím.** Us.

Klihovatina, y, f., Leimigkeit, Gallerte. — **K.** v chlebu (klih), die Strieme, der Schlief. D. —

Klihovatosť, klihovitosť, i, f., klejovatosť, klejovitosť, i, f., Leimigkeit, Klebrigkeit. Jg.

Klihovatý, klihovitý, klejovatý, klejovitý, leimig, klebrig, striemig. K. chléb (schliefig), maso. D. — **K.**, barvy klihové, leimfärbig. Us.

Klihovka, y, f. Speckweizen, kližka.

Klijovati = klejovati, leimen.

Klijovatý = klihovatý.

Klihový. K. voda, barva. Přejeti prkno klihovou vodou. D. Leim-, leimig.

Klik, u, m., malý kel, Spitzzahn.

Klika (stră. a mor. klnka), klička, y, f. Kliky háky (Geschreibsel, o špatném psaní). — **K.** *u pily, u kolovratu, při hašpli* (die Kurbel, držadlo k točení). D. K. u rumpálu (vratidla) má 3 díly: čep v hřídeli zapuštěný, klon na čepu kolmo stojící a ručička. Vys. K. n ručnice, Hebel. Čsk. K. v tkadlcovství, vz Tkadlcovství. — **K.** = *žíla* (v hornictví). Pramen dělá kliku (n. hák) = točí se stranou. — **K.** *u dveří*, Klinge, Schnalle. K. mosazná, rohová, ze slonové kosti, skleněná, šroubovní, železná. Nz., Kh. K. spatně zapadá. D. Dvéře na kliku dáti. D. Za kliku bráti. Puch. Nemnoho já mu kliku obladím (dveří polámu. Nechodím k němu). Vz stran přísloví: Nemilý. C. — **K.** *u provazníků* = háky do sloupů zaražené, na které se zavěšují prameny silnější, když se z nich tlustší provazy

spouštějí. Us. — **K-y** = příční dřeva v lodí jako žebra. Vz Kleč. Jg. — **K.**, *hák*, Haken. Kom. — **K.**, kel, Keim. Tys. — **K.** = *lest*, *úskok*, List. Divných klik se chytá. Ros. — **K.**, z fr. clique. Vz toto. — **K.** vrtací. Šp.

Klikan, a, m., thia, korýš. Krok.

Klikatě, zickzack.

Klikatěnka, y, f., pedicellaria, býložilec. Krok.

Klikatina, y, f. Krümmung. Krok.

Klikatosť, i, f. K. cesty.

Klikatý, krümmig, krumm gebogen. K. nos (orličí), V., pazour, Kom., cesta, proud vody, řeka, ulice. Us.

Klikev = klikva.

Klikonosek, ska, m., der Krummnas. V.

Klikonoska, y, f., gyrophora, lišejník. Rostl.

Klikonosý, kdo má klikatý nos, ein Krummnas.

Klikoroh, a, m., bronk. K. borový, hylobius. Frč. 184., 185.

Klikorohý, krummhörnig. K. kráva (u níž jeden roh stočen ku předu, druhý pak do zadu). Dch.

Klikovatý, -ovitý = klikatý, krumm. Ros.

Klikový, Kurbel-. K. másnice. Um. les.

Klikva, y, klikev, kve, f., oxycoccus, Moosbeere. Rostl. K. bahenní, žoravina. FB. 67., Cl. 91., Kk. 195.

Klikvový, Moosbeer-. K. kalina. Rostl.

Klím, u, m., klembaba, Gummi der Bäume.

Klíma, y, m., člověk váhavý, lenivý, hloupý, klemživý, ein dummer, langsamer Mensch. Hloupý Klíma dal vejce za žejdlík vína (více vtipem dosáhl než ztratil. Vz Vtipný). Lb. Pravýs K. (jen aby kleměl). Jg. Z Klemens. — **K.**, der Nicker, dřímal. Dch.

Klim-a, ata, n. (dle ‚Slovo'), řec., podnebí; pás země. Klima, Himmelsstrich, Erdstrich. Pod naším k-tem. Ler. — *Klimatický* = podnební, klimatisch.

Klimakterická léta, v lék. odkvětilosť ženská. S. N.

Klímati = klemětí. — **kde.** Bába v koutě klímá. Jg.

Klimax, stupnice, stupňování řeči. Zhusta se přihází, že pojem nějaký výrazy postupně silnějšími a silnějšími se pronáší, což slove *klimax* (*κλῖμαξ*, žebřík, vzmocňování) nebo naopak sestupně od nejsilnějšího k nejslabšímu, což slove *antiklimax* (*ἀντικλῖμαξ*, odmocňování). Nechají tu vozů devět kop plných, natlačených, vrchovatých. Let. 49. Hned vzhůru, do zbraně a k boji. Všichni se vadili, prali až ku podivu. Kom. Lab. 18. Ohlas v dáli slábne, tichne, umírá. Jak viděti, pojívá se tato figura pravidelně s *asyndetem* n. *polysyndetem*. KB. 240. Vz Mk. Ml. 294., Zk. Ml. II. str. 172.

Klimba, y, f., bohyně. Háj.

Klimbati = klímati.

Klimborty, pl., m., **šp.** z něm. Kinn-, Knebelbart, valousy, mrňata, frňousy, Schnurrbart. Jg.

Kliment, a, m., Klement.

Klimeš z Klemens.

Kliměti = kleměti.

Klimkovice, dle Budějovice, mě. v rak. Slezsku. S. N.

Klín, u, m., klínek, nku, klínec, nce, klíneček, klínček, ečku, m., Keil, Bolzen. Klín dřevěný, tesařský (luník), nosatý (sedlářský), Jg., železný, kamenný. Us. *Klín má tři části: hlavu* n. *čelo* (na které se tluče), *strany a břit* (ostří). Nz. K. jednoduchý, dvojitý; k. ku spojování a přitužování strojových částek: *zavlač*, S N., rozběrací (Löseк.), stahovací (Pressk.). Techn. K. k štípání dříví, k lámání skály. V. K. zaraziti. Klínem něco rozraziti. D. Drvoštěp palicí klín dohání. Kom. Na tvrdý suk tvrdý musí býti klín; Na tvrdý špalek tvrdý k. = zlého zlým zbýti. Us., Lb. K. klínem vyraziti sluší. Č. Klín s klinom. Mt. S. Špičatý k. na zavilý suk. Č. K. klínem hnáti, vyrážeti. Jinak: k. klínem hnáti, vyrážeti, vybíjeti = dluh dluhem platiti. Jel., Č. Vz Dluh. Kdo dluh dluhem platí, ten klín klínem vyráží. Prov. Klínem vytrhnouti. V. K. mu do hlavy nevbiješ = nepřemluvíš ho. Ani klínem mu to z hlavy nevybiješ. Š. a Ž. Někomu klíny na hlavě stroubati, tesati (dříví na kom štípati). L. Ženě a klínu nikdy nevěř. Šp. Lepší klín lipový a hospodář nežli šafář ocelový. Šp. Něco klínem upevniti. D. Dříví na klíny (klínové). Šp. Má k. v hlavě. Vz stran *přísloví*: Svéhlavý, Opilec, Lb., Č. Porozlítali se, prchají jako lipoví klínové. Reš. Stran přísloví vz Útěk. Č. Notný k. ruší lesa stín. Vz Šetrnosť. Lb. Klín tesaři tovaryši. Pk. Jaký tatík, taký syn, jaký komín, taký mlýn, jaký peň, taký klín. Pk. — **K.** *u zedníků* kameny n. cihly ke klenutí a zvlášť ta cihla n. ten kámen, kterým se klenutí zavírá. Schluss-stein, -ziegel. — **K.**, *železko v cihlíčce*, der Stahl. D. — **K.**, *sekera drvoštěpů*, v hlaví velmi široká. Holzhaneraxt. Us. — **K.**, *vojska řad* n. šik klínu podobný. V klín se šikují (pořádají, sestavují). Kom. — **K.**, *kolík*, hölzerner Nagel. Nový klobouk na klín zavěšují. Na Slov. — **K.** (hřeb) *v hlavě*, bolesť od opilství, der Nagel; opilosť, Rausch. Na Slov. — **K.**, *v sukni, v košili, v punčoše, v kalhotách*, Keil, Zwickel. Rohn. — **K.**, *prkno* na konci se úžící. — **K.**, *průtrž*, Hodenbruch. V. — **K.** *chleba* (veliký kus) Keil. Jestli tím klínem špalek nepraští, hrom doň (šp. m. do něho) uhoď (tím se jistě nasytí). Prov., Us. — **K.** *šatu*, oděvu, přední díl roucha sebraný ve způsobu klínu, der Schoos. V klíně něco nésti. Ros. — **K.** *lůno*, der Schoos. V klíně někoho vypěstovati. Jg. Seděla mu na klíně. Us. Na k. někoho vzíti. V. Hady v klíně nositi (nevděčně chovati). Us. Ženě na klínu nikdy nevěř. Us. Vypadl mu z klínu (z jeho milosti). Ros. V božím klíně sedí (vše se mu daří). Vz stran přísloví: Štěstí. Č. — **K.**, *hornina mezi dvěma žilami* podoby obyčejného klínu. Vys. — **K.**, *cíp pole*, das Eckstück eines Feldes. Půh. hrn. 1459.

Klíňák, a, m., colius, pták vrabcovitý. Krok.

Klínastek, stku, m., Axinit. Rk.

Klincovati, verkeilen. Jg.

Klínec, nce, m., malý hlín. — **K.**, *hřebík, kolík*. Nagel. Na Slov. — **K.**, karafiát, Nelke. Na Slov. — **Klínce**, křebíčky, Gewürznägleiu. Na Slov.

Klínek, nku, m., vz Klín. V. — **K.**, Leistenbruch. Us. — **K.** vronbkovaný, tentacu-

lites cinctus; kladký, styliola clavulus měkkýši. Frč. 227. — *Na klinkách*, jméno pole u Petrovic. Dch.

Klínice, e, f., der Schoosbalken. Na Mor. Rk. —

Klinik, a, m., z řec., učitel klinický. Vz Klinika.

Klinika, y, f., z řec., vyučování v lékařství u lože nemocného. Rk. K. ambulatorní (kam nemocní sami docházejí, aby léčeni byli); k. městské či polikliniky (docházení k chudým nemocným po městě); k. v nemocnici nemocí vnitřních, vnějších, očních, prsních, syfilických, kožních, břišních, nervových atd. S. N.

Klinisko, a, n., unförmlicher Keil. Rk.

Klinití = klinovati.

Klinka, y, f., čepel u kordu, šp. z něm. Klinge (Degenklinge). V.

Klinkati komu: cinkému (špatně zvoniti). Ros. — **čím**: zvoncem, Er. P. 517., klingeln. — Již doklinkal = umřel. Ros.

Klinkovec, vce, m. Nagelfluhe (skalina). Rk. —

Klinkovice, dle Budějovice, Königsberg, na Mor.

Klinolistý, keilblätterig. Rostl.

Klinometr, u, m., stroj k měření sklonu měřické tyčky k obzoru. Vz S. N.

Klinopád, u, m., clinopodium, Wirbeldosten. Rostl. Stořišek, nátchové koření. FB. 60.

Klinoperec, rce, m., sphenura, pták. Presl.

Klinot = klenot.

Klinouti, nl, ut, utí = klouti, picken. Ptáci se klinou (klubají, líhnou se). Ros. Zrno se kline (klíčí) Ros.

Klinovatě, keilförmig. Kosti k. spojené. Us. —

Klinovati, klínem utvrzovati, klín vrážeti, klínem vyrážeti. — **co čím**. Us.

Klinovatosť, i, f., Keilförmigkeit. Us.

Klinovatý, -ovitý, keilförmig. K. plocha (listu), rolí, Us., kosť (v nártu), Rostl., hradba, střílnice. Bur.

Klinovci, pl., m., helemnitidae, hlavonožci vyhynulí. K. jurský (helemnites giganteus), křídový (b. mucronatus). Vz Frč. 263.

Klínový, Keil-. K. kosť, písmo, lis. Nz.

Klio, gt. Klio-e (Klioje), dle Zk. Klio-i (dle 'Kosť'), musa slávy t. j. dějepisu a eposu, když se v nich slavné skutky minulosti vypisují. S. N.

Klipatí, klipám a klipi = těžce hýbati, schwer bewegen. — **čím**. Sotva (očima) nohama klípá (klepe). Ros. — **se**. Sotva se tam doklípal. Ros.

Klípě, chlípě, ěte, klipátko, a, n. = živočich zvláště hovádko čtvernohé. Ani klípěte doma není. Ros. Ani klipěte nedržím. Us. Ani klipěte dětem nezachoval (nic). Us.

Klípití, vz Chlípiti.

Klipka, y, f., ein Abendgespenst. Rk. — **K.**, nosatá, chaetodon rostratus, ryba. Frč. 296.

Klisa, vz Klisna.

Klíse, ete, klisátko, a, n. = hříbě, ein Füllen. K. orné. D. Ani klísete nemá. Ros. Jdi na pole ke klísatům. Štelc.

Klisinec, nce, m., Stutterei. Dch.

Klíska = kléska.

Klisna, y, (strč. klisa), **klisice, klisenka**, y, f., kobyla, Stutte. Klisnu (k hřebci ponštěti, připnstiti, beschälen, belegen, lassen. Jg. Hřebce ke klisně připustiti. V. K. zůstala hřebná (hat angesetzt). D., Šp. Klisna chce ke koni; k. se koní. Šp. Na své k-ě, kndy ráčím, tudy skáčí. Pk. — Vz Kohyla, Rb. str. 267.

Klisní, Stuten-. K. ocas. Jel.

Klisnice, e, f., kohylna, das Gestüt. Plk.

Klisnik, a, m., der Beschäler. Us. na Mor.

Klisniti, il, ěn, ění, beschälen. Us. na Mor.

Klíška, y, f., slaneček uzený, Pickling. Na Slov. Plk.

Klíšť, ě, klíšťák, klešťák, a, klíštěk, ťka, m., klíště, ěte, n., připinák, blecha hovadí, psí. Ovce má klíšťáky. Us. Drží se jho jako k. Č. Věší se jako k. na každého. Č. — **K.** = *škvor*, Ohrwurm. Na Mor. — **K.** obecný n. klíště, ixodes ricinus, živočich z řádu roztočů (acarina). Frč. 115. Vz S. N. K. svrabový. Rostl. Klíšťák ptačí, argas reflexus; perský, a. persicus. Frč. 115.

Klíště, vz Kleště, Klíšť.

Klíštky, gt. štěk, pl., f. Das Zänglein. K. na zuby. D. Do klíštěk, klíštkami něco vzíti. D. — **K.** na dělání *hřízenců* (vz Nástroj zahradnický); štípací, na drát, k ušťěpování drátu, ku kopulování. Cn. — Vz Kleště.

Klíšťovitý. K-tí (acaridea). Krok.

1. **Klítí**, klíji, il, it, ití; klívati = klížiti, leimen. Jg.

2. **Klítí se**, klíjí se, il, ití = klíčiti, keimen. Ječmen se klíje a vyrostá. Us.

3. **Klítí**, klíji, il, it, ití = klíji, klinu, picken, hacken. Ros. Ptáci se klíjí n. klinou = klubají. Ros.

4. **Klítí** n. kléti, kleji, eš, klej, kleje (ic), el, klen n. klet (strč. klat), klení, kletí: zlořečiti, zlého přáti, fluchen; vypověděti, in den Bann legen, bannen; *se*, klením jistiti, schwören. Jg. — **abs.** Klel, až se nebe otvíralo, až se to k nebi psalo. Lépe zpívať nežli klívať. Lh., Us. — **koho.** Klel mne. Jel. Tak jej Bůh klel právě. Solf. Biskup klel otce našeho (dal ho do klathy). Otters. — **se čím.** Přísahou se klel. Sych. — **na koho.** Rk. — **se.** Petr rozličně se klel (když Krysta zapíral). Štelc. — **koho pro co:** pro kacířství. Jd. — **kdy.** Při, po této práci pořád klel. Us. — **kde.** Kdo **za** pluhem kleje, zlé semeno seje. Lh.

Klitor-is, u, m., řec., poštěváček, ústroj u žen mužskému údu pohlavnímu podobný avšak mnohem menší. S. N.

Klív, u, m. = klí, klih. Na Slov.

Klivák, u, kliváček, čku, m. = zobák. Šp., D.

Klivonůska, y, f. = utrhač, Nachreder. Reš.

Klivý, kdo často kleje. Us. Dch.

Klízatí = klouzati. Na Mor.

Klížení, n. = strojení, zdobení. Št. N. Kř. 18. — K., Klíditi.

Klížiti, klížití, 3. pl. -ží, klíž, že (ic), il, en, ení, klížívati, leimen. — **co čím**: prkna klihem. Us.

Klížiti se, lépe: klíčiti se, keimen. Cf. Klih 2. = kel.

Klížka, y, f. = klihovka, der Speckweizen. D.
Klížnatěti, ěl, ční, klihovatěti, schliefig werden. Brambory klihovatějí. Us. Dch.
Klížnatý, klihovatý. K. brambory. Us. Dch.
Klnouti, klnu (v Opav. knn, Pk.), ut, nti, (v Opav. knutí. Pk.) = klíti, zlořečiti, fluchen; bannen. — **koho**. Kterýž tebe klne. V. Klnou (do klatby dávají) ho. V. — Mor. P. — **koho skrze co**. Skrze sám tvůj život tě klnu (zapřisahám). — **na koho**. Kom. Lab. 64. — **se**.
Klnutí, n., das Fluchen. K. matky neboli a hněv otce neboli. Reš. — **K.**, klatba, der Bann. V. — **K. se**, das Betheuern. Br.
Klnutý, kletý, verflucht; v kletbu daný, gebannet. D.
Kloaka, y, f., lat., stoka, Rk. Kloak, Kanal, Abtritt.
Klób, n, m., na Mor. K. lnu (jistá část lnu, obec. i kloub, šuta; svazek lnu, 30 zemniček). Ein Kloben.
Klobák, klubák = zobák. Us. v Krkonš.
Klobánka, y, f. Nasej hrášku nám na k-ku (ke zobání). Er. P. 24.
Klobása, klobáska, y, f., Wurst, Bratwurst. V. K. ze sekaných jater, vepřová, uzená. Jg. Na vých. Mor. z masa vepřového sekaného a uzeného. Brt. Rád by klobásou polt slanin shodil (za malé veliké dostal). Vz Sobec. Č. Klobásou srazil polt slanin. Vz Šťastný. Lb. Kdyby měly k-sy křídla, nebylo by lepšího ptáka na světě. Hrš., Pk. Ne pro psa k. (dobrá psu moucha). Jg. Více dnů než klobás (šetři). Č., Pk. — **K.** malinové, u cukráře, Himbeerwürstel. Dch.
Klobásník, a, klobáskář, e, m. Wurstmacher. V.
Klobásový, Wurst-, Bratwurst-. Rváč.
Klobati = klofati.
Klobouček, čku, m., das Hütchen, Hütlein. Pod kloboučkem někomu něco pověděti (tajemně. Vz stran přísloví: Mluvení). Č. Živá hlava klobouček najde. Ros. — **K.**, bublina, Wasserblase. Na Slov. a Mor. Voda kloboučky vyhazuje. Plk. — **K-y**, alchemilla vulgaris, der goldene Gänserich. D.
Kloboučí, n., na němž čumbrky rostou. Dch. Gestrüpp vom goldenen Gänserich.
Kloboučina, y, f., Filz. — **K.** u kolovratu. Filzlappen.
Kloboučinec, nce, m., pileanthus, rostl. myrtovitá.
Kloboučisko, a, n., veliký klobouk.
Kloboučkovati někomu (dvořiti se mu). Bern., Č.
Kloboučnický. K. řemeslo, palice, kotel, kotce (místo, kde kloboučníci klobouky prodávají). D. Hutmacher-.
Kloboučnictví, n. Hutmacherhandwerk. Vz více v S. N.
Kloboučník, a, m., der Hutmacher, -händler. D., Troj.
Klobouk, u, klobouček, čku, m., v obec. mluvě: koblouk, strčes., na Slov. a Moravě též koblúk, koblók (Mkl.; vz Gb. Hl. 124.). Der Hut. K. na tři facky (brany, rohy, třírohý), se širokou střechou, založený, ochlípený, síťkový (ke včelám), bobrový n. kastorový, cylindr, kalabreský, slovanský, maďarský (čikoš), poutnický, špičatý, knížecí, biskupský, V., knežský, Jg., kardinalský, vojenský, Š. a Ž., plstěný, hedvábný, soukený, slaměný, letní, zimní, lehký, těžký, lýkový, Us., florentský, krátkostřechý, Sp. širokostřechý, pravý panamský, vz Kk. 119. Vz S. N. Pentle, palice, péro, stužka, věšák na klobouky. Us. Podšívka do klobouku. Us. Sklad k-ků. Dch. Části klobouků: *střecha* n. *ohyb* n. *okolek* a *dýnko* n. *oblina*. Š a Ž. K. na hlavu dáti, na hlavě míti; v klobouce choditi. D. K. smeknouti, sejmouti, snímati, Jg., někomu naliti. Us. Smekni! klobouk dolů! Us. K. česati (= kartáčem čistiti). Žalansk. Čím větší hlava, tím větší k. Jg., Š. a Ž. I pod ošnělým kloboukem mondrá hlava bývá. Č. Mnoho hlav pod jedea klobouk strčiti. Č. Nový k. na hřebík (na klín) zavěšují. Č. Obnošený k. na cestě nezmokne. Choď s k-kem v ruce. Vz Zdvořilosť. Lb. Ona má klobúk (poroučí); Klobúčik si na krivo zatláča (o krděm). Mt. S. K. na stranu. K. na ucho. Mor. Poh. II. 32. — **K.** = *pokrývka na kotel*, der Blasenhut. — **K.** *na komín*. — **K.** *cukru* m. homole, Zuckerhut. — **K.** *v chemii*, pokryvka kurbity, kolby (alembik). Páry v k. se scházejí. Vys. — **K.** v hutn. zadní vyvýšený díl formy, kterouž vítr z měchu do ohně se žene, der Busen. Us., Č. — **K.** *u houby* část hořejší, více méně rozšířená, Hut, pileus, Kk. 77.: dužnatý, klenutý, bílý, červený, vyponklý, nálevkovitě prohlubený, podkovitý, vejčitý, zakulacený, ďubkovaný. Vz Houba. Čl. — **K.** *ve vinařství*. K. je třírohý rozvod, dlouhý a široký, jak toho révi žádá, hluboký dělníku po kolena. Vz Krecht, Truhlice. Čk. 185.
Kloboukovina, y, f., das Hutzeug. Rk.
Kloboukovity, hutförmig. Us.
Kloboukový, Hut-. K. plsť. Bnr.
Klobouky, dle Dolany, mě. na Moravě v Brněnsku. Vz S. N.
Klobucko, a, n., mě. v gubernii varšavské. Vz S. N.
Kloc, n, klocek, klůcek, cku, m., hadr, cár, Fetzen, Lappen, Hader. D. — **K.**, šat, Kleid. Bcl.
Klocák, u, m. = klocek, vz Kloc.
Klocař, e, m., hadrník, Hadersammler. Rohn.
1. **Klocka**, y, f., haluška, knedlík, ein Kloss. Na Slov.
2. **Klocka**, y, f., hadra, onuce, Hader, Wlsch. Us.
Kloč, e, m., zastr., Sprudel. Hank.
Kloček, čku, m., malý klok. — **K.**, klček, Flocke. K. vlasů. Č.
Klof, vz Klofec.
Klofáč, e, m., posměšně, nos, die Nase.
Klofanda, y, m., příjmení. Us. Ve vých. Čech. Jir.
Klofanec, nce, m., pohlavek, Kopfstück. Na Mor.
Klofát, a, m., hrubian, hňup, Grobian.
Klofati, klofám a klofi, klofávati; klofnouti, fnul a fl, ut, utí = klvati, kacken, picken. — **koho kam**. Klofla ho slepice do prstu. Jg. — **koho čím**. Nosatcem něco klofá (= kopá). Ros. K. zobákem. Us. — **jak**. Slepička po zrnečku klove. Č.

Klofcovati koho = tlouci, stossen, schlagen. — **koho kam: do** hlavy (= pohlavkovati).

Klofec, fce, klof, u, m. = klofnutí, udeření zobem, kotníkem, prstem atd., ein Pick, Picker, Stoss, Hieb. Dala jí k. (vrána vráně). Er. P. 30. Dal mu k. do hlavy. Kopfstreich. Ros. — **K.,** moučné jídlo, Schmarn. Us.

Klofník, v obec. mluvě m. knoflík.

Klofnítí, pantschen. Plk.

Klogsdorf, Klokočí u Hranice na Mor. — 2. Klokočov u Příbora na Mor.

Klohejniť, v Krkonošich = kloktati. Kb.

Klohniti, 3. pl. hní, il, ěn, ční = kochen, kuchtiti, vařiti, chystati, strojiti. D. — **co kde:** Při pekelném ohni hněv a zlé sváry sobě na pochoutku klohní. MM. — **se s čím.** Co se s tím klohníš? Us. Na Slov. klochniti, klochtiti.

Klochna, y, f., jídlo špatně upravené. Us., Dch.

Klochtačka, y, f. = klechtačka.

Klochtati, kloktati, klochtám, klochci, klochtávati, krollen, krolzen. Tetřívek klohce. — **kde.** Voda v láhvici neplné klochtá n. kloktá. Us.

Klok, u, m., *hlahol jazykem působený.* Koně klokem říditi, pobízeti. Zlok. K. křesati, den Zungenschlag geben. — **K.,** *dlouhý plášť ženský n. mužský,* z franc. cloque, pallium. Mantel. Vzali k. ženě. Arch. IV. 96. Na mužích kloček krátký. Chč. Sif. 157. — **K.,** *krystálek sněhový.* Brt.

Kloka, y, f. = kvočna. Na Slov.

Klokadlo, a, n., kloktadlo, Gurgelwasser. Ros.

Klokan, a, m., ssavec vačnatý s chrupem zvířat bejložravých. K. velký, halmaturus giganteus; k. obecný, h. Benetti; k. skalní, hypsiprymnus murinus. Frč. 372.

Klokati, prudeln, gurgeln. Voda kloká. D. Klokoč kloká (praská). — **kde.** V hrdle klokám. Reš. — **čím.** Kamenecem ve vodě rozpuštěným. Lk. Storax u víně vařený a tím kloktati mokrost jazyka sušl. Čern.

Klokoč, e, m., **klokoček** = *klokot,* der Quall, Brudel. Voda klokočkem se vaří (vře; klokotá). — **K.** = *přival.* Proch. Obrátil v krev k-če jich, abyehu nepili. Ž. kap. 77., 44. — **K.** = *vlna,* Welle. — **K.,** klokočka, *rostlina,* Pimpernuss. K. trojlistý, dvojrohý, zpeřený (staphylea pinnata). Jg. Vz FB. 89., Kk. 232.

Klokočina, y, f., Pimpernussstaude. Rk.

Klokočiti, il, ení, prýštiti se, sprudeln. Lex. vet.

Klokočitý, klokočem vroucí, brudelnd. K. moře. Mand.

Klokočka, y, f. = klokoč *a)* Brudel, *b)* Pimpernuss. — **K.,** klokočová hůl, Pimpernussstock. D.

Klokočkový, klokočový, Pimpernuss-. K. list, D., jádro, dřevo, Ros., růženec (z ořechů klokočových). Us.

1. **Klokočky,** y, pl., klokočové ořechy. Pimpernüsse. Plk.

2. **Klokočky,** adv. = klokočkem, wallend. Na Slov.

Klokočný = kloktací, Gurgel-. K. voda. Ros. — **K.,** Pimpernuss-. K. mandelinka. Krok.

Klokočov, a, m., Glockersdorf, ves v rakouském Slezsku. Vz S. N.

Klokočovitý. K. rostliny. Vz Klokoč.

Klokočská hora u Tábora. Ahornberg. Jg.

Klokot, u, m., *klokotání vody,* var, der Sud, Wall, das Gebrudel. Voda se vaří, vře klokotem, klokočkem, klokočkou, das Wasser sprudelt. Ros. — **K.** = *zpěv slavíkův.*

Klokotadlo, a, n. = klokadlo.

Klokotati, vz Kloktati. Klokotám, klokoci; klokotávati, brudeln. — **abs.** Voda klokotá. Slavík klokotá. Us. — **kde.** Voda v hrdle klokotá. Ros. — **čím:** kamencem nepáleným ve vodě rozpuštěným, má-li kdo zapálení krku.

Klokotina, y, f. Gurgelwasser. Ros. — **K.,** klokoč, Pimpernuss. Kom.

Klokotský. Všecko bere jako k. panna Maria. Dch.

Klokoty, dle Dolany, ves v Táborsku. Vz S. N.

Klokt, u, m. = klokot. — **K.,** das Zungenschnalzen.

Kloktačka, y, f., das Gurgeln. — **K.** = kloktadlo. Rostl.

Kloktadlo, a, n. Gurgelwasser.

Kloktání, n., das Gurgeln. — **K.** = kloktadlo. — **K.** = kloktání, das Geklapper. K. čápí. V.

Kloktati (klochtati), kloktám a klokci, kloktávati = klektati, klappern; vyplachovati, gurgeln. Jg. — **abs.** Voda, vejce, cívka kloktá. Us. — **co čím:** hrdlo, láhvici vodou k. Us. Kloktá **to na** voze, není dobře přivázáno. Us. (Turn.). Jakoby kotlu, když vra klokce, pohasil oheň, an by ihned vřieti přestal. Št.

Klomen, e, m. = suk, větev, Ast. Na Moravě.

Klon, u, m., *ohyb,* der Bug; *suk,* Ast; klon, klonek, klonka = *klec,* der Vogelbauer, Käfig. Ptáky do klonek chytati. Boč. — **K.,** *košík na slepice;* slaměný úl. Jg.

Klona, y, f. = klec. Vz Klon.

Kloněk, ňku, m., kousky těsta, z nichž housky dělají. Us. K. trhati, aufreissen. Jg.

Klonik, u, m., klon, suk.

Kloniti, 3. pl., -ní, kloň, ně (ic, il, ěn, ění; klonívati. Sr. řec. κλίνειν. Schl. = chýliti, neigen, biegen. Jg. — **co:** slova = ohýbati, abwandeln., Kom., stůl, hlavu atd. — **čeho:** šíje, **šp.** *m. co.* Brt. — **co, se kam.** Měsíc **k** zemi svůj bledý kloní běh. Ráj. **Před** někým k zemi se k. Nt. Plný klas k zemi se kloní. Sych. Kloniti se k pádu. Kom. **Na** druhou stranu se kloní (více s ní drží). Ros. Hlavu na druhou stranu, na levo, na pravo k. **Za** srdcem jiní údové se klonili tam, kam Bůh chtěl. Kom. — **se.** Toto stavení se kloní. Ros. — **se přes co.** Kloním se přes zábradlí. Us. Vlcestvío se nikamo nekloní. Rkk. 50. — **se jak.** Kloní se s odporem, **bez** podporu. Us.

Klonkovati, klunkovati = housky plésti, Semmel flechten. Dch. Vz Kloněk.

Klonmo jíti, gebückt. Us.

Klonouti, ul, utí = kloniti se, padati, sinken, fallen. Rokyc.

Klop, u, m., Stürze. Techn.

Klopa, y, f., Lappen beim Rock. Dch.

Klopati, klopám a klopci = klepám, klopfen. — **na co**: na dvéře. Baiz. — **komu.** Srdce mu klopá. Us.

Klopec, pce, m., klop, Falle. Zlob. — Hosenschlitz. Mřk.

Klopiti, 3. pl. -pí, klop, pě (íc), il, en, ení; kloplvati, vz Gb. 141. (klepnu-klopím). — **co**: penize (sázeti, jakoby obrátě měšec; mit dem Geld herausrucken), sklenice, stürzen. D. — **co kam.** Což smutně očičky **k** té zemi klopíte? Er. P. 308. (niederschlagen). — **se.** Stůl se klopí (převracuje), kippt. D.

Klopka, y, f., u krejčí: na kabátě lošna sklopená. Us. Dch.

Klopkati, sachte klopfen. Na Slov. Plk.

Klopot, u, m. = klokot, Brudel. Voda klopotem vře. Ros., D. — **K.**, *prudkost, náhlost*, Eile, Hast. Klopotem na někoho se obořiti. Solf. Klopotem přepadnouti. D. Klopotem do horšího ubíhati. Jg. — **K.** = *klopota.*

Klopota, y, f. = strasť, psota, svízel, Mühseligkeit, Kummer, Elend, Noth. Jg. Klopoty nejlépe zapiti. — Č., Pk.

Klopotati, klopotám a klopoci; klopotávati, klokotati, brudeln; chvátati, eilen, rennen; týrati se, stark arbeiten; těžko se živiti, sich mühselig durchbringen, plagen. Jg. — **abs.** Voda vře, až klopota (klokotem vře). Ros. — **jak kam. S** velikou prudkostí stádo **do** moře klopotalo (chvátalo). Ben. Dobrovolně **na** smrť k. (běžeti). Hus. **K** břichu (chvátati). Hus. — **za kým.** Peklo za nimi **v** patách klopotá. Ráj. — **se s kým** = hrýzti se, sich plagen. Nikdy se s ním bitím neklopoť. L.

Klopotiti, 3. pl. -tí, il, ení = klopotem se nésti, stürzen; 2. = velmi po něčem dychtiti, wornach sehr trachten; 3. **se** = nuzovati se, kümmerlich leben. K. se po neschůdné cestě, sich abmühen. Č.

Klopotně, klopotem, hastig, eilig. K. běžeti. Troj. K. K. od někud vyraziti. Us. — **K.**, mühselig. K. se živiti.

Klopotnosť, i, f. = klopot, kvapnosť, Hast. V. Kde není střídmosti, musí k. panovati. Jel. K. k něčemu. Kom. Učinil to z klopotnosti mysli. Jel. Kdy kto přílišnú klopotnosti a chtivosti jí jako vlk. Boč. — **K.** = *bída, klopota*, Mühseligkeit, Kummer, Armuth. D.

Klopotný, *kvapný, rychlý, náhlý, prchlivý, nakloněný*, jähe, eilig, hastig, übereilt, geneigt. Jg. K. hra, chlípnosť, žádosť, Jel., mladosť, slovo, vášeň. Us. — **k čemu.** Jsa k zlému k. Br. Tělo k zlému, k hříchům klopotné. Kom. — **proti komu, čemu**: proti Bohu a jeho nařízení. Br. — **K.** = *bídný, psotný, strastný*, elend, mühselig, kummervoll. Jg. K. práce, D., život. Us.

Klopovati, Erz zusammen lesen. Plk.

Klopuška, y, f., capsus, kmyz. Krok.

Klopy, ův, m., ruda po haldách shledaná. — Jg.

Klopý = příkrý, steil. Háj.

Klopýtati; klopýtnouti, tnul a tl, utí, stolpern, straucheln. I čtvernohý kůň klopýtne. Prov. K. přes kámen nepozornosti do jámy (klopýtnutím padnouti).

Klopýtavý, často klopýtající, klesavý, strauchelnd. K. kůň.

Klosati *do někoho*, v Krkonoších = týrati někoho slovem. Šb.

Klosterbruck, Louka u Znojma.

Klostergrab, Hrob.

Klösterle, Klášterec u Záhřebu na Mor.

Klosterneuburk, a, m., v Doln. Rakous.

Klosterschlägel, Drkolín.

Kloš, e, m. K. ovčí, melophagus ovinus, členovec. Frč. 161.

Kloth-o, -oe, nebo dle Zk. -oi (dle ‚Kosť') nebo: Klothy. Vz Leto. Nejmladší ze 3 Parc či Sudiček. Držíc kužel předla nit života. S. N.

Kloub, u, kloubek, bku, kloubec, bce, kloubeček, čku, m. — **K.**, klób, *lnu* = svazek 30 hrstí, ein Kloben. Us. K. konopí. — **K.** = *příhbí údův*, articulus, das Gelenk, místo v těle, kde několik hutných částí (kostí, chrupavek) se stýká, aniž srostly. Vz S. N. Bolesť v kloubích (dna). V. Ruku z kloubu vyvinouti, vyvrátiti, vymknouti. Us. Ruku do kloubu napraviti. D. Ten tomu přišel na kloub (vyskoumal, vypátral věc; užívá se často jízlivě). Us. Sml. — **K.** Část pně a jeho větví mezi dvěma za sebou vynikajícími listy se jmenuje k. či člen, internodium. Vz více v Kk. 16. — **K.** = *spona ke svírání.* Háj. K. do okenice pozlacovačský. Kh. — **K.**, na Mor. = *kyčel*, die Hüfte. Lpř. — **K.**, Feilkloben. Techn. — **K.**, Knieholz. Vz Kleč. — **K.**, hever, zdvihadlo, na Mor.

Kloubák, a, m., stylops, hmyz. Krok.

Kloubavka, y, f. = pakostnice, Gicht. Na Slov.

Kloubec = kloubek.

Kloubek, bku. m., vz Kloub. — **K.**, der Schaft an Gewächsen. D.

Kloubiti, il, en, ení, gliedern. Jg.

Kloubkovati, straucheln. Us.

Kloubnatěnka, y, f., monilia. Rostl.

Kloubnatice, e, f., chorispermum, rostl. řeřichovitá. Rostl.

Kloubnatý, gliederig. Rostl.

Kloubní, Gelenk-. K. žíla, vodnatosť, V., nemoc n. bolesť (Gicht), Kom., vlhkosť. Presl. — **K.**, *kyčelní*, Hüft-. — **K.** bylina, chlapina, boží milosť, das Gliedkraut. D.

Kloubovitý, gliedrig, gelenkig. Jg.

Kloubový, Glied-. K. žíla, spojení. Sal.

Klouč = klíč. Na Mor.

Klouče, ete, kloučátko, a, n., klouček, čka, klučíček, čka, m., das Bübchen, ein Junge. — **K.**, šelmička, Schelm. Plk. — Vz Kluk.

Kloučky, pl., f., klučeniny, půda lesní v ornou obrácená. Rodeland. Č.

Klouda, y, m., jm. vlastní.

Klouditi, il, én, ění. — **co**: čistě pracovati, sauber, nett machen. — Ironicky = daremně, nehezky dělati, křesati, verwerfen. Ten to kloudí! Us. na Mor.

Klouhačka, y, f. = klouzačka. V Krkonoš.

Klouhati se = klouzati se, Us. v Krkonoších, gleiten.

Klouhavý = klouzavý. V Krkonoš.

Kloun, u, m. Schnabel des Schiffes. Čsk.

Kloudnosť, i, f., hodnosť, způsobnosť, Hübschheit, Nettheit. Jg.

Kloudný = kalý, hodný, způsobilý, hübsch, sauber, artig. K. věc, šat, člověk, dílo, jídlo. Jg., Dch.

Klousa, klouza, y, f., die Klausur, v klášteřích; die Klause, der Engpass. V. Klousa mořská. Ler.

Klouti, kluji, klul, nt, utí n. klíti, kliji, klil, it, ití; klinouti = klobati, picken. Vz Klobati. — **se**. Již se vejce kluje (klubá, klije, lihne). Na Mor.

Klouzačka, y, f., die Schleife, Glitsche. Býti na klouzačce; choditi na klouzačku, upadnouti na klouzačce. Jg., Us. — **K.** na hlavě, pleš, die Glatze. Sych.

Klouzadlo, a, n., der Schlittschuh. Rk.

Klouzák, u, m., náčiní ve stroji, der Glitscher. Techn.

Klouzal, a, m., ein Schleifer.

Klouzati, klouzávati; klouznouti, znul a zl, utí. K., gleiten, glitschen, rutschen. — K. říká se o zajíci, když se pomalu a břichem blízko země pohybuje. Šp. — **abs.** Dnes tam klouzá. Us. — **čím**: nohou. D. — **komu**. Noha mu klouzla. Jg. — **(se) po čem**. Dnes nohy po náledí klouzají. Us. — **se kde**: **na** ledě. Jg. — **na čem**: **na** kůslích. Ros. — **se**. Klouzá se = jest kluzko. Jg.

Klouzátko, a, n., zátka do kalamáře, Stöpsel. Us. u Polič.

Klouzavka, y, f., die Rutschbahn. Světoz.

Klouzavosť, i, f., Schlüpfrigkeit.

Klouzavý, hladký, kluzký, schlüpfrig. Us.

Klouzek, zku, m., houba, podmáselník, boletus luteus Kromhh., Butterpilz, Schmalzling, Pomeisel. Kk. 78. — **K.** či záběl, Federweiss. Šm., Bř. 34.

Klouzněti, doutnati, glimmen. Th.

Klouzniti koho = mámiti (strč.), täuschen, berücken, hinters Licht führen, Jemanden etwas weiss machen. Kdo z nich jest, aby lidu jalovým dostičiněním a smýšleným rozhřešováním neklouznil? Zyg.

Klovati, vz Klofati.

Klovatina, y, f., klovatá látka, Gummi. Vz toto. K. arabská (bílá, vybraná, naturalní, prostřední, vinožlutá, zrnitá), barbarská, bassorská, džedská, embavi, mogadorská, sassa, senegalská, suakinská, východoindická. Kh. **K.**: gumma, dextrin, tragant (gummi traganthae, bassorin), sliz rostlinná (Pflanzenschleim). Vz Štk. 554.—556., Kk. 11.

Klovatosť, i, f., Harz, Harzigkeit. Zlob. — **K.** = klovatina, Gummigewächs, naběhlina na kosti natvrdlá. Ja.

Klovatý, gummig, harzig. K. jezero, D., maso, Jg., vřed. Rostl.

Klub, u, m., *koule házecí*, frček, touš, Wurfscheibe. — **K.** *bednářský*, jímž obruče k deskám se přidržují, der Kloben, pachole. — **K.** na Slov. = *kyčel*, Hüfte. — **K.**, angl. club (dýchánek, Prk.), spolek scházející se k určitému buď politickému neb pouze společenskému účelu. Vz S. N.

1. **Klubák**, kluban, u, m. = zobák, der Schnabel. Us.

2. **Klubák**, u, m., huphaga, pták drozdovitý. Krok.

Klubaně, ě, klubaňka, y, f., toul na brousek kosířů, das Schlotterfass. Us. Bolesl.

Klubati, klubám a klubi; klubávati, klubnouti, bnul a bl, nutí = klofati, mit dem Schnabel hacken, picken. Jg. — **co komu**. Krkavci mrtvým oči klubl. V. — **co kde**. Vrána na dubě žaludy klube. Er. P. 103. — **se**. Ptáci se klubají (líhnou se, 2. klofají se). Jg. — **se komu**. Kluhá se mu rukáv. Jg. — **se čím kam**. Pelikán nosem se v prsy klobe. V. — **se s čím** = párati se, zögern, tändeln. Co se tam klubeš? Ros.

Klubec, bce, m. = klubák, zobák. Šp.

Klubečko, a, n., klubíčko, vz Klubko. Us.

Klubečnatý, knäuelartig. Rostl.

Klubečný, geknäult. Rostl.

Klubénka, y, f., dactylis, tráva. Rostl.

Klubiti, v klubko svíjeti, knäueln.

Klubko, a, n., klubíčko, ein Knäuel. Na jedno k. víti, navíjeti. V. S motovidla neb svíjadel vijí se klubka. Kom. Ženy v hromadu právě jako v klubko se vtočily. Ler. Po niti klubka (t. j. hledati). Ros. Kdo se chce klubka doptati, táhni se po niti. Jg., Č. Po niti klubka dojdeš, Jg., se dovíješ, se doptáš. Č. Chytej klubko po niti. Jg., Č. — **K.**, chomáč květů velmi malých, nepatrných, hustých. Kk. 42.

Klubkovati, na klubko navíjeti, winden, Bern.

Klubkovatosť, klubkovitosť, i, f., klubečná okrouhlosť.

Klubkovatý, **-ovitý**, knäuelartig. Ros.

Klubna, y, f., stroj k dělání šroubů, Schraubenwinde. Us. Ber.

Kluboš, e, m., dolomedes, pavouk. Krok.

Klubový, vz Kloubový, Klub.

Klucati, slabě mlátiti, schwach dreschen. Na Mor.

Klůcek, cku, m., vz Kloc.

Klucoun, vz Klučovec.

Kluč, na Slov. klč, e, m., *pařez*, *špalek*, der Stamm, Klotz. Jg. — **K.** rozporka k zapřahání předních volů. Plk. — **K.**, *náčiní pekařské*. Jg. — **K.** = *klíč*, Schlüssel. Na Slov.

Klučácký, bübisch. Rh.

Klučák, a, m., der Bube. Rk.

Klučár, a, m. = klíčník. Na Slov.

Kluče, e, f., die Rodung, das Gereut. Gl. 92. Vz Klučiti.

Klučenina, vz Klučina.

Klučí, n., chrastí, Gestrüpp.

Klučík, a, m., vz Kluk.

1. **Klučina**, y, m., chlapec. Vz Kluk.

2. **Klučina**, klučenina, y, f., pole vyklučené, novina, kopanina, rolí v nově zoraná. Brachacker, Gereut. V., Kom.

Klučiti, 3. pl. -ějí, kluč, če (ic), il, en, ení; klučívati = kopati, planiti, vzdělávati, urbar machen. 1554. — **co**: pole, Puch., lesy, Us., Inka. V.

Klučnice, e, f., motyka, Haue. Na Mor.

Klučník, zastr. = klíčník. Gl.

Klučovanina, y, f., Rodland. Boč.

Klučovec, vce, klucoun, u, m., motyka nosatá, Stockhaue. Ros.

Klučovník, a, m., der Ausrotter von Stämmen. Jg.

Klud, zastr. = klid.

Kludno, zastr. = klidno, ruhig. V táboře k. bieše. Rkk.

Kludnosť, zastr. = klidnosť.

Kludný, zastr. = klidný.

Klufta, y, f., v horn., *žíla horní*, *zmrsk*, V., **šp.** z uěm. Kluft. K. hlavní, křížová, stříbrná. Jg. — **K.**, *klíště*, Feuerzange. V.

Kluhkosť, i, f., Schlüpfrigkeit, kluzkosť. Jg. —

Kluhký = kluzký, schlüpfrig. Us.

1. **Kluk**, u, m., *odhodky od lnu*, konopí, n. vlny česané, shřebné, pačesné. Werg. — **K.**, *špatná koudel.* — **Kluky** = pačesy, kudly na hlavě, Haarzoten. Popadnouti koho za kluky. Us. — **K.** = *zobák*, Schnabel. — **K.** = *celá oj*, Deichsel. Jg. — **K.** = *šíp, střela* (strč.). Pfeil, Bolz. V. K. nepeřený (špatný). Výb. I.

2. **Kluk**, a, m. Pl. kluci, v obec. mluvě: klucí. Bube, Knabe, Junge. — *K. nepeřený* = *ničema, tulák.* Vz konec předcházejícího článku, ein Landstreicher. Ros. — **K.** = *člověk zlý, nešlechetný*, ein Bube, Spitzbube. Hromský k. — **K.** = *chlapec.* Slove *a) na dobrou stranu.* Co pak ty malý kluku děláš? *b) Bez příhany a bez milkování.* K. sladovnický. Us. Ona má kluka (porodila klučíka). Us. Všecko na tom kluku hoří (všechen šat hned roztrhá). Us. (Šř.). — *c) S příhanou*, s nadávkou a v tomto případě bývá f. Vz Rod. Kluku cikánská! Kluku neřádná! Ty kluku nerůdná (nepodařený). Jg., Kb. Kluku usmrkaná. Us. Kluku klukovská. Kluku nedochodilý (největší nadávka v Želivsku). Šř. — **K.**, Hurer. On je k. a to je jeho kurva. Us.

1. **Kluka**, y, f., zastr. = klika.

2. **Kluka**, y, f., hák do potoka zaražený, který konopě namočené ve vodě drží, vlastně jiné holi delší, kterými se otepi konopí pod vodu ponořují. Mřk.

Klukaut, a, m. = tulák, Herumstreicher. Ros.

Klukati, V břichu kluká = vrčí, kollert. L.

Klukatý, na Slov. klkatý, flockig. Krok.

Klukovati komu = kluků nadávati. — **se** = toulati se, zaháleti. Ros.

Klukovec, vce, m., řezák, Gartenmesser. Reš.

Klukovina, y, f. = *kluci*, ausgelassene Jungen. — **K.**, *šelmovství*, die Büberei. D.

Klukovitý, na Slov. klkovitý, flockenartig. Rostl.

Klukovský, Spitzbuben-. K. řeč. To je k. konsek. Ros. — *Klukovsky si vésti.* Ros.

Klukovství, n., Spitzbüberei, Bubenstreich. Ros.

Klukový, Flocken-, Werk-. K. plátno (ze špatné koudele). Us. Petrov. Dch.

Kluky, dle Dolany, jm. místní.

Klunatka, y, f., centriscus, ryba. Frč. 298.

Klunitka, y, f., ramphus, hmyz. Krok.

Klunka, y, f. Gelenk? Makovky jsou o třech klunkách. Jg.

Klunkovati = klonkovati.

Klunol, a, m., rhampsastos, pták. Presl.

Klus, u, m., běh mezi krokem a cvalem, při čemž kůň nohy křížem zdvihá. Trab. K. skřižný, Tš., krátký, ostrý (starker Galop). Vz Povel. Rt. Klusem jeti, běžeti. Ros. Kůň dobře klusem běžl. D. — **K.**, podzemní stroulia v poli.

Klusák, klusal, a, m., kůň klusem běžl n. dobrý klus má, klusavý kůň, ein Traber. — **K.** = těžce klusavý kůň, Harttraber. V. K. jezdce hmoždí. Kom.

Klusati, klusám a kluši, klusávati = klusem běžeti, choditi, jeti, traben. Říká se o lišce, vlku, vysoké zvěři, když pomalu běží (trolet). Šp. V Opav. tyrati. Pk. — **Před** někým k. D. — **abs.** Kůň klusá. Us. — **na čem:** na koni k. L. — **za kým (jak).** Závisť za pýchou v patách klusá. Rvač. — **kam.** Kněžské peníze a židovská duše, vše do pekla kluše. Prov. — **jak.** Jízda kluše **po** honech, streckenweise. Čsk.

Klusavý. K. kůň = klusák. Kůň těžce k. Krab.

Klusník, a, m. = klusák.

Klusot, u, m. = klus.

Klusov, a, m. Staré Brno, předměstí Brněnské, Altbrünn. Jg., Mus. IV. 319.

Klustý = tlustý. Na Mor.

Kluště, ěte, n., malé sáňky, kleine Schlitten. D.

Klušťka, y, klušťky, pl., f., kůsle, Schlittschuh. D.

1. **Klut**, u, m., zádrha, díra v cestě, ein Loch in der Fahrstrasse. Us. Turn.

2. **Klut**, u, m. = doušek, Schluck. To je na jeden klut. Jedním klutem to vypil. Us. K. vody. Us.

Klutati = polykati, schlucken. Us.

Kluvati, vz Klouti.

Kluzák, u, m., kozák = klouzek, houba.

Kluzeti, el, ení = klouzati, gleiten. Ros.

Kluziště, ě, n. Eislaufbahn. Dch.

Kluzko, a, n. Pustili ho na k. Pk., Č. Vz Nesnáze, Kluzký.

Kluzkosť, i, f., na Slov. klzkosť; hladkosť, Glätte, Schlüpfrigkeit. V. — **K.**, *nebezpečnosť.*

Kluzký, na Slov. klzký = *hladký*, schlüpfrig, glatt. V. K. cesta, hlína, tření. Jg. K. co úhoř. Us. Dnes je venku kluzko. Us., D. K. řeči = oplzlé. Us. Kluzké a plzké místo. V. — **K.**, *nebezpečný*, gefährlich. Dětinský věk kluzký. Voditi koho na k. led. Dch.

Kluzniti. Svými čáry lidi kluzniti. Pass. 1490. k. 17.

Kluznosť, i, f. = kluzkosť, Schlüpfrigkeit. K. těla. Světoz.

Kluznouti, vz Klouzati.

Klužtě, ěte, n., kleine Schlitten. Rk.

Klvati, klvám a klvu; klvávati; klvnouti, vnul a vl, vnutí = kluvati, klívati, kluhati, picken. — **co:** klásky. Puch. — **se** = klofati se, einander schlagen.

Kly, vz Kel.

Klyster, klistýr, u, m., z řec. *κλυστήρ*, stříkačka či trubka vyplachovací (jíž se zadkem do těla tekutiny vstřikují), *lépe* tedy i dle Jg. klyster než klister. — **K.**, tekutina, která se klysterem do zadku vstřikuje. Dáti komu k. K. z tabáku, D., škrobový. Us. Klystier.

Klysterka, y, f. = klyster, Klystierspritze. Rk. —

Klysterovací, Klystier-. K. stříkačka. Jg.

Klysterovati, klyster dávati, klystieren. V. — **koho.**

Klysterový, Klystier-. K. stříkačka. Rohn.

Klytba, zastr. = kletba.

Klzký atd. = kluzký.

Klznati = uzdu dávati, zäumen. D.

Kmásať = škubati, trhati, reissen. Na Slov.

Kmecl = kmetel.

Kmen, e (u), kmének (kmýnek, D.), nku, kmenec, nce, m. = peň, trs, der Stamm. — *V pl.* jen kmeny, dle ‚Strom'. Bs. — *Kmen*

(truncus, caudex) *je dřevnatý peň*. Kmenem nazýváme každou mnoholeton, silně zdřevnatělou hlavní osu rostlinnou rozeznávajíce od něho *býl* n. *lodyhu* jakožto osu krátkého, jednoletého života a bylinné, málo dřevnaté podstaty. S. N. Vz Stonek. Na kmeni: kůra (s lýkem), oblana (vrstva s mízou), léta, dřeň. Š. a Ž. Vz Peň. K. jednoděložných (palem, lilií), dvouděložných a nahosemenných rostlin. K. bývá často podzemní a jest odděnek, hlíza n. cibule. Kmen jednoduchý bez větví, vidličnatě rozvětvený. Čl. K. podťatý = kláda. V. K. na louč, na dračky. D. Z dobrého kmene. K. po lánu spouštěti. Šp. Z kmene něco vykořeniti. Ros. Vz více v S. N. — K. = *strom*, Baum. Několik kmenů porazili. Ros. — K. *vinný* = keř, *réví vinné*, trs. Weinstock. — K. = *pokolení, rod*; původ rodu, stavu. Stamm, Geschlecht. V. Z jiného, dobrého, poctivého, šlechetného kmene (rodu). V. Z jichžto kmene se zrodili. V. Z královského kmene pošel. Cvr. K. slavný. Troj. Celý kmen (rod). Ros. Královský k.; vojíny dle kmenův a národnosti seřaditi. Nt. — Kat. 3347. — K. *dobytka* = *plemeno*, Stock, Stamm. — K., der Stamm. Nejbezpečnějí jest ovčáky *na kmen* t. j. osmou ovci a všeho užitku osmý díl chovati. 1638. Gl. 93. — K. = *kmenné peníze, kapital, základ*, das Stamm-geld, -kapital. — K., podstata. Kat. 2866. — K., *původ, příčina*. Kat. 24. Grund, Ursache. — K. *slova* je tvar z kořene samého vzniklý a sice ta část slova, s kterou se odvodící neb ohýbací přípony buď bezprostředně buď prostředkem spony slučují, llt. n. dle Gh. Úv. 8. ta částka slova ohnutého, která zůstane, když se od něho přípona odepne: semen-i, dítět-i, nebes-i, (semen, dítět jest kmen či thema). Ku př. kořen: nes, kmen: nos, slovo: nos-iti, nos-ič. Kmen je *otevřený*, je-li samohláskou ukončen; pakli je souhláskou ukončen, slove: *zavřený*. Nauka o kmenech jmenných t. j. o kmenech, které substantivům, adjektivům, číslovkám, zájmenům a většině částic základem jsou, jest nauka o příponách. Vz jednotlivé přípony, Mkl. B. 1.—417., 502.—504., *Kořen*. — *Kmen časoslova a*) k. přítomného času, *b*) k. infinitivní. — *Kmen přítomného času* u časoslov I. třídy jest kořen sám; ku př. nes, vez, plet, ší, bi, pi (nesu, vezu, pletu, šiji, biji, piji); u časoslov II. třídy přidává se ku kořenu *n*: padn, klekn; u časoslov III. třídy vychází kmen přítomného času u vzorce ‚*uměti*' na -*ě* (umě) u vzorce ‚hořeti' na -i (hoři); u IV. tř. na -i: čini; u V. tř. na -*a*: vola; u VI. tř. na -*u*: kupu. — *Kmenem infinitivním* jest časoslovný tvar známkou třídní opatřený: (nes, bi), padnu, (hoře, umě), čini, vola, kupova. Vz *Časoslovo* a časoslova: Nésti, Bíti, Vinouti, Hořeti, Uměti, Činiti, Volati, Mazati, Bráti, Hřáti, Milovati. — *Od kmene přítomného času odvozují se*: způsob oznamovací, rozkazovací a přechodník přítomného času. — *Od kmene infinitivního odvozují se*: infinitiv, supinum, přechodník minulý, příčestí činné a trpné. — *Kmen infinit.* se nám objeví, odvrhneme-li z inftvu ‚*ti*', krátíme-li kromě toho u I. tř. dlouhou kmenovou samohlásku a při II. třídní známku *nou*. U mnohých časoslov jsou oba kmeny stejné, ku př. nes. Dle Kz. Dle Mkl. máme 6 infinitivných kmenův. — *1. Kmeny bez přípony*: met, plet, bod, ved, vlad, klad, krad, tep, vlъk (vlek), ku, plu, vy, kry, my, bli, chvě — mésti, plésti, bůsti, vésti, vlásti, klásti, tépsti, vléci, kouti, plouti, výti, krýti, mýti; ny, ml, tr, vr, mr, str — nýti, mlíti, tříti, vříti, mříti, stříti. Mkl. B. 421. — *2. Kmeny příponou* nu (nou) tvořené. Tvoří se buď od sloves (*deverbativní*) aneb od jmen (*denominativní*) aneb z *kořene*. — *a*) *Z kořene*. Jsou přechodná i nepřechodná: drg — drhnu, dueb — nadchnu, kap — kanu, kyp — kynu, lip — přilnu, plu — plynu, plz — oplznu, pręg — zapřáhnu, ři — vyřinu se, top — tonu, šib — šinu, vi — vinn atd. — *b*) *Deverbativní*: dmýcha — dmýchnu. — *c*) *Denominativní* jsou passivní, znamenají: *stávati se tím*, co jméno označuje: blednu (stávám se bledým), slad-nu, trъpъ — trnu. — *3. Kmeny v ě* (*ê*). — *a*) *Z kořene* jsou z pravidla neutra: běže, drže, hledě, bud — bdě, hoře, hřmě, kleče, křiče, kypě, letě, leže, lip — lpě, mín — mně, mlče, rdě, sedě, smrdě, trpě, vele, věze, vidě, vise, vrtě, zně. — *b*) *Od sloves*: jmě (jmíti). — *c*) *Od jmen* označují obyč. *stávati se tím*, co jméno označuje: bujně, dně, ochromě, oněmě, sně (sníti), tmě, umě, hově. V této třídě jest několik hláskou *t* tvořených intensivních: sípě — siptě, soptě (vedlé sopti), chropě — chroptě. Mkl. B. 432., 434. — *4. Kmeny v i ukončené*. Tvoří se od jmen. Jsou buď přechodná buď nepřechodná. — *a*) *Přechodná*. α) znamenají činiti, jmenovati, opatřiti, krášliti, vykonati tím, stráviti to, osvoboditi od toho, co kmen označuje: bavi, hrodi, budi, cti (čьstь), dávi, dědi (děd), doji, dráždi, dusi, háji, hanobi, hnoji, hoji, hubi, hyzdi, ochromi, chyti, klidi, chopi. koji, kroti, krmi, koupi, lepi, lomi, lovi, londi, loušti (louskati, luska), muči, míni, měni, měři, misi, mluvi, moři, mrači, nosi, nuti, páli, paři, plaši, plavi, pravi, řídi, sadi, soudi, slavi, oslepi, sloni, smradi, stavi, vodi, voli, živi atd. — *β*) *Reflexivní* znamenají: činiti se tím, to na sobě činiti, co kmen označuje: líbi se, modli se, mrači se, pěni se, poti se, posti se, štíti se, vadi se, okoti se, oprasi se, oteli se, ohřebi se. — *b*) *Nepřechodná časoslova* znamenají býti tím, za to se míti, v tom býti, toho užívati, to činiti, co kmen označuje: babi, blondi, hřeši, chodi, chybi, jezdi, kroči, kvapi, skoči, slouži, stači, stoupi. — *Pozn.* Některá mají význam intensivnosti: dychti vedlé dychtě, pachti. — *5. Kmeny v a ukončené. a*) *Z kořenů* tvořené: káza, křesa, líza, ka, la, hna, dra, pra, sra, lha, tka, žda. — *b*) *Denominativní* jsou trvací, pokud nemají předpon: děla, rovna, černa se, červena se, zelena se, blekota, klokota, střehota, štěbeta, řehota, šepta. — *c*) *Deverbativní* jsou iterativa: rozdáva, dostáva, poznáva, hníva, píva, býva, zýva, díva, zíva, mácha, pada, pása, vída, stříha, šíva, svíta, dýcha, hýba, líha, léta, říka, boda, mrka, hříma, běha, hlída atd. Mkl. B. 467. — *Pozn.* V této třídě jest nejvíce sloves označujících intensivnost nebo zdrobnělosť: dupa, cucha, drcha, mácha, huláka, pohejska. Mkl. B. 475. — *6. Kmeny*

ukončené v **-ova.** -- *a*) *Denominativní:* bědova, bojova, darova, dušova, hodova, kamenova, kralova, křižova, putova, rokova, škodova. — *b) Deverbativní*: shrnova, rozvinova; pohrožova, nakloňova, kupova, oblomova, opojova, uvozova; rozdmychova, vyhazova, vzkazova, zapisova, vyskakova, postrkova, svazova. Pozoruj *áva* v: zpytovávа — zpytova, vyučovává — vyučova, obracovává — obracova. Mkl. B. 485. — Mkl. B. 418.—485. — **K.** *vojska*, vz Cadre. Čsk. — **K.**, *vrchol*, Gipfel. Z vod kmenové (nom. pl.) hor vystupovachu. Ms. 14. stol. — **K.** = *hlupák*, ein Stock, Klotz. Ctib.

Kmenatosť, i, f., die Stämmigkeit.

Kmenatý, stämmig. K. strom. Zlob.

Kmének, nku, m., malý kmen. D.

Kmení, n., das Gestämm, Geäst. K. stromové. Hank.

Kmenný, Stamm-. K. peníze (kmen, kapitál, základní kapitál, základ), statek, dům (původní), dědic, les (vysoký), hospodářství (Hochwaldwirthschaft, naproti h. pařeznému), Jg. (Šp.), hláska, slabika, forma, slovo, Nz., číslo, Primzahl. Stč. Kmenná ovce = každá osmá, které ovčák sám užívá. Vz Kmen. Vz Gl. 93.

Kmenovati. S ovčákem *na* osmou ovci kmenovati = ho najati pod tou výminkou, že dostane kmenovou ovci. Gl. Vz Kmen.

Kmenověí, Stammgenossen-. Č.

Kmenovec, vce, m., der Stammgenosse. Č.

Kmenoví, n., kmení = kmeny, Stämme, Stammholz. K. vinné. Reš. — Plk.

Kmenovina, y, f., vysoký les, der Hochwald. Um. les.

Kmenovitosť, i, f. Stämmigkeit. K. a starobylosť Slovanstva. Mus.

Kmenovní, Stamm-. K. dobytek, kmen, das Stammvieh. D.

Kmenový, Stamm-, stämmig. K. dřevo, dříví; rodičové (první, původní), Jg., D., poleno (z kmene). K. slova, kterých z jiných slov odvoditi nelze. Bn.

Kment, u, m., tenké, drahé (vlaské) plátno, V., batist, feine Leinwand, Battist, Kammertuch, snad od města ‚Gent', kde se ho mnoho dělalo. Má pánu dáti štuk k-u. Kn. drn. 97. Tkadlec kment a plátno dělá. Kom. Vz více v Gl. 93. Oděný kmentem a šarlatem. Kom. Hlava jeho kmentem přikryta byla. V. — *Kmentem* ven choditi = celc, ganz, na Mor.

Kmentník, a, m. Battistweber. Žid.

Kmentový, Battist-. D. K. šaty. Jád.

Kméř, kméři, Zasern, Fasern, vz Chmeří.

Kmet, a, kmeť, ě, m. (vz Hosť; na Slov. kmeťo, a, m.); pl. kmetové (obyč. než: kmeti). Slovo ‚kmet' příbuzné řeckému κωμήτης (vesničan, κώμη = ves). S tímto slovem a nikoli s latinským comes, (Brandl v Gl. 93. i toto spojení s latinsk. comes připouští) spojiti sluší naše slovo. Stran původu vz ještě Mz. 42. Znamenalo původně v češtině *samostatného hospodáře*, hlavu rodiny, vládyku, Grundbesitzer. Kat. 117. V 14. a 15. století znamenalo *i sedláka i přisedícího* n. *přísežného soudce* velikého soudu zemského i soudu městského. Mus. IX. 431. V 16. stol. význam sedláka se již také v Čechách vytrácí. Vz více v Pr. 1869. str. 596. a násl. a Jg. (Slovník). Že sedláci čeští slulí k-y, vysvítá ze zákonu knížete Konrada Oty (z konce 12. stol.), jenž ustanovuje, že k půhonu mají býti přibráni dva k-i počestní z okolních vesnic (duos kmetones de circumsedentibus villis). V Rkk. 36.: ‚Netužte kmetie! netužte, již vám travička vstává tako dlúho stúpaná cuziem kopytem'. Některý pán, jmaje svého čstného kmetě bohatého —i die: Chlape! proč jsi to směl učiniti, žes viece jměl dědiny, než jiný mój kmet. St. skl. Žádného neváží (lid sedlský a obecný) leč ty pány, jichž kmeté jsou a to pro hrůzu jich. Bls. O kmetech jelikož *přísežných* (juratus, Schöppe) praví Rkp. lit.: ‚Kmetů při naší rychtě šest býti má, rychtář sedmý'. — **Kmeti** (na Mor. páni hospodáři, Tov.) bylí *rádcové knížat ve věcech zemských.* Libuše káže vypraviti posly po vše kmety, lechy a vládyky. L. S. Králu, rač svých kmetóv slově slyšeti. Dal. Vz více v S. N. a v Gl. 93.—97.; Kn. drnovské 132., Jg. Slov. — **K.** = *stařec*, Greis (snad proto, že hlavami rodin starší lidé bývali. Jg.), V.; tento význam teprv v 15. stol. v obyčej vešel a v obec. mluvě jediný se zachoval. S. N. Kmet shrbený bývá. Kom. S ptákem dítě, kmet s mladicí, Němec s malvazím v láhvici, což nekřesťansky zacházl. Prov. Ořech tvrdý — zub červivý, mladá žena — kmet šedivý: toho spolku radím se střez, věc nejlepší jest rovná spřež. Reš. Vz Vš. 564.

Kmetcí, Bauern-. K. dvůr n. statek *(sedlský* statek). Th., V. Byli bychom podmaněnější nežli sedláci, lidé kmetcí. Z Apol. str. 257. — **K.** *senatorský*, *soudní*, Rath-. Nejináč než jakoby na soudné aneb kmetcí stolici seděli. V. K. úřad. S. N.

Kmetice, e, f., žena kmetova, Bauersfrau; stařice. Výb. I.

Kmetictvo, a, n. = staroba. Ctib.

Kmetična, y, f., die unterthänige Bäuerin; die Männin, die einen Erbherrn hat; Bauernwittwe. Kn. drn. 97. — Reš., Fankn., Brikc.

Kmetičný, poddaný, unterthänig, grunderblich. Ros. K. dvůr (= kmetcí), povinnosť. Zlob.

Kmetík, a, m., Greis. Rokyc.

Kmetiti, co: půhon = učiniti o půhonu, aby sšel, neplatným byl (strč.). Výb. I. Kn. dr. 132. — **Pozn.** Brandl v Gl. 97. o tom píše: ‚*Póhon kmét*' v rukopisech Kn. rož. a jinde chybně m. ‚póhon změť', což i ve vydání jejím v Arch. I. 462. zůstalo. Cf. vydání Brandlovo p. 54. Akg. 5.

Kmetka, y, f. = kmetice.

Kmetosť, i, f., starosť, das hohe Alter. Bel. ms.

Kmetovstvo, a, n. = kmetové zemští, kmetstvo, die Landrechtsbeisitzer, Räthe, 1395., Výb. I. 1032.

Kmetský, kmetcí, sedlský, Bauern-. Kmetští lidé. Rkk. 36. — **K.** stav, úřad, který z kmetů se skládal, Raths-. K. rada. Jel.

Kmetství, n., kmetstvo, a, n., *stav kmetský, rolnictví*, der Bauernstand, Ackerbau. Jg. — **K.**, *kmeté zemského* stav, Landrechtsbesitzerstand o. Würde. — **K.** *stav n. řád kmetský*, Rathswürde. Pont. o. stat. — **K.**, *starosť, věk*, das Alter, Greisenalter. Aqu.

Kmín, u, m., kmínek, nku, kmíneček, čku, m., z lat. cuminum, jest plod k-u lněního (carum carvi). Vz více v S. N., Kk. 198., Čl. 51. Der Kümmel. V. Kmín dlouhý (římský, vlaský, krámský), lesní, horní, polní, vodní (phellandrium, FB. 92.), Jg., planý, V., černý, luční, horský, panský lesní neb bílý, koňský, francouzský, Kh., bulvatý. S. N. Polívka s kmínem (kmínovice); sýr, chléb s kmínem. Us. — 2. **Kmín**, a, kmínek, nka, m. = *špatný člověk, lhář, zloděj*, Dieb, Schurke, Betrüger, Jg., z fr. gamin. Gl. 97. Z kterých potom kmíni a zbojníci na cestách bývají. Sněm 1612 p. 37. To je kmín! Nechť jsem k., jestli . . . Us. Malé kmíny věšejí a veliké poctějí. Bern.

Kmínař, e, m. Kümmelmann. Plk.

Kmíniti, okmíniti. — **co**: polívku, kümmeln. Zlob. — **koho** = ošiditi, oklamati, betrügen. D. (Na Mor.)

1. **Kmínka**, kmínovka, y, f., kmínová kořalka (rosolka). Kümmelwasser.

2. **Kmínka**, y, f., zlodějka, Diebin. Na Slov.

Kmínný = kmínový. K. jablka. Us.

Kmínovice, e, f., kmínová polívka, Kümmelsuppe. Tabl.

Kmínovka, y, f., kmínová rosolka, kmínka, Kümmelrosolie. Us.

Kmínový, Kümmel-. K. květ, kořen, kořalka (kmínka), olej, polívka (kmínovice), voda (kmínka). D.

Kmínský, špatný, zlodějský, klamavý, lügenhaft, diebisch, betrügerisch. Vz Kmín, 2. D. Na Mor. a Slov.

Kmínství, n., **kmínstvo**, a, n., klam, zlodějství, Lüge, Dieberei, Betrügerei. Na Mor. a Slov.

Kmit, u, m., kmitnutí, Schimmer. Dch.

Kmitati (vedlé mkytati, Ht. Skup. 67. O přesmykování hlásek vz Gb. 125. — **čím**: šavlí (čerstvě pohybovati). Us. Vz Hmitati. — **se.**

Kmitavý, hmitavý, flimmernd. Kmitavý lesk. Dch.

Kmitohelmý Hektor, κορυθαίολος.

Kmitopisný. K. přístroj. Phonantographische Trommel. Ck.

Kmoch, a, m. = kmotr. Vz tr.

Kmoška = kmotra. Výb. I.

Kmotr, a, m., **kmoch**, **kmotřík**, **kmošek**, **kmotříček**, **kmocháček**, **kmucháček**, **kmochánek**. *Vok.* kmotře (*ne:* kmotre). K. z lat. compater, Ht., Zk. Vz Gb. Hl. 78. Der Gevatter, Pathe. V. Jemně kmotrem byl a při sv. křtu držel. Břez. Kněz dítě u přítomnosti kmotrů křtí. Kom. Kmotrem býti komu, za kmotra státi; kmotry prositi. Us. Nechval kmotře hodův, až z nich pojedeš se ctí domův. Pulk. Čím víc kmotrův, tím víc šelem. Us., Č. Umře dítě, umře i kmotrovství. Č. Vz S. N. — **K.**, *kmotříček*, kmotřenec, kmotřině, komu stojíme kmotrovstvím, der Täufling, Pathe. — Kmotr *Punčoška*, Peter Zapfel. Dch. —

Kmotra (strčes. kmochna), **kmotřička**, **kmotřenka**, **kmotřinka**, **kmochanka** (kmoška, strč.), y, f. K. z lat. commater. V. *Vok.* v obec. mluvě také: *kmotra* m. kmotro. D., Zk. Co pak děláte, paní kmotra? Us. Vz A (strán vokativu). Die Gevatterin, Pathin, Taufpathin. — **K.**, *kmotřička*, které stojíme kmotrovstvím, die Pathe, das Pätchen. — **K.**, *klevetnice*, eine Klatsche. Kom. — **K.**, žertovně = liška. Šp.

Kmotřenec, nce, m., **kmotřině**, ěte, n., vz Kmotr.

Kmotřiti, 3. pl. tří, il, ení, Gevatter sein. — **komu**. Já mu k. nechci (nechci mu býti kmotrem). Ros. — **koho, se s kým** = přáteliti, sich bekannt machen. Jg., Ros.

Kmotrování, n., das Gevatterstehen. Zítra nemám času, jsem na k. Dch.

Kmotrovati = kmotrem nazývati, Gevatter nennen; als Gevatter stehen. — **komu**. Kmotrují sobě. Jg. — **koho**. On ho (*lépe:* mu. Jg.) kmotruje. Ros.

Kmotrovský, zastr. kmotrský, na Slov. kmoterský, Gevatter-. K. slib, dar, právo, peníz, Jg., list. D.

Kmotrovství, kmotrovstvo, a, n., zastr. kmotrstvo, Št., na Slov. kmoterstvo, Gevatterschaft, Nepotismus. Stál mu v k. Ros. Státi kmotrovstvím dítěti. D. Umře dítě, umře i k. Jg., Lb. Na kmotrovství někoho se dožádati. Břez.

Kňabatka, y, f., srdcovatá motyčka, Krauthacke. Us.

Kňahňa = kněžna, princezna. Na Slov. — **K.** = kňahně.

Kňahně, ě, f. = růže (nemoc), Rothlauf, osypky, Friesel. Bern.

Kňákati, kňákám, al, ání; kňákávati = káchati, schattern. Kačer (kačena, kačice) kňáká, káchá. Kom.

Knap, a, m., z něm. Knappe, tovaryš, zvláště soukenický a soukeník sám. Wollkämmer. V. — **K.**, silní mladý urozenec, který se rytířským činům učil, der Knappe. D.

Kňápati. Kuřata kňápají (tikají). Us. na Želivsku. Sř.

Knapp, hart an . . A já seděl *u samých* dveří.

Knapský, Knappen-, Tuchknappen-; zbrojnoský. Vz Knap.

Knapství, n., Knappschaft; Tuchmacherei. V.

Knastr, vz Kanastr.

Kňaz, vz Kněz.

Knedlík, u, m., *pl.* knedlíky, na Moravě knedle; knedlíček, čku, m., Kloss, Knödel. K. z mouky n. moučný, ze sýra n. syrný, tvarohový, jaterní, švestkový, krupičný, z masa (uzeného), knedlíčky v polívce. Jg. K. na míse (žertovně): kladiva, holí bratři. Us. Sml. To je ráj na knedlíky a blaženosť na koláče. Vz stran přísloví: Blahobyt. Č.

Knedlíkovatěti, talkig werden. D.

Knedlíkovatina, y, f., klihovatina v chlebě.

Knedlíkovatý, -ovitý, klössig, talkig, striemig, schliefig. K. chléb. Us.

Knedlíkový, Knödel-. K. polívka. D.

Kněhař = knihař.

Kněhárna = knihárna.

Kněhařský = knihařský.

Kněhokrádce, e, m. Bücherdieb.

Kněhomil, a, m., Bücherfreund.

Kněhospisovatel, kněhsp., e, m., Schriftsteller. Knihopisec.

Kněhotisk, u, m., Bücherdruck. Jg.

Kněhoknpec, vz Knihkupec.
Kněhokupectví, vz Knihkupectví.
Kněhotiskař = knihtiskař. Kom.
Kněhotlačírna, y, f. = knihtiskárna. Ros.
Kněhotlačitel, e, m. = knihtiskař. Ros.
Kněhovní = knihovní, Buch-.
Kněhovník, a, m. = knihovník.
Kněhvazač, e, m., vz Knihvazač.
Knecht, a, m., šp. z něm. Knecht, dráb, Kriegsknecht, Soldat. V.
Knechtovice, e, f., šp., v horn. pytel, cálovka, ein Sack. V.
Knejp, u, m., z něm. Kneif, kosíř, Schusterkneif. V. K. na špaličky. D.
Knejzlík, a, m., pidimužík, trpaslík. Us. v Krkonoš.
Kněně, kníně, ě, knění, knini, f., z kněhyně, zastar., Fürstin. Rkk. 40. — **K.**, *abatyše*. L. — **K.** = kněžice. Veleš.
Kněz, e, m. (strč. kniaz). *K.* odvoznje Mkl. B. 31. z střněm. chnning, goth. knni, genus; dle Grimma a Maxa Müllera jest prý základem slova toboto a všech slov s nlm příbuzných sanskr. *janaki*, ploditel, král. Vz Gl. 97. Ht. učí, že slovo k. do slovanštiny z germanštiny se dostalo, vz jeho Brus str. 68. a násl., Priester, rus knjaz, jihosl. knez. K. skloňuje se pravidelně dle „Hráč“ a v pl. také jako ‚Znamení‘. Tedy sg. 1. kněz, 2., 4. kněze, 3., 6. knězi (*ne*: knězovi), 5. knězi n. kněže, 7. knězem; pl. 1., 5. knězi, knězové n. kněží, 2. knězův n. kněží, 3. knězům n. kněžím, 4. kněze n. kněží, 6. knězích neb kněžích, 7. knězi n. kněžími. Pl. v Opavsku: kněži. — *Pozn.* Skloňování slova ‚*kněz*‘ dle ‚Znamení‘ s obdobným: bratř-í, -ím, -ích, -ími z tě doby pochází, v níž si čeština nebyla již vědoma *hromadného* významu tvaru *kněží* a *bratří*, povstalých z *kněžija* a *bratrija* a tudíž je logicky nesprávno proto, že hromadná jména, jíž v sg. množnost vyslovujíce, pluralu pravidelně nemají. Nom. a vokativu *kněží* a *bratří*, na Slov. *kňažia* a *bratria* přece co *jednotných tvarem*, ale *významem množných* m. a vedlé *kněz-i*, *-ové*, a *brat-ři*, *-rové*, právem, ostatních tvarů naproti tomu jen proto užívati můžeme, že jsou zvykem zasvěceny. Obecné kněž-i, *-ové*, *-ů*, atd. konečně příčí se hláskou *ž* m. *z* zákonům zvukoslovným (jest tedy *špatné*). Ht. Sr. ml. 186. Vz Brs. 5., 9. K. slove u nás nyní výhradně osoba duchovní, obzvláště posvěcená na kněžství. Za starodávna znamenalo *kníže*, vz dole. Rusům dosavad slove knjaz *kníže*; Srbově nazývají knězem obecního n. i okresního starešinn; v Dalmacii znamená knez tolik co *hrabě*, n Srbů lužických tolik co *pán*. S. N. Vz Gl. 97. — **K.** *a) cirkevní*: papež, kardinal, arcibiskup, biskup, kanovník, děkan, vikář, farář, kaplan; *b) klášterník či řeholník či mnich*: opat, převor, provincial, kvardian, rektor; *u jeptišek*: abatyše (opatkyně, velebná matka, představená, vrchní) jeptiška (řeholnice, mniška). *Řád*: kapucínský, františkánský, augustiánský, benediktinský (benediktův), piaristský, křižovnický, maltezský, premonstrácký, liguriánský, milosrdných bratří atd.; alžbětinky, milosrdné sestry, voršilinky, anglické panny, karmelitanky a barnabitky atd. Š. a Ž. (Walter). K. nejvyšší, obětující, měl sloužící (*lépe než*: *čtoucí*, vz Mše). Us. Stran oděvu kněžského vz Kostel. — Byť i zlý k. byl, mόžt svój úřad k spasenie lidem vésti. St. Mladý k. (jahen). V. Sněm 1516 ... kněžím, aby ženili se, nedopouštěl (král). Kněží se sami kažte. Mns. Zříditi, ustanoviti kněží. D. Přišel kněze svlékat (pozdě do kostela). Us. Před pány smeká, před knězi kleká, přec šelma velká. Us. Kdyby byl kněz v lese, přec se za ním nese. Us. Sedlákovi vidle a knězi bible. Vz Stav. Lb. Ne z každého žáka bude kněz. Vz Žák. Jak po knězi (po jeho smrti); kdo co porval, to jeho. Jg. Když kněží a žena šafují (poroněejí), obecně přemistrují; neb jest staré přísloví: Nebývej tu bóstem, kdež pleš (kněz) a vrkoč (žena) vládne mostem. Přís. Kněz dvakrát nekáže. (Říká se nepozornému, když se po věcech ptá, o kterých právě byla řeč. On pak říká: Ač kněz dvakrát nekáže, ale vícekrát opakuje). Č. Pomni, kněže, žes dříve byl člověkem. Č. Jak kněz zpívá, tak mu lid odpovídá. Č. Cbraň se (vari se = varuj se) koňského zadku, panského předku a kněze po předu i po zadn. Č. Hlemejždi v skořepině nejlépe a kněží na faře. Č. Čert svoje, kněz svoje (vz Spravedlnosť); Chudá fara, kněz sám zvoní (vz Nuzný). Lb. Jaký k., také požehnání; Moudrý k. třebas jen ústy mektal a my hříšnici se dovtípíme. Pk. Ne každý knězem pro Ježíše, mnohý též k vůli dobrě jíše. Č. K. nikdy nemá dosti, jednou rukou žehná a druhou běře. Č. Kachního žaludku nenasytíš a kněžskě mošně se nedodáš. Č. Ač mnoho pro Bůh dáš, však, prý, lékařů ani kněží nikdy nenadáš. D. K. jako vrba, čím více se osekává, tím lépe obrostá. Č. Vz Titul; Rb. str. 268. — 2. **K.** = *kníže*, *přední osoba*, *pán*, der Fürst. Pověz nám věštbami svými, z které nám země radlš knieze vzíti. Dal. Vlaslav bněz, Neklan kněz. Rkk. V Charvátskn a Srbsku jmenovali kněze krállova bratra. Jg. — **K.** či ataman u Hucnků. Vz Ataman. Lpř. — **K.** *ve štoku* (v pivovaře) = tronba k jalovému dnu. Jg.
Knězopole, e, n., Knispel v Přerovsku.
Knězovati, Prediger sein. Na Slov. Plk.
Knězovka, y, f., Predigersfrau. Na Slov.
Knězův, ova, ovo, des Fürsten; des Priesters.
Kněže, e, f., kollek. = kněží, die Priester. Byli v té radě mistři, kněže i písaři. St. skl. Papež se vší svú kněží. St.
Kněžec, žce, m., mladý kněz, kníže, Princ. St. skl.
Kněžek, žka, m. = kněžec. Hns.
Kněží, knížecí, Fürst-. Dal. — **K.** = *kněžský*, priesterlich. Žlob. — **K.** *mûd* = brslen, gem. Spindelbanm. Rostl.
Kniežic, e, m. = mnich. Dal.
Kněžice, e, f. = kněžina; 2. ves v Jilbavsku.
Kněžie = kněží, vz Kněže. Št.
Kněžík, a, m., s příhanou, der Pfaffe. D. — **K.** *pestrý*, Julis pavo, ryba. Frč. 293.
Kněžina, y, f. = kněžka, Priesterin. Reš.
Kněžině, ě, f. = kněžina.
Kněžisko, a, n. = kněžík.
Kněživláda, y, f., Hierarchie.

Kněžka, y, f. = kněžina. Puch.

Kněžkyně, ě, f., Priesterin. Koll.

Kněžna, y, f., *knížecí dcera*, Princessin. — **K.**, *Fürstin*, Us., ač dle Jg. neprávě m. *kněžně*. Káže k. vypraviti posly. L. S. 31. — **K.**, *kněžina*. Ŕeš., Cyr. — **K.**, *ploský kus železa*, na kterém houžev visí u pluhu, das Zuchteisen. Vz Honš. Rohn.

Kněžnin, a, o = kněžny. Us.

Kněžný = kněžský, geistlich. St. skl.

Kněžomůd, u, m. = hrslen. Vz Kněží. Na Slov.

Kněžotepec, pce, m. Priesterfeind. D.

Kněžoun, kněžour, a, m. = kněžík.

Kněžourský, pfaffisch. Jg.

Kněžourství, n. Pfafferei. D.

Kněžová, é, **Kněžoves**, vsi, f., Herrndorf u Rakov.

Kněžovati koho = na kněžství světiti, zu Priester weihen. Augusta.

Kněžovka, y, f., manželka kněžova, Priesterfrau. Kom.

Kněžovo moudí = kněžomůd.

Kněžský (knězský, kněský), fürstlich, *knížecí*, zastr. — **K.**, *duchovní*, priesterlich. K. otrok. D. Sobota, kněžská rohota. Prov. Kněžské peníze a židovská duše, vše do pekla kluše. Prov. K. sukně, oběť, klobouk, V., čepička. Jg. Vz Duchovní. — **K.** *čepičky* = brslen. Vz Kněží.

Kněžství, n., *stav kněžský*, Priesterthum. V. Na k. posvětiti někoho. Br. Vz S. N. — **K.**, *knížectví*, zastr. Jir. — Vz *Kněžstvo*.

Kněžstvo, a, n. = *knížectvo*, zastr., něm. Fürstenthum. Dal. — **K.**, *kněžský stav*, shromáždění kněží. Klerisei, die Priester. Svěcení kněžstva. Kom. Vz S. N. — **K.**, *kněžství* = *jmění kněží náležející*. Cf. království, markgrabství. V k-u má sohě farář dáti nasekati 30 fur dříví na každý rok. Mus. 1847. p. 541.

Knibitz, Piňovice, Pňovice u Unčova na Mor.

Kníčeti = kňučeti.

Knid-os, a, m., mě. v Karii. — *Knidan*, a, m. — *Knidský*.

Knidr, u, m., pl. knidry = *kroucené vlasy* nebo chlupy; knírу, kudrlinky, Locken. — **K.**, *točené*, kroucené ozdůbky, Schnörkel. Milujme prostě bez knidrów kakýchs. Št. To jsú jen kacís knidři (kudrlinky, frašky, nepodstatné věci). Št.

Kniha, kniha, y, f.; gt. pl. knih a kněh, proto: knihtiskárna, kněhtiskárna, knihovna a kněhovna, Mk., ale lépe: knih. Brs. 6. Stran původu: Gb. mínění dra H. Jirečka (Slov. pr. I. 152.; II. 230.), že *kniga* s *kněja* (Gb. Ill. 94., 96.), což v pol. a rus. *les*, původně *dřevo* znamená, souvisí, vědecky odůvodnil (Beitr. zur vergl. Sprachf. VIII. 108.). Vz Gl. 98., Mz. 43. Das Buch. — *Kniha (-y)*: veliká, malá, průpovědní, mešní, mateční (matrica), rýsovací, psaná, tištěná, archová, čtvrtní, osmerní, početní, denní (deník), paměťní, modlitební n. modlicí (modlitby), k. příjmů a vydání, radní, zlatá, černá (do černé knihy žáka zapsati), městské, obecné, komorníčí, hospodářské, lékařské, Jg.; hlavní, gruntovní, obchodní, příruční, Řd.; k. školní: náboženství, mluvnice (grammatika): česká, německá, latinská, řecká, francouzská, vlaská, anglická; zeměpis; dějepis, silozpyt (fysika), přírodopis, lučba, stavitelství, mathematika (počty), zobrazující měřictví (descriptiva), logika, psychologie, čítanka, slovník atd. Us. K. čítací, Us.; poučná, vědecká, zábavná, helletristická, zapisovací, pomocná, Pt.; aktivní, k. pohledávek, zápisní, poukazovací n. k. ukázek, Šp.; k. základní, Grundhuch, *ale lépe*: k. pozemností, gruntovní, Bs.; křestní, umrlčí, oddávací, Řd.; živnostnické, řemeslnické, obchodnické, obchodní, průmyslnické, průmyslní, J. tr.; veřejné (pozemkové, městské, dsky), k. zákonův, S. N.; k. přirážek a odrážek, vzájemného účtování (Abrechnungskontobuch), potvrzovací, vydajní (vydajův), hlavní vydací, zákazek danÿch, faktur danÿch, ukázek stavebního úřadu, oprav stavebních, příloh, služného, bilanční (rozvažná), hlavní ualní pivováru, polního hospodářství, rozečtův, rozčetní, rozčítací, kapitalův, pokladniční, zákazek obstaravatelských, účtův obecních, smluv, kontrolní, přepisův, úvěrní, běžná, deputatní (náchlebního), lhůt, vaječní, zákazek obdržených, knpní, vkladní, doplňovací, odvodní (Erlagsbüchlein), přehlední, továrnická, věřitelův, pozemková, tržební, pomocná, pohoční, hypoteční, protokolů (das Protokollsbuch), berniční, listní, popisní (inventář), lovčí, zádušní, krámská, skladní, na mzdy, likvidační, matriční (matrika, mateční), mléčná, mincovní, zástavní, řádná, nepořádně vedená, potřeb, roboty, zástav (zástavní), snášecí (Skontrobuch), zemřelých, lhůtní, nahlížecí (Videatbuch); sirotčí, směnceční, úroční, důchodní, čárkovaná. Sp. Knihy městské, die Stadtbücher. Nál. Grunty, které se kněhami městskými pod šos a pod právo městské zapisují. Václ. IV., Pr. 1861. str. 26. Vz Rb. 267. K. pro školy (školní), pro lid, dle Šb: k. ku potřebě ve školách, k poučení lidu vydaná. K. písma svatého. V. Knihy ohojlho zákona. V. Knihy černé n. rychtářské. V. Knihy černé jsou knihy smolné, do nichž se psanci (zločincové) zapisují. Ros. V knihách Mojžíšových. V. Patero knih Mojžíšových. V. K. pohonné, sůdóv královských, úročnie, žalohní, vz Vš. 564. K. onemocnělých, nemocných, Marode-, Krankenhuch; k. oznamn, Rapport-Journal. Česk. K. k užívání, ne: k. k upotřebování, ein Buch zum Gebrauche. Dch. — Propuštění (zápisu) z kněh; vypsaní z kněh; vepsání do kněh. J. tr. Zadání gruntů knihami ku stvrzení přijde. Er. Kniha stávající, *chybně*, vz Stávající. — Povolení ku vkladu, k zapsání do kněh pozemných. J. tr. Vedení kněh; knihami něco utvrditi (bücherlich sicherstellen); prodej kněh; vkladný, způsobný (způsobnosť) ku vložení do kněh; žádosť na vložení do kněh (vkladní žádosť: vz Desky). J. tr. Smlouvy knihami stvrzeny býti mají. Er. K. obchodní nemá rozličnou rukou v témž čase psána býti; z knihy příruční do knihy obchodní něco klásti. Rd. Něco *do knih zanésti n. vtáhnouti*, **chybně** m. vepsati, zapsati, vložiti. Šb. Knihy obchodní podlé zákona vedené. Řd. Závěrek knih; důkaz knihami obchodními provésti; průvodnosť knih obchodních (Beweiskraft); knihy se vespolek neshodnjí; hlavní knihu s úvěrnou srovnati; vklad do knih; z knih

vymazati, propustiti; závod, obchod s knihami veřejnými, s knihami rozmanitými; zapsati co knihami; znalý, povědom býti vedení knih obchodních (znalý ve vedení jich); knihu vésti, přepsati, předepsati, otevříti, založiti. Šp. Míti něco v knihách. S. N. Do černých kněh zapsati. Vz Msta. Č. K. se tiskne, tlačí v knihtiskárně. K. je půlarchová (folio), n. ve čtverce, v osmerce, v dvanácterce, v šestnácterce, osmnácterce, čtyřiadvacetičtverce. K. na sloupce rozdělená. Pt. Knihy vymýšleti, skládati, sepisovati, spisovati, psáti, vydávati, na světlo vydati, tisknouti. V. Knihy spisovatel, písař, skladatel. V. V knihách kupčiti, V., s knihami obchod vésti. Us. Knihu někomu připsati, obětovati, k ochraně poručiti. V. K-u někomu cti a darem dáti, verehren. Sych. Vydal dílo v šesti knihách, *lépe:* o šesti knihách (nečiní-li dílo šest knih o sobě. Vz K., oddělení spisu). I viděl jsem a aj ruka vztažena byla ke mně a aj v ní svinutá k. Br. Knihami o zem vrci = učení nechati. V. Z kněh se učiti. Jg. Byl jeden muich, měl mnoho knih a neuměl nic z nich. Prov. na Slov. Police na knihy. Us. Knize n kněze a knězi v knize dobře sluší. Ros. V knihách se něčeho dočísti. Kram. Knihu rozvinouti, hledati místo v knize. D. V knihách zběhlý, nezběhlý. D. To budu na knihách čísti. Dal. Do obecních kněh poznamenati. V. Kniha rodu, Stammbuch. Jg. Utonní v knihách. Č. Z knihy moudrý, bez knih němý (= nic neví. Vz stran přísloví: Neučený). Č. Mluví jako kniha (dobře, pěkně). Řeči poučují na hodinu, knihy na vždycky. Lb. Vz Spis, Náklad. — **Knihy,** *oddělení spisu.* Tento spis skládá se ze čtyř knih. Us. K., jednotlivé sešity zemských desk. Gl. 98. Dílo v šesti knihách. Us. — Vz o čes. knihách v starší naší době. Tk. II. 414. — **K.,** veřejná nebo soukromá zaznamenání. K-y klášterské. Vz Klášterský. — **K.** *papíru a)* psacího = 24, *b)* tiskacího = 25 archův; 20 knih = rys. S. N. — **Knihy,** část žaludku zvířat přežvykujících, jako z listů se skládající, pantices, der Blättermagen. (Potrava u nich přichází nejprv do bachora, potom do čepce, pak do knih a konečně do žaludka pravého, *slez* nazvaného, se spouští). Kom. Kráva i vůl knihy mají a přec čísti neumějí (a přec nejsou učení). Vz Hloupý. Lb., Č., Frč. 379. — **K.,** vz Knihatka.

Kniha, y, f., čejka, Kibitz. Us.

Knihař, e, m., knčhař, kdo kniby *a)* tiskne = knčhtiskař, V.; *b)* opisuje (Bücherschreiber), Kom.; *c)* prodává = knibkupec, Buchhändler; *d)* váže (Buchbinder) a v tomto smyslu se tohoto slova nyní skoro výhradně užívá. Šp.: *knčhvazač* (z něm. doslovně přeloženo). Knihař archy hladkým, těžkým kladivem vytlouká a srovnává, potom skládá a opět vytlouká, na vazadle motouzem a nití sešívá, lisem knihařským svírá a na hřbetě klíží. Knihu pak ořezadlem (obřezákem) ořezává a desky z lepenky ku hřbetu přidělává. Hřbet a desky pokvíkají se koží, plátnem n. papírem. Potáhne-li se celá kniha koží, slove vazba tato francká; pakli jen hřbet, desky pak plátnem n. papírem, slove tato vazba polofranckou. Ořez se barví n. pozlacuje. Nápis na hřbetě z pozlátka horkou mosaznou pečetí se vytlačuje. Pt. 110., S. N. IV. 717 (zde viz více). Vz Tk. II. 538.

Knihařka, y, f. Buchbinderin. Vz Knihař.

Knihárna, y, f., knihkupectví. — **K.,** *knihovna,* Bibliothek. V. — **K.,** knihtiskárna. V. —

Knihárník, a, m. Buchhändler; Bibliothekar; Buchdrucker. Ros.

Knihařský. Buchbinder-. K. krám. Us. — **K.** Buchhändler-. V. — **K.** Buchdrucker-. V.

Knihařství, n., řemeslo zabývající se vázáním knih, Buchbinderei. Vz S. N. a Knihař.

Knihati, křičeti jako kníhatka.

Knihatka, y, f., kníha (pták), stará děvka, Kibitz. Dch.

Knihavka, y, f. = kníhatka.

Knihkupčík, a, m., s příhanou. Bücher-trödler. Pík.

Knihkupec, pce, m., knčbkupec. Vz Kniha. Buchhändler. Kom. K. provozuje obchod *a) nakladatelský,* prodává-li knihy vlastním nákladem vydané; *b) svěřený,* prodává-li knihy od nakladatele mu svěřené za jistou srážku na ceně; *c) obstaravatelský,* jestliže mezi oběma prostředkuje, rozesýlá totiž knihy od nakladatele vydané těm, kteří vedou obchod svěřený. Pt. Vz Knihkupectví.

Knihkupcová, é, f. Buchhändlersfrau. Jg.

Knihkupecký. Buchhändler-. Jg.

Knihkupectví, knčbkupectví, n. Buchhandel. K. nakladatelské (Verlags-), svěřené (Sortiments-), obstaravatelské (Commissions-buchhandlung). Vz více v S. N. IV. 718. — Vz Knihkupec.

Knihonakladatel, e, m. Buchverleger.

Knihonoš, e, m. Bücherträger. Rež.

Knihopis, u, m. Bibliographie.

Knihopisec, sce, m., Bibliograph. Rk.

Knihopisný, bibliographisch. K. slovník.

Knihora, y, f. = kníhatka. Us. v Táb.

Knihosklad, u, m. Bücherniederlage. Us.

Knihotisk, u, m. Buchdruck. Vz více v S. N. IV. 719.

Knihovka, y, f. = kniha, Kibitz. D.

Knihovna, y, f., bibliotheka, Bibliothek. Slovo toto marně zamítá *Nitra,* 1876., doporučuje: *knižnice;* k tomu dodává Dch., že by bylo lepší knihárna. K. zaříditi, spravovati, přehlížeti, v pořádku míti; pro knihovnu knihy kupovati, do knihovny knihy přinášeti, odváděti, dodávati, vraceti, vkládati, knihy z knihovny vydávati, půjčovati, se vypůjčiti, v knihovně knihy zapisovati.

Knihovní, lho, m., jm. podstatné (die ‚Dnešní'), úředník, Buchhalter. — **K.,** jm. přídavné, Buch-. K. dluh, výtah, úřad, pohledanosť, věřitel, vklad, zápis, Šp., zapisovatel. Rk.

Knihovnictví, n. Buchhalteramt. Jg. — **K.,** literatura.

Knihovník, a, m. Bibliothekar. — **K.,** Buchhalter. Jg.

Knihoprodavač, e, m. = knihkupec. Kom.

Knihoznalec, lce, m., knihoznatel, Bücherkenner. Us.

Knihskladatel, e, m. Schriftsteller. Jel.

Knihtisk, u, m., Buchdruck. Vz více v S. N. IV. 719.

Knihtiskař, e, m. Buchdrucker. Us.

Knihtiskařka, y, f., choť knihtiskařova. K., Buchdruckerin.
Knihtiskárna, y, f. Buchdruckerei.
Knihtiskařová, é, f., choť knihtiskařova.
Knihtiskařský, Buchdrucker-. Jg.
Knihtiskařství, u., knihtisk, knihotisk, n, m. Buchdruckerei. K. jest umění rozmnožovati spisy otiskováním forem z jednotlivých písmen složených. Obsahuje tedy: skládání forem z liter a otiskování jich, ono jest umění *sazečské*, toto *tiskařské*. Vz více v S. N.
Knihtlačitel, e, m. = knihtiskař. Kom.
Knihvazač, e, m., šp. m. knihař, ač to má Kom., neb jest to dle něm. přeloženo. Os. Nemáme: vazač sudů (bednář), kovář nožů (nožíř) atd. Kom. užil snad tohoto slova proto, že „*knihař*" rozličné významy mělo. Vz Knihař.
Knihvedoucí, ího, m. Buchhalter. Us.
Knikač, e, m., skuhrač, der Winseler. D.
Knikal, a, m., dráždič, Necker. Ros. — **K.** = knikač.
Knikati, knikávati = kňourati, wimmern, winseln; drážditi, šiditi, popuzovati, necken, reizen; vaditi se, zanken; pohrávati, tändeln. Jg. — **abs.** Proč knikáš? (kňouráš; o dětech.) D. Proč se tam knikáte (hádáte)? Ros. — **koho** = drážditi. Neknikej toho pacholete. Jg. — **se s kým.** Co se s ním knikáš (dráždíš, šidlíš)? Ros. Kniká se s ním (= vadí). Ros. Kniká se s ní (zahrává, pohrává si). Ros. Když se mládenec s pannou knikají, nevěř jim (dráždí, k hněvu popuzují). Ros.
Knikava, y, m. = knikač. Ros.
Knikavec, vce, m. = knikal. Ros.
Knikavý, neckend; winselnd. Ros.
Knikel, e, m., ouvin u saní sedlských, jímž se houž okolo slupice k jednomu ramenu oje přituhuje. Us. Deh. Vz Úvin.
Knín, a, m., mě. v Berounsku. Vz S. N.
Kníně, vz Kuěně.
Kninice, dle Budějovice, Kninitz. Jg.
Kníratý, schnurbärtig. Rk.
Knír,y, kňoury, ův, pl., m., Schnurbart. K. si kroutiti. Čsk.
Knísati, knísám a kníši = houpati, klátiti, schaukeln. — **(se) kde.** Nech strašný mihotem na hlavě kníše chochol. Hol. Kalina **nad** vodou se kníše. Hol.
Knísavý, kolébavý, schaukelnd. Bern.
Knížátko, a, n., mladé kníže. Vz Kníže.
Knížatstvo (knížectvo, Ros.), a, m. = knížata. D. — **K** = knížectví, das Fürstenthum, zastr.
Kníže, gt. knížete, n. — **K.** od ‚kněz' (кънѧзь, vz Gb. Hl. 109.), vlastně = mladý kněz (a proto je slovo toto rodu středního), Prinz; později tolik co staré ‚*kněz*' = pán, vladař zemský, mocnář vůbec. Fürst. Slovo kníže bývá vzorcem třetího středního sklonění a skloňuje se: 1. kníže, 2. knížete, 3. knížeti, 4. kníže, 5. kníže, 6. knížeti, 7. knížetem; pl. 1. knížata, 2. knížat, 3. knížatům, 4. knížata, 5. knížata, 6. knížatech, 7. knížaty. Poněvadž kníže znamená nyní muže, tedy se toto slovo i o muž. rodě klade a má v akkus.: knížete; i můžeme tedy říci: jasné kníže přišlo n. jasný kníže přišel. Vz Hrabě. — Knížetem býti. V. Ne tak knížete drabanti háji, jako poddaných milosť. Kom. K. voliti. Háj. Za k. ho vyzdvihli; za k. voliti, vyhlásiti. Háj. K. země. D. K. korunované. Jg. Dobré k. dobré boky (rady) má. Rb. — *Veliký k.* jest titul údů panujícího rodu ruského; údové panujícího domu rakouského mají titul *arcikníže*. S. N. — Stran *titulu* vz Jasnosť, Urozenosť, Milosť. — **K.** = hlava, das Haupt. K. kněžské. D. K. ďábelské. V. K. toho světa (pekelný bůh). V. Hippokrates kníže lékařův. Zlob.
Knížebiskup, a, m., Fürstbischof. Rk.
Knížecí, fürstlich, Fürsten-. K. stav, list, Us., dům, dvůr, sídlo, V., klobouk, čepice, Har., komora (V.), milosť, statky, slovo, Jg., dar, V., hudba (vz Hudba). Šp. Neklan káže knížecími slovy. Rkk. Vstachu na k. slova. Rkk. K. lesy, K. slova, nemají nikdy zpět jíti. Výb. II. 56.
Knížecký, knížetský, fürstlich. K. šaty. Ros. — **K.** = *knížecí*, Fürsten-. Z k. lesov. Rkk. —
Knížectví, knížetství, n., moc, Fürstenwürde, Gewalt. V. — **K.,** *knížecí statky*, das Fürstenthum. K. držeti. V. Nápad ke k. míti. Háj. K. obdržeti, dosáhnouti; k. se vzdáti; k. se zmocniti; k. spravovati. Us.
Knížek, žka, m., das Pfäffchen. Kom.
Knížetin, a, o = knížete, das Fürsten-. K-ni služebníci. 1432.
Knížetstvo, knížectvo, a, n. = knížata, die Fürsten. Ros. — **K.** = knížectví, Fürstenwürde.
Knížka, y, f. (malá kniha), Büchlein. K. ruční, pamětní. V.; knížky, pl. = modlicí kniha, Jg.; cestovní, vandrovní, Rk., pracovní, Šp., dostavní (Einbringbüchel der Gesellen für die Arbeit). Er. K. na krasopis.
Knížný, knižní, Buch-, Bücher-. K. svazek. 1410. — **K.,** učený, gelehrt. Mat. verb.
Knocíík, u, m. Schwabengift. D.
Knoflíček, čku, m. Vz Knoflík.
Knoflíčkovati, smyčkovati, knöpfeln. D. — **co čím:** sukno šonstačkou, mit der Scheibe aufreiben. Rohn.
Knoflík, u, knoflíček, čku, kneflíuek, nku, m., z něm. Knopf; v obec. mluvě: klofník (přesmyknutím), na Slov. gombík, pol. guz, guzik. K. jest prostředek k zapínání, spojování dvou částí obleku. S. N. K. na kabátu, knoflíček ke košili. Us. K. prolomený, vybitý, kroucený, mřížovaný, hrbovatý, plochý, plochoklenutý, mnohohranný, s přilitým n. přiletovaným ouškem, k. na hůl (na Slov. kokus), k. u sedla (přední vrch sedla), Jg., D., postříbřený, pozlacený, lisovaný, tlačený, cínový, litý, francouzský, anglický, veliký (zaplnák), kulatý, vejčitý, Šp., přitahovací ke dveřím, přitahovací na okno, dřevěný potažený nitmi n. plátnem (plátěný) n. hedvábím n. vlnou atd., kostěný, nitěný, platovaný, rohový, skleněný, perleťový, kovový, porculánový, lisovaný, vypouklý, vejčitý, kulatý, hranatý. S. a Ž., Kh. Vz S. N. Přitahovák na knoflíky při kamaších. Cn. — K. přišiti, odpárati, utrhnouti, něco na k. zapíti, zapiati. — **K.** rostoucí na klobouči (hořkém lupenu). Vz Čumbrk. — **K.** (Hülse) slove na konci nabíjáku přidělaný kousek kovový neb rohový. Šp.
Knoflíkář, e, m., Knopfmacher,-händler. Jg.

Knoflíkářka, y, f., Knopfmacherin, -händlerin. Jg.
Knoflíkářský, Knopfmacher-, -händler-.
Knoflíkářství, n. Knopfmacherhandwerk. Jg. —
Knoflíkový. K. dírka, Knopfloch.
Kňoch, u, m., jelito kroupami naditě. Us. Wurst.
Kňoras, a, m., kňouras, starý hřebec, alter Hengst. Us.
Knorky, pl., odění rukou. Žid.
Knoss-os, a, m., bylo mě. na Kretě.
Knot, u, knůtek, tku (knotek), knoteček, čku, m. Der Docht. K. slove prostředek k pravidelnému a nenáhlému spalování hořlavin kapalných (lihu, kamfiuu, olejů atd.) n. takových pevných, jež horkem kapalní. K. nespalný, S. N., argandský, lampový. Kh. — K. k zapalování prachu, *lunt*, die Lunte. V. — K. *do ran*, čípek, soukanec, cupanina, die Charpie; k. špičatý, dlouhý, měkký. V. — K. = *hadry*, *cancory*, staré věci vůbec, zvl. šaty. Sebral své k-y (svých pět švestek). Us. na Mor., Brt. Knoty na hlavě (spletené n. srostlé vlasy). Kos. — K. *ve vředu*, střeň, Eiterstock, Putz. D. — K., a, m. = *troup*, *hrubý člověk*, Grobian. Ty knote! Us. Knote shnilý! Jir. dh. Nevypitvaný k. Vz Hrubý. Č. — K., *slovo lichotné*: Ty knote! (= malý čtveráku). Můj knote = mé milé děcko. Počkej ty knote = šelmo. (Vždy o dětech). Brt.
Knotař, e, m. Dochtmacher.
Knotařka, y, f., Dochtmacherin.
Knotek, tku, m., vz Knot. — K., tka, m., der Knirps. Rk.
Knotiti, co; vlasy (plésti, másti), fitzen, wirren. Us.
Knotní, Docht-. K. nůž. Techn.
Knotník, u, m., štipec na knot. Lichtputz. Us.
Knotovitý, knotig. K. hůl, vlasy, hlava. Vz Knot.
Knotovka, y, f., lychnis, Lichtnelke. Kk. 225., Čl. 22. K., melandryum. K. lepkavá (m. viscosum), noční (m. noctiflorum), lesní (m. silvestre), huňatá (m. villosum), lysá (glaberrimum; lychnis Preslii), luční (pratense). FB. 83.
Knotový, Docht-.
Knouba, y, m., Wühler.
Kňoubati, *něco*, *se s něčím* (se meškati, zdlouha pracovati). Rk. Zögern, langsam arbeiten.
Kňoubavý, trödelhaft. Rk.
Kňoubus, a, m., kdo má silné kňouby (kníry). Kh.
Kňouby, kňoubky, pl., m. = kníry. Us.
Kňoukal = kňoural.
Kňoukati, kňoukávati, miauen. Kočka kňouká n. kňourá. — K. = tence jako mňoukavým hlasem mluviti. Kňourati, raunzen, winseln, greinen. Ros.
Kňoukavec, vce, m. = kňoukal.
Kňoukavý, wimmernd, winselnd.
Kňoupavý = volný v práci. Kh.
Kňour, a, m. = divoký kanec (žertovně). Eber. Šp.
Kňoural, a, kňourálek, lka, m., Raunzer, Winsler. Jg.
Kňourati. To dítě pořád kňourá, raunzt, winselt. Us. Kočka kňourá, kňouká, mňouká, miauet. Us.
Kňouravý, kuňkavý, kuňkavý, grinsend, winselnd. Jg.
Kňoury, vz Kníry. — K., *čisté*, *samorostlé stříbro* na způsob kadeří. Kraussilber. Rohn., Am. — K., *drobné knedlíčky do polívky*, kleine Mehlklösse. — K., dračky, Lichtschleussen. Ros. — K., klihovatka z noh dobytčích. Us.
Kňous, u, m. = kníry.
Knovatka, y, f., Kratze, Krautlhacke. D.
Knoviz, e, m., místo v Čech.
Kňovka, y, f., druh hrušek. Dch.
Kňučeti, kničeti = kvičeti, skučeti, wimmern, winseln. Pes kňučí n. kničí. Us.
Kňučivý, kdo rád kňučí, wimmernd. Us.
Kňukal, a, m. To je věčný kňukal! Vz Kňoural.
Kňukati = kňoukati.
Kňukavý, wimmernd.
Kňukna, y, f. = kňukava, Knautsche.
Knuta, y, f., z germanského: got. huuto = lat. flagellum, aculeus = bič, osten; skand. knútr, švéd. kuut, středněm. knoto (Knoten). Vz Mz. 43. K., bič spletený z více řemínků, na jichž koucích jsou olověné kuličky; slouží k trestání zločinců. S. N., Rk.
Knůtek, vz Knot.
Knytel, tle, m., z něm. Knüttel, kyj, sochor. V. — K. v některých krajinách mor. = rouhík, *jímž* se povříslo zadrhuje (knutluje), na Hané ‚róbl'. Brt. — K., v kartách, bastoni. V.
Knytlovati, kyjovati, z něm. Kom.
Ko *se předsouvá*: ko-r-moutiti. Šf., D., vz R. — **Ko**, staroč. *zájmeno*, spojuje se s *-li*: koli; odtud: kolik, kolikerý atd. D. Vz Kt. str. 49. — **-ko** (-sko) jest *přípona*, před kterou se *h* do *ž*, *ch* do *š*, *k* do *č*, c v *č* mění: jablko, kluhko, oko — očko, ucho — ouško, lůžko, zrnko. Vz H, Ch, K, -ek. Městečko, slůvko, zrcátko, kuřátko, děťátko. Mkl. B. 265.
Koak, u, m., uhlí z kamenného uhlí. Techn. Vz Kok.
Koalice, e, f., z lat., spojení, zvl. spojenise více mocností proti společnému protivníku. S. N. Koalition, Vereinigung, Verbindung.
Kob, u, m., koba, hádání z ptačího letu, augurium. Plk., Th., Výb. I.
Koba, y, f., kuba, kobík = krkavec. Rabe. Koby neučerní. Vz Zlý. Lb., Ctib. Divná jest on k. Ros. Zůstal tam, co k. na mrše. Mus.
Kobáleti, kobaliti = valiti, wälzen. — **kam**: do dveří. Us. — **se jak**. Jeden přes druhého se kobálel. Us. v Prach.
Kobalt, u, m. (ďasík, cobaltum), polokov, z něm. V. Kohalt špížový či kyz šmolkový (Speiskobalt); k. švédský čili kyz kobaltový lesklý (Glanzkobalt). Vz S. N., Šfk. 260.—264.
Kobaltitý, Kobalt-. K. kysličník, Kobaltoxyd. Šfk. 261.
Kobaltnatý. K. kysličník, Kobaltoxydul; soli, Kobaltoxydulsalze; dusičnan, salpetersaures Kobaltoxydul; síran, schwefelsaures Kobaltoxydul; uhličitan, basich kohlensaures

Kobaltoxydul; fosforečnan; sklo, Kobaltglas; hlinitan, Kobaltaluminat; chlorid. Šfk. 260. až 263.

Kobaltoleštěn, u, m., Kobaltglanz. Šfk. 263.

Kobaltovec, vce, m., Glanzkobalt. Bř. 65.

Kobaltový, Kobalt-. K. květ, kyz, modř. Šfk. 263.

Kobela, y, f., kabela s víkem, Korb mit einem Deckel. Plk.

Kober, bra, m. Knihkupectví I. L. Kober. Vz Jméno.

Kobera, y, f., ein Watschelnder. Rk.

Koberati se, kolebavě jíti, watscheln.

Koberavý, watschelnd. Us.

Kobercovati, tapezieren. — **koho** = bíti, prügeln. Us. Poličan.

Kobercový, Tapeten-. K. stěna. Jg.

Koberec, rce, kobereček, čku, m. Tkaná pokrývka na stoly, na podlahu, na stěny atd. Decke, Teppich, Tapete. K. tyrolský, perský, turecký, francouzský, S. N., předpostelní. Dch. Na k-cích jsme léhali. Vrat. 10. — **K.**, Sauerteig, nákvasa. Jg.

Kobereční, Tapeten-. K. stěna. Sych.

Koberečnice, e, f., Teppichmacherin. Jg.

Koberečnický, Teppichmacher-.

Koberečník, a, m., Teppichmacher. V. Na Slov.: koberčář.

Kobeřice, dle Budějovice, Köberwitz, ves v Opavsku.

Koberlík, u, m., Schöpfgefäss. — **K.**, část rostliny, z které květ vychází, Korblein, corbula. V.

Kobi, Gobi, čínsky: Šama t. j. písečné moře, poušť asijská po Sabaře na zemi největší. S. N.

Kobík, kubík, a, m., krkavec. Rabe. V.

Kobiti se. Kůň bujný divně se kobí (staví, chová?), bočí, nohami mece. Bl.

Kobka, kůbka, y, f., *síň*, *přístřeší*, ku př. u kostela, před domem. V. Přístavek před kostelem slove také: babinec. Us. — **K.**, *pokojík*. V., Br. — **K.**, *hornický domek*, Berghütte, Rohn. Am. — **K.** na Mor., *vrch kamen*, zídka za kamny. Rybay.

Koblása, m. = klobása.

Koblenec, Kobelenec, nce, m., Coblenz (z lat. Confluentia), v porýnském Prusku. Vz S. N.

Kobliha, koblížka, y, f., koblih, koblíb, u, koblížek, žku, m., pečivo z těsta, tvarohem, povidly atd. nadívané, ein gefüllter Kuchen; zvl. těsto kulovaté, povidly atd. nadívané, v másle smažené, Krapfen. V. Koblihy zadělávati, nadívati, smažiti, koupiti, prodávati. K. v masopustě se smažívají. Us. Nesmí se opříti, musí to shrýzti jako pes horký koblih. Rvač. Poruč psu koblihy. Mus.

Koblihář, **koblížkář**, e, m., Krapfenmann. Jg.

Koblihářka, koblížkářka, y, f., Krapfenweib. Jg.

Koblihářství, koblížkářství, n., der Krapfenverkauf. D.

Koblihovice, pl., dle Budějovice, smyšlené jm. místní. Karneval z Koblihovic. Rvac.

Koblihový. Krapfen-. K. těsto.

Koblízka, y, f. = kobliha. Rk.

Koblížek, žka, m. = koblihář. Vz Kobliha.

Koblížka = kobliha.

Koblížník, a, m. Krapfenbäcker. Tk. II. 370.

Koblížnosť, i, f., Schleckerhaftigkeit. Jg. Vz Koblížný.

Koblížný, rozkošný, schleckerhaft, weich, wollüstig. V.

Koblouk, u, m., kobluk = klobouk. V., Br. — **K.** = *znamení prodeje*, vích. — Posud říkají děti koblouk m.. klobouk, že se jim ono slovo snáze vyslovuje.

Koborec, rce, m., Brustkorb. V Doudlebsku. Kts. — **K.**, chmelný kvas, Sauerteig von Hopfen.

Kobrtati, kobrtnouti, klopýtnouti, stolpern. Us. u Jilem. — Kobrtal po schodech dolův (stolpern). Div. z ochot.

Kobos, u, m., die Cymbel, zastr.

Kobrowitz, Köberwitz, Kobeřice v prus. Slezsku.

Koburk, a, m., mě. německé. — *Koburčan*, a, m. — *Koburský*.

Kobyla, y, f., kobylka, kobylice, kobylečka, kobylička; klisna, hřebice; divoká: sveřepice; klisinka. Die Stute. K. hřebná, hřebí, hřebice. K. špatná: herka, hemrlice, mrcha, škapa. Kobylu připustiti. Kobyla se ohřebí, ohřebila. K. pušťáku k sobě nedá. K. počala, zůstala hřebná. Na kobyle jezdí a kobylu hledá. Prov. Považ kobylo, co jsi zorala. (Když někdo nějakou hloupost dokázal. Vz stran přísloví: Hloupý.). Č. Nedávej mi kobyl, však na mně do mlýna nejezdíš. Vz stran přísloví: Hana. Č. K. má větší hlavu, ať se stará. Vz Lhostejný. Lb. Nezáleží na tom, kobyla-li sivá, ale jak táhne; Nech k. hlavu si láme, že má velkou, co nám do toho? Pk. Jakmile kobyla jezdce sednouť nechá, musí (má) také nechať jezditi. Hnš. — **K.** n. *zbranice, hranice před mostem, mlýnem* atd., ku chránění před ledovými krami za času dřenice. Vys. Také: kozel, ledolom, koza, zbraně, Jg., pod mlýnem: spíže. — **K.**, přívora, sloup na stání, der Stallbaum. — **K.**, *veliké kladivo v huti.* D. K. lomená, Stirnhammer, stlačovací, Schwanzhammer, nahazovací, Aufwerfhammer. Techn. — **K.**, *v sladovně lešení na lísky*, pod nimiž je oheň. Us. — **K.**, *řada obilí* k mlácení prostřeného a obilí samo k mlácení v řadě ležící. Us.

Kobylák, a, m., Stutenhälter. Us., Dch. — **K.**, kdo kobyly připouští, der Hengstmann. V.

Kobylanec, kobylenec, nce, m., kobylí lejno. Us. na Mor. Lpř.

Kobylář, e, m. = kobylák.

Kobylařiti = kobylářem býti. Bern.

Kobylářství, n., kobylářská živnosť, Stutenmeisterei. Bern.

Kobylčí, Heuschrecken-. K. noha. Us.

Kobylé pole = *občizna* k pasení kobyl a dobytka vůbec. Výb. I. — **K.**, *místo pro kobyly a dobytek ohrazené.* Gl. 98. — **K.** = *kobylna*, das Gestütt. Vz Kobylý.

Kobylí, kobylý, Stuten-. K. mléko, hnůj, maso, Ros., pole (vz Kobylé), hlavy (veliká jablka; malé solní kbelíky, kleine Salzkübel, 1490. Gl.; k. hlava, hudební nástroj ve způsobě houslí, na kterémž hudec točením ko-

lečka struny klikou tře. Eine Art Leier. Bur. K. hlava, ves v Čáslavsku); máta, šťavík, Saueramрfer, Jg., bzdinky (houby).
Kobylice (*šp.* koblnice n. kobyínice), e, f., *u tesařů* podpora dřevěná, kozel, Holzbock. Us. — **K.** *ve mlýně, břevno* dnbové, jímž se prostora mezi běhounem a spodkem zmenšuje nebo zvětšuje, Jg., der Eisenstock, der Stock im Mahlgerüste. — **K.**, *druh hliny.* Chm.
Kobylina, y, f., konina, Pferdefleisch. — **K.**, u tesařů = kobylice, kozel, der Holzbock. Na Slov.
Kobylinec, nce, m., koninec, *kobylí hnůj*, Pferdemist. — **K.** = *kobylna*, Stutenstall. Tb.
Kobyliště, ě, n., kobyína, Stutenstall. Th.
Kobylka, y, f., mladá kobyla. — Přijíti, sednouti, dostati se někomu na kobylku = na něm jezditi, poroučeti mu, zbíti ho. Us. — **K.** *polní*, koníček travní, robáček čtverokřídlý, locusta, das Heupferd, die Heuschrecke. Kobylka vřeští, Orb. pict., cechtá (crká). Jg. K. zelená či koníček, l. viridissima; k. hnědá, decticus verrucivorus; šedivá, stěhovací. S. N., Frč. 145. — **K.** = *prsní kosť* u ptáků, das Brustbein. Jg. — **K.**, *stavidko na houslích*, na němž struny leží, der Steg, Sattel, Us.; u fletny: mostek, stupníček. Hd.
Kobylkář, e, m., potupně o *chudých šlechticích*, Krippenreiter, Landjunker. — **K.**, *kobylář*. Na Slov.
Kobylkařiti, il, ení = kobylkářem býti. Jg. —
Kobylkářství, n., Krippenreiterei. Vz Kobylkář.
Kobylna, y, f. = kobylinec. D.
Kobylník, a, m., der Hüter der Stuten. Kn. rož. čl. 274.
Kobylodojce, e, m., Pferdmelker. Mus.
Kobylý = kobylí. Vz Kobilé.
Kobza, kobzička, y, f. Nástroj hudební o třech strunách k loutně n. lyře podobný, die Fiedel. Kom. Vždy na starou kobzu hraje (= totéž mluví). Prov. Vz stran přísloví: Stejnosť, Tlachal. Č., Lb. — **K.**, *hrnec* z části vodou naplněný, koží nahoře potažený, v kteréž několik žíní vlhkýma rukama sem tam se smýká, čímž zvuk basovému podobný se působí; jinak slove: *bandaska*, *bukal*. Jg. — **K.**, v již. Čech. = něm. Brummeisen. Vz Brumaisl. Kts. — **K.**, *potupně* o *ženách*. Ty stará kobza! Us., Plk.
Kobzař, e, m., kdo umí na kobzu hráti. Lautenspieler. Jg.
Kobziti se = dováděti, schäkern. Na Slov.
Kobzivý = rozpustilý, ausgelassen. Na Slov.
Kobzol, u, m. = zemák. Us. v Opav. Pk. Na Mor.: kobzole, e, f. Erdapfel.
Kocábka, y, f., **kocáb**, u, m., **kocábice**; člunek. Der Kahn, Nachen. Na plavné řece korábů, člnnků, bárek a kocábek užívají, ba i vorův. Kom. Mlýn na kocábkách. — **K.**, *v hornictví truhla*, v níž se ruda po dolové uličce vozí. Vz Hontina. Robn. — **Kocáb**, lenivá, neobratná ženská. Us. n Jilemn.
Kocábní, Kahn-, Nachen-. Když jedné zimy zamrzlo dřiví páně Švibovského v Podskalí, míšenice byla k. Svěd. 1569.

Kocanda, y, f., *trh*, který se drživá někde před velikým trhem, větším dílem na předměstí. Us. Odtud jméno hospody předměstské: na kocandě, v kocandě. Sr. Kotec. — **K.** = *hubená husa*. D. — **K.**, *šťáva* při sušení švestek kapající. Us. Konká jako z kocandy (vyjeveně). Us. u Rakovníka. — **K.**, příjmení. Jir.
Kocanďák, a, m., kazatel, kdo u všeho mluví, hubuje. Us. u Jilem.
Kocanditi = kázati, u všeho dlouho mluviti, hubovati. Us. u Jilem.
Kocandovati = bouřiti, hněvati se. Us. u Turn.
Kocer, *kacár*, kacour, a, m. = bič, na Slov.
Kocíánek, nku, m., plesnivec, gnaphalium dioicum. FB. 44.
Kocíánka, y, f., třínobá svíčička o vánocích pálená. Us. Dreifüssiges Kerzlein.
Kocinka, y, f., kocínek, nku, m., drub mělnického vína. Rohn.
Kocmánek, nku, m., tvrdý proub na poli vedlé rozhoru. Us.
Kocmatice, e, f., pečivo z mouky, vajec a bezového květu. Kts. Hollunderstraubeln.
Kocměč, e, m. = kozelec, Burzelbaum. Na Mor.
Kocmoud, u, m., jméno lesa na Brankovicku na Mor. Mřk.
Kocmoudek, dku, m., nardus celtica, die celtische Narde. Čern.
Kocmouch, u, m., druh pečiva.
Kocmrda, y, f., přezdívka na Mor.
Kocna, y, f., loses Maul. Rk.
Kocolenka, y, f. = kořalka. Na Mor.
Kocour (dříve: kocúr), a, kocourek, rka, m.; kot, macek; kocouře, kocourče. Der Kater, Hietz, Mietz. V. Stran původu vz Mz. 47. K. divoký. Cbytil tam kocoura! (když někdo odcházeje myslí, že něco velikého učinil a zatím vysmán jest). Č. Kocoura někomu vítati. Vz Posměch. Č. Běhá jako ohořelý kocour. Vz Spěch. Č. Čím starší kocour, tím ocas neohebnější. Sbr. Když není k. doma, mají myši hody (lusum, povícení, pré) = za nepřítomnosti pána na pána si hráti. Lb. Us., Č. Rád k. ryby jídá, ale nerad pro ně do vody břede. Vz Lenoch. Lb., Šp. K. z předu lízá a po zadu drápe. Šp. Kocour jde, myši v kout. Jg., Šp. Když k. přijde, myši v kout lezou. Č., Lb. I dobrému kocourovi někdy myš nklouzne; Jeden k. stáda myší se nebojí. Pk. Dbá o ně jako k. o kořata. Sk. — Kněz přes bidlo dře k-ra a ožralci okolo stolu honí korytonna (= blijí). Poličanský. — **Kocoura** s kým tabati. Vz *Hádka* daremná. Č. — 2. *Hra*, když jedni na jednom konci provazu provaz k sobě táhnou, druzí na druhém konci provazu bránice nohama se příčí. Jg. — Nemocní musejí se s holkou (smrtí) potýkati a s nemocí a smrtí kocoura přes vodu táhnouti = umříti. — **K.**, u, m., Grundhobel. Šp. — **K.**, *prouh na stěně po špatném bílení*. Streif. Zedník nadělal po zdi kocourův až hanba. Us. Dch.
Kocourek, rka, m. = *malý kocour*. — **K.**, u, m. = *kloub lnu*, Kloben. — **K.** = *zhlaví u pluhu*, das Pflugstöckchen. D. — **K.** =

kus polena velmi sukovitý, knotiges Stück Holz. Us. — Kocourky = kočičky, žežhulka. D. Katzenpfötchen.

Kocouří, Kater-. K. pazour. Us.

Kocourkov, a. m. To se stalo v Kocourkově. Dle Ros.: Kocourov. Krähwinkel. — *Kocourkovský* kousek.

Kocournik, a, m., milovník kocourů, Katzenpatron. Berg. — **K.**, u, m., krbec v chlévě k ležení. Us. Na Slov.

Kocourový, Kater-. K. kůže. — Musí zvřeštěti kocourového = spláče. Ctib.

Kocovatí = žvatlati. Kb.

Kocovina, y, f. = kočičina.

Kocovník, a, m. = kramář v kotci (v boudě) prodávající. Výb. I.

Kocprd, u, m., Dolch, Fechtfiegen. Na Slov.

Kocúr = kocour.

Kocuřina, kocouří maso. Bern. — 2. = kořalka. Kb.

Kocurník, u, m., nepeta cataris, marulka kočičí, Katzenmünze.

Kocvárka, y, f., břížďala, Jauche. K. ze shnilého ovoce. Us.

Koč, e, m. = kočár. KB. Nebudem ťa v koči vozit, v koči novém, malovaném, od královny darovaném. Mor. P. 258. Stup děvečko do koči. Mor. P. 22. — **K.**, *klece*. Aqu.

Kočár, kočar, u, m., kočárek, Kutsche, Kalesche. Kom. K. krytý, polokrytý, otevřený. Pt. Boční kůže na kočáře (Spritzleder). D. V kočáře jeti, se voziti. Us. Vz v S. N. článek: Vůz.

Kočárek = kára, Karren. Us.

Kočárna, y, f., Wagenfabrik. Rk.

Kočárník, a, m., Wagenfabrikant. Rk.

Kočárský kůň, Kutschpferd. Kom.

• **Kočenila**, y, f., či červec (Cochenille), je sušený hmyz (coccus cacti), žijící na nopálu a tuně. Vz více v Šlk. 582. a Červec; Kk. 223.

Kočenina, y, f., huspenina. Sulze. Plk.

Kočevní, Nomaden-. Mus.

Kočevník, a, m., ein Nomade. Mus.

Kočí = kočí vůz = krytý vůz, Kutsche. Kázala zapřáhnouti do kočího vozu. V. Jatý vezen na kočím voze. V. (K. od „Kotec"). D. Honili je a když se jich měli dohoniti, skákali s kočího dolů a do lesa zutikali. Břez. 186. — **K.** *kůň*, kůň ku krytému vozu. Kutschpferd. D. — **Kočí**, kdo kočím vozem vládne a jede, der Kutscher. V. Kočí dle ‚Dnešní', gt. kočího, dat. kočímu atd.; gt. pl. kočích, ale také dle „Znamení": kočí. Vz Krejčí. U ‚kočů' = u kočovic. D. Vz Jméno. — **K.** = *kočičí*. Kočí přirození. Katzen-. Rad. zvíř.

Kočice, e, f. = kočka. D.

Kočičí, Katzen-. K. kůže, pazour, zlato, (pozlátko), stříbro, Frauenglanz, V., oči (kočičím podobné, modrobledé.), Kom., vousy, máta (kocourník), Jg., vnada. Sp. Ty jsi kočičí dárek a zase brálek (i. e. když kdo co dá a zase vezme.). Č. — *K. modlitby* neprorážejí nebe (křik, vřesk bez srdce). Jg. Tele dělá k. hrb. Puch. K. chvost, marrubiastrum, rostl. FB. 63.

Kočičina, y, f. = kočičí smrad, Katzengeruch. Smrdí tu k. D. **K.**, *kocovina* = všelijaká disharmonie zvuků; hudební produkce špatně provozovaná; potupné zastavenlčko někomu činěné, při čemž se dělá neladný a protivný břmot všelikerým způsobem, promíšený pískotem a hvízdáním, mňoukáním atd. S. N. K-nu někomu dělati. Dch.

Kočičinec, nce, m. Katzenkoth. D.

Kočička, y, f., malá kočka, Kätzchen. Vz Kočka.

Kočičky, pl., f., pupence na stromích, ku př. na vrbce, na jívě; jehnědy, barušky, koťata, koťátka; na Slov. kočata, kočátka, baňátka; na Mor. barušky; na olších slovou na Slov. bárky, na lískách a vrbách: řasy. K., Kätzchen, amentum. Vz Kk. 39. Jehněd je druh klasu s ochablou visící stopkou, jíž pokrývají četné šupinovitými listeny podepřené květy. Čl. Kočičky: prášníkové, prašné, pestíkové, jednodomé, visuté, visící, postranní, jednotlivé, čárkovité. Čl. Vz S. N. Svěcené k. zapichují se do obilí, aby nepotlonkío. K.

Kočičkář, e, m. Katzenliebhaber.

Kočičkářka, y, f., Katzenliebhaberin.

Kočík, a, m., kocourek, kloub lnu, Klobcn. Us., Dch.

Kočinčína, y, f. či Anam, říše v jihovýchodní Asii. Vz S. N.

Kočířský, co ke kočáru náleží. Kutschen-. K. koně. Lom.

Kočiš, e, m. = kočí, Kutscher. Na Slov. Plk.

Kočiti se = kočkovati se. Jg.

• **Kočka**, y, f., kočice, kočička, macka, kotěna, kocour, koté. Kočka m. kotka (kotъka, kot = kocour); tedy kočka vlastně jen samice, kot (kocour) samec; ale někdy kočka obojí rod znamená. Viz *t* (se měnil v *č*). Sr. lat. catus, catulus, fit. catas, něm. Kater, Katze. Schl. Vz Mz. 47. Dat. sg. kočce, v již. Čechách: kojce. Kts. K. mourkovatá (mourek), vlaská, černá, bílá, strakatá, peřestá, modravá, angorská, mořská, genetová, pižmová, cibetová, Jg., španělská, kartouzská, čínská, paragnayská. S. N. Kočka divoká (k nim patří: rys, lev, tygr, pardal, puma n. lev americký n. kuguar, jaguar n. onza n. tygr americký, levhart). Ihl. Vz Frč. 392. — Kočka se kotí (se okotila). K. vrní, vrčí, kňourá, kňouká, mňouká (na Slov. mňončí), přede, hraje, se mrňouká (běhá), hřaduje (leze po něčem nahoru), seká (pazoury), se krade, loudá. Jg., Šp., Rk., Pt. Kočka se zahání slovem: pšic (macku)! D. Co k. rodí, to myši loví. Jg., Č. Co se z kočky narodí, nebude než myši chytati. Us., Č., Lb. Vz Rodiče. Vždycky aby ho hladil co kočku po ocase. Vz Nedůtklivý. Č. Žijí spolu jako pes a kočka. Vz Nesvorný. Č. Přeje mu, co pes kočkám. Laskav naň co pes na kočku a kočka na myš. Vz Nepříznivý. Č. Snášejí se co pes s kočkou. Č. Tak ho má rad, jako kočka ptáka. Číhá naň jako kočka na myš. Vz Msta. Č. Zdráva kočka, kdo to dočká. Vz Nejistota, Lhář. Lb., Č. K. rybám ráda, než do vody nic (užitek miluje, pracem se vyhýbá). Ros. Kočku k tuku postaviti. Vz Chybování. Č. Jedla by kočka ryby, ale nechce ocasu omočiti. Šp., Lb. Vz Lenoch. Ráda k. ryby jí, než do vody nechce. Č. Kočku pohladiš-li, hned ocas zdvíhá. Č. Kdyby

měla kočka křídla, byli by skřivánci drazí. Hnš. K. myši nenechá, liška slepic a vlk ovcí. D., Šp. K. myšího lovení nenechá. Reš. Nehraj kočko s uhlem, nožku si spáliš. Šp., Lb. K-y z předu umějí lízati a po zadu drápati. Reš. Čím s kočkou víc zahráváš, tím spíš škrábne. Šp., Lb. Kočka nelovná, ústa nemluvná ničeho nezískají. Us. Počkej, až k. vejce snese; jen co kočka vejce snese. Us. Neptej se u k-y po koblihách a u psa po koláčích. Pk. Tintili vantili kočička brouk = hlonposť, ein dummes Zeug. Aby tě kočička pohladila. Prov. Vz Pes. — K. Má kočky (sršně) v hlavě = třeští se. V. Vz stran přísloví: Blázen. — K., *vyčesaný a v hrst svázaný len*. Na vých. Mor. — K., *nástroj k boření*. Výb. I. Die Sturmkatze. — K. = *zaječice*. — K. *železná* (na Slov. mačka) = kotev. Anker. Plk.

Kočkář, e, m., Katzenfreund. — **Kočkářka,** y, f. Katzenfreundin.

Kočkodan, a, m., cercopythecus, opice štíhlá s lícními torbami, s hýžděmi lysými. K. zelený, c. subacus. Vz Frč. 399. Schwanzaffe.

Kočkovati se, kočkovávati se = vaditi se, hašteřiti se, katzbalgen, hadern. Kom. — **se s kým.** Rád se s každým kočkuje. Sych.

Kočkovatý, katzenäugig. V.

Kočkovitý, vz Ssavci, S. N.

Kočkovnice, e, f., vadivá žena, Zänkerin. Bern.

Kočkovník, a, m., Zänker. Bern.

Kočkovný, svárlivý, zänkisch.

Kočová, é, f., dle Nová; žena kočího, des Kutschers Weib. Vz Kočí.

Kočovaci, Kutsch-. Dch.

Kočovati, jeti, kutschen; nomadisiren. Národové v Sibiři kočující. Krok.

Kočoviště, ě, n., Lagerplatz (der Nomaden).

Kočovní = kočovnický. Šf.

Kočovnický, nomadisch. K. život vésti.

Kočovník, a, m., ein Nomade. Šf.

Kočovský, kočí, Kutsch-. K. kůň. D.

Kočový, Kutsch-, Wagen-. Na Slov.

Kočuda, y, f., nečesaná hlava, ungekämmter Kopf. Na Slov.

Kočvarda, y, f., špatný nápoj, schlechter Trank. Na Slov. Bern.

Kodan, a, m., Kodaň, i, f., dán. Kjöbenhavn, něm. Kopenhagen, hl. mě. Dánska. —

Kodaňan, a, m. — *Kodaňský*. Vz S. N.

Kodau, Kádov u Krumlova na Mor.

Kodein, u, m. ($C_{36}H_{21}NO_6 + 2HO$) jest organická zásada. Vz S. N., Šfk. 624.

Kodicill, u, m., z lat., dodatek k poslední vůli, das Kodicill. Rk.

Kodifikace, e, f., z it., sestavení zákona. Rk. Kodifikation.

Kodkodákati, kotkodákati, gackern. Slepice kodkodáká. Us. — **kde.** Slepice v kurníku, na dvoře, za stodolou atd. kotkodáká, že vejce snesla. Us. — **K.** = tlachati, albern reden.

Kodlučovati = děliti. Jg.

Kodrcati, kodrcávati se = třásti se, schütteln. Dítě se kodrcá (potřásá se na kolébce o něco zavazující). Us. v Krkonoších.

Kodrcování, n. = tok tetřívka, Birkhühnerbalz. Šp.

Kodrcovati = tokati, balzen, o tetřívcích. Šp. — K. = dorážeti na koho, zu bewegen trachten. Us., Dch.

Kodrejniti, rýpati, wühlen. Svině zemi kodrejní. Us.

Kodr-os, a, m., poslední král athenský. Vz S. N.

Kodulka, y, f., mutilla, hmyz. Frč. 168.

Koefficient, u, m., součinitel v počtářství, Rk. —

Koffein = kaffein. Vz také Kk. 171.

Koffeřovati. Statku svému zlořečiti, láti a k. musejí (sedláci). Vod.

Koflík, u, koflíček, čku, m.; číše, kalich. V. Nejspíše z strměm. kupfili, Küpfel, lat. scyphus. Becher. Mz. 53. Vz Gl. 98. — **K.,** cába na kostky. Becher.

Koflíkovitý, becherförmig. K. odkvětí. Rostl.

Kofroj, e, kofroň, ě, m., zubáč, raffzähnig. D. —

Kofroň, ě, kofronn, a, m., zub z pořádku vyvstávající, ein Raffzahn. Us. — **K.,** ein Lümmel, Bengel. Us.

Koháceti, el, en, ení = šlapati, treten.

Koháč, e, m., kohát, v Krkonoších = pařez. Kb.

Koháčový = kronpový. Na Slov.

Kohaerence, e, f., lat., Bindekraft, spojitosť. Rk.

Kohaese, e, f., z lat., spojitosť, spojivosť. S. N. Kohäsion.

Kohát, u, m., vz Koháč. Stock. — **K.,** přezdívka = nemotora.

Kohátiti, co: stromy = porážeti. Us. u Jičína. Šb.

Kohátka, y, f., toficídia. K. kališkatá, calyculata. FB. 21.

Kohekati = plakati jako dítě, Aqu.; křičeti jako zajíc. Th.

Koho, gt. od kdo. Kdy „čí"? Vz Kdo.

Kohorta, y, f., z lat. cohors, oddělení vojska u Římanů, $^1/_{10}$ legie, asi tolik, co u nás prapor. S. N.

Kohout, a, strč. kohút, kohoutek, tka, m.; samec slepičí: kúr, kour, kurek, kokoš, kokot, rus. pětuch, der Hahn, gallus gallinaceus. Kohoutě, ěte, n. K. domácí. V. K. kokrhá, se čepýří, hrabe, vodí slepice, časy předpovídá, se potýká, nepřítele zahání. Us. K. kokrhaje na smetišti hřeben vyzdvihuje. Kom. Jest kohoutem na smetišti (někde svým pánem). Prov. K. na svém smetišti nejraději kokrhá (rád kokrhá a zpívá). Jg., Č. Co k. na svém smetišti (vz Neústupný, Svéhlavý). Č. Vyšlapuje si jako k. na smetišti. Sk. Pozor, abychom jeden druhého nezašlápli (řekl kokout mezi koňmi se kutaje, když se knikati počali)! Č. Jde přes to jako k. přes uhlí (na lehko si to béře) n.: Protož k. kokrhati bude! Vz Nedbalý, Nevšímavý. Č. Kdo nejsa k. kokrhá, pokoj mrhá. Č. Chodí co uklibaný k., co nedomrlé prase, co můra, co sup, co zařezaný, co by ho vyssál, co ztrápený officír. Vz Mrzutý. Č. K. zapěl = minul čas. Vz Čas, Pozdě. Č. Dobrý k. nebývá tlustý (tučný = pracovitý netyje. Vz Práce. Lb.). Č. Dva kohouti na jednom smetišti nesrovnají se. Je jako k. (vz Svárlivý, Hněvivý); K. na svém smetišti smělý. Lp. K. na svých

smetich smělejší hrdina (vz Bázlivý); Zpívá kohoutek, těší se živůtek. Pk. Každý chce hrdinou býti a k-a vytancovati. Rcš. Uťal mu kohout (a ucho zazpívalo). Prov. K. řezaný = kapoun. V. Pojímání-se kohouta; tlapání, skákání na slepici. Šp. — Někomu červeného kohouta na dům posaditi (dům mu zapáliti. Pořekadlo toto je německého původu). Č. Kohút mu na dome zaspieva (z pomsty mu zapálí). Mt. S. — **K.** *koroptví*, der Hahn. Kohouta z hejna odstřeliti. Us. Kohoutové mají na prsou podkovy. Šp. — **K.**, u, m. = *korouhvička na makovici kostelní*, der Wetterhahn, der Windzeiger. V. — **K.** = **hambalečník.** Us. Sml. — Vz Kohoutek.

Kohoutě, ěte, n., junger Hahn. Ros.

Kohoutek, tka, m., malý, mladý kohout, das Hähnchen. Ten už kohoutky pase (= zemřel). Vz stran přísloví: Smrť. Č. — **Kohoutek**, tku, m. = *korouhvička na věži*, der Wetterhahn. Zatočil se k. (jiný vítr věje). Us. — **K.**, *řápek u sudu*, ohrtel u pípy, Hahn, Wirbel, Lasszapfen. K. zatočiti. D. Víno čepem neb kohoutkem točiti. Kom. Nemůž vždycky jíti plným kohoutkem n. kohoutem (ne vždycky hody). Ros. Vz Hospodářství. Č. — **K.** *u ručnice* ona vnější část zámku, která při spouštění, při zatáhnutí jazýčku, na zápalní šátku sklapne a tak působí, že rána vyhouchne. Vz S. N. Der Hahn. Má natažený k. K. natáhnouti, spustiti. Jg. K. na celé kolo, na půl kola spustiti, natáhnouti; k. na přední západ postaviti (n. na celé k. natáhnouti). Pysk, hlava kohoutku. Šp. Vz Ručnice. — **K.**, *nejvyšší část hřbetu.* Der Rist. Brt. — **K.**, lychnis. K. luční, flos cuculi. FB. 83.

Kohoutí. Hahnen-. K. hřeben (chocholka, V.), peří, zpěv, pění, podbradek (lalouček), přirození, pysk (víčko), kámen. Kaphanstein. Vz Kámen. (Gl. 98.).

Kohoutice, e, f. = slepice (směšně). Mus.

Kohoutíče, ete, n. = kohoutek. Us. Dch.

Kohoutiti se, il, cení se; kohoutívati. — **se.** Kohoutil se = pýřil se, styděl se, červenal se, hněval se, wurde roth, schämte sich. Jg., Č. — *se* = zlobiti se, zürnen. Jg. — **se nad čím.** Jo prudké krve, hned se nade vším kohoutí. Us.

Kohoutový = kohoutí. K. žluč. Jád.

Kohrcati = kašlati. Na vých. Moravě.

Kohút, zastr. = kohout.

Kohutina, y, f., rostl. povázkovitá, nejvíce okolo lnu se povazující. Us. u Petrovic. Dch. Vz Kokotice.

Koch, u, m. = komín. Na Slov.

Kochan, a, kochánek, nka, m., kdo se v čem kochá. Hus. — **K.** = milý, der Liebste. Ros. Má mnoho kochánkův (milých). L. Můj kochánku! Us.

Kochání, n. = zalíbení, kratochvíle, rozkoše požívání, Ergötzung, Lust, Wonne, Vergnügung. V. V k. s někým se obírati. Troj. Činiť tvou vůli, mé všecko k. jest. Kom. Kochání-se v rozkošech. V. Míti s kým k a zalíbení. Žalansk. Bože, tys k. mé. Ros. K. se v žalosť obrátilo. Kom. V hudbě mívám k. Sych. K., milování, láska. Kat. 514.

Kocháníčko, a, n., kleine Ergötzung. Ryt. kř.

Kochanka, y, f., milenka, die Liebste. D.

Kochanov, a, m., jm. místní. Mus.

Kochati, kochávati = kojiti, těšiti, ergötzen. — **co, koho:** Tělo je kochá. Ms. Úrody, jonž kochati měly pravý chtíč. Ráj. — **koho jak.** Boha z celého srdce kochati = milovati. L. — **se** = těšiti se, veseliti se, zalíbiti si. — **koho, se čím.** K. koho myslí čilú. Kat. 727. K. se vzorem krásy. Koll. 66. Kochá se požíváním jeho. Kom. — **se nad čím.** Všichni vyvolení boží nad jejich pomstami se kochali. Br. — **se v čem (kde).** Rozkoši milovníci v místech soukromých a zastíněných se kochají. Jel. V nečistých, v nezřízených rozkošech těla se k. V. K. se v hospodářství, v kněhách, v musice atd. Ros. K. se v ohžerství. Št. N. 46. V radosti sě s ním kochají. Výb. II. 18. (Pass.). Své srdce v něčem k. Kat. 1629. — Kom., Kat. 1110., Jir. dh. — **co, se s čím, s kým.** Aby se vždy s Bohem kochali. Št. Kochal jazyk svój s libostmi. Chč. 633. Sní se kochá, s ní jest. Ctib. — **se čemu.** Jnbal kochaje sě zvukn mosazněmu. Hist. schol. 1404. Ms. Cerroni.

Kochavý, kochající, ergötzend, angenehm. Ctib.

Kochlatý, na Slov. = chocholatý, schopfig. Koll.

Kochlovati = vřiti, sieden. Na Slov.

Kochňar, a, m., kominík. Na Slov. Vz Koch.

Kochtavý = koktavý. Trip. 603.

Koiffe (koaff, fr.) = čepec.

Koiffure (koaffýr), fr. = očepení n. ozdoba hlavy ženské. S. N.

Koila, gt. Koil, n., pl. (dle Slova), krajina v Euboei.

Koilauaglyfy, řec., vyhloubená vypouklá řezba. Vz S. N.

Koil-e, y, f., dědina attická.

Koilometrie, e, f., z řec., nauka o vyměřování dutých nádob. S. N.

Kojeňátko, a, n. = kojenec. Dch.

Kojenec, nce, m., der Säugling. Zlob., Mus.

Kojení, n., das Säugen, Stillen. K. dětí. V. — **K.**, tišení. Aqu.

Kojetín, a, m., Kojetein, mě. v kraji olomouckém. Vz S. N. — *Kojetský* (všude na Mor.), Brt., v Čech. kojetínský.

Kojička, y, f. Amme. Ros.

Kojidlo, a, n. Stillmittel. Bech.

Kojiče = kojil.

Kojitel, e, m., kdo koho kojí (nadějí atd.).

Kojitelka, y, f. = kojná.

Kojitelnosť, i, f., Versöhnlichkeit. Bern.

Kojitelný, versöhnlich. Bern.

Kojiti, 3. pl. -jí, koj, je (ic), il, en, ení, kojívati. — **koho, co:** omyl, Dch., mysl, Kom., ďábla, Ens., dítě. D. = tišiti, chlácholiti, krotiti, stillen, sänftigen. — **se, koho v čem:** v jeho hněvě. St. skl. Učení v procházkách se kojí (těší se jim). Kom. — **se, koho čím:** lahodnými slovy, D., dítě prsy k. (krmiti, säugen, stillen). V., Kom. K. dary někoho a poctami, Kom., penězi, se dlouhým životem. Stelc., Berg. Sliby se blázni kojí a mondří se jimi kají. Prov. Nádějí se k. Kom., V. Marnou nadějí se k. V. K. koho utěšením, lékaři andělskými. Kt. 2562., 2565. Tím se nekoj, že . . . D. — Br. — **co proti komu.** Na proti bratru kojil hněv. Puch.

Kojka = kojná.
Kojná (chůva n. žena). Amme. V. Má kojnou. Us. Vzala si kojnou. Us. Kojná dítě kojí. Kojně často matky souží a trápí. Kojnou zjednati, platiti. — **Kojné** dítě (jež prsův požívá). Säugling. V.
Kojné, taxa za kojení. Šp. Ammengeld.
Kojník, u, m., lábvička ku kojení, Saugfläschchen. Boč.
Kojný. Vz Kojná, Kojně.
Kok, u, m., z něm. Koch, das Gericht. Mus. Množství jídel bažantův a obzví. těcb jídel koků. Sl. fol. 93. — Gl. 98. — **K.**, angl. koak: kamenné uhlí zbylé po vypuzení z něho rozličných plynů (vodíku, kysliku, dusíku atd.). Vz S. N., Sfk. 42. Vz Coaks.
Kokarda, y, f., z fr., mašle zvláštních barev v podobě růžičky svinutá a na klobouce upevněná jakožto osvědčení politického smýšlení n. národnosti. Rk. a (více) S. N.
Kokeš, e, m. = kohout. V.
Koketa, y, f., z fr. coquette, ženština hledící se zalíbiti mužským, záletnice, milkovnice. S. N., Rk. Gefallsüchtige, Buhlerin.
Koketerie, e, f., snaha zalíbiti se mužským, vábení jich. S. N. Vz Koketa. Koquetterie, Gefallsucht.
Koketovati, snažiti se, aby se mužským zalíbily (o ženských), milovati. Vz Koketa. — **s kým**. Us. Koquettiren, buhlen.
Kokodati = kdákati. D.
Kokon, u, m., tkanina, kterouž housenky některých motýlů okolo sebe upřádají, než se zavinou. Vz S. N.
Kokořík, u, m., polygonatum, Salomonssiegel. Kk. 127. K. obecný, p. officinale; širolistý, p. latifolium; mnohokvětý, p. multiflorum; přeslenatý, p. verticillatum. FB. 20.
Kokoříkovité rostliny, smilaceae, stechwindenartige Pflanzen: chřest (špargl), dračinec, vranovec, konvalinka, kokořík, pstroček, listnatec atd. Vz Kk. 127.
Kokořín, a, m., pustý hrad u Mělníka. Vz S. N.
Kokorňák, u, m. = podražec. Us.
Kokory, dle Dolany, místo v olom. kraji.
Kokos, u, m., palma kokosová, cocos nucifera. Kokospalme. Vz S. N., Kk. 120.
Kokosník, u, m. = kokos. Čl. 140.
Kokosový, Kokos-. K. olej, ořech, cukr.
Kokoš, kokeš = kohout, Hahn, na vých. Moravě.
Kokošiti se = pyšniti se. Na Slov.
Kokoška, y, f., rostlina, capsella, bursa pastoris. K. pospolitá n. tobolka pastuší. Byl. Hirtentäschel. Kk. 215., Čl. 16., FB. 73.
Kokot, strč. = kohout a posud v Opav. Pk. Cf. Kokoš. — **K.**, *pyj*, penis.
Kokotář, e, m., obchodník s kokoty. Vz Kokot. Tk. II. 405.
Kokotice, e, f., cuscuta, Flachsseide. K. obecná (kaňouka, kokotlhace, kopřivník, lišej, pioskovec, kání předlo), menší, chmelovitá, bílá, chocholičnatá, květná, vonná, červenavá, jednoženná, smradlavá. Jg. Roste na jiných rostlinách, jichž šťávou se živí. Vz Kk. 182., Čl. 111. K. chmelová, c. lupuliformis; hnbilen, epilinum; větší kopřivník, c. major; menší, epithymum. FB. 55.
Kokotový, kokotí, Hahnen-. K. hřeben. Mat. verb.
Kokrh, u, m., das Gekräh. Rk.
Kokrháč, e, m., der Kräher. — **K.**, rhinantus crista galli, der glatte Hahnenkamm. Puch.
Kokrhati, krähen. — **kde**. Kohout na svém smetišti nejraději kokrhá (rád kokrhá a zpívá). Prov. — **na co**. Kohout dnes na déšť kokrhá. Kohout na ni kokrhá. Er. P. 9. — **abs**. Slepice kokrhá! Ten kluk kokrhá (sípá). Us. Salát kokrhá (když srdéčka příliš do výšky vyhánějí, schiessen. Dch.). Us.
Kokrhel, e, m., *hřeben kohoutí*, Hahnenkamm. Boč. — **K.**, rhinanthus, Klappertopf, rostl. Vz Kk. 189. K., alektorolophus, *luštinec*. K. malokvětý, parviflorus; velkokvětý, grandiflorus (*a*. větší, major n. rhinanthus major; *b*) huňatý, all. hirsutus; úzkolistý, all. angustifolius či rh. galli); ozdobný, pulcher. FB. 59. — **K.**, *vysoký čepec* nákladný z pentli, krajek atd., šlepka (nejvíce s potnpou). Schopfhaube. Jg. —
Kokrhoun, a, m. = kokrháč. Us., Dch.
Kokrhykati = kokrhati. Na Mor.
Koksa, y, f., klofec, pohlavek, Kopfstück. Ros., Plk.
Koksovati koho = pohlavkovati, Ros., ohrfeigen.
Kokta, y, f., der Stotterer, koktal, koktač, koktoun. Reš. V Ber.: koktan.
Koktačka, koktalka, y, f., die Stotterin.
Koktání, n., das Stottern. Vz S. N.
Koktati, koktám a kokci, koktávati, stottern, stammeln. Ten hoch koktá (těžce, rozblhaje se na slova mluví). Us, Jg.
Koktavosť, i, f., vlastnosť kokty.
Koktavý, stotternd, stammelnd. V. Vz S. N.
Kokton, ě, m. = kokta. Us.
Kokus, u, m. Stockknopf. Na Slov.
Kokva, y, f., stroj házecí, balestra. Star. let.
Koky, vz Kok.
Koi, kolkol, um, herum. Koi do kola. Aj obeháze junoše kol tvrda hrada. Rkk. 27. Kdož k němu (k Bohu) k. patří. Kom.
Kol, í, f. = kolba. Gl. 98.
Koláceni, kolotáni. Das Wanken. Divná mysli k. V. K. ve snách, phantasmata. Jel.
Koláceti, kolotati, klátiti, wälzen. — **co se kde, v čem**: něco na mysli k. Žalansk. (zmítati). Často se vám královstvl jako ve spaní koláci na mysli. Jel. V přemyšlování se koláci. Plk. To se mi v hlavě koláci. D. — **odkud kam**. Z jednoho do druhého se koláci. V. — **se od čeho**. Od rozličných příčin nstavičně se hýbajl a koláccjl. Předm. na Kron. Tur. — **se čím**. Každý podobně ke třtině směšně sebou koláccl. Judith.
Koláč, e, m., koláček, od kolo; nízké okrouhlé pečivo, Kolatschen, ein runder Kuchen. Koláče; žemle, preclíky, oplatky, báby, lihance, teplé báby, koláče pražené n. smažené (svítky), okrouhlé koláče (bochníčkové), dorty atd. Kom. Synonyma: lihanec, týkanec, bába, pokruta, skladanice, zamršténec (složený), křehotinka, podplamenice, družbanec, makovník, babička, kapustník. Koláče velikonoční: boebníky neb bochníčky. K. cukrový, mandlový, medový, povidlový,

švestkový, mazaný (mazanec), makový, obětní, Jg., tvarohový, skořicový, s povidly, s máslem (Er. P. 39.), s tvarohem atd., perníkový, hruškový, malinový, rivisový, meruňkový atd. Us. K. český, berounský, karlovarský, vídeňský, německý, hanácký (mající přes střevíc v průměrů, Mřk.), z bílků, žlontkový, zakládaný (na kraji zahnutý, přehybák, skládanec, zakládanec), rozmrštěnec (nesložený), pleskanec, calenda (polský), kabáč (nekvašený), nadívaný (zavinutka), calapatinka (calapina, rozpuk, gefurcht), osuch (osouch, posuch, posuška), spařený, zaviňák (točenka), kružáček (malý kulatý), pletený (pletenec, kolcnec), hanuška (z mouky a bramborů), se smíšeným ovocem, pěšák (opěšaný, nemazaný), neposypaný, lipský, portugalský, janovský, neapolský, hanoverský, kulebjaka (vatrušky, ruský), poškrabek (postruhník, z vyškrabaného těsta), nálesník (tenký na zelných listech pečený), posobek, mrkvanec (mrkví naditý), pagáč či praskáč (ve Valašsku, na Mor.), třepáček (třepanka, placka), pleskanec, z těsta chlebového, ohnipera (druh k. perníkem posypaný), výsluha, výslužka (ku př. z hodů přinesený), pohlodek (z hrubé mouky neb z výškrabků), chudý rytíř (z mouky, mléka, pepře, vína a oleje), hnětinka (hnětka, hnětice, křehtík, křehnětka, křehký, hnětený), režňák (z černé mouky), lepenec, měchura (který se dává čeledi ze služby vystupující), preceptorák (s čerstvými švestkami), družbanec (k družebné neděli dělaný), očepák (při čepení nevěsty na stůl dávaný), tručák (u Hanáků s švestkami), pecivál (s chlebem pečený), radvanec (k svatbě pečený). Šp. Prkno koláčův. Mlčí (sedí tiše) jako s teplým koláčem (jak peň, jako s teplou bábou). Vz stran přísloví: Tlachal, Č., Prov. Dostaneš koláče, až ho vrána nakváče. Vz Nikdy. Lb., Us., Č. Kdo má k., najde i družbu. Vz Přítel. Lb., Jg., Č. Žáden bez práce nejí koláče. Us. Dobrá vůle koláče jí, zlá hlavu tepe a řídké pivo pí. Jg. Když pere (žena), čert ji bere; když koláče peče, div se nevzteče. Us. Má tvář jako koláč = pleskatou. Zlob. Lepší chléb ve svobodě, nežli k. ve službě. Prov. Vz Knedlík. Krásná řeka břehami (m. břehy), oběd koláčemi (m. koláči). Vz Jídlo. Lb. Lepší ať i černý k. nežli prázná mošna; Nikdo nemůže celému světu koláčů napéci. Pk. — **K.** = *užitek*, *dar*, Belohnung, Geschenk, Nutzen. Chtěje k. od něho získati. V. Dal mu dobrý koláč. Háj. Získal dobrý k. (dar, odměnu; týmž smyslem k. i u Št.). Z malého k-če obec zradil. Vz Porušený (soudce). Č. Zemi dá dobrý k. Půh. brn. 1447. Koláčem jsa oslepen sůdce. St. Velmi špatný k. za to vzali. BP. Nějaký koláček uhoniti. Rvač. Vzav k. 20 zl. V. Soudcové dají sobě palček podmazati a nějakými koláčky okrotiti. Reš. Jel ku králi napřed, aby sobě koláč získal, jelikož lakomec jest. Aug. 21. — **Koláčky** pána Boha či syrečky či ratáčky v obecné mluvě — plod slezu. Vz Kk. 227. — **K.** *mateční*, placenta uterina. Mutterkuchen. D. — **K.** *vosku*, kotouč, der Wachsboden. D. — **K.** = *kaluže*, der Sudel. D. — **K.** *električný*. — *Koláčky pro myši.*

Koláčkář, e, m., Kuchenbäcker, -händler, -esser. Jg.

Koláčkářka, y, f., Kuchenbäckerin, -händlerin, -esserin. Jg.

Koláčkový. Kuchen-. Bern.

Koláčnice, e, f. = koláčkářka. Jg.

Koláčník, a, m. = koláčkář.

Koláčový, Kuchen-. K. těsto. Us. K. díra, Luftröhre, žertem. Zaskočilo mu do koláčové díry = zakuckal se. Us.

Kolandrovati = zahálčivě choditi. V Krkonoších. Kb.

Kolar, u, kolárek, rku, m., z lat. collare, das Kollare, der Koller, die Halsbinde einiger Geistlichen. K., *nákrčník*, náhrdlec. Vz S. N. — **K.**, *dlouhý*, tlustý, kožený *kabát*. Ros., V. — **K.**, *popásní* kabát, Leib ohne Ärmel. V.

Kolář, e, m., kdo kola a vozy dělá, kolesník, kolesař, der Wagner. V., Kom. K. dělá z březového atd. dřeva na vlku a špalku pořezem, dlátem, širočinou a nebozezem dřevěné části vozu: kola, oje, nápravy, nákolečníky, žebřiny atd., pak trakaře, plnhy, brány atd. Pt. 88. Jiné jeho nástroje jsou: žlábkovec, prutovník, hoblík zakroužený, oblounkář, obřeznice, hoblice (poříz kolářský), želízko n. kozí nožka neb podbradka, křídelník, nástěnkář. Šp. Vz Vrtačka, Tk. II. 374., 381.

Kolárčík, a, m. = kolářík. Cf. Kupčík. U Opav. Pk.

Kolářík, a, m., der Wagnerjunge. D.

Kolářiti, il, ení, das Wagnerhandwerk treiben. D.

Kolářka, y, f., die Wagnerin.

Kolárna, y, f. Wagnerwerkstatt. Plk.

Kolářovic, des Wagners. K. syn, dům.

Kolářský, Wagner-. K. řemeslo, tovaryš, nebozez. D.

Kolářství, n., das Wagnerhandwerk, řemeslo mající za úkol zhotovování všech dřevěných části vozu. Vz Kolář. S. N.

Kolatura, vz Kollatura.

Kolatý, radartig.

Kolba = *klání*, *potýkání kolcův*, *turnaj*, *sedání*, *honění se koňmo*. S. N., Jg. Das Ringstechen, Stechspiel, Ringrennen. K. souboj bez brnění, rozdílný od turnaje, jenž se v odění rytířském konával. Jir. V kolbě daňk obdržeti (vyhráti). V. K. věc horší než turnaj. Výb. 1. V koli jednoho druha odění není, by byl k boji užitečen. Št. K-u strojiti. Bart. 1. 4., Čr. — Vz Gl. — **K.**, z něm. Kolbe, *lépe: báně, baňka, kukurbita* (v chemii), Vys., *alembik*, Kolbe. — **K.** *u flinty* tlustý díl šiftu, kopna, Kolbe. Jg.

Kolberg, Kolobřeh v Pomoří.

Kolbiště, ě, n., die Stechbahn. V k. vstoupiti. Dch.

Kolč, e, m., ein blau gestreiftes Gewebe; feine Leinwand. Gl. 99.

Kolčava, kolčavka, končavka, končelka, lasice, lasička, laska, foetorius vulgaris. Wiesel. — Veliká: hranostaj, chramostýl, foetorius erminea. Vz S. N., Frč. 390.

Kolčavčí, Wiesel-.

Kolčavový, Wiesel-. K. barva. V.

Kolček, čka, m. = kolíček. Na Slov.

1. **Kolčí**, od (z kolče). K. kožich, Golschpelz. Zlob.

2. **Kolčí,** Ring-, Kampf-. K. plac, Ringbahn; kůň, Turnierpferd, V.; helm. 1579. Nad štítem k. helm a okolo něho pokryvadlo n. faffernochy. Lit. ryt. náchodského. Vz S. N.

Kolčin, u, m., kružidlo, Cirkel. Ros.

Kolčiti se, zastr. = vaditi se, zanken.

Kolčoví, n., klest, dürres Holz. Na Mor.

Kolčový, z kolče, Golsch-. — **K.** = kmentový, Battist-.

Koldřik, a, m., arctictis, šelma medvědovitá. Ssav.

Koldštein, a, m., Goldenstein, mě. v kr. olomouckém. Vz S. N.

1. **Kole** (dnal), kola. Kat.

2. **Kole** = kolem, okolo. Kole mne se otírá. Sš. Na Mor.

3. **Kole** = kolba. Gl. 98.

Kolébač, e, m., kolibač, der Wieger. Ros.

Kolébačka, y, f., kolibačka, die Wiegerin. Ros. —

Kolebadlo, a, n., kolibadlo, die Schankel; die Wiege. Ros.

Kolébati, kolíbati, kolebávati, schwanken, wiegen. — **abs.** Holka kolébá. — **koho, co:** dítě. Us. — **koho kde.** Kolíbala baba čerta **na** pařezu vrhovým. Er. P. 378. Vítr kolébá lodí na moři. Jg. — **se.** Dítě rádo se kolíbá. Us. — **se kde. Mysl mezi** nadějemi a strachy **sem i tam se** kolébá. Jel. — **se čím.** Topolové větrem se kolíbali. Hlas. — **se kam.** I u povodňu sich (těch) Tatar lutých kolčbáše sě voj křesťan středem. Rkk. 50. — **se za kým.** Ličátka se za ní (kachnou) kolíbají. Er. P. 158.

Kolébavý, kolíbavý, wiegend, schaukelnd. K. chod, Us., lože. Kom.

Kolebečník, a, m., Wiegenmacher. Tk. II. 374., Troj.

Kolébka, kolíbka, y, f., die Wiege. V. K. dětská. Do kolébky, na kolíbku dítě klásti. Jg. Dítě leží v kolíbce. Us. Dítě se spíše nalezne než k. Hnš. Od kolébky a kaše (od dětinství. Vz stran přísloví: Čas). V., Č., D. Hned od kolíbky. D. — **K.** = *požaté obilí na hrstích.* Kb. — **K.,** *původní místo.* K. vzdělanosti. Nt. — **K.,** náčiní rytecké. Techn. — **K.,** výžlabek na střeše, die Kehlrinne. Jg.

Kolební píseň. Lex. vet. Wiegen-. V.

Kolebník = kolebečník.

Kolec, lce, m., kdo v kolbách kůlc, zápasník, bitec. Der Turnierkämpfer. V., Št.

Kolečkář, e, m. = kolečník.

Kolečko, a, n., ein kleines Rad, Rädchen. V. Kolečko v hodinách. K. minutové, vstupovací (v hodinách), stavěcí, biel, plužní (u pluhu) u studnice, sklenné (do oken, kotouč), v písmě, v oku (zřitelnice). Jg. Kolečka k posteli, k sesli. Cn. Ostrouhal (n. oškrábal) kolečka (= přišel na mizinu. Vz stran přísloví: Nešťastný, Prodělání.). Us., Č. Nemám koleček na bulíkování (= nejsem hloupý). Kolečko mu přeskočilo. Vz Ztřeštěný. Lb. Má o k. víc. — *K.* u stavu tkadlcovského. Rolle. Vz Tkadlcovství. Jest jako na kolečkách = rychlý, obratný. Us. — Na kolečka něco krájeti. Scheibe. — **K.,** *nástroj k rození,* táčky, kolimaha, kotouč. Karren. Kom. Kolečko lehké, těžké, malé, okované, veliké. Kh. Pochlební polizači lživé o nich klevety na nevěrných k-ách dováželi. BP. Něco na kolečku voziti Us. Odsouzen jest ke kolečku (aby co vězeň s kolečkem jezdil a pracoval). Us. Jede mu huba jako kolečko. Us.

Kolečník, a, m., der Karrenschieber. V. — **K.,** u, m., *kolečko,* der Karren. — **K.,** *nebozez* k vrtání koleček. Pflugradbohrer. — **K.,** *sukadlo,* Spulrad. — **K.,** *mlýn* o kole. — Jg.

Kolečkovatý, rädelförmig, gerundet. Bern.

Kolečný palec. Lex. vet. K. střevíce, Ueberschuhe.

Koleda, y, f., místem kolada, v starších listinách také kolenda, z lat. calendae (Januarii), píseň zpívaná prvého ledna. Hlavní dni koledni: Štědrý den, Nový rok, Tři králův. Brandl v Gl. 99. myslí, že jest koleda zbytkem pohanské slavnosti: festum calendarum, slavnosť znovuzrození slunce, slunečního boha. Vz tam více. A Tk. II. 200. praví: Svátky vánoční a velikonoční byly oslavovány v rodinách a v lidu vůbec udělováním štědrých dárků jménem koledy. Vz tam více. Jiní odvozují slovo toto od collata, sebrané dárky. Mřk. Nyní píseň, která se k tomuto času zvláště zpívá a pak i dar, jejž zpěvák od hospodáře dostává. Vz S. N. Christ-, Neujahrsgeschenk; Lied bei der Einsammlung dieser Geschenke. Přátelům dary nového léta (koledy) se posýlají. Kom. Dostaly mnoho koledy. Ros. Choditi po koledě, jíti na koledu. Us. — Zpívati koledu = píseň koledni. Us. — Po koledě něco nositi = na odiv. Jg. — Nohy mu chodí po koledě = opilý. Vz Opilství (stran přísloví). L., Č.

Koledni pivo, zum Neujahrsgeschenk gehörig. V.

Kolednice, e, f. Neujahrsgeschenksammlerin. Rk

Kolednický, K. píseň. Neujahrsgeschenksammlerlied. Č.

Koledníček, čka, **koledník,** a, m., der Christgeschenksammler. Já jsem malý k-ček. Er. P. 62. Vz Koleda.

Kolednička, y, f., koledni píseň. Vz Koledni.

Koledníčky, pl., m., druh jablek.

Koledovati, Neujahrsgeschenke einsammeln. O svátcích vánočních atd. po domech se soudruhy koledovati. Us.

Kolega, vz Kollega.

Koleglalní, vz Kollegialní.

Kolej, e, f. a m., koleje, e, f., na Mor. kolaga, *drážka, kudy kolo běží,* znamení kola od vozu, das Gleis des Wagens, die Wagenspur. V. Vůz kolejmi lehčeji se táhne. Kom. Z koleje vystupovati, šinouti se, vyšinouti se, Us., vymknouti se, přijíti. Šm. Ohlídej se, aby vůz z koleje nevycházel. Kom. — **K.** = *pořádek,* die gewöhnliche Ordnung, Geleise. Navrátiti se do koleje dávné. L. Do staré koleje se vrátiti. Šm. Pořád touž chodí kolejí. Us. — Vz Kollegium.

Kolejní, Geleis-. — **K.,** parallelní. K. čáry. Um. les.

Kolek, lku, m. = *kolík, kolíček, klínek,* Pflock. Ros. Kolky někomu na hlavě tesati. Us. — **K.** = *kuželka,* Kegel. Na kolky si hráti. Plk. — **K.** Po kolku havéři se spou-

štčji, auf dem Knebel. Orh. p. — K., *prkno lodi*, ku kterémuž veslo se váže, Ruderring. Kom. — K., na Mor. = *oklestek, obušek*, ein Stück Holz. D. — K. *u tkadlce*. Vz Jg. — Do kolku všecko vypiti = až do čepu, do dna konvici vysušiti. V. Bis auf den Boden. Od kolku do kolku (od začátku do konce). Č. Dostál až do kolku. Vz Neústupný. Lb. — K. = *sekret (pečeť)*, který kladivem, razidlem se přitlouká. Ros. — K. = *štempl na papiru*. K. nazýváme známku vyznačující jistý ohnos penčžitý na právních listinách a úředních spisech, kterýžto ohnos znamená výšku daně nepřímé za příčinou zhotovení listiny aneb spisu zaplacené. Vz S. N. Der Stempel. K. zákonem nařízený, oznamovací (na oznámení), třídní (dle třídy), promesní, kalendářský, z hracích karet, přespaný, doplňovací (později dodaný); výdej, náklad na kolky; osvobození, zproštění od kolku; třída kolku. Kterak se v příčině kolku zachovati; co v příčině kolku činiti; prostý kolku; kolku podrobený. Vydati listinu bez kolku. Náležitý plat za k. Patent o kolku. Povinnosť ke kolku. Strana povinná kolkem. Měřidlo kolku. Skrácení kolku. Prodej kolkův. Náhrada za kolky. K. na noviny, na kvitance. Šp., J. tr. Osvoboditi, zprostiti od kolku. J. tr. K. na papír přilípnouti, namokřiti, odlepiti, překolkovati, koupiti, prodati, doplniti, dodati. K. malý, nedostatečný. Trest pro nedostatečný k. platiti. Vz Kolkový.

Kolem, vz Celkem. *K. něj*, **šp.** m.: kolem něho, k. poji se s gt. Kolem jdoucí, často šp. m. mimo jdoucí. Šel kolem našeho domu, často *lépe* m. obešel; šel mimo náš dům, šel podél něho, minul jej. Km. ‚Šel kolem našeho domu', jest jen tehdáž dobře, chceme-li říci, že celý dům obešel. Cf. Když jsme šli mimo turecký chrám. Brs. 97. Herum.

Kolembaba, y, f. = slepá bába. Na Slov. Blinde Kuh.

Kolemběh, u, m., v tělocviku, der Ruud-, Kreislauf. Rk.

Kolemchodný, herumgehend. Rk.

Kolenačky = na kolenou, kniend. Na Slov.

Kolenatěti, ěji, ěl, ění, grosse, starke Knie bekommen. Jg.

Kolenatý, grosse, starke Knie habend; vůbec kolena mající, Knie habend. Sych., Rostl.

Kolence, e, n. = koleno. St. skl., Pass.

Kolenec, nce, kolenč, e, m. = pletenec, geflochtener Kuchen. Us. — K., sporee, spergula, Spark, pícní rostl. Vz S. N., Kk. 225. K. pětimužný, pentandra; pravý, s. genuina; Morisonův, Morisonii; rolní, arvensis; obecný, vulgaris; setý, sativa. FB. 80.

Koleněti, ěji, ěl, ění, englische Krankheit bekommen. Zlob.

Kolenice, e, f., dolejší díl střílny, die Kniebank. Bur.

Kolénko, kolinko, a, n. K. = *malé koleno*, Kniechen. — K. *u rostlin*, článek, na Slov.: uzliky, stavky na obili. V., Kk. 16. — *Kolinka nervová* = uzlové. Krok. Das Gelenke, der Knoten. — K., die Nuss an mathem. Instrumenten. Bern.

Kolénkovatěti, Knoten schiessen. L.

Kolénkovatý, uzlovatý, knotig. L.

Kolenní, kolenný, od kolena, Knie-. K. čéška, Kniescheibe. Jg.

Koleno, kolénko, kolinko, a, n. Lok. sg. prý *v koleně* = v části nohy, im Knie, *v kolenu* = v pokolení; avšak čteme i v pátém koleně. Ros. Kolena celého dvojného čísla nemá. Nom., akkus. a vok. kolena (pl.); gt. kolen i kolenou, dat. kolenům (pl.; kolenoum není ani dual ani pl.); lok. kolenech (kolenách; kolenou u básníků); instr. koleny (kolenoma u básníků; kolenama v obecné mluvě). Vz Ht. Sr. ml. 202. — V již. Čech. skloňuje se ‚kolena' dle ‚Slova', jen že je instr. kolenama. Kts. Vz Rty. Část kolena: čiška (jablíčko). — K., genn, das Knie, jest kloub spojující kosť stehenní s kostí holenní. Vz S. N. Sukně do kolenou. Mand. Na kolena kleknouti, padati, padnouti před někým. V. Klekl na obě kolena. Us. Poklekl před ním na kolenou. Ben. V. Sklesnouti v k-na. Dch. Poklonil se až na kolena. Solf. Kolena skláněti. Lom. Na kolenou klečeti. Us. Lézti za kým po kolenou. Us. Ohraz do kolenou. Us. Zemdlených kolen. Kom. Uhodila ho lenosť pod kolena. Má pod kolenem Janka = je lenoch. Us. Dal by si pro krejcar (grešli) koleno vrtati = lakomý. Us., Č. Na stará kolena (musí ku př. pracovati n. nonzi třiti). D. To jsem si zasloužil na svá stará kolena! Us. Brní mu pod koleny. Podlamujú sa mu kolená (strachuje se). Mt. S. Vz stran přísloví: Strach. Č. Má cínová kolena (nechce-li se kdo před vyšším pokořiti). Č. — K., *pokolení*, das Glied der Verwandtschaft, der Stamm, der Verwandtschaftsgrad. Zle statku nabytého nedočká třetí koleno. Č., Us. Až do třetího kolena. Jg. Jsem třetí koleno od předka Gygesa. Cyr. Jest od svého praprađěda v pátém koleně. Ros. Kolenem bližší. Eus. Udrželi se až do 20. kolena. — Vz Noha, Stroj na kolena. — K. = *příhbí na stéble, článek*, souček. Vz Kolénko. — K., die Kniepresse. Ck. — K. *u bot*, die Klappe. Us., Dch.

Kolensky = po kolenou. K. lézti, prositi, auf den Knien. Na Mor. Po kolensky lézti. Mřk.

Kolera, y, f., v obec. ml. m. cholera.

Kolesa, gt. koles, pl., n.; kolesa, y, f. = *vozík s lehkými koly*, die Kalesse. Rk. Jezdi na kolesách. Kom. — K. = *kára o dvou kolách*, ein Karren V.

Kolesár, a, m. = kolář. Na Slov. Plk.

Kolesna, y, f., Protze. U děla. Bur.

Kolesnice, e, f. = kolesa. Č.

Koleso, kolisko, kolésko, a, n. = kolo. *Slovo chybné* m. kolo, gt. kola n. kolesa, jako: nebe, gt. nebesa. Celý svět se mi do kolesa točí. Koll. Lámou se mu kolesa (přichází na mizinu). Č. Pred vozem mu idú kolesá. Mt. S. Kolesa lámati (hra gymnastická = převraceti se na levou ruku o zemi opřenou, z levé ruky na pravou, pak na nohy a zase na levou ruku atd.). Brt. K-sa dělati, Rad schlagen. Mřk.

Kolešna, y, f., kůlna, stodola, der Schoppen. Na Slov.

Kolhouz, u, m., z něm. Kohlhaus, uhelna. V horn. Pr.

Kolchi-s, dy, f. Vz Colchis.

-koli. Samo o sobě se neužívá; je příponou buď příslovcí (kdekoli) nebo zájmen (kdokoli). Kdokoli, cokoli, kdekoli, jakžkoli, jakkoli, kudykoli, ačkoli, kdykoli, jakýkoli atd. Zájmeno a příslovce jsouc spojeno s *-koli* nabývá významu všeobecnosti, povšechnosti, neurčitosti. I můžeme zájmeno (příslovce) takto složené za stupňované zájmeno (příslovce) neurčité pokládati. Kdežkoli kto koho potka. Anth. 28. Kteréhožkoli polibím, ten jest. Br. Kdežť se koli příhodně vidí. Br. Kterakých kolivěk knih. Pass. (Mkl. S. 90). Lat. cunque. *Mezi -koli* a druhé k němu náležející slovce jiné části řeči mohou se klásti. Což jsi koli přiřkl. Br. Vz předcházející. — *Přívěškem*: *-v*, *-vě*, *-věk*, *-věčně* bývá sesíleno. Kdokoliv, cokolivěk. Co se tu kolivěč dálo. Lom.

Koli, n. = koly (kůl), Pfähle, Pfahlwerk. Kolím táhor ohehnati. D. Dal grunt postaviti a kolím dubovým nabíjeti. Břez. 255. K. kované a nekované. Us. Sbory kolím zabili. Apol. Na kolí někoho pověsiti. V. Ke k. někoho přivázati. Háj. K. ve vodě. V. Základní k. pod práh (u jezu), Jg., pod žlaby. Us. Město k. ohražuje. Kom. A když ho (ostrova) dosáhl, kolí dal bíti, ploty dělal, aby se mu zanášel. Svěd. 1570.

Kollander, lépe: koriander.

Koliba, y, f., Hütte, pastýřské obydlí na salaší. Na Slov. KB.

Kolihati, vz Koléhati.

Kolibavý sekáček, Wiegemesser. D.

Kolíbka, vz Kolébka.

Kolihřík, a, m., malinký pták americký. Kolibri. K. rubínový, zlatohlavý, topasový atd. S. N., Rk. Vz násl.

Kolihříkovití, trochillidae, čeleď křikav. Vz Kolihřík.

Količ, c, m., *lépe*: kláč, kolec. Vz Kolec. D.

Količek, vz Kolík.

Kolíčkovati = kolíkovati.

Koliha, y, f., numenius, z čeledi ptáků slukovitých. Brachschnepfe, -vogel. S. N. Vz Frč. 346.

Kolik, *gt.* kolika, dat. kolika, akk. kolik, lok. kolika, instr. kolika (*gt.* na *-a* tvořený dle Slovo je zástupcem dat., lok. a instrumentalu. Ht. Sr. ml. 253.); n.: koliko, gt. kolika, dat. koliku, akk. koliko, lok. koliku, instr. kolikem. *V prvém případě* (kolik) *jsou jména uvedená v nomin. a akkus. podstatná a pojí se s gt.*: kolik žáků píše? Kolik žáků jsi viděl; *v ostatních pádech jsou přídavná a srovnávají se s jménem podstatným v pádě*: od kolika žáků, ku kolika žákům, při kolika žácích, s kolika žáky? *V druhém případě* (koliko) *jsou ve všech pádech podstatná a pojí se s gt. jména*, ku kterému se přikládají: od kolika žákův, ku koliku žákův, při koliku žákův, s kolikem žákův. Ale mimo nom. a akkus. má *kolik* v ostatních pádech nyní do sebe více povahu adjektiva a srovnává se tedy se svým substantivem v pádě. — *Tážeme se jím* o počtu věcí neb osob. Kolik chlebů máte? K. jest hodin? — Zk., Kz. — Někdy se jakožto *nesklonné slovce k pádům podstatných jmen přidává, což se neschvaluje.* O koliko jsme čtli? Konáč. V kolikosi málo domích. Pláč. — *Stojí-li v hlavní větě*: *tolik*, *toliko*, *tolikož*, věci v počtu a množství srovnáváme a srovnávajíce k jednostejnosti a rovnosti množství ukazujeme. Kolikž budete míti šlechetnosti, tolik jako drahých kamenů budete míti ve svých korunách. Št. Kolik krajův, tolik obyčejův. Us., Zk. — *Ve spojení s*: *-koli*, *-si*, *-s*. Kolikokoli bylo těch, ještě měli pole. Ben. Odříkav opět kolikos modliteb. V. V noci pak jsem vstal a kolikosi mužů se mnou. Br. Po svathě v málo kolikas dnech umřel. V. S kolikasi kněžími šli nahoru. Čr. Po kolikasi dnech se moře utišilo. Ler. — *Taktéž se skloňují a pojí*: mnoho, málo, toliko, několiko. Vz Jednotlivá.

Kolík, u, kolíček, čku, m., v již. Čech.: roubík, Pflock, kleiner Pfahl. Kolíkem něco přibiti, zatlouci. D. Stany kolíky přibiti. Kom. K. k sázení, u tenat. D. Ani kolíku na světě nemá. Vz Opuštěný. Č. — *Kolíčky u hudebních nástrojův*, u houslí, harfy, basy, varhan, jimiž struny se natahují, Wirbel, Schraube bei der Geige, Stecher bei der Orgel. Jg., Kom. Basa má kolíky, cimbál hřebíky! Potz Tausend! Us., Jg.

Kolika, y, f., z řec., střevní dna, žření, hryzení, Jg., řez, žírka, ujímání. Šp. Die Kolik, Darmgicht, Leibweh. K. od překrmení. Šp. K. od kamene, od obžerství, od kyselosti, od nastuzení, od dny, od křeče, od krve, od žíly, od zacpání, od měsíčného, od potracení, od průtrže, od nadýmání (kolika větrná), kovová, jaterní. Ja., Jg. Vz S. N.

Kolikatina, y, f., kolikátý díl, quota. Č. Der wie vielte Theil.

Kolikátý, koliký, der wie vielte (vielste). Těmito slovy se tážeme po místě jisté řady. Kolikátý jest? Us. Kolikátého jest dnes? Kolikátý snop vystavil, kolikátý pryč odnesl?

Kolikeronásobný, kolikernásohný, wie vielfach? wie vielfältig?

Kolikerý; koliker, a, o; kolikeren, ra, ro.

Sg. nom.		koliker-en	koliker-a	koliker-o
gt.		-ého	-é	-ého
dat.		-ému	-é	-ému
akk.		-ého }	-u	-o
	n. u než.	-en }		
lok.		-ém	-é	-ém
instr.		-ým	-ou	-ým

Pl. nom.	kolikeři	kolikery	kolikera
n. u. než.	k-ry		
gt.		kolikerých	
dat.		kolikerým	
akk.	kolikery	kolikery	kolikera
lok.		kolikerých	
instr.		kolikerými.	

Těmito slovy se tážeme po množství rozličných druhů věcí. Wie vielfach? wie vielerlei? Kolikery jsou borovice? Byl. Kolikeré udělal dvéře? Troje. Us. — *Pozn.* Při substantivech čísla toliko množného mají do sebe také význam pouhého množství. Etwelche, einige, etliche, aliquot. Kolikery dvéře? Troje = tři. — **K.** = *několikerý*. On má kolikeré šaty. Us. — *Kolikerý* výstupek, *tolikerý* trest. Jg.

Koliknásobný, vz Kolikeronásohný. Zlob.

Koliko, vz Kolik. — Učinil kolikos (= několik) lžiček, pozlatil je. Št.

Kolikoletý, wie vieljährig? K. jest? — K. = několika let, etliche Jahre alt. K. semeno. Jg.

Kolikopatrý, mehrstöckig. Rk.

Kolikosi, vz Kolik, ku konci. Vz také: Cosi.

Kolikosť, i, f. K. stupeň množství, quantitas, Quantität. Který pád klademe k označení kolikosti? Vz Akkusativ.

Kolíkovati, pflöcken. Rk.

Kolikový, Kolik-. Rk.

Kolikráte, *kolikrát. Tázací*, wie oft, wie vielmal? Kolikrát si ho viděl? Us. — **K.** = *kolikrátkoliv*, so oft. Výmluvný řečník kolikrát dělá orací, začátek věci učině vće předkládá jasně. Kom. — **K.** = *několikrát*, einigemal. On sem k. poslal. Toms. — **K.** = *často*, vielmal. To jsem se k. nasmál! Toms. — *Kolikrátkoliv*. K. ho uvidíš. D. — *Ve větách poměrných*. K. chybíš, tolikrát budeš trestán. Jg. —

Kolikrátžhy se kdo toho dopustil. Ferd. zř.

Koliks, vz Kolik.

Koliký, vz Kolikátý. — *Kolikýsi*, vz Cosi. Tajně se jim sám kolikýsi vykradl. Jg. — *K.-toliký* užívají mor. Slováci a Valaši (jako v střčes.) ve smyslu latinského quantus-tantus neříkajíce nikdy: jak veliký-tak veliký'. Brt.

Kolimaha, kolmaha, y, f., zastr., na Slov. — *krytý vozík*, kleiner, gedeckter Wagen; v Čech. = *kolečko*, Schiebkarren. V Prachen. — **K.** = *kolo u vozu*. Us. v Klat.

Kolimár, a, m. = kramář. Na Slov.

Kolimba, y, f., der Knebel. Na Slov.

Kolín, a, m. K. nad Labem, v Čechách, Kolin, Colinium. Kdyby zajíc nespal u Malína, doběhl by až do Kolína. Prov. K. na Rýně n. nad Rýnem, něm. Köln, Colonia Agrippinensis. — *Kolíňan*, a, m. — *Kolíňanka*, y, f. — *Kolínský*. Kolínská voda. — Vz více v S. N.

Kolinec, nce, m., místo v Plzeňsku.

Kolinka, y, f. = kolenec.

Kolinkatý, knotig = kolenatý.

Kolínko, vz Kolénko, Krokvice.

Kolínkovitý = kolínkatý. Koubl.

Kolínský, vz Kolín.

Kolisač, e, m., der Schankler. Na Slov.

Kolísati, kolísám a kolíši, kolísávati, kolísnouti, snul n. sl, ut, utí, kolíbati, houpati, schaukeln, wiegen, schwingen; v kole obíhati, sich im Kreise schwingen; hýbati, kývati, přemítati, bewegen, wackeln, schwanken. Jg. — **co.** Dítě v kolébce k. (kolíbati). Plk., Koll. — **se čím:** prázdnou nadějí. L. — **se komu.** Hlava se mu kolíše. L. — **čím** = třásti. Rk.

Kolísavosť, i, f. Wankelmuth. Rk.

Kolísavý, schwankelnd. K-vé povahy. Dch.

Koliska, y, f., na Slov. = houpačka, kolíbka. Schaukel, Wiege.

Kolisko, a, m., veliké n. špatné kolo (n. kůl). Us.

Kolísko, a, n., ein kleines Rad. Jg. K. podpatní, patníčkové, okolkové. Šp.

Kolíška, y, f., centronotus, ryba. Krok.

Koliště, ě, n., otevřené prostranství před pevností, das Glacis, die Stechbahn. D.

Kolita, y, f., chelidonium majus, vlaštovičník větší, nebeský, groszes Schellkraut. D.

Kolíti, 3. pl. -lí, il, en, ení, kolívati = kolí do země vrážeti, beraniti, pfählen. — **co čím:** břeh pevnými koly. — 2. = kolem lámati, rädern. — **koho.** Jg. — 3. šp. m. kláti. Cf. Skolíti.

-koliv, vz -koli.

Kolivaň, ě, f., Reval.

-kolivěk, vz -koli.

Kolkáreň, rně, f., Kegelplan. Na Slov.

Kolko = koliko, wie viel. Na Slov.

Kolkol = kol.

Kolkotar, u, m., Polirroth, Englischroth, caput mortuum, slouží blavně k leštění skla a kovů, ale i za barvu natěrací. Vz Sfk. 237.

Kolkování úřední. Vz Kolkovati.

Kolkovaný: papír, vysvědčení, příloha, žádosť atd., gestempelt. Us. — **K.**, gerändert.

Kolkovati, rändern; stempeln. — **co:** papír. Us. — **co čím:** kvitanci zlatovým kolkem. Us. — **jak:** dodatkem, doplňkem, nachstempeln. J. tr. — **co kde:** v úřadě atd.

Kolkovatý, kolečkovatý, gerundet.

Kolkové, ého, n., die Stempelgebühr. Rk.

Kolkovna, y, f., das Stempelamt. Rk.

Kolkovní, Stempel-. K. zákon. Rk.

Kolkový. K. kosť, das Keil-, Grundbein, Sal., dutina, die Kniebeinhöhle. Presl. — **K.**, Stempel-. K. zákon, známka, úřad, závada, třída, vada, plat (kolkové), důchodky, papír, patent, měřidlo, pokuta, arch, přestupek. J. tr., užitek, náležitosť, poplatek, sklad, škála, stupnice, daň, seznam. Šp.

Kolky, vz Kolek. — **K.**, *sýrky*, na vých. Mor. — **K.** = *kuželky*, na Slov.

Kolký = koliký. Na Slov. Plk.

Kollace, e, f., z lat., srovnání přepisu s konceptem, Kollation, Vergleichung, Gegeneinanderhaltung, Durchsicht (einer Schrift etc.); hody za sebrané peníze vystrojené, Picknick, Reš.; peníze služebným na místě chleba dávané, Us.; snídaní, Pref., svačina, Erfrischungsmahl, Us.; životopis, Lebensbeschreibung. Zák. sv. Ben.

Kollacionovati, z lat., srovnati koncept s přepisem na čisto. J. tr. Kollationiren, vergleichen (Schriften etc.).

Kollator, a, m., lat., podací pán kostela, Kirchenpatron. J. tr. Vz Vš. 564.

Kollatura, y, f., obvod farní, Kirchensprengel, Kollatur, J. tr., farní osada. Pt. — **K.**, *podací právo církevní* n. udělování úřadův a s nimi spojených obročí církevních skrze biskupa. K. svobodná (neobmezená), nutná. S. N. Vergebungs-, Besetzungsrecht. (Lom.).

Kollaturník, a, m., slove každý k jisté duchovní správě připsaný či k jednotě, povětu fary příslušný člověk, zvl. křesťan, totéž co osadník, farník. S. N.

Kollega, y, f., lat., soudruh v úřadě, Amtsgenosse. Kom.

Kollegialní = důvěrný, kollegialisch. — K. *soud* = Kollegial-, sborový. Vz S. N. — K. kostel = hlavní, biskupský. Domkirche. D.

Kollegiat, a, m., člen ústavu nadacího, koleje universitní, kdež s jinými žije z jejího nadání. Vz S. N. a Mus. 1847. Kollegiat, Stiftsherr.

Kollegiatní, z lat., společný život vedoucí n. k němu se vztahující. — **K.** kapitula, sbor duchovních při větším farním ko-

stele sídlících, k pravidelnému choru a duchovní správě patřících. Vz S. N. Kollegiat-. K. kostel, nad nímž jest ne biskup, nýbrž kanovníci s proboštem n. děkanem. Jg. Představený kollegiatních kapitol. Stran titulu vz Důstojný n. Důstojnosť, Milosť.

Kollegi-um, a, n., lat., sbor, shromáždění, společenstvo. Kollegium, Versammlung, Amtsgesellschaft; spolnosť v úřadě, Amtsgenossenschaft; místo nadané společného učených bydlení buď scházení-se, Ort der Versammlung, Sitzungsort, Fakultätsgebäude; Pražské vysoké školy, vysoké učení, veliká kollej. Hochschule, Schulanstalt. Vz Tk. II. 539., III. 650.; přednáška, Schulvortrag.

Köllein, Cholin u Litovle na Mor.

Kollekta, y, f. Vz Collecta.

Kollektivní, z lat., hromadní, kollektiv; k. jméno, vz Jméno; k. sklo = na obou n. aspoň na jedné straně vyduté, každá spojná čočka. K. nota, kterou více vlád *společně* podá v nějaké věci vládě jiné dávajíce tím na jevo, že u věci té i společně jednati budou. Rozdílna jest nota *identická*, nota stejně znějící, kterou v podobném případě podá některé vládě více vlad jiných, *ale každá o sobě*, čím sice dávají na jevo stejné smýšlení, avšak zůstavují si svobodu budoucího jednání. S. N.

Kollidovati, z lat., odporovati si. To kolliduje **s něčím**: na odpor se mu to staví, neshodnje, nesrovnává se s ním. Kollidiren, zusammentreffen; streiten.

Kollise, e, f., z lat., spor, sepření-se, vespolný odpor, Rk., Kollision, Zusammenstoss, Widerstreit.

Kollodi-on, a, n. = hustý roztok nitrocellulosy v bezvodném etheru n. v etheru octovém. Užíváme ho místo obvazku na rány menší. Vz Šfk. 558.

Kolmaha = kolimaha.

Kolmice, e, f., čára kolmá, senkrechte Linie. Nz.

Kolmina, y, f. Steile Fesenwand. Rk.

Kolmo, senkrecht. Kámen k. v zemi stojí. Ms. 1604. Slunce paprsky svými dolů na ně kolmo bije. V. Vedro sluneční tam ustavičně k. lidem nad hlavnmi stojí. Cyr. K. státi, vésti něco. Šp. Vz Kolmý.

Kolmosť, i, f., Perpendikularität. Ros.

Kolmý. K. = *příkrý*, steil. K. meze, Us., stezka, stráně, Us., skalí. Č. — **K.** Kolmá čára, kolmá, kolmice zove se přímka, která s jinou tvoří stejné úhly t. j. úhly po 90°; společný bod obou přímek slove *pata* kolmé. S. N. Senkrecht. Kolmou vytýčiti, postaviti v bodu a. Šp., Nz. Kolmou (kolmici) spustiti. Nz. K. kruh, promítka, hodiny sluneční. Nz. Přímka je na ploše kolmo postavena, stojí (n. je) na ploše kolmo; *AB* vésti kolmo k *CD*. Nz.

Köln, Kolín nad Rýnem.

Kolna, kůlna, kolnička, kůlnička, y, f., kolnice, e, f., ein Schuppen, Schoppen, die Schupfe, Wagenschuppen, Heuboden, Strohboden, Remise. Jg. Seno v kopy a na kůlny (do senníků) se snáší. Kom. K. pro krmení zvěři. D.

Kolní (od kola), Rad-. K.: lopatky, nebozez, zavíračka, stroj, stolice. Jg. — **K.** = *kolmý*. D. — **K.**, od kolu, Pfahl-. K. kořen, Pfahlwurzel, ve vinařství.

Kolnice, e, f., ve mlýně, die Radstube. Rk.

Kolník, u, m., sladká řepa, brassica, napus, die Steckrübe.

Kolníkový, Steckrüben-.

Kolný, *co se kláti dá*, spaltig, kliebig. K. dřevo. Um. les. — **K.** = *ku klání sloužící*, Spalt-. K. palice, klín. D. — **K.** = *kolmý*. Výška kolná. Děvín I. 7.

Kolo, a, kolko, kolečko, čka, n., das Rad. Kolo má *v lok. pl.*: *kolách*, pro rozdíl od lok.: *na kolech*, na *kolích* od ,kůl'. C. Cf. Vůz o dvou kolách. V. Duch zvířat byl v kolách. Br. — **K.** vůbec *obrod okrouhlé věci, kruh*; odtud vše, co takovou podobu má. Scheibe, Rad, Kreis. — *Kola u vozu* zastrkují se zákolníky (lony, záosky, loníky) a lišnémi (lišnicemi). Základem kola je písť (písta, náboj, výtočka, houf, hlnva), z něhož vychází 12 špicí (paprsků); kolem těch jde věnec (obloh) složený z šesti loukotí; loukotí jsou železným pásem (kruhem, železným věncem, ráfem, šínem) pobity. Vz Vůz. Kolo závěrkou (zavěradlem) n. valovcem (kudlou, šupkou, prasátkem, podtahovákem, korýtkem, nákolníkem) se zavírá n. vampnlou přitahuje na místě (sjezu) náhlém, příkrém. Pt. 89. Když jsou kola zlámaná, není nic po voze. Hnš. Loukoť v kole. Kola k vozům dělá kolář. Kola u vozu mazati. V. Vůz o dvou kolách (kára). V. Páté kolo (u vozu nepotřebné; tak něčí někde přítomnosť). Bude tam platen co páté kolo u vozu. Ros. Lh. Vz Zbytečný. Co pátého kola k vozu potřebí. V. Třeba ho co pátého kola u vozu. Pk. Nevím, proč mu tak drží za kolo = nadržuje mu, begünstigt ihn. Us. Bělohr. Kolesy nemalými v Židech zavadil (zadlužil se). BP. 288. Na zadní kola (kolesa) mysliti, pamatovati, se ohlížeti (na konec). Č. Dej (měj) pozor na zadní kola (na konec). Č., Lb. Vz Šetrnosť. Nekoukej na přední, ale na zadní kola. Lb. Vlc chci čtyřem kolům věřiti než čtyrem koňským nohám. Pk. Čím kolo u káry horší, tím více vrzá. Č. Ledn se kola mijela (prostřední živnosť), vz Hospodářství. Č., Mus. Kola dobře namazati. Us. — *Kolo šlapací*, řeřabí, samotížné (které se žene šlapáním lidí n. zvířat). V., Vys. K. ležatě, valečné. D. V kole choditi. Dnl. K. šlapati, hnáti, kroužiti. — *Kolo mlýnské, vodní*, které voda žene. V. Zvláště pak slove *mlýnské* k. to, které vnitř jest, na rozdíl od *vodního*. Jg. Kola dřevěná skládají se z ramen křídelem protažených n klíny upevněných; k ramenům je přičiněn okolek, z okrouhlých částí (skružl) se skládající. S. N. Paprslkové u vozního kola špice, v mlýnském ramenu slovou. Kom. Kolo vodní na stojatém, na ležatém hřídeli (ležatě); na vrchní, střední, spodní vodu, S. N., hlavní (na které síla ku př. voda bezprostředně působí; ku př. v mlýně vodní k.), Vys., palečné (hřebenové, lenik, kolo s nahitými palci, Vys., palcové, hřebenáč, Pt.), cévní. Korečné (korečné, s korečky, korčák, korečník = na jehož svrch voda padá), Nz., Vys., polonkorečné, s korbeli, Nz., spodovodně (spodák, hřebenáč = které voda spodem táhne), Nz., Vys.; s lopatkami, lopatkové, lopatečně, Nz.; loďnáčké, Schiffs-

mühlenrad, Nz. stupní, na svrchní n. zpodní vodě, jednokružník, dvoukružník, ježek, haban, hubenáč (vz Hubenáč). Vys. Lopatky u kola. Kolo skřípá, drká, vrzá. Us.; k. mlýnské zlehčiti, Šp.; kolo přemeci, Us.; k. do cupku zavříti (bemmen). Šm. Kolo hrotovati, rýhovati, zavěsiti, nabíjeti, rozteknouti, naliti, napeřiti, shíjeti, skládati, nvázati, lejtrovati, ulejtrovati, zhloubiti, změlčiti. Vys. K. rozhazuje vodu (rozházené), k. se brodí. Vys. Táhne vodu na své kolo (Sobec). Č. Na kolo mlýnské netřeba moře pouštěti. Č. Pozdě melí boží kola (Bůh je shovívavý, ale konečně přece trestá). Jg. Kolo vodou se táhne n. točí. Har. Brus, kterýž se kolem táhne. V. Mlýn o jednom kole. Boč. Vz Mlýn. — K. větrné (u větrného mlýna), stupné (u hodin), bosé (nekované), přední, zadní, hořejší, dolejší, hnací (Treibr.), naháněční, veslovací, zavěrací (Schlossr.), metací, váhové, divoké, meták, přemltací (přeměták, na Mor. k. holé, Schwungr.), stoupací (Steigr.), válcovité (Stirnr.), zubaté, (ozubené, Zahn-, Prm.), běhací, pohybovací, plužní (u pluhu), u studny, natahovací a zavěrací (u tkadlce; vz Tkadlcovství), setrvační (setrvačník). Šp., Nz., Vys. — K. *Kolo na zločince*. Smrť kola podstúpí totiž kolem buď zabita neb na kolo vpletena. Pr. měst. 184. Kolem lámati, kolem hnáty lámati. Jg. Ctirada kolem zbichu. Dal. Kolem trestati; do kola, v kolo vplésti, na kolo vplésti. D., Štelc. Na kolo vbíti (ruce i nohy kolem přerážeti, zdřízati). V. Hanebnou smrtí, totiž do kola vpletením utratili. Háj. Jdi na kolo pse šibeničná. Us. Na kole má kárán býti. L. Jdi (ať jde) na kolo. (Kletba). Geh zum Henker! Hohl' dich der Henker! Dch., Č. — *Kolo štěstí*, ustavičně se točící. Kom. Svět se točí jako kolo. V. — K. = *plocha okruhem obvedená, okruh*, die Scheibe. K. hrnčířské. V. Les do kola se rozkládal. Ml. — K. = *figura okrouhlá*, uvnitř prázdná, *okroužení*. Kreis. K. kružidlem udělati, opsati. Us., D. K. vykroužiti. V. Bod u prostřed kola, centrum. V. Čára v kole udělaná. V. V kole zavříti (okroužiti). V. V kole se postaviti. Ml. Kolem něčím točiti. V. Měsíc má kolo (ohradu, Mřk.) Us. Lidské věci v kole se točí (štěstí se střídá). Č. K. (okolek) slunce n. sluneční, k. měsíce n. měsíčné, k. hvězd. Nz. — Kolo tancujících. Us. — K. = *shromáždění lidu, hromada*, eine Versammlung, ein Kreis. Všem v kole něco přečísti. V. K. udělati. Kolem velikým okolo něho se postavili. Cyr. Do kola se postaviti, sestoupiti. Plk. V kole své rodiny. D. — Dělají se mi *před očima kola*. Falscher Schwindel. Us. — K., vz Bradla. *Kolo při tělocviku* na koni. K. únožmo, přednožmo, odbočmo, zanožmo. Tš. — K. n. *rondeaux*, jest lyrická báseň o dvou, třech a nejvíce o čtyřech slohách. V každé sloze opakuje se první a druhý verš jako připěv (refrain) na konci slohy a první verš také po verši třetím. Každá sloha má do sebe dvé rýmův, jako u trioletu. Podlé toho jest báseň Chmelenského v Jg. Sloves. str. 523. kolem. Podlé jiných složeno je k. z 13 pětistopých veršů iamhických. Počátek verše prvního opakuje se po 8. a 13. řádce. Rozluka myšlénková je po 5. verši. V celé básni jsou 2 rýmy, z nichž jeden osmkrát, druhý pětkrát se opakuje. Příklad vz v Zk. Ml. II. str. 213.; Šb. str. 50. — K. *Má význam příslovce: do kola, v kolo, kolem, kol*. Kolem točiti, píti, seděti. D. Podachu si kolem ruce. Rkk. Kolem do kola. Kolem a kolem. Sklenice jde kolem. D. Vůkol kolem, do kola ležeti. D. Do kola, v kole se točiti. D. Hlava se mi kolem točí. Us. Hlava mi jde kolem; jde se mnou hlava kolem. Vše kolem beronc, Alles in Allem. Dch. Vše kolem vzato. Us. — K. Tanec do kola (kulatina, na Mor., Mřk.); schody do kola. Us. — *Kolem jíti*, někdy *lépe*: míjeti, mimo jíti. Vz Kolem.

Koloběžnice, e, f., koloběžná křivka, Radlinie. Nz.

Kolobom-a, ata, n., řec., rozštěpení částek oka obyč. srostlých, vyskytuje se na víčkách i v oku samém. K. víček, duhovky. Vz S. N.

Kolobraz, u, m., Radezirkel. Us.

Kolobřeh, u, Kolobřehy, dle Dolany, pl., m., město v Prusích: Kolberg. Vz S. N. — *Kolobřežský*.

Koloděj, *houba*, Schusterpilz, boletus luridus. — K. = *kolář*. Tk. II. 374. — K., s příhanou, *žertéř*, Spassmacher. — K., *starý mládenec*. Hagestolz. Sych.

Koloděje, dle Budějovice, ves *a*) v Uhříněvsku, *b*) v Budějovsku. Vz S. N. — K., místo, kde se zlé ženy anebo staré panny přemýšlají. Č. Tak se vypravuje v Klatovsku, že tam v Kolověi mají mlýn, v němž vždy ze sedmi starých, šeredných bab jedna krásná panna se vymele. Fr.

Kolodře, f., krysavky, hrušky. Jg.

Kolofen, u, m., druh uhlovodíku. Vz Šlk. 519.

Kolofon, a, m., bylo mě. v Malé Asii. — *Kolofoňan*, a, m. — *Kolofonský*.

Kolofoni-um, a, n., pryskyřice k natírání smyčce. Kolophonium, Geigenharz.

Kolohnát, a, m., lancuch, habán, lamač, hambalek, hromotluk, sochor, noháč, sahan, slombidlo, klacek. Klachel, Lümmel. Honza k. D., Sml.

Kolokasie, e, f., bílá, richardia aethiopica. K. velkohlízá, colocasia macrorrhiza. Čl. 144.

Kolokvinta, y, f., cucumis colocynthis, rostl. okurkovitá. Vz S. N., Kk. 222. Kolokvintida. Kom.

Kolomasť, i, f. = kolomaz. Jád.

Kolomastika, y, f., v obec. mluvě m. gummi elasticum. Kts.

Kolomastník, a, m., kdo kola masti, Räderschmierer. Tk. II. 375.

Kolomaz, i, f., dříve dehet, jest hmota vazká, polokapalná, jíž se natírají nápravy (osy, Mřk.) u vozu, aby se tření umenšilo. Vz S. N. Die Wagenschmiere. Vozy kolomazí namazati. K. patentní belgická. Kh.

Kolomaziti, theerig machen. D.

Kolomazní, Theer-, Wagenschmier-. D.

Kolomaznice, e, f., Theer-, Schmierbüchse. Ros.

Kolomaznický, Wagenschmier-.

Kolomaznictví, n., Wagenschmiererei.

Kolomazník, a, m. Wagenschmierer. Troj.

Kolombin, u, m., alkaloid velmi hořký z kolombového kořene. S. N.

Koloměr, u, m., Durchmesser. D.

Kolomoták, u, m. Dostal řád k-ku = jest potrhlý. Er hat den Drehladenorden bekommen; ist ein Schnss.

Kol-on, a, n., z řec. *κῶλον*. Verše v básni spojené mají se za *členy* (*κῶλα*), které v sestavení svém celek činí. Více veršů jednostejně se opakujících činí *slohu* nebo *strofu* (*στροφή*). Když verše slohy aneb celé básně jednostejné jsou, tehdy jest rozměr *jednočlenný, monocolon* (*μονόκωλον*); když se dva rozličné verše v jedno spojí, jest rozměr *dvojčlenný, dicolon* (*δίκωλον*); *trojčlenný, tricolon* (*τρίκωλον*), když tři rozličné verše v slohu se spojily. Zk. Ml. II. str. 199.

Kolona, y, f. K. vojska. Truppen-Kolonne. Čsk.

Koloniální, z lat., osadní, Kolonial-. K. zboží: hlavně cukr, káva, koření atd. Rk. Vz S. N.

Kolonie, e, f., z lat. osada, Niederlassung, Ansiedlung.

Kolonisace, e, f., z lat., osazování. Rk. Die Ansiedlung, Niederlassung, der Anbau.

Kolonisovati, z lat. — **co**: nějakou zemi lidem osaditi, kolonisiren, ansiedeln. — **co kým**. Amerikn Europany.

Kolonista, y, m., z lat., osadník. Kolonist, Ansiedler, Pflanzer.

Kolonna, y, f., sloupec, řada. Rk. Kolonne, Säule, Abtheilung.

Kollonnada, y, f., sloupení. Rk. Kolonnade, Säulengang.

Kolon-os, a, m., místo v Attice.

Koloplctení, n., plotení do kola, das Radeflechten. Vz Kolo.

Kolorace, e, f., z lat., barvení. Rk. Koloration, Färbung.

Koloratura, y, f., z lat., hudební neb zpěvní okrasa. Rk. Koloratur, künstliche Stimmwendung, Lauf, Sprung, Verzierung (im Gesange).

Koloraturní zpěvačka, která zpívá písně mnohými zpěvními okrasami opatřené. Koloratur-. Rk.

Kolorovati, z lat., barviti, rytiny a jiné nákresy barvami opatřovati, coloriren, färben, ausmalen, übermalen. S. N.

Koloss, u, m., z řec., nazývá se každá socha nadobyčejné velikosti. Ku př. Koloss rhodský; socha Athenina na Akropoli athenské; socha Diova ve chrámě olympijském. Vz S. N. Riesenbild, Koloss.

Kolossalní, ohromný, velikánský, Rk., co přesahuje nadobyčejnou velikosť. S. N. Kolossal, riesenmässig, ungeheuer gross.

Kolostroj, e, m., das Räderwerk. Sedl.

Kološ, e, m., Klausenburg v Sedmihradsku. Vz S. N.

Kolot, u, m., die Rotation. Rk.

Kolotáceti se, el, en, ení = kolotati.

Kolotání, n., hýbání se, motání, Bewegung, Herumtreiben. Život náš jest pln k. Kom. I jde k. za kolotáním, trápení za trápením. Kom. K. v mysli. Kom. Rozličná k. ve snách. Br. Proč truchlíš? zanechej smutných kolotání. Kom.

Kolotati, hýbati, hin und her bewegen. — **co**, *lépe*: *čím*. Kolotal ho (jím). Ros., Jg. — **se** = v kolo se motati, točiti, motati se, geworfen werden, taumeln, sich bewegen. Jg. — **se čím**. Lidské věci náhodou se kolotají. Plk. Vášní se k. Č. — **se kde**. Každý se v labyrintích mate a kolotá. Kram. K. se v mysli. Kom. Kolotá se mi to v hlavě. D. — **se kudy jak**. Had po trávě ohromnými vlnami se kolotá. Ráj. — **se komu o čem**. Ač kdy chci málo podřímati, o jeho (čápa) červeném nosu bude mně (žábě) se k. (= se zdáti). — **se komu kdy**. Kolotá se mi ve snách (zdá se mi). Jg.

Kolotavý, co kolotá, herumtreibend; k., co se kolotá, schwankend.

Kolotěž, e, f., Hemmschuh. Us.

Kolotiti, il, cen, cení, máslo tlouci, buttern. Us. u Bolesl.

Kolotoč, e, m., Ringblume. Th. — **K.**, Ringelspiel. Mřk.

Kolotok, u, m., Kreislauf. K. krve. Tys.

Kolouch, zastr. kolúch, koloušek, ška, m., mladý srnec, jelínek, Hirschkalb, Spiesser. V. Vz Jelen. — **K.**, vysoký, nevypitvaný chlap, Bengel. Ros.

Kolovací, rotirend.

Kolovadlo, a, n. (při tělocviku), der Schwungbaum, Reitschwingel. Cvičení na místě a z místa. Nastoupení, stejný rozstup cvičenců. I zde názvy: nad-, podehmat; napřed, nazad, stranou, v pravo kolovati. Ruka neb noha vnější n. vnitřní. A. *Kolování klusem*: *a*) ruce na obou řebřinách; *b*) obě ruce na jedné řebřině; *c*) jednoruč (napřed, nazad, stranou, ve svisu, ve shybu, ve visu v loktě. — B. *Kolování cvalem*: *a*) ruce na obou řebřinách (ve visu v podpaždí napřed atd.), *b*) obě ruce na jedné řebřině, *c*) jednoruč. Cvičení složitá vz str. 95. Kolování křepmo. Tš. str. 92. Vz Tělocvik.

Kolovati, v kole se otáčeti, kreisen. — **abs.** Číše kolují. Us. — **po čem**. Tento přípis koluje po všech údech spolku. Us. — **s kým**. Pan s Horami a Graciemi koluje. Ráj.

Kolovatosť, i, f., die Radförmigkeit. Jg.

Kolovatý, -ovitý, radförmig, rund. Rostl.

Koloveč, vče, m., Kolautschen, město v Plzeňsku. Vz Koloděje.

Kolovnice, e, f., Radlinie, Zykloide. Nz. Vz Koloběžnice.

Kolovod, u, m., vedení do kola, das Reigenführen, der Reihentanz. Jg.

Kolovodný tanec, der Reihentanz. Jg.

Kolovrat, u, kolovrátek, tku, m., das Spinnrad, Welle. Mlýn větrný pomocí kolovratu jde. Jg. Kolovratem ze studny vodu vážl (rumpálem). L. K. u provazníka. Die Haspel. V. K. kuchyňský (k ohracení pečeně), der Bratwender. L. K. k předení, das Spinn-, Schweizerrad. V. Přádlí předon buď na kolovratě aneb na vřetenč s přeslenem. Kom. Kolovrat na vlnu. D. Kolovrat hrčí. Šp. Na Moravě kolovratnica. Brt. — **K.**, na Slov. = *nástroj hudební, lyra*, Leier. To je starodávný k.; na jednom kolovratě hráti (pořád stejnou). Plk. V Čech. die Drehorgel. Vz Kolovrátek. — **K.**, vrkoč, die Haarflechte. Na Mor. — **K.**, a, m., Aleš z Kolovrat Krakovských **šp.** m. Aleš Krakovský z Kolovrat. Vst.

Kolovratec, tce, m. = lyra. Leier. — **K.**, jméno rozličných rostlin. Jg. K., euphorbia,

helioscopia, sonnenwendige Wolfsmilch. Čl. 129., FB. 25.

Kolovrátek, tku, m. Jistý *nebozez* mlynářů, zámečníků, puškařů, bečvářů, Brustbohrer, Drehbohrer, se strojem k točení). Vys. — **K.**, *náčiní*, na které se navíjí *šňůra tesařská* n. *měřiče dolového*, die Haspel. Vys. — **K.** *k navíjení nití*, die Garnwinde. V. Přádek, přáda, Pt., vijadlo. Jg. — **K.** u koláře nástroj k poznamenání délky náboje. Dch. — **K.**, *nástroj hudební*. Der Leierkasten, die Drehorgel, Drehlade. Dch. Vz Kolovrat. Na jeden k. hráti (pořád stejnou). Vz Stejnosť. Č. — Nechce mi k. hráti (nemám chuti k jídlu, mrzím se). Vz Jídlo, Mrzeti. Lb., Č.

Kolovratiti, leiern. Na Slov. Bern.

Kolovratní, Wellenrad-, Haspel-, Spinnrad-.

Kolovratník, a, m., der Leierer; der Spinnradmacher. D.

Kolovratný, kolující, kroužící, im Kreise herum bewegt. K. hýbání. Jg.

Kolovraty, dle Dolany, pustý zámek v Kouřimsku. Jg.

Kolový, Rad-, Cirkel-, Kreis-. K. píšťa, běh, loukoť, Jg.; k. most (vz Kůl), Pfahlbrücke.

Kolozpěv, u, m., Rundgesang. Rk.

Kolozub, u, m., zub vedlé druhého rostoucí, Überzahn. D. — **K.**, a, m., kdo křivé zuby má. L.

Koloznbec, bce, m. (= hever k zdvihání vozů). Heber. Us.

Koloznbý (na Mor. holozubý) = *bezzubý*, zahnlos. K. bába. Zlob. — **K.**, *křivozubý*. Hanka.

Kolpík, a, m., platalea leucorodia, pták bahní. Vz S. N., Frč. 347.

Kolporteur, vz Colporteur.

Kolsa, y, f., Winterreps. Us.

Kolšír, a, m., zastr., z něm., Kohlschürer. Gl. 100.

Koltoun, u, m., z Pol. gożdziec, plica polonica, trichoma, der Weichselzopf, jest copu podobné splštění vlasů, někdy však i chlupů celého těla, které se stává za příčinou lepké hmoty mezi jednotnými chloupky se nalézající. Vz S. N.

Koltounový vřed. Weichselzopfgeschwür.

Koltra, y, f., koltřička, z lat. culcitra = *opona, záslona*, Vorhang, Bettdecke. Koltrami obestříti. D. Koltry zavěsiti a roztáhnouti. Us. K. u postele. Aqu. K. v divadle. V. Více než pověděno, za koltrou zůstalo. Vz Mluvení. (Pam. Kutn.). — **K.** = *pokrývka*. K. bavlnou vycpaná a prošitá. Pref.

Koltrář, e, m. Goltermacher. Vz Koltrovník. Tk. II. 375.

Koltrovník, a, m. Tapetenmacher. Žid.

Koltryna, y, f. = koltra. Let. 400.

Koltún, u, m. = koltoun. U Opav. Plk.

Koluch, zastr. = kolouch.

Kolující, vz Kolovati.

Kolumna, y, f., vz Columna.

Kolur, u, m., krojník, u, m., Colur (v geogr.). K. rovnodenní, slunostojný (Solstitialcolur). Š. a Ž.

Kolužník, a, m. = koželuh. U Opav. Pk.

Kolyba, y, f., byt Valachů na salaši. Na Slov.

Kom, vz Kdo.

Koma, y, m., kmotr, z mać. Na Slov.

Komana, gt. Koman, pl., n., v Kappadocii. — *Komanský*.

Komando, vz Kommando.

Komár, a, komárek, rka, komáreček, čka, m. Vz Hmyz. Die Mücke. K. kolící, fíkový, vinný, letní. K. pisklavý, culex pipiens; k. vodní či vodoklop čárkovitý, ranatra linearis. Frč. 156., 139., 155. K. štípe. Us. V komoře pro množství komárů nemohli jsme spáti. Us. K. by to zanesl (malé jest to). Jg. Jest na něm sádla, co na komáru (je hubený, chudý). Ros. O komárovo sádlo se hádati (o nic). Rk. Aby tě komár kopl! (Vz Kletba). Bodejž tě k. kousl. Vz Proklínání. Lb. Lidé od k-rů trápeni jsouce, divně se ošívají. Ler. Jest v něm moudrosti, jako v k-ru sádla. Mus., Č. Komára cediti a velblouda pohltiti (maličkosti šetřiti a velikých věcí opomíjeti). Proch., Č. Komáry cedí, velblondy požírá. Č. Komár slánku nese. Č. Chápe se díla, jako k. ocele. Č. Z komára vola (velblonda) udělati. Vz Zvětšování, Lhář. Lb., Č. Zajíce pustil a komára honí. Vz Chybování. Č. — Komáři štípají do času. Pk. — **K.** Komáři na Mor. také: diváci stojící okolo hráčů v karty. Brt.

Komárno, a, n., mě. v Uhřích, mať. Komárom, něm. Komorn, lat. Comaromium. V. — *Komárňan*, a, m. — *Komárnský*.

Komárov, a, m., v Čechách v pražském kraji. Vz S. N. Kumrovitz; na Mor. Kmnerau.

Komárový, Mücken-. O k-vé sádlo se hádati (= o nic; de lana caprina, nm des Kaisers Bart streiten).

Komatka, y, f., glomeris, členýš. Krok.

Komatule, o, f., cionus, hmyz. Krok.

Kombinace, e, f., z lat., sestavení, seřadění, srovnání, Rk., spojování jednotlivostí pod společný celek; též závěrek z toho čiměný. S. N. Kombination, Verbindung, Verknüpfung, Vergleichung.

Kombinovati, z lat., sestavovati, seřadovati, srovnávati, ze srovnávání uzavírati. Kombiniren, vereinigen, verknüpfen.

Komediant, a, m., z řec., v povrživém smyslu divadelní herec; přenešeně: kdo v jednání svém jako divadelní hru provádí. S. N. Komödiant, Schauspieler.

Komediantka, y, f. Komödiantin.

Komediantský, Komödianten-. K. kousek.

Komediantství, n., Komödiantenwesen, -kunst. Us.

Komedie (komoedio), e, f., z řec., žertovná divadelní hra, veselohra. Rk. Komödie, Lust-, Schauspiel. K. zapletený příběh vyobrazuje, ale s veselým závěrkem. Kom. K-e strojiti. V. — **K.**, Lärm, Possen, Jux. Na Slov. Plk.

Komein, Komín u Brna.

Komenda, y, f., církevní obročí, které duchovní osobě, jíž by právem zadati se nemělo, vyminečně na čas z podstatných důvodů se uděluje. S. N.

Komendovati = komandovati. Kom.

Komenice, e, f., der Giebel des Hauses. Sych. Obyč.: Lomenice. Mřk., Fr.

Komercialní: živnosť, silnice, celní úřad. J. tr. Vz Kommercialní.

Kömet, Komňatka u Šumperka na Mor.

Kometa, y, m., Kom., D., a f., V., z řec., der Komet, Schweifstern. V. K. či vlasatice je těleso nebeské, které v dráze velmi táhlé okolo slunce obíhá, mlhavý obor v podobě *ohonu* má a jehož *jádro* není pevné těleso. Tl. K. se ukázala, V., vyšla, zašla, se objevila. Lid myslí, že její objevení-se znamená válku nebo jiné veliké neštěstí. Vz více v S. N. — **K.**, *blýskavice*. Sml.

Kometový, Kometen-. K. ocas. Krok.

Komickosť, komičnosť, i, f., komisches Wesen. Jg.

Komický, komisch, z řec., komičný. K. má za základ: *směšné*. K. román, opera. Lepokomický (výše k.), nízokomický. Nz. K. *vyšší* či jemně béře předměty své z vyšších kruhů života lidského a nepřekračuje nikdy mezí jemného způsobu; *k. nižší* nazývá se též *burleskní*, na zvl. stupni též *baročné* a *bizzarní*; nejvyšší stupeň k-ho přehánění jest *persifláž* a *karrikatura*, k čemuž i tak zvané *harlekinady* náležejí. Ke k-mu náleží též *ironie* a *humor*; zvl. jeho formy jsou *parodie* a *travestie*. S. N. K. epos, vz Poesie epická.

Komih, u, m., das Schaukeln, Wippen. K. připažmo, letmo, roznožmo, pozvýš, skrčmo, toporně, trčmo, v úhlu, rukama stanouc, rukama poskakujíc. Tš.

Komihač, e, m., der Schaukler. Jg.

Komihačka, y, f., die Schauklerin. — **K.**, *másnice*, das Butterfass. Us. u Turn.

Komihati = houpati, wippen, schaukeln. — **se kde: na** řebříku, na hrazdě. Tš. Komíhám se na váhách (nevěda co činiti). Mark. Komíhá se mi něco v očích (sem tam se míhá). Us. Vz Komih. — **K.**, *máslo tlouci*, buttern. Us. u Turn.

Komik, a, m., z řec., veseloherec; spisovatel veseloher. Rk.

Komín, u, či a, komínek, nku, komíneček, čku, m., z lat., caminus, vz *a* se seslabilo v *o*. (Gb. Hl. 78.) = *dymník*, der Kamin, Schlott, Schornstein, Rauchfang. V. Komín nad sladem: *parník*. U Slováků: *koch*. Vz Koch. Dým v komíně usedlý, *saze*. Kom. **K.** jest trouba ve zdech udělaná, čtyrstranná n. kulatá, kterou se kouř v pecech vyvinutý ze stavení ven vyvádí. K. kulatý zcela rovný (ruský) vymetá se kartáčem. Vz S. N. Maso do komína zavěsiti (věšeti, pověsiti — uditi). D. Komín čistiti, vymitati. J. tr. Vypálil mu komínek = ošidil ho. Us., Č. Zapsati něco do komína (černou křídou). Prov. Zapiš si to do komína černým uhlem (křídou na zeď). Č. Zapiš si to, abys nezapomněl, uhlem do komína. Sk. Píše černou křídou do k-na. Vz Nejapný. Lb. To napíšeme uhlem do k-na. Mt. S. Jedním k-nem všecko hnáti (Všecko jde do dýmu). Vz Marnotratný. Č. Udeřila svou čistotou o komín. Vz Zhýralý. Č. K. vlaský (ohniště). — **K.** = *dolové dílo*, udělané od slemena chodníku n. štoly do výšky. Vys. — **K.** *v hutnictví*, díra svrchu, kudy se uhlí a ruda do peci sype. Us. — **Komínek** *ve víku moučné truhly*, truhlíček s otvorem, aby mouka se nepařila. Vys.

Komínář, e, m. = kominík. Na Mor.

Komínek, vz Komín.

Kominice, e, f., žena kominíkova; na Mor. a Slov. kominiářka. D.

Kominický, na Mor. a Slov. kominářský, Kaminfeger-. K. štětka, šorna, mistr. Us.

Kominictví, n., řemeslo, jemuž přináleží čistění komínů. Vz S. N. Kaminfegerei.

Kominíček, čka, m., vz Kominík. — **K.**, lejsek, motacilla phoenicurus, Schwarzkehlchen. D.

Kominičiti, Kaminfegerei treiben. D.

Kominík, a, kominíček, čka, m., vz -ik; der Kaminfeger, Rauchfangkehrer. — **K.**, u, m., český národní tanec. Vz S. N.

Kominíkův, -ova, -ovo, des Kaminfegers. K. dům, žena.

Kominovati, skálu nad sebou lámati, v horn. Us.

Kominové, ého, n., das Kamingeld, Haussteuer. Vz Podymné.

Kominy, kominky, pl., f., matoliny, vinné mláto, Jg., hroznová zrnka rozmačkaná. Ck. Die Weinhülse, Weinträber. D. Víno prodati na kominkách = víno již dříve rozmačkané než se dá víno na čeřen. Us. Měln. K. po vytlačení vína zbývající slouží ku připravování octa a kořalky, ke krmení dobytka atd. Kk. 234.

Komirati = umírati. Us. Petrov. Dch.

Komisárek, rku, m., kommissní (režný) chléb. Kommisbrod.

Komitati, chomitati, homitati, hin und her werfen. Us. u Příbr.

Komité, fr., n., buď nesklonné až na instrumental (s komitém) aneb *lépe*: komitét, u, m., kteréžto slovo nyní všeobecně přijato jest; das Komitě; výbor; odbor nějakého sboru. K. se radí, aby sboru zprávu o věci jisté dáti mohlo.

Komle, e, f., střecha nad šachtou. Am.

Kommagene, y, f., byl díl sev. Syrie.

Kommandant, a, m., velitel, náčelník, nejvyšší velitel při kterémkoli oddělení vojska. S. N. Oberhefehlshaber.

Kommandér, a, m. (commandeur, fr.), velitel; vyšší člen některého řádu rytířského. Rk. Befehlshaber, Ritter einer der oberen Klassen eines Ordens.

Kommandéřský kříž, Commandeurkreuz. Čsk.

Kommandita, y, f., spolek obchodní, kde jedna strana dá kapitál a ručí, druhá pak obchod obstarává; také obchod filiální. Kommandite, Handlungsgesellschaft. Vz S. N.

Kommando, a, n., it. a špan.; velení (vojenské), Rk., vel, povel. Čsk. Befehl. Na k. = na velení, na rozkaz, k r-u. K. vojenské. Vz Povel. — **K.**, velitelstvo, velitel se svými podřízenými orgány. S. N. — **K.**, menší oddělení vojska někam vyslané, asi tolik co detachement. S. N.

Kommandovati = veleti. Ne: kommandirovati. Kommandiren, befehlen, anführen.

Kommandující general. K-der G. Čsk.

Kommen. Woher kommt es, dass .... Čím jest to, že ... To jest tím, že ... Mk.

Kommentář, e, m., z lat., výklad, vyjasnění, vysvětlení spisu, Kommentar, Erklärung, Erläuterung, Auslegung.

Kommentator, a, m., Ausleger, Erklärer.

Kommentovati, Rk., kommentiren, erklären, auslegen.
Kommerce, z fr., tržba, obchod. Rk. Kommerz, Handel.
Kommercialni, kommerční = kupecký. Rk. Kommercial-, gewerblich.
Kommissař, e, m., z fr. a to z lat. K. krajský, vojenský, dvorský, finanční, policejní, poštovní atd. S. N., Us. Kommissär. — *Kommissariat*, u, m. — **Kommisse** e, f., kommissí, í, f., uložené obstarání neb vyřízení něčeho. V státní službě slove tak vyslání úředníků k ohledání neb vyšetření něčeho; i sami tito vyslaní úředníci nazývají se dohromady k. V obchodnictví slove k. obstarávání obchodů (koupí neb prodejů). Kdo obchody obstarává, jmenuje se *obstaravač* či *kommissionář* a kdo si je zamlouvá n. je objednává, slove *zámluvce*, *objednatel* neb *kommittent*. Vz S. N. K-si dáti; v k-si někomu něco dáti. Us. Něco v k-si vzíti. Us. Kommissi odbývati, míti. J. tr. Dáti někomu něco do k., člen, přednosta kommisse. Sp. Zříditi, vyslati někoho ku kommissi. J. tr. Prostředkem kommisse, skrze kommissi něco vyšetřiti, J. tr.; k. do N. poslati; k. se sestoupila, radila, rozhodla, se usnesla atd. Us. Náklady v příčině kommisse. J. tr. Ustanovení, zřízení kommisse. J. tr. K. sněmovní v příčině cest, Bs., kupecká, ku koupi, k prodeji. Pr.
Kommissionář, e, m. Vz Kommisse. Kommissionär.
Kommissní, z lat., vše, co se týká kommisse, zvl. potřebné věci, které se od státu vojákům atd. dodávají: chléb, oblek atd. S. N. Kommiss-. — K., *špatný* schlecht. Us.
Kommittent, a, m., vz Kommissař.
Kommoce, z lat., vz Commoce.
Kommodní, z lat., commodus, pohodlný, bequem, gemächlich.
Kommorau, Komárov u Opavy.
Kommuna, z lat., vz Communa.
Kommunalni, z lat., obecní, Kommunal-.
Kommunikace, e, f., z lat., spojení (obchodní, vojenské). K. se dělí na dopravování věcí a osob (silnice, dráhy) a na donášení zpráv (telegraf). S. N. Ostatné vz Communicace a Zk. Ml. II. 183.; Mk. Ml. 307.
Kommunikační, z lat., spojovací, Rk., Kommunikations-.
Kommunism-us, u, m., lat., obecnictví, učení o obecnosti jmění a statkův. Rk. Vz Socialismus.
Kommutace, e, f., z lat., směna, obměna. Rk. Kommutation, Veränderung, Vertauschung.
Komnata, y, f., z palatin. caminata, jizba, ložnice; *a* se seslabilo v o (Gb. Hl. 78.). Eine Kammer, Zelle, ein Kabinet. Každé ráno, když z komnaty své šel. V. K. přirozených věcí. Naturalienkabinet. Plk.
Komnatní, Zimmer-. Rk.
Komoedie, vz Komedie.
Komole, e, f. = homole. Ros. — K., nasypaná hlína kolem šachty, báně.
Komolec, lce, m., hister, hmyz. Krok. K-ci ryby lapati. D.
Komolin, a, m., syntomis, hmyz. Krok.
Komoliti, il, en, ení, stumpf machen, stutzen. Vz Komolý. — **co**: Koni ocas našckati a k. Ja. Nehty k. Koll.
Komolovatý = homolovatý, kegelig. Ros.
Komolý, homolý = kusý, stumpf, gestutzt, ohne Spitze. K. klas (bez osiny), Kom., vrch (hladký, bez kamenitých rohů, hřbetův), Ros., dřevo (bez sukův), L., beran (bez rohův), Ros., liška (bezocasá), Puchm., kužel, jeblanec (abgestutzt). Nz.
Komoň, ě, m., *b* se změnilo v *m*, vzniklo-li komoň z koboň (cf. kobyla, caballus). Gb. ill. 94. **K.** = kůň. Rkk. 21. By vedl osla do Paříže, komoň z něho nebude. Mus.
Komondor, a, m., pastýřský pes. Na Slov.
Komonice, e, f., lékařská, melilotus officinalis, Steinklee; vysoká, m. altissimus; bílá, m. albus; Kk. 255., Čl. 32.; zubatá, m. dentatus. FB. 103.
Komoniti se čím: svým zbožím (vypínati se, prahlen). Výb. I.
Komonka, y, f., řebčík královský, fritillaria regalis, Kaiserkrone. Kk., 126.; FB. 18.
Komonně, zastr., s komonstvem.
Komonník, a, m., rytíř, Ritter. Bhmr.
Komonstvo, a, n. = *koně*, koňstvo, mnoho komoňův, Pferde, Rosse; komoň = kůň. — **K.** = *družina knížat*, vojevůdcův a jiných osob vznešených, zvl. jízdná. S. N. Das Gefolge, Geleite. Navrátil se Jan král český s velikým komonstvem. V.
Komora, komůrka, y, f., z lat. camera, vz *a* se seslabilo v *o* (Gb. Hl. 78.). K. = *pokoj bez kamen, k obývání nebo uschovávání*, schránka, výstupek, die Kammer, Nebenstube. V. K. pod krovem, mouční, masná, lehací (ložnice), manželská (manželův), nevěstina. V. K. na jídla: špižírna; na klenoty a drahé věci: k. klenotní, knížecí, královská, císařská. Š. a Ž. (Walter). — Kdo co má v komoře, to vydává do kuchyně. Prov. Jižť vi kdy do komory (= chytrý). Č. K. na obrok, Fouragekammer. Čsk. — **K.** = *kancelář*, správa královských měst, klášterů, statků a i tyto statky samy, die königliche Kammer, das Aerar, der Fiskus. To by k znamenitému komory naší královské důchodů rozmnožení sloužilo. Nar. o h. k., Pr. I. 88. K. důchodní, pokladní, obecná, dvorská, králova, k. království českého n. královská slavná k. česká, praesident komory, V., knížecí. Připadne to ku komoře. Pr. měst. Vz více v Gl. 100., Kn. drn. 132., Tk. III. 10. — **K.** *obchodní*, *obchodnická a průmyslnická*. Handels-, Gewerbekammer. Příspěvek na obch. komoru; dopisovatel, jednatel, předseda, výbor atd. obch. komory. Sp. — **K.** = *hluboký rybník*, kam vždy čerstvá voda přichází, a násada ryb přes zimu se udržuje. Us. — **K.** = *holubník*, ptačí k. . V. — **K.** = *vytěženim soli vzniklý veliký prázdný prostor* bez určité délky, šířky a výšky, Salzkammer. Vys. — **K.** *umrlčí*, die Todtenkammmer. — **K.** *v děle*. S. N. K. ručnice k nabíjení, pro náboj, der Laderaum. Čsk. — **K.** = *sněmovna*, Us. K. vyšší, nižší. Kammer. — **K.**, *dutina hrudní* neb prsní, Herzkammer. — **K.**, *onen díl hájemství*, kde se zvěř nejčetněji zdržuje. Šp. — **K.**, *místo ohrazené*, stromy porostlé, do kterého se lapená zvěř zavírá. Šp.
Komoří, m., der Kämmerer. Bur.

Komořiti, il, ení, Kammerdiener machen, dienen.

Komorná, é, f. (dle Nová), služka v komoře panské, Kammerfrau, -jungfer.

Komorní, Kammer-, Kammeral-. K. páže, pán, druh (také komorníčí, komorní mlazší = mladší, junior camerarius, vicecamerarius, der kleine o. Vice-Kämmerer in Böhmen, jenž byl nejvyšším komorníkem jmenován a jemu podřízen, vz více v Gl. 100.), plat (der Kammerzins, die Rente, vz více z Vš. v Gl. 100.), soud (královský, das königl. Kammergericht in Prag, vz více v Gl. 101.), vůz (der Kammerwagen, vůz knížecí komory n. pro úřední osoby, die Staatskarosse; 2. vůz dlouhý, krytý pro služebníky panské, Gl. 101.), panství, úrok. Jg., úřad, správa (okresní), důchodky, moc soudní, statek, věc, příjmy, výplatna, právo výhradné, J. tr., hudba, kantata, skladatel, hudec, pěvec, virtuos, pěvkyně, ton, S. N., okres, úředník, sloh, fond, pokladnice, účtárna, výkaz, věda věcí komorních. Sp. K. dvéře. BN. Vz S. N.

Komornice, e, f. = komorná. V.

Komornický. Kammerdiener-. K. služba. Ros. —

Komornictví, n., das Kammer-, Kämmereramt. Mus.

Komornictvo, a, n., die Kammerleute. D.

Komorníčí starosta (úředník při zemských deskách). Dokládá se svědomí komorníčího. Vš. Vz Komorní. Kammerdiener-, Beisassen-.

Komorník, a, m., sluha v komoře, při osobě pána t. j. v panských pokojích. S. N. — K. *menší*, der Kämmerer des kleinen Landrechtes. Vz Gl. 101. — **K.**, *nejvyšší soudu a práva zemského*, der Oberstlandkämmerer, řídil zemské desky. Vz více v Gl. 102. a Tk. III. 12., 19. — **K.** *stříbrný*, der Silberkämmerer, který stříbro opatroval. Gl. 102. — **K.** *dvorský*, der Kämmerling des Hoflehengerichtes, vz Gl. 101., Vš. 564. V Čech. totiž slul za starodávna k-em (camerarius) úředník žnpní, který bděl nad důchody komory královské. Co k. v žnpě, to byl nejvyšší k. v celé zemi. Vz S. N. — **K-y** sluli též při soudu a při deskách slnhové čili spíše nižší úředníci, kteří vykonávali půhony. S. N. Bývali z menších rodů zemanských. Tk. III. 4. Vz tam více. Komorníci, kteří po půhonech, úmlnvách, panováních, zájmích jedou. Vš. Vz Půhončí. — **K.** *ženský* — kleštěnec, ein Verschnittener. V. — **K.** = *podruh*, der Inmann. 1584. Gl. 101.

Komorníková, é, f., žena komorníkova. D.

Komořský = komorní.

Komořství, n., komorní úřad, die Kämmerei. D.

Kompa, y, f. = prám, die Fähre. Na Slov.

Kompagnie, vz Compagnie.

Kompagnon, a, m., kompaňon (kumpán), společník. Rk. Kompan, Kamerad.

Kompaktata, pl., n. (z lat., úmluvy) smlny smlouvy učiněné mezi Čechy a koncilem basilejským o jisté svobody a zvláštnosti církve české. Vz S. N.

Kompaktatista, y, f., kdo se kompaktat drží.

Kompaktní; celistvý, srostitý, hustý, shustlý, z lat. S. N. Kompakt, dicht, gedrängt.

Komparace, e, f., přirovnání, připodobení, z lat. comparatio, když se věc, ku které se co připodobuje, jen zkrátka vyznamená. Nevěrní přátelé podobají se ptactvu, jež, když zima se přibližuje, ihned pryč odlétá. Vz Zk. Ml. II. 177.; Mk. Ml. 302.

Komparativ, u, m., lat., srovnavatel. — *K. tvoří se trojím způsobem*: 1. *u některých jmen přídavných na -ký připojením přípony -ějí neprostředně k samému kmeni positivu a stáhnutím -ějí v í. Před -ějí souhlásky*: *d, t, n, r* se obměkčují v *ď, ť, ň, ř* a hrdelnice *h, k, ch* rozlišují v: *ž, č, š*: hebký — hebčejí — hebčí (tak: hezký, horký, hořký, křehký, lehký, měkký, mělký, prudký, tenký, trpký). — 2. *Přistavením přípony -ější*, před kterouž se: *d, t, n, r* obměkčují, *hrdelnice* rozlišují a sknpeniny *ck* a *sk* v *čt* a *št* směžďují: chytrý — chytřejší, hloupý — hloupější, divoký — divočejší, vetchý — vetšejší, panský — panštější, otrocký — otročtější atd. (Takto tvoří komp. nejvíce jm. přídavná na: *b, p, v, m, n, t, l* ukončená). — 3. *Přistavením přípony -ší*, před níž se předcházející hrdelnice *h* a *ch* v *ž* a *š* rozlišují: tuhý — tužší, drahý — dražší, hluchý — hlušší, hustý — hustší. Ukončená na *-ký, -eký, -oký* odmítají tyto přípony a přirážejí *-ší* k samému kmeni, při čemž se předcházející souhlásky *s* a *z* změkčují: blízký — bližší, úzký — užší, vysoký — vyšší, široký — širší, daleký — další, krátký — kratší. — (Strany přípon komperativu vz Mkl. B. 322.). — *Pozn. 1. Dronslabičná krátí dlouhou kmenovou samohlásku*: krátký — kratší, blízký — bližší. — *Pozn. 2. Mnohá tvoří komp. příponou -ší i -ější*: slabý — slabější — slabší, tmavý — tmavější — tmavší. — *Pozn. 3.* Dobrý, zlý, malý, veliký, dlouhý mají *nepravidelný komp.* Vz jednotlivá. — — *Pozn. 4. Přídavná jm. v komparativu skloňují se podlé „Dnešní“.* — *Pozn. 5.* Přídavná vztahující se k *času* aneb znamenající *hmoty n. látky*, potom *přisvojovací* a *jiná*, při nichž stupně vlastnosti nelze rozeznati, *nepřipouštějí žádného stupňování*: dnešní, zimní, železný, papírový, celý, mrtvý, němý, slepý, písemní, ústní atd. — *Pozn. 6.* Jiné odchylky (jako ku př. n řídký, svatý atd.) vz u jednotlivých adjektiv. — Kz. 70.—72. Vz Ht. Sr. ml. 222. a násl. a stran přísloveí str. 327. — *Příslovce* od přídavných jmen tvořená a některá jiná *stupňují se* jako jm. přídavná. Komparativ připojením přípony *-ěji* ku kmeni positivu: pěkně — pěkněji, sladce — sladčeji, lidsky — lidštěji. Některá přijímají příponu *-éje* k samému kmeni a *stahují -éje* v *e n. ě* (odvrbují *-ko, -eko, -oko, -no*, změkčují *r* v *ř* a rozlišují *h* a *z* v *ž, ch* a *s* v *š, st* v *šť, d* v *z*: blízko — blíže, hluboko — hloubě, hloub; těžko — tíže, tíž; vysoko — výše — výš; snadno — snáze — snáz, záhy — záže, zážatd. — *Pozn. 1. Nepravidelné* u: dobře, zle, mnoho, málo, dlouho, brzo. Vz Jednotlivá. Kz. str. 136. — *Pozn. 2. V obec. mluvě* vychází *na*: *-éje*: dáleje, krásněje, pěkněje, blížeje. — *Pozn. 3.* V komparativu: *raději* a v podobných *odsouvá se v mluvě obecné i častěji* než v písmě: raděj. Toto *i* bylo až do 16. stol. dlouhé. Vz více

v Skracování. Gb. — *O tvoření komparativu staročeského* vz Kt. str. 54. (III. vydání). — *Komparativ* **se klade,** *když jedné z dvou osob n. věci činnost n. vlastnost nějaká v větší míře přísluší nežli druhé.* Věc, s níž se prvá srovnává, klade se *1. do genitivu odluky* bez předložky. Každý se chce rovnati vyšším sebe. Št. Není služebník větší pána svého. Br. Vz Pozn. 2. Vz také: Genitiv, F. — *2. Do genit. s předložkou od.* O málo nižší od tebe jest. Jg. Vz Pozn. 2. — *Do akkusat. s předložkami: mimo, přes, nad.* Moudrost dražší je nade všecko zboží. Bylo nás něco více přes dvě stě. Vz Nad a Pozn. 2. Někdy i v *předložce* **nad** *pojem srovnávací jest.* Miloval zlosť nad dobrotivosť. — *4. Spojkami: než, nežli, leč, než jako, jako.* Nic není lepšího jako bázeň Páně. Lepší je soused blízký než bratr daleký. Br. Nic lepšího není proti hněvu leč mlčení. Flaš. Vz Nežli, Jako. — *Pozn. 1. Když se dvě vlastnosti srovnávají,* kladou se obě do komparativu n. vynášejí *se positivem se slovci: více, raději, příliš, tuze, poněkud.* Síně širší byla než delší. Jsou bojovní raději než stateční. Výmluvný jest více než moudrý. Jest veliké stavení širší něco než delší v prostředku. Vrat. Rada horlivěji než potřebněji držána byla. Anth. II. 351. — *Pozn. 2. Vazby s předložkou* **od** *nebo bez ní* užíváme z pravidla jen tehdy, když jméno n. věc, s níž se podmět srovnává, v nom. n. akkus. jest. *Předložek mimo, nad se užívá,* i když věc porovnaná v jiném pádě jest. *Než* se ač zřídka i tehdáž vynechává, stojí-li předmět přirovnaný v jiném pádě než v nominat. Trapněje zhynúti žízňú meča (než mečem). Rkk. 53. — *Pozn. 3.* Někdy se užívá *komp. místo superlativu,* vz Superlativ. O záměně k-vu se superlativem vz Enallage, 4. — Dle Zk. — *Pozn. 4.* U kompart. se někdy *druhý člen zamlčuje,* možno-li snadno si jej přimysliti. Zlé vždycky snáze se nás chytá (než dobré) Mk. Je poněkud hloupý (hloupější než jiní). — *Pozn. 5. Menší stupeň vlastnosti vyjadřuje se positivem s předložkami na, za, při.* To dřevo jest barvy náčerné. Barva drobet násivá. Nápihavá tvář. Zasladlý. Oči přišilhavé. Brt. — *Pozn. 6.* K. adverbií mívá význam předložek. Dříve času umřela. V. (Mkl. S. 461.). — *Pozn. 7.* Často se klade podlě němčiny zbytečně komp. místo positivu. Něco zevrubněji (m. zevrubně) popsati. Obšírnější (m. obšírnou) zprávu podati. Brs. 97.

Kompas, u, m., z lat., nazývá se magnetická jehla na kolmé ose volně se otáčející v rovině vodorovně nad kruhem na rovné části rozděleným; na koncích dvou na sobě kolmých průměrů tohoto kruhu udány jsou hlavní směry zeměpisné, východ a západ, jih a sever. K. hornický (zavěšovací, přikládací), plavecký, S. N., s větrnou růží, poledníkový, kapesní, lodní. Ck. Železní v kompasích jazýčkové magnetem potřeni jsou. Kom. Kompasem se řiditi, běh lodí určiti.

Kompasový, Kompas-. Kompasový jazýček. Kom.

Kompasť = kompas. V.

Kompašky, pl., m., z lat. compascuus ager, občizna. Vaň.

Kompensace, e, f., z lat., vyrovnání (dluhu dluhem). Rk. Kompensation, Ersetzung, Gegenrechnung, Ausgleich.

Kompetence, e, f., z lat., příslušnosť; ucházení-se o něco. Rk. Kompetenz, Befugniss, Gebühr, Zuständigkeit.

Kompetent, a, m., z lat., (spolu-) uchazeč, J. tr., žadatel. Rk. Mitbewerber.

Kompetentní, z lat., příslušný, náležitý. Kompetent, befugt, berechtigt. Kompetentní úřad. Rk.

Kompilace, e, f., z lat., snesení; spis snesený z více spisů jiných. S. N. Kompilation, Sammeln, ein aus andern zusammengetragenes Buch.

Kompilator, a, m., lat. (vz Kompilace), kdo toliko z cizích děl do svého spisu snáší nic vlastního nepřičiňuje. S. N. Sammler.

Kompilovati z cizích děl do svého snášeti. Kompiliren.

Komplanace, e, f., z lat., splošování, jest v geometrii určování ploského obsahu ploch křivých měrou ploskou ku př. čtvercem. S. N. Komplanation, Ebnung.

Komplement, u, m., z lat., doplněk. Ergänzung.

Komplementär, v mathm. doplňkový. Stč.

Kompletní, z lat., úplný, ganz. S. N.

Kompletovati, doplňovati, ergänzen. — co. Us. — **co čím komu.**

Komplex, verwickelt, zusammengesetzt; v mathm. soujemný. Stč.

Komplexe, vz Complexe.

Komplikace, e. f., z lat., zapletení, množení. Rk. Verflechtung.

Komplikovaný, z lat., spletený, složitý, verwickelt, komplicirt. S. N. K. zločin, nemoci.

Komplikovati, splésti, zanésti, zmásti, Rk., kompliciren, verwickeln.

Kompliment, u, m., z fr., poklona, pozdrav. S. N.

Komplot, vz Complot.

Komponista, vz Componista.

Komponovati, z lat., skládati (hudební kusy), Us., komponiren, zusammensetzen, ein Tonstück dichten.

Komposice, e, f., z lat., spojení, složení, sestavení, Zusammensetzung; směs, sloučenina z více kovův, Gemisch; skladba (hudební, veršův atd.), Tonstück, Tonsetzlehre; školní úloha, Schulaufgabe. Rk., S. N.

Komposita, vz Compositum.

Kompositér, vz Compositeur.

Kompost, u, m., z angl. a to z lat. compositum, směsice látek hnojivých. S. N. Düngererde.

Kompot (čti konpot), u, m.; zavařené, svařené ovoce, závar, Kompote. Rk.

Kompresse, e, f., z lat., stlačení, zhuštění, Kompression, das Zusammendrücken, Verdichtung der Luft. Rk.

Kompressori-um, a, n., lat., stahovadlo. K. na tepnu pobřišní Hesselbachovo (vz Nástroje k operaci na kýle); k. proti pollucím a pičkání do postele. Vz Nástroje k operaci na pyji. Cn.

Kompromiss, u, m., z lat., podání rozepře na rozsudího; snesení-se stran. Rk Entscheidung einer Streitigkeit durch selbstgewählte Richter.

Kompromittovati, z lat., obapolně na něčem se usnésti, podati něco na rozsudího, durch Schiedsrichter etwas entscheiden lassen; někoho v něco zaplésti, Rk., někoho v podezření uvésti, opletání mu způsobiti, Jemanden in etwas verwickeln; verdächtigen, die Ehre eines Andern angreifen, Jemanden mit verantwortlich machen. S. N. — **se, koho čím**: zaplésti do něčeho a tím si na cti zadati. Rk.

Komptabilita, y, f., účetnictví. Rk. Komptabilität.

Komptant, vz Comptant.

Komptoir, vz Comptoir.

Komteska, y, f., z fr. a to z lat. comes, comtesse, contesse, hraběnka. Rk. Gräfin.

Komthur, komtur, a, m., velitel, vyšší člen některého řádu rytířského. Rk. Ordensvorsteher.

Komu, vz Kdo.

Komůrek, rka, m., s příhanou — komorník. Smutno, že k. více vládne než vrchnosť. Us. Petrovic. Dch.

Komůrka, y, f., vz Komora.

Komže, e, f., z lat. camisia, košile krátká, kterou kněží kat. konajíce obřady náboženské na sobě mají; rocheta. S. N. — Komži nazývají také dlouhý spodní šat ministrantů a kostelníků z černého (v případě smutku) aneb červeného sukna; přes ní oblékají pak krátkou bílou košili, rochetu. Mřk.

Kon, a, m. — konec, das Ende. Do kona = do konce. Jg. — Já tam nic nepořídil, dokona ty! (natož ty! Ty bys tam tedy tím méně pořídil). Chmela.

Koň = kůň.

Kona = konalo. Kat. 2526.

Koňacina, y, f. Pferdefleisch. Na Slov.

Koňacinec, nce, m., koňské lejno, Pferdemist. Na Slov.

Koňáctvo, a, n. — jízda, Reiterei.

Kaňadra, *koňazdra, konězdra, koňaska*, y, f., na Mor. koňar, a, m. = veliká sikora, die Kohl-, Spiegelmeise, parus major. Koňazdra menší: úpolník, parus silvaticus, die Tannen-, Waldmeise. Jg.

Koňák, a, m. = *jezdec*. Pěší s koňákem netovaryší. Šp. — **K.**, *pacholek od koní*, Pferde-, Stallknecht. D. — **K.** = plody rostliny, vicia faba. Ve vých. Čech. Jir. — **Koňak**, u, m. = *druh kořalky*, rosolky, Jg., z odpadků vytlačených hroznů. Vz Cognac. Čsk. —

Konalý, zastr. — dokonaný, dokonalý, vollendet. Bel.

Konání, n., das Thun, die Verrichtung, Uibung, Leistung. Mám tam jakés k. Us. K. obětí, úřadu. V. K. náboženství. Plk. Konání řečí. Kom. K. přípřeže, Vorspannleistung. ŘZ. 1850.

Konanina, námluvy před svatbou. Na Slov. Koll.

Konár, u, m., Ast, silná větev. Na vých. Mor. a na Slov. Pk. Cf. české ‚koně, koníky' u větví, jež se odřezují. Lpř.

Koňar = koňadra.

Koňař, e, m. Pferdehändler. — **K.**, kdo koně pase, Pferdehüter. Na Slov. — **K.**, kdo koně chová. Pferdner, Pferdezüchter. Zlob.

Koňařiti, il, ení, Pferdehandel treiben. D.

Koňařitý, ratolestný, zackig, zweigig. Vz Konár. Na Slov.

Koňařka, y, f., Pferdehüterin. Na Slov.

Koňárna, y, f. — konírna.

Koňařský. Pferdehändler-. K. obchod.

Koňařství, n. Rosshandel; Pferdezucht. D.

Koňas, a, m., zähe Gans, Gänserich. D.

Koňaska = koňadra.

Konatel, e, m., der Verrichter.

Konatelka, y, f., die Verrichterin.

Konatelnosť, i, f., die Thunlichkeit.

Konatelný, možný, thunlich. D.

Konati (*i* se stupňovalo v *o*: činiti—konati, Gb. Hl. 141), konávati, do konce přivésti, beenden, vollführen; činiti, dělati, thun, leisten, verrichten, ausüben. Jg. — **abs.** Smrť koná (do konce přivádí) a zavírá. V. — **co**: dílo, Let., povinnosť, rozkaz, úřad, práci, oběť, V., spravedlnosť, své služby, poslušenství, Kom., svůj běh, veliké činy, D., přehlídku, Dch., právo (die Execution vollziehen), Tov. 75., pobožnosť, etnosť, modlitbu, poselství, válku, zázraky, cestu (**do** Prahy), řeč **k** někomu k., Os., péči o obce k., Kom., poctu, pokutu. Us. — **co komu**: poctu. Us. — **co na čem**: cestu na lodi k. — **co za koho**: vigilie a jiná náboženství. Chč. 377. — **co, se v čem**. Soudy a výpovědi v rozepřích. Kom. V Bohu všecky věci se konají. Hus. — **co o čem**. Vyšetřování o vraždě konati. Ml. — **co jak**: práci po třídě k. (jedna po druhém). J. tr. Z dobré vůle, Us., z trestu a zdarma. Vys. Těmi cestami život sodomský konajíce. Chč. 446. Něco **bez** studu k. Chč. 451. Kterým právem začne, tím také konati má (= při končiti). Tov. 53., Gl. Vz Jir. Sl. pr. I. 46. a Hanušův článek v Koledě 1856, str. 97. (Kn. drn. 133.). — **s příslovcí**. K. něco pilně, bedlivě, snažně, opravdově. V., zmužile. Kom. — **co skrze koho**. Pře o mezech skrze měřiče hodnů vieru mohů konány býti. Pr. hor. rukp. — **se** = končiti se, sich enden, gränzen, Jel., Hus.; snažiti se, sich Mühe machen. Plk. Tu se koná panství kněze Jiřího Bavorského. Tu se počíná země česká a koná se země rakouská. Pref. — **se čím**. Milování zlých koná (koní) se nenávisti. Jel.

Koňátko, a, n., koníček. Vz Kůň. Reš.

Konavě, praktisch. Mus.

Konavosť, i, f. Thatkraft. Rk.

Konavý, výkonný, vollführend, praktisch. K. předsudek. Mark. K. moc. Johan., rozum. Mus.

Koňazdra — koňadra.

Koncentrace, e, f., z lat., sestředění. Rk. Koncentration, Vereinigung in einen Punkt.

Koncentrický, z lat., střední. Rk. Koncentrisch, was einen gemeinschaftlichen Mittelpunkt hat.

Koncentrovati, z lat., soustřediti; sesíliti, zhustiti, sehnati (v chem.), koncentriren, in einen Punkt zusammenziehen. Vojsko v zemi, na rovině, u města, mezi pevnostmi, před nepřítelem, za zády nepřátel, proti nepříteli z důležitých příčin atd. k. Us.

Koncepce, e, f., z lat., složení, sepsání, Zusammenfassen; pojem, Begriffsvermögen; početí, Empfängniss.

Koncept, u, m., z lat, písemní rozvrh něčeho. Rk. Schriftlicher Entwurf. Prvopo-

čáteční sepsání něčeho. Vz S. N. Má krásný k. = *sloh*. Přišel z konceptu (neví, jak dále, kudy ven). Us. Pomátls mu k. —

Konceptní, z lat. K. úředník, praktikant, arch. Šp. Koncepts-.

Koncert, u, m., z lat. K. = *skladba*, v níž buď jeden přední hudební nástroj n. přední hlas aneb více jich hlavní práci vykonávají vyznamenávajíce se bravurou a technickou obratností, při čemž ostatní nástroje aneb úplný orchester v skrovné podřízenosti přizvukují. Hd. K. veřejný, soukromý, dvorní, komorní, duchovní, zahradní, veliký (skládá-li se z mnohých malých, žádného celku nečinících skladeb), instrumentalní, vokalní n. obojí. S. N. K. na housle, na klarinet. Jg.

Koncertace, e, f., zápas, Wettspiel, Wettkampf.

Koncertant, koncertník, a, **koncertista**, y, m. Koncertist, Wett-sänger, -spieler. Rk.

Koncertní = Koncert-.

Koncertovati = hudební skladby provozovati. Rk. Koncertiren, musikalische Kompositionen spielen.

Koncesse, e, f., z lat. concessio, povolení, připuštění. Rk. Koncession, Genehmigung, Erlaubniss. K. v mluvnici, ἡ συγχώρησις jest, když mluvící odpor, který si činí aneb činiti může, připouští, aby tím mocněji pravdu tvrzení svého na jevo postavil. Vz příklad v ZK. Ml. II. str. 184. a KB. 241.

Koncessionář, e, m., jemuž se v něčem povolilo. Rk. Koncessionär.

Koncil, u, m., koncili-um, a, n., lat., sbor, sněm duchovní. Versammlung, Kirchenversammlung.

Koncipient, a, m. = koncipista.

Koncipista, y, f., nižší úředník konceptní. Koncipist. S. N.

Koncipovati = myšlénky rozvrci a potom původně sepsati, koncipiren. Rk.

Koncovati = ku konci vésti. — **co**: pře. Br. — **co jak. Podlé** něčeho něco k. Br. Cožby hlavního a znamenitějšího bylo, aby bez vědomí a vůle jedné nekoncovali. Břez. 8. — **se.** Království to se koncovalo při moři mrtvém. Plác. — Vz Končiti.

Koncovatý, -ovitý, zipfelig.

Koncoví, n. Ktož plot délá, k. neb ratolesti prutů neobracuj na dvůr sousedův. Brikc. Die Enden.

Koncovka, y, f., die Endsilbe. **Osobní** *k-ky:* pro 1. os. sg. jest v skr. a dílem také v řečt. koncovka *-mi*; jest to seslabenina z *-ma* a toto opět jest kmen zájmenný = *já*, pročež bôdhâ-mi = věděti já. Slovanština *-mi* v *-mь* seslabila, skr. asmi, stb. jesmь, anebo i zcela odsula a zbylé *-m* s předcházející sponou v nosovku nebo střídnici její přetvořila, nes-o-m = stb. nesą, nesu; stb. učinila tak skoro vesměs, kdežto srbchorv. a slovinština všude -m zachovaly. V pl. odvozuje se skr. koncovka *-mas* z téhož původu, totiž ze zajmenného kmene *ma* a známky mnohosti *s*, a bôdhâ-ma-s, lat. sci-mu-s znamená tedy věděti-*my;* skr. *-mas* jest totožné s stb. *-mъ* a s *-m*, *-me*, *-my* ostatních nářečí slovanských, nese-mъ, nesem, neseme, nesemy. V dualu má skr. *-vas*, lit. -va, což souvisí se zájmenem â-vâm (= my dva); v slovanštině jest tu koncovkou *-vě* pro stb. (a někdy pro žen. rod v hornolužičtině) a *-va* pro slovinštinu, toto patrně původnější než ono. Lužičtina horní má pravidelně *-mój*, dolní *-mej*, což jsou dualy k *já:* njesemój, njasomej. — Přípony 2. os. jsou v skr. sg. *-si*, pl. *tha*, dual. -thas a souvisí podlé Benfeye a Boppa vesměs se zájmenným kmenem *tva* = ty, z něhož tím způsobem se vyvádějí, že *tv* tu v *th* se přetvořuje a známku mnohosti s přibírá (dvoj. *-tha-s*, mn. -tha m. -tha-s, lat. -ti-s), *tu* v *sv* se přestrojuje a vysutím v *sa* a seslabením v *si* se měnil. Slovanské jedn. *-si*, *-ši*, *-š*, množ. *-te* a dvoj. -ta se s tím docela shodují; *-tě* m. *-ta* jest neústrojné, jako nahoře *-vě* m. *-va.* Tak je-si (m. jes-si), nese-ši, nese-š, nese-te, nese-ta. *Imperativ* a časy minulé mají ze *-si* slabou koncovku -s, kteráž nejsouc na konci slova ničím chráněna odpadá, imper. nesi m. nesi-s, nesěaše m. nesěaše-s. — 3. os. má v skr. koncovky jedn. *-ti*, množ. *-anti*, dvoj. *-tas*, odvozené vesměs od zájmenného kmene *ta* = *ten*, *-ti* totiž seslabením z *ta*, *-ta-s* připojením známky mnohosti *s*, a *-anti* rozkládá Benfey v *a-n-ti*, kdež *a* jest sponou, *n* známkou pl. n. a *ti* seslabenina z *ta* jako v sg.; tedy bôdha-ti = věděti-ten. Se skr. shodují se úplně koncovky stb. jedn. -tь, -tь, mnoh. -ntь, dv. -ta: sę-ti nese-tь, nesątь m. neso-ntь, neseta; avšak jen ruština a nová bulh. zachovala *-t*, a sice velkoruština v sg. i v pl. a malorušt. jen v pl., ostatní nářečí slovanská je úplně odsula: stb. nesetь, nesatь vrus. neset, nesut, nblh. nese, nesъt, mrus. nese, nesut, sln. nese, nesô, č. nese, nesou atd. Vedle dvoj. *-ta* vyskytlo se také neústrojně *-tě:* čes. vystúpis-tě (dvě věglasně děvě). Pro imperat. a jednoduché časy minulé jest opět v sg. slabá koncovka *-t* a odsouvá se tak jako slabé *-s* 2. osoby, impt. nesi m. nesi-t, impf. nesěaše m. nesěaše-t vedlé skr. abôdha-t. Gb. v S. N. VIII. 666. — Koncovky přítomného času jsou tedy v sg. v 1. os. *-m*, v 2. os. -si, š, v 3. os. -ti, -t; v pl. v 1. os. -me, v 2. os. -te, v 3. os. (-nt). V 1. os. sg. zůstává koncovka *-m*, když se bez spony ku kmeni připíná (dá-m m. dad-m, jí-m, ví-m, jse-m (m. jes-m) aneb když spona s předchodnou slabikou v dlouhou samohlásku splývá: volá-m m. volaja-m. Jinak ruší se s předchodnou sponou v *u* a po měkkých souhláskách v *i*: vez-u m. vez-a-m, miluj-i m. miluj-a-m. Koncovka v 2. os. sg. *-si* udržela se jen v *jsi* m. jes-si; u ostatních časoslov jest koncovka -š: vez-e-š, volá-š, umí-š. K. v 3. os. sg. -ti, *-t* zachovala se jenom v *jesti* a *jest;* jinde všude se odsula: veze, pije, volá. K. 1. os. pl. jest *-me*, vez-e-me, volá-me, umí-me; při tvarech, kde se spona s předchodnou samohláskou nesrazila a tedy krátká jest, v obec. mluvě *e* z *-me* se odsouvá: vez-e-m, miluj-e-m; ale: voláme, nosíme, letíme, *ne:* volám, nosím, letím. K. 2. os. pl. *-te*: js-te, vez-e-te, volá-te, umí-te. K. 3. os. pl. bylo původně *-nt*, které však s předchodnou sponou zrušilo se v *-nt* a to přešlo v *-ú* a konečně v *-ou* a po měkkých

souhláskách v -*í*: vez-ou, miluj-i, uměj-i, volaj-i. — K. *odvodicí*, vz Přípony. — K. *pádové*, vz Skloňování a tam jednotlivé vzorce. — Vz ještě Gb. Uv. 38.

Koncový, End-. K. šroub, Schwanzschraube (u ručnice). Rk.

Konča = konec, na konci, am Ende. K. mostu. Na Slov. Pík.

Končalka, y, f. = kolčava. Us. Jílem.

Končavka = kolčava.

Končel, *lépe*: konšel.

Končetina, y, f. K. jsou: ruce, nohy, křídla, ploutve, klepeta a chapadla. Jbí. 254. Extremität. Vz Končina.

Končící slovesa. Vz Časosiovo končicí. Jaký význam mají slovesa končící? Známo jest, že každý slovesný tvar *vyvijecí* (ať pak k trvacím, opětovacím a počínavým náleží) *složením s předložkou pravidelně se stává končícím, ježto* sloveso *vícedobé* ve spojení s předložkou významu *končícího nenabývá*: vy-jdu, vy-vzdoruji, vy-trhám, vy-blednu, vyčítávám. Avšak co jest vlastně tvar končící, co vyznamenává a co nevyznamenává? Otázka tato jest velmi důležita. Ale posud se zřídka činila, odpovědi na ni jsme se vybýbali a proto pojetí o významu sloves končících nejasna byla. Tvar končící vyjadřuje *ukončení* čili *ukončenosť* děje. Tak posud — a sice vším právem — vysvětlováno. Avšak mnozí příkladů Němců, v jejich řeckých grammatikách uložených, následující jiného vysvětlení užívali aneb aspoň k onomu připojovali pravíce, že tvar končící *vstoupení děje ve skutečnosť* označuje. Ani proti tomuto vysvětlení nedá se se stanoviska vědeckého ničehož namítati. Ačkoliv obé vysvětlení dobré jest, dokazuje přece vzniknutí druhého, že se první často méně pohodlným býti zdálo. Předně zajisté výrazu *ukončení* neb *ukončenosti děje* raději o dějích již minulých užíváme než o dějích těch, které teprv v budoucnosti ukončeny býti mají. Za druhé pak jsou všelijaké tvary končící, jako: naříznouti, nakrojiti, naseknouti, zaboleti, dořiznouti, dokrojiti, doseknouti, doboleti, avšak ukončení děje, předložkou *do* označované jest zcela jiného způsobu než ono, jež předložky *na* a *za* v uvedených slovesech vyjadřují. Takováto a jim podobná uvažování mohla mnohé k tomu přijmetí, aby vlastní význam končících sloves v tom hledali, v čemž němečtí grammatikové význam aoristu hledají. Než jako první vysvětlení významu tvaru končícího ne vždy dosti pohodlno jest, tak i druhé často nám vadí, že totiž sloveso končící *vstoupení děje ve skutečnosť* označuje. O vstoupení děje ve skutečnosť mluvíváme nejraději tehdy, když se nám děj tvarem končícím vyjádřený takřka ve svých počátcích aneb když se ve svém plném rozvinu nenadále objevuje. Avšak tím, co posud podotknuto, nechtěl jsem ani jednomu ani druhému z oněch vysvětlení oprávněnosti upírati, nýbrž toliko na jiný důležitý význam tvaru končícího ukázati. Nuže přikročme blíže k odpovědi na otázku, jaký význam má sloveso končící, co vyznamenává a co nevyznamenává. Pohleďme na slovesa neskonalá a vizme, co vyznamenávají. Vyznačují: 1. druh děje čili to, co se děje. Tak na př. *sedím* vyjadřuje jiný děj než *kouřím*, toto jiný než *čtu* atd.; 2. způsob spojitosti a přirozenou míru děje. *Jeti* zajisté vyznačuje takový děj nepřetržitý, v němž jednotlivých částek, z nichž složon jest, nerozeznáváme. *Hoblovati* značí děj, jehož prvky nepřetrženě po sobě následují. Spolu pak *jedu* i *hobluji* ukazují k ději, který ne okamžení, nýbrž déle trval, a *sekati* k opětovanému vstupování jednotlivého děje; 3. vyvinování-se děje v jisté přítomnosti, buďto neprostředeční, prosté, neb minulé, neb i budoucí. Ptáme-li se nyní, co ze všeho toho ve významu končících *přejeti*, *přehoblovati*, *přesekati* zůstává, zajisté že odpovíme: Všecko, jediné že končící tvary tyto žádného vyvinování se děje v jisté přítomnosti nevyznačují, nýbrž toliko děj sám v přirozené jeho míře a způsobě. Jako se co do délky čili míry děje *jeti* od *skočiti*, *hoblovati* od *říznouti*, *sekati* od *seknouti* rozeznává, tak se rozeznává *přejeti* od *přeskočiti*, *přehoblovati* od *přeříznouti* a *přesekati* od *přeseknouti*, a jako se co do spojitosti dějů *jeti*, *hoblovati* a *sekati* od sebe liší, tak se liší *přejeti*, *přehoblovati* a *přesekati* mezi sebou. Přirozená míra a zvláštnosť děje se tedy po spojení slovesa s předložkou pravidelně ještě netratí, jakož to v složených *vykleknouti*, *vyklekati* a *vykleČeti* ještě zřejmějí vidíme. Pojetí přirozené míry děje a jeho spojitosti jest od významu děje v každé řeči zcela nerozlučné, ježto pojetí jeho vyvinování-se k významu jeho nepatří. — Je-li však tomu tak, jsou slovesa končící ona slovesa, která **pouhý význam** děje (s ohledem na přirozenou míru a spojení jeho, ježto od významu děje odloučiti se nedají) bez ohledu na vyvinování jeho zahrnují. Kz. v Besedě učitelské. IV. 376.

Končík, u, m., das Ende der Peitsche. Rk.

Končina, y, f. K. = *kraj*, *meze*, *hranice*, das Ende, die Gränze. V. Končiny světa. Jg. Od končin do končin. Kom. Aby řeka končiny a meze dělila. V. — **K.** = *krajina země*, Land, Gegend. Z dalekých končin. Kom. Ze všech končin se sběhli. V. — **K.** *Končiny těla*: paže a nohy. *Paže*: plece, rámě, loket, ruka, podpaží, příhbí, loktové, zápěstí, zápratí, prsty (bříško, špička, kotníky), dlaň, pěsť, brsť. Vz Ruka, Prst. *Nohy*. Vz Nohy a kromě toho Kosť, Kostra, Končetina. — **K.** = *skonání*, *smrt*, Lebensende, Tod. Vidůc života k-nn. 1395. Mus. 1840. 295.

Končinský, kdo má své obydlí v končinách, na pomezí. Gränz-.

Končíř, e, m., *špičaté kopíčko*, jímž bodmo bojovali, burdíř, cilník, sudlice, šafelín. V. — **K.** = *úzký špičatý kord*, Stecher, Dolch, Fechtdegen. V. — **K.** = *meč*, Schwert.

Končiti, 3. pl. -čí, či, če(íc), il, en, ení, končívati, enden. — **co.** Smrť všecko končí. Kom. K. kůl = špičatiti. Na Slov. — **co čím**: vyučování modlitbou, Ml., školní rok slavnou mší k. Us. — **se.** Háj se počíná, kde louka se končí. Gníd. *Se může se i vypustiti*, vz Se a str. 164. a. ř. s b. 10. Ale Brs. vypouštění zájmena *se* neschvaluje. Cf. před-

cház. a násl. příklady. — **se čím.** Školní rok se končí červencem a počíná se říjnem. Slovo to končí se dlouhou slabikou. Us. — **se na co.** Háj na *j* se končí. Ros. — **co proč.** Letos školní rok pro všelijaké nakažlivé nemoci (za příčinou nemocí) a z jiných důležitých příčin do 1. července, po 1. červenci, před 1. červencem atd. skončíme.

Končitosť, i, f., die Spitzigkeit, Spitze. Rk.

Končitý, špičatý, šidlatý, spitzig, eckig, Scharf. — K. hřeb, nos.

Končjár, u, m. = osten, ostrý konec, špička; nejvyšší vrchol hory, jenž nade všecky grúny vyniká. Vz Grún. Na Slov.

Končour, u, m., die Spitze. K. meče, hory. Na Slov. Koll.

Kondášiti, kondejšiti, v Krkonoších = konejšiti, kolébati. V tom stavení všecko se kondejší (houpá). Us. u Semil. — **Kondejška**, y, f. = kolébka houpací. Kb.

Kondensace, e, f., z lat., zhustění, Kondensation, Verdichtung. — *Kondensator*, u, m., lat., = hustič, nástroj k označení slabého elektrického napětí. Vz více v S. N. Verdichter. — **Kondensovati**, zhustovati, verdichten. Rk. *co v čem čím.*

Kondice, e, f., z lat., základ, výminka, Zustand, Bedingung; služba kupeckého mládence, sazeče, holiče atd.; soukromého učitele (podomní vyučování). Rk., S. N. Dienst, Stelle, Kondition. Míti kondice, choditi do kondice, jíti z kondice.

Konditional, u, m., z lat. K. má ve slovanštině úkol *konjunktivu* a *optativu* a tvoří se složením příčestí činného s aoristem bychъ. Psal bych, scriberem; byl bych psal, scripsissem; abych psal, scribam. Pomocný aor. *bych* však u významu svém klesl již na pouhou spojku. Jmenuje pak se k. v nebylování sloves ten způsob, jímž se o podmětu výrok možný neb žádoucí vynáší, kdežto indikativ činnosť neb vlastnosť, která se na podmětu v skutku nalézá, na prosto a co skutečnou připisuje. Gb. Mkl. praví: Příčestí činné času minulého s aoristem *bych* má modalní funkci *neskutečnosti*. A potom píše o věci takto: Die ursprüngliche Bedeutung dieser Verbalform ist, wie aus der Bedeutung der Theile hervorgeht, die eines Praeteritum und die modale Funktion beruht darauf, dass das jetzt nicht Stattfindende als ein überhaupt nicht Stattfindendes aufgefasst wird. Derselbe Gedanke tritt ein, wenn die unerfüllbare Bedingung durch das Perfekt ausgedrückt wird. *Anmerkung.* Ich habe diese Verbindung *Konditional* genannt, eine Benennung, gegen die sich wie gegen alle grammatischen Termine manches einwenden lässt, die jedoch durch den romanischen Konditional gerechtfertigt werden kann, der nicht nur durch die Funktion, sondern auch durch die Bildung aus analogen Elementen dem slawischen Konditional nahe steht. Die Benennung *Konjunktiv* und *Optativ* konnte nicht gewählt werden, obgleich der slawische Konditional im Ganzen seiner Funktion nach dem Konjunktiv und Optativ entspricht. Vz Mkl. S. 810 a násl. — **Klade pak se k.** *dle Brt. tímto způsobem:* I. **Konditional** *označuje* **přání**, *aby se něco stalo nebo nestalo.* Bych se byla utopila, kdy mne má matičku myla. Suš. — *Přání označujeme též pouhým participiem času minulého aneb indikativem s částicí kéž.* Ten pohan židovský, skála ho zabila! Suš. Kéž jste sobě toho vážili. Let. Vz Kéž. — II. *Konditionalem označujeme děj aneb stav pouze pomyšlený, pro kterýž podmět koná děj označený slovem věty hlavní.* **(Věty účelné.)** Poslán jsem, abych s tebou mluvil. Pass. Hlídáni byli, aby žádný k nim nemohl docházeti. Bl. — *Pozn. Věta účelná počíná se druhdy od částice* **ať.** Poslal mne Bůh k tobě, ať bych pověděl, že jest již všecky tvé hříchy odpustil. Pass. — *V nářečích též od zájmena* **co.** Já vám pomohu, co budete míti vody dosť. — III. *Po slovech* **obavy** *uvozuje se věta obsahující předmět bázně konditionalem k označení, že si podmět toho nepřeje, co jest obsahem věty závislé.* Bojím se, by jí to snad libo nebylo. Pass. Báli se za něho, aby on skrze to hrdla neztratil. Bl. Strach jest, aby nějakého pozdvižení mezi nimi nebylo. Žer. — *Pozn. Očekává-li podmět s jakousi jistotou nastoupení děje jakkoli nepříjemného, následuje v závislé větě* **že** *s indikativem.* Bojím se, že nám ne všecko tak snadně projde. Žer. Obávám se, že mnohý tomu věřiti nebude. Pref. Vz Báti se. — — IV. *Konditional jest v závislých větách zástupcem* **imperativu a prohibitivu** *vět nezávislých.* Jdi (kázal mi, abych šel). Nechoď (kázal mi, abych nechodil). *Užívá se ho tedy: 1. ve větách* **rozkazovacích** *při slovesech poroučeti, kázati, prositi, žádati, napomínati, ponoukati, domlouvati, raditi* atd. Lotr prosil, aby naň Ježíš pomněl. Pass. Napomínám vás, abyste mých věcí pilni byli. Žer. — *Pozn. 1. Věty rozkazující vyjadřují se též částicí ať s indikativem a částicí kdy s konditionalem.* Pro Boha, ať tvé cesty spósobí. Št. Prosil Boha, kdyby mu s nějakou pomocí přispěl. — *Pozn 2. Po slovesech prositi uvozuje se tytýž závislá věta rozkazovací částicí* **že.** Prosím, že víno bílé pro mne zachováte. — *Ve větách* **zakazovacích** *po týchž slovesech.* Poručeno, aby neodpovídali. Žer. Prosil, aby kníže nesvoloval. Háj. Napomínal Řeky, aby neutíkali. Troj. — *3. Ve větách* **zakazovacích** *po slovesech: zapovídati, brániti, hájiti, zdržovati, chovati se, stříci se, vždy se záporem* **ne** (vz Brániti). Zadržoval ho, aby nechodil tak daleko od vozu. Bl. Pôvod se má pilně stříci, aby se v to nedíval. Vš. — *Pozn. Po těchto slovesech klade se též infinitiv.* Vz tato slova. — V. *V* **časových** *větách částicemi:* **až, než** *uvedených má místo konditional, je-li děj jejich pouze na mysli představený n. podmětem hlavní věty zamyšlený.* Čekali u dveří, až by rozešel se poněkud lid. Br. Horatius vojsko nepřátelské, až by most zřízen byl, zastavil. Anth. II. — VI. *Ve větách* **podmiňovacích** *klade se konditional v předvětí i závětí, zavírá-li v sobě podmínka přání nesplnitelné čili opak toho, co v skutku jest, aneb i možnosť pouze pomyšlenou. Věta podmiňovací (předvětí) uvozuje se 1. pouhým konditionalem.* By tu byl Kristus, pomohl

by sobě i nám. Pass. By lidé řeč kupovali, ne tak mnoho by mluvili. Mudr. — 2. *Částicemi: kdy, a.* Pane, kdyby ty zde byl, bratr můj byl by neumřel. Pref. Kdyby byl měsie nesvítil, byli bychom nevyjeli. Har. — — 3. *Částicemi ač, leč.* Věž činiti počali, na nížto bydleti chtěli, ačby Bůh na svět poslal příval. Anth. I. Každý k těm místům nemohl, leč by těm, kdo toho moc měl, úplatek dal. Har. — *Pozn. 1. Věta podmínečná vyjadřuje se druhdy indikativem.* Žádný v nový stav nevstúpil, by nepykal u vetchém býti. Št. — *Pozn. 2. Záporný kondicional minulý slovesa býti vyjadřuje řeč lidu moravského velmi stručně a jadrně ellipsou obou participií* (bylo bývalo), *kladouc pouhé ‚kdyby ne' s genitivem podmětu věty podmínečné.* Kdyby ne mne, nebyl by se vrátil. — *Pozn. 3. Pouhým závětím podmíněné periody (k němuž předvětí snadno přimysliti lze) označujeme: a) skromný úsudek.* Abyste se ráčili na všem dobrém míti, přál bych věrně rád. Žer. — *b) Rozpačitou otázkou.* Kako bych jáz vody nemútila? Výb. I. Kto by neplakal zdě? Výb. I. — VII. *Konditionala buď pouhého buď ve spojení s částicí* **jako (co),** *užívá se ve větách* **podmínečně porovnávacích,** *jimiž se věco na mysli pouze představeného klade, jen k vůli srovnání s něčím, což skutečně jest.* Učinil lestně, jakoby sě Bohu modlil. Pass. Dvě věže, dosti pevné, vzdáli od sebe, co by kamenem dohoditi mohl. Har. — VIII. *Ve větách* **připouštěcích** *označuje konditional děj za možný, pouze připouštěný, pomyšlený, aneb i opak skutečnosti značící.* Já poplynu, bych měla zhynouti. Suš. Tento svět nic nenie, bychom 1000 let živi byli. Pass. — *Pozn. 1. Věty připouštěcí počínají se též od částice* **ač** *s indikativem.* Ač sě všichni pohoršie, jáť sě nepohorším. Pass. — *Pozn. 2.* **Chybno** *jest užívati ve větách dvojitého,* **byť by, byť bychom.** — IX. *Ve větách* **vztažných** *označuje konditional přání, účel, podmínku aneb v řeči nepřímé, že věta propověděna jest jako myšlenka podmětu jiného.* Vzkazuji, aby při tomto času slavném, k němuž by každý rád doma byl, dlouho meškání nebyli. Žer. Ne všude, kde by chtěl, k zemi s lodí přistati se může. Pref. — X. **V závislých větách tázacích** *užívá se konditionalu k označení nejistoty úsudku* (za indikativ otázky *přímé*) *aneb rozpačitosti vůle* (ve *přímé* otázce též konditional aneb sloveso míti s infinitivem aneb pouhý infinitiv). Neví, kdoby Malenovský byl. Žer. Pověděchu, že veliký lid, jehož nevědie, či by byl, jede na nás. Výb. I. — *Pozn. Nepřímé otázky mívají též vazbu otázek přímých.* Nezvěděl, kdo jsú a odkud jsú. Pass. — XI. *Konditionalu užívá se v závislých větách* **vypravovacích,** *uvádí-li se obsah jejich z mysli podmětu věty hlavní řečí nepřímou.* Guardian pravil, že by to bylo pole Acheldemech. Pref. Odpověděli, že by to k rozkazu činili. — XII. *Konditionalu užívá se po časoslovech* **žalovati, viniti,** *osočovati, naříkati, stěžovati si a p. větách od částic* **jako, že** *se počínajících, kterými podmět mluvící úsudek jiné osoby uvádí z mysli její, sám nic nesoudě o podstatnosti či nepodstatnosti úsudku toho.* Jordan na úřad žaluje, jakoby s důchody městskými neupřímně zacházeli. Žer. Všichni se domnívali, že by Palamedes zradou vinen byl. Troj. — *Pozn. Též pouhého konditionalu bez částic ‚že, jako' užívá se po dotčených časoslovech.* Žalovachu, by se králem činil. Pass. — XIII. *Konditionalem uvozujeme věty* **vysvětlovací** (epexegetické) *vytýkající, v čem záleží zvláštní podstata toho, co ve větě hlavní všeobecně označeno jest.* Takové věty odnášejí se 1. k substantivům: úmysl, vůle, moc, řád, obyčej, výminka atd., opatřeným obyčejně ukazovacím zájmenem *ten, ta, to.* Jsem toho úmyslu, abych nějaký čas na X se přestěhoval. Žer. Pohnaný má toho svobodnú vóli, aby odpovídal. Vš. Tu milosť mi učinil, aby směli po svém panství choditi, kde by chtěli. Bl. — *Pozn. Konditionalem v takových větách označujeme, co se státi má aneb za jistých podmínek státi může; hledíce však k tomu, co se skutečně děje nebo dálo, klademe* **že** *s indikativem.* Po některých takových substantivech (obyčej, moc) následuje též *infinitiv.* — *2. K zájmenu ukazovacímu rodu středního.* Někteří k tomu směřovali, aby se císaři nic nesvolovalo. Žer. Byli na to postaveni, aby jeho i mne jali. Bl. Spolu se na tom snesli, aby do barky přesedli. Pref. — *Pozn.* Dle obdoby vazeb svrchu položených má též frase **‚jsem s to'** *u starších spisovatelů pravidelně za sebou konditional* **abych.** Vz **S to.** — *3. K slovesům: doroliti, dopustiti, umysliti si, umíniti si, uložiti, ustanoviti, srovnati se, vidí se mi* atd. Aby Čejka do Slavkova jel, dovoluji. Žer. Tak jsem sobě umyslila, aby za muž nechodila. Výb. I. Vz ona slovesa. — *Pozn. Při stejných v obou větách podmětech klade se po týchž slovesech obyčejně infinitiv.* — *4. K adjektivům a adverbiím:* spravedlivo, slušno, náležito, dobře (jest) atd. Dobře by bylo, aby se škoda nahradila. Žer. Náležitě jest, abychom Boha ctili. Žal. — XIV. **K hlavním větám záporným** *aneb takovým, jež obsahují* **pochybnost, nejistotu, domněnku,** *pojí se ve větě závislé konditional a to 1. ve větách vypravovacích.* Toho jsem se od vás nenadál, abyste mi měli tak podvodně učiniti. Ty pravíš, by se Ježíš smrti bál? Pass. Nevím, aby co pod sluncem pěknějšího býti mohlo. Vrat. Neprovedli, by byli nedělní. Dsk. I. 115. — *Pozn. Poměr neskutečnosti,* který se konditionalem takových vět označuje, *vytýká se ostřeji slovesem míti,* zvl. hledí-li děj věty závislé k *budoucnosti.* Nemyslil jsem, abych zde tak dlouho měl zdržán býti. Žer. Aby dnes tento příchod váš měl býti, nenadál jsem se. Bl. — *2. Ve větách substantivních.* Nepodobno jest, aby to pravda bylo. Pass. Však nebylo, by kdo o ní řekl které zlé slovo. Št. Jistoty není, aby osoba stavu rytieřského byl. Žer. — *3. Ve větách souslednych.* Nejsem tak hloupý, abych to věděti neměl. Žer. Brána nebyla té širokosti, aby tak veliká věc tam mohla uvedena býti. Troj. — *4. Ve větách vztažných.* Nebyl, kdo by ho uvázal a hojil. Har. Když padne, nemá, kdo by jej pozdvihl. Št. Ani jednoho nebylo, který by se jináč

přimlouval. Žer. — *Pozn. 1. Zájmeno vztažné se tytýž vypouští a klade se pouhý kondi-tional.* Nižádného v tvém národě nenie, by byl tiem jmenem nazván. Pass. — *Pozn. 2. Místo konditionalu užívá se též indikativu času budoucího.* Kristus hledá, kto s ním ponese břiemě jeho utrpenie. Št. — *Pozn. 3. Častý jest v takových větách infinitiv* (cf. Ht. Brus, 279.—280.); ne zřídka klade se též *přechodník.* — *5. Po slovesech: mníti, domnívati se, kladných i záporných.* Nemněte bych jieb želel. Pass. Počal se domnívati, by byl některaký duch bludný. Pass. — *6. Po frasích „nemohu minouti", opomenouti".* Nemohl jsem toho pominouti, abych tě ne-měl navštíviti. Žer. — *7. Po slovesech: neza-pírati, neodpírati, upříti se.* Vz tato. Ne-odpíral Bukovka, aby té summy povinen nebyl. Žer. Nepřím se o to, aby jiné cesty býti nemělo. Anth. II., 200. — *Pozn. Jsou-li tato slovesa kladná, následuje* **že ne,** zřídka **aby ne.** Zapierají, by to hřiech nebyl. Št. Odepřel, že otec jeho úředníkem nebyl. Let. — *8. Po slovese pochybovati.* Nemálo o tom pochybuji, aby je vésti mohl. Žer. — *Pozn. Záporem ruší se pojem pochybnosti, jímž konditional podmíněn jest; následuje tudíž po nepochybovati deklarativná částice* **že.** Nepochybuji, že jste málo toužili. Žer. — Brt. Vz více příkladů v Km. 1871. č. 24. až 26. — Vz také: Věta podmiňovací, ča-sová, rozkazovací, připouštěcí, vztažná, účelná, přání, bázně, tázací, souslední, sub-stantivná, -li, Jestliže, A (ve větách připou-štěcích), Jako, Způsob a Mkl. S. 810. a násl. — **O časích konditionalu.** K. jazyka če-ského opisuje se jednak časem minulým, jednak časem předminulým. — **A. Kond. času minulých klade se:** *a) v otázkách závislých a ve větách předmětných po časo-slovech* uznamenání, domnívání, oznamování atd. *o vécech předchodných, současných a ná-sledných.* O žádném nečteme, aby tak mnoho kněh shromáždil. Mudr. A to tak jasně mlu-vila, jakoby nic nemocná nebyla. Pass. A ne-mni, by kdy odtud vyšel (že kdy odtud vyjdeš). Pass. — *Při následnosti opisuje se kondit. zhusta pomocí mlti s infinitivem.* A naučím vás, co byste měli činiti. Br. — *b) Po časoslovech* chtění, milování, rozkazování atd. *ve větách účelných, účinkových a pří-davných vynášl se konditionalem minulý děj, který k větě hlavní následný, budoucí jest.* Prosil, abych šla pro sestru. Svěd. Ukládali o něm, by ho zabili. Br. Postav strážného, který by to, což uhlédá, oznámil. Br. — *c) Ve větách hlavních a podmiňovacích,* když sobě žádáme, aby na místě věcí přítomných n. nastávajících jiné do skutku vstoupily, předpokládajíce, kdyby se to stalo, že by za sebou jiný stav věcí nesly. Kdo ho nezná, koupil by bo. Prov. Proč bych tedy na-darmo pracoval? Br. Kdyby tam šel, nic by dobrého nesvedl. Svěd. — **B. Konditionalu časů předminulých užívá se vždy** *o mi-nulosti aneb o minulé předchodnosti, a) ve větách žádacích a podmiňovacích,* když sobě přejeme, aby na místě věcí v skutku sběh-lých byly jiné nastonpily. O kdybych byl zahynul, aby mne bylo ani oko nevidělo. Br. By byl v tu chvíli nepřispěl, mnoho by byl lidu ztratil. Troj. — *b) V otázkách zá-vislých a větách předmětných po časoslovech* oznamování, domnívání, oznamenání, když věty tyto k minulým větám hlavním před-chodné jsou a pominulé. Střelec sám vyznal, že by se byl nás jistě chybil. Vrat. Ptal se, kdo by ho byl zabil. Troj. — *Pozn.* **V rodě trpném** užívá se forem konditionalu, které se sklá-dají pomocí *„byl bych, býval bych",* o všech časích. *a) O přítomnosti a současnosti.* Kdyby moudrosť něčím docházína byla, ta by mu-sila v knihách býti. Mudr. — *b) O budouc-nosti a následnosti.* Bála se, aby od něho nebyla úkladně zastřelena. Háj. — *c) O mi-nulosti a předchodnosti.* Někteří píší, že by v té jámě tajný oheň nalezen byl. — Zk. — Vz T. str. 174 (o tvoření konditionalu).

Konditor, a, m., lat., cukrář. Rk. Zucker-bäcker.

Kondole, e, f., die Gondel. Rk.

Kondolence, e, f., z lat., soustrasť. Kon-dolenz, Beileidbezeugung.

Kondolenční list, dopis. Dopis obsahující soustrasť. Kondolenzbrief.

Kondoliti, il, en, ení = másti, wirren. — **co:** vlasy. Na Slov.

Kondolník, a, m. Gondolier. Rk.

Kondor, a, m. K. americký (sarcorham-phus gryphus), královský (s. papa). Frč. 364. — **K.,** Schäferhund. Na Slov.

Kondrah, a, m. = ponrav; *dr* m. *r* často v Opav. jako i v strčeš. Konrad—Kondrat. Pk.

Kondrače, dle Litoměřice, Neudorf v Bu-dějovsku.

Kondrát, a, m., m. ponrava, vz P.

Kondrhel, kondryhel, e, kondrlík, u, m., *šp.* z něm. Gundelrebe, popenec. Jg.

Kondulta, y, f., chování-se. Rk. Kondnit, Aufführung, Betragen; Sitte, Anstand.

Konduitní list, l. o chování-se úředníkův. Rk. Konduitenliste, Sittenausweis.

Kondukt, u, m., z lat., průvod, blavně pohřební. S. N. Geleit, Begleitung. — **K.,** píseň pohřební, Grablied. V.

Kondukter, konduktor, a, m., z fr. conducteur, a to z lat., poštovský n. želez-niční průvodce co dohlédač. Rk. Aufseher, Führer, Begleiter. — **Konduktor,** u, m., mluvovod, K. bei der Elektrik.

Kondvěr, u, m., Kanne. Na Slov.

Koně, vz Kůň.

Kouěberky (z kůň a berka), byla lehká jízda v předvoji, která jezdcům svou řadu opustivším, koně, střelcům pak střely brala, které si vojinové později zase vykupovali. Pakli by kteří z houfů se vytrhli, aby jim k. koně brali... též i pěším, aby samostřily brali, jestliže by kam z houfů šli. Mus. 1828. p. 23., Gl. 102., S. N.

Konec, nce, koneček, čku, m., z kon. (konati). Schl. Vz Gb. III. 141. ř., s h. 7. (poč(ь)nu-konec). **K.** = *kraj věci, kde se za-číná n. přestává,* das Ende. V. Od konce, od předního konce začíti (od počátku). V. Od konce ke konci. Us. Kyj má dva konce. Jg. Oběma konci purguje, zhůru i dolů. V. K. u niti, u sukna. Jg. Všecko má k. svůj a jitrnice dva. Vz Pominouti. Lb. Paličku za-

pichol do hrobu, koniec hlavy mrtvého. Na Slov. Ht. Mkl. S. 540. K. u sukna není Leiste, nýbrž k. osnovy od ludnu uříznutý, který se nemůže více dotkati. Nvk. Poslapali nám ječmen z konce do konce všechen. Er. P. 413. Na všech všudy koncích. Dch. — K. = *v co věc vychodí, na čem přestane, ustane*, das Ende. Utlkati na k. světa. Jg. Šel konec světa. Vz Kraj. Us. Až noe temná k. bojem zdieše (učinila). Rkk. 52. Kteraký by k. boj jměl vzieti. Rkk. 46. Jelení rohy o dvou koncích. Jg. Na konci jazyka dráha (kdo má jazyk, všude dojde). L. Až do konce dočísti. V. Není tak dlouhá píseň, aby jí konce nebylo. Kl. K. řeky. Us. Konec mostu (na konci mostu). — K. *času, jednání*, das Ende, der Ausgang, Erfolg. K. bytu. Jg. Učiniti s někým k. Br. Něco ku konci a k místu přivésti. Soif., V., Arch. I. 92. Vzíti k. a místo, zur endlichen Erledigung gelangen. Ferd. zř. Ar. XVI. Aby jim k. o to udělali. Vl. zř. 74. Pře k. vzala. Kn. rož. 87. Aby smlouvy konal a držel, jinak že z toho zlý k. půjde. V. Něčemu k. udělati. Vš. Učiň tomu (řeči) k. V., Kom. S pilností něco ku konci vésti, dovésti. Berg. Brzy-li tomu k. bude? Kom. Není, nebude konce. Us. Již je tomu (všemu) k. D. Jinak tomu konce nebude. Kom. Ztratiti k. (řeči n. jiné věci; neuměti se vyplésti). Prov. To je k. řeči. Ros. Jeho vladařství je k. D. K. své věci (pře) vzíti; k. o svou při vzíti, bráti, Břez. 22., Vš., učiniti. Er., Vš. Soudcové k. o to učiniti mají. Zříz. Ferd. K. o něco (= něčemu) bez meškání učinil (1531). Pr. K závírce a konci své řeči přistoupiti, přikročiti. V. K. řeči. V. Na samý k. Na samém konci býti. Jg. To nemá žádného konce. Vš., V. Konec života. V. K. života vzal. Háj. V koncích býti (v nesnázích). Jg., Dch. Někoho v koncích nechati. D. Král Jeho Milosť má jim v tom konec ve třech měsících po tom vznešení pořád zběhlých učiniti. Váe. XXI. Již je s ním v koncích (již je na mizině). Zlob. S tím je u mne konec. D. Na konci postaviti. V. Ke konci dobíhati. V. Nepřijíti k žádnému konci. V. Nevím, kde mu je k. (kam se děl, kde je). Č., Us. Milé zlého počátky, leč k. žalostný. Jg. Všecko dobře, jestli k. dobrý. Jg. K. počátku horší. Ještě ne k. Jg. V každé věci patř konec. Jg. Již k., bez konce. Us. Ku konci, ke konci, na konci, na konce, koncem = konečně. Na konec pravím = naposled. Ros. Na k. tomu nechci = do konce, naprosto nechci. Ros. Koncem v zkázu přijde. Zlob. Konec koncem, konec konců = konečně, jedním slovem. L. Nemohu s ním ku konci přijíti. T. Jaká jest věc, dává znáti konec. Pk. Všecko k. bere a jednou porušeno bude. Lb. To nevezme dobrý k., *lépe*: To na dobré nevyjde. Rs. K. vše napraví. Šm. Když se to konec koncem vezme. Šm. Ku konci ještě pravím, že. Ml. K. dílo chválí. Konec kraje tomu není. Č. Stran přísloví vz: Amen, Deska, Hra, Karty, Kolek, Kukla, Pata, Považlo, Třetice, Železo. Konec před, vz Hysteron proteron. — *Do konce* = dokonale, docela. Nedals jim do konce zahynouti. D. Dokonce nvěřiti. V. Dokonce nechci. Dokonce chci věděť, kdo to udělal. Us. — *Do konce* = *zvláště*. Nepracuje ničeho, dokonce v neděli. Us. — K. = *konec života, smrť*, das Ende, Lebensende. Dobrý, nešťastný k. vzíti; na nešťastný k. přijíti. V. Zlý k. míti. V. Aby tomu drábu konec učinili (= popravili). Žer. Záp. I. 264. Stůj dokud stůj, přece vezmeš k. svůj. Lb., Pk. — K. = *záměr, úmysl, účel*, der Endzweck. K tomu cíli a konci. D. Svého konce dojíti. Us. Chtěli loviti rybník a k tomu konci vytáhli stavidla. Ml.

Konecchlum, u, m., jm. místní. Mus.

Konecchlumí, n., jm. místní. Tk. III. 58.

Koneček, čku, m., das Endchen. V. Pláč na konečku míti. Šm. — Vz Konec.

Konečkovitý, plný konečků, voll Enden, Spitzen. K. přilze. Us.

Konečně = *na konec, k závirce*, endlich, schiesslich. K. to věz, že ... Jel. — K. = *cele, do konce*, gänzlich, völlig, durchaus, ganz u. gar, entschieden, vollends. Jg. Státi silnší k smlouvám a zámluvám k. Kom. — K. = *jistě, zajisté*, gewiss, wahrlich, wahrhaftig. Ros. Nepřijme-li něco, konečně umříti musí. Har. — Konečně, endlich einmal!

Konečník, u, m., řitní střevo, odřiták, ochod, pastelín, der Mastdarm, Fettdarm. Čípky do konečníku vstrčiti. Byl. Vz Nástroje k operaci na konečníku. Čn.

Konečniti, il, čn, ční, konečné činiti, endlich, völlig machen. Jg.

Konečnosť, i, f., die Endlichkeit. Nekonečnosť při. Jel. — K. = *jistotnosť, pravda*, Gewissheit, Wahrheit. V konečnosti se to stalo. Ros. Zavázal se mu v konečnosti zaplatiti. Ros.

Konečný, *závěrečný*, Schluss-, Haupt-. K. rozhodnutí, výpadek trestního řízení, vyřízení, zpráva, nález, ustanovení, snesení, zkouška (hlavní), řeč, počet, účet, spis, obrana obviněného, doložení, J. tr., spočítání, rozvaha, list, protokol, summa, porovnání, líčení pře, výslech, jmění, tah, Šp., výsledek. Dch. K-ou odpověď dáti, endgiltig. BP. Než se na něho k. rozsudek stal. Ferd. zř. Nález k. jestiť ten, ještoť koná při, vedle spravedlnosti přisuzuje neb odsuzuje požádání. CJB. 425. — K. = *co konec má, míti bude; skonalý*, endlich. V. Svět konečný. Jg. Rychlosť nekonečná. Petr. — K. = *úplný*, gänzlich. V jisté nebezpečenství a konečnou záhubu je vydali. V. — K. = *jistý, pravdivý*, gewiss, wahrhaftig, entscheidend, entschieden, endlich. Jg. Jest konečná pravda. Ros. Za konečnou a nepochybnou věc míti. V. Člověk k. (na něhož spolehnouti můžeš). Jg. S tím člověkem nelze jednati, je nekonečný (nepořádný, nestálý, vrtkavý). Us.

Konědojec, jce, m. Stuttenmelker. Šf.

Konědra, y, m., ras. Schinder. — K., y, f., rasovna, Schinderhaus. — K. = koňadra.

Konejšitel, e, m. Einschläferer, Besänftiger. Rk.

Konejšitelka, y, f., Besänftigerin. Rk.

Konejšiti, konoušiti, konejšívati. **koho čím**: zpěvem. Us. Besänftigen.

Konejška, y, f., kondejška, houpačka, Schaukel, Wiege, Hängebett. Jest to jako na k-šce. Us. u Semil.

Koněpas, a, m., jm. místní. Koněpas z Konipasa. Arch. 1399.

Konéřiti, il, ení = konařiti; mrhati, verschwenden. Ros.

Konětopy, dle Dolnny, jm. místní. Tk. III. 37., 43.

Konev, nve, konve, e, f., konvice, konévka, konvička, z něm. Kanne (strněm. channa; *a* se seslabilo v *o*, Gb. Hl. 78.) n. střlat. canna. Vz Mz. 40. K. vinná (na víno), dřevěná, plechová, zahradnická, kropicí, měřicí, Jg., na droždí, Hefenkanne. Dch. Panská milosť a víno v konvi dřevěné přes noc zvětrají. Záv. Hlava jako konev (starosti plná; jako vědro). Jg. Jak z konve se déšť leje (silně prší). Us. Honiti se konvemi. Vz Opilství. C.

Konězdra = koňadra.

Konèznalství, n. Pferdekennerschaft, Hippologie. Rk.

Konfederace, e, f., z lat., svazek, spolek, hl. politický. Vz S. N. Konföderation, Bündniss, Verbindung.

Konfederatka, y, f., čtverhranná čepka polská, jakou nosili konfederati (členové veřejných spolků šlechty polské proti společnému sněmu). Rk. Vz S. N.

Konfekt, u, m., konfekty, cukrové pečivo, labůdky. S. N. Zuckerbackwerk.

Konference, e, f., z lat., porada. Konferenz, Berathung. V konferenci mluviti, hlasovati. Do k. jíti, ke konferenci přijíti. V k. na tom jsme se usnesli, aby ... Ku k. pozvati, povolati, svolati.

Konferenční, z lat., poradní. K. ministr, pokoj, stůl, protokol. Konferenz-.

Konferovati, raditi se. — **o čem.** Vz Raditi se. Konferiren, unterhandeln, berathen.

Konfesse, e, f., z lat., vyznání obzl. náboženské (víry). Vz S. N. Konfession, Geständniss, Bekenntniss; Glaubensbekenntniss.

Konfessionalní, z lat., duchem jistého vyznání řízený, na př. škola. Brt. Konfessionell.

Konfinovati, z lat., *koho* = uvěziti, konfiniren, einschliessen. — *koho kde.*

Konfirmace, e, f., z lat., stvrzení, zasvěcení, biřmování. Konfirmation, Bestätigung, Bekräftigung; Weihe, Einsegnung. —

Konfirmant, a, m., junger Christ, welcher als Mitglied der christlichen Kirche bestätigt wird. — **Konfirmovati**, vz Biřmovati. Rk.

Konfiskace, e, f., z lat., zabavení (jmění, zboží, časopisu atd.) tomu, kdo dle trestních zákonů k tomu odsouzen byl. Wegnahme, Beschlagnahme, Konfiskation. Vz S. N.

Konfiskovati, z lat., zabaviti, gerichtlich einziehen, in Beschlag nehmen, konfisciren. — *co komu* (vzíti k fisku). J. tr. — *kde.* V redakci noviny k. Us. — *dle čeho*: dle nařízení. Us.

Konflikt, u, m., z lat., rozmíška, spor, boj, odpor, Zusammenstoss, Streit, Widerstreit.

Konformita, y, z lat., shodnosť, jednotvárnosť, stejnosť. Konformität, Gleichförmigkeit, Uibereinstimmung.

Konformní, z lat., shodný, jednotvárný, stejný. Konform, gleichförmig, übereinstimmend.

Konfrontace, e, f., z lat., postavení vůči. Rk. Vz S. N. Gegeneinanderstellung (der Zeugen), Konfrontation.

Konfrontovati, z lat., vůči někoho někomu postaviti. Rk. Konfrontiren, gegenüberstellen, gegenseitig verhören. — *koho s kým.* Us. Staří říknli: *sčeliti* (čelo, frons). Pr.

Konfuse, e, f., z lat., zmatek. Verwirrung, Unordnung, Bestürzung, Konfusion.

Konfusní, z lat., zmatený. K. hlava. Konfus, verwirrt, unordentlich, bestürzt, verblüfft.

Konglomerace, e, f., z lat., svalení, slepení. Rk. Konglomeration, Zusammenhäufung.

Kongregace, e, f., z lat., shromáždění, schůzka, sjezd, Versammlung; spolek více klášterů téhož řádu. Ordensverbrüderung. Vz S. N., Rk.

Kongress, u, m., z lat., schůzka, sjezd, hlavně ministrův. Rk. Kongress, Zusammenkunft.

Kongrevka, y, f. Kongrev'sche Rakete. Rk. —

Kongrua, y, f., vyměřený důchod (kněží, učitelův atd.) Rk., Šp. Vz více v S. N.

Kongruence, e, f. Vz Zk. Ml. II. 173. (Shoda). Krongruenz, Uibereinstimmung, Gleichheit.

Kongruentní, z lat, shodný. Rk. Kongruent, übereinstimmend.

Konchoida, y, f. (lasturnice) jest algebraická křivka 4. řádu, v níž veškeré paprsky z určitého bodu (z polu křivky) k obvodu vedené pevnou přímkou (ředitelkon konchoidy) tak se protínají, že jejich části mezi obvodem a ředitelkou veskrz si jsou rovny. S. N. Vz tam více.

Koní = koňský. K. hříva. Pferdemähne.

Konice, e, f. = koňská stáje, der Marstall. — **K.**, Pferdehaut. Techn. — **K.**, klisna, die Stutte. — **K.**, e, f., mě. u Olomouce na Moravě.

Konický = homolovitý, kuželovitý. Rk. — **K.** = jezdecký, Reit-. — K. voják. Na Slov.

Konictvo, a, n., rytířstvo, Ritterschaft; jezdectvo, Kavallerie. Na Slov.

Koníček, čka, m., das Rösschen, Pferdchen. V. Slehal a mlátil, až koníčka schvátil. Stran přísloví vz Marnotratný. Č. Vz Kůň, Koník.

Königsaal, Zbraslav u Prahy.

Königsberg, Klimkovice, Klinkovice v Slez. — **K.**, Kinšberk. — **K.**, Královec v Pr. — **K.**, Nová Baňa.

Königsfeld mit Karthaus, Neudorf und Ugartsdorf, Královo pole s Kartousy, Novou vsí a Ugartovem u Brna.

Königsgrund, Králce u Šumperka na Mor.

Königskloster, Králové klášter v Brně.

Königssee, Královské, Bartomějské jezero v Bav.

Königsstein, Králův kámen v Sasích.

Königswart, Kynžvart.

Koniin, u, m., jedovatý alkaloid bolehlavu, má složení: $C_{16}H_{15}N$; jest olej bezbarvý, zapáchá silně a hnusně. Šfk. 622., S. N.

Koník, a, koníček, čka, m., das Rösschen, Pferdchen. Jede Jnnek na koníčku (na ko-

níku). Prov. Vsadil ho na koník (= popudil. Vz Hněvivý). Lb. Nesedej na koníka, nespadneš. Vz Výška. Lb. K. na bidle, Steckenpferd. Dch. — **K.**, *náčiní pekařské*, jimžto se těsto na preclíky hněte. Us. Dch. — **K.** = hříbě, ein Füllen. — **K.** = *kobylka, cvrček zelený*, Henschrecke. Jg.— **Koníček** mořský, hippocampus brevirostris; čínský, h. longirostris. Frč. 283. — **K.** = *stolice* u sedláře, soukeníka, soustružníka atd. Reitstock. — **K.** ku klepání kosy, srpu. Dengelstuhl. — **Koníčky** = boby. Us. u Bydž. Nk., Mý. Vz Valášek.

Koniklec, e, m., vousek, Küchenschelle, Schlottenblume, pulsatilla. K. jarní (vernalis), luční (pratensis), obecný (vulgaris), Hackelův (Hackelii), otevřený (patens), horský (alpina). FB. 69. Vz Čl. 7., Kk. 206.

Koníkovka, y, f., Steinbirne. V.

Konina, y, f. = *koňské maso*, Pferdfleisch. — **K.** = *koňská kůže*, Pferdehaut. — **K.** = *zápach koňský*, Pferdegeruch. — **K.** *jetel*, Klee. Us. u Bolesl.

Koninec, nce, m., Pferdemist.

Konipas, vz Koněpas. — **K.**, vz Konipásek.

Konipásek, ska, konipas, třasořitka, řitotřásek, třasořítek, třasák, m., cacorka, čečerka, čačorka, podliska, mrcálek, pliska. Bachstelze. K. žlutý, šedivý, obecný. Šp. K. bílý (třasořitka, motacilla alba), horní (m. sulfurea). Frč. 355. K. vrátiv se z jara z cizích krajin, vyptává se sedláka, jak se má volaje naň z plotu do okna: Živ-lis, sedláče, živ-lis, živ-lis? Brt.

Koníř, e, m., obchodník v koních. Tk. II. 405.), Pferdehändler. V. K. přísežný, který koně za příčinou zájmu vězené cenil. Vz Gl. 103. — **K.**, Pferdearzt. V.

Konírník, a, m., der Stallmeister. Th.

Konířský, Pferdehändler-. Ros.

Konířství, n. Pferdehandel, Ros.; Rossarzneikunde, lékařství koňské. D.

Konisko, a, n., ein grosses Pferd. Us.

Koniti se = s koňmi se obírati, Pferde tummeln. Dal. — Na Slov. = hřínati se, horniti se, rossig sein.

Konítrud, konitrud, u, m., gratiola, Gnadenkraut, Erdgalle. K. lékařský, g. officinalis. FB. 57., Kk. 188.

Konitz, Deutsch-K., Konnice německé u Znojma.

Konivý. K. klisna, rossend, rossig.

Konizna, y, f., nemoc, Pferdesucht. Šf.

Konjektura, y, f., lat., domnění, dohad, hádání, dohadné čtení, Vermuthung; eine muthmassliche Leseart, Konjektur. Rk. — *Konjekturalní* = dohadný. Konjektural-.

Konjugace, e, f., časování. Vz Časování. Abwandlung. — *Konjugovati*, z lat., časovati, abwandeln.

Konjugirt, v mathm. sdružený. Stč.

Konjunkce, e, f., z lat., spojení; spojka. Vz Spojka. Verbindung; Bindewort.

Konjunktiv, u, m., z lat., die verbindende Art. Konjunktiv v jazyku slovanském velmi záhy vyhynul. V jazyku českém vynáší se pojem konjunktivu: *a) indikativem futuri* (oznam. způsobem času budoucího). Ale snad někdo to čta pomyslí a dí; — aneb *indikativem s částicemi*: *kéž, ať, nechať*. Kéž se Bůh smilujc. Kom. Ať nekraluje hřích ve vašem těle. — *b) Imperativem*. Nu jděmež. Br. — *c) Konditionalem*. Pane, kdyby jen chtěl, můžeš mne očistiti. Br. Vz Konditional. Zk.

Konjunktura, y, f., lat., sběh okolností. Konjunktur, Zusammenfluss gewisser Umstände; Zeitumstand. Rk.

Konkanina, y, f., uzená vepřovina. Schinken. Plk.

Konkavní, z lat., dutý, vykotlený. Rk. Konkav, hohl, ausgehöhlt.

Konklave, e, n., z lat., zavření kardinalův při volbě papeže. Rk. Verschlossenes Wahlzimmer, Versammlung der Kardinäle wegen der Wahl eines Pabstes.

Konkluse, e, f., lat., závěrek. Konklusion, Folgerung, Schussfolge, Schluss.

Konkordat, u, m., z lat., právní smlouva obzvl. vlád; v užším smyslu smlouva nějaké moci církevní a státní o věcech církevních. Vz S. N. Uibereinkunft, Vertrag.

Konkretní, z lat., srostitý; srostlý; věcný. Rk. Vz Jméno konkretní. Konkret.

Konkubinat, u, m., z lat., souložnictví, wilde Ehe. Vz S. N.

Konkurrence, e, f., z lat., sbírka; závod, zápas o něco; soutržba, Konkurrenz, Mitbewerbung; Wetteifer, Wettstreit. — Konkurrent, a, m. Mitbewerber. — *Konkurrovati s někým o něco*. Rk. Beitreten, mitbewerben, miteifern, konkurriren.

Konkurs, u, m., lat., zvod (Pelikán). Soudní svolání všech věřitelů dlužníka, který všech svých dluhů zaplatiti nemůže, aby v určité lhůtě oznámili k soudu pohledávky své a žalobou je odůvodnili a potom z veškerého jmění dlužníkova poměrně zaplaceni byli. S. N. Vz tam více. Erklärung des Unvermögens zu zahlen; das Zusammentreten der Gläubiger zur Theilung des Vermögens des Schuldners. K. vyhlášený; na někoho neb na něčí majetnost vzešlý; oznámený, J. tr., zaviněný, Šp., počatý; k. má za počatý pokládán býti. Řd. Osoby, o jichž jmění k. byl vyhlášen. ŘZ. 1850. Rozepsání, oznámení, vyhlášení, vzejití konkursu, J. tr., případ konkursu. Šp. K. vyhlásiti, oznámiti, J. tr., zahájiti, Er., u soudce otevříti, náležitě vyhlásiti, za skončený prohlásiti, na někoho vznésti, Řd., rozepsati, za vyhlášený míti. Šp. Když k. se počne. Řd. Zařiditi oznámení konkursu. Sp. — **K.** *služební*, ucházení-se o místa služební. K. oznámený, vyhlášený. K. vyhlásiti, oznámiti. Us. K. vypsati, *lépe*: rozepsati. Vz Vypisovati. Brs. 187.

Konkursní: práce, lhůta, případ (konkurs), věřitel, soud, podstata (massa), dlužník, řízení, J. tr., zkouška. Šp. Konkurs-.

Konky. Acchzen. Časté konky (nemoc), jisté zvonky (smrt). Vz Nemoc. Lb. Pořád koňky, nikdá zvonky. Us.

Können. *Smím*-li se tak vyjádřiti. Každodenně spatřu*jeme*. — *Časem budoucím*. S každého stromu budeš jísti, ale se stromu toho nejez. Br. — Könnte, v češtině *indikativem*. Vz Indikativ. Ale řekne někdo. Ale snad někdo toto čta pomyslí a řekne.

Neměl se na čem převézti, er hatte nichts, worauf er sich hätte auf die andere Seite überführen können. Mk.

Konník, a, m., jezdec. Na Slov. — **K.**, bílý jetel, weisser Klee. D.

Koňodojec, lépe: konědojec. Jg.

Konoid, u, m., z řec. κῶνος kužel a εἶδος tvar = kuželovec či homole slove tvar geometrický, jenž vzniká otočením křivky vůkol osy. Dle jakosti křivky nabývá zvl. jména: elipsoid či sferoid, paraboloid, hyperboloid, když křivka otáčená jest elipsa, parabola, hyperbola atd. S. N.

Koňojedy, Konějedy, jm. místa, dle Dolany. —

Koňokrádce, e, m., Pferdedieb. D.

Koňoléčitelství, n. Pferdearzneikunde, Hippiatrik. Rk.

Konon, a, m., slavný Atheňan, vítěz Knidský.

Koňonohý, pferdfüssig. D.

1. **Konopáč**, e, m. Der Grünhänfling. Us. —

2. **Konopáč**, e, m., druh sadce, eupatorium cannabinum. FB. 45.

Konopásek, ska, m., konopka, Hänfling. — **K.**, muchoplaška. Ptáci. Jg.

Konopatosť, i, f. Schlankheit. Volk.

Konopatka, y, f., Kalfatereisen. V marině. Us.

Konopatý, štíhlý, tenký jako konopě. V. Schlank.

Konopě, ě, f., kollect. konopí. Sr. lat. cannabis. Hanf. Stran původu vz Mz. 44. *Samčí*: samec, poskůnky, pěnek, konopě poskonná, ploskonná, paskonná, poskonice; *konopě samičí*: samice, materná, hlavatá, hlavatka, hlavatice, materňák, pěnka. Sp. Konopě setá, cannabis sativa. FB. 33. Vz Čl. 122., Kk. 146. O masopustě lidé rádi ke k-pěm podorávají (coitum exercent) BN. K. lámati, mlíti. Rohn. Len a k. v močidlech močiti. Kom. K. česati. Sp. Z konopí provazy atd. dělati. Us. Kyta konopí. Hr na ně z konopí! (Výkřik). Č. Lépe trhati k. rukama než krkem (lépe pracovati, než krádeží na šibenici se dostati). Ros., Č. Rosto jako k. (jako z vody = čerstvě. Jg., Č. Jest tenký, štíhlý jako konopě (konopatý). L., Č. Vz stran přísloví: Tělo. Zadusil, utopil se v konopích (oběšen jest). V., Č. Vz Trest, Oběsiti (stran přísloví). Neví, kudy z konopí n. Neumí z konopí ven uhoditi (sobě pomoci, poraditi). Vz Nesnáze, Rozpaky. Reš. Naopak: Tak co čáp z konopí vyvázl. Vyšel z dobré, co čáp z konopí. Č., D. Vězí v konopích. Vyváznouti z konopí (z bryndy, z nesnází). D. Hoden trámu a konopí (provazu, šibenice). Č. — Vz také: Len, Kvapný v čem, a hl. S. N.

Konopice, e, f., galeopsis. K. rolní (ladanum), širolistá (latifolia), úzkolistá (angustifolia), huňatá (villosa), srstnatá (tetrahit, Hanfnessel), polní (genuina), pýřitá (pubescens), žlutá (versicolor). FB. 62. — **K.**, pazderna, Brechhaus.

Konopina, y, f., jíva. Bandweide.

Konopinec, nce, m., aenida. Rostl.

Konopiště, ě, n., hrad u Benešova. Vz S. N., Tk. III. 650. — **K.**, Hanfacker. Us.

Konopiti, il, en, ení. — **co**: loď, kalfatern. Rk.

Konopka, y, f., konopásek, der Hänfling. Jg. —

Konopnatý = konopatý.

Konopnice, e, f. = konopiště. Na Slov.

Konopník, u, m., die Hanfmühle. D.

Konopný, konopní, hänfen, Hanf-. K. provaz, koudel, plátno, Us., popruhy, pist, houžev, Jg., příze, vlákno, zrno (semenec), lýčí, pleva. Sp. Konopným šlpem zastřelen = oběšili ho. Mus., Č. Vz Trest, Oběsiti (stran přísloví). Chval Boha měděným tělem, železným srdcem a konopnou duší. Mus.

Konoušiti, vz Konejšiti.

Koňovati = těžce pracovati. Us. — **K.**, reiten. Na Slov.

Koňovina, y, f., sprostá kořalka, schlechter Brandwein. Us.

Koňovna, y, f. = konírna. Th.

Koňový, Pferd-, Ross-. K. noha.

Koňoznalství, n. = koňeznalství.

Konprdaty, potupně m. kompaktaty, Mus., Gl.

1. **Konrad**, a, m., Kunrad.

2. **Konrád**, a, m., šp. m. ponrava. D., Us. v Chrud. Kd.

Konrektor n. subrektor, a, m. = učitel, který v hodnosti své stojí pod rektorem. S. N.

Konsekrace, e, f., z lat., svěcení, Weihe, Einweihung.

Konsekuce, e, lat., následování. Nacheinanderfolge. Rk.

Konsekutivní, z lat., následující, sousledný, Rk., auf einandere folgend, konsekutiv.

Konsekvence, e, f., z lat., důslednosť, Konsequenz, Folge, Schlussfolge, Folgerichtigkeit.

Konsekventní, z lat., důsledný, folgerecht, schlussrichtig.

Konsens, u, m., lat., povolení, Einwilligung.

Konservativní, z lat., zachovací, zachovatelský, konservativ. Rk.

Konservator, a, m. Erhalter, Bewahrer. — **K.**, soudce shorů duchovních. Tk. III. 225. —

Konservatori-um, a, m., konservatoř, e, f. Musikanstalt. Vz S. N.

Konsignace, e, f., z lat., seznam, sepis, Konsignation, Verzeichniss. — *Konsignační* zboží = zboží od třetí osoby přijaté. — *Konsignatar*, a, m. = spolupodpisce. Mitunterzeichner, Konsignatär. — *Konsignovati*, sepsati, seznamenati. Konsigniren, bezeichnen; Waaren versenden. Konsignovovati *co*: vojsko, po hotově míti, Rk., zadržeti v kasárnách, v byteeh, konsigniren. Čsk.

Konsilium, vz Consilium.

Konsistence, e, f., z lat., tuhosť, tuhota, hustota; trvání. Rk. Konsistenz, Dichtigkeit, Festigkeit, Haltbarkeit.

Konsistoř, e, f., z lat. consistorium, ria, n. = sond, rada duchovní. Vz Rb. str. 267., S. N. K. se skládá z biskupa (arcibiskupa) a kanovníků a jí jsou veškery farní úřady diecese podřízeny. Vz S. N. a Tk. III. 221., 225. — *Konsistorní* rada. Konsistorial-.

Konskau, Konsko, Konská u Těšína.

Konskribovati, z lat., popsati, zapsati, ausschreiben. — *Konskribovaný* = zapsaný, zvlášť k vojenské službě. Konskribirt, ausgeboben. — *Konskripční*, popisní. Rk. Konskriptions-.

Konskripce, e, f., z lat., popis lidu a jeho jmění. J. tr. Konskription. K. vojenská, popis obyvatelstva za příčinou odvodu k vojsku. Ausschreibung zu Kriegsdiensten. Vz S. N.

Koňský, Pferd. — V., Br. K. chlév (maštal, konice, konírna), ocas n. oháňka, noha, řehtání, hříva, náhubek (krabuška), práce (těžká, nesnadná), trh, (koňský trh v Praze; asi do r. 1362. Novoměstské tržiště, nyní Karlovo náměstí. Vz Tk. II. 8., 246., 387.), nosidla, rumpál, hnůj, kopyto, lékař, pijavice, roup (hovadnice, hovadní moucha), moucha, šťovík, veliká síiva (hlušice), kaštan, boby, Jg., dostihy (Pferdewettrennen), Deb., brána v Praze (dříve brána sv. Prokopa. Tk. II. 220.), železnice, stroj, žentour, síla, Nz., nedub, J. tr., lék, lékařství, střeček, kartáč, řetízek, potah, maso (konina, kobylina), obrok, kůže, stádo, kašel, hřebcn, nemoc, mlýn, závod, plašnosť, houba, mor, pád, praeb, prostraněk, podkova, ocas (péro), uzda (na koně). Šp.

Konsole, e, f., vypuklina, vypuklé okrásky. Us. u zedníků.

Konsolidovati, z lat., upevniti, utvrditi. Rk. Konsolidiren, befestigen, begründen.

Konsonance, e, f., z lat., v hudbě libý souhlas dvou aneb více zvuků. Vz více v S. N. Konsonanz, Gleichklang, Zusammenstimmung mehrerer Töne. — **K.**, srýmování, když se slova jak v samohláskách, tak i v souhláskách srovnávají: skladu—ladu, mládeže—otěže. Zk. Ml. II. str. 172., Mk. Ml. 295.

Konsonant, a, m., z lat., souhláska, spoluzvučka. Mitlaut.

Konsortové, z lat., soudruhové, společníci. Rk. Konsorten, Mitgenossen, Theilnehmer, Gesellschafter.

Konspirace, e, f., z lat., spiknutí, Konspiration, Verschwörung, Meuterei.

Konspirovati = spiknouti se, konspiriren, sich verschwören.

Konstabl, a, m., z lat. comes stabuli, policejní strážce, policajt (v Berlíně). Rk. Konstabler, Polizeimann.

Konstantinopol, e, f., Cařihrad, n, m., Turecky: Stambul. — *Konstantinopolský*, *ne*: Konstantinopolitánský.

Konstantní, z lat., stálý, konstant, beständig. Vz S. N.

Konstanz, Kostnice.

Konstatovati, z lat., něco na jisto potvrditi, pevně vytknouti, vyličiti vše, konstatiren, darthun, feststellen, beweisen. Rk. — **co.** Us. — Konstatovalo se faktum, *lépe*: příběh na jisto se postavil. Šb.

Konstellace, e, f., z lat., zhvězdění, souhvězdí, postavení hvězd. Rk. Konstellation, Stand der Sterne gegen einander.

Konstituce, e, f., z lat. ústava, zřízení zemské n. státní s národním zastupitelstvem. Verfassung. — Povaha neb složení těla. Leibesbeschaffenheit. Rk. Vz S. N. — *Konstituční*, ústavní, konstitutionell, verfassungsmässig. Rk.

Konstituovati, z lat., ustaviti, sestaviti, konstituiren, festsetzen, verordnen, begründen. — **co**: kommissi. — **co kde**: v sněmovně. — **co s kým**. — **se.** Kommisse se konstituovala, *lépe*: se zřídila, Šb., se sestavila.

Konstrukce, e, f., z lat., uspořádání, složení, utvoření, sestrojení, sestavení, vazba (v mluvnici), Konstruktion, Bau, Bildung, Zusammensetzung, Wortfügung. — *Konstruktivní*, pořadací, skladací, tvořicí, konstruktiv. — *Konstruovati*, spořádati, sestrojiti, sestaviti. Rk. Konstruiren, errichten; die Wörter richtig zusammenfügen.

Koňství, n., cbování koní, zacházení s nimi, das Pferdewesen. Ja.

Koňstvo, a, n., mnoho koní, Rosse, Pferde. D. —

Konsul, a, m., lat. Konsulové v Římě zastávali nejvyšší správu obce. — **K.**, *jednatel*, jejž některý stát v jistém místě cizozemském za příčinou dohlídky k obchodu drží, Konsul, Agent. — K. v *středověku*: *konšel*, pl. konšelé. Konšel ve vsi, kdo byl rychtáři (představenému) k ruce. Dorfschöppe. — **K.**, der Stadtschöppe. — **K.** *krajský* neb *zemský*, radní. V., Arch. II. 219. — **K.** *horný*, der Schöppe im Bergrecht. Vz Gl. 103., Tk. II. 282.—283.

Konsulat, u, m., důstojenství konsulovo. Vz Rb. str. 267.

Konsumce, e, f., z lat., spotřeba, spotřebování, Konsumtion, Verzehrung, Bedarf, Verbrauch. — **Konsument**, a, m., strávník, spotřebovatel. Rk.

Konšel, a. m., vz Konsul, Obec. — *Konšelský*. K. právo, V., vz Rb. str. 267. K. úřad, V., poslanec. Kom.

Konšelství, n., Konsulamt, Rathmannswürde. Brikc.

Kont, u, m., čepec, Haube, na Slov.

Kontagiosní, z lat., nakažlivý. Rk. Kontagiös, ansteckend.

Kontár, a, m. = hudlař, Stümper. Na Slov.

Konteska, komteska, y, f., z fr. comtesse (contess), hraběnka, hraběcí dcera. Rk. Gräfin.

Context, z lat., vz Context.

Kontík, u, m. = vrkoč. Na Slov.

Kontinent, u, m., z lat., pevnina, souš, das Festland. Vystupování, zdvihání, vyzdvihování (Erhebung), klesání, padání (Senkung) k-tu. S. a Ž.

Kontingent, u, m., z lat., příspěvek, dostavek, doplněk, počet mužů k doplnění vojska. Rk. Pflichttheil, schuldiger Beitrag z. B. an Truppen.

Kontiuo, z lat. continuo, bned, říká lid čes. v Prusích. Plk.

Kontinuirlich, v mathem. spojitý. Stč.

Konto, vz Conto.

Kontraband, u, m., z fr. contrebande, věc pobraná v pokutě, zvl. podloudné zboží. Rk. Kontrabande. Vz více v S. N.

Kontrabas, u, m., hluboký bas; basa. Rk. Kontrabass.

Kontradmiral, a, m. Kontreadmiral. Jg.

Kontrahent, a, m., z lat., smluvce, smlouvající, spolupůvodce smlonvy, Vertragschlies-

ser. — **Kontrahovati**, smlouvu dělati, ujednati; stahovati, kontrahiren, einen Vertrag schliessen; zusammenziehen. — **Kontrakce**, e, f., z lat., staženosť; skrácenosť, skrácení, skratek. Rk. Das Zusammenziehen; die Lähmung, Kontraktion.

Kontrakt, u, m., z lat., smlouva, Vertrag, Uibereinkunft. V. — **K.** = nemoc, mrtvice. Lähmung; gelähmt. K-em poražený, Br., skličený. V.

Kontramandovati, z lat., daný rozkaz novým rozkazem zrušiti, kontramandiren.

Kontrapunkt, u, m., lat., nauka o skladbě hudební. Hd. Dle S. N. sluje k. umění vynalézati více hlasů k jisté melodii aneb spojovati více melodií s některou jinou v dobrý souhlas. Vz tam více. K. jednoduchý, dvojnásobný, opačný, dvojopačný, stejný, nestejný, ozdobný. Hd.

Kontrasignatura, y, f., lat., spolupodpis (ministra atd.). Kontrasignatur, Mitunterschrift. — **Kontrasignovati**, spolupodepsati (nařízeni). Rk. Kontrasigniren, gegenzeichnen, mit unterschreiben.

Kontrast, u, m., protiva, protiíra, odpor. Rk. Gegensatz, Verschiedenheit zusammengestellter Gegenstände. K. jest tehdy, když se věci podobné srovnávají a v tom, v čem se od sebe dělí, místněji vyznamenají, aby rozdílnosť jejich tím zřejmější byla. Vz příklad v Zk. Ml. II. 178.; Mk. Ml. 204.

Kontravariant, u, m., v mathm. Stě.

Kontrfekt, u, m., konterfekt, kontrafekt, z fr. contrefait (kontrfé), obraz, podobizna. Gemälde, Nachbild, Portrait. V.

Kontribuce, e, f., z lat., daň z pozemkův, daň pozemná. J. tr., Šp. Kontribution, Steuer, Beisteuer.

Kontribuční, z lat., Kontributions-. K., berničný: sýpka (vz S. N.), J. tr., kapital, fond, pokladnice, obilí, peníze, účet, obilní. Šp. — **Kontribuční**, iho, m., dle ‚Dnešní' = výběrčí daní, Steuereinnehmer. — **Kontribuent**, a, m., z lat., daň platicí.

Kontrola, y, f., z lat., přehlídka, přehlížení; přihlídka (k účtům atd.), spoludozorství nad něčím. Rk. Kontrole, Gegenrechnung, Gegenaufsicht. Kontrole podrobený; zřízení kontroly (přehlidky); nauka o kontrole (o přehlídce). Šp. Kontrolu vésti, zavésti; kontrolou nedostatky v účtech najíti.

Kontrolní kniha, výtka, kommisse, služba, manual, opatření, zboží, list, skontro, řízení, zamykání, rozsudek, Šp., shromáždění, Kontrollversammlung. Čsk.

Kontrolor, a, m., přihlédač, spoludozorce nad účty atd., přepočitavač, přehlédač účtů (Mřk.), Aufseher, Gegenrechner, Kontrolor. Rk.

Kontrolovati, přihlížeti k někomu, k něčemu; přehlížeti, přepočítávati počty. J. tr. Kontroliren, Aufsicht führen, nachrechnen.

Kontroverse, e, f., učená hádka, učený spor. Rk. Kontrovers, gelehrter Streit, Streitsache.

Kontryhel, u, m., alchemilla. K. obecný (husí nožka, al. vulgaris), polní (arvensis). FB. 99.

Kontumace, e, f., z lat., odpor, neposlušenství, Ungehorsam, Widerspenstigkeit; nestání k soudu, das Nichterscheinen vor Gericht; 2. stávka, staviště v příčině zdravoty, das Nichterscheinen vor Gericht. In contumaciam někoho odsouditi = odsonditi ho pro nestání k soudu. Rk.

Kontumacialní právo = právo stanné. Pr.

Kontura, y, f., z fr., obrys, nákres, nástin, Umriss einer Zeichnung; Umfang, Kreis, Kontour. — **Konturovati něco** = nakresliti, nastíniti. Rk. Kontouriren, entwerfen, zeichnen.

Kontuse, e, f., z lat., zhmožděnina, náraz, leichte Verletzung, Quetschung. Rk.

Kontuš slul u Poláků dlouhý svrchní šat. Vz Kanduš. S. N.

Konůpka, vz Konopka.

Konva, y, f. = konev, zastar. a posud na Mor. Jg.

Konvalescent, a, m., z lat., uzdravující se. Ein Genesender.

Konvalina, konvalinka, y, f., z lat. convallaria. K. vonná, majalis, wohlriechendes Maiglöckchen. FB. 20., Čl. 149., Kk. 127.

Konvalinový, Maiblumen-, Maiglöcken-. K. voda, kořen.

Konvář, e, m. Kannengiesser. V. Vz Tk. II. 376., 381., 384., 386. Je dobrý k., umí vážiti cín (= ožralec). Ros.

Konvářka, y, f., Zinngiesserin. Jg.

Konvářský, Kannengiesser-. Ros.

Konvářství, n., Kannengiesserei. Ros.

Konvence, e, f., z lat., úmluva, Konvention, Uibereinkunft, Vertrag, Vergleich. — **Konvenční** mince. Rk. Konventions-. K. měna, mince.

Konvenience, e, f., z lat., společenská slušnosť, blahomraví. Rk. Konvenienz, Uibereinkunft, Bequemlichkeit, Schicklichkeit.

Konvent, u, m., z lat., každé shromáždění n. schůze; tolik co klášter. Verein, Versammlung, Kloster. Národní k. ve Francii r. 1792. vz S. N.

Konvergentní, sběžný. S. N.

Konvergirend, v mathemat. sbíhavý. S. řada. Stě.

Konvers, konverš, e, m., z lat. conversus, *obrácení na víru*. V. — 2. *Bratr zákonný v klášteřích*, frater. V., Háj. Laienbruder.

Konversace, e, f., zábava, rozmluva, hovor, Konversation, Unterredung, Unterhaltung; Umgang. — **Konversační** slovník, naučný slovník, v němž je poučení o všech věcech. Konversationslexikon.

Konverska, y, f., die Laienschwester. Jg., Vz Gl. 103., Gb. Hl. 83.

Konverš, vz Konvers.

Konvertita, y, m., z lat., obrácenec, slove v katol. církvi každý, kdo vůbec z jiné k ní se přidává, zvl. pak kdo z protestanta katolíkem se stává. S. N. Konvertit, Neubekehrter.

Konvice, e, f., konvička, Kanne. K. má ucho, víčko, hubičku n. místo této po straně trubku (cívku). K. z mědi, plechu, cínu, stříbra. Š a Ž. (Walter). K. *na* vino, V., s víkem, s trubkou. D. K. olejná, Aqu., mešní. Us. K-ci vyvážiti n. vysušiti (vypíti). V. Jeho všecka mysl leží v konvičkách. V. Jestliže se žena zvrhla, ráda by konvičky drhla (chlastala). Lom. Z k-ček pilným býti. Klat.

Konvičkář, e, m. = konvář, Kannengiesser. 1453.

Konvikt, u, m., z lat., společné bydliště a straviště studujících. Rk.

Konvoj, e, m., konvoa, convoi, průvod, průvodící žoldnéři. Jg. Geleit, Begleitung, Bedeckung; Kriegsgeleit.

Konvokace, e, f., z lat., svolání ku př. věřitelův. Rk. Konvokation, Zusammenberufung.

Koňvrza, y, f., sýkora, koňadra. Na Mor.

Konvulse, e, f., z lat., křečovité trhání n. stahování údův. Konvulsion, Zuckung der Glieder, Gliederkrampf. — **Konvulsivní**, křečovitý, trhavý. Rk. Konvulsivisch, krampfhaft. —

Konývka, *lépe*: konévka. Vz Konev.

Konzoch, konzom, a, m. Konsumogefällsbeamte. Na Mor. na Hané.

Kooperator, a, m., z lat., spolupracovník, titul nižších kněží, farářových pomocníkův, kaplanů. Rk. Mitwirker, Mitarbeiter.

Koordinace, e, f., z lat., přiřadění, souřadění, Koordination, Beiordnung. — **Koordinata**, y, f., čára souřadná, souřadnice. Rk. S. N. Koordinate.

Koordinovaná věta, vz Věta souřadně složená. Koordinirt, beigeordnet.

Kop, a, m., šp. z maď. kopó, Spürhund. Na Slov. — **K.**, u, m. = kopet. Kienruss. Berg.

Kopa, kůpa, kůpka, kopka, y, f. — **K.** = *hromada* čehokoliv. Haufe. Kopa (na Mor.; v Čechách spíše: kůpa, V., kopka) sena. Hrabati seno v **kopky** (kopiti je). Us. Kopky, kůpy dělati. Ros. Dobře je při kopě klasy sbírati. Prov. — **K.** = (u Čechů) *60 kusů*. Das Schock. Na kopy, po kopách, kopou, kopami. D. K. vajec. Us. — **K.** = *jistá summa peněz*, ein Schock. Kopa grošů českých, k. míšeňská. Sedm kop míšeňských zaplaceno býti má. Pr. I. 92. Kopa grošův = hřivna stříbra, z ní 60 (později 64, 70, 80 ovšem špatnějších) grošův. L. Vz Gl. 103. Schází mu z kopy groš. Prov. Spadlo mu s kopy = schudl. Šm. — **K.** Je dobrá (vybraná) kopa = *ferina* (vz Chytrý, Vtipný). Č. — **K.** = *rána*, fláka ferulí na zadnici. Arschstreich, Schock. Dle Gl. 103. rány, které při stavění mezníků hoši dostávali, aby si lépe pamatovali, kam mezníky zasazeny byly. Mladší pacholata k tomu vzatá kopy na památku drželi. Pam. kn. lipnické. Sází mu tři kopy (bije ho). Vz (stran přísloví) Trest. Č. Dali mu tři kopy. Ros. Držel tři kopy. Jg.

Kopač a **kopáč** (Br., Dal.), e, m., kdo kopá, der Hauer, Gräber. V. Kopač pokladů. D. — **K.**, dělník, který v solném dole balvany dělá. Vys. — **K.**, dělník ve vinici, der Weinbauer. — **Kopáč**, e, m., motyka, krace, die Haue, Hacke. V. K. hnojný, Misthaken, hroznový, D., Traubengabel. Us., Šk.

Kopačka, y, f., *ve vinař.*, kopání na vinici. Das Hauen. V., Us. 1558., Šk. Jak a kdy se kopá, vz Čk. 184. — **K.**, *dělnice*, Gräberin. — **K.**, *motyka*, *rýč*, das Grabscheit, die Hacke. Aqu.

Kopaldské jezero v Boiotii.

Kopal, u, m., druh pryskyřice. K. západoindický, brasilský. Sřk. 532., Kk. 11., 257., S. N.

Kopál, u, m. = kopáč, krace. Karst. Na Slov. a Mor.

Kopaně, ě, f. = kopanina. Neuland. Us. Bosk.

Kopání vinice první (z tvrda), k. pod zelenou, k. třetí. K. solí, bramborův, země; nohou. Jg. Také něco dědin zkaženo hlinn kopáním. Dsky I. 175.

Kopanica, místo na horách, které se neoře, nýbrž kopá. Na Slov. V Čechách: kopanina, das Gereute, Rodland, der Neubruch. Vz S. N.

Kopanice, e, f., *práce kopání*, das Graben. — **K.**, *kopanina*. Na Slov.

Kopanina, y, f. (n. oulehlí), vz Kopanica. — **K.**, jm. místní. Tk. III. 137., II. 429., 491. — **K.** = *práce kopání*, das Graben. — **K.** = *co se kopalo n. nakopati může*: ruda, kamení. Ros.

Kopar = Kopr, město.

Kopař, e, m., kdo kopá. Když by k-ři na mezi seděli a jedli a sousedu ve vinohradu škodu udělali. 1576. (Lum. 1857. 883.).

Kopati, kopávati; kopnouti, pnul a pl, utí, graben; házeti, bíti (nohama), (mit den Füssen) hauen, ausschlagen, stossen. V., Jg. — **abs.** Tento kůň kopá. Us., D. — **co:** hrob. V. Kdo komu jámu kopá, sám do ní padá. Prov. K. vinici, pole, zahradu. Us. Kůň zemi kopá. Job. K. sůl. Us. Bodejž tě komár kopl (husa kopla). Us. — **co komu:** hrob. Us. — **za čím** = dále k., za zlatem. D. — **co za kým.** Za nimi rudu jiní kopali. — **co čím:** motykou. Us. Špendlíkem kopalo. Er. P. 467. Vinař vinici krací kopá. Kom. K. nohama = házeti, bíti. V., Vrat. 49. Ještě nedosedl na koně a již kope nohama. Č. Aby tě hus kopla zadní nohou! Ros. — **co odkud.** Aby lesy ze země kopal (z kořen). Háj. — **kam.** Dlouho do tvrdé země kopal, než jí rozkopal. Každý může na hlubinu kopati. Er. — **s kým.** S poustevníky motykou kopal. Dal. — **co kde.** Kopali hrobeček v hájku. Er. P. 445. — **co jak.** S hřmotem a hněvem kopá kůň zemi. Br. — **se kam.** Krt kopá se v zemi. L. — **po čem:** po zlatě, po rudě k. (jí hledati). — **za koho** atd. Kopal za své bratry **od** rána **do** večera, po celý den **bez** přestání v dolech **pod** skalou atd.

Kopavosť, i, f. Neigung zum Stossen mit den Füssen. Jg.

Kopavý: kůň, gern ausschlagend. Jg.

Kopcovatosť, i, f., -ovitosť, Hügeligkeit. Jg. —

Kopcovatý, hügelig. Kopcovatá krajina. Ros.

Kopcoví, n., die Gränzerdhaufen. Louky obmezené a k-vím vyhraničené. 1580.

Kopcovitý = kopcovatý.

Kopček = kopeček.

Kopčina, y, f., gesammelter Unrath; Gebirgsland, Hügel. Plk.

Kopčiti, 3. pl. -čí, kopči, če (íc), il, en, ení, kopčívati = kopky dělati, kopiti, häufen, anhäufeln, Hügel machen; kopčitě dělati, den Haufen spitzen. — **co kde s kým.** Na louce lidé seno již kopčí. Ros. — **co čím.** Kratcem, kratečkou v zahradě k. Pt.

Kopčitosť, i, f. Hügelförmigkeit.

Kopčitý, aufgehäuft, hügelförmig.

Kopec, pce, kopeček, čku, m. = *hromada*, ein Haufen. K. hnoje, Us., písku, D., země, hliny (znamení hranic; positis acervis, qui kopci dicuntur. Vz Gl. 103.), krtčí, Šm., mravencový. Čern. Krtice kopce dělá. Kom. — **K.**, *vršek, pahrbek*, Hügel, Anhöhe. V. Na k. vystoupiti. Flav. S kopce (s vrchu) míti na někoho (zlosť). Jg., Č. Jeli jsme do kopce, s kopce. — **K.** = *hrouda*, hruda, Erdscholle. V. — **K.** = *hromada živočichův*. K. lidí. Trupp. Us. Kopci, po kopcích. D. Sháněti, srážeti ovce do kopce (do hromady). Us. — **Kopeček** *svatý*, poutnické místo u Olomouce.

Kopecké právo, v listinách přerovských znamená práva propůjčená osadníkům přerovského, zámeckého vrchu (kopce). Lidé na tom dvoře osazení mají ve všem kopeckém právě seděti a jeho užívati podlé měšťanů kopeckých. Priv. Tov. f. 171. Gl.

Kopečkovati, anhäufeln. — **co čím:** brambory motykou = okopávati. Us.

Kopečnatina, y, f., kopečnatá krajina, Hügelland. Krok.

Kopečnatý, hügelig. Kopečnaté krajiny. Krok.

Kopeční byliny. Hügelpflanzen.

Kopějka, y, f., rus. měděný penìz, $^1/_{100}$ rublu. Die Kopeke.

Kopenec, nce, m., kopka; mandel obilí na způsob kužele sestavený. Us.

Kopenhagen, Kodaň.

Kopení, n. K. sena. Us. Vz Kopiti.

Kopenik, Kopnik v Bran.

Kopert, u, m., na Slov. koperta, y, f., z fr. couverte, obálka na psaní. V obec. mluvě.

Kopet, ptu, kop, u, m., V., Kom. Na Mor. kopt. Brt. — **K.** = *saze*, Russ. Smolní k. (na černou barvu). Malovati na zeleno koptem. Prov. — **K.**, dým, kouř, Rauch, Kienrauch. V.

Kopfschmerzen haben. Bolí mne (mě; ne: mi) hlava. Bolí bo hlava.

Kopí (strč. kopie), kopíčko, a, n. K., κοπίς, culter, gladius, hasta, lancea, der Spiess, die Lanze. K. bytí široký, zašpičatělý, ostře broušený tesák a byl na dřevišti asi 18 stop dlouhém dobře jsa upevněn. Sloužil k bodání a sekání. Km. II. n. b. 119. K. celé $8^1/_2$ lokte, poloviční $5^1/_2$ lokte dlouhé. Gl. 104. Dle Jg. = ostří n oštípu n. dřevce; hrot, dřevo u dřevce; ostří s násadou, oštíp. Rachet kopí bystrých. Rkk. Nositi hlavy na kopích. Rkk. K. založiti (proti někomu). Vrat. Praporečky na kopích. Us. Kopím někoho proraziti, Kom., probodnouti, Št. skl, prokláti. Troj. Lubor kopie přetie. Rkk. Kopí lámati (bojovati). Vrat. Kopím někoho s koně shoditi. Dal. Jest pravé k. (vysoký a hubený. Vz Tělo, stran přísloví). D., Č. Sinší mu co svini sedlo n. kopí. Jg. Kdož se stříbrnými (zlatými) kopími potýká, ten vyhrává. Prov. Milý jest mi jako hřebík v oku a kopí v boku. Vz (stran přísloví) Nenávisť. Č. K. dlouhé, krátké, házecí, na velryby. Us., D. — **K.** Svátek božího kopí, festum lanceae salvatoris. Gl.

Kopiář, e, m., copiarium, das Kopirbuch, do něhož listiny zapisovány byly. Gl. 104.

Kopice, e, f. = kopa, kopka (sena), Haufen. Puch. — **K.**, e, n., malé kopí, die kleine Lanze. Jg. — **K.** menší. Wegerich. V.

Kopíček, čku, m., z rodu denivek, asphodelus, Affodile. Kk. 126.

Kopíčko, a, n., malé kopí. K. špičaté. V. K. patrové. Vz Nástroj k operacím v ústech. Cn. K. k pouštění (Lanzette), prosekávací, očkovací. Vz Nástroj ranlékařský. Cn. — — K. královské, Goldwurz. Rostl.

Kopíčkovatosť, i, f. Lanzenförmigkeit. Jg. —

Kopíčkovatý, -ovitý, lanzenförmig.

Kopičník = kopinník. Žid.

Kopidlen, u, m., Haselwurzel, Mausohr. Us.

Kopidlník, a, m. = kopinník.

Kopidlno, a, n., mě. v Čechách, u Jičína. Do Libáně (blízko Kopidlna) pro rozum, na Kopidlno pro vousy (chodí se). Č. Dle Pch. říká se naopak: V Kopidlně mají rozum v krámech a v Libáni vousy. — Vz S. N. — *Kopidlenský*. — *Kopidlňan*, a, m. (pl. -ně).

Kopidol, a, m. = hrobař, na vých. Moravě a v Opav. Pk.

Kopie, e, f., z lat., přepis, překres, odlika, Rk. Abschrift, Nachzeichnung, Nachdruck. Z kopie psáti. V.

Kopilistý, lanzenblätterig. Rostl.

Kopinatec, tce, m. K plžovitý, amphioxus lanceolatus, ryba. Vz Frč. 280.

Kopinatý, lanzenförmig.

Kopinictví, n., Knappschaft.

Kopinník, kopiník, kopenník, kopeník, kopidník, kopidlník, kopitník (pol. kopijnik, rus. kopejnik), voják s dlouhým dřevcem, Jg., der Lanzknecht, Spiessträger, Pikenier. V.

Kopinný, Spies-, Lanzen-. Troj. Úkaz k. (od kopí). Pník.

Kopiovati, kopírovati, **co:** přepsati, překresliti něco, odliku podlé něčeho učiniti, kopiren, abschreiben, nachbilden.

Kopisť, i, kopistě, ě, kopistka, y, f. = nástroj, jímž se tésto mísí. V již. Čechách: měsidlo. Kts. Ein Spatel, Rührscheit, Knetscheit. Ros. Kopistí dřevěnou těsto v díži hněte (mísí, míchá). Kom. Kopistí něco obraceti, klektati. Alch., Ras.

Kopista, y, m., přepisovač. Kopist, Abschreiber. Vz Kopiovati.

Kopisťovitý, knetscheitförmig. Rostl.

Kopisty, dle Dolany, jm. místní. Tk. III. 70., 114.

Kopiště, ě, n., vz Oštěpisko. Spiessstange. V. — **K.**, okoliště, čerwiště, ochrd, steliště = seno zavadlé, v kolo shrabané na kůpu. Schoberfleck. Puch.

Kopištný. K. hry. Rennspiele. Vz Kopiště. Kom.

Kopiti, 3. pl. -pí, kop, ě, (íc), il, en, ení, kopívati: kopky dělati, schobern. — **co čím:** seno hráběmi. Us. — **se v co.** Hřbety vrchů v chmurné oblaky se kopily (vstávaly vzhůru). Ráj. — **K.** = nohou kopnouti. Na Slov.

Kopka, y, f. Häuflein. Hra pod kopky (hromádky). Hráti pod kopky. Häufelspiel. — **K.** *sena*, vz Okoliště. Ostatně vz Kopa. — **K.** m. kobka, *pokojík*. A okna křivolaká v k-ách i v průčelích. Mel. Ezech. 40. B. (Zk.). — **K.** (kůpka) = *prkénko* uprostřed podepřené o kámen; na jednu jeho stranu položí se míč, na druhou palestrou (cukačkou) se uhodí (dětská hra). Us. u Bydž. Mý. — **K.**, *vrch kamen*, lépe: kobka.

Kopkovati, vz Kopiti.

Kopla, y, f. = koflik. V Opav. Pk.

Koplin, u, m. = kurnik. Na Mor.

Kopna, y, f., vz Hlaviště. Šp. Die Kolbe. Jg. Boty s k-ami. Stopenstiefel.

Kopné, ého, n., plat z kopy (ovcí, ryb atd.). Gl. 104. — **K.**, plat za kopání, das Grabgeld. Jg.

Kopno, a, n., hackbarer Boden, weich. Jest kopno (také = padá sníh. Mor.). Us.

Kopnouti, vz Kopati.

Kopnutí, n. Fussstoss. Dch., D.

Kopný = co se dá kopati, hackbar. K. země, holá, v zimě sněhem nepokrytá. Na vých. Mor.

Kopov, a, m. = honicí pes. Na Slov., šp. z maď. Jg.

Kopovka, y, f. Schockholz.

Kopový. K. plátno, Schockleinwand. Hk.

Kopr, u, m., anethum, der Dill, rostlina. K. zahradnický, an. graveolens. FB. 92., Čl. 52., Kk. 198. K. český n. zahradní, vlaský, (římský, sladký, Fenchel), polský (polní), Ackerdill, medvědí, žabí, Krötendill, psí, Hundsdill, hluchý. Jg. K. hluchý pomáhá k čmýře. Jád. K. do omáčky k masu dáti. — **Kopr**, Kopar, a, m., it. Capo d' Istria, mě. v Istrii.

Koprcati se = kozelce metati, burzeln. Na Slov. Plk.

Kopretina, y, f., chrysanthemum, Wucherblume. K. osenní (ch. segetum), bílá (leucanthemum), řimbaba (parthenium), chocholičnatá (corymbosum), vratič (tanacetum). FB. 43. Vz Čl. 98., Kk. 166.

Kopřiva (kopriva, strč. kropiva, Gb. Hl. 124.), kopřivka, y, f. K. m. kropiva od kmene krop (v *úkrop* = vařící se voda). Šf. K., urtica, Nessel. K. palčivá (žahavka menší, u. urens), dvoudomá (veliká, dioica). FB. 33., Čl. 121., 122. Vz Kk. 145., 146., 178. K. malá (žahavka, mor. prlavica, žižlavica, Brt.), větší pálivá, římská, konopná, sněžná, hluchá n. mrtvá (jablečník, Jád.), lesní, mrtvá žlutá, mořská, řecká, Jg., uherská (pichlavá). Kh. Kopřivo, kopřivo, kopřivěnko řasná. Mor. Pís. 308. (Zb.). K. žahá. Us. Spálení od kopřivy. D. K. pálí (mor. prlí, Brt.). Us. K. hned jak ze země leze, pálí. Jg. Co kopřivou má a chce býti, to hned na počátku bude žíhati (páliti) = co z čeho má býti, časně se ukáže. Jg., Lb. Vz Mladík. Co má býti kopřivou, záhy pálí. Č. Co se kopřivou býti strojí, hned ze země lezouc pálí. Č. Znám tě kopřivo, že pálíš (zlobivému se říká). Jg., Č. Pálí jak k., a bode jak ježek. Č. K. nezahyne; k. nezmrzne, koukol nevyhyne. Ros. Mráz kopřivu nespálí. Us., Č. Všudy, kde růže roste, k. také vyroste. Us. K. se tkla plotu (když se sprosťák známostí s velikým pánem vychloubá. 2. O dalekém příbuzenství). D., Č. V kopřivách narozený (kopřivník, kopřivče = nemanželský. Vz stran přísloví: Nemanželský, Kopřivka. Č. Ty k-vo! (= pálí jako k.). Pk.

Kopřiváček, čka, m. Nesselschmetterling.

Kopřivatěti, ěl, ění, die Form der Nessel bekommen. Révi kopřivatí = dostává drobné listí (kazí se). Ck. 186.

Kopřivče, ete, n., kopřivník, a, m., vz Kopřivka.

Kopřivka, vz Kopřiva. — **Kopřivky.** Z lodyh kopřivy větší dělají se vlákna a z těch *příze* i *plátna*, tak zvané kopřivky, Nesselgarn, -tuch. Kk. 146. — **K.**, *nemoc*, vyrážka jistá. K. slitá, chronická, prchavá, horečná, pupínková, trvanlivá, zákožní, hlívitá. Lk. — **K.**, *pták*, který zezhulce mladé vylíhá, Nesselkönig, Meisen-, o. Winterkönig. Odtud pošlo jméno *kopřivče* aneb *kopřivník* = dítě nemanželské. Č. — **K.**, druh *kachen*, Nessel-, Schnatterente. Mý., Presl.

Kopřivna, y, f., trs kopřivy, der Nesselstrauch.

Kopřivník, u, m., kokotice větší, cuscuta major. Flachsseide. FB. 55. — **K.**, a, m., silvia pestilentialis, Pestilenzvogel. D. — **K.** = *kopřivče*. Veleš.

Kopřivný, od kopřivy, Nessel-. K. kořen, Jád., semeno, Krab., olej. Ras.

Kopřivolistý, nesselblätterig. K. rozrazil. Krok.

Kopřivovitý, nesselförmig. Rostl.

Kopřivový. Nessel-. K. voda, Ros., příze. Vz Kopřivka. D.

Koprnatý, ochromělý, starr. Us.

Koprněti, koprnatěti, ěl, ění; koprnatívati, koprnívati = brněti, dřevěněti, usnouti, erstarren. — **komu.** Noha mi koprní. Us. — V již. Čech. = velikou netrpělivosť jeviti. Kts.

Koprník, u, m., meum. K. štětolistý, m. athamanticum; úzkolistý, mutellina. FB. 95. Bärwurz. V.

Koprníkový, Bärwurz-.

Koprolith, u, m., zkamenělý obsah zavitkovité kapky konečníku ryb ganoidních (ganoidei, die Schmelzschupper). Vz Frč. 300., S. N.

Koprový, Dill-. K. omáčka. Us.

Koprvadlo, koprvadelko, koprvádko, a, n. = poklička, Stürze. D. Z pokryvadlo?

Koprváško, a, n. = koprvadlo. Us. u Budějovic.

Kopt, u, m., Glanzruss. K. lesklý n. v putničkách. Kh. Vz S. N.

Kopták, a, m., druh holubů.

Koptář, e, m. Kienrussbrenner. Jg.

Koptářka, y, f. Kienrussbrennerin.

Koptařiti, il, ení, Kienruss brennen.

Koptárna, y, f. Kienrussbrennerei. Rk.

Koptářský, Kienrussbrenner-.

Koptářství, n. Kienrussbrennerei.

Koptének, nce, m., uzený sleď, geräucherter Häring. Světoz. 208.

Koptěný, russig, berusst.

Koptěti, ěl, ění, russig werden. L.

Koptíř, e, m., der Berusser. Aqu. — **K.**, kuchtič, ein Sudelkoch. Zlob.

Koptiti, 3. pl. -tí, il, ěn, ění, koptívati = koptem černiti, dým vydávati, berussen. — **koho, se čím.** Co se tím koptíš (černíš, mažeš)? Us. — **K.** Koptí se venku = práší se. Us. Jil.

Kopula, vz Copula.

Kopulace, e, f., z lat., spojení; oddávání, oddavky, Verbindung; Trauung. J. tr. — *Kopulovati* **koho s kým kde:** v kostele (oddávati). Kopuliren, verbinden, vermählen, trauen.

Kopulativní věta, vz Věta spojovací. Kopulativ.

Kopuletý, šedesátiletý, letitý, bejahrt. K. dědek, bába. Us.

Kopulování či družení stromu, das Kopuliren, způsob roubování. Vz o tom. Kk. 36.

Kopva, y, f., mořská cibule, coloquintida. Vod.

Kopytář, e, m., špalíčkář, Leistenschneider. Rohn.

Kopytářka, y, f., Leistenschneiderin. Rk.

Kopytnatý, behuft. K. zvířata. Ssav.

Kopytní neduh, Klauenseuche. Ja.

Kopytník, u, m., asarum, Haselwurz. K. obecný, europaeum. FB. 35., Čl. 132., Kk. 157.

Kopytníkový, Haselwurz-. V.

Kopyto, a, n., kopýtko, rohový spodek nohy u koně, krávy atd. Vz S. N. K. od kop (kop-nouti). Der Huf, die Klaue. K. *hovadské*, celé n. nerozdvojené (srostlé, V., nerozdělené), rozdělené, Jg., ploché, prchlé (brüchig), okované, Šp., klínově, Šm., sevřené (Zwanghuf). Čsk. K. (roh) koni vystrouhati. Šp. Kopytu podkovu přidělati. Kom. Kopytem házeti. Aqu. Kopyta vystrčiti, rozhoditi, rozmetnouti (zcepeněti, umříti). Č. Zánět kopyta; hřebík do kopyta: podkovák, podkovník. Šp. Kopýtkem si hoditi (něco si mimořádně dovoliti). — **K.** *ševcovské*, Richtleisten. Švec na kopyto obuv dělá. Kom. Ševci to již na kopyta plskají (všichni to vědí). Ros. Nemudruj švec přes k. (Ne sutor ultra crepidam, nemluv jen o svém kopytě, které zná a nemluv o jiném, čemu nerozumíš). Na jedno k. všechněm boty šíti (Vz stran přísloví: Stejnosť). Č. — **K.** = *forma, brdo, model*, Modell, Schlag, Muster. Vše na jedno k. dělati, bítí. Us. Jsou na jedno k. dělání (mnoho se neliší). Vz stran přísloví: Stejnosť, Podobný. Lb., Č. — **K.** *koňské* či devětsil či podkovka, tussilago farfara, Huflattig. Kk. 166. K. obecné, větší, žluťák, caltha palustris, Dotter-, Eierblume, Schmergel. Jg.

Kopitovatosť, -ovitosť, i, f. Hufförmigkeit. Jg.

Kopitovatý, -ovitý, hufförmig. Us.

Kor, zastr., nyní kůr, vz Chor.

Kora, strč.; nyní: kůra, korka, kůrka, kůrčička, y, f., die Baumrinde, Borke. Kůra vnitřní, vnější na stromě. V. Peň dvouděložných skládá se z kůry, dřívi a středě; kůra má opět tři vrstvy: koráb, kůru a lýko. Rostl. V rozkol n. za kůru štěpovati. Jg. Kůru sloupiti, skrojiti, odníti, stáhnouti, obloupiti, V., sloupati. Us. Zevnitř kůra, vnitř lýka jsou. Kom. K. napuklá, lipová atd. Us. — **K.** *u chleba*, Brodrinde. Chléb dvě má kůrky a střídu n vnitř dírkovaton. Kom. I jinde o dvou korách chléb jedí (nejsem k místu přivázán, mohu jíti jinam). Ros.

Koráb, u, korábek, bku, korábeček, čkn, m. V strč. také podlé „Meč“: z korábě, v onom korábi, Č., a koráb, i, f. Proč této k-i nezažžeš? Pass. Pět diablnov poslal, aby tu koráb zažhli. Pass. Č. v Dodatcích k Jg. slovníku učí, že slova tohoto *chybně* v rodě žen. užívali. — **K.** = *kůra* (stromu), D.; kůra dospělá, již ne zelená; k. hnědá n. šedá. Rostl. Vz Kora, Kk. 20. — **K.** = *loď*, zvláště veliká loď, Schiff. *K němu patří*: stěžeň (stežeň) s koronhví, na něm rejny (ráhna), na těch plachty; přední šplc: nos, zadní: korma; střední čásť: břicho (boky); svršek: palub; vnitřek: kotka (kotec, kajuta, kajita); kormidlo (n. opačina, vz Kormidlo). Š. a Ž. (Walter). K. o šesti veslích. Vz *Loď*. Na k. vstoupil a odplonl. Kram. K. po větru se nese. Bs. — *Pro nebezpečenství plavení* mořského praví se: na koráb jeti, odejíti, se dostati, V., přijíti, Ros., na korábu se octnouti, Kom. = prodělati, schudnouti. Vz stran přísloví: Prodělání. Č. Kupec již je na korábě. Přišel na k. (schudl. Vz Nešťastný). Lb. *Brt. vykládá věc jinak*: K. znamená dutinu vůbec, tedy *1.* peň stromový, jehož dřevo vyprázdnivělo a toliko kůra zbyla; *2.* děravý zub; *3.* kostru koňskou; oktud: Dostati se na koráb. Cf. něm. Auf den *Hund* kommen. — **K.**, páteř se žebry (ze zdechlého koně). Na Slov. Plk. — **K.**, *nádoba picí*, ku korábu podobná, ein Trinkgeschirr.

Koraba, korba, korabina, vydlabané klády ku plavání. Na Slov. Plk.

Korábna, y, f., loďka, Schifflein. Lex. vet.

Korábní, Schiff-. K. hák. V.

Korábnice, e, f., zchudlá žena, eine Arme. Pam. Kut.

Korábnictví, n., mizina, chudoba, Verarmung, Bankerott. Kom.

Korábník, a, m., *kdo koráby (kůry) loupá*, Rindenschäler. Us. — **K.**, plavec, Schiffer. Lom. — **K.**, *zchudlý člověk*, ein Verarmter, Bankerottirter. Kom.

Korábný. Připluli jsme sem bez vší korábné přepravy. Pass.

Korábový, aus Baumrinde. — **K.**, korábní, lodní, Schiff-. K. strom, strop, stěžeň, Mastbaum. D.

1\. **Koral**, u, m. = choral. V.

2\. **Koral**, u, korálek, lku, m., z lat. corallinm, die Koralle; keř pod vodou rostoucí, jenž vyňat = jsa z vody ihned kamení. V. Korale, pl., skloňuje se v již. Čechách dle ‚Dsš‘. Kts. K. *(rohovitky)* mají podobu přirostlých rozvětvených keřů a vytvořují ve svém vnitru rohovitou osu, která obalena jest měkkou korou, z nížto jednotliví polypi vynikají. K. černý, antipathes larix; červený, corallium rubrum; jamkový, pocylopora acuta; květový, cyathophyllum fungitis; obrovský, cyathophyllum grande; silurský, cyathophyllum sp.; společný, heliolithes ananas; voštinový, calamopora bobemica. Koraly *a) celistvé* (eporosa) mají kolmé příčky a stěny kalichu celistvé (neděrkované), vz Cīšník (bude v Dodatcích); *b) desknaté* (tabulata) mají uvnitř příčky vodorovné a číslo příček kolmých jest dělitelno šesti, vz k. jamkový, voštinový; *c) dírkované* (perforata) mají stěny kalichu i kolmé příčky dírkované, vz Větevník; *d) drsné* (rugosa), povrch jest drsný, buď rýhovaný aneb bradavičnatý, tvořily buď prosté jednoduché kalichy, aneb více kalichů vespolek spojených (vyhynulý), vz k. silurský, obrovský, květový, společný; *e) pravé* (corallida) mají osu vápenitou, neohebnou, vz k. červený; *f) rournaté* (tabulosa) objevují se ve způsobě rozvětvených rourek na povrchu jiných koralů aneb nlit v útvaru devonském: aulopora repens. Vz více v Frč. 24.—33., S. N. — **K**, knížky z haluzek koralových točené. L. K. janta-

rové, skleněné. Kh. Rty jako k. rumėnė. L. — **Korale** či pichláky, Korallen, obojek z dřevěných kuliček navlečených na šňůru, v nichž jsou hřebíky nabity. Šp.
Koralák, u, m., Korallenerz. Techn.
Koralec, lce, m. K. americký (claps corallina), had. Frč. 331.
Kořalečnl: dům, pokladnice, krám, plat, podíl, přirážka, závazek.
Kořalečnice, e, f. Brantweintrinkerin. Jg.
Kořalečnictví, n. Brantweintrinkerei. Plk.
Kořalečník, a, m. Brantweintrinker.
Koralice, e, f., corallorrhiza. K. vrostlá, c. innata. FB. 23.
Kořalice, e, f. = kořalka.
Koralinka, y, f. K. červená, polytrema rubrum, prvok. Vz Frč. 12.
Kořalka, kořavka, hořavka, hořalka, kořalička, y, f.: voda pálená z obilí, z bramborův, ovoce atd., pálenka. Jg. K. z polského: gorzalka, hořalka. — Dělá se z lihu, který se vodou rozředí. Lih se dělá z obilí, hlavně ze žita a z bramborů, jež se na kaši rozmačkají a horkou vodou polívají. Když zápařka povychladla, přidá se kvasnic (droždí) a dá se to kvasiti. Ukvašená hodí se do kotla přikrytého poklopem; teplem přehání (odměšuje) se z ní líh, který trubou do skleněné láhve kape. Co z obilí n. z bramborů zbývá, jsou výpalky (spalky, vinopalky). Pt. Vz S. N. **K.:** koňak (vz Cognac), rum, slivovice, třešňovice (třešňová), malinová, borůvková, jalovcová, arak. S. N. Smrdjei: smradlavice; špatná: rasovina, koňovina, Šp.; anýzová, broskvová, francouzská n. francká, hořká (anglická, heřmánková, ruská, španělská), kalmusová, kdoulová, kmínová (kmínka), mlátová, peluňková, puškvorcová, rejžová, rýnská, samožitná, slivová, vinná. Kh. V obecné mluvě také: breberka, breberice, čapčurka, na Slov. strcule, na Mor. kocolenka. Us. Přirážka na kořalce; právo k vystavování kořalky; závazek k odbírání kořalky. J. tr. Kotel na pálení kořalky; zkouška kořalky; kořalku píti, odbírati, kupovati. Šp. Brantwein.
Kořalkový, Brantwein-. K. ocet. Techn.
Korallenriff, útes koralový, jesep k., mělina k., zádor k. Sm.
Koraliin, u, m., aurin, červeň fenylová.
Kořalna, y, f., Brantweinschänke. Us.
Koralni, koralový, Korallen-. Th. — **K.** = chorální. Jg.
Koralnice, e, f. Korallenmacherin.
Kořalnice, e, f., Brantweinbrennerin, -trinkerin, -schenkin. Us.
Kořalnický, Brantweinbrenner-. Kořalnický obchod.
Kořalnictví, n., das Brantweinbrennen, -schenken, -trinken. Us.
Koralník, a, m. Korallenmacher. Jg.
Kořalník, a, m., Brantweinbrenner, -schenker, -trinker. Us.
Koralovitý, korallenartig. Krok.
Koralový, Korallen-. K. kámen, V., strom, D., vápno (Presl), útes, jesep, mělčina, ostrov, vápenec, hřbet n. zádor, vz Korallenriff. Nz. K. moře, část velikého oceanu od východ. břehu Nového Holandu až k nejnižnějšímu konci Nové Guinee. Nz. S. N.

Koramisovati, z lat. coram, potvrditi listinu, na př. kvitanci doložkou ‚coram me' = v mé přítomnosti. Rk. Koramisiren. — **co komu.**
Koran, u, m., mahomedanské sv. písmo. Vz S. N.
Kořán, ve frasi: do kořán = do kořen. Je to starý gt. pl. od kořen, kořenů, starý gt.: kořen, jako pět tisíc (m. tisícň), 5 loket (m. pět loktův), od těch čas (m. časů). Z kořen (m. kořenův) něco vyvrátiti. Dvéře do kořán otevříti. Us. Bylo do kořán otevřeno.
Korancovati, koho = bičovati. Rk. Koranzen, kuranzen, ausschelten, ausprügeln.
Kořání, n., zastr. = kořeni.
Korauka, y, f., smetana, Milchrahm. V Krkonošich.
Korati, korávati = korou se potahovati. Kruste, Rinde bekommen. — **kde.** Chléb **na** slunci korá, okorá. Us.
Koratý, korovatý, rindig. D.
Koravětl, ěl, ění = korati.
Kořavka, y, f., hořavka = kořalka. Us. Chrudim.
Koravosť, i, f., Steifheit. D.
Koravý, krustig, steif, starr, unbiegsam. Jg.
Korba, korbička, y, f. = *koš, košina na vůz.* Korb, Kasten. K. hnojná. V. — **K.,** (koš) k šancům, Schanzkorb. — **K.** = koraba. — **K.**, selský kočár na Hané majíc podobu veliké opálky. Mřk. — **K.**, *stroj na řezanku*, Häckerlingsmaschine. Na Mor. Mřk.
Korbáč, e, m. = karabáč. Na Slov.
Korbář, e, m. Korbmacher.
Korbel, *e* a *u*, m., korbelík, u, korbélek, lku, korbelíček, čku. *Nádoba z kory*, úborek. K. na jahody. Us. — **K.** = *dřevěná pící nádoba*, der Humpen, die Pitsche, Schleifkanne. V. K. na pivo, pivní, Us., posmolený. V. Vždycky u korbele sedí. V. Nahýbá korbelíčky. Jg., Č. S korbelem se objímá. Sych., Č. Ještě mu k. z hlavy vyfukuje. Č. Vz (stran přísloví): Opilství. Korbelíčky vysušovati, saufen. V. Zavdává mu z prázdného korbele. Vz Prázdný. Plný k. ždímá měšec. Vz Opilství. Lb. — **K.**, *stěna při pavlači* dřevěná. Ros. — **K.** v hornictví, die Tasche. V. Kolo s k-li. Rohn.
Korbelovati = chlastati, saufen. — **jak.** Korbelovali až do němoty. Sych. — **s kým kde:** v hospodě. Vz Píti.
Korbica = kolečko. Na Mor.
Korbička, y, f., malá korba. Vz Korba.
Korbona, y, f., pokladnička. Vz S. N.
Korcovati, korec sypati, schütten. Žito letos korcuje = sypá na korec. Us. Turn.
Koreyra, y, f., ostrov. — Korcyrský. — Korcyřan, a, m. (pl. -né). Řec. Kerkyra.
Korčák, u, m., na Slov. krčah, krčach — nádoba dřevěná, *koner, okov, vědro*, Wassereimer. Rozml. Fil. s Pravd. c. 2. — **K.** = *korec, měřice*, Strich, D., Reš. — **K.**, *korčák re mlýně*, nízký, čtverhranný, pohyblivý, dno koše mlýnského činící *truhlík*, z něhož padá melivo mezi kameny mlýnské, der Mühltrichter. Vys. — **K.** = *korečník*. L. — **K.** = *náčiní k rybám*, nálevka, Schöpfgelte. V. — **K.**, *holubník*, o sobě stojící. Taubenschlag. Deh.

Korček, ečka, m., jm. místní. Tk. I. 408., III. 36., 73.
Kořčík, u, m., vz Korec.
1. **Korčiti**, 3. os. pl. -čí, korči, e (le), il, ení. — **abs.** Ohill korčí (když mandel dává korce). Us. Vz Korcovati. — 2. **K. se** = vaditi se, zanken, hadern. — **se o něco.** Hus. — *Odkorčiti něco* = hádáním-se upříti. Kts.
Korčuška, y, f.. der Schöpfer aus Baumrinde.
Kord, u, m., **kordík, kordíček**, čku, **kordlna.** Degen. Plocha k-u, Degenfläche. Čsk. Kordem se opásati; Naposledy ku kordům přišlo. V. Kordem máchati; na kordy někoho vyzvati, kordem prohodnouti, promrštiti. D. O ledacos jdou v kordy. Kom. Jako kordem (jazykem) seká. Us. K. připásaný míti. V. Blázni byli, kordy měli (samým stříbrem pozlacené). Us. U blázna k., u ženy pláč, u psa moč, u koně lejno: to když chtí, hned jest hotovo. Prov. Raději by v kordy šel, nežli slovo zamlčel. Vz stran přísloví: Tajemství. Č., Ros.
Kordialita, y, f., z lat., srdečnosť. Rk. Kordialität, Herzlichkeit, Vertraulichkeit.
Kordialní, z lat., srdečný. Rk.
Kordillery (řetězové hory), pohoří v již. Americe. Rk. Vz S. N. Kordilleras, Kettengebirge.
Kordina, y, f., vz Kord.
Kordon, u, m. Zátah vojenský na hranici, zvláště proti moru. Rk. Gränzbesetzung, Wehrlinie.
Kordonek, nku, m., patrová římsa. Us. u zedníků.
Kordova, y, f., mě. v Španělsku. — Kordovan, a, m. — *Kordovský.*
Kordovan, kordohan (D.), kordohon (Plk.), u, m., kordováneк, něm. Korduan, kozí kůže na měkko vydělaná, od města Kordovy. Jg. Vz S. N.
Kordovaník, a, m. = jirchář. Na Slov. Plk.
Kordovanský. K. kůže. Korduanleder.
Kordovati se = kordy se bíti, sich auf Degen schlagen. St. let. 384.
Korduan, u, m., vz Kordovan.
Kordula, y, f., z střlat. cordura, der Schnürleib. Gl. 104. (D., Č.) — **K.**, jméno ženské. — **K.**, *modrý čepec* děvčat pod šátek, eine Haube. Na Mor. Jg. — **K.** na Mor. také: *vesta* mužská i ženská. Brt.
Korduláč, e, m., meč se širokým čepelem (Klinge). V.
Kordule, stran skloňování vz E. K. ze Slonpna, jméno rytířské rodiny české. Vz S. N.
Kordyl, a, m., cordylus, ještěr. Krok.
Korec, rce, korček, čku, koreček, čku, m. Stran odvození vz Mz. 45. — **K.**, *míra* na obilí, v obec. mluvě místy: strych = 1·5184 rak. měřice. Strich. V. Korec obilí, hramborův, vápna, půdy, výsevku (28.7732 áru). Korec má čtyři věrtele. Us. Obilí na korce měřiti. Us. K. činí nyní 0.936098 hektolitru (1 korec as 1 hektolitr). Vz Hektolitr. — **K.** = *nálerka* s dlouhým držadlem, eine Schöpfe am langen Stiele. Ros. — **Korečky** = *trubičky na vodu* na mlýnských kolách, Kasten, Eimer. — **K.** na Slov. *nádoba z kůry* březové ku př. na jahody. Jg.
Koreček, vz Korec.
Korečník, u, m., *kolo mlýnské*, s korečky (vz Korec), na které voda shora teče a tedy celou svou silou působí, ein oberschlächtiges Wasserrad; jest-li jen do půl, nebo méně, slove *vlk.* U korečníku znamenati: svorce, přeslice, lopatky. Seydel. — **K.**, *korečný mlýn* = mlýn s takovým kolem, die oberschlächtige Mühle. Mlynáři, kteří při řekách nebo na potocích korečníky mají. 1594. Gl. — **K.**, a, m., *mlynář*, který takový mlýn má. Gl. Ein Müller auf einer oberschlächtigen Mühle.
Korečný, koreční, vz Korečník. K. mlýn, kolo. — **K.**, korcový, Strich-.
Korejniti, il, én, ění, wühlen. — **po kom.** On po mně korejní = utrhá mi pomluvou. — **se kde, v čem** (= hrabati se): v jídle. Us. Svině v hlátě se korejní. Us.
Korejši, koryši (Krustenthiere). *1. Raci desitinozí. a) dlouhoocasí*: rak říční, rak mořský n. homar, langusta obecná; *b) poloocasí*: rak poustevnický; c) *krátkoocasí* neb *krabové*: krab obecný, mořský pavouk obecný. — *2. Jiní korejši*: beruška n. sviňka obecná, ostrorep molucký, vilejš stvolnatý, mořský žalud. Jhl.
Korejtko m. korýtko, vz Koryto.
Korek, rku, kork, korka = *strom*, korkodub, quercus suber, der Gork-, Pantoffelholzbaum. — **K.** = *tlustá, houbovitá kůra* dubu korkového, z níž zátky do láhví atd. se dělají. Čl. Vz Kk. 20., S. N. Korkholz, Kork. — **K.** *skalní* n. skalní kůže, jež se skládá z tuhých spletených vláken a korku n. kůži se podobá. Bř. 44.
Kořen, a či e, m. (dříve: koři, gt. kořene, Mat. verb.), kořínek, nku, kořínеček, čku, m.; coll. koření, kořání, n. Druhdy: Kořeň. Jir. *V pl.* má jenom: kořeny (dle ‚Strom'). *Gt. pl.* kořenův; ale v průpovědi: ‚Z kořen něco vyvrátiti', užívá se starého genitivu, rovnajícího se nom. sg. Vz násl. a také: Kořán. Mkl., T. — *Kořen* **rostlin** (die Wurzel) rozděluje se v oddenek a v ocas (vlasenіčko). Rostl. Kořen je do země zapuštěn, někdy do vody ponořen, někdy do pně n. kořene jiných rostlin vrostlý. *Podlé tvarů* jsou kořeny hlavní n. kůlové a k. mrcasné (u ječmene). *Kůlové* jsou: jednoduché, větevnaté (u slézu lesního), dužnaté, dřevnaté, válcovité, vřetenovité (u mrkve), řepovité (u řepy). *Podlé trvání*: jedno- a dvouleté, mnoholeté; onyno jsou jemné a bylinné, tyto dřevnaté. *Potom je kořen*: svazčitý, masitý, kulatý, tenký, tlustý, hluboko do země vnikající, mrcasatý, rozvětvený, dlouhomrcasný, útlý, dlouhý, vytrvalý, tuhý, kořenný, letní, přissavý (přichytný), Čl., nepravý, lživý, plovací, jarý (letní), ozimý, Us., bedrníkový, bodlákový, burákový, cibulový, cikorkový, citvarový, čemeřice, fenyklový, hořcový, hřebíčkový, chřestový, ibiškový, koprový, kosatcový, liliový, puškvorcový, rulíkový, růžový, sladký, vz více v Kh. 337.—343., kolní n. srdeční, D., blizovitý, vonný, perný, hořký, příhořklý. Byl. Kořeny pustiti, pouštěti (= chytiti, njati se), D., zapouštěti. Deh. Odnože od ko-

řene pustiti. V. Od kořene růsti. Jg. Kořeny vypleniti, hnáti, vytrhnouti; s kořenem vytrhnouti; větev, výhon z kořene (odnož). — *K. v botan.*: K. *hadí* a) aristolochia serpentaria, Schlangenwurzel, D., *b)* polygonum bistorta, Natterwurzel; k. *jelení* n. *srní*, peucedanum, Saufenchel, Kom.; k. *andělský*, angelica; k. *fialový*, iris florentina, die Violenwurzel; k. *hlízní*, vz Krtičník; k. *sladký*, lekořice, Süsswurz, V.; k. *prsní*, prustvorec, calamus aromaticus, Aqu.; k. *černý*, elleborus; k. *sviňský*, *sviní*, *hlízní*, *krtičníkový*, vz Krtičník; k. *kamsíkový*, doronicum pardalianches, Gemsenwurz. — K. *zubu*, *nosu*, Wurzel. — Proti Mořeně není kořene (léku). Zub má k., korunu a krk. Presl. — K. *jazyka*, *vrchu*. Us. — K. = *základ*, *počátek*, *příčina*, Anfang, Grund, Ursprung, Ursache. V. K. bludu, slávy, žaloby. Jg. Krčma bývá kořenem zlých věcí. Háj. Rozuměti něčemu od kořene. J. tr. Příčinu něčeho z kořene pověděti. L. — Kat. 144. To jest byl kořen a počátek nevolí. BP. — *Z kořene*, *z kořen*, *do kořen*, *s kořenem* = *naprosto*, *docela*, mit der Wurzel, von Grund aus. S kořenem vytrhnouti. V. Do kořen zahladiti, vyhladiti, vypleniti, vyvrátiti. Jg. Do kořen zkaziti. Zlob. Z kořen vykopati. Jel., Háj. Město z kořene vybořiti, Troj., do kořen vyvrátiti, V., Háj., z kořene vyvrátiti. Br. Lidi z kořene vyhladiti. Br. Dvéře do kořen otevříti; huby do kořen zotvírati. Kom. (Vz Kořán). Nemoc z kořene vyléčiti. Sm. — Kat. 431. — K. = *plíce*, Lunge. K. hnije. Ja. Nedužívý na k. Us. — K. = *osrdí*, Gekröse. — K. = *pyj*. Po kořenu = po moči. L. — K. = *síla*, Stärke, Kraft. K. vína, das Gewürz. Z Us. Šk. víno bez kořene. Vus. — **Kořen v mathematice** = dobývanec. Vz S. N. Wurzel. K. stupně druhého, k. druhý (kořen čtvercový); k. třetí (k. stupně třetího); k. n-tý (k. stupně n-tého). K. nedoplnitelný (nekončitý, irrational). Kořena dobývati, kořene se dobírati, kořene hledati (vyhledávati, dle Brs. správně: odmocňovati); odmocniti; Kořene stupně druhého, třetího, n-tého dobývati; K. n. základ rovnice, mocněnce; Kořeny tvořiti; Tvoření, dobývání, odmocňování kořene. Nz. — **Kořen slova.** Wurzel. Kořen slova jest útvar dále nerozlučitelný, s kterým význam spojen jest; jest to ona část slova, z které co prvku všecka jí příbuzná slova se vyvádějí. Všecky kořeny řeči slovanské jsou jako v příbuzných řečech *jednoslabičné*. Kt., Schl. *Kořeny mohou býti*: 1. Samohláska; posud se jen *i* v latin. i-re pouze samohláskovým kořenem býti zdá, u nás mu odpovídá *id* ve slov. id-em, čes. jd-u m. id-u. (Ht. Sr. ml. 159.); 2. samohláska + souhláska: uk (uč-iti) — kořeny se samohláskou *a* přijímají *j*: jad (jísti); 3. souhláska + samohláska: pi (píti), bi (bíti), my (mýti), da, (dáti); 4. souhláska + samohláska + souhláska: nes (nésti), vez (véz-ti), ved (vésti), mok (moč-iti), mog (moci), bud (bud-iti). — Kořeny v *l* a *r* se končící odhazují kořenovou samohlásku před koncovkami počínajícími-se samohláskou: ber (bráti), kol (kláti); 5. dvě souhlásky + samohláska: plu (plouti), slu (slouti), zna (znáti); samohláska + dvě souhlásky zřídka: alk-esurire (lačněti); 6. dvě n. tři souhlásky + samohláska + souhláska: stel (stláti), křik (křičeti), krad (krásti), smrъd, smrьd (smrděti) — tak zhusta; 7. souhláska neb dvě souhlásky + samohláska + dvě souhlásky: tisk (comprimere), svęt (svant) — sanctificare, vęz (vanz n. venz) — vincire. Schl. — Kořeny jsou buď *otevřené* (samohláskové, vycházejí-li na samohlásku), buď *zavřené* (souhláskové, končí-li se souhláskou), ale tím pořadem, že ony jsou prvotnější, tyto pozdnější, ony bez přídechů, tyto přídechem sesíleny. Jir. Na př. jest *bu* kořen otevřený, *vid* kořen zavřený. Kt. Kořeny samy v skutečné mluvě, jak nyní jest, nevyskytají se než toliko tvary z nich povstalé; kořenů se domáháme rozborem tvarů těchto. Tak mají české tvary: bu-du, bý-ti, bav-i-ti společný kořen bu; tvary: viděti, věda, vy-z-víd-ati, závis-ť (m. zá-vid-ť) kořen vid; tvary: sluji, slovu, slynu, proslulý, slovo, osloviti, sláva, slaviti atd. kořen slu. *Z kořenů vznikají kmeny či pně*, jednak proměnou samohlásky v kořenu samém, jednak příponami. Na př. věs-ť (m. věs-ti) z vid, stupňováním hlásky i v *ě* a příponou ti; z kmene věsti tvoří se novou příponou věsti-tel atd. *Z kmenů konečně vznikají slova* skutečné mluvy, upravená již za účelem naznačení poměrů věty (pádův, osoby atd.). *Kmeny jsou též zavřené* nebo *otevřené*. Ale během času podlehly kmeny takovým změnám, že se nám kmeny původně zavřené otevřenými a naopak kmeny původně otevřené zavřenými býti zdají. Ku př. kmen imě zdá se otevřeným býti a je přece původně zavřený: imen, cyr. imę; chlap zdá se kmenem zavřeným býti a je otevřený, jak z cyr. chlapъ vysvítá. Kt. — Kořeny jsou buď ve kmenech, buď v příponách; jest tedy *kořen kmenový n. příponový*. Jir. Potom jsou *kořeny 1. časoslovné* či slovesné a ty jsou základem *a) časoslov:* vid — viděti, sta — státi; *b) jm. podstatných*: sta — statek, vid — závisť, sta — podstata; *c) jm. přídavných*: vid — vidný, sta — stálý — ostatní; *2. zájmenné*, a ty jsou základem zájmen, předložek, spojek, příslovcí. Kz. IV. vyd. 145. Na př. mi, my, ty tu, tam atd. od kořenů, jejichž tvar se naskrze nedá určiti: od *mъ*, *tъ*, *mь*, *tь* anebo snad spíše ode tvarů plnými samohláskami ukončených, jako *mi*, *mu*, *mъ* atd. Počet kořenů slovesných jest mnohem větší, nežli zájmenných a tvoření slov od těchto mnohem skrovnější a temnější než od oněch. Kromě toho zdá se, že podstata tvoření slov v nejširším smyslu na spojování kořenů slovesných se zájmennými záleží. Ht. Sr. ml. 159. Gb. v S. N. VIII. 672. a násl. píše o kořenech takto: V kořenech obsažen jest abstraktní význam pojmu; tak na př. v koř. *str* se drží co význam pojem *rozestření*. Avšak jako pojem v logice, tak jest také kořen v grammatice pouze umělá abstrakce; jako si nemůžeme představiti pouhé rozestření, nýbrž buď něco *rozestřeného* nebo *rozestírajícího* atp., tak také grammatický kořen slov jenom ve *kmenech* z něho proměnou vnitřní nebo zevnější utvořených

žije. Má se tedy kořen slova ku kmenu jeho, jako pojem k osamotnělé představě, obsah významu jeho jest v kmenu užší a zároveň určitější. V nauce o tvoření slov učí tedy grammatika z kořenů tvořiti kmeny a udává toho způsoby vnitřní jako jsou seslabování, stupňování kořenné samohlásky i zevnější, totiž připínání rozličných přípon a předpon; na př. z koř. *str.* kmeny *str*, stir + a, roz — sti + ra, pro + stor, str + om, str + m atd. Avšak ani kmen není ještě hotové slovo, jehož bychom ve skutečné řeči užívati mohli, nýbrž opět jen grammatická abstrakce; neužíváme nikdy pouhého kmenu *rozestíra*, poněvadž pouhého rozestírání není, nýbrž někdo rozestírá něco aneb jest rozestírán od někoho, rozestírá jeden nebo mnozí, rozestírání děje se přítomně, nebo se stalo minule nebo se stane budoucně, slovem: rozestírání pouhého není, nýbrž každé skutečné rozestírání a vůbec všecko, co významem grammatického kmene býti může a jest, jest mnohonásobně podmíněno všemi jinými, které takřka jeho půdu a okolí tvoří. A teprv, když všecky vztahy tak vyjádříme, až jest význam zcela určitý, individualní a praecisní, máme hotové, živé slovo, na př. *rozestírají* = oni (mnozí) nyní (v přítomnosti, ne v minulosti neb budoucnosti) rozestírají (nějaký předmět) atd. Tyto a podobné vztahy na slovích náležitě poznamenati učí nauka o ohýbání slov či *tvarosloví* v užším smyslu. Čím jest slovo ohebnější t. j. čím více se proměňovati může, beroue na sebe buď tvar jednoduchý buď rozložený, tím zevrubnější a zřetelnější jest jazyk. Při takových však proměnách mění se často zároveň prvky slov čili hlásky buď v kořeně samém, buď na těch místech, kde se kořen a přípona kmenová anebo kmen a přípona ohybací aneb části jejich dotýkají; pro tyto proměny jest slovo předmětem třetí nauky grammatické, *zvukosloví*, která má v řeči týž úkol, jaký lněba v přírodě, učíc, co z kterých prvků ve skutečných případech povstati má a povstává. Ale živé slovo žije jen v živé průpovědi, mimo ni jest článkem od celku odtrženým, a proto jest také předmětem *skladby*. . . . . O kořenech dosud dvojí jest domněnka. Dle jedněch jsou kořeny dvojí, *zajmenné* pro zájmena a *jmenné* pro ostatní druhy jmen a pro slovesa; všecky ostatní druhy slov z této dílem z oné zásoby kořenů se vyvinuly. Podlé domněnky druhé není však v kořenech žádného rozdílu funkce, druh jejich jest jeden. Vedlé těchto dvou domněnek, není žádná třetí pravdě podobna a podlé nich obou jsou opět kořeny slovesné a jmenné tytéž, čehož ovšem ani dokazovati netřeba. Rozdíl funkce jmenné a slovesné nepočíná tedy v kořenu, nýbrž později, totiž v kmenu; pojmový v kořenu *slu* ležící význam rozdělí se v kmenech *slovo* a *sloví* na jmený a slovesný. Vztahy těchto kmenových významů vyrážejí se ohýbáním, jež jest u obou kmenů rozdílné, a jmenného totiž *skloňení*, u slovesného *časování*; kmen *slovo* znamená vztahy podlé čísla, pádu a rodu, na př. nom. sg. slovo (m. slovo + m), kmen *sloví* podlé čísla, osoby, času a způsobu, na př. 1. os. sg. praes. indik. akt. *slovím* (= slovi + jem). Kromě jmen a sloves žádné slovo se neohýbá; neboť všecky ostatní druhy jsou, jak podotýkáno a jak na větší části jejich patrno jest, hotové tvary jmenné nebo slovesné, ale již zastaralé a takřka zkamenělé. — Vz *Tvoření*, *Rozlišování kořenův*, *Kmen*.

Kořenáč, e, m., Wurzelrebe. Šk. Vz násl.

Kořenáček, čku, kořenáč, e, m., hrnec na květiny, Blumentopf.

Kořenačka, y, f. = kořenka, Gewürzbüchse. Na Slov. Plk.

Kořenář, e, m., *bylinář*, Kräuterkenner, Kräuterer. V. — **K.**, *kramář*, kupec, Gewürzkrämer, Spezereihändler. V.

Kořenařiti, il, ení, Würzhandel treiben. D.

Kořenářka, y, f., bylinářka, Kräuterweib, Gewürzkrämerin. Ros.

Kořenářský, Kräuter-, Gewürzkrämer. Ros.

Kořenářství, n., Kräutlerei, Kräuterhandel. Ros.

Kořenatěti, ěji, ěl, ění, kořenatým se stávati, viele n. starke Wurzel fassen; würzhaft werden. Jg.

Kořenatosť, i, f. Vielheit der Wurzeln. — **K.**, Würzhaftigkeit. K. vína. D.

Kořenatý = mnoho kořenů mající; voll Wurzeln; 2. vonný, jako koření silný, würzhaft, stark. K. víno. D., V.

Koření, í, n. (strč. kořání). Coll. kořeny. Die Wurzeln. Ten strom má mnoho koření (mnoho kořenův). Ros. — **K.** = *byliny*. K. bělmové (že proti bělmu jest); bílemné, albimaria, Aqn.; bradavičné, vz Bradavičník; černé (sv. ducha, ellebor černý, kýchavka, čemeřice, helleborus, Niesswurz, Kom.); červené, rubea tinctorum; červové, vz Červový; denné, vz Stračí noha; dětinné, vz Úročník; hadové, vz Hadovka; hromové (hromky), asparagas, Spargel, Kom.; sv. Jana, siler, vz Křížek; kočičí, vz Kocurník; královské, enpatorium; krevné n. krvavé větší, bedrník, pimpinella; krevné (pětilístek, nátržník), pentaphyllon tormentilla, Reš.; křížové (stareček); krtičné, pustularia i. e. scrophularia, Aqn.; nátkové, vz Polej; noštovičné (červec, pětiprst), pontaphyllon; přímětné, vz Stareček; postřelné, vz Křížek; protržné, (rozchodník), sedum, Wundkraut; roupové, celidonia menší, chelidonium minus, das Scharbokskraut, Kom.; roupové, krtičník menší, kleines Schellkraut, ranunculus ficaria; ranné, vz Rozchodník; střílové, vz Prostřelenec; střelné, basilica, Aqn.; škrkavičné, Wurmkraut; tržné, tormentilla arvens, Ja.; sv. Valentina (šípové); vonné (skořice bílá), laurus cassia; zájemné (myší ouško), auricula muris, pilosella, Aqn., myosotis, Linn, Mäuseohr, D.; bludné; svaté, vz Koniklec. Jg. Přešel bludné k. = nemohl pravou cestu nalézti. Us. — K. barvířské, božcové, divoké, hlízní, hvězdičkové, kejlové, kravské, májové, mateřské, paví, sv. Petra, pro krávy, průtržné, sedmilistkové, srdečné, šlakové, tisícerové, vlasové, ženské, žilové. Kh. Co ti platno k., neumíš-li jím napravovati? Pk. — **K.** *krámské*, drahé. V. K. jmenuje se obecně každá věc, která se dává do jídel a nápojů pro lepší chuť. Vz více v S. N. K. krmím chuť dává.

V. K. krámské: prustvorec, hřebíček, šafrán, skořice, muškátový ořech, Kom., nové, všehochuť, zázvor, pepř, marianka, anýz, jalovec, bedrník, koriandr, petržel, popenec (kudrhel), saturyje, celer atd. K. pro bolení. Er. P. 66. Us. K. tlouci, zmožditi. Šp. K. v hmoždíři paličkou se tluče (hmoždí) aneb na struhadle strouhá. Pt. Co platno k., když není vaření. C. Po vůni k. seznati Prov. Doma mu slano ni mastno není, jinde voní kadidlo a k. Rým.

Kořeníčko, a, n., kleine Wurzeln. D., Lom.

Kořenina, y, f. Wurzelgewächs. Vaň.

Kořeniti, 3 pl. -ní, kořeň, il, ěn, ění, kořenívati, würzen. — **co:** ryby, Kom., víno, Jg., těsto. — **co čím:** těsto muškátem. — **proč:** pro lepší chuť. Us. — **se** = kořeny poustěti.

Kořenka, y, f. Gewürzbüchse. Us.

Kořenně = důkladně, gründlich. Záp. měst. 1450.

Kořennik, u, m., Gewürzmühle. Na Slov.

Kořennosť, i, f. Gewürzhaftigkeit. Jg. K. vína. Šk.

Kořenný, von der Wurzel, Wurzel-. K. rostliny, D.; slovo. — **K.,** *vonný*, gewürzhaft, gewürzt. K. víno. V. — **K.,** *bylinný*, Kräuter-. — K. zahrada, V., bába (kořenářka), Ros., krám. Gewürzhandlung. D.

Kořenonožci, rhizopoda, die Wurzelfüsser, jsou prvoci, vypouštějící z masoviny nitkovité, proměnlivé výběžky podobně jako mřížovci; jsou buď lysí aneb vypocují z těla vápenité skořápky s jemnými otvory, jimiž kořenovité nožky vyčnívají. K. *a*) *laločnatí* (lobosa), **vz:** Měňowka, Štítek hnědý, Rozlitka; *b*) *celistvi* (imperforata), **vz:** Lesknavka, Vinutka, Plošenka, Křemivka; c) *dírkovaní* (perforata), **vz:** Láhevka, Uzlinka, Srdinka, Pletenka, Kroužcnka, Ostruženka, Křídovka, Vjčenka, Penízek, Vřetenko a v Dodatcích: Čočinka, Jaminka. Vz Frč. 8.—12.

Kořenovatka, rhizomorpha. Rostl.

Kořenovitý, Wurzel-. K. byliny. Puch.

Kořenovník, u, m., rhizophora. Rostl.

Kořenový, Wurzel-. K. listí, L.; hláska, slabika, forma; činitel (v math., Wurzelfaktor).

Kořenoznalec, lce, m. Rhizograph. Rk.

Kořeti, el, ení = hlas vydávati jako kuřata pod slepicí, lispeln. Kuřata kořejí. Us.

Korhel, e, m., chlastač, Säufer. Na Slov. — **K.,** neřádný, unordentlich. To je k. žena. Na Slov.

Korhelisko, a, n. = korhel. Na Slov.

Korheliti, il, ení; korhelovati = chlastati, saufen. Na Slov. Bern.

Korhelka, y, korhelkyně, ě, f., chlastačka; neřádná ženská. Säuferin. Na Slov. Vz Korhel.

Koriandr, u, m., coriandrum. K. setý, c. sativum. FB. 95., Kk. 198. Koriander.

Koriandrový, Koriander-. K. símě. Br.

Korihana, y, f., koraba. Na Slov. Plk.

Kořicany, Korycany, dle Dolany, jm. místní. Tk. III. 55., 86.

Kořice = skořice.

Kořil, a, kořílek, lka, m. Demüthiger.

Kořínek, nku, *malý kořen*. Vz Kořen. Würzelchen. Kup si pozorový k. Vz (stran přísloví) Nepozorlivý. Č. — **K.** = *část kličky*. — **K.** u vlasu. Die Kolbe. D.

Kořínkář, e, m., Kräutler. Zlob.

Korinth, Korint, a, m., mě. v Řecku. Vz S. N. — *Korinthan*, Korinťan, a, m. — *Korinthský*, korintský.

Korintky, pl., f. či hrozinky, menší bobule vinné, Weinbeerln (větší bobulo = cibeby, Cibeben). Kk. 233.

Kořisť, i, f. — **K.** = *zisk, užitek*, Nutzen, Ausbeute. Mnozí více z kořisti slouží nežli z milosti. Záv. Znamenitá vaše k. čáry na papíře. Kom. Vše v k. hnáti = ze všeho zisku hledati. St. skl. Z peněz i z jiných kořistí. — **K.** = *co se nepřátelům béře, loupež, vzatek*, die Beute. K. nepřátelům vzíti; kořisti pobrati, k. bráti. V. K. dělati, uhoniti, kořisti dobyti, D.; k. uchvátiti. Us. Vzíti něco v k., J. tr.; k. uloviti. Johan. Kořistmi obtížení se vracejí. Kom. Nemalou k-stí drábу (vojáky) své zbohatil. V. S hojnou k-stí domů se navrátil. V.

Kořistiti, 3. pl. -stí, kořisť, il, ěn, ění, beuten. — **komu.** Kořistí, jak může. Jg. — **z čeho.**

Kořistka, y, f., kleiner Nutzen, kleine Beute. Rk.

Kořistlivý, rád cizí beroucí. Ros. — **K.,** Beute bringend. — **K.,** Beute machend. Plk.

Kořistnice, e, f. Nutzzieherin; Beuterin. Krok.

Kořistnictví, n., Freibeuterei. Jg.

Kořistník, a, m., der Nutzenzieher. Ctib. — **K.** Freibeuter. D., Aqu. Vz Kořist.

Kořistnosť, i, f., die Nützlichkeit. Jg.

Kořistný, kořistlivý, beutesüchtig, raubgierig. Brikc.

Kořisťování, n., das Beuten. Kom.

Kořisťovati co komu: sobě, beuten. Jel., Kom. — **co na čem.** Nevím, co sobě na tom tak mnoho kořisťuje. Kateř. Žer. — Boč. — **se s kým,** um sein Hab bringen. Schön exc.

Kořitel, e, m. Anbeter; Demüthiger. Jg.

Kořiti, 3. pl. -ří, il, en, ení, kořívati = nížiti, demüthigen; se, sich demüthigen, schmiegen, drücken. Jg. — **koho.** Rk. Do kláštera bych šel, tam by mě kořili. Prostonár. pís. — **se komu:** Bohu, králi. Sych. Všem se, aby získal, koří kupec. D. — **se před kým jak.** Koří se před námi **na** oko. Sych. — Háj., Č. — **se kde:** v prachu. Šm. — **se komu čím.** Toběť se srdcem koříme. Ojiř. — **se kam.** Pod tvou mocnou ruku se koříme. Ojiř., Lom.

Kork, vz Korek.

Korka, vz Kora.

Korkovati, korkou potírati, pantoffeln. Techn.

Korkovatý, korkartig. Kůra korkovatá. Um. les.

Korkovina, y, f. Korkstoff. Presl.

Korkový. K. dřevo, V., kyselina, vosk, zátka. Nz. Gork. — **K.** = kůrkový.

Korkyra, vz Kerkyra, ostrov.

Korma, y, f., rus., zadek lodí, puppis, der Schiffshintertheil. Vz Kormidlo.

Korman, u, m. Trog. Na Slov. Plk.

Kormidelník, a, m., krmčí, vrátný. Pt. Steuermann. K. přístavní (lodivod). Lothse. Čsk.

Kormidlo, a, n., rus. kormilo. Má býti vlastně krmidlo, jak starocírkevní jazyk uka-

zuje. Krma (rus. korma), je zadní část lodí. Čas. kat. 1859. str. 175. má toto slovo za špatné. Šm. nepřisvědčuje. Vz Š. a Ž. 1856. str. 62. V Čas. kat. navrhuje se staré ‚*opačina*‘. Šm. schvaluje toto slovo, ale není proti slovu ‚*kormidlo*‘, které již zdomácnělo.

Kormoran, a, m. K. obecný, carbo cormoranus, pták veslní (plovací). Vz Frč. 343., 343. —

Kormoucení, n., *moucení*, das Trüben. K. vody. Br. — **K.**, *smucení*, die Betrübniss. K. života. V. — **K.**, ošklivosť, nechuť, Uibelkeit, Neigung zum Erbrechen. V.

Kormoutiti, 3. pl. -tí, kormuť, moutě (íc), il, cen, cení; kormoutívati, zkormucovati (z ‚moutiti‘), mutné činiti, kaliti, trüben; betrüben. Jg. — **co, koho**: vodu (kaliti). Br. Nebeskou oblohu větrové kormoutí. Koc. K. mysl. V. Mnohé věci kormoutí život lidský. V. To mne kormoutí. Kom., D. — **se**, trüb werden, kaliti se; smutiti se, sich betrüben, grämen, beunruhigen, kümmern. Jg. Voda se kormoutí (moutí, kalí). Jan. Moře se hrubě kormoutilo. Ler. — **se oč.** Nemalou starosť měli, kormoutíce se o to potýkání-se v poli. — **co, se čím.** Strachem a bázní se k. V.-, Br., Kom. — **co, se kde.** Když to vidím, hned se vše ve mně kormoutí. Peš. — Kram., Us. Krev v člověku k. Th. — **se komu.** Nám všecka střeva se kormoutila. Vrat.

Kormoutlivě, trüb. Kom.

Kormoutlivosť, i, f. Trübsinn, Schwermuth. Plk.

Kormoutlivý, kormutlivý, *kalný*, trüb; k. = *smutný*, trüb, schwermüthig. Kom.

Kormouzlík, a, m. Geizhals. Rk.

Korn, něm. Aufs K. nehmen. Na cíl něco vzíti. Br. Na mušku něco vzíti. Us. i na Mor. Brt.

Kornatěti, 3. pl. ějí, ěl, ění, Rinde bekommen, rauh werden.

Kornatka, y, f., měkkýš. K. listnatá, flustra foliacea; blanitá, reptelectrina pilosa; parohová, eschara cervicornis. Vz Frč. 196.

Kornatý, krustid. D.

Korně, ě, f. = škorně, Stiefel. Na Slov.

Kornel, u, m. S Kornelem choditi = sklopeně, den Kopf hängen. Kom.

Kornelový. K. strom, dřínek. Kornelkirsche, cornus. Reš.

Kornet, u, m., z franc. cornette, die Reiterstandarte. Gl.

Korní, Rinden-. K. les. Mus. A ty peníze obrátil na korný dříví, na stravu a šnty. Svěd. 1569.

Kornice, e, f., kůrnice, žíla šťávu k plození sebe a kůry shotovující. Z kůrnic lýko se skládá. — **K.**, pramen dříví mající ještě kůru. Flossholz in der Rinde. Us.

Kornifer, a, m., lat., rarášek. Jg.

Kornoucenec, nce, m., cyanthea. Rostl.

Kornous, z něm. Kornhaus, šp. m. Mšec, e, m., mě. u Slaného.

Kornout, u, m., kornoutek, tku, m., kornoutka, y, f., z lat. cornutus, eine Düte, das Skarnitzel. Koupil si k. cukroví. Papír na kornouty. V. Kornouty dělati. Us.

Kornoutiti, co: vlasy, **lépe**: kadeřiti, točiti.

Kornoutový, Düten-. K. papír. Ros.

Korný, vz Korní.

Korohloz, a, m. Rindnager. Jg.

Korohryz, a, m., scolytus, hmyz, lykožrout. Krok.

Koromač, e, m., cnidium. K. žilnatý, c. venosum. FB. 92.

Korone-a, e, f., mě. v Boiotii. — *Koronejský*. Vz S. N.

Koronis, řec., v mluvnici, růžek, výpustka; znaménko „’“ vnitř slova ze dvou slov složeného a značí, že dvě slova v jedno se stáhla: *τοὔνομα* m. *τὸ ὄνομα*, *κἀγαθός* m. *καὶ ἀγαθός*. Vn.

Koropich, a, m., phlobotribus, hmyz lykožrout. Krok.

Koroptev, tve, f., kuroptva, koroptva, kurotva, kurotev, korotev, kuroptvice, koroptvice, korotvice, kuroptvička, koroptvička, korotvička. *Lépe*: kuroptev od kura. V již. Čechách: krotfa m. krotva. Kts. Rebhuhn. K. obecná, perdix cinerea, Frč. 350., skalní, bílá. Jg. K. stará (stařena), mladá; která již létá: *poletka*. K. volá, drží, nedrží. K-ve se rozštiply (šly z jara z houfu). K-ve obstaviti. Honba, lov, vábnička, pytel, měch, síť, posada, rukávník, tenata, broky na k-ve. Šp. Kuroptve do rukávníku přivésti, V., chytati. Koroptve za lahůdku se mají. Kom. Hejno (stádo, na Slov. krděl) korotví. D. Koroptve činí hejna, kupy, řetězy. S. N. Kuroptve do velikých sítí a do malých rukávníků chytati. S. N. Koroptve padají na pastvu, zapadají. Šp. Pes po korotvích slídí, myslivec je chytá, střílí. Dnes máme korotvičky s peřím = brambory (se slupkami). Us.

Koroptví, Rebhühner-. K. maso. Ler.

Korotevnice, e, m. Rebhuhngarten. D.

Korotevník, a, m. = korotvičkář.

Korotvář, e, m. Geier. K. bílý, Hühnergeier; červený, der rothe Geier, Šprinz. Us. Dch. — **K.**, Wachtelhund. D.

Korotví, Rebhühner-. K. péro, D., maso.

Korotvička = koroptev.

Korotvičkář, e, m., krahujec, falco palumbarius. D.

Korouhev, korůhev, hve, f., korůhva, korouhevka, korouhvička, die Fahne, Panner, Panier, vexillum. K. vojenská, V., rozvinutá, výzdvižená, bílá, cechová n. bratrská, Jg., kostelní, školní, povětrná. S. N. Korouhve (praporce) nesou korouhevníci. Kom K. rozvíjeti, svíjeti, svinouti. Jg. Pod korouhvemi stanouti. Jg. K. roztábnouti; korouhvi, ko korouhvi přisahati; pod korouhví sloužiti; k. opustiti (utéci). Jg. Bílou k. z města vyvěsiti (se vzdáti). L. Vedli procesí s korouhvemi. Us. Po větru se k. točí. Prov. K. vztyčiti, *lépe*: vytknouti. Šb. Obrátila se k. (štěstí jde buď k lepšímu n. k horšímu). Č. Jich k. již jim klesala (ihre Sache sank). BP. — **K.** = *setnina*, Kompagnie. — **K.**, *rod panský*, ein Herrengeschlecht. Téhož léta (1468.) umřel urozený pán Michalec a tak jest ta k. zhynula; neb on poslední bieše a dědic po něm neostal. Gl. 105.

Korouhevní, korouhevný, Fahnen-, Panner-, zur Fahne gehörig. K. pán (který svůj praporec měl, ze stavu panského. Freiherr, Bannerherr, baro vexillarius či nobilis, vz Gl. 105., V.), paní (Freifrau), leno, manství, lid (Fahnensoldaten), Jg., šlechta, Fahnenadel,

Šm., drouh (u kterého korouhev visí). L. Hleďte jak si chodí, jako korouhevná (paní). Us. —

Korouhevnický, Fahnenträger-. Jg.

Korouhevnictví, n., korouhevnictvo, das Fahnenträgeramt.

Korouhevník, a, m., der Fahnenträger. V. K. nejvyšší království českého, der Erbpanier in Böhmen. Vz Gl. 105., S. N.

Korouhvice, e, f., das Fähnlein. V.

Korouhvička, das Fähnlein. K. povětrná (větrník), V., na korábu. Kom. K. se obrátila (štěstí). V. Vz Korouhev). — K. = *muž, jímž žena vládne*, ženkyl, Weibernarr. D., V. — K. *u pera*, Fahne. L.

Koroun, a, m. K. severní, rytina Stelleri, ryba, ochechule. Byl v 18 stol. vyhuben. Vz Frč. 375.

Korovatý, kůrovatý, koratý, rindig. Us.

Korovec, vce, m. Borkenkäfer. Rk.

Korovina, y, f., dürre Baumrinde. Na Slov.

Korowitz, Korouhvice u Jevíčka na Mor.

Korožrout, a, m. K. žlutonohý, brontes flavipes, členovec. Vz Frč. 184.

Korporace, e, f., z lat., sbor, spolek, Körperschaft, Verein, Zunft. Rk.

Korporal, a, m., fr., kaprál = desátník. Us. Vz S. N. a Kaprál.

Korps (fr., kór), z lat., sbor, Heerhaufe. Rk.

Korpulence, e, f., z lat., tělnatosť, Korpulenz, Wohlbeleibtheit, Leibesdicke.

Korpulentní, korpulent, dick, wohlbeleibt.

Korrekce, e, f., z lat., oprava, pokárání. Rk. Napravení, odvolání, když mluvící slovo aneb větu, kterouž pronesl, jinými vhodnějšími slovy napravuje. Vz Zk. Ml. II. 183., Mk. Ml. 301. Korrektion, Verbesserung.

Korrektivní, z lat., opravný. Rk. Korrektiv.

Korrektní, z lat., správný. Rk. Korrekt, richtig, fehlerfrei.

Korrektor, a, m., z lat., opravce, opravovatel. Rk. Berichtiger, Verbesserer. K. cleri = karatel a soudce kněží v příčině přestupků proti kázni. Vz Tk. III. 221.

Korrektura, y, f., z lat., oprava (úloh, spisu mezi tiskem jeho). Rk. Korrektur, Durchsicht, Verbesserung, Berichtigung.

Korrekturní (opravný), z lat.: arch, známka, znamení. Nz. Korrektur-.

Korrelace, e, f., z lat., souvztah. Rk. Korrelation, Wechselbezug, wechselseitige Beziehung.

Korrelativní, z lat., souvztažný. Rk. Korrelativ, wechselbezüglich.

Korrepetitor, a, m., lat., opakovatel, kdo s někým něco opakuje. Rk.

Korrespondence, e, f., dopisování, dopisy. Rk. Korrespondenz, Briefwechsel.

Korrespondent, a, m., z lat., dopisovatel. Briefwechsler.

Korrespondovati, z lat., dopisovati. Korrespondiren, Briefe wechseln; übereinstimmen.

Korridor, u, m., chodba krytá. Rk. Bedeckter Gang, Flurgang.

Korrigovati, z lat., opravovati. Rk. Korrigiren, verbessern, berichtigen.

Korrupce, e, f., z lat., skroucení, překroucení, porušení. Rk. Korruption, Verderbtheit, Verführung, Bestechung; Fäulniss.

Korsa, y, f., řepka. Rübs. Us. u Poděbrad a u Chrud. Dr. Knobloch.

Korsak, a, m., pes k lišce podobný.

Korsar, a, m., mořský loupežník. Seeräuber. — K., u, m., loupežnická loď, Raubschiff.

Korset, u, m., fr., živůtek (oděv). Rk. Leibchen, Schnürbrust.

Korsika, y, f., ostrov ve středozemn. moři. Vz S. N.

Korso, vz Corso.

Kortes, vz Cortes.

Kortina, y, f., z ital., opona. Vorhang. Br.

Kortouč, e, m., kolečko k vození hlíny. Us. Jil. *Lépe*: Kotouč. Jg.

Kortukál, u, m., krinolína, Glocken-, Reifrock. V. Vz více v Gl. 105.

Kortuláč, vz Korduláč. V.

Kortyna = kortina.

Kortyzoun, a, m., nadávka: Ty k-ne! Sml. Ve vých. Čech. = kejklíř a u sedláků nadávka vepřům. Cf. courtisan. Jir. Dle Gl. 106. dvořan, člověk lehkomyslný.

Kortyzounka, y, f. = Gauklerin; Buhlerin. Rk.

Kortyzounovati, Gaukelei treiben. Rk.

Kortyzounství, n. Gaukelei. Rk.

Korůhev, korůhevnictví, korůhevník atd. vz Korouhev atd.

Koruna, korunka, korunečka, korunčička, y, f., z lat. corona, Krone. K. královská, Jg., hlohová, die Dornenkrone, papežská (tiara), biskupská (infule). V. K. z kamení předrahého. Alx. Korunu mu na hlavu vstavil. Háj. Oběma králům k-u na hlavu vstavil, jednomu dobrovolně, druhému bezděky. V. Korunu na hlavu vzíti, posaditi. Korunou korunován býti. Us. Kníže, úředník koruny. Plk. Po koruně (vládě) bažiti. Us. K. uherská sv. Štěpána, k. česká či svatováclavská, železná lombardská. S. N. K. česká, die böhmische Krone. Popis vz v Mus. 1831. p. 174. Poněvadž jsem na k-nu VM. dva prsty vložil (věrnosť přísahal. Arch. I. 75). Vz více v Gl. 106. — K. = *moc královská*. — K. *Koruna česká*: Čechy, Morava a Slezsko, k nimž dříve i obě Lužice patřily. Die böhm. Krone, der böhmische Staat. Gl. 106. Základní zákony koruny české, vz S. N. II. 315. B. XV.; její statky, tamtéž B. XVII. Aby ztratil své dědictví i veškeren svuoj nápad, kterýbykolivěk v České koruně měl, buď u otce, u bratra . . . po dskách neb jinak kterakkoli. V. Do koruny české přijel. BP. 222. Císař chtěl hejtmany saditi do zemí našich ke koruně příslušejících. Arch. IV. 109. Vz více v Gl. 106. — K. *věnec*, Kranz. Koruna z kvítí. V., Kom. — K. *okrasa*, Zierde, Krone. Ozdobná koruna jsou šediny. Ros. Neuvadlá koruna slávy. Kom. K. vítězná, mučedlnická. Jg. — K. = *pleš*, die Platte. Háj. — K. *stromu*, vrchní část stromu, koš. Krone. — K. = *u květin* (Blumenkrone, corolla). Vz Kalich. Koruna čili vnitřní odkvětí, skládá se obyčejně jen z jednoho kruhu lístků všelijak živě barvených (bílé, žlutě, červeně, modře atd.), z lístků korunních n. plátkův. K. *prostoplátečná* (jsou-li plátky prosté), *srostloplátečná* (jsou-li plátky až na volné cípy, zuby, dřípy ča-

stečně srostlé). U srostloplátečné koruny slove dolejší část: *trubka*, hořejší část: *kraj* n. *límec*; vchod do trubky slove *jícen*. Koruna *srostloplátečná*: 1. K. *kulovatá* (mající tvar koule nahoře otevřené), *baňkovitá* (více-li se prodloužila); 2. *trubkovitá* (podobná dutému válci n. rouře); 3. *zvonkovitá* (jako zvonek); 4. *nálevkovitá* (s úzkou a pozneuáhla se rozšiřující trubkou); 5. *kolovitá* (s krátkou trubkou a krajem na ploeho rozloženým); 6. *řepicovitá* (s podobným krajem a dlouhou trubkou). *Srostloplátečné nepravidelné koruny*: 1. *pyskatá, dvojpyská*; 2. *tlamatá; jazykovitá. Prostoplátečné a) pravidelné koruny*: 1. *křížovitá*, 2. *růžovitá*, 3. *slézovitá*, 4. *karafiátová*; *b) nepravidelné*: 1. *motýlovitá*, 2. *fijalkovitá*. Jinak jsou koruny ještě: husto-, pěti-, atd. listá, hustá, listnatá atd. Čl. Vz Kk. 45.—58. — **K.**, die Infel, Infula. Opatové v korunách. Lumír 1858. 763. — **K**. *Koruna jelena* = parohy jelení, Geweih. D. K. slovou halnze (výsady) čili větve na tenkém konei parohu rostoucí, které mají stejnou délku a dohromady k-nu činí. Šp. Ten jelen má péknou korunu. Ml. Korunu nositi = rohy od ženy. Novější. — **K.** *zubu*, Krone; vz Kořen, Zub. — **K.** *nehtová* = okolek kůže okolo nehtu. Sal. — **K.** *na noze koňské* = hořejší obruba kopyta. Us. Dch. — **K.** *na nebi*, jisté souhvězdí, die Krone der Ariadne. L. K. severní, jižní. Nz. — **K.** = *shromáždění lidu, sbor*, Zirkel, Kreis. V. — **K.** = *jistý peníz*, Krone. Kom., V., S. N. — **K.** *u tiskaře*, die Krone an der Buchdruckerpresse. Jg. — **K.**, *město* v Sedmihradsku, Kronstadt. V. — **K.** s pyramidou pošinovací, vz *Nástroje trepanační*. Cn. — **K.**, druh hradby, das Kronenwerk. S. N.

Korunáč, e, m., grua eoronata, holub. Frč. 352.

Korunář, e, m. Kronenfreund. Rk.

Korunatka, y, f., coronella, býložilec. Krok.

Korunatý, kronentragend. K. rostliny. Rk.

Korunecovati, v Krkonoších (a v již. Čech. Bž.) = trápiti, pronásledovati. Kb. Jinde a na Mor. kuranecovati. Mřk.

Korund, vz Korunt.

Korunice, e, f., hedychium, rostl. Rostl.

Korunik, u, m., lustr, Kronleuchter. D.

Korunitý, petaloideus. K. rostliny. Rostl.

Korunka, y, f., kravička, sluníčko, v již. Čech. mandelinka (Bž.), bedruňka na Slov.; kakalinka, na Moravě. — Ostatně vz Koruna.

Korunní, Kron-. K. kníže, prine, Us., zlato, L., statek, úřadníci, skvost (Dch.), právo, výsada, země, Us., sklo, u odkvětí: k. trubka, okraj. Nz.

Korunovace, e, f. Krönung. Dch. Vz Korunování.

Korunovací, í, f. = korunovace. — **K.**, Krönungs-. Jg.

Korunovační, Krönungs-.

Korunovanec, nce, m. = korunovaný. Martim.

Korunování, n., die Krönung, slove slavný obřad, kterým na vládu nastupujícím panovníkům staví se na hlavu koruna na znamení, že se uvazují ve všecka práva a povinnosti panovické. Vz více v S. N.

Korunovaný, gekrönt. K. hlava, král, V., císař, kníže.

Korunovati. — **koho**, krönen. Us. — **koho na co**. Na císařství. Žer. Záp. II. 77. K. koho na království uherské. Br., V. — **čemu**. Karel korunován království českému. Ser. II. 450. — **k čemu**. Korunován k témuž království českému. Scr. 454. II., Mus. — **čím, kým**. Svobodou korunován bude (obdarován). Plk. K. někoho králem. Výb. I. 575., Troj. 511. Bobkovým věncem. Kom. — **koho za co**: za krále. Let. 147.

Korunovatka, y, f., stephanomia, slimýš. Krok.

Korunovitý, kronenförmig. K. kalich. Rostl.

Korunový, Kron-, Kronen-. K. sklo, vz S. N., zlato, Ros., nebozez. Světz.

Korunt, u, m. K. jest nerost zvláštní tvrdostí se vyznamenávající, neb jest po diamantu nejtvrdší. Obsahuje ponze kysličník hlinitý, často rozličnými kovy zbarvený. Průhledné krystaly a zrnka pěkných barev slovou *drahý k.*, čistě modré: *safír*, červené: *rubín*. Neprůhledně n. kalné odrůdy špinavých barev slovou *k. obecný*, jemnozrné n. celistvé modrošedé kusy: *šmirgl*, smyrek, Schmirgel (z řec.) Vz Drahokam. Bř. 49. Vz S. N. a Šfk. I. 202.

Koruška, y, f., osmerus, ryba kaprovitá. Krok.

Korutany, Korytany, dle Dolany; sloven. Koroško, lat. Carantania, Carinthia, Carnia, něm Kärnten. V. — *Korutansko*, a, n. — *Korutan*, a, *Korutanec*, nce, m. — *Korutanka*, y, f. — *Korutanský*. K. hory (Alpy), země, kozel (kamzík). D. Vz více v S. N.

Korveta, y, f., válečná loď mající méně než 26 děl, jest po fregatě a nad brigou; mívá tři stožáry. S. N. Vz Loď. Korvette.

Korý, tuhý, steif, na Mor., na Slov. koravý. K. plátno (ještě neseprané). Chm.

Koryandr = koriandr.

Koryba-s, nta, m. *Korybantové* = kněží Kybelini ve Frygii. Vz více v S. N.

Korycany, vz Kořicany. Vz Tk. II. 425., 445. —

Koryčany, dle Dolany, mě. na Mor. v kraji hradišťském. Vz S. N.

Korydon, a, m., nezdvořilý sedlák. V.

Koryfeové, z řec., čelní mužové, přední výtečníci ve vědě n. umění nějakém. S. N.

Korýš, vz Korejši.

Korytan, vz Korutany.

Korytář, e, m. = korytník. Na Slov.

Korýtce, e, n. = malé koryto.

Korytnačka, y, f., **korytnáč**, e, m. = želva. Na Slov.

Korytnatka, y, f., liemosia, želva. Krok.

Korýtnice, e, f., co v pivovaře na korytě zůstává, patoky, das Grandbier. D.

Korytník, a, m., Trogmacher. Tk. II. 374., 381., Troj.

Koryto, korýtko, a, korýtce, e, n., žlab, Trog, Grand, Rinne, Nachen, Barn. V. K. pro svině, Sautrog, D.; studničné n. vodní, Wassertrog; pekařské n. stěrací (díže, Backtrog), kamenné, Wasserstein, včelní (úl), V., řeky (řečiště, Bett). L. K. někomu podnésti (méně jídla dáti). L. — **K.**, v geografii,

Mulde. Š. a Ž. — **K.**, korýtka, pl., n., v pivovaře, Grand, die Kronen. D. — **K.** žabí, Muschelschale. Jád. — **K.**, šubka, Rad-, Hemmschuh. Us.

Korytový, Trog-. K. loď, Multer. Vus

Kos, a, m., *pták* zpěvavý z čeledi drozdovitých (turdidae). K. turdns, obecný, tnrecký. Frč. 355. Die Amsel, Schwarzamsel, Merle. Kom. K. zpěvavý. Kom. K. po jaře zpívá: Nohy mi žloutnou, krk mi sehne, to sám pán Bůh ví, budu-li živ. Us. Sml. — **K.** *vodní* = černá *kachna*, urinatrix, Wasseramsel. V. — **K.**, *ryba*, merula, Amselfisch. V. — **K.** = *chytrák*. To je k. Das ist ein Kampel! Deh. Ein schlaner Gast! Jg. Vy jste krásný kos (ferina). Us. Trefil k. na kosa. L. K. šestiperák = prohnaný šibal. Da. — **K.**, u, m., kosa, y, f. = *brk*, Feder, Federkiel. Cf. Kosenka, kosinka. Kupte kosy (brky). Us. na Mor. a na Slov. — Strč. **kos**, kosa, *směr příčný*, die Schräge, schräge Lage. Kosem přestřihnouti. Plk. Orati, vláčeti koson, na kosu. D. Šátek na kosn n. kosou nositi (tak složený, aby rohy naprotější na sobě ležely). Us.

Kosa, y, kosice, e, kosička, y, f., nástroj k sečení trávy neb obilí, die Sense, das Sägeisen. V. K. trávná n. trávní, senná, V., hrabičná (obilná, ovesná), Jg., planicí, Reš.; jirchářská, das Gärbereisen, D.; omykací, das Haareisen, Rohn.; na řezankn, Futterklinge, pídní, ruční, Kh., německá, česká; špatná kosa: kosina, kosisko. Šp. Kosu klepati, zklepati, nabrousiti, naostřiti. Šp. K. trávu podsekává. Nud. Čije k. kámen (když se kdo bojí, zle sobě svědom jsa). Ros. Trefila k. na kámen (uhodila k. na kámen, pištec na bubenníka, holič na bradýře). Č., Lb. Vz Podobný. Břinčí to, když zavadí k. o kámen. Sk. Padla kosa na kámen, pobilí se oba. Č. Já kámen, on k. Č. Vz Svéhlavý. — Nemá se k. neb srp pustiti na obilí cizí (do cizí práce se plésti). Prov. Srpem se žne, kosou seká. Seno kosou posečené. Jg. — **K.** *vlčí kláda* n. drouh ostrým železem obitý, aby nemohli vlci na ovce. Šp. — **K.** n. kosy, m., souhvězdí, Orion, slove také hůl sv. Jakuba. Br., Reš., V.

Kosáč, e, m., vz Kosíř.

Kosák, u, m., *srp* na žetí trávy. Us. u Opav. Grassichel. Pk. — **K.**, *žabka*, Gartenmesser. Na Slov., Plk. — **K.**, *šindel* kosý (na kosu sekaný). Us. — **K.**, a, m. Mäher.

Kosář, e, m. Senseschmied. V. — *Kosař*, e, m., sekáč, der Mader. Rohn.

Kosařka, y, f., žena kosařova. Jg.

Kosatcovitý, irideus. K. rostliny. Rostl.

Kosatcový. K. kořen. Byl.

Kosatec, tce, m., srp na trávu, kosák, Grassichel. D. — **K.**, rostlina. K. *německý*, iris germanica, deutsche Schwertlilie; k. *český*, iris nudicaulis sive bohemica, böhmische Schwertl.; k. *žlutý*, iris pseudacorus, Wasserschwertlilie. Čl. 134. K. *bezový*, iris sambucina; *sibiřský*, iris sibirica; *travolistý*, iris graminea. FB. 24. K. *florentský*, iris florentina; vodní = k. žlutý. Kk. 130. K. obecný, modrý, malý, brunátný, modré lilium, mečík; modrý, menší, zahradní n. český; luční; červený; černý. Jg.

Kosatka, y, f., druh plyskavic, delphinorca, Schwertfisch. Ssav.

Kosatník, a, m. Sensenschmied. Tk. II. 376. —

Kosatý, sichel-, sensenförmig. K. kohout (s křivými ohonovými pery); měsíc (hrbovatý, křivolaký, gehörnt); šindel (kosý, kosovaný, schräg geschnitten). Jg. K. vóz = vůz, k jehož nápravám kosy přidělány byly. Jir., Č. Alexandr měl 400 vozů k-tých. Alx. fab.

Kosba, y, f. = sekání sena, čas kosení, Heuernte. Na Mor. a Slov. M. M.

Koschendorf, Košatice u Benešova ve Slez.

Koschitz, Košíky u Napajedel na Mor.

Kosec, sce, m., *sekáč*, Mäher. Na Slov., D. — **K.** *pavouk* dlouhonohý, der Weberknecht. Na Slov., Plk. — **K.** *náčiní* dlabací, Hohleisen. Jg.

Kosel, Kostec, Kozle v pr. Slez.

Kosem, na kosu, kosmo, schräg. Vz Kos.

Kosen, sna, m. = září, September. V Slez.

Kosenek, nku, m., otava, Grumet. Na Slov. Plk.

Kosení, u., sekání, das Mähen, Heumachen.

Kosenka, y, f., co se kosí, otava. Na Slov. Bož. Něm. Kosba č. 86. v Jir. Obrazech pro 4. tr. g. Lpř. — **K.**, kosinka, Federwisch. D.

Kosenný. K. rukávec, enge Ärmeln am Weiberhemd. Na Mor.

Kosený, sečený, gemähet. K. seno.

Kosice, e, f., budka na kosy. Sensenhütte. Na Mor.

Kosička, y, f., *malá kosa*. Senschen. — **K.**, *srp*. Sichel. Us. Chrud. — **K.**, *kružadlo*, Krauteisen. D. — **K.**, kosem přestřižený šátek. Na Slov. Plk.

Kosina, y, f., špatná kosa, schlechte Sense, L.; kosiny = krajiny (prkna), Schwarten. Na Mor. — *Kosinky*, vz Letky. — **K.** Pult-, Taschendach. Jg. Vz Střecha.

Kosinář, e, m. = kosinník.

Kosinatka, y, f., plž. Krok.

Kosinka, y, f., na Mor. kosenka, křídlo husí k ometání prachu, peruť, peroutka, smeták, Kehrflügel. — **K.**, špička u vína, na níž zrno visí. Rappen. V.

Kosinník, a, n. Sensenmann. Rk.

Kosíř, e, kosířek, řku, m., *zahradní nůž*, žabka, na Slov. kosák, Gartenmesser. Hippe. Kosířem něco zřezati, V., klestiti. Kom. — **K.** *ševcovský* (knejp), Schusterkneip, vinařský, Rebenmesser, bednářský, Schnitzmesser; kuchyňský (sekáček); na řezanku n. sečku, Strohsense. Jg., Šp., Cn. K. na maso. Bž. Rolníci jím též slabou chvoj na stlaní sekají. Bž. K. řeznický. Mele hubou, jako když seká kosířem do jitrnic. Us. Da. — **K.** = *dlouhé péro* z ocasu kohoutího (kosáč). Na Slov. — *Kosířem*, kosem, kosou, na kosu = *na křivo*, schief. Kosířem na někoho hleděti = po straně, po oku, mračiti se. D.

Kosírek, rku, m., kytka z peří, Federbusch. Na Slov. Bern. — **K.**, dlouhé, ohnuté péro z ocasu kohoutího. Mřk.

Kosiště, ě, n., násada u kosy. Sensenstiel. Us.

Kositi, 3. pl. -si, kos, kose(ic), il, en, ení, kosívati = kosou séci, sekati, brousiti, kasati se, mähen, hauen, sich rüsten, widersetzen; na kosu vláčeti, quer eggen; křiviti, krümmen. Jg. — **co**: louku. Smrť kosila Trojany a Řeky. L. K. podšev (die Sohle abschärfen). — **se na koho.** Kosil (= kasal) se na něho (strojil se). Ros. — **se ke komu.** On se k ní kosí (lichotí jí, schmeichelt). Ros. — **se v čem.** Král se kosí v slávě (vypíná se, stolzt). Mus.

Kosivec, vce, m. Staurolit. Krok.

Kosle, kůsle, pl., f. = brusle. Schlittschuh. Kron. mosk., Brt.

Köslin = Kozlín.

Kössling, Kozlůvky v pr. Slez.

Kosmáč, e, kosmák, a. m., kosmatý člověk, kostrbáč, Strobelkopf. D. — **K.**, das grobe Tuch. 1350. Vz Gl. 107. — **K.**, svitek (jídlo). Reš. — **K.**, *zakrnělý strom.* Us., Zb.

Kosmačka, y, f., srstka, agrešt, Stachelbeere. Na Slov. Plk.

Kosmák, vz Kosmáč. Brt.

Kosmal, u, m. = lůno, kep. Ms. ms.

Kosman, a, m. K. bělovousý, hapale jacchus, opice. Frč. 398.

Kosm-as, y, m., dle Despota, prvý dějepisce český, 1045.—1125. Vz více v S. N.

Kosmaták, a, m., kůň kosmatý, chlupatý, zottiges Pferd. KB.

Kosmatec, tce, m., mesembryanthemum. Rostl.

Kosmatěnka, y, f., himantia. Rostl.

Kosmatěti, ěji, ěl, ční, chlupatěti, rauh, zottig werden. Jg.

Kosmatice, e, f., vrcholík květný, Strauben; na másle smažený květ bezový, zadělávaný moukou a vejci, Da.; žemlová bába. Jg. —

Kosmatina, y, f., kosmy. Vz Kosmek, Zottigkeit. Rauheit.

Kosmatiti, il, cen, ení, rauh, zottig machen. Jg.

Kosmatka, y. f. = kosmačka.

Kosmatosť, i, f. Zottigkeit, Rauhigkeit. D.

Kosmatý, *kostrbatý*, zottig, rauh. Lev plecí kosmatých. Kom. Ocas k. Krok. Kamení mehem (mechem) kosmaté. L. — **K.** *smělý.* Jád. — **K.** = *zdrchaný.* K. hlava = nečesaná. Ros.

Kosmek, mku, m., kosma, y, f., chomáč vlasů, cáp, Zotte. — **K.**, chloupek vlny, sukna atd. Klunker.

Kosmetika slove umění tělo si okrášliti buď rozumným živobytím buď nahrazením některých částí těla: vlasů, zubů, rukou atd., aneb strojným oděvem, mastičkami, oleji, líčidlem a p. Kosmetické prostředky jsou pravě ty, jimiž se chce docíliti hezkosti. S. N.

Kosmický, z řec., světový, kosmisch. Rk. K. tělesa (nebeská). S. N.

Kosmo = na příč, na kosu, kosou, kosem, schief, schräg. Jg. K. stříhati.

Kosmogonie, e, f., nauka o stvoření světa. S. N.

Kosmografie, e, f., z řec., popis světa. Rk. Kosmographie.

Kosmologie, e, f., nauka o světě čili vesmíru. Vz S. N. Lehre von der Welt.

Kosmonosy, pl., dle Dolany, mě. v Čechách. Kosmonos. Vz S. N. — *Kosmonoský* kartoun. Us.

Kosmopolit, a, m., z řec., světoobčan. Rk. Weltbürger.

Kosmopolitism-us, u, m., řec., světoobčanství. Vz S. N. Weltbürgersinn.

Kosmoram-a, ata, n., dle Slovo. Weltgemälde.

Kosm-os, u. m., řec., svět, vesmír. Rk. Vz S. N. Die Welt.

Kosnař, e, m. Sensenschmied. Lex. vet.

Kosnatý, sensenförmig. Plk.

Kosné, ého, n., plat za kosení (sekání n. sečení luk, které vrchnosť sama svými správci si obstarala. Pr. (Fnx).

Kosní, Sensen-. K. nůž. D. Vz Kosatý.

Kosný. K. kladivko (na tlučení kosy). Boč. — **K.**, sečný, mähdig. Na Slov.

Kosočtverec, rce, m., rhombus, čtyrúhelník rovnostranný, jehož vnitřní úhly jsou kosé. V něm jsou protější strany rovnoběžné a úhlopříčky stojí na sobě kolmo. S. N.

Kosodělník, u, m., Rhomboid.

Kosodřevina, y, f., kleč. Krumm-, Knieholz. Vz S. N. Pinus pumilio. Vz Cl. 164., FB. 5., Kk. 99., 101.

Kosodřeviště, ě, n. Krumholzwald. Rostl.

Kosohran, u, m. Rhombus.

Kosolusk, u, m., pterocarpus, rostl. vikvovitá. Rostl.

Kosonohý, krummbeinig. L.

Kosorohý, trapezisch. Us.

Kosoúhelný, schiefwinkelig. K. trojhran. Sedl.

Kosovaný, kosatý, kosý, schräg geschnitten. K. šindel. Us.

Kosovati, co: šindel (na kosu, kosem, kosmo) řezati, schräg schneiden; pole (šikmo vláčeti), schräg eggen. Us.

Kosovatý, -ovitý, sensenförmig. D. — **K.**, schräg. K. plachta. Pref.

Kosovo pole, hrbolovitá planina v Starém Srbsku, kde 15. června 1389. nešťastnou bitvou zničeno carství srbské. Vz více v S. N.

Kosový, Amsel-. K. hora, Amschelberg, v Berounsku. — **K.** pole. Vz Kosovo.

Kosozobák, a, m., brauner Ibis, Sichler, ibis falcinellus. (Palliardi). Mý.

1. **Kosť**, i, f., kůstka, kůstečka, kůstička, kostka, kostečka, kostička, y, f. Sr. lat. os., řec. ὀστοῦν, skr. asthi. Schl., Fk. 18. Das Bein, der Knochen. Kosti jsou nejtěžší a nejtvrdší částky těla obratlovců. Vz více v S. N. Souhrn všech kostí, dle určitého pořádku spojených, sluje *kostra*. Kostra skládá se z kostí lebních, trupových a okončinných. Pt. *Kosti těla lidského: A)* **Hlava**, *a)* lebka či kosti lbové (lební): kosť čelní, 2 kosti temenní, k. týlní, 2 kosti skráňové, k. klínová, k. sítová = 8 kostí; *b)* obličej či tvář či kosti lícní (14 kostí): čelisť dolní n. saně, sáňky, 2 čelisti horní, 2 kosti lícní, 2 podnební, 2 slzní, 2 nosové, 1 radličná, 2 skořápky nosové. — *B)* **Trup** (60 kostí): *a)* páteř: 1. 7 obratlů šíjových, 2. 12 obratlů hřbetových, 3. 5 obratlů bederních, 4. 5 obratlů křížových, 5. 4 obratle kostrčné n. konečné; *b)* žebra: 1. 7 žeber

dokonalých, 2. 5 žeber nedokonalých; c) kosť hrudní: 1. rukověť, 2. tělo, 3. mečík. — C) Končiny: a) horní, paže; každá má 32 kosti: 1 klíč, 1 lopatku, 1 rámě, kosť pramenovou, kosť loketní, 8 kostí zápěstních, 5 kostí pěstních n. dlaňových, 14 kostí prstních; b) dolní, noha. Každá noha má 31 kosť: 1 kyčli, 1 kosť kýtní n. stehenní, 1 kosť lýtkovou, 1 kosť bolenní, jablko, 7 kostí zanártních, 5 kostí nártních, 14 kostí prstních. Celkem má člověk 249 kostí v sobě. Kosti jsou potaženy pevnou blanou: okostici. Pž. Vz Kostra, Žebro. — Paže skládají se ze 2 lopatek, od těchto jde po každé straně prsou kliční kosť (klíč) k prsní kosti. U nohy je k. stehenná (kýtní), jež bořejším klonbem s pánvicí visí; pak holeň s kostí holenní a lýtkovou; na koleně je holeň se stehnem spojena čečkou (čečelem); konečně chodidlo čili noha. Pt. — K. rybí, vidličná, ruční, týlová, boková, jařmová (Jochk.), klínovitá, kolková (ve lbi), přednártná (Mittelbandknochen), nosová, pažní, ramenná, radličná, mezičelistná, stydká, sedací (Sitzb.), hleznová (Springb.), kostřečná (Streissb.), krychelná (Würfelb.), kyčelná, pánvičná (pánvice), Nz., boční, člunovitá, loďkovitá, hákovitá, jehlančitá, bodcovitá, zle svalená, zle léčená, Šp., prsní n. hrudní, řitní (zadeční, hák, kostřec), ústní (v ústech), žežulková, hnátová (holenní, hnát, na Slov. píšťala), navná (navní, vnavná, nátní, nadní, laská, vlaská, D.), tvrdá, měkká, křehká, rovná, křivá, hrbovatá, Jg., pálená, bílá, mletá, sepiová. Kb. K. jsou dlouhé (v nich čís), ploché, krátké; spojení kostí: klouby, švy. Š. a Ž. Pojed kostí (kostijed, kostižer, rak). Šp. Skrabadlo, pilník, kleště, nůžky na kosti. Vz Nástroje k pitvě. Cn. Zánět v kosti. Ja. Kosti polámati, Jg., napraviti, srovnati. Lk. Kosti svatých (ostatky). Us. Jen mne kosť a kůže (jest); jsem jen kosť a kůže. Us. Nejsou mne než kosti a kůže. Br., Ler. Holá kosť a kůže. D. Jedno kosti a kůže (churavý). V. Kosti obírati, hlodati. Pes pod stolem kosti hlodá. Jg. Psovi k. hoditi. Us. Tvrdý co kosť. Us. Lotr od kosti. Č. Nemůže-li pes kosti hrýzti, bude ji lízati (o necudných starcích). Smec. Všecko snědl i s kostmi. L. Ne vždycky dobrý pes dobrou kosť dostává. Jg. Hodil psu kosť (dal nepatrnou almužnu). Č. Nehážej kostí pod stůl, ať se psi nevadí. Us. Dva psi o jednu k. se hryzou. Ros. Dáti někomu k., aby hryzl (od jeho úmyslu ho odvésti). Na Slov. Hoví mu co svěcené kosti. Vz Důtklivý. Vždycky aby ehválil a šetřil co svaté kosti. Č. Mezi psy k. hoditi, vrci. Č. Má kosti v břiše, nemůže se obnoniti (vz Lenoch). Jedva k. oblíznul, a už ten tam (tulák). Č. Tvrdáť jest to k. na jeho zuby. Vz Nesnáze. Č. Pozdě přicházející kosti jídají (Sero vinientibus ossa). Č. Někomu kosti v brdle býti (silně naň doražeti). Jg. Jak náleží komu kosti (hřbet) narovnati (= bíti ho). Vz Trest. Č. Okolo k-i ne mnoho masa. Vz Chudý. Lb. Při tučné k-i psi se rádi vadí; Kancovy kly nejsou slonová kosť; Maso pánům, kosti sluhám; Kde dva hovoří, tu třetí (jiný) kosť v brdle (nepříjemný). Pk. — Kosti = tělo, die Knochen, der Leib. Složiti někde kosti (umříti). Kdo ví, kde své kosti složím. Us. Ještě budem tvými kostmi hrušky srážeti (dříve umřeš). Vz stran přísloví smrť. Č. — Staré kosti = staří lidé. Ten nedožive staré kosti. Vz Staroba. Č. Pochoval tu starou kosť. Lb. — Boží kosti, dušičky, žemle, na dušičky pečené, die Ortsemmel. D. — K. = kostka. Na Slov. — K. hladící (slonová atd.), das Falzbein. Us.

2. Kosť, i, f., hrad v Boleslavsku. Vz S. N.

3. Kosť, u, m., košt, ochutnání, chuť, šp. z něm. Kosten. V.

4. Kosť, u, m., costus, Kostwurz, Pestilenzwurzel, rostl. Ros.

Kostalka, y, f., turpinia, rostl. brslenovitá. Rostl.

Kostan, u, m., phosphorsaures Salz.

Kostec, tce, m., mě. v Slezsku, Koscl. D.

Kostečník, a, m., kdo kostky metá. Výb. I. Würfelspieler. Sám se vzeklne k. i svú mateř; jest to božím připuštěním na k-ky, že mnohem viece jich opsie kostkú než vzbytčie. St.

Kostečnosť, i, f., würfelige Beschaffenheit.

Kostečný, Würfel-. K. hra (v kostky). Troj. Skrze hru kostečnú přišel k chudobě. Brikc. Hry k. jsú zlá kratochvíl. Št. — K., Kubik-. K. obsah, míra, sáh, kořen (v mathematice). Sedl.

Kostel, a, kostelec, lce, kostélek, ška, kostelík, a, kostelíček, čka, m.; z lat. castellum (vz Gb. Hl. 78.) = hrad, poněvadž první kostely pro bezpečnosť před pohany v hradech se stavěly. D. Vz a v o. — K., chrám Páně, dům boží, modlitebnice, Kirche. Větší kostely slovou basiliky, domy (dómy, z řeckého δῶμα), Domkirche; menší: kaple. K., při němž sídlí arcibiskup, metropolitní n. hlavní neb dom; kde biskup: kathedrální, Kathedralkirche; kde kapitola, nejsouc přidělena biskupu: kollegiatní; kde duchovní správce stále bydlí: farní, Pfarrkirche; klášterní, Klosterkirche. — Části kostela: Kobka (kterou se vchází; babinec), loď, prystěř s hlavním oltářem od lodi oddělený zábradlím, sakristie; někde ambity (ochoz chrámový); oltář, kazatelna či kazatelnice, zpovědlnice, křestitelnice, křtitelnice, tabernakul, věčná lampa, schránka na sv. oleje a sůl, kropenky s kropáčem, kříž, varhany. S. N. Kostel mateřský (mateční) a poboční (filiální, filialka k jinému kostelu přikázaná), kaple (kaplice, kaplička, kapelka), kapla v chrámě (průsvitlina, průsvit); portal (průčelní hlavní brána); věž; loď chrámová (síň chrámová, nava, z lat. navis) pro lid; presbyterium (kněžiště, oltářiště, prystěř), kde kněží služby boží konají; toto je od lodi mřížovou tyninou (mřížinon, přepietem, bradlím, kancelím, kancelkami) odděleno. Poboční lodi (přílodí, boky chrámové) postoupím (sloupovím) odděleny; sakristie (svatnice, posvátnice), kůr (hudbiště, kruchta), síňka chrámová (přichrámí, příklet, babinec). V kostele jsou ještě: lavice, koroubvičky (korouhvice), prapory atd. — Oblek kněze: alba (říza) z bílého plátna, pás (cingulum), náramník (humerale), štola, přiramník (manipulum), ornat. Jahnové nosí místo ornatu dalmatiky n. levitky. Ministranti mají komže a přes ně rochetku.

Biskupové mají také pontifikalie: opánky (sandalie), berlu (pasoch, posoch, pedum), biskupskou čepici (infuli, mitru; papež má tiaru) a kříž náprsní. Pt. str. 99.—102. — K. římský, pohanský. Jg. K. učiniti, postaviti, Dal., posvětiti, loupati, okrádati. V. Ves s kostelem. Us. Do kostela choditi. Jg. V kostele se modliti. Us. Neuhonil si toho v kostele (spíše v krčmě). Ros., Lb. Vz Ničema. K. plný, jak by nabil, gedrängt (gesteckt) voll. Deh. Ty jsi tam platen jako pes v kostele. Us. Jaký pes do kostela, taký z kostela. L. Při kostele má čert kaplici. Jg. Není kostelíčka, aby nebyla u něho pro čerta kaplička (vz Zlý). Lb. Nejsou všichni svatí, co si otírají o kostel paty. Trnk. Naučím tě v kostele hvízdati. Vz Vyhrůžka. Č. Chodí s kostelem okolo kříže (vz Nejapný, Marný); Do k-a jíti a se nemodliti, do hospody jíti a netancovati, raděj doma zůstati (Vz Marný); Není kostelíčka, aby nebylo kázanlčka; V k. se modliti a v lázni zdrávo jest se mýti, na trhu kupovati a tobolky chovati. Lb. Pristrojila se ako do kostola. Mt. S. — K. = *církev*, zastr., Kirche. Mnoho nás jsme jedno tělo kostela svatého, jehož hlava jest Kristus. Se vším, což jsem psal, poddávám se k-lu k opravení. St. — K. = *služby boží konané v kostele.* Kdy jest kostel? Dnes není kostel. Da. — K. Nové Kostely, Neukirchen v Bavor. V. Pět Kostelův, Fünfkirchen v Uhřích.

Kostelec, lce, m., malý kostel, eine kleine Kirche. K. tento (v Biskupicích) i s ohradou spálen. Světoz. Slov. Nov. 1856. 59. — **K.**, jm. místní. **K.** nad Orlicí v Královéhradecku; **K.** černý (v pražském kraji); **K.** nad Labem (v praž. kr.); **K.** nad Sázavou; **K.** u Náchoda, u Olomouce. Vz S. N.

Kostelíček, čka, kostelík, a, m., malý kostel, Kirchlein. Není toho kostelíka, aby v něm jednou do roka posvícení nebylo. Prov. Není toho kostelíčka, aby čert při něm své kapličky neměl. Lom., Č. Vz Kostel.

Kostelíště, ě, n., Kirchenstätte. Rk.

Kostelky, pl., f., druh hrušek. Us.

Kostelní, Kirchen-. K. pole, peníze, stolice, potřeby, makovice (na věži), věc, obrazy, záduší, kniha, svátosť, Jg., úřad, krádež, majetnosť, jmění (záduší), statek (zádušní), právo, účty, J. tr., roucha (Kirchengewänder), Deh., pokladnice, nadání, důchody, nadací, počet vedoucí. Šp. K. starosty (církevní). St. K. podání, Kirchenpatronat. Zbožie se vším pravým i plným panstvím, nic nepoostavujíc, i s kostelním podáním. Dsky.

Kostelnice, e, f. Kirchendienerin. Us.

Kostelnický, Kirchner-. K. služba. Us.

Kostelnictví, n., Kirchenvateramt; Küsterei, Kirchnerei.

Kostelník, a. m., der Kirchendiener, Kirchner, Messner; Kirchenvater. Vz S. N. Gl. 107., Tk. III. 650. K. (zvoník) zvonů bitím lid k službám božím svolává. Kom.

Kostelníkovati, Kirchendiener sein. Us.

Kostelníkův, -ova,-ovo, des Kirchners. Us.

1. **Kosten**, něm. Zač jest (was kostet) ten dům? Ten klobouk jest za 3 zlaté. Tento úmysl mnoho tebe stane. To tě život stane. Jg. Ta kniha stojí mě kopu. Po čem jsou ty sukně? Mk., Č.

2. **Kosten**, stnu, m., hodací nástroj. Spiess. Č., Kst. 3018. Cf. Gl. 107. — **K.**, šp. z něm. Kasten, skříň, prádelník. Da.

3. **Kosten**, Kosteny u Teplice v Čech.

Kostěnec, nce, m., *kostlivec*; Skelet, Gerippe, spojené kosti bez masa. — **K.**, *hubený člověk*, Knochenmann.

Kostěný, z kosti, beinern. V. K. šupiny. Kom. *Lépe* než: koštěný.

Kostice, e, f., připravuje se z pianů velrybích, které z hořejší čelisti velryb jakožto rohovité silné pláty vyrůstají. Vz S. N. Velryba má kostici (Fischbein). Hlas. K. k čištění trubek při tracheotomii. Vz Nástroj k operacím v ústech. atd. Cn.

Kostička, y, f., Beinchen. Vz Kosť.

Kostičník, u, m. Phosphorid.

Kosticový, Fischbein-. Ja.

Kostihlůdek, dka, m., skrblec, Knauser. Reš.

Kostihryzka, y, m. = kostihlůdek.

Kostijed, u, m. Beinfrass. Na Slov.

Kostík, u, m., či fosfor, světlonoš, Phosphor, prvek nekovový. Vz S. N.

Kostíkový, Phosphor-.

Kostilomec, mce, m., mořský orel, Fischadler. D.

Kostilomka, y, f. = kostilomec. — **K.**, anthericum ossifragum, Beinbrechgras. D.

Kostina, y, f., Beinstoff. Rk.

Kostíř, e, m., jm. místa. Behrend. Mus.

Kostival, u, m. K. lékařský, symphytum officinale, Bein- und Schwarzwurz. Čl. 78. K. hliznatý, s. tuberosum. FB. 54., Kk. 179.

Kostivec, vce, m. = kostlivec. Na Slov. Ryb.

Kostižer, u, m. = kostijed. Na Slov.

Kostivěda, y, f. Osteologie. Rk.

Kostka, y, f. **K.** = *malá kosť.* Tu tvrdá k. (tuto suk). — **K.**, *figura mathem.*, šestistěn, Hexaeder, Würfel. K. čtverhranná. Kom. Na kostky něco řezati, krájeti. D. Do kostky, v kostku něco sekati, otesati. Vys. K. z uranového skla, z kazivce, z opálu. Ck. — **K.** *k hraní*, Würfel. Kostkou vrci. V. Hráti v kostky, v kůstky. V. K-y sedají. Kostky metati. Jg. Hráti v kostky skrze trychtýř. Kom. Kostky o něco vrhnouti. D. K. dobře mu padá (má štěstí). Jg., Č. Kdo ví, jak k. padne. Č. Vz Štěstí, Odvaha, Odhodlaný. Lb., Č. Zle mu k. padá. Převrhla se kostka. Vz Neštěstí. Č. K. mu jinak sedla (než se nadál). Č. Pohořel od kostky (prohrál). Ros., Lb. Vz Hráč. K. kostce nevadí (nepřekáží). Č. K. k-ky nezhyndruje (vz Zlý); Když ti k. nejlíp padá, tehdy honem ohrať záda. Pk. V kostky (v koty, v kůtky) hrajeme, buď kdo má více anebo pouštíme (házíme), kostky z kupky (nádobky, Trichter) na vržeň (Brett) čísly (číslicemi) popsanou. Pt. — **K.**, *čtverák*, ein lustiger Mensch. — **K.** = *pecka v ovoci*, Obstkern. Na Mor., ve Slez. a Slov. D., Kd.

Kostkář, e, m. = *kdo kostky dělá*, Würfelmacher. Troj. — **K.**, kostečník, *hráč v kostky.* Vz Tk. II. 345., 375., 381. Budúť celý den k-ři spáti a v noci ť sě sejdou. Št. — V.

Kostkářka, y, f., Würfelmacherin, -spielerin. Jg.

Kostkářský, Würfelmacher-, -spieler-. Jg.

Kostkářství, n., Würfelmacherei; Würfelspielsucht. Jg.

Kostkotan, u, m., Würfelerz. Presl.

Kostkovaný, würfelig, gewürfelt. D. K. látka. Us.

Kostkovati, na kostky krájeti, würfeln; v kostky bráti, paschen. D.

Kostkovatý, -ovitý, würfelförmig. — **K.** = kostkovaný. Kostkovaný kůň. Apfelschimmel. D.

Kostkovice, dle Budějovice, v rakouském Slezsku.

Kostkový, Würfel-. K. kosť, tkanina. Hk., Jg. — K. (krychlený, Kubik-): stopa, sáh, míle, palec, míra (prostorná). Nz.

Kostlák, u, m. = košlák, Steinnuss. Jg.

Kostlavosť, i, f., Knochigkeit. Us.

Kostlavý, plný kostí, tvrdý jako kosť, beinig, beinicht, knochig. K. rámě. V. — **K.**, kdo má veliké kosti, silný, knochig, stark. Jg.

Kostlin, a, m. K. americký, lepidosteus spatula, ryba. Frč. 299.

Kostlivec, vce, m., kostěnec, kostra, ein Skelet, Gerippe. Dělá se z něho k. Sych. — **K.** = smrť, der Tod. Dch.

Kostlivý, voll Beine. K. maso. Us.

Kostnatec, tce, m., kostnatý živočich. Presl.

Kostnatěti, ějí, ěl, ění, beinig werden. Jg.

Kostnatosť, i, f., Knochigkeit.

Kostnatý, beinig, knochig. K. ryby. Krok.

Kostní nádor, naběhlosť, Jg., popel, země, rosol, huspenina, uhel, klih, moučka. Nz.

Kostnice, e, f., stavení na hřbitově na vyhrabané kosti lidské. V., S. N. Knochenhaus. K. mu z očí patří (konká). Vz (stran přísloví) Nemoc. Prov. — **K.**, *mě.* Constanz na hranicích švýcarských. Vz více v S. N.

Kostnický. K. sněm. Vz S. N.

Kostník, a, m., Gössling na Mor. Mus.

Kostnonti, verknöchern,

Kostofrank, u, m. Tak ku př. jistá ulice v Jičíně se jmenuje. Zdá se, že toto slovo pochází z castellum francum, pojmenování kostela filialního, jenž vybaven z podruží kostela matičného. S. N.

Kostomlaty, dle Dolany, vz Kostenblatt, ves v Litoměř. Vz S. N., Tk. II. 423.

Kostonky, kostenky, pl., f. = ostenky.

Kostoprdy, dle Dolany, jm. rokle blíže Roztok. Zk.

Kosťovina, y, f., Beinstoff. Krok.

Kosťovitý, beinartig. Krok.

Kostový, od kostu, Kostwurz. — **K.** kořen. Kostwurz. — **K.**, *lépe:* kostní.

Kostra, vz Kostlivec. K. utrobná, vnitřní, Eingeweide-, Nz., vnější, Hautskelet. Vz. Kosť. — *Kostra člověčí:*

A. Hlava:
- lebka: kosť čelní, „ temenní, „ skráňová,
- obličej: čelisť hořejní, „ dolení.

B. Trup:
- šíje: obratle šíjové,
- hruď: žebra, kosť hrudní, obratle hřbetové,
- život . . . obratle bederní.
- pánev: kříž, kyčle.

C. Končiny:
- horní: lopatka, klíč, kosť loketní, „ rammení, kosti zápěstní, „ pěstní, „ prstní.
- dolní: kosť kýtní, jablko, kosť holenní, „ lýtková, kosti zanártní, „ nártní, „ prstní. Pž.

— **K.**, *hranice*, Scheiterhaufen. Na kostře se sežíhali. Vlček exc.

Kostřava, y, f., mrkva, festuca, Schwingel: myší ocásek, f., myurus; veveří ocásek, sciuroides; ovčí, ovina: *a*) obecná, f. vulgaris. *b*) tenkolistá, tenuifolia; *c)* přitvrdlá, duriuscula, *d)* sivá, glauca; *e*) pochvatá, vaginata. FB. 12., Kk. 110.

Kostrba, y, m., kostrbáč, e, m., kostrbatý, ein Zottiger, Haariger. Aqu.

Kostrbáč, vz Kostrba.

Kostrbal, u, m. = kostrboun.

Kostrbanina, y, f., kostrbí, n., něco kostrbatého, etwas Struppiges. Jg.

Kostrbatě, rozcuchaně, zerrauft, unordentlich. Hrachovina k. na sobě leží. V.

Kostrbatěti, ějí, ěl, ění = haarig, zerrauft werden; kostrbatým se dělati. — **se komu.** Kotěti se hřbet kostrbatí. Sych.

Kostrbatiti, 3. pl. -tí, il, cen, cení = kostrbaté činiti. — **co:** vlasy, len, zottig machen, verwirren. Jg.

Kostrbatý, kučeratý, vlasatý, haarig, zottig; rozcuchaný, nečesaný, zerrauft. K-té vlasy, brada. V. — **K.** = tvrdošíjný, svémyslný, eigensinnig. K. hlava. V. — **K.** = nerovný, drsnatý, holperig, höckerig. Kostrbatá cesta. D.

Kostrboul, u, m. K. hruboplodý, elephantina macrocarpa. Kk. 119.

Kostřec, strce, m., Steissbein, poslední kosť hřbetnice, kostřečná kosť. Sal., Nz.

Kostrhoun, a, m., ein Wildfang. Na Mor. a ve Slezsku. Nadávka. Kd.

Kostřín, a, m., Küstrin, město v Prusku. Vz S. N.

Kostrnky, pl., m. = stonky při drání peří. Na Slov.

Kostroun, u, m., kůl s kolíky na sušení píce, kozlík, kostrbal, ein Gestell zum Trocknen des Klees usw. Us. — **K.**, a, m., člověk hubený, Skelet; rozcuchaný, struppig. Ros.

Kostrounek, nku, m., medvědice, arbutus uva ursi, Bärentraube. Jg.

Kostruka, y, f. = ostenka. Na Slov. — **K.**, peřina ostenkami vycpaná. Bern.

Kostum, u, m., z it. a fr., kroj, šat, oděv, oblek. Rk.

Kostýlek, lka, m., vz Kostel.

Kosvený = kosý, schräg, schief. Na Slov. D.

Kosy nazývá se od lidu souhvězdí Orion. Vz Kosa. S. N.

Kosý, kos, a, o, na příč, schräg, schief, quer. K. úhel. Vz Úhel.

Koš, gt. koše, košík, u, košíček, čku, m. Korb. K. z proutí pletený, chlebný, moučný, hradební n. ohradní (pletenka zemí naplněná, Schanzkorb), V., květinový, ušatý. Jg. Koš na plece (oplecko), na kury (kukaně), na stěžni či na stožáru (Dch.), na uhlí, na vůz (košiny), okolo stromků (plání), Jg., na plevy. Šp. — Koš na ryby, pytel na ptáky (sak na ryby, pytel n. koš na raky)! Us. Jistýs, co v koši voda. Prov. Košem trestati; v koši seděti, býti (dříve trest vojenský, pekařů a jiných; kteří pekaři malý chléb pekli, v koši zavřeni jsouce na veřejném místě ukazováni byli. Vz Gl. 107.). Ros, L. S košem do vody (trest pekařův a jiných pro špatnou míru n. váhu). Us. Hodí se do koše (je klevetná, lehká). Ros. Na koši zůstati (opuštěným býti). Přebírá (panna), až na koši zůstane. Jg. Plete koše (mate se v řeči). Prov., Č. Propadnouti skrze koš (nic neobdržeti; od milé zavržen býti). V. Košem někomu dáti (odbyti ho); košem dostati; košík dostati; Už jde s košem. Jde si pro k. Da. Vz Odbytí, Pytel. Č. Košem měřiti vodu = marně se namáhati. Sm. — K. *u lisu vinného*, Presskorb. Z Us. Sk. — K., Falkenstoss, slove *přístroj na sloupu*, do kterého se na bílého holuba dravi ptáci lapají, kteří na živě zůstanou. Šp. — K., *das Geländer* um den Teichständer. Gl. 107. — K. *mlýnský* nad kamenem, do něhož se melivo sype, truhlík bezedný, der Einguss. Korb, Aufschüttkasten, die Kufe, Gosse. D. Nasypati, zasypati do koše. Us. — K., *koruna* stromu, die Krone. — K. *na včely* = úl. — K. *na šarli*, Säbelkorb.

Košák, a, m., úl, Korbschwarm, Korbbienen. Us.

Košan, a, košanec, nce, m. = kameňáč.

Košár, u, m., místo prontěnými ploty ohrazené, kam se ovce na noc i před dojením zavírají, KB., stáje, stání, lésa. Na Mor. a na Slov.

Košař, e, m., Korbmacher, -händler. D.

Košařisko, a, n., bačovisko, pastvisko pro ovce. Schaftrift. Jg.

Košařství, n., Korbflechterei.

Košatěti, ěl, ení, buschig werden. Rk.

Košati = tleskati, čundati. Domů běžela, rukama košala. Mor. pís. 30.

Košatina, y, f. = košina. — K., nízký košatý strom. Us.

Košatinář, e, m. Korbflechter. Jg.

Košatka, y, f., **košatečka**, košatička, košatinka; náčiní pletené. K. chlebová (ošatka, vošatka, Backschüssel). K. k sušení ovoce, Hürde. Us. K. (velké pletené náčiní) na ryby, Fischkorb. Vz Koš. — K. *žaludová*, Eichelbecher.

Košatko, a, n., ein kleines korbartiges Behältniss. Rk.

Košatky, pl., košatka (na košatkách), Fischkörbe, grosse Fischflechten; Hürden zum Obstbacken. Rk.

Košatník, u, m., Korbmacher. Troj.

Košatská rota, snad Adamité. Gl. 107., Pal.

Košatý, koš mající (o stromu), buschig, vollgestopft. K. buk. — K. listnatý. Us. v Opav. Pk. — K. ocas, buschig. K. ocas liščí. V Krkonoš.

Košenila, vz Kočenila.

Košenilová červeň = karmín. Vz S. N.

Košer n. koušer, u, m., hebr. = čistý, pokrm židům k požívání dovolený, zdravý, bezvadný. S. N. „Je košer" — říká košerák, shledá-li, že podřezané dobytče jest zdravé. Da. —

Košerák, a, m., kdo košeruje, jüdischer Schächter. Zlob. — K., u, m., das Schächtmesser. D.

Košerovati, u židů = zabíjeti, schächten, očišťovati, dle zákona židovského. Vz Košer.

Košetice, jm. místní. Tk. III. 36.

Košice, dle Budějovice, lépe než Kašov; mě v Uhřích, něm. Kaschau, lat. Cassovia. Vz S. N. — *Košičan*, a, m., pl. -ně. — *Košický*. Plk.

Košíček, čku, m., das Körbchen. Kom. Dáti, dostati košíčkem, košíkem. Vz Koš.

Košík, u, m., úborek, ein kleiner Korb, Handkorb; košík veliký = koš. Košík, který ž v rukou nosí. V., Kom. V košíku vejce nésti. Us. Dva košíky plná (dual) fíkův. V. K. konopný, k hašení ohně, jednoduchý, dvojitý, se čberem, s kotlem. Kh. Košík drátěný na předloktí (s polštářem nebo bez něho), k. drátěný na předloktí a rámě, na holeň, (s polštářem), na holeň a stehno (s polštářem neb bez něho), na obě končetiny Bonnetův pro děti, týž pro odrostlé s přístrojem natahovacím. Čn. — K. = *náhubek*, který psům na tlamu se dává. Maulkorb. Da.

Košíkář, e, m. Korbflechter. Dch.

Košíkový, Korb-.

Košilanda, y, m., kluk jen v košili běhající. Us. Košilanda, flanda (planda), že ji není hanba (říká se košilatým dětem)! Cf. Břídkošilka, Prekošilka. Mý. Vz -anda.

Košilátko, a, n., člověk od narození šťastný, ein Sonntagskind. Mus. IV. 409. Vz Košilka.

Košile, e, f., košilka, košilička, košilinka, z lat. casula; za starších časů slula *rubáš, rubáč*. Jir. Gt. pl. košil (m. košilí, vz -le). Das Hemd. K. plátěná, vlněná, křestná, spodní, smrtelná (rubáš), brněná, železná. Jg., V. — *Košile má*: tělo, tílko, límec, rukávy, náramky, klínky či srdéčka, límečky na rukávě (manžety, tacle). Š. a Ž. (Walter). Podsádka na k-li: srdéčko. D. Délka, šířka k-le; výstřih u košile; rukávní otvor, hladký díl; náprsníčky, záhyb, pásek k-le; límec k-le rovný, přehnutý; rukáv košile rovný, klínový, řasnatý; knoflíková dírka u k-le. Š. a Ž. Podsazení u košile (Untersatz, Besatz, Beleg). K. škrobená, tenká, řežná, tlustá, hrubá. Hořejší díl: stánek, tílko, svršek; dolejší u ženských: podolek; mužská, ženská, dětská; k. na stroji, rukou šitá. Šp. Moravanům *košula* je hrubá spodní košile, *rukácec* pak svrchní tenká. Us. Až do košile někoho svléci. Us. Košile práti, máchati, střihnouti, přistřihnouti, měřiti. Us. Košilka na prsa. Us. Dnes jsme vstali dřív než k. (velmi časně). Us. Bližší jest těla k. nežli sukně (kabát). Č. Chodíš jako zmrzlá k. Us. Statečný, tuhý jako zmrzlá k. v horké lázni. Vz Bojácnosť. Č. Delší k. než kabát (svět naopak). Vz Chybování. Č. Blízko je mi k., ale bližeji ještě kůže. Č. Kůže jest dražší nežli k. Sukně košile bližší nebývá, nemoudrý

pro dalekó bližších zbývá. Dał. Dal by i poslední k-li s těla. Č. Staví se co škrobená (zmrzlá) k. = pyšný. Č. — **K.**, *obal* něčeho. Kadlub za formování kovu záleží (skládá se) z jádra, košile a pláště. Techn.

Košilka, y, f., malá košile, das Hemdchen. — **K.** = *ovčí kožka*, rouško (dítěte), das Schafhäutchen. V košilce se narodil. Vz Košilátko a stran přísloví: Štěstí. Č.

Košilný rukáv, Hemdärmel. Deh.

Košina, košatina, košinka, košatinka, y, f. — *K. vozní* (loubková aneb z proutí). Wagenkorb. Us. — **K.** = *koš ohradní*, Schanzkorb. — **K.** = koš na chléb. Brodkorb. Aqu.

Košinář, e, m., košatinář, Korbmacher. D.

Košiník, a, m. Korbmacher. Veleš.

Košinový vůz. Korbwagen. D.

Košíř, e, m. Korbmacher. Tk. II. 374.

Košíře, dle Budějovice, ves u Prahy.

Košlák, u, m., Steinnuss. Plk.

Košnice, e, f., koš včelní, Bienenkorb. Na Slov. — **K.**, pl., dva trámce na místě žebřin vozních, mezi něž položené prkno činí dno k nakládání hnoje. Seitenbalken am Mistwagen. Dch.

Košov, a, m., vesnice a hora u Jičína.

Košový, Korb-.

Košt, u, m., z něm. Kost = *okus*, *okusení*, das Kosten, der Versuch. Víno na košt. — **K.** = *chutnání*, *chuť*, der Geschmack. V., Kom. — **K.** = *útraty*, *náklad*, die Kosten. Na svůj vlastní náklad a k. válku vedl. V. — **K.** = *tuřín*, *řepa*, die Rübe. Us. k Bavorům.

Košťál, u, m., **košťálek**, lku, coll. **košťáli**. — **K.** na Slov. = kosť; brk. — **K.** *sloupek n. hlouh, na němž zelí n. bylina roste*, der Stengel, Stürzel. Bylina na hloubku neb košťálu stojí. Kom. Do košťálu vyrůstati. Rohn. K. u zelí. Us. Lacino v Čechách, tři košťály za groš. Vz Nuzný. Lb. Leží mezi košťály, pometly (od nikoho není vážen). Č. Sprostý jako kapustový k. Vz Hloupý. Č. Tlam tlam, po zelí domiali (dostrouhali) košťály. Vz Tlachal. Č. — **K.** *u palce* (ve mlýně) dolejní část palce kola palečného, kozlík, der Stängel. Jg., Vys. — **K.** *Starý k.*, ein Geck, eine Vettel. Rk.

Košťáliště, č, n., místo, kde zelí sázeno bylo. Us.

Košťálník, a, m., zahradník, jenž zeleniny pěstuje. Kohlgärtner. Us. Deh.

Košťálov, a, m., hrad v Litoměřicku. Vz S. N.

Košťálový, Stengel-.

Košťář, košťatář, e, m., der Besenbinder. Us.

Koště, čte, C. (ač neživot., skloňuje se výjimkou podlé Kníže. Brs. 9.); koštiště, chvoštiště, ě, košťátko, a, n. V Jičíně a na Mor. (Bž.): pometlo. Besen. Cf. slov. kust = Strauch Šf. K. k metení plev: sháněčka. Šp. Nové k. dobře mete. D., Č. Každé koště jest hezké, když se ustrojí. Vz Chlubný. Č. Přijdeš také na místo, kde k. stává. Vz Proděláni. Č.

Koštěj, e, m., Skelet, kostěnec. D.

Koštěnec, lépe: kostěnec, vz toto.

Koštěný, *lépe*: kostěný, knöchern.

Koštěr, u, m., strom, dřevo, Baum, Holz. Us. Mark.

Koštěř, koštýř, kostíř, e, m., z něm. Koster. K. vina. Tk. II. 371. — **K.**, *nádoba* k nabírání vína, krokvice. Vus.

Koštištář, e, m. = košťář. D.

Koštování, n. Vz Koštovati. V.

Koštovati, z něm. kosten = *okoušeti*, *chutnati*, *ochutnávati*. — **co**: víno, pivo. Us. — **K.** = *zkoušeti*, versuchen. V. — **čeho**. K. meče o mrtvého. D., V. — **čím**. Někdy i bitím koštoval. Klat. — **se na čem**. Na kterémž koln se každého dne museli k. (cvičiti). V. — **se s kým**. Aby se s křesťany koštoval. Kron. Tur. — **K.** = *státi*, kosten. Co to koštuje (v obec. mluvě m. stojí)?

Koštovka, y, f., košt, okus, das Kosten. Na Slov. Dejte mi na k-u. Bern.

Koštový, Kost-. K. víno. Zlob.

Koštúr, u, m., železný bodec na voly, Stängel, Griffel. Bern.

Košumberk, a, m., hrad v Chrudimsku. Vz S. N.

Košut, a, m. = *kozel*, Bock. Řezaný kozel je kleštěný k. Kom. — **K.** = *člověk nepoválživý*, nerozumný. Na Slov.

1. **Kot**, a, m. = *kocour*, der Kater. Odtud: koté, kocour, kočka; cf. lat. catus. Kota na myši, na zajíce chrta. L. — **K.**, phoca ursina, der Seebär. — **Na Mor.**: Honiti kota (jistý tanec).

2. **Kot**, kůt, u, kůtek, kotek (zastr.), tku, kotíček, čku, m. = *vydutost*, Höhlung; odtud: kot, kotec, tce = bouda, budka. Psí kot. Jg. O psí kot se hádati (o věc nepatrnou). V. Vz Hádka (daremná). Č. Cf. dolnoněm. Kott = posada; Kapunenkott. Č. — *K.* = *nadutosť*, odtud: kotník. — **K.** = *vysedlá a kulatá kosť* ku př. patní k., kotník, das Fersenbein, der Kot, der Knöchel, die Köthe. Dáti se v koty n. v nohy. Koty vzíti. Bráti na se koty. Natahovati koty (= pospíchati). Vz (stran přísloví) Spěch. Č. — **K.** = *paznehty*, *nohy*, k. hovězí, telecí. Klauen; Ochsen-, Kälberfüsse. Boč., v Přerov. Kd. Také *rosol* z prasečích nožiček. V Přerov. Kd. — Rozlož koty (= nohy = rozvaluj se na loži). Us. Budeš držeti koty (budeš lán, trestán). Ros., C. Vz Domluva. — **K.** (kůty, kostky, kůtky), Würfel von den Thierknöcheln. V. Vybráš co Vavrda v kůty. D. — **K.**, *kotva*. Kat. 2799.

3. **Kot**, u, m., *překot*, kácení, padání, das Umhauen, Fällen, Fallen, der Sturz, Fall. Rozléhá se po úvalech kot vetchých dřev. Rkk. 37.

Kotáceti, 3. pl. -ceji, el, en, ení = váleti, kotáleti, rollen, wälzen. — **se po čem**: po poli. Jg. — **čím**. Ten svět se divně obracel, když žena mužem kotácí. Č.

Kotáčka, y, f., mačka, eryngium campestre, Mannstreu, Brachdistel. Jad.

Kotálec, lce, m. = kotrlec. Burzelbaum. Jg.

Kotálení, n. K. obroučku, das Reifenschlagen (Spiel). Dch.

Kotaliti, kutaliti, kotouliti, kutouliti, 3. pl. -li, il, en, ení; kotáleti, kotouleti, kutáleti, kutouleti, 3. pl. -leji, el, en, ení; kotálivati, kotoulivati, kutálivati, kutulivati = váleti, kouleti, wälzen, rollen. — **co kudy**: soudek po pokoji. Us. — **kam**: soudek do domu. K. v kuželky. Da. — **čím**, **s čím**. Kutalil tím sudem, s tím sudem. Jg. — **se odkud**;

s vrchu. — **se s čím.** Ten sud se kutalil i s pivem. Jg. — **se kde: na** posteli. Ros.

Kotar, Kotor, a, m., mě. Cattaro v Dalmacii.

Kotár, u, m., na Mor. a Slov. = chotár, podkraji. Rybay.

Kotce, vz Kotec.

Kotčár, Kotčí, vz Kočár, Kočí.

Kotě, gt. kotěte, n., koťátko, mládě zvířat čtyrnohých, zvláště koček, psů atd., cf. lat. catulus, das Junge von Katzen, Hunden, usw. Kočka má koťata. Us. Kac (káč) kotě od mléka (když někdo na menší krádeži n. mlsačce postižen). Vz Macek, Rak, Odehnati. Lb, Č. Lepší dítě nežli kotě. Us. Hledí co kotě devátého dne (hloupě). Vz Hloupý. Č. První koťata za plot. Č. Odstrčiti nbohého co k. od mléka. Vz Odbytí. Č. Tys k. slepě. Da. — **K.,** *rycpanina*, která do kulovata jsouc ustrojena na čepcích ženských vzadu visí. U Domažl. Us. Dch. — **K.,** *hra na koťata* (pračata, kůtky). Vz Jg. — **K.** Koťata — kočičky (na stromech), die Kätzchen. D. — **K.,** kůtě = dům, lože. Haus, Lager. Jdi na kotě. Us. u Bydž. Vz Kotce.

Kotec, tce, kotcček, čku, m. = *budka*, Behältniss. K. na telata, na holuby (holubník), na slepice (kurník), kačí (kačinec), husí (husinec). — **K.** *bouda kupecká*, krám. K. pekařský, soukenický. Gl. 107. Höke, Kramstelle, Halle. — **Kotce,** pl. = řada takových krámův, bazar. Koupil to v kotcích. Jg. K. v Praze v Tk. II 539. Die Kotzen, Tandelmarkt. Vz S. N. — **K.** *na lodi*, kajuta, Kajüte. S. N. — **K.,** Kasten beim Wagen. — **K.,** *lože, kůtě*, postel, das Lager. Us. Turn.

Kotečník, a, m. Budenkrämer. Troj., Tk. II. 374.

Kotejcati se, watschen, torkeln. Rk., Dch.

Kotejcany, dle Dolany, jméno místní, Schmiedgraben. Mus. Lid říká K., ale Pal. píše: Chotičany (u Č. Budějovic). Bž.

Kotejš, e, m., kotejšice, e, f. Schneckenrundung. Rk.

Kotejšovitý, -ový, schneckenartig. Rk.

Kotek, zastr., vz Kůtek.

Kotel, tla či tlu, m. Gt. kotle **šp.,** poněvadž se kotel nekončí na -lь, nýbrž na -lъ Mkl. Cf. Brs. 9. Kotel, ahenum, goth. katils, lit. katilas, lat. catillus, catinus, Schl., katvála, Höhlung, řec. κότυλος, die Schale, κοτύλη, jede Höhlung. Fk. 30. Der Kessel, Küper. Stran původu vz také Mz. 46. V kotlích vařiti. Kom. K. mydlářský, barvířský, visutý. Jg. K. na vodu, na prádlo, na pivo, na ryby, na švestky, na povidla, Š. a Ž., na pálení kořalky. Hrnec k. kárá, černa sta oba. Jg. Vz Hlohyně. U sazi a u kotla nikdo nezbělí. Š. a Ž. — Vytříti komu kotlík (vypeskovati). Jg. — **K.,** *větší n. menší prostor prohlubený, kotlina*, Kessel, ku př. okolo pevnosti (prohlubina), okolo stromu. Vz Hora. — **Kotly,** hudební nástroj, vlaské bubny. Vz S. N. Kotly jsou dva bubnů, jichžto se při slavnostech užívá. Kořínek ad Rkk. 40. Pauken. Vzezni hlahol trub i kotlóv. Rkk. 40. Buben má 2 stejná dna z koží; kotel, obyčejnému kotlu podobný, má jen horní otevřenou část koží potaženou; o božím těle nosívají kotly kostelníci, v červená roucha oděni, na zádech od oltáře k oltáři. Bž. — **K.** = *kropenka*, Weihessel. Na Mor. Boč. — **K.** = řiť. Da.

Kotelec, lce, m., v již. Čechách: peleš zvířat; rozeuchané lože. Kts.

Kotelette, koteletky, žeberky, žeberní řízky telecí n. vepřové. Rk. Koteletten, gebratene Rippenstückchen von einem Kalbe.

Kotelna, y, f. Kesselhaus.

Kotelnice, e, f., der Heckenschafstall. Na Slov. Bern.

Kotelník, a, m. = kotlář.

Kotelný, Kessel-. K. oheň. Čas. techn.

Koten, tnu, m., zastr. = kotník. Reš.

Koteň, tně, f., kotníky za prsty, když se ruka v pěsť sevře. Us.

Kotěna, y, f. = kočka, na Slov.

Kotenec, nce, m., scaurus, hmyz. Krok.

Kotěnec, nce, m. = kotě. Jád.

Koterec, rce, m., místo, kde koťata — nyní drůbež sedá. Hühnerhaus. Jg.

Koterie, e, f., z fr., uzavřená společnosť, věneček, dychánek, spolek. Rk. Kränzchen, Klatschgesellschaft.

Kotev, vz Kotva.

Kotevné, ého, n. Ankergeld. Jg.

Kotevní, Anker-. K. provaz, elo, právo, D., Th., hák. V.

Kotevnice, e, f., rhexia = kotevník.

Kotevník, a, m., Ankerschmied. Troj. Vz Tk. II. 376., 381. — **K.,** u, m., rhexia, Ankerblume. D.

Köthen, a, m., mě. v něm. Vz S. N.

Kothurn, u, m., vysoké až po holeň šněrované škorně u starých Řekův, později obuv s vysokými špalíčky v starořeckých divadlech, aby tím herec tragický větším se stal. Na kothurnu kráčeti (vysoce). Nz.

Kotiljon, n, m., z fr., společenský tanec v ¾ taktu. Rk.

Kotík, u, kotíček, čku, m. = kotník u ruky, Knöchel. Na Mor. Jg.

Kotiti, 3. pl. -tí, il, cen, ení, kotivati, káceti = převrhovati, převracovati, umwerfen, umstürzen. — **co:** stolici. — **co čím:** rukou, nohou. — **se odkud.** Sien (ten) sě koti s oře. Rkk. 55., 42. — **se po čem.** Vlaslav po zemi sě koti. Rk. 23.

Kotiti se, il, cení, okotiti se = mladé roditi (o kočkách, kozách, čubkách, ovcích atd.), jungen, Junge werfen. — **abs.** Kočka se kotí. Koza se kotí (kozlí). Jg. — **se komu.** Peníze se mu kotí (množí). Jg. — **jak.** Hřích po hříchu se kotí. Plk. — **se s kým.** Matka s dítětem se kotí (mazlí). Jg.

Kotkati = koktati. Us. u Berouna.

Kotkavý = koktavý. Us. u Ber.

Kotkodákati = kodkodákati.

Kotlačka, y, f., mačka, bylina, Mannstreu. Jg. —

Kotlanka, y, f., kamna s kotlem. Jg.

Kotlář, e, m., Kupferschmied, Kessler. Tk. II. 376., V.

Kotlářík, a, m. Kesselflicker.

Kotlařiti, il, ení, Kessler sein.

Koltářka, y, f., die Kupferschmiedin. — **K.,** vinice u Prahy.

Kotlárna, y, f., Kupferschmiede. D.

Kotlářský, Kessler-. K. řemeslo, D., dláto. Rohn.

Kotlářství, u. Kupferschmiedhandwerk. Jg. —

Kotlati, kotlávati, dutým jako kotel se stávati = kotlavěti. — **komu:** Zub mi kotlá. Us., Lk.

Kotlavěti, ěl, ění = kotlati, hohl werden. D. —

Kotlavý, dutý, hohl. K. strom, zub. Us.

Kotlík, u, kotlíček, čku, m. Kesselchen, Tiegel. V. — **K.**, kropenka, Weihkessel. Berg.

Kotlina, kotlinka, y, f., hlubina, jaká v kotlu bývá. Kesselvertiefung, Grube. K. v pivováře, kde kotel jest, Schürgrube. D. — **Kotlina** *u sopek.* Kessel. Když nějaká sopka se oblašuje, udělá se k. Presl. — **K.** *u vodometu; v zubu*, Zahnhöhle. — **K.** = *hlubina vody*, tůň, vír, die Tiefe. Kom. V kotlině na potoce mnoho raků bývá. Us. — **K.**, Kessel, jest prostora v jezevčím doupěti aneb noře, kterou si jezevec kotlovitě vyhrabe a za své hlavní obydlí volí. Šp. — **K.** *horská*, Gebirgskessel. Čsk. — **K.** *v horn.* Schürgrube; Kessel. V. — **K.**, dříví pod kotel. Us. v Krkonš.

Kotlisko, a, n., veliký kotel, grosser Kessel. Br.

Kotliště, ě, f. Kesselheerd, -stätte. D.

Kotlov, a, m., jm. místní. Mus.

Kotlovina, y, f. = kotlina, Kesselstätte. — **K.**, měď ze starých kotlů. Ros.

Kotlovitý, kesselartig. Mus.

Kotlovna, y, f., Kesselhaus.

Kotlovnice, e, f., schránka na kotle. Na Slov. Bern.

Kotlový, Kessel-.

Kotna, vz Koule.

1. **Kotní**, od kotu, Köthen-, Knöchel-. K. přibbl. Krab.

2. **Kotní**, porodní, Geburts-. K. bolesti. St. skl.

Kotníček, čku, m., Knöchelchen.

Kotník, u, kotníček, čku, m., Knoten, Gelenk, Gleich. V. K. nožní, u nohy, u ruky, u prstu. Chodidlo kotníky, patu, nárt a podešvu a s prsty palec v sobě držící. Kom. Někomu k. (u nohy) podvrhnouti (nohu nastaviti, aby padl). Sych. Kotníkem (u ruky) na dvéře klepati. Us. — **K.** u stébla, kolínko, der Halmknoten. D.

Kotníkovatý, -ovitý, grossknorrig. Kom.

Kotníkový, Knöchel-.

Kötnitz, Skotnice u Příbora na Mor.

Kotopeky, dle Dolany, ves v Berounsku. Tk. I. 372.

1. **Kotor** = Kotar.

2. **Kotor** = který. Na Slov.

Kotouč (strč. kotúč), e, kotouček, čku, m. = kruh, kolečko, Ring, Ringel. K. vlasů, drátu, Us., příze. Ros. Kotúč ohňový nad jeho hlavú se ukázal. Pass. 993. — **K.** = *kolo, okruh*, Kreis, Wirbel. Do kotouče, do kotoučka se točiti. Us. Vítr prach na cestách v kotouče zametá. Puch. Do kotouče vláčeti. Vaň. — **K.** = *kolo vnitř plné*, Scheibe. Skla v kotoučích. D. K. n. koláč vosku, D., k. sněhu. D. — **K.** *nabíhací* u soustružníka, Anlaufscheibe. Techn. **K.** *přilnavý*, Adhäsionsplatten. Ck. — **K.** = *kolečko, koleso*, Rad. K. u kolečka, u trakaře; trakař. D., Kom. — **K.** = zavití vlasův u dívek, vrkoč, Haarnest. Jg. — **K.** (v tělocviku) v nártech, ve visu, plavmo, sedmo. Tš. — **K.** Kotouček, Scheibchen, Scheibel, jest v drážce jelení pohyblivá část výtisku (Abdruck), která se vyndati může. — **K.** *jeřábu.* hrozen jeřábu u šprušle. — **Kotouči**, trochina, měkkýši břichonožci. Kotouč kuželovitý, trochus conulus; k. indický, t. niloticus. Frč. 243. — **K.**, Spritzkrapfen. D., V. — **K.**, vrch na Mor.

Kotoučky, spirulida, čeleď hlavonožců dvojžabrých. Vz S. N.

Kotoučnatka, y. f. K. obecná, spirifer viator, měkkýš. Vz Frč. 206.

Kotoučovati, kotoučiti, wirbeln. — **čím, kým.** Nebo mnou draví vichrové kotoučují. Č.

Kotoučový, Ring-, Kreis-, Wirbel-.

Kotouleti, el, ení = kotáleti. V.

Kotoulka, y, f. = kroužek; na Slov. = přeslen.

Kotovitý, katzenähnlich. Ssav.

Kotr, čtverka na kostce = katr. Vz Dryc.

Kotrba, y, f. = hlava (s příhanou), palice (hlavně o člověku svéhlavém, podivinu). Hirnkasten. K-bu zbytečným pitím obtížiti; k-bu si rozraziti. Reš. Divná jest on k. Jg. Fuči (hučí, sršl) mu v kotrbě (blázni, třeští). D., Č. Vz Blázen, Ztřeštěný. Straší ti v kotrbě (blázníš). Mt. On má svou kotrbu. Kom. Dělati dle své kotrby. Nestalo se dle jeho kotrby. Jg. Jde mu to do kotrby. Vz Trampoty. Us., Č. Má v k-bě zatopeno. Vz Opilec. Lb. — **K.**, poutec, čechalka, der Kopfwirbel. D. — **K.**, rozcuchané vlasy. Da.

Kotrbáč, e, m. Starrkopf; ein Taleutloser. Us. Dch. — **K.**, člověk rozcuchaných vlasů. Da. —

Kotrbanec, nce, m. = kotrmelec. Jg.

Kotrč, chotrč, e, m. = chrastí, roždí, Gebüsch; houba, boletus polycephalus, der Eichhase; rozsocha na žerdi ptáčnické, die Gabel; chatrč, Bauernhütte; na Slov. svěřep, Wildhafer; posada, Hühnerhaus. Jg. Vz Roháč.

Kotrčky, pl., strmina, ein steiler Ort. Na Slov.

Kotrkal, u, m., okrouhlý štít jezdců, Reiterschied. V. Z střlat. quadrigalc. Gl. 107.

Kotrlcovati, kotrlce dělati; říká se o zajíci, když jest dobře střelen. Sp. Vz Kotrlec.

Kotrlčiti, il, en, ení, kotáleti, wälzen. — **co kam odkud:** dříví (s hory) do údolí k. Um. les.

Kotrlec, lce, **kotálec, kotrmelec** (na Mor. kotrbelec); kozelec, zmltanec, der Burzelbaum. Od *kotiti* = káceti. Šf. K. metati, zmitati, dělati, převrci. Us., Kom. — Svět převrací se kotrlcem (mění své úmysly). Kom.

Kotrlcti, el, en, ení = kotáleti, váleti, wälzen. — **co na čem:** na válcích. Reš.

Kotrmelcovati = kotrmelce dělati, burzeln. Us.

Kotrmelec = kotrlec.

Kottbus, mě. v Prusku, Chotěbuz.

Kotuha, kotužník, a, m. = pes. Na Slov.

Kotul, a, m. K. veverovitý, callithrix sciureus, opice. Frč. 398.

Kotulati = kotáliti.

Kotužník = kotuha.

Kotva, y, f. Strany původu vz Mz. 47. K., kotev, tve, t., kotvice, kotvička, der

Anker. Kotvu, kotvici hoditi, uvrci (do moře, Ler.), vyvrci, spustiti, Jg., vytáhnouti, zdvihnouti, V., vyoiti, Alx., 1105., zaraziti, utíti (kappen). D. K. zatíná, se zaťala a loď zastavila; k-vu pustiti, do moře vpustiti; k-vemi lodi zdržovati. Ler. Lodi na kotvách stála. Jel. Lodl se kotvemi držl. Har. K. vržná, Jg., vojenská. — K. Kotvice = háky, kterými se železa k zemi upevní tak, aby lapene zvíře s nimi utéci nemohlo. Šp. — K., *studniční hák*, der Brunnenhaken. V. — K., *múčka*, Mannstreu. Tabl. lid. — K., Knopper. — Vz Kotvice.

Kotvač, e, m., hromádka srostlého ovoce. Rk.

Kotvář, e, m. Ankerschmied.

Kotvářka, y, f., die Ankerschmiedin.

Kotvářský. Ankerschmied-.

Kotvářství, n. Ankerschmiedshandwerk.

Kotvice, e, f., lodní hák = kotva. V. — K., *studniční hák*, Brunnenhaken. V. — K. = třínohé spičaté železo na záhubu nepřátelské jízdě n. zlodějům házeno, Fusseisen. Ros. — K., trapa, Wassernuss. K. vzplývavá, t. natans. FB. 90., Kk. 224. — Ostatně vz Kotva.

Kotvička, y, f., malá kotva. — K., tuhý chlup na konci zahnutý, v botan. Kk. 8.

Kotvičnice, e, f., koule s háky, Ankerkogel. Č.

Kotvičník, u, m., die Ankerblume, rhexia.

Kotviště, ě, n. Ankerplatz.

Kotviti, ankern. Berg.

Kotvrdovice, dle Budějovice, Kordowitz v Brněnsku. Mus.

Kotýcání, n. K. plti, kollbání. Lego.

Kotyledony, děloby, klíční listy slovou první listy mladé semenní rostlinky, kteréž se od pozdějších řádných listů tvarem svým a podstatou více méně liší. Vz více v S. N.

Kotyza, y, m., zastaralé, pochlebník, Schmeichler. V.

Kotyzalka, y, f., zastr., pochlebnice, Schmeichlerin. Us.

Kotyzoun, a, m., kortyzoun. Hofnarr. Jg.

Kotyzovati, kotyzati = lahoditi, pochlebovati jako kočka. — **komu**. Kom. — **se k někomu**, schmeicheln, liebkosen. V.

Kotzen, v Praze, vz Kotce.

Kotzendorf, Mähr., Kočov moravský u Rymařova. — K., Schles., Kočov slezský.

Kouba, y, m. = Jakub. — K., y, f., mě. Cham v Bavorsku. Har.

Koudel, e, f. U Opav. knděl. Pk. Osmečky konopí neb lnu, které při prvním pačesání (hachlování) odpadávají, slézají (co podruhé sleze, pačesy slove. Jg.). Vz Kk. 146., Werg, Kauder, Hede. V. Za funt koudele nevážiti. V. Váznouti v něčem jako kuřata v koudeli. Mus. — *Pozn.* Koudel nemá *v gt.* koudle, nýbrž: koudele, *e* nevysouvá se; vz *E* a *-el*.

Koudela, y, m., jm. vlastní. Bž.

Koudelář, e, m. Werghändler. Jg.

Koudelářka, y, f. Werghändlerin. Jg.

Koudelářský, Werghändler-. Jg.

Koudelářství, n. Werghandel. Jg.

Koudeliti se, il, ení, třapiti se (o provazích, sich fasern, zasern. Us.

Koudelka, y, f., kleines Werg. — K., příjmí české. — K., strouha v Turnově. — K., druh trávy v bažinách rostoucí. Jg.

Koudelnatý, wergreich. Ros.

Koudelnice, e, f., šat koudelný, Haofwamms. Háj.

Koudelník, a, m. = koudelář. Troj.

Koudelný, Werg-. K. nit, koot, provaz, příze (pačesná), plátno. (Hk.). Jg., V.

Koudelovitý, wergartig. Rostl.

Koudelový = koudelný.

Kouf, u, m., veliký sud, ef. něm. Kufe. V.

Kouhát = kohát.

Kouka, y, f., *červ srdeční*, had. Herzwurm. — K. = *škrkavka*, v již. Čechách, Spulwurm. Kts. — K., aplisia, plž. Krok.

Koukač, e, koukal, a, m., der Goeker, Zuseher. Jg.

Koukačka, y, f., die Gnekerin; der Guekkasten. Jg.

Koukati, strč. kúkati; koukoouti, knul a kl, knutl, koukávati, sehaneo, gucken, zuschauen. — **abs.** Kouká jako 9 bromů. Č. Kouká jako napíchnuté tele. Vz Hloupý. Lb. Koukej, koukej, jak sedlák hloupej. Da. — **po kom, po čem.** D. — **kudy:** skrze sklo. D. — **kde.** Kam jen kouknu v kraji kolí. Puch. — **jak: přes** rameno k. (hleděti). Prov. Na někoho po očku k. Šm. Kouká **na** půl dvanácto. Vz Šilhavý. Lb. — **nač.** Kouká jako sova na slunce. Vz Hloupý. Lb. Kouká jako žába na hroma (podivně). Sml. Kouká na ni **přes** jedličku. Er. P. 495. — **se na co:** na ptáky. U Hradce kr. k. si na co. Hanka. — **(komu) odkud.** Pan Sláma mu z bot kouká. Č. Jidáš mu z očí kouká. Č. Kostnice (smrt) mu z očí kouká. Č. Je svatý, jen že mu nohy z pekla koukají. Č. Hodná by byla, kdyby po tom co bylo, co jí z rukávu kouká. Sych. Kouká jako myš z komisárku. Vz Hloupý. Lb. Kouká jako sůva z nodlí (podivně). Sml. Kouká z pod čela = škaredě, kaboní se. Us. u Jilem. Brodíme my je (koně) v Dunaji, jenom jim ouška koukají. Er. P. 421. Kouká jako žába z prachu. Mřk. — **K** lesu, **do** lesa, **proti** slunci, **v** propasť, **před** sebe, **za** truhlu atd. koukati. Vz Hleděti.

Koukavý. O látce barvy křiklavé, veselé. Kh. —

Koukl, a, m., vlastní jméno.

Koukle, ete, n., něco nepatrného. Má děti jako koukle = plné kouty dětí. Šm.

Koukléř = kejklíř. Jg.

Kouknouti, vz Koukati.

Koukol, e, m. a f. Cf. Brs. 4. K., agrostemma, Kornrade. K. polní, a. githago. V., FB. 83. Vz Kk. 225. K. vlaský, myší, matonoha, opilec, lolium temulentum, betäubender Lolch. Us. Pšenice v koukol se proměňuje. Kom. K. obilí ndušuje. Kom. Všude k. mezi pšenicí (zlí mezi dobrými). Jg., Šp., Č. Není role bez koukole. Č. Až do skonání světa nebude pšenice bez k-le. Vz Zlý. Lb. Od k-le červeného — čtyry neděle do nového (i. e. obilí). Na Želivsku. Sř.

Koukolatě, ěte, n., nezdárné dítě, ungerathenes Kind. Us.

Koukolka, y, f., řešeto na koukol. Radensieb. D.

Koukolnatý, koukolovatý, -ovitý, voll Raden. K. pšenice. Ros.

Koukolní, -ný, Raden-. K. bylina = koukol.

Koukolovatý, koukolnatý, voll Raden. K. pšenice. — **K.**, koukoli podobný, radenartig.

Koukolovitý, radenartig. K. rostliny. Rostl.

Koukolový, Raden-. K. voda: semeno.

Koukoví, n., kollekt., Kiesel. Rk.

Koukový kámen, Feuerstein. V., Rostl.

Koule, e, f., kule, kulka, kulička, kulčička. Tedy instr. sg. koulí n. kulí; pl. gt. kulí n. koulí, dat. koulím n. kulím, lok. v kulích n. koulích, instr. kulemi n. koulemi. Mk. Stran původu vz Mz. 52. K. jest těleso tvaru okrouhlého, které vzniká, otáčíme-li půlkruh kolem svého průměru co osy; střed tohoto průměru jest spolu střed koule, který leží od každého bodu povrchu stejně daleko. Vz více v S. N. Die Kugel, Sphäre. Koule okrouhlá, vydutá, prázdná, praskací, svítící, řetězová, bořicí, tesaná, ohnivá, biliardová, sněhová, zemská (zeměkoule), nebeská (k. nebes, Himmelsk.), parní, Jg., Nz., V., Kom., vzdušná (ballon). Nz. K. do ručnice, do děla (Kanonen-, Stückkugel), V., k hraní. Jg. K. s opasem, opásaná, Gürtelkugel, Čsk., s úsečí, pásem a výsečí, K. mit Segment, Zone und Sektor. Ck. Průměr, povrchnosť, plocha, rychlosť, povrch koule. Šp., Nz. Úseč z koule (Kugelabschnitt), výseč z koule (Kugelansschnitt). Nz. Aby v ní (neděli) nehřešil, ne v kostky hrál anebo v jiné hry, jakžto pastevci na pastvě v koule neb toušie n. v kotny o penieze. Z 14. stol. Dráha letu kulky. Forma na kulky. Šp. Koule líti; k. vystydla. Šp. Koule fičí (okolo někoho). Šp. Kouli vrhati, vrci, tréiti. Tš. V kule hráti. V. Kouli a kuželkami hráti. Kom. Vz Střela. Jak se koule otáčí, tak světa losy sedají. Pk. — **K.** *ohnivá* = povětroň. S. N. Meteor. — **K.** *(v tělocviku)*. Po kouli napřed, nazad, stranou běhati; kouli sonnožným poskokem puditi; skokem na kouli se obraceti; jednonož kouli puditi. Tš. (str. 104.). — *V loterii*: Saditi na první, druhou atd. kouli (na první, druhé číslo, které dle pořádku v tahu loterním vyjde). — **K.**, *holub mořský, láhvice*, der Kugelfisch, die Meerflasche. Rohn. — *Koule ženská* = *zásnět, snětek, zlé břemeno, nezdárný plod*, slove zvrhlosť zúrodněného v dělohu se dostavšího vajíčka, kterážto v době vývoje jeho nemocí zárodku povstává: k. boubelnaté či vodnaté a k. masité či krevní. Vz více v S. N. Mondkalb, Kugel. Která žena má kuli v břiše. Jád. K. se jí hnula a stoupá jí k srdci. Lk. — K., vz Nástroj k vytahování kulí. Cn. — **K.** *kamzíková*, Gemskugel, slove svalená, tvrdá, kulovitá hmota, kterou někdy nalézáme v panderu (Wanst) starých kamzíků. Šp. — **K.** = *posada kulatá*. Na Mor.

Koulenka, y. f., globularia. K. obecná, g. vulgaris. FB. 64. Die Kugelblume.

Kouleti, 3. pl. -ejí, koulej, leje(le), el, en, ení; kuliti, 3 pl. -lí, il, en, ení; koulívati, rollen, kollern, wälzen. V. — **se.** Koulelo se, koulelo, červené jablíčko. Da. — **se, co po čem:** po zemi. Us. — **čím:** kulí. Br. K. červeným jablíčkem. Er. P. 483. — **čím kam:** kulí **do** kuželek. — **se odkud.** Jablko od jabloně daleko se nekoulí. Ctib. — **co kam, kudy** atd. Míč **ke** zdi, **proti** hráči, **za** psem, **přes** níť, **skrze** stromy, z besídky, **na** pole, v jámu, **pod** kůlnu, **mezi** slepice, **se** soudruhy **za** chalupu atd. k. Us.

Koulíčkovati se = házeti po sobě sněhovými kulemi; v střed. Čech. koulovať se. U Bydž. Nk.

Koumar, u, m., koumarová barva, železná, eisengraue Farbe. — **K.**, koumarové barvy sukno, graues Tuch. Jg.

Koumarový, grau, eisengrau. V.

Koumati, stré., rozuměti, slíditi, na stopu přijíti, cítiti, vermerken, vernehmen, inne werden, erfahren. Švihlíčku k. = německy mluviti. Koll. (Bž.) Užívá se složeného: zkoumati. Jg. **K.** (míti pozor při krádeži). Sř. **K.** = číhati, pátrati. U Humpolce. Sř. — **K.** = seděti v žaláři za mřížemi. Da.

Koumavý = koumač = *chytrý*, *obezřelý* zloděj. Sř. — **K.**, *loudavý*, langsam. K-vě choditi. Us. Libochov.

Kounice, dle Budějovice, 1. ves v kr. pražském; 2. K. dolní, Kanitz u Brna; 3. K. horní v kr. znojemském. Karel hrabě Kounic nebo z Kounic. Vz Jméno, S. N.

Kouniti, säumen. Rk.

Koupadlo, a, n., lépe: kupadlo, vz -dlo. Bad.

Koupání, n., das Baden.

Koupárna, koupadlna, y, f., koupelna. Badeanstalt. D.

Koupati, koupám a koupi; koupávati, baden, waschen. — **koho:** psa, ovce, Ros., tělo, sebe. Us. — **se, koho v čem, kde:** za lesem, Us., v studené vodě, Us., se v řece, v blátě (tam padnouti). Koupá se, drže se břehu (bezpečně si počíná). Jg., Lb. — **se jak:** bez cizí pomoci, bez měchýřův.

Koupavý, badelustig. K. ryba. Bech.

Koupě, ě, f. = *kup, kupování*, der Kauf. K. dle ukázky (nach Probe), dle vzoru (nach Muster), na zkoušku (zur Probe), bezvýminečná, na ohledání. V koupi něco přidávati, přikládati (přídavek). V. To je dobrá k.; udělal dobrou koupi. Ros. V prodaji a koupi obchod vésti. V. Koupi uzavříti. Sych. Šli na koupi (kupovat). Us. Sešlo s koupě. Právo přední koupě. D. K. na zisk, na výdělek, J. tr., návratná (Rückkauf). Šp. To je k, koupi v každém krámě šp. m. to lze v každém krámě koupiti. Km. Jak při koupi psáno, tak má býti dáno; K. ruší nájem. Rb. Lidé na koupě jezdící. Ler. Koupi zamítnouti. Kupující, dokud schválení nedá, ku koupi vázán není. Vz Trh. Prodej. — **K.** = *věc koupená, zboží*, na Slov. tovar, die Waare. V. K. přemykati, překupovati. V. Dobrá, laciná k. V. Na dobrou koupi netřeba kupců pobízeti. V., Č. Dobrá k. kupce nehledá. Pk. Špatnou koupi prodával. Jel. Zlá to k., jest velmi neodbytná. Č. Lacině koupi nikdy se neraduj. Č., Pk.

Koupěchtivý, šp. m. kupec, kupovatel. Bs. —

Koupel, e, f. Gt. koupele, *ne*: kouple, vz *-el*, *E.* (Dříve také: k., e, m. a posud na Mor. V tem nejprvším koupeli. Mor. pís. 468.). Křest jest koupel nového zákona (nového rození, rodu). Kom., V. V čistém koupeli křtu. V. K. k omytí. Berg. K. ovlažovací, studená, teplá, vlažná; do koupele jíti; kou-

pel si koupiti; v koupeli se nastuditi; koupelemi se pozdraviti. Us. Připrděno mu v koupeli. Vz Hloupý. Prov., Č. — Vz Lázeň.

Koupelík, u, m., láznička, Badestüblein. Bern.

Koupeliště, ě, n. Badeplatz, -ort. Rk.

Koupelky, lek, pl., f., necky ke koupání dětí. Do k-lek dítě klásti. Us.

Koupelna, y, f. Badeanstalt. Dch.

Koupelnice, e, f., lazebnice, Baderin. Na Slov.

Koupelník, a, m., lazebník, Bader. Na Slov. Bern.

Koupelný, lazební, zum Bade gehörig. Na Slov.

Koupelověda, y, f. Balneologie. Rk.

Koupení, n., das Kaufen, der Kauf. V. Žaloba na dání po kůpení. O. z D.

Koupený; -en, a, o, gekauft. Koupený chlap. V.

Koupil, a, m. Darmodal umřel, Koupil (Kupsobě) pastal (nyní se musí vše kupovati). Jg., Šm.

Koupiti, 3. pl. -pí, kup, koupě(ic), il, en, ení; kupovati, kupovávati, kaufen. — **abs.** Jak jsem koupil, tak prodávám (narrata refero. Dch. Jak jsem vzal, tak jsem dal. Jak jsem slyšel, tak to povídám). Vz Pověsť. C. Jak koupíš, tak užíveš. Rb. — **co**: zboží, sukno, dům, pole. Us., V. Co nekoupíš, lehce můžeš dáti. Lb. Kdo tě nezná, koupil by tě (a kdo tě zná, darmo by tě nevzal). Vz Ničema. Lb., Č. — **co od koho, od čeho**: od žida. Us., V. Jalóvku sin od pastuchy kúpi v úvalě tam u vysokej trávě. Rkk. 21. Jestliže by kdo od kláštera ves koupil **bez** povolení královského. Ferd. I. zř. — **co jak.** K. něco **na** jisto. Šp. Kupovati na drobno, na libry, na vědra. Us. Na svůj náklad jídla si kupoval. Pref. 14. Kupovati bez peněz (krásti). Us., Č. K. co **dle** běžné ceny, **pod** cenou, **nad** cenu věci. K. něco trhem (**instr.**), D., úkolem (in Bausch und Bogen), Šm., dražbou. J. tr. Kristus koupil sobě lidi krví svou k dědictví. Chč. 444. Laciný přítel, jejž dobrým slovem a klobou- kem k. můžeš. Č. Nejdražší jest, co se prosbou kupuje. Č. Ptáka z ruky koupiti. Šp. — **čeho šp. m. co**, leč by to byl *genitiv dělivý při jménech hmotných a hromadných.* Koupil si tabáku. Zpěv. Pohleď, kohos koupil a čehos koupil. Chč. 444. Koupil jsem si na čepici manžestru. Er. P. 392. — **co komu**: sobě dům. D., Vác. III. — **co nač**: na prodej, na překup, na zisk, na výdělek. V. Kdyby se na konšelstvo kupoval. Výb. K. na větší míru, váhu. Er. Obilí na chléb. K. poh. 163. K. někomu střevíčky na svátek. Sš. P. 360. Já si koupím zejtra na ně (na košile). Er. P. 239. A na to sobě braň kupovali. Chč. 445. — **zač**: za 100 zl., za hotové peníze. Us., D., V. Kúpil za pät prstov, šiestu dlaň. Mt. S. Koupil za pět prstů a šestou dlaň. Č. Kupovati za pět prstů (krásti). Č. Zač statek koupen byl? Žer. Záp. II. 153. — **co k čemu**, vz k. *co jak* (instr.) — **kolik.** Koupil s rubáš kmentu. Jir. dh. — **co kdy. O** jarmarce kup střevíce. Er. P. 212. K. něco **při** dražbě, J. tr., při světle, za tmy. Us. — **po čem**: po groši; po zlatém husy koupil (každou za zlatý). — **proč, pro koho: na** závazek lásky něco k. Er. P. 151. Pro otce (otci) ten statek koupil. Us. — **co v čem**: zajíce v pytli kupovati (slepě). Jg. — **co kde**: vz k. co *od koho*. — **se kam**: **v** úřad se koupiti. V. — **s adv.** K. něco zpět, draho, lacino. Us.

Kour, a, m. zastr. (kur) = kohout. Koury pějí. V. Vz Frč. 350.

Kouř (zastr. kúř), e, m. K. = plyn a pára, skládající se z nedohořelých n. neshořelých částek zvl. uhelných, pocházejících z těles hořících nebo silně roztopených. Vz S. N. K. čpavý, stechender Rauch. Dch. Z komína jde, valí se k.; kouřem se zadusil; syrové dříví činí silný kouř; pusť k. oknem ven; k. kamny do pokoje vchází, se žene; kouř z látek hořících se vyvinuje atd. Us. V kouř (dým) to půjde (nic z toho nebude). Č. Vz Marné počínání. Č. — **K.** *bažantí*, Fasanenrauch, dělá se k tomu účelu, aby se bažanti do bažantnice vrátili, kteří z ní odletěli. Šp. — **K.**, *kouřník, včelína*, Rauchtopf der Biener. Us. Ber.

Koura, kura, y, f., kuřice, kurka = *slepice*, Henne. V. Nevěděl, kolik kur doma měl (vo strnchu). Dal. Kury liška, berany vlk pobral. Jel. — **K.** na Slov. = *kuře*. Plk.

Kouře, zastr, nyní kuřo. V.

Kouření, kadění, pára, das Rauchen, Räuchern, Dampfen, die Räucherung. V. K. od ohně, z vonných věcí. V. K. tabáku. Jg. Nepomohlo babě ani k. (koření). Vz Marné Počínání. Prov., Č.

Kouřený, geräuchert. K. mše, hrubá, veliká, Hochamt. Rk.

Kouřící tabák (kuřlavý). Rauchtabak. D.

Kouřidlo, kuřidlo, a, n., čadidlo; v dělostřelectvu: Dampfkugel. Čsk. — **K.**, kadidlo, Rauchwerk. — **K.**, kadidelnice, Rauchfass. V.

Kouřim, *ne*: Kouřím. Stran skloňování vz Chrudim. K., město v Čechách. Vz více v S. N. — *Kouřiman*, a, m. — *Kouřimanka*, y, f.; *Kouřimský*; *Kouřimsko*, a, n. Pojedeme do Kouřimi. Blízko od Kouřimi. Háj. **Od** K-mě. Lom.

Kouřiti, 3. pl. -ří, kuř, kouře (ic), il, en, ení, kouřívati, dým činiti, čaditi, rauchen, dampfen, Rauch von sich gehen, qualmen; zakuřovati, räuchern; bzdíti, smraditi, stänkern, fisten, räuchern. V. — **abs.** Pec, kamna kouří. Kouříš? Us. — **co**: tabák. Us. — **komu**: Hospodinu k. (kaditi). D. — **co komu kam**: kouří mu něco **pod** nos (pohrdá jím). Kom. — **čím kam.** Moře až k nebi vlnami kouří. Kom. — **se odkud.** Kouří se **z** komína. Jg. Páry ze žaludku **do** hlavy se kouří. Plác. Pára z lesa se kouří. Háj. Kouří se mu z huby (lže). D. Lže, až se mu **od** huby kouří. Us. Kouří se mu z vah (přišel na mizinu. Vz Prodělání.) Č. — **se kde. Nad** lesy se kouřilo, Háj., **za** kamny. Ve světnici se kouří. D. — **se za kým.** Kouří se za ním (lže. Vz Lháti, Lhář.). Č., Lb. — **se.** Práší (lže), až se kouří. Č. Kde se kouří, tu rád oheň bývá. V. — **se čím.** Meč jeho krví se kouří. L. — **kdy.** Vltava se kůřie **v** raněj páře. Rkk. 31. — **se kam kudy**: Kouří se komny, nějakým otvorem, **do** pokoje, **po** celé síni, **přes** dvůr atd. Us.

Kouřivý, kouřlivý = kouřel, Dampf-, Rauch-. K. obč. Háj.
Kouřlavý, *lépe*: kuřlavý. Jg.
Kouřnice, e, f., das Rauchzimmer. Rk.
Kouřník, u, m., vz Kouř (na konci).
Kouřový, Rauch-. K. barva. Rostl.
Kousací, Beiss-. K. zub, D., koruna znbu, svaz, Kaumuskel. Presl.
Kousadlo, a, n. K. slovou veškeré zuby dravcův a psů. Das Gebiss. Kousadla n hmyzu: hořejší pysk, dvě hořejší čelisti, dvě dolejší čelisti, dolejší pysk. Jhl.
Kousák, kusák, n, kusáček, čku, kusáky, pl., m., zuby, řezáky, der Schneidezahn. D.
Kousání, n., das Beissen. K. žaludka. V.
Kousati, kousám a kouši, kousej, kousaje (íc), al, án, ání; kousávati; kousnouti, snul a sl, nt, utí, beissen; pomlouvati, nachreden; štípati, stechen; vaditi se, sich zanken. Jg. — **abs.** Pes, který velmi (mnoho) štěká, nerád kouše. Jg. Mrtvý (Umrlý) pes (nepřítel) nekouše. Jg. Mouchy, komáři kousají (*lépe*: štípají), L., pepř, chřen kousá, štípá. Jg. — **koho, co:** maso, chléb; pes psa nekouše. Pes kouše bližicí se. Kom. — **komu co:** housku dítěti. Us. — **kam:** do masa. Us. Kousl do kyselého jablka (nechutná mu to). Do pysků se k. Nt. Kousni se v nos, v bradu, v prst (k hněvivému). Č. Klaní se do nohou a v paty kouše. Č. Nekousal Jidáše v koleno. Vz Jidáš. Č. — **kdy.** Vůči (v oči) s tebou dobře a **krom** očí kousá co pes (štípe co had). Prov. — **koho čím.** Vždy mne svými řečmi koušete. Br. — **se.** Psi hned se kousajl, hned se lížou. L. — **se s kým.** Kouše se s každým (hněvá se). Us., C. — **po kom.** Zlý pes po každém kousá. — **jak.** Kouše **okolo** sebe jako vlk (o hněvivých a lakotných). Jg.
Kousavec, vce, m., der Beisskäfer. Rk.
Kousavka, y, f., der Flohkäfer. Rk.
Kousavosť, i, f., die Bissigkeit. K. koně; k. pepře (pernosť). V.
Kousavý, zastr. kúsavý, bissig. K. kůň, pes. V., Jel. K. svědomí – hryzoucí. V. K-vá se mu dostala pod čepec = vadivá, zlostná. Lpř. — **K.** = *leptavý, perný*, ätzend, beissend. K. kámen, D., kořen, pepř. V. Tato zeměčata mají kousavou chuť. Rostl.
Kousek, skn, kousečck, kousíček, čku, m., ein Stückchen. K. másla, sýra, cukru, zázvoru, křídy, mýdla, svíčky atd. Us. Pro dobrý kousek najde se koutek. Vz Jídlo. Č. Ostatně vz Kus.
Kouskovati, zerstückeln. — **co čím:** trhánlm, nožem. Us.
Kouskovatý, -ovitý, stückweis, zerstückelt. Ros.
Kouskový, Stück-.
Kousnouti, vz Kousati.
Kousoví, n., malé pole u cesty. Us. Prach.
Koustiček, m. kousíček (vz Kousek), *t* jest vsuto. Gb. Hl. 122.
Kouštěk, vz Kus.
Kout, *a* či *u*, kontec, tce, koutek, tkn, koutík, u, koutečck, koutíček, čku, m. — **K.** = *úhel*, der Winkel; prostý, rovný, tupý, rozevřený, ostrý, boční. Jg. Vz Úhel. Měřiti podlé úhelnice (úhelnicí) kouty. Kom. — **K.** *v pokoji, v domě*, der Winkel. Poustky doma, čtyry kouty a pec pátý. Jg. Zloděj kouty zůstaví a oheň vše pobeře. Jg. Po všech koutech hledati, šťárati. V. Kde pán do koutů nahlédá, tu hospodářství dobře stojí. V. Mať on hojnosť prázdných koutův (chlubný). Č. Šíti kouty v hromadu. Vz Šíti co v co. Č. — **K.**, *skrýš*, ein Winkel, Schlich. Do konta zalézti (tajiti se). V. Když kocour přijde, myši v k. lezou. Jg. Kdo z kouta měří, jistěji udeří. Jg. — **K.**, *slehnutí*, šestinedělc, die Niederkunft. Žena je, leží v koutě. V. Přišla, čeká se do kouta. Us. Do kúta se dostať (do pólohu prísť; do postielky prísť; za plachtu sa dostať). Mt. S. — **K.** = *předek*, der Ahne. Vyvodíc urození své čtyřmi kouty, aby dva dědy a dvě bábě ukázali dobré urozené vládiky po otci i po mateři. Pakli neukáže těch 4 koutův, tedy není dobrý, ale chlap. Chč. — **K.**, *těsné místo*, ein enger Ort, Winkel. V těsný k. koho vehnati (do nesnazl). Vz Nesnáze. Č., L. Do konta něco zastrčiti; v kout něco n. něčím hoditi. Kom. Někoho k mlčení přivěsti a do k-a vtlačiti. Čr. Kouty někým vytírati. Zadní k. někým vymetati. Vz Nemilý. Č. — **K.**, *úzký konec*, na př. louky, pole, Winkel. Boček, Us. — **K.** = *celé obydlí*, eine abgelegene Wohnung, Winkel. Vlastní k. a kuchyně. V. Kouta svého se držeti. Jg. Cizí kouty potírati (v cizině bydleti). Vz Žebrota. Č., Jg. V koutě seděti (pokojně se chovati). Panenko sedávej v koutě, budeš-li ctná (hodná, dobrá, tichá, pěkná, ctnostná), najdou tě. Prov. Stran přísloví vz Myš, Pec, Psota. — **K.** Kouty – zbytky po odváženi rud do kouta smetené. Erzüberbleibsel. Rohn. — **K.** Kouty ústní, Mundwinkel. Jg. — **K.**, *hra dětí*. Hráti v kouty. L. Vz Koutek. — **K.** *Kouty*, dle Dolany, ves v Domažlicku. Da.
Kouta, pl., n., koutní pole. Půjdem na kouta. Na Mor.
Koutálek, lka, m., filistata, pavouk. Krok.
Koutau, a, m., enoplosus, ryba. Krok.
Koutek, tku, m., ein kleiner Winkel. K. oka. V. Koutkové očí slzy ze sebe potí. Kom. Koutky úst (mezi pysky). Us. V koutky (důlky) hráti. Sych. Šije koutky v hromadu (když kdo zaháleje po koutech chodí). Č.
Koutí, kuji, kuj, kuje (íc), kul n. koul, kut, kutí; kůvati, kouvati, schmieden; kovati, beschlagen. Jg. — **abs.** Dokud železo horké, kuj. Jg. — **co:** stříbro, železo, štěstí, peníze, kolo, koně (kovati); lesť, šibalství, úklady, zradu; zlou kouti = snovati, zamýšleti. Jg. Nepravosť kuje a snuje každý. Kom. — **co kdy:** Železo **za** horka nejlépe kouti (dokud k čemu chuť, příležitosť). Ros. — **co komu.** Komu Bůh rozum nedal, kovář mu ho neukuje. Jg. Každý sobě štěstí kuje. Jg. — **co, se kde.** Cigáni mu klince kujů v žalúdku (o hladověm). Mt. S. Každý se lahodně vůči maje lesť kuje v srdci. Kom. Srozuměl, že se něco nového **na** paláci kuje. V. — **se.** Nyní se tvá kuje (o tebe běží). Jg. Něco se kuje. D. — **co čím proti komu.** Šípy, jedovaté ohněm zlosti, proti nevinným kují, strojí, ocelnjí, brousí. Br.
Koutkování, n., das Verstecken. Noční k. a ven z domu toulání. Plk.

Koutkovati, sich verbergen, Winkel suchen. — **se s kým:** s děvčetem (do koutů s ním zalézati). Us. K. se se službou boží. Br. — **se** = práci se vyhýbati. Ros., Dač.

Koutkovatý, winkelig. Us.

Koutnatý, hranatý, winkelig. D.

Koutní, -ý, kontečný, Winkel-. K. ulice.

Koutnice, e, f., *omladnice, šestinedělka*, Wöchnerin. D. — **K.**, *úhelnice*, das Winkelmass. — **K.**, *koutek oční*, Augenwinkel. Zlob. — **K.**, *skříně koutní*. Us. Bol. — **K.** *u varhan*, Winkelhaken. — **K.**, orithyia, korýš. Krok.

Koutník, u, m., vz Porožník. Ozdobný hrnec, ve kterém se posýlá do kouta šestinedělkám. Mý. — **K.**, koutnice, úhelnice, das Winkelmass. — **K.**, a, m., Winkelspinne. D.

Koutný. Úzká a k. rada (bratrská). Jir. Vz Koutní.

Koutoměr, u, m., der Winkelmesser. Jg.

Koutovic, jm. vymyšlené. S Koutovic Jankem tančiti (s Lavicovic Honzou) = doma zůstati. Jg.

Koutový, Winkel-. K. dláto. Viereisen. Us.

Koutra, pl., a koutro, a, n., záslona šestinedělek. Strojiti k. Us.

Koutskov, a, m., pekelec.

Koutule, e, f. K. popelavá, psychoda phaloenoides, členovec dvoukřídlý. Frč. 157.

Kouzelna, y, f., die Magie. Berg.

Kouzelnice, e, f., čarodějnice, die Zauberin, Hexe. V.

Kouzelnický, Zauber-, Hexen-, zauberisch.

Kouzelnictví, n., die Zauberei, Hexerei. D. —

Kouzelník, a, m., čaroděják, der Zauberer, Hexenmeister. V. K-ci kouzly svými jiné třeští. Kom.

Kouzelný, Zauber-, zauberhaft. K. baba, dalekohled, hra (vz S. N.), koflík, nalévák (Trichter), opera, pohár, svítilna = čarovná (laterna magica, jest optický nástroj, jímž se průsvitavé obrazy na skle malované v temnu ve zvětšovacích rozměrech na bílou stěnu metají. Vz více v S. N.). Nz. K. motouz, Zauberfaden (hračka k mluvení do dálky). Dch. —

Kouzelství, n. = kouzelnictví.

Kouzeň, zně, f., podkamní. D.

Kouzlení, n., čáry, das Hexen, Zaubern. V.

Kouzliti, il, en, ení, čarovati, zaubern, hexen; velmi těšiti, bezaubern, hoch erfreuen. Jg. — **čím:** jedem. Reš. — **koho čím.** Kouzlí milou lahodností. Chmel. Krásnou hudbou sluch náš kouzlil. Us.

Kouzlivý = kouzelný. Mus.

Kouzlo (zastr. kúzlo), a, n., *pl.* kouzly, ův, m., *ale více*: kouzla, kouzel, n., Zauberei, Hexerei, Zauber, Zauberwerk. V. Kouzla provoditi; s kouzly se obírati; na čáry a kouzla se oddati. V. Kouzlem všecky svedl. Lom. Kouzly z někoho vyplemiti. Br. Kouzlům něco přičítati, Lom., připisovati. Štelc. Vyučiti někoho v kouzlech a čárách. Štelc. Kouzla se přidržeti. Lom. — Vz Rb. str. 267.

Kouzloplný, bezaubernd, zauberisch, zaubervoll. Č.

Kouzlování, n. = kouzlení. Br.

Kouzlovati = kouzliti. Jg.

Kouzlovec, vce, m., das Amulet. Rk.

Kouzlový = kouzelný. Koll.

Kouzně, ě, f., v již. Čechách = temná komnata. Původně kovárna. Kts. Místo pod kamny na dříví. Da. Vz Kouzeň.

Kov, u, m., od ku [kouti, vz *u* v *ov (av)* a Gb. Hl. 145.], co se kouti, kovati může. Kovy nazýváme veškeré chemické prvky těl nerostných, jichž čítáme nyní 50. S. N. Vz Šťk. 14., 26., 130. Das Metall, Erz. Kovy mají zvláštní vid kovový (zvláštní lesk a barvu) a neprůhlednosť, jsou velmi hutné ale méně tvrdé, tažné, jen některé křehké. Jsou dobří vodičové tepla a elektřičnosti. Bř. 62. Kovy *a) drahé* (vyšší, edel): zlato, platina, stříbro, rtuť; *b*) *obecné* (nižší, sprosté, unedel), *α*) *tažné*: železo, měď, olovo, cín, cinek; *β*) *křehké*: arsen, vizmut, antimon. Bř. — Kov drahý, vzácný, lehký, těžký. Nz. K. podle vlastnosti zásaditých kysličníků svých: kovy žíravin či alkalické, k. zemitých žíravin, k. zemin, k. těžké či rudokovy. Vz více v S. N. Šťk. 140.—143. dělí kovy na *A) lehké*: I. tř. Kovy žíravin či alkalické, Alkalimetalle: *a*) pravé kovy žíravin: kalium, natrium, lithium; *b*) kovy zemnitých žíravin, Erdalkalimetalle: baryum, strontium, calcium: II. zeměkovy či kovy zemnin, Erdmetalle: magnesium, yttrium, erbium, terbium, thorium, cerium, lanthan, didym; alumium, glycium, zirkonium; kovy: yttrium, erbium, terbium, thorium, cerium, lanthan a didym patří snad do násl. třídy. — *B. K. těžké.* III. mangan, železo, chrom, kobalt, nikl, uran, zinek, cadmium; IV.: arsen, antimon, vizmut, tellur, vanadin, wolfram, molybden, tantal, niobium; V. tř.: olovo, měď; VI. tř. drahé kovy: rtuť, stříbro, zlato, platina, iridium, ruthenium, rhodium, palladium, osmium. — Vz také Bř. 55. a násl. Poněvadž toto království z daru a milosti pána Boha nad jiné země horami a kovy, zvl. od zlata a stříbra obdařeno jest. Nar. v h. a k. Frd. I. 89. K. zlatý, stříbrný. Pr. I. 89. Narovnání o hory a kovy v království českém. Pr. 88. K. ryzí (který v přírodě v původní čistotě se naléza). Pt. K. blahorodý (který ani v ohni ani na vzduchu povahy své nemění, zlato, stříbro atd.). Vys. Vz Ruda. — O kovích dělati (kovati). V. Kovy bíti. V. Kovy kouti, legovati, směšovati, mísiti. Nz. Kovů hledati, dobývati. Us.

Kovací kladivo (ku př. ku kování koní), Hufhammer, Čsk., kleště, nářadí, truhlík, stolice. Vys.

Kovácký = kovářský. Schmied-. Na Slov.

Kováč = kovář na Slov. V Čech. slove nyní k. zvl. ten, kdo došlé železo v hamru kuje, liše se od obyčejného kováře, der Nachschmied. Us., Č.

Kovadlina, y, f., kovadlo, nákovadlo, nákovadlí, na Moravě a Slov. nákova, nákov; malá k.: babka; špalek pod kovadlinu. Amboss. Šp. Mezi mlatem a kovadlem býti. D. (Sr. Vlka za uši držeti). Znova něco na nákovadlo vzíti (znova do práce). Na Slov. Na jedno kovadlo tloucí (= za jedno býti). Kovadlo = kovadlina, hlavně v hamřích, na kterou hamr tluče. Vys. Na kovadlině horké železo kouti, obraceti, táhnouti, vytloukati. Vz Nákov. — **K.** Kovadlo, kosť kovadlová v *uchu*, der Amboss.

Kovadlinář, e, m., der Ambossschmied. Jg.
Kovadlinářství, u., Ambossschmiedhandwerk.
Kovadliště, ě, u., Ambossstock. Rk.
Kovadník, a, m. = kovadlinář. Žid., Tk. II. 375.
Kovadlo = kovadlina.
Koval = kovář. V Opav. Pk. Také na Mor.: Kovalu, kovalu, popřej mi noclehu. Mor. P. 30.
Kovaň, ě, f., jm. místní. Mus.
Kovanda, od kov-ati, vz -uda.
Kování, u., *činnost*, das Hämmern, Schmieden, Beschlagen. K. koní. — **K.** = *co kováno jest*, kovanice, der Beschlag. Kůň potřebuje kování (podkov). Jel. Truhla, šatník, hůl, dýmka, ručnice atd. má pěkné kování. Jg. K. (Garnitur) slove okov a ozdoba na zbrani lovecké, Šp.; k němu patří: čepec předpažbí či botka, Vorderschaftskappe, hlavenul kroužky, Gewehrringe, matice cidičová, Putzstockmutter, listec jazýčkový, Zünglelblatt, lučík, šrouby, plátek pro řemeuní kroužek. Čsk. I. 4. str. 16. a násl. Kování na špičce voje: *kačírek*; na zadní části voje: *rozatajík*, formánek. Šp. K. na chomout, hladké, s koníčkem, na okno, na okenici, na válec k záslonám, rohovní. Kh. K. na dvéře, k. náhytku. — **K.**, *snování* (zlého), das Schmieden, Brüten, Anzetteln. K. zrad. Syr.
Kovanice, e, f., kování. K. truhly. Beschlag. Aqu.
Kováničko, a, u. = kování, der Beschlag.
Kovanina, y, f., das Geschmiede. Rk.
Kovaný, naproti: litý, gehämmert, geschmiedet. K. železo, ocel. Us. K. koly: železem pobité. Us. K. vědra, s železnými obruči. Rkk. K. botky, s podkůvkami. Jg. — **čím**: zlatem. Er. P. 293. Dýmka stříbrem kovaná. Us., Sš. P. 178. Vz Kovati. — **K.** Němec (ponhý N.), der Stockdeutsche. — **K.** *člověk* = hrubý, litý, massiv. Jg. — **K**, beschlagen, své věci dobře znalý. Prk.
Kovář, e, kovářík, a, kovaříček, čka, kujíř, e, m. Na Slov. kováč, na Mor. kuzněc, pol. koval, der Schmied. **K.** od ku (kouti, vz *U* v *or*). K. v kovárně vzdýmaje na výhni (ohnisku) měchem (dymadiem) oheň v něm železo rozpaluje. Potom je kleštěmi vytahuje, na kovadlinu klade, kladivem a perlíkem (velikým kladivem) kuje (buší), Pt., pilníkem vystruhuje, ková, kutí. Šp. Vz více v S. N. K. vojenský, při praporci jízdných, usedlý; k. zbraní. D. Jako v Praze studený kovář kladivem na železo tluka zvoní, aby o něm, že tudy jde, v domích věděli. Har. II. 167. (V Plasku a Plz. k. *studený*, který řemesla neprovozuje; opak: *horký*. Prk. Zde má slovo to jiný význam, označujíc snad kováře bez ohně pracujícího.) Komu pán Bůh nedal, kovář neukuje. Na Slov., Č., Pk. Raději kováře než kováříka. Č. Lépe kováříkovi než kováříčkovi. Lb. Najde kovář uhlíře (a uhlíř kováře = kdo koho potřebuje). Č. Od kováře uhlí kupovati = z druhé ruky, draze. Na Slov. Proto má kovář kleště, aby se sám nepálil (= nezžehl. Lb.). Na Slov. Kováři, když se sejdou, mluví o kleštích. L. Dobře tomu k-ři, jenž na obě ruce kuje; K. provinil a koláře oběsili. Pk. — Vz Tk. II. 539., Náraz, Nařážka. — **K.**, *houba*, vz Koloděj. Jg.
Kovářčin, a, o, der Schmiedin gehörig. Us. —
Kováře, dle Budějovice. Tk. III. 72.
Kovariant, u, m., v mathem. Stč.
Kovářík, a, **kovaříček**, čka, m., malý, nepatrný kovář. — **K.** — druh sikorek. — **K.** = *jistý brouk*. Jg. K. krvavý, elater sanguineus; polní, e. segetum. Vz více v Frč. 187. Schnellkäfer. — **K.** = *druh horních důchůr*, Berggeist. Balb. d. mont. s.
Kovařiti, il, ení, das Schmiedehandwerk treiben.
Kovářka, y, f., die Schmiedin. Us.
Kovárna, y, f., Schmiede. V. K. polní, Feldschmiede. Čsk.
Kovařovice, dle Budějovice. Tk. I. 397. III. 58. Schmieding.
Kovářský, Schmiede-. V. K. dílna (kovárna), kleště, tovaryš, nhlí, kladivo, bůh (Vulcanus). V., Jg. K. práce, železo (kované), oheň, uářadí, mistr, účet, pilník, řemeslo atd. Šp. Strašiti koho kovářskou zástěrou = prázdný strach nahánčti. Prov., Jg.
Kovářství, u., das Schmiedehandwerk. K. je řemeslo, jež vzdělávánim prutového železa na hrubší výrobky se zabývá. S. N. Vz Kovář.
Kovářstvo, a, n. = kováři, eine Schmiedegesellschaft. — **K.** = kovářství. Veleš.
Kovářův, -ova, -ovo, dem Schmiede gehörig.
Kovati, kovávati. *Vz Kouti*, Bušiti; schmieden, hämmern, beschlagen. Jg. — **abs.** Nemůže-li kovati, ale pomáhá dýmati (vždy k něčemu platen). Č. Rovně konáno, brzo zbronšeno. Lb., Sp. Tyto penize jsú za ciesaře D. kovány. Pass. 587. — **co, koho:** koně, kolo, koly, vědro, truhlu, dvéře, okna. Us. Železo kovati, dokud horké jest (= užiti času, příležitosti), Jg.; zradu (snovati, insgeheim schmieden, anzetteln), Br., lesť. Cyr. — **co s kým.** Poče s nim vše zlé k. Let. 181. — **jak:** koně na ostro, na hladko. Us. — **co kde čím** atd. Dnes jsem koval koně pod kulnou, v konirně, novým kladivem za 50 kr. **před** mnohými diváky atd.
Kovec, vce, m., kujíř, der Zeugschmied. Th. —
Koveleč, lče, m., u Třebenic. Tk. III. 130.
Kovéř, e, m. = havíř. Ros.
Kovíceti, kovikati, křičeti, jako sejc, schreien wie der Kauz. Sp. — **K.**, naříkati.
Kovitek, tku, m., druh křemenů, Schillerstein. Min.
Koviti, il, en. ení, metallisiren. Rk.
Kovitý, metallisch. Rk.
Kovkop, a, m., horník ve kovových horách. Vys., Háj. Bergmann, -hauer.
Kovnatý, metallreich.
Kovní, Metall-. K. lesk. Jg.
Kovno, a, n., mě. v severozápadní Rusi. — *Kovňan*, a, m. — *Kovenský*. Vz více v S. N.
Kovnosť, i, f., Hämmerbarkeit. Us.
Kovný, Ros., dající se rozkovati, hämmerbar, Vys.; 2. co kov v sobě má, metallisch. Kovná voda. Zlob.; 3. z kovu, Metall-. Plechy kovné. Presl.

Kovokop = kovkop. Ros.

Kovokopytný, metallfüssig. K. býk. Koll.

Kovokujec, jce, m. = kovec.

Kovolesklý, metallglänzend. Rk.

Kovolijec, jce, m., slevač, kovolijce, e, Erz-, Metallgiesser. Rk.

Kovolijectví, n., Metallgiesserei. Rk.

Kovolitec, tce, m. = kovolijec.

Kovolitecký, Metallgiesser-. K. umění.

Kovolitectví = kovolijectví.

Kovoobchodník, a, m., obchodník s kovem, Metallhändler. Rk.

Kovopis, u, m., Metallschrift. Rk.

Kovopisec, sce, m., Metallschreiber. Rk.

Kovopisectví, n. Metallschrift. Rk.

Kovopisný, Metallschrift-. Rk.

Kovoprázdný, metalllos. Rk.

Kovoryjec, jce, m., Metallgraveur.

Kovoskum, u, m. = kovověda.

Kovoskumce, e, m., der Metallurg. Rk.

Kovosloví, n. = kovověda.

Kovotepec, pce, m., Metallschläger. Rk.

Kovotisk, u, m., Metalldruck. K. slove umění, přenášeti rytiny v kovových deskách vyhloubané pomocí nějakého barviva na papír. Vz více v S. N.

Kovovatý, rudovatý, metallisch. D.

Kovovec, vce, m., Metallurg. Th.

Kovověda, y, f., Metallurgie, Erzkunde. Rk.

Kovovina, y, f., Metallstoff.

Kovovitosť, i, f. Presl. Metallität. Rk.

Kovovitý, metallartig. Rk.

Kovovna, y, f., Metallniederlage.

Kovovník, a, m. = kovec.

Kovový. K. hora, Krab., důl, Jg., kyselina, Ja., míchanina, Presl, směs (slitina, smíšenina), kysličník, teploměr, Nz., barva, hory n. báně (kde se ruda dobývá). Vys. Metall-.

Kovstvo, a, n., das Metallreich, die Metalle.

Kovyl, u, m., brada sv. Jana, das Pfriemengras. D.

Kovýř = kověř. Ros.

1. **Koza,** kozka, kozička, y, kozice, e, f., kozel, zla, m.; kozle, kůzle, ete, n. Die Ziege. K. domácí, divoká (kamzík), angorská, kavkazská, syrská n. indická, Jg., kašmirská (vz Frč. 380), tibetská, aegyptská. Vz Srna a více v S. N. K. se prská (k. se oprskala); nosí pět měsíců; k. kozí, kozlí n. kotí se rodíc po dvou, třech kozlatech. Us. Koza se okotila. Pk. K. se bahní (prská). Us. Koza vřeští, vříská. D. Chlév na kozy (kozinec). Šp. Stádo koz. Us. Kozy chovati (míti), Jg., pásti, na pastvu hnáti. Us. Ať jsou vlci syti a kozy celé (o nalezení prostředku mezi dvojím nebezpečím). V. Dobře bývá, když jsou vlci syti a kozy celé. Lb. Jakoby na zlatou kozu dal (tak je rád). Ros. Čí koza, drž ji za rohy (co máš, to drž). Č. Vz Stav. Neví už kam koz hnáti (neví si pomoci). Vz Nesnáze, Rozpaky, Lb., Jg., Č. Nerádа by k. do trhu, ale musí. Vz Bezděčný. Na Slov., Č. Nerádа by kozka na trh. Až koza dí: Řemen (= nikdy)! Č. Rozumí tomu, jako k. (svině) petrželi. Vz Hloupý. Č. My o voze, ty o koze. Na Slov. Lb. Vz Nedorozumění. Jest vlny na koze, jako chlupů na žábě. Jg. Vlk mezi kozami (Mol v drahém rouše. Trn v noze). Jg. K. v zelí (= má se dobře). Vz Blahobyt. Jg., Č. Kdyby k. delší ocas měla, hvězdy by smetla (nosí jej vzhůru). Čr. Špatně koza dojí (špatní důchodkové). Mus. Kozy pásti = krásti. Us. Rád kozy pase = krade. Č. Ještě se koza neokotila a již kůzle po střechách (po poli, Pk.) běhá (o chlouбě před časem). Bern., Č. K. za kozami, husa za husou, ovce za beranem. (O neučeném, který jen jinými se řídí). Č., L. Dobrá koze bříza (psu moucha). Jg. Rozvažuje si to, jako k. pepř. Vz Hloupý. Č. Má ho rád, jako koza nůž. Vz Nenávisť. Rád tam jde, jako koza k řezníku. Vz Nemilý. Č. Žeň kozy (pávy) po svých, z toho ť nic nebude. Vz Odbyti. Č. Mluví jako k. před smrtí. Vz Tlachal. Č. Byť zlatou kozu sliboval, nevěř. Č. Jakoby ho na zlatou kozu (zlatého koně) posadil (je rád). Č. Zadním kozám snáze než předním, any mají zrcadla (řiť) před sebou (kdo maje po ruce práce jiných po nich práci má snažší). Č. Raději by s kozou tancoval, než by co dal. Vz Lakomý. Č. Lepší přítel v radě, než koza v zahradě. Šp. Aby tě k. potrkala (Vz Proklínání); Na koze vlny nenahoníš (vz Nuzný); Je s ním, jako s kozou na ledě (vz Rozpaky). Lb. Nahnať dakomu kozy na most (do rozpaků přivésti). Mt. S. Kozu k zelí (kočku k zelí) postavil. Vz Nejapný. Lb. — K. = *necudná, chlípná žena,* Vettel. To je stará k.! Us. Mladé kozy rády sůl lízají a staré i se slánkou berou. Reš., Sych. Mladá koza ráda sůl líže a stará i se slánkou vezme (sžírá). O smilných. Č. Staré kozy také rády sůl lízají. Šp. — K. = *cic, prs,* die weibliche Brust. Dítěti kozu dáti. Jg. Trkla ho koza (odstaven). Č. Hmatati na k., po kozách Us. — K. = *podkladek* o čtyřech nohách. Holz-, Rüst-, Schrotbock. K. k řezání dříví, k lešení. Us. Kozy ve mlýně u hranice. K. v tělocviku. K. postavuje se jako kůň na dél a na šíř a skládá se z těla a ze čtyř noh šoupacích. Stran cvičení vz Kůň. Tš. — K., klády před pilířem mostním, aby mu ledové kry neuškodily: *kozel, ledolom, kobyla,* Eisbock, -baum. Us. — K. neb *chrost* = zůstalý po zadu mezi ženci. Kdo při polní práci za jinými pozadu zůstává, jest ‚na koze'. Er. Když *ženci* kus pole nedožali, říká se: Udělali kozu, zůstala státi koza. Vz Strýček. — K., *chroust, babka,* der Maikäfer. D. — K., *posvětač,* Fackelleuchter (ze dřeva). Na Slov. — *V kozy hráti* = na malé dřevěné třínožky zdaleka holí házeti (hra). Us.

2. **Koza,** y, f., Capella, jedna z nejkrásnějších hvězd první velikosti na severní polokouli. Vz S. N.

Kozací = kozí, na Slov. Plk.

Kozácký, Geisshirten-. — K., Kosaken-. K. pluk, šavle, kůň. Us.

Kozáč, e, m., seglia, houba.

Kozačka, y, f., Ziegenhirtin. — K., žena kozákova.

1. **Kozák,** a, kozáček, čka, m. Kozáci, zvláštní třída ozbrojeného obyvatelstva v Rusích. Kosak. Vz více v S. N. — K., *lehký jezdec,* ein leichter Reiter. Kram. — K., *tanec.* K-ka tancovati (jako kozák). Vz Tanec. — K., *kozí pastýř,* Ziegen-, Geisshirt. Us. — K., *chroust, babka,* Maikäfer. Us. u Petrovic. Dch. — K., druh *sluk,* die Feldschnepfe. D.

2. **Kozák,** u, m., *houba*, podobná *hřibu*, Geissfuss, Röhrenschwamm, Schweinpilz, Ziegenbart, boletus luteus. Na Slov. peprník. — K. houba, *lanýž*, Trüffel. Kom. — **K.**, *hrnec na mléko*, Milchtopf. Na Slov.

Kozákov, a, m., vrch mezi Jičínem, Lomnicí a Turnovem, bohatý drahokamy.

Kozákův, -ova, -ovo, což kozákovo jest. Vz Kozák.

Kozalec, lce, m., artemisia dracunculus, Estragon. Kk. 164.

Kozár, u, m., houba, die Lorche. Rozk.

Kozář, e, m. = kozák, Ziegenhirt; na Slov. kozár, a, m. Č.

Kozárovice, dle Budějovice, v Kouřimsku. Tk. I. 348., III. 650.

Kozatý, prsnatý, cecatý, hochbusig, hochbrüstig. Us.

Kozdelec, lce, m. = kotrlec. Us. v Krkonoš. — **K.**, *prodělek.* Jest na tom k. (prodělá se). Us. Sklenařice.

Kozel, zla, kozlík, a, kozelec, lce, kozlec, gt. kozelce, kozlíček, čka, m. K. vyřezaný: *košut.* K. perský, bezrohý n. číplý, malorohý, vlnatý, tibetský, angorský, kařelný, mnohorohý, obecný, divoký n. lesní. Jg. Caper, Bock, Ziegenbock, Geissbock. V. Kozel se běhá, prská, bečí, beká. Dělá se beranem a trká co kozel. Us. Čím starší kozel, tím tvrdší roh (čím starší, tím chlipnější. Lb.). Us., Šp. Tvrd k. dojiti (o lakomých). Č. Smrdí kozlem (chytrý). Č. Jak od kozla, ani vlny ani mléka. Vz Nepotřebný. Č., L. Kozla zahradníkem udělati. V. Kozla k petrželi, muže k dívkám pustiti. Dal hlídati kozlu petržele. Vz Chybování. Č. Vybiti komu kozla. Vz Vzdorný. Č. Kozla odříti = chybiti. Č. Bude z něho hospodář, co z kozla zahradník. Jg. Kde je k. zahradníkem, stará bába poručníkem, tam aby čert byl služebníkem. Šp. K. dlouhou bradu má a není mudrcem. Pk. Č. — **K.** = *ďas, rarášek*, der Geier, der böse Geist. Kozla (was der Geier, Guckuck. Dch.)! Jdi ke všem kozlům! Kozla kus by sežral. Dovím se toho, a kdyby k. v tom byl (vězel). Us. Kozla do toho ('s ist den Geier werth)! Dcb. K. jim hází po stromech a po stavenich. Zlob. K. ho tam vnesl. Kýho kozla! Kde tebou kozli melou (kde vězíš)? K. mne tam nesl. Us., Jg. Ten mne po kozlech přivítal (špatně). Šm. Vem tě k. (ras, ďas. Vz Proklínání). Lb. — **K.** *Kozla dříti* = dáviti se, bliti, speien. Us., Č. — **K.**, *dřevěný podstavek* k lešení atd. Vz Koza. — **K.**, *kozlík u kočáru*, na kterém kočí sedí, der Kutschbock. Us. — **K.** = *ledołom*, vz Koza. — **K.**, *kozelec, kláda ve vězení*, do niž za nohy (při větším trestu i za ruce) sázejí, der Bock, Block. Vsaditi, svázati, dáti někoho do kozla (v kozla. Ros.). D. Viseti v kozle. Ros. Do kozla n. v kozelec někoho svázati (tak, aby shrbený zůstal). D. — **K.**, na Slov. *stoh*, *brh*, eine Drüste Heu oder Stroh. Plk. K. obilí, slámy, sena, dříví, cihel (k pálení); odtud snad: Je toho na kozly (mnoho)! Š. a Ž., Dch. Obilí, seno do vysokých kozlů klásti, skládati. Tab., Zlob. — **K.**, *nástroj*, vz Stolice. Bednář sedí na kozlu či na kozlíku. Us. u Semil. — **K.** *dudy*. K. polský. Zlob. — **K.** dřevěný *barviře*, Tragbock; k. ve *valše*, die Bank in der Walke zum Aufziehen. Jg. — **K.**, *kozorožec*, souhvězdí, der Steinbock. Troj.

Kozelcovati, kozelce dělati, burzeln. Jg.

Kozelcový = kozelčí.

Kozelče, ete, n. = kůzle. V.

Kozelčí, kozlecí, Böckchen-. K. maso. V.

Kozelec, kozlec, gt. kozelce, m. — **K.** = kozel. Br. — **K.** = *kotrlec, kotrmelec*, der Burzelbaum, das Rad. Kozelce metati, převraceti, činiti. Jg. Přemetl několik kozelců, než dolů sletěl. Sych. Kozelcem letěti. D. — K. převrhnouti, učiniti (= v jiné úmysly se dáti, odpadnouti, odstoupiti od víry atd.) Č. Kozlec převrhl (řekl něco bloupého). Lb. — **K.** V kozelec, do kozelce někoho svázati atd., vz Kozel, Bock, Block.

Kozelnice, e, f., maso kozlové, Ziegenbockfleisch. Jg.

Kozí, Ziegen-. K. maso, mléko, stáje (chlév, kozinec), pastýř (kozák), sýr, bobky (hnůj), kůže (kozina), bek, roh, brada. O kozí srsť (vlnu) se bádati (o věc špatnou). Vz Malicherný. Lb. Vadíme se o kozí srsť, ježto jí není ani v hrsť. Vz Hádka (daremná). Č., Lomn. Někdy méně než o k. srsť jest mezi vámi činiti. Reš. K. zdraví vlčí hlad. Pk. Má řeči co kozí řiť bobků. Us. Ovce střihou, kozí řiť lupá (i kozy mají strach). Ctib. — **K.** *vrata* = úskoky, lesť, Ausflüchte, Hinterhalt, Rückweg. Zanechal, zůstavil sobě kozích vrátec. Kozích vrátec vyhledávati (výmluv, lstivých záminek hledati, jak by se z něčeho vysekal). Č., D., V. — **K.** *v botan.* K. brada, brádka luční, tragopogon pratensis, Wiesenbocksbart, Čl. 105., *a)* pravá, t. genuinus, *b)* východní, t. orientalis. FB. 41.; Kk. 77. V. K. jetel n. čilimník obecný, citisus laburnum, Bohnenstrauch, Goldregen. Čl. 33.; cecky (druh vína, sliv); list, růže z Jericha, nepravý jasmín, lonicera caprifolium, Geissblatt, Nachtschatten; pysk neb petržel, aethusa cynapium, Gleisse, Gartenschierling. Čl. 53., FB. 92., Kk. 173., 198.; noha či brslice, aegopodium; k. noha obecná, podagraria, FB. 91.; ronta (rostliny). V., Jg. Kozí pysk také: houba, boletus subtomentosus, Ziegenlippe. — **K.** *nohy* *a)* nástroj k vytabování kousků zubu, Zahngeissfuss; *b)* nástroj k otvírání zámků, páčidlo zlodějů, Geissfuss. Jg., Pr. Kut. Vz Nožka. — **K.** *hrádek* byl hrad u Tábora, vz více v S. N. — **K.** *hřbet*, zbořený hrad v Berounsku. Vz více v S. N.

Kozice, e, f., malá koza. — **K.**, dudy, der Dudelsack. 1404. Gl. 107. — **K.**, kozí kůže, Ziegenhaut. Techn.

Kozíčín, a, m. Tk. III. 37.

Kozička, y, f., malá koza, Geisschen, V.; prs, Brust; bezový květ, Hollunderblüthe (také bezinky. Us. v Přerovsku. Kd. Vz Kozičky.); malá šiška sosen, Zapfen; druh brouků, Jg.; = kozí nůžka k štěpování, vz Nástroj zahradnický. Cn. Vz Kozičky.

Kozičkový, Hollunderblüthen-, Hollunderbeeren-. Jg.

Kozičky, pl., f. = *bzinky*, Hollunderbeeren. Na Mor. květ bezový. Brt. — **K.**, podstavky pod vidličky a nože, aby se ubrus neušpinil. Us. Semil. — **K.**, *jemná krupice* pšeničná, feine Weizengrütze. Us., Dch.

Kozidojka, vz Kozidoj. Har.

Kozíluěky, dle Dolany, ves v Přerovsku, Litschel. Mus.

Kozina, y, f., kozí maso, Ziegenfleisch; kozí zápach, Ziegengeruch; kozinou smrděti, kozí kůže. Boty z koziny. Ziegenleder. D.

Kozinec, nce, m., astragalus. K. bezprutý, exscapus; cizrnovitý, cicer; sladkolistý, glycyphyllus; dánský, danicus; vičencový, onobrychis; písečný, arenarius; rakouský, austriacus. FB. 104. Vz Kk. 256.

Kozinka, y, f = kozina. — **K.,** *bzinky, bezinky*, Hollunderbeere. Zlob.

Koziti se, kozlata roditi, werfen (von Ziegen). Us.

Kozka, y, f., malá koza, kleine Ziege. V. Dosti k. dojila (štěstí přálo). Vz Štěstí. Č. Špatně koza dojí (malý důchod). Vz Hospodářství. Č.

Kozlá, é, f., jm. místní. Mus.

Kozlan, u, m., caproas, kaproinsaures Salz. Presl.

Kozlany, dle Dolany, šp. m. Kožlany. Vz Km. 1876. 454. Prk.

Kozlátkovitý, kůzlátkový, Böckchen-. Ros.

Kozle, kůzle, ete, kozlátko, kůzlátko, a, n., das Zicklein, die Zicke. V., Br. Kozle ještě nemá kozí brady. Kom. Také kozlátkům rohy dorostají (co v něm vězí, za krátký čas poznáš). Č. Tu máš, abys neměl do rána kůzle. Prov.

Kozlec, kozelec, gt. kozelce, vz Kozelec.

Kozlecí = kozelčí. Ros.

Kozlenec, nce, m., zastr. = kozle. V.

Kozlení, n., das Zickeln. Bern.

Kozletina, y, f., *kůže z kozlete*, Böckchenfell. — **K.,** *kozelčí maso*, Böckchenfleisch.

Kozlí, Bocks-, Ziegen-.

Kozlíček, čka, m., malý kozel, Böcklein. — **K.,** sikorka chocholatá, Haubenmeise. D. — **K.,** čku, m., valerianella. K. jarní, polní, polní salát, v. olitoria; kýlnatý, carinata; ušatý, auricula; zubatý, Morisonii. FB. 49. Kk. 159.

Kozlíčí, Bock-. K. mlýn, druh větrných mlýnů. Sedl.

Kozlíčkový. K. kořenÍ. Vz Kozlíček.

Kozlík, a, m., *malý kozel*, Böckchen. — **K.,** u, m., *u kočáru*, Kutschbock. Někoho na k. vzíti. Šm. Na k. si sednouti; na kozlíku seděti. — **K.,** Dresirbock, jest asi $^3/_4$ stopy dlouhá *hůlčička*, asi jako prst tlustá a suknem povlečená, na jejímžto konci jsou krátká dřívka přes kříž propletená, aby pes, jemuž se tato hůlčička hází, ji pohodlněji zvednouti mohl. Sp. — **K.** *ve vinařství* = hromada tyček na vinici urovnaných mezi 4 tyčkami v podobě pyramidy. Dle Čk. — **K.** U hrnčířů malá trojnožka, na kteron se kladou hrnce, aby se v peci nepřichytly. — **K.** *Kozlík na přádku*, v stroji dřevo ležaté, na němž panenky stojí. Us. Krkonoš. — **K.,** *podstavek o 4 nohách*, vz Koza, Kozel. *Na k. někoho vzíti, dáti* = za nohy a za hlavu vzíti a jím jako hoblíkem po lavici hoblovati, auf die Hobelbank nehmen. Us. — **K.** *k rožnu*, Bratbock. — **K.,** *police* na tvaroh a syrečky, der Schragen. — **K.** *u kováře*, der Feilbock; u hřebenáře, der Bock; u *stavidla*, der Schützbock; u *lehčidla*, die Hebeschiene; k sušení jetele, robáč, kostroun, vz Roháč; u *tkadlce*, stoják, stojánek, stavec; u *ucha*, der Knopf. Jg. — **K.,** *druh rostlin*: k. lékařský či baldrián, valeriana officinalis, Baldrian; k. celtický, valeriana celtica, echter Speik. Čl. 107.—108. K. dvoudomý, v. dioica; trojený, v. tripteris. FB. 49. Vz Kk. 159. — **K.,** a, m., *a*) *podlyska*, pták; *b*) druh sluk, Böckel; dle Palliardiho: sluka bahenní, Bekassine, Heerschnepfe, scolopax gallinago. Mý.; *c*) rybářík. (Th.)

Kozlíkovati, knebeln, nazývá se provlečení srnčích běhů přes kříž, aby se srnčí zvěř snáze nésti mohla. Šp.

Kozlín, a, m., Köslin, město v Prusku. Vz S. N.

Kozlina, y, f., kozlové maso. Bockfleisch. Ja.

Kozlisko, a, n., grosser Bock. Plk.

Kozliti se, kozle roditi, zickeln. — **K. se** = horliti, těžce nésti, durditi se. — **proč.** Ona by se okozlila pro to pachole, kdyby mu co udělal. Ros.

Kozlouchý, bockohrig, k. satýr. Č.

Kozlovatěti, ěl, ění, bockig werden. Jg.

Kozlovatý, -ovitý, kozlu podobný, bockig. — Totě k-té dílo, es ist der Geier drin! Us. — **K.,** *prkem smrdící*, bockig. Bern.

Kozlovice, e, f., Bockleder. V. — **K.,** kalhoty z kozlové kůže, Bocksfellhosen. — **K.,** dle Budějovice, ves u Roudnice. Tk. I. 362., III. 34.

Kozlovičí, bocksledern. Rk.

Kozlovina, y, f., smrad kozlem, prk, prčina, Bocksgestank. K-nou smrděti. D. — **K.** smrad podpažní, Achselschweiss. Us. — **K.,** *kozí kůže*, Bockshaut. — **K.,** *kozlí maso*, Bocksfleisch. Zlob.

Kozlovský, Bocks-.

Kozlový, Bocks-. K. kůže (kozlovice), rohy. V. — **K.** *brada*, bylina. K-ou bradou podkuřovati. Har. II. 114.

Kozly, dle Dolany, Kosel, v pruském Slezsku.

Kozmice, e, f., hlas tenký kozímu podobný, unreine Stimme. Kozmici zpívati (hrubě, drsnatě). D., Č. Nezletilí, když dorostají, kozmici zpívají. Kom. *Jinak*: kozmici zpívati = v oktavě nahoře zpívati tenkým přetvořeným hlasem, durch die Fistel singen. V. Kozmici na něco hleděti = po straně, na kosu. Lom.

Kozmičář, e, m., jonák kozmici zpívati počínající. Vz Kozmice. Na Slov.

Kozmičeti, kozmici zpívati. Vz Kozmice.

Kozodoj, e, m., lelek europský, caprimulgus europeus, pták z čeledi vlaštovek. Vz S. N.

Kozojedy, dle Dolany, jméno místní. Tk. III. 35.

Kozonohý, bocksfüssig. K. satyr. D.

Kozopas, a, m., pastucha. D.

Kozorožcový, Steinbocks-. K. maso, kůže. Ros.

Kozorožec, žce, m., capra ibex, Steinbock. Frč. 380. — **K.,** capricornus, souhvězdí ve zvířetníku mezi Střelcem a Vodnářem. Vz více v S. N.

Kozub, u, m. = krb, ohniště při zdi na zemi. Feuerheerd. Otec se mu z kozuba zabil (v louči, v podmáslí utopil; o dítěti nemanželském). Prov. na Slov.

Kozucha, y, f., druh sajek. Ssav.

Kože (zastr. koža), nyní obyčejně: kůže, e, f., instr. sg. kůží a koží, pl. gt. koží, dat. kožím, lok. kožich, instr. kožemi. Kožka, kůžka, kožička. Kože z mladých zvířat: *spratek*. Šp. K. skládá se z pokožky (vrchní vrstvy kůže), škáry n. pleti a ze spojné tkaniny podkožní či vazoviny. S. N. K. jest pokryta vlasy, chlupy (srstí), hřívou, vlnou, štětinami, ostny, šupinami, štítky, peřím. Pt., Jhl. K. = *povlaka přirozená těla lidského a vůbec zvířecího, všechny povrchní částky těla okrývající, cutis*, die Haut, das Fell. Jg. K. prsní, hadí, hovězí, koňská, berani, ovčí, liščí, jelení, zvířecí, medvědí, lvová, vlčí, kozí (kozina), lysá; peřím, chlupy, vlasy atd. porostlá, chlupatá atd.; beránčí n. jehněcí, bohří, buvolí, býčí, cápovitá, hříbečí, hnňatá, jezevčí, kamzíková, kočičí, kolčavčí, králičková n. kralíková, kravská (kravina), křečková, kuní, oslová (oslovina), úhoří, pardalová, rybí, rysí, skopová, sobolí, srnčí, telecí (teletina), užovková, veverčí, volská, vydří n. vydrová, výrostková, zaječí, žraloková atd. Kh. K. psí (psice), račí (strč. líná, Jg). K. odevstala; kůži spučiti, majkami zprýštiti (blasig machen). Lk. K. se puká. Us. Had kůži skládá, svléká (líná). Brt., Kom. Lupiti, odírati koho až do kůže. Sdírají lidu kůži jejich. Br. K. se loupá. D. Kůži s někoho by svlekl, stáhl; kůži by na mně sedřel. Us. Jen ho (mne) kůže a kosti (hubený, churavý). Br., V. Do kůže = do živého. Jg. Znáti koho naskrz kůži (pronikati koho veskrz). Us. Nemůže se v kůži držeti (příliš chtivý). Ros. Vz. Mlsný. Č. Div z kůže nevyletí, nevyskočí (o rozhněvaném). Ros. Č. Dostaneš na kůži. Vydrbal mu kůži. Neide mi oňho, ale o moju kožu. Mt. S. Jde tu o kůži. Us. Běží o mou kůži (o mne). Ten neodejde s celou koží (*lépe*: živ a zdráv. Brt.). Vz. Vyhrůžka. Č. Sotva s celou koží utekl a ujel. Čr. Bojíce se, aby o kůži nepřišli, vsedli na rychlík a pryč odešli. BP. Už mu na kůži teče. Nechtěl bych v jeho kůži seděti. Vz Nebezpečenství. Č. Dostává husí kůži (strach). Us. Kůže jest dražší nežli košile. Ler. Svrbí ho kůže (chce bití). Vz Vyhrůžka. Někomu kůži prášiti. D. Dostati na kůži. Vz Trest. Č. Dáš kůži na buben. Napravil si kůži (zlepšil svůj stav). Vz Blahobyt. Č. Já tě neodern, jen mi kůži dej. Vz Nemilosrdný. Č. Má tvrdou kůži (= lakomý). Č. Na cizí kůži píti. Vz Dluh. Č. Kůži to zaplatil (hrdlem). Jg. On z nebezpečenství s celou kůží vyšel. V. V celé kůži lépe než v posekané se spí. Bern. Teče mu na kůži (nejen na střechu, ale i na kůži: o nepohodlí, nebezpečnosti). Ros. Již ne o řemen, ale o celou kůži běží. Neběží mu o řeměnek, ale o celou kůži. Čr. Jde mu netoliko o řemen, ale i o celou kůži. (Cf. Téci nač.) Vz Nebezpečenství. Lb. K. Kůži povolí. Pk. Kože pila, kože drž. Na Slov. Zemře ve své koži (již tak zůstane). Na Slov. Lehni na kůži, aby ti ji švec neukradl. Us. Svrbí-li tě kůže, dej se do toho. Sych. — *K. s těla a s masa stažená*., exuviae, pellis, Balg, das Fell, die Haut. K. syrová, nevydělaná, Nz., na klih. Kůži s vola atd. stáhnouti. Z kůže vyvléci, vytáhnouti, svléci. V. Kůži stáhnouti, sedřiti, odřiti. D. Jeden vůl nemá dvou koží. Nejsou na jednom volu dvě kůže. Prov. Z jednoho vola nemohou býti dvě kůže. Jg. Chtěl by míti s jednoho vola dvě kůže (i trestati i pokutu vzíti). Vz Trest. Č. Ze zlé kůže nemůže býti dobrý kožich. Č. Derou se o kůži oslovou. Vz Hádka (daremná). Č. Pije na medvědí kůži, které ještě nemá. Není zisk na medvědí kůži píti. Na medvědí kůži ležeti (zahálcti). V. Kde nemůže lvová kůže projíti, tu sluší kůži liščí příčiniti. V. Kde kůže lvová platná býti nechce, tu liščí břevno předpokládej. — *Kůže vydělaná, usní*, corium, das Leder, die Haut, das Fell. V. K. podešvová, hebká, měkká, Jg., jemná, tvrdá, vápenitá, na povrchu lepkavá, Jhl., tuhá, lakovaná (lakyrka), spálená, suchá, červená, žlutá, olejem napuštěná, ruská, Šp., hustá, L.; rozsedliny, pukání kůže, Lk.; k. anglická, atlasová, boční, dubená, jircháfská, juchtová, kamencová, leštěná, lisovaná, marokanská, na řemeny, nártová, neholená, nepromokavá, sražená, špikovaná, tažná černá, tlačená, zámišová, zhuštěná, zrnatá, Kh., pařížská. Us. Koželuh kůže louhem vydělává; kůže strojiti, močiti. D. Koží něco pošiti. D. K. na lemování (lemovka, lemovačka), na podšívku. Us. Kůži vytáhnouti. Těmi zuby té kůže nedotáhneš (nejapného prostředku k tomu užíváš. Vz Nejapný). Lb. Dobřeť jest z cizí kůže řemeny krájeti. Reš. Větší řemen krájel, než mu kůže postačiti mohla. Jg. Na volové kůži by toho nenapsal (vz Mnoho). Č. Rukavice etc. z kůže n. kožené. — Vz Jirchář, Nehet, Vůl, Kožešina, Kožich, Koželuh.

Koženbarvíř, e, m., Lederfärber. 2. Apol. 225.

Kožejedi, dermestidae, Speck-, Hautkäfer, čeleď brouků pětičlenných. K. obecný, d. lardarius. Vz. S. N.

Koželuh, a, m., pl. -zi; usnář, der Gärber, Lohgärber, Lederer. Jg., V., Kom. Na Mor. koželuha, y, m., Brt. K. kůže hovězí na podešviny; telecí, koňské a psí na nártové a na řemeny; vepřové hlavně na sedla; skopové na slabé kůže knihařům vydělává. On kůže syrové v tekoucí vodě močí a potom na postruhu nožem mizdří, paří, na postruhu omykající kosou a potom obtahovacím želízkem strouhá; potom je ve vápenné vodě (v nevěstě) atd. louží, načež nastává vlastní vydělávání či dubení: kladení koží do připravených jam vrstevnatě s třísiem, načež se jáma pokryje a vodou dolije. Toto dubení se až čtyřikrát opakuje. Jest také jiné dubení. Po vydubení kůže dřevěnými paličkami se tlukou, žlábkovaným rohem trou, na štěpu potahují, míchaninou z loje a rybího tuku natírají a šlapou, aby změkly. Jsou-li tuze tlusté, opět na postruhu železem postruhovacím n. struhem (kulatou, na obvodu břitkou deskou) a sice na rubu se ostřihují. Tenké kůže hladkou skleněnou koulí neb válcem se lešti n. licují licním dřevem neb železem. Aby nepromokaly, rozličnými pakosty se natírají. Také se lakují. Vz. více v S. N. IV. 903. Vz Jirchář, Myzdřicí a Šfk. 660., Tk. II. 373., 381.

Koželuhův, ova, ovo, dem Gärber gehörig.

Koželužka, y, f., die Gärberin. D.

Koželužna, y, f., dílna koželuhova, die Gärberei. Jg.

Koželužský, Gärber-. K. tříslo, Gärberlohe, D., řemeslo. V.

Koželužství, n. Lohgärberei, Lohgärbergewerbe. Vz S. N. a Koželuh.

Koženáč, e, m., jablko, Lederapfel. Jg.

Koženec, nce, m., lederner Harnisch; lederner Sack. Reš. — **K.**, *plž.* Krok.

Koženek, nku, m., *kožený střevíc*, lederner Schuh. D. — **K.**, *jablko*, Lederrenette. D.

Koženka, y, f., hruška, Lederbirn. Us. Na Plaště: koženáč. Prk.

Kožený, Leder-, ledern. V. K. pytlík (tobolka, vak), pytel, stan, plášť, kalhoty, spodky, čepice, mince, štít, vazba, jablko, kabát (kožich), Jg.; lemování, Lederbesetz. Čsk.

Kožešina, y, f., n. zboží srstnaté (vydělaná kůže zvířecí, na niž srsť se nechala); na k-ny berou se nejvíce jen kůže dravců: sobolů, hranostajů, kun, tchořů, divokých koček, psů; beránků. Vz S. N. Pelz-, Rauhwerk. Obchod se zbožím srstnatým, prodej zboží srstnatého. J. tr. Z kožešin stany dělatí. Br. **Lépe**: kožišina od kožich. Prk.

Kožešník, vz Kožišník.

Kožešný, Leder-. K. práce. Deh.

Kožička, kůžička, y, f. Häutchen, Fellchen. Vz Kože.

Kožich (kožuch), u či a, kožíšek, šku, m., kůže se srstí vydělaná, Pelzwerk, Pelz. Roucho kožichem podšité. V. K. beraní, jehnečí, ovčí (beránek, beránky), liščí (liška), vlčí (vlčura). V. Tchoř, kuna, sobol na kožichy se hodí. Kom. Dostati se komu na kožich jest prý german. místo na kobylku; ale můžeme oné frase užívati zajisté tehdáž, když ten, koho bijeme, kožich na sobě má aneb když bijeme zvíře dlouhou srsť mající. Dostal se medvědu na kožich. V. Jg. také: Sednouti komu na kobylku = zbíti ho. Us. Kožišník z koží kožichy strojí. Kom. Do sv. Ducha nesvlekaj kožucha a po svatém Duše choď ještě v kožuše. Us. Zasadil sobě veš do kožicha. Prov. Foremný (trefný) jsi, jako na ruby kožich (co jelito). D., Č. V kožiše (v čubě) moudrosť nositi (když někdo pro šat sobě počestnosti vyhledává). Ros., Č. Nepoleze (nejde) v kožichu do vody (chytrý). Vz Chytrý. Lb. V kožichu do vody lézti (hloupý). Utéci se v kožichu do vody (kvapný a tím si škodící). Č., Lb. Vz Ztřeštěný. Hraje jistého, nejde s kožichem do vody. Sych. Opral mu k., ale rukávů nechal (zbil ho). Vz Trest. Č. K. někomu vymáchati, den Pelz waschen. Deh. Ze zlé kože nemůže býti dobrý k. Vz Zlý. Lb. I kaftánek hřeje, když k-a není. Pk. K. chlupy lehce pouští. Reš. Ze zlého k-cha řídko bývá dobrá podšívka. Reš. Vz Kožíšek. — **K.** *v pivovaře* = vypiaté kvasnice, steigende Hefen. Us. — **K.**, *domek v kožichu* = domek dřevěný a ovrhnutý vápnem. Us. — **K.** *na poli*, škraloup po silném přívalu. Kruste. — Vz Kožíšek, Kožešina.

Kožichovec, vce, m., mol kožichový, Pelzmade. D.

Kožichový, Pelz-. K. čepice aneb kožichem podšitá, kabát, V., podšívka. D.

Kožina, y, f., kože, kožešina, das Fell. Star. let.

Kožišák, u, m., = koženek (jablko), na Slov.

Kožišatý. K. čepice. Pelzmütze.

Kožíšek, šku, m. Pelzchen. Nechoď v kožíšku do vody (buď opatrný). Us. Vz. Kožich. Utekl se v kožíšku do vody (když kdo jiného předchváti chtějo žalobou n. jinak si škodí). Vz Škoda. Č. — **K.**, *obal plodů* bukových i kaštanových. Kk. 139. — **K.**, *češuliny na semeni jetelovém*, Bälglein. — **K.**, a, m., sikora modrá, babka, Blaumeise. Plk.

Kožišina, y, f., vz Kožešina.

Kožišinář, e, m. = kožišník. D.

Kožišinářka, y, f., die Rauhhändlerin. Jg.

Kožišinný, kožešinný. K. krám. Pelzwerkladen.

Kožišinovatý, kožešinovatý, na způsob kožešiny, pelzicht. D.

Kožišnatý, kožešnatý, jako kožich, pelzig. D.

Kožišnice, kožešnice, e, f., die Kürschnerin. — **K.**, *hruška*. Pelzbirn. Us. Bolesl.

Kožišnický, kožešnický m. kožišničský, Kürschner-. K. mistr, tovaryš, šev, řemeslo, hudlař. Jg.

Kožišnictví, n., das Kürschnerhandwerk. Vydělávání koží na kožešiny a postřihování a sešívání jich slove k. Vz více v S. N. — **K.**, der Rauhwaarenhandel.

Kožišníčí, zastr., Kürschner-. Sal.

Kožišníčka, y, f., die Kürschnerin. — **K.**, kožíšek, Blaumeise. Plk.

Kožišník, kožešník, a, m., der Kürschner, Pelzer, V.; Rauhändler. D. K. z koží kožichy strojí. Kom. Jak k. kožešiny připravuje, o tom vz v S. N. Kde se dnes sejdem? (Takto-li se dvě daremné osoby táží, připleskne mnohdy třetí): Na bidle o kožišnika. Č. Vz Tk. II 539.

Kožišníkový, kožišníkův, -ova, -ovo, dem Kürschner gehörig, eigen. Sal.

Kožišný, Pelz-. K. potřeby. Deh.

Kožiti, pokožiti, koží potáhnouti, mit Leder überziehen. Us. Příbr. Prk.

Kožitý = kožovitý. Rk.

Kožka, kůžka, y, f. (malá, tenká kůže), Häutchen. V. Na hojící se ráně dělá se kožka. Us. K. vnější (mázdra), k. v životě (bránice), ovčí (košilka, roucho, oděnička, pláštíček, t. plodu, dítěte novorozeného, Schafhäutchen), v očích (žilovatá, hroznová, mřížková, skelná, krystalová, svazová, Augenhäutlein), k. na pyji (obřezaná, neobřezaná). — K. vinná, hroznová, z vína, fíková, okolo zrna, od hrachu (vnitřní vrstva obsemení, Innenhaupt; vnější: slupka, Hülse. Vz Kk. 59) atd. Ja, V., Jg.

Kožkář, e, m., kdo malé kožky vydělává a prodává, der Lederer, na Slov. Plk.

Kožkářka, y, f., Lederhändlerin. Na Slov.

Kožlany, dle Dolany, v Plzeňsku. Vz Kozlany.

Kožli, n., ves u Vorlika. Prk.

Kožnatěti, ějí, ěl, ění, häutig werden. V.

Kožnatka, y, f., podosemum, tráva. Rostl.

Kožnatý, häutig, lederartig. K. nať. Rostl.

Kožní, kožný, Haut-. K. nemoc, žláza, vodnatelnosť. Ja.

Kožník, u, m., lederner Polster. Na Slov.

Kožojed, a, m. K. obecný, dermestes lardarius, brouk, Frč. 188. Vz Kožejedi.

Kožošvec, ševce, m., kdo šije kožené pytle, Sacksebuster. Rohn.

Kožovač, e, m., obhazovač, Tüncher. Vz Kožovati. Na Slov.

Kožovati, koží potabovati. — **co**: světnici (vápnem ji omítati). Vz Kožich (domek v kožichu). Us.

Kožovitý, haut-, lederartig. Ssav.

Kožovka, y, f., malta, Mörtel. Na Slov.

Kožuch = kožich.

Kpice, e, kpička, y, f., zastr., špatná ženština.

Kr. V této skupenině rozlišuje se **k** v sykavku *č*: červený od krev. Vz Rozlišování. Kt.

Kra, y, f. = kus něčeho rozštípeného, odtrženého, odkrojeného, kuče, hmota, škropa, (Sp.), eine Masse, ein Stück. K. ledu (okenice). Kry ledu o most se zastavily. Háj. Kry se zastavily, voda vystoupila. Kry šly. Us. Kry na hromadu stlačené: báby. Sp. Kry roztrhovati, rozsekávati, rojiti. Sp. — **K.** = *kus, krušec, pousta čchokolír*, Klotz, Masse, Klumpen. K. zlata. Št. — **K.** — *kroupa ledová*. Štelc. — **K.** = *zacpání* jater a jiného drobu. Ja. — **K.**, *některé místo v těle zatvrdlé*. Kosatec červený obměkčuje tvrdosť sleziny, to jest kru. Rkp. bib.

Krab, u, m., dutosť, vrub. — **K.**, a, m., korýš krátkoocasý, krabovitý. Krok. *a)* Krabi *okrouhlí* (oxystomata): k. oříškový, (ilia nucleus; *b)* k. *kruhočelní* (cyclometopa): k. široký, (platycarcinus pagurus); k. obecný, (carcinus maenas); k. plovací, (portunus holsatus); *c)* k. *rovnočelní* (catometopa): k. pestrý, (grapsus varius); k. lasturový, (pinotheres veterum); k říční, (telphusa fluviatilis); k. pobřežní, (gelasinus vocans); *d)* k. *hrotočelní* (oxyrhyncha): k. pavoukový či mořský pavouk, (maja squinado); *e)* k. *hřbetonozí*, (notopoda): k. hřbetonohý, (dromia vulgaris). Frč. 109.—111.

Krabatěti, ěji, ěl, ční, hohlrund, holperig, rauh, faltig werden. Jg. Tváři krabatějí. Brt.

Krabatina, y, f., vlnitá krajina, Flachland. Š. a Ž. — **K.**, něco krabatého, holperiges Wesen. — **K.**, škarpal, prostý, veliký střevíc. V.

Krabatiti, 3. pl. -tí, il, cen, cení, hohlrund, rauh machen. — **K.** = karbovati, falten. — **co**: čelo. Zlatohv. — **se komu.** Krabatí se jí huba. Us., D.

Krabatosť, i, f., *dutosť*. Reš. — **K.**, *křivosť*, nerovnosť, křivolakosť, Rauhigkeit, Unebenheit. V.

Krabatý, *dutý*, hohlrund. D. — **K.**, *nerovný, drsný*, gefurcht, rauh. — **K.**, *důlkovitý*, blatternarbig, faltig. — **K.** *list*, krátkými, tuhými chloupky porostlý. Rostl.

Krabice, e, f., krabička, schránka na něco. Büchse, Schachtel. V. K. apatekářská. Kom., na cukr atd. Us. K., pouzdro trhací. Sprengbüchse. Čsk.

Krabiční, Schachtel-. D.

Krabičník, a, m. Schachtelmann. D.

Krabilice, e, f., chaerophyllum. V. K. bulvatá, ch. bulbosum; mámivá, ch. temulum; vonná, ch. aromaticum; zlatá, ch. aureum; chlupatá, ch. hirsutum. FB. 95.

Krabiti, il, en, ení = krabatiti. — **K. se** = šklebiti se, greinen, knautschen. Us. Poličan. Na Mor. — sich furchen, wellenförmig machen. Pal.

Krabizna, y, f. = babizna. D.

Krabka, y, f. = krabice.

Krablatý, = krabatý. K. cesta, holperig. Us.

Kraboška, y, krabuše, e, krabuška y, f., *pletený koš* z proutí, drátu atd. Kom. — **K.** = *náhubek koňský*, Maulkorb, Knebel, Halfter. V. — **K.** = *larva na obličej*, Maske. Dal., Aqu., Mat. verb.

Krabovitý *a)* krabu podobný; *b)* = krabatý, rauh. Jg.

Krabožravý ledňáček, alcedo cancrophaga. Presl.

Krabronidky, crabronida, čeleď hmyzů žilnokřídlých (hymenoptera). Vz S. N.

Krace, e, f., z něm. Kratze, širší než motyka. V. Kracl něco okopávati. V. Vinici kraci kopati. Kom. K. dvojšpičatá. K. o dvou zubích. V. K. viničná, zednická. V. Vz Kracle. — **K.** *v huti*, druh pohrabáče k vytabování strusek z pecí. Schlackenscharre. Us. Vz Motyka.

Kráceni, n., die Verkürzung K. kmenové samohlásky jmen *muž.*, vz: hrách, chléb, mráz, pás, práh, sulh. vítr; jmen *žen.* vz: A, míra, díra, síla, houba, moucha, práce, kůže, lžíce, plíce, chvíle, míle, dvéře, sáně, sáze; jmen *střed.* vz: jádro, játra, péro, dílo, jméno, léto.

Kráci = krátím. Výb. I.

Kracle, e, kraclička, y, f., náčiní k česání lnu, die Kratze, Krämpel. Koubl. Na Plaště. Prk.

Kraclování, n., předivo, které z kracle se přede. Us. Dch.

Kraclovati, babky ku předení dělati, kämmen, krämpeln (Flachs). Us.

Kracovitý, ku kraci podobný.

Kráčavý, zdlouha kráčející, langsam schreitend. K. kůň. — **K.**, ke chůzi způsobilý. K. nohy.

Kráče, ete, n., jest při stavbách spojovadlo jehel či pilot po šířce. KP. Vz Práh. Stichbalken. — **K.**, krátká, zlomená tyčka na vinici (zlomek).

Kráček, čku, m., hromádka, Häufel. Len v kráčkách. Koubl.

Kráčení, n., das Schreiten. V. K. z drobna, das Trippeln. Kom.

Kráčeti, 3. pl. — čejí, čej, čeje (íc), el, ení, kráčívatí = stoupati, postupovati, jíti, schreiten. Jg. — **abs.** Kráčej! Us. — **kam**, Když dievka **na** smrť kráčieše. Výb. II. 20. K. **do** kostela, proti nepříteli, **ku** předu, k řece, k lesu. Us. **Před** se i za se k., vorwärts und rückwärts gehen. Kom. — **po čem.** Pocestný kráčí po svém obchodě, Hlas., po své cti (eti žádati), V., po šlépějích jiného. V. — **jak (instr)**: stopou, šlépějemi otce, V., svou cestou. Ml. Kráčeli **za** nimi loudavým krokem. Us. **Po** právě k. Boč. Křesťan kráčí sobě přísným krokem. Kom. — Kdož by měl jaké listy na penize a **vedlé** nich **ve** třech letech a 18 nedělích nekráčel, že dluh svůj promlčí. Proch. — **kudy: skrze** nástrahy. Kom. K. **po** cestě ctnosti. D. K. **přes** louku.

— **kde.** K. **před** někým. Us. Kráčel jsem mezi nimi. Kom. Biskup pod nebesy kráčel. Har. K. **při** samé zdi. Us. — **odkud:** z kostela. Us. — **v čem po kom.** V etnostech po nich kráčeli. V. — **s adverb.:** dále, znenáhla, zdrobna, opatrně. Us. — **s kým.** Pověsť s životem kráčí. Us.

Kráčí, n., v Krkonoších = křoví. Kb.

Kráčivec, vce, m., K. červený, oxyporus rufus, hrouk. Frč. 189.

Kráčka, y, f. = kráček. — **K.,** krátké dřevo mezi dřevěnými okny. Us. u Sem.

Kračouny, pl. m., kračúny, krátké dni, vánoce. Na kračouny desátek odváděti. — V hornictví vz Tuřice. Am.

Krad, u, m. Krademjeli, furtim, verstohlener Weise. St. skl.

Kradář, e, m. = krádce, Dieb. D.

Kradářka, y, f. = zlodějkyně. D.

Kradářství, n. = zlodějství. Jg.

Kradba = krádež, kradené věci, Diebstahl, das Gestohlene.; strč. St.

Krádce, e, m. (zloděj). K. obce, dobytka, lidí, dne. V., D. Dieb.

Kradě = kradí, verstohlener Weise. Přibral se k nám k. Sych.

Krádeiík, u, m. Sparbüchse. Reš. Vz Kráděřík.

Kradení, n., krádež, das Stehlen. V., Kom.

Kradenky, pl., hrnšky zelené, eine Art Birn. Us.

Kradený, gestohlen. K. věc (krádež). V. Voda kradená sladčí a chléb pokoutně jedený chutnější (= zapovězené láká). Lb., Br.

Kradeř, e, f., šp. m. krádež.

Kráděřík, krádežík, u, kráděříček, krádežiček, čku, m., die Sparbüchse. D., Plk. Vz Krádelík.

Krádež, e, f. a m. = *kradení*. K. jest odnětí cizí movité věci k svému užitku z držení něčího bez jeho přivolení. Vz více v S. N. Das Stehlen, die Bestehlung, der Diebstahl. V. K. obecných peněz, důchodův. Us. K. dřevní (dříví). D. K. posvátných a kostelních věcí (svatokrádež), Kom., zjevná, V., dobytka, lidí. D. V. Ktož lstí, krádežem cizieho zadrží. St. Chytá se toho jako cikán k-že. Us. Věc krádeží odňatá. Er. K. spisovná, spisovatelská, odcizek n. přísvojek spisovný. Vz. Krádeže se dopustiti, V.; k. spáchati, Us.; krádeží se živiti. Rvač. Věc krádežem n. loupežem vzatá. Pr. Kut. Kdo se svou prací živí, o krádeži nic neví. D., Pk. O k-ži, loupeži a účastenství v nich a jak se dle strčes. práva trestaly, vz Rh. 245.—248. — **K.** = *věc kradená*, das Gestohlene. Rovně jako k. zloději přivázaná na hrdlo žaluje naň. V. — **K.** = *zloděj*, zastr., diebisch. Pr. Kut. — **K.** *Krádeží, krádežem* = tajně, verstohlen. Rd. zv., Ctib.

Krádežně = krádeží. Vz Krádež. V. K. někoho o něco připraviti. Vod.

Krádežnický, diebisch. Baiz.

Krádežník, a, m. = krádce. Ryt. kř. 214.

Krádežnosť, i, f. Dieberei. Jg.

Krádežný, Diebes-, diebisch. K. líbání. 1523., Jg.

Kradí (instr. od kraď, i, f.) = krádeží, kradmo, tejně, verstohlener Weise, heimlich. V. K. přijíti. V. K. něco vzíti, odnésti, odnímati, ujímati, ubírati, vydříti, chovati (tajiti), přinášeti, přivážeti (paschen). V. Měšce lidem k. řeže. D. Tu je dobře, kde se měšec s rukou vadí a nedá sobě hráti kradí. Rým. Vz Kradmo.

Kradlář, e, m., žertov. = krádce.

Kradlavý = krádežný, diebisch. Jg.

Kradlovati = krásti. Vz toto.

Kradmo, krádežné, podtají, nkrytě, verstohlen, heimlich, diebisch. V. K něco vzíti, odnésti, odjímati, V., poslouchati. D. K. do desk mandat vložen. Čr. K. ujíti, odejíti, za někým. k. lézti. D. Po kradmo = kradmo. Vz Kradí.

Kradnouti, vz Krásti.

Křadnouti = chřadnouti.

Krádný, zlodějský, diebisch. MM.

Kradoš, e, m. = krádce. Na Slov.

Kraf, a, m., kdo nerovná ramena (plece) má. Aqu.

Kraflík, u, m., jisté domácí náčiní. Kolečka, krace, kraflík. Boč.

Kraft, něm. In K. bleiben. Ve své *váze* zůstati, trvati. *Síla* a rychlosť. Někdy dvéma jmény: mit angestrengter K.: mocí a usilováním. Zk. — Mk.

Kragl, u, m., šp. z něm. Kragen, límec. Vz Krajek.

Kragujevac, e, m., město v Srbsku. Vz S. N.

Krah, u, m., obyč. v pl. krahy = kry (ledu). Voda krahová = ledová. Na Želivsku. Šr.

Krahulec, lce, krahuj, e, krahujec, jce, krahulík, a, krahuječek, krahuleček, čka, m., accipiter nisus. Frč. 363. Der Sperher, Taubenstösser, Wachtelhabicht, Finkenstösser. *Lépe:* krahujec, vz *L.* Kořen: krag, zvuk vydávati, křičeti, vz Mz. 49., 50. Tlupy krahujcev (krahujcův). Rkk. I vyhánie z hájev vsie krahuje. Rkk. 8. Krahuje plašiti. Rkk. Vydřel krahujec drahu holubicu. Rkk. — Krahulík vrabčí, falco, Spatzenfalk. Vz S. N.

Krahujčí, krahulčí, krahulcový, Sperber-. K. maso. Ros.

Krahulenka, y, f., **krahulka** = kukačka. Zlob.

Krain = Krajina.

Krainburg, Kraň.

Kraj, e, krajec, krajek, kraječek, čku, m., kořen kri. Gb. Hl. 148. — **K.,** *konec některé věci, obruba, krajní strana,* der Rand, das Ende, die Kante. V. Kraj rány: ret rány; kraj kola; kraj zubu: vrub. Sp. Od kraje šíti, štepovati, v kraji šíti, kraj zahnouti. Sp. Na kraji sedčti. Ros. Knihy po krajích znamenati. Kom. Kraj knihy pozlatiti. K. listu (limbus, Saum), sukně, kloboukn, nádoby, lodí, vody, řeky, skály, lesa atd. Us. Nádoba pící s širokými kraji. Kom. Potok byl krajem hluboký. Er. P. Hl. 22. Přes kraje líti. V. Na kraji propasti státi. D. Při samém kraji se plaviti. D. Nemá to kraje ani konce. Reš. Na kraji života. Us. Stachu po kraj lesa. Rkk. Neví, z kterého kraje začíti (v kterou udeřiti). Vz Nesnáze. Č. V jeden kraj bije (soudce nespravedlivý). Vz Porušený. Č. Kraje v soukenictví jsou *a*) okraje sukna z tlustší příze, Tuchende; *b*) též evisty (z angl.), krajové hrubé niti, též lajsny zvané, obyč. z čápoviny, Zackelwolle. Ve slovnících překládá se Tuchende: okraj, ale tobo se

neužívá, ale vždy: to sukno má široké kraje (šlaky). Kraje pak od sukna odtržené prodávají se pod jmenem: okrajky. Dle Rk. Tuchende také: krajna, ale tohoto slova jsem nikdy neslyšel. Nvk. Pusť to krajem = mimo sebe, nic si z toho nedělej. Č. Kýž mi to jde krajem = kýž mne to mine. Us., Č. — K. *čeho* označnje předmět, v jehož blízkosti něco jest. Mkl. S. 541. Kdyby šel kraj světa. Us. Já už kraj hrobu chodím. Na Slov. Ht. Byť bylo kraj dvora, přiběhne zas (kuře na hlas kvočny). Pnch. — *Po kraji* = zdaleka. Kat. 758. — **K.** = *krajina, díl země*, Bezirk, Landschaft, Gan, ein Strich Landes, Gebiet. V. V jednom kraji rodilí (krajané). Země je rozdělena ve více krajův. Us. Kolik krajův, tolik obyčejův (krojův). D., Č. Co kraj, to obyčej. Č. Každý k. má své právo. V. Divné kraje, divné obyčeje. Šm. Vz Zvyk. Pán z lacinébo kraje (kdo lacino koupiti chce n. nízko cení). Us. Plahočiti se kraj od kraje, sběhati kraj světa. Us. Z čarovných krajů, aus der Feenwelt. Dch. Pakli pôvod ehce sám komornika dáti pražskému komorniku, toho úřadu, v kterémž kraji budeta pohoniti. Kn. rož. — **K.** = *venkov, protiva města*, das Land. Živobytí, sídlo, zeman v kraji. Us. D. V kraji se osaditi. Us. — **K.**, *protiva: hory*, flaches Land. Obývati, bydleti v kraji. Us. *V kraji*, im Tiefland. Dch. — **K.**, Himmelsgegend, Landstrich. Okrnh světa má čtyři kraje: východ, poledne, západ, půlnoc. Us. Pět jest krajův n. pásem země. L. Kraj světa = *horizont*. L.

Krajácký. K. sukno, zboží, was nach der Elle verkauft wird. Gl. 107.

Krajáč, e, krajáček, čkn, m., okrouhlík na mléko, Milchtopf. Krajáč na mléko, mlíkáč, nšák, ucháč, v Jičínsku: okronhlík; na Mor. látka. Mřk. Do džžky, do krajáče dojiti, mléko nalévati; z krajáče smetanu sbírati.

Krajačka, y, f., *selka z kraje*, Landbäuerin. Opak: horačka. — **K.**, *krojidlo*, Pflugmesser. K. ševcovská = kraječka. Jg.

Krajadlo, a, n., krojidlo u pluhu. Pflugmesser. Us.

Kraják, a, m., *sedlák v kraji*, Landbauer, Landmann. V Krkonoš. říkají mu: buchtář. — **K.**, u, m., *náčiní ku krájení*. K. *ševcovský* (knejp), rovný, ohnutý, na kolčky, Šp, Schusterkneif; k. *u pluhu*: krojidlo, čertadlo, Pflugmesser. Jg. — **K.** = dvouušní hrnec, ušák, puclák, Topf mit 2 Henkeln. Jg.

Krajan, a, m., pl. -né; **krajánek**, nka, m.: obyvatel téhož kraje, z též vlasti, Landsmann. V., D. To je můj k.; jsme krajané. Us. Vz Cizozemec. — Vršek se ztratil, přicházejí krajané (otčhotnéla). Vz Hody, Bubínek. Č. — **K.** *Krajánek*, nka, m. = vandrovní mlynářský n. sladovnický tovaryš, ale tento obyčejněji slove: *řemeslo*. Ein wandernder Mühl- oder Bräuerbursch, Hamperich. Vz Řemeslo. Jg., Šp. — **K.** *Krajánek*, nku, krajanec, nce (Mřk.), m., druh placek. Us. na Mor.

Krajanka, y, f., Landsmännin. Vz Krajan.

Krajanský, landsmännisch. Ros.

Krajanství, Landsmannschaft. D.

Krajanstvo, a, n. = krajanství; 2. krajané, Landsmannschaft, Landsleute. D.

Krajcpant, u tesařů, šp. z něm. Kreuzband, křížová spona. Kmp.

Krajčéřstvo, a, n., zastr. = krejčovství. Veleš.

Krajčí, ího, **krajčenec**, nce, **krajčíř**, e, m., zastr. = krejčí. Jg.

Krajec, jce, kraječek, čku, m., prouhatý kraj sukna, v obec. mluvě: šlak, Saum. Na Slov. Vz Kraj. — **K.** *Krajec* = krejčí. Na Slovensku.

Krájecí n. krajecí, vz -cí. Schneide-. K. nůž; n ševců: kraječka, kraják, knejp. Jg. K. prkno, Werkbrett. D.

Kraječ, e, m., kdo krájí: *a) krejčí*; *b) u stolu* kdo hostem předkrajuje, Vorschneider. Ros. K. dědičný království českého. *c) K. suken*, kdo sukna na lokte prodává, Zlob., Tuchhändler, Gl. 108., nebo přistřihovač, Zuschneider. — **K.**, *krajecí nůž*, Schneide-, Transchiermesser. V.

Kraječka, y, f., Schneiderin, Zuschneiderin. — **K.**, nástroj krajecí, Schneidewerkzeug, z. B. Schusterkneif.

Krajedlo, a, n. = krojidlo, Pflugmesser; Schneidewerkzeug. Jg.

Krajek, jku, m., der Kragen, límec. D. K. kanonický, expositorium canonicale. — **K.**, das Rändchen; Uferchen. Rk.

Krajenek, nka, m. = soused. Nachbar. Aqu. —

Krájení, n., das Schneiden. D.

Krajenín, a, m. = krajan. Jel. Krajanové. V. Vz -enín, -janín.

Krajenina, y, f., mateřština, die Landessprache. D.

Krájený, geschnitten. K. chléb. Kom.

Krajéř, krajíř, e, m., Truchsess, dapifer. Gl. 108. Vz Kraječ.

Krájeti, kořen kri, Gb. Hl. 142. K. jest vzorcem sloves páté třídy. Kráj-ím, -íš, -í, -íme, -íte, -ejí; imperat. krájej, krájejme, krájejte; přechod. krájeje, krájejíc, krájejíce; sup. krájet; krájel, a, o; krájen, a, o; krájev, -vši, -vše. — *Pozn.* Podlé tohoto vzorce časují se časoslova, jichžto prvotní samohláska přiznačná *a* přehlasila se v *e*. Zk. Ml. I. 116. Po měkkých souhláskách totiž uchyluje se čeština od vzoru *volati* staženinou *i* m. *á* z *aja* a přehláskou *e* m. *a*. Vyjma *staněti, věšeti, vraceti, klaněti se* (Zk.) a *mizeti, z-hrzeti* vládnou všecka časoslova, dle ‚krájeti' časovaná, délkou kmenové samohlásky, pocházející od sloves prvých 4 tříd vesměs stupňováním a rozlišováním *d a t v z a c, s a z v š a ž*, skupenin *st, zd* a *sl* v *šť*, *žď* a *šl* a někdy i hrdelnic v sykavky před *ě* aneb *e* místo prvotného *ja*, jak násl. 1. Z patřících do I. třídy od *ba:* bájeti a od těch, jichž kořen prvotním *i* se končí: bljeti, pljeti (v obecné mluvě také pivati), s-vjeti. — 2. Z II. a III. tř. přešla sem: pobízeti (od pobídnouti), zhrzeti (od hrdnonti), mizeti (od mhnouti), léceti n. léčeti (od líknouti), dohlížeti (od dohlédnouti n. hleděti). — 3. Nejčastěji dostávají se sem slovesa IV. třídy: obouzeti, vycházeti, klizeti, ostouzeti, káceti, uhášeti, anášeti, věšeti, překážeti, urážeti, svážeti, poušťeti, vyjižděti, přemýšleti, zaclánčti, skrápěti, potápěti, káleti, kráčeti, máčeti atd. od buditi, choditi, kliditi, studiti, kotiti, hasiti,

nositi, věsiti, kaziti, raziti, voziti, postiti, jezditi, mysliti, cloniti, kropiti, topiti, kaliti, kročiti, močiti. Ht. Sr. ml. 292. a násl. Vz také Bž. Mluvnici jaz. čes. §. 350. a násl. — Krojiti, 3. pl. -jí, il, en, ení; krájívati, schneiden. — **abs.** Tak krejěl krájí, jak mu sukno stačí. Prov. — **co:** chléb, sukno (prodávati Boč. 1496.), ohuv atd. Větší řemen krájel, než mu kůže postačiti mohla. Prov. Žal srdce krájí. L. — **co čím:** nožem; zemi pluhem. Us., L. — **se, co komu:** hostům pečeni, maso; kupci kůži. D., Us., Rk. On to sobě štědře krájí (něčeho zneužívá). Kom. Kdybyste se mi krájel, nevěřím vám to. Us. — **co na co:** sukno na šaty. Us. — **co kam:** chléb **do** polívky. Us. Chléb **pod** polívku (než se naleje). Vus. — **se komu od čeho.** Srdce se mi krájí od želu. L. — **se.** Nevěřím ti, i kdybys se krájel. Us. — **co jak.** Střela vypuštěná povětří krájí **s** šibkostí. L. K. koho **bez** milosrdenství (dříti). Us. Kůži dle míry. — **co odkud:** řemeny z kůže **s** tovaryšem krájím. — **s adv.** Tenčeji krájeti musíš (ne tak zhruba lháti). Č.

Krajíc, e, **krajíček,** čku, m., Krajic, V., tak také v již. Čechách. Kts. K. chleba (die Brotschnitze der Runde nach, die Flanken; skyva, skýva, skyvka chleba, ein Schnitt Brod, die Brodschnitze der Länge nach). Jg., Rk. Ukroj mi k. chleba. Tys mi dal malý k. chleba. Us. Lépe za svým krajícem než za cizím pecnem. Jg. O svůj k. zavadil (začal své hospodářství). Vz Hospodářství, Samostatný. Lb., Kom., Č. Jest pánem nad svým krajícem. Jg. Přibývá ho, jako krajíce v hrsti (ubývá ho). Vz Malý, Tělo. Č., Lb.

Krajíčkovati = svačiti, jausen. Na Slov. Plk. —

Krajidlo, a, n., *lépe:* krajedlo. Jg. Vz Krojidlo.

Krajík, u, m. = kraj, Rand. K. rány. Plk.

Krajín, a, m. = krajan. Th.

Krajina, krajinka, krajinečka, y, f. = *kraj, krajní část některé věci,* Rand. K-ny ranné (kraje rány). Ras. K-ny perlami krumpované. Ctib. — **K.** = krajní prkno z kraje klády, na Mor. odkorek, das Schwarteubrett, Schalholz. Krajinami něco pobíti, zabedniti, vyložiti, vypeřiti. Nz. — **K.** *země nějaké, světa,* Gegend. Ze všech krajin země. Rkk. — **K.,** *díl země, kraj,* Gegend, Landschaft, Land, Provinz, Ortschaft. K východní (strana), bahnitá, bažinatá, slatinná, letná, libezná, rozkošná, vinná, polední, zdravá, nezdravá, Jg., úpatní (podholská, vz Hole). Nz. Malba, malíř, malířství, kreslení, výkres krajin. Nz. Obzírá krajiny (s hory). Rkk. V naše krajiny; po vše krajiny. Rkk. Panují nade všemi krajinami světa. Flav. Nad krajinou vládnouti. V. V cizích krajinách bydleti, V., obývati. V. Mor po vší krajině. V. Město a okolní krajina. Flav. Drahota krajinami dlouho trvala. V. Svolal všecku krajinu. Háj. K-nu vyhubiti. V. — **K.** *na dni* = lesy, vrchy, stavení nad dolem n. na blízku. Vys. — **Krajina,** y, f., Krain, Vz S. N. 908—934. — *Krajiňan* (Slovinec), neb Krajinec, nce, m. — *Krajinský.*

Krajiník, a, m. K. pižmový, callosoma sycophanta, brouk. Frč. 191.

Krajinín, vz Krajenín.

Krajinomalba, y, f. Vz S. N.

Krajinomluv, u, m., -mluva, Provinzialismus. Rk.

Krajinorytina, y, f., Landschaft (in Kupfer gestochen). Rk.

Krajinoznalec, lce, -znatel, e, m., ein Landkundiger. Rk

Krajinský, Provinzial-, Land-, Landes-. K. soud; radní soudu krajinského (zemského), J. tr. (od ‚krajina'; krajský soud od ‚kraj', Kreis-), úředník, Nz., biskup, regionarius. Šf. K. déšť (když daleko široko prší). Us. Vz Krajina.

Krajiště, ě, n., kraj. — **K.,** Markgrafschaft, u starých Slovanů = vojenské pomezí. Vz S. N.

Krajištník, a, m., správce krajiště, Markgraf. Šf.

Krajištný, Mark-. K. vévoda. Šf.

Krajívati, vz Krájeti.

Krajizna, y, f. = ruda, jejíž hlatí pospolu třpytí se a hrají barvami. Am.

Krajka, y, f., žena z kraje. Kh. Vz Krajačka. — **K.,** obyčejně krajky, jek., pl., f., na Slov. čipky, Spitzen, Kanten. K. vyšívané, bruselské, nizozemské, belgické (brabantské), francouzské, S. N., hedvábné, kordlové, šenilové, pletené, šité, tkané, Kh., drhané, vázané, háčkované, boloňské, anglické, černé, bílé, úzké, široké. Sp. Krajky, mřežky, čipky; krajky drhati (klöppeln), dělati, plésti, Us.; vzor na krajky, Sp.; palička na krajky. D.

Krajkář, e, m., na Slov. čipkář, Spitzenmacher, -händler. Us.

Krajkařiti, il, ení, klöppeln. Rk.

Krajkářka, y, f., die Spitzenmacherin, -händlerin. Us.

Krajkárna, krajkovna, y, f. Spitzenfabrik, Klöppelschule. Rk.

Krajkářský, Spitzenmacher-, Spitzenhändler-. K. obchod.

Krajkářství, u., Spitzenmacherei, Spitzenhandel. Ros.

Krajkový, Spitzen-, Klöppel-. K. niti, půda. D.

Krajn, a, m., Kraň, Krainburk, mě. v Krajině.

Krajna, y, f., vz Kraj.

Krajní, Eck-, Rand-. K. úd, sloup, pilíř, oltář, poznamenání (na kraji, Randglosse, Dch.); nejkrajnější, äusserst (Dch.); k. = venkovský, Land-, ländlich. K. farář, lid, město. D.

Krajnice, e, f., co jest na kraji, tyčka, Eckpfahl. Us. Ber.

Krajník, u, m., *co na kraji jest.* **K.:** zub, kůl, kámen. Eck-. Jg. — **K.,** a, m., v *tělocviku.* K. vedoucí (na pravém kraji členu, vz Člen), dozorný (na levém kraji členu), točný (levý krajník při zatáčení), osný (pravý k. při zatáčení). Tš. — **K.,** kdo na kraji či napřed (prvým) jest při žetí neb sekání. Na Plaště. Prk.

Krajnosť, i, f., Extrem. Dch. Na k. něco hnáti, auf die Spitze treiben. Dch. Krajnostem se vyhýbati. Marek.

Krajova, y, f., Kraljevo, mě. ve Valašsku.

Krajovitec, tce, m., lomaria, rostl. kapraďovitá. Rostl.

Krajový, Ort-. K. brk, pilka. D.

Krajský (od kraj), Kreis-. K. město, poslanec, lékař, úřad, úředník, posel, hojič, obvod, obec, rabín, rada, soud, radní, vláda, referent, město, zastupitelství (-stvo), představený (krajský), J. tr., náklady, pokladnice sběrací, Sp., nález. D. — K. pivo, lid (z kraje, ne: z města). Land-. D.

Krajta, y, f. K. tigrovitá (python tigrinus), šířkovaná (p. reticulatus), had. Frč. 329.

Krak, a, m, nějaké, veliké zvíře mořské. Povídačka o k-u. Mus.

Křák, u, m., křoví, Busch, Strauch. — K., v obec. mluvě penis. Jg.

Kráka, y, f. = kavka, Plk.

Krákal, a, m., mandelík, Mandelkrähe. (Palliardi). Mý.

Krákati, krkati; kraknouti, knul a kl, utí: krákorati, kvákati, hlas vydávati jako vrána, krächzen. Jg. — **abs.** Vrána musí k., zpívati neumí. Jg. — **s kým.** K. s vranami (s vlky, s psy výti). L. — **za kým.** Havran za havranem skáče, za starým tak mladý kráče. Mns. — **na koho** = vřeštěti, křičeti, hubovati, Lärm erheben. **proč na koho.** Hlonpý **ze** závisti na dobré kráká. L.

Křákati, krákati. — **koho za co**: za leb (tahati, mcuhlati, rváti, zausen). Us.

Krakatice, e, f. K. drápkovitá, onychotheutis Banksii; k. obrovská, architheutis dux, hlavonožci. Frč 263.

Krakatka, y, f., polypus. Presl.

Krakonoš, e, m. Rübezal, Alpenkönig.

Krákor, u, m., krákotání, krákot, vydávání hlasu jako vrána, das Gegacker. Sp. *Lépe*: krákot. Jg.

Krákorati, krákorám a krákoří, krakorávati, gackern, gurren. — **abs.** Slepice krákoře, krákorá. Us. Krákorá jako slepice. Jel. — **kde.** Teď počíná děvče po poli k. Koll.

Krákoravý, gackernd; plauderhaft. Rk.

Krákorec, rce, m., veliký kus pískovce. Z novin. — **K.**, Jochband.

Krakorla, e, f., žertov. = krákorání. Na Slov.

Krákorka, y, f., žertovně = *slepice* Č. — **K.**, *borové šišky*, Fichtenzapfen. Us. Klat.

Krákot, u, m., krákání, Gekrächze. D.

Krákotati, kraktati, krächzen. Jg.

Krakov, a, m., mě. v Polsku, Krakau, Cracovia. Ne za jeden den K. zbudován. Prov. L. Vz S. N. — *Krakovan*, Krakovanín, a, m., pl., Krakované, vz -janín; (také obyvatelé malé Polsky. L). — *Krakovanka*, y, f. — *Krakovský*.

Krakovati = krákati, za vlasy tahati. Na Slov.

Krákovatý, buschig.

Krakovec, vce, m., Červený zámek, Rothschloss, brad v Rakovnicku. Vz S. N., Tk. III. 650.

Krakoviak, u, m., národní tanec polský u Krakova. Vz S. N.

Krakule jsou veliká zvířata mořská, která dlouhá léta vydrží na dně mořském a jen někdy se vynořují k povrchu. Deh.

Král, e, králík, a, králíček, čka, m., vz *L*; pl. nom. nyní: králové; ale znamená-li to krále v kartách, má v pl.: krále. Mk. O původu vz Mz. 50., S. N. König. Král český, uherský. D. Vrah krále (kralobijce). D. Král králův = Bůh. Lev, král zvířat čtvernohých. K. haduv. Us. K. střelců, Schützenkönig (nejlepší střelec). Sp. Slyšechu to králi (nyní: králové). Rkk. Králem býti. V. Někoho před krále vésti. Pass. Někoho za krále vyzdvihnouti, Háj., voliti, králem učiniti. Krále přivítati. Us. K-em se státi. Neštěstí nechodí toliko po lidech, ale i po horách i po králích. Kořín. Pán Bůh vysoko, král daleko, pravdy a spravedlnosti ve světě málo. Jg. Cožkoli věk králové bláznivě zpášl, to lid zlým užiti musí. Rb., Jg. Čiň dobře a právě, neboj se císaře ani krále. V., Lb. Vz Spravedlnosť. Jaký král, takový kraj. Bern., Č. Jaký kdo od krále příklad vidí, každý se tak řídí (tak sám sebe také řídí). Jg. Mezi slepými šilhavý králem bývá. Jg. Král veliký pán a lopaton cukru nejídá. Pk. Ne k-ům království, ale králové královstvím jsou dáni. Po smrti k-le i sedlák pannje. Pk. K. žertu nezná. Mt. S. Není dobře k-ův mnoho, každá země měj jednoho; Mdlý k. podoben zajíci lvům kážícímu; Za příkladem k-e jdou otec i děti malé; K. práv všech první jest obhájce; K-lové řádem a právem se spravujte; Moudrý k. má míti moudré ve své radě; K. měj mnoho očí a uší; Po radě k-le poznati jest; Pochlebníci nejvíce vodí krále, kam chtějí; K. buď hotov k slyšení a nekvapný k mluvení. Rb. K. v strčes právě: o moci královské; na čem se tato zakládala; jaká práva příslušela k-i; které byly ctnosti a vlastnosti, jichž se při každém mocnáři vyhledávalo. Vz Rb. 29.—34. K. měl míti při sobě moudré rady a ne pochlebníky. Vz Rh. 34.—37. K. měl býti dobrotivý, milostivý a ne ukrutný a tyranský. Vz Rb. 37.—39. Vz ještě Rb. 267. a Vš. 564. Ten si asi myslí, že mu král svině pase (pyšný). C. Potřeba, která krále s koně shání. Č. To ještě za toho krále, když bývalo placek na mále. Vz Dávno. Do krále — do třetice. Č. Za krále Holce, když byla za grešli ovce (nikdy). Jg. Králové veliké oči a dlouhé, železné ruce mají. L. Pro pána krále! Us. Vz Báti se, Hrdlo. — **K.** Den *tří králův*. Na tři krále. Po třech králích. O tři krále. Us. Kázali mu tři krále napsati (= chytře ho vybostili). Vz Odbyti. Č. Vz Rok. Na tři krále o hodinu dále. H. — **K.** = *kus čistého zlata* tavením rudy dobytý (k. měděný). Vys. — **K.** = *kůl uprostřed milíře*, hromady uhlí. Vys. — **K.** *v některých hrách*. K. v *šachách*: krále zatáhnouti (matten). D. K. v *kartách*; zelený, červený, žaludový, hubnový atd. K. mezi *kuželkami*. — **K.**, *rybní hajný* při lovení ryb. Sp. — **K.** *záchodů*, čidič kanálů. Vz Tk. II. 298., 389. — **K.**, *srorník*, hřeb u pluhu k vahám. Jg. Vz Králíček. — **K.** (červený), *čmýra* žen. L.

Krála, y, f. = Klara. Gl. 108.

Králec, lce, m., Königsgrund, v Olomoucku.

Králevá, zastr. = králová.

Králevic, e, m., z královic. Gb. Hl. 50.

Králevična, y, f. Königstochter. Mus.

Kralice, dle Budějovice, mě. na Mor., *a)* v kraji znoj., *b)* v kraji olom., Kralitz. — Kralická biblí bratrská. Jg.

Králice, e, f., Kaninchen (Weibchen). Us.

Kralický, Kralitzer. K. bible, píseň. Us., C.

Králíček, čka, m., malinký král, vz Král; 2) zvíře hlodavé, cuniculus,, Kaninchen, V.; 3) pták malý, střízlik, Zaunkönig, regulus. — Vz Králík.

Králičí: brloh, doupě, jiviště, měch, ostrov, obora, spratek (kůže). Šp. Kaninchen-.

Králíčkový, Kaninchen-, Zaunkönig-. D.

Králík, a, m., lepus cuniculus, hlodavec, Kaninchen. Frč. 386. Králice, e, f.; králíče, ete, n., králíček, čka, m. K. divoký, stříbrný, uherský, angorský (hedvábný). S. N., V. K. lapati, stříleti, chovati. Lov, honba, měch, ohrada na králíky. Stavba, chování králíkův. Šp. Králíčkové, lid nesilný, v horách staví domy své. Vz Bázlivý. Lb. — **K.**, *malý král*, regulus. V. — **K.**, *pták*, vz Králíček. — **K.** *Králíky a) podšívka* z králičích koží, *b) rmen*. Na Slov.

Králíkový, Kaninchen-. K. kůže. Jg.

Králíky, dle Dolany, Krulich, něm. Grulich, mě. v severových. Čech. Vz S. N. — **K.**, vz Králík.

Kraljevo = Krajova.

Kralka, králka, kralička, y, f., = králová. V. — **K.** Hra starodávní, ve které hoši a děvčata o letnicích chodíce po vsi dům od domu zpívají písně (odtud kralické zvané) majíce mezi sebou krále a kralku n. kralici. Vyjděte matičko, štědrou ruku vemte, kraličky nadělte; čím nás nadělíte, na zámky to dáme, pro kralku a krále. Č. Odtud způsob mluvení: Svou kralku provésti, vyvozovati (Reš.), vyvésti (úmysl svůj vykonati). Pan čert svou kralku provedl. V. Čert vždy musí svou (kralku) provésti. D. Kralku někomu sraziti. Smrž. Dosti chytře na mne jdete, dobře svou králku vedete. Lomn. Rád by svou (k-u) provedl (nezdrželivý ve škození jiným. Vz Lstivý). Lb., Č., D.

Kralobijce, e, m., kralovrah. Königsmörder.

Kralodvorský rukopis. Vz S. N. *Ne:* Králodvorský, vz Složený; lépe: Královédvorský. Brs. 97. Vz násl.

Kralohradecký, *ne:* králohradecký, vz Složený; lépe: královéhradecký (přípona -*ův* a -*ový* nepůsobí krácení, tedy *ne:* kralovéhradecký. Pk). Brs. 97. Vz Hradec.

Kralomoc, e, m., Jupiter, největší a mimo Krasopaní nejsvětlejší oběžnice soustavy slunečni. Vz S. N.

Králova neděle, neděle před svátky svatodušními. Vz S. N. — **K.**, y, f., králova dcera Kat. 176., 258., 359.

Králová, králevá, é, f., dle Nová; nyní se říká: královna. Königin. Králové (gt.) Dvůr, Králové Hradec, vz Hradec. — Vz Královna, Rb. str. 267. — Kat. 34., 90.

Kralování, n. Za k. Karla IV. Us. V. Rb. str. 267.

Kralovati *ne:* královati, cf. pán-panovati, důl-dolovati, pečovati atd. Vz Propůjčovati. König sein, herrschen. — **abs.** Jehova kraluje. L. Nesnadno dobře k. Rb. — **s kým:** se svými přátely. Dal. — **kde.** Ona v mém srdci kraluje. L. — **jak.** Kralováše v jemnej chvále. Kat. 32. — **komu** = panovati nad kým jako král. L. — **nad kým:** nad lidem. Kram. Pověděl: Bych mohl k. nad tímto městem, že bych nechtěl. BN.

Králové (gt. od Králová). Králové Dvůr, Königinhof, K. Hradec, Königgrätz. Vz Hradec, Dvůr, Kralodvorský, Kralohradecký.

Královec, vce, m., mě. v Prusích, Königsberg. V. *Královecký* — **K.** = Jupiter. Troj. — **K.** = králevic.

Královédvorský, vz Kralodvorský, Kralohradecký.

Královéhradecký, Königgrätzer. K. kraj, vz S. N. Vz Kralohradecký.

Královic (králevic), e, královec, vce, m., syn králův, Königssohn, Prinz.

Královice, dle Bnděјov., *1. K. Cinadrovy*, město v Plzeňsku památné pohřebištěm Griespekův, vulgo Kryšpákův, Prk.; *2.* **K.** *dolní*, mě. v Čáslavsku; **K.** *horní*, ves tamtéž. Vz S. N., Tk. I. 614., II. 539., III. 650.

Královicův, -ova, -ovo, dem Prinzen gehörig. Jg

Královička, královinka, y, f., královna, Princessin. Hlas.

Královka, y, f., černá *třešně*, eine Art Weichsel. — **K.**, *hruška*, Königsbirn. — **K.**, *houba*. Plk. — **K.**, *silnice*. Mus. — **K.**, *housa*, Königssemmel. — **K.**, lískový ořech, Lambertsnuss. Us. — Jg.

Královna, y, f. (staroč. královna), původně dcera králova, Prinzessin; 2. nyní králova choť, králová. V. — 3. **K.** včel, matka, der Weiser. **Jg.**, Gb. — **K.** veliká či svatá, Mariä Himmelfahrt. Gl. 108.

Kralovný = královský. Kat. 2941.

Královo pole či *Nová ves*, obyč. Kartousy, mě. v Brněnsku.

Kralovrah, a, m., kralobijce.

Královský = králův, králový, Königs-, königlich. V. K. milosť, dvůr, dům, zámek, palác, sídlo, stolice, silnice, cesta, berla, koruna, roucho, sukně, rod, soud atd. Us. Královskou berlu, královské roucho míti. D. Toliko měl slovo k. bez moci a skutečnosti. BP. K. a knížecí slova nemají jíti nazpátek. Rb. 4. Vz Rb. str. 267. — **K.** = *nádherný, skvostný*, ku př. v jídle, königlich, prächtig. — **K.** *jablko*. K. lučavka, aqua regia, Königswasser, vz Šík. 122., k. jezero či bartolomějské jezero, Königs- oder Bartholomäussee, sklo, Bělehrad, hvozd. Vz S. N. K. město uebylo v Čech. a na Mor. podřízeno vrchnosti, nýbrž přímo králi svému: Praha, Plzeň, Kutná Hora, Budějovice, Tábor, Písek, Rokycany, Mělník, Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Unčov, Kyjov, Uh. Hradiště. Brt. K. ujec. V. K. žíla, na ruce mezi malíkem a prstenovým prstem. Sal. — Místo královský bývá ‚králův‘, když jistému a určitému králi něco přivlastňujeme. Vz -in, -ův.

Království, n., strč. králevstvie, *vláda, důstojnosť královská*, königliche Würde, Regierung, Königthum. K. na syna spadlo. Br. Někoho na k. vsaditi, dosaditi; k. někomu poručiti, dáti, odevzdati; na k. seděti, V., k. se ujíti. Har. Ve své zemi k. míti. Dal. K. přenésti. Br. Vz Rb. str. 267. — **K.** = *země králem spravovaná*, Königreich, Staat. K. české; k. spravovati, říditi; správu nad královstvím držeti; královstvím vládnouti; správce a držitel k. V. Hlíněně k. přijal a zlatého po sobě nechal (o Karlu IV.). Kn. — **K.**, *statek králi náležející*, das dem Kö-

nige gehörige Gut. Cf. Duchovenství. Gl. 108. — K. *boží*. Nevejdete do království nebeského. Dej Bůh štěstí a po smrti království nebeské. Us.

Královstvo, a, n. = království. Gh.

Králový, králův, a, ovo, dem König gehörig. Králův syn (královic), k. dcera (královna), k. manželka (králová, nyní královna). Z králova rozkazu to učinil. Kram. V knihách královských. Ms. — Králové (šoškové) uhlí uprostřed milíře ležící. Um. les. Vz Královský, Králův.

Králství, n. = království. Th.

Kralupy, dle Dolany, město v Žatecku. Vz S. N. Jíti ke Kralupům, býti v Kralupích. Us. Vz Tk. I. 614.

Králův, -ova, -ovo, Königs-. Skloňuje se podlé ‚Otcův', vz toto. Královo právo, das Hof- und Kammergericht. Arch. V. 164., Gl. 108. Králův Dvůr. Tk. I. 536. Králův městec, Königsstadl.

Krám, u, krámek, mku, krámec, mce, krámeček, čku, m., Kram, Laden, Halle, Gewölbe, Bank. V. Krám knihařský, lékařský, masný (*ne*: mastný; od ‚maso'), soukenický, hokynářský, kupecký atd. Jg., Us., Tk. I. 614. Život na masné krámy vydává. Prov. Na krám zboží vyložiti. Us. S něčím na k. se vykládati. Koř. V krámě prodati. Us. Ne se vším na krám (napomenutí chlubným). Ros. Skládej krám, už neděle svítí (konec práci). Č. Mní, že krám jeho nejpěknější (chlubný). Č. Nesahej do krámu, až vyložím (Neskákej do řeči). Vz Odmlouvání. Č. Neser mi na k., až vyložím (= mlč, až domluvím. Vz Mlčeti). Lb. Zač ta huba (moula) na krámě? Nač ty se ptáš hrubiáne? Č. To je jako houska na krámě (za určitou cenu). Us. Prk. — K. = *dílna*, Werkstatt. K. zlatnický. V. — K. = *zboží*, die Waare.

Křám, u, m., křáp, die Schlarfe. D.

Kramář, e, m., der Krämer. V. Trefil kupec na kramáře a kramář na lháře. Č. Trefil kupec na kramáře (lhář na klamaře). Ros. Kramáři starší a mladší; bratrstvo kramářů. Vz Tk. II. 539.

Kramařiti, il, ení, kramařívati, Krämerei treiben. V.

Kramářka, y, f., die Krämerin.

Kramářský, Krämer-. K. papír (černý, na obálky), zboží, krám. V., D.

Kramářství, n. Die Krämerei. K. provoditi. V.

Křámati se v čem: v křampách, schlarfen, schlampen, trampeln. Us., Deh., D.

Krámec, mce, krámeček, čku, m., malý krám, ein Lädchen, Bude. Jg.

Krámek, mku, m. = krámec.

Kramflek, kramflík, u, m., z něm., podpatek. Na Slov. klatík. Jg. Absatz, Schuhstöckel.

Kramle, e, f., kramlička, y, f., z něm. Klammer. Kramlí přitáhnouti, přitužiti. D. *Lépe*: skoba, závorka.

Krámnice, e, f., tržiště, Aqu.

Krámný, krámský, Kram-. K. věci. Ms. 1522.

Kramol, u, m., kramola = různice, svár, bouře, nepokoj v národu, Aufruhr, Zwist. Výb. I. Opět z toho hotov k. Št. Válkami a kramolami z bludného vladaření pochodícími. Krok. Nerovnosť (v manželstvu) příčina k-lu. Št. V k-lu s někým býti. Št.

Kramolin, a, m., v Klatovsku. Tk. III. 126. — K., Partheimann. Rk.

Kramoliti, il, en, ení, nepřáteliti, in Aufruhr setzen. — **se**, svár míti. — **se oč**, uneinig sein. Št.

Křampa, y, f. = křampál, Plk., křampal.

Křampál, u, m., starý, roztrhaný střevíc. Chodí v k-lích. Us. Vz Křample.

Křampal, a, m., Plauderer. Rk.

Krampampule, e, f., upravená kořalka. Krampampuli. Na Slov. Silná kořalka v nádobě nějaké se rozže a nad ní se drží kleštěmi cukr, který se plamenem rozpouští a do kořalky padá, tak že konečně oslazená kořalka zbude, která se k. jmenuje. Mřk.

Křampati, chřámati, hňapati, cápati, chřápati, trampeln, schlarfen. Jg.

Kramplé, e, f., krampí, e, m., nástroj zubovatý, jímž se vlna česá, D., z něm. Krämpel, die Wollkrämpel. Šaty se vyčešnjí štětkou, kramplí neb koštištkem. Kom.

Křample, í, f., pl., křampály, křampy, křápy (staré, nízké střevice, pantofle). Choditi v křamplích. Us. Pantoffel, Schlarfen. Jg.

Kramplěř, e, m., Krämpler. Tk. II. 373., Reš.

Kramplíček, čku, m., Pantoffelblume. Rk.

Kramplovadlo, a, n., Krammsetzmaschine. Rk. —

Kramplovaný, gekrämpelt. K. vlna. Ros.

Kramplovati, z něm. krämpeln, vz česati. — **co**: vlnu. Kom.

Křampna, y, m. Trampler. — **K.**, y, f., Tramplerin.

Krámský, Laden-, Kram-. K. koření, kmín (římský), papír, zboží, kniha, stánek (Kramstelle, Deh.), zápisník, pokladnice, cena. Us. — *Krámský*, ého, m. (mládenec), dle ‚Nový', Ladendiener. — *Krámská*, é, f., dle ‚Nová', Ladensitzerin.

Kraň, vz Krajn.

Kran, a, m., squatina, ryba. Krok.

Krancie, krance, pl., m., kranec, ce, m. = konec, okrajek něčeho, Kranz, Rand, Karnies. V. K. na kamnech, u kamen, Gesimskachel, D., na zdi, na mísy, náčiní. L.

Kraniologie, e, f., z řec., lebozpyt. Rk. Schädellehre.

Kránka, y, f., chlupatá čepice. Pelzmütze. Us. —

Kranowitz = Chřenowice, Křenovice v prus. Slez.

Kránsko, n., Krain. V. — *Kránský*. V.

Krantati, grunzen. Svině krantá. Na Mor.

Kranych, u zedníků, šp. z něm. Kranich, jeřáb, stroj zdvihací, zvedadlo. Vz Jeřáb.

Křáp, u, m., křám, trepka = starý střevíc, die Schlarfe; křápy = haraburdí, die Schnurre. D.

Křápač, e, křapák, u, m., chřapač, Polternuss. — **K.**, *houba*. — **K.**, druh *jablek*. Jg.

Křápal, křapal, a, m., Plauderer.

Křápati. — **abs.** Hrnec křápá, scheppert. — **co**. Křápe ořechy, jablka (kousá je, že činí v ústech křapot). Brt. Co to zas křápáš (žvástáš)? Us., Jir. Plappern. — **čím** = rachotiti, rasseln. Rk.

Krápati, krápám a krápi; krápěti, ěl, ění; krápávati; krápnouti, pnul a pl, ut, utí = vodou drobnou kapati, tröpfeln. — **abs.** Začíná pokrápati, pokrápává (poprchává). — **odkud kam.** Krápe od střech na zemi. Us. Krev krápí z rány. D. — **čím na koho.** Lom.

Krapatý, kropenatý, gesprenkelt. Krapatá slepice. Us. Turn.

Křápavý, scheppernd. K. hrnec. — **K.,** *žvatlavý*, plauderhaft. Us.

Krápě (strčes. kropě), krůpě, ě, krápěje, krůpěje, krápěj, krůpěj, e, krapka, kropka, krůpka, krápějka, krapička, krůpička, krapinka, kropinka, krůpinka, krápějička, krůpějička, y, f., Tropfen. K. vody, rosy, deště, potu, zdravého rozumu. Š. a Ž. Krápě, která k němu na dvůr jeho z té sladovny tekla, tatáž k. s téhož krovu i bndoucně téci má. 1567. Zb. Ani krapičky vína nezůstalo. Ros. Bublina se dělá od kapající krůpěje. Kom. Po krapějích téci. V. Krápě dělá důlek, ne mocí, ale často padáním (gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo). Ros. Častá krůpě (krápěj) i kámen proráží. Lb., Šp. Potil se, až na něm krůpěje stály. Us. Pot jeho byl, jako krůpě krvavé. V. Není v něm k. dobré krve. Nt.

Křápě, ěte, n., fakáně, Fratz. Us.

Křapek, pka, m., zdechlé zvíře, verrecktes Thier. Us.

Krapet, gt. krapte, krapétek, tku, m., krapétka, stré. krapť, i, f. — kapka, Tropfen. Ani krapte nejisti. D. Krapet vína píti. D. Ani krapto vína nezůstalo. Ros. Do krapte vypiti. Us. — Vz Loket.

Krápětl, ěl, ění. Vz Krápati.

Křapětl, ěl, ění, chřapati, scheppern. Hrnec křapí.

Křapka, y, m. a f., Plappermaul. Us. Deh. — **K.,** *kep.* Us. — **K.,** špatné hodinky. Us. — **K.,** špatná kráva. Přibr. Prk.

Kraple, pí., f. = kosle. Na Mor.

Křapna, y, f., Plaudertasche. Us, Deh.

Krápník, u, m., kapalin, vápenný rampouch v jeskyních. Vz S. N., Sf. 186. Tropfstein, Skalaktit.

Krápnoutl, pnul a pí, nt, utí. — **na koho čím.** Hleď, aby na mne vodou nekrápl. Lom. Vz Krápati.

Křapotina, y, f., Geklapper. — **K.,** křápotina, y, f., pl. k-ny, Plauderei, pl. Plaudereien. Rk.

Křapouch, u, m., říká se o věci veliké. Tu je višní a jaké mezi nimi k-chy! Us., Deh.

Křápovitý = nezpůsobný. V Krkonoš. Kb.

Kras, a, m., Karst, it. Carso, odnoží jižních Alp, táhnoucí se od Gorice již. Krajinou. Vz S. N.

Krása, y, f. Synonyma: pěknosť, sličnosť, leposť, ztepilosť, ozdobnosť, slušnosť, vnada, půvab, něha. Us. *Instrumental*: krásou, *ne*: krasou; vz A dlouhé (kdy se krátí), die Schönheit, das Schöne. Kráse něčí se diviti. Rkk. Krásy spanilosť. V. V květu krásy a mladosti. V. Stará panna z krásy vychází. Us. (Zb.) Pěkné postavy a krásy. V. Krásu svou za peníze prodávati. V. K. a bohatství časem pomíjejí. Jg. Tvá krása bude na krátce. Sych. K. hyne, jako tráva vadne. Bern. K. a cnosti zřídka mají spolky. Jg. Ne vše k., co se líčí. Č. Škoda krásy, kde rozumu není. Vz Žena. Lb., Koll., Č. K. bez přijemnosti nepřivábí mnoho hostí. Pk., Č. K. očím pastva a duši vazba. Č. Může pro krásu spáti, ani košíčku nepotřebuje, aby ji do něho schovala. (Nehezká.) Rozum Bůh s krásou nespojčil (Vz Tváře); V k-e stálosti není; K-sa řasa; Ku kvíti včela letí a na krásu člověk hledí. Pk. K. bez cnosti jest maso bez soli. Km. K. a cudnosť bydlí v rozličných dědinách. Hnš. Vz Tělo, Hezký. Č. — **K.** = *ozdoba*, Zierde. V. — **K.** — *krásná* panna n. paní, schönes Weib, Schönheit. — **K.** *Poctivá krása* (= chudá svadba). Pytati (prositi) na p-vou krásu Koll.

Krasavec, vce, m., krásný jinoch. Krok.

Krasavice, e, f., krásná ženština. Č.

Krasec, sce, m. K. borový, chalcophora Marianae; k. lipový, lampra rutilans. Frč. 187.

Krásenka, y, f. K. kulatá, euplotes charon. Nálevník. Frč. 19. — **K.** = krasavice.

Krasitel, e, m., Verzierer, Dekorateur. Rk.

Krásiti, krásliti, krášliti, il, šen, šení n. šlení; krásivati, kráslivati, krášlivati, zieren, verzieren, verschönern. — **co, koho:** sochu, svou milou atd. = zdobiti; býčky (vyřezati). L. — **koho čím:** tvář barvami, vlnu červcem. Us., L. — **o kom** = pokorně napomínati, lichotiti, pěkně mluviti, psáti. Výb. I. Nechtěj láti ale kras o něm jako o otci. Ctib. Co bych krásil o nemúdrém šilenci bhúpém, lépe naň búkati. Št. (C.) Otec poče o nie (dceři) k. a ji k slúžbě bohóm nutiti. Pass. 553.

Kráska, y, f., *lépe* prý: kraska; zdrobňujeme-li slova, krátíme kmenovou samohlásku: bába — babka, kráva — kravka, kápě — kapka, Pk.; ale ne vždy, cf. čárka, lončka, moučka, sirka, dížka, pročež dobře *kráska*, jak je i usus zasvětil. Prk. K. = krasavice, eine Schöne.

Kraslice, kráslice, e, f. — vejce, které se v pondělí velikonoční na červeno vaří. ‚*Krásný*' původně znamenalo ‚*červený*', jako posud v rus.) a odtud i velikonoce slovou též červené svátky. S. N. — **Kraslice,** mě. v Chebsku, Graslitz.

Krásná, e, f., maď. Kraszna, mě. v Uhřích. Vz S. N. — *Krásná hora*, jm. místní. Us., Tk. III. 650.

Krásně, krásno; komp. krásněji (kráše, Leg. Ben. Ms.), schön. Slunce k. svítilo. Us. K. mluviti, řeč postaviti. V. Verše krásně pořádati. Kom. Tělo k. urostlé. Rk. Krásně ruce (dual) = krásné ruce. Kat. — **By k.** = *by hned*, *třebas*, wenn gleich, obgleich. Byť k. chtěli, nemohou. V. Byť on k. tu byl, co by pomohl? Ros. Na nepřátely stavů království českého že opravdově dotírati chce, byť je k. v Jerusalemě najíti měl. Skl. 835. — *Na krásné* = krásně. A kdybych na k. doma nebyl. Jg.

Krásnice, e, f. = krasavice. St. skl.

Krásničký, krásný, niedlich, sehr schön. Plk.

Krásník, n, m., zastr. = krasavec. Háj.

Krásno, a, n. Na Mor. Na krásně. Vz Krásně. Us.

Krásnohlasý, Koll., schönstimmig.

Krásnolící, schönwangig. Plk.
Krásnolíčený, schön gefärbt.
Krásnomluvník, a, m., ein Beredter. Bern.
Krásnomluvnosť, i, f. Wohlredenheit. Jg.
Krásnomluvný, wohlredend, beredt. K. řeč. Bern.
Krásnoočko, a, m. K. zelené, englena viridis, prvok. Frč. 16.
Krásnooký, schönäugig. L.
Krásnoperý, schön gefiedert.
Krásnořeký, angenehm redend. St. skl.
Krásnorohý, schöngehörnt. Plk.
Krásnoruký, schönhändig. Zlob.
Krásnosť, i, f., die Schönheit.
Krásnotvářný, von schönem Gesichte. Jg.
Krásnovlasý, schönhaarig. Plk.
Krásný (strč. krásen, sna, sno); *kompar.* krašší, krásnější; krásničký. Syn.: sličný, pěkný, spanilý, ušlechtilý; schön. K. panna; Žena velmi krásné tváři. Ros. Jeden krašší nežli druhý. Us. K. růže, řeč, kytice, kniha, píseň, ctnosť. Krásného obličeje, vzezření, krásné postavy. V. Krásná panna polovice věna. Č. (Co je do kapličky, když v ní obrázku není). Krásná žena zbytečná starosť. Č. K-ý jak makový květ a hloupý jak vyhořelý pařez; Krásné každému milo. Pk. K. akoby ho z vajíčka vylúpil. Mt. S. Krásná, jakby z vosku vylonpl. Vz Tělo, Hezký. Č. Až milo krásný. D. — **jak. Ku** podivu, k nevypsání k. D., Us. — **čím**: Krásný tělem bez umění co jest než paponšek peřím okrášlený. Kom. did. 29. Vz Buchta. K. páv peřím a žena mužem (krásná). Lb. K. páv peřím a člověk učením. Pk., Č. — **nač.** Sv. Petronyla na divy krásna byla. Pass. 359. K. na pohled, na pohledění. Us. — **s inft.** Mandragora jest ovoce krásné hlédati, ale jísti není chutné. St kn. šest. 127. — **co, v čem, po čem.** K. v cnosti, u múdrosti. Kat. 3413. 457. Krásný v tvář, v tváři a po tváři. V. — **K.** *lípa*, vz Lípa. K. dvůr, Schönhof, ves v Žatecku. Vz S. N.
Krasobarevný, schönfärbig. Pam. Kut.
Krasobarvíř, e. m. Schönfärber. Rohn.
Krasocit, *ne:* krásocit, u, m.; vz slova složená. K., krasochuť, schopnosť mysli vnímati krásné. Vz více v S. N.
Krasocitný, geschmackvoll. Krok.
Krasodivý, zauberschön. Č.
Krasochuť, i, f., vkus, Geschmack. Vz Krasocit.
Krasokvět, u, m., tricratus. Rostl.
Krasolibý, Liebhaber des Schönen. Jg.
Krasolicný, schönwangig. K. tvář. Koll.
Krasomluva, y, krasomluvnosť, i, f., die Wohlredenheit. L.
Krasomluvce, e, — **mluvec**, vce, m., — **mluvník**, a, m. Schönredner. V.
Krasomluvnosť, i, f. = krasomluva. V.
Krasomluvný. K. umění, řeč, muž, kázání. Jg.
Krasopaní, f. Venuše, nejjasnější hvězda na nočním nebi. Vz S. N.
Krasopis, *ne:* krásopis, u, m., vz Slova složená a Brs 97. Kalligraphie. Vz S. N.
Krasopisec, sce, m. Kalligraph. D.
Krasopisemnosť, i, f. Kalligraphie.
Krasopisemný, kalligraphisch.
Krasopisnosť, i, f. Kalligraphie. D.
Krasopisný, kalligraphisch.
Krasopsaní, n. Kalligraphie, Schönschreibung. Us.
Krasořečiti, il, ení, deklamiren. Jg.
Krasořečník, a, m. Schönredner, Deklamator.
Krasořečnosť, i, f. = krasomluvnosť. Marek.
Krasořečný = krasomluvný. Jg.
Krásota, y, f. = krásnosť. Hlas.
Krasotisk, u, m. Kallotyp, Kallotypie. Rk.
Krasotka, krasotinka, y, f. = kraska.
Krásotuý = krásný. Krok.
Krasotvar, u, m. Kunstform.
Krasoumna, y, f., schöne Kunst. Mus.
Krasoumná jednota. Kunstverein. Rk.
Krasověda, y, f., Aesthetik, nauka o kráse a krásném. Vz S. N.
Krasovědec, dce, m. Der Aesthetiker. Mus.
Krasovědecký, aesthetisch. Krok.
Krasovědný, aesthetisch. Jg.
Krasovlásek, sku, m., carlina vulgaris, Gold-, Dreidistel. Byl.
Krasozahradník, a, m. Kunstgärtner. Mus.
Krasozpěv, u, m. Kunstgesang. Vid. list.
Křastačka = chřastačka.
Křástal, vz Chřástal.
Krastavosť, i, f. Ranheit. Mat. verb.
Krastavý, krastav, a, o; chrastavý, nelepý, rauh. Výb. I.
Křástel, mor., = chřastal.
Křastěti, ěl, ění = praskati, rupěti, schmettern. D.
Krásti, kradu, kraď, da (onc), dl, den, dení. Krásti m. krad-ti, d před t v s se rozlišilo. Vz D. Ilt. Kradnouti, krádati, krádávati, stehlen; bemänteln. (Dch.) Jg. — **abs.** Kdo lže, ten krade, Us. Nepokradeš. Kom. Krade jako cikán. Č., Pk. Kdo koupí, bude mít, kdo ukradne, bude bit. Pk. Obzerá se ako kto chce krasť. Mt. S. Kdo umí selhati, umí také krásti. Rb. — **co**: ryby, med, čas, zelí. Us. — **koho** = *okrádati*. Lépe jest malo mieti, než toho k., ještoť v svém věři. Št. Hřiechť jest hospodu (pána) krásti. Št. — **co komu**: Včely jiným med kradou. Ros. — **co odkud.** Od kádi ryby rád kradeš. Vz Najíti co, Hřebík. Z chlěva prasata kradli, z půdy seno. — **kdy.** Zloděj v noci krade a ve dne ho věšl. L. Při ohni nekraď. — Rb. — **kde.** Otec se synem před hlídačem, za zády hlídače o závod kradl, aby sousedu uškodili. — **se** = kradmo, tiše jíti, sich stehlen, schleichen. V. Krade se po zadu jako pes. Prov. — **se na koho.** Kočka na myš se krade. — **se s čím odkud.** Židé se svými statky pomalu z Prahy se kradou. Háj. Z města se kradli s kořisti.
Křastiti, křestiti, chřestiti, schmettern. — **kde.** Křastil a rachotil po nebi třesk. Puch.
Kraství, kradství, n., gestohlene Sache, Diebstahl. 1424.
Kraš = Kras.
Krašák, a, m., rybník v Berounsku. Dch.
Kráše = krásněji. Kat. 220., 1172., 1654.
Krášliti, il, en, ení. — **co komu čím.** Vz Krásiti, Zdobiti. On se mu chce k. (zalíbiti), er will sich bei ihm schön machen. Dch.
Krašlovice, dle Budějovice. Tk. I. 444., III. 132.

Krašov, a, m., *lépe*: Kras, pohoří v Krajině, Karst. — **K.**, hrad v Plzeňsku. Vz S. N.

Krašova, y, f., maďar. Krassó, město v Uhřích. Vz S. N.

Krašší = krásnější. Kat. 968.

-krát, lit. kartas, slov. a pol. raz: jedenraz, dvarazy od řezati. Ht. -krát ve dvakrát atd. souvisí dle Mkl. s krьt v črьt —ati (incidere). Ht., Gb. Hl. 147. Jedenkrát = jeden zářez, vrub. Gb. Jedním krátem = jedním rázem, vrzem. Dvěma, třemi atd. kráty. Ros. — -krát, -kráte značí *opětování* počtu, pět-, sedm-krát. — S předložkami *na*, *po*: na jedenkrát, na stokrát, po pětkrát. Ros. — -krát u číslovek v již. Čech. se nedlouží: dvakrat. Kts. Na Mor. *t* se změkčuje: dvakrať. Brt.

Krát, u, m., *krátkosť*. Ros. — **K.**, *jednostejnosť*, Gleichheit, Gattung. Jsou jednoho krátu. Ros.

Křátati, křátnouti, tl, utl, ausrenken; ungeschickt gehen. Vz Gb. Hl. 141. — **K.**, vyvrtnouti, ausrenken. Krok.

Krátce, *komp.* kratčeji (strč. kratčiji); kratičce. Kurz. Ať krátce povím, dotknu, obsáhnu. V. Kr. něco říci. K. obsažený. V. K. udělati. V. K. uvázaný n. přivázaný (náhlý, kvapný, příkrý, V.; pod přísnou kázní. Us.). Na krátce, vz Krátko.

Krátče, ete, n., *krátká lícha*, kurzes Beet. Dch. — **K.**, *trám krátký*, pernn od mlatu dělicí. Us. Dch.

Kratec, tce, m., vz Krace.

Krátek, vz Krátký.

Krátěnka obecná, columbella mercatoria, měkkýš. Frč. 236.

Krater, n, m., řec., jícen, otvor sopky, kotlina. Rk. Trichter. Vz S. N.

Krater-os, a, m., vůdce Alexandra Vel. Vz S. N.

Krat-es, eta, m., jm. slavných mnžů řeckých. V.

Kráti, kraji, král, án, ánl = krájeti, schneiden. D.

Křáti, křeji, ál, ánl, frieren. Dnes hodně křeje. Us. v Klat. Rk.

Kratice, e, f., polobotl, jančarky, Halbstiefel. Plk.

Kratič, e, m., der Kürzer. Jg. Vz Krátil.

Kratičce, kratičce (V.), sehr kurz. K. něco napověděti, V., ponavrhnouti. Br.

Kratičičký, velmi krátký, sehr kurz.

Kratička, y, f., kratitelka, Kürzerin. Jg.

Kratičko = kratičce. Na k. v hněvě trvati. Br.

Kratičkosť, i, f., grosse Kürze. K. verše, věku, Žalan., života. Br.

Kratičký, kratičký, kraťoučký, kraťounký, kratinký, sehr kurz. K. promluvení, V., rozkoš. Reš.

Kratiknot, n, m., lid říká: tratiknot, lépe: *štípce*, pl.; pol. a rus. ščipce. Jg., *,Utěradlo'* není slovo dosti jasné. Jg. Lichtputze.

Krátil, a, m. = kratič.

Krátin, a, m., columbella, plž. Krok.

Kratina, y, f., jádro = varlata jedlé zvěři vysoké, Kurzwildpret. Šp. — **K.**, *krátký kabát*. Š. a Ž. — **K.**, u skříňky *krátké stěny*. Hanka. — **K.**, *malý člověk*, *malík*. Us.

Kratin-os, a, m., komický básník athenský. Vz S. N.

Kratinký. K. čas. Vz Krátký.

Kratipp-os, a, m., řec. dějepisec; řecký filosof. Vz S. N.

Kratitel, e, m. = kratič.

Kratitelka, y, kratitelkyně, ě, f., die Kürzerin, Verkürzerin. Jg.

Krátiti, krať, krátě (íc), il, cen, cení; krátívati, kürzen, abkürzen. — **co**: chvíli, V., čas. Sych. — **co čím**. Dech strachem se mu krátí. Us. K. čas hrou, cestu rozmluvou. Sych., Ros. — **se kde**. Dech se ve mně krátí. Kom. — **co (se) komu**. To mi krátí duch (dech). D. Pojďme, ať se nám chvíle krátí. Us. Nebudeme míti **za** čím sobě chvíle krátiti. Br.

Krátko = krátce, kurz. Krátko mluví. Kde krátko, nastav. Lb. — **K.** *Na krátko*, *na krátce* = *nedlouho*. *Na krátce* je starý lokal neurčitého přídavného jména *krátko*. Panování jejich na krátce bylo. V. Bolesť lidská na krátko trvá. Kom. — Na krátce někoho držeti. Kom. — **K.**, *na krátce* = *naprosto*, platterding, durchaus. Ale když to král na krátce míti chtěl. V. V krátce, kurz. V. — **K.** Z krátka syna držeti. Ml. Z k-a to učiním. Dch. Z krátka = konec a dosť, kurz und gut. Z krátka tam nepůjdeš. Prk. — *Krátko učiniti*, verkürzen, Unrecht thun. Co jemu k. učinil, dobývej zase právem. Půh. brn. 1406. Že nám na tom k. činí a křivě na nás žaluje. Arch. II. 40.

Krátkočněleený, krátkou čnělku mající. Rostl.

Krátkodobý, kurze Zeit dauernd. Us.

Krátkoduchosť, i, f. Kurzathmigkeit. Us.

Krátkoduchý, kurzathmig. V.

Krátkohřívý, kurzmähnig. L.

Krátkochvilný, von kurzer Dauer. L.

Krátkokrký, kurzhälsig. D.

Kratkoiodyhý, brevicaulis. K. řeřicha.

Krátkomluva, y, f. Brachylogie. Us.

Krátkomluvec, vce, m. = krátkomluvný.

Krátkomluvnosť, i, f. Wortkürze. V.

Krátkomluvný, wer kurz, bündig spricht. Us.

Krátkonehetný, kurze Nägel habend.

Krátkonohý, kurzfüssig. Jg.

Krátkonosý, kurznasig. Jg.

Krátkoocasý, kurzschweifig. K-sí korýšové. Krok.

Krátkooký = krátkozraký.

Krátkořapíčnatý, kurzstielig. Rostl.

Krátkořečnosť, i, f. = krátkomluvnosť.

Krátkořečný = krátkomluvný. Jg.

Krátkořepí raci, krabové. Vz Frč. 108.

Krátkoruký, kurzhändig. Us.

Krátkosť, i, f., die Kürze. V. V krátkosti někomu něco oznámiti. V. V krátkosti něco vyčísti. Byl. Povím vám to v krátkosti. Us. — **K.** zraku, Kurzsichtigkeit, rozumu (mělkosť). Log. — **K.** Děje se mu k., Verkürzung. Ms. 1528. Vz Krátko.

Krátkostopkovatý, kurzstielig. K. list. Um. les.

Krátkošíjný, kurzhälsig. Jg.

Krátkošpičatý, mit kurzer Spitze. K. list. Um. les.

Krátkotrvalosť, i, f., kurze Dauer. Jg.

Krátkotrvalý, kurz dauernd. Jg.

Krátkověkosť, i, f., kurzes Leben. Jg.

Krátkověký, kurzdauernd, -lebend. Plk.
Krátkovětvý, kurzästig,- zweigig. Rostl.
Krátkozrakosť, krátkozračnosť, i, f., Kurzsichtigkeit = stav zrakn, ve kterém blízké předměty zřetelně, vzdálené však nezřetelně vidíme neb dokonce jich nevidíme. Vz více v S. N.
Krátkozraký. Brejle pro krátkozrakého. Kurzsichtig.
Krátkozvonkovitý, kurzglockig. K. kalich. Rostl.
Krátký, krátek, tka, tko; *komp*. kratší. Kratъkъ, -ъka, -ъko, koř. krъt v črъt-ati (incidere, secare). Schl. Vz Gb. Hl. 125., 147. Kratičký, kratinký, kraťoučký, kraťounký. Kurz. Značí *a*) *čas*. V krátkých slovích přímluvu svou zavřel. V. Teď v krátkých dnech soud v Trnavě držán býti má. Žer. Záp. II. 151. V krátkých dnech král umřel. Pass. 818. Krátkými slovy. V. Ať v krátkých slovích oznámím. V. K-ým býti v mluvení. V. K. napomenutí. V. Krátký květ mladosti. Jel. Krátká odměna (netrvající). Kom. Krátký den, život. Us. V krátkém čase, V.; před krátkým časem. V. K. řeč. V. Krátká slabika, vz Slabika. — *b*) *Místo*: Krátká cesta, krátký zrak. Us. Krátkou cestou. K. ocas. V. Dlouhý den, krátká niť. Dlouhé vlasy, krátký rozum. Prov. K. kladivo, Fausthammer. D. — **K.** *zboží* = *drobné zboží* z kovu, dřeva, skla, slonové kosti, porculánu atd.; někdy = potřeby k psaní, ku kreslení, k malování. S. N. — Vz Krátko.
Kratochvíl, a, kratochvílek, lka, m., kratochvilník, kratochvilný člověk, Spassmacher, Schäker. C.
Kratochvíle, kratochvile, e, kratochvíl, kratochvil, e, f. = rozkoš, příjemné trávení času, Kurzweil, Zeitvertreib, Zeitverkürzung, Vergnügen. V. Kratochvíl činiti, míti. V. Kratochvíle požívati. V. Hry a kratochvíle obecné. V. Nezná lepší kratochvíle, jako lovu. Sych. Kratochvíle provozati. Vrat., Br. Zvláštní k. zakládal v modlitbách svatých. Háj. Přátelská rozmlouvání nejlepší rozkoš (kratochvil). Kom. K. svou bez přestání vedli. Bart. I. 27. Přemožen byl rozličnými k-lemi totiž myslivostmi, tanci, projížďkami, divadly, honbami, kolbami. K. a smích z něčeho míti. Bart. 150. Z k-le něco učiniti. Pref. K-le ji poctivé s dobrými lidmi bránil. BN. K marným k-lem. Br. Ptactvo ku k-em příslušející. Kn. Ty svú kratochvíl se mnú míti budeš. BN.
Kratochvíliti, kratochvíliti, il, ení, kurzweilen, Kurzweil treiben. **se s kým**. V. — **čím s kým**. K. s družinou mnohými rozprávkami.
Kratochvilkář, e, m. Rekrazionsekretär. Rk.
Kratochvilně, -chvilně. Co řečeno k., podrž to v mysli pilně. Plk.
Kratochvilnice, e, f. Schäkerin.
Kratochvilník, a, m. = kratochvil. Reš.
Kratochvilnosť, kratochvilnosť, i, f., Kurzweil. Hry ku ch-sti. Troj.
Kratochvilný, kratochvilný, zur Kurzweil dienend, unterhaltend, kurzweilig, launig, scherzhaft. K-né věci mu rozprávěli. Háj. K. náklonnosť hovádek. V. Několik slov k-ných promluvila. Háj. K. hra, řeč, V., rozmlouvání, žert, Kom., cesta, Kram., dítě, Jel., služebník, Br., slova. Háj.
Kratoň, ě, m., helison, had užovkovitý. Krok.
Kratonoh, a, m., bethylus, hmyz. Krok.
Kratonohy, dle Dolany, Kratenau. Mus.
Kratoroh, a, m., brachycerus, hmyz. Krok.
Kratorožka, y, f., perilampus, hmyz. Krok.
Kratšeti, ejí, el, ení, kürzer werden. Dny kratšejí. Jg.
Kratší, vz Krátký.
Kraťule, e, f., astrapaeus, hmyz. Krok.
Kratuška, y, f., melyris, hmyz. Krok.
Kratyl-os, a, m., řec. filosof., učitel Platonův.
Kratzdorf, Chrastice, Krastice na Mor. u St. města.
Kraus, a, m. vz Jméno.
Krause, stran skloňování vz E.
Krauseminee, něm., máta kadeřavá.
Krauseminzzelteln, něm., pokroutky mátové, mátovky. Pk.
Kráva, y, f., (na Slov. a na Mor. krava, lit. karve. Gb. Hl. 125.), kravice, e, kravka, kravička, y, f. Stran krácení *á* vz A (dlouhé) a Brána. Die Kuh. Kravám od rozličných jakostí jména se dávají: podpalka, zořena, svitana, sobona, paťoša, kvetula, dobroňa, nižlena, pozora, chytrena, brnoša, sivaňa (na Slov.), Jg., straka, mourka, plavka, ploska. Us. K. hubená n. chudá, jalová (jalovice), prvnička n. prvotelka, druhotelka; telná (stelná, březí), pometalka (která zmetala); která se pořád běhá: běhačka, haračka; trkavá, churavá (churavka), divoká (divočka), bílá (bělka, bělena, bělucha); s bílými místy na nohou: bosula; černá: černuše, černucha, černula, kavula; pruhovaná: šmuraňa, trýma, štrýma, štrýmatá k.; straka, stračena, stráče, pstrucha; červená, červinč, červina, červinka; kropenatá, kroplna, kropka; lysá, lysena; doma vychovaná, chovana; smolka; moratá, morka; plavka; ryzka; srnula, srnuše; černohnědá, sazava; moura, mourka, spálenka, mrazka; klikorohá; sivka, sivnně, sivula, sivaňa, sivák; bezrohá; čipla, čiplá k., komlá, paličatá, bubolka. Sp. K. dojná; ještě nestelná: mladá kravice, jalovice; vytelená, která nemá nž žádných telat. Kom. K. se honí, běhá, hárá, hraje, je březí, stelná; k. chodí s teletem, zmetala; k. již odstavila, přisušila; krávy chovati (kravařiti); krávu dojiti. Kráva se otelila, zůstala telná (hat angesetzt), k. se odhonila, oběhla, odháněla, odelhrála; po druhé: podbíhati se, pobíhati se. Šp. K. bučí, řve, říčí, bzíká [se zdviženým ocasem před ovady (monechami) rychle utíká. Jhl]. K. zežabila (dostala do huby žáby, housenky, pajed, pryskýře). Šp. Coť k. muškátovému kvítu rozumí? Ros., C. Na jalové krávě by tele vymluvil (vymámil). Jg. Aj od jalovej kravy tela ukradne; Skôr od jalovej kravy tela vypytáš, dostaneš. Mt. S. I jalové krávě by tele podstrčil. Jg. Prodavači je každá k. telná, když takovou míti chceme. Jg. Co platno chléva zavírati, když jiní krávy pokradli. V. Pozdě chlév zavírati, když k. již do háje zaběhla. Reš. Černá k. vstoupila mu na nohu (z neopatrnosti v neštěstí upadl). Vz Neštěstí. C. Na všecko ústa otvírá jako k. na nová vrata.

Jg. Hledí jako k. (tele) na nová vrata. Č. Neví, proč k. chodí před pastuchou. (Hloupý). Tkad., Č. Také černá k. bílé mléko dává. Jg. Od každé krávy černé mléko bílé. Lb. Vz Zevnějšek. Potmě (v noci) každá k. černá (= v noci jsou všecky ženské hezké). Lb. Kravou zajíce neohoníš. Lb. Napila se naše k. z vaší louže, jsme přátelé (daleké příbuzenství. Vz Matka, Příbuzný, Přítel, Strýc, Pes). Č., Lb. Chodí za ním jako tele za kravou. Us. Žádná kráva není, by telátkem nebývala. Mus., Č., Lb. Vz Šetrnosť. K., která nejvíce řičí, nejméně mléka dává. Č., Pk. K., ktorá mnoho ruči, najmencj mlieka dává. Mt. S. Vz Pýcha. Která k. mnoho řve, málo mléka dává. Č., Lb. Krmná k. špatně dojí. Sych. Kráva své tele líže (matka miluje své dítě). Beru. Čerstev jsi jako kráva na ledě. Č. Mezi kravami vůl rychtář. Bern. Což jsme spolu krávy pásli (jsme si rovni)? Až se k. ohřebí! Vz Nikdy, Spíše. Č. Dávej kravám do dršťky, dají tobě do dížky. Č., Lb. Vz Hospodářský. Přidej k-vě do džbeříka, ona tobě do hrotíka. Sk. Sousedova k. více mléka dává. Vz Dvůr, Obilí. Č., Lb. Darované krávě na rohy nehleď. Vz Kůň. Č. Tak plácá, jako když kráva sere. Us. K-y umiřňují (méně dojí), nosy přidávnji (počíná hodně mrznouti). Hrš. Škaredý býk má větši vážnosť u krav nežli krásný vůl. K-a také myslí, že rozumí hudbě, když má na krku zvonek. Hnš. Která k. za své vzala, v dvojnásob mléko dávala. Šp. Dal pán Bůh kravičku, dá také travičku; Kdo má jakou stajičku, ať hledá i kravičku. Lb. Jen když Bůh zachová krávu, najdeme pro ni trávu. Pk. Čí k., drž ji rohů i ocasu. Vz Stav. Lb. Zle, k. nedojí. Vz Nešťastný. Lb. K. myslivcova bezzubá. Šp. K. nedojí při pluhu, ale při jeteli. Lb., Šp. Kdo za kravou stojí, snadno dojí. Lb., Šp. Vz Rb. str. 267. — **K.** *Železná k. na domě*, věčné břímě, závazek. Us. — **K.**, Schild, jest štít, na kterém je kráva namalována, kterým se koroptve do rukávníků natlačuji. Šp.

Kravací, kravecí = kraví. Na Slov.

Kravacina, kravecina, y. f., kravské maso, Kuhfleisch; kravská kůže, Kuhhaut. Na Slov. Bern.

Kravacinec, nce, m. = kravinec. Na Slov.

Kravačka, y, f., kravská děvka, Kuhmensch. Jg.

Kravák, a, m., skoták, Kuhhirt. V. — **K.**, u, m., veliký košťál pro krávy. Us. Dch.

Kraval, u, m., kramola, šrůtka, šarvátka. Pk.

Kravan, a, m. = kravák. Us. Bolesl.

Kravař, e, m., skoták, Kuhhirt. V. — **K.**, Kuhhälter, Viehhändler. Ros., D., Tk. II. 405.

Kravaře německé, dle Budějovice, ves u Opavy. Vz S. N., Tk. I. 89.

Kravaření, n. Kuh-, Viehhandel, D., Kühhaltung. Jg.

Kravařiti, il, ení, Kühe halten, Kühhandel treiben. D.

Kravařka, kravařička, kravařenka, y, f., Kühhälterin; Kuhhirtin. D., L., Č.

Kravárna, y, f., kraví chlév, Kuhstall. Us.

Kravařsko, a, n., Kuhländchen, krajina úrodná u Fulneka. Vz S. N.

Kravařský, Kuhhälter-, Kuhhirt-. Jg.

Kravařství, n., Kühhandel; Kühhaltung. Ros.

Kravařův, -ova, -ovo, Kuhhälter-, Kühhändler-.

Kravata, y, f., nákrčník, pásek na krk. Charváti nosili v 16. věku obojky a když tyto r. 1636. do Francouz přivezeny byly, říkali jim Francouzi: „Crovate", Cravate. Podlé toho měli bychom tedy říkati: chorvatka, ne: kravata. Bs. Halstuch, -binde.

Kravčí, Kuh-. K. mléko, neštovice (kravinky), roh. Jg.

Kravčiny, pl., f., kravské neštovice, Kuhpocken. Tabl.

Kravec, vce, m., krejčí. Us. u J. Hradce. Jg.

Kravěna, y, f., kravina, druh *houby*. Us. Dch. — **K.**, *necuda*. Us. Budín.

Kravěnec, nce, m., kraví lejno. Na Mor. Lpř.

Kraví, Kuh-, von den Kühen. K. mléko, truňk (silný, hluchý truňk, bez oddechu), pšenice, Kuhweizen, Lülch, V., srsť, D., stáje n. chlév, kůže, sýr. Us. Nemaje čím zaplatiti, musí kravím oknem vyskočiti. Vz Marnotratný. Lb. Kravím oknem ven z města (jako lotr) vyskočili (= utekli) a tak patami šenkýřkám zaplatili. Reš.

Kravice, e, f., malá, mladá kráva. Rkk., V.

Kravička, y, f. = kravice. Reš. — **K.** matky boží, coccinella punctata, Marienkäfer. Jg.

Kravín, a nebo u, m., kraví chlév, Kuhstall. D. — **K.**, dvorec u Prahy. Dnes půjdeme do Kravína (do divadla letního, do areny, která tamtéž zbudována jest).

Kravina, y, f., *kraví kůže*, Kuhhaut. K. juchtová černá, hnědá, těžká nepromočitelná. Kh. — **K.**, *kravín*. — **K.**, *houba*, Kuhpilz.

Kravinec, nce, m., vaccaria. K. malokvětý, v. parviflora. FB. 82. — **K.**, *kraví lejno*. Kuhmist. — **K.**, kravský chlév, Kuhstall. Ros.

Kravinka, y, f., malá kráva. — **K.**, malá kravina, Kuhhaut. D. — **K.**, ochranná neštovice, Kuhpocke.

Kravisko, a, n., veliká ošklivá kráva. Na Slov. D.

Kravka, y, f. = kravice. — **K.**, ochranná neštovice, Kuhpocken. Plk.

Kravné, ého, n., Abgabe für die Benützung der Weide. Gl. 108.

Kravník, a, m., Kuhstall. Us.

Kravolusice, dle Budějovice. Tk. I. 85.

Kravotrk, a, m., *hrubý člověk*, Grobian. Us. — **K.**, *volák*. Us.

Kravský, Kuh-. K. chlév, dobytek, Us., mléko, sýr, Kom., hnůj, V., ocas, lejno, houba, dobrota (když kdo bez rozumu dobrý jest, i kde by neměl.) Ros.

Krawarn, Deutsch- K. Kravaře německé u Opavy v prus. Slez.

Kraž, e, m., Kreis, na Slov. Ve frasi: Křížem krážem, Zick zack. Ryb.

Krb, u, krbec, bce, krbek, bku, krbeček, čku, m., *toulec sekáčův*, Schlotterfass. — **K.**, *krb*, ohniště s komínem, na němž ve světnicích sobě louči svítí, Feuerheerd, die Leuchte. V. Na krbu (krbě) svítiti. Us. — **K.**, *dymník*, Kamin, Rauchloch. Andílek z krbu (čert). Us. Dám, až se v krbě zhvězdí (nikdy). Č. — **K.**, *holubník*. Kobel. Us. u Kr. Hradce.

Krban, u, m., holubník. Us. u Sem.
Krbatiti se komu. Ten kabát se mu krbatí (krčí). Us.
Krbce, pl., vz Podďělavky. Us. u Byd. Mý. — **K.,** holubník pro jednotlivé páry holubů. U Bydž. Mý.
Krbec, bec, m., toulec sekáčů. Schlotterfass. Na Slov. Ryb. — **K.,** krpec, m., pl. k-ce, dřevěnky, dřevěné střevíce. Ros. Na Mor.
Krbek, bku, m., toulec sekáčů. Vz Krbec. Na Mor.
Krbík, u, m., toulec (sekáčů na brousek). Us. na Mor. a Slov. Mřk. — **K.,** *vydlabaný špalek.* Ros. — **K.,** černá houba. D.
Krbka = krpka.
Krblík, u, m. = krbík. Na Slov.
Krboniti, il, ění = skřivati, kränkeln. Us. Turn.
Krbovka, y, f., smolná louč, kterou na krbu sviti. Kienholz. Us.
Krbový, Kamin-, Feuerheerd-. K. díra. V.
Krcák, u, m., Stock. Mor. **K.,** křastel, chřistel, Schecke, pták, rallus terrestris artygometra.
Krcátek, lku, m., rendlík, Reindel. — **K.,** malý dům, statek, fara malá, Jg., zvláště malý n. málo vody mající mlýn. Vys.
Krcati = blíti, speien. Na Slov.
Krcek, cku, m., krcatý = malý, tlustý. Kb. — **K.,** *malý ořech.* Světoz.
Krcení, u., Schlendrian. D.
Krcmati, mačkati, stiskati, zusammenknittern. Plk.
Krč, e, m., *pařezy* v lese, *špalek,* der Strumpf, Strunk, Klotz. D. Krče kopati. Us. K., krček (špalek řeznický, kovářský), špalíčky (krátká polena). Us. u Jil. Smetana hustá jako k. Us. — **K.** *ve stavu tkadlcovském* dřevce, v němž mečíky upevněny jsou. Us. — **K.,** *ves* u Prahy. Tk. I. 614., III. 651. — Spodek trlice slove krč. Krok. — **K.** = *úl;* vinný kmen n. *réva,* Weinstock; na Moravě a Slov. = *křeč.* D., Pk. — **K.** = *laz, lazy* = vysoká místa na horách bez stromů.
Krčah, krčák, u, m. = čbán, láhvice, Krug. Na Slov.
Krčec, čce, **krček,** čku, m., malý krk, Hälschen. Us.
Krčemka, vz Krčma.
Krčemné, ého, n., plat za krčmu; plat za dovolení vrchnosti, aby někdo sobě a své čeledi pivo vařiti směl. Gl. 108.
Krčemni, Schenk-. K. řadovníci nic nechtí dělati. Reš. Roll a jiné práce pilní, nekrčemní, ouroky a poplatky mající odkud platiti. Bls. 122. — **K.,** *nízký,* niedrig. K. slova. V.
Krčemník, a, m. Kneipenbesucher, Trunkenbold, V., Arch. IV. 442. Gl.
Krčemnosť, i, f., nízkosť, Niedrigkeit. Jg.
Krčemný, vz Krčemní.
Krčení, n., křeč, Krampf. Vnitřní údů lámání a k. V.
Krčeti, ejí, el, ení, hlas vydávati jako jeřábové, schreien wie der Kranich. D. Slepice krčí (chce seděti). Us. u Jil. Mý.
Krčí, n. = krče. Vz Krč.
Krčice, e, f., krtice. Na Slov.
Krčín, a, m., Gritschau. Mus.
Krčina, y, f. = pařezy. KB.
1. **Krčiti,** 3. pl. -čí, krč, če (íc), il, en, ení, krčívati = stahovati, zusammenziehen, krümmen, runzeln. V. — **co:** čelo. Krčí ruku (nerád dává), Jel, rameno. Us. — **čím.** Červen studený, sedlák krčí rameny. Č. — **se kam.** Ruce k sobě k. Mus. K. se ke zdi. Er. P. 384. Zajíc ke zdi se krčí. Ml. — **se kdy.** V starosti žíly se krčí. Jg. — **se čím:** zimou Us. — **se.** Ten se krčí, že má platiti. Sych. Provaz, kůže se krčí. Ml.
2. **Krčiti** = klučiti, roden. — **co:** lesy. Na Slov.
Krčka, y, f., v tělocv., die Hocke.
Krčma, y, f., die Kneipe, Schenke, caupona. K. vařecí, die brauberechtigte Schenke, poplatná, die steuerpflichtige Sch., výsadní. Do krčem choditi. V. K-my, hospody pro příchozí strojiti. Kom. V krčmě dnem i nocí ustavičně ležeti. V. Není té krčmy, aby v ní při kvasu někdy sváru nebylo. Lb. V krčmě není pána. Buď Bohu chvála, kostel shořel, krčma ostala. Vz Opilec. Trnk. poř., Č., Lb. Nezpívej, až z k-my půjdeš. Lb.
Krčmář, e, krčmařík, a, m. Schenker, Schenkwirth, Kretschmer. V., Kom., Tk. II. 539.
Krčmářčin, a, o, der Schenkin gehörig. Jg.
Krčmaření, n. Das Schenken. D., Sych.
Krčmařiti, il, ení, schenken, Wirth sein. Jg.
Krčmářka, y, f., hospodská. Die Schenkin, Schenkwirthin. Us.
Krčmářský, Kretschmer-. K. obchod. Reš.
Krčmářství, -stvo, a, n., die Schenkerei, Schenkwirthschaft. Ros. — **K.,** ožralství, Sauferei, Trunkenheit. Jg.
Krčmování, n., das Saufen, Besuchen der Wirthshäuser. K. zanechati. V.
Krčmovati, do krčmy často choditi, in der Schenke stecken. Us.
Krčnavý = krchnavý.
Krční, Hals-. K. žíla. Us.
Krčník, u, m. Halstuch. Us.
Krčovati = krčiti, 2. — **co:** lesy = pařezy v nich vykopávati. V Přerov. Kd.
Krčovatý, -ovitý, krč mající, strunkig.
Krčovník, a, m., kdo krčuje, der Roder. U Přer.
Krčula, y, f., líha. Na Slov. Plk.
Krdel, krděl, e, m., na Mor. a na Slov. = hejno, hromada. K. ovec, husí, ptákův, neduhův. Pk., KB. Heerde, Haufen, Trupp, Strich (der Vögel).
Kreatin, u, m., tělo zcela netečné (nespojující se ani s kysličníky ani s kyselinami) v mozku, v moči a v moku svalovém obratlovcův. Vz S. N., Šf. 644.
Kreatinin, u, m. $C_4H_7N_3O_2$. Vz Šf. 644.
Kreatura, y, f., z lat., stvůra, Kreatur, Geschöpf, Günstling, schlechter Mensch.
Křeč, e, m., křeč, i, f., na Slov. krč, e, na Mor. škřek, u, m. K., spasmus, nepřiměřené mimovolné stahování a natahování-se svalů vůbec. K. tonická či kontrakce, konvulse či trhání, epileptická. Vz S. N. Krampf. K. v žaludku, prsní, v nohou. Us. Křeči podrobený. D. K. *mne popadla,* nohu mi stahovala. Us. K. dostati. Us. Kalmus prospívá proti křeči. Byl. Ten kořen křeče krotí. Byl. Kdyby dítě křeč trápil. Krab. Má křeč na jazyku (když kdo pravdy mluviti nechce n. nesmí, zvláště pro úplatek). Ros., Lb. Vz Mlčeti.

Křeček, skřeček, čka, m., cricetus frumentarius, Hamster. Kornratte. Vz Frč. 387. Pravý k. Prská, nadýmá se jako křeček (pyšný). Us., Č. Staví se jako k. (slaboch se chce protiviti. Vz Malý). Lh. — **K.,** *vlaská* ještěrka, wälsche Eidechse. Kom.

Křečeti, skřečeti, či, el, ení, glucken, schreien. Křečí sup, koroptva, Br., slepice.

Křečkový, Hamster-.

Křečnatý. K. žíly, Krampfadern.

Křeční žíla V., trhání. Illas Krampf-.

Křečný, skřečný = *kvočný,* Brut-. K. slepice (kvočna na vejcích sedící). V. — **K.,** *hrubý, režný,* grob. K. příze, plátno. D. Rúcha z křečného hrubého plátna. St. — **K.,** s křečí spojený, Krampf-, krampfhaft. K. tlučení srdce. Ja. K. svírání mateřnika. Ja. V křečných nemocech. Rostl.

Křečování, n., der Krampf. Jád.

Křečovatěti, ějí, ěl, ění, krämpfig werden, den Krampf bekommen. Jg.

Křečovatý, -ovitý, krämpfig. D., Ja.

Křečozpyt, u, m. Spasmologie, Krampflehre. Rk.

Kredenc, e, m., z it. credenza, a to z lat. credentia, = víra, poněvadž se dříve jídla napřed okoušela, aby host věřil, že jsou neporušena, neotrávena; okoušení jídel. Rk. — *Kredenc,* e, kredenec, nce, m., *stůl* na jídla, na koflíky, talíře, mísy atd. Der Kredenz-, Schenktisch. V. — **K.,** *veliký koflík.* Kom. Jan. 562. — *Kredenec,* nce, m., kotouč z vlasů, Haarring. Us. Turn.

Kredencéř, -cíř, e, m., kdo kredencuje. Der Kredenzer. Biancof.

Kredencovati, okusiti krmě n. nápoj, vorkosten. V. — **komu čím:** pitím. Jel.

Kredenční, Kredenz-. K. stůl, V., talíř. — **K.** *list,* věřicí list, Kreditiv, Beglaubigungsschreiben. V.

Kredenčník, a, m., kredenční stůl. Kom. — **K.,** a, m. der Kredenzaufseher.

Kredit, u, m., z lat., úvěr. Rk. Glauben, Handelsvertrauen; Ansehen.

Kreditbank, kreditní banka n. ústav; úvěrna; ústav, jenž peníze na úvěr dává. Rk.

Kreditiv, u, m., z lat., list věřicí, pověřný. Beglaubigungsschreiben, Vollmacht. Vz S. N.

Kreditní, z lat., věřicí, úvěrní. Rk. Kredit-.

Kreditovati, kreditiren, borgen, leihen, anvertrauen. — **co komu** (úvěr dáti), svěřiti, půjčiti.

Křehař, e, m., druh morčáků, Tauchente, mergus serrator (Palliardi). Mý.

Křehati, skřehati, škrhati, skřekati, škrkati, = hlas sapí, slepičí, koroptví vydávati. Reš.

Křehkosť, *lomnosť,* Zerbrechlichkeit, Sprödigkeit. K. kamene, železa. Us. — **K.,** die Mürbe, Mürhigkeit. K. masa, ovoce, chleba, těsta. Us. — **K.** = *slabosť.* K. lidská. Každý má svou vlastní k. Vz Vada. Lh. Podlé k-i naší. Gh. Gebrechlichkeit, Schwäche, Schwachheit, Blösse.

Křehký, *komp.* křehčejší, křehčí; křehce, křehčeji. **K.** = *snadný zlámati,* brüchig, mürb, spröde. V. K. dřevo, kámen, železo, jablko, hruška, maso, D., těsto, chléb, koláč, rohlík. Us. — **K.** = *slabý, netrvalý, hříšný,* gebrechlich, schwach, sündhaft. K. krása, tělo, chvála. Jel. Člověk je křehčejší nežli sklo. V. Člověk je křehké stvoření. Ml. — **K.** = *čerstvý, studený,* kalt, frisch, frigidus. Ros., nebo spíše rigidus, starr, cf. křehnu. Jg.

Křehkýš, e, m., malachium. K. vodní, m. aquaticum. FB. 81.

Křehlý, zimou stuhlý, erstarrt. Zlob.

Křehňatka, y, f., hnětinka, Knchen. Us.

Křehnouti, hnul a hl, hnutí, starren. **čím.** Zimou křehnou údy člověka. Us. — **kde.** Krev v žilách křehne. Zlob. — **abs.** Cín, olovo atd. roztopené a ochlazené rychle křehne. Chym.

Křehoř, e, m., plotus serrator. Sägeschnäbler. D.

Křehot, u, m., das Knirren, Knirschen. K. sloní, zubů. Jel., Toms.

Křehoť, i, f. Feuerstein. Us.

Křehotati, skřehotati, škrhotati. **abs.** Žáby křehotají, křekcí. Jel. — **na koho.** Žába na milé sestry křehoce. Puch. — **kde.** Před ním žáby k. směly. Dal. — **čím nad kým.** Křehtati bude nad ním znby svými. Ps. ms. — **proč kde.** Střeva ve mně *hladem* křehotají. Toms.

Křehotavý, quackend, schreiend wie ein Frosch. Jg.

Křehotina, y, f., **křehotinka,** etwas Mürbes, ku př. koláč. — **K.** *stará,* altes Mütterchen. — **K.,** *mladé, útlé děvče.* Us. Jg.

Křehounký, křehoučký, sehr mürbe; filigran. Jg.

Křehtice, e, f., podzimní hruška. Us.

Křehtík, u, m., moučné jídlo. Us. Jg. K. = mazanec. Us. v Krkonš.

Křehuč, e, f. = blána (Splint), část dřeva pod korou. Us.

Křechař, e, m., chřist, marga, pták. Reš.

Krecht, u, m., Senkgrube, stronha ve vinici asi $^3/_4$ lokte ($^1/_2$ metru) hluboká a též tak široká, do níž se staré kře shybují a kladou, aby nové keře ze sebe vydaly. Čk. — **K.,** Wassergraben. Us. Dch.

Křechýl, skřechýl, u, m. = rampouch, v Klat.

Kreibitz, Chřibská, Křibská, mě. v Čechách.

Kreisewitz, Křižovany v prus. Slez.

Krejcar, u, krejcárek, rkn, m. Z lat. crucifer. Kreuzer. V. Císař Konstantin prohlásil v 4. století náboženství křesťanské za státní a rozkázal také drobné peníze znamenim kříže značiti, které dle toho znamení cruciferi se nazývaly. S. N. Za k. se dá týden mrskati (oběsiti) = lakomý. Vz Koleno. Č. Na svůj k. (groš) jest živ. Us. Jest živ na svůj k. = pes, který sám po domech potravy si hledá. V Holohlavsku. Sř. Jeden nepoctivý k. mnoho spravedlivých vyhání. Dch. Darovaný k. platí tolik, co slíbená zlatka. Hnš. Také náš k. šest denárův platí. C.

Krejcárek, rka, m. = lakomec. To je k.! Ostatně vz Krejcar.

Krejcarový, Kreuzer-. K. houska. Us.

Krejčí, čího, m., m. krájčí od kráj-eti. Skloňuje se dle ‚Dnešní', gt. pl. krejčích atd.; dle Brt. netřoba zavrhovati tvarů: krejčů, krejčům atd., majíť za podklad druhotvar *krejč* vyskytující se i za jméno vlastní, jakož i za adjekt. *krejčovský, krejčův.* (V Km. 1877. 142.). U krejčů = u krejčovic. D. Toto slovo objevuje se teprve v 13. stol.

snad proto, že šití oděvu z jiných látek kromě koží obyčejně náleželo ženským. Tk. I. K. mužský, ženský. K. měří, béře míru proužkem papíru n. proužkem koženým (centimetrem) a podlé míry díly šatu na látce křídou naznačuje a pak nůžkami stříhá, přistřihuje. Na to se jednotlivé díly několika velikými stehy našívají (floknjí), aby přilehly, a potom teprv se sešívají a konečně žehlí. S. N. Vz Tk. II. 539. K. béře míru na oděv a šije kabáty, čamary, kazajky, pláště, svrchníky, zimníky, jarníky, spodky (kalhoty, nobavice), vesty, živůtky atd., dělá dírky. Us. ‚Pro mne', jak k. říkává (‚Pro mne = nic nenamítám; a krejčí též říká: Pro mne, vezměte třeba 4 lokte na kalhoty). Č. Nejsi k., že popichuješ (že nás měříš). Vz Naráženi. Č. Z cizích ostřižků k. kabát šije. Pk. — K. = slabý jelen (žertovně). Šp.

Krejčíce, e, f., krejčka, krejčová. Die Schneiderin. D.

Krejčík, a, m., krejčí (s příhanou), Us., Schneiderjunge.

Krejčíř, e, m. = krejčí. V Hradecku; také na Mor. (Brt.). Er. P. 393. Tk. II. 539.

Krejčířka, y, f. = krejčová. Reš.

Krejčírna, y, f., krejčovna, die Schneiderstube. Us.

Krejčířský = krejčovský. K. řemeslo. Br.

Krejčiti, il, ení, schneidern. Hlas.

Krejčka, y, f. = krejčice. D.

Krejčová, é, dle ‚Nová', žena krejčího, Schneidersfrau. Us.

Krejčovati = krejčiti. D.

Krejčovina, y, f., das Schneidervolk; das Schneiderhandwerk. Us.

Krejčovský, Schneider-. K. tovaryš, řemeslo, nůžky. V. Po krejčovsku šíti. Us.

Krejčovství, n., das Schneiderhandwerk, Schneiderei. K. je řemeslo zabývající se zhotovováním oblekû. Vz S. N.

Krejčův, -ova, -ovo, dem Schneider gehörig. Us. Vz Krejčí.

Křejda, y, m. a f., plácal, Plappermaul. Us., Dch.

Krejditi, il, ční = kajdati. Us. Polič.

Křek, skřek, u, m., skřečení, das Geschrei der Frösche, das Knirschen. Jg.

Křekati. Křeká svině = houká se, ist brünstig. L.

Křekotati = křehotati.

Křekov, a, m., Schreckstein bei Aussig. Us.

Křemelák, u, m., letní duh, quercus pedunculata. Stiel-, Sommereiche. FB. 27., Čl. 117. — K., a, m., Steinrehbuhn. Us.

Křemelka, y, f., křemel kulatý k ličení (hlazení) brnců ještě nepálených. Us., Dch.

Křemelový, Kiesel-. Us.

Křem, u, m. = křemík.

Křeman, u, m. K. draselnatý, kieselsaures Kali, hlinitý, hořečnatý, manganatý, měďnatý, olovnatý, trojethylnatý, zinečnatý. Vz Šf. 795.

Křemel, **skřemel**, e, m., **křemela**, y, **křemelice**, e, f. = **křemen**. Us.

Křemen, ne: skřemen; skřemen, e, m.; v pl. dle ‚Strom', tedy: křemeny. Vz Kámen. Quarz. Křemének, skřeméněk, nku, m., křemení, křemeníčko, a, n.; kámen křesací, ohlátek, ohlázek. *K. obecný*: růžový (růženín), mléčný, louhový či prasem; křesivec n. k. železitý. Bř. 43. *Odrůdy*: *a) fialové* barvy: amethyst, *b) vinné* barvy: citrin n. topas křemenný, *c) hnědé* barvy: záhněda, *d) černé* barvy: morion, *e) zrnité, bílé odrůdy* činí křemenec, Quarzit. *Jemnozrný a celistvý křemen dělí se na odrůdy*: *a) rohovec* (Hornstein), *b) křesací kámen neb pazourek* (Feuerstein), *c) křemenec dřevnatý* (Holzstein), *d) buližník* (Kieselschiefer), jeho černá odrůda je: lydický kámen, *e) jaspis*, *f) chalcedon*, *α)* žlutočervený: *karneol*, *β)* jablečné barvy: *chrysopras*, *γ)* louhový, červené a žlutě kropenatý n. skvrnitý: *heliotrop*, *δ)* s různobarevnými, obyčejně bílými a červenými pruhy: *onyx*; *g) achaty*: ohláčkový, proužkovaný, tečkovaný, mechovitý atd. K. obsahuje kyselinu křemičitou. Vz Tvrdokam. Bř. 42.—45. Vz také S. N. Nad k. tvrdší. L. Brusem brousíme tupé věci, křemenem vyrážíme oheň. Kom.

Křemenáč, e, m., boletus aurantiacus, Kuhpilz. Kromhh.

Křemenář, e, m., kameník. Lex. vet.

Křemenatý, **křemenitý**, *skřemenatý, skřemenitý, křemenovatý, křemenovitý*, kiesig. K. cesta, pole, půda, zem. Us., Jg. K. srdce (tvrdé jako křemen). L.

Křemenec, nce, m., Quarzit. K. dřevnatý, Holzstein, drahovský, kosovský. Bř. 42., 43., 109., 110.

Křemének, vz Křemen.

Křemenice, dle Budějovice, jméno polí u Petrovic. Dch. — **K.**, Kieselboden.

Křemeníčko, a, m., drobné křemení, štěrk, Kies. L. Vz Křemen.

Křemeniště, křemeliště, ě, f. Kiesgrube.

Křemenka, y, f., Kieselerde. L.

Křemenný, Kiesel-. K. kámen, D., mok, rosol, mýdlo, pěna. Nz.

Křemenový, Kiesel-.

Křemešník, a, m., vrch u Pelhřimova. Vz S. N.

Kremetschau, Křemenov u Mohelnice.

Křemík, u, m., silicium, Kiesel, jest prvek nekovový. K. demantový, grafitový a beztvárný (práškovitý). Vz S. N., Šf. 67.

Křemíkový, od křemíku. Kiesel-.

Křemivka, y, f. K. nepravidelná, litnola cenomanensis, kořenonožec. Frč. 9.

Kreml, u, m., značí vůbec pevnosť vnitřní; takové k-e nacházejí se v mnohých starých městech ruských; přede vším pak jest známenitý k. moskevský. Vz S. N.

Kremulce, e, f., mě. báňské v Uhřích, Kremnitz, mađ. Körmöcz-Bánya, lat. Cremnicium. Vz S. N. — *Kremničan*, a, m. — *Kremničanka*, y, f. — *Kremnický* dukát. Jg.

Kremona, y, f., mě. v Italii. Cremona. — *Kremoňan*, a, m. — *Kremonský*.

Kremonky, pl., f., výborné housle z města Kremony. Rk.

Kremsier, Kroměžíř, Kroměříž.

Kremsmünster, stru, m., město hornorakouské. Vz S. N.

Kremže, e, f., město v Rakousku, Krems. Vz S. N., Tk. II. 513. Kam jdeš? Do Kremže pro trojníčky (pro ořechy) = netřeba ti věděti. Us.

Kremžský, Kremser-. K. hěl.

Křen, u, m., vz chřen. K., armoracia. Křen obecný, a. rusticana, Meerrettich. FB. 75., Čl. 17. Slova ‚*Kren*' užívají Němci v těch krajinách, kde se Slovany se stýkají. D. Křen nejtlustší: výstřelek, prostřední: výmětek, tenký: výražek. Nejpěknější: hradák. Mladý: novosad. Špatný: černák. (Křenovka, křeniště, křenoviště). K. čpí, štípá. Us. Jest dobrý jako malinský křen. Prov. Vz Štiplavý. To víno má křen (hat ein Schneidel). Sych. K. někomu strouhati. Vz Posměch. Č. Natříti komu křenu pod nos. Vz Domluva. Č. Jdi k. kopat (vz Odehnati). Lb. Chodí pro křen (o děvčeti, které chodíc sukně na paty si nabírá a zdlouhavé jest. Vz Petržel. Us.

Krenda, y, m., nimra, Launler. Jg.

Krendati se, loudati se, langsam thun. Jg.

Křenec, nce, m., rampouch. Mor.

Křenice, e, f., citer, druh obilí. Sal. — **K.**, Bohnengeschwulst. Ja.

Křeniště, křenoviště, ě, n. Krenfeld.

Křeniti se, il, ění — škarediti se. Co se křeníš? Us. (Vorlík.) Dítě se kření = poplakává, weinerlich, sauer sehen. Jen se s dětmi křeni (škádli). Us.

Křenová, é, f., Krönau. Na Mor.

Křenovka, y, f., nádoba na křen. Jg.

Kreolové, ze špan. criollo, jsou potomci Europanů v Americe zrození. Vz více v S. N.

Kre-on, -onta, m., král thebský.

Kreosot, u, m., z řec. κρέας σώζειν = zachovatel masa, poněvadž maso močené ve vodě kreosotové na vzduchu nehnije, nýbrž jenom vysychá. S. N. Šf. 487.

Krep, u, m., z fr. crèpe, polohedvábí. S. N.

Křepce, strč. křepko, *komp.* křepčeji = *mocně, silně, tuze*, stark, fest, kräftig. Křepce máchasta mečema. Rkk. — **K.** = *hbitě, rychle*, behend, schnell. K. s něčím se obírati. V. Ta panna k. tancuje. Ros.

Křepčeti, eji, el, ení, stark, kräftig werden; schnell, behend werden. Jg.

Křepčík, křepčil, a, m., kejklíř. V. — **K.**, der Roller. Plk.

Křepčilosť, i, f., křepivosť. Tanzsucht. MM.

Křepčilý, křepčivý, tanzsüchtig. Jg.

Křepčiř, e, m. = křepčík. Kom.

Křepčírna, y, f., tančírna, Tanzsaal. Us.

Křepčířský, Gaukler-.

Krepčiti, křepči, če (íc), il, ení = *sílití*, tužiti, pevniti, stärken, fest machen. — **co čím**. Tuhé mrazy ukřepčily ledem řeku. L. — **K.**, křepkosť rychlým hýbáním těla jeviti, *tančiti*, sich rasch bewegen, rollen, tanzen. D., Br. — **kde. Pod** jhem chroptě křepčil. Kom. — **kdy. Za** mladých let mnoho křepčil. Sych. — **K.** na Slov. = hlavě státi. Plk.

Křepčivosť, i, f. = křepčilosť. Ja.

Křepčivý = křepčilý. Jg.

1. **Křepel**, a, křepeláč, e, křepelák, a, m., křepelka, křepelice, křepelička, f. Jg. Křepelčík, a, m., pětpeněžka; křepelče, křepelčátko, křepele, n. Šp. Křepel m. přepel, rus. perepel, vind. prepeliza atd. Vz K., P. K., perdix coturnix, die Wachtel. Frč. 350. Vz S. N. Křepalák andaluský, ortygis andalusica. Frč. 350. Křepelka tluče, Pt., volá, Šp., pěje. MM. K. volá v červenci žence do pole: Poďte žít, poďte žít, dostanete pět peněz, pět peněz. Č. Křepelice volají také: pod pole, pod pole. Tac. Síť, píšťalka, lov, honba, tenata na křepelky. D., Šp. Křepelky táhnou Šp., sedají, zapadají. Us. Křepelky chytati, lapati, stříleti, vyhnati (honicími ptáky, psy). Šp. Chytrý na umrlé křepelky (o tom, kdo se staví chytrým, nejsa). Us. — Děti držíce se za ruce a tancujíce do kola zpívají: Sel Petr proso i pšeničku, vyvolili jsme si křepeličku; křepelici máme, křepela nemáme; málo nás, málo nás, pojď ty N... mezi nás. Jg. — **K.** *Křepelka n. cerček*, ořešina, na kteréž malé dřívko v natažené nitce (prsty) shýbané vždy pět klepající chřest dělá. Jg. — Vz Medvěd.

2. **Křepel**, e, m., píšťala k vábení křepelek, Pfeife die Wachteln zu locken. Ros.

Křepeláč, e, m., křepelák = křepel.

Křepelář, e, m., korotvář, Wachtelhund. D.

Křepelati, o hlase křepelčím. Křepelička křepelala, drobné děti volávala. Sš. Pís.

Křepelče, ete, n., křepelátko, a, n., junge Wachtel. Jg.

Křepelčí, křepeličí, Wachtel-. K. král. — K. jestřáb, Wachtelhabicht. Ros.

Křepele, ete, n., junge Wachtel. Vz Křepel.

Křepelice, e, f., vz Křepel.

Křepeličí, vz Křepelčí.

Křepelka, vz Křepel.

Křepeněti = tuhnouti, křehnouti, steif werden, gefrieren. — **čím**: zimou. Na Slov. Rybay.

Křepenice. Tk. I. 614., III. 88.

Krepitace, e, f., z lat., skřipění, šumot, lupání, loskot v těle. Vz S. N.

Křepkosť, i, f. = *tuhosť, moc, pevnosť, síla*, die Festigkeit, Steife, Stärke. L. — **K.** = *hbitosť, rychlosť*, die Behendigkeit, Raschheit, Schnelligkeit. V., Troj. Vz Křepký, Křepce.

Křepký; křepek, pka, pko; *komp.* křepčejší. Od křeji, vz okřeji, okřáti, *p* je vsuto. Šf. — **K.** *a)* = *tuhý, pevný, silný*, fest, stark, steif, L.; *b) čerstvý, hbitý, rychlý*, behend, rasch, schnell, frisch. V. K. veveřice, laň, jelen, jonák, zajíc. Jg. Člověk křepkého chodu. Kom. Mé nohy, jak by laní, k-é činí. Br., Kom. — **k čemu**. Zápasníci olejem se mazali, aby křepčejší byli k potýkání. Žal.

Krepon, u, m., látka na oděv. Plk.

Krepovatí tkaniny. Techn.

Křes, u, m., *křesnutí*, das Feuerschlagen. Býti prvním něčeho křesem = Veranlassung, původem, příčinou. D. — **K.** *n. křesání mlýnského kamene*, die Schärfung. K. německý (hluboký) a český (mělký). (Vz více: ‚Německý křes', v Materialu k slovníku technologickému od Vysokého, str. 172.). K. rovný, vytáčený (který běží od prostředka kamene ku kraji závitkovitě). Vz Vytáčená. Vys. K. se umlel. Kámen nedrží křesu. Mlýn ku k. zaraziti. Vys. — **K.** *obecný*, sisymbrium sophia, der Wollsaamen, rostl. D.

Křesací kámen, Kom., V., pazourek, Feuerstein, Flint. Vz S. N., Bř. 44. Dva k. kameny jiskry dělají. Pk.

Křesač, e, m., der Feuerschläger; Schärfer des Mühlsteines.

Křesačka, y, f., kreslice = sekera tesařská, kterou se kreší = zasekává; *toporem* se široké třístky odsekávají. Na Slov.

Křesadlo, a, n., na Slov. křesivo, Feuerzeug, -stahl. V. K. s troudem. Kom.

Křesák, u, m., der Feuerstein. Berg.

Křesal, a, m., Pfuscher. Dch.

Křesání, n., vz Křesati. — **K.**, jisté hlasy špačkův. Šp.

Křesár, a, m. = tesař. Na Slov. Plk.

Křesati, křesám a křeši, al, án, ání; křesnouti, snul a sl, ut, utí, křesávati, Feuer schlagen. V. — **abs.** Mlynář právě křeše. Us. — **co:** oheň, mlýnský kámen (žernov, běhoun, spodek), mlýn. Ten to dílo zkřesal (špatně udělal, hat verpfuscht!). Us. — **čím:** kámen kladivem, křesadlem k. (ostřiti). Us. — **co jak.** Kámen vytáčenou, rovnou k. Vz Křes. Vys. K. **na** rovno. Us. — **koho** = láti, domlouvati; také: cvičiti, cepovati; scharfen Verweis geben, hobeln. Us. Dobře ho tam křesali. Us. — **na co, na koho:** na koně k. = ostruhami silně ho pohadati, dem Pferde die Zunge geben. Pelzl. — **čím po čem.** Šavli po kamenl (n. kamení), po dlažbě k. (řinkati). L. — **co z čeho:** z křemene. Baiz.

Křesavec, vce, m., Feuerstein. Krok.

Kresba, y, f., Zeichnung. Rk.

Kresčák, a, m., fr. Crecy, mě. ve Francii, památné bitvou r. 1346., v které Jan, král český, padl.

Kresek, sku, m. = karie.

Kreselni zábava, šp. m. zábavně kreslení. Km.

Křesitel, e, m., der Aufwecker. Pís. 1529.

Kresiti = kresliti.

Křesiti, zastr. = křísiti.

Křesivec, vce, m., křemen železitý. Bř. 43.

Křesivo, a, n., ocel na křesání, Feuerstahl. Na Mor. a Slov.

Křeskati = křesati, bilien. D.

Křeskovati = kresliti. Rostl.

Kreslení, n., das Zeichnen, die Zeichnung. K. střihů, volnou rukou. Dch. K. od ruky. Šp. Vz Kresliti a S. N.

Kreslicí: pero, tužka, škola. Rk. Reiss-.

Kreslič, e, m., der Zeichner. Rk.

Kresličkář, e, m., škrabák, Kritzler. Mus.

Kreslidlo, a, n., Reisszeug.

Kreslina, y, f., Zeichnung. Světoz.

Kreslíř, e, m. = kreslič.

Kreslírna, y, f., das Zeichnungslokale, der Zeichnungssaal. Rk.

Kreslitel, e, m., Zeichner.

Kreslitelský, Zeichnen-. — Kreslitelské umění, Zeichenkunst.

Kreslitelství, n., die Zeichuenkunst. Rk.

Kresliti, kresli, sle (ic), il, en, ení; kreslívati, zeichnen. — **abs.** Poněvadž kreslím, tedy mlčte. — **co:** obraz, krajinu, dům, elipsu, hyperbolu. Us. — **co kde:** obraz ve škole, v stínu. Us. — **co kam: na** papír, **do** knihy. Čarodějník kreslil divně charaktery v kolo. L. — **co jak: od** ruky, Šp., Čsk., dle, podlé kružidla, pravitka, Šp., dle vzorů, dle předloh, dle přírody. Pt. K. řeč v několika slovech. Jg. — **co čím:** tužkou. — **na čem:** na papíře. — **aby.** Kreslil, aby si něco vydělal. Us.

Křeslo, a, křeselko, a, n., Lehn-, Armstuhl, Fauteuil.

Křesnouti, vz Křesati.

Křesný = křesací. D.

Křesovatěti, ěl, ění, křes dostávati, kahmig werden. Víno křesovatí. Us.

Křesovatý, plný křesu, kahmig. D.

Křesový. K. (pokřesná) mouka = po křesání kamene mletá. Us. — **K.** šťáva, z křesu. Rostl.

Kresozubka, y, f. K. srstnatá, pectunculus pilosus, mlž. Frč. 219.

Křest, gt. dříve křestu, nyní křtu; na Slov. krst, u, m. Die Taufe. Svátosť křtu svatého. V. Křtem obmyti. V. K. dítěte; k. z potřeby. D. Nářadí ke křtu. D. Rukojmě na křtu (kmotr, křestný otec). V. Sv. křest přijíti (přijati). Dal. Na křtu ďábla se odříkati. L. Dítě při křtu na rukou držeti. D. Dítěti při křtu zavázati (něco dáti, einbinden). D. Abyssini dvojí k. mají, totiž křesť *vodou* a k. *ohně*. Har. II. 254. K. Kristův jest u vodě i v duchu svatém. Štr. — Vz S. N.

Křesťan, a, m., pl. křesťané, vz é (dlouhé); dříve také křestěné (gt. křesťan, akk. křesťany. Gb. Hl. 58.). Z lat. christianus, přívrženec Kristův; *i* sesililo se v *ě* (e), Gb. Hl. 81., *ch* měněno v *k*. Gb. Hl. 108. Christ. V., Kom. O bojech křesťan s Tatary. Rkk. Křesťané: katolíci (církev katolická), pravoslavní (církev pravoslavná), protestanti (církev augsburgská, helvetská). Tl. K. licoměrný, na oko, Scheinchrist. D. — Vz S. N.

Křesťanka, křesťana, y, f., die Christin. Us.

Křesťanský, Christ-, christlich. K. víra, církev, V., duše, Har., obyčej, Št., život, učení, cvičení, láska, letopočet, mravouka, náboženství. S. N. — **K.**, *lidský*, menschlich, christlich. V. S ptákem dítě, kmet s mladicí, Němec s malvazím, což nekřesťansky zachází, když jim do rukou přichází. Prov. D.

Křesťanství, n., náboženství křesťanské, das Christenthum. Br. V k. někoho vyučovati. Nt.

Křesťanstvo, a, n. = *křesťanství*. — **K.**, křesťané, die Christenheit. V.

Křestěm, partc. pass. = křestěn. Výh. I.

Křestěnín, a, m., zastar., nyní: křesťan.

Křestitel, e, m., zastr., = křtitel, der Täufer. Koll.

Křestiti, zastar., nyní křtíti, taufen. — **koho** (akkus.). Křestili jeho předkův (gt.) šp. m. předky. Brt. Vz Křtíti.

Křestnice, e, f., křtitelnice.

Křestný, křestní, Tauf-. K. hody, smlouva, D., V., otec (kmotr, na Slov.); matka, syn, dcera, na Slov.; knihy (matriky), obřad, roucho, slib, voda, S. N., kniha (kniha křtěných), jméno (jméno křticí), list (list křticí). J. tr.

Křestovík, a, m., canis decussatus, Kreuzfuchs. Ssav.

Kresylový alkohol. Kresylalkohol. Šf. 487.

Křešilky, pl., f., druh hrušek.

Křešně, v obecné mluvě místy (v Klatov.) m. třešně.

Krešťák = Kresčák.

Kret, a, m. = krt. Na Mor.

Kreta, y, f., nyní ostrov Kandia. — *Kreťan*, a, m. — *Kretský*.

Kretečky, pl., gonodium, prostřední vrstva v stélce lišejníkův. Vz Kk. 84.

Kretin, a, m. (kretén), z fr., zakrnělec;

malý, blbý, tlustohlavý člověk v Solnobradsku a jinde. Rk. Blödsinniger Mensch mit Kropf.

Kretinism-us, u, m., zakrnělství (nemoc). Rk. Kretinismus, vrozená zvláštní zmrzačelosti těla provázená endemicky se jevící blbosť. Vz více S. N. IV. str. 991.

Kretka, y, f., *uzel*, Knoten. Šátek na kretku zavázati. Na Mor. a v Bydž. Jg. — **K.**, *čepec* ženský, Weiberhaube. Us.

Kreusa, y, f., choť Aeneova. Vz S. N.

Kreuz, Křížov u Rymařova na Mor.

Kreuzband, něm., křížová obálka. Pod křížovou obálkou noviny, sešity se posýlají. Us. K. u ševce: nožní stužka, pentlička. Šp.

Kreuzberg, Kryžbork v prus. Slezsku. — **K.**, Křížová hora u Vítkova v Slez. — **K.**, Křížová u Albrechtic v Slez.

Kreuzendorf, Holasovice, Holasice u Opavy; 2. Křižovice v prus. Slezsku.

1. **Krev**, krve (dříve gt. krvi, na vých. Mor. mluví se tak posud. Brt.), na Mor. místy kriv, f. Кръвь, lat. sanguis, koř. kru, skr. kravya caro, lit. kraujas, strprus. krawia, lat. cru-or, cru-entus. Schl., Fk. 51. Das Blut. K. se skládá z části tekuté (plasma) a z částek tuhých, k nimž náležejí tak zvané buňky krevné, které u nižších zvířat bílé jsou, u páteřnatců (obratlovců) pak červené, odtud bílá n. červená krev. Vedlé těchto buněk je v krvi ještě množství bezbarevných tělíček. Vz S. N. a Šfk. 639. K. červená a teplá, červená a studená (u ryb), studená bílá (u hmyzův), Jhl., kalná, porušená, pokažená, Lk., sražená, ssedlá, stydlá, bustá, řídká; k. zvěři: barva. Šp. K. odvodičná, přivodičná, Rostl., vodnatá, L., vylitá, hořká (žluč), černá, připálená. V. Člověk horké krve (z horka nakvašený). Us. Na tom lpí krev. Us. Panna jako k. a mléko. Us. Je krev a mléko (= zdravá). Tok krve zbuditi. Lk. Krev se oddá na tečení. Lk. Krev běhá po žilách; k. mu ředne; k. se v něm spekla od úrazu; k. z nosu cišlpí; k. od pádu (pádem) se srazila. Lk. Nedostatek krve, *lépe než:* prázdnosť krve. Lk. K. pustiti, poušťeti (žilou, Us., baňkami, V.), od sebe dáti, pro pravdu (pro vlasť) vyliti, ssáti, przniti, V., házeti, chrkati, staviti (lépe než: zastavovati), D., močiti; bliváním, se slinami vymítati. Lk. *Krví* zajíti, kapati, plakati, něco zapsati, L., močiti, skropiti, Ja., se potiti, D., se politi, se zarděti; krví kropený, smazaný, pokrytý neb zbrocený (krví n. v krvi), ukálený; krví napustiti, skropiti, ustříkati, V., chrkati, Lk., chrliti. Krev ti teče; Krev mu z nosu tekla. Us. K. sě vale jak bystřiny dščevy. Rkk. 54. Země vřeúš krev pije. Léky krev čistící. Us. Nezvedené děti krev mu pijí. To mi krev pije, das kilrzt mir das Leben ab. Sych. Rozmíšení krve, die Blutzersetzung. Us. Tok, bážení, chrkání, prolití krve, D.; tečení krve z uší, Ja.; oběh, močení, dojení, nával, pouštění, Šp., chrlení k-e. Br. Jelito z krve; krev a kroupy. V. Krve žíznivý, žádostivý. V. V krvi zbrocený, ubrocený. V., Rkk. To je v krvi. Us. Až do k-e někoho zbíti. Jg. Na krev někomu ubližiti, tödtlich beleidigen. Tělo a krev Páně. Jde do něho krev (rozchází se, vyrozumívá si, lituje). Vz Strach. Č., Ros. Krev a kroupy i to nemastné (o člověku neužitečném). Ros. Nevykysalá krev nezaháli. D. Krev není voda (jde tu o život a toho si musíme vážiti; tak se také vymlouvají smilní a zlostní). C., Mt. S. Krev jich před námi nebází (srdnatosť jich pomíjí). Č. Krve by se na něm nedořezal (velmi se lekl). Vz Leknutí Č. Bys krví zaplakal, nevyprosiš (o lakomém). Dítě z modré krve (šlechtické), Us., dítě ze zelené krve (nemanželské). Šm. Ani krůpěje poctivé krve v těle nemá. Č. Nekal mu k. (nepopouzej ho). Č. Krev pustiti = hřebík v rakev pustiti. Pk. Bodejž toho nikde více nesýcháno, že národní krví kopí oblíváno. Pk. Poslati někoho do lékárny pro račí (komáří) krev = blázny si z něho tropiti. Us. Bž. — **K.** = *příbuzenství*, Blutverwandtschaft. Blut. Krví a krevností spojený. V. Příbuzenství po krvi. V. V krvi nejbližší. Br. K-í a přátelstvím spojeni. Hlas. Zprznění krve; krev przniti. Us. Krev není voda (příbuzní bližší než cizí). Jg. Václav II. říkával: K. a příbuznosť činívá v soudech rozličnosť. Kor. Proti své krvi bojuje, kdo svůj národ (svou vlasť) nemiluje. Č., Š. a Ž. — **K.** = *rod*, *pokolení*, Stamm, Blut, Familie, Geschlecht. Dobré, šlechetné, poctivé krve (rodu). V. Krev nás jednotí. L. Slabé jsou krve svazky, kde jde o zisk. L. Pochází z královské krve. Ml. — O oběhu krve vz více v S. N. V. str. 944.

2. **Krev** dračí, barvivo, Drachenblut, červená pryskyřice různých stromů tropických. Vz Šf. 533., Kk. 121. K. roubíková, tabulní, v kotoučích, zrnitá. Kh.

Krevel, u (e), m., Haematit, Rotheisenstein, Eisenglanz, červená železná ruda obsahující kysličník železitý. Vz S. N., Šf. 236., Bř. 52.

Kreveň, vně, f., Blutbaum, Blutholz, hematoxylon. K. obecná, h. campechianum, dává dřevo kampežské. Kk. 257.

Křeví, n. = křoví. Na Mor.

Krevíc, e, m., u tkadlce řemen u podnožky. Krok.

Krevka, y, f., krvavá skvrna, Blutfleck. Ja.

Krevnáč, e, m., ein Vollblütiger.

Krevnatec, tce, m., lebeda, chelidonium rubrum, blutrothe Melde. Jg.

Krevnatosť, i, f., plethora, Vollblütigkeit.

Krevnatý, vollblütig, blutreich. V.

Krevné, krvavné, ého, n., Blutgeld, das Strafgeld für die Verwundung. Od purkmistra přijato k-ého, že jest Radocbu ubil. 1638. — **K.**, die Abgabe, welche dem gezalt wurde, welcher die Blutgerichtsbarkeit hatte. Lidé z Březolup dávali krvavné na hrad Brumov. Půh. 1509., Gl. 108.

Krevně, dem Blute nach. K. s někým se spřáteliti. Hlas.

Krevněnka, y, f., haemodorum. Rostl.

Krevní, vz Krevný.

Krevnice, e, f. *K.*, *krevné*, *jelito*, jelito s kroupami a krví. Blutwurst. — **K.** = *krevní žíla*, Blutader. — **K.** kanadská, sanguinaria canadensis, Blutkraut. Kk. 211.

Krevníček, čku, m., flores hyperici, Johanniskraut. Us. — **K.**, androsaemum. Rostl.

Krevničný, Blutader-. Krok.

Krevník, u, m., blutreicher Mensch. Krah. — **K.**, Blutvergiesser. 1404. — **K.**, u, m., Blutstein. Alch. — **K.**, tormentilla erecta, Blutwurz.

Krevniti se s kým = manželstvím spojovati se s něčí krví, sich verschwägern.

Krevnosť, i, f., příbuznosť po krvi. Blutsverwandtschaft. V. Ani na k. se neohlédá. V. Svazek krevnosti. V. Krevností spřízněný. V. Krví a krevností spojený. V. V krevnosti a příbuznosti s někým býti. Pr. měst.

Krevný, krevní, Blut-. K. barva (červená jako krev), V., tok., Čern., mrtvice, kýla, nahěhlina. Ja. — **K.** = *krevnatý*, blutreich. V. Člověk krevný, jelito krevné (plno krve). Us. — **K.** = *příbuzný*, Blutsfreund. K. přítel, přátelství, V., krevní přítel po meči (po otci) a po přeslici (po matce). Jg. K. smilstvo (mezi příbuznými). Us. K. pomsta. S. N Vz Rb. 267. — **K.** = *hrdelný*, *útrpný*, Blut-. K. ortel, D., soudce, písař. V. K. grunty, die zum Bluthann gehörigen Gründe, právo, das Blutrecht, Blutgericht. Gl. 109. — **K.** kámen, Blutstein, červeň, Nz.; k. sůl, někdy též škvaruha, Blutlaugensalz, hlausaures Eisenkali. Vz S. N. K. nástroj, Blutwerkzeug. Dch.

Krevpeníz, e, m., krvavý peníz, Blutgeld. Za k. něco vyceniti, prodávati. Us., Č.

Křez, u, m., diplotaxis. K. zední, d. muralis; k. úzkolistý, d. tenuifolia. FB. 76. — **K.**, ssedlina na vodě, víně, pivě, křes, kříst, rosol, Kahm. Ros.

Křezký, zastr., křehký. Tkadl.

Křezovatý = rosolovatý, kahmig. K. víno, pivo. Ros.

Krh, u, m., das Triefen der Augen. Plk.

Krhání, n., slzavosť očí. Reš. Vz Krhati.

Krhanice, e, f., nádoba na mléko, ein Rahmtopf. Us. Turn. — **K.**, krkatá baňka. Us. —

Krhati = očima slzeti, rinnäugig sein. — **abs.** Oči krhají = slzavějí, triefen. D. — **na co.** Krhám na oči. Reš.

Krhavec, vce, m., krhavý, triefäugig. Ros.

Krhavosť, i, f., Triefäugigkeit. Krhavosť jest slepoty příprava. Kom.

Krhavý, rinn-, triefäugig. Oči mdlé, krhavé. Vz Krhati. — **na co** = na oči k. Kom.

Krhla, krhlena, y, f., kupa, nádoba na vodu, Kufe. Na Slov. Koll.

Krhotati, hrkati, krächzen. Vrána k-tá Us.

Krhoun, u, m., die Keilhaue. Rk.

Krch, vz Krchý.

Krchák, a, m., **krcháček**, levák, Linkhand. Us.

Krchlati, krchlati se, chrchlati, kašlati, husten. D.

Krchleby, die Dołany. Tk. 1. 439. Chirles.

Krchměti *se s něčím*. Št. Kř. N. 237., 37.

Krchna u. kršna, y, f. = stěna v levo ležící (v hornictví). Am.

Krchnačka, y, f., na Slov. = levice. Leška. — **K.**, levačka. Us. Jil.

Krchňák, a, m. = krchák. Pravák i levák před krchňákem (pouze levákem) mnoho má. Lb.

Krchňavý, kršnavý = krchý. V.

Krchov, a, m., z něm. Kirchhof, Gh. Hl. 83., hřbitov, hrobky, sv. pole. V. Ve vých. Čech. krchou.

Krchovní, Kirchhofs-. K. kvítí = šediny. Reš.

Krchý; krch, a, o = levý, link, krchá ruka. V. Tolikoleví ruky užíval, byl krchý. Br.

KřI, n. = křoví.

Křib (chřib), u, m. = vršek. V Krkonoš. Kb. — **K.**, keř, Staude. Na Mor.

Křibí, u., mnoho křihů, roští, Gesträuch. Mor.

Křibice, e, f., Staudenkorn. Mor.

Křiček, čku, m., Sträuchlein. Malinový křiček. Himbeerstaude. V.

Křičeti, 3. pl. čí, křič, če (ic), el, ení; křičívati, křiknouti, knul a kl, utí, křikati, schreien, lärmen. — **abs.** Chlapec, husa atd. křičí. Syn, co měl hrdla, křičel. M. Poh. 1. 601. — **na koho**: na dělníky, na zloděje. Us. — **o co**: o pomoc. V. — **za kým**: za odcházejícím otcem k. Us., D. Každá věc za svým pánem křičí. Č. — **po kom, po čem**: po bratru, po dítěti, po kladivu (kde je). Us. — **se s kým**: se sousedem. Us., Rk. — **jak**: celým, vším, vysokým hlasem k., V., bolestí. Us. Všichni jedním hlasem křikli. Dal. Plným hrdlem k. Reš. — **s adv.** Hlasitě, ukrutně (až hrůza, až uši brní). D. — **že.** Křičí, že hoří. Jg. — **aby.** Křičeli, aby utekli. Us. — K. **bez** příčiny, **z** lesa, **do** slně, **přes** dvůr atd. K. hluchému něco do ucha. Us.

Křička, y, f., dřevo u rozštěpu na ptáky. Šp. Ptáček se chytil do k-ky. Us. — **K.**, glejch u váhy, die Scheere. Šeď.

Křičkovitý, strauchförmig. Rk.

Krida, y, f., úpadek, prokupčení. Rk. Vz Bankrot.

Křída, y, f., z lat. creta. Jg. K. jest vápenný kámen barvy bílé, křehký a měkký. Vz S. N. K. obsahuje pramalinké vápenité domečky a komůrky zvířat mořských, jež se nazývají dírkonožci (foraminifera) a jichž v jednom krychlovém palci přes milion jest. Bř. 92. Vz Sf. 795. Kreide. Křída měkká, tvrdá, křehká, písečná, bílá, černá. S. a Ž. (Walter). Křídu lámati, strouhati, krájeti, řezati. S. a Ž. K. boloňská, benátská, horská, kolínská, krejčovská, olovná, plavená, řezaná v roublíkách, španělská, v kusech, vojenská, k cídění. Kh. Bílý jako křída. V. Měl lacinou křídu (lacině počítal). Us. Zapsán černou křídou (psanec). Ros. Já té křídě nerozumím (počítá-li kdo chytře a podvodně). Č. Na k-u někomu něco dáti = půjčiti. Vz Hospodský. — Vz Vápenec.

Kridari-us, a, m. Kridatar, padlý obchodník. Rk.

Křídélce, e, n. = křídlo.

Křídélečko, a, n., vz Křídlo.

Křídélka, y, f. = poklička, Deckel. Na Mor. a Slov.

Křídélko, a, n., křídýlko. V. Vz Křídlo.

Křídélkovatý, geflügelt. Um. les.

Křídelní, Flügel-,

Křídelník, a, m. Flügelmann. D.

Křídelný, -ní, Flügel-.

1. **Křídla**, vz Křídlice.

2. **Křídla**, y, f., poklička. Mor.

Křídlák, a, m. K. tlustomordý, pterodactyllus crassirostris; k. dlouhomordý, p. longirostris, pták. Frč. 334.

Křídlatec, tce, m., ein Geflügelter. — **K.**, Pegasus. — **K.**, ptelca. Rostl.

Křídlatěti, ějí, ěl, ění. Flügel bekommen. Ros., Sych.

Křídlatka, y, f. K. veliká, strombus gigas; k. prstnatá či čertův čpár, pteroceras lambis, břichonožci; k. korycanská, rostellaria Burmeisteri. Frč. 212.

Křídlatý. K. kůň (pegasus), D., tvor, živočich, šlp. Kom., Ros., Ras. Beflügelt.

Křídlavice, dle Budějovice, Grillowitz, na Mor.

Křídlavka, y, f., spiroptera, hlísta.

Křídlce, e, n., zastr. křídlo.

Křídlenka, y, f., pterygodium. Rostl.

Křídlice, skřídlice, e, křídla, skřídla, y, f. Dachziegel. Kom. — **K.**, hohler Dachziegel. Háj. — **K.**, lupný kámen. Schiefer. Kom.

Křídlici, die Staubflegler. Rk.

Křídlicovitý, schieferartig.

Křídlicový, Schiefer-. K. tabulka, D., střecha.

Křídličkář, e, m., pokryvač, Ziegeldecker. Na Mor.

Křídličný, Dachziegel-. K. krov. Štelc.

Křídliti, il, en, ení, flügeln, beflügeln. Ros.

Křídlo, křídélko, křídélečko, a, u., strč. křídlce. Der Flügel. V. K. m. krydlo od kry (krýti). **K.** *ptačí* skládá se z kosti ramenní č. ramena, z kosti loketní a pramenní vedlé sebe ležících, ježto tvoří loket, napotom nejvýše ze tří kostí pěstních a z tolika též prstův; palec a malík zastoupeny bývají často jen jednou zahnutou kostí aneb se spatřují všecky prsty srostlé v jediný pahýl. Na kostech pěstních je obyčejně 10 velikých per (kosinka), na kosti loketní pak či lokti jsou pera menší; na rameně jsou ještě krátká pera ramenní a na palci tak zvané pakřídlo. S. N. *K. hmyzu*: 1. Krovky (hořejší neprůhledné a rohovité), 2. křídla vlastní (spodní, průsvitavá a žilkami protkaná). K. cipatá. Jhl. — **K.**, *peruť*, perutí, leták, okřídlí; k. pravé, levé. Šp. Malé, nepravé k., pakřídlo. Nz. — Slepice pod křídla kuřata shromažďuje. Us. Kohout křídly tepe. Us. Vzal sa sokol za křídla, proletěl do Krakova. Mor. P. 176. Ptáka do křídla postřeliti, raniti. D. Rychlými křídly odletěti. Us. Křídla svěsiti, rozepjati, táhnouti, křídly třepetati. v křídlo postřeliti; péro z křídla. Šp. Dalo mu to křídla. Vz Útěk. Č. Lítá prve, než mu křídla dorostla (narostla). D. Prve chce lítati, než mu křídla dorostou. Vz Holobrádek. Lb., D. Nechtěj lítati, dokud křídla nenarostla. Č. Když nemáš křídel, nelitej. Lb., Šp. Výše lítati, než-li křídla vynésti mohou. Vz Marnotratný. D., Č. Ohořela mu křídla (Konec pýchy). Vz Pyšný. Na Slov. Lb. Křídla vyvyšuje, roztahuje (pyšní se; později smělejším býti. Lb.). Č. Brzy nepřátelským křídlům brky osekáme. Č. Někomu křídla podřezati. Vz Skrocení. Č. Milosť mu dodala křídel (rychlosti). Jg. Utíkati se pod křídla něčí (pod obranu). Na křídla ho postavil. Vz Pomoci. Vzal sa na kriedla (ušel, uletěl). Mt. S. Krom pod křídly nelidám sobě ochrany tvými. Kom. — **K.** = *kosinka*, der Flederwisch. Us. — **K.** *větrního mlýna*. Větrný mlýn s křídly. V. — **Křídla**, *dvě pobočné částky*. Křídla vojska (pravé, levé); při pochodu: točné, oporné (der schwenkende und Pivot-Flügel). Rf. Muž na křídle stojící (křídelník). D. K., pravá n. levá strana shánky. Šp. K. dveří n. u dveří, u oken, u oděvu (polovička dveří, oken atd.); k. stavení = vedlejší stavení. — **K.** vozní plachty. Šp., Us., S. N. — **K.**, *rámě, paže*. Kat. 651. — **K.** = klín, Schoos. Nositi v křídle. Us. Dítě sedá matce nak.; do k-a dříví bráti. Mý. — **K.** klobouku, střecha (Hutstülpe). — **K.**, *nástroj hudební*. St. skl. — **K.** *nosu*, *plicní*. Us. — **K.**, hvězdy. Mus. — **K.**, poklička na hrnec. Us. Na Mor.

Křídlohlávka, y, f., gnatho, červ. Krok.

Křídlochorý, fittiglahm. K. včely. Rk.

Křídlomyš, i, f., Flughörnchen.

Křídlonitka, y, f., globba. Rostl.

Křídlonoh, a, m., das Flatterthier. Rk.

Křídlonohý, flügelfüssig.

Křídloplodák, u, m., columbia. Rostl.

Křídloun, a, m., das Meerpferd. Rk.

Křídlovaný pták, flügellahm, když má rozstřelené křídlo. Ptáka **křídlovati** = křídlo mu rozstřeliti. Šp.

Křídlovka, y, f., strombus, plž. Krok. Flügelschnecke. — **K.**, hudební foukací nástroj. Flügelhorn. Mřk.

Křídlový = křídelní. L.

Křídnatý, kreidenreich.

Křídní. K. byliny. Rostl.

Křídovatěti, ěl, ění, kreidig werden. Jg.

Křídovati, křídíti, il, ění, křídou natříti, kreiden.

Křídovatý, **-ovitý**, Kreiden-, kreidenreich. K. krajina. Mus.

Křídovka, y, f. K. obecná, textillaria conulus, nálevník. Frč. 12.

Křídový, Kreiden-. K. země, bělosť, Jg., způsob (crayon-manier), výkres, Nz., útvar, (soujem skalních vrstev, obsahující tytéž a podobné zkameněliny jako křída. S. N.)

Křik, u, m., das Geschrei. Dáti se do křiku. Us. S křikem naříkati. V. Beze všeho křiku (tiše). V. K. stropiti. D. Stal se křik. Křik jest jak v soudný den. Na Mor. Toho k-u nic se nelekám, nebojím, ani nestrachuji. MP. Udělali o to mezi lidmi k. Čr. Chceš-li k-u obecného prázden býti (öffentliche Nachrede). O. z D. Do křiku přijíti (do zlé pověsti). D. Chřapavý od křiku. Kom. Moc k-u, málo vlny (vz Křikloun). Lb. **K.** *od koho*. Nebyl by tak křik od vdov, sirotkův. Chč. 445.

Křík, u, m., malý keř. St. skl. IV. 200.

Křikač, e, m., ein Schreier. Jel.

Křikati, křikávati = s křikem volati, laut rufen, schreien. Aby slúžili, se všemi řiduni bez křikóv a svárów o jich potřeby povlovně jako služebníci mluviece, ne křikajíce jako páni. Vš. 150. — **na koho**. St. skl., Kom., V.

Křikava, y, f., pustý hrad v Prachensku. Vz S. N.

Křikavci, volucres, Schreivögel. Vz Pták a Frč. 357.

Křikavosť, křiklavosť, i, f., schreiendes Wesen. Jg.

Křikavý, pl. clamatores, řád ptáků: lelkové, rorýsové, dudkové, rybáříci, mandelíci atd. Vz S. N.

Křikavý, křiklavý, schreierisch. Křikavý hlas, V., hra, Jel., žena, Us., barva. Dch.
Křikák, a, křikava, y, křikavec, vce, křikoun, a, m., ein Schreier. Us.
Křiklavosť, vz Křikavosť.
Křiklavý = křikavý.
Křikloun, a, m. Stran pořekadel vz: Hlnk, Hnk, Chřest, Křik, Prd, Řeč, Řvava, Víc, Vřesk. Křiklonne propadený, Schreihals. Vz Křikák.
Křiklounka, y, f., die Schreierin.
Křiknouti, vz Křičeti.
Křiknutí, n., der Schrei. D.
Křikovati se, zanken. 1523.
Křím, u, m., die Alpe, das Hochgebirge.
Krim, u, m., půlostrov, jinak Taurie. Sm.
Krimatologie, e, f., řec., nauka o úsudku, část logiky. S. N.
Kriminace, e, f., z lat., obvinění. Rk. Krimination, Beschuldigung.
Kriminal, u, m., z lat. criminalis, dům, kde se vyšetřují a vězí zločincové. — **Kriminalista**, y, m., znalec hrdelního práva, Kriminalist. — **Kriminalní**, Kriminal-. Rk.
Křímka, y, f., alpská růže. S. N. Alpenrose.
Krimmitschau, Křimačov v Sasku.
Křin, u, m., lilium. Mat. verb. Meerlilie.
Křinec, nce, m., mě. v Boleslavsku. Vz S. N.
Krinolina, y, f., z lat. crinis (vlas, žíně), žíňovka. Rk. Vz Kortukál. Krinoline.
Křipati n. skřípati.
Křipopa, y, f. = příkop. V Přerov. Kd.
Křipská, Chřipská, é, f., Kreibitz, město v Litoměřicku.
1. **Křis**, a, m., Baumgrille, Singfliege, Cikade. K. manový, cicada orni; k. jasanový, c. fraxini. Frč. 138.
2. **Křis**, u, m., křez, křist, Kahm. K. na víně. Us. Vz Křist.
Křisati (sbírati se po nemoci). — **se z čeho**. Počíná se z té nemoci křisati, sich erholen. Jg.
Krise, e, f., z řec., rozhodný obrat něčeho ku př. nemoci k uzdravení n. k smrti, dle S. N. rozhoda. Km.
Křisitel, e, m., der Wecker. Lom.
Křisitelka, y, f., die Weckerin. Jg.
Křisitelna, y, f., Weckkammer der Scheintodten. Plk.
Křísiti, 3. pl. -sí, křes a křeš, se (ic), il, sen n. šen, ení; křísívati, od křeji, křáti v okřáti, s je vsuto. Sf. Občerstvovati, obživovati, erquicken, laben, wecken. Jg. — **koho, co**: nhašený oheň, Jg., mrtvé, Kom., Br., bludy, Br., omyly. Jg. — **koho z čeho**: ze mdlob. Sych. — **koho čím**: studničnou vodou. Sych. — **co komu kde**. Palác nám to v paměti křísí. Guid. — **se**. Mateřský jazyk se křísí. Sych.
Křisnouti, vz Křesati.
Křisovitý, ku křisu podobný.
Krispin, a, m. Štědrý co sv. K. (jenž koželuhům kůže bral a ševcům dával). Č. Vz S. N.
Krissa, y, f., město ve Fokidě. Vz S. N.
Křist, u, m., plesnivina, křis, křez. Der Kahm. K. míti, dostati. D. — **K.** = led se teprv dělající, das Grundeis.
Křistálek, vz Chrustálek, ein Knorpel.
Křistan, a, m. = Kristian. Gl. 109.
Křistek, vz Skřet.
Kristovati, Krista vždy v ústech míti. Bart.
Křistel, vz Chřastal.
Křistka, y, f., jiskerka, ein Fünklein. Plk.
Kristus, a, m., dat. sg. Kristu, ne: Kristovi, vz -ovi. Z řec. χριστός. Pro Krista Pána! Us. Počínám práci s Ježíšem Kristem. Kde je Mistus, tam je K. (kde je jeden, tam je druhý). Vz Podobný. Lb.
Kříš, e, m., vz Křis.
Křišť, č, m., houba, jinak míšč, hořký bělák, der Pfefferschwamm. D.
Křišťál, V., Br., křišťál, Kom., křistal, z řec. κρύσταλλον, tedy lépe: krystal neb křistal. Der Krystall. Světlý, čistý jako k. Us. Sklo křišťálu podobnosť má. Kom. K. jsou krystaly bezbarvé a čiré. Bř. Vz Krystal.
Křišťálovati, lépe: krystalovati, krystallysiren; se, krystallisiren.
Křišťálový, křištalný, křistalový, krystalový, vz Křišťál, Krystall-. K. květ, kámen, pramýnek, zrcadlo, mokrosť, šočovice, Jg., palác (výstavní budova v Londýně, roku 1851). Vz S. N.
Křítek, tka m., Křístek, stka, Chřístek, Skřítek, Škřítek, zdrobnělý tvar jména Křet a Krat, znamená u Slovanů západních pomocného a ochranného bůžka domácího, jenž v Čech. a na Mor. slove také Hospodáříček, Šetek, Šotek a v jistém smyslu i Rarášek a Pidimužík. Vz více v S. N.
Kriteri-on, n, n., řec., rozhodný znak, zvláštnosť podstatná. S. N.
Kriti-as, a (e), m., Atheňan, žák Sokratův. Vz S. N.
Kritický, z řec., soudný, posudný, rozhodný, beurtheilend, kunstrichterlich, Rk.; nesnadný, nebezpečný, misslich, bedenklich. S. N.
Kritik, a, m., sudebník, posuzovatel, suditel, posudce.
Kritika, y, f., úvaha (o spisu), posouzení spisu, Rk., sudba, posudek, posouzení, Kritik, Beurtheilung, Prüfung, Nz.; sudebné umění, sudebnictví, Kunstrichterei. K., posuzování, soud, umění posuzovací i soustava zákonů či pravidel, podlé čeho se má co posuzovati. S. N. K. slovní (zevnější, nižší, filologická, konjekturalní), věcní (vnitřní, vyšší), diplomatická, historická, umělecká, aesthetická n. krasovědná, technická, vědecká, všeobecná (úvaha). K. jiné kritiky slove protin. antikritikou. Kritický časopis. S. N. IV. 1003.
Kritisovati, posuzovati. Vz Kritika. Kritisiren, beurtheilen, prüfen, mustern, tadeln.
Kritobul-os, a, m., jm. řecké.
Kritola-os, a, m., demagog achajský. Vz S. N.
Kriton, a, m., přítel a žák Sokratův. Vz S. N.
Kritschen, Podolí u Brna.
Kriv = krev. Na Mor.
Křiv, a, o; křivý, á, é; *komp.* křivější. Cf. lit. klivas, krivas, kreivas, lat. curvus. Schl. — **K.** = *nerovný*, křivolaký, krumm, gekrümmt. K. cesta, linie, čára, měsíc, tok řeky, stehna, nohy, nos, pravítko, rozsudek

(nepravý). Křivé dřevo (lnčiště = člověk hrubý, neupřímný, tvrdý). Č. Křivé jako vřeteno. Č., Pk. (Žertovně). Pod se křivý, nazpét křivý, křivý co hák. V. K. dříví ale rovno hoří. Pk. — **od čeho.** Od piva hlava krivá. Mt. S. — **K.** = *nepravý*, *lživý*, unrichtig, unwahr. K. pověsť, k. řeč (lež). Troj. Křivou řeč mluviti. Troj. K. svědectví, svědek, D., žalobník, V., zpráva, udání. Us. — **K.** = *nepříznivý*, unfreundlich, ungünstig. K. oko. Křivýma očima na někoho patřiti, hleděti. L. Na křivo pohlédnouti. D. — **K.** = *proti právu*, *lichý*, *nespravedlivý*, was dem Rechte zuwider ist, protiva: právo; proto: k. pře, ein ungerechter Process, přísaha, der falsche Eid, V., žaloba, falsche Anklage. Br. By pak věděl, která strana pravá, která křiva jest. Žer. Záp. I. 75. Vz Kn. dr. 133. K. svědek. Vz Rb. 267. Choditi stezkami křivými. Jg. K. sočení, osočení. V. Vz Gl. 109. Neřekli si nikdy křivého slova. Dch. — **v čem:** v slově = zrádný. L. Avšak sú v té řeči křivi. Alx. Po křivých cestách něčeho se dopíditi. Ml. — **proti komu.** Němečtí mistři jsou křivi proti českým. Hau. Výb. — Na křivou stránku někomu něco hráti. Šm. — **K.** = *vinen*. — **komu.** Křiv sám sobě jest, kdo se dluhy zasypá. Kom., Br., V. — **v čem:** v ničemž si křiva nebyla. Us., Br. — Křiv v něčem zůstati = při ztratiti, prosouditi, propříti. Pr. Jestliže toho nedokáže, a křiv zůstane, že chce sám nad sebou katem býti. Svěd. 1570. — 2. **K.** *Na křiv jíti* = z dolu přes vršek; na převrat jíti = s vrchu dolů. Us.

Křivá, é, f., Pudelsdorf v Olomoučtě. Mus.

Křivák, u, m., kudla. Na Mor. a Slov. Jg., Kd. — **K.**, hák. Toms.

Křivan, m. skřivan. Vz S.

Křiváň, ě, m. K. veliký, jeden z nejvyšších vrcholů Tater, král Tater. Vz S. N.

Křivatec, tce, m., gagea. K. žlutý, gagea lutea; luční, g. pratensis; nejmenší, g. minima; rolní, g. arvensis; český, g. bohemica. FB. 19., Čl. 149.

Křivati = křiviti, ohýbati. — **co před kým:** kolena. Ráj. — **se před kým na co kam.** Na kolena před nimi až do prachu se křivajíce. Čel. měst. bož.

Křiváves, jm. místní. Tk. I. 87., III. 130.

Křivda, y, f., od křiv (křivý, vz -da). — **K.** = *nepravda*, lež, Unwahrheit, Lüge. V. Křivdu mluviti, pověděti. V. Pravda n. křivda rozsudkův. Marek. — St. skl., Kram. Křivdu v něčem míti. Ml. — **K.** = *bezpráví*, *moc*, *ublížení*, co není podlě práva, Unrecht, Unbill, Frevel. Křivdu někomu učiniti, činiti, dělati, udělati. V. Nedati křivdy dělati. V. Chtícímu se žádná křivda neděje. (Cf. Kdo chce kam, pomozme mu tam). Č., Lh. Před křivdou zastati. V. Křivdy pomstiti. V. Přátelské služby připomínej, křivdy zapomínej. Pk. Lepšie malú krivdu sniesti ako velký droces viesti; Krivda sedí pri stole a pravda žobra u dverí. Mt. S. K-u k-ou tvrditi. BP. Pokudž jest nás kdo nevinně zošklivil, na tom nám k-du činí. Nách. 165. Přílišná spravedlnosť křivdou. L. Mám křivdu = trpím. Jg. Křivdu na těle snášeti (tělesné týrání). Har. Někoho křivdou viniti, křivdu na něm zamýšleti. Bs. Vz Rb. 267. Těžce svú křivdu vážiti. Chč. 620. — **K.** = *škoda*, *ztráta*, Schaden, Abbruch, Verlust. Jg., L., Háj. Nikomu se nehájí míti mnoho bez cizí škody a křivdy. Pr.

Křivdář, e, m., **křivdíř**, lhář, klamař, der Lügner. V., Br. — **K.**, Betrüger.

Křivě psáti, o něčem souditi, na někoho hleděti, patřiti, mluviti (lháti), někoho pomlouvati, přisahati, proti někomu svědčiti (na někoho), jednati. Us., Jg., V. Vz Křiv. Věci k. na nás sečtené. Krumm, unwahr, unrecht.

Křivdění, n., das Unrechtthun. Us.

Křividitel, e, m., der Unrecht thuende. Us.

Křivditelka, y, f. die Unrecht thuende.

Křivditi, 3. pl. -dí, -di, -dě (íc), il, ěn, ění, křivdívati, lháti, klamati, lügen, bezpráví činiti, Unrecht thun, freveln. Jg. — **abs.** Bůh k. (klamati) nemůže. Jg. — **v co.** Prostě křivdíš v svú hlavu, věda to nepravě (= klameš, lžeš). Hil. — **komu.** Myslím, že mi křivdí. Hlas. — **se komu.** Křivdí se mi. Us. — **jak:** zúmyslně k. Štr. — **o čem.** K. o starém učení. Scip. — **nad kým.** Pass.

Křivdivě, lživě, falsch, unrecht. V.

Křivdivosť, i., f., lživosť, Falschheit, Unwahrheit. Jg.

Křivdivý, lživý, falsch, unwahr. V.

Křivdočinec, nce, m., der Unrecht thut. Scip.

Křivdočinný, Unrecht zufügend. Jg.

Křivdomluvení, n., das Lügen.

Křivdomluvný, lügend. Lom.

Křivdota, y, f., křivosť, křivda. Boč.

Křivedlivosť, i, f. = křivda. Na Slov.

Křivedlivý = křivedlný. Bern.

Křivedlný, křivelný, zastr. = nepravý, křivý, křivdící, vinen, schuldig. St. skl.

Křivek, vka, m., campecopea, kývoš. Krok.

Křivení, n., das Krümmen. V.

Křivenice. Tk. II. 539.

Křivenina, y, f., věc křivá, etwas krummes. Kom. Did.

Křivěti, ějí, ěl, ění, krumm werden. Na Slov. trochu kulhati, hinken. Jg.

1. **Křivice**, e, f., v horn. triangulum. Plk. — **K.**, sánka, boky na saních.

2. **Křivice**, e, f., anglická nemoc, dvojkosť, englische Krankheit, rhachitis. Ja.

Křivičný vřed, rhachitisches Geschwür. Ja.

Křivina, y, f., die Krümme. K. kola. D.

Křivitel, e, m., der Krümmer.

Křivitelka, y, křivitelkyně, ě, f., die Krümmerin.

Křiviti, 3. pl. -ví, křiv, -vě (íc), il, en, ení; křivívati, krümmen. — **co:** brvy (mračiti se), nos, mluvu. Jg. — **co kam: pod** se něco k. (podehnouti). V. — **koho na koho** = štváti. Jg. — **co komu.** Křeč mu hubu křiví. Us. — **se.** Co se často křiví, zlámati se může. Jg. — **se od čeho.** Ta věž se křiví od větru. Jg. — **se komu** (kořiti se). Martim.

Křivka, y, f. = křivá čára, lat. curva, jest čára v každém bodu svém jiný směr mající než v bodech z obou stran vedlejších. Vz S. N. K., plošná, prodloužená, skrácená, magnetická. — **K.**, vz Křivonoska.

Křivo, na křivo něco klásti (křivě). Us.

K. (křivě) hleděti, schel sehen. Us. Mluví přímo a dělá křivo. Č. Vz Křiv.

Křivoběžný, krummwendig. Rk.

Křivobliznik, u, m., cyphia. Rostl.

Křivoboký, krummseitig. Jg.

Křivočarý, krummlinig. Prm.

Křivočep, u, m. Krummzapfen. Rk.

Křivočnělka, y, f., neottia. K. hnízdivá, širokolistá, srdčitá. Flor.

Křivodřev, u, m., v obec. mluvě krumpolec z něm. Krummholz. D.

Křivohanec, nce, m., Lästerer. Rk.

Křivohlávek, vka, m. Krummkopf; Kopfhänger.

Křivohlavý, krummköpfig. D.

Křivohledý, schielend. Jg.

Křivohranný, schief; schel. Jg.

Křivohubec, bce, m., ein Krummmaul. D.

Křivohubý, krummmaulig. Us.

Křivochval, a, křivochvalec, e, m., ein falscher Lobredner. Plk., Hus., Pal.

Křivokelný, krummkeimig. Rostl.

Křivoklát, Křivoklad, u, m., Křivoklady, dle Dolany, u starých též sprosta: hrádek; Bürglitz, Pürglitz. K. m. Křivoplat (Krěvoplat, Erb. Regestář k l. 1222—52). Jir. Vz K. Starožitný hrad v Rakovnicku. Vz více v S. N., Tk. I. 614., II. 4., 472., III. 651.

Křivoklátský. K. lesy, panství.

Křivoklý = křivokelný.

Křivokrký, krummhälsig. Kom., V.

Křivokvět, u, m., cyrtanthus, rostl. česnekovitá. Rostl.

Křivola, y, f., křivule, Retorte, náčiní chemické. Rostl.

Křivolace, křivě, krumm, schief. Kom. K. na někoho hleděti = po očku. D.

Křivolačina, y, f., křivolakosť. K. břehu, die Uferkrümme. Us. — **K.**, křivé dřevo n. jiná věc. Us.

Křivolačiti, křiviti, krümmen. V.; křivě vykládati, verdrehen, schief auslegen. Plk.

Křivolačný, křivdivý, verdrehend. Zlob.

1. **Křivolák**, a, m., ein falscher Mensch, ein Krummmacher. Plk., Zlob.

2. **Křivolák**, u, m. (u řezníků), Krummholz.

Křivolakosť, i, f., ohnutosť, sehnutí, die Krümmung, Krümme, Schräge. V. K. moře, V., břehu. D. — **K.** = neupřímnosť, die Unredlichkeit, Falschheit. Jg. Beze vší falše a křivolakosti. Kom. Nenadál jsem se takové k-sti. Ros.

Křivolaký, křivolatý = *křivý, nerovný*. K. dřevo, cesta, měsíc, velbloud, hoblík, Hohlhobel, okna, Us., meč, zbraň, šavle, nos, potok. Jg. Ptáci nos i pazoury k-ké mají. Ler. Těžko jest ukryti, co se na křivolako opáčí. Bř. 258. — Očima křivolakýma na někoho hleděti (očima *nepříznivýma*). Háj. — **K.** = *nepravý, nespravedlivý*, schief, unredlich, falsch, ränkevoll. Což k-kého jest, toť nemůž vždycky rovně a upřímně uděláno býti. Reš. K. soud, Jel., úmysl. Kom. — **v čem.** Budeme-li v náboženství křivolací. Štelc.

Křivolatěti, ěl, ění = křivěti. Ros.

Křivolatiti = křiviti. Ros.

Křivolatý = křivolaký. Us.

Křivolusk, u, m., phyllolobium. Rostl.

Křimomluv, a, m., křimomluvný, verläumderisch. Bib.

Křivomluvec, e, m., ein Lügner, falscher Zeuge. Ctib.

Křivomluvný = křivomluv.

Křivonitka, y, f., cyrtandria. Rostl.

Křivonohý, krummbeinig. Kom. Pod se, ven k.

Křivonos, a, **křivonosec**, sce, **křivonosek**, ska, m., ein Krummnas. Aqu.

Křivonoska, y, f., loxia curvirostra, Krummschnabel, Kreuzschnabel, křivka, pták z čeledi pěnkav. Vz S. N.

Křivonosý, krummnasig. Us.

Křivonožec, žce, **křivonožka**, y, f. = křivonohý, ein Krummfuss.

Křivooký, šilhavý, schielend.

Křivopřísaha, y, f., Meineid. Kom. Vz Přísaha.

Křivopřísahač, e, m. = křivopřísežník.

Křivopřisahati, falsch schwören. Br.

Křivopříseženství, *lépe:* křivá přísaha. Pelikán.

Křivopřísežnice, e, f., eine Meineidige. Zlob.

Křivopřísežnictví, křivopřísežství, n., křivá přísaha, Meineid. Scip. Z p. někoho viniti. Sych.

Křivopřísežník, a, m., ein Meineidiger. V., Br.

Křivopřísežnosť, i, f. = křivopřísežnictví. Ros.

Křivopřísežný, meineidig. V., Kom.

Křivopukan, u, m., colletia. K. trnatý, c. spinosa, pilolistý, c. serratifolia, obsrdčitý, c. obcordata, bezlistý, ephedra, mnohokvětý, c. multiflora, dvojsemenný, c. disperma. Rostl.

Křivopysk, a, m., rhinchous, Verkehrtschnabel, pták. Plk.

Křivorohý, krummhörnig. K. vůl, koza.

Křivorostlý, krummgewachsen. Us.

Křivorožka, y, f., loricera, hmyz. Krok.

Křivoruký, krummhändig. V.

Křivosoud, u, m., ein schiefes Urtheil. Jg.

Křivosoudov, a, m., mě. v Čáslavsku. Vz S. N., Tk. I. 614., III. 651.

Křivosť, i, f. = *nerovnosť*, die Krümme. V. — **K.** = *nepravosť*, Unredlichkeit, Unwahrheit. Co v křivosti zatvrdlo. Kom.

Křivostěný, krummseitig. Rk.

Křivoš, e, m., Krummbückel. — **K.** = křivule.

Křivota, y, f. = křivosť.

Křivotoký, sich schlängelnd. K. řeka, potok. Reš., D.

Křivoúhelný, schiefwinkelig. D.

Křivoúst, a, m. Krummmaul. D.

Křivoústý, krummmaulig. D.

Křivousy, dle Dolany, u Veltrus. Tk. III. 60.

Křivověra, y, f., **křivověrství**, n., falscher Glaube, Ketzerei.

Křivověrce, e, -věrník, a, m., kacíř, Ketzer.

Křivověrný = kacířský.

Křivověrstvo, a, m. = křivověra.

Křivovětvý, krummästig. Rostl.

Křivovinník, a, m., vinník, násilník. Ž. kap. 71. 4.

Křivozobka, y, f., recurvirostra, pták bahní. Presl.

Křivozubec, bce, m., funaria. Rostl.

Křivozubý, ein Krummzahn.

Křivožebrý, krumme Rippen habend. K. list. Rostl.

Křivule, e, f. Retorte; Destillirblase. Rk.

Křivuška, y, f. Kappenwurz. Rk.

Křivý, vz Křiv.

Kříž, e, křížek, žku, křížeček, čku, křížíček, čku, m. Z lat. crux, s v cru(c)s změnilo se v ž, strhornoněm. krûzi a středohornoněm. krinze a kriuz—kříž. Gb. Hl. 101. Kreuz. K., *figura kříže*, eine ins Kreuz gelegte Figur. Na k., křížem, přes k. něco položiti. Jg. Křížem ruce složiti, založiti, přeložiti. Jg. Křížem nohy položiti, složiti. Pref. Někdo má nohy křížem (říká se, když společnosť se zamlčí). Us. Ani slámy křížem nepoloží (o lenivém). Us. Ratolesti na kříž se rozkládají. V. Někoho křížem sepjati. J. tr. Na kříž přejíti zahradu, zemí atd. Us. Dám se na k. oholiti, není-li to pravda (ať se mi stane hanba). Us. Padnouti křížem na zemi (na hubu a ruce roztáhnouti.) Jg. K. na k., křížem a křížem (na Slov. křížem krážem) něco projíti, projeti. Jg. Manželstvo z kříže (když každý snoubenec jiného náboženství jest). Plk. Všecko mu jde křížem (naopak). Vz Neštěstí. Č. — **K.** *Rozličné nářadí té způsoby*: k. v okně (okenný), v cedníku, u kordu, na hospodě (znamení, že tam prodávají medovinu. L). *K. ve mlýně* podklad, na kterém se kolo skládá a *kříže* palce u kola n. zdvihací kladiva. Us. Mlýn do kříže zahnati; mlýn je dobře v kříži srovnán. — **K.** = *sekera* na obě strany přes násadu sahající a na obou koncích ostří mající, die Kreuzaxt. Vys. — **K.** *v horn.* místo, ve kterém se žíly sbíhají. Vys. — **K.**, dolejší část *hřbetu*. Bolení kříže n. v kříži. Jg. — **K.**, *na který se lidé přibíjeli*. Na k. (na kříži, Eus.), pověsiti, povýšiti, přibiti. V. Smrtí na kříži komu hroziti, koho trestati. N. S. S kříže sníti, snímání. Dch. — **K.** *znamení kříže*, na kterém Kristus umřel. Utíká jako ďábel před křížem. Us. Průvod s křížem. Jg. Leze ke kříži (pokořuje se). Ros. K. hrobový. V. Na to nž ten křížek udělat abo položiť (ztraceno jest. Vz Napsati co na co). Mt. S. — **K.** *znamení hodnosti a řádu*. Dostal křížek. Us. K. záslužný. Pk. — **K.** *znamení křížové vojny*. Papež vydal k. a klathu na Čechy. V. — **K.** *na čele* dělati. Us. Znamenati se znamením sv. kříže. Us. Křížů dělání. Kom. — **K.**, křížek = *těžkosť, utrpení, zlá věc*, Kreuz, Leiden, Noth. Míti k. s někým. Jg. Hrozný k. s někým míti. Ros. Pán Bůh dopustil naň kříž (nemoc n. jiné zlé). Us. Kříže snášeti. V. Vezmi k. svůj a následuj mne. Jg. On má křížek. Kom. Kohož Bůh miluje, křížkem navštěvuje. Prov. Všudy práce všudy kříž, všudy je nějaká tíž. Č. I kněžský kníže má své kříže. Č. Utesuje sobě kříže (sám si neštěstí dělá. Vz Lom., Neprozřetelný). Lh. To je k. a na něm žádný pán Bůh. Vz Nešťastný. Lb. — O svatém kříži (m. kříže) nalezení. Pass. 367. Vz Assimilace. Sv. kříž ovcí střiž. Er. P. 87. — **K.** *v dalekohledu*: nitkový, vláskový n. vlásečný. Nz.

Křižácký. K. války = výpravy válečné, jež podnikali křesťané, buď aby dobyli Palaestiny, buď aby pokořili některý národ pohanský. Vz více v S. N. Kreuzfahrer-.

Křižák, a, m., voják, který, vzav kříž za znamení, proti nevěřícím bojoval. Kreuzfahrer, -soldat. V. — *Křižáci*, řád špitálních bratrův, deutsche Ordensritter, Kreuzherrn. V. — **K.** *pavouk křížový*. K. obecný, epeira diadema. Frč. 122. — **K.**, *peníz s křížem*, Kreuzer. Jg. — **K.**, Kreuzbock, slove silný srnec, aspoň šesterák. Šp.

Křižala, křížalka = kroužek, konsek, der Schnitz, das Spaltel. Koření na křižalky krájeti. Byl. Křižaly = jablka rozkrájená a na lískách usušená. Us. Sr. slovin. křižati = krájeti. Šf. — **K.**, *dřevo hřídele* mezi dlaby. Vys. — **K.**, Krenzkippel, houska. — **K.**, poklop, klapka, Schamlefze. Jg.

Křižánka, y, f., hora v Krkonoš. u Jeseného. Ptr.

Křižanov, a, m., v Jihlavsku.

Křižatka, y, f., křížová cesta, ein Krenzweg. Na k-ách.

Křižatý, gekrenzt, kreuz-. K. kapusta. Rostl.

Křížek, žku, m., das Kreuzchen. Své seznání třemi křížky poznamenati (kdo neumí psáti). J. tr. Pojď do křížku! Vzali se do křížku (křížkovali se), zápasili, rangen.

Křížík, n, m., Krenzchen.

Křižinka, y, f., jedna ze dvou žerdí na saních, po stranách, přes opliny ležících. Seitenbalken auf dem Schlitten. Us. Petrov. Dch.

Křižiště, ě, n., místo, na němž postaven kříž, který zvl., kde cesty se křižují, na křižatkách, se staví. S. N.

Křižiti, 3. pl. -ží, il, en, ení, krenzen. — **co**: tělo (týrati, kasteien). Zlob. K. šňůry — přes kříž stáhnouti; zvěř = jí běhy křížem prostrčiti. Šp. — **se**. Kopí se křížil. Zlob. Ohnivé bleskové k západu se křížili. Hlas.

Křížkovati se = do křížku se bráti. — *se s kým o co*. Vz Křížek.

Křížkové vyšívání. Šp. Krenz-.

Křižlatý, strakatý, černý a bílý, scheckig. K. husa. Us. Ber. a Prach.

Křižlovati, křížky dělati, krenzen. Rozml. o včel.

Křižmař, e, m., schránka na křižmo, Chrisambüchse, křižmačka. Leg. Holub, nesa na hrdle křižmař, se sv. křižmem . . . a ten k. chovají kanovníci v tom městě Remis až do dnešního dne a z toho k-e křižmo berúc všecky francké krále mazí. Pass.

Křižmo, a, n., z řec. χρῖσμα (olej) = sv. olej ku křtění, biřmování, svěcení kněžstva atd. Let. 468. Vojtěcha křižmem na čele potvrdil (biřmoval). Háj. Chrisam. — **K.**, *na kříž*, na příč. K. něco klásti. D.

Křižmovati, mit Chrisam salben.

Křižnice, e, f., hruška. Us.

Křižník, u, m., praporec křížový, Krenzfahne. Jg.

Křižný, křížový, křížovatý, kreuzartig, Kreuz-.

Křižohrad, u, m. Kreuzburg, mě. ve Slezsku.

Křižokvětné rostliny, cruciferae, Krenzblütler. *a) Se sešulkami*, siliquosae: kapusta zelná, řepka, řepa, hořčice rolní, ředkev, fijala žlutá; *b) se šešulinkami*, siliculosae: chudobinka jarní, kokoška, křen atd. Vz Čl. 13.—18.

Křižonoš, e, m. = křižovník. Zlob.

Křižovanec, nce, m., křižovaný, der Gekreuzigte. Č. — **K.**, křižující. Hugo.

Křižování, n., Kreuztritt, slove, když jelen stopu předního běhu na polovic přikryje. Šp. Vz Křižovati.

Křižovati, kreuzigen. — **abs.** Vůl n. kůň křižuje (šmatlá) Us. Jelení, daněl, srněl a černá zvěř křižuje (dělá kříže), když stopy v přímě čáře nesází u. nedělá. Šp. — **koho** (na kříž přibiti, trápiti). V. — **se.** Ta bába pořád se křižuje (dělá znamení kříže). Us. Pěšinky se křižují. Us. — **se před kým.** Jako před čertem se křižují. Har. — **se čím:** sv. křížem. — **se kde: v** kostele **před** oltářem. Myšlénky v hlavě se mu křižují. Nt.

1. **Křižovatka**, y, f., *řemen na kříž kladený*, Kreuzriemen. — **K.**, *hranice*, Kreuzstoss des Holzes. D.

2. **Křižovatka**, pl., n. Na k-ách. Vz Křižatka.

Křižovina, y, f., *křížová cesta*, Kreuzweg. D. — **K.**, nástroj k měření jitra lesního. Die Kreuzscheibe.

Křižovitý, -ovatý, kreuzartig. K. moták, Kreuzhaspel. Sedl.

Křižovní, Kreuz-. K. žíla, die Schrankader. D.

Křižovnický, Kreuzherrn-. K. klášter, dům, statek, V., řád, Ros., pivo.

Křižovničí, Kreuzherrn-. K. ulice, Let. 57., klášter. Pulk.

Křižovník, a, m., *kdo na kříž přibíjí*, ein Kreuziger. Reš. — **K.**, *kdo kříž nosí* jda na vojnu křižovou. Ein Kreuzfahrer. V. — Křižovníci, *jméno řádův: a)* templáři, Tempelherrn, *b)* trinitáři, Trinitarier; *c)* křižovníci s červenou hvězdou, Kreuzherrn. Jg. Vz více v S. N., Tk. I. 614., II. 540., III. 651.

Křížový. K. cesta (křižovina), křižově dní (dnové, Kreuzbittage), květ (kvítí, větší skočec, calapatia major, Kreuzblume), V., ulice, sluj (v dolech), lávčička (u tiskařův), D., silnice, Štelc., kosť (pod ledvím, svatá), neděle (pátá po velikonoci), vojna, válka (vz Křižácký), oheň, (Krenzfeuer, Dch.), voják, Jg., koření, V., pavonk, Rostl., spona, závěsa, oblonk, chodba (ambit, hambit od lat. ambitus), klenutí, motovidlo, rys, dolar, bod, Nz., obálka, nebozez (n kamenníkův), kladivo, oprať, ochoz a dráha (Kreuzwechsel, místo, kde zvěř křížem přecházela, přesadila), rána (Breitschluss, když zvíře tak stálo, že kulka na příč je projela), otěž, niť, čára, šev, steh. Šp.

Krk, u, krček, čku, m., od kr, od zvuku, který proudem do něho vehází aneb z něho se říne. Gb. Der Hals. Přední část slove: *hrdlo (podkrčí)*, zadní: *šije (hořejší část vaz)*, Pt., S. N. V krku jsou obratle krční páteře, chřtán, brzlík, svaly, požeradlo, jícen, cevy (krkavice a hrdelnice), nervy atd. Vz více v S. N. IV. 1013. K. krátký, dlouhý, tlustý, slabý, silný, masitý. Šp. Hořejší část krku koňského: *hřeben*; u myslivců: *hlas.* Pes má silný hlas (krk). Šp. Krk sroubiti, V., sraziti, slomiti n. zlomiti, natahovati, D., zakroutiti. Dch. Okolo k-u komu padnouti. Na k-u komu býti = *a)* na blízku; *b)* obtížným; Na k. někomu někoho uvaliti, Nt., Dch., štváti. Dch. Hlavu s krku skrojiti. V. Za k. uvázati (oběsiti). V. Obojek, řetěz, šátek na k. Us. Krkem žalndy klátiti (viseti), Jg, krkem dělati (dáviti se). Ros. Bolení, zánět krku n. v krku, rána do krku, pečeně z krkn. Šp. Bodejť to má na krku, co má v ruce. Vz Kletba, Proklínání. Lb., Č. Míti koho (čeho) až po k. Vz Nemilý. Č., Dch. Někoho s krku pozbyti. Vz Odbytí. Č. Uvázal si kámen na k. Vz Nesnáze. Č. Nevděčnému nic není vděk, by mu pak i za krk pěstí dal (pecky na hlavě tlouki; a by mu i na k. tlapil). Jg. Mám s k. dosti (hodně jsem se najedl.). Us. Mám toho až po k. (mrzí mne to). Us. Učil se až po krk, do hlavy nic nepřišlo. Vz Neučený. Us. Hajnému borovice i nejsukovatější skrze krk projede (projde = propije ji). Us. Jeden k. zlámati je nebezpečnější nežli dvě nohy. Hnš. Mám toho s k. Vz Mnoho. Č. Na k. komu lézti (neodbytný). Č. Má sedm krků doma (dětí, lidí, jež živí. Živí sedm krků). Us. K. hlavu nesní (není se čeho báti). Us., Lb. Vlezli nám na krk. Us. Ženu sobě na k. uvázati. Jg. Na krku někomu býti. Us. Pij krku, než budeš viseť. Vz Opilství. Č. Sedí nám na krku co káně na mrše. (Též o nezbytných lidech). Č. Obvinul by ho okolo krku (prstu). Vz Povolný. Lb. Obrať se k němu krkem = šlji; napomenula čtveračivá děvečka družku, která se na čeledína bněvala). Na Želivsku. Sř. O k. tu běží (o život). Běží mu o krk. Ros. Někomu k hrdlu sáhnouti. Jg. — **K.** *u housli.* Hd. — **K.**, vz Nástroje k operacím v krku. Cn. — **Krk**, u, m., *ostrov* dalmatský, it. Veglia. Rk. — **K.**, širší zahnutý konec kosy, za který se k holi připevňuje kroužkem. Us. Dch. — **K.** zubu. Vz Znb.

Krka, y, f., slov. Kerka, něm. Gurk, řeka v Korutanech; mě. tamtéž. Vz S. N.

Krkač, e, m., krkavý kůň, Kopper; kdo má dlouhý krk, ein Langhals (krkáč); kdo mnoho jí, ein Fresser, Vielfrass. Jg.

Krkání, n. říhání, das Grolzen, Rülpsen. V. — **K.**, krokání, das Krächzen der Raben. D.

Krkati, krkávati, od krk, říhati, chrkati, rülpsen, koppen, hüsteln, grölzen; krokati, krächzen, grappen. Jg. **abs.** Přeplněný žaludek krká (říhá, chrká). Kom. Krkavec, vrána krká (kroká). Kom. Já dořekl, teď vy krkejte (mlnvte). Us. — **kde.** Žáby v rybníce krkají (krokají). Kocnrk. — **na čem.** Kobyla mu krkala na držení. Us.

Krkatý, langhalsig. D.

Krkavče, ete, n. krkavčátko, a, n., mladý krkavec, junger Rabe. — To k. dlouho nejde. Rabenkind, Fratz.

Krkavčí, krkavcový, Raben-. **K.** péro, hnízdo, zpěv, zámek (šibenice), nos (v chirurgii). Ros., Reš. Clžka z krkavčího vejce míti nemůžete. Lom. Vz Krkavec.

Krkavčiti, něco jako dravec, na nic dělati, pfuschen, schlecht machen. **co.** Co to krkavčíš? Ros. — **se s čím.** (marně meškati). Rk. — Něco zakrkavčiti = zandati. Ros.

Krkavec, vce, krkaveček, čka, m. K. lesní (horní kubík skalní), noční, mořský, vodní. Jg. Vz S. N. a Frč. 356. Der Rabe, corvus. K. krká, Kom., kroká, Pk., kráká. Pt. Černý jako k. D. Jdi krkavců pást (na šibenici). V., Č. By tě krkavci roznesli! V., Č. Aby tě k.! D. K. po tom (nic). Č. Pod zlým krkavcem zlé vejce. Č. K. ani sova nevysedí

holubie. Č., Pk. Jdi na krkavčí zámek (na šibenici). Vz Kletba. Č. Oč bude krkavce pásti (na šibenici viseti)! Č. Buďiž k-cům za zob. Vz Proklínání. Lb. K-ei sohé (ti) litají, holubi váznou v léčkách. Kom., Lb. Vz Slabý. — **K.**, *člověk zlý.*

Krkavice, e, f., carotis, Drosselschlagader. Frč. 309. — **K.**, samice krkavcova, die Rabin.

Krkavičný hrách, Feigbohnen. Rohn.

Krkavý, krächzend. K. varhany, windstössige Orgel.

Krkobol, e, m. Halsweh. Plk.

Krkodyšný. K. červové. Krok.

Krkohlavý, křivokrký, krummhalsig. Us.

Krkokryky, pl., f., hrušky zelené. Us.

Krkonoš, e, m., hora v Sudetích nedaleko kupy sněžné. *Krkonoše*, pl., m., Toms. f., všecky hory toho okolí, das Riesengebirge. Jg. Když Krkonoš se kuklí, bývá déšť. Č. Na Krkonoši. Byl. — *Krkonošský*, krkonoský. K. hory. Vz S. N.

Krkopásek, ska, m., Fresser, Schlemmer. Reš.

Krkoška, y, f., krk, hrdlo, Gurgel, Hals. K. telete, vola, kozy, ryby, ptáka. Jg. Popadli ho za krkošku. Us. Běží mu o krkošku. Ros. — Na Mor. = *suk*, Knorren. D. Na Slov. = *dřevo malé sukovité.* Plk.

Krkošna, y, f., nůše na záda; neohrabaná ženská. Na Slov.

Krkot, u, m. = krkání.

Krkotoč, e, m., iynx torquilla, Wendehals, pták. Jg.

Krkovice, e, f., šíje, Nacken; kůže s krku, Halsfell. Us.

Krkový, Hals-.

Krkule, zastr. = karkule.

Krkva, y, f. = vráska; řása. Na Slov.

Krkvati, vraštiti; řásy dělati, nabírati, falten. Na Slov.

• **Krl**, vz Krle.

Krle, e, f., strč., ocas? St. skl. II. 216., Jg. K tomu dodává Č.: ‚Vlk zamrlý, jenž pro hlad otvěsí krli atd.' — nemním, by slovo to *ocas* znamenati mohlo. Spíše vidí se mi býti stejného původu se slovem *hrdlo* (jakož i krk, chřtán, něm. Gurgel, Kehle), čemuž také nasvědčuje místo velmi podobné z Aesopa: S odvěšeným krkem se smutně vracuje vlk.

Krleš, kriesa, strč., staženo z řec. *κύριε ἐλεῖσον* = pane, smiluj se. Jg., Sb.

Krm, u, m. = krmení, die Fütterung. Až bude po k-u (dobytka), půjdu spat. Us., Č.

Krma, y, f., z rus., der Schiffshintertheil; das Steuer. Rk.

Krmaditi, ledacos dělati, pässeln. D.

Krmě, ě, f., krmička, dříve: krm, u, m., krm, i, f. Na východní Mor. krmia (krmivo, píce). Brt. Nyní obyčejnější: pokrm. Gericht, Geätz, Speise, Futter. Krmě nákladné, nákladně strojené, drahé, stkvostné, odevšad shledané, vymyšlené, lahodné, pochotné (labůdky), nádherné, V., panské. Berg. Dobrá a úpravná krmě. Reš. Dávášc krmě bohóm. Rkk. 8. Stůl krmémi osazený. V. Krmě někomu předkládati. Kom. To krmím chuť dává. V. Krmě ze sýra, mléka, medu, drobně ssekaná, nadívaná. V. K. vařená, pečená, těžká, lehká. Us. Mnozí kuchaři řídko vhod krmí osolí aneb přesolí aneb nedosolí. V. Varuj se příliš zdravých krmí, dobrých lidí a velikého štěstí. Prov. Sytá tě to krmě, tudiž se přejí (totiž lání a domluva). Vz Domluva. Č. Kdo si v krmích vybírá, často potom nemá sýra; Bude-li v holubníku krm (ě), holubi se sletí. Pk.

Krmec, mce, m. = krmník. Na Mor. D. — **K.**, veliké prase vykrmené. Mřk.

Krmek, mka, m., malé prase.

Krmel, e, m. = krmelec. Us. Petrov. Dch.

Krmelec, lce, m., místo, kde se zvěř krmí. Šp., Dch. Vz Krmel.

Křmen, e, m., pařez v zemi s kořeny. Us.

Krmení dítěte, drůbeže, domácí, husí, dobytka, na stání. D., V. Míti ovsa na jedno tolikо k.; stačí na jedno k.; koně dostali již dvoje k. Šp. Das Speisen, Füttern, Mästen. — **K.**, vz Píce. Už nemáme doma žádného krmení. K. zelené, suché, míšenina, míšenice; k. spařené; hojné k., hojný krajáč; nedostatek k.; nouze o k. Sp. Vz více v S. N.

Krmenosť, i, f. V dobré k-i, im guten Futterstande. Dch.

Krmený, gefüttert, gespeist, gemästet.

Krmič, e, m., der Fütterer. Us.

Krmička, y, f. vz Krmě. — **K.**, die Fütterin.

Krmidlo, a, n., krmní potrava, Futter. Th.

Krmik, u, m., krmník, Maststall.

Krminoš, e, m. Truchsess, Speiseträger. D., Aqu.

Krmitel, e, m., der Nährer, Fütterer.

Krmitelka, y, f., die Nährerin.

Krmitelný, Nähr-. K-ní údové. Verdanungswerkzeuge. Sal.

Krmiti, 3. pl. -mí, krm, mě (ic), il, en, ení, krmívati, nähren, speisen, unterhalten, füttern, mästen. — **abs.** Kdo líp krmen, líp táhne. Šp., Rb., Lb. — **koho, co**: prase, kapouny, husy, cizího psa (nevděčníka), Us., V., oheň. Hus. — **koho čím**: koně senem, ovsem. Us. Matka dítě prsoma krmí, kaší, Jg.; uši hudbou, někoho rozkošemi, se nadějí k. Kom. Plice krm větrem (vzduchem), žaludek zemí (plodinami), kůži vodou (myj ji), srdce ohněm (veselou myslí) a dobřeť bude. Č. Ptáka červy. Kom. Slavík se bajkami nekrmí. Pk. K. koho chlebem, Chč. 450., rukou, Chč. 445., smetanú, medem. Výb. I. 30. Vz Napojiti. — **koho kde**: kapouny v posadě. Kom. — **koho nač**: husy na sádlo, voly na maso, Jg., vepře na jatku. Kom. — **se z čeho.** Z toho se krmíme. Bibl. K. koho z svého lóna. Kat. 2685. — **koho o čem**: o vodě a chlebě někoho k. Jv. — **koho skrze koho**: skrze anděla. Kat. 2681. — **se v čem čím.** V potu tváři krmiti se budeš chlebem svým. Štelc. Dítě krmí se v břiše mateřině. Lk. — **pro koho**: husu pro syna, *lépe*: synovi. — **co k čemu**: husu k posvícení.

Krmní (pokrmní, Futter-) řípa, píce, zásoba. Us. — **K.**, Mast-. K. slepice. Th. — Vz Krmný.

Krmnice, e, f. = *krmná svině*, sádelnice. K. dobře zakládá. D., Šp. Mastschwein. — **K.**, *jídelna*, Speisezimmer. — **K.**, která krmí, chovačka. Th.

Krmník, a, m. = krmný vepř. Mastschwein. — **K.**, u, m., chlév, v kterém do-

bytek se krmí, Maststall, Saukoben. Sviní míti na krmnice. D. Na k. zasaditi. V. Na krmnice býti, míti (na krmníku = dobře se míti). Us. Na k. se dáváš. Sych. K. sleplěl. Vogelhaus. V. Svině v k-ce tyjí. V.

Krmnivka, y, f., sagina, Rostl.

Krmnoš, vz Krminoš.

Krmný = *krmicí*, nahrhaft, nährend. K. věci jísti. V. Nad mléko krmnější. V. Krmná tráva. Jg. — **K.** = *tučný, na sádlo n. maso chovaný*, fett, gemästet. K. vepř, vůl (na zabiják), sviné, dobytek, D., tele, kráva. Šp. Lepší jest krmě ze zelí, kdež jest láska, nežli z krmného vola, když jest nenávisť. Zk.

Krnatěnka, y, f., laminaria, řasa. Rostl.

Krňavky, pl., f., hrušky, podzimní vladyky, mudiklatky. Us.

Krňavý, okrnělý, schwach, siech. Us.

1. **Krně**, ě, krňka, y, f., na Mor. = *kružadlo* (na zelí), Krautmesser. D. — **K.**, *žlábek*, jímž voda teče, koryto, Wasserrinne. V. V horn.: žlab, koryto, po kterém se voda ze štol vyvádí. V. K. vodní (Ros.), příční. V. Krně, z něm. Gerinne, lépe žlab (k odvádění vody z dolů). Vys.

2. **Krně**, ěte, n., krnek (prasátko, Schweinchen. — **K.** = *dítě* malé, zvlášť zakrnělé. Verbuttetes Kind. D.

Krnek, nka, m., podsvinče, Ferkel. Us. u Rovensk. Vz Krně, 2.

Krnělka, y, f., zababěilá včela, verkümmerte Arbeitsbiene. Us. Klat.

Krněti, ějí, ěl, ění, trpasličeti, verschrumpfen, verbutten. Plk. — **K.**, 3. pl. -ní. Žába krní, křehotá. Us.

Krnitěnka, y, f., calyptraea, plž. Krok.

Krniti, 3. pl. -ní, il, en, ění. — **co.** Co tu medle krníš (= ničemného děláš, hunzest)? Ros. K. vodu = kaliti, trüben, Ros., čelo (= se škarediti), runzeln. Reš. — **se** = kaliti, smnšiti se; nedužívěti, finster sehen. Sych.

Krňov, a, m., Jägerndorf, mě. v Slezsku. — *Krňovský*. — *Krňovan*.

Krnsko, a, n., ves v Bolesl.

Krobian, a, m. Vz Grobian, Hrubian.

Krocan, a, m., krůťák, na Mor. a Slov. morák. Jinak: indián, ťopan, kalikutský kohout, S. N., ťopák, truťák, krůtan, pulák; krůtě, morče, ťopče. Šp. Z něm. Truthahn, vz K. Krocan hudruje. Šp., Pt. Napíná se jako nějaký krocan (= pyšný). Vz Krůta. Jg., Č. K. byl r. 1524. z Ameriky do Angličan přivezen. S. N. Jakmile někdo cizí na dvůr vstoupí, rozpálí se krocan hněvem a volá na krůty: Udri, udri, udri, udri (= uděř). Ale krůty dobromyslny jsouce připomínají mu: A kdyby tebe tak, tak, tak. Brt.

Kročej, e, m. (dříve také, f.), gt. pl. tedy: kročejův, ale za starodávna také: kročejí. Háj. Tisíc kročejův. V. — **K.** = $1\frac{1}{2}$ lokte pražského. Pr. měst. Vz Krok.

Kroček, čku, m., krůček, malý krok, ein Trittchen, Schrittchen. Kročkem nohou za nohou. L. — **Kroček** (modla, modlice), míra z prkénka vyříznutá dva zuby mající k měření vzdálenosti palců a cevi od sebe, když se tyto nabíjejí. Das Modell, Chablon, die Lehre. D. Cevy nejdou do kročku. Vys. — **K.**, der Wolf beim Seiler.

Kroči = kročil, zastr. Kat.

Kročiti, 3. pl. -čí, kroč, če (ic), il, ení; kráčeti, schreiten, einen Schritt, Tritt thun. D., Ros. — **čím.** Jednou nohou kročil. V. — **kam (jak).** K. v něco. Apol. K. **před** někoho mužným srdcem. Kat. 3054. Jen **za** prah kročila, syna porodila. Er. P. 501. K. **proti** někomu spěchem. St. skl. IV. 98.

Kročitý, grossschrittig. K. kůň. — **K.** lehkým krokem jdoucí.

Kročně = mírným krokem. Us. u Krásné Hory v Táborsku.

Kročný, kdo dlouhé kroky činí. Grätschling. V., D., Jg. Snad také: kdo mírné kroky činí, cf. Kročně.

Krochkati = krochtati.

Krochtati, krochtám a krochci, hrochtati. Krächzen, grunzen. Krmnice krochtá (krochce). Sych.

Krois-os, Croes-us, a, m., král lydský.

Kroj, e, m., způsob oděvu, jak šat je přikrojen, der Schnitt der Kleider, die Tracht. K. oděvn. Jel. K. v šatech. D. Kabát podlé starého kroje. D. Již to z kroje a obyčeje vyšlo. Zlob. Někteří slabé roucho rádi, jiní tuhé krojem rozmanitým. Kom. Nádherný k. v šatstvu a oděvu. V. Nový k. uvésti. D. Tak je nynější k. Us. Jiný stav, jiný kroj (co komu slnší). Ros. Kroje jiných na sebe bráti. Br. Jak je kroj, tak se stroj. Č., Lb., Mt. S. Jiný kroj na se vzíti; držeti se kroje předkův. Vz Moda.

Krojadlo = krojidlo. Us. Plaňan.

Krojič, e, m., der Schnittwaarenhändler. Klat.

Krojidlo, a, n., nástroj ke krájení, Schneidewerkzeug. Jg. — **K.** *u pluhu* odkrojuje tolik země, co radlice podebrati a deska odhrnouti může, čertadlo, plužní zub, das Pflugmesser, die Pflugsäge. V. Oráč jednou rukou drží kleč, druhou votku a k. s čertadlem a nasazenou na ně radlicí vykrojuje brázdy. Kom. — **K.** *rukavičnické*, das Werkmesser. — **K.** *řepní* (ke kronhání řepy). Jg.

Krojiti, il, en, ení, schneiden; po prvé orati, zum erstenmal ackern, brachen. Jg. — **co čím**: chléb nožem. Us. — **co**: zemi, pole (poprvé orati). V. Vz Krájeti.

Krojník, n, m. Vz Kolur.

Krojný, ostrý, schneidend, Schneide-. V.

Krok, u, kroček, čku, m., *kročej, kročení, stoupání*, der Fusstritt, Tritt, Schritt, Gang. V. K. rychlý, přímý, Jg., čilý, chybný, obyčejný, zrychlený, pokusový. Vz Povel. Řf. K. zdvojený, Doppelschritt, krátký, kurzer Schritt. Krátký krok! plný krok! Voller Schritt! Změňte krok! Wechselt Sch.! Zrušte krok! Stejný krok! Gleicher Schritt! Rychlým krokem pochod! Schnellschritt-Marsch! Čsk. — **K.** za krokem. Dch. Každým k. Dch. Stejný krok s někým držeti. Dch. Krokem jíti, jeti, táhnouti. Us. Nemohli jsme k. z domu. Jg. Ani kroku z domu neučiniti, nejíti; opovaž se mi k. někam jíť. Jg. Já nebyl nikdež ani k. Us. Přímým krokem mám k Vám namířeno. Sych. O k. dál. Us. Rok má krok, přijde dříve nežli zvlš. D. Učiniti krok k něčemu, v něco. Jg. Malé kroky dělati. D. Bezpečněji krokem nežli skokem. Č., Š. a Ž. Kráčej ty svým krokem (dělej tak, jak můžeš sám, ne jak jiný).

Vz stran přísloví: Noha. C. Kdo má krátké nohy, drobné kroky dělej. Vz Šetrnosť. Lb. Tomu se mohou ditky jedním krokem naučiti, šp. m. pojednou, jedním rázem. Km. Nemohla ani kroku učiniti, *šp. prý* nemohla ani pokročiti; ale i ona frase jest dobrá. — **K.** = Schritt, *stopa*, v které noha kráčející stojí. Vyhiti někoho z kroku, státi v kroku. L. — **K.** = *míra kroku*, der Schritt als Maass. Na čtyři kroky nebylo viděti. Us. Ani krok! Bs. Na k. mi z domu nechoď. Us. K. obecný = 2½ střevice. V. Pět kroků = 2 sáhy. 4000 kroků = polská míle. Toliko k. jeden jest mezi životem a smrtí (smrť jest blízka). L. — **K.** = *rozkrok*. Bolí mne v kroku. Us. — **K.** = *úmysl, čin*. Povážlivý k. učiniti; lituji kroku toho. Nt.

Krokati, krächzen, rappen. Krkavec, Reš., žába kroká. V.

Krokem, schrittlings. D.

Krokev = krokva.

Krokevní, Sparr-. K. hřebík, nárožník, Sparrnagel. D.

Krokevnice, e, f., trámy, břevna, na kterých krov stojí. Us. Krov (střecha) na krokevnicích leží, na krokvích a latích křidlice. Kom. — **K.**, *přezmen*, Schnellwage. Us.

Krokodil, a, m., z řec., ostrovid, lacerta crocodilus, der Krokodil.

Krokodilový, Krokodil-.

Krokodilský, Krokodil-. K. slzy.

Krokoměr, u, m., der Schrittmesser. D.

Krokot, u, m. = žlutočervenosť. Ovoce na štěpích v krokot dospělo. Výb. I. Gelbrothe Farbe. — **K.** Media vita in morte sumus. V krokot aneb prostřed života jsme v smrti, totiž když jako k. bujně tkve (kvete) náš život, jsme v smrti. Št.

Krokový, Schritt-. K. kosť, hanbykosť, das Schambein. Na Slov.

Krokva, y, f., krokev, kve, krokvice, krokevka, krokvička, y, f., die Sparren, Dachsparren. Krokve jsou rovná břevna, po dvou sestavená a spojená, střechu spolu skládající; na Slov. rohy. Jg. Na krokvích a latích leží křidlice n. šindel. Kom. — **K.**, *sloup domový*, Säule, Träger. — Vz Tkadlcovství.

Krokví, n. = krokve, Sparren. Jg.

Krokvice, e, f., malá krokev. — 2) *Třihraník* k měření, die Schrot-, Setz-, Grund-, Bleiwage. Jg., Ck., Šp. K. stroj ku svažování vodorovných rovin, jaký zedníci mívají. Brt. Krokvicí plochu měřiti. Vys. — 3) = něm. Heber, nástroj k vytahování piva n. vína (dechem) ze sudův. Malá k. = kolínko. Šp. — **K.**, druh úhelnice k zavážení mlýnského kamene do míry. Us. Unhošt.

Krokvička, y, f., malá krokev, krokvice. — **K.**, kývadlo, Perpendikel. Th.

Krokvičný, Heber-, Koster-. Sedl.

Krokvový, Sparr-. K. dříví. D.

Kromě, krom, předložka, pojí se s gt. a označuje předmět, mimo nějž něco jest, od něhož něco odděleno, vzdáleno jest, z něhož se něco vyjímá. Zk., Mkl. S. 542., 255. Poustevník samotný kromě lidí na pustých místech bydlí (odděleně od lidí). V. Deset let kromě vody nic jiného nepil (vyjma vodu, nežli vodu). Pass. Kromě Noe jediného. Alt. Krom té drahé duše; krom toho posvěcení; krom toho božího daru; krom dobrých a poctivých lidí. Cf.: Salva venia, S odpuštěním. Us. Sml. Některé byliny každoročně umírají, kromě (= vyjma) netřesku, barvínku atd. Krom (= vně) města zůstali. V. Krom vlasti zemřeli. Jel. Před svým mužem vždy jen smutna jest a kromě něho jako pléše. Št. Již jsme krom nebezpečenství. V. Nikto krom slnca. Na Slov. Prov. 23. — *Krom něj špatně*, poněvadž kromě pojí se s gt., a ne s akkus., má tedy býti: krom něho. — **K.** Mimo to je *krom spojkou* a znamená: *toliko, leč, nežli*, bloss, allein, nur, ausser. V., Jg. Chudý pak neměl nic krom jednu ovečku. Br. Nic jiného krom hojnosť mrtvých těl viděti nebylo. D. Nic neodpověděl, krom že pravil. Vz Leč. — *Pozn. Kromě* pro libozvuk budiž kladeno před souhláskami, jmenovitě před skupeninami souhláskovými; před samohláskami *krom* na zamezenou hiatu. Brt.

Krombožinec, nce, m., na Slov. = lidské lejno.

Kroměříž, (dříve: Kroměžiř), e, f., na Mor. rodu muž.: do Kroměříža. K. mě. na Moravě. Kremsier. — *Kroměřížan*, a, m. — *Kroměřížský*.

Kromobyčejný, ausserordentlich. K. vyslýchání, Kom., příběh. Us.

Kromolina, y, f., kosodřevina. Na Slov. Kd.

Kromúřední, aussergerichtlich. Rk.

Krondie, e, f., die Spitze. K. o 3 špicech. Dreizack. V. K. na ryby, kýr, die Fischgabel. D.

Kronika, y, f., z řec., letopisové, Chronik. Kroniku psáti, spisovati. V. K. aneb raději chronika. V.

Kronikář, e, m., letopisec, der Chronikschreiber.

Kronion, a, m., Kronovec, syn Kronův, Jupiter, Zeus.

Kron-os, a, m., otec Diův.

Kronstadt, Brašov, a, m., mě. v Sedmihradsku. Rk.

Kropáč, e, kropáček, čku, m., *štětka, kropidlo*, nástroj ku kropení, der Sprengwedel, Weihwedel. Jest mu jako čertu při k-či, er windet sich wie der Teufel beim Weihkessel. Dch. Má hlavu jako k. (huňatý). Us. Tu máš čerte k., krop si sám (udělej si to sám lépe). Lb. — **K.**, *konev kropící*, Giesskanne. Us.

Kropáček, čku, m., malý kropáč. — **K.**, primula veris, Schlüsselblume. — **K.**, Kartendistel, dipsacus fullonum. D.

Kropě, strč. = krápě.

Kropě, ě, f., střevice, v kterých horalé po sněhu chodí. Schneeschuhe. Us.

Kropenáček, čka, m. Perlhuhn. Rk.

Kropenatěti, ěl, ění, sprenklich werden. Jg.

Kropenatiti, il, ěn, ění, sperbern, sprenkeln. D.

Kropenatosť, i, f., Sprenklichkeit.

Kropenatý, sprenklich, gesprenkelt. K. slepice (perlovka), mramor; k. jako rys. Jg. — **jak: do červena**. Lk. — **čím:** zlatem. Jg.

Kropenec, nce, m., was gesprenkelt ist, z. B. Kleid. Plk.

Kropení, n. V. Voda ke k. D.

Kropenice, e, f., **kropenička**, nádoba ke kropení, konev kropící, Giesskanne. — **K.**, kropenka v kostele. Weihkessel. D.

Kropenina, y, f., gesprenkeltes Tuch (Leinwand), kropené, strakaté sukno n. plátno. St. skl., tkanina kropenatá. Vys.
Kropenka, y, f. Vz Kropenice.
Kropený. K. slad (do mlýna připravený, besprengt.) Us. K. obilí, sukně (strakatá, bunt gesprenkelt), had, kámen. Jg.
Kropicí (ne kroplcí; kropicí = ke kropení sloužící). Spreng-. K. konev, nálevka. Us. Kropící = ten, kdo kropí.
Kropič, e, m., kropitel, der Aufspritzer. Zlob.
Kropička, kropitelka, y, f., die Anfspritzerin. Jg.
Kropidlo, a, n., kropidélko, kropáč, Sprengwedel; v kostele, der Weihwedel. V.
Kropiř, e, m., z fr. croupiére, a to z lat. cropa = koňský zadek, fr. la croupe (Jir.), vlastně to, čím se přistírá zadek koně, pochvy, něm. Satteldecke. D. Oř kropieřem ostřený. Troj.
Kropírna, y, f., místnost kn kropení, die Netzkammer, der Sprengboden. D.
Kropitel, vz Kropič.
Kropiti, 3. pl. -pí, krop, pě (lc), il, en, ení; kroplvati, krápěti, stříkati, sprengen, spritzen, sprenkeln. — **co**: slad, obilí, podlahu, prádlo. Us. — **co do čeho**: obilí do mlýna. Us. — **odkud**. Kropí déšť z oblaků. Orb. p. — **nač**. Krop na červy a vylezou. Jád. Kropiti na oltář. Br. — **čím**. Ještěr smrtedlnými jedy dalece kropieše. Troj. Ještěr jedem k. přestal. Troj. 56. — **čím na co**. Krví jejich kropili na oltář. Br. — **kam**. Vlny do kundele (lodky) kropiti počaly. Pref.
Kropivý, sprengend. K. lázeň, Douche. Troptbad. Rk.
Kropka, y, f. = krápě. Na Slov. Č.
Krosna, na Mor. krošna, v Krkonošich krůsna, krůsně (Hylmar) = *koš*, *mošna*, *nůše*, eine Krackse, Krähe, Trageretf. V krosnách hokynáři drůbež na trh nosí. D. — **K.**, gt. krosen, pl., n. = stativa, *stav tkadlcovský*, Weberstuhl. Plk. K. soukenická. Koll. — **K.**, *dílna*, Werkstätte. Plk. Stran původu vz Mz. 52.
Krosnář, e, m., derKracksenmann, Hühnerhändler. D.
Krosnářka, y, f., die Refftrégerin, Federviehhändlerin. D.
Krosnářský, Reffträger-. K. obchod. Us.
Krosnářství, n., Refftrégerei, Federviehhandel. D.
Krosnati se. komu. Krosná (dělá) se mu boule. Sm.
Kroš = groš. V Krkonoš. V. Hylmar.
Krot, a, m. = krůta. Presl.
Krotava, y, f., mě. v Čechách, Grottau.
Krotce, zahm, kirre. V.
Krotil, a, krotilek, lka, m. Zumpler. Jg.
Krotilka, y, f. Zumpferin. — **K.** = *mrkev*. Us.
Krotinec, nce, m. Zwinger. Dch.
Krotirna, y, f., Tummelplatz, Reitschule, Rohn., Zwinghof. Dch.
Krotitel, e, m. Bändiger, Zähmer. K. zvěři. Jel.
Krotitelka, y, f. Bezähmerin. D.
Krotitelnost, i, f. Zähmbarkeit. Jg.
Krotitelný, zähmbar. Jg.

Krotiti, 3. pl. -tí, krot, tě(lc), il, cen, cení; krotívati, bändigen, hemmen, kirren, mildern, mässigen, zähmen; hladiti, tišiti, chlácholiti, sänftigen. Jg. — **co, koho**: koně, zvěř, lid, vodu, bolest, Us., Háj., Jel., mlýn (aby méně hnal, ujetím vody, přidáním do kamene). Vys. — **koho jak**. My jsme ho s pláčem krotili. Vrat. 169. — **co, koho čím**. Koně hlazením. Kom. Boha prosbami, Trip., dobrými slovy, Žer.; lvy bitím a hladem. Ml. — **koho od čeho**. Kdyby sultána od hněvu nekrotil, že bychom již rozsekáni byli. Vrat. — **co kdy**. Kosatcový kořen třesení při zimnicích krotí. Byl. — **se**. Krot se. Us. **se v čem**. **Ve** zlosti se krot. Us.
Krotivý, sänftigend, bezähmend.
Krotkost, i, f. Geschmeidigkeit, Kirrheit, Sanftmüthigkeit, Zahmheit. V. K. k někomu. Kom. Prchlivost v k. obrátiti. Solf.
Krotký, krotek, tka, tko, *komp*. krotší; pokojný, tichý, zahm, kirre, sanftmüthig. K. živočich. D., pes, kůň, lev, liška, atd., Us., duch (tichá mysl). D. K. zvěř, frommes Wild, která vydrží, až lovec se blízko k ní přiblíží. Sp. Několo krotšího učiniti. V. Mnž obyčejů krotkých a přívětivých. Kom. — **před kým**. Musí býti krotek před tebou. L.
Krotnouti, tnul a tl, ntí, zahm, kirre werden. — **čím**: hladem. — **že**. Krotne, že mu peří opelichalo (že schudl). Prov.
Krotný, zähmbar. Mus.
Kroton, a, m., mě. v Bruttiu v Italii. — *Krotoňan*, a, m. — *Krotonský*. — **K.**, u, m., croton. Rostl.
Kroucenec, nce, m., barbulla, rostl. mechovitá. Rostl.
Kroucení, n., das Drehen, die Windung. K. slov (Wortverdrehung), řeči, uití. Us.
Kroucenina, y, f., něco krouceného. Us.
Kroucenost, i, f., geschniegeltes Wesen. Rk.
Kroucený, gedrehet. K. nit, drát, vlasy, schody, Jg.; výklad, geschraubt. Dch.
Krouceti = kroutiti.
Kroučavý, grunzend. Rk.
Krouh, u, m. = kruh. — **K.**, stojaté okrouhlé jezero. Na Slov.
Krouhač, e, m. K. zelí, der Schräfer. Jg.
Krouhačka, y, f., die Schräferin.
Krouhati, krouhávati, okrouhlé dělati, rund machen, Ros.; strouhati, krájeti, drobiti, schräfern, schaben, schneiden. — **co**: zell, brukev. Us. — **co čím, na čem**. Zelí kruhadlem, na kruhadle krouhati.
Kroupa, y, f., gt. pl. krup, D., dat. krupám; krupka, y, f., die Graupe. K. ječné, V., trhané, Zlob., ovesné (roubenina), Jg., žitné, L., perlové n. perle n. perličky (nejdrobnější kroupy), poloperličky, Vys., holcované (hrubé, když se ječmenu jen šplčky a slupky omlely), Vys., lámané (trhané, lámanka), pohanské (z pohanky), Sp., indické (sago), Kh., švábské (šváby): kulaté, menší nežli holce a větší nežli perle, Vys., drobné (krupice). S. N. Kroupy opichují v stoupách píchem v opichárně. Kom. Kroupy dělati. V. Polívka z krup. Jg. Sedlákn dej kroupy, moudrému ryby. Prov. Sláma se nehodí než do chomouta a kroupy do jelita. Jg. Směje se na to, jako pes na vřelé (mastné) kroupy (ošklíbá se).

Us. Jedna bába čarovala, z ječmene kroupy dělala. Č. Posaďte se kroupy, až hrách uvře (nižší musí vyššímu ustoupiti). Šm. Mlýn na kroupy: krupárna, krupník, stoupa, stupník, holandr. Šp. Mnoho opíchačů, málo krup. Sk. — **K.** *lednaté, ledovec, psoty, hrád*, sutky, der Graupenhagel, der Hagel, Schlossen. Jg. Kroupy padají v tvrdých, kulatých a hranatých zrnech, mnohdy i u velikých kusech. Bř. Kroupy padají, na slov.: hradí. Hradilo = padaly kroupy. (Hrád, u, m. = kroupy, ledovci). K-y jako holubí vejce. Kn. Kroupy se sypou, pršl. Us. Z oblak pršl déšť, sníh, kroupy. Kom. Kroupy potloukly (osení). Us. Potloukly mu kroupy pšenici (potlouklo mu, naděje ho zklamala). Us.

Křoupati = chroupati, knorpeln. D.

Křoupátko, a, n., vz Křoupě. Václ. Hylmar.

Křoupavý, křouplavý = chroupavý, knorpelnd. K. chléb. D.

Křoupě, ěte, n., kleiner, röscher Apfel; kleines, liebes Kind. Rk.

Kroušení, n. Zerknirschung. S k-ním srdce. V.

Kroušeti, zastr., zerknirschen. Jg.

Krout, u, m., kroucení, das Drehen.

Kroutěnice, e, f., svěradlo, šroub, Schraube.

Kroutidlo, vz Krutidlo.

Kroutil, a, **kroutič, kroutitel**, e, m., der Dreher.

Kroutíšek, ška, m., ein schlauer Mensch. Rk.

Kroutiti, 3. pl. -tí, **kruť**, kroutě(íc), il, cen, cení; kroutívati; krouceti, 3. pl. ceji, el, en, ení; v kruh točiti, vinouti, drehen, winden, krümmen; v kolo obraceti, hin und her drehen; schrauben. Jg. — **abs.** Umí lháť a kroutiť. Us. — **co:** niť, drát, vousy, provaz, Ros., vlasy, řeč, slova, právo, D., krk, Us., šat, prádlo (ždímati). Na Mor. — **čím:** krkem, nožem. Jg. Vítr dřevem kroutí. Jg. Hlavou, Kom., nosem, Us., očima. Č. Štěstí mnou kroutí. Lom. — **komu co:** Kuna kuřatům krky kroutí. Sych. K. si vousy, kníry. Us. — **komu čím.** Kroutí mu to mozkem (mate ho to). Šm. — **čím nad čím.** Nad tím hlavou lid kroutí svobodám obvyklý. Kram. Nosem nad nimi kroutil. Ml. — **co čím:** tkanici prsty. — **co z čeho:** z koudele provaz. — **co s kým.** Us. — **se,** v kruh se obraceti, otáčeti, sich herumdrehen, sich winden, schlängeln, krümmen, schlingen, ringen; zdráhati se, sich weigern. Jg. Kroutí se jako had. Jg. Kroutí se, když jde. Us. Řeka se kroutí. D. — **se kudy.** Potok po louce se kroutí. Potok lesem se kroutí. K. se okolo ženštin. L. — **se jak:** do kola. Jg. — **se komu.** Kroutí se mu hlava. Us. Kroutí se mi (těžko mi, k dávení; nelíbí se mi to. Jg., L). — **se (komu) kde.** Kroutí se mi v hlavě, v mysli (nelíbí se mi). L. Kroutí se co moucha v hrachu. Pk. — **se v čem.** Pěkně se v nich (v pantalonách) kroutil. Er. P. 373. K. se v řeči. Ml. — **na čem.** Kroutil na kroužku (škaredý *germanismus:* er drehte an dem Ringe; má býti: kroutil *kroužkem*. Brt.), až jej zkřivil. Sych. — **na co.** K. nač hlavou (hlavu). Us. — **adv.:** zpět k. Dch.

Kroutivous, a, m., ein Schnurbartdreher. Rk.

Kroutivý = kroutící, drehend. K. chůze. Jg.

Kroutňava, y, f. = vír, der Wirbel. Na Slov. Plk.

Kroužala, mor. = křížala. Jg.

Kroužecí stroj. Ssav. Vz Kroužicí.

Kroužek, žku, kroužeček, čku, m., ein Ring, Ringelchen. K. na oponě; u teneta; k., v němž veslo jde, V., řetězu. Kom. Kroužek ohlavní, oponový. Kh. K. do chřípí divokých býkův, obyčejný a perem; k. ku sešroubování, na způsob třmenu. Cn. K. na klíče. Cn. — **K.** *ve hře*. Ringel im Spiele. Do kroužku honiti. Ros. Ku kroužku hnáti. V. Honění ku kroužku a na zejtří v neděli turnaj v Pešti. Břez. 189. Slavný banket držel, rozdílné kratochvíle ku kroužku běháním a jinač provozovány byly. Sl. Uh. I. 99. — **K.** = *kolo plné*, ein Scheibchen. Kroužkem za metu přenésti (discus). L. K. terčovní. Kh. Na kroužky něco krájeti. Us. — **K.** *u horníkův*, ulitý lůj do kahancův, 5—10 liber. Rohn. — **K.** *Do kroužku!* velí porybný, má-li se při lovení ryb síť více dohromady držeti. Sp.

Kroužence, nce, m., carpodetus, rostl. brslenovitá. Rostl.

Kroužeuka, y, f. K. benátská, rotalia veneta, kořenonožec. Frč. 11.

Kroužicí, Cirkulations-.

Kroužík, u, m., keř zelený. Na Slov.

Kroužiti, 3. pl. -ží, kruž, krouže (íc), il, en, ení, kroužívati, krouhati, Kreis, Ring machen, abzirkeln; drehen, kräuseln; umhergehen, kreuzen; cirkuliren; tanzen; drechseln, drehen. Jg. — **abs.** Peníze, krev krouží, L.; nové kružadlo dobře krouží, Prov.; sup krouží (do kola ve vzduchu lítá, kreist. Šp.). Us. — **co:** vlasy, Jg., zelí (krouhati), Us., mlýnský kámen (na čisto otesati, srovnati), Vys., hřídel (okrouhlým udělati). Vys. — **co čím:** kružidlem, V., vlasy želízkem. Kolo kleštinkami (u koláře), das Rad abzirkeln. Us., Dch. K. nohou, den Fuss schwingen. Čsk. Ty se kroužily poskokem pěkně kolem. Vz Brt. Instrumental, 90. — **co odkud, jak.** Presové (lisy), jimiž se tolary ze šinu vedlé rázu okrajují a krouží. Har. — **s kým:** s děvčetem (tancovati). — **kde.** Hrnčíř na kruhu nádobí krouží; Us., na soustruhu něco kroužiti, vykroužiti (strouhati, Ros.) V., Ler. Sup **nad** lesem krouží; K. **na** světě (se toulati po světě). L. — **kudy.** Satan krouže po končinách. Ráj. Oheň po peci se krouží. L.

Kroužka, y, f. = prsten. Na Mor. — **K.**, kruh. Na Mor. a Slov.

Kroužkář, e, m., Ringelschmied. Jg.

Kroužkování vína. Z Us. Šk.

Kroužkovati, Kreise machen, kreisen, ringeln. — **co:** kůru. Um. les.

Kroužkovatý, ringelförmig. Ssav.

Kroužkový, Ringel-. K. hra. Us.

Kroužník, u, m., das Ringelblech. D.

Krov, u, krovec, vce, krůvek (krovek), vku, m., z koř. krů (kryji, Gb. Hl. 145., krýti: *u* v *ov*, vz U), to, *čím se něco kryje*, die Decke, Hülle. Cizím krovem nehýbati (šaty ženskými). Plk. Krovky hmyzu, vz Křídlo. Krůvok kamen, svršek. Us. Krovem hnouti = 1. klobouk smeknouti, 2. (podstatnou) věci hnouti. Ros. — **K.** = *to, čím kryt dům*: *kryt, vazba, stolice*, das Dach, die Dachung.

K. n. střecha na domě. V. Die S. N. ona část střechy, která krytinu nese a střeše její patřičný tvar dává. K. cihelný, šindelný. Us. K. jalový n. prázdná stolice, stojatá stolice, stolice na kozách, stolice ležatá, k. vlaský, stolice okružová. Vz více v S. N. IV. str. 1023. Stolici vyzdvihnouti. Šp. K. na krokevnicích leží. Kom. Krov hoří, když chudý pochybí. Reš. Z oken a krovů se dívali. V. Krov jejich jest obloha nebeská. Vod. — Vz Stolice, Střecha, Tesař. — K. = *obydlí*. V. — K. *mostu*, die Brückendecke. Čsk.

Křov, u, m., nové, *lépe:* keř, křovl. Jg.

Křovák, a, m., Buschmann, Buschbewohner, Wegelagerer; žertovně = myslivec, Šp., mlynář mlýn o samotě v křoví mající. D.

Křování, n., hledání zvěře psem ve křovinách. Šp.

Krovát, u, m., ein Floss, 15 kmenův. Um. les.

Křovatěti, ěl, ění, keřnatěti, staudig werden. Kom.

Křovatina, y, f., křovina, Gebüsch. Um. les.

Křovatosť, i, f., die Standigkeit, *křovitosť*, keřnatosť. Jg.

Křovatý, buschig. K. místa. Kr. tur.

Krovec, vce, **krovek**, krůvek, vku, m., die Ofendecke. Rk.

Krovi, n., krovy, Stockwerk. Zák. sv. Ben.

Křoví, í, křovíčko, a, n., mnoho křů, houští, chrastí, keří, křovina, křoviště, chamradí, chřaštoví, křihl. Mladé: porost, porostlina, omlazl, mláz, mlázl, mládí. Šp. Křoví trnové (trniště). V. Vinné k. Ros. Busch, Gebüsch, Stranchwerk, Gestände.

Křovičkovitý, gebüschartig. Rostl.

Křovina, y, f., *křovinka* = křoví. V., Kom. Kázal jej po křovinách vláčeti. Háj.

Křovinatosť, i, f. Büschigkeit. Jg.

Křovinatý, voll Gebüsch, staudenreich. K. krajina. Č. — K., dichtbewachsen. Um. les.

Křoviště, ě, n., místo, kde křoví roste. Gestrüppe. V.

Křovitý, **křovnatý** = keřnatý. Ros.

Krovka, y, f., Flügeldecke, u hmyzu. Rk.

Křovňáček, čka, m., Heckenschmetterling.

Křovnatý = křovatý. Jg.

Křovní, Strauch-.

Krovní = krovový.

Krovnice, e, f., das Dachstuhl. Plk.

Krovník, a, m., Rothschwanz, pták. Na Mor. Chmela.

Křovovitý, *lépe*: křovitý, buschig. Jg.

Krovový, Dach-. K. les, Bauholz, dřevo (na stavbu), Us., římsa, klenutí, lať. Nz.

Křový = křovatý, Strauch-, Standen-. K. rostlina. Jg.

Krpa, y, f. V Opav. užívají chlapci slova tohoto, když předmět, kterým losují (házejí), nedobře dopadne. Vz Krpěti. Pk.

Krpaslík, a, m. = trpaslík.

Krpčář, e, m., kdo krpce dělá neb prodává, Bundschuhmacher, -händler. Jg.

Krpčiti = křepčiti. Na Mor. Zlob.

Krpě, ěte, n., krpata, Schneereifen. Us.

Krpec, pce, m., krbec, bačkor; obuv valašská; plstěná bačkora. Bundschuh, Schuh mit Riemen. Na vých. Mor. a Slov. D. Valaši nosí krpce; v krpcích choditi. Jg., Kd. V krpcech musí člověk na peníze robiť a v čižmách je tráviť. Na Slov.

Krpek, pku, m., kozuh. Na Mor.

Krperta, y, m., nemehlo. Na Mor.

Krpěti, ěl, ění. Boh krpl = z polovice nad důlkem visí (při hře). Us. na Mor. Brt. Krejcar krpl (když tak padl a ležl, že se neví, je-li nahoře hlava nebo orel. Není hlava, vždyť krpl! Us. na Mor. Mřk. — K., přes míru přeblrati. Na Mor. Pk. — Vz Krpa.

Křpit, u, m., v již. Čechách bílá oteklina na jazyku kuřat. Vzal mu křpít = vytrestal ho. Kts. Vyslovuje se též: třpit. Bž. Tipec.

Krpka, y, f., bandaska. Na Slov.

Krs, u, m., v 15. stol. Č., Kat. 3020. Vz Krsek.

Krsač, e, m., kdo krsá.

Krsati, krsávati, krsnouti, snul a sl, utí = krsem býti, nerůsti, hynouti, abnehmen, sammern. — **čím v čem.** Vojsko zahálkou v zmužilosti krsá. Cyr. — **kdy:** z mládí k. (nerůsti). Kom.

Krsčen = křtěn, zastr. Kat. 1994.

Krsek, sku, m., *zákrsek*, *zákrslý*, *zákrslík*, *krle*, *nizák*, Zwerghaum. Jg. Krsky nejsou zakrsalé n. zababčilé stromky, nýbrž takové, které buď dle svého přirození nízko rostou neb umělou řezbou k nízkému rostu se nutí. Vz více v S. N. — **K.**, ska, m., malý člověk, ein Zwerg; 2. *jeseter* (na Mor. pobrha). Na Slov. Jg.

Krsice, v Prachensku. Tk. I. 87., 444., III. 37., 46.

Krskovatý, zakrslý, verbnttet. Na Mor.

Krsovatý, klein. K. dříví. Us.

Krstiti = křtíti, zastr. Kat. 1989.

Kršák, a, m., Hühnergeier. Na Slov.

Krška, y, f., levice, die linke Hand. Reš.

Kršna, vz Krchna.

Kršňačka, y, f. = krchnačka, levačka, welche die linke Hand braucht. Na Slov. — **K.**, *levá ruka*. Jisti k-on. Us. v Krkonš. Václ. Hylmar.

Kršňák, a, m. = krchňák. V.

Kršňavec, vce, m. = krchňák. Veleš.

Kršňavice, e, f. = levá ruka. Kb.

Kršňavý = krchňavý. Žalansk.

Krt, vz Krtek.

Křtalec, lce, m., dílo tesařské a sekernické. D.

Křtálek, lkn, m., zastr. = chřtálek, Knorpel. Sal.

Křtalt, u, m., šp. z něm. *Gestalt*. V. Něčemu k. dáti, k. na se bráti. V. To je převráceného světa k. Kom. — **K.** = *ozdoba*. V.

Křtán, vz Chřtán.

Krtek, tka, krt, a, krtík, a, krteček, krtiček, čka, m., v Opav. kret (Pk.); krtice, e, krtička, y, krčice, e, f.; krtě, talpa europaea, der Manlwurf; k. slepý, t. coeca. Vz S. N., Frč. 394. Krt v dobrých lukách rád ryje. Alx. Slepý jako krt (poněvadž krty dříve za slepé měli). K. kopce dělá. Kom. K. ryje, bude pršeti. Us. K. krtí (hrabe). Sp. Ač krtek pod zemí chodí, přece se nkryti nemůže. Pk. Když krtek ryje z pod domu, někdo v tom domě umře; pakli ryje do domu, někdo přibude. Na Mor.

Krten, zastr. Město z krten vyvrátiti, funditus. Marc. Pol.

Křtěnec, nce, m., getaufter Mensch. Ctib.
Křtěnek, nka, m., dítě, jemuž kdo kmotrem. Patchen. Záp. město.
Křtění, n. K. boží = 3 králů. Gl.
Křtěný, vz Křtíti. K. dítě; jméno. Půh. a Nál. 1510.
Krteš, e, m., v Prachensku. Tk. I. 87.
Krti, Maulwurfs-.
Krtice, e, f., krtova samice. Lesklý jako k. K. v zemi se ryjl. Boč. U Bydžova, v Krkonoších, jinde v Čech. a na Mor. vůbec jen krtek. Mý., Brt. — **K.**, tic, pl., f., vřed (sonkrvice, fík), Skropheln. Má k. K. zahnati, rozháněti, léčiti. Us. K. hrdelné, Jg., v týli, v záhlaví, Ja., rozjedlé. Jád. Lék na k. (vz v Jg. slov. ‚Plesnivec'). Nově zarozeně k. bez řezání a prodívání touto mastí bývají uléčeny. Ras. II., 15. Tato mast šrámy po krticích zarovnává a zhěluje. Ras. II. 15. Rojovníkova voda propouští (otvírá) k-ce. Jád. Vz Krtičnatosť. — **K.**, *hromádka země* od krta vytlačená. Pk. — **K**, *nežit*. V Opavsku. Pk.
Křticí, Tauf-. K. voda (ne: křtící, vz -icí), list (*lépe*: křestní), Jg., kniha, D., jméno (na Slov. krstné). Jg. Vz Křestný.
Krticovatěti, ěl, ění, Skrophelu bekommen. Ros.
Krticovatý, -ovitý, skrophulös. K. člověk, kůň. Ros.
Krtičí díra, Maulwurfsloch. Us.
Krtičnatosť, i, f., scrophulosis. Vz S. N. a Krtice.
Krtičník, u, m., scrophularia. K. jarní, vernalis, hliznatý, nodosa, čtyrkřídlý, alata. FB. 56.
Krtičný, Maulwurfs-. K. kopec, hromádka (od krtků); vřed, zánět, narostlina, kuření. Jg.
Krtiua (krtičina, Koubl.), y, f. = krtinec. — *Krtiny*, pl., f. = krtice, Skropheln. Plk.
Křtinář, e, m., kdo rád na křtiny chodí. Us. u Petrov. Dch. Taufgast.
Krtinec, nce, m., na Moravě a Slov. = krtina, krtiště, krtkoviště, krtovina, krtice, krtičný kopec, Maulwurfshaufen. D. Na vých. Mor. krtičinec. Brt.
Křtiny, gt. křtin, pl., f. Die Taufe, der Taufschmaus. V. Jíti na k.; k. slaviti, konati; ku křtinám někoho pozvati. — **K.**, Kiritein, ves na Mor. mezi Brnem a Vyškovem. Vz S. N.
Krtiště, ě, n. = krtinec. D.
Křtit, u, m., v již. Čechách špice střechy, štít. Kts.
Křtitel, e, m., der Täufer.
Křtitelnice, e, f., **křtitelna**, piscina. fons baptismalis, Taufstein, Baptisterium, prohlubená nádoba, v níž jest voda křestní, V., Kom. Vz více v S. N.
Křtitelný, Tauf-. K. voda, Kon., kámen. Berg.
Krtiti, il, cen, ceni, krtlvati = zemi jako krt rýti, scharren, unterwühlen. — **se** kutiti se. Us. — **co**: pole (špatně orati). Jg. — **se v čem** (hrabati se). Rk.
Křtíti, křtím, 3. pl. křtí, křti, křtě (ic) ,il, ěn, ění, křtívati (dříve: křštiti, kristiti, na Slov. krstiti), taufen. — **koho, co**: dítě, víno, pivo (vodu do něho líti). — **koho kde**: v moři, v řece. Br. — **koho, čím**: křtem dítky křtíti Štelc. Okřtil (polil) ho celou konví. Us. Dorotů křtěna. Výb. II. 18. — **co odkud.** Krčmář ten pivo často křtil ze studny. Jg. — **co proti komu.** Proti těmto nešlechetnostem pokuta se nekřtí (nejmenuje, neustanovuje). V.
Krtka, y, f., jistá rostl. Jg
Krtkář, e, m., der Maulwurfsfänger. Us.
Krtkovatý. K. louka, voll Maulwurfshaufen. Ros.
Krtkoviště, ě, n. = krtinec.
Krtkovitý, ke krtku podobný. — **Krtkoviti**, talpina.
Krtkový = krtový.
Krtomyši, georychi, jsou obdobou krtků mezi hlodavci; mají na nohách po 3 prstech, krátký ocas, velikou hlavu, stoliček po třech n. čtyřech. Vz Slepec. Frč. 388.
Krtonožka, y, f. K. obecná, gryllotalpa vulgaris, Maulwurfsgrille, členovec cvrčkovitý. Frč. 145. V obec. mluvě: štír.
Krtový, Maulwurfs-. K. kopec. Ros.
Krty, dle Dolany, v Žatecku. Tk. I. 155.
Krucburk, a, n., místo. Tk. I. 438.
Krucenburk, a, m., Kreuzberg, město v Čáslavsku. Vz S. N.
Kruciat, u, m., křížové tažení, Kreuzzug. Kuten. kron.
Krucifix, u, m., lat., obraz Krista na kříži umučeného. Vz S. N.
Kručavý, grunzend. K. hlas nosorožců. Světoz.
Krůček, čku, m., vz Krok.
Kručeti, el, ení, kollern, — **komu kde.** Kruči mi v bříše. Es rumort mir im Bauche herum. Dch.
Kručinka, y, f., **kručina**, das Pfriemenkraut, der Genster, genista. Rk. K. barvířská, g. tinctoria, Dch., německá, g. germanica; chlupatá, g. pilosa. FB. 102.
Kručivý, kollernd. Rk.
Krufofka, y, f., vz Bandur, Kruchovka.
Krufta, m. kruchta. Na Mor.
Krug, Žbanec, v prus. Slezsku.
Kruh, u, m., kroužek, žku, kroužeček; kotouč, prsten. Der Umfang, Kreis. K. výstřední, soustřední, polední (poledník, meridian), poledníkový (Himmelsmeridiankreis), výškový (Höhenkreis), zrcadelní, rovnoběžné kruhy, točni, S. N., celý, největší, opakovací, přitulný (osculirend), odklonový (Deklinationsk.). Nz. K. denní, Tageskreis, slunečný, Sonnenzirkel. Š. a Ž. K. šířky (šířník, Breitenkreis), délky, točnový či polový (severní a jižní, Polarkr.); k. kolmý či azimutový, Scheitel-, Vertikalkr. Š. a Ž. **K.** s průměrem, s tetivou (mit Sehne), se sečnou (mit Sekante),s tečnou (mit Tangente), s poloměry (mit Radien). Ck. K. do obrazce vepsaný; k. obrazcem opsaný. Jg. K. kola, kruh (kolo) okolo měsíce. Jg. Kruh činiti. (v kolo se postaviti). Jg. Střed, obvod, oběr, průměr kruhu, S. N., výseč kruhu (kruhová), výkrojek, plocha, čára (kružnice, kruhovka) kruhu. Sp. Napořád větší kruhy činiti, immer weitere Kreise ziehen. Dch. Dva k-y vnitř (vně) se dotýkající, se protinající. Ck. Vněsti (vpraviti) přímku v kruh. K. do trojúhelníku vepsati; K. opsati; úseč kruhu;

počet o kruhu. Nz. K. udělati kružidlem. Nt. — K. *v logice:* chybný, zkušebný. S. N. *V kruh, kruhem* = do kola. Město stavěti v kruh. L. Na světě všecko kruhem jde. L. K. hadl. Us. K. na díry (náčiní), železný, na hrdlo (obojek železný), na ruce, na nohy, okolo rozvory, zděřní, svěraci, Jg., na voj, na rozpory, na nápravu, k hřídeli. Šp. K. vodního kola; k. na hřídeli (pás železný na něm, by nepraskl). Vys. Vrátil se do kruhu rodinného, in den Familienkreis, *lépe:* k svým. Km. Metboda ta v učitelských kruzích mnoho hluku nadělala, *lépe:* mezi učiteli. Km. V Brs. 98. čteme o této věci: K., toť moderní výraz, jejž předložkou *mezi*, podst. jménem *společnost* a jinak nahraditi lze. Dostal se do našich kruhů = mezi nás, do naší společnosti. Přes to však nelze toho slova naprosto zavrhnouti; tedy dobře: dvorské kruhy atd. — **K.**, der Ring zum Verschliessen. Truhla se 6 kruhy bez zámku. Lumlr. 1861. 785. (Jako u našich tlumoků). — *Kruhy ve kmenech stromův*, podlé nichž stáří stromů se poznává (léta). Šp. — K. spojující voj s vozem: *klemzera*. Šp. Na Mor. svořeň. Mřk. — **K.** = *kolo plné*, die Scheibe. K. hrnčířský, Us., stolový, V., šlapaci, vosku, měsiční, sluneční. Us., L. A on dělal dílo na kruzích (hrnčířských, Töpferscheibe). Br. K. čarovný, Bannkreis. Dch. — **K.** = *plika*, něm. Klumpen. Stříbro v kruh sliti. D. Stříbro na kruhy zdělati. D. — **K.** *chleba* = kruch. Kdo tebe kamenem, ty jeho kruhem (urážky splácej dobrodiním). Plk. — **K.** *(při tělocviku)*. *A. Cvičení na místě. 1. Vis a změny visu.* Vis prostý: svis, výsuk; vis vznesmo, v předloktí, v podkolení, o patách, v nártech. Visy smíšené: závěs (pobok, pokos); hnízdo; ležmo. — *2. Podpor a změny podporu.* Podpor prostý: vzpor, klik; podpor v předloktí, v zálokti. Podpor smíšený: podpor ležmo. — *3. Komíhání ve visu* napřed a nazad; v pravo, v levo. Kroužení. — *4. Obraty v kruzích* (ve visu prostém, ve visu ležmo). — *5. Výmyky.* Výmyk předem, zadem. — *6. Vzepření* tahem, cukem, vzklopmo, kmihem. — *7. Mety ve visu.* Překot ve visu, roznožmo. Přemet ve visu. Výkrut nazad, napřed. Mety v podporu (Překot v podporu napřed a nazad, přemet klikem a vzporem. — *8. Toče.* Toč napřed, nazad, v loktech, sedmo. Kotoučení. — *9. Výdrže ve visu.* (Přednos ve visu, do podporu ve visu). Výdrže v podporu (přednos v podporu, váha v podporu, stoj o rukou. Cvičení složitá vz str. 89. B. *Cvičení z místa* (houpáním se). *1. Vis a změny visu. — 2. Podpor a změny podporu. — 3. Komíhání. — 4. Obraty. — 5. Výmyk. — 6. Vzepření. — 7. Mety. — 8. Toče. — 9. Výdrže.* Vz Hrazda. Tš. K. vnější nazad (napřed), vnitřní nazad (napřed). Tš.

Kruháuka, y, f., jisté pečivo pekařské. D.

Kruhař, e, m., der Ringmacher, Schlosser. Pam. arch. 1869. 520. — **K.**, hrnčíř kruhem pracující, Scheibenarbeiter bei den Töpfern. Us., Dch.

Kruhádko, kruhátko, a, n., kružidlo, Zirkel. V.

Kruhadlo, a, n. K. na zelí, Krauthobel. Us.

Kruhlík, u, m., kolečko, Kügelein. Na Slov.

Kruhlosť, zastr. = okrouhlosť.

Kruhoměrství, n., Cyklometrie. Vz S. N.

Kruhook, a, m., cyclophthalmus senior Corda, zkamenělý štír u Radnic nalezený. S. N.

Kruhoústka, y, f., plž. K. lesní, cyclostoma elegans; k. obojživelní, ampullaria fasciata. Frč. 246.

Kruhovka, y, f., *lépe:* kruchovka. — **K.**, vz Kruhový.

Kruhový, od kruhu, Kreis-. K. úseč, úsek (Kreisabschnitt), výseč, výsek (Kreisausschnitt), oblouk, plocha, čára (kružnice, kruhovka). Nz. — **K.** = *kruchový*. K. mouka, žemle (černá). Us.

Kruhule, e, f., Blumentopf, na Moravě donice. Us. Beneš.

Kruch, u, krušec, šce, m., kruščeček = *kus*, odlomek, Stück. K. chleba. Kram. K. soli: 90 liber těžký kus kamenné soli čtyrhranný. Vys. Slaný jako k. Us. — **K.** *ledu* = *kra*, škruta. D. — **K.** = *chléb* (na Slov.). Vz Kruchovka. — **K.** = sádra, Gyps. Alch.

Krucha, y, f. = krušec, kus rozžžženého železa, které se má kovati. Na Slov.

Kruchánek, nku, m., bochník chleba z černé mouky. Na Mor. Kd.

Kruchlík, u, m., český granát, Karfunkel. Pyrop.

Kruchosť, i, f., Festigkeit, Massivität. Jg.

Kruchovec, vce, m., latinga, rostl. myrtovitá. Rostl.

Kruchovka, krušinka, die Pollwecke. — **K.**, y, f., houska z černé mouky pšeničné, bandur, polévačka (v J. Hradci). Us. v Táborsku. Tom. Bílek. Vz Krušník.

Kruchový. K. mouka = černá pšeničná. Táb., Tom: Bílek.

Kruchta, y, f., pavlač kostelní, Chor. Tomu to jde jako z kruchty. Vz Tlachal. Sych., Č. Na někoho z kruchty koukati = z vysoka. Má na něj s k-y. Vz Závistivý. Lb. Kruchta n. pavlač kostelní s lidmi se utrhla. V. Na Mor. jmenují kruchtu místo, kde se kněz obléká. Mřk. Vz Krufta.

Kruchtice, e, f., druh hrušek.

Kruchule, e, f., janthina, plž. Krok.

Kruchý. K. země, festes Land. Kom.

Krumfešt, *grundfešt*, u, m., šp. z něm. Grundfeste, základ, der Grund. V.

Krumle, pl., f., drndačka, Maultrommel. Zlob.

Krumlov, a, m., mě. v Čech., Krumau. — *Krumlovan*, a, m. — *Krumlovský*. K. hory. Vz S. N., Tk. III. 651.

Krummwasser, Křivá voda u Šumperka na Mor.

Křumpati, křupati, chroupati, knorpeln, knacken. Pes kosť křumpá. Us.

Krumpír, u, m., *šp.* m. brambor, z něm. Grundbirn? Us. Vorl. Jg.

Krumpíř, krumplíř, e, m., hedvábník, Seidensticker, z něm. Krämpler. Tk. II. 373., Pam. arch. 1869. 520.

Krumpířka, y, f., die Seidenstickerin. Vz Krumpíř. D.

Krumpířský, krumplířský, Seidensticker-. K. dílo. Br.

Krumpířství, krumplířství, n., Seidenstickerei. Ros., D.
Krumpitsch, Chromeč u Šumperka na Moravě.
Krumple, e, f., brambor, *šp.* na Slov. Plk.
Krumpiíř, vz Krumpíř.
Krumplovaný, krumpovaný. — **čím**. Čalouny zlatem krumplované. Troj. Roucha perlami krumplovaná (= protkaná, gestickt). V., Jel., Br.
Krumplovatel, e, m., Sticker. Techn.
Krumplovatelka, y, f., Stickerin. Tech.
Krumplovati, krampovati, mit Perlen und Edelsteinen ausnähen. Kom. Jan. 509. Z něm. Krumpeln. Gl.
Krumplový, Erdäpfel-. Vz Krumple. Na Slov.
Krumpolák, a, m., vůl s krumpolcem. D.
Krumpolec, lce, m., **šp.** z něm. Krummholz, dřevo křivé, do kterého se vůl, když táhne, zapírá, rozporka. Das Halsjoch. D.
Krumpolek, lka, n. lku., m., co málo roste. Kb.
Krumpovati = krumplovati.
Krunšpát, u, m., na Slov. krunšpán, měděná rez, *šp.* z něm. Grünspan. Kom.
Krunýř, e, m., krunéř, *brnění*, Koller, Panzer, slove také *psí kazajka* z tlustého plátna a kostí zhotovená jako pro štvací psy, aby jich černá zvěř snadno neporanila. Šp. Vz Gb. ill. 94. — **K.**, skořepina. Ssav.
Krup, u, m., záduch, schwerer Athem. Krok.
Krupá, é, f., ves u Rakovníka. Tk. III. 67.
Krupař, e, m., kdo kroupy v stupách otlouká, Graupner. — **K.**, kdo kroupy prodává. — **K.**, moukař, Griessler. Vz Hrstník.
Krupařiti, il, ení, griesseln.
Krupařka, y, f., Graupnerin, Griesslerin.
Krupařský, Graupner-, Griessler-.
Krupařství, n., Griesslerei.
Křupati, křumpati. Vz Křumpati, Chřupati.
Krupavka, y, f., chrupavka, Knorpelkirsche. Jg.
1. **Krůpě**, ě, vz Krápě.
2. **Krupě**, pl., f., Schneeschuhe. Na krupích choditi. Us.
Krůpěj, ě, f. Vz Krápě. Hlava má plna jest rosy a kadeře mé krůpějí nočních. Pís. Šal. 5. 2. Zk. K. dešťní. Dch.
Krupen, u, m., druh ječmene čtyřřádkového, hordeum coeleste, Himmelskorn. Berg.
Křupěti = chrupěti. Na Mor.
Krupice, e, f., od ‚Kroupa', Griess, Grütze. V. Kaše z krupice n. krupičná. D. K. malá, veliká, Šp., dětská, manová, ovesná. Kh. — **K.**, *trhané krupky*. Us. Třeboň. — **K.** = *drobné kroupy pršicí*. K. pada (es gräupelt). Jg.
Krupicový = krupičný.
Krupička, y, f., drobná krupice. — **K.** soli = hrudka, ein Salzkorn.
Krůpička, y, f., krápě. — **K**, pl., nezapomněnka, myosotis palustris, Vergissmeinnicht. D.
Krupičkovatěti, ěji, ěl, ění, zkr . . ., griessig werden, sich kernen. Máslo, med k-tí, kernt sich. Sych., D.
Krupičkovatý, griessig, dem Griess ähnlich. D.
Krupičkový, Griess-. K. mouka. Us.
Krupičník, u, m., mlýn krupiční. Griessmühle. — **K.**, a, m. = krupník. Tk. II. 371., 380.
Krupičný, Griess-. K. kaše, mouka, knedlík, mlýn, Us.; lišej, Frieselflechte. Ja.
Krupinec, nce, m., chondria, rostl. Krok.
Krupka, y, f., *malá kroupa*, Gräupchen. Krupky *drhané*, gerissene Graupen (v obec. mluvě: trhané), perlové, Perlgraupen, D., prosné. V. Krupky v podmáslí, Klümpchen. D. — **K.** *ledové*, Graupenhagel. Padají krupky. — **K.**, *lišej krupičný*. Ja. — **K.** = chrustačka, Knorpel. Na Mor. — Vz Kroupa. — **K.**, mě. v Litoměřicku, Graupen. Jg.
Křupka, y, f., chrustačka, Knorpel. D.
Krůpka, vz Krůpě.
Krupkovatý, **-ovitý**, gräupelartig. Us.
Křupkovitý = chřupkovitý. K. maso. Na Mor.
Krupkový, Graupen-. K. kaše. Us.
Krupná, é, f., ves. Tk. I. 439.
Krupnatý, **kroupnatý**, graupenartig. Ros.
Krupně, zastar. = hrubě, grob. Plk.
Krupní, Graupen-. — **K.** *kámen*, krupník.
Krupnice, e, f. = krupařka. Záp. měst. 1451.
Krupník, kroupník, u, m., *mlýn na kroupy*, stupník, Graupenmühle. — **K.**, nerost. Br. — **K.** = *jídlo z krup*. Us. — **K.**, *krupný kámen*, Tropfstein. Us. Cf. Krápník. — **K.**, a, m., Graupner, Griesshändler. Tk. III. 371., 380.
Krupný, Graupen-. **K.** *ulice* byla v Praze pod Lipovou ulicí ke Karlovu náměstí. Tk. II. 243. — **K.**, grob, massiv, hrubý, veliký. K. perla. Zrc. moudr.
Krupo, zastr. = kruto. Rkk. 48.
Krupobití, í, n., Hagelsturm, -schlag, Hagel, Schlossen, Schlossenwetter. Neobyčejné k. spadlo. V. Bylo brozné k. Ros. Česie za ním jako krupobitie. Rkk. 55. I vyrazi Záboj v před jako k. Rkk. 11. Škoda od k.; škoda krupobitím učiněná; pojištění proti krupobití. Šp. Neumí krůpěj od k. rozeznati. Vz Hloupý. Č. Vz Škoda.
Krupobitný, Hagel-. K. povětří. Kron. trub.
Krupovatý = krupnatý. Rk.
Krupovka, y, f., Gerstel. Rk.
Krupý, zastr. = hrubý, neokrouhaný, roh. St. skl. Jir.
Krusiček, čku, m., calendula, rostl.; měsíček; slunéčko, c. officinalis; polní, c. arvensis. FB. 45.
Krusie, pl., f., Schlittschuhe. Ros.
Krůsna = krosna.
Krusvičany, dle Dolany. Tk. I. 439.
Krusy, pl., m., Salzstücke. Zlob.
Krušanka, y, f., malá, divoká husa. Jg.
Krušcovatěti, ěji, ěl, ění, körnen. Sůl k-tí. Us.
Krušcovatý, **ovitý**, körnig.
Krušcový (kruch), knollig, Knollen-. K. sůl (kamenná), hory (solné). D.
Krušec, šce, m. = částka, úlomek, kus něčeho. Knollen, Bruchstück. K. soli. Us. V té zimě ztuhne snih jako k. Sych. — **K.**, = *všeliká ruda*, Erz, Metall. K. sirný, železný, zlatý. Jg. — **K.**, místo. Tk. I. 432.
Krušený. K. železo. Vz Krušiti.

Krušina, y, f., Oelkuchen. Na Mor. — **K.**, rhamnus frangula, Faulbaum. Č. 65., FB. 88. — **K.**, byla ves u Vyšehradu, nyní Pankrác. Tk. II. 274., I. 247.

Krušinka, y, f., die Faulbeere, Spergelbeere. Rk. — **K.**, bandur. Vz Bandur, Krnchovka. Us. v Chrud. Kd.

Krušinkový, Faulbeeren-. K. zeleň.Techn.

Krušinový, Fallbaum. K. jahůdky. D.

Krušitel, e, m., der Zermalmer. Jg.

Krušitelný, bröckelig. Jg.

Krušiti (zastar. hrušiti), il, en, ení, krušívati = lomiti, drobiti, lámati, tříti, zerbrechen, zermalmen, zerstossen; **se**: bröckeln, zerfallen; sich grämen. — **co**: maso, chléb, kámen, vojsko (porážeti), Jg., bohy (na knsy třiskati). Rk. 11. — **se.** Hrouda se kruší. L. — **se čím.** Nekroušl se hromobitím (nermoutí se). Marek. — **kdy.** Dnem i nocí se h. Hlas. — **se s čím kudy.** Krušil se dále s válečným křížem po stezce. C.

Krušnatý, plný krušců, knollig, körnig. K. sůl. Krab.

Krušné Hory (které mají v sobě krušce = rudu) v Čechách. Jg., Šm. Vz v S. N. článek: Čechy, str. 321. Erzgebirge.

Krušnik, u, m. = kruchovka; jinde chléb z černé pšeničné mouky. Us, v Krknš.

Krušnosť, i, f. Zerbrechlichkeit, Sprödigkeit. — **K.**, das bittere Wesen. K. práce, Schwierigkeit der Arbeit. Us.

Krušný = *lomný, křehký*, spröd, zerbrechlich, brüchig. K. železo. — **K.** = *pracně dobytý*: chléb, hart erworben. K. práce (nesnadná, hart, Dch.), Us., zima (tuhá, streng). Dch. Bylo mi tam krušno. Ros. Nejvíce mi bylo krušno, když jsem od rodičův odcházel. Dch. Krušno přicházeti. D. Jsou krušní časové (peprní). **K.** *mouka* = na chléb. Us. — Vz Krušné Hory. — **K.** *hora* u Berouna; 2. hora ve Štýrsku, Erzberg. Vz S. N.

Krušovice. Dle Budějovice, ves u Rakovnlka.

Krušt, n, m., blána okolo střev, das Gekröse. Jg.

Krušti, n., krusy, Salzstücke. Krab.

Kruštík, u, m., epipactis, rostl. K. širolistý, e, latifolia; tmavočervený, e. atrorubens; bahenní, e. palustris. FB. 23.

Krut, n, m., kroucení, Drehung. Us.

1. **Krůta**, y, f., krůtka, krůtička; ťopka, na Slov. pulka, morka. *Krocan*, indian, ťopan, ťopák, truťák, krůťák, krůtan, pulák; krůtě, ťopě. Krůta vyvádí, vodí krůťata; krůtu nasaditi. Vz Krocan. Šp. K. z Truthenne, *t* proměnilo se v *k*. Gb. Ill. 107.

2. **Krůta**, y, f., jedlová šiška, borová šiška, Tannen-, Kieferzapfen. D.

Kruťák, a, m., krutý, zlý člověk, ein harter Mann. Us. Jilemn.

Krůťák, vz Krůta.

Krůťákový, krocanový. K. peří. Ros.

Kruta meta, Mischmasch. Na Slov. Rybay.

Krutě, tvrdě, hart, grimmig. K. s někým zacházeti. V.

Krůtě, ěte, n., krůťátko, a, n., mladá krůta.

Krutel, u, m. = roubík, Knöbel.

Krutelnice, e, f., eine Art Kuchen. — **K.**, Faltenmacherin. Aqu.

Krutenství, n. = ukrutenství. Rk.

Krutěný = kroucený. Na Slov. K. schody. Kom.

Krůti, od krůty. K. vejce. Us.

Krutidlo, a, n., *lépe* než kroutidlo, vz -dlo. Drehwerkzeug. — **K.**, kroutivá ženská, wackelnden Ganges. Us.

Krutihlas, u, m., vz Švihlík.

Krutihlav, a, m., yunx torquilla, pták. Frč. 360.

Krutichvist, u, m., člověk upejpavý, ein Zieraffe. Us. Ber.

Krutina, y, f., Gedrehtes, Windnng; ein Knoten im Gespinnst; geschlängelter Weg; u provazníků = zatočenina jednotlivého pramene, když se totiž pramen z konopí přede a stáčí, Us. Ber. Dch.; kroutivá ženská, ein Weib, das wackelnd geht. Us. Hanka.

Krutislovství, n. Wortdreherei. Šf.

Krutiti, kruté činiti, widrig, herb machen.— **na koho** = doléhati naň. Us. v Krkonš. Kb. — **se**, krutým býti.

Krůtiti = kroutiti.

Krutka, y, f., šiška sosnová. U Písku. Mý. Vz Krůta 2.

Krůtka, vz Krůta.

Krutně = ukrutně. St. skl.

Krutnouti, tnul a tl, utí, tupěti, stumpf, nnempfindlich werden. Krutnou mi prsty. Us. Marek.

Krutný, krutý, kroutící se, sich windend. Ros. — **K.**, rauh. Veleš. — **K.**, ukrutný. Jg.

Kruto, vz Krutý. — **K.**, krutě, ukrutně, rauh, heftig. K. se vaditi, bojovati. Rkk.

Krutohlav = krutihlav.

Krutohlavec, vce, m., krutohlavka, y, f., žabka ještě nedospělá. Na Slov.

Krutosť, i, f., *překroucenosť*. K. přízc, Uiberdrehtheit. Na Mor. — **K.**, *ukrutnosť, přísnosť, nešetrnosť*, Grimmigkeit, Grausamkeit, Herbe. K. práva, V., zákona, zimy, nemoci. D. — **K.** = *udatnosť, chrabrosť*, Tapferkeit, Mnth. Rkk., Jel.

Krutý; krut, a, o; *komp.* krutější, a krutší. Vz Gb. Hl. 141. K. = *tuze kroucený*, gedreht. Sukovité a kruté dřevo, L., příze, Us., cesta, stezka (kroutící se). L. — **K.** = *tvrdý, tuhý, náramný, přísný*, hart, streng, heftig, grausam, herb, grimmig. Jg. K. zima, psota, D., V., bolesti, Kom., žel, půtka, zloba, Rkk., právo, V., člověk (přísný). D. Skonal v krutých bolestech. Ml. K. trest, výminka, zlosť, půst. — **v čem.** K. v bojích. Troj. — **K.** = *příkrý, ukrutný*, grimmig, grausam, tyrannisch, wild. K. zvíře, Jel., srdce. Br. Vynesli nad ním krutý výrok. Ml. K. válka.

Krůvek, vkn, m. K. u kamen, kranclk. V již. Čechách. Kts. Vz Krov.

Kružáček, čku, m., okrouhlá buchtička. Us. D.

Kružadlo, kružátko, a, m. Kranthobel. Nově k. dobře krouží. Prov. Vz Kruhadlo.

Kružák, a, m., ein Kreiser. Dch.

Kružalka, y, f., kolečko, Schnitz. K. z jablka. D.

Kružanec, nce, m., placka, der Fladen. Na Mor.

Kružcovatý, krušcovatý, knollig. D.

Kružec soli. Vz Krušec. — *Krůžec* = kolovrat. Na Slov.

Kružel, e, m. = kužel. Na Mor.

Kružidlář, e, m., der Zirkelschmied. D.

Kružidlo, a, n., der Zirkel. K. nástroj ku kreslení kruhu, skládá se ze dvou ramen, která se otáčejí kolem osy, společným vrcholem jejich úhlu proražené, tak že zašpičatělé konce jejich rozličných od sebe vzdáleností nabyti mohou. S. N. **K.**, *kružník, skruží, kružítko, (kolčin.* Ros.). K. křivolaké, tupé, rýsovací, se šroubem, s paličkou, Jg., přitužné (Stellzirkel), Nz., špičaté (s obloukem, mit Stellbogen, Ck.) bočité (ploché, se stavěcím šroubem, Bauch-), kapesní, s obloukem (Bogenspitz-), zpružné (Feder-), obkročák, (Bogen-), Šp., hmatací (Greif- vz Nástroje k pitvě). Cn. Šířka rozetknutí kružidla, rozlehlosť ramen kružidla, rozkruží (Zirkelweite); výkres kružidlem; ostří, špička kružidla; kružidlem čáry přenášeti; klíček ke kružidlu; otvor, rameno n. nožka kružidla, Šp.; čáru kružidlem vzíti, Nz.; kružidlem kruh na tabuli udělati, Us.; k. otevříti, zapíchnouti, zaraziti. Šp. Kolo mlýnské kružidlem zkroužiti. Us. Kružidlem kolo vésti. Kom. Kružidlem něco rozměřovati, Br., zaokrouhliti. V.

Kružina, y, f., okrouhlý plášť, Radmantel. Th. — **K.**, loukoť kola mlýnského, Bogen des Mühlrades. Us. — **K.**, okrouhlý kámen na tarasení studny. Us.

Kružitko, vz Kružidlo.

Kruživý, kräuselnd, zirkelnd. Rk.

Kružka, y, f., eine Cykloide. Sedl.

Kružník, u, m. = kružidlo. Ros.

Kružný, Kreis-. Č.

Krv, zastr. = krev.

Krvácení, n., das Bluten. K. nosu, z nosu. D.

Krváceti, 3. pl. -cejí, el, ení, krvácívati, bluten. — **abs.** Rána krvácí. Us. Ti mu dali, až ho tali, jen že nekrvácel. Vz Nepatrný. — **komu.** Nos mu krvácí. Us. — Lb. — **kde: pod** sekerú mestnú. Rkk. 19. — **z čeho:** z nosu, z rány. — **kam: do** šátku. — **kdy, čím:** po silném tanci, **bez** patrné příčiny, uhozením k. Us.

Krvaciti se, il, ení, lopotiti se, sich plagen. Jg.

Krvavě bojovati, Troj., si něco vydělati, V., vypracovati, Br.; rukama svýma pracně a krvavě se živiti. Br. Blutig, mit Blutvergiessen, schwer.

Krvavec, vce, m., poterium, rostl. K. totenovitý, p. sanguisorba. FB. 99. — **K.**, celidon, vlastovičník, krvavník, Scheel-, Blutkraut. Us. Vorl.

Krvavěti, ěji, ěl, ění, krváceti, bluten. Rána mu krvavěla. Us.

Krvavík, a, m., erythraeus, pavouk. Krok.

Krvavina, y, f., blutiger Ort. Fil. zám.

Krvaviti, 3. pl. ví, il, en, ení; krvavívati, blutig machen. Ros. — **K.** = krvavěti. V.

Krvavka, y, f., červinka, jablko, der Röthling. D. — **K.**, hruška kulatá, šupina i maso červené. Blutbirn. — **K.**, jelito krví nadité, Blutwurst. Tabl.

Krvavnice, e, f., krevnice, die Blutader. — **K.**, konec žilek v konečníku, goldene Ader. — **K.**, sama krev ze žilek konečníku tekoucí. — **K.**, druh hrušek. Na Slov.

·**Krvavník**, u, m., jelito krevní, krvavka. — **K.** *větší*, vz Celidon. — **K.** menší, ranunculus ficaria. Vz Roupník. — **K.**, geranium sanguineum. Blutwurz. Plk.

Krvavníkový, z krvavníku. K. voda. Čern.

Krvavosť, i, f., Blutigkeit. — **K.**, *krve žíznivosť.* Pont. o stat.

Krvavý = *krví zkalený*, blutig. K. tvář, obličej, V., nůž, meč, šat, Us., potok. Alx. — **K.** = *krev mající*. Blut-, blutig: moč, D., rána (opak: suchá rána), Kom., průjem. Ja. — **K.** = *co s prolitím krve jest*, blutig. K. vojna, Kom., úsilí, V., sněm, soudce. Us. — **K.** = *krvežíznivý*, blutdürstig. Byl přísný, ukrutný a krvavý. V. K. rozkoš, Jel., nepřítel, Kom., tyran. V. — **K.** = *těžký, mozolný*, blutsauer, blutschwer, bitter, schmerzlich. Jg. K. práce, pot, peníz (těžce dobytý n. utiskováním dobytý, n. dříve od zabijce příbuzným dávaný. Blutgeld. D. Vz S. N. Krvavé slzy vylévati. Us. — **K.** = *barvy červené*, blutroth. Oči krvavé; k. praporec, jablko, koření, Jg., déšť. Vz S. N.

Krvel, e, m., cerifolium, třebule. Vodň.

Krveprolití, n., das Blutbad, Blutvergiessen. Po mnohém k. V. Bylo tam veliké k. Us. Stane se to s velikým krveprolitím.

Krvetok, u, m. = krvotok. V.

Krvežíznivý, krvežádostivý, krvavý, ukrutný, blutdürstig, -gierig. V.

Krvoceď, ě, m. Blutvergiesser. Ob. pan. 205.

Krvohlavý, blutköpfig. K. červ. Č.

Krvohubka, y, f., otok, Blutschwamm. Ja.

Krvolačný = krve žíznivý, blutdürstig. K. pes. Č.

Krvolokač, e, m., der Blutsäufer.

Krvopijec, jce, m. Bluttrinker. Aqu.

Krvopoj, e, m. Blutschande. K-je se dopustiti. Plk.

Krvopot, u, m. Blutschweiss.

Krvopotný, blutschwitzend. Reš.

Krvoprýštnosť, i, f. Hämorrhoidalfluss. Jg.

Krovoprýštný, hämorrhoidal, blutquellend. K. žilky. Us.

Krvoprzniti, il, ěn, ění. Blutschande treiben. Berla kr. 8.

Krvorudý, blutroth. Mus.

Krvosmilnice, e, f., Blutschänderin. Jg.

Krvosmilník, a, m. Blutschänder. Jg.

Krvosmilniti, il, ění, Blutschande treiben.

Krvosmilný, blutschänderisch. K. žena. Tabl.

Krvosmilství, -stvo, a, n. Blutschande. Jg.

Krvostavec, vce, m., kámen, blutstillender Stein. Aqu.

Krvostřeb, a, m., pelecanus, pták. — **K.**, pijavka. Plk. Tento člověk je k. Sych.

Krvostřebec, bce, m. Blutsänger. V.

Krvostřebka, y, f., pijavice, Blutegel. V. — **K.**, utiskovatel. Kom.

Krvostřebný, blutschlürfend.

Krvosvědek, dka, m., Blutzeuge, *lépe:* mučedlník. Jg., D.

Krvoštítivosť, i, f. Blutscheu. Rk.

Krvoštítivý, blutscheu. Rk.

Krvot, u, m., das Nahrungsblut des Kindes im Mutterleibe. Dítě k-tem matky své živiti se musí. Vodň.

Krvotečný, *lépe:* krvotočný, krvotekoucí, bluttriefend. K. rána. Zlob.

Krvotekoucí, krvotočný. K. nemoc míti, Blutfluss. Čtení Nikod.

Krvotka, krvůtka, y, f. = krev. Us. Turn.
Krvotný, blutig, bluttriefend. Dch.
Krvotočnost, i, f. = krvotok. Jg.
Krvotočný, vz krvotečný; krvotok mající, den Blutfluss habend. K. žena. Jád. — **K.**, od krvotoku, Blutgang-. K. rána, Byl.; k. ženská nemoc. Jád.
Krvotok, n. krvetok, u, m., výstup krve z roztržených cév, Blutfluss, -sturz, -gang. K. prsní, z nosu, z pošvy, z maternikn. Ja. K. měsíčný žen (květ, časy, čmýra). L. K. zlaté žíly. V. — **K.**, *oběh krve*, Blutumlauf. Tys. Vz více v S. N.
Krvotoký, vz Krvotočný.
Krvožiznivec, vce, m., ein Blutgieriger. Č.
Krvožiznivý, blutdürstig. Zlob.
Krvúcie = krvútný, krvavý. K. zvěř. Št.
Krvútný = krvavý, blutig. Leg.
Kry, zastaralé = kryl, a, o. D.
Krycí: cihla (na Mor. křidlice), Dachziegel, V., barva, Deckfarbe, péro, plošku, plotna, člen, Nz., pokost, Deckfirniss.
Krýčíř = krejčíř. Na Mor.
Kryda, vz Krida. V Přerov. Kd.
Kryf, a, m., gryps, noh. Greif. Ros.
Krychle, e, f., kostka, lat. cubus, Würfel, jest pravidelné, hranaté tělo šesti čtverci obmezené. Vz více v S. N. Krychle vrci, metati. St. skl.
Krychlení, n., Knbatur, znamená vyměřování tělesa, zvl. křivými plochami obmezeného, za krychli či ustanovování tělesného obsahu téhož těla měrou krychlovou. S. N.
Krychlený (Knbik-), kostkový. K. stopa, sáh, míle, míra, palec, obsah. Nz.
Krychlový, Knbik-. K. palec, stopa, decimetr. Ck.
Kryjemek, mku, m., subst. od partc. praes. pass.: kry-em-ek. Po k-ku něco dělati. V Opav. Pk. Skrytě, tajně?
Kryjičnost, i, f., die Deckung, congruentia. Sedl.
Kryk, u, m., zastr. = různice, křik. Dům plný žalob a krykóv. Jel. Beze všeho kryku. K-y se mezi nimi díly. Záp. měst. 1448.
Krykoraf, v již. Čechách volné pokřikování slepic, když ku př. něčeho hledají. Kts.
Krykovati, zastr., = křičeti, vaditi se, hadern, zanken, schreien, kriegen. Jg. — **se o co**: o pastvu. Martim. — **se s kým**. Ben. Deut.
Krykyš, e, m., jistá látka k oděvu aneb oděv sám v 16. stol. Chodíme v k-ši. Bech.
Krylík, a, m., syraphthes, Fausthuhn. Krok.
Krym, u, m., poloostrov na jihu Rusi. Rk. Vz S. N.
Krynd, a, m. Krynda pána! (výkřik). Pro Krynda, Um Himmelswillen! Krindy lindy! Rk.
Kryofor, u, m., z řec., mrazonoš, Kryophor. Vz S. N., Ck.
Kryolith, u, m., nerost, fluorid hlinitosodnatý. Vz S. N.
Kryometr, u, m., z řec., mrazoměr, nástroj k měření teplot velmi nízkých. Vz S. N.
Krypta, y, f., z řeck., hrobka, sklípek pro mrtvé. Jg., Rk. Vz více v S. N. Gruft. Vz Gb. Hl. 94.
Kryptogamy, tajnosnubné rostliny, nemající vlastních květů složených ze semeníkův a tyčinek a tudíž bez květu podtají se snoubící. Vz S. N.
Kryptografie, e, f., z řec., tajné písmo, Chiffre.
Kryry, Kryje, Kriegern, mě. v Žatecku. S. N.
Krysa, y, f., německá myš, němkyně, potkan, mus rattus, Ratte. Past, prášek na krysy; krysí hnízdo. Šp. Vz S. N., Frč. 387.
Krysavka, y, f., jakubka, kolodře, hruška letní. Us.
Krystal, u, m. Vz Křišťál. K. z řec. S. Presl navrhoval: *hlat*, Čl. *hraň*. S. N. K. je každé pevně bezústrojné těleso, které má podstatný a původní, více méně pravidelný mnohostěnný tvar. Vys. Krystaly jsou tvary omezené rovnými plochami dle určitých zákonův a úplně vyplněné hmotou stejnorodou. K. určují se ponze dle úklonu hran a poměrův os. Krystaly nacházejí se: volné n. vrostlé n. přirostlé; *shluk* krystalů je uložení jich kolem společného bodu; *druza* je řada krystalů vedlé sebe postavených a jedním koncem přirostlých. Na krystalech rozeznáváme: plochy, hrany, rohy a uvnitř osy. Krystaly, mající osy stejného druhu, řadí se v jednu soustavu. Vz Soustava, Krystalografie. Bř. K. veliký, malý, bezbarvý, průhledný, dělitelný, štípatelný, prosvítavý, neprůhledný n. temný, lesklý, Br., jednoosný, mnohoosný, klonoosný, přímoosný, lichý, pakrystal, Nz., barytový, natronový, olovný, sodový, Kh., tenký, jehlovitý, hroznovitý, deskovitý, ledvinitý, dvojčatý n. srostlice (karlovarské), čirý, bezbarvý. Bř. K. činí krychli, osmistěn, granátotvar (kosočtverný dvanáctistěn), klenec, jehlanec kosočtverný. — *Křišťál* je nž jistý krystal jako: Bergkrystal, Rauchtopas a *v mluvě obecné* je křišťál něco čistého, jasného, průhledného. Nz. Vz Hlaf.
Krystalin, u, m., globulin, látka bílkovitá v okn. Sfk. 640.
Krystalisace, e, f., vyhranění, jest uspořádání prvočástek nerostných v podobu pravidelných těles. Vz S. N. Krystallisation.
Krystaliti, il, en, ení = v krystaly obrátiti. Krystalení, krystalování (vz Nerost); *krystalovati se kde*. Zlato ve vodě se krystaluje.
Krystalografie, e, f., Krystallographie, je nauka o tvarech vyhraněných těles. Dle os máme sedm soustav. S. krychlová, čtverečná n. jehlancová, kosočtverečná n. přímotvarná, šestiúhelná n. klencová, jednoklonná, dvouklonná, trojklonná. Vz S. N. IV. str. 1038.
Krystalopis, u, m. Krystallbeschreibung.
Krystalový, Krystall-. K. druza (shluk krystalův vedlé sebe utvořených), plocha, řada, skupina, soustava, voda, Vys., tvar, sklo, čočka. Nz.
Krystiti = křtíti.
Krystie, pl., f., osutiny, osýpky, Masern. D.
Kryštof, a, m. z Christof. Klat.
Kryt, u, m., krov, Dachung, Gedeck, Deckung. Jg. Pod jedním krytem (pod jednou střechou). Zlob. Pod krytem = tajně. Jg. — **K.** (*v tělocviku*): zbočný, spodní, příční, vrchní, kružný, přímý, točitý, vrchní příční, spodní točitý, sklopný, vnější příční, nitřní, dvojkružný, jednoduchý, nitřní příční. Tš.
Krytba, střecha, krov, Dachbedeckung,

Dachung, Gedeck, vnější vrstva střechy, jež na krovu leží a vnitřek střechy před deštěm a suchem chrání. S. N. Krytba jsou buď prejze (korky), buď tašky, buď šindel, buď snopky (došky). Us., Jg. K. je nová, špatná. Us. K. tašková, s taškami. Šp. K., krytina: slaměná, rákosová, prkenná, šindelová, tašková, prejzová n. korková, křidlicová, plechová, lepenková. S. N. — **K.** *na vinicích* = sehnuti keřů k zemi a přikrytí jich buď tyčkami nebo zemí. Vz více v Čk. 344. Die Deckung.

Krytební, krythy se týkající. Dachung-. K. stolice, der Werksatz der Dachung. Řad stavení.

Krýti, kryji, kryj (v obec. mluvě: krej), kryje (ic), kryl, kryt, krytí; krývati, přistírati, decken; schovávati, bergen; *K. se* = sich decken; tajiti se, sich verbergen, sich verstecken. Jg. — **co:** střechu, *dluhy* (dle něm. Schulden decken, *lépe*: ujistiti, uhraditi, založiti něčím. (Vz Půjčka, Dluh). Bs. — **kam: na** stůl. V. — **se, co čím.** Střechu šindelem, došky, cihlami, Us., se kožichem, Us., milíř drnem, Vys., vlka sobolem. Prov. — **čeho kde.** To pokolení městské kryje životů **na** bradich, na městech. Chč. 449. — **co, se kde: na** srdci. V. Na jazyku nosí med, **v** srdci kryje jed. Us. V Bavořích se kryl. V. Kryje v sobě bídu ten stav. Kom. Zlato v zemi se kryje. Bl. Za některý čas kryl se **mezi** známými. Čr. K. se v jeskyniech, Pass. 956., v lesích. Chč. 306. **Pod** kamenim kryjí se štírové. Ler. **Před** lesem se k. (na slíb zapomínati). Reš. Vejce **pod** skořepinou bílek a žloutek kryje. Kom. Pod leskem kryje se šalba. Kom. Vlastislav počal se **za** jinými krýti. Háj. — **se s něčím, s kým.** Nemůže se s tím krýti. Reš. K. se s ženou, sich verborgen halten. Kn. rož. 42. — **čeho.** Krýi-li jsem hříchu mého . . . Ben. V. Job. (*lépe*: svého). — **se čeho** = straniti se. Ten se bude lidí krýti. Ctib. Když má něco protivného, kryje se toho. Výb. I. Ktož zle činí, ten kryje se světa. Št. Kryla se světského hluku. St. N. 30. Kryjíc se světa v pokojném náboženství slúžie Bohu. Št. — **se před kým, před čím.** Kryí se před Nikanorem. Ben. V. Ale *lépe*: krýti se čeho. Jv. — **se komu.** Kat. 761.

Krytí, n., das Decken, die Deckung. K. vlna (vz Krytba), domu, Us., svého úmysln. Troj.

Krytina, y, f., vz Krytba.

Krytka, y, f., grytka, jupka, kazajka. Llk.

Krytočtvernártní, cryptotetramera. K. brouci mají v každém chodidle po 4 článcích, z nichž jest jeden velmi malý a skrytý, pročež je mnozí mezi brouky trojčlenné počítají. Slunéčka, Houbovci. Frč. 182.

Krytohlav, a, m., pollicipes, vinýš. Krok.

Krytohlavec, vce, m. Fallkäfer. K. dvoutečný, cryptocephalus bipunctatus, brouk, mandelinka. Frč. 318.

Krytokorka, y, f., bullaea, plž. Krok.

Krytolebec, bce, m. K-ci, ganocephala, jsou zkamenělí obojživelníci, kteří měli lebku bez kloubu s rosolovitou páteří spojenou a kostěnými deskami tak úplně pokrytou, že i dutiny oční v dokonalý kruh byly uzavřeny. K. *permský*, archegosaurus Decheni.

Krytolusk, u, m., cryptolobus, rostl. vikvovitá. Rostl.

Krytopětinártní, cryptopentamera. K. brouci mají v chodidlech po pěti článcích, z nichž jeden jest malý a skrytý, pročež je mnozí jen čtyřčlennými nazývají. Maudelinky, tesaříci, lýkožrouti, korožrouti, nosatci. Frč. 183.

Krytoplod, u, m., rotala. Rostl.

Krytopražník, u, m., braebypodium, tráva sveřepovitá. Rostl.

Krytorypka, y, f., tephritis, hmyz mouchovitý. Klauenfliege. Krok.

Krytosemenný, mající semeno skryté, angiocarpus. Rostl.

Krytovířník, a, m. K. rosolový, tubicolaria najas; K. pětirohý, stephanoceras Eichhornii; K. dlouhobrvý, floscularia ornata. Frč. 57.

Krytožábrý. K-bří plžové, tectibranchia. Krok.

Krytý, gedeckt. K. vůz, Kom., dům (pod střechou), Us., rozsudek (v němž některá návěsť schází), Marek, plody, Rostl., cesta, Bur., chodba, síň. Us.

Kryv, u, m. K. lodi, nyní všeobecně: paluba (rus). Verdeck.

Kryvka, y, f., cibla ku krytí, Dachziegel. Us.

Kryza, y, f., z stř.něm. Kreiz, der Kreis, Kampfplatz in Turniere. Gl. V k-u s někým jíti. St. sk.

Kryzifary, v již. Čechách: ciráty, orací. Kts.

Kryzolit, u, m., chrysolit, drahokam průhledný zlaté barvy. Kat. 981. Chrysolith.

Krznář, e, m., kožešník, Kürschner. Jg.

Krzno, a, n., strč., kožich, *svrchní vojenské roucho kožené*. Stflat. corsetus a cursetus, odkudž nynější fr. corset. Jir. Pelzkleid, Waffenkleid. Cbytro pokrychu sě, oružie vsie krzny zahalichu. Rkk. 31. — **K.,** *svrchní oděv ženský*. Výb. I. 1128. (Alx.) S jejl bílé šíje k. drachu. Gl. 110.

Krž, e, **kržek,** žku, m. Nusssattel. — **K.,** toulec sekáčů, das Schlotterfass. Na Slov.

Kržmo = křižmo. Gb.

1. **Ks** (x) zní jako latinské x a řecké ξ a může tedy jeho místo zastupovati. Jg. Této spřežky se čeština zbavuje 1) přesmykováním, sr. vosk a Wachs, lit. vaškas; 2) vysouváním *k*: os, lat. axis, řec. ἄξων, něm. Achse; šest, lat. sex, řec. ἕξ, něm. sechs. Ht. Zv. 105., Kt.

2. **Ks!** hlas, kterým psy štvou. L.

Ksas, u, m., *šp.* z něm. Gesäss, zadek. V., Har., Lom.

Ksenec, nce, m., *žaludek* zví. některých ryb. — **K.,** *plod*, die Frucht. — **Ksenci,** die Brut. K. žabí. Židek. Vz Kštěnec.

Ksims, říkají žedníci dle něm. Gesims *šp.* m. římsa, lomení. Kmp.

Ksíti = kýchnouti, niesen. Dítě ksílo (kýchlo). — **za koho kde.** Kristus za nás **na** kříži ksil (ducha pustil, umřel). Hus.

Kstvěti se = kvésti, blühen, zastr. Ms. Ev. Vien.

Ksuk, u, m., palec. Daum. Ssav.

Ksukol, a, m. K. veverový, chiromys madagascarensis, poloopice. Frč. 396., 397.

Kšaft, u, m., z něm. Geschäft, *lépe*: závěť, závěti, (Sb.), poslední vůle, poslední pořízení, Pr., pořízení o statku. Th. Vz Vůle. K. je poslední úmysl o tom, což a jakby kdo chtěl co po smrti své míti. Vz Rb. 165.—170. K. zříditi, udělati, učiniti; k. zrušený, protržený, v moc vešlý. Th. Kšaftem něco poručiti, vyměřiti; ve kšaftu nařiditi, zříditi, Pr. měst.; k. zrušiti, zvrhnonti, D.; k. stvrzený, vojenský, sepsaný, ústní, nepořádný, nespravedlivý. V. Kšaftem někomu něco odkázati. Jg. Bez kšaftu umříti. D. Vz Rb. str. 267.; Tk. II. 540.

Kšaftéř, e, m., šp. z něm., vz Kšaft, Kšaftovník, Erblasser. Žídek.

Kšaftní, šp. z něm., vz Kšaftovní. Th.

Kšaftník, a, m., šp. z něm., vz Kšaftovník.

Kšaftovatel, e, m., vz Kšaftovník.

Kšaftovati, poslední pořízení dělati. (Syn. O svém statku, zboží a jmění, o manželce a dětech říditi, pořízení činiti, poručiti, vůli svou poslední pronésti, oznámiti, ve spis uvésti, sepsati. V. Pořízení statku svého činim. Ros. Statek pořiditi. Reš. Testament machen, testiren). Na smrtelné posteli válku synu poručil a kšaftoval. Plk. O svých statcích říditi. V. Vz Kšaft.

Kšaftovní, Testaments-, testamentarisch. K. list, spis (sepsání vůle poslední). V. K. poručník, Pr. měst., svědek, Ros., výminka, písař. V. — Vz Kšaft.

Kšaftovník, a, m., *kdo kšaft dělal*, závětce, testator, Erbsetzer. D. — **K.**, *komu se odkazuje*, odkazovník, Testamentserbe. V.

Kšanda, šanda, y, f., n., kšandy, šandy, pl., f. **K.**, *ramenní popruh*. Achselseil. D. — **K.**,Hosenträger, *šle, šlehy* (na kalhoty), na Slov. tráky. Jg. Na Mor. šráky. Brt. Vz Mz. 318.

Kšandář, e, m., Hosenträgermacher. Jg.

Kšely, dle Dolany, ves u Českého Brodu. Tk. III. 78.

Kšice, e, f. = *kštice*. Na Mor. Chytili ho za kšicu. V Opav. Pk.

Kšírovati koně, šp. m. strojiti. D. Vz Kšíry.

Kšírovna, y, f., *šp.* z něm. Geschirrkammer, pochvárna. D.

Kšíry, pl., m., *šp.* z něm. Geschirr (vz toto), m. pochvy, cbámy, Jg., stroj, ústroj, řemení, postroj, ostrojí, šle, šlehy; Komora na pochvy. Šp. *Sem patří*: chomout, držení (návojník), postraňky n. prostraňky n. pohočnice, podocasník, pohřbetník, podpěnka, oblav (náčelník), nánosek, licnice, podhrdelek, stinidla (klapky), ndidlo (uzda, konsadlo, krotidlo), stihlo, oprať, otěž. Š. a Ž. (Walter). Vz Kůň (na koně se dává).

Kšmeid, u, m., *šp.* z něm. Geschmeide, Kette, Ring. Pam. arch. 1869. 520. Kování, kované či kovovité šperky, kovaninky, kovitosti. Rk.

Kšt. Touto skupeninou souhlásek počínají se jen: kštice, kšticatý, kšticový, kšticovati, kštitěnka, kšťkám atd., která slova Moravané od *kš (št)* (kšica, štice) a Slováci od *št* i *šč* (štica, ščica) počínají. Ht.

Kštěnec, nce, m., mladé plemeno, Brut, Gezücht. K. jestěrčí. Z 15. stol. Cf. Kšenec.

Kšticatý (na Slov. šticatý), *vlasatý*, langhaarig. K. hvězda, der Komet. Bern.

Kštice, kštice (strč. kšice); na Moravě a ve Slezsku kšica, štice, na Slov. štica, ščica, kečka (vz Kšt), f., gt. pl. kštic, vz -ice; kštička. — **K.** = *dlouhé* (přední, Lpř.) *vlasy na hlavě*, das Haupthaar, die langen Haupthaare, die vorderen Haare. Reš. Vlasy a kštice hřebenem se češe. Kom. Kniežie ani brady ani kšticze, to jest dlúhých vlasov, nenosili. Martim. Ujala kštici hlavy jeho. Br. Kštice kudliti = za pačesy vzíti; na Slov.: za kečku vzíti. D., Bs. — **K.** = *dlouhé vlasy okolo hlavy, kdežto ostatní část jest ostříhaná*. Lpř. — **K.** *Haarschopf an der Stirn*. V. K., kadeř na čele. Rohn. Čub, čuprina; *u ptákův*: chocholka, šošole, šošolka. Šp. Viděli jsme hvězdu hroznou kštící obloženou (ohonem). Alx. tab. cap. 155. — **K.**, vosina na ječmeně, Aehrenspitze. Když štice přijde do krku, je zle. Us.

Kšticovati (na Slov. šticovati), za kštici (za vlasy) tahati, bei den Haaren raufen, beuteln. Bern. — **se, koho.** Bern.

Kšticový (na Slov. šticový), den Haarschopf betreffend. Bern.

Kštitěnka, y, f., diplocominm, rostl. mechovitá. Rostl.

Kšťkáti, vz Šťkáti.

Kšťkavka, vz Šťkavka.

Kt, kť. Tato skupenina souhlásek v obec. mluvě v některých částech Čech a Slovenska z počátku slov se neslýchá. Slyší se místo *k*: *ch*, *g*, *h*, nebo se *k* vypouští: kdo = chdo, gdo, v již. Čechách: hdo; ve východních, již. a severních Čechách a na Slov. kerý (kerej) m. který. Ht. Skupeniny str. 62. — *Kt*, *kť v infinit.* v c se mění: pekti — péci, vlekti — vléci; v obec. mluvě v *ct*: péct, vléct; *u jmen podst.* v c: pekť — pec, nokt — noc. Ht. Zv. 104. Vz Rozlišování. (Směšťování).

Kterace, zastar. = kterak. Velensk.

Kteraj, zastar. = který.

Kterak (v obec. mluvě: kerak), kterakž. *V přímých otázkách*. K. se to stalo? Us. K. mu říkají? Us. — *V nepřímých otázkách*. Nevím, kterak se má. Jg. — **K.** *s konditionalem* (kterakby) místo *a* s kondit. (aby), vz Věta podstatná spojková. — **K.** *místo ‚že‘* po časoslovech radosti atd. Zajisté v paměti máte, kterak jsem roku minulého učinil dvoje psaní. Žer. — **K.** — *ač*, ve větách připouštivých. Kterak ti všichni divové jsou velicí, avšak proti tomuto nebeskému divu jsou malí. Pass. Kterakžkoli mladý, přec to učinil. Us. — Pojí se s: *-si*, *-s*, *-že*, *-ž*. Kterakž, kteraksi. — Kterakž *s přechodníkem*, vz Transgressiv.

Kterakost, i, f., qualitas. Boč. Aby někdo vyznal o jisté věci n. o jisté kterakosti, totižto jakosti. Brikc.

Kterakový, zastr. = kteraký, welcher, wie beschaffen. Kanc. hr., BN.

Kteraký, jaký, qualis, němec. wie beschaffen, was für ein, von welcher Beschaffenheit. Těmito slovy tážeme se po vlastnostech někdy s jakýmsi obdivováním. V přímých a nepřímých *otázkách*: Jakou moci tyto věci činíš? Br. Kterakým způsobem to činíte? V. Počne se diviti, kteraké věci činí. Br. — Zk. — K. ve spojení s: *-si*, *-že*, *-koli*, *-by*. Jest kterakás hlubokosť bezedná lidská žádosť. Troj. Vz Zk. Skl. 364.

Kterousi, kdysi. Kterousi vám to zaplatím = pomstím se vám za to. Na Mor., Brt.

Který, v obec. mluvě: kerý. Vz T. Který z kořene zájmenného *kъ* a srovnávací přípony terъ, tera, tero, řec. *τερο* (nom. *τερος*), původně tara, tedy který = kdo z obou, uter. Zk., Schl. — **Který (tázací)** klade se, když se tážeme o věcech jistého množství n. jisté řady, welcher, was für ein? Který z těch dvou učinil vůli otcovu? Br. Kterého z těch sedmi bude žena? Br. Věděl, která a jaká jest ta žena. Br. — *Pozn. Rozdíl mezi který a kdo.* Při *kdo* odpovídáme zájmeny: *já, ty, on, ten, onen* n. *jmény podstatnými*; při *který jmény číselnými*, adjektivy n. *substantivy s příslušnými přívlastky.* Kdo to udělal? Bratr, já. Který z těch obou to učinil? První. Kterou cestou potáhneme? Cestou pouště. Zk. Skl. str. 364. Zájmenem *který* tážeme se po množství nebo řadě předmětův anebo po předmětech samých od jiných je různice. Bž. Ml. str. 154. Vz Kdo. — **K.,** *jenž, zájmeno* **vztažné,** welcher. *Pojí se s indikat. a kondit.* Vz Konditional. Nes zmužile příhody, které tě potkaly. Br. Pes, který nejvíce štěká, nejméně kouše. Prov. Dejte nám kníže, kterýžby soudil spravedlivě naše hlavy. Háj. — *Pozn.* 1. Čeština jako řečtina ráda z vazby vztažné ve vazbu demonstrativnou přechází. Mlčím o jiných věcech, kteréž k nám z dalekých krajin přecházejí a my *je* (m.: a které my) za drahé peníze kupujeme. Anth. II. 195. Po levé straně jest Pontus euxinus a jezero maeotské, při nichž vůkol mnozí národové bydlejí a mnohé řeky do nich (m. a do nichž) tekou. Anth. II. 222. — *Pozn.* 2. *Který* zastupuje v 14. stol. ještě zřídka vztažné zájmeno *jenž; který* jest tedy mladší. Mkl. S. 92. Vz Jenž (ku konci). Vz také ‚Který' v Brs. 98. **K.** = *kolikátý.* O které hodině mám přijíti? Us. — **K.** = *některý,* **neurčité** zájmeno, einer, irgend einer. Ta země je tak dobrá, jako která ve světě. Zlob. Neviděl jsem, aby který kterého ranil. — **K.** *klade se často m.* **ten,** čím se věty těsněji spojují. Taktéž v latině. Kimon byl z vlasti vypovědén, kterého činu Atheňané brzy litovali. (Cimon patria pulsus est. Cujus facti Athenienses mox poenituit). Kos. — **K.** *místo ‚aby' ve větách účelných.* Ani daru nemáme, kterýž bychom mu přinesli. Br. Vz Věta účelná. — *Který, jenž stran* **shody** *se substantivem,* ku kterému se táhnou. Zájmena vztažná *jenž a který* srovnávají se s jménem podstatným, ku kterému se vztahují, *v rodě a čísle, v pádu však řídí se výrokem věty vedlejší. 1. Táhnou-li se na bezživotná masc. pl.,* užívá se v nom. rodu muž. n. ženského. Pobořili oltáře, kteříž byli v Jeruzalemě. Br. (které byly. Us.). — *2. Táhnou-li se na zájmena osobná: já, ty, my, vy, on,* tedy časoslovo věty přídavné řídí se *osobou* zájmen těchto. Kdo jsi ty, kterýž voláš na krále? Br. — 3. *Táhnou-li se na více jmen, kladou se v číslo množné; pak-li se jen na poslední slovo táhnou, souhlasí s tím.* Zemřeli mu otec a matka, kteří oň pečovali. Us. — *4. Táhnou se také někdy na přídavná jména přisvojovací.* Rozvažuj božskou všemohoucnosť, kterýžto vše z ničeho stvořil. Kom. — *5. Zhusta se subst. do věty přídavné překládá a tu zájmeno s ním i v pádu se srovnává.* Vlna, kterou barvu nejprve chytí, tu drží. Kom. — *Pozn. k slovosledu.* Žák, který se pilně učí, bývá chválen, *lépe*: Který žák se pilně učí, bývá chválen. Václ. Hylmar. — *6. Místo jenž a který kladou se co a kolikož s gt.*, když myšlénku vedlejší činem obecnějším vynésti jest. Nevšichni lidé, co jich jest na tomto světě, spolu se znají. Pass. (Vz Co, 2). — Zk. — **K.** *ve spojení s: -si, -koli, -ž, -že, -žto.* Vz Cosi, Cokoli. Učinil to z kterékoliv příčiny. Br. I zavolav kterýchsi dvou z učedlníkův svých, poslal k Ježíšovi. Br. — Vz Zájmeno, G.

Ktesi-as, *a* nebo *e*, m., lékař a dějepisec řecký. Vz S. N.

Ktesif-on, onta, m., řečník athenský ze 4. stol. př. Kr.

Kto (strslv. kъ-to), staroč., = kdo; ktož = kdož. Kat.

Ktv. Kmen tento objevuje se dosti často v strč. památkách: Obih ktv-ie-š-e, ruměnci ktv-ě-ch-u. Kt.

Ktvěchu = kvetli (strč.) Výb. I.

Ktvieše = kvetla. Kat. 191.

Ktvu, zastr. = kvetu.

Ktvúci = kvetoucí. Kat. 2807., 3176.

Ktý, strč., = který, welcher. Hil.

Ku, předložka, vz K. — **Ku,** hlas žežhulčin. Us. Vz Kuku.

Kuba, y, m. (dle ‚Despota'), Kubík, a, Kubíček, čka, m., Kubák, Kubáček, Kubeš, Kubín, Kubata = Jakub. Někdy i Kuba dobře mluví. Prov. na Slov., Č. Směje se na to, jako Kuba na jelito. Č. Zdvořilý Kuba (vz Hrubý). Č. Kubo, kdes nechal Filippa? Václ. Hylmar. Bije Kuba do Jakuba a Jakub do Michala, vivastia — vivasta — vivastia byla; a kdo nevypije, toho ve dva kyje, vyvastia atd. Mřk. — To je Kuba (Kubík, kubík) = výborný v něčem. Us. — **K.,** y, f. Kaše z krupice, sušených hub a vody o štědrém večeru na Táborsku. Neměli ryb, měli jen kubu. Us. Hrš. — **K.,** y, f., největší ostrov Západní Indie. Vz S. N.

Kubarka, y, f., conovolus, plž. Krok.

Kubarník, u, m. bergera. Rostl.

Kubata, z Jakub.

Kubeb, u, m., piper cubeba, Kubebe, Cubebe, ein Gewürz. Reg. zdr. 103.

Kubelka, y, f., pískorka, moučné jídlo. Us. — **K.,** y, m., Wirrkopf. Rk.

Kuběna, y, f., z lat. concubina, souložnice. Das Kebsweib. V. Dítě z kuběny.

Kuběnář, e, m., concubinarius, souložník. Der Kebsmann. Kn. dr., Kom.

Kuběnářství, n., souložnictví. Kebsehe. K. páchati. Pr. Kut.

Kuběnský, kebsweibisch. K. dům. Zlob.

Kubeš, Kobeš, bše, m. = Jakub.

Kubík, a, m., vz Kuba. — **K.,** porphyrio, *pták bahní,* Krok; *krkavec,* Rabe. V. — **K.,** u, m., *u zedníků*: kostka, krychle, kostkový sáh.

Kuhka, y, f., ryba. Krab.

Kubla = kublal.

Kublaj, e, m., chan tatarský. Rkk.

Kublal, a, m., kubla, kdo se kublá, [ein Launler, Tändler. Us. Ber.

Kublati, kublám a kubli, kublávati. — **se s čím** = párati se, weilen, tackeln. Jg. — **se v čem** = něco zdlouha dělati. Rk.
Kubr, vz Kyblík.
Kucel, cle, m., chuchel, Knollen. Mus.
Kuckání, n. Dal se do k. a kašle, že by se byl málem zadusil. Deh. Vz Kuckati. Das Kotzen, Erbrechen.
Kuckati, kuckávati. — **co**: vodu. Us. — **se čím**: hořem a pláčem. Div. z ochot. Kotzen, husten, sich erbrechen, übergehen.
Kucmoch, u, m., *placka* z bramborů a černé mouky. — **K.**, *škubánky*, Sterz. — **K.**, *bramborová kaše*, Erdäpfelbrei. Vz Kudlmoch.
Kucnota, y, f., nedobrota, Ekelhaftigkeit. Us., Deh.
Kucný, špatný, ekelhaft. K. jídlo. D.
Kuče, e, f., kus, Stück. K. mýdla = sto liber. V Klatov.
Kučenina, y, f., klučenina, Rodeacker. D.
Kučera, y, f., kadeř; kučery, pl. kadeře. Kom. Haarlocke, Krause. Vlasy visely mu v kučerách. Ráj. Želízkem kučery n. kadeře dělati, páliti. — **K.**, y, m., *kadeřávek*, Krauskopf. V.
Kučeračka, y, f., na Slov., kadeřavá máta, mor. balšínek, mentha crispa, Krausemünze.
Kučeradlo, a, n. = kadeřadlo.
Kučeratý = kučeravý.
Kučeravěti, 3. pl. ějí, ěl, ění, kadeřavěti, kraus werden, sich kräuseln, Jg.
Kučeraviti, il, en, ení, kučerové činiti, krausen, kraus machen. Jg.
Kučeravý = kadeřavý. K. vlasy, člověk. V.
Kučeřeti = kučeravěti.
Kučeřiti = kučeraviti.
Kučerna, y, f. = pazderna, das Brechhaus. Us.
Kučina, y, f., mor., klučina. **K.**, Klappmütze. Na Slov.
Kučiti, il, en, ení = klučiti, reuten, na Moravě. Tu kopajte, tu kučnjte, tu si chléba dobývajte. Mor. Pís. 38. — **co**: les (vyklučiti). Jg. — **se po čem.** K. se po Češích zabitých. Zlob.
Kudala, y, f., cunila, rostlina ožankovitá. Rostl.
Kudan, a, m., macacus, opice. Sssav.
Kuďha, y, m., kuďbal, kundibal, a, kundibálek, lka, v Krkonoš. kuďaba (Hylmar), m., člověk zdlouhavý, páravý, Tändler, Laumler. Us. Ptr.
Kuďbati, zdlouhavě pracovati, langsam arbeiten. Ptr.
Kudber (Cudbear), u, m., persio, prášek červený n. violový. Šfk. 597.
Kúdelný, zastr. = koudelný.
Kudibal = kuďba.
Kuditi, kárati, tadeln. Na Slov.
Kudla, y, f., na Mor. křivák, *nůž kapesní zavírací*, schlechtes Taschenmesser. Kudly prodávati. Us. To je ten pán, co ty kudly maluje. (To je ten biďák n. To je onen známenitý muž). Us. — **K.** = *šuška*, *zavírka*. D. — **K.** = *necudná ženština*, Hure. Us. — **Kudly** = *mateně vlasy*. Zotten. Ros. — **K.**, y, m., kudlatý člověk, pes, ein zottiger Mensch, Hund. Na Mor.

Kudlač, e, m., kdo kudlá, der Zauser.
Kudláč, e, m., ein Krauskopf. Ros.
Kudlačka, y, f., die Zauserin.
Kudlák, a, m., pes, Pudel. Ssav.
Kudlanka, y, f. K. nábožná, mantis religiosa, Fangheuschrecke. Frč. 143.
Kudlař, e, m. Taschenmesserverfertiger; 2. hudlař. Rk.
Kudlati. — **koho** = za vlasy tahati, bei den Haaren zausen. — **koho jak.** Kudlal mne sice žertem, ale bolelo mne to upřímně. Sych.
Kudlatěti, 3. os. pl. ějí, ěl, ění, kudlatým se stávati, kraus, zottig werden.
Kudlatosť, i, f., die Zottigkeit. L.
Kudlatý, kudlovatý = kostrbatý, vlasů zčechraných, visících, zottig. K. pes, kozel, medvěd. Kom. K. hlava, hříva. Ros. Kudlatými chlupy porostlý. Hlas.
Kudlavec, vce, m., Zauderer. V Klat.
Kudlice, **e**, **kudlička**, y, f., malá kudla.
Kudlina, y. f., *chundel*, Zotte. Ssav. — **K.**, *obočí*, na Slov.
Kudlinatý = kudlatý, zottig. Ssav.
Kudliště, ě, f., *špatná kudla*, ein schlechtes Taschenmesser. — **K.**, *držadlo u kudly*, Stiel.
Kudliti, il, en, ení; kudlati = muchlati, zottig machen, zausen. — **koho za co**: za vlasy. Na Mor. — **co**: vlasy, kštice = za pačesy vzíti, D., slámu rozčechrati. Plk.
Kudlmoch, kucmoch, kucmouch, kucmocht. Vz Kucmoch.
Kudlnatý = kudlatý.
Kudol, u, m., hustý dým, ein dicker Rauch. Na Slov. Plk.
Kudovka, y, f., empusa, hmyz. Krok.
Kudowa = Chudoba, ves v pruském Slezsku.
Kudra, y, m., kudlatý pes, Pudel, slovo nové.
Kudrbal, a, m., směšně, ein alter Hacker. Ten starý k. celý den doma dřepí. Us. Petrov. Deh.
Kudravec, vce, m., ambrosia, stozrníčko, Ambrosienkraut, Traubenkraut. Berg.
Kudrlinka, y, f., kudrlinek, nku, m., kudrlinky, pl., *zatočené vlasy*, Krause. Kudrlinky nositi. — **K.** = *šašky*, *frašky*, *žert zvlášť nízký*, Zotte, Posse, Schwank. Kudrlinky provozovati. D. Vz Šibřinky. Nz.
Kudrlinkář, e, m., šaškář, šašek, Possenreisser, Zottenreisser. Jg.
Kudrlinkářka, y, f., šaškářka, Possenreisserin.
Kudrlinkovati = šaškovati, žertovati, zoteln, Zoten reissen.
Kudrna, y, f., kučera, kadeř, Krause, Locke. Ros. — **K.**, y, **kudrnáč**, e, m., Krauskopf. Us. Jede k. okolo Brna. Nár. P. Hylmar.
Kudrnatěti, 3 pl., -ějí, ěl, ění. — **komu.** Hlava mu kudrnatí, wird kraus. Jg.
Kudrnatiti, 3. pl. -tí, il, cen, cení, těn, tění, kraus machen, kräuseln. Jg. — **co komu**: vlasy. — **se komu** = kudrnatěti. Vlasy se mu kudrnatí. Jg.
Kudrnatosť, i, f., die Krause.
Kudrnatý, Kraus-. K. vlasy, hlava, člověk, pachole, pes. Jg.

Kudy, kady. 1. *Kde*, ubi, wo. Divno nám, kadys té smělosti nabyl! Tkad. — 2. *Kam*, wohin. Vz Kam. — 3. *Jakou cestou*, wodurch, welchen Weg, wohin. Kudy prošel? D. Neví kudy kam. Us. Nevím, kudy z konopí. Prov. Kudy chodíš domů? Us. Knihy dal páliti, kudyž (= čímž) mnoho dobrých knih zhynulo. Pláč. — 4. = *odkud, jak*, woher, wie. Kudy to víš? Troj. — 5. Pojí se s: *-koli, -kolivěk*. Jg. — 6. *Ve větách účelných* m. *aby*. Pták skuliny, kudyby se dobyti mohl, hledal. Jg. Vz Věta účelná.

Kudys = *kudy jsi*. Kudys přišel? Us. — **K.** = *kudy* + *si*. On se kudys (někudys) přibral. Us. On kudysi zmizel. J. On kudys (*od někud*) dostal zprávy. Jg. On se kudys (někde) prochází. Jg.

Kudyž, zastar. kudyže. K. pak půjdu? Welchen Weg soll ich gehen? — **K.**, vztažné, qua, wo. Bezcestný, kudyž cesty není. V.

Kufie, e, f. K. kopinatá, trigonocephalus lanceolatus, had. Frč. 332.

Kufr, u, m., z fr. coffre (kofr). S. N. Der Koffer. Kufřík, u, kufříček, čku, m.

Kufstein, a, m., město v Tyrolsku. Vz S. N., Tk. II. 513.

Kuglář, e, m., Lump, Vagabund. Na Slov. Plk.

Kuglářka, y, f., eine Schlampe. Na Slov. Plk.

Kuglářstvo, a, n., mámení, Kunstgriff; Schwank. Na Slov. Plk.

Kuhán, a, m., jistý pták. Ros.

Kuhländchen, Kravařsko, krajina na Moravě.

Kuhrati, vz Skuhrati.

Kuhýkati, heulen. Sova kuhýká. Reš.

Kuch, u, m., Oelkuchen. Na Slov.

Kuchař, e, m., od kuch (kuchati = vařiti). *Pl.* kuchaři a kuchaří (dříve i: kuchaře). Jg. Der Koch. Mnozí kuchaři řídko vhod krmi osolí ale neb přesolí aneb nedosolí. V., Lb. Vz Pán. Kde mnoho kuchařů, nejspíš přesolí. Jg. Mnoho kuchařů přesolí kaši (polívku). Trnk. Ne vše kuchaří, co s dlouhým nožem chodí. Ros. Když jsi se zrodil k-řem, nechtěj býti řezbářem; K., jenž z hladu umře, nehoden hřbitova. Pk. Ne vše k-ři, kdo se klece drží. Lb. — Vz Tk. II. 136., 370., 380.

Kuchařčin, a, o, der Köchin gehörig. Us.

Kuchaře veliké, dle Budějovice, ves u Karlšteina. Tk. III. 76.

Kuchařička, y, f. = kuchařka.

Kuchařiti, il, ení, kuchařívati, kochen. V. — **kde**: u dvora. D. — **komu**. Sám sobě kuchaří. Sych.

Kuchařka, kuchařička, y, f., die Köchin. V. Co do nového hrnečku kuchařka vloží, tím zapáchnúti bude, až se rozrazí. Rým. K. pána N., od pana N. Švěd. To je k., nadělá plný dům kouře (čmoudu = špatná). Na Želivsku. Sř.

Kucharky, dle Dolany, ves u Karlšteina. Tk. III. 54.

Kuchařová, é, f., des Koches Frau, die Köchin.

Kuchařský, Koch-. K. kniha, úřad, D., písař, umění, Jg., stůl. V.

Kuchařství, n. = připravování pokrmů pro lepší chuť a snazší stravení. Vz S. N. Die Kochkunst. Kom. S kuchařstvím se obírati. V.

Kuchařstvo, a, n. = kuchařství. Veleš.

Kuchařův, -ova, -ovo, dem Koche gehörig. K. dům. Us.

Kuchati, kuchávati; pytvati, k vaření strojiti (slov. = vařiti), ausweiden, ausfleischen. Jg. — **co koho**: rybu, zajíce, slepice, ptáky. Us. — **kde čím**. Sami měšťané v sobě mečem kuchali. Plk. — **se s čím**. = nechutně s něčím zacházeti, worin wühlen.

Kuchba, y, f. = kuchařství. Zlob.

Kuchlanka, y, f., dlouhý kožich s rukávy. Pelz. Mus

Kuchlice, e, f., ves v Buděj. Mus.

Kuchmistr, a, m., šp. z něm. Küchenmeister, přední kuchař. Aqu.

Kuchometice, e, f., Küchenkehrerin. Tkadl. II. 13.

Kuchta, y, m., špatný kuchař. Sudelkoch. Jg. — **K.**, y, f., kuchařka, v opovržlivém smyslu. Václ. Hylmar.

Kuchtice, e, kuchtička, y, f. Sudelköchin. Jg.

Kuchtický, Sudelkoch-.

Kuchtictví, n. Sudelkocherei.

Kuchtič, e, m., *koptič, čmalil, šmařič, klechtič*. Sudelkoch. — **K.**, *posluhovač* v kuchyni, Küchenjunge. Mus.

Kuchtík, a, m. = kuchta. — **K.**, Küchenjunge. Vz Kuchtič.

Kuchtiti, il, ěn, ění = špatně vařiti, schlecht kochen, sudeln. V.

Kuchyně, ě, f., *gt. pl.* kuchyň, vz -yně. Od kuch (kuchati = vařiti). Die Küche. V. K. veřejná, Garküche, Kosthaus. Kom. Kuchyně hostinská; k. obecná, Volksküche; vojenská, Mannschaftsküche. Čsk. Vlastní kout a kuchyně. V. Nahlédni do své kuchyně a poznáš, čeho se nedostává. V., Lb. Vz Vodn. Nahlídá co pes do kuchyně. Jg., Lb. Vz Vyzvědač. Kde teplá kuchyně, teplí přátelé. Ros. Kdež jest mastná kuchyně, tu much sletí velmi mnoho. Lb., Jg. Vz Přítel. Větřiti po kuchyních, kde se z hrnců kouří. Vz Mlsný. Č. Studená kuchyně. Ctjborové k. (dobré). K. latinská = lékárna. Sm. Latinská kuchyně měšce upije. Vz Lékárna. Lb. Běda té k-ni, která neviděla hospodyni. Pk. Co kto má v komore, vydáva do k-ně. Mt. S. Tučná kuchyně dělá hubenou pozůstalosť. Hrš. Do kuchyň něčeho dodávati. Us. Zavřela kuchyni = počernila se. Us.

Kuchyňka, kuchynka, y, f., *malá kuchyně*. Br. — **K.**, der Fischkasten der Winterhaltung. Gl. 111. — **K.**, *potravní trh*. Speisemarkt. — **K.**, y, m., Naschmaul. Vz Kuchyňkář.

Kuchyňkář, e, m., kuchynář, veřejný kuchař, stravovatel, hostinský, ein Garkoch, Traiteur (tretér). Mus. — **K.**, Naschmaul. Sych.

Kuchynník, a, m. Küchenhälter, Traiteur. Troj.

Kuchynný, kuchyňní, V., Br., kuchynní, Küchen-. K. hák, Br., kuchynní komín. Háj.

Kuchyňský, Küchen-. K. drobné dříví k vaření, sůl, vino. Jg. **K.** *nářadí*, ohřivadlo (uhelník), střez (dřez, třez, vyplachovadlo); mísa, talíř, kleště na uhlí, sekáček,

sítko (cedník, cezának), špikovadlo (protykačka), opěnovačka (šumovačka), vařečka (měchačka), vrtička (kvedlačka, montička), konev, putna, stoudev (stoudva, štoudev), džber (čber, čbeřík), svícen se štípcí, košík, pometlo (koště, chvoště), plecháč, žejdlík, struhadlo, lžíce, lopatky, kružadla (kružátka), nalevák (vlěvák), kadluby na nákypy, poklice, svítilny (lucerny), kavovary, pekáč, Pt., hrnec, kozlík, samovar, pohrabáč (ožeh, hřeblo), vidlička, džbán, rendlík, třínožka, rožeň, moždíř (hmoždíř), kbelík, škopek, vál s válečkem, vidlice. Š. a Ž. **K.** *rostliny*: kapusta, zelí, brukev, karfiol (květné zelí), tuřín, řepa (vodnice), řetkev, mrkev, petržel, rajské jablko, tykev, okurka, melonn, spinát, cibule, pažitka, pór, česnek, chřest (špargl), houby, hořčice, křen, mák, kmín, anýz, kopr, fenykl, paprika, šafrán, vanilka, puškvorec, bobek atd. Š. a Ž. K. lístek, Küchenzettel. Čsk.

Kuchyňství, n., das Küchenwesen, die Garküchcrei. Jg.

Kujavník, u, m., psidium, rostl myrtovitá. Rostl.

Kujce, e, m., der Schmieder. Jg.

Kujeba, y, m. Není než K. z Mejta (vysokého) = tulpas, hlupák. Gl. 111.

Kujíř, e, m. Schmied. Vz Kujce.

Kujnosť, i, f. Hammerbarkeit. Jg.

Kujný, hammerbar. Jg.

Kujon, u, m., rukavice ženců bez prstů (fuják); punčochy bez chodidel (štiblata, kamaše). D. Handschuh ohne Finger; Strümpfe ohne Fusssohle. — **K.**, vůbec kloc, cár, Fetzen. Zaballiti nohy do k-nů. Us. — **K.**, a, m., z fr., darebák, nedbalec, klacek, hulvát, mamlas. Us. Coujon, Lump.

Kujonovati = týrati. Vz Knjon. — Ve vých. Čech. = knšovati, mlčeti. Jir.

Kuk, u, m., *a)* člun u veliké lodi, eine Barke; *b)* zpěv žežhulčin, Ros., Č.; *c)* krátké objevení — se a zase schování — se (kukuk, kukuč). Jg.

Kukač, e, m., kdo kuká. — **K.**, cuculus, pták šplhavec žežhulovitý. Krok.

Kukačka, kukučka, kukavka, y, f., kukuk, a, m.; žežhula, žežhulka. K. od křiku tohoto ptáka. Der Kukkuk, Guckuck. K. obecná, cuculus canorus; k. jihoafrická, indicator verus; k. černá, crotophaga ani. Frč. 359. K. kuká. Us. K. po sv. Janu za kolik dní kuká, za tolik grošů žito bude (za tolik zlatých bude korec žita. Hrš.). Č. K. pávím peřím se honosí (o chlubných). Č. — **K.**, *hra dětská*. Hráti na kukačku. — **K.**, *vstavač širolistý*, orchis latifolia, rostl. Čl. 137., FB. 22. — **K.**, die Wasserunke. D.

Kukadlo, a, n., ein Gucker. D. Vz Kukátko. — *Kukadla* = oči. Us.

Kukalka = kukačka. Er. P. 151.

Kukaně, ě, kukaň, ě, f. posada slepičí; na Slov. klonka, Hühnerkorb. Nasaditi slepici na vejce do kukaně. Puchm.

Kúkati, na Slov., = koukati.

Kukati, kukávati, wie der Kuckuk schreien. **abs**. Kukačka kuká. Kom. — **K.**, kuknati, domlouvati, klagen, schelten, zanken, raunzen. Jg. Muž vždy kuká, kváče a bonří. V. — **na koho**. Lom., Koll.

Kukátko, a, n., die Lorgnete, der Operngucker, das Guckloch, der Guckkasten, Guckfenster. Rk. Vz Hledí.

Kukavka, kukavička, y, f. = kukačka. V.

Kukažka, y, f. = kukačka. Reš.

Kukelka, y, f., kleine Kappe; Larve, Puppe. Rk.

Kukelník, u, m., ascium. Rostl.

Kukla, y, kukle, e, f., kuklice, kuklička. Cf. střlat. cuculus, cucula, střněm. Gugale, Kogel. Gl. K. *přikrytí hlavy*, z něhož jen tvář a oči vykoukají. Uvázala si kuklu n. kukli. Us. *V Krkonoších veliký ženský šátek na hlavu*. Kopfhülle, Kopftuch. Podej mi mon kuklu. Us. Kb. K-u okolo hrdla obtočil. BN. Včelař včelám med bera kuklou obličej si zastírá, aby ho včely nepoplchaly. — **K.**, *die Kaputze*. Staří jsú v kuklách jako kněží na súdn sedali. Vš. 433. — **K.**, *die Vermummung*. Jestliže by v larvách jeli n. v těch potvorných k-ách. Gl. Kuklu a zvonce nositi (bláznem býti). Kom. Kuklu někomu strojiti (za blázna míti. Vz stran přísloví: Blázen). Č. Na někoho kuklu strkati (= vlnu cizí. Vz Vina). Jg., Č., Bart. 257. 21. Již je k. ušita. (Už se stalo). Kom., Č. S takovou kuklou na blázny (ne na mne). Ros. Kuklu někomu strhnouti. Br., Scip. (pokrytství). O takového nechť se opilý nezbeda otře, tenť mu umí kuklu zkrojiti. Reš. Sil mu k-u nevěrnou a úkladnou. Bart. — **K.** = *kout, konec střechy, vaz* n. *hřeben na střeše*, kobka. Firste. D. — **K.** *v zoologii*: *pupa, nymfa*. Die Puppe. Vaň. — **Kukle**, hrušky trpké, veliké, žluté, k sušení dobré. Us.

Kuklatka, y, f., cucullaria. Rostl.

Kuklena, pl., n., dle S. N. Kukleny (dle Dolany), ves u Kr. Hradce. Na K-nách. Us.

Kuklení, n., das Kappen, die Verhüllung. — **K.**, *kukle na domě, kobka*, Giebel. Us. Plaňan.

Kuklice, e, f. = kukla.

Kuklík, u, m., geum, rostl. K. obecný, g. urbanum; k. potoční, g. rivale; chlumní, g. montanum. FB. 99. — **K.**, a, m. = kuklíř.

Kuklíř, kuklář, e, m., der Kappenträger, Mönch. Apol. 285.

Kukliti, il, en, ení, kappen. — **se**. Když se Krkonoš kuklí, bývá déšť. Mus. — **koho**. Kukli ho jak chce. Prov.

Kukmak, u, m. merulius, houba. Jg.

Kuknač, e, m. Murrer. Jg.

Kuknati, kuknám a kukni, eš atd. = skuhrati, bronkati, kuňkati, knikati, klagen, murren. **proč**: pro nedostatek. Jel. — **na koho**. Pís. 1529.

Kuknavě, klagend. K. sloužiti. Jel.

Kuknavosť, i, f., klagendes, murrendes Wesen. Jg.

Kuknavý, naříkavý, klagend, murrend. Jel.

Kuko, a, n. = vejce. Na Slov.

Kukol = koukol.

Kukrecht, u, m., kukrechta, y, f. = pečivo nepodařené, schlechtes Gebäck; svítek ze sekaného masa, z hlavy atd. St. skl., Jir.

Kukrowitz, Kuchařovice u Znojma.

Kuks, Kukus, u, m., ves v Hradecku. Us.

Kuku, kukuku! hlas kukačky.

Kukuč! v dětské řeči, guck!

Kukučka = kukačka. — **K.**, orobauche, Hanfwurzel. Na Slov.

Kukuk, a, m. = kukačka. Ros.

Kukulenka, kukulka, y, f. = kukačka. Na Slov. Lepší jedna k. nežli tri sta krivanů; krivan vrzá, když to mrzá, kukulenka kuká, když je tepla dosť. Na Slov.

Kukurbita, y, f., nádoba k destillování. Do ní dá se věc, která se má destillovati a alembikem (klobonkem) se přiklopí. Vys.

Kukuřice, e, kukuryce, e, f., kukurec, e, m., turecká pšenice. Zea mais, Mais, türkischer Weizen, Kukuruz. Vz Čl. 158., FB. 7. K. obecná, indická, turecká pšenice, turkyně. K. se žlutým, červeným, bílým, modrým a pestrým zrnem. Koubl. Vz více v S. N.

Kukuryčí, kukuřičí, kukuryčný, kukuřicový. K. sláma, Kukuruzstroh.

Kukuryčiště, kukuřičiště, ě, n. Kukuruzfeld. Jg.

Kukus, u, m., z něm. Kux a to z českého kus, díl, podíl na horách, $^1/_{128}$ horní majetnosti; na Slov. tříza, Plk., tříže, Am., stř.lat. coxa. Vz více v S. N. — **K.** *lesní* (jejž držitel dolů n. huti držiteli lesu za bezplatné dodávání dříví (lesu) k horám n. k huti na svůj náklad dělá. Vys. — **K.** *bratrský* (v prospěch pokladnice bratrské dělaný). Vys. — **K.** *dědičný* (jejž držitel dolu pro majitele povrchu zemského za škodu děláním dolu učiněnou na svůj náklad náhradou dělati musí. Der Erbkux. Vys. — **K.** *obroční*, díl obroční. K. n. díl *zameškaný*: jehož držitel v určené době uloženého příplatku nesložil. Vys. — **K.** *svobodný* (pro dobročinný ústav, špitál, kostel, školu atd). K. špitální, školní, záduší, k. k záduši. Vys. K. si koupiti. Vys. Čtyři dědičné kuknsy na svůj náklad dělati a pavovati (bearbeiten). Er. Kuknsy dělati, zakládati. Smlouva Ferd. I.

Kukuvík, u, m., isopyrum, rostl. pryskyřníkovitá. Rostl.

Kukybanek, nku, m. Hokuspokus. Dobrý a šlechetný člověk, kdežkoli lehne, i bez těch lidských k-ů všudy dobře lehne (t. j. bez kněží, bez žákův i bez všeho zvonění). Bart. Kron. III. hl. 3. pag. 211.

Kůl, (stč. kól), gt. kolu, v obec. mluvě: kůlu; kolek, lku, kolík, u, količek, čku, m., kolí, í, n. Der Pfahl, Stapel. V. K. kovaný (okovaný, obutý), zaražený (berannik); u sáhu dříví: *laterník*; k držení lodí: *lapač, holec*; na kterém se rybářské náčiní suší: *soch*. Šp. K. tenký, tlustý. Kování, střevíc, bota na kolu (Pfahlschuh). Nz. Celý stroj stojí na kolích. D. Kůl do země vraziti, beranem tepati, vbíti, D.; koly nabíjeti, vrážeti. V., Ler. Zločince na kůl naraziti, nastrčiti, vstrčiti, vbíti, vraziti, vhoditi, jej kolem prohnati. V., D. K. ostrý, zatesaný, železem nasazený, L.; plotový, plotní. V. Zahrada se hradí plotem z kolů. Kom. Koly tábor ohraditi. Rk. K. železný, u jezu, pod stativa (ve mlýně), pod žlaby (ve mlýně), předpražní, mezní. Jg. K. obostřiti, opáliti, zatlouci; kolím pobíjeti (unterstützen), beraniti. Šp. Jest z toho plotu kůl (téhož rodu, řemesla, přátelstva). D. Dělá, jakoby mu (ani) kůl nepohořel (nic nedbá, se nestará; staví se, jakoby o ničem nevěděl. Vz Potutelný. Lb.) Ler., Ros. Ten člověk je jako kůl; Ostal jako kůl od plotu (sám, opuštěný, osiřelý). Vz Opuštěný. Us., Č. Jeden jak druhý jest z téhož plotu kůl. Vz Stejnosť. Lb. Podobný. Č. Koly komu na hlavě tesati (dříví na kom štípati). L.

Kula, y, f., dříve, posud na Slov. = koule.

Kulacený, gerundet. Us.

Kuláč, e, kuláček, čku, m., kulatá nádoba na víno, vodu. Na Slov. — **K., kulák**, kulatý kámen, ein runder Stein. Us. Petrov. Dch. — **K.**, kulaté poleno. Sáh kuláčů. Us.

Kulačka, kulatka, y, f., židovka, kulatá slíva. Us.

Kuláčové dříví = hůlkové, oblé. Us. Jilem.

Kulák, vz Kuláč. — **K.** = *kohout* bezocasý, jenž má ocas dolů zakulacený. Na Mor. Mřk.

Kulan, a, m., equus onager, ssavec z rodu koňů, podobný k oslu; žije v Tatarsku. S. N.

Kulaše, e, f., moučná kaše, Mehlbrei. Na Slov. Plk.

Kulatan, a, m., pinnotheres, korýš. Krok.

Kulatěnec, nce, m., sphaeranthus. Rostl.

Kulatěti, ějí, ěl, ění, rund werden. Jg.

Kúlati = kouleti. **se po čem.** MM. — **co komu.** Kúlaj mně maminko košulenku, já si pojedu pro milenku. Juž je košulenka vykúlaná, juž je děvečka výjednaná. Mor. Pís. 268.

Kulatička, y, f., cephalanthera. Rostl.

Kulatina, y, f., plod polní luštinatý: hrách, čočka, vika atd. Us. v Krkonoších. Hülsenfrüchte.

Kulatiti, il, cen, cení, kulativati, rund machen, runden. — **co.** Soustružník kouli kulatí. Sych. — **co čím:** rukou. — **se od čeho.** Od dobrých kousků tvář se kulatí. Sych.

Kulatka, y, f., okrouhlice, bruška. Us. — **K.**, kulatá slíva, kulačka. Us. — **K.**, druh bohů. Ve vých. Čech. Jir.

Kulatobilzník, u, m., luffa. Rostl.

Kulatolusk, u, m., sphaerolobium, rostl. vikvovitá. Rostl.

Kulatoplodý, runde Frucht tragend. Rostl.

Kulatorožka, y, f., sphaerocera, hmyz. Krok.

Kulatosť, i, f., die Runde, Rundheit, Rundung. V.

Kulatý, kugelrund, -förmig, kugelicht. V.

Kulavě, běžně, spěšně, rollend. Reš.

Kulavosť, i, f., běžnosť, spěšnosť. Jg.

Kulavý, co se koulá (koulí), běžný, spěšný, rollend. Jg.

Kulbatý, kusý, stumpf. Us. k Bavorům.

Kulčák, a, m., alter Hengst. Us. Polič.

Kulčiba, y, f., Brechnuss. Jg.

Kule, vz Koule.

Kůlec, lce, m., malý kůl, Pfählchen. Vz Kůl. Us.

Kulečka, y, f. = kulička. Na Slov.

Kulečník, u, m. Billard. Na kulečníku se hraje kulemi ze slonové kosti, které tagem (tyčí) do jistých děr kulečníku se vrážejí, kterým tagem směr běhu se dává (Mřk.). Na kulečníku mnoho peněz prohrál.

Kůlek, lku, m., malý kůl, vz Kůlec.

Kůleti, vz Kuliti.

Kulha, y, m. a f., kdo kulhá, ein Hinkender, eine H-de. Jg.

Kulhánek, nka, m., kulhavec, ein Hinkender. Ros.

Kulhati, kulhávati, kleeati, hinken, humpen. V. — **abs.** Ten kůň kulhá. — **na co:** na pravou, na levou nohu. Us. — **za kým, po kom.** D. — **se na čem:** na berlách. Kom. — *K.* v Krkonoších: bejhelcet, bejhelčit. Kb.

Kulhavě, hinkend. K. choditi, kulhati, hinken. Jg.

Kulhavec, vce, m. = kulhánek. — **K.**, choleva, hmyz. Krok.

Kulhavěti, 3. pl. -věji, hinkend, lahm werden. — **od čeho:** od uražení. V.

Kulhavice, e, f., v Krkonoších = jídlo ze spařených housek. Kb.

Kulhavití, il, en, ení, chromiti, hinkend, lahm machen. Ros.

Kulhavka, y, f., nemoc kopytní, bolavé nohy, Klauenseuche. Ja. Ovce (krávy) mají k-u. Us.

Kulhavosť, i, f., kulhání, das Hinken. Reš.

Kulhavý, hinkend. V. K. kůň, Us., příčina, výmluva (nepravá, neplatná). V. V chřapavý zvon nezvoň, vlka na kulhavém koni nehoň. Rým. Při kulhavém kulhej (řiď se lidmi). Jg. Na kulhavém přijel (koní — pozdě). Na kulhavém přišel (kulhavý). Ros. Počkáme na kulhavého posla = na další zprávu. Ros. Kdo se chce kulhavému smáti, musí sám rovně státi. Č. Kdo kulhav, nechoď k tanci do kola. Vz Bosý, Bázlivý. Š. a Ž. Kulhavý chromý, největší hromy (jest velmi hněvivý). Lb. — **na čem:** na těle. Pal. IV. 328. — **nač.** K. na obě noze, V., na pravou nohu. D.

Kulhoš, e, m., cholocpus, lenochod. Krok.

Kulička, y, f. Das Kügelchen. Kuličky bolavé červené, cidécí, gummové n. klovatinné, lakové, muskátové, na skvrny, tartarové železité, tryplové. ultramarinové, železité. Kh. K. z hliny dělati. Us. K. k hrání. Ball. D. K. na skvrny, Fleckkugel. K. semenné. Um. les. — **K.** = kusá, kulatá slepice. D. Vz Koule. Kahlarschel. — **K-ky**, běhounky, Posten = kule trochu větší než hrách. Šp.

Kuličkovati, ballotiren. Rk.

Kulifaj, e, m., staroch, ein alter Knasterbart. Plk. Na Slov.

Kulifajka, y, f., stará baba, alte Vettel. Na Slov. Plk.

Kuliferda, y, m., dle Despota. To je k. = lišák, chytrák, Schlankopf.

Kulich, kulicha, a, kulíšek, ška, m. = *sluka polní*, Brachschnepfe; druh sovy, *sejček*, surnia noctua, Kauz. Us. — **K.**, *schlauer Kauz.* Počkej kulišku, dáme ti! Sych. — **Kulíšek**, *píšťala* k napodobení křiku kulíšího (k lapání škodného ptactva). Šp.

Kulichání, n., křik kulišī. Šp.

Kulichati, kulichovati, wie der Kauz schreien. Č., Mus.

Kulik, a, m. *Kulíci* podobni se tvarem těla slukám, mají však hlavu kulatou, zobák bez citlivé blány, veliké oči a zadní prst zakrnělý aneb žádný. Dytík, kulík, čejka, pisila, ústřičník. Kulík říční, charadrius fluviatilis, Regenpfeifer; k. obecný, pluvialis apricarius. Frč. 346.

Kulinek, nku, m. = kousek, Stückchen. Na Slov. K. chleba.

Kulisa, y, f., Coulisse, postranní závěsa v divadle, postranice. Rk.

Kulišek, ška, m., Vz Kulich, Sýc.

Kulíší, Kauz-. K. příbuzenstvo. Č.

Kuliště, ě, n., Kegelplan; Billard. Rk.

Kuliti, 3. pl. -lí, kul, il, en, ení; kouleti, kulivati, kutáleti, rollen, kollern, wälzen. V. — **co po čem, kudy:** po zemi. Us. — **čím.** Sem i tam jím kouleli. Jg. — **čím kam:** koulí do kuželek. — **se.** Větry se koulejí (po dolech pohybují, obíhají). Vys. — **se od čeho.** Jablko od jabloně daleko se nekoulí. Ctib. — **se po čem.** Po cihlách se kulil. Štelc. — Vz Kouleti.

Kulka, y, f., eine kleine Kugel, Kügelchen. K. olověná, do ručnice (Gewehr-, Schiesskugel), V., obalená, přiléhavá, klochtová (Lauf-), pukavá (pukavka), kulatá, okrouhlá. Šp. K. fičí, uhodila, razila. Šp. Dráha, povrch, udeření, rána, krček n. čípek (kde se při lití odřízne) kulky; pytlík, forma n. tvořítko, skříně, vytahovák (ráček, výkrut, parátko, vytahák) na kulky. Šp. Dáti někomu kulkou (střeliti ho). V. Kulkou nabiti. Jg. Kulkami stříleti. D. Stříleti stříbrnými kulkami. Vz Porušený soudee. K. se chybí, ale nechybí se matčino slovo. Pk.

Kulkatý = mudťatý. Jg.

Kullý = to, co se kouleti dá, nebo což kulato jest. V Opav. Pk.

Kulm, Chelmno, Chlum, místo v Prus.

Kulminace, e, f., z lat., *vrcholení a hluboční* znamená v astron. průchod hvězdy n. vůbec některého bodu na kouli nebeské u svém denním běhu skrze poledník a rozeznává se *hořejší* k. či vrcholení a *spodní* k. či hluboční. Kulmination, Durchgang der Sterne durch den Mittagskreis. S. N.

Kůlna, vz Kolna.

Kululce, e, f., kulatá hruška. Us.

Kulobití, n. Kugelregen. Čsk.

Kulohnět, a, m. Erdochse, brouk. Rk.

Kulochyt, u, m. Kugelfang. Dch.

Kulolej, e, -lijec, jce, m. Kugelgiesser. Rk.

Kulomet, u, m. Druh děla. Stran frasí vz Dělo. Fr. mitrailleuse.

Kulometec, tce, m., ein Grenadier. Zlob.

Kulometný. K. batterie. Mitrailleusenbatterie. Čsk.

Kulovati, kouleti, kugeln.

Kulovatina = kulatina.

Kulovatosť, kulovitosť, i, f. = kulatosť.

Kulovatý, -ovitý, kugelicht, kugelförmig.

Kulovitý. K. sloh, složení. Nz. rnnd. Us. K. tělo, Sedl., koule.

Kulovnice, e, f., flinta, Kugelbüchse, tažená ručnice, do které se kule nabíjejí. — **K.**, váček na kulky, der Kugelbeutel. Šp.

1. **Kulový** (sférický), sphärisch. K. úseč, úsek, výseč, výsek, povrch, kruh, trojúhelník, trigonometrie (trojúhloměrství), zrcadlo. Nz.

2. **Kulový** most, *lépe*: kolový.

Kult, u, m., z lat. cultus, obřady církevní, bohoslužba. Rk. Kultus, Gottesdienst, Kirchengebräuche.

Kultivovati, z lat., vzdělávati, kultiviren. Pk.

Kultuk, u, m. Vz Iluba.

Kultura, y, f., z lat., vzdělání, vzdělanosť, zvl. vzdělanosť lidského pokolení, Bildung. S. N. Kulturu rozšiřovati. K. se zmáhá. — **K.**, vzdělání země, zvl. slovou k-y sadby lesní. S. N. Kultur, Anbau, Bearbeitung.

Kulturui, vzdělanosti se týkající, Kultur-. K. historie (dějepis vzdělanosti lidské). S. N.

Kulžmo. Rozběh k. v levo v pravo (kulhajc, jednou nohou skákaje. V tělocviku).

Kumáč, e, m., bavlněná tkanina červené barvy. Ein Stoff von Baumwolle. Č.

Kumariu, u, m., Tonkacamphor, látka těkavá, vonná: $C_{18}H_6O_4$. Vz S. N., Šlk. 524.

Kumbálek, lku, m., bambousek, kleines, schlechtes Häuschen, Bude.

Kumburk, Koldenburk, Kolmburk, a, m., starý hrad u Jičína. V. S. N.

Kumer, mru, m., stonek (v syrařství), který nese kotel. Na Slov. Am.

Kuminol, u, m. $C_{10}H_{12}O_2$. Šlk. 521.

Kumnouti, mul, utí = z ticha šťouchnouti, na Slov. — **koho kam: v** bok. Baiz. Zupfen, leise stossen.

Kumol, u. m., $C_{18}H_{12}$, průhledná aromatická tekutina. Šfk. 442.

Kumpán, a, m., soudruh, společník. Vz Compagnon. Pk. Der Studien-, Zimmer-, Konviktsgenosse, Gl; ein lustiger Geselle. Star. lat.

Kumpleta, y, *kumpletoř*, e, f., z lat. completa, completorium, die letzte der kanonischen Horen, die nach Sonnenuntergang gesungen wurde. Ke skonání dne mají pěti (zpívati) hodinu, jíž říkají kumpleta. Št. (Gl.).

Kumrowitz, Komárov u Brna.

Kumulace, e, f., z lat. cumulatio, hromadění, nahromadění. Rk. K. jest, když se jedna a táž věc s více stran před oči staví. Člověk moudrý nestrachuje se smrti věda, že jest počátkem odpočinutí, lékem bolesti, útěchou kvílících, zprostitelkyní z bídy a nouze atd. Kumulation, Anhäufung. Vz Zk. Ml. II. str. 170.

Kumulativui: hromadný, společný. Kumulativ. Rk.

Kumulovati, hromaditi, nahromaditi, něco s jinou věcí najednou odbyti, vyříditi. Kumuliren, häufen, anhäufen.

Kumžak, a, m., Königseck, v Budějovsku. Vz S. N.

Kůň (dříve kóň), gt. koně, m., (krátí ů, vz ů). *Starého akk.* kůň = nom. užívá se podnes: sednouti na kůň. Vyskoč panenko na můj kůň. Er. P. 506. Vz násl. *Pl.* nom. koni, koní (D.), koně, koňově; gt. koní, koňův; dat. koním, koněm a koňům; akk. koně; lok. koních, koněch; instr. koni, koňmi. Kůň sklání se tedy v pl. z části také jako ‚Znamení.' *Koně* je, jak se Kts. domnívá, zastaralý nom. dualu, jenž ostatní pády dle pl. tvoří. Jiní mají za to, že v tvaru ‚*koně*' jest koncovka neživotných. Ht. v Sr. ml. str. 187. píše: S nom. a vok. pl. *koně* nesprávně bývají spojovány přívlastky na *-i* aneb *-í*: bratrovi, černí m. bratrovy, černé koně; správně naproti tomu s *koni*, koní a *koňové*: bratrovi, černí koni (koňově, koní), a to proto, že přívlastek tvarem svým shodovati se má s určeným jménem. Je-li toto, jako *koně*, tvarem neživotné, i přívlastek jeho takým býti má, jaký neživotným patří a naopak. Mkl. soudí, že ‚*koně*' není dual, nýbrž spíše forma akkusativu pl., jako u Slováků hady m. hadí, a i v Čechách na mnohých místech se říká: To jsou vojáky (naopak: viděli jsme vojáci); a u neživotných rovná se forma nom. formě akk. S Mkl. souhlasí Prk. Vz str. (tohoto slovníku) 564. a. ř. s hora 13. a násl. — Kůň, koník, koníček, čka, oř, komoň, hřebec, valach (klepec); klisna (kobyla); hříbě, hříbátko; mnoho koní: koňstvo; k. divoký: sveřepec, stádník, stádní kůň. Kůň, kóns, lat. equus caballus, lit. kuinas; kobyla, kobylica, lat. equa, lit. kummele. To má Schl. za stažené z komoň a to m. koboň a kummele m. kubele, a to souvisí s: kobyla, lat. caballus. Cf. Kobň — kóň (vedlé kob-yla). Gb. Hl. 111. Popis koně vz ve Frč. 383. Pferd. **K.** špatný: mrcha, herka, hamra, škapa. Šp. K. náruční (poboční, brázdní, popravní, na pravé straně oje), podsední (podsedlní, opratník, sedlový, násedce, na levé straně oje; na něm bývá sedlo, tedy bývá pod sedlem, tedy podsedlní), Pt.; povodník, povodní k., k. na povodě (Leit-, Skl.), opraťák, opratní (podsedlní k., Leitseil-), Šp.; k. dobře postavený, pěkného údělku, pěkné postavy, pravidelného zrůstu, Šp., bosý (neokovaný), Šp., arabský, tatarský, perský, anglický, turecký, berberský, francouzský, vlaský, německý, holandský, sedmihradský, bukovinský, krajinský, český, S. N., neapolský, dánský, hispanský, fríský, holštýnský, meklenburský, polský, uherský. Šp. **K.** *dle potřeby a chodu*: K. do vozu (tahoun, tažný), kočárský, kotčovský, kotčí, poštovský, robotný, soumarský, soumarní, vojenský, do boje, turnajský (kolčí, hončí), myslivecký, k jízdě, jízdný (jezdecký, šlapa, Us., zápřežný, vozník. Břez.), při oji, od oje, školní, neosedlaný, Jg., vycvičený, stavný n. zrážlivý, stavný na ostruhu, lenivý n. klaznovitý, Šp., jednochodník (mimochodník), šlapací, šlapák, klusavý, klusací, stranilý (jsa jankovitý), klecavý, zkřesaný n. šmatlavý, napadavý, klusák; klesavý, potklivý, nepevný na nohu, v kalupu jdoucí, kročák (který má dlouhý krok), klopýtavý Jg., přikolejní, Wildbahnpf., povojný, Stangenpf. Čsk., reservní. Rf. *Dle barvy n. srsti*: vranný (vranec, vranník), bruavý (brůna), višňák, liška, bílý, hnědý, plavý (žemlový), ryzí (ryzka, ryzák, ryzek), strakatý (straka), proměnný, plesnivý (plísník), jabkovitý (jablečník), kostkovatý, myška, šedivý, popelatý, Ja, tygrovaný (tygr), D., mrazkovitý (mrazek), tiska. Jg. *Dle jakosti*: tvrdoústý, tvrdohubý, tvrdý, necitlivý, žídký (kterého chomout brzo rozedře), odsedla stlačený, krkavý, klaznovitý (silný ale tahati nechtějící), konsavý, lekavý, plachý, ohnivý, divoký (kacíř, Šp.), nepojemný v uzdu, krotký, tichý, jako jelen štíhlý, vášnivý, kusý (šváb), Jg., anglisovaný, potýkavý; který ztratil jádro: (Kennung): výroň, netahálek; bouřlivý, měkkohubý, s dlouhýma ušima: kleponchý, a ohrnutým nosem: klábonosý, neokrocený, kolenoplešný, vyklestěný (valach), jádrooký, půdoplachý, vzduchoplachý, kosmatý, jiskravý, výhonělivý (při dobré stravě hubený), vypleceny (buglahm). Šp. *Dle nemocí*: ochvácený, ozhřivý, soplivý, červivý, vodnatý, dušný, dýchavičný, soptivý, plno-, plochorohý, odražený, se zasekávající, chřípěčný, schvácený, souchotivý, hladovitý, obžerlivý, roupovitý, jankovitý, paducník, chrastavý, práchnivý, prašivý, svrabivý, závratný, zhmožděný, zdá-

vený, otlačený, sadnivý, krtičný, molovitý, strupivý, kurdějovitý, svalovitý, kotníčkovatý, mozolkovitý, žabrovitý, zakovaný, zabodený. Jg. Vz Podlom. — *Na koně se dává* (klade) sedlo (vz Sedlo). *Kůň* se pokrývá čabrakou (pokryvkou, kroplřem), ozdobuje pochvami (chámy), náčelníkem, náprsníkem (poprsníkem, prsinou), podocasníkem (farkašem, podchvostinou) a řídí se otěží (stihlem) a udidlem (uzdou). Pt. Vz Kšíry. — *Kůň* se potýká, uráží (stösst an), Jg., kopá, se leká, řehtá, řehce, skáče, frká, říčí, Us., se bočí, Dal., se stihá (se honí = zadní nohou v přední tluče), se spíná, cválá, Š. a Ž., chybně cválá (běží chybným tryskem), Čsk., nohami na příč skáče (chybuý krok), běží tryskem ohybnou nohou, Rf., nohu si vytkl n. vyvinul, se tře, se strouhá, se horní (begattet sich, rosst), se třese, seká, se překotil, stříhá ušima, nedá na sebe vsedati, dobře běží klusem, se přemršťuje, se schvacuje, ochvacuje, se zprotivil, kulhá, napadá, bije, vyhazuje zadkem i předkem, přebírá (krok, greift aus), hrabe, se zvášní, se zmasil, se zpodoznbil, odrazil, se zaskočil, zatkl, se vyplecil, si zaskočil, zdýchavičněl, se zastřelil (hat sich gestossen), zozhřivěl, má kech (kach, Bräune), dohodil (dostal poslední zub), se sedlem otlačil n. oddávil; kopyto oddavuje (abdrücken); ronl n. shazuje n. svrhuje zuby (Vz Zuh), močí. Sp. — *Koně* k herce (klisně) pustiti (připustiti), spravovati (kočí koně spravuje = řídí), V., hřbelcem čiditi (česati), houní přistírati, krmiti, napájeti, Jg., hvízdáním n. blazením krotiti, ostruhami pobádati, uzdou a otěží ohýbati a řiditi, Kom., sedlati, osedlati, strojiti, zapřahati (do vozu), vypřahati, plaviti, podkovati, kovati, L., vyvésti, projížděti. V., na uzdě držeti, mlaskem (klokem) vésti, tlusté míti jako špalky a čisté jako sklo, překrmiti, Us., popichnouti, D., zahodnouti, Vrat., cvalem hnáti, Rohm., ztruditi, otahati, zchvátiti, uhnati, zhmožditi, Us., chovati, J. tr., pěstí (místy: palcí) měřiti, Pr., vnitřní rukou vzíti (v jízdárně), sebrati vztažením otěží a přitisknutím obou nohou), Rf., burdovati, harcovati, proháněti, obročiti, popichnouti, vyciviti, hnáti, rozpouštěti, v uzdu pojíti (pojati, koni uzdu dáti), na ostruhy vzíti (ostruhy koni přiložiti, koně v ostruhy pojíti), přepřáhnouti, spěniti, spínati, sepiati, spínákem sepiati, zakládati, přijížděti, podkovákem zabodnouti, do brodu vésti, přeložiti, vyměniti, ožehem n. přípalem klejmiti, přivázati, okovati (na ostro) neb nabrousiti, hroditi, čubiti (třapci mu hlavu ozdobiti). Šp. Výstroj, znalosť koní; úhrnkový plat na koně, Pferdepauschale. Čsk. — *Koni* uzdu dáti, otěž pustiti, ocas podehnouti (biegen), roh (kopyto) vystrouhati; koni roh se rozsedl, koni roh sehne, Šp., koni sena dáti. Vrat. — Párem koňma (m. koni) to utáhne. Puchm. Libuše vsedši na kůň (starý akkus.). Háj. Kůň nedal na sebe sednouti, nýbrž hryzl, házel, spínal se. Vrat. Na kůň vskočí. Rkk. — *S koně* sednouti, Har., slézti, ssednouti, Dal., skočiti, Vrat., sstoupiti, Berg., se vrci, spadnouti, se kotiti. Rkk. — Podloženými koni jeti. Jg. O dvou, o třech, o čtyřech, o šesti koních jeti. D. Jednak na koni projížděje a jednak v šesti koních (také: šesti koňmi, o šesti koních) se voze. Smrž. Q. IV. V koních kupčiti, obchod vésti. V. Na koni jezditi. Br. Na koni (jízdecky) přijeti, koněm točiti, vládnouti, hýbati (lenkcn); na kůň se vymrštiti, s koně se svaliti. Sp. Proti koním (do kopce), po koních (s kopce) jeti. Jg. Proti koním (obličejem k nim), po koních (zády k nim) seděti. — Práce, robota s koňmi. J. tr. Lék, hrod pro koně; kartáč, sedlo, hřbelec na koně; blázen po koních; účet z koní; denník koňský; úhrnek z chování koní. Šp. Povel: na koně (vsedejte)! s koně (ssedejte)! L. Vseda na kůň pojeď s námi. V. Na koně se volá: heruc a hý, hat, hot, čehy, čihý, prr! D. — Dává kůň za píšťalu a vola za ptáka. Reš. Dal koně za píšťalu. Č. Na kůň se dáti vsaditi (rozhorliti se). Reš. Na apoštolském koni jeti, jezditi (pěšky choditi). V., Č. Hotov pěšky i na koni. Prov. Pěšky i na koni (bedlivě). V. Vůz koně táhne; Koně za vozem zapřahati; Koně podle sedla posuzovati. Vz Chyhování. Č., V. V chřapavý zvon nezvoň a vlka na kulhavém koni nehoň. Rým. Nemá kde koně rozsedlati. Vz Chudoba. Č. Syp koni obroku, půjde s tebou do skoku. Č. Někdy i kůň dobrý na čtyrech nohách se potkne (podklesne). Avšak má kůň čtyry nohy a přec klesá, neho žertovně: Však má kůň čtyry klesy a přec nohá. Č. I čtvernohý kůň někdy klopýtne. Lb. Kůň má čtyry nohy a predca se podtkne. Mt. S. Vz Vada. Kde se koně spínají, tam osli mrtvi padají. Č. Nemáš-li koně, choď pěšky. Jg., Č. Těmi koni oř, které máš. Č. Co někdy z úst vrahcem vyletí, zase toho neutáhneš čtyřmi koňmi. Us. Kůň brůna, žena Důra, Janek pachole, řídko z toho trého co vhodného bude. Jg. Lačný osel ani kůň nepotáhne. Jg. Vzals koně vezmi i bič. Vzal čert koně, vezmi i uzdu. Dostal se s koně na osla. Spadl s koně na sonmara (na mezka). S koně na osla přesednouti. Vz Prodělání. Č. Koně po ocase uzditi (do uzdy pojímati). Vz Marný. Č. U blázna kord, u ženy pláč, u psa moč, u koně lejno, to když chtí, hned jest hotovo. Jg. Kdo má koně, snadno k němu sedlo najde. Jg., Č., Lb. Vz Bohactví. Ač koně nabude, ale sedla nebude. Mns. Vsedu nejprv na malého koně (počnu živnosť od mála). Vz Hospodářství. Mns., Č. Když koni vyběhnou, teprva maršťal zavírati. V. Teprva závory dělá, když mu koně vyvedli. Jg. Člověk není kůň (aby koňským, velikým pracem odolal). Ros. Kdo bývá na koni, bývá i pod koněm. Jg., Č., Lb. (= Kdo mnoho získá, ten i mnoho ztratí. Vz Zisk.) Na koni jede (sedí) a koně hledá. Hledá koně a sedí na něm. Vz Ztřeštěný, Pitomý. Č. Na koni sedí a koňa hledá. Mt. S. Chtivého koně nemáš příliš hnáti = toho, kdo rád pracuje, nemáš příliš ku práci hnáti. Vz Síla. Lb., Us. Panské oko koně obročí. Jg. Kůň mladý v peníze jde, starý z peněz vychodí. Jg. Mladý k. roste do peněz a starý z peněz. Č. Jakoby ho na koně posadil. Jg. Posadiť nekoho na koňa (chuti dodati). Mt. S. S cizího koně i v prostřed bláta ssedej. Jg. Darovanému koni na zuby nehleď (se

nedívej). Vz Kráva. Č. Darovanému koni do huby nekoukej. Fr. Pracuje jako kůň; Jest pravý kůň do práce. Fr. Unavenému koni i ocas těžek. C. Koně za ovsem běžl a osli ho dostávají. Jg. Pro podkovu koně zkaziti (= lakomý). C. Zafal se co zápalčivý kůň = nepotáhne. Kůň, když se zatne, nepotáhne, radše někam na stranu skočí. Vz Svéhlavý. Č. Dva koně víc utáhnou než jeden. Šp. Sedí na koni, jako by ho vidlemi nakydl. Č. Jako nespřežené koně, jeden hat, druhý čihý. Hryzou se co psi o kosť, co koně o žlab. Vz Nesvorný. Č. Nechť psům tráva roste, když koně podechnou. Prov. Na Slov. Na rychlém koni na námluvy nejezdi (nepřenáhli se). Šp. Koně nekupuj ušima, ale očima. Lb. Šp. Schvácený kůň, usmířený přítel, nalomený luk, vždy jsou nejistí. Šp. Dobrý kůň i na maštali kupce najde. Šp., Lb. Vz Pokora. Nevoď koně z křemy, ale do křemy; Má mysl na koně a paty u popele (vz Pyšný); Mrtvému koni oves opálá (o pozdní pomoci. Vz Pozdě.) Lb. Když kůň nad chlapa úpornější a chlap nad koně vymyslivější, cvičí se oba; K. žádá jho a vůl sedlo; Také kůň hledě na koně, nejí-li, sehne; Koně do pole nepůjčuj; Starý kůň k hnoji, ač před tím sloužil k boji; Čtyry nohy bílé, pátá lysina, ten-li k. dobrý, velká novina; Uzda pozlacená nečiní koně lepším; Zle koni, kolem něhož oslové kvěbají; K. se nechválí srstí, ale rychlostí; K. v dlouhých otěžích rád z koleje vyskakuje. Pk. Malý koník dobře tahá. Mt. S. Koně drž za uzdu a ne za ocas. Hrš. K. dvou pánů je hubenec. Km. Komu koně stojí a ženy mrou, tomu se daří dobře. V Táb. Blek. Chraň se koně od zadu, ženy od předu. Šp. Vz Kněz. Nesedej na koulka, nespadneš. Šp. By kůň o své síle věděl, žádný by na něm neoseděl. Šp. Ani kůň nepotáhne víc než může. Šp. Kůň, který ovsa dobývá, nejméně ho jídá. Šp. — K., *u soukenníkův, v tkadlcovství* (udělati koně = chybu, když osnovač jeden pramen osnovy přeskočí); *v šachách*; *říční* (v Nilu, Nilpferd), *mořský* (Wallross). Jg. — *Kůň (v tělocvičné)*. Na koni o madla se opíráme; Na koni bez madel se cvičíti. Kůň má tři části: krk, sedlo, hřbet. Madlo přední (u krku), zadní (u hřbetu). Levá, pravá, podélná strana. Na koni pobok, pokos státi. Na šíř, na dél (bez madel, s madly) se cvičiti. Vz Met, Stoj. Výsed, Přemet, Skrčka, Stříž, Výšvih, Překot, Veleskok, Přeskok, Kolo, Výskok, Výdrž, Koza. Tš. — K. *houpací*, Schaukelpferd. Deh. — K. Oko na drozdy líčí se řadou dle potřeby všelijak se točíci; zalíčí-li se na některém místě s obou stran řady větší část lesa neb houštiny, nazývá se takové zalíčení *kůň*. Šp. — K., kozlík železný na ohništi. Us. — K. *ve hře na drábky*, kdo ve čtvrtém vyhození a shrábnutí nechybil, praví, že má jednoho koně. Us. Deh. — K., konik, *rlk na stromě*. Us. u Bydž. Mý. — K., *osel*. Kůň (kuoň) Krista Pána. Na Slov. Fr. — K., *kobylka*, Heuschrecke. Mřk.

1. **Kuna**, y, m., dle: „Despota", Kuneš, Kundrat, Kunik, Kunčík = Kuno, Kunz. Gl. Pk. — K., y, f. = Kunigunde. Gl. 111.

2. **Kuna**, y, f.; kuně, kuňátko, mustela, Marder. K. lesní (drahá, vzácná), skalní. Jg., Frč. 390. Lov, honba, pasť (tlučka, trubla, truhlík, sklopec, síť), železa na kuny; kuna hřaduje (po něčem nahoru leze); k. sype (rodí mladé); kunu po stopě vydělati (den Marder ausgeben); kuny lapati, vystopovati. Šp. Natáhl ho co kunu k trhu. Č. Vz S. N. — K. = *kunina*, Marderfell. Kožich kunou podšitý. Pk. Choditi v kunách. Ms. pr. m. pr. — K. *železná* (obruč k vězení zločinců), Hals-, Handeisen. Za brdlo v kuně přikovánu býti. Jg. Kuna na ruce. L. Seděti v kuně (v nevoli). L. — K. = *kůl* v plotu, sloup, Pfahl. Us.

Kuňa, dle Báťa; kuňha, y, m., der Gaffer. Us. Fr.

Kunčice, dle Budějovice, v Slezsku. 1. K., Kunzendorf v Opavsku; 2. K. veliké, Gross-Kunzendorf v Těšínsku; 3. K. veliké Gross-Kuntschitz u Frištátu; 4. K. malé u Frištátu. Vz S. N.

Kunda, y, f., v obec. mluvě ženský rodící úd. — K., rozhuda, toleranc. V Netolicku. Šř.

Kundal, kundál, u, m., chundel, Klumpen. V Klatovsku.

Kundel, dla, m., pes ohařovitý, jinak: vlkový, pumrlík, špiclík, Pommer, Spitz. — K., e, f., Gondel, z ital. gondola. Gl. 111.

Kundolice, e, f., Gestöber. Na Slov.

Kundoliti, il, en, ení = kudliti. Na Slov. Rybay.

Kundovrěna, y, f., žárlivá ženská, ein eifersüchtiges Weib. V Náchod. Hrš.

Kundovrčnosť, i, f, žárlivosť, Eifersucht. Us. Fr.

1. **Kundrat**, z Konrad, *d* jest vsuto. Gb. Hl. 120. Vz Kuna, 1.

2. **Kundrát**, vz Pondrava.

Kundravý = kudlatý. Na Slov. Kundravý pes. Plk.

Kundrok, a, m, kanec, Eber. Na Slov.

Kundšaft, něm., *návěští, oznámení*. — K., *odběratel*. — K., list na vysvědčenou, vysvědčení od představených cechovních. Rk. — K., die Bestätigung, confirmatio persolnti thelonei. Na kteron pořádně spravenou sbírku mají buď sami páni neb jich úředníci formanům k-y pod pečetmi svými dávati a formani takové k-y vždycky při sobě míti a na mýtech . . . . ukazovati. Sn. pam. Kn. 1606, f. 293. (Gl. 111.).

Kundys, a, m. = kundrok. Na Slov.

Kůně, ě, f., donpě, Höble. Ssav.

Kuně, ěte, n., veliký brambor ku krmení dobytka, grosse Erdäpfel. Rostl. — K., **kuňátko**, a, n., mladá kuna. Us.

Kunegunda, Kunigunde.

Kunemil, a, m., ves v Čáslavsku. Vz S. N.

Kuneš, e, m. Vz Kuna, 1.

Kunětice, dle Budějovice. Kunětická hora u Pardubic. Vz S. N.

Künftig, něm. K. Woche, s neděle. Mk.

Kuňhati = kuňkati.

Kunhuta, y, f., Kunigunde. Vz S. N. Kuna, Kunka.

Kuní: šuba, Reš., kožich, Us., kůže, D., čepice, podbřišek. Marder-. Šp.

Kúnice, v Říčansku. Tk. I. 46., 47.

Kunina, i, f. Marderfell. Pk.

Kunino město, Kunstadt. Vz Kunstadt. Jinde často: Boček z Kunstatu, z Chunstata. C.

Kunír, e, m. = kanec. Na Slov.

Kuníti, il, ěn, ění = šukati, hledati, suchen. Na Mor. Co kuníš? Us.

Kuňka, y, f., žába. K. ohnivá, bombinator igneus; k. smrdutá, pelobates fuscus. Frč. 315.

Kuňkati, kunkati, kuňkávati. — **abs.** Žába kuňká, quakt. Us. — **se s čím** = váhati, zimpern, säumen. Rk. — **co** = numlati. raunzen.

Kuňkavý hlas, raunzend. Zlob.

Kunovitý, vz Ssavci. Frč. 390.

Kunovka, y, f., Fuchsmütze. Us.

Kunst, kunšt, kunštík, u, m., *šp.* z něm. Kunst, *umění*, *uma*. — **K.**, *žert*, Scherz, Schwank. V., Jel., St. skl. — **K.**, *lest*, List, Kunstgriff. Troj. — **K.**, umělé zařízení hor. Pr. — Jg.

Kunstéř (kunstýř), e, m., *šp.* z německého, *umělec*, Künstler; *žertovník*, Possenreisser; Plk.; *úskočník*, ein Listiger. Lom. — Jg.

Kunstéřský, na Slov. kunštárský, *šp.* z něm., umělecký, Künstler-, künstlich. Jg.

Kunstéřstvo, na Slov. kunštárstvo, a, n., *šp.* z něm., *umělé dílo*, *umělost díla*, die Künstlichkeit, künstlich gemachtes Werk. — **K.**, *žertéřstvo*, Kurzweiligkeit, Spassmacherei. Plk. — Jg.

Kunstovný, kunštovný, — **ni**, *šp.* z něm., *umělý*, *uměle dělaný*, *strojený*, künstlich. Plk. — **K.**, *žertovný*, *šprýmovní*, scherzhaft. V.

Kunšaft, u, m., kunšoft, das Einverständniss, die Verbindung. Arch. (Gl. 111.).

Kunštat, u, m., v listu z r. 1398. Kunino město (Arch. 1400), v Brněnsku. Vz S. N. Vz Kunino.

Kunt, a, m., Schlaukopf. To je pěkný k. (pěkná kopa).

Kuntor, a, m., z lat. commendator. K. řádu. V. Kal. p. 379. (Gl. 111).

Kunzendorf, u, m. Tk. III. 292. Kunčice u Dvorce a Hranic na Mor. 2. U Bohumína a Frýdku; Kunčínoves u Rychnova. Vz ještě Kunčice.

Kunžvart, u, m., Königswarth, Kuschwarta, Bärenloch, v Čechách v Písecku. Vz S. N.

Kup, u, m., kupování, koupě, der Kauf. Darmo umřel, kup nastal. Prov. Kteréhož kupu a prodeje my — moci tohoto listu našeho — potvrzujeme. (V slez. list. obyčejná formule, n. p. 1536.). Zb. Dal synovi kup na dům. Sych.

Kupa, y, f., z koř. kup (kypěti). Gb. Hl. 145. K. kopa, kromnda. K. senn. V. Haufe. Vz Kopka. K. hory. Vz Hora. — **K** Na Slov. krhla, nádoba na vodu, die Kufe, ein Gefäss. K. na sůl. D. — **K.**, kupy, *oblaky kulovité*, kopcům podobné, die Haufen. Lpř. — **K.** = řeka Kulpa, přítok Savy. Vz S. N.

Kupadlo, a, n., *lépe* než koupadlo. Vz -dlo. Badeort, Schwemme. K. ovcí. Ben. V., Br.

Kupcová, é, f., dle ‚Nová', die Kaufmännin.

Kupček, ečka, m. = kupec, Št.; kdo koupiti chce. Aqu.

Kupčík, a, m., malý kupec. — **K.**, *hra na kupčíka* = pod hromádky, Kartenspiel unter Häufeln. Us., Deh.

Kupčíř, e. m., obchodník. Zlob.

Kupčiti, 3. pl. -čí, kupči, če (ic), il, en, ení; kupčívati. *Staří mají imperat.*: kupč, kupčete. Jg. Handeln, feilschen, vermarken, verkehren. — **abs.** Kdo kupčí, aby se nezavedl, znej cenu peněz. Kom. — **v čem:** ve víně, ve stříbře, v železe atd., v suknech, Br., v knihách, V., v něčí zemi, Kram., v sondech. Št. — **čím:** penězi. Opt. Chtěl těly jejich k. Lom. — **s kým.** Bs. — **oč:** Kteříž o duše lidské kupčí. Br. — **kým, jak.** A lakomě **skrze** vtipně vymyšlené věci vámi k. budou. V.

Kupčivý, kdo rád kupčí, kauflustig. Jg.

Kúpě, ě, f. = koupě. Kauf, Waare. 1465. Boč.

Kupec, pce, kupecek, čka, m. — **K.**, *prodávající obchodník*, der Kauf-, Handelsmann. Velkokupec, k. ve smíšeném zboží, ve střižném zboží, v přízi, plátně, vlně, sukně, v nitích, v papíru, v železe, atd. Kramář, tarmarečník (vetešník); k. cestující. Š. a Ž. (Walter). Kupci kupectví provozujíce zboží odjinud přivezená ne bez zisku prodávají. Kom. K. kněh. Kom. K. v obilí. V. K. od čtyř peněz. BN. K. své obchody a kupecké běhy spravuje. BN. Kupec již je na kahánku (na kahánci. Vz Koráb). D. K. sebe střeže a jiného střiže. Č. K. když chválí, šálí. Č. Trefil k. na kramáře (= lhář na lháře, vz Podobný). Lb. K. pravdomluvný (je ako) voják milosrdný. Mt. S. Vz Rb. 267. — **K.**, *kdo kupuje*, der Käufer. Našel dobrého kupce. Mám, dostal jsem kupce na dům, na obilí. Jg. Na dobrou koupi netřeba kupců pobízeti. V. Prodavač cení, kupec tříí, až strží. Kom. — Vz Řemeslo a více v S. N. Tk. II. 540.

Kupecky vzdělaný člověk, im Kaufmannsgeschäfte ausgebildet. Deh.

Kupecký, co ke kupectví se vztahuje, Kaufmanns-, kaufmännisch. Kupecký obchod, živnosť vésti; k. město, loď, koráb, V., mládenec, krám, společnosť, dům, sklep, sklad, zboží, vůz, registra, právo, Jg., dvůr, sud, stroj, D., stav, sloh, národ, pohledanosť, účetní rozvaha, firma, nadpis, podpis, mistnosť, jednatel, potřeby, list, Šp., přejimatel, rozesylatel zboží, knihvedoucí, pokladník. Š. a Ž. Kupecké věrování a ženský pláč na korec se nesměří. Pk. Vz Obchodní, Tržební. S. N.

Kupectví, n., obchod kupecký. Handlung, der Kaufhandel. Jg. Kupectvím se živiti; k. provozovati, provoditi (kupčiti). V. Učí se k. Us. K. na moři. Th. — Br. — **K.** = *koupě, zboží*, die Waare. Sklad rozličného kupectví a zboží. V. Lodí s kupectvím. Har. Jední kupectví svá vykládali, druzí nakládali. Br. Všech k. první sklad v Praze byl. Kn.

Kupectvo, a, n., *kupci*, die Kaufmannschaft, die Kaufleute, das Kaufmannsgremium. Jg.

Kupeček, čka, m., malý kupec, kleiner Kaufmann. Zlob.

Kupečník, a, m., kupčík, ein Kauflustiger. Zlob.

Kupečnosť, i, f. Kauflust. Zlob.

Kupečný, kauflustig. Jg.

Kúpel = koupel.

Kupení, u., das Häufen, Gruppiren. Jg.
Kupidlo, a, n., v Krkonoších a v již. Čech. (Bž.) = peníze. Kb. Dala na sobě znáti, že by nějaký statek rádi v Čechách koupili, ano již kupidla nebylo. Břez. 232.
Kupina, y, f., kupka srostlých rostlin, vlasův, srsti, Büschel; černé maliny; hromada, Haufe. Jg.
Kupinec, nce, m., kupa (sena), Haufe, Heuschober. Jg.
Kupinovec, vce, m., batis. Rostl. Klumpenbeere.
Kupiště, ě, n., okoliště, der Schoberflecken, die Scheibe. Když se má seno z louky domů hráti, rozhazují se kupy do kupišť. U Byd. Mý. — **K.**, kopiště. D.
Kupitel, e, m., kdo kupuje, der Käufer, opak kupce, der Verkäufer. Aby naši k-lé vždy při tom zboží bez zmatku zuostali. Kn. Tov. 96. A jestliže bych své zboží odbyti chtěl, k-le svého k tomu mám držeti a přivěsti. Tv. 4. — Tv. 151. Pakliby k. nechtěl od kúpení ustoupiti. ČJB. 367. K. statku. Žer.
Kupiti, il, en, ení, häufen. — **co**: seno, jetel (do kopek shrahovati, dávati. — **se**, sich häufen, gruppiren. Dch.
Kúpiti = koupiti.
Kupka, vz *Kupa*. — Na Slov. = *koflik*. Koll.
Kupla, y, **kuple**, e, f., die Kuppel. K. na chrámu. Kram. Vz Kostel.
Kupiet, u, m., z fr. couplet (kuplé), sloha písně. Rk. Absatz, Strophe, Lied, Spottlied.
Kupiiha, y, f., koliha, numenius arquata, der Wettervogel. D.
Kupiiř, e, m., svodník, Kuppler; **kupiířka**, y, f., svodnice, svaděčka, Kupplerin; **kupiířství**, die Kupplerei; **kuplovati** *koho s kým*, kuppeln. D.
Kupmo, käuflich. Ros.
Kupné, ého, n., daň z kupu. Který by sobě tam chaloupku koupil, aby kupného tři čtvrtě ovsa dal. 1587.
Kupní (trhový): věc, peníz, cena, summa, J. tr., list, hodnota, kniha, účet (faktura), místo, pramen. Šp. K. smlouva, *lépe*: trhová. K. cenu při odevzdání zapraviti sluší. Pr. Kauf-, Einkaufs-.
Kupný, hromadný, haufenweis. Č.
Kupochtivý, **šp.** m. kupec, kupovatel. Bs.
Kupola, y, f., kupolovitá klenba jest klenutí, jehož základní plocha a vodorovné průseky činí kruhy. Vz S. N.
Kupon, u, m., fr. coupon, od couper = střihati, ustřižka úroková, Nz., ústřižek úrokový, nátržek, Šp., úřezka úroční u státních papírův. Rk. Arch kuponový; kupony platiti, Šp.; kupony se vypláceji (*ne*: vyplácí). Šb. Vz vlce v S. N.
Kupovač, e, m., kupující, der Käufer, Abnehmer, Kunte. Kupec odrazil své kupovače. Kupovači kupují zboží. Č. Kupovače odvolávati (od jiného k sobě). Šp.
Kupovačka, y, f., die Käuferin. D.
Kupování, n., das Kaufen. V.
Kupovatel, e, m. = kupitel. Reš.
Kupovati, vz Koupiti.
Kuprejtýř, e, m., kdo dělá alabastrová díla. Mus.
Kupres, u, m., cypřiš, Cypresse. Jg.
Kuprový, z lat., cuprum, měděný, Kupfer-. Rohn.
Kuprowitz, Kopařovice na Mor.
Kupsobě, m. Darmodal umřel, Kupsobě nastal. Prov. Nun heisst es bezahlen, wenn du was haben willst. Jg.
Kur, u, m., z něm. Kur = *volení císaře*. V. — *Kur*, a, m. = *kohout*, zastr. Vz Kura. Pk. K. alpský, lagopus alpinus, pták tetřevovitý. Frč. 350.
Kůř = kouř.
Kůr, m. chor, z *χορός*, vz Chor.; k m. ch. Gb. Hl. 108. Kůr literacký. Vz Literat. K. andělský.
1. **Kura**, y, f. = slepice, die Henne. Vz Pták. Kury činžovní, die Zinshühner (Kn. tov.), pastevní, die Weidehühner (dávané vrchnosti za užívání pastvy). Gl. 112. Jak by kury pohrabaly (říká se o špatném písmě). Č. Neví, kolik kur doma. Kocban nevěděl, kolik kur doma měl. Vz Nesnáze. Dal., Č. Zapěly bo kury (zapomenut). Vz Zmizení. Č. To sa mu len tak pořapilo, ako slepej kure zrno. Mt. S.
2. **Kura**, y, f. 1. z lat. cura, léčení, die Kur. Tato k. mu nepomohla. To je dlouhá k. V kněře mlti nemocného. Zloh. — 2. Z fr. cour, dvorné chování se k někomu. Kuru někomu dělati, řezati, *lépe*: dvořiti se mu. S. N. Vz Cour.
Kůra, y, f., kora, vnější vrstva rostlin. Die Rinde, Baumrinde; Brotrinde. Nejsvrchnější část kůry: koráb. K. bodlavá, lonpaná: loupež; zemská, Erdrinde, Šp., hladká, rozsedlá, roztrbaná, v papírovitých pronželch se slupující, houbovitá, šupinatá, korková, stromová, Čl., buková, kassie hřebíčková, mahagonová n. mabonová atd. Vz Kh. 346.—347. Kůru loupati, dráti, klabati. Šp. Kůru hloze s kazami (kdo jen povrchně věcí se dotýká mluvě, hlouběji do věci nevniká; kdo povrchně jen něco činí.). Vz Mluvení. Č. Hladký co dubová kůra. Vz Hrubý. Nehleď na kůru, ale na dřeň. Pk. — *Ostatně* vz Kora a S. N. — **K.** *na ráně*: strup, škára. Šp. — **K.** *na ovoci*, die Rinde. Kom.
Kuřacník, a, m., kuřatník, Hühnerhändler. D.
Kuřák, a, m., kuřič, Tabakraucher. D.
Kurancovati, vz Korancovati.
Kuránek, nka, m., ryba, sumec, Wels. Us.
Kuraŕ, e, m., **kuřátkář**, drůbežník, Geflügelhändler. Záp. měst. 1449.
Kuřárna, y, f., Rauchzimmer.
Kuratela, y, f., lat., opatrovnictví. Rk. Vormundschaft.
Kuřatka, y, f. K. žlutá, clavaria flava, kyjanka žlutá, gelbe Bärentatze. Čl. 181.
Kuřátko, a, n., **kuře**. *Kuřátka na nebi*, souhvězdí. V. Vz Slepice (na konci). Hvězdy řečené slepice s kuřátky. Reš. Hledejte toho, jenž učinil kuřátka i Oriona. Job. 9. Asijští básníci mluví zhusta o dvanácteru nití neboli provazcích Plejad (kuřátek), odtud objasňuje se Job. 18. 31. Zdali zavázati můžeš rozkoše kuřátek? Na toto místo naráží přísloví: Nezdá se uměti kuřátka rozvázati. Dělá, jakoby neuměl kuřátka rozvázati a jest pravý fras. Zk. Kuřátka pískají. Us. K. chce

již moudřejší býti než slepice. Prov. — K. = *houby*, jelenky, Stachelschwämme, hydnum; röthliche Bärentatze, clavaria botrytis; k. žlutá, clavaria flava, houby žlutočervené, Hühnerschwamm; k. červenavá, der röthliche Korallenschwamm, clavaria rubella. Jg. — Vz Kuže.

Kuřatnice, e, f., drůbežnice, Hühnerhändlerin. D.

Kuřatník, a, m., na Slov. kuřenčář, drůbežník, Hühnerhändler.

Kurator, a, m., lat., opatrovník, ochránce. Rk.

Kurátstva, y, f., první mléko od stelné krávy, na vých. Moravě; mlezivo.

Kuřavec, vce, m., Staub; Schneegestöber; Rauchwerk. Rk.

Kuřavěti, ějí, ěl, ění = puchrovatěti. Us. Bosk.

Kuřavice, e, f., pucher, Tasche von Pflaumen.

Kuřavý, Rauch-. Us. Boiesi.

Kuráž, e, f., z fr. courage, smělosť, odvaha. S. N. Kdo nemá chuti, k-že, nestojí za dva ráže. Kdo nemá k-že, nic nedokáže. Muth, Herzhaftigkeit.

Kurážný, vz Kuráž, smělý, odvážný.

Kurba, y, f. K. s držadlem, der Trieb des Bleiglasers. Jg.

Kurdau, Kurdějov u Hustopeče na Mor.

Kurděj, e, a kurděje, í, pl., f., *třídkové* ostrosti naplněné na jazyku, v ústech, menčnice, houby, na Slov. podjedy. Schwämmchen, Mahlhund. Us. To dítě má kurděje. Us. — K. = *hnilina*, krvavá a bubnatá rozjedlina v ústech na dásních, die Mundfäule, der Skorbut. Panují kurděje. Us. — K. *neduh koňský*, osutí na nohách, zvláště okolo koruny kopytní za střelkou: žába, střely, die Strahlfäule, Kröte. Ja. Když má kůň kurděj v nohách, postav ho v hnoji hodinu, a všeť jemu vylepce. Ms. o kon.

Kurdějuý, Skorbut-. K. vřed. Jg.

Kurdějov, a, m., vz Kurdau.

Kurdějovatosť, i, f., **-ovitosť**, i, f., nemoc kurdějná. Rostl.

Kurdějovatý, ovitý, kurdějemající, skorbutich. K. člověk. Krok.

Kuře, ete, n., pl. kuřata; o skloňování vz Gb. III. 63.; od kura. Vz *Kuřátko*. Kuře za času otavy vylíhnuté: otavka. Šp. Kuřata kňapají. Vz Kňápati. Má děti, jako kvočna kuřat. Dobrý jako k. Ani kuře nerozhněvá. K. nči slepici hrabať. K. učí slepici. Už vejce moudřejší než kuře. Kuře chce už moudřejší býti než slepice. V., Č. Ani kuře darmo nekdne a nehrabe. Jg., Šp., Lb. Když kuře učí slepici, tuť mistrují nědnici. Lomn. Lb., Vz Všetečný. Moudřejší k. než koura. Čeká, ažby mu pečené k. v ústa vletělo. Syr. Jakoby kuře rozvázati neuměl (staví se). Ros., Lb. Vz Potutelný, *Kuřátko*. Dej kuřeti sedadlo, samo se dovtipí. Vz Mladík. Lb. Kuřete od mlynáře nebeř ku plemenu. Pk. Zvíznouti v něčem, jako kuřata v koudeli. Mus. Nenblíží ani kuřeti. Us. Fr. —

Kuřata, na Mor. = *osypky*, *neštovice*, Blattern. Pln kuřat.

Kuřecí maso, noha, hlava, řit. Jg. Huhn-.

Kuřecina, y, f., kuřecí maso, Hühnerfleisch. Na Slov.

Kurek, rka, m. = kour, kur, kohont. V.

Kuřenčář, e, m. = kurátník. Na Slov.

Kuřenčí = kuřecí. Sal.

Kurenda, y, f., z lat., poslaný list, Umlaufschreiben, Sendbrief. Jg.

Kuřenec, nce, m., *kuře*; na Slov. i nom. kurence, Fr.; *kuřátka* (hvězdy); *kurník*. Jg. Mtc. 1875. 149. Ms.

Kuřenina = kuřecina.

Kurevna, y, f., hampejs, Hurenhaus. Jg.

Kurevní dům, Hurenhaus. Kom. — K. *chlipný*, *smilný*, hurisch.

Kurevnice, e, f., Hurenwirthin. Rk.

Kurevnický, Huren-.

Kurevnictví, n., die Hurerei. Jg.

Kurevník, a, m., der Hurer. V.

Kurevský, Huren-. K. dům, domek, živobytí, peleš, dítě, hospodář, V., píseň. D.

Kurevství, n., smilství, chlipnosť, die Hurerei. V.

Kurfiršt, a, m., z něm. Kurfürst, česky nesprávně volenec, lat. elector, kníže, kterému dříve v říši německé náleželo právo voliti panovníka, krále n. císaře. Vz více v S. N.

Kurhan, u, m., mohyla. KB., Mns. VII. 157. Grabhügel.

Kürchau, Krhov u Hrotovic na Mor.

1. **Kuří**, Hühner-. K. hnízdo, dvůr, (ohrada), tipec, srdce (babské), slepota (noční mlha); trh (Tk. I. 318.), oko, řit na noze; kuří oko si vyloupati, vyřezati, vymočiti; udělalo se mi mezi prsty kuří oko, Us.; mor (žabinec, žabí střevce. K. noha, (rostlina) = kuřecí nůžka, ježatka, sv. Maří dětel, crus galli. FB. 7., Reš.; kuří noha, rostl. = šrucha. K. střevce (plevel, slunečnička, ptačinec). D. Cítil jsem to jako k. oko. Vz Mrzeti. Lb. — K. oko, žertovně = *hrb*. Má k. oko na zádech. Us. Sml.

2. **Kuří**, n., ves u Říčan. Tk. III. 54., 55.

Kurialie, í, pl., f., z lat., předepsaní způsobové jednání i psaní, jižto se zachovávají při kuriích (soudech) a v kancelářích, zvl. při užívání titulův. S. N. Förmlichkeiten im Kanzleistil.

Kurialní sloh, kancelářský. Vz Kurialie.

Kuřicí = kuřlavý. K. tabák. Rauchtabak. Ros.

Kuřič, e, m. = topič, der Einheizer. Na Slov. — K. = kuřák. D.

Kuřička, y, f., alcine. K. úzkolistá, alcine tennifolia; štětinkatá, al. setacea; jarní, al. verna, *a)* chlumní, collina, *b)* Gerardova, Gerardi. FB. 88.

Kuřidlo, a, m. = kouřidlo.

Kurie, e, f., z lat., *třída*, oddělení lidu v Římě; *radní shromáždění*; *radnice*; *kurie římská* (dvůr papežský). *V sněmu* dle kurií do říšské rady poslance voliti. (K. velkostatkářův, poslanců měst, poslanců venkovských okresů, obchodních komor, velikého průmyslu, národností. atd.)

Kurily, vulkanické ostrůvky v Tichém moři. Vz S. N.

Kuřina, y, f., kuří oko. Us.

Kuřinec, nce, m., *kurník*. Us. Na Mor. a v Boleslav. *slepičí lejno*. Jg., Mřk. — K., peplis, rostl. K. kalužní, p. portula. FB. 88.

Kuřinka, y, f., polycarpum. K. čtverolistá, p. tetraphyllum. FB. 80.
Kuriosita, y, f., podivnosť, zvláštnosť. Rk. Seltenheit, Kuriosität.
Kuriosní, podivný, zvláštní, kurios, seltsam, sonderbar.
Kurios-um, a, n., podivnosť, neobyčejná věc. Rk.
Kurir, vz Kurýr. V.
Kurirovati, z něm. a to z lat. curare, léčiti, kuriren, heilen. — **koho čím.** Vz ostatně: Léčiti. Na Slov. *lépe*: kurovati. Plk.
Kuřiť = topiti (v peci). Na Slov. Kd.
Kuřiti = kouřiti.
Kuřivody, pl., f., gt. Kuřích vod, Hühnerwasser, též Freistadt, v Boleslavsku.
Kuřivý, zastar. = kouřivý.
Kurka, y, f., malá kura, Hennchen. Jg.
Kůrka, y, f., od kůra. Mnohý chlebem pohrdal a suchou kůrkou za vděk vzal. Č. Lepší k. v kapse nežli bažant v povětří. Hrš. Vz *ostatně*: Korka.
Kurkas, u, m., curcas, rostl.
Kurkuma, y, f., kořen rostliny východoindické z řádu zázvorovitých (amomeae: curcuma longa. Šfk. 599.
Kurkumin, u, m., žluť kurkumová, barvivo kořene kurkumového. Vz S. N.
Kuřiák, a, m. = kuřák. D.
Kuřiavka, y, f. Rauchtabak. Jg.
Kuřiavý, Rauch-. K. tabák. Jg.
Kuřna, y, f. = kuřárna. Rauchstube. Th.
Kurnaz, a, m. = kanec. Na Slov.
Kurní, **-ný**, od kur, Hühner-. K. dvůr, Zlob., trh, Hühnermarkt. V. K. trh, místo. Tk. II. 540.
Kůrní, od kůry, Rinden-. Um. les. — **K.**, Chor-.
Kůrnice = kornice.
Kurník, u, m., od kura = slepice; šp. tedy kůrník. Hühnerstall, -haus. V. Stran synonym vz Dům. Krade se, co liška z kurníku. Prov. Slepice do kurníku zavříti, z kurníku pouštěti. Slepice snesla v k., sedí už v k.
Kůrník, a, m., chorník, Chorafist. Háj.
Kuřno. Jest mi k. = chce se mi kouřiti. Kb.
Kurný. K. ptactvo, Geflügel. Koubl.
Kuromrtvý, **Kuromrtvice**, ves u Bílé Hory u Prahy, zmizela. Tk. I. 615., Tk. III. 84.
Kurony, pl., Kursko, Kurland v Rusku. Vz S. N.
Kuropění (ne: kůropění; od kura), kurpění, pění kur (kourův, kohoutův) = kokrhání, das Krähen des Hahnes am frühen Morgen als Zeitangabe gebraucht. Od pění kur až do východu slunce; Kněz, který by pil po pění kur na krátké noci letní, na druhý den aby mše nesloužil. V. Kal. 133., 428. Do kuropěnie sěděch. Rkk. 58. V úterý po třech králích v kuropění. V. Před kuropěním. Bl. Nevíte, kdy přijde Pán, večer-li, či o půlnoci, či v kuropění. V.
Kuroplach, a, m., ein feiger Hitzkopf. V.
Kuroptevnice, e, f., Rebhuhngarten. Rk.
Kuroptva, vz Koroptev.
Kuroptvář, e, m., druh psů na koroptve, der Wachtelhund, canis extrarius. K. hispanský, hladký, plamatý, lvíček. Ssav. Na Poděbradsku druh sokolů, kteří hlavně kuroptve chytají. Fr.
Kuroptví = koroptví.
Kuroptvice, ete, n., korotvíce, junges Rebhuhn. Us. Dch.
Kůrovec = korovec.
Kurovitý n. hrabavý (**šp**: kůrovitý. Km.), vz Pták, Kura.
Kuřovna, y, f., Dch., = kuřárna.
Kurs, u, m., z lat. cursus, běh, *oběh* n. *měna peněz*, Cours. Výrazu toho užívá se v kupectví při mimomístních směnkách, státních a jiných cenných papírech, potom při ražených cizích i domácích mincích v témž smyslu, jako při zboží významu *cena*. Vz více v S. N., Měna. Hnutí měny. Měnný, kursovní rozdíl. Účet z měnných rozdílův. Dle kursu něco kupovati. Mince dle kursu. Stav, zvýšení, změna kursu. Ztráta při měně (kursu). Šp. — **K.**, *běh školní*, Semester. K. pro čekatele štábního důstojnictva, Stabs-Officiers-Kurs. Čsk.
Kursiva, vz Písmo.
Kursko, a, n., vz Kurony. Pk.
Kursovní: měnný.
Kuršit, u, m., med. lat. cursetus et corsetus, fr. corset = thorax, tunica. Výb. I. Drahé svrchní roucho rytířské. Vz Krzno. Jir. Ein Pelzüberwurf mit engen Aermeln, der mit Seide und Wolle überzogen war; die Ritter trugen ihn über die Rüstung. Ze slov. krzno. Gl. 112.
Kurt, u, m., u zedníků **šp.** z něm. Gurt, pás (u klenby). Kmp.
Kurťa, i, f., kurťák, a, m., holubice a holub jistý. Us. Dch.
Kurta, y, m., **kurták**, a, m., **kurtavý** = kusý, komolý, stutzschwänzig, abgestutzt. Na Slov.
Kurtisan, a, m., vz Kortyzoun.
Kurtka, y, f., kurze Jacke. Mus.
Kuruc, e, m., křižácký vojín; bouřič; Turek, Tatar. Na Slov.
Kurva, y, f. (hurva), kurvice, e, kurvička, kurvinka. Sr. řec. κούρη = dívka. Cf. Prk. k nauce o tvoření slov. str. 9. Die Hure. *Dítě z ní*: z kurvy n. kurvy syn (dcera), pankhart, bastard, kopřivče, ze smilstva, nepřádné, z nepřádného lože zplozený, narozený, nejistého otce syn. V. — Někomu z kurvy synů spílati, kurvy synů nadávati. Jg. Nevěstky (kurvy) stud svůj mrhají. Kom. Obecným ženkám (psicem, kurvám) cejch připáliti. Kom. Kurev si hledíti. D. K. běhlá, obecná, bez studu, nevěstka, vandrovnice, popeněžnice, haldecká k., halda, neřesť. V. Po kurvách jíti; smilstvem hanebným s kurvami se zprzniti. V. Nadával jí kurev haldeckých, prakurev a duplovaných kurev. Svěd. 1570. Pravil, že by to radši běhlé kurvě dal; Nadala mi nosatých kurev, svodných a zlodějských; Lže jako duplovaná arcikurva. Svěd. 1569. Vz Rb. 267. Kurvy smilné a chlipné. Štelc. Pán Bůh smutné srdce těší, k-y topí a lotry věší. BN. — *Pozn.* U Roudnice říkají matky děvčátům ‚kurvičko' nejsouce si vědomy vlastního významu slova. Mnohdy bývá slovo toto výrazem lásky mateřské: ‚i ty kurvičko' říká matka usmívajíc se, učiní-li děvče něco nového atd. Spd. Tak prý i v Kolínsku. Prk. I jinde v Čechách ano i na Slov. Fr. — 2. Z lat. curvus = *křivka*, *křivá čára*. Rk.

Kurvář, e, m., mor.; na Slov. kurváč, e, m. = kurevník. Kom. — **K.**, Hurenhälter. **Kurvářský** = kurevský. **Kurvářství**, n. = kurevství. **Kurví**, zastr. = kurevský. K. hospodář. V. **Kurvisko**, a, n. Schandhure. Na Slov. D. **Kurviti**, il, en, ení, zu Fall bringen; k. — k. se, huren. Vš. — **se s kým.** Us. **Kurvysyn**, a, m. Hurensohn, nadávka. Us. **Kurýr**, a, m., z fr. courier, rychlý posel. Rk. Vz S. N.

Kurz. Ueber k. oder lang. Stůj to dlouho nebo krátko, já se pomstím. Solf. (Mk.).

Kurzweil, Kratochvíle u Ivančic na Mor.

Kus, u nebo a, kousek, sku, kouseček, čku, m., na Slov. kusčok, kousček; kouštínek, nku, kouštíček. K. = *tolik, co lze najednou ukousnouti*, ein Bissen, Brocken. Ani kusa chleba nemám. Us. Své hubě ten kousek utrhnu, uskrovním. Us. — **K.** = *málo, trochu*, ein wenig, ein Bischen. Kusa nic = docela nic. Kom. Já na to kusa nic nedbám. Zlob. Nemá kusa rozumu. Us. Kusa cti na nás nenechala. Us. — **K.**, *částka, díl celého*, ein Stück. Z něčeho kusů nadělati. V. Něco na kusy, na kousky rozdělati, rozděliti, rozebrati, zdrobiti, polámati, rozlámati, rozřezati, rozkrájeti, rozsekati, roztlouci, rozstříhati, roztrhati atd. V. Roztrhal bych tě na drobné kusy. Us. Kus, kousek chleba, sýra, masa, slaniny, dřeva, železa, plátna, sukna, pole, cesty. Us. Všecko pro kus chleba činí. Bart. Zboží v kusech prodávati, po kusu něco prodávati. D. Z kusu pracovati. D. Kus ke kusu prodám to za 3 zlaté. Kus od kusu k něčemu odpovídati. J. tr. Kus po kusu jmenovati. J. tr. Šel se mnou kus cesty. Us. Po kuse, po kusích, kus, po kusu, po kousku, kus od kusu. V. Po čem je kus? Šm. — **K.** = *část ohledem na celek*, Stück. K. hlavy n. od hlavy, kus od ocasu. D. — **K.** *o netělesných věcech*. Kus řeči. O křtu a o jiných křesťanských kusech nic nevěděli. Štelc. Kromě těch 3 nahoře psaných kusů cti, hrdla a gruntů. Vác. Tomu všemu ve všech kusech srozuměli. A to slove jedním kusem panování po starých právích a druhým kusem (jednak — jednak) brání po zápisném právě. O. z D. V tomto kusu (in dieser Beziehung) páni svými nálezy ničímž nejsů vinni. O. z D. A ta visa (ohledání desk) běží ve všech kusiech práva (Stadien des Processes), ot pohonu až do konečného othádánie. O. z D. Nedělal žádných kusů, cavyků, er machte keine Umstände. Dch. — **K.**, *článek, položka*. Dosti učinili nálezu ve všech kusích. J. tr. V kterémžto majestatě také tento k. jest položen. Z F. I. By pak v té smlouvě mnoho kusů či artikulóv bylo. Z F. I. — **K.** = *dělo válečné*, Kanone. Z kusů střileti. Us. K. hřebíkem zaraziti. Plk. Děl v obojím vojště množství bylo, ale větší kusy měl Albrecht. V. Kusy bořicí. Skl. 328. — **K.**, *celek hledíc k spojenosti částek*, Stück. Člun z jednoho kusu. Jg. V jednom kuse = nepřetrženě. Jg., Dch. V jednom kuse zub mne bolí. Ml. — **K.**, *umělecké dílo*. Stück. Mistrovský k. Jg. To je výborný kus. V. K. na podivanou. Šp. často **lépe**; věc. Km. Co stojí tento obraz a tento svícen? Tyto dva kusy (dvě věci) stojí 10 zl. — **K.**, *skutek udatně nebo lstně vyvedený*, That, Stück, Streich. Rytířský k. V. To byl chytrý kousek. To byl pěkný, čistý k. D. Hloupý kus udělati, einen dummen Streich. Dch. Praktikami vlaskými a kusy šibalskými se pochloubati. Reš. Lotrovský kus (kousek). V. Nějaký kousek učiniti, udělati, vyvésti (čtveráctví, šibalství). D. — **K.** Vz *Kukus*.

Kůs, a, m. Vz Kos.

Kůsa, y, f., kosa, die Hellebarde, bipennis. Gl. 112., V.

Kusací zub, kusák, der Schneidezahn. Jg.

Kusák, u, m., vz Kusací. — **K.**, a, m. = kusý (pes). Metz. D.

Kusatěti, ěl, ění, kusatým se stávati, stumpf werden. Jg.

Kusati = kousati.

Kusatiti, il, cen, ení, stumpf machen. D.

Kusatost, i, f., obřezanost, Stumpfheit, Stümpfe. Jg.

Kusatý, obřezaný, stumpf. Th.

Kusavý = kousavý.

Kuse knihu čísti (rhapsodicky), stückweise. Br.

Kusiti, il, šen, ení, v češtině jen ve složených: zkusiti. *koho* (= zkoušeti), na Mor. — **se o co, o koho.** Smělost lidská o všecko se kusí. L.

Kusia, y, f., Nachthase. Ssav.

Kůsie = kosie.

Kusnatý, voll Stücke. Reš.

Kusohladiti, il, zení, zastr., šiditi, lichotiti. Dal.

Kusok, a, m., celaeno, letoun netopýrovitý. Ssav.

Kusoň, ě, m., chlamyphorus, pásovec uťatý, dasypus truncatus, ein Gürtelthier. Ssav.

Kusouchý, Stutzohr. D.

Kusoví, n., tesané kamení. Ze samého k. Světoz.

Kusový, Stück-. K. mosaz, pec, Techn., uhlí, Stückkohle. Dch.

Küstenstrich, pobřeží. Š. a Ž.

Kůstka, vz Kosť.

Kustos, gt. kustoda, m., lat., strážce, dohlížitel. Háj. Wächter, Aufseher.

Kustovnice, e, f., lycium barbarum, červený trn, Bocksdorn, rostl. lilkovitá. Čl. 75., FB. 55.

Kustřava, y, f., mrvka, festuca, Schwingel, tráva. Čl. 155.

Kusý, v Opav. guzý, Pk. = *skrácený, necelý, komolý*, krátce uťatý, abgestutzt, gestutzt, abgekürzt, stumpf, verstümmelt, kurz. V. K. zadek u. ocas. D. Křepelka má kusý ocas. Kom. Kusá slepice. D. Ne tak kusá jako s ocasem (pěnkava zpívá). Prov. Ne vše kusé, co s ocasem (řekla liška opici = zucj každý své místo). Ros. Kusé dělati = obřezati. V. K. kůň, pes, liška, nos, dílo (Dch.), prst atd. Ros. — Kusá kniha = necelá. K. rozum, psaní, jehlanec. Us.

Kuš, z fr. couche, lež; mlč, drž hubu! (volání na psy a i na lidi). Liege; Schweige! Pojednou kuš, podruhé kuš. Prov. Cf.: Jednou hyc (pic), podruhé nic.

Kůš, vz Koš.

Kušař, e, m., kdo dělá kuše, Armbrustmacher. Šp.

Kuše, e, f., kušice, kušička = *luk s napínadlem* a sochou. Armbrust. Ros. K., ballista, arcuballista, vlastně luk na soše upevněný, který se napínadlem natahoval a jazýčkem k soše přidělaným spouštěl. K. byly veliké a malé. Z malých šípy, z velkých kamením stříleli. Hrš. Kn. II. n. b. 119. K. nosná, vozná. Jg. Kuši natáhnouti, napiati, na ořech přiložiti. V. Střelec z kuše. V. Z kuší stříleti. V. Kamení z praků a totachů, šípy z kuší vyhazovali. Kom. Čert kuši věř, když je napiatá. Ros. Rozdíl mezi kuší, lukem, samostřílem a lučištěm. Jg. II. str. 232. Vz S. N. — **K.** = *mrcha*, mršina, Luder. Dal. — **K.** = *duše* ve frasi: Na mou kuši! Us.

Kušečný, Armbrust-.

Kušička = kuše.

Kušna, y, f., z Gosche, jest příliš nízké. Jg.

Kušní, Armbrust-. K. střelec. Tur. kron.

Kušnír, e, m., *šp.* z něm. Kürschuer, na Slov., = kožišník. Plk.

Kušovati, z fr. coucher, mlčeti. Kuš u. kušuj. Vz Kuš.

Kuštra, y, f. a m. = kostroun, kostrbatý, ein Zottiger, Zerraufter. Na Slov.

Kuštraviti, kuštřiti, il, en, ení, zerraufen, zersausen. Na Slov. Plk.

Kuštravý, kostrbatý, zottig, zerrauft. Na Slov.

Kuť, i, f., káznice, Zuchthaus. Ros.

Kůt, u, m. = kout. Každý v jiném kůtě (druh druha se stranl). V Přerov. Kd.

Kuta, y, f., *kláda*, Block, Hand-, Fussfesseln. Ros. — **Kuty**, *nášlapky*, eingetretene Schneeballen in den Hufen der Pferde o. an Stiefeln. Boč.

Kuťa, dle Báťa. Hoň sobě kuťo. Prov. Mus. III. d. 47.

Kutací šachta, der Schurf, v horn. Us.

Kutáč, e, m., pohrabáč. Na Slov.

Kutáleti, se po čem: po zemi. Ml. atd. Vz vice v: Kotáleti.

Kutalour, u, m. K-rem (valourem) kouli hoditi (= kutaliti). Ros.

Kutati. co: mineralie v jich ložištích hledati (kopáním šachet, štol, zákopů, nebozezem), schürfen. Vys. — **za čím:** za kamenným uhlím. Vys. — *Ostatně* vz Kutiti.

Kutě, ve frasi: Jíti na kutě = spat. In sein Nest gehen, schlafen gehen. Us. Psí k., psinec. Hundsbude. Dch. K., špatná, škaredá chalupa. Na Mor. Mřk.

Kůtě, vz Kotě. V Bydž. Mý.

Kůtek (zastr. kotek), tku, m. = *hlezno*, kotník, der Knorren, Knöchel. V., Kom. Sukně až po kůtky. Ros. — *Kotky vepřové*, Schweinsfüsse. D. — **K.** *ku hraní*, Würfel zum Spielen. V kůtky hráti. V. — Ostatně vz Kot.

Kutelný, kujný, hammerbar.

Kutéř, kutýř, kutnéř, kutnýř, e, m. Schürfer. K., osoba, jež od úřadu vrchního povolení ke kutání obdržela. Vys.

Kutéřský, Schürfer-. K. práce, právo, znamení (tabulka). Vys.

Kuthau, kutan, kutchau, u, m., nádoba kuchyňská, pánev bez nohou, pekáč, die Pfanne, Bratpfanne. Kuchař na k-nu smaží. Kom. Kuthan rendlíka trestá, jsou oba černí. Prov. K. podobná nádoba na uhlí, ke kouření, die Glutpfanne. V. K. plný uhlí řeřavého. Ben. V.

Kutice, e, f., otvor a komůrka před kamny, kde se z venku topí; chatrný dům. Na Slov.

Kutil, a, m., kutiel, dovádějící, der allerlei treibt, Schäkerer. Us.

Kutilka, y, f. K. písková, sphex sabulosa, samotářská, černá vosa, S. N., dle Frč. 169. ammophila sabulosa. — **K.**, die Schäkerin, Vz Kutil.

Kutina, y, f., čeledník, Gesindestube; malé krámky, budky, Us. Bolesl.; kout, Winkel. Jg.

Kutiti, 3. pl. -tí, kuť, tě (ic), il, cen, ení; kutati, kutivati; od ku-ji, *t* je vsuto. Šf. K., kopati rukou neb nohou, hrabati, wühlen, graben, rütteln; dělati, tropiti, páchati, treiben, thun, schäkern. Jg. — **abs.** Kuře kutí (hrabe). D. Kuře nerádo nadarmo kutá. Ros., D. K. = doly zarážeti, schürfen. Vz Kutná. Am. — **co.** Co kutíte (děláte) čtveráci? Sych. Ten dnes čerty kutí (vztěká se, dovádí). Ros. K. divy (dělati). Mus. K. oheň (hrabati, rozšťárati). Scip. — **kde.** Kutati v zemi. Na Mor. — **se kde:** v zemi (se hrabati). Kom., Jel. Na zemi (jakoby červ) se kutí. D. K. se **u** ohně (v něm šťourati, stochern). D. — **se s čím.** Hodinu se s tím kutí (párá), ještě nezatopí. D., Jg.

Kutivý, wühlend, krameud. Rk.

Kutlina, y, f., kůtě, psí lože, Hundslager. Hlas.

Kutlof, u, m, *šp.* z něm Kuttelhof, das Schlachthaus, jatky. Vydá je k zabití jako hovada na kutlof. Br.

Kutloch, u, m. = díra, skrýš. V Krkonoších: putloch.

Kutna, y, f. = *planá gdoule*, die Quitte, der Kittenapfel, pyrus cidonia. D. — **K.**, *svrchní šat kněží, hazuka*, die Kutte; opovržlivě: flanda (Šp.). Pod kutnou, v kutně choditi. Us.

Kutnéř, e, m., horník. Us. Bělohr.

Kutnerník, a, m., der Tuchfrisierer. D.

Kutnerovati, kuttenieren, krämpeln. — **co:** sukno. L.

Kutnohořan, a, **Kutnohorec**, rce, m., Kuttenberger. — **Kutnohorský**. K. doly. Vz S. N.

Kutný, kuten, tna, tno, od kut (kut-iti), kutati, schürfen). Kutná = dovolení k šťárce neb k zaražení dolu (Schurflizenz). Am. — *Kutná hora n. Kutna hora*, Hory kutné, Kuttenberg, mě. v Čechách. Vyjel z Prahy do Kutny Hory. V. Na Horách kutnách sněm. V. Dokud osel bude řváti, Hora bude v štěstí státi. Č. Vz více v S. N. a Tk. I. 615., II. 540., III. 651.

Kutnýř, e, m. = kutnéř.

Kuťo, a, m., **koťuha**, y, **koťužník**, a, m. = pes. Na Slov.

Kuťoš, e, m., orycteropus, Ameisenscharrer. Krok.

Kutrovice, dle Budějovice, místní jméno. Mus.

Kuttenplau, Planá Chudova.

Kutter, angl. cutter, malá loď s jedním stožárem. S. N.

Kutý, geschmiedet. — **K.**, *pouhý*, *silný*. Kinský.

Kůvati, vz Kouti.

Kuver, a. m., bůh kovů. Jeho pomocníci Budrajci, tolik co u Řeků Kyklopové. Vz Kováříkové. Am.

Kuvert, u, m., z fr. couvert (kuvér), obálka na psaní, na list; prostření k jídlu pro jednu osobu. Rk. Briefumschlag; Tischgedeck für eine Person.

Kuvik, a, m., sýc, der Kauz. Na Slov.

Kuvikati, schreien wie der Kauz. Na Slov.

Kux, u, m., něm., z českého kus. Také třiza, tříže, Am., Šp., tříze. Rk. Ostatně vz Kukus.

Kuz, u, m., štěrk, kyz, Kies. Zlob.

Kůzedlna, y, f., Magie. Th.

Kůzedlník = kouzedlník. Rkk.

Kůzedlnosť, i, f., kouzelnosť, zauberisches Wesen, Wahrsagerei. Rozk.

Kuzeň, zně, f., kovárna, na Mor. a na Slov. Vz Kůzna. Od kořene *ku*. Prk. K nauce o tvoření kmenův. 25.

Kůzle, ete, n., mladá koza, mladá srnka až do sv. Martina. Šp. Tu máš, abys neměl do rána kůzle (aby nebylo bezuché). Vz Mlsný, Odbytí prosícího (chtivého). Lb., Č. Unáší-li mi k. bratr, mám ho za vlka, přináší-li mi k. vlk, mám ho za boha. Pk. Vz Koza, Kozle.

Kůzlec, lce, m., Wahrsager. Rozk.

Kůzliti = kouzliti.

Kůzlo, vz Kouzlo.

Kůzna, y, kůzňa, zně, f., v již. Čech. kouzeň (Bž.) = kovárna (vz Kuzeň), na Mor. a ve Slez.; žalář. C. — **K.** On mu k-ně zamýšlel (úklady lícel). Krok. — **K.**, tmavá, učazená světnice, jako kovárna. Us.

Kuzuče, e, m. = kovář. Na Mor. Jg.

Kuzník, a, m. = kovář. Na Moravě a ve Slezsku. Pk.

Kůže, vz Kože.

Kužel, e, m. (*ne:* kůžel), kuželík, kuželíček, na Mor. kužílek, lka, m., *jehlanec*, lat. pyramis, conus, něm. Kegel. Otočí-li se pravoúhelný trojúhelník, jehož jedna *odvěsna* ustavičně na roveň přiléhá, kolem druhé své *odvěsny* co *osy*, opíše jeho *přepona* křivou plochu, nazvanou *oblina kuželová* a přiléhající na roveň odvěsna — *kruh*. Těleso takto vzniklé, obmezené oblinou a kruhem, zove se k. Vz více v S. N. K. zkomolený, komolý, Nz., přímý, šikmý, ostro-, tupo-, pravoúhelný. S. N. Křivý povrch n. křivá povrchnosť kužele (plášť kužele). Nz. Kužel u sopky: vedlejší, popelový, truskový. Š. a Ž. — **K.** ssací, Nutschtrichter. Prm. — **Kužel** *u přeslice*, colus, der Spinnrocken, slove oblé dřevo končité, na které se nadívá len n. konopě vypačesané (obáslo) a z kterého buď na vřeteně buď na kolovrátku se přede, an k. na přeslici nastrčený vzhůru stojí. S. N. S k-lem přijíti = odpolední návštěvou. Us. u Jil. K. naditi, nadívati, na k. nadívati (lnem, konopím). Jg. — **K.**, *levý šroub hodinářův a mechanikův*. Techn. — **K.** *u provazníkův* užívaný při povíjení pramenů hrubších lepšími. Der Wickel. Us., Dch.

Kuželáč, e, m. = smrž, Morchel. Us. Bosk.

Kuželatosť, kuželovatosť, kuželkovatosť, i, f., Kegelförmigkeit. Jg.

Kuželatý, kuželovatý, kuželovitý, kuželkovatý (homolatý), kegelig. Jg. K. vrch, zrcadlo, strom (na způsob kužele okrouhlý a špičatý). Jg. Skála okrouhlá aneb kuželatá. Ler. Hlavy stínané na způsob kuželaté věže shromážditi dal. Ler.

Kuželice, e, f., náčiní pod mlýnským kamenem, kde voda od vřetena se otáčí, die Büchse. Us.

Kuželík, u, m., malý kužel. Rk.

Kuželín, a, m., die Kegelschnecke. Rk.

Kuželiště, ě, n., kužel, der Rockenstock. Us. v Krkonoších.

Kuželka, y, f. (*ne:* kůželka), kuželička; kuželovité dřevo, jichž devět postavených koulí se poráží, der Kegel. Kuželky (na Slov. kolky) stavěti. Us. V kuželky n. kuželkami hráti. Kom. Hra, hraní v k. Us. Kuželky poráželi. Jg. Zdá se mu, že sráží pojednou dvanáct, ano jich nesedí než devět kuželek. Říká se o všetečných, mnoho si připisujících). Ros. Jde mu to, jako slepému kuželky. (Hloupý.) Š. a Ž. Vz více v S. N. — **K.**, Kegel, *malý pohyblivý plátek železný*, který jest nad ořechem zámku *ručnice*. Šp. — **K.** = *kužel*, Kegel, conus. Kom. — **K.** *v knihtiskárně*, čtverhranná slitinka, na jejíž konci písmeno jest, der Kegel. Us.

Kuželkář, e, m., Kegelspieler, -schieber. Ros., Dch.

Kuželkovati, v kuželky hráti, kegeln. D.

Kuželkovatý = kuželatý.

Kuželna, y, f, místo, kde se v kuželky hraje, Kegelbahn.

Kuželnatý, kegelförmig.

Kuželný, Kegel-. K. řez, sečka. Sedl.

Kuželořez, u, m. Kegelschnitt. Ck.

Kuželovitý, mající podobu kužele, kegelartig. Vz S. N.

Kuželový, Kegel-. K. střecha, plocha, průseč n. průsek. Nz. Vz S. N.

Kuželozobý, vz Pták.

Kůžlčka, vz Kože.

Kužílek, lku, m., das Birett. — **K.**, *kužel*. Na Mor.

Kv . . . vz také **Qu . . .**

Kváč, e, m., kvakání, das Gekrächze. Puch.

Kvačiti, il, en = připiati, na Slov., einhängen. — **co:** hunt na rudu zakvačiti. — **koho co** = mačkati, drücken. Mus.

Kvačka, y, f. = kvaka.

Kvačkati = kvačiti, einhacken. Na Slov.

Kvadr, u, m., z lat., vz Kvadrat.

Kvadrant, u, m., čtvrtý díl kruhu buď celého buď jeho obvodu. Vz více v S. N.

Kvadrat, u, m., měřická figura o čtyřech stěnách a tolika koutech stejných, *čtverec*. — **K.**, *čtverhranný kámen tesaný*, Quaderstein. — **K.**, *kněžský čtverhranný klobouček n. birétek. Jg.*

Kvadrati, n., Quadersteine. Lobk. cest.

Kvadratky, ů, pl., m., brslen obecný, euonymus vulg. FB. 88.

Kvadratový, Quadrat-, čtverečný. Kvadratový střevíc. Jg.

Kvadratura, y, f. K. kruhu, vz S. N.

Kvadrovati, *k čemu, na co*. Co k tomu nebo na to kvadruje, nebo: se kvadruje (= připadá). L.

Kvaga, y, f., equus quagga, savec z řádu

koňů, barvy kaštanové s černými pruhy; žije v Africe. S. N.

Kvaka, y, f., kuka = hák, ein Haken. Na Slov.

Kváka, y, f., burák, Runkel-, Zuckerrübe. Na Slov.

Kvákati, kvákám a kváči, kvákávám; kváknouti, knul a kl, utí, krächzen; žvátí, tlampati, schreien, zanken, schelten. — **abs.** Vrána kvákň, kváče Us. Ani kvokati, ani kváknti (neumí; nic neumí). Jg. — **kde.** Žáby v rybnice, na břehu kváknjí. — **na koho.** Každý na mne kváče (= křičí, hnje = každému jsem nemil). Č. Komuž odpuštěnie ode dvora dadie, na toho vrány kváčí. Prov. Mus. II. 69. — **jak.** Klevetnice **bez** přestání kváče. Rad. zvíř. — **kam.** Kvakne ďábel **do** horoucího pekla. Rokyc. — **nad kým.** Nad ním i hned vránn kváče. Dal. — **koho za co**: za vlasy (krákati, tahnti). Koll. Plk.

Kvákavý, krächzend. K. havran. Jel.

Kvákev, kve, f., burgundská řepa. Jg.

Kvákot, u, m., das Gekrächze. Us.

Kvalifikace, e, f., z lat., Qualifikation, Befähigung; Tauglichkeit, Geschicklichkeit, způsobilosť.

Kvalita, y, f., jakosť, Qualität, Beschaffenheit, Güte, Werth, Rang, Würde. Víno rozeznává se kvalitou (= dobrotou).

Kvalitativní, qualitativ, dem Werthe nach. Us.

Kvakva, y, f., druh volavek, ardea nycticorax. Presl.

Kvalt, u, m., *šp.* z něm. Gewalt, moc, násilí. Moc a k. provésti; kvaltu se dopustiti; kvaltem na lidi sáhl. V. Ten má k. (ten pospíchá), v obec. mluvě ku př. u Roudnice. Špd.

Kvaltovati (vz Kvalt) = usilovati, sich Mühe geben, Kräfte aufbieten. V. — **na koho** (pospíchati, naléhati naň).

Kvaltovný, násilný. Vz Kvalt.

Kvanda, y, m. a f. = žvastoun. Plauderer. Us. Ptr. — **K.**, y, f., der Wirrwarr. Rostl.

Kvandati. — **co** = plácati, dnremně mluviti, schwätzen, plaudern. Jg., Rk.

Kvantita, y, f., *kolikosť*, *velikosť*, Quantität, Menge, Grösse, Gewicht, Mass. — **K.**, *míra slabik*, *časomíra*, *časoměrnosť*, Silbenmass, Zeitmass. Délku nebo krátkosť slabiky zoveme *měrou* čili *kvantitou*. Bř. Podlé k-ty (čili kolikosti, t. j. kolik času vyslovení trvá) rozeznávají se samohlásky *krátké: a, e, i, o, u, y* a *dlouhé: á, é, í, ó, ú, ů, ý*. — *Pozn. 1.* Dle pravopisu českého znamená se samohláska dlouhá literou čárkovanou a trvá vůbec déle než krátká. — *Rozeznáváme dvojí: k-tu: grammatickou a metrickou. O grammatické k-tě* slabik rozhodují jen samohlásky (n. dvojhlásky) jejich, souhlásky nic; a jsou slabiky s krátkou samohláskou krátky, slabiky pak se samohláskou dlouhou n. s dvojhláskou dlouhy: i, sto, msta, kosť, ctnosť, pomsta (◡◡), nectnosť (krátké); mé, kůl, dál, soudí, moudrý (dlouhé). *O k-tě metrické* rozhodují samohlásky i souhlásky; ale slabiky veršovním rhythmem jinak se oddělují nežli ve mluvnici a počítá se každá od samohlásky (n. dvojhlásky) až do poslední souhlásky před samohláskou nejblíže příští, na př. *otc-orsk-ý.* Za dlouhé berou se slabiky, které mají dvojhlásku nebo dlouhou samohlásku (= slabiky *přirozeně* dlouhé) aneb i slabiky se samohláskou krátkou ale v položení (positio) takovém, že odtud do samohlásky nejbližší dvě nebo více souhlásek následuje (slab. dlouhé posicí či položením), na př. soudím (– –), nectnosť (– –); slabiky ostatní jsou krátky, na př. nebe (◡ ◡), msta (◡), strach (◡), vrahy (◡ ◡). — *Pozn.* Některé slabiky dle potřeby tu za krátké tu za dlouhé se berou; o tom nauka o verších metrických jedná. Gb. Hl. 14., 46.—47. Cf. Bž. Ml. jaz. čes. 55.; Ht. Sr. ml. 112.; Zk. Ml. I. 2.; Kz. — **Proměny ve kvantitě.** K. slabiky se změní, když samohláska její krátká promění se ve svou dlouhou nebo naopak; tedy když se promění *a* v *á*, *e* v *é* (zúž. í n. ý), *i* v í, *o* v *ó* (*uo*, *ů*) neb *ou*, *u* v *ú* (*au*, *ou*), *y* v *ý* (*aj*, *ej*) a krátké střídnice za ě, ę, ą ve své dlouhé nebo naopak. Proměny ve k-tě jsou dílem *etymologické*, dílem *fonetické*. *Proměny etymologické* jsou, které za příčinami etymologickými s nějakou pravidelností se dějí, které tedy na vlastním původu slabiky se zakládají. Naproti tomu jsou proměny *fonetické* čili pouze *blahozvučné*, při kterých příčiny etymologické nevidíme. Na př. ve *vlajati* — vláti jest etymologická proměna *a* v *á*, poněvadž nastala stažením dvou slabik *vlaja-* v jedinou *vlá-*; naproti tomu je změna k-ty ve slovích sova — sůva, struha — strouha atd. jenom fonetická. — *Ku proměnám k-ty etymologickým patří zejména dloužení kořenných slabik při stupňování a dloužení náhradou. a) Při stupňování.* Vz Stupňování. — *b) Dloužení náhradné vykonává se často při stahování slabik a někdy při odsouvání hlásek. 1. Při stahování slabik* stává se ze dvou ano i ze tří slabik jedna, a ta bývá náhradou dlouhá třeba ne vždycky. Zejména bývají náhradou dlouhy z pravidla nebo zhusta: *α*) koncovky ve skloňovacím vzoru *paní* a *sudí:* nom. panija, staž. pania, přehlas. panie, zúž. paní; sudija — sudia — sudie — sudí; gt. panije — panie — paní; dat. paniji — panii — paní; akkus. paniju — paniu — paní. — *β*) Koncovky ve skloňovacím vzoru *znamení*: znamenije, znamenie, znamení; gt. g-nija, -nia, -nie, -ní. — *γ*) Koncovky ve skloňovacím vzoru *můj*: gt. mojeho — mého; dat. mojemu — mému. — *δ*) Koncovky ve skloňovacím vzoru *nový a dnešní*. Vz Nový. — *ε*) Koncovky praes. mnohých vzorů časovacích na př. strb. uměješi strč. umieš — umíš; dělaješi — dělaješ — děláš. — *ζ*) Imperfekta. Vz Imperfektum. — *η*) Mnohé infinitivy III., IV. a V. třídy: bъděti — bdieti — bdíti, rъděti — rdieti — rdíti, grъměti — hřmieti — hřmíti, lpíti, chtíti, míti, mníti, mstíti, křtíti, ctíti, psáti, ptáti, vláti, díti se atd. Ale zde dlužno připomenouti, že dvojslabičné infinitivy vůbec mívají prvou slabiku dlouhou a že tedy zde 2 příčiny délky se setkávají, náhrada za stažení a dvojslabičnosť. Když složením o slabiku vzrostou, zůstavají některé dlouhými a některé se krátí: zavláti, ohřáti, popřáti, nemíti, ale: nechtěti, poměti se, pomstiti, pokřtiti, zapsati. Ve složených infinitivech

třídy I. je samohláska ve kmenech zavřených dlouhá, v otevřených pak dílem krátká dílem dlouhá: vynésti, upéci, zabiti, vypiti, pobyti, poznati, připlouti. Vz Infinitiv. — *Pozn.* Výjimkou jsou ovšem slabiky stažené bez náhradné délky: třicet m. třidcet, pasu m. pojasu atd. — 2. *Při odsouvání hlásek* dloužena bývá slabika náhradou na př. když od *yj, ij, ej* se odsulo *j*: obmý, vylí m. obmyj, vylij; vyjdu, přijdu, pij vyslov: výdu, přídu, pí; zářuj, přehl. zářij — září; u vysokej trávě — u vysokě; *d* vypadlo ve: vím, dám, jím, vz tato slovesa; stůl náhradou za odsuté *o* (stuol). Dialektické: olé, dé, podé m. olej, dej, podej. Šš. Pís. — *Pozn.* Náhradné dloužení má svou podstatnou a etymologickou příčinu v předcházejícím odsouvání: vojevoda — vévoda, vojvoda (_◡◡). — *Fonetické proměny k-ty znamenají se* 1. tím, že při nich bezpečná a podstatná příčina neukazuje se v původu slabiky a slova. Příčina jich ovšem nějaká jest, ale není etymologická, nýbrž *fonetická*, t. j. neleží ve známém původu slova, nýbrž v okolnostech některých jiných; ano někdy slabika bývá krátkou i přes to, že by za příčinou etymologickou dlouhá býti měla. Tak je na př. nom. *dvůr, kůl, kůň* dlouhý, gt. dvora, kolu, koně, dat. dvoru atd. krátký. *Pás* staž. z pojas má míti ve všech pádech *á* a přece se *á* krátí: pasu, pasem. — 2. Nad to mají fonetické proměny k-ty také tu vlastnosť do sebe, že málo kdy při nich shledává se pravidelnosť nějaká, která by se řídila dle kategorií tvaroslovných, nýbrž naopak velmi často nestejnosť. Tak v deminutivech: doubek, sonček, klásek, hlásek, prášek, drůbek atd. kořenná slabika prodloužena, ale naproti tomu ve stejných formách: trošek, stromek a pod. není dloužení žádného a v deminutivech: stolek, domek, koník, nožík atd. jest do konce naopak slabika krátká proti dlouhé ve stůl, dům, kůň, nůž. Fonetické změny k-ty neřídí se tedy grammatickým druhem slov, spíše se řídí blahozvukem nějakým, ovšem velmi nestejným, dle rozdílnosti dialektické a časové. Vytkneme důležitější případy, kde ve spisovné češtině ve formách k sobě náležitých slabika krátká a dlouhá naproti sobě bývají. 1. Mnohá subst. jednoslabičná I. a II. sklonění mají nominat. sg. dlouhý a ostatní pády krátké. Vz Mráz, Hrách, Práh, Chléb, Sníh, Bůh, Kůň, Nůž a dvojslab. Vítr. Ale naproti tomu ve mnohých jiných slovech téhož způsobu neliší se nom. sg. k-tou od ostatních pádů, les, a, dub — dubu, bič — biče, býk — býka, trůn — trůnu, hřích — hříchu; vz Pán, Sáh, Řád, Chlév, Smích, Soud, Kůr. — 2. Mnohá dvojslabičná jména vzoru *žena* a *růže* mají první slabiku dlouhou a krátí ji v instr. sg. a gt., dat., lok. a instr. pl. Vz A (dlouhé se krátí), Brána, Síla, Víra, Míra, Strouha (struhou). Ale: nouze — nouzí, svíce — svící (svěc, V.); prací m. prácem, pracích neb prácech. — 3. Ve vzorech *slovo — pole* některá dvojslabičná jména první dlouhou slabiku v gt. pl. krátí: jádro — jader, játra — jater, léto — let (také: letem, letům, letech, lety). — 4. Ve vzoru *kosť*: sůl — soli, hůl — holi. — 5. Ve *vzorech souhláskových*: kámen — kamene, símě — semene, máti — mateře. — *b*) *Dvouslabičné infinitivy jsou dlouhy*: bíti, píti, nésti, klásti; jen několik je *krátkých*: pěti, jeti (na rozdíl od píti, jíti), moci, vrci. — 7. Krátky jsou *imperativy*: soudím — suď, kouřím — kuř, mířím — měř, kaž, važ atd. — 8. *Ve třídě VI. bývá kořenná slabika z pravidla krátka* proti dlouhé ve příbuzných tvarech jiných: souditi — posuzovati, koupiti — kupovati, posluhovati, vyhazovati, kralovati, navštěvovati (ale propůjčovati, způsobovati a dialekticky: vyjádřovat, shromážďovat, atd.). — 9. *Při některých příponách kmenotvorných* bývá kořenná slabika krátka proti dlouhé jiných odvozenin a naopak: hlásiti — hlasatel, kázati — kazatel, bouřiti — buřič, vázati — vazač, sazeč, vůz — vozík, krátký — kratší (vz: -tel, -č, -ík, -ký). Ale stejnosti v tom není, cf.: věže — vížka, hrouda — hrudka, prášek — trošek, drůbek — domek, slavný — krásný, mydlář a písař. — 10. *Některé přípony kmenotvorné mají samohlásku tu krátkou, tu dlouhou*, na př. ve příponě *-ař* a *-ář*, při které se i samohláska ve slabice kořenné tu dlouží, tu krátí, tu bez proměny nechává: sůl — solař, kůň — koňař, blud — bludař, drát — drátař, lék — lékař, pis — písař, sedlo — sedlář, mýdlo — mydlář, mlýn — mlynář. — 11. *Ve složeninách bývá slabika krátká proti dlouhé*: víra — pověra, díky — bezděky, smích — posměch, krása — okrasa — krasocit, moucha — muchomůrka. — 12. *Ve složení předložky se jménem dloužívá se předložka* zakončená samohláskou: nájem, nábožný, příkrov, původ, úpad, údolí. — *Pozn. 1.* Mnohdy totéž slovo dvojí k-tu má: struha — strouha, hruda — hrouda, kule — koule, luh — louh, pluh — plouh, kosa — kůsa, sova — sůva, smola — smůla, loj — lůj. Jazyk pak někdy takovéto duplikaty slov na to obrací, aby jimi vyjadřoval pojmy příbuzné ale přece trochu rozdílné: děvka — dívka, baba — bába, sluha — slouha, město — místo, muka — mouka, svatosť — svátosť, řepa — řípa, hleďím — blídám, měřím — mířím, domysl — důmysl, sedlo — sídlo, světiti — svítiti, běda! — bída, — nahleďati se — nahlédati. V obecných nářečích: zima (frigus) — zíma (hiems), Šš., hora — hůra (půda), hrůzný (strašlivý) — hrozný (náramný). — *Pozn. 2.* Mnohdy není patrno, je-li dloužení etymologické či jen fonetické: žíti (dvouslabičný infinitiv n. protože stojí m. živti náhradným dloužením za odsuté *v*.) — *Pozn. 3.*, u Gb. 4. str. 137. V tom mluví Gb. hlavně o nestejnosti fonetických proměn k-ty v dialektech. — *Pozn. 4.*, u Gb. 5. V tom mluví Gb. o: řiď — řeď, řídší — řidší — ředší. Vz Řiditi, Řídký. — *Pozn. 5. O kvantitě staročeské.* V památkách strčes. označuje se k. jenom porůznu zdvojením samohlásky ve slabice dlouhé: comaar = komár (M. V. 1202) a týž způsob drží se pak až do pol. 16. stol. a píše se: naam, zlee, svuu a p. Vedlé toho byl od r. 1406. způsob Husův, totiž čárkování samohlásek ve slabikách dlouhých. Jednotliví písaři drželi se ten toho, onen onoho

způsobu, ba namnoze týž písař jednou čárkováním, jednou zdvojením samohlásky dlouhou slabiku označoval. Při tom však trvám žádná písemná památka až do pol. 16. stol. neoznačuje délky slabik důsledně, nýbrž mnohdy na př. *ee* za krátké *e* se nalezá a velmi často označení délky se pomíjí. Teprve ve spisech bratrských od pol. 16. stol. důsledně znamenání délky se začíná. Rozdíl pak mezi staročeskou a novočeskou k-tou není značný. Gb. III. 131.—139. Vz tam více.

Kvantitavní, quantitativ, der Menge, der Grösse nach. Us.

Kvap, u, m., kvapení, rychlosť, die Eile. Od kyp-ěti, *y* ve *va* se proměnilo, vz Y. Na k. něco dělati (na spěch), konati. Žer. Jakž jim na kvap možné bylo. V. Na k. se stalo. Ros. Kvapem někam se hnáti. Us. Vojsko na kvap sebrané; list na k. psaný. Nt. Něčeho na k. žádati. Nz. Kvap je zlý rádce. Pr., Rb. K. není dobrý rádce. Ros., C., Pk. — **K.** = *rudka.* Dadie jí kvapa = červenosti, krásy. Št., Výb. I. — **K.**, tenké peří ptačí, puch, prach, der Flaum. Mat. verb.

Kvapa, y, f. = kapka. Na Slov.

Kvapáček, čka, m., kdo kvápá, der Tropfer, Reš.; ein Uibereilter. Rk.

Kvapati; kvapnouti, pnul a pl, utí, krápěti, tropfen. V. — **čím.** Strdí kvapal jazyk jeho. Ráj. — **co nač:** vosk na bolesť. Sal.

Kvapek, pku, m. V kvapky = náhle, bez rozvažování. V kvapky činie, bez rozumu, bez rady; S dobrým rozmyslem, ne v kvapky Št. Kvapky mívají hapky. Č.

Kvapení, n. Pošetilé kvapení má v zápětí želení. Lb. Das Eilen.

Kvapík, u, m., Galopp, rychle pádivý tanec ve dvoučtvrtečném taktu a čerstvém pohybu. Vz S. N.

Kvapil, a, m., chvátal, der Eiler. D., Kom.

Kvapilý, kvapný, eilig, hastig. Dch. — U k-lého i stůl trkne. Pk.

Kvapiti, 3. pl. -pí, kvap, pě (íc), il, en, ení; kvapívati; koř. kup, *u* stupňováno v: *av*: kavp — kvapiti. Gb. III. 142., 145. K., pospíchati, eilen, hastig sein; kvapně dojíti, doraziti, eilends gelangen. — **abs.** Pospěš, ale nekvap. Eile mit Weile. Dch. Kvap, jen se nepřekvap. Us. Ne vždycky sluší k. Lb. Kam kvapíš? Us. Čas kvapí neustále. Hlas. Jestli příliš kvapíš, snadně ježka lapíš. — **k čemu.** V. K svému zlému k., Troj.; kvapiti k břehu, L., k pomstě. Jg. — **kam.** Noha nemoudrého kvapí **do** domu cizího. Br. Dnes dokvapíme do Berouna. Ros. Úředníci z jednoho hříchu do druhého kvapili. V. — **na koho (s čím).** Nekvap na mne, na sebe. Us. Nekvapi na bezbožné s pomstou. Br., J. tr. — **čím:** soudem. Pr. Kdo soudem příliš kvapí, ten ku pykání pospíchá. Rb. Kvapí na sebe řečí. Ros., Reš. Žádná bába ať křtem nekvapí. Agenda česká. V hlavních (o hlavu) a útrpných přech nesluší soudem k. Er. — Let. 382. — **kdy.** Konšelé nemají **při** vykonávání soudu k. Pr. měst. **Ve** čtení k. D. — **s kým, s čím.** S lidem k. Troj. Na mé stany s trestáním kvapí. V. Se soudem svým k. V. S výpovědí k. Pr.

Kvapka, y, f. = kapka. V.

Kvapkati, kapati, träufeln. Na Slov.

Kvapilvosť, i, f. Voreiligkeit. D.

Kvapilvý, voreilig. D.

Kvapně, náhle, hastig, schnell, eilig, voreilig. K. se to stalo. Ros. K. mluvili. V. Kdo k. orteluje, obyčejně po účinku lituje. Lb. Potřeby nastávají pilně a k. Čr.

Kvapník, a, m. K. měďový, harpalus aeneus, bronk. Frč. 191.

Kvapnosť, i. f. Flüchtigkeit, Schnelligkeit, Eilfertigkeit, Hast. Bez k-sti v soudu. Ta slova nemohou k-sti ani kterému nerozmyslu připsána býti než prosté svévolnosti. Čtib. Neb se tu nic z omylnosti, nic bez rozmyšlenie, nic v kvapnosť nenalezá. Vš. Lidé zavinují čtverým způsobem, z úmysla, kvapnosti, z příhody, skutkem. Pr. měst. V. 1. Přílišná k. Us. Vz Kvap, Rb. str. 267.

Kvapnouti = kvapati. Přeneseně = padnouti, kvapně přibyti, stürzen, losstürzen. — **po čem.** Po niti hurtem po mouše pavouk kvapne, až ji lapne. Puch.

Kvapný; kvapen, pna, pno; náhlý, prudký, rychlý, spěšný, eilfertig, hastig, flüchtig, schnell, vorschnell, rasch, schleunig, hurtig, voreilig, jäh, vorlaut. V., Jg. Kvapné pospíchání jest macecha spravedlnosti. Pr. K. jazyk, V., soud, Cyr., pes, (vorlaut, weidlaut, který dříve hraje než zvěř vyplaší, uzří), Šp., věření, Jg., smrť (náhlá). V. Práce kvapná není platná. Š. a Ž. Dílo kvapné není platné. Kvapně dílo zřídka dobré bývá. Reš. Někdy tak kvapná (věc) přijde, že ... Cyr. — **v čem.** Kdo příliš kvapný bývá v pletí, neposýlej ho do konopí. Š. a Ž. Ve všech radách svých kvapný a scestný. V. V řeči k., D., ve svých činech. Kram. — **k čemu:** k hněvu, V., k svádě. Syr. Pán dobrotivý a k pomstám nekvapný. Bart. Nebuď k-ný v duchu svém k hněvu. Eccl. 7. 9. — **na co.** Kvapní jsou na loupež. Tur. Kron. Na cizí věc k. Rad. zvíř. — Vz Pyšný.

Kvardian, vz Guardian.

Kvařiti, kvářiti, il, en, ení, hubiti, kaziti, mrhati, verderben, zehren. — **co:** dříví, peníze. Na Slov.

Kvarta, y, f., čtvrtka, ein Quart. K. vína. Háj.

Kvartal, u, m., z lat., čtvrtletí, Quartal, Vierteljahr; též čtvrtletní půst čili suché dni. S. N. Quatember. — **K.**, *čtvrtletní schůze* cechu. Gl. 112.

Kvartalní, z lat., čtvrtletní. K. počet. Pr. I. 91.

Kvartalník, a, m., kdo každého čtvrtletí přichází. S. N.

Kvarteto, a, n. = skladba na čtyři hlasy. Hd.

Kvartýr, u, m., z fr., byt, obydlí, příbytek, Wohnung, Quartier. Aby svůj k. měli. V. U někoho v k-ru býti. Rohn.

Kvartýrmistr, a, m., (vojenský) ubytovatel, Quartiermeister. Vz Kvartýr.

Kvas, u, kvásek, sku, m. K. od kűs (kysati; *ū* stupňováno ve *va* m. v *av*, m. kavs). Gb. K. = *kyselina*, Säure. L. — **K.** = *věc, která přidána jsouc k věcem kysati mohoucím, činí, že kysati počínají*, eine Säure, der Sauer, ein Gährungsmittel. — **K.** = *těsto kysající* n. *kynoucí*, der Sauerteig. V. Kvas kyne. Us. Kvásek omladiti. Šp. — **K.** = *pití*, kvasec,

ein saurer Trunk. Nápoj z řídkého těsta vařený a vykvašený. Jg. — K. = *hody*, dobrá vůle, hodování, Mahl, Gastmahl, Schmaus, Gasterei, Fest, Bankett. K. činiti. Háj. K. strojiti, připraviti. V. Na k. jíti. Štěstí. Na hody a kvasy se oddati. V. Pro křtiny učiniti kvas. Dal. K. na rozchodnou. Šm. Kvasy jmění mrhati. Kom. K někomu na kvas jíti. Us. Někomu z kvasu ctného děkovati. Štěstí. Byli jsme včera při kvasu. Jg. Z večera kvas, ráno rada. Ros., Lb. Vz Marnotratný. Nebude-li na boží tělo čas, nelmdeme míti žádný kvas (bude obilí sporé). Hrš. Na k. přijíti. BN.

Kvasan, a, m., hodovník. Běžela mezi k-ny, i zvána nejsúc. St.

Kvasejovice v Berounsku. Tk. I. 85., 417., III. 88.

Kvásek, skn, m., dünner Teig. Rk.

Kvasenik, a, m., hodovník. Rozk.

Kvasice, dle Budějovice, u Kroměříže. Vz S. N.

Kvasicí káď, bečka (*ne:* kvasicí). Gährbottig. Jg.

Kvasidlo, a, n. Gährungsmittel. Šlk.

Kvasinky, pl., f. vibrionida, jsou buňky, podobné drobnohledným výtrusům chaluh, objevují se v kysacích látkách škrobovitých a za choroby v slizi roury zažívací. Vz Frč. 22.

Kvasírna, y, f., die Gährhalle. Šk.

Kvasitel, e, m. Schmauser, Gast. K-lé a hodovníci. Reš., V.

Kvasitelka, y, f. = hodovnice. Schmauserin.

Kvasitelnosť, i, f., hodovnosť, Gesellschaftlichkeit. Jg.

Kvasitelný, gährungsfähig. K. cukr. Presl. — K., *hodovný*, gesellschaftlich. Kon., Sych.

Kvasiti, 3. pl. -sí, kvas, se (íc), il, šen, šení, kvasívati. Od kús (kys-ati, kysnouti) ú stupňováno ve: *va* (m. av, m. kavsiti. Gb. Hl. 125., 145.) = kvasné činiti, sauern, einsauern, sauer machen, machen, dass etwas gährt; cechovati, hodovati, zechen, prassen, schlämmen, schmausen, gastiren; *se* = kysati, sauer werden: kyseliti se, unwillig werden. Jg. — **co:** pivo, Rohn., chléb, Us., železo (kaliti, härten), kože (loužiti, beizen), L., hlínu (mořiti, anmachen), Jg., čas a společnosť (mařiti), pravdu (tajiti), L., masopust (slaviti). Ler., V. — **co kde.** Ječnú tlně v štrokvase, V., železo ve vodě. S králem ve dvoře jeho masopust kvasili a tančili. V. Kdo rád ve světě kvasí. Výb. I. — **jak.** Král s nimi kvasil masopust v hodech a tancích. V. Způsobem pohanským (*instr.*) masopust kvasí. Ler. — **s kým.** Kázal své dceři k. s lasonem. Troj. Hody s rozumem k. Scip. — **se.** Vřed se kvasí, pivo se kvasí. Us. — *K. se* = kyseliti se na koho. L. — **se čím.** Pivo se kvasí spodními a svrchními kvasnicemi. Us.

Kvasivo, a, n. Gährungsstoff. Rk.

Kvasivý, gährend. K. neštovice. Rostl.

Kvaska, y, f., kvas, die Beizc. Berg.

Kvasnětí, ěl, ční, sauer werden. Jg.

Kvasnice, snic, pl., f., droždí (hejbadla, Šp., zdvihadla. Us. Zb.). Hefe. K. vylučují se při lihovém kvašení tekutin cukernatých, jestli v nich látky bílkovité obsaženy jsou, v podobě pěny, kteráž do jiných nekvasících cukernatých tekutin přenesena jsouc též v lihové kvašení je uvádí. S. N. K. svrchní (Oberhefe) a spodní (Unterhefe). Vz více v Šlk. 654. O k. píše prof. Bk. K. svrchní (droždí), spodní n. podsadní, vinné, Jg., D., lisované. Šp. Vylil i s kvasnicemi. Mus. K. z okna vyvrz (co množí zlé). Mus. Od kvasnic očistiti. V. Pivo atd. z kvasnic stáhnouti. V. K. se sázejí (*ne:* padají). Us. K. v sudích při dně se nasazují. Žalansk. Vyžrali i s kvasnicemi (vypili do čista). V., Lb. Vz Opilec. Už je na kvasnicích. Vz stran přísloví: Prodělání. Č., Dch. — **K.** *kyselka*. — **K.**, *luza* chatrná, Gesindel. Ryt. křest.

Kvasnička, y, f. = *kvasnice.* — **K.**, y, m., *kvasničkář.*

Kvasničkář, e, m., kdo kvasnice prodává, der Hefner. Us.

Kvasničkářka, y, f., die Hefnerin.

Kvasničková, é, f. Hefners Weib. Us. Ber.

Kvasničkový, Hefners-.

Kvasničný, Hefen-. K. houby, vz S. N., kalnosť. Zlob.

Kvasnouti, sl, utí, säuern, gähren. Svěťoz.

Kvasný, *kyselý*, sauer. Na Slov. — **K.**, *hodokvasný*, kdo rád kvasí, ein Zechlustiger. Ros.

Kvasoměr, u, m. Gährungsmesser. Rk.

Kvasovně, hodovně, schmausend.

Kvasovní, Schmaus-. Reš., Jel.

Kvasovnice, e, f. = hodovnice, Schmausschwester. D.

Kvasovník, a, m., hodovník, Schmausbruder, Schlämmer, Prasser, Zechbruder. Kom.

Kvasovný, hodovný, schmausliebend. Jg.

Kvašan, kvašenín, a, m. = kvasan. Jel.

Kvašení, n. Die Gährung. Tak se nazývá rozpadávání se složitějších látek organických v látky jednodušší, kterémuž podléhají, stýkající se s jinými hmotami ústrojnými v samovolném rozkladu (hnití, práchnivění n. tlení), jsoucími. S. N. Některé látky organické již samy sebou v jistých případech (v teple a ve vlhku) se rozkládají a na jednodušší rozštěpují, což obyč. *hnitím* slujc; jiné pak, samy o sobě stálé, teprv u přítomnosti látek prvního druhu jižjiž samovolně se rozkládajících také se rozkládají, jakoby od nich nakaženy byly. O těchto druhých pak pravíme, že *kvasí.* Šfk. 399. K. vinné, kyselé n. kysání, shnilé n. hnití; cukrové, těstové, sladké, lihové, Jg., tiché, rychlé, Šp., slizové, sliznaté, Nz., od hora n. pod sebe (Ober-, und Untergaehrung). Nz. K. potlačiti. Šp. — **K.** = *durdění* — *se*, Aufbrausung, Galle, Geifer. — **K.** = hodování, pití. Vz Kvas.

Kvašený chléb, gesäuert. Kom.

Kvatembr, u, m., z lat., suché dni.

Kvatern, sextern, oktern, u, m., o knihách. Jir.

Kvaterna, vz Vkladní.

Kvaterno, a, n., v obecné mluvě m. čtveřina. Nz.

Kvátrání, n., vz Kvátrati. Nejprv jsem se poostýchal, ať bych se tobě tak někerak jako blázniti nezdál, že bych mezi tolika hlasy tobě se radujícími sám toliko jediný svým k-ním na tě kukal. Zyg.

Kvátrati, naříkati, toužiti, klagen. 1617. Č.

Kvátravý, naříkavý, klagend, kläglich. Reš.

Kvecíř, e, m., der Münzstrecker, welcher das Silberblech dehnt. Gl. 112.

Kvečeti, el, ení, = dřepěti, hocken. Na Slov. Koll.

Kvedlačka, y, f., vrtička, moutička, der Querl. Vařečka je něco jiného. Vz Vařečka. Pt.

Kvedlička = kvedlačka. Vz Kverlička.

Kvěl, e, m., kvílení, Jammer, Wehklage. Koll.

Kventlík, kvintlík, u, m., ¼ lotu, Quentchen. Ani za kventlík nevážiti. V. K. as 4 gramy. Vz Gram.

Kverk, a, m., z něm. Gewerke (Berggenosse), těžař, *nákladník* na hory. Vys., Arch. IV. 265., Gl. 112., Pr.

Kverlička, kverlovačka, y, f., *lépe* než kvedlička, kvedlovačka; moutev, moutvička, z něm. der Querl. Us.

Kverlovati, kvedlovati = moutiti, zamoutiti, rozpěniti, querlen. Vz Kverlička.

Kvesta, y, f., z lat. quaestum, die Almosensammlung; **kvestář**, e, m., der Bettelmönch. Gl. 113.

Kvésti, kvísti (m. kvet-ti *t* před *t* v *s*), kvetu (**ne:** květu, jako mésti—metu, plésti—pletu; vz Retnice. *Chybně*: květu, květl; *e* jest ve kmeni m. strsl. ь (cvьt); *ě* v podst. jméneeh květ, květina atd. vzniklo stupňováním, jehož není ve tvarech sloves 1. třídy. Brs. 98. Cf. Ht. Brus str. 115, pozn. 1.; Gb. Hl. 144.), kvetl (kvitl), tení; kvetnu, kvitnu, nul, nouti, utí; květati, kvítati; *imper.* kveť; *přechod.* kveta (ouc). Kvésti v již. Čechách kfěct, rozkfěct, rozkfětat. Kts. Blühen. — **abs.** To děvče jen kvete. Ml. Umění kvete. Ml. Hory kvetou. Růže trhati, když kvetou. Us. Nehet kvete. Us. Měď kvete (když po ochlazení bublinky vydává). Vys. — **čím.** Pěti rameny bude kvísti rod můj. Dal. K. růžemi, Us., moudrostí, ctností. Troj. Jabloň kvete květem bílým. Byl. Zelená travička bílým kvítkem kvete. Er. P. 299. Tenkrát mé srdéčko láskou kvetlo; Ta marjánka modrým kvítkem kvete; Až dub pokvete bílou ratolestí. Er. P. 158., 177., 188. K. pěkným umýváním s obtížením služebníkův až do mrzkosti. Chč. 446. Cf. Klince, množete už žltým kvitnúť! Rozmarínok bielým prokvitá. Na Slov. (Strom) modrým kvítkem prokvetuje. Er. P. 500. a. (Ht. Brus. 115. 116.) Vz Hloží, Kvitnouti. — **jak.** Kvete **na** jalovo. Št. N. 167. — **kde, v čem.** Dílo jí v rukou kvete (= lenoch). Č. K. v slávě. V. Srdce mi v potěšení kvete. Plk. Moudrostí **mezi** lidmi kvetl. Troj. Dlúho obih mezi ludem ktvieše. Rkk. 45. **Na** líceeh ruměnci ktviechu. Rkk. 39. Když na mém hrobě tráva kvete. Er. P. 438. — **kdy.** Ta bylina **v** létě kvete. Us. — **odkud.** Salnitr ze země kvete. Jg.

Květ, u, kvítek, tku, kvíteček, čku, m.; cvětъ, pol. kwiat, lit. květka. Sr. sk. çvi (růsti, bubřeti). Schl. *ě* v *květ* jest stupňované ze kvit, vz Kvésti a Gb. Hl. 144. Květ (rostlin) je zvláštní ústrojí rostliny k nesení plodův a semen (Pt.), je spolek všech částí, ježto k vytvoření plodu a semen nevyhnutelně nutny jsou, jsouce na společném lůžku i s listovými obaly, které je z venku neprostředně přikrývají. Die Blüthe, Blume. *K. úplný má čtyři částky*: 1. *kalich*, 2. *korunu*, 3. *tyčinky* (lístky prašní, Staubgefässe), 4. *pestík. Tyčinky* se skládají z nitek a prašníku (Staubfaden und Staubbeutel), v kterém je pyl. *Pestík* skládá se z vaječníku (semeníku), čnělky a blizny (Fruchtknoten, Griffel, Narbe). Čl., Pt. K. se skládá z částky osní, lůžka a lístků na lůžku vynikajících. Podstatné částky každého květu jsou lístky prašní (tyčinky) a semeník (obal, v kterém zárodky semen, vajíčka či pupeny semenní se vytvořují aneb aspoň tato vajíčka bez obalu). Méně podstatné jsou lístky okvětné (vnější kruh jich: kalich; vnitřní: koruna). S. N. Vz Kalich, Koruna, Tyčinky, Pestík. *K. dokonalý* n. dvojobalný mající obal dvojí, kalich a korunu; *nedokonalý* n. jednoobalný (schází-li mu jeden obal, koruna n. kalich); *nahý n. bezokvětný* (jemuž každé okvětí schází, i koruna i kalich). *Květy obojaké n. úplné* (které mají i tyčinky i pestíky), *dvojaké n. neúplné* (které jenom tyčinky nebo jenom pestíky mají), tedy květy: *prašní* (jen s tyčinkami), *pestíkové* (jen s pestíky). Je-li prašní květ na jedné rostlině a pestíkový na jiné, je to rostlina *dvojdomá* (dioecia); pakli oboje květy na společné rostlině jsou, slove rostlina *jednodomá* (monoecia). Čl. Vz S. N. *K.* úhledný, nepatrný, drobný, veliký, preveliký, pravidelný, nepravidelný, libovonný, křížový, převislý, převonný, planý, plný, stopkatý, malý, medovonný, visutý, jednotlivý, pyskatý, ozdobný, zvonkovitý, nálevkovitý, paprskující, trubkovitý, jazykovitý, složitý, vousatý, Čl., sedavý, konečný, boční, úžlabičkový, přímý, nachýlený, odvislý, ojedinělý, podvojný, potrojný atd., Jd., bezpohlavý, samčí, samičí, Šp., různopohlavní, obojaký (oboják, Zwitterblüthe, flos hermophroditus), Nz., bezový, divizmový, heřmánkový, ibiškový, lipový, hruškový, jabloňový, muškátový, žebříčkový etc. Kh. (vz více v Kh. str. 349.—350). K. bělostkvoucí, Ler., polní. Jir. Více květů pohromadě: hlávka, úbor, klas, jehněda či kočička, okolík, hrozen. Š. a Ž. K. vypustiti (kvésti). V. Pupenec otevra se tlačí ven květ, a květ ovoce. Kom. Květ prchá. K. z růže. Er. P. 137. Odpadne jeden k., nastane jiných pět. Trnk., Č., Pk. Ženská milosť jest jako hosť; panská přízeň též jako sen; růžový květ, to tré jde zpět. Us. Strom (štěp, bylina) bez květu, panna bez studu, řídko přichází k jakému užitku. V. Bujný k., plný úl. Er. P. 53. — **K.**, = *čas nejlepší síly* atd. nějaké věci. Blüthe. Květ mladosti, krásy, věku. V pěkném je květu věku (v nejlepších letech). Jg. — **K.** = *výbor, nejlepší*, die Blüthe, der Kern, das Beste. K. vojska. L. — **K.** *ženský* (čmýra); k. bílý (ženský). Die Blumen, der weibliche Fluss; der weisse Fluss. — **K.** = *velmi subtilné částky těl.* Die Blumen, die Blüthe. K. mědi, antimonový, železný, vápenný (na aragonitu). Jg., Nz., Bř. *K. kobaltový* (Kobaltblüthe), mineral v krásně kermezinových dlouhých jehlách krystalovaný, jest arseničnan kobaltnatý: $3CoO. AsO_5 + 8HO$. Šfk. 263. *K. sirkový* (Schwefelblumen), prášek síry jemný, kyprý, pěkně žlutý. Vz Šfk. 49. *K. zinkový*. Vz Šfk. 269. — **K.**, *bílý přední konec liščí oháňky*. Šp. — **K.** = *od sladu odpadlé klíčky neb kořínky*, klí, der Keim,

die Malzblüthe. Slad žene do květu. Us. — **K.** *v botan.* *K. březnový*, jacek, leucoinm vernum, Schneeglöckchen. — *K. husí*, květec, volové oko, anthemis tinctoria, Chamille, Ochsenauge. — *K. sv. Jakuba*, senecio jacobea, das Krötenkraut. — *K. sv. Jana*, galium. — *K. křížový* = vstavač, polygala, Milchkraut. — *K. sv. Magdaleny*, nardus celtica, Magdalenenblume. V. — *K. milosti*, laskavec, amaranthus, Tausendschön. — *K. pašiový*, passiflora, Passionsblume. — *K. psí*, *podletní*, bulbus agrestis. Reš. — *K. sněžný*, chionanthus, der Schneebaum. — *K. volového jazyka planého*, flores echii. Jelänger, jelieber. Ros. — *K. zlatý*, chrysanthemum segetum, Hungerblume. — *K. slunečný zlatý*, chrysanthemum italicum, Sonnengoldblume. — *K. zvonečkový*, vivola Mariana, medium, campannla medium. Goldblume.

Květáček, čka, m., polytmus, pták šplhavec, Blumenspecht. Krok.

Květák, u, m. = karfiol, Blumenkohl. Rk.

Květan, a, m., anthidium, hmyz. Krok.

Květař = květinář. Rk.

Květárna, y, f. = květinárna. Boč.

Květec, tce, m., vz Květ husí.

Květel, e, m. K. obecný, linaria vulgaris, Leinkraut. Čl. 83. K. menší, minor, rolní, arvensis. FB. 57.

Květen, tna, m., máj, tráven, trnopuk, na Mor. a na Slov. květeň. Der Mai. Od kvésti, květný měsíc. Vz Máj. Er. Květen, adj. Staří psávali: květen měsíc (měsíc květův). Jir. Když v k-nu kvetou boby, zle o chleby, kvete-li mák, to již ne tak. Hrš.

Květena, y, f., = Flora. K. Čech, vz S. N. II. 315. A. V.

Květenec, nce, m. Blumenkranz. Dch.

Květenství, n., inflorescence, jest způsob rozvětvění květonosné osy n. způsob, jakým květy ve společné shluky sestaveny jsou. Vz více v S. N. Způsoby k.: přeslinek, okolík, vrcholík, chocholík, hrozen, chomáček, strboulek, klubíčko, klas, klásek, řasa n. jehněd, palice a hromádka. Rostl.

Květi, n., **květnice**, vz Neděle.

Květice, e, f., květ, kvítek, Blüthe. Ras.

Květina, y, f., **květinka**, Blume. K. plná (mající plné květy), naopak k. prázdná. K. luční. Květiny sázeti, zalívati, pěstiti, trhati. Jg. K. přirozená, strojená, dělaná, hrubá, pěkná, jemná, pařížská, Šp., vosková, D., vyšívaná, tkaná, malovaná, vykládaná. Jg. Malíř, malba, malířství, obraz, kreslení květin, Nz.; košík, hrnec, nádoba na květiny; milovník, hřada květin (Blumenbeet); zalíbení v květinách. Šp. Šediny jsou hrobové květiny. Koll. Vz S. N.

Květinák, u, m. Blumentopf. Dch.

Květinář, e, m. Blumengärtner, -händler.

Květinářka, y, f. Blumengärtnerin, -händlerin.

Květinárna, y, f. Glashaus. Boč.

Květinářský, Blumengärtner-, Blumenhändler-.

Květinářství, n. Blumengärtnerei, Blumenhandel.

Květinatý, blumenreich. K. tráva. Hank.

Květinka, vz Květina.

Květinník, a, m., Blumenfabrikant. Rk.

Květinový, Blumen-. K. trs, keř, hrnec. Us.

Květiště, ě, n. Blumenbeet. Boč.

Květiti, il, cen, ení, mit Blumen bestreuen, beblumen. **co čím**: růžemi. Jg.

Květitosť, i, f., Fioritur (ve zpěvu). Rk.

Květka, y, f., žemle, Mundsemmel. D.

Květlosť, květlosť, i, f. Blüthe. Jg.

Kvetlý, květlý, kvetoucí, blühend. K. máj, Plk., mladosť, věk. Reš.

Květnatosť, i, f. K. slohu. Us.

Květnatý, kvítnatý, blumenreich, blumenvoll, blütevoll. K. louka, věnec, Puch., pažit, Krok, pole, dolina, niva, chodba, sloh. Šp.

Květní, od květu, Blüthen-. K. pupeny, Rostl., koruna, prášek. Šp.

Květnice, e, f. Blumengarten, květná zahrada. — **K.**, květná neděle, Palmsonntag. Plk.

Květničný, Blumengarten-. — *K. neděle*, květná, Palmsonntag. Pulk.

Květník, u, m. = karfiol. — **K.**, květinový hrnec. Blumentopf. Us.

Květnohlav, u, m., floriceps, hlísta. Krok.

Květnolist, u, m., xylophylla. Rostl.

Květnonti, vz Kvésti.

Květnový, Mai-. Us.

Květný, kvetoucí, blumig, blumenreich, Blumen-. K. pole, Bern., dolina, Raj., louka, barva. Us. K. neděle, květnice, květničná neděle, na Slov. květy, Us., den po sobotě před velikonocemi. Vz S. N. K. semeno, cibule. D. K. bohyně, Flora. V. K. zahrada, kopeček, zelí či kapusta = karfiol. Šp. — *Přenesené.* K. řeč, sloh. Jg. K. výbor, Anthologie. Dch.

Květobrána, y, f. Rtová k. Koll.

Květobraní, n. Blumenlese, Anthologie. Tpl.

Květohemžík, a, m., halictus, hmyz. Krok.

Květohlavý máj. Puch.

Květokaz, a, m, Blumenverderber. Tpl.

Květokmenný kladivník, cestrum cauliflorum. Rostl.

Květokryt, u, m. Blüthendecke, perianthium. Rk.

Květolib, a, m., philanthus, hmyz. Krok.

Květolíčený led. Puch.

Květomalba, y, f. Blumenmahlerei. Vz S. N.

Květomil, a, m. Blumenfreund.

Květomluva, y, f., kniha pověstí o bylinách, Jg.; Blumensprache.

Květoň, ě, m., lipan, ryba. Der Mailing, die Aesche. Krok. II. 432.

Květonip, a, m., dicaeum, pták. Presl.

Květoňka, y, f. Blumenstrauss. Na Mor.

Květonosný, blüthen-, blumentragend.

Květosejný, blumensäend. K. nožky. Koll.

Květoslav, a, m., jméno. Us., Koll.

Květosled, a, m., orthorhynchus, pták. Presl.

Květossavka, y, f., mulio, hmyz. Krok.

Květoucí, blühend. Us.

Květování, n. Blumenwerk, Zierrath. Kom.

Květovaný, kvítkovaný, geblümt, eingelegt. K. stůl, V., mlnvení, Kom., roucho, hrneček, ubrus, Us., dílo. Ros.

Květovati, mit Blumen bestreuen, verzieren. — **co**. Tkadlec ubrus, mráz okna květuje. Us. U provazníků = na popruzích, vazačkách atd. květy protkávati, knöpfen, Us., Dch.

Květovec, vce, m. K-ci mají táhlé nečlánkované tělo bez přissavných desek a bez háčků. K. *kapří*, caryophyllaeus mutabilis, hlíst plochý. Frč. 63.
Květovka, y, f., květová žemle, žemle z výražky, Mundsemmel. Ros.
Květovoň, ě, m. = květoň.
Květový = od květu n. z květu, květný, Blumen-, Blüthen-. K. roll, niva, med, kalich, poupě, pyl (prášek), Šp., pupenec.
Květozob, u, m., cacroba, pták. Presl.
Květožábrý. K-bří, authobranchia, druh plžů. Krok. II. 126.
Kvetula, e, f., jméno krav. Koll.
Květuše, e, f., ves u Jílového.
Květušín, a, m., jm. místní. Mus.
Květušov, a, m., Quittosching, jm. místní. Mus.
-květý, dvou-, tříkvětý. Rostl.
Kvíce, e, f., ves u Slaného. Tk. II. 440., 472.
Kvicnouti, cnul a cl, utí, viseti, hängen. Na Slov.
Kvíčal, a, m. = kvíčala. Žid.
Kvíčala, kvíčalka, kvíčalička, y, f. K. od kvič-eti. Šf. K., čvíčala, čvíkota kvičí. Turdus pilaris, Krammetsvogel, Weindrossel. Na Slov. jalovčák. V. Na Mor. též kvíčela. Brt. Kvíčaly lapati, stříleti; číhadlo, humenec, bouda na kvíčaly. Šp. — K. *mořská*, turdus torquatus, vodník, kos, kos kroužkovitý, kroužkokos, kos vodní, sněžul, mořský, Meer-, Ringamsel. Us. Zbir. — K. *z krmníku* (žertovně) = *vepř, husa*. Ros., Č. Není lepšího ptáka nad k-lu z krmce (krmníku = nad husu). Pk.
Kvíčalík, a, m. = kvíčala. Reš.
Kvíčalník, a, m., ptáčník kvíčaly chytající. Boč. Krametsvogelfänger.
Kvíčer, u, m., **kvíčerek**, rku, m., **kvíčeří**, n. Die Zeit zum Abend. Us. Petrov. Dch.
Kvíčeron, k večeru, gegen Abend. Lpř.
Kvičeti, 3. pl. -čí, kvič, če (ic), el, ení; kvičívati; kvíknouti, knul a kl, utí; kvíkati, kvíkávati, quieken, quieksen, quietschen, wimmern, winseln. Jg. — **abs.** Svině, pes, kvíčala, dvéře kvičí. Jg. — **na koho.** Ptáci na nás (sovy) kvičí. Rad. zvíř. — **kde. Pod** nohama kvičel les. Puch. V uších k. Aesop. — **se** = s někým se drážditi, knikati, sich muthwillig an einander reiben. Koně se kvíkaly. L. — **se s kým** kvíkati.
Kvičlavý, kvíkavý, quickend. Koll.
Kvidín, a, m. (Kvidzin), mě. Marienwerda. — *Kvidíňan*, a, m. — *Kvidínský*.
Kvik, u, m., kvičení, das Quicken, Gequieke. Jaká svině, taký k. Prov. na Slov. K. svini. Jel. Jaké prase, taký k., jaký národ, taký zvyk. Trnk.
Kvíkal, a, m., lipurus, ssavec vaknatý. Krok.
Kvikati, vz Kvičeti.
Kvil, e, m. = kvílení, die Wehklage. Holý.
Kvílení, n., das Jammern, Jammergeschrei, Geheul, Krächzen, Gewinsel, Heulen, Wimmern, Weinen. V., Jg. K. nad umrlým. V. Bylo veliké k. od židů; ku k. někoho přivésti; Ó dcero lidu mého, vydej se v k. Br. K. dětinské. V.
Kvíliti, 3. pl. -lí, impert. obyč. kvěl, ač čteme i u V. kvil, kvíle (ic), il, ení; kvílívati. V obecné mluvě ve vých. Čechách (a jinde); *kvíleti*. Sb. Naříkati, žalostiti, plakati, hořekovati, jammern, heulen, wehklagen. V., Jg. — **abs.** K. jako dítě. V. Kvěl jedle, nebo padl cedr (kvěl malý, neb padla tvá podpora). Sych. K. budou, kteříž smilnili. V. Bolestně kvěl, potom se potěš. Bs. Kvilte pastýři. V. Člověk kvíle rodí se. Kom. — **co.** Ty těžkosti onen biskup kvílil (toužil, žalovnl). Kom. — **koho, čeho.** Aniž potřebí jest k. v počet svatých přijatého. V. Kvílil jl dům israelský za dnů sedm. Br. Kassandra kvílí smrti všech svých. Troj. I budou k. salášové pastýřů. Amos. 1. 2. K. zhitých (gt. causae). Br. — **nad kým.** Přišel Abraham, aby kvílil nad Sarou. Genes. Kvílili nad ním mnoho dní. Br. Tehdáž k. bude lid nad nimi. Br. — **kudy.** *(instr.)* Vichr křovinami kvílí. Vocel M. a K. 17. — **jak.** (*instr.*) Kvílili tam kvílením velikým a velmi žalostným. Br. — **koho čím** = trápiti. Mé jediné tiem kvieliš. Tristr. 249. — **po čem.** Ten, kterýž po matce kvílí, smutek nesa. Br. — **na co, na koho.** Abych na tě více nekvílil. Tkad. — **o co.** Mlč, a nekvěl o to. Tkad. — **kde. Na** kterém jsi místě nejprve kvílil. Us. Jel. bláz. — **proč.** Pro ztrátu peněz s bratrem po celý den až do noci kvílil. K. pro koho. Er. P. 123.
Kvílivě, kläglich, jammernd. K. něčeho želeti. Jg.
Kvílivosť, i, f., Neigung zum Jammern. Jg.
Kvílivý, plačtivý, jammernd, heulend, wimmernd. K. želení. Ctib.
Kvinde, kvindy. Dáti komu n. čemu k. = výhost, pustiti koho od sebe. Abschied geben. Dáli mu kvinde, aby si hledal jinde. Us. Dali mu kvinde, aby si šel štěstí hledat jinde. Vz Odbytí. Lb. Mně jsi dal kvinde. Er. P. 191. Kvinde dostati. Šm.
Kvinta, y, f., lat. = pátá, pátá třída gymnasijní. — **K.** = nejtenčí struna houslí, die Quinte. Spustil z kvinty (= upustil). Č., Jg. Začíti od basu a skončiti na kvintě. Č. To jsou kvinty = kroutiš. Us. Kvinta falešná, lichá, tajná n. skrytá, zjevná. Kvintový chod, nedovolený kvintový chod. Podlé čisté kvinty. Poloha kvintová. Kruh kvintový. Hd.
Kvinterno, a, n., v obec. mluvě m. pateřina. Nz
Kvintlík, u, m., vz Kventlík.
Kvintovati = kvíliti, heulen, weinen. Na Slov. Plk.
Kvis, Kvejs, a, **Kvízda**, y, m., v obec. mluvě z Quido. Dch.
Kvísti, vz Kvésti.
Kvit, u, m., na Slov. = kvitance, Quittung. Bern. — K., u, m., špiritus, Weingeist. Na Mor. Brt. — *Nesklonné*, quitt, los, ledig. Býti k. Již jsem k. Jsme k. Us. — Propustil bratry kvity i prosty. Mns. 1840. 171. A těch 20 kop jsú svobodni, kviti a prázdni; střlat. quietare (quietus).
Kvitance, e, f., kvitancí, t., z střlat. quietancia = přiznání zaplaceného dluhu. V. K. jest vysvědčení písemné od věřitele dlužníkovi dané, že závazku dosti učinil. Vz více v S. N. Die Quittung. Dluhy plať a kvitanci ujišťující, že dluh od tebe přijal, míti chtěj. Kom. Kvitanci od sebe dáti, vydati, J. tr.,

Sp., u pokladnice položiti, složiti. J. tr. K. propouštěcí. Er. — K. **na co**: na služné, J. tr., dle obdoby: zápis, upsání *na* zboží (Brs. 98.), *ale lépe*: *z čeho:* ze služného. K. **ze** zálohy (záložní, Vorschussq.). K. **z** vedení poručenství. Pr. K. **z** vybraného (Behebungsq.). Sp. K. *přes co*: přes sto zlatých, *jest* german., Q. über 100 Gulden, tedy **sp.** m.: ze sta zlatých. K. výmazná n. propustná (löschungsfähig). J. tr. K. n. list propouštěcí z jisté sumy. J. tr. Vz *Kvitovati*.

Kvíteček, čku, m., vz Kvítek.

Kvítečnosť, i, f. Blüthe. MM.

Kvítek, tku, kvíteček, čku, m., na Slov. kvietok. Blümchen, Blümlein. V. — **K.** *na dobrou i zlou stranu*. Ty jsi k.; pěkný, dobrý, čistý kvítek (dobrá kopa). Us. Ty kvítku. Je k. z čertovy zahrádky. Vz Vtipný. Lb. Podzimní kvítek (starý). Vz Staroba. Č. K. z aprílové zahrádky — říkají mu kopřiva. Č. — **K.**, *skvrna na těle*. Blümchen. Ja. — **K.**, *čmýra*. Jád. — Vz Květ, Kvítko, Kvítí.

Kvítí, kvítíčko, n. = *mnoho květův, kvítkův*. Blumen, Blümchen. V. K. trhati, sbírati. V. K. vonné, luční, panny Marie (křížek); rýnské, zimní, heliochrysos; věnec z kvítí, hrnec na k. Jg. K. uschlo, svadlo. Us. Má dlubů jako k. = mnoho. Us. Z jedné to louky kvítí. Vz stran přísloví: Stejnosť. Č. Roste mu k. pod nohama (visí). Vz stran přísloví: Trest, Oběsiti. Č. (Lb. myslí, že smysl jest: Jest šťasten). Bude z něho asi krásné k. (kvítek). Us.

Kvítkatý = kvítkovatý.

Kvítko, kvítečko, a, n. = kvítek, květina, ein Blümchen. Ukáže se k. po zemi. Kom. K. žluté. Jg. Kvítka země dítka, ptáček háje zpěváček. Hrš. Vz Kvítek. — **K.** *žluté*, jm. některých druhů pryskeřníkovitých: pryskyřník jazykovitý, ranunculus lingua, langblättriger Hahnenfuss; p. bambulinatý, r. bulbosus, knolliger H.; p. mnohokvětý, polyanthemus, vielblättriger H.; p. prudký, r. acris, scharfer H.; plamínek. Riegers Arch. II. 269.

Kvítkov, a, m., jm. místní. Mus.

Kvítkovaný = květovaný.

Kvítkovati = květovati.

Kvítkovatý, kvítkatý, květový, blumig, blumenvoll, geblümelt. Jg.

Kvítkový, blumicht. Koll.

Kvítnatý = květnatý.

Kvítnice, e, f. = květnice. Blumengarten. Us., Puch.

Kvítnouti = kvésti. Na Mor. — **čím**. To pole celé blożdím kvítne. Šš. P. 354.

Kvitovati, (**ne**: kvitirovati), z lat., = vyznávati upsáním, že dluh n. co jiného zaplaceno, quittiren, Empfangsbescheinigung ausstellen. — **koho**: poručníky. Kn. drn. 113. — **koho z čeho** = propustiti, prázdným učiniti. K. z jisté summy peněz. J. tr., Sp., Sněm 1609. Z kteréhož počtu mně vydaného jej a erby jeho sám od sebe i od erbův i přátel svých tímto listem kvituji, propouštím a mocně prázdna činím. Tov. 156. a 109. — **čím**. Touto kvitancí kvituji. Klat. — **přes co**: přes 100 zl. — **šp.** m.: z čeho. — Vz Kvitance.

Kvitovník, a, m., kdo kvituje, der Quittirer. Jg.

Kvitovný list = kvitance. Bern.

Kvítteín, Květín u Mohelnice na Mor.

Kvizda, vz Kvis.

Kvjadati = vadnouti, chřadnouti. Na vých. Mor.

Kvoč, e, m., kvok, das Glucken der Henne. Proč? Odpověď. Pro slepičí kvoč (pro starý kvoč). Ptá-li se kdo hloupě, nevčasně: Proč? odpovídá se: Kvoč; aby stará nekvákala, že nemá proč! Mřk. Eine dumme Frage verdient keine Antwort. Us.

Kvočeník, u, m., Schradera. Rostl.

Kvočka, y, f. = kvočna. Na Slov.

Kvočna, y, f., **kvočka**, **kvočenka**, die Gluckhenne, Bruthenne, Glucke. Jg. Kvoka. K. kvoká. Pt. I slepá k. zrnko najde. Us. K. vodí kuřata, chodí s kuřaty. Vz Kvočný. — **K.**, vz slepice, kvočka = *souhvězdí*. Jg.

Kvočný. V. K. slepice (na vejcích) sedí. Reš. Vz Kvočna.

Kvok, u, m. = kvoč.

Kvoka, y, f. = kvočna. Na Slov.

Kvokal, a, m., kuňkal, stonavý, ein Siechling. Jg.

Kvokati, kvokám, kvočí, kvokávati, glucken, glucksen, gluchzen. **abs**. Slepice kdáče a kváče (skřečí), Kom., kvoce. U Chlumce. Mý. Vždycky kvoká = postonává, postýskává sobě, kränkeln, siechen. Bude míti co k., než z toho vyjde. Vz Nesnáze. Č. — **na koho**. Slepice kvoká na kuřata.

Kvokavý, *krokající*, gluckend. — **K.** *stonavý*, siech, kränklich. Reš.

Kvol, u, m. = kůl, Pfahl. Na Slov.

Kvoiň, ě, f. = kutna. Na Slov.

Kvoň, ě, m. = kůň. Na Slov.

Kvonec, nce, m., strboulek, hlavička. Vz Konec.

Kvonek, nku, m. Kvonky zvonky dělati (postonávati). Šm.

Kvopr, u, m. = kopr. Na Slov.

Kvora, y, f. = kora. Na Slov.

Kvostka = pecka, kostka. Na Slov.

Kvůli, vz Vůle.

-ky, přípona přísloví: hnedky. Jg., D.

Ký, ká, ké, s *ž*: kýž, = jaký, který, welcher, qui. Ký je tázací zájmeno, ale užíváme ho z pravidla jen v masc. vykřikujíce, když otázky, výkřiky s nevolí činíme. Ký čert! Kého kozla! Mkl. Kýž čert se tam nadýrá? Solf. Ký parom! Ká střela! Kou střelu robiš? Was zum Teufel machst du denn? Na Slov. Ký čert mu to oznámil? BN. Ký blázen ti to povídal? Kého čerta to máte? Us. *Ký se skloňuje z pravidla i v písmě*, jak se v obecné řeči mluví: Kýho čerta! Kýho (n. kého) čerta tu máte? Us. Kýho čerta tu děláte? Us. *Ký je také pluralu* schopno: kých čertův! U kých čertů vězí? Us. Kými čerty! D. *Ale*: *ký* kozli, nikdy: *cí* kozli! Ht. Sr. Ml. 241. Cf. Nepřátelům aby překážel, buďte ciž buďte. Arch. 1420. — **Ký** *vztažné*. Jako Lumír, ký slovy i pěniem bieše pohýbal Vyšehrad i vsie vlasti. Rkk. 8. — **ký** (ъкъ, ькъ) *přípona jmen přídavných*. Přidává se k jednoslabičným slovům a znamená obyčejné způsob nějaký n. jakosť věci: sladký, horký, vlhký, lehký, měkký, blízký, břitký, hebký, hořký, mělký, stydký, trpký, vrátký. Samohláskou opatřené u. zjemněně odvozeni: -oký, -eký: hluboký,

vysoký, daleký. Sonhláskou opatřené odvození: -ský, vz -ský. Č. Stran stupňování vz -eký. U zdrobnělých: malitký, sladičký, stařičký, malinký, zlatinký, malounký. Mkl. B. 263.

Kyamelid, u, m., kyselina kyanatá vzcím z ledu nerozpustnou učiněná. Vz více v Šfk. 420.

Kyan, u, m. = C_2N = Cy. Vz více v Šfk. 124., 406. Uhloinsík.

Kyanid, u, m. K. ammonato - zinečnatý, draselnatý, měďičnatý, měďnatý, sodnatý, stříbrnatý, zinečnatý, zlatnatý, železitý, Kh., rtuťnatý. Vz více v Šfk. 408. a násl. K. ethylnatý. Šfk. 475.

Kyanin, u, m., modř listů, slove barvivo modrých květin (charpy, fialky, kosatce) a jiných částí rostlinných, kteréž jest rozpuštěno v šťávě bunečné a dobývá se vřelým líhem. Vz S. N.

Kyanovodík, u, m., psotina bezvodá, wasserfreie Blausäure. Vz Šfk. 407.

Kyaxar -es, ea, (a), m., král medský.

Kybel, blo, m. = kbel, košík, Kübel, Na Slov.

Kybel -e, y, f., bohyně frygijská (frýžská).

Kybitka, y, f., rus., lehký vůz. Rk.

Kyblík, u, m., kubr, v horn. nádoba k čerpání z dolův. Am. Vz Kbel.

Kybře, gt. kybří, f., pl., skála hlnehá. Am.

Kycan, a, m., uherské prase. Us. u Humpolce.

Kycka, y, f. = třapec, die Quaste. Na Slov. Plk.

Kyckati, rozhazovati, zerstreuen. Na Slov.

Kyckavý = rozhazujicí. Na Slov.

Kyč, i, **kyčka**, y. f. = došek; palička na rákosí (jehnědy). Kolhen. L.

Kyčel, čle, m., kyčla, y, f., coxa, die Hüfte. Kyčlo vysoké, vysedlé, slabé, ploché. Šp. Vyvinouti si kyčlu. Byl. Ot ramene šůrem kyčlu protče. Rkk. 55. Voda jim sotva do kyčlů dosahovala. Lom. Pod kyčlama stehna jsou. Kom. Bolesť v kyčlách. Kom. Vz více v S. N.

Kyčelní kosť, bolesť n. nina, střevo, nežit, Jg., nemoc (coxalgie). S. N. Hüft-.

Kyčelnice, e, f. K. devítilistá, dentaria enneaphylla, neunblättrige Zahnwurz. Čl. 16. K. cibulkonosná, cardamine bulbifera. FB. 74. — **K.**, *kyčelní bolesť*, das Hüftweh. Kom., Byl.

Kyčka, y, f. = kytka, Strauss. Na Mor. — **K.**, *pletenec z vrbového proutí na pomlázku.* Na Mor. a ve Slez. Schmeckostern. Pk.

Kyčkovati, kyčkou bíti, vz Kyčka. Mit Osterpalmen (Schmeckostern) schlagen. Us.

Kyčla, y, f. = kyčel.

Kydač, e, m., der Mistaufłader. D.

Kydačka, y, f., die Mistaufladerin. — **K.**, zednická lžíce, die Mörtelkelle. Kom.

Kydati, kydám a kyzi, eš; kydávati; kydnouti, dnul a dl, dnutí, kydení. Kydati *od ky* (ky-nu) ve smyslu slovesa házeti, *d* je přísuvka. Šf. K. = házeti, metati, werfen; klecken, klecksen; den Mist werfen, misten. Jg. — **abs.** Kam kydeno, tam plištěno. (Když se co bez sondu dělá, padni kam padni). Vz stran přísloví: Zmatek, Nepořádek. Č. — **co:** hnůj (vyhazovati z chléva na hnojiště n. z hnojiště na vůz (hnojník). D. — **kam: na** ubrus (nečistě jísti). Ros. K. hanu na někoho. Ml. — **čím:** na někoho blátem (házeti). Lom. Jali se někteří blátem naň k. Pass. 76. — **co komu kam.** Jejich mrzkosti a nečistoty jim **mezi** oči kydali. Br. Kydá nám své ohavnosti mezi oči (povídá). Sych. K. komu čím mezi oči. Kom. Mažeš mi rty medem a kydáš mi dehet v ústa. Mus. — **co čím.** Hnůj kydati (vyklizeti) z chléva vidlemi. Pt. — **se.** Sníh se kydá (sype se). Ros. — **se kam.** Vykydla se na zem střeva jeho. Br.

Kydliny, dle Dolany, jm. místní. Mus.

Kydn-os, a, m., byla řeka v Cilicii.

Kydnosť, i, f. Werfbarkeit.

Kydný, werfbar. Vz Kydati.

Kýhák, kýhan, u, m., hnsí krk, Gänsehals. Též krk člověčí. Hned ti ten k. zakroutím. Ten má k. (dlouhý krk)! Us.

Kýhal, a, m., žertem = husa. Us.

Kýhalka, y, f., žertovně = husa. Rk.

Kyhanči, n. Preiselbeerstrauch. Rk.

Kyhanka, y, f., brusina, brusnice. Preiselbeere. Us. v Kr. Hrad. Prk. — **K.**, andromeda, rostl. K. bažinná. FB. 67.

Kýhati, kýhávati, schreien wie die Gans, der Kranich. Jg. Jeřáb, husa kýhá. V.

Kych, u, m. = kýchnutí. Us.

Kýchací, Niese-. K. lék. D.

Kýchač, e, m., der Nieser. Jg.

Kýchačka, y, f., die Nieserin. Us.

Kýchadlo, a, n. Niesemittel. Prášek čemeřice černé jakožto k. sloužil. Rostl.

Kýchání, n. Na vše k. pozdravu se nedoříkáš a od blázna prospěchu se nedočkáš. Pk. Vz o K. více v S. N.

Kýchati, kýchávati; kýchnouti, chnul a chl, ntí, niesen. — **abs.** Dnes pořád kýchám. Us. Kýchalo dítě. Br. Kýchajícímu praví: ,Pozdrav pán Bůh,' a on odpoví: ,Dejž to pán Bůh.' Že když kdo kýchl, náhle umřel. V. — **po čem:** po tabáku. Us. — **se komu.** Kýchá se mi (ti, mu) = nutí mne ke kýchání. Plk. Čmýrej utopenému pérem v nose, aby se mu kýchlo. Koll. — **kudy: přes** zuby dáviti se. Rk. — **kam:** do šátku. Us. — Vz Kýchání.

Kýchavec, vce, m. = kýchavý. Us.

Kýchavice, e, f., veratrum. K. bílá, v. album, Weissniesewurz. FB. 21.

Kýchavičný, od kýchavice, Niesewurz-.

Kýchavka, y, f., časté kýchání, öfteres Niesen. — **K.**, lék pro kýchání. V., FB. 70. (Čemeřice). Ein Niesemittel, -pulver. Místo soli k-u do slánky nasypali. Reš. — **K.** = kýchavice.

Kýchavkový, Niesewurz-. K. kořen. Rostl.

Kýchavný, Niese-. *K. neděle*, třetí neděle postní. S. N.

Kýchavý, ku kýchání sklonný, niesend. K. prášek (čemeřice), das Niesepulver.

Kychňák, u, m., coptis. Rostl.

Kýchnouti, vz Kýchati.

Kýchnutí, n., das einmalige Niesen.

Kychta, y, f. Hořejší díl železné peci; komín, otvor na vrchu peci šachtové, kterým se pec rudou a uhlím naplňuje. Kychtu přikrýti, zandati, do ní sypati; k. sešlá; k. prázdná, lehká, těžká; k. uhlí, rudy. Vys. — **K.**, šp. z něm. Gicht.

Kyj, e, **kyjík**, u, **kyjíček**, čku, **kejíček**, čku, m., dřevo tenčí než palice a hrubší než liskovka, der Stock, Bängel, Bläuel, Keule, Prügel. Jg. Kyjem někoho bíti, seprati, uprati, smlátiti, potrestati, přivítati. V. Rána kyjem. Rk. Kyjem někoho hladiti přes plece (bíti). Na kyji (na koníčku) jezditi = v něčem své zalíbení míti. Přeměř ho kyjem přes plece. Lom. Netoliko vězením, ale třebas i kyjem trestati. Osel kyjem nbitý hýká. Kom. Kyjem by slova z něho nevyrazil. Vz stran přísloví: Mlčení. Č. Podává mi chléb a kyjem hrozí. Č. Kyj má dva konce (= kdo ví, komu se zdaří?). Ros., Č. Přišel (padl) s kyje na palici. Cbtěje se kyji vyhnouti, trefil na palici. Vz Neprozřetelný. Lb. Boje se kyje (kyji se vyhýbaje) trefil jsem na palici (ze zlého v horší). Vz stran přísloví: Prodělání. Č. Trefil kyjem na palici (Kosa přišla na kámen). Us. Trefil jsem z kyje na palici. V. Kyj palicu málo kdy zadrží. Rkk. — **K.**, *souboj kyji* (*ne: meči*), das Duell mit Stäben. Na kyje kobo vyzvati. Pojďme na kyje. Prov. Vz více v Gl. 113. — **K.**, *trest půhončí, nebyl-li jejich vinou půhon dodán.* Nalezeno, že to sešlo půhončím, protož poručeno, aby se k němu zachovalo podlé zříz. z. t. j. aby byl kyjem bit. Žer. Záp. I. 235. — Tov., Arch. II. 506.

Kyják, a, m. = kyj. Na Slov. Na konci k. bývá (neposlechneš-li, dostaneš výprask). Vz Vyhrůžka. Lb.

Kyjana, kyjanka, y, f. = *krátký, hrubý kyjek k otloukání*, die Pochbeie. Len močený kyjanami tlonci. L. — **Kyjanka** žlutá vz Kuřátka. Rostl. — **Kyjanka** = *nástroj k pobíjení* (u bečváře), *pobíječka*, der Schlägel, das Klopfholz. Jg. Bednář kyjankou obruče na konvi obíjí. Sych. Tluče kyjankou na klnbu. na pacholo, když obruče tvrdí. Dch. — **K.**, dřevce na bočnici u saní kolmo postavené, na kyjankách leží příčky, *'násady'*, jako u vozu *'obrtel'*. Pk.

Kyjanice, e, f. = palice. Na Mor.

Kyjatka, y, f., rod býložilců. Světozor. Coryne. Kolbenpolyp.

Kyje, ves v Boleslavsku. Tk. I. 615., II. 651.

Kyjenice = kyjanice. Rozk.

Kyjev, Kyjov, a, m., mě. v Rusích, Kiew. — *Kyjevan*, a, m. — *Kyjevský, kyjovský*, Vz S. N.

Kyjevý, K. rána (rána kyjem). Vz Přisvojovací přídavné jméno a Kyjový.

Kyjonoš, e, m., Keulenträger, -käfer. Rk.

Kyjorožec, žce, m., claviger, brouk. Frč. 189.

Kyjov, a, m., mě na Mor. Gaya. Vz S. N. a Kyjev.

Kyjovati koho = kyjem bíti, knütteln, prügeln. Rvač.

Kyjovice, e, f., ves v Opavsku. — **K.**, *rána kyjem*, Stockstreich. Č.

Kýjovka, y, f. K-ky mají dlouze kyjovité, drsné, tenké a při spodním kraji vždy rozchlipené misky. K. šupinatá, pinna squamosa, mlž. Frč. 218. — **K.**, helotium, houba. Rostl.

Kyjovné, ého, n., die Abgabe an den, welcher die Blutgerichtsbarkeit batte. Povinni dávati k-ného každého roku, jak kdo v dědině sedí, po jedné slepici. Urb. Tov. 1561. — Gl. 114.

Kyjový. Kyjové rány někomu dáti. Marc. Polo. — **K.** nemoc (nbití kyjem, Prügelsuppe). Plk. Kyjové masti někomu dáti. Vz Trest. Č. Vz Kyjevý, Prügel-, Knüttel-.

Kyka, y, f., kyčka = *kyj*. Jg. — **K.**, *vycpaný kotouč pod čepec a čepec sám.* Plk.

Kykati = kykou zabiti. — **co**: prase. Na Slov.

Kykatosť, i, f., komolosť, tuposť, Stumpfheit. Na Slov. Jg.

Kykatý, komolý, tupý, stumpf. Krok.

Kyklady, klad, pl., f., ostrovy v Řecku.

Kyklop-s, a, m. (kruhooký), obyč. Polyfemos. Kyklopové, pradávný báječný národ v Řecku a Italii, jemuž připisovali počátky vzdělanosti, vystavění zdí na Sicilii atd. ku podivu tlustých a kování železa. — V bájesloví jsou K. synové Uranovi a Gaiini (Nebes a Země) po jednom oku na čelech majíce a hromové střely Diovi v Actně kovající. Vj.

Kykutas, a, m., colobus, Stummelaffe. Ssav.

Kykyrykati = kokrhati, kräben. Na Slov.

Kykyška, y, f. = kyka.

Kýl, e, m., zastr., špalek. Přikl. z kron. ms.

Kýl, u, m., hlavní spodní dřevo u lodi. Kiel. D.

Kýla, y, f., kýl, u, m. = průtrž v těle, něm. Bruch, hernia. Die S. N. slove k. východ vnitřností z dutiny břišní, mozkové n. prsní na povrch těla do měkkých pokrývek jeho aneb do dutiny sousední. Vz více v S. N. O původu vz Mz. 54. K. v tříslech, v ledví (vnitřní, zevnitřní), šourková, mozková, vodní, větrní, krevní. Ja. K. břišní: tříselní, stehenní, pupečná; vrozená n. nabytá; skličená, neskličená n. volná. S. N. Otok naběbne a splaskne, ne tak průtrž a kýla. Kom. Vz *Nástroje* k operaci kýly. — **K.**, *dar k obžinkám*, Geschenk zum Schnitterfest. Us. Ber. Dch.

Kyla, y, f. Kübel, Scheffel. Na Slov. Bern.

Kýlavec, vce, m. = *maňas*. Na Mor. Pk. — **K.** = kýlavý.

Kýlavosť, i, f., průtrž, Bruch. Jg.

Kýlavý, kýlu mající, kýlavec, wer einen Bruch hat. Aqu., Bibl. (Jir.)

Kyíka, y, f., malý kyj. — **K.**, zbytek ufatého ocasu, ruky, noby, der Stümmel. Psovi ufali ocas a nechali mu jen kylku. Us.

Kyllene, y, f., pohoří v Peloponnesu. — — *Kyllenský*.

Kýlnatka, y, f. K. středomořská, carinaria cymbium, kýlonožec. Frč. 253.

Kýlnatý, vyvstávající jako kýl u lodi. K. ocas. Krok.

Kýlní pás, Bruchbandage. Dch.

Kýlovatosť, i, f. = kýlavosť. Jg.

Kýlovatý = kýlavý. Řeš.

Kýlovaz, u, m., Bruchband. Rk.

Kýlovice, e, f., carinaria, plž. Krok.

Kýlový, od kýly, Bruch-. — **K.** *bylina* = průtržník, herniaria, Horn-, Bruchkraut.

Kylozobec, bce, m., creadion, pták. Presl.

1. Kým, u, m., šp. z něm. Kimm, vyvstávající kraj u sudu, útor. Us. Beneš.

2. **Kým**, instr. zájm. *kdo a ký*. — **K.** = *pokud*. Na Slov.

Kyma, y, f., mě. v malé Asii. — *Kymský*.

Kyml, e, m., cf. něm. Kimm, zůstatek uřezaného údu, ein Stümmel. Sal. Vz Kým, 1.

Kymlavý, ochromělý, verstümmelt. Na Slov. Vz Kým, 1.

Kymol, u, m.: $C_{20} H_{14}$. Vz Šfk. 521.

Kymovati, vyřezávati, drážiti, útory dělati, kimmen. Bednář kymuje = žlábek v krají dna dělá, aby nevypadlo. Us. Beronn. Vz Kým, 1. Dch.

Kynast, a, m., hrad v prusk. Slezsku, v Krkonoších.

-kyně. Přípona jmen podstatných rodu žen. místo: -ka: Turkyně, Němkyně, přítelkyně, poselkyně, rekyně. Vz -elka. T. Zhusta fem. k masc. na -ce, -ec (nom. agentis): pěvkyně, umělkyně, jezdkyně, průvodkyně, obhájkyně atd. Prk. k nauce o tvoření kmenův. 29.

Kynkule, e, f., *vařené bezinky*. Us. — **K.**, *šťáva v sušárně s lísek kapající*, kecanda. — **K.**, *první rozpust čerstvých švestek*, který jsa řídek, dlouhým v kotli vařením na povidla hustne, der dünne Pflaumenmuss. Us. Říp. — Jg.

Kynos kefalai, gt. Kynos kefal, pl., f., dva pahorky v Thessalii (psí hlavy).

Kynosura, y, f., z řec., slulo dříve souhvězdí Malé medvědice. Vz S. N.

Kynouti, kynu, kyň, kyna (ouc), ul, utí. Před *n* se vypustily jisté souhlásky a proto kynouti = 1. *kývnouti*, kynul *čím*: mečem, rukou; 2. *kysnouti:* těsto kyne, dle Gb. Hl. 111., 140. z kypnouti — kypí; 3. *kydnouti* (vz také Gb. Hl. 116.): kynul mu rukavici do očí. Č. K. = jíti, hýbati se kam, sich bewegen, gehen, wohin neigen, wenden; gähren, sich heben, aufgehen; hoditi, máchnouti, kloniti, wenden, werfen, neigen, schwenken; znamení dáti kynutím hlavy, ruky, prstu, očima, winken, deuten. Jg. — **abs.** Těsto, chléb, buchty, vdolky, koláče kynou; štěstí mu kyne; potěšení mu kyne. Jg., D. — **kam.** Když fortuna (štěstí) mine, přítel v stranu kyne (= se obrací). L. K. semeno v zemi (vrci, hoditi). K. rukavici **do** očí (hoditi). Č. — **čím.** Kynu mečem **na** pravo, kynu na levo (máchnu). Rkk. 37. On tisícem kyne (poroučí), L.; rukou, hlavou (Čr., Žal. 70.) = znamení dáti. V. — **kde.** Těsto kyne **v** míse, **na** vále do výšky. — **že.** Kynul (hlavou), že tomu tak jest. — **aby.** Kynul rukou, aby mlčeli. Aesop. — **se.** Neví, kde (kam) se k. = kam se obrátiti.

Kynožiti, il, en, ení, mrhati (peníze), verschleudern (Geld). Plk.

Kynteš, e, m., z maď., Rock, Kleid. Na Slov. Koll.

Kynutí, n. K. těsta (kysání, kvašení); **k.** = dání znamení. Kynutím hlavy mluviti, návěští dáti, vůli svou oznámiti. V. Kynutím pochváliti. D. Kynutím svou libosť ukázati. D. Die Bewegung, Gährung, Schwankung, Neigung, das Winken, der Wink. Jg.

Kynžperk, a, m., v Loketsku. Tk. I. 439.

Kyp, u, m., var, val, das Brudeln. Voda kypem se vaří, kypem přes hrnec teče. Us. Chmela.

Kypa, y, f., Kipe, roztok indicha k barvení. Presl.

Kypělosť, i, f., kypění, die Anfwallung. Aqu.

Kypělý, kypící, aufwallend. Jg.

Kypet, ptu, m. = kylka. Na Slov. Plk.

Kypěti, 3. os. pl. -pí, kyp, kypě (íc), ěl, ění; kypývati. K. od ky-nu, *p* je přísuvka. Šf. — **K.** = klokotem se vařiti, vříti, pěniti se, kochen, brudeln, aufwallen, aufsieden, V.; vrouc přetékati, überlaufen, überwallen, übersieden, überkochen; téci, fliessen, brudeln. Jg. — **abs.** Mléko kypí. Us. Malé hrnečky brzo kypí (o malých, hněvivých lidech). Prov. — **(komu) odkud. Z** úst jim jedovaté pěny kypí. Puchm. Kypieše krev ze silna Vlaslava, **po** zelené trávě **v** syrú zemiu teče. Rkk. 23. — **komu.** Kypí mu (mysl, když se ho kdo bojí). Ros. — **na koho čím:** zlostí, hněvem. Nt. — **kde.** Co v srdci vře, v ústech kypí. Trnk. Čím v srdci vře, tím v ústech kypí. Č. — **po čem:** po cti (bažiti). Měst. bož. Vz K. odkud. — **kudy, kde, proč.** Voda kypí přes hrnec (vrouc přetéká) na plotnu, pod pokličkou (vře, se pění), silným topením (za příčinou silného topení). Us.

Kypetný, verstümmelt, stümmlig. Ssav. Vz Kypet.

Kypící víno, Schaumwein. Rk.

Kypiti, il, en, ení, vyvrhovati, auswerfen, von sich geben. Jg. — **co.** Proč jed kypíš? Zlob.

Kyple, e, f. = podlouhlá houska, z něm. Kipfel. Us. v Chrud. Kd.

Kyprej, e, m. K. obecný, lithrum salicaria, gemeiner Weiderich. Čl. 69. K. isopolistý, hyssopifolia; prutnatý, virgatum; vrbice, salicaria. FB. 89.

Kypřeti, 3. os. pl. -ejí, el, ení, locker werden. — **od čeho.** Země (kypří) zkypřela od mrazův. Us.

Kypřice, e, f. (papřice), železo v běhouně (hořejším mlýnském kameně) zadělané uprostřed s čtyrhranou děrou (okem) pro stopku vřetena mlýnskéko, které běhoun nese a otáčí. Vys., Jg. Die Haue, das Mühl-, Obereisen. Jg., Kypřici nasaditi, usaditi, napažiti, okopati. Vys. Kypřici podkopati (hlouběji do kamene pustiti). Us., Jg. K. sklopená. Vys.

Kypřiti, il, en, ení, kypřivati = kypré činiti, lockern. — **co pro co.** Pro rozvody (rozvodům) zemi dobře k. Ros. — **co čím.** Slaměným hnojem kypří se zem. Sych.

Kypro. Z kypra, locker; allmälig. Z k. něco péci. Mus. kuch. kn.

Kypr-os, a, m., ostrov. — *Kyperský*. — *Kypřané*.

Kyprosť, i, f., die Lockerheit. V. K. země. Reš. — **K.**, *pružnosť, čilosť, činnosť*. Závisť nad milosti chce býti, lenosť nad k-stí. Št.

Kyprý, *a) dobře naběhlý a jadrný*. K. znamená v souvislosti s kypěti: *kypící, nakypřelý, nabubřelý*. Prk. k nauce o tvoření kmenův. 18. Aufgelaufen, elastisch. K. chléb. buchty, žemle. Ros. — *b) Rychlý*, rasch; *nekyprý* = lenivý, rozmařilý. — *k čemu.* Nohama aby byl kypr k službě. Boč. — *c) Sypký, mělný*, locker. V kyprú zemieu něco sázeti. Rkk. 60. K. kámen = pěna mořská. Jg.

Kypta, y, f., vz Kypet.
Kypták, a, kyptavec, vce, m., kdo má kypet, kylku. Na Slov. Plk.
Kyptavý, kdo chce míti ve všem nos. Na Slov. — **K.**, komolý, verstümmelt.
Kyptov, a, m., zašlá ves u Blovic. Tk. III. 36.
Kýr, u, m., *harpuna*, hrot s háky (podobný šípu). Brt. — **K.** = *krondle*. D.
Kyratka, y, f., homerohius, Florfliege. Krok.
Kyrene, y, f., bylo město v Libyi. — *Kyrenský*. — *Kyrenští*.
Kyreta, y, f. K. článkovaná k vytahování rozličných těles z trubice močové. Vz *Nástroje* k operaci na pyji. Cn.
Kyrie eleison, řec. (strč. skrácené: krleš) = Pane, smiluj se (nad námi). Strč. Gospodi pomilnj. Rk. Vz S. N.
Kyrilice, e, f., písmo staroslovanské v církvi řecké od Slovanův užívané od sv. Kyrila (Crhy) vynalezené. To kyrilicí psáno jest. Vz Azbuka.
Kyrn-os, a, m., Kyrna, y, f., ostrov Korsika.
Kyr-os, a, m. K. založil říši perskou; K. mladší hratra Artaxerxa Mnemona trůnu zbaviti chtěje v bitvě u Kunax r. 401. př. Kr. padl.
Kyrys, u, m., z fr. cuirasse, pancíř a to z stř.lat. coratium, curassia, zbroj na celého člověka. Kürass. V., Br. — **K.**, Brustharnisch.
Kyrysar, kyrysník, a, m., jezdec kyrysem oděný. Kürassier. Jg., Kom. Vz S. N.
Kyrysek, sku, m., kleiner Kürass. — **K.**, šat ženský, svrchní plátěný šat v některých krajinách. Jg.
Kyrysník, a, m., vz Kyrysar. Us., D.
Kys, u, m., kysnutí, das Gähren. Na Slov. Tři v sobě kysy sloty vždy rovnal do jednoty (pivo, víno, kořalku.) Puch.
Kysanda, y, f., řepa a zelí, Kraut und Rüben. Us.
Kysánek, nku, m., zaječí šťovík, šťável kyselý, oxalis acetosella, Sauerklee. Presl.
Kysání, vz Kvašení, Kysati. K. (kyselé kvašení) jest každé kvašení, při kterémž z látky kvasící se některá kyselina ústrojná se tvoří. Nejobyčejnější způsoby kysání jsou k. mléčné a k. octové. Vz S. N. K. vína jest obrácení sladké vinné šťávy u vlno. Čk. 314. Víno k-ním ze sebe všelijakou nečistotu vypuzuje. Ler.
Kysati, kysám a kyši; kysávati; kysnouti, snul a sl, utí = kvasiti se, kypřiti se, nabíhati, gähren, eitern, faulen. — **abs.** Pivo, chléb, těsto, polévka kyše = kvasí se, D.; rána, úd kysá = hnije. Br., Us. Dobytek kyše = tuční, bere na sebe. V Želivsku. Sř. Rány jitřic se ve mně bolestné kyšl. Kom. — **čím.** Kvasem všecko těsto kysá. Sš. Ev. Mt. 179. — **odkud kam.** Mest ze sudu do podstavené misy kyše. Rkp. o štěp. — **kde.** Těsto na mísc kyše. **V** břiše mu pivo k. Bílé víno kyše v sudech, červené pak **na** komínech (vz Komín při karbování). Čk. 344. Aby kysali v neduziech. Chč. 631. **Pod** strupem to kyše (hnije). Lk. — **kdy.** V létě polévka přes noc kyše. Us. — *Kyšící oči* = krhavé. — **K.** = spáti; ukysaný = rozespalý. Na Mor. Brt.
Kysavý = kyšící. K. hlava, Krab., oko, Augenfluss, Reš., vřed, eiterndes Geschwür. Byl.
Kysek, ska, m., mě. Güns v Uhřích.
Kysel, u (e, Plk.), m., kyselo, parovec, *zelná polívka*, Krautsuppe. Na Slov. — **K.** = *Mořena*. Na Slov. Vz Jg. Slovník.
Kyseláč, e, **kyselák**, u, m., šťovík zahradní, Sauerampfer. — **K.**, druh jablek kyselých. Us.
Kyselák, u, m., vz Kyseláč. — **K**, šátek na pokos na hlavu vázaný. Us. Jilem.
Kysele, sauer. K. hleděti. V.
Kyselec, lce, m. = kysllk. Vld. nov.
Kyseleti, ejí, el, ení; zkyseleti, sauer werden, säuern. D.
Kyselice, e, f., *nákyslá hruška*, säuerliche Birne. V. — **K.**, *zákyslá třešně*, Weichselkirsche. — **K.**, *břížďala* či *polívka ze sliv, z hrušek, křížal svařená, kapalice.* Apfelbrei. Bibl. — **K.** = *kyselka*. Na Slov.
Kyselička, y, m., **kyselka**, ein Sauertopf, mürrischer Mensch. Nebývej tím jakýms nechontkou, kyseličkou nebo pošmouřeným novokřtěncem. Reš.
Kyseličký, nákyslý, säuerlich. V.
Kyselina, y, f., die Säure. K. je sloučenina kysliku s prvky nekovovými. (Jsou to látky z větší části plynné a kapalné.) Bř. Vz více v S. N. K. neorganická, neústrojná, mineralní, rostlinná, kovová, kyslíková, vodíková, Nz., křemičitá, Bř., antimoničná, arseničná, benzoová n. benzolčná, bromičná, bromo-vodlková, ciničitá, citronová, cukrová, cyano-vodlková, duběnková, dusičná, erythrová, fenylová, filosofická, fosforečná, fosfornatá, fosforová, fumarová, hippurová, hroznová, chlorovodíková, chinová, chinovová, chlorečná, jablečná, jantarová, jodičná, jodovodíková, karbolová, korková, kostičná, kostíková, křemíková, krušíková, kyanovodíková, kyanrová, kynová, lišejníková, máselná, mekonová, mléčná, močová, molybdenová, mravenčí n. mravencová, nitrofenisová, octová, opianová, pikrová, psotninná, pyrogallová, salicylnatá, seleničitá, selenová, sírková (anglická n. bílá, dýmavá n. nordhauská n. česká n. sehnaná n. hnědá, rozředěná), skaličná, smahlovinná, solná, stearová, šťovíková, šťavelová, šťovíková, titaničitá, tříslová, tuková, valerová, vanadová, vinná, volfrámová, zlatičná, Kh., kromě těchto: akonitová, akrylová, alloxanová, amalová, anisylnatá, anisylová, anthranilová, antimoničelá, arsenová, benzoglykolová, borová, cerotová, cerulosirková, citrakonová, dialurová, duběnkotříslová, dusičelá, dusíková, ellagová, enanthylová, eruková, ethionová, ethylnatosírková, everninová, evernová, fenikosírková, fleoretinová, fthalová, glycerofosforečná, glycerosirková, glykocholová, glykolová, glyková, hřebíčková, hyocholová, chelidonová, chloričelá, chloristá, chlornatá, chloro-chromová, chlorová, choloidová, cholová, chromová, chrysamová, chrysofanová, iodičelá, iodičná, iodistá, iodovodíková, isethionová, itakonová, kainková, kakodylová, kamfolová, kamforová, kapronová, kaprylová, karmi-

nová, katechová, kazivcová, komenová, kopaivová, křemikofluorovodíková, krokonová, kumarová, kuminová, kyanatá, lekanorová, lenková, lithofellová, maleová, manganová, margarová, mellitová, mesakonová, mesoxalová, metafosforečná, mléčnobenzoová, morušotřislová, nadchromová, nadmanganová, nitrokokková, octosírková, olejová, orsellová, osmičelá, osmiová, oxalurová, palmitová, parabanová, pelargonová, pinová, podsiřičná, propionová, purpurová, pyrofosforečná, pyromekonová, pyromellitová, pyroterebová, rhodizonová, ruberythrová, rufigallová, rutylová, salicylová, siřičitá, sirnatá, skořicová, slizová, smabloolejová, smahlohlizová, sylvová, taurocholová, telluričitá, tellurová, terebová, tolnová, třaskavá, trinitrofenylnatá, nhličitá, usneová, valerová, vanadová, viridová, vizmutičná, xanthoproteová, železná; *kyseliny* ammoniové, aromatické, dvojsytné, ethylnaté, jednosytné, mastné, olejové, sdružené, trojsytné, ústrojné, vicesytné. Vz více v Šfk. 795.—797.

Kyselinka, y, f., brusnice, Grandbeere. Um. les.

Kyseliti, 3. pl. -li, il, en, ení; kyselívati, co = kyselé činiti, sauer machen; hořšiti, hněvati, ärgern. Jg., D. — **se na koho.** (hněvati se). — **se oč.** Brt.

Kyselka, y, f., Sauerbrunnen, Sauerwasser, Säuerling. K. je voda slončená s kyselinou uhličitou (kyselina uhličitá je zase sloučenina kysliku s uhlíkem). Bř. K. solnaté, železité (ocelovky), alkalické. Vz více v S. N. a Šfk. 83. K. bílinská, kysibelská, libverdská, rohačovická, selterská, Kh., chebská. Jg. Kyselky strojené. Vz S. N. — **K.**, y, m., Sauertopf, mrzout. Vz Kyselička. — **K.**, *zakyslé víno*, säuerliche Traube, Härtling. Po novině obyčejné to bývá (Neuland), že sadba viničná k-ky toliko vydává. Ler. — **K.**, *nákyslá hruška*. Us. — *Kyselku* na někoho míti (zlosť). Us., Šm.

Kyselnice, e, f., nákyslá hruška. D.

Kyselník, u, m., v Krkonoších = šátek na hlavě tak návázaný, že cípy jeho jdou do předu. Kb.

Kyselo, a, n., každá tekutina kyselá. K-lo břichu neškodí. K-la mu navařili. Pk. Jede sauere, säuerliche Flüssigkeit. — **K.** = zelná polévka (zelnavka, kysel, Krautsuppe); postní kyselá polévka, polévka z kvasu, Suppe von Sauerteig und Wasser; procezenina otrubův, säuerliches Kleienwasser; ovesná kaše, Haberbrei; kyselá voda, Sauerwasser; člověk mrzutý, Sauertopf. Jg., Kom., Ros., D.

2. **Kyselo**, vz Kyselý. — **K.** = kysele, sauer.

Kyselolaskominný, durch Säure den Mund wässricht machend. K. chuť břekyně. Byl., Čern.

Kyselosť, i, f., die Säure. K. jablka, octa atd. D. — **K.** = *hněv, zášti*, nepřátelství, hořkosť, Erbitterung, Bitterkeit, Groll. V. Jakás mezi nimi je k. Ros. K. mezi nimi vznikla. V. Řídké je bez vad a kyselosti sousedství. Jel. Všecky stavy v k. a různici uvedli. Bart. Hořkosti, nechuti, nelibosti, sváry, různice, k-sti, nezvolnosti, nepřízně, nelásky. NP.

Kyselov, a, m., Güsshübel, jm. místní.

Kyselý, kysel, a, o; kyseličký, sauer. V. K. ocet, zelí, pivo, víno, šťovík, mléko (kyška), smetana, chuť, vůle, hrozen, dětel (zaječí), voda (kyselo). Jg., V., Kom., D. K. jako ocet. Kdo chce užívati sladkého, musí prve okusiti kyselého. D. Za zelena česané (trhané) kyselé bývají. D. — **K.** = *hněvivý, nepřátelský, nevlídný*, erbittert, sauertöpfisch. V. Kyselá tvář laskominy dělává a každému snadno se znecbutí. Prov. Kysele na někoho hleděti, pohlížeti. Ros., Šm.

Kysibel, blu, m., Gieshübel, v Čechách v Chebsku; — Kyselka kysibelská. Us.

Kysilky, pl., f., kyselky, hrušky zakyslé. Us.

Kyslina, y, f., *lépe*: kyselina. Jg.

Kyslec, e, m., calligonum. Rostl.

Kyslenec, nce, m., acidoton. Rostl.

Kysličník, u, m., sloučenina kysliku s prvky nekovovými, Oxyd. Dle Šfk. 29. K. aluminitý, antimonový, barnatý, barvičný, beryllitý, broničitý, cínatý, cíničitý, draselnatý, ethylnatý, glycerylový, hlinitý, hořečnatý, chromnatý, kobaltitý, kobaltnatý, lithnatý, manganatý, manganičitý, měďičnatý, měďnatý, niklitý, nebesničitý, olovočitý, olovičnatý šedý, olovnatý, osmičitý, rtutičnatý, rtuťnatý, sodnatý, stříbrnatý, strontnatý, titaničitý, uranatý, uranitý, vápenatý, vizmutičitý, vizmutový, zinečnatý, zlatový, železitý, železnatý černý, Kh., mimo tyto: baričitý, cereritý, cernatý či cerernatý, chromitý, cinitý, cirkonitý, didymitý, didymnatý, draslíkový, dusičitý, dusnatý, fosforečnatý, iridičitý, iriditý, iridnatý, iridový, kademnatý, kakodylnatý, kobaltnatokobaltitý, lanthanatý, lanthanitý, manganatomanganitý, manganitý, methylnatý, molybdenatý, molybdeničitý, nikelnatý, osemnatý, osmitý, palladičitý, palladnatý, platičitý, platinatý, rhoditý, rhodnatý, ruthenatý, ruthedičitý, ruthenitý, ruthenový, stříbřičitý, stříbřičnatý, šeličitý, thornatý, titanatý, titanitý, uhelnatý, vanadičitý, vanadnatý, vodičitý, ytternatý, železnatý, zlatnatý. *K-ky:* netečné, neurčité, rovnotvárné, složené. Vz více v Šfk. 797.

Kyslík, u, m., bmot plynný, bezbarevný a nevonný, dokonale prozračný, těžší nežli vzduch, k dýchání živočichův a z části rostlin sloužící, v němž uhel n. drát žeřavý plamenem zahoří. K. v jistém srovnání s hmotami v kyseliny se slučuje. Presl. Sauerstoff. Vz S. N. a Šfk. 27.

Kyslikoměr, u, m., eudiometrum. Presl.

Kyslikový, Sauerstoff-.

Kyslý, kyselý, kvašený. L. Ve složených: nákyslý, příkyslý. Jg.

Kysnouti = kysati.

Kysný, všcetečný, vorwitzig. Us.

Kyssa, y, f. K. dřevěná, rutrum ligneum. Kist. V.

Kysť, i, **kystka**, y, f., Quaste, na Slov. kycka; Kamm der Weintrauben, Rk.; svazeček nasbíraných obilních klasů, na Mor., Mřk.; konec liščí oháňky, die Spitze des Fuchsschwanzes. Šp. — **Kystka** = *kytka*. Na Mor. Šš. P. 281.

Kysta, y, f., kytka z bedvábí, Büschel von Seide, Quaste. Na Slov.

Kystal, a, m., trichius, hmyz. Krok.
Kystař, e, m., Pinselmacher. Techn.
Kystna, y, f., eine Kiste, bedna. D., Us.
Kyše, e, f. = kyselina. Tabl. lid. — **K.,** bidlo, na němž brdce visí, die Stange, woran das dritte Pferd zieht. Na Slov.
Kyšlel, vz Kysati.
Kyška, y, f., = sražené, kyselé mléko, D., Mřk., Schlottermilch; 2. střevo; kyška nadívaná = jelito, klobása, jitrnice. L.
Kyškovice, ves u Roudnice. Tk. III. 34., 43.
Kyškový, od kyšky. Vz Kyška.
Kyšperk, a, m., Supí Hora, Geiersberg.
Kyt, u, m., Kitt, klej, tmel. — **K.,** a, m., keporák, balaenoptera boops, ssavec z řádu velryb. Jg., Frč. 374
Kyta, y, f., **kytka, kyteřka, kytice, kytička, kytinka** = svazeček něčeho, snopek. K. česneku, konopí, lnu, S. a Ž., snopek hrachu, čočky, viky (Bündel). Hrách do kyt vázati. Us. Zvláště svazeček kvítí. Kytice krásná. Rkk. Z vonných bylin věnce a kytky se vijí. Kom. Kytičky víti, uviti, uvíjeti. Dch. Jsou povinni 30 kop konopí močiti, setříti a v kytách na zámek přivézti. Priv. Tov. f. 87. — Gl. 114. — Také se užívá kytka = *květina* a říká se: *trhati kytky, ale kytky se netrhají,* nýbrž kvítí, květiny, kvítka a z těch teprv kytky se vijí; svázané květiny = kytky. Mk., S. a Ž. — **K.** *z peří* = chochol, Federbusch. Když to tak srovnají, kyta peří učiněna bývá. Ler. Z volavčího peří kytka. D. — **Kytice** vonná z viol a roží. Rkk. 60. Kytička z brotanu. Er. P. 124. — **K.** *malířová* = štětec. Koll.
Kýta, y, f., kejta, kýtka; něco dole úzkého a výše širšího, zvláště plece od hovada přední n. zadní, chyška. Keule, Schinken, Schlegel (eines Thieres). Tlustší hořejší část zadního běhu zvěři. Sp. Zadní kýta, petaso, perna. D. K. skopová, telecí, jelení, srnčí, černá, uzená. Jg. Dal do kýt = práskl do bot, utekl. Na vých. Mor. Rána na kýtu, Keulenschuss. Šp.
Kytaj, e, m. = Čína n. Čína v Asii. Kytaj vlastní n. Čína, Mančursko, Mongolsko, Dzungarsko, Turkestan; poplatné državy: Liu-Kiu, Korei, Tybet. Tl. — **K.,** tenké bavlněné plátno. L. — *Kytajec,* jee, m., Číňan. — *Kytajský,* chinesisch.
Kytajka, y, f., čínská bavlněná látka. Plk. — **K.,** třapce, třepcul u nohavic. Na Slov.
Kytara, y, f., Quitarre, Kithara, Chitarra, nástroj hudební, který povstal bez pochyby z citery. Vz S. N. Na kytaru hráti. V.
Kytekový m. tyketový. K. sukně. Půh. 1523.
Kythera, ther, pl., n. ostrov u Řecka, nyní Cerigo. — *Kytherský.* — *Kytheřan,* a, m.
Kytherka, y, f. K. plochá, cytherea chione, mlž. Frč. 223.
Kytice, kytička, kytina, vz Kyta.
Kyticovitý, chomáčný, huschig. K. květ. Koubl.
Kyticový, Strauss-.
Kytka, vz Kyta.
Kytkář, e, m. Strausswickler. Rk.
Kytkářka, y, f. Strausswicklerin. Rk.

Kytle, e, f., kytlice, e, f., kytlička, z něm. Kittel. Bohatý v knní čnbě přece se protlačí, ale chudý v cvilinkové kytlici uváznouti musí. Štelc. Ta má kytle naškrobené (spodní sukně). V Tábor. Hrš.
Kytléř, e, m., hacník, Hosler, Hosenmacher. Tk. II. 372., 380.
Kytlof = kutlof.
Kytlov, n, m. = *porážka, jatky.* Na Mor.
Kytovati, kitten. — **co:** knoflíky. Jg. — **co čím.**
Kytovina, y, f., zetinium.
Kytovitý. K-tí, cetacea, die Fischsäugethiere, ssavci vodní tvárn rybího. Vz Frč. 373.
Kýtovka, y, f. K. plochá, perna ephippium; k. kopinatá, perna lanceolata, měkkýši. Frč. 216. Schinkenmuschel.
Kyv, u, m., kyvnutí, kývání, drhnutí, drhání, chvění, zachvění, záchvěj; trvání, uzly, bod, šířka (dálka) kyvu. Nz. Schwingung.
Kyvač, e, m., dor Winker, Zunicker. — **K.,** kdo při křtinách, obžinkách na výslnhu čeká. Jg. — **K.,** vz Kýval.
Kyvadelní, Pendel-. Rk.
Kyvadliště, ě, n. Schwingungsebene. Krok.
Kyvadlo, kyvadlo, a, n. jest těžké těleso zavěšené na ose, ležící mimo jeho těžiště. Das Pendel, Perpendikel. K., kyváček u hodin, hodinné (železný prut s čočkou), klátidlo. K. sekundové (vteřinové). Sedl., Nz. K. mathematické n. jednoduché, fysické n. složité n. složené; k. s olověnou n. měděnou koulí, s čočkou kovovou (u hodin věžních), obyčejné hodinové (zvl. sekundové, obratné), vyrovnavací (roštové, rtuťné), tokoměrné, elektrické, vodorovné, magnetické, kuželovité, vz S. N., stálé, nezměnné. Nz. K. pozorovati. Nz. K. se kolísá. Sedl. Vz Hodiny.
Kyvadlový. K. hodiny. Pendeluhr.
Kyvák, u, m. = kyvadlo. Plk. — **K.** = hříženec, rozvod (u rostlin), Ableger, Senker. V.
Kýval, a, m., der im Gange wackelt; 2. der Winker; 3. der Jaherr, kdo ke všemu kývá (ja sagt). Rk., Dch.
Kývání = čekání na výslnhu při křtinách, obžinkách. Jdi na k. Us. (v horách). Vz Kyvač. — **K.,** das Winken, Nicken. Us.
Kývati, kývám a kývi; kývávati; kývnouti, vnul n. vl, utí = hýbati, wackeln, wedeln; winken, nicken, deuten. Jg. — **čím.** Pes ohonem, ocasem kývá, Us.; k. zvonem. Ros. Dřímající hlavou kývá. Km. K. prstem, očima. Us. Kývá rukama, když jde (plove). Jg. Kloboukem radostí k. Er. P. 42. K. rukú. Pass. 661. Dával jim návěští rukou kývaje. Bart. Ros. Rukama na né kývali. Let. 467. — **čím na koho:** hlavou, prstem. — **komu.** Kývali mu, alo on nepřišel. Us., Leg. — **se.** Zub se kývá, vypadne. Jg. Co sa mnoho kýva, len sa vykýva. Mt. S.
Kývavý, wackelhaft, wankend. Jg.
Kyvíř, e, m. Turban. Klobouk poctivý, ne pak k. a kuklu. Žid., Mns. 1864. 19. — Gl. 114.
Kyvle, c, f., okov, nádoba, v které se mineralie a voda z dolů na den vyváží. Vys. Z Kübel.
Kývnouti, vz Kývati.
Kývoň, č, m. = kýval, kývavý. Us. Bosk.

Kyvor, u, m., ceterach. K. obecný, c. officinarum. FB. I.

Kývoš, e, m., arthrocephalus. Krok.

Kyvot, u, m. Schwingung (des Perpendikels). Rk.

Kyvotati, oscilliren. Rk.

Kyz, u, m., něm. Kies, Eisenkies, Schwefelkies, dvésirník železnatý, Fe S_2. Štk. 241. Kyzy jsou nerosty vidu kovového rozličných barev mimo tmavošedou a černou; vryp mají vždy tmavý, černý; tvrdosť značnou; jsou křehké. Obsahují rozličné kovy sloučené s arsenem a sirou. *a) Kyz železný.* (Pyrit, Schwefelkies). Žlutý jako mosaz, lesklý, kruchý, zapáchá po síře. Obsahuje 47% železa a 53% síry. Ve vlhku rozpadává se *tvoře* skalici zelenou. *Odrůdka:* markasit, kyz magnetový. *b) Kyz měděný n. mesec* (Chalcopyrit, Kupferkies), žlutý jako mosaz, vryp zelenavě černý. Obsahuje 35% mědi, 30% železa a 35% síry. Sem patří: Pestrý kyz měděný n. pestřenec. *c) Spížový* n. buřinec (Smaltit, Speiskobalt), bílý jako cín n. ocel. Obsahuje kobalt a arsen. *d) Kobaltovec* (Glanzkobalt), bílý, načervenalý, lesklý. Obsahuje kobalt, arsen a síru. *e) Kyz niklový* (Nickelkies, Kupfernickel), červený jako měď. Obsahuje nikl a arsen. (Cf. Stk. 267.) *f) Kyz arsenový* n. arsenovec (Arsenikkies, Mispickel), bílý, lesklý, na povrchu šedě naběhlý. Obsahuje 47% arsenu, 20% síry a 33% železa. Bř. K. hrotnatý. S. N. — *K. hranolový*, markasit, Strahlkies, tvoří krystaly rhombické. Šfk. 241. — *K. magnetový*, Magnetkies, činí krystaly rhomboëdrické a přitahuje se magnetem. Šfk. 242. — *K. kobaltový*, Kobaltkies, $Co_3 S_4$ = Co S. $Co_2 S_3$., sirník kobaltnatokobaltitý. Šfk. 263. Vz více o kyzech v S. N. IV. 1119.

Kyzák, a, m., vz Horník.

Kyzik-os, a, m., ostrov a mě. v Propontidě.

Kyzla, y, f., z Gisela. Gl. 114.

Kyzová žíla. Kiesader. D.

Kyž mrkvička = har hár mrkvička! V Přer. Kd.

Kýž, vz Kéž.

Kyžba, y, f., žádosť, přání. Pohl. Dle Jg. *šp.*

Kyždo = každý, zastr.

Kýžený, *lépe:* žádoucí. Vz Kýžiti. Také v Brs. 98. toto nové slovo se nedoporučuje.

Kýžiti, *slovo nové* (od Pohla utvořené) místo starého ‚želeti', přáti si, bažiti, žádati, wünschen. — **po čem.** Po tom mé srdce nekýží. MM.

L.

L je 14. písmě v abecedě české a jedno *z jazyčných plynných*. Vz Hláska. Stará bulharština neměla samohlásek *l*, *r*; kde bychom jich podlé obdob novočeských hledali, tam nalezneme souhlásky *l*, *r* s jerem, tedy lъ, lь, rъ, rь. Čeština má v nejstarších památkách místo strb. lъ, lь, rъ, rь též souhlásku *l*, *r* s nějakou průvodnou samohláskou, která za *l* (*r*), později i před nimi stála (*le*, *re*, *li*, *ri*, *il*, *ir*, *lu*, *er*). V Rnk. Zel. stojí *l*, *r* s průvodným *e*: Vletavo, Krekonoši. V latinských rukopisech 11., 12. a 13. stol. stojí pravidelně *i* (někdy *e*): Plizen (Plzeň), Vlitava (Vltava), Brenne (Brno); *i* před *l*, *r*: vilk, vilna, chirt, tirlice (vlk, vlna, chrt, trlice). *U* po *l*: člunek, klubko, kteréžto *u* podnes se udrželo: člun, dluh, chlup, hluboký, slunce, tlustý. Později, zajisté již v 13. století čeština tuto průvodnou samohlásku ve mnohých případech odsula a *z* **l**, **r** *samohlásky učinila.* (Co nalezáme psáno místo novočeského *l* ve spisech rozličných století, o tom vz Gb. Příspěvky k historii čes. pravopisu str. 16., 34., 113., 129., 186., 198., 215., 225., 240. a hl. 265., 270.) *Mají pak se za samohlásky, stojí-li* v slovostředí mezi dvěma jinými souhláskami aneb v koncovce po jiných souhláskách, vůbec kdekoli slabika samohlásky jiné kromě nich by neměla; i mohou se nazývati na rozdíl od samohlásek vlastních samohláskami nevlastními. (Gb. Hl. 18.): blbý, vlhký, padl (blkavka, blvati v. blivati, hltati, klnouti, klvati v. klivati, mlha m. mhla, mlčeti, mlsný, plchnouti, plsť, plť, plvati v. plivati, plzký, plž, Plzeň, slza, vlk, vlna, Vltava. Bž. Ml. 32.) *A mají se tedy za samohlásky proto*, že jimi slabiky vznikají a že ve *slovenčině* jako jiné samohlásky někdy se dloužl. Ht. (Sl. ml. 34.), Gb., Kz. (Vz více v Gb. Historii českých samohlásek, str. 71. a v jeho Příspěvcích k historii českého pravopisu 16.) *Ale* l *je ve slovanských jazycích samohláskou jen v československčině;* v starobulharštině má *l*, jakož i *r*, za samohlásku jen Miklošič, kdežto jiní ku př. Hattala a Schleicher je tam za souhlásky pokládají, ukazujíce k ъ n. ь, které co samohláska vedlé obou buď stává, buď státi má, na př. přilьpnati, rъděti. Gb. Vz Gb. Hl. 31. Jinde praví Mkl.: *l* jest ve fysiologickém smyslu jen souhláskou, polosamohláskou není, ale přes to můžeme je nazývati vokalním *l*. — Ostatní slovanské jazyky mívají místo českých samohlásek *l*, *r* skupeninu ze souhlásek *l*, *r* a některé samohlásky ku př. plný — polnyj. Gb. Vz Jer a o vývinu písmene *l* v Gt. Fonologii 89. — Kdykoli k *l* a *r* jiná samohláska přistupuje, úkol jejich samohláskový se ztrácí, a jsou souhláskami: vlhnu — vlahý, vrtnu — vrata. Gb. Hl. 18. — **L** *jest měkké (jemné), střední a tvrdé (hrubé).* **Střední l** béřeme za normalní, jakkoli, aspoň v řečech slovanských, není původní, nýbrž pozdější útvar a takořka výslednice tvrdého a měkkého *l*. Utvořuje se tím, že při vypouštění hlahola *l* konec jazyka zpředu spodního kraje hořejší dásně se dotýká. (Při středním *l* opírá se

konec jazyka o přední patro a po obou svých stranách nechává proudu zvukovému volný průchod. (Gb. Listy filolog. II. 158.; Uved. do ml. 17.). V jazycích západní Europy vzalo vrch. Slyšímeť je v germanštině, romanštině, v češtině, v horní lužičtině, v slovinštině, chorvato-srbštině a bulharštině ano i v litevštině. V Polštině, dolní lužičtině, malo- a velkoruštině a kromě toho v uherské slovenčině, v moravské slováčtině a valaštině (Brt.) středního *l* není. Jir. Střední *l* je znakem češtiny: léto, lípa, pole, klam. Šf. — **Měkké l** (ľ, u Jihoslovanův lj) pronáší se přitisknutím přední části jazyka k patru. Nejvíce ze všech řečí slovanských v něm si libuje polština. Jir. Po měkkém *l* přehlasují Čechové *a, o* v *e*: pole m. polo a pola; *u* v *i*: košili m. košilu. Jg. Vz Gb. Hl. 22.—23. — **Tvrdé ł** (ł) pronáší se ve slovanských jazycích tím způsobem, že se jazyk mezi zuby vloží a k hořejším zubům přitiskne. (Při hrubém ł konec jazyka o dolení dáseň se opře a prostředek k přednímu patru se vztýčí, čili, jak Hus praví, hoření zuby přes dolení se posunou. Gb. Listy filolog. II. 458., Uved. do ml. 17.) Má je litevština, maďarština, malo- a velkoruština, dolnolužičtina, východní Morava, Jir.; kromě toho se udrželo v některých krajinách na Slovensku (Šf.), v severovýchodních Čechách a v pruském Slezsku (Šb.), jižně od Budějovic (Kts.), ale ne tak rázně, jako ku př. v polštině. V Čechách celkem brzy vymizelo. Již Hus si na to stěžoval. Ht. Zv. 92. Jak se v ostatních slovanských řečech a v řečech západní Europy mění, o tom vz Mus. 1867. str. 220 a násl. — *Staročeština měla měkké a tvrdé l.* Hus a Blahoslav to stvrzují. Podlé Husa pronášeli předkové naši měkké *l* tak, že jazyk k hořejšímu patru přiloživše zuby buď v rovni drželi aneb hořejší n. dolejší ven vysunuli. *Vyslovení tvrdého l (ł)* dálo se tím, že mluvitel konce jazyka mezi zuby položil a hořejší zuby dáleji než dolejší ven povysunul. *Písaři 13. a 14. stol.* značili měkkosť *l* tím, že následující samohlásku skutečně jotovali; liekarz. *Hus* navrhl, aby hrubé *l* znamenáno bylo tečkou nad literu tu postavenou. Ale málo se toho šetřilo. *Do knih uvedl ł* Alex. Aujezdský r. 1541. V knihách bratrských dvojí *l* bylo provedeno. Jich následoval Velesl. roku 1587. a toho ostatní tiskárny. V 17. a 18. stol. důsledni užívání dvojího *l* silně se postrádá, což jest důkazem, že od konce 16. stol. rozdíl ten z mluvy obecné docela zmizel. Ve spisech slovenských se udržel. *Středního l za doby Husovy neznali*, ovšem pak již tehdá tvrdé s měkkým másti počali, jak Hus sám stvrzuje. V té úplnosti, v jakéž nyní jest, *ujalo se střední l až* v druhé polovici 17. a během 18. věku. *Příčinou toho bylo* vycházení Čechů na cizí školy, časté obcování s Němci, Vlachy, Valony, Španěly, kteří zvláště po bitvě bělohorské v zemi mezi lidem českým se rozmohli. Jir. *Měkké pak bylo u starých Čechů tam*, kde *d* a *t* v *ď* a *ť* a *z*, *c*, a *n* v *ň* měnili, před prvotním *e* a kromě toho bylo u nich všude tam slýchati, kde nyní po něm přehlásky *e, i* a *í* z *a, o, u* a *ú* jsou v užívání, jako v rola nyní: role, lúbiti, nyní: líbiti atd. Kt. Kdy se psávalo měkké a kdy tvrdé *l*, o tom vz také Mus. 1867. str. 228. a násl., Gb. Hl. 8.—9., 22.—23., 96. — *V novočeštině není tedy rozdílu mezi měkkým a tvrdým l, jen* v některých krajích ho lid (v obecné mluvě) posud šetří. Kde? O tom jsme již mluvili. Nynější české *l* jest jedno s německým středním *l*, kterého zvuku v slovančině nebylo a u Polákův, Velkorusův a Malorusů posud není. Ht. V jiných jazycích slovanských přechází tvrdé ł na konci slabiky v jiné hlásky a to v maloruštině ve *v*: buv m. był; ve slovinčině v *u* (v obecné mluvě): dau m. dał; v srbskochor. v *o*: bio, dao m. był, dał. Gb. — **L se střídá** (vz Střídání): 1. s **r, ř**: blekot — břekot, pelestý — starč. pelestý, močár — močál, upláchnouti — uprchnouti, farář — falář, direktor — dilektor, Ht., ve vých. Čechách: verblond, lychtář, plkno, koliandr, pulkrabí, pulmistr, lejstra, lejstřík (m. velbloud, rychtář, prkno, koriandr, purkkrabí, purkmistr, registra, rejstřík), Jir.; legruta, toral (rekruta, tolar), Sb.; chramstnu m. chlamstnu, H.; v Krkonoš.: palagraf, lekrace, lekruta (m. paragraf, rekrace, rekruta), Kb.: v jižních Čechách: stříblo, lichtář vedlě rychtář, umlči, hlloch (m. stříbro, umrči brloch). Kts., Ht. Zv. 94. Chorela, cerel, krelika, leservnik, liniár, flaner, Mirel, Fidrel, prubiál v obec. mluvě m. cholera, celer, klerika, reservník, linial, flanel, Müller, Fiedler, pluvial. Šr. Přípony -dlo a -tel odpovídají latin. -trum a -tor, a řeckému -τρον a -τωρ: oradlo, oratel, lat. aratrum, arator. Ht. Sr. ml. 154. Sr. také robiti s lat. laborare. Vz R a Gb. Hl. 97. — 2. S **n**: nebo — slov. lebo, zasnoubiti — slov. zaslúbiť, než — slov. lež, talíř — slov. tanier, Ht. Zv. 94.; Znončice m. Zlončice, Jir.; ve východních Čechách: lumero, militrant (m. numero, ministrant), Jir.; pod Krkonoší: Limburk m. Nymburk. Kb. Vz N. a Gb. Hl. 96. — 3. S **m**: vembloud, Špimberk (m. velbloud, Spielberg). Jir. V jižních Čechách: vembloud. Kts. Vz M. — 4. S **j**: spojiti m. spoliti od spol, Ht.; fejčar m. felčar (v Krkonoších). Kb. Naopak *j* v *l*: ledva m. jedva, slov. len m. českého jen, krahulec — krahujec. Ht. Zv. 95., Šb. — Kts. (v jižních Čechách a jinde). Vz J. — *Pozn.* Střídnicemi za strb. лъ, ль (ръ, рь) jsou jednak souhlásky *l*, *r* s průvodními samohláskami *e*, *i* (*y*), *u*, *a*, *o*, jednak samohlásky *l* (a *r*). α) *V nářečích slyší se:* pelný, melha, smysel (v Krkonoš. a v Doudlebsku), vylček, pylný (v Opav.), napilníme (Sš. 701.), sluzička, słonze (v Doudl.), zluza (opav.), žnltý (opav.); žlč, žltý, slnce (na Slov.). — β) *V historické češtině spisovné* znamenati jest i časový rozdíl v těchto střídnicích a to ve dvojí příčině: 1. jednak totiž vyskytuji se v nejstarších čes. památkách (do počátku 14. stol.) velmi často střídnice le, li, el, il, (re, ri, ir, er) i tam, kde pozdější a nynější spisovná čeština má samohlásku *l* (*r*) anebo střídnici jinou: plek — nč. pluk; žleč a žlič — nč. žluč; plezeň, Plizeň, Pilzeň a Pelzeň — nč. Plzeň a 2. jednak ukazuje se *le* (*re*) býti střídnicí nejstarší (9. až poč. 13. stol.)

naproti mladším *li (ri*; 11.—13. stol.), *il (ir*; 11. až poč. 14. stol.) a *el (er*; 11. až stř. 13. stol.): tak čte se v listinách: Plezeň — Plizeň — Pilzeň — Pelzeň. — *Pozn.* 2. Průvodná samohláska ve plezeň atd. nebyla jenom v písmě, nýbrž také se vyslovovala. Vz více v Gb. Hl. 82.—83. — **L se přestrojuje.** 1. Tvrdé *l* (ł) v některých krajinách na Slov. (a jižně od Budějovic, Kts.) mění se v *u*: dal — dau, Slovák — Suovák, Ht., kořauka, vrdlouhat (v hrdlo lhát), Jir., v již. Čech.: poutrubí, oumara (poltrubí, almara), Kts.; jindy jen v muž. příčestí času minulého: pil — piu; v již. Čech. sednou, pohnou (sednul, pohnul), Kts., na lžici — naužici, Krkonoš., chlum — chnum, v Doudlebsku, mýdlo — mýduo, lúka — uuka (na Mor. a Slov. Šb.), lžičky — užičky. (Šš. 481.). Gb. Hl. 97. — 2. ł ve *v*: vavřín z laurus, Ht., v Krkonoších: vháti m. lháti. Kb. Gb. Hl. 97. Naopak *v* v *l*: svoboda — na Slov. a v jihozáp. Čech. sloboda, Ht., sladký — lat. suavis, Mk., ve vých. Čech.: korouhle — korouhev, snětle — snětev, Šb., v jižních Čechách: chlastať m. chvástati. Kts. — 3. V *d*: devandule — levandule. Jir. — 4. V *t* a naopak ve vých. Čechách: voslcjchati — ostýchati se. — 5. V *y* v již. Čech.: myčeť m. mlčeti, myč a mlč. Kts. Cf. Bž. Ml. č. str. 51., 52. — 6. ł v *e*: mlč — meč. (Šš. 707.). Gb. Hl. 97. — *L* **se vsouvá.** *Vnitř slova*: šlupina — šupina, šklubati — škubati, štlupeň — stupeň, Šb.; (ve vých. Čechách): šlahať (sahati), šklubať (škubati), štloupať (stoupati), vlát (váti), šlupka (šupina), blečeť (hečeti), Jir.; v již. Čech.: mlíč, mlíza, šťavlík (m. míč, míza, šťovík). Kts. Bečeti — blekot, hnčeti — hluk. Šf.; parulka m. paruka (v Krkonošich), Kb., vrablec, Šb., brableneček, Šš., hrable (hrábě), na Mor. a Slov. Šb. (Gb.) — *U sloves* v -ati, -iti: škádliti (škoda), mazliti (mazati), Jir., děl-ati od dě-ji (díti), drol-iti (strč. drl-iti) od dráti. Šf. — *U přípon*: *-avý, -ivý*: kuř-l-avý, trpě-l-ivý, bouř-l-ivý; *-ec*: vrabl-ec — vrablec; *-ek*: okršlek, papršlek; *-ník, -ný*: mučedlník, učedlník, mučedlný, spravedlivý, Jir.; ve slovech z němčiny vzatých před příponou *e*: fángle, štángle, mašle, šuple (z Fahne, Stange, Masche, Schuber). — Zajímavý výjev jest tak zvané *epenthetické l*, které jest charakteristickou známkou jazyků slovanských jihovýchodních a které po souhláskách retných tenkráte se vkládá, když následuje samohláska praejerovaná n. ь (m. jъ); v takovém případě měkčí se jiné souhlásky, avšak že retné měkčiti se nemohou, vkládá se po nich *l* (bj, pj, vj, mj) ku př. zemlja, pol. ziemia, č. země; korablь, pol. a č. koráb. Příčina fysiologicky se vykládá, *l* má tvořiti u výslovnosti přechod, jaksi most z retných souhlásek k praejerovaným samohláskám. Gb. v S. N., Ht., Schl. Avšak i v staročeštině po retnicích před příponami se vkládalo, o čemž osadní jména svědčí: Hostivlice, Lutovl (Litovle, lat. Lutovia), Liblice, Třebovle, Davle, Počaple, Chodovlice atd. Jir. Cf. Gb. Hl. 120. — **L se vysouvá** v: másnice, jabko (m. máslnice, jablko); potom ode dávna v činném příčestí minulého času u sloves prvé třídy (jichž kmen souhláskou zakončen): vyvrh, řek, plet, snes, vez (m. vyvrhl, řekl, pletl, snesl, vezl), Ht. Zv. 96., ale Valaši na Mor. vkládají *e*: vyvrhel, vezel, utekel. V Krkonoších: mha, modť se, poštář, Skenařice (m. mlha, mhla, modli se, polštář, Sklenařice), Šb., Kb.; v již. Čech.: *a*) v násloví: žice, žička, *b)* v činném příčestí sloves 1. třídy: ved, sed, met, klek (m. lžice, lžička, vedl, sedl, metl, klekl), Kts., Gb. Hl. 115.; ve východních Čechách ze slov ukončených v: -edlný, -edlnosť, -edlník, -eslník: nesmrtednej, řemesník, masnice, mučedník, učedník, potom v: minář, chácholiť, jabko (m. mlynář, chlácholiti, jablko). Jir. — *Pozn.* 1. Slovanština ve skupeninách souhláskových na konci skupeniny *l* ráda snášívá, skupenin pak s *l* na prvém místě ráda nemívá. Gb., Ht. — *Pozn.* 2. Souhlásky *l* na konci slov štítí se Slováci, zbavujíce se jí pohyblivým o n. *e* ku př.: mysel, smysol n. smysel, niesol — něsel, viezol — vězel m. českého: mysl, smysl, nesl, vezl. Není však zde ani Čechům samohláska *l* po chuti, jako takověž *r*, souhlasně *ř*, poněvadž je u příčestí dotčených a podobných obyčejně zamlčují, říkajíce: nes, vez, leh, pad. Slováci nevysouvají *l* nikdy a Čechové nyní mnohem řidčeji nežli za starodávna, ku př. v jablko a Litomyšlský. Do „Litomyšlský" a podobných vsul by Slovák *e* před *l* a nevysul by ho ani před -ský, ani před -ný atd. říkaje: Litomyšelský, smyselný. Slovák vyniká samohláskou *l* značně nad Čecha užívaje místo ní jen: lu, ul, lo, le: mluviti m. strb. mlъviti, Bulbar m. Blъgariuъ, klobasa m. klъbasa. Čeština pak má m. *l*: ul, lo, le, li, ly, lu, lou: Bulhar, klobasa, blecha (strb. blъcha), pleť (plъtь), hliboký a hlyboký m. obyč. hluboký (strb. glъbokyj), člun (člъnъ), žlutý (žlъtyj), dlouhý (dlъgyj) atd. Jinde užívá ovšem i čeština *l* m. strb. lъ a lь stojících mezi dvěma souhláskami, ale řidčeji nežli samohlásky *r* v témž případě: mlknouti, plný, plstý, Plzeň, plž, slza, vlk, vlna. Ht. — **L se přesmykuje.** Slovančina netrpí ráda *l* před jinými, zvláště němými souhláskami oddělujíc je od těchto přesmyknutím samohlásky. Cf. lat. Albis — — Labe, lat. culmen — chlum, něm. Milch — mléko, Gold — zlato, walten — vládnouti, Ht. Zv. 97., Hš., Volk — pluk, hlava — s litev. galva, Kt., Udalrich — Oldřich, kalt — chladný, ἕλκω — vleku. Gb. *L se i v původních slovech přesmykuje*: koblása, koblouk, mlha, povlovný, manžel m, klobása, klobouk, mhla, povolný, malžen, Ht. Zv. 97., olše — jelša — lejša, Šb.; jestli, mor. esli a lesi i lesti, Šš.; pavlač — palvač, lžíce — žlíce v Krkonoš. Vz více v Gb. Hl. 124.—125. — **L se stupňuje,** vz Stupňování. V kořenech se samohláskou *l (r)* děje se stupňování tím, že se přidává samohláska *e*, o, ê (ĭ) neb *a* a to před hlásky *l*, *r*, když následuje dále samohláska nebo za ně, když následuje souhláska. Přidané samohlásky bývají také dlouhy: é, ó (ů), ie, (í), á. Zejména stupňováno tímto způsobem kořenné *l (r*; Gb. Hl. 146.): 1. v *el*: stl (ve stláti) — steli — postel — stelivo, ml (v mlíti) — melivo, Gb., sladomel, Mkl.; zřídka v *le*: blecha, Mkl. B.

30. — 2. V *ěl*: ml — mělký, Ht., Gb., mělim. Bž. — 3. V *iel* (*íl*): ml — vymílati, stl-, ustilati, Ht., Kz. — 4. V *ol:* kl (v kláti) — rozkol — skoliti; stl — stól (stůl); ml — mol — mo(d)liti; pł — zapolěti, Rkk. — opoleti, Kat., — poleno; vl — volím — vólě — vůle, Gb, Bž., ml — podmol. Mkl. — 5. V *al*, *la*: mł — malý — mlat; vlh — vlažiti, Ht.; gld — glad — hlad: tlk — tlak — tlačiti; vlk — vlak, žlah, Mkl. B. 30.; płz — plaz — plaziti se, Gb.; hl — hlahol; pl — plamen. tl — talov. Bž. Ml. 31. — 6. *V ál*, *lá*: pl (v pláti) — páliti — plápol; vl (vlnu) — váleti, Ht., vlg — vláha; mlz — pomlázka, Gb.; kl (v kláti) — kálati. — 7. V *lu*, *lou* v Doudlebsku (v jižních Čechách) sluzička, slouze (m. slzička, slza); u Opav. sluza. Kts. — **Pozn.** Tak se tomu z pravidla posud učí; Gb. Hl. 146. a Mkl. jsou posud tohoto mínční; vz Mkl. Stammbildungslehre, Einleitung. Ht. však své dřívější učení zavrhl a uči nyní, že vlastně ъ a ь se stupňují píše ve svém Bruse str. 50. takto: ‚V §. 62. Zvukosloví a v §. 116., 144. a 171. Srovn. ml., kde se však ještě mylně znám s Miklosičem k tomu, že i posvátná slovanština užívala samohlásek *l* a *r*. Teprva na str. 50. a 51. lat. práce své odporuji již i tomu veřejně, s kathedry však o mnoho dříve. Pročež nenčím už ode dávna stupňování hlásek *l* a *r*, než slabých samohlásek ъ a ь čili jeru tvrdého a měkkého, které vedlě *l* a *r* zcela tak zněly jako vedlě jiných souhlásek, ale tu poněkud jináče byly stupňovány než onde.‘ A Bž. ve své Mluv. jazyka čes. 1877. str. 31. píše: ‚Hlásky *l* a *r* měly tam, kde nyní jsou samohláskami, původně slabé samohlásky ъ neb ь při sobě; kde za změnou významu třeba, stupňují se ъ a ь ve hlásky plné, jež nezřídka za *l* a *r* se přesmykují. Tím *l* a *r* pozbývají své povahy samohláskové (*zdánlivě* tedy stupňují se předrážkou). Cf. také Gb. Hl. 31., 4. ř. zdola. — *Před ł* zůstává *d*, *t* v řečech slovanských západních: oradło, padł, pletł; v jihovýchodních vypadává: oralo, palъ, pleлъ. Schl. — **L jest připona** jmen podstatných, přídavných a příčestí: uheł, uzel, čechel, čilý, pohořelý, oblezlý, umrlý, vřelý, jedlý, ospalý, padl; substantivně: chvátal, stýskal, kvapil, rýpal, nedbal atd., Mkl. B. 96.; housle, jesle, mysl. Mkl. 104. — *Jména podstatná na tvrdé* l *ukončená jsou* **rodu** *mužského. Žens.* r. v l' jsou: děl, koudel, maštal, mysl, petržel, postel, půl. Kz. *Jména muž.* **skloňují se** dle prvého sklonění (Páv, Strom); *ale*: cíl, král, motýl, koukol, chramostejl, rýl (rejč), topol dle druhého (Hráč, Plášť). *Po l stává v* **lokale** raději *e* než *u*: v kole, ve stole. *Jména žen. rodu na* l *ukončená skloňují* se dle: Kosť a Daň. — **-l, -la, -lo,** — **připona** *příčestí činného času minulého*: padl, padla, padlo; pekl, vedl, miloval; voněl, a, o; honil, a o atd. Vz Příčestí, Prk. k nauce u tvoření kmenův, str. 31. Ale po souhláskách *l* v muž. rodě v obecné mluvě *odpadává*: pad, nes, utek m. padl, nesl, utekl. Vz o tom: L. se vysouvá. — *I jinde tyto připony* ku př: shnilý (shnil, a, o) od koř. hni (hniti); dí-lo od dě (dě-ji, díti); mh-la od koř. migh. Schl. — **Komparativ** *jmen přídavných na* l *ukončených* dostává příponu: *-ejší*: smělý — smělejší, veselý — veselejší. Kz. — *Po l* na místě *ě* píše se pouhé *e*: na skále, vesele, smělejší m. na skálě, veselě, smělější. Jg. — *Po l* piš *y* ve slovech: lysý (lysina, lysák), lyska, lýko (lýčí), mlýn, (mlynář, mlýti, mlýnice), plynu (plyn, vyplývání), slynu, slyšim (slýchám), hlýskati se. Kz.

-la. *Připona jmen podst.*: metla, berla, jehla, mhla. Č., D., Mkl. B. 103. — *Připona příčestí činného času minulého rodu žen.*: nesla, vezla, honila, volala atd.; — *tak zvané stupňované l*, vz L se stupňuje a ku konci.

La, zastr. = lál. D.

Laa, Lava, Hlava v Doln. Rakousku. — **L.**, Hloh, řeka tamtéž.

Laas, Lazec u Budějovic na Mor.

Laaz, Ledec, Ledce u Židlichovic na Moravě.

Laba, vz Tlapa.

Lábati, lahávati = píti, trinken. — **co:** vodu. Jg.

Labe, e, n., V., z lat. Albis, *l* se přesmyklo. Vz L. Elbe. Strč. Labie = Labí, n. K Labi, na Labi, za Labem. Us. — **L.** = *řeka, povodeň, voda.* Všecka luka jsou jedno Labe. Us. (Turn.). ‚Labe‘, zní odpověď, když se nejmenšího potůčku na jméno ptáš (každý se rád vypíná). Hnš. — Vz S. N.; Tk. I. 615., II. 399.

Labeo, gt. Labeona, jm. římské.

Laberdan, laprdon, laprdoun, a, m., nasolená a sušená treska, od skotského města: Aberdeen. Jg., Gl. 114. Stockfisch, Dorsch, Kabeljau.

Laberi-us, a, m., Dec. L., skladatel her mimických za Caesara. Vj.

Labet, u, m., labeta, y, f., z fr. la bête, v kartách ztracená hra bez štichu; též sázka, již platí hráč, který před tím prohrál. S. N.

Labiální, z lat., retní. Rk.

Labiatae, pyskokvěté n. ožankovité, řád rostlin z oddílu srostloplatečných dikotyledonův. Vz více v S. N.

Labien-us, a, m. L. Titus Atius, vůdce řím. za Caesara. Vz S. N.

Labín, u, m., druh vína dolno-beřkovského. Dch.

Labodovec, vce, m., Schwanberg, město v Štýrsku. Vz S. N.

Laborant, a, m., z lat., pracovník, zvl. v chemické dílně, v lékárně. S. N.

Laboratori-um, a, n., dle ‚Gymnasium‘, pracovna, dílna (hlavně: lučebnická, lékárnická, Werkstube). S. N., Rk. Dělostřelci dělají v l-u náboje, prach a jiné střelivo. S. N.

Labrador, a, m., nejseverovýchodnější kraj pevniny *americké*. Vz S. N. — **L.**, u, m., *mineral*, obsahuje kyselinu křemičitou a kysličníky hlinitý, vápenitý a sodnatý. Vz Tvrdokam. Bř. 39.

Labradorec, rce, m., nerost, Labradorstein. Presl.

Labský. Elbe-. L. ryba, clo, kachna, krajina, Us., jetel. Labští Slované. Jg. L. Kostelec atd. Vz Kostelec.

Labuď, ě, f. = labuť. V Chrud. Kd.

Labuť, i nebo ě, f., labuťka, cygnus, der Schwann. L. domácí neb krotká či hrbolatá (c. olor, Frč. 343.), divoká, bílá, černá, zpěvná, c. musicus. (Frč.) S. N., *Jg.* Hejno labutí. Us. Jisti nebudete raroha, kalousa a labutí. Br. Bílý jako labuť. Jg. Černé jako labuť, bílé jako vran (havran). Č., Š. a Ž. Vz více v S. N.

Labutě, ěte, n., **labutěnka**, y, f., mladá labuť. Uš.

Labutí, Schwanen-. L. zpěv, V., peří, Us, rámě, šíje = bílá. Jg.

Labuťový = labutí. Ros.

Labužiti, il, eni, mlsati, lahůdky milovati, gute Bissen lieben.

Labužka, y, f., Näscherei. Jel.

Labužnictví, n., die Feinschmeckerei. Rk.

Labužník, a, m., Leckermaul. Dch. Člověk mlsný, v jídle a pití vybíravý. Brt.

Labužnosť, i, f. = labužnictví. Dch.

Labužný, leckermäulig. Vz Labužník.

Labyrint, u, m., z řec., *bludiště*. Bylo stavení veliké, plno nesčíslných průchodišť, tak že, kdo do něho vešel, z něho vyjíti nemohl. Jg. L. kretský, aegyptský, lemnoský, italský (bl. Clusia v Etrurii). Labyrinth, Irrgarten. — **L.**, *každá nesnadná zamotaná věc*. Ros. L. světa. Kom. — **L.** ve středověku zvláštní *mozaiková dlažba* v kostelích. — **L.**, *část vnitřního ucha*, skládající se z předsíně, ze tří polokružných trubek a ze závitku. Vz S. N.

Labzy, dle Dolany, jm. místní.

Lac, e, **lácek**, cku, m., *šp.* z něm., poklopec (u kalhot). Der Latz, die Hosenklappe. D. Na Mor.

Lácal, u, m., *šp.* z něm. Leitseil, oprať.

Láce, e, f., lacinosť, levná cena, die Wohlfeilheit. Jg. L. v obilí. Us. Láce za láci, peníze darmo (za málo peněz špatné zboží). C., Lb., Pk. Vz Laciný.

Lacednemon, Lakedaimon, a, m. = Sparta, mě. v Peloponnesu. — *Lacedaemoňan*, *Lakedaimoňan*, a, m.; *Lakoňan*, a, n. Lakonka, y, f. *Lacedaemonský*, *lakedaimonský*, *lakonský*. Vz Lako.

Lacek, cka, m. = Ladislav. Břez. 179., V.

Lácek, cku, m. = lac.

Láceti, v Krkonoších: íččky strojiti, Ilceti. Kb.

Lací = lajcel. Schmäh-. L. listy. Boč. L. právo. Vz Láti, Lání, Gl. 114., 118.

Lacině, wohlfeil. L. něco koupiti, prodati. Laciněs koupil. Ros. L. žíti. Pakli by kdo pro příčinu darování za méně a laciněji prodal. CJB.

Lacinětí, na Slov. lacněti, ějí, ěl, ění, wohlfeil werden. Obilí začíná laciněti. Ros.

Lacinití, na Slov. lacniti, wohlfeil machen. Th.

Lacino, vz Laciný. — **L.** = *lacinosť*, hojnosť, Wohlfeilheit. V čas lacina. Ros. Veliké bylo toho roku lacino. Dnes na trhu bylo l. Us. Za lacina obilí atd. překupovati. V. — **L.** *lacině*. Lacino koupiti, prodati. D., Br. Ty sobě svůj život l. vážíš. Troj. Lacino koho vážiti. To mu dá l. = snadno. Výb. I.

Lacinosť, i. f., na Slov. lacnosť, Wohlfeilheit. V.

Laciný, na Slov. **lacný**; lacin, a, o; *kompar.* lacinější, na Slov. lacnější, na Mor. lacinší; malé ceny, nedrahý, za mírné peníze, wohlfeil. V., Br., Kom. Za laciné peníze něco dostati; laciné jsou u něho peníze, laciná přísaha (= s čím se kdo nedraží). Ros. Laciná duše (který by i duši prodal). D. Je z laciného kraje (= kdo rád lacino kupuje). Us., C. Nechám-li těch světských tantóv, budů mi se lidé smieti, budu jim lacin. St. Laciné maso zlá (řídká) polívka. Laciné maso rádi psi jedí. Lh. Vz Sobectví. Co vzácné, není lacné. Na Slov., Lb. L-ným způsobem k čemu přijíti, **šp.** (germ.) m. snadno i lacino něčeho dosíci, nabyti. Brs. 98. Stran *přísloví* vz: Babka, Darmo, Facka, Homolka, Zdarma.

Lackerwiese, Záluže, Bařinisko, předmě. v Brně.

Lacno, **lacnosť** atd. = lacino atd.

Lactanti-us, a, m., církevní otec, zemř. ok. 325.

Lactometr, vz Golaktometr.

Láću = látám. V Opav. Pk.

Lačba, y, f., maličkosť, nepatrná věc, Bagatelle, Kleinigkeit. Na Slov.

Láčí = lákám.

Láčka, y, f. L. pylová, utriculus pollinarius, Pollenschlauch. Kk. 50.

Láčkovci (Schlauchthiere). 1) *Medusy*. Medusa ušatá, svítivá, kořenoústá. — 2) *Polypi*. *a*) *Polypi sladkovodní*: nezmar zelený; *b*) *p. mořští n. květovití* α) *nazí a sralnatí*: sasanka mořská hnědá n. aktinie; β) *korovi* (mající uvnitř tvrdý peň n. slonpec): vřetenice obecná, péro mořské, korál houbovitý, korál červený; γ) *rourovi* (vylučnjící vně těla vápenité látky a žijící v pevných buňkách): varhanice červená, madrepora stromovitá, korál hvězdnatý. Jhl. str. 241 a násl.

Láčkovénka u Presla = láčkovka.

Láčkovka, y, f. L. indická, nepenthes destillatoria, rostl. Kk. 33.

Lačněti, 3. pl. -čnějí, ěl, ění; lačnívati, lačným býti, hungrig sein. Cf. alkati, lit. alkti = lačněti. Schl. Vz Gb. Hl. 125. — **abs.** Lačním (chce se mi jísti). Ros. Lačněl jsem a dali jste mi jísti. Mat. Lační-li nepřítel, nakrm jej. Řím. — **čeho** = *bažiti*: chleba, spravedlnosti boží. Br. Oni vždy lačněji nebo hrachu nebo máku nebo sýrův. Chč. 381. — **po čem**. Zk.

Lačník, a, m., lačný, ein Hungriger.

Lačnosť, i, f., *stav ústrojí zažívacího*, v němž žaludek všecku přijatou látku potravnou v záživinu spracovanou střevu tenkému odevzdav prázdným se stane, aniž ještě trapný pocit hladu nastal. Die Nüchternheit. — **L.**, *žádosť*, die Begierde. S. N. — **čeho**. Us., Kom.

Lačný; lačen, čna, čno. **L.**, *kdo ničeho nejedl*, nüchtern. V. Na lačný život (žaludek, na Slov. srdce) = na čtitrobu. Ros. Na l. žaludek vodu pití. Us. — **L.** = *hladový*, hungrig. V. Cf. Lačnosť. Lačné duši každá hořkosť sladká. Přísl. L. kůň (osel) nepotáhne. Ros., Č. Lačný osel ani kůň nepotáhne. Lb. Má se k tomu, jako lačný k sraní. Us. Má se k činu jako l. k dávení. Sk. Žaludek lačný štěká. D. Kaž se lačnému postiti a sytému sedláku mlátiti. D., Lb. Vyčesal mu lačné z libového (vydrbal mu siušně). D. Lačnému

všecko k chuti. Č. Lačný i těsto sní. Č., Lb. Vz Chudý. Sytý lačnému nevěří. Vz Chudý. Lb. Lačen, co mlynářova slepice, co myš v otrubách. Vz Blahobyt. Č. — **čeho:** lačen a žízniv pravdy. Št. — Vz Lák, Lačněti.

1. **Lad,** u, m. = led. Na Slov.

2. **Lad,** u, m., pol. a rus. = *pořádek,* Ordnung, Planmässigkeit. Jg. Ni ladu ni správy. L. Ani ladu ani skladu. Vz Zmatek, Nepořádek. L., Č. V tom není ani ladu ani skladu (není smyslu, spokojenosti a pořádku). Bs., Jg., Nz. Bez ladu a skladu. Nz. Mezi nimi není ladu. Rus. To dobrým jde ladem (pořádkem). L.

1. **Lada,** y, f., bohyně pohanských Slovanův = lat. *Venuši.* Vz více v S. N. — Na Slov. = *oplzlá osoba, smilnice,* eine Dirne, Hure. Mus. — Ach Lado, Lado! srdce srdci bývá rádo. Č. — Nejkrašší lada = *dívka.* Výb. I.; Kat. 2272.

2. **Lada** (strč.), y, f., lado, a, n., *pusté, neorané pole,* Lehde. Na husích ladách, auf der Gänseweide. Skl. 838. To pole mnoho let ladem leží. Ros. Leží ladem neoraná roli. Háj., V. Pole ladou leží. Ms. 16. věku. Ladem pole nechali. D. Peníze ladem leží, das Geld liegt todt, ohne Zinsen. Us. — **L.** = *úhor,* úlehlí. Roli ladem leží. D. Brachfeld, die Brache.

Láda, y, f., na Slov. ladka, ladička, cista, die Lade. V pilách rám chodí ve své ládě vzhůru dolů. Der Sägerahmen geht in seinem Kasten. L., Šm. — **L.,** *čtvercový kus železa,* vpravený v dubový kmen obručem potažený. Na ládě je nákova, na nákově kovadlo. Na Slov. Am.

Ladan, u, ladan —um, a, n., keř, z něhož kil *ladan* se prýští. — **Ladan** cellstvý, kapalný, kroucený, v roubcích. Kk.

Ladei, u, m. L. počišťovací, croton tiglium, Purgirkroton, rostl. Vz Kk. 237.

Ladem, vz Lada 2.

Ladění, n., das Stimmen, sluje v hudbě nvedení tonů hudebních nástrojů aneb hlasů do příslušných poměrů podlé jistého za základní ton přijatého tonu, který se normalním či ladicím nazývá. Vz S. N.

Ladevec, vce, m., ves nyní neznámá. Tk. II. 417.

Ladicí vidlička, ladička, Stimmgabel. Ck.

Ladič, e, m., der Stimmer. Us.

Ladička, y, f., vz Ladicí. L. větší, menší, na ozvučné pudě, ozrcadlená, galvanická. — L., druh *žaláře.* Br.

Ladidio, a, n. L. u bubnu, Stimmschraube. Čsk.

Ladik, u, m. = člun. Na Slov.

Ladinec, nce, m., černý hrách s červeným květem. Boč.

Laditi, 3. pl. -dí, laď, dě (íc), il, ěn, ění, ladívati, in Einklang, Uibereinstimmung bringen, stimmen. — **co:** housle, piano. Us. — **co čím:** mysl písní 1., Č.; piano ladicí vidličkou, diapasonem. — **koho k čemu.** Podletí k milosti tě ladí. Chmel.

Laditko, a, n., der Stimmenschlüssel. Rk.

Ládlik, u, m., *šp.* z něm. Schublädchen, truhlíček. Na Slov.

Ladně, schön, niedlich. Mus.

Ladní, na ladách rostoucí, Lehde-. L. rostlina. Presl.

Ladniti, il, ěn, ění, ladnívati, ladné činiti, schön, niedlich machen. Jg.

Ladnosť, i, f., pěknosť, Niedlichkeit, Schönheit. Jg.

Ladný; laden, dna, dno = pěkně skladný, krásný, hezký (s pojmem drobnosti), milý, hübsch, zart, artig, niedlich, schön. Jg. Ladná jako růže rozkvítající. L. noha, oči. Jg. Ot Sázavy ladný. L. S. 39. — Kat. 1068., 2412., 2665.

Lado, vz Lada, 2.

Ladon, a, Ladoň, ě, m., slovanský Mars. Jg. — Bůh svatební v Rusich. L.

Ladoňka, y, f., skyla dvoulistá, scilla bifolia. FB. 19.

Ladouch, u, m., starý, ošumělý klobouk, schäbiger Hut.

Ladovati = *nakládati, šp.* z něm. laden. Reš. — **L.** = *po něčem se sháněti.* **po čem:** po obilí (o překupujících). Lomn. Aufladen, kaufen. Aby po vesnicích v obilí, ve vínách atd. ladování nebylo, než aby na trzích v městech své obchody vedli. Arch. IV. 436. Gl.

Ladovna, y, f. = lednice. Na Slov. Prk. Vz Lad, 1.

Ladožské jezero nad Petrohradem v Rusku. Vz více v S. N.

Ladrování, ledrování, n., pancéř celkovitý, zbroj, der ganze Panzer. — **Ladrovaný** = zbrojí, pancéřem pokrytý. L. kůň. Br., Háj. Asi z něm. Leder. Gl. 114.

Ladry, pl., das Pferdegeschirr, der Pferdeschmuck, pochvy. Aqu. Asi z něm. Leder. Gl. 114.

Laduňk, u, m., **šp.** z něm. Ladung, *náboj,* Patrone. — **L.,** malý moždířek. Pref

Ládvé, *les* u Davlic. Tk. I. 440., III. 112.

Ladvík, u, m., ladvikový hrách, Stockerbsen. Us.

Ladvinky, pl., f. = ledvinky, Nieren. Na Slov. Plk.

Lady (lédy), angl., vzácná paní (titul).

Ladýř, e, m., der Käufer, Handelsmann. Vz Ladovati. Gl. 114. — **L.,** kdo pilně laduje, po výdělku jde. Us. (Bokov.)

Laeli-us, a, m., jm. římské. Vz S. N.

Laërt-es, a, m., otec Odysseův. Vz. S. N.

Laestrygonové, byli národ sicilský, dle jiných italský. — *Laestrygonský.*

Laetare, čtvrtá neděle postní n. družebná. Ros.

Lafeta, y, f., rozvařené čerstvé zralé švestky za omáčku na knedlíky atd. — **Lafetta,** y, f., podstavec, lože děla, Lafette.

Lagnau, Lajnovo u Klimkovic v Slez.

Lago, it. z lat. lacus, jezero. Rk.

Lagrahoit n. lagrament, mor. = kakrahelt m. sakrament. Jg.

Laguny, pl. f. od lat. lacuna, prohlubina, močál, plytviny (S. a Ž.), nazývají se naplaveniny přímořské, jež pro svou měkkou a bahnitou povahu výpary svými okolní krajinu nezdravým vzduchem naplňují. Vz více v S. N.

Láhev, hve, **láhve,** e, f., **láhevka, láhvice, láhvička.** L., míra tekutin hl. vína, 3 pinty, strlat. lagena, Lagel, Flasche. Gl. 114. L. mívá hrdlo, krk, ňško, hubičku, na dně pupek. Š. a Ž. L. elektrická, trojhrdelná, trojhrdlitá, florentská, plynopudná (Gaseut-

wickelungsf.), zahrdlitá, hrdlatá, (tabulirt), leydenská (Mariottova, Lannéova, vybíječ elektrický, Leydner Flasche; rozkladná), Nz., boloňská, vulfická, Kh., skleněná (skleněná na moč), z pružce, Cn.; l. na víno, na pivo atd.; l. vína, piva atd.; pivo v láhvích. Us. L. vojenská, polní, tykvová (vydloubaná, dutá tykev). D. L. větrná, Windflasche, nádoba u větrnice, v které jest stlačený vzduch. Šp. S ptákem dítě, kmet s mladicí, Němec s malvazím v láhvici, tožť nekřesťansky zachází, když jim do rukou přichází. D. Láhev osoušeti (mnoho píti). Šm. — L. = *putna* na vodu. Šla s láhví pro vodu. V Táborsku. Prof. Kolář, Nvk. Někdy říká se tam také: l. velká. Nvk.

Láhevín, a, m., pyrula, plž. Krok.

Láhevka, y, f. L. prostá, lagena simplex, prvok. Frč. 10.

Lahevnatka, y, f. L. v levo vivinutá, pirula perversa, břichonožec, měkkýš. Frč. 237.

Láhevník, u, m. L. šupinatý, anona squamosa, schuppiger Flaschenbaum. Vz Kk. 208.

Lahittovka, y, f. Lahitte -Kanone, dělo Lahittovo. Čsk.

Lahoda, y, f., lahůdka = líbeznosť, sladkosť, sladká chuť, Lieblichkeit, Süssigkeit. Anmuth Jg. L. vína, okušení, lásky. Jg. L. nastražená. Jel. Lahody lapá. Vz Marný. Lb. Nedali se z toho sraziti ani hrůzou ani lahodami. Lct. 349. — **Lahůdka, lahůdky**, pl., f., pamlsky, Leckereien, Leckerbissen, Delikatesse. Jg. Cukrové l. L. Nyní hrách zelený ještě jest lahůdkou. Us. Lahůdky strojiti, jísti. V. Bažanti za lahůdky se mají. Kom. To je nám lahůdkou. Ml. Lahůdky jednají, ale ani chleba nedají. Pk.

Lahodenství, n., Liebkosung. Žák. sv. B.

Lahoditel, e, m. Besänftiger. Jg.

Lahoditelka, y, f. Besänftigerin. Jg.

Lahoditi, 3. pl. -dí, il, děn, n. zen, dění n. zení; lahodívati, lahodniti, usmířiti, mildern, lindern, besänftigen; libě mluviti, činiti, liebkosen, schmeicheln. Jg. — **co, koho.** Laskavosť krále práv surovosť lahodí (mírní). L. — **komu.** To smyslům lahodí. Jel., V., Kom., Sych. — **(komu) čím.** Rty svými nepřítel l. vám bude. Br. Ústy lahodí a v srdci svém lesť ukládá. Štelc. L. někomu jazykem, řečmi. Br. — **komu v čem.** Sobě samým v tom lahodíme. Kom. V tom mu štěstí lahodí. Us. — **o kom.** Tak nám má Buoch lib býti, když nás treskce, jako když lahodí o nás. O 7 vstup. Když se bál, lahodil o mně. Ms. sv. Aug. — **se ke komu.** Rk.

Lahodivosť, i, f., lichotivosť, lísavosť, Schmeichelei, Liebkosung. Jg.

Lahodivý, lahodlivý, lahodící, lísavý, lichotivý, schmeichelnd, liebkosend. Us.

Lahodně, *kompar.* lahodněji; *příjemně, sladce*, annehmlich, anmuthig, gelind, mild, sanft. Jg. — L., *mírně, prostředně*, mittelmässig. Na Slov. Řeč, hudba l. zní. Us. L. mluviti, V., Br., někomu pochlebovati, se stavěti (sladce, pěkně, úlisně). Us. V oči l. mluviti. Br.

Lahodněti, dněji, ěl, ění, sanft, süss, gelind werden. Jg. — **čím.** Víno dlouhým ležením lahodnělo. Us. — Zlahodněl = udobřil se. Us.

Lahodník, a, m., *lisáček*, Schmeichler. — L., *mazáček*, Zärtling. — L., *lahůdkář*, ein Leckermaul. D.

Lahodniti, 3. pl. -dní, il, ěn, ění, sanft, süss, gelind machen. — **koho, co:** člověka, víno. Us. — **co čím:** souseda dobrými slovy.

Lahodno, vz Lahodný. — **L.**, adv., vz Lahodně.

Lahodnomluvnosť, i, f., liebliche Sprache. Jg.

Lahodnomluvný, lieblich sprechend. Jg.

Lahodnosť, i, f. = příjemnosť; l. zevnějšku = krása. L., Annehmlichkeit, Anmuthigkeit, Lieblichkeit, Sanftheit. V., Jg. L. vína, slov, řeči, hudby. Us. Lahodnosti řeči nás okouzlila. Sych. Lahodností více spravíš než surovostí. L. — Br., Kom., Jel.

Lahodnotvárnosť, i, f., úlisnosť, sanfte Miene, Milde. Jg.

Lahodnotvárný, úlisný, sanft, schmeichelhaft. Žalan.

Lahodnouti, dnul a dl, uti = lahodněti. Boč.

Lahodnovlný, feinwollig. Koubl.

Lahodný, *příjemný, chutný, líbezný, laskavý*, lieblich, angenehm, gelind, sanft, mild, anmuthig, glatt, Jg., V.; lahoden, dna, dno. L. krmě, kousky, mluvení, nápoj, víno, slova, V., pivo, Ros., zvuk. Aqu. Na dobrých a lahodných kouscích statek projísti. K. Lahodné řeči ženské. Prov. Lahodnou a lícoměrnou řečí někoho oklamati. Ros. Lahodných řečí se varovati. Ros. — **čemu.** Zk., L. — **k čemu.** Měkkosť lahodna jest k dotčení. Mk. — **v čem:** v řečech. V. — **L.**, *neostrý*, nicht scharf. Hovězí hnůj všech nejlahodnější. Koubl. — **L.**, *úlisný*, schmeichlerisch. L-nými řečmi svodí. Br. — **L.**, *lahody milující*, zart, verzärtelt. V. — **L.**, *pohodlný*, passend, bequem. L. časy. Na Slov.

Lahodomluvnosť, i, f. = lahodnomluvnosť.

Lahodomluvný = lahodnomluvný.

Lahostajnosť, i, f. = lhostejnosť. Na Slov.

Lahovice u Zbraslavi. Tk. I. 36., 37.

Lahoza, y, f. = kroupa, Graupe. Na Slov. D.

Lahození, n., lahodění, pochlebenství, Schmeichelei, Heuchelei, Liebkosung, Fuchsschwänzerei. V. Vzdálen od l-zení. V. L-im něco obdržeti. D.

Lahůdka, vz Lahoda.

Lahůdkář, e, m. Zuckerbäcker. Kom. — L., *mlsná huba*, Leckermaul. Jg.

Lahůdkářský, Zuckerbäcker-; Schlecker-. Jg.

Lahůdkářství, n., Zuckerbäckerei; mlsavosť, Schleckerhaftigkeit. D.

Láhve, vz Láhev.

Láhvice, e, f. Vz Láhev.

Láhvicovitý, flaschenförmig. Rostl.

Láhvička, y, f. Fläschen. L. boloňská (která se na mnoho kusů rozpadá, hodí-li se do ní hranatý kamínek). S. N. Vz Láhev.

1. **Láhvičník**, u, m., Flaschenkeller. Jg.

2. **Láhvičník**, a, m., kdo láhvice dělá, Flaschner. Žid.

Láhvičný, Flaschen-. L. pivo. Rk.

Lach-es, eta, m., vůdce athenský v peloponneské válce. Vz S. N.

Lachna, y, f., dummes Weibsbild. Sedlská

l. Vod. — **L.**, *svině* (vydaří-li se na krmníku). Vz Pašna. U Jil. Mý.

Lachov, a, m., ves v Policku. Tk. III. 90.

Lachoviště, ě, n., Lagerstätte der Hasen.

Lachták, a, m., otaria, der Seebär. Krok, Rk.

Lachtr, u, m., **šp.** m.: látro, sáh hornický (z něm. Lachter). Nz. Na Slov. láchtor. Kd.

Laik, a, m., z řec., *člověk neposvěcený*. V. Bratr l., člen řehole nemající posvěcení kněžského. Rk. Ein Laie, Ungeweihter. — **L.** = *nevědomý*, *neuk*, ein Unwissender. V.

Laikovský, Laien-. L. oděv. Brike.

Lainkauf, z něm., **šp.** m. litkup.

Laї-os, a, m., otec Oidipův. Vz S. N.

Laї-s, dy, f., řecká nevěstka.

Laj, e, m., láni, das Schelten. Ros.

Laja, e, f., ovce plesnivé barvy; **laják**, a, m. = takový beran. Na Slov.

Lajblík, u, m., **šp.** z něm., živůtek, Šm., kazajka, kamizola.

Lajee, e, m., der Schelter, Schmäher. Jg.

Lajda, y, f., liederliches Weib. Us.

Lajdák, a, m., ein Herumstreicher. Us.

Lajdati = toulati se. Us. v Krkonš.

Laje, **láje**, **láj**, e, f. = Pöbel, *luza*, zběř, chatra, holota; laje hříchův. — **L.**, *kupa psů* štvacích, kteří jeleny atd. honí. Sp. Eine Hetze Hunde. Jg., Výb. I.

Lajećka, y, f., die Schelterin, Schmäherin. Jg.

Laječní huba, Lästermaul. Boč.

Lajenný, od lajno = lejno, Koth-. L. nádoba, zastr.

Lajik = laik.

Lajka, y, f., ovce černá n. s černými pruhy. Na Slov. Plk.

Lajník, a, m. = lajee. Boč.

Lajno = lejno.

Lajsko, a, n., množství, Menge. L. lidu. Us. u Turn. Šlo jich tam lajsko. Us.

Lajsna, y, f., **šp.** z něm. Leiste. Vz Lišta.

Lajtnant, z fr. lieutenant.

1. **Lak**, u, m., **laka**, y, f., der Lack, pokost. Vz Laka. — **L.**, *pokost z laky dělaný*, kterým se všelijaké věci potahují; ano i pokost z jiných látek lakem se nazývá. Jg. L. asfaltový, benátský, benzinový, bledožlutý, cesarský, černý na kůži, damarový, dubový, fernambukový, fialový, florentský, hnědý, horní, indychový, jantarový, karmazinový, karmínový (vz Šlk. 583.), kávový, knihařský, kočenilový, kopálový (bílý, hnědý), krušcový, kulový, lesknavý, lupkový, mastyxový, mnichovský, mořenový (hlazený, růžový, Krapplack; vz více v Šfk. 585., Kk. 170.), mosazový, nábytkový, na láhve, nachový, na podlahu, na pochvy, pařížský, pečetní (vosk), roubíkový, růžový, slamobarvý, vídeňský, vojenský černý, základní, zrnitý, železný, Kh., malířský (barva ze šťávy rostlin a květin strojená). Jg. Lakem něco potáhnouti, natříti. Rk.

2. **Lak**, u, m., fiala žlutá, chejr, cheiranthus cheiri, Goldlack, rostl. Vz Kk. 214.

3. **Lak**, u, m. = lek, der Schrecken. Na Slov.

4. **Lak**, u, m. = lakotnosť. L. po zlatě. Kamar.

Lák, u, m., *slaná voda*, která se z naloženého masa, ryb, okurek atd. natáhne. Jg. Lake, Salzlake, Salzwasser. Jg. Ryba z láku n. nasolená. V. Do láku něco dáti. D. Maso v láku naložené. D. Zvěřina z láku. Us. Do láku nakládati; láku se napiti. Us. L. okurkový. Us. Věci z láku a uzené těžce se zažívají. Kom. — **L.** = *prázdnosť volete*, die Leere des Kropfes.

Laka, y, f., Gummilack, látka pryskyřicovitá, ronící se v podobě červenavých kapek z fíkův indických, z krotonu lakového řešetláku a plasa májnatého po uštknutí červce lakového (coccus lacca). L. v prutech (Stocklack), v zrnech (Körnerlack), lupková či v lupenech (Schellak). Vz více v S. N., Šfk. 531. a Kk. 11., 236. Vz Lak, 1.

Láka, y, f., láčka = *každá nádoba*, hlavně *vinné vědro*, Eimer, V.; *kožený pytel* na víno, olej atd., Schlauch; *míra tekutých věcí*. Cf. střlat. lacus, die Wanne. Vz Gl. 115.

Lakač, e, m., vábič, der Anlocker. Hus.

Lakadlo, a, n., Lockmittel. L. někomu strojiti. Jg.

1. **Lákati** = *chtivě hltati*, lokati, in sich schlingen, schlucken; verlangen. Jg. — **co.** St. skl. — **po čem:** po eti = bažiti. D. — **s infinit.** Přemysl zvěděv to, se svými lákal (pokoušel se) Prahy dobyti. Pulk. — **čeho.** Toho hlavy meč tvój láká (žádá). St. skl., Alx. — 2. **L.** = *vábiti*, *vnaditi*, *louditi*, locken, reizen. L., lákám, láči; lákávati. — **koho** (akk. a gt.). Tak l. budeš jich. Ž. kap. 82., 16. Lákal jest nepřietel duše mé. Ž. kap. 142., 3. — **koho k čemu:** k milosti. V. Láhvice láká nás k pití. Sych. — **koho, co čím:** ucho řeči, hudbou lákati, Ráj., svou krásou. Us. Nohami svými lákají (dcery sionské). Br. — **koho kam:** do tenat, Dch., **do osidel.** Šm. — **koho odkud:** z bezpečného místa. — **koho s kým, aby.** Lákal ho s bratrem, aby vyšel s nimi do lesa.

Lákavě, lockend. Jel.

Lákavosť, i, f. Reiz. Jg.

Lákavý, lockend, reizend. V. L. zábava, hřích.

Lakedaimon, vz Lacedaemon.

Lakmus, u, m., tournesol, modré barvivo z černých jahod. L. lišejníkový (z lišejníků), Kitmus; K. provençalský č. na plátně (z vratislnni obecné). Vz S. N., Šfk. 597. a Kk. 86. L. k bílení.

Lakmusový, Lakmus-. L. tinktura, papír. Nz.

Lak -o, ona, Lakoňan, Lakon, a, vz Lacedaemoňan, a, m. — *Lakonský*.

Lakomě, žádostivě, geizig, gierig. Ros. Všelikou nečistotu páchali l. Br.

Lakomec, mce, m., na Slov. lakomník. *Synonyma*: skrbec, skupec, houžvička, nenažilec, stuchlík, držmíšek, špína, škrob, mozol, skrblík, lakvič, vydřiduch, škudlík, hamonič, grešle, držgrešle, Geizhalz, Filz. L. žádnému dobře nečiní, leč když umře, statek poberou jiní. Lomn., Lb. Děravého pytle nenaplníš a lakomci se nedodáš. Č. Lakomci nikdy dosť není, by měl všeho světa jmění. Č., Jg., Lb. L. nezaloží ani zlatým, by ho prosil Bohem svatým. Č. Chudému se nedostává všelčeho, lakomci všeho. Č. L. více tratí než ulakotí. Č. Sytý vlk se upokojí, l. nikdy. Pk. Od l-ce peněz žádáš (vz Marný); L.

vždy potřebným jsa nouzi trpí; L-ei nelze býti šťastnu. Lb. L. dal by si pro krejcar vrtať koleno, vodil by veš po strništi, studuje Špinozu. Us. Sml. L. všem bývá zlý, sobě nejhorší. Co zde po l-ci zůstane, nevděčným se dostane. Er. P. 514. Ct.: Kdo málo má, více hledá; Kdo nic nemá, přeje si něco, kdo něco má, přeje si všecko; Čím víc statku máme, tím víc ho žádáme; Čím víc boháč má, tím víc žádá; Česká ani uherská země nemůže nasytit lidského lakomství; Mil statek jakkoli; Kdo zamiluje zisk, Jidášovu píseň zpívá; Zlý pes ani sám nesní ani druhému nedá; Když pes hryze a hlodá kosť, jinému nedá pro svou zlosť. Lb. Vz ještě: Čert, Kněz, Lakomý, Ruka, Skupec. — L., *lakotný*, kdo po čem baží. — **čeho.** L. jídla. Ros. — **L.**, *slakoun*, Rebbögel, woran die Trauben wachsen. V.

Lakoměti, měji, ěl, ění. (*Synomyma:* Lakomství se dáti osednouti, skoupě a skrbně sobě vésti, skrbiti, skoupiti, hamoniti, nemoci se nasytiti; toliko po bohatstství, statku, zboží, penězích dychtiti, žízniti, toužiti; o nabývání a dobývání statku nejvíce se starati, pečovati; zisku žádostivým býti; do svého měšce, k sobě naháněti; nedati se užiti; nenasysené zlata žádati, geizig werden, sein. V.) — **čeho:** jídla atd. (dychtivě žádati). Jg. — **v čem.** V němž (v blátě) jsi lakoměl, modlám se klaněl. Pís. br.

Lakomice, e (na Slov. lakomnice), lakomkyně, ě, f., eine Geizige, Knauserin. Tur. kron.

Lakomiti, 3. pl. -mí, il, en, ení; lakomivati. — **koho na co** (lakomým učiniti, geizig machen). Jg. — **se na něco**, lakoměti, gierig auf etwas werden, hungrig nach etwas sein. Jg. Lidé stromům škodu činí lakomíc se na ovoce. Ros.

Lakomkyně, ě, f. = lakomice. D.

Lakomosť, i, f., **lakomství**, lakomstvo, a, n., Gier, Habsucht, Fresssucht, Geiz. V. (*Synonyma*: skouposť, žádosť bohatství, zboží, statku a peněz, skrbnosť, neužilosť, stuchlictví; vz Lakomec). L. jest žádosť po vždy větším jmění. L. jest služba modlám. Št. L. jest neřádná žádosť jmění. Antb. II. 3. K lakomství nakloněnu býti; na l. se oddati; l. dáti se osedlati. V. Nikdo nemůže lidského lakomství nasytiti. V. Popadlo l. srdce jeho. Háj. Lakomství jest závora štědrosti. Prov. Lakomství pravdu zastiňuje a právo v křivdu proměňuje. Rb. Lakomství hluboké moře. Č., Pk. Vz S. N. — **čeho:** lakomosť chvály. D. — **po čem:** po jmění. D. — **v čem:** v kupectví (žádosť kupování). Aqn.

Lakomství, vz Lakomosť.

Lakomý; lakom, a, o; *kompar.* lakomější, gierig, begierig, lecker, gefrässig; habsüchtig, geizig. V. *Synonyma*: skrbný, skoupý, neužilý, držebný, houževný, berný, žádostivý statku a peněz; vz Lakomec. Lakomá žádosť peněz. Kram. L. zbohatnouti usiluje. Kom. L. tak toho užívá, co má, jak toho, čeho nemá. L. Lakomý více tratí, než ulakotí. Pk. L. o všetko príde. Mt. S. — **v čem:** v jídle (mnoho jídla chtivý). Ros. — **na co:** na zboží a statek. V. Havran l. na umrlé. Leg., Pass. — **z čeho.** Št. Z míry l. BN. — **L. býti komu, čemu:** tělu. Na Slov. Ht. Vz Dativ. — Lakomé věci = chtivosť vzbuzující. L. Vz *stran přísloví:* Bůh, Dáti, Dlaň, Dobrodinec, Duše, Groš, Halíř, Hnáti nač, Hrdlo, Hrob, Jidáš, Jísti. Koleno, Koza, Kozel, Krejcar, Krev, Kůň, Kůže, *Lakomec*, Lavice, Měšec, Pes, Peklo, Pohltiti, Řemení, Rohovatý, Skála, Skoupý, Tlumok, Tvrdý, Vlk, Vyprositi, Zlatý.

Lakonia, e, f., krajina v Peloponnesu. Vz S. N.

Lakonism-us, u, m., málomluvnosť, úsečnosť, Nz., krátkosloví. Jg. L. je způsob krátkého a jadrného mluvení, jmenovaný tak dle starých Lakonův nebo Spartanův. *Lakonická* odpověď = krátká ale jadrná. S. N.

Lakonský (lakonický) = krátký. L. řeč = krátká, úsečná (jaké užívali Lacedaemoňané. Vz Lako, Lakonismus.

Lakota, y, lakotnosť, i, f., chtivosť, hltavosť, Gier, Begierde. V. — **L.**, chtivosť jídla, die Gefrässigkeit, Fressbegierde. V. *Synonyma*: Lakotné jedení, přílišná a nemírná žádosť jídla, nesytosť, vlčí střevo, žrání, žroutství, nenasycené hrdlo, vole ptačí, hltavosť, obžernosť, chvátavé jídlo. Ros. L., obžerství v jídle a pití. Reš. — **L.** = *lakomství*, der Geiz. Ros. — **v čem:** v pokrmích. Chč. 628. — **čeho.** Us. — **L.** = *lahůdka.* L. — **L.**, y, m. a f. = žrout, ein Fresser, eine Fresserin.

Lakotiti, 3. pl. -tí, il, cen a těn, cení a tění; lakotívati = hltati, schlucken, gierig essen, fressen. Ten lakotí! Us. — **L.** = *lakomiti*, geizen. — **v čem:** v jídle a pití. Výb. I.

Lakotivosť, i, f. = lakotnosť. Jg.

Lakotivý = lakotný. Jg.

Lakotka, y, f., lahůdka. Na Slov.

Lakotkář, e, m., břiehopásek, Näscher. Na Slov.

Lakotkářský, leckerhaftig. Na Slov.

Lakotkářství, n. Leckerhaftigkeit. Na Slov.

Lakotně, hltavě, gierig, geizig. L. jísti, (žráti, hltati, lakotným býti, oblo požírati). V. Jsa l. živ. Boč.

Lakotněti, ěji, ěl, ění, fressgierig, gierig werden. Ros.

Lakotnice, e, f., eine Näscherin. Kom.

Lakotník, a, m., Lecker, Leckermaul. Tys., Žid. — **L.**, Geizhals.

Lakotniti, gierig, gefrässig machen. Jg.

Lakotnosť, i, f. = lakota.

Lakotný; lakoten, tna, tno, chtivý, gierig; zvl. v jídle, nenasycený, hltavý, gefrässig. Br. L. jedení, V., žádosť, Štelc., dědic. — **k čemu:** k nějakému pokrmu. Jel. — **L.** = lakomý. Vz Lakota.

Lakování, n., natírání dřevěných, kovových, kožených atd. předmětů barvami a pokostem. Vz více v S. N.

Lakovati koho = balamutiti. Rk. — **co:** stůl (lakem natírati), lackiren. — **co čím:** Us. — **kde.** Us.

Lákovina, y, f., eingesalzene Speisen. Ros.

Lakový. Lack-. L. barva, pokosť. Nz. Vz Lak.

Lákový. L. maso. Vz Lák. Lacken-, eingesalzen.

Laknšník, n, m. L. obecný (pryskyřník), ranunculus aquatilis. FB. 69.

Lakvětl, 3. pl. -vl, ěl, ění = lakomiti, lakotiti. — **po čem:** po bohatstvl. Č.

Lakvlč, e, m., lakvil = lakomec. Geizhals, Filz. Us., Č., Dch.

Lakvička, y, f., skrblice, eine Geizige. Us., Č.

Laky, vz Pokost.

Lakýr, a, m., der Lackirer. Rk.

Lakýrka, y, f., vz Kože. — **L.**, *lakovaný střevíc*, lackirter Schuh, Lackstiefel. Us. Polič.

Lakýrník, a, m. = lakýr.

Lakýrovatl, *lépe:* lakovati.

Lala, holala! hlas myslivců, když psy štvou. Šp.

Lalla = lilie. Na Slov.

Lalka, y, f., panenka hračkou dětem.

Laločnatý list, lolabum t., gelappt. Vz Kk. 30.

Laločnice, e, f. L. prstnatá, alcyonium palmatum, polyp; l. cizopasná, sympodium coralloides. Frč. 31.

Laločný, -čnl, Unterkehl-. L. kůže. Reš. — **L.** = laločnatý.

Laloch, lalok, lalouk, u, m., **laloček**, čku, **lalošek** (na Mor.), **lalouček, laloušek. L.**, *podbradek*, dvoubradík. Unterkehle, -kinn, Halswamme, die Wampe, das Läppchen, der Koder. Ros. L. hovadl, býkový. V. Člověk tučný má lalok. Us. — **L.** = *l. ucha n. ušní*, nejnižší část ucha. Laloček u boltce, das Ohrläppchen. — **L.** *kohoutí* = červené nověšky na krku kokoutím, Bart, Lappen. Jg., Rk. — **L.** *u jater, u plic.* Lappen. Jg. — **L.** *u rostlin.* Jednotlivé části, ve které jest čepel zářezy rozdělena, jsou-li široké a zaokrouhlené, slovou laloky (lobi, Lappen). Kk. 30.

Lalokový, aus Lappen. Kožich kuní l. 1570. Gl. 115.

Lalotatl = žvatlati, lallen. Koll.

Lalonček, *šp.* m. laloček, vz Laloch. V., Jg.

Laloučnatý, *šp.* m. laločnatý. Jg.

Lalouk, *šp.* m. lalok. Jg.

Laluje, e, f. = lilie. Na Slov.

Lama, y, f., auchenia lama, das Lama, die Kameelziege, nižší než jelen, barvy hnědé často s bílými skvrnami. Žije v již. Americe. Vz více v S. N., Frč. 382.

Lamač, e, m., ein Brecher. L. kamene. Us. — **L.** = *hrubý člověk*, hulvát, Ros., *lamželezo, hromotluk, silák*, ein knochiger Kerl. Sml. — **L.** *lebeční.* Vz Nástroje k pitvě. Cn.

Lamačka, y, f., která láme, die Brecherin. — **L.** *lnu*, na len, mědlice, mědlovačka, trlice, trdlice, lamka, třepačka, třepanice, chřastačka, křástačka, trojna, trojačka, die Flachsbreche. Hořejší část: trdlo, trlo. Šp. Len suchý se na l-ce dokonale vyláme. Us. Dch.

Lámánl, n., das Brechen. L. (lom) paprsků, světla. L. jednoduché n. obyčejné, dvojnásobné (dvojlom); poměr lomu; lámání hvězdářské, zemské; tabule lámání paprsků. Nz. L. hlavy. Us. — **L.** = *zlomek*, lámaný počet, ein Bruch. — **L.** = *nemoc*, Gicht. L. v kloubích (pakostnice), v rukou, nohou (dna), v údech; l. suché (rheuma). Leška, D., Zloh.

Lámanina, y, f., lámání rozličným způsobem, das Brechen. — **L.**, věci lámané, ein Bruch. L. nohy. Čern.

Lámanka, y, f. = *krupice*, na Mor. Kk. 113. — **L.**, zoplehaný ječmen, *velké kroupy*, na vých. Mor.

Lámaný, gebrochen. L. kámen, počet (zlomek). Jg.

Lámatl, lámám a lámu, lámej a lam, lámaje a láma (ouc), al, án, ání; lámávati; lomiti, 3. pl. -mí, lom, mě(ic), il, en, ení; lomívati, brechen, entzwei brechen; boleti, trápiti, reissen, quälen, plagen; nedodržeti, brechen; krümmen, beugen. Jg. — **co:** chléb, prkno, kopí, víru, přísahu, příměří, přátelství, Jg., němčinu, Us., ruce, Bib., kamení, skálu. Vys. Lámala matka své ruce. Sš. P. 68. Moc železo láme. V. Láme kosti jazyk měkký. Br. Náhlá a nutná potřeba právo láme. Pr. měst. Podvolení (svolení) práva lomí. Vš. Větve vítr láme. Us. Tichá voda hřchy láme. Us. L. len, jazyk (překonati obtíže vyslovování). Us. Takovou zvyklosť nám **bez** slušných příčin l. a rušiti se nechtělo. 1583. Gl. 115. — **koho.** Zima mne láme; dna ho láme. Jg. — **co kde:** rudy ve skalách lámati. Vys. Díru ve zdi, Har., stromy v lese, Har., kámen v lomech. Ml. Láme mne v kloubech. Nt. **Na** zdi kámen lámal a kus vylomil. Sych. Hlavu **nad** tím si lámal. Rk. Rukama nad hlavou l. Br., V. — **co komu:** si hlavu (starati se), Us., Dch., lačnému chléb l. Br. — **co proč:** Nač si hlavu l. pro věc ničemnou? Sych. Ruce žalosti lámati. Alx., Anth. Jir. I. 31. — **(co) čím.** Zločince kolem, Jg., Er. P. 478., brány zlatem l. (= otvírati), L.; rukama l., Rkk.; hořem rukama l., V., se prací. L. — **co čím oč.** Rozumem svým o to hlavy nelámal. Štelc. Já o to nebudu hlavy l. (o to se starati). Ros. Co tam, to tam, o to hlavy nelam, neb na to již žádný žid nic nepůjčí. V. — **co, se ke komu, k čemu.** Dítky k tobě ruce lomí. Puch. Zloději k sousedu se lomili. Šm. Kámen k stavbě l. — **co kam:** skálu **do** vápenice lámati, Byl., chléb do polévky. — **co nač:** na drobné kousky. — **co přes co:** tyčku přes koleno. — **co po kom:** Dítě po matce (jí se řídíc), po chůvě slova láme. — **se.** Světlo se láme, hrnec, led se láme. Us. — **se kam: do** domu zloději se lámou. Us. — **se s kým.** S divokými zvířaty se l. = potýkati. L. Tu se s ním lomil muž. Bibl. Jir. — **se čím:** prací, Šm., trudnosti. L. — **se kam kudy.** Zdí do domu se lámati.

Lámavec, vce, m., psathura borbonica, rostl. Presl.

Lámavosť, i, f., Zerbrechlichkeit. Lámavosť světla, tepla. Rostl.

Lámavý, lámající, brechend. L. dna. D. **L.**, křehký, zerbrechlich, spröd. L. tělo. Rostl.

Lambach, a, m., město v Horních Rakousích. Vz S. N.

Lambrecht, a, m., Sv. L., mě. v Štýrsku. Vz S. N.

Lamě, ěte, n., ein junges Lama.

Lamečka, y, f., vz Lámka.

Lamentace, e, f., z lat., nářek, naříkání, úpění, hořekování. Rk. Vz více v S. N. Lamentation, Wehklage, Jammer, Klagelied.

Lamentovati, naříkati, bědovati. *Ne:* lamentirovati. Lamentiren, wehklagen, jammern.

Lamfogt, a, m., zastr., z něm. Landvogt, představený medařův u Rožnova na Moravě. 1591.

Lami-a, e, f., mě. v Thessalii. — *Lamijský, lamský.*

Lamice, e, f. = lama. Jg.

Lámka, lamečka, y, f., na Mor. a v Opav. — *trlice na len.* D., Pk. L. o jednom zubu, potírka o dvou. D. — **L.** = *lámání v údech*, na Slov. Gicht, Reissen in den Gliedern.

Lamoziti, hlamoziti, 3. pl. zí, il, ení; lamozívati = lámáním chramost činiti, rascheln. — **abs.** Jelen lamozil. Na Mor. — **čím.** Čím to tam hlamozíš? Ros. — **se na co** = na stromy = šplhati, lézti, kriechen. Ssav. — **se čím n. s čím** = namáhati se, sich anstrengen. Rk., Jg.

Lampa, y, f., lampka, lampička, z řec.; l. sprostá hliněná: kahanec. Die Lampe. L. sloužil k spalování hořlavých látek, jichžto buď k osvětlování buď k zahřívání se užívá. Vz více v S. N. Částky lampy: podstavec, cilindr, klobouk, koule, stínidlo atd. Š. a Ž. L. (kahan) spájecí (Löthlampe), chemická n. lučebnická, argandská, Nz., ssavá, tlakostrojná, S. N., sloniei svítilna, zlodějka (Blendlaterne), Šp., skleněná, mosazná (při pouštění žilou), vz Nástroje k pouštění žil. Čn. L. visací, stojací, kuchyňská, noční. Š. a Ž. Lampa na stůl, do chléva, na pretrolej, petrolejová, olejová, skleněná, kovová, porcelánová atd. Přes kouli lampy dává se stínidlo. Pt. V lampách se pálí olej řepkový, olivový, dřevěný, makový, rybí tuk, kamfin, fotogen, solarní olej, petrolej, líh, plyn. S. N. Hvězdy jsou co lampy na nebi zavěšené. Kom. Sedm lamp na svienn. Br. Lampa hasne; lampu rozsvítiti, do lampy knot dáti, lampu vyčistiti, vyčiditi, na stůl připraviti. — **L.** *Lampy* neb světla = vlčí oči. Šp.

Lampař, e, m., Lampenmacher, -händler, -anzünder. Us.

Lampart, u, m., vz Vlno (lombardské).

Lampáš, e, m. = lucerna. Na Slov.

Lamperta, y, f., z lat. lampetra, ryba okatice, Steinsauger, Lamprette, Neunauge.Jg.

Lampertský ořech = lískový, Haselnuss. Byl.

Lampička, vz Lampa.

Lampný, -ní = lampový. Lampen-. L. dívka, oheň. Th.

Lampola, y, f., silný sochor k vytahování pařezů. Us. u Jil.

Lampor, u, m., černý druh hroznův. Na Slov.

Lampový, Lampen-. L. cívka, oheň, rourka, trubka, Jg., pec, sáze. Nz. L. zimnice, vz Zimnice.

Lampreda, Aqu., lampryda, y, f., V. = lamperta.

Lamprokl-es, a (ea), jm. řecké.

Lampsak-os, a, m., mě. v Mysii. Vz S. N.

Lamzák, a, m. = silák. Us. v Chrud. Kd.

Lamželezo, a, m., der Eisenfresser. Rk.

Lán, u, m., *míra rolí*, 50—60 koreů výsevku n. až 300 provazcův. Háj. Na Mor. 120 měr výsevku. Mřk. Die Hube, Hufe. L. dědiny, rolí, pole, louky, lesa. Š. a Ž. K tomu statku náležejí dva lány rolí. Ros. Díl třetí lánu. D. Celý l., půl, čtvrť lánu. Vz více v Gl. 116. L., půllán, čtvrtlán, tříčtvrtlán, a podsedek ($^1/_8$ lánu). Mřk. L. zemský, královský (64), kněžský, panský n. zemanský svobodný (53), sedlský poplatný n. poddanoční (43 korce výsevku). Jg., Gl. 116. Kdo má půl lánu, ať jde na stranu, kdo má tři lány, může pít s pány. Vz Bohactví. Lb. — **L.** = *pole k těžení propůjčené, též dolová míra sedm later dlouhá a široká.* Vys. Jiní za jistů zvláštnosť při svých láních aby zůstalí, kováři také kovářský devátý díl po vší hoře obdrží, kteříž kují k lánu prvotnímu. CJB. 313. Něco na lány rozměřiti. Háj. Na láně seděti. Ms. pr. pr.

Laň, ě, laně, ě, f., laňka, lanička, *samice jelení*, die Hirschkuh, das Thier. Šp. L. do leče vpadla. Kom. L. klade, vrhá, metá (= rodí.) Šp. Pes po laňkách běhá. V. Danči l. Jg. — **L.**, ě, m. = jelen. Za ntiekajuciem laněm. Ms. 14. stol. Č.

Lana, y, f. = lano, tlustý a dlouhý provaz, na Moravě, Seil. — **Lana**, pl., n., vz Lano, Takelwerk.

Lána, gt. Lán, pl., n., vesnice u Rakovníka. Jíti na Lána; na Lánech.

Lanadlo, a, n., načiní k dělání provazů a lan, Klappergeschirr. Techn.

Lanař, e, m., kdo dělá lana, der Reitschläger. D.

Laňátko, a, m. = kolouch, laně.

Lanceta, y, f., z lat. lancea, nástroj ran hojičský, k bodu i k řezu způsobilý, podoby kopinaté, jehož se užívá k pouštění krve, k očkování, k otvírání bliz, menších nádorů atd. Vz více v S. N. Pušťadlo, Lanzette.

Lancier (lansjé), fr., kopiník. Rk.

Lancknecht, a, m., *šp.* z něm. Lanzenknecht, *pěší voják* v 16. a 17. stol. Vz S. N. — **Lancknechty** = *rohaté střevíce*, Schuhe mit Hörnern; střevíce bez nártu, samý podšev, Sohlen. V.

Lancuch, lancouch, lancoch, u, m., = řetěz, die Kette. Vsadil šafáře na 2 lancouchy a v úterý ho pustil z řetězů. Půh. 1509. Gl. L., řetěz k rumpálům s malými kroužky. Us. v Krkon. L-chem bijí se hoši, když hrají na vlka a podob. hry. — L., a, m., laucucha, y, m., v Chrud. Kd., = klacek, kolohnát. D. Pobízej l-a ode hřbeta do ucha. Pk. v Táb., Nvk.

Landák, u, m., *len*, který se mlátí. Dreschflachs. Us. Petrov. — **L.**, a, m. = *klacek*, kolohnát. Tys jako l. Us.

Landati se, langsam gehen. Rk.

Landava, y, f., mě. Landau, v porýnském Falcku. Vz S. N.

Landenge, něm., úžina zemská, mezimoří, okřídlí, Rk., přešlvek, šíje, převlaka. Š. a Ž.

Landfrid, lantfrid, u, m., z něm. Landfrieden, v kn. tov. obecný zápis. *1. Písemní zápis stavů*, že chtějí zemské zákony zachovávati, pře své nikoli mocí a násilím, nýbrž výpovědí zemských úřadův uklizeti, škůdce země pronásledovati atd. Konal se hlavně, když vladař na trůn nastoupil aneb zemřel. — **L.**, *spolek několika krajů*,

aby škůdce země hranou moci na uzdě drželi. V l. ozbrojený proti těm vydřiduchům k své obraně že sestoupl. Mus. 1848. 264. — L., *ti, kteří takový* spolek učinili. P. Menhart s l-dem kraje plzeňského porazili jsú vojska táborská. Vz vlce v Gl. 117.

Landhrabě, lanthrabě, ěte, n., landhrabí, Landgraf. Vz S. N.

Landhraběnka, y, f., Landgräfin.

Landovati = toulati se, herumflankiren; holdem choditi, fechten, herumbetteln. Us.

Landzunge, něm., ostroh, ostrožna, okřídlí, nos. Š. a Ž., jazyk země, výběžek do moře. Rk.

Laně, ěte, n. = laňátko. — **Laně**, ě, f. = laň.

Lanec, nce, m. = lancuch.

Lanfaléř, e, m., zastr., z něm. Landfahrer. Gl. 117., Jel.

Länge, něm. In die Länge ziehen, prodlíti, prodlívati, protahovati, prodloužiti. Bitva se dlouho prodlévala. Háj. (Mk.)

Langenau, Langovo v prus. Slez.

Langenbielau, Bělavá dlouhá, v prus. Slezsku.

Langendorf, Loučka (horní a dolní) u Unčova na Mor.

Langenlutsch, Dlouhá loučka u moravské Třebové.

Langusty, palinurida, patří k pňookým korýšům; mají krunýř velmi pevný a drsný; vnitřní tykadla jsou zakončena klepítky, nohy však jsou bez klepet. — *Langusta obecná*, palinurus vulgaris. Vz Frč. 107.

Lanhavéř, e, m., z něm. Lan-, Lehnhauer, v horn. Gl

Laní, od laně, Hirschkuh-. L. srsť, mléko, Us., nohy. Br.

Láni, n. = *štěkání* (strč.), das Bellen. Lánie psóv. Rkk. 22. — L., *huboráni, kárání, hanění*. (*Synon.*: slovy trestání, domlouvání, domluva, kapitola, vytýkání), das Schmähreden, Fluchen, Schelten. Pro malou věc začnou l. a bouřku. Reš. Vz Sytý. — L., Beschimpfung. Sob. 155. O láni měštěnín měštěnína: o to na svém právě viniti má. Vác. XI., Pr. 1861. 27. Neplatil-li rukojmě aneb dlužník v určitou dobou svého dluhu, směl ho věřitel láním, laciml listy (Scheltbriefe) po 14 dnech za příčinou nedodrženého slibu veřejně kárati a tupiti. O tom vz obšírný článek v Gl. 117. až 120. Vz *Láti*.

Láník, a, m., sedlák, mající 60 korců výsevku = celý lán; celoláník (pololáník). D. Vz Lán. Ein Hüfner, Hübner, Vollmaier, Vollspanner.

Lanitva, y, f. = tvář, Wange, Backe. St.

Laňka, vz Laň.

Laňkovy, pl., m., jm. poll. Us., Ber., Deh.

Lankvara, laňkvara, y, f. = vyvětralé víno, pivo. Kom., Us. Abgestandener Wein, schales Bier. Us.

Lanní, od lána, Lahn-, Hube-. L. míra. Jg.

Lano, láno, lánko, lanko, a, n., lana, y, f. (mor.). Sr. řec. *λίνον*. L., *provaz lodní n. plavecký*, Kabeltau, Schiffseil. V. Lano k taženi, Zugseil, Schlepptau. V., D. L. plachetné, plachtové. Brasse. Lodí lany opatřiti (olaniti). D. — Lana, lan, pl., n., lanoví, Takelwerk, Tauwerk. D. — L., *tlustý, dlouhý provaz*, jímž *prameny dříví k lapačům* utahují. Flossseil. Us. — L. *šplhací*, vz Šplhání.

Lanovati, kmeny s vrchu po lanu spouštěti. Um. les.

Lanoví, n., das Takelwerk. Vz Lano.

Landškroun, a, m., Landskron, město v Čechách. Vz S. N.

Lanthan, u, m., kov. Šfk. 215.

Lanttuch, u, m., zastr., z něm. Landtuch, hrubé sukno. Gl.

Lanýž, e, m., jelení hubka, Wolk., homolika jedlá či tartofle či ořešák, tuber cibarium, die schwarze Trüffel, Speisetrüffel, Erdnuss, Erdschwamm. Vz Kk. 76., Čl. 182.

Lanýžník, a, m. Trüffelhund. Rk.

Lanýžovec, vce, m., Trüffelwurst. Rk.

Lanýžový, Trüffel-.

Lanžhot, a, m., Landshut, mě. v Břeclavsku na Mor. Vz S. N.

Lanžov, a, m., ves v Bydžovsku. Ptr.

Lanžovati, herumstreichen. St., Hus.

Laodama-s, nta, m., syn krále thebského Eteokla. Vz S. N.

Laodike, y, f., dcera Priamova.

Laodikea, e, f., jm. šesti měst asijských. Vz S. N.

Laokoo-n, nta, m., kněz Apollonův v Troji. Vz S. N.

Laomedo-n, nta, m., král trojský, otec Priamův. Vz S. N.

Lap = náhle, na zdařbůh, bez rozmyslu. Jir. Moudrý ne lap koho slovem viní. St. skl. — L., u, m., *lapání*, das Fangen; *co lapeno*, der Fang. Šp. Zůstali tam na lapech. Skl. 1223. — L., a, m., 1. *hlupák, trulda*, ein Lappe, Laffe (Kat. 2139.); 2. = *Lopař*, obyvatel Laponska. D.

Lapa, y, f. = lapačka.

Lapacký, Häscher-.

Lapač, e, m., **lapáček**, čka, m., der Häscher, Fänger. L. *cizího jmění* (šidič). — L., pochop. L. — L., kůl v břehu neb ve vodě zaražený, na kterýž přivazují lodi, vory atd. Pfahl. Lánem prameny (dříví) k lapačům utahují. Us. (Vorlík). — L., Bullenbeisser. — L., ein Kaper (člověk i loď). Jg. — L., Worthäscher, Wortfänger. V. Mudráček jest lapáček. Ros. L. číhá na podřeknutí. Sych. — L., *klevetárna*. Seděti na l-či. Us.

Lapačka, y, f. L., *která lapá*, die Häscherin. — L. *slov*, Sophistin. — **Lapačky**, Haschzange, malé, pleskaté kleště. — L., *osidlo*, oko na ptáky (D.) — L., chytrá l. (chytrá otázka k vyzvědění čehos tajného, Falle, Kniff. Vz Tajemství. Č. Lapačku na někoho vymysliti. Kom. Prot. 281. To jsou jen lapačky; přišels na lapačky. Ros. Chytrými l-kami, ukazujíce bystrosť vtipu svého, zahrávají. — Bylo to (Odbyt), jako na lapačku (brzy rozebráno). Šm. Us. na Plzště. Prk. Vz Dračka.

Lapadlo, a, n., Fallstrick.

Lapák, u, m., noha dravého ptáka. Šp. — L., *hra* s pěti kaménky. Ptr. — L., *vězení*, Arrest. Je v l-ku. Us., Sml. — L., a, m., kdo lapá. Der Raffer, Häscher, Hus., Deh.; l. pes. Us. Sml.

Lapání, n., vz Lapati. V. L. ptáků (čížba). Kom. — Bavili se bez l., unverfänglich. Deh.

Lapanice, e, f. = chytanice. Gehasche. To byla l. Us.

Lapánka, y, f., Ballstange, palaestra. Na Slov.

Lapati, lapám a lapi, lapávati a lapiti, il, en, ení; lapivati; lapnouti, pnul a pl, ut, uti, chytati, jímati, haschen, greifen, fangen. Jg. — **co, koho:** ptáky, holuby, V., lodí, vzduch, slova, Us., stín, Kom. (*koho* = šiditi). Kdo chce ptáky lapati, neházej kyjem (mezi ně). Ros. Když ptáčka lapají, pěkně mu pískají. Trnk. Ne toho pták, kdo ho lapil, ale kdo ho snědl. V. Chtě káče lapiti, uhonil lisku; Lapil ježka. Prov. Ževly lapati. Koll. — **co na co:** ptáky na vějíčky. D. Ryby na lep, ptáky na udici lapati. V. Vnady, na kteréž čihař sojky lapá. Na zlatou udici snadno ryby l. (podmazávati). V., Č. — **kam:** do sítí, do tenat, D., vítr do plachet. Mus. L. ptáky **pod** síť. Č. 'Velkých ptáků pod pomeč nelapají. Č. — **co kde:** ryby ve vodě. Us. — **co čím:** osidlem, D., rukou. — **se, co za co:** prase za nohu. Us. Divokou svini za uši lapil. Háj. Za slova někoho lapati. Ros. Za rozum sa lapil (Cf. Chytil sa za rozum). Mt. S. Vola za rohy, člověka za jazyk lapají. Č. — **po čem.** Místo rozkoše lapají po žalosti. Hlas. Lapati po větru. Šm. — **co komu.** Aby ženy sobě lapali. Br. — **se čeho.** Druh druha se toua lapá. St. skl. Vz Oblak. L. se mečo (chápati se). Alx. — **se na koho:** Mech se naň lapá (chytá = stárne). Na Slov.

Lapatka, y, f. L-ky, pl., nástavky u splavů rybničných. Us. Bolesl.

Lapavě, chytavě, listig, wortfängerisch, verfänglich. V.

Lapavec, vce, m., lapáček, ein Wortfänger. Ros.

Lapavost, i, f., die Verfänglichkeit. D.

Lapavý, schnappend. L. zvíře, pták. Ras. — L., verfänglich. L. otázka, slovo. Mudráček lapavý jest. Kom.

Lapeň, ě, m., typhis, kývoš. Krok.

Lapení, n., chycení, das einmalige Fangen, Erhaschen. Us.

Lapený = chycený, gefangen; podvedený, betrogen. Jg.

Lapěti = lěpěti, lpěti, picken, hocken, bleiben. Kaj přijdě, tam lapí, dom se nevrací. V Opav. Pk. — **kde** (u koho). Bern.

Lapidarní písmo. Dle S. N. písmo latinské (antiqua), které užívá jen velikých (začátečních) písmen a napodobí písmena na kamenných pomnících (lat. lapis) zvl. římských. L. sloh (napodobující zvláštnosť římských nápisův), S. N., památníkový s. Rk.

Lapikura, lapikurka, y, m., *tchoř*; *šašek*; kobylkář; darebák. Bern. Na Slov.

Lapilly, pl., m., větší úlomky popela sopečného. Bř. 103.

Lapis, gt. lapidu, m., lat., kámen. L. divinus, božský kámen (na oči); l. infernalis, kamínek pekelný; l. causticus, k. leptavý n. žíravý; l. Pideriti, síran mědnatý (k zastavování krve). S. N. Vz Držadlo.

Lapitel, e, m., der Ergreifer.

Lapithové, ův, m., suroví horalé thessalští, kteří se potýkali s Centaury. Vj.

Lapiti, vz Lapati.

Lapka, y, m., loupežník, Räuber. Chč. (Gl.), Vš.

Lapkati = lapati, greifen. — **koho za co.** Koll.

Lapkovati, loupiti, rauben. Arch. II. 364. Gl.

La Plata, laplatské soustátí či argentinská republika v již. Americe. Vz S. N.

Lapnouti, vz Lapati.

Lápný. Ty jsi l. = hodný (ironicky). Na Mor., Brt.

Lapon, a, m., Lappländer. — *Laponie*, e, f., *Laponsko*, a, n. Laponsko, díl severní Europy. Vz S. N. — *Laponský*.

Lapotati, bleptati, plandern. Na Slov.

Lappalie, pl., f., titěrky.

Laprdoun, vz Laberdan.

Lapsík, a, m., šp. z mad., = potěh. Na Slov.

Laps-us, u, m., lat. L. calami, chyba psací; l. memoriae, chyba paměti. S. N.

Lapy, vz Zradidla.

Lar, a, m., pl. obyč. larové, strážní bůžkové starých Římanův. Vz S. N.

Larevný, Masken-. Žalan.

Larghetto, it. = trochu rozvláčně. Hd.

Largo, it. z lat., široce, rozvláčně, zdlouhavěji než adagio; l. assai, dosti rozvláčně. Hd.

Larissa, y, f., mě. v Thessalii. Vz S. N. — *Larissan*, a, m. — *Lariský*.

Larma, y, f., larmo, a, n. = lermo. Na Slov.

Larmovati = lermovati. Na Slov.

Larok, a, m., capromys, Schweinsmaus. Ssav.

Larva, y, f., **larvice, larvička**, lat., *strašidlo, obluda, u pohanů duše zlých lidí zemřelých toulající se na strašení živých*, Schreckengestalt. Vz S. N. — L., *malovaná* n. *formovaná tvář lidská* strojená z papíru, plátna atd., krabuška, škrabuška, maškara, die Larve, Maske. Larvou zakrytý, zakuklený. V. Larvu sníti, odníti, strhnouti, odkrýti. Jg. Stáhni larvu, uzříš šaibu. Prov. Na Slov., Č. Larvu na tváři nositi. Kom. V larvě choditi. V. Pod larvou. L. — L. = *ošklivá tvář*. L., Sml. Abscheuliches Gesicht, Larve. Ty zrádné l-y (dívky Vlastiny). V. — L., *nečistá žena*. Ros. Ein unehrliches Weib. — **Larvy** jsou *mláďata hmyzův* a slují *housenkami* (larvami motýlův), *pondravami, moli, červy*. Jhl. Larvy hmyzu jsou buď bez nohou: *pravá larva*, aneb mají šest noh, *pondrava*, aneb ještě několik panoh, jako u housenek vidíme. Dospělá l. proměňuje se v kuklu, *kukla č. pupa* zove se hmyz na druhém stupni vývoje těla, pokládáme-li larvu za stupeň prvý a dokonalý hmyz za stupeň třetí. Vz S. N.

Larvisko, a, n., hässliche Larve. L.

Larvový, Larven-. Jg.

Láry-fáry, třesky plesky, houby s octem — to není nic, je malicherné. Nvk.

Láryně, ě, f., necudná, veřejná nevěstka, Dirne. (Vz Gl. 120.) V.

Lascivní, chlípný, oplzlý, z lat. Rk.

Lásčisko, a, n., der Ort der Wollust. Boč.

Lasečka, y, f. = hůlečka. Mor. P. 118. Zb.

Lasice, e, f., **lasička**, mustela vulgaris, Wiesel. Jg. Jest, jakoby ho l. ofonkla = mrzutý. Č. Vz Kolčava, Laska.

Lasicový, lasičkový, lasičí, lasičný, Wiesel-. L. barva. Reš.

Laska, y, f. = lasice, na Slov. Také v Chrud. Kd.

Láska, y, f. L. od las chtíti. Vz -ka. L. — *přízeň*, Gnade, Gewogenheit, Gunst. Lásky u někoho dojíti, lásku získati, přízeň a lásku u někoho sobě způsobiti, zjednati, láskou k někomu nakloněn býti, lásku k někomu nésti, míti. V. Lásky nemíti (v nepřízni býti). V. Lásku potratiti, z lásky vypadnouti. V. Panská láska po zajících běhá (jezdí). Jg. Panská láska po prah. Č. Panská l. jak zaječí chvost krátká. Č. Panská l. roste na zaječím chvostě. Č. Dvořenín v lásce panské jako kocour na ledě a ještě v ořechových střevíčkách. Č. Panská milosť a dvořská l. nebývá stálá, ale brzo se mění. D. Býti na cizí lásce (na ní viseti). Jg. Z jeho lásky jsem ten úřad obdržel. L. O lásku nestojím a strachu sa nebojím. Mt. S. — *Z lásky* = darmo, ne z platu. Z lásky někomu něco dáti, z lásky pracovati. V. — Velikou mi tím učiníš lásku (osvědčení lásky). Jg. — L. = *milosť, milování*. Liebe. Přirozená láska rodičů k dětem, k matce, V., k vlasti, D., ke cti, k Bohu, k lidem, k bližnímu. Jg. L. k druhému pohlaví, k ženám, k světu, k pravdě, ke hře. D. L. bratrská, mateřská, opičí, Us., lesbická (Lesbos, ostrov) = nepřirozená l. mezi ženskými. Rk. L. křesťanská, sesterská, matčina, vroucí, ustydlá, studená, zašlá, vychladlá. Us. Láskou nýti. Šm. Láskou k někomu hořeti; láskou planouti, zanítiti. V. Lásku k někomu míti. Tkadl. L. nás víže. D. Láskou se kloniti; lásky dokazovati; lásku prokazovati. Ros. L. vadne. Us. Zaklínal děti láskou rodičův, *lépe:* láskou k rodičům. Km. Žádnej neví, co je l., kdo jí nezkusil. Er. P. 138. L. se mezi nimi množila BN. Nejposlednější milování a lásku poznali jsou. BN. Jat jest láskou. Jg. Skutek, nápoj, dítě lásky; báseň o lásce; služba z lásky; l. na oko. Jg. Stará l nezrzaví. Lb. L. lásku plodí (rodí. Pk.) Když jde nouze do domu, jde l. z domu. Jg., Lb. Kde l., tu i Bůh; kde závisť, tu zlý duch. Č. Pro lásku není žádného pravidla ani zákona. Č. První předchůdcové v lásce očí. Č. L. jako slzy rodí se v očích a padá k srdci. Č. K lásce nepřinutíš ani prosbou ani hrozbou. Č. Lásce netřeba ukazovati prstem. Č. L. nemoc, a zdraví se nechce. Č. L. jako růže není bez trní. Č. Láska náhlá nebývá stálá. Č., Pk. Chceš-li míti lásku stálou, drž ji na trojím provázku. Č., Lb. Stará l. nehasne. Č. Kde l., tu radosť; kde nouze, tu žalosť. Č. L. miluje tmu. Č. Noc, l. a víno všecko pouštějí mimo. Č., Lb. L. strachem neobstojí; nemiluje, kdo se bojí. Š. a Ž. L. z obcování zrůst béře; Čím větší bývala l., tím větší vznikne nenávisť; Věrná l. nezbytný host; Přátelství a l. velikého počtu nemilují; L. lepší kamenných hradeb. Pk. L. jest nejlepší ochránce říše. Km. Zahrál si s láskou (spálil se); L. není žádný hadr ani žádná onuce; V lásce nestálý často se spálí. Lb. Zlá l. o hladu. Č. Vz stran *přísloví* ještě: Hanití, Krmný, Milosť, Milý, Mysl, Oko, Sníti o kom, Srdce, Svůj, Škádliti koho. Vz S. N. — *Bůh lásky* (Cupido, Milek); *bohyně lásky* (Venuše, Lada). — **Lásky,** Milostky, Charites, Gratiae, die Grazien. V. — L., *titul* = *milosť*, Euer Gnaden, Liebden. Jeho lásky. Acta Ferd., Ctib. Ohlašuje se láskám vašim. Us.

Laskati, laskávati = objímati, hladiti, milovati, liebkosen, schmeicheln. — **koho.** Rkk. 63. — **koho jak: z** celého srdce. Tab. Znz. — **se s kým,** kochati se. V Oravě. Šb. — **koho po čem:** po tváři. V Opav. Pk.

Laskavce, e, m. Gönner, Wohlthäter. Ctib.

Laskavě, přátelsky, přívětivě, liebreich, freundlich, hold, gnädig. L. někoho pozdraviti; l. k někomu se míti, Kom., Ros.; někoho vyslechnouti. Us.

Laskavec, vce, m. Amarant, Tausendschön; der Liebestalisman. Rk. L. zelinný, amarantus silvestris, srstnatý, a. retroflexus. FB. 32.

Laskavičník, u, m., lychnis chalcedonica, brennende Liebe. Plk.

Laskavosť, i, f. Huld, Gewogenheit, Gütigkeit, Sanftmuth. V. Laskavostí více spravíš nežli přísností. Us.

Laskavý m. láskavý, vz A (dlouhé); laskav, a, o. *(Synonyma:* přátelský, příjemný, ochotný, rozkošný, libezný, přívětivý, libý, dobrotivý, dobromyslný, lahodný, lidský, milý, vděčný, upřímný, geneigt, gnädig, günstig, gewogen, hold, huldreich, gütig, leutselig, gelinde, mild, liebreich, freundlich.) Jg. V. Jest laskav, co pes na kočku, vlk na berana, kočka na myš. D. Zdař Bůh, čtenáři laskavý. Kom. Laskavého ucha někomu propůjčiti. D. L. sudí, otec, povětří (lahodné), odpověď. Jg. L. slovo lepší než měkký koláč; L. slovo není těžké ale vydajné; L. slovo najde l. ucho; L. slovo jest kyje silnější. Pk. — **na koho, na co:** Je na mne laskav. D. Otčím a macecha na pastorky laskavi nejsou. Kom. Jakub byl laskav na Rachel. Br. Jsem naň laskava **nade** všecku věc na světě. BN. Byl na chudé laskav. Výb. I. 201. Jsem laskav na pěkný věnec. Er. P. 310. L. býti na něčí syny. Arch. I. 71. Vždycky jsem na tě **z** srdce laskava byla. BN. Laskav jsa na penízo dal se porušiti. Sych. — **komu.** Jest mi laskav. V. — **na koho čím:** milostí. Tkadl.

Laskes, něm., ves Laškovec u Dačic na Mor.

Laskocit, u, m. Liebesgefühl.

Laskodinek, nka, m., miloušek. Liebchen. MM.

Láskodurný. geil. Světoz.

Laskomina, laskovina, voskovina, laskomka, y, f., a pl. laskominy, laskoviny, laskomky, oskominy, f. = *trnutí, zdřevěnění, nečitelnosť* zubův (po kyselém jídle ku př.), Stumpfheit, Unempfindlichkeit der Zähne. Vylezlé, vysedlé zuby (laskomina). D., Lk. Vosk laskominy odjímá. Laskominu míti. Br. Nejez toho jablka, dostaneš laskominy. Us. — L. *choutka, žádostivosť.* L. jest choutka po požívání věcí jinak neobvyklých, ba často dosti neobyčejných. Vz S. N. Lüsternheit. Dělati někomu laskominy (trápiti ho; dělati někomu l. na něco, sliny, šťávu, vz Mlsný.) Č., V. Dělají se mu l. (zachtělo se mu toho). Us. Dělá mu l-y sladkými připověďmi. Sych. Má na to laskominy. D. L. těhotných žen. Us. Laskominy n. žáhu na někom si setříti (schnati, Č.) = svou vůli provésti. D., Br.

C. Aby aspoň nad Čechy laskominy sobě setřiti mohl, přitáhl v tu dobu k Bechyni. Skl. 1054. Vz Msta. Otec jablka hryzc, synu l-ny (otec utrácí, syn bude míti nouzi. Vz Marnotratný). Lb.

Laskomka, y, f. = laskomina. — L., *nějaký nápoj*. Háj.

Laskotati; laskotiti, il, cen, ení; laskotávati, lektati, kitzeln. Na Slov.

Laskotivý, lektavý, kitzelig, kitzlig. Na Slov.

Laskovati, laskati, liebkosen. Ros. — **se kde.**

Laskoviny = laskominy.

Laský. L. kosť = vlaská, natní, návní, vnavná, ganglion, Ober-, Uiberbein.

Lasonoh, a, m., mysis, korýš. Krok.

Lassen. Věřitele na statek dlužníků zvěsti (Besitz nehmen lassen). Pozdravuji ho (lasse ihn g.). Ani ho nevzkázal pozdraviti. Dám si porci husy (dáti). Dal ho zavolati. Nech toho (lass das gehen.) Zůstavil mu na vůli (er liess ihm die Wahl). Modleme se (lasst uns beten). Pojďme. Jiní opět Čechy odjinud pošlé býti pravili (lassen abstammen). Přestaneme tedy na tom (wir wollen es dabei bewenden lassen). Mk.

Last, něm. Nikomu z vás nebyli jsme k obtíži.

Lastovice, e, **lastovka**, y, f. Když lastovice letí, jest znamení podletí. C. Jedna lastovka neděla jara. C. Bez jedné l. léto bude. C. Štěbocú si ako lastovičky (důvěrně rozmlouvají). Mt. S. To je vymetaná l. = prohnaný, vylítaný, vypínavý člověk. V Přibr. Sml. Vz Vlastovice. Schwalbe.

Lastovičník, u, m., tolita lékařská, vincetoxicum officinale. FB. 52.

Lastovník, n, m., chelidonium majus, Schöllkraut. Čl. 19.

Lastrunk, u. m., z lat. rastrum; jím se dělají linie (čáry) na noty.

Lastura, y, f., concha, eine Muschelschale. Vz S. N.

Lasturci, mušle, conchifera, řád mlžů, význačný dvěma skořepinami a žábrami listnatými. Vz více v S. N., Frč. 209.

Lasturnatka, y, f. L. mramorovaná, cypris ornata; l. hnědá, cypris fusca; členovci. Vz Frč. 92.

Lasturný, muschelig. L. nerost. Prsl.

Laškovati, dováděti, bujně skákati, Possen treiben, herumspringen. Laškovala = tancovala. Bl. — **kde.** Blázen **před** stolem laškoval. Plác. Větříček v jetelině laškuje. MM. — **s někým.** Us. — **po čem:** po provaze l. (= tancovati). Zlob.

Lašovati = slíditi, spüren, lauschen, lauern, nachstellen. Na Slov. Plk.

Lašovice, v Rakovnicku. Tk. I. 89., 361., III. 37.

Laštověnka, y, f. = lastovka. Prk.

Laštůvka, y, f. = lastovka. V Opav. Pk.

1. **Lať**, ě, lať, i, f., na Mor. lata, y; laťka, latička, Latte, Lättchen. L. samorostlá, krovová, viničná. Jg. Latě trhati, řezati. Šp. Dílo, plot z latí. D. Na latě se krytba klade. Us. Krov na krokevnicích leží, na krokvích a latích křidlice n. šindel. Kom. — **L.** každé *stéblo* slámy, rákosu, proutí atd., bidlo. Jg.

2. **Lať**, i, **lata, latka**, y, f., Rispe. Vz Lata.

Lata, láta, latka, y, f. = *záplata*, Flecken. L. na latě. Ros. L. na koleně. Přišiti komu latu (něco přivěsiti, hann nah vhoditi). L. — L. na koleno vlněná, hedvábná; na lýtko vlněná, na patu pružná. Cn. — **L.**, panicula, Rispe, složený n. rozvětvený hrozen, jehož dolejší stopky bývají delší hořejších (u ovsa). Kk. 40.

Latač, latař, látkář, e, m., ein Flicker. Jg.

Latačka, latařka, y, f., eine Flickerin. — **L.**, látání, die Flickerei. Na Slov.

Látání, n., das Flicken, Geflicke. Us.

Látanina, y, f., něco látaného, plno záplat, něco všelijak a ze všeličehos stlučeného, Flickwerk.

Latař, vz Latač.

Látati, latami díry zašívati, flicken. — **co**: starý kožich, boty, sukni, loď, zdraví. L. Kdo staré nelátá a nového nešetří, brzo bude ve psí. Pk. — **koho** = biti. — **co komu**: kůži = vybiti mu. L.

Látečný, materiell, stofflich. Krok, Dch.

1. **Lateln**, Slatina u Brna a Hrotovic na Mor.

2. **Lateln**, Gross-L., Slatenice u Olom.

3. **Latein**, Klein-L., Slatinky u Prostějova; Malá Slatina u Brna.

4. **Lateiu**, Ober-L., Slatina horní u Dačic na Mor.

Latentul, z lat., skrytý, latent, verborgen, geheim.

Lateralní, z lat., poboční, postranní, vedlejší. Rk. Lateral-, Seiten-.

Láteřiti, il, ení, říkati: látro hromů, tisíc later, wettern. Dch.

Laterna, y, f., lat., lucerna, svítilna, Laterne, Leuchte; l. magica, kouzelná svítilna. Zauberleuchte. Rk.

Latevní = latní.

Láti, laji, laj, je (íc), lál, lán, lání; lávati = plísniti, domlouvati, hubovati, schelten, tadeln, schmähen, schimpfen, verweisen, lästern; zlořečiti, fluchen. Jg. — **abs.** Neudatný neumí jedno láti. Dal. Ta shnilina velmi laje (smrdí). Ros. — **komu.** Pán mu brozně lál. Ros. Písmo jim laje. Pass. Kdožby Bohu lál aneb se porúhal. Sob. 52. — Tkad., Vrat., Jel., Zk. — **koho.** Jeden druhého laje a kleje. Čas. duch. — Jg. — **na koho.** Láli na ně a klnuli. Kom. — V., Jd. — **komu čím.** Lají nám slovy hanlivými. Štelc. Když rukojmě povinnosti své jsouce k ní upomínání nedostálí, měl věřitel právo jim láti lacím listem veřejně přibitým. V Němcích byly tytéž listy pod jménem Scheltbrief. Kn. dr. — **komu z čeho.** Vy nevlete tu dobra svébo, lajíce ze šňatka mého. Dal. 41. Laje mu z jeho mdlého nestatečenství. Let. — **proti komu.** Zk., Čr. — **komu oč.** Už mi lidé o to láli. Šš. pls.

Latin, a, m. Latinové, die Lateiner v Itálii. V. — *Latinik.* — *Latinský.*

1. **Latina**, y, f., na Slov. **latinčina**, das Latein. L. dobrá, pěkná, V., sprostá, chylmá, Jg., kuchyňská (špatná). Do l-ny překládati. Z latiny moudrý, a po česku hlonpý. Jg. Dáti někomu latinu = láti ho. L. Dáti komu latinu, až se mu leh kouří. L., Č. Čísti komu

latinu. Domluva. Č. Cetli mu l-nu a vzali ho na káry (kárání). Pk.

2. **Latina, latinka**, y, f., nástroj v krupníku k podsívání krup, das Siebwerk. Us.

Latinčina, y, f., vz Latina.

Latině, latinsky, lateinisch. L. mluviti. V.

Latiník, a, m., vz Latin. — **L.**, *latinský spisovatel*, ein lateinischer Autor. Čísti Latiníky a Řeky. — **L., latinář**, e, m., kdo latině umí, Lateinkenner. Není veliký l. Us. — **L.**, katolík.

Latinism-us, u, m., chybně napodobení tvarův a vazeb latinských. Gb. Uvod. 35.

Latinista, y, m., znalec latiny, Latinist.

1. **Latinka**, y, f., doppeltes Saubersieb. Vz Latina, 2.

2. **Latinka**, y, f., latina, s příhanou, Latein. Pořád jen mele latinku. Us. — **L.**, *domluva*, Verweis. Berl. kr. 97. Čisti komu latinku. Vz Latina. D.

Latinský, lateinisch. L. řeč, jazyk (vz více v S. N.), národ. V. Latinských slov, l. řečí užívati. V. *Latinsky* mluviti, psáti. Us. Jak to řekneš *po latinsku? Na latinsko* se to tak jmenuje. Br. Na latinsko něco přeložiti. Lom.

Latiti, il, ěn, ění, laťovati, latten. Na Slov.

Latitý, Rispen, rispig. Vz Lať, 2.

Lati-um, a, n., dle Gymnasium, krajina v Italii. Vz více v S. N.

Latka, y, f., nádoba na mléko, kraják. V Opav. Pk. Vz Látka (konec). — **L.**, vz Lať, 1.

Látka, y, f., demin. slova: lata, z čeho se něco dělá, Stoff, Zeug, Materie. Z tvrdé látky něco dělati. V. L. mrvici. Vaň. L. ke komoedii, D., k spisování a skládáním poëtickým. Tatr. Maňas z hrubé látky (veliký hrubián). Sych. L. na oděv: světlá, pevná, nepevná, kostkovaná, polouhněná, lněná, tkanina, barchany, konopňák, pruhatina, pruhatá, pruhaná, lehká, těžká, jednoduchá, nejnovější, kropenatá, pruhovaná, srstnatá, plišová, domácí, cizozemská atd. Šp. L. krmná, dužebná (Nahrungsstoff der Lebenssäfte). Nz. L. představy, myšlénky je platná, neplatná. Jd. V lučbě: látky bílkovité či proteinové, eiweissartige Stoffe, Štk. 635.; l. klihovité, leimgebende Stoffe, Šfk. 656.; l. pektinové či rosoly rostlinné. Šfk. 562. L. učebná, cvičebná nebo kratčeji: učivo, cvičivo, dle palivo, stavivo atd. Avšak stačí též učení, cvičení. Cf. Nedělní čtení, učení křesťanské. Us. Brs. 98. Vz Lehrmittel, Lehrstoff. L. zdravotní, Sanitätsmaterial. Čsk. Z tvrdé látky něco dělati. V. L. na šaty. — To, o čem se myslí, slove v logice látka (materia), způsob pak, kterým se to myšlení děje, slove jeho doba (forma). Marek. L. věty, vz Gb. Úvod. do mluv. 41. L. k písemnému vypracování; nemám l-ky k psaní; mám l-u k mluvení. Nt. Vz Hmota a více v S. N. — **L.**, *kraják*. Us. na Slov. a na Mor. Mřk. V Chrud., Kd.

Látkář, e, m., vz Latač.

Latkovitý, Rispen-. Vz Lať, 2. Koubl.

Latnatý = latkovitý. Rostl.

Laťní, latový, laťový, latevní, od lati nebo laty, Latten-. L. hřebík, (latovník), dříví, nebozez. D., Jád.

Latník, u, m. Latteunagel. Us. Dch. — **L.**, *obrněný* vojín. Krok.

Latona, y, f. L. bohyně starých Římanův; u Řekův: Leto. Vz Leto.

Latoušiti, v Krkonoš. = lakotiti. Kb.

Laťovák, u, m. = latovník.

Laťovati, laťmi krov pobíjeti, latten, die Latten anschlagen. Jg.

Latovec, vce, m. = šindelák. Na Slov. Vz Latovník.

Latoví, laťoví, n., *mnoho latí*, Lattenwerk. — **L.**, *latí na střeše*. — **L.**, *něco* z latí dělaného, beseda atd. Lattenwerk. D.

Laťovík, u, m. Lattenbohrer (nebozez). Us. Ber.

Latovisko, a, n., louže, Lache, Jauche. Us. v Chrud. a mor.

Latovní = latní.

Latovník, u, m., latevník, *latovní hřebík*, na Mor. peřák, na Slov. klinec, Lattennagel. Us. — **L.**, *latovní nebozez*, ein Lattenbohrer. Us. Vz Laťovík.

Laťový = latní.

Latrina, y, f., záchod. Před l-nou ležel hrnec. Svěd. 1569.

Látro, a, n., látr, u, m. Z něm. Lachter, Malter, Klafter. V. **L.** = *veliký sáh* zdéli čtyř malých loket, v hornictví a uhlířství. D., V. Hornický sáh rozličné délky v rozličných zemích. Kutnohorský něco přes tři lokte. Na látra projednati. Vys. L. dříví. Us. Dceru obrátil jest v tvářnosť draka přeškaredého, jenž má ocas na 100 látrnov zdéli. Břez. Látra dělati = dříví štípati. D. Látro hromů. Us. Tisíc later hromův! Alle Wetter! Us.

Latroch, u, m., v horn. = dolový komín, snad z něm. Radloch. Vz Gl. 120. Luftloch.

Latrovati, maltern. Vz Látro. — **co**: dříví. Jg.

Látrovka, y, f. Lachterstab; Lachterlatte. Vys.

Látrový. L. dříví, Malterholz. D. Vz Látro.

Lauban, Lubaň v prus. Slez.

Laudemi-um, a, n., dle Gymnasium, také plat *lenní*, slove plat, jehož dříve vlastník podstaty na vlastníku užitků jisté nemovitosti míval právo žádati, když stala se změna v osobě vlastníka užitků smlouvou, mezi živými (stala-li se změna tato pro případ smrti, platilo se *odúmrtné.)* Vz více v S. N. Lehngeld, Handlohn, Besitzänderungsgebühr.

Laudmer, Luboměř u Hranic na Mor.

Lauf, u, m., z něm., zastr., die Werbung des Fussvolkes. Vz Gl. 121. — **L.**, v horn. *prkno*, po kterém se chodí.

Lauch, u, m., na Slov., z něm. Lauf, lávka z prken ve štole, po které se chodí a jezdí. Vys. Vz Lauf.

Laukowitz, Slavíkovice u Jemnice na Mor.

Laune, něm., míra (mysli), mysl, vůle, chvíle, hodina. Dnes jest nevrlý (ist er übler L.), rozmrzelý (verstimmter L.). Svá hlava (eigene L.). Něčím choutkám hověti. Vždy dobré mysli býti. Mk. Vz Rozmar.

Lauret(an)ská litanie — lit., která prý do města Laureta (it. Loreto) s nebe spadla. Rk.

Laurent-um, a, n., bylo mě. v Latiu.

Laurineae, vavřínovité, řád rostlinný z oddílu bezkorunných dvouděložečův. Vz S. N.

Lauter, něm., samý, pouhý, jen. Byli tam sami vojáci. Mám pouhé, ustavičně, jen neštěstí. Šr.

Lauterbach, Litrbachy, Vidrpachy u Litomyšle; Potůčnik u Wiesenberka na Mor.

Lautsch, Loučka v Slez.; Mladec, Mláč u Litovle na Mor.

1. **Lava,** y, f., lávka, na Mor. lavka = lavice, Bank. D. Talěřky pod lavó zarostajó trávó. Mor. P. 295. Vz Lávka.

2. **Lava,** y, f., Hlava, Laa, mě. v Dolních Rakousích.

Láva, y, f., výhoz sopek, speklina. Jg. L. = hmota vytékající z jícnů sopek oheň metajících. Vys. Sopkovina, žhavá tekutina ze sopek vyvržená. Rk. L. není žádná určitá hornina, nýbrž pevný, černý n. šedočerný kámen na povrchu ztrusce podobný, jenž povstal ochlazením a ztvrdnutím žhoucí hmoty ze sopek vyvřelé; týž obsahuje látky hornin, jaké byly v sopce uložené. Vz Hornina. Bř. 96. Proud lávy, lávový. Nz. L. trachytová, fonolithová, čedičová. Vz S. N. L. v hornictví, vz Berma.

Lavandule, lavendule, levandule, z lat. lavandula, Jg., rod rostlin pyskokvětých (Labiat). Vz více v S. N. L. širolistá, l. spica, die breitblättrige L. L. pravá, lavandula vera, echte Lavandel. Čl. 81., Kk. 178.

Lavaterka, y, f. L. obecná, lavatera thuringiaca, rostl. FB. 83.

Lávati, vz Láti.

Lávčička, y, f., kleiner Steg. Vz Lávka. — L. *u knihtiskaře* dřevěné proložky mezi kolumnami písma, aby v tisku ta místa, která lávčičkami se kryjí, bílá zůstala. L. prostřední, křížová, krajní, svazací (široká). Der Mittel-, Kreuz-, Anleg-, breite Bundsteg. Rohn.

Laveta, y, f., Rohn. Vz Lafetta.

Lavice, e, f., **lavička;** v již. Čech. lajc, leje. Kts. O původu vz Mz. 54. L., podlouhlé sedadlo se zábradlím i bez něho. Bank. Po lavicích za stůl zasedati. Kom. L. ve škole, ve světnici, v zahradě, u kamen, u stěny, se zábradlím, v divadle; lehací (u brusiče) k vrtání, k lití u cínaře, k sekání, mycí, veslařská na lodi, Jg., u stolu. Nt. Pod lavicí = v kontě, v opovržení. Jg. Pod lavicí ležeti = neznámým, opovrženým býti. Jg. Něco pod lavici hoditi. Někoho pod lavici strčiti (přemoci, posmívati se mu). Jg. Vz Nemilý. Č. Dostati se s lavice pod lavici (s lepšího na horší). Sych., Šm. Chudý všude musí za dveře aneb pod lavici se vtisknouti. Prov. Nerád darmo s lavice spadne (kdo odevšad zisku hledá). Č., Lb., Vz Sobec. Ano našel to pod lavicí, za vozem běže. (Jinak se ta věc má). Vz Výmluva. Č. Urozený co třetí břevno pod lavicí (jestli kdo pro peníze, šat atd. za urozeného chce platiti). Č. Za nova řešátko pověsil, staré (potom jím) pod lavici hodil. D. Sedlák se neumí skrýti, když ho i pod lavici strkají, však mu vždy boty vyhlídají. Jg. Deviti myslí jest než s lavice spadne (jiné myslí sedě, jiné stoje). V. Srdce pod lavici upustiti. V. Spadl s lavice (je syn z kurvy). Ros. Na cizí lavici býti (v nájmu). Sych. Od l-ce ke kamnům. Vz Blízko. Lb. — L. = *sídlo pánův* na sněmu a hlavně při soudech. Die Sitze der Beisitzer des Herrengerichtes im Landrechte. Vz více v Gl. 121. L. světská, duchovní, rytířská, panská, městská = stavové světští, duchovní, rytíři, páni, měšťané. L. soudců. V. V lavicích sedají páni. Vš. Páni z lavic = kteří v soudu zemském sedí. Die Landrechtsbeisitzer. Zříz. Ferd. S lavice a polštáře někoho svrci (= s úřadu. Vz stran přísloví: Úřad.) C., V. — L. *u horníků* kusy plástu n. flece, pískem, mastnicí atd. rozdělené. Vys. — L. *chlebné*, Brodladen, Brodbänke. Arch. II. 202.

Lavička, y, f., das Bänkchen. L. k sedění, pod nohy, V., ve škole, veslařská. Kom. — L. *u knihtiskaře*, vz Lávčička. D. — L., *část stavu tkadlcovského*, svůrek. Us. — L., *lávka*. V. — L., *zemanská stolice*, Edelstuhl. Na Slov.

Lavičkář, e, m., s opovržením, laviční zeman, Stuhledelmann. Na Slov. Vz Lavička.

Laviční hadr, lavičník, Bankhader. Us.

1. **Lavičník,** a, m. Bankmacher. Troj., Tk. II. 374. — L., der Beisitzer. Na Slov. Vz Lavice. — L., tovaříš na lavici pracující. Bankgesell. 1523.

2. **Lavičník,** u, m., hadr k utírání lavic, Bankhader. D.

Lavina, y, f., sněžina, svalina, spousta sněhu, která s hory spadši mnohdy celou dědinu zasype, Lavine. Rk. L. sněhová (sněžina), sypká (Schutt-), spádná (Sturz-), posuvná (Rutsch-). Nz.

Lavini-a, e, f., dcera krále Latina, choť Aeneova.

Lavini-um, a. n., dle Gymnasium, bylo mě. Italie v Latiu. Vz S. N.

Lavírovati, z něm. lavieren, *v plavectví* = koráb proti větru udržovati, při čemž koráb brzy na tu brzy na onu stranu jede, ale přece ku předu pluje. — L. = *opatrně sobě počínati*, protivným stranám hověti a přece cíle dosíci. — L. *v malířství* = barevný nákres vodou smývati. S. N.

Lávka, lépe než lavka (vz Hřička), Pk., lávčička, y, f., lavice, Bank. L. k veslům. V. — L. = *malý mostek z klády, z prkna*, Steg. V. Chodí po úzké lávce (žije při dvoře, nejisto jeho štěstí). Reš., C. Chyba lávky (chybeno, omyl, verrechnet.). Prov. Všichni z jedné vody a na jednėch lávkách pereme (chybujeme). Reš. — L., *lavice v hornictví*, vz Berma, Lavice. — *L. skakací* (v plovárně, Tremplin). Rk. — L., Laufbrett am Waggon. Dch.

Lavník, a, m., zastr., soudní prostředník, der Schöppe. Boč.

Lavný = lavičný, Bank-. L. hadr. Na Slov.

Lavor, u, m., z fr. lavoir (a to z lat. lavare = mýti), *umyvadlo*. Us. — Na Slov. veliký, hořký *hřib*. Plk.

Lávovec, vce, m. Amphigenspath. Tpl.

Lávový, Lava-. Krok.

-lavý (ljavъ, lavъ), přípona adj.: bodlavý, kradlavý, křiklavý, pichlavý, smradlavý, stydlavý. Mkl. B. 223.

Laxenburk, a, m., Lachsenburg, cís. letní sídlo v dolních Rakousích. Vz S. N.

Laxírka, y, f., běhavka (nemoc). Laxiren, Abführen, Purgiren.

Laxism-us, u, m., z lat., ochablost v mravech. Rk. Schlaffheit in sittlichen Grundsätzen.

Laxovati, *lépe* než laxirovati, laxiren, purgiren. D.

Laz, u, m., *nezoraná část brázdy*. Jg. Ungeackerte Stelle im Felde. Us. — Vůbec nevzdělané místo, *lada*, Lehde. Dal. — Laz hory, Bergfläche, vz Hora. Lazy, vysoká místa na horách. Na Slov. — **L.**, ves v Beronnsku. Tk. I. 87., III. 651.

Lazar, a, m., (vředovitý) bídák, ubožák. Rk. Ein Lazar.

Lazaret, u, m., špitál malomocných, V.; potom nemocnice pro nakažené lidi a vojíny a konečně vůbec nemocnice pro chudé. Jg. V. Lazareth, Spital, Krankenhaus. Vz S. N.

Lazaroni, lazzaroni, luza, (nosiči, loďkáři, žebráci) v Neapoli. Rk.

Lazarovina, y, f., chudina, nuzný lid, das arme Volk. Lpř.

Lazebna, y, f. Baderhaus, -stube. Th. Vz Lazebník.

Lazební, -bný, Bade-, Bad-. L. roucho, Kom., nádoba, V., nástroj, Us., houba. V. Vz S. N. L. groš (který se v sobotu tovaryšům dával, aby mohli jíti do koupele). Lumír 1858. 1068., Gl. 121.

Lazebnice, e, f., die Baderin. D. — **L.**, die Bademagd. V.

Lazebnický, Bader-. L. děvka. Aqu.

Lazebnictví, n., Baderkunst, Baderei. Jg.

Lazebník, a, m., *kdo lázeň topí a lidi myje*, der Bader. V. L. též baňky sázl. Kom. — **L.** *též* = *špatný ranhojič*, který málo více umí než mýti a baňky sázeti, ein gemeiner Chirurg, Bader, Feldscher. Us. Holič lazebníka drbe, čert ďábla škube. D. Vz S. N., Tk. II. 373., 381.

Lazec, zce, m., škvor, forficula auricularia, der Ohrwurm. Jád. — **L.**, Losnitz, ves v Budějov. Mus.

Lázeň, zně, f., (strč. lázna), lazně, ě, láznice, lázenka, lázeňka, láznička. O původu vz Mz. 55. L. se nazývá v užším smyslu po delší n. kratší čas trvající ponoření celého těla n. jednotných jeho částí do kapalné tekutiny; v širším smyslu se nazývá lázní též ponoření do tekutin parních, plynových, do suchých aneb polopevných suchých látek atd. L. se též nazývá, když proudící aneb padající tekutina v tělo působí. Vz více v S. N. Das Baden, Bad. L. svatební, vlažná, teplá, horká, chladná, V., kapací, D., suchá (tření těla konřem n. paron; láni n. bití, výprask), potící, Krab., studená, Tr., bylinná, písková, písečná, Jg., vodní, vinní, olejová, krevní, mléčná, plynová, zemní, elektrická, říční, ve vanách, rončí (Sturzbad), ponorná (Tauch-,) sprchy (Regen-), kapavá, parní, dušová (kapavá, prašná, Douche-, Tropf-, Spritz-, Giessbad); celá, poloviční, sedací, na nohy, na ruce, na oči; léčivá, kadivá, dymná, zvířecí (výparná, živočišná), rapová (Sool-), sluneční, galvanická, bahnitá, slatinná (Moor-), sněžná, listová, (z listí a špendlíčí), mořská, S. N., kropivá, Rk., kalužná (Schlamm-), minerální, Nz.; studená: říční, ve vanách, rouči, ponorná, sprchy, dušová. Pt. Lázn k své libosti staběti. Nách. 63. Lázna, kterážto v Náchodě jest (1534). Nách. 114. Nemocnému l. předepsati, učiniti. Us. Lázně užívati. Jg. V lázni se mýti. Us. Suché lázně (domluvy, bití) zakusiti. L. Vz Trest. Č., Někomu l. zatopiti (notně domluviti). Ms. Kdo jinému jámu kopá, lícky strojí, lázni topí a lstivě jiného převrci chce. Reš. Byl v lázni (dostal domluvu). Prov. Vz Domluva. Č. L. druhá matka. Pk., Č. L. ohřiti, připraviti, udělati, ustrojiti; v lázni se zmýti, umýti. V. Jíti do lázně. V kostele se modliti a v lázni zdrávo jest se mýti. Pk. L. před jídlem, jest-li ji člověk často požívá, před časem zvraskalé a zstaralé činí. Krab. — **L.**, *místo lázeňské*, Badeort. — Lázně karlovarské, marianské, teplické, sedmihorské, Františkovy, svatojanské atd. Do l-ní jíti, jeti. L. teplé = teplice, horké = vary; l. obecná. Us. Vz Tk. II. 540.

Lazeňská, é, f., die Badefrau. D.

Lázeňský. L. místo, město. Badeort. — **L.**, ého, m., pán lázně. Badeherr.

Lazík, a, m. = hmyz, žížala. Ž. kap. 103., 25.

Lazikovati, v Krkonoších = zaháleti. Kb. Na Mor. *prohledávati*, kdeby se co hodilo. Mřk.

Laziště, ě, n., ves u Křivsoudova. Tk. III. 35.

Laziti, il, ení, lenivě choditi, lézti, kriechen, schleichen. — **kudy**. Had **po** skalách lazí. Alx. Had **skrze** úzkú dieru lazí. Ms., děrou. **kam: na** dřevo. L. Kdo sám rád **v** pec lazí, ten do druhého to také mní. Prov.

Lázna, vz Lázeň.

Láznice, e, **láznička,** y, f., die Badestube. Jg.

Lázniště, ě, n., der Badeort. Gl. 121.

Lazourkovati, naschen. Us. Jg.

Lazování, n., kladení průzračné barvy (lazury) na malovanou půdu, tak že zpodní barvy buď prosvítají aneb s lazurou splynuvše novou barvu činí.

Lazuha, y, f. = co leze = reptile. vz Laziti. Výb. I.

Lazur, u, m., pěkná modrá barva, blankyt. S. N. Vz Šfk. 327.

Lazurit, u, m., lapis lazuli, Lazurstein, obsahuje hlavně kyselinu křemičitou, kysličníky hlinitý a sodnatý a siruík sodnatý (sloučeninu síry s vodíkem). Vz Tvrdokam. Bř. 40.

Lazurovati, lasiren. L.

Lazurovec, vce, m., lazurový kámen, vz Lazurit a S. N.

Lazurový, od lazuru, modrý, blankytný. L. kámen (Lazurit), barva. 1588. Boč. Lazurblau.

Lažanky, dle Dolany, ves u Blatné. Tk. III. 56.

Lažany, dle Dolany, u Chýnova. Tk. III. 651.

Láže, e, f., z it. agio, viz Ažio. Ten tolar má láži. Us. Účet, zisk z láže, přirážka láže. Sp.

Lažíštěk, šťku, m., Schlag, ves v Budějovsku. Mus.

Lážový tolar, zlatý. Us. Ein Thaler mit Lage, Agio.

Lb. Této skupeniny souhlásek staří méně se štítili než nynější Čechové. Říkalo se: leb, lba, lep, lpa, lizati—lzáti. Nyní se *lb* jen v některých místných jménech užívá: Lbančice, Lbín. Ht.

Lbín, a, m., ves v Litoměř. Tk. I. 402., III. 70.

Lbový, Schädel-. L. klenutí, spodina (Schädelgrund), dutina (mozkovice). Nz. Vz Lebný.

-le, přípona jmen podstatných: kozle, osle, honsle, jesle (Vz Housle, Jesle). D. — **Le**. Částice *le* v češtině toliko s jinými částicemi se objevuje: *ale* seď; *leda*, nisi; *leč*, nisi; na Slov. *lebo*, *alebo* = nebo, anebo. Vz tato slova. Mkl. S. 169. — **Le** (hle) přirážl se v obecné mluvě k zajmenům a příslovcím ukazovacím: semle, tenle. Jir. — *Tří- n. víceslabičná jména podst. na -le* nepřijímají z pravidla v gt. pl. koncovky *-í*, ale mohou ji často míti: neděle — neděl n. nedělí, cedule — cedul n. cedulí, škatule — škatul n. škatulí, ale košile má jen košil. *Dvouslabičná mají -í*: boule — boulí (T.); jenom dvé nepřijímají *-í*: chvíle — chvil, míle — mil. — **Le**, zastr. = *leč*, *ale*, doch, aber. Jg., St. skl., Hus. — **Le**, lě, zastr. = asi. Jir.

Lé, vz Líti.

Leandr-os, a, m., z Abydu, miláček Heroje, kněžky Afroditiny v Sestu.

Leb, gt. strč. lbi, f., nyní gt. lbu n. lebu (strč. lba), m., lebka, y, f., vrchní kosť hlavy, přikrývka mozku, na Mor. lebaň, lebeň. Die Hirnschale, der Schädel, der Hirnschädel. Hromady lebů. Leby zbitých schovávají. Ler. Mozk se z jeho lba vykydl. Pass. Švy na lebu hlavy. V. Kůže na lebu hlavy. V. Vz *Lebka*. — **L.**, galea, Helm, u rostlin svrchní pysk koruny *klenutý*. Kk. 47.

Lebaň, ě, f. = leb. Vz Leb.

Lebatěnka, y, f., corycium. Rostl.

Lebavec, vce, m. = lebavý. Na Mor. Glatzkopf.

Lebavina, y, f. = lebavosť.

Lebavosť, i, f., plešatosť, lysina, Kahlheit, Glatze. D.

Lebavý = lebavec.

Lebčí, od lbi. L. místo (popraviště), Schädelstätte. D.

Lebečnice, e, f., die Schädelhaut.

Lebečný, od lebky, Schädel-. Světoz.

Lebeda, y, f., atriplex, Melde. L. lesklá, a. nitens, zahradní, a. hortensis, FB. 31., Kk. 151., uštnatá, chobotnitá, šípovitá, malosímná, úzkolistá, planá, mořská, skalní, bílá, Jg., červená, psí n. smradlavá. Kh. Dostaneš lebedu (sojku, nic). D.

Lebeditl se, il, ěn, ění = jasniti se, heiter werden. Měsíc se vylebedil. Us.

Lebedka, y, f., schizotheca. L. střelovitá, hastata; rozkladitá, patula, tatarská, tatarica, růžičkovitá, rosea. FB. 31.

Lebedník, u, m., chenopodium botrys, Traubenkraut. Berg.

Lebedný, lebedový, od lebedy, Melden-. L. semeno. Sal.

Lebeň, ě, f. = lebka. Us. v Chrud. Kd. a na Mor. Vz Leb.

Lebenec, nce, m., rostl., dle Č. snad ptačinec, či ledenec? Včera jsme myslili, že umře a ráno byl zase jako l. přes noc. Us.

Lebeňový = lebový, lebný.

Lebensgrösse, vlastní postava. Har.

Lebka, y, f., vz Leb. L. je složena ze dvou kostí temenných, ze dvou kostí skraních, z kosti základní, z kosti čelní a z kosti řešetné. Obě kosti temenní spojeny jsou švem šípovým, s kostí čelní spojeny jsou švem korunním a s kostí základní švem lambdovým. Vz více v S. N. IV. str. 1195. Koho l. svrbí, tomu se chce na vojnu. Č. Vz Kosť, Kostra. — **L.**, die Pickel-, Sturmhaube. V., Br., Gl. 121. Pěšky se samostřílem i se vší slušnú střelci zbrojí pod lebkú mají hotovi býti. 1494. Nách. 334. Přikryt brněním, lebkou (helmem). Kom.

Lebný, lebový, Schädel-. L. deska. Ros.

Lebo = nebo, na Slov. Vz L. Také v Opav. Pk.

Lebočiše, e, f., číše z lebky. Koll.

Lebosloví, n. Phrenologie., Kraniologie, die Hirnschädellehre.

Lebovka, y, f., crania, měkkýš. Vz Frč. 205.

Lebovrták, u, m., nástroj k vrtání lbu, die Trepane. Jg.

Lebový = lebný.

Lebozpyt, u, m. = lebosloví. Rk.

Lec, leci m. leds, ledsi, v složených činí význam všeobecný, povšechný: leckdo, leckdos, Mkl. S. 90., lecco, lecjak, atd. Jg. Vz Ledacosi.

Léc, léci, zastr. = lehnouti. Výb. I.

Leccos, lec-co-s, dle ‚co', gt. lec-čeho-s atd. Já jim tam l. povím, oni mi se zasmějí jako nemondrému. Svěd. 1569. L. = ledaco.

Léce, zastr. = litá. Kat. 1879.

Lece, lecče, skloňuje se jako prosté če. Kt. 51.

Léceti, vz Líceti (nalíkaouti).

Lechwitz, Lechovice u Znojma.

Lecicos, lecičehos atd. = leccos. V prudkosti v lecičems bezpřímné ukvapenie. St.

Lecičles, lecičis = lecčí, ledačisi, čikoli. Nechtěl bych po lecičics hlavě postúpiti. St.

Lecičina, y, m., ledakdos, ničema, Taugenichts. Na Slov.

Lecikaks = lecjaks. Někteří pro své obžerstvo chtie sě lecikaks objíti. Sf.

Lecjaký, vz Ledajaký.

Leckdo, strč. leckto, lecikto, Pass., skloňuje se jako ‚kdo'.

Leckdos, vz Ledakdosi. Kdo v přízni veliké, po málo hodinách v nemilosť padá a l. za ním hvizdá. Kom.

Leckterakýsi, vz Ledacosi.

Leckterýsi, vz Ledakterý.

1. **Leč**, spojka, z *le-če*. Jest *1. moci rozlučovací*, spojkou výčtu, odděluje protivné sobě věci téhož rodu, které v skutku se sbíhati mohou a znamená *a) v otázkách rozlučovacích*: *či*, *čili*. Nevím, byl-li jeho žákem leč nic (čili nic); *b) ve větách rozlučovacích* jest, když mezi členy rozlučenými stojí = *nebo*, *aneb*, něm. oder, lat. aut. Chovej dobře zboží svého velikého leč malého (nebo malého). *Aneb stojí přede všemi členy*, něm. es sei denn — oder, ob — ob, lat. sive — sive. Leč stár, leč mlad, toť každého nalezne smrť. T. Však leč libo, leč nelibo nepřátelům jeho, on kraluje. Zk. Místo indik. stává i *imperat*. Kdo sám sobě hřímá, tomu bouře nic neodjímá, leč buď léto, leč buď zima. V druhém členě stává i spojka *aneb* m. *leč*: Což kážeš koli, to ze mne vše učiníš, leč mne zahubíš aneb živíš. — *2. Jest moci vylučovací n. ry-*

mìňovací a liší se od leč ve větách podmiňovacích tím, že jo ve větách vymiňovacích moci zapírací. Stojí: *a) po větě záporné*, něm. es sei denn wenn, es sei denn dass, ausser wenn, wenn nicht, ohne dass, lat. nisi. *S indikativem*, když se věc za jistou, skutečnou pokládá. Stavitel nestaví nic, leč základy položí, aby staveni na čem státi mělo. Kom. Rozkázal (mu), aby prve, leč on se z lovu navrátí, mše nesloužil. V. A my jsme jemu pověděli, aby toho nečinil (těch dětí nepropouštěl), leč tu rodičové jich budou, aby snad někam nezašly. Svěd. 1569. Doma, leč s nebezpečenstvím hrdla, zůstati nelze. V. Žádný bezpečně cestou projíti nemůže leč zbrojný a silný. V. — *S konditionalem*, když se věc za pouze myšlenou klade. Toho úřadu podruhé, leč by od prvního desct let prošlo, nikdo na se neber. V. Mimo to klade se, když *jméno* následuje, něm. als, *ne — leč*, něm. nur. Nikdy nehrá leč s dobrými přátely. — *Zápornost bývá často zakryta v otázce aneb ve způsobu myšlénky.* Kdo jest dobrý, leč moudrý a kdo moudrý leč dobrý? Byla řeč o tom, leč bych se byl přeslechl. Přivykli tomu mnozí, aby král málo vládl a rozkazoval, leč pokud by mu sami vyměřili. Bart. Aniž pokoje a poopravení čekati lze, leč až lehneš v hrobě. Kom. — *b) Po větách tvrdicích*: *kromě že, jediné že, jediné, jenom.* I učinil jim zájem všem stád a koní, leč někteří s koňmi ujeli do lesův (kromě že někteří . . . . jenom někteří . . .). Uhři mnozí hodnou také záplatu v té bitvě vzali, jsouce zmordováni a zajati s několika biskupy, leč kteří z toho vojska před bitvou ujeli. Bart. 224. 7. — *3. Jest moci odporovací*, znamenajíc: *ale, avšak.* To vím, že nebožka pověděla, že svým dcerám nechce nic odkázati, že jsou odbyty; leč tomuto děvčeti, bude-li jí poslouchati, že jí chce něco učiniti (ale, avšak tomuto etc.). — *4. Jest moci podmiňovací* ale řidčeji. Vz Věta podmiňovací. *Klade se*, má-li se naznačiti, že jediné vyplněním podmínky ve větě podmiňovací obsažené výrok věty hlavní platnosti nabývá. Kos. *Klade se*: *a) Když věta hlavní tvrdicí jest a spojka leč tvrdicí smysl v sobě drží a jest = ač.* Leč ty sám zabyneš, toť mysl neb duše zahyne. Mudr. — *b) Když věta podmíněná spolu rozlučovací jest aneb disjunktivná*, tedy: *leč — leč*, sive — sive, něm. ob — ob, es sei — oder, es mag sein — oder. Leč bdí, leč spí člověk, ti běhové v něm nepřestanou. Št. — *Ale místo druhého leč* klade se také: *aneb. S konditionalem*: Lečhy jemu země byla velmi líbezná, tuť na rok neb na dvě léta potrvá a potom zahyne (= i když by . . .). — Vz Konditional. VI. 3. — *Pozn.* Spojka ta sbíhá se i ve spojení *s jinými částicemi* a to: *a) leč-li, leč že, leč až, leč když, leč kromě* = jediné-li, jediné že, jediné až, jediné když, jediné kromě. Nebyla-lis podobná hovádku, leč že postava rozdílná jest? Přirození ovoce neodmítá, leč až dozrá, aniž ptáka z hnízda žene, leč když se létati naučí. — *b)* Spojení *jediné — leč* = jediné když, j. až, j. že. Moci sobě těch věcí vzíti nemůžeme, jediné leč co vyprosíme, to míti budeme. — Zk. — *Leč při komparativu* vz Komparativ. — *Pozn.* Nemaje ničeho leč dvou rukou šp. m. leč dvě ruce (i. e. má; v druhé větě jest sloveso kladné). Brs. 98. Vz Než.

Léč, leč, i; léče, leče; léčka, líčka, f., čím na zvěř, na ptáky atd. se líčí: osidla, zálohy, teneto, past, smečka atd. Netz, Stellung, Schlinge, Fallstrick, die Falle, das Jägergarn. Měli pět jelenův a dva kance v leči. Ros. Léčky někomu položiti. Žal. Lstivé léčky, líčka na myši; v léč polapený. V. Léči na nás polékli. Pešin. Z léči někoho vyvésti. Br. Do léče vpadnouti. Kom. Ušel z léče. Sych. Do léčí uvésti. Kom. Na líčky a nástrahy hovada lapati. V. V léč někoho zaplésti, zamásti. V. To všecko byla l. na Bratří. Čr. Vám vaše přistrojené léčky strhám. Kom. Sami do těch líček, kteréž oněm strojili, upadli. Knob. L. na ryby. Šp. Ušel z léče, již honí drnhého (jiného. Jaký kdo sám, za takového i jiného má; sotva že z neštěstí vyvázl, již jiného pomlouvá. Vz Pomlouvač). Lb., Us., Č. Krkavci sobě lítají, holubi v léčkách váznou. Na Slov. — L. *v myslivectví*, Trieb, Jagdtrieb = část lesa n. pole, která se rázem loví; též zahájené místo (huština), kde se zvěř tenety loví. Udělali jsme dnes tři léče. Us. L. ještě jednou počíti, obnoviti; poslední léč loviti (doloviti); leč rozděliti, uříznouti; zakrontiti na l. léč; zatáhnouti, dotáhnouti. Šp. — L. nazývá se také žertovně *hostina*, kterou strojí revírník, u kterého se honilo, po skončeném lovu. Šp. Vz Léčka.

Leč až. Přirození na štěpu pupenců dříve nežene, leč až je vláha z kořene vzhůru se tlačící tlačí. Kom. Vz Leč.

Lečba, y, f., *léč*, die Vogelweide. Sněm 1519. L-u, kterou má v lese. Gl. Vz Čižba. — **L.**, *léčení*, das Heilen.

Léče, vz Léč. — **L.**, vz Léčiti.

Léčebné, ého, n., léčební náklady (hojebné, hojební náklady). Aerztliche Gebühren, Arznei-, Kurkosten. J. tr. L-ý lístek, Krankenzettel. Čsk. L. místo, Kurort. Dch.

Lečebnice, e, f., lepší snad než *,nemocnice'*, das Krankenhaus. Č.

Léčebnictví, n., das Medicinalwesen. Rk.

Léček, čku, m., jm. pole u Petrovic. Dch. — **L.** = lék. Ras.

Léčenec, nce, m., ein ärztlich Behandelter. Rk.

Léčení, n. L. ran; l. mlékem. D. Nedovoleně l. Das Heilen, die Kur, Heilung. J. tr. L. přetrhnouti, přerušiti, die Kur abbrechen. Dch.

Lečení, n., v Krkonoších = leknutí. Kb.

Léčený, geheilt. L-né rány. Troj.

Lečeti, zastr., leku, lekl. Vz Lekati.

Léčitel, e, m., Heiler, Kurierer. Rk.

Léčitelna, y, f., Heilanstalt. Rk.

Léčitelnosť, i, f., die Heilbarkeit. Jg.

Léčitelný. L. nemoc, rána. Heilbar. D.

Léčitelský, therapeutisch. Krok. Léčitelské umění.

Léčitelství, n., Heilkunst. Mus.

Léčiti, 3. pl. -čí, leč, če (ic), il, en, ení; léčívati, heilen, kuriren. — **abs.** Lékař léčí. Us. — **co, koho.** Místo doktora léčí nás jeho zástupce. Což platno jest mrchu léčiti.

Prov. L. nemocného, nemoc, V., neduhy. Br. — **se, co čím:** odporným ale dobrým lékem. Číms sobě ublížil, tím se leč. Pk. Barvou tvář l. (v tomto případě lépe: líčiti, schminken). — **jak: bez léküv; dle jistých** pravidel. — **koho na co:** na zapálení plic (*lépe:* komu zapálení plic. Jv.). Us. — **kde:** v nemocnici. — **aby.** Léčím ho, aby se uzdravil. — **se.** Us. L.

Léčivo, a, n., Droguerie. Tpl.

Léčivost, i, f. Heilkraft. Dch.

Léčivý. L. lék (hojící), heilend. Ja.

Leč jediné, ve větách vymiňovacích. Vz *Leč*, jehož pojem slovem *jediné* se sesiluje. Nemůž jiným býti za cnostného, jedině leč naň protivenství přijde. Mudr. — *Zk.*

Léčka. Nepůjde do druhé léčky ani do vrše. Upadl v léčku, er ist in die Falle gerathen. Dch. Vz stran přísloví: Škoda. Č. — *Vz Léč.*

Leč když, ve větách vymiňovacích. Přirození ptáka z hnízda netlačí, leč když létati se naučí. Kom. Vz Leč.

Leč-li. Nepropouští nikoho, leč má-li průvodní list. Jg. Vz Leč.

Léčný, léčivý, Kur-. L. zřídlo, pramen, Nz., host, dům, salon, místo; ústav léčných pramenů a lázní, Brunnen- und Badeanstalt. (*Lázeňský* nestačí, nejsouť všude lázně). Dch.

Lečovač, e, m. L., želnač, kejklíř. Kdo léčí. Heilkünstler. Reš.

Led, u, m.; ledъ, lit. ledas, das Eis. Schl. — **L.** = každá tekutina, zejména voda, když se zimou proměnila v pevné těleso. S. N. Led jeví se v podobě tenkých květovitých n. paprskovitých povlacích (na oknech), neb v podobě ramponchův, hrud, n. činí veliké plující ledovec, ostrovy, kry; led jemnozrný skládá firny a ledovce horské. Led je bílý, bezbarvý (u větším množství zdá se býti zelenavým n. modravým), průhledný, hladký, lomu lasturového a skelného lesku. Bř. 8. L. zrnitý, Firn. Š. a Ž. Tenká kůra ledu: *škraloup*, Eiskruste; jednotlivé kusy ledu: *kry*, Eisscholle. Vz Kra. Do ledu zamrznouti; ledem stvrdnouti, potáhnouti, povléci se. V. Ledem přikryti, zakryti, potahovati. D. L. na pět pídí ztloušti. Háj. Ledem jíti (těžce). Šm. Ledy dělati, sekati, vysekávati, D., do sklepů voziti (einführen). Dch. Kra, lámání, stržení (strž) ledu, Jg., bod ledu (der Eispunkt). Dch. L. taje. D. Studený jako l. Jg. Jak po ledě hladko. Jg. Jde ostražně jako po ledě. Jg. Na ledě stavěti (na písku; nebezpečně, netrvale). L. Strach krev mi v l. obrací. L. Čerstev jsi jako kráva na ledě. Č. Led vodu trestá a sám se v ní pleská (jest takový, jako ten, kdo kárá). Vz Podobný. Lb., Č. Na ledu hrady stavěti. Vz Marný. Č. Oslu když se dobře vede, tedy jde na led tancovati. Prov. Tenkrát Němec Čechu přeje, když se had na ledě hřeje. D. V peci led sušiti (daremnou práci konati). Jg. L. lámati (první něco činiti); led k něčemu prolomiti (cestu jinému raziti, Bahn brechen). Jg. Vz S. N. — **L.** = *ledovec, sutky, kroupy*, Hagel. Jak mrak černý, kehdy ledem hrozí posúti úrody tučných polí. Rkk. Jarosl. 94. Ledem hází jako skyvami. Žalm. 147. 17. — **L.** *matky boží*, ledový kámen, Marien-, Frauenglas, jmenoval se dříve lupenatý sádrovec. S. N.

1. **Leda,** ledasi má význam všeobecnosti, povšechnosti: leda kdo, leda cosi, leda kdosi atd. Mkl. S. 90. — **Leda** = *1. leč*, vymiňujíc, ausser, ausgenommen. Neviděl jsem ho nikde; tu aspoň není, leda by snad v kontě byl. Us. Neopatříš-li sám sobě toho, zvíš, jak zejskáš velmi mnoho; leda by bylo pro někoho. Dač. — *2. = Jen aby*, um nur, ve větách účelných. Vz věta účelná. Vytýká se účel, za kterým se co koná a pojí se s příčestím minulým bez: byl, a, o, jsem. Jest moci vylučující. A to vše činili, leda lid uspali (jen aby uspali). Plác. Chatrně se odívá, leda se před zimou ochraňoval. V. — *Zk.* Mne tu mamička vhodila (do vody), leda ve vínku chodila; Já sem sedla, leda sedla, leda sa já s tebú svezla; Já jsem volal, leda volal, leda z tebja smích udělal; A tam Kaču prodali za oklepinu slámy, leda darmo nebyla. Mor. P. 156., 164., 177. Píší-li písaři tak, leda bylo napsáno aneb leda se píšícího vůle a mínění vyrozumělo od čtenáře a to vše naspěch, není jim to za zlé míti. Blgr. A já chodil, leda chodil, leda děvče za nos vodil. A já chtěla, leda chtěla, leda víc galánů měla. Mor. P. 240. Leda jeden sám všecko měl. Ledacos připlichtí lhář, leda byl novej kalendář. Dač. Ona (matka) mia strojila, leda mia vyzbyla (nevěsta). Mor. P. 448. Dělá to leda bylo (jen aby to bylo = špatně, hala bala). V. Leda mluvil. Ros. Leda jen země nedopadl, jej drží. Har. Leda se žvalo, mluvilo. V. Raději sním jelito, leda hrdlo a břicho bylo syto. Rad. zv. — *Poznámka.* V tomto případě nepřipojují se *k leda* spojky: *že, by, když.* Vz Brs. 98. — *3. = Jen, toliko*, nur, irgend. Že ne leda chatra, ale sami sousedé. Br. — *4. Přípona zájmen*, dává vedlejší ponětí špatnějšího stavu = *bez vybrání, -kolivěk*, ohne Unterschied, gleich viel was für ein, jeder selbst der geringste. Jg., Č. Za leda kterou příčinou. Kom. Vz následující „Ledacosi.“ — *5. Leda — leda = buďto — aneb*, entweder — oder, bald — bald. Pověrné, tak že se leda dřevu, leda kamenu, leda díře, leda človčku, leda satanu svěří člověk. Kom.

2. **Leda,** y, f., choť spartského krále Tyndarea, matka Dioskurův. — **L.,** 38. asteroid. Vz S. N.

Ledabožský, modlářský, abgötterisch. Ms., Č.

Ledabyl, a, m. = člověk nepatrný, ein geringer Mensch. Kom.

Ledacosi (ledakdosi, ledaktерý, ledajakýsi, leckdo, leckterý, lecjaký, leckdosi, leckterýsi, ledco, leco, ledasco, ledsco, lecco; ledacos, ledcos, lecos; na Slov. leda čo, lecičo, cokoli bez rozdílu, was nur immer für ein Manches, was immer). Jg. Příponami *leda, lec, leci* vytýkají se z celku věci a vlastnosti kterékoliv i nejnepatrnější = lat. quilibet, quicunque. Pokrytci Boha lečíms odbývati chtějí. Br. Ti ledacos tlampají a mluví. V. — *Zk.* Leda-co-si skloňuje se dle *co*: gt. leda-čeho-si atd. I my jsme někdy ledaco byli! Vz stran přísloví: Smutek. Č. — **L.,** nesklonné, místo v sukni pod zástěrou, špat-

nější, hruhší látkou vysazené a zástěrou pokryté. Má velké ledacos = vykukuje hrubá látka pod zástěrou. Us. u Náchod. Hrš.

Ledač, e, m., unnützes Zeug (ledajaká věc), Taugenichts. Na Slov. Koll.

Ledačina, y, f. = ledač. Ledaco, ledaco l-nou bude, a tebe synečku přece hanba bude. Mor. P. 252.

Ledadrobný, nepatrný, unbedeutend. L. věc. Kom.

Ledajak, vz Ledajako.

Ledajakec, kce, m., ledajaký člověk, ein Schluderer.

Ledajako, ledajak, ledajakosi, ledajakos, ledajaks = *jakkoliček*, wie nur immer. Ros. — **L.** = *leda bylo*, eilig, schleuderisch. Ledajaks něco udělati. V.

Ledajakosť, i, f., nicemnosť, Nichtswürdigkeit, Schlechtigkeit. Jg.

Ledajaks = ledajako.

Ledajaký, ledajakýsi, ledajakýs, ledasijaký, ledasjaký, ledsijaký, lecijaký, ledsjaký, lecjaký, ledasijakýsi, ledsjakýs, lecjakýs = *jakýkoliv*, was immer für einer, irgend welcher. Jg. Lecjakýs tropu sobě fouká. Kom. Lecjakous vodu pije. Br. Za ledajakous příčinou o své země přicházeli. V. Ledajakés špatné nedorozuměl častokráte mnohým užitečným radám v obcích překážku činí. V. Ledajakýms klevetám věřiti. Us. Vz Ledacosi. — **L.**, *obecný, podlý, lichý, špatný*, schlecht, gemein. V.

Ledakady = ledakudy.

Ledakams, leckams = kamkoli, quocunque, es sei wo immer hin. Jg. Nenalezajíce sami v sobě rady leckams jinam o radu a pomoc se obracíme. Kom. Ledacos ledakams mluví. V.

Ledakdes, leckdes, leclkdes = kdekoli, ubicunque, wo immer, wo es auch sei, hin und wieder. Jg. Správní lidé neberou se ledakdes po jednou co hřibové. Prov. Leckdes se potulovati. Kom.

Ledakdo, ledakdos, ledaskdo, ledskdo, leckdo, leckdos = *kdokoliv*, quicunque, wer immer, der erste beste. *Leda-kdo-si* skloňuje se dle ‚kdo', gt. leda-koho-si atd. Leckdos nejšpatnější vládne lidem tvým. Br. Vz Ledacosi. Trebas som ledakto, nechcem ledakoho. Na Slov., Ht. Vz Leda. (Mkl. S. 90.) Leckdos jiný sšíre to. Br. — **L.**, *ničema*, ein Taugenichts. Na Slov. Šf.

Ledakdy, ledakdys, leckdy, leckdys = *kdykoli*, wann immer, bisweilen, manchmal. Ctib.

Ledakterý, ledakterýs, leckterýs, kdokoli, quicunque, wer immer. Prosili, aby jim mistra leckteréhos poslal. Pass. Vz Ledacosi.

Ledakudy, ledakudys, ledaskudy, ledskudy, leckudy, leckudys = kudykoli, welchen Weg immer. Zajíc do zahrady leckudys přijde. Us. Jg.

Ledaký = ledajaký. Koll.

Ledakýkdos = ledakdo, kdokoli, Menschen jeglichen Schlages. 1617.

Ledamluvil, a, m., Schwätzer. Rk.

Ledapisák, a, m., ein Skribler. Rk.

Ledapřekladatel, e, m., der Fabriksübersetzer. Dch.

Ledař, e, m., Eisbrecher, -händler. Zlob.

Ledárna, y, f., sklep na led, Eisgrube, -keller. Jg.

Ledařství, n. Eishandel.

Ledaskdo = ledakdo.

Ledavzdělanosť, i, f., Afterbildung.

Ledce, ves v Benešovsku. Tk. I. 47.

Ledco = ledaco.

Ledče, dle Budějovice, místo v Brněnsku, Lonatz. Mus.

Ledčice, v Žatecku. Tk. I. 375., III. 78.

Ledecko, a, n., v Kouřimsku. Tk. I. 362.

Ledeč, dče, m., mě. v Čechách nad Sázavou. — *Ledečský*, ledecký. Vz S. N. Tk. III. 651.

Ledek, dku, m., salnitr, sal petrae, sal nitri, nitrum, dusičnan draseluatý ($NO_3.KO$), salpetersaures Kali, Salpeter. Vz Šfk. 146. L. chilský či sodnatý, Chili-, Natronsalpeter, kostkový l., kubischer S. Šfk. 157. Ledek draslový (salitr) skládá se z kysličníku draselnatého a kyseliny dusičné. L. sodnatý n. salnitr (sanytr) chilský skládá se z kyseliny dusičné a kysličníku sodnatého. Bř. Vz Soli. L. ammonatý, antimonový, čištěný, draselnatý, hořlavý, chilský n. kleucový, kobaltový, kostkový, olovnatý, roztopený, sodnatý, stroutnatý, surový, vápenný, železitý. Kh. — **L.** = *kamenec*, Alaun. Vz Kamenec a více v S. N.

Leden, dna, m. L. = ledný, ledový měsíc, Jäner. Er. Vz S. N. Leden je adj.; staří psávali: leden měsíc (ledný m., m. ledu). Jir. Teplý l., polituj Bože! Hrš. Častý déšť v lednu mrví hojně kněžskou oboru (hřbitov). Hrš.

Ledenec, nce, m. L. obecný, štírovník, lotus corniculatus, gemeiner Hornklee; šešulkatý, l. siliquosus, schotentragender Hornklee. Čl. 32., bahenní, l. uliginosus. FB. 103.

Ledenice, e, f., mě. v Budějovsku.

Ledenina, y, f., Eis im Gebirg. Krok.

Ledhuje, ves u Police. Tk. III. 90.

Ledina, y, f., Eisschole. Rk.

Ledisko, a, n. Schneelavine. Rk.

Lediště, ě, n., Eisfeld.

Ledkárna, ledkovárna, y, f., Alaunsiederei, Salpeterhütte, Salpeterwerk. Techn.

Ledkovati, alaunen. Jg. Vz Ledek.

Ledkoviště, ě, n., Salpeteranlage. Rk.

Ledkovka, y, f. Salpetersäure. Tepl.

Ledkový, od ledku. — **L.** cukr, Zuckerkandel. V. — **L.**, kamencový, Alaun-.

Ledlo, a, n., zastr., Trichter.

Ledňáček, čka, m., alcedo ispida, Eisvogel, rybáříček. Frč. 357.

Lednačka, y, f., mesembryanthemum crystallinum, Eiskraut. Na Slov. Bern.

Ledňák, a, m., mladé zvíře v lednu narozené. Mřk.

Ledňář, e, m., der Eismann (Sternhild). Rk

Lednatěti, ějí, ěl, ění; lednativati, zu Eis werden. Us.

Lednatiti, 3. pl. tí, il, cen, ení, lednatívati, zu Eis machen. Jg.

Lednatosť, ledovatosť, i, f., Eisförmigkeit. — **L.**, necitelnosť, Unempfindlichkeit. Jg.

Lednatý, ledovatý, ledovitý = co má led, Eis-. L. moře, mrak; tvrdosť, srdce. Jg. Vz Ledovatý, Ledovitý.

Ledněti = lednatěti.

Lední, -ný, Eis-. L. rostliny. Rostí.
Lednica, e, f., uher. město v trenčanské župě. Vz S. N.
Lednice, e, f., *ledárna* jest místnosť k přechovávání přes léto ledu za zimy nashromážděného. Vz S. N. Eiskeller. Maso, pivo z lednice. Us. — **L.** = *místo, kde se vodní kolo točí* (ohrazené, aby voda nezamrzala). Die Eis-, Radstube. Vys. — **L.** = Eisgrub, místo na Mor. Vz Lednica.
Ledniční neb vodní hranice ve mlýně, Wassergebiet, Gerüst. Us.
Ledník, u, m., *vika*, die Wicke. Na Slov. — **L.**, *lední hora*, Gletscher.
Ledno = leda (strč.). Výb. I. — **L.**, a, n., na Slov. bylina laudanum, cistus laudaniferus; šťáva z něho, Laudanumsaft. Bern.
Lednomořský, Eismeer-. L. břeh. Presl.
Lednový, Jänner-. L. dni, mrazy, časy. Ros.
Ledný. Eis-. Ledná dráha. Eisbahn. Dch.
Ledoč, zastr. = ledaco, allerlei. Str. let.
Ledohora, y, f. Eisberg, ledová hora. Světoz.
Ledolom, u, m., koza, kobyla, Eisbock. Tabl. lid.
Ledolomný, eisbrechend. Jg.
Ledostudený, eiskalt. Rk.
Ledovatěti = lednatěti. L.
Ledovati, eisen, kandiren. Jg.
Ledovatosť, i, f. = lednatosť. Jg.
Ledovatý, vz Lednatý. — 2. = Ledu podobný, ledkový. L. sůl, cukr. L. Krystallisirt, kandirt. L.
Ledové, ého, n., das Eisgeld. Rk.
Ledovec, vce, m. = kroupy, der Hagel. Illas., Ráj. — **L.** = led nad sněžnou čárou, Gletscher. Tl. L., horský led, souvislá vrstva ledová, která vysoké rokle a údolí hor pokrývá. Vz S. N., Bř., 9. Výtok l-ce, Eisstrom. Š. a Ž.
Ledoveň, vně, f. = lednice. Eisgrube. D.
Ledoví muži = sv. Pankrác, Servác a Bonifác, poněvadž na jejich dni (12.—14. května) bývají obyčejně noční mrazy. S. N.
Ledovice, e, f., *zmrzlá cesta*, Eisweg. Bern. — **L.**, *déšť na zemi přimrzající*, Regen, der Glatteis macht. Padá l. Us. Chmela.
Ledovina, y, f. Eis. Ros. — **L.**, zmrzlina, Gefrorenes. Světoz.
Ledovitosť, i, f. Eiskälte. — **L.**, Kaltblütigkeit.
Ledovitý, vz Lednatý. — **L.** = *studený* jako led, eiskalt. L. sever, Kamar., pot. Mus. Jako ledovití mraci. Rkk.
Ledovna, y, f. = lednice. Na Slov.
Ledovo, a, n., zastr. Krystallisation. Jád.
Ledovosť, i, f. Eisigkeit. Rk.
Ledový = co z ledu n. na způsob ledu jest, Ros., od ledu, ledný, Eis-. L. moře, hory, V., pole, obkladek, ocet, Nz.; mužové, doba. Dch.
Ledrování atd. Vz Ladrování.
Ledská, é, f., jm. místní. Mus.
Ledskuds = ledakud.
1. **Ledva**, ledvička m. jedva, vz L. **L.** = sotva, stěží, pracně, těžce, nesnadně, kaum, mit Mühe, mit Noth. V. L. jsem přišel. Ros. L. sám sobě doufal se najisti. Us. L. on ještě přišel. Ros. — Značí čas, ve větách časových. L. vyšel, již se vrátil. Us. L. že uskočil, již skála se vali. Nej.
2. **Ledva**, y, f. = ledvina. Na Slov.
Ledví, n., ledvíčko, a, n., lumbus, die Lende, jest část trupu na zadní straně jeho, položená mezi hřbetem a křížem a přecházející po stranách v kyčel a slabinu. Vz více v S. N. Záda svrchu mají lopatky, pak l., potom zadek. Kom. Strhnutý v l., v ledvích. D. V l. polomený, namožený. V. Bolení l. (bedér), stonání na l. V. Z plodu ledví jeho vzbudí Krista. Br. — **L.** = *ledvina*, na Slov. oblíčky, die Nieren. Kámen v ledví. V. Bolení v l. Ja. — **L.** klade se jako srdce *za sídlo citu*, protože při leku n. násilném pohnutí mysli v okolí ledvin bolesť cítíme. Ledví a srdce spatřuješ Hospodine (myšlení a žádosti). Br. L. a srdce zkušnješ. Žalm.
Ledvičák, u, m. = ledvinovník. Rk.
Ledvička = ledva.
Ledvíčko, a, n. = ledví.
Ledvičník, u, m., Lendenwurz, rostl. D.
Ledvina, ledvinka, y, f.; ledviny, ledvinky, f., pl. (dva žlázovité, bobovité stroje v těle k odlučování moče a zbytečné syrovatečnosti sloužící, Jg., renes, die Nieren. Syrovatečnosť skrze močové trubice jde k ledvinám a odtud do měchýře kapá a dělá se moč. Kom. Ošlejchová voda jest dobrá proti písku v ledvinkách. Čern. Bolení ledvin. V. Kus od ledviny. D. Pečeně ledvinová. Us. Má se jako ledvina v sádle. Vz Blahobyt (stran přísloví), Č. a více o ledvinách v S. N.
Ledvinatý, ledvinitý = ledvině podobný, nierenförmig. L. list. Rostl. — *Ledvinatý*, velikou ledvinu mající. Da.
Ledvinec, nce, m., kámen ledvinový, Nierenstein. D.
Ledvinka, y, f., vz Ledvina. D.
Ledvinkovatý, Nieren-. L. kámen. Zlob.
Ledvinkový hrách, vz Fasole.
Ledvinný, ledvin se týkající. Nieren-. L. studenosť, horkosť, Jád., kámen, V., bolesť, D., pánvičky, D., zánět. Ja.
Ledvinovatý, -ovitý, nierenförmig. L. semena, žláza. Rostl.
Ledvinovka, y, f. L. plochá, reniila americana, polyp. Frč. 34.
Ledvinovník, u, m. L. západní, anacardium officinale, Nieren- oder Cachubaum. Kk. 238.
Ledvinový, Nieren-, Lenden-. L. pečeně. D.
Ledvový, Lenden-. L. bolesť, kámen. D.
Legace, e, f., z lat., vyslanství, vyslanstvo. Rk. Legation, Gesandtschaft.
Legační rada (vyslanec), Legations-, Gesandtschaftsrath. Rk.
Legalisace, e, f., z lat., osvědčení, stvrzení listiny soudem nebo veřejným notářem. S. N. Legalisation, gerichtliche Bestätigung.
Legalisovati, z lat., osvědčiti, stvrditi, zjistiti, pověřiti listinu, legalisiren, gerichtlich bestätigen. Vz Pověřiti, Soud, Listina, Legalisace. Rk.
Legalita, y, f., z lat., zákonnosť. Rk. Legalität, Gesetzmässigkeit, Gesetzlichkeit.
Legaliter, z lat., zákonně, Rk., gesetzmässig.
Legalní, z lat., zákonní, právní, Rk., co se zákonem se shoduje. S. N. Legal, gesetzlich, rechtlich, rechtmässig.

Legat, a, m., z lat., vyslanec, ein Gesandter. Legat s mocí prokonsulovou. — **L.**, u, m., odkaz v závěti. Rk. Vermächtniss. — **L.**, legátko, legátka, (lehátko), stolice, Stuhl, Sitz, Sessel. Na Mor. a na Slov. Chmela, Kd.

Legatar, a, m., z lat., odkazník (komu se něco odkázalo). Rk. Vermächtnissnehmer, Seitenerbe, Miterbe.

Legator, a, m., z lat., odkazující. Rk. Vermächtnissgeber.

Legenda, y, f., z lat. legenda = co se má čísti. — **L.** = pověsť o svatém, o svaté. Rk. Život svatého; popis děje neobyčejného k církevnímu podání náležejícího. Jg. Legenda znamená původně v církvi katolické knihu obsahující, co každého dne při cvičbách náboženských čísti bylo. Poněvadž v tom z pravidla i příběhy ze života svatých a světic obsaženy byly a obyčejem se stalo, že o slavnostech mučedlníkův a svatých pamětihodné příběhy z jich života a podání o nich se předčítaly, dáno jméno l-dy po výtce pověstem druhu tohoto, zejména pokud se zakládaly na ústním podání. KB. 34. Vz tam více a v S. N. Příklady legend vz mimo v KB. také ještě v Budečské zahradě VII. č. 9. (1876.), v Blahověstu 1869. č. 11., 1868. č. 23., 1865. č. 18., v Štěpnici 1861. č. 8. od Dch. Legende, Lebensgeschichte eines Heiligen, fromme Sage. .

Leger, fr. (ležé), lehký, lehkomyslný, povrchní. Rk.

Legie, e, f., z lat., Legion. *Římská legie* čítala v pozdějších dobách až 6000 pěších a 400 jízdných vojínův. *Nyní legie = dobrovolnické sbory vojenské*: legie polská, studentská, cizinská. *Čestná l.* ve Francii *řád*, založený Napoleonem I. r. 1802. Řád čestné legie. — **L.** také = *neurčitý, veliký počet.* Vz S. N.

Legionář, e, m., z lat., vojín v legii sloužící. Rk. Legionär.

Legirovati, z něm. legiren a to z lat. legare, tedy *lépe*: legovati = něco někomu odkázati, Vermächtnisse machen, stiften. — **L.**, drahým kovům přidávati přísady. Gold und Silber mit geringeren Metallen versetzen, verschmelzen.

Legislativní, zákonodárný, gesetzgebend.

Legislatura, y, f., z lat., zákonodárství; zákonodárný sbor. Rk. Legislatur, gesetzgebende Versammlung, Regierung.

Legitimace, e, f., z lat., průkaz, Legitimation, Giltigmachung, Beglaubigung, Anerkennung; vyhlášení dětí nemanželských za manželské, Anerkennung unehelicher als eheliche Kinder. Rk. Zkoušení l. Pr.

Legitimační, z lat., l. list = průkazný. Legitimations-.

Legitimista, y, f., dle ,Despota', přívrženec zákonní vlády, Legitimist, Anhänger des Grundsatzes, dass die Landeshoheit ein vererbliches Recht sei. Legitimisté ve Francii, přívrženci starší větve Bourbonské, jejíž hlavou nyní hrabě Chambordský jest. S. N.

Legitimita, y, f., z lat., zákonnosť, řádnosť, Rk., stav zákonní oprávněnosti, Legitimität, Rechtmässigkeit, Gesetzmässigkeit. S. N.

Legitimní, z lat., zákonní, řádný, Rk., legitim, gesetzmässig, gesetzlich.

Legitimovati, z lat., prokázati něco, legitimiren, für echt erklären, beglaubigen, sein Recht nachweisen; vyhlásiti nemanželské dítě za manželské, ein uneheliches Kind als ein eheliches anerkennen. — **L.** se = prokázati se něčím. Rk.

Legování, n. = slévání kovu. Vz Slitina, Legirovati.

Legrace, e, f., z lat. recreatio = občerstvení, nabytí čerstvé, veselé mysli odpočinkem atd. To je l.! Us. Vz Rekrace. Erholung, Erfrischung, Rekreation.

Leguan, a, m. L. americký, iguana tuberculata. Frč. 225.

Legumin, u, m., sýrovina rostlinná v semenech luštinatých, olejných atd., S. N., jinak kasein, Pflanzenkasein. Šfk. 651.

Leguminosae, rostl. luštinatě, třída rostlin dvouděložných s korunou prostolupennou a tyčinkami na kališku vetknutými.

Leh, u, m., zastar., nocleh, Lager. Zlob.

Léha = líha.

Lehací komora, Schlafkammer, V., lavice, Britsche, světnice (kde se léhá, Schlafzimmer), D.; šaty, Betten. Us.

Lehač, e, m., der Lieger. Jg.

Lehadlo, a, n., vz Lehátko.

Lehání, n., kladení-se, das Niederlegen (sich). L. jest snazší než vstávání. Us.

Léhání, zastr., **líhání**, n., das öftere Liegen. Letní l. (ležení), Sommerlager. Reš.

Léhanice, líhanice, e, f., časté ležení. — **L.** = ložnice, Schlafzimmer, Ros., hostinec. Kom.

Léhárna, líhárna, y, f., léhanice, na Mor. léhäreň, rně, f., Schlafkammer. Ros.

Lehati; lehávati; lehnouti, hnul a hl, uti, na lože se klásti, sich niederlegen. Právě lehal, když jsem k němu přišel. Us. Vz Lehnouti.

Léhati, léhám n. líhám; léhávati n. líhávati, léhnouti, líhnouti, hnul a hl, utí = často ležeti, zu liegen pflegen; vz Ležeti. Kde ten člověk líhá, že ho neukradnou? (Hloupý). Č. — **kde**: v stínu, v zahradě, v domě, Us.; **na** houni. Har. Líhá na čertově plachtě. Prov. Ctnosť neléhá na peci. Č. Na koberciech jsme léhali. Vrat. 10. V měkkých peřinách l. Chč. 632. L. **pod** střechou, Aesop., pod peřinou. Us. **Po** lesích líhati. Háj. — **s kým**: s ženou. Jg. — Vz Ležeti, Lehnouti.

Lehátko, a, n., Lagerstätte. Jg. — **L.**, Kanapé. Jg. — **L.**, část rostliny, v níž jsou semena pohřížena, der Schlauchboden. Rostl.

Lehavý, der sich gerne legt. Lehavý pes. Vz Ohař.

Lehce, lehko, lehky, po lehku, *kompar.* lehčeji; lehoučce, lehounce, lehýčce, lehoučky, lehounky, lehýčky, po lehoučku, po lehounku. — **L.** = *bez váhy, ne těžce*, leicht, nicht schwer (in Bezug aufs Gewicht). Chodí lehce jsa oděn. Us. Voják lehce oděný. Kom. L. sobě někoho vážiti. V. — **L.**, *ohledem na mysl, smysly, krev, srdce*, leicht. Něco lehko nésti. V. Kdo l. věří, snadno pochybí (bez rozmyslu). Prov. Jest mi lehko (jsem vesel n. zdráv). Us. — **L.** *ohledem na netěžkosť*,

obratnosť těla, leicht, nicht schwerfällig. Lehko běžeti, tancovati. D. Ten kůň se l. nese. Kom. — L. = *s malou, snadnou prací, bez těžkosti, snadno*, leicht, ohne Anstrengung, ohne Schwierigkeit, leichtlich. V. L. a snadně někoho zhojiti. V. Tobě jest l. říci. D. Lehko nahyto, lehko pozbyto. L. Chléb lehko nabytý. L. To se l. stane. D. L. si něco představiti. Us. To se l. člověku přibodl. Us. L. příliš věřili a za věrnou pravdu přijali. Ler. — L., *ohledem na sílu, tuhosť, moc vnitřní, ne silně, ne tuze*, leicht. L. raniti; l. se něčeho dotknouti (krátce se zmíniti). V. Lehko mluviti. V. — L. = *povrchně*, leicht, oben hin, nicht gründlich. Knihu l. přečísti. L. — L., *lehkomyslně*, leichtsinnig, luftig, leicht veränderlich. Jg. — *Lehky, po lehku, zlehka, zlehoučka, zlehounka*, pomalu, znenáhla, nespěšně, gemach, langsam. Ros. Z lehka (dveřmi) hýbej. Kom. Po lehoučku se daleko dojde. Jg.

Lehčák, u, m., Mühleufachbaum. Rk.

Lehčení, n., od lehčeti, das Leichtwerden. — L., od lehčiti, das Leichtmachen. Lehčení mlýna. Us. — L., *hanění*, das Verläumden. V.

Lehčeti, el, ení, leicht werden. L.

Lehčičký, vz Lehký.

Lehčidlo, a, n., nástroj k lehčení, Hebel, Hebezeug, Hebearm; Mischkrücke (v sladovn.).

Lehčina, y, f., lehké maso, Lunge, Nachhein. Na Mor. a ve Slez.

Lehčitel, e, m., *kdo lehčí*, der Leichterer. — L., *tupič*, Tadler. Jg.

Lehčitelka, y, f., Erleichterin, Tandlerin. Jg.

Lehčiti, 3. pl. -čí, lehči, če (íc), il, en, ení; lehčívati. *Syn.:* břemena umenšiti, ubrati; zmenšiti, popustiti, V., erleichtern, lindern; tupiti, haněti, tadeln. — **co.** To hoiesť lehčí. Us. To hlavu lehčí. Us. L. mlýn (běhoun lehčidlem nadzdvihnouti). Us. L. něčí česť. D. Sám svou hodnosť lehčíte (tupíte). Sych. — **čemu:** mlýnu. Vys. — **co jak:** s posmíváním (tupiti). Krab. — **se.** Povolný a ostýchavý chod jako na nějakém místě bahnivém . . . ., kdež by se tak lehčiti bylo potřebí. Bl.

Lehek, vz Lehký.

Lehen, a, m. = lenocb. Na Slov. Plk.

Lehko, vz Lehký. — L. = lehce.

Lehkochodný, leichten Ganges. L.

Lehkokrevník, a, m., Sanguiniker. Rk.

Lehkokrevný, sanguinisch, leichtsinnig. Mus.

Lehkokřídlý, leichtflügelig.

Lehkomysl, u, m. = lehkomyslnosť. Schön.

Lehkomyslně, leichtsinnig, leichtfertig. L. o něčem smýšleti. Br.

Lehkomyslník, a, m., ein Leichtsinniger. Rk.

Lehkomyslnosť, i, f., lehká mysl, lehkovážnosť, V., nestálosť, nedbalosť, neprozřetelnosť, Leichtsinnigkeit, Leichtfertigkeit. Nt. V lehkomyslnosti se vydati. V. Něco někomu k lehkomyslnosti počísti. V. Svá léta v lehkomyslnosti tráviti. Kram.

Lehkomyslný, *lehké mysli, lehkovážný, marný*, neprozřetelný, leichtsinnig, leichtfertig, lose, leicht. Lehkomyslným býti; někoho za lehkomyslného míti. L. jazyk. D. L. žváč. V. Vz Rb. str. 267. — **v čem:** v řeči. D., V. — L. = *nestálý*, unbeständig. V.

Lehkonohý, leichtfüssig. D.

Lehkoperý, leichtgefiedert, leichtflügelig. Rk.

Lehkoruký, leichthändig. Rk.

Lehkosť, i, f., *netěžkosť*, die Leichtigkeit, Leichte, Mangel der Schwere. L. péra, páry. Jg. L. mysli. V. Taková v něm lehkosť, že z dlnbů sobě žert dělá. Jg. — L. = *hbitosť, rychlosť*, Geschwindigkeit, Flüchtigkeit. L. těla, nohou. Jg. — L. = *snadnosť*, Leichtigkeit, Mangel der Schwierigkeit. L. přízvučného veršování. Jg. — L. = *neostrosť*, Gelindigkeit. L. vína, léku. Jg. — L. = *potupa, hanba, pohanění*, Schmach, Schande, Geringschätzung, Unehre. L. někomu učiniti. Jg. V l. uvésti, dáti někoho. D. Dáti se lidem v l. a pořekadlo. Kom. V l. upadnouti. Jg. L. panně učiniti. V lehkosti býti. Jg. Za l. sobě něco pokládati. Syr. Něco někomu jest k l-sti = na zlehčení. Bart. I. 34. Stala se jim l. bez provinění jejich, kteráž se nestala za paměti lidské ani prve žádnému. Čr. Listy na l. Čechům psal. V. Káraní, hanění, lehkosti a trestání zasluhovati. Kom.

Lehkovážně, lehkomyslně, leichtfertig, leichtsinnig. Jg.

Lehkovážník, a, m., ein Leichtfertiger. Puchm.

Lehkovážnosť, i, f., lehkomyslnosť, nevážnosť, vrtkavosť na mysli, nestálosť, marnosť. Leichtfertigkeit, Leichtsinn. V. V početném úmysle nesetrvati l. Kom.

Lehkovážný, lehkomyslný, nestálý, leichtsinnig, leichtfertig. V.

Lehkověrec, rce, lehkověrník, a, m., ein Leichtgläubiger. Us.

Lehkověrnosť, i, f., Leichtgläubigkeit. Kom.

Lehkověrný, leichtgläubig. Kom.

Lehkožilosť, i, f. Leichtlebigkeit. Dch.

Lehky = lehce. Lehky někomu něco povědětí = ne nahlas. Výb. I.

Lehký; lehek, hka, hko; *kompar.* lehčejší a lehčí; lehýčký, lehčičký, lehoučký, lehounký, lehoučičký, lehounčinký. **Lehký a snadný:** *lehký* = lat. levis, co nemá veliké váhy, tíže ku př. lehký kámen; *snadný* = lat. facilis, co snadno, bez velikých obtíží provésti lze ku př. snadná práce. Vz Těžký. *Lehké* jest, co nemá *tíže* n. *váhy* a *platnosti*, *snadné* jest, co nemá *překážek*. Vz více v Km. III. 347. *Ale tohoto rozdílu se často nešetří.* — L. = *malé váhy, netěžký*, leicht, nicht viel wiegend, nicht schwer. V. Těžké-li či lehké co jest, zdviháním obledej. Kom. L. pták, vozík, pes (malý, leichter Hund, Sp.), kámen (pěna mořská), kabát, V., břímě, Ros.; lehký jako péro; dukát, D., pléva, jako pírko. Us. Dřevo je lehčí než železo, Us.; země (která se v hromadě nedrží), Opp.; o lot lehčí, D.; l. oděv (netěžký; neteplý), zbroj, odění, jízda, váha (vz více o tom ve: Váha), peníze, mince. Jg. Aby každý z obyvatelů království tohoto tu zlou, lehkou minci odhyti mohl. Ferd. I. zř. *Přeneseno:* L. člověk (nevážný, bez ceny, špatný, ničemný). V. Člověk lehkého rodu (ne vzácného). Tur. kron. Lehká nevěsta (která peněz nemá). Mřk. — L.

s vedlejším pončtím a) l. krev (řídká, rychle probíhající). *Odtud:* l. mysl (nestálá, vrtkavá), člověk (nestálý, nekonečný, vrtkavý, lehkomyslný). V. Lehké mysli býti; lehkou mysl míti. V. Slova děvčat lehčí nad list v lese. L. Mladosť je lehká, nestálá, plachá. L. — *b) Bez těžkosti se pohybující, obratný*, leicht, sich leicht bewegend, flüchtig, schnell. L. schůze; míti lehkou nohu k tanci, k běhu, lehkou ruku k psaní, Jg., l. skok. D. L. jízda, lehký jezdec (v lehké zbroji), pěchota. Jg. L., jako pták v povětří. Us. — *c)* **L.** = *čehož těžkosť, nesnadnosť snadno, bez obtíží lze přemoci, snadný, bez překážek*, leicht, ohne Schwierigkeiten. L. věc, umění, řeč, výslovnosť, sloh, práce, Jg.; pře, Bagatellsache (vilis causa). CJB. 419. Lehkou prací, lehkým dílem. Udělal mu lehkou práci (že nemusil se namáhati). Us. Měl lekkou smrť. Jg. Lehký porod. D. L. jídlo (snadné k strávení). — *s inft.* Břímě jeho přelehké jest nésti. Bart. 176. — *d)* **L.** = *nesilný*, leicht, nicht stark. L. rána (nehluboká), víno (staré, vyležele; slabé, bez kořene). D. Buď lehek **proti** chudému, protiven buď protivnému. St. skl. (Alx. 1098.).

Lehlý, co lehlo, leží, liegend. L. ohill (deštěm, větrem).

Lehmo = leže, liegend. Jg.

Lehmstätte, Hlinky, předměstí u Brna.

Lehnice, Lihnice, e, f., Liegnitz, mě. v prus. Slezsku. *Lehnický, lihnický.* Vz S. N.; Tk. I. 615., II. 540.

Lehnicko, a, n., zašlá država slezská. Vz S. N.

1. **Lehno**, a, n. = ležení, das Lager. Na Slov.

2. **Lehno**, a, n., *lépe*: leno.

3. **Lehno**, a, n., das Fürstenthum Liegnitz. Zlob.

Lehnouti, hnul a hl, utí = položiti se, sich legen; lehati. Jg. — **Abs.** Jak si ustele, tak lehne. Prov. Lehaje vstávaje se modliti. Jakou duchnu máš, tak lehni, tak pod ni se obrať, stěhni. Reš. Já bych již rád lehl (šel spat). Jg. Lehni, lež! (coucho = kuš, volá se na stavěcího psa, aby se k zemi přitlačil, lehl). Sp. — **kam.** Já **na** tuto postol lehnu. Ros. Lehnouti **si** (ethický dativ) na podušku. Er. P. 279. L. **si do** postele. Jdi, lehni si do sena. Er. P. 254. — **kdy. Po** jídle si lehnu. Us. — **čím.** Saul chtic jieti Davida lehl polem. Ps. ms. Sám byl bych lehl hlavou **na** kamení, nohama **do** trní. Er. P. 501., Sš. P. 32. Město popelem lehlo. V. Město rumem a popelem lehlo. Har. I. 82. Ohill deštěm lehlo. Nt. **Proti** nepříteli polem l. Us. — **na čem, kde.** Až jednou všecko na hromadě lehne. V. Na bromu lehne, na hromu vstane (= pořád kleje). Č. Pojez, než lehneš na marách. Jir. dh. Až ten kořen několik dní v tom víně lehne (poleží), slij to víno atd. Jád. Ten list přiznávací u pánov z Rožmberka lehne (chován bude). Ms. 1449. — **k čemu:** ku spaní; l. si ke zdi. Us. — **koho, co.** = *líhnouti*, hecken, gebären, brüten. Svině se prasí, některé už lehla. Us.

Lehostejný, vz Lhostejný.

Lohostojiti, il, ení = zahaleti, müssig sein. Na Slov. Plk.

Lehota, vz Lhota.

Lehoučce, polehoučku, sehr leicht, gemach, gelind. Lehoučky mluviti. V. Po lehůčku. Br.

Lehoučký, vz Lehký.

Lehovati = klásti, legen. Jg.

Lehoviště, ě, n., hrloh, ložiště, Lager. D.

Lehovitý, lehový, abschüssig. L.-tá šachta. Techn.

Lehrmittel, prostředek, pomůcka, potřeba vyučovací. Brs. 98.

Lehrstoff, učivo, učení. Brs. 98.

Lehtadlo, a, n., etwas Kitzelndes, Kitzmittel. Us.

Lehtati, vz Lektati.

Lehůčký, vz Lehký.

Lehutký, lehounký, leicht, sanft. Lobk. cest.

Lehýčce, vz Lehce. V.

Lehýčký, vz Lehký.

Lech, a, m., vlastník mnohých pozemků, velmož, člověk urozený, sr. š-lech-ta. — **L.** — Polák; Lechové = Poláci. Jg. Vz více v S. N. a Gl. 121.

Lech, n, m., na Slov. ljach, slovou v hutnictví slončeniny síry s kovy, zvl. s mědí, jížž nahývá se roztopením rud, ježto hornina slije se ve strusku a oddělí se takto, načež tuhnoucí se trhá v desky. Tyto praží se, aby se spálila síra, a potom dobývá se z nich kov. S. N.

Lecha, y, f. L. jarní, orobus vernus, Frühlings-, Walderbse. Čl. 31.

Lechtač = lektač.

Lechtati, *lépe*: lektati, vz Ch.

Lechwitz, Lechovice u Znojma.

Leiblich, vlastní. Německému ani vlastní strýc nerozumí. Mk.

Leimerwitz, Ludoměřice v prus. Slez.

Lelokam, u, m., žlutý prášek ze škrobu. Vz Štk. 555.

Leipertitz, Litohratice, Litobratřice u Jaroslavic na Mor.

Leipzig, mě. v Sasku, Lipsko, a, u.

Leissnitz, Lištnice v prus. Slez.

Leistungsfähigkeit, výrobnosť (továrny); výkonnosť. Mk.

Leitersdorf, Litultovice u Opavy.

Leitingar, a, m., letingar, zástupce vrchního velitele. V., Mus. 1830. 434. Gl.

Leitstrahl, radius vector, v math. průvodič. Stč.

Lej, e, m., lijavec, Gussregen. Na Slov. Plk.

Lejc, lejce, e, f. = lavice. Us. u Kruml. Vz str. 562. a., ř. 28. z dola.

Lejček, čku, m. = trychtýř. Na Mor.

Lejčí, n. = lýčí.

Lejda, y, f., Leyden, Lugdunum Batavorum, mě. v již. Holandn. Vz S. N.

Lejdenská láhev (lagdunská, Kleistova, nabíjecí) slouží k sonstředění elektřiny rozkladem. Vz více v S. N.

Lejchéř, z něm. Leiher, locator. Lejchéřové = lichevníci, Wucherer. V.

Lejí, vz Líti.

Lejk, a, m., vz Laik.

Lejko = lýko.

Lejnúec, nce, m., coprosma. Rostl.

Lejnice, e, f., stercnlia, der Kothbaum. Rostl.

Lejnicovité rostl., sterculiaceae, stinkbaumartige: bahobab prstnatý, adansonia digitata, Affenbrotbaum. Kk. 227.

Lejník = lenník.

Lejniti, il, ční, lejno poušstěti, misten. Us.

Lejno, a, n., kal, trus, výkal, hovno, člověčí l. Sp. Dreck. L. kravské, hovězí, V., vrabčí, zaječí, Jg. Mám to za lejna (za nic). Filip. Čertové l. (hovno): assa foetida, Teufelsdreck. Udělá z lejna muškát, z černého bílé, z bílého černé, z ničehož svádu. Vz Hádka (daremná), Lhář. Lb., D., Č. Lejnem čím více se hýbá, tím více smrdí. Jg., Lb. Kde husy, tu lejna: kde žena, tu kleveta. Jg. U blázna kord, u ženy pláč, u psa moč, u koně lejno, to když chtí, hned jest hotovo. Jg. — Vz v S. N. článek: Výkal.

Lejnok, a, m., onthophagus, hmyz. Krok.

Lejnokam, u, m. Koprolith. Mus.

Lejnovál, a, m. = hovnivál.

Lejnovka, y, f., agaricus fimetarius, Mistschwamm. Roste tam, kde bylo kravským lejnem hnojeno. Berg.

Lejsek, ska, m., muscicapa, Fliegenfänger. L. malý, m. parva; černohlavý, m. atricapilla; bělokrký, m. albicollis, šedivý, m. grisola. Frč. 355.

Lejstra, ster, n., z lat. registra, spisy, Schriften. — L. u tkadlcův, Schützenbahn. Vys.

Lejstřík, u, m., vz Rejstřík. L.

Lejta, y, f., *voznice* na ryby, Fischlass. Us. v Třeboň. Da. Vz Léta. — L., *sud*, *voznice* na vodu. Us. V Čásl. Sml. U Bechyně. Mý. Sud na vození vody k požáru atd. nahoře sklopcem opatřený. Us. ve vých. Čech. Jir., Kd.

Lejtar, u, m., vrchní snop v mandeli nejvýše postavený. Však nám obilí nezmokne, leda něco svrchu, l. snopy přikryje, jako kvočna kuřata. Us. u Počát. Zelený.

Lejtko, vz Lýtko.

Lek, u, m. = leknutí, der Schreck, Schrekken. Ilus., D. Od leku onemocněti. Z lekn = z leknutí. Jg.

Lék, u, m., lik; zastr. také léka, y, f. O původu vz Mz. 55. *Synonyma:* lékařství, posilnění, polehčení, občerstvení, počištění. Vz Lékařství. L. jest hmotný prostředek k zachování n. k napravení zdraví těla živočišného, hojivá věc, hojivo, medicina, medicamentum, Medicin, Arznei, Heilmittel. — L. posilňující, D., pro prsy, k dávení. Jg. L., který všecky nemoci hojí. V. L. horký, rozrazivý, odrazivý, obměkčivý, prodlvavý, vyhnojivý, vyčistivý, utvrzující, krotivý, stavící, rozpustivý, vytahavý, vysušivý, rostivý (heilend), Lk., pro pocení, ochlazující, odvozující, počistivý, ochranlivý (Präservativmittel). Sp. — *Lék* **proti i pro** nějakou nemoc. L. proti jedu (dryák). V. Proti věku není léku. Lom. Buoh ustanovil rozličná lékařstvie pro rozličná příhodnie porušenie v přirození. St. N. 182. Dovol mi utrhnout kořeni pro veliké bolení. Er. P. 66. Cf. Není na světě bylina, aby pro něco nebyla. Er. P. 100. Ošlejchová voda je dobrá proti písku v ledvinkách. Čern. Vz Lékařství. L. **od čeho**. Brt., Brs. 133. dává předložkám *proti* a *od* přednosť. Léky *1. hutné*, tak zvané species t. j. hrubě rozkrájené a roztlučené směsy bylin atd., prášky, pilulky, sousta, soustička, kuličky, caltečky, nálepy, masti, lektvaře a náčinky; *2. tekuté*: šťávy, roztoky, nálevy, odvary, nápojky, šťavičky, smíšeniny (mixtury), kloktadla, vstřikování, náhřivky, klystýry a lázně; *3. parní*: kuřidla a kadidla, vdechovadla (inhalace), lázně plynové a parní atd. S. N. Léky dávati, V., přijímati, bráti, Us., strojiti. Kom. Drží ho jen na lécích (na likách). Ros. Na likách býti (stále užívati). Je živ jen na lécích. Us. Byl mnoho let na likách. Us. Léku požívati, užiti. Lk. Nejlacinější lék voda — kdo mu rozumí. Č. Lékům ani cvalem neutečeš. Pk. Za léky, aby pomohly, nemá se děkovati; Nemocný, užije-li 7 lékův, nevyžije. Us. na Mor. Mojn milenku chytila hodonka, půjdu jí na léky do tej apatéky. Mor. pís.

Lekání, n. Strach připadl na mne a l. = děšení, der Schreck. Br. *L.-se* a *l.* (V.) = *bání-se*, *bázeň*, das Erschrecken. L.-se čeho. Kom.

Lekař, e, m., der Erschrecker. Mřk.

Lékař, likař, e, m. *Syn.:* Zkušený v hojení, hojič, doktor v lékařství. V. L. od lék a o tom vz Mz. 55. Lěkarь (lekovati = sanare, uzdravovati), lit. lěkurus, strněm. lâhhi, medicus. Schl. Arzt. L. ranný (strč. ruční), dobytčí, polní, praporní, plukovní, Jg., zubní, na oči (oční), D., oční, Us., životní l. císaře Nerona, Byl., koňský (koniř), vznešený, umělý, V., duchovní i tělesní, Háj., chudých n. pro chudé (*ne:* chudý), osobní (*ne:* tělesní; ale tělesní je dobře, staví-li se naproti duchovnímu), Šm., dobytčí n. zvířecí, J. tr., očkovaný *šp. m.* očkovací, podlékař, nižší l., Us., náměstný l. okresní. Er. L. vojenský: ranhojič, podlékař, nadlékař, plukovní, štábní, vyšší štábní l., S. N., odvodní (Assentirungs-). S lékaři činiti má = je nemocen. V. Apollo, bůh lékařův. S lékařem rozumným se poraditi. Čern. L. léčí nemocné za peníze, zdarma. L. chodí, jezdí k nemocným, navštěvuje nemocné. Us. L. pochybuje o nemocném; l. vzdal se naděje v uzdravení nemocného. Jv. Kam slunce nechodí, tam chodí lékař. Lb. Kdo se lékařům svěří, nech peněz nežeí; Nedospělý l. hotový zhoubce (záhubce); L. léčí, Bůh uzdravuje; Živ buď s rozumem, obejdeš se l-řův. Pk. Cf. Běda té slepici, na kteréž se jestřáb učí (říká se o nových, mladých l-řích). Mus. Mnoho lékařů, hotová smrť. Aesop., Č. Ne hned jest lékařem, kdo o neduzích a bylinách mnoho mluviti umí. V. Mnozí doktoři císaře umoří (a mnozí kuchaři polívky nedovaří). Č. L. je poctivý kat. Lomn., Č. — Vz Nástroje pro lékaře dobytčího. Cn. — Vz Rb. str. 267., Tk. II. 390. a hlav. S. N.

Lékaření, n., lékařství. V. — **L.**, užívání lékův, das Mediciniren. Sych.

Lékařiti, il, ení, lékařství provoditi, Arzt sein; lékův užívati, mediciniren. Us.

Lékařka, y, f., die Arztin. Jel.

Lékárna, likárna, lékovna, y, f., řec. ἀποθήκη, lat. officina, Apotheke. Její části: krám; laboratori-um, a, n.; sušírna a zahřevna k sušení bylin a k chemickému připravování léčiv; sklad na zboží. Vz S. N.

Komu není zbůry dáno, z lékárny nekoupí. Prov. Lepší z kuchyně než z l-ny. Vz Zdraví. Lb.

Lékární, Apotheken-. L. bylina. Berg.

Lékárnice, e, f., apatekářka, y, f., die Apothekerin. Us.

Lékárnický, Apotheker-. L. taxa, váha, visitace, umění. S. N.

Lékárnictví, n. Pharmacie, Apothekerkunst.

Lékárník, a, m., der Apotheker.

Lékařský, medicinisch, Arznei-, Arzt-, ärztlich. L. umění, krám, V., škola, Krab., učitel, Byl., byliny, Kom., kniha, Har., tělocvik, Heilgymnastik. Dch. L-skon radu někomu dáti. Dch.

Lékařství, n., *lékařské umění* (ars medica), die Arzneikunst. V. Doktor v lékařství; zkušený v l. V. V l. se toho užívá. Har. Dobytčí l. D. L. ranné atd. Jg. *L. dělí se na tři vědy*: *1. přírodozpyt* (sem patří: fysika, chemie, kosmologie, geologie, geogenie, botanika, zoologie, fysiologie, anthropologie, anatomie); *2. chorobozpyt (pathologie)* známosť nepravidelností a odchylek těla lidského a zvířecího; k pathologii se druží *3) therapie* (vlastní léčitelství, nauka o způsobu, jakým by nepravidelnosti v pravidelný stav opět mohly býti uvedeny). S therapií se pojí nauka o léčivech, tak zvaná *farmakologie*. Sem patří i *chirurgie* a *porodnictví*. *L. zvířecí (zooiatrika)*; vztahnje-li se jen k domácím zvířatům: *l. dobytčí* n. *skotolékařství* (ars veterinaria); *l. policejní* n. policie lučební; *soudní* (policejní a soudní dohromady = *státní*). Vz S. N. — **L.** = *léčení*, die Kur, das Heilen. Umřel na l. V. Aby voda k l. se hodila. Čern. — **L.** = *lék*. Št. N. 182. Arznei- n. Heilmittel, Arznei. V. L. nemocnému dávati. V. L. z kovů. V. L. **proti** jedu. V. L. proti zimnici. D. L. **pro** hlavu, pro prsy, pro srdce, pro žaludek, pro játra, pro matku, proti kamenu, Kom., proti dušnosti, pro oči, **na** oči, **k** hojení úst. V. L. obměkčující, počišťující, zatvrzující, ochranlivé, opatrující a zachovávající před nakažením, vyčišťující, pot vyvodící, posilující, čistící, narošťující (po němž maso roste), scelující, spojující, propalující, pro spaní, pro stavení krve, pro kýchání atd. Jg. Vz **Lék** *(hl. co do vazby)*. Cf. Lektvař **na** spaní. V. — Zdravým nejlepší l. je dieta (mírnosť v jídle a pití). Kom. Sotva živ byl, leže ve Vařich na lékařství u doktora. N. Čr.

Lékařstvo, a, n., die Doktoren, Medicinalpersonen.

Lékařův, -ova, -ovo, dem Arzt gehörig. L. dům. Ros.

Lekati; lekávati; leknouti, knul a kl, ut, utí = strašiti koho, einen schrecken, in Schrecken setzen. Jg. — **koho čím.** Slunce (zatmělé) leká krále změnami. Ráj. — **se (čím).** Tak som sa l'akla, že už ani duše vo mne nebolo. Mt. S. Diváním lekl sě. Anth. I. 53. — **se čeho.** Svého vlastního stínu se l. V. Lekám se slov tvých. Us. Všichni podlé přirození lekáme se protivného. Št. — Kat. 2170., Brt., Kom., Vrat., Pass. — **se komu.** Samému mně se srdce leká. Solf. — **se za koho, za co.** Lekám se za tebe, že . . . Solf. Lekl se za chrám Pána Boha svého. Br. Velmi se v hlavu udeřil, tak že jsme se zaň lekli. Let. 508. — **se kde.** Což se mé srdéčko v těle leká. Er. P. 196. — **od čeho:** Ďáblové od hlasu hromobití tvého lekati se budou. V. — **se před čím, šp.** m. čeho. Jv. — *že.* Lekl se, žeby se v něm nebyl krve dořezal. Us.

Lekavě, bázlivě, schüchtern, schreckhaft. V.

Lekavosť, i, f., bázlivosť, bojácnosť, Furchtsamkeit, Schüchternheit. V.

Lekavý, furchtsam, schüchtern. L. kůň, srdce. V. Člověk lekavého srdce; příliš lekavým býti. V. Mé l. srdce laskavů odpovědí potěšíte. BN. Nad zajíce nic lekavějšího: coli zašustne, uši nastaví. Kom.

Lekce, e, lekci, f., z lat., čtení, vyučování, úloha, úkol k něčemu. Rk. Zůve nás na svou lekci. Lom. Na lekci choditi. Sokol. Vyslýchati lekci. D. L. zkoušeti. Lektion, Vorlesung.

Leklý. Leklá ryba (mrtvá), abgestanden. — **L.** = uleknutý, erschrocken. Mus. — **L.** *máslo* = vařící a do vody vlité (lék). Us. U Prachat. Zb.

Leknica, e, f. = sukně. Llk. Chodí jak zemanka v červenej l-ci, v modrej kasanici. Mor. P. 422.

Leknice, e, f. = kasanice (sukně). Vz Leknica.

Leknín, u, m. L. bílý, nymphaea alba, weisse See- o. Teichrose, Čl. 57.; l. posvátný či lotus, nymphaea lotus, Lotuspflanze; l. modrý, n. coerulea, blaue Seerose, Kk. 217., bělostný, n. candida. FB. 71.

Lekninový, Seerosen-. L. květ, Reš., voda. Čern.

Lekno, a, m. = leknín, stulík. Kom., Br.

Leknouti, vz 1. Lekati; 2. Lknouti.

Leknovati = lenovati. Jg.

Leknutí, n. Vz stran přísloví: Bojácnosť, Homolka, Krev, Omráčený, Opařený, Palice, Ruka, Srdce, Stěna, Strach (toto hlavně), Úkrop, Vlas, Vlk. Der Schreck, Schrecken, die Erschrockenheit.

Lékolučebnictví, n., Pharmakochemie. Rk.

Lékoobchodník, a, m. Droguist. Tpl.

Lekořice, e, f., glycyrrhiza. L. lysá, sladké dřevo, g. glabra, Süssholz. Kk. 256.

Lekořicina, y, f., hustá šťáva z lekořice, Lakrizensaft, Bärenzucker. Kk. 256.

Lekořicový, Süssholz-. L. kořen. Rostl.

Lekořka, y, f., čemerka, Niesewurz. Jg.

Lékosloví, lékozpyt.

Lékostrojič, e, m. *(lépe:* lékárník). Rohn.

Lekovač, e, m., kdo zažehnáváním hojí, der Besprecher, Segensprecher. Reš.

Lekovačka, y, f., die Segensprecherin. Reš. Vz Lekovač.

Lekování, n., zažehnávání, das Besprechen, Segensprechen. Aqu. Vz Lekovač.

Lekovati = léčiti. — **koho, co:** ránu. Sal. — **L.** = *zažehnáváním hojiti*, durch Segensprechen heilen. — **čím čemu.** Tím lékuje svému břichu. St. skl.

Lékovati, zastr. = hověti, lahoditi. Jir.

Lékověda, y, f. = lékozpyt. Rk.

Lékovna, y, f. = lékárna. D.

Lékovní = lékární. L. krabice. Jg.

Lékovník, a, m. = lékárník. Plk.

Lékový, líkový, Arznei-. L. masť. Troj.

Lékoznalec, lce, lékoznatel, e, m., der Arzneikundige. Rk.

Lékoznalství, n. Pharmakognosie. Rk.

Lékozpyt, u, m. Pharmakologie, Heilstofflehre, slovo nové. Jg.

Lekrut, a, m., z rekrut, neu angeworbener Soldat, nováček.

Lekt, u, m., das Kitzeln. Rk.

Lektač, lechtač, e, m., der Kitzler. D.

Lektačka, lechtačka, y, f., die Kitzlerin. D. — **L.**, poštiváček, lektáček, čku, m., clitoris, der Kitzler.

Lektal, lechtal, a, m., der Kitzler. Ros.

Lektání, lechtání, n. V. L. jest mechanické dráždění nervů, jímž se vzbuzují pohyby odrážívé v částech buď blízkých buď dosti vzdálených. Zvl. známé jest l. na jistých místech citlivých, jakáž jsou podpaží, krk, dlaň, zpod nohy atd. S. N. Das Kitzeln, der Kitzel. Od přílišného l. člověk umře. L. ušl. Us.

Lektati, lektám a lekci; lechtati, v obec. mluvě lochtati; lektávati, lechtávati, kitzeln. — **koho, co:** uši (někomu pochlebovati), V., struny (lehce se jich dotýkati, housti). L. — **koho kde: pod** paždím, Jg., **na** dlani, na noze, na krku. Jg. Lektá ho na krku (svrbí ho krk = o tom, kdo něco dělá, proč by oběšen měl býti). Jg. Lektá mne něco v nose. Jg. Vous **okolo** ucha mu lekce. L. Někoho po kůži l. (vybiti ho). L. Pán ho čekanem po hřbetě lekce. L. Někoho klickem po kůži l. Č. — **v co:** v uši někoho l. Ben. — **(se, koho) čím:** Nadějí se lekce. Reš. Řečmi slibnými někoho l. Br.

Lektavosť, lechtavosť, lektivosť, lechtivosť, i, f., der Kitzel, Kitzlichkeit. Jg.

Lektavý, lechtavý, lektivý, lechtivý, v obec. mluvě: lochtivý, lochtavý, lochcivý, kitzelig, kitzlig. Ros., Jg.

Lektor, a, m., lat., čitatel, předčitatel; vedlejší učitel. Rk. Vz více v S. N., Tk., III. 281. Vorleser; Sprachlehrer.

Lektoř, e, f., z lat., Lesezimmer, Lesesaal. V.

Lektura, y, f., lat., čtení, čítání knih. Rk. Lekture, Lesung, Leseunterhaltung.

Lektvař, obyčejněji než letkvař, e, f., z lat. electuarium a to z řec., shuštěná šťáva lékárnická. Rk. Die Latwerge. L. růžená, Aqu., gdoulová, Reš., pomorančová, Rostl., cukrová, na psaní. V.

Lektvařový, Latwerge-.

Lekuta, y, f., lekutí, n. = lekus, leknín. Berg.

Lekvati, zastr., hořekovati. Hauser ex ms.

Lelek, lka, lelček, čka, m., *pták* (noční krkavec). Nachtrabe, Nachtreiher, Tageschläfer, corvus nocturnus. V. — **L.**, caprimulgus europaeus, kozodoj, Nachtschwalbe, Milchsauger. Jg., Frč. 358. — **L.** = *člověk hloupý, broulající*: *zevel, trouba*. Gaffer, Maulaffe. Pravý l.; lelků hledati; lelky prodávati, chytati, lapati, polykati (zevlovati). Vz stran přísloví: Hloupý, Lenoch. Lb., C. Zanechej lelků. Jg. Lelky choditi = lenošiti. Us. V nose moudrý l. (všetečný). Reš. — **Lelky** u Hanáků na Mor. = šlejšky. Us.

Lelik, u, m., lillk, rulik, culik, cop pentlí ovinutý. Na Mor. a Slov. Černé pentlu nosit budu pod šátkem v lelíku. Mor. P. 181. Zopf.

Lelkář, e, m. = lelek, ein Maulaffe. Zlob.

Lelkování, n., das Gaffen, Maulaffen. Z l. a těkání mnoho zlého se trefuje. Reš.

Lelkovati, zevlovati, otevřenou hubou na něco hleděti, lelků hleděti, výrovati, tronbiti na něco, umgaffen, maulaffen. Lelkuje, co nejdál mohou mu oči postačiti. Br. Lelkuje z oken ven, oči pase, všecky tance a kouty zjezdí. Reš. V již. Čech. = okouněti, okouny chytati. Kts.

Lelkovatý, gaffend. Jg.

Leluje, e, f. = lille. Na Slov.

Lelušky, pl., f., šišky, längliche Krapfen. Koll.

Lem, u, límec, mce (strč. lémec), limeček, čku, m. = lemování, obruba, obkladek, na Slov.: švík, výložka, der Saum, Besatz, Beleg, das Besetze. Jg. Límec u košile, u rukávu, u kabátu, u kalhot, u zástěry. Jg. Límec stojatý, překládací, přeložený, ležatý. Šp. — **L.**, n. lím u ševcův, die Leiste. Šp.

Lemech, u, m. = lemeš.

Lemeš, e, m. = *radlice*, die Pflugschar. — **L.**, *krojidlo*, das Pflugmesser. Mat. verb. Má jazyk jako lemeš (= ostrý, zlý). Plk.

Lemèz, lemiz, e, m., lemězha, břevno, trám, Balken. St. skl. Při starších krovích: dvě dřeva v ostrém úhlu spojená. Us. v Klatovsku. Kd.

Lemma, gt. lemmata, n., dle ‚Slovo', Vordersatz, Annahme, nápověď.

Lemn-os, a, m., ostrov v aegaejském moři, nyní Limno, Stalimene n. Stalimni. — *Lemňan*, a, m. — *Lemnický*. Vz S. N.

Lemovač, e, m., der Einsäumer.

Lemovačka, y, f., Einsäumerin; das Einfassband. Us.

Lemovadlo, a, n., das Börteleisen.

Lemování, n., das Einsäumen, die Einsäumung. L. kapes, límce atd. Us.

Lemovati, fassen, einfassen (den Rand mit einem Bande. Dch.). — **co.** Titěrně svou řeč lemujete. Sych. — **co čím:** sukni kaničkami. L. klobouk papírem. Er. P. 253. Šátek strojem, rukou l. Us. — **co komu za co:** střevíce sousedu za plat l. — **co kde:** na stole, v ruce.

Lemovina, y, f., das Einfassleder. Rk.

Lemovka, y, f., das Einfassband, Dch.; der Saum.

Lempeška = lepeška.

Lemuzy, dle ‚Dolany' v Kouřimsku. Tk. 156., 430.

Len, u n. lnu, m. (vz E); v již. Čechách podržuje *e*: len, lenu (vedlé: lnu), instrum. lenem (vedlé: lnem), adj. lenénej. Kts. Lnъ, litev. linai, řec. λίνον, lat. linum. Schl. Len setý či polní, linum usitatissimum, Lein, Flachs. Vz Cl. 66., Kk. 242. L. novoseelandský, phormium tenax, der neuseeländische Flachs, také lenovník. Kk. 125. L. luční, l. catharticum, úzkolistý, l. tenuifolium, žlutý, l. flavum. FB. 83. L. obecný, rakouský, tenkolistý, žlutý, odvislý, sibiřský, planý, mlacový (na Mor.: slepý), prahlý, hledivý (na Mor.: zřelý), bohatý, měkký, tvrdý, inční, horní, kamenný, česaný, nečesaný (vochlovaný neb nevochlovaný), rosový n. vodový (rosou n. vodou močený, Dch.), Jg., ranní, pozdní, čerstvý (syrový), suchý, S. N. (vz tam více

IV. str. 1223.), čistivý (Berg-). Kh. Len keřnatý, hlavatec, okřastaný, nprahlý, zpruzený n. mrtina, zakrnělý: odstarek, sparkosilý, močený n. močidlák; rosený n. rosák. Šp. Len síti, pléti (pliti), trhati, vykládati, prostírati, rositi, lámati, trdliti, práti, bušiti, potírati, na rozkráčky klásti, stláti, sbírati, drhnouti, močiti, sušiti, tříti, chřastati, hladiti, dotírati, strhovati, měditi, česati (vochlovati), po druhé česati: pačísati (Šp.), přísti. Jg., Šp. Ze lnu udělaný: lněný. V. Semeno lnu: zřelé neb prahlé n. hledivé (když hlávky na slunci vyloženě sami se vyluskují), tunkové neb tvrdé (mlácené; vz len mlacový, slepý). Chmela. Pazdeří, pazdero, padrť, padrtí, padrtina, otřepky, babiny ze lnu. Příprava, hrsť, otep lnu. Obchodník se lnem, na Mor. pakař (nejspíše od Paky, města u Jičína v Čechách). Hlávka, hlavička, hlavina, pálka, palička lnu; hlávky vylouštěti. Vochle, hachle na len, vz Lámačka. Len (konopě) na poli se rosí n. v močidlech (močárnách) se máčí a v pazderně suší, potom se tře (trlienje, tluče, láme) trlicí (mědlicí, lamkou, třepačkou, chřastačkou, ohýbačkou), čímž pazdeří odpadává; potom se česá (vochluje) česačkou (vochlemi), čímž se koudel (česaniny) odděluje. Len se přede ve velkém v přádelnách. Pt. Len a konopě močí se a vysušené trlicí se trou, potom se hachlují, a zůstane tam pazdeří, tuto koudel. Kom. Umočený len se v pazderně suší a potom tře, totiž nejprve jej třdlinka ochřástá, kdež jméno chřastiny dostává; chřastiny se hladí a tak na čisto se dotírají. Konbl. Jinde se láme, potom tře, pak mědlí. Kdo o svatém Janu len zasívá, stébla zdélí lokte mívá. Šp. Na Urbanův den, pospěš síti len. Er. P. 72., Pk. Len do kolen, kouzní po uši. Č., Pk. Vz více v S. N. — **L.** *matky boží*, mezní čistec, květel, rozrazil, žabinec, antirrhinum linaria, Lein-, Flachs-, Nadelkraut, Marien-, Frauenflachs. Jg.

2. **Len** = jen, nur, na Slov. — 3. **L.**, zastr. = lit., gegossen.

Leň, i, f., zastr. = lenosť. St. skl.

Lena, y, f., řeka v Sibíři. Vz S. N. — **L.**, lína, kůže svlečená (z hada atd.).

Lenař, e, m., Flachsbauer, -händler. Tk. II. 405.

Lenařka, y, f., Flachsbauerin, -händlerin.

Lenařský, Flachsbauer-, Flachshändler-. Jg.

Lenařství, n., Flachsbau, -handel.

Lenča, dle Káča = Helena. Da.

Lenče, e, f. = sočovice. Na Slov.

Lenčina, y, f., čočkovina. Na Slov.

Lenčiště, ě, n., čečeliště, Linsenacker. Na Slov. D.

Léně, leně = líně, leniví, faul, träg. V.

Lenec, lenc, e, m., strč., z něm. Lenz, podletí. Frühling. Jg.

Lenek, nku, m., len matky boží. Vz Len.

Lének, nka, m., zvíře s novou srstí. Mřk.

Lenénka, y, f., thesium, Leinblatt. Rostl.

Lenéný = lněný. Us. v Dondlebskn. Kts.

Leněti, léněti, nějí, ěl, ění = leniveti, faul sein, werden. L. v zabálce, V., při díle. Dch.

Leňhovati, zastr. = lenovati. D.

Lení = líný. Tělesné potřeby lení nemievají, ale jsú v chudobě. Šf.

Leniště, ě, n., das Flachsfeld. D.

Leniti, léniti, 3. pl. -ní, leň, ně (íc), il, ěn, ení; lenívati = líným činiti, faul machen; leniti se = lenčti, faul sein. — **se komu.** Lení se mi, lenilo se mi vstáti. Bern.

Léniti, líniti, il, ění = línati, sich haaren, hänten. Na Mor. a ve Slez. Kráva se lění. Pk. Had se z kůže vylénil (svlékl). Na Mor.

Lenitiva (i. e. remedia), léky ukrocující, polehčující, též lehce projímající. S. N.

Lenivě, léně, träg, faul. V.

Lenivec, vce, m., Faulenzer. Vídává lenivec i chomouty ve snách, ale na koně se nedostane do smrti. Č. L. bývá ospalec. Km. Var l-če s cesty a nepřekážej nám. Vz Lenoch. Lb.

Leniveti, vějí, ěl, ění, faul, träg werden. — **na čem**: na mysli. V.

Lenivosť, i, f., vz Lenosť. — **L.** hmot, die Trägheit. Šedl.

Lenivý, leniv, a, o, faul, träg. V. L. nedbalec, mysl. Us., V. Lenivým vždycky svátky jsou. Kom. Lenivá ruka (líná ruka, hnba), hotové (holé) neštěstí. Ros. L. ruka hotová mnka. Mt. S. L. dvakrát dělá, skoupý dvakrát platí. Vz Lenosť. Lb. Cf. Ani na kříž stébla nepřeložil. Pk. L. duše lačněti bude. Přísl. L. schovává ruku za ňádra. Přísl. — **v čem:** v povolání, v práci, Cyrop., v radě. Št. 95. — **k čemu:** k práci. Us. — **s infinit.** Nebuďme lenivi bráti, což se nám podává. Bor. Abychom nelenivi byli pracovati. Št. N. 124.

Lenka, y, f., slunečko (bronk). KB. — **L.**, Magdalena.

Lenknouti, knul a kl, utí = lknouti, o rybách. Všecky ryby mu lenknuly. Us. u Počát. Zelený.

Lenkovati, faulenzen. Ros.

Lenník, lejník, a, m., der Lehensmann. Gl.

Lenný, lenní, léna se týkající, Lehen-. L. statek, zboží, právo, V., dvůr, D., pán, povinnosť, Akt. Ferd., sond, sudí, Jg., sudství. Th. Vz Manský.

Leno, léno (lehno), a, n., das Lehen, Lehngut, Lehn. **L.**, *propůjčení statku*, věci, práva, výsady od vlastníka a pána někomu pod jistými výminkami ku př. služby vojenské, a s jistými formalnostmi, pod výslovným jménem *‚leno'*, *též sám statek* tak propůjčený, manstvl. Jg. L. podati někomu; léna podání. D. Statek pod l. dáti. V. L. přijíti ku př. na statek. V. Znamenité krajiny pod leno drží. Akt. Ferd. Což k tomuto království pod leno náleží. Akt. Ferd. L. panské, rytířské, městské, sedlské. Jg. K přijetí léna způsobilý. D. Připuštěn k lénu. V. L. po meči, po přeslici. D. Zastaviti něco pod l. V. Listina o oddělení léna; list na léno; plat z léna (lenné); spadnutí léna zase na pána; pán léna; posloupnosť v lenu; propadnutí léna; pustiti někomu něco pod léno; puštění něčeho pod léno. J. tr. O právích a povinnostech manských; o posloupnosti v léna; mohl-li kdo l. prodati; o propadnutí lena. Vz Rb. 177.—178. Vz Manství.

Lenoch, a, lenošek, ška, m., *vok. sg.* lenochu, řídčeji: lenoše; *nom. pl.* lenoši neb

lenoší (Mk., Č.) a lenochy u stolic. Ein Faulenzer, Bärenhäuter, Schlaraffe, träger Mensch. V. Lenochem orati = lenošiti; Lb. vykládá = marnou práci konati. L. nechce do práce. Us. L. se strhal, že nechtěl dvakráte jíti. Č., Lb. Lenochu se Bůh nedodá. Č. Lenochu nejlépe domlouvati dubovými slovy. Pk. L. i pod svou střechou zmokne. Lb. Lenoch se nejdřive strhá; Lenochovi dobrý krok. Sk. To je lenoch, bojil se, aby se nestrhal. Us. Lenoch cti nedochází a rys málo nalapá, když dále přes tři kroky nechce. Č. Mnoho lenochů, mnoho hříšníků. Č. *Vz stran přísloví:* Čerstvý, Dělati, Dílo, Dlouhý, Dub, Hlava, Holý, Honby, Hřib, Hůl, Chlap, Chovatl, Janek, Jazyk, Kapr, Kocour, Kočka, Komár, Kosť, Kont, Kráva, Kvésti, Lelek, Lenivec, Lenosť, Loket, Mařík, Medvědí kůže, Mravenec, Nositi co za čím, Okno, Ostruha, Opřiti se o co, Ořech, Pazdeří, Potiti se, Potlouci, Práce, Ráno, Rukáv, Sláma, Smrť, Státi, Stojánek, Sušiti, Svázaný, Svět, Tvrdý, Učení, Vrabec, Zajíc. — **L.**, u, zábradlí u stolice, die Lebne. L. u saní, D., též sesle se zábradlím (lenoška, lenůška). Lehnstuhl. D.

Lenochodi, bradypoda, čeleď ssavců chudozubých (edentata), žijících v již. Americe. Vz S. N. — *Lenochod* tříprstý, bradypus tridaktylus; l. dvouprstý, b. didaktylus. Frč. 384.

Lenochovati, faulenzen. Reš.

Lenochyně, ě, f., Faulenzerin. Us. v Plaště. Prk.

Lenoop, a, m. L. černý, semnopithecus maurus; černooký, s. entellus, opice. Frč. 399.

Lenora, y, f., lenosť. Us. u Čes. Brodu. To je lenora u toho kluka! A. Mikenda. — **L.**, Lenorka = Eleonora. Da.

Lenosť, i, f., lenivosť, die Trägheit, Faulheit. *Syn.*: rozmařilosť, váhavosť, nešvárnosť, nepilnosť, ospalosť, dřímavosť, zahálka. V. L., vnitřní nepohyblivosť i mysli i konání. Hš. Lenosti oddaným vždycky svátkové jsou. Kom. Pro l. schází krov a kapává do domu. Kaz. Uhodila ho l. pod kolena = jest lenoch. Us. Č. Lenosti, nedej se mi přemoci. Lb. Má milá lenosť, nedej se mi přemoct, až já se vdám, celá se ti vzdám. Lb. Má milá lenosť, dej se mi přemoct. Jg. Jg. Má milá lenosti, nedej se mi přemoci. Č. Až se provdám, pak se lenosti oddám (vzdám). Z pilnosti se štěstí rodil, l. holou bídu plodil. Č. *Stran přísloví vz ještě:* Hlad, Hleděti čebo, Lenivý, Lenoch, Líný, Maso, Modlitba, Nedbalosť, Neděle, Panský, Seděti, Síti, Sobota, Spáti, Svůj, Vánoce, Vstáti, Zahálеč, Zahálka, Zapomënlivosť, Zmoknouti, Žebrácký, Žebrota.

Lenostivosť, i, f. = lenosť. V.

Lenostivý = líný. L. člověk. Um. les.

Lenostvi, lenošství, n., das Faulenzen. Us.

Lenošení, n. = lenostvi.

Lenošenka, leženka, lenožka, y, f., lenoch, u, m., Lehnstuhl. Us. Vorlík.

Lenošiti, il, ení, lenošívati, faulenzen. Us.

Lenošivosť, i, f. = lenosť. Jg.

Lenošivý = líný. Jg.

Lenoška, y, f., lenivá ženská, Faulenzerin. — **L.**, stolice se zábradlím, lenůška, vz Lenošenka.

Lenošný = lenošivý. Vld. list.

Lenotoč, e, m., cuscuta, cuscuta epilinum, Flachsseide, Hexengarn, Teufelszwirn. Kk. 182.

Lenovati, lehnovati, leňhovati, lenkovati, leknovati, liknovati = lenivým býti, faul, träg sein, säumen, zögern, Bedenken tragen. Jg. — **s infinit.** Kdo k pokání přistoupiti lenuje. Lom. Lenují, liknují pracovati. V. — **komu v čem.** Já nechci v ničem lenovati sobě. Samson. — Lenovati **se**, leknovati se, liknovati se, lehnovati se, leňhovati se, lenkovati se. — **s inft.** Nelenuj se navštíviti nemocné. Br. Že pracovati v tom se liknujeme. V. V potu tváři své chleba sobě dobývati se liknuje. Kom. — **se v čem.** Té naděje k vám jsem, že se v tom liknovati nebudete. Agenda česk. V ničemž se neliknuje a nestýská. V. — **se čeho.** Úmysl, aby se zlého liknoval a přidržel dobrého. St. Čehož by se více nábožných lidí uši liknovaly a varovaly? Jel. — **se k čemu**: k službě.

Lenoviště, ě, n. = leniště. D.

Lenovitý, lenovatý, lnu podobný, leinartig. L. rostliny. Rostl.

1. **Lenovník**, a, m., Vasall, Lehnbesitzer. Č. Pls.

2. **Lenovník**, u, m., rostl. Vz Len (na začátku.)

Lenový = lněný. Tab. lid.

Lenský = lenní, Lehens-. Ms., Č.

Lenství, lenstvo, a, n. = *lenosť*. Skutkové dobří lenstvem a nesnažnosti obmeškaní. O 7 vstup. Ktož sě v dobrém obmeškává, ty (písmo) lenstvem kárá. St.

Lentišek, šku, m., z lat., lentiscus, Mastyxbaum. Br.

Lentiškový, vom Mastyxbaum. L. jahoda. V.

Lento, it. z lat., zvolna, Rk., skoro tak zdlouha jako adagio. Hd. Výraz hudební, jímž se tempo (pohyb) naznačuje. Vz S. N. L. assai n. l. di multo = velmi volně. Rk.

Lentul-us, a, m., jm. patricijské rodiny, vynikající v dějinách římských. Vz S. N.

Lenůšek, ška, m. = lenoch.

Lenůška, y, f., židle, stolice. Mor. Lehnsessel.

Léný = líný.

Leoben, Ljubno, Ljubina.

Leobschitz, Hlubšice v prus. Slez.

Leodama-s, nta, m., jm. řecké.

Leodle, zastr. = Lodí. Jir.

Leo-n, nta, m., jm. řecké.

Leonid-as, a; nebo y, dle ‚Despota', m., král spartský, padl ve válce s Peršany v průsmyku thermopylském 480. př. Kr.

Leonora, y, f., Eleonora. V.

Leontias-is, e, f., řeč., bakulovitá vyrážka zvl. v obličeji. S. N.

Leontini, dle ‚Dolany', bylo mě. v Sicilii. — *Leontiňan*, a, m. — *Leontinský*.

Leontodon, pampeliška, rod rostlin spoluložných z podřadí cichoraceí. Vz S. N.

Leopard, a, m. = levhard.

Leopoldov, a, m., předměstí vídeňské, Leopoldstadt. — *Leopoldovský*. — **L.**, trestnice v Nitransku v Uhřích.

Leotichyd-es, a nebo y, m., král spartský 491.—466. př. Kr.

Lep, u, m., dříve gt. lpu, vz E. Mk., D. L. z *jmělí* ustrojený klej k lapání ptáků, der Vogelleim. Ptačí l. V. Ptáčník vějice lpem (lepem) povlačuje, oblepuje. Aesop. Z mýlí l. pochází. Kom. Ptáky na lep (lepem) lapati, chytati; jíti někomu na lep; dostal ho na lep. Us. Ryby na lep, ptáky na udici lapati. Pam. knt. Na ptáky lepem, ne cepem. Us. Sám si l. (léčku) na křídla hotuje (Původ neštěstí. Vz Neštěstí). Č. L. *z mouky*, Kleber. Mouka obilná s vodou na těsto rozmíchaná a do šátku svázaná hněte se pod vodou, pokud vodu kalí; tu všecek škrob se vypírá a zbytek v šátku jest lep. Vz o tom více v S. N., Šlk. 649., Kk. 12., 200.

Lép = lépe.

Lepač, e, m., hlinák. Žid.

Lepák, a, m. = troup. Dummkopf. Na Slov.

Lepař, e, m. Leimhändler. Rk.

Lépař, e, m., kdo lépá, der Ankleber.

Lépařský, Ankleber-. L. štětka. Us.

Lépati = lepiti.

Lepavost, i, f. Klebrigkeit.

Lepavý, lepkavý, lipavý, klebrig. L. listy. Us.

Lepě, pěkně. Kat. 983. Vz Lepý.

Lépe, lípe, lép, líp, (lépeji, lípeji, lépej, lípej); nejlépe, nejlíp (nejlépeji, nejlípeji). Lépe atd. je komparativ příslovce ‚*dobře*'; oppos.: hůře, hůřeji. — **L.** = *dokonaleji*, besser. Něco lépe udělati. V. Mlýny klepavé lépe melí. Prov. Dal. Udělám, jak nejlépe umím. Kom. Lépe píše nežli mluví. Us. Horké železo nejlépe se kuje. — **L.** = *poctivěji*, besser, moralischer. L. škodu trpěti nežli činiti. Jg. — **L. jest**, latin. praestat, něm. es ist besser. Lépeji vinnému odpustiti, než nevinného kárati. L. — **L.** = *užitečněji*, besser, vortheilhafter. Čím spíše, tím lépe. Us. Lépe za svým krejcarem než cizím pecnem. L. státi za svým snopem než za cizím mandelem. D. Lépeť je v samotě býti, nežli spolek s zlými míti. D. Všude dobře, doma nejlépe. Prov. — **L.** = *lehčeji, snadněji*, besser, leichter. Kdo líp krmen, ten líp táhne. Prov. — **L.** = *silněji*. L. mne miluješ, než moje matka. L. — **L.** = *méně zle*, besser. Jak jest nemocnému? Trochu lépe. — *Lépež, lépež* = vždy lépe, líp a líp. St. — Jg. — *Pozn.* Lépe jest, lépe bylo — (stojí v indikativu, kde stojí v němčině konjunctiv: es wäre besser, es wäre besser gewesen). Vz Indikativ.

Lepenák, u, m., lepeník, Lehmgebäude. Us.

Lepenec, nce, **lepeň**, ě, lepník, u, m. = koláč. Na Slov. — *Lepenec* = lepenák. Us. Třeb.

Lepení, n., das Kleben, Pappen. V. — **L.**, Kleiberlehm. — **L.**, lepenice, Lehmwand. Reš.

Lepenice, e, f. Lepenice vůbec věc lepkavá s jinou tužší smíšená, ku př. mokrá řezanka smíchaná se šrotem; též brambory se zelím chasa žertovně tak zove. Us. Dch. — **L.**, stěna z hlíny, Lehmwand, V.; lepený plot; lepený strop, der Lehmstrich; špatné stavení hlinou omazané, Lehmhütte, Ros.; hlína se slamou promíchaná k vymazávání stěn ze dřeva stavěných, mazanice, der Kleiboden. Vaň. Podlaha na půdě lepenicí se pokrývá. Da.

Lepenička, y, f. = lepenice.

Lepeník, u, m., Lehmkammer. Jg.

Lepenina, y, f., lepenice, Kleiberwerk. D. — **L.**, Leimerde, der Papp. Zlob.

Lepenka, y. f., chatrč slepená, podlá, Lehmhütte. — **L.**, lepený papír, deska z lepenky. D. L. slovou desky z hmoty papírové, tlustší a pevnější papíru, jichž nejvíce knihaři na desky ku knihám potřebují. L. tvořená, skládaná a klížená. Vz více v S. N. Pappendeckel, Pappe. L. na střechu; lepenkou střechu pokryti.

Lepenkář, e, m., Papparbeiter, Cartonagearbeiter. Rk.

Lepenkárna, y, f., dílna na lepenky, Pappdeckelwerkstatt.

Lepenkářský. L. práce. Vz Lepenkový.

Lepenkovati, caschiren. Rk.

Lepenkovna, y, f. = lepenkárna.

Lepenkový. L. práce, Pappeteriearbeit, Cartonagearbeit. Dch.

Lepený, geklebt, geleimt. Tabule voskem lepená. Aqu. L. práce, cachirte Dekorationen. Dch.

Leperna, lepna, y, lepnice, e, f., Leimruthentasche. D.

Lepeška, lepejška, lempejška, lepoška; y, f., ochlipený klobouk, alter Hut. Jg.

Lepěti, lpěti (strč.) lpíti, lipěti, 3. pl. -pějí, lepěj, pěje (le), ěl, ění = přilepenu býti, vězeti, kleben. 3. pl. lpí: Kom., Br.; lpějí, Kom., Ros., Plk. — **kde**. Špína všude **na** ní lepí. MM. Oko jeho na panně lpělo. Quido. Lpí na něm vina, podezření. Us. — Reš., Ras., Plk., Pass., Sal. **Při** světských věcech lpíme. Kom. — Ros., Zlob. **V** zevnitřních tělesných znameních a ceremoniích lpěli. Br. Včela lpí v melisse. Puch Zajisté **v** jediném milování všecko dobré všech ctností lpí. 1410. — Plk., Leg. **Pod** jhem nepřátelským lpěti. Plk. — **čím**. Všechen tam lpí myslí. Ros. Nelpíce srdci svými v pominutedlných těchto zemských věcech. Kom.

Lepí, komparat. nom. lepý = lepší, sr. mení = menší. Výb. I. Jest lepí stav panenský než manželský. Št.

Lepice, e, f., hydrolea. Rostl.

Lepicí = lepný. Weller-. L. dílo, práce. D.

Lepicovitý, lepici podobný.

Lepič, e, m., kdo lepí, Kleiber, Ros.; der Bildner. Ms., C.

Lepička, y, f., die Kleberin, Bildnerin. D.

Lepidlo, a, n., Kleister, Pappe.

Lepidolith, u, m., sílda obsahující v sobě lithion. Vz S. N.

Lepidoptera, vz Motýlové.

Lepidos-is, e, f., řec., každá šupinatá vyraženina. S. N.

Lepid-us, a, m., jm. slav. římské rodiny. Vz S. N.

Lepík, u, m., tráva šatů se chytající, Klebkraut. Us. — **L.**, chudovina, viburnum lantana, der Schlingstrauch. Um. les.

Lepinke, Lipinka u Unčova.

Lepisma, vz Rybička.

Lepiš, e, m. = hrnčíř (s přihanou). Plk.

Lepiti, 3. pl. -pí, lep, pě (íc), il, en, ení; lepívati, lepívávati; lépati, lipati, lépávati,

lipávati = klejovati, kleben, kleiben, kleistern, pappen; schmieren, wellern, flicken; aus Leim bilden. Jg. — **co:** papír, stěnu, strop l. Jg. Ptáci hnízdo lípají. Jg. Zrádné cedule lépali, kladli a metali sú. Jir. — **co kam:** papír **na** okno, na stěnu; návěští na rohy, Us., šperky na děti, Kom., masť na hlavu, Us., zlato na sebe l. St. skl. Tkadlec strhané niti do půlkruhu lepí. Krok. — **na koho.** On na mne lípní (ve hře v karty n. při dražbě = přihazoval). Jg. — **co z čeho:** hrnce z hlíny. Kom. — Br. — **co v co:** v hromadu. Vns. — **co kde:** Diem dále, že ty zle lépáš kostely **na** chrámu. Odp. Br. 1514. — **co k čemu.** Rk. — **co komu.** Vlastovička lepí si hnízdo. Ros. — **se.** Lepí se to. Us. — **se na co.** Mastné prsty na všecko se lepí. Sych. Děti se lipají na vůz (věšejí se). Plk.

Leplvý = lepavý, anklebend. Mns.

Lepka, y, f., *lèpe:* lebka, der Helm. Kom. L., na Slov. = škrob knihařský, maz.

Lepkavosť, i, f. = lepkosť, die Klebrigkeit. Jg.

Lepkavý, lepký, klebrig. Má l-vé ruce. (krade). Vz Zloděj. Lb.

Lepkokrevní. L. mrtvice. Schleimschlag. Jg.

Lepkokrevný, lepkou krev majicí, der schleimiges Blut hat. Jg.

Lepkoruký, na jehož ruce vše se lepí, zlodějský, der lange Finger hat. Baiz.

Lepkosť, i, f., od lepký, *vlastnosť, když něco lepkavým jest,* die Klebrigkeit. L. očí, die Triefängigkeit. — **L.** = *sama látka lepká,* die Klebrigkeit, klebrige Materie, der Schleim, die zähe Feuchtigkeit. Kopřiva všecku l. ze žaludku vypudí. Jad. — **L.,** Verschleimung des Blutes, Zähigkeit der Säfte, Schleimsucht. Ja.

Lepkostudenosť, i, f., Schleimsucht. Vz Lepkosť. Ja.

Lepkostudený, schleimig. L. prým, bledý otok krku, Schleimbräune. Ja.

Lepkovlhkosť, i, f. Schleimigkeit, Schleim, Klebrigkeit. Jád. L. prsní. Ja.

Lepkovlhký, schleimig, zähe. Jád. L. kašel se souchotinami, Schleimlungensucht, zimnice, Schleimfieber, průjem, Lymphdurchfall. Ja.

Lepký, lipavý, klebrig, zähe, anklebend. V. L. hlinka, Jel., země, Br., šťáva, nečistota, Jd., vlhkosť, Byl., oči. Jg.

Lepna, y, f. = leperna.

Lepnatosť, i, f. Leimigkeit. Jg.

Lepnatý, lipnatý, leimig, zähe. Ros.

Lepní, Leim-. L. prut. Aqu.

1. **Lepnice,** e, f., Leimtasche, pouzdro n. kůže na vějičky lepem namazané. Šp.

2. **Lepnice,** e, f., bartsia. L. horní, b. alpina, rostl. FB. 59.

Lepník, u, m. = lepenec.

Lepnouti, lipnouti, pnul, a pl, utí = lepiti, kleben, ankleben, hängen bleiben. — **abs.** Kam přijde, tam lepne. Jg. Jako klíšť lipne. Us. Mám žízeň, že jazyk lipne. Us. — **k něčemu, na co.** Med lepne k prstu, na prst, když se ho dotkne. Jg. Vz Lipnouti.

Lepný, lepiel, Weller-. D.

Lepobradý, lepou bradu majicí. Macháček.

Lepokeř, e, m., calothamnus. Rostl.

Lepoklas, u, m., phryma. Rostl.

Lepokvítek, tku, m., holdes Blümchen. Kamar.

Lepomluv, u, m. Euphemismus.

Lepontské Alpy, časť středních Ap. Vz S. N.

Leporostlý, schön gewachsen. L. panna. Krok.

1. **Leposť,** i, f., lepkosť, lipavosť, die Klebrigkeit (v tomto smyslu slova tohoto málo se užívá). Jg.

2. **Leposť,** i, f., *tenkosť, čiplosť, vyzáblosť, subtilnosť.* V. Die Dünne, Schlankheit. L. mládenee, sosny. Jg. — **L.** = *jemnosť,* Feinheit. L. mravů. D. — **L.** = *pěknosť, krása; lepota, dobrota.* Jg.

Lepoška, y, f., vz Lepeška.

1. **Lepot,** i, f. = *krása.* Když kto chce světu vzácen býti v kráse, v lepoti i v čemžkoli. Št.

2. **Lepot,** i, f. = *tesknosť, nesnadnosť, práce.* Cf. lopoť. Budú v kramolu a v lepoti a v tesknosti; A co lepoti a práce při dětech bývá. Št.

Lepota, y, f., *dobrosť, leposť, dobrotivosť, láska,* die Güte. St. skl. — **L.,** *leposť, jemnosť.* Feinheit, Grazie. Aqu., Ctib., Pulk. L. mravů. — **L.,** *pěknosť, krása,* die Schönheit. S libostí hleděla na jeho lepotu. Troj. — Hns., Pulk., Leg., Kat. 178., 1365., 125. —

Lepotělka, y, f., eumorphus, hmyz. Krok.

Lepotný, teskný, pracný. Vz Č. Dodatky.

Lepotravka, y, f., leptochloa. Rostl.

Lepotvárný, schön von Gesicht. Krok.

Lepotvorný = krásně tvořený, wohlgestaltet. L. dci. Rkk. 10.

Lepovatý, lepovitý, voller Leim, klebrig. Jg.

Lepový, Leim-. L. síť, veliké rámy, na kterých jsou napiaté šňůrky lepem namazané, na které se v noci při světle ptáci lnpají. Šp.

Lepra, y, f., kožní nemoc, vz Malomoc.

Lepšení, das Bessern. V.

Lepšený, gebessert. Jg.

Lepšetí, besser werden. L.

Lepší, besser; *kompar.* k ‚dobrý'; *superl.:* nejlepší. Starý přítel nejlepší. V. Smrť, co lepší, bere. Us. Na lepší něco míti. Us. On tím nic lepší není. Kon. Jedno lepší než druhé (= není vše jedno; n. = obé špatné). Páni nalezli, že Markéta k tomu statku lepší právo má, nežli Jan z Roketnice. Tov. 81. Jestliže by kto chtěl lepší spravedlnosť míti podlé práva k těm dědinám. Vl. Lepšího něco udělati. V. Jestliže kdo co lepšího radí. Kom. Lepší malý zisk než veliká škoda. V. Lepší hrsť jistoty, než pytel naděje. Lepší kyselé něco nežli sladké nie; L. jedno dnes, než zejtra dvé; L. pták na talíři pečený nežli dva v povětří vznešení; L. pták v ruce nežli dva letice; L. zajíc v pytli než holub na střeše; L. celé než upravené; L. vrabec v hrsti, nežli zajíc v chrasti; L. před smrtí holba piva nežli po smrti vědro; L. kabát nežli košile. Vz Zisk. Lb. Lepší bažant na mise, než když létá po dvoře; Lepší vrabec v rukou, nežli orel v povětří. Lepší vrabec v hrsti, nežli čáp na střeše. Lepší dnes kus, než zejtra hus. *Jg.*, Lb. V lepší pošlo (než jsem oče-

kával). L. Něco v lepší vyložiti. V. Něco v l. obrátiti. Solf. — **L.** = *subst.* Svého lepšího si hleděti. Pešina 1599. Napomínal ho k jeho lepšímu. Obecné l. Tyto věci Buoh pro své lepší zpuosobil. Lct. Je to s mým lepším. Cyr. Míti koho k lepšímu, german. m. šiditi koho, Ros., má ho za blázna, vodí (tahá) ho za nos atd. Brt.

Lepšitel, e, m., der Verbesserer.

Lepšitelka, y, lepšitelkyné, ě, f., die Verbesserin. D.

Lepšiti, 3. pl. -ší, lepši, -še (ic), il, en, ení; lepšívati, bessern. — **co**: chyby. Jg. — **komu**: čeledínu = lépe ho držeti ku př. v jídle. Jd. Musí mu l. = náhradu dáti. Pr. pr. — **se.** Zdraví jeho už se lepší. — **se s kým.** Už se s ním lepší [nž je s ním (mu) lépe]. Us. — **se v čem**: v mravích, v učení. Jg. Lepší se co řemen v ohni (je horší). Br. — **se z čeho.** Aby se z nich (dobrých práv) lepšili. V. — **koho čím**: domluvou, radou. — **aby.** Lepšim se, abych byl pochválen. Us.

Leptací (něm. Aetz-): mořidlo, umění. Nz.

Leptač, e, m., jm. místní. Mus. — **L.**, kdo leptá.

Leptadlo, a, n. Aetzwasser, Beizmittel. Us.

Leptati, leptám a lepci; leptávati = píti leptaje jazykem jako pes (= chleptati), lappern, schlabbern. — **co**: Pes leptá krev, vodu. Us. — **L.** = *podjídati, žráti*, konsati, beissen, beizen, ätzen, fressen, sich einfressen. — **co (pod co).** Talov místo, v němž jest, pod se lepce. Ras. Píšťala (vlk, něm. Krebsgeschwür) lepce maso, kosť, žílu. Ras. Má s tiem strach i lepce sě chřadna strachem. Št. — **co čím.** Zubem maso l. Št. N. 154. — **se v sobě.** Tu sám v sobě každý l. sě bude, v svém svědomí ten červ maje. Št.

Leptavosť, i, f., ostrosť, žravosť, das Beissen, Fressen, die Schärfe. Jg.

Leptavý, ätzend, scharf, beissend, fressend. Jg. L. sůl (obecná), lék, voda (spudicí), soda, masť, Jg., kamluck, Nz., lišej, fressende Flechte, Ja., červ (hryzoucí). Ms., Č.

1. **Lepý** = lepký, lípavý, klebrig. V.

2. **Lepý** (lep, a, o, strč.); lepě; lat. decorus. — **L.** = *tenký, útlý, něžný, štíhlý, vyzáblý, ohebný*, biegsam, dünn, zart, fein, schmächtig, schlank. Jg. Lepé sosny. Ráj. — **L.** = *čistý, pěkný, sličný*, sauber, nett, rein, fein, schmuck, hold, schön. Žena stojéc po lepém kroji rúcha, po rúškách lepých. St. Lepá Kublajevna jako luna. Rkk. 45. L. děva. Rkk. — **L.** = *nenuzný*, wohlhabend, es gut habend. St. skl. — **L.** = *způsobný, vzdělaný*, artig, fein. Lepě s něčím zacházeti. Ros. — **L.** = *čestný, slušný*, edel, ehrbar. Dal. Protož než se jich otvinu, lepý jsem (lépe mi), že ot nich pohynu. Mus. — **L.** = *způsobilý, hodný k něčemu.* Aby byl kůň k běhu lepý a způsobný, geschickt, tauglich. Háj., Poháď. 1626. — **L.** = *dobrý, chvalitebný*, gut, löblich, brav. Jg., St. skl., Dal. — *Jg.*

Lerchenfeld, Skřivánkov u Plumlova na Mor.

Lermo (strč. larmo), a, n., v obec. mluvě: relmo, z it. all'arme, der Allarm. — *Syn.*: vzhůru troubení, lermobiti, znamení a návěští bitvy s nepřítelem. L. nastrojiti = pranicí. V. L. bíti, troubiti. V., Kom. L. troubiti a bubnovati. Plác. L. tlouci. Ros. L. udeřiti. Br. Sultan kázal zhůru troubiti a l. udeřiti. V. Slepé l. (bez příčiny). V. Pořád dělal l. = hluk, křik. Mřk.

Lermovati = lermo strojiti, bíti, lärmen, Lärm schlagen. Ros.

Lerna, y, f., řeka a jezero v Peleponnesu. Lernejský (*lépe*: lernský) had (l. hydra), stohlavý, jejž Herakles zabil. Vz S. N.

Les, a nebo u, m., lések (strč.), lísek, sku, lesík. Zastr. lok. sg. lesi: na buku v lesi (*ne*: v lesi. Er. P. 194. a.). Chodila po lesi. Prk. k nauce o tvoř. kmenů. 10. — *1. Nať, keř, kmen, strom*, Strauch, Busch, Holz. Jg. L. vinný (keř). V. Les (keř vinný) pláče. D. Okurkám, melounům pomrzly lesy. Jg. Tykev má hustý les. Us. — *2.* **L.** = *mnoho stromů tahem dlouhým*, Wald, Forst, Harz, Gehölz, Holz, Hain. Jg. Jsou-li stromy v lese jednoho druhu, přijímá od nich název: *doubrava, březina, olšina, bučina, habřina* (les dubový, březový, olšový, bukový, habrový). Jg. L. hustý, zvláště horský, slove: *hvozd*, menší a řídčí: *háj*; nízkou porostlinu jmenujeme *křovím*. Les nepěstovaný rukou lidskou, jenž pouze silou přírodní stojí a trvá, sluje: *prales*. S. N. Les, lesina, na Slov.: hora. *L. mladý*: mladina, porost, mláz, mlází, mládí, mladý n. nový l.; temný l.: *tmeň*; vysekaný: *proseka*, mýtina; v pole proměněný: *polana, lesní kopanina*. Sp. L. vysázený. Šp. L. borový: *bor*. V. *Černý l.* = hustý a tmavý i ve dne, zvláště smrkový, jedlový. V. L. pastevný, V., pustý (veliký a nepotínaný), L., olivový l., Har., mýtný (který se mýtí), V., širý, hlubocký. Us. L. bílý (lupenatý), černý (jehličí). Šp. Český l., Böhmerwald; Černý l., Harzwald. Jg. *Lesy se* mýtí (planí) a dělají se v nich paseky, pasečiny, mýtí; l. šumí; l. prosekati, promýtiti. Pt. L. sekati, planiti, mýtiti = lesní dříví porážeti. Jg. L. zarubiti (zatarasiti), Dal., vypáliti, D., sporážeti, zroubati, vyklučiti. Šp. Les vzdělati; užitek z lesův. Šp. L. na seči, na paseky, na parubу rozděliti; l. probírati, proklestiti. Šp. V lese praští (to praská, v lese je hlučno). Šp. V les se obraceti, lesem jíti; hájení lesa, hájemství, stav lesa; hulákání po lese; v lese pásti; lesům škoditi. Šp. V lese blouditi (po lese). Dal. Poruby, proseči v lese dělati; myť, mýto, mýtina, seč, paseka, parub, paruba, poruba, roubání lesu. Šp. Lesem se bráti. Dal. L. říčí. Rkk. Cesta do lesa. D. Po kraj lesa; protetie lesy. Rkk. Les sekyrami prosekati, vysekati. Br. L. němý, hlučný. V lese zvěř chovati, míti, honiti; les na léče rozděliti (vz Léč); lesu hájiti; do lesa pro dříví jeti, na chrasť choditi; v lese dříví štípati, dříví v milířích na uhlí páliti atd. — Jádro (střed) lesa. Šp. Kdo se chřestu bojí, nechoď do lesa. D. S branami do lesa. Vz Marný. Č. Snadno v pustém lese hvízdati (= tam na pána si hrati, kdo jsi samoten. Lb.). Č. Dluh má nohy, pole oči, les uši, na ty tři věci pozor míti sluší. Rým. Budeš ty tak dlouho štěkati, až na sebe vlka z lesa vyštěkáš. Jg. Dříví do lesa, vodu do řeky nosí. D., V., Č. Vz Marný. Do lesa dříví nikdá nevoz, a do moře vody nenos. D., Lb. Skrze

les na křivá drva nechoď. Dal., Lb. Umí před lesem se skrýti (umí na slib zapomínati). Rcš. Dále v les, více dřev. Čím dále v les, tím více dřev. Pk. Jak se do lesa volá, tak se z něho ozývá. Prov. V lese chce ryby loviti. L. V cizím lese se pase, popásá. Vz Smilstvo. Č. Jeden k lesu, druhý k běsu. Vz Nesvorný. Č. Jakoby do hor přišel neb do lesa (kdo knihy leda bylo a bez pořádku čítá). Č. Lesem šel a stromu neviděl. Šp., Lb. Vz Ztřeštěný. Šel do lesa chtě sbírati houby, mně houby nabral třísek, mně perník snědl podšev (o střeštěném). Lb. — *L. rév* = více mladých z kořene vyražených rév. Čk. 252. Vinice aby zase ku zvelebení a lesu přivedeny byly. Mus. 1835. I. 65. — **L.** = *dříví*, Holz. Deset vorů lesa; lesu (klad) na celý pramen. Š. a Ž. Suchý les = suché dříví; opak: les syrový. Vys. Z lesu vystavěl dům. Br. To je pěkný l. Us. Lesy havěřům shůry spouštěti. Pam. Knt. Skrze suchý les vojáka pustiti = skrz pračata, když ulicí běhal, byl bit. Vz Trest. Jg., Č. Kdy k jakému stavení při tom mlýně lesu by potřebí bylo. Gl. Lesy v lesích sekal. Lnm. Ot železa i ot lesa dřízky ot těch kol v nebesa třeštiechu. Kat. 2884. L. tesati. Bibl. — **L.** *v hornictví*: dřeva, kterými se štreky, štoly podpořují, aby se nesesuly, Am., vz Tmrlik; vůbec potřebné dříví k dolům. Vys. Vz S. N. I pravili jsme písaři: Dříví, když bylo pod rondnickým jezem, polámalo se a co bylo kladí, natahali jsme na lesy. Svěd. 1569.

Lésa, y, f. = vrata z proutí, na Slov., proutěný plot. KB. — L. Ciesař je kázal na železné lésc na uhlé péci. Pass. 800. Vz Lísa.

Lesácký, lešácký, was zur Waldbienenwirthschaft gehört. 1578.

Lesačka, y, f. Waldbewohnerin. Jg.

Lesák, a, m. Waldbewohner. V. — **L.**, lešák, meďař. Gl.

Lesan, a, m., jméno mysliveckého psa. Šp.

Lesbický. L. láska, vz Láska.

Lesb-os, a, m., ostrov v aegaejském moři. Vz S. N. — *Lesbický*.

Lesehe, něm., Leština u Zábřehu na Mor.

Lesek, lisek, sku, m. Wäldchen. Vz Les.

Leserlich, lesbar, **ne**: čitelný, toto = empfindbar; lesbar = četný, někdy: čitatelný, čitalný, zřetelný. Prk. k nauce o tvoř. kmenův, 35. Dle Brs. 76. také: čitelný.

Lesi, lok. sg. slova Les. Vz Les.

Lesice, e, f. = lešení. Na Slov.

Lesíček, čku, m. Wäldchen. Vz Les.

Lesina, y, f., les. V. — **L.** ostrov, vz Hvar.

Lesk, u, m., Glanz, jest rozeznávací znak nerostů, který se vidí zároveň s barvou, ač nevisí na této a má původ svůj v odrazu světla. S. N. L. barev, stříbra, zlata. Us. *L. nerostův*: kovový, démantový, mastný, skelný, perlový. Vz Nerost. Bř. L. lasturový. Jhl. *Stupeň lesku*: silně lesklý, lesklý, málo lesklý, třpytivý, mdlý. Bř. L. silný, slabý, žádný. L. zevnitřní (při plochách krystalových); vnitřní (při plochách štěpných n. lomných); kovový (dokonalý, nedokonalý), voskový (mastný, pryskyřičný n. smolný), perlový (hedvábný u nerostů vláknitých). S. N. L. blýskavý, lesklý, přilesklý, třpytivý, bezlesklý. Vys. L. lomu (v místech, v kterých se nerost rozlomil). Vys. Bod lesku. Nz. Lesk zlata (mají vlasy tvé). Troj. Hora leskem naplněná. Rkk. Můj inkoust má lesk. Sych. Lesk rodu. Ncj. — **L.**, *kov*, zastr. Sal.

Léska, vz Líska.

Leskalka, y, f. Glanzkäfer.

Leskati = lesknouti se. Berg.

Leskau, Lískovec u Brna.

Leskavcový, od leskavce. L. skála. Hornblendgestein. Krok.

Leskavě, lesknavě, lesknatě, glänzend, schimmernd. Ros.

Leskavec, vce, m., kopanina, Amphibole, Hornblende. Krok.

Leskavosť, i, f., **lesknavosť, lesknatosť, lesknutosť, lesklivosť**, der Glanz, Schimmer. Jg.

Leskavý, lesknavý, lesknatý, lesknitý, lskavý, lsknavý, lsknutý = lesk od sebe dávající, glänzend, schimmernd. L. písek, stříbro, D., kámen, Troj., tabule, kůra, zbroj, lůj, list — titul, Jg., barva. V.

Lesken, u, m., kov, Mettal, zastr. Rozk.

Lesklice, e, f. L. ohnivá, chrysis ignita, brouk. Frč. 169.

Lesklina, y, f., ein glänzender Ort.

Lesklobělý, glänzend weiss. Chmel.

Lesklý, co se leskne. Hrana, uhlí, bod, saze atd. Nz.

Lesknáček, čka, m. L. dvouskvrnný, nitidula bipustulata, brouk. Frč. 188.

Lesknatosť, i, f. = leskavosť.

Lesknatý, lesknavý = leskavý. Ros.

Lesknavka, y, f. L. trojlaločná, miliola triloculina, prvok. Frč. 9.

Lesknice, e, f., chrastice; l. rákosovitá, phalaris arundinacea; l. kanárská, p. canariensis, Bandgras. Čl. 155., Kk. 110. FB. 9.

Lesknicchu = leskli, y, a. Kat.

Lesknokeř, kře, m., pimelia. Rostl.

Lesknosť, i, f. = lesk, Glanz. Ja.

Lesknouti, lsknonti, knul a kl, utí, glänzen, blinken, blitzen, spiegeln. Jg., Ros. — **se kde (komu)**. Čisto, jen se leskne. Šm. Stříbro se leskne. Us. Ne vše zlato, co se leskne. Tkad. Huba se mu (dítěti) leskne jako malina. Us. By se lsknula braň jich v zraće vrahóm. Rkk. 22. Hvězdy lesknou se **na** obloze. Č. L. se na sluníčku. Er. P. 65. — **(se) čím**: tučností. Us. Svů pltí (pletí) l. Kat. 2666. Štíty zlatem sě lskniechu. Alx.

Lesknozlatý, goldglänzend. Chmel.

Lesknutí, n., das Schimmern, Blinken. D.

Lesknný = leskavý.

Leskobýl, e, m., argophyllum. Rostl.

Leskokeř, kře, m., pimeles. Rostl.

Leskoptev, ptve, f., lamprotornis, Glanzvogel. Presl.

Leskot, u, m., bleskot, Glanz, Schimmer, das Blinken, Blitzen. L. mečů. Troj.

Leskotati, glänzen, schimmern. Na Slov.

Leskova, y, f., leskia. Rostl.

Léskovatý, -ovitý, lískovatý, -ovitý, kde roste mnoho lískoví, voll Haselnussstauden. Ros.

Leskovec, vce, m., Böhm. Markersdorf, ves v rak. Slezsku. Vz S. N. — **L.** jakamar, galbula viridis, pták šplhavý. Frč. 359.

Léskovec, vce, m., ořech lískový, Haselnuss. No Slov.

Léskoví, lískoví, lešti, lišti, n., mnoho lísek, lísky, leština, lískový háj, Haselbusch, -gebüsch, Nussstaude. D., Ros., Háj. Liskoví, lišti. V.

Léskovka, lískovka, y, léskovice, lískovice, e, f., lísková hůl, Haselstock. D.

Leskovní sklo, Schmelzglas. D.

Léskový, lískový, liskový (D., vz Liskoví), od lísky, hasein, von Haselstande. L. ořech, oříšek (léskovec), Haselnuss, Kom., strom, háj, V.; žába, Laubfrosch, rosnice. Us.

Lesktati = lektati, kitzeln. O 7 vstup.

Lesktivý = lektivý, kitzelig. — **čím.** Kak jest žádostmi tělo lesktivo. Ms. s. Aug.

Leskutý, stark glänzend. Rk.

Leskvice = lestvice. Vz Lestva.

Leský, zastar. = lesní. Wald-. L. zvěř. Rkk. 37.

Leskyň, ě, f., hydrargyra, ryba. Krok.

Lesmistr, a, m., Forstmeister. Rk.

Lesňák, a, m., lesní zajíc, der Waldhase. Šp. — **L.**, Waldmensch. D.

Lesnatěti, ějí, ěl, ění, zu Walde werden. Us.

Lesnatý. L. krajina, hory, Us., místo. Br. Waldig.

Lesné, ého, n., poplatek z plodů lesních i z myslivosti. Šp. Plat za sbírání listí a haluzí v lesích. Půh. Olom. 1412. Vz Mtc. 1875. 149. Mš.

Lesněnec, nce, m., silvanus, hmyz. Krok.

Lesní, Forst-, Wald-. L. úřad, požár, pych (Frevel), hajný, požitek, řád, právo, škoda, cesta, hospodářství, úrok, úředník, pojezdný, obvod, ochoz, zákon, užitek, správa, J. tr., příruční n. mládenec, pacholek, síť, rada, písař, strom, louka, včela, včelařství, ovoce, půda, zem, oheň, zloděj, krádež, strouha, zajíc (který se stále v lese zdržuje, Holz-, Waldhase), med, roh (vz S. N.), trouba (lesnice), pastva, hmyz, sáh, kuna, žír, pták, rostlina (hvozdní: dub, buk, borovice, smrk, jedle atd., vz Dřevo; l. kosatec, angelička, lebeda, lilium, myrtus, kokořík, chmel, Jg.), pokuta, úprava, peníze, pokladník, sazba, odhad, okres, ředitelstvo, škůdce, robota, důchody, plodina, ochrana, mezník, přestupek, pes (vlk), zvěř (Waldwild, která stále v lesinách přebývá). Šp. L. bůh, obinda, Kom., muž, mužík, panna, kozel, (V.), oseľ (divoký), myš (skalní myš, chvlšť), V., obyvatel. Jg. Nad vršiny lesné; hlasy rohóv lesních. Rkk. — **L.** = *dřevový, dřevní*: l. popel (z dříví), Holz-. — **L.** = *divoký*, wild. L. lid, srdce, pohled. L. — **L.** = *subst.* Lesní, ího, m., dle ‚Dnešní', Forstmann.

Lesnice, e, f., trouba lesní, Waldhorn. Šp., Mor. poh. II. 36., Zb.

Lesnický, Forst-, Förster-. L. škola, ústav, kniha, jednota, úřad, Šp., J. tr., technologie, S. N., učeň. Dch.

Lesnictví, n., lesní hospodářství, das Forstwesen, die Forstkunde, Forstwissenschaft. Um. les. *1. Rostba lesní* (Waldbau): hospodářství *a*) toniavé, *b*) pasečné n. sečné, *α*) kmenné, *β*) pařezné, *γ*) prostřední n. smíšené; *2. ostraha, ochrana lesní* (Forstschutz); *3. těžba lesní neb užívání lesův* (sem patří lesnická technologie); *4. odhad n. taxace lesní*; *5. správa, řízení lesní*. Vz více v S. N. IV. 1241. Dějepis l. českého, vz S. N. II. 315., C., m.

Lesnička, y, f., novější, Waldhorn. Jg.

Lesník, a, m., Förster. Dch., D.

Lesný, ého, m., der Waldhüter. Jg.

Lesohorský, Bergwalds-. L. zvíře. Č.

Lesokaz, a, m., der Waldverderber. Rk.

Lesomar, a, m., hylesinus, hmyz. Krok.

Lesomilka, y, f., drymophila. Rostl.

Lesoň, ě, m., lesní bůh, silvanus, Waldgott. Krok.

Lesovatý, waldicht. D.

Lesoviště, ě, n., Forstgarten, Um. les.; nyní mu říkají: školka.

Lesovní, Wald-. — **L.**, ího, m., Förster. D.

Lesovnictví, n. = lesnictví.

Lesový, lesní, Wald-. L. houšť, Pulk., l. zvíře. Ž. kap. 103.

Lésový, lísový, Hürden-, Flechten-. L. stěna. Ros.

Lesť, lsti, f. *Synon.*: podvod, lichota, faleš, oklamání, chytrosť. List, Arglist, Falschheit, Gefährde, Durchtriebenheit, Tücke. V., D. Bez falše a lsti. V. L. ukládati, skládati, vymysliti, V., konti, D., činiti. Br. Lstí polapený; v l. vlákaný, uvedený, vtržený. V. Lstí podšitý. Br. V lesť uvésti někoho = oklamati. Eus. Lstmi a podvody. Kom. Omyl v deskách jestliže by se stal beze lsti, že páni to bndon moci napraviti na plném sondu. Ferd. I. zř. Dávám to beze vší lsti. Kn. rož. 245. L. právům činiti. Vš. Lstí něco držeti. CJB. O někom l. klásti. Dal. 25. Jazyk jejich l. mluví. Br. L. válečná. Bur. — Stran přísloví vz: Býk, Lišči, Myš, Pes, Pták, Vík a kromě toho S. N.

Lestkovice, ves u Pelhřimova. Tk. III. 36.

Lestně, lstivě jednati, o někom mysliti, V., obcházeti, D., někoho podvésti. Br. Listig, arglistig.

Lestník, a, m., Ränkeschmied.

Lestnosť, i, f. = lstivosť. Ros.

Lestný, (V.), **lstný, lstivý**, (V.), Kat. 3215. L., podvodný, obmyslný, chytrý, listig, arglistig, verschlagen, tückisch. Ros. L. lidé, proměna, škoda, líčky, slova, rada, jazyk, ústa, svědek, ruka. Jg., V., Vš atd. Podhlídavý je lstivý. Kom. Lstivými slovy někoho navésti. V.

Lestva, y, **lestvice**, e, f., Rechen zum Kleideraufhängen. Na Mor. Boč. — **L.**, die Leimruthe.

Leša (dle Káča), **leše**, e, f., der Waldblenenstock. 1578.

Lešany, dle ‚Dolany' u Jílového. Tk. III. 125.

Lešba = leša.

Léšče (lešti) = léskoví. Výb. I.

Lešení, í, n., všeliká příprava z lesu = dříví. **L.** *zednické*, potřebné sestrojení dřev při vyšších stavbách, Gerüst, Baugerüst. S. N. Prkno na lešení, koza pod l., slonp u l. D. L. nízké n. na kozách, stojaté n. stěnlřové, visuté, visací. Vz S. N. L. vytknuté z oken (které se může z oken vystrčiti, vysuvka zednická, Ausschussgerüst), vetknuté (kde se do zdi díry dělají); *v střeše*: stolice, krov; *v stodole*: dyje, patro; *na slad*: ko-

byla; *na tašky:* odr, vodr, Nz.; *v sušírně*: kobyla. Šp. Lávka n. chodba na l. Nz. L. zednické nižší skládá se z koz, na něž kladou se prkna; l. stojaté či stěníťové skládá se ze stěnířů, sloupců, ležin, vesel, podkladkův a prken. KP. I. 205. Trám k l., skoba na l. Šp. L. stavěti, vystavěti, strhnouti, rozebrati. Nz. Po l. choditi, na l. státi a pracovati, s l. spadnouti, na l. lézti. — **L.** *v divadle*, jeviště, Bühne. Po lešení kráčeti. — **L.**, *na němž zločincové lidu ukazováni bývají*, die Schandbühne. Státi na lešení (na odivu). D. Vyvedli ho na l. Sych. Vystaviti koho na l. J. tr. Odsouzený s l. mluvil k lidu. Ml. Pro podvod byl na l. vystaven. Ml. — **L.** *skakací* (ke skákání v plovárně, trambulina, z fr. Tremplin).

Lešetice, ves u Blovic. Tk. III. 38., 43.

Lešl, pl., f., zastr. = podnebí v ústech, Gaum. Ssav.

Leška, e, f., lis na tlučení tvarohu. V Opav. Pk.

Lešno, a, n., mě. v Poznaňsku, Lissa. Vz S. N.

Lešov, a, m., ves u Rychnova. Tk. III. 36.

Lešťany, dle Dolany, u Loun. Tk. III. 112.

Leštěnec, nce, m., Bleiglanz. Leštěncové (Glanze) jsou nerosty vidu kovového, šedé, černé n. tumpachové barvy, černého n. šedého vrypu a silného lesku. Jsou jemné, málo tvrdé. Skládají se jako kyzy. *a) Leštěnec antimonový n. surma.* Má dlouhé jehlice. Šedý jako olovo, lesklý. Obsahuje 63% antimonu a 27% síry. Odrůda vláskovitá: heteromorfit n. plumosit. — *b) L. olověný.* Kruchlý, štipatelný; barva šedá, lesklá. Obsahuje 87% olova a 13% síry, obyč. též něco stříbra. — *c) L. stříbrný.* Šedý. Obsahuje 87% stříbra a 13% síry. — *d) Stefanit.* Černý jako železo. Obsahuje 68% stříbra, 15% antimonu a 17% síry. — *e) L. plavý n. krušec.* Šedý jako ocel n. černý jako železo, lehký, vryp černý. Obsahuje: měď, síru, antimon n. arsen, železo a zinek, některé odrůdy i něco stříbra n. rtuti. — *f) L. měděný.* Temně šedý, jemný. Obsahuje 80% mědi a 20% síry. Br. 66. Vz Šřk. 315. atd.

Leštěnka, y, f., blýskáček řepkový, meligethes aeneus, bronk. Frč. 188.

Leštění, n., das Glanzgeben; Glasiren. Jg. L. prádla, Appretur der Wäsche. Dch.

Lešteš, e, m., cichla, ryba. Krok.

Lešti, n., vz Léskoví.

Lešticí, Polir-. L. stroj, Techn., kartáč (Glanzbürste), kladivo (Polirhammer). Čsk.

Leštidlo, a, n., Glanzwichse. L. na boty, na podlahu (Zimmerwichse), truhlářské. Kh., Dch.

Leština, y, f., vz Léskoví. — **L.**, *vrbová* větev na ohrúč. — **L.**, vz Lesche.

Leštinoví, n. = lešti.

Leštírna, y, f. Schleiferei. Balb.

Leštitel, e, m. L. pokojův, Zimmerwichser. Dch.

Leštitelný, glanzfähig. Rk.

Leštiti, il, čn, ění, poliren, glaciren; schmelzen. — **co čím**: boty leštidlem a kartáčem, wichsen. — **co komu**: kámen. — **co kde**: boty na lavici, v kuchyni l. Us.

Leštivo, a, n., das Poliment. Tepl.

Leštnice, v kr. praž. Tk. I. 46., 47.

Leštno, a, n., sešlý hrad a ves u Benešova. Vz S. N.

Let, u, m., slove samovolné se vznášení živočichů v povětří. Vz více v S. N. Der Flug. L. ptačí. D. Z letu ptačího hádati. V. Ptáka v letu zastřeliti. Ros. L. rychlý, klikatý, rovný, zklouhavý, vysoký, nrychlený, do kruhu, mdlý atd.

Léta, y, f., sud s vodou k polévání nile atd., k hašení ohně. Us. na Mor. Mřk. Vz Lejta.

Letací, litací, míč, most, spis, Jg., prám, Čsk., sbor, Da., list. Dch. Flug-, fliegend.

Letač, e, m., der Flieger; Luftsegler. — **L.** = *česno.* Na Slov.

Letačka, y, f. = která litá; motýl. Koll. — **L.**, letadlo, pták. Ž. kap. 49., 11., Č.

Letadlo, a, n., co létá, ku př. pták. Rkk. 37. Cf. Prk. k nauce o tvoř. kmenův. 22. — **L.** = *křídlo.* Č. — **L.**, *vůbec čím se litá*, der Flieger. Ck.

Leták, u, m., *křídlo* velikého ptáka. Šp. — **L.**, *otvor* úlu, česno, das Flugloch. Us. Bělohr.

Letanie, *lépe*: litanie.

Létati, litati, létám, litám, (strč. léci, eš, atd.); létávati; letěti, 3. pl. -tí, leť, -tě(ic), ěl, ění; létnouti, litnouti, tnul a tl, utí, fliegen, flattern; rychle běžeti, laufen, rennen, fliegen. Jg. — **abs.** Křidlatí tvorové litají. Kom. Rychlý jakoby letěl. V. Medle! uč vrabce l. D. Výše létá, nežli křídla vynésti mohou. V. Obraziti mu křídla, aby tak vysoko nelítal. Uč ty ptáka létati. Jg. Zdá se mu, že létá (o hrdopyšném). Ros. Ještě mu brky nedorostly a již chce litat, neb mu křídla dorostou. Lítá prve než mu křídla odrostla. Jg. Kdo vysoko lítá, ten s vysoka padá. L. Lítá, jako postřelený (běhá). Jg. Letí (běží) jako šipka. Jg. Letí jako pták, jako šipka. Pk. Bežal, len letal; letí ako besná strela, ako hrmavica, ako srš; letí (beží) ledva už dnecha popadá. Mt. S. Když ptáci lecí, křídly sé vzhóru vzdvihnú. Št. Lítá, jako by šosy hořely. Vz Běžeti. Lb. Čas letí (míjí). Us. Ai tu Jaroslav jak orel letie. Rkk. Již to letí (padá). Us. Lítaly smutné noviny. Jg. Víno letí (o zdviženém víně). V. — **odkud kam.** L. **na** vnadu. Výb. II. 59. Velikú mdlobú na zemi letieše. Výb. II. 68. L. **k** něčemu. Us. Letěl **nad** les. Us. Orlice až **pod** oblaky lítá. Rd. Zv. Nikomu pečený holub do huby nelítá. Us. I letieše (holubice) v lesy, i letieše semo i letieše tamo se dřeva na dřevo. Rkk. 29. **Za** bránu (do lesa) třísky litají. Er. P. 14. — **s kým, s čím.** Ty (skřivánče) by s niem (lístkem) tam letal. Rkk. 66. L. s drakem. — **kde (s kým).** V tobě (lese) jáz (holub) letávách s holubicú drahú. Rkk. 27. V bitvě koule litají. Jg. Drak papírový v povětří litá. Us. Dříve osel v povětří bude l. (= nikdá). V. Již nelece u vysokých věcech, aniž chodí v nížích, ale stojí. Št. — **na čem**: na křídlech. Žalm. — **čím.** Létal dvěma křídly Cherubín. Br. Cizím peřím létá. Jg. Sokol peřím litá a ne masem. Č. — **jak.** Udeřil mne nohou, až jsem kozelcem letěl. Vrat. 119. L. orlem, ptákem, bleskem (= jako orel, pták, blesk).

T., Kmp. Osel horempádem letí. Č. Větrem l. Č. Sokolem litej. Brt. Instr. 15. Letěl dolů po hlavě. Kom. Volavky **nad** míru vysoko létají. Kom. Tátoš lietal po dvore cvalem. Na Slov. Ht. — **kdy.** (instr. času). Kačičky letěly pustou nocou (nocí). Pov. **V** štěstí litáme. Syr. — **za čím, za kým.** Za medem létají mouchy. T. Ostřiež bystro léta za ptactvem. Rkk. 14. — **kudy (kde): skrze** povětří. Br. L. povětřím. Us. Leť sokole vrchem a já půjdu dolem. Šs. P. 101. Myšlenie, **jimiž** duše jako pták lece (lítá). Ms. **Okolo** domu lítal pták. Lepší bažant na mise, než když létá **po** dvoře. Prov. L. po městě (běhati). Us. Pověsť po ušich lidských lítá. Č., Us. — **odkud: s** koně l. Troj. Pták letěl se stromu. Us. S vysoka l. Er. P. 266. **V** lesy s tvrda hrada. l. Rkk. 29. Letleše (holubice) se dřeva **na** dřevo **se** svojim holúbcem. Rkk. 29. Od třeticch střely letie. Alx. 1132. Až jiskry ot jich mečnov letiechu. Výb. II. 50. Od velikých ran k zemi l. Výb. II. 68. Mysl mu **od** toho letí (jinam zabíhá). Kom., Š. a Ž. Čeho se dotkne, všecko mu z rukou letí (padá). Ros. Jakožto kropě z deště létě. Alx. 1132. Pták letí z lesa. Us. Jak ti bude lítat řezanka od stolice. Er. P. 418. — **komu.** Krkavci sobě litají, holubi váznou v léčkách. Prov. na Slov. — **před kým, kde.** Smrť a hrůza před nim (Žižkou) letí. Puch. Mušky mu litají před očima. Vz Muška. Lk. **Jiné vazby:** Pták letěl **mimo** náš dům, **přes** zahradu, **proti** větru, **vedlé** kostela, **při** lese, **pod** stromy, **mezi** stromy. Kluci litali (běhali) **o** závod. Klnk jen letěl, **aby** mne dohonil. — **s adv.** Orel najvýš lece ze všech ptákóv. Št. L. mdle. Št.

Létavě, fliegend.

Létavec, vce, m., petaurus, ssavec vakuatý. Krok.

Létavice, e, f. = čarodějnice. Na Slov.

Létavina, y, f., přiletující ptáci. Na Slov. Bern.

Létavý, lítavý = kdo lítá, fliegend, flatternd. L. živočich, pták, bronk, drak papírový, motýl, včela, ptactvo (Br.), mysl, loď, horkosť (V.) atd. Jg.

Leteň, vz Letná. Tk. I. 615., V.

Letěti, vz Létati.

Lethargický, ospalý, lethargisch, schlafsüchtig; nedbalý, sorglos, gefühllos.

Lethargie, e, f., z řec., spavice, usmrcující ospalosť, Rk., omráčení, spaní omrakové jest výjev přerušené činnosti mozku. Vz více v S. N. Schlafsucht, Todesschlaf.

Lethe, y, f., řeka podzemské říše u starých Řeků a Římanů, z níž duše zemřelých jdouce do Elysia musily se napiti, aby předešlého žití úplně zapomněly. S. N. — **L.,** zapomenutí. — *Lethejský* nápoj.

Leti = litl, zastr. Aqu.

Letice, e, f., křídlo, der Fittig. Koll.

Leticos = locicos, leccos. Prositi Boha za leticos ku potřebě. Št.

Letilý = zletilý, bejahrt. Zlob.

Letina, y, f. = sušené ratolesti listnaté, jimiž se ovce v zimě krmí. Má oblek lehký jako letina. Na Slov. Zweige, das Laub.

Letingar = leitingar.

Letinka, y, f., jistá chuť piva v letě, die Gränsigkeit. Chytila se piva l.; pivo má l-ku, ist gränsig. Us., Jg.

Letinkovati, letinku dostávati, gränsig werden. Us.

Letinkovitý, -ovatý, gränsig. Vz Letinka.

Letitěcí. Ten byl živ léta letitěcí = dlouhá, mnohá. Us. v Praze. Jg. Ale nyní toto slovo již se neslýchá.

Letitosť, i, f., starosť, Betagtheit. Reš.

Letitý, letný, starý, bejahrt, betagt, abgelebt. Jg. L. věk, člověk (stařec), žena (baba), V., muž, D., osoba. Us. L. liška líná. Der alte Fuchs lässt Haare fallen. Sych.

Letka, y, f., vše, co lítá. Aqu. — **L.,** veliký vodní brouk. Balb. — **L.,** dlouhé péro v křídle, Schwungfeder, Šp., *a)* první řady: kosinky, *b)* druhé řady: perutí. Nz.

Letkov, a, m., ves u Rokycan. Tk. III. 38.

Letkvař, vz Lektvař.

Letky, dle Dolany, ves v Rakovn. Tk. I. 316., II. 472.

Letmo, letě, létavě, fliegend, im Flug. L. kvapiti. Reš.

Letná, é, f., Leteň, tně, f., Letně (Tk. II. 262.), od r. 1871.: Sady Rudolfovy (ku poctě korunního prince Rudolfa, jenž je toho roku poprvé navštívil), přívrší u Prahy, Belvedere. Vlastně Letná (letní) hora.

Letnák, u, m., dub letní, křemelák, quercus pedunculata, Sommer-, Stieleiche. Kk. 141.

Letňany, dle Dolany, u Prahy. Tk. II. 615., II. 540.

Letnati = stárnouti, bejahrt werden. Us.

Letňátko, a, n. = letně, ěte.

1. **Letně,** letě, letmo, fliegend. Th. — **L.,** po letu, sommermässig. L. přistrojený, L.; strom l. zelený. Um. les. — **L.,** po léta, dlouho, Jahre lang, lang. L. s někým bydliti. Tkadl.

2. **Letně,** ěte, n., v letě narozené mládě. Us. Dch.

Letní, Sommer-, sommerhaft, sommerlich. Jg. L. šat, dům (letník), pták, siň, krajina, ležení, čas, práce, palac, jablko, hruška, ovoce, sucho, den, horko, měsíc (červen), parno, komár, Jg., opeření, bod, stání slunce, slunovrat, Nz., dělník, setba (z jara), byt, zahrada (letnice), rostlina (vz Kk. 16, 37.), srsť, brambory (jakubky, jakubčata), krmení v chlévě, české divadlo [arena; na hradbách u koňské brány za příčinou bourání hradeb odstraněno; ve Pštrosce, dříve české, nyní německé; v Kravíně, na Smíchově, za Žitnou branou (nové české divadlo od roku 1876.), proti Pštrosce (národní arena od roku 1876.), na Štvanici za Poříčskou branou]. — **L.** = *jarní, jarý.* Rostl.

Letnice, e, f., letní dům, letník, Sommerhaus. Kram. — **L.,** na Slov. a na Mor. = *letní sukně,* Sommerkleid. — **L.** = *letní hruška,* Sommerbirn. D. — **Letnice,** gt. Letnic, f., pl.; viz stran skloňování: -ice a Velikonoce. L., slavnosť pohanských Čechů na začátku léta; boží hody svatodušní. V., Kom., Br. Vz S. N. Das Fest des siegenden Sonnengottes (auch Tuřice genannt), das später durch das christliche Pfingstfest ersetzt wurde. Gl. 125. Na malé (psí) letničky (nikdy). V. Aby vánoce jim před letnicemi nepřišly (aby bycha nehonili). Reš. Vz Druhdy (na konci).

Letnička, y, f., letničky. Na malé, na psí letničky = nikdy. Vz stran přísloví Nikdy. Č. Vz Letnice.

Letničný. Pfingst-. L. čas, hod, host, Ros., neděle, D., slavnosť. Br. K soudu zemskému letničnému jeti. Břez. 187. L. sýr (jejž dávali lidé poplatní o letnicích; z 15. stol.) Vz Mtc. 1875. str. 149. Mš.

Letník, u, m., sýr o letnicích dělaný. Mus., Gl. 125., Pfingstkäse. Vz Letničný. — **L.**, rostl. Mus. — **L.**, daň z dojné krávy. Ms. — **L.**, letní dům.

Letníkář, e, m. Annalist. Scip.

Letnolusk, u, m., piscidia, rostl.

Letný, bejnhrt, vz Letitý. *Letný, kdo má mnoho let*, tedy *chybně místo -letý*: čtyrletný m. čtyrletý. Šm. A snad s lidmi i letnými t. j. starými mluvivaje. Bl. — Letná tráva = *letní*, Sommer-. Kat. 713. — **L.**, *litající*. L. (letavá) zvěř, pernatá zvěř. Šp. — **L.**, milý, lieb. Neletno mi sbydlovánie s tělem. Modl. z 14. stol. Letné a věrné duše, ježto sě Boha bojie. Výkl. na Mat. 14. stol.

Léto, llto, a, n.; zastar. leeto, což k dlouhému *é* ukaznje; tedy *ne*: leto; pl. léta, let, letům, léta, léta, letech, lety, Jg., D., Mk.; instr. pl. dle D. také: letmi, ale **lépe**: léty, lety. Dle Gb. Hl. 135. podržuje léto kromě gt. pl. (let) všude dlouhe e (é), ale má také: letem, letům, letech, lety (dle Jungm. Slovníku pravidelně). V lítě. Us. u Stankova. V již. Čech.: leto, (léto jen v: Osiřalo dítě o půl druhým lítě), Kts., a v obec. mluvě i jinde. *U rybářův*: teplo, horko. Rybník na dvě tepla, horka (který se po dvou letech loví). Šp. L. z koř. li (lijí). Gh. Hl. 144. — **L.** *čas od 21. června — 21. září* (čas, co slunce svým středem vstoupilo do obratníku raka až k době, když střed jeho dostihl rovníku; trvá 93½ dne). Der Sommer, aestas. Líto, nové líto. Er. P. 58. Tato rostlina kvete jen v létě. Us. Kakby zrálo jablko v sadě, by vezdy léto bylo. Rkk. Rok dělivali staří v 6 částek: zimu, jaro, podletí, léto, poletí, podzim. Obyčejně dělí se na 4 částky: zimu, jaro (vesnu), léto, podzimek (jeseň). Někdy mluvíváme jen o zimě a o létě. Jg. Leté (lokal bez předložky), v letě, letem, v čase léta = letním časem, im Sommer, zur Sommerszeit. V zimě, leté. Rkk. Přijde čas, že se zeptá zima, cos dělal v letě. D. Léto se přihlížuje. Krásný jako lěto. Hrozíš-li se v l-ě práce, potu, budeš míti v zimě hídu, psotu. Kdo v letě nerohí, ten v zimě nedrohí. Lb. Vz Mládí. Bez jedné laštovičky, l. bude; Dvakrát za rok l. nebývá. Pk. Krásný jako líto. Jg. *Babí léto*, svatomartinské l., pauči neb pavučí, milostivé l. = pavučiny, předivo jistého hmyzu toho času litající, der fliegende Sommer, Mettensommer, Nachsommer, Altweibersommer. Jg. Babí l. lítá. Us. L. babské, vláčka. Šp. Divoké husy na odletu, konec bablmu létu. Er. P. 94. — Dobrý člověk jako léto (o tom, kdo se nerád hněvá). L. Býti na to, jako na léto (ochotný, žádostivý). Jg. — *Choditi s létem* = s ustrojeným děckem na znamení mladosti. Sommerdocke. Sr. Kralka. Dnes (v druželnou neděli) chodí děvčata s lítem po vsi. Us. — **L.** = *rok*. Jahr, annus. Léta od stvoření světa, od vystavění Říma, od narození Páně. Léta Páně tisícího. Nz. Nové léto = nový rok. V. Dar nového léta. V. Léto přestupné. L. milostivé u židův a u křesťanův. Bohaté l. včelařův, když včely dobrou pastvu měly. L. močné, mokré. Čtvrť léta = 3 měsíce. O půl druhém lítě. Kom. Ve dvou letech. Kom. Po dvou letech pořád zběhlých. Br. Za čtyry léta pořád zběhlá. Háj. Mladá, střelčí léta. Mám 10 let n. jest mi 10 let, *lépe prý než*: jsem 10 let stár; vz Stár. Léta uhíhají. Jl, jako sedm drahých let. Vz Žront. Č. Vyhlíží jako sedm drahých let (jako chrt = hubený). Vz stran přísloví: Chudoba. C. O den se l. neopozdí; Den za dnem, l. za létem. Pk. Tolik let, co hy pcrontkou smet (žertovné přání dlouhého věku. Cf. So viel Jahr, als der Fuchs am Schwanz hat Haar). Dch. — **L.** = *čas*, Zeit, Jahre. Jg. *Před lety a) před dávnými, starými lety, dávno*, olim, vor alten Zeiten. Bradyř vlasy stříhá, před časy (před lety) vyrvávali je. Kom. *b) Před časem jistým*, frühzeitig, vor der Zeit. — Jakož jsme činili už mnoho let. Br. Těmito lety (instr. času) nejední cizozemci přijati jsou. Žer. Sn. 46. Posledními lety věci císařské prve uvažovány bývaly než zemské. Žer. Su. 31. Drahně let jsem se tu choval. Br. Po ta léta. Har. Po letech vic a více lidí přibývalo. Háj. Po některém létě. V. — **Léta** *vzhledem ku věku n. stáří člověka*. Alter, Jahre. Prvních 6 let člověka. V. Do sedmi let stáří. V. Kolik má let? Kolik jest mu let? Jsou o jedněch letech = stejného věku. V. V pátém létě věku svého. Kdy k starým se létóm přibral. Pass. 95. On má již hodná léta (hodný věk, ist schon hochbetagt). Deh. Přibylo mu let, hat an Alter zugenommen. Dch. V nejlepších letech. D. Byl v 50 letech. Ler. Stáří býti 12 let. V. K 12. létu jíti; ke 12 letům svého věku přejíti. Dojíti 12 let, 12 let míti. V. Léta rozumná, dospělá. Jg. K rozumným letům přijíti. Br. Jest již při letech. Us. K starým letům se chýliti. V. Léta míti = starým býti. Lety sešlý, obtížený, přehraný, obrostlý, zemdlený. V. Letům ani cvnlem nenteččs. Jez do polosyta, pij do polopita, vyjdou ti na plno léta. Pk. — **Léta** *právní* = *zletilosť*. Volljährigkeit. L. právní, sirotčí. vz Rh. str. 267. L. *sirotčí*, pokud sirotci v statek se uvázati nemohou a pod poručníky jsou. Kn. dr. L. *zemská* či *dědinná*, Verjährungsfrist, t. j. 3 léta a 18 neděl. L. zemská podržeti t. j. 3 léta a 18 neděl statek držeti, načež jej žádný nařknouti nemohl. Arch. II. 514. L. vydržeti, propustiti; l. prošlá. Vz více v Kn. dr. 132. a v Gl. 123. Právní léta míti. J. tr., Kold. Kteří let svých právních nemají; sirotek před lety dvacíti věku svého; sirotek přijda k letům dvacíti; jestliže by děti před dojítím let zemřely. Kdo nepořádně statek drží, tomu vydržení let nic nepomáhá; dosáhnouti let právních. Er., Jg. Až do let sirotčích. Háj. Přijíti k dospělým letům. Us. K l-ům přijíti = dospělým se státi. Št. L. *přirozená* = dospělosť věku právem vyměřeného, pubertas, die Volljährigkeit. Když k letům přišli. Nedošlého pak věku n. let nemajíce . . . slovú, kteříž ještě

let 14 nemají; . . . dívky mají léta, když jsou stáří nad 12 let a slovou v lat. puberes od hanby těla, kteráž začíná při nich v těch letech kvésti. Léta původně na těle se ohledávala a nebyl jistý počet roků vyměřen, protož slula ta léta *léta přirozená*. Toto ohlédání let dělo se, na *mužském* poblaví, když se brada spe aneb když lóno chlupatí . . . a na *ženském*, když se prsy puči a nadýmají. Vs. V. 45. Za Ctibora z Cimburka přestávalo takové ohledání a ustanoven jistý počet roků: ale aby ten posměch sňat byl, léta pacholík panský má v 16 letech, děvečka šlechtična v 14, zemanský pacholík v 17 a děvečka v 15, sedlský pacholík v 18 a děvečka v 16 letech. Vz více v Ks. dr. 133. a Gl. 123. Léta k nabytí práva *neb k ztracení ho vysazená*. Kdož má stané právo a dá tomu právu tři léta projíti, nemá jemu na ně právo dáno býti po projití let. Zříz. Ferd. Tomu léta neprojdou, das verjährt nicht. Vinám úředníem léta neprochodí. O. z D. Let dojíti, grossjährig werden. Starší bratr z práva let dojda poručník jest mladšieho. O. z D. Jeho (poručníka) moc netrvá než jedno do let sirotka prvního, neb ten léta maje ihned jest bližší poručenství nežli onen dskami. O. z D. Jestližeby kdo otci a dětem statek dal a odkázal vedlé práva, tehdy má otec i se všemi dětmi, kteříž léta mají i na místě jiných mladších let nemajících z toho statku pobnáni býti. Ferd. zř. Král sirotkóm léta dáti (das Alter nachsehen) nemóže k jich škodě. O. z D. Poručník jest sirotkóv i jich zboží do jich let tak mocen, jak sám otec — kromě věnovati nemóže, dáti od sirotkóv nemóže, ani jim kterým póhonem do jich let co ztratiti. O. z D. Když děti nemajíce ještě let zemrú. Sob. Púhon bude zdvižen a on se drž zase svého zápisu, nedá-li zemským letům projíti (die Verjährungsfrist verstreichen lassen). Vl. zříz. Když by ten léta zemská prodržel (ersitzen). O. z D. Léta zemská propustiti, promlčeti, die Zeit verstreichen lassen, etwas verjähren lassen. O. z D. Člověk mladý let nemající pro mord nebo z hlavy může pohnán býti k soudu, než z jiného nic. Václ. 119. Když který sirotek let dojde, že jemu poručník má statku sstúpiti. Nál. 216. Léta spravedlivá (*a*) přirozená, die gesetzliche, *b*) králem daná, die vom Könige per veniam aetatis zuerkannte Volljährigkeit). Gl., Vš. Léta svá mající = zletilý, dospělý, dozralý. V. Zanechal po sobě syna let nemajícího. V. Léta nezletilým dáti. Mají páni po letech sedati (dle věku). Zříz. Ferd. — **Léta** = *částka věku*, Lebenszeit, Lebensjahre. Jg. Léta svá zle ztráviti. Léta učení. Pokud léta sloužil. Jg. Můž od té chvíle léta svá počítati (od chvíle šťastné). Vz Štěstí. C. — **Léta** = *vrstvy dřevové* mezi korou a lonským dřívím z nova nasazené, z jichž počtu stáří stromu ustanovují, Jg., plásty dřevěné, strata ligni concentrica, Jahresringe, Holzringe. Vz Kk. 19. Hoblovati po létě, proti létu. Us. — *Hrubého léta člověk* = hrubián; *člověk drobného léta* = těla, obličeje. Us., Jg. — **Léto**, *polední strana*, der Süd, die Mittagsseite. Nikdo neklade vinic k zimě a (= ale) k létě. Ms. — **Léto**. Maso má dlonhé léto, lange Fasern. Us. Budyň.

Leto, y nebo dle lat. gt. Letony, f. Cf. Brs. 29. a Ino. Máti Appollinova a Dianina. Vz S. N.

Letoblud, u, m. Anachronismus, Zeitrechnungsfehler. Rk.

Letobyt, n, m. Sommerwohnung, Rk., letní byt.

Letočet, čtu, m. Chyba v letočtu, opačný l. (časoblud, anachronismus). Nz. Chronologie, Zeitrechnung.

Letohrad, u, m., letohrádek, Lusthaus.

Letonohý, flugfüssig. Kk.

Letopéř, letopýř, e, m. = netopýř. Na Mor. a Slov.

Letopis, u, m., letopisové, letopisy, kronika, Chronik, Jahrbuch, Jahrbücher, Historie. V. Psáti letopisy. V. Do letopisů paměti vnášeti. Kom. Tobo se v letopisech dočteš. Letopisy sestavovati.

Letopisec, sce, **letopisník**, **letopisák**, (toto s příhanon. Tb.), a, m., der Annalist, Chronist, Geschichtschreiber. D., Th.

Letopočet, čtu, m. Chybiti, chyba v l-tu. Nt. Vz Letočet.

Letora, y, f., (temperament), drnh hnutí mysli, zakládající se na jisté povaze tělesné. Vz S. N. L. lehkokrevná n. sanguinická (nervy citlivé a dojmy pomíjející), borkokrevná n. cholerická (nervy citlivé a dojmy trvanlivé), těžkokrevná n. melancholická (nervy tupé a dojmy trvanlivé), chladnokrevná n. flegmatická (nervy tupé a dojmy pomíjející). Pž. Vz Temperament.

Letorosť, (strč. letorosl, letorasl), i, f. = ratolesť. Výb. I., Us. u Bolesl. Sr. Prk. v Archiv für slaw. Philol. II. 710.

Letorostný, ratolestný, zweigig. Krok.

Letorychlý, flugschnell, geflügelt. L. řeč. Plk.

Letos = toboto roku, heuer, in diesem Jahre. V.; z léto to, vz Dnes. Letos přijel sv. Martin na bráně. Prov. Letos pojedeme do lázní. L. jsme málo naklidili (sklidili). D.

Letošek, ška, m. Od letoška. Šm. Das heurige Jahr.

Letošní, strč. a mor. letoší, heurig, diessjährig. V. Ročaí víno nejlepší jest, letošní něco kvasnic má. Kom. Letošního roku obilí se arodilo (1871.) Us. L. ovoce.

Letošník, a, m., letošní sele, tele atd. Heuerling. D.

Letoun, vz Ssavci a Frč. 395. — **Letoun** měkkoploutvý, exocoetus volitans, ryba. Frč. 293.

Letov, a, m., v Žatecku. Tk. I. 404., III. 71.

Letovací, Löth-. L. palička. Löthkolben.

Letování, n. Vz Pájení. V.

Letovati = *kor korem spojovati*. **co čím**, V., plecháč cínem. — **v co**: v hromadu. V. — **L.** = přes léto bydleti, übersommern. — **kde**: v kraji. D. Viz Bydleti.

Letovní = letovací. L. pánev. V.

Letový. L. síť, vz Příkrajník, Zuggarn.

Letuška, y, f. L. indická, galeopithecus rufus, hmyzožravec. Frč. 394.

Letůšně, ěte, n., letošní mládě. Us., Deh.

Lety, dle Dolany, ves v Berounsku. Tk. I. 78., 87.; III. 130.

Letý = zletilý. Us. Dvon-, jednoletý.
Leucaemia, e, f., leucocythaemia, leucopathia, bledokrevnosť, choroba, ve které značné rozmnožení bílých hnněk krevních se jeví. Vz více v S. N.
Leucin, u, m., $C_{12}H_{13}NO_4$, jest látka ústrojná, nalezená nejprve ve shnilém sýru (pročež zvána Käseoxyd). Vz více v S. N. a Šfk. 663.
Leucit, u, m. L. obsahuje kyselinu křemičitou a kysličník hlinitý a draselnatý. Vz Tvrdokam. Bř. L. jest nerost obyč. vyhraněný v deltoidových 24stěnech, které podlé něho slovou leucitotvary, má barvu popelavou a lesk skelný. S. N.
Leucoj-um, a, n., bledule, rod rostl. cibulnatých. Vz S. N., Kk. 131.
Leucoma, vz Bělmo.
Leucorrhoea, e, f., blenorrhoea vaginae, fluor albus, bělotok, povstává přílišným obcováním tělesným, mechanickými škodlivinami a nákazou. Vz S. N.
Leukadi-a, e, f. n. Leuka-s, dy, f., ostrov u Epiru, nyní St. Maura. — *Leukadský*. — Leukaďan, a, m.
Leukopathie, e, f., blednice. S. N.
Leukothe-a, e, f. = Ino. — L., 35. asteroid.
Leuktra, kter, ktrům atd., n., pl., dle *Slova*, mě. řecké v Boiotii, kde r. 371. př. K. Epaminondas na hlavu porazil vojsko spartské.
Leutschau, Levoč.
Lev, lva, lvík, a, lvíček, čka, m. Lev, lva, vz E.; dat. sg. obyč. lvu, *ne*: lvovi; nom. pl. obyč. lvové. D. Felis leo, der Löwe, dravec z čeledi kočkovitých. Vz popis v S. N. a Frč. 392. L. americký, africký, asijský; berberský, senegalský, perský n. arabský, bengalský n. indijský; žlutý, stříbrný. S. N., Š. a Ž. L. řije, řičí, řve, D., mnčí, bučí. Ss. Bojovali jako lvové. Us. Rozkácen lna jako lev drážlivý, když mu teplú krev sě uda zřieti. (Jaroslav). Rkk. 55. Spěeiho lva buditi. Lvu zdechlému snadno bradu vytrhati. Zdechlého lva snadno za bradu škubati. Pk. Lev ne rysa, leč lva rodí. Nelape lev mouchy, orel vrabce poušti. L. Lepší stádo jelenů pod vůdcem lvem, nežli houf lvů pod jelenem. D. (z řec.). Když l. spí, po hřbetě mu myši lezou a lasice běhají (velikého muže rádi pomlouvají). Lb., C. Aniž jsem tak sprostného smysla, bych tomu nerozuměl, proč lev jda a ocasem šlépěje své rozmetuje. Tkadl. I. 97. Lišku po ocase, lva a medvěda po pazouřích poznáš. D. Lva znáti z pazouru. Jg. — L. *mořský, tuleň*, der Seelöwe. — L. *mravenčí*, der Ameisenlöwe. — L. *malý a veliký, leven, souhvězdí*. Nz. — L., *znak lva*. Přijal od něho za erb červeného lva s rozdvojeným ocasem v bílém poli. V.
Lév, u, lévik, u, m., nálevka, der Trichter. Plk.
Lévací, Giess-. L. nástroj. Na Slov.
Lévač, e, m., der Giesser. Na Slov. Plk.
Levačka, y, f. = *levice*, levá ruka. U Bydž. Nk. — L., **žena** levé ruky místo pravé užívající. Jg. — L., sekera pro levou ruku. Vys.
Levák, a, m. = kršňák. V. Obojetník před krchňákem (levákem) mnoho má. Kom.

Levandule, vz Lavandule.
Levandulová silice. Vz S. N.
Lévauec, nce, m. = lívanec.
Levant, a, m., z it. levante = východ východní země blíže středozemního moře, zvl. Aegypt, Malá Asie, Syrie. — *Levantský*. Jg.
Levatka, y, f. L. kalužní, physa hypnorum, plž. Frč. 248.
Levduše, e, f. = linduše. Na Slov.
Levec, vce, m. = levák.
Leveč, vče, m., nad Týnem, nyní ves neznámá. Tk. III. 37.
Leveu, a, m., zastr., lev, znamení nebeské, der Löwe. Jg.
Levený, nachgelassen. Jg.
Lever (levé), fr., vstání z postele, ranní návštěva, ranní slyšení u mocnáře. S. N.
Levhard, a, m., V., z leopardus, *p* změnilo se v *h*. Gb. Hl. 94. Dle Prk. Archiv f. slaw. Philol. II. 704. jest změna taková neobyčejná, nýbrž *h* vsuto do prvotného *levart* z lev-part. Vz Frč. 392. Leopard, Pardel, Parder, Panther.
Levhartí, Panther-, Leopard-. V. L. kůže.
Levhartice, e, f., die Leopardin. V.
Leviatan, a, m., v písmě sv. každé veliké, hrozné vodní zvíře jako krokodil, had, drak, velryb, der Leviathan. Br. — **L.** = *mocný nepřítel církve*. Jg. — **L.** = *největší loď* anglická má nyní toto jméno.
Levice, e, f., **levička**, *levá ruka*, die linke Hand. V. Necbť neví l. tvá, co činí pravice tvá. Mat. Levice dala, pravice brala. Sk. Levičkou i pravičkon pracovati. — **L.** = *levá strana*, die linke Seite. Jg. Ve sněmích nazývá se l. ta strana poslanců, která sedí předsedovi po levé ruce. Vz. S. N. — L., Löwitz, ves v prus. Slezskn. Vz S. N.
Levičák, a, m. Mitglied der Linken (im Parlamente). Rk. — **L.** = levák. Prk.
Levik, a, m., vůl na levé straně táhnoucí. Koll.
Lévik, u, m. = lév.
Lévikovitý, trichterförmig. Techn.
Leviu, a, m., místní jméno. Mus.
Levinice, v Kladskn. Tk. I. 156., 421.
Levirovati, z fr., směnku dáti osvědčiti. S. N.
Levita, y, dle 'Despota', levít, a, m., pošlý z pokolení Levi. Jg. — L-ta (l-ty) komu čísti = domlouvati. Us. — Vz S. N.
Leviti, il, en, ení, levívati, nachlassen, lindern. — **co**: Nerád co levi. Us. — **v čem**: v ceně. Jg. — **komu**. Us.
Levitský, Leviten-. L. kněz. V.
Levkoje, e, f., či fiala zimní a letní, matthiola incana, m. annna, Winter- u. Sommerlevkojen. Kk. 214.
Levua, y, f., též Luváň, ě, f., něm. Löwen, fr. Louvain, lat. Lovanium, mě. v Brabantu. Vz S. N.
Levně, *komp.* levněji, mírně, gelind, mässig. L. zboží dostati, wohlfeil. D. Až bude levněji (o povětří). Us.
Levněti, ějí, ěl, ění, gelind, mässig, wohlfeil werden. Jg.
Levnice, e, f., leontice. Rostl.
Levniti, 3. pl. -ní, il, ěn, ění, levné činiti, lindern, mässigen, wohlfeil machen. Ros.

Levnosť, i, f., mírnosť, Linderung, Ros., Wohlfeilheit.
Levný, leven, vna, vno, mässig, leidentlich, wohlfeil. Za levný peníz, v levné ceně něco koupiti, D., Ros. L. povětří = mírné. D. Tak hříbě levnou (snadnou) prací vyvedeš. Ja.
Levo, vz Levý. — **L.**, *subst. a adv.* Na levo, v levo = na levou stranu, na levé straně, links, linker Hand. Kynu na pravo, na levo. Rkk. Stojí v l., na l. D. Šel v l., na l. Us. Ani na pravo, ani na levo se neuchyluj. Br. V levo se vyhýbati. V levo toč!
Levoboček, čka, m., ein natürlicher Sohn. Rk.
Levobočka, y, f., eine natürliche Tochter. Rk.
Levoč n. Levoče, e, f., město v Uhřích, Leutschau. — *Levočan*, a, m. — *Levočanka*, y, f. — *Levočský*, *Levocký* (Bern.) Vz S. N.
Levonoska, y, f., Krummschnabel, pták. D.
Levoruký, linkhändig. Jg.
Levostranný. L. dcera, eine natürliche Tochter. Bart. 326. 27.
Levovati, z lat. levare. L. při (začíti). Na Slov.
Levský = lvový. Na Slov.
Levý; lev, a, o; krchý, kršňavý. V. Lěvъ, laevus, řec. λαιός, něm. link. Schl. Levá ruka; levou rukou psáti, jísti (levák). L. místo. V. L. strana lodi. D. Dítě z levého boku (nemanželské). V. Na levou stranu, na levé straně. D. Na levou stranu něco vyložiti = zle. V levé ruce drželi pochodně, v pravé trouby. Br. Cyprus nechali na levé straně. Sknt. — **L.** *Hradec*, hrad u Prahy nad Vltavou. Vz S. N., Tk. I. 615., III. 128.
Lexa, y, f., Alexius. Gl., Jg.
Lexen, Lišnice u Mohelnice.
Lexikalní, z řec., slovnický, k slovníku se vztahující, lexikalisch.
Lexikograf, a, m., z řec. slovníkopisec, slovníkář. Rk. Lexikograph.
Lexikografie, e, f., skládání slovníku; seznam slovníků vyšlých. S. N. Lexikographie.
Lexik-on, a, n., dle *Slovo*, z řec., slovník, Wörterbuch. Rk.
Lexipyret-on, a, n., řec., lat. febrifugum, lék střídavou zimnici zahánějící. S. N.
Lez, u, m., das Kriechen. Červa po lezu (plazu) poznáš. Zlob.
Lezací stroj, Fahrmaschine, v horn. Vys.
Lezák, a, m., der Kletterer. D. — **L.** = *lezec*. — **L.**, *housenka*, Kohlraupe. V.
Lézati, ve složených: do-, nalézati.
Lezavý, lazivý, plazivý, kriechend. L. kořen. Rostl.
Lezec, zce, m., lezák (kdo leze); v horn. Steiger. Lezci, jenž obecně slovů štajgři. Rkp. pr. hor. V Přibr. podilný. Prk.
Lezejna, y, f., u zedníků vyčnívající zdi, polopilířky. Kmp.
Lezení, n., *plazení-se* po zemi, das Kriechen. V. — **L.** = *vstoupání*, do komína, na strom, das Steigen, Klettern — **L.** vlasův, chlupův = vypadávání, pelichání, das Aus-, Abfallen. V.
Lezenice, e, f., Kriecherei, Kletterei. To byla l.!
Lezenka, y, f., serpicula. Rostl.
Lezice, e, f., tmesipteris. Rostl.
Lezina, y, f., die Staffelleiter (u tesařů). Rk. — **L.**, drážka ve zdi ozdobou, Lesinc, Steg. Jg., Rk.
Lezka, y, l., nyní neznámá část hory hradčanské v Praze. Tk. II. 105.
Lezlosť, i, f. Zudringlichkeit. Jg.
Lezlý, zudringlich, dotíravý. Us.
Lezna, y, f., v hornictví, vz Báně.
Lezné, ého, n., v horn., die Fahrgebühr. Rk.
Leznice, e, f., epibaterium. Rostl.
Lezný, kriechend. L. jehla. Us. Táb.
Lezoun, a, m. L. indický, anabas scandens; l. čínský, osphromenus olfax, ryba. Frč. 295.
Lezovka, y, f., serpula, červ. Krok. Röhrenwurm.
Lézti n. lezti, lezu, lez, leza, zl, zenl, lézati; lézávati; laziti, kriechen (gehen). Jg. — **abs., jak.** Čtveřmo, čtyrnoch l. Výb. I. Želvy, žáby, hadi, hronci, červi lezou. Jg. Mladého raka starý rak trestal, proč leze znak; neukázal mu lépe jak, i lezou oba podnes tak. Leze opak jako rak. Zpátkem lézti. V. Děti lezou prve než chodí. Jg. Já již sotva lezu (se hýbám). Us. Kam lezeš? Us. Tím tíželi padá, čím kdo výš leze. D. Po všech čertech l. Jg. Leze co pes po hřiše. — **co**: šichtu (v horn.). Ahy dělníci jeho šichty dobře lezli, něm. die Schicht fahren. Vys. — **odkud (z čeho, s čeho).** Lezli červi z toho hezbožníka. Br. Leze co moucha z pomyjí. D., Lh. Chlubné plíce lezou z hrnce. D. Pravda z něho leze. Jg. Leze ze šatů (chudne). Ros. L. **se** stolice, Km., s koně, s vozu. Us. — **kudy.** Rostlina leze **po** zemi. Jg. L. **přes** plot. Us., V. Leze ježek **podlé** meze. Er. P. 30. L. starou branou. **(instr.)** Kom. Lab. 157. Já nejsem žádný pes, abych **k** vám okny lez. Er. P. 144. Aby lez moci **po** schodech v noci k děvčeti. Er. P. 251. **Skrze** díru. **Okolo** stromu l. Us. Leze jako kočka po střeše. Jg. Leze po žebříku dolů. Us. — **kam, v co.** Když kocour přijde, myši v kout lezou. D. V nebezpečenství l. Jg. L. v hrad. Dal. — **komu.** Dítěti lezou zuby. Jg. Zima nám leze (blíží se). Jg. Nehet mu leze (opadává). — **(komu) kam (v co, nač, do čeho, k čemu, za co, pod co)**: smrti v hrdlo. Jg. Oči mi lezou v hromadu (ospalému). Samson. Nelez mu v oči, když tě nechce. Us. L. **pro** zapadlý míč. Lezou **proti** sobě. Ahy musil **k** jeho slovu lézti **do** pekla s ďábly v oheň věčný. Chč. 299. Už leze **ke** kříži (už se koří). Jg. Rabín leze **za** basu. Er. P. 32. Leze pod postel, pod lavici. Us. Pořád na nás leze! Dch. Lezo na strom, Us., na horu, V., na vůz. Pořád nám **na** krk leze. Us. Myš leze **do** díry Us. Do dolu l. Vys. Do všech koutů l. Vlez do boudy! Do postele. Lezou mi vlasy do očí. Us. To mi samo do rukou leze (mám k tomu příležitosť). Jg. Leze to do sta (blíží se ke stu). Us. — Zima do člověka leze. Dch. Kdo nemá peněz, **před** muziku nelez. Na Mor. Mtk. — **kde: v** dolech. Vys. — **v čem kam**: V kožichu do vody leze (= hloupý). C. — **za kým.** Kočka leze za myší. Us. Za někým na věž l. Har. — **od čeho.** Lezou mu

vlasy od bolení hlavy. Reš. — **s čím.** Leze jako rak s kvasnicemi (= lenoch). Č. L. s hříbcy k papeži. Cbč. 305.

1. **Lež**, gt. lži, f., *i*-ový kmen vedlé *á*-ového, lže ze lža z lh (lháti), srovnej staroslovanské lъžь vedlé lъža, Prk.; *h* v *ž*, vz H. Lüge, Unwahrheit, Verstellnng, Irrthnm. Skloňuje se podlé *Kost*, tedy dat. pl. lžem, V., Ben. V., lok. pl. lžech a instr. pl. lžmi, V., Br., Kom.; Brs. 7. připouští sice instrum. pl. lžemi, ponévadž prý ‚lžmi' tvrdě se vyslovuje, dat. *lžím* a lok. *lžích*, ale tyto tvary nejsou doloženy. Ležka, lžička, na Mor. lžina. L. hrubá, pouhá, patrná, makavá, hmotná, nestydatá, V., smradlavá, hanebná, z žertu (Hš.), z nouze. D. To je l. L. mluviti, vymysliti, V., roznášeti, rozhlašovati. Jg. Od lži se nezdržeti. V. Lžem věřiti. Ve lži zůstati. L. napříští. Reš. L. velmi tlustě předená. Čr. Lež sobě složiti (fingere mendacium. 1177). Lež složiti a mluviti pravdu. Bart. II. 17. Ve lži někoho postihnouti. Bart. I. 34. Někomu za lež dávati, der Lüge zeihen. Štr., Kn. **rož.** 37. Lidé lži darebně se kojí. Kom. Lží oklamati; falešné lži mluviti. V. V hrdlo lež, eine Erzlüge. Zlob. To co pak jest jiného, nežli pravdu lží chtíti opeřiti a jako omastiti. V. Lež a klam. Us. L. činí, že často lidé nevěří pravdě. Št. L. chodí o jedně noze, pravda o dvou. Lb. Kto se lžou zachádza, o vieru přichádza. Mt. S. Lží se nevylžeš; Lží ač svět projdeš, ale zpět nepřijdeš; Pravdy se nenajíš, lží se neudáviš; Lepší l. k spáse nežli pravda k záhubě. Vz Lháti. Lež by jak chtěl premoval (lemoval, líčil), pravdou nebude. Jg., Bs., Lb. L. má plitké (mělké) dno. Č. L. má krátké nohy, daleko neujde. Č., Lb. Vz S. N.

2. **Lež** = než, leč. Na Slov.

Ležací úl, také: ležatý. Chml. Liegend.

Ležačka, y, f., faules Weib. Jg.

Ležačky = leže, liegend. Jg.

Ležák, a, m., *lenoch, zahaleč.* V. Nemá býti konšelem, ktož ležáky chová. V., Sob. Aby ležákóv nepřechovávali. Vl. zř. 544. — **L.** Wer das ležení, Einlager leistet. Vz Ležení. Zříz. Z. Mor. 1604. — **L.** = *cizí služebník kupecký*, který na jednom místě leží t. j. k ruce svého pána kupuje a prodává. V. Lieger, Magaziner. — **L.**, u, m., *druh silnějšího piva.* Vz Pivo, Ležatý. — To žito je l. (leží). — **L.**, u postřihovače spodní océłka nůžek na sukně ležící olovem obtížená, der Lieger. D.

Ležanka, y, f. = lenoška. D. Schlafbank.

Ležatl = ležeti. V.

Ležatost, i, f., ležení, das Liegen. Pivo na l. Ros. — L. hory, die Abschüssigkeit.

Ležatý, Lager-, liegend. O tvaru srv. Prk. v Archiv f. slaw. Phil. II. 698. Anmerk. 2. L. pivo (ležák), Ros., ovoce (zimní, pozdní), V., úl, D., obilí, Us., peníze (na úroky půjčené), Th., dříví v lese (které tam leží). D. L. strana (v horn., das Liegende). Rk. Kromě v této přibodě, ač by kdo z visuté nebo ležaté skály při hoře měřené jiný pramen nalezl. CJB. 303.

Leže; *chybně*: v leže, liegend. Leže četl = ležel a četl (leže je přechodník); ležíc čtla n. čtlo, ležíce jsme čtli; *tedy* **ne:** leže čtla, leže jsme četl.

Ležečky = leže. L. něco dělati. Ja.

Leželý, der gelegen hat. Staré l-lé klády. Um. les.

Ležení na zemi, na posteli atd. Mám tvrdé l. — *postel*, das Liegen, Lager, Lage. Ros. — **L.** *v středověku* jisté rukojemství, dle něhož dlužník neplatící n. rukojmě jeho n. obadva v hospodě jim věřitelem vykázané na útraty dlužníka tak dlouho bydleti museli, až zaplaceno bylo. D. Dle Kn. dr. str. 134. L., obstagium, die Einlagerung, záleželo v tom, když dlužník neplatil, že rukojmě, jeho do jisté hospody vlehnouti musili buď všichni aneb v jistém pořadu; takoví rukojmě, pokud v hospodě byli, sluli *ležáci* a žili na útraty dlužníkovy. Z takových ležení vznikaly rozličné nešvary. Brandl. Vz tam více a v Gl. — 126.—132. — **L.** = *exekuce*. Na l. někoho poslati. Ros. — **L.** = *l. polní, tábor*, Lager. L. letní, zimní. L. rozbiti = stany rozbiti, V., zaraziti. Skl. 806. L. vyměřiti. Kom. Do l. se klásti, ein Lager beziehen. Jg. L. lodí. Vz Tábor, Pole. — Jg.

Ležeti (zastr. ležati), 3. pl. -ží, lež, -že (íc), el, ení; léhati, lihati. V obec. mluvě: léžeti. Sb. Liegen, ruhen, müssig sein; býti ve vykázaném místě, až by dluhy zaplatil, Einlager halten. Vz Ležení. Jg. *Leže*, místo toho často *chybně*: v leže. Vz Leže. V již. Čech. leža m. leže. — **abs.** Tnť vlk leží, a zajíc spí. Prov. Šel ležet. Us. V. Jdeš ležet (psu)! Us. Kdo leží, ten leží; kdo běží, ten běží (= kdo umřel, ten tam). Vz Lhostejný. Lb. Leží n. běží (říkavají střelci poráně). Us. Zvěř (danči, srnčí) leží = jest mrtva. Sp. Na tři sta jich již ležíciše. Dal. Nedbati, ať to leží nebo běží. Alle vier gerade sein lassen. Dch. Bác, tu to leželo! D. Peníze leží přichystané. V. Zboží to leží (nejde na odbyt). D. — **na čem (kde).** Na horách leží sníh. Ml. L. na smrti (o těžce nemocném). Lk., V. Paní na malém oknu ležela čekající. BN. L. na smrtelné posteli. Na kůži medvědí (zaháleti), na lůži, někomu na hrdle, V.; na posteli, na trávě, na bandurce (bit býti), na straně l. Us. Ležel na děravé plachtě (často se budil). Us. Zůstal na cestě l. (= nemohl dále). Jg. Na břichu l., Kom., na bromadě. D. Střecha na krovích leží. Kom. Na čem to leží? Na něm mnoho leží (mnoho starosti). Us. Ana na řetězích ležíchu (zvířata). Výb. II. 64. L. na modlitbách. Chč. 380. Leželo mu to kamenem na srdci. Brt. Jnstr. 14. Ležel trupem na zemi. Na levé ruce leží zámek. Pref. 407. Těžko nám to leží (na svědomí), co jsme činili. Us. — **jak.** Peníze na hotově leží. Žer. L. l. 44. Druh s druhem za umrla ležesta. Anth. I. Sníh ležel do kolenou. V. Předměstí kairské po různu leží. Har. II. 172. **Přes** práh l. Us. L. **beze** vší paměti, citelnosti, D., bez sebe. Lk. Zvířata vázaná řetězi s pokojem leží. Flav. L. zbitú hlavú. Výb. I. 1124. Ležel otevřenýma očima, jakoby mrtvý byl. Har. II. 169. Poustkon leží služby boží. Br. Město poustkou leží. Pláč. Vz Poustka. Rolí svých nechá ouhlem l. V. Polem před městem ležel. Us. Pole leží úhorem, ladem, město řehlo popelem. Us. Zlou radou několmu v něšich ležeti. Háj. — **komu na čem, kde.** Ně-

komu na hrdle ležeti. V. To mi na srdci, na mysli leží. V. — **po čem, kdy.** Po porodu, po dítěti l. Lk. — **po čem, kde.** Po stole, po zemi l. Us. Vojsko po vsích leží. Us. Město po pravě straně nám leželo. Har. — **kde, v čem:** v lůži. V. Dobytek leží v chládku, v stínu. Jg. V posteli. D. V knihách, Kom., v mdlobách, v cestě, v nemoci, v literním umění, v hospodě (v krčmě) dnem i nocí. V. Líhati v šalandě **pod** plckou. Er. P. 383. Leže junoše v chladnej zemi. Rkk. 26. Ležeti v hříších. Chč. 382. Jen tu se mnou leží v postýlce u dveří panímáma. Er. P. 123. Leželo to v králi (král nevěděl si to vysvětliti). Čr. Tehdá více nemuož pohoniti toho, jenž dal od sebe dědiny synuom neb přátelóm, protože to leží ve deskách, že to spraveno právem. Kn. rož. 98. L. v prachu, im Staube liegen, **germanis.** m. klaněti se, kořiti se. Ht. Brus. 280. Ve které straně světa to leží? Ros. Vojsko v městě, matka v bolestech leží. Us. V hanbě své ležíme a pohanění přikrývá nás. Br. Žena v koutě leží. Us. Leží mi pořád v uších (přemlouvá mne). Jg., Ml. L. v okně (když kdo lokty podepřen jsa z okna ven hledí). Us. Leží mi to v mysli. V. On v radách svých tuze leží (tuze jim dověřuje). V. Leží mi to v hlavě. Us. L. v šestinedělích. Lk. Příčina toho leží nejblíže v tom … **german.** m: To je předkem a nejprve tím, nebo: Příčina toho je nejprve ta. Š. a Ž., Šb. Vz Příčina. Leží to v našich zájmech, *german.* m.: náš prospěch toho chce, žádá, potřebuje, to vymáhá, tomu chce, jest s prospěchem našim. Leží (spočívá) to v mé povaze *germanis.* m.: taková jest má povaha, V., tomu chce má povaha, to jest mou povahou, jde z mé povahy atd. Brs. 99. To ve mně už tak leží, *lépe*: to mi přirozeno, taková jest má povaha. — **v čem kým.** V šestinedělích synem ležeti. Svěd., Pláč. — **jak dlouho.** U svej krásnej děvy do usvěta leže. Rkk. 28. Do hodiny leží (umírá). Č. — **kde, za kým, za čím:** v posteli za bratrem. Us. Za domem, za plotem. Us. Lépe státi za svým snopem než ležeti za cizím mandelem. D. — **nač:** na smrť (těžce nemocným býti), na cizí mozoly (zahálcti). Na zimnici, na dna. Ros., Šm. — **s kým, s čím.** L. u města s vojskem. Flav. L. s ženou. V. — **kde, vedlé koho,** V., **při čem.** Město leží při vrchu Šm. — **kde (před čím, mezi čím, pod čím).** Ona líhá pod kolnou. Er. P. 130. Leží nám to před nohama; pes leží před domem, Us., před dveřmi. Bl. Leží to mezi spisy. D. — **jak daleko.** Od města míli leží. Har. Od nepřátel jen **ob** jeden neveliký příkop leželi. T. — **k čemu.** V tom kraji leží ten hrad ku popravě. Kn. rož. 29. A potom opět hrazský komorník pojma komorníka ot toho úřadu, k němuž popravú zbožie leží. Kn. rož. 29. — **v kterou stranu.** To město leží **na** východ. D. Brána ta leží k východu. Har. Ten dům proti (naproti) bráně leží. Vojska **proti** sobě ležela. V. — **kde, u čeho:** s vojskem u města (= obléhati je). Flav. U něho leží mnoho obilí. Jg. Leží v posteli u zdi. — **proč.** Jistota leží pro pokutu. J. tr. — **s adverb.:** těžce l. (stonati), měkce, tvrdě, zhůru bradou (mrtev býti). Us. Vše různo leží. Us. To písmo tuze leží. Us. To víno dlouho leželo. Jg.

Ležíbýl, e, m., polymeria, rostl. svlačcovitá. Rostl.

Ležící, liegend. L. na břiše, na znak. Kom. Na poledne ležící (polední). Vz Ležeti. D.

Ležina, y, f., ližina, vodorovně položený práh při dělání reštů po délce základu položený. — **L.,** vodorovně položený trámec při lešeních a na železné dráze. S. N.

Ležisko, a, n. = *lože,* Lagerstätte; *brloh.* Wiedlager. Plk.

Ležka, y, f. = *lžíce.* Us. V Opav. Pk. Také na Mor. Mor. Pís. 464. Zb. — **L.,** *malá lež.* V.

Ležmo, liegend. Us.

Ležník, a, m. = ležák. Gl.

Ležnosť, i, f., die Falschheit, Unwahrheit.

Ležný = *lživý,* falsch, erlogen. L. pověsť. Jg.

Lh, vz Lk.

Lha, y, f., lež, Lüge. To je l. Us.

Lháč, e, m. = lhář. 1410.

Lhář, e, lhářík, a, lhaříček, čka, m. Lügner, Aufschneider, Lügenmaul. V. Lhářů komu nadávati. D. Za lháře někoho držeti (*lépe*: míti, pokládati). D. Před lhářem těžko lháti a před zlodějem krásti. Ros. L. musí z paměti lháti a nebo se na paměti míti. Reš., Č. Zloděj u lháře rád hospodou bývá. Lháře pán Bůh káře, jestli ne mrazem, tedy provazem. L. Mladý l., starý zloděj. Č. Každý lhář lže na svou hlavu. Č. Nebyl by ze mne l. hezkejch holčiček. Er. P. 193. L. o peníze i. e. dlužník n. rukojmě v čas neplatící. Gl. 118. Chromého psa a l-e snadno dohoniti. Č. L. sám sobě věří. Lb. Krejčí, ševci a truhláři největší na světě l-ři; L. jen sám sobě škodí ať ráno nebo pozdě. Pk. Cf. Našel pod lavicí běže za vozem (věc se jinak má). Ros. *Stran přísloví vz ještě*: Basa, Blázen, Bulik, Býti, Cikán, Černý, Čert, Holub, Chlumecký, Kočka, Komár, Kouřiti, Lejno, Lháti, Mělník, Motovidlo, Moucha, Papír, Prášiti, Pravda, Tesati, Tintili, Třesky, Vítr, Zloděj. — Vz Rb. 267.

Lhářka, y, f., die Lügnerin. Pomniž na to zvyjebaná lhářko. Svěd. 1569. Tvářka (tvářička) není lhářka (lhářička). Prov.

Lhářský, lügenhaft. To je l-é plemeno. Us.

Lhářství, lhářstvo, a, n. = lež. D.

Lháti, lhu (v obec. mluvě: lžu), lžeš, lže, lžeme, lžete, lhou (v obec. mluvě: lžou, dříve: lží), lži, lha (lhouc), lhal, án, ání; lhávati, lügen. Lháti z lъg, goth. lug a lžu m. lъh-j-u; hj = ž. Schl. — **abs.** Lže, až je tma. Lže, až se práší. Lže, jen se mu od huby kouří. Us. Lže, až se mu z huby práší. Pk. Lže, jak hubu otevře. Us. Ten nelže, jen když se mu pravdy nedostává. Jg. Kdo chce umět pěkně l., musí se na pozor dáti. Scip. I pěkně l. je hřích. Lb., Č. Pěkně l. není hřích. D. Ani ‚lžeš' mu neřekl = nedali si zlého slova. Us. Kdo mnoho mluví, neb lže, neb se chlubí. D. Kdo lže, ten krade. Lb. Kdo rád lže, rád krade. Jg. Lže až hanba, jak cikánská kůže, Pk., co cikán, co všecky hambalky; Kdo lhává, křivě přisahává. Lb. Kdo rád lže, toho za přítele míti nelze. Mladému l. hanebno a starému nepotřebno. Pk. Lže, jakoby ořechy louskal; více lže nežli dýše;

lže, až stěny se rozstupují; lže, jakoby tiskl; umí dobře l., lež jednu s druhou tkáti. Č. Lháti jako Turek. Deh. — **komu.** Lhouce lidu mému, kteřiž poslouchají vás. Ezech., Jd. Z daleka přišlým snadno lháti. Č. — **o kom.** Lhouce o vás, všecko zlé mluviti budou. Mat. — **jak: v** hrdlo lžeš. Kom. Posel v hrdlo lhal; V hrdlo lžeš, ty malý ptáčku. Er. P. 332., 117. Lhář má **z** paměti lháti. Č. L. ve svou hlavu. Háj., Har. Lže ve všecky hambalky. D. Lže **na** všecky hambalky. D. Každý lhář lže na svou hlavu. Č. Dobře l. **bez** pravdy. Č. — **na koho co.** Lháti na koho křivdu. St. — **kde. Před** lhářem těžko lháti. Ros. — **z čeho.** Lhář má z paměti lháti. Č. Rači (radši) bude z peněz l. Dač. Zb. — **aby.** Lhal, aby se z toho vysekal. — **kým.** Hospodů svú lháti (pomlouvati). Kn. rož. č. 130. Mnú viece nelžete, jest-li živa, toť mi povězte. St. skl. IV. 116. Aby vašemi milostmi nelhal, jako mnú lže. Tov. k. 97. 173. Gl. 132. — **se čím:** nuzným. Šš. — *Stran přísloví vz:* Bájiti, Barva, Hambalky, Krájeti, Lhář, Most, Nos, Ořech, Prach, Pravda, Stříleti, Tesati, Vylhati, Zajíc.

Lhavosť, i, f. Lügenhaftigkeit. D.

Lhavý — lživý, lügenhaft, lügnerisch.

Lhenice, dle Budějovice, Elhenitz, mě. v Písecku. Vz S. N.

Lhostajstvo, a, n. = lhostejnosť. Č. Tělo má duši potřeby hledati, aby ani přílišným utrpením, ani přílišným obžerstvem neb l-vem mdla byla neb obtiežena hledati Boha. O 7vstup.

Lhostejně. Tak vytrženi budou synové israelšti sedíce v Samaří l. na postelích a na ložích rozkošných. Br. Vz Lhostejnosť. Weichlich.

Lhostejnec, nce, m., lhostejný, Weichling. Zlob.

Lhostejněti, ěl, ění, weichlich werden. Jg.

Lhostejnice, e, f., eine Weichliche. Jg.

Lhostejník, a, m. Weichling.

Lhostejnosť, i, f. (strč. lehostejnosť, lhostajnosť) = *rozmazanosť, přílišná svoboda, měkkosť, něžnosť,* Weichlichkeit, Zärtlichkeit, Fahrlässigkeit. D. Panna procházek a lhostejnosti pilná. Žalansk. V rozkoše a l. se oddali. Jel. Než že někdy rodičové sami rozmazlením svým v l. je uvodí; někdy od zlé chasy ledacos postranního jim vstřelováno bývá. Kom. — **L.** = *nevšímavosť,* Gleichgültigkeit. L. svých krajanů také znal. Mus. Raď se s přátely, aby i spravedliv jsa nedbanlivosti a lhostejnosti nebyl za křivého odzouzen. Vš. III. 13. (3?). Abyste se v l. vydali a hotového čekali. Br. L. u víře, také: vlažnosť u víře. Brs. 99. Vz *Lhostejný.*

Lhostejný, (strč. lehostejný, lhostajný od lhosť-ajný; lhosť = lehkosť. Gb.) *rozmařilý, měkký, zženilý, choulostivý,* weich, zart, fahrlässig. Jg. Nejsme pro l. a zahálčivý život stvořeni. V. Pro život rozkošný a l. Br. Tak-li nás máte za l-né a hedbávné, abychom měli tak brzo ustati? Ler. — **L.** = *nevšímavý.* Poněvadž původní význam jest ‚choulostivý atd.‘, tedy nezdá se nesnadným býti přechod k pojmu ‚nedbalý, ničeho si nevšímající.‘ O **osobách** možno zajisté tohoto slova v tomto smyslu užívati. Ženy l-né (bezpečně si vedoucí, nic nedbající. Jg.) vstaňte. Br. L. a lenivý **ve** svém povolání. Cyr. Cf. významy slova Lhostejnosť. Ale o **věcech** nelze toho slova v tomto smyslu užívati. Ku př. Barva kabátu je lhostejná, *lépe:* na barvě kabátu nic nezáleží. Lhostejnou myslí na něco hleděti, *lépe:* chladně. To je mi lhostejné; lid **říká:** To mi vše jedno, jednostejné. Kmp. Cf. **To** je mu vše jednako. Zlob. Jest jednaká **věc.** Ros. Gleichgültig. — Lhostejným býti **na někoho šp. m. k někomu.** Cf. Brs. 99. Stran přísloví a pořekadel vz: Čert, Jeden, Kobyla, Ležeti, Makový.

Lhota, lhotka, y, f., statek, dvůr na jistý čas platu osvobozený; osada na čas platu osvobozená, ein zeitweilig steuerfreies **An**siedel. Jg. Vz Mtc. 1875. str. 149. Mš. — Vz Lhůta. — **L.,** jméno mnoha vsí. Tk. I. 615., III. 652. Vz Gl. 133.

Lhoták, a, m., Landmann, Dorfbewohner. Vld. list.

Lhotař, e, m. Ackervogt; hajný, Heger. Na Slov.

Lhotice, ves. Tk. 406., 408.

Lhotka, y, f., ves u Loděnic. Tk. I. 426., II. 540., III. 652.

Lhotní rok, das Fristjahr. Od berny do let lhotných je vysvobozujem. Rkp. 1511. Gl. 133.

Lhotník, a, m., nový osadník, der neue Ansiedler, Fristler. L-ci aneb v nově usedlí. 1598. Vz Gl. 133.

Lhotovati, ein Fristler sein (vz Lhotník), nach Fristen zahlen. Gl. 133.

Lhůta, y, f. (staroč. lhota), lhotka, na Slov. lehota, lahotka = *sečkání, prodlení, shovění, hojemství; uložený čas právem neb smlouvou, den, rok.* Aufschub, Bedenken, Fristung, Termin. Jg. L., lhota znamená jistý vyměřený čas zvl. při platech, tedy tolik co *rok:* po lhůtách platiti; pak tolik co *odklad n. hojemství,* die Frist. Nejvíce tohoto slova užívalo se při zakládání nových osad, kde se ustanovil jistý počet let čili lhůta, po kterou svobodni byli noví osadníci buď všech nebo veliké části všelikých poplatkův, odkudž pak osady ty samy dostaly jméno *lhoty.* ‚Že jsem dal Vojtěchovi, kterýž se postavil pod kopcem na Přerově, lhotu svobodů plnů od datum tohoto listu za 10 let pořád sběhlých. Kn. dr. 134. Brandl. Vz více v Gl. 132. — **L.** dupliční (Fristen der Duplik), vydržecí (Ersitzungs-), prošlá, l. k dražbě, roční, k dodání něčeho, měsíční, propadná (Fallfrist), repliční; došlá, vyšlá; berničná n. poplatní, k rozmyšlení, přestupná, promlčená, promlčecí, ku placení, J. tr., právní, neprodlužitelná, neprodlužná, nepohnutá, nepřeložitelná, Nz., ustanovená, žádaná, uložená, zákonem ustanovená, Řd., předkladná (Praesentations-), nepřekladná (fix, unverlegbar), neprodlužná (fix, unerstreckbar, peremtorisch), Rk., umořovací (Amortisations-), opovědní (Anmeldungs-), napřed splatná (Anticipationsratte), určitá k zaplacení, provolací (Ediktalfrist), smluvní, k zaslání, splatnosti, výpovědní, nepřestupná (zavitá), k prodloužení směnky, účetní, k ozvání-se (reklamační), platební, nájemná, k odvolání, smluvená, k předložení něčeho, směneční, úroční, propadná. Šp. L. v místě obyčejná, umluvená,

úplně určitá likvidační; l-u k reklamacím položiti. Pr. Lhůta dospěla; lhůta jde ode dne... Šp. Lhůtu položiti, dáti, ustanoviti, přestoupiti, převyšovati, přesahati, propustiti, promlčeti, prodloužiti; lhůtu (k odvolání) dáti projíti, zdržeti, straně udělati, J. tr., odepříti; lhůtu k odvolání zmeškati, Řd., určiti s udáním dne, *lépe*: vyvěřiti jmenuje den, Š. a Ž.; lhůtu ku placení určiti. J. tr. Myšlením svým žádné lhůty nepropůjčiti. D. Někomu lhůty popřáti. St. skl. Dáti čtvrtletní lhůtu ku placení. Sych. Lhůtu prospati, promeškati. D. Projití, vyjití, vypršení lhůty. J. tr. Lhůty použiti, přísně šetřiti; po lhůtách platiti; vázati se lhůtou; od projití lhůty počítajíce. J. tr. Od dospělosti lhůty počítajíc; žádosť za lhůtu; prodej na lhůty. Šp. Musí platiti, že prospal lhůtu. Sych. Dáti komu l-u několika dní k placení, k rozmyšlení. Nt. Peníze v jistých lhůtách spláceti. Má každý pôvod do dvú neděli lhótu a prodlenie, aby... Vš. 130.

Lhůtatí, lhůtu bráti, Frist, Anstand nehmen. Na Slov.

-li, -liž (z: li-že), od slova předcházejícího vodorovnou čárkou se odděluje, aby se hned vidělo, že není příponou příčestí ku př. sejmuli = sejmuli (oni) a sejmu-li (já). Zdá se, že vzniklo z *libo*, *ljubo*. Mkl. S. 168. *Jest 1. moci tázací* a klade se; *a*) *v otázkách jednoduchých, přímých*, hned po slově, na němž přízvuk otázkový jest, lat. ne, denn, wohl. Přijde-li pak? Toto-liž ti řekl? Přišel-lis až ku pokladům sněhu? a poklady krupobití viděl-lis? Tak-liž odpovídáš jemu? Dávno-li tomu, co byl u nás? D. Pěkná-li jest? Byla-li tu? Mkl. S. 168. Dlouho-liž, pane, na takovou zlosť dívati se chceš? Kom. Proč? že-li bezbožní na mne natáhli své luky? Kom. Slyšíte-li, co se tuto mluví? ještě-li tak nestydatí budete i těmto důvodům odpírati. Štr. — *b*) *V otázkách nepřímých*. Pověz mi, budu-li já déle živ než ty? Optej se ho, viděl-li to? — Zde se k *-li* zhusta tázací *zda* připojuje. Zda-li jste nečtli? Dlouho meškal, zda-li by kdo tu práci na sebe vzíti chtěl. — *c*) *V otázkách dvojitých přímých* a to v prvém členě, v druhém členě pak jde: *či*, *nebo*, *čili* (*či nic*, *čili nic*, *či ne*, *čili ne*). Byl-li kapr mlíčník čili jikrnáč? Sych. Co činiti, brániti-li se či poddati? Lidské-liž věci čili boží předkládám? — *d*) *I když otázky dvojité závislé jsou*. O čase budoucím nevíš, dočkáš-li jeho čili nic. Dobře-li se či zle ta věc zdaří, pochybuji. Mkl. S. 168. Nevím, čemu se mám více podiviti, vaší-li chytrosti čili zlosti. Štr. Nu táži se vás, ta vrchnosť byla-li jest římské strany aneb jiné nějaké. Koule. — *Pozn.* Čeština novější oblibuje si způsob německý, kladouc věty tázací výrokové bez spojek *-li*, *zdali*. Vz Brs. 99. — Vz Věta tázací. — *2. Jest moci podmiňovací*, lat. si, wenn, wofern. Pojí se *a*) *s indikativem*, když děj, který pokládáme a na kterém výrok hlavní zavěšujeme, bez všeho účastenství jako věc skutečnou vynášíme. Zk. Podmínka se klade za skutečnou, výsledek jest jistý. Niederle Řec. mluv. §. 899. Jsi-li dobrý, pojď mezi nás, zvíš, kdo jsme. Svěd. Udělá-li ti to pro mne, zvím, jestli přítelem. Br. — *b*) *S konditionalem*, když k možnosti ukazujeme, že by se o věc usilovati mohlo, něm. wenn, gesetzt dass, im Falle dass. Zk. Podmínka se klade za očekávanou, výsledek jest jistý; někdy klade se podmínka za prostě pomyšlenou (připuštěnou), výsledek jest možný. Niederle, tamtéž §. 900., 901. Vyšel-li by oheň a chytilo by se trní a shořel by stoh n. stojaté obilí, nahradí ten, kdo zapálil to, co shořelo. Budu-li ty peníze kšaftovati, tehdy bych je dala po přátelých svých. Svěd. Vz více příkladů v Zk. Skl. 467. a násl., Zk. Ml. II. str. 62. — *Pozn. 1.* *-li* zavěšuje se na *ač*, *jest*, *pak* (ač-li, jest-li, jest-li že, pak-li, pakliže). T. — *Pozn. 2.* Ve spojení *jestli že* ukazuje se s větším důrazem ke skutečnosti. Jestli že vody průtoku nemají, dmou se. *S konditionalem*. A jestli že byste co prosili ve jménu mém, toť učiním. *Spojka že* se nyní zhusta vypouští. — *Pozn. 3. Po spojkách -li, jestliže, jestli* neklade se v závětí *žádná spojka*, nebo *tedy*, *tehdy*, *tu*, *tož*, avšak **nikdy:** *tak*. Budeš-li hledati, najdeš (tedy najdeš; *ale špatně:* tak najdeš). — *Pozn. 4. Pakli, pakliže*, něm. wenn *aber*, lat. sin, sin autem, táhne se na předcházející: *jestliže* aneb *-li* a stojí m. jestliže pak (opak-li). Zk. Klade se často *chybně m. -li, jestli*. Vz Pak-li. — *Pozn. 5. -li m. čím*. Vz Čím — tím.

-li, přípona: -koli. Mkl.

1. **Lib**, u, nebo a, m., libý, milý, předmět. Synu nového slibu, pyčiž se mnú mého libu, Jesu Krista. Ms. z 14. stol. — **L.**, vz Libý.

2. **Lib.** Lib-lib = libo-libo = buď-buď. Po chuti nechuť bývá, lib sladec lib hořec. Tkadl.

Libace, e, f., z lat., slula u Římanův oběť, při níž kladli ke cti bohům koláč na oltář; zvl. pak záležela l. v ukrápění vína, mléka atd. při slavných smlouvách, hodech a hostinách. S. N.

Libač, e, m., der Küsser. Jg.

Libáček, libáček, čka, m. L. měsíc, první dni a týdny v manželstvu, Flittermonat, Honigmonat. Reš., Č.

1. **Libačka**, y, f., die Küsserin. Jg.

2. **Libačka**, limbačka, y, f., cetka, Flittergold. D.

Libadlo, a, n., das Pacifical, Amulet. Rk. Nemůžeš pořád na l. patřiti. Reš.

Libákovice, ves v Klatovsku. Tk. I. 402., III. 71.

Libáň, Libáň, ě, f., mě. u Jičína. Vz S. N., Tk. III. 166. — *Libaňan*, a, m. — *Libanský*. — Do Libáně pro rozum, na Kopidlno pro vousy (chodí se). Č. Vz Kopidlno.

Líbání, n., das Küssen. Kom. Vz S. N. — **L.**, *lízání*, das Lecken.

Libanice, dle ‚Budějovice', jm. místní. Mus.

Libani-os, a, m., sofista a řečník řecký v 4. stol. př. Kr. Vz S. N.

Libánky, pl., m. = libáček.

Libanlivý, k líbání, küssbar. Č.

Liban-os, a, m., u Arabů Džebel-Liban (bílé n. snéžné hory), pohoří střední Syrie. Vz více v S. N.

Líbati, líbávati, küssen, herzen. — **koho, co**: matku, ruku, rty. Us. — **komu co:**

ruku. Us. Paty by mu l. mohl (tak mnoho dobrodiní přijal). Ros. — **koho proč** : z lásky. — **koho kde, kam**: v besídce v čelo, na čelo, **na** čele. Líbal ho **před** otcem, aby mu svůj vděk na jevo dal. — **L.** = *okoušeti*, kosten, V., *lízati*, lecken. D.

Líbavý, gern küssend; küssbar.

Líběk, vz Libeček.

Liběeves, Libčoves, vsi, f., Liebshausen, ves v Žatecku. Vz S. N., Tk. I. 78.

Liběice, ves v Rakovnicku. Tk. I. 615., III. 71., 84.

1. **Libě**, příjemně, libezně, lieblich, angenehm. L. mluviti, V., spáti. Us. L. vonný. Byl.

2. **Libě**, říčka padající do Želivky. Tk. I. 105.—407.

Libec, bce, m., les u Jičína. Us.

Libeč, e, m., ves u Trutnova. Tk. I. 430., III. 116.

Libeček, **líbek**, libečku, m., levisticum, ligusticum, Liebstöckel. Rostl. L. obecný lékařský, levisticum officinale, Kk. 198., FB. 94., přespolní, Linn.; jelení, cervaria. FB. 93.

Libečkový, Liebstöckel-. L. voda. Čern.

Liběchov, a, m., ves. Tk. II. 451.

Libein, něm., Líbová u Mohelnice.

Libějice, dle Budějovice, ves v Písecku. Vz S. N.

Libek, bku, m., ligustrum. Krok.

Libek, bka, m., milek, Liebhaber. Th.

Libeň, bně, f., Lieben, ves u Prahy. Tk. I. 37., 248., II. 540.

Libení, n., obliba. Kb.

Libenky, dle ‚Dolany', jm. místní. Mus.

Libent, u, m., záliba, Gefallen, Gewohnheit. Je to jeho l.; má ten libent. Us. u Příbrami. Sml.

Liber, a, m., bůh římský plození, později Bacchus. — **Liberalí-a**, í, pl., n., dle ‚Gymnasium', svátek boha Libera, Liberalien.

Libeř, e, f., ves u Říčan. Tk. I. 47.

Liberaj, e, m., die Liverei, Livree. Us. Kram.

Liberalism-us, u, m., z lat., svobodomyslnosť. Rk. Freisinnigkeit.

Liberalista, y, m., dle ‚Despota', svobodomyslník. Rk. Freigesinnter.

Liberalní, z lat., svobodomyslný, liberal, freisinnig, freigebig. Vz S. N.

Liberec, rce, m.; **Liberek**, rka, m.; **Liberka**, y, f., město v Čechách, Reichenberg, lat. Libercum. — *Liberčan*, a, m. — *Liberecký*. Vz vlce v S. N.

Liberia, e, f., republika černošská v Guinei u moře. Vz S. N.

Liberka, y, f., ein Pfundgewicht, Pfund, liberní závaží. Us., D. — **L.** = Liberec.

Liberní, od libra, dvou-, tří-, čtyr-, pětiliberní, půlliberní, čtvrtliberní. Pfündig. Us. L. jablko, **libernáč**, Pfundapfel. D. — Jg.

Libernice, e, f., hruška, Pfundbirn. D.

Liběšice, dle ‚Budějovice', ves v Litoměřicku. Vz S. N.

Liběšovice, v Žatecku. Tk. I. 404., III. 71., 122.

Libětice, ves u Sušice. Tk. III. 17.

Libětová, é, f., Libethen, město v Uhřích. Plk.

1. **Liběvý**, zastr. = libivý.

2. **Liběvý**, libivý, libový = masitý. Výb. I.

Libezně, lieblich, angenehm. V hudbě: gracioso. Dch.

Libeznice, e, f., ves v okr. karlínském. Vz S. N. — V Kouřimsku. Tk. I. 615., II. 487., III. 52., 73. — **L.**, *škola*. Kom. Did.

Libeznosť, i, f. = *milosť*, *libosť*, *lahodnosť*, die Anmuthigkeit, Anmuth, Annehmlichkeit, Lieblichkeit, Holdseligkeit. V. L. mravův, V., hudby. Plk. Jest mu **k** libeznosti. Háj. Míti v někom (v něčem) l. Ros.

Libezný, **lubezný** = *milosť*, *libosť budící*, milý, milostný, annehmlich, anmuthig, gefällig, niedlich, lieblich. V. L. hudba, hlas, spaní, povaha, slova, krajina, vyblídka, D., větrové, Rohn., vůně. Br. Libezným býti. Us. — *komu proč*. Bohu a lidem pro svou cnosť l. Pulk. — **L.** = *libosť mající*, gefällig, wohlgefällig. L. vůle, Gefallen, Wohlgefallen. V., Br.

Libchava, y, f. L. hořejší, Ober-Liebich, ves v Litom. Vz S. N.

Libice, e, f. (stř. lubica), **libička** (lubička) = milenka. Rk., Tkadl. — **L.** = ves nad ústím Cidliny. Vz S. N. IV.; Tk. I. 615, III. 131.

Libička, vz Libice.

Libichov, a, m., něm. Lihoeb, ves v Litoměřicku. Vz S. N.

Libina, y, f. Amanda. Deh.

Libinovec, vce, m., gymnocladus. Rostl.

Libiš, e, f., ves. Tk. III. 86.

Libišovany, **Libichovany**, dle ‚Dolany', ves. Mus.

Líbiti, (stř. lubiti), 3. pl. bí, lib, líbě(le), il, en, ení; líbívati = milovati. — **co, koho**: milovati, lieben. L. víno, pečenku, vojnu, sváry. Plk. Co kdo líbí, to chválí. Kající jest ten, kdo nižádného hříecha nelíbí. Hus. Decr. 53. Také u Domažlic. Er. P. 248. — **co komu**. Líbl si nový kroj (miluje jej, má jej rád). Ros. Líbil (chválil) mu ten kroj. Ros. To si dám (nechám) líbiti, **german. a šp.** m.: To je dobrá. Brt. Vz Ht. Obr. 18. — **koho kde jak**. Lubila (milovala) ho rovným plamenem v srdci. Vld. list. Ač toho v srdci nelíbil (nemiloval). Troj. — **co na kom**. Ty nejvíc líbiš (miluješ) lásku na nás. Pís. 1529. — **koho čím**: ústy = líbati. St. skl. — **se**, líbým, milým býti, behagen, anstehen, belieben, wohlthun, gefallen. Jg. Co se líbí? Us. Líb se to neb nelíb. V. — **se komu**. Tato rada se mi líbí. Háj. Jak se mi (ti) líbí. V., Kom. Nelíbilo se mu to. Ros. Mně se to nic nelíbí. Us. Bude-li se Bohu l. V. Samému sobě příliš se l. V. Každý, co se mu líbí, káže. Čr. Každý jest svého statku pánem a s ním učiniti může, co se mu líbí. Kol. 64. Nenarodil se ten, kdo by se líbil všem. Č. Není nalezen člověk ten, jenž by se líbil (zachoval) lidem všem. Č. Co se komu líbí, tím se neotráví. Lb. Jak se komu líbí, jednomu trnky, druhému slivy. Pk. — **se komu na koho**. Nelíbilo se mi to na něho. Zlob. — **do koho**. Jak se všem moudrým lidem do žen dobře líbí. St. Velmi se mu dobře líbilo do toho německého. BN. Líbí se mi to do něho. Us. To mi sě do tehe nelíbí. Pass. 491. Nelíbilo se jednomu **do** druhého. Bart. I. 6. — **se komu čím**. Postavů rúcha lidem

k oku l. sč. Št. — **od koho.** To se mi od něho líbí, šp. m.: to se mi líbí do něho, **při něm, v něm.** Cf. V němž se mi zalíbilo. Br. Vz Brs. 99. — **na kom.** To se mi na něm líbí. Ml. — **se z čeho.** Ač se jest líbila z panenství. Št. — **s inft.** Líbí-li se Vám jíti s námi? D. Králi se líbilo nás tam posíati. Troj.

Libitina, y, f., římská bohyně pohřbů.

Libit-um, a, n., lat., ad l. = dle libosti. Nach Gefallen. Rk.

Libivina, libovina, y, f., libové maso bez tuku a kostí, Fleisch. V. — **L.** rostlin, dužnina. Rostl.

Libivo, a, n., jm. místní. Mus.

Libivosť, i, f., die Fleischigkeit.

Libivý = libový.

Libka, y, f., políbení, Kuss. Krok.

Libkovice, ves u Řípa. Tk. III. 63.

Liblice, ves u Čes. Brodu. Tk. III. 35., 41.

Liblín, a, m., ves v okr. Královickém. Vz S. N., Tk. I. 87., III. 130.

Libnice, ves. Tk. I. 89.

Libný = libosť působící, příjemný, angenehm. L. děvče. Us. Klat.

Libo, vz Líb, Libý.

Liboc, e, f., ves u Prahy. Tk. I. 615., II. 540.

Libocit, u, m., Wohlgefühl. Rk.

Libocitný, krasocitný, geschmackvoll. Krok.

Libočka, y, f. = líbička. Tkadl.

Libodar, u, m., blahodar, dnchodar, χάρισμα, die Geistesgabe. Sv. apoštol Pavel devatero darů těch uvádí. 1 Kor. 12., 8.—10. Sš.

Libodržice, ves v Kouřimsku. Tk. I. 302., II. 452., III. 134.

Libohájek, jkn, n., Lusthein. Rk.

Libohlas, u, libohlásek, skn, m., angenehme Stimme. Chmel.

Libohlasný, liebliche Stimme habend. L. hudba. Chmel.

Libohrad, u, libohrádek, dku, m., Sommerhaus. Balb.

Libochovice, dle Budějovice, mě. v Litoměřicku. Vz S. N.

Libochovičky u Okoře. Tk. III. 134.

Libochuť, i, f. Geschmack. Rk.

Libolička, zastar. = líbička. Tkadl.

Libomilý, lieblich, hold. MM.

Libomír, a, m., vlastní jméno. Mus.

Libomírný, friedliebend. Jg.

Libomluvectví, n., Wohlredenheit. D.

Libomluvný, lieblich sprechend. Palk., MM. 103., Měst. bož.

Libomudrc, e, **libomudřec,** drce, m., Philosoph. Smrž.

Libomudrcký, libomudrecký, philosophisch. Jg.

Libomudrctví, n., Philosophie. Smrž.

Libomudřil, n. Philosophie. Dch.

Libomysl, a, m., jm. mužské. Jg.

Libomyslička, y, f., liebe, gute Seele. Tkadl.

Libomyšl, e, f., jm. místní. Mus.

Libopění, n., angenehmer Gesang. Kamar.

Libopěvec, vce, m. Minnesänger. Rk.

Libopěvný, melodiös. Rk.

Libaproudný, holdströmend. Dch.

Libor, u, m., lantana. Kk. 179.

Libořice, dle ‚Budějovice', v Žatecku. Vz S. N.

Libosad, u, m., Lustgarten, Park. Dch. U Jičína.

Liboslav, a, m., jm. mužské. Jg. — **L.,** i, f., jméno místní. Mus.

Libosměška, y, f. (nové), holde Lächlerin. Krok.

Libosť, libosť (stč. lubosť, proto *lépe*: libosť; kromě toho jest to odvozeno od: lib, a, o), i, f., **libostka, libůstka** = *příjemnosť, libeznosť,* Lieblichkeit, Anmuth. — L. krásy. Troj. Cit libosti. Jg. Na tom nám tvá milosť zvláště libosť ukáže (Gefallen erweisen). Pr. — **L.** = *zalíbení, milosť, útěcha,* Gefallen, Wohlgefallen, Vergnügen. L. míti. V. To je má l. Kom. To je l. tyrana. V. K libosti býti = líbiti se. V. L. v něčem míti. Ros., Žk., Nz., J. tr. Svou l. nad něčím ukázati. Nt. V čemž bychom koli mohli býti k l-sti, toť bychom velmi rádi učinili. Pr. Libosti mluviti = pochlebovati; libosti činiti. V. Podlé mé libosti. V. Podlé své libosti a vůle dělati. V. Svou l. provoditi. Kom. Nezvedlo se podlé libosti. V. To jest na libosti každého. Us. Hanka. L. v rozkošech. — **L.** = *rozkoš.* V. Lust, Wollust. Jíti za svou l-sti. Bart. 1. 27. Libosti oplzlé, chlipné, nečisté, neřádné, nezřízené, zapověděné, nešlechetné, smilné, nesinšné. V. Libostem těla sloužiti, V., uzdu pouštěti. Kram. Světské l. Št. Po rozkoších a libostech světa se pustiti. Kom. L. svou naplniti. Št. Co l. plodí, to často škodí. Č., Pk. — **L.** = *milosť, láska,* Liebe. Ojíř.

Libostka, libůstka, y, f., Lust, Vergnügen, Wollust, Wohlgefallen. St., Reš. Vz Libosť.

Libostný, lieblich, wonnig. L. stín. Jg.

Libosvor, u, m. (nov.), Uibereinstimmung, Harmonie. Krok.

Libošín, a, m., ves u Slaného. Tk. III., 71., 72., 136.; hrad u Prahy. Tk. I. 615.

Libotati se, klátiti se. Liboce se, liboce, lístecek zelený na lúce; ešče by se libotal, kdyby ním větříček fukotal. Mor. Pís. 280. Zb.

Libounce, sehr lieblich, sanft. Nej.

Libounký, gar lieblich. L. větřík, Nej., hlas.

Libování, n., das Belieben, Wohlgefallen. V něčem sobě l. V.

Libovati, zalíbení míti, Wohlgefallen haben, lieben; loben; sich gütlich thun. Jg. — **co** = milovati: pravdu. Br. Kteříž ty věci libují. V. — Kom. Jední to, jiní jiné libují. Bs. — **co komu:** Liboval (chválil) mu ten kroj velice. Ros. — **si něco.** Libuje si (chválí si, má jej rád) nový kroj. Ros. — Br., Sych. On si to velmi libuje. Us. A nebo posluchače takového mondrý sobě libuje. Br. Co sobě víc libujete, pravdu-li čili řeč lahodnou? Tata vazba jest **prý špatná** m. lib. si v čem, ale káraná vazba jest lépe doložena než doporučená. — **si čím.** Vojákem si libuju. Er. P. 433. — **co čím.** Tvé řeči ústy svými sobě libují. Br. — **si co při kom.** Kom. — **si na čem.** L., Sm. — **si v čem.** On si v tom velmi libuje. Us., Bs. — **s infinit.** Kdo libuje (má to rád) zle činiti, mluviti. Lom. — **co do**

koho. Tos oznamoval, co by otec do lidí liboval. Kanc. o štěp.

Liboves, vsi, f., Lichtendorf. Mus.

Libovice, ves u Slaného. Tk. III. 50. 151.

Libovina = libivina.

Libovolnosť, i, f., Willkühr. Us.

Libovolný, willkürlich. To tu leží k libovolnému užívání. Šm. L. rozdělení. Krok.

Libovonně, wohlriechend. Jg.

Libovonník, u, m., hedyosmum. Rostl.

Libovonnosť, i, f., Wohlgeruch. Jg.

Libovonný, wohlriechend. Jg.

Libovosť = libivosť.

Libovůle, e, f., vz Libosť. Willkühr.

Libový, libivý (strč. liběvý). Na Moravě lubový. Mřk. L. = tuhé, zvláště částky těla zvířecího masité bez tuku a bez kostí. L. maso. V. L. kus. V. Vyřezal mu sádlo z libového (vybil ho). Jg. Vyčesal mu lačné z libového (vydrbal mu slušně). D. Kdotě bled, k tomu liběvý, ten bývá často hněvivý. Mus.

Libozněly, wohlklingend. L. hlas. Chml.

Libozněni, n., Wohlklang, Harmonie. Berg.

Libozpěv, u, m., Wohlgesang, lieblicher Gesang. Kom.

Libozpěvný, lieblich singend. Jg.

Libozvučnosť, i, f. Wohlklang. Jg.

Libozvučný, wohlklingend. D.

Libozvuk, u, m., Wohlklang. L., zvuk uchu lahodící, sluchu příjemný. S. N. Libozvuk tomu chce, aby slova nejen rhytmicky za sebou šla a jak nejblíže k sobě přísluší, vedlé sebe kladena byla, ale též aby stejné hlásky, na př. sykavky příliš se nehromadily, ač-li sama věc toho nevymáhá. Hromadění hlásek stejných můžeme se vyhnouti dílem samým slohem rhytmickým, dílem jinakou vazbou mluvnickou. Čeština má tolik druhotvarův (na př. již, už, juž; přítelkyně, přítelka; máť, matka; najmul, najal; uklízení, úklid; jenž, který) a mnohá substantiva dvojího rodu (choť, hosť, přímluvce atd. m. a f.) jakož i v přestupování jich z jednoho sklonění do druhého (hosť, i, ě, a; podlé Kosť, Hráč a Páv), tolik výhod, že třeba jen poněkud se rozhlednouti a nebude nesnadno obejíti všeliké drsnosti a nejasnosti. Mk. V hudbě slove l., jinak konsonance takový poměr 2 tonů, který cit úplně spokojuje a touhy po jiných tonech nevzbuzuje. Vz S. N.

Libra, y, f., **libřička,** z lat. Na Slov. a na Mor.: funt. Také v již. Čech. Kts. Pfund. Sto liber jest centnéř. V. Čtvrť libry (věrdunk). Kom. L. obchodní = 32 loty neb 16 uncí. L. lékárnická = 24 loty n. 12 uncí. L. penězná n. hřivna = 16 lotů. V. Na libry prodávati. D. L. šterlinkův neb šterlinková = asi 10 zl. Nz. L. činí nyní: 0·56006 kilogramu (9 liber as 5 kilogramů); libra celní činí 28½ lotu, či půl kilogramu; 1 kilogram činí 1 libru 25½ lotu. Vz Kilogram.

Librace, e, f., Libration, Schwankung, z lat. (kolébání měsíce), i parallactická, v šíře, v délce. Nz. Vz S. N.

Librák, a, m., libru vážící, liberní kapr. Kinský.

Librář, librař, V., e, f. (strč.): knihovna, skříň na knihy, krám. V. Z lat. Librář, která tam hojná byla, sebrali a knihy rozsápali a rozmetali. V.

Libretto, a, n., it., knížečka, zvláště text zpěvohry. Rk.

Libštein, a, m., sbořený hrad u Liblína. Vz S. N.

Libuň, ě, f., ves mezi Jičínem a Turnovem, bylo sídlo děkana A. Marka.

Liburni-a, e, f., krajina v Illyriku. — *Liburňan.* — *Liburnský.* L-ské lodi.

Libůstka, vz Libosť.

Libuš, Libiš, e, m., ves u Lobkovic. Tk. II. 425.

Libuše (strč. Libuša, Liubuša, Luboša), Libuška. Vz S. N. — **L.,** í, pl., f., druh višní. Us.

Libušín, a, o. L. dvůr, sídlo. L. S.

Libušin, a, m., jm. místní. Mus.

Libverda, y, f., lázeňské místo ve Fridlandsku. Vz více v S. N.

Libý (strč. lubý); lib, a, o = libezný, milý, lieb, angenehm, lieblich, mild. Jg. L. barva, vůně, tvář, řeč, zvuk, větřík, V., květ, znění, mluvení, věc, vůle (svobodná), Kom., víno, mléko, pivo, Us., sen, oběť. Br. Libé věci = štěstí, nelibé věci (neštěstí). Jg., Kom. Člověk libého vzezření. Ros Pižmo libou vůni vypouští. Kom. Libým býti = líbiti se. V. Velmi jemu libé a vděčné bude i příjemné. Bart. Buď (mu) libo nebo žel. V. Není vám libo se projíti? Us. Jak je libo? Us. — **komu.** Zk. Všecky věci sladké jsou přirození lidskému libé. Byl. Ne každému, co (mu) libo, to volno. Lb. — **k čemu.** Čas libý k plavení. Troj. — **na co.** Na pohledění je libější. Reš.

Liby-a, e, f. = Afrika, později severovýchodní část Afriky. — *Libyan,* a, m., *lépe* než Libyčan. — *Libycký.* L. poušť. Vz S. N.

Libyně, ě, f., ves v Rakovnicku. Tk. I. 79.

Lic, vz Lice.

Licati, vz Liceti.

Lieba, y, f. = léčba.

Líce (strč. líco), e, *n.*, **ne**: f., tedy se skloňuje dle ‚*Pole*' a **ne** dle ‚*Růže*'; líčko, a, n.; coll. líčí. Líce od lik (líčiti) = facies, tvář. — **L.** *tvář* od očí až do brady (V.) n. lépe díl tváři mezi okem, uchem a ústy (Ros.), jahoda tváři, políček tváři, der Backen, die Wange, das Antlitz, Gesicht. Líce zmalovati (líčiti). V. V líce udeřiti, bíti (políčkovati). V. Políček v pravé líce mu dal i nastavil mu druhého. Kom. Dá-liť kto políček v líce pravé, podaj mu i druhého a ktož sukni vezme, přidaj mu i plášť. Vš. III. 23. V smutném líci před kým státi. Alx. 1128. Člověk dvojího líce. Č. Slzy na líce padají. Syr. Slzami líce močiti. Troj. Slzy se mu po lících lijí. D. Líce jmieše ovšem bielé, na lícech rumënci ktviechu. Rkk. 39. Raněn v levé líce. V. — *U myslivcův,* Anschlag, strana hlaviště n. příklad (Kolben), která se k líci přikládá. Šp. Ručnice nemá dobrý líc. Us. Z líce měřiti, Záv., Šm.; do líce vzíti (ansetzen), D.; v líci býti (im Anschlage liegen, ručnici už míříti), D., Šm., Rk., Šp.; zbraň do líce vzíti; zbraň k líci přiložiti. Šp. Do líce! (n.: založte! setzt an!) Šp. Ústa k líci a meč k boku. Prov. — **L.** *slunce,* měsíce, hvězd. L. — **L.** = osoba, Person.

Nepatří na líce sudí (nehledí na osoby). L. — **L.** *obřitná*, der Arschbacken. D. — **L.** a *líc*, e, m. = *pravá, lesknoucí se strana* a jako tvář jedné každé věci ku př. plátna, sukna, kůže, die Haar-, Glanzseite. Jg. Sukno je na líci hladké, *na rubu* drsné. Ml. Toto jest lice (líc), toto rub (na Slov.: opak; polsky: niee). Na líc obrátiti, ne na ruby. Us. Líc neb vrchek listu. Rostl. Líce dáti někomu = podobu, tvárnosť. Jg. Líc k nám, líc na východ = tváří k nám, na východ. Us. Dej kámen do líce (lege den Stein in die Flucht). Šp. Líc drobný (eine feine Narbe). Šp. L., přední strana *zdi*; první, pravá strana tištěného archu (Schöndruck); jedna z ploch plechu *pily*; plocha kruhu *kola* palečného n. líčníku, v které palce nabyty jsou. Vys. L. hladká kladiva. Bahn. Techn. — **L.**, rusky a srbsky = obraz; corpus delicti, staroněm. blinkender Schein. Odtud: líčiti, dolíčiti, probare, Beweis führen, überführen a obličný zločin, t. j. licem dovedený. Mus. XI. 86. Na líci uchvátiti = při činu samém někoho postihnouti. U Řhmanů čtyřikrát nahraditi musil zloděj na líci uchvácený. Sš. L. 181. Na líci postižený. Sš. J. 279. Vz více v S. N.

Liceměrný, vz Licoměrný.

Liceň, eně, f. = líčení. *Popis* pořiznjeme vytýkajíce způsobem čistě rozumovým skutečnou povahu vniterní i zevnější předmětu nějakého; l. popisu přičiňuje básnické ozdoby a může tudiž i básní býti. KB. 242. Vz Líčení.

Licence, e, f., z lat., povolení, dovolení, svoboda; list zmocňující; nevázanosť. Rk. Licenz, Bewilligung, Erlaubniss, Vollmacht.

1. **Licenciat**, a, m., z lat., na universitě ten, který po odbytých zkouškách dovolení dosáhl k doktoratu a zatím všech práv doktora užívá. Akademie bakaláře, mistry, licenciaty a doktory tvoří. Kom.

2. **Licenciat**, u, m., stupeň akademický uprostřed mezi bakalářem a doktorem, dávající právo k veřejným přednáškám na universitě. S. N.

Licení, n., das Aufstellen. L. osidel. Trip. L. na lidi. Brikc.

Líceti, léceti, 3. pl. -cejí, el, en, ení = nástrahy dělati, léčky strojiti, aufstellen. — **co**: síti, osidla, V., tenata. Rad. zvíř. — **co komu**. Ďábel mu osidla léci. V. Nepřítel jim zálohy léci. Kom. Ciesaři někteří vycházeli z úřadóv, kteréž jim léceli jich nepřietelé. St. Lecejíc jim chytré řeči z nedojepie. St. Provázky léceli sú osidla nohám jeho. Boč. L. pasti. Bart. I. 7. L. ptáčkóm pruhla. Alx. 1130. — **na koho**: na ptáky, na zvěř, na ryby. V — **co k čemu**: osidla a podobné věci k lapání lidí. Brikc. — *Pozn.* Na Mor. užívají *líeati* při svatbách. Když ženich s nevěstou z kostela jde domů, sejde se několik žen majících na červené pentli červený šátek u prostřed s věnečkem rozmarinovým; s tímto šátkem na pentli předstoupí před nové manžely a nepustí jich, až jim ženich dá zpropitné. Také líeají pacholci ženichovi, když si béře dívku z jiné dědiny; nepustí jich do vsi, až dostanou zpropitné. Mřk.

Licí nádoba *ve*: licí. Vz -cí. Guss-.

Licini-us, a, m., jm. vynikajícího římského rodu plebejského. Vz S. N.

Licitace, e, f., z lat., prodej právní, veřejný, dražba. Vz Dražba. Licitation, Versteigerung.

Licitační, vz Dražební. Licitations-.

Licitando, lat., veřejnou dražbou. Rk.

Licitant, a, m., z lat., dražebník, kupec při dražbě. Rk.

Líciti = léciti, Us.; = líčiti. Us.

Licitovati, dražbou prodávati n. kupovati, licitiren, feilbieten, versteigern. S. N.

Lícní, od líce, Wangen-, Backen-, Antlitz-. L. zubové (třenovní, nejzadnější, velicí); kosť, čára (vlastně obličejová čára a úhel, zakládá se na tom, že u zvířat páteřnatých dolejší čásť obličeje více vyčnívá než u člověka, proto jejich hlava méně jest kulatá), vz S. N., strana (líc), vousy (Backenbart), Jg., obraz (podobizna).

Lícník, u, m., nebozez na mlýnské palce. Daumenbohrer. Jg.

Lícný, pěkný na pohled, slušný, úhledný, schön, zierlich, ansehnlich. Us. Přibr. Sml. Vz Nelícný. L. kment, tvář, Us., příze (hladká, nechlupatá). Krok.

Licoměřiti, pochlebovati, schmeicheln. Ros.

Licoměrně, heuchlerisch, gleissnerisch. D.

Licoměrnice, e, f., eine Heuchlerin. D.

Licoměrnický, Gleissner-, gleissnerisch. Ojíř.

Licoměrnictví, n. Reš.; licoměrenství. Kom. Heuchelei. Vz Licoměrnosť.

Licoměrničí = licoměrnický. Št. N. kř. 156.

Licoměrník, a, m., farisej. Jir. Gleissner, Heuchler. D.

Licoměrnosť, i, f., V., pokrytectví a to hl. náboženské. Heuchelei, Gleissnerei.

Licoměrný, liceměrný, líeměrný = kdo jen na oko něco dělá, pokrytec, šilhal. Z líce a měrъ; měrъ pak v liceměrъ není mutans (měnъ), nýbrž metiens t. j. kdo měří líce (tváři) n. osoby a dle toho se k nim chová. Prk. Příspě. k nauce o tvoř. kmenů. 18. Vz Mz. 56. Listig, verschmitzt, heuchlerisch, gleissnerisch, scheinheilig. Jg. Licoměrník a liceměrník, licoměrný, vz Slova složená. L. křesťan, D., člověk, Tkadl., dobřečinění, Cyr., šibal atd. Sych.

Licoměřství, n. = licoměrnictví. Št. N. kř. 337.

Liconsy, pl., m. Backenbart. Rk.

Licovati, licovávati = srovnávati, měřiti, visiren, messen. — **co kde**: kranzle u kamen. Us. — **od čeho**: Od toho buku v poli počal l. a znamenati. Schön. — **s čím** (srovnávati se, symmetrich sein). Kámen s druhým licuje. Us. Táb. — **co**: prkno (na té straně ohoblovati, která ven přijíti má). Jg.

Licovka, y, f., kůže po líci vydělaná bez chlupů. Narbenfell. D.

Licovný, k sobě dobře se hodící, passend. Příze ta je sice dvojí, ale jest l-ná a může se v jeden kus tkáti. Us. Dch.

Lič, e, m., der Giesser.

Líč, e, m., líčidlo, Schminke. Slov.

Ličák, a, m. = kačer. Us.

Ličátko, a, n. = líčé.

Ličba, y, f. = počítání, účet. Ličbu se služebníky činiti, klásti. Na Slov. Plk. — L. líčení, malování. Die Schminkerei, Schilderei. D.

Líčce = líčko; líčci (dual). Kat. 2307. 2324.

Líče, ete, líčátko, a, n., kachně, junge Ente. Nasaditi líčata. Jg.

Líčení, í, n. Vz Líčiti. — L. = *léčení*, das Heilen. Us. — L. = *krášlení, malování, barvení*, D., fermežování a j., Št., das Malen, Schminken; *bílení*, das Tünchen, na Slov. — *L. pře*, vedení jí důvody a průvody, dokazování, die Beweisführung, das Beweisen. Líčení a dolíčení pře. Ros. Dnes bude líčení pře. Us. Nové l. ve věci hlavní nařiditi. Řd. *L. pře*: důvody žalobníka a odpory a obrany pohnaného sluly v staročeském právě zvláště líčení pře. Vz Pr. 1869., str. 625. Častokráte druhá strana též a podobnú pravdu ve svej řeči a ve svém l. nevýmluvně před pány povede. O. z D. — L. = *vypravování*. Troj. L., výprava, patří, je-li látka její vymyšlena, v obor básnictva; majíc za předmět události skutečné, nejvlastnějším jest a nejdůležitějším tvarem úpravy prosaické. Dějeprava jí užívá po přednosti. KB. 242. Vz Líčeň. Die Erzählung, Schilderung.

Líčenosť, i, f., líčení, geschminktes Wesen.

Líčený. L., geheilt (*lépe*: léčený); malovaný, krášlený, geschminkt, gefärbt, D.; vypravovaný, erzählt; bílený, geweisst, getüncht. Vz Líčiti, Líčení. L. červenosť, Kom., krása, D., slova, Kon., přátelství, bolesť. Nt. L. zlato, falsches Gold. Dch.

Líčí, í, n., coll. nom. líce, vz Líce. Das Gesicht. Troj.

Líčidlo, lépe než líčídlo (vz -dlo), a, n., *barva*, kterou se ženy líčí, aby původní pleť zakryly nebo její lesk zvýšily. Die Schminke. L. bílé francouzské, běl perlová, perlový prášek, l. modré, l. červené. S. N. K líčení třeba líčidla. Šp. Líčidlem tváře mazati, líčiti. Kom. — L. = *tužka*, Bleiweiss. V. — L. = *úmysl*, Vorwand, Anstrich, Beschönigung. V. Lživé a marné l. V. Pod líčidlem. Jg. — L. *jméno některých rostlin*. Jg. L., kokořík, polygonatum, Weisswurz. V. — L., červený blit. Byl. — L., *čím se líčí na ptáky*, die Schlinge, Falle. L. postaviti. Us.

Líčitel, e, m., der Schminker, Tüncher. Jg.

Líčitelka, y, f., **líčitelkyně**, ě, f., Schminkerin, Tüncherin.

1\. **Líčiti**, *lépe* léčiti.

2\. **Líčiti**, 3. pl. -čí, líč, líče(íc), il, en, ení; líčívati. L. = tvářnosť n. líce dávati, zvláště barvou (líčidlem líce malovati), schminken, malen; bíliti, weissen, tünchen, putzen; hladiti, obenher krispeln, aufkrausen; zdobiti, zieren, schmücken, schminken; dokazovati, begründen, erweisen; vypravovati, erzählen, schildern; počítati, aufzählen; léčiti, heilen, v tom smyslu lépe léčiti. Vz Líce. — abs. Pelens, jak líčí (vypravuje) kronika. Troj. — **co, koho (se)**. Ta panna se líčí. Ros. L. tvář. Br. L. dům, světnici (bíliti). Us. Ne vše krása, co se líčí. Prov. L. hrnce = nepálené (černé, přežehované, Mý.) křemelkou hladiti, by nebyly draslavé. Us., Dch. Aby žádný při nepřátelských, hnďto odpovědníkův aneb jiných zhoubcí zemských, neveřebil, nelíčil a v ničemž nezastával zjevně ani tajně. Ferd. zř. L. pravdu (vypravovati), Kom., při (ze slov. líce = corpus delicti, předmět činu trestního, vz Líce). S. N. Chytře svou (= při) líčí. D. Každá strana při svou vysoce líčila a provozovala. Bart. — **co (se) čím**. Ženy barvou (líčidlem) tváře líčí. V., Br. Právo řídmi l. (den Beweis durch etwas führen), že je dříve toho času za muž šla. Kn. rož. 122. Komenský dvorečku, aj stojíš na kopečku; líčí ťa děvečka aj červenú šalinečkú. Sš. P. Slovem božím co l. Kom. L. kůže líčním dřevem (hladiti, drsnatosti zbaviti). D. — **co jak**. Bitvu **do** podrobna l. Ml. Kůži **po** vrchu l. Vz co čím. Šm. **Při** otevřených dveřích při líčiti. J. tr. L. **co dle čeho**. Nt. — **co do čeho**. Kůže do černidla l. (do třísla strojiti. Rohn.) — **o kom, o čem**. O nichž bájka líčí (vypravuje). Ráj. L. slepému o barvách (vypravovati). Šm. — **se k čemu**. A ty zatracenče k duchům líčíš se nebeským (= počítáš se)? Ráj. — **co proč**. Nepravou při pro zisk pěkně líčí. Vz Líčení. Br. — **co kdy**. Příběhy ve při. J. tr. — **na koho**: na ptáky (chybně m.: léceti, líceti). Us. — **že**. Někteří líčí, že ten byl první koráb. Troj.

Líčivý, Schmink-, Tünch-, schminkend. L. řešetlák. Rostl.

1\. **Lička**, y, f., kachna, Ente. Us.

2\. **Lička**, y, f., bílení. Máme dnes l-u = bílíme. Us. v Chrud. Kd.

Líčka, vz Lapačka, Léčka. Ve světě jsou mistrné líčky, bohatým, slavným divné poklísky. Dač.

Líčkář, e, m., pletichář, podvodník, Kaballist. Us.

Líčko, a, n. = *líce*. Bäckchen. V. L. červené. Levé l. ma páli (= tuším neštěstí). Mt. S. — L. = *maso na líční kosti* u vola. Us. — L. = *krása*. Velcš.

Líčma, y, f. Nemá ani l-y = nic. Na Slov.

Líční (líce se týkající), Wangen-, Backen-, L. zub, dřevo (kterým jirchář kůže hladí, Krispelholz. Vz Líčiti), kolo (n. paleční), Kammrad, čtvrť (u vodního kola). Stirnschader. Us. — Jg.

Líčnice, e, f., loukoť u kola, Felge. Us. u Ber. Dch. — L., přední čtvrť v palečním kole, Armschader. Us. — Jg.

Líčnosť, i, f., ozdoba, krása, Schönheit, Zierde. Tabl.

Líčný, patrný, ganz klar, evident, augenscheinlich. Zlob.

Ličov, a, m., Litschau, mě. v Dol. Rakousích. Vz S. N.

Lid (dříve: lud, liud), gt. lidu (dříve: lida); pl. nom. lidé (na Slov. ludie; dříve: liudé, lidi, *i* pak je zkráceno z *í* (ie), poněvadž od lid netvořil se nikdy prostý pl. s *-i*, nýbrž hromadný s *-ije*. Gb. V obecné mluvě: lidi.); dat. pl. lidem, v obec. mluvě: lidům, lidím. Mk. V pl. skloňuje se dle „*Kosť*" mimo nom. a vokat., n. dle „*Host*," tedy: lidé, lidí (**šp.** lidích), lidem, lidi, lidé, v lidech, lidmi. Láska k lidem. *Sg. lid = hromada lidí*. Volk, Leute, ein Haufen Menschen. Jg. Vz Člověk. L. obecný, horní (horáci), dolní (doláci), veský n. vesnický (vesničané), městský (měšťané), robotný n. pod-

daný, svobodný, vojenský n. válečný n. branný, jízdný (jízda), pěší (pěchota), pomocný, V., Jg., mladý. D. Věc, záložitosť, potřeby, vzdělání, hnutí, vyučování, shromáždění, třída lidu, J. tr., zástup, učitel, množství, zhoubci, nepřátelé lidu. Jg. Veškeren lid vyšel proti němu. Flav. Ukrutně s lidem zachází. Flav. Kniha, píseň pro lid. Us. L. k službám božím svolati. Kom. Lid zbouřiti; bouřku v lidu stropiti. V. Lid vypleniti (vyhubiti). D. Muž lidu. Volksmann. Dch. Lid sukovatý, zlotřilý, podvodný, houřlivý; Plato jej hlavatou příšerou nazval. Vod. L. válečný najímati, vojska sbírati. V. Kde lud náš branný. Rkk. Mnoho lidu jejich porazil. Flav. Lidem krajinu osadil. Har. — L. *v počtech* = *osoba, hlava*, Köpfe, Menschen, Mannschaft, Mann. Jg. Bylo tam do 30.000 lidu. Vrat. — L. = *národ*, Volk, Nation. Cožkolivěk královė bláznivě spáší, to lid zlým užíti musí. Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi. Nyní pak jste lid boží. Br. — L = *publikum*, svět, Publikum. — **Lidé**, Menschen, Leute. *Vz Člověk.* Nenávistník, nenávisť, strážce, krádce, krádež, houf lidí. Jg. Lidé poctiví, správní, dobří (Rkk.), smrtelní, kmetští (sedláci, Rkk.), poplatní, robotní, pracovití, svobodní, zlí. Jg. Krom dobrých lidí (z dovolení). D. Lidi i krajinu vyhubiti. V. Mezi lidi jíti. V. Přísloví mezi lidi vzešlé. Har. Všecko to z lidí přišlo, z lidského návodu, poručeno Bohu. Mor. Pís. 298. Zh. Dobré slovo mezi lidmi míti. V. Správní lidé neberou se ledakdes pojednou co hřibové; neklátí se se stromu, co plané hrušky. Us. Ti dva lidé mají se rádi. Us. Lidmi se máme spravovati. Kram. Lidí tolik, že by ani jablko nepropadlo, že mohl jablkem po hlavách kouleti. Č. Lidí jako máku. Č. Vz Počet (stran přísloví). Víc lidí víc vidí. Č. Všetci l'udia všetko vedia. Mt. S. Kde lidí není, tu musí člověk stolici na lavice stavěti (v nedostatku si ledajak člověk pomáhá). Č. Kámen zlato pruhuje a zlato lidi. V. Víno není vinno, že se lidé ožírají. Víno, ženy z mnohých lidí blázny činí, všichni vědí. Us. Nic bez práce nepřichází lidem. Jez doma, co máš, praví sv. Tomáš, u lidí co ti dají. U lidí jez, coť dají, a doma co máš. Neštěstí nechodí po horách, ale po lidech se tluče. Us. Úřad nedědí, jak se v něm kdo chová, hned lidé zvědí. Us. Nic se tak tence upřísti nemůže, aby toho lidé při slunci nemohli spatřiti. V. Čím více ctnosť při lidech chválena bývá, tím větší u nich zrůst a posilu přijímá. Budeš-li lidi haněti, hned se tvá také mele. Boj se Boha, styď se lidí, nehřeš více, pán Bůh vidí. Us. Kalendáře lidé dělají, Bůh časy. Us. Malí lidé také se uměji hněvati. V. V lidech vděčnosti není. Lom. Lichá v lidech pravda, nevěř každému. Us. Cizí hoře lidem smích. Pro pravdu se lidé hněvají. Lidé jsou lidé (chybní). Jsme lidé! Ros. Plno lidí a lidí jednak nevidíme (rozumných). L. — **L.**, zvl. *poddaní*, die Unterthanen, Hörigen. Že mým lidem pobral na roli a ve vsi. Mé lidi vybíjel. Půh. brn. — **L.**, *svědci*, Zeugen. Právo ludmi dolíčiti; pakli při, ale mám na to dosti lidí dobrých. Kn. rož. 122. Vz Gl. 134.

Lida, y, f., Liduška, Liduše = Ludmila.

Lidáčkové, pl., m., lidé, Menschen. Omyl.

Lidé, vz Lid.

Lidherz, něm., Lidhersch, Lidořovice u Dačic na Mor.

Lidice, u Slaného. Tk. I. 47., 470., II. 428., III. 63., 136.

Lidičky, lidinky, pl., f., lidé, Leutchen. Sych.

Lidikrádce, e, m., lidokrádce, Menschenräuber. V.

Lidin, a, o, der Lidmila gehörig. Us.

Lidka, vz Lidmila.

Lidlo, a, n. Trichter. Rk.

Lidmaň, ě, f., ves u Pelhřimova. Tk. III. 36.

Lidmil, a, m. = lidomil. Proch. — **L.**, scopus, pták. Krok.

Lidmila, Ludmila, Lidomila, Lidumila, Liduška, Lída, Lidka, y, f., jm. ženské. Vz Lidomil. — **L.**, Menschenfreundin. Proch.

Lidmilecký, menschenfreundlich. L. společnosť. Mus.

Lidmosť, i, f., zastr., Betrüglichkeit. Jg.

Lidmovice, v Prachensku. Tk. I. 444., III. 122.

Lidmý, zastr., klamný, betrüglich. St. skl.; vlídný. Výb. I.

Lidnatěti, ějí, ěl, ění, lidněti, zlidnatěti, volkreich werden. Jg.

Lidnatiti, 3. pl. -tí, il, čn, ční, bevölkern, volkreich machen.

Lidnatosť, i, f. L., hustota obyvatelstva v zemi. S. N. Bevölkerung. L. prostá, vztažná. Lidnatosti ubývá, přibývá. Ubývání, přibývání, pohybování lidnatosti. Nz.

Lidnatý, lidný, volkreich, bevölkert. L. město (Har. II. 91.), ostrov, země, ulice, Br., Kom., V., Ros., vojsko. Plk.

Lidněti = lidnatěti.

Lidník, u, m., černý hrách. Us. Zb.

Lidniti = lidnatiti.

Lidno, lidnato, volkreich. Jest tam lidno. Ros. Veselo je býti v lidnatu. Us. Vk.

Lidnosť, i, f. = lidnatosť.

Lidný, zastr. **ludný** = lidnatý. Rkk.

Lidobijce, e, m. Menschenmörder. Us.

Lidobitec, tce, m. Menschentödter. Bl.

Lidobití, n. Menschenmord. Pam. kut.

Lidobuřič, e, m. Menschenaufwiegler. Macháč.

Lidodřický, Menschenschinder-. Jg.

Lidodřictví, n. Menschenschinderei. Mus.

Lidodřič, e, m. Menschenschinder. Jg.

Lidohnusenství, n. Menschenschen. Rostl.

Lidohromce, e, m. Menschenverderber. Puch.

Lidojedce, dce, **lidojed**, a, m. Menschenfresser. Lcr., Žalm. — **L.**, ryba žralok, Haifisch.

Lidojedka, y, f. Menschenesserin.

Lidokrádce, e, m. Menschenräuber. V.

Lidokrádež, e, m. Menschenraub. Kom.

Lidokrmitel, e, m. Volksernährer.

Lidokrmitelka, y, f. Volksernährerin. Jg.

Lidokupec, pce, m. Sklavenhändler.

Lidokupectví, n. Sklavenhandel. D.

Lidolovec, vce, m. Menschenjäger.

Lidomatenice, e, f. Menschengewühl.

Lidomil (ne: lidumil; skládáme-li slova, v první části složek bývalé pahlásky ъ a ь oži-

vajl jakožto *o* a *i*: ljudъmil — lidomil, gostьvit — hostivit. Mk.), a, m., kdo lid miluje. Menschenfreund. Vz Jer.
Lidomila = Lidmila.
Lidomilák, a, m. Humanitätsmeier. Dch.
Lidomilosť, i, f., láska a vlídnosť k lidem, zalíbení sobě v lidech, die Menschenfreundlichkeit, humanitas. V tom dání syna božího vrcholuje l. boží. Šš. J. 55.
Lidomilství, n. Menschenliebe, Philanthropie.
Lidomilý, lid milující; lidu milý = koho lid miluje.
Lidomír, a, m., **Lidomíra**, y, f., jm. vlastní.
Lidomor, u, m. Pest.
Lidomorný, menschenwürgend. Hlas.
Lidořovice, vz Lidborz.
Lidotrap, a, m. Menschenplacker. Jg.
Lidoučitel, e, m. Volkslehrer.
Lidoviáda, y, f. Demokratie. L-du zavésti, odstraniti brannou mocí.
Lidovládný, volkbeherrschend. L. správa, Demokratie. Šf.
Lidovražedný, lidi vraždící, hubící, menschenmordend. Dravosť a zloba l. Šš. Zj. 441.
Lidozhoubce, o, m. Menschenanfreiber. Ráj.
Lidozhoubný, menschenwürgend. Jg.
Lidožerce, e, m. = lidožrout.
Lidožerný, menschenfressend. Koll.
Lidoživný, menschenernährend. Puch.
Lidožráč, e, m. = lidožrout.
Lidožrout, a, m., lidožerce, lidožráč, Menschenfresser, Anthropophag. Us.
Lidožroutský, kannibalisch. Rk.
Lidožroutství, n. Kannibalenthum. Rk.
Lidskosť, i, f., lidství, die menschliche Natur, die Menschheit. L. s božstvím. Koll. L. odložiti; z lidskosti se svléci (z přirození lidského se vyzouti). Zk. — Č. — **L.**, lidství, vlídnosť, Leutseligkeit, Menschenfreundlichkeit, Menschlichkeit, Humanität. Potupna jest l. jeho. Nej. Jeho lidskosť je veliká. Us.
Lidsky, po lidsku, *komp.* lidštěji, menschlich. L. mluvil a hovadsky živ byl. Smrž. L. se chovati. Kom. Mezi lidmi l. (ne hovadsky). Ros. Po lidsku tak mluví. Br. — **L.**, vlídně, přívětivě, freundlich. Ros., Us.
Lidský, *kompar.* lidštější. L. = *od lidí pocházející*, Volks-, Menschen-. Hlas lidský, hlas boží. L. přikázání, právo, chvála, Nt., dílo. Us. — **L.** = *člověčí*, menschlich, Menschen gewöhnlich. Lidská věc chybiti, zblouditi, pobloudití. Štr. L. přirození, V., přirozenosť, povaha, příhoda, Ros., přítel, společnosť, Kom., láska, D., milosť, předsevzetí, D., pomoc, Har., moc, Flav., vtip, Kom., česť, mrav. V. Nad paměť lidskou. Sych. Přes paměť lidskou. V. L. pokolení, V., osud, obydlí, ruka (město l. rukou opevniti), Nt., plemena. Vz Frč. 400. Lidské tělo krov jiskry boží. Dch. — **L.** = *vlídný, laskavý, neukrutný*, leutselig, menschlich, höflich. L. povaha, V., obyčej. Br. — **L.** = *cizí, jiných lidí*, fremd. Na lidské mozoly. Br. — Jg.
Lidství, n., lidskosť, Menschlichkeit. Kom.
Lidstvo, a, n. = lidé, liduatosť.
Liduška, Liduška = Lidmila.
Lidu prázdný, menschenleer.
1. **Liebau**, Libava, Libová na Mor.
2. **Liebau**, Böhm.-, Deutsch. L., Libina moravská, německá u Unčova.
Liebenau, Hodkovice.
Liebenstein, a, m., ves v Chebsku. Vz S. N.
Liebenthal, Lubomíř u Libavy na Mor.
Liebesdorf, Obední, Obojedné n Šumperka.
Liebisch, Libhošť u N. Jičína na Mor.
Lieferant, vz Lifrant.
Liegnitz, Lehnice.
Liechtenstein, a, m., svrchované knížectví mezi Tyroly a Švýcary. Vz S. N.
Lien, lat., slezina.
Lienit-is, y, f., zánět sleziny. S. N.
Lienteria, e, f., z řec., diarrhoea indigestorum, tracení pokrmu nepožitého, odcházení látek nestrávených se stolicí. Vz S. N.
Lieutenant (ljétnan), fr., v obyč. mluvě: lajtnant, a, m., poručík. Rk. Vz více v S. N.
Lifrant, a, m., z něm., dodavatel vojenských zásob, potřeb. Rk. Lieferant, Lieferer.
Lifrovati, šp. z něm. liefern, vojenské zásoby (potřeby) dodávati.
Lifrunk, u, m., šp. z něm. Lieferung, dodávka. Rk.
Liga, y, f., špan., v 16. a 17. stol. jednota, politický spolek knížat n. státův, nyní alliance a koalice. Vz S. N. Bund, Bündniss.
Ligari-us, a, m., jm. římské.
Ligatura, y, f., lat., pod-, obvázání cév. Verband. — L. v hndbě. Ligatur. Vz S. N.
Liger, u, m., Loire, řeka ve Francii.
Lignum *sanctum*, dříví franc., svaté, guajakové (tvrdé a těžké). Vz S. N. — *L. quassiae*, dá-li se toto do vody (as lot na žejdlík vody) a moči-li se v ní as 7 hodin, je prý tato voda velmi dobrá pro zkažený žaludek. Jinak se jí mouchy otravují. Us.
Ligo, a, n., koudelné vlákno, Flachsfaden. Na Slov. Plk.
Ligotačka, y, f., libačka, Flittergold. Na Slov.
Ligotati se = blýskati se, schimmern. Na Slov. — **kde. Při** boku šavlička se mi ligoce. Ligocí se **na** obloze hvězdy. Hol.
Ligrus, u, m., onobrychis sativa, Esparsette, vičenec. Či. 30., FB. 104.
Ligue, fr. = liga.
Liguriani, Liguoriani, Liguristé.
Ligurové, Liguři, obyvatelé Ligurie. — Liguri-a, e, f. zahrnovala jihových. Francii a severozáp. Italii. Vz S. N. — *Ligurský*.
Ligusti-cum, ka, n., rod rostlin okoličnatých. Vz S. N.
Ligustr-um, a, n., rod rostl. z řádu oleacei. Vz S. N.
Líh, **lih**, u, m. L., alkohol ethylnatý $C_4 H_6 O$, či alkohol prostě, Alkohol, Weingeist, je vlastně hydrat kysličníku ethylnatého $C_4 H_5 O.HO$ (Aethyloxydhydrat). Vz více v Sfk. 462., Kk. 234. L. vinný, prostočistý, salmiakový, z jeleního rohu, májkový, mýdlový, kafrový, Jg., dřevěný (alkohol methylový, $C_2 H_4 O_2$ Methylalkohol, vz S. N.), Nz., sebnaný (rektificirter Alkohol), přepuzený; bez vody: prostočistý, bezvodý; i. nejschnanější, Šp., amylový, anýzový, čpav-

kový, hoffmannský, jalovcový, kalmusový, kantaridový, kmínový, ledkový, mateřídouškový, meduňkový, melasový, mravenčí, ocetní, octový, olovný, ořechový, pomoranči, puškvorcový, rozmarinový, sirkový, skořicový, slivový, solný, třešňový, ammonatý, višňový. Kh. L. jak se dělá? vz Kořalka.

1. **Líha**, y, f., dle Gl. 134. méně správně: líza, y, f.; líz, u, m. L. řez do stromu k naznačení branic; odtud: borovice lízovaná, habr lízovaný atd. Pr. Die Lache, Anplätzung, Plätzung, das Waldzeichen.

2. **Líha**, (liha, Plk.), y, f., ližina, ližinka = *podklad, podkladek*, Unterlage. — **L.**, *jedna ze dvou klad*, které jsouce prkny položené *na lešení* vedou, Balken zur Laufbrücke. — **L.**, líhy, klády ve sklepě, na kterých *sudy leží*, die Kantner. Us. — **L.**, *líhy, ližiny*, dvě hladká dřeva podlouhlá a spojená, po nichž se *sudy smýkají* (pivo do spilky atd.), die Schrotleiter, Schrotstangen, der Schrotbock. Jg. Pivo po líze spouštěti. Ros. Jde mu všecko jako po líhách. Vz stran přísloví: Štěstí, Šťastný. Č., Lh. — **L.**, líhy, *rámec*, na který se *běhoun převrhne*, když má býti křesán, die Schleife. Rohn., Vys. — **L.** *od koše*, rámec, v němž koš mlýnský visí, ližiny n. kačátka, die Rumpfleiter. Us., Vyš. — **L.**, veliký *záhon*, někde: lícha. Vz Lícha. — **L.** *u řezníka* přístroj, na který se poražený dobytek klade. Us. — **L.** Líhy *u saní a u vozu*. Jg.

Líhanec, nce, m., der Fladen, Honigkuchen. Kom., V. Koláči, vaječníci, l-ci, lektvaře, perník. Reš.

Líhanice, e, f. = líhárna. Reš.

Líhař, e, m., kdo pivo po líhách smýká, Schröter. Ros. — **L.** Spiritusfabrikant.

Líhárna, y, f., lébárna, Schlafstube.

Líhati, vz Lébati.

Líhatý, plný líhu, geistig; o nápojích. Světoz.

Líhéř, lihýř, e, m., prut železný n. dřevěný, kterým se píst pumpy zdvíhá a spouští, die Druckstange. Sedl.

Líhnouti, hnul a hl, utí; vylíhnouti, hecken, gehären, brüten. — **koho.** Slepice líhne kuřata (vysedl), Ros.; koza, ovce atd. líhne mladé. Us. — **se** = roditi se. Kuřátka se líhnou. D. Kde místa nemá ctnosť, tu se líhne všeliká zlosť. Kor. — **se z čeho.** Kuře z vejce se líhne. Us. Vetché slovo jest, že ze zlých obyčejů dobrá se práva líhnů. Vš. III. 21. — **se kde, v čem.** Vš.

Líhnutí, n., das Hecken, Gebären, Brüten. D.

Líhoměr, u, m. Alkoholometer, Areometer. Us., Ck.

Líhováha, y, f. Spirituswage.

Lihovar, u, m., **lihopalna**, y, f., Spiritusbrennerei. Us.

Lihovarnický. L. spolek. Spiritusindustrie-Verein. Dch.

Lihovarnictví, n. Spiritusbrennerei.

Lihovati, na stromech líhy dělati, anplätzen, Lachen machen. Us.

Lihovatý, geistig (o nápojích). Rk.

Lihovina, y, f., geistige Essenz. Rk.

Lihoviny, pl., f. Spirituosen, geistige Getränke. Rk.

Lihovka, y, f. Liqueur. Rk.

Lihovna, y, f. Spiritusbrennerei. Rk.

Líhový, Geist-, Spiritus-. L. tinktura (Alkoholatura), nápoje (jichž podstatnou částkou líh jest): kořalka, pivo, víno, likery atd., S. N., lak. Prm.

Lich, vz Lichý.

Lícha, y, f., liše, e, lišice, e, f., *lichý počet*, ungerade Zahl. Vz Lichý. Jg. — **L.**, = *věc vybívající*, co nad míru, nad počet jest, etwas Ueberflüssiges, Ueberfluss; tento význam jest původní. Št. Polepší se tiem (vidúce), že lišice nepášem a mózem na mále dosti jmieti. O 7 vstupn.

Lícha, y, f, **líha**, plocha podlouhlá, na jakovéž dělí se zahrada n. pole, větší záhon, breites Beet, Ackerbeet. L. má 12 i více brázd, záhon méně (6—8). Někde l. znamená půl záhonu. Jg. — **L.**, trať, řad v lese, die Waldflur. Na Mor. Vz Gl. 124.

Líchati, líchati = hráti na lich sudu, gerad und ungerad spielen. — **se čeho** = vzdáti se čeho. D., Sm.

Líchatí, brázdami lichy znamenati. Us.

Lichenín, u, m. lišebnový škroh v lišejnících. Moosstärke. Šfk. 553.

Lichevní hřích = lichva. Boč. Úroky lichevní nad obyčej sobě dotahují vymyšlenými koláči, sedlanými koňmi, šubami. V. Wucher-.

Lichevnice, e, f., Wucherin. Jg.

Lichevnický = lichvářský. Brikc., D.

Lichevnictví, n. = lichva. Koll.

Lichevník, a, m. = lichvář. V., St., Soh., Br., Kom. L. horší jest nežli zloděj; L. je vražedlník. Rb. Mozk a krev sirotků vyssávají lichevníci. Ler. Kdo nad hlavní summu úroky vytahuje, je l. Kom. Wucherer.

Lichevnosť, i, f., Wuchergier.

Lichní, lichý, ungerad. L. prst. = lichník. Reš.

Lichník, u, m., lichní prst, der Ohrfinger, kleine Finger. V.

Licho = *zle*, na Slov. Se mnou je licho. Plk. — **L.**, a, n. = lich, lichý počet. Sudo licho. Na Slov. — **L.** = *neštěstí*. Nevěděti, komu padne lichem, komu sudem. Jg. Někoho v licho vypraviti. Jg. — **L.**, vz Lichý. Na licho o něčem sníti. Sš. J. 52.

Lichoběžník, u, m., v němž jsou jen dvě strany rovnoběžné. Trapez.

Lichoběžný, trapezisch. Krok.

Lichocení, n., das Schmeicheln, Liebkosen. D.

Licholist, u, m., phyllodium, Blattstielblatt. Vz Kk. 31.

Lichoměrnosť, i, f., Schmeichelei, Falschheit. Jg.

Lichoměrný, pochlebný, schmeichlerisch, falsch. Puch.

Lichometněti, falsch werden. Rk.

Lichometník, a, m. = pochlebník. Vz násled.

Lichometný, krajinomluv m. lichotný, slabika *me* jest vsutá tak jako slabika *pa* v: nešťa-pa-stný, zatrace-pa-ný. Mš. Die Prk. je slovo toto složeno z lichъ a metný od metati.

Lichoples, i, f., ochechule, sirene. Mat. verb.

Lichopobožný, gleissnerisch. Čas. dnch.
Lichopříživné rostl., pseudoparasiticae, unechte Parasiten. Kk. 15.
Lichoprorok, a, m., lichý, lživý, nepravý prorok, ein falscher Prophet. Sš. Zj. 365.
Lichoradka, y, f., kaltes Fieber. Na Slov.
Lichorodý, heterogeneus. Sedl.
Lichospeřený, ungleichgefiedert. Rostl.
Lichosť, i, f., lichý počet čísel, die Ungeradheit (der Zahl), nepodstatnosť, nepravosť. L. zprávy. Vz Lichý.
Lichostrannik, u, m., figura lichostranná. Krok.
Lichostranný, ungleichseitig. L. trojhran. Sedl.
Lichota, y, f., *neupřímnosť, podvod. (Syn.: zchytralosť, úskočnosť, šalba, ošemetnosť, šibalství)*, Falschheit, Hinterlist, List. V. Lichotou ho podvedl. Aesop. Lichoty užívati. Plk. — V Opav. nadávka rozpustilým hochům. Ty lichoto! Pk. — L. = *bezpráví*, Unrecht. Štelc. — **L.** na Slov. a na Mor.: *čarodějnice*. — **L.**, y, m., *vzteklý člověk*. Llk.
Lichotář, e, m. Pán Bůh káře l-ře. Pk. Schmeichler.
Lichotil, a, m. Vz Ocas. Schmeichler. Č.
Lichotilka, y, f., Schmeichlerin. Rk.
Lichotina, y, f., zlomek, Bruch, Rest. Us.
Lichotiř, e, m. Schmeichler.
Lichotiti, il, cení, přilichotiti, lichotívati, schmeicheln, liebkosen, heucheln. Jg. — **komu**. Us. — **se ke komu**. Lichotí se k němu. Us., Ml. — **aby**. Lichotí se k nám, aby na nás něco vyloudil. Sych.
Lichotivosť, i, f., lisavosť, schmeichlerisches Wesen. Jg.
Lichotivý, pochlebný, úlisný, schmeichlerisch, listig. Ráj.
Lichotník, a, m., schmeichelhafter, listiger Mensch. Jg.
Lichotnosť, i, f., Falschheit, Arglistigkeit. D.
Lichotný, *úlisný*, schmeichelhaft. D. — **L.**, *podvodný, úskočný*, arglistig, falsch, verschlagen, hinterlistig. Mat. verb.
Lichotský, nezdárný, ungerathen. L. dílo. Na Mor.
Lichotvar, u, m., ein Gauklerbild. Rk.
Lichotvárce, e, m., ein Gaukler. Rk.
Lichotvárný, gaukelhaft, fälschlich. Dch., Rk.
Lichovati, lichý dělati, Beeto machen. Us. Dch.
Lichověští, n., falsche Nachricht. Jg.
Lichpuc, šp. z něm. Lichtputze, štipce (pl., slova štipec), knotník. *Ne*: kratiknot. Š. a Ž. Vz toto.
Lichten, Lichnová u Rožnova ve Slez.
Lichtenberg, Světlov u Mor. Ostravy na Moravě.
Lichtenbrunn, Bílá studně u mor. Třebově.
Lichtenfeld, ves, neznámo kde v Čech. Tk. I. 406.
Lichuceves, vsi, f., v Rakovn. Tk. I. 87., 446., III. 129.
Lichva, y, f., **lichvice**, **lichvička**, z něm. leihen (hebr. lavah), prvotně úrok z peněz půjčených (usura, Zins, Interesse); plod, příplodek); později tolik co sedlání neb zisk přílišný a nedovolený z peněz půjčených; hlavně byla l. židovská, braní úroků nad úroky (usura usurarum, anatocismus, Wucher, Wucherzins). Tehdy ihned od toho času má na mne lichva (úroky) jíti z té jistiny svrchu psané. Chtějíce tu jistinu dluhu nadepsaného i s lichvou (s úroky) na to přišlou ode mne zase míti. Zříz. Ferd. 55. Dle Kn. dr. 134. byla lichva (židovská) úrok, jenž židům se dával: ‚dobyti v křesťanech neb v židech pod úroky neb lichvami. (Tov. 90.)'; proto se čte ve zříz. o lichvách židovských, které vždy byly větší než obyčejný úrok zemský a někdy sněmem až na 20 ze sta ustanoveny byly. Vz Gl. 134. Na Slov. = užerva, z lat. usura, a l. je tam (a také u Chodů v Klat.) = menší dobytek, zvláště drůbež. Č. Lichvu pásti, chovati. Jg. O původu vz také Mz. 56. Ktožť na úrok dávají penieze, lichvař jest. Št. Na lichvu půjčiti, půjčovati (lichviti). V. Dáti peníze na lichvu. Jel., J. tr., Br., V. Na lichvu bráti. Rei. Z peněz lichvu bráti. V. Lichvu od někoho bráti. Br., St. N. 91. Lichvu a úrok béřeš. Us. Chudoba lichvy nezná. D. L. židovská, úrok na úrok, lichva na lichvu. V. L. dvanácte ze sta do roka. V. (Úrok český = 6%, úrok císařský = 5%); L. obilná. V. Lichvou něčeho nabyti. D. Zákon proti lichvě. Jg. Patent o lichvě. Užitek z lichvy. Šp. Peníze nebijí se pro lichvu. Rk. Kdo so dle střées práva dopustil lichvy a jak se nakládalo s lichvaři? Vz Rb. 252.—253., 267. Vz S. N.
Lichvaci, **lichveci** = dobytčí, Vieh-. L. trh. Plk. Vz Lichva.
Lichvačka, y, f. = lichevnice.
Lichvář, e, m., lichevník, Wucherer. L. duši hubí. Pk. Dvakrát dvé jest pět, řekl l. a počítal dále. Hnš.
Lichvařiti, vz Lichviti.
Lichvářka, y, f. = lichevnice.
Lichvářský, wucherisch, wucherhaft. Us.
Lichvářství, n., lichvení. Wucherei-. L. provozovati. Us.
Lichvení, n., das Wuchern.
Lichvice, e, f., kleiner Wucher. Th., Plk.
Lichvička, y, f. = lichvice. Jg.
Lichviti, 3. pl. -ví, il, en, ení. Syn. Lichevníkem býti; z peněz lichvu, úrok, užitek plat bráti; penězi těžiti; pod úrok bráti, wuchern. Jg., Sob. — **s čím**: s penězi. V.— **čím**: penězi. Kom. — **na kom**. Bližním kradl, na něm lichvil. Peš. — **na koho**. St. N. kř. 99.
Lichvoberný, wucherisch. Reš.
Lichý; lich, a, o = *nestejný, nerovný* (počtem), ungleich (von Zahlen); *kompar.* lišší. Lichý počet. Us. Číslo je buď sudé n. liché. Ml. L. setnina, ungerade Kompagnie. Csk. Liché osle = samotné, jedno. Výb. I. — ($4n \pm 2$) sudoliché číslo. Lichomístný L. 2., 3., . . . ($2n \pm 1$). Lichostupný (lichostupňový) x^3, y^{2n-1}. Nz. — Kat. 2557. — **Lich**, m., licha, y, f., licho, n., *subst.* = lichý počet, ungerade Zahl. Lichou býti (bez jednoho). Žádný ncostal lichou (bez druha). Us. Dal mu lichou. Us. Jest lichem těch ptákův. Us. Suda n. lich? Sudem n. lichou? Sudo-li či licho? Us. Hráti na lich sudu n. na sudu a lichu n. v sud a lich, při čemž se ptáme: Suda-li či licha? licha n. suda? suda neb

lich? Reš. Lich sůda. V. Z lichy sudu dělají. Reš. Rýmy jdoucí sudou a ne lichem, weibliche und männliche Reime. Bl. — L. = *špatný, chatrný*, elend, schlecht, schwach, gering. Plk., Mus. L. člověk, střela, stříbro, L., naděje. Us. — L. = *neupřímný*, unvertraulich, unaufrichtig, hinterlistig. V. Tichý ale lichý. Ros. Člověk lichý ústy klame přítele. Ben. Lichá v lidech povaha, nevěř každému. Us. — V., Štelc. — L. = *nepravý, falešný*, falsch, unächt, unrecht. L. stud, Gnid., poplach, blinder Lärm. Dch. L. bůh, bohyně. Sš. L. 150. — L. = *nespravedlivý*, unrecht, ungerecht. Plk. — **Lich**, *rozdíl, zbytek*, Rest. Lich skoumati. Sedl. — L., *prázdný, zbavený čeho*. Kat. 2748.

Lij, e, m. L., lijovitosť hory, das Gehänge des Berges. V.

Liják, u; **lijavec**, vce, m. = lijavý déšť, příval. Guss-, Platzregen, Regengnss. Dnes byl veliký l. Us. Vz Déšť. Na Slov. lejavec, na Mor. ulicha. Jg.

Lijavice, e, f. = liják. Kom.

Lijavosť, i, f., der Guss. Jg.

Lijavý, na Slov. lejavý, Guss-. — L déšť (lijavec). V.

Lijectví, n., vz Slévařství.

Lijna, y, f., Giesserei. Balb.

Lijovec = lijavec. Us. (místy).

Lijovitosť, i, f. = lij.

Lijovitý, strmý, sklonitý, příkrý, schroff, abschüssig. V. L. šachta. D.

-lik (likъ), přípona zájmen: to-likъ, jako v řeckém: τη-λίκος, πη-λίκος, ἡ-λίκος. Šchl.

Lík, vz Lék.

Likárna, y, f., atd., vz Lékárna.

Likati = líceti. Budeš-li dlouho lltati, budu na tebe l. Mor. Pís. Cf. Po-likati.

Likavec = jikavec.

Likér, u, m., lihovka (Rk.), vz Líh, Kořalka. Z fr. liqueur, kořeněná a přeháněná kořalka, pálenka, lihovina. Rk. L-ry jsou lihové nápoje, které mimo líh obsahují cukr a některé silice. S. N. Likér ananasový, anisetový, aranciový, balšínkový, císařský, citronový, čokoládový, feniklový, mandlový, hořký anglický, hřebíčkový, jahodový, jaloveový, jasmínový, kalmusový, kávový, kmínový, královský, mallnový, mátový, muškátový, oranžový, peprnomátový, pomorančí, pro dámy, puškvorcový, růžový, skořicový, třešňový, uśní, švýcarský, vanilový, višňový, zadérský, žaludeční. Kh.

Liknavě, váhavě, langsam, träg, lass. D.

Liknavěti, ějí, čl, ění, lass werden. Sych.

Liknavosť, i, f., váhavosť, lenosť, Lassheit. Reš.

Liknavý, váhavý, líný, träge, lass, schläfrig. Reš.

Liknovatelný = liknující se. Ž. kap. 13. 1.

Liknovati se čeho. Že pak veškeu svět liknuje se břemena Kristova. Chč. P. 108. b. L. se zlého. Št., Ž. kap. 105. 40. Vz Lenovati.

Likořice, vz Lékořice.

Likostrojič, atd., vz Lékárník.

Likovna = lékovna, lékárna.

Liktorové (lictores) sluli u Římanův úřední sluhové (biřicové) vyšších úředníků, před nimiž veřejně nosívali fasces. Vz S. N. Liktoren.

Likvidace, e, f., z lat., účtování, průkázka. Rk. L. odstupná. Šp. Liquidation, Abrechnung, Berichtigung.

Likvidační úřad, výkaz, kniha, práce, položka, rozsudek, výslech, seznam, řízení, doložka, žaloba, náklady, protokol. Vz Prokazovací. Šp. Liquidations-.

Likvidant, a, m., věřitel, jenž své pohledávky prokazuje, ein Gläubiger, welcher gerichtlich mahnt. — **Likvidat**, a, m., dlužník, na něhož se žaluje z pohledávek, der angeklagte Schuldner. — **Likvidator**, a, m., prokazovatel; účty prokazující. — **Likvidovati** (prokázati něco). — **co**: škody, pohledávky; pokladnici vyšetřovati. Rk. Liquidiren, klar machen; eine Forderung darthun, berichtigen. — L. = dáviti se. Už likviduje. Us.

Lila, barva bledá fialová, šeříková. Us.

Lilák, u, m., španělský bez, der spanische Flieder. Um. les.

Lilafarbe, něm., barva šeříková. Rk.

Lilákový. L. barva, fialová s bílou, šeříková. Rostl.

Lilati, **lulati**, ein Kind in den Schlaf einsingen, einlulen. Jg. — **koho**: dítě (uspati). Jg. — Na Mor. = číčati, harnen, v dětské řeči). D.

Lilecký = lichotský. Na Mor.

Lilek, lku, m., lat. solanum, něm. Nachtschatten. Z lat. lolium, Mz., 57. Vz Čl. 73., Kk. 185., FB. 55. L. *sladkohořký* (červený), solanum dulcamarum, prostonárodně: sladká hořká, sladkohořká, potměchuť, psinky vodní, psinky modré, psinky červené, sladká vrbka, červené psí víno, myší dřevo. Jg. — *L. černý*, l. menší, psinky černé, psí víno, solanum nigrum. FB. 55. — *Lil. brambor* (zemně, zeměc, zemňák, zemčátko, zemník, zemák, zemské jablko, kobzole, žampák, jablúško, bobál, švábka, brambor, krumple, krumpír, crpetle (z něm.), Rostl., solanum tuberosum, Kartoffelpflanze. Vz Kk. 186., FB. 55. — **L.** jedlý, (jablko nezdravé n. ztřeštěně, vejcová bylina), rusokvětý, ořecholistý, mírný, pleťový, visutý, blitvový, měkkoostenný, samobambolný, šťávnatý, nšetnatý, dubolistý, kořenivý, chocholičnatý, velkokvětý, rohatý, hroznokvětý, hrbolatý, višňový, chlumní, uzlokvětý, odstálý, malosemenný, hranatý, zelný, křídlopňový, židovský. Jg. — L. větší (lulík, rulík). Napil se lilku = třeští. Vz Blázen. Ros., Č.

Liliaceae, liliovité, řád rostl. monokotyledonových, k nimž patří cibule, lilium, tulipán, hyacinth. Vz S. N.

Lilie, lilije, e, f., z lat. lilium, křín (zastaralé), die Lilie. L. bílá (lilium candidum, weisse Lilie), zlatohlavá (zlatohlávek, lilium martagon, Türkenbund. Čl. 146.), chalcedonská, l. chalcedonicum, d. chalcedonische Lilie; zlatá či cibulonosná, l. bulbifernm, Feuerlilie, Kk. 126., FB. 18., modrá, lesní (růže z Jericha, Geisblatt), V., vodní (žlutý kosatec), žlutá. Jako l. mezi trním. Jg.

Liliek, a, m., zastr., pták, Seidenschwanz. D.

Lilien, Harty u Příbora.

Liliendorf, Kocourov u Olom.

Lilice, e, f. L. patří k ostnokožcům, živočichům mořským majícím ústroje těla pětipaprskovité. *Ostnokožci* dělí se na 4 třídy:

lilijice, hvězdice, ježovky a sumýše. Lilijice skládají se z kalichovitého těla a z dlouhé článkované stopky. *L. dělí se na a) poupénce*, blastoidea; *jablovce*, cystocrinida; *lilijice*, encrinida. L. mají vždy kalich na dlouhé stopce povrchně liliovému květu podobný. *A) L. nekloubnaté*, tesselata. L. ozdobná, siphocrinus elegans; l. prstnatá, woodocrinus macrodoktylus. *B. L. kloubnaté*, articulata. L. antillská, pentacrinus caput Medusae; l. česká, pentacrinus lanceolatus; l. jurská, p. Bryareus; l. vlasatá, comatula mediterranea; l. úhledná, encrinus liliiformis. Vz více ve Frč. 42. a násl.

Lilík, lelík, u, liliček, leliček, čku, m., na Hané: lelěk = rulík, *pletené vlasy na dlouho*, Haarzopf, D., *kadeře*, Haarlocken. Ben. Lilíky strojiec, vlasóv chovajiec. Št. — **L.**, *rulík*, atropa bella donna, Schlafkraut. D.

Liliovec, vce, m., crinum. Rostl.

Liliovité rostliny, liliaceae, lilienartig. Kk. 124. Vz Liliaceae.

Liliovník, n, m., liliodendron, tulipifera, Tulpenbaum. Kk. 208.

Liliový, Lilien-. L. květ, V., olej, list, sad. Us. — **L.** dílo, lilienähnlich. Br.

Liliput, a, m., báječná země, v níž žijí liliputové, trpaslíci. Rk. Vz S. N.

Lilkovati, třeštiti, blázniti, wahnsinnig sein. Ros.

Lilkovité rostliny, solanaceae, Tollkräuter. Vz Kk. 183.

Lilkový, vom Nachtschatten. L. květ, list. Ros.

Lilybae-um, a, n. (dle ‚Slovo'), bylo mě. a předhoří v Sicilii. Nyní Cap Boro n. Libeo. Vz S. N. — Lilybaejský.

Lím, vz Lem.

Lima, y, f., hl. město v Peru. Vz S. N.

Limák, a, m., cabarus, ryba. Rezk.

Limakografie, e, f., řec., popis plžů.

Limb, u, m., vymyšlené prostranství v zásvětových končinách mezi světem a peklem; klade se místo předpeklí. Jg. Dle KB. 308. slove l. u církevních otců místo, kde duše patriarchův a jiných ctnostných lidí, kteří žili před narozením Kristovým, čekali příchodu messiášova, který je odtamtud odvedl do nebe. Der Limbus, Vorhölle. Je tu tma jako v limbu. Us. Už je v limbu svatých otcův (= spí. Vz stran přísloví: Spaní, Ospalý). Jg., Lb. — **L.** v jižních Čechách *tmavá, nepříjemná místnost*. Jste tu jako v limbu (bez světla). Kts.

Limba, y, f., pinus cembra, Zirbelkiefer o. Arve. Čl. 166., Kk. 101., FB. 5.

Limbačka, y, f., libačka. Na Slov. Rybay.

Limbový, Zirbelkiefer-. Limbový list, olej, šiška. D.

Limec, mce, **límek**, mku, m., vz Lem. L. k ucpávání holí pístových (k lisům vodním), Presskolben-Manchette. L. pístový k čerpadlům, Pumpenkolben-Manchette. Prm.

Limetta, y, f., limetta, Limette, rostlina. Vz Kk. 230.

Limitace, e, f., z lat., vyhranění, určení mezí a hranic, omezení úvěru. Rk. Limitation, Ein-, Beschränkung.

Limitativní, z lat., vyhraňovací, určovací, limitativ, beschränkend.

Limito, it., v obchodnictví meze úvěru někomu povoleného. S. N. Das höchste Auftragsgebot.

Limitovati, vyhraniti a určiti, obmeziti, limitiren, einschränken, festsetzen.

Limon, u, m., limonie, it., limonium, Limone, citron s tenkou korou, jenž mnoho šťávy obsahuje. Vz Kk. 230.

Limonada, y, f., nápoj z citronové šťávy (limonie, vz Limon), vody a cukru. Rk. Die Limonade. Us.

Limonec, nce, m. = limonka.

Limonka, y, f., statice, die Statice. Limonec, statice limonium, Limonienkraut. — **L.**, pyrola rotundifolia, Wintergrün. D. — **L.**, třilistník, hořký vodní jetel, menyanthes trifoliata, Bitterklee.

Limonkovitý, limonce podobný. Limonkovité rostliny. Rostl.

Limonový, Limonien-. L. jablko, štáv, jádro. Ros.

Limuzy, dle ‚Dolany'. Tk. II. 420., 438.

Lín, ě (V., Kom.), **lín**, a, línek, nka, líneček, čka, m., tinca vulgaris, jinak švec, Schusterkarpfen, Schlei. Vz S. N., Frč. 287. A skočil do vody a chytil on lína, a on ho položil svej milej do klína. Mor. P. 372. Zb. — **L.** *mořský*, tinca marina, Meerschlei. V.

1. **Lína**, lína, y, f. = linie. Jsou na jedné lině. Vz Stejnost (stran přísloví). Č.

2. **Lína** = lijavec. Us. na Plaště. Prk.

Línání, n., die Härung, jest občasné obnovování srsti u ssavců, jichž kůže chlupy pokryta jest. Vz S. N.

Linarin, u, m., tekutina, jíž se zkouší, je-li v plátně bavlna. Vz S. N.

Línati (strč. líněti), línávati, línivati = srsti n. peří pozbývati, verhaaren, sich hären, färben, mausen. Zajíc, jelen, liška, kůň, pták líná. Us. Ale o ptácích užívá se spíše: pelichati. — Had líná (kůži svléká). Jg. — **z čeho, s čeho.** Vlasy z hlavy, s čela línají. Ben.

Liňátko, a, n. = lině, ěte, n. — **L.**, nálitka, nálevník. Infusionsthierchen. Koll.

Lincová hora, f., Pfaffendorf, ves n Budějovic. Mus.

Linčovka, y, f., jisté jídlo starých Čechů. Háj. — **L.**, ryba mořská. Meerlerche, alauda marina. Krok.

Linda, y, f., topol bílý, populus alba, Silberpappel. Čl. 114., Kk. 149., FB. 29.

Lindava, y, f., město Lindau v Litoměřicku. Vz S. N. — **Lindava**, Lindenau na Mor.

Lindiš, lindyš, linduš, e, m., indická látka. Jedny poctivice byly z popelavého lindiše, druhy kozlové. Svěd. 1569. Vz Gl. 134.

Lindišový. L. sukně. Boč. Vz Lindiš.

Linduška, y, f. L. luční, anthus pratensis; l. lesní, a. arboreus; třasořitky. Frč. 354.

1. **Líně**, lenivě, faul, träg. V.

2. **Líně**, ěte, n. Leinsame. Us. v Bechyňště. Mý. Vz Lnlně.

3. **Líně**, ěte, n., liňátko, junger Schlei.

Linea, lat., čára. A linea = z počátku řádky. Rk.

Lineae, lenovité rostl. Vz S. N.

Lineal, u, m., linial, z lat. lineale, pravítko (dle něhož se dělají čáry). Das Linial, Lineal. V. L. křížový. Jg.

Linearni, na způsob linie, na př. linearní kreslení, které se děje čarami. S. N.

Linec, nee, m., mě., Linz v Rakousích. Vz S. N. — *Linecký.*

Linek = liň.

Liněti, ěji, ěl, ění = línati. S jehožto hlavy vlasy líněji. Bibl. Jir. Vz Línati.

Lingonové, starý národ celtický v Gallii na hranici belgické. S. N.

Linguales, z lat. lingua (jazyk), jazyčné hlásky. Vz Hláska.

Linguista, y, m., z lat., dle ‚Despota‘, jazykoznalec (jazykozpytec). Rk. Linguist, Sprachgelehrter.

Linguistický, jazykoznalský, z lat., linguistisch. Rk.

Linguistika, y, f., z lat., jazykoznalství, jazykozpyt, Linguistik, Sprachkunde.

Linl, n., mezník, der Rainbaum. D.

Liniar, vz Lineal.

Linie, e, f., z lat. linea; linije (lína, lina, zastaralé), linka, linečka. — **L.** = *čára*, die Linie, der Strich. Linii udělati; linií písmo přetrhnouti. V. Z lin na rukou hádati. Br. Jsou na jedné linč (Havel jako Pavel. Jak Havel tak Mikeš). Ros. Linie podlé pravidla (= pravítka) vésti. Ostatně vz Čára. — **L.** = *stupeň příbuzenství*, *pokolení příbuzenské*, Linie der Verwandtschaft. L. otcovská (příbuzenství po otci, po meči, väterliche Seite, Linie); mateřská (příbuz. po matce, po přeslici, mütterliche Seite); hořejší neb nahoru vstupujících, anfsteigende Linie, Ascendenten; dolejší neb dolů sstupujících, absteigende Linie, Descendenten; poboční, Seitenlinie. V. — **L.** = *řádek*, Zeile. Vz Linea. V. — **L.** *na tváři*, Gesichtszug. V obličejích linijích podivná jest rozličnosť. Kom. — **L.** = $^1/_{12}$ *palce*, Zoll. Us. — **L.** = *řada*, (ve vojsku), Linie. — **L.** *v poli* = příkopy; l. hraniční. Jg. — **L.**, *liniový system* v hudbě. Vz S. N.

Linienschiff, něm., vz Loď.

Liniti, léniti, il, ěn, ění = kůru loupati, abschälen. — **co s čeho.** Kůru ze (se) pně. L. — **se.** Had se líní (loupá se). Pes, zvěř se líní (líná). Jg.

Linka, y, f., malá linie. — **L.** = slunéčko, beruška, majdalenka. D., Kts. Sonnenkäfer. — **L.** *Cinkylinky*, zvuk zvonce. Us.

Linneovka, y, f. L. severní, linnaea borealis, keř. Vz Kk. 173.

Lino, a, n., die abgelegte Haut der Schlange. Rk.

Linohnát, a, m. = lenoch, Faulenzer. Omyl. 24.

Linon, u, m., tkanina lněná, tenkostí batistové, ale mnohem řidší. Vz S. N.

Linotoký, langsam fliessend. L. brod. Mus.

Linoutl, nl, ut, utí; línati = líti, giessen. — **co (jak).** Nebe vodu linulo. Jg. Chmury s hnkem linuly déšť. Jg. — **komu kam:** v tvář. — **čím.** Jak by vodou linul. L. Krev hubou linula (tekla). L. — **L.** = linouti se, téci. — **odkud**, Linuly s nebe deště. — **se** = líti se, sich ergiessen, fliessen. — **se kudy.** Záře pochodní line se (děrou prolomenou) **po** stěnách. Česká včel. Voda **přes** zábradla mostu se linula. V., Kn. Linul se med vrchem náčiní (kypěl). L. — **se kam.** Duch se line k tobě Hospodine. Štěpnička. — **se odkud.** Krev z nohy se linula. Pulk. — Jg.

Linovati, linkovati = linie táhnouti, linírcu. — **co**: sešit. — **kde**: v sešitu, na papíře. Rk. — **čím**: tužkou, pérem.

Linový, od lina, Schleien-. L. drob, plod. Ros.

.**Liut**, u, m., z něm., das Liegende, ležící skála, v horn. Gl. 134.

Lin-um, a, n., lat., len, rod rostl. z řádu lenovitých. Vz S. N.

Liný, (lény, lení, lenl); lín, a, o (lén, zastaralé). V již. Čechách také: nekyprej. Kts. L., lenivý, faul, träg. Jg. *Synon.*: nečilý, nejapný, malátný, nedbalý, nepilný, dřímavý, ospalý, nehbitý, nespěšný, neschopný, teskllvý, nedělný, nepracovitý, meškavý, zahálčivý, práce se štítící, na medvědí kůži ležící, rozmařilý, lenivý, liknavý, neplechý, nešvarný, lenoch, ležák. V. Líným býti. V. Líná ústa (huba) holé neštěstí. Líná ruka hotové neštěstí. Ros. Stran přísloví vz: Lenosť, Rukáv. — **čím**: duchem, geistesträge. Dch. — **k čemu.** Nemá příliš náhel býti ani příliš len k soudu. Ms. pr. cis. — **pro co**: pro česť své země. Ms. Cerroni. — **s infinit** Byl král lén (leniv) na vojnu vstáti. Dal. — **L.** = *bázlivý*, feig, furchtsam. V. — Jg.

Linyal = lineal. V.

Linyar, u, m. = lineal. Us.

Linz = Linec.

Lion, fr. (lion), lev; švihák, modní hejsek, Stutzer. Rk. Vz S. N.

Líp, vz Lépe.

Lipa, y, f. (na Slov. lipa), lipka, lipečka, lipenka. Instr. lipou, gt. pl. lip, dat. lipám, lok. v lipách, instr. lipami. Vz Brána. D. (V obec. mluvě se nekrátívá: pod lípou, lípami). L., tilia, die Linde. L. obecná, letní n. vodní, zimní n. malolistá (tilia parvifolia, kleinblättrige oder Winterlinde; velkolistá, t. grandifolia, Sommerlinde. Čl. 26., 27.; Kk. 228.), skalní, černá americká, volnokvětá, vlasatá, Jg., bílá, t. argentea; americká, t. americana; širolistá n. velkolistá, t. platyphylla n. grandifolia; jilmolistá, t. ulmifolia (či malolistá, parvifolia); prostřední, t. intermedia. FB. 84. Odřel ho co lipu. Č. Odru chlapa jako lipu. Chč. 443. Holý jako lipa. Č. Otrhaný jako l. Prov. — *Česká Lípa*, dříve Lipá, Lipé, od 17. stol. Č. L., město v Litoměřicku, Leipa. Jg. — *L. Krásná*, Schönlinde, v Litoměřicku. Vz S. N.

Lipá, é, f., ves u Lovosic. Tk. III. 172., 185.

Lipaliska, y, f. L. šedá, alnus incana. FB. 26.

Lipan, lipen, a, a lipaň, lipeň, ě, lipánek, nka, m., ryba řlená pstruhu podobná. Jg. L., thymalus vexillifer, die Aesche, ryba z čeledi lososovitých. Vz S. N., Frč. 289.

Lipanice, e, f., lipiní, Kleberel. Us.

Lipanový, lipaní, od lipana, Asch-. Ros.

Lipany, dle Dolany, Siebenlienden, mě. v Uhřích, Jg; 2. vesnice v Kouřimsku památná bitvou r. 1434. tam svedenou. Vz S. N. Tk. I. 47., III, 73. — **L.**, ves u Zbraslavi.

Lipara, y, f., byl ostrov u Sicilie. Vz S. N.

Liparka, y, f., liparia. Rostl.

Lipati, vz Lepiti. — **co:** čáry (prováděti). Jir. dh. — **se na co** na Slov. L. na stromy (lézti). Kollár.

Lipatý. Lipo, lipo lipatá. Mor. P. 472. Zb.

Lipavka, y, f. Klebkraut. Rk.

Lipavosť, i, f., lepkosť, die Klebrigkeit. D. — **L.**, lepkosť, lepkavý hlen, pituita vitrea, Glasschleim. Ja.

Lipavý, lepavý (lepký, lepý), klebrig. V. Míti lipavé prsty (krásti). L. míza Us.

Lipčany, dle Dolany, Liebeschau, na Mor. Mus.

Lipen, a, m. = červenec, ve Slez. — **L.** = lipan.

Lipenec, nce, m., u Zbraslavi. Tk. I. 361.

Lipěnka, y, f., malá lipa, Lindchen. Jg. — **L.**, Lindenschwamm. D.

Lipěti, 3. pl. -pějí, pěl, ění = lepiti se, lnouti, ankleben. L. n. lipnouti **za něčím** = bažiti, toužiti, lüsten. Plk.

Lipětín, a, n., v Litom. Tk. I. 157., III. 144.

Lipí, n. = lipoví.

Lipice, e, f. Lindenfeld. Us. Ber. Dch.

Lipina, y, f. Lindenholz. Stojí, stojí l., pod lipinou děvčina. Mor. P. 202. Zb.

Lipiř, a, m. Lipiři, druh denních motýlův, hesperidae. Frč. 180.

1. **Lipka**, y, f., malá lípa.

2. **Lipka**, y, f., ves v Chrudimsku. Vz S. N. — **L.**, zrno lipové, mor. Lpř.

Lipkáč, e, m., rostl. lipkavá v konopích rostoucí. Na Slov. Koll.

Lipkavec, vce, m., lipkavý vosk, Pickwachs. D.

Lipkavosť, i, f., lepkosť, Klebrigkeit. Jg.

Lipkavý, lepký, klebrig. L. vosk. Us.

Lipkosť, i, f., lepkosť, Klebrigkeit. Jg.

Lipký = lipkavý.

Lipnatosť, i, f., lipavosť, Klebrigkeit.

Lipnatý, lipavý, klebrig, leimig. Ros.

Lipnica, e, f., Leibnitz, mě. u St. Hradce.

Lipnice, e, f., městys v Čáslavsku. Vz S. N., Tk. III. 610. — **L.**, poa, Rispengras Čl. 155., Kk. 110., FB. 11.

Lipnický 1. z Lipnice, 2. z Lipníka.

Lipník, a. m., mě. na Moravě, Leipnik. — *Lipnický*. — *Lipničan*, a, m. Vz S. N.

Lipnouti, hoditi. Lipni ho. L. = přihoditi, zuwerfen. — **koho, na koho čím.** Lipni ho grošem nebo lipni na něho grošem (ve hře v karty nebo při dražbě). Da. Ostatně vz *Lipěti*, *Lepiti*, *Lepnouti*. L. **k čemu** Vz Mládí. — **za kým.** Za tým šuhajom dievčata len tak lipnú. Ms. S.

Lipobřiška, y, f., coelioxis, hmyz. Krok.

Lipokam, u, m., versteinertes Lindenholz. Rk.

Lipolistý, Lindenblätter habend. Rk.

Lipoma, řec., tučník, chorobné bujení tkaniny tučné v podobě obyčejného kulatého nebrnbě tuhého nádoru. Vz S. N.

Lipostinný, lindenschattig.

Lipovatý, klebrig. D.

Lipovec, vce, m., tiliacus, Lindwurm. Aqu. — **L.**, ves v Uhřích. Plk.

Lipoví, lipí, n., Linden, Lindenwald.

Lipovitý, lípě podobný. Lipovité rostliny, tiliaceae, lindenartige. Vz Kk. 228.

Lipovka, y, f., der Lindenschwamm.

Lipovsko, a, n., vz Lipice.

Lipový, **lípový**; poněvadž se před příponou -ový kmenová samohláska jen někdy krátívá (makový, březový z bříza, ale: křížový, cínový, růžový, dýmový, žalářový), tedy se píše obé. Linden-. L. dřevo, lýko, med, kůra, vosk, strom, uhlí, méll. Jg. Rozletí se jako lipoví klínové (manželé se na různo rozdvojí). Reš. Aniť prebají co lípoví klínové. Reš. Lepší klín lípový a hospodář nežli šafář ocelový. Mus.

Lipsko, a, n. Lok.: v Lipsku, zřídka: v Lipště. Vz U. L. v Sasku, Leipzig. — *Lipský*. Vz více v S. N.

Liptov, a, m., Liptovo, a, n., v Uhřích, Liptau.

Liptovan, a, m., u Plk. Lipták. — *Liptovský*.

Liptyně, (někdy Luptyně, Luptin), ves v prus. Slez. Vz S. N.

Lipůvka, y, f., lipěnka, Lindenschwamm. D.

Liquet, lat., je patrno, vysvítá, es ist ersichtlich, klar.

Liqueur, vz Likér.

Liquidace, liquidant, liquidat, liquidator, liquidovati vz: Likvidace atd.

Liquor, u, m., lat., tekutina.

Lir, u, m., pancratium, Gilgen, rostl. Rk.

Lira, y, f., it. mince = franku. Vz S. N.

Lir-is, a, m., řeka v Latiu.

Lis, u, m., **lísek**, skn, **lísеček**, čku, m., **lisice**, e, **lisička**, y, f. = kláda, pod kterou se něco tlačí, čeřen, Kelter, Presse. Dle S. N. lis všeliký přístroj k stlačování nějaké hmoty, aby se zhustila, stlačila, vymačkala atd. D. Víno z lisu. V. Lis (vinný) rýnský, Rheinpresse. Z Us. Šk. L. rýnský slouží k lisování matolin. Hlavní částky: stok s pípou; koš či čeřen s háčky; šroub do stoku; věncová matka s otvory obvodu; kruh s ramenem, zatykačem a sochorem; závěrka, podkladky; podložka pod věncovou matku. Šk. L. vinný *a) s pákou* skládá se z prostranného stoku jsoucího mezi 4 sloupy (loutkami), z páky (žáby) a špalku; *b) šroubový*. Vz více v Čk. 392. L. malý n. ruční (na ubrousky). Kh. L. šroubový, papírnický, knihtiskařský, kolenový, klínový, hydraulický, hydrostatický, válcový, výstřední, pákový, složený, vz S. N., pečetní, na sukno, parní, vodní, Us., hladicí, Glättpresse, Dch., rtuťový, Quecksilberpresse. Čk.

Lis, a, m., strč. = liška, lišák. Rkk., Jg., L. horní, rusý, křížový, pálený, bílý. Jg. Vz Liška.

-lis, přípona. Jména staroklassická na -lis skloňují se po odvrhnutí -is dle „Růže." Neapol-is, e, f. Ilt., Brs. 29.

Lisa, (strč. lésa), lísku (léska), y, f. = *deska z proutí upletená k sušení něčeho*, Hürde, Horte. Jg. Lísky ve hvozdě k sušení sladu. Sládek ječmen na lísky nastírá, na lísce suší. Us. L. k sýru (sýrník), D., u pekaře. Rohn. — **L.** = *cokoliv z proutí pleteného*, Flechte, Hürde, Thür aus Ruthen, Zaun: dvéře, přihrada, stěna atd. L. k zavírání slepic, ovcí. Šp. Ovce stojí v lísách. Ros. L. na vůz, Jg., pro vlnu. Rohn. L. dřevěný nebo proutěný, pohyblivý, nízký plot ve stodole, jímž místo

vrat při mlácení mlat se zabražuje. Da. — Lísky n. popletky, kterými se voda na potoce atd. nadržuje. Ms. 1596. — L., hraničník, strom v lese ufatý, zvýší muže označuje meze. Us., Jg.

Lisabon, a, m., hl. mě. portugalské. Vz S. N. — *Lisaboňan*, a, m. — *Lisabonský.*

Lísač, e, m., der Lecker. Us.

Lísal, a, lísálek, lka, m. Fuchsschwänzler, Speichellecker. Rk.

Lísání, n., das Schmeicheln, Liebkosen, die Schmeichelei. Jel. Uctivosť nezáleží toliko v řečech a chlácholení, v pochlebování, v lísání a lahození. Reš.

Lísař, e, m., dobrý pes na lisy (lišky). Šp.

Lísati, lísávati, hladiti, pochlebovati, schmeicheln, fuchsschwänzen, streicheln, liebkosen. — **komu**. Mladá lísá starci, aby dával. Ctib. Lísá jí. Jel. L. sobě (pochlebovati). Kon. — **komu čím**. Kteří nám libými věcmi toliko lísají. Har. — **se ke komu**. Ten jako liška lísal se pomalu ku knížeti. Háj. Lev se k člověku lísal. Vodn. — Kom., Dal., Lom., Štelc., V. — **se ke komu čím**. Jazykem co pes ocasem k nim se lísají. Smrž. — **komu v čem** (pochlebovati). — **se před kým**. Počne ten kuoň krotek býti a před nim velice se líše. Alex. fab. c. 7.

Lísavník, a, m., zastr., der Schmeichler. Rozk.

Lísavosť, i, f., schmeichelhaftes Wesen. Jg.

Lísavý, schmeichelhaft, liebkosend. L. paní, přítel, lež, vzhledání. Jg. — **komu**. Žebrák l. mocným. Kon. — **ke komu**. Pes na neznámé štěká a k známým lísavější jest. Sent. phil.

Lisčí, n., lísky, Haselstandengebüsch. Zlob.

Lísek, sku, m., vz Lis.

Lísek, sku, m. Wäldchen. Us.

Lišeti, el, ení, fuchsroth werden. Rk.

Lisí, zastr., = liščí, Fuchs-. Vz Lis, a, m. Nynie beř sě lisími skoky, i jáz tako pojdu tudy. Rkk. 88. Podasti si přesilně ručě, i pozřesta lisíma zrakoma na královy voje (opatrně, chytře). Rkk. 10.

Lisice, e, f. = *lis*, die Presse, Kelter. V l-ci víno tlačiti. Ben. — **L.**, *cedidlo* na mest. Mostseiher. Aqn. — **L.**, *místo před kovárnou* zapažené lísou n. jinak, kde koně kovají, Gitterkasten. — **L.**, jm. *háje* v Bydžovsku. Hank.

Lisk, u, m., hlahol prudkého vyhození, schwipp, patsch. — **L.**, u, m., lisknutí, ein Schlag. Jg.

1. **Liska**, y, f., vz Lísa.

2. **Líska**, y, f., *liskový strom n. keř*, corylus, Haselstaude, -strauch, rod stromů z řádu dubovitých. Vz S. N., Čl. 116., Kk. 139.—142., FB. 26. Až pes na lísku poleze (nikdy). Dáť (bude dobrý), až pes na lísku vleze (Cf. Až kočka vejce snese. Vz Nikdy). D.

Liskačka, y, f., der Ballschlägel, Balester. Rk.

Liskanec, nce, m., políček, Ohrfeige. Us. na Mor. Kd., D.

Liskárna, y, f., liskovna, das Ballhaus. Ros.

Liskati; lištiti, 3. pl. -ští, il, ěn, ění; lisknouti, knul a kl, ut, utí; liskávati, něčím ploskatým odmrskovati. Ros. — **koho** = udeřiti po líci, břinknouti. Schlagen, maulschellen. D., Kd. Na Mor.

Liskavka, y, f. Ballspiel. Ros.

Liskavý, glänzend. Na Slov. Baiz.

Lisknouti, vz Liskati.

Lískovatý, lískovec, lískový, vz Lésková atd.

Lískoví, n. Haselgesträuche. Rk.

Lískovice, e, f. = lískovka.

Lískovina, y, f. Haselstaude. Ať l-ny okusí, kdo na výstrahu nedá. Sych.

Lískovka, y, f., ein haseiner Stecken. Oddal se s paní lískovkou (byl bit). Vz Trest. Č. L. v ráji rostla. Č., Pk.

Liskovna, y, f., liskárna.

Lískový, léskový, lískový, od lísky, haseln, von Haselstaude. V. L. ořech, Kom., fasa, zahrada, háj, strom, keř, žába. Jg. Jádro jako l. ořech. Ler. Lísková masť divy tvoří. Č.

Lísky, vz Lísa.

Lisna, y, f., Losch, místo v Brněnsku. Mus.

Lisnice, e, f., kláda v lisu, kterou se víno, olej tlačí, Kelterbaum. D.

Lisovatěti = lišeti.

Lisovati, keltern. — **co z čeho**: z olivy olej. Světoz.

Lisovna, y, f., die Presse, místnosť k lisování vína atd.

Lisovní, Press-, Kelter-.

Lisovník, a, m., der Schmeichler. Č.

Lissabon, vz Lisabon.

List, u, lístek, tku, lísteček, čku, m. Das Blatt. *Listy rostlin* jsou nejvíce zelené a do plochy rozšířeny. *Listy se dělí* v šupiny a listy vlastní n. lupeny. *Šupiny* (nezelené listy nepravé) u cibule, hlíz atd. *List vlastní n. lupen má tři části*: *1. pošvu* (Scheide), *2. řapík* (Blattstiel), stopkovitou část, *3. čepel n. plochu listní.* Pošva a řapík někdy scházejí. Čepel má líc a rub, kraj n. okraj, dolejšek n. zpodinu, konec n. špičku, nervaci n. nervaturu (rozvětvení žil). *Listy s řapíkem*: řapíkaté. *Listy bez řapíku* jsou: přisedlé, objímavé, sbíhavé, obalové. — *Listy dle postavení*: přeslenaté (stojí-li ve větším počtu na stejné výšce v kruhu okolo stonku), vstřícné (stojí-li po 2 naproti sobě), střídavé (jednotlivě v rozdílných výškách stonku), dvouřadé (stojí-li na stonku ve dvou řadách), rozetky (na konci oddenku hustě nad sebou a ve hvězdovitém rozložení sestavené listy). — *Listy dle tvaru*: tlusté, masité, válcovité n. trubkovité, široké, lýrovité, směstnané, měkké, žlabovité, dužnaté n. tučné, ploché, kruhovité, čárkovité, okrouhlé (u osyky), příkrouhlé (u žahavky), eliptičné (u střemchy), vejčité (u buku), podlouhlé (u kaštanu), kopinaté (k oběma koncům sůžené, u vrby bílé), čárkovité, úzké, dlouhé, všude stejně široké (u tisu), jehlicovité (u borovice), šídlovité, štětinovité, trojhranné, vráskovité, svraskalé, kosníkové n. kosočtverečné. — *Dle konce n. špičky listu a zpodiny*: klínovité (u petrklíče), kopisťovité (u sedmikrásy), opak vejčité, (k špičce širší), ledvinkovité (u kopitníka), srdčité (u lípy velkolisté), pikovité (u šťovíku), střelovité n. šípovité (u svlačce rolního), opak srdčité (na konci vykrojené a k dolejšku sůžené (u šťavele), zaspičatěné (u višně). — *Dle kraje*: celé (nedělené n. jen po kraji dělené),

celokrajné n. nejcelejší (jsou-li po kraji celé, u šeříku), jednoduché (nejde-li rozdělení listu až na řapík), složité (jde-li rozdělení listu až na řapík tak, že oddělené lístky na řapíku povstávají), pilovité (jsou-li výkrojky i zuby ostré, u dřišťálu), zubaté (jsou-li zuby ostré ale výkrojky tupé, u dubu korkového), vroubkované (jsou-li zuby n. vroubky tupé, výkrojky mezi nimi ostré, u popence), dvakrát pilovité (u břízy), dvakrát zubaté. — *Dle zastřihnutí čepele*: laločnaté (nesahají-li chobоty zcela do půl plochy), rozeklané (sahají-li do polou), dělené (sahají-li hlouběji), střihané (jdou-li až k samému řapíku), dlanitě dělené (jako prsty u dlaně), peřené dělené (jako pírka na péru), troj-, pěti-, mnoholaločné, dlanito- a zpeřenolaločné, troj- atd. klané, -dílné, -střižné. Peřenosečné. — *Listy složité* (je-li list tak rozdělen, že části jeho úplně od sebe jsou odděleny a pouze společným řapíkem spojeny). Částky jeho slovou lístky. Dvakrát složité (společný řapík nese řapíčky a tyto teprv lístky), třikrát-, vícekrát složené listy; dlanitě složité (dlanité, prstěné), zpeřeně složité (zpeřené). *Dlanité*: dvoj-, troj-, pětičetné (dle počtu lístkův). *Zpeřené*: licho- (u růže plané), sudo-zpeřené (u lechy jarní). *Prostranní* lístky bývají pak do párku proti sobě postaveny a párek takový slove *jarmem*, potom: dvoj-, troj-, čtyř- a více jařmé; dvakrát sudozpeřené. — *Dle žil listu:* listy s rovnoběžnými a obloukovitými žilami jsou namnoze: nedělené a celokrajné; s žilami dlanitými: dlanitě dělené a složené; s žilami zpeřenými: zpeřeně dělené n. složené. — *Dle trvání*: trvalé n. vždy zelené, usychající a opadávající. Ony: tuhé, kožovité. — *Dle pokrytí jich*: lysé, hladké a lesklé; jemné, hrubé, hustě chlupaté n. pýřité, hedvábité, vlnaté, srstnaté, štětinaté (na kopřivách), ostenaté. Mnohé listy mají vedle řapíku dva vedlejší listy: *palisty* (u růže). Tyto jsou: vytrvalé, bylinné, blánovité, dřevnatě, trnovité (u akátu). *Úžlabí n. paždí* listu je úhel mezi listem a stonkem. **L.** přízemní, znožený, lodyhový, kališní, korunní, hořejší, dolejší, porůzný, protisečný, nazpět ohnutý, brvitý, rontovitý, tupý, dole hluboce vykrojený, drsný, šerpivý, lepkavý, kosníkovitý, rákosovitý, cévnatý (dutý), břichatý (u cibule), listy srostlé. Čl. 193. a násl. Vz S. N. a Kk. 3., 13., 24.—34. L. jednoduchý, složený, stromový, bylinový, zelinový, květový, dubový, topolový, vrbový, vinný, hlávkový, zelný, salátový, růžový atd. Jg. Špendlíčí, jehličí. *Na obilí*: pérko, pírko. Šp. List jeden pršl, druhý se pučí. Br. Listů zbaviti (odlistiti). D. Strom ze sebe listí pouští, vydává; listí vadne, opadává, prší, padá; listy (listí) smítati, olupovati, tratiti, trhati, hrabati, lámati, prolamovati, otrhávati, protrhávati. Šp. Zdání své na topolovém (osikovém) listu zavěšuje. Vz stran přísloví: Nestálý. Č. — **L.** *vůbec nějaká tenká plocha, zvláště papíru.* Stránka listu. L. po obou stranách. V. Jedna strana listu, půl listu, kraj listu. V. List knihy, v knize. Us. Listy převraceti, přebírati, obraceti, D., probírati; hledati v listech. Dch. L. karetní. Kom. Sich kein Blatt vor den Mund nehmen, snad: nedati si dlaň před ústa. Ml. Cf. Nevzal listu před hubu (směle mluvil). Ros. Obrátil se list, *german.* (šp.) m. věc se zvrhla, zvrtla; štěstí se zvrhlo. Km. Vz Kostka. — **L.** = *psaní*, Brief. L. jest mluva k osobě vzdálené psaná a tím poněkud zpříbuzněn s rozhovorem. Jak kdy za tím neb oním účelem jde, forma jeho může býti rozmanita pojímajíc v sebe jak kdy všecky ostatní základné tvary prostomluvy. Šíří se jindy o věcech hledících ku životu pravšednímu, jindy o nejvznešenějších ideách lidských. KB. 243. L. psáti. V. S někým mluviti skrze listy. Kom. L. odeslati, někomu dodati. Vrat. Svazek listův. V. L. otevříti, odpečetiti. V. Nosič listův (listonoš). Šel jako s listy (spěšně). Ros. Frejířské listy. V. L. přátelský, těšící, souželecí, omlouvací (omluvný), radící (o radu), veřejný (noviny), prosebný, pozdravovací, litovací (souželecí), poučovací, zamlouvací, objednávací, děkovací, zvací, schvalovací n. na poručenou, vydací, blahopřejný n. přací, vzorný (na vzor), očišťovací (Rechtfertigungs-), potěšovací (těšící), Nz., potvrzovací, obdržecí, Šp., posylací (Sendschreiben). J. tr. Listy přijati, přijímati (auffangen), J. tr., *lépe*: chytiti, zachycovati. Ml. Listy na poštu dáti. Šp. List otevříti, zapečetiti, psáti, poslati, obdržeti, složiti, dodati, dostati, vyplatiti, cestou vykázanou poslati (listům cestu vykázati, instradiren); listy číslovati, rekommandovati. Nz., J. tr. Vydávka, příjem, tajnosť listův; podání listův na poštu; úřad ku přijímání listův. J. tr. Nápis na l., sazba na listy. Šp. L. svědčící panu N. N. (lautet auf); l. svědčící na jistou summu. J. tr. Rozkázati něco po listech. V. Toho jest TMsť neshledala v mých listech ani po mých poslích. Ps. o ztč. Příjemce listu; odepsati někomu na list; l. na něco dáti; listem (písemně) něco vysvědčiti; vložiti, zavříti něco do listu. Nz. L. na někoho psáti, šp. m. někomu. Rád listy nosí v ústech. Vz Klevetář. Lb. Za Dorotou listy psal. Mor. P. 8. Zb. — **L.** *Zvláště úřední a veřejná psaní listové slovou.* Vz Rb. str. 267. Ein Schreiben, Briefschaft, Urkunde. Jg. L. běžný, cechovní, křticí (*lépe*: křestní), nadací (nadání), průvodní, Begleitpapier, průchodní, umrlčí, výhostní (výhost, Entlassschein, Vl. zř. 281.), obsylací, Vorladungsschein, Vš. 565., kšaftní, Vš. 565., mocný královský, Vš. 565., výstražní, Vš. 565., obranní, Vš. 565., odhadní, Vš. 565., přiznavací, Vš. 565., zatykací, zatykač, Verhaftbefehl, Vš. 565., Vl. zř. 383., provolací, Edikt, Kundmachung, Vš. 565., Ferd. I. zř., půhonní, Vorladung, Vl. zř. 377., Vš. 565., na vysvědčenou, zapuzovací (zapuzení n. propuštění manželky. Ros.), zástavní, D., dlužní (Vz Tk. II. 323, jistota, přiznání k dluhu, list na dluh, Schuldschein, O. z D., Tov. 96.), mocný (mocnosti, moci, Vollmachtsbrief), památný (pamětní), posylací, prosebný (prosební) n. ponížený, pokoje (Friedensbrief), l. zapuzení n. rozloučení (dáti někomu), na dědictví (Erbschafts-), dopomahací (Förderungs-), směnný (Kom.), smluvní (smlouva), zachovací (Passbrief, 2. Geburtsbrief n. Brief des Wohlverhaltens), Ros., na danou milosť, Jel., l. odvolání k vyššímu právu, Aqu., na poručenou (Empfehlungs-), Hlas., ručící, věnný, Žer., výstražný, Vš.,

žádostivý == prosebný, Háj., učenský (vyučný, za vyučenou, Lehrbrief), klecí, kšaftovní, hlavní, Hauptschuldurkunde (Pt.), napomínací, žalobní, zřizovací, zápisní, otevřený (nezavřený, nezapečetěný), na přijatou (l. přijímání, přijímací, Empfangsschein), rodní, schvalující, správný (Gewehrleistungsurkunde), svobodný (Freibrief), výsadní (Diplom), Jg., vyvazený (neplatný, poněvadž již zaplaceno), Pr. měst, pozývací (Edikt), roztřední (Klassifikationsliste), zachovací (svého zachování, Us., Vl. zř. 482., Wohlverhaltungszeugniss, Soh. 102., o chování-se, Conduiteliste), popisní (Konskriptionsliste), ustavovací (dekret), složní (Erlagsschein, o složení věcí k soudu, Depositenschein), nákladní (povozní), vývozní (Ausfuhrpass), klatební, svolávací (Konvokationsedikt), provolací (Edikt, vyzvání, obeslání provolacím listem), přísežný (Eidesurkunde), povolací (Einberufungsedikt), přívozní (Einfuhrsschein), vkladní, výměnný, obdržecí n. přijímací, poruční (na poručenou, přímluvný, Empfehlungsschreiben), propustní, vojenský propustní l. (Entlassungs-), dovolovací (Erlaubnissschein), prošlý, mrtvý domovský (erloschen), jmenovací, ustavovací (Ernennungsurkunde), přiznací (přiznávací, Fassions-), běhlý (Flugblatt), dlužní s úroky pěti ze sta, přímluvný, rodní (narození), obdržecí (Gegenbescheinigung), odevzdací (Gegenschein), dožádací l. k někomu (Gesuchschreiben), l. milosti (Gnaden-), závazný (Haftungsurkunde), něčí rukou psaný, na obchod podomovní, očkovací, zatímní, kupní (trhový, Kaufbrief), na vysvědčenou, manský n. lenní n. na léno, propustní (Freibr.), losovní n. losovací, národní, pohnací (Vorforderungs-), obsylací, na zarážku horní (na zaražení hor, Muthschein), služební (Dienstschreiben), průvozní (Passiersch.), zástavní (Pfandschein), poštovní, odevzdací (Uibergabs-), výsadní (Privilegien-), obydlní n. přibyteční (Quartierzettel), dotazovací (Quästions-), vládní, pocestní n. průvodní, návratný (Retourrecepisse), oběžný, zástavní (Hypothenkenbrief), nápravní (Schadloshaltungsrevers), pokladní (Schatzkammerschein), propustní (Scheidebrief), na učinění směnky, hnací (Schubspass), námořský (Seebr.), bezpečný (bezpečnosti), služební, státní dlužní, na prominutou daň, hlasovací, denní, týdenní, taxovní, dílčí (Theilungsinstrument), zapovídací (zápovědný), prodejný (Verkaufsnote), pojišťovací, smluvní, vážní, volebnosti, cestovní n. vandrovní, erbovní, platební, časopisný (novin), dodací (Zustellungsschein), na dekret slibu poručnického, zatýkací na někoho vydati, měřicí (na míru, Messzettel), mistrovský, opovědní, dohodčí; v l. nahlédnouti, l. starý v nový obnoviti, J. tr., propustný, na rozloučenou, odpovídací, oznamovací, plodový (Frucht-), licí (Giesszettel), průkazný (prokázka, Legitimations-), věřicí (l. na uvěřenou; l. věřicí někomu dáti, jím někoho opatřiti); l. na něco dáti, listem (písemně) něco vysvědčiti, Nz., na měšťanství n. měšťanský, potvrzovací, J. tr., zpětní (Gegenschein), zemský, obranecký, hnanecký, stanovištní, svědeční, platební na nájemní groš, na poplatek z nájemného, Er.; kabinetní (l. panovníkův k někomu), královský, smírný, postupní (Cession), oddací (oddávací), Rk., jednací, zamlouvací (objednávací), schvalovací, odevzdací, vydací, dluhový, Nz., výslužní, ukládací, narození (rodní), vyrovnací, sjednávací, odvodní (Abfuhrschein), odváděcí, platební, mrtvý n. umořený (amortisirter Schein), ukládací n. základní (Anlageschein), ustanovovací (zřizovací, dosazovací (Anstellungsdekret), účastní, (Antheilschein), oznamovací, doručovací, přiznávací, vztahovací (vztažný, potažný), na dostávání zboží, prázdný (Blanket), kassovní, kontrolní, celní, pověřovací, složní (l. o složení věcí k soudu, Erlagsschein), přívozní, vstupní (vchodný), dovolávací, dožádací (Gesuchs-), vyhlrací, pojistný (pojišťovací, pro škodu z ohně), jednací (Geschäftsbericht), obchodní, na obchod podomní, na dříví, kupní, kupecký, skladní (Lagerschein), půjčovní (Leihamtszettel), odvodní (Liefersch.), upomínací, průchodní, vyplacený (frankovaný), poštovní, předplatní, promessní, smluvčí, konečný, závěrečný (Schlussbericht), titulní, nařizovací (Verordnungsblatt), zavazovací, Verpflichtungsschein, pochvalný, žebrací, žebrácký, paličský, doručovací, Auslieferungsschein, na půjčku lodní, Bodmereibrief, l. pod pečetí, Václ. II., Pr., povozní, Frachtbrief, s rukojměmi, Bürgschaftsurkunde, slibčí, Tov. 153., vyběrací, zavazadelní, Gepäcksschein, zápisní (Verschreibungsurkunde), týdenní (týdenník), platební, dohazovační, do nemocnice, na životní daň, Šp., klecí (Bann-), ohradní (obranný), podpůrčí, na ukázku, zapovídací, výhostní, věnní, pohořelný, rozvodný (Ehescheidungsbrief), příročí (Anstandsbr.). Th. Pobrali mu listy na jeho zbožie (statky). Arch. I. 159. Po všem království listy rozposýlali. V. Listy zdělati. Čr. Podali do toho sjezdu listu věřicího. Bart. 206. 37. Pod jménem zápisů všickni listové svědeční a kteříž pravdu napravují, míní se. CJB. 415. Já vyznávám tiemto listem všem vuobec. Dsky. L. slibčí (Jnterimsschein) do listu dokonání. Tov. 153. Kdožby koli měl které listy na peníze. Ferd. zř. Máme sobě obapolně půl léta napřed dáti věděti listem (= písemně) neb ústně. Tov. 161. I mají jemu dáti l. zvodní, Exekutionsbescheid, Einführungsbescheid. Ferd. I. zř. Listem něco slibiti. Ferd. I. zř. A též byliliby kteří v městech panského n. rytířského stavu, jižto nemají než na listech, též mají všichni podlě možnosti svých táhnouti. Ferd. I. zř. Na cestu listy věřicími se opatřiti. Ml. Někomu dáti věřicí list, opatřiti někoho věřicím listem (Beglaubigungsurkunde); na něco list dáti; vysvědčiti něco listem; listy paličské metati; listy volební k nahlédnutí vyložiti, J. tr. Vyplatiti si lístek na stanoviště, Er.; l. dlužní vystaviti, *chybně* m. vydati. Šb. Summu učiněného zaplacení na dlužním listu poznamenati, Řd.; listy na léna vydati; listy věřicí na něco od někoho míti. Er. Skládací l. na něco. Řd. L. mocný o pořízení statků manských. Er. Umoření, strana, vydávka, podání, příjem, sbírka, roznášeč (listonoš) listu; list umořiti, l. dlužní vydati, dáti; l. průvodní někomu zaopatřiti; prokázati se listem o něčem (eine Urkunde zum Ausweis vorzeigen). Šp. L. psaný k Judským. Br. S listem k někomu jíti. Solf. Známo činíme

tímto listem všem. Solf. Co s vrchu tohoto listu psáno stojí. Dipl. 1409. Jest naň list obranní vzat. Aby týž list obranní naň nebyl puštěn. Obranní list přijal. Ms. 1551. L. obselací na několo vzíti. Zříz. Ferd. Listem mocným (mocnosti, moci) se toho dokládá. Ms. 1631. Třeba na cestu k útratě listu směnného. Kom. — **Listy** *denní*, Tagespresse. Dch. — **L.** = *co s listem nějakou podobu má*, ku př. = *čípek v hrdle.* Zäpfchen. — L. stříbrný, zlatý. — **Listy** = *tenké desky horniny*, ku př. břidlice n. tenké plíšky kovu. Vys. *U sekery* dolejší část pod čepcem, na které jest ostří. Vys. Širočina sestává z nší, v něž se topůrko strčí, a z listu. Ta širočina má dobrý list. Dch. Listy = boží milosti, *pečivo*, Pluderhosen. Aqu. Vz Milost. — **L.** = *rodidlo* u laně a divoké svině. Šp. — **L.** myrtový ocelový n. z nového stříbra (vz *Nástroj ranlékařský).* Cn. — **L.** kozí, jericho, *bylina*, lonicera xylostemum, Speeklilie. D. — Vz Lístek.

Lista, y, f., seznam, die Liste. Rk. L. mužstva, die Zimmerliste. Csk.

Listař, e, m., kdo listy nosí. Briefträger. — **Listář**, e, m., der Briefsteller. Jg.

Listec, stce, m. Blatt am Abzuge des Gewehres. Čsk.

Lísteček, čku, m., Blättchen. Kom.

Lístečnatý, mit Blättchen besetzt. L. větve. Rostl.

Listěj, e, m., phyllium, hmyz. Krok.

Lístek, stku, m., malý list. Vz **List**. Blättchen, Zettel, Schein. L. návštěvní. Rk. L. zpáteční, Retourrecepisse; l. záznamní, Vormerkschein. Hnš. L. přibytečný (ubytovanka), Quartierbillet. Čsk. L. podací, Aufgabsrecepisse; nákladní, Frachtbrief; dodací, Abgabsrecepisse. Hnš. L. dopisný. — **L.**, *tenký plech*, dünne Blechplatte. — **L.**, *psaníčko*, Briefchen, Billet. — **L.** *abecední*, slabikář, das Abecebuch. — **L**, orchis nigra, schwarze Orchis.

Listen, u, m. Listeny = listy u květu stojící, čerstvé, jsoucí jiné podoby a barvy než ostatní listy; když pak uschnou, šupinami slovou. Vz S. N. Listy na ose květonosné slovou listeny, bracteae, Hoch- oder Deckblätter a listenečky, bracteolae, Deckblättchen. Kk. 38.

Listenatý, listeny mající. L. voměj. Rostl.

Listenec, nce, m., Deckblättchen. Rk.

Listenka, y, f., Billet, Bolletta. Rk.

Listerka, y, f., listeria. Rostl.

Listí, í, n., listové, Blätter, Laub. Listí či lupení = všecky listy či lupeny na jednom stromě n. keři dohromady. Když listí pučí, blízko jest léto. Šk. L. z sebe pustiti a vydati. Byl. Strom se listím odívá. D. L. vadne, se stromu padá, opadává a zase roste. Kom. L. olamovati, podlamovati, smitati. Us. L. se stromu prší. Ben. Strom listí zbaviti. D. L. ztratiti. Jg. Věnec z dubového listí. Rkk. Vz List.

Lístíček, čku, m., kleines Blättchen. — **L.**, Briefchen. D.

Lístíčko, a, n., Blätterchen. Byl.

Listina, y, f., jest písemní, průvodní prostředek, jímžto — ač má-li všecky vlastnosti zákonem předepsané — dosvědčují se skutkové neb příběhy právní. S. N. Urkunde. L. odevzdací (Einantwortungsurkunde), zjišťovací, zřizovací (Errichtungs-), prvotná n. prvopis listiny (original), potvrzovací, schvalovací, platební, postupovací, postupná, J. tr., podplátaná (interpolírt), podvržená, přesná, falšovaná, na něco daná, Nz., soukromá, veřejná, tabulární, notářská, vz S. N., příležící, Br., vadná, jednou stranou sepsaná, Řd., odváděcí, vkladní (akcie, Einlagschein), základní (Anlage-), poukazovací (poukázka), jistotní, věnovací, na věnování jistoty, postupní n. o postoupení něčeho, úvěrní, průvodní, přijímací (Uibernahmsschein, Čsk.), vyvazovací, vydávací, hlavní, zástavní, od soudu v příčině podpisu osvědčená (legalisovaná), původní, potvrzovací, schvalovací, právní, prodejní, důchodní, dlužní, státní, roztržená, na ukazatele znějící, Šp., historická, veřejná. L. výdajův; kniha seznání listin; důkaz listinami; písmo v listině vyškrábané. Šp. Průvod listinami, vz Průvod. Listinu pověřiti (eine Urkunde beglaubigen), na srotulování listů klásti, napodobiti, zjednati, napsati, učiniti, udělati, zavrhnouti, obnoviti, padělati, úředně osvědčiti (vidiren), datovati, umořiti, umrtviti, ku protokolu přiložiti; l. leží u soudu; v listině nožíkem písmo zhladiti; od soudu osvědčiti podpis v listině (listinu legalisovati). J. tr. Veřejnou listinou dáti něco osvědčiti. Br. Někomu dáti v listiny nahlednouti. Er. Listinu za vadnou udati. Řd. Listinu stvrditi Nz. Listinu zhotoviti, podepsati, opsati, skoumati. Šp. L-nu vystaviti, *lépe*: zdělati, udělati, učiniti, napsati atd. Vz List.

Listiti, il, én, ění, laubig machen. — **co.** Jaro stromy listí. Jg. — **se.** Strom se listí. Jg.

Lístkář, e, m. Billeteur. Rk.

Listnatec, tce, m., ruscus, Hakenblatt, Mäusedorn, rostl. Kk. 127.

Listnatěti, ějí, ěl, ění, Blätter bekommen. Stromy listnatějí. V květnu dub listnatí.

Listnatosť, i. f., Blättrigkeit. Jg.

Listnatý, blätterig, blattreich, laubig. Kom. L. ratolesť, strom. Jg. Dělíme rostliny v listnaté (plantae cellulares foliosae) a jehličné. Um. les. L. stromy: ovocné, vrby, olše, topoly, lípy, javory, břízy, duby, buky, jilmy, jasany, akacie. Vz více v S. N., Kk. 68.

Listní, Blatt-. L. pupen; rostliny cizopasné listní (na listech jiných rostlin se nacházející; jsou-li na líci, slovou nálistné, na rubu podlistné, na obojím polisté. Rostl. — **L.** = *písemní*, schriftlich. Pr. měst. L. svědomí. Ms. 1490. Opak: živý. Jg.

Listnoděložný, phyllolobae. Rostl.

Listnoluk, u, m., amerimnum. Rostl.

Listný, listnatý, belaubt, blätterreich. MM. L. proutí, Koll., šust. Č. — Dvou-, tři-, mnoholistný (-listý). Rostl.

Listo, a, n., berce, Schienbein. Ssav.

Listohojný, blätterreich. Th.

Listohryz, u, m., seraptia, hmyz. Koll.

Listokam, u, m., Blätterstein. Rk.

Listonosič, a, m. = listonoš. Aqu.

Listonosný, blatttragend. Rostl.

Listonoš, e, m., Briefträger, dříve: listonoše, m. Lex. vet. — **L.**, Blatthalter des Setzers. Rohn.

Listonožky, pl., f. Blattfüssler. Tpl.

Listopad, u, m., *ne*: listopád; padání listu, der Laubfall. Us. — **L.**, November, Wintermonat, Windmonat. V. L. od obecného zjevu v přírodě, že totiž měsíce toho se stromů listí opadává a zemi pomrvuje. Er. V staroslov. l. = říjen. Jg.

Listopadní, listopadový, November-. L. čas. Us.

Listopisec, sce, m. Briefsteller. Rk.

Listoprchání, n. Entblätterung. Rk.

Listorodný, blätterzeugend. Rk., L.

Listoroh, a, m., Blatthorn, hmyz.

Listorozi brouci, lamellicornia. Vz Frč. 187.

Listorožec, žce, m. L. bejložravý, phytophaga; l. trusožravý, coprophaga. Vz Frč. 188.

Listotrousivosť, i, f., nemoc, Blätterabfall. Um. les.

Listovatý, listovitý, blätterähnlich. Rostl. — **L.**, listnatý, blätterig. D.

Listoví, n., listí, Blätter, Laub. Ros. — **L.**, Laubwerk. D.

Listovitý = listovatý.

Listovna, y, f., listovní úřad, Grundbuchsamt. Boč. — **L.**, Archiv. S. N.

Listovně = písemně, skrze listy, po listech, schriftlich, brieflich. L. aneb zápisky pojištěný statek. Ms. 1609. L. se přimluviti, Schön, něco dokázati, Er., sepsati. Rk. Často osobně i listovně prosili jsme. Hl. A těch má za přivěšení neb přitištění jich pečetí prositi ústně neb l. Tov. 87. L. poděkování učiniti; někoho dožádati. Břez. 32., 179.

Listovné, ého, n. Briefporto, plat z listu. Plk.

Listovní, listovný, Brief-. L. písař, posel (který listy nosí), V., kniha (listář), péro, sloh, škoda. Us., Lom., Kram. — **L.** *psaný*. L. svědomí (svědectví, schriftliches Zeugniss, Pr.; l. svědomí lepší než ústní = psaní pevnější než mluvení. Brikc.), věřitel, chvála, lékařství, věc, dluh (Vš.), kšaft (sepsaný), Jg., známka, přepis, poštovné, sazba (listovné), důkaz (listinami), kolek, J. tr., spis, Er., spravedlnosť (briefflich), Th., sbírka. Sp. L. ordonanční stanice, Brief-Ordonanz-Posten. Čsk. Byla-liby pře kterýmkoli sonsedem zdvižena a k té při žeby svědomí i. od stran vedeno a ukazováno bylo. Ferd. I. zř. L. právo, auf Urkunden gegründetes Recht. Ferd. I. zř. 25. — **L.**, iho, m., písař, Amts-, Briefschreiber, D., Grundbuchsführer.

Listovnice, e, f., Briefpost. Jg. — **L.** = listovna. — **L.**, Laubkammer. Zlob. — **L.**, Briefschreiberin, Archivarin. Zlob. — Jg.

Listovnička, y, f., Brieftasche. Rk.

Listovník, a, m., Briefschreiber. Ros. — **L.**, Archivar. Zlob. — **L.**, u, m., listovní kniha, Briefsteller. — **L.**, Brieftasche. Jg.

Listový, Blatt-, Laub-. L. věnec. Ros.

Listuše, e, f., tentbredo, jistá moucha. Jg.

-listý, trojlistý atd.

Lisý, *lépe*: lysý.

Lišaj, e, m., motýl. Na Slov. Plk. — **L.**, sphinx, hmyz. Krok. — **L.**, lišej. Jg.

Lišák, a, m., vz Liška. V. — **L.**, kůň, Fuchs. Us. — **L.**, *chytrý, klamný člověk*, verschmitzter Heuchler, dle Lpř. od lichy, ne od lišky.

Lišátko a, n. = liše etc, n.

Liščati, blýskati, schimmern. Na Slov. Holý.

Liščí, Fuchs-, füchsen-. L. přirození, skolení n. vrčení, V., štěně (líště), D., doupě (brloh, díra), ocas (ohon), kůže (liščina), kožich n. čuba, V., padla m. piadla (u kožešníka, tři ploská do špičky spojená dřeva, na nichž se kůže liščí rozpíná a suší. Rohn), udice, fialka, vnada, pasť, jáma, měch, štvanice, lovec, oháňka, místo, vřeštidlo, trouba, plahočina, přeska, broky, stopa, Šp., neděle (první postní). Gl. L. ocas prodávati (= pochlebovati). V. Umí liščím ohonem zatahovati; Umí řeč svou liščím ocáskem uhlazovati (své chyby chytře vymlouvati. Vz Chytrý.). Č., Berl. kr. I. 110. Umí on liščím ometati (ocasem). Ros. Hladí (omítá) liščím ocasem. D. Kde kůže lvová platná býti nechce, tu liščí břevno pokládej. D., Lb. — **L.** jablko, boborelka, physalis alkenkengi, Judenkirsche, Bib.; ocas, cauda vulpina, Fuchsschwanz, rostl. V.

Liščina, y, f., *liščí maso*. Liščinou smrděti, füchseln. D. — **L.** = *liščí kůže*, der Fuchsbalk. Kde liščiny nestačí, vlčiny nasaditi (obyčej tyrannův, nemohou-li vylahoditi, vybrožují). Ros. Liščinou podšitý. Rk.

1. **Liše**, ete, liště, čte, n. lišenec, nec, m., lišátko, a, n., ein junger Fuchs, mládě liščí. Šp., Veleš.

2. **Liše**, licho, falsch, verschmitzt. Liše si počínati. Ros. Liše a fortelně měřiti. Kom.

Lišej, e, m. a f., ve vých. Čechách jen m. Šb. Flechte, Schwinde, Zittermal, Zitter, Schwindflechte. D., V. L. leptavý, moučnatý, mastný n. růžený, neštovičný, porcelánový, puchýřkovatý, voštinovatý, Jg., divoký, okrouhlý, obmezený, klikatý, dětský, pupinkový, vláskový, obecný, tropický, syfilitický, bílý, slitý, lesklý, prchavý, porůzný. Lk. L. na ruce míti, zahnati, schnati. Us. L. častým smočováním hojiti. Rostl. — **L.**, *motýl*, na Slov. — **L.**, kokotice, kopřivník, Flachskraut, Waldflachs, rostl.

Lišejník, u, m., die Flechte, das Scharfmoos, Aftermoos. L-y jsou bezkvětné a bezlisté rostliny, které buď korovité neb lupenovité porosty, buď rozvětvené křovité neb korálovité tvary představují a na holých zvětrávajících kamenech a skalách, na zdech, stromech a starých dřevech, jakož i na zemi rostou. Vz vlce v Čl. 179. L. islandský neb plicní n. mech islandský, cetraria islandica, isländische Moosflechte (také plicník); lišejník bradatý či bradáč, usnea barbata, Bartflechte; terčovka zední, parmelia parietina, Wand-, Schlüsselflechte; l. strupatý či strupatka šedá, lecanora tartarea, weinsteinartige Krustenflechte. Čl. 177. Vz Kk. 68., 81. L. skalní, D., Rk., švédský, žlutý. Kh. Lišejníků na stromě netrp. Koubl. Nať lišejníků je strupovitá n. křídovitá, zrnitá, huspeninovitá n. nitkovitá, málo kde podstatu listu ukazuje. Rostl.

Lišejovatosť, i, f., plnosť lišejů, Flechten-, Schwindigkeit. V.

Lišejovatý, lišejovitý, schwindig, zittermalig. V.

Lišek, šku, m., hojnosť, nadbytek, Uiberfluss, rus.

Líšeň, lišeň, šně, lišně, ě, f., na Moravě také lušně, č, f. a lušnisko (Leistenstiel. Mřk.), bidelec při kole v nápravě upevněný, na němž řebřina leží; někdy znamená toliko železnou násadu u lišniště (die Leiste). Jg. — L., Lösch, mě. v Brněnsku. Vz S. N.

Liščnec, nce, n., zastr. = liše, lišátko. Bibl.

Lišice, e, f. = přílišnosť, nezbednosť. L. není dobrá. Lišici páchati. Výb. I., Št., vz Licha. — L. = liška. L.

Lišie, liši, lichý, prázdný. Kat. 1061.

Lišina, y, f., lichotina, co přes sudý počet přebývá. Us. Příbr.

Lišiti, 3. pl. -ší, il, en, ení; lišívati. *Ne*: lišiti, poněvadž od lichý. — **L.** = liché činiti, ungerade machen; kaziti, schlecht machen, verderben, pfuschen. Jg. — **koho od druhého** = odstraniti. L. — **čeho.** Právo samobijce cti pohřebové liší. L. — **se** = lichým se státi, ungerad werden. Počet se liší n. láme. Ros. — **se** = rozdílným býti, sich unterscheiden. — **se v čem.** V čem se znaky stromů liší. Mark. — **se čím od čeho.** Čím se liší jedna nemoc od druhé. Lk. — Mark. — **se čeho** = pozbaven býti. Života se lišil. L. — 2. Straniti se čeho. Neliš se hodnosti, kdo ji má. L. — Jg.

Liška, y, f., lišička, lištička. Gt. pl. lišek. L. samec i samice; samec také lis, lišák. Mladá liška: liště, lišče, liše, lišenec, štěně. Šp., V. L., vulpes, der Fuchs, dravec psovitý. Vz S. N., Frč. 392. L. pálená (která má na krku a na břiše začernalou srsť, často také černé běhy. Brandfuchs. Šp.), lední n. polarní, stříbrná, křížová, modrá, rusá (která má rusý hřbet a bělavý krk. Goldfuchs. Šp.), černá. S. N. L. blekoce n. blekotá (skolí, štěká), Kom., skomlí, hafá, Kinský, skučí, Zlob., skovičí. L. se kaňkuje (ranzt sich), chruje, vyváží, vyčišťuje. Šp. Lišku houpati, vymršťovati, na padlo vzíti (prellen), obejíti, vykouřiti, dobývati, lapati, stříleti, vykopávati, loviti, honiti, hubiti; l. tejeí (běhá), loupí n. dere, jde do brlohu, větří n. čije železa, nechce bráti; dokopati se na lišku; železa, chytačka, lapačka, jáma, honba, lov, tlučka na lišky. Šp. L. po ocasu poznána bývá. Rým. Lišku po ocase, lva a medvěda po pazouřích poznáš. D., Č. Ostává, kde si lišky dobrou noc dávají (daleko o samotě). Us., Č. Kočka myši nenechá, liška slepic a vlk ovcí. V. L. srsť změní, ale obyčejů nezmění. Rad. zv., Lb. Vz Zvyk. Stará liška těžce se uštvati dá. V. Chytrý jako l. V. L. obludil túr jarohlavý. Rkk. 22. Loudí se co l. zdaleka. Mluví jako l. před smrtí (mírně, pobožně). Us., Lb. L. hladová dříme, hleď se kohoute. Pk., Č. Lépe býti liškou mezi husami, než husou mezi liškami; Krm lišku kuřaty, ona přece za příznivé příležitosti uteče do lesa. Hnš. Liška nikdy neběží pravými cestami, jedno (jenom) křivými stezkami. Na lišku se musí liškou štváti (lišku liškou uhoniti) = chytře na chytráky jíti. V. Umí lišku štváti = chytrý. Us. Každá liška svůj ocas (na Slov. chvost), svou vlastní kůži chválí, a blázen cepy. Vz Sobectví. Lb., D., Č. Ví l., komu řemen ohryzla. Mus., Lb. Od lišky husu a od kozy zelí koupiti. Us. Lišku z díry vykouřiti. Č. Špatně se slepice poradí s liškou. Č. Vz Lišči, Liščina (stran přísloví). — **L.** = *kůže liščí*, liščina, Rauhwerk, Pelzwerk von Füchsen, der Fuchs. Kožich n. kabát liškou podšitý. Us. — **L.** = *kůň*, z červena žluté barvy, ryšavý, der Fuchs. V. — **L.** = *chytrý člověk*, schlauer Mensch, Fuchs. Jest l., chytrá l., štvaná l. Us., Č. Krmí se liškou zasekávaje vlkem (o chytrých dráčích, loupežnících). Č., Lb. Vz Lstivý, Hladiti. Ty liško! (chytrý jako l.). Pk. Přišla l. na lišku (vz Podobný); Loudí se co l. z daleka (vz Lstivý); je l-ou podšitý (chytrák); Stará liška (starý zajíc. Vz Chytrý.). Lb. Je to stará l., ťažko sa chytiť dá. Mt. S. — **L.** = *houba* hořká, ryzec, der Geisbart. L. jedlá, cantharellus cibarius, Eierschwamm. Vz Čl. 180., Kk. 78. — **L.** *v pivováře*, dymníček za kotlem, das Fuchsloch. Rohn. — **Lišky** *kouří* = 1. vrch kouří, 2. když v dolech při trhání země kouř z prachu děrami ven se valí. Šm. — **L.**, *díra v peci hutní a skelní*, kterouž jde žár do pecí, der Fuchs. — **L.** = *připálenina*, der Brandfleck. Lišku chytiti (kabát si popáliti). Plk. — **L.**, *bílá volše, lípa*, betula alnus incana, Weisserle. D.

Liškárna, y, f., bouda, v které se na lišky čeká, die Fuchshütte. Šp.

Liškati se, lichotiti, schmeicheln. Na Slov. Koll.

Liškavý, na Slov., chytrý jako liška, fuchsartig, arglistig. Bern. — **L.**, lisavý. Plk.

Liškovati = liškati se, fuchsschwänzen. Plk.

Lišná, é, f., ves v rak. Slez. Vz S. N.

Lišné, ého, n. (differentiale n. rozčinek): úplné, částečné. Nz. Vz více v S. N.

1. **Lišně**, ě, f., vz Lišeň.

2. **Lišně**, rozdílně, verschieden.

Lišnice, e, f., lišně, Wagenleiste. Vz Lišniště, Lišeň. Na Mor. Boč. — **L.**, Lexen, ves u Olom. Mus.

Lišník, u, m., parallaxis. Sedl. Parallaxe.

Lišniště, ě, n., u vozu dřevo žebřiny podpírající, aby na kola nepadaly, die Leiste. Vz Lišnice. Us. Vz Lišeň.

Lišnosť, i, f., rozdílnosť, Unterschied. Mark.

Lišný, differencialní. Differential-. L. součinitel n. podíl, počtářství či lišnictví. Vz Lišné. Nz. Vz více v S. N. — **L.** = lišící se, rozdílný, verschieden. Mark.

Lišný = liskový. Us. v Příbr. Vz Prk. k nauce o tvoření kmenův. 29., 30.

Lišoť, u, m., nádoba na umývání náčiní kuchyňského postavená na nohách. Pk.

Lišov, a, m., mě. v Budějovsku. Vz S. N. V Lišově nejídají než dotýkanou řepu. Č.

Lišta (na Mor. a na Slov. lištva), lištička, y, f., tenké prkénko, jímž se škuliny kryjí, mečík, tříska, tenká; z něm. liste = Leiste. Kom., Br. — **L.**, Tellerbrett. Gl. 135. — **L.**, Saum, Verbrämung. Mat. verb. — **L.**, *mazanina mezi stěnami*, Leistenschmiere. Us.

Lišťačiti, il, ení = za děvčaty choditi. Sř. Vz násl.

Lišťák, a, m. = hoch, který mnoho za děvčaty chodí. Na Želivsku. Sř.

Lišťář, e, m., kdo lišty dělá. Leistenmacher. Let., Gl. 135.

Lišťátko, a, n., vz Liště.
Liště, ete, n., lišťátko = liše, 1. Junger Fuchs.
Lišti, lėšti, n., liskový háj, Haselbusch. V.
Lišti = lišči. Aqn.
1. **Lištička**, y, f., malá liška. V.
2. **Lištička**, y, f., lišta, Leistchen D.
Lištiti, vz Liskati.
Lištka, y, f. = lišta. — L., zadní ochlípený kraj boltce, helix. Ssav.
Lištnlear, u, m., drobná mince za Rudolfa II.
Lištota, y, f., lištoty, pl., klepy, Klatscherei. Us.
Lištovaně, getafelt, eingefasst. Vz Lišta. Jg.
Lištování, n., das Tafeln, die Bekleidung, Einfassnng. Br. L. dveří, Thürverkleidung. D. — L., lištované dílo, Leistenwerk. D., Us. — Jg.
Lištovati, lištami pokryti, mit Leisten beschlagen. — **co**: světnici. Us.
Lištovatý, mit Leisten beschlagen. Rk.
Lištovník, u, m, Leistenhobel. Rk.
Lištva, lištvička, y, **lištvice**, e, f., na Slov., Mor. a v Opav. (Pk.) = lišta; náčiní k věšení šatů, rohatina, Plk., Kd.; police, misník, Tellerbrett.
Lit, vz Líti.
Líto, a, n. Hoblovati po lítě a proti l-u (od kořene i. e. tlustší strany k tenčí straně a naopak). Vz Léto (na konci).
Litanie, e, f., z lat. litania a to z řec. λιτανεία, pokorná prosba. Litanei. *Střídavé modlitby*, při nichž jedna osoba stručnou modlitbu (proshn) pronáší, sbor pak kratičkou průpovědí přisvědčuje. L. o všech svatých, loretanská, o nejsvětějším jméně Ježíše. Vz S. N. — L., *žalostivé a nudné vypravování, nářek*. Rk. — L., množství, celý rejstřík něčeho, eine ganze Litanei, ein ganzes Register. Je toho celá l. Us.
Litati, vz Létati.
Litava, y, f., vz Litva, — L. řeka v Rakousích, něm. Leitha. Vz S. N.
Litavě = létavě.
Litavka, y, f., pták lehkého letu. Us. Dch. — L., vedlejší řeka Berounky.
Litavosť, litavý = létavosť, létavý.
Litba, y, f. = *zloba, zlo*. Litbu tvořiti. Výb. I. — L., *lijavec*, Gussregen. Us. Radim. — L., die Geisserei.
Litě (strč. lutie, liuto) = prudce, heftig. L. se na někoho oddati. Troj. L. proti někomu zuřiti. Ráj. — Jg.
Litec, tce, m., slevač, der Giesser, Schmelzer. L. obrazů D.
Litec, tce, m., litý člověk, ein Wiltherich, Bluthund. D.
Litecký, Giesser-. L. umění, die Giesskunst. D.
Litel, e, m., **lito**, a, n., kostronn, jedlíčí ratolesť, kterou o velikonočních svátcích děvčata po vsích nosí zpívajíce: Smrť nesem ze vsi, nové léto do vsi atd. Us. Na Mor.: Smrť nesem z města, nové lito do města atd. Mřk. Cf. Líto. — Jg.
Liteň, tně, f., ves u Karlšteina. Tk. III. 125.
Liteněice, dle Budějovice, mě. na Mor. u Kroměříže. Vz S. N.
Liter, vz Litr.
Litera, literka, y, f., lat., *písmeno*, der Buchstabe. Abecední litery. V. Květovaná l. (musirter Buchstabe). Nz. Vykládati něco (zákon) dle litery (a ne: dle smyslu). J. tr. L. zabíjí, ale duch obživuje. Br. Poznámky jsou tištěny drobnějšími literami (Letter). Vz Kuželka, na níž litera. Us. — *Tři liter pán* — kep = nestyda, blázen, Hundsfott L., Šm. *Litery* = *umění*. Učiti literám. V.
Literácký, literärisch, Literatur-. L. noviny, bobek, dneh (člověk učený), umění (literní), společnosť, kůr (jednota). Vz Literák. — Jg.
Literák, a, m., literat, ein Gelehrter, Schriftsteller. C. — *Literáci* zvláště slouli lidé před službami božími n. při nich v kostele písně z knih zpívající. Mitglied einer Sängergenossenschaft. Vac. Gabl. Vz více v S. N., Literat a Gl. 135.
Literarní, lat., písemnický, písemní, literärisch, Literär-. L. historie = dějepis písemnictví. Rk. L. společnosť, ústav, historie, vlastnictví, S. N., pozůstalosť.
Literat, a, m., literator, a, m., spisovatel, učenec, ein Schriftsteller, Gelehrter. V. — L., úd spolku zpěváků v Čechách v 15. stol. vzniklého. V. Vz Literák, S. N. a Tk. II. 390., Gl. 135.
Literatský, co se týká literata. L. jednota. Vz S. N., Gl. 135.
Literatura, y, f., lat. = písemnictví, úhrn všech knih. L. jest soubor všech písmem utkvělých plodů duševních, zavírajíc v sobě písemní památky a práce všech národů, rukopisné i tištěné, aneb i v kámen dlabané a v kov ryté. S. N. L. čili písemnictvo jest soujem všech plodů slovesných buď psaných buď tištěných, jimiž duševní život národa na jevo vychází prospívaje tudíž rozvoji vzdělanosti lidské. KB. 1. Vz tam. Literatura je obsahem přesná n. věcná a krásná či básnická. *Věcná*: vědecká, prostonárodní (populární). *Vědecká*: filosofická, bohoslovná, jazykozpytná, historická, přírodnická, právnická, lékařská atd. a každý z těchto oborův opět podlé svých částí jako filosofická. *Filosofická* pak: aesthetická, duševědná atd. *Prostonárodní*: pro lid, pro mládež, pro ženské pohlaví, pro jisté stavy, pro vzdělané obecenstvo. *Krásná l.*: poesie, řečnictví. (Světské: politické, soudní, naučné. Duchovní). — L. obecná, l. filosofie, l. řecká, východní n. orientalní, národní (franc., angl., řecká). *L. klassická* č. stará a novověká či moderní. — L. svatá n. církevní; světská. — L. stará n. mladá, veliká n. malá. Historie n. dějepis literatury n. literarní historie. Vz S. N. Dějepis literatury české, vz S. N. II. 315.
Literka, y, f. Buchstäbchen. Bibl.
Literně, buchstäblich. Slovo l. bráti. Br.
Literní, *od liter*, Buchstaben-, buchstäblich, Smysl literní. D. L. pohádka, logogrif. — **L.** = *liter n. učenosti se týkající*, wissenschaftlich. L. umění. Obírati se s literním uměním; učiti se svobodnému, literním umění; cvičiti se v l. umění; rozvésti se s literním uměním (učení opustiti). V. L. umění jest obecným lidem místo stříbra. V.
Litěti, ěl, ční, grimmig, grausam werden. Jg.
Litev, vz Litva.

Litevsko, a, n. = Litva.
Litevský, lithauisch. L. země (Litva). V.
Lithargyrism-us, u, m., počasné otrávení olovem. Vz S. N.
Lithias-is, e, f., řec., souhor úkazů chorobných způsobených kameny. Vz S. N.
Lithion, u, m., kysličník lithnatý, LiO. Šfk. 168.
Lithi-um, a, n., prvek kovový náležející k žířkovům. Vz S. N. Japík, vralík. Šfk. 167.
Lithofanie, e, f., řec., umění ohrazy do měkkých desk porcelánových vpraviti tak, že proti světlu drženy jsouce ukazují jejich světla a stíny. S. N.
Lithoglyfika, y, f., řec., umění řezati do kamene. Lithoglyphik, Steinschneidekunst. S. N.
Lithograf, a, m., z řec., kamenopisec, kamenoryjec, kamenotiskař. Rk. Lithograph, Steinzeichner, Steindrucker.
Lithografický, z řec., kamenopisný. Rk. Lithographisch.
Lithografie, e, f., z řec., kamenopis, kamenotisk, rytectví, tisk na kameně. Rk. Lithographie, Steinzeichnen, Steinschreibekunst.
Lithografovati, na kameně psáti, rýti. Rk. Lithographiren, auf Stein zeichnen.
Lithotom, u, m., z řec. L. Langenbeckův n. Sieboldův. Vz Nástroje k operaci kamene. Cn.
Lithotomie, e, f., kamenořez, operace, při které za příčinou vynětí kamene močního měchýř močni aneb hrdlo jeho se prořízne. Vz S. N. Steinschnitt.
Lithotripsie, e, f., řec., rozdrcení kamene v močním měchýři. Vz S. N.
Lithotypografie, e, f., Lithotypographie, rozmnožování tisku typografického přenášením jej na kámen. Vz S. N.
Líti, liji, lij, lije (ic), lil, lit, lití a leji, lej, leje (ic), lel n. lil, léti n. líti; linu, liň, lina (ouc), nul, linouti; lívati, lívávati. L., něco plynného pouštěti, giessen, zerren, schütten, vergiessen, ein-, hineingiessen, strömen. Jg. — **abs.** Lé se = lije se. Lé se i semi tam jako voda. Št. Z vašeho synáčka nevinná krev leje. Mor. P. 98. Zb. Déšť leje (teče). Jg. Přestaneš-li líti, přestane téci (o špatných přátelích). Č., Pk. — **co**: vodu, krev, železo, cín, olovo, mosaz, zvony, peníze, mince, děla atd. Jg. Kůň hnůj leje (žídké lejno jako vylévá). L. Jakoby ho ulil (způsobný, úhledný). Jg. — **odkud, z čeho.** Přšelo, jakoby z konve lil. Jg. Pot z čela leje (teče). Jg. S koní se lilo. Ml. Vodu z hrnce l. Jg. Pot z čela se mu lije. Jg. Krev z rány se lila. D. Leje se z oblakův. Jg. — **co (se) kam:** vodu do piva. Jg., Er. P. 266. Pivo do sebe l. (přílišně píti). V. Voda se do lodi lila. Kom. Lije co do sudu (co **na** horká kamna); lije do sebe, jakoby měl vysmolený žaludek. Vz Opilství. Č. Vodu z konvice do sudu líti. Us. Líti pivo do sebe co do sudu. Chč. 450. Líti co v hrnec. Jg. Leje v se jako v bečku. Jg. Pivo **mezi** oči lejí, když jím k vůli píti nechtějí. Čr. Moře **pod** město leje, spült an die Stadt. L., Šm. — **(čím) kam:** Vodou oknem **na** nás lili. Us. Leje (opilec do sebe) co na horká kamna (žízně uhasiti nemůže). Ros. Na zadek jí lejou. Er. P. 407. Vodou na nás lival. Svěd. — **Let.** — **se.** Pršelo, jen se lilo. Us. Déšť se leje. Kde se leje (nalévá, pije), tam se dobře děje. L. — **se komu po čem.** Slzy se mu po lících lejí. Pot se mu po tváři lil. D. — **se jak odkud.** Už se leje krev potokem **od** něho. Er. P. 498.
Litice, e, f., litá žena, ukrutnice, litá saň, ein wildes, grausames Weib, Tyrannin. — **L.**, furie, vzteklice, Furie. D. — Jg.
Litice, dle Budějovice, ves v Žambersku. Vz S. N., Tk. III. 443.
Litík, u, m., litý kolíček, jakýmž se mosaika dělá. Glasfluss. Techn. — **L.** či pryskyřník litý, ranunculus sceleratus, giftiger Hahnenfuss. Čl. 8., FB. 70: — **L.**, litý člověk, Wütherich. Zlob.
Litina, y, f. = *lijavec.* To je l.! Us. na Plaště, Prk. a jinde. — **L.** = *kov* roztopený a co z něho ulito: housky, šiny atd. Gusseisen. L. je křehká, zrnitého slohu, roztápí se (asi žárem 1600°) a může se líti do rozličných forem, ale je méně pevná a nedá se kouti. Obsahuje mimo železo 3—5% uhlíku. Vz Železo. Bř. 59. Vz Šfk. 234., 245.
Litinkář, e, m. Der Emailleure, Schmelzkünstler. Rk.
Litinový, Gusseisen-.
Lititi, il, cen, cení; rozlititi = litým činiti, grimmig machen. — **koho.** Rozlitil jej náramně. Us. — **se.** Hovado se počne lítiti. Ja. — **se komu** = líto býti, leid sein. Líti se mi to. Us. Musí se jim to l., když to vidí. Mark.
Litka, y, f. = litkup, Leihkauf. Šli na litku. Us. na Mor. D., Kd. Vz Litkup.
Litkup, u, m. L. v obecné mluvě = závdavek; též společné pití na utvrzení trhu učiněného; ale vlastně umluvený peníz za odstoupení od smlouvy. Též: odstupné, boží peníz. S. N. V Opav. a na Mor. litka, mor. též leitkauf. Pk. Reugeld, Reukauf, Angeld, Ilaftgeld, Leihkauf, Gottespfennig. V. L. (želkup, želkoupě) platiti. Sp. L. píti. Us. Když jste koupil a já prodal, dáme si na l. (hodneme pítí). Us. Při trzích dává se závdavek n. peníz hoží n. litkup, aby svědek byl trhu pořádného a prodavač v něm státi povinen byl. Pr. měst.
Litkupec, pce, m. = litkupník.
Litkupní lidé, kteří při litkupu jsou. 1401. Výb. I.
Litkupnický, Reukäufer-.
Litkupník, a, m., Reukäufer; Leihkauftrinker. Tk. II. 289., Kut. pr.
Litioch, u, m., šp. z něm. Lüttenloch v horn., das Windloch. Gl.
Litně = litě. Kat. 2888.
Litnosť = ukrutnosť. Výb. I.
Litnouti, vz Letěti.
Litný = litý, ukrutný. Kat. 57., 2788., 2913., 2949.
1. **Lito** (stř. liuto); *komp.* litěji (lintěji) 1. = *lité*, grimmig. Luto vyrazichu. Rkk. — **L.** = *žel*, leid. — **čeho, koho** (gt. příčiny, vz Mkl. S. 464.). By (bylo) mu lito svých života. Alx. 1120. Kterého je ti lito? Er. P. 179. Líto mi něčeho. Líto mi ho, V., účinku. V. Jest mi tebe l. D. — **komu čeho jak.** Je mi ho srdcem líto. Bl., D. — **komu (do**

koho). Do něhož nám velice líto, že to učinil. Měst. bož. Buď Bohu líto. Bart. — **že.** Líto mi zajisté, že jsem mu dal dcern svou. — Br., Svěd. — **o koho, oč.** Je mi o něj líto — germanismus, šp. m.: Je mi ho líto. Os., Bs., Brs. 100., vz: **čeho,** Věta podstatná (na konci).

2. **Líto,** vz Léto, Litel.

Litochleb, a, n., skoupý, Gelzhals. Reš.

Litochleby, dle Dolany, ves u Prahy. Tk. III. 115.

Litochovice, ves v Prachensku. Tk. III. 50.

Litoměřice (původně Košalovice), Leitmeritz, lat. Litomericae n. Litomericium, dle Budějovice. Od Litomíra n. spíše Litoměra. — *Litoměřičan, Litoměřan,* a, m. — *Litoměřičanka, Litoměřanka,* y, f. — *Litoměřický.* — *Litoměřicko,* a, n. — Slanští holubáři, Litoměřičtí vinaři. Jg. Vz Slanský a S. N., Tk. I. 616., II. 540., III. 652.

Litomír, a, m., jm. vlastní. Mus.

Litomyšl, e, f., *ne:* Litomyšle; Leitomischel, lat. Litomyslium. Vz S. N., Tk. III. 652.

Litorale, e, n., lat., pobřeží mořské, pomoří, zvláště krajina u Terstu. Rk.

Lítosť, i, f., **ne:** lítosť. Také dle Brs. 100. Zastr. lutosť. L. = *rozdrážděnosť, ukrutnosť,* Grimm, Grausamkeit. Přísnosť, krutosť (lítosť). Kom. Trasechu se lutostiú vsi udi. L. S. 93. — L. = *bolesť, žalosť, hoře nad něčím,* Reumuth, Wehmuth, Leid, Leidwesen, Betrübniss, Tranrigkeit, Gram, Herzleid. Jg. Srdečná l. V. Lítostí umříti. D. Srdce lítostí roztržené. Kram. Dluhův až do lítosti. Plk. Panoše l. měl svého přirozeného jazyka českého. Let. Velikou nad tím l. měli všichni. V. — L. *z účinku, hoře, litování, žel, pykání,* Reue, Leid. L. míti = litovati. V. Hříšník vzbuzoval sobě žel a l. V. L. a hoře nad hříchy. V. — L. míti, lítosť pojmouti nad čím. Sš. Sk. 224. V theolog. = bolesť duše (vnitřní) a ošklivosť hříchu, spojená s úmyslem nikdy více nebřešiti. MII. 143. Jest dvojí: 1. přirozená, 2. nadpřirozená, a tato opět buď *a*) dokonalá či skroucha (v. t.), buď *b*) nedokonalá či nákracha (v. t.). — L. = *bolesť nad jiným, milosrdenství, útrpnosť,* Mitleid. L. míti nad někým, nad cizím neštěstím. V. Lítostí neb k lítosti se pohnouti. V. Vší lítosti pozbytí. Flav. K lítosti náklonný, náchylný. V. L. někomu působiti. Us. Nemám nad ním lítosti. Br. — L. k nuzným míti. Pís. 1529. Všecku l. od sebe zamítati. Jel. — Jg. Almužna jest šlechetnosť veliká, když z lítosti nedostatku bližního pochází. Št. — Vz stran přísloví: Smutek. Vz také S. N.

Lítostiti, il, ění, Leid tragen. — **nad čím.** Nad bídami něčími l. Plk.

Lítostivě, s lítostí, mitleidig, barmherzig. V. L. něco říci. Kom. L. k srdci něco si připustiti. Sněm. 1540. — L., žalostně, bídně, erbärmlich, jämmerlich. V.

Lítostivosť, i, f., útrpnosť, slitování, jemnosť mysli, lítosť, Barmherzigkeit, Mitleidigkeit, Erbarmung. V.

Lítostivý. Lítostiv, a, o. — L. = *milosrdný, milostivý, spoluútrpný,* mitleidig, erbarmend. V. Lítostivým býti. V. — **komu.** Poutníkům máme lítostivi býti. Aesop. Lítostivý svým a mstitel zuřivý zlým. Br. — **čeho, koho.** Jest velmi sebe lítostivý (ucdůtklivý). Mus. — **ke komu.** Není k chudým l. Rad. zvíř. — Ottersd., Eus. — **na koho.** Byl otec na všecky l. St. skl. — L. = *lítosť působící, bolestný,* kläglich, traurig, jämmerlich, erbärmlich. Jg. — **komu.** To mi lítostivé bylo. Kom. L. divadlo jest mi to. Kom. Velmi jim těžkou a lítostivou věci bylo. Ler. — **komu do koho.** Jest mně do tebe velmi lítostivé. Žer. Sn. 54.

Lítostně, schmerzlich. L. něco snášeti. Ros.

Lítostnice, e, f., stánek slitování, die Bnndeslade.

Lítostnosť, i, f., Schmerzlichkeit, Reuigkeit, Barmherzigkeit. Ros.

Lítostný = lítosť působící, bolestný, schmerzlich, Ros.; lítostivý, milosrdný, mitleidig, barmherzig, reuig. L.

Litošov, a, m., jm. místní. Krok.

Litotes, jest figura vznikající, když užíváme výrazu na oko slabšího, v skutku však důraznějšího. S. N. L. (λιτότης, demінutio, zjemnění) vzniká, když se slovo záporné přičiněním zápornosti druhé v pojem kladný promění. V této příčině zdá se, jakoby mluvící méně pravil nežli v skutku jest. A ty Betleme, nikoli nejsi nejmenší mezi knížaty judskými, neboť z tebe vyjde vévoda, který by spravoval lid můj israelský. KB. 241. Vz Zk. Ml. II. 153.; Mk. Ml. 297.

Litovati, lituji, al, án, ání; litovávati. L., želeti, bolestiti, Leid haben, reuen, bemitleiden, bedauern, beklagen; šetřiti, schonen. Jg. — **abs.** Šťastný jest někdo, přej; neštěstí má? lituj. Kom. Kdo lituje, téměř nezhřešil. Ros. — **čeho, koho (gt.):** bídných, Jel., vlasti, Har., svých předkův, Kom., účinku (pykati), svých hříchů, V., práce, úsilí, peněz, nákladu (želeti). Jg. Nelitoval rukou (mnoho udělal). Ros. Nelitoval křídy, papíru a černidla (štědře počítal). Ros. Práce a potu nelitovati. V. Aniž jest, kdo by nás litoval. Čr. Svých nepřátel budu hleděti a té křivdy litovati (= mstíti), která se mi od nich děje. Arch. V. 355. — **co, koho (akk.)** šp. m. ho (gt.), čeho. Lituje jej m. ho (gt.). — **kdy.** Kdo kvapně orteluje, obyčejně po účinku lituje. D. — **koho, čeho v čem.** Lituje sebe v pracech (šetří se). Ros. Žádné práce v učení nelitoval. V. Nižádné práce v hledání sobě pomoci u lidí nelituješ. Br. — **čeho jak dlouho:** do smrti. Er. P. 102. — **že.** Litoval, že učinil člověka na zemi. Br.

Litovel, vle, Litovle, e (stř. Litovl, e), f., mě. na Moravě, Littau. — *Litovelský.* Jg. Vz S. N.

Litovice, ves u Prahy. Tk. I. 316.

Litovný, lítostivý, erbarmend.

Litozpěv, u, m. Trauergesang. Berl. král. 1709.

Litožnice, zašlá ves u Běchovic. Tk. II. 419., 453., 464.

Litr, u, m., rovná se obsahu kostky, jejíž strana jest decimetr dlouhá. L. = 10 decilitrům, či 0.7068515 mázu (7 litru as 5 mazů); litr as $2^1/_5$ žejdlíku; krychlový decimetr.

Litrometr, u, m., nástroj k měření specifické váhy tekutin.

Liturgický, z řec., bohoslužebný, liturgisch-, kirchen-, gottesdienstlich. Vz Liturgie.

Liturgie, e, f., z řec., bohoslužba; řád církevní, kostelní, obřadnictví. Rk. L., způsob, dle jistých zákonův a zásad spořádaný, jakým se konají veřejné a společné služby boží a obřady posvátné. S. N. Kirchenordnung, -gebrauch, -dienst, Anordnung des Gottesdienstes.

Liturgika, y, f., řec., nauka o církevních obřadech, o bohoslužbě. Rk. Souhrn pravidel o zevnější úctě a službě boží jistého náboženského sboru. Vz S. N.

Litutovice, dle Budějovice, Leitersdorf, v Přerovsku.

Litva, y, Litev, tvi, f. Lithauen. V. — *Litvan*, *Litvěnín*, a, m., polsky: Litvin, zastaralé Litvák; *Litvanka* (pol. Litevka). — *Litevský*. — Vz S. N. IV. 1321.—1344., Tk. I. 616. —

Litvinov, a, m. L. horní, Oberleutensdorf, v Žatecku. Vz S. N., Tk. III. 7.

Litvinovice, dle Budějovice, ves v Buděj. Us.

Litý, od líti, gegossen. L. nádoba, obraz, měď, železo, zboží, ocel, vdolek. Jg., Vys. Stojí tu jako litý. Us. — **L.** = *pouhý, samý, čirý*, lauter. L. skála; knoflík, massiv. L. Němec (kovaný, pouhý), ein Stockdeutscher. V lité, čiré noci. Až do lité noci. D.

Litý, *komp.* litější; = *silný, ostrý, náramný*, scharf, grimmig. Lítého jedu se napíti. Rváč. L. ocet, Ras., jed, V., oheň, Troj., saň, L. S., bouře, Jg., pryskýř, nežit, zvěř, šelma, fena. Jg. — **L.** = *divoký, ukrutný*, grimmig, grausam, wüthend. Jg. L. tyran, V., muka, Jg., boj, půtka, seč, dav, vrah, Tatar, Rkk., čert, Us., nepřítel, Troj., saň, had, šelma, pohan, hněv, Brt., zvěř (das Raubwild). Šp. — Kat. 2793., 3141. — **na koho čím.** Proto naň jiným lít nebyl než tiem, ež ho jest z dvora zbyl. Kat. 87. *Vjiž. Čech.* litý: litej drak. Kts. — **L.**, *lítostný*, lítostivý, zastr. Jg.

Liubica, zastr. = milá žena. Jir.

Liubiti, zastr. = milovati.

Liut, zastr. = lít, litý.

Líva, y, f. Südwestwind. — **L.**, druh houby.

Livák, u, m., die Schöpfschaufel. D.

Lívanec, nce, m., lévanec, lívaneček = litý vdolek nejvíce z ječné mouky, gegossener Talken. D.

Livěti, ěl, ění, sich kümmerlich ernähren. Koll.

Livia, e, f., manželka Augustova. Vz S. N.

Livi-us, a, m., slavný římský dějepisec. Vz S. N.

Livka, y, f. Giesskanne. Berg.

Lívo, a, n., nové, Gussmaterie. Techn.

Livonie, e, f., Livony, pl., Livonsko, a, n., Liefland, jedna z tak zvaných baltických gubernií. Vz S. N.

Livrej, e, f., z franc. livrée, služebnický oděv, šat. Rk. Die Liverei.

-livý (-livъ) přípona jmen přídavných, vz -avý: bedlivý, hanlivý, pohoršlivý, nakažlivý, svárlivý, bázlivý, bouřlivý, zdánlivý, mčenlivý, pamětlivý, strašlivý, stydlivý, učenlivý. Mkl. B. 227., 228.

Líz, u, m., *vrub na stromě* na znamení hranic lesních, líha, das Mahl, Waldzeichen, die Lache, Abplätzung. Jg., Pr. měst. Lízy sekati. Ms. stol. 16. — **L.**, **líz** = *lízání*, die Lecke. Ovce lizem jehně očistila. Svob. ovc. — **L.** = *jazyk jelení.* Vz Lízák. Der Lecker, die Zunge des Hirsches. D. — **L.** = *sůl n. jiné věci k lízání dobytku dané, též samo místo k tomu určené.* Líz, Salzlecke, Sulz. Míšenina z hlíny a soli, kterou ráda lízá zvěř jelení, dančí a srnčí. L. dáti, nastrojiti. D. Dáti ovcím něco do lízu. Us. Líz pro ovce. D. Zvěř jde na líz (na sůl). Us. **L.** opuštěný, vytlučený, vylízaný, ausgeleckte Lecke. Šp. L. dobytku dáti; natloukati, nabíjeti (dělati), Sulzen schlagen. Šp. Líz bráti, die Lecke annehmen; l. vylízati. Šp. Jelena u lizu zastřeliti. Ros., Šp.

Líza, Lizenka, y, f. = Alžběta na Slov. —

Líza, y, f. Us.

Lízač, e, m., der Lecker. V. — **L.**, břichopásek, fatkář, lízálek, Tellerlecker.

Lízačka, y, f., die Leckerin. D. — **L.**, *líz*, lízání, die Lecke. Jíti na l-ku. Zlob.

Lízačnost, i, f., mlsnost, Leckerhaftigkeit. Jg.

Lízačný, mlsný, leckerhaft. Bern.

Lízák, lízák, **líz**, u, m., jazyk jelení a dančí zvěři, Graser, Lecker, Weidlöffel. Šp.

Lízal, a, m., der Lecker. Ros. — **L.**, břichopásek, Tellerlecker. Reš.

Lízálek, lka, m., der Lecker. L. talířů = fatkář. Reš.

Lízání, n., das Lecken, die Lecke. D. To jako koček l. dlouho netrvá. Kom. — **L.**, líz, die Lecke. L. pro dobytek. Us.

Lízati, lízám (zastr. ízám) a líži; lízávati; líznouti, znul a zl, ut, utí. L., lecken, nippen, kosten; libati, küssen, lecken. Jg. — **abs.** Rád lízá = mlsá. Us. — **co:** med, krev, sůl. Us. Miluj svého bližního a kde můžeš, lízni ho (mrskni ho). Prov. Dr. I. Axamit. Staré kozy také rády sůl líží. Mladá koza sůl líže a stará i se slánkou vezme. Vz Koza. Ros. — **komu co.** Kočka si tlapy líže. Us. — **čeho.** L. noh tvých. Jza. — **co čím:** jazykem. V. Sprahlým hrdlem lízali rosnú trávu. Rkk. 52. Vlny lebčím tokem líží břeh. Gníd. — **co jak.** Dávati komu skrze sklo med lízati. Vz Slib. Č. Z předu líže, ze zadu škrabe (lichý přítel). Us. — **co s kým.** Vz Meluzina. — **v co, kde.** Moucha lva v hřbet, v pysk, po uších i po slabizně lízá (bodá). L. — **proč.** Dlaň pro hlad l. Reš. — **se s kým** (hubičkovati). Rk. — Vz *stran přísloví*: Pes, Koza.

Lízavka, y, f., bolavé koutky. U Bydž. Mý.

Lízavý, kdo rád lízá, gern leckend. Jg.

Líziti se, lízávati se, smáti se ulizujc se, schmunzeln, lächeln. Ros.

Líziti, lízem znamenati stromy lesní, plätzen. — **co:** stromy. Um. les.

Lízka, y, f., die Lache am Baume. Rk.

Lízna, lízníčka, y, f., znamení, Strieme, Mahl, Mahlzeichen. D. Tak si připil, až má líznu na čele. Us.

Lízné, ého, n., das Schrotamt. Boč., Gl.

Líznice, e, f. = lékořice. Lex. vet.

Lízník, u, m., lízovaný strom, ein Lachbaum. D.

Lízniti, il, ěn, ění, fein und ungleich spinnen. Na Slov. Plk.

Lízoň, ě, m., lízavý, ein Lecker. Zlob.

Líznutý = opilý, betrunken. Lpř.

Lizof, u, m., der Löschofen. 1486. Gl. 135.
Lizovačka, y, f. Waldzeichen (das Werkzeug).
Lizování, n., das Lachen, Abplätzen, vz Liz. D.
Lizovaný, abgeplätzt. L. strom, Lach-, Mahlbaum. D.
Lizovati, lihovati = lizy dělati, abplätzen, anlaschen. *co čím*: stromy sekerou. Vz Liz, Liha.
-liž. Mnoho-liž bude dní mých? Br. Vz -li.
Ližicenka, y, f., stigmus, hmyz. Krok.
Ližina, y, f. = liha. D. — **L.** *ve mlýně*, Rumpfleiter. V ližinách visí koš na štalcích. Us. — Na *ližinách leží úl*. Unterlage. Us. — **L.** = *postranní tesy u schodů*, v nichž stupně zadělané leží, Seitenhölzer bei den Stiegen. Us. — **L.** = *dřevěné podlahy* při stavbách. Řád stavění.
Ližník, a, m., der Schroter, Lachmann. 1557. Gl.
Ljubina, Lubina, y, f., Leoben, mě. v Štyrsku. Vz S. N.
Ljubno, a, n., Laufen, mě. ve Štyrsku. Vz S. N.
Lk (lv). Těchto skupenin souhlásek v ná slovi užívá se jen po jednou: lkáti, lvice a v příbuzných jejich. Ht.
Lkání, n., das Lechzen. — **L.**, úpění, vzdychání, Seufzen, Wehklagen, Aechzen. V. Jej popadě l. St. skl. Nyní je čas na své hříchy lkání. V. I by lkánie i by radovánie. Rkk. L. nad hříchy. Sych. Lkáním slova přetrhnjíc mluvila. Háj. S pláčem a lkáním. Žák. sv. Ben. — Jg.
Lkáti, lkám, lkal, ání; lknouti, nl, utí; ikávati. **L.** = *lykati*, *polykati povětří*, *otvírati ústa na znamení veliké žízně*, lechzen. Když veliké horko bývá, obyčej mají lkáti. Br. — **ke komu.** I zvěř polní lká k tobě. Br. — **L.** = *hlasitě a plačtivě vzdychati*, *úpěti*, lechzen, ächzen, schluchzen, krächzen, wehklagen, seufzen. D., V. — **abs.** Všecko stvoření lká. Br. — **(koho) v čem.** I my v sobě lkáme očekávajíce vykoupení. Br. Přehořce v sobě lkaje, když mne nepřítel stíhá. Br. Pro níž srdcem v túhách lkajl. Boč. L. v mukách. Pass. Ve krvi bratra svého l. (války veda). Chč. 449. — **ke komu.** Lid k Bohu lká. Kom. — **po čem**: po dobrém. Syr., Br. — **nad kým, nad čím.** Pláč., V. — **čím**: srdcem. Alx. Pláčem a úpěním ikávali jste. Kon. — **proč.** L. chudobú. Výb. I. 80. — **z čeho.** Mám z čeho l. Tkad.
Lkavě, ächzend, seufzend, kläglich.
Lkavý, lkající, lechzend, ächzend, seufzend. Aqn., D.
Lknouti, ul n. lkl, lknut, lknutí, verschlingen. Nedáš mi ani polknouti mé sliny. Job. — *Lknouti*, leknouti, sterben, abstehen, ersticken. Jg. Ryby všecky lekly. Jest tu parno, že by mohl člověk leknouti. Us. — **čím.** Láskou lekl. Puchm.
Lloyd, n, m. (lend), námořnický pojišťovací ústav v Londýně, v Terstu. Rk.
Lnáře, dle Budějovice, ves se zámkem: Schlüsselburg. Rodiště spisovatele tohoto slovníku; narodil se tam dne 26. pros. 1825. — Vz více v S. N., Tk. III. 554.
Lněnice, e, f., **iněnička**, *něco lněného*, Leintuch. Jád. — **L.**, *kus lnu*, ein Büschel Lein, Flachs. Ros.
Lněniště, ě, n., na Slov. lenoviště, Flachsfeld. Us.
Lněnka, y, f., thesium, Leinblatt, rostl. Kk. 155., FB. 34.
Lněný, na Slov. lenový. *Od lnu*. Lein-, Flachs-. L. semeno, stéblo, olej. D. — **L.** = *ze lnu udělaný*, Lein-, leinen, Flachs-. L. šátek, Us., plátno, niť, V., sukně, roucho, život, V., (živůtek), příze, oděv, kalhoty, látka, halena, Šp., damašek, cvilich, kanafas. S. a Ž.
Lnice, e, f., olejná květina. Lein-, Flachsdotter, camelina sativa, myagrum sativum. Rostl., Čl. 18., Kk. 215., FB. 75.
Lniné, čte, n., lněné símě, Leinsamen. Us. u Krásné Hory v Táborsku, u Jílového. Mý.
Lniště, ě, n. = lněniště.
Lnouti, lnu, lni, lna (ouc), lnul, utí. V lnouti *p* odsuto, cf. lpěti n. lpíti. Gb. III. 111. Kleben, ankleben, anhangen. — **komu na co.** Lne mi na to košile (přilnuje se). Jg. — **k čemu, ke komu.** Nelne mi k němu mysl (netáhne mne). Ros. K tomu jim srdce lne. Kom. Kdo lne k nevěstě. Br. K životu l. Šm. — **po kom, po čem.** Lnula jest duše má po tobě. Žalm. — **čím ke komu**: nešlechetností k bohatství lnou. Reš. L. k někomu láskou. — **ke komu s čím**: s láskou. Os.
-lo, přípona a) jmen podstatných: dílo, sedlo, jídlo, peklo, světlo, Ht., D., C.; Mkl. S. 100.; vz -tlo a Gb. III. 105.; 2. příčestí minulého činného rodu střed. nes-lo, padl. a, lo.
Lobava, y, f., mě. v Lužici, Löbau. — *Lobavan*, a, m. — *Lobavský*.
Lobeč, bče, f., v Rakovn. Tk. I. 616., II. 489.
Lobeliaceae, chylanovité rostl. příbuzné zvonkovitým. Vz S. N.
Lobenstein, Uvalina, Uvalno u Krňova ve Slez.
Lobkovice, dle Budějovice, ves u Brandýsa. Vz S. N. — Páni, knížata z Lobkovic, **ne**: z Lobkovicú. Vz Jméno. — Vz Tk. II. 425., 490., III. 652.
Lobník, Hlomnice, Lomnice u Rýmařova na Mor.
Loboda, y, f. = lebeda. Na Slov.
Local, vz Lokal.
Locika, y, f., lat. lactuca, něm. Lattich, druh rostl. čekankovitých z řádu spoluložných. L. pospolitá (n. zahradní = hlávkový salát, l. sativa, Gartensalat, Čl. 105.), tuhá, lesní (l. scariola, wilder Lattich), jivnatá, vrbovitá, modrá, planá, kadeřavá (okrouhlá hlavatá), kvetlá, veliká (veliký skočec), Jg., jedovatá či ostrá (l. virosa, Giftlattich. Čl. 106.). Vz Čl. 105., S. N., Kk. 163., FB. 40.
Locikový, Lattich-. L. voda. Čern.
Locírovati, z něm. a to z lat. locus, locare, *lépe*: lokovati, řaditi. Žáky ve škole dle známek lokovati, řaditi, sestaviti, posaditi.
Locustae, kobylky.
Loček, čku, m., vz Lok. — **L.**, čka, m., lokaj. Na Slov.
Ločidlo, a, n. L. smrduté, ferula assa foetida, Stinkasand Kk. 198.

Ločkati, kollern. — **komu kde**. Ločká mi v žaludku (bručí). Jg. — **se**. Flaše nedolitá se ločká. Plk.

Ločovec, vce, m., Leithammel; **ločovka**, y, f., das Leitschaf. D.

Loď, i, nebo lodí, i, f., loďka, lodice, lodička, das Schiff, die Arche. Loď, i, podlé ‚Kosť', v obecné mluvě: loď, ě, podlé Daň; *lodí* dle ‚Paní' (Znamení). V dat. a lok. pl. raději dle ‚Lodí (Paní),' než dle ‚Kosť,' neboť lodem a lodech jsou nám nyní tvrdými tvary, tedy: lodím, lodích. Vz konec článku tohoto. Bs. V již. Čech. užívá se jen tvaru: lodí a slovo to jest tam rodu středního. Kts. Loď mořská slove také koráb. O původu slova *loď* vz Mz. 54., Mkl. B. 72. **Části lodi**: *trup* (Rumpf, Schiffskörper) a *úprava* (Zurüstung). **Části trupu**: *hořejšek* (nad vodou, todtes Werk, Oberschiff), *dolejšek* (lebendes Werk, Unterschiff, pod vodou); *přída* (Vorschiff) od hlavního stěžně až na konec *klounu* (pysku, Schnabel); *zaď* (Achter) od hlavního stěžně až *ke kormě* (krmě; toto slovo již zobecnělo, jako i kormidlo, kormidelník. Pk. navrhuje, abychom m. neurčitého slova ‚zaď' položili slovo ‚korma', ale ‚korma' jest jen částí zadi, zadek lodi a nejde až k hlavnímu stěžni); *strany trupu: boky* (pravý, Steuerbord; levý, Backbord, hledíme-li od kormy k přídě). Oba boky se klínovitě stýkají na přídě *v čelo* (nos, hlaviznu, Bug., Šp.), na zadi spojuje je v hořejšku *korma*, pod tou se opět sbíhají a přecházejí před *vrtulí* (Schraube, totiž na vrtulových lodích) n. před *kormidlem* v *dolejšek*. *Dno* lodi (široké, úzké, ploché, zaokrouhlené) končí se v *kýli* (Kiel), v základním břevnu celého trupu. Na hořejším čele je *kloun*, jenž na svém otčití mívá nějakou *figuru*. Hořejšek boků spojen jest *palubou* (plochým hořejškem trupu, Verdeck, Oberdeck). Prostora mezi palubami slove *mezipalubí* (Zwischendeck), na válečných lodích: *střílna*. Křivá dřeva n. žebra lodi, na kterých prkna poboční přibita jsou, slovou *kleče*. (D., V., vz Kleč.). — **K úpravě** *lodi patří*: stěžně, tyče, ráhna; plachty a vlajky; lánoví a táhla (Tau-, Takelwerk); schody, čerpadla, nátoče, kuchyně; čluny s plachtami a vesly atd. Dle S. N. a Pt. *Stěžně* jsou se všech stran k bokům lodi *lány (velbloudy)* upevněny; hlavní láno stěženní slove: *stěh*. *Stěžeň* na přídě slove *přední*, u prostřed lodi *hlavní* a na zadi *zadní* stěžeň. Na stěžních visí *ráhna (rejny, žezla)* a na těch *plachty*, které se provazy otáčejí a proti větrům staví. Na stěžních jsou *koše*, do kterých plavci po provazových řebřících hlídat lezou; na vrcholu stěžně bývá *korouhvička*, větrův ukazovačka a *vlajky* ukazující, kterému národu lodnici náleží. Na lodi je *kotva*, *střelka (dralka n. kompas)*, *olovnice* (kterou hloubka moře se měří). Pt. Úprava přechází v *přistrojenosť* (Ausrüstung), dá-li se do lodí mužstvo, děla, malá zbraň, střelivo, léky, potrava, jiné zásoby, mapy, astronomické nástroje, náčiní řemeslnická. Vezme-li se toto z lodi, loď *se odstrojila* (abrüsten, abtakeln). S. N. — Stran částí lodi vz také: *Koráb*. — **Druhy lodí**. L. veslová (veslo leží, když se jím veslnje, ve *vlčku*), plachtová, parní o kolesech n. o vrtuli n. o obojím, obchodní (kupecká), válečná: řadová, Linienschiff, o více než 60; fregatta o 30—60; korvetta o méně než 30 dělech; všecky mají po 3 stěžních; briga má 12—20 děl a 2 stěžně; které mají méně děl, slují skunery, kutery, dělové lodice; lodí *obrněné* (Panzersch.) až na 6 střevíců pod vodu železnými deskami ztloušti 4—6" pobité; lodí zapalovací (k zapalování nepřátelských lodí, Brander). L. jedno-, dvou-, třístěžné (Ein-, Zwei-, Dreimaster, Čsk.), Pt., S. N.; l. dřevěná, železná, vlečená (Schleppsch.), galeje, S. N., k pobřežní plavbě (Küstenfahrer), vedlejší, poštovská, Nz., přepravní (Transportschiff), J. tr., kuter (rychlá, válečná loď), Nz., skuner (Schoner, Schooner, angl. úzká a rychle plovoucí l. s 2 stěžni), skuta (čuchoňská l., úzká o jednom stěžni), steamer (stimer, ang., parník), steamboat (stimbót, ang. parník), šalupa (z fr. chaloupe, menší l. rychle plovoucí k posluze lodím větším), brigantina (lehká loď řecká o jedné plachtě s nízkým bordem), palíčí (Brandschiff, der Brander), parní (parník, paroloď), povlečná (Remorqueur, Bugsirschiff), korsar (l. loupežnická), krak (l. s třemi stěžni na baltickém moři), levantinky (španělské lodi k plavbě do Levanty určené), lugger (ang. rychle plovoucí l. s 2—3 stěžni), čajka (zvláštní druh lodí na Dunaji a na Dněpru, též: šajka), allegra (na níž se zboží z velikých lodí skládá), propeller (l., která má kola vzadu, z lat. propellere), Rk., malá, dlouhá (galeje), přikrytá, otevřená, dvou-, tří-, čtyř-, pěti-, šesti-, sedmi- atd. řadní (o dvou, třech atd. řadích, jedněch na druhých n. nad druhými), dopravná, převozní (prám), špižní, prázdná, loupežná či loupežnická či zlodějská, obranní či strážní, střelčí (hončí n. honná), hlavní (admirálova), dobytá, zajatá, na řeku, okovaná, přistrojená či hotová, vypravená (V.), rybářská (Har.), nákladní či nákladová, spěhýřská či spěhovní, Kom., ohnivá (zápalovací), D., obtěžkaná, vz Obtěžkati. D. L. převozná, Fahr-, cvičebná, Schul-, obslužná, o vrtuli (Propellersch.), baštová (Kuppel-, Thurm-) o trojí palubě (Dreidecker), praporní (Flaggen-), Čsk., věžná (Thurm-), bitevní (Schlacht-). Dch. — Majetník lodi (loďař), Nz., správce, majitel, pán, spolek majitelů lodí (spolek lodnický), škoda na lodi, J. tr.; břicho, vyduti lodi, dříví na l.; dno, pažení, přída atd. lodi, most z lodí, Šp.; přístav, stanoviště lodí. V. L. vlnami se zmítá. Us. L. se na kusy ztroskotala. Jg. L. na loupež táhla, plula. Har. Loď n. lodí stavěti, hotoviti, přistrojiti (ausrüsten), opraviti, k přístavu doplaviti, zlomiti, V., ztratiti, odvázati, někoho s lodí vypraviti; l. potopiti, Har., k něčemu přivázati, Vrat., kotvemi držeti, Har., do přístavu vehnati, Kom., prostřeliti, D., odstrojiti (abrüsten), lánovím opatřiti (antakeln); z lodi vypraviti (ausschiffen). Čsk. L. pustiti, od břehu odstrčiti (odplouti), prachem do povětří vyhoditi, Us., loď proti větru táhnouti, Vrat., vesly hnáti, převrátiti, do vody s břehu spustiti, tyčkami postrkovati. Us. — Do lodí vsednouti, Vrat., vstoupiti. D. Na lodi (po moři) plaviti, se plaviti, jeti, se vézti, se převézti, odjeti, přijeti, přinésti, přeplaviti, plouti, V., na lodi při vesle seděti. Kom. Na

l. něco vypraviti (u. po lodi). Nz. L. se utopila na poslední prkno, ist mit Mann u. Maus untergegangen. Dch. Pustili lodě po Pádu. Výh. I. 521. Lodi se svěřiti. V. S lodi k břehu přistaviti. V. Lodí na písek naraziti. Us. Z lodi něco vyhostiti (vyhoditi), z lodi vystoupiti, vyjíti. Har. Na těch lodech, v lodech Br., v lodech, Har., s loďmi, s lodími. Br., V. (Z těchto příkladů lze poznati, že *loď* skloňovali dle *Kost.*) Výprava na lodi n. po lodi. Nz. Kde mnoho správcí lodních, tam se loď rozbíjí. Pk. Vz Koráb, Stěžeň a S. N. VI. str. 437. — **L.** *chrámová*, podélná část chrámu; při větších chrámech: hlavní či střední a boční. Das Schiff. Vz Kostel. S. N. — **L.**, loďka *tiskařská*, das Setzerschifflein. Rohn. — **L.** = *dolík v nose*, das Schifflein. Plk. — **L.**, *kosť v noze*, das Schifflein. Sal. — **L.** *cukrová*, marcipán, das Zuckerschiffchen. V. — **L.** *s kadidlem*, na kadidlo, das Weihrauchschiflein, die Räucherbüchse.

Loďař, e, m. Schiffszimmermann, -hauer. Us.

Loďařství, n. Schiffbau. Us.

Lodce, e, f. = člunek. Lex. vet.

Loděcký, Schiff-.

Loděnice, e, f., lodnice = staviště lodí, Docke, der Schiffsstappel, die Werfte. V. Vz S. N. — **L.**, e, f., ves v kr. pražském, Tk. I. 616., III. 652.; L. německá, ves na Mor.; L., ves ve Znojemsku; L., Lodnitz, v rak. Slez. Vz S. N.

Loděnky, pl., f., nautilidae, čeleď hlavonožců. L-ka obecná, nautilius pompilius; l. česká, n. bohemicus; l. opuková, nautilius sublaevigatus. Vz S. N., Frč. 256.

Lodi, vz Loď.

Lodice, e, f.: dělová, dělostřelecká, Nz., zákopnická, Pionierfahrzeug. Čsk. Vz Loď. Kleines Schiff.

Loďiák, a, m., der Schiffmüller. Rk.

Lodička, y, f. Vz Loď, Loďka. L. slaměná ze šáchoru papíru. Kk. 116.

Lodikaz, a, m., der Schiffbohrer, hmyz. Rk.

Lodilovec, vce, m., der Kapper. Vid. list.

Lodinář, loďnář, e, m., der Schiffhauer, Schiffer. Troj.

Lodinářský, loďnářský. Schiffbauer-. L. uměnl. D.

Lodinářství, loďnářství, n. Schiffbaukunst, Schiffbau. Kon.

Lodistavitel, e, m. = lodinář.

Lodiště, ě, n. L., loď, Fahrzeug. Zlob. — L., staniště lodí. Schiffsstationsplatz.

Loditi, il, ěnl = na lodi plouti, schiffen. Lex. vet.

Lodivoda, y, m. Lothse.

Loďka, y, f., die Zille, das Schiffchen. L. hončí n. střelčí. Rennschiff. D. L., kocábka, člun; l. se žene veslem, tyčí n. lánem se táhne. Pt. — **L.** *u tiskařův* = prkénko hladké, lištami ohroubené, na něž z úhelnice kladou se slovíčka, tak že jedna strana na ni přijde. Techn. L.: osmercová, čtvercová, dvoučtvercová, archová. Nz.

Loďkář, e, m., der Nachenhauer. Jg.

Loďkovitý, nachenförmig. Ssav.

Loďkový, Nachen-. Us.

Loďňák, u, m., lodní mlýn, Schiffsmühle. D.

Loďňář, e, m. = loďař. Tk. II. 374.

Loďnatý, schiffreich. D.

Lodné, ého, n., přívozné, Schiffzoll. Svrchované platí Pán lodné Petrovi. Sš. L. 66.

Lodní, Schiff-. L. most, mlýn, Nz., clo, úřad, dno, podlaha, správce, velitel, prapor, náklad, důstojník, registřík, J. tr., stěžeň, plachta, plátno, Troj., smola, přístav, lidé (lodníci), boj, mistr, zásobárna, Jg., těleso (Schiffskörper). Dch. Vz Loď.

Lodnice, e, f. = loděnice.

Lodnický. L. cesta podél pořičí, po které jdou koně táhnouce loď proti proudu. Treppelweg. Dch.

Lodnictví, n. Schifffahrt, Krok., das Schiffswesen.

Lodnictvo, a, n., die Schiffsmannschaft. Us.

Lodník, a, m., der Bootsmann, Schiffer; Rheder. — L. = loďňák.

Loďstvo, lodstvo, a, n., (armáda, vojenská výprava lodí na moři). V. Die Flotte, das Geschwader. L. proti nepříteli poslati, vypraviti. Us. Dáti se na vojnu k loďstvu. L. pohřiziti. Loďstvem vítěziti, nepříteli škoditi, nepřítele stíhati; loďstvem někomu něco dovážeti. Vz Vojsko, Válečný.

Loďucha, y, f., argonauta, plž. Krok.

Lodyha, y, f., prut, koštál, caulis, Stengel. Jg. L. je peň rostlinný jednoletý, jenž málo zdřevnatí a po roce hyne. Lodyhy trav (dutými články a napuchlými uzly se vyznačující) slovou *stébla*. *Stvol* je l. hezlistá huď zcela holá aneb pouze dole několika listy opatřená, ale květonosná, vz Petrklíč. Lodyhy od počátku po zemi se plazící a kořenující slovou *šlahouny*. Vz S. N. L. jednoduchá n. nerozvětvená, jednokvětá, huňatá, položená, přímá n. vystoupavá, mnohokvětá, větevnatá, nahá, lysá, tlustá, vřetevnatá, hezlistá, huňatě chlupatá, s napuchlými uzly, štětinatě mrtnatá, uzlatě článkovaná, květná, slahá, křehká, uzlatá, hranatá, ovíjavá, popínavá, čtyrhranná, olistěná, srstnatá, od dolejška větevnatá, pýřitá, oblá, dutá, vysoká, větvitá, tenká, žláznatě lepkavá, plstnatá, štětinatě srstnatá, draslavá, vlnatá, trnitě křídlatá, hrázdovaná, niťovitá, točivá, dvojřízná, rýhovaná, bylinná, uzlatě napuchlá. Vz Stéblo, Stvol a hlavně: Peň. Čl. Vz také Kk. 21., 59., 60., 93.

Lodyhovitý, stengelförmig. Rk.

Lodyhový, Stengel-. Rk.

Lodyžnatý, lodyhatý, stengelig. Rk.

Logaoedický, logaoedisch. Logaoedické verše slovou ty, v nichž zrychlený, živý rozměr daktylický přechází ve volný rozměr trochejský. S. N. Verš l. skládá se ze čtyř stop, z nichž první dvě daktyly jsou, druhé dvě trocheje: _ ᴗ ᴗ _ ᴗ ᴗ _ ᴗ _ ᴗ. Otčinomá přemilá neheská. (Sš). KB. 5. Vz Mk. Ml. 319.; Zk. Ml. II. 196.; Sš. 20.

Logarithmický, z řec., poměročetný, logarithmisch. Rk. Vz Logistika. Řada, soustava poměročetná (logarithmická). Nz.

Logarithm-us, u, m., poměročet. Vz více v S. N. Briggické poměročty, přirozené. Nz.

Loge (lóž, fr.), oddělený pokojíček v divadle; obydlí vrátného. Portierswohnung. Rk.

Logement (ložmaň), fr., příbytek, domácnosť, Wohnung.

Logický, logičný, logiční, z řec., myslový, Šš. L. 189., umnický, důsledný, logisch, folgerecht, vernunftgemäss. Rk.

Logik, a, m., rozumovědec, muník, ein Logiker. Rk. Vz Logikář.

Logika, y, f., z řec., umnice, umověda, rozumověda, Rk., myslověda, Logik, Denklehre, Denkkunst. L. je nauka o správných dobách (formách) myšlének. L. pouhá neb obecná (pura), užitá n. zvláštní (applicata). L. užitá je vývodná (deductiva) a přívodná (inductiva). Jd. L. psychologická (fysiologická), formalní, dialektická. Hš. (S. N.)

Logikář, e, m. Logiker. Jel. O hubení logikáři, že takové bláznivé konsekvence činíte. Štr. Vz Logik.

Logirovati, z něm. a to z fr., lépe tedy ložovati, bydleti, logiren, wohnen. S. N.

Logis, loží, fr., byt, obydlí, Wohnung. S. N.

Logistika, y, f., či čára logarithmická (mth.) slove křivka, jejíž úsečky k sobě se mají jako logarithmy příslušných pořadnic stálým číslem znamenaných. Rovnice její jest: x — n. log. ay. — Osa úseček je *nedopadnicí* (asymptotou) a *podtečnice* (subtangenta) jest veličina stálá. S. N.

Logograf, a, m., z řec. L-vé, první dějepisci národa řeckého pověstí prosou píšící. S. N.

Logogrif, u, m., taková hádanka, při niž přesmyknutím čili přesazením hlásek vždy jiné slovo povstává: líbím — bílím, skála — láska. Vz S. N. L. (z λόγος, řeč a γρῖφος, síť rybářská), řeč vtipně tak nastrojená, aby se v ní zapletl jak v síti. KB. 315., 224.

Logrfuky, šp. z něm. Lagerfuge u zedníků m. ležmé, ložní spáry.

Loh, u, m., *řeka* v Rakousích, Laa; 2. = *sklep* = loch, Keller, vz Loch., Kts., Us. v již. Čech., u Petrovic v Ber., Dch.; 3. *špatně* m. *hloh*.

Lohaza, y, f., ječná kroupa, Gerstengraupe. Na Slov. Ryb.

Lohniti, il, čn, ční, chlastati, saufen. Nalohnil se. Us.

Lohoť, č, f., krupky s deštěm, Gräupeln mit Regen. L. padá. Us.

Lohova, y, f., sezám, das Sesam. D.

Lohový, lépe hlohový. Jád. — L., Laaflūss-. Th.

Lohyně, ě, f., lépe: hlohyně.

Loch, u, lůšek, šku, m. = *důl, dutina, díra, jeskyně*, Grube, Loch, Štelc., Puch. Vodu v lochu, studnici, rybníce bráti. Mus. 1864. 30. — L. = *sklep*, Keller. V., Háj., Lom., v již. Čech. Kts. — L. = hloh, v již. Čech., Kts., v Krkon. — L., místo v Rakousku, Laa. D. — L. Aus dem letzten Loch pfeifen, z posledního mlátiti, mlíti. Brs. 100.

Lochan, u, m., pánvice, Becken im thierischen Körper. Ssav.

Lochcivý, lochtivý, kitzelig. Us. Bolesl.

Lochenice, vz Lochynice.

Lochla, e, f., *očistky*, slove výtok děloby aneb materníku v době omladků se jevící. S. N.

Lochna, y, f., lépe snad lachna, manda, škápa, chlapkyně, ein langes Weibsbild, eine Standarte. Jg.

Lochočice, ves. Tk. I. 363.

Lochovati = vydrážeti, lochy dělati. — V hornictví = skálu dlabati, vrtati, Rohn., prorážeti, díru v ní dělati. Vys. — L., bíti, schlagen, prügeln. — **koho.** Us. u Petrov. Dch.

Lochovice, dle ,Budějovice', ms. v Hořovicku. Vz S. N.

Lochtati, vz Lektati.

Lochtivý = lektavý.

Lochviště, ě, n., v Krkonoších ležení, ložisko zajícovo. Hasenlager. Kb.

Lochyně, ě, f., vlochuně (brusnice), vaccinium uliginosum. FB. 67.

Lochynice, Lochenice, ves u Kr. Hradce. Tk. I. 88., III. 57.

Loitsch, Logac, Legatec v Krajinsku.

Loj, e; lůj, gt. loje, m.; v již. Čech. luj (vz ů), Kts., u myslivců: běl, bělí. Šp. Od li (lí-ti), vz *i* v *oj* a *ůj*. Unschlitt, Inselt, Talg. V. L. hovězí, kozí, jelení, skopový, ovčí (vz Šfk. 498.), malobarský, jadrný, přepouštěný n. přečištěný. Kh. Loj čínský, (z plodů stromu stilingie), Šfk. 499.; telecí. Šfk. 498. L. přepouštěti, přeškvařovati. Šp. Svíčka bez loje = knot, hlupec. Prov. Sádlo se nessedá tak hustě jako lůj, protože je břídší. Kom. Loj míti; lůj dáti. D. Nehledej na šťávě loje = marná věc. Vz Marný (stran přísloví). Flaška, Č., Lb.

Lojalní, vz Loyalní.

Lojan, u, m., Stearin, Šm., Talgsäure. Tpl.

Lojanka, y, f., Bergtalk. Presl.

Lojanovka, y, f., Stearinkerze. Šm.

Lojda, lajda, y, f., ženština i životem i strojem nepořádná, Schlampe. Na Slov. Ryb. — **L.**, ženština krhavá, eine Triefäugige. Bern.

Lojdák, lajdák, a, m., chlap drzý, nepořádně strojený, frecher, unordentlich gekleideter Kerl. Na Slov. Plk.

Lojdavý = krhavý, triefäugig. Na Slov. Plk.

Lojdisko, a, n. = lojda. Plk.

Lojdy, pl., f., krh, das Triefen der Augen. Plk.

Lojiti, il, ení = lojem mazati, mit Unschlitt bestreichen. Na Slov. Plk.

Lojník, u, m., kámen omakáním loji podobný, der Talg. D.

Lojný, talkig, fett. L.

Lojolita, y, m., Jesuit. Kom.

Lojovačka, y, f., u tkadlců, lojovací štětka. Pinsel zum Bestreichen des Anzettels mit Unschlitt. Vz Tkadlcovství.

Lojovatěti, ěl, ění, talkicht werden. Us.

Lojovati, mit Unschlitt bestreichen. — **co čím.** Tkadlec osnovu lojovačkou lojuje, aby změkla. Krok.

Lojovatosť, i, f., Talkigkeit. Us.

Lojovatý, talkicht, voll Unschlitt. Zlob.

Lojové, ého, n., das Unschlittgeld. Od řezníků platu lojového. 1701. Gl. 136.

Lojovice, e, f., lojová svíčka, Unschlittkerze. D.

Lojovina, y, f., Stearin. Techn.

Lojovitý, talkicht. Rk.

Lojovník, a, m., Unschlitter. Tk. II. 375., 381., Mus.

Lojový, Unschlitt-, Talg-, Talk-, talkig. L. svíčka, svíce. Kom.

Lojtra, y, f., **šp.** z něm. Leiter, řebřík, řebřina na voze. — *Lojtrovec*, vce, m., řebřinový vůz, Leiterwagon. Na Slov. Plk.

Lok, u, loček, čku, m. = *jedno polknutí, hlt*, ein Schluck. Jedním lokem to vypil. Ros. Dva loky udělal a žejdlík vypil. Us. — **L.** = *co se lokem vypije*, Schluck, Trunk. Loček vína nás posílnil. Vrat. — **L.**, bavlněná dlouhá šiška. Světoz. — **L.** Loky v železných hutích, das Einhänggestell. Am.

Lokáč, e, m., *louže*, Lacke, Pfütze. L., místo vymleté a prohloubené (jáma) na cestách, v němž po dešti voda a bláto jest, u Příbrami bažír. Povstavši (Magdalena) z lokáče (babna) viny. Sml. Ta cesta je samé lokáče. Lokáče na poli, na louce. D. — **L.** = *loviště* v rybníce, die Tiefe. Us.

Lokač, e, m., der Schlürfer. Lokač krve lidské. Mus. 1852.

Lokaj, e, m., z fr. laquais, něm. Lakei, sloužicí, služebník. Rk., V. Na Slov. = piják, Säufer. Plk.

Lokajka, y, f., žena lokajova, die Lakaiin. — L., špatná kráva, schlechte Kuh. Us.

Lokajna, y, f., Lackeizimmer. Us.

Lokajovati, als Lackei dienen. Us.

Lokajský, Lackei-. L. střevíce. V.

Lokajství, n., der Lackeidienst. Ros.

Lokajův, -ova, -ovo, dem Lackei gehörig. L. žena, světnice. Us.

Lokal, u, m., z lat., pád při skloňování. Lokal n. lokativ jmenuje se v mluvnici ten pád, *kterým se prostě 1. k vytknutí* **místa** *na otázku* **kde?** *odpovídá*. Sprosi kněžnu utr Vyšegradě. L. S. 26. Posadi Vladiměra Černigově. Nest. Ta se písmu čísti naučila Frankovskej vlasti. Výb. I., 166. Hluboko dole jest studánka čisté vody. Har. Němci chtie doždati, by na mostě Prazě (v Praze) nebylo viděti Čecha. Alx. Kázal jeho jíti a žaláři (= v ž . . .) zamknúti. Pass. Hrále v krvi jakžto vodě (= ve vodě) kalie. Alx. Že zle porobenstvě (v p . . .) žíti. Kat. 139. Cf. Čtvernohých hovad a zemiplazóv (nyní zeměplazův). Hus. *U jmen vlastních:* Gogolicih, Vrsovicih, Suinarih, Butovicih atd. Vz Er. Regesta 77.—80., Mkl. S. 638. Rukama sě zmrzlej zemi podpierajíc (m. o zemi). — *2. K vytknutí* **času,** *kdy se co stalo*. Létě slunce má horkosť velikú. St. skl. Zimě dietě na led vede. Dal. Zimě ležíš na kamnách. Výb. I., 951. Prosím vás, abyste noci se mnú měli kvas. St. skl. Ktož zeď kamennú dělá zimě. Bibl. (nejstarší). Jeho rúcho i zimě i letě (m. i v zimě i v létě) jediná žlně byla. Pass. Aby zimě i letě ovoce na tobě bylo. Výb. I. 401. Ež máme noci (m. v noci) na jitřní vstáti. Št. Mravenec shromažďuje ve žni, což zimě (v zimě) jie. Bibl. Bíle dně se ukáže klam. Jg. Něco bíle dně považiti. Dne ni noci přestanúce. Alx. 1081. Věnec zimě i létě vždy při své barvě ostával. Tkadl. Střely letjé jakžto krópje z búře létě. Alx. 161. Protož létě bude žebrati. Bibl. Zákonníci duchovní časích búdúcích býti měli. Pass. To již bude pozdě hodě. Alx. 154. Jakž jutře bude ráno. Alx. 1076. To bylo lúni. Svěd. To se stalo loni, Jg., v lúni, v loni. Vz Mkl. S. 651. Vz Zima, Loni. — *3. Lokal* **způsobu.** Jsú mnozí obyčeji, s nimiž nelze na dlúze čistotě býti. Št. — Vz více v Jireč. Nákresu mluvnice staročeské §§. 328. a 329. a v Mtc. 1870., 43.—44. (Brt.) — Gb., Hš., Mkl. S. 652. — Z těchto příkladů patrno, že *lokalu se užívalo absolutně*, t. j. bez předložek vzhledem na prostor, způsob a zvláště vzhledem na čas. Vz také ještě Počátky staročeské mluvnice P. Šafaříka (na str. 115.) a Musejník 1847. str. 127., 135 a Bopps Vergl. Grammt. §. 563. Lokal bez předložky kladen ještě v 2. čtvrtině 13. stol. Tinci = v Týnci. 1228. Šb. Tedy *už záhy jen s předložkami se užíval*. Gb. V nynějších jazycích slovanských vybynul až na skrovné zbytky vyjma příslovce v *-ě* a klade se, když se mluví: *a) o místě* na *otázku kde:* dole, vně, doma. Všichni jsou vně. (Us.) — *b) O čase na otázku kdy? na který čas? v kterém čase?:* včera, loni, měsíčně, ročně, časně, budoucně. — *c) O jakosti na otázku, jak se co děje:* dobře, těžce, tajně. — *d)* Když se praví, *v jakém stavu co jest*. Není to dobře. Počínali si bezpečně. — *e) O množství na otázku: jak mnoho, v jakém množství?* Byl drahně dní u vězení. (Br.) Má hojně síly. — *f) Když se vlastnost čeho stupňuje*. Seděl tuze daleko. (Svěd). Jest náramně bohatý. Zk. Ml. II. 22. — My nyní ovšem ani netušíme, že to jsou lokaly. L. se udržel jakožto pád samostatný v indoeuropských jazycích jen v skr., zendském, slovan. a litevském; v jaz. lat., řec., něm. a celtickém splynul s příbuzným dativem. Původní a dlouho zachovalá koncovka jeho jest v sg. *-i*, která jest kořen náměstkový; k naznačení totiž rozličných pádův, jimiž rozličné vztahy pojmové měly býti vyjádřeny, rozličné kořeny náměstkové se přibíraly a ku kmenům jmen připojovaly. Původně tedy na př. od vâk, řeč, lok. vâk-i, skr. vâč-i; v řeč. a lat. jen zbytky: *οἴκο-ι, χάμα-ι*, domi, belli, Corinthi, Romae m. Romai zůstaly; v lit. vilke m. vilka-i. Ve starob. zastupuje lokal skoro u všech kmenů zároveň dativ: sloves-i, imen-i, mater-i; gosti je vlastně z gosti-i, vlъcě z vlkai. Koncovka lokalu dvojného byla původně, podlé pozdějších z ní povstalých soudic, *—aus*, kteráž jest v skr. *-ôs*: vâčôs, v slov. *-û*: vlъku, ręku, strč. rybú, dušú atd. V lokale pl. jest nejstaršího rázu koncovka zendská *-šva* a skr. *-su*, ve vêdách pak ještě *-susu* m. *-susa* = su + sa, koncovky lokalu *-su* a známky pl. *-sa*; v lit. *-su*, později *se*. Ve slovanských jazycích ze skr. koncovky *-su* se vyvinulo -chъ, na př. původně vâk-šva, skr. vâk-su, řec. *ὀπ-σί*, lit. vilku-su neb -se, starobulh. vlъcechъ, rękachъ. Slovančina zachovala však i koncovku *-sъ* m. skr. *su* v náměstkách *násъ* a *vásъ* a čeština kromě toho ještě ve starých listinách 11. a 12. stol.: Lužás, Doljás, Topolás, tvýs m. Lužách, Doljách, Topolách, tvých; Lužás atd. jsou zase skrácené tvary m. Lužanech, Dolanech, Topoljanech, jako od nom. sg. na *-anin* druhá polovice této příponky ve slov. jazycích ve skloňování odpadá. Vz -janin. Gb. ve S. N. a III. 101. — *Lokal sg. 1. sklonění vycházel* v staročeštině pravidelně v *-ě*; teprv v 14. stol. počíná se i *-u* objevovati; v *pl.* vy-

cházel pravidelně na *čch*. Kt. *Nyní příponu -ě (-e) přijímají obyčejně a) bezživotná v: b, p, v, s, z, l, m*: na dubě, na stole, v domě; *b) jména svátkův*: po sv. Jané. Ale mluví-li se o svatých jakožto *osobách*, užíváme přípony *-u*: o svatém Václavu. Jména v: *d, t, n* a *r* mají brzo *-u* brzo *-ě*: v Brodu, v Brodě. *Jména měsícův* a v: *h, ch, k* mají obyčejně *-u*: v lednu, o Bohu, v březnu, ale: po roce, v kožiše, ve stoze. *Koncovka -ovi* jest řídká a jen u životných: o dědovi, poslovi. Kz. Lok. pl. jmen rodu muž. a střed. končí se z pravidla v *-ích* a *-ech*. Ale za příčinou libozvuku připouští se druhdy také *-ách*, zejména ve slovech zdrobnělých jako v: potůčkách, lesíčkách. Sen, Traum, má vždy: ve snách. V ncháh (Henkel), v okách (Schlinge). Brs. 4., 8. Vz Kolo. V příponě lok. pl. jest *ch* pozdější m. *s*. V listinách 11.—13. stol. čítáme u jmen v -any ukončených lokaly v -ás: Dolás — Dolanech. Kt. Vz Ht. Obranu 16., -ás. Stran koucovek vz Skloňování, **-ách**. — *Lok. pl.* jmen podstatných u Čechů v pruském Slezsku v *-och* (n. -ách), vz -och, -ách. — *S lok. se pojí* **předložky**: *při, na, o, v (ve), po*. Vz tyto.

Lokalie, e, f., místní správa duchovní; menší fara. Rk. Z lat. Die Lokalie.

Lokalisovati, z lat., místním činiti, místem obmeziti. Rk. — **co**: válku, lokalisiren, verörtlichen.

Lokalista, y, m., dle ‚Despota', samostatný duchovní správce nemající kaplana. Rk. Správce duchovní na lokalii. Ein Lokalist. Jg.

Lokalní, z lat., místní, lokal, örtlich. L. zpráva, přídavek, obchod, válka.

Lokati, lokám a loči, lokávati = hltavě píti, vz Lok, schlucken; velmi píti, saufen (na Slov.). — **komu kde.** To mu v krku loká (žbluňká). Jg. — **co kam**: vodu do sebe l. Gnid. — **proč. Za** druhých zdraví tolíko jsem lokal. Baiz.

Lokativ, vz Lokal.

Lokeš, kše, m., lokše, e, f., vdolek neb koláč sprostý, gemeiner Kuchen, Talke. Plk.

Loket, kte (ktu: V gruntu na 3 lokty zšíří zeď ke mlýnu založiv. Břez. 172. Na lokty rozměřený chrám. Br.), **loktík**, u, **lokétek**, tku, **loktíček**, čku, m. Loket, *gt. pl.* loktů, nebo loket (starý gt. rovný nominat. sg.); za starodávna také loktí. D. Zdélí 60 loktův. Br. Instr. pl. jen lokty. *Akkus. pl.* lokte, lokty. Br. — **L.** = *místo, kde se ruka přehybuje*, cubitus, der Ell(en)bogen. Opírati se o l.; podepříti se na l. D. Loktem svítí (má roztrhaný rukáv). Us. Nemůže loktem do kapsy. Vz Chudoba. Č. Okus se nyní o loket, dosáhneš-li. Pk. Vz. více v S. N. — **L.** = *zadní kostlavé rámě, od lokte až do pěsti*, die Elle, Hinterarmpfeife, das Rohr. V. Ruka v sobě svalovité rameno obsahuje, loket, hrsť. Kom. — **L.** = *ruka*, der Arm, die Hand. Na lokty někoho vzíti. Žalans. Syna na loktích má. Jel. — **L.**, *míra, půl ruky*, die Elle, Messelle, V. Vz S. N. L. pentlí, krajek, sukna, klobásův atd. L. pražský n. český = 3 pídi, Háj., 4 pídi. Mus. 1840. 68. L. vídeňský činí nyní 0·77756 metru (9 loket víd. as 7 metrů); l. český činí 0.59367 metru (5 loket českých as 3 metry). Vz Metr. Dvanáct loktů neb loket. Br. Chrám na lokty rozměřený. Br. Na loket měřiti. D. Na dlouhý l. měřiti. V. Všecko děl (měř) na dlouhé lokte. Us. On toho sobě na dlouhé lokty odkládá. D. Vz Zdlouhavý. Č. Na dlouhý loket vzíti, dělati. D. Všecko měří na dlouhé lokte. Vz Loudal. Lb. Vlm, po čem toho loket. Jg. Přeměřiti někoho dubovým loktem (= vybiti ho). Č. Pověděl mu, zač toho loket. Vz Domluva. Č. Dovíš se (poznáš), zač (po čem) je toho loket. Vz Vyhrůžka. C. — **L.** = město, *Ellbogen*, Cubitus. Vz S. N., Tk. I. 616., III. 652. — *Loketan* n. Loktan, a, m.

Loketka, y, f. = loktuše, ein Laken. Na Slov. Ryb.

Loketní, Ell(en)bogen-. L. klonb, kosť, nerv, tepna, roura, úhel; zboží (střižné), die Schnittwaare. Us. Vz S. N. Loketní štika, loketnice, der Grashecht. Gl. 136.

Loketník, a, m., lokétek, člověk lokte zvýšl. Aqu.

Loketsko, a, n. Ellbogner Gegend. Us.

Loketský, Ellbogner-. L. kraj. Vz S. N.

Lokomobila, y, f., Locomobile. Čk.

Lokomotiv, u, m., z lat., parní stroj k tažení železničných vozův. Vz Železnice. Jeho části a popis vz v S. N. IV. 1375.

Lokový stroj, kterým bavlna, než se přede, na loky se podělí. Drill-, Flaschenmaschine. Techn.

Lokr, šp. z něm. locker, volný (vůbec); plitchá (příze), sypká n. kyprá (země), řídká (tkanina), houbovitý (chléb), načechraná (míra), lehký neb hýřivý (člověk). Šr.

Lokrí-s, dy, f., krajina Řecka. Vz S. N. — *Lokridský*.

Lokrové v Řecku. Vz S. N.

Lokše, vz Lokeš.

Loktík, vz Loket.

Loktový, loketní, Ellbogen-, Arm-. L. kosť. D.

Loktuška, y, **loktuše**, e, f., tkanina vlněná n. plátěná, plachetka, *roušky, jimiž hlavu a tvář zastíraly*. Výb. I., KB. Ein Laken, eine Plache, ein Kopftuch. Loktuše a šlojíře ženám pobrali. Půh. Ol. 1437. — **L.**, *plachty*, v nichž něco nosily. Pack-, Grastuch. Do loktušky šest měr ječmene naměřil. Br. — **L.**, rozsévka, Säetuch. Us. (k Bav.) — **L.**, úborek ku př. na jahody, mor. krbík, die Kieze. D. Na Mor. korbel. Mřk.

Loli-um, a, n., jílek, rod trav. Vz více v S. N.

Lolli-us, a, m., jm. římské.

Lom, u, m. Rk. *Lom nerostův*: místo, kde se nerost rozrazil. Bruch, Anbruch. Lom nerostův: rovný, nerovný, zrnitý, vláknitý, třísťnatý, hákovitý, drsný, lasturový, zemovitý, břidličnatý, mrvnatý, Bř., Nz., Vys., hladký (jehož plocha nedrsna jako u břidlic), Vys., světlý (u kamenů atd. na povrchu zemském. Opak v dolech.). Vys. — **L.** *světla*, refractio, Strahlenbrechung, Brechung des Lichtes = úchylka paprsku od svého směru na pomezí dvou průhledných hmot, kdykoli z jedné do druhé vniká. Vz více v S. N. — **L.** = *lámání, lomoz*, das Brechen, Kra-

chen. Oščepóv lom, rachet kopí. Rkk. 54. — **L.** = *čin lámání*, der Bruch; *pranice, šarvátka*. Dal. — **L.** = *místo vylámané, díra*, ein Bruch, eine Bruchöffnung. Lom kamene (kamenný, na kámen). Rk., V. L. mramoru (mramorový), solný. Har., Reš. V lomích se skrývati. L. Trhovati jako o kamenný lom. Č. Vz Lomař. — **L.**, *lože medvědí*. Bärenlager. Šp. — **L.**, Krümmung. Takovými okolky a lomy troudil svůj život. Jel. Přes doly a lomy. Kom.

Lomař, e, m. (skalník, kamenolomec). L. láme kámen v lomu (v kamenici, kameništi, lomnici) ocelovým klínem, sochorem a perlíkem (kladivem) a trhá tvrdé skály prachem provrtav je vrtadlem. Pt. Der Steinbrecher.

Lomazice, ves v Žatecku. Tk. I. 78.

Lombardie, e, f., krajina v severní Italii. — *Lombardové*, staroněmecký národ. Rk. Vz více v S. N.

Lombardský, lombardisch. Lombardská škola malířská, sloh stavitelský. Vz S. N.

Lomcování, n., das Schütteln, Plage. L. zimničné. Jg.

Lomcovati, hin und her schütteln, rütteln. Jg. — **kým, čím**. Zimnice jím lomcuje. Us. Zima mnou lomcuje. Zlob. Vítr lomcuje stromy. Puch. Duch zlý Saulem lomcuje. Br., Štr., V. Ústy lomcovati = tlampati. Rokyc. — **co**. Nešlechetnosti mysl jeho lomcují. Záv. — **kým kdy**. L. sebou v padonenici. D.

Lomec, mce, m. = lomař. D.

Lomení, n., das Brechen, die Brechung. L. rukama, das Händeringen, Kom., hlasu (ve zpívání). Br. — **L.**, námětky, Gesims. L. na kamnech, na zdi. Aqu.

Lomenice, e, lomenička, y, f., přístřešek v čele stavení n. z prken sbitý štít domu, štít průčelí, bedra, hlaviny, svisle, der Schild, Giebel. Jg.

Lomenička, y, f., die Giebelspitze. Plk.

Lomeničný, Giebel-. L. prkna. Um. les.

Lomený, gebrochen. L. paprslek světla, úhol, Sedl., číslo, Us., čelí, gebrochene Front, Čsk., samohláska, vz Samohláska.

Lomič, e, m., der Brecher.

Lomidlo, a, n., stůl k lámání a převalování těsta, die Brechbank. Jg.

Lomihnát, a, m., orel mořský, Seeadler, halietos albicella. Palliardi.

Lomikamen, e, m., Steinbrech, saxifraga, rostl. Čl. 47., Kk. 202., FB. 96.

Lomitel, e, m., v math., Brechungsexponent. Stč.

Lomitelnost, i, f., die Brechbarkeit. Sedl.

Lomitelný, lomný, brechbar. Jg.

Lomiti, vz Lámati.

Lomizeď, zdi, m., der Mauerbrecher. Tpl.

Lomiželezo, a, m., lamželezo, ein Eisenbrecher, Bramarbas. Rk. Často ve sloven. pověstech. Fr.

Lomnice, e, f., jméno místa. L. u Budějovic, u Jičína. — *Lomničan*, a, m. — *Lomnický*. Vz S. N., Tk. III. 652.

Lomnost, i, f., Zerbrechlichkeit. Jg.

Lomný, zerbrechlich. L. zem, skála, kámen. Ros.

Lomot, u, m. = lomoz. Kartig.

Lomotati, krachend brechen, zerknacken. Jg.

Lomový, Úhel l-ý světla. Brechungswinkel. Presl. L. kámen. Lagerstein. Um. les.

Lomvia, e, f. L. tenkozobá, uria lomvia, pták plovací. Frč. 342.

Lomoz, u, m., **lomot**, Gekrache. L. kopí, bitevný. Jg. L. v přehbí = klání, lámání.

Lomozitel, e, m., der Kämpfer. Leg.

Lomoziti, krachen, durchbrechen, schütteln, kämpfen, sich rackern; 2. na Moravě = povykovati. — **kým, čím** = lomcovati. Ďábel jal se královieem lomoziti = smýkati. Pass. 821. Ďábel tři hodiny jím lomozil. Svěd. — Leg., D., Pass. 481. — **se s kým, s čím** = potýkati se. L. se s ďáblem. Leg. S prací (= pachtiti se).

Lompoš, e, m., lumpus. Lump. Na Slov. Plk.

Lompošovati, liedorlich sein. Plk.

Lon, lun, u, **lonek, lounek**, nku, **loulk, lounik**, u, m. = zákolník, kolek železný do osy k zatýkání kol u vozu. Die Lünse, Lüne, Lone, der Achsennagel, Lindennagel. Je-li nahoře širší, aby hlátu nedal do os padati, slove záblatník. Kothdeckel. Us., D. — Jg. Vz Mz. 58.

Lona, y, f., vodní vlna, Wolle. Na Mor.

Loncovati se, házeti se jako víny, sich herumwerfen. Na Mor.

Lonč, e, m., Deutsch-Landsberg, mě. v Štýrsku. Vz S. N.

Lončák, a, m., divoké sele, kterému jde na druhý rok a tak až do konce druhého roku se nazývá, überlaufener Frischling. Šp.

Lončatník, u, m., conroupita. Rostl.

Lončík, u, m. Topfstein. Krok.

Londýn, a, m., hl. mě. v Anglii, angl. London, něm. London, lat. Londinum. — *Londýňan*, a, m. — *Londýnský*. Km. Vz S. N.

Loněješek, šku, m. = loňsko, das vorige Jahr. Na Slov. Ryb.

Loňější = loňský. Na Slov.

Longobardové, něm. národ plemene suevského. Vz S. N.

Loni, lůni (= v loni, v lůni) lokal bez předložky; vz Lokal, Vloni, Dolo. Vor einem Jahre, vorigen Jahrs. To se stalo loni. L. V loni tu byl, ne letos. Us. Až dá-li Bůh v lůni (= nikdy). Vz Nikdy. Lb. Co bylo loni, nikdo nedohoní. Bern.

Lonicerka, y, f., lonicera. Rostl.

Lonigsdorf, Lomigsdorf, Dlouhomilov u Záhřebu na Mor.

Loňsko, lonsko, a, n., předešlý rok, das vorige Jahr. Us.

Lonský, loňský, na Slov. také loňější, vorjährig. Lonského roku = v loni. D. L. víno, ovoce. Kom. Z loňského snulehu pláč. D. Loňské slívy připomínati (= něco minulého vcitebiti). Ros. Lonského sněhu zpomínati. D.

Lonšťák, lonštík, a, m., lonské hovádko. L.

Loutar, u, m. L. obecný, borassus flabelliformis, Fächerpalme. Kk. 121.

Loosan, Lažany u Chomůtova.

Lootse, něm., lodní průvodčí, lodivoda.

Lopáč, e, m., viniční lopata na krátké násadě, flache Schaufel. Čsk. 185.

Lopar, n, Lopař, e, Lapón, Lappländer. — *Lopary*, pl., *Loparsko*. — *Loparský*, lappländisch.

Lopár, u, m., na Slov.: vál; košík, odbytí. Jde s lopárem = dostal košík. Bern., Šm. — **L.**, dřevěné lopatovité náčiní kuchyňské s krátkým držadlem k cezení, sekání, sázení do peci; též dřevěný talíř, na němž se pečeně krájí. Us. na Slov.

Lopata, y, f., die Schaufel. L. rýčová (rýč), opalací (opálka), chlebová (chlební, V., chlebná, D., pekařská, sazečka, Pt.), vějicí (obilná, V., vějačka, Jg., k přehazování obilí), hnojná, mouční, železná, V., na vybírání krup, Us., uhelní (na uhlí), Jg., k nabíjení děl, Plk., veliká mělká: lopač, Š. a Ž., k přesazování sazenic (vz Nástroj zahradnický). Cn. Lopatou něco vyhazovati, V.. bráti, vzíti, házeti, odhoditi, zaházeti, D., kopati, vyklízeti. Kom. Nevtípil se, ačkoli mu to jako po lopatě na rozum dávali. (Vz Hloupý). Sych., Č. Leda s lopaty shodil (= leda odbyl, o špatném díle). Ros. Shodil (ssadil) ho s lopaty (= se slnžby. Vz stran přísloví: úřad). Č. L. se pohrabáči směje. Pk. — **Lopaty** = *parohy daňka*, das Geweih der Dammhirsche; *přední široké zuby člověčí*; *prkénka vodního kola*; *širší díl vesla*; *široké kosti v těle*. Š. a Ž. *Vz Lopatka*. — **L.**, *hrad* v Plzeňsku. Vz S. N.

Lopatář, e, m. = daněk, který má parohy nahoře lopatkovité n. dlaňovité. Schaufelhirsch, Damschaufler. Šp., Dch. — **L.**, Schaufelmacher.

Lopatárna, y, f. Schaufelhütte, kde lopaty dělají. Jg.

Lopatec, tce, m., cychrus, hmyz. Krok.

Lopatečník, lopatník, u, m., lopatní kolo n. stroj, Schaufelrad, -werk. Sedl.

Lopatice, e, f., lopatka, eine Schaufel. D.

Lopatka, y, f., vz Lopata. Schaufelchen, Spatel, Löffel. L. n. špatn v lékárně k míchání věcí v chemické peci vroucích, V., kuchyňská (měchačka), L., k hlazení (u knihaře, cínaře), rovnací, Rohn., k mlčí (chlapci mlč lopatkou lupají, cukají), Us., kolní (u vodního kola; lopatky zapustiti, zapeřiti. Vys.), V., D., u vesla (širší díl vesla), V., zvonu (širší dřevo, za něž provaz uvázán jsa zvon táhne). Us. L. na řepnou kaši, Breikelle. Prm. — **L.**, seapuln, das Schulterblatt, jest *sudá kosť na kostře obratlovců*, článel s klíčem pás plecní, na němž visí přední končetiny. L. vysedlá, vztažená, Šp. Důlek mezi lopatkama neb plecoma (mezipleci, puška). V. Záda svrchu mají lopatky, pak ledví. Kom. — **L.** Lopatka, nástroj ranlékařský: l. ústní (něm. Spatel), ústní skladací, vz Nástroj k operacím v ústech; žlábkovaná, vz Nástroj k operaci kýly; jazyková z nového stříbra n. z tvrdého průžce, vz Nástroj k ohledávání hrtánu; ústní z ocele n. z nového stříbra, vz Nástroj ranlékařský; mozková, vz Nástroje k pitvě; poševní Bozemannova, vz Nástroje k operacím pištěle pochvo-měchýřové. Cn. — Vz více v S. N.

Lopatkář, e, m., ovce, kteréž po shození dvou prostředních jehněčích řezáků ve druhém roce nově vyrostají, slove též dvoulopatář, Zweischaufler. Ja.

Lopatkovati, co: kolo (lopatkami opatřiti, mit Schaufeln versehen). Vys.

Lopatkový, Schaufel-, Schulter-. L. násada, Jg., kosť. Sal.

Lopatní, -tný, Schaufel-. Jg.

Lopatník, a, m., der Schaufler, Schaufelmacher, -händler. Tk. II. 376., Troj. — **L.**, u, m., kolík k upevnění kolu v zemi, der Pflock. Jg.

Lopatový, Schaufel-. Us.

Lopot, u, m., **lopoť**, i, f., klopot, starosť, péče, nelibosť, tesknosť, žalosť, nesnadnosť, Kummer, Sorge. Takť brzo lopoť potká jako libosť (v manželstvu); Ktož vstupují v manželstvo, jmievají i tělesné l-ti dosti; Lopoť i jiné nesnadnosti trpěti. Št. Kdež se nadál rozkoši, tu bude přielišná lopoť. Št. Když se dítky nepodaří, všelikou lopoť a starosť rodičům činí. Mel.

1. **Lopota**, y, f., *klopot*, *klopota*, *lopotnosť*, *starosť*. Kummer, Elend, Mühseligkeit, Trübsal. V. Prácí a lopotu při dětech potřebnou podnikati. V. Lopot plný hyt. Kom. Mnoho lopot někomu nadělati. D. V ustavičných pracech a lopotách. Pís. Br. — **L.**, *široký řemen* n. šle uosičův. Jg.

2. **Lopota, logota**, y, m., (dle Despota). Lopoty nazýval Hájek strčeské župany pravě: ‚Lopotové byli nejvyšší starší a jako hejtmanové v krajích, kteří netoliko lid obecný aneb zemany, ale i vládyky spravovali.' Lopot takových nikdy v Čechách nebylo, jesti[ť] to smyšlénka Hájkova, nicméně v časech, kde autorita jeho panovala, i jiní spisovatelé na př. sám Veleslavín slova toho po něm užívali. KB. 314. Soudili se před ní dva z předních lopotův. V.

Lopotati se, lopotám se a lopoci = klopotati se, sich kümmern. — **se v čem**: v psotě a bídě. Ctib.

Lopotiti, lopotím a lopocí se, sich plagen. — **se v čem**: v psotě a bídě se l. — **se s čím**. Celý den se s tou prací lopotím. Us.

Lopotnosť, i, f. Mühseligkeit, Trübseligkeit. D.

Lopotný, klopotný, bídný, mühselig, trübselig, kümmerlich. L. člověk = starostlivý. V. L. úřad, život. Ros.

Lopotování, n. Mühlsal, Noth. Kom., Br.

Lopotovati se, sich kümmern, racken, sich kümmerlich durchbringen. V.

Lopoučí, n. Klettengesträuch. Rk.

Loppek, pku, m., zastr., scamonea, rostl. Aqu.

Lopta, y, f., na Slov. = míč, Fangball. — *V lučbě*: recipient. Rostl. L. povětrná, Luftballon. Presl.

Lopucha, y, f., lopuch, u, m., lappa bardana, Klette. Čl. 102., Kk. 167., FB. 45.

Lopuchový, lopouchový, Kletten-. L. kořen. Us.

Lopuna, y, f., v Klatovech štorc, obrácený dutý kužel přitmelený ku kraji kotla, skládající se z prken, která místo obručí silnými řetězy spojena jsou. Us. u Domažl.

Lor, u, m., v minci, Läuterung der schwarzen Platten. Rohn.

Lord, a, m., ang., titul vyšší šlechty. L. -mayor: (l. mér), purkmistr. Rk.

Lordos-is, y (e), f., řec., zkřivení páteře ku předu. Vz S. N.
Lorec, rce, m., hrad u Kutné Hory. Vz S. N.
Lorety, z fr. roulette (rulet), ruleta, roleta, opona spouštěcí v okně. Rk. Tak *v mluvě obecné*. Spusť ty lorety m. opony.
Lorgnette (fr., lorněť), druh brejlí, opatřených zvláštní rukovětí, by rukou libovolně držena býti mohla. Vz S. N.
Loricati, ještěři štítnatí. Vz S. N.
Lorovati *co:* pláty (v mincovně), pláty vyválené z černa na bílo vyvařovati, aussieden. Am.
Lorýř, e, m., kdo loruje. Vz Lorovati. Der Anssieder.
1. **Los**, u, m., věc (hůlka, kostka, koule, cedule atd.), kterou se rozdělnje n. rozhozuje to, co náhodou n. štěstím rozhodnouti chceme, *losovní znamení*, das Los, Kabel. V. Los vrei, metati. Jg. Los o něco klásti. L. spadl na Matěje. Skut. Padl los = (rozhodnuto je). Us. L. vrzme, abychom zvěděli. Jan. O můj šat metali los. Jan. — L. = *l. loterní*, ein Lotterielos. Číslo, výměna losu; vytažený, částečný los. Šp. Losy koupiti, táhnouti. Ten l. vyhrál. Us. — L. = *rozhodnutí něčeho náhodou*. Losem něco dělit, rozhodnouti, voliti, vzíti. Us. Vzíti, co los n. štěstí přineslo. V. Díl losem připadlý. V. — L. = *co se komu dostane náhodou, losováním*. Vyhráti veliký l. (největší díl, zisk). Jg. — L. = *štěstí, zdaření, osud*. Los, Bestimmung, Amt, Stand. Šťastný los na něho spadl. Chč. 449. Nikdo na svém losu přestávati nechce. Záv. Málo kdo se svým losem spokojen jest (se svým štěstím). Us. Ten jest náš nyní los. Ros. Tvůj l. je šťastný. Ros. — L. = *počet*, Zahl. Počísti v los se svatými. Jg. — L. = *heslo* (vojenské), das Losungswort. V. — Jg.
2. **Los**, a, m., das Elenthier, cervus alces, ssavec z čeledi jelenův. Vz S. N., Frč. 381. Od losa lůsata, od svině prasata. Pk.
Losa, y, f., kůň, Pferd. Us. Bydž.
Losament, *lozament, losument, lozument, ložament*, u, m., byt, Wohnung, Quartier, z fr. logisment. V.
Lösch, Lišeň, Lišňa u Brna.
Loschitz, Loštice u Mohelnice.
Losen, Lažany u Mor. Třebové.
Losí, od losa, Elen-. L. kůže. Us.
Losice, e, f., samice losová, die Elenkuh.
Losina, y, f., Elenfleisch. Rk.
Losiny, dle ‚Dolany', Ullersdorf, ves na Moravě.
Loskati = iuskati, knallen. Na Hané.
Loskot, u, m., loštění, das Geprassel. L. od mečů, Háj., slona. Jg.
Loskotati, knallen, krachen. L.
Loskotný, knallend, krachend. Rk.
Loskuň, ě, m., liparis, ryba. Krok.
Losní, **-ný**, od losu, Los-. L. nádoba, cedulka, kamének. V.
Losnice, Lössnitz, v Sasku. Vz S. N.
Losník, **losovník**, a, m., kdo losuje, der Loser, Losdeuter. Losníci s ďáblem v losy a punty vcházejí. Br.
Losokoz, a, m., antilope eleotragus, der Rietbock. Ssav.
Losos, a, **losůsek**, ska, m., salmo, der Lachs. Vz Frč. 288. L. nakládaný, nasolený n. tunný, růžový vltavský, uzený, v oleji. Kh. Co je platno lososovi, že ho mají rybaři rádi? Hnš. Lov, lovení lososův. D. Vz S. N.
Lososárná, y, f. = lososnice.
Lososí, Lachs-. L. maso. D.
Lososina, y, f., Lachsfleisch. D.
Lososnice, e, f., slup na lososy, die Lachsfalle. D.
Lososník, a, m., der Lachsfänger. D.
Lososopstruh, a, m., na Slov. hlavatka, die Lachsforelle. Jg.
Lososovina, y, f., Lachsenfleisch. Rozk.
Lososovité ryby, salmones, lachsartig: lososi, pstruzi. Vz S. N.
Lososový, Lachs-. L. maso, droh. Ros.
Losovací lístek. Loszettel. Čsk.
Losování, n., *metání losu*, das Losen, die Losung. V. Spis o l., protokol o l. Šp. Dodatečné losování, Nachlosung. Čsk. — **L.**, *hádání z losu*, das Wahrsagen aus Losen. Jg.
Losovati, losovávati, losen, Los werfen, durch Los theilen; losdeuten. Jg. — **oč**: o sukni, Br., o penize. Ros. — **koho kam.** Na jich místo jiné losovali. V. — **co komu.** Tobě jsme tu paní losovali. Syr. — **jak.** Dodatkem l. (nachlosen). J. tr., Čsk.
Losovina, y, f., losová kůže, Elenhaut. Hlas.
Losovní, Los-. L. kamenní, V., spis (o losování), protokol, lístek. Šp.
Losovník, a, m. = losník. Kom.
Losový, Elen-. L. kůže. Kom.
Lospitz, Lovčevice u Jemnice. Na Mor.
Lössnitz, Losnice v Sasku.
Losument, u, m., z franc. logement, Wohnung, Quartier. Gl. 136. Vz Losament.
Losůsek, ska, m., vz Losos.
Lošna, y, f., Strippe an den Stiefeln. — **L.**, Walterdorf, v Olomoucku. Mus.
Loštický, trudovatý, kupferig. Voda ze svíňského kořene (serophularia major) pálená a ton červená l-cká tvář mytá, zahání červenosť. Byl.
Loštiti, il, ění, loskati, prasseln, knallen. Th.
Lot, u, m., ein Loth. Libra má 32 loty. Lot má 4 kventle. V. Lot činí nyní 1·750187 dekagramu (4 loty as 7 dekagramů). Vz Dekagram, S. N.
Lotaringy, Lotringy, lat. Lotharingia, Lothringen. Vz S. N. — *Lotarinský, Lotrinský. Lotringové*, Lotrinkové.
Loterie, lotterie, e, f., v obec. mluvě lotrie, luterie; Lotterie. L. jest odvážná hra, kde hráč za určenou sázku na jedno nebo více čísel určených kupuje si naději, že náhodou na číslo od něho obsazené připadne výhra v poměru k sázce vysoká. L. třídní (veliká) a číslová (malá) či lotto. Tato má 90 čísel. U nás sází se do loterie paterým způsobem: a) extrato, b) nominato, c) ambo solo, d) terno solo, e) ambo terno. Vz více v S. N. IV. 1401. V loterii vyhráti, prohráti. Jg. Jakoby je byli z loterie vytáhli (nenadále ustanovení). Bern. L. výstavní. Šp. Ředitelství loterie. J. tr. L. hrsť naděje, pytel nejistoty; L. kapsu ubíjí; Kdo se na lotrii spouští, opouští se; L. slibuje, kapsáře stahuje; L. slibuje dukáty, svlíkává kabáty. Dch. Hra v loterii. J. tr.

Loterní úřad, výpůjčka, důchody, výhra, J. tr., sběratel, Er., los, taxa (sazba), lístek, půjčka, účtárna, tah. Šp. Lotterie-.

Loterník, a, loternista, y, m., der Lotteriespieler. Rk.

Lot-os, u, m., rostlina. — *Lotofagové* v sev. Africe, kteří se tonto rostlinou živili.

Lotouš, e, m., ves v Rakov. Tk. I. 87.

Lotovati, lotlien. Ta věc lotnje (s lot těžká jest). Jg.

Lotový, lotní, lot těžký, löthig. Ros. L. příze, Lothgarn.

Lotr, a, m., **lotřík, lotřec,** trce, **lotříček,** čka, **lotras** (Reš.), **lotrásek,** z lat. latro. L., *zákeřník, padouch.* Nt. Der Räuber. Nějací lotříkové napadli ho u jezera, an napájí koně. V. Lotříkové po cestách. Lom. — **L.,** *zlý člověk, nešlechetník, zlosyn, padouch,* Lotterbube, Bösewicht. To máš lotra. Us. Činovatý l. = náramný. Jg., Č. L. duplovaný, podkasalý. Č. Právě l. dozrál. Č. L. (šelma) od kosti. Č. Svině pytel najde a mošna lotra. Prov. Nejlepší hráč, nejhorši lotr. Koll. Pobožný l. = pokrytec. — **L.,** *bujný, neposeda,* ein Schalk. Starý l. V. — Vz Rb. str. 267.

Lotras, a, m. V., Flav. Vz Lotr.

Lotřec, trce, m. = lotr. Bibl., V.

Lotřeti, el, ení, Räuber, Bösewicht werden.

Lotrie, vz Loterie.

Lotringy, vz Lotaringy.

Lotrinkowitz, Lišňůvky u Místka na Mor.

Lotřiti, il, en, ení, lotrem činiti, zum Räuber, Bösewicht machen. Jg.

Lotrovati, Räubereien, Bubenstreiche machen. — **kde:** po ulicích. Žer. — **s kým,** se **s kým.** Šm., Svěd.

Lotrovina, y, f. Räubergesindel. Jim od té l-ny pražské pobráno. Břez. 186. V těch místech l. lidem škodí. V.

Lotrovní = lotrovský. L. peleš. Räuberhöhle. Br.

Lotrovský, zákeřnický, nešlechetný, Räuber-, räuberisch. L. peleš. Br. L. kousek (lotrovství), kus. L. kousek mi udělal (zlý, zrádný, hanebný). V. Vyhlíži jako lotrovský (jako lotr). Us.

Lotrovství, n., zákeřnictví, zlosynství, nešlechetnosť, Bubenstreich. L. provésti. V. Hřeší-li kdo naschvál, l. jest. Kom. Vyhledáváš na nás l., my na tebe nevyhledáváme. Svěd. 1569.

Lotrovstvo, *a*, n., lotrovina, Räuberbande. Jel.

Lotrův, -ova, -ovo, Räuber-. Us.

Lotryně, ě, f. Zjednejte mi nějaký pokoj před těmi lotryněmi. Svěd. 1569. K své l-ni se položil. BN. Lotryni dal utratiti. Čr. Räuberin (Kom.); Spitzbübin.

Lotterie, vz Loterie.

Lotto, vz Loterie.

Loub (strč. lub), i, f., **loubí** (strč. lúbí), n., podloubí, *podsíň, kobka, kotec,* Laube. Jg., Šp. *Před kostelem:* kobka, kopka, babinec. Šp. V loubí se procházeti. Jg. Pod loubí n. pod loubím seděti. Jg. — **L.** = *krám soukenický,* Tuchladen. Zlob. — **L.** = *hůra, půda.* Dachboden. D. — **L.** = *beseda ze zeleného stromoví n. křoví,* grüne Laube. Vinné l.; keř na loubí vedený. V. Stinné l. D.

Loubek, bku, m. = *kůra tenká,* dřevová, dünne Baumrinde. — **L.,** *náčiní z tenkých deštiček na zlámanou nohu* k stísnění kosti, die Beinschiene. — **L.,** *oblouček, na nějž se věnce vijí,* Reif. Ros. — **L.,** sloupek voskový, Wachsstock. Č. Dod.

Loubí, vz Loub.

Loubínec, nce, m. L. břečťanový, ampelopsis hederacea, Zaunrebe. Kk. 234.

Loubíř, e, m., **šp.** z něm. Räuber, v obecné mluvě, loupežník.

Loubiti, il, en, ení. — **co,** wölben, mit einer Laube versehen. Us.

Loubkový, z loubku, Spalt-. Košiny jsou buď l-é aneb z proutí. Us.

Louč (strč. luč), i, f., **louče,** e, **loučka,** y, f., smolnice, smolovice, smolina, Kien, Kienfackel. V. L. smolná, kmen na louč (na dračky). D. Klučení pařezů na louč. Šp. L. konří a čadí. Kom. L. draná (dračka). Us. L. dobývati, kopati. Šp. Je suchý jako l. Us.

Louče, e, f. = *louč.* — **L.** Myší l., sokol rousný, myšák, Mänsefalk, Schneeadler.

Loučení, n., das Scheiden, die Trennung. V. L. se školou. Dch. — **L.,** pojení, Vereinigung.

Loučeti, schleudern, werfen. Když šel kněz s tělem božím a židé loučeli kamením na kněze. Let. 4. Vz Lučiti.

Loučí, vz Louč.

Loučiti, 3. pl. -čí, luč, en, ení; loučívati = pojiti, vereinigen, verbinden; rozvésti, rozděliti, trennen, scheiden, absondern. Jg. — **co, koho s kým, s čím.** Pohodlí tu s prací loučím (pojím). Puch. Chudoba syna s otcem ráda loučí (odděluje). St. skl. Kdo mne s milým loučí. Er. P. 165. Již se s tebou loučím (odcházeje). Pís. Se světem se loučiti. Us. — **se kde:** v zeleném háječku, Er. P. 188., pod zeleným dubem. Er. P. 188. — **koho, co od čeho.** Už mne loučíš od Hospodina. St. skl. Od bludů se loučil. Br. — **co čím:** rozvodem. Scip. — **se k čemu.** Šlechta se vzdy ke cti lúčí = chýlí. St. skl. — **co z čeho čím.** Aby z něho ničímž loučen býti nemohl. Br.

Loučivý, kdo loučí, trennend. — **L.,** Abschieds-. L. kázání. Us.

Loučka, y, f., louč. — **L.,** malá louka. V. — L. dlouhá, Unterlangendorf, v Unčovsku na Mor.

Loučna, y, f., louka u Pardubic.

Loučné, ého, n., plat za louku. Gl. 136.

Luční, loučný (k louce se vztahující), Wiesen-. L. robota, kmín, V., jetel, D., provazec (jistá míra), pole, plat, květina. Jg. Lepěji moučno než loučno (lepší pole než pastviska). L. — **L.,** ého, m., der Wiesenwächter. Gl. 136.

Loučník, a, m., die Wiesenschnepfe. Us. — **L.,** u, m., nůž na louč, dráč. Jg.

Loučovina, y, f., loučí, krčí, der Kienbaum, das Kienholz. Reš.

Loučovka, y, f., sekera na louč, die Kienaxt. Us.

Loučový, Kien-. L. dřevo, dříví, pochodně, Us., olej. Ros.

Louda, y, f., das Abweichen. Us. Hanka. — **L.,** loudačka, loudalka, Zauderin, Tändlerin. — **L.,** y, m. = loudal.

Loudal, a, m., **louda, loudač**, e, m., **loudák**. Stran pořekadel vz: Loket, Rači, Zitra, Ženiti se. Laudler, Saumseliger, Zauderer, Zögerer.

Loudalka, y, f., Zauderin. Us.

Loudání, n., Zauderei, Tändelei. Us.

Loudati se = *jíti*, gehen. V. — **se kudy**. Tulák po světě se loudá. V. — **L. se** = *váhavě jíti, pracovati* atd., langsam gehen, zaudern, tändeln, landeln. Jg. Ten se loudá! Us. — **se s čím**. Ten se s tím loudá! Us.

Loudavě, váhavě, nedbale, langsam, zaudernd. Jg.

Loudavka, y, f., běhavka, Abweichen, Diarrhoea. Us.

Loudavosť, i, f., váhavosť, zdlouhavosť, Langsamkeit. Sych.

Loudavý, zauderhaft, tändelhaft. Má loudavou = běhavku. Vz Loudavka. Us. L-ý vlak, Bummelzug. Deh.

Louditi (zastr. lúditi), 3. pl. -dí, luď, il, děn a zen, dění a zení; loudívati = vábiti, lákati, vnaditi, locken, ätzen, berücken, fangen, einnehmen, lockend bethören; klamati, täuschen; se = kradí přijíti, přikrásti se, plaziti se, schleichen, einschleichen. Jg. — **koho kam**. Vždy ho **k** sobě loudí. Ros. Lakota, ludiec k sobě, die. Št. Když ho k tobě loudili. Er. P. 183. Ty jsi mě loudila **na** nebíčko. Er. P. 200. Loudil ji až na rozcestí. Er. P. 488. Myslivec zvěř **do** jam loudí. Kom. — **co komu odkud**. L. komu peníze z kapsy. Us. — **kým, čím**: = klamati. Zlé-li lúditi lidmi, horšíť jest lúditi Bohem. Št. Abych jimi (dudami) holky loudil. Er. P. 258. Vz Št. N. kř. 113., 114., 213., 77., 146., 237 — **se**. Loudí se co liška z daleka. Pk. Myslivec po lese se loudí = krade se, chtěje vysokou zvěř stříleti, geht pürschen, weidwerken. Šp. — **se kam**. Smrť se **k** nim loudí na každou hodinu blíže. Vlk se **ke** mně sem loudí. Er. P. 75. Liška z lesa **na** kuřata se loudí. Us. Loudí se jako zloděj na jarmark. Č. — **koho čím**. Loudí ho jako dítě malovaným vajíčkem (klame). Č. — **co na kom**. Loudil na něm kus chleba, housky (chtěl, aby mu dal). Us. L. na někom peníze, Ml., statky. Chč. 376.

Loudivý, kdo loudí, lockend, berückend. L. dívky. Mus.

Loudka, y, f., louzení, die Lockung. Ros.

Loudný, vz Ludný, Luzný.

Louh (strč. lúh), u, m., voda z popela; hašené a proslvané vápno u koželuha. Jg. Lauge, Beize, V.; der Ascher, lat. lixivia. Vz S. N. L. mydlářský, matečný, žíravý (vz Šfk. 145.), javelský, draslový, sodový, Nz., bělidlářský (vz Šfk. 151.), S. N., vypalovací n. kaustický, Tab. lid., alkalický, natronový, mastný, zadní (Afterlauge). Kh. Koželuh kože louhem vydělává. Kom. Do louhu naložiti, dáti. Jg. Louhem vyvařiti. V louhu močiti. Jg. Kůže louhem mořiti; moření v louhu. D. Na prašivou hlavu ostrý louh býti musí (na člověka zlého ostrá kázeň). Ros. Mýti koho bez louhu = vypeskovati. Us. Na Mor. luh. Brt. — **L.** = *moč*, Urin. Louhem nočním někoho skropiti. V.

Louha, y, f., voda vápenná na tenké kůže. Treibbrühe. Techn.

Louhanec, nce, m. = louže. V Krkonš. Kb.

Louhoměr, u, m. Salzspindel. Techn.

Louhovati = lužiti, laugen. L.

Louhovatý, laugenhaft, laugicht, laugenartig. D.

Louhový. L. sůl, voda, náčiní. Jg. Laugen-.

Louch, u, m., z něm. der Lauf, das Laufbrett, C., kolej pro hunt v hornictví. Am.

Loucha, y, f., mus loncha, myš malohlavá. Ssav.

Louis (Luí), fr., Ludvík.

Louisd'or, u, m., (luidór), zlatý Ludvík, zlatý peníz franc., asi 8 tolarů. S. N.

Louka (strč. luka), y, f.; pl. louky, f. a luka, n. (při určitém udání: *louky*, dvě menší, větší louky; při neurčitém udání a je-li slovo to hromadné: *luka*, dolejší luka. D.); *gt. pl.* luk (vz Skracování samohlásek), *dat.* loukám a lukám, *lok.* v loukách a lukách, *instr.* loukami a lukami. Loučka, loučinka, loučenka, lučina; pl., loučky, f. a loučka, n. Die Wiese, Matte. L. suchá (suchopárna), vlhká (temeništní), Kom., podlá (palouk), L., bahnitá, bažinatá. Šp. Sečení luk. D. L. jedno-, dvoj-, trojsečná. Šp. Seno z luk. Kom. Jedno leč bych umřel, jinak vždy této louce dám dosti vláhy; pusťte vodu na ni. Na lukách; hnáti dobytek na luka. Us. Louku napustiti, podhánětí, podpustiti, podpouštěti vodou; louku do mrti pásti, obnoviti, sekati, mrviti, vyhrabati, zprázdniti; l. neúrodná, krtkovatá. Šp. Pěkný podzim zotavuje louky. Jg. Na zelenou louku se dostati. Pk. Kdyby kdo louky k projížďce dlážditi měl, kde by pak seno brali? Vz Šetrnosť. Lb. Z jedné jsou louky. Z jedné to louky kvítí. Vz Stejnosť. Č. Vz Okřáti po čem. — **Moravská** louka, Klosterbruck, u Znojma. Vz S. N.

Loukoměr, u, m., **-měř**, i, f., míra k vrtání děr do kol, die Reiss-, Musterfelge. Vys.

Loukoť, i, f., loukotí, n., křivina luková, die Bogenkrümme. L. — **L.** Dřeva ve způsob čtvrtměsíce vykrouhlená, která dřevěnými hřebíky spojena jsouce okruh kola činí, luk u kola, čtvrti kola, na Slov. bahry. Die Felge, Radfelge, der Bogen, Kranz am Rade. Jg. Vůz má kola z pístu, špic 12, loukotí šesti a tolika též šínů složená. Kom.

Loukota, y, f. Krümme eines Bogens. Rk.

Loukotí, n., loukoti, die Felgen. Reš.

Loukotnice, e, f., sekera na loukoti, die Felgenhacke.

Loukov, a, m., ves v Bolesl. Jg.

Loukovec, vce, m., ves v Boleslav. Jg.

Loukový = luční, Wiesen-. L. země. Vaň.

Loula, y, m. = neokřesaný, hloupý člověk, tulpas, hňup, sliva, bluma, hlupoň, ťuťa, tulipán, Gimpel, Pinsel, Tropf. Jg.

Loulati se, zögern.

Lounek, vz Lonek.

Louny, dle Dolany. Do Loun, za Louny, v Lounech; mě. v Čechách, něm. Laun. Vz S. N.; Tk, I. 615., II. 398. — *Lounský*.

Loupač, e, m. Der Schäler.

Loupačka, y, f. Brambory na loupačku (v šupinách). Kartoffeln in der Montur. Deh. — **L.**, die Schälerin. Us.

Loupák, u, m., *nástroj* na loupání ovoce. Vz Nástroj zahradnický. Cn. — **L.**, *pečivo*, Schäl-, Schmalzkipflein. Rk.

Loupání, n., das Schälen, Hülsen. L. kůry, ořechů; očí, das Ausstechen der Augen. Eus. — L. kostelů (okrádání, Plünderung, Beraubung). — L. v hlavě, v ruce, v noze (lámání, Schmerz, Stechen, Rheumatismus), Jg., v údech.

Loupaný. L. oves (pro ptáky), Dch., hrách, ořech, geschälet, gehülset; domy, kostely (okradené, geplündert). Jg.

Loupati, loupám a loupi; loupiti, il, en, ení; loupnouti, pnul a pl, nt, utí; loupávati, loupívati. — L. = *šupinu n. kůru skrojiti*, odníti, stáhnouti, schälen, abrinden, abhäuten. Jg., V. — **co**: hrách, střechu, Us., papír (po arších rozdělovati), Techn., brambory loupiti, Us., Bydž., Mý., Nk.; abych jablíčka loupila. Er. P. 75. — **co s čeho**: kůru se stromu. Nt. — L. = *něco násilně odtrhovati, lámati, trhati*, einbrechen, aufbrechen, zerbrechen. — **co, koho**. Ty všecky lidi loupíš (odíráš). V. L. zámky, truhly, včely, Ros., kostely. Háj., V. — **co komu**: někomu oči (vyloupati, vybůsti). Kom. — **koho z čeho**. L. člověka z jeho věcí (obírati ho, krásti, svlačeti), V., z peněz, Jel., sirotky z práva i., Kron., z poctivosti, V., cti. V., Chč. 378. — **proč**. Vlk loupí z přirození a člověk ze závisti. Č. — **kde**: na cestách, silnicích. V. Na silnicích ve dne v noci loupí. Rad. zv. — L. = *bodati, píchati, trhati*, stechen, reissen. — **koho kde**. Loupá mne co v hlavě, v ruce, v noze. Jg. Cosi ho pod čepicí loupá. Kom. — **na koho čím**: očima. Rk. (v Klat.). — **se**. Kůže se loupá. D. Tato kůra se dobře loupá. Us. Skála se loupá. Vys. — **se kam**: do domu se l. (mocí se lámati). Us. — **se kdy**. Po osypkách kůže se loupá. Ml.

Loupavka, y, f., másník, boletus viscidus, der Schmanzling, houba. D.

Loupavosť, i, f., die Schälbarkeit. Jg.

Loupavý, schälbar. L. kamenec, das Schieferweiss.

Loupek = lupek.

Loupenči, n., mladé dubové dříví loupané. Us.

Loupení, n. = loupání; loupež. V.

Loupenice, e, f. = jehličí strom na stojatě oloupaný, ohyč. od výšky muže až ke kořenu. Na Želivsku. Sf. Jinde *loupeník*, Schälholz. Jg.

Loupež (strč. lúpež), e, m. a f. — L. = *loupení, zlodějství, krádež*. L. jest násilné braní zjevné od lotrů. Rb. L., rapina, spolium, der Raub, násilné odebrání majetku zvl. na cestě a silnici: když by kto koho na cestě oblúpil, Arch. II. 130.; jižto lúpežové na silnicích se dějí, Arch. II. 508.; loupil-li kto a bral komu lúpežně na cestě n. jinde kdekolivěk zde v zemi, Tov. 30.; kto bez zabití statek béře, lúpežník slove. Ku. dr. 134. L. cestný. Ž. K. IV. Násilná l. V. Loupeží se živiti. V. Lstí a loupežem. Br. Někomu loupežmi statek odjal. Br. Na l. se pustiti, Háj., vyjíti. D. L. na moři. V. Škody loupežem dělati. V. Na l. táhnouti. Har. Jestřáb loupežem jest živ. Rad. zvíř. Něco loupežem vzíti, loupežem něčeho nabyti. Pr. kut. Loupeže se dopustiti. Rk. Na l. jíti, choditi, vycházeti. Rk. Loupeží uchvátiti. D. Aby jeden druhého statku netáhl k sobě ani lstí ani lúpežem. Št. Nezbrániš-li, již v loupež budu. Kom. Vz Rb. 267. — L. = *věc odňatá, kořisť*, der Raub, das Geraubte, die Beute. Bibl. Myš kocourům v loupež bývá. Kom. Loupeží obtížený domů se vrací. Kom. Loupeže sebrati. V. Loupežův a loupeží. V. Velikých loupeží dívky dosáhly. V. Jeho statky v loupež se daly. Sych. Pozůstalosť v l. se jim dostala. Sych. Loupeže odněkud odvésti. V. L. rozděliti. Us. — Vz Krádež.

Loupežce, e, m. = loupežník.

Loupežení, n., das Rauben. Us.

Loupežensťví, n. = loupežnictví. V.

Loupežiti, il, ení, rauben. Jako vlci loupežili. Ncj. — **kde**: po silnicích, D., na moři. Us.

Loupeživosť, i, f. Raubgier. D.

Loupeživý, raubgierig. D.

Loupežně, räuberisch. L. zájmy dělal. V.

Loupežní zvěř = dravá. Raubthiere. Sp. L. ptáci = draví. Raubvögel. Sp. — L., uloupený. L. maso. Boč.

Loupežnice, e, f. Räuberin, Diebin.

Loupežnický. L. loď, V., útok, náběh, spolek, rota. J. tr. Raub-, Räuber-, räuberisch.

Loupežnictví, n., dráčství, loupení, braní, odjímání, lotrovství, Räuberei. Jg. L. na zemi, na moři. Jg. L. provozovati (loupežiti). D.

Loupežník, a, m., Räuber. L. na silnicích (zákeřník), mořský n. na moři; l. cti lidské, V., obce. Kom. Každého dne i svátečního k žhářům, l-kům a p. právem útrpným může se přikročiti. Kol. 18. L. nezabíjie člověka šaty s něho béře a ho loupí. Pr. měst. Vz Rb. str. 267. — V střečšt. l. = *z rodiny vyhnaný, bezrodinný*. Mus. 1863. 266. Jlr.

Loupežnosť, i, f. = loupeživosť. Raubsucht. Jg.

Loupežný, Raub-, räuberisch-. L. lodí, člověk, pták (dravý), V., zběř, Kom., zboží, Kron., obyčej, Troj., zvěř, Orb., útok, rota, vražda, J. tr., poběhlík, přepadení, rytíř, výprava (Raubzug), hnízdo, Raubnest. Dch.

Loupežský = loupežný. Jg.

Loupežství, n., žádosť loupeže, Raubgier. — L., loupení. Räuberei. Jg.

Loupiti, vz Loupati.

Loupivka, y, f., eleptes, hmyz. Krok.

Lour, n, m., z lat., patěsky vinné, zadní víno (nápoj z vody nalité na motoliny vinné), Nachwein, Tresterwein, Lauer. Kom., HN. — L. = *vavřín, bobek*, der Lorbeer. Jg.

Lourovi, n. Lorbeerreis. Kamar.

Lourový, lavrový, Lorbeer. L. věnec. Pass.

Louščiti, zastar. = louštiti.

Lousek, skn, m., vz Lusk.

Louskač, e, **louskáček**, čku, m., kdo ořechy atd. louská; zvl. nástroj k louskání ořechův, Nussknacker. Kom.

Louskadlo, louskátko, a, n., Nussknacker. Rk.

Louskati, louskávati, lousknouti, kuul a kl, nt, ntí. — **co**: ořechy, knacken, knappen. Us. Nemá co l. (jísti). Vz Hlad. Č., Us. L. suchý kus chleba. Vši l. = bíti, knicken. D. — **co komu**: ořechy. Us. — **čím**. Vz Rozluštiti.

Louskátko, a, n., vz Louskadlo.

Louskavec, vce, m., dlask ořešník, pyrrhula eucleator, Hakengimpel. Palliardi.

Louštěti, luštěti, ějí, ěl, ění, luskati, praštěti, knacken, knastern. Loď praštěla. Pref.

Louštiti, 3. pl. -šti, il, ěn, ění; louštivati, knacken. — **co:** ořechy (louskati). Ros. Veverka šišky loušti. Hlas. Len, hrách l. Zaškondlý, co by cvrčky louštil. Mus. Zima mne loušti = mnou potřásá. Jg. Psota ho louštila. Rvač. — **L.,** *rozluštiti úlohu, hádanku, otázku.* Tyto frase někteří zavrhují; rozlušťují prý se jen ořechy. Ale zda-li nejsou úlohy početní a hádanky též jakési ořechy, do kterých se důvtip dobývá, chtěje je rozlousknouti? Myslím, že metafora tato obstáti může vedlé rozřešiti. Mtc. Mor. 1873. 168. Mašek. Ovšem podotknouti slušno, že mathematikové a jiní nyní skoro výhradně slova *řešiti, rozřešiti* užívají. — **se.** Hrách se loušti. D. — **se čím.** Zralé stroučí mokrem se loušti. Koubl.

Loutář, e, m. = loutnář. Wus.

Loutati = žvýkati, zdlouhavě žráti neb jísti. — **co.** Ty to pomalu loutáš. Us. u Krásné Hory v Táborsku. Langsam essen, schlingen, fressen.

Loutečka, y, f., ein Püppchen. Vz Loutka.

Loutečník, a, m. = loutnář. Tk. II. 379., 382.

Loutečný, Puppen-. L. kramář. L.

Loutenice, e, **loutenistka,** y, f., die Lautenspielerin. Jg.

Louteník, a, loutenista, y, m., Lautenspieler, V.; Lautenmacher. Jg.

Loutenka, y, f. = loutna.

Loutka, loutečka, y, f. *Loutky, malé podobizny* lidské atd. ze šatů, dřeva, hlíny, atd. udělané, eine Puppe, Spielzeug, -docke. V. Dítě loutkami hraje. Kom. Loutky prodávati. V. Strojí se jako loutka. Jg. — **Loutky** = *sochory v lisu,* kterými vřeteno se točí. Rohn. Die Kelterstangen, Wendhölzer. Jeden ze 4 nebo 2 sloupů, mezi nimiž jest v lisovně upevněn štok. Čk. 342. — **L.,** *jeden ze sloupcův, mezi nimiž pila chodí.* Rámec pily chodí v loutkách, die Nuthen. Vys. — **L.,** *žlábek, dráž,* ku př. u okna, kam by sklo zapadlo. Pfalz. Us. Dch. — L. Loutky = *trámy* kratší v stěně parnu od mlatu dělící a kolmo stojící po obou stranách otvoru do parny vedoucího. Us. Dch.

Loutkář, e, m. Puppenmacher, -krämer. D. — L., Puppenspieler, Marionettenspieler. L.

Loutko, a, n., loutka, Kelterstange. Ros. — L. ve mlýně, die Rennsäule. Leška.

Loutkoherec, rce, m. Marionettenspieler. Rk.

Loutkohra, y, f. Marionetten-, Dockenspiel. Rk.

Loutkov, a, m., ves v Pacovsku. Vz S. N.

Loutkovati, loutky dělati, s loutkami hráti, puppen. D.

Loutkovitý, puppenhaft.

Loutkový. L. hra, Marionettenspiel. Dch.

Loutna, loutenka, loutnička, y, f., die Laute. Na loutnu bíti, hráti. V. Umí to dělati, jako tento pes na loutnu housti. Krab. — Jg.

Loutnář, e, m., der Lautenmacher. Ros.

Loutnářka, y, f., die Lautenmacherin. Ros.

Loutnářský, Lautenmacher-. L. řemeslo.

Loutnářství, die Lautenmacherei. Ros.

Loutnéř, e, m., loutnýř, loutenista, Lautenist. Vus.

Loutník, a, m. = loutnář.

Louvre (lúvr), fr., starý palác královský v Paříži. Rk.

Louza = luza. Har.

Louzárný, Pöbel-. L. chasa. Trip.

Louzení, n., vábení, das Locken, Reizen. Vz Louditi.

Louže (strč. luže), e, **loužka, loužička,** kaliště, kaluže, kaluha; močidlo, bahniště, bahno. Lache, Lacke, Pfütze, Sumpf, Kothlache. V. L. se potahuje žabincem, to znamená déšť. Us. Polič. Páni jezdí po louži (blabuňky se dělají, když prší). Us. Polič. Louže k blátu přilívá (bláto blátem opravuje). Ros. Nepřilévej louže k blátu. D., Pk. Bláta do louže přidávati. Štr. Chtě se louže uvarovati, upadl do bláta. Jg., Lb. Vz Bláto, Neprozřetelný. Trefil z louže do bláta. Ros. Pomohl mu z louže do bláta. Háj. Pomohl mu z bláta do louže. Kom. Kdo tu nalil tolik louží? Us. L. krve, vína. Us. Dostati se do louže, in die Patsche kommen. Dch. Upadl z bláta do louže. Fr.

Loužek, žku, m., malý luh. Gl. 136.

Loužení, n., die Beize. Čsk.

Loužicí, Lauge-. L. kašna. Techn.

Loužiti, 3. pl. -ží, luž, il, en, ení = do louhu vložiti, laugen. — **co:** kůži. Loužení koži. Us. — Jg. Vz Jirchář, Koželuh.

Loužívo, a, n., Lauge, Beize der Gärber. Us.

Loužnatý, loužovatý, bahnitý, voll Lachen, pfützig. Jg.

Loužní, od louže, Lachen-. Rohn.

Loužný, Aescher-. L. dílna, káď. Us.

Loužovatý, vz Loužnatý.

Loužový, Lachen-, Pfützen-. Jg.

1. **Lov, lov, lóv,** volání na krávy, aby šly do chléva. Poďte, malenky, poďte, lov, lov, lóv! Us. Polič.

2. **Lov,** u, m., lovení, lap; honba, hon, honitba, myslivosť, polovačka, polovka, polování, polovek. L., honění a lapání n. střílení zvěři, ptáků, ryb atd. Der Fang, die Jagd. Lov tichý, zatáhnutý, obstavený, svobodný, podzimní, zimní, propachtovaný, přeznalý, zatažený, panský, dobrý, slavný, slavnostní, horský; l. honnými ptáky (Beize), na štvaništi. Šp. L. zvěři, V., ptačí n. ptákův, Vogelfang, Aqn., ryb, lososův, úhořů, volavek. D. Na lov jíti, vyjeti, vyjíti. Us. Lov udělati. V. Byl s ním na lovu. Háj. Z lovu se vrátiti. Háj. V lovích pracoval. Jel. Návrat z lovu; na l. zatroubiti; lov zúžiti, das Jagen enger fassen, zaříditi, spořádati, uspořádati, obmeziti, provozovati, obstaviti n. zatáhnouti (einrichten, einstellen); zvěř plachtami neb síťmi ohraditi; l. lesní, polní, dvorský, v povětří, vyhražený, na vysokou, prostřední a malou zvěř, na srstnatou a pernou zvěř, na divoké husy a kachny; l. je v zátahu, je zatažen; na lovu něco zastřeliti; ani chloupku na lovu nezastřeliti; náklad, výdaj, vycházka, vyjížďka na lov; oprávněný k lovu; vzdálenosť lovu; příběh, příhoda na lovu; zákon o lovu; právo k lovu; lov sokolí, dobrý, špatný, prázdný (když se ta zvěř nezastihne, která se honí, das Fehljagen). Šp. S ptáky byli na lovu. BN. Není

můj lov, není můj zajíc. Pk. Čím jsou vody kalnější, tím jsou lovy valnější. — Vz Lovecký, Lovči, Honba, Hon.

Lovba, y, f., lovení, Fisch-, Aalfang. Ros. Vz Lov.

Lovczhaber, zastr. = lovči Haber, oves dávaný lovčím, oves lesní. Vz Gl. 136.

Lovcovský, Jäger-. L. řemeslo. Jg.

Lovcovství, n., lovecké umění, die Jägerei, die Jagdkunst, das Weidwerk. Šp.

Lovcovstvo, a, n. = lovcovství. Pulk.

Lovcový, L. trouba, Jagdhorn. Pulk.

1. **Lovčí**, Jäger-, Jagd-. L. trouba, kůň, D., pes, V., anekdoty, arithmetika, pořadatel, dohlížitel, služebník, výměr, kniha, výkaz, etat, škoda, hosť, stavení, družina, zákon, štěstí, hlídač, panoš, kalendář, kočár, komora, kazatelna, literatura, vábení, přepych, hrádek (Jagdschloss), hudba, hudební nástroj, soused, řád, smlouva pachtovní, patent, pavillon, zřízenec, pištěc, kůň, brána, policie, stanovisko, prach, tlumok, věc, předmět, sloup, stání, písař, škola, ochrana, služebnosť, znamení, oštěp, pokuta, zemiště, správa, zbraň, vůz, desátek, zvyk, zvěrozpyt, úřad, obyčej, síť, správce. Šp. L. právo (Jagdgericht) hradu Buchlova. Tento ve svém způsobu jediný a ještě r. 1610 veleslavný ‚krvavým lovčím právem' nazývaný soud náležel k výsadám držitelů hradu Buchlova na Moravě blíže Uher. Hradiště. Právomocnosť soudu toho vztahovala se původně jen k *pychu lesnímu, honebnímu a viničnímu*, později však ke všem zločinům, na něž ztráta života neb cti stanovena byla. Šp. Vz Lovecký, Myslivecký, Honební.

2. **Lovčí**, ího, m. (zastr. louschi, lowchy, louchi, louchie, lowthzye), v starší době vrchní lovec, *správce lovů*, Jägermeister, Aufseher über die königlichen Forste. L. korunný, nejvyšší. Tk. III. 9. — **L.**, n., plat za lesní chrasti, stlaní. Gl. 137.

Lovčice, e, f., lovící ženská, Jägerin. Sp., Bern.

Lovčiřství, n., lovectví. Šp.

Lovec, vce, m., kdo loví zvěř, myslivec, der Jäger; Fischer. L. bludný, Rkk., ryb, Jg., přední lovce při lovení menších rybníků slujo: předák; zadní: zadák. Šp. L. honí jelena. Tkad. Kmet na groš, pán na kmeta, kněz na pána lovec. L. Starý lovec dvounohých ovec. Vz Zhýralý. Č.

Lovecký, Jäger-, Jagd-. L. pes, vak, škorně, V., trouba, trubka, D., oštíp, oštěp, Jg., nůž, řezák, Rohn., služba, dobrodružství, dobrodruh, spis, oděv, nářadí, lékař, úřad, úředník, událosť, případ, kořisť, most, ochotník, znak, význak, třesavka, ručnice, hospodářství, zvyk, obyčej, báseň, zaměstnání, dějepis, domeček, srdce, ohnivosť, dvůr, klobouk, okres, řeč, mluva, tábor, píseň, rozkoš, potěšení, veselí, bájesloví, závisť, znamení, soukromé právo (das Jagdgericht, vz Gl. 137.), skvostnosť, obecenstvo, cestování, dostavenlčko, doba, výjev, obraz, hrad, zámek, židle, hřích, technologie, názvosloví, neštěstí, stejnokroj (uniforma), neřesť, poměr, rozkoš, časopis, zvyk, umění, pořádek, světnice, nájezd, Šp., výprava (Jagdzug). Dch. Zahrajte mi loveckou (ein Jagdstück). Šp. Vz Myslivecký, Lovči, Honební.

Lovectví, n., lovcovství, lovčiřství, lovecké umění, die Jägerei, die Jagdkunst, das Weidwerk. Šp., D.

Lovectvo, lovcovstvo, a, n. = myslivci, lovci, der Weidehaufen. Šp., D.

Lovek, vku, m. = luk. Us.

Lovení, n., lov, honění, lapání, střílení. Nářadí k l. rybníkův, vz Nářadí, Ryba, Rybník. Šp. L. perel. Das Jagen, Fischen, Fangen.

Lovič, e, m. Fänger, Jäger. Us.

Loviště, ě, n., viz -iště, Jagdbezirk, Wildbahn, Wildfuhre, místo, kde se loví zvěř. Šp. Na tom vrchu chtěl l. jmíti. Břez. 204. L. hájené. D. L. na úhoře. D. Voda l. pobrala. Us. Ryby do l. sehnati; ryby v lovišti chytati. Fischgrube.

Lovitelný, jagdbar. Us.

Loviti, 3. pl. -ví, lov, -vě (íc), il, en, ení; lovívati, jagen, fischen, fangen. — **abs.** Kdo chce l., musí do vody. Šp. — **co:** zvěř, ryby, V., rybník, perly, raky, Us., lidi (si získati), L., něčí přízeň. Nt. I je se děva kyticu lovit. Rkk. 60. — **čeho.** *Šel ryb loviti. Br. Ale to je m.:* Šel ryb lovit, a gt. ryb visí zde na supinu lovit. Vz Supinum. Vazba slovesa l. s genetivem je **špatná.** — **co kým, čím.** Volem zajíce l., Bern., zajíce psem, Us.; ryby sítí, sakem, vrší, udicí. Kom. — **co kde.** V hustém n. kalném l. (příležitosti užívati). Ros. V rybníce, v jezeře. Us. V povětří ryby l. V. Loví v obojku. Č. Loví v krejčovské oboře (hledá hmyz). Č. Snáze jest v kalné vodě ryby l. Č. Umí v kalném l. Šp. V strništi ryby l. Šp. **Při** břehu l. Pref. Král lovil na Křivoklátě. Ml. Ryby **před** sakem l. (starati se o něco před časem). Č. — **kdy.** **Za** kalné vody nejlíp se loví. Šp. **koho na co:** ryby na udici. Šp. — **komu.** Lev honí svým mladým. Us. — **proč jak.** Bratra loví až **k** smrti **pro** svá domnění. Chč. 453.

Lovka, y, f., vz Lov. Šp.

Lovkyně, ě, f., Jägerin. Rk.

Lovník, a, m., kdo loví; lovní pták. Žid.

Lovno, snadno k ulovení. Šp., L.

Lovný. L. = *umějící loviti*, der gut fangen kann. L. pes. Th. Kočka nelovná, ústa nemluvná ničeho nezískají. Us. L. pták. Šp. — **L.** = *snadný k ulovení*, leicht zu fangen. L. zvěř. Šp. — **L.**, *který se smí loviti.* L. jelen (jagdbarer Hirsch), který má 10 výsad (Enden). Šp. — Vz Lovecký, Lovčí, Honební, Myslivecký.

Lovosice, pův. Lovasice, dle Budějovice, Lobositz, mě. v Litoměřicku. Vz S. N.

Lovový, Jagd-. Břez. Rožm. 240.

Lovské, ého, n., plat lovčí. Jagdabgabe. Gl. 138.

Lovství, n. = lovectví.

Löwenau, Lovinov u Zábřehu na Mor.

Löwitz, Levice v prus. Slez.

Loxodromická čára, kosmice, z řec., křivka na povrchu koule n. kulovce (sferoidu) k veškerým poledníkům rovnou měrou skloněná. S. N.

Loyalní, z fr. loyal a to z lat. legalis = zákonní, řádný, věrný panovníku, loyal, rechtmässig, redlich, bieder, treu.

Loyalnosť, i, loyalita, y, f., z fr. loyauté (loaoté). Vz Loyalní. Gesetzlichkeit, Biederkeit, Rechtschaffenheit.

Loza, y, f., na Slov., sazenice vinná. Pík. — **L.**, sušené hrušky a jablka.

Lóza = lůza, chátra lidí. Kat. 2616.

Lozament, vz Losament.

Lozit = lézti, u Přerv. Kd.

Lozování (vz Lozovati), šp. z něm., střídání, Ablösung; dávání do bytu, Einquartirung. Jg.

Lozovati, losovati, šp. z něm. losen, střídati; z fr. logis, do bytu dáti, einquartiren. V.

Lezunk, u, m., šp. z něm. Losung, v horn.; l. vody t. j. míra 8640 pražských pinet. Rohn., Pam. kut. 182.

Ložce, e, n., malé lože, kleines Bett. Jg.

1. **Lože**, e, f., z fr. loge. V stavitelství otevřená klenutá předsíň, otevřené loubí poděl nějaké budovy, na ploché střeše upravený, na všecky strany otevřený belveder; v divadlech ve 2 až i 4 řadách nad sebou do polokruhu vystavěné jednotlivé sedárny, jako pokojíky od sebe oddělené, s předu otevřené a poprsnou stěnou opatřené. Vz více v S. N. První atd. pořadí loží (v divadle). D. Koupiti si loži, seděti v loži, navštíviti někoho v jeho loži; k loži něčí pohlížeti, do lože vstoupiti atd.

2. **Lože**, lůže, e, ložce, e, lůžko, a, ložičko, a, n., od leh, loh (vz E), lohjo, ložo, lože. Ht., Schl. — **L.** *ke spaní, postel*, das Bett. V. L. stláti, ustlati, k ložení připraviti, strojiti. Do lůže jíti, Kom., se položiti. V. Na lůží, v lůži ležeti. V. Na l. jíti. Z l. vstáti. Bok, půda lůže, nohy u lůže. V. L. peřinami nastlané. Jg. L. nemocí. D. Dna mne na ložci drží. Jel. Na loži se složiti. Ben. V. Odpočiňte na svých ložích. Žák. sv. Ben. L. prostřením postlati. Háj. Kde se nedostává lůže, rohož n. poslamka se podstírá. Kom. L. nosecí. Nic nepomůže malované lůže. Pk. Na lože o druhé, s lože o páté. Č., Pk. Dvě lože šatů = dvě vystlané postele. Us. Hlídati lůžko, das Bett hüten, *germ.*, šp. m. ležeti na lůžku, nlehnonti, stonati, Brs. 90.; na Mor.: ležeti pádem. Brt. Km. 1877. 157. — **L.** *n. lůže manželské, svatební*, Ehebett. Za tovaryšku lože pojíti. V. Ze řádného lože manželského narozené dítě. V. Z poctivého lože. D. Z lůžo manželského vykročiti a jo zprzniti. V. Z neřádného (nečistého, Gl.) lože zplozený. V. Dítě z druhého lože (manželství). Us. Z nepořádného (nectného, Kom.) lože pošlý. Har. Cizoložník cizí lože poskvrňuje, smilník své. Kom. — **L.** = *peleš zaječí* atd. L. jelena. L., místo, kde jednotlivá jelení, daňčí, srnčí n. černá zvěř, zajíc n. dravé zvíře leželo. Šp. Das Lager, der Kessel, Sitz, das Bett. — **L.** = *místo, kde něco leží, vězí*, Lager. Lůžko *zubí, oka*. Troj. Lože *střelby* n. k dělům n. osada děla, Lafette. Vz S. N. *L. moždířové*, L., u flinty, *ručnice* (osada n. dřevo u ručnice, v němž hlaveň a stroj leží), Ros., *u praku* (kůže, v níž kámen leží). L. Lůžko = *část hoblíku*, v níž želízko leží. Hobelkasten. Techn. *L. révy* = kořen. Vz víno. — *L. patronové*, Patronenlager. Čsk. — **L.** = místo, *odkud květ vyniká*, Rostl., konec stopky květové, receptaculum, thorus s. thalamus, Blüthenboden. L. homolovité, Kegelboden, conopodium; l. kotoučovité, discopodium, Scheibenboden. Kk. 43., 44. — **L.** *řeky, řečiště*. L. — **L.** = *plena masitá*, v níž plod zavinutý v životě leží a kteráž po porodu odchází, postélka, šlimek, koláč. Nachgeburt, Mutterkuchen. Lůžko od ženy odešlo. Čern. — **L.** *sedací*, ložce, Ruhobett. — **L.** *nosecí* (nosidlo), Senfte. V. — **L.** = *sedlina*. Satz, Lager. Štěp. — Jg. **L.** = *spodní a vrchní plocha každého kamene zdicího*; vrstva kamene. Vys.

Ložice, e, n., ložce, Lager. S militkým spáváše na jednom ložici. Rkk.

Ložičko, a, n., vz Lože.

Ložinář, e, m. Bettmacher. Troj.

Ložisko, a, n. = lože. Us.

Ložiště, **lehoviště**, ě, n. Stand, Lager. Zimní l. D. — **L.** = místnosť uložení nerostův a hornin v zemi: žíla, hnízdo, kaban, flec, plást. L. hledati, odkrýti. L. soli. Na ložišti, mezi ložišti, pod ložištěm. Vys. — **L.**, ložisko, peleš zvěři, vz Lože. Potom místo, kde koroptve leží. Šp. — **L.**, místo, kde se něco provésti má. Dal jim l. k rybníku na svém panství a udělali jej. Půh. 1465.

Ložiti, il, en, ení, legen. — **se kde**. Hadové v trávě se loží. Č. Tohoto slovesa užíváme více ve složených: na-, složiti. atd. Mřk.

Ložívál, a, m. Bettfaulenzer. Berl. kr. 112.

Ložní, **ložný**, co k loži náleží, Bett-, Lager-. L. šaty (peřiny, prostěradla), Cyr., Háj., prkna postranní, V., noha, D., ohřívadlo, Us., stopa (která se najde v loži). Šp. Měla u mne Mariana šenkýřka v zástavě šaty l. Svěd. 1569. L. místnosť, Belegraum. Dch. L. plachta, Leintuch. Mřk. — Purkmistr ložní (= úřadnjiel). Mus.

Ložnice, e, f., ložnička, léhárna, lehací komora, Schlafzimmer. V. — **L.** = ložní prkna, desky u lože, Kom., dlouhé boční prkno u lože. U Opav. Pk. Bettbrett.

Ložník, a, m. = souložník. Mus.

Ložniště, ě, n. Bettmagazin. Rk.

Ložnokvětné rostl. cevnaté. Vz Kk. 68.

Ložovati; užívá se ho ve složených: do-, ob-, při-, roz-, vyložovati, ale obyčejně se místo něho klade: -klásti, -kládati: do-, ob-, přikládati atd. — 2. = Míti lože, Lager haben. **kde**. Zajíc v honští **pod** křem ložuje. Us.

Lpavý, který lpí, anklebend. Lakomství je l. hřích. Jg.

Lpěti, lpíti, vz Lepěti, Lepiti.

Lskavý, **lsknavý** = leskavý.

Lsknouti se, **lsknutý**, vz Lesknouti, Leskavý.

Lsknúcí = lesknoucí, zastr. Kat. 729.

Lsky = lesky, zastr. Kat. 731.

Lstění, n., das Listen. Jg.

Lstitel, e, m., ein Arglistiger. Kon.

Lstiti, staženo z lestiti, — lstí nživati, listen; pochlebovati, podváděti: **se čím** (= klamati, täuschen). Marně bychom se lstili myšlénkou tonto. Č. Nelstěme se klamem obraznosti. Jg.

Lstivě, lestně, listig. St. skl.

Lstivec, vce, m., ein Listiger. Us.

Lstivo = lstivě. Poskoče naň l. vrah. Rkk.

Lstivosť, i, f. Arglist, Betrügerei. Protož při nich vždycky má opatrněji činěno býti, aby z každé strany l-em lidským odpora byla nložena. CJB. 353.

Lstivý, listig. L. líbání. Sych. L. ruka k nouzi přivádí; L. svědek mluví lež. Vz Úskok. Lb. *Strau přísloví a pořekadel* vz: Čuba, Drak, Had, Hladiti, Kralka, Liška, Med, Nakouřiti co čím, Nechť, Nos, Oko, Pazour, Pes, Prach, Rybník, Sobol, Vlk, Zrak. — **komu.** Kak jsi člověče svej hospodě lstivý. Alx.

Lštěn, a, m., ves u Dobříše. Tk. III. 37.

Lštění nad Sázavou, ves v Benešovsku. Vz S. N.

Lštínek, nka, m., ves u Krumlova. Tk. III. 104.

Lštíti se = lesknouti se, glänzen. — **čím:** všelikým uměním. Alex. fab. c. 160.

Lub, u, loubek, bku, m., něco širokého v kolo ohnutého. *Jg. L. ve mlýně* (kadlub, obluk) bezedná díže, v které jsou mlýnské kameny a která obilí mezi nimi dohromady držl, der Kranz, Lauf, Rand, die Zarge. Vys. Lub oraziti (naň uhoditi, aby mouka s něho spadla, poněvadž tam jinak vždy něco mouky zůstává). Odtud přísloví: Nechal si za lubem. Ostalo mu za lubem. (Vz Šetrný. Lb.) Vždy zůstane něco za lubem (o sobcích). Us., Č. Míti něco za lubem, (pomýšleti na co). Us. Každý ví, co má za lubem. Č. Lub u krupníku. L. u říčice, síta, škatule = *postranní část síta neb škatule.* Šp., D. Tuhý jako lub (pevný). Us.

Lubaň, ě, f., Lauban, mě. v Lehnicku v Prusku. Vz S. N.

Lubař, e, m., kdo luby dělá, der Laufmacher. Zlob.

Lubava, y, f., mě. Löbau.

Lübeck, Lubek.

Lubek, a, m., též Bukovec, mě. Lübeck v Německu. Vz S. N. — *Lubečan*, a, m. — *Lubecký*. — **L.** = loubek.

Lüben, Lubin.

Lübenau, Lubňov.

Lubenec, nce, m., Lubenz, mě. v Chebsku. Vz S. N., Tk. III. 123.

Lubenice, e, f., zastr., lubený pancíř, ein schuppiger Harnisch. Háj.

Lubený, z lubu, Lauf-, Span-. L. nádobí (síto, buben atd.). Jg. Vz Lubenice.

Luběšov, a, m., v Rakovn. Tk. I. 87., III. 138.

Lubice, e, f., libice = milá (strč.) Výb. I.

Lúbie, zastr. = louhl, podloubí. Jir.

Lubij, e, f., Löbau v Sasku. Vz S. N.

Lubin, a, m., 1. Lübden, 2. Lüben v Prusku. Vz S. N.

Lubinka, y, f., lubinia. Rostl.

Lúbiti = líbiti.

Lublaň, ě, f., Lublana n. Ljubljana, u lidu též Lebljana a Ibljana, y, f., lat. Labacum, něm. Laibach. Vz S. N. — *Lublaňan*, a, m. — *Lublaňský*. L. bařina.

Lublenec, nce, m., Lublinitz ve Slez.

Lublin, a, m., mě. v Polsku. Vz S. N.

Lubnik, u, m. = lub ve mlýně. Lpř.

Lubno, a, n., mě. v Lužici, Lauban; ve Štýrsku, Leoben. Šf. Star. 707.

Lubňov, a, m., Lübbenau, v Prusku. Vz S. N.

Lubomĕr, a, m., jméno muž. — **Lubomĕř**, e, f., Landmer, Liebenthal, na Mor.

Lubomír, a, m., jm. mužské.

Lubor, a, m., jm. mužské.

Lúbosť, i, f., zastr. = libosť.

Luboš, e, m., jm. mužské.

Lubovatý, k lubu podobný, laufartig, spanartig. L. kůže (špatně vydělaná), hornichtes Leder. Krok.

Lubovitý, borkenartig. Rk.

Lubovná, é, f., Lublovia, Lublau, ves v Uhřích.

Lubý, zastr. = libý. Jg.

Luca, Luka, y, f. (Lucca), mě. v Italii.

Lucani-a, e, f., hyla krajina v již. Italii.

Lucanský. Vz S. N, Lucania.

Lucanové, za starodávna národ v jižní Italii. Vz Lucania.

Lucemburk, a, m., mě. Luxemburg. — *Lucemburský*. — *Lucemburčan*, a, m. — *Lucemburčanka*, y, f. — Vz S. N.; Tk. I. 616., II. 16., III. 652.

Luceri-a, e, f., mě. v Apulii. — *Lucerijský, lucerský*.

Lucerna, y, f., lucernička, z lat., *svítilna*, Laterne. L. jeho shasne. Br. Kouzelná l. D. Žena bez rozumu, co l. bez svíce. Berg. — L., lucernka, burgundské seno, *vojtěška*, Schnecken-, Luzernklee. — **L.** *v stavitelství*, malý, prolamovaný, okny a malou stříškou opatřený nástavek na vrchu kupolovité a valbovné střechy, aby více světla do stavení padalo. S. N.

Lucerňák, u, m., košík na lucernu, Laternenkorb. Us. — **L.**, vojtěška. Vz Lucerna. Us. Fr.

Lucernář, e, m., Laternenmacher, -verkäufer. Jg.

Lucerník, u, m., podstavec, Laternenträger.

Lucerové, šlechta albanská.

Luciáš, e, m. = rarášek. D.

Lucidář, e, m., z lat., kniha vysvětlující, druh encyklopaedie. Vz S. N.

Lucie, e, f., Loucka, Louce. Lucie noci upije (a dne přidává). Č. Sv. Lucie noci upije. An Lutze thut der Tag stutze. Vz Hospodářský. Lb., Dch. Lucie noci npije, dne nepřidá. Hrš. Lucie, Lucie, ta nám noci upije. Er. P. 95.

Lucifer, Luciper, a, m., lat., světlonoš, jitřenka, dennice, Morgenstern; ďábel, satan, Jg., kníže ďáblův. Teufel.

Luciferian, a, m., luciferu oddaný. Dal.

Lucihnát, a, m. = luciper. Kram.

Lucili-us, a, m., jm. římské. Luc. Cajus Ennius, básník, nar. 149. př. Kr. Vz S. N.

Lucina, y, f., u Římanů bohyně porodu. Vj. Vz S. N.

Lucinka, y, f. = vojtěška, medicago sativa. FB. 102. Vz Lucerna. — **L.**, jméno mladých kobyl.

Luciper, a, m., z lat., lucifer, ďábel, vz Lucifer. Ve vých. Čech., Jir., a jinde.

Luciperovati, luciperem klíti, den Teufel oft nennen. D.

Lucko, a, n., staré jm. města a okršlku žateckého až ku hranicím Bavor a Sas, vz S. N.; pro hojnosť luk. Háj. Lucko = Žatecko. Dal.

Lucký, Wiesen-. L. mlýn (v lukách ležící). Us., Dch. — **L.** kníže. Pulk. 39. Vz Lucko.

Lucreti-us, a, m., jm. římské.
Lucrinské jezero v Italii.
Lucrum cessans, lat., zisk přestalý, ušlý, ztráta zisku, der durch die Schuld eines Anderen Jemanden entgangene Gewinn. Vz Škoda. Jg., Šš.
Lucull-us, a, m., jm. římské.
Lúč, zastr. = louč. Aqu.
Lučák, u, m., Steingeschütz. Alex. fab. č. 85., Jel.
Lučané byli obyvatelé Lucka. Vz Lucko.
Lučánek, nku, m., praček, eine kleine Schleuder.
Lučanský, zastr., lucký. Háj.
Lučavka, y, f., kyselina dusičná, Scheidewasser, Salpetersäure. Vz Šťk. 78.
Lučavkárna, y, f., Scheidewasserbrennerei.
Lučba, y, f., zpytuje hmoty, ze kterých látky přirozené se skládají, a změny na hmotách přirozených. Vz Šťk. 1. L. všeobecná, rozborná, analytická; podrobná, zvláštní; sondní; organická n. ústrojná; fysiologická; technická, řemeslnická, průmyslnická; neorganická n. neústrojná n. bezústrojná, hospodářská, rolnická, Nz., ohňolučba n. sucholučba, mokrolučba n. vodolučba. Šp. L. rostlinná, phytochemia, Pflanzenchemie, nauka o prvcích, jich slončenství a jich proměnách v rostlinách. Kk. 1. — *Vz Chemie.*
Lučbolékař, e, m., Chemiatriker. Rk.
Lučebna, y, f., chemisches Laboratorium. Dch.
Lučebnický. L. rozbor n. rozklad; sbor n. sklad, Chym., přístroje a náčiní, chemische Apparate und Utensilien. Dch.
Lučebník, a, m., chemik, ein Chemiker. Presl.
Lučebnina, y, f., chemisches Präparat. Rk.
Lučebniny, pl., f., Chemikalien. Nz.
Lučebný, chemisch. L. přirozonosť. Presl.
Luček, čku, m., pažitka, allium schoenoprassum. FB. 19. — **L.** = luk.
Lučení, n. = mrštění, zastr. Kat. 2943.
Lučený = střelený, geschossen, geworfen. Jg.
Lučí, Wiesen-. Us., Dch.
Lučice, e, f., ves v Čáslavsku, v Klatovsku.
Lučidlo, a, n., Lösungs-, Trennungsmittel. Jg.
Lučík, u, m., oblouk u ručnice jazýček kryjící, der Gewehrbügel, Bur., der Griffbügel; l. řemenní, Riemenbügel. Čsk.
Lučimy = lučímo, střílíme. Výb. I.
Lučina, y, f. = louka; slabý luk ke střílení. L., Jg.
Lučinatý, wiesenreich. Rk.
Lučišťář, e, lučištník, lučník, a, m., kdo lučiště dělá, z něho střílí. Šp. Bogenmacher, Bogenschütz.
Lučiště, ě, n., gt. pl. lučišť, *ne*: lučišti, vz -iště. Die Bogenkrümme und der Bogen selbst. V. L. tetivem napínati. Kom. Z lučiště střelil. Král. L. natáhnouti, Us., polámati. Žal. Coby z lučiště dostřeliti mohl. V. Nadělal jim lučišť. Ben. Střelec z lučiště. Troj. Křivé l. (= křivé dřevo, nepřímý). Mus. L. (přepiaté, Km.) tuzo napíaté puká. Č. Vz Luk. — L., die Wiesenflur. Gl. 138. Obrátil se v lučiště křivolaké a v šmiku (i. e. obrátil se v jinou stranu). Bart.
Lučištnice, e, f., Bogenschützin; Rüstmeisterin, Rüstmeisters Frau.
Lučištník, a, m., Bogenschütze; Rüstmeister.
Lučištný, Bogen-. L. střelec. Troj.
Lučitelnosť, i, f., Scheidbarkeit. D.
Lučitelný, scheidbar. D.
Lučiti, il, en, ení; loučeti, el, en, ení; lučívati = z luku střileti, házeti, mit dem Bogen schiessen, schleudern, werfen. V — **čím za kým**: tesákem. Svěd. — **čím kam** (hoditi). Když za stolem sědem, inhed **ua** sie lučemy (lučímo) chlebem. St. skl. Luč na ni kamenem. Hns., Let. 4. Chtěl Amor l. šípy **do** starých. Tab. L. do cílc. L. Šlechta se vždy **ku** cti luči (kloní). Alx. 1099. — **odkud (kam). Z** dálky l. Krok. Kamenem z jedné věže lučil na drnhů. Martim. Anděl lučí z oblaka prudkým hromem v ty hřeby **mezi** **ta** kola. Kat. 2874. — **co kam.** Luč (vrz) na Hospodina péči tvú (m. svon). Žer. — **se proti komu** = mrštiti se, nahoditi se. Kat. 2162.
Lúčiti, zastr. = loučiti.
Lučivo, a, n. = louč. Na Slov.
Lučivý. L. kolo i. e. to, jež otáčejíc se to méně to více od klanice se loučí. V Opav.Pk.
Lučka, y, f., louč. Jir., Rkk. 58.
Lučkovitý, lanchartig. Rk.
Lučkový, Lauch-.
Lučmo udeřiti, z luku střílejo, wurfweise. Aqu.
Lučna, y, f. = lucerna, 1487.
Lučnatý, wiesenreich. Rk.
Lučné, ého, n., poplatek z užívání luk. Z 15. stol. Vz Mtc. 1875. 149.
Lučni kvítí, rostlina, Us., potok, bílení (na louce), pole, tráva, seno, údolí, hajný, plat (lučné, ého), desátek. Šp. Wiesen-.
Lučnictví, n. Bogenschützenkunst; 2. Wiesenbau. Rk.
Lučnictvo, a, n., lučníci, Bogenschützen. Č.
Lučník, a, m., der Armbrüste macht. Gl. — **L.**, der Bogenschütze. C.
Lučný = luční. — **L.**, Bogen-. L. střelec. L.
Lud, zastr. = lid, lidé = ljudé, lidé. Kat. 2221., 615., 947. etc.
2. **Lud**, a, m., blázen, chytrák, ein Narr, Schalknarr. Ros.
Ludácký, svodnický, verführerich. Na Moravě. Jg.
Ludáctví, n., svodnictví, Verführung. Na Mor. MM.
Ludač, e, m., svodník, Verführer. Vz Ludař.
Ludačka, y, f., svodnice, die Verführerin. Jg.
Ludař, e, m., **ludič**, šejdíř, kejklíř, podvodník, mamič, Gaukler, Spieler, Landstreicher, Betrüger, Háj., Hus; svodník, Entführer, Verführer. Brikc. Aby dcera svedená i s ludařem byla postavena. Pr. kat. 218. Ti činie Boha ludařem (Manicheové), ješto byli řekli, že byl ohledné tělo vzal, by netrpěl bolesti v pravdě. St. Opilce, ludaře, cizoložníky. St.
Ludařiti, il, en, ení; ludařívati, zludařiti = ludařem činiti, liederlich machen, ver-

derben; ludařem býti, liederlich sein. Vz Ludař. Jg.
Ludařka, y, f., svodnice, Verführerin. Brike. Vz Ludař.
Ludařský, svodnický, Verführer-. Jg.
Ludařství, n., svodnictví, mamictví, Gaukelei, Betrügerei. Jel.
Ludba, y, f., louzení, Nachstellung. St. skl.
Luděk, a, m., jm. vlastní. Rkk.
Luden, u, m., neválené sukno. Ungewalktes Tuch. Nvk.
Ludica, e, f. = udice. V Opav. Pk.
Ludič, e, m. = ludař. Ros.
Ludikvět, n, m. = měsíc duben. Us. ve Slezsku.
Ludislav, a, m., jméno vlastní. Ros.
Ludiše, e, f., jméno ženské. Rkk.
Lúditi, vz Louditi.
Luditi maso = uditi. V Opav. Pk.
Ludmila, y, f., vz Lidmila.
Ludníček, čku, m. = luden. Us.
1. **Ludný**, loudný = loudicí, verführerisch, reizend, lockend. L. slova, L., světlo, Ráj., oči. Hlas.
2. **Ludný**, zastr. = lidný.
Ludolfovo číslo. Vz S. N.
Ludomír, a, m., jm. vlastní. — **Ludomíř**, e, f., jm. místní. Pulk.
Ludrácký, z něm., nedbalý, mrhavý, liederlich.
Ludračiti, il, ení; ludrovati, z něm. ludern, mrhati, liederliches Leben führen.
Ludrák, a, m., z něm., liederlicher Mensch, Spieler, Säufer. Ptr.
Ludský = vlídný. V Opav. Pk.
Ludwigsdorf, Ludvíkov u mor. Třebové na Moravě.
Ludwigsthal, Ludvíkov u Wiesenburku na Moravě.
Luft, něm., vzduch, povětří. Jdi na l. = na čerstvé povětří; jdi se provětrat. Bylo to na luftu (na větru, vzduchu). Vznesl se do luftu = vzhůru. To jsem na luftě (vzduchem) okřál. Uděloj mu l. = rozvolni mu, povol mu, pomoz mu. Ostrý l. = vítr, větřík. Myšlénce své l. udělal — prenesl, projevil ji. Luftíček = vánek, větérek. Šr.
Lugau, Lukov u Vranova na Mor.
Lugdun, a, m., Lugdunum Batavorum. mě. v Hollandsku, Leiden. — **L.**, Lyon.
Lugoš, e, m., mě. v Banátě. Vz S. N.
Lůh = louh.
Luh, u, m., bařinaté místo, zvláště porostlé volšovím, vrbovím atd., feuchter Ort, Waldwiese, Wiese mit Geblisch, Aue, Hain. Jg. Zelené luhy, grüne Matten. Dch. V tom lese jsou pěkné luhy. Us. Posekal luhy. V. Mosty přes luhy učiniti. Stransk. Lada sype po lužích a sadech květ. Puchm. — **L.**, ves u Kamýka. Tk. III. 130.
Luhačovice, dle Budějovice, ves v kr. hradišťském na Mor. Vz S. N.
Luhovatý, **luhovitý**, bahnitý, bařinatý, morästig, feucht, sumpfig. Jg.
Luhovka, y, f., plátno k procezování louhu, Tuch zum Seigen der Lauge. Us.
Luhový, Auen-. Háj.
Luidor, vz Louisdor.
Lúj, vz Lój.
1. **Luk**, u, m. Luk, arcus, der Bogen; lučiště, cornix, das Horn des Bogens; kuše, scorpio, die Armbrust. V. L., oblouk z látky pružné, na němž natažena tětiva, jíž se metají šípy. Vz S. N. L. byl částkou kuše; oba konce luku spojovala tetiva, na tu kladl se šíp a natáhnutím jí šíp se vymrštoval. Hrš. Km. II. n. b. 119. L. natáhnouti, napíti, napiati, napínati, V., spustiti. Jg. Z luku střileti. Sam. — **L.** = *oblouk, částka kruhu*, der Kreisbogen. — **L.** = *duha*; *u kordu*, der Bügel; *u sedla* (Bogen am Sattel). — 2. **L.**, Lukavec u Bílovce ve Slez. — **L.**, serpillum, Quendel, rostl. St. skl. L., allium vineale, Lauch. Aqu., Vodň.
Luka, y, m. = Lukáš. Št., Sš. Sk. 52. — **— L.**, vz Luca. — **L.**, vz Louka; Jatka.
Lúka, y, f., zastar. = louka.
Lukač, e, m., scrotalus loculator, der Nimmersatt. Na Slov. Ryb.
Lukař, e, m. Bogenmacher; Wiesenbauer. 1450. Tk. II. 377., 382.
Luk-as, y, m. = Lukáš. Sš. L. 1.
Lukáš, e, m., Lukas. Na sv. Lukáše hojnosť chleba i kaše. Č., Erb. P. 91. Do sv. Lukáše, kde chceš ruce mej, a po sv. Lukáši za ňádra je dej. Pk. Vz Luka, Lukas.
Lukavec, vce, m., vz Luk, 2.
Lukavice, e, f., ves u Přestic. Vz S. N.
Lukavý, verschmitzt, schlau, listig. M. V.
Lukeš, kše, m., pl. lukše, nudle, Nudeln. MM. — **L.**, jm. mužské.
Lukna, y, f., kus koudele, z níž se špatnější prameny předou. Us. Beronn. Dch.
Lukno, a, n., koš n. nůše ze stromové kůry udělaná, Korb; míra obilní, 2—2½ prešburské měřice, lukence, malé lukno; sklo oční, Augenglas. Ros., Plk. — **Lukno**, a, n., také *očák*, u, m., chránítko na oči ku přehlížení včel; z předu jest drátěné, po stranách lukno, které se šátkem k hlavě upevňuje. Na Mor. a Slov. Mřk. Eine Art Brille.
Lukonosný, begentragend. Koll.
Lukostřelec, lce, m. Bogenschütz. Hlas.
Lukov, a, m., ves v Plzeňsku. Tk. I. 87, III. 130. — **L.**, mě. v Polsku. Vz S. N.
Lukovatý, bogeuförmig.
Lukovec, vce, m. L. velký, ves u Holešovsku na Mor. Vz S. N.
Lukoveť, i, f. = loukoť. Na Slov. Plk.
Lukovládce, e, m., der Bogenführer. L.
Lukovládný, bogenführend. L.
Lukový, Bogen-; Lauch-. L.
Lukrativní, z lat., zištný, prospěšný, výnosný, lukrativ, vortheilhaft, einträglich, gewinnreich. Rk.
Lulák, u, m, jitrnice, jelito, Wurst. Us. Hořic.
Lulanka, y, f. L. troubelová, fistularia tabacaria, ryba. Frč. 298.
Lulati = čičati, vz Lilati.
Lulč, e, m., ves u Brna.
Lulek = lilek. Na Slov.
Lulík = rulík.
Lulka, y, f., ve východní Moravě a na Slov. = dýmka. Za lulku tabáku. Č. Bafne si z lulky. Vz Mz. 58.
Lulkati = lilati.
Lumek, mka, m., die Schlupfwespe, der Raupentödter. Lumci jsou štíhlé vosy značné velikosti. L. veliký, pimpla manifestator; l.

žlutý, ophion luteus; l. obecný, ichneumon castigator; l. bezkřídlý, pezomachus fasciatus). Frč. 166.
Lumen, lat., světlo; znamenitá hlava (někdy ironicky); l. mundi, lat., světlo (osvěcovatel) světa. Rk.
Lumík, a, m., lemnus norvegicus, hlodavec. Frč. 387.
Lumír, a, m., báječný pěvec český. Ty pěješ jako Lumír, ký slovy i pěním bieše pohýbal Vyšehrad i vsie vlasti. Rkk. 8. — L. *motýl*, doritis apollo. Krok. — L., *časopis* bellétristický, v Praze vydávaný.
Lumkovitý, klumkupodobný. L-tí, ichneumonida. Jg.
Lump, a, m., něm., darebák, ničema.
Lun, u, lounek, nku, m. = lon.
Lůn, u, m., šp. z něm. Lohn = mzda. L. za práci. V. — L. mincířský, die Münzschlägerwerkstätte. Mus., Gł. 139.
Luna, y, f., *vlastně světlo*, i paprslek světlý. L. měsíčná = paprslek měsíce, Mondschein. Jir. Cf. ln-x, od kmene luk. L. v noci bieše, měsíčná luna. Výb. I. — L., *měsíc*, der Mond. Lepá jako luna. Rkk. 45. — L. na Slov. = vlna na vodě. Wasserwelle. Koll.
Luňáče, ete, n., junger Hühnergeier. Us.
Luňáčí, Geier-. Us.
Luňák, a, luňáček, čka, m., milvus, Hühnergeior, dravec sokolovitý. *Oddíly*: 1. *jestřáb*, astur: luňák jestřáb, l. novoholandský, šedobřichý, trojžlhový, bělovarný, pramenatý; šedoživotný, bělořitý, jednožlhový, ozdobný, severní, proměnlivý, kalý, jednožlhý, středočerný; 2. *chechtáci*: l. chechtavý, běločerný; 3. *krahujcové*, nisi: l. krahujec, malinký, hubený, zpěvavý, krátkoprstý, velikozobý, žežhulkovitý, obojkový, žlutohrudný, pronžkovaný, krátkokřídlý, červenokalhotý, hololícní, rychlý, čárkovaný, zimní, černý; 4. *káně*: l. černokřídlý, vidličnatý, sivonohý, sivozádý, odličný, vraný, olověný, včelojed, čubatý; 5. *l. (v užším smyslu)*: l. louče, černohlavý, pláštěný, bělozobý, myšolov, žakal, žlabozobý, běloblavý, tlustohlavý, šedolícný, dlouhokřídlý, plamozádý, kabanitý, bledý, plamoboký, bělavý; 6. *pilich*: l. půlkáně, popelavý, pochop, černoblly, bahní, žabožravý, strakatý, mouřenín. Prsl. Vz S. N., Frč. 363. — L., obyč. = falco milvus, Hühnergeier, Hühnerdieb, Weihe, *kuřecí zloděj*. V. Snědý jako l. Prov. Kývati na luňáka (hledati milkování). Vz stran přísloví: Zhýralý. Č.
Luňákův, -ova, -ovo, **luňákový**, Hühnergeier-, Weiher-. Rad. zv.
Lunatěnka, y, f., lunaria. Rostl.
Lundenburg, Břeclav.
Lüneburg, Glln, Glejn v Hannov.
Luneta, y, f., luk okruhu, Bogenstück eines Zirkels, L.; vypuštění, výklenek nad okny, Gesims, V.; sklo dalekovidné, l. hvězdářská. L.
Lunette, lynet, fr., vnější *hradby* pevnosti. Vz S. N.
Lůni, vz Loni.
Lunkan, a, m., scarites, hmyz. Krok.
Lunkati, vylunkati = vyžunkati, austrinken. — **co**: flašku. Us. Litom.
Lůnko, vz Lůno.
Lunkovati, schillern, Farben spielen. Prsl.

Lůno (strč. lono), lůnko (lonko), a, n., to místo těla, kde se člověk v půli ohýbá, *nižší břicha část, klín*, der Schooss, Bug. Šipkou v lůno uražen jsa zahynul. V. — L. = *údy rodicí*, že v tom místě jsou, hanba, klín, Scham, Schooss. V. Kdyby žena muže svého uchopila za lůno, utneš ruku její. Mojž. Komu l. otěče. Jád. Lékařství proti otoku lůna. Byl. — L. = *šourek volský*. D. — L. *v těle*, na kterém něco držíme n. chováme a *jež sedlce činíme*, der Schooss. V klíně a lůně dítě chovati. Kom. V lůně mateřském. Rk. Děti rodičům z lůna vyrvati. Nt. Ovečka v lůnu jeho spávala. Br. — L. = *vnitřek, kde se kryje*. V lůně země odpočívati. Us. Stromy z lůna země pokrm beron. Troj. — L. = *šat sebraný tak*, aby se něco do něho dáti mohlo, *klín*, Schooss am Kleide. Jg. — L. = *prsy, ňádra*, der Busen, Schooss. Dítě k lůnu mateřskému přitisknouti. L. — L., *obraz lásky, radosti, rozkoše*. Před tou, jež leží v lůnu tvém, ostříhej dveří úst svých. Br. Myš v tobolce, had v lůně a oheň v podolku svým hospodářům zvykli jsou škodu činiti. Prov. — L. *Abrahamovo* = nebe, ráj. V. V lůnu otce. Kom. — *V lůně své rodiny*. Us. — Jg.
Lunojasný, mondhell. Rk.
Lunovitý, měsícovitý, mondförmig. Rostl.
Lůnový. L. kůže u zlatníkův, Schoossfell. Jg.
Lunozubec, bce, m. L. veliký, palaeotherium magnum, byl mnohokopytník tapíru podobný. Frč. 377.
Lunt, u, m., doutňák, Rk., koudelný n. lněný provaz k zapalování děl, zapalovací provaz, knot, die Lunte, der Lunten, Zündstrick. Jg. Hubený jako lunt. Us.
Luňule, e, f., mene, ryba. Krok.
Lup, u, m., *rána, šlehnutí, šup*, Schwipp! Dáti někomu šnpy lupy (výprask). Ros. Držel šupy lupy. Ros. — 2. L. = *odlupek na hlavě, lupina*, otrus, Kopfschuppen, der Schiefer. D., Dch. Má lupy na hlavě. Byl. Nemá ani loupku. Us. Lupy z hlavy. V. — 3. L. = *loupež*, Raub, Beute. Všecko za lup míti budete. Podati město v l. (v drancování); lupem se státi (kořistí). L. — Jg.
Lupa, y, f., fr. loupe, něm. Luppe, veliká sklenná zvětšovací čočka. Rk. L. bezbarvá, botanická, jednoduchá, dvoj-, trojnásobná, válcová, achromatická, Haidingrova dvojbarvojevná. Ck. Vz S. N.
Lupač, vz Loupač.
Lupáč, e, m., drvoštěp. — L., das Blech. V.
Lupačka, y, f., klepot, der Klapf. Jg.
Lupáčový, plechový, Blech-. Sedl. Vz Lupáč.
Lupánek, nku, m. = lupen. Us. Ber. Dch.
1. **Lupání**, n. = *lupení*, Laub, zvláště zelné lupení. Lupáním dobytek krmiti. Us. — 2. L. = *praskání*; švihání, bití; l. v ledvích, srdce, žlí (bití). Das Krachen, Pochen, Reissen, Sych. — Jg.
Lupanka, y, f., eolida, plž. Krok. Vz Vláknovka. — L., druh slívy. Na Slov.
Lupati, lupám a lupl; lupnouti, pnul a pl, nutí; lupávati, krachen, puffen, klapfen; cupati, šlehati, šupati, mrskati, schlagen, streicheln, prügeln, wichsen, peitschen; hltavě jísti, hastig essen. Jg. — **abs.** Plech lupá. Us. Tuhé,

až lupá. Ros. Šňupá tabák, jen to lupá. Us. Hodinky, když jdou, lupají (cvakají, ťukají). Us. Od toho času počalo stavení v Praze lupati a třeštěti. Bart. — **komu.** Když ovci střihou, koze říť lupá (cizí škoda škola). — **co** = *spěšně a hltavě jísti.* Ten to lupá. Us. Vlk herana lupal. L. — 2. *Bíti, tlouci:* hocha, mlč. Ros. Lupni ho, až hned padne. Ros. — **kam: do** sebe l. (jídlo do sebe jen házeti). Rk. — **čím:** očima (točiti, házeti, tuze mhourati). Ros. — **čím kam:** očima na vše strany l. L. — **jak.** Bičiště na dvé lupło (prasklo, se zlomilo). Česká Včela. — **co čím:** mlč lopatkou l. n. cukati = bíti, tlouci. Jg.

Lupavka, y, f., větší druh červených jahod. Us. Vorl.

Lupec, pce, m., šupec, der Staubbesen. D.

Lupečnatý, z lupků složený. Presl.

Lupek, pku, m., *nerost,* Schieferthon; Kohlenschiefer. Vz S. N., Bř. 112. — **L.,** *lupina,* Schuppchen. Rostl.

Lupen, u (dříve gt. také: e), lupének, lupínek, nku, m. — **L.,** *řepík,* lappa, die Klette, das Klettenkraut. V. Na Mor. lapoun, lapouní; na Slov. lopouch. Jg. — **L.** *žlutiny,* něm. Leberflecke. Jg. — **L.** *větší n. hořký* = babí hněv, řepík větší, D., lopuch vlnatý, arcticum lappa, die grosse Klette. Kk. 167. **L.** *menší,* Spitzklette. D. — **L.** *sladký, zaječí.* Jg. — **L.** = *list zahradních* rostlin, Laub. L. zelný, Krauthlatt, křenový atd. — **L.** *stromový, květový.* Blatt. L. kalichový, korunový, okvětový, vz Kk. 45. Vz více v: List. Jg. Jen v složených slovech rozeznáváme *list od lupenu:* stolistá růže (*ne:* stolupená); okvětí mnoholupeně (*ne:* mnoholisté), prosto-, samo-, dvou-, troj-, čtver-, pětilupené. Šk. — **L.** *cínový,* staniol. Zinnfolie. Techn.

**Lupenártec,* tce, m., penaeus, koryš. Krok.

Lupenatosť, i, f. Vollhlättrigkeit. Krok.

Lupenatý, laubig, blätterig. L. křovl, vápence, ohon (schuppig). Jg. L. stromy a keře: lípa, jeřáb, javor, kaštan, jasan, vrba, topol, osyka, olše, bříza, habr, dub, buk, jilm; trnka, střemcha, hloh, šípek, hrušen. S. a Ž.

Lupenec, nce, m., dřevo oloupané, Holz ohne Rinde. Us.

Lupení, coll., lupeny, Laub, zvláště tolik co chrásť, Krautblätter. Lupením dohytek krmiti. Puch. L. široké (řepík), zaječí. Reš. Vz Listí, Lupen, Kk. 82.

Lupeník, u, m. Blattuclko. Tpl.

Lupenitka, y, f. L. zelená, phyllium siccifolium, pakohylka. Frč. 144.

Lupeno, a, n. = lupení. Th.

Lupenonožec, žce, m. L-ci, phillopoda, die Blattfüssler, jsou koryši majíci nejméně 4 páry lupenitých nožiček. Sem patří: 1. *perlooćky,* daphnidae; 2. *lupenonožky,* hranchiopodae, a) l. nahé, hranchiopodae, b) l. štítnaté, apusidae, c) l. skořepaté, estheridae. Vz Frč. 92. a násl.

Lupenoskypec, pce, m., caryophyllaeus, hlísta. Krok.

Lupenovatosť, lupenovitosť, lupénkovatosť, lupénkovitosť, i, f. = lupenatosť.

Lupenovatý, lupenovitý, lupénkovatý, lupénkovitý = lupenatý, laubicht. Krok.

Lupenovec, vce, m., pandarus, žabronožec. Krok.

Lupenový, Laub-, Blatt-. Jg.

Lupenuška, y, f., doro, červ. Krok.

Lupený, blättrig. Vz Lupen.

Lúpež, vz Loupež.

Lupice, e, f., vz Candát.

Lupický, räuberisch, betrügerisch, diebisch. Jg.

Lupictví, n., loupení, zlodějství, Betrug. Kram.

Lupič, e, m., Plünderer, Dieb, Räuber. L. cti, ze cti. Ehrenschänder.

Lupička, y, f. Räuberin, Diebin. Jg.

Lupičství = lupictví.

Lupín, u, m., lupinus, Feigbohne. Sal. — **L.,** a, m., phyllirhoë, blanýž. Krok.

Lupina, lupinka, y, f., jakýkoliv odlupek neb *olupek.* Schale, Hülse. *Okryti ovocné:* hrachu, jařin, mandlí, ořechův. Jg. Lupiny n. šlupiny ořechové n. šupiny (*svrchní, zelené*). Čern. L. *cibulná, povrchní šlupka.* L. Citronová jablka mají v sobě lupinu, maso, kyselou vlhkosť a jádra. Krab. — **L.** *rybí,* šupina, Schuppe. Br. Ještěr lupinami oděný. Troj. — **L.** = *tvrdá mázdra,* Schuppe, Decke. Křídla lupinami přikrývá. Orb. Spadly s oči jeho jako lupiny. Br. — **L.** *hlavy, lup, otrus.* Schuppe, Grind, Schiefer. Kom. Má lupiny na hlavě; má hlavu samou lupinu, jednu lupinu. Us. — Jg.

Lupinatěti, ěl, ění, lupinatým se stávati, schuppig, hülsig, blätterig werden. Jg.

Lupinatiti, il, cen, cení, schuppig, blätterig machen. Jg.

Lupinatosť, i, f. Hülsigkeit. Jg.

Lupinatý, schalig, hülsig, Schuppen-. Ráj.

1. **Lupínek** m. lupének, nku, m., vz Lupen, ein Blättchen. Ten šafářů synek piská na lupínek. Mor. P. 370. Zh.

2. **Lupínek,** nku, m., tenký plíšek, dünnes Blech. Jg.

Lupinka, vz Lupina.

Lupinkovatý, schuppig. Jg.

Lupinovatý, lupinovitý, luptovatý, schuppicht. Ros. L. hlava. Zloh.

Lupinový, Hülsen-, Schalen-.

Lúpiti, vz Loupati.

Lupivý = loupivý.

1. **Lupka,** y, f. Lupky, drobné šupiny stojící mezi kvítky rostlin spoluložných. Šk.

2. **Lupka,** y, f., udeření, lupnutí, ein Schlag, Puff. Dostal do hlavy lupku. Us.

Lupkáček, čku, m., zavěrák, kudla, Einlegemesser. D.

Lupkamen, e, m., *lomikámen,* Steinhrech, saxifraga, rostl. Reš. — **L.,** *bedrník,* pimpinella saxifraga, Steinpimpinelle. — **L.,** kamýky, zámořské jáhly, lithospermum offic., weisser Steinhrech. — **L.,** gypsophylla saxifraga, Gypskraut. — Jg.

Lupkorep, u, m., lepidnrus, žahronožec. Krok.

Lupkosť, i, f., **lupký** = lupnosť, lupný.

Lupkovitosť, i, f., šupinovitosť, Blättrigkeit. L. kůže. Presl.

Lupkovitý, šupinovitý, schuppig, blättrig. Krok.

Lupkový, Schiefer-.

Lupník = lupeník.

Lupnosť, lupkosť, i, f., snadnosť loupání, Spaltbarkeit. L. drva. Jg.
Lupnouti, vz Lupati.
Lupný, lupký, štěpný, spaltbar. L. dřevo, Us., kámen. L.
Lupotati. Tam cosi lupoce, červená žunečka na hnce. Mor. P. 370. Zb.
Lupovatý, schuppicht, blätterig.
Lupový, Beute, Raub-. L. kořisť. L.
1. **Lupt,** u, m., odlupek na hlavě, otrus, Schuppe. Ros. Dítě má lupty na hlavě. Us.
2. **Lupt,** u, m. Lupty, rostlinné chlupky hvězdovitě srostlé, lepides, Schülfern. Kk. 9.
Lupták, a, m., hymenocera, korýš. Krok.
Luptov = Liptov. Na Slov.
Luptovatý, luptovitý, lupinovatý, schuppig, grindig. Ros.
Lupulin, u, m., žlutý prášek mezi lístky samičích květů chmelových jsoucí. Jest hořké chuti, kterouž i pivu dává. S. N. Vz Chmelovina, Kk. 147.
Lupus in fabula, lat. My o vlku a vlk za humny. S. N. Vlk se zmíní a on v síni. Na Mor. Brt.
Lurč, e, m., hra, náčiní ke hře kostkami a kameny. Spielbrett, Lurtschbrett. Hráti v lurč. Us.
Lusčený, Schoten-. Rk.
Luščina = luština.
Lusečný, luštinatý, Schoten-. L. rostliny. Rostl.
Lusek, sku, m. = lusk.
Lusitania, e, f. L. za starých dob Portugaly se západní částí Španělska. Vz S. N. — *Lusitanové.* — *Lisitanský.*
1. **Lusk,** u, m., lusknutí, hlahol, Knack; l. prsty, ein Knippchen, Klippchen. D. — **L.,** hubička, Schmatz. MM.
2. **Lusk,** u, m.; **luska,** y, f.; lusky, gt. lusek; (od lusknutí, když se otvírá); šupina, v níž se jádro zavírá (jako v hrachu atd.), legumen, Hülse, Schote, Kiefe. Vz Kk. 57. *Nezralý l.:* tleška, dleštička (dlasek), Jg., v již. Čech.: klíště, kleška, Bž., na Moravě deštička. Mřk. L. podlouhlé válcovitý, smáčknutý, krátký, kosočtverečný, přehrádkovaný, vícesemenný, dvousemenný, oblý, tlustý, příokrouhlý, jednosemenný, hlemýžďovitě zavinutý, ploský, lysý, vejčitý, rovný, vejčitopodlouhlý, tenkoblanný, měchýřovitě nadutý, hrbolatý, pýřitý, kožovitý, nepukavý (Kk. 58.), s tlustou masitou vnitřní vrstvou (n svatojanského chleba). Vz Plod. Čl. L. členitý či struk, lomentum, Gliederhülse, přehrádkami přepažený a proto vícepouzdrý. Kk. 58. Jíti na lusky; trhati lusky. Jg. Ten hrách je samý lusk (plný lusek). Us. Holka jako lusk. Us. — Vz Šupina a stran druhů lusek: Dlasek.
Luska, vz Lusk.
Luskač, e, **luskáček,** čku, m., der Knacker. Jg.
Luskadlo = louskadlo.
Luskání, n., das Schnalzen. Us.
Luskati, al, án; luskávati; lusknouti, knul a kl, nut, knacken, knippen, schnallen, schnalzen mit dem Munde o. Finger. D. — **čím:** prsty. D., Br., rtoma (mlaskati). MM. — **kam.** Nedá si pod nos l. (se za nos tahati). Prov. — **co kam.** Luskni na mé rty sladinkou hubinku. MM.
Luskatý, schotig. Jg.
Luskavec, vce, m., unechter Akacienbaum.
Luskavý, knackend, knappend, klippend. L. líbání. MM.
Lusknatý, voll Schoten. D.
Lusknouti, vz Luskati.
Lusknutí, n., der Knipp, der Schneller. D.
Luskoun, a, m. L. velkošupinatý, manis Temminckii, Schuppenthier, mravenečník. Frč. 385.
Luskovatina, y, f. Hülsenfrucht. Rostl.
Luskovatka, y, f., siliquaria, červ. Krok.
Luskovatý, luskovitý, schotig, hülsig, hilsenartig. L. požitky, Puch., hrách, Ros.; krokodil (šupinatý). Ráj.
Luskovice, ves. Tk. I. 87.
Luskovina, y, f., luština, luštěnina, kulovatina = plod rostlin luštinatých: hrách, čočka, vikev, boby. Pt. Schotengetreide. Vz S. N.
Luskovitý, schotenartig, hülsenartig. Rk.
Luskový, Schoten-. L. hrách. D.
Luskule, e, f., hirgus, korýš. Krok.
Lust, něm. Es wandelt ihn die L. an, chce se mu, zachtívá se mu, zažádalo se mu čeho. Zachtělo se mu vína. Odnechtělo se mu nočních tonlek. Mk.
Lustr, u, m., z fr., korunný svícen, korunník. Rk. Kronleuchter.
Lustřicenka, y, f., phylodoce, červ. Krok.
Lustřicovka, y, f., manisuris, tráva. Rostl.
Lustryně, ě, f., lepidopus, ryba. Krok.
Lus-us, u, m., lat., hra. Míti lusum = nemíti školy (o dětech). Rk.
Luščina, zastr. = luština.
Lůšek, šku, m., vz Loch. Das Kellerchen. D.
Lušně, ě, lušnice, e, f. = lišně. Wagenleiste. Na Slov.
Lušnisko, a, n. = lišniště. Na Mor.
Lušta, y, f., umazaná osoba, Schlampe. Na Slov. Koll.
Lušťák, u, m., výlupek, Nuss, die sich selbst schält. L.
Luštění, n., das Knacken, Knastern. Jg.
Luštěnice, e, f., Cleomes species. Rostl. — **L.,** ves Luschtenitz. Jg.
Luštěnina, y, f., vz Luskovina.
Luštíček, čku, m. Schötchen. Jg.
Luština, luštinka, y, f., lupina, šlupina, die Hülse. L. zrna obilního (pléva, kožka okolo zrna), ječná, bobová, ořechová; luštiny n. kožky hrachu, ořechu atd. Jg. — **L.** *vše, co lze rozluštiti:* hrách, vikev atd. Ros. Vz Luskovina. Hülsenfrucht.
Luštinaté (motýlokvětné) rostliny mají plody v luskách, leguminosae, Hülsenfrüchtler. Čl. 27.—34., Kk. 253. Vz Luskovina.
Luštinec, nce, m., len, jehož semeno samo se luští, Springlein. Koubl. — **L.,** kokrhel, alectorolophus. L. malokvětý, a. parviflorus; velkokvětý, a. grandiflorus; ozdobný, a. angustifolius. FB. 59.
Luštinka, y, f., Hülschen, Hülselein. Jg.
Luštinovatý, luštinovitý, hülsig, schotig. L. obilí, semeno, nošnička na květu. Jg.
Luštiti, vz Lonštiti.
Lúť, i, f. = lib, zlosť. Kat. 855., 1302.
Lut, u, m., na Mor. = lýko, Bast. Nahý jako lut (jak ho pán Bůh stvořil). — **L.,** a, m., hodianus, ryba. Krok.
Lútati se = laskati se, milovati se. Na Slov.

Lutečník, a, m., loutečník, Dockenmacher, -händler. Troj., Velcš.

Luteolin, u, m., žluté barvivo. S. N., Šfk. 598.

Luter, tra, m., Luther. Dr. Martin L., hlava reformace a vyznání lutherovského. L. — *Lutherán, luterán*, lutrián, luterián (přívrženec Lutherova učení), pl. luteráni; také luteřan, a, m., pl. -né, luterovec, vce, m. (Pch.), Lutheraner; luteránka, lutheránka, luteriánka, y, f., Lutheranerin; luteránský, lutriánský, luterský, lutherovský, lutherisch; luteránství, lutheránství, lutriánství, luteriánství, n. Lutherthum. Jg.

Luteti-a, e, f., L. Parisiorum: Paříž. — L., 21. asteroid. S. N.

Luther, vz Luter.

Lutice, e, f. = litice. Mat. verb.

Lutich, a, m., mě. Lüttich. Vz S. N. — *Lutišský*, lutiský.

Lutna, y, f., prkenný komín v dolech. Rohn., Pam. Kut. 236. L. trouba s katrou (die Lutte, der Wetterschacht mit Windfang) na konci k odvádění zlého povětří. Am.

Luto, zastr., líto.

Lutobor, a, m., jm. mužské.

Lutohněv, a, m., jm. mužské.

Lutomír, a, m., jm. mužské.

Lutomysl, a, m., jm. mužské.

Lutorat, a, m., jm. mužské.

Lutosť, lutý, zastr. = lítosť, lítý.

Lutový = z hlíny, ze země. Nezamietaj mne, ač jsem i l. člověk. St. Z lat. lutum?

Lůtře, ete, n., mladý lotr. Lotterbube. Ctib.

Lutrián, vz Luter.

Lutscheu, Loučky u Jihlavy.

Lutvín, a, m., jm. mužské.

Lutý (liutý) = lítý, saevus, **lutosť** = lítosť, saevitia, furor. Výb. I.

Lutyně, ě, f. L. německá, Deutschleuthen, ves v rak. Slez. — L. polská v Těšínsku. Vz S. N.

Lützen, Lužín v prus. Sasku.

Luvák, a, m., paradoxurus, Rollschwanzmarder. Ssav.

Luxuriosní, z lat., nadbytečný, nádherný, luxuriös, üppig, schwelgerisch, prächtig. Rk.

Lux-us, u, m., lat., nádhera, nadbytek, přepych. Rk. Vz S. N. Wohlleben, Prunksucht, Prachtliebe, Pracht, Aufwand, Verschwendung.

Luza, louza, lůza, hlůza, hluza (luza *lépe* než hlůza) = holota, chátra lidí, zběř, chamradina, das Gesindel, Geschmeiss, Bagage, Pöbel, Canaille, Lumpengesindel. Jg., V., L. obecná, všelijaká. Us.

Luzáctví, n. Pöbelart, nové, 1836.

Luzák, a, m. Trossknecht. Rk.

Luzati = haněti. Ž. kap. 73., 17.

Luze, luse, e, f., zastr., snad = lidé, die Unterthanen, die Hörigen. Gl. 139.

Luzitansko atd., vz Lusitanie.

Luzký = úzký. V Opav. Plk.

Luzný = loudný, vábný, reizend. L. tělo, štěstí, lepota, paměť, pohoršení. Jg., Mus., Č., Václ. pís.

Luzovina, y, f., luza, liederliches Zeug. D.

Luzum. Kocour není doma, myši mají l. (pré). Us. Vz Lusum.

Lužanka, y, f., Augarten. D. L-ky, pl., Augarten, u Brna. Bž.

Lužany, dle Dolany, vesnice v Hradecku; od: luhy, vz Luh. Tk. I. 89., III. 46.

Luže, e, f., ves v Chrudimsku. Vz S. N. — Na Mor. = louže. Mřk.

Lúže, vz Louže.

Lůže, lůžko, vz Lože.

Lužec, žce, m., ves u Roudnice. Tk. I. 444., III. 86., 132.

Lužení = loužení.

Lužice, e, f., **Lužnice**, e, f., **Lužnicko**, a, n., **Lužansko**, a, n., lat. Lusatia, něm. Lausitz. L. hořejší n. horní a dolejší (dolní, nižní, D.). V. — *Lužický, lužanský*. — *Lužičan*, a, *Lužák*, a, m.; Lužičané, Lužáci. V. — *Lužičanka, Lužačka*, y, f. — Čechové *Srbi* jim říkali, ale oni se od luhů Lužičané jmenovali. Háj. Vz více v S. N., Tk. I. 616., II. 398., III. 652.

Lužička, y, f., malá louže, Pfützchen. Us.

Lužidlo, a, n. Beize. Čsk.

Lužina, y, f. Lagerholz in der Mühle. — L. = lužička. Reš.

Lužiti, il, en, ení, laugen. L.

Lužka, y, f., malá louže, kleine Pfütze. Rk.

Lůžkář, e, m., kdo lůžka k ručnicím dělá, der Büchsenschafter.

Lůžko, vz Lože.

Lužkonoš, lužkonoslé, e, m. Sesselträger. Rohn.

Lužna, y, f. Salpeterlaugerei. Bur.

Lužná, é, f., ves u Rakovníka.

Lužné, ého, n., plat za užívání luhu. Gl. 139.

Lužní, vz Lužný.

Lužnice, e, f., Augarten. Zlob. — **L.**, e, f., řeka v Čech. Tk. I. 308.

Lužnický, lužický, vz Lužice.

Lužník, u, m. = *luh*. Us. u Ber., Dch. — **L.**, *nádoba* k cezení louhu, Laugeseiher.

1. **Lužný, lužní**, *co v luhu je*. Auen-, Hain-, Wald-. L. dříví, rostlina, svod (u. skalní). — 2. **L.**, *od louhu*, Lauge-.: l. voda, káď. Jg. — **L.**, ého, m., strážce luhu, der Auwächter.

Lužovatý, sumpfig, pln louží. Reš.

Lužovice, e, f., voda z louže. Mor. P. 168. Zb. Vz Lužovina.

Lužovina, y, f., voda z louže, Pfützenwasser. D.

Lv, vz Lk.

Lvář, e, m., der Löwenwärter. D.

Lvárna, y, f., der Löwengarten, ohrada na lvy. Jg.

Lvě, ěte, n., zastr., lvátko = lvíče.

Lví, lvový, Löwen-. Ros. L. tlama či hledík větší, antirrhinum majus, grosses Löwenmaul, rostl. Čl. 82.

Lvice, e, f., die Löwin. V., Kom.

Lvíče, ete, lvíčátko, a, n. (vz -átko), mladý *lev*; chlupatý, z půly oholený *pes*, Löwlein. V. — Lvík, lvíček. Us.

Lvičí, der Löwin. L. plen. Br.

Lvík, a, lvíček, čka, m. = lvíče. V., Br.

Lvoun, a, m. L. hřivnatý, otaria jubata, ploutvonožec, tuleň. Frč. 389.

Lvov, a, m., hl. mě. Haliče, lat. Leopolis, něm. Lemberg. — *Lvovan, Lvovanín*, a, m. — *Lvovanka*. — *Lvovský*. Jg. Vz S. N.

Lvovina, y, f. Löwenhaut. D.

Lvovský, Lemberger. Jg.

Lvový (lvův, -ova, -ovo) = lví. Kat. 2683. L. kůže (lvovina). V. Kde kůže lvová platná býti nechce, tu liščí břevno podkládej. D. Kde nemůže lvová kůže projíti, tu sluší kůže liščí přičiniti. V. L. barva, štěnec (lvíče, Alx.), srdce, řvání, zub, síla. Jg. Löwen-.

-lý, přípona *jmen přídavných:* světlý, oblý, kyselý, teplý. — *České činné příčestí minulého času formy určité, nepřechodných, přechodných a zvratných* časoslov má zhusta mimo tvar v *-ší* zakončení adjektivné: *-lý*, -lá, -lé, když se totiž děj trvalý pronáší. *Příčestí taková od sloves nepřechodných a zvratných vedená mají význam a) činný.* Věci v Římě sběhlé (se sběhší) jsou politování hodny. Sv. Samorostlý plod; zralé ovoce. Země česká převyšuje okolní země možnosti lidí z ní pošlých. Vš. Viděl jsem národy vešlé do svatyně mé. Ctib. Nepřirovnávej nás hříšných k odpadlým od tebe andělům. Pass. Děťátko nedávno urodilé. Pass. Vydal soud smrti na člověka prohřešilého. Št. Símě vzešlé uvadlo; země vyprahlé. Br. Zrnce zahynulé. Št. Jedno slovo z rozdílných úst pošlé. Mudr. Zmrzlý, umrlý. Pass. Ale netoliko tomu opozdilému platiti počal; Aby omluvy neměli židé, že jsú přišlého potupili; Vždy repcí proti zpozdilým hřiešníkóm, nezaslúžilým; A jest tuto utěšenie ve sloveeh pána vinice lekavým, zmeškalým a pozdě do vinice přišlým. Chč. P. 125. b., 46. a., 127. a., 122. a. atd. — *Pozn. Zvratná náměstka ‚se' u příčestí se neklade:* sběhlý, nahodilý, vloudilý atd., *ne:* sběhlý se atd. od sběhnouti se, nahoditi se, vlouditi se. — *b) Trpný.* O stane hříchu navyklého. Št. Želejí svých hříchů dopustilých. Št. Nenadálá příhoda. Us. — *Ve významu trpném* užívalo se ve staré a střední češtině zhusta příčestí minulých, vedených také od sloves *přechodných.* Čas promeškalý. Št. Přestálá potopa. Žal. Statky zdědilé. Žer. Víra vyznalá. Brt. Statkové zadržalí. Ctib. Znalé znamení; Vše zachovalé; Člověk v rozkoši chovalý. Výb. I. Hřích zapomenulý, dopustilý. Št. Vězni ve zlém poznalí. Brt. Hektor byl muž síly neslýchalé. Let. Pravda vyznalá. Bl. — *Pozn. 1. Druhdy trpnou možnost nebo nemožnost označují.* Nestihlí jsou soudové tvoji, pane. Pref. Neobsáhlý jest soud boží. Brt. Malý, ale znalý. Us. Náhlá a nenadálá smrť. Nestihlé tajemství. Jedlé ovoce, pilé víno. — *Pozn. 2.* Užívání toto jest nám nyní namnoze již zastaralé (cf. dopustilý, učistilý, ustanovilý, obmeškalý, zaviulý, Št.) a proto často lépe užíváme místo nich u časoslov přechodných příslušných *příčestí trpných* tak činný a trpný význam i formou různíce. Místo: ‚statků zdědilých, psaní dalého, pravdy vyznalé, času promeškalého' položíme raději: ‚statky zděděné, pravda vyznaná, čas promeškaný'. Tím se ovšem nemíní, aby se příčestí činného určitého v -lý ukončeného docela neužívalo; lze je dobře klásti, pokud se v mluvě lidu udrželo jako: Člověk ďáblem posedlý. Pass. Dům podezřelý. Háj. Zachovalý šat. Us. — Hlavně dle Brs. 142., Jir. Nákresu mluv. strčes. str. 354. a Mkl. S. 818.

Lycaon, Lykaon, a, m., král arkadský.

Lyce-um, a, n., dle ‚Gymnasium'; vyšší škola mezi gymnas. a universitou. — *Licejní* třída, žák. J. tr.

Lycoperd-on, a, n., rod hub břichatkovitých. Vz S. N.

Lycopersicum, pasvice, rod rostl. lilkovitých. Vz S. N.

Lycopodiaceae, plavuňovité, jsou rostliny tajnosnubné, cevnaté. Vz S. N.

Lycopodi-um, a, n., plavuň, rod rostl. tajnosnubných. Vz S. N.

Lyčák, u, m., provaz z lýka. V Opavsku. Pk. Bastseil. Vz Lyčenec.

Lyčenec, nce, m., lýčený provaz, vz Lyčák. Bastseil. D. Z lipové kůry l-ce dělati. Reš.

Lyčený, z lýka, z lýčí, Bast-, basten. L. mošna (krosna), V., houžev, smečka, Háj., provaz. Har., Reš. Bude v lyčeném brodu utopen (oběšen). Mus. Utopil se v l. moři. Vz Oběšený. Lb.

Lýčí, coll. = lýka. Bast. Lýčím něco svázati. Us. Visí to na tenkém lýčí. Vz stran přísloví: Nejistota. Č. Vz Lýko.

Lyčko, vz Lýko.

Lýčnatý, bastreich. L. len. Presl.

Lýčný, lýkový, Bast-.

Lydí-a, e, f., krajina v Malé Asii. Vz S. N. — *Lyďan*, a, m. — *Lydický* n. *lydský.*

Lydický, lidský kámen = průbířský neb zlatnický, Rk., černá odrůda buližníku. Bř. 44. Lydischer Stein.

Lyk, u, m., *polknutí*, doušek, Schluck. Jedním lykem vypiti. L. — L. = *co se najednou polkne.* L. vína. Schluck.

Lýk, u, m. = čísa.

Lykač, e, m., pijan, Schlucker, Säufer. L.

Lykaon = Lycaon.

Lykař, e, m., der Bastflechter. 1629. Gl.

Lykati, polykati; lyknouti, knul a kl, ut, utí, schlucken. Vz Lyk. — **co kam.** Vůni do sebe lykati. Puch. Víno lykati. L. — L., přesedavě plakati. Plakal, až lykal. Us., Jg.

Lykavý, lykovatý, na způsob lýka, žilovatý, záhe. L.

Lyknatý, měkký, omykaný, ošoustaný. Reš.

Lykno = lukno.

Lýko, lyko, lyčko, a, n., coll. lýčí. Der Bast. *Vnitřní bílá tuhá vláknatá kůra na dřeve.* Ros. Pod korou jest l., t. j. část svazku cevného skládající se z lýkových buněk. Kk. 17. L. lipové. V. Zevnitř kůra, vnitř lyka jsou. Kom. Když se lyka drou, tehdáž na ně jíti. Dokud se lyka drou, dobře na ně s dětmi jíti (jíti na ně i s dětmi. Lb.). Jg. Dokud míza, jíti na lýko s dětmi. Šm. Mošna z lyk. Puk. Lyka dráti, loupati. Šp. Ne každé l. váže. Km. Vz více v S. N. — L., *provaz z lýka*, Bastseil, Bindfaden von Bast. Jg. Lyky někoho svázati, oběsiti, Háj., Dal., něco obvázati. — L. *vlčí*, luparia, Wolfswurz, rostlina. Rohn. — L., draslavá kůže na paroží jeleňat, srnčat, než úplně vyroste. Us., Dch.

Lykodra, y, f., strom podobný jilmu, eine Art Pappel. Us.

Lykofron, a, m., básník a grammatik řecký, nar. okolo 270. př. Kr. Vz S. N.

Lykohub, a, m., hylurgus, hmyz. Krok.
Lykořice = lekořice. Us.
Lykovatý, vz Lykavý.
Lýkovcový, Seidenbast-. Rk.
Lýkovec, vce, m. L. obecný či vlčí pepř, daphne mezereum, gemeiner Seidelbast, Kellerhals. L. bobkový, d. laureola, lorbeerblättriger Seidebast; l. vonný, d. cneorum. Čl. 131., Kk. 155., FB. 34.
Lýkový, Bast-. L. klobouk. Dch.
Lýkožrout, a, m., vz Hmyz. L. smrkový, bostrychus typographus. Frč. 184.
Lykurg-os, a, m., slavný zákonodárce lakedaimonský. Vz S. N.
Lympa, limpa, y, f., prkénko, kterým slad rovnají a vyhrnují, Streichholz. Lympa, Plk., limpa. D.
Lymphadenit-is, y, f., řec., zánět žláz miznich aneb střebavých. Vz S. N.
Lymphangoit-is, y, f., zánět cév miznich aneb střebavých (střebavek či miznic). Vz S. N.
Lynce-us, a, m., jeden z Argonautů bystrým zrakem proslulý. Vj.
Lynchův (linčův) zákon, rozhodnutí lidu nad zločincem s opomenutím řádného soudu.
Lynie, e, f., V., vz Linie.
Lyon, a, m., lat. Lugdunum, město ve Francii. Vz S. N. — *Lyoňan*, a, m. — *Lyonský*. L. zboží, záliv.
Lypothinia, e, f., řec., zádumčivosť. S. N.
Lyra, y, f., z řec., strunový nástroj hudební, die Leier. Vz Lyrika a S. N.
Lyrický, lyrisch. Vý Lyrika.
Lyrika, y, f., lyrické básnictví, nazvané od lyry, jíž prozpěvování lyrických básní provázeli. Hlavní druhy lyriky jsou: *píseň, oda, elegie. K písni* lze přidružiti: sonet n. znělku, madrigal, rondeau, triolet, španělskou glossu i kantatu; *k odě* pak: hymnus, dithyrambu a rapsodii; *k elegii*: heroidu a snad i kanzonu. — L. *světská* a duchovní: umělá, prostonárodní. Vz více v S. N. IV., Bž. Způs. bás. 1. atd. a článek: Poesie.
Lyrovitý, leierförmig. Rostl.
Lyrness-os, a, m., mě. v Trojsku. — *Lyrnessan*, a, m. — *Lyrneský*.
1. **Lys**, vz Lysý.
2. **Lys**, a, lysek, ska, lysec, sce, m., jm. vola n. hýka, lysinku na čele majícího. Us. Dch. — L., lysý, Kahlkopf. L.
Lysa, y, f., kráva lysá, jež má na čele lysku n. lysinu. Us., Ber., Dch.
Lysandr-os, a, m., vojevůdce lakedaimonský. Vz S. N.
Lysák, a, lysáček, čka, m., lysý, plešák, plešivec, Kahl-, Glatzkopf. V.
Lysauka, y, f., phalacrus, hmyz. Krok.
Lysá nová, mě. v Boleslavsku. Vz S. N., Tk. I. 616.
Lysati, lyseti, 3. pl. -sejí, el, ení = lysým se stávati, kahl werden. V. Kadeřaví nesnadno lysají. Kom.
Lysatý = lysý. Plk.
Lyseí, od lysky, Blassenten-. L. hnízdo, vejce. Zloh.
Lysec, vz Lys, 2.
Lyseti, vz Lysati.
Lysi-as, a nebo e, m., řečník athenský, nar. r. 458. př. Kr. — *Lysia-s*, dy, f., mě. ve Frygii.
Lysice, místo v Brněnsku. S. N.
Lysikrat-es, a (ea), m., jm. řecké.
Lysimach-os, s, m., vojevůdce Alexandra Velikého. Vz S. N.
Lysina, y, **lysinka**, y, f., *nahota lbi, oplchalosť, plzkosť*, Kahlheit, Glatze, Platte. V. Lysinu dělati (vlasy vytrhovati). V. Lysinu svou krýti. Jel. — L. = *znamení, hvězda, střela bílá na čele koňském*, die Blässe, Platte, der Stern. Ten kůň má lysinu. Ros. Liší se od *plosiny* (podlouhlé hvězdy). Lysina hory, vz Hora.
Lysinák, a, m., cassius, pták. Jg.
Lysinovatý, glatzig. Vz Lysina. Jg.
Lysistrat-os, a, m., řec. sochař okolo r. 330. př. Kr.
Lysiti, il, en, ení, lysé činiti, kahl machen. Velcš.
Lyska, y, f., *lysina*, ein kahler Fleck. L. od úrazu = skvrna, jizva, znamení. Čern. — L. = *lysý* n. *lysá*; *výhor* (na Mor.); *zednická čára*, vedle které se barví, Us. u Vorlika; *jméno ovcí, koní, krav* (majících lysinku); *ptáka*: l. černá (fulica atra, z čeledi chřástalů, Wasser-, Blasshuhn. Frč. 346., S. N. Chtě kače lapiti, uhonil lysku = nezbeda trest na se uvalil. Vz Neposeda). Lb. — L., *liz*, znamení na stromě vyseknuté. Us. Petrov. Dch. Vz Liz.
Lyskovati, lysku dělati, den Baum abplätzen.
Lysolaje, ves u Prahy. Tk. I. 35., 374., III. 56., 67.
Lysosť, i, f., lysina, Kahlheit. Us.
Lysounký = lysý.
Lysovatý, nálysý, etwas kahl. L.
Lysý; lys, a, o; lysounký; *komp.* lyšší, lysejší. — L. = *bezvlasý, oplchalý, oblezlý, holohlavý*, kahl. V. S předu nad čelem l. V. Lysému hřeben a slepému zrcadlo podávati. Vz stran přísloví: Chybování. Č. — L., lysinu na čele mající. Lysč hříbě i lysým koněm bude. Č. Mudr. 223.
Lyšaj, e, m. Lyšajové jsou motýlové večerní těla zavalitého, ku konci zašpičatělého. L. borový, sphinx pinastri; l. smrtihlav, acherontia atropos; l. topolový, smerinthus populi; l. páví, smerinthus ocellatus. Frč. 179.
Lyštěti, ěl, ění = blýskati, glänzen. Hol. 600.
Lytisch, něm., z řec., rozkladný. Stč.
Lytka, y, f., poklopec, hříva, chochol na lebce n. helmě.
Lýtkatý, velikých lýtek, stark-, grosswadig. Jg.
Lýtko, a, n., někdy také: lýtka, y, f., tedy pl. lýtky i lýtka, Mk., lok. lýtkách. Lýtka dle ‚Slovo' v 1., 4. a 5. pádě, v ostatních dle ‚Žena'. Bn. Sura, die Wade, zadní strana berce naproti přední (holeni). Vz S. N. Lýtka se mu na to třesou. Vz stran přísloví: Mlsný. Č. — L. *u punčochy*, Wade. Us.
Lýtkový. L. kosť, das Wadenbein. Vz S. N.
Lyžice, e, f., zastr. = lžíce. MV.
Lyžky, brusle. Mark.
Lza, y f., zastar. = slza. Bel.
Lzáti = lízati. — **co čím**. Sprahlým hrdlem lzali rosnú trávu. Rkk. 52. — **co kde**. V kterém místě lzali psi krev. Tkadl. Cf. Gb. Hl. 132.

Lze. Lze má Mkl. S. 162., 652. za lok. sg. neutr. z lьgъ v lьgъkъ. Také dle Ht. Sr. ml. 322. jest *lze* příslovkou a vzniklo za starších dob bezprostředně z kmene *lho*, jako draze od draho. Ku pni *lho* známe se posud ve lhůta m. lbota, slov. lehota, ve složeném lho-stejný. Ve slovenčině zcela zaniklo. *Lze* znamená vlastně to, co lehko, lehce, snadno; nevlastně to, co možno, možná. Ht. tamtéž. Poněvadž jest tedy *lze* příslovcem, jsou tvary *lzelo* a *nelzelo* špatny, ač i starší spisovatelé slova *lze* nejednou i jakožto slovesa užívají, m. lze bylo a nelze bylo. Ht. tamtéž, Šf., Zk., Os., Š. a Ž. Máme tedy: lze, nelze, nelzeli jest, nelze bylo, nebylo lze, není lze, bylo lze, nelze bude. Špatné tedy také: Nelzeli nás poznati m. nemohli nás poznati. — Pokud pro svědomí lze. Kom. Lze na uhlí vodu v led obrátiti. Toms. Nelze jinak. Ros. Komu nelze raditi, nelze pomoci. Nelze do domu. Har. Nebude lze projíti. Br. Před Bohem schovati se nelze. Br. Jichžto nelze sčísti. V. Nelze žádného naučení dáti. V. Nelze jest nám toho učiniti. Troj. Že se z toho zdá, že jest nelze zahynouti té duši. Chč. 376. Aniž bylo lze utéci. Br. Jakož nelze bylo, aby byl držán od ní. Ben. V. Nebylo lze tudy jíti. Lom. V žaláři, v němž nelze jest nic viděti. Jel. Že nelze bylo tam utéci. V. Nelze jest než vždycky bojovati. Jel. Dnes to půjde přes Labe nelze (říká lid, stoupá-li voda). Na to jiný: Což pak teď, teď máme již vyhráno, ale ráno bylo nelze. Us. okolo Roudnice. Špd. Dnes je tam nelze = dnes je tam psota, zlá pohoda, plískanice; Bude ti nelze = bude ti zle, běda. Us. na Plaště. Prk. — **Lze** = *snadno, možno, a proto by se nemělo říkati*: Zde lze knihy atd. dostati — nýbrž: Zde knihy se prodávají, a podobně. Š. a Ž. — ‚**Nelze nám šťastnu býti**' jest prý vazba latinská: ‚non licet nobis esse beatis'; ale v latině jest tato vazba velmi řídká, kdežto ve staré češtině velmi zhusta se objevuje, ku př. u Štítného, tedy to není latinismus. Singular výrokového adjektiva spojený s pl. dativu podmětu logického jest ovšem zvláštností našeho jazyka, ale musíme jí šetřiti. Dle Nováka (v Km. I.). Cf. Tobě věk a léta veselu býti překážejí. Mudr. Její prosby dej nám účastnu býti. Br. Aniž jim dej ve mně tak silnu býti. Št. Náležíť každému světla vděčnu býti. Nesluší nám tak nedbanlivým býti. Ctib. Vz *Dativ přísudkový*. Ht. v Sr. ml. 93. píše o této věci takto: ‚Je-li ve hlavní větě dativ osoby, ku které se co podmětu pobočné věty přídavné jméno aneb i příčestí vztahuje, na př. Dopustil mi, abych byl vesel atd., spojka *aby* se vynechá a pomocné sloveso přestupuje do infinitivu. Co se pozůstalého přísudku týče, ten by měl do instrumentalu přestoupiti: dopustil mi veselým býti. Ale na místě přirozené vazby této nacházíme jak u starých tak i u nových spisovatelů českých velmi často (u Slováků česky píšících naproti velmi zřídka) tu, ve které dativ osoby přitahuje k sobě přísudek pobočné věty tak, že tento co přívlastek onoho též v dativě a to nejčastěji neurčitého řidčeji určitého tvaru stává: Dopustil mi *veselu* býti. Není možná člověku se vším *spokojenu* býti. Poddanému sluší *poslušnu* býti. Není dobré člověku býti *samotnému* n. *samotnu* a toto m. *samotným*. Nesluší pohanu rovnu býti křesťanu. Dal. Nesluší mu živu býti. Vulg. Lidu poslušnu býti rozkázal. Háj. Proti vazbě v těchto a podobných příkladech, kde se přívlastek z přísudku povstalý i *rodem* i *číslem* úplně srovnává s dativem osoby, *nelze vlastně nic namítati*, leda to, že není původní než z latiny pošlá (? myslím, že je původní, ale i v latině běžná. Spisovatel), kdež ona u *licet* všady, s *necesse est*, *prodest*, *contingit*, *vacat*, *datur* a podobnými jen kde tu vystupuje na jevo na př.: In publica re mihi negligenti esse non licet. Cic. Vobis necesse est fortibus viris esse. Liv. Da mihi fallere, da justo sanctoque videri. Hor. Vobis immunibus hujus mali esse dabitur. Ovid. Jovis esse nepoti contigit haud uni. Ovid. Infirmo non vacat esse mihi. Ovid. Užívání *neurčitého* dativu: rovnu, podobnu, zahanbenu atd. s osobami ženského rodu anebo množ. čísla naproti mám za pobloudění, kterého se jazyk český jen tím dopustil, že naskrze nerozuměl vazbě latinské (a není-li to vazba latinská? Spisovatel), kde, jakož z příkladů nahoře vytčených patrno, mezi přívlastkem z přísudku povstalým a dativem osoby úplná shoda panuje. Příklady: Potřeba vrchnostem vycvičenu býti. Kom. Které straně se dostane přemoženu býti. Nedej nám zahanbenu býti. Já jim kážu živu býti. (D. Lehrgebäude der böhm. Sprache 1819. S. 297.). Nesprávnosť těchto a podobných, Dobrovským samým za divné (sonderbar) vyhlášených vět lepší spisovatelé tušíce cítili užívajíce, ač zřídka, i dativu množného. Tak na př. D. u V. četl: Dopustíte-li ženám rovným býti mužům m. nesmyslného *rovnu* a jazyku našemu přirozeného *rovnými*. Já jsem posud jen u Koc. (Hist. círk. str. 4.) našel jeden příklad sem spadající: ‚Nesluší nám podobným býti Bohu'. — Nahoře mám jeden příklad ze Ctib.: ‚Nesluší nám tak nedbanlivým býti. **Vz násled.** Jinak věc vykládá Zk. v Skl. str. 644. až 646.: ‚4. Když se infinitiv vynáší *jménem* a časoslovem *býti* a j. p., tehdy se jméno to *a) klade do dativu aneb instrument. a srovná se se svým podmětem podlé pravidel shodnosti, jež mezi přísudkem a podmětem jest.* Žádné věci nedopouští život lidský býti ze všech stran blahoslavené. Jel. Nebraňte mu milosrdnému býti. Zyg. Bůh pak dej nám jednomyslným býti vespolek. Br. Apoštol jim udatnými býti rozkázal. Zyg. Ty věci nedopouštějí muži křivým ostati. Zyg. Nebraňte jim býti dobročinnými. — *b) Aneb převede se jméno přídavné v* **příslovečný dativ rodu středního** *a při časoslovech pak do* **dativu příčestí trpného rodu středního** *aneb abychom tak řekli, do dativu gerundia, kterýmižto formami se právě stav vytýká, v který se podmět infinitivu uvésti má.* Vazba tato jest při jménech přídavných v této příčině nejoblíbenější, jako: Kázal všem k boji býti hotovu (= po hotovu). Troj. Její prosby dej nám účastnu býti. Br. Aniž jim dej ve mně tak silnu býti. Št.

Nemá jim dáti obmeškánu býti (= v obmeškání býti). St. Zabránil jim nahu bojovati (= po nahu). — *Pozn.* Dativy *hotovu, účastnu* atd., jichž se při vazbě dativu s infinitivem nejraději užívá, nejsou nic jiného, než dativy cíle aneb vztahu od rodu středního hotovo, účastno atd. odvozené. Dativy ty nevztahují se ku podmětu infinitivu, nýbrž k samému infinitivu, jejž způsobem příslovečným místněji omezují a výrazy *býti milovánu, oklamánu* lze přirovnati k latinskému *esse amando, decipiendo* atd. Podobně praví se: dal mu za vyučenou, na rozmyšlenou, na srozuměnou. A tak lze i vyložiti větu: Králové posýlali večeři majícím utracenu býti = majícím býti na utracenou, k utracení. V. — Jakož tudy podstatná forma *ticho* od přídavné *tich, ticha, ticho* samostatnosti svou se dělí, rovněž tak odděliti jest podstatné *milováno, zahanbeno* atd., což jest toliko jako *milování* a *zahanbení* atd. od případných *milován, -a, -o.* Tyto formy mají se k sobě podobně jako latinské gerundium ku gerundivu'. Jinak vykládá věc u přesnosti vazby naznačené bájl Brt. Vz Infinitiv na str. 577. b. ř. sbora 28. a násl. Cf. také: Böhmische Schulgrammatik. Prag. 1878. §. 96. Mřk. V ,K. Reisig's Vorlesungen über lat. Sprachwissenschaft, Leipzig, 1839. §. 451'. čteme: Die Attraction des Dativ c. Infinit. findet sich so, dass ein Prädicat durch ein Nomen bezeichnet mit dem Infinit. des Verbi sich anschliesst an den Casus, welchen als grammatisches Object das Hauptverbum regiert. Diese Construction ist eine grosse Freiheit der Rede und lässt sich nicht so logisch zergliedern wie die des Nomin. c. Inf.; sie entstand unbewusst, vorzüglich bei dem Verbum *licet*, jedoch auch bei anderen Verbis. Ze všeho, tuším, jde: Vazba, o níž běží, objevuje se v latině zřídka, nebyla neznáma Řekům (vz Niederlovu Řeckou mluvnici, §. 774.), Češi již v staré době velmi zhusta ji užívali, není tedy latinismem, nýbrž spíšo slovanským a jiným jazykům společna a dobra; latinismem není také proto, poněvadž v češtině přísudkové jméno přídavné se jménem, ku kterému se táhne, z pravidla jinak se pojí než v latině: v latině shoduje se s ním i v rodě a čísle, v češtině pak často jen v pádě.

Lžecukr, u, m., sorbit, inosit, quercit, pinit, dulcit, manit atd. Vz Stk. 560.

Lžek, a, m. = lhář, Lügner. Jan. 8. 55.

Lžeprorok, a, m. = lichoprorok. Sš. J. 19. Ein falscher Prophet.

Lžíce, e, lžička, lžičička, lžičinka, y, f. Lžíce m. lyžice, MV., ložice; na Slov. a na Mor. říkají podnes: lžica (Brt.); *i* se vysulo, tedy *lžíce* a *ne:* lžice. Cf. *Jméno.* Pk. doporučuje *lžíce* psáti: Přípona -ice jest krátka a ač vysutím hlásky *e* přízvuk na příponu padá, není prý přece příčiny *i* dloužiti. L. dle ,Růže', ale *gt. pl. lžic,* a *instr. lžicí,* Jel., *lžicemi.* Kom. V obec. mluvě: žlce. Vz L. **L.**, *náčiní k jídlu* tekutých věcí, der Löffel. Lžíci jísti. Us. — L. k mlebání (*měchačka*), k nalévání (nalévačka), slévací, naběrací (naběračka n. sběračka), Sp., polívková (na polívku), Rk., na kyseliny (Säurelöffel), Prm., dřevěná, plechová, cínová, stříbrná, kávová. Š. a Ž. (Walter). *L. má rukověť (řap) a čepel.* Š. a Ž. L. vody, polívky, deště, bláta. (Na jaře: Džber deště, lžíce bláta. Na podzim: Lžíce deště a džber bláta). Š. a Ž. Polívky, kaše lžícemi, jiná jídla vidličkami berou se. Kom. Někoho prázdnou lžíci krmiti. Vz Slib. Č. Chceš mne prázdnou l-cí krmiti? Pk. Utopil by ho na lžíci vody. Er ist ihm spinnefeind. Dcb. Rád by ho na lžíci vody utopil. Vz stran přísloví: Nenávisť, Závistný. Lb., Č., V. Veliká mu l. od huby odpadla (= ztratil dobrý úřad, dobrodějo). Vz stran přísloví: Úřad, Dobrodějce. Č. Jest mezi lžící a ústy. Vz Nebezpečenství. Lb. To jest ještě mezi ústy a lžící. Vz stran přísloví: Nejistota. Č. Až se najím, půjčím ti lžíci. D., Č., Lb. Vz Pozdě. Po obědě lžíci (bledá. Vz Pozdě.) Lb. Má daleko od lžíce do huby (vz Hlad); Na lžíci mnoho nabral (= byl nestřídmý).; Měří vodu lžící (nepravý prostředek). Š. a Ž. (Walter). Ďábel po lžíci, když není co jísti. Jg. Mezi ústy a lžící mnoho se může přihoditi. Jel. Často od samé huby lžíce odpadne. Jg. Arci je to ještě daleká lžíce. Dív. z ochot. Suchá lžíce ústa škrábe. Pk. — **L.** kuchařská (opěnovačka, vařička, Koch-, Rühr-, Schaumlöffel, V.), na kaši, Breilöffel, veliká n. předkladací, Vorlegelöffel. D. — **L.**, *míra*, Löffel (als Mass). Plná, dobrá l. V. Dvě lžíce (půl koflíčku). V. — **L.** *zednická* (obmetačka, obmítačka, ometačka, Kelle), Nz., Sp.; *na cín*, Zinnlöffel; *na kule* (vz Nástroje k vytahování kulí); *na kámen* Leroyova (vz Nástroje k operacím kamene). Cn. — Vz Lžička.

Lžícmo, **sp.** m. po lžíci, löffelweis. Jg.

Lžícovitý, lžíci podobný, löffelförmig.

Lžícový, Löffel-. L. lupeny. Rostl. L. železo. Vys.

Lžičák, a, m., rhynchaspis clypeata, pták plovací. Frč. 343.

Lžičař, e, m. Löffelmacher. Ros.

1. **Lžička**, y, f., malá lžíce, Löffelchen. L. ušní (paradlo ušní), V.; hrnčířská. Jg. L. medu, smetany, kvasnic atd. Us. L. dvojitá ušní ocelová a z nového stříbra (vz Nástroj ranlékařský), Cn., s lopatkou Danielova (vz Nástroje k operacím oční), Cn., na mozek (vz Nástroje porodnické), Cn., článkovaná Leroyova, děravá Coxeterova, ušní (vz Nástroj na uši). Cn. — **L.** Lžičky, slivy. Us. u Turnova.

2. **Lžička**, y, f., malá lež, eine kleine Lüge. L-u vymysliti. V.

Lžičkář = lžičař. Us.

Lžičkovitý = lžícovitý. Krok.

Lžičnář, e, m. = lžičař.

Lžiční, Löffel-. L. držadlo, jídlo. — **L.** bylina = lžičník, rostl. V.

Lžičník, a, m., Löffelmacher. Tk. II. 374. — **L.**, u, m. L. lékařský, cochlearia officinalis, Löffelkraut. Kk. 215.

Lžičníkový, Löffelkrant-. L. kořen, list. Rostl.

Lždemetri-us, a, m. Pseudodemetrius. Koll.

Lžina, y, f. = lež, Lüge. MM.

Lžinůška, y, m. a f., lživý, Lügenkrämer. Reš.
Lžiprorok, vz Lžeprorok.
Lživě, lügenhaft, lügnerisch, falsch. V.
Lživosť, i, f., die Lügenhaftigkeit. Us.
Lživý, kdo lže, od lh (lhu), vz -avý, lügnerisch, lügenhaft. L. člověk, ústa. V. — L. = nepravý, smyšlený, erdichtet, erlogen, falsch. L. věc, V., bůh, D., noviny, Dal., kosť (n. spánková n. skranní, z každé strany jedna). Krok.
Lžu, vz Lháti.

M.

M jest *podlé mluvidla* či podlé **učlánkování** jedna z **retných** *souhlásek*. Při *m* jest průlina na témž místě a týmž způsobem zavřena jako u: *b*, *p*, ale zatarasení toto neprotrhuje se, nýbrž proud vychází dutinami nosovými. Gb. Filolog. listy II. 159., Úvod do ml. 18. Vz Hláska. Dle *zvučnosti* jest *m* hláska *nosová*; podlé *stupně zvuku* čili dle toho, jakým proudem dechu souhlásky se článkují, jest *m* hláska *plynná* a podlé *jakosti zvuku obojetná*. Bž. Ml. 13. Vo slovanských jazycích je *m* **dvojího původu**, jednak *m prvotní* na př. v prajazyku indoevropském v koř. ma = mysliti; skr. man-as, řec. *μένος*, lat. mens, mysl; celt. menme duše, lit. isz-man-yti, rozuměti; got. munan, něm. meinen, strbulh. мънѣти, mnlti; *jednak z bh povstává*, na př. vlъkъ-mъ n. vlъko-mъ, dat. pl. od vlъkъ, čes. vlkům, instrum. sg. vlъkъ-mь, čes. vlkem, tu povstalo z pův. varka-bhjams a varka-bhi. — Souhláska *m*, zbytek ukazovací náměstky *ama* (skr. nom. sg. amas ten), *tvoří* **akkusativy**, na př. pův. vâk-am, skr. vâč-am, lat. voc-em, řec. *ἵππο-ν*, pl. pův. vâk-ams, skr. vâč-as m. vâč-ams, řec. *ὄπ-ας* m. *ὄπ-ανς*, lat. voc-es m. voc-ens, litev. sunus m. sununs atd., kde *m* před známkou pluralu v *n* přecházl, pak vypadá a slabika za to se dlouží. **V strb. vypouští** *se při kmenech samohláskou zakončených* v sg. **akkusativní m** (aneb z tohoto pocházející n) a dalšími zvukoslovnými změnami, totiž stíráním koncové samohlásky, *stal se akkusativ rovným nominativu*, na př. synъ, akkusativ opět synъ m. synu-n n. synu-m, kostь m. kosti-m; *u kmenů na -â* splývá *m* s touto samohláskou v ą, na př. ženą; *v akkusativu množném* z pův. sununs povstalo sunůs a slovanské syny, opět odvržením obou známek, akkusativní *n* i plurální *s*. V číslovkách *sedm*, *osm* zastupuje *m* úkol **samohlásky**, jestliže je vyslovujeme dvojslabičně; ale vlastně mají se obě tato slova vyslovovati slabikou jednou (na př. v 8slabičném verši: s možem sedm let byla bieše. St. skl. 3. 30.) a když se vyslovují dialekticky dvěma slabikama, bývá před *m* jiná samohláska vložena: sedem, sedum, sedym (Šb.) a sedom (Šš.). — Kromě toho jest **m tvořícím slohem** *v 1. os.* slovesa a příčestí. Gb. v S. N. V. 1. Vz Gb. III. 20.—22. V 1. os. sg. *ind.* udržuje se u sloves 3., 4. a 5. třídy. *V trpném příčestí praesentu*: lakom, pitom, znám, vědom, Št., vidom; *v adj.* přímý, střídmý. Mkl. B. 232., 233. — *Kterak vůbec ve slovanštině* **m se kazí**, *kdyžby s předcházející samohláskou slabiku tvořiti mělo*, o tom vz článek: Nosovky. V článku *L* zase již pověděno, proč po retných souhláskách a tudíž i po *m*, které k nim náleží, se klade v již. a východ. jazycích slovanských **epenthetické l**, když následuje pracjerovaná samohláska. Gb. v S. N. V. 1. — **M** *se v dialektech* **střídá** a **přestrojuje** (vz Střídání a Přestrojování): 1. s **b**, v obecné mluvě: darebný, brabenec, písební m. daremný, mravenec, písemní, Ht. Zv. 83., pod Krkonoši, Kb., v již. Čech., Kts., upříbně, v Krkonoš., bramor — mramor. Šš. Vz Gb. III. 94. Vz B. — 2. S **n**: kam — kan, tam — tan, vezmu — veznu (u Domažlic, na Hané, ve Valašsku), písmička m. písnička, nyň m. nlň (u Boleslavi, pod Krkonoši, u Vys. Mýta); ve vých. Čech. parjám m. parkán, Jir., Šb., mjimrat m. nimrat, Kts.; u Litomyšle: nesto m. město; v obec. mluvě: pámbu, hamba, homba, pámpater m. Pán Bůh, hanba, honba, pan pater atd. Jak vidíme, bývá někdy spodobování příčinou tohoto střídání. Medvěd — nedvěd, mravenec — strč. nravisko, strč. mešpor (z vesper) — nešpor. Gb. III. 94. Cf. Bž. Ml. §. 104. Vz N. — 3. S **p**. Vz P. — 4. S **v**: v obec. mluvě: vochomůrka m. muchomůrka; ve vých. Čech. a pod Krkonoši: mňuk, smětev, upřivný m. vnuk, větev, upřímný, Jir., Kb.; v již. Čech. mzdorovat m. vzdorovati (na mzdory co dělati). Kts. Navnaditi — namnaditi = namladiti, teprv — teprem (Šš.), škvor — škmor. Gb. III. 93. Prvý — lat. primus. Bž. Ml. 51. Vz V. — 5. S **f**, vz F. — S **h**: V již. Čechách kotrhelec m. kotrmelec. Kts. Vz H. — 7. S **l**: ve vých., již. Čech. a jinde: vembloud, Špimberg (Spielberg). Jir., Šb., Kts. Vz L. — *Mezi měkkým a tvrdým m Čechové ve psaní nešetří rozdílu*, ačkoliv u vyslovení dobrý sluch obojí rozeznává, lom, u a lom m. lomi, lomiž. Jg. *V Budějovsku a Oparsku je po* **m** *slyšeti j*; ve východ. Čechách a na Slov. naopak vlastní *ě* vyslovuje se jako *e*: mesto. — *Jak se vyjadřovalo písmem m*: *ma* = ma; *mé* = me, mie, mye, mije, m'e, mě; *mie* = mě, mie, mye. Vz Gb. Příspěvky k historii českého pravopisu, str. 70., 160., 211. a hl. 247. — **M** *se* **vysouvá** v slovostředí v již. Čechách: bubat vedlé humbat. Kts. Ve vých. a již. Čech. v: sednáct, osnáct. Jir. Kafr z camphora. Ht. Zv. 84., Gb. III. 112. Ochrnout m. ochrmnouti. Bž. Ml. 47. Vz Nosovky, Ht. Zv. 83. — **M** *se* **vsouvá**;

čuchati — čmuchati, douti — dmouti, drmoliti z dr (dr-áti), Šf., duch — dmuchati, čoud — čmoud, smoud. Jir. — **M přípona jmen podstatných:** Radim, Kúřim, Vidim. Jir. Vz Tvoření slov. — *Jména* **rodu žen.** *v m ukončená* **skloňují** se dle *,Kosť', jména pak* **rodu muž.** *dle 1. sklon. Jména* **měst** *rodu žen.* mají tedy v gt. *i*: Chrudim, i, Kouřim, i; vz Chrudim; špatné je skloňování jich dle prvého mužského skl.: do Kouřima. — *Po m piš* y *ve slovech*: my, mysl (mysliti, Litomyšl, myšlénka, smysl, úmysl, myslivec), myš, odmykati, zamykati, mýliti (mýlka, mylný, omyl), mýti (pomyje), mýdlo (mydlář, mydliti), hmyz, hlemýžď, mys, mýto, smýkati (smyčec), průsmyk. Jak ze slov v závorce viděti, píše se *y* také ve všech od nich odvozených slovích. Kz., Bž. Ml. 14. — **M** (vlastně CIƆ) co lat. číslo znamená 1000, MM = 2000, $\overline{M}$ = 1000000. Gb. v S. N.

Ma = mne. Na Slov.

-ma, *přípona subst.*: Kosma, D., sláma, ujma, krčma. Mkl. B. 234. Vz Tvoření slov. — *V obecné mluvě koncovka instrumentalu plur. místo* 1. *-mi*: kostma, s nima, tlustýma, tenkýma m. kostmi, s nimi, tlustými, tenkými; 2. *-y*: tělama, chlapama, dubama, slovama, holubama, prstama m. těly, chlapy atd. Ve vých. Čech., Jir., na Mor., Sb., a jinde. Ale místy na Mor. ku př. na Rožnovsku správně: tlustými těly. Sb. Na Slov. místy: tlustýma těly, jinde: tlustýma tělama. Šb. Vz -ama, -ema, *Dual.*

Má. 1. = moje. To je má (žena). Us. Vz Můj. — 2. Třetí os. sg. praes. slovesa míti. On má hůl.

Macač, e, m. = macák.

Macák, a, m., kdo macá, der Taster. Na Mor. Zlob.

Macaklice, e, f., phrynus, pavouk. Krok.

Macala, y, m., dozorce dolů solních, který dělníky z dolů vylezší omakává, nemají-li u sebe kradené soli. Vys.

Macalka, y, f., prašnice, maňka, druh pečiva. Aqu.

Macarát, a, m. M. jeskynní, proteus anguineus. Frč. 310.

Macarátl, proteidae, mají válcovité tělo, 4 nohy, za hlavou 3 žábry a 2 skuliny žaberní. Frč. 310.

Macatě, tělnatě, masitě, leibig. D.

Macatec, tce, m., pimelia, hmyz. Krok.

Macati = makati. — **co**: puls. L. — **kde**: před sebou. L. — **koho** = omakávati, Jg.; 2. bíti. D.

Macatosť, i, f., tělnatosť, masitosť, boubelatosť, Leibigkeit, Fleischigkeit. Jg.

Macatý, masitý, boubelatý, tělnatý, leibig, fleischig. Jg.

Macedonlané, přívrženci patriarchy Macedonia, jehož r. 360. Ariané svrhli. Vz S. N.

Macedonie, e, f., z řec. — *Macedoňané,* Macedonové, Makedonové. — *Macedonský,* makedonský. Vz více v S. N. V. 6.

Macecha, y, f., **macocha, maceška, macoška** (zastr. maceši), f. Manželka vdovce je jeho dětem po dřívější manželce *macechou* a ony jí nevlastními dětmi, *pastorky. Nevlastní matka.* Stiefmutter. Otčím a macecha na pastorky ne tak laskaví jsou, proto že žádný z nich rodičem není. Kom. Co matka, to matka, co m., to m. L. M. je zlý prut. Sr. Kolik vran bílých, tolik macech dobrých. Lb., Jg., Č. Macocha racocha. Lb. Hořko od m-chy pastorkovi a též nesladko od pastorka maceše. Pk. Kde macecha, tam aj otčím; M. čertův bič.; M. psia noha. Mt. S. Není mu macochou (leccos mu dá). Us. — **M.,** *osoba nelaskavá, skoupá.* Štěstí, příroda macechou mi jest. L. — **M.,** maceška, *květina,* trojník, trojice (že má trojí barvu), srdečné koření, Jg., viola tricolor, das Stiefmütterchen, Kk. 220., Čl. 59., FB. 78. — **M.,** *jméno propluhiny* v okresu blánském na Moravě. Jg. Vz S. N.

Macek, cka, **maciček,** čka, **macínek,** nka, m. 1. Matěj. — 2. *Hlupec, Hňup,* Tölpel. Nezbední fučíkové a svárliví mackové, kteří při dobrém kvasu vždy nějakon svádu začnou. Reš. — 3. *Kocour, kot.* V. O původu vz Mz. 58. Čuc macku! Pšic macku. Jg., Č. Vz Kotě. Čuc macku, neplef se do toho. D. Čuc macku, jdi pryč. Vz Odehnati. Lb. — 4. *Medvěd,* na Slov. macko. — 5. **M.,** *macatý, buclík, zdeněk,* ein Dickbackiger. D.

Maceuí, n., dotýkání, das Betasten. Sal.

Macer, gt. Makra, m., jm. římské.

Macerace, e, f., z lat., močení bylin, kostí (aby maso odméklo a se odstranilo). S. N.

Maceřeti, el, ení, stiefmütterlich werden. Jg.

Maceší, í, f., zastr. = macecha. V. — **M.,** adj. M. láska, neláska, srdce. Stiefmutter-, stiefmütterlich.

Macešín, a, o. Stiefmutter-, stiefmütterlich. Macešino dítě dva obroky béře (dvojí pokrm dostává). Pk., Jg. Příjemno, co macešino česání. Č., Pk.

Maceška, květina, vz Macecha.

Macešní, maceše náležitý, stiefmütterlich. Reš.

Maceti, zastr., makati, tasten. Jg., Sal.

Macchiavelism-us, u, m., učení Macchiavellovo (1527.); chytrá vládní politika. Rk.

Macíček = macek.

Macies, lat., hubenství těla. Vz S. N.

Mackati = mačkati. Na Slov.

Macko, vz Maco, Macek.

Mackov, a, m., místo. Tk. III. 56.

Mackování, n., das Schlagen, Prügeln. M. začnou, jakoby byli nějací draví vlci, sápaví medvědi a zuřiví lvové. Reš. Vz Mackovati.

Mackovati = bíti, schlagen; **se,** práti se, sich katzbalgen. Děti se pořád mackují. Us.

Macna, y, f., machna, dicke Dirne. Omyl.

Maco, a, **Macko,** a, m. = Macek, Matěj. Na Slov.

Macocha, vz Macecha.

Macour, a, **macourek,** rka, m., macek = kocour, Kater. Us. Plz. Prk.

Macropoda, řec., myši skákavé s dlouhými zadními nohami. S. N.

Macroura, lat. z řec., podřadí raků dlouhocasých. S. N.

Macula, lat., skvrna; bělavá skvrna oční rohůvky. S. N.

Mač, e, m., bžunda, Matsch. — Na Slov. = máčení, omáčka. Bern.
Máč, e, f., stírka, zápara (Meisch, ve vinopalně; v pivováře: rmut, rmuty, mut). Šp.
Mačči, Katzen-. Rk.
1. **Mače**, ete, mačátko, a, n., kočička, Kätzchen. Na Slov. Plk. — 2. **Máče**, e, f., omáčka, Tunke. Na Slov.
Máček, čku, m. Vz Mák.
Máčení, n., das Nässen, Eintauchen. M. u vodě. V.
Máčený, genässt, eingetaucht, genetzt. Jg.
Máčeti, 3. pl. -čejí, el, en, ení, mokré činiti, nass machen, netzen, einweichen; omáčeti, eintauchen, tunken. Jg. — **co čím**. Hojným celé tělo potem máčí (jda rychle). Plk. — **co kam, v čem**: chléb do piva, do jícby, v míse, v jíše; klůčky ve vodě. Us. — **co**: svíčky. Us. — **se kde**. Dítě ve vodě se máčí. Us. — **aby**. M. prádlo, aby špína lépe pouštěla.
Mačí, máčí, kočičí, Katzen-. Na Slov. M. stříbro. Koll.
Mačička, vz Mačka.
Mačinka, y, f., **mačiště**, ě, mačišťátko, a, n. = srdéčko u salátu a jiných rostlin, běl, chrastina, das Herz, Herzblatt, der Kern. Jg. M. neb chrastiny. Kouble. Jsou samá mačiště, a žádné hlavy letos u zelí. Kouble., Jg. — **M.**, uražená malá *větvička* s ovocem aneb i bez něho; také větvička, která posledního roku vyhnala. Na Mor. Mřk.
Mačinkový, od mačinky, Herz-, Kern-. M. lupeny, Pneb., kapnsta, vollberziger Kohl, Herzkohl, brassica sabellica. Plk.
Mačiny, f., pl., kusy drnu k obkládání sedadel. Na Slov.
Mačiště, vz Mačinka.
Mačka, y, f., hrstka lnu z hruba ochřastaného, Riste, Riffe; hlavička zelná netvrdá, nepodařilá, lockeres Häuptel Kraut; kočka, vz Macek; kotva, kotvice, Anker. na Slov. — **M.** = omáčka. V Opav., Pk., n Přer. Kd. Vz Máčka.
Máčka, y, **mačka, macka**, y, f., rostlina, eryngium, Mannstreu. M. polní (mužská víra, kotvice, vysoký bodlák, m. bodlavá, eryngium campestre, FB. 90.), horní, mořská, vodní. — **M.**, *omáčka*. Jg. — **M.**, *malý žralok*. M. skvrnitá, scyllium canicula, černoskvrnná, scyllium catulus. Frč. 302.
Mačkadlo, a, n., přístroj, kterým se dolejší částka zátky korkové mačká, aby se zátka snáze do láhve vtlačiti dala, Stöpselpresse. Dch.
Mačkal, a, m., der Drucker, Presser. Jg.
Mačkálek, lka, m., houžvička, Schnallendrucker. Dcb.
Mačkanec, nce, m., kulčák, břebec špatně řezaný. Us. Bělehr.
Mačkanice, e, f., tlačenice, tiseň, Gedränge. Pro množství lidu byla veliká m. Us.
Mačkati; mačknouti, knul a čkl, nt, ntí; mačkávati, tlačiti, hnísti, drücken, quetschen. Jg. — **koho, co**: papír, šaty, ptáky. Jg. Byla veliká tiseň, mačkali se lidé. Us. Pes mačká zvěř (pevně ji drží). Šp. — **co čím, kudy**: rukou, cedidlem, skrze cedidlo. — **co odkud kam, kde**: šťávu z citronu **nad** sklenicí, **na** cukr, **do** vody v kuchyni **mezi** dlaněmi **s** dětmi, **aby** se vytlačila a s vodou vypila. atd.
Máčkovitý, máčce podobný. Rostl.
Máčkový, Mohn-. — **M.**, od máčky, Mannstreu-. Čern.
Mačný, drobný, klein. Jak m. mák. Na Slov.
Mačovati, Matsch machen. D.
Mačový, od mače, bžundový, Matsch-. Jg.
Mad, u, m. = med. Na Slov. Plk.
Maďal, u, m., rostlina. L. obecný (jírovec, divoký kaštan, aesculus bippocastanum, Rosskastanie, Kk. 232., bodlavý, divoký, hořký, koňský kaštan); červenavý; lisý; menší; bledý. Jg. Vz S. N.
Maďalovité rostliny, hippocastaneae, rosskastanienartige. Vz Kk. 231.
Maďalový drvopleň, cossus aesculi. S. N.
Madame (madam), fr., (moje) paní. Titul paní středního stavu, dříve jen provdaným šlechtičnám náleževší. S. N.
Maďar, Maděr, a, m., magyar, Uher; *Maďarka* a *Maděrka*, y, f.; *maďarčina, maděrčina*; *maďarský, maděrský*: m. národ, jazyk. Mluviti maďarsky, po maďarsku. Viz více v S. N. V. 5.
Madaros-is, e, f., řec., pleš, pršení vlasů. S. N.
Maďavky, pl., f., puchry, Taschen. Us.
Madeira, y, f., ostrov severně od kanarských ostrovů. Rk. Vz S. N.
Mademoiselle (madmoasel), fr., slečna.
Maděra, y, f., *uherský kanec*. — **M.**, *uher. tanec*, píseň. Zahrajte mi maděru. Us. — **M.**, *čepice* uherská (směšný název). Us. u Jílem. — **M.**, *člověk breptavý*, Schwätzer. Us. Dch.
Maděrovati, po maďarsku mluviti. Kb.
Madia, e, f., madia sativa. Madpflanze. Kk. 164.
Madlena, Madlenka, y, f. = Magdalena. Us.
Madlenky, pl., f., vz Madlena. — **M.**, druh hrušek. Tpl.
Madliti se, il, ení, titvořiti se. Na Slov.
Madlo, a, n., pokažené z jimadlo (jmadlo), zač se jímá, aby nespadl, držadlo. Jg. M. přední, zadní. Tš.
Madonna, y, f., it., má paní; matka boží. Rk. Vz S. N.
Mádra, y, f., bysterie, Mutterkrankheit. Rostl.
Madrace, e, f., žíněnka, žinník. V. Vz Matrace.
Madras, a, m., mě. ve vých. Indii.
Madrid, a, m., hlav. mě. Španělska. — *Madriďan*, a, m. — *Madridský*.
Madrigal, u, m., selanka, krátká a něžná píseň n. báseň pastýřská (o 4—16 řádcích). Rk. Vz S. N. Příklad v Poslu z Budče. 1850. č. 13. Dch.
Maeander, Maiandros, dra, m., řeka v Ionii.
Maecena-s, ta, m., Říman, podporovatel věd a umění. Vz S. N.
Maeoni-a, e, f., a) Etrurie, b) krajina v Malé Asi. — *Maeoňan*, a, m. — *Maeonský*.
Mag, vz Magové.
Magacín, u, m., z fr. magasin, sklad, skladiště, zásobárna. Rk.
Magdalena, y, f., jm. ženské.

Magdalenitky, *Magdalenky*, pl., f., jeptišky. Vz Tk. II. 126.

Magdeburk, a, m., mě. v Německu, také Děvín, Magdeburk. Vz S. N. — *Magdeburské* polokoule, vz KP. II. 83.

Magický, magičný, konzelný, čarodějný, tajemný, magisch. M. lucerna, umění. Jg. Vz Magie.

Magie, e, f., z řec., čarodějství, kouzelnictví. Rk. Vz S. N.

Magister, stra, m., lat., mistr, učitel. Dříve nejvyšší stupeň řádu filosofického, kdež doktoratu nebylo. Jg. Vz S. N., Mistr.

Magisterium bismuthi, běloba španělská, Spanischweiss. Šfk. 292.

Magistrat, u, m., z lat., úřad, zvláště správní úřad obcí městských, jemuž přikázána také působnosť od státu na ně přenesená. S. N.

Magnat, a, m., z lat., velmož, bohatý šlechtic, velkostatkář v Polsku a Uhersku. Rk.

Magnesi-a, e, f., krajina thessalská. — M., mě. v Lydii. — M., vz Magnesie.

Magnesie, e, f., hořká hlinka. Rk. M. bílá (magnesia alba či carbonica, uhličitan hořečnatý), pálená (m. usta), Nz., bromovaná. Kh. Hydrat, soli magnesie. Nz. Magnesiahydrat, -salze. Vz Šfk. 197., 199.

Magnesit, u, m. = uhličitan hořečnatý, kohlensaure Bittererde, jako mineral. Šfk. 198., S. N.

Magnesi-um, a, n., magnium, hořčík, kov. Vz Šfk. 195.

Magnet, magnes, u, m., z řec. μάγνης (λίθος μαγνήτης, μαγνῆτις, μαγνήσιος, jenž dříve λίθος Ἡρακλεία slul). Dralo. Presl. Magnetstein. Magnet železo táhne. Byl. M. samorodný, strojený; magnet ozbrojiti; ozbrojení magnetu. Nz. M. přirozený n. samorodý, strojený, ocelový, železný. M. Jaminův, přímý, složený ze 2—4 atd. magnetů. Ck. M. podkovový. KP. II. 188. Pol magnetu (severní, jižní); poly magnetu stejnojmenné (nepřátelské), nestejnojmenné (přátelské). Tys jako m. (bravý). Vz S. N., KP. II. 187. a násl.

Magnetický, přitahující, magnetismus v sobě držící, k němu se vztahující, magnetisch. L. kámen, střelka, Jg., jehla (dralka), osa, pol, poledník, rovník, sklon, úchylka, batterie, sklad, váhy (Coulombovy), spaní, léčení, polarnosť. Vz S. N. M. bouřka, deklinace, inklinace, stanoviště, theorie, křivky. KP. II. 190. a násl.

Magnetičnosť, i, f., magnetická vlastnosť. Jg. M. zemská. Vz KP. II. 190.

Magnetina, y, f. Magnetismus. Rk.

Magnetism-us, u, m., moc magnetická. Zvířecí m. Plk. Magnetina. M. zemský, zvířecí či animalní. S. N. M. rotační. Vz KP. II. 236.

Magnetka, y, f., Deklinationsnadel. M. sklonná, Inklinationsnadel. Ck.

Magnetní = Magnetový.

Magnetoelektrický stroj rotační. Vz KP. II. 235.

Magnetoelektričnosť, i, f. Vz KP. II. 235.

Magnetoměr, u, m., Magnetometer. M. Coulombův, Gausův, Webrův. Ck. Vz S. N., KP. II. 191.

Magnetosoubudný stroj, Magneto-Induktionsapparat. Ck.

Magnetování, n. M. tahem. Vz KP. II. 187. M. elektrickým proudem. Vz KP. 234.

Magnetovati, co: železo, magnetisiren. L.

Magnetovec, vce, m., Magneteisenstein, Magnetit, ruda magnetová. Šfk. 238., Bř. 52. 93. M. osmistěnný, sopečný, zemovitý a bořčíkový. S. N.

Magnetový, Magnet-. M. jehla (v kompase), kámen, L., D., ruda, vz Magnetovec.

Magnificence, e, f. (-cí), z lat., vznešenosť, velebnosť, velikolepoď, Magnificenz, Hoheit, Herrlichkeit; titul nejvyššího správce škol vysokých (rektorův). Vz Titul. Rk., Šr.

Magnifi-cus, ka, m., veleslavný; rector magnificus, titul universitního rektora.

Magnifique (fr., maňifik), z lat., velkolepý, herrlich, prächtig, grossartig. Rk.

Magnoliaceae, šacholanovité rostliny. S. N.

Magot, a, m. M. bezocasý, inuus silvanus. Frč. 399.

Magové, členové kněžského stavu Peršanův a Medův; později kočující astrologové, hadači, kejklíři. Vz S. N.

Magronky, nek, pl., f., z vlas. maccarone = nudle. Vz Makar. M. dlouhé, hvězdovité, písmenkové. Kh.

Magyarové = Maďaři.

Mah, u, m. To mne mahem béře = to mne mocně zachvacuje. Ta nemoc ho mahem sebere. Us. Dch.

Mahagoni, mahagonové dřevo, dřevo tvrdé, hnědočervené z jižní Ameriky. Rk.

Mahagonový strom, Swietenia Mahagoni, Mahagonibaum. Kk. 231.

Mahaleb, u, m. Mahalebkirsche. Kk. 231.

-máhati, ve složených: na-, vymáhati atd. Jg.

Maholnosť, i, f., nechuť, nechutenství, omrzelosť, Unlust, Unwillen, Missfallen, Missbehagen, Eckel, fastidium. M. v podnikání svízelů života. Šš. Hc. 177. — M., rozmazlenosť, změkčilosť. MP. 143.

Maholný, -len, -lna, -lno = nechutný, nelibý, nemilý, nepříjemný, odporný, widerwärtig. M-lon jest učitel, jenž s plným žalndkem o postě řečňuje. Šš. Zj. 376. Vz Maholnosť.

Mahomedán, a, m., pl. Mahomedáni. Vz S. N. Ein Mahomedaner. Mahomedovec, vce, m. Pch. — Mahomeďan, a, m., pl. -ďané.

Mahomet (-d,), a, m., původce víry mahometské. -- *Mahomedský*. M. zákon, víra, pověra.

Mach, a, **Mašek**, ška, m. = Matěj. Jg. Ale tomu odporuje Brandl v Gl. 139. asi takto píše: nepřihlížejíce k tomu, že Mathias vždy jménem Matěj (a Matiáš, Bž.) se překládá, jde z knih půhonů, že Mach Martina znamená: Martin jinak Mach, Martina jinak Macha. Půh. 1581. Macha míti (opici, podnapilým býti), chytiti. Vz Opilství. D., Č. — Tlachy machy = tlampy žvampy, tlachanice. Schwätzerei. Lom., Ros.

Mách, u, m., máchnutí, šerm, der Schwung, Streich, Hieb. M. v poloze hřbetní, malíkové. Tš. Jedním máchem někoho rozpoliti. L.

Mácha, y, m. = Mach, Matěj, Prk., Martin. Vz Mach.

Machací, Schwung-. M. páka. Techn.

Machač, e, macháček, čka, m., der Schwenker, Beweger. Jg.

Machačka, y, f., die Schwenkerin. Jg.

Machadlo, a, n., kývadlo, Pendel, Techn.; Fächer.

Machajda, y, m. a f., chamajda, ein Ungeschickter. Us. Polič.

Machan, a, m. = Němec. Na Slov. Bern.

Máchání, n., a) mečem, praporem, das Schwenken; *b)* m. šatů, das Flauen; *c)* m. se v něčem, das Fletschern, Manschen. D.

Máchanice, e, f., máchanina, máchání. Das Geschwenke, Gemansche. To je m-ce v tom blátě. Us., Jg.

Machaon, a, m., syn Aeskulapiův, hrdina a lékař v achajském vojště před Trojou. Vj.

Máchati; máchnouti, chnul a chl, nt, ntí; máchávati. — **M.** = sem tam hýbati, kývati, povívati čím, schwenken, schwingen, fuchteln; práti (prádlo, něm. schweifen, flössen, flauen). — **se**, manschen, fletschern, mähren. Jg. — **co**: prádlo. I máchámu silno ostré meče. Rkk. 51. Vz Brt. Instr. 62. — **čím**: obuchem, šavlí, Jg., praporcem. Krepce mečema máchasta. Rkk. 43. I máše (máchl) Záboj mečem. Rkk. 12. Máchnu rukú. L. S. v. 94. — **čím kde (komu)**. Listem nad hlavou máchaje. Leg. Praporem na ztečených hradbách m. Ml. Šátkem máchnul v povětří. Jg. — **čím na koho**. M. na koho rukou, aby mlčel. L. Máchnul rukou na něho (napřáhl). Us. — **(čím) kam**. Hrom do něho máchnul. Us. — **čím po kom**. Máchne šavlí po něm. Krok. — **se kde**: v louži, v blátě se m., v rose (conrati, mokřiti se). Us. V krvi lidské m. se. Kom.

Machen, něm. Die Waare zu Gelde machen, zboží na penize vzvésti. Zk. Sich daran machen: dáti se do toho. Sich daran machen, zu ....: jati se .... ovati, nebo jen: ... ovati. Sich daran machen, das Laub zu benagen: listí okusovati, začati neb jati se okusovati. Mk.

Machek, chka, m., jm. vlastní. Jg.

Machina, mašina, y, f., z řec. 1. stroj, eine Maschine; 2. něco velikého, etwas Grosses, eine Maschine. To je hrozná mašina (o ženské veliké a tlusté). Jg.

Machinace, e (-ci, l), f., z řec., lesť, pikle, pleticha, praktika, Ränke. L., Us. — *Machinovati*, praktik hleděti, pletichy, pikle strojiti, něco zlého strojiti, machiniren.

Machla, y, **machlač**, e, m., bryndač, neprozřetelný člověk. Vz Machlař. Us. Jilem.

Machlanice, e, machlanina, y, f., verwirrtes Zeug, Gewirre, Verwirrung. D.

Machlář, e, m., na Sloven. *dohazovač*, Mäkler, Sensal. — **M.**, kdo machlá, der Verwirrer, Fitzer. — **M.**, šibal. — **Machlářka**, y, f. — **Machlářství**, Fitzerei. Th.

Machlati, zmachlati = motrchati, wirren verwirren. — **co**: šat. Us.

Machli. Děláte to ‚machli machli' i. e. nepořádně. Vz Zmachlati. Us. Jilem.

Machlovatel, e, m., kazič, ku př. vína. Verderber.

Machlovati, mazati, beflecken, na Slov.; šiditi, betrügen.

Machna, y, f., měchna, *tlustá ženština*, dickes Weib. D. — **M.**, *divoká svině*, Wildsau. Bern. — **M.**, v obecné mluvě: Magdalena. Jg., Gl., Pch.

Máchnouti, vz Máchati.

Machtovati, připravovati, ku př. vino.

Machula, y, f., die Makel. Na Slov.

Machův, -ova, -ovo. Machovo tele = hlupec. Us.

Maiandr-os, a, m., vz Maeander.

Maidburk, a, m., Maidenburg (Device hrad) u Mikulova. Gl.

Maidelnberg, Dívčí hora na Mor.

Mailand, Milán.

Mainz, mě. v Německu, Mohuč, e, m.

Mair (fr., mér, a), starosta městský ve Francii. Cf. Mayor. Rk. Bürgermeister.

Maires, něm., Marejž u Dačic na Mor.

Maispitz, Gross-M., Mašovice velké, Tiefm. Mašůvky hluboké u Znojma.

Maitre (fr., métr, a, z lat. magister), mistr, pán, velitel, učitel, výtečník, Meister, Lehrmeister, Musiklehrer. Ten je v tom metr (maître). Us.

Maitresse (fr., metres), obyčejně metreska, paní, velitelka; souložnice. Rk. Gebieterin, Herrin; Liebchen, Konkubine.

Maiwald, Majka, ves u Dvorce na Mor.

Máj, e, m., měsíc pátý, tráven, květen, (zastr. trnopuk), der Mai, Wonnemonat, Blumenmonat. Máj (máje, majka) znamená v Čechách především zúplna rozvitý strom březový, slovo to však i na jiné zelené stromky a větve (lipové, jedlové atd.) přeneseno jest. Toto slovo naléžá se téměř u všech národů plemene arijského. Lat. majus odvozuje se od matky Mercuriovy ‚*Maje*', poněvadž prý latinští kupci měsíce toho těmto dvěma božstvím obětovali. Řecké μαῖα znamená starou ženu, pomocnici porodu, potom matku, kojnou. V srbštině a v obecné mluvě české přichází toto slovo jen ve formě milostné majka. Na Mor. majka = milenka; na Slov. = matka a žena vůbec a při ptactvu: samice. Tentýž kmen (skr. mâ) naléza se v řec. μήτηρ, v lat. mater, v něm. Mutter. Tedy není nevhodné, jméno to odvozovati od matky přírody toho času plodící, kterážto se znamená jménem *maja*. Jinak se jmenuje tento měsíc také 1. květen (květný měsíc) a 2. trnopuk od keře trnového čili hlohového, kterýž toho měsíce puči; ale toto jméno se nerozšířilo; 3. tráven. Er. Studený máj, v stodole (v zahradách) ráj. Vz Březen. S. N. Jg., Lb., Č. Když máj vláhy nedá, červen se předá. Pk. Jestli v máji neprší, tedy to červen převrší. Er. P. 70. V máji aby pastýři hůl ani neusehla. Suchý březen, mokrý máj, budou humna jako háj. Er. P. 70. Když se ozve v máji hrom, chyť kámen aneb strom (a třes jím, to prý sily dodává). Er. P. 70. Roj, který se v máji rojí, za plný vůz sena stojí; v červnu rojení, nestojí za zvonění (což se při rojení děje). Č. V máji hřímoty nedělají trampoty. Pk. Máj, polezem na stáj, máme tam hole, poženem na pole. Hrš. Až přijde máj, budem mít ráj (nebo: půjdeme v háj); Prvního máje půjdem do háje. Er. P. 70. Svatba v máji, volá na máry. Hrš. Chladný máj bude-li rositi, mnoho sena budeš kositi; Mnohé bouřky v máji, radosť v poli, v háji; Tenkrát můžeš nad pšenicí velkou radosť mít, musíš-li si prvním májem na ní brejle vzít; Vlhký duben, chladný máj,

ve stodolách, sklepich ráj. Kda. — **M.** = *mladý věk.* Jednou nám kvete máj. Žalosť stírá máj s líce mého. Máj mého štěstí (květ). Jg.

Maja, e, f., matka Merkuriova. Vz Máj.

Maják, u, m., rus., světlárna, der Leuchtthurm. Efesus město mělo se státi majákem evangelin a rozšiřování jeho. Sš. Sk. 221. — **M.** — *člun*, obložený třtinou neb chvojí i haluzemi, na kterém myslivci k pernaté vodní zvěři blízko připlouti mohou. Šp.

Majčení, n., priapismus, chorobné ztopoření pyje. Vz S. N. Od majka, 2.

Majda, y, f., mouda, dickes Weib; také o malých tlustých dětech. O ty malá majdo. Us. Poličan.

Máje, e, f., **máj**, e, f. a m., **máječek**, čku, m., strom březový a i jiné zelené stromky, větve (vz Máj); podťatý stromek, kterým se domy atd. o sv. duše, o božím těle ozdobují. Die Maie, der Maibaum. M. smrková, lipová, březová, jeřábová. Jg. Ve vsech milovníci dívkám v noci na prvního máje podtají anebo ve dne při hudbě máje stavívají. Jg. Totéž na Mor. Kromě toho stavějí tam junáci o posvícení máj červenými šátečky, pentlemi, pozlacenými ořechy a jablky okrášlený; tento máj stává před hospodou a je-li krásný čas, tančí se okolo něho. Mřk. Máje stavěti; choditi s májem n. s mají. S. N. S májem (s mají) přijíti, pod májemi zpívati. MM. Tesaři na roh kalenice máječek (věneček) dávají. Us. Všecko město pod májem sedělo. Aesop. Vz S. N.

Májek, jku, m., vz Máj.

Majer, a, m., dvůr, Meierhof. Na Slov.

Majernice, e, f., šafářka. Meierin. Na Slov.

Majerník, a, m., šafář, Meier. Na Slov. Plk.

Majestat, u, m., z lat. *a) Nejvyšší, nikomu nepoddaná moc a hodnost.* Zločin urařeného majestatu. Majestät. Plk., Zřiz. Ferd. — **M.**, *zevnitřní lesk nejvyšší moci*, císařské n. královské roucho, Pracht, das Staatskleid. Král seděl ve svém majestatu na rynku starého města. V. — **M.**, *stolice královská*, Thron. Rozbije m. svůj na něm. Br. Seděti pod m-tem (pod baldachinem trůnu). Kom. — **M.**, *soudná stolice boží*, Richterstuhl. V. — **M.**, *panování*, Regierung. Br. — **M.**, *pečeť královská*, das grosse Staatssiegel. List s m-tem slavné paměti Zikmunda. Zřiz. Ferd. Má král zemi potvrzení listem pod svým majestatem na svobody a práva dáti. Tov. k. 8. — **M.**, *list královský*. Vydal m. na vysazení toho města. V. M. vložen jest ve desky. Zříz. Ferd. *Zvláště list svobody* udělené roku 1609. císařem Rudolfem II. protestantům v Čechách. Rk. Der Majestätsbrief. — **M.**, *titul mocnářský*, nejprve od Karla V. přijatý.

Majestatnosť, i, f., velebnosť; co titul panovniční. Vz Majestat.

Majestatný, **-tní**, z lat., spanilý, velebný, herrlich, majestätisch, Jg., právo (panovniči).

Majetek, tku, m., na Slov. = jmění, das Vermögen. Koll. **Ne:** majitek. Ze slov *majetnosť* a *majetný* vychází na jevo správnosť slova majetek. Brs. 100. Vz Majitel. M., majetnosť, jmění. M. počáteční, konečný, movitý, nemovitý; m. spočítati, odděliti, změniti, zapsati, přiznati, popsati, srovnati, odevzdati, přenésti, převésti, rozmnožiti, ztenčiti, spravovati; změna, uškození, popis, časť, bilance, schodek, druh, stav, díl, rozmnožení, účtování, přibytí majetku; daň z m-ku; pokuta na m-ku; poměry v m-ku. Šp. Vz Majetnosť.

Majetnice, e, f., die Eigenthümerin. Rk.

Majetnictví, n., Eigenthum. Trest. zák.

Majetník, a, m., majitel jmění, statek, Besitzer, Eigenthümer. M. živnosti obchodní. Pr. M. pluku. Bnrian. **Ne:** majitel, vz Majetek, Majitel.

Majetnosť, i, f., jmění, mohovitosť, das Vermögen, Habe und Gut, das Eigenthum. Jg. Vz Majetek. M. polní. Us. Oddělení, přiznání, popis, stav, přenesení, převedení, rozmnožení, zmenšení, ztenčení, spravování m-sti; bez m-sti; daň z m-sti; pokuta na m-sti. J. tr. Nápad m-sti na někoho. J. tr. M-osť vyjeviti. J. tr. Spravování m-sti zemi náležející. Pr. Ve své m-sti zanechati. V té knize jsou všecky naše m-sti zapsány. D. — **M.** = *zámožnosť*, Wohlhabenheit. Vz S. N.

Majetný, *možný*, *mohovitý*, begütert, wohlhabend. M. sedlák. Světoz. — **M.** = *vlastní*, eigenthümlich. Zlob.

Majicí. Předmět okreslen býti majicí, *lépe*: předmět, jenž okreslen býti měl. Km.

Majicnosť, i, f., majetnosť, Wohlhabenheit. Us.

Majicný, majetný, wohlhabend. Us.

Májíček, čku, m., Feigwarzenkraut. Us. Klatov.

Majíř, e, m. = majer. Na Slov.

Majitek, vz Majetek, Majitel.

Majitel, e, m. M., **špatně**, jakoby špatně bylo: chovajitel; *lépe*: jmětel, Č., majetník, vlastník, držitel, Brs. 100., Nz., Pr. Cf. stvořitel, učitel, badatel od stvořiti, učiti, bádati, ale majiti není, nýbrž je: iměti, měti, míti. Šm. M. domu. J. tr.

Májiti, il, en, ení, májemi opatřiti, lauben, belauben. — **co:** okna, město. Us. Vz Máje.

Majitný, **šp.** m. majetný. Brs. 100.

1. **Majka**, y, f. (žertem) moje t. j. žena. Us. Na Slov.: samice; žena, matka. Bern.

2. **Majka**, májka, y, f. (zastr. mějka), májový chroust, španělská moucha či puchýřník lékařský, litta vesicatoria. Frč. 185. — **M.**, lat. meloë, Maiwurmkäfer. Us., Frč. 185. — **M.**, vz Máje a Er. P. 71.

Majkati, pochlebovati, smilniti. Na Slov.

Majkový, od majek, von spanischen Fliegen.

Majolenka, y, f., majolena, putzsüchtiges Frauenzimmer. Chodí vystrojená jako m. Er. P. 262.

Majolik, u, m., **majolika**, y, f., hliněné nádobí na způsob porcelánu. Jg. Nádobí z pěkné, jmenovitě bezželezné hlíny s bílým poléváním (od starital. Majoliky = Majorky, ostrova ve středozemním moři). Majolik, Fayence. Cf. Štk. 226., S. N. — *Majolikový*. M. nádobí, talíř. atd.

Major, a, m., z lat., praporník, velitel vojenského praporu, nejnižší důstojník štábní. Vz S. N., Pluk. Maj. *od* armády. Er. P. 53.

Majora. Per majora (lat.), většinou hlasův. Rk.

Majoran, u, m., majorana, y, f., voněkras, origanum majorana, bylina. Vz Kk. 177., Čl. 81. V obec. mluvě: mariánka, marjánka, na Mor. mariánek, nku, m. Jg. Der Majoran.

Majoranový, Majoran-. M. květ. Čern.

Majorat, u, m., z lat., stařinství, právo nejstaršího v rodině; též statek, jenž připadá nejstaršímu v rodině. Rk.

Majordom-us, a, m., Hausmaier, Hofmaier, správce domu, za Merovingů titul prvního dvorního a státního úředníka. S. N.

Majorenní, z lat., fr., zletilý, volljährig. Rk.

Majorennita, y, f., z lat., zletilosť, Volljährigkeit. Rk.

Majorita, y, f., z lat., většina, zvl. většina hlasův, Majorität. Rk.

Majorka, y, f., die Majorin. Us.

Majorová, é, f., des Majors Frau.

Majorství, n., die Majorsstelle.

Májovec, vce, m., májový trank, lomikámen, saxifraga granulata. Linn.

Májoví, n., máje, Maien. V. Májovím ozdobiti. Us.

Májovíny, pl., f., das Maifest. Rk.

Májovitý, pln májoví, laubästig. Th.

Májový, Mai-. V. M. měsíc, světlosť, den, léčení, máslo, moucha (májka), květ (konvalinka), hřib, nápoj (mařinkový; mařinka, asperula odorata, Waldmeister. S. N.). Jg. Májová voda vypije víno (májový déšť škodí vinicím). Č. M. slavnosť, pouť, Maifest, oko (narcis). Us.

Majstr, a, m., z lat., bohoslovce, mladý duchovní, který není ještě knězem. Us. Meister. D.

Majuskule, í, pl., f., písmo větší t. jako samé začáteční, písmo nápisové. Rk. Vz S. N., KP. I. 306.

Mák, u (na Mor. mak), máček, čku, m. Hledíce k ostatním jednoslabičným: brak, drak, mrak, rak, prak, sak, tlak, znak, vlak atd. píšme: mak. Jediné žák z řec. diak(on) stažené má *á*. Pk. Než píšeme všeobecně *mák*. Papaver, Mohn. M. vlčí, panenka či ohníček, papaver rhoeas, Klatschmohn, rothe Kornblume; m. snodárný či opojný či zahradní, p. somniferum, Gartenmohn, Kk. 211., Čl. 19., 21.; rolní, pochybný, p. dubium. FB. 72. M. rolní (růžkovatý), vlčí n. planý (polní, ohníček, na Slov. m. slepý, na Mor. pleskanec), nahý, maloplodý, koriandrový, drobnolistý, zvrhlý, malokvětý, tupolistý, hlazený, vlasatý, štětinatý, hrozný, ježatý, velkokvětý, mnohovlasý, štětonosný, tenkolistý, snodárný (zahradní, neb jen zhola mák). Jg. Vz S. N. Buchty, koláče s mákem. Jest tam lidí jako máku (mnoho). Jg. Ani za mák. Vz Nic. Č. Ani za mák nedostal. Us. Nebojím se ho ani za mák. Ani za mák udatnosti nemá. Nedal mi, co by jen za m. bylo. Nenmí ani za m. Vz Hloupý. Lb. Jeho nohy ani za mák ušpiněny nebyly. K. Poh. 585. Jako mák = málo, wenig. Ani jako mák. Jg. Na Slov. Není na tom pravdy ani za mák. Jg. Kdo chce m. míti, musí pliti. Sp., Lb. Vz Pracovitosť. Kopa mákn! Vz Výkřik. Č. Spali (mlčeli), jakoby mezi nimi máku nasel (tvrdě. Vz Spaní). Č. Nejtěžba komu máku sekať, jo dosti drobný. Sk. Přebírání máčku. Kümmelspalterei. Dch. — Také jiné rostliny nazývají se mákem: 1. mák polský (růžička), anemone silvestris, V.; 2. mák slepý, adonis miniata; 3. m. vojanský (jablko panenské), datura stramonium; 4. m. pěnitý (silnicí), papaver spumeum, Löwenmaul. L.

Mak, u, m., máknutí, das Greifen. Us.

Makabejští, vz S. N.

Makadamování, n., druh stavění silnic. Vz S. N., KP. I. 230.

Makadlo, a, n., tykadlo, Fühlhorn. Makadlo dlouhé, tenké, klišťkovité. Jhl.

Makal, a, m., der Taster; Herzwurm. Rk.

Makama, y, f., sepsání, nejvíce žertovná, v rýmované prose. S. N. Příklad vz ve Světozoru 1875. č. 41., 48.

Makání, n. Makáním hledáme, čeho nespatřujeme. Kom. Das Greifen, Tasten.

Makár, a, m., culicoides, hmyz. Krok.

1. **Makaron, makar**, u, m., **makarona**, y, f., makarony, pl., z vlas. maccarone = nudle, národní jídlo vlaské, die Makarone, Makrone. — 2. **Makaron**, u, **makaronism-us**, u, m. = užívání slov z jiného jazyka. L. Makaronské básně, které jsou složeny ze slov rozličných jazyků směšně promíchaných. Vz S. N.

Makaronový, vz Makaron. Makaronen-.

Makas, u, m., šťáva z cukrové třtiny. Zuckersaft. Techn.

Makatelnosť, i, f., Greifbarkeit. Us.

Makatelný, greifbar, tastbar. Ráj.

Makati; máknouti, knul a kl, ut, utí; makávati, hmatati, šmatati, greifen, fühlen, tasten, tappen, grabbeln. Jg. — **co**. Makáme jako slepí stěnu. Br. M. puls. Us. — **co čím**: rukama. Kom. Může se ta lež rukama m. D., V.; Kat. 2102. — **na co**. Rk. — **po čem**: po stěně. — **čeho čím**. Maká druhých ožehem. Č. — **se čeho**. Jako slepý stěn se maká. Proch. — Makal **vedlé, kol** hodin, **nad** postelí, **pod** postelí, **za** kamny, **aby** něco nasel.

Mákati = máčeti, máchati. -- **co kde**. Když šaty mákala u rybníčka. Er. P. 158. — **co komu**. Proč bych já tam skákala, sukničku si mákala (jiné čtení: máchala). Er. P. 63. — **koho** = vybiti mu. Já tě máknu (udeřím).

Makavě, greifend, tastbar, handgreiflich. M. něco viděti. Br.

Makavosť, y, f., die Empfindbarkeit; Greifbarkeit, Handgreiflichkeit. Plk.

Makavý, kdo maká, Greif-. Jg. — **M.**, greitbar, fühlbar, handgreiflich. Hustá a jako makavá tma. Br., V. M. lež., Br., klam (zřejmý), Apol., důvod. Kom. V makavém nebezpečenství zůstávati budou. Sl. 177. Jest to věc m-vá a na povrchu ležící, že . . . . Skl. 583.

Makedonie, e, f. Vz Macedonie. — *Makedoňan*, a, m., (pl. -né). — *Makedonský*.

Máknouti, vz Makati.

Makonin, a, m., jm. lesa u Ber. Dch.

Makoniní, n., makoviště, Mohnfeld. Us. Ber. Dch.

Makotina, y, f., pole, kde bylo zelí, zemčata, řípa, konopě, turkyně; opak: strniště. Mřk.

Makotřasy, dle Dolany, ves u Buštěhradu. Tk. II. 541., III. 171.

Makov, a, m., místo. Tk. III. 364.

Makovatěti, ěl, ění, skvrny máku podobné dostávati, mohnähnliche Flecke bekommen. Č.

Makovec, vce, m., makový koláč, na Mor. a na Slov. makovník, Mohnkuchen. Reš.

Makovice, e, f., makovička, vícepouzdrá tobolka na mákové plody. Mohnkopf. Vz Kk. 58. Mnohým meč hlavy co makovice dolů srážl. V. Tomuť jsou makovic navařili (spí tvrdě). Vz Spaní. Č. M-ce řezati, sušiti, vyklepávati. — **M.** *na sloupě*, das Kapitäl. V. — **M.** *na věži, na domě*, der Thurmkopf, der Giebel, Gipfel. Korouhvička na makovici kostelní. V. Do m-ce věže listiny položiti. Mk. Tec voda kam pán káže, třebas na makovici. Prov. — **M.**, *makovka, sůl spižová*, se zrny písku a uhlí. Vys. Das Mohnsalz. — **M.**, druh hrušek. D.

Makovicovitý, Mohnhaupt-. Rostl.

Makovičný, Mohnhaupt-; Gipfel-, Giebel-.

Makovina, y, f., peň n. lodyha maková, Mohnkraut; šupina maková, Mohnhülse; prvek v máku se nalezající, opium, morphium. Mohnstoff. Rostl.

Makoviní, n., makoviny, Mohnkraut. M. na palivo. Us. Dch.

Makoviště, č, n., makové pole. Mohnfeld. Jg.

Mákovité rostliny, papaveraceae, mohnartige. Vz Kk. 210.

Makovitec, tce, m., meconopsis, rostl. makovitá. Rostl.

Makovka, y, f. Mohnsemmel. — **M.**, Mohnsalz. Vys.

Makovník, u, m., vz Makovec, Plk.; koláček z vymačkaného máku. Jád.

Makový, Mohn-. M. semeno (mák), hlávka (makovice), pole (makoviště), olej, mléko, spánek, šťáva, buchta, koláč (makovec, makovník), slíže, kyselina. Jg. Ať si to takové anebo makové. Vz Nevšímavý, Lhostejný. Lb., Č. On není ani takový ani makový, er ist nicht gekocht und nicht gebraten. Dch.

Makrela, y, f. M. obecná, die Makrelle, scomber scombrus, ryba. Frč. 296., S. N.

Makrobiotika, y, f., z řec., nauka o prodloužení života. Rk.

Makrony, vz Makaron.

Maksa = Maximilian.

Makula, y, **makule**, e, f., na Slov. machula, z lat., Mackel. V.

Makulář, e, m., ruční knížka, notulář, raptulář, manual, z něhož se potom na čisto přepisuje n. ingrossuje, Schmier-, Schmutz-, Sudelbuch, Kladde, V., Notizen, Notizbuch. Jg.

Makulatura, y, f. (z lat. macula, skvrna), ušpiněný n. potištěný papír na zabalování; zkažený tisk nějaké knihy. Rk. Do m-ry něco zavinouti. Jg. Také — knihy nejsouce prodajny a majíce cenu toliko dle váhy. S. N.

Makulka, y, f., druh kulatých hrušek. Us.

Makuvka, y, f., padlá ženská. V Opavsku. Pk. —

Mal, u, m., malení, Verminderung, Verkleinerung. Na Slov.

Mál, i, f., malosť. Kat. 1853.

Malaci-a, e, f., z řec., změkčení, odměk mozku, kostí atd.; nepravé choutky na rozličná jídla. S. N.

Malade, fr., nemocný.

Malachit, u, m. M-ty jsou nerosty vidu nekovového, střední tvrdosti a hutnosti. Obsahují měď. M. obsahuje vodu, kyselinu uhličitou a kysličník měďnatý. K nim patří také: azurit, chrysokol. Vz tyto. Bř. 32. Cf. Šfk 327., S. N., KP. III. 64., 198.

Malajové, obyvatelé zadní Asie a indijských ostrovův. Rk. Vz S. N. — **Malajský**. M. plémě, poloostrov. Vz S. N.

Malakolith, u, m., nerost, odrůda augitu. S. N.

Malakom, u, m., nerost z řádu drahokamů. S. N.

Malaktika, pl., n., z řec., léky obměkčující. S. N.

Malandria, e, f., z řec., mušky, koňská nemoc, Mauke. S. N.

Malaria, e, f., it., zimnice (střídavá, bařinná). Vz S. N.

Malátenství, n. = malátnosť. Dal.

Malátně, siech, schwach. M. si počínati. Cyr.

Malátnělosť, i, f. = malátnosť. Th.

Malátnělý = malátný. Jg.

Malátněti, ěl, ění; zmalátněti, malátnívati. Kränkeln, siech sein. V. — **v čem**: v zabálení. Pont.

Malátnosť, i, f., *nemoc, mrtvosť údův*, die Schlaffheit der Glieder, Gliederschwäche, Abgespanntheit. Kom. — **M.**, *lenivosť*, Fahrlässigkeit. Prober se z m-sti své. Kom.

Malátný; maláten, tna, tno, z fr. malade, nemocný, neduživý, krank; lenivý, rozmařilý, träg, schlaff. Přílišný sen tělo malátné činí. Zlob. Kdo nic nedbá, malátný jest. Kom. Živočichové nečerství a malátní (kačeři). Lek.

Malatství, n., malomocenství, Aussatz. Sal.

Malaxace, e, f., z řec., promíchaná těsta, masti atd. (ve farmacii). S. N.

Malba, y, f., die Malerei. M. zašlá. Sych. **M.** I. *dle předmětův:* historická (líčí-li výjevy všedního života: genrová), 2. m. zvířat, 3. m. krajin, krajinomalba, 4. m. květin a ovoce (květinomalba), 5. zátiší (arabesky, grotesky), 6. portraetův (lícních obrazův). II. *Hledíc k technice:* 1. *dle hmotné látky:* a) vodní, vodními barvami (na obmítce n. na mokrém vápně = al fresco; guachová = en guache, aquarela; miniatura č. drobnomalba); *b)* m. olejní; *c)* m. pastelová; 2. *dle vnějšího způsobu zacházení:* a) enkaustika, b) emailová. Vz S. N. M. emailová n. smaltová, enkaustika n. vpalovací, na skle, na porculánu, na hlíně, na vosku, na sucho (tužkou), olejná (olejovými barvami), prvotní, prospektová, stínová (stínem), Nz., pastelová, vz Pastelová. Malbami něco okrášliti. Jg. Malbu konati, šp. m. malovati. Km. Způsob malby, Malweise. Dch. Vz Malování.

Malbina, y, f., nové, Gemälde. Mus. X. 76.

Malcát, u, m., palcát, něco tlustého. Je to jako m. Us. Vorlík.

Malcontent, fr. (malkontan), nespokojený. Rk.

Malčice, ves u Příbrami. Tk. III. 37.

Malder, dru, m., obilná míra, ein Malter. Ms. 1415.

Maldřík, mandřík, u, m., druh ovčího sýra. Gl. 140., V.

Malé, ého, n. = půl pásma, 20 nití na motáku, malík. Gebinde. Dvacet malých (pásem) dělá čenik (štenik), dva čeníky dvojánek (štucar), tři čeníky přadeno, čtyři přadena (šest dvojánků) jednu štuku. Us. Jinde 2 čeníky n. 60 pásem činí přadeno. — Jg.

Male-a, e, f., předboří v Lukonii. — *Malejský.*

Malebný. M. údolí, Světz., krajina. Malerisch.

Malečko, zastr., maličko, ein wenig. St. skl.

Malefikant, a, m., z lat., inkvisit, inkulpat, obžalovaný. S. N.

Malechno = maličko. Pass.

Malejov, a, m., byl les u Liboc u Prahy. Tk. I. 32.

Málem, instr. slova málo. Málem ho odbyl. Mit Wenigem. — **M.**, adverb. = skoro, téměř, bald, beinahe. Málem bych byl upadl. Vz Málo. — Jg.

Malena, y, f., jm. krávy. Us. Turn.

Malení, n., das Kleinwerden; Verkleinern. Bern., Sš. J. 60.

Malený, verkleinert, verringert. Bern.

Maléř = malíř.

Malešice, ves u Netolic. Tk. I. 87., 381., II. 541., III. 459.

Malešov, a, m., ves v Litoměřicku; mě. v Čáslavsku. Vz S. N., Tk. I. 78., 402., 404., III. 70.

Maletevstvo, a, n., malomocenství. Dal.

Maleti, el, ení, menšiti se, hynouti, tratiti se, klein werden. V. Ale já musím maleti. Sš. J. 60. Vz Omaliti.

Maletice, v Pracheňsku. Tk. I. 437.

Malheur (fr., malér), nehoda, neštěstí. Rk. To je m. (škoda, nehoda). Unglück.

Malice, pl., f. Z fr., malis, zloba, potutelnosť, potměšilosť, vrtochy. Ten kůň má m-ce. Us. u Chrud. a jinde. Kd. Bosheit, Heimtücke, Arglist.

Malicendrý = malilinký. Na Slov.

MalicioSní, zlý, potutelný, potměšilý. S. N. Malitiös, boshaft, tückisch; muthwillig.

Malíček, vz Malík.

Maličičký, vz Malý.

Maličko, malíčko (zastr. malečko), jm. podst. a přísl., **maličičko, maličinko** = velmi málo, sehr wenig. O maličko. V. Maličko práce vynaložiti. Kom. To jsem maličko zaslechl. Solf. Počkej maličko. Us. Maličko před tím. V. K němu po maličku se přiloudil. V. Maličko se pozastavme. Kram. Známe se od malička, od mala, seit unseren Kinderjahren. Brt.

Maličkosť, (malíčkosť), i, f., malosť, drobnosť, die Winzigkeit, etwas Geringes, Kleinigkeit; dárek. Jest jen m., oč se děti nesnadí. To jsou m-sti. Us. M-stmi čas mařiti. Sych. To je proň m. — Moje maličkosť, meine Wenigkeit. Dch. — **M.** = *mladosť, dětinství.* Kindheit. Od maličkosti. V.

Maličký, (malíčký, zastr. maliučký), **maloučký, malounký**, sehr klein, kleinlich, kleinwinzig. Jg. M. kousek, dítě, obrázek, mysl. V. S tesknosti snášl i maličké chvilky prodlení. Kom. — Jg.

Malichán, a, m., trpaslík, Zwerg. Světoz.

Malichernictví, n. Kümmelspalterei. Rk.

Malichernik, a, m. Kleinlichkeitskrämer. Rk.

Malichernosť, i, f., Kleinlichkeit, etwas Unbedeutendes.

Malicherný, nepatrný, ceny nemající, kleinlich, unbedeutend. Jg. má slovo toto za zastaralé, ale užíváme ho nyní často. To je m-né. M. duch, Kleinigkeitsgeist, suditel, Splitterrichter. Dch. M-nými věcmi se zanášeti. M. jednání. Stran pořekadel vz: Hlad, Husinec, Kozí, Oslův, Psí, Růženec, Sádlo, Žabí. Lb.

Malichný, zastr. = malitký, malý, Jir. Malichnů děrků. Št.

Malík, a, malíček, čka, m., malý člověk, kleiner Mensch. — **M.**, u, m., malý, nejmenší prst, ličník. Ohrfinger. Tlustý jako malík. Us. Na m. tlustá deska. Lepší jest jeho m. než ty všechen. Mus. — **M.** = *malé* t. ½ pásma. Vz Malé.

Malikerný = malicherný. Th.

Malikovice, ves. Tk. III., 58., 63.

Malililinký, vz Malý.

Malín, a, m. a) vesnice blíže Kolína. Kdyby byl zajíc (pes) nespal (nesral) u Malína, byl by doběhl do Kolína. (Kdyby nebylo kdyby, nebylo by chyby). Č. — 2. V Nizozemsku mě. Mecheln.

1. **Malina**, y, f., **malinka, malinečka**, *keř i jahoda.* V. M., rubus idaeus, der Himbeerstrauch, die Himbeere. Jg. Vz Kk. 59. Jíti na m-ny; trhati m-ny. Ne každá jahoda malina, bývá časem i smradina. L. Děvčina jako m. Chlapec svíží jak m. Jg. — **M.** *černá* = ostružina, Brombeere. Je-li mnoho pěkných černých malin, urodí se rež (žito). Kda.

2. **Malina**, y, f., občasný pramen, eine periodische Quelle. Us. u Litně.

Malinčí = maliní. Um. les.

Maliní, n., malinoví, das Himbeergesträuch. Um. les.

Malinko, vz Maličko.

Malinký, vz Malý.

Malinky, dle Dolany, ves v Brněnsku. Mřk.

Maliník, u, m., *malinový keř*, malina, rubus, der Himbeerstrauch. M. obecný (r. idaeus, Himbeerstrauch.), lužný, šeromodrý, plstnatý, žláznatý, srstnatý, lískolistý, ostružník. Jg. Vz Kk. 250. 251., Čl. 44., FB. 100. — **M.** = *malinový nápoj.* L.

Malinný, Himbeer-. M. vůně. Jg.

Malinovatosť, i, f., die Pians, Framboësie, Rk., thymiosis indica, ueduh. Ja.

Malinovatý, -ovitý, himbeerartig. Jg.

Malinoví, n. = maliní. Had zalezl do malinoví. Tam jest plno malinoví. Jg.

Malinovka, y, f., malinový nápoj, Himbeerwein. Rus. Jg.

Malinový, Himbeer-. M. keř, jahody, odvar, šťáva, rty n. líce (červené), ústa, jablka (od chuti malinové nazvaná), ocet, Jg., Rk., párky (u cukráře v podobě uzenek ze kdoulového nebo jablkového závaru s přimíšenou malinovou šťavou, Himbeerwürsteln). Dch.

Malinské sukno, vz Tk. I. 320.

Malíř, e, m. (zastr. maléř), z něm. Maler. M. maluje štětcem a barvou olejovou n. vodovou obrazy, drže v levici barviště (Farbenbrett) s rozpuštěnými barvami. Pt. Ani maléřů práce neužitečná. Br. M. obraz rýsuje (navrhuje) a štětcem různými barvami potahuje. Kom. Malíř dobrý nápisu neklade, zlý (špatný) musí. (Sr. Dobrému pivu víchu netřeba). Jg., Pk. M. písma, Schriftenmaler. Dch. M. zemský = zeměměřič. 1602. Vz Gl. 140. Vz Malba, Tk. II. 541.

Malířka, y, f., die Malerin. — **M.** = malířová. Us.

Malírna, y, f., die Malerstube. D.

Malířová, é, f., die Gattin das Malers.

Malířský (zastr. maléřský), *m-sky, po m-sku.* Maler-. M. učedník, D., barva, černidlo, V., štětka, štětec, talířek. Us. M. krajina (malovatelná), D., bratrstvo v Praze. Vz S. N.

Malířství, í, n. (zastr. maléřství), die Malerkunst, Malerei. Učiti se m. D. M. olejní barvou. D. M. divadelní, dekorační. Nz. M. na obmítku, Frescomalerei. Techn. Vz Malba.

Malířův, -ova, -ovo, dem Maler gehörig. Us.

Mall-s, dy, f., byla krajina v Řecku.

Malíšek, šku, m. = malíček, der Ohrfinger. Na Slov.

Malíti, il, en, ení = malé činiti, klein machen, verkleinern. Jg. — **co kde:** Milosť k němu v sobě malil. L. — **se** = ubývati. Den se malí. Na Mor., Brt. — **se komu.** Malí se mi, na Slov. = zdá se mi to býti malé. Bern. Vz Omaliti.

Malitka, y, f., monada. Mus. VIII. 433.

Malítko, malítko, malíčko, sehr wenig, kleinwinzig. Jg. Máš s ní pekla dosti a velmi malitko utěšenie. St. skl. — Vš.

Malitkosť, i, f. = maličkosť. D.

Malitký, m. maličký, vz Č. Sehr klein, kleinwinzig. Jako malitký v životě matky, tak i my v tomto světě jsme položeni. Vš. Malitký skřivánče. Rkk. Když biech m., mluviech jako m.; zjevil si je (tajné věci) m-kým; malitké okušenie něčeho. Št. — **M.** = málovážený. Plk., Jel.

Malitný = malitký. Krok.

Maliučký, zastr. = maličký.

Malkavý. M. slížky. Us. Písek.

Malkontent, vz Malcontent.

Malleol-us, u, m., v anatomii kotník u nohou. S. N.

Malle-us, u, m., v anatomii kůstka v uchu kladívku podobná. S. N.

Mallophagi, čmeli. Vz S. N.

Malmas = malvaz.

Malnice, ves v Kladsku. Tk. I. 421.

Málo od mal, a, o, vz Malý. **M.**, *malíčko, maličko, maloučko, malounko, malitko, malinko, malilinko, maličičko, malíčičko, malichno, malechno* = trocha, nemnoho. **M. I. subst.** Ein Weniges, ein Wenig, das Wenige. Jg. Skloňuje se ve všech pádech dle ‚Slovo.' Kdo si mála nevšímá, není více hoden. Jg. Kdo si mála neváží, po mnohu ať nebaží. Trnka., Lb. Vz Spokojený. Kdo není málem spokojen, ten není mnoha hoden. Málo k málu činí mnoho. L. Lepší málo nežli nic. Z mála málo. Mt. S. Do mála nic není. Není-li (Nemáš-li) zvůle, přestaň na māle. Pk., Jg. Na māle přestávati. Kom. Pivo jest na māle. V. S málem lidí krále pobi. Alx. V málu dní. Št. N. kř. 130. Jel do města s málem lidí. Výb. I. 143. Napil jsem se piva z mála. Us. Na māle toho jest. O málo lepší. D. Mondrý o málo se neoklamá. Jg. To se málem opraviti dá. V. Málem bych věřil. D. S málem vystačiti. Nad málem panovati. Jg. Není tak málo, aby nestačilo. Mt. S. Kdo umí s málem zacházeti, nemůže scházeti. Vz Šetrnosť. Lb. Dobře jednej v mnohu, v māle, neboj se ani krále; Dobrého po málu. Pk., Č. Nemáť za jisté v těch věcech nepřítomnosť mála obraceti se na škodu mnohých. CJB. 295. Jich čísti by na māle. Anth. I. 46. Na māle nás bylo. Žer. L. I. 41. Posel posečká na māle. Anth. I. 36. Ve válce mnozí tvoji před naším málem utekli. Lom. Kdo mála nehledí, ten dlouho nedědí. Č. Ktož málo má, ten více hledá. Flaška., Lb. Vz Lakomý. Už je s ním na māle. Vz Prodělání. Č. Bez mála. Z mála pán Bůh požehnává. Na Mor. Kda. — II. *Užívá se ho jako* **jména přídavného,** genitivní přípona *-a* jest zástupcem dativu, lokalu a instrumentalu. Vz Mnoho, Koliko, Číslo. — *Pozn. M. béře na se také tvar urč. adjektiv.* Bohu se poručil a po malých dnech umřel. Pass. 216. V malých letech velmi prospěli. Anth. II. 201. Vz Assimilace. — **III. M., adv.,** *komp.* méně, míň; *superl.* nejméně, nejmíň. a) *S genitivem*, wenig, ein Weniges, etwas. Jg. Mnoho vřesku a málo vlny (zisku). Málo sršňů mnoho much zapouzí. Dal. Mnoho čápů málo žab. V tom městě je málo lidí. D., Jg. K tomu jest mne málo. D. Jest nás málo. V. — *Pozn.* Podmět logický klade se do genitivu; není-li vyjádřen, přičiňuje se *‚jich'*. Málo lidí zbylo — málo jich zbylo; málo jich o tom ví. Brt. — b) *Bez genitivu.* Málo spáti, jísti, píti, pracovati, choditi. Us. Ani dosti málo, nicht im Geringsten. Dch. Před málo kolikas lety. Us. Hrozí tuze, málo může. Mnoho příliš mluví, ale málo škodí. Kdo mnoho slibuje, málo plní. Nemnoho jídej a málo zvídej. Málo zvídej, moc nejídej, budeš dlouho živ. M. mluví, ale mnoho činí. M. dáti styd, mnoho žel. Lépe m. a dobře nežli mnoho a zle. Mnoho hostí málo jísti. Málo na něco dbáti. M. v sobě držeti. M. padati. Ne málo (velmi) jsem se lekl. Jg. Málo na něčem míti. Jg. Na tom m. sejde, D., jest, záleží. Dch. M. si všímati něčeho. D. M. zdravý, m. níže, m. výše, m. kdy vídaný. Slonbidlo bývá málo kdy moudré. Jg. Maje, než dlužen, málo víc, pojede do Drbalovic (bude za ušima se škrabati). Jg. — *Málo, o málo, bez mála, na māle, málem, málo chybí, málo chybuje, o maličko = skoro, téměř,* es fehlt wenig, fast, beinahe, schier. V. Málem bych byl upadl. D. Byla hodina málem šestá. L. Na posly se zbouřili, tak že jich málo nezbili. Čr. O málo mne závrat nepopadl. Kom. — *Málo, v māle = v krátce, krátko,* nicht lange, im Kurzen, kurz. Málo před tím, V., po tom. Jg. V Praze málo odpočinuli. Har. — *Po málu, po māle, po maličku = znenáhla,* sachte, nach und nach, langsam, allgemach. Jg. Po málu chřadl. Aesop. Po

málu se daleko dojde. Jg. — *Málo pojí se s: kdo, něco, co, který, některý, kolik, několik*, když se z věcí více než jedna mínl, avšak se vytýká, že počet ten malý a nepatrný jest. Zk. *Málo co*, skloňuje se jako *co*: gt. málo čeho. *Málo kdo* skloňuje se jako *kdo*: málo kobo atd. Málo kdo od té nemoci umřel. V. Málo která hlavně zůstala. Některá málo chaloupka zůstala. V. Ti nechť pokutováni jsou několika málo penězi. V. To málo kdo čítá. Málo který se vydaří. Us. Něco málo uml česky. Málo co tam bude. Málo co dělati má. Jg. Za některý málo den posečkati. V. Letos málo který den, aby nepršelo. Brt. Málo který den, aby k nám nepřišel. Brt.

Mal, a, o, vz Malý, Maličko.

Málocenný, von geringem Werthe. L.

Málo co, vz Málo (na konci).

Máločetný, geringzählig. Rk.

Malohlavý, kleinköpfig. Us.

Malohryzka, y, f., psoa, hmyz. Krok.

Malohub, a, m., gnathodon, ryba. Krok.

Malohubka, y, f., baeomyces. Rostl.

Malohubý, kleinmäulig. Rk.

Málo kdo atd. Vz Málo (na konci).

Málokdy, selten. Us.

Malokotenka, y, f., micropeza, hmyz. Rostl.

Malokvětka, ý, f., micropetalon. Rostl.

Malokvětý, kleinblüthig. Jg.

Málokvětý, wenig blüthig. Rostl.

Máloletnosť, i, f. Minderjährigkeit. L.

Máloletný, máloletý, nezletilý, vz Minoletý. Minderjährig.

Málolidný, nicht volkreich. L., Krok.

Malolistý, kleinblätterig. L.

Málolistý, wenig Blätter habend.

Maloměstský, kleinstädtisch. D.

Maloměšťák, a, m. Kleinstädter. Us.

Málomluvnosť, i, f., sparsames Reden. L.

Málomluvný, wortkarg, kleinlaut. Deb.

Malomoc, i, f. = malomocenství. Mus.

Malomocenec, nce, m., der Aussätzige. Sš. L. 168.

Malomocenství, í, n., **malomocnosť**, nemoc podobná prašivině, nakažlivá, něm. Aussatz. M., malomoc, lepra, jest choroba, která zvláště na kůži se jeví a ze zlých osutin, zhytnosti, nádorův a vředů ve vrstvách kožních se skládá. M. hladká, hlíznatá n. baknlitá, necitelná, klonhní. Vz více v S. N. v článku Lepra. Král m-stvím raněn byl. Har. I. 202. M-stvím nakažený, zprzněný. V. M. tělo posedne. Jel. M. stromů. Rohn.

Malomocněti, ěl, ění, aussätzig werden. — **na čem**: na svém životě. Jg.

Malomocnosť, i, f., vz Malomocenství.

Malomocný; malomocen, cna, cno. — **M.**, = 1. *malé moci*, wenig stark, wenig mächtig. L. — 2. *Malomocenstvím nakažený*, aussätzig. Prašivina, nemoc malomocná. Jg., V., Jád. — 3. *Dnou zlámaný*, D., gichtbrüchig. — 4. Kořenl m. (proti malomocenství). Rkp. — Jg.

Malomyslně, kleinmüthig. D.

Malomyslněti, ějí, ěl, ění, kleinmüthig werden. Jg.

Malomyslník, a, m., ein Kleinmütbiger. Hlas.

Malomyslnosť, i, f., nesrdnatosť; sklíčenosť. Kleinmüthigkeit, Zaghaftigkeit, Verzagung. V.

Malomyslný (málomyslný V., ale lépe: malomyslný), nesrdnatý, nesmělý, sklíčený, bázlivý, strašlivý, kleinmüthig, verzagt, furchtsam. V.

Malouín, a, m., Pleschen, ves v Budějovsku. Mus.

Malonohý, kleinfüssig. L.

Malonosý, kleinnäsig. L.

Malook, a, m., coecilia, had. Krok.

Malooký, kleinängig. D.

Maloper, a, m., leptopodus, ryba. Krok.

Maloperuť, i, f., micropterus, ryba. Krok.

Maloperý, kleinfiederig.

Malopisectví, n., Mikrographie. Rk.

Malopisný, mikrographisch. Rk.

Maloplav, a, m., pteraclis, ryba. Krok.

Maloplemenný, von kleiner Race. Jg.

Maloplodí, n., **máloplodnosť**, i, f.

Maloplodný, kleinerzeugend. Jg.

Máloplodný, wenig erzeugend. Jg.

Malopolan, a, m. Kleinpole. — *Malopolanka*, y, f. — *Malopolský*. — *Malopolska*, y, f. Vz S. N. — *Malopolsko*, a, n. Tk. I. 69.

Maloprodej, e, m., vz Malý.

Malopusík, a, m., microgaster, bmyz. Krok.

Malorostlý, klein gewachsen. L.

Malorusové, vz S. N.

Málosemenný, wenig Samen enthaltend. Rostl.

Malosemenný, kleinsamig. Jg.

Malosť, i, f., Kleinbeit. Od malosti = od dětinství. D. M. duše = slabosť. M. užitku. Kon. M. místa, škody, zrna, rozumu, člověka, pobožnosti, počtu. Jg. — **M.**, *slabosť, nestatečnosť*, Schwäche, Unvermögen, Kleinigkeit. Jg. Znám svou m. L.

Malostranský, Kleinseitner. M. brána (v Praze). Jg. Malostranští ševci už to na kopyta plskají (o věci vůbec známé). Č., Lb. Vz Známý.

Malostravný, wenigzehrend. M. zvíře (osel). Koll.

Malosvět, u, m. Mikrokosmus. Koll.

Malosvětý, kleinweltlich. Mus. XI. 21.

Malotlaký stroj, Niederdruckdampfmaschine. Rk.

Málotrvalý, kurz dauernd. L.

Malotržba, y, f., šp. m. drohný obchod. Kleinhandel. Vz Malý. Brt.

Maloučko, malounko, blutwenig, gar wenig. Vz Málo. D.

Maloučký, malounký, gar klein, kleinwinzig. Jg.

Maloústý, von kleinem Munde.

Malouzlý, kleinknotig. Rostl.

Malováček, čkn, m., malá nádobka s hrkem. Do nádoby dá se barva a brkem se malují mísy, džbány, hrnce. Mý.

Malovanec, nce, m., ein Gemalter. Tkadl. II. 3.

Malování, l, n., *činnosť*, das Malen. Učiti se m. Us. — **M.**, *obraz malovaný*, das Gemälde, die Malerei. M. navrci (první linie obrazu udělati). M. na zlatě, kamenné (Massivm.), na ohmitce (Frescom.), vodní barvou, olejovou barvou, při ohni na

skle n. porcelánu. Jg. Vz Malba. — **M.** = popsání, líčení, die Schilderung. Vz Líčení. D. — **M.** *potupně*, vz Rb. str. 267.

Malovaný, gemalt. M. obraz, lodí, brána, pokoj, síň. Us. M. (písaná) lázeň v Praze. Tk. II. 234. — **M.** = *líčený, nepravdivý*, blos scheinbar. M. křesťan, ctnosť, mužnosť, hodnosť. L.

Malovary, dle Dolany, jm. místní. Mns.

Malovatelný, malbar.

Malovati, malovávati = barvami něco vyobrazovati, malen; popisovati, líčiti, schildern, beschreiben, malen; krášliti, schmücken, zieren, malen; si představovati, sich vorstellen, einbilden. Jg. — **co, koho:** obrazy, V., stůl, světnici, tváři. Us. — **co čím:** barvami, V.; něco živými barvami. Plk. Jednou barvou m. (tuschen). Rohn. — **kde: na** obmítce (na čerstvém vápně), frescomalen, Jg., na skle. Us. M. **na** lešení, **nad (pod)** lešením atd. — **si co v čem.** V mysli něco (překážky) si malovati (představovati). Kom. — **jak: dle** vzorce. M. koho **do** černa (líčiti, špiniti ho, tupiti). M. obraz **s** velikou pilností. Ml. M. **bez** barvy (lháti). Č. **Na** zeleno koptem m. (vz Chybování). Č. — **se.** Ona se maluje (líčí). Us. Smutek na tváři se maluje. L.

Máloväžnosť, i, f., Geringschätzung. Us.

Málovážný, unwichtig, unerheblich, unbedeutend, geringschätzig. V.

Málověd, a, m. Wenigwisser. Kom.

Malověrec, rce, m. Kleingläubiger. Sych.

Malověrnosť, i, f. Kleingläubigkeit. D.

Malověrný, kleingläubig. D.

Malovidy, dle Dolany, jm. místní.

Málovodný, wasserarm. L.

Malpa, y, f., opice, něm. Winselaffe, cebus. M. zavalitá, hnědá (c. apella), vousatá, běločelá, žlutoprsá, rohatá, čuprynatá, pižmová (c. capucinus), podbělá. Jg. Vz Frč. 398., 399.

Malpovitý, malpě podobný. Ssav.

Malsice, malsičky, pl., f., slavnosť obžinek, Schnitterfest. Mus. IV. 312.

Malspitz, něm., Malešovice u Židlichovic.

Malšovice, ves. Tk. III. 58.

1. **Malta**, y, f., ostrov v středozemním moři. V. — *Maltský.* — *Maltan*, a, m. Vz Melita a S. N.

2. **Malta**, y, f., písek s vodou a vápnem smíchaný. M. zednická. Jg. M. zednická, vápno smíšené se zrnitým pískem křemenovým a vodou. Vz více v Km., III., 153., Šfk. 221. Mörtel, Cement, Bewurf. Jg. Nahoditi maltu, nához malty. M. hydraulická n. vodní. Nz. Lžíce na maltu (maltová. Bern.) M. zahradnická, Gärtnerkitt.

Maltazna, y, f., *jídlo z mouky*, měchurka. — **M.** = *veliká huba*, das Maul. Dám-li ti přes (na) maltaznu. Us. Nabančím ti m-znu! Míti vypasenou m-znu. Us.

Maltez, maltezák, a, m. — *Maltezský.* M. řád, rytíř, mistr. Jg. M. kříž (osmihranný). Malteser-.

Malthacit, u, m., nerost zemokámen. Vz S. N.

Maltní, Mörtel-. M. lžíce (zednická). MM.

Maltovna, y, f. Kalkfass. Bern.

Maltový, Mörtel-. M. lžíce. Mörtelkelle. Bern.

Maltraitovati (maltre-), fr., zle nakládati, týrati. S. N. Maltraitiren, misshandeln.

Maltský, vz Malta, 1.

Malvaceae, slezovité rostliny. Vz S. N.

Malvazí, í, n., druh sladkého vína zlaté barvy. S ptákem dítě, kmet s mladicí, Němec s malvazím v láhvici, což nekřesťansky zacházl, když jim do rukou přichází. D. Vz S. N. Malvasier, Malmasier.

Malvazinka, y, f., m-ky, pl., jablka, Malvasieräpfel. Jg.

Malvice, e, f., jablko. Vz Kk. 59.

Malý, (zastr. mal, a, o); *komp.* menší; *superlt.* nejmenší; od koř. ml., vz L a Gb. III. 146. (*Maličký*), *maličký, maloučký, malinký, malounký, maličičký, maličičičký, malilinký, malililinký, maličkerný, malichný, malicherný, malitký.* Vz Málo. **M.**, *neveliký.* Klein, gering, eingeschränkt, nicht gross. V. M. knížka, košilka, říčice, jablko, rozum, malé postavy, moc, pokuta (mírná), podání, potřeba, kázeň, věc, práce, strana (pražská), peníz, Jg., malý úřad = menší soud, das kleine Landrecht, Gl., kulka (která nevyplní hubici — Mündung — hlavně, Laufkugel), muška (feines, spitziges Korn, když skrz řez — Visier — hledíme, jenom trochu mušku vidíme), Sp., voda, niedriger Wasserstand. Dch. Jménům *hromadným* a *hmotným* nepřísluší adjektivum ‚*malý*' nýbrž: **‚drobný.'** Proto **šp.:** malá zvěř, malý dobytek, malé ryby m.: drobná (nízká) zvěř, drobný (nízký) dobytek, drobné ryby. Vz Dobytek, Drobný, Nízký. Brt. Prodej v malém a ve velkém m. *správného* ‚malý (drobný) a velký prodej.' Brs. 100. Lid mluví: prodávati něco na hrubo, na drobno, na velko, na málo a tak i prodej na hrubo (na veliko), na málo. Brt. Km. 1877. 157. Tato věc je totéž v malém co ona ve velkém m.: v malé míře — u velké míře. Brs. 100. M. věc, Bagatellsache. O. z D. Obchod, obchodník, prodavač, odbytek v malém. J. tr. Malí lidé také se umějí hněvati. V. Jest malý, ale sporý. Us. V malé vážnosti u někoho býti. Kom. Má malé potřeby. Us. Na malou stranu jíti. Malé zloděje věšejí, velké pouštějí. Us. V malé vodě malé ryby bývají. Z malej vody malé ryby. Mt. S. Lepší malý zisk, než veliká škoda. V. Zaplatiť na malé letničky (nikdá). Častokráte psíček malý velikého vepře svalí. Trnka. Z malého pána malý strach. Malá kázeň, malá bázeň. D. Z malého oblaku velký déšť. Z malé jiskry velký oheň. Jg. Malých ptáčků malá hnízda. L. Velké ryby žerou malé. Na Slov. M. ptáček mívá křiklavý zobáček (Cf. Neveliký ptáček, ale ostrý drápek.) Pk. Kto je malému nevděčný, veľkého není hoden. Mt. S. *Stran pořekadel vz ještě:* Hrneček, Krajíc, Křeček, Skřítek, Večeře. — *M., co do postavy*, vz: Krajíc, Pes. — **v čem:** v zrůstu. Jir. dh. — **s inft.** Jsme přemalí Bohu sloužiti. Št. — Jsem **před** ním tak malý jako před mořem mělká říečka. Alx. — *V malém věku = v mladém věku*, in früher Jugend. V malých letech. Jest malý ale zralý. Malé děti, malá starosť, velké děti, velká starosť. D. — *M. učedlník ve mlýně*, méně než prášek. Vys. — *Malé srdce* = nemužné. Malé mysli. Byla malá duše ve mně.

Hlas. — **M.**, *nemnohý*, nicht zahlreich, klein, wenig. Jg. Nesvorný rod v malých dnech zahynul. V. Zahynuli v malých letech. Troj. Vz Málo. — *M. čas* = krátký čas, kurze Zeit, wenig Zeit. Před malou chvílí. V. V malém čase. V. — *Malé Hory*, Adamsstadtl, městečko v Budějovsku. Mus.

Maižen = manžel. Arch. I. 145.

Maiženství, n. = manželství. Arch. I. 144., Dal.

Mam, u, m. Důvod, jenž k omylu zavádí, jest mam. Mark. M. a klam. M. smyslů. Nt. Der Schein, Trug.

Máma, na Slov. mama, mamka; mamička, maminka, na Mor. maměnka, na Slov. maménka, maminka, maminečka, mamínčička, y, f., na Mor. mamula, mamienka (Brt.), u dětí = matka. Mutter, Mütterchen, Mämmchen. Paní máma, paňmáma, paní maminka. — **M.**, toto jméno dává se i cizím starším ženám. Paní maminko, kupte to ode mne. Us.

Mamei, u, m., Dolerit.

Mameiovitý, doleritartig. M. hornina. Min.

Mamej, e, m., mammea. Rostl.

Mameluk, mamaluk, a, m. Mamelukové, mameluci, *otroci*; *osobní strážcové* aegyptských sultanův, Mameluck, vz S. N.; *licoměrníci*, odpadlci od víry. Apostat. Rk., Jg. — **M.**, *nevlídník*. S tím mamelukem není řeči. Us.

Mámení lidí, V., smyslů. Mark. Mám to za pouhé m. Sych. Das Täuschen, die Täuschung, das Blendwerk.

Mámenice, e, f. Täuscherei, Stach, *lépe*: mam. Jg.

Maměnka, vz Mamulenka, Máma.

Mámený, getäuscht, verblendet. *Jg.*

Mamertinové v Sicilii. Mamertinský. Vz S. N.

Mamietví, n., = mámení. D.

Mamič, e, m., **mamitel**, Täuscher, Gaukler, Betrüger. Kom.

Mamička, y, f. = matka. — 2. **M.**, Gauklerin, Betrügerin.

Mamičkář, e, m., mazánek, Muttersöhnchen. Pk.

Mamičný, mámivý, trügerisch. 1508.

Mamidio, a, n. Gaukelei, Blendwerk. Mus.

Mámil, a, m. = mamič. Kom.

Mámilka, y, f. = mamička, 2.

Maminka, vz Máma.

Maminkovati s kým = jako matka s někým zacházeti, wie eine Mutter thun. C. — **se** = maminku často volati. Jg.

Mámiti, 3. pl. mámí, mam, mámě(íc), il, en, ení; mámívati. Täuschen, bethören, betrügen. Jg. — **abs.** Jelen mámí, když zadním během do stopy předního běhu šlápne a tak stopu trochu rozšíří nebo prodlouží. Sp. — **koho**: lidi. V. — **čím.** Kejklíř činů obratnosti zrak diváků mámí. Kom.

Mámivina, y, f., ein betäubender Stoff. Rostl.

Mámivý, klamný. M. obraz. Č. Täuschend, bethörend. Č.

Mamka, vz Máma.

Mamlas, a, m., *muňa*, *nemluvný*; *maňas*, *halama*, *hrubý*, *hloupý člověk*. Lümmel, Bengel. Mamlase jakýs. Us. — **M.** slove *vyžel*, který pernaté zvěři postřelené nepřináší, nýbrž s ní si hraje. Šp. — **Mamlasský, mamlaský**, schlingelhaft. — **Mamlasství, mamlastvi**, n. Schlingelei. Jg.

Mamlivý, mamný, täuschend, betrügerisch. Rk.

Mamma, y, f., lat., prs ženský.

Mammali-a, í, pl., n., lat., ssavci. S. N.

Mammea, pl., n., rod rostlin stromovitý. Vz S. N.

Mammila, y, f., lat., prsní bradavice, sosec, cec. S. N.

Mammon, a, m., slovo syrské, bůh pohanů, moc nad bohactvím mající. — **M., mammona**, y, f., bohactví, časné jmění, statek, der Reichthum, Mammon. Mammoně sloužiti. Br. V m-ně poctivosť zakládati. V.

Mammonář, e, m., člověk dychtící po bohatcví. S. N. Mammonsknecht.

Mammoník, a, m. = mammonář.

Mammoniti, il, ění = mammoně sloužiti, geizen, zusammenscharren. Ten člověk pořád mammoní. Jg.

Mamulenka, maměnka, mamulička, mamuiěnka, y, f., matka. Sš. P. 147, 338., 159., 193. (Prk.)

Mamný, v čem jest mam. M. důvod. Scheingrund. Marek.

Mamut, a, m., elephas primigenius, Mammutthier. Frč. 376. Vz S. N. — *Mamutový*. M. kosť, kly. Jg.

1. **Man**, něm. Německé neurčité zájmeno *man* vynáší se v jazyku českém: 1. *rodem trpným*. A tu bylo mnoho o věci zemské rokováno. Háj. — 2. *Rodem zvratným n. středním*. Mluví víc, než se věřiti může. Kom. S mlčenou nejdál se dojde. Prov. — 3. *Druhou osobou jednotného čísla, když věta o každém tvrditi se může*. Čemu sám nechceš, nečiň jinému. V. Dříve než začínáš, dobré jest rozvážiti. Kom. Chceš-li lidi poznati, musíš s nimi obcovati. — 4. *První osobou čísla množ. rodu činného, když zájmeno to se rovná našemu my*. Co sobě chceme, i bližnímu povinni jsme. — 5. *Třetí osobou čísla množ. rodu činného, když zájmeno* **man** *znamená tolik co lidé*. Hřích obyčejně z jara sejí. Byl. Všecko mi prodali, nic mi nenechali. Us. — 6. Zájmenem *kdo* aneb jménem *člověk*, když je s nimi zaměniti lze. Jak kdo žije, tak umírá. Prov. Člověk nemládne, ale stárne. Chce-li člověk živ býti, musí pracovati. Prov. Zk. — 7. Někteří překládají něm. *man* také slovem: *jeden*, ale tento překlad jest **špatný** (germanismus), ač čteme u Kom.: Šnek (točité schody) vysoký byl a v kolo, že by sobě jeden závrať uhoniti mohl. Kom. Lab. 90. A v Pref.: Ani jísti, ani spáti se jednomu nechce. (Brt.). — 8. *Konečně se druhdy podmět zcela vypouští* (klade se 3. os. sg.); tento způsob v řeči lidu nejčastější jest a ryze slovanský. Brt. Co by pět (člověk, někdo) napočítal, byl jsem na místě. Brs. 100. Bolesť přestala, jak by utal. Brt. Za peníze všecko dostane. I penězi celý svět projde. Do toho kopce nevyjede. Ještě včil tam najde kousky brambora. Spíš ho uslyší jak nhlédne. Po ní nepozná, jak je tak veliká paní. Do toho ohřísla by navázal snop, že by jím nepohnul. To je člověk dobrý, že by ho musil pohledati. Sedna na železnici za hodinu je v Olo-

mouci. A tak vždycky v irreálných větách přirovnávacích. Nemoc přestala, jak by uťal. Jako by namazal, jako by kámen do vody hodil atd. Brt. v Km. 1877. str. 157.

2. **Man**, a, m., kdo léno n. manství přijímá, nápravník, lat. vassallus. V., Kom., Br. Manové koruny české. Ten biskup má své many i zvláštní svůj soud. Tov. 122. Der Vasall, Lehensmann. — *M. robotný*, der Dienstmann, vz Gl. 141. — Manem břicha svého, nepravosti býti. Diener, Knecht, Sklave. Kram.

Mana, vz Manna.

Maňa = maňas, dle Báča.

Manakýn, a, m., pipra, pták skřivanovitý. Krok.

Maňas, a, m., *tělo komolé, bez hlavy* atd. Leib ohne Kopf. Th. — **M.**, *modla*, Götzenbild. V těch samých maňasích ďábly ctíte. Br. Všecky maňasy troskotati poroučel. Kom. — **M.** = *hlupec, mamlas*, Bengel, Schlingel, Lümmel. D. Jest maňas z hrubé látky. Sych.

Maňásek, ska, m., malý maňas. Puppe. Th.

Maňaský, mamlaský, rekelhaft. D.

Maňasník, a, m. Puppenmacher. Th.

Maňaství, n., mamlasтví, die Rekelei. D.

Maňata, y, m. Štědrý jsi jako sv. M., co na tvrdo vejce vařil a chudým polévku rozdával. Č.

Manati, rod ssavců z čeledi ochechulí, sirenida. Vz S. N.

Maňava, y, f., Haydl, místo v Budějovsku. Mus.

Mancáry. Peněz na m. (hojnosť). Us.

Mancati = mačkati, quetschen. — **co**: hrušky. Us. Dch.

Mancinela, y, f., hippomane. Rostl.

Mancinit, u, m., nerost vláknitý, těžovec. S. N.

Maněa, dle Káča = Magdalena, Jg.; Marie.

Manda, y, f., **Mandička** = *Magdalena*. — **M.**, *líná ženština*, lochna, Strunze. — **M.**, *paní manda*, der Hintere, popeau. Bolí mne paní manda. Jg. — **M.** Mandu klásti = na viničí tyčkami na příč kladenými znamení dáti, až kam vlno již sebráno jest. Ck. 343.

Manďák, a, m. = levák. Na Mor. a Slov.

Mandalena, y, f. = Magdalena.

Mandant, a, m., z lat., plnomocnitel, zmocňující. Vollmachtgeber. Rk.

Mandarin, a, m., vyšší úředník v Číně. Rk.

Mandaska, y, f., *lépe* bandaska. Na Slov.

Mandat, u, m., z lat., nařízení, rozkaz panovnický, der königliche Befehl; plná moc, Vollmacht. M. královský. Br. M. vydati. Br. M-tem něco rozkázati. Štelc. Poslanec ztratil mandat, **chybně prý** m. pozbyl mandatu. *Ale* my slovesa ztratiti zhusta m. pozbyti užíváme. Vz Ztratiti.

Mandatar, a, m., z lat., plnomocník. Bevollmächtigter. Rk.

Manďavý = levák, manďák. Na Mor. a Slov.

Mandel, e, m., stř.lat. mandala = manipulus, strněm. Mandel. Gl. 141. M., 15 kusův. M. snopů, vajec, ořechův. V. Sedláci na desátky, tucty, mandele a kopy počítají. Kom. Mám důkazů na mandele. Sych. — Zvláště m. obilí = 15, 18, někde i 20 snopů na hromadu postavených, der Garbenhaufe. Dávati, klásti obilí do mandelův. Us. Desátek v m-lích. Lépe státi za svým snopem, než ležeti za cizím mandelem. D.

Mandelada, y, f., mandlové mléko se žloutkem, cukrem, skořicí a vanilkou. S. N.

Mandelička, y, f., druh letních hrušek. Us.

Mandelík, a, m., mandelka, mandelíček, čka, m., pták, Mandel-, Blaukrähe; m. obecný, coracias garrula. Frč. 357. — **M.**, u, m., mandel, voják, panák, bandor. Když žito se poseče, staví se do mandelikův. Us. Bechyň. **Mý**.

Mandelinka, y, f., chrysomela, vz Hmyz. M. bramborová, doryphora decemlineata, brouk kolorado, Koloradokäfer. Dch. M. topolová, chrysomela popnli. Vz více v Frč. 183.

Mandeliti, il, ení, při obilí = vice klasů dávati, aby více mandelů bylo. Ta pšenice hezky mandelí. Us.

Mandl, u, m., dle Mange, *lépe*: válník. Dch.

Mandlář, e, m., druh kramářů, Mandler. Tk. II. 404.

Mandle, e, f., **mandl**, u, m., mandly a mandle, pl., z ital. mandola a to z lat. amygdalum = mandlový ořech, jádro n. pecka, Mandelnuss, Mandelkern, die Mandel. V. M. v skořipce, sladké (kamenné a praskavé, takové jsou i m. hořké), hořké, cukrované. Jg., Č. Mandle vařiti, loupati, řezati, sekati, do těsta zadělati. Us. Řezadlo na mandle. Cn. To je dobré jako mandle. Us. Jádra mandlům podobná. Ler. — **M.** *v hrdle* (dvě žlázy vejčité n počátku jícnu svrchu dychavice.) Mandel. V. Mandle spadly, se zapálily. Ja. Mandle spadlé (záněť mandlí). Mandle někomu řezati. S. N. — **M.**, *mandlový strom*. Vz Mandloň. Rostl. — **M.** *zemská, zemní*, Erdmandel, plod šáchoru jedlého. Vz Kk. 116. — **M.**, *jádra kamenná*, která v některých horninách dutiny vyplňují. Vz Mandlovec. Vys.

Mandlík = mandelík.

Mandloň, ě, f. M. obecná, amygdalus communis, gem. Mandelbaum; mandloň bobovník, a. nana, Zwergmandelbaum. Kk. 252., Čl. 35., FB. 101.

Mandlovačka, y, f., hrubé plátno, kterým se prádlo, když se mandluje, na válci pevně obalí, aby bylo hladké. Mangeltuch.

Mandlovadlo, a, n., das Mangebrett. Rk. Na Mor. říkají: valací deska. Mřk.

Mandlovati, mangen, *lépe*: váleti, cf.: Vypraná vestička neválená. Er. P. 107.

Mandlovec, vce, m., hornina obsahující bublinovaté dutiny nzavřenými plyny povstalé, které často tak zvanými mandlemi vyplněny jsou. Vz S. N.

Mandlovina, y, f., mandlové mléko. Mandelmilch. Jg.

Mandlovitý, mandelförmig. Rk.

Mandlovka, y, f., vrba pětimužná, salix pentandra. FB. 27. — **M.**, mandlová houska. Us.

Mandlovník, u, m. Mandelbaum, amygdalus. Světoz.

Mandlový. M. strom, pecky n. jádra, ořech, V., mléko, olej, D., koláček, mýdlo, jablko. Jg. Vz S. N. Mandel-.

Mandragora, y, f., pokřín, rostl. Atropa mandragora, Alraun. — **M.** = mrzout. Sych.

Mandril, a, m., ohyzdná opice, cynocephalus mormon. Vz S. N.
Mandžurie, e, f., krajina v Asii. Vz S. N.
Mandyka, y, **mandykář**, e, m. = levičák. V Opav. Pk.
Mané, maní, na Slov. maninou, na Hané: maňó (Brt.) = náhodou, zufällig, ungefähr. Maní a náhodou se to nestalo. Ros. Mnozí věci obecné toliko maní spravovali. V. Maně přišel k štěstí. Sych. Maní to nalezl. Jg.
Manetín, a, m., město v Plzeňsku. Vz Tk. III. 16., 494. Vz S. N.
Manevr, u, m., z fr. manoeuvre, zručný postup a promyšlené sobě počínání při nějaké věci, S. N., umělý obrat zvl. vojenský. Rk. Vz více v S. N.
Mangan, u, m., buřík, jermík. Šfk. 227. Vz S. N.
Manganan, u, m. M. draselnatý, mangansaures Kali. 230.
Manganatý. M. kysličník (Manganoxydul), soli (Manganoxydulsalze), síran (schwefelsaures Manganoxydul), uhličitan (kohlensaures Manganoxydul), křeman. Šfk. 228., 231., 232.
Manganičitý. M. kysličník, Manganhyperoxyd. Šfk. 228.
Manganit, u, m., samorodý hydrat kysličníku manganitého. Šfk. 228.
Manganitý. M. kysličník, Manganoxyd. Šfk. 228.
Manganový. M. kyselina, Mangansäure. Šfk. 228.
Mangl, u, m., *lépe* než mandl, z něm. Mangel, Mange, a to z řec. *μάγγανον*, osa n. hřídel v kládce. Die Achse, der Globen im Flaschenzug. Na m. jíti. Us. — **M.**, Färberwerkstatt (poněvadž v ní byl mangl). V. — **Manglėř** (později: *mandlėř*), e, m., der Mangler. — **Manglėřka**, y, f. (mandlířka). Die Manglerin. — **Manglovačka**: šat, který pod válce se podkládá. Vz Mandlovačka. — **Manglovadlo** (mandlovadlo), a, n., dřevo, na kterém se mangluje. Rollholz. — **Manglovati co**: košile, prádlo, šátky, mangen, mandeln, rollen. — **Manglovna** (mandlovna), y, f.: místo, kde se manglnje, Mangelkammer. — **Manglovní**, Mangel-. M. stůl. — Jg.
Maňhal, a, m., kaňhal, Kleckser, Sudler. Us. Polič.
Manhanina, y, f., die Sudelei, Pantscherei. Rk.
Maňhati, čvaňhati, máchati, mantschen. — **M. se**, máchati se. Maňhal se v jídle, ale nejedl. Plk.
Manholt, u, m. Mangold. M. černý, Beisskohl, beta nigra. Rkp.
Manchester, stru, m. (manšestr), samet bavlněný vynalezený v Manchestru (Ménčestru), mě. anglickém. Rk. M., látka bavlněná, aksamitu se podobající. M. střihaný, nestřihaný, proužkovaný, pěkný; bavlněný aksamit. S. N.
Maní = maně, temere. Jestliže pak se mnou maní zacházeti hndete a nebudete mne chtíti poslouchati, tedy přidám na vás sedmkrát více ran vedlé hříchů vašich. Br. Vz Maně.
Manie, e, f., z řec., šílenosť, šílenství. Rk. Vz S. N. Wuth, Wahnsinn, Tollheit, Raserei, Verrücktheit.
Manière, fr., vz Manýra. Rk.
Manifest, u, m., z lat., vyhlášení, prohláška; spis, jímž panující neb vláda neodvislá o svém činění veřejnou zprávu dává. Rk., Jg. Landesherrliche Bekanntmachnng, Staatsschreiben.
Manifestace, e, f., z lat., vyjevení, dání na jevo něčeho, Manifestation, Kundmachung, Bekanntmachung. — **Manifestovati**, něco vyjeviti, na jevo dáti, manifestiren, bekannt, kund thun. Rk.
Manichaeism-us, u, m., náboženská soustava, která perské a křesťanské náboženství v jedno hleděla sloučiti. Vz S. N.
Manili-us, a, m., jm. římské.
Manina, y, f., co z cesty jest. Maninou = maní. Na Slov. Plk.
Manipulace, e, f., z lat., vykonávání, zacházení, nakládání s něčím, zvl. s úředními spisy. Manipulation, Handhabung, Behandlung einer Sache.
Manipulant, a, m., z lat., nižší úředník vykonávající zapisování, opisování, přenášení a nkládání spisův atd. Rk. Opak toho: úředník konceptní.
Manipulovati s něčím (zacházeti s něčím). Nz. Manipuliren, verfahren, handhaben.
Maniti = manem činiti, unterwerfen. Ms., Č. — **koho komu, pod sebe**. Kron. trub., Let. Vz Podmaniti.
Manka, y, f., die Vasallin. Gl. — **M.** = Manča.
Maňka, vz Macalka.
Maňkavý, lepkavý, klihovatý, klebrig. Knedlíky bez vajec hývají m-é. Us.
Manna, y, f., z hebr., dar boží. M., rozličné plodiny rostlinstva. M. moučná, zrnitá, rourovitá, cedrová, obecná, modřínová, kalabrijská, v slzách, v trubkách. Kh. Manna, šťáva sladká na vzduchu tubnoucí z čistého cukru slizového složená, jež se z tamaryšku mannodárného pryští. Kk. 229. — M., také: chléb nebeský, sladká rosa nebeská, rosa medová. Jg. — **M.**, *ruda, rez na pšenici a mnohých travách*, po které sláma zčerná a tak rostlina zkázu vezme. Mehlthau. Vaňk.
Mannersdorf, Manerov u Bučovic na Moravě.
Mannit, u, m., cukr manový. Vz Šfk. 561.
Mannovina, y, f., Mannastoff. Rostl.
Mannový, Manna-. M. strom.
Manoeuvre, vz Manévr.
Manometr, u, m. M. kovový (tlakojev), Metallmanometer. Ck. M., řídko- či hutnoměr, ve smyslu starším nástroj na měření hutnosti vzduchu oparového, nyní nástroj k měření pružnosti či roztažlivosti vzdušnin n. par zavřených zvl. v kotlech atd. Vz S. N.
Manouti, nul, nut, nntí = hýbati, míhati, mávati, schwingen, bewegen. — **čím na koho**: mečem. St. skl. — **čím kde**: listem **nad** sebou mávaje řka. Pass. — **se** = mihnouti se; na mysl jíti. — **se komu**. Mane se mi ledacos. Sych. — **se komu kdy**. Manon se v přenáramném snění obrazové rozličných pohrom. Č.
Manový, manský, Lehen-, Vasall-. Pulk.
Mansfeld, a, m. Od M-dův. = od starodávna. Llk.
Manský, lenní, Lehen-, lehenhaft. M. dsky

(dvorské), hejtmanství, hypotheka, investitura, list, laudemium, odúmrť, pán, služba, právomocnosť, plat, přísaha, povinnosť, posloupnosť dědičná, právo, proněvěra, soud, věrnosť, zákon, zřízení.¦Vz více v S. N. V. 94. M. způsobnosť, J. tr., statek, V., věc, sazba, svazek, smlouva, úrok, záležitosť. J. tr. M. dvůr, spravedlnosť, knihy, dědina, dědictví. Jg. Pod právo manské přijímá. V. M. grunt, zboží. Th. Vz Rb. str. 267. Man na manském právě souzen býti má. Ferd. zř.

Manstíř (manstýř; zastar.), e, m., z něm. Münster a to z lat. monasterium, kanovnický kostel. St. skl. Vz Manštýr.

Manství, n., manská poddanosť, Lehenverbindlichkeit, die Lehenpflicht, der Vasallendienst, das Lehen. Jg. Učinil m. D. M. podati. M. od někoho přijímati. Jg. Země v m. poddati. V. Zem od někoho v m. mlti. — **M.** — *manský statek, léno, náprava*, das Lehengut, Lehen. Jg. M. někomu dáti, podati. Dání, podání manství. J. tr., V., Rb. str. 267. M. čeho: stavení (feuda aedificii), hradu (f. castri), stodoly (f. horrei), komory, komnaty; příbytku (f. habitationis), nějakého úřadu (f. officii, maršalka, truksasa, číšníka a komorníka atd. říše římské), fojtovství n. opatrovatelství (f. advocatiae, Vogteilehen), desátku (f. decimarum), honby (f. venationis), zástavní (f. pignoratitium, das Pfandlehen); znaku, štítu, šibeničné, katovské, soudcovství (f. jurisdictionis), honební, pošty (f. postarum); soukromá, státní, korunní, říšská, zemská. Vz více v S. N. V. 94. M. biskupské, činžovní (das Zinslehen), dědičné (Erblehen), hradské (Burglehen), knížetské neb knížecí (das Fürstenlehen), komorní (Kammerlehen), korouhevní (Fahnenlehen), koruny české (vz S. N. II. 315.), na víru podané (feudum fidei commissum), nové (f. novum), podané (f. oblatum), podplatné = činžovní, po meči (f. masculinum), pravé (f. rectum), po přeslici (das Weiber-, Kunkel-, Schleierlehen), předhraničné (f. in curte), přikoupené (l. ademtum), robotné n. poddané, rytířské (das Ritterlehen), rychty = fojtství, sceptrové (das Scepterlehen), staré (f. antiquum), úřední (f. officii), zahraničné (vně země, f. extra curtem), zpupné, vz přikoupené. Vz více v Gl. 141.—145., S. N. V. 94. — **M.** = *poddanosť*, Gehorsam, Dienstbarkeit. Jg. Pod m. a moc svou připraviti koho (podmaniti). V. Kazimír vévoda opolský knížeti Václavovi opolské knížectví dobrovolně v manství dal. Kn. Pod své manství a poslušenství přivésti; v m. uvésti. V. Z m. propustiti. Zloh. — *Vz Léno*.

Manstvo, a, n., manové. — **M.** = manství. Aqu.

Manšestr, u, m., vz Manchester.

Manšeta, y, f., z fr. manchette, náručka, Handkrause.

Manštýr, u, m., z monasterium, Kloster. Gl.

Mantilla (mantilja), y, f., špan.; mantille, fr., z lat. mantillum, mantlík (V.), ženský pláštík. Mantille, kleiner Mantel (der Frauen).

Mantine-a, e, f., mě. v Arkadii. — *Mantinejský*.

Mantlati, motouliti, packeln. Es wird da etwas gepackelt, něco se tu mantlá, se motoulí. Dch.

Mantlíčka, y, f., oděv, Mäntelchen. Štelc. Mus. 1864. 21.

Mantlík, u, m., vz Mantilla.

Mantlocha, y, f., pletka. Us., Dch.

Mantlochář, e, m., kdo cizí věci zandá, že se jich vlastník dopíditi nemůže. Us. Unhošt.

Mantlochovati, pletky dělati, šáliti. Us. Dch.

Manto, gt. Manty nebo Mantony, f. Vz Leto. **M.**, dcera Teiresia, věštce thebského; věštná víla neb nymfa italská.

Mantova, y, f., mě. italské, Mantua. — *Mantovan*, a, m. — *Mantovský*.

Manual, u, m., z lat. manualo, raptulář, notulář, makulář, z něhož se potom na čisto do knih přepisuje. Sudelbuch, Klitterbuch. V. **M.**, příruční kniha (účetní). — **M.**, pořadí ručních klapek na varhanách, klaviatura. ;Rk.

Manufakt, u, m., z lat., ruční výrobek, Handerzeugniss. Rk.

Manufaktura, y, f., z lat., rukodílna, rukodělnictví. Manufaktur, Werkhaus (wo Waaren mit den Händen oder durch Triebwerke in Menge verfertigt werden).

Manufakturista, y, m., dle ‚Despota', rukodělník. Rk. Manufakturist, Handwirker; Gewerkhausbesitzer.

Manu propria, lat. (m. p.; m. pr.; m./p.), vlastní, svou rukou (napsal). Us.

Manuscript, u, m., z lat., rukopis, Handschrift. Rk.

Maňušky, pl., f., jehnědy. Na Slov. Rk.

Manúti = hýbati, kývati; manu = pohnul. Kat. 649.

Manýra, y, f., z fr. manière, způsob; sloh. Manier.

Manžel, a, m. (**ne**: manžel, e, poněvadž jest l tvrdé, tedy podle: Páv; tedy vok. sg. *manželi* **šp.** místo *manžele*, poněvadž se toto slovo nesklání dle druhého sklonění. Vz -el) Pl. manželé, Ehelente, muž a žena, manžel a manželka; manželi, manželové, Ehemänner, ženatí mužové. Vz E. Ht., D., Mk. Manžel m. malžen, l se přesmyklo, Ht., a malžen z malъ-žena. Mal pak má Mkl. za něm. mahal, mál, concio, pactum. Der Gatte, Gemahl, Mann. Vz Malžen. Zasnoubení po svatbě manžel a manželka slovou. Kom. Zůstala osiřelá po manželu svém. Br. M-la propustiti, opustiti. V. Manžely loučiti, rozloučiti, rozvésti. V. Ahych ho dostala za svého manžela; Přeškoda mého m-la. Er. P. 126., 357. Ach kde si můj manžele? Mor. P. 448. (Zb.) Manželé Josef a Marie Novák, **šp.** m.: Josef Novák a Marie manželka jeho. Bs. Vz Jméno. — Vz Rb. str. 267.

Manželčin, -ina, -ino, der Gattin gehörig.

Manželka, y, f., na Slov. malženka, pomalžonka, das Eheweib, die Gattin, Ehefrau, Gemahlin. Jg. M-ku si jednati, namlouvati, zasnoubiti; m-ku neb za m-ku pojiti, vzíti; dceru někomu za-m-ku dáti; m-ku, za m-ku míti; s m-kou se rozvésti; m-ku propustiti, opustiti; za m-ku svou se báti (řevniti, žehrati). V. Zasnoubena mu byla za manželku.

Háj. M. závod muže svého vyvozovati povinna není. M. přísluší k právu manžela svého. Přijetím m-ky za mocnou hospodyni neb manžela za mocného hospodáře statek se nezadává. Pr. — Slovo manželka často se vynechává: Anna Čížková, ale: Anna manželka Čížkova. — Vz Rb. str. 267.

Manželsky, po manželsku, ehelich. M-sky se sešli. Krab. Po m-sku (jako manželé) spolu bydlil. Kom.

Manželský, Ehe-, ehelich. M. děti, ohlášky, povinnosť, právo, překážky, smlouva, spolek, stav, svazek, J. tr., slib, soud, zákon, vz S. N., sňatek, komora, lože, složení, spojení, obývání, objímání, závdavek (dar nevěstě). V. K stavu manželskému požádati. Us. V stav manželský vstoupiti. Br., Tkadl. I. 75. Slibem manželským se zavázati. V. Víry a slibu manželského nezachovati. V. Z řádného lože manželského narozené dítě. V. Z lůže manželského vykročiti a je zprzniti. V. Kámen mlejnský, ten je těžký, ještě těžší stav manželský. Er. P. 150.

Manželství, í, n., **manželstvo**, a, n., stav manželský, die Ehe, der Ehestand, Heirath. V. M. jest řádné svolení muže a ženy nerozdílné do smrti; M. jest dvou osob mužského a ženského pohlaví řádně, poctivé, slušné v církvi spojení zachovávajících lože čistého a nerozdílnosti. Rb. M-stvo jest pořádně spojení osoby mužské s osobou ženskou obsahující nerozdílné jich spolu s sebou životem obcování. Kol. 40. *Monogamie* (jednoženství, jeden muž a jedna žena), *polygamie* (mnohoženství, jeden muž a více žen), *polyandrie* (mnohomužství, jedna žena a více mužův), morganatické n. na levou ruku (obyčejně při osobách panovnických, berou-li si chotě rodem jim nerovného), dokonané (matrimonium consumatum, když po oddavkách manželé tělesně už se spojili; bez takového skutku slove: církví uznané, ale nedokonané, matrimonium ratum sed non consumatum), domnělé (m. putativum, když se vezmou dvě osoby, jimž rušící překážky vadí), řádné, tajné (m. clandestinum), smíšené (při různém náboženství). Vz S. N. V. 161. M. deverné, deverské či deverství, n., leviratus, die Leviratsehe u židů. Dle zákona deverství Deut. 25., 5.—10. byl svobodný bratr povinen ze vdovy pozůstalé po bratrovi, zemřel-li tento bez dětí, símě vzbuditi, aby jeho jméno nezaniklo. Šš., L. 56., 57. K manželství svoliti; překážka, platnosť, rozloučení (na Slov. rozsobášení), neplatnosť m-stva; zákon o m.; rozvedení n. žaloba k rozvedení m.; pře o rozvedení rozepře v příčině m.; prohlášení m. za neplatné; zasnoubení, zámluva k m. (zasnoubení, Er.); o m. se ucházeti; vzíti, vstoupiti s někým v m.; vzíti se, jíti za sebe (v m.). J. tr. M-stvo má býti svobodné a ne nucené. Er. M. svobodné jest, ale s povolením rodičův. Rb. List m. ohlašující n. ohlašovací, *chybné m.*: cedulka na opověděné m., lístek manželský. Šb. Nad m-stvím pořádným ruka držána buď, neb z něho vše dobré pochází. Pr. M. buďtež svobodna bez všeho přinucení. Pr. Rodičové dětí k m. nenuťte. Pr. Děti bez vůle otců svých k m. se nezamlouvejte. Pr., Kol. 40. Až se mezi vámi skoná manželstvo podlé zákona. Kat. 576. M-stva mají se konati s povolením rodičův a jiných osob, pod jejichžto ochranou byli by ti, kteří v stav manželský vkročiti mini. Kol. 40. Dcera bez vůle otcovské v m. se nezamlouvej, sice dílu svého zbavena budeš. Pr. Věno bez m. býti nemůže. Pr. M. připověděti; v m. ženu míti; v m. se ženou býti. V. — O m. něčí státi, jednati; zasnoubiti pannu k manželství, zamluvení k m.; k m. způsobný; m. rozvésti, rozloučiti, zrušiti; z neřádného m. dítě. V. Děti z řádného manželství zplozené. Dítě z prvního, druhého m. D. I v m. i v samostatnosti kříže je dosti. Zav. V m. vcházeti. Br. Námluvčí m-stva; m. ohavné (s blízkou krevní přítelkyní). V. Není té krčmy, aby v ní při kvasu někdy sváru nebylo ani toho m., aby se mezi manžely něco odporného nepřihodilo. D. To dobré m. bývá, kde manžel hlavou jest a vrch práva, správu a vládu má. Rb. Lépe žíti v m. svorně než hojně; Den bez sluníčka, noc bez měsíčka, zahrada bez kvítí, m. bez dětí. Rb. Jeden obyčej zlý jmějiechu, že manželstva nedržiechu. Dal. 8. Čeho dle staro-českého práva k platnému vcházení v m. potřebí bylo, vz Rb. 137. až 142.; 267. *Stran přísloví vz ještě*: Brada, Děvčice, Psota, Ruka, Spřež, Svět, Svoboda, Vdovec, Vosk, Žena. Vz také: Bráti si koho a Tk. II. 314.

Manželův, -ova, ovo, dem Gemahl gehörig. V.

Manžílek, íka, m., ein junger Ehemann. Rk.

Mapa, mappa, y, f., z lat., tabule geografická, Landkarte. M. *dle měřítka*: 1. situační (katastralní), 2. topografická či mapa terénu (generalstábní), 3. zeměpisná (geografická): *a*) generalní č. přehledná, *b*) specialní. *Dle účelu*: horopisná či orografická, vrstevní, vodopisná či hydrografická, geologická, hornická n. báňská, lesnická. *Mapa nebes*: planisfery n. planigloby (představující celo- n. polokouli). Vz více v S. N. V. 103. M. hospodářská, krajepisná, hvězd, místopisná n. topografická (topographische K.), mořská, plavecká, podrobná, zvláštní. Nz. M. *generalní*, obraz některého celku (povrchu země, celé říše, země atd.); *specialní mapa*, obraz kraje, okresu, okolí, města, pokud ji lze míti za podrobnější provedení přehledného obrazu celkového. Tl. Mapa vypuklá (Relief-), původní (Original-), zmenšená či redukovaná (reducirte K.), příruční (Hand-), závěsná (Wand-), přírodní (physikalische K.), nebeská (Himmels-), vrstevná (Höhenschichtenkarte), zeměznalecká (geognostische K.), námořská (See-), statistická (statistische K.), politická či občanská (politische K.), národopisná (ethnographische K.), průmyslová (Industrie-), spojovacích prostředků (Kommunikations-), železničná (Eisenbahn-), poštovská či poštovní (Post-), cestovní (Reise-), vojenská (Militär-), historická (historische K.). Š. a Ž.

Mapař, e, m., der Mappirer. Bur.

Mapařství, n., die Mappirkunst. Bur.

Mapka, y, f., kleine Karte. Rk.

Maporyjec, jce, m., Landkartenstecher. Rk.
Mapovati, mappiren. Rk.
Mapovna, mapárna, y, f., Mappenarchiv, Mappenlokale. Rk.
Mapovní, Mappen-.
Mapovník, a, m. = mapař.
Mar, u, m., maření, zmar, záhuba, das Verderben. V mar přijíti. Zlob.
Mara = Máňa, Maři, Maruše = Marie. Gl.
Máňa, i, f. (na Slov. Mara, Marča), dle Káča. — **M.** = Maří Magdalena. Jg.
Marau, a, m., myliobatis, ryba. Krok.
Marana, y, f., Mařena, Mořena, Morana (zastr. Morena) = smrť, der Tod. Rk. Morana naň sáhla. Us., Jg.
Marasm-us, u, m., z řec. *μαραίνω*, sešlosť (věkem), chřadnutí. Rk. Vz S. N. Abzehrung.
Marast, u, m., mokřina, bláto, Morast. D.
Mařata, y, m. Štědrý (ironic.) jako sv. Mařata. Mus.
Marathon, a, m., místo v Attice. — *Marathonský*.
Maratka, y, f., marattia. Rostl.
Marburčiti, il, en, ení, pře zrazovati, den Process verrathen. Mus. III. d. 53., Gl.
Marburk, a, m., zastar. nadávka. Že by otec tvůj marburk byl, to jsem naň v hrdlo lhal. Kn. dr. 134. Vz Marburčiti. Vz Gl.
Marcando, it., výrazně, důrazně (v hudbě). S. N.
Marcell-us, a, m., jm. římské.
Marcipán, u, m., z střlat. Marci panis prý, it. marzapane = chléb Marka, jenž jej vynalezl, z mouky, medu a mandlí. Jg., Rk. Náš panáček není vybíráček, jídá m. i nemalovaný. Hrš. Oplatečník, kterýž marcipány peče. V.
Marcl-us, a, m., jm. římské.
Marcovní pivo, které má sýpání 2½ měřice ječmene. Märzbier. Jg.
Marcový = březnový, März-. M. sníh. Zlob.
Marčovice, ves u Volyně. Tk. III. 50.
Marec, rce, m., Březen, März. Suchý Marec, mokrý Máj, bude humno jako háj. Na Slov. — **M.**, mařec, marcové pivo, ležák, Märzbier. — **M.** = marcový sníh, Märzschnee. Zlob.
Marecký, Mark-, märkisch. M. mince. V.
Marechal, a, m. (marešal), fr., maršal. Rk.
Marek, rka, Mareček, čka, m., z Marcus. Na sv. Marka kdo nemá chleba, ať konše jubka. Er. P. 91. Před Markem když žáby skvrčí, po něm obyčejně mlčí. Kda. Do sv. Marka nesázej oharka (okurek), po sv. M-ku nasázej oharků. Na Mor. Mřk. — **M.**, *půl vědra piva od mletí sladu* mlynáři dávaného. Malzbier. Us. Také bednář má svého marka i všecka čeládka pivovárská. Us., Jg. — Vz Jiří.
Marekanit, u, m., též marekanský obsidian. S. N.
Mařena, Mařenka, y, f., Máňa, Máří, Lehnel, Lehnchen. — **M.**, *jm. smrti u starých Slovanův*. Vz Marana. — **M.**, barvířská rostlina, brotec, mořena, rubia tinctorum, něm. Krapp. V. Vz S. N., Mařina.
Mařeni času. Zeitverderb. D., Kom.
Mařenkový, z mařenky, Krapp-. M. voda. Čern.
Mařenový = mařenkový.
Mařený čas hrou, neužitečným chozením. Us. Verschwendet, verloren.
Margarit, u, m., **margarita**, y, f., perla. Kat. 982. — **M.**, perlovitá skvrna na oční rohovce. S. N.
Marginali-a, í, pl., n., dle ‚Gymnasium' v pl., poznámky na kraji rukopisův a kněh, přípisky pokrajní. Rk.
Marhaník, marhan, u, m. M. obecný, punica granatum. Granatbaum. Kk. 247.
Marhaníkovité rostl., granateae, granatbaumartige. Vz Kk. 247.
Marhati = mrhati. Na Slov.
Marhoř, Marhoře, e, f. = Marketa. Č.
Marhule, e, **marhulka**, y, f., meruňka. Na Slov. Jg.
Marchand (maršan), fr., kupec. M. de modes (maršan de mód), modistka, obchodnice s modním zbožím, zvl. s čepci a klobouky. Rk., S. N.
Marchantia, rod jaterných mechův. Vz S. N., Marchantka.
Marchantka, y, f., marchantia, rostl. Kk. 87.
Marchüberfuhr, Převoz u Hodonína na Mor.
Maří, Máří, f., Marie. M. Magdalena. — **M.** *v botan.* Svaté Maří dětel (kuří noha), portulaca; slzy, dianthus; košile (vodní pepř. polygonum hydropiper. V.). Jg.
Maria, e, Marie, e, Maří, í, f., Marinka, Mariánka. Syn boží a panny Marie. V. Obraz panny Marie. Svátek panny Marie. M. hromničná (Hromnice), kořenná, na nebe (na nebesa) vzetí (n. vznesení), navštívení, obětování, očistění (očišťování), početí, úvod, zasnoubení, zvěstování panny Marie, postní, semenná, sněžná, veliká, Gl. 146., vítězná, jméno Marie. Prší-li na Marie navštívení, 40 dní dešti konec není; Na Marie zasnoubení deště a jich přináší, na Marie zvěstování sníh. Kda. — **M.** *v botan.* Slzičky n. růže p. Marie (knotovka ušetnatá), lychnis flos cuculi, Guckgucksliehtnelke. Jg.
Mariahilf, Nová ves u Mikulova.
Mariakron, Koruna u Zábřehu na Mor.
Mariana, y, f., Mariánka, Maria-Anna Marianne. Us.
Mariánka, vz *Marjánka*, Mariana, Maria.
Mariánský. M. pobožnosť, kaple, bratrstvo. Marien-. D., Zlob. M. lázně, Marienbad, mě. v Čech. Vz S. N. M. sklo = široké, tenké lupeny z velikých úlomků krystalických. Bř. 21. Vz KP. III. 25.
Mariáš, e, m., z fr. mariage, sňatek, svatba. Rk. — **M.**, hra v karty. Bž.
Maribor, u, m., Marburg v Štýrsku. Vz S. N.
Mařič, e, m. Verderber. Jg.
Marie, vz Maria.
Mariendorf, Maryánov u Blanska na Mor.; 2. Mařives u Jevíčka na Mor.
Marienwerder, Kvidín v Prus.
Mariin, -ina, -ino, Marien-. Marijin. Kom.
Mařík, a, m., Marek, Markus. Th. — Posedl ho Mařík (= je marnotrátce, nedbalec. Od ‚mařiti'). D., Č., Lb. Vz Lenoch.
Marina, y, f., fr. z lat., námořnictvo, vojenské lodi a vojsko na nich. Marine. Rk. — **M.**, Marinka, Mariechen.

Mařina, y, f. M. barvířská, rubia tinctorum, Färbenröthe o. Krapp. Čl. 95., FB. 50. Vz Mařena.

Marinář, e, m., z fr., a to z lat., plavec mořský, zběhlý v plavbě, der Seemann, Seefahrer, Matrose, Bothsmann. Br., D., Kom. — Na Slov. *nořec*, kdo umí pod vodou plovati, Taucher. Plk. — **Marinářský**, Seefahrer-. Matrosen-. M. chléb, Zwieback. Us. — **Marinářstvi**, n., Seefahrerkunst. Jg.

Maříně, ete, n., malá Máňa, Mářino dítě. Us. Dch.

Mařinka, y, f. M. vonná, asperula odorata, Waldmeister. Kk. 170., Čl. 138. M. rolní, a. arvensis; drsná, a. aparine; psí, a. cynanchica; barvířská, a. tinctoria; svízelovitá, a. galioides. FB. 49.

Marinovati, do mořské vody vložiti; pečené ryby s octem a kořením zadělati. Rk. — **co**: rybu, mariniren. Us.

Marionetta, y, f., z fr., kašpárek, loutka (panák), divadelní figurka pohyblivá na drátech. Rk., S. N. Marionette, Draht-, Gliederpuppe.

Mariša, e, dle Káča, **Mariška**, y, f., Marie. Na Slov. Plk.

Mařitel, e, m. = mařič. Č.

Mařiti, mař, -ře (íc), il, en, ení; zmařiti, mařívati: kaziti, na zmar uváděti, verderben, verlieren. Od mr (v mřiti; ef. zmar a mařiti, Gb. Hl. 146.). — **co**: statek, Us., přirozené semeno, Krab., čas, V., dobrodiní, dobrá slova. D. — **co čím**: noc bděním, Troj., čas hodováním, karbanem, Us., čas chytáním ryb. Ml. — **co kde, v čem**. Ojíř. — **co s kým**. Jdi, mař své rozkoše s lidmi. Gníd. — **co kde, při čem**. Já při tom mařím jen svou práci. D.

Mari-us, a, m. Cajus M., slavný konsul a vůdce římský, nar. 157. př. Kr.

Mařivý, verderblich. Rk.

Marjánka, y, f. — 1. Marie, 2. vz Majorán.

Mark, march, u, m., **marka**, y, **marchie**, e, f., **marky**, ků (V.) n. -rek (Kom.), marchy, pl., die Mark. Vz S. N. Dali se do markn brandeburského. Kom. — Jg.

Marka, y, f., kraj, vz Mark. — **M.**, *váha na stříbro a zlato*, hřivna. Něm. marka 50 kr. r. č. Die Mark. — **M.**, *známka* (na psaní, kolkovní). Marke. Rk.

Mařka, y, f. = Maria Magdalena.

Markasit, u, m., kyz železný ve tvarech kosočtverečné soustavy. Bř. 64. Wismuth. Jg.

Markér, a, m., z fr. marqueur, známkář, přisluhovač při kulečníku, sklepník. Rk.

Markersdorf, Hradečná u Unčova; Markvartice u Jablonného; Leskovec u Vítkova ve Slez.

Marketa, *Markyta*, *Markétka*, *Markýtka*, y, f., z Margaretha. Sv. M. strčí (hodí) srp do žita (vede žence do žita). M. se srpem do žita. Hrš. Vz Prorok, Hospodářský. Lb. Na Marketu padá-li s hůry, bývají v horách sena malé fůry. Kda. — **M.** Sv. Markety koření, spargula. Aqu.

Marketán, a, m. Vz Markytán.

Marketerle, e, f., z fr. marqueterie, umění vykládaného díla či mosaiky ve dřevě. Vz S. N.

Marketin, -ina, -ino, der Margarethe gehörig. Marketiny hrušky jsou naše družky. Hrš.

Marketky, pl., f. Margarethbirnen. Rk.

Markoltův, Markolts-. Nějakou M-vu bru vykonati a srdečné se smělostí z konve dopíti. Reš.

Markoman, a, m., pl. Markomani (**ne**: -ně, vz -an.). Kmen germanský. Vz S. N., Tk. I. 3.

Markrabě, ě, m., nebo gt. -ěte, n., V., z něm. Markgraf. **Markrabl**, dle: Brikcí, Sudí. Vz Jiří. Stran shody vz Hrabě. M-bě moravského. Zlob. Proti m-boví. V. M-bové. V.

Markrabina, markrabinka, markraběnka, y, f., Markgräfin. Let.

Markrabinka, y, f. M-ky, jm. polí v Kolšově na Mor. Km.

Markrabský, markgräflich. D.

Markrabství, n., ein markgräfliches Gut, Markgrafschaft. M. zpupné. Vz Gl. 146.

Markscheider, něm., měřič.

Markvarce, ves u Pelhřimova. Tk. III. 36., 45.

Markvartovice, dle Budějovice, ves v Opav. S. N.

Markyta, vz Marketa.

Markytán, a, m. (z it. mercatante, prodavač, obchodník), vojenský kramář, Rk., jenž vojínům na pochodu i v ležení potravu a zvl. nápoje prodává. S. N. Marketender. Marketán. Pl. Marketáni (**ne**: -ně, vz -án). — **Markytánka**, y, f. Marketenderin. D. — **Markytánský**, Marketender-. — **Markytánství**, n. Marketenderei. Jg.

Markýz, a, m., z fr. marquis (marký), šlechtický titul ve Francii a Italii, asi totéž co markrabě. Rk.

Marlin, u, m., hruboděrý flor, Marle. Techn.

Marmarské moře, u Řeků. Propontis. Vz S. N.

Marmelada, y, f., ocukrovaná zhuštěná povidla z rozličného ovoce. Vz S. N.

Marne, lat. Matrona. Marne, y aneb ostatní pády od lat. tvarn: Matrona, tedy gt. Matrony, dat. -ně atd. Řeka ve Francii.

Marně, 1. *neužitečně*, *daremně*, *ničemně*, eitel, vergeblich, umsonst, unnütz. V. M. doufati, se nadáti; čas m. mařiti. V. M. darů od něho očekávaje. Br. M., jak bys hrách na stěnu házel, jak bys kámen do vody hodil. Plk. — 2. *Marnotratně*, verschwenderisch. M. utráceti; m. statek utratiti, promrhati. V. — 3. *Neváženě*, *nemravně*, eitel, sündhaft. Že takového skutku tělesného nečinil, ani marně té osoby se nedotekl. Schön.

Marnéř, e, m., zastr. = marinář.

Marněti, ěl, ění, eitel werden. Jg.

Marnice, e, f., citles Weib.

Marnik, a, m., eitler Mensch. Us.

Marnil, a, m. Prasser. Mus. Vz Marnik.

Marniti, il, ěn, ění, zmarniti = mařiti, verschwenden, vergeuden, verprassen; kvasiti, hodovati, banketiren. — **co**: čas. Rybay. Zloděje m., na Slov. = odsuzovati. Ryb. Vz Mařiti.

Marnivec, vce, m., ein eitler Mensch. Rk.

Marnivost, i, f., marnotratnost, Luxus; ješitnost, Eitelkeit. Nt.

Marnivý, nešetrný, marnotratný; ješitný, eitel. Nt., Dch.

Marnochlubitel, marnochlubce, e, m., marnochlubný, eitler Prahler. Jg.

Marnochlubitelka, y, **-telkyně, marnochlubnice**, e, f., eitle Prahlerin. Jg.

Marnochlubník, a, m. = marnochlubitel. D.

Marnochlubnosť, i, f. Prahlerei. D.

Marnochlubný, prahlerisch. Jel.

Marnochvaiství, n. Eitelkeit.

Marnolibý, eitellieb. Smrž.

Marnomluvec, vce, m., žváč, darmotlach, unnützer Schwätzer. Reš.

Marnomluvení, n., unnützes Reden, Schwätzen. Jg.

Marnomluvnosť, i, f., štěbetnosť, žvavosť, Schwatzhaftigkeit. V.

Marnomluvný, žvavý, štěbetný, schwatzhaft, plauderhaft. V., Br.

Marnomyslný, eitel. Rk.

Marnopliskač, e, m., marnomluvec. Jg.

Marnořečnosť, i, f. Schwatzhaftigkeit. Berl. král. 99.

Marnosť, i, f., prázdnosť. Lecre. M. žaludka. Nüchternheit. Krab. — **M.**, *daremnosť, ničemnosť*, Eitelkeit, Vergeblichkeit, Nichtigkeit, leeres Wesen. V m-sti stráviti. Ojiř. Ani jeden z nich nezůstal, neb v m-sti zhynuli dnové jejich. V. — **M.**, *náklonnosť k marným věcem*, zakládání si na věcech malicherných (MP. 137), Eitelkeit. M-stí jatu býti. Kram. M. v šatstvu. Us. M. a bláznovství, jako šídlo v pytli zatajiti se nemůže. D. M-sti světa ho svedly. Ml. Z pýchy a m-sti něco dělati. Ml. Co sporosť sežene, to m. rozžene. Vz Šetrnosť, Marnotratnosť. Lb. — **M.** = *věc marná*, eitle Sache, Eitelkeit. M. jest všeliký člověk. Br. Vz S. N.

Marnota, y, m. = marnosť. — **M.**, *maličkosť*, Kleinigkeit. Na Slov. Koll.

Marnotlach, a, m., darmotlach, Schwätzer. Kom.

Marnotrata, y, f., dle Despota = marnotratník.

Marnotrátce, e, f. = marnotratník. V.

Marnotratenství, n. = marnotratnosť. D.

Marnotratiti, il, cen. **co**: peníze, verschwenden, durchbringen.

Marnotratnice, e, f. Verschwenderin. D.

Marnotratník, a, m., mrhač, Verschwender, Vergeuder, Verprasser. D. Sondem někoho za marnotratníka vyhlásiti. J. tr. M. jest žebrák budoucí. Km.

Marnotratnosť, i, f. V. Bez účelné statkův užívání a plýtvání jimi, Verschwendung. MP. 157. M. rozeschlá nádoba. Pk. M. protiva lakomství. Hš. Chudoba m-sti nejbližší dědička. Km. Vz Marnosť, Šetrnosť, S. N.

Marnotratný, verschwenderisch. M. syn. D. Skupec našel marnotratného. D. M. otčiznu mrhá. Kom. Hráč a m. žráč bývá statku svého dráč. D. M-tného ani bane (báně) nevystačia. Mt. S. *Vz stran přísloví*: Báně, Bohatnouti, Bych, Domýlati, Drbati se, Dým, Groš, Hospodář, Hospodařiti, Hruška, Huš, Chvoštiště, Komín, Koníček, Kraví, Křídlo, Kvas, Laskominy, Martin, Medvěd, Mez, Mrhač, Nic, Nouzov, Osel, Peníze, Peří, Pličky, Projísti, Psota, Pytel, Radosť, Řemen, Rovný, Statek, Svíčka, Svině, Šetřiti, Trošt, Voda, Vomizin, Vrabec, Vyhasnouti, Vypřáhnouti, Zelí, Ženiti se.

Marnožalosť, i, f., fruchtloses Leid. Krok.

Marnůstka, y, f., Eitelkeit, nichtiges Ding. Nej.

Marný, od mařiti. Vz Mz. 58. **M.**, *bez užitku, daremný, ničemný, neplatný*, eitel, vergeblich, fruchtlos, nutzlos. V. M. práce, věc, útraty, řeči, V., usilování nepřátel. Br. Na věci marně vynaložiti. Byloliby upomínání dlužníka marno (byl-li dlužník bez účinku upomínán). Domluva nebyla, nezůstala marna (marnou). Dcb. Dosud všechna vyšetřování o osobě Theofila na marno splynula, zerflossen in Nichts. Šš. L. 4. Aby tak drahá věc na marno nezůstala. Hugo M. voda = která jde přes jez. Us. — **M.**, *bez pravdy, bez důvodu*, eitel. M. žváč, rozprávka, V., chlouba, závěrek. D. Marnou řeč mluviti; marnou naději se kojiti. V. — **M.** = *bez ceny*, nicht viel werth, schlecht, gering, eitel. Jg. Mládenectví marnými věcmi stráveno bývá. Kom. — **M.** = *nestálý*, vergänglich, eitel. V. M. sláva. Har., Jel. — **M.** = *k marným, k neužitečným věcem nakloněný*, eitel. M. utrátce dědictví. V. Pyšný a marný v šatstvu. Har. Ejhle člověk marný! Kom. — **M.** = *neduživý*. Od podzimku jest marný, unpässlich, siech. Sych. M. člověk = slabého těla. Us. na Mor. Brt. — *Stran přísloví* vz: Bečka, Brada, Cihla, Cikán, Dým, Hora, Hrách, Hřbet, Kapr, Klič, Kostel, Kozel, Koně, Konřeni, Kůň, Lahoda, Lakomec, Led, Lenoch, Les, Malicherný, Moře, Mrcha, Mrtvý, Olej, Opilý, Osel, Peklo, Písek, Pisk, Podešev, Potok, Plavati, Prázdný, Prositi, Punčocha, Rak, Ryba, Sekera, Sláma, Stín, Studeň, Světlo, Svině, Svrběti, Šiti, Tábor, Tlačiti, Tlonei, Voda, Zajic.

Mar-o, ona, m., jm. římské.

Marobodu-us, a, m., Marobod, král svevský, odporník Ariminiův, utekl se k Římanům a zemřel v Ravenně. Vj.

Marode (maród), fr., unavený, nemocný.

Maroda, y, m., z fr. **marodeur** (marodér), nedaživec, mrzák, cimravý vojín.

Maroditi, il, ění, churavěti, ein Marodeur sein. Us.

Marokko, a, n., říše v severozáp. Africe. Vz S. N.

Maroiist, u, m., tanacetum balsamita, máta řecká, Frauenblatt. Na Slov.

Marony, pl., m., it., vlaské, jedlé kaštany. Rk., Kk. 141.

Maroš, e, m., Marisus, ře. v Sedmihradsku a Uhřích. Vz S. N.

Marotte, fr., bláznovství. Rk.

Maroušek, ška, m. Marie. Us.

Marquis, a, m., vz Markýz.

Mar-s, ta, m., římský bůh války. U Řeků Ἄρης, Ares.

Marseillaise (marseljés), fr., marseléza, francouzská národní válečná píseň z r. 1791.

Marseille, fr. (Marselj), Massilie n. Marsilie, e, f., mě. Francie. Vz -ia.

Marsgebirge, Chřiby, Chřibčí, Ždánské hory na Mor.

Marschendorf, Neu-. Maršová nová na Mor.

Marsové, úv, m., v Latiu v Italii. Vz S. N.

Marsovka, y, f., Marssegel. M. přední. Čsk.

Marsy-as, a, m., lesní bůžek frygijský, mistr v pískání na flétnu. Vj. Vz S. N.

Marš, e, m., z fr. marche, *pochod vojenský*, Marsch, Zng. Vojsko chystá se k marši. Spěšný m. Burian. Ve třech maršich. Us. Marš! po-klus! po-chod! Vz Povel. Rf. — **M.**, *hra k pochodu*, Marsch.

Marša, e, f. M. hnědá, tetrix bipunctata, členovec rovnokřídlý. Frč. 146.

Maršal, a, (na Slov. maršalk), maršálek, lka, m., podkoní, nadkoní. Z něm. Marchkůň a Schalk = pacholek. Č., S. N. — M. polní, nejvyšší polní vůdce, Feldmarschall, V.; m. dvorský, nejvyšší správce panovníkova domu, Oberstmarschall, Hofmarschall, V.; m. zemský, náčelník zemských stavů a sněmův. Oberstlandmarschall. Vz Gl. 147. —

Maršálková, é, f., des Marschalls Frau.

Maršálkův, -ova, -ovo, Marschalls-. M. zástupce. Us.

Maršalství, n., das Marschallamt. Us. Nejvyšší m. dvorské, Obersthofmarschallamt. Pr.

Maršejd, u, m., z něm. Markscheidung, hranice, rozehraní. — **M.**, maršejdní, hraniční kůl, Markscheidepfahl. V.

Maršejdnictví, n., horní měřictví, die Markscheidekunst. Jg.

Maršejdník, a, m., horní měřič, Markscheider. V.

Maršírovati, vojensky táhnouti, pochodem jíti. Rk. Marschiren. Vz Marš.

Maršov, a, m., Marešov, Marschendorf, ves v Jičínsku. Vz S. N.

Maršovice, dle Budějovice, mč. v Táborsku. Vz S. N.

Marštal, e, f., z něm. (vz Maršal), konice, konirna, V., koňská stáje. Reš. Marstall, Pferdestall.

Marštalíř, e, m., z něm., koňák, pacholek od koní. V. Der Stallknecht.

Mart, a, m., mořská vlaštovka, Seeschwalbe, sterna hirundo. Palliardi (Mý.).

Marta, y, f., Martha. Starostlivá M. = pečlivá hospodyně. Jg. — **M.**, die Marter, Folter. Platili, aby m-y prázdni byli. Gl. 148.

Martalous, martaloz, a, m. = záškodník, Trossbube. Br.

Martial-is, a, m. M. Marcus Valerius, epigrammatický básník římský, zemřel ok. r. 100. po Kr.

Martialní, z lat., vojenský, válečný, martialisch, kriegerisch, streitbar, feurig, wild. Rk.

Martin, a, **Martínek**, nka, m. Letos přijel sv. M. na bráně (padá sníh). Č. Sv. M. přijíždí na bílém koni. Kdo Martinka často světí, husy, koury mu zaletí, dům, dvůr, louku i dědinu, přivede vše na mizinu. D., Lb. Vz Šetrnost. Rád Martinka světívá (je marnotratný). Č., Lb. Světí sv. Martina, sedě u dobrého vína. Lom. Ví sv. M., zač dává plášť. Hus o Martině nejpěkněji zpívá (na pekáči). Hrš. Na sv. Martina koufívá se z komína; Má se jako husy o Martině (zle). Č. Na sv. M-a zabíje se hus, oškube se, upeče se, pak se jí sní kus; Na sv. M-na mají se péci rohlíky, sic by sv. Martin rozkopal kamna. Hrš. Mlč pane M-ne, ať tvá věc nehyne. Pk. Chodí-li husa před M-em po ledě, chodívá po M-ně po blátě. Vz Hospodářský. Lb., Er. P. 94. Poraď se s Martinem. Chodí-li husa o M-ně po náledí, o vánocích za to v blátě sedí; Sv. M. přijede na bílém koni a zabílí svět (sněhem); Přijde-li sv. Martin na bílém koni, metelice za metelicí se honí; Na Filippa když chrousti hučí, o M-ě studený vítr fučí; Sv. M. mlhavý velké mrazy zastaví. Kdn. — *Martinkové*, čeleď o sv. Martině službu měnící.

Martináč, e, m., phalaena, Dämmerungsfalter. Krok.

Martínek, nka, m., rozpustilec, ein ausgelassener Mensch. Jg., Gl. Vz Martin. — **M.**, nku, m., pečivo, Martinshorn. D.

Martiněves, vsi, f., ves u Budyně. Tk. III. 61.

Martinice, dle Budějovice, tvrz u Votic. Pán z M-nic. Vz S. N.

Martinkovati, martinky slaviti, die Martinstage feiern. D.

Martinkovice, ves v okolí polickém. Tk. I. 419.

Martinov, a, m. Martzinau, ves v rak. Slez. Vz S. N.

Martinský. Husa m. Us. Martins-.

Martiška, y, f., kleine Seeschwalbe, sterna minuta. Palliardi (Mý.).

Martyrologi-um, a, n., seznam mučedníkův. Vz S. N.

Marule, e, **marulka**, y, f., balšam, die Melisse. M. kočičí (kocurník), horní, vodní, planá. Jg. M. calamintha. FB. 61.

Marůnek, nku, m., marnta, Hundskamille. S. N.

Marunka, y, f., řimbaba, matricaria. Aqu.

Maruše, e, f., vz Moruše.

Máry, gt. mar, pl., f.; vz stran krácení *á*, Brána; z něm. Bahre, nosidla na mrtvé, Todtenbahre. Nebojí se mar (udatný). Dal. 31. Na máry položiti, D., vložiti. Kom. To mne přivede na máry. Er. P. 184. Za marami jíti. V. — **M.** *obecné* n. *tovaryšské* = nástroj mučení, řebřík, die Folterbank. Na tovaryšské máry dáti (mučiti). V.

Más, u, m., z něm. Mass, pinta (4 žejdlíky). M. piva, vína. Us. Za starodávna más obsahoval dva žejdlíky. V. Čtyry másy = 2 pinty. V., Kom. Vz Máz.

Masačka, y, f., die Fleischfliege. Us.

Masagetové byli kočovný národ v Asii. Vz S. N.

Masák, a, m., tuhýk obecný, lanius collurio, Dorndreher. Palliardi (Mý). — **M.**, u, m. Fleischkorb. Us.

Masař, e, m., *řezník*. — M. = kat. Kat. 3394. — **Masařka**, y, f., a) *řeznice*; b) *palice* k zabíjení hovad, Schlachtbeil; c) Schmeissfliege. M. živorodá, sarcophaga carnaria. Frč. 159. Vz Masař.

Masarek, ka, **masarčík**, a, m., řeznický tovaryš. Us. Opav. Pk.

Masaření, n. Schlächterei. Deh.

Masařky, pl., f., druh hrušek. Č.

Masárna, y, f. Fleischkammer.

Masařský. M. stolice, Fleischbank. Boč. 1565.

Masařství, n., řeznictví, Fleischerhandwerk. Veleš.

Masatý, drall. Dch.

Masculin-um, a, n. (genus), lat., rod mužský (jmen).

Máselnan, n, m. M. ethylnatý, Buttersäureaether. Šfk. 472.

Máselní, Butter-. M. nádoba, obchodník, Jg., trh.

Máselnice, e, f., která máslo prodává, Butterhändlerin. — **M.**, nádoba, v které se máslo tluče n. vrtí. Butterfass. M. točící, kliková, stojatá, Jg., tahací, Šp., cínová. Prm. M., máselník, kbelík, moutovník. Šp. Ta část, která se na *tlouk* skrze díru navléká, aby z máselnice nic se nevyšplýchalo, slove v Krkonoších *cunda*. Jg.

Máselník, a, m. Butterhändler. Us. — **M.**, u, m., kbelík na máslo, Butterfass. Us. Vz Máselnice. — **M.**, n, m., druh hub. Schmalzling.

Máselný, butterig, Butter-. M. trh. Buttermarkt. Us.

Maschau, něm., Mašov.

Masíčko, mor. masečko, masénko, masinko, a, n. Fleischchen. D.

Masinissa, y, m., dle ‚Despota,' král numidský, děd Jugurthův.

Masisko, a, n., špatné maso. — **M.**, konsek masa. V.

Masitosť, i, f., Fleischigkeit. M. těla. Troj. Zadní m. zaječí. V. — **M.** *u ovoce*, která se jí, das Esig. V. M. na fíku. Rohn. M. ovoce toho jest jako v melouních, žádných chrustaček v sobě nemajíc. Ler. — **M.**, *vyrostlé maso*. Fleischgewächs. M. neb houba. Ja. Polyp, m. na zadku. Ja. — Jg. .

Masitý, fleischig. M. neb libový kus. V. Neštovice na masitém místě. V. M. vřed v nose (polyp). V. M. jídla, pokrmy, D., polévka. Us. Blahoslavený člověk ten, který mívá ryby v masitý den. Rým. M. snídaní, Gabelfrühstück (*ne*: snídaní na vidličku).

Masivní, z lat., z pevné, husté, plné hmoty se skládající, bez dutin; ve smyslu přeneseném = hrubý, neohrabaný. S. N.

Maska, y, f., přestrojení, Rk., larva. S. N.

Masl'ák, u, m. Steinpilz. Us. u Opav. Pk. — **M.**, *durman*, datura stramonium, Stechapfel. Na Slov.

Másl'ák, a, m., máselník. Butterhändler. Na Mor. D.

Máslař, e, m., na Slov. maslár = máselník. Plk.

Máslářka, y, f. Butterhändlerin.

Máslenice, e, f. = máselnice. Na Mor. a Slov.

Máslenka, y, f., blatouch, bahní žluták, bolečko, koňské kopyto, měsíček, caltha palustris. Butterblume. Rostl. — **M.**, pryskyřník prudký, ranunculus acris, Schmalzblume. — **M.**, pryskyřník všelistý, ranunculus ancomus, Goldhahnenfuss. — **M.**, hruška, Schmalzbirn. D. — Jg.

Másleti, el, ení, zur Butter werden. Jg.

Máslík, u, m. = máselník. — **M.**, a, m., kdo rád máslo jídá, der Butteresser.

Másliti, il, en, ení, zmásliti, *a*) máslem udělati, zur Butter machen; *b*) máslem krásiti, mit Butter anmachen; *c*) m. se = másleti. Mléko se másli (při tlučení). Plk., Jg.

Máslitý, butterartig.

Máslnice, e, f., od: máslo, v obec. mluvě másnice, vz Máselnice.

Máslník, u, m., klouzek, boletus viscidus luteus, houba, Schmalzling. D.

Máslnosť, i, f. Mléko kozí pro m. dává dužnosť. Rkp.

Máslný, Butter-, butterartig. L.

Máslo (zastar. mastlo), **máselko**, a, n. M. m. máztlo — mástlo — máslo od maz (mazati). Schl., Ilt., Gb. Hl. 105., Prk. k nauce o tvoř. km. Butter. Vz S. N., tuk splývající v podobě kuliček v mléce zvířecím, v kterémž se v chladu vznáší na povrch a dává smetanu; z této pak po zkysnutí buď tlučením buď vrtěním slepují se kuličky tukn v krušce nažloutlé, měkké, chuti příjemné. Vz více v S. N., Štk., 498., Kk. 11., KP. III. 304. Máslo čerstvé, převařené, májové, nasolené, přepuštěné, přehřívané, nepravé, připravované, zkažené, chutné, horské, zimní (Strohbutter), Šp., Jg., tuhé, řídké, Š. a Ž., hořké, štiplavé, mandlové (mandlové chuti), nahořklé (ze staré smetany), barvené, krátké (nevydatné), dlouhé (vydatné), jadrné, zpařené (sýrovaté), stuchlé n. prožluklé (ranzig). Odváděti m. na horu (o másle za propůjčené paseky pánům dávaném). Brt. Chléb s máslem. Jg. Vejce na másle sázené. V. M. jako mandle; hrnec, soudek na máslo (máselní); šiška, hruda, hrudka, homole másla; čerstvé máslo = vývrtek; m. s tvarohem (rozhuda, tolerance). Šp. M. přepouštěti, rozpustiti, rozpáliti, tlouci, vrtiti, moutiti. Jg. M. krupičkovatí (kernt sich), Jg., razí (ist ranzig); m. se rozpouští; m. štipatí, rozštípati (zerbröckeln). Šp. M. ze smetany v máselnici dělati, tlouci, vrtěti. Pt. Vrtí se, co šiška na másle. D. Jest mu s máslem (směje se). Stojí rovně, co máslo na slunci. Kom. Jest co m. na slunci (povolný). Lb. On jest jako m. Dch. Býti z másla (chonlostivým). Us. Jde jako po másle (bez práce, bez namáhání). Bern. Statečný jako m. na slunci. Vz Bojácnosť. Č. Šla pro máslo a mezi tím jí v peci uhaslo. Č. Měkčejší másla (rozmazaný). Vz Rozmazaný, Tělo. Č. Rozmazané m. (mazánek); M. kravi je pro zdraví; M. k snídaní od zlých chrání. Pk. Tak ho varuje jako mladé m. Mt. S. M. před obědem zlato, po obědě stříbro a po večeři olovo. Č. Spadlo mu m. s chleba (ztratil úřad, dobrodějce). Vz Úřad, Dobrodějce. Č. Jde to jako po másle — jak po mýdle. Vz Snadnosť. Č., Mt. S. Kdo jí chléb s máslem, tomu se třese huba. Kda. — **M.** antimonové, arsenové, bobkové, cínové, galamské (vz Kk. 121.), kakaové (Kakaobutter, vz Šfk. 499., Kk. 227.), muškátové, surmíkové, vismutové, zinkové, Kh., palmové či olej palmový, kokosové, vz Štk. 449., rašáškové. Kk. 81. M. sardelové, račí (třené s masem sardelliin, račím). Us. — **M.** *kamenné*, Steinbutter (tuhý dehet z moře bajkalského). Krok.

Máslojedy, dle ‚Dolany', ves v Hradeckn. Jg.

Maslovačka, y, f., **maslovadlo**, a, n. = mašlovačka. Dch.

Máslovati, mit Butter bestreichen. — **co čím**: těsto máslem, žloutkem; v obec. mluvě *chybně*: mašlovati. — **koho** = bíti. Us.

Máslovatý, butterartig. Rostl.
Máslovice, ves. Tk. I. 380., III. 95.
Máslovka, y, f. Butterbirne.
Máslový, Butter-. M. mastnosť, šiška, hruda, homole, soudek, těsto, polívka. Jg. M. květ či blatouch či žluťák, caltha palustris, Sumpfdotterblume. Čl. 10. Vz Máslenka.
Masní (v mase). M. červ. Fleischmade. V., Kom.
Masnice, e, f., masný krám, Fleischbank. Půh. brn. 1480., Reš. Z masnic platiti. 1520. Vola do masnic vedů. BN. — **M.**, bulliarda. M. vodní, b. aquatica. FB. 97.
Másnice, vz Máselnice, od: máslo.
Masnička, y, f. = máselnice. U Přer. Kd.
Masník, a, m., honák, Viehsammler. Jg.
Masnota, *lépe:* mastnota. Jg.
Masný = *maso na sobě mající, nehubený*, fleischig. Jelen m. St. skl. — **M** = *z masa*, fleischern, von Fleisch. M. tělo. St. — **M.**, *kde maso je, se ukládá, prodává*, Fleisch-. M. komora, sklep, krám n. jatky, trh. Fleischbank. V., J. tr. *Masný* lišì se od *'mastný'*, co je tučné. Proto: krám *masný* (kde maso se prodává), a **ne**: krám mastný. Řezník dobytek bije a do masných krámů na prodej vykládá. Kom. Život co na masné krámy vydává. D. Vydali je nebohé co na masné krámy. Č. Nesedej v masných krámích. Mus. — O starých masných krámech pražských vz Tk. II. 541.
Maso, a, n., **masíčko**. Všechny pevné měkké částky živočišného těla, jimž naproti jsou kosti, chrupavky, kůže atd. Fleisch. V. Svaly — ústroje hybací — jmenují se v obec. mluvě masem. Jhl. Maso hovězí (hovězina), sviňské či vepřové (svinina, vepřovina), skopové (skopovina), telecí (telecina), kozelčí, ovčí, beránčí, beránkové, jehenčí, kozí, kozlové, slepičí, busí, člověčí, lidské, zubí (dásně), čerstvé, syrové, oslizlé, zamřelé, pečené (pečeně), vařené, zadělávané, uzené, nasolené, z láku (v láku naložené, D.), V., rybí, tučné, kostlivé (s kostmi), měkké, nadívané, tvrdé, bez kostí, Jg., hubené, Us., libové (libivé, libovina, liběvé, bez tuku a a bez kostí), Lk., koroptví, dušené, sušené, Š. a Ž., zvěřina. Us. Též vnitřnosti jako: žaludek, střeva, játra, plíce, srdce atd. masem slovou. Jg. Masa požívati. Volk. Maso vařiti, péci, zadělávati, nditi, nasoliti, smažiti, nakládati, dusiti, sušiti, sekati atd. Us. M. bnije, kazí se. Š. a Ž. Plec a mas z divokých byliní množství přinesl. Ler. To bychom byli na samém mase (kdybychom ho měli). Us. Vk. Čím vykrmenější vepřík, tím více má sádla a tím méně liboviny. Šk. Sekání masa na prodej; Včelká masa a chleby. Er. Přívažek na maso; příbildka, přihlížení k masům; sazba na maso. J. tr. Plat za maso (masné). Šp. M. na rožních a zevelu (toëlíku, točici, samopeči) n. na rošti, v pekáči péci, v pánvi smažiti. Pt. M., masíčko s něho spadlo, mu odpadlo (zhubeněl). Us. Slovo 'maso' se často vynechává. Vzala vepřového (masa) za 20 kr. Zk. Kde maso, tu psi; kde myši, tu zloději. Č. Pyšní se, že má nový pytel na maso (nový oděv na své tělo). Č. Nechvátej s masem, až zelí snìš (vz Šetrnosť); Maso potřebuje pivo, brambory vodu (vz Nápoj). Lb. Řídko bývá dobré maso dvakrát vařené a přítel dvakrát smířený. Bart. 145. M. pánům, kosti sluhám (sluhům). Č. My o mase a ty o kvase (Vz Nedorozumění, Slíva). Č. Kdo nepracují, těm maso; kdo pracují, těm hnáty. Č. Vyňali mu z hrachu slaniny a maso z polévky. D. Z tučného masa tučná polévka. Laciné maso, řídká polévka. Na Slov. Z řídkého masa laciná polévka. Sk. Mnoho masa, líná chasa. Vz Lenosť. Lb. Zlé maso bez chleba (nevěsta bez věna). L. Laciné maso rádi psi jedí. Mus. Vz Antonín. S. N. — **M.** *divoké*, shnilé, živé, vojanské, zbytné, mrtvé, plíně, hnilé, pliny, divočina (v ráně). Wildes Fleisch. Jg., Šm., Sp. — **M.** = *částky rostlinné a ovocné* měkké, šťavnaté, dužina. Kk. 59. M. tykvové, broskvové, slivové, jablkové. Jg.
Masojed, a, **masojídek**, dka, m., masojedoucí, Fleischesser. — **M.**, *pták*, straka turecká, strakapoun, lanius caerulcus, Neuntödter, Dorndreher. Jg., D. — **M.**, *houba*, pstřeň, fistulina hepatica, der Leberschwamm. (Mý.). Č.
Masojedný, fleischessend. Háj.
Masojedy, dle Dolany, ves.
Masojídek, vz Masojed.
Masomalba, y, f., **-malířství**, n., Fleischdarstellung in der Malerei. Dch.
Masomalíř, e, m., Fleischmaler. Deb.
Masopnst, masopůst (na Slov. masopost), u, m. = čas, v který se maso pouští, laxatur, lat. carniprivium. Jg. Poslední m. = poslední 3 dni m-stu, na Mor. a v severních Čechách (Rs.): ostatky. Vz Gl. 148. M. světiti (*lépe* než: držeti). V. Byl jsem u přítele na m-stě. O m-stě. Us. Krátký m., dlouhá zima (žertem). Č., Hrš. Masopust, masopnst, jen mne holka neopnsť. Jak vysoko holka o m-stě skáče, tak vysoký bude míti len. Er. P. 48. Učinil masopust na svém statku. BN.
Masopustiti, il, ění, im Fasching schwärmen. Reš.
Masopustní neděle, pondělí. Faschings-. Us.
Masopustník, a, m. Fastnachtsnarr. D.
Masopustský, Faschings-. Apol.
Masorád, a, m., Fleischliebhaber. Rk.
Masovice, dle 'Budějovice', ves ve Znojemsku. Mus.
Masovina, y, f., der Faserstoff des Fleisches. Rk.
Masový V. M. polívka, den (masný), barva. Jg. Fleisch-.
Másový, Mass-. M. džbán. D.
Masožer, a, m. Fleischfresser. L.
Masožerný = masožravý. L.
Masožravec, vce, **masožrout**, a, m., Fleischfresser. Rk.
Masožravý. M. zvíře, fleischfressend. Reš., Rkk.
Massa, y, f., z lat., hmota nějaká; podstata něčeho, spousta, hromada něčeho, Stoff, Masse, Menge, Klumpen; m. konkursní (podstata k.); m. (podstata) dědická. Rk. In m. = valem. Mk.
Massacre (massakr), fr., massakrace, vraždění, zabíjení, porážka, řezanice, Blutbad, Gemetzel. — *Massakrovati.*

Massagetové, tů, m., za starodávna národ při moři chvalinském.

Massengebirge, něm., Stock, Gebirgsstock; sponsta horská, vysočina hmotná, souhoří, hnízdo horské, pohoří spoustnaté, skupené pohoří. S. a Ž.

Massikot, u, m., nazýval se dříve žlutý kysličník olovnatý, S. N., žluť olověná, Bleigelb. Šfk. 307.

Massili-a, e, f., nyní Marseille. — *Massiljané*. — *Massilský*. Vz Marseille.

Masť, i, **mastka**, **mastička**, y, f. Masť m. mazť, od maz v mazati. Vz S. III., Gb. Hl. 49. Die Salbe. M. jest hmota polotuhá, jejíž podstata skládá se nejvíce z rozličných tuků a jíž se užívá k účelům kosmetickým, diaetetickým a léčivým. Vz S. N. M. drahá, vonná, zápasníkův, V., na rány, pro škrkavky, k mazání, na stromy (stromovice), D., na hlavu, pro svrab, chladicí, Jg., na provaly, Lk., těkavá, Nz., jednoduchá (loj skopový se sádlem vepřovým), všivá (vz Kk. 123.). Rozředí-li se m. olejem, lihem atd., slove *nátěr*, přidá-li se vosk, slove m. *voskorá*. Vz S. N. M. čistcová, květelová, mydlná, rtutěná šedivá, rtuťní žlutá, topolová, víčková (oční). Kb. Všemi mastmi mazaný, gerieben. Km. Dávají toho co drahé masti (málo). Jg., Č. Chová to co drahou m. Jg., Lb. Vz Setrný. Zacházejí s tím co s drahou mastí. Č. Zlatou mastí podmazati. Vz Porušený (soudce). Č. Vz Drahý. — Na Slov. m. = mastnota. Plk. — **M.**, *barva*, Farbe. Mučenie v domu jmieti na stěně mastí neb črnidlem psáno. 1395. Mus.

Mastek, stku, m., talek, Talk, nerost. Vz Šfk. 200., Br. 31., KP. III. 10.

Mastelnice, e, f., schránka na masť, Salbenbüchse. Reš.

Master (mester, ang.), z lat. magister, mistr, pán, učitel. Rk.

Másti, matu (zastr. mětu, Vz Gb. Hl. 64.), mať, -ta (oue), mátl, mát (-ši, zastr. mětl), ten, ení; m. mát-ti, vz *t* před *t*. M. = *hnésti*, misiti, míchati, kneten, mischen, vermischen; v nepořádek uváděti, motati, plésti, wirren, fitzen, verwirren, verwickeln, in Unordnung bringen; mýliti, irre machen, beirren; pleskati, irre reden, schwätzen. Jg. — Hať mať, jen se nezmať. D. — **co, koho:** hlínu (míchati), Dal., vlasy, niti, slámu (motati), Us., lidi (mýliti). Jg. — **co s čím.** Chrámy s prstí m. (míchati). Ёus. — **komu co.** Nepřátelům šiky m. Br. On mi to mate. Us. — **čím.** Sotva nohama mate. Us. — **koho čím kde** (mýliti): v počtu, Kom., mluvením. Us. — **se** = plésti se, herum taumeln; zdáti se, träumen, scheinen. Jg. Nepleť se, kde se já matu (kde já jsem). Us. Nevěřímť, snadť sej mietlo (zdálo se). St. skl. Zdali se vám miete (blázníte?), že nás tak pomlúvati smiete? St. skl. Niti se matou. Vše se jim mate. Aby se nemátli. Hned se mate (mýlí). Jg. — **se komu o čem.** Snad sej tobě o hostech mietlo (zdálo). St. skl. — **se kde, v čem.** V řeči se m. Us. V labyrintech se másti. Kom. — **se komu kde.** Pořád se mi to v hlavě mate (zdá). Us. — **se v co, do čeho** (plésti se). Do všeho se mate. Us. — **jak:** bez zlého úmyslu do něčeho se m. — **aby.** Mátl ho, aby ho spletl.

Mastička, y, f., vz Masť.

Mastičkář, e, m., kdo dělá masti; 2. špatný lékař.

Mastičkářství, n. Quacksalberei. Rk.

Mastidlo, a, n., womit geschmalzen wird. — **M.**, Bestechungsmittel. Lesl. leg. 100.

Mastihuba, **mastihubka**, y, m., dle ‚Despota‘. Kdo rád hubu mastí, dobré konsky jídá, Leckermaul, n. Us. — **M.**, žváč, klepař, ein Schwätzer. D.

Mastikacka, y, m. = mastihuba. D.

Mastikulka, y, m., dle ‚Despota‘, ochlama, otrapa, halama, mamlas, ein Schlingel. D. — **M.**, Schwätzer. Us.

Mastil, a, m., der Fettmacher, Salber.

Mastílek, lku, m., hrníček na máslo pro denní potřebu. Us. u Jílové. Mý.

Mastitel, e, m. = mastil.

Mastiti, masť, stě (íc), il, štěn, štění, mastívati, fett machen, schmalzen, salben, schmieren. — **abs.** Kdo nemastí (neplatí), vězí v chrastí. Č., Rb., Pk. — **co:** hrách, krupy, Jg., vůz (mazati, na Slov.). — **co čím:** máslem, sádlem. Us. Kaši kolomastí m. Er. P. 77. — **co komu (čím):** záda holí. Č. Čert advokátům pokladnice mastí. Puch. M. si měšec, kapsu. — **aby.** M. jídlo, aby lépe chutnalo. — **co kde:** kaši na mise.

Masti-x, -gu, m., z řec., pistacia lentiscus, pryskyřice ze kře lentiškového. Mastixbaum. V. Vz S. N., Štk. 532., Kk. 11.

Mastlivý, tučný, fett. Kozí mléko je m. Zlob.

Mastlo, zastar. = máslo. Jad.

Mastnatý, tučný, fett. D.

Mastnek, gt. mastenku, m. Talk, nerost. Min.

Mastní nádoba, žláza. Jg. Salben-, Fett-.

Mastnice, e, f., *mastná země*, Kleierde. — **M.**, *nádoba na masť*, Salbenbüchse. Aqu. — **M.**, *místo na poli*, kde kopka hnoje ležela, ein Mastfleck. Us., Jg.

Mastničný, fett. M. země.

Mastník, u, m., svalník, celník, černý kořen, symphytum officinale. — **M.**, jíl, Thonerde. Sych.

Mastnina, y, f. Talkerde. Koubl.

Mastno, fett. Doma mu slano ni mastno není, jinde voní kadidlo i koření. Rým. Vz Doma.

Mastnoplod, u, m., elaeocarpus. Rostl.

Mastnosť, i, f. Vz Tuk. Das Fett. V.

Mastnostný, **mastnotný**, mastnosť obsahující. M. mišky. Ssav.

Mastnostrom, u, m., elaedendron. Rostl.

Mastnota, y, f. Vz Tuk. Das Fett. D.

Mastný, v obec. mluvě vyslovují: masný, vz T. Fett. V. M. hrách (maštěný), pokrmy, těsto, rohlíčky, země, půda (mastnice, tálhlice), vlasy, ruce, vápno (je-li více vápna než písku), krámy (*špatně* m. masné, vz Masný), lišej (růžený l.), svrab, polivka, lesk, maso, kaše, kyselina. Jg., Šp., Us. — **M.** = *peprný*, gesalzen, derb. To byl m. trest. Us., D. — **M.** = *rýnosný*, *plný*, einträglich, fett. M. pytlík, měšec, fara. Kom., Jg.

Mastodo-n, nta, m., jm. živočicha předpotopního. Vz KP. I. 5., S. N.

Mastovák, a, m., delphinus tursio, ssavec. Presl.

Mastyřovice, dle Budějovice, ves v Litoměřicku. Tk. III. 53.

Maša, dle Káča, f., huf, Eisenschmelzwerk. Na Slov.

Mašek, ška, m. Vz Mach.

Mašice, e, f., miška, junges Mutterschwein. Vz Maška.

Mašina, z lat. machina, a to z řec., Maschine, stroj. Ten člověk jest pouhá mašina. Ostatně vz Machina. — **Mašinář**, e, m., hotovitel strojův. Maschinenmacher, -händler.

Mašinárna, y, f. Maschinenfabrik.

Mašinářský, Maschinenmacher-.

Mašinářství, n., Maschinenmacherei; Maschinenhandel.

Mašinerie, e, f., soustrojí.

Mašinista, y, m., dle ‚Despota', ředitel stroje, Maschinist. Dch.

Mašírovati, vz Maršírovati.

Maška, y, f., paška, miška, svině, das Mutterschwein. Us. Vz Mašice.

Maškara, y, f., z fr. mascarade, larva, přestrojení, osoba přestrojená, Maske. V. M., šprýmovné přestrojení. Nejznámější: domino, harlekin, pantalon, pierrot, kolumbinka, kalender. Jest původu it. S. N. Do m-ry někoho oblékati. D. — **M.**, *křiklavý šat.* Rk. — **M.**, na Slov. = blázen, der Narr.

Maškarní tanec, Mummentanz, Dch., ples.

Maškrta, y, f., na Mor. a na Slov., *pamlsek, lahůdka*, Leckerbissen. D. — **M.**, m., *maškrtný člověk*, Leckermaul, n.

Maškrtiti, il, cen, ení, mlsati, naschen. Na Slov.

Maškrtnice, e, f., Näscherin. Na Slov. Plk.

Maškrtník, a, m., Näscher, Leckermaul. Plk.

Maškrtnosť, i, f., mlsnosť, Leckerhaftigkeit, f. Na Mor.

Maškrtný = mlsný, vybíravý. D., Jg. Lecker, leckerhaft, gewählig. V již. Čech. paškrtný. Bž.

Mašle, e, f., **mašlička**, z něm. Masche. Vz L. M., smyčka, klička, na Slov. slučka. D. Schleife.

Mašlovačka, y, f., peroutka, mazačka (u Bechyně), péra svázaná k natírání pečiva žloutky. Mý. *Lépe*: maslovačka.

Mašlovati, vz Máslovati.

Mašov, a, m., ves v Bolesl.

Mašovice, ves u Znojma. Tk. I. 437., III. 653.

Maštal, e, f., m. marštal, z něm. Mahr, March = kůň a Stall = chlév. Konice, konírna. Jg., Er., Výb. I. Pferdestall.

Maštalíř, e, m., koňák, Stallknecht. D.

Mašťov, a, m., něm. Maschau, Maispitz v Žatecku. Vz S. N., Tk. II. 398., III. 174.

Mat, u, m. = hmat, der Griff. Plk. — **M.**, *ve hře* šachové zatažení krále. Matt. Jel.

Máť, vz Máti.

Mata, y, f. Hedvábí obchodem přichází k nám v nazvaných matách. Techn.

Máta, y, f., o původu vz Mz. 62. Rostlina, lat. mentha, Münze. M. peprná (pepřová, m. piperita, Pfeffermünze), kadeřavá (balšám kudrnatý, m. crispa, Krausemünze), vz Kk. 177., Čl. 81.), nátchová, planá, polská, rakouská, řecká (římská šalvěj, m. matky boží), Jg., okrouhlolistá, m. rotundifolia; lesní, m. silvestris; zelená, m. viridis; vodní, m. aquatica; lysá, m. gentilis; zahradní, m. hortensis, rolní, m. arvensis; červená, m. rubra; polej, pulegium. FB. 60. M. kobylí (= vodní) mentha aquatica. Us. Prach.

Matador, a, m., z lat. mactator, zabiják, ve Španělsku zápasník s býkem, vz S. N. — **M.**, člověk v čemkoli nad jiné vynikající. S. N.

Matati = hmatati, tasten, greifen. Ve tmě m. Bern.

Maťátko, a, n., u ženských vlasy nepletené a jen stočené. Kb.

Matčin, a, o, Mutter-. Z matčiny strany, po přeslici. D. M. život, mléko. D. Matčiny ruce i když bijí, měkký. Pk. Vz Matka.

Matčina, mateřina, y, f., Mutterland. Balb.

Matčinka, y, f., vz Mačiště.

Matečka, y, f. Wurzel. M. šparglová. Dch.

Matečky, pl., f., prsní svaly, Brustdrüsen. Us., Prach.

Mateční (matky), Mutter-. M. chrám n. kostel, kniha (matrika), flastr (pro matku, dělohu), koláč, louh. Jg.

Matečník, a, matečníček, čka, m. = *dítě mazlavé*, mazánek matčin, na Slov. mamičkář, Muttersöhnchen, n. Jg. — **M.**, u, m., *sloupek ve květu*, m. s kořínkem, m. s kolínkem, vz Víno; Stempel, Pistill, Jg.; *řimbaba*, Mutterkraut; *rojovník, včelník* (veliký, prostřední, menší neb chudobka), Melisse, f. Jg. — **M.**, ta část těla samičí zvěři, v které se mládě vyvinuje. Tracht, f. Šp. — **M.**, *nepřístupná* poušť, kde se zvěř zdržuje.

Matečný, M. oul. Mutterbienenstock. Dch.

Matěj, e, Matějíček, čka, m., Matiáš, Mathias. Svatý M. mosty staví aneb boří; Nenajde-li Matějova pila, najde Josefova širočina. Er. P. 47. Svatý M. zimu tratí neb bohatí. Najde-li M. led, seká ho hned; nenajde-li led, dělá ho hned; Na svatého Matěje pije skřivan z koleje. Č. Sv. Matěj seká ledy (vz Hospodářský). Lb. Na sv. Matěje každá myší díra se zavěje. Hrš. Každý M. o svoje péči má. Pk. Sv. Matěj hází pluhy s půnebí; Jest-li na sv. M-je větrno, bude toho roku moc ovoce. Er. P. 47. Sv. M. strčí hlavenku do sněha (začne táti); Na sv. M-je je k vesnu naděje; Najde-li sv. M. vody zavřené (led), otevře je, a najde-li je otevřené, zavře je; Je-li po sv. M-ji chladno, v kamnech dobře zatopit radno; Mrzne-li v noci na sv. M-je, v březnu se škodou se zaseje. Kda. — **M.**, *přihlouplý člověk*. Brt. Vz Maťula.

Matějovice, dle Budějovice, Matzdorf, ves v Opavsku.

Matějův, -ova, -ovo, dem Mathias gehörig.

Matelejka, y, f., matelea. Rostl.

Matematika, vz Mathematika.

Matení, n., das Wirren, die Verwirrung, das Gewirre, das Irreführen. Jg.

Matenice, e, f., matenina, haťmatilka, matení, Gewirre, Verwirrung, Wirrwarr. Je samá m. D. — **M.**, *matená sláma*, drchanka, svijanka, mětenka. Wirrstroh. D. M. žitná. Jg.

Matenina, y, f. = matenice. D., Ráj.

Matenka, y, f., matená sláma, Wirrstroh, n., Us. Prach.

Matenosť, i, f., Verworrenheit, f. Jg.

Matený, verworren, verwirrt. M. sláma, Wirrstroh, n. Jg.

Mateř, *chybně m. máti*, gt. mateře, f., dat. mateři (Chč. P. 165. a), akkus. mateř (Chč. P. 42. b., Alx.), lok. mateři (Chč. P. 165. b.), instr. mateří. Pl.: mateře (matery, Chč. P. 171. a; vz Matera), mateří (mater, Chč. P. 171. a; vz Máti), mateřím, mateře, mateřích, mateřmi. Tedy podlé ‚Daň' a ne podlé *Kosť*. Tedy **chybně**: naše mateř (m. máti) jest churava; viděl jsem svou máti m. mateř. Brs. 8. Pět bratří svých z jiných mateří zaškrtiti dal. V. Dědictví po mateři V. Ne darmo čert svou mateř bil, že se neuměla vymluviti. D. Dobrá máti. Rkk. Říkáše mi máti. Rkk. Máti božl. Rkk. Před stolec mateře boží. Rkk. Dědictví po mateři. V. Do mateře komu láti (pankhartů nadávati). Na Slov. Nepravá, nevlastní mátě (macecha). V. Lakomství jest mátie všech zlostí. Troj. — Vz *Máti*, *Matka*.

Matera, y, f. = matka, Chč., Pass., St. skl., Troj.; 2. matrona, počestná, důstojná paní, Matrone. Mat. verb. Vz Máti.

Mateřanka, y, f. Vije vínky z m-ky švarná dívčina. Mor. P. 209. Zh.

Mateřčina, y, f., mateřská řeč, die Muttersprache. Svou mateřčinu przní. Pís.

Mateři, matčin, Mutter-. — V bot. mateří douška, mateřídouška, mateřídouška, V., na Slov. mateřina d. (Plk.), thymus serpyllum, Quendel o. Feldthymian. Vz Čl. 80. Mateří douška obecná, t. chamaedrys; zelená, t. viridis; uherská, .pannonicus; penízkovitá, t. nummularius; úzkolistá, t. angustifolius. FB. 61. M. douška je dobrá proti trhání v břiše. Čern. M. douška vlaská n. římská.

Material, u, m., z lat., hmota, látka k něčemu, zásoba, příprava. Material = -ivo; Brenn-, Leucht-, Baumaterial: palivo, svítivo, stavivo. Mk. M. námořnický živoucí (= námořníci), mrtvý (= lodi). Čsk.

Materiali-e, i, *f*. Materialien. M. k stavení. Kram.

Materialism-us, u, m. Nauka filosofická, že podstata všeho a původ jest hmota a smyslnosť. M. věcní (dynamismus), duševní neb psychický. Dle stupně důslednosti své: upřímný a zahalený. S. N.

Materialista, y, m., dle ‚Despota', kořenář, Jg., prodavač prášků, barev, koření a sušených bylin lékařských, Materialist, Materialienhändler. — **M.**, přívrženec materialismu. S. N.

Materialní zboží či drogerie = *zboží lékárnické*, Materialwaaren. M. kupectví, prodej zboží materialního, obchod se zbožím materialním. Šp. — **M**, *hmotný*, hmot a látek se týkající, materiell. Rk. Vz Hmotný.

Materialník, a, m. = materialista.

Mateřídouška, vz Mateří.

Materie, e, f., z lat., hmota, látka. Stoff, m. V. Bůh vyplnil prázdnosť materií. Kom. M. hedbávná. D. — **M.** = *podstata, obsah něčeho*. M. kázání, řeči. — **M.**, *hnis ve vředu*, talov, hnůj, Eiter, m. Jg., Rk.

Materielný, šp. m. materialný, -ní. Brs. 100.

Mateřin, a, o, **mateřiný,** matčin, Mutter-. Otcovú vinú a mateřinú bndú zlé děti. St. M. otec, srdce, prs, bába (prabába). Jg. Ještě mléko mateřino na bradě a chce se ženiti (a chce mudrovati). D., Čas. mus. S mateřiným mlékem vyssatý. V.

Mateřina, y, f. Mutterland, n. Balb.

Mateřinka, y, f., mateří douška. UOpav. Pk.

Mateřinský = mateřský. M. mléko. Tabl. poes.

Mateřinství, -stvo, a, n., mateřství, Mutterschaft, f. Bern.

Mateřizna, y, f., nápadek po matce, mütterliches Erbtheil. D. M-a otčizna. Dipl. boh. 1481.

Mateřka, y, f., möhringia. M. trojžebrá, m. trinervia, trsnatá, m. muscosa. FB. 80.

Materna, y, f., vz Konopě. M., hesperis. M. změnná, h. matronalis. FB. 76.

Materné, n., konopě se semenem. Na Slov.

Materní = děložní, materníku se týkající. Mutter-. M. žíly, čípkové. Byl.

Mateřní, matčin, mütterlich. M. dítě. Zlob.

Maternice, e, f., děloha. Bib. Jir.

Materník, u, m., děloha, matka ženská, Gebärmutter, f. V. Shnilina m-ku, mrť. Ja. Zápal, roztržení m-ku. — **M.**, rostl., devaterník.

Materný. Podlé obyčeje m-ého. Ze 14. stol. Č. Mutter-.

Mateřský, mütterlich. M. srdce, láska, skutek, mléko, řeč, jazyk (mateřčina, mateřština); děd (po matce); psotník (epilepsia hysterica). D., V., Plk. M. srdce v dítkách a dětské v horách. Pk.

Mateřství, -stvo, a, n., die Mutterschaft. D.

Mateřština, y, f., mateřská řeč, Muttersprache, f. D.

Mathematický, z řec., počtářský, mathematisch. M. zeměpis.

Mathematik, a, m. Dobrý m. Mathematik.

Mathematika, y, f., z řec., počtářství, Jg., veličinověda, počtověda. Nz. Mathematik. M.: arithmetika č. počtářství a geometrie č. měřictví. M. všeobecná. M. použitá. S. N. M. čistá (prostá ?), užitá (potřebovaná). Nz.

Matchanka, y, f., drchaná sláma, Wirrstroh. Us. Na Mor. mňatenka. Brt.

Matchati co: slámu = muchlati, wirren. Rk.

Máti, mátie (Št.), skr. mâtar, lat. mater, řec. μήτηρ, lit. motere. Schl. Mutter. Stran skloňování vz Mateř. Máti v strč. pl. od matera: matery, mater, materám, ale také: mateře. Máti prý se také někdy neskloňuje: od máti, k máti, ale toto mínění jest zajisté bezpodstatné. Mnohé mateře syny zbily. Ach, co řekne moje máti. Rkk. 62. Otec n. mátie jestiť kmen rodu; Pýcha jest m. závisti; Cti otce svého i mateř svú; Oddal sě s mateři těch dětí; Cožť otcové a matery činie dobrého dětem; Nethati otcóv a mater; Když děťátko beze křtu sejde, žalosť jest otci i mateři. Št. Máti. Dal. 9. — Vz Mateř, Matka.

Mátí, z máty. Münz-. M. voda. Tys.

Matiáš, e, m. = Matěj.

Matice, e, f., na Slov. matica; matička = *matka*; *materník*; v bot. = *střední, hlavní kořen*, Hauptwurzel; v mechanice m. n. matka *šroubu*, Schraubenmutter. Jg., D., KP. 1. 335.,

II. 14. — **M.** = *pokladnice*, základní fond, jistina k jistému účelu věnovaná, Stammfond. Obzvláště tak vešlo v obyčej jmenovati u Slovanů fondy založené ku podporování literární činnosti. M. srbská, česká (musejní), illirská, lužicko-srbská, halicko-ruská, moravská, dalmatinská, slovenská, slovinská, S. N., náboženská, lidu, hospodářská (vydávají svým členům laciné knihy).

Maticový, matičný, Mutter-, Stamm-, Haupt-.

Matičin = matčin, Mutter-.

Matička, y, f., Mütterlein. Do matičky boží se má všecko zaseti a zasaditi. Kda. Vz Matka.

Matina, y, f., **matinka**, altes Mütterchen. Plk.

Matiti se, il, ění, po matce se dařiti, der Mutter nacharten. Pomatila se. Us.

Matiucha, y, m., šmatlala, kdo v těžké věci těžko pokračuje. Na Mor. Lpř.

Matizna, y, f., ostericum. M. luční, o. pratense. FB. 93.

Matka, y, f., gt. pl. matek, **matička, matinka, máti, matera**, maminka, maměnka, mamka, mamička, maminečka, maminčička, maménka, mamínka, die Mutter. Vz Máma. **M.**, *rodička*. Matkou býti (poroditi), D., se státi. Otec plodí, matka rodí. Kom. Snadněji jedna m. deset synův uživí, než deset synů jednu matku. M. jest m. (macecha jí nepodobna). Co m., to m. Jest matkou šesti dětí. Us. Jakáž m., tatáž dcera její. Br. Jaká m., taká Katka. Mt. S. V hříších počala mne m. má. Žal. Cti otce svého i matku svou. Bib. Děti z jedné matky (vlastní bratří a sestry). Stará matka (bába). V. M. ženy (tchyně); m. muže (svekra, svekruše). Život matky. Podíl po matce. D. Umřel hned v matce. Br. Dcera ne mnoho lepší bývá než matka. Mus. Nenšel matky (je matce podoben). Č. Jeho m. a má m. jsou sobě dvě vlastní ženy (daleké příbuzenství). Č., Lb. Vz Příbuzný. Jeho m. a má m. na jedné vodě prádlo praly. Vz Přítel, Strýc, Pes. Č. Měl matku dobrého roku. Vz Nemanželský. Č. Ač dítko křivo, přece matce milo. Pk. I cikáně své matce vzácné (milé). Č. Dítě špiní a dere, matka šije a pere. Matčiny rány nebolejí. (Cf. Matčiny ruce i když bijí, měkky. Č.) Matka bije-li dítě, nebolí ho to. Kda. Vezmi matku s dcerou, hlavičku ti sperou. Č. Nepojímej matky s dcerou, ať hlavy nesperou. Mus. Neber sobě m-u s dcerou, sic ti obě hlavu sderou. Ještě ženská m. neumřela (ještě je čas. Vz Čas.) Č. M. boží. Mezi matkami božími (mezi svátky p. Marie). Čern. Vz Rb. str. 268.; Rodiče, Děti, Mateřský. — **M.**, *obstarožná žena*, Mutter, Mütterchen. Matko, co nesete na prodej? Jg. — **M.**, *ženská matku zastupující neb jinak vážnosti hodná*. M. velebná (abatyše), lidu, poddaných, země, duchovní (kmotra), čelední (hospodyně). Jg. Matku jste na mně měli, ne paní (**germanis.** m.: matkou jsem vám byla, Brt.). V. — **M.**, *samice, plemenice*, zvíře k plemeni chované, Mutter. Jehňata připouštěti k matkám (aby ssála). Třeba m. koza byla, přece je matka. *M. včelní* n. včel (královna). Jg. — **M.**, *což jinému původem nebo příčinou jest*, Mutter. Česká země, matka chleba. Země matka všeho. Opilství jest matka mnohých nešlechetností. V. — **M.** *perlová*, Perlenmutter; *v dřevě* (jádro), der Kern des Holzes; *v rostlinství ústrojí samičí, mačiště*, der Keim; m. = *mateční kostel*, die Mutterkirche. Jg. — **M.**, *dutina*, pouzdro něco zavírající, v sebe berouci. *M. n. matice u šroubu* n. hnízdo šroubu (Šp., dutá část, v niž se druhá točí), die Schraubenmutter. Jg. — **M.** *ženská* n. dětinná, život ženský, *materník*, die Gebärmutter. Balšam pro matku. D. Pohnutí, zdvižení, povzdvižení, zbouření m-ky. D. Popadá ji matka a není jí čím pomoci. Sych. Kosatec na lůno přikládaný zatvrzenou n. zacpanou matku obměkčuje a otvírá. Byl. Vz S. N. — **M.**, *ssedlina, kal* některých tekutin, zvl. vína a octa. Der Bodensatz, die Mutter, das Lager. M. vinná, pivná, octová. Víno ještě na matce ležící. Plk. — **M.**, *matě, mázdřičky n. blanky mozek okrývající*. — **M.** *Matky boží ryba*, platejs, passer, Scholler. V. — **M.** *v bot.*, matky boží máta = máta řecká; matky boží len (mezní čistec, květel, žabinec), Lein-, Harnkraut; matky boží bodlák, chamaeleon; slzy matky boží. D., Reš., Jád. — Vz S. N.

Matkobijce, e, **matkovrah**, a, m. Muttermörder. Rk.

Matkový, matečný, Mutter-. M. sud. Tech.

Matlač, e, m. = matlák. Kom.

Matlafousek, ska, m. ‚Dej mi konsek!' — žadoní dítě. ‚Matlafousek' odpoví mu druhé. Us. Mý.

Matlák, a, m. Verwirrer; schlechter Schreiber, m. Plk.

Matlan, a, **matlánek**, nka, m. Der Sudler. Us. Petrov. Dch.

Matlanice, e, f., **matlání**, das Wirren, Gewirre. Us.

Matlanina, y, f., matenina, míchanina, směsice, Gewirr, Gepantsche, n. M-y pohanské, židovské. Kom.

Matlati, matlávati = mačkati, másti, motrchati, verwirren, pantschen. — **co**: šaty. Jg. M. co = nerozumně mluviti, caplati, Us. Jilem.; špiniti. U Přer. Kd. — **co kdy jak.** Rozličné věci v hromadu m. v řeči. L. — **nač**: na papír = zle psáti. Plk.

Matlavý, wirrend, pantschend.

Matli. ‚Capli matli,' pořekadlo jako jinde ‚kydy bryndy'.

Matlivý = matlavý. Kram.

Matloch, u, m., **matlocha**, y, f., Gepantsche, n., schlechte Speise. Us.

Matmo, hmatmo, tastend. On tam trefí po matmo. Us.

Matně, špatně, chatrně, schlecht. V.

Matnosť, i, f., špatnosť, Schlechtheit, Gemeinheit. Jg.

Matnouti, tnul a tl, utí = másti, mačkati, tlačiti. Us. Jilem.

Matný; maten, tna, tno = co se mate, wirrig. M. cesta. St. skl. — **M.**, *co se namate, ledajaký*, špatný, chatrný, obyčejný, sprostý, schlecht, gering, gemein, nicht sonderlich. Výb. I. Z matného rodu pošlý. V. — M. muž, D., kníže, rytíř, přítel, St. skl., veslař, věc, Zlob., dar, Ctib., skutek, V., zámek, Kon., historie, Lom., směsice, wirres

Durcheinander. Dch. Spis v pravdě nematen. D. Judith byla ne matná vdova, ale pravá vdova. Neniť to dobrým m. žádosť, umříeti a býti s Kristem. Št. — **M.**, na Slov. hmotný, körperlich. Bern.

Mátoha, y, f. a m., *zlý duch, strašidlo*, Gespenst, Schreckbild,n.,Spuck. D. M-y noční. — **M.**, *brykole, vrtochy*, Spuck, m. D. Zlé mátoby, omina mala. Č. — **M.**, *balamucení, šcindl*. Us. na Mor., Brt. Na mátohách se octnouti, auf den Holzweg kommen. Šš. Zj. 381. — **M.** = *motolice*. U Přer. Kd.

Matohlavý = hloupý, kopfverrückt.

Matolice, ves u Písku. Tf.

Matoliny, in, pl., f., šupiny vinné, die Trester. Jád., D.

Matonoh, a, m., šmatlač, ein Grätschler. Jg.

Matonoha, y, f., jílek mámivý, lolium temulentum, Taumellolch, m. Kk. 114., FB. 13.

Matorně, ernst. M. veleti. Šš. Sk. 42.

Matornosť, i, f., přísnosť, Ernst, Strenge, gravitas. Dávají si tvárnosť náboženské m-sti. Šš. L. 190.

Matorný = ernsthaft, obezřelý, vážný, přísný. KB. M. člověk, mravy. Výb. I. Toho skutečná potřeba v celé matorné upravdivosti při písmě sv. se spatřuje. Šš. M. promluva, kajícnosť. Šš. J. 279., Šš. Sk. 225.

Matouš, e, m., Matthäus. Evangelium sv. Matouše. Bib. Po sv. Matouši čepicí za (na) uši. Č., Hrš., Er. P. 87. Sv. M. svačinu za kous (nedává se dělníkům svačina, poněvadž se den krátí). Hrš.

Matovar, u, m., ovčí nemoc. Berg.

Mátovky, pl., f. Krausemünzzeltelu. Rk

Mátový, Münz-.

Mátožiti, il, ení = blábolití, phantasiren, u mor. Valachů. Č.

Mátožník, a, m., figlář, Taschenspieler. Na Slov. Kom.

Mátožný, strašný, schrecklich. Jg.

Matra, y, f., vrch v Uhřích. Bern.

Matra samaka. Rozměr řečený matra samaka má tuto formu do sebe:

— —	— —	◡◡ —	◡◡ —
— ◡◡	◡◡ —	— —	
◡◡ —	— ◡◡		
◡◡◡◡			

Jest epicko-lyrické povahy. Zk. Ml. II. 202. Vz Mk. Ml. 323; Šš. 25.

Matrace, e, f., matraci, f., z it. materazzo, střlat. matracium = poduška, polštář, die Matratze. Madraci vlněná. V. — M., žíněnka, poduška žíněmi vycpaná. Rk.

Matrice, e, f., z fr. a to z lat., matice, forma na písmo, Matritze; razidlo v mincovnách. Rk.

Matrika, y, f., z lat.; matrikule. M., z lat. mater, kniha mateční, do níž farář křty, oddavky a úmrtí ve své farnosti zběhlé zapisuje, die Matrikel. S. N. Výtah matriční n. z matriky; vedení matečních kněh, zapisování do matečních kněh (do matrik). J. tr.

Matrimoni-um, a, n., lat., manželství, Ehe.

Matřinka, y, f., oděv ruských a polských žen. Koll.

Matrona, y, f., lat., ctihodná žena, důstojná paní, eine Matrone. Vz Matera. Prk. — 2. **M.**, řeka v Gallii, nyní Marne.

Matros, a, m. Matrose, m., lat. nauta, z holand., námořník, plavec, lodník. Rk.

Matula, y, m. = Matěj, hlupák. Us. Plz. Prk.

Matuliny = matoliny.

Matura, y, maturie, i, pl., f., die Frühmesse. Gl.

Matuřeti, ejí, el, ení = stařeti, alt werden. MV.

Maturita, y, f., z lat., dospělosť, zralosť, Reife. *Maturitní* zkouška (zkouška dospělosti), Maturitätsprüfung. J. tr. Vz S. N.

Maturý, starý, alt. Pass.

Matuškova, y, f., matuschkaea. Rostl.

Matutina (hora), lat., jitřní (mše). Rk.

Matyáš, e, m. Mathias. Jest ho potřebí, co pátého kola u vozu, co Matyáše při úřadě. Jg. Vz Matěj. *Lépe*: Matiáš.

Matzdorf, Mazánkovice u Bílska v Sl.

Maukeš, e, m. M. lakonosný, aleurites laccifera, Gummilackbaum. Kk. 236.

Maurici, m., dle ‚Jiří', Mauritius. Sv. M. děla snětivou pšenici (kdo toho dne k ní oře nebo ji seje). Er. P. 87.

Maurický sloh. Maurischer Stiel. Vz KP. I. 143.

Mauritanie, e, f., země Maurův v severozáp. Africe. Vz S. N. Mauritanien. — *Mauritanský*.

Maurové, jm. Arabů, někdy i Berberův; také nékdejší Arabové španělští. Vz S. N.

Mausole-um, a, n., skvostný a slavný náhrobek (hrobka), jaké v 4. stol. před Kr. dala vystavěti královna Artemisia svému manželu Mausolovi, králi Karie v M. Asii. Vz S. N.

Máva, y, f. M. máslová, bassia butyracea, Butterbaum. Kk. 192.

Mávati, vz Manouti.

Mavotati se, pohybovati se, sich hin und her bewegen. Na Slov.

Mavun, a, m, centranthus Rostl.

Max, a, m. Ht. Obr. 14. Maximilian.

Maxdorf, Maximillanov, Dvorská u Brna.

Maxima, y, f., pravidlo, zásada. Grundsatz. m., Triebfeder, f.

Maxim-um, a, n., z lat., největší množství n. summa, nejvíce. Prk. Vz S. N. Das Höchste, der höchste Preis.

Mayor (angl., méôr), z lat. major, obecní starosta, purkmistr, cf. fr. maire. Rk.

Maz, u, m., *mazání*, das Salben. Že kněžem jest po tom mazu 1520. — **M.**, *mazadlo*, Kleister, m., Schmiere. Mazem přilepiti. D. Maz knihařský (kll, Kleister, vz Kk. 113.), ševcovský (vz Čiriz, Schusterkleber, -pappe.), Us., ve mlýně: námrsk. Šp. — **M.**, *bílá hlína u hrnčířův*, Töpferthon, m. — **M.** = *skerna*, Fleck, m. Zlob. — **M.** *na očích* (mázdra, nedub). — **M.** = *prouha, pruh, pružina, lizna*, eine Strieme. Ten pec upáliti kázal a v ni sv. Kristinu vsaditi; ta 5 dní s anděly prozpěvujíc, bez maza (bez škody) vyšla. Leg. o sv. Kristině.

Máz, u, m., *lépe*: más. Jg. M. činí 1·414724 litru (5 mázů as 7 litrů). Vz Litr, Más.

Mazací, Schmier-. M. mýdlo. Dch.

Mazač, e, m., kdo maže, Schmierer. — **M.**, kdo špatně píše, škrabák, škrtač, Schmierer, Kleckser, m. D.

Mazáček, ška, m., der kleine Schmierer. — **M.,** mazánek, Weichling, m. Aqu.

Mazačka, y, f., která maže, špatně píše, Schmiererin. — **M.,** hlína k mazání, Schmierlehm, m. Us. — **M.,** vz Mašlovačka.

Mazadlo, a, n., die Schmiere. M. na boty, die Stiefelwichse. M. na ránu (mast), Salbe, f. Ras.

Mazák, a, m., der Kleiber. Us. Litom.

Mazal, a, m. — mazač.

Mazalka, y, f. Schmiererin, f. Us

Mazanec, nce, m.: *koláč mazaný*, Kuchen. Dal. 78. M-ce péci, jísti. — **M.,** *koláč n. bochníček velikonoční*, Osterlaib, m. Us. Jużť je počal mazanec kvísti (zisk se ukazuje) St. skl. — **M.,** *jídlo z vajec, másla a masa*. Jg. — **M.,** jahelník, rýžová kaše. Us. Jilem. — **M.** — mazánek. Jg. — V již. Čech — svítek. Kts.

Mazanečnice, e, f. Kuchenbäckerin. Jg.

Mazanečník, a, m., der Kuchenbäcker. Gl., Tk. II. 370., 380., Aqu.

Mazánek, nka, mazáneček, čka, m., člověk rozmazaný. M. otcův, matčin. Zärtling, Weichling, m. V. — *Mazánkové*, bolesti před porodem, úštipky, Rüpfer. Us.

Mazání, n., das Schmieren, Anstreichen. Mast k m., Schmiersalbe. To je m. (mazanice). Masti m., Salbung. V. Poslední m. (pomazání), letzte Oelung. D. — Někoho m-ím zkaziti (zacházením příliš jemným), verhätschela. D.

Mazanice, e, f., Geschmiere, n., Schmiererei. D. To byla dnes m. v tom blátě (mazavá chůze, práce); *lepenice* na hůře; hlína mazavá, lepenice, Kleiboden, m. — Jg. — **M.,** pračka. Raufcrei, f. Da.

Mazanina, y, f., lepenice, das Lehmwerk, die Lehmwand. Gl. — **M.,** špatné psaní, škrábnnina, Schmiererei, f. D.

Mazaný, geschmiert, gesalbt. M-ný boží. Ctib. M. David. — **čím:** sádlem. D. Nemazaný vůz těžce se táhne. D. — **M.,** prohnaný, dobrá kopa, gerieben. Všemi mastmi m. Ten je po čertech m ný. Us. Da.

Mazař, e, m. Schmiersieder, -händler. L. Schmierer, m.

Mazati, druhý vzorec časoslov páté třídy. Maži (mažu), mažeš, maže, mažeme, mažete, maží (mažou). Maž, mažme, mažte. Maže, mažíc, mažíce; mazav, mazavši, mazavše. Mazal, a, o; mazán, a, o. Budu m. Mazal jsem. Mazal, a, o bych. Byl, a, o bych mazal, a, o. Supinum mazat. *Podlé toho vzoru časují se slovesa* páté třídy, v nichž hláska *i*, kterou kmen prostý sesílen jest ve kmeni přítomném (Vz Časování str. 165., b), vniká do koncové souhlásky, čímž a) *změkčujeme* α) *hrdelnice h, ch, k* v *ž, š, č* (strouhati — strouže, dýchati — dýše, skákati — skáče); β) *zubnice d, t* v *z, c* (hlodati — hloze, řehtati — řehce); γ) *skupeniny st* v *sc, sk* v *šť, zd* v *žď* (trestati — tresce, stýskati — stýště, hvízdati — hvíždě); b) *obměkčujeme sykavky s a z* v *š a ž* (česati — češe, mazati — maže); souhlásky *n a r* v *ň* v *ř* (stonati — stůně, orati — oře). Dle Bž. Ml. 200. Vz Vázati, Tázati, Plakati, Stonati, Psáti. — *Pozn.* 1. *Obecná mluva* užívá v 1. os. sg. koncovky *-u*, jež *spisovná řeč* z pravidla v *-i* přehlasuje: mažu, vážu, lížu, škrabu, klamu; a v 3. os. pl. *-ou* (ve spisovné řeči z pravidla *-í*): mažou, škrabou, lížou. — *Pozn.* 2. Slovesa tuto zabíhají rádu pod vzorec *volati*, vyjmeme-li: kázati, mazati, psáti, tázati se, vázati; klamati a plakati řídí se jen někdy vzorem volati. Bž. Ml. 200. Tedy: seči — sekám, dýši — dýchám, páši — pácham atd. Hlavně to činí ta časoslova, u nichž by jinače ladikat. od imperat. nebylo možná rozeznati: tresci. Vz Ht. Sr. ml. 296., Časoslovo. M., schmieren, kleistern, kleiben; bíti, prügela; špatně psáti, schlecht schreiben; tříti, utříti, wischen, wegwischen, löschen. Jg. — **abs.** Kdo maže, ten jede. C., Šp., Lb. Podmaž jim paleček, neb kdož maže, ten jede. Stelc. Ten maže (špatně píše). Ten malíř jen maže (šp. maluje). Jg. Kůže maže (pouští). Ten maže (utiká), jakoby mu kondel hořela (jakoby mu kondel pod řití zapálil). Us. Da. — **co, koho.** M. boty, vůz. Jg. M. někoho — bíti. Jg. — **co, se čím.** Chléb máslem, vůz kolomazí, Jg., obraz štětkou, barvami. Kom. Co se křídou píše, to se houbou maže. Jg. Stěnu hlinou. Šp. S ďáblem žádných spolků nemá, jakž ho tím židé mazali (slovy špinili). Br. M. mastí, V., rány mastmi, Kat. 2564., mazem, škrobem, klihem. Jg. Zápasiti chtějíce olejem se mazali. Žal. 20. Čím více se lejnem mažeš, tím více smrdí. Šp., Jg. — **co, koho na:** na kněžství, na království m. (pomazati), D., na krále, Plk., Jd., vůz na cestu. Ml. — **co komu:** záda (vybiti mu). D. Tučné svini darmo řiť mažeš. Jg. — **koho k čemu.** Jak jest mazán Kristus, já tě mažu k věčnému spasení. Ctib. — **se s kým** = mazliti se, Jemanden hätscheln, D.; práti se, prügeln. Us.

Mazavě, mazavým způsobem, schmierig. Jg.

Mazavina, y, f., schmierige Masse, Kleber. Rk.

Mazavka, y, f. Stará m. = starý voják. Us v Praze. Kda.

Mazavost, i, f. Schmierigkeit, f. Jg.

Mazavý. M. kolomaz, schmierig; sýr, Schmierkäse; chlapec (rozmazaný, Weichling). Us.

Mazba, y, f., mazání, přílepek, Pflaster, n. M. hojící, na ránu. Plk. M., die Salbung. Sš. L. 83. — **M.,** špatný spis. Mus.

Mázderkový, z mázderky, pergamentartig.

Mázdra, mázderka, y, **mázdřice,** e, **mázdřička,** y, f. M. místo másdra, od masu, *d* se vsulo, Schl.; v již. Čech. mázra. Kts. **M.** *kožka n. blanka, kterou částky těla živočišného potaženy jsou*, die Haut, das Häutchen. V., Kom.; *vnitřní část kůry, masitá část kůry.* Schl. M. příční (bránice), dělicí svrchní údy vnitřní od spodních. V. O ranění mozku a mázdřice jeho. Ras. Mázdřice oka, hroznová, světlá, žilnatá n. černá, sítková, rohová; m. lubénková (v uchu). D. M. na ovoci. Kůra stromová skládá se z několika kožek n. mázderek na sobě. Jg. Oči mázdrou potažené. Da.

Mázdrák, a, m., mázdrovník.

Mázdřice, vz Mázdra.

Mázdřinec, nce, m., pleurospermum. M. rakouský, p. austriacum. FB. 95.

Mázdřitý, häntig. M. přehrádky.

Mázdřivka, y, f., die häntige Bräune.

Mázdrný, Häutchen-. M. složení. Sal.

Mázdrosímka, y, f., melanthium. Rostl.

Mázdrovatka, y, f., galaxaura, hýložilec. Krok.

Mázdrověnka, y, f., hymenophyllum, druh kapradí. Rostl.

Mázdrovitý, häutig. M. tělo. Jg.

Mázdrovník, mázdrák, u, m., nůž k sražení mázdry u jircháře, das Abstossmesser des Gärbers. Rohn.

Mázdrový, Haut-. Rohn.

Mazel, zla, m. = mazánek. Boč.

Mazhús, u, m., sál, jídárna, Saal. M. o třech stolích. V.

Mazice, e, f., Pechhärme, v pivovaře.

Mazivo, a, n., mazanice, Schmierwerk. n. Od stěny m. odpadlo. Koll.

Mázka, y, f. Salbe, f., Pflaster, n. Kram. M. sluěl, vz Pomazanka.

Mazlice, dle Budějovice, ves v Roudnicku. Tk. III. 63. — **M.**, der Käsapfel. Rk.

Mazlík, a, **mazlíček**, čka, **mazel**, zla, m., **mazánek**, rozmazánek, Muttersöhnchen, n. D. — **M.**, u, m., prkénko k mazání u ševcův. Schmierbrett, n. Šp.

Mazlikovati se s kým, mazati se, sich schmieren. Us. Dch.

Mazlínek, nka, m. = mazlík.

Mazliti, il, en, ení = měkce chovati, verzärteln. — **se s kým**: s dítětem. Us. Čím déle se s ním mazlíš, tím horší bude. Sych.

Mazna, y, f., mazavá ženština, verzärteltes Weib.

Maznák, a, m. = mazánek. Na Slov. Koll.

Maznati, na Slov. = mazniti, mazliti; mazati se s kým. Bern.

Maznavý, na Slov. mažlci se, mazlík, weichlich, verzärtelt. Bern. M. kosť = holeň, kosť píšťalí (holenní). Schienbein, n. Na Slov. Plk.

Mazné, ého, n. Schmiergeld (poštovní poplatek), n. Rk.

Maznice, e, f., mazavá hlína. Schmierlehm, m. Us. Ber. Dch.

Mazník, u, m., maknlář, Sudelbuch, n. Bern.

Mazniti, il, ěn, ění; maznívati, vezärteln. — **koho se**. Bern.

Maznočec, čce, m., epichma (kořen). Rozk.

Mazný, měkký, schmierig, weich. M. máslo, slova. Br.

Mázovatý, pruhovatý, striemig. Na Slov.

Mázovka, y, f., ein Gefäss auf ein Mass. Rk.

Mázový, Mass-. M. nádoba. Us.

Mazula, y, f. od mazati se, jm. kravské, miláček kravařčin. V Zlinsku na Mor. Brt.

Mazurek, rku, m., jistý polský tanec. Masurtanz, m. Tancovati m-rek. Jg. Vz Mazuři.

Mazuři, v Polsku. — *Mazur* (chybně: mazurka), u, m., národní tanec polský. Rk. Vz Mazurek.

Mažár, mažjár, a, m., na Slov. = moždíř. Mörser, m. Plk.

Maže, pl., m., pokrytě vozy Huculů k vození soli atd. Světoz.

Mažl, vz Mazati.

Mažice, ves u Veselí. Tk. III. 37., 46.

Měetl, mčím, el, ení = pohybovati se kam, rücken, gehen. — **kam**. Tvář má měela k zemi (obracela se). Hus. — **se kudy: skrze** les (jíti). Tristr.

Mdle, komp. mdleji; *mdlíčce*, *mdloučce*, *mdlounce*, nestatečně, nesilně, schwach, matt, unkräftig. V.

Mdlejíž mdlejíž = mdlejší a mdlejší. — **proti čemu**. Člověk vždy je mdlejíž mdlejíž proti hřiechóm. Št.

Mdlelý = mdlý. Bibl.

Mdleti a mdlíti, el, ení; mdlívati = počínám mdlým býti, schwach, matt, unkräftig werden. V. — **čím**. Mysl strachem mdlela. Kram. Milosti po kom m. St. skl. M. touženim, touhou. Lk. Vz Chřadnouti čím. — **od čeho**: od žízně. Br. — **z čeho**. Z takových řečí počali m. Bl. — **že**. Mdlím, že jsem několik nocí bděl. Sych. — **s inft.** Ta muka mdlejí oči viděti. Kanc.

Mdlíčce = mdle. Plk.

Mdlíčký, velmi mdlý, sehr schwach. Aqu.

Mdlíti, 3. pl. mdlí, mdlí, il, en, ení; mdlívati = mdlým činiti, schwach machen, schwächen. — **co, koho**. Ob. Pan., Sal. — **se**. Lučiště by se mdlilo (sláblo). Leg. — **co kde**: hněv v sobě m. Št. N. kř. 122.

Mdlivo, a, n., řídký klih, kterým se potírá při pozlacování místo, které mdlé býti má, die Matte. Techn.

Mdlo, těžko, na nic, übel. Jg. Je mi tak mdlo, div že nepadnu. Přišlo (stalo se mi) mdlo. Jg. Vz Mdlý.

Mdloba, y, f., *slabosť*. Schwäche, Mattigkeit, Ohnmacht, Kraftlosigkeit, f. Jg. M. těla, po práci, m. paměti. V. M-bu míti, na sobě cítiti. V. Pro m-bu jíti jsme nemohli. Vrat. Mdlobú dále nemohli. Alx. — **M.** *(moral.)*. M. lidská *(křehkosť)*. On zná m-bu naši. Peš. — **M.**, malomyslnosť, Mangel an Muth, Kraft. V. — **M.** = *omdlení*, Ohnmacht, f. V. Do m-by upadnouti (omdleti), D., v mdlobu upadnouti. V. V m-bách ležeti. V. Na mdlobách ležeti. D. Padá z m-by do m-by. Ze mdloby vstáti. Kat. 2549. Vz S. N.

Mdlomyslnosť, i, f., Gemüthsschwäche. Jg.

Mdlomyslný, schwachmüthig. Ryt. křest. 191.

Mdlosť, i, f., mdloba, Schwachheit, Mattigkeit, f. M. léku. Krab.

Mdlota, y, f., Schwachheit, Mattigkeit, f. Rk.

Mdloučký, mdlounký, sehr schwach. Jg.

Mdlý; mdel (zastar. medl), mdla, mdlo; *komparativ*: mdlejší; *mdlíčký*, *mdloučký*, *mdlounký*. **M.** = *zdlouhavý*, *váhavý*, *slabý*, *nestatečný*, schwach, unkräftig, ohnmächtig. Jg. Mdlého učiniti. V. Mdlejší pohlaví (ženská). Us. Mdlého boha máš. Pass. 882. Mdlého máme nepřítele. Pass. 865. Vida se býti mdlejšího. V. Vida, že jest mdel, žádal. Kron. Aen. Sylv. Co mdlého přijde, všecko v pavučině uvázne, ale silná moucha atd. Rým. Aby mocnější mdlejšího nepotlačoval. Kom. — **v čem**. Však v mocech a skutcích svých daleko jsou mdlejší. Byl. — **k čemu**. Mdels k tomu. Tkadl. K čemu jest zákon mdel byl. Ben., Br. — **na čem**. Na mysli mdlý. Eus. Na těle. — **po čem**: po práci, po chůzi. V. — **čím**; během. Lk. — **proti čemu**, vz Mdlejíž. — **M.** = *nemocný*, *nestatečný*, schwach, krank, blöd. V. Mdlým býti. V. Mdlého zdraví. **Až** stár a mdel bude. Št. Vida že jest mdel. **Mdlý** žaludek míti. V.

Mdlé zdraví. Kom. — **proč.** Kdo jest mdlí pro kaší. Jád. — **na co:** na hlavu. Ros. — **na čem:** na těle. Ben. V. — **v čem:** v těle. Kram. — **M.** = *netlustý, nesilný, nepevný,* dünn, schwach, nicht fest. Mdlé pavouka dílo. Jel. M. dub. Jel. — *Mdlá krmě* (příliš sladká), letschig. Jg.

-me. *Koncovka 1. os. pl.* chceme, čteme, běháme, věříme, běžme. Zde jest místo *y* její střídnice *e*, tedy m.: chcemy, čtemy atd. V nejstarší době byla koncovka 1. os. pl. *-my* a (odsutím *e*) *-m* (chcemy a chcem); na konci 13. století přidává se k nim -me; v polovici a na sklonku 14. století jsou *-my*, *-me* a *-m* v stejném právu; v 15. a na počátku 16. stol. jest koncovka *-my* výjimkou, a *-me*, *-m* pravidlem, od té pak doby až podnes jenom *-me* nebo *-m*. Gb. *-my* posud ale jen dialekticky. Mk. Vz Y. Nevyplatimy to; ač je potepemy atd. Dal. 9., 10., 19.

Me! vyjadřuje mečení koz.

Mé, staženo z moje. Vz Můj.

Mě *1. gt. a akkus. sg. zájmena: já; gt. mě* není posud doložen. Vz Já. *2. Přípona jmen podstatných* (vlastně *-men*, která v nom. sg. rodu stř. v *-mě* přešla): símě, břímě, písmě, plémě, rámě. Vz Tvoření slov. Slova tato v -mě ukončená jsou tudy rodu středního a skloňují se podlé ‚Rámě'. — *Slabika* **mě** *zní* v ústech českých dílem jako *mňe*: město — mňesto, měl — mňel, jmění — mňení, dílem jako: mje, mjesto (v již. Čech.). Bž., Jir.

Mec = meť, i, f., udeření, zastar. Kat. 2369.

Mecati se. Obilí se mecá = metá. Ve vých. Čech. Jir.

Měcek, cka, m. = jmenovec, Namensvetter. Výb. I.

Mecenáš, e, m., příznivec a ochránce učenců (lat.: Maecenas). Rk.

Mecerovati, v Krkonoších = nesouvisle a čerstvé mluviti, unzusammenhängend und schnell reden. Kb.

-mecítma (zastr. mezcítma) = mezi desietma (mezi desítkami. Č.). Dva mezi desietma — dvamezdsietma — dvamecítma. Gb. Hl. 102. Vz Ds. Na místě dvacet jeden, d. dva atd. říká se místy: jeden-, dva- atd. mecítma, až devětmecítma (novem inter duas decades). Na Hlubočtě a Třeboňště od rybářů při čítání ryb. Bž. Tato čísla se neskloňují. Mk. — *mecítmý* v složených: jedenmecítmý atd. Jg.

Měcko, a, m. = jmček = jmenovec, gleichen Namens. Veleš.

Meč, e, **mečík,** u, **mečíček,** čku, m. M., strslov. мьчь, gladius, rus. meč, pol miecz, hluž. mječ, dluž. mjac, lit. meczus. Společného původu jsou: got. mêki, skand. maekir, ags. mêce, fin. miekka. Stanoven buď kořen mьk, lat. mac, skr. makh mactare (zabiti), skr. makha victima (oběť), sacrificium, lat. mac-to, macellum, muc-ro; i řec. μά-χαιρα mohlo by býti stejnokořenné. Mz. 62. Meč od mk (mьk; mknouti, mykati = micare). Sf. Das Schwert. Meč na obě strany neb s obou stran ostrý, dvousečný, dlouhý (šaršoun), pošvou obalený (Har.), dobytý, nahý, obnažený; vojenský, katovský n. popravní, Jg., tříhraný. Rk. Meč držíme za jílec (rukověť, držadlo) a dobýváme jej s pošvy. Pt. Meče břinkají. Pt. Mistr ostrého meče (kat). Rkp. 1684. Těžci meči po bocech. Rkk. Meč (si, k boku) připásati, zavěsiti, přivěsiti; mečem se opásati; m. obnažiti, z pošvy vytáhnouti, vytasiti, ven vytrhnouti, z pošvy dobyti, meče dobytí; hlavu mečem sraziti, v meče jíti (bíti se); krajiny ohněm, mečem i zájmem lidí i dobytka zhubiti; mečem se potkati, mečem podmaniti; m. do pošvy schovati, vstrčiti, vtasiti. V. Maje m. u boku připásaný. Háj. Přivázaný k pasu meč. Jel. Tasi Luděk meč; Oba dobysta mečí. Rkk. 42. Meč vytrhnouti. Br. Hnáti k někomu s vytrženým mečem. Troj. Mečem v m. udeři. Rkk. Udeři mečem silným. Rkk. Meč svůj vyňav nahý. Háj. Mečem máchati, oháněti, bůsti, prohnati, D., se potýkati, Rkk., vlásti, se prokláti, v hlavu dáti, se světa někoho svésti, něčeho dolíčiti. Dal. Máchachu ostré meče; mečem zachvátiti; ohněm i mečem. Mečem neb od meče zahynouti. Kram. Musí pod m. krvavý se dáti. Nud. Meč připaš svůj sám sobě svá na bedra. Kom. Bez odporu a bez meče. Plác. Mečem umírati. Jel. Od meče padnouti, Br., sejíti. Ben. V. Dobrovolné hlavy pod m. podala. Flav. Mečem vlasti hájiti, Kram., svého práva. S. N. Mluvili k pokoji, druzí k meči a seči. Ctib. Mečem trestati. V. Hlavu pod m. položiti. Č. Pod mečem zemřel, *lépe:* mečem zahynul. Kmp. Kdož se s mečem rád obchodí, ten od meče často schodí. D., Lb. Kdo m. béře, ten od meče často schodí. Č., Karyon. Kdo mečem bojuje, od meče schází, a kdo cizím ženám frejuje, tolikéž se mu přihází. Rým. M. za ostří bráti nelze (proti neopatrně mluvícím). Č. Byl jsem pod mečem. Vz Nesnáze. Meče na mrtvém nezkoušej (nepomlouvej ho). Č. Co platen m., když ruce v poutech. Č., Pk. Ústa k líci a meč k boku. Lb. Kdo má m., může v seč. Č. — **M.** = *moc trestní*, vz Rb. str. 268. — **M.**, das Schwert, der gerichtliche Zweikampf mit dem Schwerte. Gl. 149. — **M.** = *mužské pohlaví*, väterliche Seite, Schwert, das männliche Geschlecht. Po meči (o posloupnosti mužské), po přeslici (o posloupnosti ženské). S. N. Léno po meči. Ein Manns-, Schwert lehen. D. Syn nejstarší po meči. V. Příbuzní a přátelé po meči a po přeslici. V. Po meči poslední z toho rodu. Štelc. Nejbližší po meči přítel Der Schwertmage. Bart., O. z D. Může otec synóm dáti díl, když chce, než přátely po meči k tomu přijma. O. z D. Vz Pokolení, Přeslice, Mečový. S. N.

Mečení, n., das Blöken. D.

Mečeříž, e, m., ves u Brandýsa. Tf.

Mečeti, cí, ení, křičeti jako ovce, blöken, jako koza, meckern. Koza mečí, meká. Jg.

Mečík, u, **mečíček,** čku, m., *malý meč*, das Schwertchen. V. — **M.**, *u truhláře dřevce*, jimiž prkna spojuje, *lišta*, die Leiste. Kom. — *U řebřin* ploské příční dřevo na způsob úzkého prkénka, upevňující dvě dlouhá oblá dřeva, die Schwinge; potom šprysle (příčliky) u řebřin vůbec; *u bran* váže paprsky dohromady, Eggeschiene, f.; *u pluhu* spojuje kleče. — **M.** *v bot.*, gladiolus, Siegwurz, f., rostl. kosatcovitá. M. obecný, g.

communis; střechovitý, g. imbricatus; m. bahenní, g. palustris, S. N., Kk. 130., FB. 24., brunatný, vodní (paličky). Jg. — M. *v kole*. Č.

Mečíkolisté rostliny, ensatae, gladioleae, Schwerteln: mečík, podsněžník, narcisek, kosatec, šafrán, agave americká, ananas. Vz Čl. 133., S. N.

Mečíkový, Schwertlein-. M. kořen. Jád.

Mečíř, e, m., nožíř, Schwertfeger, m. V. Vz Tk. II. 377., 382.

Mečířka, y, f., žena mečířova. Schwertfegerin, f. D.

Mečírna, y, f. Schwertfegerei, f. Techn.

Mečířský, Schwertfeger-. M. ulice. Us.

Mečířství, n., Schwertfegerei, f. D.

Mečitka, y, f., pugionium. Rostl.

Mečnice, e, f., das Schwert des Schwertfisches. Mus.

Mečník, a, m. Schwertfisch, Ros.; Schwertträger, m.

Mečobruslč, e, m. Schwertschleifer, m. Č.

Mečonoš, e, m. Schwertträger, m. Pulk.

Mečoun, a, m., xiphias gladius, ryba. Frč. 296.

Mečování, n. Schwertumhängung, f. Den m. V.

Mečovati, mit dem Schwerte umgürten. Jg.

Mečovec, vce, m., das Schwertel. Rk.

Mečověnka, y, f., xyris. Rostl.

Mečovitý, schwertförmig. M. plocha. Rostl.

Mečový, Schwert-. M. hlavně, Schwertklinge, f. M. groš (míšeňský). V. M. řád. D. Od mečové strany příluzný (od otce). Pr. pr. M. ryba. Schwertfisch, m. V.

Mečule, e, f., xiphidria, hmyz. Krok.

1. **Med**, u, medek, dku, m. Medъ, lit. medus, skr. madhu, pol. miod, lat. mel, řec. μέλι, μέθυ, strněm. meto, Meth. Schl. Der Honig. M. v plástech, D., jarý, Aqu., nepřepouštěný, přepouštěný, šumovaný (střed, Seimhonig), D., panenský (jarý, porojkový — od mladého roje; též nejčistší med, Jungferh.). M. pitel (medovina, na Slov. medovec) — med vodou rozředěný a ukysalý; m. milivský, s pepřem, s bobkovým listem, hrozinkový. D. M. polský, pýrový, růžový, zkyslý, čerstvý, převařený atd. Us. Med bršený = plásty medem naplněné, vrchem voskem zalité. V Zlínsku na Mor. Brt. Dlouhý kus medu: dužina. Šp. M. divokých včel, m. brtní. Šp. M. datlový. vz Kk. 120. M. plástovati (lesen). Šp. Včely plásty medu dělají. Kom. Častokráte nejsladší med obrací se nám v nejljtější jed. Val. Buňka na m. M. dělati, strojiti, vybírati. Koláče s medem. V. M. přepouštěti, šumovati. D. Sladký, břitký jako m. V. Jakoby m. lízal (úlisný). Č. Ústy vynášeti med a v srdci ukrývati jed. V. V ústech med, v srdci jed. Č. V ústech (na jazyku) nosí m. a střed a v srdci ehová šalby jed. Č., D., Lb. Vz Lstivý. Natříti někomu hubu medem. Vz Naděje. Sych., Č. Ulnul co moucha na medu. Mus. Mažeš mi rty medem a kydáš mi dehet v ústa. Č., Lb., vz Lstivý. Ponjal mu medu co včelám (skrotil ho. Vz Skrocení, Nepřátelství. Lb.). Č. Jest sršeň bez medu (o člověku doma hrubém). Lom. On medy a cukry rozdává. Kom. Sníti něco jako s medem. Us. Víc jedu než medu. Na Slov. Jako na m. běžeti. Us. Upadla mu sekyra do medu. Vz Štěstí. Č. Pod sladkým medem tráví lidé lidi jedem. Č. Kdo rukama med míchá, prsty obliže. Šp. Na sv. Jakuba klape na med huba. Hrš. Žádaje medu rozleješ pivo (jedno pro druhé pokazíš). Vz Zbytečný. Lb. Jen jsem si jednou zadudal, jakoby mně m-u dal. Pís. — Vz o m-u v S. N. — M. *v bot. míza křetová*, z které včely med dělají, strdí. — M. *z májek* (šťáva, Saft). — M. *nebeský*, ros mellitus, Himmelhonig. — M. *kočičí*, žlubenika. Jg. — Vz Včela.

2. **Med**, a, m., vz Medic.

Měď, i (ne gt. mědě), f., pol. miedź, rus. mѣдь, lat. cuprum, něm. Kupfer, n. M. obyčejná, zrněná, žlutá, šplejsovaná, zagrovaná, jalová n. černá (v níž stříbra není), řecká, Jg., osmistěnná, Nz., bílá, cementová, rosetová n. růžová, sražená, surová, tvrdá, vydělaná. Kh. M. ryzá, kujná. Nalezá se v krystalech, vláscích, drátech, plíšcích větevnatých a celistvých kusech. M. lze kouti, ale nikoli svařiti. *Slitiny s mědi*: bronz, dělovina, zvonovina, mosaz, pakfong n. argentan (Neusilber) a slitiny zlata a stříbra, tombak, elektrum, zrcadlovina. Vz Šlk. 330. a násl. Z mědi dělají se krásné zelené a modré barvy (jedovaté). Vz Kov. Bř. Ruda mědi. V. Rez mědi (rus. mѣдянка), rez měděná. Kom. Rytina na mědi. Jg. Do mědi, v m. rýti. Us. Vz více v S. N.

Měďáček, čka, m., slepýš, Blindschleiche, f. Jg.

Medaj, e, m., die Medaille, zastr. 1607.

Medák, a, m., meďár, čmel, čmelák, zemská včela. Sp. M. zemní, bombus terrestris. Hummel, f. Frč. 172. — **M.**, cuculus indicator, der Honigguckguck. Jg.

Měďák, u, m., měděnec; 2. peníz měděný. Kupfergeld, n. Jg.

Medailárna, y, f. Medaillenfabrik, f. Techn.

Medalie, e, f., z fr. medaille a to z řec. μέταλλον nebo lat. metallum, pamětní n. čestný peníz. Rk. Vz více v S. N. Schau-, Ehren-, Denkmünze, f.

Medailon, u, m., z fr. medaillon (medaljon), velký pamětní peníz; dutý kroužek n. věnec, do něhož se může něco na památku schovati. Rk. Vz S. N. Grosse Denkmünze.

Medailér, e, m. Medaillenstecher, m. Rk.

Medáuek, nku, m., voda z voštin do husta vyvařená. Us.

Měďanka, y, f. Kieselmalachit, nerost. Min.

Medař (medář, V.), e, m., včelař, der Waldhienenzüchter, Honigbauer. Čf. Brtník.

Medard, a, m. Medardovo krápě čtyřicet dní kape. Č. Medardův dýšť čtyrycet dni plíšť. Er. P. 79.

Medaření, n., der Honigbau. D.

Medařiti, il, ení, medařívati, Honig bauen. Jg.

Medařka, y, f. Honigbauerin, -händlerin, f. Let.

Měďárna, y, f. Kupferhammer, m. Rk.

Medařský, Honigbauer-, Honighändler-. Jg.

Medařství, n., der Honigbau, -handel. D.

Medati co z čeho: med z květin m. (ssáti, saugen), Rk., z růžiček. V.

Mede-a, e, f., dcera kolchidského krále Aieta, čarodějnice, pomohla Iasonovi dobyti zlatého rouna, načež s ním a s Argonauty uprchla a jeho chotí se stala. Vz více v S. N.

Medek, dku, m., na Mor. = medovina, Meth, m. V.

Měděnář, e, m., kotlář, Rothschmied, -giesser, m. Solf.

Měděnec, nce, m., *lépe* než: medenec n. mědenec. M., *měděný kamnovec*, Ofenkessel, m. D. — **M.**, *měděný peníz*. Kupfermünze, f. Výb. I. 236. — **M.**, prostřední prst, Mittelfinger, m. Ms. bib.

Měděnice (*lépe* než medenice), e, **měděnička**, y, f., měděná nádoba k mytí atd. Giess-, Hand-, Fussbecken, n. Gl. M. k rukám (umývadlo). M. k nohám. V. M. bradýřská. Malou měděničku mosaznou, v níž bychom vodu měli a z ní se splakovali. Har. II. 151. M. zlatá. Br. Břinká jazykem jako na měděnici. Čtib. Vlky z měděnice vyváděti. Jg.

Měděník, a, m., Kupferarbeiter, m. Aqu.

Měděnka, y, f. (rus., vz Měď), rez mědi, hel, plíseň měděná. Pt. M., tenká zelená kůra na mědi, účinkem působením kyseliny uhličité (ze vzduchu za vlhka) a jiných kyselin v měď. Bř. Grünspan, m., Kupfergrün, n.

Měděnkový, kupfergrün. M. barva. Rostl.

Měděnočervený, kupferroth.

Měděný (špatně: měděnný. V.), z mědi, kupfern, ehern, erzen. V. M. nádoba, peníz, rendlík, kotel, kotlík, hrnec, tabulka n. deska, baňka, banička, barva, ruda, důl, conk, rez, V., Kom., Jg., popel, konec, okuje (Hammerschlag), pol, kámen, Nz., huť, mázdra (škraloup mědi), přísada, žíla, hamry, hory, pramen, plech, samokov (hamr). Vys. — **M.**, barvou mědi podobný. M. nos. Us.

Mědí — měďový, Kupfer-, Erz-. M. květ. Rohn.

Mediae (literae consonantes, střední neb jasné). Vz Hláska a S. N.

Mediace, e. f., z lat., sprostředkování, Mediation, Vermittlung, Dazwischenkunft, Fürbitte, f.

Medialní, z lat., střední. Vz Medium.

Medián, u, m., papír, jehož formát jest prostřední velikosti 42—47 cent. vys., 50—55 centim. široký, menší sluje register, větší regal. S. N.

Mediatisovati, zbaviti někoho vrchní vlády, mediatisiren, (einen selbstständigen Staat) abhängig machen.

Medicina, y, f., lat. lékařství; lék. — *Medicinalní*, lékařský, medicinal, heilkräftig. M. sbor. — Vz Lék, Lékařství.

Medie, e, f., byla země v jihozápad. Asii. Vz S. N. — *Med*, a, m. Medové, obyvatelé Medie. — *Medský*. M. sloh. Vz Kř. I. 113.

Medik, a, m., z lat., posluchač nauk lékařských. — **Medikament**, u, m., z lat., lék, Heilmittel, n.

Mědikruš, e, m. Kupfernickel, m. Rk.

Medil, u, m., melicope. Rostl.

Mědiledek, dku, m. Kupfersalpeter, m. Rk.

Mědileštěn, u, m., řezek, Kupferglanz, m., Kupferglas, n. Sťk. 324.

Mědilitec, tce, m. Rothgiesser, m. Jg.

Medilka, y, f., medeola. Rostl.

Mědimodř, i, f. Kupferindig, m. Rk.

Mědínek, nku, m., měděná nádoba, Kupfergeschirr, n. Boč.

Mědioděnec, nce, m., ein Gepanzerter. Nej.

Mediolan, Milan, a, m, z lat., mě. Mailand v sev. Italii. Dal. 81. — *Mediolaňan* (**ne**: Mediolančan), Milaňan, a, m., pl., vz -an. — *Mediolanský*, milanský.

Mědipis, u, m. Kupferstich. Techn. Vz Mědirytina.

Mědipisec, sce, m. Kupferstecher, m. Us.

Mědipisectví, n. Kupferzeichnerei. Techn.

Mědirez, u, m. Kupferocher, m. Rk.

Mědirytec, tce, **mědiryjec**, jce, m., Kupferstecher, m. — **Měditerký, mědiryjecký**, Kupferstecher-. — **Mědirytectví**, mědiryjectví, n. Kupferstecherkunst, f. Vz Kř. I. 379.—386. — **Mědirytina**, y, f. Kupferstich, m. Jg. — *Jiní*: měděrytec atd. Jg.

Medišťě, ě, n. Honigmagazin, n. Tpl.

Meditace, e, m., z lat., přemýšlení, rozjímání, Meditation, Betrachtung, f.

Měditisk, u, m. Kupfedruck, m. Rk.

Měditiskař, e, m. Kupferdrucker, m. Jg.

Měditiskárna, y, f. Kupferdruckerei. Rk.

Měditý, kupferhältig. Tpl.

Medi-um, a, n., lat., střed, prostřed, prostředek. — *Střední časoslovo*. Vz Časoslovo, str. 164. *Medium* (genus, střední rod), *ten rod časoslova*, jímž vyslovuje se činnost na podmět se zase vracející, kde tedy podmět zároveň podmětem i předmětem, činným i trpným jest: myji se. Slovanština opisuje medium připojením zvratného zájmena k rodu činnému. V češtině mnohá slovesa již povahou svou jsou rodu středního a nelze jich bez zvratného *se* ani užívati (bojím se); taktéž když některá přechodná časoslova povahu nepřechodných na sebe berou (néme se), když složena jsou s předložkami *do* a *na*: dovolati se, navolati se; konečně i nepřechodná časoslova přijímají zájmeno zvratné měnice při tom i význam (utíkám — utíkám se). Gb. v S. N.

Medjed, vz Medvěd.

Medký — medový, honigsüss. Žalt. vit.

1. **Medl**, něm., Medlov, Medla u Unčova.

2. **Medl**, mdla, mdlo — mdlý. Že velmi medl bieše. Dal. 119. Vz Mdlý.

Medle, muedle (dle mne), nuo, denn, ja, aber. Medle co pak jsem chtěl říci? M., okažte mi to. Kom. M. pověz mi, čeho neui na prodej? Reš. M. bratří považte toho pilně. Štr. Mluv medle k služebníkům svým syrsky. Br. M. nech co není tvého, však máš svého do nového. Prov, Jg. Vz Dle.

Mědlení, n., das Riben; das Riffeln (des Flachses), die Raufe.

Mědlice, e. f., **mědlička, mědlovačka**, nástroj k mědlení lnu, hustší než klepačka n. trlice. Flachs-, Hanfbreche, f. Jg.

Mědlička, y, f. = mědlice. — **M.**, die Riffler in. Us.

Mědlín, a, m., jistá ryba. Jg.

Mědlinky, pl., f., co při mědlení lnu odpadává, drobnější než pazdeří, die Agen, Achelu. Us.

Mědliti, il, en, ení; mědlivati na Slov. 1. másti, tříti rukama, reiben. — **čím**: rukama (metati). — 2. **co**: len = mědlicí či-

stiti, lámati, Hanf o. Flachs brechen, riffeln, raufen.

Medlov, a, m., mě. na Mor. Vz S. N.

Mědlovačka, y, f. = mědlice.

Mědnář, e, m. Kupferarbeiter, m. Lex. vet., Tk. II. 376., 381.

Mědnatosť, i, f. Kupferhältigkeit, f. Tech.

Mednatý, med obsahující, honigreich. Č.

Mědnatý, mědi podobný, měď obsahující, kupferig. M. kysličník, solnovodičnatan, Jg., soli. Nz.

Mednice, ves. Tk. III. 36. — **M.**, žahavka.

Mednik, a, m. = medař. Háj., Gl. — **M.**, kdo připravoval medovinu, Methsieder, m. Tk. II. 371., 380. — **M.**, n, m., květná část rostliny, Honigbehälter, m. Vz S. N., Kk. 51., 132.

Mědnokubec, bce, m., capparis, Kapernstrauch, m. Rostl.

Mědnomodř, e, f., nerost. Kupferindig, m. Min.

Mednosť, i, l., vlček, medovatý otok, Honiggeschwulst, f. Ja.

Mednouti, medem sladnouti, von Honig süss sein. Us. Petrov. Dch.

Mědný kámen, Kupferstein, m. Tchn.

Medný, medový, Honig-. Pitie medná = nápoj, medovina. Rkk. 40. Medná ústa. Jg.

Medobarevný, honigfarbig. Rk.

Medodárný, honiggebend. Rostl.

Medodějka, y, f., melecta, hmyz včelovitý. Krok.

Medojed, a, m. Honigesser. — **M.**, troup, Hummel, f. Řeš. Vz Medojedka.

Medojedec, dce, m. Honigesser, m. Th.

Medojedka, y, f., medák, die Hummel. V.

Medojedný, honigessend. M. včela. Řeš.

Medokvět, n, m., melianthus. Rostl.

Medokyš, e, m., kyselka, Sauerbrunn, m. Na Slov.

Medolin, u, m., Mellilith, m., nerost. Min.

Medoliz, a, m. Honiglecker, m. Rk.

Medomilka, y, f. = včela. Kamar.

Medomluvnosť, i, f., süsse Wohlredenheit, f.

Medomluvný, süsstönend. Pam. Kut.

Medon, gt. Medont-a, m., bratr Aiantův (vz Aias).

Medonosný, honigtragend. M. květ, včela. Jg.

Medonosy, dle Dolany, ves v Litoměř. Tk. II. 378.

Medoplynný, süss fliessend. M. výmluvnosť.

Medorodný, honigerzengend. M. včely. Jg.

Medosemenec, nce, m., melicocca. Rostl.

Medosladký, honigsüss. Us.

Medossav, a, m., ficedula trochillus, Birkenlaubsänger, m. Palliardi. (Mý.)

Medotekutý, **-tekoucí**, **-toký**, honigfliessend. Rk.

Medourka, y, f. Bienenkraut, n. Rk.

Medoústý. Honigmund, m.

Medovař, e, m. Honigsieder, m.

Medovařič, e, m. Honigsieder, m. Rk.

Medovatice, e, f., Honigthau, m. Us.

Medovatosť, i, f., medová sladkosť. Kom.

Medovec, vce, m., medovník, Honigkuchen, m. D. — **M.** *plást*, Honigscheibe, f. — **M.**, na Slov., *medovina*, Meth, m. — **M.**, *malý táček*, kolibri, Bienenvogel, m.

Medovice, e, f., choroba rostlin, když listy hmoton medovitou potaženy jsou. Honig-, Mehlthau, m., padlí obecné, erysiphe communis. Vz Kk. 75.

Medovička, y, f., das süssliche Kleehäuptlein. Þ.

Medovina, y, f., na Mor. medek, na Slov. medovec = med pící, Meth, m. V. M-ny za nápoj požívati. Háj. Vz více v Šfk. 680., KP. I. 23.

Měďovina, y, f., chuť po mědi, kupferiger Geschmack.

Měďovitý, **měďovatý**, kupferhaltig, kupferig. D.

Medovka, y, f., *hruška sladká*, sladuška, Honigbirn, f. V. — **M.**, *medovice*. M. je pastva včel. Us. — **M.**, *medojedka*, hmyz včelovitý, Hummel, f. Plk.

Medovnice, e, f. Honigfass, n. Bern.

Medovník, u, m., *dobronika*, doubravník, melittis melissophyllum, Immenblatt, n. Čl. 80., FB. 62. — **M.**, *perník*, Lebkuchen; Honigkuchen, m. Plk.

Medovníkář, e, m. = perníkář. Na Slov.

Medovníkářka, y, f. = perníkářka. Na Slov.

Medovníkářský = perníkářský. Na Slov.

Medovníkářství, n., perníkářství. Na Slov.

Medový, Honig-. V. M. barva, chuť, vůně, sladkosť, plást, víno, břečka, ocet, mest; rosa (manna, medovice); hruška (medovka), V., tráva; strom; list (mateční) V.; dítě (milé), Zuckerkind, n. Hlas. M. dni = líbánky, Flitterwochen. Na Slov. Kd.

Měďový n. stříbrný sloup galvanický. Kupfersäule, f. Chym.

Medožlutý, rusý, honiggelb, wachsgelb. Rostl.

Medříč, e, m. = Meziříčí. Mor.

Medský, vz Medle. Medisch. V.

Medula, y, f., medule, medulák, Bienenwolf, m., clerus. Us. Příbr. Prk.

Medulan, a, m. = Mediolan.

Medulka, y, f., medulička, medulinka, palička u jetele, Kleehäuptel, n. Jetel jde do medulek. Us.

Medulla, y, f., lat., dřen, duše v rostl., u zvířat: čls. Vz Kk. 17., S. N.

Meduna, medna, y, f., dulciana, rostl., Rozk.

Meduně, ě, f. = medovka. Honigbirn, f.

Meduuice, e, f., melissa nepeta, Ackermünze, f. Plk.

Medunišník, u, m., tavolník jilmovitý, spiraea ulmaria, Sumpfspierstaude, f. Čl. 45.

Meduňka, y, f. M., melissa officinalis, včelník, rojovník, Citronenkraut, n. Kk. 178., Čl. 81., FB. 61.

Meduňkovitý. M. rostlina. Vz Meduňka. Melissenartig.

Meduňkový, Melissen-. M. vodička.

Medusa, y, f., jm. vlastní, vz Gorgo. — *Medusin.* — *Meduský.* — M-sy, acalepha, jsou slimýši tvaru zvoncovitého. *M. celokrajné*: m. plochá, aequorea violacea; m. čapkovitá, oceania pileata; *m-sy vroubkované*: m. svítivá, pelagia noctiluca; m. kořenoústá, rhi-

zostoma Cuvieri; m. žahavá, cyanea capillata; m. ušatá, aurelia aurita. Frč. 39. Vz Láčkovci.

Medůvka, y, f. Houigbirn, f. Us. Přer. Kd. — *M-ky*, jm. jablek a hrušek. V Zlínsku na Mor. Brt. Vz Medovka. — **M.**, odrůda švestek příliš sladkých. Mřk.

Medvěd, a, medvídek, dka, m., z med a jed m. jad; *jad* jo slovesní kořen, skr. ad, lat. ed—ero; medvěd tedy = med jedoucí, jako sъnjesti m. sъjasti. Schl., Fk. 6. Cf. rukojeť = rukověť, na místo ъ nastoupilo *v* za *u*. Mkl. B. 349. V obec. mluvě: nedvěd, nedvídek, dka, m. Na Slov. macko. Ursus, der Bär. M. jeskynní (u. spaelens), vz Frč. 390., brtník, (u. arctos, obecný, hnědý), pyrenejský, norvežský, oboječný (collaris), černý, vlčatý, ozdobný, americký, sveřepý (v Amer., u. ferox), pyskatý v Indii, malajský, tibetský, mořský (bílý, lední, u. maritimus), ruský, Jg., syrský, buňatý (kosmatý). Vz S. N. Těkání medvědů, medvědění se; m-da odraziti; odrážka m-da; m. se založil; m. mumlá, mručí, bručí, tlapá; m. se vztýčil n. vzepnul, se snížil; m-da zaraziti (ihm den Fang geben); m. leze do brlohu; štvanice, bonba, lov na m-dy; m-dy lapati. Šp. M. chočený, pitomý. D. Mumleme jako medvědi. Br. Choditi s medvědem; bručí jako medvěd. Da. Medvěd se k medu zdráhá (zdráhá-li se kdo k tomu, nač se mu huba směje). Č., Jg. M-du do nchu nedmi (s mocnějším nepobrávej). Jg., Č., Lb. Jakoby m-du v ucho nadmýchal. Jest trpělivý co mědvěd (popudlivý). Č. Nepotýkej se s medvědem. Jg., Č., Lb. Spěšnýtě co m. za křepelkou. Č. Sluší mu, co m-du cepy. Jg., Č. Umí s tím, co m. s cepy. Č., Ros. Hlad naučil osla (m-da) na housle hráti. Jg. Utíkaje před vlkem udeřil na m-da. Vz Prodělání. Č. Neprodávej kůži, nežlis m-da zabil. Č. Prve (dříve) kůži prodává, nežli m-da dostal (zabil). Jg., Lb. (Dřív ntrácí, než vydělal. Vz Marnotratný). Cf. Není zisk na medvědí kůži píti (nejistou naději se kojiti). Č. Z lesa boní m. a z domu macecha. Šp. Když na Hromnice mráz jest, tuť m. bourá boudu, a když jest obleva neb pošmurno, prý ji staví. Šp. M. nevázaný netancuje; Jdeš-li na m-da, hotov lůžko (budeš raněn). Pk. Kýva sa ako starý m. Mt. S. Medvěda někomu na nos pověsiti, einen Bären Jemanden auf die Nase binden, **špatně**. Němec mluví chybně ,einen Bären' m. eine Bäre = Last aufbinden. Frase německá značí jen = obelhati, ošáliti koho. Dle toho vybeřme si z pořekadel příhodné některé: Dal se motovidlem postřeliti. Uvěřil, že živé klobásy po světě litají. Uvěřil, že žábě rostou chlupy atd. Vz Nos. — Pk. (Km. I. 163). — **M.** = *člověk nevrlý, broukavý*, ein Brummer. To je pravý m. Jg. — **M.** *velký, malý* [medvědice, ursa major (vůz), ursa minor; *souhvězdí*]. Nz. Vz S. N. — **M.**, *pokrm z mléka a mouky*. Po otelení (krávy), po obahnění (ovce, kozy) vezme se mlezivo, smíchá se s moukon a peče se. Měli sme dnes m-da. Us. v Kr. Hradci. Hrš.

Medvědář, e, m. Bärentreiber, -führer, m. Kron. mosk.

Medvědek, dka m. = medvídek. — **M.**, obilný červ. Getreidewurm, m. Zlob.

Mědvěděnec, nce, m.=medvídě. Na Slov.

Medvěděnka, y, f., arctosis. Rostl.

Medvědí, Bären-. M. kůže, netrpělivosť, pazour n. pařát, D., masso (medvědina), tlapa, důl, jáma, tlučka. Sp. Na medvědí kůži pije (a medvěd ještě v lese), které ještě nemá. Jg. Není zisk na m. kůži píti. (Nejiston naději se kojiti. Vz Šetrnosť). Č., Lb. Sádlem m-dím namazaný. Vz Nevrlý. Lb. Na m. kůži ležeti (lenošiti). V. Chceš se mnou medvědího hráti (mstíti se). Ros., Č. — **M.** *pazneht*, bylina (bolšovník obecný, beracleum sphondylium, Bärentatze, Byl.); m. *ouško* (auricula, primula, Aurikel); m. česnek, allium ursinum, Bärenknoblauch, m. Jg.

Medvědice, e, f., *samice medvědí*, dio Bärin. V. — **M.** *shvězdění*, vz Medvěd. — **M**, *rostlina*. M. obecná, arbutus uva ursi, Bärentraube, f., Kk. 194., arctostaphylus; lékařská m. či tolokněnka, a. officinalis. FB. 67. — **M.** *houba*. Jg.

Medvědina, y, f. Bärenhaut, f., Zlob., Bärenfleisch, n. Rozk. — **M-ny**, ostružiny. Rozk.

Medvědinka, y, f., arbutus uva ursi, vz Medvědice.

Mědvědka, y, f., mus aspalax. Ssav.

Medvědoš, e, m., arctocephalus, mořský medvěd, Seebär, m. Ssav.

Medvědovitý, vz Ssavci.

Medvězl, ves v Kouřimsku. Tk. I. 407. — **M.** = medvědí.

Medvězina, y, f., medvědí maso, Bärenfleisch, f. Jg.

Medvíďátko, medvěďátko, a, n. = medvídě. V.

Medvídě, ěte, n., mladý medvěd.

Medynna, y, f. = žíla. A tu vsed i káza sobě obě medyaně zatieti, dokavad od něho krev teče, až tu omdlev umřel (Seneca). Pass. E. 39.

Medynek, nku, m., holcus. M. měkký, b. mollis; vlnatý, h. lanatus. FB. 9.

Meeting (ang., míting), tábor (veřejné shromáždění lidu), Versammlung, f. Rk.

Mefisto, a, m., mefistofeles, mefistofel, zlý duch, čert. Mephisto, Mephistopheles. Rk. Vz S. N.

Mefitický, dusivý, Rk., mephitisch, stinkend, verpestend.

Megakl-es, ea (a), m., Atheňan. Vz S. N.

Megalofototypie, e, f., z řec., umění obrazy fotografické zvětšovati.

Megalony-x, cha, m., lenochod. Vz Frč. 284.

Megalopol-is, e, f., mě. v Arkadii. Vz S. N.

Megalop-s, a, m., krab na 2. stupni rozvoje. Frč. 109.

Megalosaur-us, a, m., velještěr. Vz Frč. 333.

Megara, pl., n., gt. Megar, dat. Megarům atd. dle ,Slovo' v pl., nebo: Megara, y, f. dle ,Ryba', mě. v Peloponnesu. — **Megara**, y, f., také manželka Herakleova. — *Megařan*, a, m. — *Megarský*. M. škola. Vz S. N.

Megaskop, u, m., z řec., drobnobled o velikém zřecím poli. S. N.

Megatheri-um, a, n., starověký, obrovský ssavec. S. N.

Mehnouti, hnul a hl, utí = mihnouti, hýbnouti, pohnouti, bewegen. — **čím:** okem. St. skl. — **kdy.** Při písni ani nemehnul. Marek. — **k čemu.** Ožralci ku knížkám ani nemehnou Lom.

Měhodek, *lépe* než mĕhodek = měj ho v děk. — **M.** = měj děk. M., jižť jižť po něm jest. Kom. — Tkadl., Krab., Štelc. — **M.,** *nuže*, bopomozi, wohlan! Kom.

Meholiti, il, ení — drobně pršeti. Meholí, es siefert. Jg. Na Mor. mrholiti a toto, tuším, m. mlholiti — mžiti. Mrholí = mlha padá. Bž.

Měhtati, vz Mĕchtati.

Mech, u nebo mchu, m., pol. mech, rus. moch. Das Moos. Mechy jsou rostliny tajnosnubné, listnaté, bezcévné. Vz S. N. M. na stromě, Baummoos, vodní, na kameni, psí, koralový, mořský, Jg., ceylonský, islandský (plicník, cetraria islandica, das isländische Moss. Kk. 86.), korsický, počistivý, protizimniční, skalní, stromový, švédský, žlutý, Kh., irský (karaghen, Perlmoos), zemský (vidlička, jelení růžek, jelení skok, plavuň obecná, lycopodium clavatum, der gemeine Bärlapp). Kk. 83., 95. O mechách vz více v Kk. 88., Čl. 172. Mechy jatrovkovité, pravé (listnaté). *Dle plodu:* chlopnité, nepukavé, rašelinné n. bezčepičné, víkaté. Vz S. N. Mechem obrostlý (omšený). D. V. Zdi mechem porostly. Us. M. oškrabati, olupiti. Jg. Kámen často přendavaný mechem neobroste. Jg. Mech se ho chytá, naň lepí (valem stárne). Vz Staroba. Č. **M.** *na bradě* (míti), pýř, chloupky. Milchbart, m. Jg.

1. **Měch,** zastr. = měl jsem.

2. **Měch,** u, měšek, šku (měšec, míšek), měšeček, měšček, gt. ečku, m. — **M.** = *pytel*, V., na Mor. a ve Slez. Us., Brt., Pk. Sack, Schlauch, m. Zajíce v měchu (v pytli) koupil. Jg. Prase v měchu kupovati. Baiz. V kožený měch vložiti a utopiti. Dal. 121. M. na peřiny. Pass. Někoho míti jako v měše (zajatého). Dal. 25. Děravého měchu nenaplníš a lakomci se nedodáš. Km. Nižádný také díl, by pak byl dědičný, měchův opravitele neměj zvláštního. CJB. 315. Měchem udeřený (blázen). Jg., Lb. Vz Hloupý. Spí jako myš na měchu (= bdí). Jg. Utopený v měchu. Výb. I. — **M.,** *kožešina*, Balg, m. Vlčí měch. D. — **M.** *k dýmání* (dymací). Blasebalg, m. Ck. M. kovářský, dymací, nadymací, Jg., ruční, jednoduchý, dvojčinný, větrník, Sp., jednoduchý, dvojitý, cylindrový (u velikých výhní). Vz S. N. Vazba, na níž m. leží, slove: *hranice.* Vys. M. varhan, vz KP. II 327. Obruč a oblouk u měchu, kůže k měchu, troubа u měchu (měchová trubka), Sp., prkna od měchu, V., díra ze spod měchu (větrník), nos u měchu. V. Měchy (instr.) dmýchati, měchy oheň rozděliti, rozdmýchati, roznítiti. V. Kovář ve výhni měchem dýmá. Kom. Nafukuje se co měch (pyšný). Č. Měchy koňmi honiti. Vys. Měchy šlapati, tahati. Da. — **M.,** malá čtyrhranná síť, na jejížto cípech olověné kule jsou upevněny. Sp., Us. Bydž. Mý. — **Měchy** = *dudy.* Řež.

Měcháč, e, m., břicháč, Dickbauch, Wanst, m. Jg.

Měchačka, y, f., vařečku, lžíce k míchání. Kochlöffel, m. Kuchař, když co vře a kypí, aby nevykypělo, m-kou zráží. Kom. Je tlustý jako m. = hubený. Sm. On je jako m. (jako louč). Dch.

Mechanický, z řec., strojnický, mechanisch, maschinenmässig. M. práce, která stavší se obyčejem bez přemýšlení se odbývá (geläufig). S. N. Mechanická, dynamická filosofie. S. N. M. účinky elektřiny, tepla, vz KP. II. 401. — **Mechanik,** a, m., strojník (kdo rozumí strojům), strojíř (kdo dělá stroje), Mechanik, Maschinenmacher, m. Rk.— **Mechanika,** y, f., strojnictví, nauka o strojích. Rk. M. nauka o zákonech pohybu hmotných těles. Vys. Mechanik, Bewegungs-, Maschinenlehre; Einrichtung, Bau. Mechanika: statika, dynamika; m. pevných těles; m. kapalin či hydromechanika a m. vzdušnin či aëromechanika, které se opět rozstřiďují na hydrostatiku, hydrodynamiku, aërostatiku a aërodynamiku. Vz S. N. M. průmyslnická, nebes. Nz.

Mechanism-us, u, m., z řec., umělé složení a vnitřní zřízení nějakého stroje, i vzájemné působení jednotlivých částí na sebe k jistému účelu. S. N. Bau, m., Triebwerk, Getriebe, n.

Měchař, e, m., der Balgmacher. Us.

Mechatěti, ěl, ění, bauchig, dick werden. Jg.

Mechatina, y, f., mech, Moosgewächs. Č.

Měchatý, bauschig, dickbäuchig. M. přátelství, dicke Freundschaft. (iron.) Dch.

Mechs, u, m., mýto, které platili židé jdouce přes pražský, kamenný most. Gl.

Mechilda, y, f. = Mathilda. Dal. 85.

Mechitaristé, řeholní řád katol. Arménův. Vz S. N.

Mechlin, Malin, a, m., mě. Mecheln v Belgii. — Mechlínský, malínský.

Měchna, y, f., plachta na trávu, loktuše. Grastuch, n. — **M.,** tlustá ženština, dickes Weib. Vz Machna.

Mechnatě, v Krkon., mocně, silně, mächtig, stark. Kb.

Mechnice, e, f. Mossbeere, f. Us. Mý.

Měcholupy, dle Dolany, místo mezi Rakovníkem a Žatcem. Trajda z M-lup po nebožce kusé Lidě (o špatné ženské). Lb. Vz Tk. I. 408., II. 542.

Měchomyš, i, f., saccomys. Ssav.

Měchonohý, blasenfüssig. Rk.

Měchoper, a, m., cysticercus, hlísta. Presl.

Měchořina, y, f., měchýř, Blase. Na Mor.

Měchošlap, a, m., kdo měchy u varhan šlape, kalkant, Da. Balgtreter, m. — **D.** tohoto slova neschvaluje. Jg.

Měchounka, y, f. = měchouny. Na Mor. Chmel.

Měchouny, pl., agrešt, Stachelbeere, f. Na Mor. Jg.

Měchour, a, m., ein Dickbauch. Rk.

Mechovatěti, ěl, ění, měchem porostati, bemoost werden. Zlob.

Mechovati, mit Moos ausstopfen. — **co:** stavení (mechem vycpati). Jg.

Mechovatina, y, f., nedub stromový, das Bemoosen der Bäume.

Mechovatosť, i, f., -ovitosť, i, f., Moosigkeit, f. Rostl.

Mechovatý, mchovatý, moosig. V.

Měchovec, vce, m., strongylus, hlísta. Krok. M. obrovský, eustrongylus gigas; m. koňský, sclerostomum armatum; m. ovčí, dochmius filaria; m. okouní, cucullanus elegans. Vz Frč. 71.

Mechoví, n., die Moosgewächse.

Měchovice, e, f. = měchna.

Mechoviště, ě, f., místo mechem porostlé. C.

Mechovitý. M. rostliny, muscinae, Moose. Jg. Vz Kk. 69., 86.

Mechovka, y, f., muyarum, Rostl. — **M.**, *houba*, agaricus mucron, Dornschwamm. — **M.**, mšiny, vyraženina, husí kůži podobná, lichen, Hautmoos, Schwindflecken. Jg. — **K-y**, bryozoa, die Moosthiere, jsou měkkýši polypům podobní. M. krytoústé, phylactolaemata, die Armwirbler (chvostenka); k. nahoústé, gymnolaemata, die Kreiswirbler; m. kruhoústé, cyclostomata (vějiřík, trnovka); m. brvnaté, ctenostomata (brvenka): m. oružnaté, chilostomata (buničva, kornatka, strupnatka); m. bezbranné (chvostnatka). Vz Frč. 193. a násl.

Měchovka, y, f. = měchovice. — **M.**, bursaria, prvok. Krok.

Měchovna, y, f., v hutích, die Gebläsekammer. Us.

Měchovník, a, m., kdo měchy dělá, der Täschner. Žid.

Mechový (zastr. mehový). Moos-. M. sloupek, semeno. Jg. — 2. *Mechovej* v Krkon. = přihlouplý. Kb.

Měchový, Sack-, Balg-.

Mechozpyt, u, m. Mykologie. Rk.

Mechta, y, m., **mechtač**, e, m., žvāč, povídálek.

Mechtati, žvástati (zvl. o dětech), povídati. Us. u Jilem. — **M.**, měchtati = třpytěti se, funkeln, schimmern. — **se od čeho**: od zlata. Jg. A od stříbra, od zlata celý se měchtá. Mor. P. 410. Zb.

Mechtavý, schimmernd. Rk.

Měchuňka, y, f., mechyně, halicabubus, Judenkirsche. V.

Měchůr = měchýř. Na Slov.

Měchura, y, **mechurka**, y, f., vydutý koláč, mazanec, varhulice, báha, syrný (tvarohový) koláč. M. s povidly. Er. P. 330. Gefüllter Kuchen. Chybila mošna měchnry. Jg. — **M.**, *jídlo* z chleba a sýra, Käsefladen. Na Slov. — **M.**, *houska*, Semmel. Na Slov. — **M.**, puchýř, Blase. Na Slov. — M., měchuřina, váček zvl. na tabák. Lpř.

Měchuřina, y, f. Membrane, t. Ck. — **M.** = měchura.

Mechynka, y, f. Moosbeere, f. Um. les.

Měchýř, e, **měchýřek**, řku, měchýřík, n, m., (pol. macharzyna). — **M.** *vodní*, V., *močový*, Die Harn-, Urinblase. Zánět, dno, krk, křeč, tělo, kámen (měchýřní), výhřez (Vorfall) měchýře. Šp. Kámen v měchýři; polehčiti měchýře. V. Zánět měchýře počasný. Ja. Syrovatečnosť skrze močové trubice jde k ledvinám a odtud do m-ře kapá a dělá se moč. Kom. Vz Nástroj (vrták, stříkačka). — **M.** = *šourek*, Hodensack, m. Aqu. — **M.** *rybí*, Luftblase. M. vyzovl nebo vyzl, vzdušný. Hansenblase. Jg., Jhl. — **M.** *mečový vyňatý*, vyvážený a ku všelijakým potřebám nadutý, Blase. **M.** ku plování, plovací, Schwimmblase. Nz. Měchýřem a parou nás neustraší, musíť na hrot přijíti. Ctib., C., Lb. Vz Nebáti se. M-řem ho zastrašil. Vz Strach. Č., Š. a Ž. Nedá se m-řem zastrašiti, slibím za to. Vz Vyhrůžka. Č. Báti se stínu, měchýře nadutého. Bart. Někoho m-řem zahnati (snadně). Dal. 18. Sedí co nadutý m. Vz Mrzutý. Č. Vz S. N. — **M.** *kaučukový*, pružcový. Kh. — **M.** *žlučí*, Jg., žlučný. Gallenblase. V., S. N. — **M.** *porodní*, die Fruchtblase. Ja. — **M.** *od spálení, od neštovice, puchýř*, Blatter. Ja. — **M.** *vodnatý prsní*, Sackbrustwassersucht. Ja. — **M.** *mořský*, physalia pelagica, slimýš polypový plovoucí. Vz Frč. 38.

Měchýřek, řku, m. Bläschen. M. srdce, sizný, Krok, pupečný, žlučný. Jg. M. rostlin či váček klový, sacculus embryonalis, Keimsack, Kk. 54. Vz Plod.

Měchýřenka, y, f., cystocapnos. Rostl. — **M.**, arethusa, slimýš.

Měchýřík, n, m. Bläschen, n. M. žlnči (žlučina) Gallenblase. Kom.; m. u rostlin, folliculus, der Balg, plod jednopouzdrý. Kk. 57., vz Plod. — **M.** = puchýř, Blasc. Čern.

Měchýřitý, Blasen habend. Rostl.

Měchýřnice, e, f., cadia. Rostl.

Měchýřník, u, m. Vz Žanovec, senes. Colutca arborescens, Blasenstrauch, m. FB. 104., Kk. 256.

Měchýřný, měchýřový, Blase-. Techn.

Měchýřový, od měchýře, Blasen-. Jg.

Meios-is, e, m., řec., zmalení, zmenšení, když se věci menší, útlejší činí než v skutku jsou. Zahradníček, růžička m. zahradník, růže. Zk. Milovati tmu m. nenáviděti světla. Šš. J. 56. Vz Zk. Ml. II. str. 172., Mk. Ml. 294.

Mějděk, nuže, wohlan, euge, slovo k povzbuzování. Št. Vz Měhodčk.

Mejk, a, m. Maiwurm, m., meloe; scarabaeus melolontha. Schmalzkäfer, m., D.; cantharis, majka. Byl.

Mejka, y, f. = majka.

Mejknouti, knul a kl, nt, ntí — praštiti, schmeissen, schlagen. — **koho**. Mejkni ho. Us. — **čím, kým**. M. čím = hoditi, o zem dáti, praštiti. M. někým = poraziti jej. **M.** sebou, umsinken. Mejkl sebou jak široký tak dlouhý. D.

Mejlí, n. — jmélí. Vz Gb. Ill. 113.

Mejstřík, a, m. Gross-, Meisterknecht, m., ve dvořích.

Mejtel, e, f. Jde do m-le (do lázně, das Bad). Kaubl., Kb.

Mejtiti, mýtiti, il, cen, cení; vymejtiti = sekati, planiti. — **co**: les, reuten, roden, abholzen. V. — **co, kde**: dříví v lese. V. — **co jak**: lesy na dvoje hony od cesty s obou stran m. V.

Mejtní,
Mejtnice, } vz Mý....
Mejtník,

Mejtný, schlagbar. M. les, hospodářství. Jg. — **M.**, Zoll-, Mauth-. M. úřad (celní ú.), písař, cedule.

Mejto, vz Mýto.

Mekal, a, m., der Meckerer, Stöliner. Rk.

Mekáně, ěte, n., Plärrkind, n. Rk.

Mekati, mekávati, křičeti jako koza, mekkern. Koza meká, mečí. Jg.

Měkavý, etwas weich.

Mekavý, mekkernd. M. koza.

Měkce, *komp.* měkčeji, weich, gelind. M. ustláno. Přívětivě a m. jim mluvl. Br.

Měkčec, čce, m., Weichling, m. Rk.

Měkčení, n. M. souhlásek, vz Měkkosť, Obměkčování.

Měkčeti, ejí, el, ení, weich werden. V.

Měkčilka, y, f., malaxis. Rostl.

Měkčiny, pl., f., die Weichtheile. Rk.

Měkčitel, e, m., der Erweicher.

Měkčitelka, y, měkčitelkyně, ě, f., die Erweicherin.

Měkčiti, il, en, ení, měkčívati, weichen, weich machen, mildern. Všecky věci mastné a olejovaté sviažují, měkčí a oslabují. Byl. — **co**: železo, ryby, pole (lockern). Jg. Purkmistr jo měkčil. Let. 371. — **co kde**: ve vodě. Reš. Ten květ měkčí v životě. Jád., Lk. Vosk mezi prsty m. Us. — **co kdy**. **Před** rozsetím n. **po** rozsetí pole m. nutno. Koubl. — **co čím**: hrách vodou, železo ohněm, vosk prsty.

Měkec (m. **měkkec**), kce, m., měkký člověk, rozmazaný, ein Weichling. Koll.

Měkek, vz Měkký.

Mekka, y, f., rodiště Mahomedovo. Rk.

Měkko = měkce, weich. (Měko. V.). M. spáti, ležeti; vejce na m. vařiti. D., V.

Měkkoba, y, f., moliuris, hmyz. Krok.

Měkkohavka, y, f., paramacella, plž. Krok.

Měkkohřebenec, nce, m., lophyrus, ještěr. Krok.

Měkkohubý, weichmaulig. M. kůň. Us.

Měkkochlupý, weichhaarig. M. listy. Rostl.

Měkkochvostka, y, f., lagurus. Rostl.

Měkkokožnatý, weichhäutig. Rostl.

Měkkolistý, weichblätterig. D.

Měkkolomný, sanft brechend. Koll.

Měkkonohý, weichfüssig. D.

Měkkoosten, stnu, m., vlas bylinný. Rostl.

Měkkoostný, weichstachelig.

Měkkoplodka, y, f., erycibe, rostl. svíačcovitá. Rostl.

Měkkorepi, anomura. M-pi raci čili poloocasí. Rak poustevnický, polokrab. Vz Frč. 107.

Měkkorohý = měkký roh, weichhörnig; měkký paznehet mající, weichhufig. D. M. dobytek. Us.

Měkkosral, a, měkkosrálek, lka, m. — rozmařilý, bojácný. Weichling (ve sprosté řeči). MM.

Měkkosrdenství, n. Weichherzigkeit. D.

Měkkosrdný, weichherzig. D.

Měkkosrstý, weiches Fell habend. Ssav.

Měkkosť, i, f., netvrdosť, die Weichheit, Weiche, Gelindigkeit, Milde. Jg. Vz Kř. II. 9. M. železa, boku. V. — **M.** *samohlásek a souhlásek*, vz *Obměkčování*. — **M.**, prznění svého těla, onanie, Selbstbefleckung. Hugo, Čas. theol. XI., 568. — **M.**, *nestatečnosť, rozmazanosť*, Weichlichkeit, f. D.

Měkkot, u, m., měkký kámen, weiches, mildes Gestein. Vys.

Měkkota, y, f. **M.** = měkkosť. — Nepas na m-tě t. j. na zoraněm poli. Us. Bydž. Mý. Sommeracker, m.

Měkkotina, y, f., slabizna, Schamseite, f.

Měkkotník, a, m., druh sluk. Feldschnepfe, f. Us.

Měkkoněko, měkkounko. Na m. se to uvařilo. Jg. Vz Měkký.

Měkkoučký, měkkounký, na Slov. *měkkouský*. Sehr weich.

Měkkovlasý, weichhaarig. Us.

Měkkovousec, sce, m., dasypogon. Rostl.

Měkkule, e, f., malachinus, hmyz. Krok.

Měkkušina, y, f., etwas Weiches. Na Slov.

Měkkušiti, il, en, ení, weich machen, weichen. Na Slov. Rk.

Měkkozelen, u, m., nerost, Uranit. Min.

Měkký (*lépe* než: měký: měk, a, o + ký, vz -ký. Školník z r. 1864. na str. 180. hájí tvaru měký. Ale sr.: hez-ký a hez-čí, křeh-ký a křeh-čí, leh-ký a leh-čí; tedy by *měký* mělo: mě-čí, ale má měk-čí n. měk-čejší, tedy nutno psáti: měk-ký. — Sr. také: měkce, měkčiti, kde druhé *k* v *c* a v *č* přešlo. Ht. Měkek, měkka, o; *komp.* měkčí a měkčejší n měkší (Plk); *měkkoučký, měkkounký*, na Slov. měkkouský. — **M.** = *netvrdý*, weich, mild. M. ruce, obilí, postel, knot, vosk, olovo, dřevo (olšina, leština, vrbina, lipina, topolina atd.), len, voda (říčná, dešťová, sněžná), půda, chléb, země, kůže, roucho, železo, Jg., rána (když kulka skrze střeva nebo žaludek proletí, Waidmannsschuss). Sp., V., Kom., Br., D. — Měkký jako kaše, jako kůže, D., jako hedvábí. Pk. Sedí (lihá) na měkkých poduškách. Prov., D. Měkký jazyk láme kosti. Br. Vařím (k obědu) měkké s tvrdým. Prov. Jg. Mlátiti po měkkých (když se strana obrátí a po druhé mlátí; opak: ml. po tvrdých). Us. — **v čem**. Kdož jest měkek v životě, v břiše. Jád., Krab. — **M.** = *lahodný, laskavý, tichý*, weich, mild, gelinde. M. mysl; měkkého srdce. D. Měkká odpověď láme hněv, ale řeč tvrdá vzbuzuje prchlivosť. Prov., Jg. — **M.** = *slabý*, schwach. — **komu**. Někomu příliš měkkým, někomu příliš tvrdým býti. Kom. — **M.** = *milý, útlý*, zart, lieblich. M. hlas, Nz., mladosť, V., líce, povětří, zima, řeč. Jg. — **M.** = *nemužský*, **zženilý**, weich, weichlich, zärtlich. M. muž, žena, duše. L. M. a rozkošný. Jel. M. pes (weicher Hund, který bit jsa mnoho běduje; opak: tvrdý pes, ein harter Hund). Šp. Měkkého a lstivého srdce. Ler.

Měkkýn, a, m., telephorus, hmyz. Krok.

Měkkyně, ě, f., malaxis. M. bahenní, m. paludosa, rostl. FB. 24.

Měkkýš, e, m. Měkkýši, mollusca, Weichthiere = *třída živočichů bezkostných*. M-ši: hlavonožci, cephalopoda; plžové, cephalophora; lasturci či mlžové, acephala a pláštěnci, tunicata. Vz Jhl. str. 222.—238., S. N., Mlž. — **M.**, *rak z kůže svlečený*, der Häntler. Vz Kabátník. Jg. — **M.**, ořech o tenké skořipce, dünnschälige Nuss. Plk.

Měkkýže, pl., m., jm. jablek. Ve Zlínsku na Mor. Brt.

Měknouti, knul a kl, utí = měkčeti, weich werden. V. — Hrách, když se vaří, měkne.

Jg. Srdce měkne (počíná cítiti útrpnosť). Jg. — od čeho. Jablka od ležení měknou. Jg. — čím. Hrách vařením, ovoce ležením měkne. — kde. Ovoce česané na slámě měkne.

Mekolit, il, ení, v Krkon., nesrozumitelně mluviti, unverständlich reden. Kb.

Mekot, u, m., mekání, das Blöcken. D.

Mekotati (na Slov. makotati), mektati = mečeti, meckern. M. jako kozel. Na Mor. Jg.

Mektati = pohybovati, schwenken, bewegen. Rtuť vždycky se m. chce. Kom. — **M.**, *mečeti*, meckern. Us.

Mektavosť, i, f., pohyblivosť, přemítavosť, Beweglichkeit, Flatterhaftigkeit. Přílišná vtipu ostrosť co jest než par mozkových přílišná subtilnosť a m. Kom. Did.

Mektavý, pohyblivý, beweglich. Č.

Měkuňka, y, f., mollugo, der Weichling, rostl. D.

Měkušina, y, f., etwas Weiches. Na Slov.

Měkušiti, il, en, ení, weich machen. Na Slov.

Měký, šp. m. měkký. Vz toto.

Měkyna, y, f., tluč, der Schrott in der Mühle. Gl. 149.

1. **Měl**, er hatte, od míti; *mněl*, er dachte, od mniti; chybně jedno slovo za druhé se zaměňuje. Brs. 101.

2. **Měl**, vz Mělčina.

3. **Měl**, i, f., drobná, sypká země, Gerölle. Jg.

Měla, y, f. = mělčina. Na mělách se octnati. Šš. Sk.

Mela, y, f., mlenice, chumelenice, nevole. Teď je mela. D. To je m.; to jsou mely. Jg. Teď mela spustí, jetzt geht der Tanz los. Dch.

Melaena, y, f., z řec., morbus niger Hippocratis, černá nemoc, odcházení krve ústy a řití. Vz S. N.

Melafyr, u, m., černý porfyr, hornina. Vz S. N.

Melago, a, n., tekutina lékárnická. Vz S. N.

Melamp-us, a, m., střec. lékař. Vz S. N.

Melanesie, e, f., veliké skupení australských ostrovů. S. N.

Melange (fr., melanž), směs, směsice, smíšenina. Rk.

Melancholický, z řeckého, těžkomyslný, schwermüthig. Rk. M. letora. Nz.

Melancholie, e, f., z řec., těžkomyslnosť, zádumčivosť (černožlučnosť). Schwarzes Geblüt, Schwermüthigkeit. Rk., Nz. — **Melancholik**, a, m., těžkomyslný, zádumčivý člověk. Rk. Vz S. N.

Melanit, u, m., černá odrůda granátu. Vz KP. III. 192.

Melanorrhagia, e, f., z řec. = melaena.

Melanosa, y, f., z řec., černěnka, černé skvrny nejvíce na kůži. S. N.

Melasicter-us, u, m., černá žloutenka. S.N.

Melasm-a, ata, n., z řec., černá plama na kůži. S. N.

Melassa, y, f., tekntina po hlaceném cukru v truhlíku hlacovacím zbývající, Jg., cukrová usedlina, kal cukrový, hnědý syrob. Rk. Z m-y dělají se silně lihové nápoje. Kk. 107.

Melatrofie, e, f., z řec., uhytí, chřadnutí těla. S. N.

Mělce, *komp.* mělčeji; seicht. M. orati. Us. Mlýn jde m. v náboji, když palce palečního kola méně do cev padají; naopak jde mlýn hluhoce v náboji. Jg. V obec. mluvě komp.: mělč. Vz š (č) jakožto příponu komparativu.

Melč, e, m., ves v rak. Slezsku. Vz S. N.

Mělč = mělčeji. Vz Mělce.

Mělčeti, 3. os. pl. -ejí, el, ení; změlčeti = mělkým se díti, seicht werden. Voda mělčí (padá). Berg.

Mělčina, y, f. Untiefe, Sandbank, f. seichter Ort im Wasser. M., mělina, měl, u, m., nebo: i, f., hanka, lava, Untiefe, Bank; m. písečná, písek, písčina, písky, Sandbank; m. blatná, bahnitá, habná, Schlammbank. S. a Ž. Na m-ně uváznouti. Ler. M-ny na moři. V. Na m-nu přijíti. Kram. M. (měl) písečná, bahnitá. Tl. — **M.** = *hořejší část dolu* (naopak: hlubina). Vys.

Mělčinatěti, ějí, ěl, ění = mělčeti. — **kde**. Rybník **u (při)** břehu, **na** břehu, **k** břehu mělčinatí (pískem se zanáší), bekommt Untiefen, seichte Stellen. Mus.

Mělčiti, il, en, ení, seicht machen. Us.

Mele, zastr. = mela. Dal.

Meleagr-os, a, m. Argonaut, zabil kance kalydonského. Vz S. N.

Melec, lce, m. = mleč. Na Slov.

Melen, u, m. Vz Šfk. 508.

Melena, y, f. = mlýn, Mühle. Us. Beroun.

Mělenec, nce, m. a pl. m-ce, těsto drobené, strouhané (do polívky), geriebener Teig; m-ce = šišky husám. Na Slov.

Meleta, y, f., 56. asteroid. Vz S. N.

Melhuba, y, m., kdo hubou mele, žvastoun, tluchuba.

Meli, n. = jmělí. V.

Mělia, zastr. = mělčina. Jir.

Melický, z řec., zpěvný. M. básnictví = lyrické. S. N.

Melichar, a, m. = Melchior. Gł. 149.

Mělina, y, f., vz Mělčina.

Mellorace, e, f., z lat., zlepšení něčeho. — **Meliorovati**, zlepšiti. Rk.

Melírovaný, z fr., smíšený, zvl. o barvách, melirt. Rk. M. tkaniny = drobně kropenaté. S. N.

Melírový, cf. fr. mêler, barvy měňavé, melirt. M. sosák. Na Mor. Lpř.

Melis, u, m., melisový cukr, cukr čistý, mající jméno od ostrova Malty, odkudž dříve se přivážel. Techn. M. pěkný, nadprostřední, nejpěknější, prostřední, sprostý. Kh. v S. N., Cnkr.

Melism-a, ata, n., z řec., skupení not, jež hudební figuru činíc na jedné syllabě zpívati se má; slove také všeliká ozdoba v hudbě. — *Melismatický zpěv*, při kterém více tonů na jednu syllabu připadá. Vz S. N.

Melissa, y, f., meduňka, meduň, medovník, dle Melisse. V., Kom. M. officinalis, medun lékařská, doubravník, rojovník, včelník, matečník, marule, meduňka, Citronenkraut. — **M.** turecká, dracocephalum moldavica. S. N. Vz Kk. 178.

Melissový, Melissen-. M. vodička, D., kapky.

Melita, y, f., ostrov, Malta. — *Melitský.* — *Melitan,* a, m.

Měliti, il, en, ení; změliti = mělniti, zerbröckeln, zerreiben. — **co kde.** Chléb **mezi** prsty měliti. Jg.

Melitism-us, u, m.; léčení medem. S. N.

Melituria, e, f., močení medu. S. N.

Melivo, a, n. od koř. ml (mlíti), vz Gb. Hl. 146. Mahlvorrath, Mahlfrüchte. Do jiných mlýnů své m. dáti. Us. To je krásné m. Us. — **M.,** *mlení,* Mahlwerk. n. V. Nestačí mlynáři s melivem. Pam. Kut.

Melka, y, f., obilí po špicování rozestřené. Us. Deh.

Mělko, a, n., die Seichte. Již je m. (voda spadla). Us. Pro m. k městu přistati nemohli. Har. — **M.,** *mělce,* seicht. M. orati. D. — **M.,** *drobno,* kleinkörnig, fein. M. něco ztlouci. L. Vz Mělký.

Mělkosť, i, f. Untiefe, Seichtigkeit, Seichtheit. f. M. rybníka, řeky, základův; m. myšlénky, rozumu, mozku. — **M,** = *drobnosť.* L.

Mělkovati = mělce zacházeti, verweichlichen. — **se s čím:** s tělem. Kom.

Mělky, pl., f., trusky senné, Heuabfall. m. Us.

Mělký; mělek, lka, o; *komp.* mělčejší, mělčí, mělší. Mělkoučký, mělkounký. Od koř. ml. Gb. Hl. 146. — **M.** = *mělný, drobný,* klein, fein. M. popel, mouka, pepř tlučený, písek. L. — **M.** = *nehluboký,* na Slov. plitký, nicht tief, seicht. M. mísa, talíř, moře, řeka, voda; m. kolo v náboji (vz Mělce); m. myšlénka, rozum (prostý člověk), mozek, rozsudek, hlava. L. — **M.** místy *na Mor.* = *vlhký, mokrý,* feucht, nass. Jg.

Mellan, u, m., chem. sloučenina. Vz Šfk. 422.

Melné, ého, n. Mahlgeld, -groschen.

Mělněti, mělným se stávati, locker, mürbe werden. Jg.

Mělnický, vz Mělník.

Mělničina, y, f., mělnické víno, Melniker Wein.

Melník, a, m. = mleč. D.

Mělník (Mělník), a, m., mě. v Čechách, Melnik, dříve: Pšov, Dal.; 44., Bženo, Pelc. kron. čes. Vz S. N., Tk. I. 617., II. 398., III. 653. Uhodil Mělníkem v Hošku, až se Roudnice zatřásla (= notně selhal). Č., D., Lb. Vz Lhář. — *Mělnický* m. mělnišský, vz -ský. M. víno, Us., župa, probošt, kapitola. Vz Tk. I. 617., II., 398., III. 653. — *Mělničan,* a, m., pl. -né.

Mělniti, il, čn, ční; změlniti, mělnívati, mürb, locker machen, bröckeln. — **co:** zemi (kypřiti, drobiti). Br. — **co čím:** motykou.

Mělný = sypký, kyprý, locker, mulmig. M. země, prach. Ras. Sůl na prach m. roztlouci. Vys. — *M. člověk* = měkký, citlivý, mürb. Jg.

Melodický, z řec., zpěvný, libozvuký, melodisch, wohltönend, singbar. M. skala či stupnice, vz Skala v S. N. — **Melodie,** e, f., pěv, nápěv, zpěv v hudební skladbě, Rk., posloupnosť jednotlivých, rhytmicky spořádaných tonův. Hd. M. se nazývá vůbec každá upravená řada tonů; zvlášť pak sluje m. řada tonů, která se při rozmanitém střídání vysokých tonů s nízkými, dlouhých s krátkými sluchu jakožto okrouhlený celek jistého určitého rázu aneb výrazu představuje. Vz S. N. Tonfolge, Singweise, Melodie.

Melodíti, il, ění, muchlati, cuchati, wirren. Obilí se melodí. Us.

Melodram-a, -ata, n. (dle ,Slovo'), z řec., jest malá dramatická hra, v níž se řeč a hudba tak střídají, že hudba pokaždé city v řeči projevené prostředky svými dále provádí. Vz S. N. Schauspiel mit Musik zwischen den einzelnen Sätzen.

Meloplastika, y, f., z řec., umělé tvoření lící. S. N.

Melos, skloňuje se jako Epos, úd, Glied; zpěv, nápěv, Gesang, m., Lied, n.

Melothesie, e, f., z řec., zpěvní skladba. S. N.

Melothet, a, m., z řec., zpěvní skladatel. S. N. Tonsetzer, m.

Melotypie, e, f., z řec., tištění pohyblivými notami. S. N. Notendruck, m.

Melouch, u, m. Na melouch pracovati, jíti (pro sebe pracovati, ne pro mistra n tesařů, zedníků, pokryvačův). Také: *melouchovati.* — **Melouchář,** e, m., kdo na melouchy chodí. Us. Jg.

Meloun, u, **melounek,** nku, m., dýně. M. vodní, Zk., cucumis citrullus vulgaris. Wassermelone, f. Kk. 222., Čl. 87., FB. 36., KP. III. 27. Tvář jako melounek (kulatá).

Melounový, Melonon-. M. voda, semeno. Ras.

Melounšiti se, il, ení. — **okolo čeho** = ometati se, čuměti, herumschwänzen. Us., Deh.

Melpomene, y, f., v řec. bájesloví musa tragoedie. Vz S. N. — **M.,** 18. asteroid. S. N.

Mels, něm., Nouzka, Melče u Vyškova na Mor.

Melu, vz Mlíti.

Melún = meloun. V.

Meluzina, y, f., příšera báječná, kteréž se lučení a fičení větru připisovalo, pročež jí mouku a sůl za okna sypávali. Krok. Windsbrant, f. M. úpí (říká se, kdykoli vichřice zvuky pískavé vydává). S M-nou sůl lízati (= zemřelým býti, ještě dle pověry trochu mouky n. soli M-ně za okno dávali). Vz Smrť. C. Co bychom se už dnes k tomu chystali? Do té doby, kdo ví kde budeme s M-nou sůl lízati! Us. Ber. Deh. Keď vetor hvíždí, M. plače. M S. — Vz více v S. N.

Mělý (zastr.); měl, a, o; *komp.* mělejší, mělší = mělký, mělný, na drobno smletý, klein gemahlen, gestossen. L.

Membrana, y, f., lat., kožka, blána; též rukopis na pergamenu. Žer. List. Zarte Haut, Häutchen, Membrane. Vz KP. I. 270.

Memento, lat., pamatuj, pomni. M. mori, pamatuj na smrť. Gedenke (des Todes).

Memfi-s, e nebo -dy, f., mě. v Aegyptě. Memphis. — *Memfidan,* a, m. — Memfidský.

Memmi-us, a, m., jm. římské.

Memnon, a, m., aethiopské kníže. Vz S. N.

Memoary, pl. (fr. memoire, memoar), z lat. memoria, paměti, zápisky. Vz S. N. Gedenk-, Staatsschrift, f.

Memorabili-a, i, n., pl. dle ,Gymnasium', lat., pamětnosti, věci pamětihodné, Rk., památnosti. S. N. Denkwürdigkeiten, f.

Memorand-um, a, n., lat., pamětní spis, připamatování, Rk., celkové vyjádření o ně-

jnké věci, v němž rozebrána jest celá otázka a rozloženy jsou příčiny, na něž konečné rozsouzení o té věci se staví. S. N. Gedenkbuch, n.

Memori-a, e, f., paměť. *Pro memoria, promemorial*, lat., pamětní spis, připomnutování k něčemu, pamětní kniha. Rk. Eingabe, Denk-, Bittschrift, Erinnerungsschrift, f.

-men, přípona jmen podstatných: plamen od plá-ti, se-men, nom. slmě, břímě — břemene, kámen, písmě — písmene, rámě — ramene, ječmen, křemen, plémě — plemene, pramen, třmen, témě — temene, výmě — vemene, řemen. Vz Mkl. B. 237. Vz Tvoření slov. Jména na *-men* muž. rodu jak se skloňují, o tom vz Kámen, Křemen, Plamen, Pramen, Střemen, Ječmen, Kořen atd.

Meň (na Slov. měň), ě, **mník, mlk**, a, m., ryba, lota, Aalruppe, Rutte, f. D.

Měna, y, f., od koř. mi (v minonti), Gb. Hl. 144., změna, proměna, Aenderung, Wechsel. Jg. V chatrné měně hledati (přízně). St. Skl. — **M.**, *měna, výměna zvl. peněz*, Wechsel, Austausch; *též dům, úřad, kde se peníze mění, přijímají, vydávají*. Wechselstube, -bank, -haus, Münzamt. Měnu držeti (peníze měniti. Na měně sedí (penězoměnec). Měnu ustanoviti. V. Nádavek na měnu. Reš. M., úřad, kde zlato a stříbro se kupuje. Pr. Vše do domácích měn (Münzamt, Münzwechsleramt) nesli; v našich měnách každému má podlé slušnosti zaplaceno býti. V. — Arch. IV. 438. **M.**, Cours, *kurs*. M. směnečná, Wechselcours; m. peněžná, Geldcours. Smolík. Vz Kurs. M. zemská. Landesmünze. Pr. — **M.**, *pravá hodnota věci*, Werth, m. Kat. 225., 1365. Měna bohatá, Werthsache, f. Kat. 971.

Menadská káva z okolí Menada na poloostrově celebeském v Asii.

Menage (fr., menáž), domácí hospodářství; společný stůl n oběd, společ. strava. zvl. u vojska. Da., Rk. Haushaltung, Wirthschaft, Hanswesen, Ersparniss.

Menagerie, e, f. (fr., menažrí, obyč. se vyslovuje: menažerie), zvěřinec. Thiergarten, m. Rk.

Menandr-os, a, m., dramatický básník athenský nar. r. 342. př. Kr.

Měňany, dle Dolany, ves u Karlštejna. Tk. III. 90., 95.

Měnař, e, m., der Wechsler. Us.

Měnas, a, m., apatura, motýl. Krok.

Měňavka, y, f. M. obecná, amoeba radiosa, prvok. Frč. 8.

Měňavost, i, f. Schiller.

Měňavý, schillernd (in Farben), buntfärbig, bunt. M. barva, látka. D. — Na Mor. = schielend, šilhavý. D.

Menážní, Menage-. M. kniha, dozorce.Ćsk.

Mence, e, m. = Mohuč, Mainz. V.

Měnce, e, **měnník**, a, m. = měnec.

Mendíček, čka, m., malý mendík, kleiner Bettelstudent. Gl. 149. Mendíček ve škole byl. V.

Mendík, a, m., z lat. mendicus, chudý, žebravý školák. Pam. kut. 226. Armer Schüler. Na Slov. ministrant. — **M.**, Bettelmönch. Žer. List. 3: 12.

Mendikant, a, m., z lat. M-ti, žebrácí, žebraví mniši. Vz S. N.

Mendlík, a, m. = mendík.

Méně, méněji, meň, míň, adv. Vz Málo. Weniger, minder. M. býti (ubývati). V. Má míň než já. D. Ten méně věřil Bohu než svému tlumokn. D. Pije méně léky, více je chválí. T. Odtud méně za půl hodiny jest jiný kostel. Háj. Někteří něco míň počítají. Br. Ani jsem ho neviděl, tím méně s ním mluvil. D. Nic méně (ne méně), nichtsdestoweniger. V. O mnoho míň. D. **M. s gt.** Tři tolary méně grošův. Deslti osob méně v soudu zemském, když nález udělán býti má, nemají seděti. Zříz. Ferd. **,Oč' méně,** *vyslovovali staří instrumentalem míry*. Což méně lotem desieti hřiven. Kn. rož. 80. — *Na nejmíň, nejméně* = aspoň, mindestens. Har., Solf. — *Méněž — méněž* = vždy méně, immer weniger.

Měnec, nce, m., penězoměnec, der Wechsler. Vz Měnce.

Měnecký = měneční. Rk.

Měnectví, n. Wechslerei, f. Rk.

Měneční, Wechsel-. M. obchod. Balh. zem.

Menechněji (zastr.) = méněji, minder. Ms.

Menechný, malý, klein. M. hrnec. Us. u Petrovic. Deh.

Méněji, vz Méně.

Měnek, nku, m. Bronzit. Rk.

Menekrat-es, ea nebo a, m., jm. řecké.

Menela-os, a, m., král spartský, syn Atreův, bratr Agamemnonův.

Měnění, í, n., měna, das Aendern, Wechseln, die Abänderung. Jg. M. líce, tváři. V. Obchod míti v mění peněz (měnu držeti). V.

Měněnitý, méně nití mající. M. rostliny, které mají menší počet tyčinek než částek okvětí. Rostl.

Menhard, Menrad, Menrat = Meinhart. Gl. 150.

Mění, n., od míti, die Innehabung. Aby manžel vzdal dům svůj manželce své k mění a k držení. Kol. 45.

Mení = menší. Výb. I. Nemohl by m. býti. Št.

Měnicí = měnečný. Jg.

Měnič, e, m. Veränderer; Wechsler, m. Jg.

Měnička, y, f. Veränderin; Wechslerin, l. Jg.

Měnidlo, a, n., Tauschmittel, n. Rk.

Menipp-os, a, m., cynický filosof ku konci 3. stol. před Kr. Vz S. N.

Měnírna, y, f. Wechselstube. Vz Měna. D.

Měnitelnosť, i, f. Veränderlichkeit, Wandelbarkeit, f. Jg.

Měnitelný, nestálý, veränderlich. M. svátek, vůle, štěstí (vrtkavé), myšlení. V., Jg.

Měniti, 3. pl. -ní, měň, -ně (le), il, ěn, ění, měnívati. **M.** vztahuje se více k celku, *jinačiti* více k částkám celku. Aendern, verändern, wandeln, vertauschen, wechseln. Jg. — **abs.** Člověk mínl, pán Bůh měnl. — **co:** mravy a povahu m. V. Když tě vidí, barvu mění (bledne a červená). Jg. Pastvy m. Kom. Penize m. D. Když se žení, tolary mění, jak se oženil, malého peníze není. D. — **se.** Panská láska nebývá stálá, ale brzo se mění. D. Stokrát se změnila tvář jeho. Mění se člověk, vino, krajina. Jg. Počasí se často mění. Us. Dykyta se měnl, peří se mění (má pořád jiné barvy, schillert, spielt in verschiedenen

Farben, wechselt). Jg. — **se kde.** Vše se **na** světě, **ve** světě mění. D. Ve svých způsobích, mravích, povahách se m. V. Svět se mění a my v něm. Č. — **se čím.** Všemi barvami se m., in allen Farben schillern. Dch. Člověk časem se mění. Č. To vrstvou se mění. Kom. — **co kdy. Při** jeho vstoupení barvu změnil. Ml. — **se s čím** = měniti něco, etwas ändern. On se s ním každou chvíli mění. S přáteli se m. hanba jest. — **se komu od čeho.** Měnily se mu oči od slunce. Na Slov., Plk. — **se podlé čeho.** Kroje mění se podlé počasí. Ml. — **co po čem:** zlaté po groších. Gulden gegen Groschen umwechseln. Z F. I. XXXI. — **co za co:** koně za voly. Nt. — **Přes** den, **oh** den své smýšlení mění. Měnil **před** námi tento nákres. Měnil tuto práci **s námi, aby** byla lepší.

Měnivý, měnlivý, wechselnd, veränderlich. Rk.

Měnní, měnný, Wechsel-, Cours-. K měně náležitý. M. list (Courszettel), světnice (měna). V., Jg. — **M.,** ändernd, veränderlich.

Měnník, a, m. = měnec.

Meno = jméno. Kat. 1821. — **Menovatí** = jmenovati. Kat. 1932.

Menopaus-is, y, f., řec., ustání čmýry nechorobné.

Menorrhagia, e, f., řec., přílišná čmýra. S. N.

Menorrhoea, y, f., řec., měsíčný tok. S. N.

Menostasia, e, f., řec., zástava čmýry chorobně.

Menschengedenken. Seit M., od paměti lidské (světa). Seit undenklichen Zeiten, nad (přes) paměť lidskou. V. Není pamětníka, aby... Br. Ani za paměti lidské. V.

Menstru-a, í, pl., n., dle ‚Gymnasium', **menstruace,** e, f., z lat., měsíčné, čmýra. Rk.

Mensura, y, f., lat., míra. M. v hudbě, v sochařství, v šermířství atd. Vz S. N. Das Mass, Zeitmass.

Mensuralní zpěv n. hudba (nyní = figuralní), kde všecky noty přednášejí se dle přísně určité časomíry, opak: choralní zpěv. S. N.

Menšenec, nce, m. Der Minuend. J. Smolík., Sedl.

Menšení, n., das Mindern, die Minderung. D.

Menší, *komp.* adj. malý; *superl.* nejmenší; kleiner. Menším býti (ubývati). Čím dále menším býti. V. M. úředník, pacholek, D., soud v zemi české, Vš., kosatec planý menší, Byl., řádu sv. Františka menších bratří. Aqu. Při nejmenším. V., Br.

Menšina, y, f., menší část ku př. v shromáždění hlasujících. Die Minorität. To je patrná m. Pro návrh hlasovala jen menšina. Návrh zůstal v m-ně. Us.

Menšitel, e, m., der Verminderer. — **M.,** der Subtrahend. J. Smolík., Sedl.

Menšiti, 3. pl. -ší, menši, -še (íc), il, en, ení; menšívati, verringern, mindern, kleiner machen. Jg. — **co:** souzení někomu. Kom. Něco **ve** škole **na** stole nožem **dle** míry o hodný kus m. — **se.** Já se musím menšiti, ale on bude růsti. V. Hory, doly se menší (klesají, zanikají). Vys. — **se čím.** Vzdycháním jich muka se menší. Gmd. — **se čeho.** Menšilo se toho zlého. Bart. 136.

Menšítko, a, n., Minuszeichen (—). Sedl.

Ment, vz Mentina.

Mentagra, y, f., z lat., fikovina, lišej na bradě. S. N.

Mentěk, mentek, u, m., kožich suknem potažený. Na Slov.

Mentina, y, f., **ment,** u, m. Mentem, mentinou vše zkaziti, popleniti (= šmahem, napořád, auf einmal, gar, rundweg). D.

Mentiti (zastr.), z lat. mentiri, lháti, klamati. Leg. Proč tak mentíte synově? Pass. 189. Nementíme, ale tak jest, jak pravíme. — **kým.** A viec těma svatýma nesměl nikdy m. Pass. 189. Lügen, trügen, täuschen.

Mentor, a, m., přítel Odysseův a rádce jeho syna Telemacha. — **M.,** rádce, vůdce mladých lidí. Rk.

Mentorovati. Nestoudně m. (mentiri). Št. Vz Mentiti. Příliš poučovati.

Menuet, u, m., vážný *tanec* zdlouhavého chodu v $^3/_4$ taktu; 2. *hudební skladba* v témž ruchu. Rk.

Menýř, e, m., postranní, dlouhé dřevo u žebříku, der Seitenbaum an der Leiter. Rohn.

Měr, u, m., *lépe:* míra. Bez měru a směru (ziel- und zwecklos). Šm.

1. **Mera,** y, f. M olšová, psylla alni, mšice. Frč. 136.

2. **Mera,** y, f. = 100 kusův. Na Slov. Kd. Mera roku = 40 let. Na Slov.

Měra, vz Míra.

Merambulány, druh sliv. Us. Chrud. Kd.

Meran, a, m., mě. v Tyrolsku. Vz S. N.

Měrati = měřiti. Na Slov.

Meravý, erstarrt. Na Slov.

Měravý, měřící, zielend, messend. Měravým okem na koho zříti. Koll.

Merci (fr., mersi), díky. Dank! ich danke!

Mercuriali-a, í, n., pl., z lat., dle Gymnasium v pl., léčiva rtuť obsahující. Quecksilbermittel, m. S. N.

Mercurius, vz Merkur.

Měřčí, výměřčí, m., der Messer. Reš.

Měřečné, ého, n. = měřičné. Mahlmetze, f. Na Slov.

Merenda, y, f., z lat., svačina; veselá zábava, švanda. To byla m.! Je po m-dě. Rk., Šm., Jir. Jux, Spektakel. M. studentská.

Měření, í, n., das Messen, die Messung. V. M. jest vyhledávání, kolikrát jistá veličina (míra) obsažena jest v jiné stejnorodé veličině (již měříme). Blř. M. času, vz KP. I. 74. M. zemské; tyč k m. D. M. děje se skrze tříhraník. Kom. M. hvězdářské, zeměpisné, polní; m. výšky, báňské, mechanické, geometrické, fysikalní. Vz Měřictví, S. N.

Měřenka, y, f., die Visierlinie beim Geschütz. Bur.

Merha, y, f., prouh, Streif, Fleck, Narbe. Jg.

Merheleс, mrhelec, lce, m., planá růže, šípek, die Hagebutte. D.

Merhovaný = *pruhovaný, žíhaný,* buntgestreift. M. mramor, kámen, šaty, oděv, kocour. Pref., Gl. 150., Mus. 1839. 227. M-né roucho rád nosíše. Dal.

Merhovati, merhy dělati, bunutstreifig machen. Plk.

Merhule, e, f., meruňka. Na Mor.

Merhyně, ě, f., kurva. Na Slov.

Měřice, e, f. = míra. Mass, n. M. = *čtvrtce*, $^1/_{16}$ korce, der Vierling. — 2. *Rakouská m.*, Metzen, m. Dva české korce činí tři rakouské měřice. Jg. Poslední, nepíná m. D. Měřice činí nyní 0.6148682 hektolitru (5 měřic as 3 hektolitry). Vz Hektolitr.

Měřicí = *k měření*. Mess-. M. hůl, konev, šňůra (Messleine), stroj, klín, Jg., řetěz, Messkette), stolek, stolec. Čsk., Šp. Vz Měřický. S. N.

Měřický = *měřicí*, Mess-. M. praporeček, stolec, prut (tyč), Jg., náčiní, nástroje, řetěz, umění, šňůra, tyčka, stolek, místo. Nz. — **M.** = *geometrický*, geometrisch. M posloupnosť, Sedl., srovnalosť, poměr. Nz. Vz Měřicí.

Měřictví, í, n. Die Messkunst. Kom. M. jest nauka o veličinách prostorných nebo: jest ona částka mathematiky, která se obírá veličinami prostornými. Blř. M. (geometrie), longimetrie (měření délky), planimetrie (měření plochy), stereometrie neb těloměrství (měření těles); m. nižší, vyšší; synthetické, analytické; praktické, deskriptivní. Vz S. N. M. dolové, vz PK. III. 92. M. deskriptivní neb zobrazovací, analytické n. rozborné, synthetické n. souborné. Nz.

Měřictvo, a, n., das Geniecorps. Balbi.

Měřič, e, m., der Geometer, Ingenieur, Messer. V. M. zemský (vz Gl. 150.), Kom., městský (loketního zboží), Tk. II. 401., hranic, Plk.; báňský, hornický (Markscheider) měří borní jehlou n. střelkou (Bergkompass), načež na mapy rýsuje báňský rys (Markscheidezeug t. j. položení měr, štol, štrek, mašin atd.). Am. Byloliby třeba měřiče, tomu póvod má zaplatiti. O. z D. Prut měřiče zemského, die Messruthe. V.

Měřička, y, f., die Messerin. Us.

Měřičné, ého, n., podlé ‚Nové', co se odměří za odplatu mlynáři, výmelek, čtvrtce, užitek, Müllerlohn. Měřičné vzíti, odvésti. Přetahovati mleče měřičným. D. Nedávavše než půl mírky se strychu m-ného. Břez. 265. — **M.**, *mlatcům od mlácení dávané*, mlatné, der Drescherlohn. D.

Měřičný, měřičný, Metzen-. M. trubla. Us. M. umění, *lépe*: měřické. Jg. M. řetěz, Messkette.

Meridian, u, m., z lat., vz Poledník.

Měřídko, a, n. M. palcové (Zollstab), jednoduché, tisícinné, zmenšené. Nz. Vz Měřidlo, Měřítko.

Měřidlný = měřitelný, messbar. Měřidlny položils dni mé. Ž. kap. 38., 6.

Měřidlo, a, n., **měřídko, měřítko**, pravítko, der Massstab. M., sáhovka. Um. les. Měřidlo (míru) k něčemu přiložiti. Nz. Kdo nezná vlasti své, nemá měřidla pro jiné vlasti. Mus. M. klínové, Keilrichtmaschine. Čsk. M. skládací, m. pánve vnější Treitzovo, m. pánve vnitřní; m. na pánve Seyffertovo, Beaudeloqueovo. Vz Nástroje k pitvě, porodnické. Cn. Vz Měřítko.

Meřík, u, m. M. čeřitý, mnium undulatum, welliges Sternmoos. Čl. 173.

Merino, a, m., špan., *ovčák*. — **M.**, nejlepší druh španělských ovcí. — **M.**, a, n., keprovaná *látka* z vlny takových ovcí. Rk. Vz v S. N. Merinos.

Merion-es, a, m., jm. řecké.

Měřitel, miřitel, e, m., der Zieler, Richter. Bur., V.

Měřitelka, y, **měřitelkyně**, ě, f., měřička, die Messerin.

Měřitelný, messbar. D.

Měřiti, 3. pl. -ří, měř, ře (íc), il, en, ení; měřívati, messen; přirovnávati, vergleichen; směřovati někam, zielen, Absicht, Richtung haben. *Stran přísloví* vz Rozuměti, Krejčí. — **abs.** Jak kdo měří, tak se mu odměřuje. Č. Desetkrát měř a jednou řež. C. Dvakrat meraj a raz strihaj. Mt. S. Vzhůru měř! Hoch an! Čsk. Vímť já, kam ty měříš (směřuješ). — **co, koho:** zemi, V., plátno, pole. Us. M. co = směřovati k čemu. Kat. 1133., 1320.; = vážiti, ceniti. Kat. 1417. — **komu čím.** Který (hospodský) jim (pijákům) pěnou měří. Er. P. 369. — **co čím.** V. Kružidlem, D., loktem, krokem, Kom., okem, očima. Jg. — **co nač:** plátno na loket. D. Na dlouhý loket. V. Všecko měří (dělá) na dlouhé lokte (dlí, věc protahuje, je zdlouhavý). Jg. Věci tkané na lokte, tekuté na sudy, vědra atd., zrnaté na měřice atd. měřiti. Pt. Něco (někoho) na svou míru m. (Jaký on sám, tak i jiné posuzuje). Č. Plátno v krámě na lokte m. Ml. — **po kom, po čem:** po zajíci. Us. — **co k čemu** (přirovnávati). Když se k jiným měří (cnosť), lehce své všecko váží. Jel. — **kam.** Záboj hořúciema očima **v** Luděk měří. Rkk. 11. V pravo, v levo měř! Rechts (links) — an! Čsk. **Na** zajíce m. M. **k** cíli, Us., k terči. Šp. Jiní měřili k tomu, aby své osvobodili. Čr. Měřím k tomu (směřuji). Jel. Upřímo k nám měří. Us. Myšlením i snažností svou k tomu toliko měřili. V. Potůček měří upřímo tokem svým **do** Lužnice. V. Slepcj do očí mu měří. Er. P. 375. Střelbou, mečem proti někomu m. Č. — **co kde.** Řeč **na** váze měř, málo komu věř. Č. **Nad** slívami vodu m. Prov., D. **Pod** hvězdou měří stěny (opilý). Č. M. něco **před** někým. D., Šm. Když měřili **okolo** kláštera sv. Jiří. Háj. Do pytle něco m. — **k čemu, aby.** Vždy k tomu měřil, aby nás o to připravil. Solf. — **odkud kam, jak. Od** buku **k** buku (takový býval loket loupežníka slovenského, který na něm ukradená plátna mezi své lidi díval). Č. M. něco od oka, podlé oka. Da. **S** vrchu (do vrchu). Nz. Kdo z kouta měří, jistěji udeří. Č. Bez míry jen okem měřiti. — **co s kým.** Já jsem to s ním po něm ještě jednou měřil. — **se s kým** = zápasiti. Nt.

Měřítko, a, n. Vz *Měřídko*, *Měřidlo*, Massstab, m. M. do ohně, palcové n. palečník, posouvací n. posuvné, s měrou vídeňskou, metrové, metrické (Metermass, Čsk.), okované, s kloubem, Šp., s roznožkou, Bockvisir. Čsk.

Merk, u, m., slín, Mergel, m. V. Hnojiti merkem. Kom. — **M.**, z něm., znamení, stopa, Merkzeichen, Spur. Nemáte žádného merku, kdo tu věc ukradl? Na Moravě. Vzal si ho do merku, v merk; má ho v merku (na očích, pozoruje ho). Us

Měrka, y, f., malá míra, ein kleines Mass. Na Slov. = míra osmi žejdlíkův. Jg.

Merkantilní, kupecký, obchodní, tržební. Merkantilisch, kaufmännisch. Rk. M systém. Vz S. N.

Merkaptan, u, m., sulfhydrat ethylnatý t. j. alkohol, jehož kyslík sírou zastoupen. Šfk. 476.

Merkovati, šp. z něm. merken, pozorovati, znamenati; na Slov. bdíti, bedlivým býti, wachsam sein. Plk. — **M.** prádlo = na něm písmena vyšívati hlavně červenou bavlnou, je znamenati. Da.

Merkulina, y, f., nepokojná, zlá osoba, eine unruhige, böse Person. Us., Jg.

Merkur, a, Mercuri-us, a, Merkuriáš, e, m., bůh římský obchodu a diplomacie. Vz S. N. — **M.**, Dobropán, nejmenší oběžnice nejblíže okolo slunce se točící. Vz S. N. — **M.**, u, m., rtuť dvanáctistěnná. Nz.

Merkurial, a, m., mercurialis, Bingelkraut, n. V.

Merlík, u, m., rostlina, chenopodium, Gänsefuss. M. všedobr, ch. bonus Henricus, der ausdauernde Gänsefuss; bílý, ch. album; chilský, ch. quinoa, Quinoapflanze; nejvonnější, ch. ambrosioides, das mexikanische Traubenkraut, Kk. 150., 151.; zvrhlý či durmanolistý, ch. hybridum; zední, ch. murale; smradlavý, psoser, ch. vulvaria; hroznovitý, lebedník, ch. botrys. FB. 32. Vz Čl. 127. M. městský, ch. urbicum; červený, ch. rubrum; smokvolistý, ch. ficifolium; sivý, ch. glaucum; mnohosemenný, ch. polyspermum; metlovitý, ch. scoparium. Jg.

Merlíkovitý, k merlíku podobný. M. rostliny, chenopodeae. Rostl.

Merlink, a, m., niticarpo, ryba. Rostl. — **M.** veliký, víno červené, grosser Merling. Jg.

Mermo, mermomocně, mermomocí = docela, zcela, zhola. Mermomocí na tom stál. Chtěl tam mermomocí. Jg. Pan Černín chtěl m. jedno mouřeninské pachole koupiti. Har. II. 163. Durchaus, schlechterdings.

Měrné, ého, n., plat od měření, das Messgeld. D. — **M.** = směrné.

Měrnice, e, f., šedivka černá, ballota nigra, rostl. FB. 63.

Měrnosť, i, f. Numerus im Stil.

Měrný = mírný, friedlich; měru obsahující, eine Metze enthaltend; k míře náležející. Mass-. Jg. — M. střelec, který dobře míří, ein gut zielender Schütze. Šp.

Merodíti, il, ění, zle hospodařiti, verschwenden; toulati se, schwärmen. Us. Turn.

Mero-e, dle Euboea. Zk. Ostrov a hlavní město Aethiopie.

Merokele, y, f., z řec., průtrž stehenní. S. N.

Merope, y, f., choť messenského krále Kresfonta. Vz S. N.

Merop-s, a, m., jm. řecké.

Měrosloví, n. Metrologie. Rk.

Měrostroj, e, m. Graphometer. Rk.

Merotec, tce, m. Baryt, Schwerspath, t. j. síran barnatý (schwefelsaurer Baryt). Sfk. 177. Vz Bř. 29.

Merotičitý (merotík v sobě obsahující). M. dusičnan, kysličník, nebesničňan, solčník, solnovodičnatan, síran, sirnovodičnatan, siřičník, nhlan, voda, vtožan. Presl.

Merotík, u, m. (baryum), prvek nalezající se toliko v sloučení s kyslínou uhlíkovou n. sirkovou n. křemíkovou. Presl.

Měrověda, y, f. = metrika. Rk.

Merovingické písmo, vz KP. 306.

Merovingové, první dynastie králů franc. v Gallii. Vz S. N.

Měrový, Mass-.

Merseburg, Mezibor.

Měrství, n. = měřictví. Rk.

Meršámka, šp. z něm. Meerschaum, dýmka z mořské pěny, pěnovka.

Meruňka, y, f., **meruň**, ě, pol. mierunka, z lat. prunus armenica, něm. Aprikose. V. Vz Kk. 252., Čl. 36., FB. 101., KP. III. 274.

Meruňkový, Aprikosen-. Us.

Meruzalka, y, f., ribes: červená, ribes rubrum, rybíz, Ribisel, Johannisbeere; černá, ribes nigrum, schwarze Johannisbeere, Gichtbeere; srstka (chlupatka, jahoda zelená, polka, angrešt), ribes grossularia, Stachelbeere. M. horní (hluchá, planá; rybíz planý, hluchý, ribes alpinum); skalní, r. petraeum. Vz Kk. 203., 204.; Čl. 48., FB. 96.

Meruzalkovité rostl., ribesiaceae, ribiselartige. Vz Kk. 203.

Mesalliance (franc., mesaljãns), nerovné manželství. Missheirath. Rk.

Mesec, sce, m. Kupferkies, m. Šfk. 325.

Měsečka, y, f., měsidlo, nádoba, v níž víno s vodou se mísí. Mischgeschirr. Rež.

Mesenterie, e, f., otok žláz okružních. S. N.

Mesenterit-is, y, f., řec., zánět okruží. S. N.

Mesenteri-um, a, n., řec., okruží uvnitř těla. S. N.

Mesiáš, vz Messiáš.

Měsíc, e, měsíček, čku, m. (na Slov. mesac, rus. mésjac, pol. miesiąc, lat. mensis, skr. mâs, lit. menesis, menû, goth. mena, strněm. mâno, řec. μήν. Schl. Cf. Fk. 153. M. od měř-iti (r se změnilo v s), měsíci = měřící, poněvadž se jím čas odměřuje. Jir. Slované vyměřovali rok podle světla lunního (měsíce). Slované západní zachovali stará jména měsíců ve spisech i ve mluvě; Rusové a Srbové mají jména latinská. Jir., Erb. Jména leden, duben, květen, červen, srpen, říjen atd. jsou jména přídavná a naši předkové psávali: dubna měsíce, nikdy dubna prostě. Tedy měsíc ledův, dubův, květův atd. Jir. — Rozeznáváme a) **měsíc planetu**, jenž zemi naší průvodcem jest, lunu. Der Mond. Proměny měsíce, D.; nový m., m. je na nov, Sych., novoměsíc, novolunní, Neumond, Š. a Ž.; m. rohatý, půl měsíce, první čtvrť; plný m., na plně m., úplněk; světlo měsíce, Jg., Š. a Ž.; m. hrbolatý (poslední čtvrť); zatmění měsíce neb na měsíci; m. se zatměl, zatmívá. V. M-ce přibývá, ubývá. Kom. Po novém měsíci měsíce přibývá, po úplňku měsíce nbývá; čtvrti m-ce; podoby m-ce, die Mondesphasen. Š. a Š. M. v teleskopu, vz KP. II. 176. Vliv měsíce na magnetičnosť zemskou. Vz KP. II. 192. Čas oběhu, dráha (Mondbahn), S. N.; skvrny, hory, mapa, měna, odlehlosť, tabule, místopis měsíce; hory na m-ci. Nz. M. kosatý. Rk. Zatmění m-ce úplné, částečné. Tl. M. vychází, zapadá; m. svítí jako rybí oko. Š. a Ž., Č., D. Vypadl po m-ci (= utekl). D.

Nedbám na měsíc ani na hvězdy, když mi slunce svítí. Jg., Pk. M-ce při nastání nechval. Č. Měsíček má studánku (znamení deštivé doby). Č. Mladý (nový) m. nesvítí celou noc (mladá sláva brzy zajde). Lb., Pk. — Vz Hvězdička, S. N. Pes štěká na měsíc. Da. — *b*) **Čas čtyř neděl**, der Monat. M. siderický či hvězdný (siderischer Mond, periodický, pravý), tropický neb zvratný, synodický n. soudobný n. souběžný (drakontische Umlauffzeit, S. a Ž.), anomalistický, sluneční, papežský nob apoštolský. Nz., S. N. Za měsíc; každý m. Rok má 12 m-cův. Za uherský měsíc (= nikdy). Č. M. přibytný. Kom. Tomu dítěti jsou tři měsíce. Rk. Hladič měsíc, Flitterwochen. Reš. Vz Líbáček. Je-li nový m. studený, je také celý m. bezo změny. Kda.

Měsícoslov, n, m., menologium, ve východní církvi kniha na všecky měsíce roku životy svatých obsahující. Dch.

Měsícovitý, měsíci podobný, mondförmig. Rostl.

Měsícový, Mond-. M. kruh. Jg. M. hory, rok, nzly, tabule, hodiny, Nz., kámen. KP. III. 197.

Měsič, e, m., der Mischer. Měsič těsta. Kneter, m. D.

Měsíčan, a, m., der Mondbewohner. Mus.

Měsíček, čku, m. M. vychází, svítí atd. Das Mondchen. — **M.**, *rostlina*, krusiček, calendula officinalis, Ringelblume. FB 45, Kk. 166., Čl. 101. M. nivní, obecní, lnční (blatouch bahní). Jg. — **M.** *z chleba*, prostřední střídka vykrojená. Us. — **M.**, *nerost*, odrůda živce s modravým leskem, Mondtstein, m. Bř. 38.

Měsíčenka, y, f., lunarinm, die Mondviole, rostl. Kk. 215.

Měsíčina, y, f., der Mondschein. D.

Měsíčitý, mondförmig. M. plocha. Rostl.

Měsíčka, y, f., die Mischerin. D.

Měsíčné, ého, n., měsíčný plat, die monatliche Abgabe. 1710. — **M.**, u pohlaví ženského měsíčný květ n. růže n. čmýra, katamenie. Der Monatsfluss. D.

Měsíčně, monatlich. D.

Měsíčně, čte, n., dítě neb zvíře měsíc staré. Us., Č.

Měsíčnice, e, f., lunaria. M. lesní, l. rediviva. FB. 74. — **M.**, eine Mondsüchtige. Jg.

Měsíčnictví, n., die Mondsüchtigkeit. D.

Měsíčník, a, m., měsíčný člověk, náměsíčný, ein Mondsüchtiger, Nachtwandler. V. — **M.** *svítivý*, orthagoriscus mola, ryba. Frč. 284. — **M.**, u, m., *měsíčný spis*, die Monatsschrift. — **M.**, *měsíčný tok* (žen, čmýra), der Monatsfluss. Na Slov. — **M.**, bolehlav voliký (rostlina), cicuta virosa, Wasserschierling, m. D.

Měsíčno, a, n., die Mondeshelle; m., adverb., mondhell.

Měsíčnosť, i, f., das Mondlicht, -schein, m. D. — **M.**, nemoc, Mondsucht, f. Zlob.

Měsíčný, Mond-. M. okolek, kolo, oko, rok, noc (světlá), Jg. (= *měsíce planety se týkající*); 2. = *jednoho měsíce, 4 neděl*, monatlich, Monats-. M. žold, spis, květ (tok, růže, čmýra), Jg., služné, plat, náležitosť, denník, díl, mzda, zpráva, lhůta, splátka, úrok, Šp., hojemství, odklad, světnice (která na měsíc se najímá), nájemné, pachtovné. J. tr.

Měsidlo, a, n., vz Měsečka. Reš. — **M.**, *kopisť*, Knetscheit. D.

Mesit, u, m., kysličník methylnatý. S. N.

Měsiti, zastar. = mísiti. Jg.

Měska, y, f., zastar., Chaos. Rk.

Měsle, pl., f. = jesle. Reš.

Meslo, a, n., místo měslo od koř. más, měs (měs-ecь), tvořeno příponou -tlo: měslo, jako máslo z mastlo (maz-tlo), pročež význam jeho „měřítko, míra": odměřený kus pole, louky, terasu, plotu nebo kůže (tento význam u jirchářův); v Kat. 2302., ‚znak, znamení.' Prk. k nauce o tvoř. kmenův, 22. Cf. Gl. 150. Dělí-li se sousedé na Mor. o trávu nebo dříví v lese, nadělají dřívo *mesel* a potom o ně losem rozhodují. Mřk.

Mosmerism-us, n, m., zvířecí magnetismus, magnetické léčení dle dra. Mesmera. Vz více v S. N. Thierischer Magnetismus.

Měsný. V pivovaře káď veliká měsná, der Scheuerbottich. 1490. Gl. 150.

Mesoma-cer, kru, m., stopa: ◡◡ - ◡◡, učitelkyně, prozaháleti.

Mesopotamie, e, f., řec., krajina v Asii (země mezi dvěma řekama, moziříčí). Vz S. N. — *Mesopotamský*.

Mesostyl-on, a, n., řec., místo mezi dvěma sloupy. S. N.

Messalina, y, f., jméno dvou císařoven římských z 1. stol. po Kr.

Messana, y, f., mě. v Sicilii, nyní Messina. — *Messaňan*, a, m. — *Messanský*.

Messen-e, y, f., jm. více řec. měst. — *Messeňan*, a, m. — **Messenie**, e, f., byla hornatá krajina v Řecku, obsahující jihozáp. část Peloponnesu. Vz S. N. — *Messenský*.

Messiáš, e, m. (Messyáš, mesyáš, V.), vykupitel. Messias, m. — *Messiášský*. M. obrazy. Vz S. N.

Messina, vz Messana.

Messinghammer, Mosazov u St. města na Mor.

Mest, mstu, m., z lat. mustum, Most, m. Ht. — **M.**, *nevykysalé víno*. Us. Vz více v Štk. 677. M. dělati. Mstem chuť míti; m. šlapati, tlačiti. D. Z hroznů vinných do sklenice mstu natlačiti. Sokol. — **M.** *z ovoce jiného*, m. višňový, z hrušek. D. Vz Mošt.

Městec, e, n., malé město, Städtchen, n. Jg.

Městec, stce, m., městečko, městys, Marktflecken, m. Heřmanův Městec, Hermannsstadt, Zlob., Králové M. S. N. Vz Tk. III. 126.

Městecký, Markt-. Rk.

Městečko, a, n., Städtchen, n., der Marktflecken. V. Okolní m-ka popálil. Flav. V městečkách. Vz -ách, Lokal.

Mésti (v obec. mluvě: mecti), metu, meť, -ta (ouc), tí, ten, ení. Mésti m. met-ti, *t* před *t* v *s*. Vz Mus. 1867. III. str. 256. Vz Násti, Másti. **M.** = házeti, werfen; chvoštištěm čistiti, kehren. V. — **abs.** Nové koštiště dobře mete. D. — **co čím**: podlahu, smětí chvoštištěm. V., Kom. — **kde. Před** svým domem, před svými dveřmi. Us. Každý ať před svon síní (před svým domem) mete. Us. Metla holka ve světnici. Er. P. 422. M. **pod** stolem. Č. Článkem tkadlec při tkání po zemi nemete (nehází). Jg. — **co kam:** smetí

proti zdi, ke zdi. Smeti do kouta, z kouta, ode zdi, na hromadu, v jámu, před domem, za stodolou s oráčem mésti atd. — se = *meteliti se*. Snih se mete (stöbert).

Méstl, zastr. = másti; mésti.

Městice, e, n. = městce.

Mestlcové, z rodičův, z nichž jeden byl bílý a druhý rudý. Tl. M., smíšenci, potomci Europanů a Kreolů s Indiankami. Vz S. N.

Městis, vz Městys.

Městisko, a, n. = místo, Ort, Raum, m. Na Slov.

Městišče, e, n., místo kde co je, zastr. Dům s městiščem. Výb. I. Vz Městiště.

Městiště, městiště (zastr. městišče, měščišče), e, n. = *městisko, místo*, Platz, Ort, m., Stelle, f. Jg. M. dávního stavení. Troj. Na svém m-šti stavěti. Mus. — M., *místo, kde město stojí*, der Platz für eine Stadt. Jg. Na městišti hradišti, kdež nyní Tábor. Bls. 47. — Dal., liáj.

Městiti, il, ěn, ění, uměstiti, auf einen Ort stellen, setzen, locare.

Městka, y, f. Blutadergeschwulst, f. Sal.

Městknati, městknávati, na místo dávati, in einen Raum bringen. — **co kam: do** pytle obilí (= dávati, stlačovati). — **koho** (zdržovati, baviti, aufhalten, unterhalten. Tak tu městknaly ty sladkosti vraha. Ráj. — **se kam.** Aniž vše se do stodoly městkná (Raum haben). Pík. — **se čím:** brou se m. (baviti). Puch. — Lépe městnati. Prk.

Mestkomin, a, m., kominík. V.

Městňan = měšťan. Výb.

Městnati, vz Městknati.

Mestnlti, il, ění, mstem chutnati, mostig schmecken. Jg. Víno -mestní. D.

1. **Mestný**, zastr. = mstný, mstě sloužící. Rach-. Jir., Rkk. 19.

2. **Mestný**, Most-. M. nápoj. Jg.

Město, městečko, a, n., lit. městas, Schl., od met (met-nonti), tedy město m. mětto rozšířením kmenového *t* před příponovým *t* v *s*, tedy = rozbitý tábor. Vz Gb. Hl. 107. Dle Fk. 154. od koř. *mit* bydleti; srv. zend. mit, lotyš. mitu, lit. mintù bydlím, zend. maêtha bydlo, obydlí. Prk. Die Stadt. — *Jména měst*, která dle 1. muž. sklon. se skloňují, mají v gt. sg. příponu -*u*, nebo -*a*. Znamenají-li jenom *jeden předmět, nejsou-li rodová, obecná*, mají z pravidla -*a*: Řím-a, Záhřeb-a, Londýn-a, Jičín-a, *ale* (obecná jména): Plsek—Písku, Most-u, Potrohrad-u, Dnb-u, než Tábor, a. — *Jména měst v -av a -im* ukončená jsou *rodu žen.*: Čáslav, Boleslav, Chrudim, Kouřim. O skloňování těchto jmen vz Chrudim. Přišel do města Upsala Sp. m.: Upsaly. Pk. — **M.** svobodné, věnné, Nz., královské n. svobodné (vz Gl. 151., S. N.), poddané, hražené, S. N., ochranní (Sebutz-), Rk.; velkoměsto, které má více než 100000 obyvatelův. Tl. M. otcovské, krajní, pod ochranou, D., otevřené (zdi obradních nemající), tvrdé n. hrazené, zavřené, veliké, malé, lidné, pěkné, sídelné, hlavní, krajské, horní (na Slov. báňské), kupecké n. obchodní, král. věnné, vnitřní, Jg., staré, při moři, skladní. V. V Praze: Staré, Nové, Židovské město (Malá strana a Hradčany). M. venkovské. Us. Město spravuje starosta (purkmistr; **ne:** měšťanosta, vz toto) s městskou radou vznášeje důležitější věci na výbor. Pt. M. (obec městská), vz Rb. str. 268. Obyvatel města (měšťan), usedlý v městě; m. podmaniti, vybojovati, mocí vzíti, ve svou moc uvésti, bladem vyležeti; města dobyti, se zmocniti; z města vypověděti, vystrčiti; do města přijíti (za měšťana); dvůr za n. před městem. V. M. založiti, pobořiti, oblehnouti, nepříteli poddati, z kořen vyvrátiti. Flav. M. majestatem vysaditi. Kram. M. zdíti. Dal. M. zlésti, Har., m. ztéci, útokem dobyti. D. Někoho za m. vyvésti. Flav. Za městem bydleti. D. Kravím oknem z města vyskočiti. Prov. D. M. bez lidu, mlýn bez vody a dům bez střechy za nic nestojí. Jg. Vel'ké mesto vel'ké pestvo. Mt. S. — **M.** = *obyvatelé*. Celé m. o tom mluví. Us. — **M.** *nové* (Hradiště nad Metují). **M.** *nové* (Neustadtl) v Jihlavsku. **M.** *nové za Vídní*. **M.** *staré* v Olomoucku. **M.** *horní* (Bergstadt) v Olomoucku. Vz S. N. Bříza na bráně, škola na krámě, fara na chrámě a krčma v chrámě jest v Novém městě nad Metují. Hrš.

Městoburec, rce, m., kdo město bouří, pobuřuje, znepokojuje, der Stadtaufwiegler. Šš. Sk. 201.

Mestoměr, u, m. Mostmesser, m. Techn.

Městoprava, y, f., zastr., die Stadtverwaltung.

Mestový, Most-. M. děber, Mostzuber, m. Jg.

Městskosť, i, f., städtische Art. Rk.

Městský. Města *se týkající*, Stadt-, städtisch, städtlich. V. M. zdi, střelnice, hrad, tvrz, kuchyně, obecné knihy, rada (magistrat), služebník, pacholek, synek, dcerka, hejtman, pečeť, písař, oděv, Jg., V., Kom., D., lékař, obyvatel, obvod, zemiště, věznice, obec, občan, soud, statek, hejtmanství, dům, radnice, trh, vojsko, řád, radní, výbor, zastupitelstvo, škola, voják, starší obecní, starosta, stráž, erb, znak, J. tr., sady, archiv, bank, účtárna, pokladnice, hospodářství, důchod, sudí, dluh, váha, správce, celní. Šp. M. grunty, knihy, věci, vz Rb. str. 268. M. osoba osedlá, ein ansässiger Städter. Pr. 1861. str. 26. (Václ. II.) **M.** = *měšťanský*, Bürger-, bürgerlich. Ve věcech válečných a městských. V. M. stav. Jg., S. N. Po městsku. Jg. — **M.**, *zdvořilý, zvedený*, höflich, städtisch. M. řeč. V. Po městsku = zdvořile. V.

Městys, městis, m., bylo nesklonné (městce, městec). Jg., Mk. V každém městys. Smrž., Stelc. *Ale nyní slovo to skloňujeme*: m., u, m.; ovšem starší a lepší slovo jest: městečko. Cf. Mkl. Gr. II. 328. Prk.

Měšačka, y, f., měchačka, Kochlöffel, m. Us.

Měšcořezec, zce, m., Beutelschneider, m., *lépe*: taškář, měšečník. D.

Měšcovitý, beutelförmig.

Měšcový, Beutel-.

Měšček, vz Měšec.

Měšec, šce, **měšeček, měšček**, gt.ečku, m., malý měch, tobolka, taška, pytlík, vaček, der Bentel, Säckel. V. M. zdrobnělé od *,měch.'* M. na peníze, odutý (plný), Kom., obecní (pokladnice), zavěrací, zamišový; m. srdce, u varhan, nárokův. Jg. Do svého měšce toliko naháněti (o sobci); Trestání na měšci; Přes m. mrskati. V. Ze svého měšce platiti.

Ctib. Jest mi na to krátký m. Sych. Měšcem podmazal. Sych. Vz Porušený. Č. Vytřes měšec. Jir. dh. M. na to nedostačí. Har. Vzalby i s měšcem (lakomý). Č., D. Lépeť jest m. uraziti nežli osobu. Troj., Lb., Č. Na cizí měšec tráviti a hrdě sobě počínati. Reš. Nejde to z tvého měšce (správcům a podobným se říká. Vz Hospodářství). Č. Těšinskými jablky m. nacpává. D. Kdo neprohlédá očima, prohlédne měšcem. Kdo neprohlídá a neotvírá očí, musí měšcem dotahovati. D., Pr., Č. Každému jest jeho m. mil a mně můj. Vz Sobectví. Lb. Kdo m. tratí, nechť hřbetem platí. D. Přítel měšec, a rodina pán Bůh (= pravé přátelství řídké). Č. Ten méně věří Bohu než svému měšci. Č. Snáze z několika měšců než z jednoho. Č. Měšcem musí notně hnouti, kdo žádá na důstojnosť se vypnouti. Č. Nechať huba nevadí se s měšcem. Č., Lb. Vz Šetrnosť. Potáhl ho za měšec (vyloudil na něm; ošidil ho). Č. M. plný pavučin. M. pavučinami zatáhnutý. Najlepší priatel' je mešec; Cena do mieška nepadá. Mt. S. M. jeho má souchotiny. Prázdný m. přičinlivosť plní (vz Pracovitosť); Vzal by i s měšcem (vz Nesyta); Srdce k Bohu, ruka ke kordu a k m-ci nesahej (vz Cizí). Lb. Co bratr to bratr, ale měšcové úhlavní nepřátelé. Pk. Vz Kradí.

Měšečka, y, f., v již. Čech. = vařečka. Kts.

Měšečnatý, měšče podobu mající, beutelförmig. M. semena. Rostl.

Měšečník, a, m., zloděj, který *měšce krade*. Beutelschneider, m. V. — 2. *Kdo měšce dělá*, der Taschner. Tk. II. 542. D. — 3. *Boháč*. Kon.

Měšečný, Beutel-, Sack-. M. kamení (v měchýři). Jád.

Mešek, šku, m., vz Mech.

Měšek, šku, m. = míšek.

Měšenovité rostliny, bittneriaceae, Bittneriaceen. Vz Kk. 226.

Měšice, ves v Táborsku. Tf.

Měšíček, čku, m. = měšeček. Vz Měšec.

Měšita, y, f., medžet, u, m., jm. mohamedanské modlitebnice. Vz S. N. Její štíhlé sloupy slovou minarety. Brt. Moschee, f.

Měška, y, f., miška, různice, bouřka, nevole, Uneinigkeit, Fehde, f. Miešku učiniti. Živ. Karla IV. Ta m. trvala dvě letě. Výb. I.

Meškač, e, m., der Zauderer. Jg.

Meškačka, y, f., die Zauderin. Jg.

Meškalec, lce, m., ein Säumiger.

Meškání, n., dlení, zdržování, das Zaudern, der Verzug, die Verweilung. Bez m. přijíti. V. Pakli bychom toho všeho neudělali, tehdá ihned bez meškání, kteráž by dva z nás rukojmí napomenuta byla, máme a slibujeme vjeti a vlehnouti. Tov. 129. — M., *obmeškání, překážka*, die Verhinderung. V.

Meškanlivosť, meškanlivý, na Slov. = meškavosť, meškavý.

Meškatel, e, m. = meškač.

Meškati, al, án, ání. *M.* = zdržovati koho, aufhalten, hindern; zdržovati se, sich aufhalten, bleiben, harren, verweilen, zögern, V.; dlíti, nepospíchati, säumen, zögern, zaudern, V.; bydleti, bývati (Pk.), wohnen. Jg. — **abs.** Kde tak dlouho meškáš? Us. Ať mnoho nemeškám. V. Abychom nemeškajíce na faru šli. Vrat. Pamětliv buď, že smrť m. nebude. V. Není možná déle m. (dlíti). D. Nemeškej (pospěš). Háj. Aby obec nebyla meškána. Sob. 15. — **co, koho.** Čas milosti meškají. Br. Aby soudcové meškáni nebyli. Ferd. zř. Aby to (německé) na česko se vyložilo a soudcové aby se nemeškali. Z. F. I. Toho, kdo tě čeká, nemeškej. Kom. — **(koho) čím.** Zbytečnou řečí koho meškati. V. Ať nemešká dílem svým. Br. Vykonání přísahy vzatým odvoláním m. J. tr. Meškáš mne ptaním. Ml. M. příjezdem. Arch. I. 74. Tiem rač nemeškati. Výb. I. 870. Aby nemeškal svú příjezdů. Hl. Zaplacením daně **proti** řádu m. J. tr. — **(koho) v čem.** V této mé prosbě nemeškej, prosím. St. skl. — **kde.** V chalupách m. Us. Plavec mešká **za** větrem **u** boku ryby. Ráj. **Na** pustinách m. Orb. pict. — **na čem.** Aby pro něho lid obecní na svých potřebách nebyl meškán. Sob. 39. — **jak dlouho.** Nechtěl zde déle m. jedno **za** dvě neděle. Hl. — **k čemu.** Na těch věcech mysl se zatíná a k jinému mešká. Kram. — **s inft.** Nemeškal toho učiniti. Br. Nemeškej přijíti. Br. — **(se) čím, s čím, v čem.** Nemeškej s žádostí. Ml. Nedlouho s věcí svou se meškal. V. Zbytečnými věcmi se m. Us. Meškám se s tím. Kom. Meškal se tím. Kom. M. se v něčem. Har. — **se kde.** Nz. M. se **na** cestě. Br. M. se **při** čem = důkladně, obšírně probírati. Nz. — **se za čím** (zdržovati se). Nemeškaj sě za tiem, co je zde, ale toho hledaj, by všel do nebe. St.

Meškavě, váhavě, zauderhaft. V.

Meškavosť, i, f., váhavosť, dlení, die Zauderhaftigkeit, Saumseligkeit. V.

Meškavý, zauderhaft, säumig, saumselig. V.

Měškovitý, beutelartig. Krok.

Měškovník, u, m., cuellaria. Rostl.

Mešnatý, mechovatý, moosig. Rostl.

Mešní, mešný, Mess-. M. kněz, kniha (missal), Jg., roucho (humerale, alba n. říza, cingulum n. pás, manipul, štola, ornat; tunicela, dalmatika; kvadrat, mitra), nadací, peníze, zámysl n. úmysl (obecný n. zvláštní). S. N. — **Mešné**, ého, n., plat za mši, das Messgetreide, Messgeld. Jg., Gl.

Mešník, a, m., der Messpriester, který jen mše slouží nemaje žádného duchovního obročí. Vz Gl. 151. — **M.**, dysdera, pavouk. Krok.

Mešný, vz Mešní. — **M.**, *mechovatý*, Moos-, voll Moos. Reš.

Měšťácký = městský, s vedlejším naznačením potupy, kleinstädtisch. Měšťácky si počínati. M. hry. Č.

Měšťáček, vz Měšťák.

Měšťák, a, **měšťáček**, čka, m. = měšťan, (s příhanou). Städter, Städtler, Spiessbürger, m. D.

Měšťan, měštěnín, a, m., pl. měšťané, vz -janín. Měšťané, od ‚*město*‘, obyvatelé města; *st* před -jan v *šť* se změnilo. — **M.**, *obyvatel města*, Stadtbewohner, Städter, m. Kom., D., Kram., St. skl. — **M.** = *právo městské mající*, Bürger, m. Mezi m-ny zapsati. V. M-nu náleží obmýšleti dobré vlasti své. Láska měšťanů paveza vrchnosti. Pr. M-né nejvzácnější. V. Vz Měštěnín. Vz Rb. str. 268., Obec.

Měšťánek, nka, m., kleiner Bürger, Kleinstädter.

Měšťanka, y, f., žena mající právo městské, Bürgerin; žena měšťanova, f. Bürgersfrau. D.

Měšťanosta, y, m. Toto slovo utvořil Rosa, ale jest *špatně* tvořeno. Slova v *-osta* (starosta) tvoří se od slov končících se v *-ost*, ale slova *měšťanost* není. **Lépe**: starosta, přednosta, nebo staré: purkmistr. D., Jg., Šb. Ale správně by bylo tvořeno *městnosta* od zastar. městný (srv. místný a strsl. městьнъ). jako přednosta od přední. Prk.

Měšťanský, Bürger-, bürgerlich. V. M. nevole, V., přísaha, daně, smlouva, Jg., právo (vz Tk. II. 294.), sbor branný, stav, živnosť, S. N., list (měšťanství), beseda, nemocnice. J. tr. — **M.** = *zdvořilý*, höflich. V.

Měšťanství, í, n., právo měšťanské, das Bürgerrecht. V. Do m. někoho přijíti (přijatí). Vz -ství.

Měšťanstvo, a, n. = měšťané, die Bürgerschaft, Bürger. M. branné, Bürgermiliz, f. Čsk. Vz -stvo.

Měštěnín, a, m. Zn m-na přijíti. V. Nyní toho slova už neužíváme, nýbrž slova: měšťan. Pl. (vz -in, -janin): měšťané, *ne*: měštěnínové; poněvadž přípona starodávní sg. -janin v pl. v -jané se krátí. Mš. Jestli kdo kupcem, chceť měštěninem býti. Reš. M. usedlý, ansässiger Bürger. Sob. 14. *Měštěninka*, *měštěninský*, *měštěninství* = měšťanka, měšťanský, měšťanství.

Městiště, vz Městiště.

Městka, y, f., *městský lid*, *měšťanstvo*, Stadtleute. Co my chudá m. proti němu pořídíme? 1558. — Břez. — **M.**, *ženská z města*, die Städterin. D.

Meštrejch, u, m., z něm. Möstrich, vařené víno, gesottener Wein. V.

1. **Met**, mtu, m., míra rakouská 30, dle Gl. 32 měřice obsahující, Hus, Troj., V., Gl. 151 (z r. 1490.), der Muth.

2. **Met**, u, m. *Mety v tělocviku.* Moty na koni, na koze, na stole metacím dělati. Mety dějí se na pravo, na levo. Mety jednoduché na výsody, výskoky, sesedy, seskoky, přeskoky a výdrže dělíme; dle pohybů nohou v mety únožmo, zanožmo, odbočmo, předmožmo, skrčmo, roznožmo, přemety. Mety s obratem v pravo, v levo, schylmo, skrčmo. Vz Výskok, Výdrž, Přeskok, Vyšvih, Výsed, Stříž, Skrčka, Kolo. M. s orudím, od zadu, z boku. Mety na hrazdě, na bradlech, na žebříku, vz Hrazda, Bradla, Žebřík. Tš. Vz KP. I. 572.

Meť, i, f. = zmatek, die Verwirrung. St. skl.

Meta, y, f., lat., cíl na konci cirku, okolo něhož závodicí vozkové zahýbati musili. Das Ziel. Vz S. N.

Metabas-is, e, f., přechod; v logice: odchylek; v řečnictví = apostrofa. S. N.

Metabol-e, y, f, z řec., proměna, změna, Umwandlung, Veränderung; v grammatice přendání písmen za příčinou libozvuku; v řečnictví sestavení protiv v obráceném pořádku. S. N.

Mataceton, u, m., tekutina. Cukr za sucha s vápnem žíravým destillovaný činí m. Šfk. 544.

Metací, Wurf-. M. stroj. Rk.

Metač, e, m., **metatel**, e, m., der Werfer. Us.

Metadlo, a, m. Wurfmaschine, f. Rk.

Metafora, y, f., z řec., přenáška, přenos, přenůška. M. jest tropus na *podobnosti* se zakládající, kde místo slova pravého, vlastního užíváme výrazu obraznějšího na př. jaro se usmívá; voda stříbropěná; on jest beránkem v míru ale lvem ve válce', což jest skrácené přirovnání místo: on jest v míru jako beránek, ale ve válce jako lev. Šíře rozpředená m. stává se allegorií. S. N. M. není než skrácené přirovnání, kladouc za věc přirovnanou přímo tu věc, ku které se přirovnává. Přenášky se činí 1. od věcí bezživotných a) na věci životné. Bůh jest studnice dobroty nevyvážená. Byl mu štítem dobrým. b) Na jiné věci bezživotné, zvl. na činnosti a vlastnosti lidské. Víra zhasla, láska ustydla. — 2. Od věcí životných a jich činností a) na věci neživotné, zvl. na činnosti a vlastnosti lidské. Odstonpila naděje vše křesťany. Rozkošem uzdy nepouštěj. b) Na jiné bytosti životné. Záboji bratře, ty udatný lve. Dítky své na tuhé uzdě držel. — *Pozn.* Ve příčinách velmi mnohých užívá se metafor pro nedostatek slov vlastních, a takové metafory slovou katachrese. Slunce vychází. Večer nadešel. Hrůza mne obešla. Rozum potuchne. Písmo zapaluje k dobrému. Vz více v KB. 232. Metapher, Uibertragung, f., verblümter Ausdruck, Gleichniss, n. M. čistá, pravá. Vz Mus. 1844. str. 430., Zk. Ml. II. 159., 162.; Mk. Ml. 310.

Metaforický, z řec., přenesený, metaphorisch, übertragen, verblümt.

Metafras-is, e, f., řec., přendání; opsání, vyjádření jinými slovy. S. N.

Metafysika, y, f., z řec., die Metaphysik, nauka o poznání nadsmyslných věcí. Rk. M., věda filosofická, zabývající se hledáním a výkladem realných principií vyjevů vůbec. Vz S. N.

Metagogie, e, f., z řec., v řečnictví: opakování týchž slov. S. N.

Metagram, u, m., přepis; překlad. Abschrift, Nachschrift, f.

Metagrammatika, y, f., filosofie mluvnice.

Metachromatopie, e, f., řec., umění přenášeti lithografované barevné obrazy na jiné věci (dřevo, sklo, kov atd). Vz S. N.

Metachronismus = anachronismus.

Měťák, u, m., nádoba, v které se řezanka s obrokem míchá (koryto). Na Mor. Mřk.

Metakritika, y, f., kritika kritiky. S. N

Metalepsi-s, e, f., řec., figura, kde se klade následující místo předcházejícího, hrob m. smrť. S. N.

Metall, u, m., z řec., kov, Erz, n. — **Metallage**, y, f., řec., změna, vyměnění. S. N. — **Metallický**, kovový. — **Metallika**, y, f. (z fr. metallique), druh státních papírů v Rakousku a' Rusku, poukázka na ražené peníze a úroky ve stříbře splatné (alo v Rak. nyní úroky papírovými bankovkami se vyplácejí). Auf Silbergeld lautende Staatspapiere. Vz S. N. — **Metallochromie**, e, f., řec., barvení kovů. S. N. Vz KP. II. 224. — **Metal-**

loidy či nekovy. Vz Šfk. 14., 26. Metallähnliche Körper. — **Metallurg,** a, m., **metallurgista,** y, m., znalec kovů, hutník, Erzkundiger. Rk.

Metallurgie, e, f., nauka o kovech, jak se kovy a některé sloučeniny jich z rud dobývají. S. N.

Metamorfický, z řec., přeměněný. M. útvary, kamení. Nz. — **Metamorfosa,** y, f., Verwandlung, f., přeměna, proměna, přetvoření, Rk., proměna těl ve tvary jiné. Vz S. N.

Metání, n., vz Metati. M. se na novo (o obilí), Nachschoss., m. Dch.

Mětanka, y, f. = hnětinka. Us. u Stankova.

Metapont-um, a, n., mě. Lukanie. Vz S. N.

Metasiti, il, ení, wedeln. — **čím.** Pes metasil ocasem. Us. u Jílového. Mý.

Metathes-is, e, f., z řec., přesmyknutí, přesmyčka písmen ku př. Herkules a Heraklos. Rk., S. N.

Metati, metám a meci, eš . . ., metej a mec, metaje a mece, tal, án, ání; metnouti, tnul a tl, ut, utí; mítati. — **M.** = házeti, werfen; kotiti se, Junge werfen, ausschütten; zmetati, abortiren. Jg. — **abs.** Kočka metá (kotí se). D. Hřmí-li toho měsíce, bude dobré obilé, ale dobytek bude m. Partl. — **koho, co:** losy, V., seno (s vozu shazovati), kotrmelce, kozelce, kotolce, Jg., mladé (roditi). Šp. — **čím.** Kostkami m. Jel. Ostrými šípy **proti** městu m. Ben. V. Voda mostem metá, Plác., lodí, Us.; očima, kamenem m. Tkadl., Lk. Nedvěd, když je u slúpa přivázán, hlavů mece i sem i tam. Št. Metáchu korábem. Výb. II. 56. Sobů **po** mršo m. Alx. — **co oč.** O můj oděv mecí los. Br. — **(se) co kam:** na hromadu. V. Hrách **na** stěnu m. (darmo napomínati). M. se na koho = vrhati. M. sokola na zajíce = vrci. Šp. Potom na kůži jimi tuze metali. Bart. K. p. 212. 36. M. dary **mezi** lid. Reš. Zlato mecí mezi oheň. Boč. **Před** svině nemáš perel metati, rovně po nich co po blátě hudou šlapati. Rým. Koruny své **k** nohoum tvým metají. Kom. Kantora rváti, **přes** drý metati. V. Výstrahu tvou u vítr metáme. V. Metnul vlasy šedé ve tvář stojícím okolo něho. Čes. Vč. V oheň m., Kat. 2214., v peci. Kat. 2899. M. **do** žalářův. Br. Kamenem do vody. Záv. Tu bouř vlny metá do lodě. Koll. Vz Brt. Instrt. 62. Jako duchem závratu poraženi sami sebou do propasti mecí. V. Zpupně **proti** nebi mecí rouhání. Ráj. Proti městu šípy ostrými m. Ben. V. — **odkud.** Nádoby **od** sebe metali, aby snáze utéci mohli. Flav. M. **z** děl koule. Bur. Včely z oule do oule se metaly. Kom. Braň od sebe m. V. Těla **s** hradu metati. Dal. 29. S koně m. Troj. Každého **přes** hlavu s koně metáše (v sedání). St. skl. — **co komu.** Co psu metal mu pokrm. Štelc. — **kuly.** Slunce červené ohně metalo po vrcholích. Č. Lev je *okny* z hradu metáše. Výb. II. 68. M. něco **přes** plot. Us. — **se.** Obilí se metá (jde do klasů), schosst. Us. Viděli jsme m. se delfíny. Pref. Mece sa ako popálený had. Mt. S. Moře vždy mece sě i sem i tam. Srdce sem i tam sě mece. Št. Sebou sem i tam bolestí se mece. Ler. — **se kde.** Počo se ve mně (plod v životě) m. St. skl.

Metaur-us, a, m., řeka v Umbrii (v Italii).

Metec, tce, m., hazeč, metač, der Werfer. Alx. Výb. I. 165.

Metek, tku, m., malý met. Vz Met. Ovsa 3 metky. 1545.

Metele, e, f., v Krkon = vánice sněhu. Vz Metelice. Kb. Schneegestöber, n.

Metelice, e, f., chumelice, svějka, prášenice (sněhu), Schneegestöber, n., stöbriges Wetter. Severní vítr m-ce přináší. Br. Zimné m. Zb. Vz Martin.

Meteličné povětří, Schneegestöber, n. 1523. D.

Meteliti, il, ení, běžeti, rennen. Ten meteli. Us. Poličan. — **se,** chumeliti se. Sníh se meteli, stöbert. Us.

Metelka, vz Metla.

• **Metell-us,** a, m., jm. plebejské, římské rodiny. Vz S. N.

Metelní, Ruthen-. M. rána, Brikc.

Metelnictví, n., umění ve vzduchu se přemítati, die Voltigierkunst. Č.

Metelník, a, m., skákač, kdo v povětří se přemítá, der Luftspringer, Voltigeur. Č.

Metempsychosa, y, f., řec., přechod duše člověčí v tělo jiného člověka. Vz S. N.

Metení, n., das Kehren, die Kehrung. D.

Mětení, n., die Verwirrung.

Metenice, e, f. = metení; metelice. Jg.

Mětenka, y, f., drchanka. Wirrstroh, n. — **M.,** otep ječné slámy. Na Mor.

Mětený, gewirrt. M. sláma = mětenka. Jg.

Meteor, u, m., z řec. *M. nazývá se každý výjev ve vzduchu* (výjev povětrní), Lufterscheinung, f. M-ry jsou: vodní (mlha, mračna, rosa, déšť, páry, sníh, kroupy), elektrické (bouřka, blesk, hrom), zrakové nebo optické (duha, červánky, svítání atd.), magnetické (magnetická jehla jedním koncem vždy k severu ukazujíc). Tl. — **M.** *v užším smyslu:* pevná hmota na zem z prostoru světového stržená, S. N., letavice, povětroň, padající hvězda. Š. a Ž. Vz Povětroně.

Meteorolog, a, m., z řec., znalec n. zpytatel povětrních úkazův. Rk. Vz Meteor.

Meteorologický, meteorologisch. M. stanice.

Meteorologie, e, f., věda zanášející se poznáváním a vysvětlováním úkazů povětrných, jich původu a souvislosti. Vz více v S. N.

Meter, vz Metr.

Meteš, rychlý běh, zrychlený poklus. Der Schnelllauf. Čsk., Tš.

Metršiti, il, ení, čerstvě běžeti, utíkati. Schnell laufen. — **před kým.** Zajíc před honcem meteší. Us. (u Litom.) V.

Mětež, e, m., zmatek, nepořádek, odboj, Verwirrung, Unordnung, f., Aufruhr, m. M. byla všeobecná, Sš. Sk. 228., 229., v m-ši lidu vzíti za své. Sš. Sk. 229. Toť není řád podlé zákona božího, ale divný m. Odp. br. 1507.

Mětežiti, il, en, ení = másti, verwirren. Rk. — **en.** Us.

Methoda, y, f., z řec., návod, navedení k něčemu; způsob vyučovací. M. slove každá pravidelná čili uspořádaná cesta, kterou se

jakési soustavy v něčem docíliti může, téměř tolik co česky návod, navedení. Vz S. N. Methoda mluvnice, vz Gb. Uved. do mluv. str. 11. Methode, Verfahrungsart, f. M. obortivní v lékařství, způsob potlačovací. Rk. Vz Návod. M. vyučovací slove způsob, jakým učitel žákům svým vědomosti vštěpuje. Blř.

Methodický, návodný, methodisch, ordnungsmässig.

Methodika, y, f., z řec., nauka o způsobu vyučovacím. Rk. M. jest nauka, jak by lze bylo nějaké množství buď věcí neb pojmů soustavně uspořádati; rozeznává se ode *methody* tím, že methoda jest uspořádanosť sama, methodika však nauka čili proprava k ní. Vz více v S. N. Methodik, Lehrkunde, Wissenschaft der Vortragsweise, f. M., hodogetika, methodika při vyučování (akroamatická, dialogická, erotematická n. katechetická, sokratická, názorná, vzájemná), při vychovávání (domácí, přirozená; umělá, cizí). Vz více v S. N.

Methodisté, společnosť náboženská, odrůda anglické biskupské církve, pietistického směru. Vz S. N. Methodisten.

Methone, y, f., bylo mě. v Řecku. — *Methonský*.

Methud, a, Metuděj, e, m. M., arcibiskup velehradský. Dal. Metud a jeho bratr Cyrill. Pulk. Vz S. N.

Methyl, u, m., plyn bezbarvý. Šfk. 479.

Methylamin, u, m., plyn. Vz Šfk. 615.

Methylnatý. M. kysličník. Šfk. 479.

Methylovodík, u, m. Methylwasserstoff, m. Šfk. 509.

Methylový alkohol, Methylalkohol. Šfk. 479.

Methylozínek, nku, m. Šfk. 479.

Methymn-a, y, f., bylo mě. na Lesbu. — *Methymňan*, a, m. — *Methymenský*.

Mětice, dle Budějovice, ves v Chrudim. Tf.

Metier (fr., metjé), obchod, živnosť, povolání, Rk., zaměstnání, řemeslo. Handwerk, Gewerbe, n., Beschäftigung, f., Beruf, m.

Metla, metelka, y, **metelice**, e, **metelička, metlička**, y, f. M. od met (metu), vz -la. — **M.**, *chvost k metení*. Us. v Přer. Kd. Besen, Kehrbesen, m. Nová m. dobře mete (zametá). Mt. S. — **M.**, *prut, rozha*, Ruthe, Gerte, f. V. M. k bití. Us. Metlou, metlami mrskati, švihati, trestati; z metly vyrostlý. Žádný dvěma metlama švihán býti nemá. V. Nikdo dvěma metlami trestán nebuď. Rb., Lb. Každý sám na sebe metlu váže. Sk. Metlička na plačtivou Ančičku. Er. P. 3. Metle (metly) odrůsti. D. Když děti z metly vyrostou. Reš. Židká m. dobré dítky činí. Metla vyhání děti z pekla. Reš., Č. Vz Kázeň. Čím milejší syn, tím větší metlu viň. Č. — **M.**, *bič, trest*, Ruthe, Plage, Geissel, Strafe, Züchtigung, f. Jg. Zemi v metle železné spravovati. V. Sám na sebe metlu ulomil (uřízl, Č., Š. a Ž.). D., Lb. Vz Neštěstí, Trest, Neprozřetelný. Metlou přes zadek pasovati. Vz Trest. — **M.** *v bot.*, panoha na stromu n. keři. Ast, m. — **M.**, *metlice*, koukolnice, klas planý. L. Vz Stoklasa, Metlice. Der Raden. — **M.**, *světlo za kometami* (vlasaticemi) se táhnoucí. L. Der Schweif der Kometen. Vz Ocas.

Metlář, e, m., kdo dělá košťata, Besenbinder, m. Tk. II. 374.

Metlářka, y, f., die Besenbinderin. Jg.

Metlice, e, f. M., malá metla, metlička, ein Gertlein. — **M.**, *jméno některých rostlin*, die Schmiele, der Windhalm. M., deschampsia: m. trsnatá, d. caespitosa; křivolaká, d. flexuosa. FB. 10. M. anglická či jílek ozimý, lolium perenne, gemeiner Lolch; m. francouzská či ovsík luční, arrhenatherum avenaceum, Glatthafer, französisches Raygras. Čl. 158., 155. M., chundelka, agrostis spica venti. FB. 8. M. pstrá (aira caryophyllea); m. vyvýšená (festuca elatior); m. bohatá (smetlice, odemka, poa fluitans); m., smetlice (melica nutans); m. (ferula); m. (hippuris); m., koukol (agrostema githago). Kde roste stoklasa, žíví se pán i chasa, kde roste metlice, neživí se ani slepice. Jg. Oř mělko, sej řídko, urodí se m. Pk.

Metlička, y, f., vz Metla. V.

Metliní, n. Besenkraut, n., scoparia. Na Slov. Plk.

Metliště, ě, n., místo, kde proutí roste, Gesträuch, n. V.

Metlovatý, křovatý, besenartig. M. bylina. Reš.

Metloví, n., dlouhá tráva, hippuris. Reš. Vz Metlice.

Metlovka, y, f., ferula. Das Ruthenkraut. Rostl.

Metlový, Ruthen-.

Mětně (zastr.), ve zmatku, matně. Výh. I.

Metník, u, m. Mejtník v Táb. Bž. M. míra 8 žejdlíkův, ein Massel, n. Us.

Metnouti, vz Metati.

Mětný, mětený, Wirr-. M. sláma. D.

Metoikové, z řec., byli cizinci v Athenách usedlí. Vz S. N.

Metonomasie, e, f., řec., změna jména přeložením na jiný jazyk: Niger—Černý. S. N.

Metonymie, e, f., z řec., soujmennosť, přejmenování, změna jména. M. jest tropus zakládající se na poměru, jaký jest mezi příčinou a účinkem, mezi věcí předcházející a následující, mezi látkou a věcí z ní vytvořenou mezi znakem a věcí samou. Tak jest m. ku př., užíváme-li místo *stáří* slova *šediny*; když místo: ‚*čtu spisy Kollárovy*‘ říkáme: ‚*čtu Kollára*‘; nese větev olivovou m. nese zvěsť o míru. S. N. V lese narozeno, skopcem potaženo, koněm hovoří (housle). Rod vymřel po meči i po přeslici. Vz KB. 232. Namentausch, m. Vz Mus. 1844., 431., Zk. Ml. II. 164, Mk. Ml. 309.

Metošiti = metešiti.

Metovaný, gewirkt, gewoben? M. košile, věnce, facúny. Gl.

Metovati = strniště orati, Stoppel stürzen. Kauhl. Vz Metovaný.

Metr, u, m., z řec. *μέτρον*, míra délky. M. činí 10 decimetrů, či 100 centimetrů, či 1000 millimetrů, či 1·286077 víden. lokte, či 1·6836 čes. lokte, či 0·53 sáhu (1·90 metru činí sáh). — 1□ metr činí 100□ decimetrů, či 0·3□ sáhu, či 10·01□ stopy. — 1 krychlový (kostkový) metr činí 1000 krychl. decimetrů, či 31·66695 krychlových stop. Meter, m. — **Metr**, a, m., u myslivců = starý zajíc,

kterého psi nesnadno uštvou. Šp. Ostatně vz Maitre.

Metra, y, f., řec., děloha. — **Metralgie**, e, f., bolesť matky. S. N.

Metrický, z řec., měrný, časoměrný, skladoměrný, Rk., měroslovný, metrisch. — **M.** *míry a váhy*. Nz. M. soustava měr a váh. Vz Ar, Litr, Metr, Gram.

Metrika, y, f., z řec., skladoměřství, měrověda, Rk., skladoměří, měrosloví, Nz., jest nauka o rozměrech veršových, založená na základech libozvuku a rhytmu. Vz více v S. N., Zk. Ml. II., 185.; Šš. 3., Verš, KB. 1. Metrik, Lehre vom Versbau, f.

Metroblennorrhoe-a, y, f., z řec., bílý tok z materníku. — **Metrocele**, y, f., kýla materníku. — **Metrologie**, e, f., část praktické geometrie, která jedná o měrách a váhách rozličných zemí a míst. — **Metroloxie**, e, f., šikmé postavení materníku. — **Metrocarcin-us**, u, m., rak materníku. — **Metromanie**, e, f., nymfomanie. – **Metrometr**, u, m. = chronometr. — **Metronom**, u., m., taktoměr. Vz KP. II. 45., 46. — **Metronymica**, pl., n., osobní jména po matce. S. N.

Metropol-is, e, f., mě. Thessalie.

Metropolita, y, m., dle Despota, v řím. církvi = biskup, Metropolit, m. Vz S. N.

Metroskop, u, m., z řec., nástroj se zrcadlem k vyšetřování dělohy.

Metrotomie, e, f., z řec. vyřezání dítěte z matky, pupkořez. S. N.

Metr-um, a, n., z řec., rozměr, míra; míra syllab ve verši. KB. 1. Silben-, Versmass, n. V metrice nazývá se tak verš složený z jistého druhu stop aneb sloha složená z jistého druhu veršů; verš a sloha nazývají se pak podlé stop v nich užitých metrem iambickým, trochejským atd.; sloky pak někdy též dle básníků: m. sapfické atd. S. N. Vz Mk. Ml. 312.—315.; Zk. Ml. II. 188.; Šš. 15.

Metuje, e, f., řeka v Čechách, v Hradecku, něm. Metau.

Metulenka, y, f. — metlička, metla. Na Slov.

Mětýnka, y, f. = měténka.

Metz, lat. Mediomatrices, čes. Mety, pevnosť něm. v departementu moselském. Vz S. N.

Meuble (fr., möbl), movité zboží zvl. svršky, svrchky. Bewegliches Gut, Habe, f.; Hansgeräthe, n. Rk.

Meute, fr., möt, smečka psův. Rk. Eine Koppel Jagdhunde.

Mexiko, a, n., země v střední Americe. — *Mexičan*, a, m.; pl., -čané. — *Mexický*. M. zálív. Vz S. N.

Mez, e, **meze**, e, dříve a na Mor. posud: **meza**, y, f., z medja. Vz Gb. III. 106. M. byla podlé Vacerada: „porca inter duos sulcos terra eminens", prostřední nejvyšší místo záhonu (ostředek), když se obhání a záhonky neorané se nechávají. Meze se činily vedením pluhu. Vz Hranice. Pr. 1869. str. 121. (Brandl). M., cesta úzká z pravidla travou porostlá jedno pole od druhého dělící, der Rain, die Wildfahre. M. jsou místa, která grunty sousedů dělí. Jíti po mezi. Sednouti si na mez. Jg. Mez podorati, rozorati, přeorati (na škodu souseda uorati, zmenšiti, zrušiti). Meze přeorati také = přes šňůru tesati, proviniti, vz Marnotratný. Mezi něco obehnati. D. O mez se vaditi. Dal. Choditi rychtářovou mezí (šmatlati, přišlapovati obuv, šámati, vz Švec). Č., Jg. — **Meze**, í, pl., *hranice*, *pomezí*. Vz Rb. str. 268. Gränze, Angränzung, f. M. hořejší, dolejší, přirozené, dělané, politické. Meze města, Kom.; v mezech obce své. V. M. rolí. Jg. Za mezmi království. Troj. Mezí proti nepřátelům brániti. V. Meze s plnosti osaditi. V. Pře o meze (mezní), narovnání o meze; vyhraniti meze. J. tr. M. mysliveckého práva. D. O m. se tahati; mezmi krajiny děliti, Kom.; meze ukládati, měřiti, vyměřovati, vyznamenati, vysaditi, V., odměřiti, vykázati, Dch., obnoviti. Sp. K mezím se blížiti. Us. V mezech co zdržovati. Kom. Meze klásti, překročiti; m-í slušnosti vykázaných se držeti. Nt., Dch. V mezech svých se nedržeti, nezůstávati; přes m. se pustiti, dáti; z mezí vykročiti, vyskakovati, vyvinouti, V.; přes m. sahati; z mezí vystoupiti. D. Plnomocník plnomocenství svého meze ať nepřekračuje. Kom. Odkázati někoho v meze slušnosti, práva, poslušnosti. Brs. 101. M. vytknouti. Br.; m. panství svého rozšířiti. V. Jako nějaké m. jim ukládaje. Br. Potok kde by byl za meze, když vyschne, přece meze staré zůstanou. Jeden každý při spravedlivých mezech gruntů svých buď zachován. Meze opatrovati řádem a právem bezpečnější jest, nežli mocí a odbojem. Jistých mezí kdyby žádná strana neukázala, než aby s obou stran toho užívali, to na póly rozděleno buď. Mezí jistých kdeby strany neukázaly, v moci úřadu to má zůstati, jak to mezi nimi rozdělí. Br. — **M.**, *mezník*, *mezní kámen*, der Gränzstein, cíl, meta. V. Vz Mezník, Hranice.

Mezče, ete, **mezčátko**, a, n., das Junge vom Maulesel. Rk.

Mezdnář, e, m., ze mzdy najatý, der Miethling. 1410.

Mezdník, a, m., der Miethling; Söldner. Rk.

Mězdřiti = mizdřiti.

Meze, vz mez.

Mezek, zka, m., dříve mezh a starší mezg (Gb. III. 108.), equus hinnus, jest míšenec zplozený z oslice s hřebcem koněm. Vz S. N., Frč. 383. Der Maulesel. Mezek od kone a oslice. V. Soumar na mezka klade se. Kom. Pracovati jako m. (tuze, úsilně). Jg. Oslové (mezkové) vespolek se drbí (hlonpí se chválí). Jg. — **M.** = *hloupý*, *váhavý člověk*, *osel*, ein dummer, träger Mensch. Jg.

Mězenec (zastr. miezenec), mězinec, nce, m.; mězený, miezený i. e. prst, u Čechů prst mezi malíkem a prostředním (Goldfinger), u jiných Slovanů lépe: malík (der Ohrfinger). Jg., Sal. Lépe *mězinec* než *mezinec* od strsl. mězinъ junior, minor (stsl. mězinьсь = filius natu minimus), jež Mkl. lex. srovnává s lit. mažas, lotyš. mazs = parvus. Prk.

Mezenti-us, a, m., kníže etrurské, protivník Aeneův. Vj.

Mezera, y, f., **mezerka**, **mezírka**, Č., od mez, vz -era; prostor mezi něčím, Zwischen-

ranm, Riss, m., Lücke, Spalte, f. Jg. M. mezi zuby: žlabina; mezi vory a jednotlivými částmi loukoti a trouby (u pumpy) atd.: střh. Šp. Zde je m. D. Prokopali jsú ruče jeho i nohy jeho; bok jsú jeho kopím otevřeli: těmi mezierkami mohú okusiti, kak jest pochotný buoh mój. Ms. M. tonů, vz KP. II. 283.—285. M. v něčem. Us. Mezery zavříti. Bř. Ve zdi žádné mezery nezůstalo. Br. Střelbou m-ru ve zdi učiniti. Br. M-ry zahraditi a vyplniti. Kom. M-ru protrhnouti a zase zatarasiti. Kom. Mezer nadělati, viele Lücken reissen; učiněné mezery, gerissene Lücken. Dch. M. členová, Gliederdistanz, f. Čsk.

Mezeříč, e, m., mč. na Mor., Meseritsch. M. nad Oslavou, Meseritsch ob der Oslau; M. pod Rožnovem, M. unter Rosehnau. — *Mezeřičan*, a, m., pl. -né. — *Mezeřičský*, mesefický. — Vz Meziříčí.

Mezeřiti, il, ení, mezeru dělati, eine Lücke machen. Kom.

Mezerni, Zwischenraum-. Ja.

Mezerovatosť, i, f., Lückenhaftigkeit, f. Jg.

Mezerovatý, lückenhaft. Um. les.

Mezh, a, m., zastar. = mezek. St. skl.

Mezi, předložka, strč. mezu, staroslovan. meždu, pol. medzi, lat. inter, jest gt. čísla dvojného od meza, z mezů vzniklo mezu, mezi, a znamená tudy to, co s obou stran, s obou mezí. Klade se *A)* **s akkusativem** *na otázku kam? O místě* k vytčení běhu činnosti s obou stran več, v místo, jež věci dvěma mezema od sebe odděluje, pak vůbec uprostřed čeho, in der Mitte von, nach der Mitte hin, unter, zwischen. (Dle Mkl. S. 412. označujo předměty, mezi které, do jejichž středu pohyb se děje). Já přiběhl mezi ně dolů. Svěd. Vstoupil mezi dvéře domové. Svěd. Mezi své přišel a svoji ho nepřijali. Br. Neroznáší mezi lidi a nepomlouvá. Kom. Mezi lidi jíti, mezi nepřátely vpadnouti, mezi něco se vložiti. — *B)* **S instrumentalem** *na otázky kudy, kde? 1. O místě* k vytčení směru činnosti kudy s obou stran, místem, jež prostředkem obou stran jest, jež ve dvou mezích jest, pak vůbec prostředkem čeho. Zk. Dle Mkl. S. 749. označuje předměty, mezi nimiž něco je, se děje. Ten etnosti mezi jinými předčil. V. Rozsudkové mezi nimi nčiněné. Z. F. I. Řeky mezi hřehy svými běžl. Kom. Zběhl se mezi nimi souď. Svěd. Řeky s ječením tekou mezi úžinami. Kom. Svády mezi pány a obcí povstaly. V. — *2. O čase* k vytčení současnosti (označuje dobu, v které se co děje. Mkl. S. 749.), jako: Mezi tím otec zemřel. Mudr. Mezi pitím nic nejedí a mezi jídlem nic nepijí. Ler. — Vz Superlativ. — Zk. Skl. 267., Ml. II. 35. — M. Slova s předložkou ‚mezi' složená. Mkl. B. 416. Vz násl. slova.

Mezihor, u, m., **Mezihoří**, l, n., město v prusk. Sasku, Merseburg. Vz S. N. — *Mezihořan*, a, m. — *Mezihorský*.

Mezihrodí, n., Ort zwischen Furthen. Jg.

Mezihrví, n., místo mezi brvami. L.

Mezibuněčina, y, f.,'Intercellularsubstanz, f., u rostl. Kk. 5.

Mezičára, y, f., Zwischenlinie, f. Rk.

Mezičasí, n., Zwischenzeit, n. D.

Mezičelistní (intermaxillarní) kosť (zlatá) v hořejší čelisti některých ryb, ptákův a ssaveův. Vz S. N.

Mezidějství, n., Zwischenspiel, n. D.

Mezidobí, n. = mezičasí. Rk.

Mezidruží, n., Mittelschlag, m. D.

Mezidveří, n., der Raum zwischen den Thüren. Mkl.

Mezihájí, n., pole n. louka v lese. Us. Ber. Dch.

Mezihláska, y, f., Mittel-, Zwischenlaut, m. Berg.

Mezihory, pl., f., **Mezihoří**, n., pohoří v Čechách, das Mittelgebirge. M-ří za Košíři a za Libní. Vz Tk. II. 542.

Mezihornatý, mezihorní, zwischen Bergen liegend. M. krajina. Háj.

Mezihra, y, f., vz Intermezzo.

Mezihradí, n., místo mezi hrady. Č.

Mezichlopný, mezi chlopněmi jsoucí. M. semenice. Rostl.

Mezichřípí, n., der Knorpel zwischen den Naselöchern. Ja.

Mezikloubní chrupavky. Ssav.

Mezikoření, n., die Stelle zwischen den Wurzeln. Dch.

Mezikorní roubení, das Propfen zwischen der Rinde. Kouhl.

Mezikrál, e, m., Zwischenkönig, m. Jg.

Mezikrokví, n., prostranství mezi krokvemi. Dch.

Mezileský, zwischen Wäldern befindlich. Dch.

Meziměsíčný, zwischen zwei Monaten oder Monden. Jg.

Mezimluva, y, f. Zwischenrede, f. Jg.

Mezimluvný, zwischenredend. M. úsudek (interlocutora sententia) slove ten, kterýž bývá vydán mezi počátkem pře a skonáním o leckterýs kus, ješto se pře první dotýče, jako když bývá tázáno, sluší-li tyto svědky přijíti čili nic. CJB.

Mezimný, mezi mnou a něčím jiným přichodlcí, jsoucí, dazwischenliegend. M. výjev. Sš. Zj. 420. Tak se končí ta m-ná částka. Sš. Zj. 430.

Mezimoří, n., Landenge, f. Mkl., Plk., Sš. I. 226.

Mezimořský, zwischen zwei Meeren gelegen. Jg.

Mezimostí, n. Raum zwischen 2 Brücken. D.

Mezina, y, f., der Zwischenraum, Interwall, Abgrund, mezera, rozsedlina, propasť. Tělo, jež od místa blízkého na další s pomíjením a jakoby přeskokem mezin přenésti se může. Sš. L. 219.

Mezinárodní, týkající se styků mezi dvěma nebo více národy, international. M. obchod, právo, bilance. Vz S. N.

Mezinec, vz Mězenec.

Mezipleci, místo mezi plecemi, zwischen den Schultern.

Meziplicný, zwischen den Lungen befindlich. Jg.

Mezipotočí, n., zwischen Bächen gelegen. Jg.

Meziprstí, n., der Zwischenraum der Finger. Jg.

Mezíra, **mezírka**, y, f. = mezera. Na Moravě.

Meziříčí, í, n. Velké M., Gross-Meseritsch, město na Moravě. Vz S. N., Tk. I. 617,, III. 119., 567., U Žer. Záp. I. 49. Mezeřič. — *Meziříčan*, a, m., pl. -ně. — *Meziřický*.
Meziříčný, zwischen Flüssen liegend. Br.
Meziříší, í, n., mezivláda, pol. bezkrálovi, lat. interregnum, Jg., mezivládí. Rk. Zwischenreich, n.
Mezisloupí, í, n., něm. Säulenweite, f. M. řídké, husté, přiměřené. Nz.
Mezislovce, e, n. M. n. citoslovce jsou částice, jimiž všeliké pohnutí mysli vyrážíme aneb jakési zvuky napodobujeme: a, ah, ach! aj! ajta! e! ej! ha! he! hoj! hu! hop! pst! st! atd. M. radosti a žalosti, zdivení a užasnutí, libosti a ošklivosti, žádosti a opovrhání, zvolání a zamítání. — Moc mezislovcí berou na sebe také jména podstatná: běda, přeběda, bohužel, pohřlehu; pak časoslova (někdy s jmény složená): prosím, bohdá, bodejž, bohpomozi, nastojte, nevídáno, přisám bůh. Kz., Zk. Vz *Interjekce*.
Mezisobný, vespolný, gegenseitig. M. odpor; m. láska otce i syna. Šs. J. 11., 26.
Mezispeditor, a, m., der Zwischenspeditenr. HGB. Art. 380.
Mezistění, n., die Mittelwand. D.
Mezistěnný, zwischen Wänden befindlich. Bern.
Mezisvětí, n., der Raum zwischen den Weltkörpern. D.
Meziti, il, en, ení, begränzen. Jg.
Mezi tím, mezi tím časem; **mezitímní**: čas, Zwischenzeit, f., článek, jednání, majitel, místo, nález, nařízení, obchod, otázka, řízení, úřad, vysvědčení. J. tr.
Mezitují — mezi tím, inzwischen. Mezitojí m. mezi tojů i. e. dobů. M. k ní svatý Vavřinec přišel. Pass.
Meziústka, y, f., trichodesma. Rostl.
Meziuzlí, n., prostor mezi uzly, internodium. Rostl.
Mezival, u, m. Bod m-lu, Courtinenpunkt, úhel m-lu, Courtinenwinkel, m. Čsk.
Mezivěsť, i, f., věštba, proroctví do jiného proroctví vložené, eine Weissagung, die in eine andere eingeschoben ist. Vložená m. k církvi bledl. Šs. Zj. 420.
Mezivěta, y, f., Zwischensatz, m. M. jest věta vedlejší vložená do věty hlavní: Kníže Václav soudcům, aby soudy spravedlivě činili, přísně přikazoval. Háj. — Zk.
Mezivětří, n., Mittelwind, m. D.
Mezivláda, y, f., vz Meziříší.
Mezizáhonní země, zwischen den Beeten liegend. Puch.
Mezizeď, zdi, f. Zwischenwand, f. Rohn.
Mezizemí, n., Meerenge, f. Balbi.
Mezizemní, mittelländisch. M. moře. Jg.
Mezizpěv, u, m., Zwischengesang, m. Jg.
Mezižeberný, zwischen den Rippen liegend. M. svaly. Ssav.
Mezižilí, n., Zwischenraum zwischen zwei Adern. Jg.
Mezkář, e, m., Maulthiertreiber, m. Vrat.
Mezkování, n., úsilné pracování, das Büffeln, Rackern. Jg.
Mezkovati se čím = pachtiti se, sich rackern. D.
Mezkovský. M. práce (těžká). Eselsarbeit, f. D.
Mezkovství, n., Dummheit, f.
Mezkový. M. kůže, die Maulesclshaut. D.
Mezkyně, ě, f., die Mauleselin. V.
Meznec, zence, m. = vichor (viehr) široval či široňor, řec. εὐρυκλύδων, jenž šíře nurty a vlny valí a pohání, vichr lodím nebezpečný. Šs. Sk. 284.
Mezní, Rain-, Gränz-. M. kámen, znamení, dub, kůl, kopec (hromada), prst (mezenec), Jg., zeď, soused, Šp., právo, vz Rh. str. 268., soud (vz Soud). Vz Gl. 152. Mezních znamení má býti šetříno a nemá jich býti ustupováno. Br. — **M.** *čistec*, rostl., polní len, matky hožl len, linaria, osiris, das Leinkraut. Reš. Vz Mezník.
Meznice, e, f. = mezník. Aqu.
Meznický, mezní, Gränz-. M. znamení. Pr. měst.
Mezník, u, m., mezní kámen, strom neb jiné znamení, der Gränzstein, das Gränzzeichen. Cf. Hranice, Kopec, Líba, Sádek, Uročiště. Gl. 152. Mezníci polní, zemští. V. M-ky klásti, položiti, vytknouti, sázeti, vysaditi, rozděliti, V., přenášeti, měniti, převraceti, Br., vyvrhnouti, předělati, přesaditi. Us. M. z místa svého hnutý, přesazený. V. Jak památka lidí zemřelých kameny hrobními, tak meze a hranice znamenými mezními se vysvědčují. Pr. M. neb hraničník je dřevo n. kámen, v kterémž se spatřuje znamení mezní, tu kde se grunty jednoho souseda od druhého dělí. Pr. M. jest to znamení, kterěž při začátku a konci mezí se spatřuje a souseda od souseda jako hradí. Pr. M. je znamení, kterěž od jednoho hraničníka na druhý ukazuje a po mezech usazen jest. Pr. Čím starší znamení mezní se ukáže, tím jistší a hodnější víry jest; M. starý, staré právo činí; M. nový nové právo činí. Pr. Mezník přijde-li k porušení, má se hned zase obnoviti a právem opatřiti; M. a znamení mezní má obapolně sazeno býti a vysekáno. Nikdo o své ujmě m-ků nesázej, nebo mezního znamení nevysekávej; Kámen mezní má býti jiného jádra, nežli kámen toho dna; Proto jest m. vsazen, aby rozsoudil spor o grunty (limes erat positus, litem ut discerneret agri); Mladým lidem od starších zpráva o mezních činiti se má. Pr. Mezí a m-ků spatření a opravování ročně z jara býti má. Vz Hranice, Meze. Pr. Co byl dle střč. práva mezník; k čemu mezník sloužil; k čemu se mělo přibližeti v rozepřích o meze; kdy se měly meze a hranice opravovati. Vz Rb. 158.—159. Svědkové mezníku, die Zeugen des Gränzzeichens = věci pod mezníkem zahrabané (brnec s uhlím, peníze atd.). Gl. 152. Vz Pr. 1869. str. 117., 154. a násl.; Rb. str. 268.
Mezníkovati = mezníky klásti, begränzen. Ms.
Mezování, n., Angränzung, f. V.
Mezovati = *hraničiti*, gränzen, angränzen, anstossen, rainen, anschliessen. Jg. Spolu mezují a hranice mají. V. — **čím s čím**. Tento mezuje svými grunty s grunty jeho. Záv. Čechy mezují s Rakousy. D. Země moravská mezuje s královstvím uherským. V.

M. = *meze klásti*, Gränze machen, scheiden. Boč. exc.

Mezovník, a, m., správce mezí, Gränzscheider, m. Aqu.

Mezulán, u, m., z it. mezza lana, polovlněná látka z příze a ovčí vlny, Rk., tvrdé a silné plátno ze lnu a konopí. Jg. — **M.**, a, m. = hlupák, Tölpel, m. Jg. — **Mezulánka**, y, f. sukně z mezulánu.

Mezza, it., střední; à mezza voce (voče), it., přidušeným hlasem, Rk., polovičním hlasem zpívati. S. N.

Mezzanin, u, m., it., ve stavitelství okno nízké, obyčejně stejné výšky a šířky v poloupatrech ‚Halbfenster' a pak i poloupatro samo. S. N.

Mezzo, it. M. forte, polosilně; m. piano, trochu slabě; m. soprano, poloviční sopran (diskant), hlubší hlas ženský. Rk.

Mezzotinto, a, n., it., poloviční stín (v malířství). S. N.

Měžda, vz Mižda.

Měžditi, vz Mižditi.

Mežsko, a, n., krajina na řece Mži. Tk. I. 328.

Mha, mlha, hmla, mhla od koř mьg, jako i: mhourati, mžonřiti, mžiti, mžikati atd. Ht. Vz Mhla.

Mhavošerý, nebelgrau. Ráj.

Mhla, mlha, mha, na Slov. také **hmla**, y, f., *mlžička*, der Nebel. Mhla z mьgla, lit. migla, got. milhma nubes, skr. mégha nubes, řec. ὀμίχλη, nebula, koř. skr. mih (migh), irrigare, mingere, harnen, beträufeln, močiti, kropiti. Fk. 154., Schl. Mhla, lid říká přesmyknutím mlha, ale v již. a záp. Čech. jen mhla. Od toho tam ‚mhlivej'. Je dnes mhlivo. Kts. M. jest zbublinovatělá pára ve vzduchu nad samou půdou se vznášející. Vz více v S. N. Mhla biče ot prachu. Alx. (Anth. I. 34.) Podvihaje sě mhla ote pracha. Rkk. 54. Mhla se dělá. Jest mhla. D. Mlha na podzim se vláčí. Rokyc. Mha prší (padá). Us. Mha se valí. Us. Mhla mu před oči dělá, aby se mu jiné zdálo než jest. Ohláš. — **M.** *v očích, m. slepičí, vlčí* = *zatemnění oči*, jakoby pavučinou potáhl, Nebel der Augen. Je dvojí: mha noční (nevidky), když člověk ve dne vidí, ale v soumraku ne, Nachtnebel, Taggesichte; m. denní, když ve dne málo, u večer jasněji vidí, Tagblindheit. Mha se mi dělá v očích. Míti mhlu v očích. Jg., Lk. Dostal vlčí mhlu (pojal ho blud). D. Mhlu s očí sháněti. Us. Má mhu = je mrzut. Šm.

Mhlavo, mlhavo, mhavo, nebelig. Jest m., je mhla. D.

Mhlavý, mhavý, mlhavý; mhlav, a, o atd., nebelig. V. Dnes je den mhlavý, mlhavý. Us. Mlhavý obraz budoucnosti.

Mhlěti, mhlíti, el, ení = mlhavým se stávati, neblicht werden. L. — **komu**: zrak jí mhlel. L. — Mhlí = drobničko prší, es siefert, rieselt. D.

Mhlisto, mhlistý = mhlavo, mhlavý. Na Slov.

Mhlíti, il, en, ení = mlhavým činiti, nebelig machen. — **co**. Por zrak očí mhlí. L. — **se**. D. Bouřin se mhlí (kaboní, mhlou potahuje), bude pršeti. Us. Vz Mhlěti.

Mhlivý, vz Mhla.

Mhioděj, e, m., mamič, Betrüger, m. Mus. XIII. 287.

Mhlovatý, mhlovitý, mlhovitý, nebelicht. D.

Mhlovina, y, f., hvězdy na obloze nedovidné, der Nebelfleck am gestirnten Himmel. Dosaváde na nebi ne jedna m. mezi hvězdami se nalezá. Sš. L. předmluva.

Mhlový, mlhový, Nebel-. Ms.

Mhouraí, a, m., der Blinzauge. Rk.

Mhourání, n., mžikání, blikání, mrkání, das Blinzen. Tu (zřítelnicí) víčka mhouráním obvlažují. Kom. M. posměšné zastav očím jich. Kom.

Mhourati (zastr. mhúrati), mhournouti, ul, utí = oči zavírati, blikati, mžikati, mrkati, blinzen, mit den Augen winken. V., Jg. — **abs.** Ten člověk neustále mhourá. Jg. Mhournouti, že nesvolnje. V. — **čím**: očima. V. Nežliby okem mhourí. Lom. Prstem mluví, okem mhourá, nohou dupá atd., varuj se ho. Prov., Mus. — **čím na koho.** I mhonral naň očima a tím mu znamení dal. Lom. — Kom. Lab. 66., Br.

Mhouravý, blikavý, blinzend, kurzsichtig, Blinzauge. D. Mhouravýma očima na něco patřiti. Ms.

Mhouření, n. M. oka. V. Vz Mhouřiti.

Mhouřiti, il, en, ení; zamhouřiti, mhouřivati. Na Slov. žmúriť a mrúžiť. Ht. Skup. 68. — **co**: oči, blinzen, zublinzen. Jg., Puchm.

Mhournutí, n., der Wink, das Nicken, Blinzen. Us. M. oka. V. M-tím svoliti; skrze m. mluviti. V. Jupiter m-tím zatřásá nebem vším. Štelc.

Mchatý, moosig. Rk.

Mchovatý = mechovatý, moosicht. V.

Mchovitý, moosicht. Rk.

Mchový (zastr.) = mechový. Moos-. M. sloupek, Moosstängel, m. D.

Mi, 1. dat. sg. zájmena já: mně, mi. *Mi* nemá přízvuku a nemůže nikdy na začátku věty státi; také nestojí po předložkách a je-li na něm důraz (on to dal *mně* a ne *tobě*); v těchto případech stává: *mně*. Ve vých. Čech. *mi* méně se užívá než *mně*. Vz Mně. — 2. *Přípona -mi* má *i*: rybami, lidmi. U adj. v instr. pl. -ma m. -mi, vz -ma. — *-mi přípona adv.* velmi. D., Mkl. B. 236.

Mi, (vl. mý) nom. pl. m. zájmena: můj. Vz toto.

Miasm-a, ata, n., z řec., nakažlivina v povětří, Ansteckungsstoff, m. — *Miasmatický*, miasmatisch. M. choroby: spála, spalničky, tyfus, cholera. Vz S. N.

Miau, mlau! křik kočičí, Schrei der Katzen. Us.

Miaučeti, el, ení; miauknouti, knul a kl, utí, miauen. Vyjí psi a miaukají kočky. Koll.

Micati = mlčiti. V Klat.

Mícek, cka, m. = jměcek, jmenovce, der Namensvetter. Jg.

Míciti, il, en, ení, umíciti; míceti, el, en, ení. — **co**: šaty (dráti, tahati, nešetřiti jich, nicht schonen, abreiben). Jg., Rk.

Mícko, a, m. = mícek.

Mícna, y, f., osoba šatů nešetřící. Us.

Míč, e (dříve: míčč), **míček**, čku, m. V obec. mluvě místy: mlič. O čemž vz **Prk.**

Archiv f. slav. Phil. II. 708. Vz L. Misty: iopta, lobda, pucka u Kroměříže, habán u Skalice na Slov., der Ball. Míčem hráti, házeti, hlti; na míč hráti; hra na míč; míče sobě podávati; m. bráti a odrážeti. V. Míčem cukati, Tš., zmítati. Reš. V m. hráti. Rk. Nevěra, lesť, zlosť sobě nás jako míče podávají. Kom. M. nadutý, Ballon, v obec. mluvě: baloun. Vz Mičuda. — M. = *kot*, Katze. D. — **M.** *tesařský, španělský* (ohnivé koule železem naplněné), Feuerballen; Heronův, der Heronsball. Sedl., Jg. — **M.** *tiskařský*, Druckerballen. Jg.

Mića, čiča, dle Káča = kočka. Na Mor. Bakalář.

Míčirna, míčovna, y, f., das Ballspielhaus, der Ballspielplatz. D.

Míčovka, y, f. M. knlkonosná, pilularia globulifera, Pillenkraut, n. Kk. 97., FB. 4.

Míčový. M. hra (hra míčem). Vz Přisvojovací přídavné jméno.

Mičuda, y, f. = míč. Us. u Nechanic, Mý., u Chrud. Kd.

Mid-as, y, m., král Frygie, vz S. N. Staří říkali: Midáš, e, m.

Middolin, u, m., fr. midolline, gothické písmo nahoře i dole zaokrouhlené; původce je franc. krasopisec Midollé. Dch.

Mieniti = mlniti.

Mier = mír; miera = míra.

Mies, něm., vz Mže (řeka) a Stříbro (město).

Miesti = mísiti. — **co:** kal. Dal. 96.

Migraine (fr., migrén), z řec. hemikrania, polostranní n. postranní bolení hlavy. Rk. Vz S. N.

Mih, u, m., Angenwink, m. Mluviti s někým na mihy, Mienensprache. L. — V mih = mihem, v okamžení, im Augenblick. L. — **M.,** mihání, hlesk, das Flimmern. L.

Mihačka, y, f., v Písku jméno podzemního vězení.

Mihadlo, a, n., tahadlo, v hornictví stroj k čerpání vody z dolů. Jg., Am. Feldgestänge, n. Č.

Mihan, mhouran, a, mihač, e, m., der Blinzler. Bern.

Mihati, mihnouti, hnul a hl, utí = hýbati, bewegen, rudeln; hlyštěti, funkeln, strahlen, flimmern. (L.) — **abs.** Střela mihne (zahlyští se). L. — **čím:** huhou, Šm., nosem, L., okem. Koll. — **čím na koho,** mžikati, mit den Augen winken, Us.: očima. — **se.** Plamen se mihá. L. Barvy se mihají. L. — **se komu kde.** Jiskry radosti v očích se mihaly. L. Co se nám před očima děje a v očích mihá. Kom. Mihá se mi (zdá se mi; čiji). D. Stále se mi **před** očima mihá (mžičky se dělají). D., Sych. — **se čím.** Větrem se blyskota mihá. Krok.

Mihavice, e, f., Augendeckel, m. Na Slov.

Mihavička, y, f., prášky ve slunečním světle se mihající, im Sonnenlicht fliegende Stäubchen. Dch.

Mihavnice, e, f. = mihavice; mihule. Bern.

Mihavosť, i, f., Neigung zum Blinzen, die Schwebe. Bern.

Mihavý, flimmernd, flatternd. Johan.

Mihnouti, vz Mihati.

Mihot, u, m., mihota, y, f., das Flimmern, der Glanz. Us.

Mihotati, flimmern. L.

Mihule, e, f., *pijavice*, der Egel. — **M.,** *dlouhá ženská*. Kh. — **M.,** ryba. Bricke. M. menší, petromyzon Planeri; m. říční, p. fluviatilis; mořská, p. marinus. Frč. 282.

Mihulka, y, f., jméno vězení v 16. stol. v Praze jako Daliborka. Jg. Do M-ky jest vsazen do vězení. Cr.

1. **Mich,** u, m., místo, kde voda se spouští. V Opav. Pk.

2. **Mich,** a, **Micha,** y, m. = Mikuláš. Vz Prk. Příspěvky I. 21.

Micha n. mícha (v Jg. jen micha), y, f., mozk ve hřbetnici, v dutině páteřní, medulla spinalis n. dorsalis, jest vedlé mozku druhým hlavním středištěm soustavy nervové a jakož hlavní úlohou mozku jest opatřiti především čidla potřebnými nervy, tak m. vládne téměř všem pohybům svobodné vůli podléhajícím, poskytujíc nervů svalům zvláště okončin. Vz více v S. N. Das Rückenmark. Zánět, uhitl michy. Rk. Rána do michy. Pod jménem michy hřbetní prodlužuje se mozek do páteře hřbetové. Krok. Vz Mozek.

Michací, Misch-. M. stroj. Techn.

Michač, e, m., **měslč, míchal,** der Mischer. Jg.

Michačka, měsička, míchalka, die Mischerin. — **M.** = vařečka. Us.

Míchadlo, a, n., čím se míchá, měsidlo.

Michal, a, m. *Ne:* Míchal. Michálek, lka, m., Michael. Vyhrál (získal) co Michal na svinlch (prodělal). Vz Jg. Slov. a Č. Mudr. str. 492. Vz Nešťastný. — Michal a míchal, hra slovná. Světí Michala (míchal.1) = 1. rád pije; 2. o hospodských vodu do piva neb vína lijících, Pantscher, m. Vz Opilství. Jest boží a Michalův. Č. Vz Michalův.

Míchal, a, m. = míchač.

Michala, y, f., Michaela. M-u manželku jeho. 1448.

Míchalka, y, f., měsička, die Mischerin.

Michalka, y, f. M-ky, druh hrušek.

Michalovice, dle Budějovice, Michelsberg, shořený hrad u Ml. Boleslavi. Vz S. N., Tk. III. 76.

Michalský, Michaels-. M. brána, trh. Us.

Míchalství, n., die Pantscherei, Fälschung von Getränken.

Michalův (Michalův). Jest boží a Michalův (t. j. opilý). D., Č., Lb. Vz Opilec, Michal.

Míchání, n., das Mischen. Us.

Míchanice, e, f., směsice, smíchání, Vermischung, f., V.; 2. míchaná pice, míšenina, Gemenge, n., Kom.; 3. m., kompost. Vaň.

Míchanina, y, f., směsice, směs, Gemisch, Gemenge, n. Us.

Míchaný, gemischt. M. vejce, gerührte Eier. D.

Míchati, míchám a měší, al, án, ání; míchávati, mengen, mischen. — **co:** kávu (když se praží), kaši, karty. Us., D. — **(se) koho do čeho.** Do cizích věcí (někoho. se) míchati. D. Do všeho se míchá. D. M. se do války, do něčího práva. Nt. Mieša sa do všetkého ako varečka. Mt. S. — **co mezi co.** Novotní vojáci míchají se mezi staré. Kom. — **čím:** těstem, kaší. Rk. — **co s čím:** víno s vodou. Kom. — **co čím:** těsto ko-

pistí. — **čím kde:** těstem v díži. — **se v co.** D. Drzí všctečka míchá se, več mu netřeba. Kom.

Míchátko, a, n., ein Rührhölzchen. Rk.

Míchek, chka, m. = Mikuláš. Půh. 1538. Od Mich.

Michelsbrunn, Michalov u Hranic na Moravě.

Michl, a, m. Německý M., přezdívka německému národu. Rk.

Michlowitz, Myšlechovice, Myslichovice u Litovle na Mor.

Míjející, pomíjející, vergänglich. Us.

Míjelivý, míjivý. M. povaha. Sš. I. 174., 227.

Míjení, n., das Vorbeigehen, Vergehen. Jel.

Míjeti, 3. pl. -její, míjej, el, en, ení = jíti mimo, vorbeigehen, vorheifahren; pocházeti, tratiti se, schwinden, in Wegfall kommen, entfallen, aufhören, vergehen. — **abs.** Spravedlnosť se přetrhuje a míjí, hört auf. Kol. 45. Skrze to i pokuty míjely. Z F. I. XXIV. Půhon míjí. Faukn. Les míjí. Rkk. Čas pomíjí, míjí. Reš. Krátká léta míjejí. Ben. V. Moc rychle míjí. Ras. Časem míjející. V. Vadnu i veškeu míjím (tratím se). Tkadl. Dnové vaši jako mhla míjejí. Tkadl. — **koho, co.** Hněv jej míjel. Troj. — **čeho.** Když to vojsko mělo míjeti města. Boč. Všeho toho míjeje (o tom mlče). Ohláš. — Sv. — **v čem.** Jak míjí hodina v nenadálosti, tak pomíjí život lidský v rychlosti. Lomu. — **čím.** Věci všecky svým vyměřeným během míjejí. Dohř. — **se čeho.** Míjeli se kola. Kom. — **se s čím:** s pravdou se m. Jg. — Vz Minouti.

Míjitelný, míjivý, vergänglich. Hlas.

Míjivý = míjitelný. Teplo m. Ssav.

Mík, a, m. = mník.

Mík, a, m. = Mikuláš. Gl. 153.

Mikačka, y, f. = čejka, der Kibitz. D.

Míkati se = házeti sebou. Na Slov. Vz Mykati.

Mikeš, kše, m., Mikuláš. Šklebí se na to, jako Mikeš na jelito. Jg.

Mikešov, a, m., ves v Čechách, Nixdorf.

Mikoláš = Mikuláš.

Mikot, n, m. = váhidlo k vábení srn. Šp.

Mikotati, srny váhiti. Šp.

Mikovice, dle Budějovice, jméno místní. Tk II. 453.

Míkový, z míka, von der Aalruppe. Na míkových pličkách statek projésti. V.

Mikrokefal-os, a, m., malohlavec.

Mikrokosm-os, u, m., z řec., malý svět (člověk). Rk. Die Welt im Kleinen (der Mensch).

Mikrometr, u, m., drobnoměr. Vz KP. II. 14., 172. Mikrometer.

Mikroskop, u, m., z řec., drobnohled (jímž se malé věci zvětšují). Rk. Vergrösserungsglas, n. M. dioptrický, jednoduchý, složený, složitý, katoptrický, Nz., s třemi čočkami, Hartnackův, na skle, sluneční, vibrační, Ck. Vz Nástroj k pracem mikroskopickým.

Mikroskopický, jen drobnohledem viditelný M. fotografie. S. N. Mikroskopisch.

Mikrotrofie, e, f., z řec., chudoživnosť. S. N.

Miksula, y, f., neposeda ženská, ein Frauenzimmer, das gern schäckert. Na Slov. Dle Prk. Přísp. I. 24. má se správně psáti *myksula* od mykati.

Mikšík, a, m. = Mikuláš. Gl.

Mikter, u, m., tlustá mázdra mezi střevy, das Gekröse. Kom.

Mikul, a, **Mikula**, y, m. = Mikuláš.

Mikuláš, e, **Mikulášek**, ška, m., v obec. mluvě Mikoláš, Mikeš, Mikuš, Mik, Mikšík, Mikšíček, Mikul, Mikula, Mich, Micha. Svatý Mikuláš splachuje hřehy (pršívá). Sych., C., Lh. Vz Hospodářský. Prší-li o sv. M-ši aneb padá-li sníh, bude příštího roku hojně hrachu. Er. P. 95. Když prší na sv. Mikuláše, bude tuhá zima; Na sv. Nikolaju když se napije pták na kolaju (koleji; není-li mrazn), tri měsice nenapije se kůň na rice (= řece, i. e. potom dlouho mrzne). Kda. — *Sv.* **M.**, město na Slov.

Mikulášenci n. Vlásničtí, členové náboženské sekty v 15. stol. v Čechách se vyskytnuvší, jejímž původcem byl Mikuláš z Vlásenice. Vz S. N. M-ci či plačtiví hratři. Jir. Vz také Gl. 153.

Mikulášovo, a, n., ves u Německého hrodu. Tk. III. 36.

Mikulášský, Nikolaus-. M. ulice v Praze.

Mikule, e, f., ve frasi: Naše trkule mikuli = jeden je horší než druhý. Mus. Cf. Hadr vonnci tresce. Dle Prk. odvoditi slovo to od mykati a sluší tedy psáti *mykule*. Cf. Miksula.

Mikulov, a, m., mě. na Mor., Nikolsburg. Vz S. N., Tk. III. 417. — *Mikulovan*, a, m. — *Mikulovský*.

Mikuš, e, m. = Mikuláš.

Mil, a, o, vz Milý.

Milá, é, f. Die Geliebte. Kde oběd, tu milá, kde večeře, tu jiná (o vojácích). Č. Vz Milý.

Miláček, čka, m. (milostník, kochánek, mazánek, milenek), der Liebling. Jest otcův, matčin m. Us. Býti miláčkem štěstí. D. Jak je kdo miláčkem, tak může býti mrzáčkem. Jg., Pk., Lb. Vz Panský, Mrzák. M. ženský (jehož ženské milují). M-kem býti. V.

Milan, a, m., vz Mediolan, Mailand, ital. Milano. — *Milaňan*, a, m., pl. -né. — *Milanský*.

Milati = mleti. Nyní se tvá milá (mele, mile) = o tebe jde.

Milátko, a, n., milé dítě, liebstes Kind. Plk.

Milava, milavka, y, f., ostré sítí, ostřice.

Milavče, ves u Domažlic. Tf.

Milbes, něm., Milovany u Líbavy na Mor.

Milčany, dle ‚Dolany', byla tvrz v Litoměřicku. Vz S. N.

Milče, ete, n. Amor.

Milčeves, Milčoves, vsi, f., vesnice v Čechách.

Milčice, jméno místní. Tk. I. 402.

Milčin, a, m., jm. místní. Vz Tk. I. 617.

Milda, y, m., Emil, Bohumil; f. = Emilie, Bohumila, Ludmila. Prk. v Arch. f. slav. Phil. II. 709.

1. **Míle**, vz Milati.

2. **Míle**, e, **milka**, y, f., z lat. mille (tisíc i. e. kroků). Eine Meile. Míle, gt. pl. mil;

v ostatních pádech podržuje *í*. M. česká drží v sobě 365 provazcův. Pr. měst. M. vlaská = 1000 krokův. Vz Gl. 153. M. činí 0·76 myriametru. — 1□ míle činí 0·6□ myriametru. Vz Myriametr. Na míli dlouhý. D. Pět mil cesty vykonati. Har. Od města v míli leží hora. D. Vyjel proti němu téměř za tři míle. V. M. lesa, cesty. Us. Plat za každou míli. J. tr. Čtyry míle za peci. Vz Blízko. Lb.

3. **Mile, míle**, adv., *komp.* mileji: *1. s milostí, laskavě*, liebevoll, holdselig. Mile s ním rozmlouval. Ben. V. Nemile s ním zacházl. — **M.** = *rád*, gern, willig. Protivenství trpíce mile snášíme. Br. Mile trpěti, snášeti. V. Něco nemile přijiti. D. I trestání mile přijímati. V. — **M.** = *příjemně*, angenehm. D. — *Jak mile, jak míle*, něm. sobald. Jak mile přijde, povím mu to. — Jg. — *Pozn.* Positiv jest *mile*, kdežto *míle* jest správně kompar. jako hlouh proti hlub-oký, snáze proti snad-ný. Prk.

4. **Míle**, e, f. = milíř, Meiler. Na Slov.

Milec, lce, m., milý, der Liebste, Liebhaber. Milcové milencům nejlépe přejí. Mus.

Milectví, n., sloužení Milku, milování, smilstvo, das Lieben, Liebeleben. Všeho m. se zdržovati. Šš. I. 227. a.

Milečky, mile. Jak to m. uhlídal. Us. Dch.

Mileji = milejší. Čím by koho lepšícho viděl, tímť by měl milejí býti. Št.

Milek, Mílek, lka, Mileček, čka, m., bůh lásky, milosti, lat. Amor, Cupido. Us. — 2. **M.** = milec. Mus.

Milenec, nce, m., vz Milec. Prudký milenec, jistý šilenec (šálený). Pk.

Milenek, nka, m. = milec. Jg.

Milenka, y, f. = milá, die Geliebte, Liebste. To je jeho m. K m-ce choditi.

Milenkovati, freien. Ros.

Milenký, milý, hold, lieb. Na Slov.

Milenství, n. = milosť, Liebe, Liebschaft, f. Th. —

Milený, milý, lieb, geliebt. Mus.

Miléř, zastar. = milíř.

Milerád, z mile a rád, recht gern. Co musím, m. učiním. Us. M., a, o. n. milerád, a, o.

Mileschitz, Mlíčovice u Vranova na Mor.

Milešov, a, m., ves v Litoměřicku. Vz S. N. — **Milešovská hora, Milešovka**, y, f., homolitý vrch v litoměřickém Středohoří. Vz S. N. Mileschauer- nebo Donnersberg. Šm.

Mileti, vz Milíti.

Miletice, dle Budějovice, ves za Velvary. Tk. III. 59., 63.

Miletín, a, m., místo v Čech. u Hořic. Vz S. N. — *Miletínský*. Miletínské lesy. Rkk.

Milet-os, a, m., mě. řecké v Malé Asii. — *Miletan*, a, m., pl. -né. — *Miletský*.

Milévsko, a, n., město v táborském kraji, Mühlhausen. — *Milevský*. Vz S. N. Lépe psáti *Milevsko* než *Milevsko* z Milèvsko, čemuž svědčí výslovnosť *Milisko*, která je v tamní krajině běžná. Prk.

Milhostov, a, m., jm. místa. Mus. X. 435.

Milice, e, **milička**, y, f., na Slov. milica = milenka. Koll., Troj.

Milicie, e, f., z lat. militia, vojsko, zvl. zemská obrana. Landwehr, f. Rk. Vz S. N.

Milictví, n., Buhlschaft, f. Plk.

Milíček, čka, m., milý, drahý. Modl. ms.

Milíčín, Milčín, a, m., mě. v Táborsku. Vz S. N., Tk. III. 653.

1. **Milička**, y, f., eragrostis. M. menší, e. minor, rostl. FB. 11.

2. **Milička**, y, f., ves v Hradecku. Tk. III. 123. — **M.**, milice.

Miličký = militký.

Miličov, a, m., u Rychnova. Tk. III. 36., 45.

Milík, a, **Milíček**, čka, m. = milec.

Milikov, a, m., ves u Stříbra.

Milín, a, m., mě. na Příbramsku. Vz S. N.

Milina, y, f., Venuše. D. — **M.**, Schilf. — **M.**, Ludmila.

Milion, u, m., Million. Desetkrát sto tisíc jest jeden milion (million). — *Milionný*, der millionte. — *Milionský*. To je milionská věc. Das ist eine verwünschte Sache. Ty kluku milionský (milionská).

Miliontina, y, f., šp. m. milionina, cf. Sedmina. Brs. 101.

Miliontý, šp. m. millionný. Brs. 101.

Milíř, e, m. (zastr. milčř), pol. mielerz, slov. mila n. milc, f., něm. der Meiler = hromada (homolovitá) dříví, z něhož dřevěné uhlí se pálí, hromada uhlířská. Zuhlování v milířích (milíření). Nz. M. skládati, rovnati, krýti; m. v úplném ohni; zapálení, zuhlení, vychlazení milíře. Vys. M. ležatý, německý, slovanský, vlaský. Vz KP. III. 232.—233.

Milířský, Meiler-. M. uhlí. D.

Milířství, í, n., dělání milíře, die Errichtung eines Meilers, das Kohlenbrennen in Meilern.

Miliskovati se s kým: s dítětem = mazati se, verzärteln. Us.

Milita, y, f., milik, Liebster. MM.

Militair (fr., militér, z lat. militaris = vojenský), vojsko, vojenský stav. Rk.

Militě, militně, ve frasi: Jak militě = jak mile. Jak militě přišel, dal se do něho. Us.

Militek, tka, m. = milec. S milítkem spávaše. Rkk. 29.

Militel, e, m., kdo se milí. Schmeichler, m. Jg.

Militi, il, en, ení; míleti, el, en, ení = milé činiti, lieb machen. — **co čím**. Planá růže skály květem milí. L. Moudrosť libou záři milí. Pnch. — **co komu**. M. si nějaké místo = libovati si. L. — **se** = *lísati se*, schmeicheln. Dnes se milí, dnes se vděčí. L., Mus., Výb. I. — 2. = *líbiti se*, gefallen. Mus.

Militka, y, f. = milenka. Th.

Militkovati, milkovati, liebkosen.

Militky, ve frasi: Jak m. = jak mile, sobald. Jg. M. nechtělo se mu husi. Lom. Kup. stř.

Militký, militký = velmi milý, roztomilý, lieb, allerliebst. Jg. S holubicú drahú, s milú, přemilitkú. Rkk. 27. — **M.**, subst. = milovník; *m-tká*, milovnice. Se svú militkú se kochaje. St. skl.

Militně, militě. Jak m. se byl octnul. Mus.

Milivský med, s vodou vařený. V. Vz Klaret.

Milka, y, f., Meilchen. Vz Míle, 2.

Milkendorf, Milková u Bruntálu ve Slez.

Milkování, n., das Liebkosen, die Liebkosung. D.

Milkovati, liebkosen. — **koho:** děti své. Us — **se s kým.** Lomn., Kom.

Milkovnice, e, f., eine Kokette.

Milkovnictví, n., die Liebeskoketterci. Rk.

Millau, něm., Milovy novoměstské u Nového města na Mor.

Milliarda, y, f., tisíc milionův.

Milligram, u, m., vz Centigram.

Millimetr, u, m., činí 0.001 metru, as šířku slabého vršku nože. — I□ m. činí 0·000001 □metru.

Million, vz Milion.

Millyovka, y, f., millyova svíčka (stearinové n. lojované svíčky z továrny Milly-ho ve Vídni).

Mílní, Meilen-. M. sloup. D.

Milník, u, m., sloup milní, míle ukazující, Meilenzeiger, m.

Milo, milo, vz Milý. — 2. adv. - příjemně, wohl, angenehm. Milo nám bylo slyšeti, že . . . Sych. Milo mi na to patřiti. D. Když mondrý mluví, mílo ho poslouchati. V. Až milo. Us.

Mil-o, ona, m., jm. římské.

Milobratrský, philadelphisch. M. církev. Kom.

Milohrádek, dku, m., Lustschloss, n. Světoz.

Milochladný, lieblich kühl. Krok.

Milojemný, gemüthlich. Dch., Šš.

Milokojný. M-né krmě. Šš. Hc. 30.

Milokrásný, lieblich schön. MM.

Milolidský, menschenfreundlich Plk.

Milomluvný, von lieblicher Rede.

Milomudřec, dree, m. Philosoph.

Milopitný, milý, příjemný píti, angenehm zu trinken. V. M. voda. Šš. L. 66.

Milosad, u, m., Ziergarten, m. Rk.

Milosklonný pán. Šš. Hc. 118.

Miloslav, a, m., vlastní jm. Mus.

Miloslíčný peň, květ. Šš. Hc. 30.

Milosrdenství, í, n. (zastr. milosrdí). Mitleid, n., Barmherzigkeit, Erbarmung, f. K m. náklonný, náchylný. V. K m. se pohnouti. V. M-stvím se hnouti, pohnouti k někomu. Št., V. M-ství hodný. V. Pro m. Ps. ms. S m-stvím slitovati se snad kým. Pulk. M. s někým míti. Sv. Kostel krášlí oltář a člověka milosrdenství. Č. M. v soudu a trestání, vz Rb. str. 268. — **M.**, *náklonnosť, přízeň*. Kat. 3284.

Milosrdí, n. = milosrdenství. Milosrdí se v něm vzbudilo. St. skl. (Alx. 1128.) Ande m. pro bóh prosl. Rkk. 49.

Milosrdně s někým nakládati. Jg. Barmherzig.

Milosrdník, a, m., der Barmherzige. Rk.

Milosrdnosť, i, f. = milosrdenství. Ps. ms.

Milosrdnúcí = milosrdný. Kat. 2838.

Milosrdný (zastr. milosrný), útrpný, barmherzig, mitleidig. V. Milosrdným býti. D. M. skutek. Plk. M. peníze pro lid chudý, milde Stiftungen. Zlob. — **komu.** Tys Bůh mně milosrdný. Br., Zk. Buď jiným milosrden. St. — **ke komu.** Jeden k druhému milosrdný. Br. Milosrden buď k nevinnému. Alx. 1099. — *Milosrdní bratří*, nebo jenom: Milosrdní. Vz S. N. Die barmherzigen Brüder, die Barmherzigen. Klášter milosrdných. Leží u milosrdných. Jg. M. sestry. Vz S. N.

Milosť, i (zastr. milošť, -šč, ě), f. **M.** = *libosť, příjemnosť, libeznosť, přívětivosť, veselosť, vlídnosť, přátelství*, Lieblichkeit, mildes Wesen, Holdseligkeit, Lust, liebliche Sitten und Gestalt. V., Jg. Bohyně milosti. V. — **M.** = *milostivosť, milosrdenství, láska, přízeň*, Gunst, Gnade, Barmherzigkeit, Huld, Güte. f. M. v theologii = všeliký nezasloužený, nadpřirozený dar boží, jehož se nám skrze Ježíše Krista z pouhého milování božího k našemu neb bližního posvěcení udílí, die Gnade, gratia, χάρις. MH. 74. Rozeznává pak se: 1. m. darmo daná či milostina, libodar, gratia gratis data a 2. m. příjemna a vzácna činící, gratia gratum faciens, Šš. L. 15. Druhá pak jest buď *a)* aktualná či úkonná, pomíjející, die vorübergehende oder wirkende Gnade, gratia actualis, buď *b)* habituelná či povahová, také posvětná, posvěcovna (Šš. L. 105.), die bleibende (habituelle) o. heilig machende Gnade, gratia habitualis seu sacrificans. Byla nmilostněna Maria i milostmi darmo danými či milostinami a milostmi příjemna a vzácna činícími. Šš. L. 15. M. předchodná, g. praeveniens, oxcitans. Šš. Má na milosti královë a panské býti, ist der Gnade des Königs und des Herrengerichtes anheimgegeben. Arch. IV. 543. Zvláště milosť tákovú skrovnosti má konána býti, aby cesta spravedlnosti úplně uražena nebyla. Arch. III. 108. Bude-li shledán vinný, se vším zbožím svým královë m-i buď poručen. Arch. III. 134. Má na m-i pána zemë býti s hrdlem i se statkem. Tov. 28. V m-sti u koho býti, státi; pokora milosti docházi; m. sv. křtu. D. Hledati milosti a přízně u někoho; m-stí nakloniti; m. zjednati; k milosti zase přivésti, přijíti; m-sti dojíti, na m. přijatu býti; k milosti náklonný, náchylný; m. ztratiti, zmrhati u někoho; z m-sti vypadnouti; k m-sti navrátiti. V. Dá-li pán Bůh k tomu svou m. a pomoc. V. M-sti boží, z m-sti boží, s m-sti boží. V., J. tr. Vz S. N. Dar, dání, plat, mzda, připlatek z m-sti, Šp., chléb, vyživení (výživa, Us.) z m-sti. Jg. M. posvěcující. Plk. Od boha milosť žádati. Rkk. 53. Z m-sti boží zdráv jsem. Jg. Již je na boží m-sti (= umřel). Vz Smrť. Mus., Č. Mějte, račte míti tu m., *lépe:* račte milostivě. Plk. Milá kytle neděť se, však m. panská nedědí. Záv., Č. Panská m. a víno v konvi dřevěně přes noc zvětrají. Záv., Č. Panská m. a dvořská láska nebývá stálá, ale brzo se mění. D. Hospodní milosť vratká. Alx. 1098. M. k chudým, k psům. Chč. 450. A jiné mše jiné dny aby byly slúženy, k čemuž by ten kaplan milosť měl (1402). Nách. 327. Zb. Beneficia z milosti apoštolské (ex gratia apostolica). Vz Tk. III. 154—157. Lépe nám sbitu býti, nežli těmto chlapům na m. jíti. Dal. Ještě to na m-sti boží. Vz Nejistota. ⌐. O m. se ucházeti; dáti něco z m-sti. J. tr., Tov. 83. Cla . . . vysaditi sobě nemůž (nikdo) bez zvláštní milosti a obdarování královského. Z. F. I. Nad to také stavům tudíž i na jejich gruntech pannjicím kverkům tuto další milosť činiti ráčíme; Skrz coż kverci takové jim dané milosti netoliko účastni nebyli. Nar. o h., Pr. I. 91. — **M.** = *odpuštění*, Gnade, Bognadigung, f., Pardon, m. Těmto chlapóm bradatým na m. jíti. Dal. 20.

Na milosť někomu se dáti. V., Dal. 48., 143. M-i někomu dobyti. Dal. 69. Všecky bez m-sti pobil. Flav. M. zjednati; dal se se svými císaři na m. V. Vzdáti se na m. i nemilosť. J. tr. Prositi za m. Us. M-sti šetřiti, místo dáti; m. dáti. D. Ukrutnosť bez m-sti. V. M. někomu prokázati; m-sti dojíti. D. Odsouzený zločinec m. dostal. Jg. Návrh k udělení m-sti, žádosť za udělení m-sti, právo k udělení m-sti, propůjčení m-sti. J. tr. Někomu m-sti dobyti. Dal. Na m. (k m-sti, Dal. 48.) přijíti (přijati). Háj. Na popravišti milosť obdržel. Ml. Tehdy ti úředníci mají hned beze vší m-i na hrdlech trestáni býti. Z. F. I. Vězni dokud můž m. učiněna býti. Soh. 28. Přijati koho k m-sti. Háj. — **M.**, *titul císaře a krále.* Jeho M. císařská. Král. jeho M. Jeho M. královská ráčil rozkázati. Zříz. Ferd. Rač Vaše milosť počíti. Chč. 446. - Potom *titul arcibiskupův a biskupův*; jsou-li tajní radové: Jeho excellence, nejdůstojnější; jsou-li knížata, přidá se: vysoce urozený kníže. Jeho M. vysoce důstojný sluší *opatům, praelatům, představeným* kollegiatních, kathedralních kapitol. Šr. Titul *českých pánů, stavů, nejvyšších zemských úředníkův.* Gl. 153. Též titul každého *vzácnějšího.* Milosť pane! Milosť pán, m. paní. Jg. — *Pozn.* Užívá-li se slova *milosť* jakožto titulu, jest prý vokat. roven nom.: Vaše královská Milosť (m. Milosti); ale proč? *lépe:* V. K. Milosti! — **M.** = *láska*, Liebe, Minne, f. Ježíšovo umučenie najviec zbudí k milosti (k milování Boha). Smil. v. 265. Svazek m-sti a přátelství. V. K m-sti pohnouti; velikou m. k někomu míti; m-stí k někomu nakloněn býti; m. k někomu (k něčemu) nésti, míti; m-stí hořeti, mříti; bláznovou m-stí jatu býti; m-stí blázniti, třeštiti, se zapáliti, chřadnouti, vadnouti, neduživěti, jatu býti; v m-sti plápolati; m. podnítiti; k m-sti pohnouti, ponuknouti, zapáliti, podpáliti, lákati, vábiti, nutiti, se pohnouti; m-sti nabyti; po m-sti ženské dychtiti, toužiti. V. K muži m-stí zahořela. Br. Z tvej milosti miň tu řeč t. j. jakož sebe sama miluješ, nech řeči takové. Kat. 1263. Byla tu jakás milosti tvárnosť. Prot. 237. Zřiedka kto milosti tajné dobrým zbývá. Dal. 66. M-stí vříti. Dal. Pro milosť někoho navštěvovati. Pass. M. přetrhnouti. Biancof. M. vroucí, neřádná. Jel. Bůh m-sti, Milek, Amor. Bohyně milosti ženské, Lada, Venus. V. Z m-sti ke své vlasti to činili. Kram. M. k Bohu a k jeho slovu, V., Št., k umění. Har. Z pouhé m-sti a lásky. V. K m-sti něco mluviti n. činiti. V. Nic nečiníte z m-sti, ale ve všem toliko svých věcí hledáte. Br. Ne tak knížete drabanti hájí, jako poddaných milosť. Kom. Kde m., tu oči. D. Kde m., tu oči, kde bolesť tu ruce, kde poklad, tu srdce. Vz Láska. Lb. M. z lidí blázny činí. Po milosti chce se jísti. Č., Jg. M. milosť rodí. M. zaslepuje. Ženská m. je jako hosť, panská přízeň též jako sen, růžový květ, to tré jde zpět. Zdržeti se od vína a ženské milosti. Jg. (Kram). — **M.**, *co milujeme.* M. a rozkoš lidského pokolení. V. — **M-i** *boží*, pečivo, tenké placičky, nekvašené, smažené. Ludm. Prusíková. Schneeballen. — **M.** *boží*, masť. Masť ‚milosť boží' řečená takto dělá se. O vod. Čern. — **M.** *boží*, rostlina, čapí nůsek, geranium robertianum, n., Ruprechtskraut, Gottes Gnaden; květ m-sti, majorana, Tausendschön, n. Kom.

Milosta, y, f., jm. ženské. Mus.

Milostenec, nce, m. = milec. Rk.

Milostenka, y, f. Huldgöttin, Grazie, f.

Milostice, e, f., krasopaní, Venuše. Na Slov.

Milostín, a, m., ves u Rakovníka.

Milostina, y, f., vz Milosť (v theol.). Sš.

Milostinky, pl., f. = líbáček měsíc, Flitterwochen. D.

Milostiti, il, ěn, ění = titul *‚milosť'* někomu dávati. Ctib. Hád. 82.

Milostivě, gnädig, huldreich, dobrotivě. Račte m. Jg. Rač mi to m. odpustiti. Háj. M. s někým nakládati. Us. — **M.**, *vroucně, zamilovaně*, liebevoll. A se m. vždy milovali. St. skl. IV. 87.

Milostivice, e, f., která milosti uděluje (o panně Marii). Pass.

Milostlvosť, i, f., *milosrdí.* M. k Bohu i k lidem. Št. K m-sti náklonný, náchylný. V. — **M.**, *lahodnosť, milosrdnosť, lítostivosť*, Huld, Milde, Gewogenheit, Gnade, Güte, Liebe, f. V. M. práva, die Billigkeit des Rechtes. V. M. je kakás srdečná šlechetnosť a lítosť kakás nepohody bližnieho. Št.

Milostivý; milostiv, a, o; *komp.* milostivější. — **M.** = *k milosti náklonný, dobrotivý, laskavý*, gütig, gewogen, huldreich, gnädig. V. M. skutky. Pulk. M. léto, Ablass. Vz S. N., Tk. III. 653. Us. Bůh je milostivý. Us. M. zloděj, štědrý hráč, nábožná kurva, ranní ožralec atd. Vz Hráč. — **komu.** Buď mu pán Bůh milostiv. Jg. — **ke komu:** k lidem. Háj. Cf. Milostivosť ke komu. — **M.**, *titul.* Milostivý pane! Milostivá paní. M. slečno (titul neprovdaných dam rodu šlechtického). Vz Titul. — **M.** = *milostivý*, liebenswürdig, lieblich. M. mládenec. Žák. sv. Ben. — **M.** *matka*, mázdřice na mozku a míše (medulla). Ras.

Milostka, y, f., milostky, stek, pl. f. = *milování*, Liebeshändel, Liebeleien, Liebschaft. Plk. — **M.** = Gracie. — **M.** = *milenka.* Č.

Milostně = příjemně, laskavě, dobrotivě, mild, liebreich. V. M. se s někým pěstovati. Br.

Milostné, ého, n., Gnadengeld, n. Rk.

Milostněti, ěl, ění, liebreich, gnädig werden. Jg.

Milostnice, e, f. = *milá.* Br. — **M.**, Gracie. Jg. — **M.**, Hetäre, f. Dch.

Milostník, a, m. = *milý*, Liebling, Günstling, m. V. Býti m-kem něčím. M. králův. Bart. M-em Václavovým byl nějaký Alexius. V. — **M.**, *milovník*, Liebhaber. Náramný m. své vlastnie ženy. Št.

Milostniti, il, ěn, ění, milostným činiti, liebreich, reizend machen. Jg.

Milostnosť, i, f. Holdseligkeit, Milde, Zärtlichkeit, f., Reiz, m., Anmuth. Gníd., Jg.

Milostný = *příjemný, líbezný*, angenehm, holdselig, reizend, galant, hold. M. obyčej, V., věc, Kom., hudba, D., dílo, Th., knížka, mírnosť, Us., žena, Jel., zpěv, Hlas., jazyk (řeč). Kom. — **na co:** Milostný na pohledění. V. — **M.**, *dobrotivý, laskavý*, gnädig, liebreich, holdselig, mild, gnadenreich. V.

M. obdarování, Aqu., zaslíbení, Reš., práva. Pr. — M. = milosti se týkající, Liebes-. M. nápoj, píseň, L., svazek. Br. Dlouho spolu hry m-né hráli. BN. O m. věcech na venkové vz Kda. 1876. 411. — M. = milý, geliebt. Dal. — M. = zamilovaný, oblíbený, geliebt, kdo milosť u jiného má. Br., Dal. 36. Sv. Jan m-ný apoštol Ježíšův. Pass. 279.

Milostpán, a, m., **milostpaní**, f., titul nešlechtických, vznešenějších osob. Vz Blahorodí, Titul, Milosť.

Milosvěžný, liebend, erquickend. Dch.

Milosvitný. M. hvězda. Sš. Hc. 130.

Miloš, e, m., jm. vlastní. Mus.

Milošemi, instr. = z veliké lásky. Kat. 96., 937. Miloše, zastr. m. milosť.

Milosť, milotě = milo + ť, milo jest. Us.

Milota, y, m., Mileš. Us.

Milotěchý, milé útěchy poskytující, angenehmen Trost spendend. M. myšlénka. Sš. J. 172.

Milotice, ves v Hradištsku na Mor. Vz S. N.

Milotín, a, m., ves v Konřimsku. Tk. III. 135.

Milounký, velmi milý, allerliebst. Č.

Milouš, e, m. Geliebter. Us.

Miloušek, ška, m. Pro m-ka i náušničku s úška. Pk. Vz Miloš.

Milouška, y, f., die Liebste. Rk.

Milouškovati se s kým. Č. Liebkosen.

Milountký, milý. Ten můj m. Humač. Ler.

Milovánek, nku, m., **milovanec**, nce, m., der Geliebte. Lex. vet.

Milování, n., das Lieben, die Liebe, Liebschaft. Jg. M. hodný, V., důstojný. St. skl. M. dětí, peněz, čistoty. V. M. čisté, Reš., oslovské. Kom. M. cti, D., sebe samého. Jg. M. společné. V. Největším m-ním milovati. V. M. žen povolovati; m-ním hořeti. V. Potkal mě mládenec k milování. Er. P. 134. M. bez hubiček. Er. P. 204. Škoda toho milování, že netrvá do skonání. Pís. Vz Milosť.

Milovanice, e, f., milování, das Lieben. Plk.

Milovanlivosť, i, f., milování hodnosť, Liebenswürdigkeit, f. Bern.

Milovanlivý, milování hodný, liebenswürdig. Bern.

Milovany, dle Dolany, ves u Přerova, Mildes.

Milovaný, geliebt. V.

Milovatel, e, m., der Liebhaber. Us.

Milovatelka, y, **milovatelkyně**, ě, f., die Liebhaberin. Us.

Milovatelný, liebenswürdig.

Milovati. Vzorec časoslov VI. třídy. Präs. Milu-j-i (*Pozn.* V 14. stol. došla přehláska *i* m. kmenového *u* v präs. veliké obliby: praciji, vysušiji, St.), milu-j-e-š, milu-j-e, milu-j-e-me, milu-j-e-te, milu-j-í (-ou). Stran ‚*milu-j-í*' vz Průjev a *U*. Stran ‚*milu-j-í*' vz *U* a *-ou*. *Přechodníky* a) *přít.* milu-je, jíc, jíce; b) *minulý*: milova-v, milova-vši, milovavše. *Příčestí minul. času* a) *činné*: milova-l, -la, -lo; b) *trpné*: milová-n, -na, -no. — *Inft.* milovati. — *Sup.* milovat. *Čas bud.*: budu milovati. — *Čas minulý*: miloval, a, o jsem. — *Přítom. konditional*: miloval, a, o bych. — *Minulý kondit.* byl, a, o bych miloval, a, o. — *Imperat. praes.* milu-j, milu-j-me, milu-j-te. Kz. Slovesa této třídy vyznačují se příznakem **-ova** a utvořena jsou buď ode jmen, neb od sloves tříd předešlých neb i od jiných částí řeči. Kmenová samohláska jejich jest kromě v s-úžovati verengen, naproti snižovati plagen, jinak veskrze krátka. Kmen präsentis *milu*, kmen infinitivu *milova*, rozvedením -*u* v -*ova*. Vz více v Bž. Ml. str. 203., v Ht. Ml. sr. 303.; Časoslovo 162., b.; Časování 165., b., S. N. VIII. 666., 668., Kz., Zk. Ml. str. 130.—137. — **abs.** Lepší rány milujícího, nežli lstivé líbání nenávidícího. Jg., Lb. Pravíť Jezuviti, která panna miluje, že je jako kvítí. Er. P. 117. — **koho, co**: Boha, rodiče, někoho jako svého bratra (jako své vlastní dítě, jako sebe samého) m. V. Lidé viece statek a zbožie než přátely milují. Vš. VI. 39. Pěvce dobra milují bozi. Rkk. Blázni, kdo nemírně miluje ženu. Kom. Koho miluju, toho biju; Kdo koho nemiluje, zřídka ho vychvaluje. Lb. — *Pozn.* V Krkon. = chtíkať někomu. Kb. — **jak.** Jen slovem a jazykem, ale ne skutkem a pravdou m. D. Milovala jsem ale jen špásem. Er. P. 231., 281. M. koho **v** pravdě, Št. N. 213., vrúcí milostí, Št. kn. šest. 140., pouhým srdcem, Troj. 323., vší silú, Kat. 92., Boha srdečnou milostí (*instr. způsobu*), Št., **s** upřímností. Er. P. 479. M. **bez** hubiček. Er. P. 204. Největším milováním někoho m. V. Boha vším srdcem. Št. M. **ze** srdce, V., ze všeho srdce **nade** všecka stvoření. Jan z Lobkovic. — **koho proč** atd. Budu jí **pro** její ctnosti **proti** vůli svých rodičů m. Us. Boha **z** ustanovení papežského m. Chč. 300. — **koho jak dlouho**: až do smrti. V. — **kdy.** Miluj mě **za** černa, za bíla se tě neprosím. Č. Budu jí m. **při** obědě. Er. P. 318. — **se s kým.** Sedící mezi pannami, s nimi se milující. Štelc. — **s adv.** M. někoho: velice, upřímně, náramně, srdečně, vztekle, bláznivě, plaše, horlivě. V. — Lieben.

Milovec, vce, m., milovník, der Liebhaber. Mus.

Milovidný, lieblich anzuschauen. Č.

Milovně, mile, liebreich. M. někoho přivítati, St. skl., přijímati. Vš.

Milovnice, e, f. Liebhaberin, f. V. M. něčí, vlastí. Jg. Vz Milovník.

Milovnictví, n., milování, Liebhaberei, f. D.

Milovník, a, m., **milovníček**, čka, m., der Liebhaber, Freund. Hus. M. květin, umění, mondrosti, ctnosti, peněz, hosti, školy, samoty, m. ženský, V., D., Jg., pravdy, Štr., honby, hudby. Nt. Vz Milenec. M. kalicha. Kn.

Milovnosť, i, f., milování, die Liebhaberei. Bern.

Milovný, *milující*, liebend. Plápolivě milovně mysli jest. Št. — **čeho:** poctivosti, pokoje, Boha a jeho slova, vlasti, žen, V., pohodlí, Sych., nádhery, luxusliebend. Dch. — **v čem.** Bůh jest v lidech milovný. Hus. — **M.** = *milý*, lieb, geliebt. M. žena. Br.

Miltiad-es, a, m., slavný vůdce athenský, vítěz marathonský r. 490. př. Kr.

Milulenký, velmi milý, allerliebst. Na Slov.

Miluše, e, miluška, y, f., die Holde, das Liebchen.

Milušký, militký, sehr lieb. Na Slov. Plk.

Milý, mil, a, o, jako: zdráv, rád, sám, ale *lépe:* mil, Pk.; *kompar.* milejší. **M.** = *příjemný, vděčný,* lieb, angenehm, lieblich, holdselig. M. vzezření, V., tvář, pokoj, Us., obcování, Kom., slova. Rkk. Dobro milo odkudkoli. D. Mil statek jakýkoli. D. Když jest nejmilejší hra, tehdy přestaň. Us. — **komu.** Co milo nám, to nechce k nám, co nás mrzí, to se nás drží. Prov. Jsou ti milý svády. Ctib. Milý jako oko, jako mísa vdolků, jako sůl v očích (žertovně); m., když ho nevidím. Pk. Každému jest jeho měšce mil a mně můj. Ctib. — **s inft.** Milo mu v kostky hráti. Jel. Dobrým mila by byla pravda slyšeti i od oslice. Št. kn. šest. 2. Tu knihu dosti milo čísti. D. — **k čemu.** To je milo k slyšení. D. — **M.** = *milovaný, kochaný, milý,* geliebt, der Geliebte. Pojeď milý. Rkk. Má milého. Jg. Šla má milá na jahody. Rkk. Nemám nad něj milejšího. V. Pro milého nie těžkého (pro milou touž měrou). Č. Kdo milý, ten i hezký. Č. Kde škop tu pivo, kde zvony tu kostel, kde oběd tu milá, kde večeře tu jiná. Lb. Milý jest milý, byť byl na poly shnilý. Ten imieše dceř jedinu, sobě i všem milú vele. Rkk. 39. — **M.,** *vážený, oblíbený, milovaný,* lieb, geliebt, beliebt, geehrt, geschätzt. Mnohým z lidu mil jsem. Jel. Národ Bohu milý. Odkud jest milý tovaryš? Kom. M. vlasť, barva, jídlo. Jg. Bratře milý. Nejmilejší křesťané. Us. To Bůh milý ví. Ml. Milý příteli! Ml. Byla to milá dlvka. Ml. — **nad kohn.** Byl mu nad jiné milý. Ml. — **v čem.** V pánu Bohu, v Kristu milý. Jg. — **M.** *ironicky.* Jako milé hovado. Jg. Milý brachu = bláhový blonde. D.

Mimes-is, e, f., řec., napodobení, jest úsměšné opětování slov jiným pronesených. V Aeneidě IX. 598. Numanus oslovuje Trojany: ‚Hanba dvakráte jatí Frygové, že za hradbami opět se zamykáte.‘ Ascanius ho probodne a pak se mu posmívá: ‚Tu vracejí Rutulům dvakrát jatí odtuchu Fryští.‘ KB. 240.

Mimí, hlas mladých srn. Šp.

Mimik, a, m., z řec., posuňkář. Rk. Mimiker, Geberdenkünstler, m.

Mimika, y, f., z řec., nauka o posuncích, Rk., umění vytvařovací, jehož řečník, deklamator a herce potřebují. Vz S. N. M. jest projevování našich myšlének a citů způsobem vnějším, t. j. postavou těla, pohyby jeho částek a zvl. změnami v tváři a přede vším v oku. Dle Blř. Theorie mimického n. tvařitelského umění, theorie tvařitelství. Nz. Mimik, Geberdenkunst, -lehre, f., -spiel, n.

Mimínko, a, n., mimátko, a, n. = děťátko, Windelkind, n. Hahej m-ko! Puch.

Mimnerm-os, a, m., lyrický básník řecký, kvetl mezi r. 634.—600. př. Kr. Vz S. N.

Mimo, *adv.,* vorbei, vorüber. M. jíti, jeti, běžeti, letěti. Jg. Mimo jdouce = běžně, im Vorbeigehen, obenhin. Milo je mně, milo, když mi ideš mimo. Mor. P. 276. — **M.,** *předložka* **s akkusativem.** Užívá se jí: 1. *o místě k vytčení směru podlé čeho pryč jinam, po straně čeho pryč jinam, mijejíce co — pryč jinam.* Událo se jí běžeti mimo jednu horu. Pass. Mimo příbytek něčí jíti. Pr. VI. 451. Mimo náš dům vedlí ho k popravě. Vrat. I půjdou národové mnozí mimo město toto i. e. míjejíce město toto pryč jinam. Br. — 2. *Odtud se jí užívá o nesrovnalosti čeho s čím, o nepřiměřenosti činnosti k věci jiné,* tudy jest, co: *proti čemu, čemu na odpor, čemu na vzdor, čemu na vzdory* (opp. podlé, vedlé), gegen, mit Umgehung, trotz, ungeachtet, ohne, wider. Mimo pořad práva to, což jemu nenáleží, sobě osoboval. Háj. Purkmistr mimo řád a právo žádné moci užívati nemá. Kol. Mimo rozkaz to jsú učinili. Háj. Mnohé byliny mimo přirození a způsob časn kvetly. Kn. Nemilostivě grośe dobývati mimo staré ustanovení. O z D. Pakli by se někdo mimo práva zemská več podvolil. Václ. II. (Pr). Aby toho nikdo mimo vůli jeho netiskl. Zř. F. I. A vezme-li co vice mimo právo. O. z D. Bůh toho k tomu cili mimo úmysl té sv. ženy užil. Br. Svou hrdosť ukazoval mimo právo. Št. — 3. *Vyjímá předmět svůj z oboru toho, což se o podmětě povídá,* tudy jest tolik, co: *vyjmouce, kromě čeho, nadě co, nežli,* ausser, nebst, noben. Mimoň mocnějšího není. Leg. Jediný, mimoňž nenie nikte jiný. Kat. 1230. Země a rolí hojně mimo potřebu majl. Ler. Poněvadž jest od starodávna v tomto království více stavů mimo stav panský, rytířský a městský nebývalo. Z. Fr. I. Jiného milovníka neměla mimo něho (nežli jeho). Pass. Mimo čtyři hlasy zvolen jest. Mimo jednu toliko věc šťastní učinění jste. — 4. *Užívá se u srovnání jedné věci s druhou* a to k vytčení toho, že se to, co se o podmětu vypovídá, na předmět předložky nijakž nevztahuje aneb toliko u míře mnohem menší, kterýmžto druhým činem se výrok stupňuje a zveličuje. Vyznamenává tedy: *u přirovnání k čemu, u mnohem větší míře, nad,* über, vor. Arabští mimo jiné národy slovo o sobě měli, že loupežníci byli t. j. u mnohem větší míře nežli jiní národové. Br. Budete mi lid zvláštní mimo všecky lidi. Br. — *Pozn. V obecné řeči spojuje se též předložka i s* **gt.** *Spojování toto se již u spisovatelů 16. stol. nalezá, ač jen zřídka.* Zk. S genitivem se také pojí u Slovinců, Malorusů, Poláků, v Horním a Dolním Srbsku (v Sasku). Mkl. S. 544. Co mimo toho času jest, na procházku vynakládám. Kom. Mimo nich nikdo tam nebyl. Všechny brány mimo jedné malé. Sl. — *Knst. uči:* mimo = 1. citra, *kromě, s gt.,* 2. juxta, penes, *podél, s akkus.* — *Mimo u* **komparativu,** vz Komparativ. Vz Zk. Skl. 201.—203., Ml. II. 27. Cf. Mkl. S. 413.

Mimoběžka, y, f. M-ky, sich kreuzende Gerade. Ck.

Mimohled, u, m., die Parallaxe. Krok. Vz Jg. Slovník.

Mimohraničný, ausser den Gränzen.

Mimochod, u, m, der Antritt, Zelt, Passgang, chod koně, který záleží v tom, že kůň ne jako obyčejně nohy křížem staví, nýbrž nyní levou přední i zadní, nyní pravé obě pojednou a takový chod měkčí jest jezdcovi. Kůň jde m-dem. Das Pferd geht den Zelt. V. Klusák jezdce hmoždí; šlapák lehce, mimochodník mimochodem se nese, aniž poklesá. Kom. Dle Prk. v Arch. f. slav. Phil.

III. má býti: *jinochod.* — **M.**, *chod mimo*, das Vorbeigeben. Mimochodem něco podotknouti, pověděti, en passant. Us., Deh., Č.

Mimochodec, dce, m., mimochodník. Th. Místo: *jinochodec.* Prk. Vz Mimochod. — **M.**, kdo mimo chodí, der Vorbeigeher. Jg.

Mimochodem. Vz Mimochod.

Mimochodník, a, m., kůň mimochodem jdoucí, der Zelter, vz Mimochod. V. Ten mi koně m-ka a jiná dva k tomu vozu daroval. Har. Místo *jinochodník*. Prk. Vz Mimochod. — **M.**, *hříbě* (dle Kopiáře z r. 1568). Km. I. 718. — **M.**, u, m. Na m-ku něco obcházeti (ambages facere, Umschweife machen). Bart.

Mimokrajnosť, i, f. Exterritorialität, f. Dch. Vz Mimozemství.

Mimoletný, mimo letící, flüchtig. Č.

Mimoměstský, ausserstädtisch.

Mimoň, ě, f., mě. v Boleslavsku, Niemes. — *Mimoňan*, a, m.; pl. -ně. — *Mimoňský*.

Mimoň = mimo něj, ale této staženiny se nyní málo užívá. Vz On. Mimoň, mimoňž. Kat. 2390., 2690. Mimoňž nenie nikte jiný. Kat. 1230.

Mimořádnosť, i, f., Exception, f., Ausnahmszustand, m. Rk.

Mimořádný, ausserordentlich. Mimořádný professor (mimo řád ustanovený), úřad, velitelství, vyslanec; 2. = neobyčejný, selten, ungewöhnlich. Pík.

Mimorovník, u, m., souběžník, kruh s rovníkem souběžný, Parallelkreis, m. Balb.

Mimosa, y, f., citlivka, rostl. Vz S. N., Kk. 257.

Mimostřední, excentrisch. Krok.

Mimosvětý, ausserweltlich. Čas. duch.

Mimotní příčiny, šp. m. vedlejší. Jindy také: poboční, postranní. Brs. 101.

Mimovolný, nechtějící; nahodilý, unwillkührlich.

Mimozemský, der Exterritoriale. Pr.

Mimozemství, n., die Exterritorialität. Pr.

Mimra, y, m., kdo se mimrá, Us., mimrač.

Mimrač, e, m., mimra, der Raunzer. Us.

Mimračka, y, f., eine Raunzerin. Us.

Mimrati, mit kläglichem Tone etwas vortragen, wimmern, raunzen. Koubl. — **se s čím, v čem**: s jídlem, v jídle = nechutně, vábavě jísti. Šm., Dch.

Mimravosť, i, f., raunzendes Wesen; Langsamkeit, f.

Mimravý, raunzend, runzig; langsam. Us.

Mimy, ů, pl., řec., u Řeků a Římanů zvláštní hry dramatické, jež představovaly výjevy ze života způsobem nejvíce komickým. Vz více v S. N.

Mín, v obec. mluvě m. méně. Vz Toto. Šb.

Mina, y, f., váha 25 lotů. V. Řecká μνᾶ (mna), asi 35 zl. Lpř. — **M.** *svatá*. Minu svatů světiti (víno?). Št. N. 307. Vz Gl. 153. — 2. Podkop, podzemní průchod, zvl. takový, jenž se může prachem do povětří vyhoditi. Rk. Vz v S. N. článek: Minc. Sprenggrube.

Minař, e, m., podkopač, der Minirer. Plk.

Minartice, ves v Táborsku.

Mince, e, f., z něm. Münze a to z lat. moneta, Jg., peníz. M. jest ražený, kovový, obyč. okrouhlý plátek určité stříže a určitého zrna (Schrott und Korn), tedy určité ceny ku prostředkování obchodu, k upamatování na znamenité události (pamětná m.), ku vyznamenání zasloužilých osob (záslužná m.). Na obou stranách m., *líci* a *rubu* jsou popsí mincovních pánů, znaky a nápisy atd. vyraženy. M. obchodní, spolková, zemská, drobná. Vz více v S. N. M. stříbrná, zlatá, dobrocenná, dobroplatná, berná, ražená, vážná, nevážná, zlá, falešná, dobrá, ostříhaná, ob-řezaná, Jg., lehká, nebodná, Er., J. tr.; m. staré, středověké a nové (staré: římské, orientalské, barbarské), S. N.; červená (= zlatá), bílá (= stříbrná), černá (= s mědí smíšená), Jg., konvenční, měděná, Us., žádnému schodku nepodrobená. Er. Prubíř m. D. Zrno, přísada, vývoz, falšovník, falšování, stříž, seznam, druh mince n. minci. J. tr. Minci bíti (mincovati), Jg., zaraziti. Háj. Bíti vlastní ráz na minci. Br. M-ci ražením napodobiti; minci zlehčiti, ponížiti. J. tr. Kdož by na minci nadával a kdož by nádavek bral. Er. Na minci zrna českého mincovati. Er. M-ci raziti. Us. Mince dobrého, českého zrna; přísadou minci zlehčiti; m. ostřihovati; m. v zemi jde; mince bráti. Vys. Vz Rb. str. 268., Tk. II. 542., Žer. Záp. II. 10., 95. Vz Stříž. — **M.** *pamětní, záslužná, spolková*. S. N. — **M.**, *jednotlivý peníz*, latin. numisma, ein Geldstück. V. — **M.**, *mince* = *mincovní dům*, kde peníze mincují, das Münzhaus. Jg. Zlato a stříbro do naší mince dodávati povinni jsou. Nar. o h. (Pr. I. 91.)

Mincíř, e, m., zastr. mincéř, kdo peníze mincuje, Geldmünzer, m. V.

Mincířský, Münzer-.

Mincířství, n., mincéřství, die Münzerei, die Münzkunde. D.

Mincmanský mlýn. Žer. Záp. II. 12. 129.

Mincmistr, z něm. Münzmeister, představený úřadu mincovního. V. Vz S. N., Gl. 151., Tk. II. 300.

Mincování, n., das Münzen. Právo k m. míti. D.

Mincovati, raziti, münzen, ausmünzen. — **co**: peníze. V. — **co na co** O minci drobné, aby na drobnější peníze mincována byla. V.

Mincovna, y, f., budova se stroji a vším náčiním ku zhotovování minci. S. N.

Mincovní, Münz-. M. číslo (Münzwährung), dům, hajník (na Slov., prubíř, Münzwardein), kladivo, město, nůžky, pán, písař, ráz (Münzfuss), smlouva, stříž (Münzschrott), stroj (válcovna, řezací stroj, hoblovací, krnžní, rážecí stroj), tluk n. železo, úřad, váha, zlato, známka, zrno (Münzkorn), vz S. N.; V., Jg., lista, lístek, právo, zkouška, zkoušení, J. tr., jednička, jednuška, jednotka; kniha, list, počet, zákon, ztráta, Šp., úředník, regal (právo mince dělati). Vys.

Mincovnický, mincovníku náležitý, Münzer-. — **M.**, Münzkenner-. M. umění. Beru.

Mincovnictví, n., souhor všech prací u zhotovování užívaných mincí. Vz S. N. Münzkunde, Münzerei, f.

Mincovník, a, m. = mincíř. — **M.**, der Münzkenner. Na Slov.

Mincovství, n., das Münzwesen, die Münzerei.

Minda, y, m. = Dominik. Prk. v Arch. f. slav. Phil. II. 709.

Mindenský biskup. Tk. II. 542.

Mínění, í, n. *Co se míní o kom n. o čem, myšlení*, das Gutdünken, der Dünkel, Gedanke, die Meinung, Vermuthung. Své mínění o něčem říci, dáti. D. Toho jsme m. M. opačné. Pr. Byl toho m. nebo náhledu **šp.** *prý* m. měl za to, domníval se; *ale není příčiny*, pro kterou by káraná frase špatna byla. Na svém m. státi; v mínění se srovnávati; rozpáčiti koho v jeho m.; na jiné m. přivésti. V. To je mé m. Us. Lidská mínění se nesrovnávají, o tom vz přísloví: Ceniti, Hlava, Chuť, Mudrc, Obuv, Víra. Veřejné m.; dle mého m.; něčí m. o něčem slyšeti; snášeti se s kým v m.; své m. krátce přednésti. Nt. — **M.**, *úmysl, vůle, smýšlení*, Gesinnung, Absicht, f., Vorsatz, Entschluss, m., Willensmeinung, f. V. M. něčí zkoumati. Berg. Pověz nám své m. Us. Proti mému m. V. Dobrým m-ním. V. Od svého m-ní pustiti, ustoupiti, upustiti; přidati se, přistoupiti k některému m.; v m. od někoho se děliti; jsou ve svém mínění na rozdílech; různosť m. nebo v m. J. tr. Od m. něčího se děliti. Skl.

Míněný, vermeint, gemeint, gedacht. Jg.

Mineral, u, m.; **merali-e**, í, f., pl., nerost, kámen n. ruda ze země dobytá. Rk. M. je těleso hmoty jednostejné, bezústrojné, pevné (kameny), kapalné (voda) neb plynné (vzduch), které přírodou samou vytvořeno bylo; v užším smyslu počítají se k m-ím jen jednoduché kameny, někdy i uhlí, jantar, břidlice, které jsou vlastně kopaniny, fossilie. S. N. M. butný, sklovitý, huspeninovitý. Říše minerálií. Nz. Rozličnými rudami a mineraliemi bohaté z milosti boží obdařeno bylo. Nar. o hor. (Pr.) M. vyhraněné (krystalované), beztvárné (amorfní), pseudomorfosy, složené, S. N., složité. Nz. Mineral, Mineralien, Steinarten.

Mineralní, nerostní, Mineral-, mineralisch, stein-, erzhaltig. M. voda (která v sobě má částky minerálií: železa, síry atd; jí se užívá v lékařství), Rk., alkali n. žíravina, lázeň, žluť, zeleň, pramen n. zřídlo, Nz., kůže (vydělaná solí železitou n. chromitou), modř (modř horní), soda. S. N. O miner. vodách vz více v S. N. V. 350. M. ložiště, palivo. Vys.

Mineralog, a, m., Steinkundiger, m.

Mineralogie, e, f, z řec., nerostopis, Steinkunde, f., věda, která se zabývá výkladem o zevnitřních, fysikalních a chemických vlastnostech minerálií (vz Mineral). Vz S. N.

Minerva, y, f., římská bohyně, u Řeků Pallas Athene, *Παλλὰς Ἀθήνη, Ἀθηνᾶ*, dcera Diova. Vz S. N.

Mineur (fr., minér), podkopník, Rk., vojín ku kladení n. ničení min ustanovený. Vz S. N., Minař.

Miniatura, y, f., z lat., drobnomalba, drobná malba, malba drobnůstek. Rk. Malba v malém rozměru a bedlivě provedená; v užším smyslu pak jistý druh obrázků gummovými barvami a tečkovacím způsobem provedených. Vz S. N. Miniaturmalerei, f., Malerei im Kleinen.

Minice, e, f., vz Mince. — **M.**, dle Budějovice, ves v Čech. v Rakovnickn. D.

Minirh, u, m., suřík, Mennig, m., vz Minium. Rk.

Minim-um, a, n., lat., nejmenší část (hodnota), nejméně. Rk. Das Kleinste, Geringste.

Miniovati, miniem (červeně) barviti, mit Mennig (roth) färben. Vz Minium.

Miniový, Mennig-. M. barva, pec. Jg. Vz Minium.

Ministerialní, *lépe*: ministerský. Ministerial-.

Ministeri-um, a, n., vz Ministerství, Staatsverwaltung, f.

Ministerský, Ministerial-, staatsämtlich. M. kommissař, nařízení, rada, radní, vynesení, Šp., J. tr., strana. Rk.

Ministerství, ministerstvo, a, n. Ministeri-um, a, n. (dle ‚Slovo'). M. zevnitra, záležitostí zahraničných a císařského rodu; m. osvěty n. vyučování a záležitostí duchovních; m. finanční n. financí; m. tržby, obchodu, průmyslu a veřejné stavby; m. policie; m. námořnictví; veřejných prací; ministerství vnitra neb záležitostí vnitřních; m. právní n. práv n. soudnictví; m. války (vojny) n. vojenství n. záležitostí válečných neb m. vojenské; m. zeměvzdělání n. orby a hornictví; m. zemské obrany a veřejné bezpečnosti, J. tr., Šp. Pomocné organy říšského vojenského m. jsou: náčelník generalního stábu, dozorce jízdy (Kavallerie-Inspektor), dozorce dělostřelectva (Artillerieinsp.), dozorce hradebnictva (Genieinspek.), d. vozatajstva (Fuhrweseninsp.), velitel zdravotnictva (Sanitäts-Truppen-Kommandant). Čsk. O zařízení m. války vz také Rf. str. 130. a násl. — *Titul m-stva*: C. k. vysoké m. Vz Titul. Šr. — *Ministerstvo* = sbor ministrův.

Ministr, a, m., z lat. minister (sluha), Minister, m., nejvyšší státní úředník, který bezprostředně pod panovníkem n. praesidentem jsa správu jistého oboru vládního vede. Vz S. N. M. kabinetní; konferenční či bez portefeuillu čl poradní (ohne Portefeuille), ostatně vz Ministerství.

Ministrant, a, m., z lat., přisluhovač při službách božích, nemající žádného posvěcení, der Diener bei der Messe. Rk. — **Ministrovati komu** = slouižiti, dienen. Us.

Míniti (zastr. mieniti), mín, míně (ic), il, en, ení; minívati = mysliti, za to míti, meinen, vermeinen, wähnen, glauben, denken, dafür halten, sich vorstellen; rozuměti, verstehen, sagen; chtíti, před se bráti, vorhaben, gedenken, Willens sein; znamenati, bedeuten. Jg. — **abs.** Člověk míní, pán Bůh mění. Us. — **co.** Vlka míní a vlk za humny. Prov. Vlka míní a vlk v síni. Na Mor. Brt. K svému biskupu šedše s ním radu vzeli, co by to mínilo (znamenalo). Pass. 860. Tu čiši on minil, o níž syn boží mluvil. Dal. Míně všecko to okolí. Br. — **(co) o čem.** Co o tom míníš? Us. O takových se tuto nemíní, die werden nicht gemeint. V. — **čím.** Nevím, co tím míní. Br. Ohněm míní světlo pravdy. Žalanský. Co jednoton míníte? Bl. A cnosť mienim tiem jménem; On jej člověkem měl; Co se mieni kterým slovem. Št. O věc ob. 46. Nevíme, co se tím jménem míní. Čr. Efraimem míní všecko království jidské. Br. — **jak.** Míní to věrně a dobrou měrou. Syr. — **na koho, na co.** Pohané mínili na sv. Václava, že Drahomíru dal po-

tajmně zabiti. L. Nač minii spasitel. Proch. — Br. — **pod čím.** Pod příkladem vody míní se štědří darové. Br. Co se pod tím míní (také: Co se *tím* míní). — **s infinit.** Zítra míním jeti do Prahy. Us. Modlářkou býti neminím. Lom. Míním to vykonati. Toms. — **s kým** (smýšleti). Kto s ním mieni v tu dobu. Alx. 1117. — **co k čemu.** Pakli bychom k nim a k jich zboží co minili, tehdy jim máme 4 neděle napřed dáti věděti naším listem (einen Angriff vorhaben). Arch. I. 195., Gl. — **s adv.** Ne zle m., jednostejně, s někým dobře, upřímně, otcovsky. Jg. Jináč míní, nežli mluví. V. — **komu.** Sobě něco m. = vymiňovati, bedingen. Us. Marek. Co jiej (jí) zlá nevěsta míní (obmýšlí). Dal. 45. — **že.** Minil jsem, že náš upřímný vlastenec, pan farář Jan Arnold, ještě dlouho živ bude, ale zemřel dne 14. srpna 1872. v 88. roku věku svého. — **přes co.** Co přes to míniš? šp. m. o *čem*.

Mini-um, a, n., lat., suřik, barva žlutočervená. Monnig, m. V. Vz Minich, S. N., Šťk. 308.

Minka, y, f., zkouška, Probe, f. Koupiti koně na m-u (na zkoušku, je-li zdráv). Us. na Mor. Brt.

Minoha, y, f., ammocoetus, ryba. Krok.

Minuletý, *lépe*: nezletilý, nedospělý. Kmp. V Jg. slovníku slova ‚minoletý' ani není.

Minor, lat., mladší, der Jüngere.

Minorat, u, m., právo nejmladšího z rodiny něco děditi, protiva majoratu. S. N.

Minorenuita, y, f., z lat., nezletilosť, Minorennität, Minderjährigkeit, f. Rk.

Minorita, y, m. (dle ‚Despota'), z latin., druh františkánů, kteří se fratres minores (bratří menší) jmenují. Vz S. N., der Minorit. — **M.**, y, f., z lat., menšina, menší počet hlasův. Minorität, f., geringere Anzahl von Stimmen.

Minorka, Menorka, y, f., ostrov balearský menší u Hispanie. Vz S. N.

Mino-s, a, m., král kretský. Vz S. N.

Minotaur-us, a, m. = býk Minoův, v bájesloví řec. potvora s tělem lidským a hlavou býčí, kterou porodila Pasifaë z býka. Vz S. N.

Minouti, minu a zastr. miji, nul, ut, utí; pominouti. Vz Míjeti. — **M.** = jíti mimo, vorbeigehen, hingehen; přestati býti, verschwinden, vergehen, zu Nichte werden, aufhören; za sebou zůstaviti, neuhoditi več, chybiti se čeho, übergehen, nicht treffen; fehlschlagen, verfehlen, ausweichen, passiren; odpustiti, verzeihen; varovati se, stříci se, vermeiden. Jg., V. — **abs.** Čas, rok minul. V. Rána minula (neuhodila); právo mine. Horko již minulo. D. I minu deň, i minu deň vterý. Rkk. 7. Minu bůřa. Rkk. 54. Svátosti starého zákona minuly. Št. A když ten rok mine. O. z D. Odporové minuli. Z. Fr. I. Všecky zápovědi a pokuty m. mají. Vác. XXXV. Minulo málo, přišly ženy (brzo po tom). Kom. Mine květ mladosti. Us., Jel. Mije síla (přestává). Jel. — **koho, co.** Minouce skalnaté křídlí plynuli jsme do úžiny. Sych. M. dům. Svěd. Obec jest každého ohrada, kdož ji tupí, minulať jej rada. Dal. Příkopy řecké minul. Troj. Zlosť ho minula (přešla). Us. Trest ho nemine. Mysli, že ho to mine, ono ho to přece nemine. Us. Minulo jej to pokušenie. Št. Jedno minu (odpustím), druhé svinu. Prov., Jg. Minul les, řeku, Us., nebezpečné místo. Jg. — **čeho.** Až minuli Damasku a pomezi jeho. Br. Miň své zlosti. Kat. 2937. Ať vidím světlo a minu smrti. V. Jíti, že noha nohy mine (zdlouha. V obecné mluvě: co noha nohu mine. Brt.). V. M. cíle, místa. Svěd. — **komu, čemu.** Minul mu dobrý díl života. Kom. Bude s žalostí zpomínati na to, když jemu to mine (dobré bydlo). Št. Když tomu mnohý minu rok. Dal. 8. — **proč.** Minul boj pro noci nastání. Troj. Válel se nahým tělem po kopřivách, aby za tú bolestí jej minulo to pokušenie. Št. N. 136. — **kdy.** U vysokém stáří mijí síla tělesná. Ml. Sond o suchých dnech adventních má minouti, authören. Vl. zř. Aby mezi rokama šesti neděl neminulo jedniem dnem viece. K. rož. 82. — **od koho.** Jakož stud mine, tak mine poctivosť od nich. Tkadl. — **kde.** Nejvyšší po městech minuli (býti přestali). Pláč. Až v ní mladistvá krev mine. Tkad. — **s kým.** Aby zemský řád se mnú starým člověkem neminul. O. z D. — **čím.** Láska láskou minula. Us. Co jistým časem mine, jako zimnice. Reš. — **se.** Minuli jsme se. D. Pivo se minulo (došlo. Na Slov.). Plk. Kdyby se matka minula (kdyby umřela), co počneš? Us. na Mor. Brt. — **se s kým, s čím.** Jedinému tobě s smrtiú jesť se m. Dal. Jdi cestou pokání, neemineš se s milostí. Kom. S pravdou se m. Scip. Miň se se zlými (vyhýbej se jim). St. skl. M. se s účelem svým, s pravdou, s výsledkem. Nt. Ežť (žeť) sě s námi tvój blud mine. Kat. 2190. Když léta půl druhého s prvním panováním mine. O. z D. A snad sě tu s túhú minem (zapomene). Dal. 7. S něčím se snadno minouti = odbyti, prodati, vydati. Jg. — **aby.** Minul ho, aby s ním nemusil mluviti. Vz Kondicional. XIV. 6.

Minovati = míjeti, vorbeigehen. — **komu.** Minuje jim (schází jím). Us. — **koho.** Dal. Vz Míjeti.

Minsterberk, a, m., ve Slezsku. Tk. I. 441., Žer. Záp. II. 186.

Minturny, gt. -turn, pl., f., mě. Latia. Vz S. N.

Minuce, e, **minucí**, í, f., z lat., malý kalendář. D. Vz S. N. Hvězdář minucí spisuje. V. Že (kantoři) s malovanou minucí velice se zaneprazdňují a sacrae lectiones že se nečtou, jen s m-cí se párají, bez čeho býti nemůže. Pam. arch. 1873. 804., Gl. Vz o původu Gl. 154. M. hospodářská. D. Letošní m. Sych. — 2. *Maličkosť*, nepatrnosť, Kleinigkeit, f.

Minúcie = pomíjející. Kat. 3005.

Minuci-us, a, m., jm. římské. Vz S. N.

Minuend, u, m., z lat., menšenec (počet). Rk.

Minule = onehdy, neulich. Tu m. jsem ho viděl. Us. M. skonalý čas. Vz Čas.

Minulý (vz Minutý), bývalý, předešlý, vergangen. M. neděle, týden (die vorige, verwichene Woche, Dch.); m-lého roku, minulé noci (předešlé). Jg. M. čas, vz Čas. str. 159. b. a násl. a kromě toho články Kuncovy

v „Besedě Učitelské“ III. 210., 328., 436. Minulé věci nepykej, nepodobné nevěř a čeho míti nemůžeš, nežádej. C. — **M.**, *často lépe*: bývalý. Minulé (m. bývalé, dřívější) školství. S. a Ž. — **M.**, pomíjející, vergänglich. Vědouc, že všecky věci jsou padoucí a m-lé. Vojen. zpráva Žižk.

Minus, lat., měně, v mathem. znamená se vodorovnou přímkou (—) a klade se před počet, jenž se odečísti má, před čísla *odečetná*. S. N. — **M.**, nedostatek, schodek. Br.

Minuskule, l, f., z lat., malé písmo tiskací. Vz Majuskule. Rk.

Minuta, y, f., z lat., šedesátý díl hodiny. Minute. — **M.**, *malý sklad zboží*. Alla m., al minuto, (prodej) po drobnu, jednotlivě, v malém. Rk. Vz Malý.

Minutelný, minoucí, vergänglich. V.

Minutí, n., das Vorbeigehen. Ms.

Minutina, y, f., eine Minute. Mus.

Minutky, pl., f., Minutenuhr, f. Rk.

Minutový. Minuten-. M. kolečka. D.

Minutý, od minouti, čeho jsme minuli i čeho minouti lze, minulý, pominutelný, vergangen, vergänglich. Jg. Želeti m-tých hříchů. Ctib. Hloupý jest, jenž m-té věci a sešlé oplakává. Tkadl. I. 46. Často stačí: *minulý*. Minutá (minulá) zima.

1. **Mír**, u, m., *smíření*, *smlouva*, die Versöhnung. K míru a k smíření se nakloniti. V. Strany v m. uvésti; nevole v mír uvésti; mír udělati. V. Půjdou k míru (budou hleděti pokoje). Jg. Ten bratry u m. svede. Dal. V mír a přízeň vjíti. V. — **M.** = *pokoj*, der Friede. V. M. boží, zemský. Vz S. N. Míru líbání, der Friedenskuss. Gl. 154. Žizň a m. daj nám (Hospodine). Pís. sv. Vojtěcha. S kým v m. vejíti. Dal. Dlúho vlasti naše v miřě biechu. Rkk. 45. M. vám (pokoj vám)! Joh. Mír učiniti. V. A to pro zachování míru, pokoje a jednoty v městech. V. V míru i ve válce; zemi v mír uvésti; m. zjednati, zrušiti; v míru žíti. Nt. M. staví, svár boří. Jg., Lb. M. trvá do války a válka do míru. Pk. A mír v zemi zapověděla. Dal. XIV. 26. Vz Zapověděti. Mír zavříti, uzavříti, Nz., Troj., Skl., *ale lépe:* učiniti, Vst., způsobiti, zjednati, umluviti, uložiti, v pokoj vejíti s kým. Brs. 179.

2. **Mír**, a, m. = svět (strč.), die Welt. Ty spase všeho míra (spasiteli celého světa). Pís. sv. Vojtěcha. Vesmír = veškeren svět, obor světa. D. Vesmír, gt. všeho míra (= všeho světa). Výb. I. U mieru = ve světě. Kat. 1506., 2092. Vz Vesmír.

3. **Mír**, u, m., za starodávna jistá roční daň, jíž platili nápravníci měst župních a kmeti osedlí na statcích královských, později místo ní úroky do komory královské se dávaly. S. N.

Míra, měra, y, f., **mírka** (zastaralé měrka). Míra, instr. sg. z pravidla měrou; pl. gt. měr, dat. měrám, lok. v měrách, instr. měrami. V těchto pádech krátí se *í* v *ě*, vz I (á). Jako u, Brána‘. *Mírka* od míra; mělo by býti: měrka, vz *í* se krátí v odvozených zdrobnělých slovech, str. 566. b.; *ale* vz -ka. — **M.** *známá veličina, s kterou srovnává se neznámá, čímž se něco měří*, das Mass, der Massstab. V. M. běžná, na délku, zubatá, prostřední, skladací, úroková, obecná, hlavní, původní, okem vzatá, k rámcům, ve tři korce, 30 věděr, dobrá, Jg., natlačená, natřesená, osutá (vrchovatá), střesená, St., sháněná, Jg., desetinná, stopná (stopomíra), sáhová, největší nebo společná (das gemeinschaftliche Maas), zmenšená, zvětšená, sloupová (Bau-), pravidelná, slabik (časoměr, časoměrnosť), vrstevní (Schichtm.); sutá m. suchých, dutá m. tekutých věcí, Nz., nespravedlivá, nepravá, súžená. Šp. — *Míry věcí dlouhých*: zrno, prst (palec), dlaň, píď, loket, krok, sáh, prut, hony, míle (vz Píď); *tekutých*: polouvozí (sud), vědro, pinta, žejdlík, třetinka, číška; *sutých*: šestikorec, tříkorec, korec (strych), měřice, věrtel, čtvrtce, mírka. Kom. M. (měřice) olomoucká (menší), brněnská (větší). Vz Gl. 154. — *Míra prostoru* ustanovuje *a)* délku, *b)* plochu, *c)* tělesný obsah. Míra **délky** (vzatá původně od lidského těla): palec, stopa n. střevíc, loket, sáh, míle; nyní: myriametr, kilometr, hektometr, dekametr, metr, decimetr, centimetr, milimetr; míry *polní*: provazec, hon, prut. Míry *plochy* jsou: čtverce měr délky. Nyní: □ myriametr, □ kilometr, □ hektometr, □ dekametr, □ metr, □ decimetr, □ centimetr, □ milimetr. Pozemky měří se na korce (výsevku), jitra a lány; země na □ míle. Nynější míra pozemků: myriar, hektar, ar, centiar. Míry *tělesného obsahu* jsou kostky č. krychle měr délky. Nyní: krychlové metry; míra na dříví: dekaster, ster, decister; míra dutá: kilolitr, hektolitr, dekalitr, litr, decilitr, centilitr. Vz tato slova. Míra *času:* sekunda, minuta, hodina, den, týden, měsíc, rok. Míra tíže n. váha. **M.** (nástroj, kterým se měří), m. krejčovská, truhlářská atd. S. N. *Míry:* rejsek (okovaný, řezací), loket (posuvný, truhlářský), úhelník, úhelnice, pokosník (hybný), vzdělavač, kružidlo (tyčově, vejčitě), měřítko palcové n. palečník, střihovačka, stroj pokosný, pokosnice s pilou, krokvice. Šp. **M.**, prostor ke kutání propůjčený. M. dolová, denní, povrchní. Důl míry hodný (výnosný). Vys. Míra *od oka*. Šp. V kteréž koli měříš mieře, v túž mieru bude oddáno. Smil. v. 1112. Měřil zloboch Boha na svou míru. Jg., Sych. Švec, krejčí bere míru. D. Rovnou (**ne:** stejnou) měrou se rozděliti. L. S. v. 62. Vrchovatou míru někomu odměřiti. Rvač. K čemu jsou bohatství bez míry shromážděná. Kom. Vzal dobře zajíci míru na kožich (dobře naň střelil). Us. Nad míru (přídavek). V. Míru na kabát někomu vzíti, bráti. Šp. Vědro míru držící. Dle míry. Šp. Jedničky míry, úřad nad měrami. Šp. Na malou míru prodávati, na větší přijímati. Er. M. na měření hovězího dobytka; k vypočítání, kolik váží živý hovězí dobytek; k měření koní; kožená francouzská. Cn. Nahradil, nalil mu vrchovatou. Č. Míru na šaty bráti a podlé ní střihati (přistřihovati). Pt. Míru k něčemu přiložiti. Míra pšenice platí sedm zlatých. Us. Jedné, rovné míry. V. Též míry. V. Kolik děr, tolik věr, kolik mlynářů, tolik měr. Jg. Pán Bůh na něho míru ztratil (příliš veliký. Vz Tělo). Č. Starou měrou mu naměřil. Vz Msta. Č. Stejnou míru a váhu zavésti. — **M.**, *moralně* = *naznačená meze*

hranice, die bestimmte Gränze, das Mass. Jg. Jest m. ve všech věcech, jsou jisté hranice (z lat.). L. Míru si uložiti. V. Míru ve všem zachovati. Nikdy míry v nápojích nepřebrat. L. Slušieť poznati svú mieru. Št. N. 150. 27. Míru překročiti, někdy *lépe*: míru přesypati, přeliti, neb jedním slovem: přesypati, přelíti, přebrati. Pk. Z míry nevycházeti. St. N. 150. V míře státi. Alx. Než co se vyznánl dotýče od zločinců na kohožkolivěk, ta věc na této míře státi má, soil so geregelt seiu. Václ. VIII. (Pr.). Vz Meze. — **M.** = *mírnosť, střízlivosť, prostředek*, das Masshalten, Mass, Mässigkeit, f. Jg. Míru držeti, zachovávati; v míru (vhod) trefiti, z míry nevystupovati; pravá m. některé věci. V. Ctnosť v prostřední míře stojí. Kom. Mějte míru ve svých řečech; Míra v každé věci je dobrá. Vz Šetrnosť. Lb., Sych. Včera jsem přes míru činil (über die Schnur hauen). Je to v míře. Z míry v čem vystoupiti; míru v čem přebrati. Co v pravou míru jest; co není ani nad míru ani pod míru. Lk. Nad míru přísným býti. Míra a váha, vz Rb. str. 268. Kdo míru následuje, neběduje. Vz Opilství. Lb. V míru uhoditi. Mass halten. Brs. 101. — *Mírou, lépe*: měrou, *v míře, v míru* = *podlé míry*, mit Mass, mässig. Jg. — *V míře* = v předepsané míře. To v jisté míře užívané odpírá jedům. Byl. — *Nad míru, z míry, přes míru* = *nemírně, zbytečně, neskrovně, příliš mnoho*, über die Massen. Nad míru velice se báti. V. Volavky nad míru vysoce létají. Kom. Člověk z míry (D.), nad míru dobrý. Sych. Na takové pán Bůh z míry nevraží. Reš. Z míry mnoho záleží na kázni. Reš. S měrou = mírně. Kat. 580. Z míry všech největší. Zk. Bylo velmi veliké horko z míry. Pref. 353. Každý sám viz, aby z miery nevyšla kratochvíl jeho. St. N. 150. 27. — *V míře, na míře* = *v rovnoráze, jednostejně*. Noc a den jest na měrách. Krab. Stojí cena v míře. L. Býti s kým na dobré míře (za dobré). Dch. Na dobré míře bude postaveno. Rvač. Ta věc, o kterou činiti bylo, již na míře postavena jest. Boč. — **M.** = *stav, položení, způsob*, Zustand, Stand, Beschaffenheit, Art und Weise. Jg. V jaké míře jeho věci postaveny jsou. D. Ta věc na dobré míře stojí. V. Jejich věci na dobré míře postaveny nebndou. Br. Na jiné míře jest to postaveno, než se povídalo. Sych. Nejlépe, když jedna každá věc ve své míře a váze zůstává. V. Uvésti vojsko v míru válečnou. J. tr. Věc na své míře (in suspenso) zůstaviti. Věc stojí ve své míře. Zůstaviti věc v té míře, v které byla. Je v dobré míře. Nz. Otec není dnes v dobré míře (Laune). Ml., Rk. Míra pokorná. Kat. 916. Všichni údové těla zachovávají svou míru. — *V té míře* = *tehdáž, toho času*, in dieser Zeit, unter diesen Umständen. Jg. A v tu míru tomu mládenci udá se z pokoje vyjíti. Přikl. z kron. V této míře lidí při sobě nemáme, ale když k nám přijdů, nezapomenemť tebe. 1462. Gl. — **M.**, *způsob, cesta, rada, výminka, obyčej*, Art, Weise. Kterou, jakou, žádnou měrou. V. K radě té žádnou měrou přistoupiti nechtěl. V. Žádnou živou měrou toho neučiní. Cyr. Tou měrou by všickni z církve vyloučeni býti musili. V. Že žádnou měrou ničím vinen není. Prot. 236. A já též tou měrou zvolím sobě jinou. Sš. Jí to žádnú měrú nemohlo na mysl přijíti. BN. Aby proti našemu ustanovení se viece neprotivil v nižádné míře Pr. A jemu ani žádnému jinému na užitcích tou měrou by nic nesešlo. Z. Frd. I. — **M.** = *úmysl*, Absicht. Jestli upřímný a míní-li věrně a dobrou měrou. Reš. Kdo dobrou měrou cizí grunt nevědomě koupil. Er. Tou měrou (úmyslem). V. Haněti nemáš ni z hněvu, ni z dobré miery. Tkadl.

Mirabelka, y, f., malá žlutá slivka. Rk. Vz S. N., Čl. 37.

Miracul-um, a, n., lat., div, zázrak. Rk.

Mírce, e, m., smírce, kdo mír dělá, der Versöhner, Friedensstifter. V. M. v lidu.

Mirdité, kmen albanský, asi 20000 duší. Vz S. N.

Mířejovice, jm. místní. Tk. III. 34., 44.

Mírešice, jm. místní. Tk. III. 83.

Mirešov = Mirošov.

Mířič, e, m. = miřík. — **M.** = mírce. Jg.

Mířič, e, m., kdo měří, *lépe*: měřič, der Zieler. D., Jg.

Mířička, y, f., jiřiček, Weissschwalbe. Us.

Mířelník, a, m., bubon, das Galbenkraut. Rostl.

Miřík, u, m., apium, Eppich, m.; celer, a. graveolens. FB. 91., Kom. — **M.**, ligusticum, Liebstöckel, n. V.

Mířitel, e, m, der Zieler. Vz Měřitel.

Mířitel, e, m., kdo míří, der Friedensstifter, Versöhner. V.

Mířitelka, y, f., die Versöhnerin, Friedensstifterin, smírkyně. Jg.

Mířitelný, kdo se mířiti dá, versöhnlich. V.

1. **Mířiti**, 3. pl. míří (*ne*: mířejí), měř, míře (íc), il, en, ení; mířívati = měřiti, zielen. — **abs.** Kam to míří? Kam míří jeho odpověď? Docela jinam mířil. Us., Nt. — **čím:** střelbou. Bur. — **kam: na** ptáka. Jg. Mířil na vránu a zabil krávu (= 1. Jinak měřil, jinak trefil. 2. Uhlížil tomu, komu nechtěl. 3. Na mne si mířil, sám jsi se spálil.) Č.

2. **Mířiti**, miř, míře, il, en, ení; mířivati, smiřiti = srovnati odporné strany, versöhnen, aussöhnen, Frieden stiften. — **koho, co.** Strany sobě odporné m. V. M. nesvorné. Kram. Při souditi, m. D. — **koho** (gt.) Těžko těch buřičů m., Sych., *lépe*: ty buřiče (akkus.) — **se, koho s kým.** Jel. Aby se s Bohem mířil. Br. — **se jak. Bez** jeho přivolení neopovažovali se ani se m. Krok.

Mírka, y, f. Mässchen, n. Vz Míra. M. na prach (měnění). Das Lademass. — **M.**, *nádobka* jakožto jednotka míry při sázení klejtů. Us. u hrnčířů. Mý. — **M.**, 8 žejdlíků, Achtel, Massel, n. Jinde: záměra, metník, Jg., v Tábor. mejtník. — **M.** = rakouská měřice. Metze, f. D. — **M.**, kterou mlynář od mletí béře, měřičné, výmelek, die Mahl-, Müllermetze. Us. — Na malou mírku (u kupců, alla minuta, al minuto). Šm.

Mirkvin, a, m., pongo, opice. Krok.

Mírně, v míře, ne z míry, mässig; gelassen, gelind, bescheiden. V. M. se chovati, míti. V. M. teplý. V. M. ceniti, platiti (ne draze). Jg. — **M.** = *střídmě, přiměřeně, hodně*, treffend, richtig, verhältnissmässig.

Jg. M. jísti, píti. Us. Jakby m. stříleti měl. V. Cestu, jakby se k tomu nejmírněji přikročiti mohlo, ukázati. V. M. čísti a psáti. Opt. — **M.** = *pokojně*, friedlich. D.

Mírněti, él, ění, zmírněti, mässig, sanft, gelassen werden. S májem počalo povětří m. Jg.

Mírník, a, m., der Vermittler, Schiedsrichter. Gl. 155. — **M.**, kdo z míry mlátí. Us. — **M.**, u, m., der Massstab. Bur.

Mírnitel, e, m., der Mässiger. Rk.

Mírniti, mässigen, sänftigen. — **co**: muka, muky, zlosť, vášně. Us. — **co čím**: bolesť lékem. — **se v čem**: v řeči. Us.

Mírnivý, mírnící, mildernd. Us.

Mírnomyslný, billig gesinnt. Jg.

Mírnopásný, z mírného pásma. Balb.

1. **Mírnosť**, i. f. **M.** = *jakosť věci z míry pravé n. obyčejné nevystupující*, Mässigkeit, Mittelmässigkeit, f. Jg. (Bůh své věrně) v m-sti zdržuje. V. Obilí pro sucho v m-sti se obrodilo. V. M. povětří. Každá ctnosť je mírnosť. L. M. zimy. Nařízená m. v jídle, pití. D. M. stavu. L. — **M.**, *jakosť, vlastnosť člověka z míry nevystupujícího, zachovávání míry*, Mässigkeit, Enthaltsamkeit, Genügsamkeit, f. M. v jídle a pití (střídmosť). Jg. M. zachovati, držeti; z m-stí nevykračovati. V. M. v útratách. Sluší ve všech věcech pravý způsob a mírnosť zachovati. Rcš. Vz Míra. — **M.**, *zdržení se vášní, hněvu* atd. Mässigung, Gelassenheit, Bescheidenheit, Sanftheit, f. Jg. Aby senator v přímluvě své mírnosť zachoval. V. M. v trestání. Rb. str. 268. — **M.**, Verhältniss, n., proportio. Dle povahy a m-sti té pře. Plk. Správa libou m-stí vše srovnávající. Har.

2. **Mírnosť**, i, f., pokojnosť, Friedfertigkeit, f. Plk.

1. **Mírný**; *komp.* mírnější. **M.** = *v míře, ne nad míru jsoucí*, mässig, nach dem Mass, leidlich, mittelmässig. Jg. Mírně dlouho trvá. L. Mírné trvá, nemírné letí. Pk. M. koupě (ne drahá). V. Trh za mírné peníze. V. M. plat, cena, pokuta, teplo, povětří, víra, pití. D., V. Stran přísloví vz: Ilra, Přestati. — **M.** *přiměřený k druhému, mírně vyměřený*, verhältnissmässig, angemessen, gemessen. Jg. Podlé slova božího jako pravidla mírného souditi. Br. Mírnými prostředky zpomoci. 2. Apol. 1. Na životě jejich aby spatřovalo se mírně srovnání mezi božskou spravedlností a jejich poslušenstvím. V. Boží slovo za nejmírnější pravidlo při všech věcech míti. Br. — **M.** = *dobře měřící*, gut zielend. M. střelec, ruka (nechybující). Jg. M. čtení a psaní. Opt. — **M.** = *míru zachovávající, střídmý*, mässig, genügsam, gelassen, gelind, bescheiden. Jg. M. posudek. — **v čem**: v jídle a pití. V. — **M.**, friedlich. V. M. cesta, friedlicher Weg. Kn. rož. 42. Oblúpil mi mú chudinu bez odpovědi zlodějsky, v mírné zemi, während des Landfriedens. Pr.

Mírodajný, friedbringend. Dch.

Mironice, ves u Loun.

Miroslav, a, m., jm. vlastní, Miroš. Tk. I. 617. — **Miroslava**, y, f.

Mirošov, a, m., ves v Táborsku. — **M.**, **Mirešov**, a, m., Miröschau, mě. v Plzeňsku. Vz S. N., Tk. III. 36., 45.

Mirošovice, dle Budějovice, v Kouřimsku. Tk. I. 362.

Mirotice, dle Budějovice, mě. v Písecku. — *Mirotický*.

Mirotín, a, m., ves u Soběslavi. Tk. III. 60.

Mírov, a, m., mě. Friedland v Boleslavsku (nové). — **M.**, Mürau, mě. na Mor. u Olom. Vz S. N.

Mirovice, dle Budějovice, mě. v Písecku. Vz S. N. Tk. III. 54.

1. **Mírový**, od míry, Mass-. — **M.**, míru mající, ein Mass enthaltend, mässig. M. konvice. Th.

2. **Mírový**, od míru, Friedens-. M. soudce. Friedensrichter, smírce. Balb.

Mírumilovnosť, i, f. Friedfertigkeit. Rk.

Mírumilovný, friedliebend. Krok.

Mirvík, a, m., procellio, kývoš. Krok.

Mis = mi se. Zdá mis, že . . . Lom.

Mísa, y, f., **misa** (zastr. mis, i), miska, miska; misečka, mistička, y, f. Z pravidla: *misa.* Schüssel, f. Vz Mz. 62. M. stříbrná, široká, hluboká, mělká (plytká), malá, křenová, sběrací, ušatá, bradýřská, octová, V., Jg., obětní. Skříň na mísy: police, misník. Š. a Ž. polivečná n. polívková u. na polivku. Rk. Mísy suché, děvky hluché. Č. Aby mu všecko M. na mísu vložil. Vz Hloupý. Jg., Č. Lepší stará m. plná, nežli nová holá. Lepší bažant na míse, než když létá po dvoře. D., Š. a Ž., Č. Tře se mu misa. Jg. Kdo sjídá doposledka z mísy, tomu šaty svědčí a bývá volen do výboru. Kda. Jako na mísu něco vyložiti. V. Nevykládej každému všecko na mísu (nepovídej všeho každému). Mlčelivý. Č. Dluh z mísy jídá. Us., Jg. Z mísy stříleti (srdnatosť svou ukazovati, kde toho netřeba. Vz Bojácnosť). Č., Bern. Dvoří se na čtyři mísy a ucní co na jednu. (Vz Chlubný, Pyšný). Č. Pěkná m. a nic na ní (zevní okrasa, která bídu kryje. Vz Pyšný); Co po míse, když je prázdná. Vz Talíř. Lb. — **M.**, *miska u váhy*, die Wagschale. Váha bez misek = přezmen. Kom. Vz Miska.

Misal, u, m., vz Missal.

Misanthrop, a, m., z řec., omrzelec, nelida, nevlídník. Rk. Menschenfeind, m.

Misař, e, m., kdo dělá mísy, Schüssler, m. Tk. II. 374., 381., Troj.

Misati = tratiti se, scházeti, ubývati, schwinden. **Ve** zlostech m. Ps. ms.

Miscellane-a, í, n., dle ‚Gymnasium' v pl., miscelly, směs, směsice, rozličnosti, Rk., spisy rozličného obsahu. S. N. Miscellaneen, vermischte Aufsätze.

Misching, něm., Myšlín u Jihlavy na Mor.

Misečka, y, f., ein Schüsselchen. V., Kom. Vz Misa.

Misečný, Schüssel-, M. podoba. Jg.

Misen-um, a, n., bylo pohoří v Italii.

Misera, y, m. a f., ubožák, armer Wicht. St. skl. V. 190.

Miserabi, z lat., žalostný, ubohý, politování hodný, Rk., elend, armselig, erbärmlich.

Misere, fr., mizér, bída. Rk. Elend, n., Jammer, m., Armseligkeit, f.

Miserere, lat. = slituj se. — 2. Zauzlení střev, dávení lejna, Darmgicht, f. Rohn.

Miserie, e, f., z lat., bída, Elend, n. Us.

Mísič, e, m., der Mischer. Háj. Vz Měsič.

Míslčka, y, f., die Mischerin. Jg.
Mísidlo, a, n., kopisť. Mischwerkzeug, n., Knetscheit. Jg. Vz Měsidlo.
Misitel, e, m., der Mischer.
Misitelnosť, i, f., die Mischharkeit. Jg.
Misitelný, mischhar. D.
Misiti, 3. pl. mísí, měs (mis), mise(le), il, šen, šení, misívati; míchati a mišeti, mischen, mengen; po druhé orati, felgen, zwiebrachen. Jg. — **co**: těsto; úhor, pole (pole m. = před síjí naposledy orati; protože se obyčejně mrva spoln zaorává a se zemí mísí. Ostatně vz Orání). Aby tu nie jiného nemiesili (neopravovali, nepřidávali), než aby prostě prostá zpověď byla. Št. — **co čím kde**. Pekař těsto v díži kopistí hněte (mísí). Kom. — **co s čím**: pravdu se lží. Br., Hus., Kom. — **se, co v co, kam**. V jedno m. Br. Mísí všecky všudy věci v hromadu. Záv. M. se v súdy duchovních. Arch. I. 57. M. se v cizí věci. V. Nemís se **mezi** ně. Záv. Nedopouštějíce zjevným hříšníkům mezi ditky boží se m. Kom. — **se s kým**. S ním se mísí a pojí. Br. — Vz Míchati.
Miska, miska, y, f. M. u váhy. Jg. — **M.**, *malá mísa*, eine kleine Schüssel. Rád cizí misky vylizuje. Vz Mlsný. Č. M. na hnis z bílého plechu; na huis mosazná (větší n. menší). Cn. — **M.** *žabí* = skořepina, Muschel. V. — **M.** *na tuš, odpařovací, třecí* (hadcová, porcelánová, skleněná; žaludová). Kh. — **M.** čéšule na žalud, Becherhülle, Kelch. Rk. 139.
Miskovati = mísiti, mischen. D.
Miskovatý, schüsselförmig. Krok.
Miskovec, vce, m., patella, plž. Krok. Napfschnecke.
Miskový, Schüssel-. M. váha. Schalenwage. Rk.
Mislan. Kirsch-, Myslová kostelní; Klein-, Myslovka; Ober-, Myslová horní u Telče.
Mislitz, Miroslav u Krumlova na Mor.
Misnik, u, m., police na misy, der Schüsselschrank; třes na misy, der Schüssel-, Scheuerschaff. Plk.
Misovitý, schüsselförmig. Techn.
Misový = miskový. Rk.
Miss (m. mistress, ang.), slečna, panna, Fräulein. Rk.
Missal, u, m., zastr. mšal, z lat., mešní kniha, das Messbuch; hrubé písmo tiskací, Rk., grobe Druckschrift.
Misse, e, f., z lat., propuštění, Entlassung; poslání, Sendung; vyslanectvo, Gesandtschaft; Rk.; Bekehrungsgesellschaft, f.
Missionář, e, m., z lat., kněz vyslaný k rozšiřování víry. Rk. Missionär, Heidenbekehrer, m.
Missionářský, Missionär-. M. kázání. Jg.
Missionářství, n. Missionäramt, n. Jg.
Mistečko, a, n. Plätzchen, n. Vz Místo.
Mistem, vz Celkem, Místo.
Misterkyně, ě, f., mistryně, Meisterin. D.
Misterně, misternosť, misterný, vz Mistrně atd.
Misterství, n. Meisterschaft, f. Veleš.
Mistlička, y, f., malá miska, ein Schüsselchen. M-ky dělati, podlišky dělati, kačírky podrážeti (plochými kameny po vodě tak házeti, aby se o povrch vody několikrát odrazily). Us. U Čes. Budějovic = převážeti panenku Marii. Bž.
Mistiti, il, én, ění, umístiti, setzen. — **koho, kde**. Straho troglodyty **mezi** Pontem Euxinem a Istrem mistí. Št.
Místko, a, n., ein Oertchen. Vz Místo. Jel.
Mistky, dle Dolany, něm. Mistek, mě. na Mor. Vz S. N.
Místné, ého, n., das Standgeld. Rk.
Místně, *kompar.* místněji = na pravém místě, *vhodně*, am rechten Orte, passend. V. V čas a m. odpovídati. Eus. Místně a časně se přimluviti (ažby naň od purkmistra podáno bylo). V. O něčem m. mluviti. Ml. — **M.** = *určitě*, bestimmt. Poslali k němu, aby se na to m. vyptali. Br. Něco m. si předestříti, vyšetřiti. Kom. Ve vše nějakou místněji se pouštěti. Dch. Něco m. věděti. Žer., Br.
Místní, Orts-, Lokal-. M. číslo (č. místa), duchovní, správce duchovní, obec, policie, obyčej, povaha (pov. místa), soud, úřad, (Lokalbehörde), Čsk., J. tr., velitelstvo (Platz-o. Etappen-Kommando), Čsk., právo, vrchnosť, Jg., fond, jednatel, kniha kupní, kommisse, míra, nadací chudých, nájemné, okolnosť, poměra, zvěř (domácí, která svého bydliště neměnil aneb daleko od něho se nevzdaluje), přídavek, průměrná cena, směnka. Šp., J. tr. — Vz Místný.
Místnik, u, m. (ale užíváme všeobecně slova Lokal). Dch.
Místnosť, i, f. = místo, Oertlichkeit, Standort, Lokalität. Tyto m-sti k našemu obchodu se hodí. Najal si krásné, prostranné m-sti v prvním patře. M. skladní. Pr. — M. protidůkazů, Zulässigkeit des Gegenbeweises. Trest. zák. — **M.**, hlediště, *stanovisko*, Standpunkt, Gesichtspunkt, m. Stach.
Místný, *co na místě jest*, örtlich, Ort-. Kom. M. právo, D., choroby. Rostl. — **M.** = *na pravém místě, vhodný*, am gehörigen Orte, passend, schicklich, entsprechend, statthaft. Každá rána bude místná a pevná. Br. Zdá se mi to místné býti. Zlob. Nebude zde nemístné. Gnid. Rozsudek jistý, místný, hlavní a konečný. Pr. — **M.** = *bez průtahu*. M. konec učiniti (hned ukončiti). D. M. právo, Standrecht, n. — **M.** = *určitý, zevrubný, jistý*, genau, bestimmt. Chci vám místnou zprávu o všem dáti. Br. Rozsudek k místnému konci přivésti. Zloh. O takových věcech přemyšleti a je na místném konci postaviti. V. — Vz Místní.
Místo (zastr. miesto), a, n., místce, e, místko, místečko, a, n. — **M.**, *na kterém co jest n. býti má*, der Ort, die Stelle. M. bahnité, Byl., vlhké, zápasní, Aqu., pohřební (V.), taneční, D., svaté, D., samotné n. soukromé (poušť), veřejné, ohrazené, zavřené, pevné, branné, hrazené, nepřístupné, Jg., ku procházce, V., útočištné, Kom., zeměstřední (geocentrické), slunostřední (heliocentrické), střední, zdánlivé, pravé, obsazené, neobsazené, prázdné, kupní, skladní (skladiště); m. v knize, v básni, Nz., m. *suché*: výsuch, výsucha; m. *skalnaté*: skalisko, skaliště, skalovisko, skaloviště; *zahájené*: hajniště, zápověď; *nad hrází* u rybníka: brozna; m. *k štípání dříví*: drvoteň, nátoň; *m. úzké mezi dřevma domy*: zahata;

na *slunci*: výsluní, výsluniště, Sp.; desetinné (Decimalstelle). Každá věc své m. míti má. Z m-a odstaviti, odložiti. V. Od m-a ležeti. V. Od m-a něco nechati = neuložiti. Jg. Jdi na své m.! na místa! M. nějaké (v knize) vykládati. Br. Na některé m., na některém místě, až k jistému místu, na žádném místě, na jiném m. V. M. proměniti, změniti, na jiné m. přenésti, přestaviti; z m-sta se bnouti, z jednoho m-a na druhé přecházeti, běhati. V. Když by jemu miesta (einen Sitz) dal. Dal. 49. Z téhož místa, von ebendaselbst; nabyti místa, Platz greifen; zachovatel místa, Platzhalter; jde to zdlouha s místa (ku předu), es geht langsam von Statten; Býti na svém místě; Věc je na svém místě. Deh. Zde jest mě m. D. Z m-a povstati. V. Z místa na m., na pravém m-ě. Us. Dnes tomu miestu Šárka dějů. Dal. 26. Přišel k m-u určenému. Háj. Loket stojí na m-ě dva zlaté (kde se zboží dělá). Jg. Zůstal na místě (zemřel v boji, v pranici). M. oldržeti (vítězem býti). M. nějaké držeti. Št. M., kde se má úmluva plniti, der Erfüllungsort. Pr. Místo a hlas míti (ve sněmě). Jednací řád čes. sněmu §. 9., J. tr. M. obchodu, závodu; m. plnění. Pr. Nemohu z místa. D. Ten místa nezahřeje (nikde dlouho nezůstane). L. Vz Nestálý. Č. Z m-a odstoupiti. V. S m-a sehnati. V. Kdybyste byli na místě mém. Br. Postav se na mě m. D. Na tom místě stával hrad. Us. Místa nemíti. Th. Plat za m. J. tr. M. někomu k něčemu (k stavení) vykázati. Er. Vemte, přijměte místo, Platz nehmen, *german*., šp. m.: posaďte se, sedněte si, račte si sednouti, se posaditi. — M. *čeho, na místě* = *pro, za*. Vz Mkl. S. 546. Für, anstatt, an Jemandes Statt. Nesondíte na místě člověka, ale na místě Hospodina. Br. Pusťme od toho, byť vše po naší vůli bylo, a miesto štíta trpělivosť mějme. Št. A kraloval syn jeho místo něho. Br. Ven z oken místo dveří skákali. Háj. Literní umění jest obecným lidem místo stříbra. V. V to na místě královském se nvázali. Cr. A tu aby soudil lid na místě knížete svého. Háj. Místo strážného mu jsem. Kom. Místo příkladu. V. Ježovi ostnové jsou místo srsti. Kom. Místo otce. D. Ottu sebe-miesto do Uber poslal. Dal. 161. Hospodář na jeho místě to činiti má. Václ. III. (‚*Na místě čeho*', můžeme klásti: ‚*místo čeho*'). Na něčí místo nastoupiti. Jg. Na místo jeho volili jiného. Br., Háj. Na místo jednoho narodí se jich kolik. Jg. Místo požehnání božího potkali se se zlořečením. Br. — Místo do Jerusalema obrátil se jinam. *Lépe* se starými: Místo toho, maje jíti do J-ma, obrátil se jinam. Nebo: Místo (na místě) Jerusalema obrátil se jinam. Místo jedním rozličnými jazyky mluvili, *lépe*: Místo (na místě) jednoho mluvili rozličnými jazyky. Jg. Místo toho, majíc mne milovati, utrhali jsú mi. Ben. Žal. Na místě svém ustanoviti jiného. Řd. Někoho na svém místě poslati. Er.; J. tr. Na něčím místě něco učiniti. Nz. Na mém místě vydal se bratr na cestu. Ml. — Na svém a na místě svých bratří; Na místě nepřítomných. J. tr. — *Mistem, misty* = *onde i onde*, ortweise, hie und da. Mistem studénka jest. Har. II. 170. Mistem olivové štěpy stojí. Pref. 353. Miesty draho veliké bylo. Let. 201.

Vojskům jeho místy veliké řeky dostatku vody k nápoji dáti nemohly. V. Místy je osení řídké. Ml. Usadili se rozdílně, místy po stu a místy po padesáti. Br. Vz Brt. Instrumentál 86. — *Svým místem*. Svým místem jsem o tom mluvil. Jel. Což obé (stav svobodný i manželský) ve svém místě je dobré. Br. Svým místem bude o tom pověděno. Let. 7. Cf. Čas (svým časem). — *Na místě, z místa* = *hned, náhle, co z patra*, sogleich, plötzlich, auf der Stelle. Jg. Ti hned z místa v zemské vlasti zůstali. Kom. Na samém místě, an Ort und Stelle. Dch. — *Na místo* = *cele, docela, hned naprosto*, ganz und gar, gar, vollends, gänzlich. Kom., Jg. Librář na místo spravená. V. Jeho poctivosť je na místě (celá, unangetastet). Koll. Jahodky (vlčího lýka) hývají, když na místo dozrají, černé. Byl. Panna na místo = dospělá. Na Slov. — *Práci atd. k místu* přivésti, dovésti; k místu a konci dovésti něco. V., Bart., Hl. *Na místě* něco postaviti. D., V. Aby to mezi stranami vyhledal a na místě postavil. Pr. Aby ta věc slušný konec a místo vzala. Boč. To má své místo. Us. Pře jest rozsudkem spravedlivým na místě postavena. Pr. K místu přijíti (ku konci). D. Věc naše nyní k místu přijíti má. Š. a Ž. Skutečný příběh na místo postaviti, k místu přivésti, den Thatbestand herstellen. J. tr. Nic s císařem na místě nepostavivše domů se navrátili. V. Vzíti m. a konec, zur endlichen Erledigung kommen. Zř. F. I. Rekurs místa nemá; rekursu místa se nedává, se dáti nemůže. J. tr. O všecky věci chce se nám konec a místo učiniti. Mus. — **M.** = *ves, město, obydlí*, Ort, m., Stätte, Ortschaft, f. M. pevné, hrazené, hranné, ohražené, zavřené. V. Vzdálenosť míst. Kram. Vyčítá tu těch měst a míst. Br. Jiné m. k obydlí si obrati. V. Žádného jistého místa neměti (běhounem býti), na žádném místě nezůstávati, nemíti místa jistého (o tuláku). V. Ožceniti se na m. (na grunt). Na Mor. Soused z místa = z obce, ze vsi atd. Us. Mřk. Došel celém místa. D. — **M.** *prostor, prázdnost*, Raum, Platz, m. V. Netřeba ho daleko buď místem nebo časem hledati. Jel. M. prázdné. V. M. obdržeti, dostati; místa nemíti. D. — *Místo dáti něčemu* = *uvěřiti, stvrditi*, Raum geben, einräumen, etwas stattfinden lassen. V., Štr. Bolesla těm řečem u sebe místo dav. Háj. Místa něčemu nedávati. V., Br., Bart. I. 36. Místo dáti slovu božímu. Chč. 452. Ačkoli někteří hrubě tomu na odpor se postavili a místa dáti nechtěli. Žer. Prosbě, žádosti místa nedati. V., D. Pravdě místa dáti nechtěl. Kram. V tom já vám nikterak místa nedávám, že... V. — *M. míti*, Raum, Platz finden, Statt haben. D. To má své m. J. tr. Zmocnění to dotud svou moc a m. má. Žer. To nemá místa. Rada jeho místa neměla (slyšena nebyla). V. — *M. s ponětím pořádku*, Platz der Ordnung nach. Aby mu (u soudu) místo vedlé let ukázáno bylo. Z. Fr. I. První, přední m. míti, obdržeti, držeti; na vrchním místě býti; na prvním místě někoho postaviti; předního m-a někomu půjčiti. V. Sluší tobě místo dáti před chudobou. Jg. Tento jeho spisek neposlední místo drží. Syeb. — *M.* — *úřad*, služba, Stelle, Amt, Funktion, Dienst,

Unterkommen, Posten. Jg. Řádné m. ustanoviti (systemisovati). Nz. O m. nějaké se ucházeti. J. tr. Na něčí místo přijíti. Jg. Ne m. muže, ale muž místo zdobiti má. L. A mne na m. mi uložené usadil. Žer. Na místo Žižkovo vstoupil. V. Dodělati se místa při úřadě. Ml. Místa nějakého hledati; místa nemající; ústav k zaopatřování míst, Placirungs-Institut. Dch. Místo své jiným osaditi. Žer. Něčí m. zastoupiti, držeti. Žer. Někoho na něčí místo postaviti. Br. Podlé místa a povolání jeho. Br. — M. nadané. Er. — **M.** *co*, vz toto.

Místoadmirál, a, m. Vice-Admiral. Kram.

Místoadmirálský, Viceadmiral-. Jg.

Místoadmirálství, n. Viceadmiralstelle, f. Jg.

Místo co, während, anstatt dass. Místo co bychom za nimi kráčeti měli, *lépe:* místo abychom za nimi kráčeli. Km. Místo co byste pracovali, statt zu arbeiten, *nesprávně* m. místo abyste pracovali. Brs. 74.

Místoděkan, a, m. Vice-Dekan. Ros.

Místodržící, ího, náměstek, Statthalter, m. V., Kom. M. arcibiskupský, nejvyššího maršálka, purkmistra. D., Kom. Stran titulu vz Excellence. Vz Gl. 155., Žer. Záp. II. 186.

Místodržitel, e, m., náměstek. Statthalter. S. N.

Místodržitelský, Statthalter-. M. rada.

Místodržitelství, í, n., náměstnictví, die Statthalterei. Titul: vysoké, vysoce slavné c. k. Vz Titul. Šr., K m. něco podati (spis, žádosť). Vynesení m. M. rozhodlo, ustanovilo, na tom se usneslo, zakročilo, rozkázalo atd.

Místofarář, e, m. Tk. III. 160.

Místohejtman, a, m. Vicehauptmann. Gl. 155.

Místojméno, a, n. = zájmeno, náměstka. Fürwort, n.

Místokanclér, e, m. místokancléř. Jg. Vicekanzler, m. V.

Místokomornictví, n. Bart. Vicekämmereramt, n.

Místokomorník, a, m. Vicelandkämmerer. V. Vz Vš. 565., Gl. 155., Tk. III. 3., 4.

Místokonsul, a, m. Vicekonsul.

Místokrál, e, m. Vicekönig.

Místopis, u, m., zevrubně popsání místa, Topographie, f. D.

Místopisař, e, m. Vicelandschreiber, Kanzler. Vz Vš. 565., Gl. 155., Tk. III. 3., 4., Žer. Záp. II. 186.

Místopisařství, n. V. Vicelandschreiberamt, n.

Místopisný, geographisch. Rk.

Místopraesident, a, m. Vicepräsident. Rk.

Místopředseda, y, f. Vicepräses. Rk.

Místopurkrabí, m. Viceburggraf. Vz Vš. 565., Tk. II. 300., Tk. III. 3., 6.

Místoředitel, e, m. Vicedirektor, m.

Místoředitelství, n. Das Amt eines Vicedirektors.

Místorychtář, e, m. Tk. II. 283.

Místostarosta, y, f. Vicebürgermeister, m. Rk.

Místosudí, m., Vicelandrichter. Vz Vš. 565. Gl. 155., Tk., III. 3., 4.

Místovelitel, e, m. Vicekommandant, m.

Místovladař, e, m. Stellvertreter in der Regierung, m. Dch.

Mistr, a, m., něm. Meister, m., z lat. magister; v již. Čech. mistr. Kts. Vok. sg. mistře. M. tesařský, zednický, pivovárský, polní (ovčácký), lodní, zpěvu, hudby, m. hudební, svobodných umění a mudrctví. Jg. M. starší (pořádku, cechmistr, cechovní), mladší, nejmladší (u ovčáků). Jg. M. = první dělník u peci vysoké, v slévárně, n. v hamru. Vys. M. dlouhého meče, der Meisterfechter vom langen Schwert. Mns. 1848. 305., Gl. Také = m. ostrého meče, m. popravní. Scharfrichter. V. — Vz Tk. II. 385. Někoho mistrem udělati, za mistra přijati. Šp. Stal se mistrem. Us. I mistr tesař se utne. Č. — *M.* = *kdo učí, učitel.* Lehrer, Lehrmeister. V. M., magister, dříve nejvyšší stupeň akademický na fakultě filosofické, tolik asi co nynější doktor filosofie. KB. 311. Vz Magister. Akademie hakaláře, mistry, licenciaty a doktory tvoří. Kom. Co m. povídá, to po něm píší. Kom. M. krále. St. skl. Školní m. Mistr Nouze naučila Dalibora housti. — **M.** = *dokonalý ve své věci*, Meister. M. svého umění. V. Mistrem se dělati; Ne hned umění toho mistrem byl; za mistra někoho míti. V. I největším mistrům umění chybuje (schází). Č. Ne tak draho, co z čistého zlata jako co od výborného mistra. Pk. — **M.** *řádu* nějakého. Ordensmeister, m. D. — **M.**, *pes*, který dobře chodí. Šp.

Mistřeček (Aqn.), mistříček (Us.), čka, m. Meisterchen, n.

Mistřík, a, m., první pacholek, der erste Knecht. Us.

Mistrně něco udělati, vykonati, Us., umčle, meisterhaft, künstlich, kunstvoll. V.

Mistrněti, ěl, ění, Meister werden. Na Mor. Chm.

Mistrnosť, i, f., *mistrovství*, die Meisterschaft. — **M.**, *dokonalosť* věci. kunstvolle Beschaffenheit, Kunst. Jg. — **M.**, Neigung andere zu meistern. Na Mor. Chm.

Mistrný = *dokonalý* v něčem, *umělý*, kunstvoll, Meister. M. tesař, člověk. Jg. Mistrnější se činí nežli Bůh (žena líčíc se). Rad. zvíř. — **M.**, *uměním velikým dělaný*, meisterhaft, kunstvoll, künstlich, kunstreich. Jg. Noví pokrmově ponejprv nám mistrní se být zdáli. Ler. M. obraz, Jel., řeč, Plk., správa, V., dílo, Háj., věc. V. — **M.** = *divný*, wunderbar, seltsam, sonderbar. V. Jistě něco m-ého a potvorného v mysli své krýti musí ten, kdož zatmčle a nesrozumitelně mluví. V. M. štěp a keř. Jg. Potvorné a m-né jsou, possirlich. Ler. — **M.**, *kdo jiné rád kárá*, wer andere gern meistert. Na Mor. Chmel.

Mistrová, é, f., die Meisterin. Us.

Mistrování, n., das Meistern. Br. M. nad někým si osobiti. Kom.

Mistrovaný, gemeistert. Jg.

Mistrovati, cvičiti, předpisovati, meistern, hofmeistern; mistrovství provozovati, seine Kunst üben. Jg — **abs.** Když kněz učí slepici, tuť mistrují učedlnici. Lom. — **co, koho.** M. boží nařízení a opravovati. Br. — **koho v čem.** Jg. — **koho jak:** po své vůli. Pref. Po někom předělávati a m. Us.

Mistrovkyně, ě, f. Meisterin, f. Č.

Mistrovnosť, i, f. = mistrnosť. Jg.

Mistrovný, mistrný. M. řemeslník, D., mistryně. Tkadl.

Mistrovsky. Meisterlich, meisterhaft. V. M. něco dělati, malovati. V. Řeč m. složená. V.

Mistrovský. *Umèle dělaný*, meisterhaft, künstlich, Meister-. M. kus, řezba, dílo, hra. V. M-skou hru strojiti. V. — **M.** *umělý, dobře vycvičený*, wohlkennend, Meister-. M. zpěvák, skladač, ruka. D. — **M.** = *mistra se týkající*, Meister-. M. právo, pokladnice, stolice. (Lehrstuhl, katedra). Kom. M. list. J. tr. M. právo někomu dáti. Kom.

Mistrovství, í, mistrovstvo, a, n., *právo mistrovské*, Meisterrecht, Meisterschaft. M. dostati, vzíti; penize za m. Jg. — **M.**, *umění mistrovo, umělosť, vtip*, Meisterschaft, Kenntniss. V., Jel., Rd. zv., Dal. Žádným m-stvím toho nedokážete. Mudr. — **M.** = *umění*, die Kunst, das Kunstwerk. Jád. Zvláštní m. v složení toho žalmu. Br. M. pálení vod nebylo ještě nalezeno. Herbář. — **M.** = *vzor*, Muster, Vorbild. Plk., Hil. Tvého m. se nestrhují. Br. — **M.**, *učitelství*, Hofmeisteramt. V., St. skl.

Mistrský, od mistra, Magister-. M. stolice. Vyzn.

Mistrův, -ova, -ovo, dem Meister gehörig. Kom.

Mistryně, ě, f., umělkyně, učitelkyně, die Meisterin, Künstlerin, Lehrmeisterin. M. kouzlův. Br. Zvyklosť jest m. jistá. Lom. Zahálka jest m. a původ zlého. V. M. a pravidlo života. V. Vz mistr.

Místy. Vz Celkem, Místo.

Mišal, *lépe*: missal.

Miše, e, f., *lépe*: mše. Us. Bndyn.

Miše, ete, **mišátko**, a, n., míšeň, horsdorfer Apfel. D.

Míšecí, míchací, Misch,-. M. stroj. Techn.

Míšeč, e, m., v pivovaře, der Aufwascher. Us.

Míšečka, y, f., v pivovaře, das Aufwaschweib. Us.

Mišek, ška, m., řezaný kanec, verschnittener Eber. Berg.

Mišek, šku, m., *měch*, Beutelchen, Säckchen. Do míšku svého strčil lžíci (do kapsy). Baiz. — **M.** *moudní, múdový*, Hodensack. D. — **M.** semenný, slizný, tukový n. čížkový, slzný. Jg. — **M.** *v bot.*, slupka semene, Hülse, f. M. prachový, Staubbentel. Um. les. M., dužnatá pokryvka, která zárodek zcela neb z větší části zahaluje, arillus, Samenmantel. Kk. 55. — **M.**, *malý měch*, Blasebalg. M. na foukání. Us. — **M.** *žluči*, Gallenblase, f. Sal.

Míšeň, šně, f., **Míšeňsko**, a, n., lat. Misnia, něm. Meissen. Dal. Vz S. N., Tk. 1., 617.; II. 398.; III. 654. 2) **M.** = *míšeňské* jablko. Jg. Vz Míše. — **M.** bílá, jablko míšeti podobné, bledši, nákyslé. Us.

Míšenec, nce, m., pes atd. ze dvou plemen pocházející. Sp. — **M-ci** v *bot.*, hybridi, Bastarde, (když hlízny pylem květů jiných rostlin poprášíme, dostaneme m-ce). Kk. 55. Mischling, m.

Míšení, í, n., das Mischen. M. lidí. Kom. — **M.**, *druhé orání*, das Felgen. Vz Orání.

Míšenice, e, f. = směsice, Mengsel, V.; míchaná pice, gemengtes Futter, Vus.; míšené dřevo, gemischtes Flössholz; m. u varhan, vz Mixtura. — **M.**, jméno pole a louky u Radvanic na Mor. Km.

Míšenina, y, f., směsice, Gemisch; míchaná pice, Gemengsel, n. Jg.

Míšenky, druh jablek ve Zlínsku na Mor. Brt.

Míšenobarvý, melirt. M. sukno. Techn.

Míšeňsko, vz Míšeň. V.

Míšeňský, ne: míšenský. Meissner-. M. země, V., kopa; jablko, borstorfer Apfel, Jg., biskupství, markrabství, purkrabství. Vz S. N., Tk. II. 542., III. 654. Vz Míšeň.

Míšený, gemischt, untermischt. Jg. M. víno, Pref., manželství, hlavní školy. Plk.

Míšeti, vz Míchati.

Miška, y, f., nunvice, řezanice, řezaná svině, Sauschwein, Borg, Gelte. Kom.

Miška, mieška, y, f., směsice. Svět tento, v němž jest neřád a mieška a nic čistého, ale kal se vším. Št.

Miškář, e, m., nunvář, Schweinschneider. D.

Miškařiti, il, ení, Schweinschneiderei treiben. Bern.

Miškářka, y, f., nunvářka, Schweinschneiderin. Bern.

Miškářský, nunvářský, Schweinschneider-.

Miškovanec, nce, m., řezanec, ein Verschnittener. Na Slov. Bern.

Miškovati, vepře řezati, gelzen, verschneiden. — **koho**: svině. Us.

Miškovice, jm. místní. Tf.

Miškovitý, na způsob míšku, sackförmig. M. vlasy. Rostl.

Mišňák, *lépe*: Míšňan, Míšněnín, a, m., z Míšně rodem. Meissner. Sasové také *Míšňáři* slovou. V.

Míšňané, vz Míšeň, Mišňák. Tk. I. 617.

Míšňanka, Míšňačka, Míšňařka, y, f., die Meissnerin.

Míšo, Míško, a, m. = Michal. Na Slov. Plk.

Mišpule, e, f., z lat. mespilus germanica. Vz Mz. 254. Mispelbaum, Mispel. M. planá n. domácí, kdoulová, jahodkovatá, jednožená. Jg. Vz Čl. 41. U Kk. 248.: *mišpuloň*, ě, f., strom, a *mišpule* jeho plod. FB. 98.

Mišpulový, Mispel-. Jg.

Mitání, n., v tělocviku. M. v bradlech. Vz KP. I. 464., 466.

Mitati = metati.

Mitežiti, zastr. = verwirren.

Mithridat-es, a, m., jméno králů parthských, armenských a pontských. Vz S. N.

Míti; m. iměti čtlo se jmieti a pak míti. Gb. Hl. 87., 132. Jak a kdy míti z iměti vzniklo, o tom vz 1 (i); zřídka: měti; ve vých. Čech. mňet. Jir. Mám, máš, má, máme, máte, mají. *Imperat.*: měj, mějme, mějte. *Přech. přít.* maje, majíc, majíce. *Příč. činné.*: měl, a, o (**sp.** mněl); *příč. trp.* jměn, a, o n. jmín; *přechod. min.* měv, měvši, měvše. Časování v staré. vz Kt. 89. Mívati. — **M.**, haben; obsahovati, v sobě držeti, enthalten; empfinden; halten; verlangen; mysliti, domnívati se, dafür halten, meinen, glauben; sollen, verpflichtet sein; chýliti se, sich neigen; se, chovati se, zachovávati se, počínati si, sich verhalten, benehmen, betragen. Jg. — **absl.**

Lepe míti než uemíti. Lepší mám než měl bych. Jg. Cf. Lepší Tomáš (to máš) nežli Adam (a dám). Kdo šetří, ten má. Jg. Kdo hanl, rád má, kdo chváli, rád by odbyl. D. Kdo má, ať dá (vz Štědrosť); Kdo běduje, má, kdo nemá, dá. Lb. Tu máš, abys neměl do rána kůzle. D. Chci mítl (aby se stalo). V. Jakž čas mlti chce. V. — **co, koho.** M. léta. Us. Spravedlnosť má průchod. Br. Slovo, jméno u jiných míti (za něco platiti). V. M. bolesť, zármutek, těžkosť, starosť, pochybnosť, moc, hlad, sílu, zimnici, štěstí, čas. Jg., D. Nenávisť k někomu míti. Troj. Milost k někomu míti. Kom. Jednoho Boha m. Dobré bydlo má rohy. Kom. Dluh má nohy, pole oči, les uši. Jg. Kdybych pérce (= pěrko) imiela. Rkk. 66. Kůň má čtyry nohy a poklesne. Jg. Kdo má široké plece, ten mnoho unese. V. Má velké nohy. Prov. D. Dobře, že svině rohů nemá. Kom. Nemá to ani hlavy ani paty. Us. Holka ta má vousy (rozum, penize). D. M. stolici, rozum; sojky (sršně, kočky) v hlavě. Jg. M. dobré, zlé srdce. Má špičatý (příliš dlouhý) jazyk. D. Má jazyk děravý (nemůže smlčeti). Má dobrou odříkačku. D. Máš-li svědomí. M. počátek a konec, svobodu, svobodnou vůli. Jg. To má své místo. D. Dobrou při mlti. Jg. Svou na vrchu m. Kram. Moc a vrchnosť nad něčím míti; m. péči o poddané; zřenl k něčemu m.; panství rodu na sobě m.; výstupkové měli svůj průchod; spolek s někým m.; škodu a ujmu na statku m.; léta, překážku m. Z. Fr. I. Pantatíčku, zlá novina, naše Aněa syna měla (porodila. Vz Ht. Brus 160). Sš. P. M. volný průchod, nemoc, neštovice, čas, chvíli. Všecko má svůj čas. Máme dobré počasí, povětří, déšť, nedostatek, zbytek, hojnosť, dluhy, jmění, škodu, ztrátu, křivdu, užitek, Jg., chválu, pochvalu, velikou česť, V., otce, matku, děti, bratry, sluhy. Jg. Sám se chválí, má zlé sousedy. D. Jakou duchnu máš, tak lehni, tak pod ni se obrať, stěhni. Reš. M. zaneprázdnění, V., podíl, přednosť, oddech, náramnou horkosť. Jg. Má hlady, co mlynářova slepice. M. dobrou naději. Nemáš studu! D. M. svatbu, posvícení, křest, kázání, školu, půst, bádání, hody, hosti, přísloví, řeč. Jg. Nic nedbám, jen když tě mám. Kom. Nikdo jinému toho dáti nemůže, čebo sám nemá. Již ho mám. Tu to máme! V Praze blaze, kdo má penize. Us. Co mám, to mám. D. V cizí naději hrachu nevař, nemáš-li doma slanin. D. Máš mou celou lásku, mé slovo. Jg. Kdo má škodu, o posměch se nestarej. D. Má tváře jako měsíc v úplňku; Má hlas jako starý hrnec. Pk. Voda má 10 stupňů tepla, *lépe*: jest 10 stupňů teplá. Km. Co ty máš, tak jako kdybych já měl, a co já mám, po tom ti nic není. Kda. — *Pozn. Místo* **míti** *klademe také* **býti.** Mám dlouhou chvíli — jest mi dlouhá chvíle. Má 9 let — jest mu 9 let. Král má souditi svádu — králi jest souditi svádu. T. Kdyby tobě byla dravá, ostrá drápy. Rkk. 28. Tobě protiv jemu hraně silná, ostrá, tobě (je) jemu v hlavu těžek železný mlat. Rkk. 28. Vz Býti. — **čeho.** Ten má starosti! Ten má bídy, peněz! Má řeči, co vody (co kozí řiť bobků.) D. Má peněz jako žába chlupů. Pk. Pozejtři máme mláďátek, tři králův (tyto genitivy visí na vynechaném *‚den‘*). Máš děvčat po světě jako rozmarýnu. Sš. P. 347. — *Pozn.* Tedy pojíme *míti s genitivem* jen tenkráte, máme-li na mysli *gt. dělivý, partitivní*, mluvíme-li, značíce množství, s udivením, s emfasí. Cf. Brs. 88. a Brt. Km. 1877. 156. **Chybně** *tedy ku příkl.* Mám klobouku; mám hodinek, mám stolu, m. klobouk, hodinky, stůl. M. důkazu, stejného práva, hlasu v radě, léku proti smrti, přístupu do vzácných domů **šp.** m. důkaz, stejné právo, hlas, lék, přístup; příklad ten má menší váhy **šp.** m. menší váhu. Církev katolická má jeden sedm svátostí, *šp.* m. akk. Brt. Vz Mtc. 1872., 32. Ohon má délky tři stop **šp.** m. délku. Km. — **se, co na čem (kde, kdy).** Ten maje na modlitbě vidění. Bls. 10. Nemíti nic na práci; m. něco na péči, na starosti, na pozoru, na mysli, na srdci; město má na důchodech tolik; m. duši na jazyku. V. Mám dosti na tom. Kom. Na staku 100 hřiven stříbra věna m. O. z D. Polák nemaje dosti na jednom *v*, prý **šp.** m. Polák nepřestávaje na jednom *v*, Polákovi nebylo dosti na jednom *v*. Ale mohu-li říci: Polákovi nebylo dosti na jednom *v*, smím také říci: P. nemaje dosti na jednom *v*. Cf. také předcházející příklad Kom. a vz nahoře *býti* m. míti a: Člověk na jednom Bohu, ale ne na jednom příteli dosti má, V.; M. na něčem dosti. Tov. 37. Povinnosť, úřad na sobě m. Us. M. něco na snadě. Dítě na rukou, klobouk na hlavě, něco na vůli m. D., Jg. M. se na pozoru, na paměti = ducha přítomnosť m. Kom. Bodejť to má na krku, co má v ruce (aby visel). D. M. něco na ústech. Us. Krtice mají na sobě rozličné hrby. Lk. Co má v srdci, to má na jazyku. Chce míti svou na vrchu. Ml. Když nemáš na práci; Budu mít zármutek na srdečku; M. na ohni kotel. Er. P. 232., 454., 424. M. na své mysli trápení z něčeho. Bart. 2. 25. M. něco na paměti. Kat. 2001. Míti se zle na svém zdraví. Arch. I. 90. Kdožby dosti učiniti nechtěl, jenžto by na dědinách měl, tomu... Vš. 3. Máte k tomu pana Fridricha na ruce. Žer. L. 62. M. něco, někoho na očích, K. Poh. 319., na mysli. Dal. 30. M. se na péči. Pref. 431. M. hříchy na sobě. Chč. 626. Na dědinách m. O. z D., Vl. zř. 36. Míti na obraze sličnou tvář. Ml. Co kdo má na práci. J. tr. Svině zůstane sviní, by na sobě zlaté sedlo měla. D. M. něco na dobré a svobodné vůli. Jg. Chybu na sobě m. Jg. Nelze toho na nich míti, aby pravdu vyznali. Reš. Na dědinách míti, zu eigen haben. Má na mzdě 20 zl., *lépe*: má mzdy (gt.). Brs. Matku na mně máte, V., **šp.** (german.) m.: matkou vám jsem. Vz Matka. Brt. Na králi (m. v králi) mám laskavého pána. Žer. L. I. 90. — **co (se) na co.** M. něco na ruku; paměť na něco m. V. M. péči na koho. Zř. F. Mám psaní pro (*ne*: na) něho; metlu na děti; něco na prodej m.; má se na časy. Jg. M. na něco laskominy. D. To měli na důvod starožitnosti rodu svého. V. Mám na to dosti dobrých lidí (svědků). Půh. I. 177., O. z D. Má list na 150 hřiven. Půh. I. 241. Diváků (kněží, Har. II. 125.) na tisíce mívali. Vrat. 114. M. někoho na nocleh. Poh. II. 205. Má na to přísabu. Văc.

Bystré oko na někoho m. Kram. Má vliv na vůli krále. Us. Penize na činži pohotově m. Ml. Nemůže mít na se, když dá do se (nemůže býti ošacen, když vše projí). Kb. — **co, se do koho, do čeho.** Nemá peněz do obchodu. Us. Do vůle boží, do pána Boha něčeho míti = hojně. Us. na Mor. Brt. Jiné naděje neměj do mne. Anth. I. 165. Abych jo (boty) měl do roboty. Er. P. 271. Chce to do něho m. Nách. Nemá se do práce, do dila (smrdí mu práce). V. M. do vůle. Jg. M. svého do nového, chleba s hubu. Jg. Tu povahu do sebe má; utěšenou ctnosť má do sebe. V. — **co oč.** Jak mnoho se nedostává člověku o tento život pilnosť majícímu. Har. Má o to péči. Když o to rok měli (se radili). Výb. I. — **Co (se, koho) k čemu.** Míti k někomu zřetel, zření, pozor, nenávisť; někoho k radě m. V. Ochotně k někomu se m. Us. Nemá se k práci, k dílu. Us., Rk. Mysl k boji m. Martim. Jenom k tobě mlti srdce; Že máš ke mně lásku; Každá má k chlapci upřímně srdce; Bratr se má k umírání. Er. P. 304., 161., 102., 477. Míti někoho obličejem k obličeji. Výb. I. 764. Zření k někomu m. všim srdcem. Chč. 377. Nechce se k tomu míti. Dch. M. k někomu milosť. Chč. 614. K mečem všech sto jmieše mocná paže, k Výhoňu v útrobách statnú vieru. Rkk. 30. K něčemu pevný úmysl m. Troj. Má se k dělníkům laskavě. Ml. Má chuť, chtíč k něčemu. Rk. Vše se má k svému konci. Jg. Statečně se ku bránění měli. V. Má se k vojně s Prusy (22/5 66). Nemá k tomu chuti. Ros. Dcery k práci m. Ml. K něčemu čáku m. Dal. M. se k smrti. Jg. Mám se k pojetí druhé manželky. Jel. On ji miluje a ona také má se k němu. Us. Výška se má k šířce, jako dvě k jedné; Jedno se má ke čtyřem, jako dvě k osmi. D. a : b = c : d, *a* se má k *b*, jako *c* k *d*. Nz. Ke všem s přívětivostí se m. Pr. Mám ho k své straně, po své straně (**ne:** na svou stranu). Jv. Mám ho k tomu, aby šel na vojnu. Us., Br. M. někoho k dobrému. Ml. M. řeč k lidu, právo k něčemu. J. tr. M. vřelé srdce k věcem děsným. Kr. K cizím hříchům ostrovidové oči máme, ale na své jako krtkové pohlídáme. Č. M. útočiště k někomu. Pulk. Velikou milosť a lásku k někomu m., přízeň, náchylnosť, chuť. V. Jak se k čeledi, k dítkám, k manželce míti náleží. Br. M. se k čemu, vz Lačný. Jak se měl k nepřátelům? Háj. — **co, se před kým.** M. před kým mnoho (přednosť). Br. Dejž Bůh, což před sebou máš, ať se dobře daří. V. M. něco před kým napřed. J. tr. Míti něco před očima jako živé zrcadlo. Chč. 626. M. před sebou cestu. Ml. — **co proti komu.** Ty jsou se proti Alexandrovi udatně měli. Dal. Co máš proti němu? Jg. Nemám nic proti tomu. (Nejsem od toho, aby. Jv.). — **co (bez čeho) jak.** Bez tebe nemám v hrobě pokoje. Er. P. 472. Měj to bez závisti. Jel. — **co po čem, po kom, kdy, kolik, kde, jak.** I jedinu dcerušku mám iměti po pūti vsiej z Vesny po Moranu. Rkk. 8. Po hoku šavličku m. Er. P. 452. Přemysl Rakúsy po ženě jmieše. Dal. 91. Že po mateři bábu a děda vládyky měl. Chč. 447. Už máme po práci, po obědě, po pivě. Us. Sedli jsme za stůl, majíce každý z nás po talíři. Har. II. 70. Máš všech pět pohromadě, po hotově. Us. Máto po pěti hruškách. Us. M. kord po straně, po boku. Jg. Po své vůli m. Aesop. M. jméno po někom. Us. Měl na nohou po šesti prstech. Lk. Někoho po své straně. Us. Má to po rodu. Ros. — **(se) co při kom, při čem, kde.** Tak se má starej při mladej ženě. Er. P. 350. M. se chytře při něčem. Br. Měj to při sobě. Sych. Něco při ruce m. Nemám nic při tom zboží. Jg. M. peníze při sobě. J v.,T. Při zlém návyku ctnosť nemá vzniku. Č. — **co z koho, z čeho, odkud, proč.** M. z někoho smích, Kom., blázna, Jg., radosť. Us. Z těch slov máme, že . . . . Troj. Každý skřivan má z přirození na hlavě chocholku. V. Já to nemám ze své hlavy. Er. P. 73. M. z někoho žerty. Bart. II. 16. Oldřich z Boženy syna měl. Dal. 41. Ze studentů živnosť míti. Žal. 53. M. z něčeho dobrý zisk. Ml. Měl tu nemoc z lítosti. Mk. Kdo druhého ctí, sám z toho chválu mívá. Č. Z toho nemoci mívají. Dal. — **co s koho, s co.** Míti s koho rozum (rozumu i. e. dosti rozumu). Us. S někoho dosti síly míti. Us. Míti chleba s hubu, s ousto. Jg. M. sílu s nepřítele. Us. — **koho, na koho jak (s čeho, po co).** M. s vrchu, s kopce na někoho. Vz Nenávisť. Č. Mám ho až po krk. Vz Nemilý. Č. — **co, koho (se) za co, za koho.** Ež za přietel jmieše vraha svého. Dal. 159. By dievka toho za muž jměla. Dal. 27. Rohože za posteli jmějiechu. Dal. 64. Nemíti nikomu v ničem za zlé. Pr. Mám za to (mohu za to platiti). Marek. Půjčte mi těch peněz, vždyť mám za to. Us. Pantáta tě nechce mít za zetě. Er. P. 153. M. někoho za starostu, Dal. 60., za hospodáře, Kat. 3202., za přítele. Vrat. 232. M. za zlé někomu. Us., V., Arch. I. 16., Er. P. 474. Příteli, neměj za zlé. Us. Někoho za muže, za ženu míti. V. M. koho za vzor (**ne:** co vzor). Os. Aniž komu v čem za zlé mají. V. Dva bochníčky chleba za stravu mají. Vrat. 116. Nechciu tebe za súdciu jmieti; Chcem muže za hospodu jmieti. Dal. 9., 10. Však's ty mě jměl za věrného (věrným). Dal. 63. Za mocné míti (potvrditi). V. — *Pozn. 1.* Prof. Ht. v Bruse str. 158. a násl. učí, že *,míti za to'* (dafür haben, halten) jest hrubý germanismus. Ale *,míti'* ve smyslu *,mysliti, za něco pokládati'* ode dávna a zhusta užívali a to již v dobách, kde nesnadno na napodobování němčiny pomysliti. Uvádíme příklady z rozličných dob: Člověk zbožný má sobě to za největší utěšenie. St. Něco za znamení míti. V. Za nic nikoho nemíti. V. Zač mne máš? D. Mám za dobré. Jg. Míti někoho za blázna. St. skl. Míti někoho za krásného, Kat. 268. Ti své břicho za bóh jmají. Výb. I. 233. Za buoh někoho míti. St. Něco za hřích m. Chč. 375. Něco za múdrosť, se za nestatečného m. St. Kteříž (domnění) za víru má. Chč. 453. Publikani za zjevné hříšníky jmíni byli. Bl. Gr. 184. Mám ho za poctivého člověka. D. Něco za žert míti. V. To za přední věc mají. Kom. Ten za mistra jmín býti má. V. Nechť ho on má zač chce. Solf. Jmín býti za učeného. Kom.

Za naučenie toto měj. Vš. 36. Rač nám nejmieti za chlúbu. Kat. To za česť mají. Dal. Tu (Šárku) za najkrášin mezí sobú jmiechu; Páni j'mu z toho za zlé počěcbu jmieti; Múdrý j'mu za dobré jmějieše; Ktož jiej nepřeje, nejmám j'ho za šlechetněho; Z této řeči móž mi někto za zlé jmieti. Dal. 24., 70., 116., 119. A věč ny (nás) mužie budú za robotné jmieti; To každý za jistě jměj; To za nejlepšie jmaje; Pravý jest blázen, jenž ju (skúposť) jmá za múdrosť. Dal. 20., 30., 49., 57. Nevědouce co za pravé míti a komu věřiti; Učedníci Kristovi měli jsú jej za obludu. Chč. P. 216. b.; 227. b. A tak ti mudrci, ješto mají sobě to za múdrosť. Št. N. 269. Nebo *za to* nemají, by měli jaký nedostatek v umění. Chč. P. 251. a. Králi *měj za to, žeť* jest věrna rada tato. Smil. v. 1251. Ač všichni *mají za to, že* ty k tomu nerozumieš. Smil. v. 1564. Svědek praví-li, že *za to má* a se domýšlí, ku právu za průvod dostačiti nemůže. Kol. Těžko *za to míti, že* by .... Dch. Než alespoň vůbec *za to se má, že* Sokrates leckterou věcí nad ostatní lidi vyniká. Kos. v překl. Plat. Apol. str. 27. Mám *za to, že* mi nepřijde více. D. Tak *mám za to.* Pref. Když jest tedy věta: ‚*Mám něco za něco*' dobrá, mohu za předmět ‚*něco*' větu klada říci: *mám za to, že* ..... Tato vazba (mám za to, že ....) objevuje se také ve Vq. 281. a 686. Z toho soudím, že vazba, o kterou běží, dobra jest. Prof. Ht. nahrazuje ji podlé písní českých časoslovem ‚*mysliti*': Vždycky jsem myslíval, že je vojna špás. Er. P. 449. atd. Ovšem klademe vedlě ‚*mám za to*' často: *myslím* a mnohý, který frase ‚mám za to' jinak se neštítí, v mnohých příkladech p. professorem uvedených tohoto výrazu m. mysliti by ani neužil. Vedlé ‚*mysliti*' možno i jiných časoslov užívati: Zdá se mi, že ..., domýšlím se, domnívám se, mním atd. Nemněte, bych kladl panny za nemúdré; Avšak pomním, že by to někdy hanba bylo. Št. N. 6. (8), 7. Vz naznačená časoslova. — *Pozn.* 2. Místo ‚*za koho*' míti, za ženu, kladl se dativ: chci ji miěti sobě ženě. Vz Dativ. — **co (za kým, za čím), kde.** Zlaté peří za kloboukem m. K. Poh. 203. Inventář za sebou má. Žer. Záp. II. 30. Míti něco za úřadem. Žer. My máme kytičky za klobončkama. Er. P. 215. M. růženeček za pasem. Er. P. 385. Má za ušima (když se mu slezou). Us. M. za někým penize, dluhy. Us., Vk. M. jazyk za zuby. V. Vz Přívoz. Č. — **co (se) s kým.** Mám s ním boj. Kom. M. s sebou (při sobě). Dobrou (zlou) vůli s kým m. V. Ty s pannami nic nemáš. Er. P. 385. Kdožby tento list jměl s dobrou jich volí. Arch. I. 157. Měli jsme s těmi vojáky (měli jsme mrzutosti)! Plk. M. s kým trpělivosť, shovění, strpení, V., milosť, Jg., pokoj. Kram. M. s někým tělesný skutek (tělesně s někým obcovati). J. tr. — **co, koho v co (v koho).** Má v počesť přátely svého muže. Št. Jakžkoli mladých let byl, kněží v česť měl. Výb. I. M. něco v mrzkosť. Chč. P. 20. b. M. důvěru v někoho. Ml. — **co, koho čím.** Někoho bostem, Výb., nepřítelem. Plác. Veliké pány měj přátely, ale ne sousedy. V. Chtěl ho míti knížetem, Háj., učitelem (za učitele). Odpuštění hříchů také máme duchem svatým. Št. M. co spolkem. Tov. 59. M. koho pánem; Aby darem to měl. Št. o obec. věc., 289., 242. Viece žena mužem česť má než muž ženú. Št. kn. šest. 100. Ten sloup má díry zemětřesením. Vrat. 66. Bořivoje knížetem míti. Háj. Stálým bytem někoho m. (instr. vztahu). Har. I. 208. Potom námi velikú péči měl. Výb. I. 1167. Příkladem židů v těch zemích by to mohli míti (instr. příčiny). Har. I. 276. Kanovníci ho rádi biskupem (= za biskupa) jmiechu. Dal. 85. Mám bo u sebe bytem. Svěd. Každý mne zde má boháčem. Us. Vk. Měla by stařečka holým bláznem (za blázna). Er. P. 279. By tiem morem jejie zdravie konec jmělo. Kat. 2810. Ďábla hostí m. Výb. I. 903. — **co, koho kde (v čem).** M. koho v nenávisti, v ohavnosti, Us., u věži, Dal. 58., v ohyzdnosti, Plk.; někoho n. něco v mysli, v úmyslu, v čerstvé paměti. V. Mám mnoho smysla v múdrosti i v učení. Kat. 276. Všech sto jmieše v nožnách břietné meče. Rkk. 30. A já přece mám je (mládence) v srdci; Kterak se máš ve světě? Má nožičky v pútách. Er. P. 134., 184, 168. Žádného pohodlíčka od nich ve své bídě nemaje; M. utěšení v hřieších; něco ve svých rukou (ve své moci); Dobré bydlo v sytosti života m.; Prospěch v rozkošech (z rozkoší) m., něco v ošklivosti; život po své vuoli v rozkošech m. Chč. 631., 638., 304., 375., 382., 633., 634. M. ve všech potřebách skrze někoho slušné opatření. Bart. 2. 19. M. někoho ve cti, v kapse. Dcb. M. něco na někom v deskách. O. z D. M. v štítu lva, orla. D. Něco v ruce m. (vládnouti tím). D. Hřích v mrzkosti, Hus.; někoho ve vážnosti m. V. M. brykole (sojky, sršně) v hlavě, D., sebe v moci, Plk., lámání v údech: mám v tom potěšení, někoho v podezření. Ml. Co má v srdci, to má na jazyku. Jg. Kdo má peníze v kapse, může jíti do karet. Jg. Má oči v sloupu. Us. V ústech má med a stred, v srdci chová závisti jed. D. V ústech slovo, přísloví stále m., Jg.; něco v poctivosti, v předsevzetí. V. Měj to v tajnosti. Solf. Mám se jako podlé cesty hrách, jako nahý v trní. Statek v někom míti (oporu, pomoc). Dal. V zemi statek m. Václ. (Pr.). Knížka v sobě má a drží počet nemalý nálezův. Nál. (Pr. 1861. 155.). Prach ve slunečném paprsku mieše. Pass. 865. — **co, čeho kde (u koho).** To jméno u jiných mám, že jsem dobrý rytíř. Cyr. M. u lidí přízeň. Kom. M. dobré slovo u lidí (chválu, česť). V. M. co u ruky. Us. Nemám peněz u sebe. Us. — **co, koho kde (mezí čím, pod čím).** Má hlavu pod vichem (opilý). V. Něco pod rukama m. Us. Už máme obilí pod střechou. Us. Má biskupy pod sebou, Jg., žáky. Us. Má pod jazykem devateru zradu. Er. P. 169. Pod ocelí chrabrosť (maje). Rkk. 55. Lid ho **mezi** sebou má (obstoupil ho). Har. Měli rozmlouvání mezi sebou. Solf. Máme peníze mezi lidmi. Jg., Ml. Dobré slovo (jméno) mezi lidmi m. T. — **co o čem.** Slovo o sobě měli, že loupežníci byli (známí byli). Br. Řeč o něčem m., Jel., pochybnosť. Ml. — **co nad co, nad koho.** Jg. M. co (čeho) nad co (nad potřebu, nad míru); **šp.:** *přes* co (přes potřebu). Jv. Ale

dobře: Kdo má milou přes pole. Er. P. 98. M. smilování nad právo. Mk. — **co nad čím, nad kým.** Žádného svědomí nad ničím nemíti. Jg. Nelibosť nad něčím m. D. Slitování nad někým m. Jel. — **co komu.** Měj to sobě. Jg., V. Pakli by kdo postižen byl, co ho potká, aby sobě měl. Čr. Měj si to. Dch. Chci jí mičti sobě ženě (= za ženu). Vz Dativ účelu. Měl to sluhovi za zlé. Ml. Měj sobě tu chválu. Br. Vy sobě vše zboží mějte. Alex. — **co od čeho, od koho.** Nemá oddechnutí od prací. Ros. Od zlata něco má. Háj. M. od někoho stravu, Kat. 2680., počátek, Bart. 2. 14., vládyčí rod. Chč. 447. Člověk nemusí ode všeho míti. Dch. List od úřadu m. Vl. zř. 333. Od tebe to m. chtějí. V. Od tebe nemám posud nic. Us. — **koho mimo koho.** Nebudeš míti žádného mimo mne. Ml. — **co podlé čeho.** Pastýř má pilnosť nad stádem podlé svých povinnosti. 1532. Pr. — **čím oč.** Kdo nevděčnou pánům pravdu bude, bouslemi o hlavu míti bude. Scip. — **co pro koho.** Pro ni všecku lásku máš. Er. P. 233. Nežli bych já měla proň lehkosť míti. BN. To má něco **pro sebe, šp.** (germ.) m.: to něco váží, do tobo něco jest. Brs. 102. — **koho místo čeho.** Miesto Boha jej jmějiechu. Kat. 15. Vz Místo. — **s inft.** A jiesti nic nejmějieše. Dal. 130. Mám co dělati. Má se čemu smáti. Má Bůh odkud dáti. Mám jíti? S někým činiti m. M. z čeho živu býti. D., Jg. S takovými lidmi rád činiti mám. V. Co to má býti? Us. M. s kým oč činiti. Nál. 215., Vác. Ty-li jsi ten, jenž přijíti má, či jiného čekati máme? Br. Máme-li jeti na vojnu proti němu, či tak nechati? Br. Kněží majíce přistupovati k Hospodinu posvěcují se. Br. Soudce nemá šetřiti osob. V. Což tam máte vždycky dosti jísti a píti. Svěd. 1569. Raději se zabiti dám, nežli bych to měla pověděti. BN. Žádný se neozval, aby měli křivou věc tvrditi. Bart. Či to má býti kytka? D. Když hrušky zrají, tehdáž se česati (třásti) mají. D. Beze mne nic se díti nemá. Kom. Nikdo dvěma metlami švihán býti nemá. V. Chtivého koně nemáš příliš hnáti. Rým. Máme se Boha báti. Jg. Mnoho míti činiti, dělati. V. Co padnouti má. V. Vz Mkl. S. 864. — *Pozn. 1.* Ve významu něm. *sollen* klade se *míti* často, ale zhusta lze klásti: *imperativ, futurum* a *jest s inft.*: Du sollst nicht stehlen: nepokradeš, nekraď. Der Soldat soll gehorchen, vojáku jest poslouchati. Vz více v Brs. 101. — *Pozn. 2.* V otázkách položiti lze také pouhý infinit. Was soll ich machen? Co mám činiti? Co činiti? Vz Brs. 102. — *Pozn. 3.* **Šp.** m. *prý.* Vz doleji. — **se.** Jak se máte? Máme se, jako hrách u cesty, jako nahý v trní. D. Když se věci tak mají. Dch. Mám se jako veš na plotě (špatně); Má se jako prase v žitě (dobře). Us. Sml. A to vším naším právem tak se má. CJB. 305. Měj se dobře. Rád bych věděl, jak se má. Us. Dobře, výborně se m. V. Zle se má. D. Má se jako ryba ve vodě (dobře). Ta věc takto se má. Us. M. se mužsky. Pass. — **s adv.** Ty sú sé proti Alexandrovi udatně jměly. Dal. X. 57. Kdo se chce dobře míti na den, nech sobě hus zařeže, kdo na týden, nech vepře zabije, kdo na měsíc, nech vola porazí. Pk. M. se k někomu přátelsky, tvrdě, zlostně.. Čr. Hotově se k tomu měli. Bart. M. se opatrně. Tov. 38. M. se dobře, špatně, zle, mužsky, poslušně, mírně, poddaně, skrovně, uctivě k někomu, ochotně k někomu, V., přívětivě, trpělivě, V., Kom., neposlušně (Br.); přísně k někomu se m. D. Stravu darmo míti. D. — **aby.** Mám statky, abych jich dobře užíval. Us. Má je k tomu, aby pracovali. V. Měli se k tomu, aby rozkaz naplnili. Čr. — **M.** *klade se, když překládáme něm. sollen, často* **chybně** *m.* **‚prý; praví se, že; který, jak se praví; povídají, že; jde pověsť, že‘** atd. Má míti mnoho peněz m. má prý mnoho p. (Má míti = jest jeho povinnosti, aby je měl). Měl tam býti m. byl prý tam. Má býti z Uher m. je prý z Uher. Má uměti dobře česky m. umí prý česky. Bs. Měl bych tobo člověka znáti, *lépe:* ten člověk mi jest povědomý, zdá se mi býti povědomým. Brs. 101. Co to má býti, znmenati? *lépe:* co to znamená? co jest to? Brs., Km. Kostel neměl státi, kde stojí i. e. měl původně jinde státi; ale **šp.** ve smyslu: nestál prý původně, kde ... Km. — *Maje* = **s**, *nemaje* = **bez.** Šel na trh maje peníze (s penězi), nemaje peněz (bez peněz). — **U míti se podmět n. předmět vtažnými větami opisuje,** *v nichž jest kondítional; místo konditionalu klade se také infinitiv.* — Mají jiní, kdo by je napomínal. Kom. Neměl, na čem by se převezl (Neměl na čem se převézti. Pass.). Vz Věta podstatná vztažná. Zk., Kouditional XIV. 1. Pozn. — **Stojí v indikt.,** *kde klade Němec konditional.* Vz Indikativ. — **Budoucnosť v minnlosti se opisuje** *časoslovy míti, hodlati, chtíti.* A když bránu zavírati měli, vyšli tři muži ven. Br. — **Lat. gerundivum** překládá se *infinitivem s dativem,* a opisnými vazbami sloves *míti* a *musiti.* Discipulis boni libri legendi sunt. Žákům jest čísti dobré kniby. Žáci mají (musí n. musejí) dobré knihy čísti. Vz Listy filolog. II. 203. a III. 217., Museti.

Mitleidig stimmen, obměkčiti někoho. Br., Bart. II. 19.

Mítov, a, m., ves u Blovic. Tk. III. 38.

Mitra, y, f., z řec. a lat., pás okolo hlavy (diadem); čepice, zvl. biskupská (Bischofsmütze, infula) n. knížecí klobouk. Br. Vz S. N.

Mitraille, (fr., mitralj), drob, sekané železo n. olovo do kartáčů dělových. — **Mitrailleuse,** dělo na takové kartáče.

Mitrovice, dle Budějovice, zámek u Sedlce, vz S. N.

Mitte, něm. Sie wählten 12 Männer aus ihrer Mitte. Zvolili *ze sebe* 12 mužův.

Mitteldorf, Prostředkovice u Jiblavy na Mor.

Mittelwald, Středolesí u Hranic na Mor.

Mitterdorf, Bezděčín u Jevíčka na Mor.

Mitterstuk, u, m., **šp.** u zedníků z něm.: nadpražec, nadpraží, Oberschwelle. Kmp.

Mitylene, y, f., mě. na ostrově Lesbu. *Lépe:* Mytilene. Vz toto.

Mitzmans, Micmanice u Jaroslavic na Mor.

Mívati, zu haben pflegen. Cizí chléb mívá rohy, dokud nevstoupí černá kráva (starosť)

na nohy. Rým. Mívej, radimí, jazyk za zuby. D. Chlapec nezbedný mívá konec nešťastný. D. — Ostatně vz Míti.

Mixtura, y, f., z lat., směsice, smíšenina, míchanina, Gemisch, n. Rk. V lékárnictví: lék, skládající se z tekutých a hustých částek rozpuštěných. Vz S. N. — **M.** *v hudbě* slove ve varhanách každý hlas, v kterém na jeden kláves více píšťal (tonů) připadá. Vz S. N., KP. II. 328.

Míza, y, f. (dříve: mízga, odtud: mízha; mízka, Jg.; v již. Čech. mlíza. Vz L.). Instr. sg. mízou (**ne**: mězou, jako: měrou, věrou od míra, víra). — **M.** *živočichů*, lympha, Lymphe, tekutina čirá, bezbarvá a bledě zažloutlá, poněkud lepkavá, obsažená v cevách střebavých n. mízních. Vz v S. N. — **M.** = *šťáva* výživná, *vodnatosť, která ze stromů teče*. Vz S. N. Der Baumsaft. Jg. M. stromová. Mízu pouštěti, dostávati. Mus., Šp. Za mízy jest lýčí dříti. Č. Za mízhy ti lýka dříti. Mus. Vz Lýko. -- **M.**, *vůbec šťáva*, Saft., m. Kom. M. ze ředkve, bzová, z jablek, révová, z hroznů. Jg. — **M.** = *užitek*, Vortheil, Nutzen, m. Mízu z čeho bráti. Kom. — **M.** = *síla*, Kraft, Saft. Městům všecku mízu a krev vyssáli. Kom.

Mízati se kam = jíti. Pulk. 101. — **se s kým** = mazati se (v Klatovsku). Rk.

Mízdřicí, postrouhací, Schabe-. M. nůž n. železo (skobla, protabovačka), Gärbereisen, n.; m. stolice (postruh, Gärberbank, f.). D. Vz Koželuh.

Mízdřidlo, a, n., das Gärbereisen. Rk.

Mízdřiti, il, en, ení; mizdřívati. U koželuhů maso na kůži pozůstalé srážeti, abfleischen, ausfleischen, abhänteln, schaben. Jg. — **co čím**: kůže nožem mizdřicím; **kde: na** postruhu. Vz Mizdřicí, Koželuh.

Mizení, n., das Schwinden. Pr.

Mizenina, y, f., mizina, Verderben, n. Do m-ny vejíti. Kom.

Mízera, y, f., z lat. = strasť, bída, Elend. V. Na m-ru rozený. Zlob. — **M.**, m., bídný člověk. Vz Misera.

Mízerácký, elend, krüppelhaft. Rk.

Mizeráctví, n., das Elend, die Krüppelhaftigkeit. Rk.

Mizeračiti, il, ení, elend, arm sein. Na Slov. Koll.

Mízerák, a, m. Vz Misera.

Mizerie, e, f., vz Miserie.

Mízerně, z lat., elend, jämmerlich, erbärmlich. Jg. M. se míti, umříti, zahynouti. V.

Mizernosť, i, f., bídnosť, Miserabilität, Erbärmlichkeit, f. Jg.

Mizerný, z lat., m. zdraví, život = špatný, bídný, elend, schlecht, jämmerlich, erbärmlich, lumpicht. Jg., V., Br., D. M-né dva groše! D.

Mizeti, 3. pl. -zejí, el, ení, ztráceti se, pomíjeti, schwinden, verschwinden, verderben. Jg. Smysl mizí, D., naděje. Ukazují se časem (andělé), ale mizejí zase. Kom. — **komu.** Zrak mi mizí. D. Všecko mi mizí a různo leze. Br. — **kdy.** Což v okamžení mizí. V. V tentýž den mizejí myšlénky jejich. Žalm. 146. 4. — **čím.** Zahálčivostí a nedbanlivostí všecky věci hynou a mizejí. Byl. — **kam: v** nivec. Vz Nic.

Mízha, vz Míza.

Mízhýř, e, m., rus., aranea tarantola, die Tarantel. D. — **M.**, maja, korýš. Krok.

Mizina, y, f., mizení, psota, zkáza, záhuba. Na m-ě býti. Na m-nu jíti, přijíti, někoho přivésti. V. Když svornosti není, všecko na m-nu přichází. Jel. Na m-nu přivedený. V. Kdo Martínka často světí, busy, koury (mu) zaletí, dům, dvůr, louku i dědinu, přivede vše na mizinu. Reš. Lehkomyslnosť tvá přivede tě na m-nu. Sych. Stran přísloví vz Proděláni. Das Elend, Unglück.

Mízka, vz Míza.

Mízkovatý, mízkovitý, mízu mající, saftig. Reš.

Míznatosť, i, f., Saftigkeit, f. Rostl.

Míznatý, saftig. Jg.

Míznice, e, f., *v zoologii* zvláštní cévy (vasa lymphatica), které rozvádějí mízu. Vz Míza a S. N. — **M.** *v botanice* prostory rourkovité a zvláštní šťávy obyč. barevné obsahující. Vz S. N., Míza.

Mízník, u, m. Saftbehälter, m. Rk.

Míznosť, i, f. Hyperlymphie, f. Rk.

Miznouti, zl, utí, počínati mizeti, schwinden. Krok.

Mízný, saftig. Ssav.

Mízotok, u, m. Saftabfluss, m., nemoc. Um. les.

Mízovatosť, i, f., mízovitosť, šťávnatosť, Saftigkeit, f. D.

Mízovatý, saftig. Baiz.

Mízovitý, saftartig. Rk.

Mízovod, u, m., Saftgang, m. Rk.

Mízovodná vrstva, třetí vrstva pně. Vz KP. III. 325.

Mízový. M. trubice. Die Saftröhre. D.

Miždí, zastr. miczdie, n. = míza, Saft. Hns.

Miždíti, zastr. mieżditi, il, ěn, ění, = mízou káleti, jizviti, mit Gift, mit Geifer, mit Schaum beflecken, vergiften. — **koho.** Ďábel míždí lidi. Ms., Rokyc. — **se** = mízu pouštěti, pěniti se, sliniti, geifern, schänmen. — **se čím.** Jedem se m. L. — **M.**, hnísti, tlačiti, drücken, premere. — **co.** Věci a slova, jichž význam m. nepřijde. Šš. L. 145.

Mknouti, knul, ut, utí = hýbati, rücken, schieben. I mknuchu sě prudko vz chlumek vz horu. Rkk. Jarosl. v. 155.

Mkytati se, zastr., zkmitati = hmitati se, sich schnell bewegen, schweben. Jg. — **se komu kde.** Svět jakoby se mi mkytal **před** očima mé mysli. St.

Mlacek, cka, m. Flegel, m. Deb.

Mlácení, í, n., das Dreschen. M. slove vyklepávání zrn z klasů neb lusků cepem. S. N. M. obilí. Pleva při m. odchází. V. — Vz S. N., KP. III. 242., 256.

-mláceti ve složených: domláceti, vymláceti. Jg.

Mlachuba, y, f., m., mlaťhuba, hubař, Mauldrescher, m. Jg.

Mlacnouti = praštiti. **koho čím.** (V Klatov.). Rk.

Mlačka = mláka.

Mlad n. mlád, u, m., **mláď**, i, f., **mládí**, í, n. = *mladosť, mladý věk*, Jugend, f. Z mládí. V., Br., Dal., Kat. 2273. Z mládu. Cbč. 166. a. Hned z mládu. Dal. 36. Z mládí se známe. Jg. Z mládu. Ben. Z mládí odchovati. V. Z mladu, St. skl. K umění hned z mládí

vedení. V. Čemu z mládí navykneš, to se tí k stáru hodí. Prov., Jg. Nedávej synu vůle za mladu. Br. Vz Mládí. Za mládí, za mladu. Dal. Po mladu si počínati. Th. — **Mlad**, u, m. = *plod* ku př. včel, roj, Brut, f. Jg. — **Mlad**, a, m., *mládenec*, jinoch, Jüngling, m. Ž. kap. 148. 12.

Mlád, vz Mladý.

Mlaď, i, f., vz Mlad. — 2) *Mladý lid, mládež*, die Jugend, junge Menschen. Koll. — 3) Na Slov. *mladistvý kmen*, ein junger Schoss. Bern. — 4. *Otava*, Grummet. M. kositi.

Mláda, adj., vz Mladý. — **M.**, y, f., bohyně mladosti, Hebe. Rybay.

Mlada, y, f., jm. vlastní. Tk. I. 617.

Mladá, é, f., vz Mladý. — **M.** na Slov. = *nevěsta*, Braut, f. Plk.

Mlaďátka, tek, pl., n. Vz Mládě.

Mládcův, -ova, -ovo, dem Jüngling gehörend. Jg.

Mladčinka, y, f., mladší děvečka, die jüngere Magd. Us. Deh.

Mladé, ého, n. Das Junge. Vz Mladý. Mladé roditi, metati, mlti, D., sypati. Sp. Ptáci mají v křoví atd. mladé. Kočka své mladé přenesla. Us. — Jg.

Mladě, jung. M. blázniti. Jel. — **M.**, *brzo*, záhy, rychle, bald, geschwind. 1424.

Mládě, ěte, n., **mlaďátko**, a, n., dítě n. živočich mladý, Kind, junges Thier. Mlaďátkům porněnika dáti. Brikc. — **Mlaďátka**, tek, n., neviňátka, děti, které z nařízení Herodesova povražděny byly, aby mezi nimi i Ježíš zahynul. O m-kách den se omlazuje. Č. Kdo se na mlaďátka roznemůže, zřídka vyžije (se uzdraví). Us. na Mor. Je-li na m-ka pěkný den, nrodí se příští léto zemáky. Kda. Den, svátek mlaďátek. V. Zítra máme mlaďátek (den). Us. Byl tam na m-tka. Us. M-tek komu dáti = metlou šlehati. Prov., Jg. Prší-li na mlaďátka ráno, mrou budoucí rok děti; prší-li dopoledne, mrou mládenci a panny; prší-li v poledno, mrou lidé od 30.—50. roku stáří; prší-li odpoledne, mrou starci a stařeny. Mor. Mřk. Vz Mladé.

Mládec, dce, m., mladeček, mládček, ečka, m., mládenec, mladík, ein junger Mensch, Jüngling, Junge, Bursch, m. V., Hus.

Mladecko, a, m., původně Mladotice, ves v rak. Slez. S. N.

Mládecký, od mládce, Jünglings-. Johan.

Mládectvo, a, n., die Junkerschaft. Rk.

Mladějov, a, m., ves u Jičína. Vz S. N.

Mládek, dka, m., *mladý člověk*. D. Ein Junge. Aqn., D. — **M.**, *mladší tovaryš* (v pivovárech a mlýnech), starší tovaryš: stárek. M. u sládků také = učenník. Der Junggesell. Každý m. má svůj způsob. Č. — **M.**, dku, m., omladek, mladá větvička, výstřelek, prut, junger Schoss. Sš. Zj., 392. Vz Omládí.

Mládencův, -ova, -ovo, dem Jüngling gehörig. Jg.

Mládeněk = mládenec.

Mládenčí, jugendlich, Jünglings-. V., Br. M. bylina, vstavač, skočec. Reš.

Mládenec, nce, m., **mládeneček**, čka, **mládenček**, čka, m. M., viz: -enec, od mladý. **M.**, *mladý muž*, *panic*, Jüngling, m. M., do polovice 14. stol. = dítě, Kind, n. Mus. 1864. 150. Jir. M-ci svatí. Den sv. m-ců (28. pros.). Gl. Zletilí (vyrostlí) slovou mládenci, dospělí pak jinoši (mladí jouáci). Kom. M. na oženění. V. M. ako lusk (zralý). Mt. S. Sokola poznáš po letu a statného m-ce po chodu. Pk. M-ci sluší ve škole se učiti, čeho k starosti dobře může užiti. Vz Mládí. Lb. Buď za mládí starcem, abys i ve starosti byl m-cem. Jg. M. čistý, který ženy ještě nepoznal. Jg. — **M.** *při svatbě, družba* n. jeho druhové. Brautführer. D. — **M.**, *muž neženatý*, odtud: starý m. S. N. Junggesell, Hagestolz, m. D. — **M.**, *pomocník*: m. kupecký, učitelský n. školní (nyní podučitel), myslivecký (Adjunkt). Jg., S. N. Gehilfe, Diener, m.

Mládenecký, Jünglings-. M. věk, hrdost. M-ky, po m-cku. D.

Mládenectví, í, n; věk od 13.—20. i 30. r., das Jünglingsalter. V m., za m. Dětinství samo o sobě neví, pacholetství hříčkami stráveno bývá, mládenectví marnými věcmi, mužství pracnými atd. Kom. M. bez studu dělá hroznou ostudu. Č. — **M.**, *panictví*, *neženatost*. Junggesellenstand. — **M.**, *čistoty panické zachovalost*, Junggesellenschaft, f. Jg.

Mládenectvo, a, n., die Jünglinge. Rk.

Mládeneček, vz Mládenec.

Mládenek, nka, m., mládenec, dítě. Marc. Polo.

Mladenovice, jm. místní. Tk. III. 654.

Mládenství, n. = mládenectví. Mus.

Mládětí, ěl, ění, jung werden. St. skl. Vrba hned zase mládí. Jg.

Mládež, e, f., od mlád; chybně: mládeř. Die Jugend. M., mladý lid pod 13. r.; junge Personen; v dalším smyslu i od 13 až do 30 let. Učitel m-že. V. M. svoditi. D. Vychovávání m-že, vz Obec. — **M.** = *mladý věk*, die Jugend, das jugendliche Alter.

Mládí, í, n., mladosť. Vz Mlad. Die Jugend, junges Alter. Jg. Za m. se trn ostří. Č., Lb. Čemu kdo z m. přivykne, to i v stáří k němu lipne. Č., Pk. Kdo se z m. čemu naučí, v stáru jak by to našel. Č. Kdo se z m. učil leda, bude volať v stáří: běda. Č. Čemu z m. navykneš, to se ti k starosti hodí. Poboď z dobré vůle v hoři za m., a nebudeš k starosti bezděky ve psí. Buď za m. starcem, bys byl k starosti mládencem (vz Zdraví). Jg. Co sa za mladi nenaučiš, to na starosť nepochopíš. Mt. S. Nebo cožť obyknů z mládí, toť činie na starosť rádi. Smil v. 1847. Stran přísloví vz ještě: Léto, Mládenec, Mladík, Mladosť, Mladý, Pláč, Ranní, Ráno, Ustlati, Vlk, Zapřáhnouti, Zima. Ostatně vz Mlad — **M.**, *mladé větve*, junge Zweige. Jel. — **M.**, *mlází*, *mladý les*. Po mládí pásti. V. Anflug, junger Wald.

Mladic, e, m, mládec, mládenec. 4 stěž. et.

Mladice, e, **mladička**, y, f., mladá ženština, dívka, Mägdlein, Mädchen, Dirne. V., Br. M. nekázaná. Pass. M-ei o poctivosť připraviti. Ctib. S ptákem dítě, kmet s mladicí, Němec s malvazím v láhvici, cožť nekřesťansky zacházl, když jim do rukou přicházl. D.

Mladictví, n., mladosť. Jugend, f. Zlob.

Mladič, e, m., mlází, junger Wald. Us. — **M.**, mladá větev, junger Zweig.*

Mladíčí = mládí, junges Reisig. Jád.

Mladička, y, f., mladá žena, junge Frau. Jir. dh.

Mladičký, mladičký, sehr jung, blutjung. Jest ještě m. D. M. děťátko, pacholátko, panenka, kuřátko. V. Měl paní m-kou v letech osmnácti. V. Deery všecky m-čké pomřely. — Jg.

Mladík, a, m., mladý člověk, ein junger Mensch, Junge, Bursche. M. jak orlík a rozum tetřevi. Pk. Již na m-ku vidět, co z něho bude. Vz stran přísloví: Kopřiva, Kuře, Mládí, Mladý, Štěně, Tele, Žalud. — **M.** = *mladý zajíc, březňák*, junger Hase, Märzhase. D., Šp.

Mladina, y, f. **M.** = *mladý plod n. ovoce*, junge Frucht, D.; m. les, mlází, mládí. V. — **M-ny** = krvavý kal ze ženy před slehnutím vycházející. Jg.

Mladinka, y, f., Bierwürze, sladký odvar sladový. Kk. 113. Stahování (**ne:** přečisťování) m-nek. M-ky se kvasí (**ne:** kysají; kysání děje se v octárně). Vz Pivovár. Pokrok. M. chmelovaná, gehopfte Würze. Techn. — **M.**, vz Mladina.

Mladinkování, n. Bierwürzfärbung. Tpl.

Mladinký, vz Mlaďoučký.

Mladistvec, vce, m., nováček, Rekrut, m. Na Slov.

Mladistvení, n., die Verjüngung. Um. les.

Mladistvěti, ěl, ění, jugendlich werden. V.

Mladiství, -stvo, a, n., mlází, junges Holz. Jg.

Mladistviti, il, en, ení, verjüngen. Um. les.

Mladistvosť, i, f., Zartheit, Jugendlichkeit, f. Reš.

Mladistvý, mladý, útlý, jung, jugendlich, zart. M. proutek, V., roub, Jel., kůra, vrbí, (V.), rostlina, D., stromek, Sych., obilí, Lom., Nej., tělo, Mus., tvář, Byl., věk, Sych., maso, Ler., kmen. Kom.

Mladiti, il, zen, zení, mladívati, verjüngen, erneuern. — **koho, co:** mysl, St. skl., ryby (čerstvou vodou). D. — **se.** Strom, rána se mladí. Žena se ráda mladí. Toms. Ptáci z jara se mladí = páří. Kom.

Mládka, y, f., mladice, ein Mädchen. Koll.

Mladkov, a, m., Wiegstadtl, místo v Čech.

Mládkovati = mládkem býti, als jüngerer Gesell dienen. Vz Mládek. — **kde.** U mlynáře N. v Červeném mlýně.

Mládkovství, n., die Stellung des jüngsten Meisters in der Zunft. Gl. 156.

Mladně = mladě, v mladém věku. Kat. 151.

Mládník, u, m., mladá ratolesť, Spross, Zweig. Pk. Na Slov.

Mladnouti, mládnouti, dnul a dl, utí., jung werden, aufblühen, sich verjüngern. Jg. Petr mladne. D. On takměř mladne. D — **od čeho.** Od koprového semena také tvář mladne. Jád. — **čím.** Lakomství vždy mladne žádostí. Ctib. — **kde.** Sláva má mladne při mně. Br. Když den **na** obloze mladnul. Krok.

Mladnutí, n., das Jungwerden. Us.

Mlaďoch, a, m., subst. z adj. mlad = mladík. V Opav. a na Mor. Pk.

Mladoň, ě, m. = mládec. Č.

Mladoňov, a, m., ves v Budějovsku, Platterschlag. Mus.

Mladořezanec, nce, m., jung verschnittener Ochs. D.

Mladosť, i, f., věk mladý, das Jungsein, die Jugend. V mladosti; v květu m-sti; v pravém květu krásy a mladosti; z m-sti = v m-sti, od mladosti. V. M. věku. Har. Chyba m-sti. Jg. Za mé m-sti. M. někde ztráviti. Rad. zv. M. výší, starosť hrbí. Jg., Pk., Km. Já jsem se od m-sti utahal dosť. Toms. M. radosť. M. nerozum. Jg., Š. a Ž., Č. M. radosť, starosť žalosť, po zadu hrc prc. Jg., D., Lb. Čemu se nenaučí Janoušek v m-sti, tomu se nonaučí Janek v starosti. Jg., Lb. Čemu přivykneš v m-sti, budeš činiti v starosti. Jg. Člověk jeví už v m-sti, jaký chce býti v starosti. Š. a Ž. Dětství bez umění, mladosť bez cvičení, mládenectví bez studu, dělá hroznou ostudu. Sbr. Vz Mlad, Mládí, Slunce.

Mladota, y, m., mlaďoch, ein junger Mensch. Na Mor.

Mlaďoučký, mlaďounký, mladinký, sehr jung. Us. u Ber. Dch.

Mladouch, a, m. = mladík, ein Junge. Na Slov. — **M.**, mladé zvíře, ein junges Thier. Bern.

Mladovdaná, é, f., eine Neuvermählte. D.

Mladověkosť, i, f., mladosť, das Jugendalter. Us.

Mladověký, jung. Jg.

Mladoženatý, ein Neuvermählter. D.

Mladoženice, e, f., nevěsta, die Braut. Na Slov. Baiz.

Mladoženich, a, m., ženich, der Bräutigam. Na Slov.

Mladství, n., das Jünglingsalter.

Mladšina, y, f. Neuwiese, f. Rk.

Mladšinka, y, f., děvečka ošetřující vepřový dobytek. Us. u Slan. Mý. — **M.**, nová louka, nové pole. Neuwiese, f. Us. u Ber. Dch.

Mladucha, y, f. = mladoženice. Na Slov. Plk.

Mladuchný, zastr. = mladý. Pass. 321. 1.

Mladušký = mladuchný. Na Slov.

Mlady, ů, pl., m., hody, které se strojí 8 dní po svatbě rodičům nevěstiným, die Nachhochzeit. Na Slov. Plk.

Mladý; mlád, a, o; *kompar.* mladší (v již. Čech. mlejší, zřídka mlajší m. mlazší. Kts. Dříve: mlazší, mlačší, mlajší. Jg.). Jung, jugendlich. M., nestarý, z pravidla o věcech ústrojných, kdežto o neústrojných říkáváme: *nový*, ale i: m. víno, posvícení, Boleslav (město). S. N. M. člověk, kněz, děvečka, pán, paní, pták, junec, zvíře, srnec, jalovice, slepice, slad (dokud v pivovaře roste), vinice, včely, zajíc, veselí (druhý den svatby), věk, posvícení (8 dní po starém), bratr, tovaryš (vz Mládek), mistr. Jg. M. Anglie, Italie atd. snažící se o proměnu dosavadních poměrův. Vz S. N. M. lid, die erwachsene Jugend. Dch. M. zajíc, husa *(jídlo)* **šp.** m. droby husí, zaječí. Vz Drob. Brt. — **čím.** Ač jsem mlád tělem, ale jsem stár srdcem. Pass. 384. Vdova lety mladá. Št. kn. šest. 85. M. věkem. Prot. 217. — **po čem.** Vida, že jsi po letech mladý. Alx., Výb. I. 144. — **na co.** Mladý na léta, starý na rozum. Prov. Č. (Mudr. 305). — Mladé metati. Šp. Mladí a staří. D. Dluhy m. lidí, vz Půjčka. Znaju to, že mladý, ač řiedko, múdr bývá, ale řiedko múdrosti užívá. Dal 119. I v mladých létech druhdy rozum bývá. Pk. I z mladé hlavy soud pravý. Nemož starému mladý roven

býti. Dal. 119. Kněz (kníže) mlád mladého (chrabrého) se skutka dopustí. Dal. 148. Znamenajte staří mladí. Rkk. Mladí s mladými rádi tovaryšství mívají. V. Mladé vlky chovati = nevděčné. V. V mladém věku. V. Dokudž jsi mlad, nech hry a nemař času. Rým. Kteříž mladší dvacíti let byli. Mladým náleží hodnost; Ten mlád jest, kdo zdráv; Mlád hlodej kosti a stár kaši jez; Mladěho snáze na nzdě držeti; Mladým dělati, mužům říditi, starým přísluší se modliti; Mladý se má i na ledě zahřáti; Mlčení mladému ozdoba. Pk. Zlaté časy — mladá léta. Km. O čem mladí nevědí, to jim staří povědí. Kor., C., Shr. Jak staří dělají, tak se od nich mladí učí. V., C. Staří ptáci jak zpívají, mladí po nich tak vrzají (cvrkají). Reš., C. Mladý ze všeho vyroste. Co se m. naučí, starý jako by to našel. U mladého holi, u starého bidla (třeba = mladý se dá snadno pobidnouti. Týká se též manželství). Mladí ležáci, staří žebráci. Mladší svíčky v cechu hasí (ustup staršímu). Mladý ničema starý zločinec; Mladý lhář starý zloděj (vz Chlapec, Nemodlený, Šibenice). Starého pro radu, mladého pro vádu. Mladý se starým nesonhlasí, o tom vz: Beran. Mladý nabývej, starý užívej. Mladí slavíčkové učívají se od starých zpívati. Č. Zelený hrozen není sladký a mladý člověk není stálý. Š. a Ž. Mlad jsa pamatuj, že stár budeš. Pk. Čím se mladý příliš veselí, na starosť toho poželí. Já jsem ti vždycky říkala, čemu se z mláda naučíš, o to že tě ani dráb neoloupí. Us. Rychn. Vz Mládí, Mladík, Pivo, Mladosť. S. a Ž. Vz Rh. str. 268.

Mlágl, mlázgl sehou o zem. Na vých. Mor.

Mlak, u, m., die Lackmussauflösung. Am.

Mlaka, y, m., zastr. = močál, bahno, Pfütze, f., Weichland, n. Kat. 3149. — **M.** jméno lesa v Bělohradsku v údolí hařinatém. Us. Ptr.

Mlask, u, m., das Schnalzen mit der Zunge, der Schmatz. Koně mlaskem (hlaholem jazyku) vede. Us. — **M.,** *políbení* (s takovým zvukem). Schmatz, m. Jg.

Mlaskač, e, m., kdo mlaská, der Schmazzer. — **M.,** lízač, mlsný, der Lecker, Näscher. V., Kom.

Mlaskačka, y, f., die Schmatzerin; Näscherin.

Mlaskání, n., das Schmatzen. Us. Vz Mlaskati.

Mlaskanina, y, f. M-ny, lahůdky, das Naschwerk. V.

Mlaskati, mlaskávati; mlasknouti, knul a kl, utí; mlaštěti, 3. pl. -ští, ěl, ění, mit der Zunge schnalzen, schmatzen, klatschen. Jg. — **abs.** M. jako svině. Poceloval ji, až to mlasklo. Us. Země mlaští. Us. — **M.** = lahůdky jísti, naschen. V. — **M.,** na Slov., bez chtiče jísti, ohne Appetit essen. Plk. — **čím:** hubou, ústy. Jg. — **komu kde.** Voda mně v botách mlašti. Us. Petrov. Dch. — **na koho:** na koně. Vz Mlask.

Mlaskavý, schmatzend. M. hubička, ein Schmatz. Jg. M. chléb, na Slov. = měkký, nevypečený.

Mlasknouti, vz Mlaskati.

Mlaskot, n, m. = mlaskání.

Mlaskotač, e, m. = mlaskač.

Mlaskotati = mlaskati.

Mlaskoviny, pl., f. M. někomu dělati, Šm., činiti (einem den Mund wässrig machen). Dch. Dostává na to m-ny, der Mund ist ihm darnach wässrig. Dch. Vz Laskomina.

Mlaštěti, vz Mlaskati.

Mlat, u, **mlátek,** tku, **mláteček,** čku, m., od ml (ml-íti). Ht. — **M.,** *náčiní ku klepání neb tlučení* nejvíce železné, zvláště veliké kovářské kladivo, kterým tovaryš při kováři buší, kova, der Hammer. M. rudnický. D. Mezi mlatem a kovadlem býti. Vz Podvoj, Nebezpečenství. D., C. — **M.,** *mlácení,* das Dreschen. Jaký mlat (jaká práce), taký plat. C., Sp., Lb. Vz Mzda. — **M** , *dříve nástroj vojenský,* hrubé kladivo kamenné, později železné, S. N., der Streithammer. Tobě protiv jemu braně silná, ostrá, tobě jemu v hlavu těžek železný mlat. Rkk. 28. I chopí Záboj svój mlat, napřeže mlat Záboj výš vzhoru. Rkk. 12. Mlatem německé helmy kowáše. Dal. 155. — **M.,** *z hlíny pěchovaná podlaha,* na níž se mlátí, humno, holohumnice, V., Jg., mlateň, mlatnice, mlatoveň, mlatebna, mlatevna, mlatevně, mlatbiště, humno stodolní, tok, holovnice, Sp., die Tenne, Dreschtenne, Scheuerflur. M. pěchovaný, nabíjený; lepenice na m. Sp. Mlatci na mlatě cepy mlátí. Kom. Na malém mlátku také se mnoho za rok vymlátí. Jg., C., Pk., Na čím mlatu se mlátí, tomu se zrní vozí. Pk.

Mlatba, y, f. = mlácení, das Dreschen, D.; čas mlácení, die Dreschzeit, Koll.; co mláceno jest, das Gedroschene. Ben. V.

Mlatbiště, e, n., humno, Tenne, f. Boč. 1518.

Mlatcova, ves na Mor. Brt.

Mlatcovka, y, f., die Drescherin. Us.

Mlatcovský, Drescher-.

Mlatcový, mlatcův, -ova, -ovo, Drescher-. Mlatcový len. Vz Mlatec.

Mlatebna, y, **mlatevna,** f. = humno. Jir. Vz Mlat.

Mlatební, (-bný). M. vůz, Ben., humno, Bern., plat (mlatebné), zkouška, rejstřík (seznam). Sp. Dresch-.

Mlatec, tce, m., der Drescher. V. Mlatci na humně cepy mlátí. Kom. Pokazil pán Bůh mlatce (cepy mu do ruky; měl býti mlatcem). Bern. Jí jako m. Vz Žront. Č. Bílá vrána a m. nekradec mají stejnou vzácnosť. Sk. — **M.,** *len,* který se mlátí, der Reinflachs. Vz Len, Mlatcový. Jg.

Mlatečka, y, f. = mlatcovka. Rk.

Mlatečný, Drescher-. M. klepání. MM.

Mlátek, tkn, m., vz Mlat.

Mlateň, tně, f. = mlat, humno, Tenne, f.

Mlatevna, y, f., vz Mlat. Na Mor. u Přer. Kd. Vz Mlat.

Mlátící stroj (mlatidlo), **ne:** mlátící. Vz -cí. Mlátící = ten, kdo mlátí, der dreschende; mlátící to, čím se mlátí, Dresch-.

Mlatipysk, a, m. = tlučhuba, Plaudermaul, n. Na Mor. Bkř.

Mlátiti, mlať, mlátě (íc), il, cen, ení, (dříve tén), mlátívati, dreschen. M. od ml (ml-íti). Šf. M., mláceti, cepovati, rozmlátiti, pomlátiti, omlátiti, do-, vymlátiti. — **abs.** Nejprv mlátí, potom platí. Bern., Č. Vz Mzda. Kaž se lačnému postiti a sytému sedláku mlátiti.

Jg. Mlátí — mlátí, ale nikdy neobrátí. Vz Tlachal. Č. Cf. Mluví páté přes deváté. — **co:** obilí; poslední (= mříti), V., len, Jg., hluchou slámu. Sm. Moc mlátíš, nedomlátíš. Vz Tlachal. Lb. M. **koho** = bíti. Jg. — **čím (kde):** cepem, cepy **na** mlatě obilí. V., Kom. M. hubou. Tlachal. Jg. Jazykem nemlať, chceš-li, ujmi se cepu. Č. M. se šavličkú. Er. P. 247. — **po čem (kde).** I sien zeřivý své vrahy mlátí jak po skálách íntá búřa dřeva. Rkk. 55. M. po měkkých, po tvrdých. Jg. Vz Měkký. — **kdy.** Po noci se m. = toulati se. Us. — **za koho.** Nechť za sebe sama hubou mlátí (vydra). Rad. zv. Chtěl bych za ni tejden mlátit. Er. P. 238. — **kam.** Mlátil co mohl v pravo i v levo. Har. Ať hrom **do** něho mlátí. Sych. — **z čeho.** Mlátí z posledního. Vz Prodělání, Nuzný. Lb., Č., D. — **se kde.** V blátě se m. (mazati se). Jg.

Mlátnatý, träberartig. Jg. — **M.**, slabý. V. Vz Mlátník.

Mlatnice, e, f. 1474., Sš., L. Vz Mlat.

Mlátník, a, m., slabý člověk, ein Schwächling. Mark.

Mláto, a, n. O původu vz Mz. 255. Šinpiny z něčeho vymačkaného, mízy své zbaveného, ku př. z vinných zrn. Jinak: matoliny n. kominy, die Triester, Träber, Weinhülsen. Zvl. slupiny ze sladu vyvařeného na dně usazené. Vz S. N. Die Träber, Seihe. Dobytek mlátem krmiti. Jg. Jsem jako m. = slabý. Na Mor.

Mlatotlask, a, m., der Träberfresser, svině. Kom.

Mlatoveň, vně, f. = mlat.

Mlátový, od mláta, Träber-.

Mláz, e, m., mladý člověk, ein junger Mensch. — **M.**, e, f., mladina, myť, mlází, porost, mládí, mladý les, D., Nachwuchs, m.; úhor. Us. Ber. Deh. Vz Mládí.

Mláze (mládza), e, f. = otava. Na Slov.

Mlázek, zku, **mlazík**, u, m. = mláz.

Mlázeti (mládzati), el, en, ení = na chléb zadělávati. Na Slov. Den Sauerteig einmachen.

Mlází, í, n., vz Mláz, Mládí. Junger Wald, Anflug, m.

Mlazina, y, f. = mlází. Um. les.

Mlazoví, n. = mlází.

Mlazovice, dle Budějovice, mě. v Hořicku. Vz S. N.

Mlázový, co z mlází jest. M. sosnička. Us. Deh.

Mlazší, zastr. = mladší.

Mlčavosť, i, f. = mlčelivosť, zastr.

Mlčavý = mlčelivý, zastr. Th.

Mlče, přechod. slov. mlčeti, schweigend. Mlče mše sloužiti. V. Jiní mlče (*lépe:* mlčíce) poslouchali. Ens. Cf. Kleče.

Mlčecí, stillschweigend. M. se přiznání k něčemu. Trest. zák.

1. **Mlček**, čka, m., pes, který míčky honí. Šp.

2. **Mlček**, čku, m., mlčení, die Stille, das Stillschweigen. Zlob. — *Mlčkem*, pl. *mlčky*, *mlčečky*, in der Stille, stillschweigend. Mlčkem odešli. Br. Mlčečky přijíti. V. Když se každý sám v sobě mlčečky pánu Bohu modlil. Skl. Mlčečky s lidem se skryli. Skl. 837. Nejhorší pes, který mlčkem kousá. Us. Rychn.

Mlčelivě, mlčenlivě = mlče, stillschweigend. V.

Mlčelivěký = mlčelivý. V.

Mlčelivosť, i, f., **mlčenlivosť** (*n* vsuto), **mlčedlivosť** (Lom., Troj.), mlčení, Verschwiegenheit, Schweigsamkeit, f. Jg. M. zachovati. V. M. nikomu neublíží. Kom. Péči o to měj, aby tajemstvím zůstalo, co se ti pod pečetí mlčenlivosti svěřilo. Pod závazkem mlčenlivosti. Kram. M. ve věcech úředních (tajnosť). Šp. Vz *Mlčenlivosť*.

Mlčelivý, (V., Kom.), **mlčedlivý** (Jel., Reš.), **mlčenlivý** (*n* vsuto), **mlčlivý** = *nemluvný*, *mlčící*, verschwiegen, schweigsam. Jg. M. přítel (tajemný), kázání. Jg. *Stran přísloví* vz: Misa, Poklička, Prst, Tajemství, Umříti s kým, Zavinutý a opak toho: Tlachal. — **M.**, *nemohoucí mluviti* (pro neduh). Jád.

Mlčenec, nce, m. Lepší mlčenec než volanec (mlčeti než hlásati). Besser der Schweiger als der Schreier. Smil. Výb. I. 816.

Mlčení, í, n., das Schweigen, die Stille. Jg. M. zachovati; něco v m. zachovati. V. Mlčením nebrzy zabředeš. Reš. Třetí ten exemplář udusiti mlčením usiluje. Štr. Tak toho na ten čas mlčením odbyli. Čr. Na ten čas umínil toho m-ním pominouti. V. Ať m-ním nenijím. Kom. M-ním vypustiti. V. Toho m-ním nepominul. V. M. rukou učiniti. Háj. M. věčně někomu uložiti, položiti (aby věčně mlčel); m. práv (zastavení, nejití). J. tr. M-ím obrátí člověk kam chce (nejdále dojde). Jg. M-ním obrátíš, kam jen chceš' koli, slovem neobrátíš na rovném poli. Lb. M. mladému ozdoba. Dobré m. lepší nežli špatné mluvení. Pk. M. jest nejlepší prostředek od utrhánie. Km. M-ním nebrzy zkazíš. Č. M-ním člověk mnoho řečí odbude. Č. M. i hloupého vydává za mondrého. Č. Otec, matka vyučili mluvení a svět — mlčení. Č. Vz Rb. str. 268. Protož nic lepšieho nenie proti hněvu než mlčenie. Velmi řiedko sě přihodí, by kdy kto pykal mlčenie. Smil v. 1084., 608. *Stran* **přísloví** vz také: Bláha, Crknouti, Čípek, Jazyk, Kolář, Kyj, Mlčenlivosť, Mlčeti, Odmlčeti, Stuliti, Ústa, Vrknouti, Němý, Slovo, Zamlčení a opak: Tlachal.

Mlčenlivosť, i, f. Vz Mlčelivosť. Stran přísloví a pořekadel vz: Hněv, Huba, Jazyk, Mlčení, Mlčený, Mlčeti, Mluviti, Mysl, Slovo, Smlčeti, Ústa.

Mlčenlivý, vz Mlčelivý.

Mlčený ve frasi: S mlčenou nejdál dojdeš. Jg., Lb., Pk.

Mlčeti, 3. pl. -čí, mlč, -če (íc), el, en, ení; mlčívati, schweigen. — **abs.** Mlčí, jakoby mu ústa zašil (zavřel, zamrzla). D. Mlčí co peň, jako pěna (jak s teplým koláčem, jak s teplou bábou. Vz Tlachal, Mlčení). Č., Lb. Rád ho poslouchám, když mlčí (o žváči). D. V tom postrkovali jední druhými, aby mlčeli. Solf. Uložili mu, aby mlčel. Deh. Mlčeti je zlato. Km. Mlčeli, co by je v pytel vsadil. Čr. Kdo nezná (neumí) m., nezná i (ani) mluviti. Sych., Lb. Kdo chce mluviti nauměti, nauč sě prvem. Smil v. 611. Mlčící zdá se povolovati a zvlášť před soudem začatým. Kdož mlčí, jakž nepraví, tak i neodpírá. Vz Právo. Pr. Kdo mlčí, svoluje (přiznává se). Č., Pr. Kto

mlčí, ten svědčí. Mt. S. Kdo umí m., ten nezahyne. Lb. *Mlčí;* stran pořekadel vz: Be, Čep, Křeč, Pravda, Ústa, Útek, Vrhnouti, Zamčení, Ztratiti co, Zub. *Mlč;* stran pořekadel vz: Kat, Krám, Mluviti, Monka, Potom, Řeč. — **s čím, s kým.** S němým lesem mlčie (= jako němý les). Rkk. 27. Mlčeli s tím (nepovídali toho nikomu). Br. Mlčí, jako s teplým koláčem (s teplou bábou). Č., Lb. Vz Klevetář. A jakť s tím mlčí, jakoby dobře konpil = zahanben jest. Mus. Vz Posměch. Č. — **kdy.** Vsia Praha mlče v jutřniem spánl. Rkk. 31. Uměti v čas m. není leda umění. Č. — **komu.** Nebudu mu m. Us. — **proč.** Mlčal jsem od dobrých věcí. Ctib. — **jak dlouho. Od** té doby mlčí. Us. M. **do** času. Št. N. 204. — **k čemu.** K tuhým žalobám proti sobě vedeným mlčel. Br. — **čeho.** Škodno by bylo mlčeti (= zamlčeti) toho všemu křesťanstvu. Št. Mlč těch věcí. Martim. Nechť chvály tvé mlčí, kdo slitování tvých nepoznal. Kom. — **o čem.** O tom mlč. Us. Mlče o jiných věcech. D. Mlčím i o jiných mnohých nezpůsobích a podvodích. Vod. — **oč.** Protož o to dále mlčeti chci. O. z D. — **zač.** Za jablko dítě mlčí (když mu kdo dá jablko). Us. Mřk. — **přes** co. On přes to mlčel, Šp. — Mlčel **bez** příčiny, **dle** úmluvy. **V** tomto případě bych **o** té věci **před** ním mlčel, abych ho nezarmoutil.

Mlčivý = mlčelivý.

Mlčkem, pl. mlčky, mlčečky, instr. slova: mlček. Vz Mlček, 2.

Mlčlavý = mlčavý, mlčící, stille. Th.

Mle, zastr. = mlel. Vz Mlíti.

Mleci kámen, řád. Mühl-. Zlob.

Mleč, e, m., kdo mele, jinak melník, na Mor. a Slov. meláč; melec. Jg. Mleče měřičným přetahovati. D. Der Mahlmann, Mahlgast.

Mléč, mlíč, e, m., **mlíčí, mléčí,** n. = *vše, co mléčného jest,* der Milchsaft, die Milch. Ještě mu mléč na hubě. L. M. rybí, mlíčí. D. Samci mají mlíčí, samice jikry. Kom. — **M.,** *pateřový* n. *hřbetový,* vz Mícha. — **M.** *v dřevích,* das Mark, *střeň,* ku př. v bezu. Jg. — **V bot.** *mléč, mlíč, mlíčí* = každá *zelina,* mající v sobě *mízu mlíčnou a míza* sama. Mléč, sonchus, rostl. M. bahenní, polní, hladký, ostrý. FB. 39. — Mléč, javor mléčnatý, acer platanoides, spitzblättriger Ahorn. Čl. 62., FB. 87. — **M.** = pleška, smetanka, taraxacum, die Seichblume. D. — **M.,** scariola. — *Mléčí* hadí, hadí mor, scorzonera, D. — **M.,** mlíč, křišť, agaricus piperatus, der bittere Milchschwamm. Jg.

Mléček, čku, m. Milchquarz, m.

Mléčenec, nce, m. Milchbruder, m. Rk.

Mléčí, vz Mléč.

Mléčice, jm. místní. Tf. 266.

Mlečík, u, m. = mléč. Jád.

Mléčitý, Milch-. M. kráva. Na Mor. Kda. — **M.,** milchartig.

Mléčivec, vce, m., mulgedium. M. modrý, m. alpinum. FB. 39

Mléčnatý, milchig. M. javor, vz Mléč. Vz Mlíčnatý.

Mléčné, ého, n., peníze za mléko a za sýr a máslo z mléka. Mus. 1835. 280.

Mléčnice, mlíčnice, e, f., **mlíčen,** k cezení mlíka šat, das Seigtuch. — **M.,** mlíčník, *sklep na mléko,* der Milchkeller. — **M.,** *šťávnice, žilky* v těle živočichovém k rozvádění kapanin, Milchgefässe. — **M.,** mlíčnice, mlíčnička, zimnice k mléku, Milchfieber, n. — **M.,** n rostlin, vasa lactea, Milchsaftgefässe. Kk. 6., 7. M. obsahují žluté, řidčeji červené n. namodralé šťávy. Kk. 7.

Mléčník, mlíčník, a, m., mlíčná ryba, der Milchner. Vz Mléč. — **M.,** u, m., *nádoba,* též *sklep na mléko,* Milchgefäss, n., -keller, m.; *mlíční zub,* vz Mléčný, Milchzahn, m. — **M.,** *mlíčen k cezení mléka,* Milchtuch, n. — **M.,** *v bot.,* kozí jetel. Geissklee. — **M.** zazelenalý, der graugrüne Milchschwamm, lactarius. Č.

Mléčnosť, i, f., die Milchigkeit, das Milchige; der Milchsaft. M. zrna ječného. Konbl.

Mléčný, mlíční, *v čem jest mléko n. mléčí,* Milch-, milchig. M. bylina, ryba, šťáva, strom (galaktodendron utile, Kk. 144.). — **M.,** *k mléku se vztahující.* Milch-. M. nádoba, žíla, cevy, žláza, trh, Jg., kniha, užitek, účet. Šp. — **M.,** *z mléka.* Milch-. M. krmě, kaše, pokrm. Jg. — **M.,** *jako mléko bílý,* milchweiss. M. bělosť, barva, V., m. neb bílá cesta na nebi (v obec. mluvě: boží cesta, cesta do Říma, mléčná dráha, mléčnice, lat. via lactea, orbis lacteus, v astrom. běžavá pružina, kterou za doby noční po nezkalené kouli nebeské vídáme. Vz S. N.), sklo, cukr, Nz., kyselina, S. N., květ. — *Pěkání mlíčné,* bílá močová usedlina, das Milchharnen. Ja. — *M. zub,* první, který vypadá a stálému místo dělá. Zubové konští dělí se dle času na mlíčné (mlíčníky, hříběcí zuby, vlčky) a na řadovací n. stálé. Ja. Zub mléčný (mlíčník, mlíčák, cucák, cicák, z. padavý. Milchzahn). Šp. Mléčné parohy slovou až do stlučení lýčí. Šp. M. hospodářství. S. N.

Mléčovi, n., mlíčí, co v sobě mléko (šťávu) zavírá, milchartige Dinge, milchenthaltende Pflanzen. Byl.

Mléčový, mlíčový, od mléče. Gänsedistel-. M. voda. Čern.

Mlékan, u, m., lactas, milchsaures Salz.

Mlékař, e, m., mlikař, der Milchmann. — **M.,** kdo rád mléko pije, ein Milchmaul. D.

Mlékařiti, mlikařiti, il, ení, mlékařívati, Milch verkaufen. Jg.

Mlékařka, mlikařka, y, f., das Milchweib. D.

Mlékárna, y, f. Milchkammer, f.

Mlékařský, Milchmanns-.

Mlékařství, n., die Milchwirthschaft. Rk.

Mléko, mliko, mlíčko, a, n. V. M., strč., mlieko od mlъz — mlésti = dojiti; *ě* se stupňovalo v *ie* a to do *í* (po *l* do *é*) se stáhlo, Ht.; ale lid říká: mliko. Die Milch. M. jest tekutina bílá neb zamodralé bílá, chuti přisladlé, bez čichu, vymíšená zvláštními žlázami ssavců (prsy, vemeny, mléčnými žlázami), sloužící novorozencům za potravu. Skládá se z vody, tuku (másla), sýroviny, cukru mléčného, látek výtažných a několika solí, jmenovitě kostičňanů zemovitých. Vz Smetana, Máslo a více v S. N., KP. III. 301. M. sražené n. syřené, kobylí, D., kraví,

kravské, kozí, ovčí, V., čerstvé, kyselé, ssedlé (sražené), dobré, špatné, křtěné, navinulé, syrové, vařené, Š. a Ž. (Walter), skyslé, sladké, ranní, polední, večerní, modré, první po porodě: mleziva, mlezivo, mlezina, mládza, kuřástva, Šp.; smetana, čiré n. sbírané, oslí, koňské, velbloudí, S. N., sražené kyselé ve Zlinsku na Mor. kyška, Brt., falšované, hořké, táhlé, červené. Konvice, hrnec na m.; polívka, kaše z mléka; zimnice k mléku; peníze za m. Jg. Nádoba, hrnec na m.: doják (pncák, pucák, bucľák, ušák, ucháč, kraják), sito, cezátko na m.; mateční (od matky) m. Šp. Dobrota, vady, nemoci mléka. Z mléka ssedlého dělá se tvaroh, sýr (syrce, syrečky), homolky. Pt. M. vláčkovatí, kyše (kyška), se ssedá, se sráží, se vaří, se táhne. Šp. M. se dojí do dížky (hrotu) a z této přelévá n. cedí se sítkem n. čistým plátnem do krajáče (ušáku). Šp. Vz Smetana. M. dáti (dítěti), táhnouti, ssáti, dojiti, vytiačiti, V., sbírati. Šp. Kraják mléka. Us. Zadržení mléka; m. v prson se ssedlo. Lk. Káva s mlíkem (bílá). Jg. Aby chovačka dosti mléka měla, vezmi žemlí bílou, natopiž z ní topeniček a ježiž je s kozím mlékem. Ms. brož. Bývalas, má milá, krev a mlíko. Er. P. 198. Také černá kráva bílé m. dává. Od každé černé krávy m. bílé. Jg. Kac kotě od mléka! Jg. Ještě m. mateřino na bradě a chce se ženiti (a už chce mudrovati). Vz Nedospělý, Holobrádek. Lb., Č. Ještě mu m. na bradě teče. Č. Všeho u něho až na ptačí mléko. Vz Blahobyt. Č. Jako krev a mlíko. Bílý jako m. V. Taký si mi ako kyslé mlieko. Mt. S. Svatý Jan ubere mléka plný džbán: sv. Maří Magdalena sebere ho do břemena. Us. na Mor. Když hospodyně dává m. z domu, namočí v ném prst a udělá tři kříže na čelusti a žádná čarodějnice mléku neuškodí; M. se nemá dáti z domu neosolené, aby se kravám nesrazilo (aby ho kravám neubylo); Skype-li m., zavírej honem dvéře. Vz více v Kds. 1876. 330. a násl. Bývají-li na sv. Valentina bílé vrchy, je toho roku hojnost mléka. Kda. Vz Pumpa, Stroj. — M. makové, z bílého máku, rostlinné, bílá šťáva některých rostlin. Jg., S. N. Obilí je v m-ce. V Přer. Kd. M. mandlové (Amandine, Kk. 252.), olivové (Olivine), fialkové, panenské, okurkové, růžové, hořkomandlové (prostředky kůži čistící). Prm. III. č. 9. M. kokosové, palmové. Kk. 120., 121. — M. *vápenné* (hašené vápno ve vodě rozetřené; s pískem sloučené činí maltu k stavbám). Bř. — M. sirkové, ammoniové, skalní. Nz., Kh. — M. *v bot.*: M. vlčí, hadí polní, euphorbia esula, Wolfs-, Eselsmilch. M. psí menší, euphorbia peplis. M. panenské, Jungfermilch. Jg.

Mlékobílý, milchweiss. Us.

Mlékodrv, u, m., der Kuhbaum. Rk.

Mlékojed, a, m., caprimulgus, pták. Aqn.

Mlékojedy, dle Dolany, jm. místní. Mns.

Mlékolice, e, f., Chrysoberyll, nerost. Min.

Mlékoměr, u, m., Galaktometer, Milchmesser, m. Ck.

Mlékonin, u, m. Milchquarz, m. Min.

Mlékonoš, e, m. Milchstein, m., galactides. Aqu.

Mlékopijec, jce. m. Galaktophag, der Milchtrinker.

Mlékoplodný, -rodný, milcherzeugend, milchbringend. Rk.

Mlékosrkač, e, m., příliš mladý člověk, junger Lecker.

Mlékotekoucí, milchfliessend. Rk.

Mlékotok, u, m. Milchfluss, m. Rk.

Mlékovati, mlíkem potáhnouti, **co čím**: stěnu teplým mlékem (natříti), mit Milch anstreichen. Us.

Mlékovatosť, mlékovitosť, i, f. Die Milchartigkeit. Rostl.

Mlékovatý, mlékovitý, milchartig.

Mlékovina, y, f. Laktein, n. Rk.

Mlékovod, u, m., Milchsauger, m., pro šestinedělky. Rk.

Mlékovratný hrnec, ze kterého mléko vaříc se nekypí. Dch.

Mlékový, Milch-. M. barva. Jg. M. (*lépe: mléčná*) kyselina. Vz S. N.

Mlendravý, útlý, zart. Na Slov.

Mlení, n., mletí, das Mahlen. Slad k m. V.

Mlenice, e, f., mlení, das Gemahle. — M., mela, das Geraufe, Gedränge. Bl.

Mlený, gemahlen. Ječný slad nemlený. V. M. píce, tluč. Rohn.

Mléti, vz Mlíti.

Mletí, í, n., das Mahlen. Od m., za m. platiti. Právo mletí. D., Jg. Mám ten čas skrovné m. Nouze o m. Peníze od m. (melné, měřičné). — M. hubou. Maulwerk, n. Dch.

Mletý = mlený. M. obill. Us.

Mleza, y, f., der Baumsaft unter der Rinde. Rk.

Mlezíva, mlezina, y, f., **mlezivo**, a, n., die Saugmilch. V. Telata z vemena m-vo ssají. Kom. — **M.**, mléčná šťáva, Milchsaft, m. Hadí mléko má m-vo. Us. — **M.**, škralonp na hlavě dětí, der Kopfgrind. Us. — Vz Mléko.

Mlha, správněji *mhla* od mh-nouti. Ht. Vz Gb. Hl. 123.—125. Der Nebel. Vz Mhla; Oblak, Voda, Pára.

Mlhavec, vce, m. Nephelin, nerost. Min.

Mlhavý, Nebel-. M. obraz, Nebelbild, Ck., prnh. Dch. Vz S. N., Mhlavý.

Mlhnouti, nebelig werden. Rk. — **M.**, na Slov. a Mor. schlotzern, zummeln Rk. Vz Mlhoň.

Mlhokalný = mhlokalný.

Mlholiti, il, ení, mžíti, wie der Nebel fallen, siefern. Mlholí. Us.

Mlhoměr, u, m. Drosometer, m. S. N.

Mlhoň = cumel, der Zulp, Schlotzer. Na Mor. D.

Mlhovatý = mhlovitý, nebelig. Jg.

Mlhovina, y, f. Nebelfleck, m. S. a Ž., Rk. M. nazývají se v astronomii bělavé obláčky na čiré obloze nebeské v prostoru hvězdném. Vz více v S. N.

Mlhovitý, nebelartig.

Mlhový = mlhavý.

Mlič, vz Mléč.

Mlíčatěti, ěl, ění, milchig werden, o obilí. Puch.

Mlíčatý, milchicht. D.

Mlíčen, čnu, m., *šat k cezení mléka*, mlíčník, mlíčnice, na Slov. cedidlo. Seihtuch, n. — **M.**, *kus košile z kalhot čnějící*. M. mu z kalhot visí. Jg. Na Mor. cedilko. Mřk.

Mlíčenec, nce, m., *který od též chůvy kojen byl.* Der Milchbruder. D. — **M.** *polní*, enphorbia esula. Vz Mléko.
Mlíčetěti = mlíčatěti.
Mlíčí, vz Mléč.
Mlíčirna, y, f. Milchbehältniss, n. Vaň.
Mlíčko, vz Mléko.
Mlíčnatěti, mléčnatěti, ěji, ěl, ění = mlíčnatým se díti, milchig werden. Žito za mokra seté mlíčnatí. Us.
Mlíčnatosť, mléčnatosť, i, f., Milchigkeit, Milchartigkeit, f. M. v bylinách. Byl.
Mlíčnatý, mléčnatý, mlíčný, mléč v sobě mající, milchig, milchreich, milchartig. M. vemeno, Puch., vřed, Ja., bylina. Byl.
Mlíčné, mléčné, ého, n., daň z mléka, die Milchsteuer. V. Z každé krávy tři krejcary mléčného. Boč.
Mlíční, k mléku se vztahující. Milch-. M. zimnice, Jg., žláza, nádoba, zub. Šp. Vz Mléčný.
Mlíčnice, e, f., chyliferum, vz Mléčnice.
Mlíčový = mléčový.
Mlikař, vz Mlékař.
Mliko, vz Mléko.
Mlikojedy, dle Dolany, ves v Čech. Vz Tk. I. 348.
Mlíti, mléti, meli n. meln, 3 pl. -lí n. -lou, mli n. mel (melme, melte n. mleme, mlete), mela (ouc), mlel, mlet n. mlen, mletí n. mlení, mlev (mlevši); mlívati, mllati. Vz Nésti. Mahlen (ve mlýně); hlti, schlagen, prügeln; žváti, schwatzen; *se* = gemahlen werden; činěnn, dělánn, říkánn, psánu, opakovánu býti, getrieben, betrieben, ausgeübt werden besonders durch Reden, Schreihen. Jg. — **abs.** Pozdě mell boží kola (dlonho Bůh toho nemstí n. Bůh toho bez pomsty nenechá). Jg. Kdo dřív přijde, ten dřív mele. Jg., Č., Lb. Jaké na mlýn sypeš, takové se mele. Šp. Tvá se tn mele (kuje). Vz. Naražení. Č. Tak to nemele = tak to nejde. Us. na Mor. Brt. Ještě se mlelo, proto nevelmi buchlo před jinými (tajně se to dělo. Vz Tajný). Lh. Když se to tak mlelo, teprva se Adm. se svými více lekl. Čr. Věci se melou. Ang. 68. Tvá se tu nemele (tebe se netýká). V. — **co:** m. obilí, slad. V. Co tu meleš (žvástáš)? Us. — **koho** = *bíti.* Mel ho! Us. Mele mne to (mrzl). Jg. On vždy svoje mele. Bs. Pořád jen svon (řeč) mele. Dch. — **komu.** Kdo dříve do mlýna donese, tomu dříve meli. — **co komu.** To mi mele hlavu (znepokojnje mne). Jg., Šm. — **z čeho.** Mele z posledního (je blízek smrti). Sych. — **na čem.** Na dvou složeních m. — **čím:** hubou, parou. Čert jim mele (ho bere, vzteká se). Jg. — Kde tebon čert mele (wo reitet dich der Teufel)? Dch. — **čím oč.** Že prej o ně (zuby) tnze melou jazykem. Er. P. 378. — **s kým.** Us. — **kde.** Kde meleš? v podhajském mlýně. Us. Pán mele mouku v bílým kloboukn. Er. P. 55. Tak se to **mezi** lidem vždy mlelo, že jest proto pokoje nebylo. Čr. **kdy. Mezi tím** jiné věci se mlely. J. Bl. — **co jak:** kávu **na** drobno. Ml. — **s adv.** Rndn mokře m. Vys.
Mlivo, a, n., melivo, das Mahlgetreide. Us.
Mlizlvý, mlzivý, nestálý, wetterlaunisch. M. člověk. D.

Mlízka, y, f., míza, šťáva stromová. Us. v Jilemn.
Mlk, u, mlček, čku, m., mlčeni, das Schweigen. Jg.
Mklivosť, i, f. = mlčelivosť. Jg.
Mklivý, = mlčelivý.
Mklosť, i, f., die Heiserkeit.
Mklý, který umlkl, verstummt. Jg. — **M.**, chraptivý, heiser. Jg. — **M.**, zmklý, fencht, verdorben. M. zrno, obilí. Plk.
Mknouti, knul a kl, utl, počínati mlčeť, still werden. Jg.
Mknutí, n., das Schweigen. To se stalo mknutím (mrknutím, mžiknutím). Jg.
Mkota, y, f. = mlčení. Div. z och.
Mkvý = mklý.
Mlů, miln, fulgur v MV., dle Pa. 39. padělaná glossa.
Mlok, a, m., salamandr, přesmyknutím z něm. Molch, m. Vz. Mz. 256. 1. *Mloci pulcoviti*, ichthyodea, die Fischmolche *a) surýni* (sirenidae), vz surýn úhořovitý; *b) macerati*, vz Macerat; *c) m. vnitrožábří*: mlok úhořový, amphiuma tridactylum; m. krytožábrý, cryptobranchus japonicus; 2. *mloci praví*, salamandridae *a) čolkové*, tritonidae: čolek tečkovaný, triton taeniatus; č. velký, t. alpestris; č. třetihorní, t. basalticus; *b) mloci zemští*, salamandrinae: m. obecný, salamandra maculata; m. černý, s. atra. Vz více ve Frč. 310 atd.
Mlov, u, m., **mlovina**, y, f., tyčky, jimiž se pole ohrazují, jinde žerď. Zannast, m. Us.
Mlovati, tummeln. **koho:** koně. V. Puch. exc. Jg. myslí, že slovo toto snad jen špatným opsáním n. tiskem vzniklo. Cf. Tumlovati. Hanka četl kdesi: *‚koně se tu mlovali‘* m. *tumlovali* pokládaje *tu* za adverb. loci a nedal prý se přesvědčiti, že čísti jest: tumlovali. Tak vypravoval nebožtík prof. Vocel. Snad tímto způsobem *‚mlovati‘* vzniklo i s odvozenými. Bž.
Mlověl sedlo, Tummelsattel. D. Slovo toto jest snad špatné. Vz Mlovati.
Mloviště, ě, n., slovo snad šp., vz Mlovati. Tummelplatz, m. D.
Mlovjina, y, f., v již. Čech., žerď na zahradě na věšení prádla. Kts. Vz Mlov.
Mloza, y, f., housenka. Na Mor. Lpř.
Mls, n, m., **mlsek**, sku, mlsání, das Naschen. Z mlsu něco snísti, aus Genäschigkeit. — **Mls, mlsek, mlsy, mlsky** = mlska, pamlska. Das Naschwerk, die Näschereien. Har., Kom.
Mlsa, mlska, y, f. = mls. Na Mor. a Slov.
Mlsač, e, mlsoň, ě, **mlsák, a, mlsoun**, a, **mlsáček**, čka, m., lahodníček, lahůdkář, mlsná huba. Näscher, m., Leckermaul, n.
Mlsáček, čka, m. Leckermaul, n. M. lahodný. Reš.
Mlsačka, y, f. Näscherin, f. Mladá m. stará žebračka. Km.
Mlsák, a, m., vz Mlsač.
Mlsálek, lka, m., genäschiger Knabe. Dch.
Mlsání, n., das Naschen.
Mlsaný, genascht. M. smetana. Us.
Mlsati, mlsávati; mlsiti, il, en, ení; mlsnonti = lízati, lecken; pro pochoutku okoušeti, naschen. Jg. — **abs.** Nejlm, než jen mlsám (lizáním okusuji). Jg. Kočka mlsá.

Us. Tu je mlsáno. Jen když může mlsnouti, již se chuti dodělá. Lb. — **odkud.** Sedí a mlsá z hrnců̊v. Rcš. — **od čeho kde.** Děvěčka v kuchyni ode všeho mlsá. Jg. — **kdy:** **po** cestě. Jg. — **co.** Rk.

Mlsavosť, i, f. = mlsnosť, Naschlust, Schleckerei, f. D.

Mlsavý, mlsný, na Mor. paskudný, naschhaft, genäschig. D., Dch.

Mlsek, sku, m., vz Mls.

Mlsiti, vz Mlsati.

Mlska, y, f., mls, ein Naschwerk. D.

Mlsna, y, f. = mlsačka.

Mlsnosť, i, f. = mlsavosť. Rd. zv.

Mlsnota, y, f. = mlsnosť. — **M.**, Naschwerk, *lépe*: mlsota. Jg.

Mlsnouti, vz Mlsati.

Mlsný, mlsavý, na Mor. paskudný, leckerhaft, schleckerhaft, naschhaft, näschig. D. M. huba (na Mor. mlsná punda, mlspunda). Lom. M. jazyk, polizač. Kom. Mlsnému jen když ukápne. Jg. M. jen když chuti dojde. Sych. M. jako kočka, jako koza. Us. Mlsný, jen když lizne. Vz Pes. Sk. *Stran přísloví* vz Fatka, Hrnek, Huba, Choutka, Jazyk, Kuchyně, Kůzle, Kůže, Laskominy, Lýtko, Miska, Nos, Oko, Provázek, Roh, Slina, Srdce, Stůl, Šťáva, Vítr, Zub.

Mlsoň, ě, **mlsoun**, a, m. = mlsač. Us.

Mlsota, y, f., mls, mlska, pamlsky, Naschwerk, Näscherei. M-tu si koupiti. Us. — **M.**, y, m. = mlsač.

Mlspunda, y, m., vz mlsný. Leckermaul, n.

Mlstva, y, f., mlsky, Näscherei. Us., D.

Mlšov, a, m., u Blovic. Tk. III. 38.

Mlunidlo, a. n., Elektrisirmaschine, f. Rk.

Mlunný, elektrisch. Presl.

Mluno, a, n., elektrika; tvořeno od mlň, vz Mlň. M. sklové, pryskyřičné, odstrkavé. Vz Elektrika.

Mlunoměr, u, m. Elektrometer, m. Krok.

Mlunorobec, bce, m., der Elektrophor, u Presla, nyní elektronoš, vz Elektrofor.

Mlunostroj, e, m. Elektrisirmaschine, f. Světoz.

Mlunový = elektrický. Světoz.

Mluva, y, f., **mluv**, u, m., pronášení zvuků článkovaných co sluchem pojímatelných známek myšlénky, vz více v S. N., řeč. Kat. 1241. Die Sprache. V. Ztratil mluv. D., Rk. Teď se k mluvě chystá. Ráj. Žel jí mluvu přetrhl. Mus. Mluva konversační (pospolitá, obecná), krásná, prostá, surová, důstojná, obrazová n. obrazná. Lahodná mluva jistá předmluva. Km. Obraznosť mluvy. Nz. Lidská mluva mořská vlna. Pk.

Mluvce, e, mluvec, ce, m., der Sprecher. Us.

Mluvěl, ího, m. = mluvce. Us.

Mluvení, í, m., das Sprechen, Reden. M. lahodné, obšírné (okliky), široké, přátelské, nemravné, oplzlé, pokorné, příkladné, libé. Jg. Dáti se v m.; od m. se zdržeti; umění dobrého, krásného, lahodného, ozdobného m.; krátkým býti v m.; překážeti v m; m. k lidu; přístup k m.; konec řeči u. m.; nevážný v m. V. Dobré české m. Jg. Způsob m. Obraz k m. D. Jeden mudřec pověděl, že se za mluvení často styděl; mlčením pak kam chtěl obrátil, na tom že jest nikdy neztratil. Rým. Od mnoha m. hlava bolí. Pk. Kde jest mnoho m., tu jest častá lež. 1410. Mluvenie častokrát škodí. Smil v. 607. *Stran přísloví* vz: Barva, Hana, Kleveta, Koltra, Kůra, Klobouček, Nečisté řeči, Nemluvný, Odseknouti, Ohrádka, Odmlouvání, Peklo, Povyk, Přemlouvání, Pomluva, Papír, Řeč, Slovo, Soudek, Tajemství, Tlachal, Ústa, Váda, Vrzati, Zlato.

Mluvený, gesprochen, geredet. Us.

Mluvice, e, f. = mluvnice. Plk.

Mluvicí stroj, Sprachwerkzeug; mluvicí (kdo mluví), der Sprechende, Sprecher. Mluvícímu v řeč neskákej. Kom. Vz -icí.

Mluvidlo, a, n., das Sprachrohr. Rk. — **M.** Mluvice pronášíme hlásku za hláskou a ústroje tělesné, které tuto práci vykonávají, jmenují se mluvidla. Vz více v Gb. Hl. 10. Sprachwerkzeuge, n.

Mluvílek, lka, m., der Phrasenmacher. Rk.

Mluvírna, y, f., hovorna, das Sprechzimmer. D.

Mluvitel, e, m., der Sprecher. Plk.

Mluvitelka, y, mluvytelkyně, ě, f., die Sprecherin. Jg.

Mluviti, 3. pl. -ví, mluv, -vě (íc), il, en, ení; mluvívati, reden, sprechen. — **abs.** Dítě se učí m. Kom. Nemohu m. V. Dva spolu mohou zpívati, ale ne spolu m. Jg. Mluví jako liška před smrtí. Řeč se mluví a pivo se pije. Řeč se mluví, čas se obchodí. St. skl. Mlať, dokud se mlátí a mluv, dokud poslouchají; Kde dva mluví, tam třetí nepřistupuj; Lépe jest více věděti a méně m.; Neví, kdy má přestať mluviti. Pk. Mluví jak by bičem šlehal (vz Výmluvný). Lb. Mluviti jest stříbro. Km. Mluví, jako by zlato krájel, er führt goldene Rede im Munde. Dch. Mluv tehdáž, když hus prdne a veš zakašle. Jg., Lb. Vz Mlčeti. Jakž lidé vůbec mluví. V. Jakž písmo mluví. Jg. — **co.** A když přečte, strany mluví svou při. Vš. Pravdu sobě mluvme a dobří spolu buďme. Jg. Jiné mluviti a jiné mysliti. V. Hanlivá slova m. D. Mnoho příliš mluví, ale málo škodí. D., Č. Mluví (to), co mu slina (k ústům, na jazyk) přinese (přivede). D. Mnoho mluvíš, neprodámť plátna. Č. Kdo mnoho mluví, neb lže, neb se chlubí. Č. Kdo mnoho mluví a jinému v řeč skakuje, ten své troupství a bláznovství ukazuje. Rým. Mluví, co nemůže hrdlem dokázati. Kdo mluví, co chce, uslyší, co by nerád. Č., Lb. Čiň to, co máš, a lidi nech m., co chtějí a pokoj bude. Pk. Každý mluv, co by jej ctilo. Cokoli mluvíte, dříve promyslete. Lb. Co mluvie, nevědí. Vš. VI. 34. Mluv, co mluv, nic platno. Dch. Básně, klevety m. V. Také blázen někdy pravdu mluví. Křivdu m. (lháti). V. Jednu a touž řeč ml. V. Jedno myslí, druhé mluví a třetí činí. Č. Mluvíš (to), co chceš, ale nemáš, co chceš. Č. Vz Chlubný. — **před kým, kdy, kde** a) *dříve počíti*, b) *za něčí přítomnosti*, c) Mluví, jako liška *před smrtí*. — **po kom** (**kdy**, později m.). Sv. Ihned po něm (psu) mluví sova. Smil v. 1360. — O tajné věci a nejisté lidé po důmyslích mluví. Vz Důmysl. Jel. — **komu.** Nic jiného jsem vám nemluvil, než co vám jest k užitku. Flav. Mluvila mu zuřivě. Kom. Tatínek tobě mluvili (domlouval).

Mor. Mřk. Nemluvil jsem ti to? Us. Mluvil pán Bůh Adamovi. M. Pis. 38. Zb. Někomu **do svědomí** m. Ml. On pravil, že jest jí o tom mluvíval, aby se vdala. 1531. Pr. — **komu nač.** Někomu na hanbu mluviti. Dal. 122. — **do čeho, do koho, kam.** Do větru m. (bez užitku). D. Někomu do řeči (D), do svědomí m. Ml. De sebe m., murmeln. Dch. Do brady m. (mumlati). Šm. Do někoho m. (dmouti). Šm. — **ke komu, k čemu.** Někomu k libosti. Kom. Mluvili k pokoji, druzí k meči a seči. Ctib. Mobu k vám m. po lístku. Žalan. Řeči sladké jim mluví k jejich chvále. Chč. 382.; 608. M. něco k někomu. Alx. 1118. Nemluvím toho **ze** závisti k lehkosti nebo k ublížení jeho cti. Reš. Tito páni k tomu a tito k tomu mluví (doporučují, přimlouvají se). Tov. 52. Po prožalování počal k své věci mluviti. Žer. Záp. I., 48. Ale jiní všichni k tomu mluvili, aby nejprv dáno bylo naučení. Žer. Záp. I. 165. M. k někomu. Dal. 114. Mluví k nim. Rkk., Br. K stranám m. Št. Někomu k poctivosti m., V.; k shromáždění m. Br. M. k věci. Kom. (**Ne:** držeti se věci v mluvení. Jv.). — **o kom, o čem.** O vojnách, o vědách, Us., o někom. V. O někom dobře m. Kom. Nemluvě o jiných věcech. D. M. o míru (již hotovém; **oč,** o mír i. e. mluviti o to, aby zjednán byl). Brt. Jak mluvíš o cizích, uslyšíš také o svých. Pk. Mluví jako slepý o barvách. Neví, o čem se mluví (vz Zvoniti, Vyzváněti). Dal o sobě m., er machte von sich reden. Dcb. M. o něčem. Alk. O kom se mluvívá, nedaleko bývá. Prov. O cti a o pokoju mluviechu. Dal. 133. Mluví o tobě pověsť. Jg. Nepoctivě, hanlivě, všecko dobré a chvalitebné o někom m. V. Tak lidé o tom mluví. V. Dosti o tom mluveno. V. O bubách m. a o slívách odpovídati. Jg. — **čím.** Prostými slovy o něčem m. Kom. Jazykem českým, mnoha jazyky o něčem m., Žlob., očima, hlavou (kývati). V. Baťo, ty mluví k nim oteckými slovy. Rkk. 8. Ona mluví mluvon harfy o milosti hovořící. Jab. 127. Slovo boží ústy m. Chč. 374. Musí se mu textem m. (o hloupém). Č. M. oběma zemskými jazyky, Ml., plamenným jazykem, Pass., pořádnou řečí. Št. Prstem mluví, okem mhourá, nohou dupá: varuj se ho. Č. — **jak, proč, odkud (z čeho, po čem, v čem, s čím, nač, čím).** S obalem o něčem m. Nz. Po lístku k někomu m. Žalan. Mdlobů m. nemohl. Pass. 224. Co mluvil, velikon bolestí mluvil. Prot. 142. Strachy mluvieše sotně. Alx. 1116. **Na** lícho m. Šš. Ev. Mt. 2. Na ublížení dobře pověsti a cti něčí m. V. M. na odpor. V. Mluví na dluh (tlachal). Lb. Zdá se, že na ten smysl mluvíš. V. Pokorně k někomu m. Alx. V sonkromí o něčem m. V. V jazykn německém *lépe:* jazykem německým. Pk. M. z čistého jasna, aus dem Stegreif. Dch. K vám tváří v tvář m. budu. Bart. 358. Ze sebe ničeho jsem nemluvil. V. M. z paměti. V. Soudce žádný z peněz ani z darův aby nemluvil. Pr. Z plic m. (svobodomyslně), Šm., ze srdce, D., z vysoka, z pyšna. V. Pivo z něbo mluví (je opilý). Č. Řečníci z darů, z peněz i z jiných kořistí od lidí mluví v každé při. Vš. Vz M. od keho. — **kdy. Mezi** tím mluvili. V. Mezi vyjednáváním spolu mluvili. Us. Časem čtli, časem mluvili (instr. času). Let. 381. — **proti komu, proti čemu.** Někomu proti mysli m. D. Proti pánům m. Solf. — **v co, v koho (kam).** V uši někomu něco zlého m., Pr., v oči (vůči, Bart.), Us., u vítr (bez užitku, marně). Br. Také jemu v táž slova mluvili. Br. M. v něčí prospěch. Ml. Svedli je, aby sobě v oči mluvili (konfrontiren). Č. — **od koho, od čeho** = *jménem koho.* Das Wort in Jemandes Namen führen. J. tr. Přítele, který by od něho (zaň) mluvil, zjednati si nemůže. Žer. Záp. II. 26. Ty artikule všecky p. Žabka od krále k nim mluvil česky. Čr. Zjednal si řečníka, kterýž by od něho latině mluvil. Čr. Přišli ku králi a tu od nich mluvil kancléř. Čr. — Žcr. »Od někoho na soudu m. (při vésti). V. On mluvil od obce (jménem obce). Solf. Vz M. z čeho. — **na koho.** Ti mohou naň dobře m. Us. Na mne nemluvl. Us. Nemluvíš **na mě od** posvícení. Er. P. 214. Že na ni nemluviš. Er. P. 125. Posud tak mluví kněží kališní na bratří. Čr. Když si směl tu řeč na císaře m. Dal. 42. — **za koho, za co.** Arch. I. 6. Že přietelé za to mluviechu. Dal. 168. Za jiného m. D. Za nepochybnou věc m. V. M. za koho, **ne:** *pro koho.* Bs. — **s kým.** Jednati a m. s někým. V. Se vzdálenými m. Kom. Dá s sebou m. V. S někým **skrze** *dříví m.* **Šp.** *m.* strau, o dříví, Šm. — *ale dobře:* skrze kynutí (kynutím) hlavy s kým m. V. — **s kým jak (pod čím, bez čeho):** pod růží (tajně. Vz Růže). M. bez chlonby, Kom., bez užitku (marně). V. Bez obalu m., Nz., pravdu bez ohledu na osobu m. Ml. Jen ústně bez listův a ceduli m. Kn. Tov. Mluvil o naše bezhrdlí. Br. Tu s ním dlouho mluvili o všecky artikule. Zb. S někým o něco m. Žer., Let., Arch. I. 84., 86. — **o koho, oč.** Já budu m. o tebe (= ve tvůj prospěch. Vz O). Br. Nemám k ní oč m. (domlouvati, naříkati na ni). BN. Než jestližeby před 20 lety (statek) zapsal a potom do 20 let o to nemluvil, takový zápis má moc míti. Zř. F. I. XX. — **pro co.** Aniž **pro** sebe a zachování života svého to mluvím. V. Což se řečníkův aneb těch, kteří od lidí **z** peněz mluví, dotýče. Zř. F. I. Někdy na místě: m. *pro něco* klásti můžeme: *m. k něčemu* (vz nahoře) nebo *přimlouvati se.* Přimlouval se za emancipaci žen. Brt. 102. — **kde.** V bospodě s ním mluvil. — **přes co, Šp.** *m. o něčem.* Jg., Os. — **se.** Mluví se, že umřel. Us. Vz nahoře. — **s adv.** M. hrdě, pyšně, dlouho, dlouze, nadarmo, široce, česky, latině. V. Jinač mluviti a jinač mysliti. V. M. nahlas, hanebně, obšírně, bojně, krátce, D., lehky, šepmo, pošepmo, hlasitě, prostě, spěšně, kvapně, chvátavě, pomateně, nečistě, sviňsky, libě, příjemně, lahodně, sladce, pěkně, dobře, ozdobně, zle, nepoctivě, zjevně, upřímně. Kom. Ne vše pravda, co se pěkně mluví. Lb. Jez chleba hojněji, ale mluv střídměji. Pk.

Mluvivosť, i, f. Redseligkeit, f. Rk.

Mluvivý, redselig.

Mluvka, y, m., dle Despota, kdo rád mluví, vz Tlachal, ein Plauderer, Schwätzer. Us.

Mluvkář, e, m. = mluvka.

Mluvnář, e, m. Rhetor, m. Lex. vet.

Mluvně, ěte, **mluvňátko**, a, n., malé dítě mluviti počínající. Pišeli.

Mluvní, Sprach-. M. trouba, das Sprachrohr. Koll.

Mluvnice, e, f. M. či grammatika, z řec. γράμμα = písemnosť, jest nauka o jazyku, vědecká soustava zákonů jazykových, die Sprachlehre. Vz Jazyk. Jazyk jest předmětem mluvnice. Gb. Uv. 6., Hl. 1. M. všeobecná, zvláštní, filosofická, srovnávací, historická, theoretická, praktická. M. nauka o větách (skladba, Syntax), o slovech (o tvoření a ohýbání slov, tvaroslovl, Formenlehre), o zvucích (fonologie, zvukosloví, Lautlehre). Vz více v S. N.

Mluvnický, mluvnice se týkající, grammatisch. M. pravidla. Mark.

Mluvnictví, mluvnictvo, a, n., die Sprachkunst, Grammatik. Jg.

Mluvničný = mluvnický. Mus.

Mluvník, a, m. Grammatiker, m. — **M.**, u, m. = mluvnice. Puch., Sych. — **M.**, dalekomluv, Sprachrohr, n., D., telefon.

Mluvnosť, i, f., *hovornosť*, Gesprächigkeit, Redseligkeit, f. Kron. tur. — **M.**, *snadnosť v mluvení*. Die Fertigkeit im Reden. L.

Mluvný, *hovorný, řečný*, gesprächig, redselig. Víno panny učiní mluvné. Br. — **M.**, *mluvící*, redend. Žváč m. Kom. — **o kom.** M. o Bohu. Reš. — **čeho.** Vieme, že pravdy mluvný jsi. Hus.

Mluvočistitel, e, m., der Sprachreiniger. Rk.

Mluvokrása, y, f., zastr. Die Rhetorik, f. Rozk., Aqn.

Mluvolomec, mce, m., der Redebrecher. Mus.

Mluvoučení, n., die Sprachlehre. Vz Mluvnice Kram.

Mluvověda, y, f., die Sprachwissenschaft.

Mluvozpyt, u, m., die Sprachforschung, Philologie. Šf.

Mluvozpytec, tce, m., der Sprachforscher, Philolog. Šf.

Mluvozpytný, sprachforschend, philologisch.

Mlýn, u, **mlýnec**, nce, **mlýnek**, nku, **mlýneček**, čku, m. Také: mlýn, a, hlavně po předložkách: do mlýna. Viz popis mlýna vodního v Š. a Ž. r. 1864. str. 87. Vz také: Korečník. Die Mühle, das Mühlwerk, die Mahlmühle. M. slove každý přístroj, jímž hmoty na drobné kousky nebo na prach se rozmělňují. Błr. M. od ml (ml-lti). — **M.**, *žertovně: repetáč, rapotáč*; m. malý a špatný: *krcálek, drncálek, Šp., čaračník*. Jg. M. o více kolách. Žer. M. o dvou, třech atd. složeních; o dvojím, trojím atd. složení; moučný, Jg., vodní (na vodě). **M.** *vodní*: *a*) *na spodní vodu*, hřebenační či hubenační, S. N., spodní vodomlýn, spodák, Šp., m. se spodní vodou, m. spodní vody, se spodáky, povodník, Vys.; *b*) *na vrchní vodu*, korečník, S. N., svrchní vodomlýn, Šp., se svrchní vodou, s korečníky, m. svrchní vody. Vys. **M.** panský (v němž poddaní nuceni byli své obilí mlíti), ohilní, S. N., pilní, Sägemühle, Boč., náruční či ruční, Handmühle (1702), na slad, D., Vys., sladový, Er., na šrot, Vys., větrní s křídly, V. (větrovec, na Slov. větrák, Jg., na Mor. povětrňák, vz více v Prm. III. č. 21.), suchý, Jg., lodní, Sedl., N. N., na lodi, Vys., samotížný (který lidské ruce táhnou, ruční, pěší, žernov, vz Samotížný). Št., V., S. N., Šp., Vys., tažný (který koně, voli táhnou: volský, Jg., Rk., volní, Jg., koňský, Jg., oslíčí, Kom.), mramorní (na mramor), D., rudní, Sedl. (kde se rudy rozdrobnjí), prašný (prachárna, Jg., prachovní, Vys.), krupník, kávový, kakaový, cukerní, makový, masový (na maso), tříselní, parní, S. N., americký n. anglický, ve vodě na pilířích stojící: *šejnovna*, Šp.; m. na prvním, na posledním stříku, valchovní, papírní, na dráty, na prkna (pilní, pila), vrtací, olejní, na koli, na potoce, na řece, hladký (jehož křes se omlel a tedy z nova křesati se musí), ostrý (jehož kamení nově křesáno), Vys., brousicí, Us., bušný (Bock-), Nz., porvaný (vz Porvati). Jg. M. o dvou složeních na jednom vodním kole: *mrňák*. Vys. Mlýny na potoce mají *nápad*, mlýny se spodní vodou *střík*; mlýn má 5—10 loket nápadu. Vz Nápad. Vys. M. pozemský (na zemi stojící). Vys. Vz Kámen (mlýnský). — Hlavní *hřídel* otáčí kolmé *vřeteno*, nesoucí na svém vrchním konci válcovitý kámen (*běhoun*); pod tímto je zpodní kámen, *spodek, spodák*. Nad běhounem visí *koš*, dno koše slove *korčák*. Korčákem padá obilí z koše do díry běhouna (*oka*), odtud mezi oba kameny, kde se bnď na kroupy n. krupici, lámanku n. na mouku mele. *Melivo* padá přes kraje zpodku do *lubu* (dřevěné kádě), odkud padá do *pytloviny* (do pytle z hustého plátna, který se otřásá, aby mouka děrami jeho do *moučnice* se poprášila a od otrub a hrubšího meliva se oddělila. Vz S. N. M. pustiti, D., strhnouti, Šp., založiti, porvati (vz Porvati), uamrsknouti, uvážiti, vymělčiti, vhloubiti, omleti, rozhoditi, složiti, přistrojiti, zaraziti; m. po vodě, proti vodě hnáti; m. na prázdno pustiti, škrtiti, zastaviti; mlýnu přitáhnouti, z kamene vzíti; m. jde, jde na prázdno, tahem, svázaně; m. běží, zavařil se, zarazil se, zamlel se, škrtí se, šlemí se, hřeje, jde brodem, láme, bouří; m. má zátopu, tluče to mlýn. Vys. Kázala mlynářka zeťovi, aby m. (větrný) na všecky lopaty spustil; Čarodějnice čerta na kámen daly a lopaty (mlýnské) na celý vítr spustily. M. Poh. II. 29., 30. M. jde z ostra, hluboce v nábojí, pod (nad) křížem, tiše, nepokojně, prondem (žene se), Vys., mělce (vz Mělce). Vz Náraz, Složení, Korečník. — Mlýni klepaní (al. mlýny křesané) lépe melou. Dal. 125. To je voda na jeho m. (to se mu hodí; o mlýnských věcech). Jg., Č., Šp. Hledal vodu na svůj m. Puch. Kdo se prve ke mlýnu nteče, ten také prve semele. Jg. Kdo dřív do mlýna donese, tomu dřív melí (ten dřív mele. Lb.). Č. Koho oči bolí, nechoď do mlýna. Lb., D., Šp. Kdo často do mlýna chodí, zamoučí se (vz Společnosť). Jg., Č., Šp., Lb. Darmo ve mlýně honstí. Vz Marný. Jg., Č., Šp. Ve mlýně nehnď, a ožralce, když spí, nebuď. Jg., Šp. Nesnadné jest ve mlýně hústi. Št. Ve mlýně hudba neplatí. Šp. Ne vždycky rak ve mlýně, někdy také žába se trefnje (vz Štěstí). D., Šp., Lb. Stojíš tu, jako osel u mlýna. Klat. Jakoby mu ve mlýně hudl. Vz Nedbalý. Č. Jaký

otec, taký syn, jaká voda, taký mlýn, jaké dřevo, taký klín. Na Slov., Šp., Jg. V druhém mlýně meleš. Vz Nepozorlivý. Č. Každý rád na svůj m. nahání vody. Č. Co se na mlýn nasypalo, nechť se mele. Šp. Jaké na m. sypeš, také se mele. Pk. Město bez lidu, mlýn bez vody, dům bez střechy za nic nestojí. Šp., Lb. Křesá mlýn (chytá se něčeho, má se k něčemu); Na starém voze do mlýna (vz Šetrný); U samé vody mlýn (vz Blízko); Nahání na jeho m. (Vz Pomoci). Lb.

Mlýňany, dle Dolany, jm. místní. Mus.

Mlynář, e, m., pan otec, der Müller, Mühlmeister, V.; na malém, špatném mlýně: drncálník, žabař, Šp., na Mor. korečňák, Mřk.; v obec. mluvě: mynář, Bž., v již. Čech. a u Domažlic mlnář. Kts. Kolik děr, tolik věr, kolik mlynářů, tolik měr. Jg., Šp. Mlynář na výmelek číhá. Kom. Jaký mlynář, taký mlýn, jaký otec, taký syn. Trnk. Mlynáři se bijí (perou = padá sníh). Trnk., Č., Š. a Ž. Utopiti mlynáře = udělati řídké těsto. Jg. — **M.** = chroust samec, der Maikäfer; chroust samice: mlynářka, na Mor. Chm., Mřk.

Mlynářčin, -ina, -ino. der Müllerin gehörig. Jg.

Mlynářík, a, mlynáříček, čka, m., *malý mlynář*, das Müllerchen, der Müllerbursch; 2. *modrá sýkorka*, modravka, die Blaumeise, Blaumüller, m., parus caeruleus, Jg.; 3. mlynářka, šidlo, Mühlmeise, parus caudatus. Jg. Vz Frč. 354; 4. druh motýlův. Us., Jg.

Mlynařiti, il, ení, das Müllerhandwerk treiben. D.

Mlynářka, y, f., die Müllerin. V. — **M.**, vz Mlynářík. — **M.**, *houba*. Us.

Mlynářovic dcera, zahrada, pole, kůň atd. Jg. Vz -ovic.

Mlynářový = mlynářův.

Mlynářský, Müller-, M. chasník, neb zhola: mlynářský, mládek, prášek, tovaryš. Jg. Červená jsi, jako mlynářský pytlík. D. M. nádohí, řemeslo, tovaryš, stárek, mládek n. prášek, Vys., soud. Vz Gl. 156.

Mlynářství, n., Müllerhandwerk, n., -gewerbe, n. Vz více v Prm. III. roč.

Mlynářův, -ova, -ovo. Má hlady (hladový jo), jako mlynářova slepice. D. Dem Müller gehörig, Müller-.

Mlýnec, nce, **mlýnek**, nku, m. mlýn, kleine Mühle, f., Mühlchen, n. — **M.**, *fofrovka*, die Windfege. D. — **M.** *na kávu*, die Kaffeemühle. — **M.**, *hra* v mlýnek. Jg. — **M.**, jméno pole u Veselíčka na Mor. Km. — **M.**, Mlynec, ves v Klatovsku. Fr.

Mlýnice, e, f., místo, kde stroj mlýnský stojí, das Mühlhaus. Jg. — **M.**, ves u Olomouce, Lenz. Mus.

Mlýnictví, n., das Mühlwesen. Rk.

Mlýniční, z mlýnice. M. mouka. Ras.

Mlýnisko, a, n., mlýniště.

Mlýniště, ě, f., místo, kde mlýn stojí. Der Mühlplatz. Gl. Že mohou mlýny ty opravovati a na jejich mlýništích bodoucné i více mlýnů vyzdvihovati. Nách. 130. (Zh.).

Mlýnný, Mühl-. M. prach. Sal.

Mlýnský. Mühl-. M. kámen (žernov, vz Kámen a více v Prm. III. č. 20.), kolo (n. vodní), prach, železo (oškrd), V., hranice (lešení pro mlýnské kamení), chasa, pila, sekera, stoka, struha, kamení, kleště, nádobí, plátno, právo, složení, vřeteno, železí, hřídel, jez, koš, potok, práh, pytlík, stroj atd., Vys., stavba, žlab, strouha. Nz.

Mlz, u, m., *šťáva*, *miza*, Saft, m. Ms. — **M.**, mls (mlsek). Har. — **M.**, *ssedlá krev* v pečeně huse blíž řiti.

Mlzati, mlznonti a mlzti = cucati, saugen, na Slov.; oblizovati, lecken. — **co čím:** pysky (jazykem). Kom. jan. 559.

Mlzek, zku, **mlzeček**, čku, m., cumel. Na Slov.

Mlzlvý = mlizivý.

Mlzka, y, f. = mlzek. Na Slov.

Mlznice, e, f., mlsačka, die Näscherin. — **M.**, *sprasná* svině, die Saumutter. Pr. kut., Brikc.

Mlznouti, vz Mlzati

Mlž, e, m. Mlžové, lasturovci, lamellibranchiata, die Muscheln. M. jsou hezhlaví měkkýši vždy ve 2 bočných pohyblivě spojených miskách (skořápkách či lasturách) uzavření. Vz Frč. 209., Měkkýš, KP. III. 365.

Mlžinka, y, f., mlžina, das Nebelchen. Mus.

Mnať = nať, Kräutig, n. Na Mor. Chmela.

Mňaténka, y, f. = matchanka. Na Mor. Brt.

Mně, dat. a lok. sg. zájmena *já*; v obecné mluvě také gt. a akkus. sg. m. mne, mě. Šh. — **Mne**, gt. a akkus. sg. téhož zájmena. Vz Já.

Mněď, šp. m. měď.

Mnedle, dle mne, co se mne týče, meinethalben. — Při zapřisahání. Protož m. přestaň těch řečí. Ctih. Vz Dle.

Mnemonika, y, f., pamětiuma, učí, jak bychom si paměť zdokonalili, aniž bychom předměty samé věrně v paměti podržeti musili, ale hlavní pojmy a ohraty, na něž se rozpomenouti chceme, jistým počtem obrazův atd. v paměť si vštípili. Vz S. N.

Mnemosyne, y, f., matka Mus, dcera Diova, bohyně paměti. S. N.

Mnění, í, n., od mněti, das Meinen; v obec. mluvě m. jmění.

Mnetěš, e, f., ves u Brodu. Tk. I. 362., III. 102.

Mněti, mníti, mním, 3. pl. mní a mnějí, mni a mněj, mně a mněje, mněl, mněn, mnění; mnívati = mysliti, 3. os. pl. a) mní: St. skl., Jel., Tkadl., Dal., Ben. V.; b) mnějí; V., Br., Jel., Štelc. Wähnen, meinen, vermeinen, glauben, dünken. Jg. — **co.** Ale hroh mní mého pána. St. skl. — **koho.** Že jej ne člověka ale ďábla mniechu. Dal. 112. — St. skl. — **koho, se, kým, čím.** M. někoho zlým, Pass. 323., ctnostným. Dal. Křivda jest tiem se mnieti nebo činiti, jímž kto nenie. St. Mním se slavným, maje tak udatného synovce. Troj. — **aby.** Ale ty nemni, aby (abys) nšel hudoucí pomsty. Ben. V. Nemnějte, abyste soudci i žalobníci byli. Br. Vz Konditional, XIV. 5. — **s inft.** Jestliže pak mníš ve velikém lidu boj záležeti. Ben. Čísti se býti mněli (měli se za čisté). V. Zdaliž koho mníme tak oddaného býti rozkoši. Har. — **že.** Mní, že mu samému slunce svítí. D. — **koho za co.** Us. Cf. Míti koho zač.

Mnie = nejméně, aspoň. Kat. 2411.

Mniechu, zastr. = mněli, domnívali se. Kat.

1. **Mnich**, a, m., z lat. monachus, samotář, Rk., samotník, řeholník. Jg. Nom. pl. mniši (a mniší). M. žebravý. D. M. chocholatý. Bart. 195. M. šerý, der graue (Cisterzienser), černý, der schwarze (Benediktiner, Augustiner u. s. w.), bílý, der weisse (Prämonstratenser), zrzavý, der rothe (Kapuziner, Franciskaner) Mönch, m. Mus. 1849. I. 72. Klášter pro mnichy. D. Kde m., tu kápě. Pam. kut. Snědl mnicha, kápě mu v hrdle zůstala (= chraptí, má překřičený hlas). Č. Byl jeden mnich, měl mnoho knih a nic nevěděl z nich. Trnk., Č. Na děvčata fortelem, na mnichy s korbelem. Č. Když m. mluví, almužnu loví. Č. Čeho se chápe opat, toho i mniši. Pk. O mniších vz více v S. N.

2. **Mnich**, a, m., ves v Táborsku. Vz S. N.

3. **Mnich**, a, m., hora na Slov. Fr.

Mnichov, a, m., mě. v Bavořích, München. — **M.**, Einsiedel, mě. v Chebsku. — **M.** *nad lesy*, Waldmünchen, m. v Bavorsku. Vz S. N., Tk. I. 398. — *Mnichovan*, a, m., pl. -vané. — *Mnichovský*.

Mnichovice, dle Budějovice, mě. u Říčan. Vz S. N., Tk. I. 47., III. 654.

Mnichovo Hradiště, gt. M-va Hradiště, dat. M-vu H-šti atd.; *Mnichovo* dle ‚*Otcův*'; vz -ův, -ova, -ovo. Mě. v Čechách, v Boleslavsku, Münchengrätz.

Mnichovský, z Mnichova. — **M.**, mnišský, Mönchs-. M. zboží. V.

Mnichovství, n. = mnišství, das Mönchsthum. Kom.

Mnichovstvo, a, n. = mniši, die Mönche.

Mnichův, -ova, -ovo, mnichu náležející.

Mník, mlk, a, m. M. obecný, lota vulgaris, ryba. Vz S. N., Frč. 292.

Mnínka, y, f. = domnění. Plk.

Mniše, ete, n., mnišátko, Mönchen, n.

Mníšek, škn, m., bylina. M. dobrý (jedhoj), zlý (voměj obecný). — **M.**, a, m., mě. v Berounsku. Jg. Vz S. N., Tk. I. 87. a = mniše.

Mniší, Mönchs-.

Mniška, y, f., die Nonne. V., Kom. U mnišek v klášteře. BN.

Mnišní = mnišský. Mönchs-. M. roucho. D.

Mnišský, co mnichům přísluší, Mönchs-. M. latina (špatná), písmo (či gotické, ač neprávem; m. písmo jest to, kterým od 13.—16. stol. rukopisy psány byly; z něho se vyvinula nynější něm. fraktura), S. N., kapě, V., pokojík, flanda, haluza, habit, pleš, D., peníz. Koupiti něco za mnišský peníz (groš, za „Deo gratias", Bohu díky, děkuji). Mus. 1829. IV. 61., Č.

Mnišství, n. = mnichovství. Zlob.

Mnišstvo, a, n. = mnichovstvo. Jg.

Mníti, vz Mněti.

-mno, přípona jmen podstatných: humno. Mkl. B. 238.

Mnohdy, vielmal, manchmal. Často, všelikým, mnohdy i hrubým způsobem. Kram. — *Mnohdykrát*, mnohokrát. Kom. Proti tomu m. myslíme. Štelc.

Mnohem, vz Mnoho, Málem. — M. u komp. = daleko, weit, viel. Mnohem větší. V. M. menší, horší. D. Žádnému na zdraví, mnohem méně na životě ublíženo. Jg. — Kom., Br., Háj.

Mnohemkrát = mnohokrát, vielmal. M. více. Br.

Mnohemnásob, vielfältig, vielmal. Br., Štelc., Cyr.

Mnoho, *kompar.* víceji, více, víc; viel, Menge, Grosses. V již. Čech. a na Mor. vždy *moc* m. mnoho. Kts. *Užíváme tohoto slova takto:* a) *jako jm.* **podstatného**, *jež podlé* ‚*Slovo*' se sklání: mnoho, -a, -u, -o, -o, -u, -em; *jméno podstatné klade se do genitivu, jen někdy do téhož pádu, v kterém ‚mnoho' položeno, vz Spodobení*; b) *mnoho*, -a, -a, -o, -o, -a, -a (mnoho objevuje se v nepřímých pádech s koncovkou genitivu -a), *zde je v nom. a akkus. jménem* **podstatným** *a pojí se s* **genitivem**, *v ostatních pádech jest jménem* **přídavným** *a srovnává se s jménem podst. v pádě*; c) *někdy bývá* **nesklonné** *a genitiv jména klade se do toho pádu, v kterém by* **mnoho** *býti mělo*. Po mnoho dnech. Pass. 573. Po mnoho časích. Půh. I. 285. Což jest pravil před mnoho dobrými. Arch. I. 191. Poslali list s mnoho visutými pečeťmi. Arch. I. 7. Paní mnoho (mnoha) zámků. D. — Vz Číslo. — **Substantivně.** Mnoho řeči nadělati, V., m. práce vynaložiti; m. času zmařiti, ztráviti; m. peněz míti, V. M. získati, vydělati, míti. V. M. o sobě mysliti. Us. M. pamatovati. V. Mnoho mluviti. V. Mnoho co na poli klasů, co na hlavě vlasů. Pk. Mnoha není hoden. Není o m. činiti. V. Nebude se báti mnoha tisíců lidí. Br. Od mnoha let. Har. Z tak mnoha dětí. Koráb s mnohem lidí. Leg. Máš dvakrát, však ne po mnohu jísti. Krab. Ne mnoho scházl. M. obilí; m. práce míti; m. radosti někomu činiti; m. lidí, zlata, stříbra; jest nás m.; m. na koho dáti; m. s kým obcovati; m. o něčem přemýšleti; o něco m. se starati. Nt. Ne mnoho jídej a málo zvídej. Jg. Co mnoho, to m.; co příliš, to m. Us. Co m., to příliš. V. Co vhod, to dobro, co příliš, to m. Reš. M. čápů, málo žab. M. vřesku a málo vlny. M. vřesku, málo zisku. M. hluku, málo zvuku. M. řeči, málo skutku. Mnoho zakázky, málo pokázky. Reš. M. hostí, málo jísti. Jg. M. chrtů (psů) zaječí smrt. V. M. dotud ještě vody uteče. Málo sršňů mnoho much zapouzí. Dal. Domnění (zdání) mnoho v pytel vchází. Kdo m. mluví, buď lže neb se chlubí. Kdo má široká plece, ten m. unese. V. Kdo m. slibuje, málo plní. Reš. Kdo si mála neváží, po mnohu ať nebaží. Trnk. Na mnohu ani na spěšnosti nezáleží. Aesop. Není nás na mnoze. Šs. P. 575. Koráb s mnohem lidí pro velikú búři na moři tapá. Pass. Ve mnozě jsem zemiech byl (m. zemí. Vz Spodobení). Výb. I. 118. Mnohu pánóm káza hlavy stieti. Dal. 102. Po mnohu časech. Pulk. 139. Vz Spodobení. Mnoho písku, málo zisku. Us. Kde jich mnoho velí, tam se mysl dělí. Pk. Co je m., všecko škodí. Vz Šetrnosť. Lb. To je příliš mnoho = to jest až přes čáru. Č. Ne mnoho po nich. Č. Jak mnoho (m. kolik) vás tam bylo. Us. Vz Mnoho-li. M. jako na cestě prachu, jako na louce sena, jako na roli žita, jako na stromečku listí, jako máku drobného, jako na trně trnek, jako čečiny, jako listа. Šs. P. Nebo málo Čechóv proti mnohu Švábóv jdieše. Dal. 166. — **Adjektivně.** Spisy před

mnoha věky vydané; po mnoha letech; kosatec na mnoha místech se nachází; před ne mnoha dny; v ne mnoha letech. V. Věž s mnoha okny. Har. Mezi mnoha sty příklady se sběhlo, že. Plk. Mluvil jsem o tom s mnoha lidmi. Us. S kolika vozy. Žer. L. 1. Vz *Kolik, Málo*, Km. 1876. str. 4. a Mkl. S. 58. — *Stran přísloví vz ještě*: Čára, Krk, Kůže, Ucho. — *Mnoho neklade se z pravidla ve větách záporných do genitivu*, vz Gt. záporu E, Ne a Akkusativ; *při supinu také ne.* Vz Supinum. — *Který pád se klade, tážeme-li se: kolik?* Vz Akkusativ. — Vz **Mnohý**.

Mnohobarevnosť, i, f. Vielfärbigkeit, f. D.

Mnohobarevný, vielfärbig. Pam. kut.

Mnohoboký, vz Obrazcový.

Mnohobožství, n. Die Vielgötterei, der Polytheismus. Vz S. N.

Mnohobratrstvo, a, n., jsou-li u rostlin nitky květové ve 3 n. více svazečcích srostlé. Kk. 50., 66.

Mnohobratrý, vielbrüderig, v bot. Rk.

Mnohobublenka, y, f., polyphysa, kamožilec. Krok.

Mnohocenný, werthvoll, kostbar. Rk.

Mnohočastý, velmi častý, oftmalig. Reš.

Mnohočet, čtu, m., šp. m. množný počet, die Mehrzahl, plural. Mřk.

Mnohočetný, zahlreich.

Mnohočinnosť, i, f. Vielthätigkeit, f. D.

Mnohočinný, vielthätig. D.

Mnohočíslenosť, i, f., grosse Anzahl. Krok.

Mnohočítoun, a, m., s přílianou, mnoho čtoucí. Vielleser, m.

Mnohočlenný, vielgliederig. Rk.

Mnohodějný, thatenreich. Rk.

Mnohodenní, vieltägig. Rostl.

Mnohodětný, wer viele Kinder hat. Krok.

Mnohodílný, vieltheilig. D.

Mnohodomství, **-stvo**, a, n., polygamia. Rostl.

Mnohodoužka, y, f. Wigandia. Rostl.

Mnohodoužný, o mnohých prouteich, mit vielen Stäben. M. semenice. Rostl.

Mnohohlasný, vielstimmig. D.

Mnohohlav, a, m., coenurus, hlísta. Presl.

Mnohohlavý, vielköpfig. M. ještěr. Kom. Lid m. ukrutník. Jel.

Mnohohojný, reichlich. Káz. 1594.

Mnohohran, u, m., das Polygon. Sedl.

Mnohohraník, u, m. = mnohohran. D.

Mnohohranný, vieleckig, -kantig. D.

Mnohohrotný, vielspitzig. M. hrom, Hlas., vtip. Mus.

Mnohochlumý, **-chlmý**, vielhügelig. M. vrch. Plk.

Mnohojamka, y, f., hlíst. M. žabí, polystoma integerrimum; m. krevní, p. venarum; m. škeblová, aspidogaster conchicola. Vz Frč. 66.

Mnohojařmý, multijugus. Rostl.

Mnohojedlý, obžerný, vielessend. V.

Mnohoklasý, vielährig. M. pšenice. Koubl.

Mnohokopytníci: vepř, slon. Vz Ssavci.

Mnohokontný, vielwinkelig. D.

Mnohokožný, vielhäutig. D.

Mnohokrát, vielmal, öfters. V.

Mnohokrátý, mehrmalig. D.

Mnohokvět, u, m., **mnohokvětka**, y, f., Herbsthyacinthe, Tuberose. Am.

Mnohokvětý, vielblütig. Rk.

Mnoholatitý, rispenreich. M. rostlina. Krok.

Mnoholetí, n. Vieljährigkeit, f. Mus.

Mnoholetý, vieljährig. M. víno (staré), V., zkušenosť, Jg., rostliny. Vz Kk. 17., 37. — M., dlouhotrvalý, langwährend.

Mnoho-li. Mnoho-li má vojska? *Mnoho-li* jest dle Ht. Brusu 269. germanismus, nyní i lepším spisovatelům oblíbený m. *kolik, co.* Ale nový tvar tento není. Cf. Mnoho-liž bude dní mých? Br. Pověz mi, mnoho-li máš svého statku. Háj. Mnoho-li se ve špitále chudých chová (1650)? Er.

Mnoholíčně, mnohým lícem, počtem, způsobem, rozdílně, verschiedenartig. M. něco vykládati. Sš. H. c. 46.

Mnoholičný, vielzählig. M. národ. Krok. Všechnu cenu na m-ou službu klade. Sš. L. 109. Vz Mnoholíčně.

Mnoholidnosť, i, f., starke Bevölkerung. Jg.

Mnoholidný, volkreich. Jg.

Mnoholistý, vielblätterig. D.

Mnoholupenný, vielblätterig. M. okvětí. Rostl.

Mnoholupka, y, f., polylepis. Rostl.

Mnohomanželstvo, a, n., u rostlin, jsou-li květy jednopohlavé i obojaké na též rostlině. Vz Kk. 66., 162.

Mnohomátec, tce, m. Polybasit. Min.

Mnohomilostivý, höchst gütig, gnädig.

Mnohomilovný, vielliebend. Jg.

Mnohomluvec, vce, m. Vielsprecher, m. Aqu.

Mnohomluvení, n., das Vielsprechen. V.

Mnohomluvka, y, m. = mnohomluvec.

Mnohomluvnosť, i, f., vieles Reden, Geschwätzigkeit, f. Přílišná m. Cyr. V m-sti zajisté jest marnosť. Kom.

Mnohomluvný, redselig. V.

Mnohomnožství, n., grosse Menge, f. Puchm.

Mnohomnožstvíkrát, sehr oft. D.

Mnohomocnosť, i, f. Vielvermögenheit, f. V.

Mnohomocný, vielvermögend. V. M. paměť. Jel.

Mnohomohoucí, viel vermögend. Plk.

Mnohomožný, vielvermögend. Berl. král. 241.

Mnohomužný, vielmännig. M. květy. Rostl.

Mnohomužství, **-stvo**, a, n., polyandria. Vielmännerei. *U rostlin*, má-li květ tyčinek 20 nebo více podplodných. Vz Kk. 66.

Mnohonácte, **mnohonáct**. Viel. Před m. měsíci. Ler., Har.

Mnohonáctekrát, vielfältigmal. Jg.

Mnohonácterý, vielerlei. Us. Na m-ro ryby připravuje. Sych.

Mnohonáctý, mnohý, viel.

Mnohonářečnosť, i, f., die Getheiltheit in viele Dialekte.

Mnohonásob, vielmal. M. větší. V.

Mnohonásobiti, il, en, ení, zmnohonásobiti, vervielfältigen. Reš.

Mnohonásobně, mannigfaltig. V.

Mnohonásobnosť, i, f. Vielfachheit, Vielfältigkeit, Vielartigkeit, f. Jg.

Mnohonásobný, vielfach, vielfältig, vielartig, vielerlei, mannigfaltig. V. M-bným způsobem. D.
Mnohonažka, y, f., falkia. Rostl.
Mnohonit, i, **mnohonitka**, y, f. Fingerfisch, m. Rk.
Mnohonitný, vielfädig. M. rostliny. Rostl.
Mnohonoh, a, m. Der Vielfuss, julus. Krok.
Mnohonohý, vielfüssig. V.
Mnohonosný, hojný, reichhaltig D.
Mnohonožka, y, f. = mnohonoh. M-ky, chilognatha, die Zweipaarfüssler. *M. oblé*, julidae: m. zemní, julus terrestris; m. pruhovaná, j. bilineatus; b) *m. ploché*, polydesmidae, vz Plochule; c) m. okrouhlé, glomeridae, vz Svinule. Vz Frč. 127.
Mnohook, a, m., mnoho očí mající, vieläugig. M. jako Argus. Sš. Sk. 240.
Mnohooký, vieläugig. D.
Mnohoostroví, n. Balbi. Inselgruppe, f., Archipel, m. Š. a Ž.
Mnohopaznehtný, vielhufig. Krok.
Mnohoplllák, a, m., polyprion, ryba. Krok.
Mnohopisák, a, m. Der Vielschreiber. Mus.
Mnohopisalství, n., Vielschreiberei, f.
Mnohoplamec, mce, m., polymnatus, hmyz. Krok.
Mnohoplatnosť, i, f. Vielwichtigkeit, Vielgültigkeit, f. Jg.
Mnohoplatný = mnoho platící, viel geltend. M-ným býti. V.
Mnohoplodné rostliny, polycarpicae, vielfrüchtige, které mají mnoho semenníkův. Kk. 205.
Mnohopočetný, vielfach. Berg.
Mnohopodružný, v mnohém podruží jsoucí. Pass.
Mnohopolný, vielfeldig. D.
Mnohopracný, schwierig.
Mnohoprązka, y, f., conoplea. Rostl.
Mnohopůsobný, einflussreich. Rk.
Mnohořadý, vielreihig. Byl.
Mnohoroh, a, m., polycera, plž. Krok.
Mnohorohý, vielhörnig, -eckig.
Mnohorozumný, gar klug. C.
Mnohoruký, vielhändig. V.
Mnohosemenný, vielsamig.
Mnohosetletý, vielhundertjährig. M. zkušenosť.
Mnohosímný = mnohosemenný. Rostl.
Mnohosiní, n., mehrere Vorkammern habend. Krok.
Mnohoslabičnosť, i, f. Vielsilbigkeit, f. D.
Mnohoslabičný, vielsilbig. D.
Mnohoslavný, viel berühmt. Háj.
Mnohoslovný, viel berühmt; wortreich. D.
Mnohosložný, zusammengesetzt. Krok.
Mnohosmyslnosť, i, f. Vieldeutigkeit, f. Dch.
Mnohosmyslný, vieldeutig. D.
Mnohosolec, lce, m. Polyhalit, m. Mus.
Mnohospavatel, e, m. Vielschläfer, m. Tabl.
Mnohospřež, i, f., das Vielgespann. Rk.
Mnohosť, i, f., množství, Vielheit, Menge, f. Ben. V. Mnohosti věcí mysl přesype. Žk. M. (v národních písních) se opisuje vz: Dívčina, Galán, Hubička (v Dodatcích), Muoho, Panenka, Slza, Syneček.
Mnohostebelný, stebelnatý, vielhalmig. D.
Mnohostěn, u, m., polyedron. M. pravidelný (platonův; čtyrstěn, šesti-, osmi-, dvanácti-, dvacetistěn), polopravidelný č. Archimedův (s rohy troj-, čtyr-, pětibokými). S. N.
Mnohostěnný, vz Obrazcový.
Mnohostoletý, *lépe*: mnohosetletý.
Mnohostranný, vielseitig. D. M. číslo, vz Obrazcový.
Mnohostrun, u, m. Polychord, m. Ck.
Mnohosvalný, vielmuskelig. Ssav.
Mnohosvárný, zänkisch. C.
Mnohota, y, f. = mnohosť. Vid. list.
Mnohotečka, **mnohotka**, y, f. Kalkkoralle, f. Rk.
Mnohotnosť, i, f. Vielheit, f. Ros.
Mnohotný, Vielheit enthaltend.
Mnohotrubečný, vielröhrig. Hank.
Mnohotukosť, i, f. Die Reichhaltigkeit an Fett. Krok.
Mnohotvárně, rozmanitě, mannigfaltig. Ctib.
Mnohotvárnosť, i, f. Mannigfaltigkeit, f.
Mnohotvárný, mannigfaltig, mannigförmig, vielfältig, vielförmig. M. chudoba, užitky, bezbožnosti, ohavnosti, modlářství, náboženství, hovada, břichy, marnosť, učení, úroda, umění, znamení, zvířata, hmyz (= rozmanitý), Jg., ptactvo. Ler. Dcery své mnohotvárnou pýchou strojí. NP.
Mnohotvářný, vielgesichtig. Mus.
Mnohoúhelník, polygonum, das Vieleck. M. jest přímočárný obrazec, který má více nežli čtyři strany. Blř. M. řádný stejnostranný; každý m. lze rozděliti přímkami protiúhelnými do pouhých trojúhelníků. Sedl. M.: troj-, čtyř-, pěti- atd. úhelník; obecný, hvězdovitý (muří noha), pravidelný, tělesný (má boky, hrany, kouty n. plošné úhly a společný bod slove vrchol). S. N.
Mnohoúhelný, vielwinkelig. D.
Mnohoumělý, vielwissend, gelehrt. Koc.
Mnohovaječný, vieleiig. M. rostliny. Rostl.
Mnohováženosť, i, f. Werthschätzung, Vielgültigkeit, f. Jg.
Mnohovážený, mnohovážný, vielgeschätzt. M. pán. D., V.
Mnohovážnosť, i, f. Hochachtung, f., Ansehen, n., Werth-, Schätzbarkeit, f. V.
Mnohovážný, achtbar, ansehnlich, wichtig, hochschätzbar. V.
Mnohověd, a, m., der Vielwisser. D.
Mnohověda, y, m. = mnohověd.
Mnohovědec, dce, m. = mnohověd. Rk.
Mnohovědomosť, i, f. Vielwissenheit, f. Puch.
Mnohovědomý, vielwissend. Puch.
Mnohovědoucnosť, i, f., die Vielwissenheit. Jg.
Mnohověký, viele Jahrhunderte dauernd, Jahrhunderte alt.
Mnohovelična, y, f. Polynomium, n. Rk.
Mnohovětevný, vieläst ig. M. keř. Rostl.
Mnohovláda, y, f. Vielherrschaft, f.
Mnohovlas, u, m., ploník obecný, polytrichum commune, der gemeine Widerthon. Kk. 89.
Mnohovlasý, haarreich. Rk.
Mnohovodec, dce, m. Polyhydrit. Rk.

Mnohovrubný, mnoho vrubů mající. Krok.
Mnohovýrazný, ausdrucksvoll. Pnch.
Mnohovýznamný, bedeutungsvoll, inhaltschwer. Rk.
Mnohovzácný, wohlansehnlich. Štelc.
Mnohozdárný, sehr glücklich. V.
Mnohozelen, u, m. Phosphorkupfer, n. Presl.
Mnohozkušený, vielerfahren. Jg.
Mnohoznačný, vieldeutig. Rk.
Mnohozpěv, u, m., sbor, Chor, m. Vid. list.
Mnohoznbý, vielzähnig. M. dláto. Robn.
Mnohožábrý, vielkieferig. Krok.
Mnohožalka, y, f., polychinum, mlž. Krok.
Mnohoženstvo, a, n., polygamie, Vielweiherei. f. Vz Manželstvo. M. u rostlin vz Kk. 66.
Mnohožilý, vielnervig.
Mnohožravosť, i, f. Vielfrässigkeit, f. D.
Mnohožravý, vielfrässig. Rk.
Mnohožrout, a, m., nesyta, Vielfrass, m.
Mnohožvavosť, i, f. Plauderhaftigkeit, f.
Mnohožvavý, plauderhaft, geschwätzig. Lom.
Mnohý; mnoh, a, o; *komp.* množší; pl. mnozí, mnohé, mnohá, viel, mancherlei, zahlreich. *Mnohý* je synonymem slova mnoho. Obě slova označují jakousi kolikosť věcí; ale ‚*mnoho*' se užívá o účtech, měrách a cenách; ‚*mnozí*' pak ty osoby a věci samy značí, které dohromady jistý počet činí, ku př.: Ve světě jest mnoho bláznů, před nimiž klobouky snímáme, mnoho země nevzdělané a mnoho zásluh neuznaných. Mnozí mudrlanti věc toliko s jednoho hlediště pozorují, nemníce, že mnozí jsou zřetelové, z nichž, každý předmět má býti posuzován. Čeho nebývá mnoho, toho jest málo. A kde toliko jeden jest, tam nejsou mnozí. Ondrák. — **M.** = *valný, mocný, hojný, silný počtem*, zahlreich, viel, mancherlei. Jg. Mnohý čas živ byl. V. Mnohých slov užívati. V. Na mnohý způsob. V. Mnohým lidem byla mila. Dal. Mnozí se bolí, řídcí světí (neschopní v úřad se trou). Mnozí kuchaři řídko vhod krmi osolí. V. Pro jeho mnohé zásluhy. D. Přijel s Němci mnohými. Let. 47. Po mnohých časiech. Pass. 375. Před mnohými lety. Pass. 387. Často nad mnohým málo liudu česť vzalo (často malým vojskem veliké poraženo bylo). Dal. 76. — **M.** = *některý*, mancher. Mnozí mstice malého bezpráví upadají u větší. Troj.
Mňoučiti, il, eni = mňoukati. Na Slov. — **se** = čpouliti se, mucken. D.
Mňoukati, mňoukávati. Kočky mňoukají, miauen, mauen. Us. — **na koho.** Kočka mňouká na kocoura. Us. — **se.** Kočka se mňouká (běhá se). Jg.
Mnouti, mnu, mni, mna (mnouc), mnul, mnuv (-vši), mnut, mnutí = tříti, šoustati; drohiti, reiben. — **co:** prádlo. Jg. — **co si proč.** Oči si pro spaní m. (protírati). D. — **co čím:** klasy rukama m. Jg.
Mnoz, i, f., zastr. = množství, Menge, f. V mnozi či u mále (nemá-li se čísti: v mnozie, Jg.). Mus. II. c. 86.
Mnoze, na mnoze, häufig, viel. O tom se m. píše. Leg. Dobrodiní m. někomu prokazovati. Kram.
Množec, žce, m., der Polyp. Mus.
Množenec, nce, m., *násobenec.* Multiplikand, m.
Množení, n., das Mehren, die Mehrung. V. — **M.**, m. **se**, Zuwachs, m., Vermehrung, f. das Zunehmen. Kom. M. nemoci = rozmáhání. Kom. — **M.**, *násobení*, die Multiplikation, je skrácený způsob sčítání samých sobě rovných sčítanců, z nichž každý slove *množenec* n. *násobenec*, jich počet *množitel* n. *nasobitel* a jich součet *součin* n. *násoba*. Množenec i množitel nazývají se *činiteli* (faktory). V počítání písmenném slove množitel *součinitelem* (koëfficientem). *Množitel* nedoměrný (irrationalní), pomyslný (imaginný). Vz více v S. N.
Množený, gemehrt, vermehrt. Rostl.
Množilka, y, f., das Einmaleins. Us.
Množitel, e, m., der Vermehrer. — **M.**, *nasobitel*, Multiplikator.
Množitelka, y, f., množitelkyně, die Mehrerin.
Množiti, množ, že (íc), il, en, ení; množívati, mehren, multipliciren. — **co:** viny, dluby, Jg., ukrutnosti, Troj., poklady. — **co na co.** Hřích na břích m. D. — **co čím:** jmění praci m., počet počtem m. Paměť cvičením m. Kom. — **se**, přibývati, sich mehren, wachsen, sich anhäufen. V. Jak se množí tma. Rkk. Obavy se množí. Deb. Vz Jeseň. — **se komu kde. Na** všem se mu množí. Smrž. Penize se mu **v** truhle pořád množí. Us.
Množítko, a, n., *násobítko*, jest znamení množení, jest ležatý kříž (×) neb tečka (.) mezi činiteli: $3 \times 4 = 12$ nebo $3 \cdot 4 = 12$. S. N.
Množitý, vielfach. Rostl.
Množný. M. počet, číslo, die Mehrzahl. Rk. Vz Mnohočet, Počet. — **M.**, množící se, sich mehrend. Na Mor.
Množství, í, **mnnžstvo**, a, n., od mnoghmoh (mnohý), mnostvi, mnohosť, hojnosť, grosse Anzahl, Vielheit, Menge, Fülle, f. M. lidu, V., křesťan, cizích, Rkk., národův, Har., lodí. Us. Nic více ani méně na dobrotě aneb na množství rudy dávejte. CJB. Ve m. jest rozbrojenie. Smil. v 483. M. nesčetné, nesčíslné. Rk. M. něčeho pohromadě; u velikém m.; m. se shluklo, V., shrnulo. Har. Jde za ním m. V. Má toho m. Us.
Množstvíkrát, mnohokrát, oftmals. M. se stalo. Br., V.
Mňukavý, der nicht gut reden kann. D.
Mnutí, n., das Reiben. D.
-mo. Přípona a) *subst.*: pás-mo, písmo, bělmo, (bílý), Č., D., Mkl. B. 233.; b) adv. *směru*: kam, jinam, onam atd. m. kamo atd., o odsuto, Mkl. B. 234., tamo, semo (nyní: sem, tam), Sebl., koňmo, čtvermo, letmo, hodmo, pokradmo, kloňmo, Jg., D., darmo, hormo, nakloňmo, kolmo, kradmo, lněmo, řadmo, sečmo, stojmo, pošepmo, potajmo, zadrhmo. Mkl. B. 236. Lžícmo, *lépe*: po lžíci. Jg. Vz Tvoření slov, Příslovce.
Moa, y, f. M. obrovská, dinornis elephantopus, byl pták veliký. Vz Frč. 348.
Mob, a, m., angl., chátra, lůje, luza, sběř, bolota, der Pöbel. S. N.
Mobiliar, u, m., z lat., věci movité, svršky, Rk., zvl. pak domácí nábytek. S. N.

Mobilisace, e, f., z lat., strojení n. připravování k hotovosti (na př. vojska) Rk. Die Mobilisation, Ausrüstung.

Mobilisovati, z lat., převésti vojsko ze stavu míru v stav válečný, aby v každé chvíli hotovo bylo k vytržení do pole, S. N., vojsko ku zbraním svolati. Čsk.

Mobilní, z lat., pohybný, ku př. sbor vojenský, k rychlým pochodům způsobilý. S. N.

Moc, i, f. m. mogtь — mohť, *ht* v *c*, vz *ht*. — *M.*, *možnosť* něco učiniti. Jg. Nejez přes moc, mehr als du vermagst. Dch. *M.* = *mocnosť*, *síla* k něčemu dostatečná, Kraft, Stärke, Wirkung, f., Vermögen n. V. Moc pěti mnžů míti. Dal. 81. M. rozumná, Kom., živná, Vns., zraková, Ja., rozdělující, vysušující, stírací, stahující, shušťující, divná, znamenitá, pudicí, Byl., čitedlná n. čitedlnosti, V., vytvařující (představující), Marek, myslící, Hlas., paměti, Jel., plodistvá, hýbavá, hnutelná, V., podivná, zázračná, těžká, D., žádostivá, zachovávací, požívavá, vypudivá, Ros., pudící, poživací, Us., obrazotvorná, Rk., m. důkazu (důkazná, dokazovací), poznávací, branná, válečná, vojenská. Nz. Kdo má mnoho moci a síly. V. M. míti; bez moci a síly (mdlý); moc odníti. V. Přes m. pracovati, píti, běžeti. D. Opásati se mocí. Ms. O své moci. L. M. s něco míti. Solf. M. míti k něčemu. Br. M. něčemu vzíti, odníti. V. Má velikou moc mysli. Jel. M. ztratiti, potratiti. Byl. M. jejich je stírati, vlhkosti rozrážeti. Byl. M. svou provoditi, prokazovati, působiti. Jg., Br., D. Mocí zbaviti. Plk. Jaký kdo jest, v jeho moci (jest) a jak o něm se myslí a mluví, to v cizí. Pk. Veliké moci býti. Kat. 593. Celou mocí se do něčeho dáti. Dch. Počal v něm ten prach svú moc míti (wirken). BN. Nech se mocí honosí, nedbám tvé moci znaje vyšší. Kom. M. neodolatelná. Pr. — **M.** = *právo něco činiti*, die Macht, Gewalt, Befugniss zu (über) etwas, Herrschaft. Jg. M. plná, vrchní, nejvyšší, královská, svrchovaná, nestihlá, neskonalá, V., světská, D., otcovská, mateřská, Jg., m. práva, právní, soudu, D., osobní, V., rodičův, roditelská, soudcovská, úřední, J. tr., státní (zákonodární, výkonávací, soudní, svrchovaná), zřízená, zákonná, zákonitá. Nz. Moci zákonní nabyti, Gesetzeskraft erlangen, pozbyti. Pr. M. dáti, míti. D. Snešení pánů radních m. mějte. V. M. soudní vykonávati. Pr. V m. právní vejíti. Pr. Nález panský m. měl proti každému. O. z D. M. míti něco učiniti; nad něčím m. a vrchnosť míti; v něčem moci nemíti; relací tak zapsaná nemá žádné moci míti; mají m. tu louku prodati. Zř. F. I. S mocí někoho na svém místě poslati; listové ty m. hlavního listu mají. Václ. II., Pr. 1861. 26. Tehdy teprva a prvé nic pán těch gruntů m. míti má. Nar. o hor. Tehdy kšaft moci nemá. Sob. 80. Že to žádné moci míti nemá; má v skutečné držení uveden býti králem a nahoře psanou mocí; moc dáti někomu na zisk a na ztrátu. Vl. 2. 456., 21., 71. Soudu m. někomu půjčiti. CJB. 275. Právo stanné ve dvou nedělích pořád zběhlých v m. svou právní přichází. Kol. 33. Dotud zmocnění svou moc a místo míti má. Žer. Moci tohoto listu dávám. Dsk., Tov. 93. Mocí svého úřadu něco činiti. Zř. F. I. Z moci královské; vyslali jsme je s plnú mocí; někomu něco v moc dáti, Tov. 79.; že jest neměl té moci na statek jeho se dlužiti. Žer. Záp. 243. Co v moc nevešlo, žádné moci nemá. V. Nález moci nemá. Vš. Cožkoli na místě našem budou činiti, to má míti plnou moc (platnosť) a právo. Solf. Plná moc jinak = plnomocenství. S plnou mocí někoho vyslati. Solf. Někomu plnou m. dáti. D. Ve své moci míti. Us. Moci něčí poddánu býti; pod mocí a panstvím někoho býti; pod svou moc připraviti; moci své podrobiti; u veliké moci postavený; míti m. nad jinými. V. Z moci božské vám rozkazuje. Solf. M. nad jinými panovati si přivlastnil. Br. Něco v moc něčí odevzdati, Jel., z moci něčí něco vyníti. Har. Moc života i smrti nad někým míti. Kom. K moci přijíti. D. V moci a úřadu býti. V. M. kralování dáti. V něčí moci býti. M. mám panovati. V. Moc držeti, zachovávati, říditi, spravovati. Br. V moc svou uvésti. V. Komuž moc nad lidem dána. Smil v. 1096. Svou při v něčí moc dáti. V. Nemíti sebe v moci. Kom. Pod tyranskou moc přivedl vlasť. Har. Něco z moci svého úřadu učiniti. V. Ty země pod svou mocí měl. V. Moci zle užívati; v něčí m. něco položiti; někomu něco v řízení a moc poručiti; moc dáti někomu v něčem (plnou); vjíti v moc; nabyti moci; toto nařízení nemá žádné moci; J. tr. Něco sobě v moc uvésti (Jazyk tak sobě v moc uvésti a zohýbati. Bl.). Nz. Co se proti právu děje, to nemá moci. Pr. Stojí to v jeho moci. *Lépe*: Je to v jeho moci, může to učiniti, je s to. Kmp. Vejíti v právní moc. Řd. Zákon vešel v moc, nabyl moci; mocí příkazu (podlé příkazu, z příkazu). J. tr. Veš svět byl pod jeho mocí vaší radů. Smil. v. 40. Z moci něčí něco míti; To z jeho moci vychází. Chč. 303. Z moci své úřadní něco ustanoviti. Chč. 303. Toho žádný v moci nemá. Chč. 383. Ve své moci něco míti. Chč. 449. Moc nad kým ukazovati. Bart. 4. 37. Plnou moc míti. Chč. 306. Mám moc ukřižovati tě. Pass. 294. Mám moc živiti a umrtviti. Pass. Dal jim moc syny božími býti. Br. Moc s **infinit.** také v Žer. Záp. II. 152. Nedávejž v moc mne vrahům těm. Kom. — **M.**, *síla*, *přesila*, *přemoc*, Gewalt, Uibermacht, Oberhand, f. Jg. S velikou mocí a silou. V. Vší mocí se smáti. D. Mermo mocí. D. Mocí protlačiti, D., na někoho sáhnouti; mocí dohnati, donutkati, odehnati, vynutiti, odtrhnouti, odervati, přinutiti, bráti, V.; mocí užiti. D. Moci mocí odpírati; moc mocí zahnati, přemoci. Jg., Tb. Vší mocí a silou po cti státi; mocí otevříti, vylomiti, zdržeti, dobyti; město mocí a brannou rukou vzíti. V. Mocí válečnou do země vytáhl. Har. Vyslati vůdce s velikou mocí. Ml. Víc může s hrsť moci, nežli s plný pytel práva. D., Č. Více zmůžeš s hrstí moci, nežli s plným pytlem práva. Lb. Lepší moci s hrsť, nežli spravedlnosti s pytel. Sych., Č. Bral mi mocí seno na lukách. Půh. br. 1447. Moc je zastavena násilí činícímu no je odpírajícímu. Vš. III 23. Chtěl-li by kdo mocí vtrhnouti; moci aby žádný jeden na druhého nesáhal. Zř. F. I. Že mu učinil škodu mocí bezprávně na

dědině. O. z D. Moc (vojsko) sbírati. Aix. M. učiniti. Zř. F. I. Kdo moc má, ten právo. Mus., Č. Koho moc, toho i právo; Lepší spetka moci nežli pytel pravdy. Rb. Kde moc, tu pomoc. Č. Moc železo láme. V., Č. *Stran přísloví a pořekadel vz ještě*: Halíř, Hlava, Ježek, Kdo, Noha, Osten, Otruba, Palice, Pán, Pivo, Počet, Proud, Pták, Ruka, Ryba, Vítr, Vláda, Vlk, Voda, Vyšší, Zdusiti. — **M.** = *násilí*, Gewalt, Gewaltthätigkeit, f. Mocí násilnou pannu poskvrniti. Har., Us. Činil mu moc. Jel. M. nad někým provésti; moci odpírati; moci se dopustiti. V. Proti moci zase moci se dopouští. Er. M. s mocí ráda se potýká. Č. Mocí něčeho na někom dobyti. J. tr. Žádná moc nebo věc násilná nebývá trvanlivá. Pr. Bezpráví a moc nepřítel práva. Pr. Každý úkladům a moci od jiných sobě učiněným právem n. mocí rovnou brániti se může. Pr. Vz Násilí. Moc jeho jde nad právo. Ml. Moc zjevná, útok a pych. Vz Rb. 268. — **M.** = *mnoho, síla, množství*, Menge, viel, sehr. V již. Čech. vždy moc místo mnoho. Má velikou moc peněz. V. Jest tam moc lidí. Ještě máš moc psáti? Jg. Málo zvídej, moc nejídej, budeš dlouho živ. D. Kdo se moc ptá, mnoho zví. Kram. Co je moc, všecko škodí. Vz Šetrnosť. Lb. On je moc krásný. Us. Dch. — *Boží moc* = padoucí nemoc. Ziob.

Mocen. Vz Mocný.

Mocenství, n., Befugniss, f. a n. Rk.

Moci, koř. mog, mogti, mohti, ht v c, moci, vz ht. V obec. mluvě: moct (hrdelnice *h* před *t* v *c* se rozlišuje). Mohu (na Slov. můžem, možem; v obec. mluvě: můžu), můžeš, může (můž), můžeme (můžme), můžete (můžte), mohou (v obec. mluvě: můžou); imper. moz; přech. moha (-houc); mohl, možen, -žení; máhati v namáhati, pomáhati. **Mohu** = jsem mocen; mám moc, možnosť, jsem s to, können, mögen, vermögen. Jest mi možno. Kdo zhoubců země a zlodějů moha nejímá, ale s nimi obcuje. Faukn. — *M. s* **infinit.** Kak bych mohla ráda býti. Rkk. Můžete se domů navrátiti. V. Nemohu bez toho býti. D. Nemoci spáti, na něco hleděti, mluviti. V. Nemohu se déle zdržeti. Br. Větší řemen krájej, než mu kůže postačiti mohla. Jg. Nemůžeš-li překročiti, podlez. Nemůže-li pes kosti hrýzti, bude ji lízati. Výše létati nežli křídla vynésti mohou. V. Nemůže se šídlo v pytli tajiti. Nemůže kovati, (ale) pomáhá dýmati. Co nemůže ďábel dovésti, to baba vše hledí svésti. Jg. Což učiniti mohu (dle možnosti své). V. Slepí rukama to mohou makati. Nic se tak tence upřísti nemůže, aby toho lidé při slunci spatřiti nemohli. V. Spadl mu čípek, nemůže píti. Straka svých skoků nechati nemůže. V. Mohlo býti 6 hodin, když jsme tam přišli, *lépe*: bylo as 6 hodin. Lidé mohou volati, levhart si jich nevšímá, šp. m. ať by lidé volali, lidé nechť volají; Myslivec může volati, šp. m. myslivec si volej atd., oni ho neposlouchají. Km. **M.** = *smíti* a) *s inft.* Mohou nové řády ustanoviti. Har. Nemohu toho poslouchati. D. Kdo má peníze v kapse, může jíti do karet. D. Může (smí) to udělati. Us. Poslanci do sněmu zemského mohou vykonávati právo hlasovací jen osobně; Hranice ty mohou se změniti jenom zákonem. RGB. 1850. Spisy prosebné může sněm přijímati. Pr. — *M. b) bez inft.*, jenž se snadno doplní. Pryč mocí (jíti). D. Zlé se neutají a s dobrým můžeš před Boha i před lidi. Č. Naplnil, jak mohl. Kom. Jak jsem nejlépe mohl (dle své možnosti). Us. Na vlas nikam nemohli. Kom. Lab. 31. Čiň, co můžeš. Us. — *M. absolt.* = jsem s to; jsem mocen, silen; mám platnosť, stark, kräftig sein, vermögen, die Kraft haben, wirken, gelten, ausrichten. Jg. Mnoho moci. V. Víc může s hrsť moci, nežli s pytel plný práva. Jg. Hrozí tuze, málo může. Kdo s koho můž, ten toho zduš. Us. Peníze mnoho mohou. D. — **za co** = vinen býti něčím, příčinou býti. Nemohu za to, ich kann nicht dafür. Otec za syna nemůže, syn za otce. Kdo za to může? — *Pozn.* Tyto frase jsou dobré, ač je někteří za špatné mají. Také Brs. 102. jich nezavrhuje. Na Mor. říkají: Nejsem za to. Brt. Km. 1877. 157. — *Nemohu* = *jsem nemocen*, neduživ, krank. Že jich otec velmi nemůže. Dal. Nemohu **na** nohy, na ruce. Us. Solnice. — *Může býti* = *snad*, vielleicht. Jg.

Mocko, mnoho, viel. Us. Mark.

Mocmluvka, y, m. a f., Vielsprecher, in, Us. Dch.

Mocnáč, e, m, der Magnat. Na Slov.

Mocnář, e, m., der Machthaber, Regent, Monarch V. Vz Král, Vrchnosť.

Mocnářka, y, f., die Machthaberin, Monarchin. D.

Mocnařovati, herrschen. Mocnařuje žádosť panovnická v knížatech. Č.

Mocnářský, Machthaber-, monarchisch. D.

Mocnářství, n., vladařství, die Macht, Monarchie. — **M.,** stát, Staat. M. europská. Příběhy m-ství. D. M. dědičné. Nz.

Mocnářstvo, a, n. = mocnářství, stát, Staat. M. bez hrůzy, toť kůň bez uzdy. Pk. — **M.,** mocnářové, die Monarchen. Kaj.

Mocnářův, -ova, -ovo, dem Monarchen gehörig. Us.

Mocně, *mocí, s mocí*, mit Macht, mächtig, kräftig. Nade vším světem m. panovali. Ojíř. Aby Libuše jich věci mocně spravovala. Háj. M. působí a pevná zima. Toms. — **M.,** *tak aby moc mělo, platilo*, mit Vollmacht, gültig, mit Recht. Ta města, jichž jsú byli v držení, jemu pustiti a jich m. postoupiti rozkázal. Háj. A já to také Tvé milosti mocně v ruce dal. M. na něčem přestati, sich dem Ausspruche unterwerfen. M. před (na) někoho přijíti, ihm einen Streit zur endgiltigen Entscheidung überlassen. Arch. I. 138. Vz více v Gl. 157. — **M.,** *vydatně, s důrazem*, wirksam, kräftig. Jak se mluví, tak se posluchačů slovo chytá, mocně-li, mocně, mdle-li, mdle. Kom. — **M.,** *násilně, s vojskem*, gewaltig, gewaltsam. M. přijeti. Pulk. 29. Na někoho m. táhnouti. Háj. M. města dobyti. V.

Mocněnec, nce, m., základní číslo mocniny, Dignand, m. Nz.

Mocněti, ějí, ěl, ění, mächtig werden. Počal m. Us.

Mocník, a, m., der Machthaber. Dch.

Mocnina, y, f., die Potenz, v mathem. Stč. Vz Mocnosť.

Mocnitel, e, m. Exponent, m. S. N. Vz Mocnosť.

Mocniti, -cni, il, ěn, ění, zmocniti, mocnívati, mächtig machen, befestigen, mächtigen. Jg. — **se.** Vítr se mocní. Har. — **se na koho** = vládu nad ním si osobovati, sich ein Recht über Jemanden anmassen. Us., Dch. — **M.** v mathem. potenziren. Stč. Umocniti, zmocniti.

Mocnosť, i, f., *moc, síla, mohutnosť.* Die Kraft, Macht, Gewalt. V. M. bylin, D., těla, Jel., kázání. Kom. M. žíly rudové (šířka). Vys. O mocnosti žil a ložisek, vz KP. III. 69. — **M.,** *moc právní, platnosť,* Wirksamkeit, Gültigkeit, f. Rozsudkové mají ve své m-sti zůstati a před se jíti. Vl. Zříz. Poručnictví pořádné bylo a v mocnosti své zůstalo. Žer. Záp. I. 114. — **M.,** *vláda, moc,* Macht, Gewalt, f., Ermessen, n. V. To se při vaší m-sti zuostavuje. Z. Fr. I. M. otcovská, vz Moc. Ojíř. M. a vrchnosť krále českého je nade vším. V. Pod svou m. něco připraviti. D. — **M.,** *plná moc,* plnomocenství, moc, Vollmacht, f. Vz Mocný list. Ukázali jsme list m-sti. Solf. — **M.,** *moc, mocnářství,* Macht, Arm, Staat. Mořská m., Seemacht. D. M. světská, D., cizí, europská. J. tr. — **M.,** *lépe:* mocnina, *v mathem.,* potentia, die Potenz. M. součin z několika sobě rovných činitelů, z nichž pak každý odmocninou, v širším a starším smysln slova *kořenem* n. *základem* (basí) a číslo, které označuje, kolik činitelů býti má, *mocnitelem,* exponentem slove. Dle Stč. Vz více v S. N. M. stupně druhého, druhá (pro krátkosť: *čtverec,* Quadrat); třetí, třetího stupně (pro krátkosť: *krychle,* Kubus); m. n-tého stupně, stupně nultého n. nnlového; $x^{2/3}$, x na mocninu dvě třetiny.

$$\left[\tfrac{2}{3}\, a^2 \left(\frac{-a^3}{2x^3}\right)^{-2} \times (6a^2x^{-2})^3 : \tfrac{4}{9}\left(\frac{x^{-2}}{a^3}\right)^{-1} \cdot \frac{12a^{-2}}{x^3}\right] \frac{8a^2x^4}{27}$$ čte se:

dvě třetiny *a* druhé (mocniny) násobeny zlomkem, jehož čitatel je minus *a* třetí (mocniny) a jmenovatel dvě *x* třetí (mocniny), uvedeným na (mocninu) minus druhou, násobeno šesti *a* druhé (mocniny) *x* minus druhé celé na třetí (mocninu), děleno čtyřmi devítinami násobenými zlomkem, jehož čitatel jest *x* minus druhé a jmenovatel *a* třetí (mocniny), uvedeným na minus první (mocninu), násobeno dvanácti *a* minus druhé dělenými *x* třetí, celý výraz násoben osmi sedmadvacetinami *a* druhé *x* čtvrté (mocniny). Stč. — *Pozn.* Je-li exponent číslo lomené, nevynechává se slovo *mocnina* a čte se tedy kn př. $x^{2/3}$ = x na mocninu dvě třetiny; $x^{-1/2}$ = x na mocninu minus jedna půl. Stč. Povýšiti, nvésti na mocninu druhého stupně; umocniti na druhý, třetí stupeň; dvojmocniti, zdvojmocniti, ztrojmocniti. — **Potencland,** lépe: dignand = mocněnec, základní číslo mocniny. — **Potenciator,** lépe exponent = udavatel n. vykladatel mocniny, ndavatel stupně mocniny, mocnitel. — **Potenziren** = mocniti, zmocniti, umocniti, povýšiti n. nvésti na mocninn. Součin se umocňuje zmocněním jednotlivých jeho činitelův — **Potenzreihe** = řada mocninová. — **Potenztafel,** tabulka mocnin, mocnilka. — Udavatel mocniny (t. j. stupně mocniny, exponent). Číslo s vykladatelem mocniny, číslo mocněné; číslo s vykladatelem kořene n. číslo odmocněné, odmocnina. Vz Čtverec. Nz., Stč.

Mocnostný, v mthm. Potencial-, Potenz-. M. počítání. Potenzrechnung. Sedl.

Mocnota, y, f. = mocnosť, síla, die Kraft. Nej.

Mocnozpupnosť, i, f., vypínání se za příčinou své moci, der Machtübermuth. Sš. O. a. 166.

Mocný, mocen, cna, o; *kompar.* mocnější **M.** = *kdo s něco býti, něco učiniti může, možný, silný,* mächtig, kräftig, stark. M. ruka. Sob. M. pravice, Vrat., přímlnva. D. M. jako kůň, Pk., jako buk. Pk., Mt. S. S mocnějším se nevaď a s nepřítelem se neraď. Č. Aby skrze mocné přítomnosť řečníků chndým nebyla odjímána. CJB. 383. — **čeho.** Když by mne mocen byl, aby mne o hrdlo připravil. Hl. Smyslů svých mocen nebyti. Nebyl jsem sebe mocen. D. — **čím.** Kdo jest přednější časem, bude mocnější právem. Vš. — **s infinit.** Jest mocen to učiniti. Br. Mocen jest od tebe mne sprostiti. Pass. 396. Mocen-li jest Bůh zase vštípiti je? Br. — **nad co:** nad vše. Kat. 1248. — **nad čím:** nad vším věkem. Kat. 1778. — **M.** = *odjinud moc mající,* mächtig. M. mocnář. V. — **na co:** na lid mocný. Ros. — **v čem:** v přátelích, Pulk., v slávě. Kat. 1295. Pán mocný v rodě i v ndatnosti. V. — **M.** = *svobodně jednati mohoucí, volný sobě,* mächtig. M. dědic, Zlob., poručník, vz Poručník. — **čeho, koho.** Sebe samého mocný a sobě volný. V. M. zbožie (statku); dokndž by byli toho zbožie mocni. Arch. I. 140. Když tvój Bóh jest mocen všeho. Kat. 1772. M. těla svého. Št. — Výb. II. 64. Postupujeme k jméní držení mocnémn a vlastnímu. Faukn. Žena není sama svého těla mocna. V. — **čím.** M-ný zbožím a přátely. Troj. 424. — **kde.** Mocná jest v statkn muže svého hospodyně a on mocný v statkn jejím hospodář. Pr. — **M.,** *pevný, stálý, jistý, upevněný, stvrzený, utvrzený,* kräftig, fest, gewiss, mächtig. Jg. Mocnými provazy svázati. Jel. Mocní mocné muky trpěti budú. Št. Za mocné míti, potvrditi. V. Mocný důvod. Kom. Nezdá se býti mocné, což nemůž býti počestné. Pr. M. smlouvy. Kol. 39. — **M.,** *působný, silný, co svou moci působí.* M. píseň. Cyr. Z mocna hrdla volá k bohóm. Rkk. — **M.,** *právo konati mající n. dávající.* Macht-. Jsa mocen ji o hrdlo připraviti. Půh. ol. 1475. Mocen něčího hrdla. Tov. 119. Poručník každý jest sirotkův i jich zboží do jich let tak mocen, jako otec sám. O. z D. A kdyžby jeden propustil z těch tří, aby to mocno bylo, jakoby všichni propustili. O. z D. Listem mocným (Vollmacht) moc na zisk a ztrátu někomn dáti; K čemn povolení dáte, to mocné býti má. Zř. Fr. I. Kdožkoli na mocný list královský poručenství ndělati chtěl. Zříz. z. 1545. Vz více v Gl. 157. M. list, list mocnosti, Vollmacht. Faukn. Má od sebe město poslati dva s mocným listem. Vladis. zříz. zem., Pr. M. slovo, výpověď, Jg., skutek, čin, jednání, výrok. J. tr. — **M.,** *silný, veliký, široký, tlustý, statný,*

gross, mächtig, stark. M. kůň, úd, paže a bedra, věc (hrubá, tlustá), zmrsk, žíla rudy. Mocný jako kůň, jako buk. Pk. — **v čem.** Je mocnější v životě (tlustší). Jg. — **M.**, *branný*, gewaltig, gewaltsam. Mocnou rukou na někoho táhnouti (s vojskem). Troj. Braniú mocnú. Rkk.

Mocovati se = namáhati se, sich bemühen. — **se s čím.** Plk. — **se pro něco.** Šm.

Mocti. To jsem už od mocti slyšel (*chybně* v obecné mluvě m.: od mnohých).

Moč, e, m., **moč**, i, f., mokrosť, die Feuchte, Nässe. Aby mu déšť neuškodil ani jiná moč. Ms. o štěp. — Troj. — **M.**, *voda, štiny, scanky.* M. jest tekutina čirá barvy zažloutlé až tmavě žluté, chuti slané, zápachu zvláštního, vymíšená ledvinami a určená k tomu, aby jí krev zproštěna byla látek nepotřebných; skládá se ze 93% vody, 2·8 močoviny, 1·0 kyseliny močové, 1·7 solí. Vz více v S. N. Harn, Urin, m., lat. urina. M. kapavý, těžký, V., zadržalý, zastavený, Byl., koňský, krvavý, D., písčitá, vláčitá, zčernalá, zardělá, zbankytnělá, červená, tlustá (hustá), tenká, smrdutá, kalná, bílá, náčerná; moč barvy mléčné, pobledlé, syrovatčí, obnivé, olova; těžkosť, překážky, řezání moče; písek, kal v moči; stavení moči; moč se v něm staví. Lk. Kapání moče, V.; brnec, sklenice na m., D., obtížnosť, těžkosť močení; řezavka, řezák, zadržení, stavení moče; scavka, močotok, úplav močni, úplavice močová. Šp. Syrovatečnosť skrze močové trubice jde k ledvinám a odtud do měchýře kape a dělá se moč. Kom. M. pustiti. D. M. od sebe pustiti. Lom. V kom se staví moč, nemůž dlouho trvati. Ras. To vyhání zadržalý m. Byl. pag. 404. S těžkostí moč od sebe pouštěti. Čern. Prostředek moč n. na moč ženoucí. D. Koprník zastavený moč žene ze zacpaných ledvin a měchýře. Byl. Židovských višní voda pohne močem. Čern. S. ij. Kosatcový kořen žene moč. Byl. 2 C. U blázna kord, u ženy pláč, u psa moč, u koně lejno, to když chtí, hned jest hotovo. Jg. Vz Nástroje k operaci na pyji. Cn.

Močák, u, m. = močál.

Močál, u, m., mokřina, Morast, Sumpf. D. M. z deště, Regenpfuhl. m. Dch. Vz Bahno. — **M.**, pl. m-ly = nahnilá polena vodou močená, aby v peci mnoho páry dělala (u pekařův). Us. Petrov. Dch. — **M.** To obilí je samý m. = mokré. Us. Koubl. — M-ly, jm. poll. Na Mor.

Močálivý, močálovitý, sumpfig, morastig, pfuhlicht. Us.

Močálový, Morast-, Pfuhl-.

Močan, u, m. Harnsäure. Presl.

Močár, u, m., močál. — 2. Něco močeného ku př. ryba, treska, gewässert. Tvrdý m. jedl. Har.

Močařina, y, f. Sumpf, m. Koll.

Močařisko, a, n. Sumpf, m., na Mor. D.

Močárovitý = močálovitý.

Moček, čku, m., mok, die Flüssigkeit. M. fajfky. Pfeifensaft, m. Bern. Vz Močka.

Močení, í, n. M. lnu a konopí, namáčení prádla. Das Einweichen. — **M.**, leptání, loužení, die Beize. M-ním vpraviti, vrýti. Jg. — **M.**, pouštění moče. Das Harnen. Byl. — Jg.

Močenina, y, f., die Tinktur. Rostl.

Močenka, y, f., něco močeného.

Močený, geweicht, gewässert. M. ryby. Jg.

Močepudný = močopudný. Rk.

Močerad, u, m., martagon, bylina. 1602. Kom. v Jan. vykládá m. = zlatohlávek, Goldwurz, f. Č.

Močeřina, y, f., der Anger. Rkp. 16. stol. Gl.

Močhuba, močihuba, y, m. a f., piják, Säufer, m.; pijačka, die Säuferin. Br.

Močicí, k močení sloužící, m. stok n. káď v sladovně, der Weichstock. Us.

Močící na stěnu = pes (rčení biblické). III. Král. 14. a 16. kap. Sml.

Močidélko, a, n. = močidlo.

Močidlák, u, m., len z močidla; opak: rosák, rosou močený. Jg.

Močidliště, ě, n., močidlo na len, die Röste. Us.

Močidlný, Sumpf-. M. ryba. 1544.

Močidlo, a, n., **močidélko**, louže, kde se konopě a len močí, močidliště. Kom. — **M.**, *vůbec louže, močál, bahno, bařina, kalužina*, Sumpf, m., Lache, f., Pfuhl, Morast, m. V. Hleď, aby mu močidla nevypálil. Vz Vybružka. D., Č. Okolo m-dla chodě neujdeš nádchy. Mus., Č. Nadýmá se jako žába v močidle. Us. — **M.**, die Beize. Černé m. Presl.

Močidlovatý, voll Sümpfe, sumpfig. Reš.

Močihub, močihuba = močhuba.

Močiště, ě, n., mokrá louka, nasse Wiese, f. Us. Dch.

Močitel, e, m., der Netzer, Beizer.

Močitelka, y, močitelkyně, ě, f., die Netzerin, Beizerin.

Močiti, 3. pl. -čí, moč, -če, (ic), il, en, ení; močívati; máčeti a mákati = mokřiti, netzen, nass machen, einweichen, V.; ve vodě držeti, einweichen, beizen, ätzen; moč pouštěti, harnen, Jg. Kořen: mok. Schl. — **abs.** Pták nemočí, Kom., kůň močí (moč pouští). D. — **(co) čím.** Krví močiti. Lk., Čern. Močiti líce slzami. Troj. — **co kde:** maso, hrách, šaty, kůže **ve** vodě, D., len a konopě v močidle. Kom. — **kam: do** postele m. (moč pouštěti). — **se.** Kůže, len se močí. Jg. — **s čím**: s popelem moč., D., *lépe:* **čím**: popelem, äschern.

Močivka, y, f., zelina. Us.

Močka, y, f. = moček. — *Močky*, bařina. Us.

Močnice, e, f., céva moč z ledvin do měchýře vodící, die Harnröhre, der Harngang. Ssav.

Močno = mokro, a, n.

Močný; močen, čna, o; mokrý, nass, feucht. Byl rok močný. V., Lp. 92. M. léto. Háj.

Močobiána, y, f., Harnstrang, m. Rk.

Močohnavý, močopudný, harntreibend. Světoz.

Močokrevnosť, i, f. Uraemie, f. Vz S. N.

Močotok, u, m. Harnfluss, m.

Močovina, y, f. Harnstoff, m. Rostl.

Močovod, u, m., blanitá roura přivádějící moč ledvinami vymíšenou od těchto do měchýře. Vz více v S. N.

Močový, Harn-. M. sůl, trubice, průchod, měchýř, stroj, kapání, vřed, otok, píštěla. Jg. Močové ústroje: ledviny, močovody, měchýř močový a cibel. S. N. M. cukr.

Moda, y, f., z fr. mode a to z lat. modus, způsob, mrav, zvl. v kroji, kroj, die Mode. M. pražská, vídeňská, pařížská; podlé mody, po modě; m. rychle se mění; novou modu uvésti; již to z mody vyšlo. Šp. Vz více v S. N. a KP. I. 40.

Modalita, y, f., jakosť n. vlastnosť nahodilá; způsob neb podmínka. Hš. Vz více v S. N.

Modařiti, der Mode dienen.

Model, u, m., vzorek, Muster, n. Vz Modla, S. N.

Modelace, e, f., zdánlivá tělesnosť předmětů na ploše malovaných, die Plastik. Blř.

Modelář, e, m. Der Modellmacher. Techn.

Modelářka, y, f. Die Modellmacherin. Jg.

Modelářský, Modellmacher-.

Modelářství, n. Modellstecherei, f. Techn.

Modelovati, v malé míře jakožto vzorek či model zhotovovati. S. N. Modelliren, nachformen.

Modena, y, f., u Římanů: Mutina, v Italii. — **Modeňan**, a, m. — *Modenský*.

Moderamen inculpatae tutelae, v theol. = míra či mírnosť v bezvinné obraně, kdy mi nespravedlivého útočníka na život můj bez hříchu zabiti dovoleno. MP. 186.

Moderatism-us, u, m., mírnosť, střídmosť. M. náboženský, politický. Hš. Vz S. N. Mässigung, f.

Moderato, it. a to z lat., mírně, Hd. (v hudbě); *andante m., allegro m.*

Moderator, a, m., lat., ředitel, Lenker, Regierer, m.; hybadlo u stroje. Rk.

Moderní, modní, co jest podlé mody. Vz S. N. — **Modernovati**, dle způsobu, vkusu n. zvyku jistého (panujícího) zříditi. Modernisiren. Rk., S. N.

Modes, něm., Matějovice u Dačic na Mor.

Modifikace, e, f., z lat., Modifikation, Abänderung, f., změna, přispůsobení, pozměna, nzpůsobení, zmírnění. — **Modifikovati**, modificiren, abändern. Rk.

Modista, y, m., obchodník v moderním zboží, der Modist; fintil, strojil. Rk. — **Modistka**, y, f., obchodnice v modním zboží. Modistin, f. S. N.

1. **Modla**, y, f., gt. pl. modl a model, vz E, Mkl.; **model**, e, m., *modlička* = *vzorek*, Modell, Muster, n. V. Pracovati podlé modelu. Us. — *Modla bečvářova* = míra sudu. *Modla n. kroček* = míra na palce u kola mlýnského. Modla *tesařská* k dlabání. Jg. *M. na mozek* (u kolaře), míra sloužící k tomu, aby díry, které ve dvou loukotech za příčinou spojení jich se vrtají a do kterých mozek (hřeb) přijíti má, dobře proti sobě byly. Us. Dch. M. na dlaby pro špice (též u kolaře), již se šířka i délka dlabů vyměřuje, by stejny byly. Us. Dch. — 2. *Modla*, podobizna, socha, jíž se klanějí, *bůžek*. Der Götze. M. pohanská. Us. Modlám se klaněti, sloužiti; modly ctíti, vzývati. V. Chybila (scházela) mu modla = zmýlil se v naději. Mus. Chodí jako modla (příliš se strojí, je chlubná). Jg., Č. Žena jako kakás modla připravice sě. Št. — **M.** — *modlení*. Kat. 1103. — **M.** = chrám. Bbl. Jir., Mat., Tkadl. — **M.**, *modlilka*, Betschwester, f. Us. u Přibr. Sml.

Modlák, a, m., Götzendiener, m. Gl.

Modlany, dle Dolany, ves v Čech. Tk. I. 363.

Modlář, e, m., modloslužebník, Götzendiener, m. V. — **M.**, nábožníček, ein Betbruder, ein Bigotter, Scheinheiliger. D. — **M.**, Form-, Modellmacher. Na Slov.

Modlaření, n., der Götzendienst. Č.

Modlařiti, il, ení, modlařem býti, ein Götzendiener sein; abgöttisch verehren. Nej.

Modlářka, y, f., eine Götzendienerin; Betschwester. D. Vz Modlář.

Modlárna, y, f., chrám modlářský, der Götzentempel. Obětovatelé buď v m-ně buď doma z dílů obětních ustrájeli hostiny. Šš. Zj. 372. — D., Č.

Modlářský, Götzendiener-, abgöttisch. M. chrám (modlárna), člověk (modlář). Jg.

Modlářství, -stvo, a, m., modloslužba, modloslužebnosť, Götzen-, Bilderdienst, m., Abgötterei, f. M. provoditi, V., zkaziti. Ojíř. Způsob ctění bohů v jich podobiznách. Hš.

Modlatý, plný model, götzenreich. Šš. Sk. 204.

Modlba, y, f., zastr. = modlitba.

Modlebna, y, f., modlitebnice, Bethaus, n.; věštírna, Orakel, n. Glos. Vodn.

Modlebník, a, m., der Beter. Živ. Jež. 140.

Modlebný = modlitebný, Bet-.

Modlenec, nce, m., abrus. Rostl.

Modlenečka, y, f., ormosia. Rostl.

Modlení, n., das Flehen, Beten, Gebet. V. K m. svolávati. Vrat. K modlení zvoniti; na m. dáti. Rozhněvav se na jeho dlúhé Bohu modlenie. Dal. 49. M. veřejné, obci nařízené. Nt. K m. — stav (v stoj)! Zum — Gebet! Od m. vstoj (stav)! Vom — Gebet! K m. — v klek! Kniet nieder zum — Gebet! Čsk.

Modleník, a, m. Vorbeter, m. Na Slov. Bern.

Modlenka, y, f., encharis, hmyz. Krok.

Modlený, kdo se modlil, der gebetet hat, ve složených. Až budeš pomodlený, půjdeš spat. Us. Šla jsem nemodlená spat. Us.

Modlicí, k modlení, Bet-, Gebet-. M kniha. D. Vz -icí.

Modlič, e, m., der Beter; der Betbruder. D.

Modlička, y, f., Modell, n. Vz Modla. — **M.**, Beterin; Betschwester, f. — **M.**, malá modla, ein kleiner Götze.

Modlík, a, m., der Bittende. Lex. vet.

Modlikář, e, m., kdo se pořád modlí, pobožnůstkář, der Betbruder. Us. Petrov. Dch.

Modlikářka, y, f., Betschwester, f. Us. Petrov. Dch.

Modlikati, neustále prositi, betteln. Plk.

Modlil, a, m. Betbruder, m.

Modlilka, y, f., modlička, Betschwester, f. D.

Modlina, y, f., věc modlám obětovaná, hlavně maso z obětního zvířete zbylé, das Opferfleisch, též modložertva. Jísti věci modlám obětované či m-y. Šš. Zj. 369, 372.

Modliště, ě, n., místo k modlení, Betort, m., -haus, n. Šš., Sk. 192.

Modlitba, y, f. (vz Modliti se; zastr. modlitva, modltva, modlba), modlitbička, das Gebet. *M. dle formy*: ponze vnitřní, das innerliche Gebet, oratio mentalis; m. rozji-

mavá, meditatio; 2. ústní či slovná, das mündliche G., oratio vocalis. M. retná, das Lippengebet, o. labialis. *Dle obsahu*: m. bohochvalná, adoratio, 2. děkovná, děkovací či děkoslavná, das Dankgebet, 3. prosebná, das Bittg. MP. 137. Modlitba starší a lepší slovo než modlidba. Ht., Bl. *Pl. modlitby* má také jiný význam = *kniha modlicí*. M-ba před stolem, po stole, při umírajících, ranní, polední, večerní, D., m. prosby, poklony, lásky, díků, naděje, slibu, kající, S. N., střelná, Stossg., Dch., hornická (před prací a po práci a při některých slavnostech). Vys. M. čtyřiciti hodin, oratio quadraginta horarum = výstav velebné svátosti v katolických kostelích jednoho místa na památku Ježíšova trvání ve hrobě po 40 hodin. Dch. M-bu konati, činiti; m-by přičiniti; m-by k Bohu odsýlati. V. M-bou vyprositi. D. Na m-bách trvati, Zlob., Br., pamntovati někoho. D. M-by nebe proráželi. Solf. Ten maje na modlitbě vidění. Bls. 10. — V m-bách obleviti. Br. Na m-bě k Bohu se obrátili. Br. Na m-bu se oddati. St. skl. Matčina m. z mořského dna vyniml. Pk. Kdo m-bu říká leže, Bůh bo slyší dřímaje. Vz Lenosť. Lb. Na m-bách ustavičně býti, ležeti. Chč. 381., 380. Jíti do kostela na m-bu. Na Slov. Na m-bách bo nalezli; když z té m-by vstal (pl. a sg.). Pass. 169. Modlbů prosímy milosrdenstvie tvého. St. Na modlitvu vstáti. Dal. 51. Spravedlivá modlitba nebesa proráží. Us. Vz více v S. N. — *Modlitby, modlitbičky*, modlicí kniha, Gebetbuch, n. M-by si koupiti, na m-bách se modliti; m-teb užívati. Jg.

Modlitebna, y, f. = modlitebnice.

Modlitebně, betend. M. prositi. Žer.

Modlitební kniha, hodina, dům. Vz Modlitebný. Gebet-.

Modlitebnice, e, modlitebnička, y, f., *chrámek, kaple*, Bethaus, n., V. — **M.**, *místo v kostele* k modlení ustanovené, oratorium. — **M.**, *žena se modlící*, eine Beterin. Kom. — Jg.

Modlitebník, a, m., *modlící se*, ein Beter, m. V., Br. Vroucí m. Kom. — **M**, *modlič*, Betbruder, m. Zlob. — **M.**, u, m., *roucho* ku přikrytí hlavy při modlení. Brikc. — Jg.

Modlitebný, Bet-. M. místo, hodina, slova, žalm, písně, dům, čas, dny = k modlitbě se vztahující. Ben. V., Ctib., Br., Kom. — **M.** = modlicí se, betend. 1631.

Modlitel, e, m., der Beter. D.

Modlitelka, y, f., eine Beterin. D.

Modliti se, (m. moliti se, *ml* stupňováno v *mol*, Gb. Hl. 146, vz L.), modli, — dle (íc), il, ení; modlívati se, beten; bitten. — **abs.** Do kostela jíti a nemodliti se, do hospody jíti a netancovati, raděj doma zůstati. Jg. Přestal se m. D. Modleme se! Us. Papež je sě Čechóm velmi broziti, ale když uzřě, že sě Čechové nechtie modliti (pokořiti, bitten, sich demüthigen). Dal. 75. — **se kde.** Kdo se modlí **na** peci za kamny, modlí se za oběšené. Kda. Ona se tam modlí **při** božím těle. Er. P. 502. — **se kdy: na** mšech a na hodinách. Chč. 637. — **jak: s** poklonou, V., s pláčem. D. Židé modlí se s pokrytou hlavou. Ml. M. se modlitbou dlouhou, Ctib., vroucí. Vn. — **po kom:** po kostelníkovi. Us., D. — **ke komu:** k pánu Bohu. D., Jg. — **komu:** m. se pánu Bohu, modlám a obrazům, V., nejvyššímu. Br. Bohu se modlí a ku břehu plavaj. Mt. S. M. se svatým, Čr., pánu Bohu. Bart. 282. 27. — **zač, za koho:** M. se otčenáš za dušičku. Er. P. 156. M. se Bohu za někoho. Št. N. 111., Chč. 379. Aby se za milosrdenství modlili Bohu nebeskému příčinou té věci tajné. Br. Velice se Bohu za to modléše. Pass. 644. Za mrtvé se m. Č. Za své katany příkladem sv. Štěpána se m. — **se na čem:** na růženci. Poh. II. 107. — **jak dlouho: přes** celou noc se modliti. D. — **co:** modlitbu. Vn. — **proč:** n vám se **z** čeho (pro něco) modlili (kořili). Ctib. — M. se **bez** modlicí knihy z paměti **od** rána **do** večera **v** kostele **před** oltářem **mezi** mší **s** knězem **za** duše zemřelých, **aby** jim Bůh odpustil. — **s adv.:** m. se úpěnlivě, D., skroušeně, Vrat., poníženě. Kom.

Modlitva = modlitba. St., Kat. 955.

Modlný, zastr., anbetungswürdig. Hus.

Modlohaj, e, m., ein Götzenhain. Ráj.

Modlosloužení, n., der Götzendienst. Br. K m. kobo přivésti. Lom.

Modlosloužiti, den Götzen dienen. V.

Modlosluha, y, m., modloslužebník. V.

Modloslužba, y, f., **modloslužebenství**, n., **modloslužebnosť**, i, f., **modloslužebnictví**, n., modlářství. Götzen-, Bilderdienst. V. V m. trvati. V. Zastávati m-ství. V. Varovati se m-ství. Ben. V.

Modloslužebnice, e, f. Abgötterin, f. D.

Modloslužebnický, abgöttisch. C.

Modloslužebnictví, n. = modloslužba.

Modloslužebník, a, m. Bilderdiener, Abgötter, m. V.

Modloslužebnosť, i, f. = modloslužba. V.

Modloslužebný, abgöttisch. Jg.

Modlotvorný = modloslužebník. 1404.

Modlovati, modeln. **co:** svátosť. Kon.

Modložertva, y, f. = modlina. Šš. Zj. 372.

Modložertvina, y, f. = modlina. Šš. Sk. 247.

Modní zboží, zpráva, list, obraz, barva, vkus, oděv, klobouk, šaty, síň, salon atd. Šp. Vz Moda. Modisch, Mode-.

Modnice, e, f., die Modewaarenhändlerin. Rk.

Modnictví, n., die Modesucht. Rk.

Modník, a, modníček, čka, m., der Modeherr.

Modř, i, f., modrá barva, das Blau. M. měděná, pruská, Jg., berlínská n. pruská, horská, indigová (indichová, Indigo, z modřilu, vz více v Kk. 256.), kobaltová n. ďaslková, královská, pařížská, saská, Nz., anglická, bremská, erlangská, flanderská, jindřichohradecká, mišeňská, na pečetidla, nerostová n. minerální, štampiliová, uhelná, ultramarinová, vápenná, železná, Kh., azurová, charpová, Techn., lučebná či chemická (chemischblau), blankytová, Us., alkalická, anilová, vz Prm. III. č. 3., 16. — **M.**, druh vína červeného: m. královská, světlá (u Mělníka), der Modersch (z modř). Jg.

Modrace, v obec. mluvě m. matrace.

Modráček, čka, m., vz Frč. 355., modrokrček, schwedisches Blaukehlchen, lusciola. Palliardi. Mý. Vz Modrák.

Modračka, y, f. = chrpa. Na Slov. Kom.

Modrák, a, **modráček,** čka, m., raroch, *pták,* falco cyanopus. — **M.,** u, m., modráček, čku, m., *chrpa,* centaurea cyanus, Kornblume. Kk. 166., Čl. 101., FB. 46. Vz Chrpa. Vyhlíží modrý jako modrák. Jg. — **M.,** *houba.* — **M.,** druh *hrachu.* Jg. — **M.,** motýl. Vz Frč. 181.

Modrálek, lku, m. Saphirquarz, Siderit. Mln.

Modralka, y, f., kov, Kobalt, m. Mns.

Modran, u, m., prussias. Rostl.

Modřany, dle Dolany, ves u Zbraslavi. Vz S. N., Tk. I. 618., II. 542., III. 654.

Modrásek, ska, m., motýl, der Adonis. Rk.

Modráše se = modrala se (duha). Kat.

Modrati, modrávati, blau werden, blauen, **komu.** Nos mu modrá. Kram. — **kde: na** celém těle modrá. Lk. — **čím:** zimou. — **od čeho:** pod okem od uhození. — **po čem:** po tom uhození ruka mu modrá. — **se:** Nebe se modrá. Us.

Modratý, modravý, bläulicht. Puchm.

Modrava, y, f., modrá barva, zmodralosť, die Bläue, blaue Farbe. M. těla. Cf. Černava.

Modravec, vce, m., Aquamarin, m. (kámen). Rk.

Modravka, y, f., sýkora modrá, die Blaumeise. Jg.

Modravosť, i, f., die bläuliche Farbe. Jg.

Modravý, bläulich. M. barva, oblaka, Jg., kyselina. Techn.

Modře (blau) něco barviti = na modro. Jg.

Modřec, drce, m., kámen modrý, Lazurstein, m. Jg.

Modřenec, nce, m. M. hroznatý, muscari racemosum, Traubenhyacinthe. Čl. 147. M. chocholatý, m. comosum; tenkokvětý, m. tenuiflorum; širolistý, m. botryoides. FB. 20.

Modřeniště, ě, n., blaues Feld, das Blau (ku př. nebe). Č.

Modřenka, y, f., trachelium. Rostl.

Modřeti, ěji, el, ení, blau werden. Jg.

Modrcha, y, m., Fitzer, Verwirrer, m. Us.

Modrchati = motrchati.

Modřice, e, f., *modřina,* ein blaues Mahl. Na Mor. Cbm. — **M.,** *Medritz,* mě. v Brněnsku. Vz S. N. — **M.,** Modrschitz, ves v Boleslavsku. — **M.,** delphinellum, čeleď některých ostrožek. Rostl.

Modřička, vz Modř.

Modřidlo, a, n., blaues Färbmittel. M. hlinité. Vz Prm. III. č. 16. M. ku prádlu, kamínky, Waschblau, n. Techn.

Modřil, u, m., indigofera tinctoria, Indigopflanze, f. Kk. 256.

Modřilka, y, f. Waschblau, n. Rk.

Modřín, u, m., strom, abies larix, Lerche, f., Lerchenbaum, m. Jg., vz S. N., KP. III. 308.; Kk., 99., 102., Čl. 162., FB. 5.

Modřina, y, f., ein blauer Fleck, das Blutmahl. M. od zbití. Jg. Zbil bo, až má m-ny na těle. Jg. — **M.,** *víno.* Vz Víno. — **M.,** modrá ssedlina v moči, Cyanurin.

Modřinka, y, f., parus caerulens, druh *sýkor.* M. sibiřská, p. cyanus. Frč. 354. Blaumeise. — **M.,** *malá modřina.* Ja. — **M.,** větší ožanka, myosotis palustris. Vld. list.

Modřínokam, u, m., versteinertes Lerchenholz, der Larizit. Rk.

Modřínový, Lerchenbaum-, Lerchen-. M. bonba, D., pryskyřice. Balb.

Modřiti, il, en, ení, modřívati, bläuen. — **co čím, kde s kým:** plátno, prádlo, modří n. modřičkou v neckách se služkou m. O modření papíru vz KP. I. 278.

Modřítko, a, n. Neublau, n. Dcb.

Modro, blau. Něco na modro barviti. Us. Z modra šedivý. D. Na modro ryby vařiti. Us. Do modra.

Modrobarvířství, n. Blaufärberei, f. Techn.

Modrobledý, blassblau. M. oči. Kom.

Modrobříšek, ška, m., der Blaufink. Rk.

Modrohlávek, vka, m., phalaena bombyx caeruleo-cephala, der Blankopf, bmyz. — **M.,** der Mandelspinner. Rk. — **M.,** vku, m., alleluja, jetel kyselý n. zaječí, der Sauerklee. — **M.,** šťovík větší, rumex acetosa, gemeiner Sauerampfer. Ja.

Modrohlavý, blauköpfig. Č.

Modrojasný, hellblau. Rk.

Modrokrček, čka, m., das Blaukehlchen, der Spiegelvogel. Rk.

Modrokvětý, mit blauen Blüthen.

Modrooček, čka, m., der Blauäugige, der Blauange. Rk.

Modroočko, a, n., druh zemčat.

Modrooký, blauäugig. M. děvče. Us.

Modrosmolina, y, f. Pittokal. Rk.

Modrosokol,, a, m., modrák, der Blaufuss. Ros.

Modrosť, i, f., das Blau, die Bläue. M. nebeská. V.

Modrosvětlý, lichtblau. C.

Modrošedivý, -šedý, blaugrau. V.

Modrošerý, blaugrau. Tb.

Modrota, y, f., die Bläue. Rk.

Modrovina, y, f., der Blaustoff. Presl.

Modrovoký, v obec. mluvě = modrooký.

Modrovous, a, m., der Blaubart. Rk.

Modruška, y, f., sýkora modrá, parus caerulens, die Blaumeise. Palliardi. Mý., Mus. VII.

Modrý; zastr. modr, a, o., blau. M. barva, fiala, kámen atd. Jg. M. víno. Vz Víno. Us. Jasně n. z jasna m., z šera m., z temna m. Jg. K modru vrchu. Rkk. M. jako chrpa. Us. M. nebe, obloha, vrch. Brt. Od modrého (i. e. kvítí t. j. chrpy) sedm neděl do nového (i. e. obilí). Na Želivsku. Sř. Modré barvy: indychová, blavá, lazurová, fialová, slívová, lavendulová, šmolková, blankytná. Mln. M. pondělek, na kterém buď po celý den nebo aspoň odpoledne se nepracuje. Vz Sl. N. — **od čeho:** od zbití, od ran. V. Modrá rána od bití. Sob. 165.

Modulace, e, f., z lat., přechod v hudbě z jednoho tonu do druhého. Rk. M. náhlá, zponenáhlá, obyčejná. Vz S. N. Die Modulation, der Uibergang einer Tonart zur andern.

Modulovati, moduliren. — **co:** tony.

Modus, vz Způsob.

Moedlau, něm., Medlov u Židlichovic na Mor.

Moedritz, Modřice u Brna.

Moegen, něm., překládá se a) *způsobem rozkazovacím.* Dokonalé vás učiň, ntvrď a upevni. Br. — 2) *Způsobem žádacím.* Rád bych zdráv byl. Rád bych to ze srdce uči-

ní. — 3) *Způsobem oznamovacím po slovech: kýž, kéž, ať, nechať.* Kýž to celý svět slyší. Nechť jest tak. Mk. Vz Kýž, Nechť.

Moesi-a, e, f., nynější Bulharsko a vých. částka Srbska. Vz S. N. — *Moesijský.* — *Moesiové.*

Mogador, u, m., druh likéru. Us.

Möglich, něm. So schnell als m., jakž n. co n. pokudž nejrychleji. Mk.

Mogontia-cum, ka, n., m. Vz Mohuč.

Moháč, e, m., mě. v Uhřích, Mohatsch. Jg. Vz S. N.

Mohamed, Mahomed, a, m. Vz S. N.

Mohan, a, m., řeka Main v Něm., Moenus. Vz S. N.

Mohbitosť, i, f. = hýbání, Regsamkeit, f. Nejlépe počištění života se stává m-stí a prací. Krab.

Mohbitý = mohvitý.

Mohelnice, e, f., ves v Bolesl.; mě. na Mor., Müglitz. Vz S. N. — *Mohelničan.* — *Mohelnický.*

Mohol, u, m., prach, drť, der Staub. 1707.

Moholný = mocný. Sardy město moholné, bohaté a rozkošem oddané. Šš. Zj. 375.

Mohoucí, mohúcí, der könnende; mächtige. Jaroslav jak orel letě, tvrdú ocel na mohúcech prsech. Rkk. 55.

Mohoucnosť, i, f. = moc, die Macht. Krok.

Mohoucný, mocný, mächtig. Jg.

Mohovitina, y, f., mohovité jmění, die Fahrnisse. Kom.

Mohovitosť, i, f., majetnosť, jmění, zámožnosť, mohutnosť, das Vermögen, Hab u. Gut, die Habschaft, Wohlhabenheit, Vermögensumstände. Jg. Málo míti na m-sti; daň, plat z m-sti. D. Osoby, o jichž m-sti byl konkurs vyhlášen. RGB. 1850. — **M.**, *movité n. pohybné jmění*, bewegliches Gut, Fahrnisse, das Mobiliarvermögen. Ziob.

Mohovitý, mohutný, zámožný, majetný, vermögend, vermöglich, reich, wohlhabend, bemittelt, begütert. Mohovitější (mocní). Kn. Slibujeme a máme jiného rukojmě místo toho nmrlého tak dobrého a mohovitého... k sobě přistaviti a podlé sebe zapsati. Tov. 96. M. panstvo, král, Rozml. Pctr. s Jul. 1520., měšťan, Vid. list., muž. D. — **M.** — *pohybný, movitý*, mohvitý, beweglich. Všecka mohovitá zboží. V. M. statek, V., zboží, Kom., věc, Brikc., jmění. D. Počátkem 17. stol. velmi často v tomto významu slova užívali. Bík.

Mohrdörfl, Míroveček u Mohelnice na Mor.

Mohren, Javorník u Svitavy na Mor.

Mohúcí = mohutný. Kat. 2935. Vz Mohoucí.

Mohuč, e, m., **Mohuc**, e, f., mě. Mainz (lat. Mogontium, Mogontiacum) v Německu. — *Mohučan*, a, m.; pl. -ně. — *Mohucký* (m. Mohučský, vz -ský). Vz S. N., Tk. I. 618., II. 542., III. 654.

Mohutněti, ěl, ění, mächtig heranwachsen. Dch.

Mohutnosť, i, f., *mocnosť, moc* něco učiniti, die Macht, das Vermögen. Jg. píše mohútnosť z mohoutnosť, ale nenvádí žádného příkladu, v kterém by se slova *mohoutnosť* užívalo. Vz Mohutný. K m-sti přijíti, D., jí nabyti. Má velikou m. Troj. — **M.**, *jmění, statek, mohovitosť*, das Vermögen, die Wohlhabenheit, die Vermöglichkeit. Jg. K m-sti přijíti. D. — **M.**, *v log.*, das Vermögen, facultas. M citící (Gefühls-), mluvicí (Sprach-), myslicí (Denk-), nazírací (Anschauungs-), obnovovací (Reproductions-), odtahovací (Abstractions-), představovací (Vorstellungs-), snažicí (Bestrebungs-), žádání (Begehrungs-). Hš.

Mohutný z mohutý, Mkl. B., 204., *lépe* než *mohútný*, *n* v příponě *-ný* jest vedlejší živel a mohlo by rovněž tak dobře býti mohutý, slovutý, jako máme tekutý, smrdutý, visutý, mrzutý, zdvibutý, kterážto slova mají vesměs *u* krátké. Mk. Cf. Mkl. B. 204. Mohutný, od moh-u a přípony -utný m. -ntý. Kt. Poněvadž o kvantitě rozhodují často příčiny fonetické, tedy nelze vlastně proti: ‚mohútnosť, mohútný, slovútný atd.' bojovati leč autoritou spisovatelů, tou však zde rozhodnouti jest nesnadno, poněvadž aspoň dle Jg. slovníku oba tvary stejně často se objevovaly: mohútnosť: Troj. (Jg.), D., mohntnosť: Troj. (Jg.), D., mohútný: Jel., Ráj., mohutný: Jel., Troj., Mand., C., Lom., D.; slovútný: V., Dal. (Jg.), Kom., Br.; slovutný: V., Dal. (Jg.), Br., Troj. (Jg.), Kron. mosk., Ziob. **M.** = *mocný, silný, statný*, vermöglich, mächtig. M. pán, Aqu., ustanovení, Troj., panství, Mand., kůň, C., správce, čin, vrah, umění, vojsko. Ráj. — **M.** *bohatý*, reich. M. muž, zámožný, D., Lom., V.

Mohutý, mohutný, mohovitý, mächtig. Rozml. Petr. s Jnl. 1520.

Mohvitý (zastr. **mohbitý**), mohovitý, movitý, pohybný, beweglich. M. zboží, V., statek, svršky, nábytek. D.

Mohyla, y, f., pahorek, Hügel, m.; nad hrobem nasypaná hromada, D., náhrobek ze země a z písku nasypaný, Brt., vysoký ze země nasypaný hrob památní u Poláků a u Rusův, Grabhügel, m. Rk. M., homila, homola, sopka, vlčí kopec, želník. Vz S. N. a KP. I. 98.

Mohyick, ika, m., der Aaskäfer, silpha. Jg.

Mohýlík, n, m., hřbitov; jm. přívrší u Hořice. Jg.

Mohylník, a, m., orel křiklavý, Schreiadler, m., aquila naevia. Palliardi. Mý.

Mohžditi, vz Hmožditi.

Moch, u, m. = mech. Na Slov.

Mochanina, y, f., motlanina, jisté jídlo. Aqu.

Mochna, y, f., rus., rostl. růžovitá. M. potentilla, Fünffingerkraut, n. Kk. 250., Čl. 45., FB. 99. M. bílá (p. alba); jarní, p. verna; husí, p. anserina; krátkopňová, p. subacaulis; lehavá, p. inclinata; položená, p. supina; přímá, t. recta; prostřední, p. intermedia; stříbrná, p. argentea; tmavá, p. opaca; zlatá, p. aurea, Jg., plazivá či pětiprstka, p. reptans; rozprostřená, p. procumbens; nátržník, p. tormentilla; sedmilistá, p. heptaphylla; popelavá, p. cinerea; skalní, p. rupestris.

Mochňanka, y, f. Stachelbeere, f., na Slov.

Mochuovité rostliny, potentilleae, Fingerblättrige. Vz Kk. 250.

Mochodrž, e, f., zastr., hra na slepou bábu. Hns.

Mochomůrka, y, f., *lépe*: muchomůrka. Jg.

Mochov, a, m., ves v Kouřimsku; tam byly rybníky, jichž voda časem ovšem se blyštěla, odtud prý: Blyští se ti pod Mochovem i. e. jsi usmrkaný. Us. Kouř. Vz Tk. I. 409., II. 542., III. 182.

Mochyně, ě, f., physalis. — Židovská třešně, p. alkekengi. FB. 55.

Mój = můj.

Moje, i. e. žena, vz Můj.

Mojemu m. mému. Vz Můj.

Mojich m. mých, vz Můj.

Mojim m. mým, vz Můj.

Mojvín či **Ojvín**, a, m., ves v Čech. Tk. II. 241.

Mojžíš, e, m., nyní také píší Mojžiš. Moses. Stojí jako prkenný M. Vz Hloupý. Jg., Č. Držeti s Mojžíšem (= dělati co možného). Č. — *Mojžíšův*. Mojžíšovy knihy. Br.

Mok, u, m., *tekutina jako voda* atd., Flüssigkeit, f., das Nass. Mokem na jich huby lel. Troj. Kde řeka m. svůj valí. Ráj. Z hroznů mok. Ráj. — **M.** = *močení* ku př. lnu, konopí, die Röste. Sládek ječmen z moku do humna dá. Kram. — **M.**, *tinktura*, Tinktur. M. sazový, cukrový. Techn. 234.

Mokárna, y, f., likérna, Liqueurfabrik, f. Techn.

Mokerec, rce, m. = moč. Na Slov. Harn., m. Plk.

Mokern, Mokrá v prus. Slezsku.

Mokka, y, f., mě. při moři v Arabii, odkud výborná káva. Rk.

Moklec, klce, m., lenticus, rostl. Rozk.

Moklina, y, f., die Nassgalle, nasser Ort im Felde. Rk. Vz Mokřin.

Moklosť, i, f. = mokrosť. Jg.

Moklý, vlhký, feucht, nass. St. skl. II. 165.

Moknouti, knul a kl, ut, utí = mokrým se stávati, vlhnouti, nass werden, V.; měknouti weichen, eingeweicht sein. Jg. — **abs.** Oni mokli co doch. Kom. Len mokne. Us. — **čím**: zmokli jsme deštěm. Jg. — **komu od čeho**: Mokne mi kožich od té husté mlhy. Sych. — **v čem**: v slzách m., L., ve vodě.

Mokrá, e, f., u Opočna ve Hradecku. Tk. III. 55. — **M.**, jm. louky u Dalečína na Mor. Km.

Mokřad, i, f., **mokřada**, y, f. = mokřina.

Mokřák, u, m., Sumpfmoos, n. Č.

Mokravý, nass, M. rok. Us. Petrov. Dch.

Mokře, nass, adv. Us.

Mokřec, krce, m., der Phlegmatiker, zastr. Ms.

Mokřetí, el, ení, nass werden.

Mokřín, u, m., mokřina. Wassergalle, f. Us. Kouř.

Mokřina, y, f., mokré místo v poli atd., temenec, Wasser-, Nassgalle, f., nasser Fleck, Bruch, m. Ovce na vršitá místa a ne do hlubokých mokřin bnátl. Puch. — Kon., Zlob., Ráj.

Mokřinky, pl., f., jm. polí u Palonína na Mor. Km.

Mokřiště, ě, n., ein nasser Ort, Fleck (im Felde). Dch.

Mokřiti, mokři, -kře, (íc), il, en, ení; mokřívati, nass machen, netzen. V. **co**: šat, zemi. — **co čím kde**: šat vodou v neckách m. — **kam**: **na** stěnu = scáti, močiti, pisen. Č.

Mokřítko, a, n. Benetzer, m. (Apparat). Dch.

Mokro, vz Mokrý. — **M.**, a, n. = *mokrosť*. V. Dnes je m. D. Ležíme v mokru. Berg.

Mokropsy, dle Dolany, ves u Zbraslavi. Tk. I. 618., III. 121.

Mokrosť, i, f., die Nässe. Míti vláhu a m.; m. vytáhnouti. V. **M.** vodnatá v oku, Sedl., vlačitá (lepkosť). Ja.

Mokrota, y, f. = mokrosť. 1572.

Mokrovlasý, nasshaarig.

Mokrovousy, dle Dolany, bývalá tvrz v Královéhrad. Vz. S. N.

Mokrsko, a, n., ves u Knína. Tk. III. 121.

Mokruška, y, f., tetanocera, hmyz. Krok.

Mokrý; mokr, a, o; *kompar.* mokřejší; nass. M. zem, pole, šat atd. Mokré a suté věci měřiti. Br. M. jako hnůj, Č., jako myš, Pk., jako doch. Lb. Bratr z mokré čtvrti; Probošt z mokrého pole; mokrý tovaryš. Vz Opilství. V., Smrž., Kom., Č. Suchý marec, mokrý máj, bude humno jako háj. Na Slov. Suchý březen mokrý máj, bude ve stodole ráj. Vz Březen, Máj. Jako mokrá káně (chodí). Jg. Skrz na skrz m. D. Mokrá cesta, vz Cesta. Mokrý deště se nebojí. Vz Zlý. Lb. — **čím**: krví jsa mokr. Jel. — **na co**: Je až na tělo mokrý. Šm.

Mokrýš, e, m., slezinník, chrysosplenium. M. střídavý, cb. alternifolium; stříčnolistý, ch. oppositifolium. FB. 97.

Mokva, y, f., lenosť, Faulenzerei, f. Na Slov. Bern.

Mokvan, a, m., lenoch, der Faulenzer. Na Slov.

Mokvanka, y, f., lenoška, die Faulenzerin. Na Slov.

Mokvar, u, m., bahniště, Nassgalle, f. Us.

Mokvati, mokvávati, nässen, nass sein. V. Oko mokvá; kámen, neduh mokvá. Us. — **čím**: rána mokvá hnisem.

Mokvavý, co mokvá, nässend. M. pole. Us. Petrov. Dch.

Mol, e, m. (nov. mol, a, m., v Klat. mola, y, f.), z ml v ml-íti. Vz Gb. Hl. 146. Moli (tineidae) lítají v noci a sežírají vlněné látky a kožešiny. Pt. Die Motte, Schabe. Vz *Hmyz*. *M. šatní* (tinea sarcitella), kožešnický (t. pellionella), čalounický (t. tapetzella). S. N., Frč. 176. M. obilní (tinea granella), housenka mole voskovního (t. cerella). Vz S. N. M. spižírní, t. lacteella. Vz více v Frč. 175., 176. Sežraní od molů. D. Molové šaty, molící knihy bryzou. Kom. Kosatec mezi šaty do truhel vložený zachovává je od molů a kazů. Byl. Kožichy byly vyneseny, aby jich molové nesnědli. Svěd. 1569. Roucho vaše od molů jest pokaženo. Mel. Jak. 5. 2. Proti molům v kobercích: položí se přes koberce mokré sukno a žehlí se. Prm. M. v drahém rouše, žívá ryba na suše, vlk mezi kozami, žák mezi pannami, kozel v zahradě, Němec v české radě, můž tomu každý rozuměti, že ty věci bez škody nemohou býti. Prov., Jg. Trn v noze a myš v stoze, moucha v jiše a mol v drahém rouše. Rým. Před moli je ten poklad bezpečný. Smil v. 1455. — **M.**,

červ v úlech, voskový, die Wachsmilbe. — M. *ovocný*. — M. *ve vlně*; *moučni*, Mehlwurm. D., V. M. hroznový, der Sauerwurm, Heuwurm, Šk. — M., *červotoč*, Holzwurm. Berg. — M. *hlavy n. ve vlasech*, osutina na hlavě, prašivosť, Kopfgrind. M. *suchý* = hupty, tinea miliaris; mol *mokrý*, tinea favosa, nasser Kopfgrind. Sal., Ras. — M. *hřivní*, podobný neduh koňský, die Mähnenfäule. Ja. — M. *ocasní* (též neduh koňský), der Rattenschwanz. Ja. — M. *vinný*, *pivný* n. *molek* = *pijan*, *piják*, ein Saufbold, Trunkenbold. Br. Na mol opilý, spitý. Jg. Opilý jak mol. Na Mor. — M. *dvorský*, Hofschranze, m. — M., *trápení*, nagender Kummer, Wurm, Gewissensbisse, m. Jg. Každý má svého mola. L.

Mola, y, f. = modla, Götze, m.; račí doupě, Krebsloch, n. Na Slov.

Molák, a, m., někde = ponrava. Us

Molanka, pl., n., jm. polí. Mor.

Molasa, y, f., hornina, die Molasse. Presl.

Molásati = oblo požírati, gierig fressen. — **co**: koláč; kráva jetel molásá. Us. Poličan.

Molatá, kolatá se, praví se o tom, kdo chodě se potácí. V Opav. Pk.

Moldánky, varhánky, multánky, na Slov. **multánky**, pl., f., nástroj hudební z píšťal složený, eine mehrflötige Rohrpfeife, Mundorgel. Skládá se z 5, 7 a více spojených rourek nestejně dlouhých, jež na spodním konci zadělány jsou. Má-li se na nich hráti, položí se k ústům, smýká se jimi na příč po dolejším pysku tak, aby proud dechový rourku po rource zasahoval. Rourky jsou buď z kovu buď z dutého rákosu n. z brků. Zvuk jejich je dosti líbezný a lze na nich prostonárodní nápěvy dobře zapískati. Týž nástroj slul u Řeků syrinx. Vynalezl prý jej Pan (Panova píšťala); s ním se vyobrazuje. KB. 313. Vz S. N. M. nadýmať a hráti na ně. L., Č. Moldánky spustiti, natabovati = začíti plakati. Sych., Šm., Kts. Hraje na m-ky = pláče. Lb. — M., *dudy s velikým pytlíkem a malou píšťalou*, eine Art Sackpfeife. D.

Moldau, něm., řeka Vltava; jm. místa: Vltavice v Plzeňsku. S. N.

Moldava, y, f., *země* Multany, die Moldau. Vz S. N. — M., *řeka* v Čech., *lépe*: Vltava, die Moldau. Us., Jg. — *Moldavan*, a, m. — *Moldavanka*, y, f. — *Moldavský*, Moldauer. Jg.

Moldon, moldoun, u, m., pol. multan, na Slov. moldon, něm. Moltum, Multun, střlat. multeda, angl. mould; fr. molleton, cf. lat. mollis, Jg., Mz. 256., hustá látka vlněná, měkká. D., Rk.

Moldounka, y, f., sukně z moldonu (moldounu). Ein Moltunrock. Mřk.

Molek, lka, *moleček*, *molček*, ečka, m. *malý mol*, kleine Motte. — M., *opilec*, Säufer, m. Vinný, V., pivný m. Jg., Č. Pivný m. nerád pije piva, než jí je. Jg., Lb. Vz Opilec, Opilství.

Molekularní, Molekular-. M. síla. S. N., KP. II. 9.

Molekule, í, pl., f., z lat., nejmenší částky hmoty, jinak *atomy* zvané aneb i skupení takových atomů. S. N., KP. II. 9. Atome.

Molík, a, m., malý mol zvl. v knihách, die Büchermotte. Molíci knihy hryzou Kom.

Molitva, y, f., zastr. = modlitba. Št.

Moll, z lat. mollis, měkký, druh tonu. — M., u, m. = Moldon.

Mollusca, lat. = měkkýši.

Molnatý, plný molů, mottig, schabig. Bern.

Molo, it. z lat., hráz kamenná v přístavu, der Damm. Rk.

Molobrvka, y, f, microloma. Rostl.

Moloch, a, m., modla Ammonských a Moabských, v jejíž podobě ctili sílu přírody rušící opět to, co bylo utvořeno a jíž obětovali lidi, zvláště děti. Vz S. N.

Molossové žili v střední části Epiru. Vz S. N.

Molossus, moloss, u, m., stopa veršová: — — —, loudání, skákávám.

Molovatěti, ěl, ění, schabig werden. Roucho zmolovatělo. Br.

Molovatý, molovitý, plný molů, schabig, mottig; m. kůže; 2. na způsob molů, mottenartig. Molovatí tvorové. Um. les. — Kůň molovitý. Ja.

Molovina, y, f., der Mottenfrass. Rk.

Molovitý = molovatý.

Molový, Motten.- M. víno; neduh, die Mähnenfäule, der Rattenschwanz; bylina, das Schabenkraut. D. Vz Mol. M. koření (rýnský kvítek, mládeneček), das Rheinblümlein. C.

Molto, it. z lat., velmi silně; m. allegro, velmi rychle; m. andante, v. zvolna. Rk.

Molvice, Mollwitz, ves u Vratislavi. S. N.

Molybden, u, m., žestík, prvek kovový; jest kov bílý, téměř stříbrolesklý, tvrdší topasu. Molybdän. Vz více v S. N. a Šfk. 296.

Molybdenan, u, m. M. ammonatý. Vz Šfk. 297.

Moment, u, m., z lat., rozhodný okamžik, doba, der Augenblick, der Zeitpunkt; pouhá doba, Hš.; důležitosť, příčina, Grund. V mechanice ocenění účinku sil při nějakém stroji v jistých okolnostech působících. M. pohybu, lenosti. Vz S. N.

Momentanní, okamžitý, momentan, augenblicklich, plötzlich.

Momordika, y, f., momordica, der Balsamapfel. Rostl.

Monaco, a, n., knížectví východ. od Nizzy. Vz S. N.

Monadelfia, e, f., jednobratrstvo rostlin. Vz S. N.

Monandria, e, f., jednomužstvo rostlin. Vz S. N.

Monarcha, y, m., dle *Despota*; **monarch**, a, m., z řec., samovládce. Der Monarch, Selbstherrscher. V.

Monarchický, monarchisch

Monarchie, e. f., z řec., samovláda, die Monarchie, V., Kom., Br.; monarchijský, monarchický, monarchisch.

Monastýr, u, m., z lat. monasterium, srb., klášter. KB. Das Kloster.

Monda, y, f., Monika. Us. Prk.

Mon Dieu (fr., môn dyé), můj Bože! Rk.

Mongol, a, m. Mongolové, národ v střední Asii. Die Mongolen. — *Mongolský*. Vz S. N.

Moniteur (fr., monytér), napomínatel Rk.

Mönitz, něm., Měnín u Židlochovic na Mor.

Monocotyledoneae. Rostliny. Vz S. N., Kk. 13., 68.

Monoecia, jednodomstvo rostlin. Vz S. N.

Monogamie, e, f., jednomanželstvo, spojení muže s jediuou ženou; v botan. u rostlin, které mají obojaký jednoduchý květ o jediném pestíku. S. N.

Monografie, e, f., z řec., pojednání n. spis zvláštní; popsání jednotlivého místa. Rk.

Monogram, u, m., jménoznak, jest jednotlivé písmeno aneb i více stažených začátečných písmen nějakého jména při podpisech, na mincích, uměleckých dílech atd. Vz S. N.

Monochord, u, m., řec., jednostrunník. Vz S. N., KP. II. 282.

Monochrom, u, m., řec., malba jednou barvou provedená. Vz S. N.

Monokol-on, a, n., z řec., stejno-, tožverší, Rk., báseň složená z veršů jednoho druhu ku př. ze samých hexametrů. S. N. Vz Zk Ml. II. 199., Šš. 27.

Monolog, u, m., z řec., samomluva, Km., když jediná osoba na jevišti jest a tam mluví. Allein-, Selbstgespräch, n.

Monometr, u, m., z řec., jednoměr, jednoměřl, verš jednočlený. Vz Zk. Ml. II. 188; Šš. 16.

Monopodie, e, f., z řec., jednostopí, čili-li ve verši jedna stopa takt n. míru (u daktylů, choriambů, ioniků). Vz Dipodie. Zk. Ml. II. 188., Šš. 15.

Monopol, u, m., z řec., samoobchod, samotržba (a sice: samokup, samoprodej). Nz. Výsada samoobchodu (že sám jediný smí něco prodávati n. kupovati ku př. monopol tabáku, soli). Vz více v S. N. Alleinhandel, -verkauf, m.

Monostrof-on, a, n., z řec., báseň se stejnými strofami. Rk.

Monotheism-us, u, m., z řec., víra v jediného Boha a to netoliko živého než i osobného. Vz S. N.

Monotheist, a, m., vyznavač jednoho Boha. Rk. Vz více v S. N.

Monotonie, e, f., z řec., stejnotonnosť, zpěv jednotvárný n. v týchž tonech se pohybující. — *Monotonní, monotonický*, jednotvárný (ve zpěvu).

Monroeova zásada jest zásada, již přijal okolo r. 1823. praesident severoamer. spojených států Monroe, že se musí všechen vliv europských států v Americe zameziti. Rk.

Monseigneur (fr., mon séňér), milostivý pane. Rk.

Monsieur (fr., mosjé), pán; pl. messieurs (mesjé).

Monstrance, e, f. (-cí), z lat., nádoba, v níž se u katolíků velebná svátosť chová. Jg. Vz S. N.

Monstre (angl. z lat. *monstrum*), něco ohromného, velikého; m. meeting, m. petition (žádosť o velikém množství podpisův), m. process (ohromná pře právní). Rk.

Monstr-um, a, n., lat., potvora, netvor. Rk. Vz S. N.

Munsuny, pl., m., dva větry (severovýchodní a jihovýchodní) v indickém moři. Vz KP. III. 362.

Mont (fr., mon), z lat., hora. Rk.

Montanistický, hornický. Vz Mont. Rk.

Montblanc (fr., monblank), a, m., bílá hora v Alpách. Rk. Vz S. N.

Montura, y, f.; **montur**, u. m. (fr., montýr), vojenský oděv. J. tr. — **Montirovati**, opatřiti oděvem, zbraní atd. Vz více v S. N.

Monument, u, m., lat., památka, pomník. *Monumentální*: pomníkový.

Mops, **mnplík**, a, m., odrůda psů. Vz S. N.

Mor, u, m. od mr (mř-íti, vz *r* v *or*). M. či morová rána sluje každá záhubná daleko rozšířená epidemická choroba. Vz více v S. N. Die Pest, Seuche, Pestilenz. Jg. Morní čas, nakažení, morová rána. V. M. na lidi i na dobytek. Kram. Obyčejně *mor* o lidech, *pád* o dobytku se praví. Jg. Mor dobytka, die Viehseuche. Dch. M. na skot spadne. Alx. Tu valný m. bývá na lidech. Br. Uvázání, odpor i půhon k odporu zdvihli pro mor. Nál. 216. Přišel mezi ně m. Har. V mor mříti. Jel. M. v zemi, po vší zemi, v městě. V. Čas moru. D. Morem raniti, poraziti koho. Br. Už jsem tam nebyl od kočičího moru, od vlčího moru (vz Dávno, Nikdy). Č. — Kat. 2809. O moru v Čechách a na Mor. vz Tk. II. 542., Žer. Záp. II. 186. — **M.** *ovčí* = *božec, náhlec, střelec*, die Schafpest. Ja. — **M.** *psí*, die Hundseuche, Staupe = nákaza, ozhřivosť. Ja. M. mezi psy. Us.

Mór, u, m., rus. mor, pol. móra, něm. Mohr, z fr. moire, vlas. moerro, špan. muér, druh hedvábné tkaniny. M. s vodou, bez vody, zlatý a stříbrný, hladký a květovaný. Jg.

Mora, y, f. = můra, která lidi dusí. Vz Můra. Kda. I. 247.

Mořák, a, m., pelamis, had. Krok.

Morák, a, m., na Mor. a na Slov. = *krocan*. Brt. Vz Krocan. — **M.**, *candát*, mořský okoun, Seebörs, m. Us. — **M.**, moran, mourovatý pes, graugestreift. Us., Jg.

Moralisovati, z lat., mravná naučení dávati. S. N.

Moralista, y, m., dle ,Despota,' z lat., mravokárce, učitel n. soudce mravův. Der Moralist, Sittenrichter, Tugendlehrer. — **Moralita**, y, f., mravnosť. Die Moralität, Sittlichkeit, sittliches Betragen. — **Morálka**, y, f., naučení mravné n. o mravích, mravověda, mravouka. Die Moral, Sitten-, Pflichten-, Tugendlehre. Vz S. N. — **Morální**, mravní. Moralisch (sittlich, tugendhaft). M. osoba (hromadná). S. N. — **Moralnosť**, i, f., z lat., mravnosť. Moralita.

Morán, u, m. = hřbitov, Kirchhof, m. Us. v Meziříčí na Mor. Chmel.

Moran, u, m., **moraň**, č, f., pavlač v chlévě. Us. Vz Moraně. — **M.**, a, m., vz Morák.

Morana, y, f., bohyně smrti starých Slovanův. M., Morena, nyní Mořena, na Mor. Mařena, pol. Marzana, Gl., od koř. mr (mříti, mařiti, mořiti, lat. mori, mors), znamená bytosť mařící, usmrcující, smrť. Kořinek. Po půti vsiej z Vesny po Moranu = od mládí až do smrti. Rkk. 8. Mořena jej sýpáše v noc črnu. Rkk. 23. Vz více o Moraně v Gl. 158.—160., v S. N. a v Mtc. 1876. 59. (Brandl). Vz Mříti. Fk. 148.

Moráně, morháně, č, moránі, n., paianda v chlévě a konírně, na které děvečky a pacholci spávají. Us. Ptr., Marek.

Mořanín, a, m., obyvatel mořský, der Meerbewohner. Č.

Mořanka, y, f., vz Mořena.

Moráš, a, m. = morouš.

Moratori-um, a, n., lat., přiročí, Stillstand, m. Er.

Moratý, mourovatý, graugestreift. Moratá kočka, kráva. Č.

Morava, y, f., a) *země* (Moravy, v Moravách. Šf.). Říká se: na Moravě (*ale*: v Čechách), na Moravu (*ale*: do Čech). Do M-vy bylo by do *řeky* Moravy a v Moravě by bylo v *řece* Moravě. Hš. Mähren, n. — *b) Řeka α)* na Moravě, March, *β)* v Srbskn. — Vz více v S. N. V. 454.—475.

Moravan, a, m., pl. -né; **Moravec**, vce, m., na Slov. **Moravčan**, zastr. **Moravčík**, Jg., der Mährer. — *Moravanka*, *Moravka*, y, f., die Mährerin.

Moravany, dle Dolany, místo v Brněnsku, Morbes, a v Pardubsku: Moravan. Vz Tk. I. 430., III. 654.

Moravčina, y, f., die mährische Sprache. Jg.

Moraveč, ves u Pelhřimova. Tk. III. 654.

Moravice, e, f., ves v rak. Slezsku. Vz S. N.

Moravjáci od Věrovan k Brodkn na Mor. Kda.

Moravka, y, f. Vz Víno. — **M.**, ves v Těšínsku. S. N. — **M.**, vz Moravan. — *M-ky*, druh sviv.

Moravský, Mährisch. Moravské Budějovice. Obyvatelé markr. moravského za cizozemce se nepokládají. V. M. pole. Vz S. N.

Morbes, něm., vz Moravany.

Morcovati = mordovati. Na Slov.

Morčáci, vodní ptáci z čeledi kachen. *Morčák* veliký, mergus merganser; m. malý, m. serrator; bílý, m. albellus. S. N., Frč. 343.

Morče, ete, n., pl. morčata, cavia cobaya, Meerschwein, n., mořské prasátko. Vz S. N., Frč. 386. — 2. Mladá morka, krůta. Na Mor.

Morčí, moráčí, od morky, Truthenne-, Truthühner-. M. vejce (mor.), krk, maso. Zloh.

Morčička, y, f., vz Morka.

Mord, u, m., cf. něm. Mord, lat. mors, řec. μόρος, čes. mor, mru; zabití, vražda, der Mord, Todtschlag. M. spáchati; m-du se dopustiti, V.; m-dy provozovati. Háj. Vida svých Mirmidonů mord (že v bitvě padali). Troj. Vz Rb. str. 268.

Mordéř, mordýř, e, na Slov. mordár, a, m., vrah, vražedník, der Mörder, Todtschläger. Vz Mord. M. tajný, zrádný. V. Vz Vrah.

Mordeřiti, il, ení, Mörder sein. Bern.

Mordéřka, y, f., mordýřka, vražedlnice, die Mörderin. Háj., Rd. zv.

Mordéřský, mörderisch. M. ukrutnosť.

Mordéřství, n., mord, der Mord, das Morden. Plk.

Mordio, z fr. mon dieu, můj Bože. Rk.

Mordovačka, y, f., těžká práce, schwere Arbeit, Rackerei, f. Jg.

Mordovati, zamordovati, morden, tödten; vz Mord. — **koho čím**: nožem. — **se** = trápiti se, plagen. Jg. Vz Vražditi, zabiti, života zbaviti, o hrdlo připraviti. Jg.

Mordovník, u, m., šalamounek, zlý mníšek, napellus, druh oměje, aconitum. FB. 71.

Mordýř, vz Mordéř.

Moře, e, n., m. morjo, lit. mares, lat. mare, goth. marei, něm. das Meer. Schl. M. slove vůbec celá souvislá sponsta vody, která se všech stran pevninu zemskou obkličuje, pokrývajíc více než ⅔ celého povrchu země. Moře slovou také některá jezera zvl. větší (kaspické, mrtvé m.) S. N. *Pět hlavních dílů moře*: severní m. ledové, jižní m. ledové, ocean indický, atlantský a veliký (m. tiché). Pt., S. N. *M. okolo Europy*: severní m. ledové; západní ocean atlantský (moře baltické, německé n. severní, irské, viskajské, středozemské). *Středozemské zase*: tyrrhenské, adrijské n. jaderské n. siné, ionské, aegaejské, marmorské, černé, azovské. Tl. *M. v Americe*: m. ledové se zálivem beffinským (Baffin), atlantské se zálivy hůcnským (hudsonským), sv. Vavřince, mechickým a mořem karaibským; veliký ocean se zálivy panamským a kalifornským. Tl. *M. v Asii*: arabské (rudé, záliv adenský, záliv perský), jižní kytajské, sundské, handské, harafurské; *velikého oceanu části*: vých. kytajské, japanské, ochocké, Behringovo. Tl. *M. vnitřní*: jižní kytajské, ochocké, Behringovo, středozemní, německé, karaibské, arabské. Tl. Zdvihání se moře sluje: *příliv*, klesání: *odliv* (*přítok* — *odtok*. Us.). Ostré skaliny pod hladinou moře: *útesy*, *hřeby*, *hřbety*. Vyšší skála dále do moře sahající: *mys*, *kap*. Veliké části oceanu do země vnikající: *vnitřní moře*, *zálivy*, *golfy*; menší: *huby*, *boky*; json-li úzké a dlouhé: *choboty*. Spojení dvou moří mezi dvěma zeměmi: *úžina*, *průliv*; *kanal*, jest-li širší; *brána*, jest-li užší. Pt. M. vysoké, plné; nízké. Nz. Ledové n. půlnoční; červené n. rudé n. shnilé, mrtvé, polské, englické, hispanské, benátské, chvalinské, řecké, mělké, širé, vysoké, otevřené; hluboké (hohe See), veřejné, S. a Ž., pokojné, tiché, nebouřlivé, nepokojné, bouřlivé, zbouřené, zdvižené, pohnuté, vínobité, zkormoucené, zevřelé, větry nadúté, zehralé. V. Vlnění-se moře, silné narážení vln mořských na břehy. M. rozvíněné; vydnté. Pt. Hlubokosť moře, mělčiny na moři, svrchní hladina moře, hladina. V. Ohbí moře (zátoka mořská); odcházení, odstupování, ubývání moře (odtok), vystupování, vylévání, přibývání moře (přítok). Jg. Moře přibývá, ubývá. St. skl. Potopa, rozvodnění, vydutí moře. Ramenomoře. Hučení, jekot, zvuk, zvnění moře; bouře na moři (Seesturm), V., bitva na moři. Har. Dmutí m. (příliv a odliv), vz popis v S. N. II. O moři, o jeho březích, o měření hlonbky moře vz KP. III. 357. a násl. Plavba po moři, vláda na moři, vojsko na zemi i na moři (na suchu i na vodě), loupežník na moři. J. tr. M. se dnje, se čeří, D., se vztekà, Us.; m. jeèí a dnní, Pt., se dme a houří, se zbouřilo. Ler. Něco po moři dopraviti, do moře vyhoditi. J. tr. Škodu vzíti na moři. V. Po moři přijížděti, odjížděti, na moři nakládati, vykládati. Br. Na m. se pustiti, D., se vydati, dáti. Har. Plouti po moři; panství, obchod na moři. Nt. Pustiv se jako bez vesla na moře. Háj. Vz

Veslo. Nepouštěj se bez vesla na m. Jg., Lb. Vydal se jako nemudroch bez vesla na moře. Č. M. nevypiješ, Boha nepřevalíš. Do moře vody přilévati. V. Do lesa dříví nikdá nevoz a do moře vody nenos. Jg. Jakoby v moři ntonul (je ten tam, vz Zmizeni). Jg., Č. Jako by kámen do moře hodil (vřítil, uvrhl). Č. Mnl se mu m. do kolenů (věci snadnou). Smil. Brodíš jako v moře. Vz Odvážlivý. Lb. V moři vody hledáš. Bern. M. na kříž projížděti. D. Do m. řeky vpadají, padají. V. Plavci po moři se plaví. Kom. Za mořem (zámoří). D. Do m. písek sypati (vody přilévati). Vz Marný. Č. Kdo na moři býval, ten i strach vídal. Č. — **M.**, *veliká prostora vodou naplněná.* Z nevelikých potoků veliké a široké moře bylo. Bart. Voda z břehů vystoupila a krajinu v moře proměnila. Us. — **M.** *vzhledem k nepokoji, velikosti a jiným vlastnostem jeho,* das Meer. Bouřlivé m. světa toho. Br. V modlářském moři tonouti. V. V moři nešlechetností utonul. Us. — **M.** *sargassové,* prostory moře atlantského chaluhami pokryté. Vz Kk. 82.

Morea, e, f., poloostrov v Řecku, Peloponnes. Vz S. N.

Morein, něm., Mouřinov v Brněnsku. Pl.

Morek, rku, m., z něm. das Mark, tuk, čížek, mozek v kostech, špik, Jg.; lýk, čís., Pt.; čížek, tuk, v hřbetnici: mícha, v bylinách: dřeň, střen, stržeň, duše, jádro, puka. Šp. Vz *Čížek, Čís.*

Mořemalba, y, f., *lépe:* malby mořské. Km.

Mořena, y, f., bohyně smrti a zimy; smrť. Proti Mořeně není kořene, Jg. (a proti smrti není lékn). Č. Vz Morana. — **M.** *barvířská* či brotec, Färberröthe, Krapp, rubia tinctorum, rostl. a její kořen. Stupník na m-u, die Krappstampfe. Techn. Vz Šfk. 584., Kk. 169., KP. III. 266.

Moření, n., das Foltern, Plagen; na Mor. také: hryzení, ujímání, das Grimmen. D.

Mořenovina, y, f., das Krapproth. Presl.

Mořenovité rostl., rubiaceae, röthenartige Pflanzen. Vz Kk. 168.

Mořeplav, u, m., die Seefahrt. Šf.

Mořeplavec, vce, m., der Seefahrer. Dch. Biancof. 54.

Mores, u, m., lat., způsob, zdvořilosť, Artigkeit, Höflichkeit, f. Nemáš moresu; žádného m-su nezná. Na Slov. Aby se moresum naučil. Reš. M-sy, pl., na Mor. — *Moresný* = zvedený, zdvořilý, mravný, artig, höflich. Na Slov. a na Mor. — V Čechách toliko v obec. mluvě: Naučím tě mores. Jg.

Mořevládce, e, m., der Meerbeherrscher. Rk.

Morfe-us, a, m., v bájesloví řeckém bůh snů. Vz S. N.

Morfin, u, m. či **morfi-um,** a, n., jest alkaloid obsažený v opiu. Vz S. N. a Šfk. 624., Kk. 211.

Morfologie, e, f., řec., tvarosloví, -zpyt, jest nauka o přirozených tvarech přírodnin, vz S. N., jest nauka o vnějším tvaru rostlin a částí jejich. Kk. 1.

Morganatické manželství, manželství na levou ruku (když některý panovník pojme manželku nižšího stavu). Rk.

Morchov, u, m., dlouhý člunek, ein langer Nachen. D.

Mořicí, čím se moří, Aetz-, Beiz-. M. fermeš. Aetzfirniss, m. Plk.

Mořičko, a, n., malé moře, das Meerchen.

Mořidlo, a, n., die Beize, das Beizmittel. M-y slovou v barvířství soli kovové sloužící k upevňování barviv přimětných či adjektivních na tkaninách. M. bezbarvá a barevná. Vz S. N. a Šfk. 603. — **M.**, *trapidlo,* die Plage. Vzal jsem si sirotka, mám m. Us. Chotič.

Mořihad, vz Nohonn.

Mořil, a, m., Plagegeist. Rk.

Mořina, y, f., ves u Karlštejna. Tk. III. 654.

Mořinka, y, f., ves u Karlštejna. Tk. III. 654.

Morion, u, m., černý, neprůhledný krystal. Bř. 42., KP. III. 195.

Morisonské či **Morisonovy pilulky** (od Morisona), nejsilnější projímavý lék. Vz S. N.

Mořiti, moř, -ře (ic), il, en, ení; mořívati, z koř. mr (ve mříti) — mor — mořiti. Gb. Hl. 146. M., usmrcovati, tödten, umbringen; trápiti, soužiti, plagen, kränken; močiti, beizen, ätzen. Jg. — **co, koho:** červy, škrkavky. Byl. Lidí více hrdlo moří, než ostrý meč. L. Nepřátelství m. V. Mračná mysl ho moří. Sych. Hmyz jej moří. Us. Týž zápis král vyzdvihnje, moří (maří), kazí a v nic obrací. Bart. 304. 23. Zápisy moříme, kazíme a v nic obracujeme, erklären für ungültig. Vl. zř. 469. Již se věrné ruky moří, die Cessionen werden ungültig. Půh. olm. 1475. M. hlínu (mlchati ji s prachem, aby nebyla příliš mazavá. V hrnčířství). Us. Dch. — **co, kde:** zvěřinu v hrnci. Us. — **co čím.** Drak samým dýcháním, basilišek hleděním moří. Kom. Bujnosť ostrým dojímáním m. Kom. Někoho hladem, Us., sebe péčí, V., prádlo lúhem m. Sych. — **co k čemu:** rtuť k prachům m. a připravovati. Vys. — Mořil ho s bratrem **bez** příčiny **proti** vůli otcově **až do** večera, **aby** se pomstil. Us.

Mořivka, y, f., mořivá nemoc. Die Abzehrung. Nej.

Mořivosť, i, f. = mořivka. Bern.

Mořivý, *co moří, žravý,* tödtend, verzehrend. M. zimnice, V., bolesť. Mns. — **M.**, *trapivý,* plagend, quälend. — **M.**, beizend. Jg.

Mork, u, m., šp. z něm. Mark, vz Čís. Mozk v hnátech. Cern.

Morka, y, f., moratá (mourovatá, černě žíhaná) kráva, Us.; krůta na Mor., Brt.; morče; racek; pes, der Mops. Jg.

Mořkov, a, m., Murk, ves v Přerovsku. Mus.

Morkovice, dle Budějovice, ves u Kroměříže na Mor. Pl.

Mořkovjané ve Valašsku na Mor. Kda.

Morkový. Mark-, markig. M. knedlíky, kned. s morkem. Morková kosť, tuková. Vz Morek.

Morláci, Morlakové, Morlaši, čeleď jihoslovanská v Dalmacii. — *Morlacký.* Vz S. N.

Mormoni, náboženská sekta v sev. Americe. Vz. S. N.

Morna, y, f., umrlčí komora, dio Todtenkammer. Kram. — **M.**, *podzemní sklep n. díra*, do kteréž ve starých hradech zločince vmítali a hladem mořili, das Burgverliess, dio Folterkammer. Jest tu zima jako v morně. Jg.

Mořňanka, y, f., thalassia. Rostl.

Morní, morný, co k moru se vztahuje, Pest-, pestilenzialisch. M. léto, Jel., povětří, pilulky, Us., čas, bolesť (hlíza), nemoc, nakažení, rána, neduh, zimnice, V., hlíza. Vus. Nenávidí jich, jako nakažení morní. V. Vz Morový.

Mořní = mořský, Meer-. M. vody. Stará pranost.

Mornice, e, f., das Pesthaus. D.

Moroň, ě, m. M. indický, ńalicore indica, ochechule. Vz Frč. 375.

Moroška, y, f. Jahoda m., chamaemorus, die Berghimbeere. Mus.

Morous, od mor v můra. M., morás, zastr. morůs, můra jako mužský duch n. obluda představená. V. Vz Kda I. 247. Der Alp, Unhold. — **M.**, z lat. morosus, mrzutý člověk, ein Murrkopf. To je morous! Us. — **M.**, *morovatý dobytek*, aschfärbiges Vieh. Koubl. Morousek, mourek, mourovatá kočka.

Morouský, verdriesslich. Us.

Moroutnosť, i, f., churavosť, die Schwächlichkeit; zsinalosť, umrlčí barva, die Todtenfarbe. D.; na Mor. mrzutosť, verdriessliche Laune. MM.

Moroutný, churavý, schwächlich. D. — **M.**, z černa modrý, zsinalý, umrlčí barvy, todtenfarbig, -blass. M. barva. Kom. — **M.**, na Mor. mrzutý, verdriesslich. MM.

Morovatý = moratý, vz Morka. M. kráva, kočka. Us. Fleckig, aschgrau. — **M. v pořekadle**: Platí jako m. (jako zbrklý, jako blázen). V Cbrudm. Kd.

Morovina, y, f., die Epidemie. Dch.

Morovka, y, f., mořská laštovka, Meerschwalbe, f. Us. u Čásl.

Morový, k moru se vztahující, Pest-, pestilenzialisch. M. boule, hlíza, D., jed, Kom., rána, V., nákaza, nakažení, Jád., povětří, zimnice. Ja. Na morovou ránu (Pest) umříti. D. Vz Morní.

Morsela, morsula, y, f.. tabulka cukrová, Morselle. Kom.

Mořskozvěří, adj., von Meerthieren. Presl.

Morský = morový. M. rána. Berg.

Mořský, k moři se vztahující. Meer-, See-. M. voda, zátoka, vlna, hrdina, kupectví, pěna (Meerschaum, nalezá se v kusech kulatých v Malé Asii, ve Špan. a na Mor. u Hrubšic. Vz více v Bř. 35.; KP. III. 11.), nemoc (vz S. N.), potvora, ryba, D., zběh (Korsar), Dch., přístav, břeh, vínobití, loupežník, bitva, gummi, V., týmonec (aestuaria), Reš., barva. Kom. Mořskou pěnou (kamenem) něco vyhladiti. V. M. přízrak (Gesicht), mapa, plavba, větry, útvar, úžina, brdlo, stočiště, hladina, obzor, oblasť (Gebiet), smršť (Hose), pobřeží, Nz., vz Námořský, úžina. M. rybářství, míle, sůl, loď, J. tr., náklad, Šp., Alpy, assekurace, lázeň, oko (jezero v Tatrách), S. N., tráva (Seegras; m. řasa), stěna, plavec. Us. Mořská pěna (Meerschaum) obsahuje vodu, kyselinu křemičitou a kysličník hořečnatý; mořská pěna na dýmky. Vz Steatit. Bř. — *V zoologii*: m. úhoř, jehla (ryba), ježek, hlemýžď, lev, mřenek, parma, rak, svině n. sviňka, štika, vlk (ryba), drozd, husa, orel, vlaštovice, jednorožec, kočka, kráva, tele, kůň, zajíc n. králík, Jg., panna, prasátko n. morče. Us. M. honsonky, aphrodytea. Mořská housenka obecná, aphrodite aculeata. Frč. 80. Mořský pavouk či krab pavoukový, maja squinado. Vz Frč. 110. Vz S. N. — *V botan.* M. jahody n. moruše, Maulbeere; cibule, squilla, Meerzwiebel, Kom.; kapusta, soldanella; tráva, fucus, Meergras; řetkev, křen, V.; višně, physalis angulata; vrba, agnus castus; zelí, crambe, Meerkohl. Kom. (Jg.).

Mortalita, y, f., z lat., smrtelnosť, úmor, Mortalität, Sterblichkeit, f. Rk.

Morulka, y, f. = meruňka. Na Slov.

Moruše, e, f., lépe než maruše, z lat. morus. Vz Mz. 257. M. jest ovoce morušně n. jahodníku. S. N. — **M.**, *morušový strom*, morušeň, jahodník, jahoda mořská. Šp. M. černá, červená, bílá. Jg., S. N., Čl. 123. Der Maulbeerbaum. Vz Kk. 59., 143., FB. 33.

Morušeň, šně, f., vz Morušе.

Morušnictví, n., die Maulbeerzucht. Šp.

Morušoví, n., mnoho moruší. Ja.

Morušový, Maulbeer-. M. list, strom, jahody, voda, fík. Jg. Morušovými listy bource krmiti. Šp.

Morva, y, morvoň, ě, f., fíkomorva, συκόμορος, překládá se obyč. moruší, ale moruše v písmě sv. se neobjevuje; jest to spíše fík aegyptský (také: divoký, planý, pošetilý, fantivý, jalový, nechutný, prázdný); roste v nížinách Palaestiny a v Aegyptě. Sš. L. 167., 180.

Morž, vz Mrž.

Mosa, y, f., řeka v Gallii.

Mosaický, mosaiky se týkající. M. dílo. Jg. Mosaik-, Musiv-.

Mosaika, y, f., mosaik, u, m., střlat. musivum, fr. mosaique. L. Mosaik, Musivarbeit. M., malování z malých kaménků skládané. Jg. Práce musivní, Nz., práce musivná, dílo vysazované (*lépe než*: vykládané). M. římská, kostková, florentská, hliněná, skleněná, dřevěná. Vz Prm. III., č. 7., č. 10. Vz více v S. N. a KP. III. 203.

Mosaikovati, mit Mosaik auslegen. Rk.

Mosaikový, Mosaik-. M. malba. Světoz.

Mosaism-us, u, m., Mojžíšovo n. židovské náboženství.

Mosaista, y, m., die ‚Despota', vykladač kaménky, vz Mosaika. Musivarbeiter, m.

Mosař, e, m., mosazník, Gelbgiesser, Messingschmied, m. 1496.

Mosaz, u, m., **mosaz**, i, f., z něm. Messing, m., (messinc) n. strněm. Masse (Metallklumpen), a to z lat. massa. Vz Mz. 60., Mkl. B. 318. a S. N. M., *slitina* (směs) mědi s cinkem. M. obecná n. žlutá (71·5% mědi a 28.5% cinku), červená n. tombak (84.5% mědi a 15·5% cinku). Vz Kov. Bř. 61., Vys., Pt. Vz více v S. N. a Štk. 330. Huť na m. D., Vys. M. tabulová, škrábaná, stáčková n. svinutá, Šp., bílá, bristolská, bubnová, cementová, hodinářská, kusová, lístovní, svinutá n. v kotoučích, zámečnická. Kh. Rez na mosazi. Kom.

Mosazák, u, m., plíšek ke hře. Messingstück, n. D.

Mosazárna, y, f., Messingfabrik, f.

Mosaznický, Gelbgiesser-. M. řemeslo. Bern.

Mosaznictví, n., Gelbgiesserei. Bern.

Mosazničiti, il, ení, Gelbgiesser sein. Jg.

Mosazník, a, m., vz Mosař.

Mosazný, z mosazu dělaný, Messing-, messingen. M. vrata, drát, ostřížky, ostružky, rejstřík, Jg., barva, plech, hnť (= hnť na mosaz). Vys. Zlatá termež na zboží mosazné. Vz Prm. III. č. 17. M. litina černolesklá. Vz Prm. III. č. 15.

Mosazová hnť, die Messinghütte. D.

Moses, Mojžíš.

Mosi = mnsl. Kat. 3382.

Mösitz, Mesitz, něm., Mezice u Litovle na Mor. LP.

Moskal, a, m., přezdívka Rusům, kterou jim dávají Poláci. Rk.

Moskara, y, f., hihio, hmyz. Krok.

Moskelle, něm., Moskov u Litovle. Pl.

Moskevský, vz Moskva.

Moskity, pl., f., ze špan. a to z lat. musca, obtížné mušky v střední a již. Americe. Rk. Vz S. N.

Moskováda, y, f., cukr hrubý. Vz Kk. 107.

Moskva, y, f., druhé hl. mě. v Rusku. Moskau. M. shořela od grošové svíčky. Pk. Vz více v S. N. — **Moskvan**, a, m., pl. -né, der Moskauer. — *Moskvanka*, y, f. — *Moskevský*, Moskauer. M. krajina, kníže; země (Rusko). V.

Moslem (moslemín), a, m., der rechtgläubige Türke, pravověrný mahomedán. Rk. — *Moslemský*.

Mosor, u, m., na Slov.; čes. mosoř, e, m., jizva n. důlek zvl. po neštovicích, die Narbe. Us. (Třeboň). — **M.**, dřevo vlákna nepravidelně srostlého, der Maserklotz. D. — **M.**, *hliza*, vyrostlina na stromě neb na těle. Us. — **M.** *Pravý mosoř*, člověk neochotný, trapič jiných, ein unfreundlicher Mensch. Mus.

Mosorovatý, plný mosurů, narbig. Us. Vorl.

Most, u, m., **mostek n. můstek**, tku, **mostеček**, čku, m. M. z met (metati), mot, mot-tъ, mos-t, vz *t* před *t*. Vz Gb. Hl. 107., 141. M. jest stavitelské dílo, kterým se silnice anebo nějaká dráha vůbec i přes potoky, řeky, rokle atd. vésti a bezpečnou udělati může. Vz S. N. M. dřevěný, kamenný, lodní n. z lodí, prašný, mostičný (Pfahl-), D., visutý, Kom., zdvihací, V., výtažný n. zvedací, Kram., zdvihnutý, zvoditý, Dal., podjemný n. zapadací n. živý (Fall-), Jg., řetězový, Mus., jalový (Noth-), Jg., létací (n. plovací, skela; u Slov.: kompa, Zugfähre, Čsk.), zplavný, hárkový (Joch-), vorový, Nz., stálý, pohyblivý, o jednom oblouku. Stálý m. *a)* dřevěný (trámový, pilířový, bárkový, na kolech, zpěrací, obloukový), *b)* kamenný, *c)* železný (řetězový, rourový). Pohyblivý: lodní, zvedací, S. N.; vypáčený. Šp. Vz KP. I. 569. O pražském (kamenném) mostě vz Tk. I. 618., II. 543., KP. I. 246. (Karlův). Zábradlí, pažení, pažba mostu. Váhy s můstkem. Nz. M. dělati, Jg., činiti. Dal. 132. M. spustiti. Dal. 62., 98. Mostem vládnouti. Reš. Mostem opatřiti. Šp. M. zdvíhati, stavěti, klásti, strhnouti, rozebrati, sbourati (abbrechen). Us., Čsk. Mostem překlenouti, überbrücken. Dch. Stavba, dělání, postavení mostu, der Brückenschlag. Dch. Z děl střílením mosty tlouklí. Bart. M. přes Vltavu. V. Na pražském mostu nehuďe Čecha viděti. Dal. 153. Most (padací) s ním u příkop letěl (byv spuštěn). Dal. 172. Musím jej hnáti co vola (co osla) na most. Vz Nucení. Č. Co osla na most dohnati. V. Těžko bezděky (nadarmo) osla na m. hnáti. D. Dá se prositi jako vůl na m. Jg. Kdyby řeč jeho byla mostem, nechtěl bych já po něm choditi (o lháři). Č. — **M.**, u, m., dříve: *Gněvín (Hněvín) most*, mě. v Čech., Brüx. Mus., Tk. I. 618., Tf. 390. **M.** *dlouhý* n. *Dlouhé mosty*, ves v Mladoboleslavsku, Langenbruck. **M.** *nad Litavou*, Bruck an der Leitha, v Dolnorakousku. **M.** *nad Murou*, Bruck an der Mur, ve Štýrsku, S. N. **M.** *kamenný*, dříve: Kámen most, mě. na Sázavě. Jg. — **M-y**, jm. polí u Veselíčka na Mor. Km.

Mostař, e, m., der Brückenmacher; Pontonier. Bur.

Mostar, a, m., hl. mě. Hercegoviny. Vz S. N.

Mostařský sbor, pontonniers. Vz S. N.

Mostecký, Brücken-. M. n. mostská brána; m. ulice (ulice k mostu), písař, úřad, clo. Jg. Vz Mostní, Mostský.

Mosteček, čku, m., das Brückchen. M. na loutně, der Steg. D.

Mostečné, ého, n., Jetřichov, Dittersdorf u M. Třebové.

Mostek, můstek, stku, m., das Brückchen. M. malý, lávka. V. — **M.** *na hudebním nástroji*, der Saitensteg. Rohn. — **M.** *u vozu*, zadní a přední na zavazadla, die Packbrücke. — M., kosť prsní, das Brustbein. — **Můstek**, ulice v Praze. Na Můstku. Das Brückel. Jg.

Mostění, n., die Brückung. Čsk.

Mostiště, ě, n., Brückenstelle, f. Čsk., Jg.

Mostiti, il, ěn, ění: **přes co**: přes hláta. hehrücken. Jg.

Mostkový, Brücken-. Jg.

Mostné, ého, n., das Brückengeld. Gl. 161.

Mostní, **-ný**, Brücken-. Mostní hradba, Bur., zábradlí, klády, pilíř, Nz., oblouk, lodice, klenba, fošna (hontina), pažení, Šp., velitel, Brückenkommandant, m. Čsk. Vz Mostský, Mostecký.

Mostnice, e, f., kůl, na němž most stojí, der Brückenpfahl, V.; 2. podlahy na mostě, Brückenhölzer, n. D., Pův. 1480.

Mostník, a, m., Pächter der Brückenmauth; der Brückenaufseher. Gl. 161. — **M.** u, m., Ponton, m. D.

Mostovina, y, f., mostní stavivo, Brückenmaterial, n. Dch.

Mostovní = mostní. Bur.

Mostový, Brücken-. M. clo, ioď. Jg. Vz Mostní, Mostecký, Mostský.

Mostský, mostecký, Brücken-. M. ulice, věž, brána, Jg., úřad (úřad mostu pražského, das Brückenamt). Vz Gl. 161. — **M.**, *z Mostu rodilý*, ein Brüxer.

Mostviska, pl., n., jm. polí a lesa v Bělé u Jevíčka na Mor. Km.

Mošenka, y, f., ein Moschchen, M. kvití. Berg. M. ohilí, die Samenkapsel. Čern.

Mošna, y, f., **mošenka, mošnice**, e, **mošnička**, y, f. Mošna, gt. pl. mošen. O původu vz Mz. 60. **M.**, kabele, měšec, der Beutel, die Mosche. M. ze síti pletená, lyčená, V., chodcovská n. žebrácká. Us. Na mošnu přijíti (= žebrákem se státi). Jg. Dostalo se mu mošny žebrácké. Rk. Jestli žebrák syt, ale mošna není. D., Č. Ač žebrák syt, ale mošna nic. Jg., Č. M. lotra našla. Vz Ničema. Lb. Svině pytel najde a mošna lotra. Rad. zv., Č., Lb. Vz Zločin. Prosiš mošny od žebráka a holi od ovčáka n. od chodce mošnu vzíti (žádá li kdo, co druhému nutně potřebno). Vz Žebrota, Nuzný. Lb., Č. K žebrácké mošně přijíti. Č., Kor. Chybila m. měchnry (naděje ho sklamala. Vz Nešťastný.) D., Lb. Dobrá vůle mošnu kůle (poráží). Č. Jest bohatý jako strhaná mošna. Vz Chudoba. Č. Zapekla se ústa, anaž m. pnsta. Kdo po předu v cizí nahlédá mošničkn, ten také ať svou na zad potřese trošičku. Štelc., Pk. Dali mu totum i s m-ou. Vz Odhyti. Lb. Všichni se raději v přednější mošně, v kteréž cizie, nežli v zadnější, v kteréž své nedostatky nosie, přemietají. Vš. III. 7. — **M.**, *potupně o ženštinách.* Ošonstaná, ohnošená m. Vz Zhýralý. Č. Nadávali jí kurev a mošen. Svěd. 1569. A vy mošny klevecete. Jir. dh. A kloboučník vyhlídne z okna dí: Zvytiepená mošno, nechceš-li toho míti, odstav se ode mne. Svěd. 1569. — **M.** *chlupatá kaštanův.* Čern. Mošnička, ntriculus, Schlauch, Hantfrucht, semeno volně uzavírající. U rostlin. Kk. 57. — **M.**, v Krkonš. — *dešťová přeháňka.* Kh. — **M.** na Slov. = *šourek*, der Hodensack. Bern.

Mošnář, e, m. Der Beutelmacher.

Mošnice, ves u Dubé. Tk. III. 35. — **M.**, die Tasche, Mosche. Solf.

Mošnička, y, f., vz Mošna. — **M.**, šupina kulovatých rostlinných plodů, hrachu, čočky, vikve atd. Luska.

Mošnov, a, m., ves v Přerovsku, Engelswald. Mus.

Mošoň, ě, f., mař. Mošony, Wieselburg, Zlob., mě. v Uhřích. — *Mošoňan*, a, m. — *Mošoňský*.

Mošt, u, m., der Most, sluje každá sladká šťáva ovocná. M. vinný, jablečný, hruškový. Vz S. N., Mest, Kk. 233.

Moštěnice, e, f., chrastí po blatách položené, aby se přes ně jezditi mohlo, das Brückenholz. Us.

Moštěnina, y, f. = moštěnice.

Mošus, u, m., pižmo. Moschus, Bisam, m.

Motáč, e, m., motovidlo; utahovač, pavuzník, das Henseil. D.

Motač, e, m., der Haspler. *Jg.*

Motačiště, ě, n., prostřední díl motáku, za který se týž drží, die Handhabe bei der Haspel. — **M.** = moták. Us.

Motačka, y, f., die Haspierin. *Jg.*

Motadlo, a, n. = moták.

Moták, n, m., nástroj, na nějž se niti motají, motovidlo, Jg. — **M.**, a, m., strigiceps cinerascens, pták. Frč. 362.

Motání, í, n. **M.**, navíjení příze na moták, das Haspeln; potácení-se, vrávorání, das Taumeln, der Taumel; závrať, der Schwindel. Ja., Kom.

Motanice, e, f., motání, das Gewirr. Har.

Motanina, y, f., motanice. Jsme v hrozné motaniny nvedeni. Kom. M-ny školské. Th.

Motati, motám a mocí, eš, atd., motávati = hýbati, bewegen, wankend machen; navíjeti, haspeln, weifen. *Jg.* Motá se, jako opilý. Br. — **koho, se v čem** (kde). Víno nazbyt pité člověka v konání povinností jeho mate a motá. Kom. Motal jsem se v mrákotě. Kom. Zvěř v síti se motá (pohybuje). Šp. — **se mezi čím, kde.** Kom. — **se komu kde.** Na mysli se mi něco motá. Puch. — **se odkud kam.** Motají se jako včely z oule do oule. Kom. — **se s čím** = namáhati se. Kom.

Motavost, i, f., der Dusel, Dch., der Taumel.

Motavý, duselhaft, Dch., wankend, taumelnd.

Motchati, nemotorně něco dělati, hudlařiti, pfuschen. — **co.** Us., Dch.

Motiv, n, m., z lat., důvod; podnět, pobídka, der Beweggrund, Antrieb; zvolený nápěv k hudebnímu provedení.

Motivovati něco, odůvodniti, Rk., motiviren, begründen.

Motka, y, f., niť přádenku na maliky dělící, der Fitzfaden. Us.

Motla, y, f., pletícha, pletka, Kabale, Wirrwarr. Jg.

Motlacha, y, m. = hatala.

Motlář, e, m., pletichář, der Kabalist.

Motol, a, m., ves u Prahy. Vz Tk. I. 618., II. 273., III. 654.

Motolice, e, f., m-lice, lic, pl., f., červy ve voštinách, Wachsmotte, phalaena cereana. — **M.**, *živý vlas, hmyz, červi podlouhlé ve střevách* atd. *hlavně ovčích* žijící, fascicola hepatica, der Schafegel, die Drehkrankheit der Schafe. Jg. M. jsou plostí nečlánkovaní hlístové s ústy a s deskami přissavnými, trematodes, Saugwürmer. M. *a) pravé*, digenea. M. ovčí, distoma hepaticum; m. lidská, distoma lanceolatum; m. žabí, d. retusum; m. hachorová, amphistoma conicum; m. husí, monostoma verrucosum; m. proměnlivá, m. mutabile; *b) zevní*, monogenea: m. dvojitá, diplozoon paradoxum; mnohojamka žabí, polystoma integerrimum; mnohojamka krevní, polystoma venarum; mnohojamka škeblová, aspidogaster conchicola. Vz více ve Frč. 64. atd. Jg. — **M.**, *shnilina drob kazicí*, labes hepatis verminosa, die Fäule. Vz S. N.

Motolicovatěti, ěl, ění, drehig werden. Us.

Motolicovatý, drehig, drehkrank. M. ovce. D.

Motoličný, motolice mající, drehig. Bern.

Motoliti, il, en, ení, drehen. Jg.

Motor, n, m., lat., hybač, pohybovač, hybadlo při stroji, vz Prm. III. č. 19. — **M.**, a, m., rýpal. Rk.

Motorněti, ěl, ění, motorným se stávati, geschickt werden.

Motorniti, il, ěn, ění, geschickt machen, abrichten. Us. Poličan.

Motornosť, i, f., způsobilosť, die Geschicktheit. Jg.

Motorný, passend, geschickt. Kdy pak hnedš jednou motornější? Us. Poče motorným hlasem volati. Pass. Vz Nemotorný.

Motoška, y, f. = motolice.

Motoul, a, m., podskočný člověk, ein Verschmitzter. Us., Dch.

Motouz, motovouz, u, **motouzek, motovouzek,** zkn, m. (zastr. motúz, motovúz), provázek z nití stočených, *špagát*. Slaninu z motůza řezati. Baiz. — **M.** slove *úvazek*, kterým se v *přádenku pásma* dělí — motka. Jg. — **M.**, *v tělocviku* tenký provázek, obtěžkaný na obou koncích koženými pytlíčky pískem naplněnými, pověšený na dvou stojancích, přes nějž se skáče. Vz KP. I. 447. (Tš.). — **M.**, a, m., *hlupák, nešika, neohrabaný*, Tölpel, m. V Želivsku. Sř.

Motověr, u, m. = motolice ovčí. Die Drehkrankheit der Schafe. D.

Motovidlo, a, n., vijadlo, motadlo, moták, die Weife, Haspel. M. klapací, zapadací. D. S motovidla n. svijadel vljí se klubka. Kom. Každý na svoje vije motovidlo (si nahání). Jg., Lb. Vz také Osud. Motovidlem střeliti. Vz Nejapný. Lb. Z m-dla vystřelil. Rovně co by m-em a neopeřeným klukem střelil (o prohloupení slovy n. skutkem. Vz Lhář, Hloupý). Jg., Č. O světe, kulatý jako m.! Jg. Hodí se k tomu jako m. do čepáku. Sk. Rovné jako m. Č. Podobné jako m-lo sudlici. Br., Č. Trefilo, co by motovidlem střelil. Vz Chybování. Č. Z m-dla nebudo šíp. Č. To je m. (hloupý)! Jg. Ty m. (= točíš se jako m.). Pk. Je neobratný jako m. Us., Brt.

Motovouz, u, m., pás uzlovatý, z koňských žíní spletený. Us. — Vz Motouz.

Motrcha, y, f. = pleticha, motrchal.

Motrchal, modrchal, a, m., der Wirrer. Us.

Motrchati (modrchati, D.) = másti, machlati, pletichati, fitzen, wirren. — **co:** niti, vče. Jg.

Motrlák, a, m., motylák, místy: můtrlak = motýl. V Opav. Pk.

Motto, a, n., it., propověď, úslovi, heslo. Rk. Denk-, Sinnspruch.

Motus primoprimi, m. secundoprimi, m. secundosecundi (theol.) = hnutí (Šš.) či pohyby smyslnosti n. vášně prvoprvé (mimovolné), druhoprvé, druhodruhé (dobrovolné). MP. 37.

Motvíce, moutvíce, e, f, tyč s kotoučem dírkovaným, kterou se máslo tluče, jinde tlukadlo. V Klat. Kd.

Motyčka, y, f. M. k pletí, D., na kukuřici, na mák, zahradní. Kh. Das Häckchen, die Reuthaue, Krauthacke. D. Zpilý, opilý na motyčku. Us. u Pelhřimova. Ptň.

Motyčník, a, m., kdo pracuje motykou. Vel.

Motyka, motyčka, y, f., krace, kratec, kopáč, klučnice, štěněr, ve mlýně: kypřice. Šp. O původu vz Mz. 257. Eine Haue, Reuthane, Reute, Hacke. V. Mot. má způsob sekery, toliko že ostří na příč má; krace má ostří téměř srdcové, nosatec končité jako roh. Jg. M. špičatá: špic, špičák, nosatec; s čepelem srdcovitým: krace; jsou-li dva — tři rohy místo čepele: kopáč. Š. a Ž. (Walter). M. viniční (má podobu tříhraného štítku). Ck. Motyčky koňské (okopávací brány). Vz KP. III. 232. M-kou trávu pleniti, něco kopati, okopávati. Kom. Jsi jako nabroušená m. D., Lb. Vz Hloupý. M. se rozehrála (o neobrabaném). Č. Když pán Bůh dopustí, i m. spustí. Auch eine blinde Henne findet ein Korn. Dch., D., Č. Tobě nic nesvědčí než m. Na Mor. Z motyky střeliti nebo: Jakoby z m-ky střelil (něco hloupého učiniti). Vz Hloupý. Č., Rk. Sápati se m-kou na slunce (= marně hroziti). Vz Vyhrůžka. Č. Ty m-ko (tupý jako m.); Co kolébka kolébala, to m. zahrabala. Pk. Vz *Motyčka*.

Motýl, e, **motýlec**, lce, m., v Čech. v obec. mluvě *nyní*: motýl, *a*, m. **M.** od mot (motati), vz -ýl. *Motýlové*: denní, večerní, noční. — *M. denní*: bělásek, otakárek, pavl oko denní, žluťáček, modráček atd. Š. a Ž. — *Večerní*: čeleď lyšajův, č. vřetenušek (smrtihlav. Š. a Ž.) — *Noční*: čeleď drvopleňův, č. přádkův, č. bourců, č. harpií, č. můr, č. pídálek, č. zavíječův, č. obalečův, č. molů, č. pernatušek. Vz S. N. — Rozdělení motýlů dle Frč. 172. a násl. **Motýlové**, šupinokřídlí, lepidoptera, Schmetterlinge, Falter, m. I. **M. drobní** a) *pernatušky*, pterophoridae, vz Pernatuška; b) *moli*, tineidae, vz **Mol**; c) *zavíječi*, tortricidae, vz Zavíječ; d) *obaleči*, pyralidae, vz Obaleč; II. **píďalky**, geometridae, vz Píďalka; III. **můry**, noctuidae, vz Můra; IV. **přástevníci**, bombycidae, a) *bourci*, bombyces, vz Bourec, Bourovec, Bekyně, Drvopleň; b) *pytlanky*, psychidae, vz Vakonoš; V. *motýlové* **večerní**, crepuscularia; a) *lyšajové*, sphingidae, vz Lyšaj; b) *vřetenušky*, zygaenidae, vz Vřetenuška; c) *nesytky*, sesidae, vz Nesytka; VI. *motýlové* **denní**, diurna a) *lipiři*, hesperidae, vz Soumračník; b) *zárésníci*, suspensa, vz Babočka, Okáč, Perleťovec; c) *záklesníci*, succlneta, vz Bělásek, Modráček, Otakárek. Vz tam více. Motýl noční, v již. Čech. nesytka. Kts. M. večerní (večerňátko). Nz. Na Mor. (na Zlinsku atd.) rozdělnje lid m-e jen na m-e (denní) a můry (noční). Brt. M. chytati, lapati, na špendlíky napíchovati, napínati, ukládati, řaditi, určovati atd. Us. Vz Hmyz. Vyšlapal ho jako m. žábu (marně mu hrozil). Vz Vyhrůžka). Č. Nestálý jako m. Vidíš-li z jara prvního m-a červeného, budeš živ, pakli bílého, umřeš téhož roku; Kdo uvidí na jaře prvního m-a černého, bude míti zármutek, kdo červeného, neštěstí, kdo žlutého, štěstí. Kda.

Motýlář, e, m., der Schmetterlingsfreund. Rk.

Motýlčí, Schmetterlings-.

Motýleček, čka, m., kleiner Schmetterling. Jg.

Motýlek, lka, m. = motýleček. Jg. — M., muška, die Lichtmücke. V.

Motýlí = motýlčí. Rk.

Motýlice, e, f. M., libellulidae, šídla, hadí hlavy. M. modrá či šídlo vodní, callypteryx splendens. Vz Vážka a více ve Frč. 147. — M., vz *Motolice*, neduh ovčí a kozí. Jg. — M., volový jazyk planý, echium vulgare, rosil. Us.

Motýličný, motýlice majicí, drehig. M. ovce. Ms. ovc.

Motýlka, y, f., der Schottenklee.

Motylkovati, herumflattern (wie ein Schmetterling).

Motýlní, Schmetterlings-. M. červ. Um. les.
Motýlník, u, m., die Puppenhülle. Um. les.
Motýlokvětné rostliny, papilionaceae, Schmetterlingsblütler: hrách, čočka, fazol, bob, jetel, vojtěška, ligrus, vikev, lecha, čičorečka, komonice, ledenec, žanovec, čilimník, trnovník. Vz Čl. 27. a násl. V Kk. 254. slovou: motýlovité, vz tam.
Motýlovitý. M. koruna, květ, schmetterlingsartig. D., Rostl.
Motýlový = motýlčí.
Moucení, n. Jazyk slovanský nemiloval slabik souhláskou zakončených a hověl této nenávisti své způsobem rozmanitým; když zejména slabika nosovou souhláskou *m*, *n* se končila, spřáhl a smoutil tuto s předcházející samohláskou a z toho povstaly *nosovky*, totiž samohlásky moucené pazvukem nosovým. Vz Nosovky, S. N. VIII. 648.
Moučina, y, f., múčina, kyselá polívka. Na Slov.
Moučiti, il, en, ení, bemehlen. — **koho, co čím**: žitnou moukou. Us.
Moučka, y, f. Mehl, Staub. M. bramborová, jodová, kompostová, k hnojení, kostní, na mouchy, na vlasy, syrupová, škrobová, utrýchová. Kh. M. dětská, das Kindermehl, franc. farine lactée. Dch. — **M.** plemenicí květů, *prach*, *pyl*, der Samenstaub.
Moučkovatý, mehlig. D.
Moučkový, Mohl-.
Moučnatosť, i, f., die Mehligkeit. Jg.
Moučnatý, plný mouky, mehlig. M. plemenný prach, obilí, Zlob., brambory, Us., lišej (Mehlflechte). Ja.
Moučni, -čný, Mehl-. M. pytlík, říčice, mol, červ, lopata, Jg., komora, sklad, síto, Šp., plodiny, jídlo, Nz., díra, trubka, truhla, kolo, mlýn, šrot. Vys.
Moučnice, e, f., moučni komora, die Mehlkammer; m., truhla, ve mlýně: kašna, der Mehlkasten; jistá hruška, die Mehlbirn; zvředovatění úst, kurděje, houby, Schwämmchen, n. Jg.
Moučník, a, m., ovad, jehož housenice žijo v mouce, der Mehlwurm. — **M.**, u, m., ve mlýně moučnice, der Mühlbaum, dlouhý tes přes svory ležící. Um. les. — **M.**, námel, das Mutterkorn. Us.
Moučuohlávka, y, f., periconia. Rostl.
Moučuojádřec, drce, m., enourea. Rostl.
Moučnosť, i, f., die Mehligkeit. L.
Moučný, vz Moučni.
Moud (zastr. mud), u, m., **moudy**, pl., **mudák**, u, m., na Slov. **moudě**, n.; koll. **moudí**, n.: úd plodicí mužský, nároky, die Hode, Hoden, Geile, das Gemächt. Jg. Na moudech potrhlý. Reš. Kopl ho zrovna pod moudě. Us. Vorl. Neb Vennše do Vlach loudí, mnohý přišel tam o moudí. Dač.
Moudíček, čka, m. = moudivláček.
Moudltý, testiculatus. Světoz.
Moudivláček, čka, m., aegithalus pendulinus, sýkora. Frč. 354. Die Beutel-, Rohrmeise.
Moudní průtrž n. kýla, Hodenbruch, m.; měšec (šourek), Hodensack, m.; žíla. Reš. Vz Mond.
Moudníček, čku, m., hnízdo na rozsošce visící. — **M.**, čka, m. = moudivláček.

Moudovec, vce, m., měšec z beraních vajec. Plk.
Moudový = moudní. Aqu.
Moudře, *komp.* moudřeji; weise, klug. M. jednati, si počínati, raditi. Us.
Moudřeti, 3. pl. -dřejí, el, ení; zmondřeti, moudřívati, klug, weise werden. Jg. — **kdy.** Opačně zajisté moudrosť jest po skutku m. Kom. — **jak**: m. **se** svou škodou. V.
Moudřík, u, m., der runde Ziegelkäse. D.
Moudřiti, 3. pl. -dří, il, en, ení, moudřívati, klug, weise machen. Jg. — **koho, se.** Bs. — **se kde**: u jídla (upejpati se). Plk.
Moudro, a, n. Potkalo se m. s rozumem. Prov. Má moudro = jest moudrý, er ist klug. Us. Polič. Že si z múdra vedeš. Sš. P. 547.
Moudrosť, i, f., die Weisheit, Klugheit, Gescheidheit. V. M-stí osvícený, obdařený, ozdobený. V. Rostl věkem, také m-stí. Lom. M. svou v něčem vynášeti. Br. Neobsáhlá m. boží. Sych. M. přichází s léty. L. Zuby m-sti (dva poslední pozdě rostoucí). Jg. M. světa n. světská (philosophia), m. nebe n. nebeská n. božská (theologia). V. V čuně nosí moudrosť (vz Hloupý). Lb. M. jest branou svobody. Rb. Netoliko m. mudrovati, leč věděti, kdy nemluviti, ale mlčeti. Pk. Kto skúpě mluví znenáhla, k tomu so jest múdrosť stáhla a kto blece sám se chvále, od toho jest m. dále. Mus. M. jest nejbystřejší oko člověka; M. beze ctnosti jest květina bez vůně. Km. Všeliká m. od pána jest; M. s hůry jest. Kom. M. o něčem míti. Chč. 449. Vší m-sti počátek (nikdo se moudrým nenarodil). Č. Jest u něho (v něm) m-sti jako na dlaní vlasů (jako v komáru sádla). Vz Hloupý. Č., Lb. Vz Rb. str. 268. — **M.** *boží*, festum sapientiae, dne 17. prosince. Gl. 158.
Moudrostka, y, f., malá moudrosť, kleine, junge Weisheit. Jg.
Moudrota, y, f. = moudrosť. Sš. I. 173.
Moudrý; moudr, a, o; *komp.* moudřejší. M., opatrný, rozumný, vtipný, klug, weise, einsichtsvoll, gescheid. V. Mladý řídko múdr bývá. Dal. Vz Mladý. Moudrá hlava. Dal. 142. Blázen za moudrého jmín bývá. Br. Pád (příhoda) bláznivého jestiť výstrahou moudrého. D. Blázen nebývá moudrý, leč ho uperou. V. Sliby so blázni kojí (veselí), ale moudří se jimi kají. D. Chudý s bohatým nehoduj, moudrý s bláznem nežertuj. Rým. Blázen dává, moudrý bere. Us. Moudrý nomluví, až hloupý přestane. Jg. Sedláku dej kroupy, moudrému ryby. D. Hloupému napověz, moudrý se dovtípí. Jg., Č. Moudrému napověz, hloupému dolož (vylož). Jg., Č. Moudrému napověz, hloupému dopověz. Č. Napověz moudrému, dovtípí se všemu. Č. Moudřejší ustoupí. Č. Moudrý v hádce ustoupí. Č. Mnohý múdr nebývá, až vepsí bývá. Č. Slyše múdrý múdřejí (= múdřejší) bude: a túžebný tůhy zbude. Dal. Každý kraluje přátely svými, i jeden m. neradi sě s cuzími. Dal. Moudrý o málo se neoklamá. Lb. Po radě bývají páni moudřejší. Jg. Slonbidlo bývá málo kdy moudré. D. Kuře (kuřátko) chce (již) moudřejší býti, nežli slepice. V. Moudřejší vejce nežli slepice. Jg. Kdo chce (chceš-li) moudrým (mužem) slouti, dej řečem

(mnohé řeči) mimo se (sebe) plouti. D., Lb. Moudrý zub, vz Moudrosť. Také děti múdré bývajú. Dal. 119. Moudrým se darmo zove, kdo neumí radiť sobě. Č. Musí nejednu i m. klesnouti. Vš. IX. 3. Moudrému i moutev lízati (vz Šetrnosť). Lb. M. za hadače stojí; M. i nechvíle přetrpěti umí; Moudřejšímu díl dvojí; Domům a statkům se počítají léta a m. člověk jest vždy mlád; Kdo nenmí sebe skrýti, ten nemůže moudrým býti; M. jako Salomoun. Pk. Vajce chce být múdrejšie nežli sliepka; Lepší jeden múdrý nežli bláznóv tisíc. Mt. S. Múdrá slova jsú tak divna, bláznóm slyšeti tak protivna, jakož slunce soviemu zraku. Smil v. 1739. Vz stran *pořekadel* ještě: Hoika, Houba, Chlup, Týmě, Uměti co, Zadek. — **s koho, s co.** Brt. Jsi s to múdrý. Tkadl. — **čím.** Bohactvím nejsi moudrý (**ne:** pro bohactví). Km. M. srdcem. Ctib. Hád. 5. — **jak.** Kdo je **přes** míru m., za blázna ho mají. Pk. — **z čeho.** Z cizího neštěstí moudrým býti. V. Z latiny m. a po česku hloupý. Jg. Nejsem z toho moudrý. Dch. — **k čemu:** k radě. Dal. 32. — **u koho.** Kteří jsou moudří sami u sebe. Br. — **v čem.** Kteří jsou moudří v očích svých. Hš. Nechcete-li v tom moudří býti. Dal. 174. Vz násl. — **kdy.** Filosof bývá moudrý před účinkem, lékař v účinku, ale prokurator po účinku. Smrž. — **podlé čeho.** Člověk podlé světa m. Bart. — **Titul.** Moudří a opatrní přátelé moji milí. Žer.

Moucha (na Mor. mucha), muška, y, f., instr. mouchou n. muchou, pl. gt. much etc., vz Hrouda. M., mucha, lit. musse, lat. musca, řec. μυῖα, strněm. mucca, skr. makšiká. Schl. Mouchy, muscidae, die Fliegen, f. M. domácí, musca domestica; hzučivá, m. vomitoria; m. kuklová, tachina puparum; masařka živorodá, sarcophaga carnaria. Frč. 159. M. mrcholovka, m. cadaverina; m. umrlčí, sarcophaga mortuorum, m. lejnovka, scatophaga stercoraria; m. sýrařka, piophila casei; m. pichlavka, stomoxys calcitrans. Vz Ovad, Střeček, Hmyz, Mouchovití. Mouchy nadělaly do masa mnoho ztrusků. Ros. Lidí jako much = mnoho. Us. M. uštkne, štípne, uštípne, píchne, štípá, Jg., bzučí. Pt. Mouchy odháněti se odháňkou. Kom. Mouchy se zděsiti (příliš hádlivým býti). V. Vz Bojácnosť. Č. M. mu na nos sedla nebo: M. mu přes nos přeletěla (pro málo se hněvá). Vz Nevrlý. Lb., D. I muška ho na stěně mýlí. Vz Nos a předcházející. Č. Má ten mouchy v nose (divný člověk). Plk. Ten člověk má muchy (utajený, podvodný, popudlivý). Mt. S. Málo sršnóv mnoho much zapúzie. Dal. 76. Vleče se (leze), jako moucha z pomyjí (zdlouha, lenoch). V., Č. Z mouchy slona strojí (dělá. Cf. Z komára velblouda). D. Vz Zvětšování, Lhář. Lb., Č. Dobrá psu m., a chlapovi řepa. Na Slov. S muchami zahynouti (v nic obrácenu býti). V. Vz Smrť. Č. Ulnul se to pták na lepu, co moucha na medu. Mns. Jako když m. do pekla padne. Jg. Neho: Co hy mouchu do pekla hodil. Vz Žrout. Č., Lb. M. s pávím ocasem (pyšný). Č. Krouti se co m. v hrachu (činí, jak by mu nevím jak pilno bylo). Č. Jed na mouchy. I m. se hrání a štípe. Pk. Točí sa ako mucha na jar, keď odžívá (= je opilý). Mt. S. Ta se otáčí jako m. v kolomazi (o děvčeti neobratném). Na Želivsku. Sř. — Kůň má mušky (neduh koňský). D.

Mouchovití hmyzové, brachycera. 1. *Ovadi*, tabanidae, vz Ovad, Bzikavka; 2. *roupci*, vz Roupec; 3. *dlouhososky*, bombiliidae, vz Dlouhososka, Černule; 4. *branénky*, stratiomydae, vz Braněnka; 5. *pestřenky*, syrphydae, vz Pestřenka; 6. *mouchy*, vz Mouchy; 7. *očnatky*, conopidae, vz Očnatka; 8. *bodalky*, stomoxydae, vz Bodalka; 9. *střečkovi*, oestridae, vz Střeček; 10. *puporodky*, pupipara, vz Ptakotrudka, Připínák, Kloš, Puporodka. Vz více ve Frč. 157.

1. **Mouka**, zastr. = muka.

2. **Mouka** (zastr. múka), **moučka**, y, f., instr. sg. monkou, **ne:** mukon, to by bylo od „mnka, y.' T. O původu vz Gb. Hl. 141. M., moučný, vz On. M. je prášek, povstávající mletím obilí a prosíváním plev zbavený. Vz S. N. a Kk. 113. Das Mehl. Monka přední nejčistší slove: běl, výražek, vyrážka, pol. květ. M. výražná, vyražená, bělná, žemlová, Semmel-, Mundmehl. D. M. přední bílá (běl), hohová, zadělaná (Vorteig), prosná n. z prosa, V., zadní, hruhá, režná n. žitná, ječná, kruchová n. chichná, pšeničná. D. M. enkrová, stuchlá. Jg. Černá, zadní (podběl, podbělka); prostřední, záhělka; syrová, suchá, Šp., šrotová (ze šrotovaného obilí, první sejití). Vys. Mouka dvounnlová (nejjemnější), jednonulová, číslo první, druhé, třetí; jižková; dortová (hílá). Us. M. královská, kamencová, krupařská, krupičná, pekařská, prachová, parní, Kh., kukuřicová, čočková, bramborová, lisovaná. S. N. M. mandlová (krášlicí prostředek). Vz Prm. III. č. 8. M-u provětrávati, přesypovati, přehazovati, míchati. Š. a Ž. Pytel, mlýn, síto, necky na mouku, Šp., jídlo, knedlík, kaše (na Slov. pípka, pamrla) z mouky. D. Prášek, uzel mouky. Us. Monku zamísiti, D., zadělati. Us. M. zapáchá stuchlinou. D. Moukn utopiti, (moc vody n. mléka při zadělávání do ní naliti). Šp. Perník moukou prohoditi. Šp. Varuj otruho, jde bílá mouka. Č. Syt Havel mouky. Dva tvrdá kamení řídko dobré mouky namelí. L. Což na placky, když není mouky. Jg. Moc m-ky (vz Mlčeti). Lb. Ani z raži nebýva vždy múka. Mt. S. Kterak se poznají přiměsky v mouce, o tom vz Prm. III. č. 20. Na Mor. m. snědá (černá), odčrová (zadní). Mřk.

Moukař, e, m., der Mehlhändler. Us.

Moukařka, y, f., die Mehlhändlerin. Us.

Moukovitosť, i, f., moučnatosť, Mehligkeit, f. Techn.

Moukyně, ě, f., crategusaria, der Mehlbaum. Na Slov.

Moula, y, **moulík**, a, m., fouňa, tronba, der Dümmling. Us. Dch.

Moulati, **čím:** hnhon (jako opilec). Den Mund kaum bewegen. Us.

Mouliti, il, en, ení; *žmouliti, jísti podlo*, v ústech něco převalovati, muffeln. — **co.** Co to moulíš? Us. — **M.**, *durditi se, brundíti*, schmollen, maulen. Jg. — **M.** v již. Čech. *nesrozumitelně mluviti*, unverständlich reden. Kts.

Mouňa, dle Báča, **mouňák**, a, m., ein schmutziger Mensch. Us. Bělehr.

Mouně, ěte, n., špinavé dítě, Sudelkind, n. Us. Poličan.

Mouniti, il, ěn, ční, umouniti = čmouditi, černiti, schmutzen, schmitzen. Jg. — **abs.** Uhlí mouní. D. — **se kde.** Nemouni se u prsku. Jg. — **se čím:** uhlím. Us.

Mour, u, m., *prach z uhlí*, der Kohlenstaub. D. Není žádný m., mám samé uhlí (kusy a ne rozdrobené). Us. — **M.** *saze z komína*, Russ, m. — **M.** *na milíř*, drn a lesní zem, Stauberde, f. Jg. — Vz Mz. 257.

Moura, y, f., mourka, graue Kuh. Us.

Mouranda, y, f., mourandia. Rostl.

Mouravý (do černa, jako mour, schwarzgrau.). M. vůl, kocour. Us.

Mourek, rka, m., vz Mourovatý, Moura.

Mouřenín, a, m., **mouřenín**, z latin. Maurus, s příponou -ěnín, jako: měštěnín; černoch, der Mohr, Neger. M. nebude bílým, by he více myl. V. Murín nebude bielým. Mt. S. M-na bíliti (marnou práci konati). V. — **Mouřeninka, -ninka**, y, f., die Mohrin, Negerin. D. — **Mouřeninský, -ninský**, Mohren-. M. země, hlava. Jg.

Mouřeninstvo, a, n., die Mohren. Rk.

Mouřínov, a, m., ves v Brněnsku. Morein. Mns., Pl.

Mouřínský = mouřeninský. M. země. V.

Mouřiti, mourem černiti, schwärzen. — **co.** Us. — 2. **M.**, vz *lépe:* ilmouřiti. Vz Il.

Mourka, y, f., šedivá kachna, kočka, kráva. Us.

Mourovaný = mourový, mor. M. kocour, katzengrau, gestreift. D.

Mourovatý, mourovitý, mourový = počernalý jako mour. M. kočka, eine schwarzgraue Katze.

Moussirovati, fr., pěniti se, vříti, moussiren. Rk.

Moušel, šla, m., židák, přezdívka židům. Moše = Mojžíš. Rk.

Moutev, tve, **moutvice**, e, f., palička, tlukadlo, trdlo, tlouk, der Sterl, Stössel, Stämpel. Jg. M. u máselnice. Us. M. u hmoždíře. — **M.**, kverlovačka, der Querl, Quirl. D. — *Moutvice*, die Wolfsmilch, rostl.

Moutitel, e, m., der Trüber, Betrüber. Us.

Moutiti, mútiti (zastr. mucu = mútím), il, cen, cení; montívati = mutným činiti, trübe machen, aufrühren, umrühren; nepokojiti, másti, verwirren; zarmucovati, betrüben; máslo dělati, buttern; kverlovati, quirlen, querlen. Vz Gh. Hl. 141. — **abs.** Dnes budeme m. (máslo tlouci). Jg. — **co (čím).** Vodu koněm m. L. Pivo moutí hlavu. L. Lid, lidem m. (míchati, másti, znepokojovati). Jg. Jenž by dobré lidi mútil (rmoutil) a sám nebyl vesel proto. St. skl. — **se.** Víno se moutí (mutným stává). L. Lid se moutí (bouří). Jg. — **se proč.** Nemuť se proto. St. skl. — **se čím.** A vám ješto se mútíte odpočinutím. Ben. — **se komu kde.** V hlavě se mu moutí (tratí ducha přítomnosť). L. — **se z čeho.** Troj. 306., Ctib. Hád. 7. — Vz *Mútiti.*

Moutovník, u, m. = máslnice. Na Slov. Plk.

Moutvice, vz Moutev.

Movens, lat., hybadlo, prostředek hybací. Rk. Bewegmittel, n.

Movitosť, i, f., das Mobilarvermögen. Nz.

Movitý, z lat., *jmění mající*, vermögend. Páný větší a movitější. Kron. trub. Sv. Pelagia byla u bohatství movitá. Pass. 541. 2., 891. Přivolá mistra Vojtěcha doktora movitého pražského. St. skl. 468. Páni soudce ráčili se přimlouvati, poněvadž nemá co položiti a Prokop že je movitější, může počkati. Svěd. 1569. — **M.**, *mohvitý, mohovitý*, mobilis, beweglich. Vz Mohovitý. Statek m. je vše, cožkoli vedeno, veženo aneb neseno býti může. Statek m. Václ. II., Pr. 1861. 26. Neb na ně všecko jako na dědice spadno movité i nemovité věci. Tov. 83. Vz S. N. M. i uemovité zboží. Br. Statek m. i nemovitý. V. Kal. f. 24. Ve všech movitých věcech. Ben. Všech movitých věcí movitější jest moudrosť. Bibl. glag. Sap. 7.; 24. Věci m. a uemovité vz Rb. 268. Polsky: ruchomý. — **M.** *vojsko, k pochodu připravené*, marschfertig. Bur.

Mozaika, vz Mosaika.

Mozečina, y, f., das Cerebrin. Rk.

Mozečný, Gehirn-, Hirn-. M. odvodice. Ssav.

Mozek, zku, **mozk**, u, (sl. mozg., mozh, strčes, mosk, psáno mozk. Gb. III. 99, 108), **mozeček**, čku, m. Das Gehirn, cerebrum, ἐγκέφαλον. M. hmota měkká a jemná, uvnitř bílá, zevně šedá. Pž. M. leží v dutině lební, ohrazeu jsa lebem (lebkou, lební) a podlebicí. Dále se táhne jakožto mícha (mozek páteřní) do páteře a rozptyluje se v jednotlivé čivy. Pt. M. veliký, malý (mozeček) a mícha prodloužená. Nz. Otrucení mozku (Hirnerschütterung). Rk. M. v týle, v hlavě. V. Dal mu ránu v hlavu, až so mu m. vykydl. Lom. Vz více o mozku v S. N. — **M.**, *hlava, rozum*, der Kopf. V m., na m. uražený (pomatený). Č., V. M. se mu z mdloby pohnul. Sl. 177. Člověk vrtkého mozku, nebo: Má rtuť v mozku. Vz Nestálý. Kom., Č. M. vysoko, až nad kloboukem nositi (pyšný). Č., Sych. Slepičího mozku člověk, nebo: Snad ty rozumy někde z telecího mozku vytočil, nebo: Toť jsou nápady z telecího mozku. Vz Hloupý. Č. On to ze svého mozku přidal. Kom. Horkého mozku (příkrý). V. Mdlý m. (blbý). Kram. V tučném těle hubený mozek. Vz Břich. Č. — **M.**, *mozk v kostech, tuk, čis, mícha*, das Mark, Beinmark. Mozk ve hřbetovém páteři. V. M. v hnátích mu schne. Jád. Mozku v kostech se dotknouti (hlavní věci). Bart. — **M.**, *střeň*. Čern. — **M.**, *části zvětralé, měkké, v kameni mlýnském*. Vys. — **M.**, u kolaře dřevěný hřeb, kterým loukoti v ostřihu u vnitř k sobě připojeny jsou. Us. Dch.

Mozh, u, m. Vz Mozek.

Mozk, vz Mozek.

Mozkovatka, y, f., meandrina, býložilec, die Labyrinthkoralle. Krok.

Mozkovatý, mozkovitý, plný mozku, gehirnig, markig. Jg.

Mozkovice, e, f., *leb.* Má hrachovinu v m-ci = hloupý. Sych.

Mozkovina, y, f., hmota mozková = mozečina. Ssav.

Mozkový. M. látka, uzel, bolesť, nemoc, Us., soustava. Vz S. N. Hirn-, Gehirn-, markig.

Mozkozpyt, u, m., dle Hirnlehre, die Enkephalogie. Rk.

Mozol, u, mozůlek, lku, m., na Mor. a na Plaště f. (ale v Plzeňsku a dilem i na Plaště m.). Prk. Př. k nauce o tvoř. kmenů. 24. M., *otlačená stvrdlá kůže na rukou i nohou*, die Schwiele. V. Ve vých. a již. Čech. mozoul, u; na noze: holoubě. Lk. Mozolů dostati (mnoho). V. M-ly zdělati. V. M. od stvrdnutí bývá. Kom. M-ly na rukou míti. Us. — **M.,** *trud, těžká práce*, harte Arbeit. Na své m-ly se živiti. Vz Chudoba. Č. Lidskými m-ly živi jsou. Br. Na cizí m-ly se vychovává, Kram., živl. Reš. Kupoval na cizí mozoly šaty mladým ženám; Veselí býti na cizí mozoly a robotu. Bart. Holé m-ly míti, z holých m-lů se živiti, holými m-ly se živiti (ničeho uemíti a jen prací se živiti). Us.

Mozolatec, tce, m., chiloglottis. Rostl.

Mozolatik, a, m., nassa, plž. Krok.

Mozolec, lce, m., na Mor. = mozol. Mřk.

Mozoliti, il, en, ení. **se čím:** těžkou prací, sich abmühen. Us. — **se na koho:** pracovati naň. Us.

Mozolkovitý kůň, mít Stollbeulen behaftet. Ja.

Mozolnice, e, f., žena, která pro mamonu se mozolí. Dch.

Mozolník, a, m., kdo se mozolí pro mamonu, lakomec. Us. Dch.

Mozolnosť, i, f., tvrdosť na kůži, die Hautschwiele. Ja.

Mozolný, schwielig; trudný, mühevoll.

Mozolosť, i, f., die Härte, Verhärtung. Sal.

Mozolov, a, m., ves v Táborsku. Tf. 287. — **M.,** ves u Něm. Brodn. PL. — **M.** či Zaběhlá, u Březnice. PL.

Mozolovatěti, ěl, ění, schwielig werden. Jg.

Mozolovatosť, i, f., Verhärtung. Byl.

Mozolovatý, schwielig, dickhäntig. M. ruce, nohy, kůže. Us., Jg.

Mozolovník, u, m., porina, Durchbohrflechte, f. — **M.,** a, m. = mozolník.

Mozolství, n. = mozolovatosť. Na Slov. Bern.

Mozoluch, a, m., lissa, korýš. Krok.

Možalík, a, m., angulus, žábronožec. Krok.

Možděnice, e, f., der Hirnschädel. Mus.

Moždíř, e, **moždířek,** řku, **moždířík,** u, m., v již. Čech. moldýř, Kts., na Slov. možlar. Dle Gb. Hl. 120. jest *d* přisuto. Der Mörser, Mörsel. V. V m-ři něco na drobno tlouci, roztloukati. — **M.** *k střílení*. Z m-řů stříleti. D. M. pumovní, na kameny. Bur. Vz S. N. Der Mörser, Pöller.

Moždířní, Mörser-. M. palice, Mörserstössel. Jg.

Moždířový, Mörsel-. M. palička, tluk, tlukadlo. Jg. — **M.,** Mörser-, Pöller-. M. kámen, čtverník (ein Mörserquadrant), pukavec (Wallgranate). Bur.

Možditi, se něčím, vz Umožditi.

Možení, n., das Können. Podlé našeho m. Pulk.

Možicha, y, f., chvojka klášterská. Rk.

Možná, vz Možný.

Možně, möglich. M. se snažiti. Us. Vše m., möglichst. — 2. = *s mocí, mocně*, mit Macht. M. rozkazovati. — 3. *Velmi, velice* stark, sehr. M. se napracoval, naplakal. Us. na Mor. Jg.

Možněti, ěl, ění, mächtig werden. L.

Možniti, il, ěn, ění, mächtig machen. L.

Možno. Vz Možný. Jakž možno vám. Kram. Jest jim m. to udělati. Us. Vz Přirozený.

Možnosť, možitosť, i, f., Möglichkeit, possibilitas; vlastnosť ta, když něco možno jest. Jg. Od m-sti ke skutečnosti zavirka se činiti nemůže. Zlob. Neviděl žádné m-sti vítězství. Ml. Dáti, učiniti někomu m., aby... Jemanden in den Stand (in die Lage) setzen zu... Dch. — **M.,** *mohutnosť, moc, síla něco činiti*, das Vermögen, die Kraft, Fähigkeit. V. Podlé nejvyšší m-sti něco činiti; podlé možnosti (pokud možno). J. tr., V. Podlé m-i rozšiřovati (království). Zř. F. I. B. VIII. M. něco učiniti, způsobiti, vykonati; moc a m. míti; m. i nemožnosť svou znáti; vynášeti se nad m.; vší m-stí a snažností někomu pomáhati; největší pilnosť dle m-sti přičiniti. V. Nad m. — **M.** = *jmění, zámožnosť, bohactví*, Wohlhabenheit, f., Vermögen, n. Hrdla a penize, ale i statek, možnosť a ctnosť pro obecné dobré v hromadu snášeli. V.

Možnůstka, y, f., malá možnosť, malé jmění, kleines Vermögen. V.

Možný; možen, žna, o; na Slov. *možitý*; *komp.* možnější. **M.** = *býti mohoucí*, möglich, thunlich. Jest mi možná, možné (mohn). Což mi možného, pokndž mi možná, jak mi mnoho možné. V. Se vší možnou pilností. V. Není mi možná (věc). D. Co možná, učiním. Us. Je-li možná? Byloliby možná? Toho měniti nebylo možné. Br. Možná, že se přepočítal; někomu věc činiti možnou. Dch. Jak možno vám, bratřím udllejte. Kram. Pokudž mu nejvýše možné, snaží se o to, aby... V. K snášení nemožný. V. Nemožné věci dělati, před se bráti. V. Jemu nic není nemožného. V. Nebylo mu možné. V. Nemožné jest to učiniti. Ros. Není možná (nelze). D. — ‚Co možná' *u superlativu*: byl co možná nejpilnější. — **Nemožný** = *nedostatečný k plození*, impotentní. Položivši ho za studeného a nemožného, rozvedla se s ním. V. — *Nemožný, nemocný, churavý*, krank. V. — **M.,** *zámožný, bohatý*, begütert, bemittelt, vermögend, wohlhabend, reich. Za dary odplacovati na možné náleží. Kom. — **M.,** *moc mající*, mächtig. V. Někteří z rodu Vršovského zvláště možnější a znamenitější. Háj.

Mptu, gt. sg. slova met, der Meth. Gl. 161.

Mrač, e, f. M. dolní, ves v Budějovsku. Vz S. N. M. horní, ves tamtéž. PL.

Mráček, vz Mrak.

Mračenice = Mračnice.

Mračénko, mračínko, a, n. V. Ani mračénka na nebi není. Hlas. Das Wölkchen. — **M.,** Unglück. Kram., Ráj.

Mračensko, a, n. jm. místní. Tf. 266.

Mračiti, mrač, -če, il, en, ení; zamračiti, mračívati. V již. Čech. kaboniti. Také: Nebe se kaboní. Kts. M. od mrk (mrkati se, *r* v *ra*; vz R, Mrak). M., tmíti, kaliti, verfinstern, verdüstern, dunkel machen, wölken; svraštiti,

škarediti se. Kat. 2620. — **co**: čelo. D. — **se.** Nebe se mračí, verfinstert, trübt, wölkt sich. Ten se pořád jen mračí, runzelt die Stirn, sieht finster, sieht schel, sieht sauer. Jg. M. = zaslepovati. Sml v. 675. Us. Mračí se, až tma. V. Mračí se, bude pršeti (jakoby chtělo pršeti). Jg., Toms. Když se silno mračívá, lehko pršívá. Pk. — **se proč, na co, na koho.** Jg, Ráj. M. se na někoho *od* ráua *do* večera. Er. P. 291. — **se odkud.** Že se **od** hor mračí. Er. P. 109.

Mračivosť, i, f., **mračlivosť,** Wolkigkeit, f., finsteres Wesen. Jg.

Mračivý, mračlivý, wolkig; finster sehend. D.

Mračnatý, gewitterschwer. Rk.

Mračně, kalně, wolkig, dunkel. Jg.

Mračnice, Mračenice, dle Budějovice, u Horšova Týna. Raschnitz. Tk. I. 618., III. 86.

Mračník, a, m., noctilio, der Kantenlefzer, netopýr. Ssav.

Mračno, a, n. Vz Mračiti, Mrak, die Wolke, Regenwolke, Wetterwolke, das Gewölk. Jg., V. Mračna se stahnjí, vystupují; bouřlivé m.; nebe mračny se zatahuje. D. Mračna kaprovatějí (dostávají podobu šupin kapřích, dostávají beránky, začíná se vyjasňovati). Na Mor. Mřk. M-a se rozešla. Bart. M-a rozháněti. Br. Zvoniti proti mračnům n. na mračna. Jg. Po bouři bývá jasno a po jasnu mračno. Mus. Nemůže tak jasno býti, aby po něm m. nebylo. Jg. Nebude z toho mračna déšť (není věc tak zlá, jak se podobá). Jg., Lb. Vz Nebáti se. Sedí mračna na čele (hněvá se). Vz Oblak.

Mračnosť, i, f., temnosť, die Düsterheit. Ms.

Mračný, mračen, čna, o; temný, mrákotný, wolkig, bewölkt. Jg. M. povětří, Jel., oblak, V., večer, Jel., nebe, V., noc, Us., slunce, V., poskvrna, Ráj.; — oči, Plk., mysl, Sych., tvář, čelo. Us.

Mradice, dle Budějovice, v Žatecku. Mraiditz. Tk. I. 618., III. 132.

Mrak, u, **mráček,** čku, m., pl. mraky, ve vých. Čech. v pl. jen *‚mraka.'* Jir. M. od mrk (mrkati se = stmívati se). Gb. Hl. 147. Vz R, Mračiti. — **M.** = *temno,* das Dunkel. Za nebeské světlo tento smutný mrak. Ráj. — **M.,** *zvl. temnota mezi dnem a nocí, soumrak,* die Dämmerung. Slunce zašlo, mrak nastal večerní. L. Až do mraku. Pulk. — **M.,** *mračno, oblak,* die Wolke. M. visí, se sbírá. Us. Černý m. (dříve: tuča). D. Jak m. črný. Rkk. Příval s mrakóv. Rkk. Dnes je pod mrakem (slunce nesvítí). Jg. — **M.** = *množství,* Menge, f. Byly tam mraky lidí.

Mraka, y, f. = mrak, das Dunkel, der Nebel. Mus. Vz Mrak.

Mrákava, y, f. (zastr. a na Slov. = černý mrak, Brt.). Veliká m. všecku horu obklíčila. Pass. 864. Oči černé, oči jak černá mrákava. Mor. P. 299. Mrákavy jdou. Mor. P. 148., Plk. — **M.,** *stanice buštěhradské dráhy,* od Prahy druhá za ňoštskou, má jméno od myslivny nedaleko jsoucí. Mrakau.

Mrakavý, temný, dunkel, trüb. M. oči. Čern.

Mrakohustý, wolkendicht. Ráj.

Mrakolib, u, m., scotophilus, netopýr. Ssav.

Mrakoshauěč, e, m., Wolkensammler, m.

Mrákositi, il, ení, obličej škarediti, das Gesicht trüben. Us.

Mrakot, u, m. = mrakota.

Mrákota, y, f., *temnosť,* die Dunkelheit, Finsterniss, das Dunkel. V. Ve tmách m-y hledati. V. M-tu dělati. Troj. Motati se slepě v m-tě. Kom. M. očí, V., v očích. Lk. Dělají se mi m-ty před očima. D. Věčná m. zastírá zrak slepce. Ml. — **M.,** *oblak,* die Wolke. Slunce smutně jako skrze m-tu a mlhu svítilo. V. M-y zármutku. Smutku m-u od nás odžeň. Vš. Blesk začal m-y pověr rozháněti. Kom. — **M.,** pošlosť očí, slepoť, caligo. Ja.

Mrakotiti se, il, ění = mračiti se, sich verdunkeln. Us. Mark.

Mrákotně, temně, dunkel, nebelig.

Mrákotnosť, i, f., temnosť, die Dunkelheit. Jg.

Mrákotný = temný, mračný, nejasný, dunkel. V. M. háj, Jg., povětří, hloub. Ráj.

Mrakovina, y, f., die Wolkenwelle. Krok.

Mramor, u, m., marmor. Mramor přesmyknutím m. marmor. Vz Gb. Hl. 124. Mor. hramor. Der Marmor. V. Hrob z bílého mramoru. Mor. P. 125. Zh. M. je bílá, jemnozrná odrůda vápence. M. karrarský, parský (z ostrova Paru), pestrý, červený, šedý, černý, lasturový. Vz Vápence. Bř. 24. M. bílý, železné barvy, hladký. Jg. Dílo z mramoru. D. Imitace m-u. Vz Prm. III. 16. Čištění skvrn z m-u. Vz Prm. III. č. 21. Vz S. N. a Šfk. 187., KP., III. 24.

Mramorář, e, m., der Marmorarbeiter. Jg.

Mramorní, Marmor-. M. mlýn. D. — **Mramorník,** a, m. Marmorpolierer. Troj.

Mramorovaný, marmorirt. Jg.

Mramorovati = mramorem potahovati n. na způsob mramoru dělati, marmoriren. D. — **co čím**: barvou, mramorem bílým. —

Mramorovitý, marmorartig. D. — **Mramorovnictví,** n., die Bildhauerkunst. Jg.

Mramorovník, a, m. = mramorník. Plk.

Mramorový kámen (mramor), V., lom. D.

Mramorství, n., die Kunst aus Marmor zu hauen. Kou.

Mrana, y, f., attelabus, hmyz, der Schildkrötenkäfer. Krok.

Mraštiti, il, ěn, ění; smraštiti = vraštiti, in Falten legen, runzeln. — **co**: čelo. Jg. — **se**: rúcho aby se nemraštilo (záhybů nečinilo). Št., Výb. I.

Mratin, a, m., ves u Prahy za Karlínem. Tk. III. 52.

Mrav, u, m., obyč. v pl. mravy, m.; strč. nrav, srbsky podnes narav. Ht. Vz nr, Nrav. Vz Gb. Hl. 98. **M.,** *povaha, obyčej, zvyklosť,* die Sitte, Lebensart, das Wesen. V., Jg. Mravy pověstné, chvalitebné, dobré, nezvedené, sedlské, divoké, líbezné, příjemné, V., kázané, tiché, Dal., šlechetné, lidské, V., hloupé, Dal., pornšené, Kram., ozdobné, Háj., vzorné, výborné, chvalitebné, bezúhonné, uspokojivé, zákonné, méně zákonné, ne bezvadné, nezákonné (ve školách). Us. Dobrých mravů hoch. Us., V. Míti do sebe dobré mravy. V. Počestní mravové zhola dokonce padli a uhasli. V. Ten tiché mravy měl. Dal. Ta

stydlivé m. měla. Dal. K mravům lidským dohlížeti. V. Tovaryšstvo rozpustilé porušuje zajisté mravy. Kom. Porušení, zkáza mravův. Rk., Kram. Dobří mravové tuchnou. Br. I mravy i rodem Čech. Us. Má mravů co hladový pes. Jg. Na hodnosť vyšel, o mravy přišel. Trnk. Zlé mravy dobrá práva. Č. Proměna krajů nezlepší mravů. Pk. Ukrutný mrav nezůstane práv. Km. — Vz S. N.

Mrava, y, f. = mrav, způsob, Art, Sitte, f. Us.

Mravcati, mňoukati, miauen. Us. U Rozhonic.

Mravčák, a, m., plačtivé dítě. Na Slov.

Mravček, ečka, m. = mravenec.

Mravčenka, y, f., myrmecia. Rostl.

Mravčí = mravenčí. Na Slov.

Mravčiti, il, ení, hemžiti se jako mravenci, wimmeln. Bern. Na Slov.

Mravec, vce, m., mravek = mravenec.

Mravencojedi, myrmecoleontidae. Vz Mravkodav a Frč. 152.

Mravencovitý, ameisenartig. Krok.

Mravencový. M. voda, koupel. Jg. Ameisen-. Vz Mravenčí.

Mravenčan, u, m. M. ethylnatý či ether mravenčí. Vz Šfk. 471.

Mravenčář, mravenečkář, e, m., kdo mravenčí vajíčka sbírá a prodává. Ameiseneiersammler, -verkäufer, m. Šp.

Mravenčí, mravencový, Ameisen-. M. vajíčko, hnízdo; lev (mravencojed) myrmeeoleo formicarius.

Mravenčiti, il, ení, parohy mraveniště rozhazovati (o jelenich). Šp.

Mravenčík, a, m., myrmecophaga, der Ameisenfresser. M. hřívnatý, m. jubata, der Ameisenbär; dlouhouchý, tamandua; dvojprstý, m. didactyla; kroužkovaný, m. annulata. Ssav. Vz Mrakodav, Mravenečník.

Mravenec, nce, mraveneček, čka, m., na Slov. a vých. Moravě: mravec, mrávek, mravouch, mravonk, mrávček, brablenec, formica, die Ameise. M. lesní (f. rufa), veliký, červený, drnový (tetramorium caespitum), stěhovavý (v Brasilii), Jhl., černý (f. ligniperda), žlutý (f. flava), Frč. 168., rezavý, červený u. bojovný, dřevokaz obecný. Vz S. N. Vz Hmyz, Frč. 167. M. malý jest, ale pracovitý. Kom. M-ce pásti (zahálcti). Č. Z m-ce horu dělati. Vz Zvětšování. Č. Jeden m. nedělá hromadu. Hnš. M-ci do prázdných stodol nikdy nelezů. Vš. II. 18. Mravenci-li na sv. Annu vyhazují, na tuhé mrazy ukazují. Kda. — M., *nemoc*, formica, die Flechtenwarze; druh svrbivky, prurigo formicans, eine Art Hautjucken. Ja.

Mravenečník, a, m., der Ameisenfänger. M. hřívnatý, myrmecophaga jubata. Vz Frč. 385.

Mraveniště, ě, n. Der Ameisenhaufen. M. rozkopnouti, roztrhnouti, rozhrabati, vybrati. Us. Mravenci snášejí do m. mrvy, drobty atd. Kom.

Mravisko, a, **mraviště**, ě, n. = mraveniště. Leg., Troj.

Mravitě, sittsam. Tiše a m. se jměješe. Pass. 507.

Mravitý = mravný, gesittet. Pass., O 7 vstup.

Mravkodav, a, m. M. obecný, myrmeeoleon formicarius, mravencojed. Vz Frč. 152. Ameisenlöwe, m.

Mravně živ býti, sobě vésti, V., se chovati, gesittet.

Mravněti, ěl, ění, gesittet werden. Č.

Mravní, mravný, Sitten-. M. zákon, pravda. Jg. Vz Mravný.

Mravnictvo, a, n., die Sittenlehre. Marek.

Mravník, a, m. = mravenčík.

Mravniti, il, ěn, ění, sittlich machen. Rk.

Mravnosť, i, f., die Sittlichkeit. Jeho m. je chvalitebná, bezúhonná. M. (přestupky proti ní), vz Rb. str. 268. — **M.**, *zdvořilosť, zvedenosť*, Sittsamkeit, Bescheidenheit, f. V.

Mravný, *k mravům se vztahující*, Sitten-, sittlich, moralisch. Jg. M. zákon, učení, naučení, knihy, bájky, povaha, Jg., poučka, průpověď, cit, krása, povinnosť; cit (krása) mravného, cit mravnosti. Nz. — **M.**, *netělesný, nefysický*, moralisch. M. osoba, svět. — **M.** = *dobrých mravův*, artig, manierlich, sittsam, eingezogen, gesittet. Jest m. Nemravné mluvení. Us. M. hoch, žák, děvče. Vz Mravní.

Mravocit, u, m., moralisches Gefühl. *Lépe*: mravní cit. Pch.

Mravokárce, e, m., der Sittenrichter. Us.

Mravomalba, y, f. Sittenmalerei, f., *lépe*: líčení mravů.

Mravopočestnosť, i, f. Jak se trestaly výstupky proti m-sti (smilstvo, cizoložstvo, násilí panně n. ženě poctivé učiněné), vz Rb. 232.—234. Die Ehrsamkeit, Ehrbarkeit, Sittsamkeit. D.

Mravopočestný, sittsam, wohlgesittet. D.

Mravoučitel, e, m., der Sittenlehrer. D.

Mravouch, vz Mravenec.

Mravouka, y, f., učení o mravích, ethica, die Sittenlehre.

Mravousky, pl., m., ovoce jako rybes, ale sladké. Na Slov.

Mravověda, y, f. = mravouka.

Mravovědec, dce, m., der Moralist, Lehrer der Moral. Sš. Sk. 6.

Mráz, gt. mrazu, **mrázek**, zku, **mrazík**, u, **mrazíček**, čku, m. Vz *á*. M. od mrz v mrznouti, *r* v *ra*, vz R., Gb. Hl. 147. M. je tuhá zima, již na zemském povrchu voda pevného skupenství nabývá. S. N. Der Frost. M. studený, veliký, tuhý, Us., perný, jedovatý, ein schneidender Frost. Dch. Sníh osení přikrývá, aby od mrazu nemrzlo. Kom. Mrazem zmrznouti. Kram. Dnes uhodil m. Jg. M. květy vysvědčuje. Mt. 79. Mrazem připálen; škoda z mrazu; Kolik mrazů do sv. Jiří, tolik do sv. Václava. Šp. Přišel (přijde) na psa mráz (= také se mu toho dostalo, proč se jiným posmíval. Vz Msta). Č. Počkaj, príde na psa m. Mt. S. Mráz kopřivu nespálí. Vz Zlý. Lb. Přitrhnou-li mrazy s Kateřinou, hleď se každý opatřit peřinou; v lednu kolik dešťů, v květnu tolik mrazů. Kda. Hu tele na m., D., a: Troubiti na m. nebo: Troubí jako slouha na m. Jg. Vz Hloupý. Č. — **M.**, *třesení od zimy, od neduhu, od strachu* atd. Der Schauer. M. po mně jde. Jg. Když na to myslím, až po mně mráz chodí, tak se hrozím. Br. M. ho obešel. Jg. Mráz ho prejíma (strach); Mráz sa mu préchodi po kostiach (třese se strachem). Mt.

S. M. mě pochází. Us. — **M.**, *zima s jektáním zubův*, mrazení, rigor, der Starrfrost. Us. — **M.**, *jiní*, der Reif. V. Padlý m. — **M.** *starých hlav* = *šedivé, bílé vlasy*, graues Haar.

Mrazek, zka, m., der Eisenschimmel. D.

Mrázek, zku, m., kleiner Frost. D.

Mrazení, í, n. M. v těle míti. Das Frieren.

Mrazík, u, m., ein kleiner Frost. D.

Mrazina, y, f. = mráz, der Frost. M. na zdech se vyráží. Jg.

Mraziště, ě, n., der Gefrierpunkt, jest teplota, za které kapalina počíná nabývati skupenství pevného. S. N.

Mraziti, il, en (ěen), ení (ení). — **koho.** Jemanden frieren. Hrůza nás mrazí. Us. Mrazí mne. Rk. — **kde.** V celém, **po** celém těle mne mrazí. Us. — **se** = mrznouti. Jg.

Mrazíto. Je m. = mráz. Us. v Přer. Kd.

Mrazivosť, i, f., die Fröstigkeit. M. zimního počasí. Jg.

Mrazivý, mrazící, frostig, kalt. V. M. povětří (studené), vítr, zimnice. D. M. směs. Vz Prm. III. č. 19.

Mrazka, y, f., kráva n. kobyla bílé a hnědé srsti. Us., Dch.

Mrazkovitý kůň = mrazek.

Mraznice, e, f., der Frost.

Mrazný, Frost-. M. studenosť; ruka, kalt. Jg.

Mrazomilka, y, f., psychrophila. Rostl.

Mrazour, u, m. = mráz, der Schauer. Us. Marek.

Mrazovitosť, i, f., der Schauer, die Frostigkeit. — **M.**, rozsedliny od mrazu, Risse, m. Um. les.

Mrazovitý, frostig. M. noc, Zlob., ukrutnosť. Háj.

Mrázovka, y, f., v Krkonš. = zimní čepice, Kb., die Wintermütze.

Mrazový, Frost-. M. vítr, opuchlina, Frostbeule, bod, Gefrierpunkt.

Mražené, ého, n. Gefrorenes. M. ruské, šťávové, smetanové, malinové, jahodové, ananasové, višňové, meruňkové, jablkové, melounové, pomerančové, rybízové, citronové, šípkové, vanilkové, čokoládové, lískooříškové, makové, skořicové, fíkové, kaštanové, kávové, punčové. Vz více o připravování ho v Prm. III. č. 10.—12.

Mrcas, u, **mrcásek**, sku, m. Jednoduchý kořen i větve kořenové bývají rozděleny v tenounké větvičky, mrcasy, Wurzelfasern, f., Kk. 14.

Mrcasatý kořen, faserig, vedlejší a tenounký. Vz Mrcas, Kk. 15.

Mrcatiti se, il, ění; zmrcatěti se, o psu, když čile sem tam běhá ocasem mrdaje. — *Zmrcatiti se*, närrisch werden, o člověku. Us.

Mrcina, y, f., na Slov., = mrcha, das Aas, Plk.; nízka přezdívka jako: mrcha, mršina, Plk.; hubený kůň, mrcha, eine Mähre. Plk. Kvapku lepší, kvapku horší: to celá m. Mt. S.

Mrcka, y, f., kořalka, der Schnapps, Brauntwein. Us. Turn.

Mrcmrc, e, m. homole dřevěná, vlk, mezi šňůry dávaný za příčinou stáčení jich, die Lehre. Techn.

Mrcna, y, f., tulačka, liederliches Weib. Us. Bydž.

Mrcouch, u, m. = mrcas, die Faser. Cibulo má m-chy. Us. — Na mrcouch choditi (na námluvy. Ve sprosté mluvě). Jg.

Mrče = mrkne, zmračí se. Kat. 3029.

Mrdačka, y, f., ein Pferdchen, n., malý kůň. Reš.

Mrdas, u, m., na Slov.: ocas, der Schwanz; vrkoč, geflochtener Zopf. Jg.

Mrdati; mrdnouti, dnul a dl, nutí = (rychle) pohybovati, vrtiti, kývati, (schnell) bewegen, wedeln, schütteln. Jg. — **nač.** On na to mrdá. Apol. — **čím (nad čím).** Hlavou nad neštěstím m. Kom., V. Pes mrdá ocasem. Us. Očima m. (čerstvě jimi pohybovati). Us. Brali, až ušima mrdali (velmi dychtivě). Us. Mrdši hlavou a zasmávši se řekla. Ler. — **kde. Okolo** něho mrdaje ocasem. St. skl. — **se kde.** Ryba mrdá se (mrská se) ve vodě. Us. — **M.**, *obsc.*, tělesně obcovati, vom Beischlaf.

Mrdě, ěte, n., flinkes Kind. Mrdali jsme ve sklepě jako mrďata. Us.

Mrdil, a, **mrdílek**, lka, m., člověk mrdný, čerstvý, ein flinker Mensch. — **M.**, der Hanswurst. Ptr.

Mrdnětí, ějí, ěl, ění, flink werden. Jg.

Mrdniti, il, ěn, ění, flink machen. Jg.

Mrdnosť, i, f., mrštnosť, die Flinkheit. Us.

Mrdnutí oka, okamžení. Hus. Schnelle Bewegung, f.

Mrdný = mrštný, flink. Tys m. — Iron. Tyť jsi mrdný = zdlouhavý. Jg.

Mrdol, e (na Slov. u), m., ocas, chvost, der Schwanz. Jg.

Mrdolin, a, m., člověk čerstvý, ein flinker Mensch. Us. u Litom.

Mrdoliti, il, en, ení; **mrdolívati** = mrdati, kývati, vrtiti, wedeln, bewegen. **čím.** Pes ocasem mrdolí. Bern. — **se** = vrtiti se, sich herumdrehen. On se celý mrdolí. Jg.

Mrdoucetí se, el, ení, kloktati, schlaudern (jako elvka). D.

Mřelý, čím: zimou, erstorben, erstarrt. Us.

Mřeň, ě, **mřenek**, ňka, m., mřenka, mřínka, y, f., na Slov. plž, slíž, na Mor. zřének, Mřk., šlížek; rybička. Vz Mřínka. Cyprinus gobio. Grundel, f., Gründling, m. — **M.**, mřeněk, die Schmerle, der Schmerling, cobitis barbatula. — **M.** *mořský*, die Meergrundel, gobius niger. Lin.

Mřena, y, f., die Flussbarbe, ryba. Na Slov. Bern.

Mření, í, n. M. 1. *umírání*, das Sterben; 2. *dřevěnění, trnutí*, das Erstarren. Mření údův. Byl.

Mřeštěti, ěl, ění, grunzen. Na Slov.

Mřeže, zastr. = mříže.

Mřežky, pl., f. = krajky. Na východní Mor.

Mřežokřídlý, gitterflügelig. *M-li*, dictioptera, řád hmyzu. Krok.

Mřežování, n., das Gittern. — **M**, dílo mřežované, das Gitterwerk. Br.

Mřežovaný. M. rošt, Br., latování, sklepení, C., Jg., něm. gegattert, mřížkami opatřený. M. fěrtoch, quadrillirt. Jir. dh.

Mřežovatě, gatterweise. Plech m. probijený. Br.

Mřežovati, zamřežovati, gattern. — **M.**, na způsob kříže plésti, sífkovati, flechten, netzen. Jg. — **co**: vzory, šátečky, krajky. Us. Vz Mřížkovati.

Mřežoví, n., das Gitterwerk. Rk.

Mřežový, Gitter-. M. postélka, dvéře. Jg.

Mrgati = mrkati, zwinkern. — **čím**: očima. — **M.**, na udici bráti, anbeisen. Na Mor.

Mrhacký (m. mrhačský, vz Mrhač), verschwenderisch.

Mrhactví, n., die Verschwenderei. Č.

Mrhač, e, m., *člověk marnotratný*, der Verschwender, Schwelger, Prasser. Pakli by byl bratr starší mrhač neb bez smyslu, pán země neb hejtman má jiným sirotky opatřiti. Tov. 82. Ale byl-li by týž manžel mrhač. Kol. 46. M. statku. V. M. života svého. Jel. M. naposledy s hanbou do Nouzova a Chudobic táhnouti musí. C. Já řekla: Dobře jste udělaly. Což bych měla dáti mrhačum, protož manželu svému dala sem všecko. Svěd. 1568. Mrhačům se rozum trousí, až se vytrousí. Km. Ptáček mrháček, vz Plat. Vz Marnotratný, Mrhák.

Mrhačka, y, f., die Verschwenderin, Schwelgerin. D. — **M.**, v pivovářе náčiní k odhrnování mláta, aby pivo čisté teklo, veslo, die Träberschaufel. Us., Háj.

Mrhačný, verschwenderisch. M. žena Reš.

Mrhačství, n., marnotratnosť, vz Mrhactví.

Mrhák, a, m. = mrhač. Mladý m., starý žebrák. Berg. Vz Marnotratný, Mrhač.

Mrhal, a, m. = mrhač. Us.

Mrhalka, y, f. = mrhačka. — **M.**, zmrhalka. Na Mor.

Mrhalkyně, ě, f., mrhačka, die Verschwenderin. 1520.

Mrhání = utrácení, maření, das Verschwenden, Prassen, die Schwelgerei. Jg. M. statků, peněz, času. Us. — **M.** = zhouba. Das Verderben. Pod jich ochranou zůstávali, aby k m. nepřišli. Štelc.

Mrhař, e, m. = mrhač. D.

Mrhatel, e, m., der Verschwender. 1520.

Mrhati, mrhávati = nešetřiti, mařiti, kaziti, verschwenden, prassen. Jg. — **co, koho**: čas, V., síly, peníze. Us. Máš-li co po starších, hleď toho nemrhati, neb po šedesáti letech nebudeš moci dělati. Rým. By otčizny (dědictví) nemrhal. Kom. M. statek. Br. Kdo se přitovaryšuje k nevěstkám, mrhá statek. Pak-li by jej mrhala, právo to přetrhnouti a díl její jí vydati má. Kol. 46. M. sebe sám. Chrysos. — **co kde**: čas v hospodách, po kavárnách. Us. — **co čím**: Hejsek kvasy své jmění mrhá. Kom. — **co komu**: Nic mi nemrhá = nescházi. D.

Mrhavě, verschwenderisch. Jg.

Mrhavosť, i, f. = mrhactví.

Mrhavý, marnotratný, verschwenderisch, schwelgerisch. D.

Mrhel, e, m., slín, der Mergel. Us. Opav.

Mrhelec, lce, m., v již. Čech. šípek. Vz Merhelec. Kts.

Mrhola, y, m. = ničema Rk.

Mrholiti, il, ení = mhliti, mžiti, slabě n. drobně pršeti. Us. u Jilem. Schwach regnen, rieseln. Mrholí. — **koho** = tělesně užívati, mrhati, missbrauchen, entehren. Us. Studenec. — Vz Meholiti.

Mrhůlka, y, f., mžení, der Staubregen, das Siefern. D.

Mrcha, y, f., *mrtvé tělo, mrtvola*, od mr (mř-íti). Todter Körper, die Leiche. Tělo když jest mrtvé, neslove tělo ale mrcha. Bart. M. umrlce. Jel. Lidé mrchu lidskou jedli. Dal. Smrad těla jeho mrchy (člověka) převyšuje všeliké mrchy. V. Co platno jest mrchu léčiti. Jg., Šp., Lb. Vz. Marný. Mrch tu ležeše jak v lesě dřievie. Rkk. 55. Tamo k vrchu pohřebat mrch. Rkk. 15. (Hrob) zhielen po vrchu vnitř má škaredú mrchu. Smil v. 860. — **M.**, *nyní jen o dobytku sciplém*: scipliná, zdechlina, mrlina, skapalina, ein todtes Thier, das Aas. Mrcha mrše smrdí. Jáma na mrchy: mrchoviště, mršinec, mršník. Šp. M. smrad vypouští. Kom. — **M.**, *přezdívka*, Schimpfwort, Aas, Luder, n. Troj. To je mrcha. Us. — **M.**, *něco špatného*, etwas schlechtes, Luder, n. M. peníze (laciuo). D. Za mrchu peníz něco koupiti. D. Mrchu cenu na něco podati. Mrcha podání (malé, špatné). D. M. cesta. Baiz. M. papír, čas, voda, člověk (sviňák), kůň (špatný). D. Špatná mrcha, ale dobře táhne. Vz Opilství. Č. A tobě vostane mrcha žena. Er. P. 157. To je m. člověk (zlý). Mřk.

Mrchavec, vce, m., zlý člověk, ein böser Mensch. Na Slov.

Mrchavý (mrcha). Aas-. M. smrad; neštovice, na Slov. hnojavé osypky. D. — **M.** = špatný, mrzký. Na Slov. Kd. Schlecht. M. voda, peníz, zub, muž. Jg.

Mrchlava, y, f., der Aaskopf. Zlob.

Mrchojedi, cantaridae, červi. Aqu.

Mrchojedy, dle Dolany, ves u Sobotky. Tk. II. 431.

Mrcholačný, aasgierig. Rk.

Mrcholina, y, f., nadávka. Us. Bělohr.

Mrchoš, e, m. = mrchavec. Na Slov.

Mrchovina, y, f., Schindfleisch, n. D.

Mrchoviště, ě, n., mršinec, mršník, dráha. Der Schindanger, die Schindergrube. D.

Mrchový smrad, Aasgestank, m. D.

Mrchožravý, aasfressend. M. sup. D.

Mrchožrouti, silphidae. Vz Mršník, Hrobařík. Vz Frč. 188.

Mřihlad, a, m., skrbec, der Schmalhans. D.

Mříně, ěte, n., mladý mřen, eine junge Grundel. Totě okurek jako mříňat. Us. Dch.

Mřinka, y, f., vz Mřeň. Mřinky jistí (hořkosti zakoušeti). Vz Blda. Č.

Mříti, mru, mřeš, mře, mřeme, mřete, mrou; mři; mra (ouc); mřel, mření. Mrl, zastr. = mřel. Umírati. Vz Dříti. M., lit. mirti, skr. koř. mr, mar, lat. morior, mors, něm. Mord. Schl., Fk. 148., 150. **M.** = život skládati, sterben; hynouti, mdleti, schmachten, sterben. — **abs.** Srdce nejprv jest živo a naposledy mře. Kom. Včely a laštovičky nescipají, nýbrž *mrou*. Us. Mřel také dobytek. V. — **co**: Hlad a žízeň m. = hladem a žízní. Leg., St. skl. Vz Akkusativ. Hlad (hlady) m. = hlad míti; hladem m., vor Hunger sterben. Na Mor. Mřk. — **na co**: (jména nemocí kladou se do akkus. s předložkou na. Brs.) M. na souchotiny, Bart., V., na hrozné bolesti, Br., na zimnici, na dnu, Zlob.; na morní bolesti m. Pref. — **kde**: ve světnici, v posteli, na poli, Us., **na** kříži m.

Bel. — **pro koho:** Spasitel pro nás zemřel. Us. — **čím:** strachem, milostí (láskou), V., žízní, Štelc. M. horkem, Let. 401., zimou St. kn. šest. 106., V., radostí (smíchem), St. skl. III. 19., hořem, Pass. 557., morem. Bart. 351. Srdcem m. v tůňách. Kat. 16. Náhlou smrtí zemříti, V., hladem. Dal. 149. Závistivý štěstím svého bližního mře. Kram. — **po kom, po čem** = *bažiti*, chmachten. Po cti a chvále m. V. Až mře po tom. Na Mor. — **za kým, za čím** = toužiti, schmachten. On za ním mře. Us. — **jak: S** radostí mřeli (pálení). V. — **jak dlouho. Od** rána **do** večera umíral. Celý den umíral. Us. — **za koho:** Že mru pro velikú lásku za vás. Chč. 611. — **od čeho:** od těžkého poranění m.; od meče m. St. Od žízně zemříti. Flav. (O všech, které jsou příčinou smrti. Brs. 102.). — **proč.** Pro psí smrad brzo m. Dal. 134. Vz M. za koho.

Mříže (zastr. mřeže), **mříž**, e, **mřížka**, y, f., Gatter, Gitter, n. M. v okně, okno za mříží. V. M. ze železných holí. Kom. Okno s mřížemi. D. Mřeže zapadací na hranách, hřeben, das Schutzgatter. Jg. M. v troubě rybníka, líska. Nz. M. do průlivu n. trativodu, na balkon, pavlanové, požerákové, roštové atd. Kh. M. na stokn. Us. M. ku přijímání. Kommuniongitter. Dch.

Mřížeň, žně, m., nemotelus, hmyz. Krok.

Mřížený, mit Gitter versehen. Klec m. V.

Mřížovník, u, m., hoblík na mříže. Der Kehlhobel. Rohn.

Mřížina, y, f. M-ny (kancely) varhan, prostory ve vzdušnici příčkami učiněné, jichž jest tolik, kolik mají varhany klavesů. Vz KP. II. 327.

Mřížiti, il, en, ení, vergittern. — **co:** trativod, stoku. Us. Vz Mřížkovati.

Mřížka (zastr. mřežka), y, f., malá mříž. Kleines Gitter. Br., Us. — **M.** na Slov. = *krajky*, Spitzen, f. M-ku dodělati, šíti. Plk. — **M.**, *náčiní* u pasíře. Das Kratzbleeh. D.

Mřížkovati, mřížkou opatřiti, gittern. — 2. **M.**, mřížky dělati, síťkovati, gittern, stopfen, netzen. Vz Mrežkovati.

Mřížokřídlí, pseudoneuroptera, vz Motýlice, Jepice, Pošvatky, Všekazi, Pisivky, Puchýřnatka a Frč. 146.

Mřížovaný, gegittert. M. bílým šitím, kreuzweise gestickt. 1587.

Mřížovce, vce, m. M-ci, radiolaria, die Gliederthierchen, n., jsou drobnohlední prvoci. M. nahý, thalassicola pelagica; sladkovodní, vz Slunivka; m. vejcový, sphaerozoum ovo di mare. Vz Frč. 5. atd.

Mřížovina, y, f., mřížo s pruty všelijak ohýbanými, das Sprengwerk. D.

Mřížovník, u, m., der Kehlhobel. Rk.

Mřížový, Gitter-. M. vrata, Gitterthor, n., Čsk., most, Gitterbrücke, f. Dch.

Mrk, u, m., mrknutí očima, der Wink (mit den Augen). Mrkem a šeptem. Zlob. — **M.** na Slov. = *mrak*, die Wolke. Plk.

Mrkač, e, **mrkáček**, čka, m., der Blinzler. Us.

Mrkačka, y, f., die Blinzlerin. Us.

Mrkání, mžikání, das Blinzen, der Augenwink, D.; soumrak, smrkání, das Dämmern, die Dämmerung. M. u večer. Pass.

Mrkati, mrknouti, knul a kl, utí; mrkávati; mhourati, mžikati, blinzen, nicken; dřímati, schlummern; tmíti se, dunkel, finster werden, dämmern. — **abs.** Slnnce mrklo a svú krásu hieše ztratilo. Pass. 301. Světlo mrklo (shaslo). Rk., V. Stařec mrká (dřímá). Za západem jdo soumrak, když mrká a tmí se. Kom. Ani mi viac nemrkni ani nemlkni. Mt. S. Co by mrk (= mrkl. Cf. Co by pět napočítal = hned). Us. Solnice. — **čím:** očima, očkem. Us., Er. P. II. 7. Očima mrkal, ukazuje k jeskyni. Aesop. — **na koho.** Us. Mrkni na něho, aby . . . Mrkl na mne. Us. — **komu na co.** Ten na zármutek mrká mi a svitá. Koll. — **kde.** Zhledl a hned se mu kolena strachem třásla, v očích mu mrkalo. Pont. Mrklo po všem světě (tmělo se). Leg. — **se.** Mrká se (tmí se). Us.

Mrkavý; mrkav, a, o, *kdo mrká*, blinzend; 2. *temný, zamračený, mrakavý*, dürster, dämmerig. Jako zora, kehdy nad mrkavy šumy (nad temné lesy) vznide. Rkk. 46.

Mrkev, kve, na Mor. mrkva, y, f. O původu vz Mz. 61. M., daucus. M. obecná, daucus carota, Möhre o. gelbe Rübe, Mohrrübe. M. velekvětá, d. grandiflorus. FB. 94. M. planá, cerata; zahradní, d. sativus; hollandská, erfurtská. Vz S. N. M. červená a bledě žlutá; lesní, succus scaphilion; psí n. horká (bolehlav pravý), cicuta virosa. Ja. Kaše z mrkve. Vz Mrkvička, Čl. 50., Kk. 197. KP. III. 270.

Mrkevný, Möhren- M. semeno. Jg.

Mrknouti, vz Mrkati.

Mrknutí, mžiknutí, der Angenwink; mrkání, tmění se, die Dämmerung; závrať n. mrknutí očí, der Schwindel. Reš., Jg.

Mrkolim, a, m., slepý Žižka, ein Blinder. Us. Turn.

Mrkoň, ě, m., mrkavý, der Blinzler. Us. Poličan.

Mrkot, u, m. = mrk.

Mrkotati, -tám a mrkocí, mrktám a mrkci = mrkati, blikati, blinzeln. Jg. Svíčka mrktá. Jg. — **čím.** Co pořád tím světlem mrktáš? **se s čím** = piplati, párati se, tändeln. — **se kde.** Nemrktej se v tom uhlí (= nedrápej se).

Mrkons, u, m., bylina mrkvi podobná, bílá, chaerophyllum silvestre, das Tollkörbel. Vyhlíží jako m. (o bledém v nemoci)! Jg.

Mrkta, y, m. = mrktavý. Jg.

Mrktal, a, **mrktálek**, lka, m. = mrkta. Jg.

Mrktavosť, i, f., dal Blinzeln. Jg.

Mrktavý, blikavý, blinzelnd. M. člověk, světlo. Na Mor.

Mrkva, y, f. M. lesní, brachypodium silvaticum; prapořitá, b. pinnatum. FB. 12. — **M.** = *mrkev*. Mor. a Slov. — **M.**, *trouba.* Tys mrkva. Tölpel, m. Na Mor. Mřk.

Mrkvanec, nce, m., vdolek naplněný mrkví, der Möhrenkuchen. Us.

Mrkvice, e, f., mrkev planá, ptačí hnízdo, pastrnák, m. polská, horák, múdní měšek, olešník. M. divoká. Die wilde Möhre, das Vogelnest. Jg.

Mrkvička, y, f. Malá mrkev. — *Mrkvičku* někomu strouhati. Vz Posměch, Vysmáti se. Lh., D., Č. Ein Rübchen schaben.

Mrkvičkářství, n., soudilkování t. j. nelaskavé přetřepávání malých chyb bližního, das Splitterrichten. MP. 203.

Mrkvina, y, f., zelí z mrkve, das Möhrenkraut. Us. Turn.

Mrkviště, ě, n., **mrkvoviště**, das Möhrenfeld. Us.

Mrkvous, u, m., eine ausgeartete Möhre. Us.

Mrkvovitý, möhrenähnlich. Rostl.

Mrkvový. M. voda, nať, kaše. D. Möhren-.

Mrl, e, m., **mrle**, e, f., na Slov., = *muňka*, die Filz-, Plattlaus. Nečistota na údu tejném i mrle zploditi může. Tabl. — **M.** = *starosť, péče*, Unruhe, Sorge, f. Mrle ho hryzou, trápí. Bern. — **M.**, *Milbe*, f. Plk.

Mrlina, y, f., *umrlina, mrtvola*, die Leiche. Kdož ponese takovou m-n. Ben. M. hubřl. D. — **M.**, der Brand. M. horká, studená, suchá, špitální. Rostl. — **M.**, *řeka*, u Nimburka.

Mrliti, il, ení = slabě hořeti, schwach brennen. Zlob. — **M.**, na Slov., svrběti, jucken. — **koho.** Mrlí mě kůže. Bern. Vz Mrl.

Mrlý = umrlý, mrtvý, todt, gestorben. Ms.

Mrmlati, mrmrati, na Slov., = mnmlati, murmeln. Ryh. Když někdo jsa opilý jasně nemluví. Mřk.

Mrmrač, e, m. bublač, Murrer, m. Slov.

Mrňa, ě, m., na Mor. blhý, blöd; na Slov. mrňa, ě, f., *mrnda* = kurva, nevěstka. Jg. Vz Mrňák. Die Hure.

Mrňák, u, m., vz Mlýn. — 2. Palcční n. líční *kolo*, das Kronrad. — 3. Na Slov. mrňák, a, m., *mrndák* = smilník, der Hurer. Jg.

Mrňati, dětská hra. Us. u Bydž. Mý. — **M.**, točiti, drehen. Us. Poličan.

Mrňavý, verbuttet. Vz Mrněk. — **M.**, plaudernd. — **M.**, mňoukavý, miauend. M. kočka. Er. P. 376. — **M.**, páravý, krňhavý. Us. Petrov. Dch.

Mrnčeti, el, ení, na Slov. = mečeti, meckern. Koza, kůň mrnčí. Koll.

Mrnčiti, zavřenou tlamou mučeti, munkeln. Na Slov.

Mrnda = mrňa.

Mrndák, a, m. = mrňák.

Mrně, ěte, n., škvrně, malé dítě. Ty mrně, du Zwerg, Knirps. — **M.**, mrňata = valousy, frňousy, D., der Schnurrbart; chlupy, vlasy od něčeho visící, Fasern, f. Ptr.

Mrněk, ňka a ňku, m., **mrňka**, y, f., co malé, zakrnělé jest, etwas Verhuttetes. Vůl, strom m. Us. u Petrov. Dch.

Mrněti, 3. pl. -ní, ěl, ění = tenký zvuk vydávati, wimmern. Prase, drůbež, děti mrní. Jg.

Mrňka, vz Mrněk.

Mrňkati, skučeti, kňourati, mrněti, wimmern. Dítě mrňká. Jg.

Mrňky, něk, pl., na Slov., Gewimmer, n. Budeš mrňky jisti (místo jídla budeš mrňkati). Bern.

Mrňoukati, miauen. Kočka mrňouká. Kolečka mu mrňoukají (vrzají), kobylka mu bzlká. Nár. pís. Bž. — **se.** Kočka se mrňouká (se běhá), rammelt. Us.

Mrňous, a, m., vz Mrně.

Mrňouse, ete, n. = mrně.

Mrouskati, murren, knurren, na Mor. Morče, kočka, slon, dítě mrouská. Chmel.

Mrož, vz Mrž.

Mrsk, u, m., *mrsknutí, šcihnutí*, der Schmitz, Strich mit der Ruthe, Peitsche etc. Mrskem přeťal hada. Jg. Mrsk vzíti, den Schwung nehmen. Dch. — **M.**, *poplitka u biče*, das Schnürchen. Puch.

Mrskací, Schlag-. M. stroj. Techn.

Mrskač, e, m., kdo mrská, der Geissler. — **M-čí**, die Geisselbrüder, kteří se v 13. a 14. stol. veřejně mrskali tak pokání činíce. Vz Gl. 161. a Naháč, Tk. II. 14.

Mrskačka, y, f., die Geisslerin. — **M.**, *mrskanice*, das Geisseln. Vz Mrsknt.

Mrskadlo, a, n., die Wollfachmaschine. Tpl.

Mrskanec, nce, m., der Gepeitschte. — **M.**, mrskání.

Mrskání, n., das Peitschen, die Geisselung. D.

Mrskanice, e, f., der Staupenschlag. D.

Mrskaný pondělek = velikonoční. Us. Jilem.

Mrskati, mrskávati; mrsknouti, knul a kl, ut, utí; mrštiti, il, čn, ční. M. = hbitě házeti; bíti, šlehati, lupati, práskati. Jg. — **koho, co.** Kluka, vlnu. Us. — **čím.** Lev ohonem mrská. Jg. Ryba sebou mrská. Us. — **čím kde.** Ryba sebou mrská ve vodě. — **koho čím:** metlou, žilou, bičem. D. Mršť valachem berana, budem skákat do rána (smyčcem struny na houslích). Zlob. — **čím, kým o co:** o zem. V., D., Sych. — **čím po kom.** Saul mrštil kopím po Davidovi. Svěd. Okem po někom mrsknouti. Us. Mrskl po něm okem, až se zajiskřilo. Sk. Kamenem po někom mrštiti. Svěd. — **kým kam: pod** kolo, Aesop., pod stůl. — **koho kam: do** blavy kamenem (uhoditi). Us. Nedarmo se dal v zadek m. Vz Chytrý. Č. — **koho přes co.** Někoho přes měšec mrskati (na penězích pokutovati). V. — **čím na koho.** Na spanilou Venuši okem m. Gnid. Vida, že je čas, mrskl se naň. Štěstí, BN. — **koho zač.** Vz Krejcar. Č.

Mrskavka měnlvá, stentor polymorphus, prvok. Vz Frč. 18.

Mrsknutí, í, n. M. metlou, m. sebou o zem. Jg. Das Werfen, der Schmitz, Schwung.

Mrskouz, u, m. = mrsknt. Na m. jíti. Zloh.

Mrskut, u, m., mrskání, zvl. slavnosť mrskací o velikonocech, pomlázka. Na Mor. Lpř. Schmecks Ostern. Vz Mrskačka, Mrskouz.

Mršák, a, m., der Aasgeier.

Mršavý, mager.

Mršeti, el, ení, zur Schindmähre werden. Zlob.

Mrší smrad, jáma. Jg. Aas-.

Mršina, y, f., mrší maso. Das Aas. M-nou se živiti. Orb. — **M.**, mrcha, das Luder. Ta m. přece zase přišla. Vz Mrcha, ku konci. —

Mršinec, nce, m., der Schindanger. Mor.

Mršinovatý, aashaft. Tb.

Mršník, u, m., vz Mrchoviště. To patří na m. Sych. Na m. se hodí. Er. P. 356. Der Schindanger. Zůstala tam jako na m-ku (dlouho se nevrací). Us. — **M.**, a, m. M. obecný, silpha obscura, mrchožrout, brouk. Vz Frč. 188.

Mršný = mršl, Aas-. M. káně. D.
Mrštěný, geschmissen, geworfen. Jg.
Mrštici sif. Prellnetz, u. D.
Mrštichlup, a, m., nadávka soukenníkům a kožišníkům. Jg.
Mrština, y, f., řása, die Falte. Šp. glossa v MV. Vz České glossy od Pa. str. 40.
Mrštiti, vz Mrskati.
Mrštně, hieb-, geisselungsweise; flink. Jiných m. slovy dojímati. Br.
Mrštník, u, m., elater, Sporenschleuder, u rostl., neplodná, závitkovitá buňka. Vz Kk. 87., 93.
Mrštnoplod, u, m., pilocarpus. Rostl.
Mrštnosť, i, f., *švižnosť*, *obratnosť*, *hbitosť*, Flinkheit, Geschmeidigkeit, Gewandtheit, f. M. prutu, kapra, oka. Jg. — **M.**, *pružnosť*, Schnellkraft, Schwungkraft, f. Jg., Rostl.
Mrštný, *švižný*, *hbitý*, *obratný*, na Slov. švihký, flink, geschmeidig, gewandt. D. M. prut, D., oko. Jel. Zvelič̌ování čím kratšími a mrštnějšími slovy se dělá, tím lepší jest. Kom. Mrštný jako shnilý kapr na blátě (zdlouhavý). Jg., Č. Mrštný jsa theologus. Ler. — **M.**, *pružný*, elastisch. Hlas.
Mrť, i, f., vše co odumřelo, mrtvina, mrlina, sněť, das todte Wesen. D. — **M.** *na ráně*, mrtvé maso, hnijící částky, todtes Fleisch, der Brand. Sal., Lk., Ja. — **M.** *u jirchářů*, co se s rubu (se strany vnitřní) od kůže seškrábe, zmizdří, das Schabaas, der Schund. D. — **M.** nebo *úžeh*, *choroba rostlinná* zakládající se v černání a vadnutí listí a jiných částek rostlinných, der Brand. — **M.**, *uschlé chamradí* na stromích, chomůr; stelivo lesní. — Kat. 2799. Dürres Reissholz, Gesträuch. — **M.** *země*, země mrtvá, neúrodná, taube Erde. — *Na mrť* = na caparty, cele, ganz und gar. Louku do mrti spásti (zcela). Us. — Jg.
1. **Mrtev**, vz mrtvý.
2. **Mrtev**, tve, f., kusy kůže na klih, das Leimleder. D.
Mrti, u., die Walderde. Vz Mrť. Koubl.
Mrtina, y, f. Do mrtiny nás okradli = zcela. Vz Mrť. Šm. — **M.**, *len* uprahlý n. zpruzený a příze z něho, brandiger Flachs und Gespinst (u.) daraus.
Mrtnatý = chlupatý. Rostl.
Mrtohlavý, vrtohlavý, drehig. Us. Turn. M. ovce. Us. u Vorl.
Mrtva, y, f. (zastr.), lámání pakostnice, das Gliedweh. Rkp. — **M.**, *mrtvice nižšího stupně* s obtížným dycháním, der Todtenschlaf. Ja.
Mrtvě, todt, leblos. M. co činiti. Kom.
Mrtvec, evce, m., ein Todter. Nej. A stala se krev jeho jako mrtevce. Sš. Zj. 462.
Mrtvení, u., die Tödtung. Ja.
Mrtvění, n., das Ersterben. Sal.
Mrtvěti, ěl, ění; zmrtvěti; umírati, im Sterben liegen; dřevěněti, trnouti, ersterben, erstarren. V. Údy mrtvějí. Us. — **pro co.** Lidé pro strach mrtvějí. Kom.
Mrtvice, e, f., *poražení údů*, *ruka Páně*, v obec. mluvě také *šlak* (z něm.), na Mor. *guta*, der Schlag, Schlagfluss, apoplexia sanguinea s. haemorrhagia cerebri, jest nemoc mozková označující se náhlým samočinným t. j. nižádným zevnějším násilím spůsobeným ochrnutím citlivosti a pohybů vůli podřízených. Vz S. N. M. ho ranila. O našeho otce m. se pokoušela. Ml. M. ranila levý bok. Lk. — Kom., Tkad. — **M.**, *hluchá kopřiva*, lamium, die taube Nessel. Plk.
Mrtvicí látka, tödtend. Šp.
Mrtvič, e, m., kdo mrtví, der Abtödter. M. těla svého. Us.
Mrtvičký, docela mrtvý, mäusetodt. D.
Mrtvičný, -ční, Schlag-. M. bylina, das Gichtkraut. V.
Mrtvina, y, f., něco mrtvého, mrlina, mrť (mrtvé maso na ráně, todtes Fleisch), mrtvá půda, taube Erde. Jg.
Mrtviti, il, en, mrtvívati, tödten. — **co, koho:** své tělo, žádosti, údy, Jg., rtuť (práškem tak dlouho tříti, až všecky kuličky rtuti zmizejí). Vys. Smrť vše mrtví. V. — **co, se v čem (kde).** Svědomí v sobě m. Br. M. se v žádostech. Kom. — **co čím:** se posty. Br. Tímto listem právo mrtvím. Dipl. Tělo hladem. — **co k čemu.** Lidé v obětech prvních mrtvili ke cti bohu zvířata a dobytek svůj. Št. — **co v co.** Býky mrtvili v oběť bohu. St.
Mrtvo, vz Mrtvý.
Mrtvola, y, f., **mrtvole**, e, **mrtvolka**, y, f., mrcha, mrtvé tělo hlavně lidské. V. Der Leichnam, die Leiche, todtes Thier. Mrcha, hovado, které samo pošlo, mrtvola. V. M-lu ctíti. Us. M. bubří. D. M-lu pochovati, do země položiti, zahrabati, spáliti, vystaviti (slavně, okázale, Dch.), vynésti. Us. M-lu ohledati; ohledání m-ly. Šp. Vz Mrtvý, S. N.
Mrtvolina, y, f., der Leichengeruch. Tpl.
Mrtvolna, y, f., die Leichenkammer. Rk.
Mrtvolnice, e, f., die Leichenwärterin. Rk.
Mrtvolník, a, m., der Leichenwächter. Rk.
Mrtvoložravý, leichenfressend. M. ptactvo. Dch.
Mrtvonoš, e, m., necrophorus, der Bisamkäfer, hmyz. Krok.
Mrtvosť, i, f., *jakosť, když co mrtvé jest*, der todte Zustand, der Tod. M. a neživosť. Kom. — **M.**, *zmrtvění*, *necitelnosť*, Gefühllosigkeit, Erstarrung, f., das Einschlafen. M. údův. Kom. M-sti ducha na sobě ukazoval. Br.
Mrtvý; mrtev, tva, tvo. M. od mr (mr-u, mř-íti), vz Mříti. — **M.**, *bez života*, *umrlý*, todt, leblos. M. tělo. V. Mrtvá těla do hrobu pochovávati, páliti, pohřebovati; mrtvého k hrobu doprovoditi, provoditi; jíti za mrtvým až k hrobu; mrtvého zahrabati, zakopati. V. Tělo m. ku pohřební nésti. Kom. Mrtvé hrdluy mezi bohy počítati. Kom. Na poly mrtvých. Har. Říše mrtvých. D. Zplvaná mše za mrtvé, oběť za mrtvé. D. Zbuditi, vzkřísiti z mrtvých, V.; z mrtvých vstáti. Us. Mrtvý na pohled. Lk. Činiti oběť za mrtvé. Mrtvých z chrámu (z hrobů) nenavracuji. Č. Mrtvého nž zuby neboli. Č. O mrtvém buď dobré, nebo nic. Č. Živé i mrtvé spraviti (přesouditi. Vz Kleveta). Č. Lenivého se doslěš, ospalého dobudíš, ale m-ého se nedovoláš; M. bez hrobu a živý bez místa nezůstává. Pk. Koštuje meč o mrtvého. Vz Marný. Lb. Vz Umrlý, Mrtvola. —

na čem. M. na těle nejie pokrmu tělesného. St.' N. 226. — **M.** *barva* (umrlčí), D., *maso* (mrť), *úd* (zdřevěnělý), Us., *úhel* (uhasený), V., *ticho*, *jazyk* (řeč), *popel*, *zem* (neúrodná), *moře* (vz S. N.), *břeh*. Mrtvá kopřiva (hluchá). Ve Zlinsku na Mor. Brt., V. V tom místě je velmi *mrtvo* (neživo, ticho, úzko, dušno); dnes je tam mrtvo (bez větru, vedro). Us., Jg. — **M.** *ve hře*, matt. D. — **M.** *maso*, divoké, zbytné, vojenské. Ja. — **M.**, *bez síly*, *marný*. M. víra, jistina. Jg. — **na čem.** Lidé na duši mrtví. Br. — **M.** *ruka* (die todte Hand). Arch. III. 115. Mrtvá ruka slovou takoví držitelé pozemků, kteří s nimi nemohou dle libosti nakládati, jmenovitě jich prodati ani jinak odciziti jich nesmějí ku př. klášterové. S. N. — *Mrtvé body* stroje vz KP. II. 352.

Mru, vz Mříti.

Mručeti, el, ení; mrukati; mruknouti, kl, utí = mumlati, murren, brummen. Medvěd mručí.

Mruháč, e, m., gelasinus, korýš. Krok.

Mrusk, u, m., mrouskání, das Knurren. Vz Mrouskati.

Mružiti, il, ení, mružnouti, blinzeln. Bern.

Mrva, y, f., **mrvka, mrvička**, y, f., *něco maličkého*, *drobného*, maličkosť. Ein Splitter, Schiefer, m., Brösel, n. Ani za mrvu to nestojí; nemám ani za mrvu tabáku. Na Mor. Mravenec mrvy a drobty nosí. Kom. Země jest jako m. proti oblohám nebeským. D. Není na tom mrvičky. Us. Nemáš na hlavě ani mrvičky (máš ji zcela čistou). Us. Mrvu z cizího oka chtíti vyvrci a v svém břevna neviděti. V. — **M.**, *smetí*, *hnůj*, Dünger, Mist, m. Potrousiti drobnou mrvou jetel. Puch. M. ptačí. Us. Vz Hnůj, Hnojivo, Kk. 63. — **M.**, *drchanina*, *zmrvená sláma*. Na Mor. Das Wirrstroh. — **M.**, *matenina*, das Gewirre. D. — **M.**, a, m., Konfusionsrath. Na Mor.

Mrváň, ě, m., tlustý koláč, dicker Kuchen. Na Slov.

Mrvance, ů, pl., m., drobené těsto do polívky. Slov. Einbrockteig, m.

Mrvek, vku, m., nebo kustřav, festuca, der Schwingel. Čl. 155.

Mrvení, n. Das Düngen. D. Ne z mračen, ale z m. chodí požehnání (rolníkovi). Pk.

Mrvenka, y, f., trolení = mrvance. Na Slov.

Mrvicí látka. Vaň., Šp. Düngungsstoff.

Mrvič, e, **mrvitel**, e, m., der Bröckler; der Düngende. Us. Vz *Mrvovní*.

Mrvička, y, f., vz Mrva. — **M., mrvitelka**, y, **mrvitelkyně**, ě, f., die Bröcklerin; die Düngende. Us.

Mrvina, y, f., etwas Gebröckeltes. — **M.**, *mrva*, Mist, m.

Mrviště, ě, n., hnojiště, die Mistgrube. Vel.

Mrviti, mrv, -vě (íc), il, en, ení; mrvívati = drobiti, bröseln; hnojiti, düngen, misten, pferchen; muchlati, wirren, verwirren, vermengen, bewegen, rütteln. Jg. — **co:** slámu (muchlati, drchati). Na Mor. M. pole. — **co čím.** Kapka mrví (drobí) kámen ne mocí, ale často padáním. Z lat. Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo. Koll. M. pole guanem, Us., slinem, D.; m. penězi (promarnití je). Sych. — **se.** Koláč se mrví (drobí). Plk. Co se tak mrvíš (vrtíš)? Na Slov. — **aby.** M. pole, aby bylo úrodné.

Mrvka, y, f., vz Mrva. — **M.** = mrvek.

Mrvnatý, splitterig. M. nerost. Min.

Mrvník, a, m., copris, brouk. Vz Frč. 188.

Mrvný, Dünger-. Koubl.

Mrvovní, Splitter-. M. soudce, der Splitterrichter. Reš. Mrvičkář.

Mrvůtka, y, f. M. = něco velmi drobného. V Krkonš. Kb.

Mrz, u, m. Mrz, mrzučku míti. V Opav. Pk.

Mrzácký, krüppelig. Jg.

Mrzáctví, n., krüppeliges Zeug. Jg.

Mrzačeti, ejí, el, ení, verkrüppeln. Jg.

Mrzačiti, čí, il, en, ení, krüppelig machen. Jg.

Mrzačka, y, f., ein Krüppel (o ženě). Jg.

Mrzák, a, m., **mrzáček**, čka, m., *omrzelý*, *obtížný*. Der Beschwerliche, Lästige, Gehässige. V. Jak je kdo miláčkem, tak býti může mrzáčkem. L. Jeden miláček a druhý mrzáček. Mus. Po malém čase budete mrzáci ohyzdní všem lidem. NP. 171. — **M.**, *člověk na těle zpotvořený*, der Krüppel. M-kem býti. Kom. — *M-ci*, *vozy* při předjíždění-se pozadu zůstavující (při svatbách). Us., Jg. — **M.**, u, m., na Slov. *psotník*, die Fraiss. Plk.

Mrzákyně, ě, f. = mrzačka. Scip.

Mrzatý, mrzutý, mrzký, hässlich, garstig. St. skl.

Mrzce, mrzutě, obyzdně, nečistě, šeredně, špinavě, oplzle, garstig, hässlich, unflätig, wüst. V. M. se chovati. V. Milosť mrzce nésti. Leg. M. na někoho pohlednouti. Lom.

Mrzec, zce, m., ein Überlästiger. Rk.

Mrzek, vz Mrzký.

Mrzenlivosť, i, f., mrzutosť, die Verdriesslichkeit, der Verdruss. Us. Bělohr.

Mrzenlivý = mrzutý. Us. Bělohr.

Mrzený = mrzutý, nemilý, ärgerlich. M. to věc. Us.

Mrzeti, 3. pl. -zí, mrz, -ze (íc), el, en, ení *a* **mrzeti**, 3. pl. -zejí, mrzej, -zeje (íc), el, en, ení, mrzívati, verdriessen, beschwerlich, lästig sein, missfallen, ekeln. V., Jg., Mk. — **koho.** Všecky to mrzí. V. Celý svět mne mrzí. Us. Život mne mrzí. Br. Mrzelo jej to. Br. Koho mrzí chléb, může dobře se sviněmi žaludy jísti. D. Mrzí mne pracovati, na to hleděti. Jg. Mrzí ho to co čert. Lb. *Stran pořekadel* vz: Duh, Chlup, Chyba, Kolovrátek, Kuří, Odporný, Páliti koho, Pastva, Slyšeti co, Típek, Zhrýzti. — **(se) na koho.** To mne naň mrzí. Kom. Na něco se m. D. — **komu.** Již mně to mrzí samému do sebe. St. skl. Jsú jiní, jižto lidem všem mrzie, avšak sobě sami se líbie. Tkad. — **se nad čím.** D. — **komu v čem.** A budou se m. sami sobě ve zlých věcech. Ben. V. — **se z čeho.** Rk. — Mrzel se **bez** příčiny pro maličkosť.

Mrzká, é, f., jm. místní. Tf. 286.

Mrzko, vz Mrzký. — **M.** = *mrzce*, hässlich, schändlich. Dlouhých řečí plodí až mrzko. Sych.

Mrzkomluvec, vce, m., der garstig redet. Aqu.

Mrzkomluvník, a, m. = mrzkomluvec. Jg.

Mrzkomluvnosť, i, f., garstiges, unflätiges Reden. M. zapnďto od úst svých. Br.

Mrzkomluvný, schändlich, unflätig redend. Jg.

Mrzkonečistý, schändlich, unflätig. Scip.

Mrzkosť, i, f., nečistota, ohyzda, ohava, oplzlosť, Unflätigkeit, Garstigkeit, Schändlichkeit, Hässlichkeit, f. V. Vždy pěkní ve svých m-ech býti chtějí. Br. V konpelích m. smývá se. Kom. M. hříchův. V. — **M.**, *vada, poskvrna*, Fleck, m. V. — **M.**, *cítění ošklivosti*, Ekel, Abscheu, m. Něco (hřích) v m-sti míti. V., ilus. V m-sti býti. Br. Ktož zatvrdí ucho, aby neslyšal zákona, toho modlitba hude u mrzkosť. Št. M. (ošklivosť) k ženě vzíti. Št. N. 41. 9.

Mrzkoš, e, m., mrzký člověk, ein schändlicher Mensch. Reš.

Mrzkota, y, f. = mrzkosť.

Mrzkoun, a, m. = mrzkoš.

Mrzký; mrzek, zka, o; *komp.* mrzčejší — *mrzutý, ohavný, ohyzdný, nečistý, šeredný*, hässlich, schändlich, unflätig, garstig. V. M. pokrm, křik, zlohivosť, Jel., klamání, Štelc., hřích. Št. M. chvíla = nepohoda, nečas. Na Slov. Kd. — **nač.** Mrzký na pohledění. V. — **komu.** Je všem mrzek. Us. Není smrti mrzek starý. Št. — **M.**, *hanebný*, schandbar, schnöde, schmutzig, unkeusch. M. skonposť, zisk, lakomec, věc. V., Kom.

Mrzlavý, frostig. Jg.

Mrzlina, y, f., ovocná míza s cukrem vařená a stndenem stnžená; mražené, zmrzlina, Gefrorenes. Rk. Vz Mražené.

Mrznouti, mrzni, -zna (ouc), znut a zl, nt, utí, frieren; Kälte leiden. Jg. — **abs.** Voda mrzne. Co tu mrzneš, jdi do světnice. Us. Tu noc mrzlo. Mrzne tam, až praští. Us. — **čím**: zimou. — **kde.** Krev v žilách mrzne. Us. Kakby mrzli klasi v stože, by vezdy jeseň byla? Rkk. 64. — **Při** kamnech mrzl. — **se** = mrznouti. Dal. — **adv:** liůtě. Dal. 127.

Mrznutí, n. das Frieren.

Mrzoice, ův, pl., m., laločky svini a beranův. Na Slov.

Mrzout, a, m., ein lästiger, zndringlicher Mensch; ein Griesgram, m. — **M.**, ohejda, kdo rád lacino dobře se má. Us. Jilem.

Mrzoutiti = obejdovati = rád zdarma dobře jísti. Us. Jilem. Vz Mrzout. — **M.**, beschwerlich fallen. Us. Bělohr.

Mrzoutuý, mrzoutský, mürrisch. Rk.

Mrzoutství, n., mürrisches Wesen. Rk.

Mrzuta, y, m. = mrzout. Rk.

Mrzučka, y, f., vz Mrz.

Mrzutě, mrzce, nečistě, ohyzdně, hässlich, garstig. V. — **M.**, s nelibostí, nerád, verdriesslich. M. počínati sobě, odpovídati. Jg.

Mrzutin, a, m., mrzont, ein Griesgram, m. Us. u Počát. Zl.

Mrzutina, y, m. = mrzout. Us.

Mrzutosť, i, f., *mrzkosť, poskvrna*, Fleck, m., Garstigkeit, Hässlichkeit, f. V. — **M.**, *nevole, protimyslnosť*, Verdriesslichkeit, f., Verdruss, Unmuth, m. Umřel z m-sti. V. Rozešli se bez m-sti. Jg. V m-sti míti (ošklivití si). V. První m. lepší než poslední (nestydatého dlužníka hned odbuď. Vz Dluh). Lh. M. někomu způsobiti. Nt.

Mrzutý; mrzut, a, o., *co působí mrzení, mrzký, nečistý*, Verdruss erregend, ekelhaft, hässlich, unflätig, beschwerlich. V. M. obraz, Kom., ďábel, skouposť, věc., V., myšlení, skutek, nemoc, Jg., pes (ospale hledící). Šp. Hřích těžek a mrzut Bohu. Boč. Nad lež nic mrzutějšího není. Kom. Ano i po mrzutém žlabu často teče čistá voda. Št. — **čím.** Duše mrzntá hříchem. Kram. — Kat. 291. — **M.**, *mrzící se, nevrlý*, verdriesslich, unmuthsvoll, unmuthig. D. M-tým býti. Jg. *Stran přísloví* vz: Jícha, Káně, Kohout, Měchýř, Kočka, Kalendář, Moucha, Můra, Nevrlý, Noha, Lasička, Okoziti, Pysk, Prase, Sojka, Sysel, Sup, Sršně, Vrabec. — **M.** = *potvorný*, hässlich, missgestaltet. Děti m., ježto nebndů mieti dobré postavy. Št. N. kř. 258. Velmi mrzutí a šerední se býti zdajl. Ler.

Mružkať = mhourati. Na Slov.

Mrž, mrož, morž, e, m., kůň mořský, das Wallross, tricheens rosmarinus. Vz S. N., Frč. 389., KP. III. 382.

Mrži, Wallross-. M. zub. Presl.

Msta, y, f., pomsta, na Slov. mstva. Vz Gb. Hl. 28. Die Rache. Msty žádostivý; ze msty; mston hořeti. D. M. v srdci jeho tlí. Sych. *Stran přísloví* vz: Bedro, Čert, Ďábel, Had, Hana, Harc, Hlava, Hřich, Choutka, Kámen, Kniha, Kočka, Laskominy, Medvědí, Míra, Mráz, Ocas, Pelyněk, Pes, Pěsť, Pomáhati, Pomsta, Povychladiti se, Pozdraviti, Půjčka, Rána, Služba, Veta, Voziti, Vypíti, Zavroubiti, Zlý, Žába, Žaludek.

Mstění, n., das Rächen, die Rache. V.

Mstětice, ves v Čech. Vz Tk. II. 421., Tf. 267. Něm. Mstietitz, v okr. karlinském.

Mstice, e, f., metopia, hmyz. Krok.

Mstislav, a, m., vlastní jm.

Mstitel, e, m., der Rächer. V., Kom. M. krve. D.

Mstitelka, y, f., **mstitelkyně**, ě, f., die Rächerin. Jg.

Mstitelnosť, i, f. Rachsüchtigkeit, f. M. nevyprositelná. Bart.

Mstitelný, *mstivý*, rachsüchtig. Lom., Eus. — **M.**, *mstící*, rächend. M. oko boží. M. malování. Jel. M. spravedlnosť. Solf. — **M.**, *trestatelný*, ahndbar.

Mstíti, 3. pl. msti, msti, mstě (íc), il, stěn, štěn, ění; mstívati, rächen, Rache nehmen. Vz Gb. Hl. 132. — **co, koho:** bezbožné, Plk., křivdu. Bart. Nevinu jejich pomstil. Žal. 35. — **(se) čeho.** Sebe samého a jiného mstíti. V. Velcí páni svých křivd náhle mstívajl. V. Mstiť smilstva. Št. Svých přátel právem m. Dal. 32. Ciesař chtieše Němcóv mstíti. Dal. 117. M. pravdy. Št. Medvěd nedůtklivý a všeho se hned mstící. Rad. zv. Pomsti toho, matko boží; Té veliké hanby pomstil. Výb. I. 248., 503. Chtěl m. hratra svého smrti i svého bezpraví. Troj. 378. Žeť Bnoh milostivě činí, ne hned mstí každé viny. Smil v. 1100. Chceš-li křivdy své náležitě pomstíti, mlč a snášej. Anth. II. 222. Chtěje se m. svého pádu. Br. Mstí toho. Br. — Jel., Troj., Plk. — *Pozn.* Věc n. osoba, již kdo mstí, klade se do *genitivu příčinného prostého* (nebo předložkou z opatřeného). — **(se) komu, čemu.** Mstíti chtíce takovému protivenství (aby je odvrátili). Ms. M. křivdě.

Bart. Já se ti za to pomstím. Us. Sanlovi se pomstiti myslil. Jir. Anth. II. (2. vyd.) 235. — **čeho čím**: válkou, Kram., mečem nad kým m. Lom. Té křivdy válkou nad nimi mstil. Zk. — **(se, čeho) nad kým.** Nad potupníky slova svého vždy přísně mstil. V. Když Bůh nad nimi m. bude. Br. Zlý nad zlým mstívá. V. Pomsti svatej Kateřiny nad nevěřícím pohanstvem. Kat. Pomstiž mne Hospodin nad tebou. Br. Nad takovými vůdci pán Bůh hrozně mstil pro takové věci. Bart. 311. 39. Nemsti se nad žádným o své újmě. V. Mstil pravdy nad křivdou. St. M. křivdy nad nepřítelem; M. svých přátel nad nepřátely (zjednati mstou náhradu). Brt. Bóh otcóv hřiech nad dětmi mstieše. Dal. 163. Hospodin vás nad vašimi protivníky pomstí. Pass. 484. Orestes nad mateří mstil smrti otce svého. Troj. 486. Já se nad vámi pomstím. Pass. 427. Hleděla se nad nimi pomstiti **ze** škody své. Anth. II. 361. Slíbil, že chce toho skutku nad ním pomstiti. Háj. 38. — *Pozn.* Věc n. osoba, nad kterouž se pomsta činí, které pomsta platí, klade se v *instrumental* s předložkou *nad* nebo v *lokal* s předložkou *na*. — Jel., Mudr., Lom. — **z čeho** (zřídka). Slýchával jsem, že z hříchu dvakrát nemstíš. Tkadl. Mstíti z křivdy. Bart. — **se čím.** Nemohou-li jinak, alespoň pérem se mstí. V. — **kdy.** V náhlosti m. Smil v 1057. — **jak dlouho.** Msti se až do pátého kolena. Us. Rychn. — **se čím proč nad kým.** Mstil se pro tu věc nade mnou pérem, jazykem, pomluvou. Š. a Ž. — **co, se na kom.** V. Mstil se na nás. Sych. Nepravosti otců na dětech m. Us. Vz M. se nad kým, pozn. — Ostatně vz **Pomstíti.**

Mstivec, vce, m., der Rachsüchtige. Us.

Mstivoj, e, m., jm. vlastní.

Mstivosť, i, f., Rachgier, -sucht, f.

Mstivý, msty žádostivý, rachgierig, rachsüchtig. D. M. člověk, zvíře. Us.

Mstovatý, jako mest, plný mstu, mostartig, mostig. V. M. brozen. Jel.

Mstovina, y, f., mstová chuť, der Mostgeschmack. D.

Mstový škopek, džbán. V. (Vz Mest.). Most-.

Mšal, m. missal, vz toto.

Mšář, e, m., půlzlatník, der Messpriester. Gl. 161.

Mše, e, f., zastr. mše, misty: miše, z lat. missa, propuštění, die Messe. Oběť mše svaté. D. M. tichá n. malá, zpívaná nebo veliká (misty: hrubá), Us., za mrtvé n. černá, zádušní, V., ranní, šestá, sedmá (která se o 6., 7. hodině slouží). Jg. M. švábská (beze všeho zpívání latinského, bez confiteor, bez kolekt a jiných věcí zvyklých). Bart. K. P. II. k. 28. Jde na mši, byl na mši (svaté), jest po mši, jdou ze mše. Jg. Ve mši = v čas mše. Leg. Ráno po mši vyjdeme. Mši sloužiti. D., Kom., Jan Aug. Mšiu slovensky slúžieše. Dal. 40. Mši slouziti. Pass. 966., Chč. 375., Vrat. 21., Dch. Mši slouziti za páně milosť. Chč. 636. Mši svatou by za mne sloužit dala. Er. P. 438. Mši čísti. D., Pass. (Lépe tedy: mši slouziti, než: čísti). Mši zpívati, D., St. skl., Bs., pěti. Pass. 966. Konati mši počal. V. Mši poslouchati, Dal. 158., slyšeti. Smil v. 423. Mše dle *vnější přípravy*: tichá nebo soukromá, farní, zpívaná, slavná, pontifikalní, S. N., m. s požehnáním, Segenmesse; mše v barvě (totiž bílé, červené, fialové, zelené dle mešního roucha, na rozdíl ode mše černé ‚Requiem'), Dch.; *dle času*: roratní, půlnoční, jitřní, kvatembrová; *dle úmyslu*: votivní n. přímluvná, zádušní, o svěcení. S. N. Mše neopozdí. Km. Kněz mši odsloužil. Bart. Mši zádušní za tě slúžili. BN Po hřbetě ke mši jíti (v truhle) = umříti. Prov. Při mši něco světiti. Us. Po obědě, po mši; nebo: Po mši přijíti; nebo: Po obědě ke mši (= po příhodné chvíli. Vz Pozdě). Jg., Č. Mši sloužiti, žertem: *mšiti*, Messe lesen (z: mešiti). — Vz S. N.

Mšec, e, m., městečko n Slaného v Čech., Kornhaus, v obec. mluvě: Kornous. Mšecký.

Mšení, n., das Ausstopfen mit dem Moose. Vz Mšíti. — **M.**, das Messelesen (s příhanou). Apol.

Mšeno, a, **Mšené**, ého, n., mě. v Boleslavsku v Čech. — *Mšeňan*, a, m — *Mšenský* — **M.**, ves v Slánsku. — Vz S. N., Tk. I. 377.

Mšeti, el, ení, moosig werden. Jg.

Mšice, e, f. M. z mušica (műcha), **u** se odsulo. Gb. Hl. 84., 109. M. révokazná. Reblaus. Šk. M. phytophthiria, čeleď hmyzu ze řádu Polokřídlých (hemiptera). M., listní vši; listní blechy. Vz S. N. Mšice růžová, aphis rosae; m. topolová, pemphigus bursarins; m. révová, phylloxera vastatrix. Vz Frč. 135. a Mšicovití. Die Blattlaus.

Mšicovití, phytophthires a) *červci*, coccidae, vz Červec; b) *mšice*, vz Mšice; c) *mšice skákavé*, psyllidae, vz Mera.

Mšina, y, f., žmolky malé, dělající se na šatu. Miezeln, n. Má kalhoty plné mšiny. Us. — **M.**, mechovka, Hautmoos, n. Ja.

Mšíti, il, en, ení. — **co**: stěny = mechem krýti, pěchovati, mit Moos ausstopfen. Jg. — 2. **M.**, vz Mše (na konci). Kněží aby se modlili a mšili. Chč. 449.

Mštěný, mstěný, gerächt. Hráti na mstěnou = mstíti se. Dobrá věc nehráti na mstěnou. Sych.

Mu, dat. sg. Vz On.

Múca, dle Káča. M., *hloupá, neobratná žena*. Us. u Jilemn. — Múcu míti = *opici, opilým býti*. Lb. Der Rausch. Vz Opilec.

Muci-us, a, m., jm. římské. Vz S. N.

Muckati, koho = bíti, machlovati, schlagen, balgen. Jg. Mucká ženy a děti. Us.

Muckovati se = pachtiti se, sich rackern. — **s čím.** Us. — M. **koho,** rackern. Rk.

Mučebni, -ný, Marter-. M. nástroje. Rk.

Mučec, čce, m. = mučitel, kat. Kat. 3314.

Mučedlenství, n. = mučedlnictví. Pass.

Mučedlna, y, f. = mučírna.

Mučedlnice, e, f., die Märtyrerin. V.

Mučedlnický, mučennický. M. koruna, D., smrt, Br., krev, Štelc., věnec. Koll. Smrti m-kou se světa sešel. Br.

Mučedlnictví, mučednictví, í, n. = mučedlnická smrť n. trápení m., der Märtyrertod, das Märtyrerthum. M. vystáti, Kom., trpěti. Br. M. v theologii: dobrovolné podstoupení n. snášení smrti pro víru Kristovu aneb pro úkon jiné ctnosti k Bohu se odnášející (Benedikt XIV.). Hý.

Mučedlník, mučenník, a, m., der Märtyrer. M. pravdy. Býti m-kem své víry. Jg. Vz S. N. — **Mučednice**, e, f., katovna, Marterkammer, f.

Mučedníkový = mučedlnický, Märtyrer-. O 7 vstnp.

Mučeň, čně, f., mučení, Plage, Folter, f. Us. u Ber. Dch.

Mučení, n., muka, útrpným právem tázání. Nt. Vz Mučiti. Die Folterung. Vz více v Gl. 161. nebo v Kn. dr. 135., Tk. II. 340., Žer. Záp. I. 228.

Mučenka, y, f., passiflora, Passionsblume. Kk. 223.

Mučenkovité rostliny, passifloreae, passionsblumenartige Pflanzen. Vz Kk. 223.

Mučený, gepeinigt, gequält. Kristus za křesťany m. Pass.

Mučeti, muč, -če (íc), el, ení, muhen. Kráva mučí. Us.

Mučidlo, a, n. Jako na m-dle. Sych. Na m-dle něco vyznati, se přiznati. M-dly někoho k vyznání něčeho nutiti. Die Folter, Tortur.

Mučiř, e, m. = mučitel. Plk.

Mučirna, y, f., mučednice, katovna. Marter-, Folterkammer. Jest tu jako v mučírně. Kom. Do m-ny někoho uvrci. Kom.

Mučitel, e, m., trapič, der Peiniger, Folterer. D.

Mučitelka, y, f., die Peinigerin. D.

Mučitelný, mučicí, peinigend, quälend. Novor. 1824. — **M.**, mučen býti mohoucí, quälbar.

Mučiti, muč, -če (ic), il, en, ení; mučívati, quälen, peinigen, foltern, martern. — **co, koho.** Kat mučí zločince. Jg., V. Nohy mučiti. Št. — **se, koho čím:** mukou, Hus., hladem a smradem. Dal. 103. Bolestí se m. V. M. se nevděčnou prací. Ml. M. koho divokú mukú. Kat. 2736., 1117. — **koho proč: pro** zločin, Us., z peněz. Háj. Vždy se pro mě mučie. Kat. 822.,, 1207. — **se s kým** *a)* namáhati, muckovati se s ním, *b)* natrápiti se ho. S Kristem se mučiti = mučiti ho. Hil. — **koho kde.** M. někoho v mučírně **na** mučidlech **před** svědky, **aby** vyznal (trestán byl) atd. Us. V plamenu, Br., v pekle, Chč. 634., na skřipci pro víru až do umdlení. Bart. 149. — **jak.** Za sucha někoho m. Die trockene Folter. Žer. Záp. II. 26.

Mučivý, traplivý, quälend, peinigend. M. lkání. Ráj.

Múčnatosť, múčnatý, vz Moučnatosť atd.

Mučný. Mučně nástroje. Marterwerkzeuge.

Múčný = moučný.

Múd, zastr. = moud.

Muďák, a, m. = muďatý.

Muďatec, tce, m. = muďatka.

Muďatka, y, f., muďatec, vstavač, žežhulka, testiculus, das Knabenkraut. Byl.

Muďatý, velkých moudů, grosshodig. Us.

Mudce, pl., m. Psí m., druh muďatky. Jád.

Mudě, ěte, n., muďata = ledviny, die Nieren. 1531.

Mudí, vz Moudí.

Mudiblačiti, il, en, ení, hudlařiti, pfuschen. Us.

Mudibiak, a, m., hudlař, ein Pfuscher, Stümper. Us.

Mudiblín, a, m., kominík, der Rauchfangkehrer. Us.

Mudiklatka, y, f., krňavka, druh hrušek. Us.

Mudín, a, m., přezdívka malému, neobliběnému člověku. V Želivsku. Sř.

Muditi, il, ění, verpuffen. Rostl.

Mudky, pl., f., krátké, kožené kalhoty sedlské. Us. Krkonoš.

Mudlau, uěm., Modlová, Modlava u Jemnice na Mor.

Múdní, múdníček, vz Moudní atd.

Mudra, y, m. = mudrák. Rk.

Mudrácký, dříve: moudrý, vernünftig; nyní = mudrlantský, sophistisch. Jg., Jel. —

Mudráctví, n., die Klügelei, Sophisterei. Jg.

Mudráček, vz Mudrák.

Mudračiti, il, ení, vernünfteln. Bern.

Mudračka, y, f., die Klüglerin. Jg.

Mudračnosť, i, f. = mudráctví. Bern.

Mudračný = mudrácký, klug, spitzfindig. Bern.

Mudrák, a, m., **mudráček**, čka, *mudřec.* Bibl. Der Weise. M. polanský. V. Kde jest m. tohoto světa? V. — **M.** = *mudrlant, sofista,* der Klügler, Witzling, Sophist. Jg., V. M. lapavý jest. Kom. **Mudráček** je lapáček. Pk. — *Stran přísloví* vz: Brk, Huida, Litati, Přemrštěný, Přepepřiti, Rozum, Rozuměti, Šalomoun, Zapomenouti.

Mudrakyně, ě, f., mudrkyně, eine weise Frau, Philosophin. Záv. 117.

Mudral, a, **mudrálek**, lka, m. = mudrák. Rk.

Mudránek, nka, m. = mudrák. Vel.

Mudrc, e, m. Vz Mudřec.

Mudrcka, y, f., die Weise, Philosophin. Jg.

Mudrcký, philosophisch. D. M. kámen, der Stein der Weisen. D.

Mudrcovati = mudrovati, philosophiren. Čas. theol. XIII. 557.

Mudrctví, í, n., filosofie, die Philosophie. Marek.

Mudřec, gt. mudrce (dle něhož nesprávný nominativ *mudrc* utvořen), m., od moudrý. Der Weise. M. světský. Gel. Naučení mudrcův (mudrcké). D. Dobře onen mudřec pověděl. Br. Brada nerobí mudrce. Trnk. Kolik chytrcův, tolik mudrcův. Vz Míněni. Lb. Mudřec Sokrates. Ler. — *Iron.* Ty jsi mudrc! Us. Mudrc, co se do kalhot udrc.

Mudřecký = mudrcký.

Múdřejí = múdřejší. Múdrý, slyše, mudřejí bude. Št. — Kat.

Mudřek, a, m., der Philosoph. Tkadl.

Múdřeti, vz Moudřeti.

Mudřička, y, f., jestřábník kopeční, hieracium collinum. Květoml. 92.

Mudřílek, lka, m. = mudrák. Rk.

Mudrkyně, ě, f. = mudrcka. D.

Mudrlant, a, m., mudrák, vtipák, sofista. Bart., V., Kom. Vz Mudrák.

Mudrlantiti, il, ění, vtipkovati, witzeln. D.

Mudrlantka, y, mudrlantkyně, ě, f., mudrochyně, Afterphilosophin. D.

Mudrlantský, sophistisch. M-skou řečí toho dovozovali. Bart.

Mudrlantství, n. Die Sophisterei. Kom.

Mudrlinka, y, f., vtipná malicherná myšlénka, die Klügelei.

Mudroch, a, m., moudrý člověk; ve smyslu špatném = mudrák, mudrlant. D.

Mudrochyně, ě, f., eine Weise. — **M.**, s příhanou = mudrlantka.

Mudrolibec, bce, m., der Weisheitsfreund. — **M.**, mudřec. D.

Mudrolibectví, n., die Weltweisheit. D.

Mudrolibosť, i, f., die Weltweisheit. Jg.

Mudrolibý, weltweise. Jg.

Mudroň, ě, m. = mudrák, mudroch. Puch.

Mudrosloví, n., die Weisheitslehre.

Mudroství, n. = mudrctví. Tkadl.

Mudrošek, ška, m. = mudroch.

Mudroška, y, f. = mudrakyně.

Mudrování, í, n., přemýšlení, das Philosophiren. V hluboké m. se vydávati. Br. — S příhanou, das Klügeln, die Klügelei, Sophisterei. Věci božské víry v hádky a mudrování dány. Br. Beze všeho m. za jeho nařízením jdeme. Kram.

Mudrovati, **mudrcovati**, přemýšleti, rozjímati pravdy jako mudřec, philosophiren. — Více než rozumí, chce mudrovati. Jg. 2. *S příhanou*, klügeln, vernüufteln. Chce m. a ještě má mateřino mléko na bradě. Mus. — **jak**: **podlé** přirozeuí. Ms. Aby člověk **sám od** sebe nic nemudroval. V. — **čím**. Jedněmi ústy m. i bláznovati. Mudr. — **v čem**. Ne v slovech marných, ale v umění a pravdě m. Karyon. — **o čem**. Mudrovali (čerti v pekle) mnoho o dobrém a zlém. Ráj. — **při čem**. Kom.

Mudrovník, a, m., der Sophist. Rozk.

Mudrovný, sophistisch. Rk.

Mudrovství = mudroství. Rk.

Múdrý, vz Moudrý.

Mufle, e, f., z něm. die Muffel, v slevárně. V.

Muflík, a, m., z něm. der Muffel, pes s visícími pysky. Jg.

Müglitz, něm., mě. Mohelnice na Mor.

Muhar, u, m., panicum germanicum, rostl.

Mühldörfel, něm., Vísky u Litovle na Mor.

Múcha = moucha.

Mucháč, e, m., samec mušl, die Fliege (das Männchen). — **M.**, oháňka, der Fliegenwedel. Na Slov. Bern.

Mucháček, čka, m., malý mucháč. — **M.**, motacilla ficedula, der Fliegenschnapper. D. — **M.**, motacilla curruca, die Grasmücke. Us. — **M.**, muscicapa atricapilla, der Fliegenvogel. Us.

Muchálek, lka, m., čermáček, motacilla phoenicurus, der Rothschwanz, pták. Us. Zbir.

Muchar, a, m. = mušec. Plk.

Muchař, e, m. = muchoplaška. — **M.**, podbrázdník, pták. D.

Muchárek, rka, m. = muchoplaška, na Mor. — **M.**, brůna s malými skvrnami na způsob much, der Fliegenschimmel. Bur.

Muchařík, a, m., lejsek šedý, der Fliegenschnapper, muscicapa grisola. Palliardi (Mý).

Muchati se, mouchy od sebe odháněti. Dnes se koně muchaly. Us. na Mor.

Muchavý, plný much, voll Fliegen. Bern. Na Slov.

Muchek, chka, m. **M.** černohlavý, černohlávek, pěnice černá.

Muchlanina, y, f., das Gewirre. Rk.

Muchlař, e, m., pletichář, der Fitzer, Verwirrer. Jg.

Muchlářství, n., pletichářství, die Fitzerei. Th.

Muchlati, zmuchlati, muchlávati = motrchati. — **co komu čím**: vlasy, hlavu rukou, **proč**: **z** rozpustilosti. — **co s kým**: vlnu. Us. Verwirren, zausen, verfitzen. Jg.

Muchlovati, bíti, práti, zausen, strafen. — **koho, se s kým**. Rk.

Muchnice, e, f., dvoukřídlý členovec. M. golubačská, simulia maculata; m. lesní, s. reptans; m. zahradní, s. hortulanus. Frč. 157.

Muchodav, a, m., pardalotus, pták. Presl.

Muchojedka, y, f. = mucholovka. — **M.**, agama, ještěr. Krok.

Mucholapka, y, f., dionaea muscipula, die Fliegenfalle der Venus, rostl. v Karolině rostoucí. Kk. 219., Čl. 59.

Mucholovka, y, f., muchojedka, muchoplaška, der Fliegenschnapper, muscicapa. Rozk.

Mucholt, a, m., muscipa, pták. Žid.

Muchomor, u, m., obyčejůji: **muchomůrka** (zastr. muchomorka), v již. Čech. muchověrka, Kts., u Prahy: vochomůrka, jinde také: muchomírka; na Slov. muchomor, muchotravka, muchomorka, na Mor. muchorůvka, srb. muhomor, v Opavsku: mušírka (Pk.), lit. musomaris m. musamaris; z počátku muchamor, až analogie ostatních nepoměrně četnějších složenin se sponou *o* staré *a* vytlačila. Vz Gt. F. 7. Agaricus muscarius, der Fliegenschwamm. Vz Kk. 79., Čl. 179. Muchomurka. V.

Muchoplašec, šce, **muchoplašek**, ška, m., **muchoplaška**, y, f., mucháček, konopásek, pták, V.; též muchař, muchárek, muscicapa atricapilla, der Fliegenschnapper. V.

Muchotravka, y, f. = muchomůrka. Na Slov.

Muchovati, namáhati, rackern, sehr anstrengen. Us. Unhošt.

Muchovitý, fliegenartig. Krok.

Muchový, mušî, Fliegen-. Zlob.

Muchule, e, f., phasia, hmyz. Krok.

Muchyně, ě, f., *lépe*: mukyně, die Mohlbeere. D. — **M.** = mochyně. Th.

Muchýrka, y, f., červená ženská sukně, aus Mohair. 1578. Gl.

Muchýrový, aus Mohair. 1622. Gl.

Můj (zastr. mój), má (moje, strč. moja), mé (strč. a v obec. mluvě moje); gt. mého, mé, mého; dat. mému, mé, mému; akkus. můj (u život. mého), mou (v obec. mluvě moji), mé; lok. mém, mé, mém; instr. mým, mou, mým; pl. nom. moji (v obec. mluvě mí, Ht. Sr. ml. 237.; mý, Bž. Ml. 151.; u neživot. mé), mé (moje), má (moje); gt. a lok. mých (v obec. mluvě: mojich); dat. mým (v obec. ml. mojim), akkus. mé (moje), mé (moje), má (moje); instr. mými (v obec. ml. mojimi). *V sg. f. také*: moje, mojí, mojí, moji, mojí, mojí. Us. V obec. ml. *muj*, vz také Kts. Jsouc složeno ze starého ablativu *mo* nebo z kmene *mъ* uebo z dativu *mi* a náměstky (Bž. Ml. 151.; Kt. 51.) ji, ja, je,

mělo koncovky *tohoto zájmena* (vz On, ona, ono): mojeho — mébo, mojí — mé, mojemu — mému, mojích — mých, mojím — mým atd. Neskrácených tvarův užívá se v obec. mluvě. *Ženského neskráceného tvaru sg.* užívá se nejvíce na místě *manželky*: To je moje (žena); byl jsem s mojí v kostele; dej to mojí; viděls moji? *Na Mor. jsou plné neskrácené tvary*: mojeho (mého), mojemu (mému) atd., moja (má), mojej (mé), moju (mou), mojou (mou). Taktéž: Tvůj, svůj. Šb. *V středním Slovensku se e vysouvá*: mojho (m. mojeho). Vz E. *Také v již. Čech. zůstává nestažené, jen že kromě nominativu se skloňuje docela dle určitých měkkých*: mnj, moje, moje, gt. mojího, mojí, mojího, akkus. mojího (mnj), mojí atd.; v pl. mají stažené formy převahu: mí syňi, mejch synů, mejm synom, mý syny, s mejma syny, řidčeji: mojí syňi, mojích s., mojím s., mojíma s. Kts. — *Můj*, v obec. ml. = můj muž, jako: moje = má žena. Moje není doma. Můj je nemocen. Us. — Vz Zájmeno. — Synu můj! Můj Bože! S mé strany. D. Má (moje) bolesť, tvůj smích. Jg. Moje a tvoje (majetek). Co mébo, to tvého (dělíme se po bratrsku). Na montě milou (duši). Jg. Moje a tvoje všecek svět mate to dvoje Pk.

Muk, u, m., crataegus aria, der Mehlbaum. D.

Muka (zastr. monka), y, f.; *pl.* muky, f. nebo muka, n. (Vz Jatka, Játra.) *Muka*, pl., n. v 1, 4. a 5. pádě, v ostatních dle ‚Žena', Bn., tedy: dat. mukám, lok. mukách, instr. mukami. Rad. zv., Prov., Ms. Die Pein, Qual, Plage, Marter, Folter, das Leiden. Jg. Muku trpěti. D. Muka věčná. N. T. Skrze trápení a muky. V. Muky vymysliti. Kat. 2744. Bez muky není nauky. Pk. Přestál veliká muka. Us. Jako na mukách pleto (mluví pomateně). Vz. Tlachal. Na Slov., Č. Po smrti věčná muka ho očekává. Ml. Byla to pro mne strašná muka. Ml. Lehčejeť tepe dievčie ruka, ot mužské rány hývá veliká muka. Dal 10. — **M.** Boží muky (muka), die Martersäule, das Kreuz. Kdež muky boží stojí. V. U božích muk. Us. Už mu jíti pod boží muka. Vz Žebrota. Stojí jako boží muka nad Kokory (ves u Přerova), n. u dědiny. U Přer. Kd. — **M.**, die Folter. Vyznání na mukách. Kn. dr. 112.

Mukačovo, a, n., maď. Munkács, město v Uhřích. Vz S. N.

Mukal, a, m., der Muckser; ein Wortkarger. Jg.

Mukař, e, m. = kat, mučitel. Kat. 2352. — **M.**, moukař, krupař, der Griessler.

Mukařov, a, m., ves. Tk. I. 87.

Mukati; muknouti, mukl, utí, mucken. — Ani nemukni, nemukej (necekni, necekej). Us. — **čím**: Mukla hlavou (posvědčila, nickte). Us. k Bavor.

Mukyně, ě, f., pirus aria, hrušeň. FB. 98. — **M.** = muk.

Mul, a, m., pochází z osla a kobyly. Der Maulesel. Vz Mezek, S. N., Frč. 383.

Mula, y, f., na Slov., bahno, Schlamm, m.

Mulat, a, m., z rodičů, z nichž jeden byl bílý a druhý černý. Tl. Vz S. N.

Mulatý, buclatý, dickbackig. Us. Turn.

Mulde, něm., koryto (v geografii). S. a Ž.

Mulec, lce, m., autonomaea, korýš. Krok.

Mulice, e, f., die Mauleselin. Vz. Mul. Plk.

Mulich, a, m., štír. Us. Bolesl.

Mulitánky. Vz Moldánky.

Múliti, il, en, ení, bahnem pokrytí. Vz Mula.

Multany dle Dolany. Polské *Multany* povstalo z rumun. *Muntany* a toto z lat. *Montani* (Horáci); rus. *Moldava* a něm. *Moldau* pochází prý od řeky Moldavy či Muldy; země jibových, od Sedmihradska. Vz S. N. V Multanech. Šf. — *Multaňan*, a, pl. -ňané; *Multanec*, nce, m. — *Multanský*.

Multiplikace, e, f., z lat., násobení (v počtech), Multiplikation, f. — **Multiplikačni**, násobicí, Multiplikations-. — **Multiplikand**, u, m., násobenec. — **Multiplikativní**, násobní, násobicí (číslo). — **Multiplikator**, u, m., nasobitel, množitel. Us. M. elektrický, rozdílojevný, Nz., Schweiggerův. Ck. — **Multiplikovati**, násobiti, multipliciren.

Mumácký = mamlaský, tölpelhaft. Na Slov. Bern.

Mumáctví, n. = mamlastvi, tölpelhaftes Wesen. Na Slov. Bern.

Mumák, a, m., na Slov., mamlas, der Tölpel. Jg.

Mumický, Mumien-. Vid. list.

Mumie, e, f., *smola* s klím smíšená, Bergwachs, n., Mumie, f. V. — **M.**, *tělo mrtvé zvl. lidské* takovou smíšeninou potřené (nabalsamované), usušené n. jinak zachované, die Mumie. Jg. Vz S. N.

Mumkovatý, nemluvný, sprachlos. — **M.**, *hloupý*, tölpelhaft. Na Slov. Bern.

Mumlač, e, **mumlal**, a, m. = mumlák. Us. Rk.

Mumlák, mumloun, a, m., kdo mumlá, der Mummel, Brummer, Brumbart. D. — **M.**, medvěd. Plk.

Mumlati, mumlám a mumli, eš. Vz. Mazati. Mumlá jako starý medvěd. Us. Vlk mumlá. Jel. Lev, medvěd mumlá. Br. — **na koho.** Us. Brummen, mummeln, knurren.

Mumlavě, brummend. M. pracovati, choditi. Us.

Mumlavosť, i, f., die Brummigkeit. Jg.

Mumlavý. M. medvěd, brummig. Rad. zv.

Mummi-us, a, m. M. Lucius Achajský zničil r. 146. př. K. neodvislosť řeckou. Vz S. N.

Mumraj, mumrej, e, **mumrejch**, u, m., z něm. die Mummerei a to z stfr. mommerie n. střlat. momerium; základem jest lat. momus, larva, řec. μῶμος, posměch, úsměšky. Vz více v Mz. 258. M., přestrojení, zakuklení, larva, škraboška. V. Die Mummerei, Mumme, Maske, der Mummenschanz, Maskenumzug. V., Br., Kom. Obléci se v mumraj za žebráka. Zlob. M. žebrácký (oděv). Jir. V m-ji choditi. Ler. — *Mumrajský*. Plk.

Mumrák, a, m., mrnrač, der Raunzer. D.

Mumrati, raunzen. Zlob.

Mumrejch, vz Mumraj.

Muna, y, f. Vz Mz. 259. — Muny, lemurini, poloopice, mají liškovitý výraz tváři, krátké srstnaté uši, dlouhý hnáťatý ocas. M. šedá, lemur mongoz. Frč. 397. Der Makki.

Muňa, můňa, ě, **muňák**, a, m., níma, němý, hloupý, nemluvný člověk, ein Tölpel,

Klotz. Kom. Jaké vyražení s tím můňou na řeč skoupým? Sych.

Můňa, ě, f., poskvrna, ein Fleck.

Muňák, a, m. = muňa.

Muňata, pl., n., *lépe*: muďata. Vz Mudě.

Muncifaj, e, m., z lat. mons fagi, hora huková, městečko u Slaného, u zámku Smečenského. Dříve se nazývalo: Dolní Smečno, zámek pak: Horní Smečno. Vz S. N.

Mundant, a, m., z lat., opisovač na čisto. Rk. — **Mundirovati**, lépe: mundovati, na čisto opisovati, přepisovati, mundiren, ins Reine schreiben.

Mundibálek, mudibálek, lka m., ušpiněný člověk, zvl. malé postavy. Ptr. — **M.**, lka, m., pankhart, Pankert. Udělal tam m-ka. Us. Pecka.

Mundloch v hornictví, vz Ústa.

Mundstück, něm., vz Munštyk.

Mundur, n, m., z fr. montour, vojenský oděv. Die Montur, Montirung. — Brambory v munduru (na loupačku). Us. Brambory s mundurem = se slupkami. Us.

Muně, ěte, n., nemocné prase. Chodí jako m. Mus.

München, něm., Mnichov v Bavorsku.

Munice, e, f., z lat., V., látky náležející do náboje pušek i děl, střelivo. **M.** nepřipravená či slepá bez projektilů, připravená či ostrá s projektily (s kulemi, granáty, pumami v patronách). S. N. Die Munition.

Municipalita, y, f., z lat., městská (obecní) rada. Die Municipalität, Stadtobrigkeit. Rk.

Municipalní, z lat., městský, obecní. M. zřízení, práva. S. N. Municipal-.

Municipí-um, a, n., z lat., bylo město podrobené, jež úplného práva občanského (civitas) požívajíc zákony římskými se spravovalo (m. cum suffragio) aneb vlastními zákony se řídilo a při tom toliko vojenských hodností a vyznamenání docházelo. Ale obojí spravovala se magistraty svobodně volenými. Vz více v S. N. Röm. Freistadt.

Munificence, e, f., z lat., štědrosť. Die Munificenz, Freigebigkeit.

Muňka, y, f., na Slov. mrle. M. obecná, phtirius pubis, Frč. 134., veš v brvách, pod paží a v rozkroku se zdržující, die Filzlaus. Us. Má m-ky v pupku (nafukuje se a není s nic). Us.

Muňkati; muňknouti, knul a kl, utí, mrňkati, fňukati, kuňkati, raunzen, mucken, mucksen. Us. Polič. Ani nemuňkej (necekej). Us. Jen mi muňkni. Us. Marek.

Muňkavý, muckend. Vz Muňkati.

Munovití či poloopice, prosimii, druh opic majících na ukazovateli zadních okončin dráp. *Lemurini*, muny liškovité; nycticebi a macrotarsi. Vz S. N.

Münster, stru, m., mě. ve Vestfalsku.

Munštyk, n, m., v obec. mluvě z něm. Mundstück, n. M. u *dýmky*: troubel, čutor; u *trub*: nátrubek, náustek; u *klarinetu*: plátek n. hubička; u *fagotu* a *hoboje*: strojek, obústek; u *dud*: piskoř; u *uzdy*: udidlo; u *pochvy*: náhubek n. ústí pochvy; u *děla*: duše; *přenes.* das Mundwerk: vyřidilka, repetilka, huba jako trakař. Hd., Rk., Šr.

Muňťák, a, m., stylocerus, ssavec jelenovitý.

Muňtavina, y, f., bebloň, hreptoň, breptač, ein Stammler. D. Na Mor.

Muňtavý, breptavý, koktavý, stammelnd. Na Mor.

Munychi-a, e, f., přístav athenský.

Münze, něm. Für baare M. etwas annehmen: ujímati (njatí) něco za jistou pravdu = za pravé. Bart., Brs. 103.

Muplík, mupslík, a, m., der Mops. S. N.

1. **Múr**, u, m., z lat. murus, zeď, kterou se vyzdívají štoly, by se nesesuly. Am. Die Stollenmauer.

2. **Múr**, n, m., mour. Vz toto a Mz. 259.

Mura, y, f., die Mur, řeka tekoucí Solnohradskem, Štyrskem a Uherskem, přítok Drávy. Vz S. N.

Můra, y, (dříve a na Slov. móra), **můrka**, y, f., dušení noční od krve pocházející, jež lidé duchovi a kouzlům připisovali. Jg. V pověrách Slovanů západních slove tak obluda noční, která člověka ve spaní moří. Vz více v S. N. Der Alp. O původu slova vz Mz. 60. Kdo na znak leží a psí můrou ohtížen bývá. Kom. Můry ehodí na dobytek i na stromy; dohytek hyne a stromy schnou. Na Mor. Můry (baby čarodějné) na hranici pálili. V. Chodí naň m. Dáví ho m. Us. Chodí jako m. (zdlouha, o lenochu). Jg., Č. Vleče se jako m. Č. — **M.**, *nadárka*. I řekla Dorota: Vyjedená nosatá můro! Svěd. 1569. — **M.**, *noční motýl, světluška*. Můry, noctuidae. M. osenní, agrotis segetum; m. jetelová, plusia gamma; m. vrbová, catocala nupta; m. borová, trachea piniperda. Frč. 177. Die Lichtmücke. Vz Hmyz. An do toho slepě jako m. do svíčky doráží. Kom.

Murař, e, m. = zedník. Na Slov.

Můrau, Mírov.

Muravění, n., polévání, das Glasiren. Techn.

Múrek, rka, m., psí jméno. Na Zlinsku na Mor. Brt.

Murena, y, f., lat. muraena, die Lamprette, ryba mořská úhoři podobná. Kom. Vz Hruj.

Můřenín = mouřenín.

Murexan, u, m., amid kyseliny dialurové. Šfk. 676.

Murexyd, u, m., purpuran ammonatý, purpursaures Ammoniumoxyd. Šfk. 675.

Muří, od můry. M. noha, der Alp-, Drudenfuss, hvězda o pěti paprscích, ježto se dělá jedním tažením. — **M.** *v bot.*, muří noha, čertův čpár, lycopodium, der Bärlapp. Plk.

Murice, e, f., Mürz, ře. v Štýrsku.

Muřín, a, m., Manrus, der Mohr. Jest padělaná glossa v MV. Pa. 40.

Muřinov, Mouřinov, a, m., ves v Brněnsku, Morein. PL.

Murk, něm., Mořkov u N. Jičína na Mor.

Murovati, v horn. vyzdíti, vz Mur., KP. III. 69.

Mus, u, m., musení, das Muss. Z musu (nucen jsa). Us. Mus je veliký pán. Jg. Mus je sukovitý kus. Č. Mus žádné výmluvy nepřijímá. Pk. Mus je velký pán a nemus ešte väčší. Mt. S. Vz více v Museti, Musení.

Musa, y, f., z řec., *lépe* než: Muza, bohyně umění, jichž devět počítali Řekové. Byly pak musami: Kleio, Euterpe, Melpo-

mene, Terpsichore, Erato, Polymnia, Urania, Kalliope, Thalia. Příjmena jich dle míst, kde zvláště byly ctěny, byla: Picrides, Olympiades, Helikoniades, Thespiades, Parnassides, Kastalides. Později se stala Kalliope bohyní zpěvu epického, Euterpe bohyní zpěvu lyrického, Melpomene musou tragoedie, Erato musou vážných a bohoslužebných zpěvův, Thalia musou básnictví žertovného a venkovského, pak komoedie, Terpsichoro musou tance, Kleio musou dějin, Urania musou hvězdářství. Rs., S. N.

Musaceae, bananovité rostliny. Vz S. N.

Musaický, vz mosaický. M. dílo. Har. Musivarbeit, f.

Musai-os, a, m., lat. Musaeus, básník řecký z dob předhistorických. Vz S. N.

Museuí, n. M. velká a těžká věc. Lb. Vz Mus.

Museografie, e, f., popis musei a jiných vzácností. Die Museographie. S. N.

Museti (v obec mluvě místy: mušeti, mušim; v severových. Čech. mositi. Šb.), musím (a muši), musejí, museje (íc), el; **musiti**, musím, 3. pl. musí, muse (íc), il, šen; musívati. Jg. U starých bylo musiti oblíbenější než museti. Ht. ‚*Musejí*‘ má Mkl. za *šp.* předpokládaje inft. *musiti.* Ale užíváme i *museti* a v Jg. slovníku má ‚*musejí*‘ více autority, užívaliť tohoto tvaru: V., Kom., Troj., Jel., Br., Št., Záv.; oni ‚*musí*‘ pak jen Har. (muse, přechod). Musiti i museti, ale: musil. Chč. v P. ‚*Musil*‘, Br., Kram., Har.; *musel.* Reš., Ojíř. Dle Hylmara v Chč. P. tvar *musí* častěji než *musejí* se objevuje. Někteří myslí, že ‚*museti*‘ je opětovací nebo trvací, ‚*musiti*‘ pak končící n. jednodobé, ale tento rozdíl jest asi nepodstatný. — M. = *přinucenu býti*, müssen, gezwungen sein. Musí tak býti. V. Všickni lidé musejí umříti. V. Nechtíc, ale musejíc to činí. Jel. Pryč m. D. Z tohotoť již daně dáti muši (musím). Tkadl. Neb někdyť musí viece býti vladařóv při většie věci. Št. N. kř. 63. Musíš se tak zachovati. Háj. Musil býti doma. Har. Dělá, co musí. Co musí, to toliko udělá. Co musím, rád učiním. Lb. Když musíš, jakobys nejradši; Nemoh přemoh Musila; Musil ještě větši než Nechtěl; Musil je veliký pán. Lb. Musí zemiu zakleti; Musíš prve Oldřichovi hlavu stieti; Svú sě rukú musíš oběsiti; O třetiej mluviti mušiu; vinného musí smútiti. Dal. 56., 61., 37., 8., 9. a jinde často. Ale tam se musily (duše) dokati. Št. To je člověk dobrý, že bych musil pohledati. Na Mor. Brt. Jáť k němu s perem běžeti musím. Výb. II. 33. (Ze 14. stol.). Stravu jim dáti musil. Tov. 118. Musejí zbaveni býti té cti. Br. Nerada by koza do trhu, ale musí. Musí co osla na most hnáti. Musí to shrýzti jako pes horký koblih. Těžce to musíš vypiti. Perně to musíš zaplatiti. Nechť ještě nevýská, musíť toho ještě perně zažiti. Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti. Ty musíš tancovati, jak já budu píseň zpívati. Klín klínem vyraziti musí (slušť). Měchýřem a parou nás neustraší, musíť na hrot přijíti. Kdo chce užiti dobré vůle, musí pokusiti nezvůle. Kdo neprohlídá a neotvírá očí, musí měšcem dotahovati. Ke všem musíš rovnosť míti, chceš-li pravým soudcem býti. Prosí, ano musí tak býti (žádá-li kdo něčeho na nás, čeho odepříti neradno). Č. Všudy musí nos vstrčiti. Čert vždy musí svou kralku provésti. Jg. — M., *nemohu ne*, ich kann nicht anders, ich muss. Jg. — *Pozn.* Sloveso *musiti* vloudilo se z němčiny do naší řeči zajisté již v 13. století. Dříve užívali ‚*drbiti.*‘ Sraziti nám drbí Luděk voje, voje své pod jednu ránu. Rkk. 11. Než že drbíte za kněz silného muže jmieti. Dal. 10. Kromě toho kladli vazbu slovesa *býti s infinitivem* a jiné vz dole. Slovesa *musiti* užívají také Malorusové. Mkl. S. 155. Ostatní Slované ho nemají. Proto skoro všichni brusiči toto slovo zavrhují. Ale zbytečně tak dělají, zjednaloť si sloveso *musiti* u nás zajisté právo domácnosti. Kronika Dalemilova první úpravou dokonána byla r. 1314. a v ní čteme skoro všude *musiti, aneb vazbu slovesa býti s infinitivem, třeba* a pokud se pamatuji, jen jednou ‚drbiti.‘ Vz Dal. 10. Rozmohlo se tedy ‚*musiti*‘ tou měrou, že již počátkem 14. století starší ‚*drbiti*‘ skoro vůbec a ostatní starší slova a vazby z veliké části vytisklo. U Jana Husi nalézá se vazba infinitivu s dativem velmi zřídka. Tím netvrdíme, že bychom měli napořád ‚*musiti*‘ užívati a jiných vazeb dobrých, v starém jazyce běžných, jmenovitě vazby slovesa *býti s infinitivem* si nevšímati. Cf. Všechněmť jest jednou zemříti. V. Již jest pryč jíti. Št. A když nám bude umříti. Výb. II. 25. Ale, jimž hieše učiniti, ti netbachu; Kací sú ľudie, bylo jim zvěděti; Ciesaři, nebť jest tuto zabitu býti neb mě tuto ubezpečiti; Tu sě nám jest s ciesařem snísti. Dal. 58., 138., 141., 76. Tobě jest tancovati a zde s námi přebývati. Výb. II. 70. Jest nám dokročiti na sě miesto. Rkk. 20. Těm v ochranu sěmo jíti. Rkk. 43. I by Němcem úpěti, prnúti. Rkk. 38. A nynie nám na vrahy pospěti. Rkk. 20. I by Tatarovóm ustúpati. Rkk. 51. Vz Býti s infinitivem na str. 117. a. Jindy možno klásti: *třeba, sluší, dlužno, nutno* oznámiti = musí se oznámiti. Někteří připouštějí *musiti*, má-li se vytknouti *povinnosť, potřeba, nutnosť* v mysli majíce toliko *nutnosť fysickou a moralní* a zavrhují proto ku př. následující věty takové nutnosti prý neobsahující: V noci skácel vítr mnoho stromů: to *musila* zuřiti veliká bouře. Jest mokro, toť *musilo* pršeti. Tento dům jest vykraden, zde *musili* býti zloději atd. Bouře prý býti nemusila, pršeti prý nemusilo a zloději prý tam býti nemusili. Ovšem tam býti nemuseli, nekázalť jim nikdo, aby tam šli a kradli. Ale v těchto a podobných příkladech užíváme *musiti* k označení *logické nutnosti* z úplného přesvědčení pocházející: z toho, že jest mokro, jde nutně, že pršelo; z toho, že dům byl vykraden, nutně jde, že tam byli zloději. Můžeme tedy *musiti* i v těchto příkladech připustiti. Ovšem místo něho lze nám klásti indikativ se slovy: *jistě, dojista, nezbytně, zajisté atd.*, tedy: zajisté veliká bouře zuřila; jistě pršelo; dojista, patrně, beze vší pochybnosti byli tam zloději. **Cf.** Zřetelně jest, že jsou ty knihy hned z těch časů v malé známosti býti **musily**. Br. Něco mi-

strného a potvorného v mysli své krýti musí ten, kdož zatměle mluví. V. Musilo býti veliké spaní nevěry, v tak zpětný život Kristu uvaliti se k vůli pohanu, protože jest byl nějak uvěřil. Chč. 306. Zlý člověk to musí býti, kterýž pro své dobré dá obci zlým užiti. Dal. 10. — Avšak **chybně** užíváme slovesa musiti k *označení pouhé* **domněnky**, *pouhého* **tušení**; tu stává indikativ obyčejně. se slovci: *asi, bohdá, snad, trvám.* Město to ve 4. stol. nějak zahynouti musilo. Tu postačí: asi (snad, trvám) zaniklo. Přítel můj nemusí býti bohat *šp.* m.: není asi bohat. Ta řeka musila téci tím směrem m. tekla asi (snad, zajisté, tušim) tím směrem. Km., Brs. 103. Ve *větách* **žádacích** ho ovšem také *nemáme* užívati. Čtenář musí mi dovoliti m. dovoliž mi.

Muse-um, a, n., dle ,Gymnasium.' M., z řec., sbírka věcí památných, starožitných n. uměleckých. Rk. České m. v Praze. Vz S. N. Das Museum. — *Musejní*, **šp.** museumský. Musejní společnosť kraje jičínského. Museums-. — **Musejník**, u, m., Museumszeitschrift. Rk.

Musický, muzický, Musik-, M. nástroje. Br.

Musika, y, f., *lépe* než muzika, z řec., hudba; nauka o hudbě. Rk. Die Musik, Tonkunst. Vz Hudba. Choralní n. hlasová m., Vokal-; s nástroji, Instrumentalmusik. D. M. po všech hlasiech umie jíti. Anth. I. 91. — **M.**, *sušené šcestky a hrušky* dohromady svařené. Us. — *Má tichou musiku* = svrab. Us. — **M.**, v již. Čech. musiky, pl. = *taneční zábava.* Jíti k m-ce. Us. — **Musikalie**, í, pl., dle ,Gymnasia,' věci n. skladby hudební, Musikalien. — **Musikalní**, hudební, musikalisch. Impost musikalní = daň hostinských z hudby. Rk.

Musikant, a, m., hudebník, šumař. Rk. Bude z něho muzikant, jako z kozla zahradník. Pk. Já nic, já m. (když se někdo z něčeho vytáčí, že v nějaký spolek nepatří atd., jako v hospodě kdo z pranice se ebce dostati, křičí: Já se neperu, já jsem m., vám jen hraji). Der Musikant, Musiker.

Musikantka, y, f., hudebnice, die Musikantin.

Musikantský, Musikanten-. Vz Hudební.

Musikář, e, m. = musikant. Har.

Musil, a, m. M. je větší pán než Nechtěl. Jg., Č. Pan M. jest veliký pán. Č. Nedluž se u Zakusila, oplatíš zase Musila. Lom. M. je nejlepší učitel. Km. Der Herr Muss.

Musile, ans Nothwendigkeit. Scip. Post.

Musitelně, přinuceně, gezwungen, nothwendig, dringend. V. M. žádný nehřeší. Kom.

Musitelnosť, i, f., nucenosť, das Müssen. Jg.

Musitelný, nucený, gezwungen, dringend. Ros., Smrž.

Musiti, vz Museti.

Musivní práce, vz Mosaika. Musiv-.

Muskau, něm., Mužakov, v prus. Slez.

Muský = mužský.

Muslau, něm., Muzlov u Svitavy na Mor.

Můstek, stku, m., mostek, vz Most.

Musterung, něm., prohlídka; popis.

Můstkový. M. váha, die Brückenwage.

Mustr, u, m., **mustřík**, u, **mustříček**, čku, m., **šp.** z něm. Muster: vzor, vzorek, příklad, způsob, obrazec. V. M. si z někoho bráti. V.

Mustrovati, přehlížeti (vojsko), **šp.** z něm. mustern. Na poli je mustroval (prohlížel). Solf. — **koho jak**: bedlivým okem. Us. — **M.**, mistrovati, týrati. — **koho.** Plk.

Mustrovní cedulka, die Musterliste.

Mustruňk, u, m., **šp.** z něm. Musterung, přehlídka (vojska). V. Vz Gl. 162. M. držeti (lépe: míti). V. — Br.

Mušáček, čka, m., pěnice, motacilla curruca, die Grasmücke. Us.

Mušák, a, m., muší samec.

Muše, ete, n., mušátko, mladá moucha, junge Fliege, f. Hanka.

Mušec, šce, m., ocáskovec, der Gremsig, Fuchsschwanz, rostl. Plk.

Mušelín, muselín, u, m., tkanina tenká, řídká, z bavlněné příze. M. od města Mosul v Mesopotamii, kde byla ta tkanina nejprve dělána. Mz. 260. M. bílý, proužkovaný, mřížkovaný, květovaný, tisknutý. Hustší slove: *žakoně* (jaconet); zvláště hustý: *batist.* S. N. Der Musselin.

Mušena, y, f., svině, die Sau. Ve Zlinsku na Mor. Brt. Vz Mušík.

Mušeně, gezwungen. Šel m. (bezděky) na vojnu. Jg.

Mušeni, í, n., přinucení, das Müssen. Z m. V. Z m. ho poslonchá. Cyr. Z dobré vůle a ne m. Jel. M. veliká a těžká věc. V. Jsem k tomu nucen z m. Deb. Vz Mus.

Mušenosť, i, f., die Gezwungenheit, das Bemüssigtsein. Deh.

Muší, zastr. = musí.

Muší, od ,moucha.' M. křídlo, lejno, noha. Jg. Fliegen-. M. kámen = jed na mouchy. Na Mor. Fliegengift, n.

Mušík, a, m., vepř, der Eber. Ve Zlinsku na Mor. Brt. Vz Mušena.

Mušina, y, f., moucha, die Fliege. Reš.

Mušinec, nce, m., der Fliegenkoth. Plk.

Muširka, y, f. = muchomůrka. U Opav. Pk.

Muška, y, f., z lat. musca, vz Moucha. V. Je nepokojná muška (rád sváry působí. Vz Nesvorný). Č. M. svatojanská, světlomuška, na Mor. svatojanek, cantharis noctiluca, die Lichtmücke; vodní, jepice, das Haft, V.; vinná, culex vinarius, die Weinmücke, V.; obilná, gurgulio, der Kornwurm. V., Kom. M. nebojí se obuška. Pk. M. mu na nos sedla (rozhněval se). Mt. S. — **M.**, *mšice.* Vaň. — **M.**, *u ručnice* znaménko na hlavni, dle něhož se střílí. Us. Das Korn, Richt-, Visirkorn, die Fliege, das Absehen. Znamení to bývá obyč. mosazné nebo stříbrné. Vidí-li se při míření puškou větší část mušky, slove plná m. (volles Korn), vidí-li se jí však málo, slove m. neplná (spitziges, feines Korn). Šp. — **M.**, das Schminkpflästerchen. M. přilepiti. D. — **Mušky**, prchnily, strupy, malé vředy na patách koní, die Mauke. Ja. — **Mušky** před očima, das Mückensehen. Vidění mušek. Ja. Mušky, komáři, pýr, krupičky před očima létají. Lk. Pobrati někomu mušky (n. dřímoty = nenadále vypátrati tajný úmysl něčí). Vz Tajemství. Č.

Muškát, u, m., z lat. nux mnscata, muškátový ořech, die Muskatnuss. Udělá z lejna muškát, z ničehož svádu, z černého bílé a z bílého černé. Jg.

Muškatel, e, m., **muškát**, víno muškatelské. Der Muskatellerwein. M. červený, bílý. Jg. M. (víno) jest výborné k jídlu, ale do sndu se nehodí. Ck. Vz Víno.

Muškatelka, y, f. M-lky, brušky, die Muskatellerbirne (ovesnice, makovice, makovičky). M-ky vlaské. Vz Hruška. Kom.

Muškatelový, Muskateller-. M. brozen. V.

Muškatelský, Muskateller-. Vus.

Muškátovité rostl., myristicaceae, muskatnussbaumartige Pflanzen. Vz Kk. 208.

Muškátový. M. květ (míšek na semena muškátová, die Mnskatblüthe), kulka n. ořech (semena z míšku vyloupnntá, die Muskatnuss), strom (macizeň, myristica fragrans, vz S. N.), olej, víno, šalvěj. Jg. Koflík z m. ořechu v stříbře vsazený. Půh. brn. 1580. Muskat-. Vz více v Kk. 208.

Mušket, u, m., **mušketa**, y, f., z it. moschetta (mosketa, muška, dle které se míří. S. N.), flinta, rnčnice, die Muskete, Büchse. Har. — **Mušketová** kulka, die Musketenkugel. — **Mušketýr**, a, m., **mušketýř**, e, m., pěší voják, der Musketier; úřední sluha, der Amtsdiener. Us., Jg.

Muškovatěti, ěl, ění, Kornwürmer, Mücken bekommen. Obilí na sýpce, hrácb na poli muškovatí. Us.

Muškovatý, plný mušek. M. žito, hrách. Voll Kornwürmer, Mücken. Us. Jg.

Muškuie, e, f., **muškul**, u, m., musculus, die Muskel. V.

Mušle, e, **mušlička**, y, f., die Mnschel. Vz Žabka, Lastnrci.

Mušuosť, i, f. = nutnosť, die Nothwendigkeit. Br. 1514.

Mušný, Mücken-. Fliegen. Aqu.

Mut, u, m., na Slov., rmut, houšť, kal, aufgetrübte Flüssigkeit, die Trübe. — **M.**, rmut ve vinopalně, der Mösch. Mutu do kotla naliti. Plk.

Muta (litera), lat., němá bláska (v mluvnici). Rk. Vz Hláska.

Mutace, e, **m-ci**, f., z lat., změna, die Mutation. M. na varhanách, při klarinetu, v hudbě, vz S. N., KP. II. 328. — **M.**, změna hlasu chlapčího. Vz S. N.

Mutek, tka, m. = dudek, pták. Na Slov.

Mutěnice, dle Budějovice. Mutenitz, v Brněnsku. Žer. Záp. I. 95.

Mutěnín, a, m., Muttersdorf, ves v Plzeňsku. S. N.

Mutenské jezero, Neusiedlersee.

Muthung, něm., vz Propůjčka.

Mutieše (mútiti) = rmontila. Kat. 264.

Mutina, y, f., mě., Modena v Italii. Jg. — **Mutiňan**, a, m., pl. -ňané. — *Mutinský*. Lom.

Mútiti, vz Moutiti a k tomu toto: **co.** Aj Vletavo, če mútíši vodu? L. S. v. 1. Ráda bych neplakala, nemútila srdce. Rkk. 65. — **se čím**: žalostí, velikou tesknosti. Troj.

Mutlati = žvýkati, käuen. — **co.** Nemám zubů, musím tu kůrku m. Us. Polič.

Mutno = smutné, traurig. Zavzněchu m. lesy. Ty holúbče mutný, tobě m. samu. Rkk. 27. Běduje a naříkaje. m. L. S. v. 23.

Mutný, muten, tna, tno = *kalný*, trüb. Teče voda mutná. Koll. — **M.**, *smutný*, *truchlivý*, traurig. Ty holúbče mutný, tobě-li krahujec uchváti tvú družu? Rkk. 27.

Mutovati, z něm. muthen, nadání, výsadn bráti na kopání rudy n. kamenc. Jg. Vz Propůjčka.

Mutovidlo, a, n., moutidlo, vrtidlo, die Rührstange, der Butterstecher. Na Slov.

Muza, vz Musa.

Muzika, vz Musika.

Muzikant, vz Musikant.

Muzikář, vz Musikář.

Muž, e, **mužík**, a, **mužíček**, čka, m., pl. muži, a také muží (Kom., Br., Dal., V. Vz Vrstva. Dvanácte muží. Alx.). Muží, Mannsleute, Männervolk. D., Mk. — **M.**, *člověk muž. rodu*, der Mann, eine Mannsperson. V. Mnže a ženu stvořil. Us. Půl muže (kleštěnec). Mnž i žena (hermafrodit). V. — **M.** = *člověk muž. pohlaví, který vystoupil z jinošství*; po 60 letech také: stařec. V síln a mužo růsti. V. M. velikých skutků. V. M. poctivý, ctibodný, v nejlepších letech, veliké mysli a udatného srdce, statečný a rytířský, moudrý, rozumný, rozšafný. Jg., V. Gore mužem, imže žena vlade! L. S. 74. Muže ztlonšti, zvýší. D. Muž s mužem se potýkati (po dvou). D. M. dokonalý, zkušený, usedlý, dospělý, udatný, srdnatý. Jg. To je celý m. M. veliký. Us. Oděv dělá muže. V. Bojovati jako m. (udatné). Jg. M. slovo. Slovo dělá muže. Jg., Č. Kdo chce (chceš-li) moudrým mužem slouti, dej řečem mimo se plonti. V., Š. a Ž. M. namohlý. Vz Namoci se. Jako muž se postaviti, seinen Mann stellen. Dch. — **M.** = *bojovník, voják*. Ztratili jsme v boji 100 mnžův. Us. Vz Rb. str. 268. — **M.** *ženatý, manžel*, der Mann, Ehegatte, Gemahl. V. M. a žena. Vdáti n. dáti dcern za muže. V. Vdáti se za muž. Bibl. Jíti za muž. Jg., na Slov., Kat. 355. Muže nepoznala (čistá)). V. M. jde hat a žena čehy. Us. Má mnže = jest vdaná. Žena chce ve škorních muže eboditi. V. Žena muže želí, dokud nezevře zelí. Lom. To mám muže! nikam se mi hodit nechce: do postele tuze malý a do kolébky tuze veliký. Č. Ach Bože, dej muže do lože. Lb. Muž s ženou ako děti pod stenou. Mt. S. Muž měl býti dle strčes. práva pánem ženy a rodiny; které byla práva a které povinnosti manželů vespolek, vz Rb. 139.—142. M. v domě hlavou a žena duší. Pk. — **M.** *lesní*, divý m., chlupáč, lesňák, der Buschaffe, Waldteufel, Waldmann. Jg. — Vz Člověk, Mladý.

Mužačka, y, f., žena podmnžná t. j. pod pravomocí muže jsoucí, ἡ ὕπανδρος γυνή. Šš. I. 75.

Mužák, a, m. = manžel. Na Slov. Plk.

Mužákov, a, m., něm. Muskau, mě. v Lehnicku. S. N.

Mužatěti, ěl, ění, mannbar werden. D.

Mužatka, y, f., vdaná za muže osoba, manželka. Kram. — **M.**, žena udatná, rozumná. V., Kom.

Mužátko, a, n. Čistě m. (= rozmazaný. Vz Rozmazaný, Tělo). Č.

Mužatý. Za muže *vdaná*, verehelicht. L. — **M.**, *k muži podobný, dospělý*, mannbar. Us.

Muže, ete, n., **mužátko**, a, n., mužík, mužíček. Vz Mužátko. Eine Mannsperson, ein Männchen. Št. skl., Cyr.

Mužebažka, y, f., eine Mannssüchtige. Rk.

Mužebojce, e, m., vrah, der Männermörder. Výb. I., St. sk. — **Mužebojský**, männermordend. — **Mužebojství**, n., der Männermord. Jg.

Mužechtivosť, i, f., die Mannssucht. Tpl.

Mužesmilec, lce, m., samečník, muželožník t. j. mužský s mužským mrzkosť páščící, ἀρσενοκοίτης, sodomář, der Sodomit. Šš. I. 198. Vz Mužoložník.

Muží, zastr. = mužský. Mužie síla. Dal. 22.

Mužice, e, f. = mužatka. D.

Mužík, a, **mužíček**, čka, m. Malý m. (pidimužík), das Männchen, Männlein. V. — **M.** lesní, podzemský, das Wald-, Erdmännchen. D. — **M.** *v bot.* mandragora, Alraun, m. Mužík lékařský, m. officinalis, der Stechapfel, starček; šibeničnl, cortex; tučný (netřesk menší), sedum nebo sempervivum minus, crassula, die Hauswurz. Byl., Jg.

Mužisko, a, n., člověk břidký, ošklivý n. veliký, schlechtes Mannsbild o. ein sehr grossgewachsener Mann. Plk.

Mužnatosť, i, f., mužnosť, die Mannhaftigkeit. Us. Jg.

Mužnatý, mužný, mannhaft. Us.

Mužně, srdnatě, udatně, mannhaft, tapfer. Čiň sobě m., byť pak i na mysli nebylo. Solf. M. se jim opřeli. V. M. se brániti, si počínati, Us., něco snášeti, si věsti. Nt.

Mužnosť, i, f., *mužný věk*. L. — **M.**, *mužská povaha*, die Mannhaftigkeit. M-stí daleko ho převýšil. Háj. M. mysli. Jel. Činná m., der Thatenmuth. Dch.

Mužný, *dorostlý*. L. — **M.**, *srdnatý, smělý, zmužilý*, muthig, tapfer, mannhaft. V., Háj. O my statečni za zdi, mužní, když jsme sami. Čr. M. žena, Reš., odpověď, D., mysl, Jel., vojín, řeč, duch. Us.

Mužobojce, e, m., der Todtschläger. Vz Mužebojce.

Mužobojstvo, a, n., zabití muže, vražda, der Todtschlag. Dal. 6., 175. Vz Mužebojství.

Mužoložník, a, m., samcoložník, sodomář, der Sodomit. Vz Mužesmilec. D. — **Mužoložství**, n., samcoložství, němý hřích, sodomářství, die Sodomiterei. D.

Mužomor, a, m., der Männerwürger. Plk.

Mužsky, po mužsku, *kompar.* mužštěji; zmužile, männlich. M. se bránice zahynuli. Kn. Čechové zavřevše se bránili se m. Bart. 310. 16. M. čiňte; m. si věsti. Cyr., Jg.

Mužský, *kompar.* mužštější. — **M.** = *muže se týkající, k němu se vztahující*, Manns-, männlich. M. šat, oděv, krejčí, rod, tvář, hanba (úd mužský); stůl jest mužského rodu; plod, hlas, Jg., věk, V., kmen (rod po meči; ženský kmen: rod po přeslici), pokolení (po meči, po straně meče), J. tr., švec. Rk. Vlčího máku voda jest dobrá proti pokažení mužského nádobí. Čern. Mužské tváři nepoznala (čistá). V. Ot mužské rány bývá veliká muka. Dal. 10. — **M.**, *subst.*, *člověk mužského pohlaví*. V. V Želivsku pl.: muzci nejsou doma. Sř. — M. klášter (naopak: panenský, ženský). Das Mönchskloster. D. — **M.** = *srdnatý, zmužilý*. M. udatnosť (zmužilosť), srdce, mysl. V. — **M.** *víra*, vysoký bodlák, mačka, eryngium campestre, die Mannstreu. Reš.

Mužství, í, n. M. někoho zbaviti (vymužiti). Die Mannheit nehmen. D. — **M.** = *mužský věk*, männliches Alter. M. pracnými všemi stráveno bývá. Kom. — **M.**, *srdnatosť, udatnosť*, die Tapferkeit. Kterýž člověk jest nesmělý, tenť k m. nenie dospielý. Cat. Kaša Bivoje pro jeho m. za manžela pojala. Háj.

Mužstvo, a, n., muží, lid, das Männervolk; lid vojenský, vojsko, die Mannschaft. Rozstúpi sě mustvo lesem. Rkk. 10.

Mužština, y, f., der Geruch nach Männern; mužský, eine Mannsperson. Rk.

Mužův, -ova, -ovo, dem Manne gehörig. Žena sláva mužova jest. Br. M. dluhy. Ms.

My 1. nom. pl. zájmena *já*. Kdy se klade a kdy vynechává? Vz Zájmeno, Já. — 2. Zastaralá koncovka 1. os. pl.; mámy, viemy = máme, víme. Posud se udržela. Lito, lito nesemy, buďte, páni, veseli. Er. P. 58. Vz Y, -me, Gb. Hl. 79., 85. — 3. *My*, zastr. = myl, od mýti.

-mý, přípona: zřej-mý, střid-mý, D., sedmý, os-mý. Schl.

Mýcení, vz Mýtiti.

Myceny, Mycen, Mykeny, Myken, pl., f., mě. v Argolidě, v Řecku, sídlo Danaovo, Agamemnonovo. Vz S. N.

Mýceti, el, en, ení = házeti; z mik-. Gb. Hl. 110. — se = toulati se, choditi. Sem i tam se mycím. Reš. Sich schnell bewegen, herumschlendern.

Mycí, Wasch-. M. lavice, nádoba, hrnec, konvice, Us., klekátko (k mytí podlahy). Prm. III. č. 5.

Myč, e, m., der Wäscher. D.

Myčka, y, f., die Wäscherin. M. pokoje, podlahy, nádobí, die Spül-, Waschmagd. D.

Mydélce, e, n. = mýdlo.

Mydelnice, mydlice (Kk., FB.), e, f., saponaria, das Seifenkraut. Techn., Kk. 225., FB. 82.

Mydelník, u, m., der Seifenbaum, das Seifenkraut. Rk.

Mýdelný. M. líh, klih, Nz., forma. Seifen-.

Mydlák, u, m., měkký kámen. Brt. Vz Mydlnice.

Mydlář, e, m., der Seifensieder, -händler. Jg. Vz Tk. II. 375., 381.

Mydlářeín, a, o, der Seifensiederin gehörig. Us.

Mydlářka, y, f., die Seifensiederin, -händlerin. Jg.

Mydlárna, y, f., die Seifensiederei. Jg.

Mydlářský, Seifensieder-. M. lonh, tovaryš. Jg.

Mydlářství, n., die Seifensiederei. M-ví provozovati.

Mydlářův, -ova, ovo, dem Seifensieder gehörig. M. dům. Us.

Mydlenice, e, f., mydliny, das Seifenwasser. Ms. — **M.**, mydlíček = mydelnice.

Mydlenka, y, f., druh žlutých hrušek, eine Birnart. Us. Vz Mydliny.

Mydlí kořen, die Seifenwurz, radix saponariae. Uc.

Mydlice, e, f. = mydelnice. D.

Mydlicovina, y, f., Saponin, látka v kořenu mydlice obsažená, která s vodou jako mýdlo se pění a k mytí ovcí slouží. Kk. 225.

Mydlíček, čku, m. = mydelnice.

Mydlifous, a, m. = holič, žertovně. Rk.

Mydliny, -dlin, pl., f., mydlinky, das Seifenwasser. V mydlinách se mýti, v m. práti. Mydlinami se mýti. Us. — **M.**, *hrušky*. Vz Mydlenka. Us.

Mydlinný, Seifen-. M. voda. Ja.

Mydliti, mydli, -dle (ic), il, en, ení, namydliti, mydlívati, seifen. — **abs.** Kde se mydlí, dobře se pere. Lb. — **co**: prádlo, šaty. Us. — **koho** = bíti. Us. — **co čím**: dobrým mýdlem. — **co komu**: oči (oslepiti, šiditi). L. — **se** = strojiti se. Jen se mydlí, abys se zalíbila. Jg. Daremně se mydlíš (očišťuješ, vymlouváš. Vz Výmluva). Č.

Mydlnice, e, f., umyvadlo, das Waschbecken. Umyv ruce v m-ci střiebrnej. Ms.

Mydlník, u, m., der Seifstein. D. Vz Mydlák.

Mydlný, mydlinný, Seifen-, seifenartig. Toms., Ja.

Mýdlo, a, n., z *my* (mý-ti), a přípony *-lo*, *d* jest přídech, vz D. Mýdlo či mydlo? vz -dlo. M. se dělá z loje hovézího n. skopového lonhem n. draslem, solí a dřevěnými kadlnby. Pt. M., směsice z loje neb jiné mastnoty a ze soli alkalické svařená. Jg. Die Seife. M. alikantské, ammoniakové, antimonové, balšánové, olivové, benátské, benzoinové, bílé, bylinné, černé, čpavkové, dehtové, domácí, draselnaté, draslavé, enkaustické, francouzské, galbanové, glycerinové, guttové, helmontské, hnědé, horní, husí, jalapové, jodokaliové, jodosirnaté, kafrové, kakaové, kamenné, k holení, klihové, kokosové, kovové, křemenné, krystalové, kulovaté, kvajakové, lékařské, lojové, mandlové, marmorované, marseillské, mazavé, mědéné (Prm.), měkké, natronové, obyčejné, olejové, palmové, pemzové, pískové, prosvítavé, proti krticím, průzračné, pryskyřicové, punické, rosmarinové, rtuťní, sirné, sodnaté, sodové, surmíkové, španělské, švédské na oznobeniny, terpentinové, toiletní, tuhé (Kern-), tuhové, tvrdé, vápenné, vlněné, voňavé, vonné, vindsorské, voskové, zelené (Schmierseife, Prm.), z tuku jaterního, železité, žloutkové, žluční, Kh., S. N., Pt., Nz., na zašlé kovy. Vz Prm. III. č. 19. O přípravě a druzích mýdla vz. Šfk. 434., 494., 500., 527. Kousek mýdla po prádle zbylý: *spěrek, spěreček, štěrek, omydlek*. Us. Brousek mýdla. Us. M. běličů Kram. Donesen jí ručník nový, ručník nový, nebílený, kázal jí ho z mýdla práti. Mor. P. 134. Zb. Jako po mýdle, jako z mýdla = hladko, jakby mazal. Cesta jako po mýdle. L. Jde to jako po mýdle (jako po másle). Vz. Snadnosť. Č. Pravé mýdlo. Vz Rozmazaný, Tělo. Č. Zaživeš toho, co pes mýdla (zle, nic ti neprospěje). Jg. U prádla na mýdle spořiti jest marnotratnosť. Hnš.

Mydlovaný, seifig, geseift. D

Mýdlovar, u, m., Seifensud, m. Dch.

Mydlovary, dle Dolany, Midlowar, ves v Budějovsku; Müllowa, Millowa, ves v Chebskn. PL.

Mýdlovatosť, i, f., mýdlovitosť, die Seifenartigkeit. Jg.

Mýdlovatý, mýdlovitý, seifenartig. D.

Mýdlovec, vce, m., der Seifenstein. Rk.

Mýdlový líh, spiritus saponatus, der Seifengeist, Seifenspiritus. S. N. M. kořen, pěna.

Mygdonové, národ thracký v Malé Asii. — *Mygdonský* = lydský n. lydijský, fryžský n. frygijský.

Myk, znamená náhlé hnutí, schub! fort! weiter! M. o zem. M. za druhým. Jg.

Mykací, Riffel-. M. hřeben k čistění lnu. Us. Dch.

Mykač, e, m., kdo vlnu myká, der Wollstreicher, Krämpler. D.

Mykačka, y, f., která vlnu myká, die Wollstreicherin. Reš. — **M.**, knihovka, čejka, stará děvka, tringa vanellus, der Kibitz. Us.

Mykadlo, a, n., die Wollstreichmaschine. Rk.

Mykal-e, y, f., předhoří v Ionii. Vz S. N.

Mykání, n., das Zucken, Reissen, Riffeln, Krämpeln. D. — **M.**, kývání, das Winken. Rozk.

Mykaný, gerissen, geriffelt, gezupft, gekrämpelt. Jg.

Mykati, mykám a myči; myknouti, kl, knul, utí; mykávati = náhle něčím hybnouti, praštiti, škubnouti, hoditi, rücken, zucken, werfen, schieben, zupfen, zausen, reissen, schnell bewegen. Jg. Na Slov. ukrásti, wegnehmen. Bern. Budeme m. (= kaménky do důlků házeti). — **co, koho**: vlnu (česati, riffeln, krämpeln, kämmen), konopí. Plk. Vlk ho mykal. Baiz. — **čím oč**: o zem, Us., sebou. D. — **se okolo čeho.** Živ. Jež. — **koho kam.** Mykni ho **za** ucho (udeř). Bern., Šm. Mykni ho za kabát (zatáhni ho). Koll. **Na** všecky strany ho mykali, trhají. Bern. — **se**, škubati se, weiter rücken, zucken, na Slov.; toulati se, herumschweifen, herumgehen. Vidí bratrce, an se **po** koře myče. Pass. 415. 2. — **se s kým** = tahati, hráti, zahrávati. Bern. — **čím kde.** Mykl jím ve stodole, na půdě o podlahu. — **kam čím.** Mykl jím **do** slámy (hodil ho tam). Vz Hoditi.

Mykavý = lenivý. Kb.

Mykenae, vz Mycenae.

Myklík, u, m., drábka, kracle z koudele na hřebínkách přemykané. Us.

Myknouti, vz Mykati.

Myksula, vz Miksula.

Mykule, vz Trkule, Mikule.

Mylady (angl. milédy), milosťpaní, milosťslečna. Rk.

Mylau, něm., Mylawa, v Sasku.

Mýlec, lce, m., mylitel, der Irremacher, Verwirrer. Bern.

Mýlek, lku, m., matonoha, lolinm temnlentum. FB. 13.

Mýlení, n., die Beirrung; **m., m. se**, das Irren. Jel.

Mýlí, u., jmelí, viscum, die Mistel. Kom.

Mýliti, mýl, mýle (ic), il, en, ení; mýlívati, klamati, šáliti, trügen, irren, verwirren. Jg. — **abs.** Povětří mýlí. D. Úřad nemýlí, jestli neteče, aspoň kape. Jg. Nedej se m. Us. — **se** = na omylu býti, blouditi, sich irren, irre werden. Jg. Hrubé, tuze, velice se m. Us. Jestliže se nemýlím; lečbych se mýlil. V. — **koho.** Us., D. — **se na čem.** Na tom se velmi mýlíš. Troj., Br., Solf.,

Štelc., Bart. 4. 3., Arch. I. 85. — **se v čem.** Mýlil se v tom. Dal. 47. M. se ve své naději. Nt. V tom se nemýlím. Er. P. 208. — **se na koho** = někoho v podezření míti. Na Slov., Plk., Šm.

Mýlivý, betrüglich, täuschend. Jg.

Mýlka, y, f., chyba, blud, die Irrung, der Irrthum, das Missverständniss. Mýlky a chyby vynlti, vymazati. V. To je m.! Us. Stran pořekadel vz Nedorozumění.

Mylně, omylně, fehlerhaft, irrig. Ráj.

Mylnosť, i, f., klamavosť, omyl, Trüglichkeit, f., Fehler, m., Irrung, f. Vš. Na m-sti své štěstí postavil. Ctib.

Mylný, *kompar.* mylnější; *chybný, mýlící, klamavý*, fehlerhaft, betrüglich, irrig. Troj., Jel. M. cesta, pohádka, osud, těhotnosť. Jg. M. a marná jest vaše naděje. Br. Rozcestí mylné jest. Kom. Nemylná řeč (pravda). V. — **M.**, *mýlící se, bludný*, irrig, irrend, irre. — **čeho.** Byl jsem ho mylný. D. — **o kom.** O nich jsem mylen. D.

Mynkati se, mýti se (v dětské řeči), sich waschen. Us. Dch.

Myrabule (myrabula), e, f., die Myrabelle, hruška, na Slov., z lat. prunus myrobolan. — **M-le**, í, pl., f., ovoce, z něhož balsám dělají. Bern.

Myriada, y, f., z řec., deset tisíc; v řeči básnické = nesčíslné množství vůbec. Eine Myriade.

Myriametr, u, m., míle metrická, činí 10.000 metrů, či 1·318 míle (0·76 myriametru činí míli). — 1□ m. činí 1□ metrickou míli, či 10 000 hektarův, či 1.000000 árů, či 100□ kilometrů, či 100.000000□ metrův, či 1·737727□ míle (1□ míle = 0.6□ myriametru).

Myricin, u, m., část vosku ve vřelém líhu bezvodém nerostpustná; část rozpustná slove cerin. Šfk. 483. V Rostl. myrika.

Myrmidonové, kmen thessalský. Myrmidonský.

Myrrha, y, f., **myrra**, z řec., rostlina a pryskyřice léčivá. Vz Šfk. 536., Kk. 239. Die Myrrhe, Baum und Harz.

Myrrhový, myrrový. M. pryskyřice, vůně, masť, víno, nápoj. Bern. Myrrhen-.

Myrt, u, **myrtek**, tku, **myrtíček**, čku, m., z řeckého; dle Presla: **myrtu, myrtka, myrtička, myrtinka**, myrtus, die Myrte. M. obecná (myrtus communis, die gemeine Myrte, Kk. 246., Čl. 69.), všechutná, prudká, hřebíčková, lesní. Jg. Vz S. N. — **Myrtoví**, í, n., der Myrtenhain; Myrtenzweige, m. V. — **Myrtoviště**, ě, n. = myrtoví. D. — **Myrtovitý.** M. rostliny, myrtaceae, myrtenartige. Vz S. N., Kk. 246. — **Myrtový.** M. strom, les (myrtoví), víno, barva, jahůdky, věnec, ratolesť, olej, klobása (s myrtem zadělaná). Jg. Myrten-.

Myrtyně, ě, f., bobule myrtová, Myrtenbeere.

Mys, u, m., rus., předhoří, vz Moře. Das Vorgebirge, Cap. M., skalnaté pobřeží do moře vybíhající. Ta část vysokého (skalnatého) pobřeží, která do moře vybíhá. Blř. *Největší mysy:* m. Hornův, m. Dobré naděje, m. kynský, m. gibraltarský. Tl. *Mysy v Europě:* Nord Kyn v severu, Koka v západní části, Gibraltar, Tarifa v pyrenejském poloostrově. Mysy *Ameriky:* m. prince Wallesského (Uelského, záp.), m. sv. Rocha, již., m. Hornův. M. *Afriky:* Blanko (sev.), m. zelený n. Capverd (záp.), m. Dobré naděje (již.), m. Guardafui (vých.). Tl. V *Asii:* m. Komorin v přední Indii; m. Romania v zadní Indii, m. Lopatka na Kamčatce. V *Australii:* m. yorský (nejsevernější), Byronův (Bairnův), vých. Cimrhanzl.

Mysi-a, e, f., krajina v M. Asii. — *Mysijský.* Vz S. N.

1. **Mysl, i (ne: e)**, f., **mysličká**, zastr. myslice. V obec. mluvě genitiv *mysle*. V již. Čech. mysel, sle. Kts. Instr. pl. myslemi (*myslmi* bylo by tvrdé). — **M.** = *síla duševní, kterouž myslíme*, die Denkkraft, das Gemüth, der Geist. M. silná, k učení, roztržitá, V., Jg., tvořivá (fantasie), původní, živá, čilá, krasocitná, mravná, zdravá, chorá, nábožná, důvtipná, vzdělaná, nevzdělaná, v něčem zběhlá, veselá, něčím navnaděná, tupá, chatrná, ospalá, hubená, hloupá, těkavá, zarytá, pomatená, bláznivá, šílená, bezcitná, tvrdá, měkká, těžká, kyselá, vrlá, plachá, vášnivá, mdlá, vrtkavá, svévolná, nezbedná, rozpustilá, divoká, bouřlivá, splašená, běsná, pominutá, vzteklá, Pž., skumná, rozbírající, přemítající, bystrá, osvícená, moudrá, hluboká, citupluá, citlivá, praktická, zmužilá, rozhodná, blažená, sklesla, zahořčená, lenivá, hrdinská, Hš. (vz S. N.), spokojená. Ml. Ostrosť, bystrosť, horoucnosť, osvícení, kolácení, bahnění, zmatení, pomatení, povaha, hnutí, vada, stav, položení, míra mysli. Jg., V., J. tr. Řeč jest ukazatel mysli; mysli pracovati (mysliti); ostré mysli a vtipu; m. k něčemu přiložiti; z celého srdce a ze vší m.; mysli i uši pozdvihnouti; všecku m. i myšlení na něco obrátiti, odložiti; všecku svou m. na něco vynaložiti; v m. (na mysl, Kat. 530.) bráti, vzíti něco; k mysli připustiti; jiné na mysli a jiné na jazyku míti; na m-i míti (Chč. 609.), přemítati, rozmítati, rozhírati; v mysli vážiti; mysli prohlédati; v mysli své a hlavě něco přemítati, rozhírati; v m-i zploditi; něco si v mysli složiti; na m. přijíti, padnouti, připadnouti; padlo, přišlo mi na m.; o něčem v mysli si rozjímati; v m-i si něco vložiti, vkořeniti; v mysli své něco složiti; v mysli, na mysli něco míti, uložiti (Troj. 375.); něco z mysli pustiti, vypustiti; na mysli, v mysli ležeti; z mysli vyjíti, vypadnouti, vycházeti, neskládati; v mysli zachovati; v mysli a srdci nositi; na mysli zděšený, zmámený, vytržený, vyražený, rozmařilý, tržený; tržení na mysli; z mysli vyrazití; mysli si nakloniti a přivábiti. V. Věc nešťastně předsevzatou z mysli složiti. V. Buď vždy mysli ustavičné. Smil v. 1575. Dyť ty mně nemožeš z mé mysle sejíti. Mor. P. 342. Zb. Já si na mysli rozjímám; v m-i se jim to maluje. Kom. To mn ani na m. nepřišlo; Kdo by to mysli pochopil? Br. V mysl a paměť něco si uvésti; m. na něco zavěsiti; slova v mysli roditi; někomu něco hedlivě v m. vkládati; mysli něco stíhati, postihnouti, vystihnouti, přebíhati, obsáhnouti. Kram. V m. něco pojati. Hlas. To mi nepřišlo na m. D. Kdo druhému v mysli sedí? Č. Tajení v mysli. J. tr. M. jinde míti;

m. hrousiti. Připadají mu divné věci na m.; tanou mu na mysli divné věci; vnuknouti, vdechnouti, vmítati (podati) v m.; uložiti něco v mysli, na mysli (odhodlati se k něčemu); m. vzdělati; mysli posluchačů dosahovati; m. k čemu povznésti; myslí (zrakem) na něčem utkvíti (ustrnouti); upříti m. k něčemu, v něco. Nz. Něco myslí pochopiti; na mysli si něco představiti; m. hrůzou užasla. Zk. M. z míry a váhy připraviti, vyšinovati, vyvésti. Bs. Jakou (píseň) já na mysli mám. Er. P. 258. Prav, což jest na mysli. Smil v. 575. V mysl vkládali to, čemuž tě naučili. Ler. Vedou každý k své vůli své mysli i zámysly (Sinnen u. Trachten) v těch úřadích. O. z D. Myslí svou na něco přijíti. Žer. M. soudí, vůle volí. Č. Ledaco se mu na mysli zavrtí (v kotrbě. Vz Nestálý). Č. Veselá (dobrá) m. půl zdraví, celé tele půl krávy; nemoc holé nezdraví. Č. Svá m. peklo i ráj. Vz Spokojenosť. Lb., Č. Na lékaře nemysli, kdo jest veselé mysli. Č. M. hluboká (důmysl). Nz. Sotva s očí, hned i z mysli. Jg. Sejde s očí, sejde s mysli. (Sejde s očí, vyjde z mysli := láska jest nestálá). Lb. — **M.** = *mínění, myšlénka, smysl, smýšlení, přemýšlení*, die Meinung, Gesinnung, der Gedanke, Sinn. Jg., Jel. Dvojí mysli býti (pochybovati); rozdvojenou, dvojí, roztržitou m. míti; jedné mysli a vůle býti; jedna m.; též mysli býti. V. M. změniti. Us. Zjev mi m. prosby své (smysl). St. skl. Všichni byli jedna m. Ml. Deviti mysli jest, než s lavice spadne. Vz Nestálý. V., Č. M. ela nedává (mysliti si můžeš, co chceš, jen mlč); M. lidská jest nestálá jako točivé kolo. Vz Panský. Lb. M. projde všudy. Pk. — Kat. 546. Mysl vzíti = rozmysliti se. Kat. 361. Kněží táborští mnívili, že mysl svůj při artikulích svých pravý býti ukázati chtějí a dovésti, ale místem slušným, bezpečným a svobodným. Bis. — **M.** *vztahem k citu a k vůli, srdce, náklonnosť, chuť*, das Begehrungsvermögen, Gemüth, der Wille. V. M. dobrá, nevrlá, hnutá, pohnutá (něčím), Nz., ochotná, náklonná, odvrácená (od něčeho), pobožná, vrtká, lehká, nestálá, vrtkavá, plochá, ponížená, zahořčená, kyselá, měkká, spanilá, tichá, těžká, sůžená a hubená, ospalá, lenivá, chatrná (bázlivá), malá, maličká, veliká, nešlechetná, čacká, tuhá, čistá, panská, hrdinská, urputilá, udatná k boji, neskrocená, mdlá, vděčná, hněvivá, hrdá, volná, dobrá, veselá, pokojná, spokojená. Jg. Ochotnosť, povolnosť, povlovnosť, těžkosť, pohnutí, náklonnosť, náchylnosť, popuzení, zkormoucení, horkosť, horoucnosť, zapálení, natáhnutí mysli. V., Jg. Ta věc nenie mu k mysli (vhod). St. Zlí lidé k světu mysl přikládají. Pass. 846. Žádosti a mysli ohýralé (hříšné myšlénky). Ze 14. stol., Č. Dobré jest, celú myslí i srdcem chváliti Hospodina. Kc. A to vše v myslech a srdcích jak stavům tak i lidu obecnému uvázlo. Skl. 1089. Příchylnosť a mysl vděčnou, kterouž jsou země ty ku králi vždycky každého času měly. Skl. 1153. Myselko, mysl má, aj kudy ty mně chodíš? kady mně ju švárný šohajíčku vodíš? Myselko, mysl má, jdeš na dvě strany, jedna za šohajkem, druhá nevím kady. Mor. P. 278. Zb. M. mu od toho letí (jinam zabíhá, po věcech nových se pase). Š. a Ž. M. míti k něčemu; s ochotnou myslí; vrtkavý na m-i; mysli se proměnily; poníženou myslí; čistou mysl se mu poddali; těžkosť na mysli; na mysli se trápiti, žráti; nezdravý na mysli; v mysli poraženi byli to uslyševše; veliké mysli býti; mysli komu pozdvihnouti, mysl probuditi; udatnou myslí snášeti, vystáti něco; na mysli neduživěti; vděčnou m. ukázati; hněvivou m. ukojiti; to se myslem lidským přiházi; v mysli složený (pokojný). V. Každého člověka m. tam jde (žádosť); To je čacké mysli znamení; proti něčemu m. si bráti. Kom. Neměla žádné mysli k vdavkám. Mus. Myslí svou někam naměřovati. Sych. K mysli býti = dle chuti. Jg., Reš. Bylo mu to k mysli. Kom., Sych. Není mi v mysli (o tom vyjednávati). Jel., Č. Po tom mysl se obrací. Kram. Myslí svou v něčem vězeti. Kom. Něči m. na sebe bráti. Kram. Mysli dodati, komu přidati. D. Ztužiti m. proti něčemu. Jel. Klesli jsme myslí. Sych. Jak mi k mysli bylo. Kom. Točí mnou m. neskrocená. Jel. M. kojiti (tišiti). Kom. Dobrá m. také: radosť. V. Dobré mysli býti (veselu býti). Veselé a dobré mysli býti. V. Na m-i své se spokojiti. V. Buď dobré mysli. D. M. dobrou si dávati. Kom. Dobrou, pokojnou, nepohnutelnou, nepřemoženou a hrdinskou mysl vše nésti, snášeti. V. M. zlou, přelomiti; m. svou na něčem ustanoviti. Št. Nechtějme pozbývati mysli, těžci-li nastali časové. Vz Neštěstí. Lb. Svou m. na něco dáti. Smil v. 193. Stín mne tu jest, mysl všecka jinde. Ne jednomu mysl na koně a paty u popele. Mus. — Vz Oko. — **M.** *dobrá*, rostlina, origanum vulgare, der Walddosten. L.

2. **Mysl**, u, m., der Gedanke.

Myslce = mysl. Aby proti synóm nebyli lehké m-ce. St.

Myslčice, dle Budějovice, ves v Litoměřicku. Tk. I. 422., III. 112.

Myslibořice, dle Budějovice, Myslibořitz, ves v Brněnsku. Žer. Záp. II. 186.

Myslička, y, f. Pokudžby koho tak hrubě pokoj mrzel a měl velikou chuť k zaneprázdnění vojenskému, ten že bude moci m-u svou hrdinskou dosti dobře vychladiti buď na Turcích aneb na Moskvanech. Skl. 389. — Apol., Reš., Cyr. Das Müthchen.

Myslitel, e, m., der Denker. Us.

Myslitelka, y, f., die Denkerin. Us.

Myslitelnosť, i, f., die Denkbarkeit, Jg.; die Einbildung. Th.

Myslitelný, denkbar. Marek.

Mysliti, 3. pl. myslí, mysli (mysleme, myslete), -sle (lc), il, šen, šení. Imperat. zastr. mysl, myslme, myslte, Jg., v již. Čech. myšli. Kts. *V obecné mluvě*: *mysleti*, 3. pl. myslejí, myslel, Jg., Šb.; -eti je ve složených ku př.: přemýšleti, smýšleti, vymýšleti. Šm. — **M.** = přemýšleti, rozvažovati, představovati si, tušiti, souditi, domnívati se, nějakého mínění býti, hádati, zdáti se, zmíniti se; v mysli, v paměti míti, rozjímati; v žádosti, v zá měru míti. Denken, wähnen, sich einbilden, vermeinen, glauben, vermuthen, sinnen, nachdenken, bedacht sein, im Sinne haben, vor-

haben, gedenken. Jg. Vo smyslu: ‚domnívati se, toho mínění býti' také: mám za to, pokládám za to, mně se vidí, jsem toho zdání, mínění. Vz Míti zač. — **abs.** M. jest spojovati rozmanitosť v jednotu svědomosti. Mark. Člověk myslí, pán Bůh obmyslí (mění). Jg. Pomysli a považ. V. — **co.** Něco jiného myslí. V. Nic zlého nemyslí. V. Jedno myslí, druhé mluví a třetí činí. Č. — Kom. — **co o kom, o čem.** Málo o kom m. Us. Mnoho o sobě m. D. Vždy o tobě myslím. Kom. Ten něco o sobě myslí. Us. O božských věcech m. Ctib. Lstivě o kom m. V. Jaký kdo sčima jest, též o druhých myslí. Č. — **si.** M. si něco. Us. Myslí si, že … D. Počne sobě m. D. Všelicos si m. D. — **na koho, na co.** Vždy na tebe myslím. Kom. Myslím na to. Kom. Nikdy na nic dobrého nemysliti. V. Na bohactví tolliko m. Us. Budou míti nač m. Jel. M. na přítele. Č. Bych si nemyslila na jejího syna. Er. P. 223. — Br., Anth. I. 99. — **oč.** Chci m. o jeho bezživotí. Pr. kut. Dnem i nocí o to myslil, aby … Háj. O obecné dobré m. Jel. Vždy o to myslil, kterak by do své země mohl přijíti. Výb. II. 69. — Br., Solf., Let. — **čím.** Bedlivě celým srdcem m. V. — **kdy.** Dnem i nocí na něco m. V. — **jak s kým.** Dobře s někým m. D. — **nač jak.** Na to se vší bedlivostí myslte. Br. — **s inft.** Myslí utéci. V. Zaškrtiti se myslila. V. Kteříž myslí podraziti nohy mé. Br. A my myslíme bez viny býti? Br. Myslil ho zabiti. Br. — **přes co: špatně.** — **při čem.** Při tom nic zlého nemyslil. Us. — **aby, že.** Neznámým nelahoď, aby nemyslili, že úklady strojíš. Kom. Myslí, že jest bez viny. Br. Mysl (mysli) o to, aby (abys) se zalíbil. Mudr. Na to myslil, aby Neklana z knížectví vypudil. Háj.

Myslivárna, y, f., myslivna, v obec. ml. fořtovna, das Jäger-, Forsthaus.

Myslivcová, é, f., die Jägerfrau. D.

Myslivcův, -ova, -ovo, dem Jäger gehörig.

Myslivči pes. Aesop. Jäger-.

Myslivě, denkend, sinnig. V.

Myslivec, vce, m., *lovec.* M., kdo umění lovecké buď z povolání neb i zábavou provozuje, zvl. kdo umění tomu řádně vyučen jest, der Jäger, Weidmann. M. stopy znalý, ozbrojený, v ohni bázlivý, pěší, s tělem i s duší, mladší, jelenoznalý, nedělní n. nebeský n. sváteční, poboční (Leib-), pocestný. Šp. M. vrchní. Lesní, lesník, nadlesní, polesný; mládenec, příruči lesního. Us. Cestný n. průvodčí m., pomezní m. (Gränz-). Jg. M. zvěř vábí, honí, střílí, loví. Us. M. v lese houká. M. se přistřeluje (cvičí se v střílení); jde na čekanou, na čekání; zvíře postřeblo m-ce (nahm an). Švec má roztrhanou botu a m. nemá hubky. Šp. Patron myslivcův, sv. Hubert. Rk. — **M.** *vojenský.* Nadmyslivec, vůdčí, podmyslivec, vůdce obchůzky. Vz více v Rf. 85. — **M.** *kurevský,* der Hurenjäger. Reš.

Myslivecky, nach Jägerart, jägerisch. Jg.

Myslivecký, Jäger-, jägerisch, weidmännisch, Jagd-. D. M. umění (myslivectví), V., chrt, řezák, pes (loveči), kůň, oštíp, roh, trubka, střevíce, brašna, tobole, mistr, mládenec, právo (Jägerrecht, slove časť zabité zvěři, kterou myslivec jakožto accidenci dostává, Šp.), propovídka, Jg., V., D., přízeň, kniha, báchorka, cesta, hudba, hůl, kousek, kalendář, literatura, osoba, obyčej, oděv, latina, místo, národ, mluva, řeč, způsob, pravidlo, sedlo, světnice, pěšinka, stezka, pozdravení, řád, kamaše, plášť, kabát, čepice, punčocha, vesta, taška, ručnice, srdce, vyražení, znamení, vědomosť, výraz, zvyk, pacholek, zbroj. — **M.** *vojsko,* die Jägertruppe, skládá se z pluku tyrolského a ze 33 polních mysliveckých praporů. Čsk. I. 5. 29. Oděv jeho: Čsk. I. 5. 30. Vz Lovčí, Lovecký.

Myslivectví, í, n., úřad myslivecký; myslivecké umění. Die Jagdwissenschaft, Jagdkunde, die Weidmannschaft, Jägerkunst. O m-ctví. Kom. Vz více v S. N.

Myslivin, a, m., der Student; nenjalo se.

Myslivna, y, f., myslivárna, obydlí myslivcovo, Forst-, Jägerhaus, n.

Myslivní právo, zákon, policie. J. tr. Jäger-, Jagd.

Myslivosť, i, f., *náklonnost k myšlení.* Jg. Tkadl. — **M.** *umění loviti zvěř, věda lovecká či myslivecká, myslivectví; lovení samo, lov, honba.* Die Jagdkunst, Jagd, das Weidwerk, das Jagen, das Jagdrecht, die Jägerei, das Jagdwesen. V. Po m-sti jezditi n. choditi. Us. Na m. vyjížděti, jeti. Har. II. 148. Cyr. M. provozovati. V., Er., J. tr. Vždy buď pilen m-sti. Smil v. 1352. Toliko samou holou m-stí téhož lesa užíval. 1613. Jezdil po té m-sti. BN. Odjeti na m. Čr. V lesích po m-cch bývají. Ler. O m-sti všichni mezi sebou zůstali jsou, aby jeden druhému s m-stí žádný nejezdil a nechodil. Zř. F. I. Sedláci aby m-stí žádné neměli. Zříz. z. Měsíce toho JMCá ráčil býti na Brandejse a tu m. provozovati; i páni praciati té m-sti účastni byli. Břez. 258. Na m. vyjeti. Sl. Uh. I. 67., 131. Na mysl. laskav býti (jí přáti). Mus. Zabit na m-sti. V. Právo m-sti, k m-sti; zákon o m-sti (myslivní); smlouva o pacht m-sti; škoda m-stí učiněná; zákaz m-sti. J. tr. Výtěžek m-sti; m. propachtovati; povolení k provozování m-sti; oprávněný k m-sti; držitel m-sti; m. postižná (právo k stihání postřelené zvěři); pán m-sti; pacht, pachtýř m-sti; pachtovné z m-sti; výsada na m.; pacht za právo m-sti; činže z pachtované m-sti. Šp. Dějepis m-sti. Vz o něm v S. N. II. 315., Č, m. M. a lapání zvěři. Vz Rb. str. 268.

Myslivský = myslivecký.

Myslivství, n. = myslivectví. D.

Myslivstvo, a, n. = myslivství. Orb.

Myslivý; mysliv, a, o, kdo rád n. často myslí, rozmýšlí, denkend, sinnig, sinnreich. V. — **o čem:** o budoucích věcech. D. — Leg., Pulk. — **k čemu:** k boji, k lovům. Troj. — **nad čím.** Byla jsem myslivá nad tím (nevěděla jsem co dělati). Us. — Jg.

Myslně = myslivě. Bern.

Myslník, a, m. = myslitel. Jg.

Myslnosť, i, f., *mysli přítomnost,* Denkkraft, -vermögen. Ctib. — **M.,** *domýšlivost, zpupnost,* Einbildung, Hochmuth. Ctib. — **M.,** *udatnost,* Muth, m. Biancof.

Myslný, *k mysli náležející.* Gemüths-, Denk-. M. moc vědomí. Kom., Pal., Ctib. —

M. člověk (domýšlivý, einbildreich, hochmüthig). Zlob. — **M.**, *smělý, udatný*, muthig. Reš. Veselý a m. učiněn jest. BN.

Myslov, a, m., ves v Pelhřimovsku. Tk. III. 36., 43.

Myslová horní, Ober-Mislau, ves v Brněnsku. PL.

Myslová kostelní, Kirchmislau, tamtéž.

Myslovice, Mislowitz, ves v Klatovsku. PL.

Myslovka, y, f., Klein-Mislau, u Telče. PL.

Mysterie, i, n., dle ‚Gymnasia,' pl., z řec., tajnosti, Mysterien, Geheimnisslehren, f., Geheimnisse, n. — *Mysteriesní* (z fr. misterieux), tajemný, tajeplný, temný, mysteriös, geheimnissvoll. — Rk.

Mysticism-us, u, m., z řec., víra v tajnosti, náklonnost k zázrakům a tajnostem. Der Hang zum Wnnderglauben. Rk. Vz více v S. N.

Mystický smysl, význam nadsmyslný, neobyčejný. Vz S. N. Mystisch, geheim, dunkel.

Mystifikace, e, f., obelstění. — **Mystifikovati**, mámením někoho oblouditi tak, že věří v to, co se mu klamně předstírá, čehož klamatel užívá ve svůj prospěch. S. N. Mystificiren, zum Besten haben, foppen.

Mystika, y, f. = mysticismus.

Myš, i, **myška**, y, **myšička**, y, f. (zastr. myšice). Dat. a lok. pl. myšem, myšech; v obec. mluvě: myším, myších. Instr. pl. myšmi; v obec. mluvě: myšemi. Někteří připouštějí tyto tvary: myšim, myšich, myšemi, ale nemají pro ně dokladů. Věc má se tak jako u skloňování jména *hus*. Vz Hus (husa). Myšь, skr. mûsha, řec. μῦς, lat. mus, něm. Maus. Schl., Fk. 157. Vz U. M. domácí, polní, vodní, německá (krysa), potkan. Jhl. M. alexandrijská, útlá, bělonožka, čárkovaná, černonohá, černoocasá, domácí, domová, draslavá, drobná, dvojbarvá (faraonová, ichneumon), hlavatá, islandská, kahirská, krysa nyní již vzácná, křeček (cricetus frumentarius), lesní, malohlavá, německá (krysa), ohilná, obrovská, pálená, polní, pižmová, pondišerská, potkan, proužkovaná, rejsková, rolní (hraboš rolní), ryšavonohá, skropená, skalní, strakatá, supinohá, štíhlá, trojprstá, vodní. Jg. Vz Ssavci, Frč. 387. M. písků, pištl. Orb., Pt., Sp. Past, klec, lička na myši. D., V. Myši chytati, topiti. Us. Bezpečná jest m. před kocourem, dokudž ve své dupě ohývá. Háj. Lačen, co myš v otrubách. Us. Hledí, jako m. z droždí (hněvá se). Č. Kdo nechová myšl, špatnou má živnost. Vz Kocour, Lev. Chudobná to m., co jen jednu díru má. Myš jest malé zvíře a nevěří jedné díře. Č., Pk. M. do díry nemohla — tykev nesla. Č., Lb. Nemá už čím myši z kouta vyváhiti, nebo: Holý jako m. Vz Chudoba. Č. Nemá v domě ani čoby myš uniesla. Mt. S. Spí jako m. na měchu. Vz Spaní. Kočka myši nenechá, liška slepic a vlk ovcí. Jg. Co kočka rodí, myši loví. Co se z kočky narodí, nebude (nechce) než myši chytati. Jg. Co je z mačky, to len myši lapá. Mt. S. Kočka myši nenechá. V. Malý jako m. Bern. Trn v noze, m. v stoze, moucha v jíše, kde to přebývá, dobře nebývá. Šp., Jg. Kde maso, tu psi; kde myšl, tu zloději. D. Jest laskav (na něho) co pes na kočku, kočka na m. (vlk na herana). D. Když kocour přijde, myši v kout lezou. Jg. Kocour není doma, myši mají luzum (lusum, pré). Jg. Jako m. promoklý. Šm. Zmokl jako myš. Mt. S. M. v tobolce, had v lůně, oheň v podolku, zvykli jsou hospodářům škodu učiniti. Šp. M. nejde na past, ale na sádlo. Šp., Lb. Ta myška již lapena, s kterou kočka pohrává. Pk. Která m. do mých pastí vleze, žádná nevyleze (o chytrém plánu. Vz Vtipný). Lh. Jevil-li se ve vsi polní myš, že máš o dříví se starať, viš. Moravan 1875. Mrtvá m. je mi milejší než 10 živých. Hnš. Myši se z lodi stěhují, krysy loď opouštějí. Dch. Vz Kočka. — **Myš**, *lépe* než *miš*, *koňská nemoc*, ještěr, něm. Koller. Ten kůň má myš. D. Má myši v hlavě (myšky). Vz Blázen. Č. — **Myši**, pl., *otok žláz* na krku (u koní), die Niefel. D. — **M.**, *slunečnice*, Sonnenschuss, m. D.

Myšák, a, m., samec myší. Těžko myšákoví býti zetěm lvovi. Pk. — 2. *Myší louče* (káně), Us., luňák myšilov, buteo vulgaris, der Mäusebussard, Mäusefalk. Palliardi. (Mý). — **M.**, n, m., utrejch na myši, das Mäusegift, der Arsenik. D.

Myšař, e, m., der Ratzenfänger. D.

Myše, ete, n., eine kleine Maus. Na Slov.

Myšek, ška, m., druh datlů (ptáků), certhins. Balb.

Myšenec, nce, m., užanka lékařská, cynoglossum officinale. FB. 53. — **M.** = mýše. Jád.

Myší, *k myši se vztahující*, Maus-, Mäuse-. M. past (p. na myši), díra, přirození, barva, lejno (trus), otrava (arsenik, otrušík), Jg., díra. Us. Myší hovno za pepř udávati. Jg. Kočka myšího lovení nenechá. Reš. — **M.** *v zoolog.* M. káně (louče), myšák. D. — **M.** *v botan.* M. ouško (hieracium auricola, FB. 38.); konkol; ječmen, lolium temulentum; m. ocásek, řebříček (festuca myurus; myosurus, FB. 12., 69.); m. pepř, všivec, stachys silvatica, der Mäusepfeffer; m. žito, hordeum murinum, die Mäusegerste; m. trn, jehlice vlaská. Jg., D.

Myšice, e, f., vz Myš. St. skl.

Myšlna, y, f., myší maso, Mäusefleisch, m. Smrdí to m-nou, nach Mäusen. D.

Myšinec, nce, m., myší hovno, der Mäusekoth. Bih.

Myšiti se, il, en, = myš dostati. Kůň se zmyšil. D. Vz Myš (ku konci).

Myška, y, f., *malá myš*. V. Vz Myš. — **M.**, *masitost na údech těla*, die Muskel, *nyní*: sval. V. — **M.**, *šedivá, myší barva*. Us. — **M.**, *kůň myší barvy*, mausfärbig; též taková kráva. — **M.**, *oděv ruky zbrojný*, der Handharnisch. Ruku s myškú (geharnischte Hand). Háj. — **M.**, obřezané prase, vz Miška. — Jg.

Myškář = **miškář**, nunvář. Us. V Počátecku, Pelhřimovsku, v Kamenicku. Nvk.

Myškování, n., napodobování myšího pískotu. Šp. Ostatně vz Myškovati.

Myškovati = miškovati; 2. loviti, číhati, mausen, haschen, jagen. — **kde**: Liška v poli myškuje. L. Vz Myškování.

Myšlení, í, n., v širším smyslu slova tolik co představování vůbec, jinak jest m. tvořivá činnost mysli lidské proměňujíc dojmy a spravujíc dané (ku př. vychováním) před-

stavy veskrz a veskrz v osvojené pojmy. Hš. Vz S. N. Řeč pronáší m. člověka. V. M. svá oznámiti. D. M. tuhé, hluboké, živé, tajné, tvorné, špinavé, nečisté, opízlé. Jg., V., Kom. M. srdce (mysl); m. míti o někom. V. M-ním někam zabíonditi; myšlení svá k něčemu obraceti; všecku pilnosť a m. přiložiti; všecka m. svá k něčemu oddati; m-ním i snažností svou k tomu měřiti; všecka m. na Bohu zakládati. Kram. Mimo m. naše. Har. Měj čisté myšlení. Smil v. 1893. Veliké m. sobě dělati (silnou naději k něčemu). Jg. Naše je m. Pk. M. cia nedává. Rb. Na myšlení právo nejde. C., Pr. M. před rychtáře nechodí. C., Pr. Vz Rh. str. 268.

Myšlénka, myšlinka, myšlenečka, y, f. Myšlénka či myšlenka? *e* v m. vzniklo ovšem z *ie* (myslien—myšlen), avšak má hláska *y* jednak přízvuk, jednak posiční délku, že věru těžko vysloviti *‚myšlénka'*. Pk. Než píše se vůbec: myšlénka. — **M.,** *něco s vědomím představeného,* der Gedanke. Jg. Připadla mi ta m. Jg. Býti v m-kách (zamyšleným). M. veliká, dobrá, pěkná, jadrná, upřímná, Jg., blouznivá, zarojená (přelud, blouznění); sdělení, sdílení m-nek s někým; řada, chod m-nek; m-ku stopovati. Nz. Znak, látka, doba (forma) a obsah m-ky; m. pravdivá, křivá. Jd. M. se obnovuje; m-ky příbuzné na vzájem se obnovují, na paměť se přivádějí; m-ky příbuzné, částečně sporné (kontrastní); m-ky částečně sporné obapolně se ohnovují; m-ky, které byly v mysli zároveň, obnovují se vespolek; m-ky se obnovují dle původní posloupnosti; m. oblíbená, nová, známá. Pž. M-u pojati, vyjeviti, nač obrátiti; své m-ky pohromadě míti; v m-kách něco učiniti. Nt. — Mám zvláštní m-ku, *nápad, Einfall,* m. — Odstup té m-ky (toho *předsevzetí,* das Vorhaben.). Jg. To mne přivedlo na m. Nt. — **M.,** *zdání, domnění,* Meinung, Vermuthung. Máme stejné m-ky. Povětrné m-ky. Jel. Na jiné m-ky přijíti. Nt. — **M.,** *rozjímání,* die Betrachtung. M-ky své o té věci sepsal. Jg. — Dělati si veliké m-ky (pečovati, pochybovati). Kummer, Zweifel. — **M.,** *pojetí,* der Begriff. Stach.

Myšňany, die Dolany, Meisetschlag, ves v Krumlovsku. PL.

Myšolina, y, f., myší díra při samém povrchu země tak, že týž nad ní trochu povýšen jest. Us. Zbir. Lg.

Myšovina, y, f. = myšina. Us.

Myšovitý, mausartig. Krok.

Myšový, Maus-. M. barva (myší). Mausfarbe, f. Us.

Myštera, y, m. a f., z řec. *μυστήριον,* pochybovač, tajemnůstkář, podivín. — **Myšterný,** podivínský, v pochybnostech stále jsoucí. Us. Přibr. Sml.

Myštěves, Mischtiowes, v Jičínsku. PL.

Myštice, Michzen, u Litom.; Mischtitz u Blatné. PL.

Myť, mýť, i, f., paseka, seč, der Holzschlag, Hauwald, die Hau. V mýti, na mytech pásti. Us. — **M.,** *mláz,* der Wiederwuchs. Jg. — **M.,** Mittie, ves u Rokyc.

Mýtař, e, m., der Mautheinnehmer, mýtný.

Mytba, y, f. = mýtění, das Waldroden. Lesů v slušné mytbě požívati. 1438. Gl.

Mytel, e, m., koupel. Rozk.

Mytelna, y, f., die Badestube. V. V m-ě se mýti. Mř., Bart. 339.

Mýtěné, Mýtští. Dal.

Mythický, z řec., smyšlený, báječný, mythisch.

Mytholograf, a, m., bájepisec, der Mythograph.

Mythologie, e, f., bájesloví, věda o bájích či mythech, Hš., o pohanských bozích. Rk. Vz více v S. N.

Myth-us, u, m., báje, druh povídek. Vz S. N.

Mýti, myji (v obec. ml. myju), myj (v obec. mluvě: mej), -je (ic), myl, myt, mytí; mývati. Vz Bíti. Waschen. — **co, koho:** nohy a ruce, V., nádobí, sklenice, D., podlahu. Us. Ruka ruku myje (umývá). Když ruka ruku myje, obě bílé bývají. Jg. Cikána, mouřenína, cihlu mýti (marnou práci konati). Us. Cihlu m., aby byla bílá. V. — **co komu:** hlavu. Us. — **jak koho.** Zmyl ho **bez** mýdla (= ošidil). Č. — **co, koho čím kde:** v lázni vodou, V., mýdlem, Us., se kořenl. Byl. (Umývám své oči) v tom našem potoce vodičkou studenou. Er. P. 109.

Mytí noh v lázni. Das Waschen. V.

Mýti, n., Mitj, ves u Rokycan. PL.

Mytilene, y, f., *lépe* **než:** Mitylene, mě. na ostrově Lesbu. — *Mytileňan,* a, m. — *Mytilenský.*

Mýtina, y, f. = myť. Pam. kut. — **M.,** jm. lesa u Přerova. Km.

1. **Mýtiti,** il, cen, cení; vymýtiti, sekati, planiti. — **co:** les. V. Ausroden, hauen, reuten, roden. Dříví v lese m. V. Aby lesy na dvoje łony od cesty s obou stran mýceny byly. V. Kal. 13. S hajným na mýcení (lesů vyjížděti). V. Hosp. 225. Vz Mýto (mito). Mz. 61.

2. **Mýtiti,** mýto platiti, die Mauth zahlen. 1540.

Mýtka, y, f., Mejtka (něm.), ves v Chrud. PL.

Mýtlí, n., metly, Gerüthe, n. Petrov. Dch.

Mýtní sekera, die Hippe, Hau; cedule, der Mauthzettel. D.

Mýtnice, e, f., dům, kde mýto se vybírá, das Mauth-, Zollhaus; 2., žena mýto vybírající. Die Mauthnerin. Jg.

Mýtnictví, n., das Zöllneramt. Bern.

Mýtník, a, m., vz Mýtný. — **M.,** u, m., ¹/₁₆ rakous. měřice. Us. na Mor.

Mýtný, *co se mýtí,* schlagbar. M. les (myť), V., hospodářství (n. pasečné). Um. les. — **M.,** *co se k mýtu vztahuje,* Zoll-, Mauth-. M. zákon, úřad (n. celný), písař, cedule, Jg., úředník, pokázka, důchodky, náklad, Sp., poplatek, Mauthabgabe, stanice, Mauthstation. Dch. — **M.,** ého, m., subst., dle ‚Nový', mýtník. Der Mauthner. Lcg., Brike. — **M.,** der Hauer. V. M. lesa.

Mýto, a, n. O původu vz Mz. 61. — **M.,** *taxa, plat za úřední jednání půhončím dávaný,* der Bothenlohn. Když z jednoho chleba mnoho póvodóv na póhon, komorníci právo jmají vzieti, jakoby jeden póvod byl; že jsú společníci, proto jedno mýto. Vz Chléb. Kn. rož. 10. Každý póvod má dáti komorníkóm mýto. Arch. I. 452. — **M.,** *plat, který*

se vybírá od užívání silnic, mostů atd. k jich udržování v dobrém stavu. S. N., V. Dic Mauth. Původně plat za cestu vedoucí mýtěným lesem. Kn. dr. 135. (Brandl). Žádný cla, mýta, tržné na zemi nebo po vodách vysaditi sobě nemuož bez zvláštní milosti královské. Zř. F. I. Mýtu podrobený. D. Od něčeho m. platiti; m. projeti; mýta hájiti. D. M. vodní n. na vodě (V.), mostní (mostné), cestní, silniční; mýto vybírati, propachtovati, objeti; náklady, dražba na m.; objetí, projetí, propachtování mýta; dražba mýta. Šp. M. obejíti, J. tr., prohnati. Nách. 115. Osvobození od mýta (mýtní); věřicí list osvobození mýtního. Er. Na silnicích vybírá v mýtnici mýtný mýto. Pt. — **M.**, *ve smyslu paseka, vymýtěné místo*, der Waldschlag, der Hauwald, Háj., dle Mz. 61. chybně prý místo: míto. Naproti tomu vz Gl. 162. Vz Podrobiti se čemu. Dostúpichu mýta středem lesa. Rkk. 30. — Mus. — **M.**, *plat za mletí*, das Mahlgeld. Mlynáři mýto aby brali, tak jakž od starodávna bráváno bývalo, nad to žádných úplatkův od lidí neberouc. Kn. dr. 113. — **M.**, der Dienstlohn. Páni bráti mohú syny selské k službě za slušným mýtem. 1562. Gl. — **Mýto**, a, n., mě. v Čechách, Mauth. *Vysoké M.*, mě. v Čech. Hloupější jest nad Kujebu z Mýta. (Nadávka Vysokomýtským, když je někdo Kujebáky nazývá). Č. Vz S. N., Tk. I. 618., III. 654., Tf. 390.

Myus, gt. Myunta, m., mě. v Karii.

Mýval, a, m. M. severní, procyon lotor, das Waschthier, druh medvědů. Frč. 390., KP. III. 353.

Mývati, vz Mýti.

Myzdřiti, vz Mizdřiti.

Mýždě, ěte, n., druh hrušek. Us.

Mzda, mzdička, y, f. O původu vz Mz. 62. Řec. *μισθός*, strb. mьzda. Vz Gb. Hl. 27., 28. — *M. z práce*, záplata, důchod, der Lohn. V. M. za dílo, denní, od přívozu, lékaři od hojení (plat, honorar), za práci, od učení, Jg., peněžní, týdenní, J. tr., čelední, tiskařská, plavecká, nádennická. Šp. Hoden je dělník mzdy. Us. Ze mzdy na den dělati; za mzdu denní dělati; ze mzdy dělník; mzdu dáti, zaplatiti; bez mzdy (darmo). V. Mzdu ustanoviti. CJB. 419. Kdež jest třeba k řečníku se utéci, tenť svú mzdu (Palmare) vezma žalobu stvoří. O. z D. Ze mzdy pracovati. Jg. Nádenníky ze mzdy najímati. Kom. Zasloužeuou mzdu zaplatiti. Br. Za to hodnou mzdu vzal. Har. Rozepře v příčině mzdy; práce ze mzdy. J. tr. So mzdy někomu něco sraziti; účet ze mzdy. Šp. Přidati na mzdě, lépe: nadlepšiti, přilepšiti mzdy. Jv. Nespravedlivé m-y žádej, abys dostal spravedlivou. Lb. Stran přísloví vz: Mlat, Mlátiti, Práce, Příze, Služebník, Zásluha. — **M.**, *cena*, der Preis. Za velmi drahou mzdu ty věci koupeny byly. Br. Vz Rb. str. 268. a S. N. — **M.**, *odplata*, *trest*, die Belohnung, der Preis. V. Mzdu na hlavu jeho uložil. Trip. — **M.**, *plat*, der Sold, die Besoldung. M. roční. V. — **M.**, *pachtovné*, *nájemné*, der Pachtzins. Bez jisté mzdy nejdeť řádné pronajetí. Rkp. pr. horn.

Mzdář, e, m., ze mzdy dělající, mercenarius. Bibl.

Mzdník, a, m. = mzdář. Ctib.

Mze, pl., f., *mizení*, *souchotiny*, Phthisis, die Abzehrung. Dostal bych z toho mze. D. Umřel na mze. Us. — **M.**, zákožnice, housenky, újedí (u dětí). Mitessor, m., Wöllhaare, n. Us. — Jg.

Mzel, e, m., Mčely, něm. Mzel, Mizell, u Nimburka. PL.

Mzhyně, ě, f., zastr. = mezkyně.

Mzie, afflictio. Bibl. Vz Mze.

Mzivosť, i, f., studenosť, die Kältlichkeit. Jg.

Mzivý, kältlich, ranh. Plk.

Mžan, a, m., Mžany, něm. Mschan, u Nechanic.

Mže, e, f. (dříve: mža), řeka v Čech., Mies, která od Berouna až po Zbraslav Berounkou slujе. Jg. Vz S. N., Tk. I. 618.

Mžení, í, n., der Blick. M. oka. V., Bibl. Ve mžení oka. St. skl. Okamžení. Der Augenblick. — **M.**, *mrhůlka*, das Siefern. D.

Mžeti, vz Mžiti.

Mžičky, mžinky, f., pl., míhání, mihy, jiskry před očima, der Flocken, das Flockensehen. D. Dělají se mi mžičky (před očima). Das Gesicht schweimet mir. D. Vz Mžitka.

Mžičný, augenblicklich. M. sláva. Zlatohl.

Mžigati = mžikati. Na Mor.

Mžik, u, m., mžiknutí, mžení oka, der Augenblick. Ve mžiku, mžikem. Jg. Mžikem padli. Č.

Mžik, u, **mžítek, mžutek**, tku, m., dětská hra, schovávačka. D. Hráti na m., V., na mžutka. Us. u Litom. Versteck spielen.

Mžikati; mžiknouti, knul a kl, utí; mžikávati, klapky oční rychle zavírati a otvírati. Vz S. N. — **čím**: očima. Us., Jg. — Něco jiného jest mhourati, zwinkern.

Mžikavý, kdo klapky oční rychle zavírá a otvírá; liší se od: *mhouravý*.

Mžiknutí, í, n., mžení, zavření oka. Mžiknutím jest po všem veta. Sych. Der Wink mit dem Auge, der Augenblick.

Mžinky, pl., f., vz Mžičky.

Mžítek, vz Mžik.

Mžiti, mžím, 3. os. pl. -ejí, mžejo (íc), el, mžen, mžení = mhlíti, mrholiti, Nebel fallen, schwach regnen, siefern, rieseln. Jg. Od mha (mhla). D. Mží. Us. — **čím**. Když mžíš rosou. Puch.

Mžitka, y, f., **mžička, mžinka**, jiskra před očima, vz Mžičky. Dělají se mi mžitky. Jg. Jako mžitka mezi nimi stála (rychle). Hlas. Jasné mžitky, lichte Augenblicke. Zlob.

Mžitkoletý, rychlý jako mžitka. Č.

Mživý, mrholící, siefernd. Jg.

Mžižovice, Mschischowitz, ves v Benešovsku. PL.

Mžoural, a, m., das Blinzauge. Rk.

Mžourati, jen trochu otevřenýma očima koukati, blinzeln. — **čím na koho**: očima. Us. Vz Mhourati.

Mžurka, y, f., das Augenlied, der Augendeckel. Rk. Oči bez m-y. Krok.

Mžutek, vz Mžik. Us. Litom.

Mžutka, y, f., slepičí mhla, der Nachtnebel. Mám dnes mžutku (nevidím k večeru zřetelně). U Plaňan.